ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

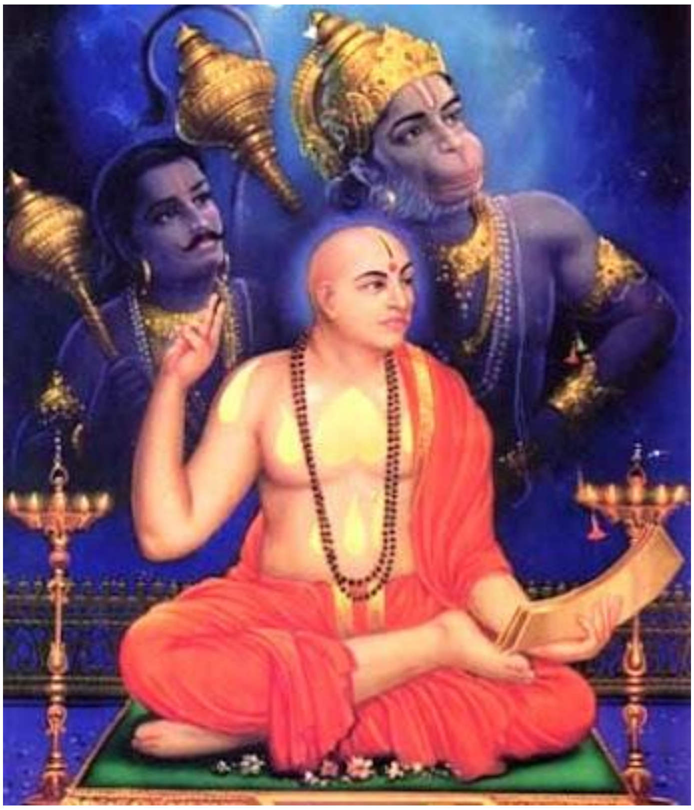

Image credits-

1. https://madhwabrahmanas.blogspot.com/2009/03/biography-of-sriman-madhwacharya.html
2. https://www.hinduscriptures.com/gurus/saints/sree-jaya-teertha/34499/

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

1st Edition

Dedicated to Srimad Ananda Teertharu

&

Sri Teekacharyaru(Sri Jayateertharu)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

**ಶ್ರೀಮದಾನನ್ದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತಸ್ಯ
ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಟೀಕಾ **

ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಮುನಿವಿರಚಿತಾ **ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ**

**ಶ್ರಿಯಃ ಪತ್ಯೇ
ನಿತ್ಯಾಗಣಿತಗುಣಮಾಣಿಕ್ಯವಿಶದಪ್ರಭಾಜಾಲೋಲ್ಲಾಸೋಪಹತಸಕಲಾವದ್ಯತಮಸೇ ।**

**ಜಗಜ್ಜನ್ಮಸ್ಥೇಮಪ್ರಲಯರಚನಾಶೀಲವಪುಷೇ
ನಮೋಽಶೇಷಾಮ್ನಾಯಸ್ಮೃತಿಹೃದಯದೀಪ್ತಾಯ ಹರಯೇ ॥1॥**

ಯೇನ ಪ್ರಾದುರಭಾವಿ ಭೂಮಿವಲಯೇ ವ್ಯಸ್ತಾರಿ ಗೋಸನ್ತತಿಃ ಪ್ರಾಬೋಧಿ ಶ್ರುತಿಪಙ್ಕಜಂ
ಕರುಣಯಾ ಪ್ರಾಕಾಶಿ ತತ್ತ್ವಂ ಪರಮ್ ।

ಧ್ವಾನ್ತಂ ಧ್ವಂಸಮನಾಯಿ ಸಾಧುನಿಕರಶ್ಚಾಕಾರಿ ಸನ್ಮಾರ್ಗಗ ಸ್ತೇನ ವ್ಯಾಸದಿವಾಕರೇಣ ಸತತಂ
ಮಾ ತ್ಯಾಜಿ ಮೇ ಮಾನಸಮ್ ॥2॥**

ವ್ಯಾಪ್ತಿರ್ಯಸ್ಯ ನಿಜೇ ನಿಜೇನ ಮಹಸಾ ಪಕ್ಷೇ ಸಪಕ್ಷೇ ಸ್ಥಿತಿ

ರ್ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಶ್ಚ ವಿಪಕ್ಷತೋಽಥ ವಿಷಯೇ ಸಕ್ತಿರ್ನವೈ ಬಾಧಿತೇ ।

ನೈವಾಸ್ತಿ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿರತುಲಂ ಶುದ್ಧಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಸ ಮೇ

ಭೂಯಾತ್ ತತ್ತ್ವವಿನಿರ್ಣಯಾಯ ಭಗವಾನಾನನ್ದತೀರ್ಥೋ ಮುನಿಃ ॥3॥**

ಭವತಿ ಯದನುಭಾವಾದೇಡಮೂಕೋಽಪಿ ವಾಗ್ಮೀ

ಜಡಮತಿರಪಿ ಜನ್ತುರ್ಜಾಯತೇ ಪ್ರಾಜ್ಞಮೌಲಿಃ ।

ಸಕಲವಚನಚೇತೋದೇವತಾ ಭಾರತೀ ಸಾ

ಮಮ ವಚಸಿ ನಿಧತ್ತಾಂ ಸನ್ನಿಧಿಂ ಮಾನಸೇ ಚ ॥4॥**

ರಮಾನಿವಾಸೋಚಿತವಾಸಭೂಮಿಃ ಸನ್ನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಿಲಜನ್ಮಭೂಮಿಃ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ವೈರಾಗ್ಯಭಾಗ್ಯೋ ಮಮ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥಾಮೃತಾಬ್ಧಿರ್ಭವತಾದ್ ವಿಭೂತ್ಯೈ ॥5॥**

ಪದವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣಜ್ಞಾನ್ ಪ್ರತಿವಾದಿಮದಚ್ಛಿದಃ।

ಶ್ರೀಮದರ್ಕೋಭ್ಯತೀರ್ಥಾಖ್ಯಾನುಪತಿಷ್ಠೇ ಗುರೂನ್ ಮಮ ॥6॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮದಾನನ್ದತೀರ್ಥಾರ್ಯಸನ್ಮನಃಸರಸೀಭುವಿ।

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿಲನೇ ಚಞ್ಚರೀಕತಿ ಮೇ ಮನಃ ॥7॥**

(###sudha --)

ನ ಶಬ್ದಾಬ್ಧೌ ಗಾಢಾ ನಚ ನಿಗಮಚರ್ಚಾಸು ಚತುರಾ

ನಚ ನ್ಯಾಯೇ ಪ್ರೌಢಾ ನಚ ವಿದಿತವೇದ್ಯಾ ಅಪಿ ವಯಮ್।

ಪರಂ ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಗುರುಕಾರುಣ್ಯಸರಣಿಂ

ಪ್ರಪನ್ನಾ ಮಾನ್ಯಾಃ ಸ್ಮಃ ಕಿಮಪಿ ಚ ವದನ್ತೋऽಪಿ ಮಹತಾಮ್ ॥8॥**

(###sudha --)

h(ಮಙ್ಗಲಶ್ಲೋಕವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್)

ಭಗವತಾ ಬಾದರಾಯಣೇನ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ನಿಃಶ್ರೇಯಸಾಯ ಪ್ರಣೀತಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಮಸಾಧುನಿಬನ್ಧಾನ್ಧತಮಸಾವಗುಣ್ಠಿತತ್ವೇನಾಪ್ರಣೀತಮಿವ ಮನ್ಯಮಾನೋ ಭಗವಾನಾನನ್ದತೀರ್ಥಮುನಿರ್ಯಥಾಚಾರ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯಮಸ್ಯ ಭಾಷ್ಯಂ ವಿಧಾಯ ಅನುಭಾಷ್ಯಮಪಿ ಕರಿಷ್ಯನ್ ವಿಲೀನಪ್ರಕೃತಿತಯಾ ಸ್ವಯಮನ್ತರಾಯವಿಧುರೋऽಪ್ಯನವರತಮೀಶ್ವರಪ್ರವಣಕಾಯಕರಣವೃತ್ತಿರಪಿ ನಾರಾಯಣಪ್ರಣಾಮಾದಿಕಂ ಪ್ರಾರಿಪ್ಸಿತಸ್ಯಾನನ್ತರಾಯಪರಿಸಮಾಪ್ತೇಃ ಪ್ರಚಯಸ್ಯ ಚ ಹೇತುತಯಾऽವಿಗೀತಶಿಷ್ಟಾಚಾರಪರಮ್ಪರಾದಿನಾऽವಗತಮವಶ್ಯಂ ಕರಣೀಯಂ ಶಿಷ್ಯಾನ್ ಗ್ರಾಹಯಿತುಂ ಗ್ರನ್ಥಾದೌ ನಿಬಧ್ನಾತಿ ನಾರಾಯಣಮಿತಿ ॥

h ಶ್ರೀಮದಾನನ್ದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತಮ್ ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್

**ನಾರಾಯಣಂ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಂ ನಿರ್ದೋಷಮಾಪ್ಯತಮಮಪ್ಯಖಿಲೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈಃ। **

ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದಮಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ವನ್ದ್ಯಂ ಸದಾ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಮಮ ಸನ್ನಮಾಮಿ ॥1॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರ ನಾರಾಯಣಂ ಸನ್ನಮಾಮೀತ್ಯನ್ವಯಃ। ಉತ್ತಮಪುರುಷಪ್ರಯೋಗಾದೇವಾಹಮಿತಿ ಲಭ್ಯತೇ। ಸಮಿತಿ ಭಕ್ತ್ಯಾದ್ಯತಿಶಯಸಾಹಿತ್ಯಲಕ್ಷಣಾಂ ಪ್ರಣಾಮಸ್ಯ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಾಮಾಹ। ತಥಾವಿಧ ಏವ ಹಿ ನಾರಾಯಣಪ್ರಣಾಮೋ ಭವತ್ಯಭಿಮತಸಿದ್ಧೇರಙ್ಗಮ್। ನಿಖಿಲೇತ್ಯಾದೀನಾಂ ತು ಪ್ರಣಾಮಕರ್ಮಣಾ ನಾರಾಯಣೇನ ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಪ್ರಯೋಜನಂ ಚ ಸ್ತುತಿಪದಾನಾಂ ವಿಶೇಷ್ಯಪ್ರಶಂಸೈವ। ತತ್ರಾಽರ್ಥಿಕಪುನರುಕ್ತೇಃ ಸ್ತುತಿತ್ವಮೇವ ಸಮಾಧಾನಮವಧಾತವ್ಯಮ್।

h ॥ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ನಮ್ಯತ್ವೋಪಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಥವಾ ಕುತೋ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ನಮ್ಯತ್ವಮ್? ತಥಾತ್ವೇಽಪಿ ಕುತೋಽನ್ಯಾಸು ದೇವತಾಸು ಸತೀಷು ತಸ್ಯೈವ ನಮನಮಿತ್ಯತ್ರೋಕ್ತಮ್ ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪಿ ವನ್ದ್ಯಮಿತಿ। ವಿಶಿಷ್ಯತೇ ವಸ್ತ್ವೇಭಿರಿತಿ ವಿಶೇಷಾ ಅಸಾಧಾರಣಧರ್ಮಾಃ, ಅಶೇಷಾಶ್ಚ ತೇ ವಿಶೇಷಾಶ್ಚ। ಅಪಿರಭಿವ್ಯಾಪ್ತೌ। ಯಾವನ್ತೋ ವನ್ದ್ಯತ್ವನಿಮಿತ್ತಭೂತಾ ಧರ್ಮಾಃ, ತೇಭ್ಯೋ ವಿಶೇಷೇಭ್ಯೋಽಪಿ ಹೇತುಭ್ಯೋ ವನ್ದ್ಯಮ್। ತಥಾಽಶೇಷಾದ್ ವನ್ದ್ಯತ್ವೇನ ಸಮಾಶಙ್ಕಿತಾತ್ ಪದ್ಮಾಪದ್ಮಭವಾದೇರ್ಜಗತೋ ವಿಶೇಷೋಽತಿಶಯೋಽಶೇಷವಿಶೇಷಃ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಮ್, ತತೋ ಹೇತೋಃ ಸತೀಷ್ವನ್ಯಾಸು ದೇವತಾಸು ವನ್ದ್ಯಮಿತಿ।

ಏತದುಭಯಂ ಕಥಂ ನಾರಾಯಣಸ್ಯೇತ್ಯತೋಽಭಿಹಿತಮ್ ನಿಖಿಲೇತ್ಯಾದಿ। ತ್ರಿವಿಧಾ ಹಿ ದೇವತಾ ವನ್ದ್ಯಾ ಭವತಿ ವಿಶಿಷ್ಟಾ, ಅಧಿಕೃತಾ, ಇಷ್ಟಾ ಚೇತಿ। ನಹಿ ದೇವತಾವನ್ದನಂ ವ್ಯಸನಿತಯಾ ಕ್ರಿಯತೇ, ಕಿನ್ತು ವಿಘ್ನವಿಘಾತಾದಿಪ್ರಯೋಜನಾಪೇಕ್ಷಿತಯಾ। ವಿಶಿಷ್ಟೈವ ದೇವತಾ ತಸ್ಯೇಷ್ಟೇ। ಅಧಿಕೃತಾ ಚ ಸ್ವವಿಷಯಗ್ರನ್ಥಪ್ರಬೋಧಾದಿಕಂ ಸಮ್ಪಾದಯತಿ। ವನ್ದನಂ ಖಲು ಭಕ್ತ್ಯಾದ್ಯುಪೇತಮೇವ ಸಫಲಮ್। ತಚ್ಚೇಷ್ಟಾಯಾಮೇವ ದೇವತಾಯಾಮುಪಪದ್ಯತ ಇತಿ।

ತತ್ರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೋಪಪಾದನಾಯ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಮ್, ನಿರ್ದೋಷಮ್, ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದಮಿತಿ ವಿಶೇಷಣತ್ರಯಮ್। ನಿಖಿಲಾ ನಿಃಶೇಷಾಃ, ಪೂರ್ಣಾಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಪ್ಯನವಧಿಕಾಃ, ಗುಣಾ ಆನನ್ದಾದಯಃ, ಏಕಶಬ್ದಃ ಕೇವಲಾರ್ಥಃ, ತ ಏವ ದೇಹೋ ಯಸ್ಯ ನ ಪುನಃ ಪ್ರಾಕೃತಾದಿರಿತಿ ತಥೋಕ್ತಃ। ನಿಷ್ಕ್ರಾನ್ತೋ ದೋಷೇಭ್ಯಃ ಪಾರತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿಭ್ಯ ಇತಿ ನಿರ್ದೋಷಃ । ಅಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧತಯಾ ಬುದ್ಧಿಸನ್ನಿಹಿತಸ್ಯ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯೋದ್ಭವ ಉತ್ಪತ್ತಿರಾದಿರಸ್ಯೇತ್ಯುದ್ಭವಾದಿ ಜನ್ಮಾದ್ಯಷ್ಟಕಮ್, ತದ್ ಯಥಾಸಮ್ಭವಂ ದದಾತೀತ್ಯುದ್ಭವಾದಿದಃ, ತಮ್। ಅಸ್ಯೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಮಾತ್ರೇ ಷಷ್ಠೀ। ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋಽಪೀತ್ಯೇತದಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿದಮಿತ್ಯನೇನಾಪಿ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ, ವಿಯದಧಿಕರಣಾದಿವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯಸಮಸ್ತಾವಾನ್ತರಭೇದಸಹಿತೋದ್ಭವಾದಿದಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಧಿಕೃತತತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಾಯ ಆಪ್ಯತಮಮಪ್ಯಖಿಲೈಃ ಸುವಾಕ್ಯೈರಿತಿ। ಅಪಿಶಬ್ದೋ ವನ್ದ್ಯತ್ವೇ
ಹೇತುಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ। ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತೌ ವಾ। ಅಪೌರುಷೇಯತ್ವೇನ ತನ್ಮೂಲತ್ವೇನ
ವಾಽನಾಶಙ್ಕಿತದೋಷತ್ವಾದಿನಾ ಶೋಭನಾನಿ ವಾಕ್ಯಾನಿ ವೇದಾದೀನಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾದೀನಿ ಚ
ಸುವಾಕ್ಯಾನಿ, ತೈರಖಿಲೈರಾಪ್ಯಾಪ್ಯತಮಮ್, ಅತಿಶಯೇನ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಮ್।

ಯದಿ ವ್ಯಾಚಿಖ್ಯಾಸಿತೇನ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ತನ್ನಿರ್ಣೇತವ್ಯಾರ್ಥೇನ ವೇದಾದಿನಾ
ಚ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಇತಿ ನಾರಾಯಣೋ ವನ್ದನೀಯಃ, ಹನ್ತ ತರ್ಹಿ ತತ ಏವ ಧರ್ಮಾದಿಕಂ
ಪ್ರಾಣಾದಿಕಂ ವಾ ವನ್ದನೀಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ನ ಸ್ಯಾತ್। ತಸ್ಯ ನಾರಾಯಣಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯಙ್ಗತಯಾ
ವೇದಾದ್ಯೇಕದೇಶಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಾತ್। ಅಸ್ಯ
ಪುನರನನ್ಯಾರ್ಥತಯಾಽಖಿಲವೇದಾದಿವೇದ್ಯತ್ವಾತ್। ತಥಾವಿಧಮೇವ ಚಾಧಿಕೃತಮುಚ್ಯತ
ಇತ್ಯಾಶಯವತಾ "ಆಪ್ಯತಮಮ್" ಇತಿ "ಅಖಿಲೈಃ" ಇತಿ ಚೋಕ್ತಮ್। ಇಷ್ಟತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಮ್
ಸದಾ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಮಮೇತಿ। ಅತ್ರಾಪಿ ಪೂರ್ವವತ್ ಸದಾಪದಸ್ಯ ತಮಪಶ್ಚ
ಪ್ರಯೋಜನಮವಧೇಯಮ್।

h॥ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಾನಿ ॥

(###sudha --)

ಯದ್ವಾ, ನಾನಿರ್ಧಾರಿತಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಪ್ರಣಾಮೋ ಯುಕ್ತಃ। ನಚಾನ್ತರೇಣ ಲಕ್ಷಣಂ
ವಸ್ತುನಿರ್ಧಾರಣಮಿತ್ಯತೋ ವಿಭವಾದನೇಕಾನಿ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಾನ್ಯನೇನೋಚ್ಯನ್ತೇ।
ತತ್ರ ನಿಖಿಲೇತ್ಯನೇನ ನಿಖಿಲಗುಣತ್ವಮ್, ಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವಮ್, ಸ್ವತೋ ಗುಣೈಕದೇಹತ್ವಂ
ಚೇತಿ ವಿವಕ್ಷಾಭೇದೇನ ತ್ರೀಣಿ ಲಕ್ಷಣಾನ್ಯುದಿತಾನಿ। ನಿರ್ದೋಷಮಿತ್ಯನೇನೈಕಮ್।
ಆಪ್ಯತಮಮಿತ್ಯನೇನ ವೇದಾದಿಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಮ್, ಅಖಿಲವೇದಾದ್ಯರ್ಥತ್ವಂ ಚೇತಿ
ದ್ವಯಮ್। ಅಸ್ಯೇತ್ಯನೇನಾಷ್ಟೌ। ಅಶೇಷೇತ್ಯನೇನ ಮುಖ್ಯವನ್ದ್ಯತ್ವಮುಕ್ತಮ್, ಅಶೇಷಾದ್
ವಿಶೇಷೇಣ ವನ್ದ್ಯಮಿತಿ। ಸದೇತ್ಯನೇನ ಪರಮಪ್ರೇಮಯೋಗ್ಯತ್ವಮ್।
ತಸ್ಯಾನನುಭಾವಿಕತ್ವಾದಸಮ್ಭವಮಾಶಯ ಸದಾ ಮಮೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅನ್ಯೇಷಾಮಪಿ
ಜ್ಞಾನೋತ್ತರಕಾಲಮಿದಮಾನುಭಾವಿಕಂ ಮಮ ತು ಸದೇತಿ। ಅಪಿಶಬ್ದೋ
ಲಕ್ಷಣಸಮುಚ್ಚಯೇ।

h॥ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಥವಾ, ನಿಖಿಲೇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಲಕ್ಷಣೋಪಪನ್ನತಯಾ ನಾರಾಯಣಃ ಕೇನ ಪ್ರಮಾಣೇನ
ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯ ಇತ್ಯತಃ ಸುವಾಕ್ಯೈರಾಪ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ನನು
ವೇದಾದ್ಯೇಕದೇಶೇಽನ್ಯಥಾಽಪ್ಯುಚ್ಯತೇ। ನ।
ತತ್ಪ್ರತೀತೇರಪರಾಮರ್ಶಪೂರ್ವಕತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಯೇನಾಖಿಲೈಃ ಇತ್ಯುದಿತಮ್। ತರ್ಹಿ
ಧರ್ಮಾದ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ ಸ್ಯಾತ್ , ತಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಾಗೋಚರತ್ವಾತ್। ಮೈವಮ್। ಅಮುಖ್ಯಯಾ
ವೃತ್ತ್ಯಾ ಧರ್ಮಾದೇರಪಿ ವೇದಾದಿವೇದ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಯವತಾಽಽಪ್ಯತಮಮಿತ್ಯಭಿಹಿತಮ್।
ಅಪಿಶಬ್ದೋ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಪ್ರಮಾಣಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸಕಲಜಗನ್ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣತ್ವಾದಿಹೇತುಭಿರಪ್ಯುಕ್ತಲಕ್ಷಣೋ ನಾರಾಯಣಃ ಪ್ರತ್ಯೇತವ್ಯ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯೋಕ್ತಮ್ ಅಸ್ಯೇತಿ।

h ॥ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವೇಽನುಪಪತ್ತಿಪರಿಹಾರಃ ॥

(###sudha --)

ಯದ್ವಾ, ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ದೇಹಸದ್ಭಾವೇ ದುಃಖಾದಿದೋಷಾನುಷಙ್ಗಃ। ತದಭಾವೇ ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಾಭಾವಃ। ಉಭಯಥಾಽಪಿ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಾಸಮ್ಭವ ಇತ್ಯಾಶಯೋಕ್ತಮ್ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣೈಕದೇಹಮ್, ನಿರ್ದೋಷಮಿತಿ। ದೇಹವತ್ತ್ವಾಜ್ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಪೂರ್ಣಃ, ತಸ್ಯಾಪಿ ನಿಖಿಲಪೂರ್ಣಗುಣಮಾತ್ರತ್ವೇನ ದುಃಖಾದಿದೋಷರಹಿತಶ್ಚೇತಿ।

h ॥ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದಾರ್ಥಕಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಥವಾ, ನಾಯಂ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದೋ ಡಿತ್ಥಾದಿಶಬ್ದ ಇವ ಭಗವತಿ ಸಾಙ್ಕೇತಿಕಃ, ಘಟಾದಿಶಬ್ದ ಇವ ವಾ ರೂಢಿಮಾತ್ರಪ್ರವೃತ್ತಃ, ಕಿನ್ತು ವಿಶಿಷ್ಟಗುಣಾನಪ್ಯಾಚಷ್ಟ ಇತಿ ಜ್ಞಾಪಯನ್ ತದರ್ಥಮನೇನ ಕಥಯತಿ। ಏತದಪಿ ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥಮಿತ್ಯವಗನ್ತವ್ಯಮ್। ತಥಾಹಿ ಅರಾ ದೋಷಾಃ, ತದ್ವಿರುದ್ಧತ್ವಾದ್ ಗುಣಾ ನಾರಾಃ, ತದಯನತ್ವಾನ್ನಾರಾಯಣಃ। ಅರಾಣಾಮಯನಂ ನ ಭವತೀತಿ ವಾ। ಉಪಕಾರಿತ್ವಾದಿನಾ ನರಾಣಾಮಿಮೇ ನಾರಾ ವೇದಾದಯಃ, ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತಯಾ ತದಯನತ್ವಾದ್ ವಾ। ನರಾಣಾಮಿದಂ ನಾರಮುದ್ಭವಾದಿ, ದಾತೃತಯಾ ತಸ್ಯಾಯನತ್ವಾದ್ ವಾ। ನರಸಮೂಹೋ ನಾರಮ್, ವನ್ದ್ಯತಯಾ ತದಯನತ್ವಾದ್ ವಾ। ನರಾಣಾಮಧಿಪತಿರ್ನಾರೋ ಮುಖ್ಯವಾಯುಃ, ಪರಮಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದತಯಾ ತಸ್ಯಾಯನತ್ವಾದ್ ವೇತಿ ಯಥಾಕ್ರಮಮವಗನ್ತವ್ಯಮ್।

h ॥ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪತಃ ಅಧ್ಯಾಯಚತುಷ್ಟಯಾರ್ಥಕಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಥವಾ ಶ್ರೋತೃಬುದ್ಧ್ಯನುಕೂಲನಾಯ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಂ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪತೋಽನೇನಾಽಚಷ್ಟೇ। ವಿದಿತಸಙ್ಕ್ಷೇಪಾ ಹಿ ಪ್ರಪಞ್ಚಂ ಜಿಜ್ಞಾಸವೋ ಭವನ್ತಿ। ತತ್ರ ಸದಾ ವನ್ದ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಾರ್ಥೋಕ್ತಿಃ। ಮನೋವೃತ್ತೇಸ್ತತ್ಪ್ರವಣತಾ ಹಿ ವನ್ದನಮ್। ಜಿಜ್ಞಾಸಾಽಪಿ ತದ್ವಿಶೇಷ ಏವ। ತಸ್ಯ ಜೀವಾದಿವ್ಯಾವೃತ್ತಯೇ ಯದ್ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಕ್ತಂ ತಸ್ಯಾರ್ಥಃ ನಿಖಿಲೇತಿ। ತದುಪಪಾದನಾಯ ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರೇ ಲಕ್ಷಣಮಭಿಹಿತಮ್। ತದಾಹ -- ಅಸ್ಯೇತಿ।ತೃತೀಯಸೂತ್ರೇಣ ತತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರಮಾಣಮಭಿಧಾಯ ತಸ್ಯಾಧ್ಯಾಯಶೇಷೇಣ ತದ್ವಿಷಯತೋಪಪಾದಿತಾ। ತತ್ಕಥನಮ್ ಆಪ್ಯತಮಮಿತಿ।

ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥೇ ಶಙ್ಕಿತದೋಷನಿರಾಸೋ ದ್ವಿತೀಯೇಽಭಿಹಿತಃ। ತಮಾಹ ನಿರ್ದೋಷಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏವಂ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪೇ
ಸಿದ್ಧೇऽಧಿಕಾರಿಣಸ್ತತ್ಪ್ರಸಾದಸಾಧನೋಪಾಯಭೂತತತ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಜನನಾಯ ವೈರಾಗ್ಯಭಕ್ತಿಭ್ಯಾಮಖಿಲವೇದಾರ್ಥಶ್ರವಣಾದಿ ತೃತೀಯೇ ನಿರೂಪಿತಮ್। ತಸ್ಯಾಯಂ ಸಙ್ಗ್ರಹಃ ಅಶೇಷವಿಶೇಷತೋऽಪಿ ಪ್ರಿಯತಮಮ್, ಆಪ್ಯತಮಮಿತಿ। ಲ್ಯಬ್ಲೋಪನಿಮಿತ್ತಾ ಪಞ್ಚಮೀ। ಅಶೇಷಾನ್ ವಿಷಯವಿಶೇಷಾನ್ ವಿಹಾಯ ಜ್ಞಾತವ್ಯತಮಮಿತಿ। "ಇಯದಾಮನನಾತ್" ಇತ್ಯಾದ್ಯರ್ಥಸೂಚನಮ್ ಮಮೇತಿ।

ಪ್ರಸನ್ನಂ ಚ ತತ್, ಯಾದೃಶಂ ಪುಮರ್ಥಂ ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ ತತ್ಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಂ ಚತುರ್ಥೇऽಭಿಹಿತಮ್। ತದಭಿಧಾನಮ್ ಆಪ್ಯತಮಮಿತಿ। ಆಪ್ತಿಮಾತ್ರಸ್ಯ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ತಮಪಾ ತಾಂ ವಿಶಿನಷ್ಟೀತಿ।

h ॥ ಗುರುಪ್ರಣಾಮಃ, ಗ್ರನ್ಥಾರಮ್ಭಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಚ ॥

(###sudha --)

ನಾರಾಯಣಪ್ರಣಾಮಸ್ಯೇವ ಗುರುಪ್ರಣಾಮಸ್ಯಾಪ್ಯಭಿಮತಸಿದ್ಧ್ಯಙ್ಗತಯಾ ಕಾರ್ಯಾರಮ್ಭೇऽವಶ್ಯಮನುಷ್ಠೇಯತ್ವಾತ್ ತದಾಚರಣಪುರಃಸರಂ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಸಮರ್ಥಯಮಾನಃ ಪ್ರತಿಜಾನೀತೇ -- ತಮೇವೇತಿ।

ತಮೇವ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವಂ ಪ್ರಣಮ್ಯ ಜಗದ್ಗುರೂಣಾಂ ಗುರುಮಞ್ಜಸೈವ।

ವಿಶೇಷತೋ ಮೇ ಪರಮಾಖ್ಯವಿದ್ಯಾವ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ಕರೋಮ್ಯನ್ವಪಿ ಚಾಹಮೇವ ॥2॥**

(###sudha --)

ತಂ ಪೂರ್ವಪ್ರಣತಂ ನಾರಾಯಣಮೇವ,ಅನ್ವಪಿ ಪುನರಪಿ ಪ್ರಣಮ್ಯ ಭಕ್ತ್ಯಾದ್ಯುಪೇತತಾಲಕ್ಷಣೇನ ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ನತ್ವಾऽಹಂ ಪರಮಾಖ್ಯವಿದ್ಯಾಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾರೂಪಾಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ಕರೋಮೀತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ವರ್ತಮಾನಸಾಮೀಪ್ಯಾದ್ ವರ್ತಮಾನವ್ಯಪದೇಶಃ। ಸಙ್ಕ್ಷೇಪತೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಪ್ರಕ್ರಾನ್ತತ್ವಾದ್ ವಾ।

ನನು ಪ್ರಣತಸ್ಯ ಪುನಃ ಪ್ರಣಾಮಃ ಕಿಮರ್ಥಃ? ನಹಿ ಪ್ರಣಾಮಾವೃತ್ತಿರ್ವಿಘ್ನವಿಘಾತಾದಿಹೇತುರಿತ್ಯತ್ರ ನಿಯಾಮಕಮಸ್ತಿ। ಭಾವೇ ವಾ ಪೂರ್ವಶ್ಲೋಕ ಏವ ಬಹುಶಃ ಸನ್ನಮಾಮೀತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಮೈವಮ್। ಗುರುತ್ವೇನಾತ್ರ ಪ್ರಣಾಮಾಚರಣಾತ್।

ಕಥಂ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಗುರುತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವಮಿತಿ। ಶಾಸ್ತ್ರಶಬ್ದೇನ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಮ್, ವೇದಾದಿಕಂ ಚೋಚ್ಯತೇ। ಪ್ರಭವತ್ಯುತ್ಪದ್ಯತೇ ಪ್ರಥಮಮುಪಲಭ್ಯತೇ ವಾ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸ ಪ್ರಭವಃ। ಯಥಾಸಮ್ಭವಂ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಭವಃ

ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವಃ, ತಮ್। ಯೋ ಹಿ ಯಚ್ಛಾಸ್ತ್ರೇ ಪ್ರವರ್ತತೇ ತಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರಭವೋ ಗುರುರಿತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವ।

ಪ್ರಕೃತಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಪ್ರದಾಯಪ್ರವರ್ತಕತ್ವಾಚ್ಚ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಗುರುತ್ವಮಿತ್ಯಾಹ -- ಜಗದ್ಗುರೂಣಾಮಿತಿ। ಜಗತ ಏತಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಪ್ರವಕ್ತೄಣಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಮಞ್ಜಸಾ ಮುಖ್ಯತಯಾ, ನತು ವಯೋಧಿಕತ್ವಾದಿಮಾತ್ರೇಣ ಗುರುಮ್। ಅಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರವಕ್ತಾರಮಿತಿ ಯಾವತ್। ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣ ಗುರುತ್ವಂ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಸಮರ್ಥಯತೇ ವಿಶೇಷತ ಇತಿ। ಗುರುಮಿತಿ ವರ್ತತೇ। ವಿಶೇಷತ ಇತಿ ಸಾಕ್ಷಾದುಪದೇಷ್ಟೃತ್ವೇನ, ನತು ಜಗತ ಇವ ಪರಮ್ಪರಯಾ।

ಅತ್ರ ಯದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವಮಿತ್ಯಾದ್ಯೇವೋಚ್ಯೇತ, ತದಾ ಪೃಥಕ್ಪ್ರಣಾಮೇನ ದೇವತಾಯಾ ಗುರೋಶ್ಚ ಪಾರ್ಥಕ್ಯಶಙ್ಕಾ ಸ್ಯಾತ್। ತದರ್ಥಂ ತಮೇವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ನಚೈವಂ ಪೃಥಕ್ಪ್ರಣಾಮಾನುಪಪತ್ತಿಃ। ನಿಮಿತ್ತದ್ವಯಸಮಾವೇಶೇ ನೈಮಿತ್ತಿಕವಿಲೋಪನಿಯಮಾಭಾವಾತ್। ಶಿಷ್ಯಶಿಕ್ಷಾಯೈ ಚೈತದ್ ಗ್ರನ್ಥೇ ನಿವೇಶನಮ್। ಶಿಷ್ಯಾಣಾಂ ಚಾಸ್ತಿ ಗುರುದೇವತಾಭೇದಃ। ತದಪೇಕ್ಷಯೈವ ಜಗದ್ಗುರೂಣಾಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅನ್ಯಥಾ “ವಿಶೇಷತೋ ಮೇ” ಇತ್ಯುಕ್ತಮಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್।

h ॥ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಾಂ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। “ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ” ಇತ್ಯಾದಿಕಂ ಗ್ರನ್ಥಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತುಮಯಂ ದೇವತಾದಿಪ್ರಣಾಮಃ। ನಚಾಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವ್ಯಃ, ಅರ್ಥವಿವಕ್ಷಾಪೂರ್ವಕಸ್ಯೈವ ಪೌರುಷೇಯವಾಕ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವ್ಯತ್ವಾತ್। ನಹಿ ಮಾತೃಕಾಮಾತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವಾನ್ ಪ್ರವರ್ತತೇ। ನಚಾಸ್ಯಾರ್ಥವಿವಕ್ಷಾಪೂರ್ವಕತ್ವೇ ಮಾನಮಸ್ತಿ। ಪ್ರಣಯನಮಾತ್ರಸ್ಯ ವ್ಯಭಿಚಾರಿತ್ವಾತ್। ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತ್ಪ್ರಣಯನಸ್ಯ ಚಾನಿಶ್ಚಯಾತ್। ನಿಶ್ಚಯೇ ವಾ ವಿಷಹರಮನ್ತ್ರಸ್ಯೇವ ಜಪಾದಿನಾಽಭ್ಯುದಯಸಿದ್ಧಯೇ ನಿರ್ಮಾಣೋಪಪತ್ತೇಃ। ಗೃಹೀತಸಙ್ಗತೇರರ್ಥಪ್ರತಿಭಾಸೋ ಹಿ ವಿಷಹರಮನ್ತ್ರೇಽಪಿ ಸಮಾನಃ। ನಚಾರ್ಥವಿವಕ್ಷಾಪೂರ್ವಕತ್ವಮಾತ್ರೇಣೋಪಾದೇಯತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಯುಕ್ತಮ್, ವಿಪ್ರಲಮ್ಭಕಾದಿವಾಕ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯೇ ಚ ಸತಿ। ನಚಾಸ್ಯ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯೇ ಮಾನಮಸ್ತಿ। ತದ್ಭಾವೇಽಪಿ ತಥಾವಿಧವಾಕ್ಯಾನ್ತರಪರಿತ್ಯಾಗೇನಾಸ್ಯೈವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಕಾರಣಂ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಾಯ ಪರಮಾಖ್ಯವಿದ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತಮ್।

ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ಅಸ್ತಿ ತಾವದಸ್ಮಿನ್ ಗ್ರನ್ಥೇ “ದ್ವೇ ವಿದ್ಯೇ ವೇದಿತವ್ಯೇ ॥।, ಪರಾ ಚೈವಾಪರಾ ಚ” ಇತ್ಯಾದೌ ಪರವಿದ್ಯಾಖ್ಯಾ। ತತ್ರ ವಿದ್ಯಾಶಬ್ದೇನಾರ್ಥವಿವಕ್ಷಾ, ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಂ ಚಾಸ್ಯಾವಗಮ್ಯತೇ। ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನತತ್ಸಾಧನಯೋಃ ವಿದ್ಯಾಶಬ್ದಸ್ಯ ಯೋಗರೂಢಿಭ್ಯಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತತ್ವಾತ್। “ಸಞ್ಜ್ಞಾಯಾಂ ಸಮಜನಿಷದ” ಇತ್ಯತ್ರ ಸಞ್ಜ್ಞಾಯಾಮಿತ್ಯನುವೃತ್ತೇಃ। ಪರಶಬ್ದೇನ ಚ ಯಥಾರ್ಥಾದ್ ವಾಕ್ಯಾನ್ತರಾದುತ್ಕರ್ಷಃ। ತದೇವಮಾಗಮೇನಾಸ್ಯ

ಸರ್ವೋತ್ತಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರತೀತೇರ್ಗಹನಾರ್ಥತ್ವಾಚ್ಚ ಉಪಪನ್ನಮನ್ಯಪರಿತ್ಯಾಗೇನಾಸ್ಯೈವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿತಿ।

ತಥಾಽಪ್ಯನ್ಯೈರೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತತ್ವಾನ್ನ ಪುನರಿದಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವ್ಯಮಿತ್ಯತೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ವಿಶಿಷ್ಟಾ ಆಖ್ಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ। ಅನೇನ ಪರಕೃತಾನಾಮಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನತಾಮಭಿಪ್ರೈತಿ। ತಥಾಚ ತತ್ರತತ್ರ ಪ್ರದರ್ಶಯಿಷ್ಯತಿ। ತಥಾಽಪಿ ಸ್ವಪ್ರಣೀತಭಾಷ್ಯೇಣೈವ ಕೃತವ್ಯುತ್ಪಾದನಮಿದಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮಿತಿ ಕಿಮನೇನ ವ್ಯುತ್ಪಾದನೇನೇತ್ಯತಃ ಅನ್ವಪಿ ಚೇತ್ಯಾಹ। ಚಶಬ್ದೇನಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಪ್ರಯೋಜನಸದ್ಭಾವಂ ಸಮುಚ್ಚಿನೋತಿ। ತಚ್ಚ ವಕ್ಷ್ಯತೇ। (15) ಪ್ರಯೋಜನಸದ್ಭಾವೇ ಭಾಷ್ಯದಿಶಾ ಶಿಷ್ಯಾ ಏವ ಅನುವ್ಯಾಕರಿಷ್ಯನ್ತೀತ್ಯತಃ ಅಹಮೇವೇತ್ಯಭಿಹಿತಮ್। ಏವಶಬ್ದೇನಾನ್ಯೇಷಾಮಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಸೂಚಯತಿ।

h ॥ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಾಮಾಗಮೇನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೋಪಪದಾನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಯದುಕ್ತಂ ನಾರಾಯಣೋಽಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಭವ ಇತಿ, ತದಯುಕ್ತಮ್, ವ್ಯಾಸೋಪಜ್ಞತಾಪ್ರಸಿದ್ಧಿವಿರೋಧಾತ್। ನಚ ನಾರಾಯಣ ಏವ ವ್ಯಾಸಃ, ಜನನವಿರೋಧಾತ್। ಕೃತಕೃತ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಣಯನಾಸಮ್ಭವಾಚ್ಚ। ಯಚ್ಚಾಸ್ಯ ಶ್ರೌತ್ಯಾ ಪರವಿದ್ಯಾಖ್ಯಯಾ ಸರ್ವೋತ್ತಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧಿರಿತಿ, ತದಪ್ಯಯುಕ್ತಮ್, ಪರಶಬ್ದಸ್ಯಾನೇಕಾರ್ಥತ್ವೇನ ವಿದ್ಯಾಶಬ್ದಸ್ಯ ಚಾರ್ಥವಿವಕ್ಷಾವಿರಹಿಣ್ಯಪಿ ಮನ್ತ್ರೇ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನೇನ ಪರವಿದ್ಯಾಖ್ಯಾಯಾಃ ಸರ್ವೋತ್ತಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾನಿಶ್ಚಾಯಕತ್ವಾತ್। ಕಿಞ್ಚೇಯಂ ಪರವಿದ್ಯಾಖ್ಯೈತದ್ವಿಷಯೇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ನ ನಿಯಾಮಕಮಸ್ತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತ ಇತಿ।

ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತೋ ಹರಿರ್ವ್ಯಾಸೋ ವಿರಿಞ್ಚಭವಪೂರ್ವಕೈಃ।

ಅರ್ಥಿತಃ ಪರವಿದ್ಯಾಖ್ಯಂ ಚಕ್ರೇ ಶಾಸ್ತ್ರಮನುತ್ತಮಮ್ ॥3 ॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಕೃತಕೃತ್ಯೋಽಪಿ ಹರಿರಾತ್ಮಕೃಪಾಸ್ಪದೈರ್ವಿರಿಞ್ಚಭವಪೂರ್ವಕೈರಮರೈರರ್ಥಿತೋ ವ್ಯಾಸಃ ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತೋ ನತು ಜಾತಃ ಗ್ರನ್ಥಮಿಮಂ ಚಕ್ರ ಇತ್ಯನೇನ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವತ್ವೇಽನುಪಪತ್ತಿಃ ಪರಿಹೃತಾ। ದೃಶ್ಯನ್ತೇ ಹಿ ಕೇವಲಂ ಕೃಪಾಪಾರವಶ್ಯೇನ ಪರೋಪಕಾರಾಯ ಪ್ರವರ್ತಮಾನಾಃ ಸುತರಾಂ ತೈರರ್ಥಿತಾಃ। ಅತ ಏವ ಪರಪ್ರಯೋಜನಮಪ್ಯಾತ್ಮಗಾಮೀವ ಮನ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಭಗವತಃ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಣಯನಮಿತಿ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಮಾತ್ಮನೇಪದಪ್ರಯೋಗಃ। ಅತ್ರಚ "ನಾರಾಯಣಾದ್ ವಿನಿಷ್ಪನ್ನಮ್" ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಗಮಃ ಪ್ರಮಾಣಮ್। ಪರವಿದ್ಯಾಖ್ಯಯಾಽಸ್ಯ ಸರ್ವೋತ್ತಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧಿಂ ವ್ಯುತ್ಪಾದಯಿತುಂ ಪರವಿದ್ಯಾಖ್ಯಮಿತ್ಯನೂದ್ಯಾನುತ್ತಮಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್। ನಾಸ್ತ್ಯುತ್ತಮಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮಸ್ಮಾದಿತ್ಯನುತ್ತಮಮ್। ಶಿಷ್ಯತೇ ಯಥಾಸ್ಥಿತಂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ ತತ್ತ್ವಮನೇನೇತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಮ್।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ “ದ್ವೇ ವಿದ್ಯೇ ವೇದಿತವ್ಯೇ॥।, ಪರಾ ಚೈವಾಪರಾ ಚ” ಇತಿ ವಿದ್ಯಾದ್ವಯಮುದ್ದಿಶ್ಯ “ತತ್ರಾಪರಾ” ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಸಾಙ್ಗಾನ್ ವೇದಾನಪರವಿದ್ಯಾತ್ವೇನೋಕ್ತ್ವಾ “ಅಥ ಪರಾ ಯಯಾ ತದಕ್ಷರಮಧಿಗಮ್ಯತೇ” ಇತಿ ಪರವಿದ್ಯಾ ಪ್ರದರ್ಶಿತಾ। ಸಾ ತಾವದ್ ವೇದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಕರಣಾತ್ ಪರಮಾಕ್ಷರಾಧಿಗತಿಕರಣತ್ವಲಿಙ್ಗಾಚ್ಚ ಶಾಸ್ತ್ರಮೇವ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ। ಅನ್ಯಥಾ ಸಕೃದುಕ್ತವಿದ್ಯಾಶಬ್ದಸ್ಯಾನೇಕಾರ್ಥತ್ವಕಲ್ಪನಾಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚ। ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಚಾಪ್ರಮಾಣಂ ಚೇತಿ ವಿಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಮ್। ತಸ್ಯ ಚ ಪರತ್ವಂ ನಾಮಾನ್ಯನ್ನ ಸಮ್ಭವತೀತ್ಯನುತ್ತಮತ್ವಮೇವ। ತದಪಿ ಸನ್ನಿಧಾನಾತ್ ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇನೈವ। ಶಬ್ದಾನ್ತರಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರವಶೇನ ಸಾಮಾನ್ಯಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಶೇಷಾರ್ಥಸ್ಯ ಕಲ್ಪನೀಯತ್ವಾತ್। ತದ್ಯಥಾ ಪರಮಧಾರ್ಮಿಕ ಇತ್ಯಭಿಹಿತೇ ಪರಮತ್ವಂ ಧರ್ಮೇಣೇತಿ ಜ್ಞಾಯತೇ। ತಚ್ಚಾನುತ್ತಮಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮಿದಮೇವ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್। ನಿರ್ಣೀತವ್ಯಾರ್ಥಾನಾಮೃಗಾದಿಪದೋಪಲಕ್ಷಿತಾನಾಮಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರಾಣಾಮಪರವಿದ್ಯಾತ್ವೇನೋಕ್ತತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಸ್ಯಾಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್, ಪರತ್ವಾಸಮ್ಭವಾಚ್ಚ। ಸಮ್ಭವತಿ ತ್ವಸ್ಯ ಪರತ್ವಮನುಗ್ರಾಹಕತ್ವಾತ್।

ಏತೇನ “ಉಪನಿಷದಃ ಪರವಿದ್ಯಾ” ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಪಿ ಪರಾಸ್ತಮ್। ಋಗಾದಿಗ್ರಹಣೇನ ತಾಸಾಮಪಿ ಗೃಹೀತತ್ವಾತ್। ಬ್ರಾಹ್ಮಣಪರಿವ್ರಾಜಕನ್ಯಾಯಶ್ಚಾಗತಿಕಾ ಗತಿಃ।

“ತಜ್ಜನ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಂ ಪರವಿದ್ಯಾ” ಇತ್ಯಪಿ ನ ಯುಕ್ತಮ್। ಅಧಿಗತಿಕರಣತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಅನೇಕಾರ್ಥತಾಕಲ್ಪನಾಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚ। ಅತೋಽನಯಾ ಪರವಿದ್ಯಾಖ್ಯಯಾಽಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಸರ್ವೋತ್ತಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಾಧನಮುಪಪನ್ನಮಿತಿ।

ಯದ್ಯಪಿ ವಿದ್ಯಾಶಾಸ್ತ್ರಶಬ್ದೌ ಶಿಷ್ಯಾಚಾರ್ಯವ್ಯಾಪಾರಾನುಬನ್ಧಿನೌ, ತಥಾಽಪ್ಯುಭಯಾನುಗತತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಕರಣತ್ವಮಾತ್ರಮುಪಾದಾಯ ದ್ವಯೋರೈಕಾರ್ಥ್ಯಮುಕ್ತಮಿತ್ಯವಗನ್ತವ್ಯಮ್।

“ಋಗಾದ್ಯಾ ಅಪರಾ ವಿದ್ಯಾ ಯದಾ ವಿಷ್ಣೋರ್ನ ವಾಚಕಾಃ।

ತಾ ಏವ ಪರಮಾ ವಿದ್ಯಾ ಯದಾ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತು ವಾಚಕಾಃ”

ಇತಿ ಭಗವತ್ಪಾದೀಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಪ್ಯೇತಮೇವಾರ್ಥಂ ಸೂಚಯತಿ। ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವ್ಯುತ್ಪಾದಿತನ್ಯಾಯಾನುಪಕೃತಾ ಹಿ ವೇದಾದಯೋ ವಿಷ್ಣೋರವಾಚಕಾಃ, ತದುಪಕೃತಾಶ್ಚ ತಸ್ಯ ವಾಚಕಾ ಭವನ್ತೀತಿ। ತಥಾಽಪಿ ಕೇವಲಸ್ಯ ನ ಪರವಿದ್ಯಾತ್ವಂ ಲಭ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಮಾ ಲಾಭಿ। ವೇದಾದೀತಿಕರ್ತವ್ಯತಾರೂಪಸ್ಯಾಸ್ಯ ಪೃಥಕ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್।

h ॥ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಾಮನುಮಾನತಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೋಪಪದಾನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏವಂ ತಾವದಾಗಮೇನಾಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾನುತ್ತಮಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಪ್ರಸಾಧ್ಯಾಧುನಾಽನುಮಾನತೋಽಪಿ ತತ್ ಸಿಷಾಧಯಿಷುರಾದೌ ತಾವತ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಾತ್ರೇಽನುಮಾನಂ ವಕ್ತುಮಾಹ ಗುರುರಿತಿ।

ಗುರುರ್ಗುರೂಣಾಂ ಪ್ರಭವಃ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಾಂ ಬಾದರಾಯಣಃ।

ಯತಸ್ತದುದಿತಂ ಮಾನಮಜಾದಿಭ್ಯಸ್ತದರ್ಥತಃ॥4॥**

(###sudha --)

ಯತೋ ಯತ್ಕಾರಣಂ ಬಾದರಾಯಣೋ ಗುರೂಣಾಂ ಜಗತಸ್ತತ್ತ್ವೋಪದೇಶಕಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಂ ಗುರುರುಪದೇಷ್ಟಾ, ಯತಶ್ಚ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಾಂ ವೇದಾನಾಂ ಭಾರತಾದೀನಾಂ ಚ ಯಥಾಸಮ್ಭವಂ ಪ್ರಭವಃ, ಗುರೂಣಾಮಶೇಷಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕಾನಾಂ ಸವಿಸ್ತರಾಣಾಂ ವೇದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಾಣಾಂ ಗುರುರ್ಮುಖ್ಯಪ್ರಭವೋ ನತು ಸಮ್ಪ್ರದಾಯಮಾತ್ರಪ್ರವರ್ತಕ ಇತಿ ವಾ, ಯತಶ್ಚಾಜಾದಿಭ್ಯಃ ಶ್ರೋತೃಭ್ಯಃ, ತೇಷಾಮರ್ಥೋ ಮೋಕ್ಷಸ್ತದರ್ಥಃ ತಸ್ಮೈ ತದರ್ಥತಃ, ತದುದಿತಂ ತೇನ ಬಾದರಾಯಣೇನೋಪದಿಷ್ಟಮಿದಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮತೋ ಮಾನಂ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ।

ಅತ್ರ ಗುರುರ್ಗುರೂಣಾಮಿತ್ಯಾದಿಹೇತೂನಾಂ ವಕ್ತೃಶ್ರೋತೃಪ್ರಸಙ್ಗಾನಾಮಾನುಕೂಲ್ಯಾನ್ಯೇವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸಾಧ್ಯಾನಿ, ಮಾನಮಿತಿ ತು ಪರಮಸಾಧ್ಯನಿರ್ದೇಶ ಇತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್। ತಥಾಹಿ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥತತ್ವಜ್ಞಾನಮ್, ಕರಣಪಾಟವಮ್, ವಿವಕ್ಷಾ ಚೇತಿ ತ್ರಯಂ ವಕ್ತುರಾನುಕೂಲ್ಯಂ ನಾಮ। ತತ್ವಜ್ಞಾನಯೋಗ್ಯತಾ, ವಕ್ತೃಪ್ರೀತಿವಿಷಯತಾ ಚೇತಿ ದ್ವಯಂ ಶ್ರೋತುಃ। ಶ್ರೋತೃಪ್ರಯೋಜನೋದ್ದೇಶಃ ಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ಯ।

h॥ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ವಕ್ತ್ರಾನುಕೂಲ್ಯಶ್ರೋತ್ರಾನುಕೂಲ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಾನುಕೂಲ್ಯಸಾಧನಮ್॥

(###sudha --)

ತತ್ರ ಗುರೂಣಾಂ ಗುರುರಿತಿ ವಕ್ತುರ್ಬಾದರಾಯಣಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥತತ್ವಜ್ಞಾನಸಾಧನೇ ಹೇತುಃ। ಯೋ ಹಿ ಯಸ್ಯ ತತ್ತ್ವೋಪದೇಷ್ಟಾ ಸ ತತೋಽಧಿಕತತ್ವಜ್ಞಾನವಾನುಪಲಬ್ಧಃ। ಅಯಂ ಚ ಸರ್ವಜ್ಞಕಲ್ಪಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಂ ತತ್ತ್ವೋಪದೇಷ್ಟಾ "ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿದೇವೇಷು" ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಗಮಾದವಗತಃ। ಅತಃ ಸರ್ವಜ್ಞೋ ಭವಿತುಮರ್ಹತೀತಿ। ಗುರೂಣಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಾಂ ಗುರುಃ ಪ್ರಭವ ಇತ್ಯನೇನಾಪಿ ತತ್ವಜ್ಞಾನಂ ಕರಣಪಾಟವಂ ಚ ಸಾಧ್ಯತೇ। ಯೋ ಹಿ ಯಾವದರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕಸ್ಯಾಽಗಮಸ್ಯ ಪ್ರಭವಃ ಸ ತಾವನ್ತಮರ್ಥಂ ತತ್ವತೋ ಜಾನನ್ನವಗತಃ। ಅಯಂ ಚಾಶೇಷಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕಸ್ಯಾಽಗಮಸ್ಯ ಪ್ರಭವಃ "ಅನುಕ್ತಂ ಪಞ್ಚಭಿರ್ವೇದೈಃ", "ಉತ್ಸನ್ನಾನ್ ಭಗವಾನ್ ವೇದಾನ್" ಇತ್ಯಾದಿವಚನಾದವಗತಃ। ತತೋ ಭವಿತವ್ಯಮನೇನ ಸರ್ವಜ್ಞೇನ।

ಯಶ್ಚ ಬಹೋರಾಗಮಸ್ಯ ಪ್ರಭವಃ ಸೋಽಸತಿ ನಿಮಿತ್ತಾನ್ತರೇ ಪಟುಕರಣೋ ದೃಷ್ಟಃ। ಅಯಂ ಚಾಪಾರಸ್ಯ ವೇದಾದೇಃ ಪ್ರಭವಃ ಕಥಮಪಟುಕರಣೋ ಭವೇದಿತಿ। ತದುದಿತಮಿತಿ ವಚನೇನ ಕಾರ್ಯೇಣ ವಕ್ತುರ್ವಿವಕ್ಷಾ ಕಾರಣಭೂತೋಪಪಾದಿತಾ।

ಗುರೂಣಾಮಿತಿ ಶ್ರೋತೄಣಾಂ ತತ್ವಜ್ಞಾನಯೋಗ್ಯತೋಪಪಾದನೇ ಹೇತುಃ। ನಹಿ ಸ್ವಯಂ ತತ್ವಜ್ಞಾನಾಯೋಗ್ಯಃ ಪರೇಷಾಂ ತತ್ತ್ವೋಪದೇಷ್ಟಾ ದೃಷ್ಟಃ। ಅಜಾದಿಭ್ಯ ಇತಿ ವಕ್ತೃಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದತ್ವೋಪಪಾದನಮ್। ಬ್ರಹ್ಮಾದಯೋ ಹಿ ಪರಮೇಶ್ವರಪ್ರೇಮವಿಷಯಾಃ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ। ತದರ್ಥತ ಇತಿ ಪ್ರಸಙ್ಗಾನುಕೂಲ್ಯೋಪಪಾದನಮ್। ಅತ್ರ ಸರ್ವತ್ರಾಕಾರಣಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತ್ಯಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗೇ ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕಸ್ತರ್ಕ ಉನ್ನೇಯಃ।

h॥ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವತ್ವಾದಿಹೇತೂನಾಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಾಧಕತ್ವೇ ಉತ್ತರವಾಕ್ಯಾಸಙ್ಗತ್ಯಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ನನ್ವತ್ರ ಗುರುರ್ಗುರೂಣಾಮಿತ್ಯಾದೀನಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇನ ಯಥಾಶ್ರುತ ಏವ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಭಾವೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯತಾಮ್। ಕಿಂ ಮಧ್ಯೇ ಸಾಧ್ಯಾನ್ತರಾಧ್ಯಾಹಾರಕಲ್ಪನಯಾ? ಯದ್ಯಪಿ ಯಥಾಶ್ರುತಾನಾಮೇಷಾಂ ವ್ಯಧಿಕರಣತಾ, ತಥಾಽಪಿ ತದುದಿತಮಿತಿ ವಚನಾದ್ ವಿಭಕ್ತಿವಿಪರಿಣಾಮೇನ ಏಕಾಧಿಕರಣತಾ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ಯದ್ಯಪಿ ಚೈತೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಬೌದ್ಧಾಗಮಾದೌ ಮಾನತಾಂ ವ್ಯಭಿಚರನ್ತಿ, ತಥಾಽಪಿ ಮಿಲಿತಾನಾಂ ಹೇತುತಾಽಸ್ತು। ಭಾರತಾದ್ಯಶೇಷಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವಪ್ರಣೀತತ್ವಾಂಶಸ್ಯ ಸಪಕ್ಷಾಪ್ರವೇಶಿತ್ವೇನಾಸಾಧಾರಣ್ಯಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತೇಷ್ವೇವ ಹೇತುವೃತ್ತಿಸಮ್ಭವಾತ್। ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಮಹಾಜನಪರಿಗ್ರಹಾದಿನಾ ನಿಶ್ಚಿತತ್ವಾತ್।

ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಭಾರತಾದಿಪ್ರಣಯನವಿಶಿಷ್ಟೇನ ತೇಷಾಮಪ್ರಣೀತತ್ವಾದ್ ಬಾದರಾಯಣೇನ ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನ್ ಪ್ರತಿ ತನ್ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಮುಪದಿಷ್ಟತ್ವಮಾತ್ರಂ ಹೇತುಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಬಾಢಮ್। ತಾವನ್ಮಾತ್ರಸ್ಯೈವ ವ್ಯಭಿಚಾರಾಭಾವಾತ್। ತಥಾಸತಿ ಗುರುರ್ಗುರೂಣಾಂ ಪ್ರಭವಃ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಾಮಿತಿ ವ್ಯರ್ಥಮಾಪದ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯ ಹೇತುಶರೀರಾಪ್ರವೇಶಿನೋಽಪಿ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೋಪದರ್ಶನಾದಿನಾ ಸಾರ್ಥಕ್ಯೋಪಪತ್ತೇರಿತಿ।

ಸತ್ಯಮ್। ತಥಾಽಪಿ ನೈತದೇವಂ ವಿಜ್ಞಾತುಂ ಶಕ್ಯಮ್। ತಥಾಸತ್ಯುತ್ತರವಾಕ್ಯೇ ವಕ್ತ್ರಾದ್ಯಾನುಕೂಲ್ಯಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯಸಮ್ಬನ್ಧವ್ಯುತ್ಪಾದನಮಸಙ್ಗತಂ ಸ್ಯಾತ್। ತದನುಮಾನಾನ್ತರಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಥಾತ್ವೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತ್ರಿವಿಧಮಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣವಿರೋಧಾತ್। ವಿಜಾತೀಯಸಂವಾದತ್ವೇನಾನಯೋರೈಕ್ಯವಿವಕ್ಷಯಾ ತ್ರಿತ್ವೋಕ್ತಿರಸ್ತ್ವಿತಿ ಚೇತ್, ಏವನ್ತರ್ಹಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಿಸಂವಾದೋಽಪಿ ಸಜಾತೀಯಸಂವಾದತಯೈಕ ಏವ ಸ್ಯಾತ್, ಅರ್ಧಜರತೀಯಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ತಥಾಚ ಪುನಸ್ತ್ರಿತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿರೇವ।

ಭವೇದಯಂ ಗ್ರನ್ಥಕೃತೋಽಭಿಪ್ರಾಯಃ। ತೇನಾಪೀದಂ ಪ್ರಯತ್ನಗೌರವಂ ಕಸ್ಮಾದಾಶ್ರಿತಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಉಕ್ತಸಾಧನೋಪಪನ್ನತ್ವೇಽಪಿ ಅಸ್ತು ಭಾರತಾದೀನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್, ಮಾ ಭೂಚ್ಚಾಸ್ಯೇತಿ ಶಙ್ಕಾಯಾಂ ವಕ್ತ್ರಾದ್ಯಾನುಕೂಲ್ಯಸಾಧನಸ್ಯಾವಶ್ಯಾಶ್ರಯಣೀಯತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾಽಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಾಪತ್ತೇರಿತಿ।

h ॥ ಅನುಕೂಲವಕ್ತ್ರಾದಿಮತ್ತಯಾ ಆಪ್ತವಾಕ್ಯತ್ವಂ ಪ್ರಸಾಧ್ಯ, ತೇನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಾಧನಾತ್ ನ ಸೋಪಾಧಿಕತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ನನುತರ್ಹ್ಯನೇನೇದಮುದಿತಂ ಭವತಿ ಏತಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ಅನುಕೂಲವಕ್ತ್ರಾದಿಮತ್ತ್ವಾತ್; ಭಾರತಾದಿವತ್। ವಕ್ತ್ರಾದ್ಯಾನುಕೂಲ್ಯಂ ಚೋಕ್ತಹೇತುಸಿದ್ಧಮಿತಿ। ಏತದನುಪಪನ್ನಮ್। ಆಪ್ತವಾಕ್ಯತಾಯಾಸ್ತತ್ರೋಪಾಧಿತ್ವಾತ್। ನಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದೌ ಸತ್ಯಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ನಾಸ್ತ್ಯಾಪ್ತವಾಕ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಸಾಧ್ಯಾವ್ಯಾಪಕತ್ವಾನ್ನಾಯಮುಪಾಧಿರಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ವಾಕ್ಯತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕತ್ವೇನೋಪಾಧಿತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ। ತಥಾಽಪ್ಯಪೌರುಷೇಯೇ ವೇದೇ ತದಭಾವಾದನುಪಾಧಿತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ವೇದಾಪೌರುಷೇಯತ್ವಸ್ಯಾಸಮ್ಮತತ್ವಾತ್। ಸಮ್ಮತತ್ವೇ ವಾ ಸಾಧನಾವಚ್ಛಿನ್ನೇ ಪೌರುಷೇಯವಾಕ್ಯತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನೇ ವಾ ಸಾಧ್ಯೇ ಅಸ್ಯೋಪಾಧಿತ್ವೋಪಪತ್ತೇರಿತಿ। ಮೈವಮ್। ಅಭಿಪ್ರಾಯಾನವಗಮಾತ್। ನಹಿ ವಯಂ ವಕ್ತ್ರಾದ್ಯಾನುಕೂಲ್ಯೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸಾಧಯಿತುಮುದ್ಯತಾಃ, ಯೇನಾತ್ರೋಪಾಧ್ಯುದ್ಭಾವನಂ ಸಙ್ಗಚ್ಛೇತ। ಅಪಿತರ್ಹಿ? ಅನುಕೂಲವಕ್ತ್ರಾದಿಮತ್ತ್ವಸ್ಯಾಽಪ್ತವಾಕ್ಯತಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾತ್ ತೇನ ತಾಂ ಪ್ರಸಾಧ್ಯ ತಯಾ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯತ ಇತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ವಕ್ತೃಶ್ರೋತೃಪ್ರಸಕ್ತೀನಾಮಿತಿ।

**ವಕ್ತೃಶ್ರೋತೃಪ್ರಸಕ್ತೀನಾಂ ಯದಾಪ್ತಿರನುಕೂಲತಾ।

ಆಪ್ತವಾಕ್ಯತಯಾ ತೇನ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥5 ॥

(###sudha --)

ಯದ್ ಯತ್ರ ವಾಕ್ಯೇ ವಕ್ತೃಶ್ರೋತೃಪ್ರಸಕ್ತೀನಾಮನುಕೂಲತಾ, ತತ್ರಾಽಪ್ತಿಃ। ಯದ್ ವಕ್ತ್ರಾದ್ಯಾನುಕೂಲ್ಯೋಪೇತಂ ತದಾಪ್ತವಾಕ್ಯಮಿತಿ ಯಾವತ್। ಯತ ಏವಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ, ಯತಶ್ಚಾಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾಸ್ತ್ಯನುಕೂಲವಕ್ತ್ರಾದಿಮತ್ತ್ವಮ್, ತೇನ ಸಿದ್ಧಯಾಽಽಪ್ತವಾಕ್ಯತಯಾ ಮಾನಮಿದಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮಿತಿ ಪೂರ್ವೇಣ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ವಿಮತಮಾಪ್ತವಾಕ್ಯಮ್, ಅನುಕೂಲೇನ ವಕ್ತ್ರಾ ಅನುಕೂಲಾನ್ ಶ್ರೋತೄನ್ ಪ್ರತಿ ತದೀಯಹಿತಸಾಧನಬೋಧನಾಯೋಪದಿಷ್ಟತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನವತ್। ವಿಮತಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ಆಪ್ತವಾಕ್ಯತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನವದಿತಿ। ವಕ್ತುರಾನುಕೂಲ್ಯಾಭಾವಾಜ್ಜೈನಾದ್ಯನಾಪ್ತವಾಕ್ಯಮ್। ಶ್ರೋತ್ರಾನುಕೂಲ್ಯವಿರಹಾದ್ ಬೌದ್ಧಾದಿ। ಪ್ರಸಙ್ಗಾನುಕೂಲತಾವೈಧುರ್ಯಾತ್ ನರ್ಮಾದಿ।

h ॥ ಖಣ್ಡನೋಕ್ತಸ್ಯ ಆಪ್ತಿಲಕ್ಷಣದೂಷಣಸ್ಯ ನಿರಾಸಃ, ಆಪ್ತಿಸ್ವರೂಪನಿರ್ಧಾರಣಂ ಚ ॥

(###sudha --)

ನನು “ಕೋಽಯಮಾಪ್ತೋ ನಾಮ ಯದ್ವಾಕ್ಯತ್ವಂ ಸಾಧ್ಯತೇ। ಯಥಾದೃಷ್ಟಾರ್ಥವಾದೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ಭ್ರಾನ್ತಿದೃಷ್ಟಾರ್ಥವಾದಿನ್ಯಪಿ ಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಪ್ರಮಾಣದೃಷ್ಟೇತಿ ವಿಶೇಷಣೇಽಪಿ ಪ್ರಮಾಣದೃಷ್ಟಸ್ಯ ಪ್ರಮಾದಾದಿನಾಽನ್ಯಥಾಕಥಕೇಽಪಿ ಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಪ್ರಮಾಣೇನ ಯಥಾ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ದೃಷ್ಟಂ ತಥಾ ವಾದೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ಏಕದೇಶೇ ತಥಾಭೂತವಾದಿತ್ವೇಽಪ್ಯಂಶಾನ್ತರೇ ಅತಥಾಭೂತವಾದಿನ್ಯಪಿ ಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಯಾವತ್ ಪ್ರಮಾಣದೃಷ್ಟಂ ತಾವತೋ ವಕ್ತೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪ್ರಾಯೇಣಾತಥಾಭೂತತ್ವಾದೇವ ಲಕ್ಷ್ಯಾಣಾಂ ತದವ್ಯಾಪ್ತೇಃ। ನಹಿ ಕೇನಾಪಿ ಯಾವತ್ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮಿತಂ ತಾವದಭಿಧೀಯತೇ। ಯಾವತ್ ಪ್ರಮಾಣದೃಷ್ಟಂ ತಾವತ ಏವ ವಕ್ತೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಜ್ಞಾತಸನ್ದಿಗ್ಧಾನುವಾದವಾಕ್ಯಪ್ರಯೋಕ್ತುರನಾಪ್ತತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಭೀಮಾಗ್ರಜಸ್ಯಾಪಿ ಕದಾಚಿಚ್ಚಾಟುವಾದಿತ್ವಸಮ್ಭವೇನಾನಾಪ್ತತ್ವಾಪತ್ತೇಶ್ಚ। ನಿರ್ದೋಷ ಆಪ್ತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಆಪ್ತಾನಾಮಪಿ ಕ್ವಚಿದ್ ರಾಗಾದಿದೋಷಸಮ್ಭವಾತ್। ಯತ್ರ ವಿಷಯೇ ನಿರ್ದೋಷಸ್ತತ್ರಾಽಪ್ತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಯತ್ತಚ್ಛಬ್ದಯೋರ್ವಿಶೇಷವಿಷಯತ್ವೇನಾಸಾಧಾರಣ್ಯಾದವ್ಯಾಪ್ತೇಃ" ಇತಿ।

ಮೈವಮ್। ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥತತ್ವಜ್ಞಾನಮ್, ಅವಿಪ್ರಲಿಪ್ಸಾ, ವಿವಕ್ಷಾ, ಕರಣಪಾಟವಂ ಚೇತೀಯಮಾಪ್ತಿಃ। ತದ್ವಾನಾಪ್ತ ಇತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಆಪ್ತತ್ವಾಭಿಮತೇಽಪಿ ಕದಾಚಿದಿದಂ ನಾಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ಮಾ ಭೂತ್। ತದಾಽಸಾವನಾಪ್ತ ಇತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಕಾಲಾದಿಭೇದೇನಾವಿರೋಧಾತ್।

ಏವಂಸತಿ ಯೋ ಯತ್ರೈವಮ್ಭೂತಃ ಸ ತತ್ರಾಽಪ್ತ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಅಸ್ತು। ಕೋ ದೋಷಃ? ಯತ್ತಚ್ಛಬ್ದಾರ್ಥಯೋರನನುಗಮ ಇತಿ ಚೇತ್,। ಕೋಽಯಮನನುಗಮೋ ನಾಮ? ಕಿಂ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವ್ಯವಹಾರಾನೌಪಯಿಕತ್ವಮ್, ಉತೈಕಸ್ಯಾನೇಕವೃತ್ತಿತ್ವಾಭಾವಃ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಯೋ ಯಸ್ಯ ಸುತಃ ಸ ತದೀಯಂ ಧನಮರ್ಹತೀತ್ಯಾದೌ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವ್ಯವಹಾರಹೇತುತೋಪಲಮ್ಭಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅದೋಷತ್ವಾತ್। ಯಥಾಚಾನನುಗತಸ್ಯಾಪಿ ನಾವ್ಯಾಪ್ತಿಃ, ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವ್ಯವಹಾರಹೇತುತಾ ಚ ತಥಾ ಸಾಮಾನ್ಯಪರೀಕ್ಷಾಯಾಂ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ। (724, 728,730)

ಏತೇನ ನಿರ್ದೋಷಃ, ಪ್ರಮಿತಸ್ಯೈವ ವಕ್ತೇತಿ ಲಕ್ಷಣದ್ವಯಮಪಿ ಸಮಾಹಿತಂ ವೇದಿತವ್ಯಮ್। ಅನುವಾದಸ್ಯ ವಾದವಿಷಯತ್ವೇನ ತತ್ಪ್ರಯೋಕ್ತುರಪ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾವಿರೋಧಾತ್। ಏವಞ್ಚ ವಕ್ತುರಾನುಕೂಲ್ಯಮಾಪ್ತ್ಯೇಕದೇಶ ಏವ। ವಿಪ್ರಲಿಪ್ಸಾ ಚ ಶ್ರೋತೃಪ್ರಸಙ್ಗಾನನುಕೂಲತೈಕನಿಬನ್ಧನಾ ತದಭಾವೇ ನಿವರ್ತತ ಇತಿ ವಕ್ತ್ರಾದ್ಯಾನುಕೂಲ್ಯವತ್ತಯಾ ಆಪ್ತವಾಕ್ಯತಯಾ ಸುಸ್ಥಃ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಃ।

ನನ್ವಾಪ್ತವಾಕ್ಯತಾ ಸ್ವಕಪೋಲಕಲ್ಪಿತೇಷು ಮಾಲತೀಮಾಧವಾದಿಷು ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ವ್ಯಭಿಚರತಿ। ನಹಿ ನಾಟಕಾದಿಪ್ರಬನ್ಧಂ ವಿರಚಯನ್ನಪಿ ಕದಾಚಿದುಕ್ತಲಕ್ಷಣೋಪಪನ್ನೋ ನ ಭವತಿ ಭವಭೂತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಯೋ ಯತ್ರೈವಮ್ಭೂತ ಇತ್ಯನೇನೈವ ಉಕ್ತೋತ್ತರತ್ವಾತ್। ಆಪ್ತಿಮೂಲವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಽಪ್ತವಾಕ್ಯತಯಾ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾಚ್ಚ।

ಅಬೋಧಕಂ ವಿಪರೀತಬೋಧಕಂ ವಾ ವಾಕ್ಯಮಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ। ತತ್ರಾಬೋಧಕಂ ವಕ್ತುರಪಟುಕರಣತಯಾ ಭವತಿ। ವಿಪರೀತಬೋಧಕಂ ಚ ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನಾದಿನೇತ್ಯಾಪ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಕ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇನ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಸಿದ್ಧಿಃ। ಅನ್ಯಥಾ ಕಾರಣೇನ ವಿನಾ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತಿ।

h ॥ ಅನುಕೂಲವಕ್ತ್ರಾದಿಮತ್ತ್ವೇನಾಽಪ್ತವಾಕ್ಯತ್ವಮ್, ತೇನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ ಪರಮ್ಪರಯಾ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಾಧನೇ ಪ್ರಯೋಜನಾದಿಕಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ಚಾನುಕೂಲವಕ್ತ್ರಾದಿಮತ್ತ್ವಯಾ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಾಧನಮೇವಾತ್ರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯತಾಮ್। ಕಿಮಾಪ್ತವಾಕ್ಯತಾಸಾಧನಂ ಮಧ್ಯೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯತೇ? ವ್ಯಾಪ್ತಿಪಕ್ಷಧರ್ಮತಯೋಸ್ತುಲ್ಯತ್ವಾತ್। ನಹಿ ಯದ್ ಯದ್ವ್ಯಾಪಕಸ್ಯ ವ್ಯಾಪಕಂ ತತ್ ತಸ್ಯಾವ್ಯಾಪಕಮಿತಿ ಸಮ್ಭವತಿ। ಅನೂಕೂಲವಕ್ತ್ರಾದಿಮತ್ತ್ವಯಾ ಆಪ್ತವಾಕ್ಯತಾಸಾಧನೇ ವಕ್ತ್ರಾನುಕೂಲ್ಯಸ್ಯಾಽಪ್ತ್ಯೇಕದೇಶತ್ವೇನ ಸಾಧ್ಯಾವಿಶಿಷ್ಟತಾ ಚ ಸ್ಯಾತ್। ವಕ್ತೃಶ್ರೋತೃಪ್ರಸಕ್ತೀನಾಮಿತಿ ವಾಕ್ಯಂ ತು ಶಙ್ಕಿತಸ್ಯೋಪಾಧೇಃ ಸಾಧನವ್ಯಾಪಕತಾಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ।

ಮೈವಮ್। "ಆಪ್ತವಾಕ್ಯತಯಾ ತೇನ' ಇತ್ಯುತ್ತರವಾಕ್ಯವೈಯರ್ಥ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಉಪಾಧೇಃ ಸಾಧನವ್ಯಾಪಕತಾಯಾ ವಕ್ತೃಶ್ರೋತೃಪ್ರಸಕ್ತೀನಾಮಿತ್ಯನೇನೈವೋಪಪಾದಿತತ್ವಾತ್। ನಹ್ಯುಪಾಧಿಂ ದೂಷಯತಾ ಸಾಧನವ್ಯಾಪಕತಾಂ ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯ ಸಾಧನೇನ ಉಪಾಧೇಃ ಪಕ್ಷೇ ಸಾಧನಂ ವಿಧಾಯ ತೇನ ಸಾಧ್ಯಂ ಸಾಧನೀಯಮಿತಿ ಕುಲಧರ್ಮಃ। ಉಪಾಧೇಃ ಸಾಧನಾಭೇದಂ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯ ತೇನ ಸಾಧ್ಯಂ ಸಾಧ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಆಪ್ತೇರ್ವಕ್ತೃಮಾತ್ರಧರ್ಮಸ್ಯ ಸಾಧನಾಭೇದಾನುಪಪತ್ತೇಃ।

ಸಾಧ್ಯಾವಿಶಿಷ್ಟತಾ ತು ನಾಸ್ತ್ಯೇವ। ವಕ್ತ್ರಾದೀನಾಮಾನುಕೂಲ್ಯೇನ ವಕ್ತುರಾಪ್ತಿಸಾಧನೇ ಖಲ್ವಂಶತಃ ಸಾ ಸ್ಯಾತ್। ಅನುಕೂಲವಕ್ತ್ರಾದಿಮತ್ತ್ವಯಾ ಆಪ್ತವಾಕ್ಯತಾ ಸಾಧ್ಯತ ಇತಿ ಚೋಕ್ತಮ್। ತಥಾಽಪಿ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಯೋರಾಪ್ತ್ಯೇಕದೇಶಾನುಪ್ರವೇಶೋಽಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ಸತ್ಯಮ್। ತಥಾಽಪಿ ವಿಶಿಷ್ಟಭೇದೇನಾದೋಷತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಯೋ ಧೂಮವಾನಸಾವಗ್ನಿಮಾನಿತಿ ವ್ಯಾಪ್ಯವ್ಯಾಪಕಭಾವೋಽಪಿ ನ ಸ್ಯಾತ್। ವಿಶೇಷ್ಯಾಂಶಸ್ಯೋಭಯತ್ರಾನುಪ್ರವೇಶಾತ್। ಕೃತಕತ್ವಾನಿತ್ಯತ್ವಯೋಃ ಸತ್ತಾನುಪ್ರವೇಶೇಽಪಿ ಪರೈರ್ವ್ಯಾಪ್ಯವ್ಯಾಪಕಭಾವಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾಚ್ಚ। ಯದಾ ತು ನಿರ್ದೋಷಃ, ಪ್ರಮಿತಸ್ಯೈವ ವಕ್ತಾ ಆಪ್ತ ಇತ್ಯಾಶ್ರಿತಮ್, ತದಾ ಸಾಧ್ಯಾವಿಶಿಷ್ಟತಾಯಾಃ ಶಙ್ಕೈವ ನಾಸ್ತಿ।

ಗ್ರನ್ಥಕೃತಾಽಪಿ ಕಸ್ಮಾದಿಯಂ ಪರಮ್ಪರಾಽಽಶ್ರಿತೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ವಕ್ತ್ರಾದ್ಯಾನುಕೂಲ್ಯೇನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸಾಧಯತಾಽಪ್ಯ ನ್ತತೋಽಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯಾಽಶ್ರಯಣೀಯತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾಽಸ್ತು ವಕ್ತ್ರಾದ್ಯಾನುಕೂಲ್ಯಮ್, ವಕ್ತುರ್ವಿಪ್ರಿಲಪ್ಸಾಮೂಲತ್ವೇನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಚ ಭವತ್ವಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಯಾಃ ಕೋ ನಿವಾರಯಿತಾ?

ಯದ್ಯಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸ್ವತ ಏವೇತಿ ಬಾದರಾಯಣೀಯಂ ಮತಮ್। ಯದ್ ವಕ್ಷ್ಯತಿ "ನ ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾತ್" ಇತಿ। ಜೈಮಿನಿರಪಿ"ತತ್ ಪ್ರಮಾಣಂ ಬಾದರಾಯಣಸ್ಯಾನಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್" ಇತಿ। ತಥಾಽಪ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಾರ್ಥೋಽಯಂ ಪ್ರಯತ್ನ ಇತ್ಯವಿರೋಧಃ।

h ॥ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಾಂ ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಿಸಂವಾದಿತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏವಂ ವಿಜಾತೀಯಸಂವಾದೇನಾಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮುಪಪಾದ್ಯ ತದನುತ್ತಮತಾಸಿದ್ಧಯೇ ಸಜಾತೀಯದ್ವಯಸಂವಾದಮಪ್ಯಾಹ -- ಶ್ರುತೀತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ಶ್ರುತಿಮೂಲತಯಾ ತಥಾ ॥5॥**

ಯುಕ್ತಿಮೂಲತಯಾ ಚೈವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತ್ರಿವಿಧಂ ಮಹತ್।

ದೃಶ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಾಮೇಕಧಾಽನ್ಯತ್ರ ಸರ್ವಶಃ ॥6॥**

(###sudha --)

ತಥಾಚಶಬ್ದೌ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥೌ। ಮಾನಮಿತ್ಯಸ್ಯಾನುಕರ್ಷಣಾರ್ಥೌ ವಾ। ಯಥಾಽಽಪ್ತವಾಕ್ಯತಯಾ, ತಥಾ ಶ್ರುತಿಮೂಲತಯಾಽಪೀತ್ಯುಪಮಾರ್ಥೋ ವಾ ತಥಾಶಬ್ದಃ।

ಯದ್ಯಪಿ ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಿಮೂಲಶಬ್ದೌ ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಿಭ್ಯಾಮರ್ಥಮುಪಲಭ್ಯ ರಚಿತಸ್ಯ ವಾಚಕೌ, ತಥಾಽಪ್ಯತ್ರ ಸಮಾನಾರ್ಥತಾಸಾಮ್ಯೇನ ಗೌಣ್ಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಿಸಂವಾದಿತಾರ್ಥೌ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯೌ। ಭಗವತೋ ಬಾದರಾಯಣಸ್ಯ ಸ್ವತಃ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವೇನ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಾಸಮ್ಭವಾತ್। ಯದಿಚ ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಿಸಂವಾದಿತ್ವಾದಿತ್ಯೇವಾವಕ್ಷ್ಯತ್, ತದಾ ಯಾದೃಚ್ಛಿಕಸಂವಾದಿತಾಽಪಿ ವ್ಯಜ್ಞಾಸ್ಯತ। ಸಾ ಮಾ ವಿಜ್ಞಾಯೀತಿ ಗೌಣಪ್ರಯೋಗಃ। ಏವಂ ಹಿ ಪ್ರಯೋಗೇಽಙ್ಗಾಙ್ಗಿಭಾವೋಽಪ್ಯಧಿಕೋ ವಿಜ್ಞಾಯತೇ। ಸ ಚ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತೋಪಪಾದಕೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ।

ತತಶ್ಚಾಯಮರ್ಥಃ ಯತ್ ಶ್ರುತಿಸಂವಾದಿ ತತ್ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ಯಥಾ ಮನ್ವಾದಿವಾಕ್ಯಮ್। ಶ್ರುತಿಸಂವಾದಿ ಚೇದಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮ್, ತದರ್ಥವಿಚಾರಪರತ್ವಾತ್; ವಿಸಂವಾದೇ ತದನುಪಪತ್ತೇಃ। ತಚ್ಚ "ಪುನಸ್ತಸ್ಯಾರ್ಥವಿತ್ತಯೇ" ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಗಮಸಿದ್ಧಮ್। ಯಚ್ಚ ಯುಕ್ತಿಸಂವಾದಿ ತತ್ ಪ್ರಮಾಣಮ್; ಯಥಾ ಧೂಮವನ್ತಂ ಪರ್ವತಮುದ್ದಿಶ್ಯ ಪರ್ವತೋಽಯಮಗ್ನಿಮಾನಿತ್ಯುಕ್ತಂ ವಾಕ್ಯಮ್। ಯುಕ್ತಿಸಂವಾದಿ ಚೇದಮ್, ಮೀಮಾಂಸಾರೂಪತ್ವಾತ್, ಮೀಮಾಂಸಾಯಾಶ್ಚ ಯುಕ್ತ್ಯನುಸನ್ಧಾನಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್; ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಮಾಣಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಶ್ರುತೇರ್ಯುಕ್ತೇಶ್ಚಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಅರ್ಧವೈಶಸಾಸಮ್ಭವಾದಿತಿ।

ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯೇವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಏವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ। ಏವಶಬ್ದೋ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಾಮಿತ್ಯನೇನ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ತ್ರಿವಿಧಮಿತಿ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಮ್।

h॥ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಶಾರೀರಕಶಬ್ದಯೋರರ್ಥಕಥನಮ್, ಮಾಯಾವಾದ್ಯುಕ್ತಾರ್ಥನಿರಾಕರಣಂ ಚ॥

(###sudha --)

ಬ್ರಹ್ಮ ವೇದಃ, ತದರ್ಥಃ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ವಾ। ತಸ್ಯ ಸೂತ್ರಾಣಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಿ। ಸಕಲವೇದಾರ್ಥಭೂತಸ್ಯ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸ್ವರೂಪನಿರ್ಣಯಾರ್ಥಾನಿ ಸೂತ್ರಾಣೀತಿ ಯಾವತ್। ಸೂತ್ರಶಬ್ದಾರ್ಥಶ್ಚ "ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರಮ್" ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಗಮಾದವಗನ್ತವ್ಯಃ।

ಏತೇನೈತಚ್ಛಾಸ್ತ್ರವಾಚಿನಃ "ಶಾರೀರಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಶರೀರಮೇವ ಶರೀರಕಮ್, ತತ್ರ ಭವಃ ಶಾರೀರಕೋ ಜೀವಃ, ತಮಧಿಕೃತ್ಯ ಕೃತೋಽಯಂ ಗ್ರನ್ಥಃ ಶಾರೀರಕಃ" ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ನಿರಸ್ತಂ ಭವತಿ। ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಶಬ್ದಾರ್ಥೇನ ವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್। "ತ್ವಮ್ಪದಾಭಿಧೇಯಸ್ಯ ತತ್ಪದಾಭಿಧೇಯಬ್ರಹ್ಮರೂಪತಾ ಮೀಮಾಂಸಾ" ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದವಿರೋಧ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಸಮ್ಭವಾತ್। ನಹಿ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರಾಣ್ಯಭೇದಪರಾಣಿ। ಪ್ರತ್ಯುತ ತನ್ನಿರಾಸಪರಾಣೀತಿ ವಕ್ಷ್ಯತೇ।

ಅತಃ ಶಾರೀರಕಃ ಪರಮಾತ್ಮೈವ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ಶಾರೀರೌ ತಾವುಭೌ ಜ್ಞೇಯೌ ಜೀವಶ್ಚೇಶ್ವರಸಞ್ಜ್ಞಿತಃ" ಇತಿ। ತಸ್ಯ ಸಕಲಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿಮೀಮಾಂಸೈವ ಶಾರೀರಕಮೀಮಾಂಸಾ। ತಥಾಚೋಕ್ತಂ ಪುರಾಣೇ "ಸರ್ವದೋಷವಿಹೀನತ್ವಮ್" ಇತ್ಯಾದಿ।

h ||
ಆಪ್ತವಾಕ್ಯತ್ವಶ್ರುತಿಸಂವಾದಿತ್ವಯುಕ್ತಿಸಂವಾದಿತ್ವರೂಪಹೇತುತ್ರಯಾವಸಿತಪ್ರಮಾಣ್ಯಕತ್ವಾದ್

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಾಮೇವ ನಿರವಧಿಕಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

ಯತ ಏವಂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತ್ರಿವಿಧಂ ದೃಶ್ಯತೇ, ಆಪ್ತವಾಕ್ಯತ್ವಾದಿಪ್ರಮಾಣತ್ರಯೇಣ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ ಯಾವತ್। ಅತಸ್ತನ್ಮಹದನುತ್ತಮಂ ಮನ್ತವ್ಯಮ್। ಆಪ್ತವಾಕ್ಯತ್ವಾದಿಲಿಙ್ಗತ್ರಯಾವಸಿತಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಚೇತ್, ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಕಥಮೇಷಾಂ ತದನುತ್ತಮಮಿತ್ಯತೋ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಾಮೇವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಏಕಧೇತಿ। ಸರ್ವಶ ಇತಿ ವಚನಾದೇಕಧೇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್।

ತಥಾಹಿ ಕ್ವಚಿದೇಕಧಾ, ಯಥಾಽಽಪ್ತಿಮೂಲತಯಾ ಲೌಕಿಕವಿಷಯೇ ಪಿತೃವಾಕ್ಯೇ। ಶ್ರುತಿಸಂವಾದೇನ ಧರ್ಮಾದಿವಿಷಯೇ ಪ್ರತಿವಾದ್ಯುದೀರಿತವಚನೇ। ತದುಕ್ತ ಏವ ಪರ್ವತೋಽಗ್ನಿಮಾನಿತಿ ವಾಕ್ಯೇ ಯುಕ್ತಿಸಂವಾದೇನ। ಕ್ವಚಿದ್ ದ್ವೇಧಾ ಯಥಾಽಽಪ್ತಿಶ್ರುತಿಭ್ಯಾಂ ಮನ್ವಾದಿವಾಕ್ಯೇ। ಆಪ್ತಿಯುಕ್ತಿಭ್ಯಾಂ ಪರ್ವತೋಽಗ್ನಿಮಾನಿತ್ಯಾದೌ ಪಿತೃವಾಕ್ಯೇ। ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಿಭ್ಯಾಮೀಶ್ವರಃ ಸರ್ವಜ್ಞ ಇತಿ ಪ್ರತಿವಾದ್ಯುದೀರಿತವಚಸೀತಿ। ಜೈಮಿನ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇ ತ್ರೇಧಾಽಪ್ಯಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ಸತ್ಯಮ್। ಯಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರೇಷು ನ ತಥಾ। ನಿರವಧಿಕಂ ಹಿ ತತ್ರಾಽಪ್ತ್ಯಾದಿಕಮ್। ಏತದರ್ಥಮಪಿ ಮಹದಿತ್ಯೇತತ್ ತ್ರಿವಿಧಮಿತ್ಯನೇನಾಪಿ ಯೋಜನೀಯಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನು ಪ್ರಮಾಣೈಕತ್ವಾನೇಕತ್ವಯೋಃ ಪ್ರಮೇಯತಾದವಸ್ಥ್ಯಾತ್ ಕಥಮೇತತ್? ಇತ್ಥಮ್ ನಹಿ ಪ್ರಮಾಣಮಾತ್ರಂ ನಿಃಶಙ್ಕಪ್ರವೃತ್ತಾವುಪಯುಜ್ಯತೇ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಪ್ರಮಾಣತಯಾ ಪ್ರಮಿತಮೇವ। ತಚ್ಚ ಯಾವದ್ಯಾವದಧಿಕಂ ಪ್ರಮೀಯತೇ ತತ್ತದನುಸಾರಿಣೀಮವಿಶಙ್ಕಾಂ ಕ್ಷಿಪ್ರಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ಪ್ರಸೂತ ಇತ್ಯನುಭವಸಿದ್ಧಮ್। ತತಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವ ಸ್ವಕಾರ್ಯಾತಿಶಯವಶೇನಾತಿಶಯವದುಚ್ಯತೇ। ಏವಂ ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಾತಿಶಯವಶೇನಾಪ್ಯತಿಶಯೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ।

ತದೇವಂ ಶ್ರುತ್ಯನುಮಾನಾಭ್ಯಾಮಿದಮೇವ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರಮಾಣತಮಮ್, ನಾನ್ಯದೇತಾದೃಶಮಸ್ತೀತ್ಯುಪಸಂಹರತಿ --ಅತ ಇತಿ।

ಅತೋ ನೈತಾದೃಶಂ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಪ್ರಮಾಣತಮಮಿಷ್ಯತೇ।

ಇಷ್ಯತೇ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕೈರಿತಿ ಶೇಷಃ। ತಥಾಚಾನ್ಯಪರಿಹಾರೇಣಾಸ್ಯೈವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಹೃದಯಮ್। ನನು ಭಾರತಂ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇಷೂತ್ತಮಮುಚ್ಯತೇ। ಸತ್ಯಮ್। ವಿಚಾರ್ಯೇಷು ಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ತದಿತ್ಯವಿರೋಧಃ।

h॥ ಭಾಷ್ಯಕಾರೀಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದಿವ್ಯುತ್ಪಾದನಸ್ಯ ವೈಯರ್ಥ್ಯಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ನನುಚಾಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾಽರಮ್ಭಣೀಯತ್ವಂ ಸೂತ್ರಕಾರ ಏವ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರೇ ಸಮರ್ಥಯತೇ। ತದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇನೈವ ಸರ್ವಂ ಸಮ್ಪದ್ಯತೇ। ಕಿಮನೇನ? ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರ ಏವ ಕಥಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ಪ್ರಥಮಭಾಷ್ಯೇಽಪಿ ಕಥಮ್? ಸನ್ದೇಹಾತ್ ಪ್ರವೃತ್ತಸ್ಯ ಪುನರುಕ್ತಪ್ರಮಾಣೈರ್ನಿರ್ಣಯ ಇತಿ ಚೇತ್, ಸಮಂ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರೇಽಪಿ। ಮೈವಮ್। ವಿಷಯಾದಿಸಮ್ಪಾದನೇನೈವ ತತ್। ನಚ ತಾವತಾಽಽರಮ್ಭಣೀಯತ್ವಮ್। ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಹಿ ಸತಿ ಕಾಕದನ್ತಪರೀಕ್ಷಾಗ್ರನ್ಥವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಾರ್ಥಂ ವಿಷಯಾದಿವ್ಯುತ್ಪಾದನಮುಪಯುಜ್ಯತೇ। ಅತಃ ಸೂತ್ರಾಕ್ಷಿಪ್ತಮೇವೇದಂ ಶಿಷ್ಯಾಣಾಂ ಬುದ್ಧಿಶುದ್ಧಯೇ ಭಾಷ್ಯಕೃತೋಕ್ತಮಿತಿ।

h॥ ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಾರ್ಥಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣಾರ್ಥತ್ವಾದನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯಾವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್,

ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣಸ್ಯಾನೇಕಪ್ರಕಾರಕತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಂ ಚ॥

(###sudha --)

ತಥಾಽಪಿ ನೇದಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವ್ಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತತ್ವಾದಿತ್ಯತ್ರ "ಅನ್ವಪಿ ಚ" ಇತಿ ಯತ್ ಪ್ರಯೋಜನಾನ್ತರಮಸ್ತೀತಿ ಸೂಚಿತಂ ತದ್ವಿವರಣಾರ್ಥಮಾಹ ಸ್ವಯಮಿತಿ।

ಸ್ವಯಂ ಕೃತಾಽಪಿ ತದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ಕ್ರಿಯತೇ ಸ್ಪಷ್ಟತಾರ್ಥತಃ॥7॥**

(###sudha --)

ಯದ್ಯಪಿ ತೇಷಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಾಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ಸ್ವಯಂ ಮಯ್ಯೈವ ಭಾಷ್ಯೇ ಕೃತಾ, ತಥಾಽಪಿ ಪುನರತ್ರ ಸ್ಪಷ್ಟತ್ಯೈವಾರ್ಥಃ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಯಸ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟತಾರ್ಥಃ, ತಸ್ಮೈ ಸ್ಪಷ್ಟತಾರ್ಥತಃ, ಭಾಷ್ಯೇಽಸ್ಪಷ್ಟೀಕೃತಮರ್ಥಂ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರ್ತುಂ ಕ್ರಿಯತೇ।

ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣಂ ಚಾನೇಕವಿಧಮ್ ಕ್ವಚಿದನುಕ್ತಾಂಶಸ್ಯೋಕ್ತಿಃ, ಕ್ವಾಪ್ಯತಿಸಙ್ಕ್ಷಿಪ್ತಸ್ಯ ವಿಸ್ತರಣಮ್, ಕ್ವಚಿದತಿವಿಸ್ತೃತತಯಾ ಬುದ್ಧ್ಯನಾರೂಢಸ್ಯ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪಃ, ಕ್ವಾಪಿ ವಿಕ್ಷಿಪ್ತಸ್ಯ ಏಕೀಕರಣಮ್, ಕುತ್ರಾಪ್ಯುಕ್ತಸ್ಯೋಪಪಾದನಮ್, ಕ್ವಚಿದಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಸೇನ ದೃಢೀಕರಣಮಿತ್ಯಾದಿ ತತ್ರತತ್ರ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್।

h॥ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪೇಣ ವಿಸ್ತರೇಣ ಚ ಪ್ರಮೇಯಪ್ರತಿಪಾದನಸ್ಯ ಮಹಾಫಲಹೇತುತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇಕತ್ರೈವ ಸರ್ವಂ ವಕ್ತವ್ಯಂ ವಕ್ತವ್ಯಮ್, ಕಿಂ ಪ್ರಸ್ಥಾನಭೇದೇನ? ಮೈವಮ್। ಯತಃ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪವಿಸ್ತರಾಭ್ಯಾಮುಕ್ತಂ ಶ್ರೋತೄಣಾಂ ಸುಗ್ರಹಂ ಸುಪ್ರಯೋಜನಂ ಚ ಭವತಿ। ಯಥೋಕ್ತಮ್

“ಸಙ್ಕ್ಷೇಪವಿಸ್ತರಾಭ್ಯಾಂ ತು ಕಥಯನ್ತಿ ಮನೀಷಿಣಃ।

ಬಹುವಾರಸ್ಮೃತೇಸ್ತಸ್ಯ ಫಲಬಾಹುಲ್ಯಕಾರಣಾತ್” ಇತಿ।

h॥ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಾರ್ಥಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣಪರತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಮ್॥

(###sudha --)

ತತ್ರ ಭಾಷ್ಯಾದ್ಯಪದ್ಯಾರ್ಥೋಽತ್ರ ಶ್ಲೋಕತ್ರಯೇಣ ವಿವೃತಃ। ತಥಾಹಿ ಸರ್ವಗುಣೋದೀರ್ಣತೋಕ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಗುಣಗುಣಿಭೇದಶಙ್ಕಾ ನಿಖಿಲೇತ್ಯಾದಿನಾ ನಿರಾಕೃತಾ। ಜ್ಞೇಯತ್ವಗಮ್ಯತ್ವಯೋರಿತರಸಾಧಾರಣ್ಯಾತ್ ಕಥಂ ವಿಶೇಷಣತ್ವಮಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾ ಆಪ್ಯತಮಮಿತ್ಯನೇನ ಪರಿಹೃತಾ। ಅಪಿಶಬ್ದೋ ವಿಶೇಷಣಾನ್ತರಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ, ತದ್ವಿವರಣಮ್ ಅಸ್ಯೇತ್ಯಾದಿ।

ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭವಮಿತ್ಯಾದಿಭಿರ್ಬಹುಭಿಃ ಪ್ರಕಾರೈರ್ಯದ್ ಗುರುತ್ವೋಪಪಾದನಂ ತೇನ ಗುರೂಂಶ್ಚೇತಿ ಬಹುವಚನಾನ್ತಂ ಪದಂ ವಿವೃತಮ್। ಗುರುದೇವತಯೋರ್ಭೇದೇಽಪಿಪದೇನಾರುಚಿಃ ಸೂಚಿತಾ। ತದ್ವಿವೃತಿಸ್ತಮೇವೇತಿ। ಸಮ್ಪ್ರಶಬ್ದಾಭ್ಯಾಂ ನತ್ವೇತಿ ವಿಶೇಷಿತಮ್। ನಿರುಪಪದಸೂತ್ರಗ್ರಹಣೇನ ಯದ್ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಾಂ ಸರ್ವೋತ್ತಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸೂಚಿತಂ ತದುಪಪಾದನಂ ಪರಮಾಖ್ಯೇತಿ।

ಯದ್ “ದ್ವಾಪರೇ” ಇತ್ಯಾದಿಭಾಷ್ಯಂ ತದಸಙ್ಗತಮ್, ಸೂತ್ರಾರ್ಥವಚನಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯ ತದುತ್ಪತ್ತಿಕ್ರಮಕಥನಸ್ಯೋಪಯೋಗಾದರ್ಶನಾತ್। ಮೈವಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯಸ್ಮಾದಾಪ್ತಿಮೂಲತ್ವಾದಿಯುಕ್ತ್ಯಾಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾಣಾಂ ಸರ್ವೋತ್ತಮಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸಮರ್ಥಯಿತುಮೇತದಿತಿ ದರ್ಶಯತಿ ಗುರುರ್ಗುರೂಣಾಮಿತ್ಯಾದಿನೇತಿ।

h॥ ಮಙ್ಗಲವಾದಃ॥

(###sudha --)

ತಥಾಽಪಿ ನೇದಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ವ್ಯಾಕರ್ತವ್ಯಮ್, ಮಙ್ಗಲಾಚರಣರಹಿತತ್ವಾತ್। ಮಙ್ಗಲಾಚರಣಪುರಃಸರಾಣಿ ಖಲು ಕರ್ಮಾಣಿ ನಿರನ್ತರಾಯಂ ಪರಿಸಮಾಪ್ಯನ್ತೇ, ಪ್ರಚೀಯನ್ತೇ ಚ। ನಚಾಕೃತಮಙ್ಗಲಾಚರಣಾನಾಮಪಿ ಕಾರ್ಯಪರಿಸಮಾಪ್ತ್ಯಾದಿದರ್ಶನಾತ್ ಕೃತಮಙ್ಗಲಾಚರಣಾನಾಮಪಿ ತದಭಾವೋಪಲಮ್ಭಾತ್, ನ ತದ್ಧೇತುತ್ವಮಸ್ಯೇತಿ ಸಾಮ್ಪ್ರತಮ್। ತಥಾಸತಿ ಕಾರೀರ್ಯಾದೇರಪಿ ವೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಹೇತುತ್ವಾಭಾವಾಪತ್ತೇಃ।

ಸ್ಯಾದೇತದೇವಮ್, ಯದಿ ಕಾರೀರ್ಯಾದೇರ್ವೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಹೇತುತ್ವಂ ನಿಷ್ಪ್ರಮಾಣಕಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ಶ್ರುತಿನಿಶ್ಚಿತೇ ತು ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಭಾವೇ ತದಭಾವೇಽಪಿ ಭಾವೋಽನೇಕಕಾರಣಕತ್ವಸ್ಯ ಕಲ್ಪಕೋ ಭವತಿ। ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಭ್ಯಾಮಿವ ತ್ರೈವರ್ಣಿಕಪರಿಚರ್ಯಾದಿನಾಽಪಿ ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತೇಃ। ಭಾವೇಽಪ್ಯಭಾವಸ್ತು ಕರ್ತೃಕರಣಾದಿವೈಗುಣ್ಯನಿಮಿತ್ತೋ ಭವತಿ। ನಹಿ ಸಾಮಗ್ರೀವೈಕಲ್ಯೇನ ಸಾಧ್ಯಂ ವ್ಯಭಿಚರನ್ ಹೇತುರಹೇತುಃ ಸ್ಯಾತ್। ಕರ್ತ್ರಾದಿಸಾದ್ಗುಣ್ಯೇ ವಾ ಪ್ರಬಲಪ್ರತಿಬನ್ಧಕಸದ್ಭಾವಃ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ। ನಹಿ ಪ್ರತಿಬದ್ಧಂ ಕಾರ್ಯಮಜನಯತ್ ಕಾರಣಮಕಾರಣಂ ಭವತಿ। ವಹ್ನೇರಪಿ ಸ್ಫೋಟಂ ಪ್ರತ್ಯಕಾರಣತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಚೈವಂ ಸಾಮಗ್ರೀವೈಗುಣ್ಯಶಙ್ಕಯಾ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕಶಙ್ಕಯಾ ವಾಽಸ್ಯಾನನುಷ್ಠಾನಮ್। ಔತ್ಸರ್ಗಿಕೀ ಖಲು ಪ್ರಾಣಭೃತಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ। ನಿವೃತ್ತಿಸ್ತ್ವಪವಾದಾತ್। ಅನ್ಯಥೈವಂವಿಧಶಙ್ಕಾಯಾಃ ಸರ್ವತ್ರ ಸೌಲಭ್ಯೇನ ಸಕಲಪ್ರವೃತ್ತಿವಿಲಯಾಪಾತಾದಿತಿ।

ಸಮಮೇತತ್ ಸಕಲಂ ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ। ಮಙ್ಗಲಾಚರಣಸ್ಯಾವಿಘ್ನಪರಿಸಮಾಪ್ತ್ಯಾದಿಹೇತುತ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯವಿಗೀತಶಿಷ್ಟಾಚಾರಾನುಮಿತಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ನ ತಾವತ್ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ವಿಫಲಾ ಸಮ್ಭಾವಿನೀ। ನಾಪಿ ಪ್ರಯೋಜನಾನ್ತರಾರ್ಥಾ, ದೃಷ್ಟಪರಿತ್ಯಾಗಾದೃಷ್ಟಕಲ್ಪನಾಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಕಾರ್ಯಮಾರಿಪ್ಸುಃ ಖಲು ತತ್ಪರಿಸಮಾಪ್ತ್ಯಾದಿಕಂ ಕಾಮಯತ ಇತ್ಯನುಭವಸಿದ್ಧಮ್। ನಚ ಫಲಾನ್ತರಾನುಸನ್ಧಾನೇ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ। ನಚೈತೇಷಾಮಿಯಂ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಭಾವಪ್ರತೀತಿರ್ಭ್ರಾನ್ತಿಃ। ತಥಾಸತ್ಯವಿಗಾನಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ನಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದೇರತ್ರಾವಕಾಶ ಇತಿ ಶ್ರುತಿರೇವ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರಮೂಲಂ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ।

ನಚ ವಿಘ್ನಹೇತುಸದ್ಭಾವಾನಿಶ್ಚಯಾದಿದಮನನುಷ್ಠೇಯಮ್। ತತ್ಸನ್ದೇಹೇಽಪ್ಯನುಷ್ಠಾನಸ್ಯ "ಪಾಕ್ಷಿಕೋಽಪಿ ದೋಷಃ ಪರಿಹರ್ತವ್ಯಃ" ಇತಿ ನ್ಯಾಯಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾತ್। ನಚ ಭಗವತಃ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯ ವಿಘ್ನಾ ಏವ ನ ಸನ್ತೀತಿ ತತ್ಪರಿಹಾರಾರ್ಥಾನನುಷ್ಠಾನಂ ನ ದೋಷಾಯೇತಿ ಯುಕ್ತಮ್, ಶಿಷ್ಯಾರ್ಥಮಪಿ ಕರ್ತವ್ಯತ್ವಾತ್। ಯತೋ ಮಙ್ಗಲಾಚರಣಪುರಃಸರಾಣಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ವೀರ್ಯವನ್ತಿ ಭವನ್ತ್ಯಾಯುಷ್ಮತ್ಪುರುಷಕಾಣಿ ಚ। ಅನ್ಯಥಾ ಭಾರತಾದಾವಪಿ ನ ಕುರ್ಯಾತ್। ಏತೇನ, ಸೂತ್ರಕೃತಾ ಕೃತಮೇವ ಮಙ್ಗಲಾಚರಣಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಗ್ರನ್ಥಾದೌ ನ ನಿವೇಶಿತಮಿತ್ಯಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್। ಗ್ರನ್ಥೇ ನಿವೇಶನಸ್ಯಾಪಿ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾತ್,

ಶಿಷ್ಯಾರ್ಥತ್ವಾಚ್ಚ । ಅತ ಏವಾನ್ಯತ್ ಕಿಮಪಿ ವಿಘ್ನವಿಘಾತಾದ್ಯರ್ಥಮನುಷ್ಠಿತಂ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣೇತಿ ನಿರಸ್ತಮ್ ।

ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ ಕರ್ತವ್ಯಮೇವ ಕಾರ್ಯಾರಮ್ಭೇ ಮಙ್ಗಲಾಚರಣಮ್ । ಕೃತಂ ಚ ಭಗವತಾ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣ । ನಿವೇಶಿತಂ ಚ ಗ್ರನ್ಥಾದೌ । ಯದಯಮೋಙ್ಕಾರಾಥಶಬ್ದಾವಾದಿತಃ ಕೃತವಾನ್ । ತಯೋರ್ಮಾಙ್ಗಲಿಕತ್ವಾತ್ । ಯಥೋಕ್ತಮ್

"ಓಙ್ಕಾರಶ್ಚಾಥಶಬ್ದಶ್ಚ ದ್ವಾವೇತೌ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪುರಾ ।

ಕಣ್ಠಂ ಭಿತ್ತ್ವಾ ವಿನಿರ್ಯಾತೌ ತಸ್ಮಾನ್ಮಾಙ್ಗಲಿಕಾವುಭೌ" ಇತಿ ।

h || ಸೌತ್ರೋಙ್ಕಾರಾಥಶಬ್ದಯೋರ್ಮಙ್ಗಲಾರ್ಥತ್ವಮ್ ||

(###sudha --)

ನನ್ವೇತದನುಪಪನ್ನಮ್ । ತಥಾಸತ್ಯೇತಯೋರ್ವಿಘ್ನವಿಘಾತಾದಿಹೇತುತ್ವೇನ ಸಮಸ್ತಶಾಸ್ತ್ರಾಙ್ಗತಯಾ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಾವಯವತ್ವಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ತಥಾತ್ವೇ ಚ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಂ ನ್ಯೂನಮಾಪದ್ಯೇತ । ಅಧಿಕಾರ್ಯಾದಿಪ್ರತಿಪಾದಕಸ್ಯಾನ್ಯಸ್ಯಾಭಾವಾತ್ । ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದನಸ್ಯ ಚಾಽವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್ । ಅನ್ಯಥಾಽಧಿಕಾರಿವಿಷಯವೈಧುರ್ಯೇಣ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾನಾರಮ್ಭಣೀಯತ್ವಶಙ್ಕಾ ನ ನಿರಾಕೃತಾ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯನರ್ಥಕಂ ಸೂತ್ರಮಾಪದ್ಯೇತೇತ್ಯತ ಆಹ -- ತತ್ರೇತಿ ।

ತತ್ರ ತಾರಾಥಮೂಲತ್ವಂ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಚೇಷ್ಯತೇ ।

ತರನ್ತ್ಯನೇನಾನಿಷ್ಟನಿಚಯಮಿತ್ಯೋಙ್ಕಾರಸ್ತಾರಃ । ತಾರಶ್ಚಾಥಶ್ಚ, ತಯೋರ್ಮೂಲತ್ವಂ ಕ್ರಮೇಣಾಽದಿತ್ವಮ್ । ಆದೌ ಪ್ರಯುಕ್ತಾವೋಙ್ಕಾರಾಥಶಬ್ದಾವಿತಿ ಯಾವತ್ । ತತ್ರ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರೇಽವಯವತಯಾ, ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಚಾಙ್ಗತಯಾ ಚೇಷ್ಯತೇಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ ಸೂತ್ರಕೃತೇತಿ ಶೇಷಃ ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ
ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರೇಽಧಿಕಾರ್ಯಾದಿಪ್ರತಿಪಾದನಾಯೋಪಾತ್ತಾವೋಙ್ಕಾರಾಥಶಬ್ದೌ ಶಙ್ಖವೀಣಾವೇಣುಧ್ವನಿವತ್ ಶ್ರುತಿತೋ ಮಾಙ್ಗಲಿಕತ್ವಾತ್ ಕೃತ್ಸ್ನಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾನನ್ತರಾಯಪರಿಸಮಾಪ್ತ್ಯಾದಿಕಂ ಕುರ್ವಾತೇ । ಅನ್ಯಾರ್ಥಾನೀಯಮಾನಪೂರ್ಣಕಲಶದರ್ಶನವದಿತಿ ।

ತಾರಾಥಾವಿತ್ಯೇತಾವತಾ ಪೂರ್ಣೇ ಯನ್ಮೂಲತ್ವಮಿತ್ಯಾಹ -- ತತ್ ಸೂತ್ರಕಾರಾಙ್ಗೀಕಾರಲಿಙ್ಗಸೂಚನಮ್ । ಯತ್ ಪರ್ಯಾಯಾನ್ತರಂ ವಿಹಾಯಾನಯೋರೇವ,

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕ್ರಮಾನ್ತರಂ ವಿಹಾಯಾಽದಾವೇವೋಪಾದಾನಮ್, ತೇನ ಜಾನೀಮೋ ಜ್ಞಾಪಕತಯಾಽಽದಿಸೂತ್ರಸ್ಯ, ಕಾರಕತಯಾ ಸಮಸ್ತಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಚೋಪಯೋಗಿತ್ವೇನೈತೌ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ವಿವಕ್ಷಿತಾವಿತಿ। ನಚೈತದ್ ಯಾದೃಚ್ಛಿಕಮ್। ಸಕಲಸೂತ್ರಕಾರೈರೇವಮೇವ ಪ್ರಯುಕ್ತತ್ವಾತ್। ನಚಾನೇಕೇಷಾಂ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತಾಂ ಯದೃಚ್ಛಯೈಕವಿಧಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿರುಪಲಭ್ಯೇತಿ। ಅನೇನ "ಅಥಶಬ್ದೋ ಮಙ್ಗಲಾರ್ಥಃ" ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಷ್ಯಂ ವಿವೃತಂ ಭವತಿ।

h ll ಅಥಶಬ್ದಸ್ಯ ಮಙ್ಗಲಾರ್ಥತ್ವೇ ಮಾಯಾವಾದ್ಯುಕ್ತದೂಷಣಪರಿಹಾರಃ ll

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಯತ್ ಪರೇಷಾಂ ದೂಷಣಮ್"ಮಙ್ಗಲಸ್ಯ ಚ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೇ ಸಮನ್ವಯಾಭಾವಾತ್" ಇತಿ। ತಥಾಹಿ "ಪದಾರ್ಥ ಏವ ಹಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೇ ಸಮನ್ವೀಯತೇ। ಸ ಚ ವಾಚ್ಯೋ ವಾ ಲಕ್ಷ್ಯೋ ವಾ। ನಚೇಹ ಮಙ್ಗಲಮಥಶಬ್ದಸ್ಯ ವಾಚ್ಯಂ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ವಾ। ಕಿನ್ತು ಮೃದಙ್ಗಧ್ವನಿವದಥಶಬ್ದಕಾರ್ಯಮ್। ನಚ ಕಾರ್ಯಜ್ಞಾಪ್ಯಯೋರ್ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೇ ಸಮನ್ವಯಃ ಶಾಬ್ದೇ ವ್ಯವಹಾರೇ ದೃಷ್ಟಃ", ಅಸ್ತು ವಾ ಮಙ್ಗಲಸ್ಯ ಪದಾರ್ಥತ್ವಮ್। ತಥಾಽಪಿ ನ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೇ ಸಮನ್ವಯಃ। ತಥಾಹಿ "ನ ತಾವನ್ಮಙ್ಗಲಂ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಃ ಕರ್ತೃಕರಣಕರ್ಮಭಾವೇನ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೇಽನ್ವೇತಿ। ಕರ್ತ್ರಾದ್ಯನ್ಯತಮಭಾವೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್, ಕಾರಕಾನ್ತರಾಣಾಂ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾಚ್ಚ। ನಾಪಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯೇನಾನ್ವಯಃ। ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಮಙ್ಗಲಮಿತಿ ಪ್ರಶಂಸಾಪರತಯಾ ಅರ್ಥವಾದತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್" ಇತಿ। ತದೇತೇನಾಪಾಸ್ತಂ ಭವತಿ। ಅಸ್ಮಾಭಿರಪ್ಯಾನನ್ತರ್ಯಾಭಿಧೇಯೋಽಥಶಬ್ದಃ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಮಙ್ಗಲಪ್ರಯೋಜನ ಇತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಾತ್।

h ll ಓಙ್ಕಾರಸ್ಯ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಸೂತ್ರಾವಯವತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್, ತಸ್ಯಾಸಂಹಿತತಯಾ ನಿರ್ದೇಶೇ ನಿಮಿತ್ತಕಥನಂ ಚ ll

(###sudha --)

ನನ್ವತ್ರ ಸೂತ್ರಾದಾವೋಙ್ಕಾರ ಏವ ನ ವಿದ್ಯತೇ। ತತ್ ಕಥಮುಚ್ಯತೇ ತಾರಾಥಮೂಲತ್ವಮಿತಿ? ಯದ್ಯಪಿ ಶಿಷ್ಟೈರಧ್ಯೇತೃಭಿರುಚ್ಚಾರ್ಯಮಾಣೋಽಧ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧಃ, ತಥಾಽಪಿ ನಾಯಂ ಸೂತ್ರಾವಯವಃ। ಲಕ್ಷಣಾನ್ತರಾಭಾವೇ ಸತಿ ಅಸಂಹಿತತಯಾ ಸಮ್ಪ್ರಾರೇ ಅಖಿಲೈಃ ಪಠ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್। ವೇದಾಧ್ಯಯನೋಪಕ್ರಮೇಽಧ್ಯೇತೃಭಿರುಚ್ಚಾರ್ಯಮಾಣೋಙ್ಕಾರವತ್। ಅನ್ಯಥಾಽಥಶಬ್ದವತ್ ಸಂಹಿತತಯಾ ನಿರ್ದಿಶ್ಯೇತ।

ನಚ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಃ ಸಾಧ್ಯವಿಕಲಃ। ಅಧ್ಯಯನೋಪಕ್ರಮವಿರತಿವೈಚಿತ್ರ್ಯೇಣ ತತ್ತತ್ಸ್ಥಾನಪರಿತ್ಯಾಗೇನಾನ್ಯಾನ್ಯಸ್ಥಾನೇ ಅಖಿಲೈಃ ಪಠ್ಯಮಾನಸ್ಯ ವೇದವಾಕ್ಯಾನವಯವತಾಯಾಃ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾಽಧ್ಯಯನೋಪಕ್ರಮವಿರತಿವೈಚಿತ್ರ್ಯೇಽಪಿ "ಓಮಿತಿ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯಾದಿವನ್ನಿಯತಸ್ಥಾನತಯಾ ಪಾಠಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಪಕ್ಷಸಪಕ್ಷಯೋರಾದಾವುಚ್ಚಾರಣಂ ತು ಪ್ರಾಙ್ಮುಖತ್ವಾದಿವದಧ್ಯಯನನಿಯಮಾನ್ತರ್ಗತಮಧ್ಯೇತೃಭಿರನುಷ್ಠೀಯತ ಇತ್ಯಸ್ತು।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏವಞ್ಚಾಯಮೋಙ್ಕಾರಃ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ಮಙ್ಗಲಾರ್ಥತಯಾ ಸೂತ್ರಾದಾವುಪನಿಬದ್ಧ
ಇತ್ಯನುಪಪನ್ನಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸರ್ವತ್ರ ಇತಿ।

ಸರ್ವತ್ರಾನುಗತತ್ವೇನ ಪೃಥಗೋಙ್ಕ್ರಿಯತೇಽಖಿಲೈಃ ॥೬॥**

(###sudha --)

ಅಖಿಲೈಃ ಸೂತ್ರಪಾಠಕೈಃ ಯತ್ ಪೃಥಗಸಂಹಿತತಯೋಙ್ಕ್ರಿಯತೇ ತತ್, ಸರ್ವತ್ರ
ಸೂತ್ರೇಷ್ವನುಗತತ್ವೇನಾಭಿಲಷಿತೇನ ನಿಮಿತ್ತೇನೋಪಪದ್ಯತೇ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಹಿ ಸೂತ್ರಾಣಿ
ಪ್ರತ್ಯೇಕಮನೇಕವೇದವಾಕ್ಯವಿಚಾರಪರತ್ವಾದವಾನ್ತರಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಃ। "ಸ್ರವತ್ಯನೋಙ್ಕೃತಂ
ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಸ್ತಾಚ್ಚ ವಿಶೀರ್ಯತೇ" ಇತಿ ಶ್ರೌತಾರ್ಥವಾದಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಾಸ್ವಪಿ
ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಸ್ವಾದ್ಯನ್ತಯೋರೋಙ್ಕಾರಸ್ಯೋಹಃ ಕರ್ತವ್ಯ ಇತಿ ಗಮ್ಯತೇ। ನಚೋಹ್ಯಮಾನಂ
ವಾಕ್ಯಾತ್ ಪೃಥಗಿತಿ ಶಕ್ಯತೇ ವಕ್ತುಮ್।
ಮನ್ತ್ರೇಷ್ವಪ್ಯೂಹ್ಯಮಾನಸ್ಯಾಮನ್ತ್ರಾವಯವತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತತಶ್ಚ
ಪ್ರತಿಸೂತ್ರಮಾದ್ಯನ್ತಯೋರುಚ್ಚಾರಣೇ ಗೌರವಂ
ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾದಾವೇವೋಙ್ಕಾರೋಽಧಿಕೃತತ್ವೇನೋಚ್ಚಾರ್ಯತೇ। ತಸ್ಯ ಸಂಹಿತತಯಾ ನಿರ್ದೇಶೇ
ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಾವಯವ ಏವಾಯಂ ವಿಜ್ಞಾಯೇತ। ತನ್ಮಾ ವಿಜ್ಞಾಯೀತಿ ಶಿಷ್ಟೈಃ
ಪೃಥಗೋಙ್ಕ್ರಿಯತೇ। ನಚ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನತೋಽಪ್ಯಧಿಕಾರೋ ಜ್ಞಾಯತ ಇತಿ ವ್ಯರ್ಥಂ
ಪೃಥಕ್ಕರಣಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಅನ್ತರಙ್ಗಜ್ಞಾಪಕಾಭಾವ ಏವ
ಬಹಿರಙ್ಗಸ್ಯಾನ್ವೇಷಣೀಯತ್ವಾದಿತಿ। ತದನೇನಾಸಂಹಿತತಯಾ ನಿರ್ದೇಶೇ ನಿಮಿತ್ತಾನ್ತರಂ
ವದತಾ ಹೇತೋರನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿರುಕ್ತಾ ಭವತಿ।

ನನುಚ ಶ್ರೌತಾರ್ಥವಾದಬಲೇನಾಽದ್ಯನ್ತಯೋರೋಙ್ಕಾರಸ್ಯೋಹೋ ವಾ
ಪ್ರಾಙ್ಮುಖತ್ವಾದಿವದ್ ಬಹಿರ್ಭೂತಸ್ಯೈವೋಚ್ಚಾರಣಂ ವಾ ವಿಧೇಯತ್ವೇನ ಕಲ್ಪ್ಯಮಿತಿ
ಸನ್ದಿಹ್ಯತೇ। ಸತ್ಯಮ್। ಸನ್ದೇಹೇಽಪಿ ತಯಾ ಪ್ರಣಾಡ್ಯಾಽನುಮಾನಸ್ಯ
ಸನ್ದಿಗ್ಧಾನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧ್ಯಾಽಪ್ಯಾಭಾಸತ್ವಮೇವ। ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣನ್ಯಾಯೇನೋಙ್ಕಾರಾರ್ಥಸ್ಯ
ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರವಾಕ್ಯಾರ್ಥೇ ಸಮನ್ವಯೇನ ನಿಶ್ಚಯೋಪಪತ್ತೌ ಬಾಧಿತವಿಷಯಂ
ಚಾನುಮಾನಮಿತಿ।

ಅಥವಾ ದೃಷ್ಟಾನ್ತದೂಷಣಮನೇನ ಕ್ರಿಯತೇ। ತಥಾಹಿ ಅಖಿಲೈರ್ವೇದಪಾಠಕೈಃ ಪೃಥಗ್
ರೂಪಾನ್ತರೇಣ ಸ್ಥಾನವ್ಯತ್ಯಾಸೇನ ಯದೋಙ್ಕ್ರಿಯತೇ,
ತದುಕ್ತನ್ಯಾಯೇನಾಽದಾವುಚ್ಚಾರಣೇನೈವ ಲಬ್ಧೇನ ಸರ್ವತ್ರಾನುಗತತ್ವೇನ
ಕಾರಣೇನೈವೋಪಪದ್ಯತ ಇತಿ। ಅನೇನ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇ ಸಾಧಕಸ್ಯ ಹೇತೋರನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿರುಕ್ತಾ।
ತಥಾಚ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯವಿಕಲತೇತಿ। ಏವಮನುಮಾನೇ ನಿರಸ್ತೇ
ನಿರಪವಾದೇನಾಽದಾವುಚ್ಚಾರಣೇನೋಙ್ಕಾರಸ್ಯ
ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಾವಯವತಾಸಿದ್ಧಾವುಕ್ತಮುಪಪನ್ನಮ್।

h ॥ ಪ್ರಯೋಜನಾದ್ಯಭಿಧಾನಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರವೃತ್ತಿಜನಕತ್ವಮ್ ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ತದೇವಂ ಸಿದ್ಧೇ ಶಾಸ್ತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯೇಯತ್ವೇ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿವಿಷಯಸ್ಯೈವಾಽರಮ್ಭಣೀಯತ್ವಾತ್ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಿಧೇಯಸಮ್ಬನ್ಧವತ್ಯೇವ ಚ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತೇಃ, ಆರಮ್ಭಣೀಯತಾಸಿದ್ಧಯೇ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತಃ ಪ್ರವರ್ತಯಿತುಂ ಪ್ರಯೋಜನಾದ್ಯಭಿಸಮ್ಬನ್ಧಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತಃ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಂ “ಓತತ್ವವಾಚೀ” ಇತ್ಯಾದಿನಾಽಽರಭತೇ।

h ॥ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಸೂತ್ರೇ ಪ್ರಯೋಜನಾದ್ಯಭಿಧಾನಸ್ಯ ಸಾರ್ಥಕ್ಯೋಪಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಹೇತುತಾ ಯದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರವೃತ್ತೇಃ ಪ್ರಾಗೇವ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಸಿದ್ಧಾ, ವ್ಯರ್ಥಂ ತದಾ ತದಭಿಧಾನಂ ಶಾಸ್ತ್ರೇ। ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಸಿದ್ಧೇ ಕ್ವಚಿದುಪದೇಶಾನಪೇಕ್ಷಣಾತ್। ಅಥೇಹೈವ ತನ್ನಿಶ್ಚಯಃ, ತದಾ ಪ್ರವೃತ್ತೌ ಪ್ರಯೋಜನಾದಿನಿಶ್ಚಯಃ, ನಿಶ್ಚಿತೇ ಚ ಪ್ರಯೋಜನಾದೌ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತ್ಯನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಮ್। ಅಥ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಾತ್ ತನ್ನಿಶ್ಚಯಃ। ತತ್ರೈವ ಕಥಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ? ತದರ್ಥಂ ಚ ಪ್ರಯೋಜನಾನ್ತರಾಭಿಧಾನೇಽನವಸ್ಥಾ। ಏವಮೇವ ತತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತಾವುತ್ತರತ್ರಾಪಿ ತಥಾತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾದನರ್ಥಕಂ ಸೂತ್ರೇ ಪ್ರಯೋಜನಾದ್ಯಭಿಧಾನಮಿತಿ।

ಉಚ್ಯತೇ ತ್ರಿವಿಧಾ ಹಿ ಪುಂಸಾಂ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಃ ಅನುಭವ ಇಚ್ಛಾ ಪ್ರಯತ್ನಶ್ಚ। ತತ್ರ ಸಾಧನಗೋಚರಾವಿಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನೌ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತ್ಯುಚ್ಯೇತೇ। ನತ್ವನುಭವೋ ನಾಪಿ ಫಲಗೋಚರೇಚ್ಛಾ। ಯೇನ ತಯೋರಪಿ ಪ್ರಯೋಜನನಿಶ್ಚಯಾಪೇಕ್ಷಾ ಸ್ಯಾತ್। ನಹ್ಯುಪೇಕ್ಷಣೀಯಂ ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನಮಿತಿ ನಾನುಭೂಯತೇ। ನಾಪಿ ಸುಖಂ ಪ್ರಯೋಜನಾನ್ತರರಹಿತಮಿತಿ ನೇಷ್ಯತೇ। ನಚ ಮುಮುಕ್ಷುಣಾ ಅನಪೇಕ್ಷಿತೇ ಸ್ವರ್ಗೇ ಯಾಗಾದಿಕಂ ತತ್ಸಾಧನತಯಾ ನಾನುಭೂಯತೇ। ಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧನೇ ತು ಇಚ್ಛಾಲಕ್ಷಣಾ, ಪ್ರಯತ್ನಲಕ್ಷಣಾ ವಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿಸ್ತಥಾ ನ ಸ್ವರಸಸಿದ್ಧಾ। ನಹಿ ಕಶ್ಚಿತ್ ಕ್ಷುತ್ಪ್ರಹಾಣಾದಿಕಮನನುಸನ್ಧಾಯ ಭೋಕ್ತುಮಿಚ್ಛತಿ, ಪ್ರಯತತೇ ವಾ। ತಸ್ಮಾದ್ ಯೋ ಯತ್ರ ಪ್ರವರ್ತನೀಯಃ ಸ ತತ್ಪ್ರಯೋಜನಾದಿಕಂ ದರ್ಶಯಿತ್ವೈವ ಇತಿ ಸಾರ್ಥಕಂ ಸೂತ್ರೇ ಪ್ರಯೋಜನಾದ್ಯಭಿಧಾನಮ್।

h ॥ ಅಭಿಹಿತೇಽಪಿ ಪ್ರಯೋಜನಾದಿಕೇ ತನ್ನಿಶ್ಚಾಯಕಾಭಾವಾತ್ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಸಮ್ಭವಶಙ್ಕಾ ॥

(###sudha --)

ಉಕ್ತಂ ಚ ಪ್ರಯೋಜನಾದಿಕಂ ಶ್ರೋತಾ ಕಥಂ ಶ್ರದ್ದಧೀತ, ಅಶ್ರದ್ದಧಾನಶ್ಚ ಕಥಂ ಪ್ರವರ್ತೇತೇತಿ ಶಙ್ಕಾ ಪುನರವಶಿಷ್ಯತೇ।

h ॥ ಪ್ರಯೋಜನಾದ್ಯಭಿಧಾನಸ್ಯ ಆಪ್ತವಾಕ್ಯತಯಾ ತನ್ನಿಶ್ಚಾಯಕತ್ವಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಕಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತತ್ರೈಕೇ ಸಮಾಧಾನಮಾಹುಃ ಅವಗತಸೂತ್ರಕಾರಾಪ್ತಭಾವಸ್ತಾವತ್ ತದ್ವಚನಾದೇವ ಶ್ರದ್ಧಾಸ್ಯತಿ। ಯದ್ಯಪ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾವಧಾರಣೇ ಪ್ರಯೋಜನಾದ್ಯನಭಿಧಾನೇಽಪಿ ತತ್ಸಾಮಾನ್ಯನಿಶ್ಚಯೋ ಭವತ್ಯೇವ, ಪ್ರಯೋಜನಾದಿಮದಿದಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮ್, ಆಪ್ತೋಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ। ತಥಾಽಪಿ ನಾಸೌ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಙ್ಗಮ್। ನಹಿ ಪ್ರಯೋಜನಾದಿಮದಿತ್ಯೇವ ಪ್ರವರ್ತತೇ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಅಸ್ಮದಭಿಮತಪ್ರಯೋಜನಾದಿಮದಿತಿ। ಸ ಚ ಪ್ರಯೋಜನಾದಿವಿಶೇಷೋ ವಚನಾದೇವಾವಸೀಯತ ಇತಿ ಸಾರ್ಥಕಂ ತದಭಿಧಾನಮ್।

h ll ಅನಿಶ್ಚಿತೇಽಪ್ಯಾಪ್ತತ್ವೇ ನ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ ವಿಧಾನ್ತರೇಣ ಸಮಾಧಾನಕಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ಆಪ್ತತ್ವಾನಿಶ್ಚಯೇಽಪ್ಯರ್ಥಸನ್ದೇಹಾದೇವ ಕೃಷ್ಯಾದಾವಿವ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯುಪಪತ್ತಿಃ। ನನು ಸನ್ದೇಹಃ ಪ್ರಯೋಜನಾದ್ಯವಚನೇಽಪಿ ಸಾಧಕಬಾಧಕಪ್ರಮಾಣಾಭಾವೇ ಸತಿ ಸುಲಭ ಏವ। ವಿಶೇಷಸ್ಮೃತಿಶ್ಚ ತದರ್ಥಿತ್ವವಿಶೇಷಾದ್ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ಮೈವಮ್। ಯೋ ಹಿ ಯದ್ವಚನಾತ್ ಪ್ರವರ್ತತೇ, ಸ ತದ್ವಚನಾದೇವ ವಿಶೇಷಸ್ಮೃತಿಮಪೇಕ್ಷತೇ। ನತು ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ। ನಹಿ ರೋಗಾತುರೋ ಮಮೇದಂ ರೋಗನಿವೃತ್ತಿಸಾಧನಂ ನವೇತಿ ಯತ್ರತತ್ರೋಚ್ಚಲಜ್ಜಲಃ ಸ್ವಯಮುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ಪ್ರವರ್ತತೇ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಅನವಧೃತಾಪ್ತಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ವೈದ್ಯಸ್ಯೈವ ವಚನಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಿಧಾನಮನಧಿಗಚ್ಛನ್ನನರ್ಥಮಪ್ಯಾಶಙ್ಕೇತ। ಕಿಂ ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನಮಿದಮ್, ಕಾಕದನ್ತಪರೀಕ್ಷಾಗ್ರನ್ಥವತ್; ಉತಾಶಕ್ಯಸಾಧನಪ್ರಯೋಜನಮ್, ಮೃತಿಹರಹಿಮಮಹೀಧರೋತ್ತರಸಾನುಸಿದ್ಧಸಞ್ಜೀವನೀಕಥನವತ್; ಉತ ಮದನಭಿಮತಪ್ರಯೋಜನಮ್, ಆರ್ಯಾವರ್ತವಾಸಿನಂ ಪ್ರತಿ ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯಸ್ಯ ಮಾತುಲಕನ್ಯಾಪರಿಣಯನಪ್ರಕಾರೋಪದೇಶವತ್; ಅಥವಾಽಭಿಮತಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಯೋಜನಸ್ಯ ಸತ್ಯಪಿ ಲಘೀಯಸ್ಯುಪಾಯಾನ್ತರೇ ಗರೀಯಾನಯಮುಪಾಯಃ, ಪಿಪಾಸುಂ ಪ್ರತಿ ಗೀರ್ವಾಣತರಙ್ಗಿಣೀಸಮೀಪಕೂಪಖನನೋಪದೇಶವದಿತ್ಯಾದಿ। ಏತಾಸು ಚಾನರ್ಥಸಮ್ಭಾವನಾಸು ನ ಪ್ರವರ್ತೇತ। ನಚ ಪ್ರಯೋಜನಾದ್ಯಭಿಧಾನೇಽಪ್ಯೇತಾಸಾಮವಕಾಶಃ। ಲೋಕವ್ಯವಹಾರೋಚ್ಛೇದಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಹಿ ಕಶ್ಚಿದ್ ವೈದ್ಯವಚನಾದಾವೇವಮಾಶಯ ನಿವರ್ತತೇ। ತಸ್ಮಾದುಪಪನ್ನಮುಭಯಥಾಽಪಿ ಪ್ರಯೋಜನಾದ್ಯಭಿಧಾನಮಿತಿ।

h ll ನ್ಯಾಯವಾಚಸ್ಪತ್ಯುಕ್ತಪರಿಹಾರದ್ವಯಸ್ಯಾಪ್ಯನುಪಪನ್ನತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ತದೇತದನುಪಪನ್ನಮ್। ತಥಾಹಿ ಯದಿ ತಾವದಾಪ್ತವಾಕ್ಯತಯಾ ಸೂತ್ರಮಿದಂ ಪ್ರಯೋಜನಾದೇರ್ನಿಶ್ಚಾಯಕಂ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಆಗಮತಯಾ ನ್ಯಾಯಸೂತ್ರತ್ವಹಾನಿಃ। ಕಿಞ್ಚಾಽಪ್ತತ್ವಂ ಸೂತ್ರಕೃತೋ ಯೇನ ವೇದಾದಿನಾ ಪ್ರಮಾಣೇನಾವಗನ್ತವ್ಯಮ್, ತೇನೈವ ಪ್ರಯೋಜನಾದ್ಯಭಿಸಮ್ಬನ್ಧೋಽಪಿ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾವಗಮ್ಯತ ಇತಿ ವ್ಯರ್ಥಂ ತದಭಿಧಾನಮಾಪದ್ಯೇತ।

ಆಪ್ತತ್ವಾನಿಶ್ಚಯೇಽಪ್ಯರ್ಥಸನ್ದೇಹಾತ್ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತಿ ಚಾತಿಸ್ಥವೀಯಃ। ನಹಿ ಕಶ್ಚಿತ್ ಪ್ರಯೋಜನಾದಿಸನ್ದೇಹೇ ಅತಿಮಹಾಯಾಸಸಾಧ್ಯೇ ಪ್ರವರ್ತತೇ, ಪ್ರಾಗುಕ್ತಾನರ್ಥಪರಮ್ಪರಾಶ್ಚ ಕಥಂ ನ ಶಙ್ಕ್ಯೇತ?

h || ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತಿಶಙ್ಕಾಯಾಃ, ಜಿಜ್ಞಾಸಾಸೂತ್ರಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಾನ್ತರಙ್ಗತ್ವಾಭಾವಶಙ್ಕಾಯಾಃ,

ಪ್ರಯೋಜನಾದ್ಯಭಿಧಾನೇಽನವಸ್ಥಾಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ಯ ಚ ನಿಸ್ತಾರಃ ||

(###sudha --)

ತಸ್ಮಾನ್ನೇದಂ ಪ್ರಯೋಜನಾದ್ಯುಪದೇಶಮಾತ್ರಮ್, ಕಿನ್ತು ಶ್ರೌತಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಾದೇಃ ನ್ಯಾಯೇನೋಪಪದಾನಾರ್ಥಮಿತ್ಯೇವ ಪರಿಹಾರಃ। ಆಪ್ತತ್ವಂ ತು ನ್ಯಾಯಸ್ಯೋಪೋದ್ಬಲಕಮಾತ್ರಮಿತಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರೀಯಂ ತದ್ವ್ಯುತ್ಪಾದನಮಪಿ ನಾನರ್ಥಕಮ್। ಅತ ಏವಾಸ್ಯ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ನ ಶಾಸ್ತ್ರಬಹಿರ್ಭಾವಃ। ಅಧ್ಯಯನವಿಧ್ಯಾದಿವದಸ್ಯಾಪ್ಯತ ಏವ ಆರಮ್ಭಣೀಯತ್ವಸಿದ್ಧೇರ್ನಾನವಸ್ಥಾದಿದೋಷೋಽಪೀತಿ।

h || ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣನಿವರ್ತ್ಯಸಂಶಯಾದಿಪ್ರದರ್ಶನಮ್ ||

(###sudha --)

ಕಃ ಪುನರಸ್ಯ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಸಙ್ಗಃ? ಉಚ್ಯತೇ ಪ್ರಾರಿಪ್ಸಿತತಯಾ ಹಿ ಬುದ್ಧಿಸನ್ನಿಹಿತಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯ। ತತ್ರ ಸಂಶಯಃ ಕಿಮಿದಮಾರಮ್ಭಣೀಯಂ ನವೇತಿ। ಉಪಲಭ್ಯನ್ತೇ ಖಲೂಭಯವಿಧಾನ್ಯಪಿ ವಾಕ್ಯಾನಿ। ವಾಕ್ಯಂ ಚೇದಮ್। ನಚ ವಿಶೇಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ, ಯೇನಾನ್ಯತರಪಕ್ಷನಿಶ್ಚಯಃ ಸ್ಯಾತ್।

h || ಸಂಶಯಿಚಿನ್ತಾ ||

(###sudha --)

ನನು ಕಸ್ಯಾಯಂ ಸಂಶಯಃ? ನ ತಾವತ್ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯ। ಅವಗತವಿಶೇಷತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ನಿರ್ಣಾಯಕಸೂತ್ರಪ್ರಣಯನಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ನಾಪಿ ಪರಸ್ಯ। ಪರೇಣಾದ್ಯಾಪಿ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾನುಪಲಬ್ಧತ್ವಾತ್। ಅನುಪಲಬ್ಧೇ ಚ ಸಮಾನಧರ್ಮದರ್ಶನಾದ್ಯಯೋಗೇನ ಸಂಶಯೋತ್ಪಾದಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಮೈವಮ್। ಯದೀದಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪರೇಣೋಪಲಭ್ಯೇತ ತದೋಕ್ತಸನ್ದೇಹಕಾರಣೋಪಪತ್ತೌ ಪ್ರಯೋಜನಾರ್ಥಿತ್ವೇನ ವಿಶೇಷಸ್ಮೃತಿಮತ್ಯೇವಂ ಸನ್ದಿಹ್ಯೇತೇತಿ ಸೂತ್ರಕೃತ ಏವ ಪರಕೀಯಸಮ್ಭಾವಿತಸಂಶಯಾಹರಣೋಪಪತ್ತೇಃ।

h || ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧರ್ಮಿಕಕರ್ತವ್ಯತ್ವಾಕರ್ತವ್ಯತ್ವಕೋಟಿಕಃ ಸಂಶಯಃ ||

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನ್ವಿದಂ ಯುಕ್ತ್ಯನುಸನ್ಧಾನಾತ್ಮಕವಿಚಾರಮೀಮಾಂಸಾಮನನಾಪರನಾಮಕಜಿಜ್ಞಾಸಾಙ್ಗಭೂತನ್ಯಾಯನಿಬನ್ಧನಂ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಃ ಕರ್ತವ್ಯತಾಯಾಮಾರಮ್ಭಣೀಯಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ನಹಿ ವಿಚಾರಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ ತದ್ದ್ವಾರಭೂತನ್ಯಾಯನಿಬನ್ಧನಂ ಚ ನಾಽರಮ್ಭಣೀಯಮಿತಿ ಸಮ್ಭವತಿ। ನಿಃಸಾಧನಸ್ಯ ವಿಚಾರಸ್ಯೈವಾನುತ್ಥಾನಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ತು ನೇತಿ ಜಿಜ್ಞಾಸೈವ ವಿಚಾರಣೀಯಾ। ಸತ್ಯಮ್। ಏತಚ್ಚಾಸ್ತ್ರವ್ಯುತ್ಪಾದನೀಯನ್ಯಾಯಕರಣಿಕಾಯಾಂ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಮುಭಯವಿಧವ್ಯಾಪಾರದರ್ಶನಾದ್ ವಿಶೇಷಾದರ್ಶನಾಚ್ಚ ಸಂಶಯಃ ಕಿಂ ಕರ್ತವ್ಯಾ, ನವೇತಿ। ನನುಚ "ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ" ಇತಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಃ ಶ್ರುತಿವಿಹಿತತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ವಿಶೇಷಾದರ್ಶನಮ್? ಮೈವಮ್। ವಿನಾ ವಿಚಾರೇಣ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಸ್ಯಾದ್ಯಾಪ್ಯನಿರ್ಣೀತತ್ವೇನ ಸಂಶಯಾಸ್ಪದತ್ವಾತ್।

h ll ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ ಅಧಿಕಾರಿವಿಷಯಸಮ್ಬನ್ಧಶೂನ್ಯತ್ವಾತ್ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾ ಅಕರ್ತವ್ಯತಾಸಾಧನಮ್ ll

(###sudha --)

ತತ್ರ ತಾವಜ್ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ನ ಕರ್ತವ್ಯೇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್। ಕುತಃ? ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಸಮ್ಬನ್ಧಾಧಿಕಾರಿಲಕ್ಷಣಾನುಬನ್ಧವಿಧುರತ್ವಾತ್। ಕರ್ತವ್ಯತಾ ಖಲು ವಿಷಯಾದಿಮತ್ತಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತಾ। ಕೃಷ್ಯಾದಿಕಂ ಹಿ ಸತಿ ವಿಷಯಭೂತೇ ಭೂಮ್ಯಾದೌ, ಪ್ರಯೋಜನೇ ಚ ಸಸ್ಯಾಧಿಗಮಾದೌ, ಅಧಿಕಾರಿಣಿ ಚ ಕೃಷೀವಲಾದೌ ಕರ್ತವ್ಯಮುಪಲಬ್ಧಮ್। ಸಾ ಚ ವ್ಯಾಪಿಕಾ ವ್ಯಾವರ್ತಮಾನಾ ಇತೋ ವ್ಯಾಪ್ಯಾಮಪಿ ಕರ್ತವ್ಯತಾಂ ವ್ಯಾವರ್ತಯತೀತಿ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಸಿದ್ಧಿಃ।

ವಿಷಯಾದಿಸದ್ಭಾವೋ ಹಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಃ ಕಾರಣಮ್। ನಚ ಕಾರಣಾಭಾವೇ ಕಾರ್ಯಮುತ್ಪತ್ತುಮರ್ಹತಿ। ವಿಷಯಶೂನ್ಯತ್ವಾದ್ಧಿ ಸಮನಸ್ಕೇನ್ದ್ರಿಯಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಸ್ಯ ಸ್ಫೀತಾಲೋಕಮಧ್ಯವರ್ತಿನೋ ಘಟಸ್ಯ ನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಕ್ರಿಯತೇ। ಪ್ರಯೋಜನವಿಕಲತ್ವಾತ್ ಖಲು ಸನ್ದಿಗ್ಧಮಪಿ ವಾಯಸದಶನಾದಿಕಂ ನ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತೇ। ಸಮ್ಬನ್ಧವೈಧುರ್ಯಾದ್ಧಿ ಸಪ್ರಯೋಜನಂ ಸವಿಷಯಮಪಿ ಶಬ್ದಜ್ಞಾನಮರ್ಥಯಮಾನೋ ನ ವೈದ್ಯಕೇ ಪ್ರವರ್ತತೇ। ಅಧಿಕಾರವಿರಹಾಚ್ಚ ನ ಮುಮುಕ್ಷೋರ್ವಾರ್ತಾಧ್ಯಯನೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ।

h ll ಅಚೇತನಸ್ಯ ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಿಷಯತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್ ll

(###sudha --)

ವಿಷಯಾದಿವೈಧುರ್ಯಮೇವಾತ್ರ ಕಥಮಿತಿ ಚೇತ್, ಇತ್ಥಮ್ ನ ತಾವದನಾತ್ಮವಿಷಯೇಯಂ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ। ತಸ್ಯ ತೃಣಾದಿಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿನೈವ ನಿಶ್ಚಿತತ್ವಾತ್। ಸನ್ದಿಗ್ಧಶ್ಚಾರ್ಥೋ ನ್ಯಾಯವಿಷಯೋ ಭವತಿ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ಅವಿಜ್ಞಾತತತ್ತ್ವೇಽರ್ಥೇ ಕಾರಣೋಪಪತ್ತಿತಸ್ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಾರ್ಥಮೂಹಸ್ತರ್ಕಃ" ಇತಿ। ನಿಷ್ಪಾದಿತಕ್ರಿಯೇ ಚ ಕರ್ಮಣ್ಯವಿಶೇಷಾಧಾಯಿನಃ ಸಾಧನಸ್ಯ ಸಾಧನನ್ಯಾಯಾತಿಪಾತಃ। ನಾಪ್ಯಸೌ ಜಿಜ್ಞಾಸಿತಃ ಕಸ್ಮೈಚನ ಪ್ರಯೋಜನಾಯ ಕಲ್ಪತೇ। ಏವಂವಿಧೇ ಚಾಧಿಕಾರೀ ದೂರೋತ್ಸಾರಿತಃ। ಯತೋಽರ್ಥೀ ಸಮರ್ಥೋ ವಿದ್ವಾನಧಿಕ್ರಿಯತೇ। ನಚೈತಾದೃಶೇಽರ್ಥೇಽರ್ಥಿತಾ ಸಮ್ಭವತಿ। ಧರ್ಮಾದಿಲಕ್ಷಣಸ್ತ್ವನಾತ್ಮಾ ಶಾಸ್ತ್ರಾನ್ತರಾದಿನೈವ ನಿರ್ಣೀತಃ।

h || ಜೀವಸ್ಯ ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಿಷಯತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್ ||

(###sudha --)

ಆತ್ಮಾ ಚ ಶರೀರೇನ್ದ್ರಿಯಾದಿಸಙ್ಘಾತವ್ಯತಿರಿಕ್ತೋ ನಾಸ್त್ಯೇವ। ಶರೀರಾದಿಕಂ ಚ ಯಥಾಯಥಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿನೈವ ನಿಶ್ಚಿತಮ್। ನನ್ವಾತ್ಮಾ ಶರೀರಾದಿವ್ಯತಿರಿಕ್ತೋಽಹಮಿತ್ಯಸನ್ದಿಗ್ಧಾವಿಪರ್ಯಸ್ತಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪ್ರತೀತ್ಯೈವ ನಿಶ್ಚೀಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಏವನ್ತರ್ಹಿ ತತ ಏವ ನ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಃ। ಅತ ಏವಾನಾದಿತಸ್ತದೀಯತತ್ವಜ್ಞಾನೇ ವಿದ್ಯಮಾನೇಽಪಿ ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರಯೋರದರ್ಶನಾನ್ನಾಸೌ ಜಿಜ್ಞಾಸಿತಃ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಪ್ರಯೋಜನಸ್ಯೇಷ್ಟೇ। ನನ್ವಯಂ ಕರ್ತಾ ಭೋಕ್ತಾ ದೋಷಸಂಸರ್ಗೀ ಚಾಹಮ್ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪ್ರಕಾಶತೇ, ತದ್ವಿಪರೀತಸ್ತು ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದಿತಃ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಃ, ಅತೋ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ ಇತಿ ಚೇತ್, ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಜರದ್ಗವಾದಿವಾಕ್ಯವತ್ ಪಾವಕಶೈತ್ಯಾನುಮಾನವಚ್ಚ ಪ್ರತೀತಿವಿರೋಧೇನ ಶ್ರುತಿಜಿಜ್ಞಾಸಯೋರಾಭಾಸತಾಪಾತಃ।

ಅತ ಏವ ನ ಪರಾತ್ಮಾ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಃ। ತಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಾದಿಲಿಙ್ಗೈರವಗತತ್ವಾತ್। ಸೈವ ಜಿಜ್ಞಾಸೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯಾ ಲೌಕಿಕಪ್ರವೇದನೀಯತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಾವ್ಯುತ್ಪಾದನೀಯತ್ವಾತ್। ನ ಖಲು ಬಾಲಕಃ ಸ್ತನಪಾನೇಷ್ಟಸಾಧನತ್ವಾನುಮಾನೇ ಶಾಸ್ತ್ರವ್ಯುತ್ಪಾದನಮಪೇಕ್ಷತೇ। ಯತ್ ಕ್ವಚಿಚ್ಛಾಸ್ತ್ರೇಽಪಿ ಲೌಕಿಕಪ್ರವೇದನೀಯಾರ್ಥವ್ಯುತ್ಪಾದನಮ್, ಅನುವಾದೋಽಸೌ, ನ ಪುನಃ ಸ ಏವ ಪ್ರಧಾನವ್ಯಾಪಾರಃ।

h || ಈಶ್ವರಸ್ಯಾಭಾವಾದೇವ ತದ್ವಿಷಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ ||

(###sudha --)

ಈಶ್ವರವಿಷಯಾ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯೈವಾಭಾವಾತ್। ನಚೈವಮೀಶ್ವರಾದಿಪದಾನಾಮಾನರ್ಥಕ್ಯೇನ ಅಪದತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ತೇಷಾಂ ಕಥಞ್ಚಿಜ್ಜೀವವಿಷಯತೋಪಪತ್ತೇಃ। ಸೋಽಪಿ ಹಿ ಸ್ವಶರೀರೇನ್ದ್ರಿಯಾದೀನಾಮೀಷ್ಟೇ। ಪ್ರತೀತಾರ್ಥತ್ವೋಪಪತ್ತಾವಪ್ರತೀತಾರ್ಥತ್ವಕಲ್ಪನಾಯಾಂ ಗೌರವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಜೀವಸ್ಯ ಚಾಹಮಿತಿ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತಯಾ, ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಜ್ಞಾನಾಶ್ರಯತಯಾ, ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇದ್ಯತಯಾ ವಾ ಸಿದ್ಧತ್ವೇನ ನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಿಷಯತ್ವಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್।

h || ಈಶ್ವರಸದ್ಭಾವಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽಪಿ ನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಿಷಯತ್ವಮ್ ||

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚೇಶ್ವರಃ ಪ್ರಮಿತಃ, ನವಾ? ನೋಭಯಥಾಽಪಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಸಮ್ಭವತಿ। ನೇತಿ ಪಕ್ಷೇಽನುಗ್ರಾಹ್ಯಪ್ರಮಾಣಾಭಾವೇನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಸ್ತಕತ್ವವ್ಯಾಘಾತಾತ್। “ಕಾರಣೋಪಪತ್ತಿತಃ” ಇತಿ ಹ್ಯುಕ್ತಮ್। ಪ್ರಮಾಕರಣಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯ ಉಪಪತ್ತಿರನುಗ್ರಹಃ, ತತ್ಕರಣೇನೇತ್ಯರ್ಥಃ। ನಚ ಬುದ್ಧಾವನಾರೂಢಂ ಶಕ್ಯಂ ಜಿಜ್ಞಾಸಿತುಮ್। ಪ್ರಮಿತತ್ವೇ ತು

ನಿಶ್ಚಿತತ್ವಾದೇವ। ನಚೈವಂ ಸಕಲತರ್ಕಾನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗೇನ ವ್ಯಾಘಾತಃ। ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಪ್ರತೀತೌ ವಿಶೇಷೇ ತದವಕಾಶಾತ್। ನಚಾತ್ರ ತಥಾತ್ವಂ ಪಶ್ಯಾಮಃ।

h ll ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಾವೇದ್ಯತ್ವಾತ್,

ಆಗಮಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಬೋಧಕತ್ವೇನ ತದವಿಷಯತ್ವಾತ್ ಮೀಮಾಂಸಾನುಪಪತ್ತಿಃ ll

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚೇಶ್ವರೇ ಪ್ರಮಾಣಂ ಭವನ್ ನ ತಾವತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್, ತಸ್ಯಾಽಪಾತತಸ್ತದಭಾವಾವೇದಕತ್ವಾತ್। ನಾಪ್ಯನುಮಾನಮ್, ತತ್ಪ್ರತಿಬದ್ಧಲಿಙ್ಗಾಭಾವಾತ್। ಆಗಮಸ್ತು ಕಾರ್ಯನಿಷ್ಠೋ ನ ನಿಷ್ಪನ್ನಸ್ವರೂಪಮೀಶ್ವರಂ ಶಕ್ನೋತ್ಯವಗಮಯಿತುಮ್। ನಚಾನ್ಯತ್ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ ಯನ್ಮೀಮಾಂಸಯಾಽನುಗೃಹ್ಯೇತ।

h ll ಆಗಮಸ್ಯ ಈಶ್ವರವಿಷಯತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽಪಿ ತಸ್ಯಾಪ್ರಮಾಣತ್ವೇನಾನುಪಪತ್ತಿತಾದವಸ್ಥ್ಯಮ್ ll

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚಾಽಗಮೋಽಪಿ ಭವನ್ ವೇದ ಏವ ವಕ್ತವ್ಯಃ। ಅನ್ಯಸ್ಯಾನಾಶಙ್ಕನೀಯತ್ವಾತ್, ಪಾರತನ್ತ್ರ್ಯಾಚ್ಚ। ವೇದಸ್ಯ ಪೌರುಷೇಯತ್ವಾಪೌರುಷೇಯತ್ವಯೋಃ ಕಾರಣಾಭಾವೇನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವ ದುರ್ಲಭಮ್। ಸ್ವತಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ತು ವೇದವಿರುದ್ಧಾನಾಮಪಿ ಶಾಕ್ಯಾದಿವಚಸಾಂ ತಥಾತ್ವಾಪಾತೇನ ಪುನರ್ವೇದಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯತಾದವಸ್ಥ್ಯಮ್।

h ll ಶಬ್ದಮಾತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ದುರ್ಲಭೇ ತದ್ವಿಶೇಷಸ್ಯ ವೇದಾದೇಃ ಸುತರಾಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ ll

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ಶಬ್ದಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ದುರ್ಘಟಮ್, ಅರ್ಥಸಂಸ್ಪರ್ಶಶೂನ್ಯತ್ವಾತ್, ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಾಯನಪ್ರಕಾರಾನಿರೂಪಣಾಚ್ಚ। ಕುತಸ್ತದ್ವಿಶೇಷಸ್ಯ ವೇದಸ್ಯ।

h ll ಅಭ್ಯುದಯಮೋಕ್ಷಯೋಃ ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧತ್ವೇನ ನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಸಾಧ್ಯತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ಪ್ರಯೋಜನಂ ಚೇಶ್ವರಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾ ಅಭ್ಯುದಯೋ ವಾ ಸ್ಯಾತ್, ಮೋಕ್ಷೋ ವಾ। ನಾಽದ್ಯಃ, ತಸ್ಯ ಧರ್ಮಾದಿಲಘೂಪಾಯಸಾಧ್ಯಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಾನ್ತರಪ್ರಯೋಜನತ್ವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ತಸ್ಯಾಪಿ "ಅಪಾಮ ಸೋಮಮ್" ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಗಮೇನ ಲಘೂಪಾಯಾನ್ತರಸಾಧ್ಯತಾವಗಮಾತ್। ನಚೈಕಸ್ಯೈವ ಕರ್ಮಣೋಽಭ್ಯುದಯನಿಃಶ್ರೇಯಸಹೇತುತ್ವಂ ವಿರುದ್ಧಮ್। ಫಲಾಭಿಸನ್ಧ್ಯಾದಿಭಾವಾಭಾವಾಭ್ಯಾಂ ವಿಶೇಷೋಪಪತ್ತೇಃ।

h ॥ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾ ಜ್ಞಾನಪ್ರಸಾದದ್ವಾರಾ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಚ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಂ ಭವನ್ತೀ ಕಿಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್, ಉತ ಜ್ಞಾನದ್ವಾರೇಣ? ನಾಽದ್ಯಃ, ದೃಷ್ಟಾದೃಷ್ಟತ್ಯಾಗಕಲ್ಪನಾಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, “ಕರ್ಮಣಾ ಜ್ಞಾನಮಾತನೋತಿ” ಇತ್ಯಾಗಮೇನ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಲಘೂಪಾಯಾನ್ತರಸಾಧ್ಯತಾಧ್ಯವಸಾಯಾತ್ । ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಕ್ಷಾನ್ಮೋಕ್ಷಹೇತುತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇಽದೃಷ್ಟಕಲ್ಪನೈವ । ನಚೇಶ್ವರಪ್ರಸಾದದ್ವಾರಾ । ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದಹೇತುತಾಯಾಃ ಕ್ವಾಪ್ಯದೃಷ್ಟತ್ವಾತ್ । “ತತ್ ಕರ್ಮ ಹರಿತೋಷಂ ಯತ್” ಇತ್ಯಾದಿನಾ ತತ್ಪ್ರಸಾದಸ್ಯ ಕರ್ಮಾದ್ಯಲ್ಪೋಪಾಯಸಾಧ್ಯತಾಪ್ರತೀತೇಶ್ಚ ।

h ॥ ಬನ್ಧಸ್ಯಾಜ್ಞಾನಕಲ್ಪಿತತ್ವೇನ ಜ್ಞಾನನಿವರ್ತ್ಯತ್ವಾತ್ ತನ್ನಿವೃತ್ತೇರೀಶ್ವರಪ್ರಸಾದಸಾಧ್ಯತ್ವಾಭಾವಃ ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚಾಯಮಾತ್ಮಾವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತೋ ಬನ್ಧಃ ತದ್ವಿದ್ಯಯೈವ ನಿವೃತ್ತಿಮರ್ಹತಿ । ಶುಕ್ತಿಕಾವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತಂ ರಜತಮಿವ ಶುಕ್ತಿವಿದ್ಯಯಾ । ತತ್ ಕುತೋ ಬನ್ಧನಿವೃತ್ತಿಲಕ್ಷಣೇ ಮೋಕ್ಷೇ ಪರಮೇಶ್ವರಪ್ರಸಾದಸ್ಯೋಪಯೋಗಃ? ಕುತಸ್ತರಾಂ ತಜ್ಜ್ಞಾನಸ್ಯ? ಕುತಸ್ತಮಾಂ ಚ ತಜ್ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಃ?

h ॥ ಬನ್ಧಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ತನ್ನಿವೃತ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತಿಃ ॥

(###sudha --)

ಅಥ ಪರಮಾರ್ಥ ಏವಾಯಂ ಬನ್ಧಃ, ತರ್ಹಿ ನ ಜ್ಞಾನೇನ ನಿವರ್ತೇತ । ನಚ ಸತ್ಯಸ್ಯ ಅನಾದೇರಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಾನುಬನ್ಧಿನೋ ಬನ್ಧಸ್ಯಾಽತ್ಮಸ್ವರೂಪಸ್ಯೇವ ಕೇನಾಪಿ ನಿವೃತ್ತಿರ್ಯುಕ್ತಾ ।

h ॥ ಮುಕ್ತೇಃ ಪ್ರಯೋಜನತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಪಿಚ ಮುಕ್ತಸ್ಯ ಶರೀರೇನ್ದ್ರಿಯವಿಷಯಾದಿಸಂಸರ್ಗೇ ಮುಕ್ತತ್ವವ್ಯಾಘಾತಃ । ದುಃಖಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗಶ್ಚ । ಕಾರಣಸಾಮಗ್ರೀಸದ್ಭಾವಾತ್ । ತಥಾಚಾಭ್ಯುದಯತುಲ್ಯತಯೋಕ್ತದೋಷಃ । ಶರೀರಾದ್ಯಭಾವೇ ಚ ತತ್ಸಾಧ್ಯಸುಖಾಭಾವೇನ ಕಸ್ಯಾಪಿ ತತ್ರಾರ್ಥಿತಾನುಪಪತ್ತೇರನಧಿಕಾರಿಕಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮಾಪದ್ಯೇತ । ಕೋ ಹಿ ಸ್ವಸ್ಥಾತ್ಮಾ ಸಹಸಾ ಸುಖತತ್ಸಾಧನೇ ಹಾತುಮುತ್ಸಹತೇ?

h ॥ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ ॥

(###sudha --)

ತದೇವಂ ವಿಷಯಾದ್ಯನುಬನ್ಧವಿಧುರತ್ವಾನ್ನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಕರ್ತವ್ಯಾ, ತದ್ವಿಧಯೋಽಪಿ ನ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಚೇದಮನಾರಮ್ಭಣೀಯಮಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸೂತ್ರಯಾಮಾಸ ಭಗವಾನಾಚಾರ್ಯಃ “ಓಂ ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ” ಇತಿ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

#sutraಓಂ ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಓಂ ॥1॥**

(###sudha --)

h॥ ಜೀವಜಡಾತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಅನನ್ತಗುಣಪೂರ್ಣಸ್ಯ ಚೇಶ್ವರಸ್ಯ ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಿಷಯತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಯತ್ತಾವದುಕ್ತಂ ವಿಷಯಾಭಾವಾನ್ನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಕರ್ತವ್ಯೇತಿ, ತದನುಪಪನ್ನಮ್। ಅನಾತ್ಮಜೀವಾತ್ಮನೋರ್ವಿಷಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತಾವಪೀಶ್ವರಸ್ಯ ತದುಪಪತ್ತೇಃ। ಅತ್ರ ಯದುಕ್ತಂ ಜೀವವ್ಯತಿರಿಕ್ತ ಈಶ್ವರ ಏವ ನಾಸ್ತೀತಿ ತತ್ಪರಿಹಾರಾಯ ಸೂತ್ರಕೃತೋಽಙ್ಕಾರಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೌ ಪ್ರಯುಕ್ತೌ। ತೇನಾಯಮರ್ಥಃ ಸೂಚಿತಃ "ಓಮಿತ್ಯೇತದಕ್ಷರಮುದ್ಗೀಥಮುಪಾಸೀತ", "ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಾವೋಙ್ಕಾರಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೌ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೇ ವಸ್ತುನಿ ಶ್ರೂಯೇತೇ। ತಾಭ್ಯಾಂ ಚ ತತ್ ಸಕಲಜೀವಜಡಾತ್ಮಕಾತ್ ಪ್ರಪಞ್ಚಾದ್ ವಿಲಕ್ಷಣಮವಗಮ್ಯತ ಇತಿ।

ತದಯುಕ್ತಮಿವಾಽಭಾತಿ। ಓಮಾದಿಪದಸ್ಯ ಅಲೌಕಿಕಾರ್ಥೇಽನವಗತಸಙ್ಗತಿತ್ವಾತ್। ನಹಿ ಪದಂ ಚಕ್ಷುರಾದಿವದಪ್ರತೀತ ಏವಾರ್ಥೇ ಪ್ರತೀತಿಂ ಜನಯತಿ, ಯೇನಾಪೂರ್ವಮರ್ಥಂ ಪದಪ್ರಯೋಗಾದೇವ ಪ್ರತೀಮಃ। ಸ್ವರ್ಗಾಪೂರ್ವದೇವತಾದ್ಯರ್ಥೋಽಪಿ ನ ಪದಪ್ರಯೋಗಾದೇವ ಸಿದ್ಧಃ। ಕಿನ್ತು ಸನ್ನಿಹಿತಾನೇಕವಾಕ್ಯಾರ್ಥಸಾಮರ್ಥ್ಯಾಲ್ಲಭ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಭಾಷ್ಯಕಾರಃ ಓತತ್ವವಾಚೀತಿ।

h॥ ಓಙ್ಕಾರಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಓತತ್ವವಾಚೀ ಹ್ಯೋಙ್ಕಾರೋ ವಕ್ತ್ಯಸೌ ತದ್ಗುಣೋತತಾಮ್।

ಸ ಏವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥಃ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥9॥**

(###sudha --)

ಹಿಶಬ್ದೋ ಹೇತ್ವರ್ಥೇ। ಓಙ್ಕಾರಸ್ತಾವದೋತತ್ವಸ್ಯ ಗತತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವಸ್ಯ ವಾ ವಾಚಕಃ। ಗತ್ಯಾದ್ಯರ್ಥಸ್ಯಾವತೇಃ ಖಲು ರೂಪಮೇತತ್, "ಅವತೇಷ್ಟಿಲೋಪಶ್ಚ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಾತ್। "ಓಮಿತಿ ಪುನಃ ಕಸ್ಯ ವಕ್ತಾ" ಇತಿ ಪ್ರಶ್ನಪೂರ್ವಕಂ "ಅವತಿರ್ನಾಮಾಽಯಂ ಧಾತುರ್ಗತಿಕರ್ಮಾ ಪ್ರವೇಶನಕರ್ಮಾ ಚ" ಇತ್ಯನ್ಯತ್ರಾಪ್ಯೇವಮೇವ ನಿರುಕ್ತತ್ವಾತ್। ತಥಾಚ ಯದ್ಯಸೌ ಕರ್ಮಣಿ ತದಾ ಕರ್ತುಃ, ಯದಿವಾ ಕರ್ತರಿ ತದಾ ಕರ್ಮಣೋಽಪೇಕ್ಷಾಯಾಮುಪಪದಾದ್ಯಭಾವೇಽಪಿ ಯೋಗ್ಯತಯಾ ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರಾದಿಬಲಾದ್ ವಾಽಸಾವೋಙ್ಕಾರಸ್ತಸ್ಯ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಸ್ಯ ಗುಣೈರಾನನ್ದಾದ್ಯನನ್ತಕಲ್ಯಾಣಗುಣೈಃ, ಗುಣಾನ್ ವಾ ಓತತಾಂ ವಕ್ತಿ। ಪಕ್ಷದ್ವಯೇಽಪ್ಯನನ್ತಾನವದ್ಯಕಲ್ಯಾಣಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವೈವೋಙ್ಕಾರಸ್ಯಾರ್ಥಃ। ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯಾಪಿ ಸ ಏವಾರ್ಥಃ। ಬೃಹತೇರ್ವೃದ್ಧ್ಯರ್ಥಸ್ಯ ಖಲ್ವೇತದ್ ರೂಪಮ್। ತಥಾಚ ಪೂರ್ವವದ್ ಯೋಗ್ಯತಯಾ

"ಅಥ ಕಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಬೃಹನ್ತೋ ಹ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಗುಣಾಃ"

ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯನ್ತರಬಲಾದ್ ವಾ ಗುಣಾನಾಂ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯೌಗಿಕಾ ಹಿ ಶಬ್ದಾ ನಾವಶ್ಯಮರ್ಥಪ್ರತ್ಯಾಯನೇ ಸಙ್ಗತಿಗ್ರಹಣಮಪೇಕ್ಷನ್ತೇ। ಕಿನ್ನಾಮ। ನಿಗಮನಿರುಕ್ತವ್ಯಾಕರಣಬಲೇನಾವಯವಾರ್ಥಾವಗಮೇ ಸತಿ ತತ್ಸಂಸರ್ಗಸಮ್ಭಾವನಾಯಾಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್, ಅನ್ಯಥಾಽಪೂರ್ವಮೇವಾರ್ಥಮವಗಮಯನ್ತಿ। ವಾಕ್ಯರೂಪತ್ವಾತ್ ತೇಷಾಮ್। ಯಥಾಽಽಹ “ಶ್ರೋತ್ರಿಯಂಶ್ಛನ್ದೋಽಧೀತೇ, ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೇ ಪದಪ್ರಯೋಗಃ” ಇತಿ। ನಚ ವಾಕ್ಯಂ ಸಙ್ಗತಿಗ್ರಹಣಾಪೇಕ್ಷಮರ್ಥಮವಬೋಧಯತಿ। ಅಧಿಗತಾರ್ಥತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್, ಅಶಕ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ। ತದೇತಾವೋಙ್ಕಾರಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾವಪಿ ಯೌಗಿಕೌ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಮನನ್ತಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ತೌ ಜೀವಜಡಯೋಸ್ತದಯೋಗಾತ್ ತದ್ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಮೇವ ಕಿಞ್ಚಿದ್ ಗಮಯತಃ। ತಚ್ಚಾವಿದಿತತ್ವಾತ್ ಸಮ್ಭವತಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಿಷಯಃ। ನಚ ತತ್ರಾಪಿ ಗುಣಪೂರ್ಣತಾ ವಿರುದ್ಧಾ। ಪ್ರಾಕ್ ಪ್ರತೀತೇರ್ನಿರಾಶ್ರಯಸ್ಯ ವಿರೋಧಿಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯಾನುತ್ಥಾನಾತ್। ಪ್ರತೀತ್ಯಾ ಚೈವಮೇವ ಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ।

h ॥ ಮಾಯಾವಾದಿಕೃತೋಙ್ಕಾರಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಯತ್ ಪುನಃ “ಅಕಾರವಾಚ್ಯೇನ ತತ್ಪದಾರ್ಥೇನೋಕಾರವಾಚ್ಯಸ್ಯ ತ್ವಮ್ಪದಾರ್ಥಸ್ಯಾಭೇದೋ ಮಕಾರೇಣೋಚ್ಯತೇ, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೇನ ಚ ಸಕಲವಸ್ತ್ವಾತ್ಮಕತ್ವಲಕ್ಷಣಪೂರ್ಣತಾಽಭಿಧೀಯತೇ” ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್, ತದಪ್ರಾಮಾಣಿಕಂ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧಂ ಚ।

ಯತ್ತು “ಆಪ್ತೇರಾದಿಮತ್ತ್ವಾದ್ ವಾ” ಇತ್ಯಾದ್ಯೋಙ್ಕಾರಸ್ಯ, “ನಿತ್ಯಶುದ್ಧಬುದ್ಧಮುಕ್ತಸ್ವಭಾವಂ ಸರ್ವಜ್ಞಂ ಸರ್ವಶಕ್ತಿಸಮನ್ವಿತಮ್” ಇತ್ಯಾದಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್, ತಜ್ಜೀವಾದಿವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಸ್ತುಸಾಧನಾವಿರೋಧೀತಿ ಸ್ಫುಟಮೇವೇತ್ಯಾಶಯವತಾ ನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನ್ತರಂ ದೂಷಿತಮ್, ಅನುಮತಂ ಚ।

h ॥ “ಗುಣೋತತಾಮ್” ಇತ್ಯಸ್ಯ ಸಾಧುತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ಗುಣೋತತಾಮಿತಿ ಕಥಮ್। “ವೃದ್ಧಿರೇಚಿ” ಇತಿ ಭವಿತವ್ಯಮ್। ಮೈವಮ್। “ಓಮಾಙೋಶ್ಚ” ಇತಿ ಚಶಬ್ದೇನ ಅನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಪರರೂಪತ್ವಾನುಶಾಸನಾತ್। ಅಥವಾ ಊಯತೇ ರೂಪಮೇತತ್। ನನ್ವಸೌ ತನ್ತುಸನ್ತಾನೇ ಪಠ್ಯತೇ। ಅನೇಕಾರ್ಥತ್ವಾದ್ ಧಾತೂನಾಮಿತ್ಯದೋಷಃ। ಕಥನ್ತರ್ಹ್ಯೋತತತ್ವವಾಚೀತಿ ಗುಣಃ। ತತ್ರಾವತಿರೂಪಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ವೈಚಿತ್ರ್ಯಂ ತು ಧಾತುದ್ವಯಜತ್ವಸೂಚನಾರ್ಥಮ್। ಅಥವಾಽಽಕಾರೋಪಸರ್ಗಪೂರ್ವಕೋಽಸಾವಿತ್ಯದೋಷಃ।

h ॥ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಓಙ್ಕಾರಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತು ವೋಙ್ಕಾರಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾಭ್ಯಾಂ ಜೀವಜಡಾತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಃ। ತಥಾಽಪೀಶ್ವರಸ್ಯ ಕಿಮಾಯಾತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಾರಾಯಣೇತಿ।

॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।ನಾರಾಯಣಪದೋದಿತಃ॥೯॥**

(###sudha --)

ಸ ಏವೇತ್ಯನುವರ್ತತೇ। ನಹಿ ನಾಮ್ನಿ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿರಿತ್ಯಾಶಯಃ।

h॥ ಸೌತ್ರೋಙ್ಕಾರಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಯೋಃ ನಾರಾಯಣಾತ್ಮನನ್ತೇಶ್ವರಾದಿಶಬ್ದಾನಾಮುಪಲಕ್ಷಣತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಅಥವಾ ಸೂತ್ರಕಾರೋಕ್ತಾವೋಙ್ಕಾರಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾವುಪಲಕ್ಷಣಮಾತ್ರಮ್। “ನಾರಾಯಣಂ ಮಹಾಜ್ಞೇಯಮ್” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೌ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೇ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದೋಽಪಿ ಶ್ರೂಯತೇ। ನಾರಾಯಣಪದೋದಿತಶ್ಚಾರ್ಥಃ ಸ ಏವ ಯೋ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾಖ್ಯಃ। ಅತೋ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದೇನಾಪಿ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಂ ಜೀವಾದಿವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತ್ಯನೇನೋಚ್ಯತೇ। ಏತದಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಆತ್ಮಾನನ್ತೇಶ್ವರಾದಿಶಬ್ದಾ ಅಪಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಾಃ। ತೇಷಾಮಪಿ “ಆತ್ಮಾನಮೇವ ಲೋಕಮುಪಾಸೀತ” ಇತ್ಯಾದೌ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೇ ಶ್ರವಣಾತ್। ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾಭಿಧಾಯಿತ್ವಾಚ್ಚ।

h॥ ಓಙ್ಕಾರಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಜೀವಾದಿವಾಚಿತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಬಾಧಕೋಪನ್ಯಾಸಃ॥

(###sudha --)

ನಚಾಲೌಕಿಕಾರ್ಥಕಲ್ಪನೇ ಗೌರವಪ್ರಸಙ್ಗಾದ್ ವರಂ ಕಥಞ್ಚಿದೇಷಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಜೀವಾದಿವಿಷಯತಾಙ್ಗೀಕರಣಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಯೌಗಿಕಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತೇರುಕ್ತತ್ವೇನ ಕಲ್ಪನಾಭಾವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ವಾಕ್ಯಾದಪ್ಯಲೌಕಿಕಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಯೋ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಲೌಕಿಕಾರ್ಥ ಏವ ಕಥಞ್ಚಿದರ್ಥಾನುಗಮಸ್ಯ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್।

ಕಿಞ್ಚ ಕ್ವಚಿನ್ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ ಏವ ಶಬ್ದೋಽನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಕ್ವಚಿದಮುಖ್ಯಾರ್ಥೋಽನುಗಮ್ಯತೇ। ನ ಪುನರಮುಖ್ಯಾರ್ಥ ಏವ। ತಥಾಚ ಶ್ರೌತಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಶಬ್ದಂ ಜೀವಾದಿವಿಷಯಮಙ್ಗೀಕುರ್ವಾಣೇನಾಪಿ ನಿರವಗ್ರಹಪೂರ್ಣತಾಯುಕ್ತಂ ಕಿಞ್ಚಿದಭಿಧೇಯಂ ಮುಖ್ಯಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮೇವ। ತತಶ್ಚಾನೇನ ಕಿಂ ಕೃತಂ ಸ್ಯಾತ್? ಜೀವ ಏವೈತೇ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಾಃ, ತದನುಪಲಬ್ಧಿಸ್ತ್ವವಿದ್ಯಾವರಣನಿಮಿತ್ತೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಯತೋಽತ್ರಾಽಚಾರ್ಯಃ ಸ್ವಯಮೇವ ಪ್ರತಿವಕ್ಷ್ಯತೀತಿ। (107)

h॥ ವೇದಾನಾಮೀಶ್ವರವಿಷಯತ್ವೋಪಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಯದತ್ರೋಕ್ತಮೀಶ್ವರಃ ಪ್ರಮಿತೋ ನವೇತಿ। ತತ್ರ ಪ್ರಮಿತ ಇತ್ಯುತ್ತರಮ್। ತತ್ಪಕ್ಷದೋಷಶ್ಚ ಪರಿಹರಿಷ್ಯತೇ। (30) ತಥಾಚ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ವಿಷಯಸಮ್ಬನ್ಧಃ ಸಮಾಹಿತೋ ಭವತಿ। ಯತ್

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪುನರತ್ರೋಕ್ತಂ ಕೇನ ಪ್ರಮಾಣೇನೇತಿ ತತ್ರ ವೇದೇನೇತಿ ವದಾಮಃ। ವೇದಸ್ಯೇಶ್ವರವಿಷಯತಾ ಕುತ ಇತ್ಯತೋಽಪ್ಯೋಙ್ಕಾರಃ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಪ್ರಯುಕ್ತಃ। ತತ್ ಕಥಮಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯೋಪಪಾದಕಮಿತ್ಯಾಶಯ ಇದಮತ್ರಾಽಕೂತಂ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯೇತ್ಯಾಹ -- ವ್ಯಾಹೃತೀನಾಂ ಚೇತಿ।

ಸ ಏವ ಭರ್ಗಶಬ್ದಾರ್ಥೋ ವ್ಯಾಹೃತೀನಾಂ ಚ ಭೂಮತಃ।

ಭಾವನಾಚ್ಚೈವ ಸುತ್ವಾಚ್ಚ ಸೋಽಯಂ ಪುರುಷ ಇತ್ಯಪಿ।

ಸ ಏವ ಸರ್ವವೇದಾರ್ಥೋ ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।10॥**

(###sudha --)

h॥ ವ್ಯಾಹೃತೀನಾಂ ಓಙ್ಕಾರವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಸ ಏವಾರ್ಥ ಇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಓಙ್ಕಾರಸ್ತಾವದ್ ಭಗವತ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ವಾಚಕಃ, "ಓಮಿತಿ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ। ಅತಃ ಸ ಏವ ವ್ಯಾಹೃತೀನಾಂ ಚ ಭೂರಾದೀನಾಮರ್ಥ ಇತಿ ಗಮ್ಯತೇ, "ಪ್ರಣವಾರ್ಥಾ ವ್ಯಾಹೃತಯಃ" ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಗಮೇನ ತಿಸ್ರೂಣಾಂ ವ್ಯಾಹೃತೀನಾಂ ವರ್ಣತ್ರಯಾತ್ಮಕೋಙ್ಕಾರವ್ಯಾಖ್ಯಾನತಯಾಽವಗತತ್ವಾತ್। ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಯೋಶ್ಚೈಕವಿಷಯತಾ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧೇತಿ। ಏವಕಾರೋ ವ್ಯಾಹೃತೀನಾಮಗ್ನಿವಾಯುಸೂರ್ಯದೇವತಾಕತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯಾ ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಭ್ರಮಂ ನಿವಾರಯತಿ। ಅಗ್ನ್ಯಾದೀನಾಮಧಿದೇವತಾತ್ವೇನಾಪಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯುಪಪತ್ತೇಃ। ಅನ್ಯಥೋಕ್ತವ್ಯಾಖ್ಯಾನವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಭಾವಾನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ।

h॥ ವ್ಯಾಹೃತ್ಯರ್ಥಕಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಕೇನ ನಿಮಿತ್ತೇನ ವ್ಯಾಹೃತೀನಾಂ ಚ ಸ ಏವಾರ್ಥ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಭೂಮತ ಇತಿ। ಭೂಮಾ ಪೂರ್ಣತ್ವಮ್, ತತೋ ಭೂಃ। ಭವತೇರ್ಬಹುತ್ವಾರ್ಥಸ್ಯ ಕ್ವಿಪಿ ರೂಪಮೇತತ್। ಭಾವನಾತ್, ಜಗತ ಉತ್ಪಾದನಾದ್ ಭುವಃ। ಭವತೇರೇವಾನ್ತರ್ಣೀತಣ್ಯರ್ಥಸ್ಯ ಕಪ್ರತ್ಯಯೇ ರೂಪಮ್। ಸುತ್ವಾತ್ ಸುಖತ್ವಾತ್ ಸ್ವಃ। ಸ್ವಶಬ್ದೋ ಹಿ ಸುಖವಾಚೀ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ। ಚಕಾರೌ ನಿಮಿತ್ತಾನ್ತರಸಮುಚ್ಚಯೇ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ಪೂರ್ಣೋ ಭೂತಿವರೋಽನನ್ತಸುಖೋ ಯದ್ ವ್ಯಾಹೃತೀರಿತಃ" ಇತಿ। ಏತೈರೇವ ನಿಮಿತ್ತೈಃ ವ್ಯಾಹೃತೀನಾಮರ್ಥೋ ನ ಪುನರ್ಲೋಕತ್ರಯಾತ್ಮಕತ್ವೇನ। ತಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್। "ಭೂರಿತಿ ವಾ ಅಯಂ ಲೋಕಃ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿರಪಿ ಲೋಕತ್ರಯಾನ್ತರ್ಗತಭಗವದ್ವಿಷಯೈವೇತ್ಯೇವಶಬ್ದಾರ್ಥಃ।

h॥ ಗಾಯತ್ರ್ಯಾಃ ವ್ಯಾಹೃತಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪತ್ವಮ್, ಭರ್ಗಸವಿತೃಶಬ್ದಾರ್ಥಕಥನಂ ಚ॥

(###sudha --)

ಕಿಮತೋ ನಹಿ ವ್ಯಾಹೃತಯ ಏವ ವೇದ ಇತಿ ಚೇತ್, ವ್ಯಾಹೃತ್ಯರ್ಥತಯಾ ತಾವತ್ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯ ಗಾಯತ್ರೀಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತಾ ಅವಗಮ್ಯತೇ। ತ್ರಿಪದಾಯಾ ಗಾಯತ್ರ್ಯಾ ವ್ಯಾಹೃತಿತ್ರಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನತ್ವಸ್ಯಾಽಗಮಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ನನು ಗಾಯತ್ರ್ಯಾಂ "ಯೋ ಭರ್ಗೋ ನೋಽಸ್ಮಾಕಂ ಧಿಯಃ ಪ್ರಚೋದಯಾತ್ ಪ್ರೇರಯೇತ್ ತಸ್ಯ ಸವಿತುರ್ದೇವಸ್ಯ ತದ್ ವರೇಣ್ಯಂ ರೂಪಂ ಧೀಮಹಿ ಚಿನ್ತಯಾಮಃ' ಇತಿ ಭರ್ಗನಾಮಕಃ ಸವಿತಾ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯೋ ದೃಶ್ಯತೇ। ತತ್ ಕಥಂ ಭಗವತ್ಪರತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ ಏವ ಭರ್ಗಶಬ್ದಾರ್ಥ ಇತಿ। ಭರಣಗಮನಯೋಗಾದಿತಿ ಶೇಷಃ। ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್। ಜಗತ್ಪ್ರಸವಹೇತುತ್ವಾತ್ ಸವಿತೇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ನತು ಸೂರ್ಯಃ। ತಥಾತ್ವೇ ಗಾಯತ್ರ್ಯಾ ವ್ಯಾಹೃತ್ಯರ್ಥತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ। "ಧ್ಯೇಯಃ ಸದಾ ಸವಿತೃಮಣ್ಡಲಮಧ್ಯವರ್ತೀ ನಾರಾಯಣಃ" ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಗಮವಿರೋಧಾಚ್ಚೇತ್ಯೇವಾರ್ಥಃ।

h ll ಪುರುಷಸೂಕ್ತಸ್ಯ ಗಾಯತ್ರೀವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪತ್ವಮ್, ಪುರುಷಶಬ್ದನಿರ್ವಚನಂ ಚ ll

(###sudha --)

ಅಸ್ತು ಗಾಯತ್ರ್ಯರ್ಥೋ ನಾರಾಯಣಃ। ಕಿಮೇತಾವತಾಽಪಿ? ಗಾಯತ್ರ್ಯರ್ಥತ್ವಾತ್ ಪುರುಷಸೂಕ್ತಾರ್ಥೋಽಪಿ ಸ ಏವೇತಿ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ವರ್ಗತ್ರಯಾತ್ಮಕಸ್ಯ ತಸ್ಯ ತ್ರಿಪದಾಗಾಯತ್ರೀವ್ಯಾಖ್ಯಾನತ್ವೇನ "ತದ್ವೇದಃ ಪೌರುಷಂ ಸೂಕ್ತಮ್" ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಗಮಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ನನು ಪುರುಷಸೂಕ್ತೇ ಪುರುಷಸ್ಯ, ಪಶೋಃ, ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಸ್ಯ ವಾ ಪ್ರತಿಪಾದನಾತ್ ಕಥಂ ನಾರಾಯಣಃ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸೋಽಯಮಿತಿ। ಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿನೇತಿ ಶೇಷಃ। ತಥಾಚ ಶ್ರುತಿಃ "ಸ ವಾ ಅಯಂ ಪುರುಷಃ ಸರ್ವಾಸು ಪೂರ್ಷು ಪುರಿಶಯೋ ನೈನೇನ ಕಿಞ್ಚನಾನಾವೃತಂ ನೈನೇನ ಕಿಞ್ಚನಾಸಂವೃತಮ್" ಇತಿ। ಅನ್ಯಥೋಕ್ತಯುಕ್ತಿವಿರೋಧಃ। ವಕ್ಷ್ಯತೇ ಚೈತತ್।(11381142, 258)

h ll ವೇದಾನಾಂ ಪುರುಷಸೂಕ್ತವ್ಯಾಖ್ಯಾನತ್ವಾತ್ ಓಙ್ಕಾರಾರ್ಥೋ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಸರ್ವವೇದಾರ್ಥ ಇತ್ಯುಪಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ಸಿದ್ಧೇ ಚ ಪುರುಷಸೂಕ್ತಾರ್ಥತ್ವೇ ವಿಷ್ಣೋಃ ಕಿಂ ಸ್ಯಾತ್? ಸರ್ವವೇದಾರ್ಥತ್ವಮೇವ ಸಿದ್ಧಮ್।" ವೇದಾಃ ಪುರುಷಸೂಕ್ತಗಾಃ" ಇತ್ಯಾಗಮೇನ ಸರ್ವವೇದಾನಾಂ ಪುರುಷಸೂಕ್ತಾರ್ಥತಯಾಽವಗತತ್ವಾದಿತ್ಯಾಹ -- ಸ ಏವೇತಿ। ಏವಶಬ್ದಃ ಕಾರ್ಯಾದಿವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಃ। "ಸರ್ವೇ ವೇದಾ ಯತ್ ಪದಮಾಮನನ್ತಿ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧಮಪಿ ಭಗವತಃ ಸರ್ವವೇದಾರ್ಥತ್ವಂ ನ್ಯಾಯೇನ ಉಪಪಾದಯಿತುಮಯಂ ಪ್ರಯತ್ನಃ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯ।

h ll ವೇದಸ್ಯ ಓಙ್ಕಾರವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪತ್ವಂ ಉಕ್ತಪರಮ್ಪರಯೈವ ನ ಸಾಕ್ಷಾದಿತ್ಯುಪಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಈಶ್ವರಃ ಸರ್ವವೇದಾರ್ಥಃ, ತದ್ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಓಙ್ಕಾರಾರ್ಥತ್ವಾತ್; ಯೋ ಯದ್ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಾರ್ಥಃ ಸ ತದರ್ಥಃ, ಯಥಾ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನ ಇತಿ ವಾ, ಸರ್ವೋ ವೇದ ಈಶ್ವರಪರಃ, ತತ್ಪರೋಙ್ಕಾರವ್ಯಾಖ್ಯಾನತ್ವಾದಿತಿ ವಾ ಸಾಕ್ಷಾದೇವಾನುಮಾನಂ ಕಿಂ ನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯತೇ? "ತದ್ ಯಥಾ ಸರ್ವಾಣಿ ಪರ್ಣಾನಿ ಶಙ್ಕುನಾ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸನ್ತೃಣ್ಣಾನ್ಯೇವಮೋಙ್ಕಾರೇಣೈವ ಸರ್ವಾ ವಾಕ್ ಸನ್ತೃಣ್ಣಾ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಾ ಹೇತ್ವರ್ಥಸಮರ್ಥನಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ, ಕಿಮನೇನ ಪರಮ್ಪರಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇನ? ಸತ್ಯಮ್। ತಥಾऽಪಿ ವಾಕ್ಯಾನ್ತರಬಲೇನ ನ ಸರ್ವಾ ವಾಗೋಙ್ಕಾರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್, ಕಿನ್ನಾಮ, ಉಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣ ಪರಮ್ಪರಯೈವೇತಿ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಮಿತ್ಥಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿತ್ಯದೋಷಃ।

h॥ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ವೇದಸಮಧಿಗಮ್ಯತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಚೇಶ್ವರೇ ಪ್ರಮಾಣಂ ಪೃಷ್ಟವತ ಓಙ್ಕಾರಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾವೇವ ಕಸ್ಮಾನ್ನೋಕ್ತೌ? ಕಿಂ ವೇದಾನುಮಾನೇನ? ನಚ ಪದಸ್ಯಾಪ್ರಮಾಣತೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಯೌಗಿಕಪದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್। ಮೈವಮ್। ಮೀಮಾಂಸಾನುಗ್ರಾಹ್ಯಪ್ರಮಾಣಸ್ಯ ಪೃಷ್ಟತ್ವಾತ್। ನಚೋಙ್ಕಾರಾದಿಮಾತ್ರಂ ತಥಾ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಸಮಸ್ತೋ ವೇದ ಏವೇತಿ।

h॥ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಸರ್ವವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ತದ್ವಿಷಯತೋಪಪತ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯೇವಮೀಶ್ವರಃ ಸರ್ವವೇದಾರ್ಥ ಇತಿ ಚೇತ್, ವಿಷಯಸಮ್ಬನ್ಧಸಮ್ಭವಾಜ್ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಃ ಕರ್ತವ್ಯತಾ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಚಾऽರಮ್ಭಣೀಯತ್ವಂ ಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ಸಾಕಾಙ್ಕ್ಷಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಾಭಾಸಸ್ಯಾಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಾದಾಕಾಙ್ಕ್ಷಿತಾಧ್ಯಾಹಾರಂ ಸೂಚಯನ್ ಸೂತ್ರವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಾಹ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ ಇತಿ।

॥॥॥॥॥॥॥॥ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೋऽಯಂ ವಿಧೀಯತೇ॥10#### h॥

(###sudha --)

ಅಯಮ್, ಇತ್ಯುಕ್ತವಿಧಯಾ ಜೀವಜಡಾತ್ಮಕಾತ್ ಪ್ರಪಞ್ಚಾದತ್ಯನ್ತವಿವಿಕ್ತತ್ವೇನ ನಿಶ್ಚಿತತಯಾ ವಿಷಯಭೂತಃ, ಸರ್ವವೇದಾರ್ಥತಯಾ ಶಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾದನಶ್ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ಮೀಮಾಂಸಾಯಾ ವೇದೇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾರೂಪತ್ವಾತ್ ತಯೋರೇಕವಿಷಯಕತ್ವಕಥನಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ವೇದಾನಾಮೀಶ್ವರಪ್ರತಿಪತ್ತಿಜನಕತ್ವಾದ್ ಭವತು ತದ್ವಿಷಯತ್ವಮ್। ಶಾಸ್ತ್ರಂ ತು ತೇಷಾಮೀಶ್ವರಪ್ರತಿಪಾದನಾನುಸರಣೋಪಾಯನ್ಯಾಯವಿಷಯಂ ಕಥಮೀಶ್ವರಪರಮುಚ್ಯತೇ? ಮೈವಮ್। ವೇದಾನಾಮೀಶ್ವರಮವಬೋಧಯತಾಮಿತಿಕರ್ತವ್ಯತಾ ಹಿ ಮೀಮಾಂಸಾ। ತೇನೋಪಕಾರಕತ್ವಾದ್ ಭವತಿ ತದ್ವಿಷಯಾ। ತದ್ದ್ವಾರಾ ಶಾಸ್ತ್ರಮಪಿ। ನಹಿ ಬೀಜಸ್ಯಾಙ್ಕುರಂ ಜನಯತಃ ಸಹಕಾರಿಣೋ ಜಲಾದೇರಙ್ಕುರೋ ನ ಕಾರ್ಯಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ಮೀಮಾಂಸಾಯಾ ಈಶ್ವರವಿಷಯಕತ್ವೇಽನುಪಪತ್ತಿಪರಿಹಾರಃ ॥

(###sudha --)

ನನು ಮೀಮಾಂಸಾಽಪಿ ಸಮ್ಭಾವನಾದಿವಿಷಯಾ ಕಥಮೀಶ್ವರವಿಷಯಾ ಭವತಿ? ಮೈವಮ್। ದ್ವಿವಿಧಂ ಖಲು ಕರ್ಮ ಕಾರಕಂ ಭವತಿ। ಕಿಞ್ಚಿದವ್ಯವಧಾನೇನ ವ್ಯಾಪಾರಜನ್ಯಾತಿಶಯಯೋಗಿ। ಯಥೋದ್ಯಮನನಿಪತನವ್ಯಾಪಾರಜನ್ಯೋರ್ಧ್ವಾಧೋದೇಶಸಂಯೋಗವಿಭಾಗಾತಿಶಯವಿಶಿಷ್ಟಃ ಕುಠಾರಃ ಕರ್ತೃವ್ಯಾಪಾರಸ್ಯಾವ್ಯವಧಾನೇನ ಕರ್ಮ ಭವತಿ। ಕಿಞ್ಚಿದುದ್ದೇಶ್ಯಫಲಸಮ್ಬನ್ಧಿತಯಾ ಕರಣವ್ಯಾಪಾರವ್ಯವಧಾನೇನ। ಯಥಾ ದ್ವೈಧೀಭಾವವಾನ್ ವೃಕ್ಷಃ। ತತ್ರ ಕರ್ತೃವ್ಯಾಪಾರಸ್ಯ ಕರಣವ್ಯಾಪಾರವ್ಯವಧಾನೇನ ವೃಕ್ಷಕರ್ಮತೇವ ಮೀಮಾಂಸಾವ್ಯಾಪಾರಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸಮ್ಭಾವನಾದ್ವಾರೇಣೇಶ್ವರಾವಬೋಧ ಏವೋದ್ದೇಶ್ಯ ಇತಿ ಭವತಿ ತತ್ಕರ್ಮತಾ।

h ॥ ಮೀಮಾಂಸಾಯಾ ವೇದೇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾರೂಪತ್ವೋಪಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತದೇವಮ್। ಯದಿ ವೇದೇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾ ವಿಚಾರಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ವಿನಾಽಪಿ ವಿಚಾರೇಣ ಶಬ್ದೋಪಲಬ್ಧಿಸಮಯಗ್ರಹಣತತ್ಸ್ಮರಣಸಹಕೃತಾಚ್ಛಬ್ದಾದೇವಾರ್ಥಾವಗಮದರ್ಶನಾತ್। ನಚ ಮನ್ತವ್ಯಮ್, ಶಕ್ತಿತಾತ್ಪರ್ಯಾಜ್ಞಾನವಿಪರ್ಯಯದೋಷಾಚ್ಛಬ್ದಃ ಸಂಶಯವಿಪರ್ಯಯಾವುತ್ಪಾದಯತಿ, ತತ್ರ ದೋಷಾಪನಯನೇನ ಸಂಶಯಾದಿವ್ಯುದಾಸಾಯ ಶಕ್ತಿತಾತ್ಪರ್ಯವಿಚಾರೋಽಙ್ಗಂ ಭವತೀತಿ। ಯತಸ್ತತ್ರಾಪಿ ಶಬ್ದೋ ವಿನಾ ವಿಚಾರೇಣ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಸ್ಯೇಷ್ಟೇ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಪ್ರತಿಬನ್ಧಮಾತ್ರಂ ವಿಚಾರೇಣಾಪನೀಯತೇ। ನಹೀತಿಕರ್ತವ್ಯತೈವಮ್। ತತ್ ಕಥಂ ವೇದೇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ? ಕಥನ್ತರಾಂ ಚೇಶ್ವರವಿಷಯಾ? ಕಥನ್ತಮಾಂ ಚ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ತದ್ವಿಷಯತಾ? ಇತಿ।

ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ ಸತ್ಯಮೇವಮ್। ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರತಿಬನ್ಧನಿವೃತ್ತೌ ಸತ್ಯಾಮೇವ ನಿರ್ಣಯ ಇತಿ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕನಿರಾಸಹೇತೋರಪಿ ವಿಚಾರಸ್ಯೋಪಚಾರೇಣ ನಿರ್ಣಯಹೇತುತ್ವಾದುಪಪನ್ನಮೀಶ್ವರವಿಷಯತ್ವಮ್।

h ॥ ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಸ್ಯಾಪೀಶ್ವರಸ್ಯ ವಾದಿಭಿರನ್ಯಥಾಪ್ರತಿಪಾದನಾತ್ ತತ್ಸ್ವರೂಪನಿರ್ಣಯಾಯ ಮೀಮಾಂಸಾ ಕರ್ತವ್ಯಾ ॥

(###sudha --)

ಏತೇನೈತದಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ವೇದಪ್ರಮಾಣಕತ್ವೇ ತತ ಏವ ನಿಶ್ಚಿತತ್ವಾತ್ ಕಿಂ ಮೀಮಾಂಸಯೇತಿ। ಯುಕ್ತಿವಾಕ್ಯಾಭಾಸಜನಿತವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಪ್ರತಿಬನ್ಧಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್।

ತಥಾಹಿ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವಾನಙ್ಗೀಕುರ್ವಾಣಾಃ ಕೇಚಿದೀಶ್ವರ ಏವ ನಾಸ್ತೀತಿ ಪ್ರತಿಪನ್ನಾಃ। ಅಪರೇ ತು ತದಙ್ಗೀಕೃತ್ಯಾಪಿ ತದ್ವಾಚಿನಾಂ ಪದಾನಾಂ ಜೀವಾದಿವಿಷಯತಾಂ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ವ್ಯಾಕುರ್ವನ್ತಸ್ತದಭಾವಮಾಸ್ಥಿತಾಃ। ಅನ್ಯೇ ತು ಪುನರಸ್ತೀಶ್ವರಃ ಕಿನ್ತು ಪರಮಾರ್ಥತೋ ನಿರ್ಗುಣ ಏವೇತಿ ಸಙ್ಗಿರನ್ತೇ। ಏಕೇ ತು ಸಗುಣೋಽಪಿ ನ ಜಗತಃ ಕಾರಣಮ್, ಅಪಿತೂದಾಸೀನ ಏವೇತ್ಯಾತಿಷ್ಠನ್ತೇ। ಕೇಚಿತ್ ಕಾರಣತ್ವೇಽಪ್ಯುಪಾದಾನಮಿತ್ಯಭ್ಯುಪಯನ್ತಿ। ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರತ್ವೇಽಪಿ ಕತಿಪಯಗುಣಂ ಗುಣೇಭ್ಯೋ ಭಿನ್ನಮನ್ಯೇ ಮನ್ಯನ್ತೇ। ಇತರೇ ತು ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನಮುಪಗತವನ್ತಃ। ಕೇಚಿದ್ ವಿಗ್ರಹವನ್ತಮಿತ್ಯೇವಮಾದ್ಯಾಸ್ವನೇಕಾಸು ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಷು ಸತೀಷು ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಕರಣಾದಪಿ ವೇದಾತ್ ತದನುತ್ಪತ್ತೌ ತದಪನೋದನದ್ವಾರೇಣ ವೇದೇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾರೂಪಾ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಕರ್ತವ್ಯೇತಿ।

h ll ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೇತ್ಯಸ್ಯ ಕರ್ಮಷಷ್ಠೀತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್, ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪ್ರಾಧಾನ್ಯಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಶ್ಚ ll

(###sudha --)

ತತ್ರ ತಾವದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೇತಿ ಷಷ್ಠೀಸಮಾಸಃ, ನ ಪುನರ್ಧರ್ಮಾಯ ಜಿಜ್ಞಾಸೇತಿವಚ್ಚತುರ್ಥೀಸಮಾಸಃ। "ತಾದರ್ಥ್ಯಸಮಾಸೇ ಪ್ರಕೃತಿಗ್ರಹಣಂ ಕರ್ತವ್ಯಮ್" ಇತಿ ವಾರ್ತಿಕಕೃತಾ ಪ್ರಕೃತಿವಿಕಾರಭಾವ ಏವ ಚತುರ್ಥೀಸಮಾಸಸ್ಯ ನಿಯಮಿತತ್ವಾತ್। ತಥೈವೋದಾಹರಣಮ್ "ಯೂಪಾಯ ದಾರು ಯೂಪದಾರು" ಇತಿ। ಪ್ರಕೃತಿವಿಕಾರಭಾವರಹಿತೇಷು ಚಾಶ್ವಘಾಸಾದಿಷ್ವಶ್ವಘಾಸಾದಯಃ ಷಷ್ಠೀಸಮಾಸಾ ಭವನ್ತೀತಿ ಪ್ರತಿವಿಹಿತಮ್। ನಚಾತ್ರ ಪ್ರಕೃತಿವಿಕಾರಭಾವೋಽಸ್ತಿ।

ಷಷ್ಠೀಸಮಾಸೇಽಪಿ ಕೇಚಿಚ್ಛೇಷೇ ಷಷ್ಠೀತಿ ಪ್ರತಿಪನ್ನಾಃ। ಕೇಚಿತ್ ಕರ್ಮಣೀತಿ। ತತ್ರ ಕರ್ಮಣಿ ಷಷ್ಠೀಪರಿಗ್ರಹಾಯ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಕೃತ್ಯಾನಾಂ ಕರ್ಮಣಿ ಸ್ಮರಣಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ "ಜಿಜ್ಞಾಸಾಽಸ್ಯ" ಇತ್ಯವಕ್ಷ್ಯತ್। ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಖಲು ಕರ್ಮಾಪೇಕ್ಷಾ, ವಿನಾ ಕರ್ಮಣಾ ನ ಜ್ಞಾತುಂ ಶಕ್ಯಾ, ನತು ಸಮ್ಬನ್ಧಿನಂ ವಿನೇತಿ ಕರ್ಮಣಃ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾತ್ ತದೇವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಸಮ್ಬನ್ಧಿಸಾಮಾನ್ಯೋಕ್ತಾವರ್ಥಾತ್ ಕರ್ಮಾಪಿ ಲಭ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪ್ರತೀತಪರಿತ್ಯಾಗೇನಾರ್ಥಲಭ್ಯಸ್ವೀಕಾರಸ್ಯ ವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್।

ಏವಂಸತಿ ಲಕ್ಷಣಾದಿಜಿಜ್ಞಾಸಾಽಪಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯಾ ವಿನಾಽಪ್ಯಭಿಧಾನೇನ ಲಾಭಾತ್। ನಹಿ ಲಕ್ಷಣಾದಿಜಿಜ್ಞಾಸಾಮನ್ತರೇಣ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾಽಸ್ತಿ। ಅನ್ಯಥಾಽನೇಕವಿಷಯತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಭೇದಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ನಿರ್ವಿಷಯತಾಶಙ್ಕಾಪನೋದಾರ್ಥಂ ಪ್ರಯುಕ್ತಂ ಪದಮಿದಂ ಕರ್ಮಾಭಿಧಾಯ್ಯೇವ ಯುಕ್ತಮ್। "ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಾನುಗತಂ ಚೈವಂಸತಿ ಸೂತ್ರಂ ಸ್ಯಾತ್।

ನನುಚ "ಪ್ರತಿಪದವಿಧಾನಾ ಷಷ್ಠೀ ನ ಸಮಸ್ಯತ" ಇತಿ ಕರ್ಮಣಿ ಷಷ್ಠ್ಯಾಃ ಸಮಾಸಃ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। "ಕೃದ್ಯೋಗಲಕ್ಷಣಾ ಚ ಷಷ್ಠೀ ಸಮಸ್ಯತೇ" ಇತಿ ಪ್ರತಿಪ್ರಸವಾತ್।

ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಕರ್ಮತ್ವೇನಾಪ್ರಾಧಾನ್ಯಶಙ್ಕಾಂ ನಿವರ್ತಯಿತುಂ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ ಇತಿ ಕರ್ಮಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ ಸೂಚಿತಮ್। ಜ್ಞಾನವಿಧೌ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ತಜ್ಜ್ಞಾನೋದ್ದೇಶೇನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಿಧಾನೇ ಕುತೋಽಪ್ರಾಧಾನ್ಯಮ್?

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ಉತ್ಸರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಭವತಿಪದಾಧ್ಯಾಹಾರೇ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ವಿಧಾಯಕತ್ವಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ ಸೂತ್ರೇ ಕರ್ತವ್ಯಪದಸ್ಯಾಧ್ಯಾಹಾರ್ಯತ್ವಕಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ವಿಧೀಯತ ಇತ್ಯನೇನ ಕರ್ತವ್ಯೇತಿ ಪದಾಧ್ಯಾಹಾರಂ ಸೂಚಯತಿ । ನನು ಭವತೀತಿ ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧಮ್ । ಮೈವಮ್ । ತಥಾಸತ್ಯನುವಾದತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ ।

h ॥ ವಿವರಣೋಕ್ತಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾ ಗತಾರ್ಥತಾಶಙ್ಕಾತತ್ಪರಿಹಾರಾಣಾಂ ನಿರಾಕರಣಮ್ ॥

(###sudha --)

"ಅತ್ರೈಕೇ ಚೋದಯನ್ತಿ ಸಿದ್ಧೈವ ನನು ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ । "ಅಥಾತೋ ಧರ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ" ಇತಿ ಸಕಲವೇದಾರ್ಥವಿಚಾರಸ್ಯೋದಿತತ್ವಾತ್ । ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಚೋದನಾಲಕ್ಷಣತ್ವೇನ ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪತ್ವಾದಭ್ಯಧಿಕಾಶಙ್ಕಾಭಾವಾದಿತಿ । ತತ್ರ ಕೇಚಿದಭ್ಯಧಿಕಾಶಙ್ಕಾಂ ದರ್ಶಯನ್ತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾಂ ಪೃಥಗಾರಭನ್ತೇ । ಅಪರೇ ತು ಕಾರ್ಯನಿಷ್ಠ ಏವ ವೇದಭಾಗೋ ವಿಚಾರ್ಯತ್ವೇನ ತತ್ರ ಪ್ರಕ್ರಾನ್ತಃ, ವಿಚಾರಿತಶ್ಚ, ನ ವಸ್ತುತತ್ವನಿಷ್ಠ ಇತ್ಯತೋ ವಸ್ತುತತ್ವನಿಷ್ಠಂ ವೇದಭಾಗಂ ವಿಚಾರಯಿತುಮಾರಭ್ಯತೇ ಇತ್ಯಾಹುಃ"

ಸೇಯಂ ಗತಾರ್ಥತಾಶಙ್ಕಾ ತತ್ಸಮಾಧಾನಂ ಚ ನೋಪಪದ್ಯತೇ । ಸರ್ವವೇದಾನಾಮೀಶ್ವರೈಕನಿಷ್ಠತ್ವೇನ ಸರ್ವವೇದಾರ್ಥಸ್ಯಾತ್ರೈವ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಾತ್ । ಧರ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಾಸ್ತ್ರಂ ತು ವೇದೈಕದೇಶಾಮುಖ್ಯಾರ್ಥಧರ್ಮವಿಚಾರಾಯ ಪ್ರವೃತ್ತಮಿತ್ಯಾಶಯೇನ ವಾ "ಸ ಏವ ಭರ್ಗಶಬ್ದಾರ್ಥಃ" ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತತ್ರ ಸರ್ವವೇದಾರ್ಥ ಇತ್ಯನೇನ ಗತಾರ್ಥತಾಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಃ, ಸ ಏವ ನತು ಕಾರ್ಯಶೇಷತಯೇತ್ಯಾದ್ಯಂ ಸಮಾಧಾನಮ್, ಸರ್ವೇತಿ ದ್ವಿತೀಯಂ ಚ ನಿರಸ್ತಮ್ । ತದುಪಪಾದನಾಯ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯಮ್ । ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ ಇತಿ ಸಾಧ್ಯನಿರ್ದೇಶಃ । ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಚೈತದ್ ವಿಸ್ತರೇಣ "ಕಾರ್ಯತಾ ಚ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ । (133)

h ॥ ಅತಃಶಬ್ದವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್, ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪ್ರಯೋಜನತ್ವಕಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾ ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನತ್ವಂ ಶಙ್ಕಿತಮಪಾಕರ್ತುಮತಃಶಬ್ದಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಜ್ಞಾನೀತಿ ।

ಜ್ಞಾನೀ ಪ್ರಿಯತಮೋಽತೋ ಮೇ ತಂ ವಿದ್ವಾನೇವ ಚಾಮೃತಃ ।

ವೃಣುತೇ ಯಂ ತೇನ ಲಭ್ಯ ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಿಬಲೇನ ಹಿ ।

ಜಿಜ್ಞಾಸೋತ್ಥಜ್ಞಾನಜಾತ್ ತತ್ಪ್ರಸಾದಾದೇವ ಮುಚ್ಯತೇ ॥11॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತಂ ವಿದ್ವಾನಿತ್ಯನೇನ "ತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನಮೃತ ಇಹ ಭವತಿ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಮ್, ಏವಶಬ್ದೇನ "ನಾನ್ಯಃ ಪನ್ಥಾ ಅಯನಾಯ" ಇತ್ಯುತ್ತರವಾಕ್ಯಮವಧಾರಣಾರ್ಥಂ ಚ ಸಙ್ಗೃಹೀತಮ್। ಚಶಬ್ದೋ ವಾಕ್ಯಸಮುಚ್ಚಯೇ। ವೃಣುತೇ ಯಮಿತ್ಯನೇನ "ಯಮೇವೈಷ ವೃಣುತೇ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಂ ಸಙ್ಗೃಹೀತಮ್। ಆದಿಪದೇನ "ಆತ್ಮಾ ವಾ ಅರೇ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ" ಇತ್ಯಾದೇಃ ಸಙ್ಗ್ರಹಃ। ಹಿಶಬ್ದೋ ಹೇತೌ। ಏವಶಬ್ದಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಭಿಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ।

ಯಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದಾತ್ ಪರಮಾನುಗ್ರಹಾದೇವ ಮುಚ್ಯತೇ ಸಂಸಾರಾತ್ ನತು ಕರ್ಮಾದಿನೇತಿ "ತಮೇವಮ್" "ಯಮೇವೈಷ ವೃಣುತೇ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಬಲೇನ ಗಮ್ಯತೇ। ಯದ್ಯಪಿ "ತಮೇವಮ್" ಇತಿ ಪರಮಪುರುಷಪ್ರಸಾದೋ ನ ಶ್ರೂಯತೇ। ತಥಾಽಪಿ "ಯಮೇವೈಷ ವೃಣುತೇ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಾನುರೋಧೇನ ತತ್ರಾಪ್ಯನುಸನ್ಧೇಯಃ। ನಿಮಿತ್ತೇನ ನೈಮಿತ್ತಿಕೋಪಲಕ್ಷಣಾತ್। ಮುಮುಕ್ಷುಸಮ್ಬನ್ಧಿಸಾಧನಾವಧಾರಣಾಯ ತು ನ ಸಾಕ್ಷಾದುಕ್ತಃ। ವರಣಂ ತು ಪ್ರಸಾದ ಉಚ್ಯತೇ। "ಅಪಾಮ ಸೋಮಮ್" ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಸ್ತು ಶ್ರುತಯಃ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾದನ್ಯಥಾ ಯೋಜ್ಯಾಃ।

ಈಶ್ವರಪರಮಪ್ರಸಾದಶ್ಚ ತಜ್ಜ್ಞಾನಾದೇವ ಭವತಿ। ನ ಪುನಃ ಕರ್ಮಾದಿನೇತಿ "ಜ್ಞಾನೀ ಪ್ರಿಯತಮಃ", "ತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್" ಇತ್ಯುಕ್ತಿಬಲೇನಾವಗಮ್ಯತೇ। "ವಿದ್ವಾನ್" ಇತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಸಾದಾತಿಶಯದ್ವಾರೇಣೇತ್ಯರ್ಥಪರ್ಯವಸಾನಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್। ಕರ್ಮಾದೇರನುಗ್ರಹಮಾತ್ರಹೇತುತ್ವೇನಾಪಿ ತದ್ವಚನಂ ಸಾರ್ಥಕಮ್।

ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನಂ ಚ ತಜ್ಜಿಜ್ಞಾಸಯೈವ ನಾನ್ಯೇನೇತಿ "ಆತ್ಮಾ ವಾ ಅರೇ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ" ಇತಿ ಪರಮಾತ್ಮದರ್ಶನಾನುವಾದೇನ ತತ್ಸಾಧನತಯಾ "ಶ್ರೋತವ್ಯಃ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಶ್ರವಣಾದಿವಿಧಾಯಕೋಕ್ತಿಬಲೇನ ಪ್ರತೀಯತೇ। ಕರ್ಮಣಾಂ ತ್ವನ್ತಃಕರಣಶುದ್ಧಿದ್ವಾರೇಣ ಜ್ಞಾನಾಙ್ಗತ್ವೋಪಪತ್ತೇಸ್ತದ್ ವಾಕ್ಯಂ ಸಾರ್ಥಕಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ಅತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಕರ್ತವ್ಯೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

h ॥ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಈಶ್ವರಪರಮಪ್ರಸಾದಸಾಧ್ಯತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯದ್ಯಪಿ ನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಃ ಸ್ವರ್ಗಾದಿರೂಪೋಽಭ್ಯುದಯಃ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಸಮ್ಭವತಿ, ತಥಾಽಪಿ ಮೋಕ್ಷೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ತಸ್ಯಾನನ್ಯಸಾಧ್ಯತ್ವಾತ್। ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಂ ಹಿ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ಭಗವಾನೇವ। "ಬನ್ಧಕೋ ಭವಪಾಶೇನ ಭವಪಾಶಾಚ್ಚ ಮೋಚಕಃ" ಇತ್ಯಾದಿವಚನಾತ್।

ಸಾಧನಂ ಚ ದ್ವಿವಿಧಮ್ ಸಿದ್ಧಮಸಿದ್ಧಂ ಚ। ತತ್ರಾಸಿದ್ಧಮುತ್ಪಾದ್ಯಂ ಫಲಕಾಮೇನ। ಯಥಾ ಯಾಗಾದಿ। ಸಿದ್ಧಂ ತು ಸವ್ಯಾಪಾರೀಕರಣೀಯಮ್। ಯಥಾ ಕುಠಾರಾದಿ। ಸಿದ್ಧಂ ಚ ಸಾಧನಂ ಭಗವಾನಿತಿ ಮುಮುಕ್ಷುಣಾ ಸವ್ಯಾಪಾರೀಕರಣೀಯಃ। ವ್ಯಾಪಾರಶ್ಚ ಪ್ರಸನ್ನತೈವ।

ನಿಗಡಾದಿಮೋಚಕಕೇಷು ರಾಜಾದಿಷು ತಥಾ ದರ್ಶನಾತ್, “ಯಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದಾತ್ ಪರಮಾರ್ತಿರೂಪಾದಸ್ಮಾತ್ ಸಂಸಾರಾನ್ಮುಚ್ಯತೇ ನಾಪರೇಣ” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಶ್ಚ। ವ್ಯಾಪಾರಪ್ರಾಧಾನ್ಯೋಕ್ತಿಶ್ಚ “ಇನ್ದ್ರಿಯಾರ್ಥಸನ್ನಿಕರ್ಷಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್” ಇತ್ಯಾದಾವಿವೌಪಚಾರಿಕೀ।

h॥ ಪರಮಪ್ರಸಾದಸ್ಯ ಅತಿಪರಿಪಕ್ವಭಕ್ತಿಸಾಧ್ಯತ್ವಮ್, ಭಕ್ತಿಸ್ವರೂಪಕಥನಂ ಚ॥

(###sudha --)

ಮೋಚಕಶ್ಚೇಶ್ವರಪ್ರಸಾದಸ್ತದ್ಭಕ್ತ್ಯೇಕಸಾಧ್ಯಃ। “ಭಕ್ತ್ಯೈವ ತುಷ್ಟಿಮಭ್ಯೇತಿ ವಿಷ್ಣುರ್ನಾನ್ಯೇನ ಕೇನಚಿತ್” ಇತ್ಯಾದಿವಚನಾತ್। ಸ್ವರ್ಗಾದಿಹೇತುಪ್ರಸಾದಮಾತ್ರಂ ಕರ್ಮಾದಿಸಾಧ್ಯಮ್। “ಕರ್ಮಣಾ ತ್ವಧಮಃ ಪ್ರೋಕ್ತಃ ಪ್ರಸಾದಃ” ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತೇಃ। ಪ್ರಸಾದೋ ನಾಮೇಚ್ಛಾವಿಶೇಷಃ, ಗುಣಾನ್ತರಂ ವಾ, ನ ನಃ ಕಾಚಿತ್ ಕ್ಷತಿಃ।

ಪರಮೇಶ್ವರಭಕ್ತಿರ್ನಾಮ ನಿರವಧಿಕಾನನ್ತಾನವದ್ಯಕಲ್ಯಾಣಗುಣತ್ವಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕಃ, ಸ್ವಾತ್ಮಾತ್ಮೀಯಸಮಸ್ತವಸ್ತುಭ್ಯೋಽನೇಕಗುಣಾಧಿಕಃ, ಅನ್ತರಾಯಸಹಸ್ರೇಣಾಪ್ಯಪ್ರತಿಬದ್ಧೋ ನಿರನ್ತರಪ್ರೇಮಪ್ರವಾಹಃ। ಯಮಧಿಕೃತ್ಯ “ಯತ್ರ ನಾನ್ಯತ್ ಪಶ್ಯತಿ”, “ಸಾ ನಿಶಾ ಪಶ್ಯತೋ ಮುನೇಃ” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಯಃ।

h॥ ಅತಿಪರಿಪಕ್ವಭಕ್ತೇಃ ಭಗವತ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಜನ್ಯತ್ವಮ್, ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಸ್ಯ ತದನುಗ್ರಹಸಾಧ್ಯತ್ವಮ್ರ॥

(###sudha --)

ನಚಾಸೌ ತತ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಣಮನ್ತರೇಣೋತ್ಪದ್ಯತೇ। ಲೋಕೇ ತಥಾಽದರ್ಶನಾತ್। ನಚಾವ್ಯಕ್ತಸ್ವಭಾವೋ ಭಗವಾನ್ ಸಹಸ್ರೇಣಾಪಿ ಪ್ರಯತ್ನಾನಾಂ ಶಕ್ಯಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರ್ತುಮ್, ವಿನಾ ತದನುಗ್ರಹಾತ್। ಪ್ರಸನ್ನಸ್ತ್ವನನ್ತಾಚಿನ್ತ್ಯಶಕ್ತಿಯೋಗಾದಾತ್ಮಾನಂ ದರ್ಶಯತೀತಿ ಯುಜ್ಯತೇ।

h॥ ಭಗವದನುಗ್ರಹಸ್ಯ ನಿದಿಧ್ಯಾಸನಸಾಧ್ಯತ್ವಂ ಚ॥

(###sudha --)

ದರ್ಶನಸಾಧನಂ ಚಾನುಗ್ರಹಃ ಸ್ವಯೋಗ್ಯಗುಣೋಪೇತಸ್ಯ ನಿರ್ದೋಷಸ್ಯ ಭಗವದ್ವಿಗ್ರಹವಿಶೇಷಸ್ಯಾಽದರನೈರನ್ತರ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ವಿಷಯವೈರಾಗ್ಯತದ್ಭಕ್ತಿಸಹಿತಾದ್ ಬಹುಕಾಲೋಪಚಿತಾನ್ನಿದಿಧ್ಯಾಸನಾಪರನಾಮಕಾದ್ ವಿಚಿನ್ತನಾದೃತೇ ನ ಲಭ್ಯತೇ।

h॥ ನಿದಿಧ್ಯಾಸನಸ್ಯ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಸಾಧ್ಯತ್ವಮುಪಪಾದ್ಯ ತಸ್ಯಾಃ ಕರ್ತವ್ಯತಾಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನಚ ನಿದಿಧ್ಯಾಸನಂ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಗ್ರಹಣಲಕ್ಷಣೇ ಶ್ರವಣೇ ಕೃತೇಽಪಿ ವಿನಾ ಮನನಾಪರನಾಮ್ನಾ ವಿಚಾರೇಣೋಪಪದ್ಯತೇ। ಸಂಶಯವಿಪರ್ಯಯೋಸ್ತಾದವಸ್ಥ್ಯಾತ್। ನಹಿ ತಯೋಃ ಸತೋರಾದರನೈರನ್ತರ್ಯಾದ್ಯುಪಪದ್ಯತೇ। ಅತೋ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ನಿದಿಧ್ಯಾಸನಪರಮೇಶ್ವರಾನುಗ್ರಹತದ್ದರ್ಶನಪರಮಭಕ್ತಿಪರಮಾನುಗ್ರಹದ್ವಾರಾ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಾತ್ ಕರ್ತವ್ಯೇತಿ।

h ll ಅಭ್ಯಾಸಪಾಟವಾಪನ್ನಧ್ಯಾನಸ್ಯಾಪರೋಕ್ಷಾಕಾರತ್ವವಾದಿನಾಂ ರಾಮಾನುಜೀಯಾನಾಂ

ದರ್ಶನಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ ll

(###sudha --)

ಯೇ ತು ಧ್ಯಾನಮೇವ ಪರಮಪಾಟವಾಪನ್ನಮಪರೋಕ್ಷಾಕಾರಮಿತಿ ಮನ್ಯನ್ತೇ, ತೇಷಾಂ ದರ್ಶನಶ್ರುತಯ ಉಪಚರಿತಾರ್ಥಾಃ ಪ್ರಸಜ್ಯೇರನ್।

h ll ನೈಯಾಯಿಕೇನ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಸ್ವಭಾವಲಭ್ಯತ್ವೋಪಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಅತಃಶಬ್ದಸ್ತಾವತ್ ಪ್ರಕೃತಸ್ಯ ಹೇತುಭಾವೇ ವರ್ತತೇ। ತತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಃ ಪ್ರಯೋಜನಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾಯಾಮಧಿಕಾರಿವಿಶೇಷಣತಯಾಽಥಶಬ್ದೇನ ಪ್ರಕೃತೋ ಮೋಕ್ಷಃ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ಜ್ಞಾತುಮಿಚ್ಛಾ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ। ನಚಾತ್ರಾವಯವಾರ್ಥೇನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದೋಽರ್ಥವಾನ್। ಇಚ್ಛಾಯಾಃ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯವಿಷಯತ್ವೇನ ವಿಧಾತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ಅತ ಏವೇಷ್ಯಮಾಣಜ್ಞಾನೋಪಲಕ್ಷಣಾಽಪ್ಯಯುಕ್ತಾ। ತಸ್ಮಾಜ್ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾನ್ತರ್ಣೀತೋ ವಿಚಾರೋ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪದೇನ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ। ಮುಖ್ಯಪ್ರಯೋಗಾತಿಕ್ರಮೇಣ ಲಾಕ್ಷಣಿಕಾಶ್ರಯಣೇ ಚೇದಂ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ ಯದ್ ವಿಚಾರಸ್ಯ ಜ್ಞಾನದ್ವಾರೈವ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಜ್ಞಾಪನಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಯೋಗ್ಯತಾವಿರಹೇಣಾನ್ವಯಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಯದಿಚ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಶಬ್ದೋ ಮೀಮಾಂಸಾಶಬ್ದವದ್ ವಿಚಾರ ಏವೋಪಸಙ್ಖ್ಯಾಯತೇ, ತದಾಽಪ್ಯನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ವಿಚಾರಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಸಾಧನತಾ ಜ್ಞಾಸ್ಯತೇ। ಏವಞ್ಚ ವಿಚಾರೋ ಯತೋ ಜ್ಞಾನಸಾಧನಮ್, ಜ್ಞಾನಂ ಚ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಮತೋಽಸೌ ಕರ್ತವ್ಯ ಇತಿ ಲಭ್ಯತೇ। ಮೋಕ್ಷಾದೇರನ್ಯಲಭ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಶಙ್ಕಿತತ್ವಾತ್ ಸಾವಧಾರಣತಾಽಪಿ। ಈಶ್ವರಪ್ರಸಾದಸ್ಯ ತು ಜ್ಞಾಪಕಂ ನ ಕಿಞ್ಚಿದತ್ರ ಪಶ್ಯಾಮಃ।

ನಚ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತಾ ನ ಯುಕ್ತಾ। ಯೇನೇಶ್ವರಪ್ರಸಾದೋ ಮಧ್ಯೇಽಧ್ಯಾಹ್ರಿಯತೇ। ಆತ್ಮಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನಾದನಾತ್ಮನಿ ಶರೀರಾದಾವಾತ್ಮತ್ವಾರೋಪೇ ಸತಿ ಹಿ ತದನುಕೂಲಪ್ರತಿಕೂಲಯೋ ರಾಗದ್ವೇಷೌ ಭವತಃ। ತಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಯುಕ್ತಃ ಪುಣ್ಯಪಾಪಲಕ್ಷಣಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಚಿನುತೇ। ತತಶ್ಚ ಸುರನರತಿರ್ಯಗಾದಿನಾನಾಯೋನಿಷು ನವೀನಶರೀರೇನ್ದ್ರಿಯಾದಿಸಂಯೋಗಲಕ್ಷಣಂ ಜನ್ಮಾಸ್ಯ ಭವತಿ। ತಸ್ಮಾಚ್ಚ ದುಃಖಾನುಭವ ಇತ್ಯನಾದಿರಯಂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಪ್ರವಾಹಃ ಸಂಸಾರ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ। ಆತ್ಮತತ್ವಜ್ಞಾನಾಚ್ಚಾಜ್ಞಾನವಿಪರ್ಯಯೌ ನಿವರ್ತೇತೇ। ತತ್ವಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸಮಾನಾಶ್ರಯವಿಷಯಾಜ್ಞಾನಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನನಿವರ್ತನಸ್ವಾಭಾವ್ಯಾತ್। ಶುಕ್ತಿಕಾತತ್ವಜ್ಞಾನಸ್ಯ ತದಜ್ಞಾನರಜತಾರೋಪನಿವರ್ತಕತ್ವದರ್ಶನಾತ್।

ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನನಿವೃತ್ತೌ ಚ ರಾಗದ್ವೇಷಾನುದಯಃ, ಕಾರಣಾಭಾವಾತ್। ತಯೋರಭಾವೇ ಚ ನ ಪ್ರವೃತ್ತೇರುತ್ಪತ್ತಿಃ। ತತ ಏವ ಪ್ರಾಗುಪಚಿತಾಯಾಶ್ಚೋಪಭೋಗೇನ ಪ್ರಕ್ಷಯಃ। ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಭಾವೇ ಚ ಜನ್ಮಾನ್ತರಾಭಾವಃ, ಹೇತ್ವಭಾವಾದೇವ। ವರ್ತಮಾನಶರೀರಾದೇಶ್ಚ ಆರಮ್ಭಕಕ್ಷಯೇ ಸತಿ ನಿವೃತ್ತಿಃ। ಜನ್ಮಾಭಾವೇ ಚ ನ ನಿರ್ಬೀಜಸ್ಯ ದುಃಖಸ್ಯೋತ್ಪಾದ ಇತ್ಯೇವಮಾತ್ಯನ್ತಿಕೀ ದುಃಖನಿವೃತ್ತಿರ್ಮುಕ್ತಿಃ।

ತಥಾಚ ಜ್ಞಾನಸ್ವಭಾವಲಭ್ಯಾಯಾಂ ಮುಕ್ತೌ ಕಿಮೀಶ್ವರಪ್ರಸಾದೇನ? ನಹ್ಯನ್ಧಕಾರನಿಬನ್ಧನದುಃಖನಿವೃತ್ತಯೇ ಪ್ರದೀಪಮುಪಾದದಾನಾಃ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಪ್ರಭೋಃ ಪ್ರಸಾದಮಪೇಕ್ಷನ್ತೇ। ಸ್ವಭಾವೋ ಹಿ ಪ್ರದೀಪಸ್ಯಾಯಂ ಯತ್ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಾನ್ಧಕಾರನಿವರ್ತಕತ್ವಮ್। ತಥಾಚ ನ್ಯಾಯಸೂತ್ರಮ್ "ದುಃಖಜನ್ಮಪ್ರವೃತ್ತಿದೋಷಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಾನಾಮುತ್ತರೋತ್ತರಾಪಾಯೇ ತದನನ್ತರಾಪಾಯಾದಪವರ್ಗಃ" ಇತಿ।

ಯತ್ತು ಮೋಕ್ಷಸ್ಯೇಶ್ವರಾಧೀನತ್ವವಚನಂ ತಜ್ಜ್ಞಾನಾದಿಜನ್ಮನೀಶ್ವರಸ್ಯ ನಿಮಿತ್ತತಾಪರಮಿತ್ಯವಿರುದ್ಧಮ್। ತದರ್ಥಂ ಚ ತದುಪಾಸ್ತ್ಯಾದೇರುಪಯೋಗಃ। ತದೇವಂ ಜ್ಞಾನಸ್ವಭಾವೇನಾಜ್ಞಾನಾದಿನಿವೃತ್ತೌ ಕಾರಣಾಭಾವೇ ಕಾರ್ಯಾನುದಯಸ್ಯೇಶ್ವರಪ್ರಸಾದಾನಪೇಕ್ಷತ್ವಾದಯುಕ್ತಮಿದಮತಃಶಬ್ದವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ದ್ರವ್ಯಮಿತಿ।

h ॥ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿಬನ್ಧಸ್ಯ ಈಶ್ವರಾಧೀನತ್ವಮುಪಪಾದ್ಯ ಬನ್ಧನಿವೃತ್ತೇಸ್ತತ್ಪ್ರಸಾದೈಕಸಾಧ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ದ್ರವ್ಯಂ ಕರ್ಮ ಚ ಕಾಲಶ್ಚ ಸ್ವಭಾವೋ ಜೀವ ಏವ ಚ।

ಯದನುಗ್ರಹತಃ ಸನ್ತಿ ನ ಸನ್ತಿ ಯದುಪೇಕ್ಷಯಾ ॥12॥**

(###sudha --)

ನರ್ತೇ ತ್ವತ್ ಕ್ರಿಯತೇ ಕಿಞ್ಚಿದಿತ್ಯಾದೇರ್ನ ಹರಿಂ ವಿನಾ।

ಜ್ಞಾನಸ್ವಭಾವತೋಽಪಿ ಸ್ಯಾನ್ಮುಕ್ತಿಃ ಕಸ್ಯಾಪಿ ಹಿ ಕ್ವಚಿತ್ ॥13॥**

(###sudha --)

ದ್ರವ್ಯಶಬ್ದೇನ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿತತ್ವಮುಚ್ಯತೇ। ಕರ್ಮೇತಿ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮೌ। ಸ್ವಭಾವಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದೀನಾಂ ಪರಿಣಾಮಾದಿಃ। ಜೀವ ಇತ್ಯಭಿಮಾನೀ। ಏವೇತಿ ಯದನುಗ್ರಹತ ಇತ್ಯತಃ ಪರಂ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಅನೇನ ಸರ್ವೋತ್ಪತ್ತಿಮದುಪಾದಾನನಿಮಿತ್ತಾನಾಂ ಸತ್ತಾಽಪಿ ಪರಮೇಶ್ವರಾಧೀನೇತ್ಯುಚ್ಯತೇ। "ನ ಋತೇ ತ್ವತ್ ಕ್ರಿಯತೇ ಕಿಞ್ಚನ" ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಸರ್ವಾರ್ಥಕ್ರಿಯಾಯಾಸ್ತದಧೀನತ್ವಮ್। ಇತ್ಯಾದೇರಾಗಮಾದವಗಮ್ಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಜ್ಞಾನಸ್ವಭಾವತೋಽಪೀತ್ಯಪಿಶಬ್ದೇನಾಙ್ಗೀಕಾರವಾದೋಽಯಮಿತಿ ಸೂಚಯತಿ। ಹಿಶಬ್ದೋ ಹೇತೌ। ಯಸ್ಮಾದೇವಂ ತಸ್ಮಾದುಪಪನ್ನಂ ಪೂರ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿತಿ।

ತತಶ್ಚಾಯಮರ್ಥಃ ಸ್ಯಾದೇತದೇವಮ್, ಯದ್ಯಜ್ಞಾನಮಾತ್ರನಿಬನ್ಧನೋಽಯಂ ಬನ್ಧೋ ಜೀವಸ್ಯ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತೀತಿಹಾಸಪುರಾಣೇಷು ಪರಮೇಶ್ವರೇಚ್ಛಾನಿಮಿತ್ತತ್ವಾವಗಮಾತ್। ಅದ್ವೈತಿನಾಮವಿದ್ಯಾಧೀನಜೀವಬ್ರಹ್ಮವಿಭಾಗವತ್, ತಾಕಿಕಾದೀನಾಂ ಚ ಗುಣವತ್ತ್ವಾಧೀನದ್ರವ್ಯತ್ವವದನಾದೇರಪೀಶ್ವರಾಧೀನತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ।

ಉಪಪಾದಯಿಷ್ಯತೇ ಹಿ ಜ್ಞಾನಾನನ್ದಾದಿಸ್ವರೂಪೋಽಯಂ ಜೀವ ಇತಿ “ಪುಂಸ್ತ್ವಾದಿವತ್” ಇತ್ಯಾದಿನಾ। ತದ್ಭಾವಾನುಪಲಬ್ಧಿಶ್ಚಾನುಭವಸಿದ್ಧಾ। ತೇನಾವಗಮ್ಯತೇಽಸ್ತಿ ಕಿಮಪ್ಯಾವರಕಮ್। ಯೇನಾಽವೃತಃ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಚೈತನ್ಯರೂಪೋಽಪಿ ನಾಽತ್ಮನಸ್ತತ್ತ್ವಂ ವೇದ। ನಚ ಕಾಮಕರ್ಮಾದಿಕಮೇವ ತಥಾ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ। ತಸ್ಯಾಪಿ ಸಾದಿನಃ ಕಾರಣಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್। ನಚ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಸ್ಮಾದುತ್ತರೋತ್ತರಮಿತಿ ಯುಕ್ತಮ್। ಸುಪ್ತಿಪ್ರಲಯಯೋಸ್ತದ್ವೃತ್ತ್ಯಭಾವೇನ ನಿಷ್ಕಲಙ್ಕಚೈತನ್ಯಬಲಾತ್ ಸ್ವರೂಪಾವಭಾಸಪ್ರಸಕ್ತೇಃ। ಅತಃ ಕಾಮಕರ್ಮಾದ್ಯತಿರಿಕ್ತಮ್, ಮಾಯಾ, ಅವಿದ್ಯಾ, ಪ್ರಕೃತಿರಿತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾಭಿಧೇಯಮನಾದ್ಯೇವ ಕಿಮಪಿ ದ್ರವ್ಯಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್। “ಅನಾದಿಮಾಯಯಾ ಸುಪ್ತಃ” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಯಶ್ಚಾತ್ರ ಭವನ್ತಿ। ನಚ ಮಾಯಾಽಪಿ ಕಥಂ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಮಾವೃಣೋತೀತಿ ಯುಕ್ತಮ್। ಆವರಕತಯೈವ ತಸ್ಯಾಃ ಪ್ರಮಿತತ್ವಾತ್।

ನಚ ಜಡಸ್ಯ ಸ್ವತಃ ಕಿಞ್ಚಿತ್ಕರತ್ವಂ ಯುಕ್ತಮ್। ದ್ರವ್ಯಂ ಕರ್ಮ ಚ ಕಾಲಶ್ಚ ಸ್ವಭಾವೋ ಜೀವ ಏವ ಚ।

ಯದನುಗ್ರಹತಃ ಸನ್ತಿ ನ ಸನ್ತಿ ಯದುಪೇಕ್ಷಯಾ#### h ll

(###sudha --)

ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯವಿರುದ್ಧಂ ಚ। ಅತಃ ಪರಮೇಶ್ವರ ಏವ ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಮಯ್ಯಾ ವಿದ್ಯಾವಿರೋಧಿತ್ವೇನಾವಿದ್ಯಯಾ ಸ್ವಾಧೀನಯಾ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ, ಅಚಿನ್ತ್ಯಾದ್ಭುತಯಾ ಸ್ವಶಕ್ತ್ಯಾ ಚ ಜೀವಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಮಪಿ ಸ್ವರೂಪಚೈತನ್ಯಮಾಚ್ಛಾದಯತೀತಿ ಯುಕ್ತಮ್। ಸ ಏವ ಚ ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನಲಬ್ಧಪರಿಣಾಮಮಹದಹಙ್ಕಾರಾದಿಪ್ರಕೃತ್ಯಂಶೈಃ ಸಂಯೋಜ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ಕಾರಕಫಲಸ್ವಾಮ್ಯಂ ಚಾಸ್ಯ ಅವಿದ್ಯಮಾನಮೇವ ಉಪದರ್ಶ್ಯ ರಾಗಾದ್ಯುತ್ಪಾದನದ್ವಾರಾ ದುಃಖಮನುಭಾವಯತಿ।

ತದೇವಂ ಬನ್ಧಸ್ಯೇಶ್ವರಾಧೀನತ್ವಾತ್ ಸ ಏವ ಮೋಚಕೋಽಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಃ, ಅಪರಸ್ಯ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾಭಾವಾತ್। ಪ್ರಸನ್ನ ಏವಾಸೌ ಸ್ವಕೀಯಾಂ ಮಾಯಾಂ ವ್ಯಾವರ್ತಯತೀತಿ ತತ್ಪ್ರಸಾದಾರ್ಥಂ ಸರ್ವೋಽಪ್ಯಯಂ ಸಾಧನಸನ್ದರ್ಭ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್।

ತತಃ, ಯದ್ಯಪಿ ನ ಸೂತ್ರಾಕ್ಷರೇಭ್ಯೋ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದೋ ಲಭ್ಯತೇ, ತಥಾಽಪ್ಯನುಪಪತ್ತ್ಯಾಽಙ್ಗೀಕರಣೀಯ ಇತಿ ಯುಕ್ತಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ । ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಚೈತತ್ ಸೂತ್ರಕಾರಃ "ತತೋ ಹ್ಯಸ್ಯ ಬನ್ಧವಿಪರ್ಯಯೌ" ಇತಿ । (325)

h ॥ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಸ್ವಭಾವಲಭ್ಯತ್ವಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಈಶ್ವರಪ್ರಸಾದಸ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮನೀಯತ್ವೋಪಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏವಮುಕ್ತೇನ ನ್ಯಾಯೇನ ನ ಜ್ಞಾನಸ್ಯೈವಾಯಂ ಸ್ವಭಾವೋ ಯತ್ ಸಾಕ್ಷಾನ್ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಮ್ । ಅಸ್ತು ವಾ, ತಥಾಽಪೀಶ್ವರಪ್ರಸಾದೋಽಪೇಕ್ಷಿತಃ । ಸಕಲಕಾರಕಾಣಾಂ ತದಧೀನಸತ್ತಾಪ್ರವೃತ್ತಿತ್ವೇನ ತದಿಚ್ಛಾಂ ವಿನಾ ಕಸ್ಯಾಪಿ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಅನುದಯಾದಿತಿ । ಅಙ್ಗೀಕಾರವಾದಸ್ಯ ಚೇದಂ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಯತ್ ಪೂರ್ವಸ್ಯೈವಾರ್ಥಸ್ಯ ಸಮರ್ಥನಮ್ । ತಥಾಹಿ ಯೇನ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಹೇತುತ್ವಮಙ್ಗೀಕೃತಂ ನ ತೇನಾಪೀಶ್ವರೇಚ್ಛಾ ತ್ಯಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ । ಕಾರಕಪ್ರೇರಕತ್ವಾದಿನಾಽವಶ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮನೀಯತ್ವಾತ್ । ತಥಾಚ ಕಿಮನೇನ ಜ್ಞಾನೇನಾಪ್ರಮಿತೇನ? ಪ್ರಮಿತ ಈಶ್ವರ ಏವಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯ ಇತಿ ।

h ॥ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಈಶ್ವರಾಧೀನತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕಶ್ರುತೀನಾಂ ನೈಯಾಯಿಕೋಕ್ತಾರ್ಥಾನ್ತರಪರತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಯದುಕ್ತಂ ನ ಕಾರ್ಯೋ ಮೋಕ್ಷಃ ಕಿನ್ತು ಪ್ರಾಚೀನೇಷು ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಾದಿಷು ನಿವೃತ್ತೇಷು ಕಾರಣಾಭಾವಾದೇವೋತ್ತರಪ್ರವಾಹಾನುತ್ಪಾದಮಾತ್ರಮ್, ತತ್ರ ಕಾ ನಾಮ ಪರಮೇಶ್ವರಾಪೇಕ್ಷಾ? ತದ್ವಚನಾನಿ ತು ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತ್ಯಾದಿನಿಮಿತ್ತತಾಪರಾಣೀತಿ, ತದನುಪಪನ್ನಮ್ । ಜ್ಞಾನಪ್ರದಾನಾದ್ಯತಿರಿಕ್ತಸ್ಯಾಪೀಶ್ವರಪ್ರಯೋಜನಸ್ಯಾಽಗಮೇಷೂಕ್ತೇರಿತ್ಯಾಹ -- ಅಜ್ಞಾನಾಮಿತಿ ।

ಅಜ್ಞಾನಾಂ ಜ್ಞಾನದೋ ವಿಷ್ಣುರ್ಜ್ಞಾನಿನಾಂ ಮೋಕ್ಷದಶ್ಚ ಸಃ ।

ಆನನ್ದದಶ್ಚ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಸ ಏವೈಕೋ ಜನಾರ್ದನಃ ॥14॥**

(###sudha --)

ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।

ಮೋಕ್ಷದಃ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಪ್ರಕೃತಿಬನ್ಧಾತ್ ।

h ॥ ಅನಾದೇಃ ಪ್ರಕೃತಿಬನ್ಧಸ್ಯ ವಿವರಣಕೃದುಕ್ತಃ ನಿವೃತ್ತಿಪ್ರಕಾರಃ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನ್ವನಾದೇಃ ಪ್ರಕೃತಿಬನ್ಧಸ್ಯ ಕಥಂ ನಿವೃತ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ಅತ್ರಾऽಹ ಕಶ್ಚಿತ್ ನ ಸಾದಿತ್ವಮನಾದಿತ್ವಂ ವಾ ವಿನಾಶಾವಿನಾಶಯೋರ್ನಿಮಿತ್ತಮ್। ಕಿನ್ತು ವಿರೋಧಿಸನ್ನಿಪಾತಾಸನ್ನಿಪಾತಾವೇವ।

ಕಿಞ್ಚ ಲೋಕೇ ತಾವದನಾದಿಃ ಪ್ರಾಗಭಾವೋ ನಿವರ್ತತೇ। ಸುಗತಾನಾಂ ತತ್ವಪರಿಭಾವನಾಪ್ರಕರ್ಷೇಣಾನಾದಿವಾಸನಾಸನ್ತಾನಾನಾಂ ನಿವೃತ್ತಿರಿಷ್ಟಾ। ನೈಯ್ಯಾಯಿಕಾನಾಮಪ್ಯನಾದಿಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಪ್ರವಾಹಃ, ಪರಮಾಣುಶ್ಯಾಮತಾ ಚ ನಿವರ್ತತೇ। ಸಾಙ್ಖ್ಯಾನಾಮಪ್ಯವಿವೇಕೋ ನಿವರ್ತತೇ ವಿವೇಕೇನ। ಮೀಮಾಂಸಕಾನಾಮಿದಾನೀನ್ತನಧರ್ಮತತ್ವಜ್ಞಾನಪ್ರಾಗಭಾವೋऽನಾದಿಃ ನಿವರ್ತತೇ। ಅನಾದಿಭಾವರೂಪಸ್ಯ ನ ನಿವೃತ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅನಿರ್ವಚನೀಯತ್ವಾದಜ್ಞಾನಸ್ಯ। ಅನಾದಿರ್ನ ನಿವರ್ತತ ಇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿಃ। ಜ್ಞಾನೇನಾಜ್ಞಾನನಿವೃತ್ತಿರಿತಿ ವಿಶೇಷವ್ಯಾಪ್ತಿಃ। ಅತಃ ಸೈವ ಬಲವತೀ।

ನನು ಸ್ವೋಪಾದಾನಗತೋತ್ತರಾವಸ್ಥಾ ವಿನಾಶಃ। ತತ್ ಕಥಮನಾದೇರ್ನಿರುಪಾದಾನಸ್ಯ ವಿನಾಶಃ? ನ। ಸ್ವಾಶ್ರಯಗತೋತ್ತರಾವಸ್ಥೇತ್ಯೇತಾವತ್ತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಪರಮಾಣುಶ್ಯಾಮತ್ವಾದೀನಾಮನಿವೃತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅಭಾವವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಾದಾತ್ಮವದಜ್ಞಾನಸ್ಯಾನಿವೃತ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಾತ್ ಪ್ರಾಗಭಾವವನ್ನಿವೃತ್ತಿಃ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್? ಕಸ್ತರ್ಹಿ ನಿರ್ಣಯಃ? ಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನಕೃತೋ ವಿಶೇಷಾನ್ವಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ।

h॥ ವಿವರಣಮತನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ತದಯುಕ್ತಮ್। ತಥಾಹಿ ಯತ್ತಾವನ್ನ ಸಾದಿತ್ವಮನಾದಿತ್ವಂ ವೇತ್ಯಾದಿ। ತತ್ರ ಕಿಂ ನಿವರ್ತಕಾಭಾವ ಉಪಾಧಿರನೇನೋಚ್ಯತೇ, ಕಿಂವಾ ನಿವರ್ತಕಸದ್ಭಾವೇನ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತಾ? ನಾऽದ್ಯಃ, ಸಾಧನವ್ಯಾಪಕತ್ವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅಸಿದ್ಧೇಃ। ನಹ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ಯಾನಾದಿತಯಾ ನಿವೃತ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತಿಂ ಬ್ರುವಾಣಸ್ತನ್ನಿವರ್ತಕಮಭ್ಯುಪೈತಿ। ಕಿನ್ತ್ವನಾದಿತ್ವೇನ ತದಭಾವಮಪ್ಯನುಮಿನೋತಿ।

ಯದಪಿ ಪ್ರಾಗಭಾವೇ ವ್ಯಭಿಚಾರೋದ್ಭಾವನಮ್, ತದಪಿ ಭಾವತ್ವೇನ ಹೇತುವಿಶೇಷಣಾದಯುಕ್ತಮ್। ಯದಪಿ ಸುಗತಾನಾಮಿತ್ಯಾದಿ, ತದತ್ಯನ್ತಮಸಙ್ಗತಮ್। ನಹಿ ವಾಸನಾನಾಮನಾದಿತ್ವಂ ವೈನಾಶಿಕಾ ಅಭ್ಯುಪಯನ್ತಿ। ನಚ ತದ್ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ಸನ್ತಾನಮ್। ಯೇನ ತತ್ರ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಉದ್ಭಾವ್ಯೇತ। ನಚ ನೈಯಾಯಿಕಾದಯೋ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಸ್ಯಾನಾದಿತಾಂ ತದ್ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ವಾ ಪ್ರವಾಹಮಙ್ಗೀಕುರ್ವತೇ। ಪರಮಾಣುಶ್ಯಾಮತಾऽಪಿ ಸಾದಿರೇವ। ನಹಿ ಪರಮಾಣುಪಾಕಸ್ಯೇದಮ್ಪ್ರಥಮತಾ ತತ್ಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ।

ಯದಪ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ಯಾನಿರ್ವಚನೀಯತ್ವಮುಕ್ತಮ್। ತತ್ರಾನಿರ್ವಚನೀಯತ್ವಂ ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಂ ಚೇತ್, ಕಿಮನೇನ ಪ್ರಕೃತಾನುಪಯುಕ್ತೇನ? ಪ್ರತಿಪಕ್ಷೋऽಯಮಿತಿ ಚೇತ್,

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನ। ಪರಸ್ಯಾಸಿದ್ಧೇರವ್ಯಾಪ್ತೇಶ್ಚ। ಭಾವಾಭಾವವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಮನಿರ್ವಚನೀಯತ್ವಮ್, ತೇನ ವಿಶೇಷಣಾಸಿದ್ಧಿರುಚ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸ್ವೋಕ್ತಿವಿರೋಧಾತ್। ಸ್ವಯಮೇವ ಹ್ಯನಾದಿಭಾವರೂಪಂ ಯದ್ ವಿಜ್ಞಾನೇನ ವಿಲೀಯತ ಇತ್ಯಜ್ಞಾನಲಕ್ಷಣಮಭಿಧಾಯ ಭಾವರೂಪಾಜ್ಞಾನಸಾಧನಾಯ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ಯುಪನ್ಯಸ್ತಾನಿ। ಅಭಾವವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮಾತ್ರಂ ತತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯೈವ ಹೇತುವಿಶೇಷಣತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ।

ನನ್ವತ್ರೋಕ್ತಮ್ ಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಾತ್ ಪ್ರಾಗಭಾವವನ್ನಿವೃತ್ತಿಃ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ। ಸತ್ಯಮುಕ್ತಮ್। ದುರುಕ್ತಂ ತತ್। ಪ್ರಾಗಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ಸತ್ತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಅಥ ಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಂ ನಾಮ ಭಾವವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್, ತದಾ ಅಭಾವವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರವಿರೋಧೇನಾಸಿದ್ಧಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ, ಅತ್ಯನ್ತಾಭಾವೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಶ್ಚ। ತಸ್ಯಾಪಿ ನಿವೃತ್ತಿಸಾಧನೇ ತನ್ನಿವೃತ್ತಾವೇವ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ। ಕಿಞ್ಚಾತ್ಮನಿ ಭಾವತ್ವಂ ನಾಸ್ತೀತಿ ತತ್ರಾನೈಕಾನ್ತ್ಯಂ ದುಷ್ಪರಿಹರಮ್। ತಥಾಽಪ್ಯಾರೋಪಿತಂ ಭಾವತ್ವಂ ತತ್ರಾಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ತದವಿದ್ಯಾಯಾಮಪಿ ಸಮಾನಮಿತ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ।

ಯದಪಿ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯೋಃ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಭಾವಕಥನಂ ತಸ್ಯೋಪಯೋಗೋ ವಕ್ತವ್ಯಃ। ತೇನ ಬಲಾಬಲನಿಶ್ಚಯ ಇತಿ ಚೇತ್, ಸ ಕಿಂ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಭಾವಮಾತ್ರೇಣ, ಉತಾವ್ಯಭಿಚಾರಾದಿಸಮ್ಪತ್ತೌ ಸತ್ಯಾಮ್। ಆದ್ಯೇ ಧೂಮವಾನಗ್ನಿಮಾನಿತಿ ಸಾಮಾನ್ಯವ್ಯಾಪ್ತೇಃ ಪರ್ವತೋ ನಿರಗ್ನಿಕ ಇತಿ ವಿಶೇಷವ್ಯಾಪ್ತಿರ್ಬಲವತೀ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ। ದ್ವಿತೀಯೇ ಕಿಂ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಭಾವೇನ? ವ್ಯಭಿಚಾರಾದಿಕಮೇವ ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯತಾಮ್। ಕಿಂವಾಽನೇನ ಪ್ರಬಲತ್ವೇನ ದುರ್ಬಲತ್ವೇನ ಚ?

ವಿಶೇಷವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾ ಸಾಮಾನ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿರ್ಬಾಧ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಕಿಂ ಸಙ್ಕೋಚನಂ ಬಾಧ್ಯತ್ವಮ್, ಉತ ವ್ಯಭಿಚಾರಪ್ರದರ್ಶನಮ್, ಅಥ ಉಪಾಧ್ಯುದ್ಭಾವನಮ್? ನಾಽದ್ಯಃ, ಯದನಾದಿ ತದಜ್ಞಾನಾತಿರಿಕ್ತಂ ನ ನಿವರ್ತತ ಇತಿ ಸಙ್ಕೋಚನೀಯಮ್। ನಪುನರ್ಯದನಾದಿತ್ವರಹಿತಂ ತದೇವ ಜ್ಞಾನನಿವರ್ತ್ಯಮಿತಿ ಸಙ್ಕೋಚ್ಯಮಿತ್ಯತ್ರ ನಿಯಾಮಕಾಭಾವಾತ್। ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಭಾವೇ ತೂಕ್ತಮ್।

ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ವ್ಯಭಿಚಾರಸ್ಥಲಸ್ಯಾದರ್ಶಿತತ್ವಾತ್। ವ್ಯಾಪ್ತಿಬಲೇನಾಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಜ್ಞಾನನಿವರ್ತ್ಯತ್ವೇ ಸಿದ್ಧೇಽನಾದಿತ್ವಸ್ಯ ತತ್ರೈವ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಇತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹ್ಯೇತದೇವೋಚ್ಯತಾಮ್। ಕಿಂ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಭಾವೇನ। ಅನಾದಿತ್ವೇನ ಅಜ್ಞಾನಸ್ಯಾನಿವರ್ತ್ಯತ್ವೇ ಸಿದ್ಧೇಽಜ್ಞಾನತ್ವಸ್ಯ ತತ್ರೈವ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಇತಿ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್?

ಅಸ್ತು ತರ್ಹಿ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ ಏವೇತಿ ಚೇತ್,। ಕಿಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಮಾತ್ರೇಣ, ಉತ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತೋಪೇತಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾ? ನ ಪ್ರಥಮಃ, ವ್ಯಾಪ್ತಿಮಾತ್ರಸ್ಯಾಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ಸಂಸಾರಕಾರಣಮಜ್ಞಾನಂ ಜ್ಞಾನನಿವರ್ತ್ಯಂ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ, ಅಜ್ಞಾನತ್ವಾತ್; ಶುಕ್ತಿಕಾಜ್ಞಾನವದಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ಅತ್ರಾಪಿ ಕಿಂ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಭಾವೇನ?

ಕಿಞ್ಚ ಶುಕ್ತಿಕಾಜ್ಞಾನಂ ನಾಮ ಕಿಂ ಜ್ಞಾನಾಭಾವಃ, ಅಥ ಭಾವರೂಪಮಜ್ಞಾನಮ್? ಆದ್ಯೇ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ ಸಾಧನವೈಕಲ್ಯಮ್। ನಹಿ ಶಬ್ದಸಾಮ್ಯಮಾತ್ರೇಣ ದೃಷ್ಟಾನ್ತದಾರ್ಷ್ಟಾನ್ತಿಕಭಾವೋಽಸ್ತಿ। ತಥಾತ್ವೇ ಗೋತ್ವೇನ ವಾಗಾದೀನಾಮಪಿ ಶೃಙ್ಗಿತ್ವಸಾಧನಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ಕಿಂ ತತ್ ಸಾದಿ, ಉತಾನಾದಿ? ಆದ್ಯೇ ಕಥಮಯಂ ವಿಶೇಷಃ ಸ್ಯಾತ್? ದ್ವಿತೀಯೇ ತದಪಿ ಪಕ್ಷತುಲ್ಯಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನ ತೃತೀಯಃ, ಅಜ್ಞಾನೇತರತ್ವಸ್ಯ ಸಮವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭಾವಾತ್, ಪಕ್ಷೇತರತ್ವಾಚ್ಚ । ಏತೇನ ಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನಕೃತೋ ವಿಶೇಷಾನ್ವಯ ಇತಿ ನಿರಸ್ತಮ್ । ಯದಪಿ ನಿರುಪಾದಾನಸ್ಯ ವಿನಾಶಾನುಪಪತ್ತಿಮಾಶಯೋಕ್ತಮ್ ಸ್ವಾಶ್ರಯಗತೋತ್ತರಾವಸ್ಥಾ ವಿನಾಶ ಇತಿ । ತದನುಪಪನ್ನಮ್ । ಅನುಪಾದಾನಭೂತಾಶ್ರಯೋತ್ತರಾವಸ್ಥಾ ಚೇದಾಶ್ರಿತವಿನಾಶಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಭೂತಲಾದಪಸಾರಿತೇ ಘಟೇ ಘಟವಿನಾಶಃ ಸ್ಯಾತ್ । ಪರಮಾಣುಶ್ಯಾಮತಾಪ್ರತಿಬನ್ದೀ ತು ತಸ್ಯಾ ಅಪಿ ಸೋಪಾದಾನತ್ವೇನೈವ ನಿರಸ್ತೇತಿ ।

h ॥ ಅನಾದಿತ್ವನಿವರ್ತ್ಯತ್ವಯೋಃ ವ್ಯಾಪ್ತಿಭಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ ಯತ್ತಾವದವಿದ್ಯಾಯಾ ಅನಾದಿತ್ವೇನಾನಿವೃತ್ತಿರಿತಿ ಸೋಽಯಂ ಪ್ರಸಙ್ಗಃ, ಸ್ವತನ್ತ್ರಾನುಮಾನಂ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಅವಿದ್ಯಾನಾದಿತ್ವಸ್ಯ ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಿಸಿದ್ಧತ್ವೇನ ವಿಪರ್ಯಯಾಪರ್ಯವಸಾನಾತ್ । ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, “ವಿಶ್ವಮಾಯಾನಿವೃತ್ತಿಃ”, “ಮಾಯಾಮೇತಾಂ ತರನ್ತಿ ತೇ”, “ತರನ್ತ್ಯವಿದ್ಯಾಮ್” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್ । ಅನಾದೇರಪಿ ನಿವೃತ್ತೌ ಬಾಧಕಾಭಾವೇನಾಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಾಚ್ಚ ।

ಆತ್ಮನೋಽಪಿ ನಿವೃತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗೋ ಬಾಧಕ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ । ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭಾವಾತ್ । ನಿವರ್ತಕಭಾವಾಭಾವಾಭ್ಯಾಂ ವಿಶೇಷೋಪಪತ್ತೇಃ । ಪ್ರಮಿತನಿವರ್ತಕಾನಭ್ಯುಪಗಮಸ್ಯಾನುಚಿತತ್ವಾತ್ । ಅನಾದಿತ್ವೇನ ನಿವರ್ತಕಾಭಾವಾನುಮಾನಸ್ಯ ಬಾಧಿತತ್ವಾತ್ । ಏತೇನ ನಿವರ್ತಕಾಭಾವಸ್ಯೋಪಾಧಿತ್ವಮ್, ತದ್ವಿಪರ್ಯಯಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಂ ಚ ಸಮಾಹಿತಮ್ ।

h ॥ ಅನಾದಿಪ್ರಕೃತಿಬನ್ಧನಿವೃತ್ತೇಃ ಸ್ವರೂಪಧ್ವಂಸಾದಿರೂಪತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವವಯವತತ್ಸಂಯೋಗವಿನಾಶಾಭ್ಯಾಂ ದ್ರವ್ಯನಾಶೋ ದೃಷ್ಟಃ, ತತ್ ಕಥಮತ್ರ ವಿನಾಶ ಇತಿ ಚೇತ್, ಕುತೋಽಯಮುಭಯಾಭ್ಯುಪಗಮಃ? ಏಕೈಕಪರಿಹಾರೇಣಾಪಿ ವಿನಾಶದರ್ಶನಾದಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಸಾದೇರೇವಮಸ್ತು । ಅನಾದೇಸ್ತೃತೀಯೋಽಪಿ ಪ್ರಕಾರೋಽನುಸರ್ತವ್ಯಃ । ಪ್ರಮಿತತ್ವಾದೇವ ವಿನಾಶಸ್ಯ । ಅನಾದೇಃ ಕೀದೃಶೋ ವಿನಾಶ ಇತಿ ಚೇತ್, ಸ್ವರೂಪಧ್ವಂಸ ಏವ । ಸ್ವೋಪಾದಾನಗತೋತ್ತರಾವಸ್ಥಾ, ಸ್ವೋಪಾದಾನಮಾತ್ರತ್ವಾಪತ್ತಿರಿತ್ಯಾದಿ ಕಾರ್ಯವಿಷಯಮ್ ।

ನನ್ವವಿದ್ಯಾ ಚೇನ್ನಿವರ್ತೇತ, ತರ್ಹ್ಯೇಕಮುಕ್ತೌ ಸರ್ವಮುಕ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್ । ನ ಸ್ಯಾತ್ । ಪ್ರತಿಜೀವಮವಿದ್ಯಾಭೇದಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ । ಅತ್ರ ವಿಶೇಷಃ “ಸ್ವಗುಣಾಚ್ಛಾದಿಕಾ ತ್ವೇಕಾ” ಇತ್ಯಾಗಮಾದನುಸನ್ಧೇಯಃ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಬನ್ಧಸ್ಯ ಜ್ಞಾನನಿವರ್ತ್ಯತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್, ಪರಮೇಶ್ವರಪ್ರಸಾದನಿವರ್ತ್ಯತ್ವಕಥನಂ ಚ ll

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್ । ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಮಪ್ಯವಿದ್ಯಾಽನುವರ್ತತೇ । ತೇನ ನ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತೀನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ । ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೋಽವಿದ್ಯಾನಿವರ್ತಕೋ ನ ವಿವೇಕಮಾತ್ರಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ತದ್ವತಾಮಪಿ ಸಂಸಾರಾನುವೃತ್ತಿದರ್ಶನಾತ್ । ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತಬ್ರಹ್ಮಣಾಂ ಸದ್ಯಃ ಶರೀರಾದಿಪಾತೇ ವಾತಪುತ್ರೀಯಾಃ ಪೌರುಷೇಯಾ ಬ್ರಹ್ಮೋಪದೇಶಾಃ ಪ್ರಸಜ್ಯೇರನ್ನಿತಿ ।

ಮೈವಮ್ । ನ ಸ್ಮರತಿ ಭವಾನುಕ್ತಾರ್ಥಸ್ಯ । ಪ್ರಸನ್ನಃ ಪರಮೇಶ್ವರ ಏವ ಬನ್ಧವಿಧ್ವಂಸಂ ಕರೋತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ನಚ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಸ್ತತ್ಪ್ರಸಾದಸಾಧನಮ್ । ಯೇನ ಸೋಽಪಿ ಕಥಂ ತೇಷಾಂ ನೇತಿ ಪರ್ಯನುಯುಜ್ಯೇತ । ಭಕ್ತೇಃ ಪರಾವಸ್ಥಾ ಹಿ ತದ್ಧೇತುರುಕ್ತಾ, ತತ್ಸಮ್ಪತ್ತಿಶ್ಚ ಕಾರ್ಯಗಮ್ಯಾ । ಪರಚಿತ್ತವೃತ್ತೀನಾಮಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾತ್ । ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಪ್ರತಿಬದ್ಧೋ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದ ಇತಿ ತು ಮನ್ದಮ್ । ಅಚೇತನಾನಾಂ ಕರ್ಮಣಾಂ ಸ್ವತನ್ತ್ರಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದಪ್ರತಿಬನ್ಧಕತ್ವಾಯೋಗಾತ್ । ತಾನ್ಯಪಿ ತದಿಚ್ಛಾವಿಶೇಷಾನುಗೃಹೀತಾನೀತಿ ಚೇತ್, ಭಗವದಿಚ್ಛಯೋರ್ವಿರೋಧಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ಮೋಚಕಪ್ರಸಾದ ಏವೈವಂರೂಪ ಇತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಸ ಏವ ಅಪರಿಪೂರ್ಣ ಇತ್ಯೇವಾಽಗತಮ್ । ಅನ್ಯಥಾ ಕಥಂ ಪ್ರಾರಬ್ಧಾನಾಮಪ್ಯುಪಮರ್ದಂ ವಕ್ಷ್ಯತಿ? (1169) ಪ್ರಾರಬ್ಧಪ್ರತಿಬನ್ಧಾದಿವಾದಾಸ್ತು ಉಪಚರಿತಾರ್ಥಾ ಏವ । ವಸ್ತುತಸ್ತು ಭಗವಾನೇವ ಅನಾದೇರಪಿ ಬನ್ಧಸ್ಯ ನಿವರ್ತಕ ಇತಿ ಸಾಧೂಕ್ತಮ್"ಜ್ಞಾನಿನಾಂ ಮೋಕ್ಷದಶ್ಚ ಸಃ" ಇತಿ ।

h ll ಮುಕ್ತಿಪ್ರದಾನಾತಿರಿಕ್ತಾನನ್ದದಾನೋಕ್ತಿಸಮರ್ಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ನನು ಚಾಽನನ್ದಃ ಸ್ವರೂಪಮೇವ । ಸ ಚಾವಿದ್ಯಾವೃತೋಽವಿದ್ಯಾನಿವೃತ್ತೌ ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧ ಏವ । ಅನುಭವೋಽಪ್ಯೇವಮೇವ । ವಿಷಯಿತ್ವಮಪ್ಯನುಭವಸ್ವಭಾವೋ ನತ್ವಾಗನ್ತುಕೋ ಧರ್ಮಃ । ತತೋ ಮೋಕ್ಷದಾನಾತ್ ಕಥಂ ಪೃಥಗಾನನ್ದಾದಿದಾನಮ್?

ಉಚ್ಯತೇ ಪರಮೇಶ್ವರಶಕ್ತಿರೇವ ಜೀವಸ್ವರೂಪಾವರಣಂ ಮುಖ್ಯಮ್ । ಅವಿದ್ಯಾ ತು ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರಮ್ । ತತೋಽವಿದ್ಯಾಯಾಂ ನಿವೃತ್ತಾಯಾಮಪಿ ನಾಶೇಷಾನನ್ದಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿರ್ಯಾವದೀಶ್ವರ ಏವ ಸ್ವಕೀಯಾಂ ಬನ್ಧಕಶಕ್ತಿಂ ನ ತತೋ ವ್ಯಾವರ್ತಯತಿ । ಅತ ಏವಾಽನನ್ದಹ್ರಾಸವೃದ್ಧೀ ವಕ್ಷ್ಯೇತೇ ಇತಿ । (3414)

h ll ಬನ್ಧಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕಾಧ್ಯಾಸಭಾಷ್ಯಸ್ಯಾಭಾಷ್ಯತ್ವಾಪಾದಾನಮ್ ll

(###sudha --)

ಏವಂ ತಾವತ್ ಸ್ವಮತೇನ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ತತ್ಪರಿಶುದ್ಧಯೇ ಪರೇಷಾಂ ಭಾಷ್ಯಂ ದೂಷಯತಿ -- "ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮ್" ಇತ್ಯಾದಿನಾ । ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ಹಿ ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವದೋಷಸಂಸರ್ಗಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಬನ್ಧಸ್ಯ ಆತ್ಮನ್ಯಾರೋಪಿತತ್ವೇನ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಸ್ವಭಾಷ್ಯಾದೌ ವರ್ಣಿತಮ್ । ತದನುಪಪನ್ನಮ್ । ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸ್ಯಾಸೂತ್ರಿತತ್ವಾತ್ । ಅಸೂತ್ರಿತಾರ್ಥವರ್ಣನೇ ಚ ಭಾಷ್ಯಲಕ್ಷಣಾಭಾವೇನಾಭಾಷ್ಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

"ಸೂತ್ರಾರ್ಥೋ ವರ್ಣ್ಯತೇ ಯತ್ರ ವಾಕ್ಯೈಃ ಸೂತ್ರಾನುಸಾರಿಭಿಃ।

ಸ್ವಪದಾನಿ ಚ ವರ್ಣ್ಯನ್ತೇ ಭಾಷ್ಯಂ ಭಾಷ್ಯವಿದೋ ವಿದುಃ"

ಇತಿ ಹಿ ಭಾಷ್ಯಲಕ್ಷಣಮಾಚಕ್ಷತೇ।

h ll ಪಞ್ಚಪಾದಿಕೋಕ್ತಾ ಅಧ್ಯಾಸಭಾಷ್ಯಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಯೋಜನೋಪಪಾದಕತ್ವರೂಪಸಙ್ಗತಿಃ ll

(###sudha --)

ಅತ್ರಾಽಹ ದ್ವಿವಿಧೋ ಹಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ ಶ್ರೌತ ಆರ್ಥಶ್ಚ। ತತ್ರ "ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ" ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಽನುವಾದತ್ವಪರಿಹಾರಾಯ, ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಪುರುಷಪ್ರವೃತ್ತಿಸಿದ್ಧಯೇ ಚ ಕರ್ತವ್ಯೇತಿ ಪದಮಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಮ್। ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪದಂ ಚಾನುಷ್ಠಾನಯೋಗ್ಯಸ್ಯ ಅನ್ತರ್ಣೀತಸ್ಯ ವಿಚಾರಸ್ಯೋಪಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಸ್ಥಿತೇ ಸಾಧನಚತುಷ್ಟಯಸಮ್ಪನ್ನಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಾಯ ವಿಚಾರಃ ಕರ್ತವ್ಯ ಇತಿ ಸೂತ್ರವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಶ್ರೌತೋಽರ್ಥಃ ಸಮ್ಪದ್ಯತೇ। ಅರ್ಥಾದಧಿಕಾರಿವಿಶೇಷಣಮೋಕ್ಷಸಾಧನಂ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ಸನ್ನಿಧಾನಾಚ್ಚ ವೇದಾನ್ತವಾಕ್ಯವಿಚಾರ ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಾಭ್ಯಾಂ ಸಾಧನಚತುಷ್ಟಯಸಮ್ಪನ್ನಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಾಯ ವೇದಾನ್ತವಾಕ್ಯವಿಚಾರಃ ಕರ್ತವ್ಯ ಇತಿ ಸೂತ್ರವಾಕ್ಯಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯೇಣ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯೋಽರ್ಥೋಽವಗತಃ। ಏವಞ್ಚ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತ್ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಙ್ಗತಯಾಽರ್ಥತಃ ಸೂತ್ರಿತಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಾದೇರುಪಪಾದಕಂ ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಿತಿ ತದಪಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಏವ।

ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಂ ಹಿ ಸೂತ್ರಿತಮನರ್ಥಹೇತುನಿಬರ್ಹಣಮ್। ಅನರ್ಥಶ್ಚ ಪ್ರಮಾತೃತಾಪ್ರಮುಖಂ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಂ ಚ। ತದ್ ಯದಿ ವಸ್ತುಕೃತಂ ಸ್ಯಾತ್, ನ ಜ್ಞಾನೇನ ನಿಬರ್ಹಣೀಯಮ್। ಯತೋ ಜ್ಞಾನಮಜ್ಞಾನಸ್ಯೈವ ನಿವರ್ತಕಮ್। ತದ್ ಯದಿ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಮಜ್ಞಾನಹೇತುಕಂ ಸ್ಯಾತ್ ತತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಮನರ್ಥಹೇತುನಿಬರ್ಹಣಮುಚ್ಯಮಾನಮುಪಪದ್ಯೇತ। ತೇನ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣೈವ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಮನರ್ಥಹೇತುನಿಬರ್ಹಣಂ ಸೂತ್ರಯತಾಽವಿದ್ಯಾಹೇತುಕಂ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಂ ಪ್ರದರ್ಶಿತಂ ಭವತಿ।

h ll ಅಧ್ಯಾಸಭಾಷ್ಯಸ್ಯ ವಿಷಯೋಪಪಾದಕತ್ವರೂಪಸಙ್ಗತಿಃ ll

(###sudha --)

ವಿಚಾರವಿಷಯತಯಾ ಚ ಬ್ರಹ್ಮ ಸೂತ್ರಿತಮ್। ಆತ್ಮಾ ಚ ಬ್ರಹ್ಮ। ತಸ್ಯ ಚಾಹಂ ಕರ್ತಾ ಭೋಕ್ತೇತಿ ಪ್ರತೀಯಮಾನಂ ರೂಪಂ ಯದಿ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಂ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾಽಸನ್ದಿಗ್ಧತಯಾ ವಿಚಾರವಿಷಯತಾ ನ ಸ್ಯಾತ್। ತದ್ ಯದಿ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿರೂಪಮವಿದ್ಯಾರೋಪಿತಮ್, ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಂ ತು ನಿಷ್ಕ್ರಿಯಂ ನಿಷ್ಕಲಂ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪಂ ಸ್ಯಾತ್, ತತೋಽಸ್ಯ ಸನ್ದಿಗ್ಧತಯಾ ವಿಷಯತೋಚ್ಯಮಾನೋಪಪದ್ಯತೇ। ತೇನಾಽತ್ಮಸ್ವರೂಪಂ ವಿಚಾರವಿಷಯಂ ಸೂತ್ರಯತಾ ಸೂತ್ರಕೃತೈವ ಕರ್ತೃತ್ವಾದ್ಯತದಾಕಾರಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಸೂತ್ರಿತಂ ಭವತಿ।

ಕರ್ತೃತ್ವಾದೇರ್ಬನ್ಧಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಚ ಯಾವತಾ ವಿನಾ ನೋಪಪದ್ಯತೇ ತದಪಿ ಸೂತ್ರಿತಮೇವ।

ನಚೈವಮನೇಕಾರ್ಥತಾದೋಷಃ। ಶ್ರೌತಾರ್ಥಿಕತ್ವಭೇದಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್, ಸೂತ್ರತ್ವಾಚ್ಚ। ಅಲಙ್ಕಾರ ಏವ ಹ್ಯಯಂ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ಯದನೇಕಾರ್ಥತ್ವಮ್। ಯಥಾಽಽಹುಃ

"ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರಮಸನ್ದಿಗ್ಧಂ ಸಾರವದ್ ವಿಶ್ವತೋಮುಖಮ್।

ಅಸ್ತೋಭಮನವದ್ಯಂ ಚ ಸೂತ್ರಂ ಸೂತ್ರವಿದೋ ವಿದುಃ" ಇತಿ।

ವಿಶ್ವತೋಮುಖಮಿತ್ಯನೇಕಾರ್ಥತಾಮಾಹ। ಅನ್ಯತ್ರಾಪಿ

"ಲಘೂನಿ ಸೂಚಿತಾರ್ಥಾನಿ ಸ್ವಲ್ಪಾಕ್ಷರಪದಾನಿ ಚ।

ಸರ್ವತಃ ಸಾರಭೂತಾನಿ ಸೂತ್ರಾಣ್ಯಾಹುರ್ಮನೀಷಿಣಃ" ಇತಿ।

ಯಾವಾನ್ ಸೂಚಿತಃ ಸ ಸರ್ವೋಽಪ್ಯೇಷಾಮರ್ಥ ಇತಿ ಸೂಚಿತಾರ್ಥಾನಿ। ಅತೋ ಯಃ ಕಶ್ಚಿದರ್ಥಃ ಶಬ್ದಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ, ಅರ್ಥವಶಾದ್ ವಾ ಪ್ರತೀಯತೇ ಸ ಸರ್ವಸ್ತದರ್ಥ ಏವೇತಿ ಭವತ್ಯಯಮರ್ಥಕಲಾಪಸ್ತನ್ಮಹಿಮಾಧಿಗತಃ। ತದೇವಂ ವಿಧ್ಯಪೇಕ್ಷಿತೇಷು ಅಧಿಕಾರಿವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಾನುಬನ್ಧೇಷು ಸೂತ್ರಾಕ್ಷಿಪ್ತಪ್ರಯೋಜನವಿಷಯಯೋರುಪಪಾದಕಂ ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯದ್ "ಯುಷ್ಮದಸ್ಮತ್ಪ್ರತ್ಯಯಗೋಚರಯೋಃ" ಇತ್ಯಾದಿಭಾಷ್ಯಂ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಸಙ್ಗತಮೇವ।

h ll ಅಧ್ಯಾಸಭಾಷ್ಯಸ್ಯ ಪಞ್ಚಪಾದಿಕೋಕ್ತಾ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೋಪೋದ್ಘಾತರೂಪಸಙ್ಗತಿಃ ll

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಪ್ರಥಮಪ್ರತಿಪನ್ನಂ ಶ್ರೌತಾರ್ಥಮುಲ್ಲಙ್ಘ್ಯ ಚರಮಪ್ರತಿಪನ್ನಮಾರ್ಥಿಕಾರ್ಥಮೇವೋಪಪಾದಯನ್ ಕಥಮಕುಶಲೋ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ ಸ್ಯಾದೇತದೇವಮ್, ಯದಿ ಯುಷ್ಮದಸ್ಮದಿತ್ಯಾದಿಭಾಷ್ಯಂ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಾಕ್ಷಿಪ್ತಾರ್ಥಸ್ಯೈವ ಉಪಪಾದಕಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಸಕಲತನ್ತ್ರಾರ್ಥೋಪೋದ್ಘಾತೋಽಪಿ ಪ್ರಯೋಜನಮಸ್ಯ ಭಾಷ್ಯಸ್ಯ। ತಥಾಹ್ಯಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಐದಮ್ಪರ್ಯಮ್ ಸುಖೈಕತಾನಸದಾತ್ಮಕೂಟಸ್ಥಚೈತನ್ಯೈಕರಸತಾ ಸಂಸಾರಿತ್ವಾಭಿಮತಸ್ಯಾಽತ್ಮನಃ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಂ ಸ್ವರೂಪಮಿತಿ ವೇದಾನ್ತಾಃ ಪರ್ಯವಸ್ಯನ್ತೀತಿ। ತಚ್ಚಾಹಂ ಕರ್ತಾ ಸುಖೀ ದುಃಖೀತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಭಿಮತೇನಾಬಾಧಿತಕಲ್ಪೇನಾವಭಾಸೇನ ವಿರುಧ್ಯತೇ। ಅತಸ್ತದ್ವಿರೋಧಪರಿಹಾರಾರ್ಥಂ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವಿಪರೀತರೂಪಮವಿದ್ಯಾನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ಮನ

ಇತಿ ಯಾವನ್ನ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ ತಾವಜ್ಜ್ವರದ್ಗವಾದಿವಾಕ್ಯವದನರ್ಥಕಂ ಪ್ರತಿಭಾತಿ। ಅತಸ್ತನ್ನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಮವಿದ್ಯಾವಿಲಸಿತಮಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪತ್ವಮಾತ್ಮನ ಇತಿ ಪ್ರಥಮಮೇವ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತ್ಪ್ರವೃತ್ತಯೇ ಪ್ರತಿಪಾದನೀಯಮ್। ತದನೇನ ಭಾಷ್ಯೇಣೋಚ್ಯತ ಇತಿ।

h॥ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಯೋಜನಸ್ಯಾನ್ಯಥೈವೋಪಪತ್ತಿಂ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯ ಪ್ರಥಮಸಙ್ಗತಿನಿರಾಕರಣಮ್॥

(###sudha --)

ತದೇತದಾದಿಭಾಷ್ಯಸ್ಯ ಸಙ್ಗತಿತ್ರಯಮಪ್ಯಸಙ್ಗತಮ್। ತಥಾಹಿ ಯತ್ತಾವದುಕ್ತಂ ಸೂತ್ರಿತಪ್ರಯೋಜನಾಕ್ಷಿಪ್ತಂ ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಿತಿ। ತದಸತ್। ಯತ್ ಖಲು ಪ್ರಮಿತಮಪ್ಯನುಪಪದ್ಯಮಾನಂ ಸ್ವೋಪಪತ್ತಯೇ ಯದಪೇಕ್ಷತೇ ತತ್ ತದಾಕ್ಷಿಪತಿ ನಾನ್ಯತ್। ಯಥಾ ಜೀವತೋ ದೇವದತ್ತಸ್ಯ ಗೃಹೇಽಭಾವೋ ಬಹಿರ್ಭಾವಮ್, ನ ಪುನಃ ಶಬ್ದಾನಿತ್ಯತ್ವಮ್। ತತ್ ಕಸ್ಯ ಹೇತೋಃ? ಯತೋ ಗೃಹೇ ಅಭಾವೋ ಬಹಿರ್ಭಾವೇನೈವೋಪಪದ್ಯಮಾನಸ್ತಮಪೇಕ್ಷತೇ। ಏವಞ್ಚ ಪ್ರಯೋಜನತಯೋಕ್ತಾ ಮುಕ್ತಿರ್ಯದಿ ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಪೇಕ್ಷೇತ, ತದಾ ತದಾಕ್ಷಿಪೇತ್। ನಚೈತದಸ್ತೀತ್ಯಾಹ -- ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಿತಿ।

॥॥॥॥ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ನೈವ ಮುಕ್ತಿರಪೇಕ್ಷತೇ।

ಏವಶಬ್ದೇನಾನ್ಯಥೈವೋಪಪನ್ನತಾಂ ಸೂಚಯತಿ। ಕಥಮ್? ಉಕ್ತಮೇತದ್ ಯದ್ ಜ್ಞಾನಾತ್ ಪ್ರಸನ್ನಃ ಪರಮೇಶ್ವರ ಏವ ಬನ್ಧನಿವೃತ್ತಿಂ ಕರೋತೀತಿ। ಉಪಪದ್ಯತೇ ಚ ಸತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಭುಪ್ರಸಾದಾನ್ನಿವೃತ್ತಿರಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯತೇ। (120)

h॥ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ಬನ್ಧನಿವರ್ತಕತ್ವೇನ ಪ್ರಮಿತತ್ವಾಭಾವಃ॥

(###sudha --)

ನನು ದರ್ಶನೇನ ಬನ್ಧನಿವೃತ್ತಿರುಭಯೀ ದೃಷ್ಟಾ। ಯಥಾ ಸತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ನಿಗಡಾದಿಬನ್ಧಸ್ಯ ದರ್ಶನಜನ್ಯೇನ ರಾಜಪ್ರಸಾದೇನ। ಯಥಾಚ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಸ್ಯ ಸ್ವಾಪ್ನನಿಗಡಬನ್ಧಸ್ಯ ಪ್ರಬೋಧೇನೈವ ಸಾಕ್ಷಾತ್। ತತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಾತ್ ಸಂಸಾರಬನ್ಧನಿವೃತ್ತಿಃ ಸೂತ್ರಿತಾ ಕಂ ಪಕ್ಷಮವಲಮ್ಬತಾಮಿತಿ ಸನ್ದಿಹ್ಯತೇ। ತಥಾಚಾನ್ಯಥಾಽಪ್ಯುಪಪತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾನ್ನಾನ್ಯಥೈವೋಪಪತ್ತಿರಿತಿ।

ಮೈವಮ್। ವಿಶೇಷೋಕ್ತ್ಯಾ ನಿರ್ಣಯೋಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯೇತದರ್ಥೋಪಪಾದನಾಯ "ಅಜ್ಞಾನಾಮ್" ಇತ್ಯುಕ್ತಮತ್ರಾಪ್ಯನುಷಙ್ಗನೀಯಮ್। "ತರತಿ ಶೋಕಮಾತ್ಮವಿತ್" ಇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಚನಂ ವಿಶೇಷವಚನೇನ ಬಾಧ್ಯತೇ। "ದೃಷ್ಟ್ವೈವ ತಂ ಮುಚ್ಯತೇ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ ದರ್ಶನಮೋಕ್ಷಾವಾನ್ತರಾ ಕಿಞ್ಚಿನ್ನ ಸಹತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅವಧಾರಣಸ್ಯಾಯೋಗವ್ಯವಚ್ಛೇದಪರತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ। ದರ್ಶನಜನ್ಯಾದೇವೇಶ್ವರಪ್ರಸಾದಾನ್ನ ಪುನಃ ಕರ್ಮಾದಿಹೇತುಕಾದಿತ್ಯನ್ಯಯೋಗವ್ಯವಚ್ಛೇದಪರತ್ವೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚೇತಿ।

h॥ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ಬನ್ಧನಿವರ್ತಕತ್ವೇಽಪ್ಯನುಪಪದ್ಯಮಾನತ್ವಾಭಾವಃ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಅಸ್ತು ವಾ ಜ್ಞಾನಾದ್ ಬನ್ಧನಿವೃತ್ತಿಃ, ತಥಾऽಪಿ ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ನೈವ ಮುಕ್ತಿರಪೇಕ್ಷತೇ। ಕಥಮ್? ನಹಿ ದೃಷ್ಟಸಾಮರ್ಥ್ಯಾಜ್ಜ್ಞಾನಾದ್ ಬನ್ಧನಿವೃತ್ತಿಃ, ಯೇನ ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಪೇಕ್ಷೇತ। ಕಿನ್ತ್ವಾಗಮ ಏವ ಜ್ಞಾನಾದ್ ಬನ್ಧನಿವೃತ್ತಿಂ ಶ್ರಾವಯತಿ। ಪ್ರಮಿತೇ ಚ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಭಾವೇ ಕಾ ನಾಮಾನುಪಪತ್ತಿರ್ಯಚ್ಚಮನಾಯೋಪಪಾದಕಂ ಮೃಗ್ಯಮ್।

h॥ ಶ್ರುತೇऽಪಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಬನ್ಧನಿವರ್ತ್ಯತ್ವೇ ತದುಪಪತ್ತ್ಯರ್ಥಮೇವ ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಕಲ್ಪನಮಿತಿ

ವಿವರಣಕೃತಾ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಮುಪದರ್ಶ್ಯ ಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

"ನನು ಯಥಾऽऽಗ್ನೇಯಾದೀನಾಂ ಷಣ್ಣಾಂ ಯಾಗಾನಾಮಪೂರ್ವಕರಣಭಾವೇ ಶ್ರುತೇऽಪಿ ಕಾಲಾನ್ತರಭಾವಿಪ್ರಧಾನಾಪೂರ್ವಸಾಧನತ್ವೋಪಪತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಕ್ರಮಭಾವಿಯಾಗಜನ್ಯಾನಿ ಮಧ್ಯವರ್ತೀನ್ಯವಾನ್ತರಾಪೂರ್ವಾಣಿ ಕಲ್ಪ್ಯನ್ತೇ, ಯಥಾವಾ ಶ್ರುತಸ್ಯೈವ ಯಾಗಸ್ಯ ಸ್ವರ್ಗಸಾಧನತ್ವಸ್ಯೋಪಪತ್ತಯೇऽಪೂರ್ವಂ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ, ತಥಾ ಶ್ರುತೋಪಪತ್ತ್ಯರ್ಥಮೇವ ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಕಲ್ಪನಮಿತಿ"

h॥ ನಿಯಾಮಕಸದ್ಭಾವಾತ್ ಪೂರ್ಣಮಾಸತ್ರಯೇ ದರ್ಶತ್ರಯೇ ಚ ಅವಾನ್ತರಾಪೂರ್ವಕಲ್ಪನಸ್ಯ ಯುಕ್ತತ್ವಮ್,

ನಿಯಾಮಕಾಭಾವಾತ್ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಕಲ್ಪನಸ್ಯಾಯುಕ್ತತ್ವಂ ಚ॥

(###sudha --)

ಮೈವಮ್। ವೈಷಮ್ಯಾತ್। ಯುಕ್ತಂ ಹಿ ತತ್ರಾಪೂರ್ವಕಲ್ಪನಮ್, ಯತ್ ಕಾಲಾನ್ತರಭಾವಿ ನ ತತ್ ಕಾರಣಮಿತಿ ನಿಯಮಾತ್। ನಚೇಹ ತಥಾऽಸ್ತಿ। ಇಹಾಪಿ ಜ್ಞಾನಮಜ್ಞಾನಸ್ಯೈವ ನಿವರ್ತಕಮಿತಿ ನಿಯಮೋऽಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಜ್ಞಾನೇನ ನಿವೃತ್ತೌ ಬಾಧಕಾಭಾವೇನ ತದನಿಶ್ಚಯಾತ್। ನಚ ದರ್ಶನಾದರ್ಶನಮಾತ್ರಂ ವ್ಯಾಪ್ತೇರ್ನಿಯಾಮಕಮಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ। (693) ನಿಯತಪೂರ್ವಕ್ಷಣವರ್ತಿತ್ವಶೂನ್ಯಮಪಿ ಕಾರಣಮಸ್ತ್ವಿತಿ ವ್ಯಾಹತಾ ಶಙ್ಕೈವ ನೋದೇತಿ। ಯನ್ನಿವೃತ್ತಯೇ ಬಾಧಕಮುಪನ್ಯಸನೀಯಮ್।

h॥ ಸತ್ಯಸ್ಯ ನಿವೃತ್ತ್ಯಭ್ಯುಪಗಮೇ ಬಾಧಕಮಾಶಯ ತತ್ಪರಿಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ಸತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ನಿವೃತ್ತಾವಾತ್ಮಾऽಪಿ ನಿವರ್ತೇತೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭಾವಾತ್। ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾಚ್ಚ। ಅನಾದೇಶ್ಚಾಜ್ಞಾನಸ್ಯ ನಿವೃತ್ತಾವಾತ್ಮನೋऽಪಿ ನಿವೃತ್ತಿಃ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್? ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಮಜ್ಞಾನಮನಾದ್ಯಪಿ ನಿವರ್ತತೇ, ನ ಸತ್ಯ ಆತ್ಮೇತಿ ಚೇತ್, ಕ್ವೇದಮುಪಲಬ್ಧಂ ಭವತಾ ಯತ್ ಸತ್ಯಂ ನ ನಿವರ್ತತ ಇತಿ? ನಿವೃತ್ತಾವನಾದಿತ್ವಮಪ್ರಯೋಜಕೀಕೃತ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಪ್ರಯೋಜಕೀಕುರ್ವತಾऽಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಯೇನ ಕೇನಾಪಿ ನಿವೃತ್ತಿಃ ಕಸ್ಮಾನ್ನೇಷ್ಯತೇ? ಕಿಂ ಜ್ಞಾನನಿಯಮೇನ? ಜ್ಞಾನಮೇವ ಅಜ್ಞಾನವಿರೋಧೀತಿ ಚೇತ್, ಹನ್ತ ತರ್ಹಿ ವಿರೋಧಿಸದ್ಭಾವ ಏವ ನಿವೃತ್ತೌ ಪ್ರಯೋಜಕ ಇತಿ ಕುತ ಆತ್ಮನಿವೃತ್ತಿಃ?

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಸತ್ಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾನೇನ ನಿವೃತ್ತೌ ವಿವರಣೋಕ್ತಂ ಬಾಧಕಮ್, ತತ್ಪರಿಹಾರಶ್ಚ ll

(###sudha --)

ನನು ಜ್ಞಾನೇನ ಸತ್ಯಂ ನಿವರ್ತಮಾನಂ ಕಿಂ ವಿಷಯಗತಂ ನಿವರ್ತತೇ, ಉತಾಽಶ್ರಯಗತಮ್, ಅಥೋಭಯಗತಮ್? ನಾಽದ್ಯಃ, ಯತಶ್ಚಿತ್ರಾವಯವಿನಿ ನೀಲವಿಶಿಷ್ಟದ್ರವ್ಯಜ್ಞಾನಂ ಸ್ವವಿಷಯಂ ವಾ ಸ್ವವಿಷಯಸಮವೇತಂ ವಾ ರಸಾದಿಕಂ ವಿರೋಧಿನಂ ವಾ ಪೀತಿಮಾದಿಗುಣಂ ನ ನಿವರ್ತಯತಿ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ,ಘಟಾದಿಜ್ಞಾನೇನಾಽತ್ಮಗತಧರ್ಮಾದ್ಯನಿವೃತ್ತೇಃ। ನ ತೃತೀಯಃ, ಆತ್ಮನಃ ಶರೀರವಿಷಯಜ್ಞಾನೇನ ಶರೀರಾತ್ಮಸಮ್ಬನ್ಧಾನಿವೃತ್ತೇರಿತಿ।

ಮೈವಮ್। ಉಕ್ತೋತ್ತರತ್ವಾತ್। ಯದಿ ಜ್ಞಾನಮಾಶ್ರಯಗತಂ ನಿವರ್ತಯೇತ್, ತದಾ ಧರ್ಮಾದಿಕಮಪಿ ನಿವರ್ತಯೇದಿತ್ಯತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭಾವಾತ್। ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾಚ್ಚ। ಘಟಾದಿಜ್ಞಾನಂ ಧರ್ಮಾದ್ಯವಿರೋಧಿ। ಆತ್ಮಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನಂ ತು ಬನ್ಧವಿರೋಧೀತಿ ವೈಷಮ್ಯಾಚ್ಚ। ಆತ್ಮಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ಯೈವಾಽಪಾದನವಿಷಯತಾಯಾಮಿಷ್ಟಾಪಾದನಮ್। ಚಿತ್ರಾವಯವಿನಿ ನೀಲವಿಶಿಷ್ಟದ್ರವ್ಯಜ್ಞಾನಂ ತು ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಮೇವ। ನಾಪಿ ತತ್ರ ಪೀತಿಮಗುಣೋಽಸ್ತಿ। ಏಕಮೇವ ಹಿ ಚಿತ್ರಂ ನಾಮ ರೂಪಮಾಶ್ರಯವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತೀತಿ ಪದಾರ್ಥವಿದಃ।

h ll ಜ್ಞಾನನಿವರ್ತ್ಯಸ್ಯ ಬನ್ಧಸ್ಯಾಜ್ಞಾನೇನ ವಿನಾಽನುಪಪದ್ಯಮಾನತ್ವೇಽಪಿ ನ ತೇನ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾಕ್ಷೇಪಃ ll

(###sudha --)

ಅಸ್ತು ವಾ ಜ್ಞಾನಮಜ್ಞಾನಸ್ಯೈವ ನಿವರ್ತಕಮಿತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ, ತಥಾಽಪಿ ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ನೈವ ಮುಕ್ತಿರಪೇಕ್ಷತೇ। ಕಿನ್ತು ಬನ್ಧಸ್ಯಾಜ್ಞಾನತತ್ಕಾರ್ಯಯೋರನ್ಯತರತ್ವಮೇವೇತಿ ತದೇವ ವರ್ಣನೀಯಮ್। ಅಧ್ಯಾಸವರ್ಣನಸ್ಯ ಕಾ ಸಙ್ಗತಿಃ? ಅಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ತು ಕಫೋಣಿಗುಡಾಯಿತಮ್। ನಿರಾಕರಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (109)

h ll ಸತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ವಿಷಸ್ಯ ಗರುಡಧ್ಯಾನಾನ್ನಿವೃತ್ತಿದರ್ಶನಾತ್ ಜ್ಞಾನನಿವರ್ತ್ಯತ್ವಹೇತೋರನೈಕಾನ್ತಿಕತಾ ll

(###sudha --)

ಅಪಿಚ ಸತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ವಿಷಸ್ಯ ಗರುಡಧ್ಯಾನೇನ ನಿವೃತ್ತಿದರ್ಶನಾದ್ ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ನೈವ ಮುಕ್ತಿರಪೇಕ್ಷತೇ। ವಿಷಂ ನ ಸತ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಥಾಸತಿ ನೀಲವಿಶಿಷ್ಟದ್ರವ್ಯಾದೇರಪಿ ತವಾಸತ್ಯತ್ವೇನ ತನ್ನಿವೃತ್ತ್ಯಾಪಾದನಸ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಸತ್ಯಮ್। ತದಪಿ ಮಮ ಮಿಥ್ಯಾ। ಪರಾಙ್ಗೀಕಾರೇಣ ತ್ವಾಪಾದನಮಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ತದೇವ ನ ಜ್ಞಾನಾನ್ನಿವೃತ್ತಮಿತಿ ನ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಸ್ಯಾಪಿ ಜ್ಞಾನಾನ್ನಿವೃತ್ತಿಃ। ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಂ ವಿರೋಧಿಜ್ಞಾನನಿವರ್ತ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ವಿಶೇಷಣವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್। ಅವಿರೋಧಾದೇವಾಽತ್ಮನೋಽನಿವೃತ್ತಿಸಮ್ಭವಾತ್। ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯಾಪಿ ವಿರೋಧೋಽಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಃ, ತತೋ ವರಂ ಸ ಏವ ಪ್ರಯೋಜಕ ಇತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೋ ಲಾಘವಾತ್। ಜ್ಞಾನವಿರೋಧಿತ್ವಂ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಸ್ಯೈವೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್। ದರ್ಶನಾದಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹ್ಯಾಗಮೇನ ಸತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಭವತ್ ಕೇನ ವಾರ್ಯತೇ? ನಚ ದರ್ಶನಮಾತ್ರಂ ವ್ಯಾಪ್ತೇರ್ನಿಯಾಮಕಮ್।

h ll ಧ್ಯಾನಸ್ಯ ಜ್ಞಾನರೂಪತ್ವವ್ಯುತ್ಪಾದನಮ್ ll

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಧ್ಯಾನಂ ಮಾನಸೀ ಕ್ರಿಯಾ ನ ಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಯದಿ ಕ್ರಿಯಾ ಪರಿಸ್ಪನ್ದಃ ಸ ತರ್ಹ್ಯತೀನ್ದ್ರಿಯಾಶ್ರಿತೋಽತೀನ್ದ್ರಿಯ ಇತ್ಯಪರೋಕ್ಷಾವಭಾಸವಿರೋಧೋ ರೂಪರಹಿತತ್ವೇನ ತದವಭಾಸವಿರೋಧಶ್ಚ। ಯದಿಚ ಮಾನಸೀ ಸೃಷ್ಟಿರಿತಿ ಮತಮ್, ಅನುಮತಮೇತತ್। ಶ್ರವಣದರ್ಶನಾದಿಜನಿತಮಾನಸವಾಸನಾಮಯಸ್ಯ ವಸ್ತುನೋ ಮನಸಾಽವಲೋಕನಂ ಧ್ಯಾನಮಿತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಅತೀನ್ದ್ರಿಯೋಪಾದಾನಕಸ್ಯಾಪಿ ದ್ರವ್ಯಸ್ಯೈನ್ದ್ರಿಯಕತ್ವಂ ತ್ರ್ಯಣುಕಾದೇರಿವೋಪಪದ್ಯತೇ। ನೀರೂಪಾದ್ ವಾಯೋ ರೂಪವತಸ್ತೇಜಸೋ ಜನ್ಮ ವೇದಾನ್ತಿನಾಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವ। ತಾಕಿಕಾದೀನಾಸ್ತ್ವರಮ್ಭವಾದನಿರಾಕರಣೇನ ತೋಷಯಿಷ್ಯಾಮಃ। (664)

ಏವಞ್ಚ ಧ್ಯಾಯತೇಶ್ಚಿನ್ತಾರ್ಥತಾಽಪಿ ಸ್ಮೃತಿಸಿದ್ಧಾ ಸಿದ್ಧಾ। ಅತ ಏವ "ಕ್ರಿಯಾಮಾನಸವತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರವಿರೋಧೋಽಪಿ ಪರಿಹೃತಃ। ವಿಧಿಜನ್ಯಪುರುಷೇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನನಿರಪೇಕ್ಷಮೇವ ಸರ್ವತ್ರ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪುಷ್ಕಲಕಾರಣಮ್। ಅನಿಚ್ಛತೋಽಪ್ಯನಿಷ್ಟಜ್ಞಾನದರ್ಶನಾತ್। ತತ್ ಕಥಮಿದಂ ಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ವಿಧೇಃ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಭಾವಮಾತ್ರಜ್ಞಾಪನೇನ ಚರಿತಾರ್ಥತ್ವಾತ್। ಇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನಯೋಶ್ಚ ಸಂಸ್ಕಾರೋದ್ಬೋಧೇ ಕೃತಾರ್ಥತ್ವಾನ್ಮಾನಸವಸ್ತ್ವವಲೋಕನೇ ವ್ಯಾಪಾರಾಭಾವಾತ್। ಚಕ್ಷುಶ್ಚಲನನಿರಾಸವತ್ ಮನೋವಿಕ್ಷೇಪನಿರಾಸೇ ವಾ ತದುಪಯೋಗಃ।

h॥ ಸತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಪಾಪಸ್ಯ ಸೇತುದರ್ಶನಾದಿನಾ ನಿವೃತ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ಸೇತುದರ್ಶನಾದಿನಾ ಪಾಪಾದಿನಿವೃತ್ತಿಃ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧಾ। ಮಧ್ಯೇಽದೃಷ್ಟಕಲ್ಪನಾಯಾಂ ತು ನ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ। ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರಕೃತೇಽಪ್ಯದೃಷ್ಟಕಲ್ಪನಾಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅದೃಷ್ಟಸಾಧ್ಯತ್ವೇ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯಾನಿತ್ಯತಾಪ್ರಸಕ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ಜ್ಞಾನಜನ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ಸಾಮ್ಯಾತ್। ಜ್ಞಾನಜನ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ಪ್ರಧ್ವಂಸತ್ವಾನ್ನಾನಿತ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ಸಮಾನಮೇತದದೃಷ್ಟಸಾಧ್ಯತ್ವೇಽಪೀತಿ।

h॥ ಬನ್ಧಧ್ವಂಸರೂಪಾಯಾ ಮುಕ್ತೇಃ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಸತ್ಯತಾವ್ಯಾಪ್ತತ್ವೇನ ನ ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸಾಪೇಕ್ಷತಾ॥

(###sudha --)

ಅಪಿಚ ಬನ್ಧವಿಧ್ವಂಸಲಕ್ಷಣತ್ವಾದ್ ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ನೈವ ಮುಕ್ತಿರಪೇಕ್ಷತೇ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಸತ್ಯತ್ವಮೇವ। ನಹಿ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಸ್ಯ ಶಶವಿಷಾಣಾದೇರ್ಧ್ವಂಸೋಽಸ್ತಿ। ನನು ಯಥಾ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಾಚ್ಛಶವಿಷಾಣದೇರ್ವ್ಯಾವೃತ್ತೌ ಧ್ವಂಸಃ ಸತ್ಯೇ ಪರ್ಯವಸ್ಯತೀತಿ ಭವತೋಚ್ಯತೇ, ತಥಾ ಸತ್ಯಾಚ್ಚಿದಾತ್ಮನೋಽಪಿ ವ್ಯಾವೃತ್ತೌ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತೇ ಪರ್ಯವಸ್ಯತೀತಿ ಮಯಾಽಪಿ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ ಏವ। ಸತ್ಯಮಾಪಾತತಸ್ತಥಾ। ತಥಾಽಪಿ ಸೌತ್ರೀ ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಃ ಸನ್ದೇಹಾಸ್ಕನ್ದಿತಾ ಕುಣ್ಠಿತೈವ। ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯನಿರಾಸೇನ ನಿಶ್ಚಯಮಪಿ ಭವತೋ ಜನಯಿಷ್ಯಾಮಃ। (6573, 874)

ಬನ್ಧಬಾಧ ಏವ ಮುಕ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನೈವಂ ಶ್ರುತಿಸೂತ್ರೇ ವದತಃ। "ತರತಿ ಶೋಕಮ್"ಇತ್ಯಾದೌ ವಿಪರೀತಾಭಿಧಾನಾತ್। "ವಿಮುಕ್ತಶ್ಚ ವಿಮುಚ್ಯತೇ" ಇತಿ ಶ್ರುತಾರ್ಥಾಪತ್ತಿಸ್ತು ಭಾಷ್ಯಕೃತೈವಾನ್ಯಥೋಪಪಾದಿತಾ।

h || ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣ ಪ್ರಥಮಸಙ್ಗತಿನಿರಾಕರಣಮ್ ||

(###sudha --)

ಅಪಿಚೈವಮುಕ್ತಿಃ"ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಂ ಜೀವಗತಂ ಬನ್ಧಂ ನಿವರ್ತಯತಿ" ಇತಿ ಸೌತ್ರೀ ಪ್ರಯೋಜನೋಕ್ತಿಃ, ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ನಾಪೇಕ್ಷತೇ। ಯದಿ ಜೀವಜ್ಞಾನಂ ಜೀವಗತಸ್ಯ ಬನ್ಧಸ್ಯ ನಿವರ್ತಕಮಿತಿ ಪ್ರಯೋಜನೋಕ್ತಿಃ ಸೂತ್ರೇ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಕಥಞ್ಚಿದಪೇಕ್ಷೇತಾಪಿ ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮ್। ನಚೈವಂ ಸೂತ್ರಕೃದಾಹ। ನಹಿ ಶುಕ್ತಿಕಾಯಾಮಾರೋಪಿತಂ ರಜತಂ ಘಟಜ್ಞಾನಾನ್ನಿವರ್ತತೇ। ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಂ ನಾಮ ತ್ವಮ್ಪದಾರ್ಥಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ ತತ್ಪದಾರ್ಥೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣೈಕ್ಯಾನುಭವ ಇತಿ ತು ಸ್ವಗೋಷ್ಠೀನಿಷ್ಠಂ ಪ್ರಲಾಪಮಾತ್ರಮ್। ನಿರಾಕರಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (116)

ಅಪಿಚ ಯದಿ ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮ್, ಯದಿಚ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಾದ್ ಬನ್ಧಬಾಧಃ, ತದಾ ಜ್ಞಾನೇ ಸತಿ ಕಿಮಪಿ ಮುಕ್ತಿರ್ನೈವ ಅಪೇಕ್ಷತ ಇತಿ ಸದ್ಯ ಏವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತಬ್ರಹ್ಮಣಾಂ ಶರೀರಾದಿನಿವೃತ್ತಿಃ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತೇತ್ಯರ್ಥಾಪತ್ತೇಸ್ತರ್ಕವಿರೋಧಃ। ಏತಚ್ಚ ತೃತೀಯೇ ಪ್ರಪಞ್ಚಯಿಷ್ಯಾಮಃ।(000) ಏವಂ ಸೂತ್ರಿತಪ್ರಯೋಜನಾಕ್ಷಿಪ್ತಂ ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಿಹ ವರ್ಣಿತಮಿತ್ಯೇತನ್ನಿರಾಕೃತಮ್।

h || ದ್ವಿತೀಯಸಙ್ಗತಿನಿರಾಕರಣಮ್ ||

(###sudha --)

ಅಥವಾ ವಿಷಯೋಕ್ತ್ಯಾಕ್ಷಿಪ್ತಮಿತ್ಯೇತದನೇನ ನಿರಾಚಷ್ಟೇ। ಏವಮುಕ್ತಿಃ ಸೌತ್ರೀ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿಷಯತ್ವೋಕ್ತಿರ್ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ನೈವಾಪೇಕ್ಷತೇ। ಯದಿಹಿ ಸೂತ್ರೇ ಜೀವಾತ್ಮನೋ ವಿಷಯತಯೋಕ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಸಾ ತಸ್ಯ ಸನ್ದಿಗ್ಧತಾಸಿದ್ಧಯೇ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಕಥಞ್ಚಿದಪೇಕ್ಷೇತಾಪಿ। ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಹ್ಯತ್ರ ವಿಷಯತಯೋಚ್ಯತೇ। ನಹ್ಯನ್ಯಸ್ಯ ಸನ್ದಿಗ್ಧತಯಾ ಅನ್ಯಸ್ಯ ವಿಚಾರವಿಷಯತೋಪಪದ್ಯತೇ, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಆತ್ಮೈವ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯೇತಾಂ ತು ದುರಾಶಾಮಪಾಕರಿಷ್ಯಾಮಃ। (116, 264, 571, 575, 881, 901, 1019, 1281, 1231)

h || ತೃತೀಯಸಙ್ಗತಿನಿರಾಕರಣಮ್ ||

(###sudha --)

ಯದ್ವಾ ಸಕಲತನ್ತ್ರಾರ್ಥೋಪೋದ್ಘಾತಃ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಯುಷ್ಮದಸ್ಮದಿತ್ಯಾದಿಗ್ರನ್ಥಸ್ಯೇತ್ಯೇತದನೇನಾಪಾಕರೋತಿ --। ತಥಾಹಿ ಏವಮುಕ್ತಿಃ ಸಕಲಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿನಿಮಿತ್ತತ್ವಲಕ್ಷಣಂ ಸಮಸ್ತಜೀವಜಡಾತ್ಮಕಾತ್ ಪ್ರಪಞ್ಚಾದತ್ಯನ್ತವ್ಯಾವೃತ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಅಶೇಷವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಮಿತ್ಯೇವಂ "ತತ್ತು ಸಮನ್ವಯಾತ್" ಇತ್ಯಾದಿಕೋಕ್ತಿಃ, ಜೀವಗತಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ನೈವಾಪೇಕ್ಷತೇ। ಏಷಾ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೇವ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾಸಪ್ರತಿಪನ್ನಸ್ಯ ಜೀವಾಭೇದಾದೇರೇವ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಪೇಕ್ಷತೇ। ಯದಿಹಿ ಜೀವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತಾಯಾಂ ಸಕಲವೇದಾನ್ತಪರ್ಯವಸಾನಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯಿತುಮಿದಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರವೃತ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ವಿರೋಧಶಾನ್ತ್ಯೈ ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾಪೇಕ್ಷಾ। ನಚೈವಮ್। ಯಥಾಚೈತತ್ ತಥಾ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ। (185, 227)

h || "ಮುಕ್ತಿರಪೇಕ್ಷತೇ' ಇತ್ಯಸ್ಯಾನುಪಪನ್ನತಾಮಾಶಯ ಪರಿಹಾರಕಥನಮ್ ||

(###sudha --)

ನನ್ವಪೇಕ್ಷಾಯಾಃ ಪುರುಷಧರ್ಮತ್ವಾತ್ ಕಥಮೇತತ್? ಇತ್ಥಮ್ ಪ್ರತೀಯಮಾನೋಽರ್ಥೋಽರ್ಥಾನ್ತರವಿಷಯಾಂ ಪುರುಷಸ್ಯಾಪೇಕ್ಷಾಮುಪಜನಯನ್

ಸಾಪೇಕ್ಷ ಇತ್ಯುಪಚರ್ಯತೇ। ಯದ್ವಾ ಪ್ರಮಿತಸ್ಯಾನುಪಪದ್ಯಮಾನಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯೈವೋಪಪಾದಕಾಕ್ಷೇಪಶಕ್ತಿರಪೇಕ್ಷಾऽತ್ರ ಉಚ್ಯತ ಇತಿ। ಏವಞ್ಚ ಜ್ಞಾನಾದ್ ಬನ್ಧನಿವೃತ್ತೇರ್ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇನ ವಿನಾऽನುಪಪದ್ಯಮಾನತ್ವಾಭಾವಾನ್ನ ತದಾಕ್ಷೇಪಕತ್ವಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್।

h॥ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವಿರುದ್ಧತ್ವಾದ್ ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸ್ಯ ಅರ್ಥಾಪತ್ತೇರ್ಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ದೂಷಣಾನ್ತರಂ ಚಾರ್ಥಾಪತ್ತೇರಾಹ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಪೀತಿ।

ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಪಿ ಬನ್ಧಸ್ಯ ನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧತಃ॥15॥**

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಂ ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ನೈವ ಮುಕ್ತಿರಪೇಕ್ಷತೇ, ಕಿನ್ನಾಮ ಬನ್ಧಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ನಾಸ್ತ್ಯಪೀತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ನನ್ವೇತದನುಪಪನ್ನಮ್। ಪ್ರಮಾಣಂ ಹಿ ಸ್ವಮಹಿಮ್ನೈವಾರ್ಥಂ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಯತಿ। ನ ಪುನಃ ಪ್ರಾಗರ್ಥಸಿದ್ಧಿಮಪೇಕ್ಷತೇ। ತಥಾತ್ವೇ ವಾ ಪ್ರಮಾಣವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್, ಪೂರ್ವಪ್ರಮಾಣಸ್ಯಾಪಿ ತಥಾತ್ವೇನಾನವಸ್ಥಾ ಚ ಸ್ಯಾತ್। ಅತಃ ಪ್ರಾಗಾಕ್ಷೇಪ್ಯಾಸಿದ್ಧಿರರ್ಥಾಪತ್ತೇಃ ಭೂಷಣಮೇವ। ಪ್ರವೃತ್ತಾಯಾಂ ತ್ವರ್ಥಾಪತ್ತೌ ನಾಕ್ಷೇಪ್ಯಾಸಿದ್ಧಿಃ ಪ್ರಮಿತತ್ವಾದೇವ।

ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಪರಿಚಿತಚರಪುರುಷಸ್ಯ ದಿವಾऽಭುಞ್ಜಾನಸ್ಯ ಪೀನತ್ವಮನುಪಪದ್ಯಮಾನಂ ರಸಾಯನಸಿದ್ಧಿಂ ಯೋಗರ್ದ್ಧಿಂ ವಾ ಕಸ್ಮಾನ್ನಾಕ್ಷಿಪೇತ್? ತದಸಿದ್ಧಿರಪಿ ಪ್ರಾಗರ್ಥಾಪತ್ತಿಪ್ರವೃತ್ತೇರಲಙ್ಕಾರ ಏವ। ಉತ್ತರಕಾಲಂ ತು ನಾಸ್ತ್ಯೇವೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ವೈಷಮ್ಯಾತ್। ನಹಿ ರಸಾಯನಸಿದ್ಧ್ಯಾದ್ಯಸಿದ್ಧತಯಾ ನಾರ್ಥಾಪತ್ತಿಪ್ರಮೇಯಮ್। ಅಪಿತರ್ಹಿ? ಪರಿಚಿತಚರೇ ಪುರುಷೇ ಪ್ರಮಾಣಬಾಧಿತತಯಾ। ಅಸಿದ್ಧಂ ಸಾಧಯತಿ ಪ್ರಮಾಣಂ ನತು ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧಮಿತಿ ಹಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್।

ಏಷಾ ಖಲ್ವರ್ಥಾಪತ್ತಿಸಾಮಗ್ರೀ ಯದಾಕ್ಷೇಪಕಸ್ಯ ಪ್ರಮಿತತ್ವಮ್, ಅನುಪಪದ್ಯಮಾನತ್ವಂ ಚ; ಆಕ್ಷೇಪ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಪಾದಕತ್ವಮ್, ಪ್ರಮಾಣಾವಿರುದ್ಧತ್ವಂ ಚ। ಅತ ಏವಾಪ್ರಮಿತತ್ವಮ್, ಅನುಪಪತ್ತ್ಯಭಾವಃ, ಅನ್ಯಥಾऽಪ್ಯುಪಪತ್ತಿಃ, ಅನ್ಯಥೈವೋಪಪತ್ತಿಃ, ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧಾರ್ಥತ್ವಂ ಚೇತ್ಯರ್ಥಾಪತ್ತಿದೂಷಣಾನೀತಿ।

ಸತ್ಯಮ್। ವಯಮಪಿ ಹಿ ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಹಂ ಕರ್ತಾ ಭೋಕ್ತಾ ಸುಖೀ ದುಃಖೀತ್ಯಾದಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರುದ್ಧತ್ವಾದೇವ ನಾರ್ಥಾಪತ್ತಿಪ್ರಮೇಯಮಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧತ ಇತಿ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧತೋऽಪೀತಿ ವಾ ಯೋಜನಾ। ತೇನ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರವಿರೋಧಂ ಸಮುಚ್ಚಿನೋತಿ। ಚೇಷ್ಟಾದಿಲಿಙ್ಗೈಃ, "ಅಹಮಿತ್ಯೇವ ಯೋ ವೇದ್ಯಃ " ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಗಮೈಶ್ಚಾऽತ್ಮನಃ ಕರ್ತೃತ್ವಾದ್ಯುಪೇತಸ್ಯೈವ ಪ್ರಮಿತತ್ವಾತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಥವಾಽರ್ಥಾಪತ್ತೇರಾಭಾಸತ್ವೇನಾನಾಕ್ಷಿಪ್ತಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ವರ್ಣಯತ್ ಪರೇಷಾಂ ಭಾಷ್ಯಮನುಪಯುಕ್ತಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । (41) ಅಯುಕ್ತಮಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಾದಿತ್ಯನೇನೋಚ್ಯತೇ ।

ನನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಬನ್ಧಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಂ ಗೋಚರಯತಿ । ನತು ತಸ್ಮಿನ್ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾಭಾವಮ್ । ಅತೋಽರ್ಥಾಪತ್ತೇರ್ಭಾಷ್ಯಕಾರೀಯಸ್ಯ ವಾ ತನ್ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವ್ಯುತ್ಪಾದನಸ್ಯ ಕಥಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧಃ? ಮೈವಮ್ । ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಖಲು ಬನ್ಧಂ ಗೋಚರಯದಸ್ತೀತಿ ನಾಸ್ತೀತಿ ವಾ ಗೋಚರಯೇತ್ । ಉಭಯೋದಾಸೀನಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾದರ್ಶನಾತ್ । ಆದ್ಯೇಽಸ್ತಿತ್ವಂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾಭಾವಶ್ಚೇತ್ಯನರ್ಥಾನ್ತರಮಿತಿ ಕಥಂ ನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧಃ? ದ್ವಿತೀಯೇಽನುಭವವಿರೋಧಃ, ತದ್ವ್ಯುತ್ಪಾದನವೈಯರ್ಥ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಶ್ಚ ।

h ॥ ಭಾಮತೀಕೃತಾ ನೇಹ ನಾನೇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಬಲಾತ್

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯಾತತ್ತ್ವಾವೇದಕತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

"ಸ್ಯಾದೇತದೇವಮ್ । ಯದೀದಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ತತ್ತ್ವಾವೇದಕಂ ಭವೇತ್ । ನಚೈತದಸ್ತಿ । ಸಮಸ್ತೋಪಾಧ್ಯನವಚ್ಛಿನ್ನಾನನ್ತಾನನ್ದಚೈತನ್ಯೈಕರಸಮ್, ಉದಾಸೀನಮ್, ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಂ ಖಲ್ವಾತ್ಮತತ್ತ್ವಂ "ನೇಹ ನಾನಾಽಸ್ತಿ ಕಿಞ್ಚನ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತೀತಿಹಾಸಪುರಾಣೇಷು ಗೀಯತೇ । ನಚೈತಾನ್ಯುಪಕ್ರಮಾದಿವಶಾದೀದೃಗಾತ್ಮತತ್ತ್ವಮಭಿದಧತಿ ತತ್ಪರಾಣಿ ಸನ್ತಿ ಶಕ್ಯಾನಿ ಕೇನಾಪ್ಯುಪಚರಿತಾರ್ಥಾನಿ ಕರ್ತುಮ್ । ತದ್ವಿರುದ್ಧಂ ಚ ಪ್ರಾದೇಶಿಕಮ್, ಅನೇಕವಿಧದುಃಖಾದಿಪ್ರಪಞ್ಚೋಪಪ್ಲುತಮಾತ್ಮಾನಮಾದರ್ಶಯತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಕಥಮುಪಪ್ಲವೋ ನ ಭವೇತ್?"

h ॥ ಪಞ್ಚಪಾದಿಕಾಕೃತಾ ಅಹಙ್ಕಾರೋಪರಾಗಾತ್ ತನ್ನಿಷ್ಠಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಕಸ್ಯ ಆತ್ಮನ್ಯಾರೋಪಿತತ್ವಮುಪಪಾದ್ಯ

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯಾತತ್ತ್ವಾವೇದಕತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

"ಯೇಯಂ ಚೈತನ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವತ ಏವ ಸ್ಥಿತಲಕ್ಷಣಬ್ರಹ್ಮರೂಪತಾವಭಾಸಂ ಪ್ರತಿಬದ್ಧ್ಯ ಜೀವತ್ವಾಪಾದಿಕಾಽವಿದ್ಯಾಕರ್ಮಪೂರ್ವಪ್ರಜ್ಞಾಸಂಸ್ಕಾರಚಿತ್ರಭಿತ್ತಿರನಾದಿರನಿರ್ವಾಚ್ಯಾಽವಿದ್ಯಾ, ತಸ್ಯಾಃ ಪರಮೇಶ್ವರಾಧಿಷ್ಠಿತತ್ವಲಬ್ಧಪರಿಣಾಮವಿಶೇಷೋ ವಿಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿದ್ವಯಾಶ್ರಯಃ ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವೈಕಾಧಾರಃ ಕೂಟಸ್ಥಚೈತನ್ಯಸಂವಲನಸಞ್ಜಾತಜ್ಯೋತಿರಪರೋಕ್ಷೋಽಹಙ್ಕಾರಃ । ಸ ಚ ಚಿದಾತ್ಮನೋ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಯ ವೇದಾನ್ತವಾದಿಭಿರನ್ತಃಕರಣಮ್, ಮನಃ, ಬುದ್ಧಿಃ, ಅಹಮ್ಪ್ರತ್ಯಯೀತಿ ಚ ವಿಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿವಿಶೇಷಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಗೀಯತೇ, ಪರಿಸ್ಪನ್ದಶಕ್ತ್ಯಾ ಚ ಪ್ರಾಣ ಇತಿ । ತದುಪರಾಗನಿಮಿತ್ತಂ ಮಿಥ್ಯೈವಽತ್ಮನಃ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಕಂ ಪ್ರತಿಭಾತಿ, ಸ್ಫಟಿಕಮಣೇರಿವೋಪಧಾನನಿಮಿತ್ತೋ ಲೋಹಿತಿಮಾ"

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತದೇವಮಹಂ ಕರ್ತಾ ಭೋಕ್ತಾ ಸುಖೀ ದುಃಖೀತ್ಯಾದಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿವಿರೋಧೇನ ಪೂತಿಕೂಷ್ಮಾಣ್ಡೀಕೃತೇ ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವವ್ಯುತ್ಪಾದನಮುಪಪನ್ನತರಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಯದೀತಿ।

h ll ಪರೋಕ್ತಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಸ್ಯ ಉಪಪತ್ತಿವಿರುದ್ಧತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಪೂರ್ವಕಂ ಅನೂದಿತಮತನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಯದಿ ದುಃಖಾದೇಸ್ತದ್ ವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಗ್ರತೋ ಭವೇತ್।

ಭವೇದೇತತ್ "ನೇಹ ನಾನಾ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯವಿರೋಧೇನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾಭಾಸೀಕೃತ್ಯ ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವವರ್ಣನಮ್, ಬಾಲಜನಮನೋಹರಾ ಚೈಷಾ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ, ಯದಿ ತದ್ ವಾಕ್ಯಮುಕ್ತವಿಧಾತ್ಮತತ್ವಪರಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ತಥಾಹಿ ಕಿಮಾಪಾತತಃ ಪ್ರತಿಪನ್ನ ಏವ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಃ, ಅಥವಾ

"ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರಾವಭ್ಯಾಸೋಽಪೂರ್ವತಾ ಫಲಮ್।

ಅರ್ಥವಾದೋಪಪತ್ತೀ ಚ ಲಿಙ್ಗಂ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ"

ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಲಿಙ್ಗಾನುಗುಣಃ, ತದವಿರುದ್ಧಶ್ಚ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಮೀಮಾಂಸಾವೈಯರ್ಥ್ಯಾಪತ್ತೇಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ಕಥಮಿದಂ ವಾಕ್ಯಮುಕ್ತಲಕ್ಷಣಾತ್ಮತತ್ವಪರಂ ಸ್ಯಾತ್? ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಙ್ಗೇಷು ಬಲವತ್ಯೋಪಪತ್ತ್ಯಾ ವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್। ಅತ ಏವ ಹಿ"ಅಸತಃ ಸದಜಾಯತ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಪ್ರತಿಪನ್ನೋಽಪ್ಯರ್ಥಃ "ಕುತಸ್ತು ಖಲು ಸೋಮ್ಯೈವಂ ಸ್ಯಾತ್ ಕಥಮಸತಃ ಸಜ್ಜಾಯೇತ" ಇತ್ಯುಪಪತ್ತಿವಿರುದ್ಧಸ್ತ್ಯಜ್ಯತೇ। ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಚ ಭಗವಾನ್ ಸೂತ್ರಕಾರೋಽಭಿಮಾನ್ಯಧಿಕರಣೇ "ಮೃದಬ್ರವೀತ್" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾತ್ ಪ್ರತೀತಮಪ್ಯರ್ಥಮುಪಪತ್ತಿವಿರುದ್ಧಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯಾರ್ಥಾನ್ತರಮ್। (543,548)

h ll ಶ್ರುತೇಃ ಸರ್ವಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ತಸ್ಯಾ ಏವ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಕಥಮತ್ರೋಪಪತ್ತಿವಿರೋಧ ಇತಿ ಚೇತ್, ಏವಮ್ ಯದಿ ದುಃಖಾದೇರಾತ್ಮಾತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಸಮಸ್ತಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಬಲೇನ ಸ್ಯಾತ್, ತತ್ ತರ್ಹಿ ತಸ್ಯ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಸ್ಯ ತಾವನ್ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಭವೇತ್। ಆತ್ಮಾತಿರಿಕ್ತತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಸ್ವಸ್ಮಿನ್ನೇವಾಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಪ್ರತಿಹತಮಿತಿ ನ ಕಞ್ಚಿದರ್ಥಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯೇತ್। ಯದಿಚೇದಂ ವಾಕ್ಯಂ ಮಿಥ್ಯಾ ಸ್ಯಾತ್, ತಥಾಽಪಿ ನ ದುಃಖಾದೇರ್ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯೇತ್। ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಸ್ಯ ವನ್ಧ್ಯಾಸುತವಚಸಃ ಸಾಧಕತ್ವಾದರ್ಶನಾತ್। ತದೇವಮಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾಮಿಥ್ಯಾತ್ವಯೋರ್ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಾಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಬಾಧಕತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇರ್ನ ದುಃಖಾದಿಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸಿದ್ಧಿರಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಬನ್ಧಸ್ಯಾಸ್ವಾಭಾವಿಕತ್ವಂ ಸಿದ್ಧಾನ್ತೇ, ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಮಾಯಾವಾದ ಇತಿ ತತ್ವವಾದಮಾಯಾವಾದಯೋರ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮ್ ll

(###sudha --)

ತತ್ವವಿದೋ ವದನ್ತಿ ಸರ್ವೋಽಪಿ ಹಿ ಬನ್ಧೋ ಬುದ್ಧೀನ್ದ್ರಿಯಶರೀರವಿಷಯತದ್ಧರ್ಮಲಕ್ಷಣೋಽಸ್ಮಾಭಿರಪ್ಯಾತ್ಮನ್ಯಾರೋಪಿತ ಏವೇತ್ಯಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ l ಯಥೋಕ್ತಂ ಭಾಷ್ಯಕೃತಾ "ಪ್ರಮಾದಾತ್ಮಕತ್ವಾದ್ ಬನ್ಧಸ್ಯ" ಇತಿ l ಅತಃ ಕಿನ್ನಿಬನ್ಧನೋ ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವನಿರಾಸೇ ನಿರ್ಬನ್ಧಃ?

ಸತ್ಯಮ್ l ತಥಾಽಪ್ಯಸ್ತ್ಯತ್ರ ದರ್ಶನಭೇದಃ l ಏವಂ ಖಲ್ವಧ್ಯಾತ್ಮವಿದಾಂ ದರ್ಶನಮ್ ಕ್ರಿಯಾಜ್ಞಾನೇ ಪ್ರತಿ ಕಾರಕಾನ್ತರಾಪ್ರಯೋಜ್ಯತ್ವಾದಿಲಕ್ಷಣಂ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಂ ಚ ಪರಮೇಶ್ವರಾಯತ್ತಮಾತ್ಮನಿ ಸ್ವತೋ ವಿದ್ಯತ ಏವ l ಕ್ರಿಯಾವೇಶಾದಿರೂಪಾಯಾ ವಿಕ್ರಿಯಾಯಾ ವಿನಾಶಾದ್ಯಹೇತುತ್ವಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ l (817) ತಸ್ಯಾಪರಾಯತ್ತತ್ವಾವಭಾಸೋಽವಿದ್ಯಾನಿಮಿತ್ತಕೋ ಭ್ರಮಃ l ಅವಿದ್ಯಾದಿಕಂ ಚ ಸ್ವರೂಪೇಣಾಽತ್ಮಸಮ್ಬನ್ಧಿತ್ವೇನ ಚ ಸದೇವ l ಏವಂ ಬುದ್ಧೀನ್ದ್ರಿಯಶರೀರವಿಷಯಾಃ ಸ್ವರೂಪಸನ್ತ ಏವೇಶ್ವರವಶಾ ಅಪ್ಯವಿದ್ಯಾದಿವಶಾದಾತ್ಮೀಯತಯಾಽಧ್ಯಸ್ಯನ್ತೇ l ಪರಾಯತ್ತಾಽಽತ್ಮೀಯತಾಽಪ್ಯಸ್ತ್ಯೇವ l ತಾಂಶ್ಚಾಽತ್ಮನೋ ವಿವಿಕ್ತಾನಪಿ ವಿಸ್ಪಷ್ಟತಯಾಽನುಪಲಭಮಾನಸ್ತದ್ಧರ್ಮಾನ್ ದುಃಖಾದೀನ್ ಸತ್ಯಾನೇವಾಽತ್ಮೀಯತ್ವೇನ ಪಶ್ಯಂಸ್ತತ್ಕೃತೇ ನೀಚೋಚ್ಚತ್ವಲಕ್ಷಣೇ ವಿಕೃತೀ ಸತ್ಯೇ ಏವ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ l ತತೋ ರಾಗದ್ವೇಷಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಯುಕ್ತಸ್ತದ್ವಿನಿವೃತ್ತಯೇ ಯತ್ ಕರೋತಿ ತದಪ್ಯೇತಾದೃಗೇವ ಆತನೋತೀತ್ಯನೇಕಯೋನಿಷು ಬಮ್ಭ್ರಮೀತಿ l ನ ಕ್ವಾಪ್ಯಾತ್ಯನ್ತಿಕಂ ತದುಪಶಮಂ ಲಭತೇ ವಿನಾ ಪರಮಪುರುಷಾರಾಧನಾದಿತಿ l

ಮಾಯಾವಾದಿನಸ್ತು ದುಃಖಾದಿಕಂ ಸ್ವರೂಪೇಣಾಪಿ ಮಿಥ್ಯೇತಿ ಮನ್ಯನ್ತೇ l ಯದವೋಚತ್ "ಸತ್ಯಾನೃತೇ ಮಿಥುನೀಕೃತ್ಯ" ಇತಿ l ಅತಸ್ತನ್ನಿರಾಕರಣನಿರ್ಬನ್ಧೋ ಯುಕ್ತ ಏವೇತ್ಯೇತತ್ ಪರಿಭಾವಯಿತುಂ ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಿತಿ ಸಮ್ಮುಗ್ಧೇ ಪ್ರಸ್ತುತೇಽಪಿ ದುಃಖಾದೇರಿತಿ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಯೋಕ್ತಮ್ l ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದೇಃ "ನಾನ್ಯೋಽತೋಽಸ್ತಿ ಕರ್ತಾ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಬಾಧಿತತ್ವಾತ್ l ನಹಿ ಸರ್ವಮಿಥ್ಯಾತ್ವಶ್ರುತೇರಿವಾಸ್ಯಾಃ ಕಶ್ಚಿದ್ ವಿರೋಧೋಽಸ್ತಿ l ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಚೈತತ್ ತತ್ರತತ್ರ ಸೂತ್ರಕಾರಃ l (590, 655)

h ll ಮಾಯಾವಾದ್ಯುಕ್ತಸ್ಯಾಧ್ಯಾಸಸಾಧಕಪ್ರಮಾಣಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ll

(###sudha --)

ಯದಪಿ ಪರೇಣಾಽತ್ಮಾನಾತ್ಮನೋರಿತರೇತರಾಧ್ಯಾಸಸಮರ್ಥನಾಯ "ತಮೇತಮವಿದ್ಯಾಖ್ಯಮಾತ್ಮಾನಾತ್ಮನೋರಿತರೇತರಾಧ್ಯಾಸಂ ಪುರಸ್ಕೃತ್ಯ ಸರ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮೇಯವ್ಯವಹಾರಾ ಲೌಕಿಕಾಃ ಪ್ರವೃತ್ತಾಃ, ಸರ್ವಾಣಿ ಚ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಮಾದರ್ಶಿತಮ್, ತದನೇನೈವ ನಿರಸ್ತಮ್ l ಅತ್ರಹಿ ಪ್ರಮಾತೃಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮೇಯಕರ್ತೃಕರ್ಮಕಾರ್ಯಭೋಕ್ತೃಭೋಗ್ಯಭೋಗಲಕ್ಷಣವ್ಯವಹಾರ ತ್ರಯಸ್ಯ ಶರೀರೇನ್ದ್ರಿಯಾದಿಷ್ವಹಮ್ಮಮಾಧ್ಯಾಸಪುರಃಸರತ್ವಪ್ರದರ್ಶನೇನ ವ್ಯವಹಾರಕಾರ್ಯಲಿಙ್ಗಕಮನುಮಾನಮ್, ವ್ಯವಹಾರಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿರ್ವಾಽಧ್ಯಾಸೇ ಪ್ರಮಾಣಮುಕ್ತಮ್ l ನಚಾನೇನಾನ್ತಃಕರಣಶರೀರೇನ್ದ್ರಿಯವಿಷಯಾಣಾಂ ತದ್ಧರ್ಮಾಣಾಂ ದುಃಖಾದೀನಾಂ ಚ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ l ಸ್ವರೂಪಸತಾಮಪಿ ತಾದಾತ್ಮ್ಯತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧಿತ್ವಾಭ್ಯಾಮಾರೋಪೇಣೈವ ವ್ಯವಹಾರೋಪಪತ್ತೇಃ l

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನಚಾಽರೋಪಿತತ್ವಮಾತ್ರೇಣ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮ್। ಆತ್ಮನೋಽಪ್ಯನ್ತಃಕರಣಾದಿಷ್ವಾರೋಪಿತತ್ವೇನ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅಙ್ಗೀಕೃತಶ್ಚಾನ್ತಃಕರಣಾದಿಷು ಪರೇಣಾಽತ್ಮಾಧ್ಯಾಸಃ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ತಂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಾನಂ ಸರ್ವಸಾಕ್ಷಿಣಂ ತದ್ವಿಪರ್ಯಯೇಣಾನ್ತಃಕರಣಾದಿಷ್ವಧ್ಯಸ್ಯತಿ" ಇತಿ। ಚೇತನಸ್ಯಾಚೇತನೇ ಸ್ವರೂಪಾಧ್ಯಾಸಾಭಾವಾತ್ ಸಂಸೃಷ್ಟತಯೈವಾಧ್ಯಾಸಾತ್ ತನ್ಮಾತ್ರೇಣೈವ ಸಕಲಲೌಕಿಕವೈದಿಕವ್ಯವಹಾರೋಪಪತ್ತೇರ್ನ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ಸಮಮಚೇತನಸ್ಯಾಪಿ।

h॥ "ಆತ್ಮಾನಾತ್ಮನೋರಿತರೇತರಾಧ್ಯಾಸೇಽಪಿ ಅನಾತ್ಮನ ಏವ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮ್, ನಾಽತ್ಮನಃ '

ಇತ್ಯೇತಸ್ಯ ವಿವವಣಮತಸ್ಯ ದೂಷಣಮ್॥

(###sudha --)

ಯದತ್ರ ಕೇನಚಿತ್ ಪ್ರಲಪಿತಮ್ "ಇತರೇತರಾಧ್ಯಾಸೇಽಪಿ ದೇಹೇನ್ದ್ರಿಯಾದಿಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ಬಾಧನಂ ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಿಭಿರುಪಪಾದಯಿಷ್ಯತೇ। ಚಿದಾತ್ಮಾ ತು ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತೀತಿಹಾಸಪುರಾಣತದವಿರುದ್ಧನ್ಯಾಯನಿರ್ಣೀತೋಽಬಾಧಿತಃ" ಇತಿ। ತದಸತ್। ಪ್ರಪಞ್ಚಬಾಧಕಶ್ರುತ್ಯಾದೇಃ ನಿರಾಕ್ರಿಯಮಾಣತ್ವಾತ್। ಯುಕ್ತೀನಾಂ ಚ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (66, 797, 872) ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಿದ್ಧತ್ವೇ ಚ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸ್ಯ "ತಮೇತಮವಿದ್ಯಾಖ್ಯಮ್" ಇತ್ಯಾದಿ ವ್ಯರ್ಥಮಾಪದ್ಯೇತ। ನ ಖಲು ಕೋಽಪಿ ವಾದೀ ವದತಿ "ಕೇನಾಪಿ ರೂಪೇಣ ಶರೀರಾದಿಕಮಾತ್ಮನಿ ನಾಧ್ಯಸ್ತಮ್" ಇತಿ। ಯೇನಾಧ್ಯಾಸಮಾತ್ರಮುಪಪಾದ್ಯೇತ। ತಾದಾತ್ಮ್ಯಾಧ್ಯಾಸಂ ಚ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯತ್ಯಾಚಾರ್ಯಃ। ವಿನಾ ಚ ತೇನ ವ್ಯವಹಾರಮುಪಪಾದಯಿಷ್ಯತಿ। (983)

h॥ ಪಞ್ಚಪಾದಿಕೋಕ್ತಕರ್ತೃತ್ವಾರೋಪಪ್ರಕ್ರಿಯಾಭಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಯದಪ್ಯಹಙ್ಕಾರಸ್ಥಂ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಕಂ ತದುಪರಾಗಾದಾತ್ಮನಿ ಚಕಾಸ್ತೀತಿ। ತದಯುಕ್ತಮ್। ಅಹಮ್ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯಾಽತ್ಮವಿಷಯತ್ವಾತ್। ನನು ತಥಾಸತಿ ಸುಪ್ತಾವಪ್ಯಹಮುಲ್ಲೇಖಃ ಸ್ಯಾತ್। ತದಾಽತ್ಮನಃ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತಯಾ ಪ್ರಕಾಶಮಾನತ್ವಾತ್। ನಚಾವಿದ್ಯಾಕಾರ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ತದಾನೀಂ ಪ್ರತೀತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಸುಪ್ತಾವವಿದ್ಯಾಯಾಃ ಸಮುತ್ಪಾಟಿತನಿಖಿಲಪರಿಣಾಮತ್ವೇನ ತದಭಾವಾದಿತಿ। ಮೈವಮ್। ಸುಪ್ತಾವಪ್ಯಹಮವಭಾಸಸ್ಯೇಷ್ಟತ್ವಾತ್। ತಥಾಸತಿ ಸ್ಮರ್ಯೇತ ಹ್ಯಸ್ತನ ಇವಾಹಙ್ಕಾರಃ। ಅನುಭೂತೇ ಸ್ಮೃತಿನಿಯಮಾಭಾವೇಽಪಿ ಸ್ಮರ್ಯಮಾಣಾತ್ಮಮಾತ್ರತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸುಖಮಹಮಸ್ವಾಪ್ಸಮಿತಿ ಸುಪ್ತೋತ್ಥಿತಸ್ಯ ಸ್ವಾಪಸುಖಾನುಭವಪರಾಮರ್ಶದರ್ಶನಾತ್। ತದಾ ವಿಶೇಷತಃ ಸ್ಮರ್ಯೇತೇತಿ ಚೇತ್, ಕಿಂ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ಸ್ಮರಣಮಾಪಾದ್ಯತೇ, ಉತ ವಿಷಯವಿಶೇಷೋಪರಕ್ತಮ್? ಆದ್ಯೇ ತ್ವಿಷ್ಟಾಪಾದನಮ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅವಿಷಯಜನ್ಯತ್ವಾತ್ ಸೌಷುಪ್ತಿಕಸುಖಸ್ಯ। ನಚಾಯಮಸ್ತಿ ನಿಯಮೋ ಯತ್ ಸ್ಮರ್ಯಮಾಣಮಶೇಷಸಮ್ಬನ್ಧಿವಿಶೇಷಸಹಿತಂ ಸ್ಮರ್ಯತ ಇತಿ। ಅತ ಏವ ಮುಖ್ಯಸುಖತದನುಭವೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾದ್ ದುಃಖಾಭಾವವಿಷಯಕತ್ವಕಲ್ಪನಂ ಪರಾಮರ್ಶಸ್ಯಾಪಾಸ್ತಮ್।

ಯತ್ತು "ಅಥಾತೋಽಹಙ್ಕಾರಾದೇಶೋಽಥಾತ ಆತ್ಮಾದೇಶಃ" ಇತ್ಯಾತ್ಮಾಹಙ್ಕಾರಯೋರ್ಭೇದವಚನಮ್, ತದ್ ಭಾಷ್ಯಕೃತೈವ ಅನ್ಯಥಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್।

ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಚ ಸೂತ್ರಕಾರಃ “ಸೈವ ಹಿ ಸತ್ಯಾದಯಃ” ಇತಿ। ಕಥಮನ್ಯಥಾಽಹಙ್ಕಾರಸ್ಯ ಸರ್ವಗತತ್ವಮುಪಪದ್ಯೇತ, “ಮಹಾಭೂತಾನ್ಯಹಙ್ಕಾರಃ” ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತಿಸಿದ್ಧಸ್ತ್ವಹಙ್ಕಾರೋ ಯದ್ಯಪ್ಯಾತ್ಮನೋ ಭಿನ್ನಃ, ತಥಾಽಪಿ ನಾಸಾವಹಂ ಕರ್ತೇತ್ಯುಲ್ಲೇಖವಿಷಯಃ। ತಥಾಸತಿ “ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ” ಇತ್ಯಾದಾವಪಿ ತಥಾತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅತ್ರಾಪಿ ಯಃ ಸ್ಥಾಣುಃ ಸ ಪುರುಷ ಇತಿವದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತದಾ “ಆತ್ಮಾನಮೇವಾವೇತ್”, “ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ” ಇತಿ ನಿರವದ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪ್ಯಹಮುಲ್ಲೇಖದರ್ಶನಾತ್। “ಮಾಮೇವ ಯೇ ಪ್ರಪದ್ಯನ್ತೇ ಮಾಯಾಮೇತಾಂ ತರನ್ತಿ ತೇ” ಇತಿ ಸ್ವಪ್ರಪನ್ನಮಾಯಾನಿರಸನಸಮರ್ಥಸ್ಯೇಶ್ವರಸ್ಯಾಪಿ “ಅಹಂ ಸರ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಭವಃ” ಇತ್ಯಾದ್ಯುಲ್ಲೇಖೋಪಲಮ್ಭಾಚ್ಚ।

ಸ್ಪಷ್ಟ ಏವ ಶಬ್ದತೋಽಪ್ಯನಯೋರ್ಭೇದಃ। ಯತ್ ಪ್ರಕೃತಿಪರಿಣಾಮವಾಚಿ ಮಕಾರಾನ್ತಮವ್ಯಯಮಹಮ್ಪದಂ ನ ಜಾತು ತದಾತ್ಮನಿ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ, ಯಚ್ಚಾಽತ್ಮವಾಚಿ ದಕಾರಾನ್ತಾಸ್ಮಚ್ಛಬ್ದಜಂ ತನ್ನ ಕದಾಚಿದಪಿ ಮಾಯಾಪರಿಣಾಮೇ ಪ್ರಯುಜ್ಯತ ಇತಿ। ತದೇವಂ ಸರ್ವಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪರತ್ವೇ ಶ್ರುತೇರೇವ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗೇನಾಸಾಧಕತ್ವಾಪತ್ತೌ ದುಃಖಾದಿಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾಸಿದ್ಧ್ಯಾ ನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮತತ್ತ್ವಾವೇದಕಮಿತಿ।

h॥ “ತದ್ ವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಗ್ರತೋ ಭವೇತ್’ ಇತ್ಯುಕ್ತಿಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವಗ್ರತ ಇತಿ ಕಥಮ್? “ನೇಹ ನಾನಾ” ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇನಾಽತ್ಮಾತಿರಿಕ್ತಂ ಸಕಲಮಪಿ ಮಿಥ್ಯೇತ್ಯೇಕೈವ ಬುದ್ಧಿರುತ್ಪದ್ಯತೇ। ನಚ ಬುದ್ಧೇರ್ವಿರಮ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರೋಽಸ್ತಿ। ಯಾವತ್ಸ್ವವಿಷಯಗೋಚರಾಯಾ ಏವ ತಸ್ಯಾಃ ಸಮುತ್ಪಾದಾತ್ ತದತಿರಿಕ್ತವ್ಯಾಪಾರಾಭಾವಾದಿತಿ। ಸತ್ಯಮ್। ವಾಕ್ಯೇನ ಸಕೃದೇವ ಜಾತಾಯಾಃ ಸಕಲಮಿಥ್ಯಾತ್ವವಿಷಯಾಯಾ ಬುದ್ಧೇಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾವಧಾರಣಾಯ ಪರೀಕ್ಷಕಬುದ್ಧ್ಯ ಏವ ತದ್ವಿಷಯಂ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ವಿಭಜ್ಯ ಕ್ರಮೇಣಾವಗಾಹನ್ತ ಇತ್ಯದೋಷಃ। ಸಮಾನಮೇತದ್ “ಯಾವಜ್ಜೀವಮಹಂ ಮೌನೀ’ ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಚಿನ್ತಾಯಾಮಿತಿ।

h॥ ಶ್ರುತ್ಯಾದೇರ್ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇ ಸಾಧಕತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ನನು ಶ್ರುತ್ಯಾದೇರ್ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇಽಪಿ ಸಾಧಕತ್ವಂ ಸಮ್ಭವತಿ। ಮಯಾ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಸ್ಯೈವ ಸಾಧಕತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಮಿಥ್ಯಾ ಯಾ ಇತಿ।

ಮಿಥ್ಯಾ ಯಾಃ ಸಾಧಕತ್ವಂ ಚ ನ ಸಿದ್ಧಂ ಪ್ರತಿವಾದಿನಃ॥16॥**

(###sudha --)

ಯಾಃ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿವಾಚೋ ಮಿಥ್ಯಾ ತಾಸಾಮಿತಿ ಯೋಜನಾ। ವಿಭಕ್ತಿಪ್ರತಿರೂಪಕಂ ವಾ “ಮಿಥ್ಯಾಯಾಃ’ ಇತ್ಯವ್ಯಯಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ "ನೇಹ ನಾನಾ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೈಃ ಕಿಂ ಪುಮಾನ್ ನಿಶ್ಚಿತಾದ್ವೈತೋ ಬೋಧ್ಯತೇ, ಉತ ತದ್ವಿಪರೀತಃ? ನಾಽದ್ಯಃ, ವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್ । ದ್ವಿತೀಯಸ್ತು ಸತ್ಯಸ್ಯೈವ ಸಾಧಕತ್ವಮಿತಿ ಮನ್ಯಮಾನೋ ಯದೀದಂ ವಾಕ್ಯಂ ಸಕಲಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯೇತ್, ತದಾ ಸಕಲಾನ್ತರ್ಗತತ್ವಾತ್ ಸ್ವಯಮಪಿ ಮಿಥ್ಯಾ ಸ್ಯಾತ್ । ಯಥಾ "ಶಬ್ದೋಽನಿತ್ಯಃ" ಇತಿ ಶಬ್ದೋಽನಿತ್ಯಃ । ಯದಿಚೈತದ್ ವಾಕ್ಯಂ ಮಿಥ್ಯಾ ಸ್ಯಾತ್, ನ ಕಸ್ಯಾಪ್ಯರ್ಥಸ್ಯ ಸಾಧಕಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯನಿಷ್ಟಪ್ರಸಙ್ಗಂ ಪಶ್ಯನ್ ಕಥಂ ತ್ವದಭ್ಯುಪಗಮಮಾತ್ರೇಣ ಸ್ವತರ್ಕಸ್ಯ ವಿರುದ್ಧತಾಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯೇತೇತಿ ।

ನನು ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಸಾಧಕತ್ವಂ ನಾಮ ಪದಾರ್ಥಸಂಸರ್ಗಪ್ರಮಿತಿಜನಕತ್ವಮ್ । ತತ್ ಕ್ವಚಿತ್ ಪದದೋಷೇಣ ವಿಹನ್ಯತೇ । ಕ್ವಚಿತ್ ಸಙ್ಗತ್ಯಗ್ರಹಣಾತ್, ಕ್ವಾಪಿ ತದ್ವಿಸ್ಮರಣಾತ್, ಕದಾಚಿದಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾದಿವಿರಹಾತ್, ಕುತ್ರಚಿದ್ ವಿಪರೀತಪ್ರತಿಪಾದನೇನ । ತದತ್ರಾಪಿ "ನೇಹ ನಾನಾ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇ ಸಾಧಕತ್ವಾಭಾವಮಾಪಾದಯತಾ ಪದದೋಷಾದ್ಯನ್ಯತಮಮೇವ ಆಪಾದಕಮುಪಾದೇಯಮ್, ಕಿಂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇನ? ತತ್ ಕಿಮವಿದ್ಯಮಾನಸ್ಯಾಪಿ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ನಿರ್ದೋಷಪದಾವಯವತ್ವಾದಿಕಂ ವಿದ್ಯತ ಇತಿ ವಕ್ತುಮುದ್ಯತೋ ಭವಾನ್? ಏವಞ್ಚ ವದತಾ ಭವತಾ ಕಸ್ಮಿಂಶ್ಚನ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನೇಽರ್ಥೇ ವನ್ಧ್ಯಾಸುತವಚನಂ ಪ್ರಮಾಣಯನ್ತಂ ಪ್ರತಿವಾದಿನಂ ಪ್ರತಿ ನೂನಂ ಪದದೋಷಾದಿಕಮೇವೋಪಪಾದ್ಯ ಸಾಧಕತ್ವಂ ದೂಷಯಿಷ್ಯತೇ । ಸ್ವರೂಪಸ್ಯೈವಾಭಾವೇನ ಅಸಾಧಕತ್ವೇ ಸಿದ್ಧೇ ಕಿಂ ತತ್ರ ಚರಮಭಾವಿನ್ಯಾ ಪದದೋಷಾದಿಚಿನ್ತಯಾ? ನಹಿ ಶಬ್ದೇಽವಿದ್ಯಮಾನತ್ವೇನೈವ ಚಾಕ್ಷುಷತ್ವಸ್ಯಾನಿತ್ಯತ್ವಸಾಧಕತ್ವಾಭಾವೇ ಸಿದ್ಧೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿಚಿನ್ತಾ ಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಸಮಂ ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ ।

ನನು ಮಾ ಭೂತ್ ಪ್ರತಿವಾದ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ ತರ್ಕಸ್ಯ ವಿರುದ್ಧತಾ । ವಾದ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ ತು ಭವಿಷ್ಯತಿ । ಮೈವಮ್ । ವಾದಿನಾಽಪಿ ಹಿ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯೇನಾಽತ್ಮಾತಿರಿಕ್ತಸ್ಯಾಖಿಲಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಧಕತ್ವಮಿತಿ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಮ್ । ಸೋಽಪಿ ಹಿ ಪ್ರಾಕ್ ಸಕಲಮಿಥ್ಯಾತ್ವಬೋಧಾತ್ ಪ್ರತಿವಾದಿತುಲ್ಯ ಏವ । ತಥಾಚ ಶ್ರುತೇಃ ಸರ್ವಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವೇ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಸ್ಯೈವ ಸಾಧಕತ್ವಂ ಪ್ರತೀತ್ಯ ತದ್ವಿರೋಧೇನ ತರ್ಕೋ ನಿರಸನೀಯಃ, ತನ್ನಿರಾಸೇ ಚ ಶ್ರುತೇಃ ಸರ್ವಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಮಿತ್ಯನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯಮನುತ್ತೀರ್ಣಃ ಕಥಮಸಾವಪಿ ತರ್ಕಸ್ಯ ವಿರುದ್ಧತಾಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯೇತ?

h ॥ ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ಜ್ಞಾನದ್ವಯಸಮಾಹಾರಾತ್ಮಕವಿಶಿಷ್ಟಜ್ಞಾನೇನ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಸ್ಯ ಸಾಧಕತ್ವಸಾಧನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಥ ಮತಮ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಕಸ್ಯ ಸಾಧಕತ್ವಂ ತಾವದನುಭವಸಿದ್ಧಮ್ । ತನ್ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಚ ಶ್ರುತಿಭಿರ್ಯುಕ್ತಿಭಿಶ್ಚ ಅವಗಮ್ಯತೇ । ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಸ್ಯ ಸಾಧಕತ್ವಮಿತ್ಯೇಷೋಽರ್ಥಃ ಕುತಃ ಸಿದ್ಧ ಇತಿ ಮಾ ವೋಚಃ । ಏಕಜ್ಞಾನಜನಿತಸಂಸ್ಕಾರಸಹಕೃತಸ್ಯೇತರಪ್ರಮಾಣಸ್ಯೈವ ಸುರಭಿ ಚನ್ದನಮಿತಿವದ್ ವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರತ್ಯಯಜನಕತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ । ಅಥವೋಭಯಪ್ರತಿಸನ್ಧಾತುರಾತ್ಮನೋ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾದ್ ದರ್ಶನಸ್ಪರ್ಶನಾಭ್ಯಾಮೇಕಾರ್ಥಗ್ರಹಣವದ್ ವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರತಿಪತ್ತಿರ್ಭವಿಷ್ಯತಿ । ಏವಞ್ಚ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರಮಾಣೇನೈವ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಸ್ಯೈವ ಸಾಧಕತ್ವೇ ಸಿದ್ಧೇ ವಿರುದ್ಧಸ್ತರ್ಕೋ ನ ಮದಭ್ಯುಪಗಮಮಾತ್ರೇಣೇತ್ಯೇತದ್ ದೂಷಯಿತುಂ ವಿಕಲ್ಪೇನ ಪೃಚ್ಛತಿ ತಚ್ಚೇತಿ।

h॥ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಸ್ಯ ಸಾಧಕತ್ವಸಾಧನೇ ಚಕ್ರಕಾಪತ್ತ್ಯಾದಿದೋಷಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ತಚ್ಚ ಮಿಥ್ಯಾಪ್ರಮಾಣೇನ ಸತಾ ವಾ ಸಾಧ್ಯತೇ ತ್ವಯಾ।

ಸತಾ ಚೇದ್ ದ್ವೈತಸಿದ್ಧಿಃ ಸ್ಯಾನ್ನ ಸಿದ್ಧಂ ಚಾನ್ಯಸಾಧನಮ್॥17॥**

(###sudha --)

ತದಿತಿ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಸ್ಯೈವ ಸಾಧಕತ್ವಮ್। ಆತ್ಮಾತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಿವೇತಿ ಚಶಬ್ದಃ। ಸತಾ ವಾ ಪ್ರಮಾಣೇನೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಯದಿದಂ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಸ್ಯೈವ ಸಾಧಕತ್ವಂ ಸಾಧಯಿತುಂ ತ್ವಯಾ ಪ್ರಮಾಣದ್ವಯಸಮಾಹಾರಾತ್ಮಕಂ ಪ್ರಮಾಣಮುಪನ್ಯಸ್ಯತೇ, ತನ್ಮಿಥ್ಯಾ, ಸದ್ ವೇತಿ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಃ।

ಸತ್ತ್ವಪಕ್ಷಂ ದೂಷಯತಿ -- ಸತಾ ಚೇದಿತಿ। ಯದ್ಯಪಿ ಪರೇಣಾಙ್ಗೀಚಿಕೀರ್ಷಿತತ್ವೇನ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾನ್ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವಿಕಲ್ಪಃ ಪ್ರಥಮಂ ಪ್ರಶ್ನಾವಸರೇ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಃ, ತಥಾಽಪಿ ಮಿಥ್ಯಾಸತ್ಯಯೋಃ ಸತ್ಯಮರ್ಥತಃ ಪ್ರಧಾನಮಿತಿ ತತ್ಕ್ರಮೇಣ ದೂಷಣಮ್। ಸತಾ ಚೇದಿತ್ಯತಃ ಪರಂ ಆತ್ಮರೂಪೇಣ ತದನ್ಯೇನ ವೇತಿ ವಿಕಲ್ಪಃ। ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷೇ ವಕ್ಷ್ಯಾಮ (58) ಇತ್ಯಾದ್ಯಪಕ್ಷದೂಷಣಪ್ರತಿಜ್ಞಾನಂ ಚಾಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಮ್। ಆತ್ಮೇತರೇಣ ಸತೇತಿ ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷದೂಷಣಮ್ ದ್ವೈತಸಿದ್ಧಿಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ। ತಥಾಚಾದ್ವೈತಪ್ರತಿಪಾದಕಶ್ರುತೇರುಪಪತ್ತಿವಿರೋಧ ಇತಿ ಹೃದಯಮ್। ನ ಪುನರಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಮಾತ್ರೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಮ್। ಪ್ರಕ್ರಮಾನನುರೂಪತ್ವಾತ್। ಶ್ರುತೇರುಪಪತ್ತಿವಿರೋಧೇನಾದ್ವೈತಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಾಭಾವಸ್ಯ ಪ್ರಕ್ರಾನ್ತತ್ವಾತ್।

ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪಕ್ಷೇ ದೋಷಮಾಹ -- ನ ಸಿದ್ಧಂ ಚೇತಿ। ಚಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣೇ, ತುಶಬ್ದಾರ್ಥೋ ವಾ। ಸತೋಽನ್ಯನ್ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಂ ತು ಸಾಧನಂ ನ ಸಿದ್ಧಮೇವ। ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಸಾಧನತ್ವಂ ನ ಸಿದ್ಧಮೇವೇತಿ ಯಾವತ್।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯೋ ಹಿ ಯನ್ಮಿಥ್ಯಾ ನ ತತ್ ಸಾಧಕಮಿತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ಶ್ರುತೇರ್ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇಽಸಾಧಕತ್ವಂ ಪ್ರಸಞ್ಜಯತಿ, ಸ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಸ್ಯೈವ ಸಾಧಕತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಸಾಧನಾಯೋಪನ್ಯಸ್ತಪ್ರಮಾಣಸ್ಯಾಪಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇಽಸಾಧಕತ್ವಮಾಪಾದಯಿಷ್ಯತ್ಯೇವ। ತಥಾಚಾಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯ ಸಾಧಕತ್ವೇ ಸಿದ್ಧೇ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಸ್ಯೈವ ಸಾಧಕತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಸಿದ್ಧಿಃ, ತತಶ್ಚ ತರ್ಕಸ್ಯ ವಿರುದ್ಧತಾಸಿದ್ಧಿಃ, ತತಶ್ಚಾಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯ ಸಾಧಕತ್ವಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಚಕ್ರಕಪ್ರಸಙ್ಗೇನ ನೈಕಸ್ಯಾಪಿ ಸಿದ್ಧಿರಿತಿ।

h॥ ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ಶ್ರುತೇಃ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಆತ್ಮಾನ್ಯಾಶೇಷಪ್ರಪಞ್ಚಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ

ಉಪಪತ್ತಿವಿರೋಧಪರಿಹಾರೋದ್ಯಮಃ, ತನ್ನಿರಾಸಶ್ಚ ॥

(###sudha --)

ನನುಚ ಶ್ರುತಿಃ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ದುಃಖಾದೇರ್ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ತೀ ಕಥಮುಪಪತ್ತಿವಿರುದ್ಧೇತಿ ಚೇತ್, ಕುತೋಽಯಂ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಸಙ್ಕೋಚಃ? ಸಾಧಕತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಮಾಣಬಲಾದಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಪ್ರಮಿತಂ ವಿಹಾಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವಾದಿನೀ ಕಥಂ ದುಃಖಾದಿಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಪಿ ಪ್ರತಿಪಾದಯೇತ್। ತಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್।

ನನುಚ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧೇನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾಭಾಸೀಕರ್ತುಂ ಮಯೋಪಕ್ರಾನ್ತಮ್। ತೇನೈವ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಾಭಿಧಾನೇ ಕಥಮಿತರೇತರಾಶ್ರಯತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾತ್? ಶ್ರುತೇರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್। ತತಶ್ಚ ತದ್ವಿರುದ್ಧತ್ವೇನ ಶ್ರುತೇರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ। ಹನ್ತ! ತವಾಪಿ ಕಥಮಿತರೇತರಾಶ್ರಯತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾತ್? ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ತದ್ವಿರೋಧೇನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್। ತತಶ್ಚ ಬಾಧಕಾಭಾವೇನ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧಿರಿತಿ। ಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರಬಲತ್ವಾನ್ನೈವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯ ದೂಷ್ಯತ್ವಾತ್। ಸಾಧಯಿಷ್ಯತೇ ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್। (116,883)

h ॥ ಪರೋಕ್ತಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಸ್ಯ ಉಪಪತ್ತಿವಿರುದ್ಧತ್ವವ್ಯುತ್ಪಾದನೇ ನಿಮಿತ್ತಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನುಚಾತ್ರ ಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧಮೇವೋಪನ್ಯಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರಾಬಲ್ಯವ್ಯುತ್ಪಾದನಂ ಕುತೋ ನ ಕೃತಮ್? ಕಿಮುಪಪತ್ತಿವಿರೋಧವ್ಯುತ್ಪಾದನೇನ? ಉಚ್ಯತೇ ಪರೇಣ ಹ್ಯತ್ರಾದ್ವೈತಪರತ್ವೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಙ್ಗಾನುಗುಣತ್ವಂ ಮಹತಾ ಪ್ರಬನ್ಧೇನೋಪಪಾದಿತಮ್। ಅತಸ್ತದ್ವಿರೋಧ ಏವ ಪರಸ್ಯ ವಿಚಾರಾಕೌಶಲಪ್ರಕಟನಾಯ ವ್ಯುತ್ಪಾದಿತಃ। ಉಪಕ್ರಮಾದಿವಿರೋಧಸ್ಯ ಚೈತದುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ತಂ ಚ ವ್ಯುತ್ಪಾದಯಿಷ್ಯಾಮಃ। (884891)

h ॥ "ಸ್ವಾಪ್ನಾರ್ಥಾದೇರ್ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇಽಪಿ ಸಾಧಕತ್ವದರ್ಶನಾತ್ ತರ್ಕಸ್ಯಾಽಭಾಸತಾ'

ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಯಾಃ ಪರಿಹಾರಃ ॥

(###sudha --)

ನನು ಮಾ ಭೂತ್ ತರ್ಕಸ್ಯ ವಿರುದ್ಧತಾ, ತಥಾಽಪಿ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತೋಽಪಿ ಸ್ವಾಪ್ನೋಽರ್ಥಃ ಶುಭಾಶುಭಯೋಃ, ರೇಖಾರೋಪಿತೋ ವರ್ಣೋಽರ್ಥಸ್ಯ, ಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬಂ ಚ ಬಿಮ್ಬಸ್ಯ, ಸ್ಫಟಿಕಲೌಹಿತ್ಯಂ ಚೋಪಧಾನಸನ್ನಿಧಾನಸ್ಯ, ವರ್ಣದೈರ್ಘ್ಯಾದಿಕಂ ಚಾರ್ಥಭೇದಸ್ಯ, ಸವಿತೃಸುಷಿರಪ್ರಭೃತಿ ಚಾರಿಷ್ಟಸ್ಯ ಸಾಧಕಮುಪಲಬ್ಧಮಿತಿ ಪ್ರಶಿಥಿಲಮೂಲತ್ವೇನಾಽಭಾಸತ್ವಮ್।

ಮೈವಮ್। ಯತೋಽತ್ರ, ಯತ್ ಸಾಧಕಂ ನ ತನ್ಮಿಥ್ಯಾ, ಯಚ್ಚ ಮಿಥ್ಯಾ ನ ತತ್ ಸಾಧಕಮ್। ತಥಾಹಿ ಸ್ವಪ್ನಸ್ಯ ತಾವಜ್ಜ್ಞಾನಾರ್ಥರೂಪಸ್ಯ ಸತ್ಯತಾಂ ವಕ್ಷ್ಯತಿ। (922) ರೇಖಾಽಪಿ ವರ್ಣೇ ಪದಮಿವಾರ್ಥೇ ಸಙ್ಕೇತಿತಾ ತಂ ಸ್ಮಾರಯತೀತಿ ನ ಕಿಞ್ಚಿದತ್ರ ಮಿಥ್ಯಾಽಸ್ತಿ। ಅತ ಏವ ರೇಖಾಮುಪಲಭ್ಯ ವರ್ಣಮುಚ್ಚಾರಯನ್ತಿ। ಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬಸ್ಯ ತು ಸತ್ಯತಾ ಪರೇಣಾಪ್ಯಙ್ಗೀಕೃತಾ। ವಿಚ್ಛೇದಸ್ಯಾಪಿ ಸತ್ಯತಾಮುಪಪಾದಯಿಷ್ಯಾಮಃ। (1009) ಸ್ಫಟಿಕಲೌಹಿತ್ಯಮಪ್ಯೇತೇನೈವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್। ದೈರ್ಘ್ಯಾದಯೋಽಪಿ ಧ್ವನಿಷ್ವಿವ ವರ್ಣೇಷ್ವಪಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾ ಏವ। ಅನ್ಯಥಾ ಸ್ವರೇಷ್ವಿವ ವ್ಯಞ್ಜನೇಷ್ವಪಿ ಧ್ವಾನೋಪಧಾನವಶೇನ ದೀರ್ಘಾದಿಪ್ರತಿಭಾಸಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತಥಾವಿಧಧ್ವನಿವ್ಯಂಗ್ಯಂ ವ್ಯಞ್ಜನಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಥಾತ್ವೇ ವರ್ಣೇಷ್ವೇವ ವಿಶೇಷೋಽಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್। ಸ ಏವ ದೈರ್ಘ್ಯಾದಿಪದಾಭಿಧೇಯೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ಸವಿತೃಸುಷಿರಪ್ರಭೃತಿಜ್ಞಾನಮೇವಾರಿಷ್ಟಸೂಚಕಮ್। ವಕ್ಷ್ಯತೇ ಚೈತತ್। (412413) ಏವಮನ್ಯದಪ್ಯೂಹನೀಯಮಿತಿ।

h॥ ಸಿದ್ಧಾನ್ತರೀತ್ಯಾ "ನೇಹ ನಾನಾಸ್ತಿ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಕಥನಮ್, ತತ್ಸಮರ್ಥನಂ ಚ॥

(###sudha --)

ತಸ್ಮಾತ್ ಪದವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣವಿದಾಮಗ್ರೇಸರೇಣ ಪರಮಾಸ್ತಿಕೇನ ಭಗವತಾ ಭಾಷ್ಯಕಾರೇಣೋಕ್ತೋ ಭಗವತಿ ಸ್ವರೂಪಭೇದಾಭಾವ ಏವ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥೋಽವಧೇಯಃ।

ನನ್ವತ್ರಾಪ್ಯನುಪಪತ್ತಿರೇವ। ಯತೋ "ನಾನಾ" ಇತಿ ನಾನಾಭೂತಃ ಪ್ರಪಞ್ಚೋಽಭಿಧೀಯತೇ, ನತು ಭೇದಃ। ತಥಾತ್ವೇ ನಾನಾತ್ವಮಿತಿ ಸ್ಯಾತ್। ಮೈವಮ್। "ಮುಕ್ತೋಪಸೃಪ್ಯವ್ಯಪದೇಶಾತ್" ಇತ್ಯಾದಾವಿವ ಭಾವಪ್ರಧಾನನಿರ್ದೇಶೋಪಪತ್ತೇಃ। ಭವಿತೃಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ನಾನಾಭೂತಾವಯವಗುಣಕರ್ಮಾದಿನಿಷೇಧೇ ನಾನಾತ್ವಮೇವ ನಿಷಿದ್ಧಂ ಭವತಿ। "ಸವಿಶೇಷಣೇ ಹಿ ವಿಧಿನಿಷೇಧೌ ವಿಶೇಷಣಮುಪಸಙ್ಕ್ರಾಮತಃ" ಇತಿ ನ್ಯಾಯಾತ್। ಉಭಯನಿಷೇಧೇ ಗೌರವಾತ್। ವಿಶೇಷಣಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ತದುಪಾದಾನವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್। "ನ ಜೀರ್ಣಮಲವದ್ವಾಸಾಃ ಸ್ನಾತಕಃ ಸ್ಯಾತ್" ಇತ್ಯಾದೌ ದರ್ಶನಾಚ್ಚ। ಅತ ಏವೋಕ್ತಮ್"ವಿಶೇಷ್ಯಂ ನಾಭಿಧಾ ಗಚ್ಛೇತ್ ಕ್ಷೀಣಶಕ್ತಿರ್ವಿಶೇಷಣೇ" ಇತಿ। ಯತ್ ಕ್ವಚಿದ್ ವಿಶಿಷ್ಟವಿಧಿನಿಷೇಧಾಙ್ಗೀಕರಣಂ ತದಗತಿಕತಯೈವ। ಸವಿಶೇಷತ್ವಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ। (199)

ನನ್ವೇವಂಸತ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಪ್ರತಿಷೇಧ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಆಭಾಸಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾತ್। ತಥಾಚ "ನ ಸ್ಥಾನತೋಽಪಿ" ಇತ್ಯಾದ್ಯಧಿಕರಣಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ದರ್ಶಯಿಷ್ಯಾಮಃ। ಪರಸ್ಯೈವ ಸ್ವರ್ಗಾಪೂರ್ವಾದಿನಿಷೇಧೋಽಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾದನುಪಪನ್ನಃ। "ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಮ್" ಇತ್ಯಾದೌ ಸಜಾತೀಯವಿಜಾತೀಯಸ್ವಗತನಾನಾತ್ವನಿಷೇಧಂ ವ್ಯಾಕುರ್ವತಾ ಭವತಾಽಪಿ ಸಮಾಧಾತವ್ಯಮೇತತ್।

h॥ ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ಶ್ರುತ್ಯಾದೇಃ ಸತ್ಯತ್ವಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಅಸಾಧಕತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಮಭಿಧಾಯ ಪ್ರಮಾಣಸದಸತ್ತ್ವಸ್ಯ ಕಥೋಪಯೋಗಿತ್ವಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಯಥಾ ಭವತೋ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಸ್ಯ ಸಾಧಕತ್ವಂ ನ ಸಮ್ಮತಮ್, ತಥಾ ಮಮ ಸತ್ಯಸ್ಯ ಸಾಧಕತ್ವಂ ನ ಸಮ್ಮತಮ್। ಚೈತನ್ಯಾತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಸತ್ಯತಾನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ಚೈತನ್ಯಸ್ಯ ಚ ಕ್ರಿಯಾವೇಶಶೂನ್ಯಸ್ಯ ಸಾಧಕತ್ವಾಯೋಗಾತ್। ತತ್ರ ಯಥಾ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಸ್ಯ ಸಾಧಕತ್ವಾನಭ್ಯುಪಗಮೇನ ಶ್ರುತೇರ್ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇಽಸಾಧಕತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾನ್ನ ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸಾಧಕತೇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಾ, ಏವಂ ಮಯಾಽಪಿ ಸತ್ಯಸ್ಯ ಸಾಧಕತ್ವಮನಭ್ಯುಪಗಚ್ಛತಾ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ ಏವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವೇ ಸಾಧಕತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾತ್, ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ತು ತ್ವಯೈವ ನೋಪೇಯತೇ, ತತಶ್ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯಾಪಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಬನ್ಧಸತ್ಯತ್ವಸಾಧಕತ್ವಾಭಾವಾತ್ “ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಪಿ ಬನ್ಧಸ್ಯ ನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧತಃ” ಇತ್ಯನುಪಪನ್ನಮಿತಿ। ಏವಞ್ಚ ಪ್ರಥಮಮೇವ ಮತಿಕರ್ದಮೇ ಕಥಾರಮ್ಭಣಮಶಕ್ಯಮಾಪದ್ಯೇತ। ತೇನಾವಿಚಾರ್ಯೈವ ತಾವತ್ ಪ್ರಮಾಣಸದಸತ್ತ್ವಂ ವಿಚಾರ ಆರಬ್ಧವ್ಯ ಇತಿ।

h॥ ಮಾಯಾವಾದಿಭಿರಪಿ ಸತ್ಯಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಅಜ್ಞಾನಸಾಧಕತ್ವಮಙ್ಗೀಕೃತಮಿತ್ಯುಲ್ಲಿಖ್ಯ ಸತ್ಯಸ್ಯ ಸಾಧಕತ್ವಮುಭಯಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಮಿತ್ಯುಪಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಮೈವಮ್। ದುಃಖಾದಿಸತ್ಯತಾಗ್ರಾಹಿಣಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವೇಽಪ್ಯವಿರೋಧಾತ್। ಸತಃ ಸಾಧಕತ್ವಂ ಮಯಾ ನ ಸ್ವೀಕೃತಮಿತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಚೇತ್, ತತ್ರಾಽಹ -- ಸಾಧಕತ್ವಮಿತಿ।

ಸಾಧಕತ್ವಂ ಸತಸ್ತೇನ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ಸಿದ್ಧಿಮಿಚ್ಛತಾ।

ಸ್ವೀಕೃತಂ ಹಿ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।18॥**

(###sudha --)

ತೇನ ಮಾಯಾವಾದಿನಾ। ಭಾವರೂಪಾಜ್ಞಾನಸ್ಯೇತಿ ಶೇಷಃ। ಹಿಶಬ್ದೋ ಹೇತೌ। ಪ್ರಸಿದ್ಧಿದ್ಯೋತಕೋ ವಾ।

ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ಖಲು ಭಾವರೂಪಾಜ್ಞಾನಂ ಸಿಷಾಧಯಿಷತಾ “ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ತಾವದಹಮಜ್ಞೋ ಮಾಮನ್ಯಂ ಚ ನ ಜಾನಾಮೀತ್ಯಪರೋಕ್ಷಾವಭಾಸದರ್ಶನಾತ್” ಇತ್ಯಾದಿನಾ ತತ್ಸಾಧನಾಯ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಪ್ರಮಾಣಮಙ್ಗೀಕೃತಮ್। “ಆಶ್ರಯಪ್ರತಿಯೋಗಿಜ್ಞಾನಭೂತಮಪಿ ಸಾಕ್ಷಿಚೈತನ್ಯಮ್” ಇತ್ಯಾದ್ಯುತ್ತರವಾಕ್ಯೇನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿತ್ವಾವಗಮಾತ್। ಏವಞ್ಚ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ಅಜ್ಞಾನಸಿದ್ಧಿಮಿಚ್ಛತಾ ಪರೇಣ ಸತಃ ಸಾಧಕತ್ವಂ ಸ್ವೀಕೃತಮೇವ। ಸಾಕ್ಷಿಚೈತನ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾತ್। ಅತೋ ಮಯಾ ಸತಃ ಸಾಧಕತ್ವಂ ನಾಙ್ಗೀಕೃತಮಿತಿ ನ ಶಕ್ಯತೇ ವಕ್ತುಮ್। ಅಸ್ಮಾಭಿರಪಿ ದುಃಖಾದಿಬನ್ಧಸತ್ಯತಾಯಾಂ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೇವೋಪನ್ಯಸ್ತಮಿತಿ ಹೃದಯಮ್। (889)

ಅಜ್ಞಾನವಶಾದೇವ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಸಾಧಕತ್ವಂ ಮಯಾಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ನ ಸ್ವತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಇತರೇತರಾಶ್ರಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನ ಖಲು ಸಾಕ್ಷ್ಯವಭಾಸಾದನ್ಯಾಽಜ್ಞಾನಸತ್ತಾ ತವಾಸ್ತಿ। ತತೋಽಜ್ಞಾನೇ ಸತಿ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಸಾಧಕತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ, ತಸ್ಯಾಂ ಚಾಜ್ಞಾನಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಕಥಂ ನೇತರೇತರಾಶ್ರಯತ್ವಮ್? ದ್ವಯೋರನಾದಿತ್ವಾನ್ನೈವಮಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹ್ಯಜ್ಞಾನವಶಾದಿತಿ ರಿಕ್ತಂ ವಚಃ। ನಹಿ ಸರ್ವಥಾ ಯದ್ ಯನ್ನಾಪೇಕ್ಷತೇ ತತ್ ತದಧೀನಮಿತಿ ಯುಜ್ಯತೇ। ಅಪೇಕ್ಷಾಯಾಂ ತು ಪರಸ್ಪರಾಶ್ರಯಾನುತ್ತಾರಃ।

h॥ ಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್, ಮಾಯಾವಾದಿಮತೇ ನಿರ್ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಸಾಧಕತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಸ್ಯಾನುಪಪನ್ನತ್ವವ್ಯುತ್ಪಾದನಮ್॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ತದೇವಮುಭಯವಾದಿಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಸ್ವಮತೇಽಸ್ತೀತಿ ದರ್ಶಯಿತುಂ ಸತ್ಯಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಣೋಽಜ್ಞಾನಸಾಧಕತ್ವಂ ಪರಾಭ್ಯುಪಗತಮುಪನ್ಯಸ್ತಮ್। ಸಾಮ್ಪ್ರತಂ ಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ ತದಪಿ ನೋಪಪದ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹ -- ಅವಿಶೇಷಸ್ಯೇತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ಅವಿಶೇಷಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯಾ ಸಾಧಕತಾ ಪುನಃ॥18॥**

(###sudha --)

ಭಾವರೂಪಮಜ್ಞಾನಮನಿಚ್ಛನ್ತಂ ಪ್ರತಿ ಹಿ ತತ್ರ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಪ್ರಮಾಣಮುಪನ್ಯಸ್ತಮ್। ನಚ ತದುಚಿತಮ್। ಸಾಕ್ಷಿಣೋಽಶೇಷವಿಶೇಷವಿಧುರತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಅವಿಶೇಷಸ್ಯ ಸಾಧಕತಾ ತು ಪರಂ ಪ್ರತಿ ತ್ವಯಾ ಸಾಧ್ಯೈವ। ನತು ಸಿದ್ಧಾ। ಯತ್ ಸಾಧಕಂ ಕರಣಂ ವಾ, ಫಲಂ ವಾ ನಿತ್ಯಂ ವಾ ಜ್ಞಾನಮ್, ತತ್ ಸರ್ವಂ ಜಾತ್ಯಾದಿವಿಶೇಷವತ್। ಯಚ್ಚ ನಿರ್ವಿಶೇಷಂ ಶಶವಿಷಾಣಾದಿ ನ ತತ್ ಸಾಧಕಮಿತಿ ಪರೇಣ ನಿಯಮಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ನಹ್ಯಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಸಾಧಕಭಾವಂ ಕಸ್ಯಾಪ್ಯರ್ಥಸ್ಯ ಸಾಧನಾಯ ಉಪನ್ಯಾಸಮರ್ಹತಿ, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್।

ನನು ಪ್ರಮಾಣಂ ವಸ್ತುಸಿದ್ಧಾವುಪಯುಜ್ಯತೇ। ತತ್ಸವಿಶೇಷತ್ವಂ ತು ಕಿಮರ್ಥಮಿತಿ ಚೇತ್, ಸತ್ಯಮ್। ನಿರ್ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವ ನೋಪಪದ್ಯತ ಇತಿ ತದರ್ಥಮೇವ ವಿಶೇಷಾನುಸರಣಮ್। ನಹಿ ಸಾಧಕತಮತ್ವಾದಿವಿಶೇಷಾಭಾವೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಶಕ್ಯನಿರ್ವಾಹಮ್। ಸಾಕ್ಷಿಣ್ಯಾರೋಪಿತತಯೈವಾಜ್ಞಾನಂ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ನ ತತೋಽತಿರಿಕ್ತಂ ಸಾಧಕತ್ವಂ ತಸ್ಯೇತಿ ಚೇತ್, ನ ತರ್ಹಿ ಸುತರಾಂ ಸಾಕ್ಷಿಣಾಽಜ್ಞಾನಸಿದ್ಧಿಃ। ಪ್ರಕಾಶಾಶ್ರಯಂ ತಮಃ ಪ್ರಕಾಶೇನೈವ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯಾವಿಶೇಷವಾದಿನಾ ಭವತಾ ಪರಂ ಪ್ರತ್ಯುಪಪಾದಯಿತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್।

ಕಿಞ್ಚಾಜ್ಞಾನಮಾರೋಪಿತಮಪಿ ಸಾಕ್ಷಿಣೋ ವಿಷಯಃ, ನವಾ? ಆದ್ಯೇ ವಿಷಯಿತ್ವಂ ಸಾಕ್ಷಿಣ್ಯಾಪತಿತಮ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ಸಾಕ್ಷಿತ್ವಮೇವಾನುಪಪನ್ನಮ್। “ಸಾಕ್ಷಾದ್ ದ್ರಷ್ಟರಿ ಸಞ್ಜ್ಞಾಯಾಮ್” ಇತಿ ನಿರ್ವಚನಾಸಮ್ಭವಾತ್। ಅತದ್ವಿಷಯೇಣ ತತ್ಸಿದ್ಧಿರಲೌಕಿಕೀ। ನಿರ್ವಿಶೇಷಸ್ಯಾಪ್ಯಜ್ಞಾನವಶಾತ್ ಸಾಕ್ಷಿತ್ವಮಿತಿ ಚ ನಿರಸ್ತಮ್।

h॥ ನಿರ್ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಸಾಧಕತ್ವಸಾಧನೇಽನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯಾದಿದೋಷಃ॥

(###sudha --)

ಯಸ್ತು ವೈಯಾತ್ಯಾದ್ ಬ್ರವೀತಿ ಸಿದ್ಧಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿವ ಸಾಧ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಪಿ ಪ್ರಮಾಣಂ ಪ್ರಯೋಗಾರ್ಹಮೇವ। ಅನ್ಯಥಾ ಶಬ್ದಾನಿತ್ಯತ್ವೇ ಕೃತಕತ್ವಮುಪನ್ಯಸ್ಯ ಪರೇಣಾನ್ಯತರಾಸಿದ್ಧಾವುದ್ಭಾವಿತಾಯಾಂ ತತ್ಸಾಧನಸ್ಫೂರ್ತಿಮತಾಽಪಿ ತೂಷ್ಣೀಂ ಭವಿತವ್ಯಮ್। ಅಹಂ ಚಾವಿಶೇಷಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಸಾಧಕತ್ವಂ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತೌ ಸಾಧಯಿಷ್ಯಾಮೀತಿ। ಸ ಪ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ ಕಿಂ ಸವಿಶೇಷೇಣ ಪ್ರಮಾಣೇನೈತತ್ ಸಾಧ್ಯತೇ, ಉತಾವಿಶೇಷೇಣೇತಿ? ನಾಽದ್ಯಃ, ತಸ್ಯ ತವ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾತ್। ಪರೇಣ ಚೋಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ ತಸ್ಯ ಸಾಧಕತ್ವಾನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ಅತೋ ದ್ವಿತೀಯ ಏವಾಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯ ಇತ್ಯಾಹ -- ತಚ್ಚೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತಚ್ಚಾವಿಶೇಷಮಾನೇನ ಸಾಧ್ಯಮಿತ್ಯನವಸ್ಥಿತಿಃ।

ಕಿಮತಃ? ಇದಂ ತತಃ ತದವಿಶೇಷಪ್ರಮಾಣಂ ಕಿಂ ಸಾಕ್ಷಿ, ಉತಾನ್ಯತ್? ಆದ್ಯೇಽನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಮ್। ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಸಾಧಕತ್ವಸಿದ್ಧಾವವಿಶೇಷಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಧಕತ್ವಮಿತ್ಯೇಷೋಽರ್ಥಃ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ, ತತ್ಸಿದ್ಧೌ ಚ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಸಾಧಕತ್ವಸಿದ್ಧಿರಿತಿ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ತದಭಾವಾತ್। ಅವಿಶೇಷಾನ್ತರಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ದೂಷಣಮಾಹ ಇತ್ಯನವಸ್ಥಿತಿರಿತಿ। ತಸ್ಯಾಪಪ್ಯವಿಶೇಷಸ್ಯ ಸಾಧಕತ್ವಮವಿಶೇಷಪ್ರಮಾಣೇನೈವ ಸಾಧ್ಯಮಿತ್ಯುಪಪಾದನಮಿತಿಶಬ್ದೇನ ಸೂಚಯತಿ।

h ll ಭಾಷ್ಯಕಾರೀಯನಪುಂಸಕಲಿಙ್ಗಪ್ರಯೋಗಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ ll

(###sudha --)

ನನು ಚಾವಿಶೇಷಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯಾ ಸಾಧಕತೇತಿ ಪ್ರಕೃತಮ್, ಅತಃ ಸಾ ಚೇತಿ ಪರಾಮರ್ಶೋ ಯುಕ್ತಃ। ಸತ್ಯಮ್। ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರಾಗ್ ಯನ್ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಧಕತ್ವಂ ಪ್ರಮಾಣವಿಕಲ್ಪನಿರಾಕರಣೇನ ನಿರಸ್ತಮ್, ತತ್ ಸವಿಶೇಷತ್ವಾದಿವಿಕಲ್ಪನಿರಾಕರಣೇನಾಪಿ ನಿರಾಕರಣೀಯಮಿತಿ ಸೂಚನಾಯ ಸಾಮಾನ್ಯೇ ನಪುಂಸಕನಿರ್ದೇಶಃ। ಏತೇನ ಪ್ರಾಗ್ ವಿಕಲ್ಪಿತಃ "ಸತಾ ಆತ್ಮಭೂತೇನ' ಇತಿ ಪಕ್ಷೋಽಪಿ ನಿರಸ್ತೋ ವೇದಿತವ್ಯಃ।

h ll ಉಕ್ತಾರ್ಥೋಪಸಂಹಾರಃ ll

(###sudha --)

ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಯದೀತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಂ ಪ್ರಸಙ್ಗಮುಪಸಂಹರತಿ --ಅನಙ್ಗೀಕುರ್ವತಾಮಿತಿ।

ಅನಙ್ಗೀಕುರ್ವತಾಂ ವಿಶ್ವಸತ್ಯತಾಂ ತನ್ನ ವಾದಿತಾ ll19 ll**

(###sudha --)

ಯಸ್ಮಾದೇವಂ ನ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಸ್ಯ ಸಾಧಕತ್ವಮ್, ತತ್ ತಸ್ಮಾದ್ ವಿಶ್ವಸತ್ಯತಾಮನಙ್ಗೀಕುರ್ವತಾಮಾತ್ಮಾತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತಾಂ "ನೇಹ ನಾನಾ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಮಪಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪ್ರಸಕ್ತ್ಯಾ ನ ವಾದಿತಾ ನ ಸಾಧಕತಾ ಸ್ಯಾತ್। ತದ್ವಾಕ್ಯಸ್ಯೇತಿ ಪ್ರಕೃತಮೇಕವಚನಂ ಸಮೂಹವಿಷಯಮಿತಿ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಮುಪಸಂಹಾರೇ ಬಹುವಚನಮ್।

h ll ಸರ್ವಮಿಥ್ಯಾತ್ವವಾದಿನಾಂ ಮಾಯಾವಾದಿಪ್ರಭೃತೀನಾಂ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ಯತ್ವಾನಙ್ಗೀಕಾರೇ ವಾದಿತ್ವಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಅಥವಾಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾನ್ತರಾಭಿಧಾನಮೇತತ್। ತಥಾಹಿ ಯದಿ ಚೈತನ್ಯಾತಿರಿಕ್ತಂ ಸಮಸ್ತಂ ಮಿಥ್ಯಾ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಸಮಸ್ತಾನ್ತರ್ಗತಂ ಕಥಾವ್ಯವಹಾರಾಙ್ಗಭೂತಂ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಕಮಪಿ ಮಿಥ್ಯಾ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾ ಚ ವಿಶ್ವಸತ್ಯತಾಮನಙ್ಗೀಕುರ್ವತಃ, ತನ್ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಙ್ಗೀಕುರ್ವತೋ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಮಾಯಾವಾದಿನೋ ನಿರುಪಾಯಸ್ಯ ಕಥಕತಾ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಕುತಃ? ತತ್ ತಸ್ಮಾದುಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಸ್ಯ ಸಾಧನಬಾಧನಾಙ್ಗತಾಯೋಗಾದಿತಿ। ವಿಶ್ವಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಙ್ಗೀಕುರ್ವತಾಮಪಿ ಚಾರ್ವಾಕಾಣಾಂ ಬೌದ್ಧಾನಾಂ ಚ ವಾದಿತ್ವೋಪಲಮ್ಭಾದ್ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತೇಷಾಮಪ್ಯಾಪಾದನವಿಷಯತ್ವಾತ್। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಅನಙ್ಗೀಕುರ್ವತಾಂ ಚಾರ್ವಾಕಬೌದ್ಧಮಾಯಾವಾದಿನಾಮಿತಿ। ಅನ್ಯಥಾ ತ್ವಯಾ ತೇನೇತ್ಯೇಕವಚನಸ್ಯ ಪ್ರಸ್ತುತತ್ವಾದನಙ್ಗೀಕುರ್ವತ ಇತ್ಯವಕ್ಷ್ಯತ್।

ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರಮಾಣಬಾಧಃ। ಚಾರ್ವಾಕಾದೀನಾಂ ವಾದಿತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಮೈವಮ್। ವಾದಿತ್ವಾಭಾವಸ್ಯ ಅತ್ರಾಽಪಾದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್। ಸಾಧನಸ್ಯ ಹಿ ಪ್ರಮಾಣಬಾಧೋ ದೂಷಣಮ್। ನತ್ವಾಪಾದನಸ್ಯ। ತಸ್ಯಾನಿಷ್ಟವಿಷಯತ್ವಾತ್। ಅನಿಷ್ಟಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಪರಿತ್ಯಾಗಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕಸ್ವೀಕಾರರೂಪತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಮಾತ್ರೋಚ್ಛೇದಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತ್ಯಾಶಯವಾನುಕ್ತಸ್ಯ ಪ್ರಸಙ್ಗತ್ವಂ ಸ್ಫುಟೀಕರ್ತುಂ ವಿಪರ್ಯಯಪರ್ಯವಸಾನಮಾಹ ತಸ್ಮಾದಿತಿ।

ತಸ್ಮಾದ್ ವ್ಯವಹೃತಿಃ ಸರ್ವಾ ಸತ್ಯೇತ್ಯೇವ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಾ।

ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಮೇತಸ್ಮಾತ್ ಸತ್ಯಮಿತ್ಯೇವ ಚಾಽಗತಮ್ ॥20॥**

(###sudha --)

ಯಸ್ಮಾದಸ್ತಿ ಪರಸ್ಯ ವಾದಿತ್ವಾಭಿಮಾನಸ್ತಸ್ಮಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಯುಷ್ಮದಸ್ಮದಿತ್ಯಾದಿಪೂರ್ವೋತ್ತರಪಕ್ಷಬಲಾಬಲಚಿನ್ತಾ ನ ಸ್ಯಾತ್। ವ್ಯವಹ್ರಿಯತೇಽನಯೇತಿ ವ್ಯವಹೃತಿಃ। ಕಥಾಙ್ಗಭೂತಪ್ರಮಾಣಾದೀತಿ ಯಾವತ್। ಪ್ರಮಾಣಾದೀನಾಂ ಕಥಾವ್ಯವಹಾರಕಾರಣತ್ವಾತ್, ಕಾರಣಾಭಾವೇ ಚ ಕಾರ್ಯಾಭಾವಸ್ಯ ಸುಲಭತ್ವಾತ್ ಸುಸ್ಥೋಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಮೂಲಭೂತಃ ಪ್ರತಿಬನ್ಧ ಇತಿ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಂ ಪ್ರಮಾಣಾದೀತಿ ರೂಢಪದಪರಿತ್ಯಾಗೇನ ವ್ಯವಹೃತಿರಿತಿ ಯೌಗಿಕಪದೋಪಾದಾನಮ್।

ಅಸ್ತು ಕಥಾಙ್ಗಭೂತಪ್ರಮಾಣಾದಿವ್ಯವಹಾರಸ್ಯ ಸತ್ಯತಾ, ದುಃಖಾದಿಬನ್ಧಸ್ಯ ತು ಕಿಮಾಯಾತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಮಿತಿ। ಏತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಮಾಣಾದಿವ್ಯವಹಾರಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವಾತ್। ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಂ ವ್ಯವಹಾರವಿಷಯೋ ದುಃಖಾದಿ। ಚಶಬ್ದೋ ನ ಕೇವಲಂ ವ್ಯವಹಾರೋ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಂ ಚೇತಿ ಸಮ್ಬುಧ್ಯತೇ। ನಹಿ ಪ್ರಮೇಯಂ ನಾಸ್ತಿ, ಅಸ್ತಿ ಚ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಸಮ್ಭವತಿ, ವ್ಯಾಘಾತಾದಿತ್ಯರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದನಾಯ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್।

h॥ ಖಣ್ಡನಕೃತಾ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ಕಾರಣಾಭಾವಂ ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯ ತಸ್ಯ ಕಥೋಪಯೋಗಿತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್॥

(###sudha --)

ಯದತ್ರೋಕ್ತಮ್, "ಪ್ರಮಾಣಾದೀನಾಂ ಸತ್ತ್ವಂ ಯದಭ್ಯುಪೇಯಂ ಕಥಕೇನ, ತತ್ ಕಸ್ಯ ಹೇತೋಃ? ಕಿಂ ವಾಗ್ವ್ಯವಹಾರಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾಭ್ಯುಪಗಮವ್ಯಾಪ್ತತ್ವೇನ ತದಭಾವೇ ಪ್ರವರ್ತಯಿತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್, ಅಥ ಕಥಕಪ್ರವರ್ತನೀಯವಾಗ್ವ್ಯವಹಾರಂ ಪ್ರತಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಹೇತುಭಾವಾತ್, ಉತ ಲೋಕಸಿದ್ದತ್ವಾತ್, ಅಥವಾ ತದನಭ್ಯುಪಗಮಸ್ಯ ತತ್ವನಿರ್ಣಯವಿಜಯಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಕತ್ವಾತ್?

h || ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾಭ್ಯುಪಗಮವಾಗ್ವ್ಯವಹಾರಯೋರ್ವ್ಯಾಪ್ತಿನಿರಾಕರಣಮ್ ||

(###sudha --)

ಆದ್ಯೇಽಪಿ ಕಿಂ ವ್ಯವಹಾರಮಾತ್ರಂ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾಭ್ಯುಪಗಮವ್ಯಾಪ್ತಮ್, ಉತ ಸಾಧನಬಾಧನಕ್ಷಮೋ ವ್ಯವಹಾರಃ। ನ ಪ್ರಥಮಃ, ತದನಭ್ಯುಪಗಚ್ಛತೋಽಪಿ ಚಾರ್ವಾಕಮಾಧ್ಯಮಿಕಾದೇರ್ವಾಗ್ವಿಸ್ತರಾಣಾಂ ಪ್ರತೀಯಮಾನತ್ವೇನ ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ತಸ್ಯೈವಾನಿಷ್ಪತ್ತೌ ಭವತಸ್ತನ್ನಿರಾಸಪ್ರಯಾಸಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ತಸ್ಯಾಪಿ ಪಕ್ಷತ್ವೇ ಬಾಧಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ಬಾಧತಾದವಸ್ಥ್ಯಮ್। ಮಮ ಸತ್ತಾನಭ್ಯುಪಗಮಸ್ಯಾನುಭವಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಹೇತುಶ್ಚ ತವಾಸಿದ್ಧಃ। ಸಿದ್ಧತ್ವೇ ವಾ ಸಿದ್ಧಂ ಮಮ ಸಮೀಹಿತಮ್। ವ್ಯತಿರೇಕೇ ಚ ಸದ್ವಚನಾಭಾಸಲಕ್ಷಣಯೋಗಿತ್ವಮುಪಾಧಿಃ। ಯತೋಽಭ್ಯುಪಗಮ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಮಾಣಸತ್ತಾಂ ಪ್ರವರ್ತಿತಾ ಮತಾನ್ತರಾನುಸಾರಿಭಿರ್ವ್ಯವಹಾರಾ ಅಭ್ಯುಪಗತಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತೈರ್ಮತಾನ್ತರಾನುಸಾರಿಭಿರಪರೈಃ ಸಾಧನಾದ್ಯಕ್ಷಮಾ ಇತಿ ಕಥ್ಯನ್ತೇ। ತೇನ ಜ್ಞಾಯತೇ ವ್ಯವಹಾರಸ್ಯ ಸಾಧನಾದ್ಯಕ್ಷಮತಾಯಾಂ ಸದ್ವಚನಾಭಾಸಲಕ್ಷಣಯೋಗಿತ್ವಮೇವ ಪ್ರಯೋಜಕಮ್। ನತು ಸತ್ತಾನಭ್ಯುಪಗಮ ಇತಿ।

ನನು ಯದಿ ಪ್ರಮಾಣಾದೀನಿ ನ ಸನ್ತಿ, ತದಾ ವ್ಯವಹಾರ ಏವ ಧರ್ಮೀ ಕಥಂ ಸಿದ್ಧ್ಯೇತ್? ದೂಷಣಾದಿವ್ಯವಸ್ಥಾ ವಾ ಕಥಂ ಸ್ಯಾತ್? ಸರ್ವವಿಧಿನಿಷೇಧಾನಾಂ ಪ್ರಮಾಣಾಧೀನತ್ವಾತ್। ಮೈವಮ್। ನ ಬ್ರೂಮೋ ವಯಂ ನ ಸನ್ತಿ ಪ್ರಮಾಣಾದೀನೀತಿ ಸ್ವೀಕೃತ್ಯ ಕಥಾಽಽರಭ್ಯೇತಿ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಸನ್ತಿ ನ ಸನ್ತಿ ಪ್ರಮಾಣಾದೀನೀತ್ಯಸ್ಯಾಂ ಚಿನ್ತಾಯಾಮುದಾಸೀನ್ಯೈರ್ಯಥಾ ಸ್ವೀಕೃತ್ಯ ತಾನಿ ಭವತಾ ವ್ಯವಹ್ರಿಯನ್ತೇ ತಥಾ ವ್ಯವಹಾರಿಭಿರೇವ ಕಥಾ ಪ್ರವರ್ತ್ಯತಾಮಿತಿ।

ಕಿಞ್ಚ ಕೀದೃಶೀಂ ಮರ್ಯಾದಾಮವಲಮ್ಬ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಾಯಾಂ ಕಥಾಯಾಮಿದಂ ದೂಷಣಮುಕ್ತಂ ಭವತಾ? ಕಿಂ ಪ್ರಮಾಣಾದೀನಾಂ ಸತ್ತ್ವಮುಪಗಮ್ಯೋಭಾಭ್ಯಾಂ ವಾದಿಪ್ರತಿವಾದಿಭ್ಯಾಂ ಪ್ರವರ್ತಿತಾಯಾಮ್, ಉತಾಸತ್ತ್ವಮಭ್ಯುಪೇತ್ಯ, ಅಥೈಕೇನ ಸತ್ತ್ವಮಪರೇಣ ಚಾಸತ್ತ್ವಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಅಭ್ಯುಪಗತಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯೇತಾದೃಕ್ಪರ್ಯನುಯೋಗಾನವಕಾಶಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಸ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯಾಪತ್ತೇಃ। ನ ತೃತೀಯಃ, ತಥೈವ ಕಥಾನ್ತರಪ್ರಸಕ್ತೇಃ। ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತ್ವಾಸತ್ತ್ವಾಭ್ಯುಗಮೌದಾಸೀನ್ಯೇನ ವ್ಯವಹಾರನಿಯಮೇ ಸಮಯಂ ಬದ್ಧ್ವಾ ಪ್ರವರ್ತಿತಾಯಾಂ ಕಥಾಯಾಂ ಭವತೇದಂ ದೂಷಣಮುಕ್ತಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ತಥಾಚ ವ್ಯಾಘಾತಃ।

ನಚ ವಾಚ್ಯಂ ನೇದಂ ದೂಷಣಂ ಪ್ರತಿವಾದಿನಂ ಪ್ರತ್ಯುಚ್ಯತೇ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಶಿಷ್ಯಾದಯಃ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾನಭ್ಯುಪಗನ್ತುಃ ಕಥಾನಧಿಕಾರಂ ಜ್ಞಾಪ್ಯನ್ತ ಇತಿ। ಯತಃ ಶಿಷ್ಯಾದೀನ್ ಪ್ರತ್ಯಪಿ ಚಾರ್ವಾಕಾದೇರ್ದೋಷೋಽಯಮಿತ್ಯೇವಾಭಿಧಾತವ್ಯಮ್। ಕಥಞ್ಚ ತಥಾ ಸ್ಯಾತ್? ತಸ್ಯ ಕಥಾಪ್ರವೇಶಾಪ್ರವೇಶಯೋಸ್ತದ್ಬೋಧಾಕ್ಷಮತ್ವಾತ್। ಕಥಾಯಾಮೇವ ಹಿ ನಿಗ್ರಹಃ।

h || ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾಭ್ಯುಪಗಮಸ್ಯ ಕಥಕಪ್ರವರ್ತನೀಯವಾಗ್ವ್ಯವಹಾರಂ ಪ್ರತಿ ಹೇತುತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್ ||

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಸ್ಯಾದಪ್ಯೇವಂ ಯದಿ ಕಥಕಪ್ರವರ್ತನೀಯವಾಗ್ವ್ಯವಹಾರಂ ಪ್ರತಿ ಹೇತುತ್ವಾತ್ ಪ್ರಮಾಣಾದೀನಾಂ ಹೇತುತಾ ತತ್ಸತ್ತಾನಭ್ಯುಪಗಮೇ ನಿವರ್ತೇತ। ನತ್ವೇವಂ ಸಮ್ಭವತಿ। ತಥಾಸತಿ ತತ್ಸತ್ತಾನಭ್ಯುಪಗನ್ತೄಣಾಂ ವಾಗ್ವ್ಯವಹಾರಸ್ವರೂಪಮೇವ ನ ನಿಷ್ಪದ್ಯೇತ। ಹೇತ್ವನುಪಪತ್ತೇಃ।

ಅಥ ಮನ್ಯಸೇ ಕಥಕವಾಗ್ವ್ಯವಹಾರಂ ಪ್ರತಿ ಹೇತುತ್ವಾತ್ ಪ್ರಮಾಣಾದೀನಾಂ ಸತ್ತ್ವಮ್, ಸತ್ತ್ವಾಚ್ಚಾಭ್ಯುಪಗಮೋ ಯತ್ ಸತ್ ತದಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತ ಇತಿ ಸ್ಥಿತೇರಿತಿ। ಮೈವಮ್। ಕಯಾಽಪಿ ನಿಯಮಸ್ಥಿತ್ಯಾ ಪ್ರವೃತ್ತಾಯಾಂ ಕಥಾಯಾಂ ಕಥಕವಾಗ್ವ್ಯವಹಾರಂ ಪ್ರತಿ ಹೇತುತ್ವಾತ್ ಪ್ರಮಾಣಾದೀನಾಂ ಸತ್ತ್ವಂ ಸತ್ತ್ವಾಚ್ಚಾಭ್ಯುಪಗಮೋ ಭವತಾ ಪ್ರಸಾಧ್ಯಃ। ಕಥಾತಃ ಪೂರ್ವಂ ತು ತತ್ತ್ವಾವಧಾರಣಂ ಪರಪರಾಜಯಂ ವಾಽಭಿಲಷದ್ಭ್ಯಾಂ ಕಥಕಾಭ್ಯಾಂ ಯಾವತಾ ವಿನಾ ತದಭಿಲಷಿತಂ ನ ಪರ್ಯವಸ್ಯತಿ ತಾವದನುರೋದ್ಧವ್ಯಮ್। ತಚ್ಚ ವ್ಯವಹಾರನಿಯಮಸಮಯಬನ್ಧಾದೇವ ದ್ವಾಭ್ಯಾಮಪಿ ತಾಭ್ಯಾಂ ಸಮ್ಭಾವ್ಯತ ಇತಿ ವ್ಯವಹಾರನಿಯಮಮೇವ ಬಧ್ನೀತಃ। ಸ ಚ ಪ್ರಮಾಣೇನ ತರ್ಕೇಣ ಚ ವ್ಯವಹರ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯಾದಿರೂಪಃ। ನಚ ಪ್ರಮಾಣಾದೀನಾಂ ಸತ್ತಾಽಪೀತ್ಥಮೇವ ತಾಭ್ಯಾಮಙ್ಗೀಕರ್ತುಮುಚಿತಾ। ತಾದೃಶವ್ಯವಹಾರನಿಯಮಮಾತ್ರೇಣೈವ ಕಥಾಪ್ರವೃತ್ತ್ಯುಪಪತ್ತೇಃ। ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾಮಭ್ಯುಪೇತ್ಯಾಪಿ ತಥಾವಿಧವ್ಯವಹಾರನಿಯಮವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಕಥಾಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ವಿನಾ ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯಸ್ಯ ಜಯಸ್ಯ ವಾಽಭಿಲಷಿತಸ್ಯ ಕಥಕಯೋರಪರ್ಯವಸಾನಾತ್।

h॥ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾಭ್ಯುಪಗಮಸ್ಯ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರಸಿದ್ಧತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್॥

(###sudha --)

ನಾಪಿ ತೃತೀಯಃ, ಲೋಕವ್ಯವಹಾರೋಽಪಿ ಪ್ರಮಾಣವ್ಯವಹಾರೋ ವಾ ಸ್ಯಾತ್, ಪಾಮರಾದಿಸಾಧಾರಣವ್ಯವಹಾರೋ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ವಿಚಾರಪ್ರವೃತ್ತಿಮನ್ತರೇಣ ತಸ್ಯ ದುರ್ನಿರೂಪತ್ವಾತ್। ತದರ್ಥಮೇವ ಚ ಪೂರ್ವಂ ನಿಯಮಸ್ಯ ಗವೇಷಣಾತ್। ನಾಪಿ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಶರೀರಾತ್ಮತ್ವಾದೀನಾಮಪಿ ತಥಾಸತಿ ಭವತಾ ಸ್ವೀಕರ್ತವ್ಯತಾಪಾತಾತ್। ಪಶ್ಚಾತ್ ತದ್ವಿಚಾರಬಾಧ್ಯತಯಾ ನಾಭ್ಯುಪೇಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾಽಪಿ ಯದಿ ವಿಚಾರಬಾಧ್ಯಾ ಭವಿಷ್ಯತಿ ತದಾ ನಾಭ್ಯುಪೇಯೈವ, ಅನ್ಯಥಾ ತೂಪಗನ್ತವ್ಯೇತಿ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರಸಿದ್ಧತಯಾ ಸತ್ತ್ವಮಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತ ಇತಿ ತಾವನ್ನ ಭವತಿ।

h॥ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾನಭ್ಯುಪಗಮಸ್ಯ ಅತಿಪ್ರಸಞ್ಜಕತ್ವನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ನ ಚತುರ್ಥಃ, ಯಾದೃಶೋ ಭವತಾ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾಮಭ್ಯುಪಗಮ್ಯ ವ್ಯವಹಾರನಿಯಮಃ ಕಥಾಯಾಮವಲಮ್ಬ್ಯತೇ, ತಸ್ಯೈವ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತ್ವಾಸತ್ತ್ವಾನುಸರಣೌದಾಸೀನ್ಯೇನಾಸ್ಮಾಭಿರಪ್ಯವಲಮ್ಬನಾತ್। ತಸ್ಯ ಯದಿ ಮಾಂ ಪ್ರತಿ ಫಲಾತಿಪ್ರಸಞ್ಜಕತ್ವಮ್, ತದಾ ತ್ವಾಂ ಪ್ರತ್ಯಪಿ ಸಮಾನಃ ಪ್ರಸಙ್ಗಃ" । ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾಭ್ಯುಪಗಮಸ್ಯ ಕಥೋಪಯೋಗಾಭಾವಾದನಙ್ಗೀಕುರ್ವತಾಂ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತ್ವಂ ನ ವಾದಿತೇತ್ಯನುಪಪನ್ನಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಉಕ್ತದೂಷಣಾನಾಮಾಭಾಸತಾಂ ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯ ಟೀಕಾಕೃತಾ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾಭ್ಯುಪಗಮಸ್ಯ ಕಥೋಪಯೋಗಿತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್

ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷೋಕ್ತದೂಷಣಾನಾಮಸಙ್ಗತತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ತದೇತತ್ ಸರ್ವಮನೇನಾಪಹಸಿತಂ ವೇದಿತವ್ಯಮ್ । ತಥಾಹಿ ಯತ್ತಾವದ್ ವ್ಯವಹಾರಮಾತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾಭ್ಯುಪಗಮವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಪಕ್ಷೇ ದೂಷಣಮುಕ್ತಮ್, ತದಸತ್ । ಯದಿ ಖಲ್ವೇವಮಸ್ಮಾಭಿಃ ಸಾಧ್ಯೇತ ಮಾಯಾವಾದೀ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾಭ್ಯುಪಗಮವಾನ್, ವ್ಯವಹರ್ತೃತ್ವಾತ್; ತದ್ವ್ಯವಹಾರೋ ವಾ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾಭ್ಯುಪಗಮಪುರಃಸರಃ, ವ್ಯವಹಾರತ್ವಾತ್; ತತ್ತ್ವವಾದಿವತ್, ತದ್ವ್ಯವಹಾರವಚ್ಚೇತಿ । ಯದ್ವಾ ನಾಯಂ ವ್ಯವಹರ್ತಾ, ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾನಭ್ಯುಪಗನ್ತೃತ್ವಾತ್; ತದ್ವ್ಯವಹಾರೋ ವಾ ನ ವ್ಯವಹಾರಃ, ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾಭ್ಯುಪಗಮಪುರಃಸರತಾಶೂನ್ಯತ್ವಾದಿತಿ । ತದಾ ಸ್ಯಾದೇವ ವ್ಯಭಿಚಾರದೋಷಃ । ಕೋ ನಾಮ ಸ್ವಸ್ಥಾತ್ಮೈವಮನುಮಿಮೀತೇ?

ಕಿನ್ನಾಮ । ಯದಿ ಪ್ರಮಾಣಾದೀನಿ ಸನ್ತಿ ನ ಸ್ಯುಃ, ತರ್ಹಿ ಸಾಧಕಾನಿ ನ ಸ್ಯುಃ, ಅಸತಃ ಸಾಧಕತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ; ತೇಷಾಂ ಚಾಸಾಧಕತ್ವೇ ತತ್ಕಾರ್ಯೋರ್ವ್ಯವಹಾರೋ ನ ನಿಷ್ಪದ್ಯೇತ, ತಥಾಚ ವಾದಿತಾ ನ ಸ್ಯಾತ್ । ಅಸ್ತಿ ಚೇಯಮ್ । ತಸ್ಮಾತ್ ತದ್ವೇತೂನಾಂ ಪ್ರಮಾಣಾದೀನಾಂ ಸತ್ತಾಽಭ್ಯುಪಗನ್ತವ್ಯಾ, ಇತ್ಯಾಚಾರ್ಯೇಣ ಪ್ರಸಙ್ಗತ್ವೇನಾಭಿಮತತ್ವಾತ್ । ವ್ಯಭಿಚಾರಸ್ಥಲಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಸಙ್ಗವಿಷಯತುಲ್ಯತಾಽಙ್ಗೀಕೃತಾ । ಬಾಧಸ್ತು ಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ಯಾಲಙ್ಕಾರ ಏವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । (58)

ಸಾಧನಬಾಧನಕ್ಷಮವ್ಯವಹಾರಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾಭ್ಯುಪಗಮವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಪಕ್ಷೇಽಪ್ಯುಕ್ತದೂಷಣಮನೇನೈವ ನಿರಸ್ತಮ್ । ಮಾಯಾವಾದಿನಂ ತದ್ವ್ಯವಹಾರಂ ವಾ ಪಕ್ಷೀಕೃತ್ಯ ವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯವಹಾರಕರ್ತೃತ್ವೇನ ವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯವಹಾರತ್ವೇನ ವಾ ಹೇತುನಾ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾಭ್ಯುಪಗನ್ತೃತ್ವೇ ತತ್ಪೂರ್ವಕತ್ವೇ ವಾ ಸಾಧ್ಯಮಾನೇ ತತ್ ಸ್ಯಾತ್ । ವಿಮತೋ ವ್ಯವಹಾರೋ ನ ಸಾಧನಾದಿಕ್ಷಮಃ, ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾಭ್ಯುಪಗಮಪೂರ್ವಕತಾರಹಿತತ್ವಾತ್; ಇತಿ ವಾ ಸಾಧನೇ ಕಥಞ್ಚಿದನ್ವಯೇ ಪೂರ್ವೋಕ್ತೋಪಾಧಿಃ ಸ್ಯಾತ್ । ನಚೈವಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ ।

ಕಿಞ್ಚಾಯಮುಪಾಧಿರ್ನ ಸಾಧನಾದ್ ಭಿದ್ಯತೇ । ಯದಾ ಹಿ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾ ನಾಭ್ಯುಪಗತಾ, ತದಾ ತದಸತ್ತ್ವಮೇವಾಙ್ಗೀಕೃತಮಿತಿ ಸ್ವರೂಪಾಸಿದ್ಧತ್ವಮ್ । ತಚ್ಚ ಸದ್ವಚನಾಭಾಸಲಕ್ಷಣವಿಶೇಷ ಏವ । ನನ್ವೇತದಾಶಯೋಕ್ತಮ್ ನ ಬ್ರೂಮೋ ವಯಮಿತ್ಯಾದಿ । ದುರುಕ್ತಂ ತತ್ । ಸತ್ತ್ವಾಸತ್ತ್ವೇ ವಿಹಾಯ ಪ್ರಮಾಣಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಬುದ್ಧಾವಾರೋಪಯಿತುಮಶಕ್ಯತ್ವೇನೋದಾಸೀನಸ್ಯ ತತ್ಸ್ವೀಕಾರಾನುಪಪತ್ತೇಃ । ಏವಂ ಚ ವದತಾ ಯದನಿರ್ವಚನೀಯಮಭಿಪ್ರೇತಂ ತದಗ್ರೇ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯತೇ । (65, 874)

ಯದಪ್ಯತ್ರೋಕ್ತಂ ಕೀದೃಶೀಂ ಮರ್ಯಾದಾಮಿತ್ಯಾದಿ, ತತ್ರ ಯಃ ಪ್ರಮಾಣಾದ್ಯಸತ್ತ್ವಮಭ್ಯುಪೈತಿ, ಯಶ್ಚ ತತ್ಸತ್ತಾಂ ಪ್ರತೀತ್ಯಾಪಿ ಸತ್ತಾದ್ಯುದಾಸೀನೋಽಹಮಿತಿ ಮನ್ಯತೇ, ತಂ ಪ್ರತೀದಂ ದೂಷಣಮಿತಿ ವದಾಮಃ । ನಚೋಕ್ತದೋಷಃ । ನಹಿ ವಯಂ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾಭ್ಯುಪಗಮಂ ಕಥಾಪ್ರವೃತ್ತಿಕಾರಣತಯಾಽವಶ್ಯಂ ತತಃ ಪೂರ್ವಭಾವಿನಂ ಬ್ರೂಮಃ । ಕಿನ್ನಾಮ । ಯೋ ಯಥಾಕಥಞ್ಚಿತ್ ಕಥಾಯಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತಃ, ತಂ ವಿಪಕ್ಷೇ ಕಥಾನುತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಂ ದಣ್ಡಂ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯ ತತ್ಕಾರಣಾನಾಂ ಪ್ರಮಾಣಾದೀನಾಂ ಸತ್ತಾಮಙ್ಗೀಕಾರಯಾಮಃ । ನಚೈವಂ ಕಥಾನ್ತರಪ್ರಸಕ್ತ್ಯಾದಿದೋಷಃ । ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾನಭ್ಯುಪಗಮೇ ಕಥಾಯಾ ಏವಾನಿಷ್ಪತ್ತೇಃ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏತೇನ ಶಿಷ್ಯಜ್ಞಾಪನಮಪಿ ಸಮಾಹಿತಮ್ । ಪ್ರತಿವಾದಿನಃ ಕಥಾಪ್ರವೇಶಮಭ್ಯುಪಗಮ್ಯ ತತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರಮಿತಕಥಾಕಾರ್ಯಬಲೇನ ಕಾರಣಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾಯಾ ಅಭ್ಯುಪಗನ್ತವ್ಯತ್ವಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್ ।

h ॥ ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷೋಕ್ತದೂಷಣಾನಾಮಸಙ್ಗತತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷೋಕ್ತದೋಷೋಽಪ್ಯಸಙ್ಗತ ಏವ । ನಹಿ ವಯಂ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾಭ್ಯುಪಗಮಮಪಿ ಕಥಕಪ್ರವರ್ತನೀಯವಾಗ್ವ್ಯವಹಾರಕಾರಣಕೋಟೌ ನಿವೇಶಯಾಮಃ । ಯೇನ ತತ್ಸತ್ತಾನಭ್ಯುಪಗನ್ತೄಣಾಂ ವಾಗ್ವ್ಯವಹಾರಸ್ವರೂಪಂ ನ ನಿಷ್ಪದ್ಯೇತೇತಿ ಪ್ರಸಙ್ಗಃ ಸ್ಯಾತ್ । ಅಪಿತರ್ಹಿ? ಪ್ರಮಾಣಾದೀನಾಮೇವ ಕಥಾಕಾರಣತಾ । ಸಾ ಚ ಸತ್ತ್ವಾಭಾವೇ ನೋಪಪದ್ಯತ ಇತಿ ತತ್ಸತ್ತ್ವಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮಿತಿ ವದಾಮಃ ।

ಯತ್ ಪುನಃ ಕಥಕವಾಗ್ವ್ಯವಹಾರಂ ಪ್ರತೀತ್ಯಾದ್ಯಾಶಯೋಕ್ತಮ್ “ಏವಂ ವದತಾ ಕಥಾಪ್ರವೃತ್ತ್ಯುತ್ತರಕಾಲಂ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾಽಙ್ಗೀಕಾರಯಿತವ್ಯಾ । ತಥಾಚ ಕಥಾಫಲಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾಭ್ಯುಪಗಮಸ್ಯ ನ ಕಥಾಕಾರಣತ್ವಮ್ । ಕಿನ್ತು ಪ್ರಮಾಣೈರ್ವ್ಯವಹರ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯಾದಿವ್ಯವಹಾರನಿಯಮಸ್ಯೈವ” ಇತಿ ತದಸ್ಮಾಭಿರಭ್ಯುಪಗತಮೇವ । ಯಸ್ತು ಸತ್ತಾಭ್ಯುಪಗಮಮಪಿ ಕಥಾಕಾರಣಂ ಬ್ರೂತೇ ಸ ಏವೈವಂ ಪರ್ಯನುಯೋಜ್ಯಃ ।

ಯತ್ ಪುನಃ “ನಚ ಪ್ರಮಾಣಾದೀನಾಮ್” ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಮವಾದಿ, ತತ್ರ ಕಿಂ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಮ್, ಉತ ತತ್ಸತ್ತಾಭ್ಯುಪಗಮಸ್ಯ ಕಾರಣಕೋಟಿಪ್ರವೇಶನೇ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಕಾರಣತ್ವಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ತತ್ಸತ್ತಾಯಾಃ ಪ್ರಮಿತತ್ವಾತ್ । ಪ್ರಮಿತಸ್ಯ ಪರೀಕ್ಷಕೈರಙ್ಗೀಕರಣೀಯತ್ವಾತ್ । ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ಸಂವಾದ ಏವ ।

h ॥ ತೃತೀಯಪಕ್ಷೋಕ್ತದೂಷಣಾನಾಮಸಙ್ಗತತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ತೃತೀಯೇಽಪ್ಯಾದ್ಯಂ ತಾವದಙ್ಗೀಕುರ್ಮಃ । ತತ್ರೋಕ್ತಂ ದೂಷಿತಪ್ರಾಯಮ್ । ದ್ವಿತೀಯಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽಪಿ ನ ದೋಷಃ । ದೇಹಾತ್ಮತ್ವಾದಿಕಂ ತು ಪಶ್ಚಾದ್ ವಿಚಾರಬಾಧ್ಯತಯಾ ನಾಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತ ಇತಿ । ಯದತ್ರೋಕ್ತಮ್ “ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾಽಪಿ” ಇತ್ಯಾದಿ, ತೇನ ಕಿಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ? ಕಿಂ ವಿಚಾರಸಾಧ್ಯಃ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾಭ್ಯುಪಗಮೋ ನ ವಿಚಾರಪ್ರವೃತ್ತೇಃ ಕಾರಣಮಿತಿ, ಕಿಂವಾ ವಿಚಾರಾಬಾಧ್ಯತಾಯಾ ಏವ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾಭ್ಯುಪಗಮಪ್ರಯೋಜಕತ್ವೇನ ವ್ಯವಹಾರಸ್ಯಾಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಮಿತಿ । ಆದ್ಯೇ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ । ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಔತ್ಸರ್ಗಿಕಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಬಾಧಕಾದಪೋದ್ಯತ ಇತ್ಯತ್ರ ದರ್ಶನೇ ತಸ್ಯೈವ ಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಾತ್ ।

h ॥ ಚತುರ್ಥಪಕ್ಷೋಕ್ತದೂಷಣಾನಾಮಸಙ್ಗತತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಚತುರ್ಥಪಕ್ಷೋಕ್ತದೋಷೋಽಪ್ಯನೇನೈವ ಪರಿಹೃತಃ। ನಹಿ ವಯಂ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾಭ್ಯುಪಗಮಂ ಕಥಾಫಲನಿಷ್ಪತ್ತಿಹೇತುಂ ಬ್ರೂಮಃ। ಕಿನ್ತು ಪ್ರಮಾಣಾದೀನ್ಯೇವ। ತೇಷಾಂ ಚ ತದ್ಧೇತುತಾ ನಾಸತಾಮುಪಪದ್ಯತ ಇತಿ ತತ್ಸತ್ತಾಽವಶ್ಯಮಭ್ಯುಪಗಮನೀಯೇತಿ।

h ॥ ವ್ಯವಹಾರಕ್ರಿಯಾಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರಮಾಣಾದೀನಾಂ ಕಾರಣತ್ವಾತ್, ಕಾರಣಸ್ಯ ಚ ಸತ್ತ್ವನಿಯಮಾತ್ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾ

ಅವಶ್ಯಮಭ್ಯುಪಗನ್ತವ್ಯೇತ್ಯಾಶಯ ಖಣ್ಡನಕೃತಾ ಉಕ್ತಸಮಾಧಾನಸ್ಯ ನಿರಾಕರಣಮ್ ॥

(###sudha --)

“ಸ್ಯಾದೇತತ್। ನಿಯತವಾಗ್ವ್ಯವಹಾರಕ್ರಿಯಾಸಮಯಬನ್ಧೇನ ಕಥಾಂ ಪ್ರವರ್ತಯತಾಽಪಿ ವ್ಯವಹಾರಸತ್ತಾಽಭ್ಯುಪಗನ್ತವ್ಯಾ। ನಹಿ ಸತ್ತಾಮನಭ್ಯುಪಗಮ್ಯ ವ್ಯವಹಾರಕ್ರಿಯಾಽಭಿಧಾತುಂ ಶಕ್ಯಾ। ಕ್ರಿಯಾ ಹಿ ನಿಷ್ಪಾದನಾ। ಅಸತಃ ಸದ್ರೂಪತಾಪ್ರಾಪಣಮಿತಿ ಯಾವತ್। ಪ್ರಮಾಣೈರ್ವ್ಯವಹರ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಚ ನಿಯಮಬನ್ಧನಂ ಪ್ರಮಾಕರಣಭಾವಸ್ಯ ನಿಯಮಾನ್ತರ್ಭಾವಾನ್ನಿಯತಪೂರ್ವಸತ್ತ್ವರೂಪಂ ಕಾರಣತ್ವಂ ಪ್ರಮಾಣಾನಾಮನಾದಾಯ ನ ಪರ್ಯವಸ್ಯತಿ। ದೂಷಣಾನಾಂ ಚಾಸ್ತಿತ್ವೇನ ಭಙ್ಗಾವಧಾರಣನಿಯಮಬನ್ಧನೇ ಸಾಧನಾಙ್ಗಾನಾಂ ಚ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದೀನಾಂ ಸತ್ತ್ವೇನ ತದ್ವಿಷಯಸ್ಯ ತತ್ವರೂಪತಾವ್ಯವಹಾರನಿಯಮನಾದೌ ಚ ಕಣ್ಠೋಕ್ತ್ಯೈವ ತಸ್ಯತಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಮಙ್ಗೀಕೃತಮಿತಿ ರಿಕ್ತಮಿದಮುಚ್ಯತೇ ಪ್ರಮಾಣಾದೀನಾಂ ಸತ್ತಾಮನಭ್ಯುಪಗಮ್ಯ ಕಥಾರಮ್ಭಃ ಶಕ್ಯತ ಇತಿ” ಏವಮಾಶಯ ಯದುಕ್ತಮ್”ಏಭಿರಪಿ ಬಾಧಕೈಃ ಕಥಾಯಾಮಾರಬ್ಧಾಯಾಮಭಿಮತಸ್ಯ ಪ್ರಸಾಧನೀಯತ್ವೇನ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಬಾಧಾಯಾ ನ ನಿಸ್ತಾರಃ ಸ್ಯಾತ್” ಇತಿ। ತದಪ್ಯನೇನೈವ ಪರಿಹೃತಮ್। ಕಥಾಸ್ವರೂಪಫಲನಿಷ್ಪತ್ತಯೇ ಸ್ವೇಚ್ಛಾಸ್ವೀಕೃತಸ್ಯೈವ ವ್ಯವಹಾರನಿಯಮಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಸತ್ತಾಸ್ವೀಕಾರ ಏವ ಪರ್ಯವಸಾನಮಿತಿ ಕಥಾಯಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತಂ ಸ್ವವ್ಯಾಘಾತಮಪ್ಯಚೇತಯನ್ತಂ ಪ್ರತ್ಯಸ್ಮಾಭಿರುಚ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್।

h ॥ ಕಥಾಯಾ ಏವಾಸತ್ತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಚಕ್ರಕಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ನನು ಕಥಾದೇಃ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವೇ ಕಥಞ್ಚಿತ್ ಕಾರಣಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಾದೇಃ ಸತ್ತ್ವಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ಕಾರ್ಯಸ್ಯೈವ ಸತ್ತ್ವಾಭಾವೇ ಕಿಂ ಕಾರಣಸತ್ತಯೇತಿ ಚೇತ್, ಕುತಃ ಪ್ರಮಾಣಾತ್ ಕಥಾದಿಸತ್ತಾಭಾವೋ ಭವತಾ ನಿಶ್ಚಿತಃ? ಶ್ರುತ್ಯಾದೇರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯೈವಾನೇಕಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಗಹನನಿವಿಷ್ಟತ್ವಾತ್। ತಥಾಚ ಸಿದ್ಧೇ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಕಥಾದಿಕಾರ್ಯಾಸತ್ತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ, ತತೋಽನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧ್ಯಾ ತರ್ಕಸ್ಯಾಽಭಾಸತಾಸಿದ್ಧಿಃ, ತಸ್ಯಾಂ ಚ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಚಕ್ರಕಾಪತ್ತ್ಯಾ ನೈಕಸ್ಯಾಪಿ ಸಿದ್ಧಿಃ। ಅಸತಃ ಕಾರಣತ್ವಂ ತು ಸೂತ್ರಕೃತೈವ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯತ ಇತ್ಯಲಂ ಪ್ರಸಙ್ಗೇನ। (2226)

h ॥ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಸತಃ ಸಾಧಕತ್ವಭಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತದೇವಮ್। ಯದಿ “ನೇಹ ನಾನಾ” ಇತ್ಯಾದಿಬಲೇನಾಽತ್ಮಾತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯಾಸತ್ತ್ವಮಭ್ಯುಪಗಚ್ಛಾಮಃ। ನಚೈವಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ವ್ಯಾವಹಾರಿಕೀ ಸತ್ತಾಽಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತ ಏವ। ತಥಾಚ ಸರ್ವಾನ್ತಃಪಾತಿನೋ ವ್ಯವಹಾರಸತಃ ಪ್ರಮಾಣಾದೇಃ ಸಾಧಕತ್ವಸಮ್ಭವಾನ್ನೋಕ್ತಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ವ್ಯವಹಾರಸತಶ್ಚೇತಿ।

ವ್ಯವಹಾರಸತಶ್ಚಾಪಿ ಸಾಧಕತ್ವಂ ತು ಪೂರ್ವವತ್।

ಚಶಬ್ದೋ ಹೇತೌ। ಅಪಿಶಬ್ದಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ। ತುಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣೇ। ವ್ಯವಹಾರಸತೋಽಪಿ ಸಾಧಕತ್ವಂ ಪೂರ್ವಸ್ಯಾಸತ ಇವ ಪ್ರತಿವಾದಿನೋ ನ ಸಿದ್ಧಮೇವ ಯತಃ, ಅತೋ ನೋಕ್ತಪ್ರಸಙ್ಗನಿಸ್ತಾರ ಇತಿ।

ಅಯಮರ್ಥಃ ಯದಿ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಂ ಸನ್ನಾಮ ಸದೇವ, ತದಾ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಂ ವ್ಯಾಹತಮ್। ಫಲಿತಂ ಚಾಸ್ಮನ್ಮನೋರಥದ್ರುಮೇಣ। ವ್ಯರ್ಥಂ ಚ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಪದಮ್। ಅಥ ತದಸತ್, ತದಾ ಕಿಮನೇನಾಧಿಕಮಾಚರಿತಮ್? ಸತ್ತ್ವಾಭಾವೇ ಸಾಧಕತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯನಿಷ್ಟಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ಯ ತದವಸ್ಥತ್ವಾದಿತಿ।

h || ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವ್ಯಾವಹಾರಿಕಪ್ರಾತಿಭಾಸಿಕಭೇದೇನ ಸತ್ತ್ರೈವಿಧ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರಃ ||

(###sudha --)

ನನುಚ ದ್ವಿವಿಧಂ ಸತ್ ಮುಖ್ಯಮ್, ಅಮುಖ್ಯಂ ಚ। ತತ್ರ ಯಸ್ಯ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರೇಣ ಬಾಧಿತತ್ವಂ ನಾಸ್ತಿ ತನ್ಮುಖ್ಯಂ ಸತ್ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಮಿತಿ ಚ ಗೀಯತೇ। ಯಸ್ಯ ತು ಸತ್ಪ್ರತೀತಿರೇವ ಸತ್ತಾ ತದಮುಖ್ಯಂ ಸತ್। ನಚ ತತಃ ಸತ್ತಾ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ತಥಾಹಿ ಕಿಂ ಸತ್ತಾವಗಮಮಾತ್ರಾತ್ ತತ್ಸತ್ತಾಽಭ್ಯುಪಗಮ್ಯೇತಿ ಮನ್ಯಸೇ, ಅಬಾಧಿತಾತ್ ತದವಗಮಾದ್ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಮರುಮರೀಚಿಕಾದೌ ಜಲರೂಪತಾಸದ್ಭಾವಾಭ್ಯುಪಗಮಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇಽಪಿ ವಾದಿಪ್ರತಿವಾದಿಮಧ್ಯಸ್ಥಮಾತ್ರಸ್ಯ ತಸ್ಯಾಪಿ ಕಥಾಕಾಲ ಏವ ಬಾಧಿತತ್ವಾವಗಮಾಭಾವಾತ್, ಅಥವಾ ಕಸ್ಯಚಿದಪಿ ಕಾಲಾನ್ತರೇಽಪಿ ಚ ಬಾಧಿತತ್ವಬೋಧವಿರಹಾತ್? ನಾಽದ್ಯಃ, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಪುರುಷತ್ರಯಾವಗತಸ್ಯಾಪ್ಯೇಕಕ್ಷಣಾವಗತಸ್ಯ ಪುರುಷಾನ್ತರೇಣ ತೇನಾಪಿ ಕ್ಷಣಾನ್ತರೇಽಪಿ ಬಹುಲಂ ಬಾಧದರ್ಶನಾತ್। ನಚಾಸಾವರ್ಥೋಽಸತ್ಯೋಽಪಿ ದ್ವಿತ್ರಾದಿಪುರುಷಮಾತ್ರಪೂರ್ವಜಾತತತ್ಪ್ರತೀತ್ಯನುರೋಧಾದ್ ಬಾಧದರ್ಶನೇ ಸಞ್ಜಾತೇಽಪಿ ತಥೈವ ಸನ್ನಿತ್ಯಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ। ತಸ್ಮಾದ್ ದ್ವಿತೀಯಃ ಪಕ್ಷಃ ಪರಿಶಿಷ್ಯತೇ। ನಚಾಸಾವಮುಖ್ಯೇ ಅಸ್ತೀತಿ ಕುತಃ ಪಾರಮಾರ್ಥ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿಃ? ನಚ ವಾಚ್ಯಂ ಸತ್ಪ್ರತೀತೇರಪಿ ಪ್ರತೀತ್ಯನ್ತರಮೇವ ಸತ್ತೇತ್ಯನವಸ್ಥೇತಿ। ಪ್ರತೀತೇಃ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕತ್ವಾತ್। ನಹಿ ತಸ್ಯಾ ಬಾಧೋಽಸ್ತಿ। ಅಸ್ತಿ ಚೇತ್, ಸೈವ ಪ್ರತೀತಿರಬಾಧಿತಾ ಪರಮಾರ್ಥಸತೀ। ನಚ ಪ್ರತೀತೇಃ ಸ್ವರೂಪಭೇದೋಽಸ್ತೀತ್ಯತೋ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಪರಮಾರ್ಥಸತ್।

ಅಮುಖ್ಯಂ ಪುನರ್ದ್ವೇಧಾ ಮಾಯೋಪಾಧಿಕಮ್, ಅವಿದ್ಯೋಪಾಧಿಕಂ ಚೇತಿ। ತತ್ರಾಽದ್ಯಮಮ್ಬರಾದಿಕಮ್। ತಚ್ಚಾಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಾದ್ ಬಾಧವೈಧುರ್ಯೇಣ ಹಾನಾದಿವ್ಯವಹಾರನಿರ್ವಾಹಕತ್ವಾದ್ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಮಿತಿ ಗೀಯತೇ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕತಿಪಯಪ್ರತಿಪತ್ತೃಕತಿಪಯಕಾಲತಥಾತ್ವಾವಗಮಾದೇವ ಹಿ ಲೌಕಿಕೋ ವ್ಯವಹಾರಃ ಪ್ರತೀಯತೇ। ದ್ವಿತೀಯಂ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದಿ। ತತ್ತು ಪ್ರತೀತಿಸಮಯಮಾತ್ರಪರಿವರ್ತಿ। ನ ಪುನರ್ಹಾನಾದಿಹೇತುರಿತಿ ಪ್ರಾತೀತಿಕಮುಚ್ಯತೇ। ತದೇವಂ ಸತ್ತ್ವೈವಿಧ್ಯಾದಮ್ಬರಾದಿಕಂ ವಿಶ್ವಂ ಸದಪಿ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕತ್ವಾಭಾವಾನ್ಮಿಥ್ಯೇತಿ ಯುಜ್ಯತೇ। ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಸತ್ತ್ವಾಚ್ಚ ತದನ್ತರ್ಗತಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಾದೇಃ ಕಥಾಙ್ಗತೋಪಪದ್ಯತೇ। ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಪ್ರಾತೀತಿಕವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥತ್ವೇನ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಪದಂ ಚ ಸಮ್ಭವತೀತಿ।

h ॥ ಸತ್ತ್ವೈವಿಧ್ಯನಿರಾಕರಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರೇದಂ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಕಿಂ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಸದೇವ ಸತ್, ಅಸಚ್ಚ ಬಾಧಕಭೇದೇನ ದ್ವಿವಿಧಮಿತಿ ಸತ್ತ್ವೈವಿಧ್ಯಮ್, ಉತ ಸತೀ ಏವಾವಾನ್ತರಭೇದೇನ? ಆದ್ಯೇ ಪ್ರಾಗುಕ್ತದೋಷಾನಿಸ್ತಾರಃ। ನಹಿ ಸದಿತಿ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರೇಣಾಸದರ್ಥಕ್ರಿಯಾರ್ಹಮ್। ಯೇನ ತಥಾವಿಧಂ ಪ್ರಮಾಣಾದಿ ಕಥಾಙ್ಗತಾಂ ಗಚ್ಛೇತ್। ತಥಾತ್ವೇ ವಿಷಮಪಿ ಪೀಯೂಷತಯಾಽವಗತಂ ತದರ್ಥಕ್ರಿಯಾಂ ಕುರ್ಯಾತ್। ಬಾಧವಿಲಮ್ಬಸ್ತ್ವಪ್ರಯೋಜಕಃ। ಅರ್ಥತಾದವಸ್ಥ್ಯಾನಿವೃತ್ತೇಃ। ಏವಂ ಜ್ಞಾನಸತ್ಯತಾಽಪಿ। ಶುಕ್ತಿರಜತಾದೇರಪಿ ರಜತೋಚಿತಾರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್।

ಯದಪಿ ತಥೈವ ಲೌಕಿಕೋ ವ್ಯವಹಾರಃ ಪ್ರತೀಯತ ಇತಿ ತದಗ್ರೇ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯತೇ। (1314) ಅರ್ಥಕ್ರಿಯಾಽಪ್ಯಸತೀತಿ ಚೇತರೇತರಾಶ್ರಯಾದಿನಾ ನಿರಸ್ತಮ್। ಸತೋಽರ್ಥಕ್ರಿಯಾಽಸಮ್ಭವಾದಸತ್ಯೇವ ಕಥಞ್ಚಿತ್ ಸಾಽಙ್ಗೀಕಾರ್ಯೇತಿ ಚೇತ್, ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿಶ್ಚಯೋತ್ತರಕಾಲಮೇವೈತತ್। ಪ್ರಾಕ್ ತನ್ನಿಶ್ಚಯಾತ್ ಪರಮಾರ್ಥಸತ ಏವಾರ್ಥಕ್ರಿಯೇತಿ ಮನ್ಯಮಾನಃ ಪ್ರತಿವಾದೀ ಕಥಂ ಬೋಧನೀಯಃ? ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। (63)

ದ್ವಿತೀಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ಸತ್ತ್ವೈವಿಧ್ಯಂ ಚೇತಿ।

ಸತ್ತ್ವೈವಿಧ್ಯಂ ಚ ಮಾನೇನ ಸಿದ್ಧ್ಯೇತ್ ಕೇನೇತಿ ಪೃಚ್ಛ್ಯತೇ

ತಸ್ಯಾಪ್ಯುಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣ ನೈವ ಸಿದ್ಧಿಃ ಕಥಞ್ಚನ ॥ ।21 ॥**

(###sudha --)

ಕೇನೇತ್ಯಸ್ಯ ಪರಮಾರ್ಥಸತಾ ವಾ, ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಸತಾ ವಾ, ಪ್ರಾತಿಭಾಸಿಕಸತಾ ವಾ? ಆದ್ಯೇಽಪಿ ಕಿಮಾತ್ಮೇತರೇಣ, ಉತಾಽತ್ಮನೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಪೃಚ್ಛ್ಯತೇಽಸ್ಮಾಭಿರಿತಿ ಶೇಷಃ। ಯಥಾ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಸ್ಯ ಸಾಧಕತ್ವಂ ಕೇನ ಸಿದ್ಧ್ಯೇದಿತಿ ಪೃಷ್ಟಂ ತಥೇತಿ ಚಾರ್ಥಃ। ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಸತಃ ಸಾಧಕತ್ವಸಿದ್ಧ್ಯೇ ಯದುಪನ್ಯಸ್ತಂ ತಚ್ಚೇತಿ ವಾ। ಪೃಚ್ಛಾವಿಷಯತ್ವಮೇವ ನ ದೋಷ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ತಸ್ಯಾಪೀತಿ। ಅಸತಃ ಸಾಧಕತ್ವಸ್ಯೇವ ತಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವೈವಿಧ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಕಥಞ್ಚನ ವಿಕಲ್ಪಿತಪಕ್ಷೇಷು ಕಸ್ಮಿಂಶ್ಚಿನ ಪಕ್ಷೇ ನೈವ ಸಿದ್ಧಿಃ। ಕುತಃ? ಉಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣೈವ। ತಥಾಹಿ ನ ತಾವತ್ ಪರಮಾರ್ಥಸತಾ ಆತ್ಮೇತರೇಣ, ದ್ವೈತಾಪತ್ತೇಃ। ನಾಪ್ಯಾತ್ಮನೈವ, ತಸ್ಯ ನಿರ್ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಸಾಧಕತಾಯೋಗಾತ್। ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಪ್ರಾತೀತಿಕಯೋಸ್ತು ಸ್ವರೂಪಮೇವಾದ್ಯಾಪಿ ನ ಸಿದ್ಧಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸಾಧಕತ್ವೋಭಯನಿರ್ವಾಹಾಯ ಮಾಯಾವಾದಿನಾಽಮುಖ್ಯಸತಃ

ಸದಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಲಕ್ಷಣಾನಿರ್ವಾಚ್ಯತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಃ, ತದ್ದೂಷಣಂ ಚ ll

(###sudha --)

ನಾಮುಖ್ಯಂ ಸತ್ ಅಸತ್, ನಾಪಿ ಸತ್ । ಯೇನೋಕ್ತದೋಷಪ್ರಸಙ್ಗಃ । ಕಿನ್ತ್ವನಿರ್ವಚನೀಯಮ್ । ನಚ ತದಪಿ ದುರ್ವಚಮ್ । ಸದಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಸ್ಯೈವ ತತ್ತ್ವಾತ್ । ತಚ್ಚೋಕ್ತವಿಧಯಾ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಪ್ರಾತಿಭಾಸಿಕಭೇದಾದ್ ದ್ವಿವಿಧಮ್ । ತತ್ರ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಸ್ಯ ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾದುಪಪನ್ನಂ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿನಾ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ । ಅಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾತ್ ತದನ್ತರ್ಗತಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಾದೇಃ ಸಾಧಕತ್ವಂ ಚೇತಿ ।

ಸ್ಯಾದೇತದೇವಮ್, ಕಥಞ್ಚಿದ್ ಯದಿ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ । ತದೇವ ನ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತ್ಯಾಹ -- ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಸದಸತೋರಿತಿ ।

ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಸದಸತೋರಪ್ಯೇತೇನ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತೇ ।

ವಿಶ್ವಸ್ಯೇತಿ ಶೇಷಃ । ಸದಸತೋರಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಮಾತ್ರೇ ಷಷ್ಠೀ । ತಥಾಚ ಸದಸದ್ಭ್ಯಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಏತೇನ ಪ್ರಮಾಣವಿಕಲ್ಪನಿರಾಸೇನ । ತಥಾಹಿ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸದಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಕಿಂ ಸತಾ ಪ್ರಮಾಣೇನ ಸಾಧ್ಯತೇ, ಉತಾಸತಾ, ಅಥ ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣೇನ? ನಾಽದ್ಯಃ, ವಾದಿನೋಽನುಪಪತ್ತೇಃ । ನ ದ್ವಿತೀಯತೃತೀಯೌ । ಪ್ರತಿವಾದಿನೋಽಸಮ್ಪ್ರತಿಪತ್ತೇರಿತಿ ।

ನನ್ವತ್ರ ಸದಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯೇ ಸಾಧಕತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಪ್ರಸಙ್ಗೋ ವಾಚ್ಯಃ । ನಚ ತತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ । ಮೈವಮ್ । ಸಾಕ್ಷಿಣಿ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯವಧಾರಣೋಪಪತ್ತೇಃ । ಸತ್ತ್ವಾಭಾವೇ ಸಾಧಕತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ವಾ ಪ್ರಸಙ್ಗಂ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ । ತತ್ರಾಸತ್ತ್ವಮುಪಾಧಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ತಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾಭಾವಾನತಿರೇಕಾತ್ । ತದ್ಭಙ್ಗಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಾಗನಿರ್ವಚನೀಯಸಿದ್ಧೇರಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ।

ಏತೇನ ಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾನ್ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೋಪಪಾದನಮ್, ಅಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾತ್ ಸಾಧಕತ್ವಂ ಚೋಪಪನ್ನಮಿತಿ ಪರಾಸ್ತಮ್ । ಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯೇಽಸತ್ತ್ವಾಪತ್ತ್ಯಾ ಸಾಧಕತ್ವಾಭಾವಸ್ಯ, ಅಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯೇ ಚ ಸತ್ತ್ವಾಪಾತೇನ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೋಪಪಾದನಾಸಮ್ಭವಸ್ಯಾಽಪತ್ತೇಃ । ಪ್ರಾಗನಿರ್ವಾಚ್ಯಸಿದ್ಧೇರ್ವ್ಯಾಪ್ತಿದ್ವಯನಿರಾಸಾಯೋಗಾತ್ । ಅಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮಾತ್ರೇಣ ಹಾನಾದಿವ್ಯವಹಾರೋಪಪತ್ತೌ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದಾವಪಿ ತತ್ಪ್ರಸಙ್ಗಃ । ಮಾಯಾವಿದ್ಯಾವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಾನ್ನೈವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ತಸ್ಯ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ । (407) ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮಾತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತಾನುಪಯೋಗಾದಿತಿ ।

ಆಸ್ತಾಂ ವಾ ಸತ್ತ್ವಾದಿವಿಕಲ್ಪನಿರಾಸೇನ ದೂಷಣಾಭಿಧಾನಮ್ । ಪ್ರಮಾಣಮೇವ ಪ್ರಪಞ್ಚಾನಿರ್ವಚನೀಯತಾಯಾಂ ನೋಪಪದ್ಯತೇ । ನಹಿ "ನೇಹ ನಾನಾ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಃ ಸದಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಲಕ್ಷಣಾನಿರ್ವಚನೀಯತಾಂ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ವಕ್ತಿ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಸಾಧಕಾನುಮಾನಸ್ಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಂಶಭಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಅಥ ಮನ್ಯೇತ ವಿವಾದಪದಂ ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣಮ್, ಜ್ಞಾನಬಾಧ್ಯತ್ವಾತ್; ಯದೇವಂ ತದೇವಮ್, ಯಥಾ ಶುಕ್ತಿರಜತಮಿತ್ಯನುಮಾನಂ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವೇ ಮಾನಮ್ । ತದ್ಬಲಾಚ್ಛ್ರುತಿರಪಿ ತತ್ರೈವ ಪರ್ಯವಸ್ಯತೀತಿ । ತದಸತ್ । ಅನುಮಾನಸ್ಯಾಽಭಾಸತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ಪ್ರಥಮಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾತ್ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಂ ತಾವನ್ನಿರಾಕರೋತಿ -- -- ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಸತಶ್ಚೇತಿ ।

ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಸತಶ್ಚಾಪಿ ಸ್ವಯಂ ಸದ್ ಭೇದವಾದಿನಃ ।

ಅಸತಶ್ಚಾಪಿ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ತೇನಾನಿಷ್ಟಂ ಕಥಂ ಭವೇತ್ ll22 ll**

(###sudha --)

ಚಶಬ್ದಾವವಧಾರಣೇ । ಅಪಿಶಬ್ದೌ ಮಿಥಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ ।

ಅಯಮರ್ಥಃ ಕಿಮತ್ರ ಸದಸಚ್ಛಬ್ದೌ ಭಾವಾಭಾವವಾಚಿನೌ, ಕಿಂವಾ ವಿದ್ಯಮಾನಾವಿದ್ಯಮಾನವಾಚಿನೌ? ಆದ್ಯೇ ದೂಷಣಮ್ ಸತೋ ಭಾವಾತ್ಮಕಸ್ಯ ವಿಶ್ವಸ್ಯ, ಅಸತೋಽಭಾವಾದ್ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮಪಿ ಭಾವಾಭಾವಭೇದವಾದಿನೋ ಮತೇ ಸ್ವಯಂ ಸದಸ್ತ್ಯೇವ । ಏವಮಸತೋಽಭಾವಾತ್ಮಕಸ್ಯ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸತೋ ಭಾವಾದ್ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮಪಿ ಭೇದವಾದಿನಃ ಸ್ವಯಂ ಸದೇವ । ಅತಸ್ತೇನ ಸಾಧಿತೇನ ಮಮಾನಿಷ್ಟಂ ಕಥಂ ಭವೇತ್? ಕಿನ್ನಾಮ । ಏವಂ ವಿಭಾಗೇನ ಸದಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಸಿದ್ಧಾವಪಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಾರ್ಥಸಿದ್ಧೇರರ್ಥಾನ್ತರತಾ ಪರಸ್ಯ ಸ್ಯಾದಿತಿ ।

ಯದಿ ಚ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಭಾವಾಭಾವವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್, ತದಾ ಸತೋ ಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸತೋ ಭಾವಾದ್ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಭಾವಭೇದವಾದಿನೋ ಮಮ ಸ್ವಯಂ ಸದೇವ । ಭಾವಾನ್ತರವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ । ಅಸತೋಽಭಾವಾದಪಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಸುತರಾಂ ಭಾವಾಭಾವಭೇದವಾದಿನಃ ಸ್ವಯಂ ಸದೇವ । ಏವಮಸತೋಽಭಾವಸ್ಯ ವಿಶ್ವಸ್ಯ, ಅಸತೋಽಭಾವಾದ್ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮಭಾವಭೇದವಾದಿನಃ ಸ್ವಯಂ ಸದೇವ । ಅಭಾವಾನ್ತರವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ । ಸತೋ ಭಾವಾದ್ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮಪಿ ಸುತರಾಂ ಸ್ವಯಂ ಸದೇವೇತಿ ತೇನಾನಿಷ್ಟಂ ಕಥಂ ಭವೇತ್?

ಭಾವಾಭಾವವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ನಾಮ ತತ್ತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮಿತಿ ಚೇತ್, ತಥಾಽಪಿ ಸತೋ ಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ವಿಶ್ವಸ್ಯ, ಅಸತೋಽಭಾವಾದ್ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮಭಾವತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಮಪಿ ಸ್ವಯಂ ಸದೇವ । ಅಸತೋಽಭಾವಸ್ಯ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸತೋ ಭಾವಾದ್ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮಪಿ ಭಾವತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಮಪಿ ಮಮ ಸ್ವಯಂ ಸದೇವ । ಭಾವಾಭಾವಭೇದವಾದಿತ್ವಾತ್ । ಯದಿಹಿ ಭಾವೇಽಪ್ಯಭಾವತ್ವಮ್, ಅಭಾವೇಽಪಿ ಭಾವತ್ವಮಙ್ಗೀಕುರ್ಯಾಂ ಕುತಸ್ತದಾ ಭಾವಾಭಾವಭೇದವಾದಃ? ತಥಾಚ ಕಥಂ ತೇನ ಸಾಧ್ಯಮಾನೇನಾನಿಷ್ಟಂ ಮಮ ಭವೇತ್?

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಥ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಭಾವಾಭಾವತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮಿತಿ ಮನ್ಯೇತ। ತದಾ ಸತೋ ಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಭಾವಭಾವವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಭಾವಭಾವರೂಪತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಂ ಮಮ ಸ್ವಯಂ ಸದೇವ। ತಥಾಽಸತೋಽಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಉಕ್ತರೂಪಂ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಸ್ವಯಂ ಸದೇವ। ಭಾವಾಭಾವಭೇದವಾದಿನೈಕೈಕಾರ್ಥಸ್ಯೋಭಯರೂಪತಾನಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಭಾವೇ ಹಿ ಭಾವತ್ವಮೇವ, ನಾಭಾವತ್ವಮಪಿ। ಅಭಾವೇ ಚಾಭಾವತ್ವಮೇವ, ನ ಭಾವತ್ವಮಪೀತ್ಯತಸ್ತೇನ ಸಾಧಿತೇನಾನಿಷ್ಟಂ ಮಮ ಕಥಂ ಭವೇತ್?

ಅಥೈಕೈಕಸ್ಯ ವಸ್ತುನೋ ಭಾವತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಮ್, ಅಭಾವತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಂ ಚ ಸಾಧ್ಯತಯಾ ವಿವಕ್ಷಿತಮಿತಿ ಮನ್ವೀತ। ತಥಾಽಪಿ ಸತೋ ಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ವಿಶ್ವಸ್ಯಾಸತೋಽಭಾವಾದ್ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮಭಾವತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಂ ಮಮ ಸದೇವ। ಏವಮಸತೋಽಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸತೋ ಭಾವಾದ್ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಭಾವತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಂ ಸ್ವಯಂ ಸದೇವ। ಭಾವಾಭಾವಭೇದವಾದಿತ್ವಾತ್। ಅತಃ ಕಥಂ ಮಮ ತೇನಾನಿಷ್ಟಂ ಭವೇತ್? ಅಂಶೇ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥತಯಾ ಪರಸ್ಯ ನಿಗ್ರಹಾತ್। ಉಭಯಸಾಧನಾದದೋಷ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಸಿದ್ಧಸನ್ನಿಧಾನೇಽಪಿ ಸಿದ್ಧಸ್ಯ ತತ್ತ್ವಾನಪಾಯಾತ್। ವಿಶಿಷ್ಟಸಾಧನಾನ್ನೈವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಥಾಽಪಿ ವೈಯರ್ಥ್ಯಾನಿಸ್ತಾರಾತ್।

ಅಥ ಭಾವಾಭಿಮತೇ ಭಾವತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಮ್, ಅಭಾವಾಭಿಮತೇ ಚಾಭಾವತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಂ ಸಾಧ್ಯತೇ। ಅತೋ ನೋಕ್ತದೋಷ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸತೋ ಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸತೋ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಭಾವತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಂ ಮಮ ಸ್ವಯಂ ಸದೇವ। ಕಥಂ ಭಾವತ್ವಭೇದವಾದಿನೋ ನೈಕಮೇವ ಭಾವತ್ವಂ ಸರ್ವಭಾವೇಷ್ವನುಗತಮ್? ಕಿನ್ನಾಮ। ಪ್ರತಿಭಾವಂ ಭಾವತ್ವಾನಿ ಭಿದ್ಯನ್ತೇ। ಪ್ರತಿಪಾದಯಿಷ್ಯತೇ ಚೈತತ್। (624,626) ತಥಾಚ ಭಾವೋಽಪಿ ಭಾವತ್ವಾನ್ತರಾನಾಧರೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ಏವಮಸತೋಽಭಾವರೂಪಸ್ಯಾಪಿ ವಿಶ್ವಸ್ಯಾಸತೋ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮಭಾವತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಂ ಮಮ ಸ್ವಯಂ ಸದೇವ। ಕಥಮ್? ಅಭಾವತ್ವಭೇದವಾದಿನಾಽಭಾವೇಽಪ್ಯಭಾವತ್ವಾನ್ತರಾಭಾವಸ್ವೀಕಾರಾತ್। ತಥಾಚ ತೇನಾನಿಷ್ಟಂ ಕಥಂ ಭವೇತ್? ಪರಸ್ಯೈವ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥತಾನಿಸ್ತಾರಾತ್।

ಅಥ ಭಾವಾಭಾವಾಭಿಮತಯೋಃ ಸರ್ವಥಾ ಭಾವಾಭಾವತ್ವೇ ನ ಸ್ತ ಇತ್ಯರ್ಥೋ ವಿವಕ್ಷಿತಃ, ತಥಾಪಿ ಸತ ಏವ ಭಾವಸ್ಯೈವಾಸತೋ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮಭಾವತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಂ ಸ್ವಯಂ ಸದೇವ ನಿಯತಂ ಭವತ್ಯೇವ। ಏವಮಸತ ಏವಾಭಾವಸ್ಯೈವ ಸತೋ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಭಾವತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಮಪಿ ಸ್ವಯಂ ಸದೇವ। ಯತಸ್ತಸ್ಮಾದ್ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ತೇನ ಸಾಧಿತೇನ ಭೇದವಾದಿನೋಽನಿಷ್ಟಂ ಕಥಂ ಭವೇತ್?

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯದಿ ಪ್ರಾಗಭಾವಾದಿಕಂ ಪಕ್ಷೀಕೃತ್ಯಾಭಾವತ್ವಾನಧಿಕರಣಮಿತಿ ಸಾಧ್ಯತೇ, ತದಾ ತಸ್ಯ ಭಾವತ್ವಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಂ ಸ್ಯಾತ್। ಭಾವಸ್ಯೈವಾಭಾವತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವನಿಯಮಾತ್। ದ್ವೌ ನಞೌ ಹಿ ಪ್ರಕೃತಮರ್ಥಂ ಸಾತಿಶಯಂ ಗಮಯತಃ। ಏವಂ ವಿಯದಾದಿಕಂ ಪಕ್ಷೀಕೃತ್ಯ ಭಾವತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವೇ ಸಾಧ್ಯಮಾನೇ ತಸ್ಯಾಭಾವತ್ವಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಂ ಸ್ಯಾತ್। ಅಭಾವಸ್ಯೈವ ಭಾವತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವನಿಯಮಾತ್। ಭಾವನಿಷೇಧ ಏವ ಹ್ಯಭಾವಃ। ತಥಾಚ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಭಾವಾಭಾವವಿಭಾಗಸ್ಯ ಚ ಪರೇಣಾಭ್ಯುಪಗತತ್ವಾನ್ನ ಭಾವಾಭಾವಭೇದವಾದಿನೋ ಮಮಾನಿಷ್ಟಂ ಕಿಞ್ಚಿತ್। ಕಿನ್ತು ಭಾವಾಭಾವವ್ಯತಿಕರಮಾತ್ರಮ್। ತತ್ಸಾಧನಂ ಚ ಪ್ರಕೃತಾನುಪಯುಕ್ತಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಭಾವಾಭಾವಾಭಿಮತಯೋರಭಾವಭಾವತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವೇ ವಾದಿಪ್ರತಿವಾದಿಸಮ್ಮತೇ ಭಾವಾಭಾವತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಮಪ್ಯಧಿಕಂ ಸಾಧ್ಯತೇ। ಅತೋ ನೋಕ್ತದೋಷ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಯತಃ ಸತೋ ಭಾವಸ್ಯೈವ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ವಿಯದಾದೇರಸತೋ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮ್, ಅಭಾವತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಂ ಸ್ವಯಂ ಸದೇವ, ಪ್ರಮಿತಮೇವ। ಯತಶ್ಚಾಸತೋಽಭಾವಸ್ಯೈವ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಾಗಭಾವಾದೇಃ ಸತೋ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಭಾವತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಂ ಸ್ವಯಂ ಸದೇವ। ಅತೋ ಭೇದವಾದಿನಸ್ತೇನ ವಿಪರೀತೇನ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತೇನ ಅನಿಷ್ಟಂ ಕಥಂ ಭವೇತ್? ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಾರ್ಥಸಿದ್ಧೌ ಖಲ್ವನಿಷ್ಟಂ ಭವೇತ್। ನಹಿ ಪ್ರಮಾಣಬಾಧಿತೋಽಸೌ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಭಾವತ್ವಾಭಾವತ್ವಗೋಚರಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ತತ್ವವಿಷಯೇಣಾನುಮಾನೇನೈವ ಬಾಧ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಯತೋಽಸ್ಮಾಕಂ ತಾವದ್ ಭಾವಾಭಾವತ್ವವಿಷಯಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ತತ್ವಗೋಚರಮೇವ। ಅನ್ಯಥಾ ಚಕ್ರಕಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚೇತಿ।

h॥ ಸದಸಚ್ಛಬ್ದಯೋಃ ವಿದ್ಯಮಾನಾವಿದ್ಯಮಾನಾರ್ಥಕತ್ವಪಕ್ಷದೂಷಣಮ್॥

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯೇಽಪ್ಯೇತದೇವೋತ್ತರಮ್। ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸತಃ ಸತ್ತ್ವಾದ್ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮಪಿ ಮಮ ಸ್ವಯಂ ಸಮ್ಮತಮೇವ। ತಥಾಽಸತೋಽವಿದ್ಯಮಾನಾದಪಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಸ್ವಯಮೇವ। ಅತಸ್ತೇನ ಸಾಧಿತೇನ ಮಮಾನಿಷ್ಟಂ ಕಥಂ ಭವೇತ್?

ಭವತು ವಿಶ್ವಸ್ಯಾಸತಃ ಶಶವಿಷಾಣಾದೇರ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಸ್ವಮತಮ್। ಸತೋ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ತು ಕಥಮ್? ಸತ್ತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾದಿತಿ ಚೇನ್ನೈವಮ್। ಸತೋ ವಿದ್ಯಮಾನಸ್ಯಾಪ್ಯಸತೋ ಭೇದಂ ವದತೋ ಮಮ ಯಥಾ ವಿಶ್ವಸ್ಯಾಸತೋ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಸ್ವಯಮೇವ। ತಥಾ ಸತೋಽಪಿ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸತೋ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಸತಾಂ ಭೇದವಾದಿನಃ ಸ್ವಯಮೇವ। ಸದನ್ತರವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಾತ್।

ಸತ್ತ್ವಾಸತ್ತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಂ ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ತದಾಽಪಿ ಸತೋ ವಿಶ್ವಸ್ಯಾಸತೋ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಸದಸದ್ಭೇದವಾದಿನಃ ಸ್ವಯಂ ಸದೇವ। ಅತಸ್ತೇನ ಸಾಧಿತೇನ ಮಮಾನಿಷ್ಟಂ ಕಥಂ ಭವೇತ್? ಪರಸ್ಯೈವಾಂಶತಃ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥತಾ ಭವೇತ್। ತರ್ಹಿ ಸತ್ತ್ವಾನಾಧಾರತ್ವಮೇವ ಸಾಧ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಸತ ಏವ ಹಿ ಸತೋ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಸತ್ತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಂ ಭೇದವಾದಿನೋ ಮಮ ಸ್ವಯಂ ಸದೇವ ನಿಯಮೇನ ಭವತಿ। ತಥಾಚ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ತೇನ ಸತ್ತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವೇನ ಸಾಧಿತೇನಾಸತ್ತ್ವಾಪತ್ತ್ಯಾ ಪರಸ್ಯೈವಾನಿಷ್ಟಂ ಭವೇತ್। ಅನಿಷ್ಟಪ್ರಸಙ್ಗೇನ ಪರಂ ನಿಗೃಹೀತವತೋ ಮಮಾನಿಷ್ಟಂ ಕಥಂ ಭವೇತ್?

ಅಥಾಸತ್ತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವೇ ವಾದಿಪ್ರತಿವಾದಿಸಿದ್ಧೇ ಸತ್ತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಮಪ್ಯಧಿಕಂ ಸಾಧ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅನಿಷ್ಟಾನಿಸ್ತಾರಾತ್। ಕಿಞ್ಚ, ನ ಸತ್ತ್ವಂ ನಾಮೈಕಮನುಗತಮ್, ಕಿನ್ತು ಪ್ರತಿವಸ್ತು ಸತ್ತ್ವಾನಿ ಭಿದ್ಯನ್ತೇ। ತತ್ರ ವಿಯದಾದೇರಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯೇ ಸತಿ ಸತ್ತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಂ ಸಾಧ್ಯಮಾನಂ ಕಿಮೇಕಸತ್ತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಮ್, ಉತಾನೇಕಸತ್ತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಮ್, ಅಥ ಸರ್ವಸತ್ತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಮ್, ಕಿಂವಾಽವಿಶೇಷಿತಸತ್ತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಮ್, ಅಥವಾ ಸರ್ವಥಾ ಸತ್ತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್? ನಾಽದ್ಯಃ, ವಿಶ್ವಸ್ಯಾಸತೋಽಪಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ತಾವನ್ಮಮ ಸ್ವಯಮೇವ ಸತೋಽಪಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಸತ್ತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಮಪಿ ಸ್ವಯಮೇವ। ಕಥಮ್? ಸತ್ತ್ವಭೇದವಾದಿನೋ ಮಮ ಸತೋಽಪಿ ಸತ್ತ್ವಾನ್ತರಾನಧಿಕರಣತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ತಥಾಚ ಸಿದ್ಧೇನ ತೇನ ಸಾಧ್ಯಮಾನೇನ ಮಮಾನಿಷ್ಟಂ ಕಥಂ ಭವೇತ್? ಏವಮೇವ ಚತುರ್ಥನಿರಾಕರಣಮಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನ ದ್ವಿತೀಯತೃತೀಯೌ, ವಿಶ್ವಸ್ಯಾಸತೋ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮಸತ್ತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಂ ತಾವನ್ಮಮ ಸ್ವಯಮೇವ। ಸತೋ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮನೇಕಸತ್ತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಮ್। ಸರ್ವಸತ್ತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಮಪಿ ಸ್ವಯಂ ಸದೇವ। ಕಥಮ್? ಭೇದವಾದಿನೈಕೈಕಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಅನೇಕಸರ್ವಸತ್ತ್ವಾಸ್ವೀಕಾರಾತ್। ಸ್ವೀಕಾರೇ ಚ ಭೇದಭಙ್ಗಃ ಸ್ಯಾತ್। ತತಶ್ಚ ತೇನಾನಿಷ್ಟಂ ಕಥಂ ಭವೇತ್?

ನ ಪಞ್ಚಮಃ, ಯತಃ ಸತ ಏವಾಸತೋ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಸ್ವಯಂ ಸದೇವ, ನಿಯತಮೇವಾಸ್ತಿ। ಯತಶ್ಚಾಸತ ಏವ ಸತೋ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮಪಿ ನಿಯತಮೇವ, ಅತಸ್ತೇನ ಸಾಧ್ಯಮಾನೇನ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸದಸತ್ತ್ವಾಪತ್ತ್ಯಾ ಭೇದವಾದಿನಃ ಕಥಮನಿಷ್ಟಂ ಭವೇತ್?

ಮಯಾ ಹ್ಯೇಕಸ್ಯೈವ ಸದಸತ್ತ್ವಮಙ್ಗೀಕೃತಮ್। ಸ್ವೋಪಾಧೌ ಪ್ರತಿಷೇಧಾಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಾತ್ ಪರೋಪಾಧೌ ಚ ತತ್ಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಾತ್। ದ್ವಯೋರಪಿ ಸರ್ವಥಾ ಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್ ಕಥಂ ಸದಸತ್ತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹ್ಯಸತ ಏವ ಸತೋ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಸ್ವಯಂ ಸತ್ ನಿಯತಮೇವ। ಅತಃ ಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮುಕ್ತ್ವಾ ಪುನರಸತೋಽಪಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯೇನ ವ್ಯಾಹತೇನ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತೇನ ಭೇದವಾದಿನಃ ಕಥಮನಿಷ್ಟಂ ಭವೇತ್? ಏವಂ ಸತ ಏವಾಸತೋಽಪಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ನಿಯತಮಿತ್ಯಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮುಕ್ತ್ವಾ ಪುನರ್ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ವ್ಯಾಹತಾ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾ। ನಹ್ಯನಿರ್ವಾಚ್ಯಸಿದ್ಧೇಃ ಪ್ರಾಗಯಂ ವಿಪ್ರತಿಷೇಧೋ ನಿವಾರಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಃ। ಅಸ್ಮಾದೇವ ಹೇತೋಸ್ತತ್ಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಮಾತಾ ವನ್ಧ್ಯೇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಕುತೋ ವಿಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಾ? ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಹೇತುನೈವ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಾರ್ಥಸಿದ್ಧೇಸ್ತತ್ರಾಪಿ ಸುವಚತ್ವಾತ್। "ಸಮ್ಭಾವಿತಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾ ಅರ್ಥಃ ಸಾಧ್ಯೇತ ಹೇತುನಾ" ಇತಿ ನ್ಯಾಯಾತ್ ತತ್ರ ಹೇತ್ವಾಕಾಙ್ಕ್ಷೈವ ನಾಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ಸಮಮ್।

ಕಿಞ್ಚ ಸತ ಏವ ವಿಶ್ವಸ್ಯಾಸತೋ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಸ್ವಯಂ ಸದೇವ, ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರಮಿತಮಸ್ತಿ। ಅತಸ್ತೇನ ಬಾಧಿತೇನ ಸರ್ವಥಾ ಸತ್ತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವೇನ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತೇನ ಭೇದವಾದಿನಃ ಕಥಮನಿಷ್ಟಂ ಭವೇತ್? ಅಮುಖ್ಯಸತ್ತ್ವಾವೇದಕಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ತದಿತಿ ಚೇತ್, ಮಮ ತಾವನ್ಮುಖ್ಯಮೇವ ತತ್ ಸತ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಪರಕೀಯಪ್ರಮಾಣತರ್ಕಾಣಾಮದ್ಯಾಪಿ ಗಹನೇ ನಿವಿಷ್ಟತ್ವಾದಿತಿ।

ಕೇಚಿತ್ ತೇ ತವಾನಿಷ್ಟಂ ಕಥಂ ನ ಭವೇದಿತಿ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ। ತತ್ರ "ನ ಪಾದಾದೌ" ಇತಿ ಪ್ರತಿಷೇಧಸ್ಯ "ನಞಾ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಮನಿತ್ಯಮ್" ಇತಿ ಸಮಾಧಾನಮವಧೇಯಮ್।

ದ್ವಿತೀಯೇ ದೂಷಣಾನ್ತರಮಾಹ --ಯದ್ಯುಚ್ಯತ ಇತಿ।

ಯದ್ಯುಚ್ಯತೇಽಪಿ ಸರ್ವಸ್ಮಾದಿತಿ ಸದ್ಭೇದಸಂಸ್ಥಿತಿಃ।

ಅಪಿಶಬ್ದೋ ದೂಷಣಸಮುಚ್ಚಯೇ। ಸರ್ವಸ್ಮಾದಪೀತ್ಯಭಿವಿಧೌ ವಾ। ಯದೀತಿ ಶ್ರವಣಾತ್ ತರ್ಹೀತಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್। ಸರ್ವಶಬ್ದೋಽನೇಕಾರ್ಥಃ। ಯದ್ಯನೇಕಸ್ಮಾತ್ ಸತೋ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಅನೇಕಸತ್ತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಂ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ, ತರ್ಹಿ ಸತಾಂ ಭೇದಸಂಸ್ಥಿತಿಃ, ತತಶ್ಚಾಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ವಿಶ್ವಮನೇಕಸತ್ತಾನಧಿಕರಣಮಿತಿ ಪ್ರತಿಜಾನತಾಽನೇಕಸತ್ತ್ವಾನ್ಯಙ್ಗೀಕ್ರಿಯನ್ತೇ, ನವಾ? ದ್ವಿತೀಯೇಽನೇಕವಿಶೇಷಣವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್। ಆದ್ಯೇಽಪ್ಯೇಕಸ್ಮಿನ್ನೇವಾರ್ಥೇಽನೇಕಾನಿ ಸತ್ತ್ವಾನಿ, ಉತಾಽಧಾರಭೇದೇನ? ನಾಽದ್ಯಃ, ವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ತ್ವಿದಮುಪತಿಷ್ಠತೇ ಸದ್ಭೇದಸಂಸ್ಥಿತಿರಿತಿ। ಅನೇಕಸತ್ತ್ವಾಧಿಕರಣತಾಪ್ರತಿಷೇಧಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದೇಕೈಕಸತ್ತ್ವಸ್ವೀಕಾರಾಪತ್ತೇರಿತಿ ವಾ।

ತೃತೀಯಸ್ಯ ವೇದಂ ದೂಷಣಾನ್ತರಮ್। ಯದಿ ಸರ್ವಸ್ಮಾತ್ ಸತೋ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಸರ್ವಸತ್ತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಂ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯತಯೋಚ್ಯತೇ, ತರ್ಹಿ ಸದ್ಭೇದಸಂಸ್ಥಿತಿಃ। ನಹ್ಯನೇಕಸದನಙ್ಗೀಕಾರೇ ಸರ್ವಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಮಸ್ತಿ। ಸನ್ತ್ಯೇವ ಅನೇಕಾನಿ ಸನ್ತಿ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಂ ತ್ವೇಕಮೇವೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತತ್ಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಮೇವಾದ್ಯಾಪಿ ಭವತಾ ಪ್ರಯತನಾತ್। ತದನಧಿಕರಣತ್ವಸಾಧನೇಂಽಶೇಽಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಾತ್।

ಚತುರ್ಥೇ ದೂಷಣಾನ್ತರಮಾಹ --ಸನ್ಮಾತ್ರತ್ವಮಿತಿ।

ಸನ್ಮಾತ್ರತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪಿ ತಸ್ಮಾತ್ ತದಪಿ ನೋ ಭವೇತ್ ॥23॥**

(###sudha --)

ಅವಿವಕ್ಷಿತವಿಶೇಷಂ ಸತ್ತ್ವಂ ಯಸ್ಮಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪ್ಯಸ್ತಿ। ತಸ್ಮಾತ್ ಕಾರಣಾತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ಸತೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ತತ್ಸತ್ತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಮಪಿ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ನೋಽಸ್ಮಾಕಂ ಮತಂ ಭವೇತ್। ತಥಾಚ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ತದಪಿ ಸಾಧ್ಯಂ ನೋ ಭವೇತ್। ಅವಿವಕ್ಷಿತವಿಶೇಷಸತ್ತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವೇ ಸಾಧ್ಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಗತಸತ್ತ್ವಾನಧಿಕರಣತಯಾಽಪಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಾರ್ಥೋಪಪತ್ತೇರರ್ಥಾನ್ತರತೇತಿ।

ಅಥವಾ ಕಿಮಿದಂ ಸತ್ತ್ವಂ ನಾಮ? ಯದನಧಿಕರಣತ್ವಂ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯತೇ। ಕಿಂ ಸಾಮಾನ್ಯಸತ್ತ್ವಮ್, ಉತ ಸ್ವರೂಪಸತ್ತ್ವಮ್? ಆದ್ಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ಯದ್ಯುಚ್ಯತ ಇತಿ। ಸರ್ವಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವಾರ್ಥಾನುಗತಾತ್ ಸಾಮಾನ್ಯಾದ್ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ತದನಾಧಾರತ್ವಮಿತಿ ಯಾವತ್। ಸಾಧ್ಯತಯಾ ಯದ್ಯುಚ್ಯತೇ ತದಾ ಸದ್ಭೇದಸಂಸ್ಥಿತಿಃ। ಯದಿ ಸತ್ತೈವ ನಾಸ್ತಿ, ತದಾ ತದನಧಿಕರಣತ್ವಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ವ್ಯರ್ಥಾ ಸ್ಯಾತ್। ನೇದಂ ಶಶವಿಷಾಣಾಧಿಕರಣಮಿತಿವದ್ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತೇರೇವಾನುದಯಾತ್। ಸತ್ತಾಸಾಮಾನ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಚ ಸದ್ಭೇದೋ ದುರ್ವಾರ ಏವ। ನಹ್ಯೇಕಾಶ್ರಯಂ ಸಾಮಾನ್ಯಮಸ್ತಿ।

ಸನ್ತಿ ಸತ್ತಾಧಿಕರಣಾನಿ ಸನ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಕಾನೀತಿ ವಕ್ತವ್ಯಾನಿ। ದ್ರವ್ಯಾದೀನೀತಿ ಚೇತ್, ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ತೇಷಾಮೇವ ತದನಧಿಕರಣತ್ವಸಾಧನಮ್? ವ್ಯವಹಾರತಃ ಸರ್ವಮಸ್ತಿ ಪರಮಾರ್ಥತಸ್ತು ನೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಉಕ್ತೋತ್ತರತ್ವಾತ್। ಏತಚ್ಚ ಪರಮತೇನೋತ್ತರಮುಕ್ತಂ ವೇದಿತವ್ಯಮ್। ಸ್ವಮತೇನ ತು ಸಿದ್ಧಸಾಧನತ್ವಂ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ದ್ರವ್ಯಾದ್ಯತಿರಿಕ್ತಾನುಗತಸತ್ತ್ವಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯೈವಾನಙ್ಗೀಕಾರಾತ್।

ದ್ವಿತೀಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ಸನ್ಮಾತ್ರತ್ವಮಿತಿ। ಸತ್ತಾನಪೇಕ್ಷಂ ಸತ್ತ್ವಂ ಸನ್ಮಾತ್ರತ್ವಮ್। ಸ್ವರೂಪಸತ್ತ್ವಮಿತಿ ಯಾವತ್। ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪ್ಯಸ್ತಿ ಯತಸ್ತಸ್ಮಾತ್ ಕಾರಣಾತ್ ತಸ್ಮಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತದ್ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮಬ್ರಹ್ಮತ್ವಮಪಿ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ನೋ ಭವೇದಿತಿ।

ಅಥವಾ ಸಾಮಾನ್ಯಸತ್ತಾಪಕ್ಷೇ ದೋಷಾನ್ತರಮನೇನೋಚ್ಯತೇ। ತಥಾಹಿ ಸತ್ತಾಸಾಮಾನ್ಯವಿಧುರಸ್ಯಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸನ್ಮಾತ್ರತ್ವಂ ಸ್ವರೂಪಸತ್ತ್ವಂ ತಾವದಸ್ತಿ। ನ ಪುನಃ ಸತ್ತ್ವವೈಧುರ್ಯಾದಸದನಿರ್ವಾಚ್ಯಂ ವಾ ಬ್ರಹ್ಮ। ತಸ್ಮಾತ್ ಸತ್ತಾವೈಧುರ್ಯಸ್ಯ ಅಸತ್ತ್ವಾದ್ಯಹೇತುತ್ವಾತ್ ತತ್ಸತ್ತಾನಧಿಕರಣತ್ವಮಪಿ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ನೋ ಭವೇದಿತಿ।

ಏತೇನ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಂ ಸತ್ತ್ವಮಿತಿ ಪಕ್ಷೋಽಪಿ ನಿರಸ್ತಃ। ಅರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿತ್ವಂ ಜ್ಞಾನಾಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ವಾ ಸತ್ತ್ವಮಿತಿ ಪಕ್ಷದ್ವಯಂ ಸ್ಫುಟದೋಷತ್ವಾನ್ನ ದೂಷಿತಮ್। ಅರ್ಥಕ್ರಿಯಾವೈಧುರ್ಯಸಾಧನೇ ಹಿ ಬಾಧಃ ಸ್ಫುಟ ಏವ। ಪರಮಾರ್ಥತೋ ನಾಸ್ತೀತ್ಯಪ್ಯುಕ್ತೋತ್ತರಮ್। ಸತ್ಯಸ್ಯ ನಾರ್ಥಕ್ರಿಯೇತಿ ವದತಾ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಸ್ಯೈವಾರ್ಥಕ್ರಿಯಾಽಙ್ಗೀಕೃತೇತಿ ಸಿದ್ಧಾನ್ತವಿರೋಧಶ್ಚ।

ಅರ್ಥಕ್ರಿಯಾವಿಧುರಸ್ಯಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸತ್ತ್ವಾತ್ ತದ್ವೈಧುರ್ಯಂ ನಾಸತ್ತ್ವಾದಿಹೇತುಃ। ಅರ್ಥಕ್ರಿಯಾನಧಿಕರಣತಾಮಾತ್ರಸಾಧನಂ ಪ್ರಕೃತಾನುಪಯುಕ್ತಂ ತದ್ವಿರುದ್ಧಂ ಚ। ಜ್ಞಾನಾಬಾಧ್ಯತ್ವವೈಧುರ್ಯಂ ಚ ತದ್ಬಾಧ್ಯತ್ವಮೇವ। ತಚ್ಚ ಹೇತ್ವರ್ಥಾನ್ನ ಭಿದ್ಯತ ಇತಿ ಸ್ಫುಟಮೇವ। ಹೇತ್ವನ್ತರಾಭಿಧಾನೇಽಪಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣನ್ಯಾಯೇನ ಬಾಧಸಿದ್ಧಾರ್ಥತಾದ್ಯಾಪತ್ತಿಃ ಸ್ಫುಟೈವ।

ಯದತ್ರೋಕ್ತಮ್ ತ್ವಯಾಽಪಿ ದ್ವೇ ತತ್ತ್ವೇ ಸದಸದಿತಿ ತತ್ತ್ವಂ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಯತಾ ಯದೇವ ಸತ್ತ್ವೇನ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಿತಂ ತಸ್ಯೈವ ಮಯಾಽಪ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಾನ್ನ ಸಚ್ಛಬ್ದಾರ್ಥಾನಿರುಕ್ತಿರಿತಿ। ತದತೀವ ಮನ್ದಮ್। ಮಯಾ ಹಿ ಕ್ವಚಿತ್ ಸದಿತಿ ಭಾವೋ ವ್ಯವಹ್ರಿಯತೇ। ಕ್ವಚಿಚ್ಚ ಪ್ರತಿಪನ್ನೋಪಾಧೌ ನಿಷೇಧಾಪ್ರತಿಯೋಗಿ। ಕ್ವಾಪಿ ಮೂರ್ತಮಿತ್ಯಾದಿ। ತತ್ ಸರ್ವಂ ಚ ನಿರಸ್ತಮಿತಿ।

h॥ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಸಾಧಕಾನುಮಾನೇ ಜ್ಞಾನಬಾಧ್ಯತ್ವರೂಪಹೇತುನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಂ ನಿರಾಕೃತ್ಯ ಹೇತುಮಪ್ಯಪಾಕರೋತಿ -- ಜ್ಞಾನಬಾಧ್ಯತ್ವಮಿತಿ।

ಜ್ಞಾನಬಾಧ್ಯತ್ವಮಪಿ ತು ನ ಸಿದ್ಧಂ ಪ್ರತಿವಾದಿನಃ।

ನ ಕೇವಲಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ದುಷ್ಟಾ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಹೇತುಭೂತಂ ಜ್ಞಾನಬಾಧ್ಯತ್ವಮಪೀತ್ಯರ್ಥಃ। ತುಶಬ್ದಃ ಸಿದ್ಧಾನ್ತ್ಯಭಿಮತಾಜ್ಞಾನಬಾಧ್ಯತ್ವಾದ್ ವ್ಯವಚ್ಛಿನತ್ತಿ। ಜ್ಞಾನಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ಹಿ ಜ್ಞಾನನಿವರ್ತ್ಯತ್ವಂ ವಾ, ಪ್ರತಿಪನ್ನೋಪಾಧೌ ನಿಷೇಧಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಂ ವಾ ಹೇತುತ್ವೇನ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪರಸ್ಯಾಭಿಮತಮ್। ನಚ ಪ್ರಪಞ್ಚೇ ತತ್ ಪ್ರತಿವಾದಿನೋ ಮಮ ಸಿದ್ಧಮ್।
ಅತೋಽನ್ಯತರಾಸಿದ್ಧೋ ಹೇತುರಿತಿ।

ನನ್ವೀಶ್ವರಜ್ಞಾನೇನ ಪ್ರಪಞ್ಚನಿವೃತ್ತಿಸ್ತ್ವಯಾಽಪೀಷ್ಯತ ಏವ। ಅನ್ಯಥಾ ತಸ್ಯ ಸಂಹಾರಕರ್ತೃತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಜ್ಞಾನಾದಿಮತ ಏವ ಕರ್ತೃತ್ವಾತ್। ಸತ್ಯಮ್। ನೈವಂ ಜ್ಞಾನನಿವರ್ತ್ಯತ್ವಂ ಪರಸ್ಯಾಭಿಪ್ರೇತಮ್। ಅಪಿತರ್ಹಿ? ಅಜ್ಞಾನೋಪಾದಾನಕಸ್ಯ ಸಮಾನೇ ವಿಷಯೇ ವಿರೋಧಿನಾ ಜ್ಞಾನೇನೋಪಾದಾನೇ ನಿವೃತ್ತೇ ಸ್ವಯಮೇವ ವಿಲಪನಮ್। ಯಥಾಽಽಹ "ಅಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಕಾರ್ಯೇಣ ವರ್ತಮಾನೇನ ಪ್ರವಿಲೀನೇನ ವಾ ಸಹ ಜ್ಞಾನೇನ ನಿವೃತ್ತಿರ್ಬಾಧಃ" ಇತಿ। ನಚಾಯಂ ಪ್ರಪಞ್ಚೇಽಸ್ಮಾಕಂ ಸಮ್ಮತಃ। ಕಿನ್ತು ಮುದ್ಗರಪ್ರಹಾರಾದಿನಾ ಘಟಸ್ಯೇವೇಶ್ವರಸ್ಯ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನವ್ಯಾಪಾರೈರ್ವಿನಾಶ ಏವ। ಸ ಏವ ಹೇತುರಸ್ತ್ವಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಥಾವಿಧಮಪಿ ಜ್ಞಾನಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ಪಕ್ಷೈಕದೇಶೇ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದೌ ನ ಸಿದ್ಧಂ ಪ್ರತಿವಾದಿನ ಇತಿ ಭಾಗಾಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್।

ಕಿಞ್ಚ ಸತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಜ್ಞಾನವಿನಾಶ್ಯತ್ವಮಸ್ತು। ನಚ ವಿಪಕ್ಷೇ ಕಿಞ್ಚಿದ್ ಬಾಧಕಮಸ್ತೀತ್ಯತೋಽಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಾತ್ ಜ್ಞಾನಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ನ ಸಿದ್ಧಮಪಿ ವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವಾಸಿದ್ಧಮಪೀತಿ ಯಾವತ್। ಪ್ರತಿವಾದಿನೋ ಮತೇನೇತಿ ಗುಡಜಿಹ್ವಿಕಾಮಾತ್ರಮ್। ಬಾಧಕಾನುಪನ್ಯಾಸೇ ವಾದಿನೋಽಪಿ ವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವಾಸಿದ್ಧೇರಾವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್।

ಸತೋ ವಿನಾಶೇ ಚೈತನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ವಿನಾಶಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ವಿನಾಶಮಾತ್ರಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯಪ್ರಯೋಜಕತ್ವೇನ ಜ್ಞಾನಬಾಧ್ಯತ್ವಮಸಿದ್ಧಮಪಿ। ವ್ಯರ್ಥವಿಶೇಷಣಾಸಿದ್ಧಮಪಿ ಸ್ಯಾತ್। ನಾಶ್ಯತ್ವಮಾತ್ರಂ ಹೇತುಃ। ಜ್ಞಾನೇತಿ ಸ್ವರೂಪಕಥನಮಾತ್ರಮ್। ಸ ಚೋಕ್ತಬಾಧಕಸಾನಾಥ್ಯೇನ ನಾಪ್ರಯೋಜಕ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸತ್ತ್ವಸಾಮ್ಯೇಽಪಿ ವಿನಾಶಕಾರಣಸದಸದ್ಭಾವೇನ ವಿಶೇಷಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್।

ನನುಚ "ನೇಹ ನಾನಾಽಸ್ತಿ" ಇತಿ ಪ್ರತಿಪನ್ನೋಪಾಧೌ ಶ್ರೌತನಿಷೇಧಾತ್ಮಾ ಬಾಧಃ ಪ್ರಪಞ್ಚೇಽಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥನಿರ್ಣಯೋತ್ತರಕಾಲಮೇವೈತತ್। ಸ ಏವ ತೂಪಪತ್ತಿವಿರೋಧಾದಶಕ್ಯ ಇತ್ಯುಚ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್।

h ॥ ಸಿದ್ಧಾನ್ತೇ ಬಾಧ್ಯತ್ವನಿರುಕ್ತಿಃ ॥

(###sudha --)

ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನಬಾಧ್ಯತ್ವಮಸಿದ್ಧಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿರಹಿತಮಪೀತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್। ತಥಾಹಿ ಕಿಂ ತ್ವದಭಿಮತಂ ಜ್ಞಾನಬಾಧ್ಯತ್ವಮತ್ರ ಹೇತೂಕ್ರಿಯತೇ, ಕಿಂವಾಽಸ್ಮದಭಿಮತಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಆದ್ಯಂ ಚೇದುಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ ನ ಸಿದ್ಧಂ ಪ್ರತಿವಾದಿನಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿವೈಧುರ್ಯಮಿತಿ। ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವಿಜ್ಞಾತಸ್ಯೇತಿ।

ವಿಜ್ಞಾತಸ್ಯಾನ್ಯಥಾ ಸಮ್ಯಗ್ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಹ್ಯೇವ ತನ್ಮತಮ್ ॥24॥

(###sudha --)

ಹಿ ಯಸ್ಮಾದನ್ಯಥಾವಿಜ್ಞಾತಸ್ಯ ಸಮ್ಯಗ್ ವಿಜ್ಞಾನಮೇವ ಬಾಧಃ, ತದ್ವಿಷಯತ್ವಮೇವ ತದ್ಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ಮತಮಸ್ಮಾಕಮ್। ತಚ್ಚಾಽಽತ್ಮನಿ ವಿಪಕ್ಷೇ ಗತಮಿತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿವಿಕಲಮಿತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಃ। ಸತ್ಯೋಽಪ್ಯಾತ್ಮಾ ದೇಹಾದ್ಯಾತ್ಮನಾ ವಿಜ್ಞಾತೋ ವೇದಾನ್ತಜನಿತಸಮ್ಯಗ್ವಿಜ್ಞಾನವೃತ್ತಿವಿಷಯ ಇತಿ ಪರೇಣಾಪ್ಯಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಅವಿದ್ಯಾನಿವೃತ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತೇರಿತಿ।

h॥ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಸಾಧಕಾನುಮಾನೇ ದೃಷ್ಟಾನ್ತನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಅಥವಾ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಂ ಪ್ರತ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಜ್ಞಾನಬಾಧ್ಯತ್ವಮಿತಿ। ಅಪಿಪದೇನ ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಲಕ್ಷಣಂ ಸಾಧ್ಯಮನಿರ್ವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಸಮುಚ್ಚಿನೋತಿ। ತುಶಬ್ದೋ ಜ್ಞಾನಬಾಧ್ಯತ್ವಮಭಿಮತಾದ್ ವ್ಯವಚ್ಛಿನತ್ತಿ। ನ ಸಿದ್ಧಂ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದಾವಿತಿ ಶೇಷಃ। ಶುಕ್ತಿರಜತಾದೇರನಿರ್ವಚನೀಯತ್ವಂ ತಾವತ್ ಪ್ರತಿವಾದಿನೋ ಮಮಾಸಿದ್ಧಮ್। ಮಯಾಽತ್ಯನ್ತಾಸತ್ತ್ವೇನಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ಅತ ಏವ ಜ್ಞಾನಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ಮಮ ತತ್ರಾಸಮ್ಮತಮ್। ತದ್ಧಿ ಜ್ಞಾನನಿವರ್ತ್ಯತ್ವಂ ಪರಸ್ಯಾಭಿಮತಮ್। ನಚಾಸತಸ್ತತ್ ಸಮ್ಭವತಿ। ತಸ್ಯ ನಿತ್ಯನಿವೃತ್ತತ್ವಾತ್। ಅತಃ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನವಿಕಲೋಽಯಂ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಾಭಾಸಃ।

ನನು ಪ್ರತಿಪನ್ನೋಪಾಧೌ ನಿಷೇಧಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಂ ಬಾಧ್ಯತ್ವಮಸ್ತ್ಯೇವ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದೌ। ಮೈವಮ್। ತಥಾಸತ್ಯಸತ್ತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ವಕ್ಷ್ಯತೇ ಚೈತತ್। (879) ಯದಿ ತರ್ಹಿ ನ ಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದೇಃ। ಬಾಢಮ್। ನನು ಸಕಲಲೋಕವಿರೋಧಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಮೈವಮ್। ತ್ವದಭಿಮತಸ್ಯಾಭಾವೇಽಪ್ಯನ್ಯಸ್ಯ ಬಾಧ್ಯತ್ವಸ್ಯ ತತ್ರ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್। ಕಿಂ ತದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವಿಜ್ಞಾತಸ್ಯೇತಿ। ಬಾಧ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಪ್ರಕೃತಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಂ ಬಾಧಂ ತದಿತಿ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಪರಾಮೃಶತಿ।

h॥ ಬಾಧಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಾನ್ತರಕರಣೇ ನಿಮಿತ್ತಕಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಕೇಚಿನ್ನೇದಂ ರಜತಮಿತಿ ಹ್ಯಧ್ಯಸ್ತವಸ್ತ್ವಭಾವಬೋಧಂ ಬಾಧಮಾಹುಃ। ಅಪರೇ ತು ಶುಕ್ತಿರಿಯಮಿತಿ ವಿರೋಧಿಭಾವಾನ್ತರಜ್ಞಾನಮ್। ತದುಭಯಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮವ್ಯಾಪಕಮ್। ಶಾಬ್ದಾದೌ ದ್ವಯೋರಪಿ ಬಾಧತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ। ತಸ್ಮಾದುಭಯಾನುಗತಮೇತದುಚ್ಯತೇ। ರಜತತ್ವಾದಿನಾ ವಿಜ್ಞಾತಸ್ಯ ಪುರೋವರ್ತಿನಃ ಶುಕ್ತಿತ್ವಾದಿನಾ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಖಲ್ವನ್ಯಥಾವಿಜ್ಞಾತಸ್ಯ ಸಮ್ಯಗ್ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಭವತಿ। ಏವಮಸತೋ ರಜತಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾದಿನಾಽವಗತಸ್ಯಾಸತ್ತ್ವಾದಿನಾ ವಿಜ್ಞಾನಮಪ್ಯನ್ಯಥಾವಿಜ್ಞಾತಸ್ಯ ಸಮ್ಯಗ್ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಭವತ್ಯೇವ।

h॥ ಬಾಧಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯೇ ಪದಕೃತ್ಯವಿಚಾರಃ, ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದಿದೋಷನಿರಾಸಶ್ಚ॥

(###sudha --)

ಸಮ್ಯಗ್ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಬಾಧ ಇತ್ಯೇವೋಕ್ತೇ ಸರ್ವಮಪಿ ಸಮ್ಯಗ್ ಜ್ಞಾನಂ ಬಾಧಃ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ। ನಚ ತಥಾ ವ್ಯವಹಾರಃ। ತನ್ನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಮನ್ಯಥಾವಿಜ್ಞಾತಸ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅನ್ಯಥಾವಿಜ್ಞಾತಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಮಿತ್ಯೇವೋಕ್ತೇ ಧಾರಾವಾಹಿಕಭ್ರಮೇ ರಜತತ್ವೇನಾವಗತಸ್ಯ

ಶುಕ್ತಿಕಾಶಕಲಸ್ಯ ಪುನರ್ನಾಗವಙ್ಗತ್ವಾದಿಜ್ಞಾನೇಽಪಿ ಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ತನ್ನಿರಾಸಾಯ ಸಮ್ಯಗಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅನ್ಯಥೇತಿ ತತ್ಸ್ವರೂಪಾಪೇಕ್ಷಯಾ। ತೇನ ಘಟಸ್ಯೈವ ಪಟಾದ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾಽನ್ಯಥಾ ಘಟತ್ವೇನ ಜ್ಞಾತಸ್ಯ ಪುನರ್ಘಟತ್ವೇನ ಜ್ಞಾನೇ ಪ್ರಸಙ್ಗೋ ನಿರಸ್ತಃ। ಛಲಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್।

ತಥಾಽಪಿ ರಜತತ್ವೇನಾವಗತಸ್ಯ ಶುಕ್ತಿಕಾಶಕಲಸ್ಯ ಶುಕ್ಲತ್ವಾದಿಜ್ಞಾನೇ ಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ತದವಸ್ಥಃ। ಏವಮೇಕೇನ ಅನ್ಯಥಾ ವಿಜ್ಞಾತಸ್ಯ ಪುರುಷಾನ್ತರಸಮ್ಬನ್ಧಿನಿ ತಸ್ಯೈವ ವಾ ಪುರುಷಸ್ಯ ಕಾಲಾನ್ತರಭಾವಿನ್ಯಾಜಾನಸಿದ್ಧೇ ಸಮ್ಯಗ್ ವಿಜ್ಞಾನೇ ಪ್ರಸಙ್ಗೋಽಪೀತಿ ಚೇತ್, ಮೈವಮ್। ಬಾಧತಿಃ ಖಲು ಲೋಡನೇ ಪಠ್ಯತೇ। ತಚ್ಚ ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ವಾಽಸ್ತು। ನ ತಾವತ್ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ। ತಸ್ಯ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವೇನ ಸ್ವತ ಏವ ಲೋಡಿತತ್ವಾತ್। ಸಮ್ಯಗ್ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪ್ಯುತ್ತರಜ್ಞಾನವಿನಾಶ್ಯಸ್ಯ ಬಾಧಿತತ್ವವ್ಯವಹಾರಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಾಪ್ಯರ್ಥಸ್ಯ। ಶುಕ್ತಿಕಾಶಕಲಾದೇಸ್ತಾದವಸ್ಥ್ಯಾತ್। ರಜತಾದೇರ್ನಿತ್ಯಲೋಡಿತತ್ವಾತ್। ಅತಃ ಪೂರ್ವಜ್ಞಾನಪ್ರಸಙ್ಗಿತಸ್ಯ ಅನ್ಯಥಾಕಾರಸ್ಯ ಲೋಡನಮಿವೇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ತಥಾಚ ಸತಿ ಕೋಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ?

ತತ್ ಕಿಂ ವಕ್ತವ್ಯಮೇತತ್? ನಹಿ। ಕಥಮನುಚ್ಯಮಾನಂ ಜ್ಞಾಸ್ಯತೇ? "ಅನ್ಯಥಾ ವಿಜ್ಞಾತಸ್ಯ" ಇತಿ ವಚನಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಸಮ್ಯಗ್ ವಿಜ್ಞಾನಮಿತ್ಯೇವಾವಕ್ಷ್ಯತ್। ಕಿಮನೇನೇತಿ। ತದ್ವಿಷಯತ್ವಂ ಬಾಧ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಶೇಷಃ।

h ॥ ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವರೂಪಾನಿರ್ವಚನೀಯಲಕ್ಷಣಭಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ಅಥವಾಽನಿರ್ವಚನೀಯಮಮುಖ್ಯಂ ಸದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತತ್ರ ಕಿಮಿದಮನಿರ್ವಚನೀಯತ್ವಮ್? ಕಿಂ ನಿರುಕ್ತಿವಿರಹಃ, ಕಿಂವಾ ನಿರುಕ್ತಿನಿಮಿತ್ತವಿರಹಃ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಅನಿರ್ವಚನೀಯಮಿತ್ಯಾದಿನಿರುಕ್ತೇಃ ಸತ್ತ್ವೇನಾಸಮ್ಭವಿತ್ವಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇಽಪಿ ನಿರುಕ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ಜ್ಞಾನಮರ್ಥೋ ವಾ ಸ್ಯಾತ್? ನಾಽದ್ಯಃ, ಜ್ಞಾನಸ್ಯೋಭಯವಾದಿಸಿದ್ಧಸದ್ಭಾವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಯಥಾಪ್ರತಿಭಾಸಮರ್ಥಸ್ಯಾಲೌಕಿಕಸ್ಯ ರಜತಾದೇರ್ಮಾಯಾವಾದಿನಾಽಭ್ಯುಪಗತತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಯ ಪರೇಣಾನಿರ್ವಚನೀಯಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣದ್ವಯಮಭಿಹಿತಮ್। ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಮನಿರ್ವಚನೀಯತ್ವಂ ಜ್ಞಾನಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ಚೇತಿ।

ತತ್ರಾಽದ್ಯಂ ತಾವನ್ ನಿರಾಕರೋತಿ -- -- ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಸತಶ್ಚೇತಿ। ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನಿ ತು ಪೂರ್ವವದೇವ। ತತ್ರ ಯಾವತ್ಸು ಪಕ್ಷೇಷು ಸಿದ್ಧಾರ್ಥತ್ವಪರ್ಯವಸಾನಂ ತಾವತ್ಸ್ವನಿರ್ವಚನೀಯತ್ವಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾವಿರೋಧಿತ್ವೇನ ನ ಸನ್ ಪ್ರಪಞ್ಚಃ ಕಿನ್ತ್ವನಿರ್ವಚನೀಯ ಇತ್ಯಾರಮ್ಭಾಸಙ್ಗತಿದೋಷೋಽವಗನ್ತವ್ಯಃ। ಯತ್ರ ಪುನರ್ಬಾಧಾದಿಪರ್ಯವಸಾನಂ ತತ್ರಾವ್ಯಾಪ್ತಿರವಗನ್ತವ್ಯಾ।

ಅಥವಾಽನಿರ್ವಚನೀಯತ್ವೇನ ವಿಯದಾದಿಕಂ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದಿಕಂ ಚ ಪರಸ್ಯಾಭಿಮತಮ್। ತತ್ರ ಸತ ಏವ ಸತ್ತ್ವೇನ ಪ್ರಮಿತಸ್ಯೈವ ವಿಯದಾದೇರ್ವಿಶ್ವಸ್ಯಾಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಮೇವ ಸ್ವಯಂ ಸತ್। ಏವಮಸತ ಏವಾಸತ್ತ್ವೇನ ಪ್ರಮಿತಸ್ಯೈವ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದೇರ್ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯಾರೋಪಿತಸ್ಯ ಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಮೇವ ಸ್ವಯಂ ಸತ್। ವಿಯದಾದಾವಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಮೇವಾಸ್ತಿ। ಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ

ತು ಪ್ರಮಾಣಬಾಧಿತಮ್। ತಥಾ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದೌ ಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಮೇವಾಸ್ತಿ। ಅಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ತು ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧಮ್। ಅತೋಽಸಮ್ಭವಿನಾ ತೇನ ಲಕ್ಷಣೇನೋಕ್ತೇನ ಕಥಂ ತೇಽನಿಷ್ಟಂ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಂ ನ ಭವೇದಿತ್ಯಾದಿಯೋಜನಾ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾ।

ಭೇದವಾದಿನ ಇತ್ಯನೇನ ಮಾಯಾವಾದಿನೋ ವಿಯದಾದೌ ಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರಃ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದೌ ಚಾಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾಭ್ಯುಪಗತಿರಾಗ್ರಹಮಾತ್ರಮೂಲೈವೇತ್ಯಭಿಪ್ರೈತಿ। ಯದ್ಯುಚ್ಯತ ಇತ್ಯತ್ರಾಪ್ಯುಕ್ತರೀತ್ಯಾಽಸಮ್ಭವಿತ್ವಾದಿಕಂ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್। ಸನ್ಮಾತ್ರತ್ವಮಿತ್ಯನೇನಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿರುಚ್ಯತೇ। ತಥಾಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪಿ ಸನ್ಮಾತ್ರತ್ವಂ ಸತ್ತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಮಿತಿ ಯಾವತ್। ಮಾಯಾವಾದಿನಾಽಭ್ಯುಪಗತಮಿತಿ ಶೇಷಃ, ನಿರ್ಧರ್ಮಕತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಅಸತ್ತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಂ ತು ನಿಶ್ಚಿತಮೇವ। ತಸ್ಮಾತ್ ತದಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಪಿ ಸನ್ನೋ ಭವೇತ್, ಕಿನ್ತ್ವನಿರ್ವಾಚ್ಯಂ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತೇತಿ।

ಸತ್ತ್ವೇನಾಸತ್ತ್ವೇನ ಚ ವಿಚಾರಾಸಹತ್ವಮನಿರ್ವಚನೀಯತ್ವಮ್, ನ ಪುನಃ ಸತ್ತ್ವಾಸತ್ತ್ವಧರ್ಮಾನಧಿಕರಣತ್ವಮ್, ಬ್ರಹ್ಮ ತು ಸತ್ತ್ವೇನ ವಿಚಾರಸಹಂ ಕಥಮನಿರ್ವಚನೀಯಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸತ್ತ್ವೇನೇತಿ ತ್ವಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಸ್ಯಾನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್।

ಕಿಞ್ಚ ಯೋ ವಿಯದಾದೌ ವಿಚಾರಃ ಸ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಪಿ ಸಮಾನ ಇತಿ ಕಥಂ ನ ತಸ್ಯಾನಿರ್ವಚನೀಯತ್ವಮ್? ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ಸರ್ವವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್" ಇತ್ಯಾದಿ। ನಿರಾಕರಿಷ್ಯತೇ ಚಾಸೌ ದುರ್ವಿಚಾರಸ್ತತ್ರತತ್ರೇತಿ।

h ॥ ಜ್ಞಾನಬಾಧ್ಯತ್ವರೂಪಾನಿರ್ವಚನೀಯಲಕ್ಷಣಭಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯಮಪಿ ಲಕ್ಷಣಂ ನಿರಾಕರೋತಿ -- ಜ್ಞಾನಬಾಧ್ಯತ್ವಮಿತಿ। ಯದಿ ಜ್ಞಾನಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ನಾಮೋಕ್ತವಿಧಯಾ ಜ್ಞಾನನಿವರ್ತ್ಯತ್ವಮ್, ತದಾ ವಿಯದಾದೌ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದೌ ಚ ನ ಸಿದ್ಧಮ್। ವಿಯದಾದೇಃ ಸತ್ತ್ವೇನ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದೇಶ್ಚಾಸತ್ತ್ವೇನ ಅವಿದ್ಯೋಪಾದಾನಕತ್ವಾಭಾವಾತ್। ತತಶ್ಚಾಸಮ್ಭವಿತ್ವಂ ಲಕ್ಷಣದೋಷಃ।
(47,49,52,58,407,410,417)

ಯದಿ ಪುನರ್ಜ್ಞಾನವಿನಾಶ್ಯತ್ವಮಾತ್ರಮ್। ತಥಾಽಪಿ ವಿಯದಾದೌ ನಿತ್ಯೇ ನಿತ್ಯತ್ವಾದೇವ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದೌ ಚಾಸತ್ತ್ವಾನ್ನ ಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿಃ। ಯದಿಚ ಪ್ರತಿಪನ್ನೋಪಾಧೌ ನಿಷೇಧಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಮ್, ತದಪಿ ವಿಯದಾದೌ ನ ಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿರೇವ। ಉಪಪತ್ತಯಸ್ತೂಕ್ತಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾಶ್ಚಾನುಸನ್ಧೇಯಾಃ।

ನನು ಭವತಾಽಪಿ ಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ಕಿಮಪ್ಯಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮೇವ। ಪದಸ್ಯ ನಿರರ್ಥಕತ್ವಾಯೋಗಾತ್। ತದೇವಾಸ್ಮಾಕಮನಿರ್ವಚನೀಯಲಕ್ಷಣಂ ಭವತ್ವಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರತಿವಾದಿನೋ ವಿಜ್ಞಾತಸ್ಯೇತಿ। ಪ್ರತಿವಾದಿನೋ ಮಮ ಮತಮಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ತಚ್ಚಾಽತ್ಮನ್ಯನಿರ್ವಚನೀಯೇಽಪ್ಯಸ್ತೀತ್ಯತಿವ್ಯಾಪ್ತಮಿತಿ ಶೇಷಃ।

h॥ ಅಖ್ಯಾತಿಅನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿಆತ್ಮಖ್ಯಾತಿಅಸತ್ಖ್ಯಾತಿಅನರ್ವಚನೀಯಖ್ಯಾತಿ

ರೂಪಪಞ್ಚಖ್ಯಾತಿವಾದನಿರಾಕರಣಮ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರಾನ್ಯಥಾವಿಜ್ಞಾನಮೇವ ಭ್ರಾನ್ತಿಃ ತತ್ಪ್ರಸಞ್ಜಿತಾನ್ಯಥಾಕಾರಲೋಡನಂ ಸಮ್ಯಗ್ ವಿಜ್ಞಾನಮೇವ ಬಾಧ ಇತ್ಯವಧಾರಯತಾ ಮತಾನ್ತರಾಣಿ ನಿರಸ್ತಾನಿ ವೇದಿತವ್ಯಾನಿ। ಹಿಶಬ್ದೇನ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ಸೂಚಯತಿ।

h॥ ಅಖ್ಯಾತಿವಾದಿನಾ ಪ್ರಭಾಕರೇಣ ಪರಿಣಾಮವಾದಿಭಾಸ್ಕರೋಕ್ತಾನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿಲಕ್ಷಣನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಇಹ ಖಲು ಕೇಚಿದ್ ಯಥಾರ್ಥಮೇವ ಸರ್ವವಿಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಮನ್ಯಮಾನಾ ನಾನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿಂ ಸಹನ್ತೇ। ತಥಾಹಿ ಕೇಯಮನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿರ್ನಾಮ? ಯದಿ ತಾವದನ್ಯಥಾಪರಿಣತೇ ವಸ್ತುನಿ ಖ್ಯಾತಿರನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿಃ, ತದಾ ಘಟಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ಸರ್ವೇಽಪ್ಯನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿತ್ವಾದ್ ವಿಭ್ರಮಾಃ ಪ್ರಸಜ್ಯೇರನ್।

ಕಿಞ್ಚ ಶುಕ್ತಿಕಾಯಾಃ ರಜತಾಕಾರಪರಿಣಾಮಃ ಕಿಂ ಸಕಾರಣಃ, ಉತಾಕಾರಣಃ? ನ ತಾವದಕಾರಣಃ। ಕಾದಾಚಿತ್ಕತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಆದ್ಯೇ ಕಾರಣಂ ವಾಚ್ಯಮ್। ಕರಣದೋಷ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯ ಕರಣಸಮ್ಬನ್ಧಿನಃ ಶುಕ್ತಿಕಾಪರಿಣಾಮಹೇತುತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಅನ್ಯಥಾ ತದೈವ ಸಕಲಾರ್ಥಾನಾಂ ರಜತರೂಪಪರಿಣಾಮಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್।

ದುಷ್ಟಕರಣಸಂಸರ್ಗೋ ಹೇತುರಿತಿ ಚೇತ್, ತಥಾಽಪಿ ಕಿಂ ಶುಕ್ತಿತ್ವಾಪಗಮೇನ ರಜತರೂಪಪರಿಣಾಮಃ, ಕಿಂವಾ ತದನಪಗಮೇನ? ಆದ್ಯೇ ಪುರುಷಾನ್ತರೇಣಾಪಿ ತದಾ ಶುಕ್ತಿತ್ವಂ ನ ಪ್ರತ್ಯೇತವ್ಯಮ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ಭ್ರಾನ್ತೇನಾಪಿ ತತ್ ಪ್ರತ್ಯೇತವ್ಯಮ್। ಕಿಞ್ಚ ಶುಕ್ತಿತ್ವಾಪಗಮೇ ಬಾಧೇಽಪಿ ನ ತದ್ ಭಾಯಾತ್।

ಅಥ ಪುನಃ ಶುಕ್ತ್ಯಾಕಾರೇಣ ರಜತಂ ಪರಿಣತಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಕರಣದೋಷಸ್ಯ ಕಾರಣಸ್ಯಾಭಾವಾತ್। ಬಾಧೋಽಪ್ಯೇವಂ ಸತಿ ಭ್ರಮಃ ಸ್ಯಾತ್। ಅಪಿಚೈತತ್ ಸಮಸ್ತಪ್ರತಿಪತ್ತೃಸಾಧಾರಣಮಪಿ ಕುತೋ ನ ಭವೇತ್? ಯತ್ಕರಣಪರಿಣತಂ ತೇನೈವ ಗೃಹ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಘಟಾದೇರಪಿ ಕುಲಾಲಾದಿಮಾತ್ರವೇದ್ಯತಾಪಾತಾತ್। ಸುಖಾದಿವದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಬಾಹ್ಯಾನ್ತರತ್ವೇನ ವಿಶೇಷಾತ್। ಅನ್ಯಥೋಕ್ತಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾನಿಸ್ತಾರಾತ್।

ಕಿಞ್ಚ ದೋಷವಶಾದ್ ರಜತಾಕಾರೇಣ ಪರಿಣತಾ ಚೇಚ್ಛುಕ್ತಿಃ, ತದಾ ದೋಷಾಪಗಮೇಽಪಿ ತಥೈವ ಕಥಂ ನಾವತಿಷ್ಠತೇ। ನಹಿ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣನಾಶಾತ್ ಕಾರ್ಯನಾಶೋ ದೃಷ್ಟಃ। ಕಮಲಕುಮಲವಿಕಾಸನಿಮಿತ್ತಸಾವಿತ್ರತೇಜೋಽಪಗಮಸ್ಯ ವಿಕಾಸನಿವೃತ್ತಿಹೇತುತಾ ದೃಷ್ಟೇತಿ ಚೇನ್ನೈವಮ್। ದಲವಿಭಾಗೋ ಹಿ ವಿಕಾಸೋ ನಾಮ। ಸ ಚ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಾತ್ ಸತ್ಯೇವ ಸಾವಿತ್ರತೇಜಸಿ ನಿವೃತ್ತಃ। ಸಂಯೋಗಪ್ರಧ್ವಂಸಸ್ತು ನ ಕದಾಽಪಿ ನಿವರ್ತತೇ। ಪುನಃ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸಂಯೋಗಲಕ್ಷಣೋ ಮುಕುಲೀಭಾವಸ್ತು ಶೀತಾದಿನೋದನಜನ್ಯ ಏವ। ಸ್ಥಾಯಿತ್ವೇऽಪಿ ವಿಭಾಗಸ್ಯಾನ್ಯದೇವ ತನ್ನಾಶೇ ನಿಮಿತ್ತಮಿತಿ ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿದೇತತ್। ಪರತ್ವಾದಿವತ್ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತೇಃ।

ಕಿಞ್ಚೋತ್ಪನ್ನಂ ಚೇದ್ ರಜತಂ ವಿನಷ್ಟಮ್, ತದಾ ತಥೈವ ಪ್ರತೀತಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ನ ಪುನರ್ನೇದಂ ರಜತಮಿತಿ ಬಾಧಬುದ್ಧಿಃ। ಏತೇನ ದುಷ್ಟಕರಣಜನ್ಯಾದ್ ವಿಜ್ಞಾನಾದ್ ರಜತಜನ್ಮೇತ್ಯಪಿ ಪರಾಸ್ತಮ್। ಕಾ ಚೈವಂಸತಿ ದೋಷವಾಚೋಯುಕ್ತಿಃ? ನಹಿ ಮೃದೋ ಘಟಾಕಾರಪರಿಣಾಮಸ್ಯ ನಿಮಿತ್ತಂ ದಣ್ಡಚಕ್ರಾದಿಕಂ ದೋಷತ್ವೇನ ಮನ್ಯನ್ತೇ।

ಕಿಞ್ಚ ಯಸ್ಯಾಃ ಪ್ರತೀತೇಸ್ತದಾಲಮ್ಬನಂ ತತ ಏವ ತಜ್ಜನ್ಮ, ಕಿಂವಾ ಪ್ರತೀತ್ಯನ್ತರಾತ್? ನಾऽದ್ಯಃ, ಪರಸ್ಪರಾಶ್ರಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಉತ್ಪನ್ನೇ ಹಿ ರಜತೇ ತದಾಲಮ್ಬನಾಯಾಃ ಪ್ರತೀತೇರ್ಜನ್ಮ, ತಸ್ಯಾಂ ಜಾತಾಯಾಂ ರಜತೋತ್ಪತ್ತಿರಿತಿ। ನ ಖಲು ನಿರಾಲಮ್ಬನಾ ಪ್ರತೀತಿರುತ್ಪದ್ಯತೇ।

ದ್ವಿತೀಯೇऽಪಿ ಕಿಂ ತತ್ ಪ್ರತೀತ್ಯನ್ತರಂ ಶುಕ್ತಿಕಾಲಮ್ಬನಮ್, ಉತ ಶುಕ್ತಿಕಾರಜತಾನ್ತರಾಲಮ್ಬನಮ್, ಅಥವಾऽರ್ಥಾನ್ತರಾಲಮ್ಬನಮ್? ನಾऽದ್ಯಃ, ಸರ್ವತ್ರ ಶುಕ್ತಿಪ್ರತೀತ್ಯನನ್ತರಂ ರಜತೋತ್ಪಾದಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಶುಕ್ತಿರಜತಪ್ರತೀತೇಃ ಪ್ರಾಕ್ ಶುಕ್ತಿರಿತಿ ಪ್ರತೀತಿನಿಯಮಾಭಾವಾಚ್ಚ। ದುಷ್ಟಕರಣಾಲೋಚಿತಶುಕ್ತಿಸಾಧಾರಣಾಕಾರಪ್ರತೀತೇ ರಜತಜನ್ಮೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸಾಧಾರಣಾಕಾರಮಾತ್ರದರ್ಶನಾನನ್ತರಂ ರಜತಪ್ರತೀತಿನಿಯಮಾಭಾವಾತ್। ಕಾರಣವೈಕಲ್ಯಂ ತತ್ರ ಕಲ್ಪ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಸ್ಯಾದೇತದೇವಮ್। ಯದಿ ರಜತಜನ್ಮ ಪ್ರಮಿತಂ ಸ್ಯಾತ್। ಪ್ರತೀತಿಂ ತು ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣೋಪಪಾದಯಿಷ್ಯಾಮಃ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಪೂರ್ವರಜತಸ್ಯಾಪಿ ತದೇವ ಕಾರಣಮಿತಿ ರಜತಪ್ರತೀತಿಪ್ರವಾಹವಿಚ್ಛೇದಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನ ತೃತೀಯಃ, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತದೇವಂ ಭ್ರಾನ್ತಿಬಾಧಯೋರನುಪಪತ್ತೇರ್ನ ಪರಿಣಾಮಪಕ್ಷೋ ಯುಕ್ತಃ।

h॥ ಪ್ರಭಾಕರೇಣ ನೈಯಾಯಿಕೋಕ್ತಾನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿಲಕ್ಷಣನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ನಾಪಿ ವಸ್ತುನೋ ವಸ್ತ್ವನ್ತರಾತ್ಮನಾऽವಭಾಸೋऽನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿರಿತಿ ಯುಕ್ತಮ್। ತಥಾಹಿ ಕಿಂ ವಸ್ತುನೋ ವಸ್ತ್ವನ್ತರಾತ್ಮತಾ ಸತೀ, ಉತಾಸತೀ? ಆದ್ಯೇ ನ ಭ್ರಾನ್ತಿರ್ನಾಪಿ ಬಾಧಃ। ಸರ್ವೇಷಾಂ ಚ ಸರ್ವಂ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಪ್ರತೀಯೇತ। ನಹಿ ದೋಷಃ ಕರಣಸಂಸ್ಕಾರಃ। ತಥಾಸತ್ಯದುಷ್ಟಕರಣೇನ ನ ಕಿಞ್ಚಿದುಪಲಭ್ಯೇತ। ಕಿಞ್ಚೈವಂಸತಿ ರಜತಸಂವಿತ್ಸಮೀಚೀನಾ ಶುಕ್ತಿರೇವೇಯಮಿತಿ ಚಾಸಮೀಚೀನೇತ್ಯಾಪದ್ಯೇತ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅಸತಃ ಪ್ರತೀತ್ಯನುಪಪತ್ತೇಃ। ಉಪಪತ್ತೌ ವಾ ಕಿಂ ರಜತಸ್ಯಾಪಿ ವಸ್ತುತ್ವಗ್ರಹಣೇನ?

h॥ ತಾಕಿಕೈಕದೇಶಿವಿಜ್ಞಾನವಾದ್ಯುಕ್ತಾನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿಲಕ್ಷಣನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಏತೇನಾಸಮ್ಬದ್ಧವಿಶೇಷಣವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರತೀತಿರನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿರಿತಿ ನಿರಸ್ತಮ್। ಅಸತೋ ವಿಶೇಷಣಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯ ಪ್ರತೀತ್ಯನುಪಪತ್ತೇಃ। ಉಪಪತ್ತೌ ವಾ ಕಿಮಸತ್ಖ್ಯಾತಿವಾದಿಭಿರಪರಾದ್ಧಮ್?

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಥ ಬ್ರೂಷೇಽನ್ಯಾಕಾರಂ ಜ್ಞಾನಮನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿರಿತಿ। ತದಸತ್।
ಸಮೀಚೀನಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪ್ಯಾನ್ತರಬಾಹ್ಯತ್ವಾದಿನಾಽರ್ಥವಿಲಕ್ಷಣಾಕಾರತ್ವೇನ ವಿಭ್ರಮತ್ವಾಪತ್ತೇಃ।

h ॥ ನೈಯಾಯಿಕಸಿದ್ಧಾನ್ತಿಸಾಧಾರಣಾನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿಲಕ್ಷಣದೂಷಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅನ್ಯಾಕಾರೋಲ್ಲೇಖಿಜ್ಞಾನಮನ್ಯಾಲಮ್ಬನಮನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿರಿತಿ ತು ವಿರುದ್ಧಮ್। ತಥಾಹಿ ನ ತಾವತ್ ಸದಸದ್ಭಾವಮಾತ್ರೇಣಾಽಲಮ್ಬನಂ ಸದ್ಭಾವಮಾತ್ರಸ್ಯ ಸರ್ವವಸ್ತುಪ್ರತ್ಯಯಸಾಧಾರಣ್ಯೇನ ಸರ್ವಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಂ ಸರ್ವಾರ್ಥಾಽಲಮ್ಬನತ್ವಾಪತ್ತೇಃ। ಸರ್ವಸರ್ವಜ್ಞತಾ ಚೈವಂಸತಿ ಸ್ಯಾತ್। ಅತೀತಾದಿವಿಷಯಸ್ಯ ನಿರಾಲಮ್ಬನತಾಪಾತಶ್ಚ।

ಏತೇನ ಪುರೋದೇಶೇ ಸದ್ಭಾವೇನಾಽಲಮ್ಬನತ್ವಮಪಿ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಮ್। ನಚ ಕಾರಣತ್ವೇನಾಽಲಮ್ಬನಮ್। ರೂಪಾದಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಚಕ್ಷುರಾದ್ಯಪಿ ಕಾರಣಮಿತಿ ತದಾಲಮ್ಬನತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅತೀತಾನಾಗತವಿಷಯತ್ವಂ ಚ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಅತೀತಾನಾಗತಯೋರಸತ್ತ್ವೇನ ಕಾರಣತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ।

h ॥ ವಿಷಯತ್ವಲಕ್ಷಣದೂಷಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏತೇನ ವಿಷಯತಯಾ ಕಾರಣತ್ವಮಿತ್ಯಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್। ಆತ್ಮಾಶ್ರಯತ್ವಂ ಚೈವಂಸತಿ ಸ್ಯಾತ್। ವಿಷಯತ್ವಸ್ಯೈವ ನಿರೂಪ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। ಕಿಞ್ಚೈವಂ ವಿಷಯತ್ವಮಿತ್ಯೇವಾಸ್ತು। ಕಿಂ ಕಾರಣತಯಾ ವ್ಯರ್ಥಯಾಽನರ್ಥಜನನ್ಯಾ?

ಕಿಂ ಚೇದಂ ವಿಷಯತ್ವಮ್? ಯೇನ ಯಸ್ಯಾತಿಶಯ ಉತ್ಪದ್ಯತೇ ಸ ತಸ್ಯ ವಿಷಯ ಇತಿ ಚೇತ್, ಅತಿಶಯೋ ಹಿ ಜ್ಞಾತತಾ ವಾ ಸ್ಯಾತ್, ವ್ಯವಹಾರೋ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಅನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ಅಭ್ಯುಪಗಮೇಽಪ್ಯತೀತಾದಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ನಿರ್ವಿಷಯತ್ವಾಪಾತಾತ್। ನಹ್ಯಸತಿ ಧರ್ಮಿಣಿ ಧರ್ಮೋತ್ಪಾದೋ ಯುಜ್ಯತೇ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅತದರ್ಥಿನೋ ವ್ಯವಹಾರಾನುತ್ಪತ್ತಾವವಿಷಯತ್ವಾಪತ್ತೇಃ। ವ್ಯಾಘ್ರೋರಾದಿಜ್ಞಾನಾನನ್ತರಮಾದೀಯಮಾನಸ್ಯ ದಣ್ಡಾದೇರಪಿ ತದ್ವಿಷಯತ್ವಪ್ರಸಕ್ತೇಶ್ಚ। ಯದ್ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಯದಾಕಾರಂ ತತ್ ತದಾಲಮ್ಬನಮಿತಿ ತು ತಥಾಗತಮತಮನುಧಾವತಿ।

h ॥ ಸಿದ್ಧಾನ್ತ್ಯಭಿಮತವಿಷಯತ್ವಲಕ್ಷಣದೂಷಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಯತ್ಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟೇನ ಯಜ್ಜ್ಞಾನಂ ಜನ್ಯತೇ ತತ್ ತದ್ವಿಷಯಮಿತ್ಯಪಿ ನ। ರೂಪಾದಿಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಽಕಾಶಾದಿವಿಷಯತಾಪಾತಾತ್। ನಹಿ ರೂಪಾದಿಜ್ಞಾನಮುತ್ಪಾದಯಚ್ಚಕ್ಷುರಾಕಾಶಾದಿನಾ ನ ಸನ್ನಿಕೃಷ್ಯತ ಇತಿ ಯುಜ್ಯತೇ। ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾ ಚ ತತ್ತಾಽಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಕರಣಜನ್ಯಾ ನ ತದ್ವಿಷಯಾ ಸ್ಯಾತ್। ನಚ ವಾಕ್ಯಂ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೇನ ಸನ್ನಿಕೃಷ್ಯತೇ। ಯೇನ ತಜ್ಜನಿತಜ್ಞಾನಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೋ ವಿಷಯಃ ಸ್ಯಾತ್। ಆಕಾಶಾದಿವಿಷಯತ್ವೈವಂ ಚಾಽಪದ್ಯೇತ। ಲಿಙ್ಗಜ್ಞಾನಾಚ್ಚಾಽತ್ಮಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಾಜ್ಜಾಯಮಾನಂ ಲಿಙ್ಗಿಜ್ಞಾನಮಾತ್ಮವಿಷಯಮಾಪದ್ಯೇತ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಪ್ರಭಾಕರೇಣ ವಿಷಯತ್ವಲಕ್ಷಣಾಭಿಧಾನಮ್, ತತ್ಸಮರ್ಥನಂ ಚ ll

(###sudha --)

ತಸ್ಮಾದ್ ಯಜ್ಜ್ಞಾನಂ ಯತ್ಪ್ರತಿಭಾಸಂ ತದೇವ ತಸ್ಯಾಽಲಮ್ಬನಮಿತಿ ಮನ್ತವ್ಯಮ್ । ತತ್ರ ರಜತಜ್ಞಾನೇ ಶುಕ್ತಿರವಭಾಸತೇ, ನವೇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ । ಅವಭಾಸತ ಇತಿ ಬ್ರುವಾಣಃ ಶ್ಲಾಘನೀಯಪ್ರಜ್ಞೋ ದೇವಾನಾಮ್ಪ್ರಿಯಃ । ಯದಿ ಸಂವಿದಿ ಬಹುಮಾನವಾನ್ ನೇತಿ ಬ್ರೂಯಾತ್, ತದಾ ಕಥಂ ತಚ್ಛುಕ್ತಿಕಾಲಮ್ಬನಂ ಸ್ಯಾತ್? ಕಿಞ್ಚ ರಜತಮವಭಾಸತೇ ಶುಕ್ತಿಕಾಲಮ್ಬನಂ ಚೇದತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ ಕಥಂ ಪರಿಹರಣೀಯಃ?

ನನು ರಜತಾವಭಾಸಸ್ಯ ರಜತವಿಷಯಕತ್ವೇ ತೇನ ರಜತೇನ ಭವಿತವ್ಯಮ್ । ಕಥಂ ನ ಭವಿತವ್ಯಮ್? ನಹಿ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಸಮೀಚೀನರಜತಸ್ವೀಕಾರೇಽಪಿ ನಿಮಿತ್ತಮಸ್ತ್ಯನ್ಯದ್ ರಜತಾವಭಾಸಾತ್ । ನಹ್ಯನ್ಯತರರಜತಪ್ರತಿಭಾಸಪಕ್ಷಪಾತೇ ಕಾರಣಮಸ್ತಿ । ನಾಸ್ತ್ಯತ್ರ ರಜತಮಿತ್ಯಪಿ ಪ್ರತಿಭಾಸೋಽಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ಸತ್ಯಮ್ । ಪ್ರತಿಭಾಸಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದ್ ರಜತಾಭಾವೋಽಪ್ಯಙ್ಗೀಕೃತ ಏವ ಪುರತಃ । ಪ್ರತೀತ್ಯೋರ್ವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ಯಥಾ ನ ವಿರೋಧಃ, ತಥಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ ।

h ll ಇನ್ದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಅನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿಜನಕತ್ವನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

ನಚಾನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿಜನನೇ ಕಾರಣಂ ಪಶ್ಯಾಮಃ । ನಚ ಚಕ್ಷುರಾದಿಕಮೇವ ಕಾರಣಮ್ । ತಸ್ಯ ಸಮೀಚೀನಜ್ಞಾನಕರಣತಾವಧಾರಣಾತ್ । ನ ಖಲು ಜರಾಮರಣವಿಧ್ವಂಸಹೇತುರ್ಜಾತು ಸುಧಾ ತದ್ಧೇತುರಪಿ ಭವತಿ । ಕಾರಣೈಕ್ಯೇ ಕಾರ್ಯಭೇದಸ್ಯ ಆಕಸ್ಮಿಕತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ನಚಾದೃಷ್ಟಭೇದಾತ್ ಕಾರ್ಯಭೇದಃ । ತಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಭೇದನಿಶ್ಚಯೋತ್ತರಕಾಲಂ ನಿಶ್ಚೇಯತ್ವಾತ್ । ಕಾರ್ಯಭೇದಸ್ಯ ಚ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನತ್ವಾತ್ ।

ದೋಷಸಹಕೃತಾದಿನ್ದ್ರಿಯಾದೇವಾನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನಜನನಮಿತ್ಯಪ್ಯಸತ್ । ದೋಷಾ ಹಿ ಕಾರಣಾನಾಮೌತ್ಸರ್ಗಿಕಕಾರ್ಯಜನನಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ನಿಘ್ನನ್ತಿ । ನತು ವಿಪರೀತಕಾರ್ಯಜನನಸಾಮರ್ಥ್ಯಮಾದಧತಿ । ನ ಖಲು ದುಷ್ಟಂ ಕುಟಜಬೀಜಂ ವಟಂ ಜನಯತಿ । ಕಿನ್ನಾಮ । ನ ಜನಯತ್ಯೇವ ಕುಟಜಾಙ್ಕುರಮ್ । ನಚ ವಕ್ತವ್ಯಂ ದಾವದಹನದಗ್ಧವೇತ್ರಬೀಜಾನಾಂ ಕದಲೀಕಾಣ್ಡಜನನಸಾಮರ್ಥ್ಯಮುಪಲಬ್ಧಮಿತಿ । ಪಾಕೇನ ದ್ರವ್ಯಾನ್ತರೋತ್ಪತ್ತೇಸ್ತೇಷಾಮಬೀಜತ್ವಾತ್ ।

h ll ಏಕಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ವಿಷಯವ್ಯಭಿಚಾರಿತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಾನಾಶ್ವಾಸಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ಪ್ರದರ್ಶಿತಾಕಾರವ್ಯಭಿಚಾರೇ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಭಿಚಾರಶಙ್ಕಾ ದುರ್ವಾರಾ ಸ್ಯಾತ್ । ತಥಾಚ ಕಥಂ ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥನಿಹ್ನವಂ ನಿರಾಕುರ್ಮಃ । ತಥಾಹಿ ಜ್ಞಾನಮೇವ ಖಲು ಸರ್ವತ್ರ ವಸ್ತುವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕಂ ನಾನ್ಯತ್ । ತಚ್ಚೇತ್ ಕ್ವಚಿದ್ ವ್ಯಭಿಚರತಿ, ತದಾ ತತ್ ಸರ್ವತ್ರ ಶಙ್ಕಿತವ್ಯಭಿಚಾರಮೇವ । ನಚ ತಚ್ಛಙ್ಕಾಪಙ್ಕಸಙ್ಕ್ಷಾಲನಕ್ಷಮಂ ಕಿಞ್ಚಿದನ್ಯದ್ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ । ತಚ್ಚ ಸಕಲಮಪಿ ಶಙ್ಕಾಕಲಙ್ಕಸಙ್ಕೋಚಿತಪ್ರಭಾವಂ ನ ಪ್ರಭವತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತತಶ್ಚ ಕುತೋ ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಾಶಾ?

ನಚ ವಾಚ್ಯಂ ಯಥಾ ಘಟಾದೇಃ ಪಾರ್ಥಿವಸ್ಯ ವಹ್ನಿವ್ಯಭಿಚಾರೇಽಪಿ ನ ಧೂಮಸ್ಯಾಪಿ ತದ್ವ್ಯಭಿಚಾರಃ ಶಯತೇ। ಏವಮೇಕಜ್ಞಾನಸ್ಯಾರ್ಥವ್ಯಭಿಚಾರೇಽಪಿ ನ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಭಿಚಾರಶಙ್ಕೇತಿ। ವೈಷಮ್ಯಾತ್। ಅಸ್ತಿ ಹಿ ತತ್ರ ಪಾರ್ಥಿವತ್ವಾವಿಶೇಷೇಽಪ್ಯವ್ಯಭಿಚಾರನಿಶ್ಚಯೋಪಾಯೋ ಧೂಮತ್ವಾದಿರೇವಾವಾನ್ತರೋ ವಿಶೇಷಃ। ನಹಿ ತತ್ರ ಬಾಧಕಂ ಕಿಞ್ಚಿತ್। ತೇನೋಪಪದ್ಯತೇ ತತ್ರಾಽಶ್ವಾಸಃ। ಪ್ರಕೃತೇ ತು ನ ಜ್ಞಾನತ್ವಾವಾನ್ತರವಿಶೇಷಮನಾಶ್ವಾಸನಿರಸನಕ್ಷಮಮೀಕ್ಷಾಮಹೇ। ನಚ ಬಾಧಕಭಾವಾಭಾವರೂಪಾದ್ ವಿಶೇಷಾದ್ ವ್ಯವಸ್ಥೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಬಾಧಕಸ್ಯಾಪಿ ಜ್ಞಾನತ್ವೇನ ಶಙ್ಕಾಸ್ಪದತ್ವಾತ್। ನ ಖಲು ಬಾಧಕಸ್ಯ ಕಿಮಪಿ ಶೃಙ್ಗಮಸ್ತಿ। ಬಾಧಕಾಭಾವಶ್ಚಾನುಪಸಞ್ಜಾತಬಾಧಭ್ರಮೇ ಸಮಾನಃ।

ಸಂವಾದಕಭಾವಾಭಾವಾಭ್ಯಾಂ ವಿಶೇಷ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಉಕ್ತೋತ್ತರತ್ವಾತ್। ಸಂವಾದಕಮಪಿ ಜ್ಞಾನಮೇವೇತಿ ತದಪಿ ಕಥಂ ಸಂಶಯಾಸ್ಪದಂ ನ ಸ್ಯಾತ್, ತತ್ರಾಪಿ ಸಂವಾದಕಾನ್ತರಾನ್ವೇಷಣೇಽನವಸ್ಥಾ ಕುತೋ ನ ಭವೇತ್? ಅಙ್ಗೀಕೃತಶ್ಚ ಪರೇಣ ಧಾರಾವಾಹಿಕಭ್ರಮೇಽನ್ಯೋನ್ಯಸಂವಾದಃ। ಏತೇನ ಜ್ಞಾನಜನ್ಯವ್ಯವಹಾರವಿಸಂವಾದಾವಿಸಂವಾದಲಕ್ಷಣೋಽಪಿ ವಿಶೇಷಃ ಪರಾಸ್ತೋ ವೇದಿತವ್ಯಃ। ತದ್ವಿಶೇಷಗ್ರಾಹಿಣ್ಯಪಿ ವಿಶ್ವಾಸಕಾರಣಾಭಾವಾತ್।

h॥ ಅನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿಪಕ್ಷೇ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸಾಕಾರತಾಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಅಪಿಚ ಪ್ರತೀಯಮಾನೋಽಯಂ ರಜತಾಕಾರಃ ಕುತಸ್ತ್ಯ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ನ ತಾವತ್ ಪುರೋವರ್ತಿನಿಷ್ಠ ಇತೀಷ್ಟಮನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿವಾದಿನಾಮ್। ಬಾಧವಿರೋಧಶ್ಚ ತಥಾಸತಿ ಸ್ಯಾತ್। ನಾಪಿ ದೇಶಾನ್ತರವರ್ತೀತಿ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ। ತತಶ್ಚ ಜ್ಞಾನಸ್ಥ ಏವಾಯಮಿತ್ಯಾಪಾತಿತಮ್। ತಥಾಚ ಜಿತಂ ಸಾಕಾರವಿಜ್ಞಾನವಾದಿಭಿರ್ಬೌದ್ಧೈಃ।

h॥ ಪ್ರಭಾಕರೇಣ ಇದಂ ರಜತಮಿತ್ಯಸ್ಯ ಗ್ರಹಣಸ್ಮರಣಾತ್ಮಕಜ್ಞಾನದ್ವಿತ್ವವ್ಯುತ್ಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ನನುತರ್ಹಿ "ಇದಂ ರಜತಮ್' ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಕಾ ಗತಿಃ? ಉಚ್ಯತೇ ರಜತಮಿದಮಿತಿ ದ್ವೇ ಜ್ಞಾನೇ ಸ್ಮೃತ್ಯನುಭವರೂಪೇ। ತತ್ರೇದಮಿತಿ ಪುರೋವರ್ತಿದ್ರವ್ಯಮಾತ್ರಗ್ರಹಣಮ್। ದೋಷವಶಾತ್ ತದ್ಗತಸ್ಯ ಶುಕ್ತಿತ್ವಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಸ್ಯಾಗ್ರಹಣಾತ್। ತನ್ಮಾತ್ರಂ ಚ ಗೃಹೀತಂ ಸದೃಶತಯಾ ಸಂಸ್ಕಾರೋದ್ಬೋಧಕ್ರಮೇಣ ರಜತಸ್ಮೃತಿಂ ಜನಯತಿ। ಸಾ ಚ ಗೃಹೀತಗ್ರಹಣಸ್ವಭಾವಾಽಪಿ ದೋಷವಶಾದ್ ಗೃಹೀತತತ್ತಾಂಶಪ್ರಮೋಷೇಣ ಗೃಹೀತಿಸರೂಪಾಽವತಿಷ್ಠತೇ। ತಥಾಚ ರಜತಸ್ಮೃತೇಃ ಪುರೋವೃತ್ತಿಗ್ರಹಣಸ್ಯ ಚ ಮಿಥಃ ಸ್ವರೂಪತೋ ವಿಷಯತಶ್ಚ ಭೇದಾಗ್ರಹಣಾತ್ ಸನ್ನಿಹಿತರಜತಜ್ಞಾನಸಾರೂಪ್ಯೇಣೇದಂ ರಜತಮಿತಿ ಭಿನ್ನೇ ಅಪಿ ಗ್ರಹಣಸ್ಮರಣೇ ಅಭೇದವ್ಯವಹಾರಂ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವ್ಯಪದೇಶಂ ಚ ಪ್ರವರ್ತಯತಃ। ಕುತ ಏತದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತೇರುಕ್ತತ್ವಾತ್।

h॥ ಪರಿಶೇಷಪ್ರಮಾಣೇನ ರಜತಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ಮೃತಿತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚೇದಮಿತಿ ಪುರೋವರ್ತಿನಯನಸಮ್ಪ್ರಯೋಗಜಂ ಜ್ಞಾನಮನುಭವ ಇತ್ಯವಿವಾದಮ್। ರಜತಜ್ಞಾನಂ ಚ ನ ತಾವದಿನ್ದ್ರಿಯಜಮ್। ಇನ್ದ್ರಿಯಸ್ಯ ಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಾರ್ಥ ಏವ ಜ್ಞಾನಜನನಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಸರ್ವಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಚ ವಿಪ್ರಕೃಷ್ಟೇನ ರಜತೇನ ಸನ್ನಿಕರ್ಷೋಽಸ್ತಿ। ತತ್ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಸ್ಯ ಕದಾಽಪ್ಯದರ್ಶನಾತ್। ನಚ ಶುಕ್ತಿಶಕಲಸನ್ನಿಕರ್ಷಾದೇವೇನ್ದ್ರಿಯಂ ರಜತಜ್ಞಾನಮುತ್ಪಾದಯತೀತಿ ಸಾಮ್ಪ್ರತಮ್, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್।

ನಚ ದೋಷಸದಸದ್ಭಾವಾಭ್ಯಾಂ ವ್ಯವಸ್ಥಾ। ದೋಷಾಣಾಂ ವಿಪರೀತಕಾರ್ಯಕಾರಿತಾಯಾ ನಿರಸ್ತತ್ವಾತ್। ಭಸ್ಮಕದೋಷದೂಷಿತಸ್ಯ ಜಾಠರಜಾತವೇದಸೋ ಬಹುತರಾಹಾರಪರಿಣತಿಹೇತುತೋಽಲಭ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತೇಃ। ದೋಷಸ್ಯೈವ ಆಹ --◌ಾರವಿಕಾರಹೇತುತೋಪಪತ್ತೇಃ। ನಚ ದಹನಕಾರ್ಯಂ ಕಥಂ ದೋಷಃ ಕರೋತೀತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಕಾರ್ಯೇಽಪಿ ವೈಜಾತ್ಯೋಪಲಮ್ಭಾತ್। ಜಾಠರಾಗ್ನಿಪರಿಣತಾ ಹಿ ರಸಾಃ ಶರೀರೋಪಚಯಹೇತವೋ ನ ಭಸ್ಮಕಪರಿಣತಾಸ್ತಥಾ। ತಸ್ಮಾನ್ನೇದಮಿನ್ದ್ರಿಯಜಮ್। ನಚ ಲಿಙ್ಗಾದ್ಯನುಸನ್ಧಾನವಿಧುರಾಣಾಮಪಿ ಜಾಯಮಾನಮನುಮಾನಾದಿಪ್ರಭವಮಿತಿ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ। ಅತಃ ಪ್ರತ್ಯುತ್ಪನ್ನಕರಣಾಭಾವೇಽಪ್ಯುತ್ಪದ್ಯಮಾನೇನಾನೇನ ಪರಿಶೇಷಾತ್ ಸ್ಮರಣೇನೈವ ಭವಿತವ್ಯಮ್।

h ॥ ರಜತಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ಮೃತಿತ್ವಸಾಧಕಾನುಮಾನೋಪನ್ಯಾಸಃ, ತತ್ಸಮರ್ಥನಂ ಚ ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚೇದಂ ಸ್ಮರಣಮ್, ಅನಾಕಲಿತರಜತಸ್ಯಾನುತ್ಪದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಸ್ಮರಣವತ್। ನಚೇದಮಸ್ಮರಣಮ್, ತತ್ತಾಂಶವಿಕಲತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನವದಿತಿ ಯುಕ್ತಮ್। ಪದಾತ್ ಪದಾರ್ಥಸ್ಮೃತೌ ಹರಿಹರಾದಿಸ್ಮೃತೌ ಚ ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ಕಿಞ್ಚಾನುಭೂತಂ ತಾವನ್ನ ಸಮಸ್ತಂ ಸ್ಮರ್ಯತೇ। ತತ್ತಾಂಶಶ್ಚಾತೀತದೇಶಕಾಲಸಮ್ಬನ್ಧಃ ಸ್ಮರ್ಯಮಾಣಧರ್ಮಃ। ತಥಾಚ ಸ್ಮರಣಂ ಚ ಭವತು। ಭವತು ದೋಷವಶಾತ್ ಪ್ರಮುಷಿತತತ್ತಾಂಶಮ್। ನಚ ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕಂ ಕಿಞ್ಚಿದಿತ್ಯಪ್ರಯೋಜಕೋ ಹೇತುಃ।

ನಚ ನೇಯಂ ಸ್ಮೃತಿರಿನ್ದ್ರಿಯಜನ್ಯತ್ವಾತ್। ತಚ್ಚೇನ್ದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರಾನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾನುವಿಧಾಯಿತ್ವಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಸ್ಮೃತಿಬೀಜಸಂಸ್ಕಾರೋದ್ಬೋಧಹೇತುಪುರೋವರ್ತಿಸಾಧಾರಣಾಕಾರಗ್ರಹಣ ಏವೇನ್ದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರಾನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಯೋರುಪಕ್ಷೀಣತ್ವಾತ್। ನನ್ವೇವಂಸತಿ ಅನಾಸ್ವಾದಿತತಿಕ್ತಸ್ಯ ಶಿಶೋಸ್ತಿಕ್ತಸ್ಮರಣಾನುಪಪತ್ತೇಃ ಕಥಂ ತಿಕ್ತೋ ಗುಡ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಜನ್ಮಾನ್ತರಾನುಭೂತತ್ವಾತ್। ಅದೃಷ್ಟವಶಾಚ್ಚ ಕಸ್ಯಚಿದೇವ ಸ್ಮರಣಮುಪಪದ್ಯತೇ।

h ॥ ವಿವೇಕಾಸಂಸರ್ಗಾಗ್ರಹಯೋಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿಕಾರಣತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಥವಾ ನಾಯಂ ನಿಯಮೋ ಗ್ರಹಣಸ್ಮರಣೇ ಏವಾಗೃಹೀತವಿವೇಕೇ ವ್ಯವಹಾರಾದಿಪ್ರವರ್ತಕೇ ಇತಿ। ಕಿನ್ತು ಕ್ವಚಿದ್ ಗ್ರಹಣೇ ಏವ ಮಿಥೋಽಗೃಹೀತಭೇದೇ। ಯಥಾ ಪೀತಃ ಶಙ್ಖ ಇತಿ। ಅತ್ರಹಿ ವಿನಿರ್ಯನ್ನಯನರಶ್ಮಿವರ್ತಿನಃ ಪಿತ್ತದ್ರವ್ಯಸ್ಯ ಪೀತತ್ವಂ ದೋಷವಶಾದ್ ದ್ರವ್ಯರಹಿತಂ ಗೃಹ್ಯತೇ। ಶಙ್ಖೋಽಪಿ ಗುಣಹೀನಃ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರೇಣ ಗೃಹ್ಯತೇ। ತದನಯೋರ್ಗುಣಗುಣಿನೋರಿತರೇತರಾಪೇಕ್ಷಿಣೋರಸಂಸರ್ಗಾಗ್ರಹಾತ್ ಸಾರೂಪ್ಯಾತ್ ಪೀತಚಿರಬಿಲ್ವಾದಿಫಲಪ್ರತ್ಯಯಾವಿಶೇಷೇಣಾಭೇದವ್ಯವಹಾರಃ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವ್ಯಪದೇಶಶ್ಚ ಭವತಃ। ಯತ್ತು ಕಜ್ಜಲಕಾಲಿಮಾಽಗ್ರಹಣಂ ತತ್ ತಿರ್ಯಗವಸ್ಥಾನಾತ್। ಅಸ್ವಚ್ಛತಯಾ ನಯನರಶ್ಮಿಪ್ರತಿಬನ್ಧಕತ್ವಾಚ್ಚ। ಪಿತ್ತಂ ತು ಆರ್ಜವಾವಸ್ಥಿತಂ ಕಾಚಮಿವ ಸ್ವಚ್ಛಂ ನ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕಮಿತಿ ವಿಶೇಷಃ। ಏವಂ ತಿಕ್ತೋ ಗುಡ ಇತಿ ವ್ಯವಹಾರೋಽಪಿ। ಕ್ವಚಿತ್ ಪುನಃ ಸ್ಮರಣೇ ಏವಾಗೃಹೀತವಿವೇಕೇ। ಯಥಾ ಸ ಘಟಸ್ತತ್ರಾಽಸೀದಿತಿ। ಅನಯೈವ ದಿಶಾಽಲಾತಚಕ್ರಾದಿವ್ಯವಹಾರಾಃ ಸರ್ವೇಽಪಿ ನಿರ್ವಾಹ್ಯಾಃ।

h ॥ ಅನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿಪಕ್ಷೇ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ವಿಪರ್ಯಯಮಙ್ಗೀಕುರ್ವಾಣೇನಾಪಿ ವಿವೇಕಾಗ್ರಹೋ ಗ್ರಾಹ್ಯ ಏವ। ನಹಿ ವಿವೇಕಗ್ರಹೇ ವಿಪರ್ಯಯಾವಕಾಶೋಽಸ್ತಿ। ವಿರೋಧಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ವಿಪರ್ಯಯನಿವೃತ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತೇಃ। ತಥಾಚ ತತ ಏವ ಸರ್ವಸ್ಯೋಪಪತ್ತೌ ಕಿಂ ವಿಪರ್ಯಯಕಲ್ಪನಯಾ?

h ॥ ಅನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತೌ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಮಭಿಧಾಯ "ಇದಂ ರಜತಮ್' ಇತ್ಯಸ್ಯ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯವ್ಯುತ್ಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನಚಾನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತೌ ಕಿಮಪಿ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ। ಭೇದಾಗ್ರಹಪ್ರಸಞ್ಜಿತಾಭೇದವ್ಯವಹಾರಬಾಧನೇನೈವ ನೇದಮಿತಿ ವಿವೇಕಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಬಾಧಕತ್ವಮಪ್ಯುಪಪದ್ಯತೇ। ತದುಪಪತ್ತೌ ಚಾಗೃಹೀತವಿವೇಕಸ್ಯ ಜ್ಞಾನದ್ವಯಸ್ಯ ಭ್ರಾನ್ತಿತ್ವಮಪಿ ಲೋಕಸಿದ್ಧಂ ಸಿದ್ಧಮ್। ತಥಾಚ ಪ್ರಯೋಗಃ ವಿಗೀತಪ್ರತ್ಯಯೋ ಯಥಾರ್ಥಃ, ಪ್ರತ್ಯಯತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನವತ್।

ನನ್ವತ್ರ ವಿಗೀತಪ್ರತ್ಯಯೋ ನಾಮ ಕಿಂ ಪುರೋವರ್ತಿನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕಜ್ಞಾನಮ್, ಉತ ಸದೃಶದರ್ಶನೋತ್ಥಂ ರಜತಸ್ಮರಣಮ್, ಕಿಂವೋಭಯಮ್, ಆಹ --ೋಸ್ವಿದ್ ರಜತಪುರೋವರ್ತ್ಯೇಕತಾಜ್ಞಾನಮ್, ಆಹ --ೋಸ್ವಿತ್ ಪ್ರಮುಷಿತಭೇದಂ ವೇದನದ್ವಯಮ್? ತತ್ರಾಽದ್ಯಪಕ್ಷತ್ರಯೇ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾ। ಚತುರ್ಥೇ ವಾದ್ಯಾಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧತ್ವಮ್, ಅಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ, ವ್ಯಾಘಾತಶ್ಚ। ಪಞ್ಚಮೇ ಪ್ರತಿವಾದ್ಯಾಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧತೇತಿ ಚೇತ್, ಮೈವಮ್। ಅಸ್ತಿ ತಾವತ್ ಪುರೋವರ್ತಿನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕಜ್ಞಾನಮ್। ಅಸ್ತಿ ಚ ಸದೃಶಪುರೋವರ್ತಿದರ್ಶನಜನಿತಾ ರಜತಸ್ಮೃತಿಃ। ತಥಾಽಸ್ತ್ಯೇವ ಚ ತತ್ಸಮುತ್ಥಂ ಸವಿಕಲ್ಪಕಮಿದಮಿತಿ ವೇದನಾತ್ ಸವಿವಾದಭೇದಾಭೇದಂ ರಜತವೇದನಮ್। ತತ್ರ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನೌ ಭೇದಾಭೇದೌ ವಿಹಾಯೇದಂ ರಜತಮಿತ್ಯವಗಮಮಾತ್ರಮಿದಂ ರಜತಮಿತ್ಯಾದಿಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವ್ಯವಹಾರಕಾರಣಂ ಪಕ್ಷತ್ವೇನ ವಿವಕ್ಷಿತಂ ಚೇತ್, ಕೋ ವಿರೋಧಃ? ನಹಿ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಾಕಾರೇಣೈವ ಪಕ್ಷೀಕಾರಃ ಕ್ವಚಿತ್। ಮಾ ಹಿ ಭೂರ್ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯಾಗ್ನಿಮದನಗ್ನಿಮಚ್ಛಬ್ದಪರ್ವತಪಕ್ಷೀಕಾರೇ ಪ್ರಕೃತದೋಷಾನುಷಙ್ಗಾದ್ ಭಙ್ಗೋಽನುಮಾನಮುದ್ರಾಯಾಃ।

ಕಿಞ್ಚ ಸಿದ್ಧಸ್ಯೈವ ಪಕ್ಷೀಕರಣಮ್। ವಿಮತಾಕಾರಸ್ಯಾಪಿ ಸಿದ್ಧತ್ವೇ ಕಿಂ ಸಾಧ್ಯೇತ? ವಿಮತೌ ಚ ಭೇದಾಭೇದೌ ವಿಭ್ರಮಗೋಚರವಿವಾದಾವಸರೇ। ಭೇದೇ ಹಿ ವೇದನಯೋರಿದಂ ವೇದನಂ ಪುರೋವರ್ತಿಮಾತ್ರಗೋಚರಂ ನ ರಜತವಾರ್ತಾಂ ವೇತ್ತಿ। ರಜತವೇದನಮಪಿ ರಜತಮಾತ್ರಗ್ರಾಹಿ ನೇದಮಿತಿ ಪುರೋವರ್ತಿನಮನೂದ್ಯ ತಸ್ಯೈವ ರಜತತಾಮಿದಂ ರಜತಮಿತಿ ವಿದಧಾತಿ। ಕಿನ್ತು ರಜತಮಿತ್ಯೇವ ಯಸ್ಯಕಸ್ಯಚಿದ್ ರಜತತ್ವಮನುಸನ್ಧತ್ತೇ। ತಚ್ಚ ನ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧಮಿತಿ ಕ್ವಾನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿಃ? ಅತಃ ತದ್ವಾದಿಭಿರಭೇದ ಏವ ವಕ್ತವ್ಯಃ, ಅಪಾಕರ್ತವ್ಯಶ್ಚಾಖ್ಯಾತಿವಾದಿಭಿರಿತ್ಯಸ್ಯೈವ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ। ತತೋ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಾಕಾರಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯೇದಂ ರಜತಮಿತ್ಯವಗಮಮಾತ್ರಪಕ್ಷೀಕಾರೇ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ದೋಷಃ। ಕಥಮನ್ಯಥಾ ಖ್ಯಾತಿವಾದೀದಂ ರಜತಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪುರೋವರ್ತಿವಿಷಯತ್ವಸಾಧನಾಯ ಸಾಧನಮುಪನ್ಯಸ್ಯನ್ನಿತೋ ದೋಷಾದ್ ವಿಮುಚ್ಯೇತ?

ಅಥ ರಜತಾರ್ಥಿನಃ ಶುಕ್ತಿಕಾಯಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತೌ ಹೇತುಭೂತಂ ಜ್ಞಾನಂ ಮಯಾ ಪಕ್ಷೀಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಮೋಚ್ಯೇವೋರ್ಚಃ। ಪರೋಽಪಿ ಶ್ರೋಷ್ಯತಿ। ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನೇನ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ತವಾಪಿ ಬಾಧಃ ಕಥಂ ನ ಸ್ಯಾತ್? ಪ್ರಕೃತಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತುರನೀಶ್ವರಜ್ಞಾನಂ ಪಕ್ಷೀಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಮಮಾಪಿ ತಥೈವ ಸ್ಯಾತ್। ತ್ವಯೇಶ್ವರಾನಭ್ಯುಪಗಮಾದ್ ವ್ಯರ್ಥಂ ವಿಶೇಷಣಮಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಮಾಂ ಪ್ರತಿ ತವಾಪಿ ಕಥಂ ನ ವ್ಯರ್ಥಮ್? ತಥಾಽಪಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಜ್ಞಾನೇ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತೇತಿ ಚೇತ್, ತತ್ರೈವ ತವ ಬಾಧಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಇದಂ ಜ್ಞಾನಾದಗೃಹೀತವಿವೇಕಂ ರಜತಜ್ಞಾನಮಿತಿ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿವಿಷಯಮುದ್ಘಾಟಯಾಮೀತಿ ಚೇತ್, ಸಮಮೇತನ್ಮಮಾಪಿ।

h ॥ ರಜತಜ್ಞಾನಸ್ಯ ರಜತವಿಷಯತ್ವಮುಪಪಾದ್ಯ ಅನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿನಿರಾಕರಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ವಿವಾದಾಧ್ಯಾಸಿತಂ ರಜತಜ್ಞಾನಂ ರಜತವಿಷಯಮ್, ರಜತಜ್ಞಾನತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಮತವತ್। ಅತ್ರಾಪಿ ಪೂರ್ವವದ್ ವಿಮತಿವಿಷಯೋ ವಿವೇಚನೀಯಃ। ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಕಿಮಿದಂ ರಜತಜ್ಞಾನಂ ನಾಮ? ರಜತಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಂ ರಜತಜ್ಞಾನಮ್, ರಜತಂ ಚ ತಜ್ಜ್ಞಾನಂ ಚೇತಿ ವಾ, ರಜತಶಬ್ದೋಲ್ಲೇಖಿಜ್ಞಾನಂ ವಾ, ರಜತಾರ್ಥಿನಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತುಜ್ಞಾನಂ ವಾ, ರಜತಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಂ ವಾ? ನ ಪ್ರಥಮಃ, ಷಷ್ಠ್ಯರ್ಥಸ್ಯ ವಿಷಯವಿಷಯಿಭಾವವ್ಯತಿರೇಕೇಣಾಸಮ್ಭವಾತ್ ಸಾಧ್ಯಾವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಉಭಯಾಸಿದ್ಧೇಃ। ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ನಿರಾಕಾರತ್ವಾತ್। ನ ತೃತೀಯಃ, ಉಲ್ಲೇಖಾರ್ಥಸ್ಯ ವಿಷಯತ್ವೇಽಸಿದ್ಧೇಃ। ತಜ್ಜ್ಞಾನಜನಿತಸ್ಮೃತಿಮಾತ್ರಯೋನಿತ್ವೇ ಪೂರ್ವಪದಮಾತ್ರಜ್ಞಾನೇನಾಪಿ ರಜತಪದಸ್ಯ ಸ್ಮರಣಸಮ್ಭವೇನ ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ನ ಚತುರ್ಥಃ, ವಿವೇಕಾಗ್ರಹವಾದಿನಾಮಿದಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪಿ ಶುಕ್ತಿಕಾಲಮ್ಬನಸ್ಯ ತದ್ಧೇತುತ್ವೇನ ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ನ ಪಞ್ಚಮಃ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತಪಕ್ಷಾಬಹಿರ್ಭಾವಾದಿತಿ।

ಮೈವಮ್। ಅನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿವಾದಿನಾ ಕಿಂ ಶುಕ್ತಿಕಾಜ್ಞಾನಂ ಶುಕ್ತಿವಿಷಯಮನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿರುಚ್ಯತೇ, ಉತ ರಜತಜ್ಞಾನಂ ಶುಕ್ತಿವಿಷಯಮ್। ಆದ್ಯೇ ನ ನೋ ವಿವಾದಃ, ಯಥಾರ್ಥಖ್ಯಾತಿತ್ವಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ರಜತಜ್ಞಾನಶಬ್ದೇನ ಯೋಽರ್ಥಃ ಪರೇಣ ವಿವಕ್ಷ್ಯತೇ ಸ ಏವಾಸ್ಮಾಕಂ ಹೇತುರ್ಭವಿಷ್ಯತಿ। ತಥಾಹಿ ನ ತಾವದಾದ್ಯಃ ಕಲ್ಪಃ ಪರೇಣಾಙ್ಗೀಕರ್ತುಮುಚಿತಃ। ವ್ಯಾಘಾತಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಶುಕ್ತಿರಜತಯೋರಭೇದಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ನ ತೃತೀಯಃ, ಕದಾಚಿಚ್ಛುಕ್ತಿಕಾಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪ್ಯನ್ಯಥಾಸಙ್ಕೇತಿತರಜತಶಬ್ದಸ್ಮೃತಿಹೇತುತ್ವಸಮ್ಭವೇನಾನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಾಪಿ ಚತುರ್ಥಃ, ಯತ್ರ ಶುಕ್ತಿಕಾ ತದಧಸ್ತಾದ್ ರಜತಮಸ್ತೀತಿ ವಾಕ್ಯಂ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಶ್ರುತವತಃ ಶುಕ್ತಿಜ್ಞಾನಮಪಿ ರಜತಾರ್ಥಿಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತುರ್ಭವತೀತಿ ತಸ್ಯಾಪ್ಯನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿತಾಪಾತಾತ್। ನಾಪಿ ಪಞ್ಚಮಃ, ಪ್ರಾಗುಕ್ತಪಕ್ಷಾಬಹಿರ್ಭಾವಾತ್। ಅತೋ ರಜತಜ್ಞಾನಂ ನಾಮೋಕ್ತಪಕ್ಷೇಷು ಕಿಞ್ಚಿದಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ತದ್ದೋಷೋ ವಾ ಪರಿಹರಣೀಯಃ, ಪಕ್ಷಾನ್ತರಂ ವೋತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಣೀಯಮ್। ತತ್ತ್ವಮೇವ ಮಯಾ ಹೇತೂಕರಿಷ್ಯತ ಇತಿ ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿದೇತತ್।

ಕೇಚಿತ್ ಪುನಾ ರಜತವಿಷಯಂ ಜ್ಞಾನಮಿತ್ಯೇವ ಹೇತ್ವರ್ಥಮುಪಗಮ್ಯ ರಜತೇತರಾವಿಷಯತ್ವಂ ಸಾಧ್ಯಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ಸಾಧ್ಯಾವಿಶಿಷ್ಟತಾದೋಷಂ ಪರಿಹರನ್ತಿ। ತದಸತ್। ರಜತಘಟಾವಿತಿ ಜ್ಞಾನೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ಅನ್ಯತರಾಸಿದ್ಧೇಶ್ಚ। ತಸ್ಮಾದುಕ್ತ ಏವ ಪರಿಹಾರಃ।

h॥ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಸ್ಯ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಾದಿಸಾಧಕಾನುಮಾನೋಪನ್ಯಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಅಪಿಚ ಜ್ಞಾನತ್ವಂ ಯಥಾರ್ಥಮಾತ್ರವೃತ್ತಿ, ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರವೃತ್ತಿತ್ವಾತ್; ಪ್ರಮಾತ್ವವತ್। ಶುಕ್ತಿಕಾ ನ ರಜತತ್ವೇನಾವಭಾಸತೇ, ತದ್ರೂಪೇಣಾಸತ್ತ್ವಾತ್। ಯದ್ ಯದ್ರೂಪೇಣಾಸತ್ ತತ್ ತದ್ರೂಪೇಣ ನಾವಭಾಸತೇ, ಯಥಾ ಮೇರುಃ ಸರ್ಷಪತ್ವೇನ। ಇದಂ ರಜತತಾದಾತ್ಮ್ಯಂ ನ ಪ್ರತ್ಯೇತುಂ ಶಕ್ಯಮ್, ಅಸತ್ತ್ವಾತ್; ಕೂರ್ಮರೋಮವತ್। ತಸ್ಮಾದಖ್ಯಾತಿಪಕ್ಷ ಏವ ಶ್ರೇಯಾನಿತಿ।

h॥ ಸಿದ್ಧಾನ್ತರೀತ್ಯಾ ಅನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿಲಕ್ಷಣಾಭಿಧಾನಮ್, ಪ್ರಭಾಕರೋಕ್ತಾಖ್ಯಾತಿಪಕ್ಷನಿರಾಸಶ್ಚ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ ಯತ್ತಾವದನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿಲಕ್ಷಣಂ ನಿರಾಕೃತಮನ್ಯಾಕಾರೋಲ್ಲೇಖೀತ್ಯನ್ತೇನ ತದಿಷ್ಟಮೇವಾಸ್ಮಾಕಮ್। ಅನ್ಯದನ್ಯಾತ್ಮನಾ ವಿಷಯೀಕುರ್ವಜ್ಜ್ಞಾನಮನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿರಿತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ಅಸತಃ ಸತ್ತ್ವಪ್ರತೀತಿಃ ಸತೋಽಸತ್ತ್ವಪ್ರತೀತಿರಿತ್ಯನ್ಯಥಾಪ್ರತೀತೇರೇವ ಭ್ರಾನ್ತಿತ್ವಾತ್" ಇತಿ।

ನನ್ವನ್ಯಸ್ಯಾನ್ಯಾತ್ಮತಾ ಸತೀ, ಉತಾಸತೀ? ಅಸತೀತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ಅಸತೋ ನ ಪ್ರತೀತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯಾ ಉಪಪಾದಯಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (101) ಏವಂಸತಿ ರಜತಸ್ಯಾಪಿ ಕುತಃ ಸತ್ತ್ವಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಕೋ ಹಿ ಬ್ರೂತೇ ರಜತಂ ಸದಿತಿ? ವಕ್ಷ್ಯಾಮೋ ಹ್ಯಭಿನವಾನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿಸ್ವರೂಪಮುಪರಿಷ್ಟಾತ್। (95)

h॥ ಅವಿದ್ಯಮಾನತಾದಾತ್ಮ್ಯಾವಗಾಹಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಭ್ರಮತ್ವೇ ವಿವರಣಕೃದುಕ್ತದೂಷಣನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅತ್ರ ಕೇನಚಿತ್ ಪ್ರಲಪಿತಮ್ "ಖಣ್ಡೋ ಗೌಃ, ಶುಕ್ಲಃ ಪಟ ಇತ್ಯಾದಯಃ ಸರ್ವ ಏವ ಸವಿಕಲ್ಪಕಪ್ರತ್ಯಯಾ ವಿಭ್ರಮಾಃ ಪ್ರಸಜ್ಯೇರನ್। ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಾಲಮ್ಬನತ್ವಾತ್। ತಸ್ಯ ಚಾತ್ರಾಭಾವಾತ್" ಇತಿ।

ತದತೀವ ಮನ್ದಮ್। ತಥಾಹಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಪ್ರತ್ಯಯೋ ಹಿ ಕಯೋಸ್ತಾದಾತ್ಮ್ಯಮವಲಮ್ಬತೇ? ಕಿಂ ಗುಣಕ್ರಿಯಾಜಾತ್ಯಾದೇಃ ದ್ರವ್ಯೇಣ, ಉತ ಗುಣಾದೀನಾಮೇವ ಪರಸ್ಪರಮ್, ಅಥ ಗುಣಾಶ್ರಯಸ್ಯ ಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯೇಣೇತ್ಯಾದಿ। ನಾಽದ್ಯಃ, ಅಸಮ್ಮತೇಃ। ನಹಿ ಶುಕ್ಲಃ ಪಟ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಶೌಕ್ಲ್ಯಂ ಪಟ ಇತ್ಯರ್ಥೋಽಭಿಮತೋ ಲೌಕಿಕಾನಾಮ್। ನಚ ಚಲತಿ ಪಟ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಚಲನಂ ಪಟ ಇತ್ಯರ್ಥೋಽಭಿಮತಃ। ನಾಪಿ ಖಣ್ಡೋ ಗೌರಿತ್ಯೇತತ್ ಖಣ್ಡತ್ವಂ ಗೋತ್ವಂ ಚ ಪಿಣ್ಡ ಏವೇತ್ಯನೇನ ಸಮಾನಾರ್ಥಮ್। ತಥಾತ್ವೇ ದಣ್ಡೀ ದೇವದತ್ತ ಇತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ದಣ್ಡದೇವದತ್ತತಾದಾತ್ಮ್ಯವಿಷಯತಾಪತ್ತೇಃ। ದಣ್ಡೀತಿ ಶಾಬ್ದವ್ಯವಹಾರೇ ಭೇದಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಯಪ್ರಯೋಗಾಜ್ಜ್ಞಾನಮಪಿ ತಾದೃಶಂ ಕಲ್ಪ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಸಮಮತ್ರಾಪಿ। ಶುಕ್ಲಗುಣೋಽಸ್ಯಾಸ್ತೀತ್ಯಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥೇ "ಅರ್ಶಆದಿಭ್ಯೋಽಚ್" ಇತ್ಯಕಾರಪ್ರತ್ಯಯವಿಧಾನಾತ್। ಚಲತೀತ್ಯಾದೌ ತು ಸ್ಫುಟ ಏವ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಯೋರರ್ಥಭೇದಃ। ನಹಿ ಗೌರಿತಿ ಗೋತ್ವಮುಚ್ಯತೇ ತಥಾತ್ವೇ ತ್ವಪ್ರತ್ಯಯವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್। ಅತ ಏವ ಶುಕ್ಲಃ ಪಟ ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಶೌಕ್ಲ್ಯಂ ಪಟಸ್ಯೇತಿ ವ್ಯಾಕರ್ತಾರೋ ಭವನ್ತಿ।

ಅತ ಏವ ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ನಹಿ ಶುಕ್ಲಃ ಪಟಶ್ಚಲತೀತ್ಯಸ್ಯ ಶೌಕ್ಲ್ಯಂ ಪಟತ್ವಂ ಚಲನಂ ಚೈಕಮಿತ್ಯರ್ಥಶ್ಚೇತಸಿ ಚಕಾಸ್ತಿ ಪ್ರತಿಪತ್ತ್ರೂಣಾಮ್। ತಥಾಸತಿ "ದಣ್ಡೀ ಕುಣ್ಡಲೀ ದೇವದತ್ತಃ" ಇತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ದಣ್ಡಕುಣ್ಡಲದೇವದತ್ತತ್ವತಾದಾತ್ಮ್ಯವಿಷಯತಾಪಾತಾತ್।

ತೃತೀಯಸ್ತು ಸ್ಯಾದೇವ। ಸಮಾನಮೇಕಮಧಿಕರಣಂ ಯೇಷಾಂ ತೇ ಹಿ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಾಃ, ತೇಷಾಂ ಭಾವಃ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಮ್। ತಥಾಚ ಗುಣಾದೀನಾಮಾಶ್ರಯೇಣ ಪರಸ್ಪರಂ ಚ ಭೇದಃ, ಆಶ್ರಯಾಣಾಂ ಚಾಭೇದಃ ಸ್ಫುಟ ಏವ। ನಹಿ ಸ್ವಯಮೇವ ಸ್ವಸ್ಯಾಧಿಕರಣಮ್। ನಾಪಿ ಸಮಾನಮಧಿಕರಣಂ ಯೇಷಾಮಿತಿ ಪರಸ್ಪರಾಭೇದೇ ಯುಜ್ಯತೇ। ನಚಾಽಶ್ರಯಭೇದೇ ತಸ್ಯ ಸಮಾನತಾಽಸ್ತಿ। ನಚ ಗುಣಾದ್ಯಾಶ್ರಯಸ್ಯ ಭೇದೇ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ। ವಿಶಿಷ್ಟಯೋರ್ಭೇದೇಽಪಿ ನ ತದ್ ಗುಣಾದ್ಯಾಶ್ರಯಃ। ಕಿನ್ತು ಗುಣಾದ್ಯಾಶ್ರಯಾಶ್ರಿತಂ ವಸ್ತ್ವನ್ತರಂ ತತ್। ಏವಞ್ಚ ಯತ್ರ ಭೇದೋ ನ ತದಭೇದೇನ ಪ್ರತಿಭಾಸತೇ, ಯಚ್ಚಾಭೇದೇನ ಪ್ರತಿಭಾಸತೇ ನ ತತ್ರ ಭೇದ ಇತಿ ಕ್ವಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ?

ನನು ಗುಣಾದೀನಾಮಾಶ್ರಯೇಣ ಪರಸ್ಪರಂ ಚಾಭೇದೋ ಭಗವತೋ ಮುನೇಃ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ। ಕ್ವಚಿದ್ ಭೇದಾಭೇದೌ ಚ। ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಪ್ರತೀತಿಸ್ತು ಭೇದನಿಷ್ಠೈವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ। ತಥಾಚ ಪುನಃ ಶುಕ್ಲಃ ಪಟ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಾ ವಿಭ್ರಮಾಃ ಪ್ರಸಕ್ತಾಃ। ಮೈವಮ್। ಸವಿಶೇಷತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ವಿಶದಂ ಚೈತದ್ ವಿಶೇಷನಿರೂಪಣೇ ವ್ಯುತ್ಪಾದಯಿಷ್ಯಾಮಃ।

(195,704)

h ll ಅಸ್ಮದಭಿಮತವಿಷಯತ್ವಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಪ್ರಭಾಕರೋಕ್ತದೂಷಣಾನಾಂ ನಿರಾಕರಣಮ್ ll

(###sudha --)

ಯತ್ ಪುನರರನ್ಯಾಕಾರೋಲ್ಲೇಖೀತ್ಯಾದಿನಾಽಸ್ಮದಭಿಮತಾನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತೇರನುಭವವಿರೋಧಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯ ತದುಪಪಾದನಾಯ ಯತ್ಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಕರಣೇನೇತ್ಯನ್ತೇನಾಽಲಮ್ಬನಲಕ್ಷಣನಿರಾಕರಣಂ ಕೃತಂ

ತದನುಮತಮೇವಾಸ್ಮಾಕಮ್। ಯದ್ವಿಜ್ಞಾನಂ ಯತ್ಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಕರಣೇನ ಜನ್ಯತೇ ಸ ತಸ್ಯ ವಿಷಯ ಇತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಾತ್।

ನನ್ವತ್ರಾಪಿ ದೋಷೋಽಭಿಹಿತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸನ್ನಿಕರ್ಷಸ್ಯಾಪಿ ಕಾರಣತಯಾ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವೇನ ತಸ್ಯಾಸಮ್ಬದ್ಧತ್ವಾತ್। ನಹಿ ಚಕ್ಷುರಾದೇರಾಕಾಶಾದಿಸನ್ನಿಕರ್ಷೋ ರೂಪಾದಿಜ್ಞಾನಕಾರಣಮ್, ನಾಪಿ ವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಽಕಾಶಾದಿಸನ್ನಿಕರ್ಷೋ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನೇ ಹೇತುಃ, ನಚ ಲಿಙ್ಗಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಽತ್ಮನಾ ಸನ್ನಿಕರ್ಷೋ ಲಿಙ್ಗಿಜ್ಞಾನನಿಮಿತ್ತಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಅವರ್ಜನೀಯಸನ್ನಿಧಯಸ್ತೇ ಸನ್ನಿಕರ್ಷಾಃ। ಲಿಙ್ಗಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯಧರ್ಮಿಸನ್ನಿಕರ್ಷೋ ಲಿಙ್ಗಿಜ್ಞಾನಕಾರಣಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಲಿಙ್ಗಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಕರಣತಯಾಽಭ್ಯುಪಗಮಾತ್।

ಅನೇನೈವ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಶ್ರೋತೃಶ್ರೋತ್ರಸನ್ನಿಕರ್ಷಾಶ್ರಯೇಣ ದೂಷಣಂ ಪರಾಸ್ತಮ್। ವಾಕ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ಯೈವ ಕರಣತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯಾಂ ತತ್ತಾಂಶೇನ ಚಕ್ಷುರಾದೇಃ, ಲಿಙ್ಗಿನಾ ಚ ಲಿಙ್ಗಜ್ಞಾನಸ್ಯ, ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೇನ ವಾಕ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸನ್ನಿಕರ್ಷಾಭಾವಾದವಿಷಯತಾಪತ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಜ್ಞಾಪನೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತದನುಭವಜನಿತಸಂಸ್ಕಾರಸಹಕೃತೇನ್ದ್ರಿಯೇಣ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾ ಜಾಯತೇ, ತದ್ವ್ಯಾಪ್ತಿಲಿಙ್ಗವಿಷಯೇಣ ಚ ಲಿಙ್ಗಜ್ಞಾನೇನ ಲಿಙ್ಗಿಜ್ಞಾನಮುತ್ಪದ್ಯತೇ, ಸಂಸರ್ಗಧರ್ಮಕಪದಾರ್ಥವಾಚಿಪದಸಮುದಾಯರೂಪವಾಕ್ಯವಿಷಯಜ್ಞಾನೇನ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನಂ ಜನ್ಯತೇ; ಅತೋ ನಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹ್ಯಭ್ಯುಪಗತಃ ಸನ್ನಿಕರ್ಷಃ। ನಹಿ ಸಂಯೋಗಾದಿರೇವ ಸನ್ನಿಕರ್ಷಃ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತಿಮಾತ್ರಮ್।

ತಥಾಽಪಿ ರೂಪಪ್ರತೀತೇರಾತ್ಮಾ ವಿಷಯಃ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ। ತತ್ರ ಮನಸಃ ಕರಣತ್ವಾತ್। ಆತ್ಮಮನಃಸನ್ನಿಕರ್ಷಸ್ಯಾಪಿ ರೂಪಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರತಿ ಕಾರಣತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಸಾಧಾರಣಕಾರಣಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್। ಮನಸಶ್ಚ ಸಾಧಾರಣತ್ವಾತ್। ತರ್ಹಿ ಮನಃಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟೇನ ಚಕ್ಷುಷಾ ಜಾಯಮಾನಂ ರೂಪಜ್ಞಾನಂ ಮನೋವಿಷಯಮಾಪನ್ನಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸನ್ನಿಕರ್ಷಸ್ಯಾಪ್ಯಸಾಧಾರಣಕಾರಣತಯಾ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್। ಚಕ್ಷುರ್ಮನಃಸನ್ನಿಕರ್ಷೋ ಹಿ ದ್ರವ್ಯಾದಿಜ್ಞಾನಸಾಧಾರಣಃ। ಏವಮನ್ಯೇಽಪಿ ಕ್ಷುದ್ರೋಪದ್ರವಾಃ ಪರಿಹರಣೀಯಾಃ।

h ॥ ಪ್ರಭಾಕರೋಕ್ತವಿಷಯತ್ವಲಕ್ಷಣನಿರಾಕರಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ತದೇವಂ ಜನ್ಯಜ್ಞಾನೇ ವಿಷಯತ್ವಸ್ಯಾನ್ಯಥಾ ವ್ಯವಸ್ಥಿತತ್ವಾದ್ ಯಜ್ಜ್ಞಾನಂ ಯತ್ಪ್ರತಿಭಾಸಮಿತ್ಯನ್ಯಥಾಪರಿಭಾಷಣಮನುಪಪನ್ನಮ್। ನಚೈವಂಸತ್ಯನುಭವವಿರೋಧಃ, ರಜತಾವಭಾಸಸ್ಯ ಶುಕ್ತಿಕಾಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಕರಣಜನ್ಯತ್ವೇನ ತದ್ವಿಷಯತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ। ನಚಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ, ದೋಷಜನ್ಯತ್ವತದಭಾವಾದಿನಾ ವ್ಯವಸ್ಥೋಪಪತ್ತೇಃ। ಅನ್ಯಥಾ ರಜತಜ್ಞಾನಾದರಜತೇ ಪ್ರವೃತ್ತಾವಪಿ ಕಥಂ ನಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ? ಯತ್ ಪುನಾ ರಜತಾವಭಾಸಸ್ಯೇತ್ಯಾದ್ಯಾಶಯ ಸಮಾಧಾನಮಭಿಹಿತಂ ತತ್ ಜ್ಞಾನೈಕತ್ವಸಮರ್ಥನೇನ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯಾಮಃ। (ಅನುಪದಮ್)

ಅಸ್ತು ವಾ ಯದ್ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಯತ್ಪ್ರತಿಭಾಸಂ ತತ್ ತದ್ವಿಷಯಮಿತ್ಯೇವ ವ್ಯವಸ್ಥಾ। ತಥಾಽಪಿ ನಾನುಭವವಿರೋಧಃ। ತತ್ ಕಿಂ ರಜತಾವಭಾಸಸ್ಯ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಶುಕ್ತಿತ್ವವಿಷಯತಾಯಾಮನುಭವವಿರೋಧಂ ಬ್ರೂಷೇ, ಉತ ಇದನ್ತ್ವಾಕಾರಸ್ಯ? ಆದ್ಯೇ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ। ನಹಿ ವಯಮಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಶುಕ್ತಿತ್ವಮವಭಾಸತ ಇತಿ ಬ್ರೂಮೋ ಯೇನ ವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾತ್, ಶುಕ್ತಿತ್ವಪ್ರತಿಭಾಸಸ್ಯ ರಜತಾವಭಾಸವಿರೋಧಿತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ವಿರೋಧಃ। ವಿರೋಧೇ ವಾ ಸಮೀಚೀನರಜತ ಇದಂ ರಜತಮಿತಿ ಪ್ರತೀತಿರ್ನ ಸ್ಯಾತ್। ಇದಮಾಕಾರಸ್ಯ ರಜತಪ್ರತಿಭಾಸವಿಷಯತಾಮನಭ್ಯುಪಗಚ್ಛತ ಏವ ಪ್ರತೀತಿವಿರೋಧಂ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ।

ಏವಂಸತಿ ರಜತಸ್ಯಾಪಿ ಜ್ಞಾನವಿಷಯತಾ ಪ್ರಸಜ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್,; ಸತ್ಯಮ್, ಇಷ್ಟಮೇವೈತತ್। ನಚೈವಮಾಖ್ಯಾತಿಪಕ್ಷಪಾತಃ, ಜ್ಞಾನೈಕ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ನಾಪಿ "ಶುಕ್ತಿರಜತೇ" ಇತಿ ಜ್ಞಾನಂ ವಿಭ್ರಮಃ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ, ರಜತಸ್ಯ ಅಸತ್ತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್, ತಾದಾತ್ಮ್ಯಾವಭಾಸಾಭ್ಯುಪಗಮಾಚ್ಚ। ಅತ ಏವೋಕ್ತಮಸತಃ ಸತ್ತ್ವಪ್ರತೀತಿಃ ಸತೋಽಸತ್ತ್ವಪ್ರತೀತಿರಿತಿ। ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಚ "ವಿಷಯಸ್ಯ ಕುತೋ ಬಾಧಃ" ಇತ್ಯಸತೋ ರಜತತಾದಾತ್ಮ್ಯಯೋರ್ಜ್ಞಾನವಿಷಯತಾಮಾಚಾರ್ಯಃ।

h ll ಇನ್ದ್ರಿಯಾಣಾಮನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಕಾರಣತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ನಚಾನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿಜನನೇ ಕಾರಣಾಭಾವಃ, ಇನ್ದ್ರಿಯಾದೇರೇವ ತತ್ಕಾರಣತ್ವಾತ್, ಸಮೀಚೀನಜ್ಞಾನಕಾರಣಸ್ಯಾಪಿ ತಸ್ಯ ದೋಷಕಲುಷಿತಸ್ಯ ವಿಭ್ರಮಹೇತುತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ। ನಚ ದೋಷಾಣಾಂ ಸ್ವಾರಸಿಕಶಕ್ತಿವಿರೋಧಿತಾಮಾತ್ರಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ತಥಾಸತಿ ಸಮೀಚೀನವ್ಯವಹಾರಹೇತೋರ್ವಿಜ್ಞಾನಾದಯಥಾರ್ಥವ್ಯವಹಾರಜನ್ಮಾನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್।

ಕಿಞ್ಚ ಸಹಕಾರಿಮಾತ್ರಸ್ಯ ವಿಪರೀತಶಕ್ತ್ಯನಾಧಾಯಕತ್ವಮಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯಮ್, ದೋಷಾಣಾಮೇವ ವಾ? ಆದ್ಯೇ ಪಶುಹಿಂಸಾ ಕಿಂ ಧರ್ಮಜನನೇ ಸ್ವಾರಸಿಕಶಕ್ತಿಮತೀ, ಉತಾಧರ್ಮಜನನ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಆದ್ಯೇ ಕಥಂ ಕ್ರತುಬಾಹ್ಯಾಽಪಿ ಧರ್ಮಂ ನ ಜನಯೇತ್? ದ್ವಿತೀಯೇ ಕಥಂ ಕ್ರತ್ವನ್ತರ್ಗತಾಽಪಿ ಧರ್ಮಂ ಜನಯೇತ್? ಸಹಕಾರಿವಶಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಅಙ್ಗೀಕೃತಂ ತರ್ಹಿ ಸಹಕಾರಿಣಾಂ ಸ್ವಾರಸಿಕಶಕ್ತಿಪ್ರತಿಬನ್ಧೇನ ವಿಪರೀತಶಕ್ತ್ಯಾಧಾಯಕತ್ವಮ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ನಿಯಾಮಕಾಭಾವಾತ್।

ಕಿಞ್ಚ ಕಾಚಾದಯೋಽಪಿ ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನಜನನೇ ಸಹಕಾರಿಣ ಏವಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯನ್ತೇ। ದೋಷತ್ವಂ ತ್ವಿಷ್ಟಕಾರ್ಯವಿಘಾತಿತಾಮಾತ್ರೇಣೋಚ್ಯತೇ। ಕಾಮುಕಸ್ಯ ಕಾಮಿನೀವಿಭ್ರಮೇಷು ಗುಣತ್ವಾಭಿಮಾನಾತ್। ನಚೈವಂ ಭರ್ಜಿತಾ ಕುಟಜಧಾನಾ ವಟಾಙ್ಕುರಂ ಕುತೋ ನ ಜನಯತೀತಿ ವಾಚ್ಯಮ್, ಪದಾರ್ಥಶಕ್ತಿವೈಚಿತ್ರ್ಯಾತ್। ಕೇಚಿತ್ ವಸ್ತ್ವನ್ತರಶಕ್ತಿಮೇವ ಪ್ರತಿಬಧ್ನನ್ತಿ, ಯಥಾ ಭರ್ಜನಾದಯಃ। ಕೇಚಿತ್ ಸಹಜಶಕ್ತಿಪ್ರತಿಬನ್ಧೇನ ವಿಪರೀತಾಮಪಿ ಶಕ್ತಿಮಾದಧಾತಿ; ಯಥಾ ವಿಷಸ್ಯ ಮಾರಕತ್ವಶಕ್ತಿಂ ಪ್ರತಿಬದ್ಧ್ಯಾಽರೋಗ್ಯಾದಿಶಕ್ತಿಮಾದಧಾನಾಃ ಪದಾರ್ಥಾಃ। ಗುಣಾ ಏವ ನ ತೇ ದೋಷಾ ಇತಿ ಚೇತ್, ಕಾಚಾದಯೋಽಪಿ ಗುಣಾ ಏವ ನ ತೇ ದೋಷಾ ಇತ್ಯುಕ್ತಮೇವ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನು ಜನಕಸ್ಯೈವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಪ್ರತ್ಯಯವಿಷಯತ್ವಂ ದೃಷ್ಟಮ್ । ನಚ ರಜತಸ್ಯೇದನ್ತಾದಾತ್ಮ್ಯಸ್ಯ ವಾಽಸತೋ ಜನಕತ್ವಮಸ್ತಿ । ತತ್ ಕಥಂ ವಿಷಯತ್ವಮಿತಿ । ಮೈವಮ್ । ತಥಾಸತೀಶ್ವರಜ್ಞಾನಸ್ಯ ನಿತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥೋ ವಿಷಯೋ ನ ಸ್ಯಾತ್ । ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಚ ತತ್ತಾಂಶೋ ವಿಷಯೋ ನ ಭವೇತ್ । ತನ್ನಿರೂಪಕತ್ವಾದಿಮಾತ್ರೇಣ ವಿಷಯತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ರಜತಾದೇರಪಿ ಜ್ಞಾನನಿರೂಪಕತ್ವೇನ ವಿಷಯತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ । ಕಥಮಸತೋ ನಿರೂಪಕತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ಗುರೂಣಾಂ ಟೀಕಾ ಕುರೂಣಾಂ ಕ್ಷೇತ್ರಮಿತಿವದುಪಪತ್ತೇಃ । ಅತೀತಾದಿವಿಷಯಾನುಮಿತ್ಯಾದಿವ್ಯಾವರ್ತಕತ್ವಂ ಚ ಪ್ರಮೇಯಸ್ಯ ನ ಸ್ಯಾತ್ । ತತ್ರ ವ್ಯಾವರ್ತಕಂ ಕದಾಚಿದಸ್ತಿ ರಜತಾದಿಕಂ ಕದಾಽಪಿ ನಾಸ್ತೀತಿ ವೈಷಮ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ತತ್ ಕಿಂ ಯದಾಕದಾಚಿತ್ ಸತಃ ಕಾರಣತ್ವಮ್, ಪೂರ್ವಕ್ಷಣೇ ಸತೋ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ಕಿಮನೇನ? ಅಥ ನಾತೀತಾದಿರರ್ಥಃ ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ ಅನುಮಿತ್ಯಾದಿಕಂ ವ್ಯಾವರ್ತಯತಿ ಯೇನ ತತ್ಸತ್ತಾಪೇಕ್ಷಾ ಸ್ಯಾತ್; ಕಿನ್ತು ಸ್ವಹೇತುಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದರ್ಥವ್ಯಾವೃತ್ತಂ ಜ್ಞಾನಮುತ್ಪದ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಸಮಂ ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ ।

ಕಿಞ್ಚ ಸತ್ಯಸ್ಥಲೇಽಪಿ ನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಂ ಪ್ರತಿ ಕಾರಣತ್ವಮರ್ಥಸ್ಯ, ಕಿನ್ತ್ವಿನ್ದ್ರಿಯಸನ್ನಿಕರ್ಷಸ್ಯೈವ । ಸ ಚ ಯತ್ರಾಸತಾ ನೋಪಪದ್ಯತೇ ತತ್ರಾರ್ಥಸತ್ತಾಮಪೇಕ್ಷತ ಇತಿ ಪಾರಮ್ಪರ್ಯೇಣೈವಾರ್ಥಸ್ಯ ಕಾರಣತ್ವಮ್ । ನನುತರ್ಹ್ಯಸತಾ ರಜತಾದಿನಾ ಸನ್ನಿಕರ್ಷಾಯೋಗಾತ್ ಕಥಮಿನ್ದ್ರಿಯೇಣ ತಜ್ಜ್ಞಾನಜನ್ಮೇತಿ ಚೇತ್, ನ । ಶುಕ್ತಿಕಾಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಂ ದುಷ್ಟಮಿನ್ದ್ರಿಯಂ ತಾಮೇವಾತ್ಯನ್ತಾಸದ್ರಜತಾತ್ಮನಾಽವಗಾಹಮಾನಂ ಜ್ಞಾನಂ ಜನಯತೀತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ । ಅತ ಏವ ನಾಸತ್ಖ್ಯಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ । ಯಾವತ್ ಖಲು ವಿಗೀತೇ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಭಾಸತೇ ತಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯಾಸತ್ತ್ವೇಽಸತ್ಖ್ಯಾತಿಃ ಸ್ಯಾತ್ । ನಚೈವಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ ।

h ll "ಅನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಾನಾಶ್ವಾಸಪ್ರಸಙ್ಗಃ' ಇತ್ಯಸ್ಯ ನಿರಾಕರಣಮ್ ll

(###sudha --)

ಯಚ್ಚೋಕ್ತಂ ವಿಷಯವ್ಯಭಿಚಾರೇ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸರ್ವತ್ರಾನಾಶ್ವಾಸ ಇತಿ, ತತ್, ಔತ್ಸರ್ಗಿಕಂ ಜ್ಞಾನಾನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಪವಾದಾದ್ ವಿಪರ್ಯಯ ಇತಿ ವದತಾಽಽಚಾರ್ಯೇಣೈವ ಪರಿಹರಿಷ್ಯತೇ । (147) ಸಾಕ್ಷೀ ಖಲು ಚೈತನ್ಯರೂಪೋ ನಿಯತಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಃ ಕದಾಚಿದಪಿ ಸಂಶಯಾನಾಸ್ಕನ್ದಿತೋಽನ್ತಃಕರಣವೃತ್ತೀನಾಂ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಂ ಸ್ವಯಮೇವ ಗೃಹ್ಣಾತಿ, ಪರೀಕ್ಷಾಸಹಕೃತಸ್ತ್ವಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಮಿತಿ ಬಾದರಾಯಣೀಯಂ ಮತಮ್ । ಅತ ಏವಾನಾಶ್ವಾಸನಿರಸನೋಪಾಯೋ ನ ಜ್ಞಾನೇಷು ಕಶ್ಚಿದ್ ವಿಶೇಷೋಽಸ್ತೀತಿ ನಿರಸ್ತಮ್ । ಅನ್ಯಥಾ ಪರಸ್ಯಾಪಿ ಕಥಂ ವಿಷಯವ್ಯಭಿಚಾರೇ ವ್ಯವಹೃತೇರ್ವ್ಯವಹಾರಾನ್ತರೇ ಸಮಾಶ್ವಾಸಃ ಸ್ಯಾತ್? ತದಭಾವೇ ಚ ಕಥಂ ವ್ಯವಹಾರದರ್ಶನೇನಾನ್ವಿತಾರ್ಥೇ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ? ಕ್ವಚಿದ್ ವಿವೇಕಾಗ್ರಹೇ ಚ ಕಥಮನ್ಯತ್ರ ವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರತ್ಯಯೇ ವಿಶ್ವಾಸೋ ಭವೇತ್? ತದಭಾವೇ ಚ ಕಥಂ ನಿಃಶಙ್ಕಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ? ಬಾಧಕಾಭಾವಾದಿನಾ ಸಮಾಶ್ವಾಸಸ್ತು ಪರೋಕ್ತರೀತ್ಯೈವ ನಿರಸ್ತಃ ।

ಕಿಞ್ಚ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯುತ್ತರಕಾಲೀನೋ ಬಾಧಕಾಭಾವಃ ಕಥಂ ನಿಃಶಙ್ಕಪ್ರವೃತ್ತಾವುಪಯುಜ್ಯತೇ । ಬಾಧಕಾಭಾವಾದಿನಾ ವಿಶಿಷ್ಟಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನಿಶ್ಚಯಮಙ್ಗೀಕುರ್ವಾಣಃ ಕಥಂ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶವಿಜ್ಞಾನವಾದಂ ನ ಜಹ್ಯಾತ್? ಔತ್ಸರ್ಗಿಕೀ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಪವಾದಾನ್ನಿವೃತ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ಸಮಂ ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ ।

h || “ಅನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿಪಕ್ಷೇ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸಾಕಾರತಾಪ್ರಸಙ್ಗಃ’ ಇತ್ಯಸ್ಯ ನಿರಾಕರಣಮ್ ||

(###sudha --)

ಯದಪ್ಯುಕ್ತಂ ವಿಪರೀತಖ್ಯಾತಿಪಕ್ಷೇ ಜ್ಞಾನಂ ಸಾಕಾರಮಾಪತೇದಿತಿ । ತದನುಪಪನ್ನಮ್ । ಅತ್ಯನ್ತಾಸತ ಏವಾಽಕಾರಸ್ಯ ಸ್ಫುರಣಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ । ಅನ್ಯಥಾ ವ್ಯವಹ್ರಿಯಮಾಣಸ್ಯಾಽಕಾರಸ್ಯ ಬಹಿರಭಾವಾದ್ ವ್ಯವಹಾರೋಽಪಿ ತದಾಕಾರಃ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ ।

h || ಜ್ಞಾನದ್ವಿತ್ವಪ್ರಕ್ರಿಯಾನಿರಾಸಃ ||

(###sudha --)

ಯಾ ಚೇಯಂ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ರಜತಮಿದಮಿತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಾ ಸಾ ಜ್ಞಾನದ್ವಿತ್ವೇ ರಜತಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಚ ಸ್ಮೃತಿತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾದನುಪಪನ್ನಾ । ವಿಶಿಷ್ಟಜ್ಞಾನಬಾಧಕಾನಾಂ ಪರಿಹೃತತ್ವಾತ್ । ಅನುಮಾನಾನಾಂ ಚ ದೂಷ್ಯತ್ವಾತ್ ।

h || ರಜತಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ಮೃತಿತ್ವಸಾಧಕಾನುಮಾನಭಙ್ಗಃ ||

(###sudha --)

ಯಸ್ತು ರಜತಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ಮೃತಿತ್ವೇ ಪರಿಶೇಷೋಪನ್ಯಾಸಃ, ಸೋಽಪಿ ಪ್ರತ್ಯುತ್ಪನ್ನಕರಣದುಷ್ಟೇನ್ದ್ರಿಯಾದಿಜನ್ಯತೋಪಪಾದನಾತ್ ಪರಿಶೇಷಾನುಪಪತ್ತೇರಯುಕ್ತಃ । ಅನಾಕಿಲತರಜತಸ್ಯಾನುತ್ಪದ್ಯಮಾನತ್ವಂ ಗಗನಾದಾವನೈಕಾನ್ತಿಕಮ್ । ರಜತಜ್ಞಾನವತ ಏವೋತ್ಪದ್ಯಮಾನತ್ವಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ತಥಾಽಪಿ ರಜತಸಂಸ್ಕಾರವ್ಯವಹಾರಾದೌ ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್ । ಜ್ಞಾನತ್ವೇ ಸತೀತಿ ವಿಶೇಷಣಾದದೋಷ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ । ರಜತನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕಜ್ಞಾನವತ ಏವೋತ್ಪದ್ಯಮಾನೇ ರಜತಸವಿಕಲ್ಪಕಾನುಭವೇ ವ್ಯಭಿಚಾರತಾದವಸ್ಥ್ಯಾತ್ । ರಜತಸವಿಕಲ್ಪಕಜ್ಞಾನವತ ಏವೋತ್ಪದ್ಯಮಾನತ್ವಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ಹಾನಾದಿಬುದ್ಧಿಷ್ವನೈಕಾನ್ತಿಕತಾಽನಿಸ್ತಾರಾತ್ । ಸಂಸ್ಕಾರಮಾತ್ರಸಹಕೃತಮನೋಜನ್ಯತ್ವೋಪಾಧಿಗ್ರಸ್ತಂ ಚಾನುಮಾನಮ್ । ನಚಾನೇನೈವ ಹೇತುನಾಽಸ್ಯ ಪಕ್ಷೇ ಸಾಧನಮ್, ವ್ಯಭಿಚಾರಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್ ।

ಕಿಞ್ಚೇದಂ ಸ್ಮರಣತ್ವಂ ಸಾಧ್ಯಂ ನ ತಾವತ್ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ಗುಣೇಷು ಪ್ರಾಭಾಕರೈರಭ್ಯುಪಗತಮ್ । ಅನನುಭವತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ತದಪಿ ಕಿಮನುಭವಾದನ್ಯತ್ವಮ್, ಅನುಭವತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಂ ವಾ? ಆದ್ಯೇಽನುಭವಸ್ಯಾಪಿ ತತ್ಸಮ್ಭವೇನ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾ ಸ್ಯಾತ್ । ದ್ವಿತೀಯೇಽನುಭವತ್ವಂ ಕಿಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ಸ್ಮೃತ್ಯನ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ಸ್ಮೃತಾವಪಿ ಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್, ಇತರೇತರಾಶ್ರಯಪ್ರಸಕ್ತೇಶ್ಚ । ಜ್ಞಾನಸಂಸ್ಕಾರಮಾತ್ರಪ್ರಭವತ್ವಂ ಸ್ಮೃತಿತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜಾ ಸ್ಮೃತಿರಿತ್ಯಸ್ಮಾಭಿರಙ್ಗೀಕೃತತ್ವೇನ ಪಕ್ಷಸ್ಯಾಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತ್ವಾತ್, ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯವೈಕಲ್ಯಾಚ್ಚ ।

ಕಿಞ್ಚೇನ್ದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರಾನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾನುವಿಧಾಯೀದಂ ರಜತಜ್ಞಾನಂ ತತ್ಕಾರ್ಯಮಿತ್ಯವಸೀಯತೇ । ತಥಾಚ ಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಮ್ । ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಯೋರನ್ಯತ್ರೋಪಯೋಗಾನ್ನೈವಮಿತಿ ಚೇತ್, ತತ್ ಕಿಮಸ್ಯ ಸ್ಮೃತಿತ್ವೇ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸಿದ್ಧೇಽನ್ಯತ್ರೋಪಕ್ಷಯಃ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ, ಉತ್ಪೈವಮೇವ? ನಾಽದ್ಯಃ, ತದಭಾವಾತ್ ಅಸ್ಮಾದೇವಾನುಮಾನಾತ್ ತತ್ಸಿದ್ಧಾವನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಸಮೀಚೀನರಜತಪ್ರತ್ಯಯೇಽಪಿ ತಥಾತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅನ್ಯತ್ರೋಪಕ್ಷಯಃ ಶಙ್ಕಿತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಥಾಽಪಿ ಸನ್ದಿಗ್ಧಕಾಲಾತೀತತಾಽನಿಸ್ತಾರಾತ್।

ಸಮೀಚೀನರಜತಾನುಭವೇಽಪಿ ಕಥಮನ್ಯತ್ರಾನುಪಕ್ಷಯೋ ನಿಶ್ಚಿತೋ ಭವತಾ? ಅನುಭವತ್ವನಿಶ್ಚಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಇನ್ದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರಸ್ಯಾನ್ಯತ್ರೋಪಯೋಗಶಙ್ಕಯಾಽನುಭವತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಸನ್ದಿಗ್ಧತ್ವಾತ್। ಪುರೋವರ್ತಿವ್ಯವಹಾರಸಂವಾದಾದನುಭವತ್ವನಿಶ್ಚಯ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸಂವಾದಾನುಭವಸ್ಯಾಪ್ಯನಿಶ್ಚಿತತ್ವಾತ್। ಅಸತಿ ಬಾಧಕೇ ನ ವೃಥಾಽನ್ಯತ್ರೋಪಕ್ಷಯಃ ಶಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಸಮಂ ಪ್ರಕೃತೇಽಪೀತಿ।

ಏತೇನಾಪ್ರತ್ಯುತ್ಪನ್ನಕಾರಣಪ್ರಭವತ್ವಂ ಸ್ಮೃತಿತ್ವಮಿತ್ಯಪಿ ಪರಾಸ್ತಮ್। ಸಂಸ್ಕಾರೋತ್ಪತ್ತ್ಯನನ್ತರಮೇವ ಜಾತಾಯಾಂ ಸ್ಮೃತಾವನೈಕಾನ್ತಿಕತ್ವಂ ಚ। ಅನುಭೂತವಿಷಯತ್ವಂ ಸ್ಮೃತಿತ್ವಮಿತ್ಯಪಿ ನ। ದ್ವಿತೀಯಾದಿಭ್ರಮೇ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತ್ವಾತ್ ಸಾಧ್ಯಾವಿಶಿಷ್ಟತಾಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚ। ತತ್ತಾಂಶೋಲ್ಲೇಖಿತ್ವಂ ಸ್ಮೃತಿತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅನುಭವಬಾಧಿತತ್ವಾತ್। ಏತೇನ ಜ್ಞಾನಸಮ್ಭಿನ್ನಾರ್ಥಗೋಚರತ್ವಮಿತ್ಯಪಿ ಪರಾಸ್ತಮ್।

ಅನೇನೈವ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾನುಮಾನದ್ವಯಮಪಿ ಸಮಾಹಿತಂ ವೇದಿತವ್ಯಮ್। ನೇದಂ ಸ್ಮೃತಿರಿತಿ ವ್ಯವಹರ್ತವ್ಯಮ್, ತತ್ತೋಲ್ಲೇಖಾದಿಸ್ಮೃತಿಚಿಹ್ನವಿಕಲತ್ವಾದಿತಿ ಪ್ರಥಮಪ್ರಯೋಗೇ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್। ಅತ ಏವ ತಿಕ್ತಗುಡಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಪ್ರಕ್ರಿಯಾಽಪಿ ಪರಾಸ್ತಾ।

h ll "ಅನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿಪಕ್ಷೇ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಪ್ರಸಙ್ಗಃ' ಇತ್ಯಸ್ಯ ನಿರಾಕರಣಮ್ ll

(###sudha --)

ಯದಪಿ ವಿಪರ್ಯಯಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಮುಕ್ತಂ ತತ್ ವಿವೇಕಾಗ್ರಹಮಾತ್ರೇಣ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಾದೇರುಪಪತ್ತೌ ತಥಾಽಸ್ತು। ನಚೈವಮಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ। ಕಿಞ್ಚೈವಮನ್ತ್ಯತನ್ತುಸಂಯೋಗಪರ್ಯನ್ತಂ ಕಾರಣಕಲಾಪಮುಪಾದಾಯ ಪಟೋಽಪಿ ನಾಙ್ಗೀಕರಣೀಯಃ ತನ್ಮಾತ್ರೇಣ ಸರ್ವಸ್ಯೋಪಪತ್ತೇಃ। ಪಟೋಽಪಿ ಪ್ರಮಿತೋ ನ ಹಾತುಂ ಶಕ್ಯತೇ। ನಚ ತೇನ ವಿನೈಕತ್ವಾದಿಪ್ರತ್ಯಯೋಪಪತ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ವಿಪರ್ಯಯೇಽಪ್ಯೇವಮಿತಿ ಕುತೋ ಗೌರವಮ್?

h ll ಅನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿಸದ್ಭಾವೇ ಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸಃ ll

(###sudha --)

ಅನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತೌ ಕಿಂ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಚೇತ್, ಅನುಭವ ಏವೇತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ಯಥಾಹಿ ಪುರೋವರ್ತಿನಿ ರಜತೇ ರಜತಮಿದಮಿತಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಿಷಯಮೇಕಮೇವ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತಯಾ ವಾ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಯಾ ವಾ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ವಾಽವಭಾಸತೇ ತಥೇದಮಪೀತಿ ಕುತೋಽಸ್ಯ ನ ವಿಶಿಷ್ಟವಿಷಯೈಕಜ್ಞಾನತ್ವಮ್? ನಹಿ ತತೋಽಸ್ಯ ಮಾತ್ರಯಾಽಪಿ ವಿಶೇಷಂ ಪಶ್ಯಾಮಃ। ದರ್ಶನೇ ವಾಽಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ನ ಸ್ಯಾತ್। ಕೇವಲಮೇಕಂ ತಾದೃಗ್ವಿಷಯಸದ್ಭಾವಾದ್ ಯಥಾರ್ಥಮ್, ತದಭಾವಾದಪರಮಯಥಾರ್ಥಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅವಿಶಿಷ್ಟವಿಷಯಮನೇಕಮಪಿ ತದ್ವಿಶಿಷ್ಟವಿಷಯೈಕತ್ವೇನ ಪ್ರತಿಭಾಸತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಿಷಯೈಕತ್ವೇ ಸಮಾಶ್ವಾಸಾಸಮ್ಭವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್, ವಿಪರ್ಯಯಾಙ್ಗೀಕಾರಪ್ರಸಕ್ತೇಶ್ಚ। ನಾಸ್ತ್ಯೇವ ವಿಶಿಷ್ಟವಿಷಯೈಕತ್ವಗ್ರಾಹಿಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅನುಭವಸಿದ್ಧಜ್ಞಾನಾಪಲಾಪೇ ಸ್ಮೃತ್ಯನುಭವಸ್ವರೂಪಾಪಲಾಪಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್।

h ll ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾಽಪ್ಯನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿಸಮರ್ಥನಮ್,

ವಿವೇಕಾಸಂಸರ್ಗಾಗ್ರಹಯೋಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿಕಾರಣತ್ವಂ ನಿರಸ್ಯ ಸಂಸರ್ಗಾಭೇದಜ್ಞಾನಯೋಃ ಪ್ರವರ್ತಕತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ರಜತಾರ್ಥಿನಃ ಶುಕ್ತಿಕಾಯಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿರನ್ಯಥಾಽನುಪಪನ್ನಾಽನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನಮಾಕ್ಷಿಪತಿ। ನನ್ವಿಯಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಸ್ವರೂಪತೋ ವಿಷಯತಶ್ಚಾಗೃಹೀತಭೇದಾದ್ ವೇದನದ್ವಯಾದುಪಪದ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಕೋಽಯಂ ಭೇದೋ ನಾಮ? ಕಿಂ ಸ್ವರೂಪಮ್, ಉತ ಪೃಥಕ್ತ್ವಮ್, ಉತಾನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವಃ, ಅಥವಾ ವೈಧರ್ಮ್ಯಮ್। ನ ಪ್ರಥಮಃ, ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಜ್ಞಾನಜ್ಞೇಯಪ್ರತಿಭಾಸೇ ತದನವಭಾಸಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಗುಣೇ ಗುಣಾನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ಸರ್ವತ್ರ ಭೇದಾಗ್ರಹಸಮ್ಭವೇನಾನ್ಯಾರ್ಥಿನೋಽನ್ಯತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತೃತೀಯೇ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಕಿಮಿದಂರಜತತ್ವಯೋರನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವೋ ನಾವಭಾಸತೇ, ಉತೇದಂರಜತಯೋರಿತಿ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಅಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಸ್ಮಾರಕಯೋರ್ಜಾತಿವ್ಯಕ್ತ್ಯೋಸ್ತದನವಭಾಸಾಸಮ್ಭವಾತ್।

ಕಿಞ್ಚಾನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವೋ ನಾಮಾನ್ಯೋನ್ಯಸ್ವರೂಪಮೇವ ಪರಸ್ಯ। ತಚ್ಚೋಪಲಬ್ಧಮಿತಿ ಕಥಂ ತದನುಪಲಮ್ಭಃ? ಅತ ಏವ ನ ದ್ವಿತೀಯಃ। ನಾಪಿ ಚತುರ್ಥಃ, ರಜತಾಸಮ್ಭವಿನಃ ಪುರೋವರ್ತಿನೀದನ್ತ್ವಸ್ಯ ಪುರೋವರ್ತ್ಯಸಮ್ಭವಿನಶ್ಚ ರಜತೇ ರಜತತ್ವಸ್ಯ ಗೃಹೀತತ್ವಾತ್।

ಇದಂರಜತತ್ವಯೋರಸಂಸರ್ಗಾಗ್ರಹೋ ವಿವಕ್ಷಿತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಸಂಸರ್ಗೋ ಹಿ ಸಂಸರ್ಗಸ್ಯಾಭಾವಃ। ಸ ಚೇದಂರಜತತ್ವಯೋಃ ಸ್ವರೂಪಮೇವ ಪರೇಷಾಮಿತಿ ಕಥಂ ತದವಭಾಸೇ ನಾವಭಾಸೇತ? ವಿಪರ್ಯಯಾಭ್ಯುಪಗಮವಾದಿಭಿರಪಿ ಭೇದಾಗ್ರಹೋಽಭ್ಯುಪಗಮನೀಯ ಏವ। ತತ್ರಾಪಿ ಸಮಾನೋ ದೋಷ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಭೇದಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪತಾವನ್ಮಾತ್ರತ್ವಾನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್।

ಅಥ ಮನ್ಯಸೇ ಪುರೋವರ್ತಿನೋ ಯಃ ಶುಕ್ತಿತ್ವಾದಿಧರ್ಮೋ ರಜತವ್ಯಾವರ್ತಕಃ, ಯಶ್ಚ ರಜತೇ ವ್ಯವಹಿತದೇಶತ್ವಾದಿಧರ್ಮಃ ಪುರೋವರ್ತಿವ್ಯಾವರ್ತಕಃ, ತಯೋರಗ್ರಹಣಂ ಪ್ರವರ್ತಕಮಿತಿ। ತದಸತ್। ಪುರೋವರ್ತಿನೋ ಹಿ ಶುಕ್ತಿತ್ವಾಗ್ರಹೇ ನ ಶುಕ್ತಿಕಾರ್ಥೀ ತತ್ರ ಪ್ರವರ್ತೇತ। ರಜತಸ್ಯ ಚಾಸನ್ನಿಹಿತತ್ವಾದಿಧರ್ಮಾಗ್ರಹೇ ರಜತಾರ್ಥೀ ನ ತತ್ರ ಪ್ರವರ್ತತಾಮ್। ರಜತಾರ್ಥಿನಃ ಪುರೋವರ್ತಿನಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಸ್ತು ಕುತಃ?

ಕಿಞ್ಚ ಭೇದಾಗ್ರಹಾದನ್ಯಾರ್ಥಿನೋಽನ್ಯತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಚಕ್ಷಾಣಃ ಪ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ ಕಿಮಯಮೇವ ವ್ಯವಹಾರೋ ಭೇದಾಗ್ರಹಾತ್, ಅನ್ಯಸ್ತ್ವಭೇದಗ್ರಹಾತ್; ಉತ ಸರ್ವೋಽಪಿ ಭೇದಾಗ್ರಹಾದಿತಿ। ನಾಽದ್ಯಃ, ಅನಿಯತಕಾರಣತಾಪಾತಾತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನುಚ ಸರ್ವತ್ರಾಭೇದಗ್ರಹ ಏವ ಪ್ರವರ್ತಕಃ। ತತ್ಸಾರೂಪ್ಯಾದ್ ಭೇದಾಗ್ರಹೋಽಪಿ ತಥೇಷ್ಯತೇ। ತಥಾಹಿ ಅಸ್ತಿ ತಾವತ್ ಪ್ರವರ್ತಕತ್ವಾಭಿಮತಪ್ರತ್ಯಯೇಽಪ್ಯಪೇಕ್ಷಿತೋಪಾಯಪುರೋವೃತ್ತ್ಯವಗಮಾಂಶಯೋಃ ಸ್ವರೂಪತೋ ವಿಷಯತಶ್ಚ ಭೇದವಿರಹಾದೇವ ಭೇದಾಗ್ರಹಃ। ತಥಾಽತ್ರಾಪ್ಯವಿವೇಚಕಂ ಸಾಧಾರಣಂ ರೂಪಮವಗಮ್ಯತೇ, ನಾವಗಮ್ಯತೇ ಚ ವಿವೇಚಕೋಽಸಾಧಾರಣಧರ್ಮೋ ವೇದ್ಯಯೋರ್ವೇದನಯೋಶ್ಚ। ತತಶ್ಚೈಕಪ್ರವರ್ತಕಪ್ರತ್ಯಯಸದೃಶವಪುರುಪಜನಯತೀದಂ ವೇದನದ್ವಯಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಿತಿ। ಮೈವಮ್। ಅನಿಯತಹೇತುಕತ್ವಾನಿಸ್ತಾರಾತ್।

ಕಿಞ್ಚ ಪ್ರವರ್ತಕಸಾದೃಶ್ಯಾತ್ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತ್ಯತ್ರೈವ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ, ಉತ ಯದ್ ಯತ್ಸದೃಶಂ ತತ್ ತತ್ಕಾರ್ಯಕಾರೀತಿ ಸರ್ವತ್ರ ನಿಯಮಃ? ನಾಽದ್ಯಃ ಅದೃಷ್ಟಕಲ್ಪನಾಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಪ್ರವೃತ್ತಿಲೋಭಾದಿತ್ಥಮಾಸ್ಥೀಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯಾ ವಿಪರ್ಯಯಾಙ್ಗೀಕಾರಾದೇವ ಸುವ್ಯವಸ್ಥಿತೇಃ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಕೃಶಾನುಸದೃಶಾದ್ ಗುಞ್ಜಾಪುಞ್ಜಾಚ್ಚೀತನಿವೃತ್ತೇರದರ್ಶನಾತ್।

ನನ್ವಿದಂ ರಜತಮಿತಿ ಯಥಾ ರಜತಸಾಧ್ಯಾ ಬುದ್ಧೀ ರಜತಸದೃಶಾಚ್ಛುಕ್ತಿಶಕಲಾದ್ ಭವತಿ ಭವತಾಮ್, ತಥಾ ಪ್ರವರ್ತಕೈಕಜ್ಞಾನಸದೃಶಾಜ್ಜ್ಞಾನದ್ವಯಾತ್ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಪಿ ಕುತೋ ನ ಸ್ಯಾತ್? ಮೈವಮ್। ಅರ್ಥಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾಜ್ಜ್ಞಾನಕಾರಣತ್ವಾನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ಸಾದೃಶ್ಯಂ ತು ಕಾಚಾದಿವದ್ ದೋಷತಯೋಪಯುಜ್ಯತೇ।

ಅಪಿಚೇದಂ ಜ್ಞಾನದ್ವಯಂ ಪ್ರವರ್ತಕಸಾದೃಶ್ಯಮಾತ್ರಾದ್ ಯದಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮುಪಜನಯೇತ್, ನಿವೃತ್ತಿಮಪಿ ಕುತೋ ನ ಜನಯೇತ್? ಅಸ್ತಿ ಹಿ ತತ್ರ ನಿವರ್ತಕಭೇದಗ್ರಹಸಾರೂಪ್ಯಮಭೇದಾಗ್ರಹಣಮ್।

ನನುಚ ಯಥಾ ಭೇದಾಗ್ರಹೋ ಭವತಾಮಭೇದಗ್ರಹಂ ಜನಯತಿ, ತಥಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಪಿ ಕಿಂ ನ ಜನಯೇದಿತಿ। ಮೈವಮ್। ವೈಷಮ್ಯಾತ್। ಜ್ಞಾನಜನನೇ ಹಿ ಕಾರಣಾನಾಂ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಮ್, ನ ಪುರುಷಸ್ಯ। ತಾನಿ ಚ ಯಾದೃಶಸಾಮಗ್ರೀಮಧ್ಯಪತಿತಾನಿ ತಾದೃಶಂ ಜ್ಞಾನಮುಪಜನಯನ್ತಿ। ನತು ಪುರುಷಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾಮಪೇಕ್ಷನ್ತೇ, ಹೇಯೋಪೇಕ್ಷಣೀಯಜ್ಞಾನಜನನಾತ್। ಪ್ರವೃತ್ತೌ ತು ಪುರುಷ ಏವ ಸ್ವತನ್ತ್ರೋ ನ ಜ್ಞಾನಮ್। ಸ ಹಿ ಸತ್ಯಪಿ ಜ್ಞಾನೇಽಪೇಕ್ಷಿತ ಏವ ಪ್ರವರ್ತತೇ। ನತು ಜ್ಞಾನಂ ಜಾತಮಿತ್ಯೇವೋದಾಸೀನವಿಪರೀತಯೋರಪಿ। ತಥಾಚ ಭೇದಾಗ್ರಹದೋಷಕಲುಷಿತಾನಿ ನಯನಾದೀನಿ ವಿಪರ್ಯಯಂ ಜನಯನ್ತಿ। ನತು ಪುರುಷಃ ಪ್ರವರ್ತಕಸಾದೃಶ್ಯಮಾತ್ರೇಣ ಪ್ರವರ್ತಿತುಮರ್ಹತಿ। ತಥಾತ್ವೇ ವಾ ನಿವರ್ತಕಸಾದೃಶ್ಯಾತ್ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವಾನ್ನಿವರ್ತೇತಾಪೀತ್ಯುಕ್ತಮ್।

ಕಿಞ್ಚ ಜ್ಞಾನಮರ್ಥೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ಕಿಂ ಸಾಕ್ಷಾದುಪಜನಯತಿ, ಉತೇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನದ್ವಾರೇಣ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಹೇಯೋಪೇಕ್ಷಣೀಯಯೋರಪಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ಕಥಮಗೃಹೀತಭೇದಾಜ್ಜ್ಞಾನದ್ವಯಾತ್ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ? ಪುರೋವರ್ತಿಪ್ರವೃತ್ತೇರ್ಹಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕಾರಣಂ ಪ್ರಯತ್ನಃ, ತಸ್ಯ ಚೇಚ್ಛಾ, ತಸ್ಯಾಶ್ಚ ಸಮೀಹಿತಸಾಧನತಾನುಮಾನಮ್। ನಚ ತತ್ ಸಮ್ಭವತಿ। ರಜತತ್ವಸ್ಯ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಯಾಽಪ್ರತಿಪನ್ನತ್ವಾತ್। ಅಥ ರಜತೇ ಪ್ರತಿಪನ್ನೇನ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ರಜತತ್ವೇನ ತತ್ಸಮೀಹಿತಸಾಧನತಾಜ್ಞಾನಮುಪಜಾತಂ ಭೇದಾಗ್ರಹಸಾರೂಪ್ಯಾತ್ ಪುರೋವರ್ತಿನೀಚ್ಛಾಮುಪಜನಯತೀತಿ ಚೇತ್,ನ। ತಥಾಸತಿ ಭೇದಗ್ರಹಸಾರೂಪ್ಯಾದಭೇದಾಗ್ರಹಾದುಪೇಕ್ಷಾಯಾ ಅಪ್ಯಾಪಾತಾದಿತಿ।

ನನ್ವಸ್ತು ತರ್ಹಿ ದ್ವಿತೀಯಃ ಪಕ್ಷಃ। ತಥಾಹಿ ಸತ್ಯರಜತೇ ತಾವದಸ್ತಿ ರಜತವ್ಯಕ್ತಿಜ್ಞಾನಂ ರಜತತ್ವಜಾತಿಬೋಧಶ್ಚ। ನಚಾಸ್ತ್ಯಸಂಸರ್ಗಜ್ಞಾನಮ್। ಏತಾವತ್ಯೈವ ತತ್ರ ತದರ್ಥಿನಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ। ನಹಿ ತಯೋಸ್ತಾದಾತ್ಮ್ಯಂ ಪಶ್ಯನ್ತಿ। ಜಾತಿವ್ಯಕ್ತ್ಯೋಸ್ತಾದಾತ್ಮ್ಯಾಭಾವಾತ್। ನಚ ತತ್ರ ಸಂಸರ್ಗಗ್ರಹಃ ಪ್ರವರ್ತಕಃ। ಸಮವಾಯೋ ಹಿ ತಯೋಃ ಸಂಸರ್ಗಃ। ನಚಾಸೌ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಃ। ಇನ್ದ್ರಿಯಸನ್ನಿಕರ್ಷಾಭಾವಾತ್। ನಾಪ್ಯನುಮಾನತಸ್ತದಾ ಶಕ್ಯತೇ ಜ್ಞಾತುಮ್, ಲಿಙ್ಗಾಭಾವಾತ್। ಅವಿಸಂವಾದಿವ್ಯವಹಾರಜನಕತ್ವವಿಶಿಷ್ಟಸಾಕಾಙ್ಕ್ಷರೂಪರೂಪಿಸಹೋಪಲಮ್ಭೋ ಹಿ ತಲ್ಲಿಙ್ಗಮ್। ನಚಾವಿಸಂವಾದಿತ್ವಂ ಪ್ರಾಕ್ ಪ್ರವೃತ್ತೇಃ ಶಕ್ಯಾಧಿಗಮಮ್। ಅಸ್ತಿ ಚೇದಂ ಸಕಲಮಪಿ ಪ್ರವರ್ತಕಂ ವಿಭ್ರಮೇಽಪೀತಿ ಕುತೋ ವಿಪರ್ಯಯಾಭಾವೇ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತಿಃ?

ಇದಂ ರಜತತ್ವಾಧಾರಯೋರ್ಭೇದಾಗ್ರಹೋ ವಾ ಸತ್ಯರಜತೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತುಃ। ಅಸ್ತಿ ಚಾಸೌ ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ। ನಚ ಪುರೋವರ್ತಿನಿ ರಜತತ್ವಾಪ್ರತೀತಾವಿಚ್ಛಾನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ರಜತತ್ವೇನ ಸಹಾಗೃಹೀತಾಸಂಸರ್ಗತಯಾ ವಾ ರಜತಾದಗೃಹೀತಭೇದತಯಾ ವಾ ಸಮೀಹಿತಸಾಧನತಾನುಮಾನೋಪಪತ್ತೇರಿತಿ।

ಏತದಪ್ಯಯುಕ್ತಮ್, ಅಸಂಸರ್ಗಾಗ್ರಹಭೇದಾಗ್ರಹಯೋರ್ನಿರಸ್ತತ್ವಾತ್। ಕಿಞ್ಚೈವಂಸತಿ ಸವಿಕಲ್ಪಕಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೋಚ್ಛೇದಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ವಸ್ತುಮಾತ್ರಗ್ರಹಸ್ಯಾಸಂಸರ್ಗಾಗ್ರಹಸ್ಯ ಚ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕಸಾಮ್ಯಾತ್। ರೂಪರೂಪಿಭಾವಃ ಸವಿಕಲ್ಪಕೇ ಚಕಾಸ್ತಿ। ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕೇ ತು ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಮಿತಿ ಭೇದ ಇತಿ ಚೇತ್, ಕೋಽಯಂ ರೂಪರೂಪಿಭಾವಃ? ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಣೋಃ ಪರಸ್ಪರಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾವಿಷಯತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ತತ್ ಕಿಂ ತಯೋಃ ಸ್ವರೂಪಮ್, ಉತಾನ್ಯತ್? ಆದ್ಯೇ ತದಪಿ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕೇ ಪ್ರಕಾಶತ ಏವ। ದ್ವಿತೀಯೇ ಕಿಂ ತದೈನ್ದ್ರಿಯಕಮ್, ಉತಾತೀನ್ದ್ರಿಯಮ್? ಪ್ರಥಮೇ ಕಥಮವಿಕಲ್ಪಕೇ ನ ಪ್ರಕಾಶೇತ? ದ್ವಿತೀಯೇ ಕಥಂ ಸವಿಕಲ್ಪಕೇ ಪ್ರಕಾಶೇತ? ಅಥ ತದ್ವಸ್ತುದರ್ಶನಸಾಪೇಕ್ಷದರ್ಶನಂ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕೇಽಚಕಾಸದಪಿ ಸವಿಕಲ್ಪಕೇ ಭಾತೀತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ನ ತತ್ಸಂಸರ್ಗಾತಿರಿಕ್ತಮಸ್ತೀತಿ ಸಂಸರ್ಗಗ್ರಹಾದೇವ ಸವಿಕಲ್ಪಕೋಪಪತ್ತಿಃ। ನಚ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕಸ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಕತ್ವಮಸ್ತಿ। ಕಿಞ್ಚಾಸಂಸರ್ಗಾಗ್ರಹಾದೇವ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ಮಧ್ಯಮವೃದ್ಧಪ್ರವೃತ್ತೇರಪಿ ತಥಾತ್ವೇನ ಬಾಲಸ್ಯ ತದೀಯಸಂಸರ್ಗಜ್ಞಾನಾನುಮಾನೋಪಾಯಾಭಾವಾತ್। ಪದಾನಾಮನ್ವಿತಾರ್ಥೇಷು ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತೌ ಶಾಬ್ದಪ್ರಮಾಣೋಚ್ಛೇದಪ್ರಸಙ್ಗಃ।

ಅಥೈವಂ ಮನ್ಯೇತ ಅಸ್ತ್ಯೇವ ವ್ಯವಹರ್ತುರನ್ವಯಜ್ಞಾನಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಸದಪಿ ನ ಪ್ರವೃತ್ತಾವುಪಯುಜ್ಯತೇ। ಅತೋ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ದೋಷ ಇತಿ। ತತ್ರ ಕಿಂ ತದನ್ವಯಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರವೃತ್ತೌ ನಿಯತಮ್, ಉತಾನಿಯತಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಆದ್ಯೇಽಸ್ತು ತತ್ಪ್ರವೃತ್ತಾವುಪಯೋಗಿ ಮಾ ವಾ ಭೂತ್, ಅನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿಂ ವಿನಾ ನ ರಜತಾರ್ಥಿನಃ ಪುರೋವರ್ತಿನಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತಿ ತಾವತ್ ಸಿದ್ಧಮ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ಶಬ್ದೋಚ್ಛೇದಸ್ತದವಸ್ಥಃ।

ಕಿಞ್ಚ ನಿಯತಪೂರ್ವಭಾವಿ ಚಾಕಾರಣಂ ಚೇತ್ಯನುಪಪನ್ನಮ್। ಪ್ರತಿಭಾಸಮಾನಯೋರಸಂಸರ್ಗಾಗ್ರಹೇ ಸತಿ ಸಂಸರ್ಗಗ್ರಹೋಽವರ್ಜನೀಯಸನ್ನಿಧಿರಿತಿ

ಚೇತ್, ನ। ವಿಪರ್ಯಯಸ್ಯಾಪಿ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ಅವಶ್ಯಂ ಚೈತದೇವಮ್। ವ್ಯವಹಾರೋ ಹಿ ವ್ಯವಹರ್ತವ್ಯೋಪಲಮ್ಭನಿಬನ್ಧನೋ ಯುಕ್ತಃ, ನತು ವ್ಯವಹರಣೀಯವಿಪರ್ಯಯಾನುಲಬ್ಧಿನಿಬನ್ಧನಃ। ನಹಿ ಘಟವ್ಯವಹಾರೋ ಘಟಮತಿಕ್ರಮ್ಯ ತದ್ವಿಪರ್ಯಯಾಪ್ರತಿಭಾಸೇ ಸತಿ ಭವತಿ।

ತದಮೀ ಪ್ರಯೋಗಾಃ ವಿಮತೋ ವ್ಯವಹಾರೋ ವ್ಯವಹರ್ತವ್ಯಜ್ಞಾನಪುರಃಸರಃ, ವ್ಯವಹಾರತ್ವಾತ್; ಘಟವ್ಯವಹಾರವತ್। ವಿವಾದಪದಂ ಜ್ಞಾನಂ ಪುರೋವರ್ತಿವಿಷಯಮ್, ತದ್ವಿಷಯವ್ಯವಹಾರಜನಕತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಮತವತ್। ಪುರೋವರ್ತೀ ವಾ ರಜತಜ್ಞಾನಗೋಚರಃ, ರಜತಾನುಪಾಯತ್ವೇ ಸತಿ ತದರ್ಥಿಪ್ರವೃತ್ತಿವಿಷಯತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಯಗ್ರಜತವತ್। ವಿವಾದಪದಂ ರಜತಜ್ಞಾನಮಿದಙ್ಜ್ಞಾನಾನ್ನ ಭಿದ್ಯತೇ, ಪ್ರಕಾಶಮಾನಾತ್ ತತೋಽಪ್ರಕಾಶಮಾನಭೇದತ್ವೇ ಸತಿ ಪ್ರಕಾಶಮಾನತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನರಜತಜ್ಞಾನವದಿತ್ಯಾದಯಃ।

ಕಿಞ್ಚ ವಿಪರ್ಯಯಾಭಾವೇ ನೇದಂ ರಜತಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಬಾಧಕತ್ವಮನುಪಪದ್ಯಮಾನಂ ತಂ ಗಮಯತಿ। ನಹಿ ತಥಾತ್ವೇ ಬಾಧಕತ್ವಮಸ್ತಿ। ನ ತಾವದಗ್ರಹಣನಿವರ್ತಕತಯಾ ಬಾಧಕತ್ವಮ್, ಸರ್ವಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಂ ತಥಾತ್ವಾಪಾತಾತ್। ನಾಪಿ ವ್ಯವಹಾರವಿಚ್ಛೇದಕತ್ವೇನ, ಅತದರ್ಥಿನಾಂ ವ್ಯವಹಾರಾನುತ್ಪತ್ತೌ ನೇದಂ ರಜತಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಬಾಧಕತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್; ವ್ಯಾಘ್ರೋರಾದಿಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿವಿಚ್ಛೇದಕತ್ವೇನ, ಬಾಧಕತ್ವಪ್ರಸಕ್ತೇಶ್ಚ। ನಚಾರ್ಥಸ್ಯ ವ್ಯವಹಾರಯೋಗ್ಯತಾವಿಚ್ಛೇದಕತ್ವೇನ, ಸಮಯಾನ್ತರೇಽಪಿ ತತ್ರ ವಿಭ್ರಮಾತ್ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಭಾವಾಪತ್ತೇಃ। ನಚ ವ್ಯವಹಾರಪ್ರತಿಬನ್ಧಕತ್ವೇನ, ಅವಿವೇಕನಿವೃತ್ತೌ ಕಾರಣಾಭಾವಾದೇವ ವ್ಯವಹಾರಾನುತ್ಪತ್ತೇಃ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕಕಲ್ಪನಾಯೋಗಾತ್, ವ್ಯಾಘ್ರೋರಾದಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಬಾಧಕತಾಪತ್ತೇಶ್ಚ। ವಿಮತಮಯಥಾರ್ಥಮ್, ಬಾಧ್ಯತ್ವಾತ್; ವ್ಯವಹಾರವದಿತಿ। ಅತ ಏವ ಭ್ರಾನ್ತಿತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯಾಽಪಿ ವಿಪರ್ಯಾಸಸಿದ್ಧಿಃ।

h ll ಭ್ರಾನ್ತೇರ್ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಸಾಧಕಾನುಮಾನಸ್ಯ ರಜತಜ್ಞಾನತ್ವಾನುಮಾನಸ್ಯ ಚ ನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

ಏವಞ್ಚ ಸತಿ ಪ್ರತ್ಯಯತ್ವಾನುಮಾನಂ ಕಾಲಾತ್ಯಯಾಪದಿಷ್ಟಂ ವೇದಿತವ್ಯಮ್। ಅದುಷ್ಟಕರಣಜನ್ಯತ್ವೋಪಾಧಿಗ್ರಸ್ತಂ ಚ। ಏತೇನ ರಜತಜ್ಞಾನತ್ವಾನುಮಾನಮಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್। ಅನ್ಯಥಾ, ವಿಮತೋ ವ್ಯವಹಾರೋ ಯಥಾರ್ಥಃ, ವ್ಯವಹಾರತ್ವಾತ್; ರಜತವಿಷಯೋ ವಾ, ರಜತವ್ಯವಹಾರತ್ವಾದಿತ್ಯಪಿ ಸ್ಯಾತ್।

h ll ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಸ್ಯ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಾದಿಸಾಧಕಾನುಮಾನಭಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಯದಪಿ ಜ್ಞಾನತ್ವಂ ಚ ಯಥಾರ್ಥಮಾತ್ರವೃತ್ತೀತ್ಯಾದಿ, ತತ್ರ ಕಿಮಿದಂ ಜ್ಞಾನತ್ವಂ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ವಾ, ಪ್ರತಿನಿಯತಂ ವಾ? ನಾದ್ಯಃ, ವಾದಿಪ್ರತಿವಾದಿನೋರಾಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧೇಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನತ್ವೇ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾ। ವಿಮತಜ್ಞಾನವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನತ್ವಪಕ್ಷೀಕಾರೇಽಪಿ ಮಾತ್ರೇತಿ ವ್ಯರ್ಥಂ ಸ್ಯಾತ್। ತತ್ತ್ಯಾಗೇನ ಚ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾನೇ ಪ್ರಥಮಾನುಮಾನದೋಷ ಏವ। ಕಿಞ್ಚ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯಥಾರ್ಥಮಾತ್ರವೃತ್ತೀತ್ಯಯಥಾರ್ಥಾವೃತ್ತಿತ್ವಮಾತ್ರಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್,
ಉತಾಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಾವೃತ್ತಿತ್ವಮ್? ಆದ್ಯೇ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಮ್,
ಅಯಥಾರ್ಥವ್ಯವಹಾರಾವೃತ್ತಿತ್ವಸ್ಯ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ಪರಸ್ಯಾಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತಾ,
ಅದುಷ್ಟಸಾಮಗ್ರೀಜನ್ಯಮಾತ್ರವೃತ್ತಿತ್ವಮುಪಾಧಿಶ್ಚ।

ಯಚ್ಚ ಶುಕ್ತಿಕಾ ರಜತತ್ವೇನ ನಾವಭಾಸತ ಇತ್ಯಾದಿ, ತದಪ್ಯಸತ್। ಮೇರುಃ ಸರ್ಷಪ
ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾನ್ಮೇರೋರಪಿ ಸರ್ಷಪತ್ವೇನ ಪ್ರತಿಭಾಸಾದ್ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯವೈಕಲ್ಯಾತ್।
ಅನ್ಯಥಾ ತಥಾವಿಧವಾಕ್ಯಾಭಾಸಂ ಶ್ರುತವತಾ ತತ್ಪ್ರತಿಷೇಧೋ ನ ಕ್ರಿಯೇತ, ಅಪ್ರಸಕ್ತತ್ವಾತ್।
ನಹಿ ಪದಾರ್ಥಪ್ರತಿಷೇಧೋ ಯುಕ್ತಃ। ಅಪಿಚೈವಂ ಸತ್ಯಗ್ನಿರನುಷ್ಣ ಇತಿ ಬಾಧಿತವಿಷಯಸ್ಯ
ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಘಟಃ ಪಚತೀತ್ಯಪಾರ್ಥಕಾದ್ ಭೇದೋ ನ ಸ್ಯಾತ್।

ಯದಪಿ ಇದಂ ರಜತತಾದಾತ್ಮ್ಯಮಿತ್ಯಾದಿ, ತಚ್ಚಾಯುಕ್ತಮ್। ತದಪ್ರತೀತವಾಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧೇಃ,
ಪ್ರತೀತೌ ವ್ಯಾಘಾತಾತ್ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯಸಮತ್ವಾಚ್ಚೇತ್ಯಾಸ್ತಾಂ ವಿಸ್ತರಃ।

h ॥ ರಾಮಾನುಜೋಕ್ತಯಥಾರ್ಥಖ್ಯಾತಿಪಕ್ಷಾನುವಾದಃ ॥

(###sudha --)

ಕಶ್ಚಿತ್ ಪುನರೇವಮಾಹ "ತಾಸಾಂ ತ್ರಿವೃತಂ ತ್ರಿವೃತಮೇಕೈಕಾಮಕರಚೇತ್," ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ,
"ಸಮೇತ್ಯಾನ್ಯೋನ್ಯಸಂಯೋಗಮ್" ಇತ್ಯಾದಿಪುರಾಣಾತ್, ತ್ರ್ಯಾತ್ಮಕತ್ವಾದಿಸೂತ್ರಾಚ್ಚ
ಸರ್ವಸ್ಯ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವಂ ಪ್ರತೀಯತೇ। ಕಿಞ್ಚ ಸೋಮಾಭಾವೇ ಪೂತಿಕಗ್ರಹಣಮ್,
ವ್ರೀಹ್ಯಭಾವೇ ಚ ನೀವಾರಗ್ರಹಣಮನ್ಯಥಾಽನುಪಪದ್ಯಮಾನಂ ಪೂತಿಕನೀವಾರಯೋಃ
ಸೋಮವ್ರೀಹ್ಯವಯವಸದ್ಭಾವಂ ಗಮಯತಿ। ಅಪಿಚ ವಸ್ತುನೋ ವಸ್ತ್ವನ್ತರಸಾದೃಶ್ಯಂ
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ ಏವ ಪ್ರತೀಯತೇ। ನಚ ತದ್ದ್ರವ್ಯಾವಯವಯೋಗಾದನ್ಯತ್ ಸಾದೃಶ್ಯಂ ನಾಮಾಸ್ತಿ।
ಅತಃ ಶುಕ್ತಿಕಾದಿಷು ರಜತಾದೇಃ ಸದ್ಭಾವಾದ್ ಯಥಾರ್ಥ ಏವಾಯಂ ರಜತಪ್ರತ್ಯಯಃ।

ನಿರ್ದೇಶವ್ಯವಸ್ಥಾ, ಅರ್ಥಕ್ರಿಯಾವ್ಯವಸ್ಥಾ ಚ ಭೂಯಸ್ತ್ವಾದುಪಪದ್ಯತೇ।
ದೋಷವಶಾದಿನ್ದ್ರಿಯಂ ಭೂಯಾಂಸಮಪ್ಯಂಶಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯಾಲ್ಪೀಯಾಂಸಮಂಶಂ
ಪ್ರಕಾಶಯತೀತಿ ರಜತಾರ್ಥಿನಸ್ತತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಪಿ ಯುಜ್ಯತೇ। ಅಪಗತೇ ತು ದೋಷೇ ಭೂಯಸ
ಏವಾಂಶಸ್ಯೋಪಲಮ್ಭೋ ನಿವರ್ತತೇ। ಬಾಧ್ಯಬಾಧಕಭಾವೋಽಪಿ ಜ್ಞಾನಯೋರತ
ಏವೋಪಪದ್ಯತೇ।

ಪೀತಶಙ್ಖಾದೌ ನಯನವೃತ್ತಿಪಿತ್ತಸಮ್ಭಿನ್ನಾ ನಾಯನರಶ್ಮಯಃ ಶಙ್ಖಾದಿಭಿಃ ಸಂಯುಜ್ಯನ್ತೇ।
ತತಃ ಪಿತ್ತಗತಪೀತಿಮಾಭಿಭೂತಃ ಶಙ್ಖಗತಶುಕ್ಲಿಮಾ ನ ಗೃಹ್ಯತೇ। ಅತಃ
ಸುವರ್ಣಾನುಲಿಪ್ತಶಙ್ಖವತ್ ಪೀತಃ ಶಙ್ಖ ಇತಿ ಪ್ರತೀಯತೇ। ಏವಂ
ಸ್ವಪ್ನಸ್ಫಟಿಕಲೌಹಿತ್ಯಮರೀಚಿಕಾಜಲಾಲಾತಚಕ್ರದರ್ಪಣಮುಖದಿಗನ್ತರದ್ವಿಚನ್ದ್ರಾದಿಪ್ರತ್ಯ
ಯಾಃ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಯಥಾರ್ಥಾ ಬೋದ್ಧವ್ಯಾ ಇತಿ।

h ॥ ರಾಮಾನುಜಮತನಿರಾಸಃ ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ತದಿದಮಯುಕ್ತಮ್। ತಥಾಹಿ ಯಾನಿ ತಾವಚ್ಛುಕ್ತಿಕಾದಿಷು ರಜತಾದಿಸದ್ಭಾವೇ ಶ್ರುತಿಪುರಾಣಸೂತ್ರಾಣಿ ಪಠಿತಾನಿ ತಾನಿ ತೇಜೋಬನ್ನಾದೀನಾಂ ಮಿಶ್ರತಾಮಭಿದಧತಿ, ನ ಪುನಾ ರಜತಾದೀನಾಂ ಶುಕ್ತಿಕಾದೌ ಸದ್ಭಾವಮ್। ನಹಿ ಕಾರಣಸದ್ಭಾವೇ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಸದ್ಭಾವೋ ನಿಯತೋ ಯೇನೋಪಪತ್ತ್ಯಾಽಪೀಮಮರ್ಥಂ ಪ್ರತೀಮಃ। ತಥಾತ್ವೇ ಶುಕ್ತೌ ರಜತವತ್ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರತೀತಿಃ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ। ಅದೃಷ್ಟಾದಿವಶಾನ್ನೈವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಕಾರ್ಯನಿಶ್ಚಯೋತ್ತರಕಾಲೀನತ್ವಾದಸ್ಯಾಃ ಕಲ್ಪನಾಯಾಃ।

ಶ್ರುತಾರ್ಥಾಪತ್ತಿಸ್ತ್ವತ್ಯನ್ತಾಯುಕ್ತಾ। ತಥಾಹಿ ಪೂತಿಕಾದೌ ಸೋಮಾದ್ಯವಯವಾ ಭೂಯಾಂಸಃ ಕಲ್ಪ್ಯನ್ತೇ, ಉತ ಸಮಾಃ, ಅಥಾಲ್ಪೀಯಾಂಸಃ? ಆದ್ಯೇ ಸೋಮ ಏವಾಸೌ, ತತ್ ಕಥಮನುಕಲ್ಪಃ ಸ್ಯಾತ್? ನಹಿ ಸೋಮೋಽಪಿ ಕೇವಲಃ ಸೋಮಃ। ಕಿನ್ತು ಸೋಮಾಂಶಭೂಯಸ್ತ್ವವಾನ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಉಭಯದರ್ಶನಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತೃತೀಯೇ ತು ಕಥಂ ಸೋಮಕಾರ್ಯಂ ಕುರ್ಯಾತ್? ಅನ್ಯಥಾ ಶುಕ್ತಿಕಾಽಪಿ ಕುತೋ ರಜತಾರ್ಥಕ್ರಿಯಾಂ ನ ಕುರ್ಯಾತ್? ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾತ್ ತದರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿತಾಽವಗಮ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಕಿನ್ತರ್ಹಿ ಸೋಮಾವಯವಕಲ್ಪನಯಾ? ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದತ್ಯನ್ತವಿವಿಕ್ತಾನಾಮೇವ ವಸ್ತೂನಾಮರ್ಥಕ್ರಿಯಾಸಾಮ್ಯಮುಪಗಮ್ಯತಾಮ್।

ಸಾದೃಶ್ಯಂ ಚ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ವಾ, ಧರ್ಮಾನ್ತರಂ ವಾ; ನಾನ್ಯೋನ್ಯಾವಯವಸಂಯೋಗ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ। (724) ಕಿಞ್ಚ ಘೃತತೈಲಯೋರನ್ಯೋನ್ಯಸದೃಶಯೋರನ್ಯೋನ್ಯಾವಯವಸಂಯೋಗಾದನ್ಯೋನ್ಯಾರ್ಥಕ್ರಿಯಯಾ ಭಾವ್ಯಮ್। ನ ಭಾವ್ಯಂ ಚ ವಿಸದೃಶಯೋರ್ದ್ರವ್ಯಯೋಃ। ಕಿಞ್ಚ ಮಾತೃಮಾತಙ್ಗಮದಿರಾದ್ಯತಿಸಾದೃಶ್ಯಂ ಭಾರ್ಯಾದಿಷ್ವಪ್ಯಸ್ತೀತಿ ತದುಪಭೋಗೇ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಃ ಸ್ಯಾತ್। ಅಲ್ಪಾವಯವಸಂಯೋಗಾನ್ನೈವಮಿತಿ ಚೇತ್, ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ನೀವಾರಾ ವ್ರೀಹಿಕಾರ್ಯಂ ಕುರ್ಯುಃ? ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದಿತಿ ವದತೋ ದತ್ತಮುತ್ತರಮ್। ಅಪರಾವಯವಸಂಯೋಗ ಏವ ಸಾದೃಶ್ಯಂ ಚೇತ್, ಕಥಂ ಕಕಾರಖಕಾರಯೋಃ ಸಾದೃಶ್ಯಮಿತಿ ಚಿನ್ತ್ಯಮ್।

ರಜತಾರ್ಥಿನಃ ಶುಕ್ತಿಕಾಯಾಂ ಪ್ರವರ್ತಕಂ ಚ ಕಿಂ ಭೂಯಸಾಂ ಶುಕ್ತ್ಯವಯವಾನಾಮದರ್ಶನಮ್, ಉತಾಲ್ಪೀಯಸಾಂ ರಜತಾವಯವಾನಾಂ ದರ್ಶನಮ್, ಉತೋಭಯಮ್? ನಾಽದ್ಯಃ ಸುಪ್ತಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇಽಪಿ ಕಿಂ ತೇಷಾಮಲ್ಪೀಯಸ್ತ್ವಜ್ಞಾನಮ್, ಉತ ಭೂಯಸ್ತ್ವಜ್ಞಾನಮ್, ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಮ್? ಆದ್ಯೇ ತಸ್ಯಾ ರಜತತ್ವಮೇವ ವಿದಿತಮಿತಿ ಕಥಂ ತತಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ? ದ್ವಿತೀಯೇಽನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ತೃತೀಯೇ ಸದೃಶಮಾತ್ರೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿಪ್ರಸಕ್ತಿಃ।

ನ ತೃತೀಯಃ, ಕಿಮಪಿ ತತ್ರಾಸ್ತೀತ್ಯಾದಿಜ್ಞಾನಾದಪಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಕಥಞ್ಚಾಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಭ್ರಾನ್ತಿತ್ವಮ್? ಅಲ್ಪಾಂಶಗ್ರಹಣಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನೂನಂ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಮಪಿ ಮಹಾಭ್ರಾನ್ತಿರಾಪನ್ನಾ। ಅತ ಏವ ನ ಬಾಧಸ್ಯ ಬಾಧಕತ್ವಮಪಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪಿತ್ತಗತಪೀತಿಮಾನುಲಿಪ್ತಶ್ಚೇಚ್ಛಙ್ಖಃ ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ನ ತಥಾ ಪಾರ್ಶ್ವಸ್ಥೇನ ದೃಶ್ಯತೇ? ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಕಿಮಿದಂ ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವಮ್? ಅತೀನ್ದ್ರಿಯತ್ವಂ ಚೇತ್, ನ ತರ್ಹಿ ಭ್ರಾನ್ತೇನಾಪಿ ದೃಶ್ಯೇತ। ಅನ್ಯಚ್ಚೇತ್ ಕಿಮನೇನ? ಪಿತ್ತೋಪಹತೇನ ತು ಸಾಮೀಪ್ಯಾದ್ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಕಿಮಿದಂ ಸಾಮೀಪ್ಯಂ ನಾಮ? ಇನ್ದ್ರಿಯಸನ್ನಿಕರ್ಷಶ್ಚೇತ್, ಸ ತರ್ಹಿ ಉಭಯೋಃ ಸಮಾನಃ। ಶರೀರಸಾಮೀಪ್ಯಂ ಚೇತ್, ತದನುಪಯುಕ್ತಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಪರಶರೀರಸಮೀಪಸ್ಥಾನಾಂ ದಣ್ಡಕುಣ್ಡಲಾದೀನಾಮದರ್ಶನಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್।

ಪೀತಃ ಶಙ್ಖಃ ಪ್ರತೀಯತ ಇತಿ ಕೋಽರ್ಥಃ? ಕಿಂ ಪೀತರೂಪವತ್ತಯೇತಿ, ಉತ ಪೀತರೂಪದ್ರವ್ಯಸಂಯುಕ್ತತಯೇತಿ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಅನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇಽನುಭವವಿರೋಧಃ। ಏವಮುದಾಹರಣಾನ್ತರಾಣಿ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಾನಿ ನಿರಸನೀಯಾನೀತ್ಯಲಮಪಹಸನೀಯಪ್ರಕ್ರಿಯಾನಿರಾಕ್ರಿಯಾವಿಸ್ತರೇಣ।

h ॥ ನ್ಯಾಯಕಲ್ಪತರೂಕ್ತಾಖ್ಯಾತಿಮತಾನುವಾದಃ, ತನ್ನಿರಾಸಶ್ಚ ॥

(###sudha --)

ಅನ್ಯಸ್ತು ಮನ್ಯತೇ ಗೃಹ್ಯಮಾಣಯೋರ್ಭೇದಾಗ್ರಾಹಿಸವಿಕಲ್ಪಕಮೇಕಮೇವ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಭ್ರಮಃ। ತಥಾಹಿ ರಜತಸಂಸ್ಕಾರದೋಷಸಚಿವಮಿನ್ದ್ರಿಯಂ ಶುಕ್ತಿಶಕಲಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಂ ರಜತಶುಕ್ತೀದಮಂಶವಿಷಯಂ ತತ್ಸಂಸರ್ಗಾಸಂಸರ್ಗಾವನವಗಾಹಮಾನಮೇಕಮೇವ ಸವಿಕಲ್ಪಕಜ್ಞಾನಮುತ್ಪಾದಯತಿ। ತಥಾಚ ತಯೋರೇಕವಿಜ್ಞಾನೋಪಾರೋಹಿಣೋರ್ಭೇದಾಗ್ರಹಾದಯಥಾರ್ಥವ್ಯವಹಾರಃ। ತನ್ನಿರಾಸಾದೇವ ವಿವೇಕಜ್ಞಾನಂ ಬಾಧಕಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ। ನ ಪುನರನ್ಯದನ್ಯಾತ್ಮನಾ ಪ್ರತೀಯತ ಇತಿ। ತದಿದಮನುಪಪನ್ನಮ್। ವಿವೇಕಾಗ್ರಹಃ ಕಿಂ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತುಃ, ಉತಾತ್ರೈವೇತಿ ಪ್ರಾಗುಕ್ತದೋಷಾಣಾಮಶೇಷಾಣಾಮವಿಶೇಷಾತ್।

ಕಿಞ್ಚ ಪ್ರಾಭಾಕರಾಣಾಂ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧ್ಯಙ್ಗತಯಾಽಸ್ತ್ಯಖ್ಯಾತಿಸ್ವೀಕಾರೇ ಪ್ರಯೋಜನಮಿತಿ ವಿದ್ಯತೇ ಭ್ರಮಃ। ಕಣಭಕ್ಷಾಕ್ಷಚರಣಪಕ್ಷಪಾತಿನಾ ತು "ಅತಸ್ಮಿಂಸ್ತದಿತಿ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಿಪರ್ಯಯಃ" ಇತಿ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯವಚನಮನಾದೃತ್ಯ ಪರಮತಪ್ರಮೋಷಃ ಕಸ್ಮಾದಿಷ್ಯತೇ? ಅಸತ್ಖ್ಯಾತಿಪರಿಹಾರಾರ್ಥಮಿತಿ ಚೇತ್,ನ। ತಥಾಸತ್ಯನ್ಯಥಾವ್ಯವಹಾರಸ್ಯಾಪಿ ಪರಿಹಾರಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಹಿ ಅಸತ್ ಪ್ರತ್ಯೇತುಮಶಕ್ಯಮ್, ಶಕ್ಯಂ ತು ವ್ಯವಹರ್ತುಮಿತ್ಯತ್ರ ಕಾರಣವಿಶೇಷೋಽಸ್ತಿ। ವ್ಯವಹಾರಃ ಪ್ರತೀತಿಸಿದ್ಧ ಇತಿ ಚೇತ್, ತತ್ ಕಿಂ ವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರತ್ಯಯೋ ನ ಪ್ರತೀತಿಸಿದ್ಧ ಇತ್ಯಲಮ್।

h ॥ "ವಿಪರ್ಯಯಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ವೇದಪ್ರಮಾಣ್ಯಸ್ಯಾಸಿದ್ಧಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ' ಇತ್ಯಸ್ಯ ದೂಷಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ವಿಪರ್ಯಯಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ಕಥಂ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ? ವೇದಜನಿತಪ್ರತ್ಯಯೇಽಪಿ ವಿಪರ್ಯಯಶಙ್ಕಾಪ್ರಸರಾತ್। ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯೇ ತು ನೇಯಂ ಶಙ್ಕಾಽವಕಾಶಮಾಸಾದಯತೀತಿ।

ಮ್ಯೈವಮ್। ತಥಾಸತಿ ವಿವೇಕಾಗ್ರಹಸ್ಯಾಪ್ಯನಙ್ಗೀಕಾರ್ಯತ್ವಾಪಾತಾತ್। ತಥಾಹಿ ನ ತಾವದ್ ವೇದವಾಕ್ಯಂ ಪದಾರ್ಥೇಷು ಪ್ರಮಾಣಮ್। ತೇಷಾಮನ್ಯತೋಽಧಿಗತತ್ವಾತ್। ನಾಪಿ ಸಂಸರ್ಗೇ। ವಿನಾಽಪಿ ಸಂಸರ್ಗಗ್ರಹಮಸಂಸರ್ಗಾಗ್ರಹೇಣೈವ ವ್ಯವಹಾರಾನ್ ಪಶ್ಯತೋ ವೇದಜನಿತವಿಜ್ಞಾನೇಽಪಿ ಶಙ್ಕಾಪ್ರಸರಾತ್। ಅಪೌರುಷೇಯತ್ವಾದಿನಾ ಸಾ ನಿರಸಿಷ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ಸಕಲಲೋಕಾವಸಿತವಿಪರ್ಯಾಸನಿರಾಸೇನ? ತಚ್ಛಯಾಯಾ ಅಪಿ ತತ ಏವ ನಿರಾಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾದಿತಿ। ಸಿದ್ಧಮೇತಚ್ಛುಕ್ತೀ ರಜತತ್ವೇನಾವಭಾಸತ ಇತಿ।

h ll ರಜತಸ್ಯ ಬಹಿಃಸತ್ತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮವಾದಿಜರನ್ನೈಯಾಯಿಕೋಕ್ತಾನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿಮತಾನುವಾದಃ ll

(###sudha --)

ತತ್ರಾಽರೋಪ್ಯಮಾಣಂ ರಜತಂ ಸದೇವೇತಿ ಕೇಚಿದಾತಿಷ್ಠನ್ತೇ। ತಥಾಹಿ ಯದ್ಧಿ ಯಥಾಽವಭಾಸತೇ ತತ್ ತಥೇತ್ಯೌತ್ಸರ್ಗಿಕೋ ನ್ಯಾಯಃ। ಅಪವಾದಸ್ತು ಬಲವದ್ಬಾಧಕೋಪನಿಪಾತಾತ್। ತಥಾಚೇದಂ ಚ ರಜತಂ ಚ ತತ್ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಂ ಚೇತಿ ತ್ರಿತಯಮಿಹಾವಭಾಸತೇ। ಇದಂ ಚ ರಜತತ್ವಂ ಚ ತತ್ಸಂಸರ್ಗಶ್ಚೇತಿ ವಾ। ತತ್ರ ರಜತರಜತತ್ವಯೋರಿದಙ್ಕಾರಾಸ್ಪದಸ್ಯ ಚ ಬಾಧಕಾಭಾವಾನ್ನಾಸತ್ತ್ವಮುಪಪದ್ಯತೇ, ಸಂವಾದಸದ್ಭಾವಾಚ್ಚ। ತತ್ತಾದಾತ್ಮ್ಯಸ್ಯ ಸಂಸರ್ಗಸ್ಯ ವಾ ಬಾಧಕಾದ್ ವಿಸಂವಾದಾಚ್ಚ ಅಸತ್ತ್ವಮಸ್ತು। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ಅಸಮ್ಭವಿ ಚ ಯಾವತ್ತು ತಾವತ್ ಸಮ್ಪರಿಹೀಯತಾಮ್" ಇತಿ।

ನಚ ನೇದಂ ರಜತಮಿತಿ ಬಾಧಬೋಧೋ ರಜತಸ್ಯಾಪ್ಯಸತ್ತ್ವಮಾವೇದಯತೀತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ತಸ್ಯ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಮಾತ್ರಗೋಚರತ್ವೇನ ಉಪಪತ್ತೌ ರಜತಗೋಚರತ್ವಕಲ್ಪನಾಯಾಂ ಗೌರವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಯಥಾಽಽಹುಃ

"ಏಕದೇಶಾಪವಾದೇನ ಕಲ್ಪ್ಯಮಾನೇ ಚ ಬಾಧಕೇ।

ನ ಸರ್ವಬಾಧನಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ನ್ಯಾಯವಿದಃ ಸ್ಥಿತಾಃ" ಇತಿ।

ಕಿಞ್ಚ ರಜತಸ್ಯಾತ್ಯನ್ತಾಸತ್ತ್ವೇ ಪ್ರತಿಭಾಸೋ ನೋಪಪದ್ಯತೇ। ಸ್ಥಿತೇ ಚೈವಂ ಸತ್ತ್ವೇ ಬಾಧಸಮಯೇ ಪುರೋಽದರ್ಶನಾದ್ ದೇಶಾನ್ತರೇ ಸತ್ತ್ವಮಾಸ್ಥೀಯತೇ। ದೋಷದೂಷಿತಂ ಚಕ್ಷುಃ ಶುಕ್ತಿಶಕಲಮಾತ್ರಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಮಪಿ ವಿಪ್ರಕೃಷ್ಟರಜತಾತ್ಮನಾ ತದಾ ದರ್ಶಯತೀತಿ ಕೋ ದೋಷ ಇತಿ।

h ll ಆರೋಪ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವನಿರಾಕರಣಪೂರ್ವಕಮನೂದಿತಾನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿನಿರಾಸಃ, ಅಭಿನವಾನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿನಿರೂಪಣಮ್ ll

(###sudha --)

ಏತದಪ್ಯಯುಕ್ತಮ್। ಸತ್ತ್ವೇಽಪಿ ರಜತಸ್ಯ "ಅಸದೇವ ರಜತಂ ಪ್ರತ್ಯಭಾತ್' ಇತ್ಯನುಭವವಿರೋಧಾತ್। ಅತ್ರಾಸತ್ತ್ವೇಽಪ್ಯನ್ಯತ್ರ ಸತ್ತ್ವಮಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅತ್ರ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರತೀತಸ್ಯೈವಾನ್ಯತ್ರ ಸತ್ತ್ವೇ ಮಾನಾಭಾವಾತ್। ತಥಾಹಿ ಭ್ರಾನ್ತ್ಯನುಭವೋ ವಾ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ಬಾಧಾನುಭವೋ ವಾ, ಭ್ರಾನ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತಿರ್ಬಾಧಾನುಪಪತ್ತಿರ್ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ತಸ್ಯಾಪ್ರಮಾಣತ್ವಾತ್, ಅತ್ರೈವ ಸತ್ತ್ವಾವೇದಕತ್ವಾಚ್ಚ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ತಸ್ಯೇಹ ರಜತನಿಷೇಧಾತ್ಮನೋಽನ್ಯತ್ರ ಸತ್ತ್ವಾಸತ್ತ್ವಯೋರೌದಾಸೀನ್ಯಾತ್। ನ ತೃತೀಯಃ, ಭ್ರಾನ್ತೇಃ ಪುರೋವರ್ತಿನೀನ್ದ್ರಿಯದೋಷಾದಿಭಿರ್ವಿನಾಽನುಪಪದ್ಯಮಾನಾಯಾಸ್ತನ್ಮಾತ್ರಾಕ್ಷೇಪಹೇತುತ್ವಾತ್।

ಅಸತ್ತ್ವೇ ಕಥಂ ಪ್ರತೀತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ಸತ್ತ್ವೇಽಪಿ ಕಥಮ್? ನಹ್ಯನ್ಯತ್ರ ಸತ್ತ್ವಮತ್ರ ಪ್ರತೀತೇರುಪಕಾರಿ। ಇನ್ದ್ರಿಯಸನ್ನಿಕರ್ಷಾರ್ಥಂ ವಾ ತದಾಸ್ಥೇಯಮ್, ಸಂಸ್ಕಾರಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ವಿಪ್ರಕೃಷ್ಟೇನ ಸನ್ನಿಕರ್ಷಾಭಾವಾತ್, ಪುರೋವರ್ತಿಸನ್ನಿಕರ್ಷಮಾತ್ರೇಣೈವ ಭ್ರಾನ್ತ್ಯುತ್ಪಾದಾಙ್ಗೀಕಾರಾಚ್ಚ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಸಂಸ್ಕಾರೋ ಹಿ ರಜತಾನುಭವಮಾಕ್ಷಿಪೇತ್, ಅನುಭವಶ್ಚ ಯಥಾರ್ಥೋ ರಜತಸತ್ತಾಮ್। ಅತ್ರ ಪ್ರತೀತಸ್ಯೈವಾನ್ಯತ್ರ ಸತ್ತಾ ಕುತಃ ಕಲ್ಪ್ಯಾ?

ಕಿಞ್ಚ ಘಟಾನ್ತರಂ ವಿನಷ್ಟೋತ್ಪತ್ಸ್ಯಮಾನಘಟಾನ್ತರತಯಾ ಯದಾ ಪ್ರತ್ಯೇತಿ, ತದಾ ಕಥಮ್। ನಹಿ ವಿನಷ್ಟೋತ್ಪತ್ಸ್ಯಮಾನಯೋರನ್ಯತ್ರ ಸತ್ತಾಽಸ್ತಿ। ಕಾಲಾನ್ತರೇಽಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ಸತ್ಯಮ್। ನ ತಸ್ಯಾ ಭ್ರಾನ್ತಾವುಪಯೋಗಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪಶ್ಯಾಮಃ। ಸಂಸ್ಕಾರಾದಿನಾ ಹಿ ತದುಪಯೋಗಃ। ಸ ಚ ರಜತಾನ್ತರಾನುಭವಮಾತ್ರೇಣ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ವ್ಯರ್ಥಾ ತಸ್ಯೈವಾನ್ಯತ್ರ ಸತ್ತ್ವಕಲ್ಪನಾ। ಏತೇನ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತಿರಪಿ ಪರಾಸ್ತಾ। ಕಿಞ್ಚಾಸತಃ ಪ್ರತಿಭಾಸಾಸಮ್ಭವೇ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಮಪಿ ನ ಪ್ರತಿಭಾಸೇತ। ತಸ್ಯ ಕುತ್ರಾಪ್ಯಭಾವಾತ್। ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಭಾವಸ್ತು ವೈಧರ್ಮ್ಯಮಾತ್ರಮ್।

ನ ಚತುರ್ಥಃ, ಬಾಧಸ್ಯಾನ್ಯತ್ರ ಸತ್ತಯಾ ವಿನಾಽನುಪಪತ್ತ್ಯಭಾವಾತ್। ಅತ್ರೈವ ರಜತಸತ್ತಾನಿಷೇಧಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾಽನ್ಯತ್ರ ಸತ್ತ್ವಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯಾತ್ರೈವ ಪ್ರಾಪ್ತತ್ವೇನೈವೋಪಪತ್ತೇಃ।

ಏತೇನ ಯದ್ ಯಥಾಽವಭಾಸತೇ ತತ್ ತಥೈವೇತ್ಯಾದಿ ಪರಾಸ್ತಮ್। ಅಸದೇವ ರಜತಂ ಪ್ರತ್ಯಭಾದಿತಿ ರಜತಾಸತ್ತ್ವಪ್ರಮಾಣಸ್ಯೋಪನ್ಯಸ್ತತ್ವಾತ್। ತದ್ವಿಷಯಸಙ್ಕೋಚಪ್ರಮಾಣಸ್ಯ ನಿರಸ್ತತ್ವಾತ್।

h ll ಸ್ವಮತೇಽಪಿ ಕ್ವಚಿದಾರೋಪ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಃ ll

(###sudha --)

ತತ್ ಕಿಂ ಸರ್ವತ್ರಾಽರೋಪ್ಯಮತ್ಯನ್ತಾಸದೇವ? ಉಚ್ಯತೇ ಯತ್ರಾಽರೋಪ್ಯಮಧಿಷ್ಠಾನಸನ್ನಿಹಿತಂ ತತ್ರ ತತ್ತಾದಾತ್ಮ್ಯಮಾತ್ರಮಸತ್, ಯಥಾ ದೂರಸ್ಥಯೋಶ್ಚೂತಪನಸಯೋರೇಕ ಏವಾಯಂ ಚೂತ ಇತಿ। ಬಾಧೋತ್ತರಕಾಲಮಪಿ ಸ್ವರೂಪದ್ವಯಾನುವೃತ್ತೇಃ। ಯತ್ರ ಪುನರಸನ್ನಿಹಿತಮಾರೋಪ್ಯಮ್, ತತ್ರ ತತ್ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಂ ಚೋಭಯಮಪ್ಯಸತ್। ಉಕ್ತನ್ಯಾಯೇನೇತಿ। ತದೇವಂ ನೈವಂವಿಧಾನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿವಾದೋಽಪ್ಯುಪಪನ್ನಃ।

h ll ವಿಜ್ಞಾನವಾದಿಬೌದ್ಧೋಕ್ತಾತ್ಮಖ್ಯಾತಿಮತಾನುವಾದಃ, ತನ್ನಿರಾಸಶ್ಚ ll

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಅಪರೇ ಪುನಾ ರಜತಂ ಸದೇವ ಕಿನ್ತ್ವನ್ತರೇವೇತಿ ಮನ್ಯನ್ತೇ। ತಥಾಹಿ ನ ತಾವದಸದೇವ ರಜತಮ್, ಪ್ರತೀತ್ಯನುಪಪತ್ತೇಃ। ನಾಪಿ ಪುರತ ಏವ ಸತ್, ಭ್ರಾನ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತೇಃ, ಬಾಧವಿರೋಧಾಚ್ಚ। ನಚ ದೇಶಾನ್ತರೇ ಸತ್, ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್। ಅತಃ ಪರಿಶೇಷಾಜ್ಜ್ಞಾನಾಕಾರಮೇವಾವತಿಷ್ಠತೇ। ಕಿಞ್ಚೇದಂ ಜ್ಞಾನರೂಪಮ್, ಇನ್ದ್ರಿಯಸಮ್ಪ್ರಯೋಗೇಽಸತಿ ಅಪರೋಕ್ಷತ್ವಾತ್; ಜ್ಞಾನವತ್। ನಚ ಸತ್ಯತ್ವೇ ಭ್ರಾನ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತಿಃ, ಆನ್ತರಸ್ಯೈವ ಬಾಹ್ಯತಯಾಽವಭಾಸೋ ಭ್ರಮ ಇತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ತಸ್ಯ ನೇದಮಿತಿ ಬಾಹ್ಯತಾನಿಷೇಧೇನೈವ ಬಾಧಕಸ್ಯ ಬಾಧಕತ್ವೋಪಪತ್ತಿರಿತಿ।

ಏತಚ್ಚಾನುಪಪನ್ನಮ್। ಸತ್ತ್ವೇಽಸದೇವ ರಜತಮಿತ್ಯಸತ್ತ್ವಾವೇದಕಪ್ರತ್ಯಯವಿರೋಧಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್। ಅಸತಃ ಪ್ರತೀತ್ಯನುಪಪತ್ತೌ ಚ ಬಹಿಷ್ಟತಾಯಾ ಅಪಿ ಪ್ರತೀತ್ಯನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತತ್ಸತ್ತ್ವೇ ಭ್ರಾನ್ತಿತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಬಹಿಃಸತ್ತ್ವಮೇವ ಅಸತ್ಪ್ರತ್ಯಯೇನ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಆನ್ತರತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್।

ಇನ್ದ್ರಿಯಸಮ್ಪ್ರಯೋಗಮನ್ತರೇಣಾಪರೋಕ್ಷತ್ವಸ್ಯ ಹೇತೋರ್ಬಾಹ್ಯತಾಯಾಮನೈಕಾನ್ತ್ಯಾತ್। ಶುಕ್ತಿಸಮ್ಪ್ರಯೋಗೇಣಾಪರೋಕ್ಷತಾಯಾಃ ಸ್ವೀಕಾರಾದಸಿದ್ಧೇಶ್ಚ। ದೃಷ್ಟಾನ್ತಶ್ಚ ಸಾಧನವಿಕಲಃ। ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪೀನ್ದ್ರಿಯಸಮ್ಪ್ರಯೋಗಾದೇವಾಪರೋಕ್ಷತಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್।

ಕಿಞ್ಚ ಗುಞ್ಜಾಪುಞ್ಜಾದೌ ದಹನಾದಿಸಮಾರೋಪೇ ತಸ್ಯಾನ್ತಃಸ್ಥತ್ವೇ ದೇಹದಾಹಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಅನ್ಯಥಾಽನ್ತರಪಿ ತದಸದಿತ್ಯತ್ಯನ್ತಾಸದೇವಾಽಪನ್ನಮಿತಿ ನಾಽತ್ಮಖ್ಯಾತಿಪಕ್ಷೋಽಪ್ಯುಪಪತ್ತಿಮಾನ್।

h ॥ ಬೌದ್ಧೈಕದೇಶ್ಯುಕ್ತಾಸತ್ಖ್ಯಾತಿಮತಾನುವಾದಃ, ತನ್ನಿರಾಸಶ್ಚ ॥

(###sudha --)

ಅನ್ಯೇ ಪುನರಿದಂ ರಜತಮಿತಿ ಪ್ರತೀತಿರಸದಾಲಮ್ಬನೈವೇತ್ಯಾಸ್ಥಿತಾಃ। ತಥಾಹಿ ನ ತಾವದಿದಂ ಸದೇವ, ಬಾಧಬೋಧವಿರೋಧಾತ್। ನಾಪಿ ಸದಸತ್, ತತ್ರೈವ ತದೈವ ತಸ್ಯೈವ ಸದಸತ್ತ್ವವಿರೋಧಾತ್। ದೇಶಕಾಲಪ್ರಕಾರವ್ಯವಸ್ಥಯಾ ಸದಸತ್ತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಘಟಾದಿತುಲ್ಯತಾಪಾತಾತ್।

ಕಿಞ್ಚೈವಂಸತಿ ಸದಿದಂ ರಜತಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಂ ಭ್ರಾನ್ತಿರ್ನೈವ ಭವೇತ್, ಸತ್ತ್ವಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್। ಸದಸದಾತ್ಮಕಂ ಸತ್ತ್ವೇನ ವಿಷಯೀಕುರ್ವತ್ ಕಥಂ ನ ಭ್ರಾನ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ತತ್ ಕಿಮೇಕದೇಶದರ್ಶನಂ ಭ್ರಾನ್ತಿಃ? ತಥಾಚ ಬಾಧಕಪ್ರತ್ಯಯೋಽಪ್ಯಸತ್ತ್ವಮಾತ್ರಾವಲಮ್ಬೀ ನ ಕಥಂ ಭ್ರಾನ್ತಿಃ? ಸದೇವೇತ್ಯಸತ್ತ್ವನಿಷೇಧಾದ್ ಭ್ರಾನ್ತಿತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹ್ಯಸದೇವೇತಿ ಸತ್ತ್ವಪ್ರತಿಷೇಧಾದ್ ಬಾಧಸ್ಯಾಪಿ ಭ್ರಾನ್ತಿತಾನಿಸ್ತಾರಃ। ತಸ್ಮಾದಸದೇವ ವಿಭ್ರಮಾಲಮ್ಬನಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನಚಾಸತೋಽವಭಾಸಾನುಪಪತ್ತಿಃ ವಿವೇಕಾಗ್ರಹವಾದಸ್ಯ ನಿರಸ್ತತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿವಾದಿಭಿರಸತ ಏವ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಸ್ಯ ಸಂಸರ್ಗಸ್ಯ ವಾ ಪ್ರತಿಭಾಸಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ವಿಜ್ಞಾನಖ್ಯಾತಿವಾದಿಭಿರಪ್ಯಸತ್ಯಾಯಾ ಏವ ಬಾಹ್ಯತಾಯಾಃ ಪ್ರತೀತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಸತ ಏವ ಪ್ರತೀತಿರಿತಿ ಪಕ್ಷೇ ನ ಭ್ರಾನ್ತಿರ್ನಾಪಿ ಬಾಧ ಇತಿ।

ಅತ್ರೇದಂ ವಿವೇಚನೀಯಮ್ ಕೇಯಮಸತ್ಖ್ಯಾತಿರಿತಿ। ಯದಿ ಸದೇವ ಶುಕ್ತಿಕಾಶಕಲಂ ಸಕಲದೇಶಕಾಲಾಸದ್ರಜತಾತ್ಮನಾಽವಗಾಹಮಾನಂ ಜ್ಞಾನಮಿತಿ, ತದಾಽನುಜ್ಞಯಾ ವರ್ತಾಮಹೇ। ಯಥೋಕ್ತಮ್

“ತಸ್ಮಾದ್ ಯದನ್ಯಥಾ ಸನ್ತಮನ್ಯಥಾ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ।

ತನ್ನಿರಾಲಮ್ಬನಂ ಜ್ಞಾನಮಸದಾಲಮ್ಬನಂ ಚ ತತ್” ಇತಿ।

ಯದಿ ಪುನರಿದಂ ರಜತಮಿತ್ಯವಭಾಸೇ ಚಕಾಸದಸದೇವಾಖಿಲಮಿತಿ, ತದಸತ್। ಇದಙ್ಕಾರಾಸ್ಪದಸ್ಯ ಶುಕ್ತಿಕಾಶಕಲಸ್ಯ ಪ್ರಾಗೂರ್ಧ್ವಂ ಸತ್ತ್ವಾವಗಮಾತ್। ಯದಿಚ ನ ತದಿದಙ್ಕಾರಾಸ್ಪದಮ್, ತದಾ ನ ಭ್ರಾನ್ತಿಬಾಧಯೋರಙ್ಗುಲ್ಯಗ್ರೇಣ ನಿರ್ದಿಶೇತ್, ನೋಪಾದದ್ಯಾತ್, ನ ಪರಿತ್ಯಜೇತ್। ಕಿಞ್ಚಾಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಕಾರಣಂ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ದುಷ್ಟೇನ್ದ್ರಿಯಾದಿಕಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯ ಸನ್ನಿಕರ್ಷಾದ್ಯನಪೇಕ್ಷಸ್ಯ ಕಾರಣತಾಯಾಮತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅಸತಾ ಚ ಸನ್ನಿಕರ್ಷಾಯೋಗಾತ್। ಶುಕ್ತ್ಯಾದಿನಾ ಸನ್ನಿಕರ್ಷೋಽಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಥಾಸತಿ ತಜ್ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾವರ್ಜನೀಯತ್ವಾತ್।

ಅಥ ಸಂವೃತಿರೇವ ರಜತಾದಿಪ್ರತಿಭಾಸಕಾರಣಮ್, ತದಾಽನ್ಧಸ್ಯಾಪ್ಯಸನ್ನಿಹಿತೇ ಶುಕ್ತಿಶಕಲೇ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್? ಅಥ ಕಾಚಾದಿವಚ್ಚಕ್ಷುರಿನ್ದ್ರಿಯಸನ್ನಿಕರ್ಷೋಽಪಿ ಸಂವೃತೇಃ ಸಹಕಾರೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಥಾತ್ವೇ ಭೂತಲವಚ್ಚಕ್ಷುರಪಿ ಶುಕ್ತಿತ್ವೇನಾವಭಾಸಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ದೋಷನಿಮಿತ್ತಃ ಶುಕ್ತಿತ್ವಾನವಗಮೋಽಪಿ ಕಾರಣಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಧಿಷ್ಠಾನತ್ವಾನಭ್ಯುಪಗಮೇ ಭೂತಲಶುಕ್ತಿಶಕಲಯೋರವಿಶೇಷೇಣ ಕಸ್ಯಾನವಗಮಃ ಕಾರಣಮಿತಿ ವಿವೇಕ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್।

ಅಪಿಚಾಸದೇವ ರಜತಮವಭಾಸಮಾನಂ ನ ತಾವದಸತ್ತಯೈವಾವಭಾಸತೇ। ಅರ್ಥಕ್ರಿಯಾನರ್ಹೇ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತೇಃ। ಸತ್ತಯಾ ಪ್ರತಿಭಾಸೇ ತ್ವನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿರಙ್ಗೀಕೃತೇತಿ ಶುಕ್ತಿರೇವ ರೂಪ್ಯತಯಾಽವಭಾಸತ ಇತಿ ಕುತೋ ನಾಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್? ತಥಾಸತ್ಯಙ್ಗುಲ್ಯಗ್ರನಿರ್ದೇಶಾದಯೋಽಪ್ಯನುಕೂಲಿತಾಃ ಸ್ಯುಃ। ಕೇಶೋಣ್ಡ್ರಕಾದಿಭ್ರಮಸ್ತರ್ಹಿ ಕಥಮಿತಿ ಚೇತ್, ಸೋಽಪಿ ತೇಜಃಪ್ರಭೃತಿದ್ರವ್ಯಮಾಲಮ್ಬ್ಯೈವೇತಿ ವದಾಮಃ। ತಸ್ಮಾನ್ನೈವಂವಿಧಾಸತ್ಖ್ಯಾತಿಪಕ್ಷೋಽಪಿ ಸಾಧೀಯಾನ್।

h || ಮಾಯಾವಾದ್ಯುಕ್ತಾನಿರ್ವಚನೀಯಖ್ಯಾತಿಪಕ್ಷಾನುವಾದಃ, ತನ್ನಿರಾಸಶ್ಚ ||

(###sudha --)

ಮಾಯಾವಾದಿನೋ ವದನ್ತಿ ಅನಿರ್ವಚನೀಯಮೇವ ಶುಕ್ತಿಕಾದೌ ಪ್ರತೀಯಮಾನಂ ರಜತಾದಿಕಮಿತಿ। ತದನುಪಪನ್ನಮ್। ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್। ಶುಕ್ತಿರಜತಾದಿಕಮನಿರ್ವಾಚ್ಯಮ್, ದೋಷಪ್ರಯುಕ್ತಭಾನತ್ವಾತ್; ಭ್ರಾನ್ತಿಸಿದ್ಧತಾದಾತ್ಮ್ಯವದಿತ್ಯನುಮಾನಂ ಮಾನಮತ್ರೇತಿ ಚೇತ್,

ಕಿಮಿದಮನಿರ್ವಾಚ್ಯತ್ವಂ ನಾಮ? ಯನ್ನ ಸತ್, ನಾಸತ್, ನಾಪಿ ಸದಸತ್, ತದನಿರ್ವಾಚ್ಯಮ್; ತಸ್ಯ ಭಾವಸ್ತತ್ತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಶುಕ್ತಿರಜತಾದೇಃ ಸತ್ತ್ವಸ್ಯ ಸದಸತ್ತ್ವಸ್ಯ ಚಾಸ್ಮಾಭಿರನಙ್ಗೀಕೃತತ್ವೇನ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತ್ವಾತ್। ಅಥಾಸತ್ತ್ವಾಭಾವಮಾತ್ರಂ ಸಾಧ್ಯಮ್, ತಥಾಽಪ್ಯಸದೇವ ರಜತಂ ಪ್ರತ್ಯಭಾದಿತ್ಯನುಭವವಿರೋಧಃ।

ಕಿಞ್ಚೇದಂ ದೋಷಪ್ರಯುಕ್ತಭಾನತ್ವಂ ಕಿಂ ದೋಷಜನ್ಯಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವಮ್, ಕಿಂವಾ ದೋಷಜನ್ಯಪ್ರಾಕಟ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಮ್। ನಾಽದ್ಯಃ, ದೋಷಜನ್ಯೇತಿ ವಿಶೇಷಣವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್। ಅಸತೋ ಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವಾನಙ್ಗೀಕಾರೇಣ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಾಭಾವಾತ್।

ಕಿಞ್ಚ ಮಾಯಾವಾದಿಮತೇಽಧಿಷ್ಠಾನಜ್ಞಾನಸ್ಯಾನ್ತಃಕರಣವೃತ್ತಿತ್ವೇನ ಸತ್ಯತ್ವಾನ್ನ ದೋಷಜನ್ಯತ್ವಮ್। ಭ್ರಮಸ್ಯ ದೋಷಜನ್ಯತ್ವೇಽಪ್ಯವಿದ್ಯಾಪರಿಣಾಮತಯಾ ನ ಜ್ಞಾನತ್ವಮ್। ಸಾಕ್ಷಿಣಸ್ತು ಜನ್ಯತ್ವಮೇವ ನಾಸ್ತೀತ್ಯಸಿದ್ಧೋ ಹೇತುಃ। ಅಪಿಚ ಅಸ್ಮಾಕಂ ಜ್ಞಾನಸ್ಯೈಕತ್ವೇನ ತಜ್ಜ್ಞಾನವಿಷಯತಾಽಧಿಷ್ಠಾನಸ್ಯಾಪ್ಯಸ್ತೀತಿ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅಸಿದ್ಧೇಃ। ನಚಾನ್ಯದ್ ದೋಷಪ್ರಯುಕ್ತಭಾನತ್ವಂ ನಿರೂಪಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಮ್। ದೃಷ್ಟಾನ್ತಶ್ಚ ಸಾಧ್ಯವಿಕಲಃ, ಭ್ರಾನ್ತಿಪ್ರತಿಪನ್ನತಾದಾತ್ಮ್ಯಸ್ಯ ಅಸ್ಮಾಭಿರಸತ್ತ್ವೇನಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್।

ವಿವಾದಪದಮನಿರ್ವಚನೀಯಮ್, ಭ್ರಮವಿಷಯತ್ವಾತ್; ಯನ್ನೈವಂ ತನ್ನೈವಮ್, ಯಥಾಽಽತ್ಮೇತ್ಯನುಮಾನಮಸ್ತ್ವಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅತ್ರಾಪಿ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತ್ವಾದ್ಯಪರಿಹಾರಾತ್। ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣಶ್ಚ ಪಕ್ಷಃ। ಶುಕ್ತ್ಯಾದಾವಾತ್ಮನಿ ಚ ವರ್ತಮಾನತಯಾ ವಿರುದ್ಧಶ್ಚ ಹೇತುಃ।

ವಿಮತಮನಿರ್ವಚನೀಯಮ್, ಬಾಧ್ಯತ್ವಾತ್; ವ್ಯತಿರೇಕೇಣಾಽತ್ಮವದಿತ್ಯನುಮಾನಂ ಭವತ್ವಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾಬಾಧಾಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತ್ವಾನಾಮಪರಿಹಾರಾತ್।

ಸದಸತ್ತ್ವೇ ಏಕಧರ್ಮಿನಿಷ್ಠಾತ್ಯನ್ತಾಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿನೀ, ಧರ್ಮತ್ವಾತ್; ರೂಪರಸವದಿತ್ಯನಿರ್ಧಾರಿತಧರ್ಮಿನಿಷ್ಠತಯಾ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಸದಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಸ್ಯ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಣಾ ರಜತಧರ್ಮಿನಿಷ್ಠತಯೋಪಸಂಹಾರಾನ್ನಾಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸತ್ತ್ವಾಸತ್ತ್ವಯೋರತ್ಯನ್ತಾಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತಾಸಾಧನೇ ಘಟಾದಾವಪಿ ಸತ್ತ್ವಾದ್ಯಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗೇನ ಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಾತ್। ಯದ್ಧಿ ಸಕಲದೇಶಕಾಲಾಸತ್ ತದತ್ಯನ್ತಾಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗೀತ್ಯುಚ್ಯತೇ, ಯಥಾ ಶಶವಿಷಾಣಾದಿಕಮ್। ಘಟಾದೌ ಚ ಸತ್ತ್ವಮಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಲಕ್ಷಣಮಸತ್ತ್ವಂ ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಕಥಂ ನ ಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಮ್? ಅಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತಾಮಾತ್ರಸಾಧನೇಽಪ್ಯನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವಮುಪಾದಾಯಾರ್ಥಾನ್ತರತ್ವಾಪಾತಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏಕಸ್ಮಿನ್ನ ಸ್ತ ಇತಿ ಸಾಧ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಕಿಮಿದಂ ಸತ್ತ್ವಂ ನಾಮ? ಸತ್ತಾಸಾಮಾನ್ಯಂ ವಾ ಸ್ವರೂಪಸತ್ತ್ವಂ ವಾ। ನಾಽದ್ಯಃ, ಆಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧೇಃ। ಅಸ್ಮಾಭಿರಪ್ಯನುಗತಸತ್ತಾಯಾ ಅನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ತದಭ್ಯುಪಗಮವಾದಿನಾಂ ಚ ಸಾಮಾನ್ಯಾದಿತ್ರಯೇ ಸತ್ತ್ವಾಸತ್ತ್ವಯೋರಭಾವಾದರ್ಥಾನ್ತರತಾತಾದವಸ್ಥ್ಯಾತ್।

ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿತ್ಸ್ವರೂಪಸತ್ತ್ವಪಕ್ಷೀಕಾರೇ ಘಟಾದೌ ಪಟಾದಿಸ್ವರೂಪಸತ್ತ್ವಸ್ಯಾಸತ್ತ್ವವಿಶೇಷಸ್ಯ ಚಾಭಾವೇನಾರ್ಥಾನ್ತರತಾಽನಿಸ್ತಾರಾತ್। ಸರ್ವಾಣಿ ಸ್ವರೂಪಸತ್ತ್ವಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಚಾಸತ್ತ್ವಾನ್ಯೇಕಧರ್ಮಿನಿಷ್ಠಸಂಸರ್ಗಾಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗೀನೀತಿ ಸಾಧನೇಽಪಿ ಸ್ವರೂಪಸತ್ತ್ವಸ್ಯ ಧರ್ಮತ್ವಾಭಾವೇನಾಸಿದ್ಧಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ವಿಶೇಷಣತ್ವಂ ಧರ್ಮತ್ವಮ್। ತಚ್ಚ ವಸ್ತ್ವನ್ತರಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ತಥಾಸತಿ ವಸ್ತುತ್ವಮಾತ್ರಂ ಹೇತುರಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ತಚ್ಚಾಽತ್ಮನ್ಯಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವರಹಿತೇಽಪ್ಯಸ್ತೀತಿ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ।

ಅಪಿಚ ಪ್ರಮೇಯತ್ವಾದಿನಾಽನೈಕಾನ್ತಿಕಂ ಧರ್ಮತ್ವಮ್। ಪ್ರಮೇಯತ್ವಾದೀನಾಮಪಿ ಸಕಲಧರ್ಮರಹಿತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯವೃತ್ತೇಃ ಸಪಕ್ಷತ್ವೈವೇತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ತಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಸತ್ತ್ವಾಸತ್ತ್ವಯೋರಭಾವೇನ ಪ್ರಕೃತಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಾರ್ಥಪರ್ಯವಸಾನಾದರ್ಥಾನ್ತರತಾ ಸ್ಯಾತ್। ಏಕಶಬ್ದೇನೈಕತ್ವಗುಣವತೋ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಗುಣಾಭಾವಾನ್ನೇತಿ ಚೇತ್, ತಥಾಽಪ್ಯೇಕತ್ವಗುಣವದ್ವಿಭಿನ್ನಾಧಿಕರಣಸಂಸರ್ಗರಾಹಿತ್ಯೇನ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಾರ್ಥಸಮ್ಭವಾದರ್ಥಾನ್ತರತಾಽಪರಿಹಾರಾತ್।

ಸತ್ತ್ವಮಸತ್ತ್ವಾನಧಿಕರಣಾನಾತ್ಮನಿಷ್ಠಸಂಸರ್ಗಾಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗೀತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾನೇ ನ ದೋಷ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪ್ರಮೇಯತ್ವಾದಿಷು ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ಅಸತ್ವಂ ಸತ್ತ್ವಾನಧಿಕರಣಾನಾತ್ಮನಿಷ್ಠಸಂಸರ್ಗಾಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿ, ಅನಾತ್ಮನಿಷ್ಠಸಂಸರ್ಗಾಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿಧರ್ಮತ್ವಾತ್; ರೂಪವದಿತ್ಯನುಮೀಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಕಿಮಿದಮಸತ್ತ್ವಂ ನಾಮ? ಅಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಮಾತ್ರಂ ಚೇತ್, ತದನಾತ್ಮನಿ ಸರ್ವತ್ರಾಸ್ತೀತಿ ಪರೇಣಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾದಸಿದ್ಧೋ ಹೇತುಃ। ಅತ್ಯನ್ತಾಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಂ ಚೇತ್, ತದಾಽಪಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಕಿಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹೇತ್ವೋರನಾತ್ಮಪದೇನಾಽತ್ಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತಮಾತ್ರಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್, ಉತ ಆತ್ಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ವಸ್ತು। ಆದ್ಯೇ ಶಶವಿಷಾಣಾದಾವನಾತ್ಮನಿ ನಿರ್ಧರ್ಮಕೇ ಸತ್ತ್ವಾಸತ್ತ್ವಯೋರಭಾವೇನಾರ್ಥಾನ್ತರತ್ವಾಪಾತಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯವಿಕಲತಾ। ರೂಪಾದೀನಾಂ ಸತ್ತ್ವಾನಧಿಕರಣಾನಾತ್ಮವಸ್ತುನಿಷ್ಠಸಂಸರ್ಗಾಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಸ್ಯಾಸಮ್ಪ್ರತಿಪತ್ತೇಃ।

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಮಸತಿ, ಅಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಂ ಚ ಸತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವ। ಅತಃ ಕಥಮಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತೇತಿ। ಮೈವಮ್। ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯಾಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಶಶವಿಷಾಣೋಲ್ಲೇಖಿತಾ ಭೂರಿತ್ಯಾದ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣೋದಾಹರಣೇಽಪ್ಯೇಕೈಕದೇಶಪ್ರಸಿದ್ಧಿವ್ಯುತ್ಪಾದನಸಮ್ಭವೇನ ತದಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್।

ಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವೇ ಸ್ವತನ್ತ್ರೇ ಸಾಧ್ಯೇ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸಿದ್ಧಸಾಧನಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್। ತರ್ಹ್ಯಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮಾತ್ರಂ ಸಾಧ್ಯಮಸ್ತ್ವಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಜಗದ್ಬ್ರಹ್ಮಣೋರಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣಯೋರವೃತ್ತೇರ್ಬಾಧ್ಯತ್ವಸ್ಯಾಸಾಧಾರಣ್ಯಾಪಾತಾತ್। ಪ್ರತೀತತ್ವಸ್ಯ ಚಾಸತ್ಯಪಿ ವೃತ್ತೇರ್ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। ಬಾಧ್ಯತ್ವವಿಕಲ್ಪದೂಷಣಾನಿ ಚೋಕ್ತವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾನ್ಯನುಸನ್ಧೇಯಾನೀತಿ ನಾನುಮಾನಾಚ್ಛುಕ್ತಿರಜತಾದೇರನಿರ್ವಾಚ್ಯತಾಸಿದ್ಧಿಃ। ಖ್ಯಾತಿಬಾಧಾನ್ಯಥಾಽನುಪಪತ್ತಿಶ್ಚ ಅನೇನೈವ ನಿರಾಕೃತಾ ವೇದಿತವ್ಯಾ।

ಕಿಞ್ಚಾನಿರ್ವಚನೀಯಂ ಚೇದ್ ರಜತಮ್, ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ಪ್ರತೀತಿಸಮಯೇ ಸದಿತಿ, ಉತ್ತರಕಾಲಂ ಚಾಸದಿತಿ ಪ್ರತೀಯತೇ? ಅನಿರ್ವಚನೀಯಮಿತ್ಯೇವ ಪ್ರತೀತಿಃ ಕುತೋ ನ ಭವೇತ್? ಅಧಿಷ್ಠಾನೇದನ್ತಾಸಂಸರ್ಗವತ್ ತತ್ಸತ್ತಾಸಂಸರ್ಗಸ್ಯಾಽರೋಪಾತ್ ಪ್ರಾತೀತಿಕಸತ್ತ್ವಸ್ಯ ರಜತೇಽಪಿ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾದ್ ವಾ ನ ಸತ್ಪ್ರತ್ಯಯವಿರೋಧ ಇತ್ಯೇತದನನ್ತರಮೇವ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯತೇ।

ಅಸದಿತ್ಯರ್ಥಕ್ರಿಯಾಸಾಮರ್ಥ್ಯಲಕ್ಷಣಮೇವ ಸತ್ತ್ವಂ ನಿರಾಕ್ರಿಯತೇ ನಾತ್ಯನ್ತಾಸತ್ತ್ವಂ ಗೃಹ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅರ್ಥಕ್ರಿಯಾಸಾಮರ್ಥ್ಯಸ್ಯ ತವಾಪ್ರಸಕ್ತತ್ವಾತ್। ಪ್ರಸಕ್ತೌ ಚಾನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿಸ್ವೀಕಾರಪ್ರಸಕ್ತೇಶ್ಚ। ವಕ್ಷ್ಯತೇ ಚೈತತ್। (105)

ಕಿಞ್ಚೇದಂ ರಜತಂ ನಿತ್ಯಮ್, ಅನಿತ್ಯಂ ವಾ। ಆದ್ಯೇ ಸರ್ವದೋಪಲಮ್ಭಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ಕಾರಣಂ ವಾಚ್ಯಮ್। ಅವಿದ್ಯೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯಾಸ್ತ್ವನ್ಮತೇಽನುಪಪತ್ತೇರ್ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (107)

ಕಿಞ್ಚಾವಿದ್ಯಾಯಾ ಆತ್ಮನಿಷ್ಠತ್ವಾತ್ ತತ್ಪರಿಣಾಮಭೂತಂ ರಜತಮಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಪ್ರಕಾಶೇತ। ಆತ್ಮನಃ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಚ್ಛುಕ್ತ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನಚೈತನ್ಯಸ್ಥಾವಿದ್ಯಾವಿವರ್ತಭೂತಂ ತತ್ಸಮ್ಭಿನ್ನತಯಾ ಪ್ರತೀಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಥಾಸತಿ ಸರ್ವೋಪಲಬ್ಧಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್।

ಅಪಿಚೇದಮಿನ್ದ್ರಿಯಸನ್ನಿಕರ್ಷಾದುಪಲಭ್ಯತೇ ಘಟಾದಿವತ್, ಸಂಸ್ಕಾರಾದ್ ವಾ ಅತೀತಘಟಾದಿವತ್, ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ವಾ ಸುಖಾದಿವತ್? ನಾಽದ್ಯಃ, ಪ್ರತೀತಿಸಮಯ ಏವ ರಜತಜನ್ಮಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅನನುಭೂತತ್ವಾತ್। ನ ತೃತೀಯಃ, ಇನ್ದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರಾನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾನುವಿಧಾನವಿರೋಧಾತ್।

ಅಧಿಕರಣಗ್ರಹಣೇ ತದುಪಕ್ಷಯಾನ್ನೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ರಜತಗ್ರಹೇಽಧಿಕರಣಗ್ರಹಸ್ಯೋಪಯೋಗಾಭಾವಾತ್। ರಜತಂ ಗೃಹ್ಯಮಾಣಂ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ಶುಕ್ತಿಸಮ್ಭಿನ್ನಂ ಗೃಹ್ಯತೇ। ನಹಿ ಶುಕ್ತಿಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸಾಕ್ಷಿವೇದ್ಯಾ, ವ್ಯಾವಹಾರಿಕತ್ವಾತ್। ಕಿನ್ತ್ವಿನ್ದ್ರಿಯವ್ಯವಧಾನೇನ। ರಜತಂ ತು ಪ್ರಾತಿಭಾಸಿಕಂ ನೇನ್ದ್ರಿಯವ್ಯವಧಾನಮಪೇಕ್ಷತೇ। ಅತೋಽಸ್ತಿ ರಜತಪ್ರತೀತಾವಿನ್ದ್ರಿಯೋಪಯೋಗ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಶುಕ್ತಿಸಮ್ಭೇದಪ್ರತೀತಿನಿಯಮೇ ನಿಯಾಮಕಾಭಾವಾತ್।

ಕಿಞ್ಚೇನ್ದ್ರಿಯೇಣಾಧಿಕರಣಗ್ರಹಣಂ ರಜತಗ್ರಹಣಂ ಚ ಸಾಕ್ಷಿಣೇತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇಽಖ್ಯಾತಿಮತಾನುಮತಿಪ್ರಸಙ್ಗೇನ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಾದ್ಯನುಪಪತ್ತಿಃ।

ಶುಕ್ತಿತಾದಾತ್ಮ್ಯಮಪಿ ರಜತಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ಗೃಹ್ಯತೇ, ಅತೋ ನೈವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಥಾಽಪಿ ಜ್ಞಾನದ್ವಯಾಙ್ಗೀಕಾರೇಣಾನುಭವವಿರೋಧಾಪರಿಹಾರಾತ್। ಇನ್ದ್ರಿಯಜನ್ಯವೃತ್ತೇರಪಿ ಸಾಕ್ಷಿಚೈತನ್ಯಮೇವ ಫಲಮಿತಿ ಫಲೈಕ್ಯಾನ್ನೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಸ್ಯಾಃ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾಯಾ ನಿರಸಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (1219) ಅನಿರ್ವಚನೀಯನಿರಾಕರಣಂ ಚ ತತ್ರತತ್ರಾಽಚಾರ್ಯಃ ಸ್ವಯಮೇವ ಕರಿಷ್ಯತೀತ್ಯಲಂ ಪಲ್ಲವೇನ। ತಸ್ಮಾತ್ ಸಾಧೂಕ್ತಮ್ “ವಿಜ್ಞಾತಸ್ಯಾನ್ಯಥಾ ಸಮ್ಯಗ್ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಹ್ಯೇವ ತನ್ಮತಮ್” ಇತಿ॥*॥

(###sudha --)

h॥ ಅಸತಃ ಪ್ರತೀತಿವಿಷಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಶುಕ್ತಿರಜತಾದೌ ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಂ ಜ್ಞಾನನಿವರ್ತ್ಯತ್ವಂ ಚ ನ ವಿದ್ಯತೇ ಅಸತ್ತ್ವಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತದಯುಕ್ತಮ್। ಅಸತಃ ಪ್ರತೀತ್ಯಭಾವಾತ್। ಅಸ್ಯ ಚ ಪ್ರತೀತತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣೇತಿ।

ಅಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣಜ್ಞಪ್ತ್ಯೈ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮಸದೇವ ಹಿ।

ತಸ್ಮಾದಸತ್ಪ್ರತೀತಿಶ್ಚ ಕಥಂ ತೇನ ನಿವಾರ್ಯತೇ॥25॥**

(###sudha --)

ಹಿಶಬ್ದೋ ಹೇತೌ। ಯಸ್ಮಾದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಜ್ಞಪ್ತ್ಯೈ ಅಸಜ್ಜ್ಞಾತವ್ಯಮೇವ, ತಸ್ಮಾದಸತ್ಪ್ರತೀತಿಶ್ಚ ಕಥಂ ತೇನಾಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣಂ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದಿಕಮಿತಿ ಜಾನತಾ ನಿವಾರ್ಯತೇ? ಕಥನ್ತರಾಂ ಚ ತಯಾ ರಜತಾದೇರಸತ್ತ್ವಂ ನಿವಾರ್ಯತ ಇತಿ ಚಶಬ್ದಾರ್ಥಃ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸ್ಯಾದಿದಂ ಪ್ರತೀತತ್ವಹೇತುನಾ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದೇರಸತ್ತ್ವಾಭಾವಾನುಮಾನಮ್, ಯದಿ ಯದಸತ್ ತನ್ನ ಪ್ರತೀಯತ ಇತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ಪರಸ್ಯೈವಾಸತ್ಪ್ರತೀತಿಮತ್ತ್ವೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಭಙ್ಗಾತ್। ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನೋಽಸತ್ಪ್ರತೀತಿಮಾನ್, ಅಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಪ್ರತೀತಿಮತ್ತ್ವಾತ್; ಯೋ ಯದ್ವಿಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರತ್ಯೇತಿ ಸ ತತ್ಪ್ರತೀತಿಮಾನ್, ಯಥಾ ಘಟವಿಲಕ್ಷಣಃ ಪಟ ಇತಿ ಪ್ರತೀತಿಮಾನ್ ದೇವದತ್ತೋ ಘಟಪ್ರತೀತಿಮಾನಿತ್ಯನುಮಾನಾತ್।

ನನು ಭವತ್ವಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣಂ ರಜತಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಮ್, ಮಾ ಭೂಚ್ಚಾಸಜ್ಜ್ಞಾನಮ್। ನಚ ಬಾಧಕಂ ಕಿಞ್ಚಿದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಕಾರಣತ್ವಾತ್। ಕಾರಣಾಭಾವೇ ಚ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತೌ ನಿಯಾಮಕಾಭಾವೇನ ಕಾದಾಚಿತ್ಕತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಕಾರಣತ್ವಂ ಚಾನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ಗಮ್ಯತೇ। ತದಿದಮುಕ್ತಮಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣಜ್ಞಪ್ತ್ಯಾ ಇತಿ ಚತುರ್ಥೀಪ್ರಯೋಗೇಣ। ಅನ್ಯಥಾಽಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣಜ್ಞೇನೇತ್ಯವಕ್ಷ್ಯತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕಿಞ್ಚಾऽಸ್ತಾಂ ತಾವದನ್ಯೋ ವ್ಯವಹಾರಃ। ಅಸತೋऽಪ್ರತೀತಾವಸತ್ಪ್ರತೀತಿಶ್ಚ ಕಥಂ ತೇನ ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ನಿವಾರ್ಯತೇ। ನಹಿ ಯೋ ಯನ್ನ ಜಾನಾತಿ ಸ ತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧಿತಯಾ ಕಿಞ್ಚಿನ್ನಿಷೇಧತಿ। ಅಯಮತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಃ ವಿಮತೋऽಸತ್ಪ್ರತೀತಿಮಾನ್, ತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧಿಧರ್ಮನಿಷೇಧಕತ್ವಾತ್; ಯೋ ಯತ್ಸಮ್ಬನ್ಧಿತಯಾ ಕಿಞ್ಚಿನ್ನಿಷೇಧತಿ ಸ ತತ್ಪ್ರತೀತಿಮಾನ್, ಯಥಾ ಘಟಸ್ಯ ನಾಸ್ತಿ ಶೌಕ್ಲ್ಯಮಿತಿ ನಿಷೇಧಕೋ ಘಟಪ್ರತೀತಿಮಾನಿತಿ। ಅಸತ್ಪ್ರತೀತಿಶ್ಚ ಕಥಂ ತೇನ ನಿವಾರ್ಯತ ಇತಿ ವ್ಯತಿರೇಕಪ್ರದರ್ಶನಂ ಚಾನ್ವಯಾವಧಾರಣಾರ್ಥಮ್। ಅಸತ್ಪ್ರತೀತಿನಿಷೇಧಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ ತಸ್ಯಾಸತ್ಪ್ರತೀತ್ಯಭಾವಾವಧಾರಣಾದ್ ಬಾಧಿತವಿಷಯತೇತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಮೂಕೋऽಹಮಿತಿ ವಚನನಿಷೇಧಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ ತಸ್ಯ ವಚನಾಭಾವಾವಧಾರಣಾದ್ ವಚನಪ್ರತೀತೇರಪಿ ಬಾಧಿತತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ಸ್ವಕ್ರಿಯಾವಿರೋಧಾತ್ ಪ್ರತಿಷೇಧ ಏವಾಯುಕ್ತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಸಮಂ ಪ್ರಕೃತೇऽಪಿ।

h॥ ಅಸತಃ ಸತ್ತ್ವಾದ್ಯಾವೇದಕವಾಕ್ಯ ಬೋಧಕತ್ವಾನ್ಯಥಾನುಪಪತತ್ತ್ಯಾऽಪಿ ಅಸತಃ ಪ್ರತೀತತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ನರಶಿರಸಿ ವಿಷಾಣಮಸ್ತೀತಿ ವಾಕ್ಯಂ ಬೋಧಕಮ್, ನವಾ? ಆದ್ಯೇ ಸ ಬೋಧಃ ಸದ್ವಿಷಯಃ, ಅಸದ್ವಿಷಯೋ ವಾ? ನಾऽದ್ಯಃ, ಬಾಧಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ಕಥಮಸತಃ ಪ್ರತೀತ್ಯಭಾವಃ? ಅನಿರ್ವಚನೀಯಾರ್ಥಪ್ರತೀತಿರಸಾವಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ನಿರಾಕೃತತ್ವಾತ್।

ಅಪಿಚ ಶಶವಿಷಾಣಾದಿಕಮಪಿ ಚೇನ್ನಾಸತ್, ತದಾ ಕುತೋ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದೇರಾಶಾಸ್ಯತೇ? ನಿರೂಪಾಖ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ತದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ನಾಮ ಸೋಪಾಖ್ಯತ್ವಮೇವ। ನಚ ತತ್ರ ಕಶ್ಚಿದ್ ವಿಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ಯೇನಾಯಂ ಪರಸ್ಯ ಪ್ರಯಾಸಃ ಸಾರ್ಥಕಃ ಸ್ಯಾತ್।

h॥ ಅಸತಃ ಸತ್ತ್ವಾವೇದಕವಾಕ್ಯಸ್ಯ ವಿಕಲ್ಪತ್ವೋಕ್ತಿಪರೀಕ್ಷಾ ॥

(###sudha --)

ಕಶ್ಚಿದಾಹ -- ನಾಸ್ಮಾದ್ವಾಕ್ಯಾನ್ನರಶಿರಸಿ ವಿಷಾಣಬೋಧೋ ಜಾಯತೇ। ಕಿನ್ನಾಮ। ವಿಕಲ್ಪಮಾತ್ರಮ್। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ಶಬ್ದಜ್ಞಾನಾನುಪಾತೀ ವಸ್ತುಶೂನ್ಯೋ ವಿಕಲ್ಪಃ" ಇತಿ। ಸ ಪ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ ಕೋऽಯಂ ವಿಕಲ್ಪಃ? ಜ್ಞಾನಮ್, ಅನ್ಯದ್ ವಾ? ದ್ವಿತೀಯೋ ದ್ವಿತೀಯೇऽನ್ತರ್ಭವತಿ। ಆದ್ಯೇ ವಸ್ತುಶೂನ್ಯ ಇತಿ ಕೋऽರ್ಥಃ? ಕಿಂ ಕಿಮಪ್ಯನುಲ್ಲಿಖನ್, ಅಸದೇವೋಲ್ಲಿಖನ್ ವಾ? ಆದ್ಯೇऽನುಭವವಿರೋಧಃ। ನಹಿ ವಿಷಯಾನುಪರಕ್ತೋ ಘಟಾದಿವದಸಾವನುಭೂಯತೇ। ಯೋ ಹಿ ಶಶವಿಷಾಣಂ ನಾಸ್ತೀತಿ ನ ಪ್ರತೀತವಾನ್ ತಸ್ಯ ಶಶವಿಷಾಣಶಬ್ದಾಜ್ಜಾಯಮಾನಂ ಜ್ಞಾನಂ ನ ಗೋವಿಷಾಣಜ್ಞಾನಾದ್ ವಿಶಿಷ್ಯತೇ। ದ್ವಿತೀಯೇ ಸಿದ್ಧಂ ನಃ ಸಮೀಹಿತಮ್।

ನಾಪಿ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅನುಭವವಿರೋಧಾತ್। ವಿಮತಾನಿ ಪದಾನಿ ಸ್ವಾರ್ಥಾನ್ವಯಪ್ರತಿಪತ್ತಿಜನಕಾನಿ, ಆಕಾಙ್ಕ್ಷಾಸನ್ನಿಧಿಮತ್ಪದತ್ವಾತ್; ಗಾಮಾನಯೇತ್ಯಾದಿಪದವದಿತ್ಯನುಮಾನವಿರೋಧಾಚ್ಚ। ನಚ ಯೋಗ್ಯತಾವತ್ತ್ವಮುಪಾಧಿಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರತಿವಾದಿಪ್ರಯುಕ್ತಪದೇಷು ಸಾಧ್ಯಾವ್ಯಾಪಕತ್ವಾತ್। ತೇಷಾಂ ಚ ಸ್ವಾರ್ಥಸಂಸರ್ಗಾಬೋಧಕತ್ವೇ ಬಧಿರವಿವಾದವದ್ ವಾದಿವಚನಸ್ಯ ನಿರ್ವಿಷಯತ್ವಾಪತ್ತೇಃ। ಅತ ಏವ ಯೋಗ್ಯತಾರಾಹಿತ್ಯೇನ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷೋಽಪಿ ಪರಾಸ್ತಃ।

h॥ ಅಸತಃ ಪ್ರತೀತತ್ವಙ್ಗೀಕಾರೇ ಕರ್ತೃತ್ವಕರ್ಮತ್ವಾದ್ಯನುಪಪತ್ತಿಪರಿಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ನನು ಕಥಮಸತೋ ಭಾತಿ ಭಾಸ್ಯತ ಇತಿ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಕರ್ಮತ್ವಂ ವಾ? ಸಮಸ್ತಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರಹಿತತ್ವಾದಿತಿ। ಅಥ ಸಮಸ್ತಸಾಮರ್ಥ್ಯರಹಿತತ್ವಮಪಿ ಕಥಮ್? ಭಾವವದಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ಸದ್ಧರ್ಮತ್ವದರ್ಶನಾತ್। ಬೌದ್ಧಮೇವಾಭಾವಾಶ್ರಯತ್ವಂ ನ ವಸ್ತುಕೃತಮ್, ಅತೋ ನ ವಿರೋಧ ಇತಿ ಚೇತ್, ಸಮಂ ಕರ್ತೃತ್ವಕರ್ಮತ್ವಯೋರಪಿ। ಅನ್ಯಥಾ ಜಾಯತೇ ಘಟ ಇತ್ಯಾದಿ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಸತ್ಕಾರ್ಯವಾದಂ ತ್ವಾರಮ್ಭಣಾಧಿಕರಣೇ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯಾಮಃ। (585) ಅತೋಽಸತಃ ಪ್ರತೀತ್ಯುಪಪತ್ತೇಃ ಪ್ರತೀತತ್ವಾನ್ನಾಸಚ್ಛುಕ್ತಿರಜತಾದಿಕಮಿತ್ಯಯುಕ್ತಮ್।

h॥ ರಜತೇದಮಂಶಯೋಃ ಪರಸ್ಪರಧರ್ಮಸಂಸರ್ಗರೂಪಾನ್ಯಥಾತ್ವಸ್ಯಾಸತಃ ಅಪರೋಕ್ಷತಯಾ ಸತ್ತ್ವೇನ ಚ ಪ್ರತೀತಿಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ನ ಬ್ರೂಮೋ ವಯಮಸತಃ ಪ್ರತೀತಿರೇವ ನಾಸ್ತೀತಿ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಅಪರೋಕ್ಷತಯಾ ಸತ್ತ್ವೇನ ಚ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ನಹಿ ನರಿ ಶೃಙ್ಗಂ ಭಾತೀತಿ ಗವೀವ" ಇತಿ। ಶುಕ್ತಿರಜತಾದಿಕಂ ಚಾಪರೋಕ್ಷತಯಾ ಸತ್ತ್ವೇನಾವಭಾಸತೇ। ಅತಃ ಕಥಮಸದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನ್ಯಥಾತ್ವಮಿತಿ।

ಅನ್ಯಥಾತ್ವಮಸತ್ ॥॥॥॥॥॥॥॥

ರಜತಾದಿಕಮನಿರ್ವಚನೀಯಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಮಾನೇನಾಪೀದಂರಜತಯೋಸ್ತಾದಾತ್ಮ್ಯಾವಭಾಸೋಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಏವ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ಅಧ್ಯಾಸೋ ನಾಮಾತಸ್ಮಿಂಸ್ತದಿತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಃ" ಇತಿ। ನಚೈವಮನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಅಧಿಷ್ಠಾನಸ್ಯ ಸಂಸೃಷ್ಟರೂಪೇಣ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇಽಪಿ ಸ್ವರೂಪೇಣ ಸತ್ಯತ್ವಮ್। ಅಧ್ಯಸ್ತಸ್ಯ ಸಂಸೃಷ್ಟರೂಪೇಣ ಸ್ವರೂಪೇಣ ಚ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಿತಿ ಮಾಯಾವಾದಿಭಿರಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ತಥಾಚೋಕ್ತಮ್"ಸತ್ಯಾನೃತೇ ಮಿಥುನೀಕೃತ್ಯ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರಃ" ಇತಿ। ಅನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿವಾದಿಭಿರಧಿಷ್ಠಾನಾರೋಪ್ಯಯೋರುಭಯೋರಪಿ ಸಂಸೃಷ್ಟರೂಪೇಣೈವಾಸತ್ತ್ವಂ ಸ್ವರೂಪೇಣ ತು ಸತ್ತ್ವಮೇವೇತ್ಯಙ್ಗೀಕೃತಮ್। ಇದಂರಜತಯೋಸ್ತಾದಾತ್ಮ್ಯಾನವಭಾಸೇ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಾದ್ಯಸಮ್ಭವಶ್ಚ। ತತ್ರ ಯದನ್ಯಥಾತ್ವಂ ಶುಕ್ತಿಕೇದಮಂಶಸ್ಯ ರಜತತ್ವಸಂಸರ್ಗೋ ರಜತಸ್ಯೇದನ್ತಾಸಂಸರ್ಗಸ್ತತ್ತಾವದಸದೇವ। ಪ್ರತೀಯತೇ ಚಾಪರೋಕ್ಷತಯಾ ಸತ್ತ್ವೇನ ಚ। ಅಪರೋಕ್ಷಾವಭಾಸಸ್ಯಾನುಭವಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಸತ್ತ್ವೇನಾಪ್ರತೀತೌ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ। ನಹಿ ಪ್ರಾಗ್ ಬಾಧಾತ್ ಸತ್ಯರಜತೇದನ್ತಾಸಂಸರ್ಗಾದಯಂ ಸಂಸರ್ಗೋ ಮಾತ್ರಯಾಽಪಿ ವಿಲಕ್ಷಣೋಽನುಭೂಯತೇ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತಥಾಚಾಸದಪರೋಕ್ಷತಯಾ ಸತ್ತ್ವೇನ ಚ ನಾವಭಾಸತ ಇತಿ ವ್ಯಾಪ್ತೇರನ್ಯಥಾತ್ವೇ ಭಗ್ನಾನ್ನಾನೇನ ಹೇತುನಾಽಸತ್ತ್ವಾಭಾವೋಽನುಮಾತುಂ ಶಕ್ಯತ ಇತಿ।

h ॥ ಉಕ್ತರೂಪಾನ್ಯಥಾತ್ವಸ್ಯಾಸತ್ತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇವಂ ಯದ್ಯನ್ಯಥಾತ್ವಮಸತ್ ಸ್ಯಾತ್। ತತ್ ಕುತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಶುಕ್ತಿಕೇದನ್ತಾರಜತಾದಿಸಂಸರ್ಗರೂಪಸ್ಯಾನ್ಯಥಾತ್ವಸ್ಯಾಸತ್ತ್ವಮನಭ್ಯುಪಗಚ್ಛತಃ ಕೋಽಭಿಪ್ರಾಯಃ? ಕಿಂ ತದನ್ಯಥಾತ್ವಂ ಸದಿತಿ, ಉತಾನಿರ್ವಚನೀಯಮಿತಿ? ದ್ವಿತೀಯೇ ವಕ್ಷ್ಯಾಮ ಇತ್ಯಾಶಯೇನಾಽದ್ಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ತಸ್ಮಾದಿತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ತಸ್ಮಾದ್ ಭ್ರಾನ್ತಾವೇವ ಪ್ರತೀಯತೇ।

ಏವೇತಿ ತಸ್ಮಾದಿತ್ಯನೇನಾಪಿ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ। ಅಸತ್ತ್ವಾದೇವ ಹಿ ತದ್ ಭ್ರಾನ್ತಾವೇವ ಪ್ರತೀಯತೇ। ಯದಿ ಸತ್ ಸ್ಯಾತ್ ತರ್ಹಿ ಶುಕ್ತಿಕಾದಿವದಭ್ರಾನ್ತಾವಪಿ ಪ್ರತೀಯೇತ। ನಚೈವಮ್। ತಸ್ಮಾನ್ನ ಸತ್। ನಹಿ ಕಾರಣಸಾಮಗ್ರ್ಯೇ ಸತಿ ಕಾರ್ಯಾನುತ್ಪತ್ತಿರ್ಯುಕ್ತೇತಿ।

ಕಿಞ್ಚಾನ್ಯೋನ್ಯಸ್ಮಿನ್ನನ್ಯೋನ್ಯಾತ್ಮಕತ್ವಮಪಿ ಚೇತ್, ಸತ್ ಸ್ಯಾತ್ ತದಾಽತಸ್ಮಿಂಸ್ತದಿತಿ ನ ಭವೇತ್। ಕಿನ್ತು ತಸ್ಮಿಂಸ್ತದಿತಿ। ತಥಾಚ ನ ತತ್ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಭ್ರಾನ್ತಿತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ಸತ್ಯರಜತಪ್ರತ್ಯಯವತ್। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಅನ್ಯಥಾತ್ವಮಿತಿ ಭ್ರಾನ್ತಾವಿತಿ ಚ। ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್। ಅನ್ಯೋನ್ಯಸಂಸರ್ಗಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವೇ ಬಾಧೋಽಪಿ ನೇದಂ ರಜತಮಿತಿ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್।

h ॥ ಅಸತೋಽಪಿ ರಜತಸತ್ತ್ವಸ್ಯಾಪರೋಕ್ಷತಯಾ ಸತ್ತ್ವೇನ ಚ ಪ್ರತೀತಿಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಸದಪರೋಕ್ಷತಯಾ ಸತ್ತ್ವೇನ ಚ ನಾವಭಾಸತ ಇತಿ ವ್ಯಾಪ್ತೇಃ ಸ್ಥಾನಾನ್ತರೇಽಪಿ ವ್ಯಭಿಚಾರಂ ದರ್ಶಯತಿ ಸತ್ತ್ವಸ್ಯೇತಿ।

ಸತ್ತ್ವಸ್ಯಾಸತ ಏವಂ ಹಿ ಸ್ವೀಕಾರ್ಯೈವ ಪ್ರತೀತತಾ।

ಏವಂಶಬ್ದಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ। ಉಪಮಾರ್ಥೋ ವಾ। ಹಿಶಬ್ದೋಽನುಭವಸಿದ್ಧಿದ್ಯೋತನಾರ್ಥಃ। ಸ್ವೀಕಾರ್ಯೈವೇತಿ ಯುಕ್ತ್ಯುಪೇತತಾಮಾಹ। ಪ್ರತೀತತಾ ಅಪರೋಕ್ಷಯಾ ಸತ್ತ್ವೇನ ಚೇತಿ ಶೇಷಃ।

ಅಯಮರ್ಥಃ ರಜತಮನಿರ್ವಚನೀಯಂ ಮನ್ಯಮಾನಸ್ಯಾಪಿ ಮತೇ ತತ್ ಕಿಮನಿರ್ವಚನೀಯತಯಾ ಪ್ರತೀಯತೇ, ಉತಾಸತ್ತ್ವೇನ, ಅಥವಾ ಸತ್ತ್ವೇನ? ನ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರಥಮದ್ವಿತೀಯೌ, ತಥಾ ಪ್ರತೀತ್ಯನುಪಲಮ್ಭಾತ್ । ತಥಾಪ್ರತೀತೌ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚ । ನಹಿ ಅಸತ್ ಪ್ರಾತಿಭಾಸಿಕಂ ವಾ ಕದಾಚಿದನೇನಾರ್ಥಕ್ರಿಯಾಸೂಪಯುಜ್ಯಮಾನಂ ದೃಷ್ಟಮ್ । ಯೇನಾಸ್ಯಾಸತ್ತ್ವಾದಿಕಂ ಪ್ರತೀತ್ಯಾಪಿ ಪ್ರವರ್ತೇತ । ತಸ್ಮಾತ್ ಸತ್ತ್ವೇನೈವ ಪ್ರತೀಯತ ಇತ್ಯೇವ ಸ್ವೀಕಾರ್ಯಮ್ । ತಥಾಚಾನುಭವಃ ಸದಿದಂ ರಜತಮಿತಿ । ಪ್ರವೃತ್ತಿಶ್ಚೈವಮುಪಪದ್ಯತೇ । ರಜತಪ್ರತೀತಿಮಾತ್ರಾತ್ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ಉಕ್ತಾನುಭವವಿರೋಧಾತ್ । ವಿಧಿನಿಷೇಧಾವವಧೂಯ ಪ್ರತ್ಯಯಾಯೋಗಾಚ್ಚ । ತಥಾಚ ತತ್ ಸತ್ತ್ವಂ ಸತ್, ಅಸತ್, ಅನಿರ್ವಚನೀಯಂ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಅನಿರ್ವಚನೀಯತಾವಿರೋಧಾತ್ । ನಹಿ ಯಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಂ ಸತ್ ತದನಿರ್ವಾಚ್ಯಮಿತಿ ಸಮ್ಭವತಿ । ದ್ವಿತೀಯಸ್ತು ಸ್ಯಾತ್ । ತತಶ್ಚ ಯಥಾಽಸತೋಽನ್ಯಥಾತ್ವಸ್ಯ ಅಪರೋಕ್ಷತಯಾ ಸತ್ತ್ವೇನ ಚ ಪ್ರತೀತತಾ ಸ್ವೀಕಾರ್ಯಾ, ಏವಮಸತಃ ಸತ್ತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರತೀತತಾ ಸ್ವೀಕಾರ್ಯೈವ । ತಥಾಚ ಯದಸತ್ ತದಪರೋಕ್ಷತಯಾ ಸತ್ತ್ವೇನ ಚ ನಾವಭಾಸತ ಇತಿ ವ್ಯಾಪ್ತೇಃ ಸತ್ತ್ವೇ ಭಗ್ನತ್ವಾತ್ । ಏತೇನ ಹೇತುನಾ ನಾಸತ್ತ್ವಾಭಾವೋ ರಜತಸ್ಯಾನುಮಾತುಂ ಶಕ್ಯತ ಇತಿ ।

h ॥ ಸಂಸರ್ಗದ್ವಯಸ್ಯಾಪ್ಯನಿರ್ವಾಚ್ಯತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽನವಸ್ಥಿತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ಆಹ -- ಅಪರೋಕ್ಷತಯಾ ಸತ್ತ್ವೇನ ಚ ಪ್ರತೀತತ್ವಮಸತ್ಯಪ್ಯನ್ಯಥಾತ್ವೇ ವರ್ತಮಾನಮನೈಕಾನ್ತಿಕಮಿತಿ ಯದುಕ್ತಂ ತದಯುಕ್ತಮ್ । ಅನ್ಯಥಾತ್ವಸ್ಯಾಸತ್ತ್ವಾಭಾವಾತ್ । ಶುಕ್ತೌ ತಾವದಿದನ್ತಾ ಸತ್ಯೈವ । ತತ್ಸಂಸರ್ಗಶ್ಚ ರಜತೇ ರಜತತ್ವವದನಿರ್ವಚನೀಯ ಏವಾಽರೋಪಿತಃ । ಏವಂ ರಜತತ್ವಂ ಚ ರಜತೇಽನಿರ್ವಚನೀಯಂ ತತ್ಸಂಸರ್ಗಶ್ಚೇದಮಾಸ್ಪದೇಽನಿರ್ವಚನೀಯ ಏವಾಽರೋಪಿತಃ ।

ಯದಪಿ ರಜತೇ ಸತ್ತ್ವಮಸದೇವಾಪರೋಕ್ಷತಯಾ ಸತ್ತ್ವೇನ ಪ್ರತೀಯತ ಇತ್ಯಭಿಹಿತಮ್ । ತಚ್ಚಾನುಪಪನ್ನಮ್ । ಶುಕ್ತಿಕಾಯಾಂ ಸದೇವ ಸತ್ತ್ವಂ ರಜತೇ ಪ್ರತೀಯತೇ । ನತು ರಜತಸ್ಯ ಪರಂ ಸತ್ತ್ವಂ ನಾಮಾಸ್ತೀತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ । ಶುಕ್ತಿಕೇದನ್ತಾಸಂಸರ್ಗವತ್ ತತ್ಸತ್ತಾಸಂಸರ್ಗಸ್ಯಾಪ್ಯನಿರ್ವಚನೀಯಸ್ಯೈವಾಽರೋಪಿತಸ್ಯ ಪ್ರತೀಯಮಾನತ್ವಾದಿತಿ ಪ್ರಾಗ್ ವಿಕಲ್ಪಿತಂ ಪಕ್ಷಮಾಶಯ ಪರಿಹರತಿ ತಸ್ಯೇತಿ ।

ತಸ್ಯಾನಿರ್ವಚನೀಯತ್ವೇ ಸ್ಯಾದೇವ ಹ್ಯನವಸ್ಥಿತಿಃ ॥26॥**

(###sudha --)

ಇದನ್ತಾರಜತತ್ವಯೋರಿತರೇತರಸಂಸರ್ಗಸ್ಯ ತಥಾ ರಜತೇ ಶುಕ್ತಿಕಾಸತ್ತ್ವಸಂಸರ್ಗಸ್ಯಾನಿರ್ವಚನೀಯತ್ವೇಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯಮಾಣೇ ಅನವಸ್ಥಿತಿಃ ಸ್ಯಾತ್, ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಮಾದುಭಯಮಸದೇವಾಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮಿತಿ ಪೂರ್ವೇಣ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ ।

ತಥಾಹಿ ಸಂಸರ್ಗದ್ವಯಮನಿರ್ವಚನೀಯಮಿತಿ ಕೋಽರ್ಥಃ? ಕಿಂ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಮ್, ಉತ ಪ್ರಾತಿಭಾಸಿಕಮಿತಿ । ನಾಽದ್ಯಃ, ಅನಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ । ತಥಾತ್ವೇ ವಾ ರಜತಸ್ಯಾಪಿ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕತ್ವಾಪಾತಾತ್ । ದ್ವಿತೀಯೇ ಪ್ರಾತಿಭಾಸಿಕತಯೈವ ಪ್ರತೀಯತೇ, ವ್ಯಾವಹಾರಿಕತಯಾ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ನಹಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರಾತಿಭಾಸಿಕಮರ್ಥಕ್ರಿಯಾಸೂಪಯುಕ್ತಂ ಕ್ವಚಿದುಪಲಬ್ಧಂ ಯತಸ್ತದ್ಭಾವಂ ಪ್ರತೀತ್ಯಾಪಿ ಪ್ರವರ್ತೇತ। ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ಕಿಂ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕತಾ ಸತೀ,ಅಥಾಸತೀ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಪ್ರಾತಿಭಾಸಿಕತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ದ್ವಿತೀಯೇಽಪರೋಕ್ಷತಯಾ ಸತ್ತ್ವೇನ ಚಾಸತೋಽಪಿ ಪ್ರತೀತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ।

ಅಥ ಸಾ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕತಾಽಪ್ಯನಿರ್ವಚನೀಯೈವಾಽರೋಪಿತೇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ತದಾಽನಿರ್ವಚನೀಯೇತಿ ಕೋಽರ್ಥ ಇತ್ಯಾದೇರಾವೃತ್ತ್ಯಾಽಽರೋಪಪರಮ್ಪರಾಽಪರ್ಯವಸಾನಾಪತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ಯತ್ರೈವಾಽರೋಪಪರ್ಯವಸಾನಂ ತತ್ರೈವ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಭಾವೋ ವಾಽಸತೋ ವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರತೀತಿರ್ವಾ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ।

ನಚೇಯಮಪರ್ಯವಸಿತಾ ಪರಮ್ಪರಾ ಸಿದ್ಧವಿಷಯಾ। ಯೇನ ಬೀಜಾಙ್ಕುರಪರಮ್ಪರಾವದದೂಷಣಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೇಯಂ ಕಸ್ಯಾಪ್ಯಪ್ರತಿಬನ್ಧಕತ್ವಾದದೋಷ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಾರೋಪಾನುಪಪತ್ತಾವುತ್ತರೋತ್ತರಾರೋಪಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ।

ನಚ ವಾಚ್ಯಂ ಸರ್ವೇಽಪ್ಯಾರೋಪಾ ಏಕಕಾಲಮೇವ ಭವನ್ತೀತಿ। ಜ್ಞಾನಾನಾಂ ಯೌಗಪದ್ಯಾಯೋಗಾತ್। ಅಧಿಷ್ಠಾನಸಿದ್ಧ್ಯುತ್ತರಕಾಲೀನತ್ವಾಚ್ಚಾಽರೋಪಸ್ಯ। ಯಥಾ ವಿಸರ್ಪಣವಿಶಿಷ್ಟಃ ಸರ್ಪೋ ರಜ್ಜ್ವಾವಾರೋಪ್ಯತೇ, ಏವಮೇಕ ಏವಾಯಂ ವಿಶಿಷ್ಟಾರೋಪ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅನನ್ತಾನಿರ್ವಾಚ್ಯವಿಶೇಷಣವಿಶಿಷ್ಟಾರ್ಥಗರ್ಭಸ್ಯಾಽರೋಪಸ್ಯಾನನುಭವಾತ್। ವಿಶೇಷಣಭೇದೇನ ವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರತ್ಯಯಭೇದಸ್ಯಾಽವಶ್ಯಕತ್ವಾಚ್ಚ।

ನನುಚ ಸಂಸರ್ಗದ್ವಯಂ ನ ಪ್ರಾತಿಭಾಸಿಕತಯಾ ಪ್ರತೀಯತೇ, ನಾಪಿ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕತಯಾ। ಕಿನ್ತು ಸ್ವರೂಪೇಣೈವ। ಅತೋ ನಾನವಸ್ಥೇತಿ ಚೇತ್, ವ್ಯಾವಹಾರಿಕತ್ವಾಪ್ರತೀತಾವಿಷ್ಟಾಭ್ಯುಪಾಯತ್ವಾನುಮಾನಾದ್ಯನುಪಪತ್ತೌ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತೇಃ। ಅನ್ಯಥಾ ರಜತಾವಭಾಸಾದೇವ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯುಪಪತ್ತೌ ಕಿಂ ಸಂಸರ್ಗಗ್ರಹಣೇನೇತಿ ವದತಾ ಜಿತಂ ಪ್ರಾಭಾಕರೇಣ। ತಸ್ಮಾದಪರಿಹಾರ್ಯೈವೇಯಮನವಸ್ಥಾ। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಸ್ಯಾದೇವೇತಿ।

h ॥ ಸಿದ್ಧಾನ್ತೇಽಪ್ಯನವಸ್ಥಿತಿಮಾಶಯ ಪರಿಹಾರಕಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ಭವತ್ಪಕ್ಷೇಽಪಿ ರಜತಸ್ಯ ಪ್ರತೀಯಮಾನಂ ಸತ್ತ್ವಂ ಸತ್, ಅಸದ್ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ರಜತಸ್ಯಾಪಿ ಸತ್ತ್ವಾಪತ್ತೇಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ಕಿಮಸತ್ತ್ವೇನ ಪ್ರತೀಯತೇ, ಕಿಂವಾ ಸತ್ತ್ವೇನ? ನಾಽದ್ಯಃ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಭಾವಾಪತ್ತೇಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ತದಪಿ ಸದಸದ್ವೇತಿ ಸಮಾನೋ ದೋಷಃ। ನ ಸಮಾನಃ। ವಿಧಿಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯೈವ ಸತ್ತ್ವವಿಶಿಷ್ಟವಿಷಯತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ನಚ ಸತ್ತ್ವಸ್ಯಾಪರಂ ಸತ್ತ್ವಮಸ್ಮಾಭಿರಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ। ಕಿನ್ತು ರಜತವಿಧಿಪ್ರತ್ಯಯಮಾತ್ರಾದೇವ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯುಪಪತ್ತೇಃ। ನಚೈವಂ ಪರಸ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮಃ। ಸತ್ತ್ವೇಽಪ್ಯವಾನ್ತರಭೇದಾಙ್ಗೀಕಾರೇಣ ತತ್ಪ್ರತೀತಿಮಾತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯನುಪಯೋಗಿತ್ವಾದಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ರಜತಸತ್ತ್ವಸ್ಯ ಅವಿದ್ಯೋಪಾಧಿಕಪ್ರಾತಿಭಾಸಿಕತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಸ್ಯ ದೂಷಣಾಭಿಧಾನಮ್॥

(###sudha --)

ಅಪರ ಆಹ -- ಸದಿದಂ ರಜತಮಿತಿ ಪ್ರತೀಯಮಾನಂ ಸತ್ತ್ವಮ್। ನಾಸತ್। ಯೇನೋಕ್ತವ್ಯಾಪ್ತೇರ್ಭಙ್ಗಃ ಸ್ಯಾತ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಬ್ರಹ್ಮಣೀವ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಮಮ್ಬರಾದೇರಿವ ಮಾಯೋಪಾಧಿಕಂ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಂ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದಾವಪ್ಯವಿದ್ಯೋಪಾಧಿಕಂ ಪ್ರಾತಿಭಾಸಿಕಂ ಸತ್ತ್ವಮಸ್ತ್ಯೇವೇತಿ। ತದಸತ್। ಸತ್ತ್ವತ್ರೈವಿಧ್ಯಸ್ಯೈವ ದೂಷಿತತ್ವಾತ್। (65)

ದೂಷಣಾನ್ತರಂ ಚಾಽಹ ತಸ್ಯೇತಿ। ತಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಸ್ಯಾನಿರ್ವಚನೀಯತ್ವೇ ಪ್ರಾತೀತಿಕತ್ವೇ ತಥೈವ ಪ್ರತೀತೌ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಪ್ರತೀತೌ ವಾ ಸ್ಯಾದೇವಾನವಸ್ಥಿತಿಃ ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತಿಃ, ಪ್ರವೃತ್ತೇರಿತಿ ಶೇಷಃ। ವ್ಯಾವಹಾರಿಕತ್ವಾದ್ಯಾಕಾರೇಣ ಪ್ರತೀತೌ ಪೂರ್ವವದನವಸ್ಥಿತಿಃ ಸ್ಯಾದೇವೇತಿ। ತಸ್ಮಾನ್ನ ವಿಯದಾದಿಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯಾನಿರ್ವಚನೀಯತ್ವಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಮ್।

h॥ ಬನ್ಧಸ್ಯಾಜ್ಞಾನೋಪಾದಾನಕತ್ವವಾದನಿರಾಸಾಯ ಮಾಯಾವಾದಿಮತೇಽಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಅಸಮ್ಭವಿತ್ವವ್ಯುತ್ಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಬನ್ಧಸ್ಯಾಧ್ಯಸ್ತತ್ವವರ್ಣನಂ ಪ್ರಕೃತಾನುಪಯುಕ್ತಮ್, ಅಯುಕ್ತಂ ಚೇತ್ಯಭಿಧಾಯಾಧುನಾ ಯತ್ ಪರೇಣ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನನಿಮಿತ್ತ ಇತಿ ಬನ್ಧಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಾಜ್ಞಾನೋಪಾದಾನಕತ್ವಮುಕ್ತಂ ತದಪ್ಯನುಪಪನ್ನಮಿತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ಪರಮತೇಽಜ್ಞಾನಾಸಮ್ಭವಂ ತಾವದಾಹ -- "ನಿರ್ವಿಶೇಷೇ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ।

h॥ ಅಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾಶ್ರಿತತ್ವೇ ತದ್ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪಾವರಕತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇರಜ್ಞಾನವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ತಥಾಹಿ ಯತ್ ತಾವತ್ ಪರೇಣ ಭಾವರೂಪಮಜ್ಞಾನಮಙ್ಗೀಕೃತಮ್। ತತ್ ಕಿಂ ಜೀವಾಶ್ರಯಮ್, ಉತ ಜಡಾಶ್ರಯಮ್, ಅಥ ಬ್ರಹ್ಮಾಶ್ರಯಮ್? ನಾಽದ್ಯಃ, ಪ್ರಕೃತ್ಯಧಿಕರಣೇ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (408) ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ಜಡಸ್ಯ ಅಜ್ಞಾನಕಲ್ಪಿತತ್ವೇನೇತರೇತರಾಶ್ರಯತ್ವಾತ್। ಕಾರಣಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಾಶ್ರಿತತ್ವಾದರ್ಶನಾಚ್ಚ।

ತೃತೀಯೇಽಪಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಕಿಂ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾಶ್ರಿತಮಜ್ಞಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಪ್ರತಿಬಧ್ನಾತಿ, ಅಥ ಜೀವಮ್, ಉತ ಜಡಮ್। ಆದ್ಯೇ ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾಶ್ರಿತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾವರಣಸ್ಯಾಜ್ಞಾನಸ್ಯ ವಿಷಯೋ ವಾಚ್ಯಃ। ಆವರಣಂ ಖಲು ಪಟಲಾದಿಕಂ ಕ್ವಚಿದಾಶ್ರಿತಂ ಕಿಞ್ಚಿದ್ವಿಷಯೇ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಪ್ರತಿಬಧ್ನಾತೀತ್ಯುಪಲಬ್ಧಮ್। ತತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಾವರಣೇನಾಜ್ಞಾನೇನ ಬ್ರಹ್ಮಗತಃ ಕಶ್ಚಿದ್ಧರ್ಮೋ ವಾಽಽವ್ರಿಯತೇ, ಸ್ವರೂಪಮೇವ ವಾ, ಅನ್ಯದ್ ವಾ ಕಿಞ್ಚಿತ್। ಆದ್ಯಪಕ್ಷದ್ವಯಂ ನಿರಾಕರೋತಿ -- ನಿರ್ವಿಶೇಷ ಇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನಿರ್ವಿಶೇಷೇ ಸ್ವಯಮ್ಭಾತೇ ಕಿಮಜ್ಞಾನಾವೃತಂ ಭವೇತ್

ಮಿಥ್ಯಾವಿಶೇಷೋಽಪ್ಯಜ್ಞಾನಸಿದ್ಧಿಮೇವ ಹ್ಯಪೇಕ್ಷತೇ ॥27॥**

(###sudha --)

ಹೇತ್ವರ್ಥಗರ್ಭಂ ವಿಶೇಷಣದ್ವಯಮ್। ಕಿಮಾಕ್ಷೇಪೇ। ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾವರಣತಯಾಽಙ್ಗೀಕೃತೇನಾಜ್ಞಾನೇನ ಕಿಮಾವೃತಂ ಭವೇತ್? ನ ಕಿಮಪಿ ಭವೇತ್। ನ ತಾವದ್ ಧರ್ಮಃ। ಪರೇಣ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ನಾಪಿ ಸ್ವರೂಪಮ್। ಸ್ವಯಮ್ಪ್ರಕಾಶತ್ವೇನ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ನಹಿ ಪ್ರಕಾಶಮಾನಮಾವೃತಂ ಚೇತಿ ಸಮ್ಭವತಿ। ಆವರಣಕೃತ್ಯಾಭಾವಾತ್।

h॥ ಬ್ರಹ್ಮಾಶ್ರಿತಾಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತತದ್ಧರ್ಮಾವರಕತ್ವೇಽನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯಃ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಮಾ ಭೂದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾವರಕೇಣಾಜ್ಞಾನೇನ ಸ್ವರೂಪಮಾವೃತಮ್। ತಥಾಽಪ್ಯದ್ವಿತೀಯತ್ವಾದಿಸ್ತದ್ಧರ್ಮೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ಪರಮಾರ್ಥತೋ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವೇಽಪಿ ಮಿಥ್ಯಾಧರ್ಮಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಚಾದ್ವಿತೀಯತ್ವಾದೀನಾಂ ನ ಸ್ವರೂಪೇಣ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಧರ್ಮತ್ವೇನೈವ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ “ಅಪೃಥಕ್ತ್ವೇಽಪಿ ಚೈತನ್ಯಾತ್ ಪೃಥಗಿವಾವಭಾಸನ್ತೇ” ಇತಿ।

ತತ್ರಾಽಹ -- ಮಿಥ್ಯಾವಿಶೇಷೋಽಪೀತಿ। ನಾಜ್ಞಾನಾವೃತ ಇತ್ಯಪೇರರ್ಥಃ। ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಜ್ಞಾನಸಿದ್ಧಿಮೇವೇತಿ। ಹಿಶಬ್ದೋ ಹೇತೌ। ಅದ್ವಿತೀಯತ್ವಾದಿಧರ್ಮೋ ಹ್ಯಜ್ಞಾನಾವೃತೋ ಭವನ್ ನ ತಾವತ್ ಸ್ವರೂಪೇಣ। ಸ್ವರೂಪಸ್ಯಾಽವರಣವಿಷಯತಾಯಾ ನಿರಸ್ತತ್ವಾತ್। ಮಿಥ್ಯಾಭೂತೇನ ಧರ್ಮತ್ವೇನಾಜ್ಞಾನಾವರಣವಿಷಯತಾಯಾಂ ತು ಪರಸ್ಪರಾಶ್ರಯತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ಯತೋ ಮಿಥ್ಯಾಧರ್ಮಃ ಅಜ್ಞಾನಸಿದ್ಧಿಮಪೇಕ್ಷತೇ। ಅಜ್ಞಾನಾತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಸ್ಯಾಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ಅಜ್ಞಾನಂ ಚ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಿಶೇಷಮಪೇಕ್ಷತೇ। ನಿರ್ವಿಷಯಸ್ಯಾಽವರಣಸ್ಯಾನುಪಪತ್ತೇಃ।

h॥ ಬ್ರಹ್ಮಾಶ್ರಿತಾಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಜೀವಾವರಕತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ಏತೇನ ಬ್ರಹ್ಮಾನ್ಯದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾವರಣಾಜ್ಞಾನಾವೃತಮಿತಿ ತೃತೀಯೋಽಪಿ ನಿರಸ್ತಃ। ತಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇನಾಜ್ಞಾನಸಾಪೇಕ್ಷತಯಾ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಾತ್। ಅತ ಏವ ಜೀವಂ ಪ್ರತಿಬಧ್ನಾತ್ಯವಿದ್ಯೇತಿ ದ್ವಿತೀಯೋ ನಿರಸ್ತೋ ವೇದಿತವ್ಯಃ।

h॥ ಬ್ರಹ್ಮಾಶ್ರಿತಾಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಜಡಾವರಕತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್, ಮಾಯಾವಾದಿನಾಽಪಿ ತದಙ್ಗೀಕಾರಃ॥

(###sudha --)

ಮಾ ಭೂದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಜ್ಞಾನಮಾವರಣಮ್, ಮಾ ಭೂಜ್ಜೀವಸ್ಯ, ಜಡಸ್ಯ ತು ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ತೃತೀಯಂ ನಿರಾಚಷ್ಟೇ ನಚೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನಚಾಽವರಣಮಜ್ಞಾನಮಸತ್ಯೇ ತೇನ ಚೇಷ್ಯತೇ।

ಜಡ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಮತ್ರಾಪಿ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ತೇನಾಽದ್ಯಸ್ಯ ಚಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಆವರಣಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಾಭಾವನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಮ್। ತಸ್ಯ ಜಡೇಽಪಿ ಸಮ್ಭವಾತ್। ಅಸತ್ಯ ಇತಿ ಹೇತ್ವರ್ಥಗರ್ಭಂ ವಿಶೇಷಣಮ್। ತೇನ ಚ ನೇಷ್ಯತ ಇತಿ ದೂಷಣಾನ್ತರಮ್।

ತದಯಮರ್ಥಃ ಜಡಸ್ಯಾಪ್ಯಾವರಣರೂಪಮಜ್ಞಾನಂ ನ ಸಮ್ಭವತಿ। ತಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇನಾಜ್ಞಾನಸಾಪೇಕ್ಷತಯಾ ಪೂರ್ವವದಿತರೇತರಾಶ್ರಯತಾಪಾತಾತ್। ಕಾರಣಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಾಶ್ರಿತತ್ವಾದರ್ಶನಾಚ್ಚ। ಮಾಯಾವಾದಿನಾಽಪಿ ಜಡಾವರಣಾಜ್ಞಾನಾನಭ್ಯುಪಗಮಾಚ್ಚ। ಯದಾಹ -- "ಸಾ ಚ ನ ಜಡೇಷು ವಸ್ತುಷು ತತ್ಸ್ವರೂಪಾವಭಾಸಂ ಪ್ರತಿಬಧ್ನಾತಿ" ಇತಿ।

h ॥ ಮಾಯಾವಾದಿನಾಽಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಜಡಾವರಕತ್ವಾನಭ್ಯುಪಗಮೇ ನಿಮಿತ್ತಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕೇನ ಹೇತುನಾ ಮಾಯಾವಾದೀ ಜಡೇಽಜ್ಞಾನಂ ನಾಙ್ಗೀಕರೋತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಪ್ರಕಾಶೇತಿ।

ಅಪ್ರಕಾಶಸ್ವರೂಪತ್ವಾಜ್ಜಡೇಽಜ್ಞಾನಂ ನ ಮನ್ಯತೇ।

ಆವರಣಮಿತ್ಯತ್ರಾಪ್ಯನುವರ್ತತೇ। ನ ಮನ್ಯತೇ ಮಾಯಾವಾದೀತಿ ಶೇಷಃ। ಸತಿ ಪುಷ್ಕಲಕಾರಣೇ ಕಾರ್ಯಾನುದಯೇನ ಖಲು ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕಮಾವರಣಂ ಕಲ್ಪ್ಯಮ್। ಜಡಸ್ಯಾಪ್ರಕಾಶಸ್ವರೂಪತ್ವಾದೇವ ಸ್ವಪರಗ್ರಹಣಾಸಮ್ಭವೇ ಕಿಮಾವರಣಕಲ್ಪನಯೇತಿ ಪರೋ ಮನ್ಯತೇ। ಯಥಾಽಹ "ಪ್ರಮಾಣವೈಕಲ್ಯಾದೇವ ತದಗ್ರಹಣಸಿದ್ಧೇಃ" ಇತಿ। ಪ್ರಮಾಣವೈಕಲ್ಯಾತ್ ಪ್ರಕಾಶತ್ಸ್ವರೂಪತ್ವಾಭಾವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ।

h ॥ ಅಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಜಡಾಶ್ರಿತತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಅಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪಸ್ಯೈವ ಪ್ರತೀತ್ಯಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ಅಥವಾ ಅಪ್ರಕಾಶಸ್ವರೂಪತ್ವಾದಿತ್ಯನೇನ ಜಡಾಶ್ರಯತ್ವೇಽವಿದ್ಯಾಯಾಃ ಪ್ರತೀತ್ಯಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಮಾಹ। ಪ್ರತೀತಿರ್ಹಿ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತಯಾ ವಾ, ಪ್ರಕಾಶಾಶ್ರಯತಯಾ ವಾ। ನ ತಾವದಾದ್ಯಃ, ಅವಿದ್ಯಾಯಾಮಪ್ರಕಾಶಸ್ವರೂಪತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯಾಃ। ನಾಪಿ ದ್ವಿತೀಯಃ। ತದಾಶ್ರಯಸ್ಯ ಜಡಸ್ಯಾಪ್ರಕಾಶಸ್ವರೂಪತ್ವಾದಿತಿ। ಅನೇನ ಪರೋಕ್ತಿವ್ಯಾಜೇನ ಜಡೇಽಜ್ಞಾನಾವರಣನಿರಾಕರಣೇ ಯುಕ್ತ್ಯನ್ತರಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯದ್ಯಪ್ಯತ್ರಾಪ್ಯಪ್ರಕಾಶಸ್ವರೂಪತ್ವಾದಿತ್ಯೇವಾಲಮ್, ತೇನ ನೇಷ್ಯತ ಇತ್ಯನೇನಾನ್ವಯೋಪಪತ್ತೇಃ। ತಥಾಽಪಿ ತೇನ ನೇಷ್ಯತ ಇತ್ಯನಾವತ್ರ್ಯೇಯಂ ಸ್ವಮತೇನೈವ ಯುಕ್ತಿರಭಿಹಿತೇತಿ ಪ್ರತೀತಿಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದರ್ಥಂ ಜಡೇಽಜ್ಞಾನಂ ನ ಮನ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್।

h॥ ಮಾಯಾವಾದಿಮತೇಽಜ್ಞಾನಾಸಮ್ಭವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರವೈಯರ್ಥ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯೇವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಜ್ಞಾನಾಭಾವತ ಇತಿ।

ಅಜ್ಞಾನಾಭಾವತಃ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಸರ್ವಂ ವ್ಯರ್ಥೀಭವಿಷ್ಯತಿ॥28॥**

(###sudha --)

ಆವರಣಂ ಹಿ ಖಲ್ವಾಶ್ರಯಾದಿಮತ್ತಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತಮುಪಲಬ್ಧಂ ಯಥಾ ನಯನಪಟಲಾದಿ। ಅಜ್ಞಾನಾವರಣಸ್ಯ ಚಾಽಶ್ರಯಾದಿ ಉಕ್ತವಿಕಲ್ಪಾನ್ಯತಮತ್ವೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಮ್। ಅತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಶಙ್ಕಿತುಮಪ್ಯಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ವ್ಯಾಪಕಾಭಾವೇ ವ್ಯಾಪ್ಯಾಭಾವಃ ಸುಲಭ ಏವ। ತಥಾಚೋಕ್ತವಿಕಲ್ಪಾನುಪಪತ್ತಾವಾಶ್ರಯಾದ್ಯಭಾವೇಽಜ್ಞಾನಾವರಣಸ್ಯಾಪ್ಯಭಾವಃ ಪರಮತೇ ಪ್ರಸಕ್ತಃ। ಅಜ್ಞಾನಾಭಾವೇ ಚ ಬನ್ಧಸ್ಯ ನ ತದುಪಾದಾನತ್ವಮ್। ತತಶ್ಚ ಸರ್ವಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ವೇದತನ್ಮೀಮಾಂಸಾತ್ಮಕಂ ವ್ಯರ್ಥೀಭವಿಷ್ಯತಿ।

ಅರ್ಥೋ ವಿಷಯಃ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಚ। ಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ಯಾನಿಷ್ಟತ್ವಖ್ಯಾಪನಾಯಾಭೂತತದ್ಭಾವಾರ್ಥಸ್ಯ ಚ್ವೇಃ ಪ್ರಯೋಗಃ। ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ಹಿ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನವತ್ತಾಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಮಾತ್ಮನಿ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಾಜ್ಞಾನೋಪಾದಾನಕೋ ಬನ್ಧಾಧ್ಯಾಸೋ ವರ್ಣಿತಃ। ಅಜ್ಞಾನಾನುಪಪತ್ತೌ ಚ ತದುಪಾದಾನಕಸ್ಯಾಽತ್ಮನಿ ಬನ್ಧಾಧ್ಯಾಸಸ್ಯಾಪ್ಯನುಪಪತ್ತೇಸ್ತದಧೀನಾ ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನವತ್ತಾ ಚ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

ಕಿಞ್ಚಾಸ್ತು ವಾ ಬನ್ಧೋಽಜ್ಞಾನೋಪಾದಾನಕಃ, ತಥಾಽಪ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವೇ ಬನ್ಧಸ್ಯಾಪಿ ಸತ್ಯತ್ವಾತ್ ಸತ್ಯಸ್ಯ ಚ ಜ್ಞಾನನಿವರ್ತ್ಯತ್ವಾಭಾವಾಭ್ಯುಪಗಮಾಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ವೈಯರ್ಥ್ಯಂ ತದವಸ್ಥಮೇವ।

h॥ ಅಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽನವಸ್ಥಿತ್ವಾದಿದೋಷಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ನನ್ವತ ಏವ ಅಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮುಕ್ತಮ್ "ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನನಿಮಿತ್ತಃ" ಇತಿ। ಸತ್ಯಮುಕ್ತಮ್, ದುರುಕ್ತಂ ತತ್। ತಥಾಹಿ ಮಿಥ್ಯಾ ಚೇದಜ್ಞಾನಂ ತದಪ್ಯಾತ್ಮನ್ಯಾರೋಪಿತಮಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಸ್ಯಾಶೇಷಸ್ಯ ತಥಾತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ತಥಾಚಾಜ್ಞಾನಾರೋಪಃ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಃ, ಸಹೇತುಕೋ ವಾ। ಆದ್ಯೇಽನಿರ್ಮೋಕ್ಷಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಸ್ವಾಭಾವಿಕಸ್ಯ ನಿವೃತ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತೇಃ। ಉಪಪತ್ತೌ ವಾಽಽತ್ಮರೂಪಸ್ಯಾಪಿ ತದಾಪತ್ತೇಃ।

ದ್ವಿತೀಯೇಽಪಿ ಕಿಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಮೇವ ನಿಮಿತ್ತಮಜ್ಞಾನಾರೋಪಸ್ಯ, ಉತಾಜ್ಞಾನಮ್? ನಾಽದ್ಯಃ, ನಿಷ್ಕಲಙ್ಕೈಕರಸಾದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ ಚೈತನ್ಯಸ್ಯ ತದಯೋಗಾತ್। ಯೋಗೇ ವಾಽಹಙ್ಕಾರರಜತಾದಿಸಮಾರೋಪಸ್ಯಾಪಿ ತಥಾತ್ವೋಪಪತ್ತಾವಜ್ಞಾನಕಲ್ಪನಾವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್। ಚೈತನ್ಯಮಾತ್ರಹೇತುಕಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೇಽಪಿ ಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚ। ದ್ವಿತೀಯೇ ದೂಷಣಮಾಹ ಅಜ್ಞಾನಸ್ಯೇತಿ।

ಅಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಚ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಜ್ಞಾನಾದಿತಿ ಕಲ್ಪನೇ।

ಅನವಸ್ಥಿತಿಸ್ತಥಾಚ ಸ್ಯಾದನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತಾಽಥವಾ ॥29॥**

(###sudha --)

ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ತತ ಏವಾಽರೋಪಿತತ್ವಂ ಚ। ಅಭ್ಯುಪಗಮ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಕಲ್ಪನ ಇತಿ ವಚನಮಸ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮಸ್ಯ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಂ ಸೂಚಯಿತುಮ್। ತೇನಾಜ್ಞಾನಾರೋಪೋಪಾದಾನಮಪ್ಯಜ್ಞಾನಂ ಸತ್ಯಂ ಚೇದ್ ಬನ್ಧಸ್ಯಾಪಿ ಸತ್ಯತ್ವಾಪತ್ತಿಃ, ಆರೋಪಿತತ್ವೇ ಪೂರ್ವವದಜ್ಞಾನಾನ್ತರಾರೋಪೋಪಗಮಾದನವಸ್ಥೇತ್ಯದೂಷಣಂ ಬೀಜಾಙ್ಕುರಾನವಸ್ಥಾವತ್ ಕರ್ಮಾನವಸ್ಥಾವದ್ ವಾಽಸ್ಯಾಪ್ಯನವಸ್ಥಾಯಾ ಸಿದ್ಧವಿಷಯತ್ವಾದಿತ್ಯಪಾಸ್ತಂ ಭವತಿ। ನಹ್ಯಹಙ್ಕಾರರಜತಾದ್ಯಾರೋಪೋಪಾದಾನಮಜ್ಞಾನಮಪಿ ಪ್ರಾಗಾರೋಪಿತಾಜ್ಞಾನಾನ್ತರೋಪಾದಾನಕಂ ತದಪ್ಯೇವಮೇವೇತ್ಯತ್ರ ಕಿಮಪಿ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ।

ಸ್ಯಾದಿಯಮನವಸ್ಥಾ ಯದ್ಯಜ್ಞಾನೋಪಾದಾನಮಜ್ಞಾನಾನ್ತರೋಪಾದಾನಕಮಿತ್ಯಭ್ಯುಪಗಚ್ಛಾಮಃ। ನಚೈವಮ್। ಪ್ರಥಮಾಜ್ಞಾನಸ್ಯೈವ ತದುಪಾದಾನತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತಥಾಚೇತಿ। ಅಜ್ಞಾನದ್ವಯಸ್ಯಾಪ್ಯನ್ಯೋನ್ಯೋಪಾದಾನತ್ವಂ ಶಙ್ಕಿತುರ್ಬುದ್ಧೌ ಪರಿವರ್ತಮಾನಂ ತಥಾಚ ಸತೀತಿ ಪರಾಮೃಶ್ಯತೇ। ಅಥವಾ ತಥಾಶಬ್ದ ಉಪಮಾಯಾಮ್। ಚಶಬ್ದಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ। ಯಥಾಽಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಉಪಾದಾನತ್ವೇಽನವಸ್ಥಿತಿಃ, ತಥಾಽನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತಾ ಚ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್। ದೂಷಣಸಮುಚ್ಚಯಶ್ಚೋಕ್ತವಿಧಯಾ ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಇತಿ।

ನನ್ವಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಜ್ಞಾನೋಪಾದಾನಕತ್ವೇಽಪಿ ನಾನವಸ್ಥಾದಿದೋಷಃ। ಏಕಮೇವಾಜ್ಞಾನಂ ಸ್ವೋಪಾದಾನಮಿತ್ಯಭ್ಯುಪಗಮಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಥವೇತಿ। ಆತ್ಮಾಶ್ರಯತೇತಿ ಶೇಷಃ। ಅಥವೇತ್ಯುಕ್ತಪಕ್ಷಾನ್ತರದ್ಯೋತಕೋ ನಿಪಾತಃ।

ನನು ಚಾಜ್ಞಾನಾರೋಪಸ್ಯಾನಾದಿತ್ವಾತ್ ಕಥಮನವಸ್ಥಿತಿಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸ್ವಾಭಾವಿಕತ್ವಸಹೇತುಕತ್ವಪಕ್ಷಯೋರನ್ಯತರಸ್ಯಾವಶ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮನೀಯತ್ವಾತ್।

ಅಪಿ ಚಾನಾದಿರೇಕೈವಾವಿದ್ಯೇತ್ಯಭ್ಯುಪಗಚ್ಛತಾಽಪಿ ನ ತಾವತ್ ತಸ್ಯಾಃ ಸ್ವರೂಪತಃ ಸತ್ತ್ವಮಭ್ಯುಪಗತಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಪ್ರಾತಿಭಾಸಿಕಮ್। ನಚ ತತ್ಪ್ರತಿಭಾಸೋಽಸಙ್ಗಸ್ಯ ನಿಷ್ಕಲಙ್ಕಚೈತನ್ಯಸ್ಯ ವಿನಾಽಜ್ಞಾನಪ್ರತಿಭಾಸಾದುಪಪದ್ಯತೇ। ತತೋ ಮಾ ನಾಮ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಭೂದಜ್ಞಾನಪರಮ್ಪರಾದಿನಾಽನವಸ್ಥಾದಿದೋಷಃ। ತತ್ಪ್ರತಿಭಾಸಪರಮ್ಪರಾದಿಕೃತಸ್ತು ಕಥಂ ಪರಿಹರಣೀಯಃ? ಕರ್ಮಪರಮ್ಪರಾಪ್ರತಿಬನ್ದೀ ತು ಮೋಚಿತೈವೇತಿ।

"ನವೈಕೇನಾಕ್ಷರೇಣ ಛನ್ದಾಂಸಿ ವಿಯನ್ತಿ ನ ದ್ವಾಭ್ಯಾಮ್" ಇತಿ ವಚನಾದತ್ರ ಛನ್ದೋಭಙ್ಗೋ ನ ಶಙ್ಕನೀಯಃ। ಅನವಸ್ಥೇತಿ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯೇ ಯದನವಸ್ಥಿತಿರಿತ್ಯಾಹ -- ತದ್ ವೈದಿಕತ್ವಜ್ಞಾಪನಾರ್ಥಮ್।

h॥ ವಿವರಣಕಾರೇಣ ಭಾವರೂಪಾಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣಕತ್ವೋಪಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಅವಶ್ಯಂ ತಾವದಜ್ಞಾನಮನಾದಿ ಭಾವರೂಪಂ ವಿಜ್ಞಾನವಿಲಾಪ್ಯಮಭ್ಯುಪಗನ್ತವ್ಯಮ್, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಾಗಮಾರ್ಥಾಪತ್ತಿಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್।

"ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ತಾವತ್ "ಅಹಮಜ್ಞಃ', "ಮಾಮನ್ಯಂ ಚ ನ ಜಾನಾಮಿ' ಇತ್ಯಪರೋಕ್ಷಾವಭಾಸದರ್ಶನಾತ್। ನನು ಜ್ಞಾನಾಭಾವವಿಷಯೋಽಯಮವಭಾಸಃ। ನ। ಅಪರೋಕ್ಷಾವಭಾಸತ್ವಾತ್। ಅಹಂ ಸುಖೀತಿವತ್। ಅಭಾವಸ್ಯ ಷಷ್ಠಪ್ರಮಾಣಗಮ್ಯತ್ವಾತ್।

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಭಾವವಾದಿನೋಽಪಿ ನಾಽತ್ಮನಿ ಜ್ಞಾನಾಭಾವಾವಗಮಃ ಸಮ್ಭವತಿ। "ಮಯಿ ಜ್ಞಾನಂ ನಾಸ್ತಿ' ಇತಿ ಪ್ರತಿಪತ್ತಾವಾತ್ಮನಿ ಧರ್ಮಿಣಿ ಪ್ರತಿಯೋಗಿನಿ ಚಾರ್ಥೇಽವಗತೇ ತತ್ರ ಜ್ಞಾನಸದ್ಭಾವಾಜ್ಜ್ಞಾನಾಭಾವಪ್ರತ್ಯಯಾಯೋಗಾತ್। ಅನವಗತೇಽಪಿ ಧರ್ಮ್ಯಾದೌ ಸುತರಾಮಭಾವಾನವಗಮಾತ್। ಷಷ್ಠಪ್ರಮಾಣಗೋಚರೇ ಫಲಲಿಙ್ಗಾಭಾವಾನುಮೇಯೇಽಪಿ ಜ್ಞಾನಾಭಾವೇ ಆತ್ಮಾದಾವವಗತೇಽನವಗತೇ ಆತ್ಮನಿ ಜ್ಞಾನಾಭಾವಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯಯೋಗಾತ್।

ಇಹ ಚ "ತ್ವದುಕ್ತಮರ್ಥಂ ಸಙ್ಕ್ಷ್ಯಂ ವಾ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಂ ವಾ ನ ಜಾನಾಮಿ' ಇತಿ ವಿಷಯವ್ಯಾವೃತ್ತಮಜ್ಞಾನಮನುಭೂಯ ತಚ್ಛ್ರವಣಾದೌ ಪ್ರವರ್ತತೇ। ಭಾವರೂಪಾಜ್ಞಾನಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದೇ ತು ಸತ್ಯಪ್ಯಾಶ್ರಯಪ್ರತಿಯೋಗಿಜ್ಞಾನೇ ಜ್ಞಾನಾಭಾವಸ್ಯೇವ ಭಾವಾನ್ತರಸ್ಯಾಪಿ ನಾನುಪಪತ್ತಿರ್ನಿಯನ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ।

ನಚಾಽಶ್ರಯಪ್ರತಿಯೋಗಿಜ್ಞಾನಭೂತಮಪಿ ಸಾಕ್ಷಿಚೈತನ್ಯಂ ಭಾವಾನ್ತರಸ್ಯಾಜ್ಞಾನಸ್ಯ ನಿವರ್ತಕಮ್। ತಸ್ಯಾಜ್ಞಾನವಿಷಯಪ್ರತಿಭಾಸತ್ವಾತ್। ನಹಿ ಸ್ವಜ್ಞಾನೇನ ಸ್ವಯಂ ನಿವರ್ತತೇ।

ನನ್ವಜ್ಞಾನಸ್ಯ ವ್ಯಾವರ್ತಕೋ ವಿಷಯಃ ಕಥಂ ಸಾಕ್ಷಿಚೈತನ್ಯೇನಾವಭಾಸ್ಯತೇ, ಪ್ರಮಾಣಾಯತ್ತತ್ವಾದ್ ವಿಷಯಸಿದ್ಧೇರಿತಿ। ಉಚ್ಯತೇ ಸರ್ವಂ ವಸ್ತು ಜ್ಞಾತತಯಾಽಜ್ಞಾತತಯಾ ವಾ ಸಾಕ್ಷಿಚೈತನ್ಯಸ್ಯ ವಿಷಯ ಏವ। ತತ್ರ ಜ್ಞಾತತಯಾ ವಿಷಯಃ ಪ್ರಮಾಣವ್ಯವಧಾನಮಪೇಕ್ಷತೇ। ಅನ್ಯಸ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯಾಕಾರೇಣ ವಿಶೇಷಾಕಾರೇಣ ವಾಽಜ್ಞಾನವ್ಯಾವರ್ತಕತಯಾ ಸದಾ ಸಾಕ್ಷಾದವಭಾಸ್ಯತ

ಇತ್ಯುಪಪತ್ತಿಸಹಿತಮಜ್ಞಾನಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಭಾವರೂಪಮೇವಾಽತ್ಮನ್ಯಜ್ಞಾನಂ ಗಮಯತೀತಿ ಸಿದ್ಧಮ್"

h ll ಭಾವರೂಪಾಜ್ಞಾನೇ ಚಿತ್ಸುಖೋಕ್ತಂ ಸೌಷುಪ್ತಿಕಾನುಭವರೂಪಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್ ll

(###sudha --)

"ಕಿಞ್ಚ ನ ಕಿಞ್ಚಿದವೇದಿಷಮಿತಿ ಪರಾಮರ್ಶಸಿದ್ಧಸೌಷುಪ್ತಿಕಾನುಭವೋಽಪ್ಯತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮ್ । ನಚ ಜ್ಞಾನಾಭಾವವಿಷಯೋಽಯಮನುಭವಃ, ಅಭಾವಪ್ರತೀತೇರ್ಧರ್ಮಿಪ್ರತಿಯೋಗಿಬೋಧಪರಾಧೀನತಯಾ ತದಭಾವೇ ತಸ್ಯಾನುಭವಿತುಮಯೋಗ್ಯತ್ವಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್ । ನಚ ನಾಯಂ ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲೀನಾನುಭವಪರಾಮರ್ಶಃ, ಕಿನ್ತು ತದುತ್ಥಿತಸ್ಯೇದಾನೀಮೇವ ಸೌಷುಪ್ತಿಕಜ್ಞಾನಾಭಾವಾನುಮಾನಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ತದನುಮಾಪಕಲಿಙ್ಗಾಸಿದ್ಧೇಃ । ನಚ ಸಾಮಗ್ರ್ಯಭಾವೋ ಲಿಙ್ಗಮ್, ತಸ್ಯಾಪ್ಯಸಿದ್ಧೇಃ । ನಚ ಜ್ಞಾನಾಭಾವೇನ ತದನುಮಾನಮ್, ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತಾಪತ್ತೇಃ । ನಚ ಸ್ಮರಣಾಭಾವೋ ಜ್ಞಾನಾಭಾವೇ ಲಿಙ್ಗಮ್, ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್ "

h ll ಭಾವರೂಪಾಜ್ಞಾನೇ ವಿವರಣಕೃದುಕ್ತಮನುಮಾನಮ್ ll

(###sudha --)

ತದೇವಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧೇಽಜ್ಞಾನೇ "ಅನುಮಾನಮಪಿ ವಿವಾದಗೋಚರಾಪನ್ನಂ ಪ್ರಮಾಣಜ್ಞಾನಂ ಸ್ವಪ್ರಾಗಭಾವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸ್ವವಿಷಯಾವರಣಸ್ವನಿವರ್ತ್ಯಸ್ವದೇಶಗತವಸ್ತ್ವನ್ತರಪೂರ್ವಕಮ್, ಅಪ್ರಕಾಶಿತಾರ್ಥಪ್ರಕಾಶಕತ್ವಾತ್; ಅನ್ಧಕಾರೇ ಪ್ರಥಮೋತ್ಪನ್ನಪ್ರದೀಪಪ್ರಭಾವದಿತಿ । ತತಶ್ಚ ಜ್ಞಾನೇನ ಸಮಾನಾಶ್ರಯವಿಷಯಂ ಭಾವರೂಪಮಜ್ಞಾನಂ ಸಿದ್ಧಮ್"

h ll ಭಾವರೂಪಾಜ್ಞಾನೇ ನ್ಯಾಯದೀಪಾವಲ್ಯುಕ್ತಮನುಮಾನಮ್ ll

(###sudha --)

"ಅಪಿಚ ನ ತಾವದಜ್ಞಾನಂ ಜ್ಞಾನಾಭಾವಃ, ಅಭಾವಮಾನಾಗಮ್ಯತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನವತ್ । ಅಭಾವೋ ಹ್ಯಭಾವಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ವಾ ವಿಷಯಃ ಪರೇಣೇಷ್ಯತೇ । ಅಜ್ಞಾನಂ ಚ ನ ಮಾನಗಮ್ಯಮ್, ಮಾನನಿವರ್ತ್ಯತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನವತ್"

h ll ಭಾವರೂಪಾಜ್ಞಾನೇ ಚಿತ್ಸುಖೋಕ್ತಮನುಮಾನಮ್, ಆಗಮೋದಾಹರಣಂ ಚ ll

(###sudha --)

"ಕಿಞ್ಚ ವಿಗೀತಂ ದೇವದತ್ತನಿಷ್ಠಪ್ರಮಾಣಜ್ಞಾನಂ ದೇವದತ್ತನಿಷ್ಠಪ್ರಮಾಣಪ್ರಾಗಭಾವಾತಿರಿಕ್ತಾನಾದೇರ್ನಿವರ್ತಕಮ್, ಪ್ರಮಾಣಜ್ಞಾನತ್ವಾತ್; ಯಜ್ಞದತ್ತಗತಪ್ರಮಾಣಜ್ಞಾನವತ್"

"ತಮ ಆಸೀತ್", "ಮಾಯಾಂ ತು ಪ್ರಕೃತಿಂ ವಿದ್ಯಾತ್" ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಗಮೋಽತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮ್ ।

h ll ಭಾವರೂಪಾಜ್ಞಾನೇ ಚಿತ್ಸುಖೋಕ್ತಾಽರ್ಥಾಪತ್ತಿಃ ll

(###sudha --)

"ತ್ವದುಕ್ತಮರ್ಥಂ ನ ಜಾನಾಮೀತಿ ವ್ಯವಹಾರಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿರಪಿ ಭಾವರೂಪಾಜ್ಞಾನಸದ್ಭಾವೇ ಮಾನಮ್। ನಚ ಪ್ರಮಾಣತೋ ನ ಜಾನಾಮೀತ್ಯೇವಮ್ಪರತಯಾ ವ್ಯವಹಾರೋಪಪತ್ತಿಃ। ತ್ವದುಕ್ತೇಽರ್ಥೇ ಪ್ರಮಾಣಜ್ಞಾನಂ ಮಮ ನಾಸ್ತೀತ್ಯಸ್ಯ ವಿಶಿಷ್ಟವಿಷಯಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಾತ್। ತದ್ವಿಶೇಷಣತಯಾಽರ್ಥಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಮಾಣೇನಾಧಿಗಮಾತ್ ಸ್ವವಚನವ್ಯಾಘಾತಾಪತ್ತೇಃ। ಏತದತಿರಿಕ್ತಪ್ರಮಾಣಜ್ಞಾನಂ ಮಮ ತ್ವದುಕ್ತೇಽರ್ಥೇ ನಾಸ್ತೀತಿ ಚ ವದತೋ ವಚನವ್ಯಾಘಾತದೋಷ ಏವ। ಅಸ್ಯಾಪಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪೂರ್ವವದೇವ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಾತ್। ನಚ ಪ್ರಮಾಣೇನ ಸಾಮಾನ್ಯತೋಽರ್ಥಸ್ಯಾಧಿಗಮೇಽಪಿ ವಿಶೇಷಾನಧಿಗಮಾದದೋಷಃ। ವಿಶೇಷಸ್ಯಾಪ್ಯಧಿಗಮಾನಧಿಗಮಯೋಃ ಪೂರ್ವೋಕ್ತದೋಷಾನತಿವೃತ್ತೇಃ।

ನನು ಭಾವರೂಪಮಪ್ಯಜ್ಞಾನಂ ಜ್ಞಾನನಿರಸ್ಯಮಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ ಭವದ್ಭಿಃ। ತತ್ ಕಥಂ ಜ್ಞಾಯಮಾನೇಽರ್ಥೇ ನ ಜಾನಾಮೀತಿ ವ್ಯವಹಾರಃ? ಮೈವಮ್। ಅಸ್ಮನ್ಮತೇಽಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿವೇದ್ಯತಯಾ ಪ್ರಮಾಣಾಬೋಧ್ಯತ್ವಾತ್। ಪ್ರಮಾಣಜ್ಞಾನೋದಯಾತ್ ಪ್ರಾಕ್ ಚಾಜ್ಞಾನವಿಶೇಷಿತೋಽರ್ಥಃ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧೋಽಜ್ಞಾತ ಇತ್ಯನುವಾದಗೋಚರೋ ಭವತಿ। ಭವತಿ ಚ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಹಃ"

h ll ಭಾವರೂಪಾಜ್ಞಾನೇ ವಿವರಣಕೃದುಕ್ತೇ ಅರ್ಥಾಪತ್ತೀ ll

(###sudha --)

"ಕಿಞ್ಚ ವಿಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮನಿ ಶುಕ್ತಿಕಾಯಾಂ ಚಾಹಙ್ಕಾರರಜತಾದ್ಯಧ್ಯಾಸಸ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಮೇವ ಕಿಞ್ಚಿದುಪಾದಾನಮನ್ವೇಷಣೀಯಮ್। ಸತ್ಯೋಪಾದಾನಕತ್ವೇ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಸ್ವಭಾವತಯಾಽಧ್ಯಾಸಸ್ಯಾಪಿ ಸತ್ಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತಸ್ಯಾಪಿ ಮಿಥ್ಯೋಪಾದಾನಸ್ಯ ಸಾದಿತ್ವೇ ತಥಾವಿಧೋಪಾದಾನಾನ್ತರಕಲ್ಪನಾಪ್ರಸಙ್ಗಾದನಾದ್ಯೇವ ತನ್ಮಿಥ್ಯೋಪಾದಾನಮಿತಿ ಕಲ್ಪನೀಯಮಿತಿ ಮಿಥ್ಯಾಧ್ಯಾಸ ಏವ ತಥಾವಿಧಾಜ್ಞಾನೋಪಾದಾನಕಾರಣಮನ್ತರೇಣಾನುಪಪದ್ಯಮಾನಸ್ತತ್ ಕಲ್ಪಯತೀತಿ"

"ಕಿಞ್ಚ ಜ್ಞಾನಾದ್ ಬನ್ಧನಿವೃತ್ತಿಶ್ರವಣಾದ್ಯನ್ಯಥಾಽನುಪಪತ್ತಿರಪಿ ಬನ್ಧೋಪಾದಾನಾಜ್ಞಾನೇ ಪ್ರಮಾಣಮ್"

ತದೇವಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣತಃ ಸಿದ್ಧಮಜ್ಞಾನಂ ನ ತಾವದನಾತ್ಮನಿ ಸಮ್ಭವತಿ। ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಯೋಜನಯೋರಭಾವಾತ್। ಅತಃ ಪರಿಶೇಷಾದಾತ್ಮನ್ಯೇವಾಜ್ಞಾನಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್। ತತ್ ಕಥಮುಚ್ಯತೇಽಜ್ಞಾನಾಭಾವತ ಇತಿ?

h ll ಟೀಕಾಕೃತಾ ಭಾವರೂಪಾಜ್ಞಾನಸಾಧಕಪ್ರಮಾಣಾನಾಮಾಭಾಸತಾವ್ಯುತ್ಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ ಯತ್ತಾವದ್ ಭಾವರೂಪಾಜ್ಞಾನಸಿದ್ಧೌ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮುಪನ್ಯಸ್ತಮ್, ತಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಾಭಾವವಿಷಯತ್ವೇ ಕೋ ದೋಷಃ? ಅಭಾವಸ್ಯ ಷಷ್ಠಪ್ರಮಾಣವಿಷಯತ್ವಾನ್ನೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕರ್ತುಮುಚಿತತ್ವಾತ್। ಧರ್ಮಿಪ್ರತಿಯೋಗಿಜ್ಞಾನಭಾವಾಭಾವಯೋರನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಥಾಸತಿ ಜ್ಞಾನಾಭಾವಸ್ಯ ತವ ಸರ್ವಥಾಽಪ್ಯಪ್ರತೀತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತತಶ್ಚ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತನ್ನಿರಾಸಪ್ರಯಾಸಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಮಮ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ಜ್ಞಾನಾಭಾವಪ್ರತೀತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹೀಯಮೇವ ಸಾ ಭವತು।

ಸೌಷುಪ್ತಿಕಜ್ಞಾನಾಭಾವಾನುಮಾನೇಽಪಿ ಕಾಽನುಪಪತ್ತಿಃ? ಪಕ್ಷಾಪ್ರತೀತೇರ್ನೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯಾಪ್ಯನುಮಾನೋಪಪತ್ತೇಃ। ನಚ ಜ್ಞಾನಾಭಾವಾನುಮಾನೇ ಲಿಙ್ಗಾಭಾವಃ। ಅವಸ್ಥಾವಿಶೇಷತ್ವಸ್ಯೈವ ಲಿಙ್ಗತ್ವಸಮ್ಭವಾತ್।

ಅನುಮಾನಂ ತ್ವಸಮ್ಬದ್ಧಮೇವ। ಪ್ರಕಾಶಕತ್ವಸ್ಯ ಜ್ಞಾನೇ ಪ್ರದೀಪಪ್ರಭಾಯಾಂ ಚೈಕಸ್ಯಾಭಾವೇನಾಸಿದ್ಧ್ಯಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಶಬ್ದಸಾಮ್ಯಮಾತ್ರೇಣಾನುಮಾನೇ ತು ಗೋತ್ವೇನ ವಾಗಾದೀನಾಮಪಿ ಶೃಙ್ಗಿತ್ವಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ತಮೋವಿರೋಧಿತ್ವಮೇಕಮುಭಯತ್ರ ಅಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಮೋಽಪ್ಯವಿದ್ಯಾ, ಅನ್ಧಕಾರೋ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ ಸಾಧನವಿಕಲತ್ವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅಸಿದ್ಧೇಃ।

ಅಭಾವಮಾನಾಗಮ್ಯತ್ವಂ ತ್ವಸಿದ್ಧಮೇವ। ಅಜ್ಞಾನಂ ನ ಮಾನಗಮ್ಯಂ ಮಾನನಿವರ್ತ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಥಾಸತಿ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸವೈಯರ್ಥ್ಯಾಪಾತಾತ್। ತದಭಾವೋ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಭಾವವ್ಯಾವರ್ತನಂ ಭಾವಸಾಧನಮಿತ್ಯೇಕಾರ್ಥತ್ವಾತ್। ತೃತೀಯಾನುಮಾನಂ ತು ಘಟಾದೇರಪಿ ತತ್ಸಾಧನಸೌಲಭ್ಯೇನ ಪರಾಸ್ತಮ್।

ತ್ವದುಕ್ತಮರ್ಥಂ ನ ಜಾನಾಮೀತಿ ವ್ಯವಹಾರಸ್ತು ಜ್ಞಾನಾಭಾವವಿಷಯೋಽಪಿ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ಅಧ್ಯಾಸಕಾರ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಸ್ತು ನಾಸ್ತ್ಯೇವ, ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾನ್ತಃಕರಣೋಪಾದಾನತೋಪಪತ್ತೇಃ। ಸತ್ಯೋಪಾದಾನತ್ವೇ ಸತ್ಯತಾಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ತ್ವಿಷ್ಟ ಏವ। ನಹಿ ರಜತವಜ್ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪಿ ಬಾಧೋಽಸ್ತಿ। ತಥಾತ್ವೇ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಮಪಿ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸ್ವರೂಪಸತೋಽಪಿ ವಿಷಯಾಸತ್ತ್ವೇನಾಯಥಾರ್ಥತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ। ನಹಿ ಸ್ವರೂಪಸತೋ ವಿಷಯಸತ್ತಯಾಽಪಿ ಭಾವ್ಯಮಿತಿ ನಿಯಾಮಕಮಸ್ತಿ, ಸಾಕ್ಷಿಚೈತನ್ಯೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ಅರ್ಥಸ್ತು ರಜತಾದಿಃ, ಅಸತ್ತ್ವಾತ್ ಕಾರಣಮೇವ ನಾಪೇಕ್ಷತೇ। ಜ್ಞಾನಾದ್ ಬನ್ಧನಿವೃತ್ತಿಸ್ತ್ವಸಿದ್ಧೈವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅತೋ ನೋಕ್ತಪ್ರಮಾಣೈರ್ಭಾವರೂಪಾಜ್ಞಾನಸಿದ್ಧಿಃ।

h ll ಸಿದ್ಧಾನ್ತೇಽಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಜೀವಾಶ್ರಿತತ್ವಜೀವಾವರಕತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ ನ ಶಾಸ್ತ್ರವೈಯರ್ಥ್ಯಾದಿದೋಷಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ನ ವಯಂ ಭಾವರೂಪಾಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪರಿಪನ್ಥಿನಃ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಪರಪಕ್ಷೇ ತನ್ನ ಸಮ್ಭವತೀತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ನನ್ವಙ್ಗೀಕೃತಂ ಚೇದಜ್ಞಾನಂ ತರ್ಹಿ ಭವತೋಽಪ್ಯುಕ್ತಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಶಾಸ್ತ್ರವೈಯರ್ಥ್ಯಮಾಪನ್ನಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ವಭಾವೇತಿ।

ಸ್ವಭಾವಾಜ್ಞಾನವಾದಸ್ಯ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾನ್ನ ತದ್ ಭವೇತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸ್ವಶ್ಚಾಸೌ ಭಾವಶ್ಚೇತಿ ಸ್ವಭಾವೋ ಜೀವಃ, ತದಾಶ್ರಿತಂ ತದಾವರಣಂ ಚಾಜ್ಞಾನಮಿತಿ ವಾದಃ ಸ್ವಭಾವಾಜ್ಞಾನವಾದಃ। ತಸ್ಯ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾಜ್ಜಡಬ್ರಹ್ಮಾಜ್ಞಾನವಾದೋಕ್ತದೋಷಾಭಾವಾನ್ನ ತತ್ ಶಾಸ್ತ್ರವೈಯರ್ಥ್ಯಮಸ್ಮನ್ಮತೇ ಭವೇತ್।

ತಥಾ ಸ್ವಯಮೇವ ಭವತ್ಯಸ್ತೀತಿ ಸ್ವಭಾವೋ ನಾಜ್ಞಾನಕಲ್ಪಿತ ಇತಿ ಯಾವತ್। ತದಜ್ಞಾನವಾದಸ್ಯೋಕ್ತೇತರೇತರಾಶ್ರಯದೋಷವಿಕಲತ್ವಾನ್ನ ತದ್ ಭವೇತ್।

ತಥಾ ಸ್ವಃ ಸ್ವತನ್ತ್ರೋ ಭಾವಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ, ಸ್ವಸ್ಯ ಭಾವೋ ಧರ್ಮಃ ಪಾರತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿರ್ವಾ ಸ್ವಭಾವಸ್ತದ್ವಿಷಯಮಜ್ಞಾನಂ ಜೀವಸ್ಯೇತಿ ವಾದಃ ಸ್ವಭಾವಾಜ್ಞಾನವಾದಃ। ತಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶೇ ಸ್ವವಿಷಯಾಜ್ಞಾನಾಸಮ್ಭವದೋಷವಿಧುರತ್ವಾನ್ನ ತದ್ ಭವೇತ್।

ತಥಾ ಸ್ವಭಾವಭೂತಮೇವಾಜ್ಞಾನಂ ನ ಮಿಥ್ಯೇತಿ ವಾದಸ್ಯಾನವಸ್ಥಾದಿದೋಷರಹಿತತ್ವಾನ್ನ ತದ್ ಭವೇತ್। ತಥಾ ಸ್ವಭಾವೇನ ಸ್ವತನ್ತ್ರೇಣ ಪರಮೇಶ್ವರೇಣಾಜ್ಞಾನಂ ಜೀವಸ್ಯೇತಿ ವಾದಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಸ್ವರೂಪಾಭಿನ್ನಧರ್ಮವಿಷಯಮಪ್ಯಜ್ಞಾನಂ ಜೀವೇ ನ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ದೋಷಹೀನತ್ವಾನ್ನ ತದ್ ಭವೇತ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ನಾಸ್ಮನ್ಮತೇಽಜ್ಞಾನಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ದೋಷೋಽಸ್ತಿ। ಯೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಶೂನ್ಯತಾ ಸ್ಯಾತ್। ಜೀವಾಶ್ರಿತಂ ಜೀವಾವರಣಂ ಚಾಜ್ಞಾನಮಿತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ತಸ್ಯ ಚ ಸ್ವತ ಏವ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಭಿನ್ನತ್ವಾತ್। ಜ್ಞಾನಸ್ವಭಾವತ್ವಾಚ್ಚ। ತಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಸ್ಯಾಪಿ ಪರಮೇಶ್ವರೇಚ್ಛಯಾ ಪರಮೇಶ್ವರೇ ಸ್ವಧರ್ಮೇಷು ಚಾಜ್ಞಾನಂ ಸಮ್ಭವತ್ಯೇವ। ಯದ್ಯಪಿ ಧರ್ಮಾಃ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಚೈತನ್ಯಾನ್ನ ಭಿದ್ಯನ್ತೇ, ತಥಾಽಪಿ ಸವಿಶೇಷತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾದಜ್ಞಾನವಿಷಯತೋಪಪತ್ತಿಃ। ಅಜ್ಞಾನಮಪಿ ಸತ್ಯಮೇವ ನಾಜ್ಞಾನಕಲ್ಪಿತಮ್। ತಥಾವಿಧಸ್ಯಾಪಿ ನಿವೃತ್ತಿಂ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ। ಯದ್ಯಪಿ ಜೀವಚೈತನ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವಧರ್ಮಪ್ರಕಾಶಾತ್ಮಕಮ್, ತಥಾಽಪಿ ಪರಮೇಶ್ವರಾಚಿನ್ತ್ಯಾದ್ಭುತಶಕ್ತ್ಯುಪಬೃಂಹಿತಾವಿದ್ಯಾವಶಾನ್ನ ತಥಾ ಸಂಸಾರೇ ಪ್ರಕಾಶಯತೀತಿ।

h ll ಅವಿದ್ಯಾಯಾ ವಿಚಾರಾಸಹಿಷ್ಣುತ್ವರೂಪದುರ್ಘಟತ್ವೈಕಸ್ವಭಾವತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಆತ್ಮನೋಽಪಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಅಸ್ತಿ ತಾವದವಿದ್ಯಾ। ಸಾ ಚ ದುರ್ಘಟಘಟನಾಸ್ವಭಾವಾ। ಯಥೋಕ್ತಮ್

"ದುರ್ಘಟತ್ವಮವಿದ್ಯಾಯಾ ಭೂಷಣಂ ನತು ದೂಷಣಮ್।

ಕಥಞ್ಚಿದ್ ಘಟಮಾನತ್ವೇಽವಿದ್ಯಾತ್ವಂ ದುರ್ಘಟಂ ಭವೇತ್" ಇತಿ।

ತಥಾಚಾನುಪಪತ್ತಿಃ, ಕಥಂ ತತ್ಸ್ವರೂಪಾಪಲಾಪಾಯ ಪ್ರಭವತೀತಿ। ಅತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಕಿಮವಿದ್ಯಾ ದುರ್ಘಟಸುಘಟಘಟನಾಸ್ವಭಾವಾ ವಾ, ಉತ ದುರ್ಘಟೈಕಸ್ವಭಾವಾ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಸುಘಟಾಂಶೇಽವಿದ್ಯಾತ್ವಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ದೋಷಮಾಹ -- ಅವಿದ್ಯೇತಿ।

ಅವಿದ್ಯಾದುರ್ಘಟತ್ವಂ ಚೇತ್ ಸ್ಯಾದಾತ್ಮಾಽಪಿ ಹಿ ತಾದೃಶಃ ll30 ll**

(###sudha --)

ಅವಿದ್ಯಾಯಾ ದುರ್ಘಟತ್ವಂ ಚೇತ್, ಸ್ವಭಾವ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಹಿಶಬ್ದಸ್ತಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ। ತಾದೃಶೋಽವಿದ್ಯಾಸದೃಶಃ। ಮಿಥ್ಯೇತಿ ಯಾವತ್।

ಅಯಮರ್ಥಃ ಯದ್ಯವಿದ್ಯಾ ದುರ್ಘಟೈಕಸ್ವಭಾವಾ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಸಾಧಿಷ್ಠಾನಾ ಸಸಾಕ್ಷಿಕಾ ಚ ನ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾತ್ವೇ ಸುಘಟತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗೇನಾವಿದ್ಯಾತ್ವಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತತಶ್ಚಾಽತ್ಮಾಭಾವೇನ ಶೂನ್ಯವಾದಾಪತ್ತಿರಿತಿ।

ನನ್ವೀಶ್ವರಶಕ್ತಿರಪಿ ಕಥಮ್? ಯಾವತ್ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧಂ ತಾವತಃ ಸುಘಟಸ್ಯ ದುರ್ಘಟಸ್ಯ ವಾ ಘಟನಾಯಾಂ ಪಟುರಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ನಚೈವಂ ತ್ವಯಾ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಸುಘಟಸ್ಯಾಪಹ್ನವೋಽನೇನಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗೇನೋಪಲಕ್ಷಿತೋ ಬೋದ್ಧವ್ಯಃ।

h ll ಮಾಯಾಮತಸ್ಯ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವದನುಪಾದೇಯತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ನಿರ್ವಿಶೇಷ ಇತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಮುಪಸಂಹರತಿ --ಅತ ಇತಿ।

ಅತೋಽಧಿಕಾರಿವಿಷಯಫಲಯೋಗಾದಿವರ್ಜಿತಮ್।

ಅನನ್ತದೋಷದುಷ್ಟಂ ಚ ಹೇಯಂ ಮಾಯಾಮತಂ ಶುಭೈಃ ll31 ll**

(###sudha --)

ಪರಮತೇಽವಿದ್ಯಾನುಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಯೋಗೋ ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಯೋಃ ಪರಸ್ಪರಂ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ಚ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಆದಿಗ್ರಹಣೇನ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧಕಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಗೃಹ್ಯತೇ। ಅನನ್ತದೋಷಾ ಉಕ್ತಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾಶ್ಚ। ಸತಿ ಖಲ್ವಜ್ಞಾನೇ ಅಜ್ಞೋ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಃ ಸನ್ದಿಗ್ಧೋ ವಾ ಶಾಸ್ತ್ರೇಽಧಿಕಾರೀ ಸ್ಯಾತ್। ಅಜ್ಞಾತಶ್ಚ ವಿಷಯೋ ಭವೇತ್। ಅಜ್ಞಾನನಿವೃತ್ತಿಶ್ಚ ಫಲಮ್। ನಚ ವಿಷಯಾದ್ಯಭಾವೇ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ ಸಮ್ಭವೀ। ಅಧಿಕಾರ್ಯಾದಿವರ್ಜಿತತ್ವಾದನಾದರಣೀಯಮ್, ದುಷ್ಟತ್ವಾದ್ಧೇಯಂ ಚ। ಅಜ್ಞಾನಮಿತ್ಯುಪಕ್ರಮ್ಯ ಮಾಯೇತ್ಯುಪಸಂಹಾರೋಽಜ್ಞಾನಸ್ಯೈವಾವಸ್ಥಾಭೇದೇನ ಸಂಜ್ಞಾದ್ವಯಮ್, ನತು ವಸ್ತುಭೇದ ಇತಿ ಪರಮತಾವಿಷ್ಕರಣಾರ್ಥಃ। ಉಪಪಾದಿತಂ ಚೈತತ್ ಪರೇಣೈವೇತಿ।

h ॥ ವೇದಾನಾಂ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯಪರತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರೇಕತ್ವಂ ಶಾರೀರಕಮೀಮಾಂಸಾವಿಷಯೋ ನ ಭವತೀತ್ಯತಸ್ತದುಪಪತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವವರ್ಣನಮಸಙ್ಗತಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತತ್ "ಸತ್ಯತ್ವಾತ್ ತೇನ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪ್ರಪಞ್ಚಯತಿ। ತಥಾಹಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರೇಕತ್ವಂ ಶಾರೀರಕಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವಿಷಯಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಮಾನೇನ ವೇದಸ್ಯಾಪಿ ತದ್ವಿಷಯತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಮ್। ತದಿತಿಕರ್ತವ್ಯತಾರೂಪತ್ವಾನ್ಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ। ಕರಣೇತಿಕರ್ತವ್ಯತಯೋರೇಕವಿಷಯತಾನಿಯಮಾತ್। ನಚ ವೇದೋ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರೇಕತ್ವಂ ವಕ್ತಿ। ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಮನ್ತ್ರಬ್ರಾಹ್ಮಣೋಪನಿಷದ್ರೂಪಸ್ಯ ವೇದಸ್ಯ ಭೇದಾವಲಮ್ಬನತ್ವಾವಭಾಸನಾತ್।

h ॥ ಮಾಯಾವಾದಿನಾ "ತತ್ ತ್ವಮಸಿ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಬಲಾದ್

ವೇದಾನ್ತಾನಾಮೈಕ್ಯಪರತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ಕಥಂ ವೇದೋ ನ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರೇಕತ್ವಪರಃ? ಮನ್ತ್ರಬ್ರಾಹ್ಮಣಯೋರತತ್ವಾವೇದಕಯೋರವಿದ್ವದ್ವಿಷಯಯೋರ್ದ್ವೈತಾಲಮ್ಬನತ್ವೇಽಪ್ಯುಪನಿಷದಾಮದ್ವೈತನಿಷ್ಠತ್ವಾತ್। ತತ್ರ ಹಿ "ತತ್ ತ್ವಮಸಿ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಂ ಸಾಕ್ಷಾಜ್ಜೀವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತಾಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತಿ। "ಸದೇವ ಸೋಮ್ಯ" ಇತ್ಯಾದೀನಿ ವಾಕ್ಯಾನಿ ತತ್ಪದಾರ್ಥಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಪರಾಣಿ ತತ್ರೈವ ಸಮನ್ವಿತಾನಿ। "ಅಥ ಯೋ ವೇದೇದಂ ಜಿಘ್ರಾಣೀತ್" ಇತ್ಯಾದೀನಿ ತ್ವಮ್ಪದಾರ್ಥಪರಾಣ್ಯಪಿ ತತ್ರೈವ ಸಮನ್ವಯಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯನ್ತೇ। ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕಥನಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿಷ್ಪ್ರಪಞ್ಚತಾಪ್ರತಿಪಾದನಾಯಾನುವಾದತಯೋಪಯುಜ್ಯತೇ। ಪ್ರಾಣಾದ್ಯುಪಾಸನಾನಿ ಚಾನ್ತಃಕರಣಸ್ಯ ಪರಾಗ್ವೃತ್ತಿನಿರೋಧದ್ವಾರೇಣಾದ್ವೈತಪ್ರತಿಪತ್ತಾವೇವೋಪಯುಕ್ತಾನಿ। ತದೇವಂ ವೇದಾನ್ತಾನಾಂ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರೇಕತ್ವಂ ವಿಷಯ ಇತಿ ತದುಪಕರಣಭೂತಾ ಮೀಮಾಂಸಾಽಪಿ ತದ್ವಿಷಯೈವೇತಿ ಯುಕ್ತಮ್।

h ॥ ತತ್ ತ್ವಮಸೀತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯಪರತ್ವೇ ಉಪಜೀವ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧಃ ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ ಆಸ್ತಾಂ ತಾವದಿಯಂ ಸಮನ್ವಯಪ್ರಕ್ರಿಯಾ। "ತತ್ ತ್ವಮಸಿ" ಇತ್ಯಾದಿವೇದ ಏವ ತಾವದೇಕತಾವಿಷಯೋ ನ ಭವತಿ। ತಥಾಹಿ "ತತ್ ತ್ವಮಸಿ" ಇತ್ಯತ್ರ ತ್ವಮ್ಪದಾರ್ಥಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ ತತ್ಪದಾರ್ಥಬ್ರಹ್ಮತಾ ಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ವಾ ಪ್ರತಿಪಾದನೀಯಾ, ವಿರೋಧಿಭಾಗತ್ಯಾಗೇನ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಲಕ್ಷಣಯಾ ವಾ? ನೋಭಯಥಾಽಪಿ ಸಮ್ಭವತೀತ್ಯಾಹ -- ಸತ್ಯತ್ವಾದಿತಿ।

ಸತ್ಯತ್ವಾತ್ ತೇನ ದುಃಖಾದೇಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ವಿರೋಧತಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನ ಬ್ರಹ್ಮತಾಂ ವದೇದ್ ವೇದೋ ಜೀವಸ್ಯ ಹಿ ಕಥಞ್ಚನ ॥32॥**

(###sudha --)

ವೇದಃ "ತತ್ ತ್ವಮಸಿ" ಇತ್ಯಾದಿಃ। ಕಥಞ್ಚನೋಕ್ತಪ್ರಕಾರದ್ವಯೇನಾಪಿ ಜೀವಸ್ಯ ತ್ವಮ್ಪದಾರ್ಥಸ್ಯ ತತ್ಪದಾರ್ಥಬ್ರಹ್ಮತಾಂ ನ ವದೇತ್, ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಮಾನ್ಮೀಮಾಂಸಾಽಪಿ ತದ್ವಿಷಯಾ ನ ಭವತೀತಿ ಶೇಷಃ। ಕುತಃ? ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ವಿರೋಧತಃ। ಕಥಮ್? ತೇನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ದುಃಖಾದೇಃ ಸತ್ಯತ್ವಾತ್ ಸತ್ಯತ್ವಾವಧಾರಣಾತ್। ಅಥವಾ ಪೃಥಕ್ ಸಾಧ್ಯದ್ವಯೇ ಹೇತುದ್ವಯಮ್।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ನ ತಾವತ್ "ತತ್ ತ್ವಮಸಿ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಂ ತ್ವಮ್ಪದಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ತತ್ಪದಮುಖ್ಯಾರ್ಥೈಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾದಕಮಿತಿ ಯುಕ್ತಮ್, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧಾತ್। ದುಃಖಾದಿವಿಶಿಷ್ಟೋ ಹಿ ತ್ವಮ್ಪದಮುಖ್ಯಾರ್ಥಃ। ತಸ್ಯ ನಿರ್ದುಃಖತ್ವಾದ್ಯುಪೇತತತ್ಪದಮುಖ್ಯಾರ್ಥೈಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾದನೇ ಕಥಂ ನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧಃ? ಸ್ವವಚನವಿರೋಧಸ್ಯ ಚೋಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್। ನಾಪಿ ಜಹದಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣಯಾ। ವಿರೋಧ್ಯಾಕಾರಪರಿತ್ಯಾಗೋ ಹಿ ವಿವಕ್ಷಾಭಾವಮಾತ್ರೇಣ, ಉತ ತಸ್ಯಾನಿತ್ಯತ್ವೇನ, ಅಥವಾ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇನ? ನಾಽದ್ಯಃ, ತನ್ಮಾತ್ರೇಣ ವಿರೋಧಾನಿವೃತ್ತೇಃ। ನಹಿ ಪೃಥಿವೀತ್ವಾದ್ಯವಿವಕ್ಷಾಮಾತ್ರೇಣ ಕ್ಷಿತಿಜಲಾದೇರಭೇದೋ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ। ವಿರೋಧ್ಯಾಕಾರಸ್ಯಾವಿವಕ್ಷಾಯಾಮಪ್ಯನಪಾಯಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅಸೀತಿ ವರ್ತಮಾನನಿರ್ದೇಶಾಯೋಗಾತ್। ತಥಾಸತಿ "ತತ್ ತ್ವಂ ಭವಿಷ್ಯಸಿ' ಇತಿ ಸ್ಯಾತ್। ನ ತೃತೀಯಃ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ದುಃಖಾದೇಃ ವಿರೋಧ್ಯಾಕಾರಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವಾವಗಮಾದಿತಿ।

h ॥ ಉಪಜೀವ್ಯಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧಸ್ಯ ನ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥತ್ವಮಿತ್ಯುಪಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ಕಥಮೇತತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧೇನ ಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರತೀತಾರ್ಥಾತ್ ಪ್ರಚ್ಯಾವನಮ್? ಕ್ವಾಪ್ಯೇವಮದರ್ಶನಾತ್। ಪ್ರತ್ಯುತ ಪರತ್ವಾನ್ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾಚ್ಚ ಬಲವತ್ಯಾ ಶ್ರುತ್ಯಾ ವಿರುದ್ಧಂ ಪೂರ್ವಂ ದೋಷಶಙ್ಕಾಕಲಙ್ಕಿತಂ "ಅಹಂ ದುಃಖೀ' ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೇವಾಪ್ರಮಾಣಂ ಭವಿತುಂ ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಯಜಮಾನೇತಿ।

ಯಜಮಾನಪ್ರಸ್ತರತ್ವಂ ಯಥಾ ನಾರ್ಥಃ ಶ್ರುತೇರ್ಭವೇತ್।

ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಮಪಿ ಜೀವಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯಾವಿಶೇಷತಃ ॥33॥**

(###sudha --)

ಶ್ರುತೇಃ "ಯಜಮಾನಃ ಪ್ರಸ್ತರಃ" ಇತ್ಯಸ್ಯಾಃ। ತಥಾ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಮಪಿ ಜೀವಸ್ಯ ತತ್ತ್ವಮಸ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇರರ್ಥೋ ನ ಭವೇದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಅತ್ರೇಮೌ ಪ್ರಯೋಗೌ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರೇಕತ್ವಂ ನ ಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ವಿಷಯಃ, ತದುಪಕರ್ತವ್ಯವೇದಾವಿಷಯತ್ವಾತ್; ಯದ್ಯುಪಕರ್ತವ್ಯಪ್ರಮಾಣಸ್ಯಾವಿಷಯಃ ನ ತತ್

ತದಿತಿಕರ್ತವ್ಯತಾವಿಷಯಃ, ಯಥಾ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಮ್। ತಥಾ ತತ್ತ್ವಮಸ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಂ ನ ಪ್ರತೀತಾರ್ಥಮ್, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್; "ಯಜಮಾನಃ ಪ್ರಸ್ತರಃ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯವದಿತಿ। ಅನೇನೈವ ಪರತ್ವನಿರ್ದೋಷತ್ವಯೋಃ "ಯಜಮಾನಃ ಪ್ರಸ್ತರಃ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಶ್ಚ ಸೂಚಿತೋ ಭವತಿ।

ನನ್ವತ್ರ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಮೇವ ನಾಸ್ತಿ, ಅಗೃಹೀತವೃತ್ತಿತ್ವಸ್ಯೈವ ದೋಷಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್। ಅಮುಖ್ಯವೃತ್ತ್ಯಾ ಹೀದಂ ಪ್ರವೃತ್ತಮಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ತತ್ತ್ವಮಸ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಮಪ್ಯೇವಮಿತ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ। ಕುತೋಽತ್ರಾಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ಸಮಂ ಯಜಮಾನಾದಿವಾಕ್ಯೇ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧಾದಿತಿ ವದತಃ ಸಮಃ ಸಮಾಧಿಃ।

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ನ "ಯಜಮಾನಃ ಪ್ರಸ್ತರಃ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧಮಾತ್ರೇಣ ಪ್ರತೀತಾರ್ಥಪರಿತ್ಯಾಗಃ। ತಥಾತ್ವೇ ಪರಮೇಶ್ವರಾವತಾರನಿರ್ದೋಷತಾವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧೇನಾರ್ಥಪರಿತ್ಯಾಗಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಉಪಜೀವ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧಾತ್। ಉಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕಯೋರುಪಜೀವ್ಯಂ ಬಲವದಿತಿ ಹಿ ನ್ಯಾಯಃ।

ನನು ಯಜಮಾನಸ್ವರೂಪಂ ನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿಷಯಃ, ಶಾಸ್ತ್ರೀಯತ್ವಾತ್ ತದ್ಭಾವಸ್ಯ। ತತ್ ಕಥಮುಪಜೀವ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರುದ್ಧಾ ಶ್ರುತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧೋಽಪಿ ಕಥಮ್? ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಕಾರಸ್ಯ ಪ್ರಸ್ತರಾಭೇದಪ್ರತಿಪಾದನೇ ನಿದರ್ಶಿತೇಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ಸಮಂ ಮಮಾಪೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯೇತಿ। ಸತ್ಯಮ್, "ಯಜಮಾನಃ ಪ್ರಸ್ತರಃ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿರುಪಜೀವ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧಾತ್ ಪ್ರತೀತಾರ್ಥೇ ನ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ। ತಥಾಽಪಿ ನೋಕ್ತದೋಷಃ। ಅದ್ವೈತಶ್ರುತಿಬಾಧಕತಯಾಽಸ್ಮಾಭಿರುಪನ್ಯಸ್ತಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಯಜಮಾನಗ್ರಾಹಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದವಿಶೇಷಾತ್। ಅಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಜೀವ್ಯತ್ವಾತ್। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾವಗತಂ ಹಿ ಜೀವಂ ತ್ವಮಿತ್ಯನೂದ್ಯ ತಸ್ಯ ತದಸೀತಿ ಬ್ರಹ್ಮತಾ ವಿಧಾತವ್ಯಾ। ತದನೇನೋಪಜೀವ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧ ಏವಾಸ್ಮಾಭಿರ್ಹೇತೂಕೃತ ಇತಿ ಸೂಚಿತಂ ಭವತಿ।

h || "ತದ್ ಯೋಽಹಮ್' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಸ್ಯೈಕ್ಯಪರತ್ವೇ ಉಪಜೀವ್ಯಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ ||

(###sudha --)

ಏವಂ ಜೀವಮನೂದ್ಯ ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ತೀನಾಂ ತತ್ತ್ವಮಸೀತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೀನಾಮುಪಜೀವ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧಾದತತ್ಪರತ್ವಮುಕ್ತಮ್। ಅಧುನಾ ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಾನುವಾದೇನ ತಸ್ಯ ಜೀವೈಕ್ಯಂ ವಿದಧತಿ ತಾಸಾಂ "ತದ್ ಯೋಽಹಂ ಸೋಽಸೌ ಯೋಽಸೌ ಸೋಽಹಮ್" ಇತ್ಯಾದೀನಾಮುಪಜೀವ್ಯಶ್ರುತಿವಿರೋಧಾದತತ್ಪರತ್ವಮಾಹ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದೀತಿ।

ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಗುಣಂ ಜೀವಾದ್ ಭಿನ್ನಂ ಜ್ಞಾಪಯತಿ ಶ್ರುತಿಃ।

ಈಶಂ ತಾಮುಪಜೀವ್ಯೈವ ವರ್ತತೇ ಹ್ಯೈಕ್ಯವಾದಿನೀ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಉಪಜೀವ್ಯವಿರೋಧೇನ ನಾಸ್ಯಾಸ್ತನ್ಮಾನತಾ ಭವೇತ್ ॥34॥**

(###sudha --)

ತಾಮಿತಿ ಶ್ರವಣಾದ್ ಯೇತ್ಯಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಮ್ । ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಗುಣಂ ತತ ಏವ ಜೀವಾದ್ ಭಿನ್ನಮಿತಿ ವಿರೋಧಸ್ಫುರಣಾರ್ಥಮ್ । ಏವಶಬ್ದೇನೇಶಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಾಗೋಚರತ್ವಮಾಹ । ಹಿಶಬ್ದೋ ಯಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ । ಅಸ್ಯಾ "ತದ್ ಯೋಽಹಮ್ " ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಯಾಃ ಶ್ರುತೇಃ । ತತ್ ತಸ್ಮಾತ್ । ತಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥ ಇತಿ ವಾ ।

ತದಯಮರ್ಥಃ ಈಶ್ವರಮನೂದ್ಯ ತಸ್ಯ ಜೀವಾಭೇದಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ತ್ಯಾ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಸರ್ವಥಾ ತಾವದೀಶ್ವರಸಿದ್ಧಿರಪೇಕ್ಷಿತಾ । ಅಪ್ರತೀತಸ್ಯಾನುವಾದಾಯೋಗಾತ್ । ನಚೇಶ್ವರಸಿದ್ಧಿಃ ಶ್ರುತಿಂ ವಿನಾ ಸಮ್ಭವತಿ । ತತೋ "ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿರೇವ ಅಸ್ಯಾ ಉಪಜೀವ್ಯೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ಸಾ ಚಾಸರ್ವಜ್ಞಾಜ್ಜೀವಾದೀಶ್ವರಸ್ಯ ಭೇದಮೇವ ಪ್ರತಿಪಾದಯತೀತಿ ತದ್ವಿರುದ್ಧಾ "ತದ್ ಯೋಽಹಮ್" ಇತ್ಯಾದ್ಯಾ ಶ್ರುತಿರ್ನಾದ್ವೈತವಾದಿನೀತಿ ।

ಏತೇನ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಾನುವಾದೇನ ತದೈಕ್ಯಮಾತ್ರಪರಾಣಾಂ "ಪರೇಽವ್ಯಯೇ ಸರ್ವ ಏಕೀಭವನ್ತಿ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಮುಪಜೀವ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮವಿರೋಧೋಽಪ್ಯುಕ್ತೋ ವೇದಿತವ್ಯಃ ।

ನನು "ಸರ್ಪೋಽಯಮ್' ಇತ್ಯುಪಜೀವ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರುದ್ಧಮಪಿ, "ನಾಯಂ ಸರ್ಪಃ ಕಿನ್ತು ರಜ್ಜುರೇವ' ಇತ್ಯುಪಜೀವಕಮಾಪ್ತವಚನಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ತತ್ ಕಿಮುಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕನ್ಯಾಯೋ ವ್ಯಭಿಚರಿತತ್ವಾದಕಿಞ್ಚಿತ್ಕರ ಇತಿ ವಕ್ತುಮುದ್ಯಮಃ, ಆಹ -- ೋಸ್ವಿತ್ ಸಾಪವಾದಃ ಇತಿ? ನಾಽದ್ಯಃ, ದಹನಾನುಷ್ಣತಾನುಮಾನಸ್ಯ "ಯಜಮಾನಃ ಪ್ರಸ್ತರಃ " ಇತಿ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಚಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಕಾರಣಾನ್ತರಸ್ಯ ವಕ್ತವ್ಯತಾಪಾತಾತ್ । ದ್ವಿತೀಯೇಽಪವಾದೋ ವಕ್ತವ್ಯಃ । ತತ್ತ್ವವಿಷಯೇಣ ಉಪಜೀವಕೇನಾಪ್ಯುಪಜೀವ್ಯಂ ಬಾಧ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ತತ್ತ್ವವಿಷಯತಾ ಕಿಮೇವಮೇವ ನಿಶ್ಚಿತಾ, ಉತ ನ್ಯಾಯಾನ್ತರೇಣ? ನಾಽದ್ಯಃ, ವಿನಿಗಮನೇ ಕಾರಣಾಭಾವೇನಾನಿರ್ಣಯಾತ್ । ದ್ವಿತೀಯೇ ತದೇವ ವಾಚ್ಯಮ್ । ಕಿಮನೇನ? ನಿರಸಿಷ್ಯತೇ ಚೈತದಿತಿ । (883888)

h ॥ ಭೇದಶ್ರುತೀನಾಂ ನಿರವಕಾಶತ್ವಾದದ್ವೈತಶ್ರುತೀನಾಂ ತದ್ಬಾಧ್ಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ಸರ್ವಾ ಅಪ್ಯದ್ವೈತಶ್ರುತಯೋ "ದ್ವಾ ಸುಪರ್ಣಾ" ಇತ್ಯಾದಿಭೇದಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧತ್ವಾನ್ನ ಪ್ರತೀತಾರ್ಥೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಭಜನ್ತೇ । ನನ್ವಧಿಕಬಲವಿರೋಧೇನ ಹೀನಬಲಮಪ್ರಮಾಣಂ ಭವತಿ । ಭೇದಶ್ರುತೀನಾಂ ಚ ಕಥಮದ್ವೈತಶ್ರುತಿಭ್ಯೋಽಧಿಕಬಲತ್ವಂ ಯೇನ ತದ್ಬಾಧಕತೋಚ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇ ಚೇತಿ ।

ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇ ಚ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವೇ ಸ್ಥಾನಮತ್ಯೈಕ್ಯಯೋರಪಿ ।

ಸಾದೃಶ್ಯೇ ಚೈಕ್ಯವಾಕ್ ಸಮ್ಯಕ್ ಸಾವಕಾಶಾ ಯಥೇಷ್ಟತಃ ॥35॥**

(###sudha --)

ಅವಕಾಶೋಜ್ಝಿತಾ ಭೇದಶ್ರುತಿರ್ನಾತಿಬಲಾ ಕಥಮ್।

ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಕಾ ನಿಮಿತ್ತಸಪ್ತಮೀ। ಸ್ಥಾನಮತ್ಯೈಕ್ಯಯೋರಿತಿ ದ್ವನ್ದ್ವಾತ್ ಪರಮೈಕ್ಯಪದಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಭಿಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ಸಮ್ಯಗಿತಿ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿನಿಮಿತ್ತಮೈಕ್ಯವ್ಯವಹಾರಸದ್ಭಾವಮಭಿಪ್ರೈತಿ। ತೇನ "ಸ್ವತನ್ತ್ರಾಮುಖ್ಯಪ್ರಯೋಗೇ ಪ್ರಯೋಜನಂ ವಾಚ್ಯಮ್। ನಹ್ಯಸ್ಮದಾಯತ್ತೇ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗೇಽಕಸ್ಮಾದಮುಖ್ಯಂ ಪ್ರಯುಞ್ಜ್ಮಹೇ' ಇತಿ ನಿರಸ್ತಮ್। ವ್ಯವಹಾರಾಸ್ತು ಟೀಕಾಕೃತೋಕ್ತಾ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾಃ।

ಕಾಽದ್ವೈತಶ್ರುತಿಃ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿಷು ಕಿಂ ನಿಮಿತ್ತಮುಪಾದಾಯ ಪ್ರವೃತ್ತೇತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಮುಕ್ತಮ್ ಯಥೇಷ್ಟತ ಇತಿ। ಯಥಾಸಮ್ಭವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಏತಚ್ಚ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಷ್ಯತ್ಯಾಚಾರ್ಯಃ। ವೃತ್ತಿಚಿನ್ತಾಂ ಚ ತತ್ರೈವ ಕರಿಷ್ಯಾಮಃ। (897898)

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸಾವಕಾಶನಿರವಕಾಶಯೋರ್ನಿರವಕಾಶಂ ಬಲವತ್। ಸಾವಕಾಶಾ ಚಾದ್ವೈತಶ್ರುತಿಃ। ವಿನಾಽಪಿ ಸಾಕ್ಷಾದದ್ವೈತಂ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿನಾ ನಿಮಿತ್ತೇನಾಮುಖ್ಯಾರ್ಥತಯಾಽಪಿ ಘಟಮಾನತ್ವಾತ್। ಭೇದಶ್ರುತಿಸ್ತು ನಿರವಕಾಶಾ। ಜೀವೇಶಭೇದಮನ್ತರೇಣಾರ್ಥಾನ್ತರಾಪ್ರತೀತೇಃ। ಅತೋ ನಿರವಕಾಶತಯಾ ಬಲವತ್ಯಾ ಭೇದಶ್ರುತ್ಯಾ ಸಾವಕಾಶತಯಾ ದುರ್ಬಲಯಾ ಅದ್ವೈತಶ್ರುತೇರ್ಬಾಧೋ ಯುಕ್ತ ಇತಿ।

h॥ ಭೇದಶ್ರುತೀನಾಂ ಸಾವಕಾಶತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಭೇದಶ್ರುತಿರಪಿ ಸಾವಕಾಶಾ ಮಿಥ್ಯಾಭೇದಪರತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಕೋಽಯಂ ಮಿಥ್ಯಾಭೇದೋ ನಾಮ? ಕಿಮಸನ್, ಉತಾನಿರ್ವಚನೀಯಃ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಅನಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ದೋಷಮಾಹ -- ಅಜ್ಞಾನೇತಿ।

ಅಜ್ಞಾನಾಸಮ್ಭವಾದೇವ ಮಿಥ್ಯಾಭೇದೋ ನಿರಾಕೃತಃ ॥36॥**

(###sudha --)

ಅಜ್ಞಾನಾತಿರಿಕ್ತಮನಿರ್ವಚನೀಯಮಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯಮಿತಿ ಹಿ ಪರಸಮ್ಮತಮ್। ನಚಾಜ್ಞಾನಂ ತನ್ಮತೇ ಸಮ್ಭವತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತತೋ ಮಿಥ್ಯಾಭೇದಾಸಮ್ಭವಾನ್ನ ತದರ್ಥತ್ವಂ ಭೇದಶ್ರುತೇರಿತಿ।

ನನು ಭೇದಶ್ರುತಿರನುವಾದಿನೀತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಯಥಾ ನಾನುವಾದಿನೀ ತಥಾ ವಕ್ಷ್ಯತೇ। (888) ಕಿಞ್ಚ ಪ್ರಮಿತಸ್ಯಾನುವಾದೋ ಭ್ರಾನ್ತಿಸಿದ್ಧಸ್ಯ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಅನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ಅಭ್ಯುಪಗಮೇ

ವಾ ತತ್ಪ್ರಮಾಣಪ್ರತಿರೋಧೋಽದ್ವೈತಶ್ರುತೇಃ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅಜ್ಞಾನಾಸಮ್ಭವೇನ ನಿರಸ್ತತ್ವಾತ್। ಏತೇನಾಪೂರ್ವತಾವಿರಹಾದ್ ದುರ್ಬಲಾ ಭೇದಶ್ರುತಿರಿತಿ ನಿರಸ್ತಮ್।

h ॥ ಅಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಸಸ್ಯಾಸಙ್ಗತತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಪರಕೃತಾಪವ್ಯಾಖ್ಯಾಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮುಪಸಂಹರನ್; “ಪರದೋಷಂ ಪಶ್ಯಸಿ ತ್ವಮಾತ್ಮದೋಷಂ ನ ಪಶ್ಯಸಿ” ಇತ್ಯಾಭಾಣಕವಿಷಯತಾ ಭವತಾಮಾಪನ್ನಾ। ಯತಃ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮುಪಕ್ರಮ್ಯ ಪರಾಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿರಾಕರಣೇಽಪ್ಯಸಙ್ಗತಿಃ ನಾಽಲೋಚಿತೇತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಂ ಪರಿಹರ್ತುಂ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಮನುವದತಿ ಅತ ಇತಿ।

ಅತೋ ಯಥಾರ್ಥಬನ್ಧಸ್ಯ ವಿನಾ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಸಾದತಃ।

ಅನಿವೃತ್ತೇಸ್ತದರ್ಥಂ ಹಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಽತ್ರ ವಿಧೀಯತೇ ॥37॥**

(###sudha --)

ಅಸ್ಮದುಕ್ತಃ ಸೂತ್ರಾರ್ಥೋ ನ ತಾವಚ್ಛಿಷ್ಯಾಣಾಂ ಚೇತಸಿ ಸ್ಥಿರೋ ಭವತಿ, ಯಾವತ್ ಪರಕೃತಾಪವ್ಯಾಖ್ಯಾಮಾಪಾತರಮಣೀಯಾಂ ಪಶ್ಯನ್ತಿ। ಅತಸ್ತದಪಕರಣಮಪಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಸ್ಥಿರೀಕರಣಾರ್ಥತಯಾ ಸಙ್ಗತತರಮಿತಿ ಭಾವಃ।

h ॥ ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್, ತತ್ಸತ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಂ ಚ ಸೂತ್ರಗತಾತಃಶಬ್ದವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿತ್ಯುಪಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಥವಾ “ಅಜ್ಞಾನಾಂ ಜ್ಞಾನದೋ ವಿಷ್ಣುಃ” ಇತ್ಯಾದಿಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವನಿರಾಕರಣಂ ತತ್ಸತ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಂ ಚ ಸೂತ್ರಗತಾತಃಶಬ್ದಸ್ಯೈವ ವರ್ಣಕಾನ್ತರಮಿತ್ಯತೋ ನಾಸಙ್ಗತಮಿತಿ ದರ್ಶಯನ್ ಸೂತ್ರೇಽಪ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯೋಪಯೋಗಂ ದರ್ಶಯತಿ ಅತೋ ಯಥೇತಿ। ಅತ್ರೇಯಮಾಶಙ್ಕಾ “ಅತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ” ಇತಿ ಖಲು ಸೂತ್ರಖಣ್ಡೇನ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದೈಕಸಾಧ್ಯತ್ವಾನ್ಮುಮುಕ್ಷುಣಾ ತದರ್ಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಕರ್ತವ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಏತದಯುಕ್ತಮ್। ಮೋಕ್ಷೋ ಬನ್ಧನಿವೃತ್ತಿಮಾತ್ರಮ್। ನ ಪುನರಭ್ಯುದಯಾವಾಪ್ತಿಃ, ಸ್ವರ್ಗಾದಿವದನಿತ್ಯತಾಪಾತಾತ್। ಬನ್ಧಶ್ಚ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತ ಏವ। “ತರತಿ ಶೋಕಮಾತ್ಮವಿತ್” ಇತಿ ಜ್ಞಾನನಿವರ್ತ್ಯತ್ವಶ್ರವಣಸ್ಯಾನ್ಯಥಾಽನುಪಪತ್ತೇಃ। ನ ಖಲು ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನೇನ ನಿವರ್ತತೇ। ಸತ್ಯಶೃಙ್ಖಲಾಬನ್ಧಸ್ಯ ತಥಾತ್ವಾದರ್ಶನಾತ್। ನಚ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಸ್ಯ ನಿವೃತ್ತೌ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಪ್ರಸಾದೋಽಪೇಕ್ಷಣೀಯಃ, ರಜತಾದಿನಿವೃತ್ತೌ ತಥಾಽನುಪಲಮ್ಭಾತ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಯದಜ್ಞಾನಕಲ್ಪಿತೋಽಯಂ ಬನ್ಧಸ್ತಜ್ಜ್ಞಾನಮೇವ। ತತೋ ನ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದಾರ್ಥಾ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಮುಮುಕ್ಷುಣಾ ಕರ್ತವ್ಯೇತಿ।

ಸೇಯಮಾಶಙ್ಕಾಽತಃಶಬ್ದೇನಾಪೇಕ್ಷಿತಾರ್ಥಸಾಧಕಹೇತುಸೂಚಕೇನ ನಿರಾಕೃತೇತಿ। ತದರ್ಥಂ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಸಾದಾರ್ಥಮ್। ಅತ್ರ ಸೂತ್ರೇ।

ನನೂಕ್ತಮತ್ರ ಸತ್ಯಶ್ಚೇದ್ ಬನ್ಧೋ ನ ನಿವೃತ್ತಿಮರ್ಹತೀತಿ ತತ್ರಾಽಽಹ -- ಯಥೇತಿ।

ಯಥಾ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪ್ರಸನ್ನಃ ಸನ್ ರಾಜಾ ಬನ್ಧಾಪನೋದಕೃತ್।

ಏವಂ ದೃಷ್ಟಃ ಸ ಭಗವಾನ್ ಕುರ್ಯಾದ್ ಬನ್ಧವಿಭೇದನಮ್ ॥38॥**

(###sudha --)

ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪ್ರೇಮಾತಿಶಯಯುಕ್ತಯಾ, ಸನ್ ಉತ್ತಮಃ ಕೃಪಾಲುತ್ವಾದಿಗುಣವಾನ್। ಸ ತಥಾವಿಧಗುಣಃ। ನನು ವಿಷಮೋಽಯಮುಪನ್ಯಾಸಃ। ಸಾದಿರಯಂ ನಿಗಡಾದಿಬನ್ಧೋ ರಾಜ್ಞಾ ನಿವರ್ತ್ಯತಾಮ್। ಅನಾದಿರಯಂ ಕಥಂ ನಿವರ್ತ್ಯತ ಇತಿ। ತತ್ರೋಕ್ತಮ್ ಭಗವಾನಿತಿ। ಅಘಟಿತಘಟಕಾನನ್ತೈಶ್ವರ್ಯಾದಿಗುಣವಾನಿತ್ಯರ್ಥ ಇತಿ।

h॥ ಅತಃಶಬ್ದಸ್ಯ ತೃತೀಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್, ಪ್ರಭಾಕರೋಕ್ತಕಾರ್ಯತಾವಾದನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಮೀಮಾಂಸಾಪ್ರಯೋಜನಸಮರ್ಥನಾರ್ಥತ್ವೇನಾತಃಶಬ್ದಂ ದ್ವೇಧಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ವಿಷಯಸಮರ್ಥನಪರತಯಾಽಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ "ಕಾರ್ಯತಾ ಚ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ।

h॥ ಪ್ರಭಾಕರೇಣ ವಾಕ್ಯಪರ್ಯವಸಾನಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥತ್ವೋಪಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಜೈಮಿನೀಯಾ ಮನ್ಯನ್ತೇ ವಿಧ್ಯರ್ಥವಾದಮನ್ತ್ರಾತ್ಮಕಃ ಸಮಸ್ತೋಽಪ್ಯಾಮ್ನಾಯಃ ಕಾರ್ಯನಿಷ್ಠ ಏವ, ನ ವಸ್ತುತತ್ತ್ವನಿಷ್ಠಃ। ಸ ಚ "ಅಥಾತೋ ಧರ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಮೀಮಾಂಸಿತಃ। ತತ್ ಕಥಂ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾರಮ್ಭಸಮ್ಭವಃ? ಕಾರ್ಯನಿಷ್ಠತ್ವೈವ ಕಥಮಿತಿ ಚೇತ್, ಇತ್ಥಮ್ ಅನೇಕಪದಾತ್ಮಕವಾಕ್ಯಶ್ರವಣಾದನೇಕಾರ್ಥಪ್ರತೀತಾವಪಿ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ತಾವದೇಕತ್ರ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಕಲ್ಪ್ಯಮ್। ಅನ್ಯಥೈಕವಾಕ್ಯತಾಸಮ್ಭವಾತ್। "ಯತ್ಪರಃ ಶಬ್ದಃ ಸ ಶಬ್ದಾರ್ಥಃ" ಇತಿ ಚ ಶಾಬ್ದಾಃ। ವಾಕ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯಶ್ಚ ಸ ಏವ। ಯತ್ಪ್ರತಿಪಾದನೇನ ವಾಕ್ಯಪರ್ಯವಸಾನಮ್, ಯತ್ಪ್ರತಿಪಾದನಾಯ ಚ ಪದಾರ್ಥಾನ್ತರೋಪಾದಾನಮ್, ತಥಾಭೂತಶ್ಚ ಕಾರ್ಯಾತ್ಮೈವ। ನಹಿ "ಗೌರಶ್ವಃ ಪುರುಷೋ ಹಸ್ತೀ" ಇತಿ ವಾ "ದೇವದತ್ತಃ ಪಚತಿ " ಇತಿ ವಾ ಪರ್ಯವಸಿತಮನುಭೂಯತೇ। ಕಿನ್ತು "ದೇವದತ್ತ ಗಾಮಾನಯ" ಇತ್ಯಾದಿ ಕಾರ್ಯನಿಷ್ಠಮೇವ। ಅತಃ ಕಾರ್ಯಮೇವ ಸರ್ವತ್ರ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಃ। ತತ್ರ ಲಿಙಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕಾರ್ಯತಾಭಿಧಾಯೀ। ಪದಾನ್ತರಾಣಿ ತು ತತ್ಪ್ರತೀತಯೇ ತದನ್ವಿತಸ್ವಾರ್ಥಾನಭಿದಧತಿ ತತ್ಪರಾಣ್ಯೇವ। ಏವಂ ಕಾರ್ಯಾನ್ತರವಿಧುರಾಣಿ ವಾಕ್ಯಾನ್ತರಾಣ್ಯಪಿ ತದೇಕವಾಕ್ಯತಾಮಾಪದ್ಯನ್ತೇ। ಅನೇನೈವ ನ್ಯಾಯೇನಾಽಽಮ್ನಾಯೋಽಪ್ಯಶೇಷಃ ಕಾರ್ಯತಾಬೋಧೇ ಪರ್ಯವಸಿತಃ।

h॥ ಲಿಙಾದೇಃ ಕಾರ್ಯಾಭಿಧಾಯಕತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್॥

ಕಿಞ್ಚ ಪ್ರತ್ಯಾಯ್ಯಪ್ರತ್ಯಾಯಕಭಾವಸಮ್ಬನ್ಧಗ್ರಹಣಲಕ್ಷಣವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಪೇಕ್ಷೋ ಹಿ ಶಬ್ದೋಽರ್ಥಮವಬೋಧಯತೀತ್ಯವಿವಾದಮ್ । ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ತಥಾಽವಗಮಾತ್ । ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಶ್ಚ ವೃದ್ಧವ್ಯವಹಾರದರ್ಶನಾದೇವ । ವೃದ್ಧವ್ಯವಹಾರಶ್ಚ ಕಾರ್ಯಪ್ರತಿಪತ್ತಿನಿಬನ್ಧನ ಇತಿ ಕಾರ್ಯಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವೈವ ಯುಕ್ತಾ ।

ತಥಾಹಿ "ಜಲಂ ಚೈತ್ರ ಆಹ --ರಸ್ವ" ಇತಿ ಪ್ರಯೋಜಕವೃದ್ಧವಾಕ್ಯಶ್ರವಣಾತ್ ಪ್ರಯೋಜ್ಯವೃದ್ಧಸ್ಯ ವಿಶಿಷ್ಟಾರ್ಥವಿಷಯಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ವ್ಯುತ್ಪಿತ್ಸ್ಯಮಾನೋಽನ್ಯೋ ಬಾಲ ಏವಮಾಕಲಯತಿ ಸ್ವಾಧೀನಾಽಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಸಾ ಮದ್ವದ್ ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಿಕೇತಿ । ಪುನಸ್ತಸ್ಯಾಯಂ ವಿಮರ್ಶೋ ಜಾಯತೇ ಯಾ ಚಾಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತುಭೂತಾ ಬುದ್ಧಿಃ ಸಾ ಯದ್ವಿಷಯಾ ಸತೀ ಮಮ ಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತುಸ್ತದ್ವಿಷಯೈವೇತಿ । ತದೇವಮನುಮಾನದ್ವಯಮೇತತ್ । ವೃದ್ಧಸ್ಯ ಸ್ವತನ್ತ್ರಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ಧರ್ಮಿಣೀ ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಿಕೇತಿ ಸಾಧ್ಯೋ ಧರ್ಮಃ, ಸ್ವತನ್ತ್ರಪ್ರವೃತ್ತಿತ್ವಾತ್; ಮದೀಯಸ್ವತನ್ತ್ರಪ್ರವೃತ್ತಿವತ್ । ತಥಾ ವೃದ್ಧಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತುಭೂತಾ ಬುದ್ಧಿರ್ಧರ್ಮಿಣೀ, ಯದ್ವಿಷಯೈವ ಬುದ್ಧಿರ್ಮಮ ಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತುಭೂತಾ ತದ್ವಿಷಯೈವೇತಿ ಸಾಧ್ಯೋ ಧರ್ಮಃ, ಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತುಭೂತಬುದ್ಧಿತ್ವಾತ್; ಮದೀಯಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತುಭೂತಬುದ್ಧಿವದಿತಿ ।

ಪುನಶ್ಚ ತಸ್ಯಾಯಂ ವಿಮರ್ಶಃ ಪ್ರವರ್ತತೇ ಯದ್ವಿಷಯಾ ಸಾ ಬುದ್ಧಿಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತುಭೂತಾ ತದ್ವಸ್ತ್ವನೇನ ಶಬ್ದೇನ ಬೋಧ್ಯತೇ ತದ್ಭಾವೇ ಭಾವಾತ್ । ಮಮ ತು ಮಾನಾನ್ತರೇಣ ತದ್ಬೋಧ ಇತ್ಯಾವಯೋರ್ವಿಶೇಷಃ । ತೇನ ಯದ್ ಬುದ್ಧ್ವಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ಮಮ ತದನೇನ ಶಬ್ದೇನ ಬೋಧ್ಯತ ಇತಿ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತುಭೂತಾರ್ಥಬೋಧಕತಾಮವಧಾರಯತಿ । ಪುನಶ್ಚ ಕೋಽಸೌ ಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತುಭೂತೋಽರ್ಥಃ ಶಬ್ದಾಭಿಧೇಯ ಇತಿ ನಿರ್ಧಾರಯಿತುಂ ಸ್ವಾತ್ಮನಿ ಪ್ರತಿಪನ್ನಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತುಭೂತಾರ್ಥಮನುಸನ್ಧತ್ತೇ । ತತ್ರ ನ ತಾವದಹಂ ಕ್ರಿಯಾಮಾತ್ರಂ ಫಲಮಾತ್ರಂ ವಾ ಕ್ರಿಯಾಫಲಸಮ್ಬನ್ಧಮಾತ್ರಂ ವಾ ಬುದ್ಧ್ವಾ ಪ್ರವೃತ್ತಃ । ಕಿನ್ತು ಕಾರ್ಯತಾಮೇವ । "ಮಮೇದಂ ಕಾರ್ಯಮ್' ಇತಿ ಪ್ರತೀತ್ಯ ಹಿ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತೋಽಸ್ಮಿ ।

ಆಸ್ತಾಂ ತಾವದನ್ಯಾ ಕ್ರಿಯಾಽನ್ತತಃ ಸ್ತನಪಾನಾದಿಕಮಪಿ ಯಾವನ್ಮಯಾ ಕಾರ್ಯತಯಾ ನಾವಧಾರಿತಂ ನ ತಾವತ್ ತತ್ರಾಹಂ ಪ್ರವೃತ್ತ ಇತಿ ಸ್ವಪ್ರವೃತ್ತೇಃ ಕಾರ್ಯತಾಬೋಧಪೂರ್ವಕತ್ವಂ ನಿಶ್ಚಿತ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಮಾನಂ ಚೈತ್ರಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಅನುಮಿನೋತಿ ಚೈತ್ರೋಽಪಿ ಕಾರ್ಯಬೋಧಾತ್ ಪ್ರವರ್ತತ ಇತಿ । ಚೈತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ಧರ್ಮಿಣೀ, ಕಾರ್ಯಬೋಧಪೂರ್ವಿಕೇತಿ ಸಾಧ್ಯೋ ಧರ್ಮಃ, ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಪ್ರವೃತ್ತಿತ್ವಾತ್; ಮದೀಯಪ್ರವೃತ್ತಿವದಿತಿ । ಲಿಙಾದಯಶ್ಚ ಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತುಭೂತಾರ್ಥಾಭಿಧಾಯಕಾಃ ಕಾರ್ಯಮೇವಾಭಿದಧತೀತಿ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ತಾವತ್ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಕಾರ್ಯಪರತಾಮವಧಾರ್ಯ ಲಿಙಾದ್ಯಾವಾಪೇ ಕಾರ್ಯತಾವಗತಿದರ್ಶನಾತ್ ತದುದ್ಧಾರೇ ಚಾದರ್ಶನಾತ್ ತ ಏವ ಕಾರ್ಯತಾವಗತಿಂ ಕುರ್ವನ್ತಿ, ಪದಾನ್ತರಾಣಿ ಚ ತದನ್ವಿತಾಂಸ್ತಾಂಸ್ತಾನರ್ಥಾನಿತ್ಯಾವಾಪೋದ್ಧಾರಾಭ್ಯಾಮವಗಚ್ಛತಿ ।

ಏತೇನ ಶಬ್ದಃ, ತದ್ವ್ಯಾಪಾರೋ ವಾ ಪ್ರವರ್ತಕ ಇತಿ ನಿರಸ್ತಮ್ । ಬಾಲೇನ ಸ್ವಪ್ರವೃತ್ತೌ ತಯೋಃ ಕಾರಣತಯಾಽನವಧೃತತ್ವಾತ್ । ತಥಾವಿಧಸ್ಯೈವ ಪರಪ್ರವೃತ್ತಾವವಧಾರಣಾತ್ । ಕಿಞ್ಚ

ಶಬ್ದಸ್ಯೈವ ಪ್ರವರ್ತಕತ್ವೇ ಸರ್ವೇಽಪಿ ತಚ್ಛ್ರಾವಿಣಃ ಪ್ರವರ್ತೇರನ್। ಯಾಽಪೀಯಂ ಶಙ್ಖಾದಿಶಬ್ದಶ್ರವಣಾನನ್ತರಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ, ಸಾಽಪಿ ಪುರುಷಾಭಿಪ್ರಾಯಾನುಮಾನಾದೇವ। ನ ಸಾಕ್ಷಾತ್। ರಾಗದ್ವೇಷಯೋರ್ಯದ್ಯಪಿ ಪ್ರವರ್ತಕತ್ವಮಸ್ತಿ, ಯಥಾಽಽಹ "ಪ್ರವರ್ತನಾಲಕ್ಷಣಾ ದೋಷಾಃ" ಇತಿ। ತಥಾಽಪಿ ಸತ್ತಯೈವ ನತು ಜ್ಞಾತತಯಾ। ಜ್ಞಾನಂ ತ್ವಬುಭುತ್ಸಿತಗ್ರಾಹ್ಯತಯಾಽವರ್ಜನೀಯಸನ್ನಿಧಿ। ಅತೋ ನ ವಾಕ್ಯೇ ಬೋಧ್ಯತಯಾ ತೌ ಕಲ್ಪ್ಯೇತೇ। ಕಿನ್ತು ಕಾರ್ಯಮೇವೇತಿ ತದೇವ ವೇದಾರ್ಥಃ।

ಅಪಿಚ, ಯದ್ಯಪಿ ಬೋಧಕತ್ವೇನೈವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್। ತಥಾಽಪಿ ವಾಕ್ಯಪ್ರಯೋಗಸ್ಯ ಪರಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಪರಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತ್ಯೌಪಯಿಕ ಏವಾರ್ಥೋ ವಾಕ್ಯಬೋಧ್ಯೋಽಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಃ। ಕಾರ್ಯಮೇವ ತಥಾವಿಧಮಿತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ತತ್ರೈವ ಸರ್ವವೇದಪರ್ಯವಸಾನಾದನುಗ್ರಾಹ್ಯಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾನ್ನ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾರಮ್ಭಃ ಸಮ್ಭವತೀತಿ।

h ॥ ಸಿದ್ಧಾನ್ತೇ ಇಷ್ಟಸ್ಯ, ಇಷ್ಟಸಾಧನಸ್ಯ ಚ ಕಾರ್ಯತ್ವವ್ಯುತ್ಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ ಸ್ಯಾದೇತದೇವಮ್। ಯದಿ ವೇದೋ ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠೋ ನ ಭವೇತ್। ನತ್ವೇವಮ್। ತನ್ನಿಷ್ಠತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯೋದಿತತ್ವಾತ್, ಬಾಧಕಾಭಾವಾಚ್ಚ। ನನೂಕ್ತಮತ್ರ ಕಾರ್ಯತಾಬೋಧ ಏವ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಪರ್ಯವಸಾನಂ ನ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಬೋಧ ಇತಿ, ಅತಃ ಕಾರ್ಯಮೇವ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೋ ನ ಸಿದ್ಧಸ್ವರೂಪಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ। ಸತ್ಯಮುಕ್ತಮ್। ಸಾ ಚೇದ್ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪರ್ಯವಸಾನೋಪಯೋಗಿನೀ ಕಾರ್ಯತಾ ಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಸ್ಯ ಸ್ಯಾತ್ ತದಾ ತಸ್ಯಾಪಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥತ್ವೇ ಕೀದೃಶೋ ದೋಷಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ಕಾರ್ಯತಾಂ ತಾವನ್ನಿರ್ಧಾರಯತಿ ಕಾರ್ಯತಾ ಚೇತಿ।

ಕಾರ್ಯತಾ ಚ ನ ಕಾಚಿತ್ ಸ್ಯಾದಿಷ್ಟಸಾಧನತಾಂ ವಿನಾ।

ಕಾರ್ಯಂ ನಹಿ ಕ್ರಿಯಾವ್ಯಾಪ್ಯಂ ನಿಷಿದ್ಧಸ್ಯ ಸಮತ್ವತಃ ॥39 ॥**

(###sudha --)

ನ ಭವಿಷ್ಯತ್ಕ್ರಿಯಾ ಕಾರ್ಯಂ ಸ್ರಕ್ಷ್ಯತೀಶ ಇತಿ ಹ್ಯಪಿ।

ಕಾರ್ಯಂ ಸ್ಯಾನ್ನೈವ ಚಾಕರ್ತುಮಶಕ್ಯಂ ಕಾರ್ಯಮಿಷ್ಯತೇ।

ಸಾಮ್ಯಾದೇವ ನಿಷಿದ್ಧಸ್ಯ ತದಿಷ್ಟಂ ಸಾಧನಂ ತಥಾ ॥ ।40 ॥**

(###sudha --)

ಕಾರ್ಯಂ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಚಶಬ್ದೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನ್ತರಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ। ಗವಾನಯನಾದೌ ಯಾ ಕಾರ್ಯತಾ ವಾಕ್ಯಪರ್ಯವಸಾನಹೇತುಃ ಸಾ ತಾವದಿಷ್ಟಸಾಧನತಾತಿರಿಕ್ತಾ ನಾಸ್ತೀತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ। ಕುತ ಇತ್ಯತೋಽನ್ಯಸ್ಯಾ ಅನುಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಪ್ರಸಕ್ತಾನ್ ಪಕ್ಷಾನ್ನಿರಾಚಷ್ಟೇ ಕಾರ್ಯಮಿತಿ।

h॥ "ಕ್ರಿಯಯಾ ವಿಶೇಷೇಣಾಽಪ್ಯಂ ಕಾರ್ಯಮ್' ಇತ್ಯಸ್ಯ ನಿರಾಕರಣಮ್॥

(###sudha --)

ಕಾರ್ಯಮಿತಿ ಹಿ ಕೃತ್ಯಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಃ ಶಬ್ದಃ। ಕೃತ್ಯಾಶ್ಚ ಕರ್ಮಣಿ ಸ್ಮರ್ಯನ್ತೇ "ತಯೋರೇವ ಕೃತ್ಯಕ್ತಖಲರ್ಥಾಃ" ಇತಿ। ಕರ್ಮ ಚ ತದುಚ್ಯತೇ ಯತ್ ಕರ್ತುಃ ಕ್ರಿಯಯಾಽಽಪ್ತುಮಿಷ್ಟತಮಮ್। ತಥಾಚ ಕ್ರಿಯಯಾ ವಿಶೇಷೇಣಾಽಪ್ಯಂ ಕಾರ್ಯಂ, ತದ್ಭಾವಃ ಕಾರ್ಯತೇತಿ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ। ನಚ ತತ್ ಸಮ್ಭವತಿ। ನಿಷಿದ್ಧಸ್ಯಾಪಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಹನನಾದೇಃ ಕ್ರಿಯಯಾಽಽಪ್ತುಮಿಷ್ಟತಮತ್ವಸಾಮ್ಯಾತ್। ತದಪಿ ಕಾರ್ಯಮಸ್ತ್ವಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತತ್ರಾಪಿ ಕಾರ್ಯತಾಬುದ್ಧಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅಸ್ತ್ಯೇವ ನಿಷಿದ್ಧತಾಬೋಧಾತ್ ಪ್ರಾಗಿತಿ ಚೇತ್, ಪರತೋಽಪಿ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್? ನಹಿ ನಿಷಿದ್ಧತಾಬೋಧೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಹನನಾದೇಃ ಕ್ರಿಯಯಾ ವ್ಯಾಪ್ಯತಾಽಪಗತಾ। ತನ್ಮಾತ್ರಂ ಚ ಕಾರ್ಯತೇತಿ ಕಥಂ ನಿಷೇಧಜ್ಞಾನಾದಪಿ ಪರತೋ ನ ಸ್ಯಾತ್ ಕಾರ್ಯತಾಬೋಧಃ? ಸತಿ ಚ ತಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರವರ್ತೇತ। ತಸ್ಯೈವ ಪ್ರವರ್ತಕತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್।

h॥ "ಭವಿಷ್ಯತ್ಕ್ರಿಯಾ ಕಾರ್ಯಮ್' ಇತ್ಯಸ್ಯ ನಿರಾಕರಣಮ್॥

(###sudha --)

ನ ಭವಿಷ್ಯತ್ಕ್ರಿಯೇತಿ। ದೇವದತ್ತ ಕೃತಃ ಕಿಂ ತ್ವಯಾ ಕಟಃ, ಕ್ರಿಯತೇ ವಾ? ಇತಿ ಪೃಷ್ಟಃ ಪ್ರತ್ಯಾಹ -- "ನ ಮಯಾ ಕೃತಃ, ನಾಪಿ ಕ್ರಿಯತೇ, ಕಿನ್ತು ಕಾರ್ಯಃ' ಇತಿ। ತೇನ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಭವಿಷ್ಯತ್ಕ್ರಿಯಾ ಕಾರ್ಯಂ, ಭವಿಷ್ಯತ್ತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನಂ ಕ್ರಿಯಾತ್ವಮ್, ಕ್ರಿಯಾಗತಂ ಭವಿಷ್ಯತ್ತ್ವಂ ವಾ ಕಾರ್ಯತೇತಿ। ತದಪಿ ನೋಪಪದ್ಯತೇ। ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ರಕ್ಷ್ಯತೀತಿ। ಹಿಶಬ್ದೋ ಹೇತೌ। ತಥಾಸತೀತಿ ಶೇಷಃ। ಭವಿಷ್ಯತ್ಕ್ರಿಯಾ ಕಾರ್ಯಮಿತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ಹಿ ಯಸ್ಮಾದೀಶೋ ವಿಶ್ವಂ ಸ್ರಕ್ಷ್ಯತಿ ದೇವದತ್ತೋ ಗಾಮಾನೇಷ್ಯತೀತಿ ವಾಕ್ಯಾತ್ ಪ್ರತಿಪನ್ನಂ ಭವಿಷ್ಯತ್ಸರ್ಜನಾದಿಕಮಪಿ ಕಾರ್ಯಂ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ ತಸ್ಮಾನ್ನೇತಿ। ನಚ ತದಪಿ ಕಾರ್ಯಮ್, ಲಿಙಾದಿವಾಚ್ಯತಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಕಿಞ್ಚ ಪರಸಮ್ಬನ್ಧಿನ್ಯಾಂ ವಾಕ್ಯಾದಿತೋಽವಗತಾಯಾಂ ಭವಿಷ್ಯತ್ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ಪರಸ್ಯ ಮಮೇದಂ ಕಾರ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರತ್ಯಯೋಽಪಿ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್? ನಹಿ ಪರಂ ಪ್ರತಿ ಸಾ ನ ಕ್ರಿಯಾ ನಾಪಿ ನ ಭವಿಷ್ಯನ್ತೀತಿ। ತನ್ಮಾತ್ರಶರೀರಾ ಚ ಕಾರ್ಯತಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಪಿ ತತ್ರ ಪರಸ್ಯ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ।

h॥ "ಅಕರ್ತುಮಶಕ್ಯಂ ಕಾರ್ಯಮ್' ಇತ್ಯಸ್ಯ ನಿರಾಕರಣಮ್॥

(###sudha --)

ನೈವ ಚೇತಿ। "ಕೃತ್ಯಾಶ್ಚ" ಇತ್ಯಾವಶ್ಯಕಾರ್ಥೇ ಕೃತ್ಯಾಃ ಸ್ಮರ್ಯನ್ತೇ। ಆವಶ್ಯಕತ್ವಂ ಚಾಕರ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಮ್। ತಥಾಚಾಕರ್ತುಮಶಕ್ಯಂ ಕಾರ್ಯಮ್, ತದ್ಭಾವಶ್ಚ ಕಾರ್ಯತೇತಿ ಪ್ರಸಕ್ತಮ್। ತಚ್ಚ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕೈರ್ನೈವೇಷ್ಯತೇ। ಕುತಃ? ನಿಷಿದ್ಧಸ್ಯ ಪರನಾರೀಗಮನಾದೇರಪ್ಯಕರ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಸಾಮ್ಯಾದೇವ। ಭವತಿ ಹಿ ಕಸ್ಯಚಿದತಿಕಾಮಾದ್ಯಾಕ್ರಾನ್ತಚೇತಸೋ ನ ಪರಾಙ್ಗನಾಗಮನೇನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ ವಾ ಹನನೇನ ವಿನಾ ಸ್ಥಾತುಂ ಶಕ್ನೋಮೀತಿ ಬುದ್ಧಿಃ। ನಚ ತತ್ ಕಾರ್ಯಮೇವ, ತಸ್ಯೈವ ಶ್ರುತಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾಪಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕಾರ್ಯತಾಬುದ್ಧಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಆಸ್ತಿಕಕಾಮುಕೋ ಹ್ಯಕಾರ್ಯಮೇವೇದಮಕೃತ್ವಾ ಸ್ನಾತುಂ ನೋತ್ಸಹ ಇತಿ ಮನ್ಯತೇ।

ಯತ ಏವಂ ನ ಪಕ್ಷಾನ್ತರಸಮ್ಭವಃ। ತಸ್ಮಾದಿಷ್ಟತ್ವಮಿಷ್ಟಸಾಧನತ್ವಂ ವಾ ಕಾರ್ಯತೇತ್ಯುಪಸಂಹರತಿ --ತದಿತಿ। ಅತ್ರೇಷ್ಟಗ್ರಹಣಾದುಪಕ್ರಮೇಽಪಿ ತದ್ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್।

h॥ "ಕೃತಿಸಾಧ್ಯಪ್ರಧಾನಂ ಕಾರ್ಯಮ್' ಇತ್ಯಸ್ಯ ನಿರಾಕರಣಮ್॥

(###sudha --)

ನನು "ಕೃತಿಸಾಧ್ಯಂ ಪ್ರಧಾನಂ ಯತ್ ತತ್ ಕಾರ್ಯಮಭಿಧೀಯತೇ" ಇತಿ ಪರೋದೀರಿತಂ ಕಾರ್ಯಲಕ್ಷಣಂ ಕುತೋ ನ ಶಙ್ಕಿತಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅನೇನೈವ ಗತಾರ್ಥತ್ವಾತ್। ತಥಾಹಿ ಕಿಮಿದಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಲಕ್ಷಣಮ್, ಉತ ಮಿಲಿತಮ್? ಆದ್ಯೇ ಕೃತಿಸಾಧ್ಯತ್ವಸ್ಯೋಕ್ತೋ ದೋಷಃ, "ಕಾರ್ಯಂ ನಹಿ ಕ್ರಿಯಾವ್ಯಾಪ್ಯಮ್" ಇತಿ। ಕೃತಿಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ ಚ ಕಿಮುಚ್ಯತೇ? ಪ್ರಯತ್ನೋದ್ದೇಶ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ತತ್ ಕಿಂ ಮುಖ್ಯಮ್, ಉತಾಮುಖ್ಯಮ್? ಆದ್ಯಂ ತ್ವಿಷ್ಟತ್ವಮೇವ। ದ್ವಿತೀಯಂ ತ್ವಿಷ್ಟಸಾಧನತ್ವಮೇವೇತ್ಯಙ್ಗೀಕೃತಮೇವ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಕೃತಿಸಾಧ್ಯತಾವಿಶೇಷಣಸ್ಯ ವ್ಯರ್ಥತ್ವಾತ್।

h॥ ಶಾಲಿಕಾನಾಥೋಕ್ತಸ್ಯ ಕಾರ್ಯತಾಫಲಸಾಧನತಯೋರ್ಭೇದಸ್ಯ ದೂಷಣಮ್॥

(###sudha --)

ಏತೇನೈತದಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್। ಯದುಕ್ತಮ್

"ಫಲಸಾಧನತಾ ನಾಮ ಯಾ ಸಾ ನೈವ ಹಿ ಕಾರ್ಯತಾ।

ಕಾರ್ಯತಾ ಕೃತಿಸಾಧ್ಯತ್ವಂ ಫಲಸಾಧನತಾ ಪುನಃ।

ಕಾರಣತ್ವಂ ಫಲೋತ್ಪಾದೇ ತೇ ಭಿದ್ಯೇತೇ ಪರಸ್ಪರಮ್" ಇತಿ।

ನನು ಸತ್ಯಪಿ ಚನ್ದ್ರಮಣ್ಡಲಾದಾವಿಷ್ಟಸಾಧನತ್ವೇ ನ ಕಾರ್ಯತಾಬುದ್ಧಿರಿತಿ ಚೇತ್, ಕೇಯಂ ಕಾರ್ಯತಾಬುದ್ಧಿಃ? ಇಷ್ಟಸಾಧನತಾಬುದ್ಧಿಃ, ತದತಿರಿಕ್ತಾ ವಾ। ಆದ್ಯೇ ಕಥಂ ಸಾ ನಾಸ್ತಿ? ದ್ವಿತೀಯೋ ನ। ಅನಿರೂಪಣಾತ್।

ನನು ಕಾರ್ಯಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರವರ್ತಕಂ ನೇಷ್ಟಸಾಧನಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಸಿದ್ಧೇಃ। ಅತೀತಾದೌ ಪ್ರವೃತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯೇದಾನೀಮಿಷ್ಟಸಾಧನತ್ವಾಭಾವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾಽತೀತಕಾರ್ಯೇಽಪ್ಯಯಂ ಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ತುಲ್ಯಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕಿಞ್ಚ ಕೃತಿಸಾಧ್ಯತ್ವಂ ಕೃತ್ಯುದ್ದೇಶ್ಯತ್ವಮಿಷ್ಟಸಾಧನತ್ವಂ ಚೇತ್ಯೇಕಾರ್ಥಸಮವಾಯಿನಸ್ತ್ರಯೋ ಧರ್ಮಾಃ। ತತ್ರ ಕೃತಿಸಾಧ್ಯತಾವಚ್ಛಿನ್ನಂ ಕೃತ್ಯುದ್ದೇಶ್ಯತ್ವಂ ಕಾರ್ಯತ್ವಮ್। ತದವಗಮಸ್ತ್ವಿಷ್ಟಸಾಧನತಾವಗಮನಿಬನ್ಧನ ಇತಿ ಪರಸ್ಯ ಮತಮ್। ಯಥಾಽಽಹ

"ಕಿನ್ತು ಸ್ವಯಂ ಕ್ಲೇಶರೂಪಂ ಕರ್ಮ ಯತ್ ಕಾರ್ಯತಾಂ ವ್ರಜೇತ್।

ಫಲಸಾಧನತಾ ತತ್ರ ಕಾರಣಂ ತೇನ ಕಾರ್ಯತಾ" ಇತಿ।

ತಥಾಚೇಷ್ಟಸಾಧನತಾಜ್ಞಾನಾತ್ ಪ್ರವೃತ್ತಾವಿವ ಕಾರ್ಯತಾವಗಮೇಽಪಿ ಕಥಂ ನಾತೀತಾದಾವತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ?

ನ ತತ್ರೇಷ್ಟಸಾಧನತಾಮಾತ್ರಂ ಗಮಕಂ ಕಿನ್ತು ಕೃತಿಸಾಧ್ಯತಾವಚ್ಛಿನ್ನಮ್, ಗಮ್ಯಂ ತು ಕೃತ್ಯುದ್ದೇಶ್ಯತ್ವಮಾತ್ರಮಿತಿ ಚೇತ್, ತಥಾಽಪಿ ಭೂತಾದ್ಯತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾನಿವಾರಣಾತ್। ನಹಿ ಭೂತಾದಿಕಂ ನ ಕೃತಿಸಾಧ್ಯಮ್। ತಥಾಸತಿ ಕಥಂ ತತ್ ತತೋ ಜಾತಮ್? ತಥಾಽಪಿ ನೇದಾನೀಂ ಕೃತಿಸಾಧ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ಇಷ್ಟಸಾಧನಮಪಿ ತಥೇತಿ ವ್ಯರ್ಥಂ ವಿಶೇಷಣಮ್। ಗಮ್ಯಗಮಕಯೋಃ ಕಥಂ ನ ಭೇದ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತದ್ಭಾವಸ್ಯೈವಾನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ನನು ತಥಾಸತಿ ಲೋಕವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಹಿ ಲೌಕಿಕಾ ಹೀದಂ ಮೇ ಕಾರ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಕುತ ಇತಿ ಪೃಷ್ಟಾ ಇಷ್ಟಸಾಧನತ್ವಾದಿತಿ ಹೇತುಮಾಚಕ್ಷತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ದ್ವಿವಿಧಂ ಖಲು ಕಾರ್ಯಮ್ ಇಷ್ಟಮ್, ಇಷ್ಟಸಾಧನಂ ಚ। ತತ್ರೇಷ್ಟಸಾಧನತ್ವಾದಿತಿ ವಿವಕ್ಷಿತಕಾರ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಲೌಕಿಕಾನಾಮ್।

ಕಿಞ್ಚ ಪ್ರಥಮಮಿಷ್ಟಸಾಧನತಾಜ್ಞಾನಮ್, ತತಶ್ಚೇಚ್ಛಾ, ತತಃ ಪ್ರಯತ್ನಃ, ತತಃ ಪರಿಸ್ಪನ್ದ ಇತ್ಯಾತ್ಮನ್ಯೇವೈಕಾರ್ಥವಿಷಯಾ ಧರ್ಮಾ ಜಾಯನ್ತೇ। ನತ್ವರ್ಥೇ ಕಶ್ಚಿದತಿಶಯೋಽನುಭೂಯತೇ। ಯೋಽಭಿಮತಸಾಧನತಯಾಽನುಮೀಯತ ಇತಿ।

h ॥ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣ ಇಷ್ಟಸಾಧನತ್ವನಿರುಪಾಧಿಕೇಷ್ಟತ್ವಯೋಃ ಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತು ವಾ ವಾಕ್ಯಪರ್ಯವಸಾನಸ್ಯ ಕಾರಣಂ ಕಾರ್ಯಮ್ ಇಷ್ಟಮ್, ಇಷ್ಟಸಾಧನಂ ವಾ। ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸಾಧನಮಿತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ಸಾಧನಮಿಷ್ಟಸ್ಯ ಭಗವಾನಿಷ್ಟದೇವತಾ।

ಮುಖ್ಯೇಷ್ಟಂ ವಾ ಸುಮನಸಾಂ ಪ್ರೇಯಸ್ತದಿತಿ ಚ ಶ್ರುತಿಃ ॥41॥**

(###sudha --)

ಪ್ರಾಣಬುದ್ಧಿಮನಃಖಾತ್ಮದೇಹಾಪತ್ಯಧನಾದಯಃ।

ಯತ್ಸಮ್ಪರ್ಕಾತ್ ಪ್ರಿಯಾ ಆಸಂಸ್ತತಃ ಕೋ ನ್ವಪರಃ ಪ್ರಿಯಃ ॥42॥**

(###sudha --)

ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೈಃ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ಮೀಮಾಂಸಾವಿಷಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಕ್ತವ್ಯತ್ವೇ ಕಿಮುಚ್ಯತೇ ಭಗವಾನಿತಿ। ತತ್ರೋಕ್ತಮ್ ಇಷ್ಟದೇವತೇತಿ। ಮೀಮಾಂಸಾವಿಷಯತ್ವೇನೇಷ್ಟದೇವತಾ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಭಗವಾನಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಇಷ್ಟಸಾಧನಮಪೀಷ್ಟಂ ಭವತಿ, ಅತೋ ಮುಖ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ನಿರುಪಾಧಿಕಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ನನ್ವಿಷ್ಟಸ್ಯ ಸುಖಾದೇಃ ಸಾಧನಂ ಭವತು ಭಗವಾನ್, ನಿರುಪಾಧಿಕೇಷ್ಟಸ್ತು ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸುಮನಸಾಮಿತಿ। ಪುರುಷಾರ್ಥಾನ್ತರಾಭಿಲಾಷಾಽಕಲುಷಿತಮನಸಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಯಥಾಪ್ರಕೃತಮಿಷ್ಟಸಾಧನಮಿಷ್ಟಂ ಚಾನೂದ್ಯ ಭಗವಾನಿತಿ ವಿಧಾನಾನ್ನ ಲಿಙ್ಗವ್ಯತ್ಯಾಸದೋಷಃ। ಯಥಾ ಯದಿದಂ ದೃಷ್ಟಂ ಸ ಸ್ಥಾಣುರಿತಿ। ಏವಂ ಯದಿಷ್ಟಮಿಷ್ಟಸಾಧನಂ ವಾ ವಾಕ್ಯಪರ್ಯವಸಾನಕಾರಣಂ ಸ ಭಗವಾನಿತಿ।

ಮುಖ್ಯೇಷ್ಟತ್ವಂ ಭಗವತೋಽಸ್ತೀತ್ಯತ್ರ ಸಮ್ಭಾವನೈವೋಕ್ತಾ, ಕುತಃ ಪ್ರಮಾಣಾತ್ ತನ್ನಿಶ್ಚಯ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರೇಯ ಇತಿ। ನ ಕೇವಲಂ ಸಮ್ಭಾವನಾ, ಶ್ರುತಿಶ್ಚಾತ್ರಾಸ್ತೀತಿ ಚಶಬ್ದಃ। ಪ್ರೇಯೋಽತಿಶಯೇನ ಪ್ರಿಯಮ್। ಅತಿಶಯಶ್ಚ ನಿರುಪಾಧಿಕತ್ವಮ್।

"ತದೇತತ್ ಪ್ರೇಯಃ ಪುತ್ರಾತ್ ಪ್ರೇಯೋ ವಿತ್ತಾತ್ ಪ್ರೇಯೋಽನ್ಯಸ್ಮಾಚ್ಚ ಸರ್ವಸ್ಮಾದನ್ತರತರಂ ಯದಯಮಾತ್ಮಾ" ಇತ್ಯುದಾಹೃತಶ್ರುತಾವಾತ್ಮನೋ ಜೀವಸ್ಯ ಪ್ರಿಯತಮತ್ವಮುಚ್ಯತ ಇತಿ ಪ್ರತಿಭಾತಿ। ತತೋ ವಿಸ್ಪಷ್ಟೈಃ ಪುರಾಣಾದಿವಾಕ್ಯೈರ್ಭಗವತೋ ಮುಖ್ಯೇಷ್ಟತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯಾಹ -- ಪ್ರಾಣೇತಿ। ಪ್ರಾಣಃ ಶಾರೀರೋ ವಾಯುಃ। ಬುದ್ಧಿರ್ಮನಶ್ಚಾನ್ತಃಕರಣವೃತ್ತೀ। ಖಾನೀತರೇನ್ದ್ರಿಯಾಣಿ। ಆತ್ಮಾ ಜೀವಃ।

h ॥ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಆಕಾಙ್ಕ್ಷಾಸನ್ನಿಧಿಯೋಗ್ಯತಾ ನಿರೂಪ್ಯ ತಸ್ಯ ಸರ್ವವೇದಾರ್ಥತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯೇವಮೀಶ್ವರ ಇಷ್ಟಃ, ಇಷ್ಟಸಾಧನೀಭೂತಶ್ಚೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಆಕಾಙ್ಕ್ಷೇತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।ಆಕಾಙ್ಕ್ಷಾಸನ್ನಿಧಿಯೋಗ್ಯತಾ ಯತಃ।

ತಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಸಮಸ್ತಸ್ಯೇತಿ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥43॥**

(###sudha --)

ಇತಿಶಬ್ದಸ್ತಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ। ಸ ಏವ ಸರ್ವವೇದಾರ್ಥ ಇತ್ಯನೇನ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಯತ್ ಖಲು ಯೇನ ಜಿಜ್ಞಾಸಿತಂ ಯಚ್ಚ ಸನ್ನಿಹಿತಂ ಯಚ್ಚ ಪ್ರತೀತಾನ್ವಯಯೋಗ್ಯಂ ತತ್ ತಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರತಿಪಾದನೀಯಂ ಶಬ್ದೇನ। ಅಜಿಜ್ಞಾಸಿತತ್ವಾದ್ಧಿ ನಾಪಿಪಾಸುಂ ಪ್ರತಿ ಜಲಾಶಯೋಪದೇಶಃ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕ್ರಿಯತೇ। ಸತ್ಯಾಮಪಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಂ ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯಸ್ಯ ಪಿಪಾಸೋರಸನ್ನಿಹಿತತ್ವಾದಸ್ತಿ ಗೀರ್ವಾಣತರಙ್ಗಿಣ್ಯಾಂ ಶೀತಲಂ ಜಲಮಿತಿ ನೋಪದಿಶ್ಯತೇ। ಸತೋಽರಪಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಸನ್ನಿಧಾನಯೋರಯೋಗ್ಯತ್ವಾನ್ನಾಕಾಶಪಾನಂ ವಿಧೀಯತೇ। ತಥಾಚ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯೇಷ್ಟೇಷ್ಟಸಾಧನತ್ವಾತ್ ಸಮಸ್ತಸ್ಯಾಪಿ ವೇದಾಧಿಕಾರಿಣೋಽಸ್ತಿ ತಸ್ಮಿನ್ನಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ। ಅಸ್ತಿ ಚ ಸನ್ನಿಧಿಃ, ಸರ್ವಗತತ್ವಾತ್। ಯೋಗ್ಯತಾ ಚ ಬಾಧಕಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್। ಯತ ಏವಂ ತಸ್ಮಾತ್ ಸ ಏವ ಸರ್ವವೇದಾರ್ಥೋ ಭವಿತುಂ ಯುಕ್ತಃ। ಕಾರ್ಯೇ ಜಿಜ್ಞಾಸಾದ್ಯಭಾವಂ ದರ್ಶಯಿತುಮೇವಶಬ್ದಃ। ತಚ್ಚೋಪಪಾದಯಿಷ್ಯತೇ। (129) ತೇನ ಸ ಏವ ಸರ್ವವೇದಾರ್ಥ ಇತ್ಯವಧಾರಣಮುಪಪದ್ಯತೇ।

h ॥ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥೇ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಕಾರಪ್ರದರ್ಶನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ತಥಾಽಪಿ ನೇಶ್ವರೇ ವೇದಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸಮ್ಭವತಿ। ಕೇವಲಸಿದ್ಧಾರ್ಥೇ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಭಾವಾತ್। ಕಾರ್ಯ ಏವ ಲೋಕೇ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿದರ್ಶನಾತ್। "ಲೋಕಾವಗತಸಾಮರ್ಥ್ಯಃ ಶಬ್ದೋ ವೇದೇಽಪಿ ಬೋಧಕಃ" ಇತಿ ನ್ಯಾಯಾತ್। ಕಾರ್ಯಾನ್ವಿತತ್ವೇನ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ಚೇಶ್ವರಸ್ಯಾಪ್ರಾಧಾನ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗೇನ ಸ ಏವೇತ್ಯವಧಾರಣಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಯದ್ಯಪೀಷ್ಟತ್ವಮಿಷ್ಟಸಾಧನತ್ವಂ ಚ ಕಾರ್ಯತ್ವಮ್। ತಚ್ಚಾಸ್ತೀಶ್ವರಸ್ಯೇತ್ಯುಪಪಾದಿತಮ್। ತಥಾಽಪಿ ನೈತಾವತಾ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಸಮ್ಭವಃ। ವೃದ್ಧಚೇಷ್ಟೈಕಲಿಙ್ಗತ್ವಾದ್ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೇಃ। ವೃದ್ಧಚೇಷ್ಟಾಯಾಶ್ಚ ಕೃತಿಸಾಧ್ಯಾರ್ಥೇ ನಿಯತತ್ವಾತ್। ನಹಿ ಚನ್ದ್ರಾದಾವಕೃತಿಸಾಧ್ಯೇಷ್ಟಸಾಧನೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಸ್ತಿ। ನಚೇಶ್ವರಸ್ಯ ಕೃತಿಸಾಧ್ಯತಾಽಸ್ತಿ ಯೇನ ತತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ವ್ಯುತ್ಪದ್ಯೇತೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಇಷ್ಟ ಇತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ಇಷ್ಟೇ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರಿಷ್ಯತೇ ॥43 ॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರ್ಯಪೂಪಾಂಸ್ತವ ಭ್ರಾತೇತ್ಯಾದಾವಾವಾಪತೋಽಪಿ ಚ।

ಉದ್ವಾಪಾದ್ ವರ್ತಮಾನತ್ವಾದಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾದಿಬಲಾದಪಿ।

ಬಾಲೋ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಮಪ್ಯೇತಿ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।44 ॥**

(###sudha --)

ಕೇವಲಸಿದ್ಧಮಾತ್ರೇ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಭಾವೇಽಪೀಷ್ಟೇ ಸಿದ್ಧವಿಶೇಷೇ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರಿಷ್ಯತ ಏವ, ಪ್ರಾಮಾಣಿಕೈರಿತಿ ಶೇಷಃ। ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತ್ರೀತಿ। ಇತ್ಯಾದೌ ವಾಕ್ಯೇ ಪ್ರಯುಕ್ತೇ ಸತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಮೇತೀತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಅಪಿಶಬ್ದಚಶಬ್ದಾವಾವಾಪೋದ್ವಾಪಯೋರಿತರೇತರಯೋಗೇ ವರ್ತೇತೇ। ಆದಿಗ್ರಹಣೇನಾಙ್ಗುಲಿಪ್ರಸಾರಣಭ್ರೂವಿಕ್ಷೇಪಚ್ಛೋಟಿಕಾವಾದನಾದಿಕಮುಚ್ಯತೇ।

ಅಯಮರ್ಥಃ ಛೋಟಿಕಾವಾದನಾದಿನಾಽಭಿಮುಖೀಕೃತ್ಯಾಪೂಪಾನದನ್ತಂ ತದ್ಭ್ರಾತರಮಙ್ಗುಲೀಪ್ರಸಾರಣಾದಿನಾ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯ "ದೇವದತ್ತ ತವ ಭ್ರಾತಾಽಯಮಪೂಪಾನತ್ತಿ"

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇ ಪ್ರಯುಕ್ತೇऽಪೂಪಾದಿಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ವರ್ತಮಾನತ್ವೇನ ಪ್ರತಿಸಮ್ಬನ್ಧಿನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ। ಇಷ್ಟತ್ವೇನಾऽಕಾಙ್ಕ್ಷಯಾ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಃ ಸಮ್ಭವಾತ್। ಪದಸಮುದಯಸ್ಯಾರ್ಥಸಮುದಾಯೇ ತಾವತ್ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಶಕ್ತಿಮವಧಾರ್ಯ ಪುನಸ್ತವ ಭ್ರಾತಾ ಪಯಃ ಪಿಬತೀತಿ ಪ್ರಯೋಗಾನ್ತರೇ ಯದರ್ಥಪ್ರಕ್ಷೇಪೇ ಯಚ್ಛಬ್ದಪ್ರಕ್ಷೇಪೋ ಯದರ್ಥೋದ್ಧಾರೇ ಚ ಯಚ್ಛಬ್ದೋದ್ಧಾರಃ ಸ ತಸ್ಯ ವಾಚಕ ಇತಿ ವಿಶೇಷತೋऽಪ್ಯವಧಾರಯತೀತಿ ಕಿಮನುಪಪನ್ನಮ್? ತಥಾ "ಅಯಂ ತವ ಮಾತಾ', "ಅಯಂ ತವ ಪಿತಾ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇ ಪ್ರಯುಕ್ತೇऽಪಿ ಪೂರ್ವವದ್ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ ಸಮ್ಭವತಿ।

ಕಿಞ್ಚ "ದೇವದತ್ತ ಪುತ್ರಸ್ತೇ ಜಾತಃ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಶ್ರವಣಸಮನನ್ತರಂ ವಿಕಸಿತವದನಂ ದೇವದತ್ತಮವಲೋಕ್ಯ ಪಾರ್ಶ್ವಸ್ಥೋ ವ್ಯುತ್ಪಿತ್ಸುಸ್ತೇನ ಲಿಙ್ಗೇನ ದೇವದತ್ತಸ್ಯ ಹರ್ಷೋದಯಮನುಮಾಯ ತಸ್ಯ ಚಾऽತ್ಮದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ಪ್ರಿಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನಂ ಹೇತುಮವಗಮ್ಯ ತಸ್ಯ ಚ ಶಬ್ದಶ್ರವಣೇ ಸತ್ಯೇವ ಭಾವಾಚ್ಛಬ್ದಸ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯತಸ್ತತ್ರ ಶಕ್ತಿಂ ವಿದಿತ್ವಾ ಪ್ರಿಯಾರ್ಥಂ ಸ್ವದೃಷ್ಟಂ ಪುತ್ರಜನ್ಮ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯಾನ್ಯಸ್ಯ ಕಲ್ಪನಾಯೋಗಾತ್, ತದೇವೇತಿ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಪುನರಾವಾಪೋದ್ಧಾರಾಭ್ಯಾಂ ವಿಶೇಷತೋऽಪ್ಯವಗಚ್ಛತಿ।

ಯದತ್ರೋಕ್ತಮ್ ಅತೀತಾನಾಗತವರ್ತಮಾನಾನಾಮನೇಕೇಷಾಂ ಪ್ರಿಯಾಣಾಂ ಸಮ್ಭವಾದ್ ವಿಶೇಷಾವಧಾರಣಾನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ। ತದಯುಕ್ತಮ್। ಸನ್ನಿಹಿತಸ್ವದೃಷ್ಟಪರಿತ್ಯಾಗೇನಾನ್ಯಕಲ್ಪನಾನುಪಪತ್ತೇರುಕ್ತತ್ವಾತ್। ತತ್ರೈವ ಪ್ರಿಯಾಸುಖಪ್ರಸವಾದೀನಾಂ ಸಮ್ಭವೇऽಪಿ ಪ್ರಯೋಗಾನ್ತರೇಷ್ವಾವಾಪೋದ್ಧಾರಾಭ್ಯಾಂ ವಿಶೇಷಾವಧಾರಣಂ ಯುಜ್ಯತೇ। ಅನ್ಯಥಾ ಗಾಮಾನಯೇತಿ ಪ್ರಯುಕ್ತೋ ದಣ್ಡಾದಿಕಮಪ್ಯಾದದಾನೋ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ ಕಥಂ ತವಾಪಿ ವಿಶೇಷಾವಧಾರಣಮ್?

ಯದುಕ್ತಮ್ ಯಾವತೀ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಪರಾದಪಿ ವಾಕ್ಯಾದ್ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ, ಸಾ ಸರ್ವಾ ಪ್ರಥಮಭಾವಿಕಾರ್ಯವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯನನ್ತರಭಾವಿತ್ವಾತ್ ಕಾರ್ಯವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರೇವೇತಿ, ತನ್ನಿರಾಸಾಯೋಕ್ತಮ್ ಬಾಲೋऽಪೀತಿ।

ಯದ್ಯಪಿ "ಇಹ ಪ್ರಭಿನ್ನಕಮಲೋದರೇ ಮಧೂನಿ ಮಧುಕರಃ ಪಿಬತಿ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇ ವ್ಯುತ್ಪನ್ನೇತರಪದಾರ್ಥೋ ಜ್ಞಾತವಿಭಕ್ತ್ಯರ್ಥಶ್ಚಾವಿದಿತಮಧುಕರಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥೋ ಯಂ ಮಧುಪಾನಕರ್ತಾರಂ ಪಶ್ಯತಿ ತಂ ಮಧುಕರಶಬ್ದಾರ್ಥಂ ಜಾನಾತಿ, ತಥಾ "ಪಿಕಃ ಕೋಕಿಲಃ" ಇತ್ಯುಪದೇಶಾದ್ ವ್ಯುತ್ಪದ್ಯತೇ, ತಥಾ "ಸಾಸ್ನಾದಿಮಾನ್ ಗೌಃ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಾದ್ ವ್ಯಾಪ್ತಿಮವಧಾರ್ಯ ಸಾಸ್ನಾದಿಮತಿ ಪಿಣ್ಡೇ ಗೋಶಬ್ದವಾಚ್ಯತಾಮನುಮಿನೋತೀತ್ಯೇವಮಾದಿರಾನನ್ತರಿಕೀ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ। ತಥಾऽಪಿ ವ್ಯುತ್ಪಾದಿತಾ ಬಾಲಸ್ಯಾಪ್ಯುಕ್ತವಿಧಯಾ ಸಮ್ಭವತ್ಯೇವ। ಕಿಞ್ಚಾಸ್ಯಾ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೇರನನ್ತರಭಾವಿತ್ವೇऽಪಿ ಕಾರ್ಯವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಧೀನತ್ವಂ ಕುತಃ? ಕಮಲಾದಿಪದಾನಾಮುಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಯೋಗ್ಯಾನ್ವಿತಸ್ವಾರ್ಥ ಏವ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯುಪಪತ್ತೇರಿತಿ।

h ll ಮೀಮಾಂಸಾಕಾಭಿಮತವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಕಾರಸ್ಯ ನಿರಾಕರಣಮ್ ll

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏವಂ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥೇ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಸಮ್ಭವಮಭಿಧಾಯೇದಾನೀಂ ಪರವ್ಯುತ್ಪಾದಿತಂ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಕಾರಂ ನಿರಾಕರ್ತುಮಾಹ ನಾನಯೇತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।ನಾನಯೇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯತಃ ॥45 ॥**

(###sudha --)

ಆನೀಯಮಾನದೃಷ್ಟ್ಯೈವ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೇಃ ಸಮ್ಭವೇ ಸತಿ।

ಏಷ್ಯದಾನಯನಾಯಾಯಂ ಕುತ ಏವ ಪ್ರತೀಕ್ಷತೇ ॥45 ॥**

(###sudha --)

“ದೇವದತ್ತ ಗಾಮಾನಯ’ ಇತ್ಯಾದ್ಯುತ್ತಮವೃದ್ಧವಾಕ್ಯಶ್ರವಣಾತ್ ಪ್ರವೃತ್ತಂ ಮಧ್ಯಮವೃದ್ಧಮುಪಲಭ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಲಿಙ್ಗೇನ ತಸ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಕಬೋಧಮನುಮಾಯ ತಸ್ಯ ಸ್ವಾತ್ಮದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ಕಾರ್ಯತಾವಿಷಯತ್ವಮವಧಾರ್ಯ ತತಃ ಶಬ್ದಾನನ್ತರಭಾವಿತ್ವೇನ ಶಬ್ದಜತ್ವಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಪುನರಾವಾಪೋದ್ಧಾರಾಭ್ಯಾಂ ಲಿಙಾದೇಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ್ಯವಾಚಿತ್ವಮನ್ಯೇಷಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ತದನ್ವಿತಸ್ವಾರ್ಥವಾಚಿತ್ವಮವಗಚ್ಛತೀತಿ ಯದುಕ್ತಂ ತನ್ನೇತ್ಯರ್ಥಃ।

ಕುತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಕಲ್ಪಕಾಭಾವಾತ್। ತಥಾಹಿ ಪ್ರೌಢಮತೀನಾಮಪಿ ದುರಧಿಗಮಯಾಽನಯಾ ಪ್ರಕ್ರಿಯಯಾ ಬಾಲೋ ವ್ಯುತ್ಪದ್ಯತ ಇತಿ ಕಿಂ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥೇ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ, ಕಿಂವಾ ಸಮ್ಭವತ್ಯಾಮಪಿ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥವ್ಯುತ್ಪತ್ತೌ ತದನಾದರೇಣ ವ್ಯುತ್ಪಿತ್ಸುರೇವೈತಾಂ ಗರೀಯಸೀಂ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾಮಾಶ್ರಯತೀತಿ। ನಾಽದ್ಯಃ, ಸಿದ್ಧಾರ್ಥೇ ಪ್ರಾಥಮಿಕವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಸಮ್ಭವಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್।

ದ್ವಿತೀಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ಆನೀಯಮಾನೇತಿ। ಪ್ರಯೋಜನಾರ್ಥಿನೋ ಹಿ ಪ್ರಯೋಜನ ಏವ ನಿರ್ಬನ್ಧೋ ನತೂಪಾಯವಿಶೇಷೇ। ತತೋ್ರೀಪಾಯಾನೇಕತ್ವೇ ಚ ಗುರುಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಲಘುಮಾಶ್ರಯತೇ, ನತು ಲಘುಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಗುರುಮಿತಿ ಸ್ವಾತ್ಮನ್ಯೇವ ತಾವತ್ ಸಿದ್ಧಮ್। ವ್ಯುತ್ಪಿತ್ಸಮಾನೇಽಪ್ಯೇವಂ ಕಲ್ಪಯಿತುಂ ಯುಕ್ತಮ್। ತತ್ರ “ದೇವದತ್ತೋ ಗಾಮಾನಯತಿ’ “ತವ ಭ್ರಾತಾಽಪೂಪಾನತ್ತಿ’ ಇತಿ ಪದಾನಾಮಾನೀಯಮಾನಾದ್ಯಮಾನಗವಾದಿದರ್ಶನೇನೈವೋಕ್ತರೀತ್ಯಾ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರ್ಲಘೀಯಸೀ। ವರ್ತಮಾನತ್ವೇನ ಕಾಲಾನ್ತರಭಾವ್ಯರ್ಥಪ್ರತೀಕ್ಷಾಭಾವಾತ್, ತಾವತ್ ಪರ್ಯನ್ತಂ ಶಬ್ದಾನುಸನ್ಧಾನಪ್ರಯಾಸಾಭಾವಾಚ್ಚ। ದೇವದತ್ತ ಗಾಮಾನಯೇತ್ಯಾದಿಪದಾನಾಮೇಷ್ಯದಾನಯನಾದೌ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಸ್ತು ಗರೀಯಸೀ। ವಾಕ್ಯಶ್ರವಣಾನನ್ತರಂ ತಾವತ್ ತದನುಸನ್ಧಾನಸ್ಯಾಽಗಾಮಿಕಾರ್ಥಪ್ರತೀಕ್ಷಣಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಯಾಸಸಾಧ್ಯತ್ವಾತ್। ತತ್ರ ಗವಾದಿಶಬ್ದವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಲಘೀಯಾಂಸಮುಪಾಯಮನಾದೃತ್ಯೈಷ್ಯದಾನಯನಪ್ರತೀಕ್ಷಾದಿಕಂ ಗರೀಯಾಂಸಮುಪಾಯಂ ವ್ಯುತ್ಪಿತ್ಸುರನುತಿಷ್ಠತೀತಿ ಕಲ್ಪನಾ ನಿರ್ಮೂಲೈವೇತಿ।

h ॥ ಲಿಙಾದೌ ಸ್ವಾರ್ಥೇ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ ಪಶ್ಚಾತ್ತನೀ ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ತತ್ ಕಿಂ ಪ್ರಯತ್ನಗೌರವಾದ್ ಭವಿಷ್ಯತ್ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ತದನ್ವಿತೇಷು ಚ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರ್ನಾಸ್ತ್ಯೇವ? ತಥಾಸತಿ ತಚ್ಛಬ್ದವ್ಯವಹಾರೋಽಪಿ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವ್ಯುತ್ಪನ್ನ ಇತಿ।

ವ್ಯುತ್ಪನ್ನೋ ವರ್ತಮಾನೇ ತು ಕ್ರಿಯಾಶಬ್ದೇ ಭವಿಷ್ಯತಿ।

ಪುನರ್ದೃಷ್ಟ್ವೈವ ಶಬ್ದಶ್ರುತ್ ಪಶ್ಚಾದ್ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಮೇಷ್ಯತಿ ॥46॥**

(###sudha --)

ವರ್ತಮಾನೇ ವರ್ತಮಾನಾರ್ಥೇ ಕ್ರಿಯಾಶಬ್ದೇ ಆನಯತೀತ್ಯಾದೌ ವ್ಯುತ್ಪನ್ನೋಽರ್ಥಸಮ್ಬನ್ಧಜ್ಞಾನವಾನ್ ಭವಿಷ್ಯತಿ ಭವಿಷ್ಯದರ್ಥೇ ಕ್ರಿಯಾಶಬ್ದೇ ದೇವದತ್ತ ಗಾಮಾನಯೇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಶ್ರುತ್ ಪುನರ್ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಗವಾನಯನಸ್ಯ।

ಅಯಮರ್ಥಃ ವರ್ತಮಾನಾಯಾಂ ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ತದನ್ವಿತೇಷು ಚಾರ್ಥೇಷು ಗಾಮಾನಯತೀತ್ಯಾದಿಪದಾನಾಂ ಸಮ್ಬನ್ಧಂ ಪ್ರಥಮತೋಽವಗಚ್ಛತಿ। ಭವಿಷ್ಯತ್ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ತು ಪಶ್ಚಾದಾನಯೇತ್ಯಾದಿಪದಾನಾಂ ಸಮ್ಬನ್ಧಂ ಜಾನಾತಿ ತ್ವದುಕ್ತರೀತ್ಯೇತ್ಯೇವ ಬ್ರೂಮಃ। ನತು ಸರ್ವಥಾ ತತ್ರ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಭಾವಮ್। ಅತೋ ನ ಕಾಚಿದನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ। ಶಬ್ದಶ್ರುತ್ ಪುನರ್ದೃಷ್ಟ್ವೇತಿ ಪರೋಕ್ತಪ್ರಕ್ರಿಯಾನುವಾದಃ।

h ॥ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಕಾಲತ್ರಯಸಮ್ಬದ್ಧತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ ಜಿಜ್ಞಾಸಾದ್ಯಭಾವೇನ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಾದ್ಯಸಮ್ಭವಃ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಲಿಙಾದೀನಾಂ ಸ್ವಾರ್ಥೇ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ ಪಶ್ಚಾತ್ತನೀತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಪರಾಭ್ಯುಪಗತೇ ತು ಕಾರ್ಯೇ ನ ಕಾಚಿದಪೀತ್ಯಾಹ -- ವರ್ತಮಾನಮಿತಿ।

ವರ್ತಮಾನಮತೀತಂ ಚ ಭವಿಷ್ಯದಿತಿ ಚ ಕ್ರಮಾತ್।

ಆಕಾಙ್ಕ್ಷಾದಿಯುತಂ ಯಸ್ಮಾದ್ ವಿಧೇರ್ವ್ಯುತ್ಪಾದನಂ ಕುತಃ ॥47॥**

(###sudha --)

ಯಸ್ಮಾದ್ ವರ್ತಮಾನಾದಿಕ್ರಮೇಣ ಕಾಲತ್ರಯಸಮ್ಬನ್ಧ್ಯೇವ ವಸ್ತ್ವಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾಸನ್ನಿಧಿಯೋಗ್ಯತಾಯುಕ್ತಂ ಚ ಭವತಿ, ಆಕಾಙ್ಕ್ಷಾದ್ಯುಪೇತ ಏವ ಚ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ, ನಹ್ಯಜಿಜ್ಞಾಸಿತೇಽರ್ಥೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿಸಹಸ್ರದರ್ಶನೇಽಪಿ ವ್ಯುತ್ಪದ್ಯನ್ತೇ, ಕಾರ್ಯಂ ಚ ಕಾಲತ್ರಯಾಸಮ್ಬದ್ಧಂ ಪರೇಣೇಷ್ಯತೇ, ತಸ್ಮಾದಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾದಿವಿರಹಾದ್ ವಿಧೇಃ ಕಾರ್ಯಾಪರನಾಮ್ನೋ ವ್ಯುತ್ಪಾದನಂ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರ್ಲಿಙಾದಿವಾಚ್ಯತಾಜ್ಞಾನಂ ಕುತಃ ಸಮ್ಭವತೀತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಥವಾ ಲಿಙಾದಿಶಬ್ದೋ ವಿಧಿಃ, ತಸ್ಯ ವ್ಯುತ್ಪಾದನಂ ಕಾರ್ಯೇ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ ಕುತ ಇತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್। ಅತ್ರ ಕಾಲಸಮ್ಬನ್ಧೇವೇತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಕ್ರಮಪ್ರದರ್ಶನಮುತ್ತರಾರ್ಥಮ್।

ಕಿಞ್ಚ ಕಾಲತ್ರಯಾನವಮರ್ಶೋ ವಿಧೇಃ ಕಿಮರ್ಥತಃ, ಕಿಂವಾ ಶಬ್ದತಃ? ಆದ್ಯೇ ಶಶವಿಷಾಣಾದಿವತ್ ತಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಮೇವಾಸಮ್ಭಾವಿತಮ್। ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಸ್ತು ತದ್ವಿಷಯೇ ಲಿಙಾದೀನಾಂ ಕುತಃ? ದ್ವಿತೀಯೇ ಘಟಾದಿತುಲ್ಯತ್ವಾತ್ ಕಾಲತ್ರಯಾನವಮೃಷ್ಟೋ ವಿಧಿರಿತಿ ವಿಶೇಷಾಭಿಧಾನಂ ವ್ಯರ್ಥಮ್। ಅನುಭವವಿರುದ್ಧಂ ಚೈತತ್। ಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಶಬ್ದಾದೇಷ್ಯತ್ಕಾಲೀನತಾಪ್ರತೀತೇರುಕ್ತತ್ವಾತ್।

h॥ ಭೂತಭವಿಷ್ಯದರ್ಥವ್ಯುತ್ಪತ್ತೇಃ ವರ್ತಮಾನಾರ್ಥವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯನನ್ತರಭಾವಿತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಯದಪ್ಯುಕ್ತಮ್ ವರ್ತಮಾನಾರ್ಥಕ್ರಿಯಾದಿಶಬ್ದವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯನನ್ತರಭಾವಿನೀ ಭವಿಷ್ಯದರ್ಥಕ್ರಿಯಾಶಬ್ದವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರಿತಿ। ತದಯುಕ್ತಮ್। ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಸಮ್ಭವೇ ಪ್ರಾಥಮಿಕತ್ವಸ್ಯೈವೋಪಪತ್ತಾವಾನನ್ತರಿಕತ್ವಕಲ್ಪನಾಯಾಂ ನಿಯಾಮಕಾಭಾವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ದೃಷ್ಟ್ವೇತಿ।

ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಜ್ಞಾತಪದಾರ್ಥಸ್ಯ ಸ್ಯಾದಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾ ಭವಿಷ್ಯತಿ।

ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ ಪ್ರಥಮಾ ತಸ್ಮಾದ್ ವರ್ತಮಾನೇ(ऽ)ಗತೇ ತತಃ॥48॥**

(###sudha --)

ಪ್ರಥಮತ ಏವಾನಾಗತಾರ್ಥೇ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪ್ರತೀಕ್ಷಯೋರಸಮ್ಭವಾನ್ನ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ವರ್ತಮಾನಾರ್ಥಸ್ಯ ತು ದೃಷ್ಟಿಸಮ್ಭವೇನ ಜಿಜ್ಞಾಸೋಪಪತ್ತೌ ಪ್ರತೀಕ್ಷಾಯಾಸಾಸಮ್ಭವಾಚ್ಚ ಪ್ರಥಮಂ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಸ್ತತೋ ಜ್ಞಾತಃ ಪದಸ್ಯಾರ್ಥೋ ಯೇನ ತಸ್ಯ ವರ್ತಮಾನಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ತದನ್ವಿತೇಷು ಚಾರ್ಥೇಷು ವ್ಯುತ್ಪನ್ನಸ್ಯ ಪಶ್ಚಾದ್ ಭವಿಷ್ಯತಿ ಅತೀತೇ ಚಾऽಕಾಙ್ಕ್ಷಾ ಸ್ಯಾತ್। ದೇವದತ್ತೋ ಗಾಮಾನಯತೀತ್ಯಾದಿಪದಾನಾಂ ವರ್ತಮಾನಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ತದನ್ವಿತೇಷು ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೌ ಜಾತಾಯಾಂ ದೇವದತ್ತ ಗಾಮಾನಯೇತ್ಯುಕ್ತೇ ಗವಾದಿಪದಾನಾಮಾನಯತೇಶ್ಚ ಜ್ಞಾತಾರ್ಥತ್ವೇನೋರ್ವರಿತಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಮಾತ್ರೇ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಪ್ರತೀಕ್ಷಾ ಚ ಸ್ಯಾತ್। ತಸ್ಮಾದ್ ವರ್ತಮಾನಾರ್ಥವ್ಯುತ್ಪತ್ತೇರಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾದಿಜನನದ್ವಾರೇಣ ಕಾರಣತ್ವೇನ ಭವಿಷ್ಯದಾದ್ಯರ್ಥವ್ಯುತ್ಪತ್ತೇಶ್ಚ ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯೋಪಪತ್ತಿರಿತಿ। ಅಗತೇऽನಾಗತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರಯೋರೇವ ಪ್ರಯೋಜನತ್ವಮ್, ನ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತ್ಯೋಃ, ಜ್ಞಾನಸ್ಯೈವ ತತ್ಸಾಧನತ್ವಂ ಚ॥

(###sudha --)

ಯದಪ್ಯುಕ್ತಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತ್ಯೌಪಯಿಕಾರ್ಥಶಾಸನಾಚ್ಛಾಸ್ತ್ರತ್ವಮ್। ನಚ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಬೋಧಸ್ತಥಾ। ಅತಃ ಕಾರ್ಯಬೋಧಸ್ಯೈವ ತದ್ಭಾವಾತ್ ಕಾರ್ಯಪರತ್ವಂ

ವೇದಸ್ಯೇತಿ। ತತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಕಿಂ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಾದಿಕಮೇವ ವೇದಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಂ ಪ್ರಯೋಜನಮ್, ಉತಾವಾನ್ತರಪ್ರಯೋಜನಮ್? ನಾಽದ್ಯ ಇತ್ಯಾಹ -- ಇಷ್ಟಮಿತಿ।

ಇಷ್ಟಮಾಕಾಙ್ಕ್ಷತೇ ಸರ್ವೋ ನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಪೇಕ್ಷತೇ।

ಅಪರೋಕ್ಷಂ ಪರೋಕ್ಷಂ ವಾ ಜ್ಞಾನಮಿಷ್ಟಸ್ಯ ಸಾಧನಮ್ ॥49॥**

(###sudha --)

ಪುರುಷಾಪೇಕ್ಷಿತಂ ಹಿ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಭವತಿ। ಅನ್ಯಸ್ಯಾನಿರೂಪಣಾತ್। ಪುರುಷಶ್ಚ ಇಷ್ಟಾವಾಪ್ತಿಮನಿಷ್ಟನಿವೃತ್ತಿಂ ಚಾಪೇಕ್ಷತೇ, ನ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತೀ। ಕ್ಲೇಶರೂಪತ್ವಾತ್। ಅತೋ ನ ತಯೋರ್ಮುಖ್ಯಪ್ರಯೋಜನತೇತಿ। ಅಸ್ತು ಪ್ರಯೋಜನತ್ವಮಿಷ್ಟಾನಿಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿಪ್ರಹಾಣಯೋಃ ತತ್ಸಾಧನಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತೀ ಇತ್ಯವಾನ್ತರಪ್ರಯೋಜನಮಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ಅಪರೋಕ್ಷಮಿತಿ। ಜ್ಞಾನಮೇವೇಷ್ಟಾವಾಪ್ತಿಸಾಧನಂ ನ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಾದಿಕಮಿತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ಕ್ರಿಯಾಯಾ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥತ್ವಮ್, ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪಿ ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರಸಾಧನತ್ವಂ ಚ॥

(###sudha --)

ತತ್ ಕಿಂ ನೋಪದೇಷ್ಟವ್ಯೈವ ಕ್ರಿಯಾ? ನ। ಕ್ವಚಿಜ್ಜ್ಞಾನಾರ್ಥತ್ವಾದಿತ್ಯಾಹ -- ಕ್ವಾಪೀತಿ।

ಕ್ವಾಪಿ ಚೇಷ್ಟಾ ತದರ್ಥಾ ಸ್ಯಾದತ್ತಿರ್ಹಿ ರಸವಿತ್ತಯೇ।

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನಮಾತ್ರೇಣ ಕ್ವಚಿದಿಷ್ಟಂ ಭವೇದಪಿ ॥50॥**

(###sudha --)

ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತ್ತಿರ್ಹೀತಿ। ಅತ್ತಿಶ್ಚರ್ವಣಾದಿರೂಪಾ ಕ್ರಿಯಾ। ರಸಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಾಯ ಭವತಿ। ನನ್ವಭಿಮತರಸಾದಿಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಸ್ಯೈವೇಷ್ಟಸಾಧನತ್ವಂ ದೃಷ್ಟಮ್। ತತ್ ಕಥಂ ಪರೋಕ್ಷಂ ವಾ ಜ್ಞಾನಮಿಷ್ಟಸ್ಯ ಸಾಧನಮುಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೇತಿ। ಅಪಿಶಬ್ದೋ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನಮಾತ್ರೇಣಾಪೀತಿ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ಕ್ವಚಿದಿತಿ "ಪುತ್ರಸ್ತೇ ಜಾತಃ', "ಪಿತಾ ತೇ ರಾಜಾ ವರ್ತತೇ' ಇತ್ಯಾದೌ। ಯದ್ಯಪ್ಯಭಿಮತಾರ್ಥಾನುಮಿತಿಜ್ಞಾನಮಪೀಷ್ಟಸಾಧನಮ್। ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರಕೃತಾನುಪಯೋಗಾತ್ ತನ್ನೋಕ್ತಮ್।

h॥ ಇಷ್ಟೇ ಇಷ್ಟಸಾಧನೇ ಚ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೇವ ಸಮಸ್ತವೇದರಾಶೇಃ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಿತ್ಯುಪಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಅಯಮತ್ರಾಽಶಯಃ ಯೋ ಹಿ ಸಾತ್ತ್ವಿಕಪ್ರಕೃತಿರ್ಲೋಕಪ್ರವಾದಾತ್ ಕಾರ್ಯತ್ವಾದಿಲಿಙ್ಗಾನುಸನ್ಧಾನಾದ್ ವಾ ಸ್ವತನುಭವನಾದೇಃ ಕರ್ತಾರಂ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ಜಾನನ್ ಸ್ನೇಹಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನಾಭ್ಯಾಂ ತದ್ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನಾರ್ಥಮುತ್ಕಣ್ಠಿತಮಾನಸಃ, ತತ್ಸಂಸ್ಕಾರವಶಾಚ್ಚಾನ್ಯದಗಣಯನ್ ವರ್ತತೇ, ತಂ ಪ್ರತ್ಯಾಪ್ತೋ ಬನ್ಧುರಿವಾಯಂ ಸಮಸ್ತೋ ವೇದಸ್ತತ್ಸ್ವರೂಪಂ ಸ್ವಪ್ರಧಾನಮೇವ ಪ್ರತಿಪಾದಯತಿ। ತತೋ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನಾದವಾಪ್ತಪರಮಾನನ್ದಸ್ತತ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಂ ಕಾಮಯತೇ। ತಂ ಪ್ರತಿ ತದುಪಾಸನಾ ವಿಧೀಯತೇ। ಸಾ ಚ ಪ್ರಕ್ಷೀಣಾನ್ತಃಕರಣಮಲಸ್ಯೈವ ಸಮ್ಭವತೀತಿ ತದರ್ಥಂ ಕರ್ಮವಿಧಯಃ।

ಅಥವಾ ಯಃ ಸಾಂಸಾರಿಕವಿವಿಧದುಃಖಂ ಜಿಹಾಸುಃ ಪರಮಾನನ್ದಂ ಚ ಪ್ರೇಪ್ಸುಸ್ತತ್ಸಾಧನಂ ಜಿಜ್ಞಾಸತೇ। ತಂ ಪ್ರತಿ ಪರಮೇಶ್ವರ ಏವ ಪ್ರಸನ್ನಃ ಪರಮೇಷ್ಟಸಾಧನತಯೋಪದಿಶ್ಯತೇ। ತತಃ ಕಥಮಸೌ ಪ್ರಸೀದತೀತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಂ ತತ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಃ, ತದಙ್ಗತಯಾ ಕರ್ಮಾಣೀತ್ಯುಭಯಥಾ ಸ್ವಪ್ರಧಾನ ಏವ ಪರಮೇಶ್ವರೋ ವೇದಾರ್ಥ ಇತಿ। ನಚ ಪ್ರಯೋಜನಶೇಷತಯೇಶ್ವರಸ್ಯಾಪ್ರಾಧಾನ್ಯಮ್, ಪ್ರತಿಪತ್ತಾವಪರಾರ್ಥತ್ವಾತ್। ಪ್ರತಿಪತ್ತೇರೇವ ಪ್ರಮಾಣಫಲತ್ವಾತ್।

h ॥ ವೇದಾನಾಂ ಕಾರ್ಯಪರತ್ವಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥೇ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೇವ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಿತ್ಯುಪಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏವಮಕಾರ್ಯಶೇಷತಯಾ ಸ್ವಪ್ರಧಾನೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ವೇದಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಮ್ಭವಾದ್ ಯುಕ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಇದಾನೀಮಸ್ತು ವಾ ಕಾರ್ಯಪರತ್ವಂ ವೇದಸ್ಯ। ತಥಾಽಪಿ "ಆತ್ಮಾನಮುಪಾಸೀತ" ಇತ್ಯುಪಾಸನಾಕಾರ್ಯೇ ಕರ್ಮಕಾರಕತಯಾ ಪ್ರತೀತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸ್ವರೂಪಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತಾಂ "ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮ್" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಂ ತತ್ರ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಮ್ಭವಾದ್ ಯುಕ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೇತಿ ಪಕ್ಷಾನ್ತರಂ ಸಮರ್ಥಯಮಾನೋ ವಿಧಿಪರೇಭ್ಯೋಽಪಿ ವಾಕ್ಯೇಭ್ಯೋ ವಸ್ತುತತ್ವಸಿದ್ಧಿರ್ಭವತೀತ್ಯತ್ರ ಪರಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಂ ನಿದರ್ಶನಮಾಹ ನಚೇತಿ।

ನಚ ಸ್ರುಕ್ಸ್ರುವವಹ್ನ್ಯಾದಾವತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಶ್ರುತೇರ್ಭವೇತ್।

ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿತ್ಕರಣಸ್ಯಾಪಿ ಯಜ್ಞತ್ವೈವಾನ್ಯಥಾ ಭವೇತ್।

ತಸ್ಮಾದುಪಾಸನಾರ್ಥಂ ಚ ಸ್ವಾರ್ಥೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವದ್ ಭವೇತ್ ॥51॥**

(###sudha --)

ಆದಿಗ್ರಹಣಾದ್ ಯೂಪಾದಯಃ। ಸರ್ವಸ್ಯಾಽಮ್ನಾಯಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಪರತಾಂ ಮನ್ಯಮಾನಸ್ಯಾಪಿ ಮತೇ ಯೂಪಾಹವನೀಯಾದಿಸ್ವರೂಪೇ ಶ್ರುತೇರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತಾವನ್ನ ಭವೇತ್। ಕಿನ್ತು ಯೂಪೇ ಪಶುಂ ಬಧ್ನಾತೀತಿ ಬನ್ಧನಾಯ ಯೂಪೇ ವಿನಿಯುಕ್ತೇ ತಸ್ಯಾಲೌಕಿಕತ್ವಾತ್ ಕೋಽಸೌ ಯೂಪ ಇತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಂ "ಖಾದಿರೋ ಯೂಪೋ ಭವತಿ", "ಯೂಪಂ ತಕ್ಷತಿ",

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

“ಯೂಪಮಷ್ಟಾಸ್ರೀಕರೋತಿ” ಇತಿ ವಾಕ್ಯೈಃ ತಕ್ಷಣಾದಿವಿಧಿಪರೈರಪಿ ಸಂಸ್ಕಾರಾವಿಷ್ಟಂ ವಿಶಿಷ್ಟಸಂಸ್ಥಾನಂ ದಾರು ಯೂಪ ಇತಿ ಗಮ್ಯತ ಏವ। ಏವಂ ಸ್ರುಕ್ಸ್ರುವಾದಯೋಽಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾಃ। ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇಽತಾತ್ಪರ್ಯಮಿತಿ ವಚನಂ ಯತ್ ಪರೇಣ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವೈಧರ್ಮ್ಯಂ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯೋಕ್ತಮ್, ತನ್ನಿರಾಸಾರ್ಥಮ್।

ಕುತೋ ನ ಭವೇದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿದಿತಿ। ಅನ್ಯಥಾ ಯೂಪಾಹವನೀಯಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಯೂಪಾದಿಸ್ವರೂಪೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಾಭಾವೇ। ಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯೇವಂ ಸ್ರುಕ್ಸ್ರುವವಹ್ನ್ಯಾದಾವಪಿ ಶ್ರುತೇಸ್ತಾತ್ಪರ್ಯಮಸ್ತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ತಸ್ಮಾದಿತಿ। ಯಸ್ಮಾತ್ ಕಾರ್ಯಾನ್ವಿತತ್ವೇನ ಯೂಪಾಹವನೀಯಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಸ್ವಾರ್ಥೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಸ್ತಿ। ತಸ್ಮಾತ್ ತತ್ಸಮಾನನ್ಯಾಯೇನೋಪಾಸನಾಕಾರ್ಯಾರ್ಥತ್ವೇನ “ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮ್” ಇತ್ಯಾದಿವೇದವಾಕ್ಯಂ ಚ ಸ್ವಾರ್ಥೇ ಸಕಲಗುಣಕ್ರಿಯಾದ್ಯುಪೇತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಯುಕ್ತಂ ಭವೇತ್।

h ll ಆರೋಪಿತಾಕಾರೇಣೈವ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನಾಸಮ್ಭವಾತ್

ನ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಕಲ್ಪನೀಯಮಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

ನನು ವಿಷಮೋಽಯಮುಪನ್ಯಾಸಃ। ಯೂಪಾದಿಸ್ವರೂಪಾಭಾವೇ ಪಶುಬನ್ಧಾದಿಕಾರ್ಯಮೇವ ನ ನಿಷ್ಪದ್ಯತ ಇತಿ ತತ್ಸ್ವರೂಪೇಽಪಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಮವಶ್ಯಾಶ್ರಯಣೀಯಮ್। ನಚೈವಮುಪಾಸನಂ ವಿನಾ ಕರ್ಮಕಾರಕಸತ್ತಯಾ ನೋಪಪದ್ಯತೇ, ಆರೋಪಿತಾಕಾರೇಣಾಪಿ ಸಮ್ಭವಾದಿತಿ। ಮೈವಮ್। ಪಾರ್ಥಿವದ್ರವ್ಯಮಾತ್ರೇ ಬನ್ಧನಸಮ್ಭವೇನ ಖಾದಿರತ್ವಾದಾವತಾತ್ಪರ್ಯೋಪಪತ್ತೇಃ। ತದಪ್ಯಪೂರ್ವತ್ವಾದವಿರುದ್ಧತ್ವಾಚ್ಚ ಗೃಹ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಸಮಂ ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ। ಅಥ ಖಾದಿರತ್ವಾದ್ಯಭಾವೇ ನಾಪೂರ್ವೋತ್ಪತ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಶ್ರುತೇಸ್ತತ್ರ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯಾದ್ಯಾಪ್ಯನಿಶ್ಚಯಾತ್। ಅವಿದ್ಯಮಾನಾರ್ಥೋಪಾಸನೇಽಪಿ ಫಲಾಭಾವಸ್ಯ ಸಾಧಯಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್।

h ll ಉಪಾಸನಾವಾಕ್ಯೇಷು ಇತಿಶಬ್ದಶ್ರವಣಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಾಭಾವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್,

ಇತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಕಾರವಾಚಿತ್ವಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ತನ್ನಿರಾಸಃ, ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕೋಕ್ತಿಶ್ಚ ll

(###sudha --)

ನನು ಶ್ರುತಿರೇವಾಽತ್ಮಾದಿಸ್ವರೂಪೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಾಭಾವಂ ಗಮಯತಿ। “ಆತ್ಮೇತ್ಯೇವೋಪಾಸೀತ ” ಇತ್ಯಾದಾವಿತಿಶಬ್ದಸಮ್ಬನ್ಧಾತ್। ಇತಿಶಬ್ದೋ ಹಿ ವೈಪರೀತ್ಯೇ ವರ್ತತೇ। “ನ ವೇತಿ ವಿಭಾಷಾ” ಇತಿ ಯಥಾ ಶಬ್ದಪ್ರಕರಣೇ ನ ವೇತಿ ಶಬ್ದಯೋರ್ವಿಭಾಷಾಸಞ್ಜ್ಞಾಯಾಂ ವೈಪರೀತ್ಯವಾಚಿನೇತಿಶಬ್ದೇನ ತಾವರ್ಥಪರೌ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪ್ಯೇತೇ, ತಥೇಹಾಪ್ಯರ್ಥಪ್ರಕರಣೇ ಶ್ರುತೇನೇತಿಶಬ್ದೇನಾಽತ್ಮನಃ ಸ್ವರೂಪೇಣೋಪಾಸನಾಸಮ್ಬನ್ಧಂ ನಿವಾರ್ಯ ಸ್ಮೃತಿಮಾತ್ರೇಣ ಸಮ್ಬನ್ಧೋ ಜ್ಞಾಪ್ಯತೇ। ತತ್ ಕಥಮಾತ್ಮಸಿದ್ಧಿರ್ವೇದಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅತ್ರೇತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಕಾರವಾಚಿತ್ವಾತ್। ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕಮಾಹ ಇತಿಶಬ್ದೋನ್ನಯ ಇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಇತಿಶಬ್ದೋನ್ನಯೇಽಗ್ನಾವಿತ್ಯಪ್ಯುನ್ನೀತೇ ಸ್ಮೃತಿರ್ಭವೇತ್।

ಇತಿಶಬ್ದವ್ಯಪೇತಾನಿ ಹ್ಯಪಿ ಸನ್ತಿ ವಚಾಂಸ್ಯಲಮ್।

ಆತ್ಮನಮೇವೇತ್ಯಾದೀನಿ ಯೋಗೇಽಗ್ನಾವಪಿ ತತ್ ಸಮಮ್ ॥52॥**

(###sudha --)

ಆತ್ಮಾದಿಶಬ್ದೈರಿತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ವೈಪರೀತ್ಯವಾಚಿನೋ ಯೋಗೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯಮಾನೇಽಗ್ನೌ ಜುಹೋತೀತ್ಯಾದಾವಪಿ ವೈಪರೀತ್ಯಾರ್ಥೇ ಇತಿಶಬ್ದೇ ಯೋಜಿತೇಽಗ್ನೇರಪಿ ಸ್ವರೂಪೇಣ ಹೋಮಾನ್ವಯೋ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಕಿನ್ತು ಸ್ಮೃತಿಮಾತ್ರೇಣೇತಿ।

ನನ್ವಗ್ನೌ ಜುಹೋತೀತ್ಯತ್ರೇತಿಶಬ್ದ ಏವ ನಾಸ್ತಿ ತಸ್ಯ ವೈಪರೀತ್ಯಾರ್ಥತ್ವಂ ಕುತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತರ್ಹಿ ಉಪಾಸನಾವಾಕ್ಯಾನಾಮಪಿ ಇತಿಶಬ್ದವಿಧುರಾಣಾಂ ಬಹುಲಮುಪಲಮ್ಭಾತ್ ಸ್ವಾರ್ಥೇ ತಾತ್ಪರ್ಯೋಪಪತ್ತಿರಿತ್ಯಾಹ -- ಇತಿಶಬ್ದೇತಿ। ಅಲಂ ಬಹೂನೀತಿ ಶೇಷಃ। ಸತ್ಯಮ್। ತಥಾಽಪಿ ತತ್ರಾಧ್ಯಾಹಾರಃ ಕ್ರಿಯತ ಇತ್ಯಾಹ -- ಯೋಗ ಇತಿ। ಯೋಗೇ ಇತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಅಧ್ಯಾಹೃತಸ್ಯ ಯೋಜನೇ। ಅಗ್ನೌ ಜುಹೋತೀತ್ಯತ್ರಾಪಿ ತದ್ಯೋಜನಂ ಸಮಮ್। ಆತ್ಮಾದಿಶಬ್ದಾತ್ ಪರತೋ ಯದ್ಯಶ್ರುತೇತಿಶಬ್ದೋಽಧ್ಯಾಹ್ರಿಯತೇ, ತದಾ ಅಗ್ನ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾತ್ ಪರತೋಽಪಿ ಕುತೋ ನಾಧ್ಯಾಹ್ರಿಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ವೇದಾನ್ತಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವಮ್, ತದಿತರವೇದಭಾಗಾನಾಂ ಕಾರ್ಯಪರತ್ವಂ ಚಾಭ್ಯುಪಗಮ್ಯ

ಪಞ್ಚಪಾದಿಕಾಕೃತಾ ಗತಾರ್ಥತಾಶಙ್ಕಾಯಾಃ ಪರಿಹಾರಕಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಏಕದೇಶಿನಸ್ತ್ವೇವಂ ಪರಿಹಾರಮಾಹುಃ ಸತ್ಯಂ ಕಾರ್ಯನಿಷ್ಠೋ ವೇದಃ, ತಥಾಽಪಿ ನ ಸರ್ವಃ। ವೇದಾನ್ತಾಸ್ತು ಪರಿನಿಷ್ಠಿತಸ್ವರೂಪೇಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಪ್ರಮಾಣಮ್। "ಅಥಾತೋ ಧರ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ " ಇತಿ ಕಾರ್ಯನಿಷ್ಠವೇದಭಾಗೇ ವಿಚಾರಿತೇಽಪಿ ವಸ್ತುತತ್ವನಿಷ್ಠವೇದಾನ್ತವಿಚಾರಾಯ ಶಾರೀರಕಮೀಮಾಂಸಾರಮ್ಭಃ ಸಮ್ಭವತೀತಿ।

h॥ ಕೃತ್ಸ್ನಸ್ಯಾಪಿ ವೇದಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವರೂಪೈಕವಾಕ್ಯತ್ವೇ ಸುಲಭೇ ವಾಕ್ಯಭೇದಕಲ್ಪನಸ್ಯ ಅಯುಕ್ತತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಸೋಽಯಮಯುಕ್ತಃ ಪರಿಹಾರಃ। ತಥಾಹಿ ವೇದಾನ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠಾಃ, ಅಪರೋ ವೇದಭಾಗಃ ಕಾರ್ಯನಿಷ್ಠ ಇತಿ ವಾಕ್ಯಭೇದಃ ಕಿಮೇಕವಾಕ್ಯತ್ವಾಸಮ್ಭವಾತ್ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ, ಉತೈಕವಾಕ್ಯತ್ವಸಮ್ಭವೇಽಪಿ? ನ ತಾವದ್ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತ್ಯಾಹ -- ಏಕವಾಕ್ಯತ್ವೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏಕವಾಕ್ಯತ್ವಯೋಗೇ ತು ವೇದಸ್ಯಾಪಿ ಹ್ಯಶೇಷತಃ।

ವಾಕ್ಯಭೇದೋ ನ ಯುಕ್ತಃ ಸ್ಯಾದ್ ಯೋಗಶ್ಚ ಸ್ಯಾನ್ಮಹಾಫಲೇ।

ಅಶೇಷತೋಽಪೀತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಹಿಶಬ್ದಃ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗಂ ಹೇತುಂ ಸೂಚಯತಿ। ಆದ್ಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ಯೋಗಶ್ಚೇತಿ। ಅಶೇಷತೋಽಪಿ ವೇದಸ್ಯೈಕವಾಕ್ಯತಾಯಾ ಯೋಗೋ ಘಟನಾ ಚ ಸ್ಯಾದೇವ। ಯಥೋಕ್ತಂ ಪುರಸ್ತಾತ್। (131) ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಚ "ಅತೋ ಜ್ಞಾನಫಲಾನ್ಯೇವ ಕರ್ಮಾಣಿ" ಇತಿ।

ಕಿಞ್ಚ ಕೃತ್ಸ್ನೋಽಪಿ ವೇದಃ ಕಾರ್ಯನಿಷ್ಠ ಇತಿ ವದನ್ತಂ ಪ್ರತಿ ಏಕಸ್ಯಾಪಿ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಪರಿನಿಷ್ಠಿತವಸ್ತುಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನೇ ಯಃ ಪ್ರಯಾಸಃ, ತೇನೈವ ಕೃತ್ಸ್ನಸ್ಯಾಪಿ ವೇದಸ್ಯ ತಥಾತ್ವೇ ಸಮ್ಭವತಿ ಕಿಂ ವಾಕ್ಯಭೇದಕಲ್ಪನಯಾ? ದೃಷ್ಟೋ ಹಿ ತಸ್ಯಾರ್ಥಃ "ಕರ್ಮಾವಬೋಧನಮ್" ಇತ್ಯಾದ್ಯಭಿಯುಕ್ತವಾಕ್ಯಾನುರೋಧಾದಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ "ವೇದೋಷರಾ ವೇದಾನ್ತಾಃ" ಇತ್ಯಭಿಯುಕ್ತವಾಕ್ಯಂ ಪರಮಾಸ್ತಿಕೇನ ಭವತಾಽನುರೋದ್ಧವ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ಉಪಕ್ರಮಾದಿನಾ ಕಾರ್ಯನಿಷ್ಠತಾವಗಮಾದೇವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅವಾನ್ತರವಾಕ್ಯೇಽಪ್ಯುಪಕ್ರಮಾದ್ಯಾನುಗುಣ್ಯಸ್ಯ ಸಮ್ಭವಾತ್। ಅಧಿಕಾರಾದಿವಿರೋಧಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಥಾಸತ್ಯುಪನಿಷತ್ಸ್ವಪಿ ವಾಕ್ಯಭೇದಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತಿ।

h ll ವೇದಾನಾಂ ಮೀಮಾಂಸಕಾಭಿಮತಕಾರ್ಯಪರತ್ವರೂಪೈಕವಾಕ್ಯತ್ವನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

ಅಪರ ಆಹ -- ಭವತು ಕೃತ್ಸ್ನಸ್ಯಾಪಿ ವೇದಸ್ಯೈಕವಾಕ್ಯತಾ। ಸಾ ಚಾಽತ್ಮಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಫಲಕರ್ಮಶೇಷತಯಾ ಅಸ್ತು। ದೇಹವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾತ್ಮಜ್ಞಾನವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಪಾರಲೌಕಿಕಕರ್ಮಪ್ರವೃತ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತೇಃ। ಅಥವಾ ಕರ್ಮಾಙ್ಗಭೂತದೇವತಾನುಸ್ಮರಣಾರ್ಥಮಾತ್ಮಪ್ರಕರಣಮಸ್ತು। ತತ್ರ ಫಲಶ್ರುತ್ಯಾದಿಕಮರ್ಥವಾದೋಽಸ್ತು। ಯಥೋಕ್ತಮ್

"ಆತ್ಮಾ ಜ್ಞಾತವ್ಯ ಇತ್ಯೇತನ್ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಂ ನತು ಚೋದಿತಮ್।

ಕರ್ಮಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತುತ್ವಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ।

ವಿಜ್ಞಾತೇ ಚಾಸ್ಯ ಪಾರಾರ್ಥ್ಯೇ ಯಾಽಪಿ ನಾಮ ಫಲಶ್ರುತಿಃ।

ಸಾಽರ್ಥವಾದೋ ಭವೇದೇವ ನ ಸ್ವರ್ಗಾದೇಃ ಫಲಾನ್ತರಮ್" ಇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತತ್ರಾಽಽಹ -- ಮಹಾಫಲ ಇತಿ। ಮಹತ್ ಫಲಂ ಕೈವಲ್ಯಂ ಯಸ್ಮಾತ್ ತತ್ ಮಹಾಫಲಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತಸ್ಮಿನ್ನೇವಾಶೇಷತೋ ವೇದಸ್ಯ ಯೋಗಃ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ ಸ್ಯಾತ್। ನ ಪುನರಲ್ಪಫಲೇ ಕರ್ಮಣಿ। ಪ್ರಯಾಜಾದಿಷು ತಥಾ ದರ್ಶನಾತ್।

h ll ಕರ್ಮಕಾಣ್ಡಬ್ರಹ್ಮಕಾಣ್ಡಯೋಃ ಭಿನ್ನವಾಕ್ಯತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್ ll

(###sudha --)

ಅಥವಾ "ಯೋಗೇಽಗ್ನಾವಪಿ ತತ್ ಸಮಮ್" ಇತಿ ನ ಯುಕ್ತಮ್। ಸಮ್ಭವತಿ ಖಲೂಪಾಸನಾವಾಕ್ಯೇ ಕ್ವಚಿತ್ "ಆತ್ಮೇತ್ಯೇವೋಪಾಸೀತ" ಇತೀತಿಶಬ್ದಶ್ರವಣಾದವಿದ್ಯಮಾನೇತಿಶಬ್ದೇಷ್ವಪ್ಯುಪಾಸನಾವಾಕ್ಯೇಷ್ವಿತಿಶಬ್ದಾಧ್ಯಾಹಾರಃ। ನಚ ಕರ್ಮಪ್ರಕರಣೇ ಕ್ವಚಿದಪೀತಿಶಬ್ದೋಽಸ್ತಿ। ಯೇನ ತದಭಾವಸ್ಥಾನೇಽಧ್ಯಾಹಾರೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ಅತ್ರೈವ ವಿಧಿವಾಕ್ಯೇ ಶ್ರವಣಾತ್ ಕರ್ಮಕಾಣ್ಡೇಽಪಿ ತದಧ್ಯಾಹಾರಃ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ವೇದಾನ್ತಾನಾಂ ಕರ್ಮಕಾಣ್ಡಸ್ಯ ಚ ಭಿನ್ನವಾಕ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಏಕವಾಕ್ಯತ್ವೇತಿ।

h ll ಇತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ವೈಪರೀತ್ಯವಾಚಿತ್ವೇ, ಇತಿಶಬ್ದೋಪೇತವಾಕ್ಯಮುದಾಹೃತ್ಯ ತತ್ರಾನುಪಪತ್ತಿಕಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ಅಸ್ತು ವಾ ಕರ್ಮಬ್ರಹ್ಮಕಾಣ್ಡಯೋರ್ವಾಕ್ಯಭೇದಃ, ತಥಾಽಪ್ಯಗ್ನ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾತ್ ಪರಮಿತಿಶಬ್ದಾಧ್ಯಾಹಾರೋ ಯುಜ್ಯತೇ। ಕರ್ಮಪ್ರಕರಣೇಽಪಿ ಕ್ವಚಿದಿತಿಶಬ್ದಶ್ರವಣಾದಿತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಽಽಹ ಇತಿ ಬ್ರೂಯಾದಿತಿ।

ಇತಿ ಬ್ರೂಯಾದಿತಿ ವಚೋ ಗತಮಗ್ನೌ ಸಮೀಪಗಮ್ ll53 ll**

(###sudha --)

"ನ ಗಿರಾ ಗಿರೇತಿ ಬ್ರೂಯಾತ್" ಇತಿ ವಚೋಽಗ್ನಾವಿತ್ಯಸ್ಯ ಸಮೀಪಗಮ್। ಗತಮವಗತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ನನ್ವತ್ರೇತಿಶಬ್ದಃ ಶಬ್ದಸ್ವರೂಪಗ್ರಹಣಾರ್ಥ ಇತಿ। ಸತ್ಯಮ್। ಅತ ಏವಾರ್ಥಪ್ರಕರಣೇ ಶಬ್ದಸ್ವೀಕಾರಾರ್ಥೋ ವೈಪರೀತ್ಯವಾಚೀತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ।

h ll "ಖಾದಿರೋ ಯೂಪಃ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಯೂಪಸ್ವರೂಪೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಾಭಾವಾಙ್ಗೀಕೃತೌ ಯೂಪಾದಿಪದಾರ್ಥಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ತಥಾಽಪಿ ನೋಪಾಸನಾಕರ್ಮತಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸಿದ್ಧಿಃ। ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರತಿಪಾದಕವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಹ್ಯುಪಾಸನಾಕಾರ್ಯತ್ವೇ ತಾವತ್ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾವಶ್ಯಕಮ್। ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪೇಽಪಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಿತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ತು ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಕಲ್ಪನೇತಿ।

ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಂ ಚೇತ್ ಸ್ಯಾತ್ ಪೃಥಕ್ ತಾತ್ಪರ್ಯಕಲ್ಪನೇ।

ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಾದೇವ ಪದಾರ್ಥಾ ನ ಸ್ಯುರೇವ ಹಿ ॥54॥**

(###sudha --)

ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಯೂಪಾಹವನೀಯಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಮಪಿ ಪಶುಬನ್ಧಾದಿಕಾರ್ಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ತಾವದಾವಶ್ಯಕಮ್। ಯೂಪಾದಿಸ್ವರೂಪೇಽಪಿ ಪೃಥಕ್ ತಾತ್ಪರ್ಯಕಲ್ಪನೇ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಂ ಸ್ಯಾತ್। ತತಶ್ಚ ವೇದಾತ್ ತದಸಿದ್ಧೌ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಾಭಾವಾದ್ ಯೂಪಾದಿಪದಾರ್ಥಾಭಾವ ಏವ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಪದಾರ್ಥೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೇ ಉಪಾಸನಾದಿಕಾರ್ಯೇ ಚ ತಾತ್ಪರ್ಯವತ್ತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಯೂಪಾದಿಷು ತದ್ವಾಕ್ಯಾನಾಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಾಣಿ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧಾನಿ, ನತು ಕಲ್ಪ್ಯನ್ತೇ। ಯೇನ ಖಲು ವಾಕ್ಯೇನ ಯಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಮಿತಿರುತ್ಪದ್ಯತೇ ತತ್ ತತ್ಪರಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ। ಯೂಪಾದಿವಾಕ್ಯಾಚ್ಚ ಯೂಪಾದಿಜ್ಞಾನಂ ತಾವದುತ್ಪದ್ಯತೇ। ನಚಾಯಂ ಸಂಶಯಃ ಏಕಾಕಾರನಿಯತತ್ವಾತ್, ನಚ ವಿಪರ್ಯಯಃ ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್, ನಚಾನುವಾದೋಽಯಂ ಅಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾತ್। ತತ್ ಕಥಂ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಮ್? ಕಥಞ್ಚ ಯೂಪಾದಿಪದಾರ್ಥಾಭಾವ ಇತ್ಯಾಶಯಾಽಹ ಪ್ರಮಾಣೇತಿ।

ಪ್ರಮಾಣಾವಗತತ್ವಂ ಚೇತ್ ತಾತ್ಪರ್ಯಾಣಾಂ ತಥೈವ ಹಿ।

ತಸ್ಮಾತ್ ಪದಾರ್ಥೇ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಮುಭಯತ್ರ ಚ ॥55॥**

(###sudha --)

ತಥೈವ ಹಿ ತರ್ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಪ್ರಮಾಣಾವಗತಮಿತಿ ನ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಂ ಪರಿಹೃತ್ಯೋಪಸಂಹರತಿ --ತಸ್ಮಾದಿತಿ। ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿಪದಾನಾಂ ಪದಾರ್ಥೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೇ ಕಾರ್ಯೇ ಚೋಪಾಸನಾದಾವಿತ್ಯುಭಯತ್ರ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್। ಪದಾರ್ಥ ಇತ್ಯವಾನ್ತರವಾಕ್ಯಾರ್ಥೋಪಲಕ್ಷಣಮ್।

h॥ ಅವಾನ್ತರವಾಕ್ಯಭೇದಸ್ಯಾದೋಷತ್ವಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿವಾಕ್ಯೇಽನುಪಪತ್ತಿಪರಿಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ನನು ತಥಾಽಪಿ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಕಥಂ ಸ್ವಾರ್ಥೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಮ್? ಸತ್ಯತ್ವೇ ಹಿ ವಿಧಾತವ್ಯೇ ಜ್ಞಾನತ್ವಾದೀನಾಮನುವಾದೇನ ಭಾವ್ಯಮ್। ಜ್ಞಾನತ್ವೇ ಚ ವಿಧಾತವ್ಯೇ ಸತ್ಯತ್ವಾದೀನಾಮ್। ನಚೈತತ್ ಸಮ್ಭವತಿ। ಯುಗಪದಾಕಾರದ್ವಯವಿರೋಧಾತ್। ಮೈವಮ್। ಸತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ, ಜ್ಞಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಪೃಥಗನ್ವಯೇನ ಪೃಥಗ್ ವಾಕ್ಯತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾದಿತ್ಯಾಹ -- ಪೃಥಗೇವೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪೃಥಗೇವ ಚ ವಾಕ್ಯತ್ವಂ ಪೃಥಗನ್ವಯತೋ ಭವೇತ್ ।

ಅವಾನ್ತರತ್ವಾದ್ ವಾಕ್ಯಾನಾಂ ವಾಕ್ಯಭೇದೋ ನ ದೂಷಣಮ್ ॥56॥**

(###sudha --)

ತರ್ಹಿ ವಾಕ್ಯಭೇದದೋಷ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅವಾನ್ತರತ್ವಾದಿತಿ । ಏಕವಾಕ್ಯತ್ವೇ ಸಮ್ಭವತಿ ಸ್ವತನ್ತ್ರವಾಕ್ಯಭೇದಕಲ್ಪನೈವ ದೋಷೋ ನತ್ವವಾನ್ತರವಾಕ್ಯಭೇದಃ । ತಥಾತ್ವೇ ಕ್ವಾಪಿ ಮಹಾವಾಕ್ಯಂ ನ ಸ್ಯಾತ್ ।

h॥ ಮೀಮಾಂಸಕೈರಪಿ ಅವಾನ್ತರವಾಕ್ಯಭೇದಸ್ಯಾದೋಷತ್ವಮಙ್ಗೀಕೃತಮಿತಿ ಸದೃಷ್ಟಾನ್ತಮುಪಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ಪರೇಣಾಪ್ಯೇವಮಙ್ಗೀಕೃತಮಿತ್ಯಾಹ -- ಅಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾದಿತಿ ।

ಅಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾದಪಿ ತೈಃ ಪದಾನಾಂ ಚ ಪೃಥಕ್ಪೃಥಕ್ ।

ಕ್ರಿಯಾಪದೇನಾನ್ವಯಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಭೇದೋ ಹಿ ದೂಷಣಮ್ ॥57॥**

(###sudha --)

"ಅರುಣಯೈಕಹಾಯನ್ಯಾ ಪಿಙ್ಗಾಕ್ಷ್ಯಾ ಗವಾ ಸೋಮಂ ಕ್ರೀಣಾತಿ" ಇತ್ಯಾದೌ ತೈರ್ಮೀಮಾಂಸಕೈರಪಿ ಪದಾನಾಮರುಣಯೇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಕ್ರೀಣಾತೀತ್ಯಾದಿಕ್ರಿಯಾಪದೇನೈಕೈಕಶ್ಯೇನಾನ್ವಯೋಽಙ್ಗೀಕೃತಃ । ಅನುವಾದವಿಧಾನಯೋರ್ಯುಗಪದ್ ವಿರೋಧಭಯಾದರುಣಾದೀನಾಂ ಗವಾದಿಭಿಸ್ತ್ವಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾದಿವಶಾತ್ ಪಾರ್ಷ್ಣಿಕಾನ್ವಯೋಽಭ್ಯುಪಗತಃ । ತತಶ್ಚ ತೇಷಾಮಪಿ ವಾಕ್ಯಭೇದೋ ದೂಷಣಂ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ । ತತ್ರೈತಾವದೇವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ । ಮಹಾವಾಕ್ಯಭೇದ ಏವ ದೋಷೋ ನಾವಾನ್ತರವಾಕ್ಯಭೇದ ಇತಿ । ತದಸ್ಮಾಕಮಪಿ ಸಮಾನಮಿತಿ ।

h॥ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವಿರೋಧೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಾಭಾವಶಙ್ಕಾ, ತನ್ನಿರಾಸಶ್ಚ ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್ । ತಥಾಽಪಿ ವೇದಾನ್ತಪದಾನಾಂ ಸ್ವಾರ್ಥೇಷು ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ನೋಪಪದ್ಯತೇ । ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವಿರೋಧಾತ್ । ತಥಾಹಿ "ವಿಜ್ಞಾನಮಾನನ್ದಂ ಬ್ರಹ್ಮ", "ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನನ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮ", "ತತ್ ತ್ವಮಸಿ" ಇತ್ಯಾದೌ ಬ್ರಹ್ಮಾನುವಾದೇನಾಽನನ್ದಾದಿತ್ವಮದ್ವಿತೀಯತ್ವಂ ಚ ವಿಧೀಯತ ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್ । ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಸಿದ್ಧೋ ಜೀವಃ । ನಚ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತಸ್ಯೈತದ್ರೂಪತ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಕಂ ಸಹತೇ, ತೇನ ತದ್ವಿಪರೀತೋಲ್ಲೇಖನಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವಿರೋಧ ಇತಿ।

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವಿರೋಧೇಽತೋ ಗೌಣಾರ್ಥಸ್ಯಾಪಿ ಸಮ್ಭವಾತ್।

ಅತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಪದಾರ್ಥೇಽಪಿ ನ ಕಲ್ಪ್ಯಮವಿರೋಧತಃ ॥58॥**

(###sudha --)

ನ ತಾವತ್ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವಿರೋಧಃ। "ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮ್" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಜೀವಾತಿರಿಕ್ತೇಶ್ವರವಿಷಯತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ತತ್ತ್ವಮಸ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವಿರೋಧೇಽಪಿ ನ ಸ್ವಾರ್ಥೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಾಭಾವಃ ಕಲ್ಪನೀಯಃ। ಪ್ರತೀತಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವಿರೋಧಾದೇವಾಗ್ನಿರ್ಮಾಣವಕ ಇತ್ಯಾದೇರಿವಾಮುಖ್ಯಾರ್ಥಕಲ್ಪನೋಪಪತ್ತೇಃ। ನಹ್ಯಾಭಿಧಾನಿಕ ಏವ ಸ್ವಾರ್ಥೋ ನಾನ್ಯ ಇತಿ ಕಸ್ಯಚಿದಭ್ಯುಪಗಮಃ। ನಚ ಗೌಣಾರ್ಥೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಾಙ್ಗೀಕೃತೌ ಕಶ್ಚಿದ್ ವಿರೋಧೋಽಸ್ತಿ। ನನು ಗೌಣಾರ್ಥಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽಪಿ ಜೀವಸ್ಯಾಽನನ್ದಾದಿರೂಪತ್ವಮಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮ್। ತಚ್ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವಿರುದ್ಧಮ್। ಮೈವಮ್। ಅವಿದ್ಯಾವರಣತಿರೋಭಾವಸಮ್ಭವಾತ್। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಅವಿರೋಧತ ಇತಿ।

h ॥ ಉಕ್ತಾರ್ಥಸ್ಯ ಉತ್ಸೂತ್ರಿತತತ್ವಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಪೂರ್ವಮುಪಸಂಹಾರಃ ॥

(###sudha --)

"ಯೋಗಶ್ಚ ಸ್ಯಾನ್ಮಹಾಫಲೇ" ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಪ್ರಪಞ್ಚಯನ್ನುಕ್ತಾರ್ಥಮುತ್ಸೂತ್ರಿತತತ್ವಭ್ರಮನಿರಾಸಾಯಾತಃಶಬ್ದಾರೂಢಂ ಕುರ್ವನ್ನುಪಸಂಹರತಿ --ಅತ ಇತಿ।

ಅತೋ ಜ್ಞಾನಫಲಾನ್ಯೇವ ಕರ್ಮಾಣಿ ಜ್ಞಾನಮೇವ ಹಿ।

ಮುಖ್ಯಪ್ರಸಾದದಂ ವಿಷ್ಣೋರ್ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಶ್ಚ ತದ್ ಭವೇತ್।

ಕರ್ತವ್ಯಾ ತೇನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಯೋಗತಃ ॥59॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಜ್ಞಾನಫಲಾನ್ಯೇವ ಕರ್ಮಾಣೀತ್ಯುಕ್ತಪ್ರಪಞ್ಚನಮ್। ಅತಃ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಯೋಗತೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಉಪಪನ್ನತ್ವಾಜ್ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಕರ್ತವ್ಯೇತ್ಯುಪಸಂಹಾರಃ। ನ ವಿಷಯಸದ್ಭಾವಮಾತ್ರೇಣ ಜಿಜ್ಞಾಸೋಪಪತ್ತಿರಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ ಪ್ರಯೋಜನಸಮ್ಬನ್ಧಂ ಸ್ಮಾರಯತಿ ಜ್ಞಾನಮೇವ ಹೀತಿ। ಹಿ ಯಸ್ಮಾಜ್ಜ್ಞಾನಮೇವ ವಿಷ್ಣೋರ್ಮುಖ್ಯಪ್ರಸಾದದಮ್। ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾ ಏವ ತಜ್ಜ್ಞಾನಂ ಭವೇತ್, ನತು ವಿಷಯಾದಿಸಿದ್ಧಿಮಾತ್ರೇಣೇತಿ। ಮುಖ್ಯಪ್ರಸಾದೋ ಮೋಕ್ಷಹೇತುಪ್ರಸಾದಃ। ಕರ್ಮಾಣಿ ತು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಜನಕತ್ವೇನ ಜ್ಞಾನಫಲಾನೀತ್ಯುಕ್ತಾನೀತಿ ನ ವಿರೋಧ ಇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಶಬ್ದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಾದಃ ।

h ॥ ಬೌದ್ಧೇನ ಪ್ರಮಾಕರಣತ್ವಾಯೋಗಾತ್ ಶಬ್ದಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತ್ಯುಪಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ಶಬ್ದಸ್ಯೈವ ತಾವತ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ದುರ್ಲಭಮ್ । ತಥಾಹಿ ಪ್ರಮಾಕರಣಂ ಹಿ ಪ್ರಮಾಣಮ್ । ಪ್ರಮಾಕರಣಂ ಚ ತದುಚ್ಯತೇ ಯಸ್ಮಿನ್ ಸತಿ ಪ್ರಮಾ ಭವತ್ಯೇವ ನಾಸತಿ । ಸತ್ಯಪಿ ಶಬ್ದೇ ಪ್ರಮಾ ನ ಜಾಯತೇ । ತತ್ ಕಥಂ ಪ್ರಮಾಕರಣಂ ಸ್ಯಾತ್?

h ॥ ನಿರ್ವಿಷಯತ್ವಾತ್ ಶಬ್ದಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ಪ್ರಮಾಣಂ ಹಿ ವಿಷಯಸದ್ಭಾವೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಮ್ । ವಿಷಯಶ್ಚ ದ್ವೇಧಾ ಅಪರೋಕ್ಷಃ ಪರೋಕ್ಷಶ್ಚ । ತತ್ರಾಪರೋಕ್ಷಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧಃ । ಪರೋಕ್ಷಸ್ತ್ವನುಮಾನವೇದ್ಯ ಇತಿ ವಿಷಯಾಭಾವಾನ್ನ ಪ್ರಮಾಣಂ ಶಬ್ದಃ ।

h ॥ ಅವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್ ಶಬ್ದಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಪಿಚ ಯತ್ ಪ್ರಮಾಣಂ ತದ್ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕಂ ದೃಷ್ಟಮ್ । ಯಥಾ ಧೂಮಜ್ಞಾನಮ್ । ಅವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕಶ್ಚ ಶಬ್ದೋಽತೋ ನ ಪ್ರಮಾಣಮ್ । ಏವಂ ಬಾಹ್ಯಕರಣಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾತ್, ಆತ್ಮನ್ಯನಾಶ್ರಿತತ್ವಾಚ್ಚ, ಘಟವತ್ । ಆಕಾಶಗುಣತ್ವಾಚ್ಚ ತತ್ಪರಿಮಾಣವತ್ ।

h ॥ ಶಬ್ದಾರ್ಥಯೋಃ ಸಮ್ಬನ್ಧಾನುಪಪತ್ತಿಕಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ಕಿಂ ಶಬ್ದೋಽರ್ಥೇನ ಸಮ್ಬದ್ಧಸ್ತಂ ಬೋಧಯತಿ, ಉತಾಸಮ್ಬದ್ಧಃ? ಆದ್ಯೇ ಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ತಾದಾತ್ಮ್ಯಮ್, ಸಂಯೋಗಃ, ಸಮವಾಯೋ ವಾ? ನ ಪ್ರಥಮಃ, ಅಗ್ನ್ಯಾದಿಶಬ್ದೋಚ್ಚಾರಣೇ ಸತಿ ಮುಖದಾಹಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಅತೀತಾದಿನಾರ್ಥೇನ ತಾದಾತ್ಮ್ಯೇಽರ್ಥಸ್ಯಾಪಿ ವರ್ತಮಾನತಾಪತ್ತಿಃ, ಶಬ್ದಸ್ಯ ವಾಽತೀತತ್ವಾದಿಪ್ರಾಪ್ತಿಃ । ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಗುಣತ್ವಾತ್ । ದ್ರವ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ಮೂರ್ತಸ್ಯ ಕ್ರಿಯಯಾಽರ್ಥಸಂಯೋಗೇಽನ್ತರಾವಸ್ಥಿತಾರ್ಥವಿಷಯತ್ವಾಪತ್ತಿಃ । ಸರ್ವಗತತ್ವೇ ತು ಸರ್ವಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ । ಸರ್ವಥಾಽತೀತಾದಿನಾ ಸಂಯೋಗಾನುಪಪತ್ತೌ ತದಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ । ನ ತೃತೀಯಃ, ಆಕಾಶಗುಣಸ್ಯಾನ್ಯತ್ರ ಸಮವಾಯಾಯೋಗಾತ್ । ಸರ್ವಶಬ್ದಾನಾಮಾಕಾಶಾರ್ಥತಾಪತ್ತೇಶ್ಚ । ದ್ರವ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಮೂರ್ತಸ್ಯ ವಾ ಅಮೂರ್ತಸ್ಯ ವಾ ನ ಘಟಾದಿನಾ ಸಮವಾಯೋ ಯುಜ್ಯತೇ । ಅಸಮ್ಬದ್ಧಸ್ಯ ಚ ಬೋಧಕತ್ವೇ ನಿಯಾಮಕಾಭಾವಾತ್ ಸರ್ವೋಽಪಿ ಸರ್ವಂ ಬೋಧಯೇತ್ ।

h ॥ ಆಪ್ತಪ್ರತಾರಕವಾಕ್ಯಯೋಃ ವಿಶೇಷಾಭಾವಕಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ಆಪ್ತಾನಾಪ್ತಪ್ರಯುಕ್ತಯೋಃ "ನದ್ಯಾಸ್ತೀರೇ ಪಞ್ಚಫಲಾನಿ ಸನ್ತಿ' ಇತಿ ವಾಕ್ಯಯೋರಸ್ತಿ ಕಶ್ಚಿದ್ ವಿಶೇಷಃ, ನವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಅನುಪಲಮ್ಭಾತ್। ಪುರುಷೇ ವಿಶೇಷೋಽಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯ ವಾಕ್ಯೋಚ್ಚಾರಣ ಏವೋಪಕ್ಷೀಣತ್ವೇನ ತದುತ್ಪಾದ್ಯಜ್ಞಾನೇಽನುಪಯೋಗಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ಕಥಮೇಕಸ್ಯಾರ್ಥವಿಸಂವಾದೋಽಪರಸ್ಯ ತು ಸಂವಾದಃ? ಅತಃ ಸಮ್ಭಾವನಾಮಾತ್ರೇಣ ಶಬ್ದಾತ್ ಕೃಷ್ಯಾದಾವಿವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ।

h॥ ಅನೂದಿತಬೌದ್ಧಮತನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ತದೇವಂ ಶಬ್ದಸ್ಯೈವಾಪ್ರಮಾಣ್ಯಾತ್ ಕುತಸ್ತದ್ವಿಶೇಷಸ್ಯ ವೇದಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್, ಕುತಸ್ತರಾಂ ಸಿದ್ಧರೂಪೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ, ಕುತಸ್ತಮಾಂ ಚ ತನ್ಮೀಮಾಂಸಾರಮ್ಭ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಚ್ಚೇತಿ।

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಚ್ಚ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸ್ವತ ಏವಾಽಗಮಸ್ಯ ಹಿ।

ಚಶಬ್ದೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನ್ತರದ್ಯೋತಕಃ। ನ ಕೇವಲಂ ಸಿದ್ಧವಿಷಯತ್ವಮ್, ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಚೇತಿ ವಾ। ಅನುಮಾನವಚ್ಚೇತಿ ವಾ। ಹೇತುಸಮುಚ್ಚಯೇ ವಾ।

h॥ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಕರಣತ್ವವ್ಯುತ್ಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ತಥಾಹಿ ಶಬ್ದಾತ್ ಕ್ವಚಿಜ್ಜ್ಞಾನಮುತ್ಪದ್ಯತೇ, ನವಾ? ನೇತಿ ಪಕ್ಷೇಽನುಭವವಿರೋಧಃ, ಸ್ವಕ್ರಿಯಾವಿರೋಧಶ್ಚ। ನ ಶಬ್ದೋಽರ್ಥಪ್ರತ್ಯಾಯಕ ಇತಿ ಬ್ರೂತೇ, ಪರಪ್ರತ್ಯಾಯನಾರ್ಥಂ ಚ ಶಬ್ದಮೇವ ಪ್ರಯುಙ್ಕ್ತ ಇತಿ। ಆದ್ಯೇ ಸ ಬೋಧಃ ಸಂಶಯೋ ವಿಪರ್ಯಯೋ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಏಕಾಕಾರನಿಯತತ್ವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಬಾಧಬೋಧವಿರಹಾತ್। ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಬಾಧಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ಸ್ವಪ್ರಯುಕ್ತವಾಕ್ಯಸ್ಯ ತದ್ಭಾವಾಭಾವಯೋಃ ಸ್ವವ್ಯಾಘಾತಾತ್। ಏವಂ ವ್ಯವಸ್ಥಿತೇ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ಶಬ್ದಃ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ಸಂಶಯವಿಪರ್ಯಯಾಜನಕತ್ವೇ ಸತಿ ಜ್ಞಾನಜನಕತ್ವಾತ್; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವದಿತಿ। ನಹಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದೇರಪಿ ಅನ್ಯತ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿಯಾಮಕಮಸ್ತಿ। ನನ್ವಿದಮೇವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ ಸಾಧ್ಯಾವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಮ್। ನ। ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (477)

h॥ ಸಮ್ಯಕ್ ಶ್ರುತಸ್ಯ, ಸಮಯಸ್ಮರಣಾನುಗೃಹೀತಸ್ಯ, ಶಾಬ್ದನ್ಯಾಯಾನುಸನ್ಧಾನಸಹಿತಸ್ಯೈವ ಶಬ್ದಸ್ಯ

ಪ್ರಮಾಕರಣತ್ವಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ಉಕ್ತಾನುಪಪತ್ತಿಪರಿಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ಯದುಕ್ತಂ ಸತ್ಯಪಿ ಶಬ್ದೇ ಪ್ರಮಾನುದಯಾದಪ್ರಮಾಣಂ ಶಬ್ದ ಇತಿ। ತದಯುಕ್ತಮ್। ಸತ್ಯಪಿ ಚಕ್ಷುಷಿ ರೂಪಜ್ಞಾನಾನುತ್ಪತ್ತೇಃ, ಸತ್ಯಪಿ ಧೂಮೇಽಗ್ನಿಜ್ಞಾನಾನುದಯಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಯೋರಪ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅಥ ಬ್ರೂಷೇ ನೇನ್ದ್ರಿಯಮಾತ್ರಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಕಿನ್ತ್ವನ್ತಃಕರಣಾಧಿಷ್ಠಿತಮ್, ವಿಷಯಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಂ ಚ। ತಥಾ ನ

ಧೂಮಮಾತ್ರಮನುಮಾನಮ್, ಅಪಿತು ವ್ಯಾಪ್ತಿಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾವತ್ತ್ವೇನಾನುಸಂಹಿತಮ್। ನಚ ತಸ್ಮಿನ್ ಸತಿ ನ ಪ್ರಮೋತ್ಪದ್ಯತ ಇತಿ। ತರ್ಹಿ ವಯಮಪಿ ಬ್ರೂಮೋ ನ ಶಬ್ದಮಾತ್ರಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ಕಿನ್ತು ಶ್ರುತೋಽನುಸ್ಮೃತಸಮ್ಬನ್ಧಶ್ಚ। ನಚೈವಂವಿಧೇ ಶಬ್ದೇ ಸತಿ ನ ಪ್ರಮೋತ್ಪದ್ಯತೇ। ತಥಾಚ ಶಬ್ದಮಾತ್ರಪಕ್ಷೀಕರಣೇ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಮ್। ವಿಶಿಷ್ಟಶಬ್ದಪಕ್ಷೀಕಾರೇ ಚಾಸಿದ್ಧಿರಿತಿ। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಚ್ಚೇತಿ।

h ॥ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಸವಿಷಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಯದುಕ್ತಂ ವಿಷಯಾಭಾವಾನ್ನ ಶಬ್ದಃ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ। ತದಪ್ಯಯುಕ್ತಮ್। ತಥಾಸತಿ ಚಾಕ್ಷುಷಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯಾಪ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತಸ್ಯಾಪಿ ಹಿ ಪರೋಕ್ಷೋಽಪರೋಕ್ಷೋ ವಾ ವಿಷಯಃ? ನಾಽದ್ಯಃ, ತಸ್ಯಾನುಮಾನವಿಷಯತ್ವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ತಸ್ಯ ಶ್ರೋತ್ರಾದಿವಿಷಯತ್ವಾದಿತಿ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ ಏವ। ತತ್ರಚೈವಂ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಉತ್ಪದ್ಯತೇ ತಾವಚ್ಚಕ್ಷುಷಾ ಶುಕ್ಲೋಽಯಂ ಪಟ ಇತಿ ಪ್ರಮಾ। ತಥಾಚಾಪರೋಕ್ಷತ್ವೇಽಪಿ ವಿಷಯಸ್ಯ ಶ್ರೋತ್ರಾದ್ಯವಿಷಯತ್ವಾದ್ ಯುಕ್ತಂ ತತ್ರ ಚಕ್ಷುಷಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್। ಕಿಞ್ಚ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವೇನ ನ ಸ್ಪಷ್ಟದೃಷ್ಟಂ ವಸ್ತು ನಿರಾಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ, ಸರ್ವಾಪಲಾಪಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಕಿನ್ತು ವಸ್ತುದರ್ಶನಾತ್ ಪ್ರಯೋಜನಮಪಿ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಕಲ್ಪನೀಯಮಿತಿ। ತದೇತಚ್ಛಬ್ದೇಽಪಿ ಸಮಾನಮ್। ಪರೋಕ್ಷೋಽಪಿ ಸ ತಾದೃಶಃ ಕಶ್ಚಿದ್ ವಿಷಯೋ ಯೋ ನಾನುಮಾನಸ್ಯ ವಿಷಯ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ। (148, 541, 1119) ಏತದಪ್ಯುಕ್ತಮ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವದಿತಿ।

ತಥಾಽಪಿ ಚಕ್ಷುರಾದೀನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವವಚ್ಛಬ್ದಾನುಮಾನಯೋರೇಕಜಾತೀಯತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ತತ್ ಕಿಂ ಸರ್ವಥಾ, ಉತ ಯಥಾಕಥಞ್ಚಿತ್, ಅಥಾನುಮಾನತ್ವೇನ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಚಕ್ಷುರಾದಾವಪ್ಯಭಾವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಇಷ್ಟಾಪಾದನಾತ್। ನ ತೃತೀಯಃ, ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್? (143) ಕಿಞ್ಚೈವಂ ವಿಷಯವಿಕಲ್ಪೇನ ಶಬ್ದನಿರಾಕರಣೇ ಶಬ್ದಮುಪಾದಾಯ ಅನುಮಾನಮಪಾಕುರ್ವನ್ತಂ ಪ್ರತಿ ಕಿಂ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಅನುಮಾನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಸಕಲಲೋಕವ್ಯವಹಾರೋಚ್ಛೇದಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಪರಚಿತ್ತವೃತ್ತ್ಯಾದ್ಯಸಙ್ಕೀರ್ಣವಿಷಯದರ್ಶನಾತ್ ಪರೋಕ್ಷವಿಷಯತ್ವೇಽಪಿ ಶಬ್ದಾದ್ ಭಿನ್ನಂ ತದಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ಸಮಮೇತಚ್ಛಬ್ದೇಽಪಿ। ಏತದಪಿ ಚಶಬ್ದೇನೋಕ್ತಮ್ ಅನುಮಾನವದಿತಿ।

h ॥ ಅವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕತ್ವಾಚ್ಛಬ್ದಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದೇರಪ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ಯಚ್ಚಾವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕತ್ವಾನ್ನ ಶಬ್ದಃ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ। ತದಪ್ಯಯುಕ್ತಮ್। ಯಥೇನ್ದ್ರಿಯಮ್, ಇನ್ದ್ರಿಯಸನ್ನಿಕರ್ಷೋ ವಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕಮಪಿ ವಿಜ್ಞಾನಕರಣತ್ವಾತ್ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ತಥಾ ಶಬ್ದಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಪತ್ತೇಃ। ಕಿಞ್ಚ ಧೂಮಾದ್ಯನುಮಾನಸ್ಯ ಅವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ದೃಷ್ಟಮಿತಿ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಕಥಂ ನ ಸ್ಯಾತ್? ಅಥ ನ ಧೂಮಾದಿಕಮೇವಾನುಮಾನಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ತಜ್ಜ್ಞಾನಮ್। ಯಥಾಽಽಹುಃ ಪ್ರಮಾಣವಿದಃ "ಲಿಙ್ಗಪರಾಮರ್ಶೋಽನುಮಾನಮ್" ಇತಿ। ತರ್ಹಿ ಶಬ್ದಮಾತ್ರಂ ನ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ಕಿನ್ತು ತಜ್ಜ್ಞಾನಮೇವೇತ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ। ಏತದಪ್ಯಾಹ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಚ್ಚೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏತೇನ ಬಾಹ್ಯಕರಣಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾದಾತ್ಮನ್ಯಸಮವೇತತ್ವಾದಿತ್ಯಪಿ ಹೇತುದ್ವಯಂ ನಿರಸ್ತಂ ವೇದಿತವ್ಯಮ್। ಬಾಹ್ಯಕರಣಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯಾಪಿ ಧೂಮವತ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೋಪಪತ್ತೇಃ। ಆತ್ಮನ್ಯಸಮವೇತಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವದನುಮಾನವಚ್ಚ ತತ್ಸಮ್ಭವಾತ್। ಜ್ಞಾನಾಙ್ಗೀಕಾರೇಣ ವ್ಯಭಿಚಾರಪರಿಹಾರೇ ಶಬ್ದೋಽಪಿ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮೇತ್ಯಸಿದ್ಧಿರೇವೇತಿ।

h॥ ವರ್ಣಾತ್ಮಕಶಬ್ದಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ ತಸ್ಯ ಚಾಽಕಾಶಗುಣತ್ವಾಭಾವಾತ್ ನ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇಽನುಪಪತ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ಯದಪ್ಯಾಕಾಶಗುಣತ್ವಾದಿತಿ। ತದಸಿದ್ಧಮ್। ವರ್ಣಾತ್ಮಾ ಹಿ ಶಬ್ದಃ ಪ್ರಮಾಣಮ್। ನಚಾಸಾವಕಾಶಗುಣಸ್ತತ್ತ್ವವಿದಾಮ್। ಅತ್ರ ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಚ್ಚೇತಿ ವ್ಯತಿರೇಕದೃಷ್ಟಾನ್ತಃ। ಯಥಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ನಾಽಕಾಶಗುಣತ್ವಂ ತಥಾ ಶಬ್ದಸ್ಯಾಪೀತಿ ತಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ನ ವಿಹನ್ಯತ ಇತಿ। ಅಪ್ರಯೋಜಕಾಶ್ಚೈತೇ ಹೇತವೋ ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾದವಗನ್ತವ್ಯಾಃ।

h॥ ಶಬ್ದಾರ್ಥಯೋಃ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಾದಿಭಿನ್ನಸಮ್ಬನ್ಧಾನ್ತರಸ್ಯ ಕಲ್ಪನೀಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಯಚ್ಚೋಕ್ತಂ ಶಬ್ದಸ್ಯಾರ್ಥೇನ ಸಮ್ಬನ್ಧೋಽಸ್ತಿ ನವೇತಿ। ತತ್ರಾಸ್ತೀತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ಸ ಚ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಾದೇರಸಮ್ಭವೇಽನ್ಯೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ಯಥಾ ಖಲು ಚಕ್ಷುರಾದೇಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯಾಸಮ್ಬದ್ಧಸ್ಯ ಗ್ರಾಹಕತ್ವೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಾದೇರಸಮ್ಭವಾತ್ ಕಾರ್ಯವಶಾದೇವ ಘಟಾದಿನಾ ಸಂಯೋಗಃ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ, ಶ್ರೋತ್ರಸ್ಯ ಶಬ್ದೇನ ಸಂಯೋಗಾದ್ಯಸಮ್ಭವಾತ್ ಸಮವಾಯಃ, ಅನುಮಾನಸ್ಯ ಚ ಧೂಮಾದೇರಗ್ನ್ಯಾದಿನಾ ಸಂಯೋಗಾದೇರವ್ಯಾಪ್ತ್ಯತಿವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದಿನಾಽಸಮ್ಭವಾದ್ ವ್ಯಾಪ್ಯವ್ಯಾಪಕಭಾವಃ ಕಲ್ಪಿತಃ, ಏವಂ ಶಬ್ದಸ್ಯಾಸಮ್ಬದ್ಧಸ್ಯ ಗಮಕತ್ವೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಾದೇರಸಮ್ಭವಾತ್ ಸಮ್ಬನ್ಧಾನ್ತರಂ ಕಲ್ಪನೀಯಮ್। ನ ಪುನಃ ಸ್ಪಷ್ಟದೃಷ್ಟತತ್ಕಾರ್ಯಾಪಲಾಪೋ ಯುಕ್ತಃ। ತದಿದಮಾಹ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಚ್ಚೇತಿ।

h॥ ಶಬ್ದಾರ್ಥಯೋಃ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಸ್ಯ ವಾಚ್ಯವಾಚಕಭಾವಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮಃ॥

(###sudha --)

ಸ ಚ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ ಪಾರಮೇಶ್ವರಃ ಸಙ್ಕೇತ ಏವೇತ್ಯೇಕೇ। ಸ್ವಾಭಾವಿಕಃ ಪ್ರತ್ಯಾಯ್ಯಪ್ರತ್ಯಾಯಕತ್ವಲಕ್ಷಣ ಇತ್ಯಪರೇ। ತತ್ರ ಕಃ ಸಮ್ಬನ್ಧೋ ವಿವಕ್ಷಿತ ಇತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಮುಕ್ತಮ್ ಸ್ವತ ಏವೇತಿ। ಸ್ವಾಭಾವಿಕೇನೈವ ಸಮ್ಬನ್ಧೇನೇತ್ಯರ್ಥಃ। ತದುಕ್ತಂ ಜೈಮಿನಿನಾ"ಔತ್ಪತ್ತಿಕಸ್ತು ಶಬ್ದಸ್ಯಾರ್ಥೇನ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ" ಇತಿ। ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಚಾಽಚಾರ್ಯಃ

"ನಿತ್ಯಯೋಗೋಽಪಿ ಶಬ್ದಾನಾಮರ್ಥೇ ನೈವ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತೇ" ಇತಿ।

h॥ ವಾಚ್ಯವಾಚಕಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯ ಸ್ವಾಭಾವಿಕತ್ವೇಽಪಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ವಿದಿತಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯೈವ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಬೋಧಕತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ ನಾನುಪಪತ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ನನು ಯದಿ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೀ ವಾಚ್ಯವಿಷಯಾ ಶಕ್ತಿಃ, ತದಾ ವ್ಯುತ್ಪನ್ನವದವ್ಯುತ್ಪನ್ನೋಽಪಿ ಶಬ್ದಾದರ್ಥಂ ಪ್ರತೀಯಾತ್। ನಹ್ಯಗ್ನಿರವಿದಿತಶಕ್ತಿರ್ನ ದಹತೀತಿ। ಮೈವಮ್। ಯಥಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಚಕ್ಷುರಾದೇಃ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ್ಯಾಂ ರೂಪಪ್ರತೀತಿಜನನಶಕ್ತೌ ಸತ್ಯಾಮಪ್ಯಾಗನ್ತುಕಸನ್ನಿಕರ್ಷಾಪೇಕ್ಷಯಾ ರೂಪಪ್ರತ್ಯಾಯಕತ್ವಮ್, ಯಥಾಚ ಲಿಙ್ಗಸ್ಯ ಸತ್ಯಪಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೇ ಸಾಧ್ಯಸಮ್ಬನ್ಧೇ ತದನುಸನ್ಧಾನಾಪೇಕ್ಷಯೈವ ಗಮಕತ್ವಮ್, ಏವಂ ಶಬ್ದಸ್ಯಾಪಿ ಸತ್ಯಪ್ಯರ್ಥೇನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೇ ಸಮ್ಬನ್ಧೇ ವಿದಿತಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯೈವ ಬೋಧಕತ್ವಂ ನಾನ್ಯಥೇತಿ ನಿಯಮಾತ್। ತದೇತದಪ್ಯಾಹ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಚ್ಚೇತಿ।

h॥ ಸಾಙ್ಕೇತಿಕಸ್ಯಾಪಿ ವಾಚ್ಯವಾಚಕಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್ ನ ಋಷ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗನಿಯಮಾನುಪಪತ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ಅಥಾಪಿ ಸ್ಯಾತ್। ಸ್ವಾಭಾವಿಕೋಽಪಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ ಕಿಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಸರ್ವೈರರ್ಥೈಃ, ಉತ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಕೇನಚಿದರ್ಥೇನ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಶಬ್ದಾರ್ಥವ್ಯವಸ್ಥಾನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಋಷ್ಯಾರ್ಯಮ್ಲೇಚ್ಛಾನಾಮನಿಯಮಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತಥಾಹಿ ಯವಶಬ್ದಮಾರ್ಯಾ ದೀರ್ಘಶೂಕೇ ಪ್ರಯುಞ್ಜತೇ, ಯವಶಬ್ದಾದ್ ದೀರ್ಘಶೂಕಮೇವ ಪ್ರತಿಪದ್ಯನ್ತೇ। ಮ್ಲೇಚ್ಛಾಸ್ತು ಪ್ರಿಯಙ್ಗೌ ಪ್ರಯುಞ್ಜತೇ, ಪ್ರಿಯಙ್ಗುಮೇವ ಪ್ರತಿಪದ್ಯನ್ತೇ। ತ್ರಿವೃಚ್ಛಬ್ದಮಾರ್ಯಾ ಲತಾವಿಶೇಷೇ ಪ್ರಯುಞ್ಜತೇ, ಋಷಯೋಽನ್ಯತ್ರೇತ್ಯೇವಮಾದಿರನಿಯಮಃ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ್ಯಾಂ ಶಬ್ದಶಕ್ತೌ ನ ಸ್ಯಾತ್। ನಹಿ ಪ್ರದೀಪೋ ರೂಪಪ್ರಕಾಶನಶಕ್ತೀ ರಸಮಪಿ ಕದಾಚಿತ್ ಪ್ರಕಾಶಯತಿ। ಸಾಙ್ಕೇತಿಕತ್ವೇ ತ್ವನಿಯಮೋ ಯುಜ್ಯತೇ। ಪುರುಷೇಚ್ಛಾಧೀನತ್ವಾತ್, ತಸ್ಯಾಶ್ಚಾನಿಯತತ್ವಾತ್ ಚೇಷ್ಟಾಸಙ್ಕೇತವದಿತಿ।

ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ ನ ವಯಂ ಕ್ವಚಿದಪಿ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಙ್ಕೇತಾದ್ ಬೋಧಕತ್ವಂ ನಾಸ್ತೀತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ಕಿನ್ತ್ವರ್ಥವಿಶೇಷೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೀ ಚ ಶಕ್ತಿರಸ್ತೀತಿ। ತಥಾಚ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ್ಯಾ ಶಕ್ತ್ಯಾ ಕ್ವಚಿದ್ ಬೋಧಕಃ ಕ್ವಚಿತ್ ಸಙ್ಕೇತಾದಿತ್ಯನಿಯಮೋ ಯುಜ್ಯತೇ।

ಅಥವೋಭಯತ್ರ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೀ ಶಕ್ತಿರಸ್ತು। ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿವಶಾದ್ ವ್ಯವಹಾರನಿಯಮಸಮ್ಭವಾತ್। ಯಥಾ ಖಲು ಶುಕ್ತಿಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟೇನ ಚಕ್ಷುಷಾ ಕಶ್ಚಿಚ್ಛುಕ್ತಿಕಾಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ, ಕಶ್ಚಿದ್ ರಜತಮ್। ನಚೈತಾವತಾ ಚಕ್ಷುಷೋಽರ್ಥಪ್ರತ್ಯಾಯಕತ್ವಮಸ್ವಾಭಾವಿಕಮ್, ದೋಷಸಹಕಾರಿಸದಸದ್ಭಾವಾಭ್ಯಾಮನಿಯಮಸಮ್ಭವಾತ್। ಯಥಾ ಕೃತಕತ್ವಲ್ಲಿಙ್ಗಾತ್ ಕಶ್ಚಿದನಿತ್ಯತಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇತಿ, ಕಶ್ಚಿನ್ನಿತ್ಯತಾಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ವಿರುದ್ಧಹೇತ್ವಾಭಾಸಾನವಸರಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತಾವತಾ ನ ತಸ್ಯಾಸ್ವಾಭಾವಿಕಂ ಗಮಕತ್ವಮ್। ಅನಿಯಮಸ್ಯ ಸಮ್ಬನ್ಧಗ್ರಹಣದೋಷಭಾವಾಭಾವಾಭ್ಯಾಮುಪಪನ್ನತ್ವಾತ್। ತಥಾ ಶಬ್ದಸ್ಯಾಪಿ ಶಕ್ತ್ಯನುಸಾರ್ಯನನುಸಾರಿವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಲಕ್ಷಣಸಹಕಾರಿವಶಾದನಿಯಮೇಽಪಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಶಕ್ತಿಸದ್ಭಾವಃ ಸಮ್ಭವತೀತಿ। ತದಿದಮಾಹ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಚ್ಚೇತಿ। ಇಯಾಂಸ್ತು ವಿಶೇಷಃ। ಶಬ್ದಃ ಸಙ್ಕೇತಾದಪಿ ಪ್ರಮಾಪಕಃ, ನೈವಂ ಚಕ್ಷುರಾದಿ। ತೇನ ಸಂವಾದವಿಸಂವಾದೋಪಪತ್ತಿರಿತಿ।

h॥ ಪರೇಣ ಶಬ್ದಾರ್ಥಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯ ಸ್ವಾಭಿಾವಿಕತ್ವನಿರಾಸಪೂರ್ವಂ ಸಾಙ್ಕೇತಿಕತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ಯೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಂ ಸಮ್ಬನ್ಧಮಾಸ್ಥಿಷತ ಶಬ್ದಾರ್ಥಯೋಃ, ತೇಷಾಮಪಿ ನೈಷ ಸತ್ತಾಮಾತ್ರೇಣಾವಗಮಾಙ್ಗಮ್। ಅಪಿ ತು ವಿಜ್ಞಾತಃ ಸನ್। ವಿಜ್ಞಾನೇ ಚಾಸ್ಯಾಯಮರ್ಥಸ್ಯ ವಾಚಕ ಇತಿ ವಾ, ಅಸ್ಮಾದಯಂ ಬೋದ್ಧವ್ಯ ಇತಿ ವಾ ಸಙ್ಕೇತ ಏವೋಪಾಯಃ। ವೃದ್ಧವ್ಯವಹಾರೋಽಪಿ ಗವಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ದೇವದತ್ತಾದಿಶಬ್ದವತ್ ಸಙ್ಕೇತಪೂರ್ವಕ ಏವ। ತದ್ ವರಮಸ್ತು ಸಙ್ಕೇತ ಏವ। ಕೃತಮತ್ರ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೇನ ಸಮ್ಬನ್ಧೇನ। ತನ್ಮಾತ್ರಾದೇವ ಪ್ರಯೋಗಪ್ರತಿಪತ್ತಿವ್ಯವಹಾರಾಣಾಮುಪಪತ್ತೇಃ।

ನನ್ವಯಂ ಸಙ್ಕೇತ ಏವ ಕೇಷಾಞ್ಚಿಚ್ಛಬ್ದಾನಾಮಸತಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾರ್ಥಸಮ್ಬನ್ಧೇ ನ ಶಕ್ಯಃ ಕರ್ತುಮ್। ನಿರ್ದಿಶ್ಯ ಹ್ಯರ್ಥಂ ಬ್ರೂಯಾದಯಮಸ್ಮಾದ್ ಬೋದ್ಧವ್ಯ ಇತಿ। ನಚ ನಿರ್ದೇಶೋಽಸತಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೇ ಸಮ್ಬನ್ಧೇ ಕೇಷಾಞ್ಚಿಚ್ಛಬ್ದಾನಾಂ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ಸಙ್ಕೇತಾಧೀನೇ ತು ವಾಚಕತ್ವೇ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಮಕೃತಸಮಯತ್ವಾತ್ ಕಿಂ ಕೇನ ನಿರ್ದಿಶೇತ್? ತಸ್ಮಾತ್ ಸಙ್ಕೇತಕರಣಮೇವ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಸಮ್ಬನ್ಧಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತಿ -- ಶಬ್ದಾನಾಮ್।

ಮೈವಮ್। ಸರ್ಗಾದಿಭುವಾಂ ಮಹರ್ಷಿದೇವತಾನಾಂ ಪರಮೇಶ್ವರಾನುಗ್ರಹಾದ್ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನವೈರಾಗ್ಯೈಶ್ವರ್ಯಸಮ್ಪನ್ನಾನಾಂ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯ ತಾವತ್ ಸುಕರ ಏವ ಸಙ್ಕೇತಃ ಕರ್ತುಮ್। ತದ್ವ್ಯವಹಾರಾಚ್ಚಾಸ್ಮದಾದೀನಾಮಪಿ ಸುಗ್ರಹಃ ಸಙ್ಕೇತಃ। ತಥಾಹಿ ವೃದ್ಧವಚನಾನನ್ತರಂ ತಚ್ಛ್ರಾವಿಣೋ ವೃದ್ಧಾನ್ತರಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಹರ್ಷಶೋಕಭಯಾದಿಪ್ರತಿಪತ್ತೇಃ, ತದ್ಧೇತುಂ ಪ್ರತ್ಯಯಮನುಮಿಮೀತೇ ಬಾಲಃ। ತಸ್ಯ ಸತ್ಸ್ವಪ್ಯನ್ಯೇಷ್ವಭೂತಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಶ್ರವಣಸಮನನ್ತರಂ ಭವತೋ ವಾಕ್ಯಶ್ರವಣಹೇತುತಾಮವಗಚ್ಛತಿ। ತದವಯವಾನಾಂ ಚ ಪದಾನಾಮಾವಾಪೋದ್ಧಾರಭೇದೇನ ತತ್ತದರ್ಥಪ್ರತ್ಯಯಜನನೋಪಾಯತ್ವದರ್ಶನಾತ್। ತೇಷುತೇಷ್ವರ್ಥೇಷು ತೇಷಾಂ ಪದಾನಾಂ ವಾಚಕತ್ವಂ ಚ ಕಲ್ಪಯತಿ। ಏವಂ ಪದಾವಯವೇಷು ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿಷ್ವಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಸ್ವಾಭಾವಿಕೀಂ ಶಕ್ತಿಮಭ್ಯುಪಗಚ್ಛತಾಽಪ್ಯೇಷಾ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾಽನುಸರಣೀಯಾ। ಸಾಽಪಿ ನ ಸತ್ತಾಮಾತ್ರೇಣಾವಗಮಾಙ್ಗಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್।

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಯದಿ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಸಾಙ್ಕೇತಿಕಃ ಸಮ್ಬನ್ಧೋ ನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಃ, ಕೃತಂ ತರ್ಹಿ ಸಾಧ್ವಸಾಧುವಿಭಾಗಪರೇಣ ವ್ಯಾಕರಣೇನ। ಸ್ವಾಭಾವಿಕಂ ಹಿ ಯಸ್ಯ ವಾಚಕತ್ವಂ ಸ ಶಬ್ದಃ ಸಾಧುಃ, ಅಸಾಧುಶ್ಚೇತರಃ। ಸಾಮಯಿಕತ್ವೇ ತು ಸರ್ವ ಏವ ಸಾಧವೋಽಸಾಧವೋ ವಾ ಸ್ಯುಃ। ಮೈವಮ್। ಪರಮೇಶ್ವರಸಮಯಪರಿಪಾಲನಾರ್ಥತ್ವಾತ್। ತಥಾಚ ಯೇಷಾಂ ಪದಾನಾಂ ಯೇಷ್ವರ್ಥೇಷು ಪರಮೇಶ್ವರೇಣ ಕೃತಃ ಸಮಯಸ್ತಾನಿ ತತ್ರ ಸಾಧೂನಿ, ಅಸಾಧೂನಿ ಚೇತರತ್ರೇತಿ ವಿಭಾಗಾಯ ವ್ಯಾಕರಣಮರ್ಥವದಿತಿ।

h॥ ಸಙ್ಕೇತವಾದೇಽಪಿ ಋಷ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗಾನಾಮನಿಯಮಾನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ, ವ್ಯಾಕರಣಾದಿವೈಯರ್ಥ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಶ್ಚ ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಬ್ರೂಮಃ ಪರಸ್ಯಾಪಿ ಮತೇ ಕಿಮೀಶ್ವರಸಙ್ಕೇತ ಏವಾವಗಮಾಙ್ಗಮ್, ಉತಾಸ್ಮದಾದೀನಾಮಪಿ । ಆದ್ಯೇ ಕಥಮೃಷ್ಯಾರ್ಯಮ್ಲೇಞ್ಛಾನಾಮನಿಯತಾಃ ಪ್ರಯೋಗಪ್ರತ್ಯಯವ್ಯವಹಾರಾಃ? ಕಿಞ್ಚೇಶ್ವರಸಙ್ಕೇತೋಽಪಿ ಗೃಹೀತ ಏವಾವಗಮಾಙ್ಗಂ ನ ಸ್ವರೂಪೇಣ । ವ್ಯುತ್ಪನ್ನವದವ್ಯುತ್ಪನ್ನಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ತದ್ಗ್ರಹಶ್ಚ ತ್ವದುಕ್ತರೀತ್ಯೋಪದೇಶಾದಿನೈವ । ತಥಾಚಾಸ್ತ್ವಸ್ಮದಾದ್ಯುಪದೇಶ ಏವ । ಕಿಮದೃಷ್ಟೇಶ್ವರಸಙ್ಕೇತಕಲ್ಪನಯೇತಿ ಸಮಾನಮ್ । ಅಸ್ಮದಾದಿಭಿರಪಿ ಪೂರ್ವತನಃ ಸಙ್ಕೇತೋ ಜ್ಞಾಪ್ಯತ ಏವ ನತು ಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ಚೇತ್,, ತರ್ಹ್ಯಸ್ಮನ್ಮತೇಽಪಿ ವೃದ್ಧೇನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೀ ಶಕ್ತಿರ್ಜ್ಞಾಪ್ಯತ ಏವ । ನತ್ವಪೂರ್ವಸಙ್ಕೇತಃ ಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ತುಲ್ಯಮ್ । ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ವ್ಯಾಕರಣಾದಿವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್ । ವ್ಯವಹಾರಮಾತ್ರಂ ಹಿ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಜನಮ್ । ತಚ್ಚೇಶ್ವರಾನೀಶ್ವರಸಙ್ಕೇತಯೋಃ ಸಮಾನಮ್ । ಅದೃಷ್ಟಾರ್ಥಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್ । ಶ್ರುತ್ಯಾದೇಃ ಸಙ್ಕೇತಶಕ್ತಿಪಕ್ಷೋದಾಸೀನತ್ವಾತ್ । ಕಿಞ್ಚ ಚರಮಭಾವಿನಂ ಸಹಕಾರಿಣಮುಪದೇಶಾದಿಕಮುಪಾದಾಯ ಶಕ್ತಿಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ ।

h ॥ ಶಬ್ದಾರ್ಥಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯ ಸ್ವಾಭಾವಿಕತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಥೌತ್ಪತ್ತಿಕಶಕ್ತಿಸದ್ಭಾವೇ ಕಿಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್? ಅರ್ಥಾವಬೋಧಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಸಹಕಾರಿಭ್ಯಾಂ ಶಬ್ದಸಙ್ಕೇತಾಭ್ಯಾಮೇವೋಪಪತ್ತೇರಿತಿ । ಉಚ್ಯತೇ ಕಿಂ ಸ್ವರೂಪಸಹಕಾರಿವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾತೀನ್ದ್ರಿಯಾ ಶಕ್ತಿಃ ಕ್ವಾಪಿ ನಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ಉತ ಶಬ್ದ ಏವ? ಆದ್ಯೇ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ । ದ್ವಿತೀಯೇಽಧುನಾತನಾಸ್ತಾವನ್ನ ಸಙ್ಕೇತಯಿತಾರ ಇತಿ ತವಾಪಿ ಸಮ್ಮತಮ್ । ನಚ ಲೋಕೋತ್ತರೇ ಸಙ್ಕೇತಯಿತರಿ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ । ತಥಾಚ ಸ್ವಭಾವ ಏವಾಯಂ ಶಬ್ದಾನಾಮಿತಿ ಗಮ್ಯತೇ । ಗವಾದಿಶಬ್ದಾಃ ಸಾಙ್ಕೇತಿಕಾಃ, ಶಬ್ದತ್ವಾತ್; ದೇವದತ್ತಾದಿಶಬ್ದವದಿತಿ ಚೇತ್, ಕಿಮತ್ರ ಸಾಙ್ಕೇತಿಕತ್ವಮಾತ್ರಂ ಸಾಧ್ಯಮ್, ಉತ ಸಾಸ್ನಾದಿಮತ್ಯರ್ಥೇ । ಆದ್ಯೇ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಮ್ । ಗುಪ್ತಭಾಷಣಾದೌ ಮಯಾ ಗೋಶಬ್ದಸ್ಯ ಘಟೇಽಪಿ ಸಙ್ಗೇತಿತತ್ವಾತ್ । ದ್ವಿತೀಯೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ । ನಹಿ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಶಬ್ದಾಃ ಸಾಸ್ನಾದಿಮತಿ ಪಿಣ್ಡೇ ಸಙ್ಕೇತಿತಾ ಇತ್ಯತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ । ಗೋಶಬ್ದಃ ಸಾಸ್ನಾದಿಮತ್ಯರ್ಥೇ ಸಙ್ಕೇತಿತಃ, ತತ್ರ ಪ್ರಯುಜ್ಯಮಾನಶಬ್ದತ್ವಾತ್; ಗಾವ್ಯಾದಿಶಬ್ದವದಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ಅಸಾಧುಶಬ್ದತ್ವಸ್ಯೋಪಾಧಿತ್ವಾತ್ । ಸಾಧನಾವಚ್ಛಿನ್ನಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕತ್ವೇನಾಪ್ಯುಪಾಧಿತ್ವಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ । (522) ಅನ್ಯಥಾಽಸ್ಮದಾದಿವಿಶೇಷಣಪ್ರಕ್ಷೇಪೋಽಪಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾಂ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತೇತಿ । ತದೇವಂ ಶಬ್ದಸ್ಯಾರ್ಥಸಮ್ಬನ್ಧಸಮ್ಭವಾನ್ನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ ।

h ॥ ಆಪ್ತಪ್ರತಾರಕವಾಕ್ಯಾವಿಶೇಷತ್ವೋಕ್ತಿನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಯತ್ ಪುನರುಕ್ತಮ್ ಆಪ್ತಾನಾಪ್ತಪ್ರಯುಕ್ತಯೋರಿತ್ಯಾದಿ । ತದಪ್ಯಸಾರಮ್ । ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವದೇವೋಪಪತ್ತೇಃ । ಚಕ್ಷುರಾದಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಹಿ ಕ್ವಚಿದ್ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಂ ಕ್ವಚಿದಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಂ ಜನಯದಪಿ ಪ್ರಮಾಣಮಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಏವ । ದೋಷಸದಸದ್ಭಾವಾಭ್ಯಾಂ ತತ್ರ ಭೇದ ಇತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹ್ಯತ್ರಾಪ್ಯನಾಪ್ತವಕ್ತೃಸದಸದ್ಭಾವಾಭ್ಯಾಂ ಭೇದೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ । ವಕ್ತಾ ವಾಕ್ಯೋಚ್ಚಾರಣ ಏವೋಪಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ । ಯತಸ್ತದೇವಾವಿಷಯೇ ಪ್ರಯುಞ್ಜಾನೋ ದುಷ್ಟಂ ಕರೋತಿ, ನಿಶಾತಮಸಿಮಾಕಾಶೇ ಪ್ರಯುಞ್ಜಾನ ಇವ । ಅನ್ಯಥಾಽನುಮಾನಮಪ್ಯಪ್ರಮಾಣಂ

ಸ್ಯಾತ್। ಕೃತಕತ್ವಂ ಹಿ ಶಬ್ದಾನಿತ್ಯತ್ವಸಾಧನೇ ಸಾಧು, ಅಸಾಧು ಚಾಗ್ನ್ಯವಯವಿನೋಽನುಷ್ಣತ್ವಸಾಧನೇ। ತತ್ ಕಸ್ಮಾದ್ ವಿಶೇಷಾತ್? ವ್ಯಾಪ್ತಿಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾಭಾವಾಭಾವಾಭ್ಯಾಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಕಾಲಾತೀತತತ್ವಸ್ಯ ಪೃಥಗ್ ದೂಷಣತಾಯಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (516, 937) ತತೋಽವಿಷಯವೃತ್ತಿತ್ವತದಭಾವರೂಪ ಏವ ವಿಶೇಷೋ ವಕ್ತವ್ಯಃ। ಸ ಚ ಸಮಾನಃ ಶಬ್ದೇಽಪೀತಿ। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಚ್ಚೇತಿ।

h ll ಶಬ್ದಸ್ಯಾನುಮಾನಾನ್ತರ್ಭಾವವಾದನಿರಾಕರಣಮ್ ll

(###sudha --)

ಏತದ್ದೋಷಭಯಾತ್ ಕೇಚಿತ್ ಶಬ್ದಸ್ಯಾನುಮಾನೇಽನ್ತರ್ಭಾವಮಿಚ್ಛನ್ತಿ। ಅಪರೇ ಪುನರಪೌರುಷೇಯತಯಾ ನಿರಸ್ತಸಮಸ್ತದೋಷಾಶಙ್ಕಸ್ಯ ವೇದಸ್ಯ ಶಬ್ದತಯೈವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್, ಪುರುಷವಚಸಾಂ ತ್ವನುಮಾನತಯೇತ್ಯಾತಿಷ್ಠನ್ತೇ। ತದುಭಯಮಪ್ಯತ ಏವಾಯುಕ್ತಮ್। ಕಿನ್ತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವದನುಮಾನವಚ್ಚ ಶಬ್ದಮಾತ್ರಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸ್ವತಃ ಸ್ವೇನೈವ ರೂಪೇಣ ನತ್ವನುಮಾನತ್ವೇನ। ಅತ ಏವ ಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರಕೃತತ್ವೇಽಪಿ ಸರ್ವಶಬ್ದಪರಿಗ್ರಹಾಯಾಽಗಮಸ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಹಿಶಬ್ದಸ್ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧಿದ್ಯೋತಕಃ। ತಚ್ಚೋತ್ತರತ್ರ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ। (161, 537)

h ll ಬೌದ್ಧೇನ ಅನೃತವ್ಯಾಘಾತಪುನರುಕ್ತಿದೋಷೈರ್ವೇದಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಾಧನಮ್, ತನ್ನಿರಾಸಶ್ಚ ll

(###sudha --)

ನನು ತಥಾಽಪಿ ವೇದಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ನೋಪಪದ್ಯತೇ। ಅನೃತವ್ಯಾಘಾತಪುನರುಕ್ತದೋಷಾತ್। ತಥಾಹಿ ಅನೃತಮಪ್ರಮಾಣಂ ದೃಷ್ಟಮ್, ಯಥಾ ವಿಪ್ರಲಮ್ಭಕವಾಕ್ಯಮ್। ಅನೃತಶ್ಚ ವೇದಃ, ಪುತ್ರಕಾಮೇಷ್ಟ್ಯನುಷ್ಠಾನೇಽಪಿ ಫಲಾನುಪಲಬ್ಧೇಃ। ವ್ಯಾಹತಂ ಚಾಪ್ರಮಾಣಮ್, ಯಥೋನ್ಮತ್ತವಾಕ್ಯಮ್। ವ್ಯಾಹತಶ್ಚಾಯಮ್ "ಅತಿರಾತ್ರೇ ಷೋಳಶಿನಂ ಗೃಹ್ಣಾತಿ" "ನಾತಿರಾತ್ರೇ ಷೋಳಶಿನಂ ಗೃಹ್ಣಾತಿ", "ಉದಿತೇ ಜುಹೋತಿ" "ಅನುದಿತೇ ಜುಹೋತಿ" ಇತ್ಯಾದಿ। ಪುನರುಕ್ತಂ ಚಾಪ್ರಮಾಣಮ್। ಪುನರುಕ್ತಿಶ್ಚ ವೇದೇ "ತ್ರಿಃ ಪ್ರಥಮಾಮನ್ವಾಹ" ಇತ್ಯಾದಿದರ್ಶನಾದಿತಿ।

ತದಿದಮಪ್ಯಯುಕ್ತಮ್। ತಥಾಹಿ ಕಿಂ ವೇದಮಾತ್ರಂ ಪಕ್ಷೀಕೃತ್ಯೈತೈರ್ಹೇತುಭಿರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸಾಧ್ಯತೇ, ಉತ ತದೇಕದೇಶಮ್? ನಾಽದ್ಯಃ, ಯಥಾ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯಾನುಮಾನಸ್ಯ ವಾಽನೃತತ್ವಾದೌ ಸತ್ಯಪ್ಯನ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ ಏವಂ ವೇದಸ್ಯಾನೃತಾದಿಭಾಗಪರಿಹಾರೇಣ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೋಪಪತ್ತೇಃ। ಅನ್ಯಥಾ ಹೇತೂನಾಂ ಭಾಗಾಸಿದ್ಧಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ತ್ವಾಸ್ತಾಂ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನೋ ವೇದಭಾಗಃ। ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನವೇದಭಾಗಮೀಮಾಂಸಾ ಕಥಮನುಪಪನ್ನಾ? ಅಥ ವೇದತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯಾಪಿ ವೇದಭಾಗಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸಾಧಯಾಮೀತಿ ಮನ್ಯಸೇ। ತನ್ನ। ಯಥಾ ಹಿ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯಾನುಮಾನಸ್ಯ ವಾಽಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇಽಪ್ಯನ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾದಿಮಾತ್ರೇಣ ವಿಹನ್ಯತೇ, ತಥಾ ವೇದಸ್ಯಾಪಿ। ಅನ್ಯಥಾ ಸರ್ವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನವಿಲಯಪ್ರಸಙ್ಗಃ।

h ll ಅನೃತತ್ವಾನುಮಾನಭಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಕಿಂ ಚೇದಮನೃತತ್ವಮ್? ಅರ್ಥವ್ಯಭಿಚಾರಿತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನನ್ವಿದಮೇವಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ ಸಾಧ್ಯಾವಿಶಿಷ್ಟತಾ। ನಚಾನೃತತ್ವಮೇಕದೇಶೇಽಪೀತಿ ಸೂತ್ರಕಾರ ಏವ ವಕ್ಷ್ಯತಿ। (217)

h॥ ವ್ಯಾಹತತ್ವಾನುಮಾನಭಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ವ್ಯಾಘಾತೇನ ಚಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸಾಧಯನ್ ಕಿಂ ವಾಕ್ಯದ್ವಯಂ ಪಕ್ಷೀಕುರ್ಯಾತ್, ಉತೈಕಮೇವ? ನಾಽದ್ಯಃ, ವ್ಯಾಹತಯೋಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಯೋಃ ಅನುಮಾನಯೋರ್ವಾ ಮಧ್ಯೇಽನ್ಯತರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಮ್ಭವವದ್ ವಾಕ್ಯಯೋರಪ್ಯನ್ಯತರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಮ್ಭವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅನಿಶ್ಚಿತದಶಾಯಾಮನ್ಯತರಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವತ್ ಪಕ್ಷೀಕೃತಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಮ್ಭವಾತ್। ಅಪಿಚ ವ್ಯಾಘಾತೋಽಪ್ಯಾಪಾತತಃ ಸರ್ವಥಾ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಆಪಾತತೋ ವ್ಯಾಘಾತವತೋಽಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದೇರಿವ ವೇದಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಮ್ಭವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಾವಿವಾಸಿದ್ಧೇಃ। ಯಥಾ ಚಾಸಿದ್ಧಿಃ, ತಥಾ ಸೂತ್ರಕೃದೇವ ವಕ್ಷ್ಯತಿ। (336, 8, 10, ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಪರಿಹಾರಪಾದಯೋಶ್ಚ)

h॥ ಪುನರುಕ್ತತ್ವಾನುಮಾನಭಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಪೌನರುಕ್ತ್ಯೇಽಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವದ್ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸಮ್ಭವತಿ। ನಹ್ಯೇಕಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥೇ ಸಮ್ಪ್ಲವಮಾನಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮನುಮಾನಂ ವಾಽಪ್ರಮಾಣಂ ಭವತಿ। ಅರ್ಥವೈಪರೀತ್ಯೇ ಹಿ ತತ್ ಸ್ಯಾತ್। ನಹಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಗೃಹೀತೋ ಘಟಃ, ಪುನರ್ಗೃಹ್ಯಮಾಣಃ ಪಟೋ ಭವತಿ। ನಾಪಿ ಕೃತಕತ್ವೇನಾನಿತ್ಯತಯಾಽನುಮಿತಃ ಶಬ್ದಃ, ತೀವ್ರಾದಿಧರ್ಮೋಪೇತತ್ವೇನ ಪುನಸ್ತಥಾಽನುಮೀಯಮಾನೋ ನಿತ್ಯೋ ಭವತಿ। ತಥಾ ಶಬ್ದೇಽಪಿ। ವೈಯರ್ಥ್ಯಂ ತು ಕಥಞ್ಚಿಚ್ಚ್ಯೇತ। ತಚ್ಚಾಭ್ಯಾಸಾನುವಾದಾದಿರೂಪೇಣ ವ್ಯಾಕುರ್ವದ್ಭಿರೇವ ವೃದ್ಧೈಃ ಪರಿಹೃತಮಿತಿ।

h॥ ಆಗಮಸ್ಯ ಸ್ವತಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವಸ್ತ್ವೇವಂ ವೇದಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪರಿಹಾರಃ। ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತು ಕುತಃ? ನಹ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರತಿಕ್ಷೇಪ ಏವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್। ಘಟಾದಾವಭಾವಾದಿತಿ। ಜ್ಞಾನಕರಣಸ್ಯ ಸತೋಽಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ನಿರಸ್ತೇ ಸ್ವತ ಏವೇತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಆಗಮಸ್ಯೇತಿ। ಆಗಮ್ಯತೇಽವಗಮ್ಯತೇಽನೇನೇತ್ಯಾಗಮಃ। ಯೇ ಹಿ ನ್ಯಾಯವಿದಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿಶೇಷಸ್ಯಾನುಮಾನಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸ್ವತ ಏವೇತ್ಯಙ್ಗೀಕೃತ್ಯಾಽಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ವತಸ್ತ್ವಂ ನಾಙ್ಗೀಕುರ್ವನ್ತಿ ತಾನ್ ಪ್ರತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಚ್ಚೇತಿ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೋಪಾದಾನಮ್। ಹಿಶಬ್ದಃ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಹೇತುಸೂಚಕಃ। ಯೇ ತು ಪ್ರಮಾಣಮಾತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸ್ವತೋ ನೇತಿ ಮನ್ಯಮಾನಾ ಆಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ವತಸ್ತ್ವೇ ವಿಪ್ರತಿಪದ್ಯನ್ತೇ ತಾನ್ ಪ್ರತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಚ್ಚೇತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಯೋರಪಿ ಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ ಸ್ವೀಕಾರಾರ್ಥಮುಕ್ತಮಿತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್।

h॥ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಾದಃ, ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ವತಸ್ತ್ವನಿರ್ವಚನಮ್॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನು ಕಿಮಿದಂ ಪ್ರಮಾಣಾನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವತಸ್ತ್ವಮ್? ಉಚ್ಯತೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಾಗಮಾಃ, ತಜ್ಜನಿತಂ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಚ ಪ್ರಮಾಣಮ್। ತತ್ರ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಯದ್ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಜನಕಸಾಮಗ್ರೀಮಾತ್ರಾಧೀನಜನ್ಮತ್ವಂ ಸ್ವತಸ್ತ್ವಮ್। ಕರಣಾನಾಂ ಚ ಜ್ಞಾನಜನನಶಕ್ತ್ಯೈವ ತದ್ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಜನಕತ್ವಂ ಸ್ವತಸ್ತ್ವಮ್। ತಥಾ ಜ್ಞಾನಗತಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಗ್ರಾಹಕಮಾತ್ರಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಂ ಸ್ವತಸ್ತ್ವಮ್।

ಕರಣಾನಾಂ ತು ಜ್ಞಪ್ತೌ ಸ್ವತಸ್ತ್ವಂ ನಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ। ತತ್ಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಯಥಾಯಥಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವೇದ್ಯತ್ವಾತ್, ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಜನಕತ್ವಸ್ಯಾನುಮಾನವೇದ್ಯತ್ವಾತ್। ಅಥವಾ ತೇಷಾಮಪಿ ಜ್ಞಾನಜನಕತ್ವಂ ಯೇನ ಗೃಹ್ಯತೇ ತತ ಏವ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಜನಕತ್ವಸ್ಯ ತದೀಯಸ್ಯ ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಂ ಸ್ವತಸ್ತ್ವಮಿತಿ।

h ॥ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಉತ್ಪತ್ತೌ ಸ್ವತಸ್ತ್ವನಿರೂಪಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಉತ್ಪತ್ತೌ ಸ್ವತಸ್ತ್ವಂ ಕುತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಕಾರಣಾತಿರಿಕ್ತಕಾರಣಾನಪೇಕ್ಷಮ್, ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇತರಜ್ಞಾನಧರ್ಮತ್ವಾತ್; ಜ್ಞಾನತ್ವವದಿತ್ಯನುಮಾನಾತ್। ನಚ ಪ್ರಮಾ ಜ್ಞಾನಹೇತ್ವತಿರಿಕ್ತಹೇತ್ವಧೀನಾ, ಕಾರ್ಯತ್ವೇ ಸತಿ ತದ್ವಿಶೇಷತ್ವಾತ್; ಅಪ್ರಮಾವದಿತಿ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಮ್। ಈಶ್ವರಪ್ರಮಾಯಾಂ ಬಾಧಾತ್, ಅಸಿದ್ಧೇಶ್ಚ।

ತದತಿರಿಕ್ತಪ್ರಮಾಪಕ್ಷೀಕಾರೇಽಪಿ ಕಿಂ ಜ್ಞಾನಸ್ಯೈವಂವಿಧತ್ವೇನ, ಉತ ಪ್ರಮಾತ್ವಸ್ಯ, ಅಥವಾ ತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯಪರ್ಯವಸಾನಮ್? ನಾಽದ್ಯಃ, ವ್ಯಾಘಾತಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ಚ ಪ್ರಮಾತ್ವಂ ಜಾತಿಃ, ಅನ್ಯದ್ ವಾ? ಜಾತಿತ್ವೇ ಬಾಧಃ, ಅಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯತ್ವೇ ಭಾವೋಽಭಾವೋ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಜ್ಞಾನೇ ಜಾತ್ಯತಿರಿಕ್ತಭಾವಾನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಪ್ರಧ್ವಂಸಾತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ತಸ್ಯಾಜನ್ಯತ್ವಾತ್, ಪ್ರಧ್ವಂಸಸ್ಯ ಚಾತ್ರಾಸಮ್ಭವಾತ್। ನಾನ್ತ್ಯಃ, ಸಂಯೋಗಸ್ಯ ಗುಣೇಽಸಮ್ಭವಾತ್। ಸಮವಾಯಸ್ಯ ಚಾಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್। ಏತೇನ ಪ್ರಮಾತ್ವಪಕ್ಷೀಕಾರೇಣಾಪಿ ಪ್ರಯೋಗೋ ನಿರಸ್ತಃ।

ಅಸ್ತು ಜಾತಿಃ ಪ್ರಮಾತ್ವಮ್। ತಥಾಽಪಿ ಜ್ಞಾನಕಾರಣಾತಿರಿಕ್ತಕಾರಣಜನ್ಯೈವ ವ್ಯಕ್ತಿಃ ಪ್ರಮಾತ್ವಾಧಾರ ಇತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸಾಽಪಿ ವ್ಯಕ್ತಿಃ ಕಿಂ ಜ್ಞಾನಮೇವ, ಉತ ಸಾತಿಶಯಮ್? ಅತಿಶಯೋಽಪಿ ಭಾವೋಽಭಾವೋ ವೇತಿ ಪಕ್ಷಾಬಹಿರ್ಭಾವಾತ್।

ಕಿಞ್ಚಾತಿರಿಕ್ತಂ ಕಾರಣಂ ಗುಣ ಏವ ವಕ್ತವ್ಯಃ। ಸ ಚಾಽಪ್ತೋಕ್ತತ್ವಮೇವ ಶಬ್ದೇ। ನಚ ತಸ್ಯಾನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕೌ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮನುಕರೋತಿ। ವೇದಾಪೌರುಷೇಯತ್ವಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ ।(148, 468)

h ॥ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಜ್ಞಪ್ತೌ ಸ್ವತಸ್ತ್ವನಿರೂಪಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಜ್ಞಪ್ತೌ ಸ್ವತಸ್ತ್ವೇಽಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಗ್ರಾಹಕಮಾತ್ರಗ್ರಾಹ್ಯಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇತರಜ್ಞಾನಸಮವೇತಧರ್ಮತ್ವಾತ್;

ಜ್ಞಾನತ್ವವತ್। ನಚ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಪರತೋ ಜ್ಞಾಯತೇ, ಅನಭ್ಯಾಸದಶಾಯಾಂ ಸಾಂಶಯಿಕತ್ವಾತ್; ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವದಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ವ್ಯರ್ಥವಿಶೇಷಣತ್ವಾತ್। ಅಸಿದ್ಧಿಪರಿಹಾರಾರ್ಥಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಥಾಽನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ಯಥೋಕ್ತಂಸ್ವಯಮೇವ "ಏಕಾಮಸಿದ್ಧಿಂ ಪರಿಹರತೋ ದ್ವಿತೀಯಾಽಽಪನ್ನಾ" ಇತಿ। ಅನ್ಯಥಾ ಶರೀರಾಜನ್ಯತ್ವಹೇತೋರಪಿ ವಿಶೇಷಣವೈಯರ್ಥ್ಯಂ ನೋದ್ಭಾವ್ಯೇತ। ಅಥಾನಭ್ಯಾಸದಶಾಯಾಮಿತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಿಶೇಷಣಮ್। ತಥಾಽಪಿ ಸ್ವತಃಪ್ರಮಾಣತಯಾ ತ್ವದಭ್ಯುಪಗತಧರ್ಮಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನೋಪಮಾನೇಷ್ವಪಿ ಸಂಶಯಾದಿದರ್ಶನೇನಾನೈಕಾನ್ತ್ಯಮಿತಿ।

h॥ ಜ್ಞಪ್ತೌ ಸ್ವತಸ್ತ್ವಾನಙ್ಗೀಕಾರೇಽನವಸ್ಥಾಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಜ್ಞಪ್ತೌ ಸ್ವತಸ್ತ್ವಾನಭ್ಯುಪಗಮೇ ಬಾಧಕಮಾಹ

ಅನವಸ್ಥಾಽನ್ಯಥಾ ಹಿ ಸ್ಯಾತ್॥॥॥॥॥॥॥60॥**

(###sudha --)

ಅನವಸ್ಥೇತಿ। ಅವಶ್ಯವೇದ್ಯತ್ವಾನಭ್ಯುಪಗಮಾನ್ನಾನವಸ್ಥೇತಿ ಚೇತ್, ನಿಃಶಙ್ಕಪ್ರವೃತ್ತಾವವಶ್ಯವೇದ್ಯತ್ವಾತ್। ತಥಾಹಿ ಜ್ಞಾನಂ ತಾವದಬುಭುತ್ಸಿತಗ್ರಾಹ್ಯತಯಾ ತೀವ್ರಸಂವೇದನಮ್। ಜ್ಞಾತೇ ಚ ತಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾನುಪಲಬ್ಧೌ ಕಥಂ ಸಂಶಯೋ ನ ಸ್ಯಾತ್? ಸತಿ ಚ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಂಶಯೇ, ಅರ್ಥಸಂಶಯೋಽಪಿ ಕಥಂ ನ ಸ್ಯಾತ್? ತಥಾಚ ಕಥಂ ನಿಃಶಙ್ಕಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್? ತಥಾಽಪ್ಯನುಮಾನಾತ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಹಣಮ್, ಅನುಮಿತಿಶ್ಚ ಸ್ವತಃಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಕಥಮನವಸ್ಥೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಧರ್ಮಿಲಿಙ್ಗದೃಷ್ಟಾನ್ತದ್ವಾರಿಕಾಯಾಸ್ತಸ್ಯಾ ಅನಿವಾರಣಾತ್। ಕಿಞ್ಚಾನುಮಿತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಯೇನ ಜ್ಞಾನೇನ ವಿಷಯೀಕ್ರಿಯತೇ, ತಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮನ್ಯೇನೇತಿ ಕಥಂ ನಾನವಸ್ಥಾ?

ನನು ಸ್ವತಃಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇಽಪಿ ಕಥಂ ನಾನವಸ್ಥಾ? ಇತ್ಥಮ್ ಸಾಕ್ಷೀ ಖಲು ವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನಗ್ರಾಹಕಃ। ಸ ಏವ ಚ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಗೃಹ್ಣಾತೀತಿ ತೇಷಾಂ ಸ್ವತಃಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್। ಸ ಚ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಃ ಸ್ವಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಪಿ ಗೃಹ್ಣಾತೀತಿ ತಸ್ಯ ಸ್ವತಃಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್। ತಸ್ಯ ಯಥಾರ್ಥತ್ವನಿಯಮಾನ್ನಾಹಾರ್ಯಸಂಶಯವಿಷಯತ್ವಮಪೀತಿ।

h॥ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಪರತಸ್ತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಯದಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮುತ್ಪತ್ತೌ ಜ್ಞಪ್ತೌ ಚ ಸ್ವತಃ ಸ್ಯಾತ್, ತರ್ಹಿ ಬೌದ್ಧಾದಿವಾಕ್ಯಜನಿತಮಪಿ ಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಸ್ಯಾತ್। ಅಸ್ತಿ ಹಿ ತತ್ರ ಜ್ಞಾನಹೇತುಃ। ಅನ್ಯಥಾ ಜ್ಞಾನಮಪಿ ನ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾ ಪ್ರಮಾಣತಯಾ ಜ್ಞಾಯೇತ, ಜ್ಞಾನಗ್ರಾಹಕಸದ್ಭಾವಾತ್। ಅಸ್ತು ತದಪಿ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಚೇತ್, ತಸ್ಯ ವೇದವಿರೋಧಿತ್ವಾತ್। ವೇದವಿರೋಧಿನಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಪುನರ್ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ನ ಸ್ಯಾತ್, ವಸ್ತುನೋ ದ್ವೈರೂಪ್ಯಂ ವಾಽಽಪದ್ಯೇತೇತಿ ಸರ್ವಥಾ ಮೀಮಾಂಸಾನುಪಪತ್ತಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ।

॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತಥಾಽನ್ಯತಃ॥60॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ತಥಾಶಬ್ದಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ। ನಾಯಂ ನಿಯಮೋ ಯತ್, ಜ್ಞಾನಕರಣಮಿನ್ದ್ರಿಯಂ ಲಿಙ್ಗಂ ಶಬ್ದೋ ವಾ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವೋತ್ಪಾದಯತೀತಿ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಇನ್ದ್ರಿಯಾದೀನಾಮೌತ್ಸರ್ಗಿಕೀ ಶಕ್ತಿಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಜನನೇ। ದೋಷಾಪವಾದಾದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಪಿ ಜನಯತ್ಯೇವ। ದೋಷಾಣಾಂ ಸಹಜಶಕ್ತಿಪ್ರತಿಬನ್ಧೇನ ವಿಪರೀತಕಾರ್ಯಜನನಸಾಮಗ್ರೀನಿವೇಶಾತ್। ತರ್ಹಿ ದೋಷಾಭಾವಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಕಾರಣಮಿತ್ಯಾಯಾತಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಥಾಸತ್ಯುತ್ಸರ್ಗಾಪವಾದಯೋಃ ಕ್ವಾಪ್ಯಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತಥಾ ನ ಜ್ಞಾನಗ್ರಾಹಕಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಣೋಽಯಂ ನಿಯಮಃ ಯತ್ ಪ್ರಮಾಣತಯೈವ ಗೃಹ್ಣಾತೀತಿ, ಕಿನ್ತು ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದಿನಾಽಪವಾದಕಸ್ಯ ಸದ್ಭಾವೇಽಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಪಿ ಗೃಹ್ಣಾತ್ಯೇವ। ಔತ್ಸರ್ಗಿಕತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ವತಸ್ತ್ವಸ್ಯೇತಿ।

h॥ ವೇದವಿರೋಧಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ದೋಷಮೂಲತ್ವಾದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯೇವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಪ್ತೀತಿ।

ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಪ್ತಿಪ್ರಲಮ್ಭಾದೇಸ್ತೇನ ವೇದವಿರೋಧಿ ಯತ್।

ನ ಮಾನಮ್॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥

ಯತ ಏವಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಪರತಃ, ತೇನ ಕಾರಣೇನ, ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವಿಪ್ರಲಮ್ಭಾಪಟುಕರಣತ್ವಲಕ್ಷಣಾದಪವಾದಾದ್ ವೇದವಿರೋಧಿ ಯಜ್ಜ್ಞಾನಂ ತದಪ್ರಮಾಣಮೇವೋತ್ಪದ್ಯತೇ ನ ಪ್ರಮಾಣಮ್। ಬಾಧಕಪ್ರತ್ಯಯಾಚ್ಚಾಪವಾದಾದಪ್ರಮಾಣಮೇವ ಗೃಹ್ಯತ ಇತಿ ನೋಕ್ತದೋಷಃ।

h॥ ವೇದಾನಾಮಪೌರುಷೇಯತ್ವಾದ್ ದೋಷಮೂಲತ್ವಾಭಾವಃ॥

(###sudha --)

ನನು ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಾದಿಮೂಲತ್ವಂ ತೇಷಾಂ ಕುತಃ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ? ವೇದವಿರೋಧಿತ್ವಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ವಸ್ತುನೋ ದ್ವೈರೂಪ್ಯಾಸಮ್ಭವಾತ್। ಪೌರುಷೇಯೇಷು ತತ್ಸಮ್ಭವಾಚ್ಚ। ಅಥ ವೇದಸ್ಯೈವ ತತ್ ಕುತೋ ನ ಕಲ್ಪ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ವೇದಸ್ಯಾಪೌರುಷೇಯತ್ವೇನ ಪುರುಷದೋಷಮೂಲತ್ವಾಸಮ್ಭವಾದಿತ್ಯಾಹ -- ಅಪೀತಿ।

॥॥॥ಅಪಿ ವೇದಾನಾಮಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಾ ಹಿ ನಿತ್ಯತಾ।

ಅಥವಾ ಕುತೋಽಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ದೋಷಕಾರಣತ್ವಮ್? ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಮಿತಿ ಚೇತ್, ಹನ್ತ ತರ್ಹಿ ಗುಣಾನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಿತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಪಿ ತಜ್ಜನ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ನ।

ವೇದಸ್ಯಾಪೌರುಷೇಯತ್ವೇನ ತದಭಾವಾದಿತ್ಯಾಹ -- ಅಪಿ ವೇದಾನಾಮಿತಿ। ಅಪಿಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ। ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ನಿತ್ಯತಾಽಪೀತಿ। ಹಿಶಬ್ದೇನ "ವಾಚಾ ವಿರೂಪ ನಿತ್ಯಯಾ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ದ್ಯೋತಯತಿ। ಅತ್ರ ನಿತ್ಯತಾಶಬ್ದೇನಾಪೌರುಷೇಯತಾ ವಿವಕ್ಷಿತಾ। ನಿತ್ಯತಾಯಾ ಬೌದ್ಧಾಗಮೇಷ್ವಪಿ ಸತ್ತ್ವಾತ್। ಯಸ್ಮಾನ್ನಿತ್ಯತಾಽಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಾ ತಸ್ಮಾನ್ನೋಕ್ತದೋಷ ಇತಿ ವಾ।

ವೇದಾಪೌರುಷೇಯತ್ವವಾದಃ

h ll ವೇದಸ್ಯ ತದಪೌರುಷೇಯತ್ವಸ್ಯ ಚ ಲಕ್ಷಣಕಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ನನು ಕೋಽಯಂ ವೇದಃ? ಕಿಂ ಚ ತಸ್ಯಾಪೌರುಷೇಯತ್ವಮ್? ಕ್ರಮವಿಶೇಷವಿಶಿಷ್ಟವರ್ಣಾ ವೇದಃ। ತಸ್ಯ ನಿಯತೈಕಪ್ರಕಾರತ್ವಮಪೌರುಷೇಯತ್ವಮ್। ಸ್ವತನ್ತ್ರಪುರುಷಪೂರ್ವಕತ್ವಾಭಾವ ಇತಿ ಯಾವತ್।

h ll ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾದಿಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಸಪ್ರಮಾಣಕತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ಅತ್ರೋಪಪತ್ತಿಮಾಹ ನಹೀತಿ।

ನಹಿ ಧರ್ಮಾದಿಸಿದ್ಧಿಃ ಸ್ಯಾನ್ನಿತ್ಯವಾಕ್ಯಂ ವಿನಾ ಕ್ವಚಿತ್ ll61 ll**

(###sudha --)

ಕ್ವಚಿದಿತಿ ನಿಮಿತ್ತಸಪ್ತಮೀ। ಕೇನಾಪಿ ಪ್ರಮಾಣೇನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಉತ್ತರವಾಕ್ಯೋಪಕ್ರಮೇ ವಾ।

ಅಸ್ತಿ ತಾವದ್ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಸ್ವರ್ಗನರಕಾದಿಕಂ ಸರ್ವವಾದಿಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಮ್। ಯಸ್ತು ತನ್ನಾಙ್ಗೀಕರೋತಿ ಚಾರ್ವಾಕಃ, ತಂ ಪ್ರತ್ಯುಪಪಾದಯಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। ತಚ್ಚ ಪ್ರಮಾಣೋಪೇತಮ್, ವಸ್ತುತ್ವಾತ್; ಘಟವತ್। ನಹಿ ವಿನಾ ಪ್ರಮಾಣೇನ ಧರ್ಮಾದಿಸಿದ್ಧಿವಿನಿಶ್ಚಯಃ ಸರ್ವವಾದಿನಾಂ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್।

h ll ಧರ್ಮಾದೀನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್ ll

(###sudha --)

ತದೇವಂ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸಿದ್ಧಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ನ ತಾವತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್। ತದ್ಧಿ ಬಾಹ್ಯಂ ಮಾನಸಂ ವಾ ಸ್ಯಾತ್। ನ ತಾವದ್ ಬಾಹ್ಯಮ್, ತಸ್ಯ ರೂಪಾದಿಮತಿ ದ್ರವ್ಯೇ ತತ್ಸಮವೇತಗುಣಕರ್ಮಸಾಮಾನ್ಯೇಷ್ವೇವ ಪ್ರವರ್ತಮಾನತ್ವಾತ್। ನಾಪಿ ಮಾನಸಮ್, ಸುಖಾದಿವದ್ ಧರ್ಮಾದಾವನುಭವಾನನುವ್ಯವಸಾಯಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಸುಖಮನುಭವಾಮೀತಿವದ್ ಧರ್ಮಮನುಭವಾಮೀತಿ ಸ್ಯಾತ್। ಸ್ವರ್ಗಾದೀನಾಂ ತು ವಿಪ್ರಕೃಷ್ಟತ್ವಾನ್ನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರತಾ। ನಚ ಯೋಗಾದಿಸಿದ್ಧಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಸ್ಮದತೀನ್ದ್ರಿಯಾರ್ಥವಿಷಯಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್, ತೇನ ತೇಷಾಂ ಕಥಞ್ಚಿದ್

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಧರ್ಮಾದಿಸಿದ್ಧಾವಪ್ಯಸ್ಮಾಕಂ ತನ್ನಿಶ್ಚಯೋಪಾಯಾಭಾವಾತ್। ನಹ್ಯನ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣಾನ್ಯಸ್ಯ ನಿಶ್ಚಯಃ, ಅನುಷ್ಠಾನಂ ವಾ ಸಮ್ಭವತಿ।

h॥ ಧರ್ಮಾದೀನಾಮಾನುಮಾನಿಕತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್॥

(###sudha --)

ನಾಪ್ಯನುಮಾನಮ್, ತತ್ಪ್ರತಿಬದ್ಧಲಿಙ್ಗಾಭಾವಾತ್। ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ದೃಷ್ಟೇನ ಕಥಞ್ಚಿತ್ ತತ್ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಸಿದ್ಧಾವಪಿ ಸಾಧನಫಲಸಮ್ಬನ್ಧರೂಪಸ್ತದ್ವಿಶೇಷೋಽನುಷ್ಠಾನಯೋಗ್ಯೋ ನಾನುಮಾತುಂ ಶಕ್ಯಃ। ನಹೀದೃಶಯಜ್ಞದಾನಾದಿಭಿರುಪಜನಿತೋ ಧರ್ಮಃ ಫಲಮೀದೃಶಂ ಜನಯತೀತ್ಯಾದಯಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮತರಾ ವಿಶೇಷಾಃ ಸರ್ವವಾದಿಭಿರನುಷ್ಠೀಯಮಾನಾಃ ಶಕ್ಯಾನುಮಾನಾಃ।

h॥ ಧರ್ಮಾದೀನಾಂ ಪೌರುಷೇಯವಾಕ್ಯಸಿದ್ಧತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್॥

(###sudha --)

ವಾಕ್ಯಮಪಿ ನ ಪೌರುಷೇಯಂ ಧರ್ಮಾದಿನಿಶ್ಚಯಾಯ ಪ್ರಭವತಿ। ಪುರುಷಾಣಾಮಜ್ಞಾನಸಂಶಯವಿಪ್ರಲಮ್ಭಾಪಟುಕರಣತ್ವಸ್ಯ ಬಹುಲಮುಪಲಮ್ಭೇನ ಧರ್ಮಾದ್ಯುಪದೇಷ್ಟ್ರರ್ಯಾಶ್ವಾಸಾನುಪಪತ್ತೇಃ।

h॥ ಧರ್ಮಾದಿಸ್ವರೂಪಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ಅಪೌರುಷೇಯವಾಕ್ಯಸ್ಯಾವಶ್ಯಾಭ್ಯುಪೇಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ತದೇವಮಪೌರುಷೇಯವಾಕ್ಯಂ ವಿನಾ ಧರ್ಮಾದಿನಿಶ್ಚಯಾಸಮ್ಭವಾತ್ ಸಾಮಾನ್ಯಸಿದ್ಧಿಪರಿಶೇಷಾಭ್ಯಾಮಪೌರುಷೇಯಂ ಕಿಮಪಿ ವಾಕ್ಯಂ ಧರ್ಮಾದಿಪ್ರತಿಪಾದಕಮಸ್ತೀತಿ ಸರ್ವವಾದಿಭಿರಭ್ಯುಪೇಯಮಿತಿ।

h॥ ಧರ್ಮಾದೀನಾಂ ಬುದ್ಧಜಿನಾದಿವಾಕ್ಯಸಿದ್ಧತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತದೇವಮ್, ಯದಿ ಧರ್ಮಾದಿಕಂ ಪುರುಷವಚಸಾ ನ ನಿಶ್ಚೇತುಂ ಶಕ್ಯೇತ। ಶಕ್ಯತೇ ತು ಬುದ್ಧಾರ್ಹಜಿನಕಪಿಲಪಶುಪತಿಪ್ರಭೃತಿಪ್ರಣೀತಾಗಮಾದವಧಾರಯಿತುಮ್। ನಚ ತೇಷ್ವನಾಶ್ವಾಸಕಾರಣಮಸ್ತಿ। ಪರಮಾಪ್ತತ್ವೇನ ವಿಪ್ರಲಮ್ಭಾದಿಶಙ್ಕಾವಿಷಯತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅವಿಪ್ರಲಮ್ಭ ಇತಿ।

ಅವಿಪ್ರಲಮ್ಭಸ್ತಜ್ಜ್ಞಾನಂ ತತ್ಕೃತತ್ವಾದಯೋಽಪಿ ಚ।

ಕಲ್ಪ್ಯಾ ಗೌರವದೋಷೇಣ ಪುಂವಾಕ್ಯಂ ಜ್ಞಾಪಕಂ ನ ತತ್॥62॥**

(###sudha --)

ಅವಿಪ್ರಲಮ್ಭೋ ವಿಪ್ರಲಮ್ಭಾಭಾವಃ। ತಜ್ಜ್ಞಾನಂ ಧರ್ಮಾದಿಪ್ರಮಿತಿಃ। ತತ್ಕೃತತ್ವಂ ತೇನ ಪುರುಷೇಣ ಕೃತತ್ವಮ್। ಆದಿಗ್ರಹಣಾತ್ ಕರಣಪಾಟವಂ ಕೃಪಾಲುತ್ವಮ್, ಐಶ್ವರ್ಯಮಿತ್ಯಾದೀನಾಂ ಗ್ರಹಣಮ್। ಚೋ ಯಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ। ಜ್ಞಾಪಕಂ ನಿಶ್ಚಾಯಕಮ್। ಧರ್ಮಾದೇರಿತಿ ಶೇಷಃ।

ಭವೇದೇವಂ ಯದಿ ಬುದ್ಧಾದೀನಾಮಾಪ್ತತ್ವಂ ನಿಶ್ಚಿತಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್, ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್। ವಕ್ತವ್ಯಾರ್ಥತತ್ವಜ್ಞಾನಮ್, ವಿಪ್ರಲಮ್ಭಾಭಾವಃ, ವಿವಕ್ಷಾ, ಕರಣಪಾಟವಂ ಚೇತ್ಯೇತತ್ ಖಲ್ವಾಪ್ತತ್ವಂ ನಾಮ। ನಚೈತಾಃ ಪರಚಿತ್ತವೃತ್ತಯೋಽಸ್ಮಾಕಮಧ್ಯಕ್ಷಾಃ। ನಾಪಿ ತತ್ರಾನುಮಾನಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ। ವಾಕ್ಯಂ ತು ಪೌರುಷೇಯಮುಕ್ತಾನುಪಪತ್ತಿಗ್ರಸ್ತಮ್। ಅಪೌರುಷೇಯಂ ತು ನಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ। ಅತಃ ಕೇವಲಮವಿಪ್ರಲಮ್ಭಾದಯಃ ಕ್ವಚಿತ್ ಪುಂಸಿ ಕಲ್ಪ್ಯಾ ಏವ। ನಚಾಽಪ್ತತ್ವಕಲ್ಪನಾಮಾತ್ರೇಣಾಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಕ್ಯಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರಣೀತತ್ವಂ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ಅತಃ ಕ್ವಚಿದ್ ವಾಕ್ಯೇ ತತ್ಪ್ರಣೀತತ್ವಮಪಿ ಕಲ್ಪ್ಯಮೇವ। ಯಸ್ಮಾದೇವಂ ತತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವದೋಷೇಣ ಪುರುಷವಾಕ್ಯಂ ನ ಧರ್ಮಾದಿನಿಶ್ಚಾಯಕಮ್। ನಹಿ ಲೋಕೇ ವಿನಾ ಪ್ರಮಾಣೇನ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಪುರುಷಸ್ಯಾಽಪ್ತತ್ವಂ ಪ್ರಕಲ್ಪ್ಯ ಕಸ್ಯಚಿದ್ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರಣೀತತಾಂ ಕಲ್ಪಯಿತ್ವಾ ತದರ್ಥನಿಶ್ಚಯಂ ಕುರ್ವನ್ತಃ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವನ್ತೋ ದೃಶ್ಯನ್ತೇ। ಕಿನ್ತು ಪ್ರಮಾಣತಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ನಿಶ್ಚಿತ್ಯೈವ। ಯದ್ಯಪಿ ಕ್ವಚಿದಲ್ಪಾಯಾಸಸಾಧ್ಯೇ ವಿಪಕ್ಷೇಽನರ್ಥಾತಿಶಯಹೀನೇಽಪಿ ಕರ್ಮಣಿ ವಾಕ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮನಿಶ್ಚಿತ್ಯಾಪಿ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತಾಮಸ್ತಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ, ತಥಾಽಪಿ ಮಹಾಯಾಸಸಕಲವಿತ್ತವ್ಯಯಾದಿಸಾಧ್ಯೇಽರ್ಥೇ ನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾನಿಶ್ಚಯೇನ ಕಲ್ಪನಯಾ ವಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತಿ।

h ॥ ಅನುಮಾನೇನ ಬುದ್ಧಾದೀನಾಂ ಧರ್ಮಾದಿದ್ರಷ್ಟೃತ್ವಸಾಧನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನುಚ ಧರ್ಮಾದಿಕಂ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್, ವಸ್ತುತ್ವಾತ್; ಘಟವದಿತಿ ಸಾಮಾನ್ಯತಸ್ತಾವದ್ ಧರ್ಮಾದಿದ್ರಷ್ಟಾ ಸಿದ್ಧಃ। ಸ ಚ ನಾಸ್ಮದಾದಿಃ ಸಮ್ಭವತಿ, ಅಸ್ಮದಾದೀನಾಂ ಧರ್ಮಾದಿದರ್ಶನಸ್ಯ ಬಾಧಿತತ್ವಾತ್। ನಚಾಽರ್ಹತಾದಯಸ್ತಥಾ, ತೇಷಾಂ ತತ್ರತತ್ರ ಸ್ಖಲದ್ವಚನತ್ವೇನ ತದನುಪಪತ್ತೇಃ। ತಸ್ಮಾತ್ ಪರಿಶೇಷತೋ ಭಗವಾನ್ ಬುದ್ಧ ಏವ ಧರ್ಮಾದಿಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾನವಸೀಯತೇ। ಧರ್ಮಾದಿಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವತಶ್ಚ ತಸ್ಯ ನ ರಾಗದ್ವೇಷಾದಿದೋಷಾಃ ಸಮ್ಭವನ್ತಿ, ಅಜ್ಞಾನಮೂಲತ್ವಾತ್ ತೇಷಾಮ್। ರಾಗಾದಿದೋಷರಹಿತಸ್ಯ ನ ವಿಪ್ರಲಮ್ಭಸಮ್ಭವಃ, ತಸ್ಯ ತತ್ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್। ನಹ್ಯೇವಮೇವ ಕಶ್ಚಿತ್ ಕಞ್ಚಿದ್ ವಿಪ್ರಲಬ್ಧುಮಿಚ್ಛತಿ। ನಚೈವಮ್ಭೂತ ಆತ್ಮೀಯಹಿತಾಹಿತಪ್ರಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರಸಾಧನಮವಿದುಷೋ ನಾನಾವಿಧವ್ಯಸನಸಾಗರೇ ನಿಮಗ್ನಾನ್ ಜನ್ತೂನವಲೋಕಯನ್ನನುಪದಿಶ್ಯ ಸ್ಥಾತುಮರ್ಹತಿ। ನಚೈವಮ್ಭೂತಸ್ಯ ಮಹಾನುಭಾವಸ್ಯ ಕರಣಾನಾಮಪಾಟವಂ ಸಮ್ಭಾವಯಿತುಮಪಿ ಶಕ್ಯಮ್। ಯದಸ್ಮದಾದಿಷ್ವಪಿ ಪ್ರಾಯೇಣಾಸಮ್ಭಾವಿತಮ್। ಅತಃ ಸಾಮಾನ್ಯತಸ್ತದೀಯಧರ್ಮಾದ್ಯುಪದೇಶೇ ಸಿದ್ಧೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಪರಿತ್ಯಾಗೇನಾಪ್ರಸಿದ್ಧಕಲ್ಪನಾನುಪಪತ್ತೇಃ ಬೌದ್ಧಾಗಮ ಏವಾಸಾವಿತಿ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ತಥಾಚ ತದುಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣ ಧರ್ಮಾದ್ಯವಗತೌ ಕ್ವಾಸ್ತಿ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಮ್? ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥತತ್ವಜ್ಞಾನಾದೇಃ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ತತ್ರ ಪ್ರಮಿತತ್ವಾದಿತಿ ಬೌದ್ಧಾಃ। ಏವಮಾರ್ಹತಾದೀನಾಂ ಸ್ವಾಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಸಾಧನಪ್ರಕಾರೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ। ತದೇವಂ

ಪೌರುಷೇಯವಚನಾದ್ ಧರ್ಮಾದಿಸಿದ್ಧೌ ಪರಿಶೇಷಾನುಪಪತ್ತೇರ್ನಾಪೌರುಷೇಯವಾಕ್ಯಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯಾಶಯಾಽಽಹ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಇತಿ।

h॥ ಪ್ರತಿವಾದ್ಯುಕ್ತಾನುಮಾನಭಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಃ ಕಸ್ಯಚಿದ್ ಧರ್ಮೋऽ ವಸ್ತುತ್ವಾದಿತಿ ಚೋದಿತೇ।

ನ ಬುದ್ಧೋ ಧರ್ಮದರ್ಶೀ ಸ್ಯಾತ್ ಪುಂಸ್ತ್ವಾದಿತ್ಯನುಮಾಹತಿಃ॥63॥**

(###sudha --)

ಉಕ್ತಾಶೇಷಶಙ್ಕಾಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಶ್ಚಶಬ್ದಃ। ಉದಿತೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ ತಂ ಪ್ರತಿ। ಸಿದ್ಧಾನ್ತಿನಾ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಕಿಂ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನ ಬುದ್ಧ ಇತಿ। ಅನುಮಾಹತಿಃ ಪರಿಶೇಷಾನುಮಾನಸ್ಯೇತಿ ಶೇಷಃ।

ಅಯಮರ್ಥಃ ನ ತಾವದ್ ಧರ್ಮಾದಿಃ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೋ ವಸ್ತುತ್ವಾದಿತ್ಯನೇನೈವ ಸಾಮಾನ್ಯಾನುಮಾನೇನ ಬುದ್ಧಸ್ಯ ಧರ್ಮಾದಿದರ್ಶಿತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ। ಕಿನ್ತು ಪರಿಶೇಷತಃ। ನಚ ಪರಿಶೇಷೋಽನುಮಾನಾದ್ ಭಿದ್ಯತೇ। ತಸ್ಯ ಚೋಕ್ತಾನುಮಾನಪ್ರತಿಹತತ್ವೇನ ನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮುಪಪದ್ಯತೇ। ತದನುಪಪತ್ತೌ ಚ ತದುಪಜೀವಿನೋಽವಿಪ್ರಲಮ್ಭಾದಿಸಾಧನಸ್ಯ ಗರ್ಭಸ್ರಾವೇಣೈವ ಗತತ್ವಾನ್ನ ದೂಷಣಾನ್ತರಮನ್ವೇಷಣೀಯಮಿತಿ ಪುನಃ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಂ ತದವಸ್ಥಮಿತಿ।

ನನು ಧರ್ಮಾದಿಃ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಃ, ವಸ್ತುತ್ವಾದಿತಿ ಸಾಮಾನ್ಯಾನುಮಾನಂ ತಾವದದುಷ್ಟಮ್। ತಸ್ಯ ಚ ಬುದ್ಧೇ ನಚೇತ್, ಪರ್ಯವಸಾನಮ್, ತದಾ ಕಿಂ ಪುರುಷಾನ್ತರೇ ತದಾಸ್ಥೀಯತೇ, ಕಿಂವಾ ನ ಕುತ್ರಾಪಿ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಪುಂಸ್ತ್ವಸ್ಯ ವ್ಯಭಿಚಾರಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಸಾಮಾನ್ಯಸಿದ್ಧಿವ್ಯಾಘಾತಾತ್।

ಉಚ್ಯತೇ ಅಸ್ಮದಾದಿಷು ಕುತೋ ನ ಸಾಮಾನ್ಯಪರ್ಯವಸಾನಮಾಸ್ಥೀಯತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಬಾಧಿತತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ಬುದ್ಧೇಽಪಿ ಪರ್ಯವಸಾನಮ್? ತತಶ್ಚ ಧರ್ಮಾದಿದ್ರಷ್ಟೃತ್ವಂ ಬುದ್ಧತದಿತರಾನ್ಯತರವೃತ್ತಿತ್ವೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಮ್, ವ್ಯಾಪಕಾಭಾವಾತ್ ಸ್ವಯಮಪಿ ನಾಸ್ತೀತಿ ಸಿದ್ಧಮ್। ಏತೇನ ಧರ್ಮಾದಿದ್ರಷ್ಟೃತ್ವಂ ಬುದ್ಧನಿಷ್ಠಮ್, ಅನ್ಯತ್ರ ವೃತ್ತೌ ಬಾಧಕೋಪಪನ್ನತ್ವೇ ಸತಿ ಕ್ವಚಿದ್ ವೃತ್ತಿಮತ್ತ್ವಾದಿತಿ ಪರಿಶೇಷಾನುಮಾನಸ್ಯಾಽಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧಿವಿಶೇಷ್ಯಾಸಿದ್ಧೀ ಸೂಚಿತೇ ಭವತಃ।

ನನು ಸಾಮಾನ್ಯಾಸಿದ್ಧಿಬಲಾತ್ ಪುಂಸ್ತ್ವಮಾಭಾಸೀಕುರ್ಮಃ, ಕಿಂವಾ ಪುಂಸ್ತ್ವಬಲಾತ್ ಸಾಮಾನ್ಯಸಿದ್ಧಿರ್ಬಾಧಿತಾ ಭವತ್ವಿತಿ ಸನ್ದಿಹ್ಯತೇ। ಅಸ್ತು ತಾವತ್ ಸನ್ದೇಹಃ। ತಾವತಾऽಪಿ ಪರಾನುಮಾನಸ್ಯಾನಿಶ್ಚಾಯಕತ್ವಂ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ವಿಶೇಷಾವಧಾರಣಾಯಾಂ ಸಾಮಾನ್ಯಾನುಮಾನಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಾಸಾಮಗ್ರೀಸದ್ಭಾವೇನ ಸೋಪಾಧಿಕತ್ವಾದಾಭಾಸತ್ವಂ ಯುಕ್ತಮ್। ತಸ್ಯಾಪಿ ಪಕ್ಷೇ ಸಾಧನೇಽಸ್ಮದಾದಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯಾಪಾತಃ।

ಉದ್ಭೂತರೂಪಾದಿರೂಪತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯ। ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕತ್ವಾದಿನೈವೋಪಾಧಿತ್ವೇ ವ್ಯತಿರೇಕಾಭಾವೋ ನ ದೋಷಾಯ। ಸಾಮಾನ್ಯಾನುಮಾನದೂಷಣಸ್ಯಾಽಗಮಬಾಧ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯ ಪೌರುಷೇಯಸ್ಯೋಕ್ತವಿಧಯಾ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾನಿಶ್ಚಯಾತ್। ಅಪೌರುಷೇಯಸ್ಯ ಚಾನಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್।

h ll ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಧರ್ಮಾದಿದ್ರಷ್ಟೃತ್ವಸಾಧಕಾನುಮಾನದೂಷಣಮ್ ll

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತದೇವಂ ಯದಿ ಬುದ್ಧಾದೀನ್ ಪಕ್ಷೀಕೃತ್ಯಾನುಮಾನಮ್। ಈಶ್ವರವಾದಿನಂ ಪ್ರತಿ ತು ಕಥಮ್? ಈಶ್ವರೋ ಹಿ ತನುಭವನಾದೀನಾಂ ಕಾರ್ಯತ್ವೇನ ಕರ್ತಾ ಸಿದ್ಧ್ಯನ್ ಸರ್ವಜ್ಞ ಏವ ಸಿದ್ಧಃ। ಯಥಾ ಚೇಶ್ವರಪಕ್ಷೀಕಾರೇಣಾಸರ್ವಜ್ಞತಾಸಾಧನೇಽಪಿ ನಾಽಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧಿಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕವಿರೋಧೌ, ತಥಾಽಽಚಾರ್ಯ ಏವ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಸೂತ್ರೇ ವಕ್ಷ್ಯತಿ। (205)

h ll ಅಕರ್ತೃಕತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧೇರ್ವೇದಸ್ಯೈವಾಪೌರುಷೇಯವಾಕ್ಯತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ತದೇವಂ ಧರ್ಮಾದಿಸಿದ್ಧ್ಯನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾಽಪೌರುಷೇಯಂ ವಾಕ್ಯಂ ಕಿಮಪಿ ಸರ್ವೈರ್ವಾದಿಭಿರಭ್ಯುಪೇಯಮಿತಿ ಸ್ಥಿತಮ್। ತಚ್ಚಾಪೌರುಷೇಯಂ ವಾಕ್ಯಂ ವೇದ ಏವ, ಪರಿಶೇಷಾತ್। ತದತಿರಿಕ್ತಾನಿ ಹಿ ಕರ್ತೃಪ್ರಸಿದ್ಧಿಮನ್ತಿ। ನಚ ಧರ್ಮಾದಿವ್ಯವಸ್ಥಾಪರಾಣಿ। ನಚೈವಂ ವೇದ ಇತಿ ಭಾವಃ।

h ll ವೇದಾದೇವ ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಧರ್ಮಾದ್ಯವಗತೌ ಸತ್ಯಾಮಪಿ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತೌ ನಿಮಿತ್ತಮ್ ll

(###sudha --)

ನನ್ವೇವಂಸತಿ ವೇದಾದೇವ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಧರ್ಮಾದಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿರಿತ್ಯಾಯಾತಮ್। ಸತ್ಯಮ್, ಏವಮೇತತ್। ಕಿನ್ತು ಧರ್ಮಾದಿಸ್ವರೂಪೇ ವೇದಾತ್ ಪ್ರತೀತೇ ತದ್ವಿಶೇಷೇಷು ತಮತಿಕ್ರಮ್ಯ ಸ್ವಮತಿದೋಷಾದ್ ವಾದಿನಾಂ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಯಃ ಪ್ರತೀಯನ್ತ ಇತಿ।

h ll ನೈಯಾಯಿಕೈಃ ಅನುಮಾನೇನಾಽಗಮೇನ ಚ ವೇದಸ್ಯ ಸಕರ್ತೃಕತ್ವಸಾಧನಮ್ ll

(###sudha --)

ನನು ವೇದಸ್ಯಾಪಿ ಸಕರ್ತೃಕತ್ವಮನುಮಾನಾಗಮಸಿದ್ಧಮ್। ತಥಾ ಹಿ ವೇದವಾಕ್ಯಾನಿ ಪೌರುಷೇಯಾಣಿ, ವಾಕ್ಯತ್ವಾತ್; ಕಾಲಿದಾಸವಾಕ್ಯವದಿತಿ। ಅಯಂ ಕಾಲೋ ವೇದವ್ಯತಿರಿಕ್ತೇದಾನೀನ್ತನತ್ವರಹಿತಪೌರುಷೇಯವಾನ್, ಕಾಲತ್ವಾತ್; ಅನ್ಯಕಾಲವತ್। ಆಕಾಶೋ ವೇದವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾಕಾಶನಿಷ್ಠತ್ವರಹಿತಪೌರುಷೇಯವಾನ್, ದ್ರವ್ಯತ್ವಾತ್; ತನ್ತುವತ್। ಶ್ರೋತ್ರಂ ವೇದವ್ಯತಿರಿಕ್ತಶ್ರೋತ್ರಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವರಹಿತಪೌರುಷೇಯಗ್ರಾಹಕಮ್, ಇನ್ದ್ರಿಯತ್ವಾತ್; ಚಕ್ಷುರ್ವತ್। "ಪ್ರಜಾಪತಿರ್ವಾ ಇದಮೇಕ ಏವಾಗ್ರ ಆಸೀತ್ ನಾಹರಾಸೀತ್ ನ ರಾತ್ರಿರಾಸೀತ್। ಸ ತಪೋಽತಪ್ಯತ ತಸ್ಮಾತ್ ತಪಸ್ತೇಪಾನಾಚ್ಚತ್ವಾರೋ ವೇದಾ ಅಜಾಯನ್ತ" ಇತಿ। ತತ್ ಕಥಂ ಪರಿಶೇಷಾದ್ ವೇದಸ್ಯಾಪೌರುಷೇಯತಾಸಿದ್ಧಿರಿತಿ। ಮೈವಮ್। ಅನುಮಾನಾನಾಂ ವಿಪಕ್ಷೇ

ಬಾಧಕಾಭಾವೇನ ಅಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಾತ್। ಪೌರುಷೇಯತ್ವೇ ಕರ್ತುರಾಪ್ತ್ಯನಿಶ್ಚಯೇನ ತತೋ ಧರ್ಮಾದ್ಯನಿಶ್ಚಯಾಪತ್ತೇರುಕ್ತತ್ವಾಚ್ಚ।

h॥ ನೈಯಾಯಿಕೋಕ್ತೇನ ಈಶ್ವರಸ್ಯಾಽಪ್ತತ್ವಸಾಧಕಾನುಮಾನೋಪನ್ಯಾಸಃ, ತನ್ನಿರಾಸಶ್ಚ ॥

(###sudha --)

ಈಶ್ವರಃ ಪ್ರಮಾವಾನ್, ಪುರುಷತ್ವಾತ್; ಅಹಮಿವ। ಈಶ್ವರೋ ನ ವಿಪ್ರಿಲಪ್ಸಾವಾನ್, ಈಶ್ವರತ್ವಾತ್; ನ ಯದೇವಂ ನ ತದೇವಮ್, ಯಥಾಽಹಮಿತಿ ಈಶ್ವರಸ್ಯಾಽಪ್ತತ್ವಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪುರುಷತ್ವೇನಾಪ್ರಮಾವಿಪ್ರಿಲಪ್ಸಯೋರಪಿ ಸಾಧನಸೌಲಭ್ಯಾತ್। ಆಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧ್ಯಾದೇಶ್ಚ ಪರಿಹರಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (205)

ಕಿಞ್ಚ ಪ್ರಮಾವತ್ತ್ವಮಾತ್ರಸಾಧನೇ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಮ್, ತಾವತಾಪ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾಸಿದ್ಧೇಃ। ನಹ್ಯನಾಪ್ತಃ ಕದಾಚಿತ್ ಪ್ರಮಾವಾನ್ನ ಭವತಿ। ಅಪ್ರಮಾವತ್ತ್ವವ್ಯುದಾಸಸಾಧನೇ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯವಿಕಲತಾ, ಹೇತೋರನೈಕಾನ್ತ್ಯಂ ಚ। ಈಶ್ವರತ್ವಹೇತುಶ್ಚ ಸಪಕ್ಷಾದಪಿ ಘಟಾದೇರ್ವ್ಯಾವೃತ್ತೇರಸಾಧಾರಣಃ, ಪೂರ್ವವತ್ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಶ್ಚ। ಯಥಾರ್ಥಚಿಖ್ಯಾಪಯಿಷಾನಿಯತಿಸಾಧನೇ ಚ ಬುದ್ಧರ್ಷಭಾದೀಶ್ವರಾವತಾರೇಷ್ವಪಿ ವಿಪ್ರಿಲಪ್ಸಾದರ್ಶನಾದ್ ಬಾಧಃ। ಅಶರೀರತ್ವೇನ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತಾಂ ಚ ಸೂತ್ರಕಾರ ಏವ ವಕ್ಷ್ಯತಿ। (2241)

h॥ ವೇದಸ್ಯ ಈಶ್ವರಕರ್ತೃಕತ್ವಸಾಧಕಾನುಮಾನಭಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚಾಽಪ್ತತ್ವೇಽಪೀಶ್ವರಸ್ಯ ವೇದಾಸ್ತತ್ಪ್ರಣೀತಾ ಇತ್ಯತ್ರ ನ ಪ್ರಮಾಣಮ್। ನನು ವೇದ ಈಶ್ವರಪ್ರಣೀತಃ, ವೇದತ್ವಾತ್; ವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಗಗನವದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಏವಮನೀಶ್ವರಪ್ರಣೀತತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಶಕ್ಯಸಾಧನತ್ವಾತ್। ಸ್ಮೃತೀತಿಹಾಸಪುರಾಣೇಭ್ಯಃ ಸಪಕ್ಷೇಭ್ಯೋಽಪಿ ವ್ಯಾವೃತ್ತತ್ವೇನಾಸಾಧಾರಣತ್ವಾಚ್ಚ। ತೇಷಾಮಪಿ ಪಕ್ಷತ್ವೇ ಭಾಗಾಸಿದ್ಧೇಃ। ವೇದಾದಿತ್ವಸ್ಯೈಕರೂಪಸ್ಯಾಭಾವೇನ ಹೇತೂಕರ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ಅತೀನ್ದ್ರಿಯವಿಷಯವಾಕ್ಯತ್ವಂ ಹೇತುರಸ್ತ್ವಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಜಿನಾದಿವಾಕ್ಯೇಷು ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ತಾನ್ಯಪಿ ಪಕ್ಷತುಲ್ಯಾನೀತಿ ಚೇತ್, ತಥಾತ್ವೇ ವ್ಯರ್ಥವಿಶೇಷಣತ್ವಾತ್। ವಾಕ್ಯತ್ವಮಾತ್ರಂ ಹೇತುರಸ್ತ್ವಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಈಶ್ವರಪ್ರಣೀತಶಬ್ದೇನ ತದಾಪ್ತಿಪೂರ್ವಕತಾಸಾಧನೇ ಬೌದ್ಧಾದಿವಾಕ್ಯೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ಈಶ್ವರನಿಮಿತ್ತತಾಮಾತ್ರಸಾಧನೇ ತು ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಸಿದ್ಧಿರಿತಿ।

h॥ ವೇದಸ್ಯ ಈಶ್ವರಕರ್ತೃಕತ್ವೇ ಬಾಧಕೋಕ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚೇಶ್ವರಃ ಸರ್ಗಾದೌ ಯಂ ವೇದಂ ನಿರ್ಮಾಯೈಕಸ್ಮೈ ಶಿಷ್ಯಾಯೋಪದಿಶತಿ ತಮೇವಾನ್ಯಸ್ಮಾ ಉಪದಿಶತಿ, ಉತ ವೇದಾನ್ತರಂ ನಿರ್ಮಾಯೇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ತಮೇವೇತಿ ಚೇತ್, ಕುತೋಽಯಂ ಭವತೋ ನಿರ್ಣಯಃ? ಪ್ರಥಮರಚಿತಸ್ಯ ಅವಿಸ್ಮರಣಾದ್ ವೃಥಾ ವೇದಾನ್ತರಕಲ್ಪನಾಭಾವಾಚ್ಚೇತಿ ಚೇತ್, ತತ್ ಕಿಂ ಪೂರ್ವಕಲ್ಪೇ ರಚಿತಂ ವೇದಂ ವ್ಯಸ್ಮಾರ್ಷೀದೀಶ್ವರಃ, ಯೇನಾತ್ರ ಪುನಾ ರಚಯತೀತಿ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ। ಏವಂ ಪೂರ್ವತರಪೂರ್ವತಮಾದಿಕಲ್ಪೇಷ್ವಪೀತ್ಯನಾದಿತ್ವೈವ ಜ್ಯಾಯಸೀ। ಏವನ್ತರ್ಹಿ

ಪುರಾಣಾದೀನಾಮಪ್ಯಪೌರುಷೇಯತಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಸ್ಯಾದ್ ಯದಿ ತೇಷಾಮವಿಗಾನಂ ಸಕರ್ತೃಕತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಂ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಪ್ರಾಕ್ತನೇಷು ಪುರಾಣಾದಿಷು ಪ್ರತೀತಿಪರಿವರ್ತಿಷು ಕಿಮರ್ಥಂ ಪುನಾ ರಚನಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಈಶ್ವರಪ್ರವೃತ್ತೇಃ ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (598) ಪರಪ್ರಯೋಜನಾನಿ ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಣ್ಯುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿತುಂ ನ ವಯಂ ಸ್ಥೂಲದೃಶ್ವಾನಃ ಪ್ರಭವಾಮಃ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಪ್ರಮಿತಂ ಕಾರ್ಯಮನುಸೃತ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಸದ್ಭಾವಮಾತ್ರಂ ಸಮ್ಭಾವಯಾಮಃ। ಅನ್ಯಥಾ ಕಣ್ಟಕಶೌಕ್ಷ್ಣ್ಯಾದ್ಯಪಲಾಪಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ।

h ॥ ವೇದಸ್ಯ ಸಕರ್ತೃಕತ್ವಸಾಧಕಾನುಮಾನದ್ವಯಭಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯತಿರೇಕಿಣಶ್ಚ ಪೌರುಷೇಯಪದಸ್ಥಾನೇಽಪೌರುಷೇಯಪದಪ್ರಕ್ಷೇಪೇಣ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾಃ। ಕಾಲಪದೇನ ಚ ಕಾಲ ಏವಾಭಿಧೀಯತೇ, ತದುಪಾಧಯೋ ವಾ? ಆದ್ಯೇಽಯಮಿತ್ಯನ್ಯಕಾಲವದಿತಿ ಚಾಯುಕ್ತಮ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ಕಾಲೋಪಾಧಿನಾ ವೇದಸ್ಯ ಸಮ್ಬನ್ಧಾನಿರೂಪಣಾದ್ ಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಮ್। ಆಕಾಶನಿಷ್ಠತ್ವಂ ಚಾಽಕಾಶಸಮವೇತತ್ವಮ್, ತತ್ಸಂಯುಕ್ತತ್ವಂ ವಾ। ಆದ್ಯೇ ವೇದವ್ಯತಿರಿಕ್ತೇನಾಽಕಾಶಸಮವೇತತ್ವರಹಿತೇನ ತನ್ತ್ವಾದಿನಾ ಅರ್ಥಾನ್ತರತಾ, ಸಂಯೋಗವೃತ್ತ್ಯಾಕಾಶಸ್ಯ ತದ್ವತ್ತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ತ್ವಾಕಾಶಸಮವೇತೈಃ ಸಂಯೋಗವಿಭಾಗದ್ವಿತ್ವಾದಿಭಿರರ್ಥಾನ್ತರತ್ವಮ್। ಆಕಾಶನಿಷ್ಠತ್ವಂ ತದ್ವತ್ತ್ವಂ ಚ ಸಮವಾಯ ಏವೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತ್ವಾತ್ ಪಕ್ಷಸ್ಯ। ಅಸ್ಮಾಭಿಃ ಸಮವಾಯಾನಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯವೈಕಲ್ಯಾಚ್ಚ। ಕಿಞ್ಚ ವರ್ಣಾಸ್ತಾವನ್ನಿತ್ಯದ್ರವ್ಯತ್ವಾನ್ನ ಕ್ವಚಿತ್ ಸಮವೇತಾಃ। ಕ್ರಮಸ್ತು ವರ್ಣಧರ್ಮ ಇತಿ ಬಾಧಿತವಿಷಯತಾ ಚ।

h ॥ ಆಗಮೇನ ವೇದಸ್ಯ ಸಕರ್ತೃಕತ್ವಸಿದ್ಧಿನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರುತಿಸ್ತು ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾ ನ ನಿಶ್ಚಯಾಯ ಭವತಿ। ಕಿಞ್ಚ "ಋಗ್ವೇದ ಏವಾಗ್ನೇರಜಾಯತ ಯಜುರ್ವೇದೋ ವಾಯೋಃ ಸಾಮವೇದ ಆದಿತ್ಯಾತ್" ಇತ್ಯನೀಶ್ವರರಚಿತತ್ವಮಪಿ ಶ್ರಾವಯನ್ತ್ಯಾಃ ಕಥಮಸ್ಯಾ ನ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತಾ। ಸಮ್ಪ್ರದಾಯಪ್ರವರ್ತಕತ್ವೇನೇಯಂ ಸಾವಕಾಶೇತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ದ್ವೇ ಅಪಿ ನ್ಯಾಯೋಪೇತನಿತ್ಯತ್ವಶ್ರುತ್ಯನುರೋಧೇನ ತಥಾ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತಾಮಿತಿ।

h ॥ ವೇದಸ್ಯಾನಿತ್ಯತ್ವಶಙ್ಕಾ, ವೇದನಿತ್ಯತ್ವನಿರುಕ್ತಿಪೂರ್ವಂ ತತ್ಪರಿಹಾರಶ್ಚ ॥

(###sudha --)

ನನು ವರ್ಣಾಃ ಏವ ತಾವದನಿತ್ಯಾಃ, ತತ್ ಕುತಸ್ತದಾತ್ಮಕಸ್ಯ ವೇದಸ್ಯ ನಿತ್ಯತ್ವಮಿತಿ। ಮೈವಮ್। ನಹಿ ವಯಂ ವೇದಂ ಕೂಟಸ್ಥನಿತ್ಯಂ ಬ್ರೂಮಃ, ಕಿನ್ತು ನಿಯತೈಕಪ್ರಕಾರಮ್। ತತ್ರ ಕೋ ವರ್ಣನಿತ್ಯತ್ವಸ್ಯೋಪಯೋಗಃ? ವಸ್ತುತತ್ತ್ವವಿಚಾರಕಂ ಪ್ರತಿ ತು ವರ್ಣಾನಾಂ ಕೂಟಸ್ಥನಿತ್ಯತ್ವಂ ಭಗವತ್ಪಾದೈರೇವಾನ್ಯತ್ರೋಪಪಾದಿತಮಿತ್ಯಾಸ್ತಾಂ ವಿಸ್ತರಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ವೇದಸ್ಯ ಬೋಧಕತ್ವೇ ಬಾಧಕೋದ್ಧಾರಃ ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರಾऽಹ ಕಶ್ಚಿತ್ ವೇದಃ ಸಂಸ್ಕೃತೋऽಸಂಸ್ಕೃತೋ ವಾ ಬೋಧಕಃ? ನ ತಾವದ್ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಸರ್ವದಾ ಬೋಧಕತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ಆದ್ಯೇ ಸಂಸ್ಕಾರಕೇಷ್ವಾಶ್ವಾಸಕಾರಣಾಭಾವಾತ್ ಸರ್ವಮಿದಂ ಗಜಸ್ನಾನಮಿತಿ । ತದಿದಮಯುಕ್ತಮ್ । ಸಂಸ್ಕಾರಕಾಃ ಖಲೂಚ್ಚಾರಯಿತಾರೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾರಶ್ಚ ವೇದಸ್ಯ । ತತ್ರಾऽದ್ಯೇಷು ತಾವದವಿಗೀತಸಂವಾದದರ್ಶನೇನಾऽಶ್ವಾಸೋ ಯುಜ್ಯತೇ । ದ್ವಿತೀಯೇಷು ತು ಲೋಕಾವಗತಾಂ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿಂ ಲೌಕಿಕಾನೇವ ತಾತ್ಪರ್ಯಾವಗಮೋಪಾಯಾನನುಸರತ್ಸು ಕಥಮನಾಶ್ವಾಸ ಇತಿ ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿದೇತತ್ ।

h ॥ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪೇಣ ಲೋಕಾಯತಿಕಮತನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತದೇವಂ ಧರ್ಮಾದಿಕಮಭ್ಯುಪಗಚ್ಛನ್ತಂ ಪ್ರತ್ಯಪೌರುಷೇಯವಾಕ್ಯಸಮರ್ಥನಮ್ । ಯಸ್ತು ಧರ್ಮಾದಿಕಮೇವ ನಾಙ್ಗೀಕರೋತಿ ಚಾರ್ವಾಕಃ, ತಂ ಪ್ರತಿ ಕಥಮ್, ನಿರಾಶ್ರಯತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ಯತಸ್ತೇನಾಪ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಯಾಮ ಇತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಅಧರ್ಮವಾದಿನ ಇತಿ ।

ಅಧರ್ಮವಾದಿನೋ ವಾಕ್ಯಮಪ್ರಯೋಜನಮೇವ ಹಿ ।

ಧರ್ಮಾದ್ಯತೀನ್ದ್ರಿಯಾರ್ಥಾನಭ್ಯುಪಗನ್ತುರಿತ್ಯರ್ಥಃ । ವಾಕ್ಯಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮ್ । ಅಪ್ರಯೋಜನಮಿತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್ । ನಿರ್ವಿಷಯಂ ಚೇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ । ಹಿಶಬ್ದೋ ಯಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ । ತಸ್ಮಾತ್ ತೇನಾಪಿ ಧರ್ಮಾದಿಕಮಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮಿತಿ ಶೇಷಃ । ಏತಚ್ಚ "ಅಭ್ಯುಪಗಮೇऽಪ್ಯರ್ಥಾಭಾವಾತ್" ಇತ್ಯತ್ರೈವ ವ್ಯುತ್ಪಾದಯಿಷ್ಯಾಮಃ ।

h ॥ ಧರ್ಮಾದ್ಯಭಾವಂ ಸಾಧಯತಾऽಪಿ ಅಪೌರುಷೇಯವಾಕ್ಯಸ್ಯಾವಶ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮನೀಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ಮಾ ಭೂದ್ ಧರ್ಮಾದಿಕಮ್ । ಧರ್ಮಾದ್ಯಭಾವಸ್ತಾವಚ್ಚಾರ್ವಾಕೇಣಾಙ್ಗೀಕೃತ ಏವ । ತಮಾಶ್ರಿತ್ಯಾಪೌರುಷೇಯವಾಕ್ಯಂ ತೇನಾಙ್ಗೀಕಾರಯಾಮ ಇತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಧರ್ಮಾಭಾವೋऽಪೀತಿ ।

ಧರ್ಮಾಭಾವೋऽಪಿ ನೋ ತೇನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾವಗತೋ ಭವೇತ್ ।

ಅತಃ ಸಂಶಯಸಮ್ಪ್ರಾಪ್ತೌ ವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವತ್ ಪ್ರಮಾ ॥64 ॥**

(###sudha --)

ತೇನ ಚಾರ್ವಾಕೇಣ। ಧರ್ಮಾಭಾವೋಽಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾವಗತೋ ನ ಭವೇತ್। ಅನುಮಾನಂ ತು ನಾಙ್ಗೀಕೃತಮ್। ಅಙ್ಗೀಕಾರೇಽಪಿ ನ ತದ್ವಿಷಯಮ್। ಯತೋಽತೋ ಧರ್ಮಾದ್ಯಭಾವಾವಗಮಾಯ ವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಿವ ಪ್ರಮಾಣಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್। ತಚ್ಚೋಕ್ತವಿಧಯಾ ಅನ್ಯಸ್ಮಿನ್ನನಾಶ್ವಾಸಾದಪೌರುಷೇಯಮೇವೇತಿ।

ನನು ಘಟಾದ್ಯಭಾವಮಿವ ಧರ್ಮಾದ್ಯಭಾವಮಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೇವ ಕುತೋ ನ ಗೋಚರಯೇತ್? ಮೈವಮ್। ಅಯೋಗ್ಯತಯಾ ಚಕ್ಷುಷಾ ರಸಸ್ಯೇವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಸತೋಽಪ್ಯಗ್ರಹಣೋಪಪತ್ತೇಃ। ಕಿಂ ಯೋಗ್ಯತಾವಿಶೇಷಣೇನ? ಯತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಸರ್ವಥಾ ನೋಪಲಭ್ಯತೇ ತನ್ನಾಸ್ತ್ಯೇವೇತಿ ನಿಶ್ಚೀಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಸ್ಯಾದೇತದೇವಮ್। ಯದ್ಯತ್ರ ವಾದಿನೋ ನ ವಿಪ್ರತಿಪದ್ಯೇರನ್। ಯದಿಚ ಚಕ್ಷುರಾದಿನಾ ರಸಾದಿಕಮಯೋಗ್ಯತಯಾ ನ ಗೃಹ್ಯತ ಇತಿ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಸತ್ಯಾಂ ತು ವಾದಿವಿಪ್ರತಿಪತ್ತೌ, ಸತಿ ಚಾಯೋಗ್ಯತಯಾ ಕ್ವಚಿದನುಪಲಮ್ಭೇ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಪಲಬ್ಧಿಃ ಸಂಶಯಮೇವ ಸಮ್ಪಾದಯತಿ -- “ಕಿಮನುಪಲಮ್ಭಾನ್ನಾಸ್ತಿ ಧರ್ಮಾದಿಕಮ್, ಉತ ವಾದ್ಯನ್ತರೋಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಚಕ್ಷುಷಾಽನುಪಲಭ್ಯಮಾನೋ ರಸೋ ರಸನೇನೇವ ಅಯೋಗ್ಯತಯಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣಾನುಪಲಭ್ಯಮಾನಮಪಿ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಾದಸ್ತಿ’ ಇತಿ। ನಹಿ ನ್ಯಾಯಮತಿಕ್ರಮ್ಯ ಸ್ವಸಮಯಮಾತ್ರೇಣ ಸಂಶಯೋತ್ತಾರೋ ಯುಜ್ಯತೇ। ಏತತ್ಸಂಶಯನಿರಾಸಾರ್ಥಮಪಿ ವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರಮಾಣಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್। ಯಥಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಯೋಗ್ಯೇಽರ್ಥೇ ಸ್ಥಾಣುರ್ವಾ ಪುರುಷೋ ವೇತಿ ಸಂಶಯನಿವೃತ್ತಯೇ ವಿಶೇಷಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಿತಿ। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಸಂಶಯಸಮ್ಪ್ರಾಪ್ತೌ ಸತ್ಯಾಮಿತಿ। ತದೇವಮಪೌರುಷೇಯತ್ವಾದ್ ವೇದಸ್ಯ ಕರ್ತೃದೋಷಮೂಲತ್ವಾಭಾವೇನ ಸ್ವತ ಏವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಮ್।

ಶಕ್ತಿವಾದಃ।

h ॥ ವೇದಾನಾಂ ಪದಾರ್ಥೇಷು ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ನನು ತಥಾಽಪಿ ನ ವೇದಃ ಪ್ರಮಾಣಮ್। ಸ ಹಿ ಪದಾರ್ಥೇಷು ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೇ ವಾ ಪ್ರಮಾಣಂ ಭವೇತ್। ನ ತಾವತ್ ಪದಾರ್ಥೇಷು, ತೇಷಾಂ ಪ್ರಾಗವಗತತ್ವಾತ್। ಅನವಗಮೇ ಚ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೇರ್ವಾಚ್ಯವಾಚಕಸಮ್ಬನ್ಧಜ್ಞಾನರೂಪತ್ವಾತ್। ಸಮ್ಬನ್ಧಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸಮ್ಬನ್ಧಿಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕತ್ವನಿಯಮಾತ್। ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯನಪೇಕ್ಷಾಯಾಂ ಚಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಯದ್ಯಪಿ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಮೇವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ನಾಗೃಹೀತಗ್ರಾಹಕತ್ವಮ್, ತಥಾಽಪಿ ಪರಾರ್ಥಾನುಮಾನಸ್ಯೇವ ಶಬ್ದಸ್ಯಾಪಿ ಪರಬೋಧನಾರ್ಥಂ ಪ್ರವೃತ್ತತ್ವೇನ ನ ಜ್ಞಾತಜ್ಞಾಪಕತಾ ನ್ಯಾಯ್ಯಾ। ನನು ಪುರುಷದೋಷೋಽಯಮ್, ಯಜ್ಜ್ಞಾತಜ್ಞಾಪನಾಯ ಶಬ್ದೋಚ್ಚಾರಣಮ್। ವೇದೇ ತ್ವಪೌರುಷೇಯೇ ಜ್ಞಾತಜ್ಞಾಪನೇನಾಪಿ ಕಿಂ ದುಷ್ಯತಿ? ನ ಕಿಞ್ಚಿತ್। ಅನುಪಾದೇಯತ್ವಂ ತು ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಚ ನ ತನ್ಮೀಮಾಂಸಾರಮ್ಭ ಇತಿ।

h ॥ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಾಯನಪ್ರಕಾರಾಭಾವಾದ್ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೇಽಪಿ ನ ವೇದಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನಾಪಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೇ ಪ್ರಮಾಣಮ್। ತದ್ಬೋಧಜನನೋಪಾಯಾಭಾವಾತ್। ವರ್ಣಪದಾರ್ಥತದನುಭವಸ್ಮೃತೀನಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸಮುದಿತಾದಿನಾಂ ಚೋಪಾಯತ್ವಾಸಮ್ಭವಾತ್। ಸ್ಯಾನ್ಮತಮ್ ಕ್ರಿಯಾಪದೇನ ಕಾರಕಪದೇನ ವಾ ಸಾಕಾಙ್ಕ್ಷೇ ಸ್ವಾರ್ಥೇಽಭಿಹಿತೇ ಯದೇವ ಪದಾನ್ತರೇಣ ಯೋಗ್ಯಂ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಪದಾರ್ಥಾನ್ತರಂ ಸನ್ನಿಧಾಪ್ಯತೇ ತದೇವ ತಸ್ಯ ಸಮ್ಬನ್ಧಿತ್ವೇನಾವತಿಷ್ಠತ ಇತಿ।

ಸತ್ಯಮೇವಂ ವಸ್ತುಗತಿಃ। ಅವಗತಿಸ್ತು ತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯ ಕಿನ್ನಿಬನ್ಧನೇತಿ ಚಿನ್ತ್ಯತೇ। ಪದಂ ಹಿ ಸ್ವಾರ್ಥಂ ಕ್ರಿಯಾತ್ವೇನ ಕಾರಕತ್ವೇನ ವಾ ಯುಕ್ತಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತು। ತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧಿತಾಬೋಧಸ್ತು ನಿರ್ನಿಬನ್ಧನ ಏವ। ಅಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ಚೇದಮುದಿತಮ್। ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಸಮ್ಬನ್ಧಬೋಧನಿಬನ್ಧನಾದರ್ಶನಾತ್। ಏತೇನಾಽಕಾಙ್ಕ್ಷಾಸನ್ನಿಧಿಯೋಗ್ಯತಾವತ್ಪದೈರಭಿಹಿತಾಃ ಪದಾರ್ಥಾ ಏವ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೀಭವನ್ತೀತ್ಯಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್। ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾವಗತೇ ಕಾರಣಾನಿರೂಪಣಾತ್। ಅತೋಽನಿಯತನಿಮಿತ್ತಕತ್ವಾದೌತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಕ ಏವ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಬೋಧ ಇತ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ವೇದಸ್ಯೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಶಕ್ತಿಶ್ಚೇತಿ।

h ॥ ಸಾಮಾನ್ಯಾನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವಾದಃ ॥

(###sudha --)

ಶಕ್ತಿಶ್ಚೈವಾನ್ವಿತೇ ಸ್ವಾರ್ಥೇ ಶಬ್ದಾನಾಮನುಭೂಯತೇ।

ಅತೋಽನ್ವಿತಾಭಿಧಾಯಿತ್ವಮ್ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।

ಚಶಬ್ದೋಽತಃಶಬ್ದವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನ್ತರಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ, ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥೇ ವಾ। ಏವಶಬ್ದಸ್ಯಾನ್ವಿತ ಏವೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಅಯಮರ್ಥಃ ವೃದ್ಧವ್ಯವಹಾರಾದಿನಾ ಹಿ ಶಬ್ದಶಕ್ತ್ಯವಧಾರಣಮ್। ನಚ ಪದಾರ್ಥಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರೇ ವ್ಯವಹಾರಾದಿಕಂ ಯುಜ್ಯತೇ, ಕಿನ್ತು ಪದಾರ್ಥಾನ್ತರಾನ್ವಿತೇ। ಅತೋ ವ್ಯವಹಾರಾದಿನಾ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿಮವಧಾರಯತಾಽರ್ಥಾನ್ತರಾನ್ವಿತ ಏವ ಸ್ವಾರ್ಥೋಽನುಭೂಯತ ಇತ್ಯಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್। ಯದ್ಯಪ್ಯೇಕಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಯೋಗೇ ಗೌರಾನಯನಾನ್ವಿತಃ ಪ್ರತೀಯತೇ, ಅಪರಸ್ಮಿನ್ ಬನ್ಧನಾನ್ವಿತಃ, ಅನ್ಯಸ್ಮಿಂಶ್ಚ ದರ್ಶನಾನ್ವಿತ ಇತಿ ಪದಾರ್ಥಾನ್ತರತದನ್ವಯವ್ಯಭಿಚಾರಃ, ತಥಾಽಪ್ಯವ್ಯಭಿಚಾರಿಣಿ ಯೋಗ್ಯೇತರಾನ್ವಿತೇ ಸ್ವಾರ್ಥೇ ಶಕ್ತಿಗ್ರಹಣಮುಪಪದ್ಯತ ಏವ। ನಹಿ ವಿಶೇಷಾಣಾಂ ವ್ಯಭಿಚಾರೇಣ ತ್ಯಾಗೇ ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯಾವ್ಯಭಿಚಾರಿಣೋ ನಿರ್ನಿಬನ್ಧನಸ್ತ್ಯಾಗೋ ಯುಜ್ಯತೇ। ಯತ ಏವಂ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಸಮಯೇಽನ್ವಿತ ಏವ ಸ್ವಾರ್ಥೇ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಶಕ್ತಿರನುಭೂಯತೇ, ಅತೋಽನ್ವಿತಸ್ವಾರ್ಥಾಭಿಧಾಯಿತ್ವಂ ಶಬ್ದಾನಾಮಭ್ಯುಪೇಯಮ್। ಶಕ್ತಿಗ್ರಹಣಾನುರೋಧಿತ್ವಾದಭಿಧಾನಸ್ಯ। ಯದಾ ಚ ಪದೈರೇವ ಅನ್ವಿತಸ್ವಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದನಮ್, ತದಾ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ಏವಾವಬುದ್ಧ ಇತಿ ಕಥಂ ತದ್ಬೋಧಸ್ಯ ನಿರ್ನಿಬನ್ಧನತಾ? ಗುಣಪ್ರಧಾನಭಾವೇನಾನ್ಯೋನ್ಯಾನ್ವಿತಾಃ ಪದಾರ್ಥಾ ವಾ ತದನ್ವಯೋ ವಾ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ಇತಿ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕೈರಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾದಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅತ್ರ ಪದಾನಾಮಿತ್ಯನಭಿಧಾಯ ಶಬ್ದಾನಾಮಿತಿ ವದತಾ
ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಯೋರಪ್ಯನ್ವಿತಾಭಿಧಾನಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಸೂಚಿತಮ್।

h ll ಪ್ರಥಮಸ್ಯ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ವಾ ಏಕಸ್ಯೈವ ಪದಸ್ಯ ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾಯಿತ್ವವಾದನಿರಾಕರಣಮ್ ll

(###sudha --)

ಕೇಚಿದಾಹುಃ ಏಕಮೇವ ಪದಮನ್ವಿತಾಭಿಧಾಯಿ। ಇತರಾಣಿ ತು ಪದಾನಿ ತತ್ಪ್ರತಿಯೋಗಿಸನ್ನಿಧಾಪನಮಾತ್ರ ಏವ ವ್ಯಾಪ್ರಿಯನ್ತೇ। ತಚ್ಚ ಪ್ರಥಮಂ ವಾ ಪ್ರಧಾನಂ ವೇತಿ। ತನ್ನಿರಾಸಾರ್ಥಂ ಶಬ್ದಾನಾಮಿತಿ ಬಹುವಚನಮ್। ತಥಾಹಿ ಯದೇಕತ್ರ ಪ್ರಯೋಗೇ ಪ್ರಥಮಂ ತದೇವಾನ್ಯತ್ರಾಪ್ರಥಮಮ್, ಅನ್ಯತ್ರ ತು ಪ್ರಥಮಮಿತಿ ನ ಪದಾನಾಂ ಪ್ರಾಥಮ್ಯನಿಯಮೋಽಸ್ತಿ। ತಥಾಚ ಪ್ರಥಮಂ ಪದಮಿತಿ ವದತಾ ಸರ್ವಾಣ್ಯಪ್ಯನ್ವಿತಾಭಿಧಾಯೀನ್ಯಙ್ಗೀಕೃತಾನೀತಿ ಕಿಮತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯಮ್?

ಪ್ರಧಾನತ್ವಮಪಿ ಪದಸ್ಯ ಕಿಮುಚ್ಯತೇ? ಯದರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದನಪರಾಣೀತರಪದಾನಿ ತತ್ ಪ್ರಧಾನಮಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ವಾಕ್ಯಭೇದೇನ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಸ್ಯಾವ್ಯವಸ್ಥಿತತ್ವಾತ್ ಸರ್ವಪದಾನಾಮನ್ವಿತಾಭಿಧಾನಸಾಮರ್ಥ್ಯಮೇವಾಽಯಾತಮ್। ಆಖ್ಯಾತಪದಂ ಪ್ರಧಾನಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ದಧ್ನಾ ಜುಹೋತೀತ್ಯಾದಿಗುಣವಿಧಾನೇಷ್ವನುಪಪತ್ತೇಃ। ಆಖ್ಯಾತಪದರಹಿತೇಷ್ವಪ್ಯನ್ವಯಪ್ರತ್ಯಯದರ್ಶನಾಚ್ಚ। ನಹಿ ಪರಿಣತಿಸುರಸಂ ಪನಸಫಲಮಿತ್ಯಾದಾವನ್ವಯೋ ನ ಪ್ರತೀಯತ ಇತಿ ಯುಕ್ತಮ್। ಅನುಭವವಿರೋಧಾತ್। ನಚ ತತ್ರಾಧ್ಯಾಹಾರಃ। ಸ ಹಿ ಲೋಕಪ್ರತೀತ್ಯನುರೋಧಾದ್ ವಾಽಽಶ್ರಯಣೀಯಃ, ಸ್ವಸಮಯಾನುರೋಧಾದ್ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಲೋಕಪ್ರತೀತೇಃ ಪರ್ಯವಸಿತತ್ವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ತಸ್ಯೈವ ನಿರ್ಮೂಲತ್ವಾತ್। ಸಮಯಾನ್ತರಾನುರೋಧೇನ ತತ್ಪರಿತ್ಯಾಗಸ್ಯಾಪಿ ಸಮ್ಭವಾತ್।

ಯೇ ತು ವಿಶೇಷಾನ್ವಯ ಏವ ಶಕ್ತಿಃ ಪದಾನಾಮಿತ್ಯಾಸ್ಥಿಷತ, ತನ್ಮತನಿರಾಸಾಯಾನ್ವಿತ ಇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯೇನೋಕ್ತಮ್। ಉಪಪತ್ತಿಂ ತು ವಕ್ಷ್ಯಾಮ ಇತಿ। (1054)

h ll ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವಾದೇ ಪದಾನಾಮಾನರ್ಥಕ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ನನು ಯದಿ ಗಾಮಾನಯೇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇ ಗಾಮಿತಿ ಪದೇನೈವಾಽನಯನಾನ್ವಿತಃ ಸ್ವಾರ್ಥೋಽಭಿಹಿತಃ, ತದಾಽಽನಯೇತಿ ಪದಂ ವ್ಯರ್ಥಮ್, ಉಕ್ತಾರ್ಥತ್ವಾತ್। ಆನಯೇತಿ ಪದೇನಾಽನಯತ್ಯರ್ಥೇಽಭಿಹಿತೇ ಸತ್ಯಾನಯತ್ಯರ್ಥಾನ್ವಿತಃ ಸ್ವಾರ್ಥೋ ಗೋಪದೇನ ಅಭಿಧೀಯತೇ। ತೇನಾಽನಯೇತಿ ಪದಸ್ಯ ನ ವೈಯರ್ಥ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹ್ಯಾನಯೇತಿ ಪದಂ ಕೇವಲಂ ಸ್ವಾರ್ಥಮಾತ್ರಮಾಚಕ್ಷಾಣಮನನ್ವಿತಾಭಿಧಾಯಿ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್। ಯಥಾ ಚೇದಮನನ್ವಿತಾಭಿಧಾಯಿ, ತಥಾ ಪದಾನ್ತರಮಪಿ ಸ್ಯಾದಿತಿ ದತ್ತಜಲಾಞ್ಜಲಿರನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವಾದಃ।

h ll ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವಾದೇ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಅಥಾಽನಯೇತಿ ಪದೇನಾಪಿ ಗೋಪದೇನಾಭಿಹಿತೇನಾರ್ಥೇನಾನ್ವಿತಃ ಸ್ವಾರ್ಥೋಽಭಿಧೀಯತೇ, ತದಾ ಯಾವತ್ ಪೂರ್ವಂ ಪದಂ ಸ್ವಾರ್ಥಂ ನಾಭಿಧತ್ತೇ ತಾವತ್ ತದುತ್ತರಪದಸ್ಯ ಪೂರ್ವಪದಾರ್ಥಾನ್ವಿತಸ್ವಾರ್ಥಾಭಿಧಾನಂ ನಾಸ್ತಿ । ಯಾವಚ್ಚೋತ್ತರಪದಂ ಸ್ವಾರ್ಥಂ ನಾಭಿಧತ್ತೇ ತಾವತ್ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯೋತ್ತರಪದಾರ್ಥಾನ್ವಿತಸ್ವಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದನಂ ನ ಸಮ್ಭವತೀತ್ಯನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಮ್ । ನಚ ವಾಚ್ಯಂ ಪರಸ್ಪರನಿರಪೇಕ್ಷಾಣಿ ಪದಾನಿ ಪ್ರಥಮಂ ಪದಾರ್ಥಾನನನ್ವಿತಾನಭಿಧಾಯ ಪಶ್ಚಾದನ್ಯೋನ್ಯಾನ್ವಿತಾಂಸ್ತಾನೇವಾಭಿದಧತೀತಿ ಕ್ವೇತರೇತರಾಶ್ರಯತ್ವಮಿತಿ । ದ್ವಿರಭಿಧಾನಕಲ್ಪನಾಯಾ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಾತ್ । ಅಚೇತನೇಷು ವಿರಮ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ । ಕಿಞ್ಚ ಪದಾನಾಮನ್ವಿತೇಷ್ವರ್ಥೇಷು ಶಕ್ತಿರ್ಗೃಹೀತಾ ಚೇತ್, ತಥಾವಿಧಾನೇವ ಪ್ರಥಮಮಭಿದಧ್ಯುಃ । ನಚೇತ್, ಪಶ್ಚಾದಪಿ ಕಥಮಭಿದಧ್ಯುರಿತಿ ।

h ॥ ಅತ್ರ ವಿಶೇಷಾನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವಾದ್ಯುಕ್ತಪರಿಹಾರಾನುವಾದಃ, ತನ್ನಿರಾಸಶ್ಚ ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರ ವಿಶೇಷಾನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವಾದಿನಃ ಪರಿಹಾರಮಾಹುಃ ಪ್ರಥಮಂ ಪದಾನಿ ಸಾಹಚರ್ಯವಶಾದನನ್ವಿತಸ್ವಾರ್ಥಾನ್ ಸ್ಮಾರಯನ್ತಿ । ಪಶ್ಚಾದಿತರೇತರಸ್ಮಾರಿತೇನಾರ್ಥೇನಾನ್ವಿತಸ್ವಾರ್ಥಾನಭಿದಧತೀತಿ ನ ಪದಾನ್ತರವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್, ನಾಪೀತರೇತರಾಶ್ರಯತ್ವಮಿತಿ । ಏತದಪ್ಯಸಾರಮ್ । ಸರ್ವದೈವ ಹಿ ಪದಾನ್ಯನ್ವಿತೇನೈವ ಸ್ವಾರ್ಥೇನ ಗೃಹೀತಸಾಹಚರ್ಯಾಣಿ ನ ಕೇವಲೇನ । ತಾನಿ ಕಥಂ ಕೇವಲಂ ಪದಾರ್ಥಮಾತ್ರಂ ಸ್ಮಾರಯಿತುಮೀಶತೇ? ಯಥಾನುಭವಂ ಹಿ ಸ್ಮರಣೇನೋತ್ಪತ್ತವ್ಯಮ್ । ನತು ಪರೀಕ್ಷಕಪ್ರಯೋಜನಮನುಸೃತ್ಯ । ನಹಿ ಪದಂ ಪದಾರ್ಥಮಾತ್ರಪ್ರತಿಪತ್ತಯೇ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ । ಕಿನ್ತು ವ್ಯವಹಾರಾಯ । ಸ ಚಾನ್ವಿತ ಏವೇತ್ಯನ್ವಿತಾನಾಮೇವ ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಪದೇಭ್ಯಃ ಸ್ಮರಣಂ ಸ್ಯಾತ್ । ತಥಾಚ ಗಾಂ ಪಶ್ಯೇತಿ ಪ್ರಯೋಗೇ ಗೋಪದೇನ ಪೂರ್ವಾನುಭೂತಾನಯನಾನ್ವಿತಸ್ಯ ಅರ್ಥಸ್ಯ ಸ್ಮಾರಿತತ್ವಾತ್ ಪಶ್ಯೇತಿ ಪದಮನಾಕಾಙ್ಕ್ಷಿತಾರ್ಥಮಸಙ್ಗತಂ ಸ್ಯಾತ್ । ಏವಂ ಪ್ರಾಸಾದಂ ಪಶ್ಯೇತ್ಯತ್ರ ಪ್ರಾಸಾದಾನ್ವಿತಸ್ವಾರ್ಥಾಭಿಧಾಯಕತ್ವಾತ್ ಪಶ್ಯೇತಿ ಪದಸ್ಯ ನ ಗೋಪದಂ ತೇನ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯೇತ । ತಥಾಚ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಃ ಕ್ವಾಪಿ ಪರಿನಿಷ್ಠಿತೋ ನ ಸಿದ್ಧ್ಯೇತ್ ।

ನಚ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಅವ್ಯಭಿಚಾರಾದ್ ಗೋಪದಂ ಸ್ವಾರ್ಥಮಾತ್ರಂ ಸ್ಮಾರಯತಿ ನಾರ್ಥಾನ್ತರಾಣಿ । ತೇಷಾಂ ವ್ಯಭಿಚಾರಿತ್ವಾದಿತಿ । ಪಟ್ವಭ್ಯಾಸಾದರಪ್ರತ್ಯಯೈರಾಹಿತಸ್ಯ ಸಂಸ್ಕಾರಸ್ಯ ಪ್ರಬೋಧವತಃ ಸ್ಮರಣಹೇತುತ್ವಾತ್ । ತತ್ಪ್ರಬೋಧಸ್ಯ ಚ ವ್ಯಭಿಚಾರಿಣ್ಯಪ್ಯರ್ಥಾನ್ತರೇ ಪ್ರಣಿಧಾನಸಾಹಚರ್ಯಾದಿಜನ್ಮನೋಽವಿಶೇಷಾತ್ । ನಹಿ ಸ್ಮರಣಮನುಮಾನಮಿವ ಸಾಹಚರ್ಯನಿಯಮಮಪೇಕ್ಷ್ಯೋತ್ಪದ್ಯತೇ । ಧೂಮದರ್ಶನಾದಗ್ನಿವದ್ ರಸವತ್ ಪಾಕಾದಿಪ್ರದೇಶಸ್ಯ ಸ್ಮರಣದರ್ಶನಾತ್ ।

ಏತೇನೈತದಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್ ಯಥಾ ಪದಾನಾಂ ಸ್ವಾರ್ಥೇಷ್ವಭ್ಯಾಸಾತಿಶಯಃ, ನ ತಥಾಽರ್ಥಾನ್ತರೇಷು । ತೇಷಾಂ ವ್ಯಭಿಚಾರಿತ್ವಾತ್ । ತಥಾಚ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರೇಣೈವ ಪದೇಭ್ಯಃ ಸ್ಮಾರಿತಾಃ ಪದಾರ್ಥಾ ಆಕಾಙ್ಕ್ಷಾದಿಮನ್ತಃ ಪದೈರನ್ವಿತಾ ಅಭಿಧೀಯನ್ತ ಇತಿ ನ ಪರಸ್ಪರಾಶ್ರಯತ್ವಮ್ । ನಾಪಿ ಪದಾನ್ತರಾನಾಕಾಙ್ಕ್ಷೇತಿ । ಸ್ಮರಣಸ್ಯಾನುಭವವಾರನಿಯಮಾನಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ । ಅನ್ಯಥಾ

ಧೂಮದರ್ಶನಾನ್ಮಹಾನಸಾದಿಸ್ಮರಣಾನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ನಹಿ ಯಾವಾನ್ ಧೂಮಸ್ಯಾಗ್ನಾವಭ್ಯಾಸಾತಿಶಯಃ, ತಾವಾನ್ ಮಹಾನಸೇ। ತಸ್ಮಾದಪರಿಹಾರ್ಯಮಿತರೇತರಾಶ್ರಯತ್ವಮಿತಿ।

h ॥ ಸಿದ್ಧಾನ್ತರೀತ್ಯಾ ಸಮಾಧಾನಕಥನಮ್, ತತ್ಸಮರ್ಥನಂ ಚ ॥

(###sudha --)

ವಯಂ ತು ಬ್ರೂಮಃ ಸ್ಯಾದಿದಂ ವಿಶೇಷಾನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವಾದಿನಾಂ ದೂಷಣಮ್। ಸಾಮಾನ್ಯಾನ್ವಿತಾಭಿಧಾನೇ ತು ನಾಯಂ ದೋಷಃ। ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಹಿ ಪದಾನ್ಯಾಕಾಙ್ಕ್ಷಿತಸನ್ನಿಹಿತಯೋಗ್ಯೇತರಾನ್ವಿತಸ್ವಾರ್ಥಾಭಿಧಾನಸಮರ್ಥಾನಿ ನ ಪದಾನ್ತರಮಪೇಕ್ಷನ್ತ ಇತಿ ನೇತರೇತರಾಶ್ರಯತ್ವಮ್। ವಿಶೇಷಾನ್ವಯಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಚ ಪದಾನ್ತರಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರೋಪಯೋಗಃ। ಅತ ಏವ ಸಾಮಾನ್ಯಾನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವಾದೇ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿಶೇಷಾಪ್ರತಿಲಮ್ಭ ಇತಿ ನಿರಸ್ತಮ್, ಪದಾನ್ತರಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರಾದ್ ವಿಶೇಷಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯುಪಪತ್ತೇಃ। ಯೇಽಪಿ ವಿಶೇಷಾನ್ವಿತಾಭಿಧಾನಮಾಚಕ್ಷತೇ ತೈರಪಿ ಪ್ರತಿಯೋಗಿನಾಂ ತದನ್ವಯಾನಾಂ ಚಾಽನನ್ತ್ಯಾತ್ ಸಙ್ಗತಿಗ್ರಹಣ ಏವ ಪುರುಷಾಯುಷಪರ್ಯವಸಾನಭಯಾತ್ ಸಾಮಾನ್ಯೋಪಾಧೌ ಶಕ್ತಿಗ್ರಹಣಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್।

h ॥ ಪದಾನಾಂ ಸಾಮಾನ್ಯಾನ್ವಿತಾಭಿಧಾನಶಕ್ತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಸ್ಯ ವೈಯರ್ಥ್ಯಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇವಂ ತರ್ಹಿ ಕಿಮನಯಾ ಸಾಮಾನ್ಯಾನ್ವಿತಾಭಿಧಾನಶಕ್ತ್ಯಾಽಪಿ? ಪದಾನಿ ಸ್ವಾರ್ಥಮಾತ್ರೇ ಶಕ್ತಿಮನ್ತಿ ಪದಾನ್ತರಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರವಶಾದ್ ವಿಶೇಷಾನ್ವಿತಮೇವ ಬೋಧಯನ್ತೀತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೋಪಪತ್ತೇರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸಙ್ಗತಿಗ್ರಹಣಸಮಯೇ ಸಾಮಾನ್ಯಾನ್ವಿತಾಭಿಧಾನಶಕ್ತೇರ್ಗೃಹೀತತ್ವಾತ್। ಪದಾನ್ತರಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರೋ ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷಪರ್ಯವಸಾನ ಏವ ಹೇತುರ್ನ ಪುನರವಿದ್ಯಮಾನಶಕ್ತ್ಯಾಧಾನ ಇತಿ।

h ॥ ಸಾಮಾನ್ಯಾನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವಾದೇ ಪದಾನಾಂ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ನನು ತಥಾಪ್ಯನ್ವಿತಾಭಿಧಾನೇ ಸಮಭಿವ್ಯಾಹೃತಪದಾನಾಂ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅನ್ವಯಭೇದಾತ್। ಆನಯನಾನ್ವಿತೋ ಗೌಃ, ಗವಾನ್ವಿತಮಾನಯನಮಿತ್ಯನಯೋರ್ಹಿ ಸ್ಫುಟೋ ಭೇದಃ। ಆರ್ಥಿಕೀ ತು ಪುನರುಕ್ತಿರದೂಷಣಮ್। "ಯಶ್ಚಾರ್ಥಾದರ್ಥೋ ನ ಸ ಚೋದನಾರ್ಥಃ" ಇತಿ ನ್ಯಾಯಾತ್। ವಿಶೇಷಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯಙ್ಗತಯೋಪಯೋಗಾಚ್ಚೇತಿ ॥*॥

(###sudha --)

h ॥ ಸ್ಫೋಟವಾದನಿರಾಸಃ, ಸ್ಫೋಟಾದಿಕಲ್ಪನೇ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಪ್ರಸಙ್ಗಾಭಿಧಾನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏವಂ ಸ್ವಮತೇನ ಪರಿಹಾರಮಭಿಧಾಯ ಯೇ ತು ಪ್ರತ್ಯಸ್ತಮಿತವರ್ಣಪದವಿಭಾಗಂ ವಾಕ್ಯಮೇವ ಸ್ಫೋಟಾಖ್ಯಂ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕಮಿತ್ಯಾಹುಃ, ತನ್ಮತಂ ನಿರಾಕರೋತಿ -- ಗೌರವಮಿತಿ।

॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥ಗೌರವಂ ಕಲ್ಪನೇಽನ್ಯಥಾ।

ಅನ್ಯಥಾ ಕಲ್ಪನೇ ನಿರವಯವಂ ವಾಕ್ಯಂ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಬೋಧಕಮಿತಿ ಕಲ್ಪನೇ ಗೌರವಂ ಸ್ಯಾತ್। ವಾಕ್ಯಮೇವ ಖಲ್ವೇವಂವಿಧಂ ವಿನಾ ಪ್ರಮಾಣೇನ ಕಲ್ಪನೀಯಮ್, ತಸ್ಯ ಚ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಾಯನಶಕ್ತಿರಪಿ ಕಲ್ಪನೀಯೇತಿ।

h॥ ವೈಯಾಕರಣೇನ ಪದಾರ್ಥವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಾಯಕಸ್ಯ

ಸ್ಫೋಟಸ್ಯ ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಸಿದ್ಧತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಕಥಂ ಸ್ಫೋಟಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಮ್? ಪದಾರ್ಥವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಪದವಾಕ್ಯಸ್ಫೋಟಯೋಃ ಪ್ರತಿಪನ್ನತ್ವಾತ್। ತಥಾಹಿ ಯದಿಹಿ ನ ಪದಾತಿರಿಕ್ತಂ ವಾಕ್ಯಮ್, ಪದಂ ಚ ನ ವರ್ಣಾತಿರಿಕ್ತಮ್, ತದಾಽರ್ಥಪ್ರತ್ಯಯ ಏವ ನ ಸ್ಯಾತ್। ವರ್ಣಾ ಹಿ ನ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮರ್ಥಪ್ರತ್ಯಯಮುಪಜನಯನ್ತಿ। ತಥಾಽನನುಭವಾತ್, ಶೇಷವರ್ಣವೈಯರ್ಥ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚ। ಸಮುದಾಯಶ್ಚ ತೇಷಾಂ ನ ಸಮ್ಭವತಿ। ಏಕವರ್ಣಸಮಯೇಽನ್ಯಸ್ಯಾಭಾವಾತ್। ನಿತ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ನ ತೇಷಾಂ ಪ್ರತೀತಿರನುವರ್ತತೇ। ಅಪ್ರತೀಯಮಾನಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಾಯಕತ್ವೇ ಸರ್ವಪದಾರ್ಥಪ್ರತೀತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ನಹಿ ಪ್ರತೀತ್ಯಾ ಪ್ರತೀಯಮಾನಾನಾಂ ಸರ್ವಥಾಽಪ್ರತೀಯಮಾನಾನಾಂ ಚ ಕಶ್ಚಿದ್ ವಿಶೇಷಃ। ನಚ ಪೂರ್ವಾನುಭೂತಾ ವರ್ಣಾಃ ಸ್ಮೃತ್ಯಾರೂಢಾ ಅರ್ಥಪ್ರತೀತಿಹೇತವ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಸ್ಮೃತೀನಾಮಪ್ಯನುಭವಾನುಸಾರೇಣ ಕ್ರಮಿಕತ್ವಾತ್, ಜ್ಞಾನಯೌಗಪದ್ಯಪ್ರತಿಷೇಧಾಚ್ಚ।

ಅಥ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಸಂಸ್ಕಾರಸಹಿತೋತ್ತರೋತ್ತರಾನುಭವೈರಾಹಿತೋಽತಿಪಟೀಯಾನ್ ಸಂಸ್ಕಾರೋ ನಿಖಿಲವರ್ಣವಿಷಯಾಮೇಕಾಮೇವ ಸ್ಮೃತಿಮುಪಜನಯತೀತಿ ಮತಮ್। ತದಾ ಕ್ರಮೋ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯಲಕ್ಷಣಃ ಕ್ರಮೋ ಹಿ ಪ್ರತೀತ್ಯಙ್ಗಮ್। ಸ ಚ ದೇಶತಃ ಕಾಲತೋ ವಾ ವರ್ಣೇಷು ಸರ್ವಗತೇಷು ನಿತ್ಯೇಷು ನ ಸಮ್ಭವತಿ। ಬುದ್ಧಿಕ್ರಮಸ್ತು ವಾಚ್ಯಃ। ಸ ಚೈಕಸ್ಮೃತಿಸಮಾರೂಢಾನಾಂ ವರ್ಣಾನಾಂ ನಾಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥಪ್ರತ್ಯಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ। ಕ್ರಮಸ್ಯಾನಙ್ಗತ್ವೇ ಚ ಸರೋ ರಸೋ ನವಂ ವನಂ ರಾಜಾ ಜಾರಾ ನದೀ ದೀನೇತ್ಯಾದಾವರ್ಥಭೇದಪ್ರತ್ಯಯೋ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಅತೋ ವರ್ಣೇಭ್ಯೋಽನುಪಪದ್ಯಮಾನೋಽರ್ಥಪ್ರತ್ಯಯಸ್ತದತಿರಿಕ್ತಂ ಸ್ಫೋಟಮವಸ್ಥಾಪಯತಿ। ಸ ಚ ಸ್ವರೂಪಗ್ರಾಹಕೇಣ ಪ್ರಮಾಣೇನಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಾಯನಶಕ್ತಿಮಾನಖಣ್ಡ ಏವಾವಗತ ಇತಿ ಕಥಂ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಮಿತಿ।

h॥ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯಪ್ರಸಙ್ಗಮಭಿಧಾಯ ಸ್ಫೋಟಸ್ಯಾರ್ಥಾಪತ್ತಿಸಿದ್ಧತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ತತ್ರ ಬ್ರೂಮಃ ಕಿಮಯಂ ಸ್ಫೋಟಃ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರತೀತೋ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪದಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಾಯಕಃ, ಕಿಂವಾ ಸ್ವರೂಪೇಣ? ಆದ್ಯೇ ಕಿಮನಯಾಽರ್ಥಾಪತ್ತ್ಯೈವ ತತ್ಪ್ರತೀತಿಃ, ಉತ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರೇಣ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಇತರೇತರಾಶ್ರಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಪ್ರತೀತೇ ಹಿ ಸ್ಫೋಟೇ ಅರ್ಥಪ್ರತೀತಿಃ, ತಸ್ಯಾಂ ಚ ಸತ್ಯಾಂ ತದನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಸ್ಫೋಟಪ್ರತೀತಿರಿತಿ।

h॥ ಸ್ಫೋಟಸ್ಯಾನುಭವಸಿದ್ಧತ್ವಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್॥

(###sudha --)

ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ತದಭಾವಾತ್। ನನ್ವೇಕಂ ಪದಮ್, ಏಕಂ ವಾಕ್ಯಮ್, ಶಬ್ದಾದರ್ಥಂ ಪ್ರತ್ಯೇಮೀತ್ಯೇಕಾರ್ಥಾವಲಮ್ಬಿನೀ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರತೀತಿರಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ಇಯಮೇವ ವಿಚಾರ್ಯತಾಮ್। ಕಿಮೇಷಾ ಪ್ರತ್ಯಸ್ತಮಿತವರ್ಣಪದವಿಭಾಗಮೇಕಂ ಶಬ್ದತತ್ತ್ವಮವಗಾಹತೇ ಕಿಂವಾ ವರ್ಣಾದಿಭೇದಮಪಿ? ಆದ್ಯಸ್ತು ಪ್ರತೀತೌ ಬಹುಮಾನವತಾ ನಾಙ್ಗೀಕರ್ತುಮುಚಿತಃ। ದ್ವಿತೀಯೇಽಪಿ ಕಿಂ ವರ್ಣಾದಯಸ್ತಸ್ಯಾಽರಮ್ಭಕಾ ಉತ ವ್ಯಞ್ಜಕಾಃ? ನಾಽದ್ಯಃ, ನಿತ್ಯತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ಕಿಂ ತೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ತಸ್ಯ ವ್ಯಞ್ಜಕಾಃ, ಕಿಂವಾ ಸಮುದಿತಾ ಇತಿ ಪೂರ್ವವದ್ ದೋಷಃ। ಯಸ್ತ್ವತ್ರ ಪ್ರತೀಕಾರಃ ಸೋಽರ್ಥ ಏವ ಕಲ್ಪ್ಯತಾಮಿತಿ ಪುನರ್ಗೌರವಮೇವ। ಪೂರ್ವಪೂರ್ವವರ್ಣಾಭಿವ್ಯಕ್ತಂ ಶಬ್ದತತ್ತ್ವಮುತ್ತರೋತ್ತರೈರ್ವಿಶದಂ ವ್ಯಜ್ಯತೇ ನೈವಮರ್ಥೇ ಕಲ್ಪನಾ ಯುಕ್ತೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಏಕರಸೇ ವೈಶದ್ಯಾವೈಶದ್ಯಯೋರರ್ಥಗತಯೋರಯೋಗಾತ್। ಜ್ಞಾನಗತಯೋಶ್ಚಾನನುಭವಾತ್।

ಅಥ ವರ್ಣಾದಯಸ್ತತ್ರ ಕಲ್ಪಿತಾಃ ಪ್ರತಿಭಾನ್ತೀತಿ ಮತಮ್। ತದಿದಂ ಮಾಯಾತಮಪ್ರತೀತಂ ಶಶವಿಷಾಣಂ ತತ್ತ್ವಂ ಗವಾದಿವಿಷಾಣಾನಿ ತು ತತ್ರ ಕಲ್ಪಿತಾನಿ ಪ್ರತಿಭಾನ್ತೀತಿ। ಐಕ್ಯಪ್ರತೀತಿಬಲಾದಿತ್ಥಮಾಸ್ಥೀಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಭೇದಪ್ರತ್ಯಯಬಲಾದ್ ವನಾದಿಪ್ರತ್ಯಯವದೈಕ್ಯಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯೈವ ಔಪಾಧಿಕತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ। ಉಪಾಧಿಶ್ಚೈಕಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಾಯಕತ್ವಮ್। ನಚೈಕಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಾಯಕತ್ವೇನೈಕತ್ವಪ್ರತ್ಯಯಃ। ತತಶ್ಚೈಕಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ಪರಸ್ಪರಾಶ್ರಯತ್ವಮ್। ಏಕಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಾಯನಸ್ಯ ಸಮಯಗ್ರಾಹಕಪ್ರಮಾಣಾದೇವ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್।

h॥ ಏಕಸ್ಮೃತಿಸಮಾರೂಢಪದಾನಾಂ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಾಯಕತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಏಕಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಾಯನಂ ಚ ನಾನುಪಪನ್ನಮ್। ಏಕಸ್ಮೃತಿಸಮಾರೂಢಾನಾಂ ತದುಪಪತ್ತೇಃ। ಅನುಭವಕ್ರಮೋಪಹಿತಾನಾಮೇವ ತೇಷಾಂ ಸ್ಮೃತ್ಯಾಽವಗಾಹನಾನ್ನ ಕ್ರಮವ್ಯುತ್ಕ್ರಮಯೋರವಿಶೇಷಾಪತ್ತಿಃ। ಅತ ಏವಾರ್ಥಾಪತ್ತಿರಪಿ ಪರಾಸ್ತಾ ವೇದಿತವ್ಯಾ। ಅನ್ಯಥೋಪಪತ್ತೇರುಕ್ತತ್ವಾತ್। ಅಪ್ರತೀತಸ್ಯ ತು ಪ್ರತ್ಯಾಯಕತ್ವೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ತಸ್ಮಾತ್ ಸುಷ್ಠೂಕ್ತಮ್ ಗೌರವಂ ಕಲ್ಪನೇಽನ್ಯಥೇತಿ।

h॥ ಮೀಮಾಂಸಕೈಕದೇಶ್ಯಭಿಮತಸ್ಯ ವರ್ಣಮಾಲಾಯಾ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಾಯಕತ್ವವಾದನಿರಾಸಃ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಅನ್ಯೇ ತ್ವಾಹುಃ ಸ್ಮರ್ಯಮಾಣಾ ವರ್ಣಮಾಲೈವ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಬೋಧಜನನೀತಿ। ತದಪ್ಯಸತ್। ಸಾ ಹಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಸಹಾಯಾ ವಾ ತಥಾ ಸ್ಯಾದನ್ಯಥಾ ವಾ। ಅನ್ಯಥಾ ಚೇದತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಆದ್ಯೇ ಪದತದರ್ಥಾವಬೋಧಸ್ಯಾಽಶ್ರಿತತ್ವಾತ್ ಕಿಂ ತಯೇತಿ ಗೌರವಮೇವ। ಕಿಞ್ಚ ಕ್ರಮೋಪೇತಾನಾಂ ದ್ವಿತ್ರಾಣಾಂ ಪಞ್ಚಷಾಣಾಂ ವಾ ವರ್ಣಾನಾಂ ಸ್ಮರಣಮುಪಪದ್ಯತೇ। ಮಹಾವಾಕ್ಯಸ್ಥಾನಾಂ ಶತಸಹಸ್ರಸಙ್ಖ್ಯಾನಾಂ ತು ಸ್ಮರಣಂ ದುಃಶಕಮೇವ। ಕಿಮಭ್ಯಾಸಸ್ಯ ದುಷ್ಕರಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಗತ್ಯನ್ತರಾಭಾವೇ ತ್ವೇವಮೇತತ್। ಸತಿ ತು ಸುಖೋಪಾಯೇ ನ ಪ್ರಯಾಸಗೌರವಕಲ್ಪನಾ ಯುಕ್ತೇತಿ। ಏತದಪ್ಯುಕ್ತಮ್ ಗೌರವಂ ಕಲ್ಪನೇಽನ್ಯಥೇತಿ।

h॥ ಜರನ್ನೈಯಾಯಿಕಾಭಿಮತಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಾನ್ತ್ಯವರ್ಣಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಾಯಕತ್ವವಾದನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಅಪರೇ ತು ವಾಕ್ಯಾನ್ತ್ಯವರ್ಣಂ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಕಮಾಚಕ್ಷತೇ। ತದಪ್ಯಯುಕ್ತಮ್। ಸ ಹಿ ಕೇವಲೋ ವಾ ತಥಾ ಸ್ಯಾತ್, ಪೂರ್ವವರ್ಣಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಮರಣೇನಾನುಗೃಹೀತೋ ವಾ। ಆದ್ಯೇ ಪೂರ್ವವರ್ಣೋಚ್ಚಾರಣವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಶ್ಚ। ದ್ವಿತೀಯೇ ಅನುಭೂಯಮಾನಃ, ಸ್ಮರ್ಯಮಾಣೋ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಮೃತಿವ್ಯವಹಿತಸ್ಯಾನುಭವಸ್ಯ ತದಾಽನವಸ್ಥಾನಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ಕಿಮನೇನ ಪ್ರಯತ್ನಗೌರವೇಣ? ಸ್ಮೃತಿಸ್ಥಾ ವರ್ಣಾಃ ಪದತ್ವೇನಾನುಸಂಹಿತಾಃ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮವಗಮಯನ್ತೀತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಗೌರವಂ ಕಲ್ಪನೇಽನ್ಯಥೇತಿ। ಪೂರ್ವವರ್ಣಸಂಸ್ಕಾರ ಏವೋಪಯೋಗೀ ನ ಸ್ಮೃತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಥಾಸತಿ ಪದಾನುಸನ್ಧಾನಾಸಮ್ಭವೇನ ಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯ ಸ್ಮರಣಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತಿ।

h॥ ವೈಶೇಷಿಕಾಭಿಮತವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಾಯನಪ್ರಕಾರಸ್ಯ ನಿರಾಕರಣಮ್॥

(###sudha --)

ಕೇಚಿದಾಹುಃ ಯೋ ಯಾನಿ ಪದಾನಿ ಪ್ರಯುಕ್ತೇ ಸ ತತ್ಪದಾರ್ಥಸಂಸರ್ಗಪ್ರತಿಪಾದನಾಭಿಪ್ರಾಯವಾನಿತಿ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಸ್ವಾತ್ಮನಿ ನಿಯಮೇ ಪ್ರತೀತೇ ಪಶ್ಚಾತ್ ಪದಸಮೂಹಪ್ರಯೋಗಾದ್ ವಕ್ತುಸ್ತತ್ಪದಾರ್ಥಸಂಸರ್ಗಪ್ರತಿಪಾದನಾಭಿಪ್ರಾಯಾವಗತಿದ್ವಾರೇಣ ಪದೇಭ್ಯೋ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾನುಮಾನಮಿತಿ। ಇದಮಪ್ಯನುಪಪನ್ನಮ್। ತಥಾಹಿ ಪದಸಮುದಾಯಮಾತ್ರಪ್ರಯೋಗಾದ್ ವಾ ಸಂಸರ್ಗಜ್ಞಾನಾನುಮಾನಮ್, ಉತಾಽಕಾಙ್ಕ್ಷಾದಿಮತ್ತ್ವೇ ಸತಿ? ನಾಽದ್ಯಃ, ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ತಥಾವಿಧಪದೈರೇವ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾವಗತೇರ್ವಕ್ತೃಜ್ಞಾನಾನುಮಾನೇ ಬಕಬನ್ಧರೀತಿಪ್ರಯಾಸ ಏವೇತಿ। ತದಿದಮಪ್ಯಾಹ -- ಗೌರವಂ ಕಲ್ಪನೇಽನ್ಯಥೇತಿ।

h॥ ಭಟ್ಟೋಕ್ತವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಾಯನಪ್ರಕಾರಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್॥

(###sudha --)

ಅಭಿಹಿತಾನ್ವಯವಾದಿನೋ ವದನ್ತಿ ಪದಾಭಿಹಿತಾಃ ಪದಾರ್ಥಾ ಏವಾಽಕಾಙ್ಕ್ಷಾದಿವಶಾದನ್ಯೋನ್ಯಾನ್ವಯಂ ಬೋಧಯನ್ತೀತಿ। ತೈರಪಿ ಹಿ ಪದಾರ್ಥಾನಾಮನ್ವಯಬೋಧಕತ್ವಂ ಕ್ವಾಪ್ಯನುಪಲಬ್ಧಂ ತಾವತ್ ಕಲ್ಪನೀಯಮ್। ನನು

ಶ್ರೀಮನ್ಯಾಯಸುಧಾ

"ಪಶ್ಯತಃ ಶ್ವೇತಮಾರೂಪಂ ಹೇಷಾಶಬ್ದಂ ಚ ಶೃಣ್ವತಃ।

ಖುರನಿಷ್ಪೇಷಶಬ್ದಂ ಚ ಶ್ವೇತೋಽಶ್ವೋ ಧಾವತೀತಿ ಧೀಃ"

ಇತ್ಯುಕ್ತನ್ಯಾಯೇನಾಸ್ತ್ಯೇವ ಪದಾರ್ಥಾನಾಮನ್ವಯಬೋಧಕತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅನುಮಾನಾದರ್ಥಾಪತ್ತೇರ್ವಾ ತತ್ರಾನ್ವಯಪ್ರತೀತೇಃ।

ತಥಾಹಿ ಏತೇಷಾಂ ಪದಾರ್ಥಾನಾಮೇಕಾಧಿಕರಣತಯಾಽವಗತಾನಾಂ ವಾ ಪ್ರತ್ಯಾಯಕತ್ವಮ್, ವಿಶಕಿಲತತಯಾ ವಾ? ಆದ್ಯೇಽನುಮಾನತ್ವಮ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ತತ್ರಾರ್ಥಾನ್ತರಾಭಾವೋ ನಿಶ್ಚಿತಃ, ನವಾ? ಆದ್ಯೇಽರ್ಥಾಪತ್ತಿರ್ಭವತಾಮ್, ಅಸ್ಮಾಕಮನುಮಾನಮೇವ। ದ್ವಿತೀಯೇ ತ್ವನಧ್ಯವಸಾಯ ಏವ। ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಾವಗತಾನಾಂ ಪದಾರ್ಥಾನಾಮನ್ವಯಬೋಧಕತ್ವಾದರ್ಶನೇಽಪಿ ಪದೈರಭಿಹಿತಾನಾಂ ತತ್ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ನ ಕೇವಲಂ ಪದಾರ್ಥಾನಾಮನ್ವಯಬೋಧಕತ್ವಶಕ್ತಿಕಲ್ಪನಮ್। ಕಿನ್ತು ಪದಾನಾಂ ಪದಾರ್ಥಾಭಿಧಾನಶಕ್ತಿಃ, ತೇಷ್ವನ್ವಯಬೋಧಕತ್ವಾಧಾನಶಕ್ತಿಶ್ಚ ಕಲ್ಪನೀಯಾ। ಪದಾನಾಂ ಪದಾರ್ಥೇಷು ಸಾಹಚರ್ಯಮಾತ್ರೇಣ ಸ್ಮಾರಕತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽಪಿ ಶಕ್ತಿದ್ವಯಂ ಕಲ್ಪನೀಯಮೇವ। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಗೌರವಂ ಕಲ್ಪನೇಽನ್ಯಥೇತಿ।

h ll ಸಿದ್ಧಾನ್ತ್ಯಭಿಮತವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಾಯನಪ್ರಕಾರೇಽಪಿ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಪ್ರಸಙ್ಗಮಾಶಯ ಪರಿಹಾರಕಥನಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಚಾನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವಾದಿನೋಽಪಿ ಪದಾರ್ಥೇಽನ್ವಯೇ ಚ ಶಕ್ತಿಕಲ್ಪನಾದ್ ಗೌರವಂ ಸಮಾನಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಏಕಯೈವ ಶಕ್ತ್ಯಾಽನ್ವಿತಾರ್ಥಸ್ಯೈವಾಭಿಧಾನಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ತಥಾಽಪಿ ಸಾಮಾನ್ಯಾನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವಾದೇ ಪದಾನಾಮೌತ್ಸರ್ಗಿಕೀ ಸಾಮಾನ್ಯಾನ್ವಯೇ ಶಕ್ತಿಃ ಪದಾನ್ತರಸನ್ನಿಧಾನಾಚ್ಚಾಗನ್ತುಕೀ ವಿಶೇಷವಿಷಯಾ ಶಕ್ತಿಃ ಪದಾನ್ತರೇ ಚ ತದಾಧಾನಶಕ್ತಿರಿತಿ ಶಕ್ತಿತ್ರಯಂ ಕಲ್ಪನೀಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಆಕಾಙ್ಕ್ಷಿತಸನ್ನಿಹಿತಯೋಗ್ಯಾನ್ವಿತಾಭಿಧಾನಶಕ್ತೇರೇಕಸ್ಯಾ ಏವ ಪದಾನ್ತರಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರಬಲೇನ ವಿಶೇಷಪರ್ಯವಸಾನಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್।

h ll ಪದಸ್ಮಾರಿತಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಾಯಕತ್ವಪಕ್ಷನಿರಾಕರಣಮ್,

ತಥಾಽಙ್ಗೀಕಾರೇ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯಾಶಬ್ದತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ, ಸಪ್ತಮಪ್ರಮಾಣಾಪತ್ತಿಶ್ಚ॥

(###sudha --)

ನನು ಚ ಪದಕದಮ್ಬಕಶ್ರವಣಸಮನನ್ತರಂ ಕುತಶ್ಚಿನ್ಮಾನಸಾಪರಾಧಾದನುಪಜನಿತಪದಾರ್ಥಸ್ಮೃತೇರ್ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಯಾನುದಯಾತ್, ಉದಯಾಚ್ಚೋಪಜಾತಪದಾರ್ಥಸ್ಮೃತೇರನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ಪದಸ್ಮಾರಿತಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಾಯಕತ್ವಮವಸೀಯತ ಇತಿ। ಮೈವಮ್। ಸಙ್ಗತಿಸ್ಮರಣಭಾವಾಭಾವಾಭ್ಯಾಮನ್ಯಥೋಪಪತ್ತೇಃ। ಪದನಿಚಯಶ್ರವಣವಾಕ್ಯಾರ್ಥಬೋಧಾವನ್ತರಾ ಪದಾರ್ಥಸ್ಮೃತೀನಾಮೇವಾನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ಏಕೈಕಪದಶ್ರವಣೇ ಪದಾರ್ಥಸ್ಮೃತಿರಸ್ತಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತಾವದಿತಿ ಚೇತ್, ಕಿಂ ತಾವತಾ? ಕಿಂ ಸಹಕಾರಿವಿರಹಿಣೋ ಯತ್ ಕಾರ್ಯಂ ತದೇವ ಸಹಕಾರಿಲಾಭೇऽಪಿ? ತಥಾತ್ವೇ ಸಂಸ್ಕಾರಸ್ಯೇನ್ದ್ರಿಯಸಹಕಾರಿಲಾಭೇऽಪಿ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನುಭವಜನಕತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾತ್।

ಕಿಞ್ಚ ಪದಾರ್ಥಬೋಧ್ಯತ್ವೇ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯಾನುಮೇಯಸ್ಯೇವಾಶಾಬ್ದತ್ವಮ್। ಪದಾರ್ಥಾಖ್ಯಸಪ್ತಮಪ್ರಮಾಣಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಗೌರವಂ ಚ ಸ್ಯಾದಿತಿ। ತದೇತದಾಹ -- ಗೌರವಂ ಕಲ್ಪನೇऽನ್ಯಥೇತಿ।

h ॥ ಪದಾನಾಮನ್ವಯಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಪಕ್ಷನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ನಾಯಂ ದೋಷಃ। ಪದಾನಾಮೇವ ಪದಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದನಾವಾನ್ತರವ್ಯಾಪಾರಾಣಾಮನ್ವಯಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ನಹ್ಯವಾನ್ತರವ್ಯಾಪಾರಸ್ಯ ವ್ಯವಧಾಯಕತ್ವಮಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ಕಿಮನ್ವಯೇऽಪ್ಯರ್ಥವತ್ ಪದಾನಾಂ ಶಕ್ತಿರಸ್ತಿ, ನವಾ? ನಾಸ್ತಿ ಚೇತ್, ತತ್ರಾऽಹ -- ನಚಾಶಕ್ತ್ಯೇತಿ।

ನಚಾಶಕ್ತ್ಯಾऽಭಿಧಾಯಿತ್ವಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಶ್ಚ ದ್ವಿಧಾऽನ್ಯಥಾ ॥65॥**

(###sudha --)

ನಚ ತತ್ರಾಶಕ್ತಂ ತದಭಿಧತ್ತ ಇತಿ ಸಮ್ಭವತಿ ವ್ಯಾಘಾತಾತ್, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚ। ತಥಾಚ ತದವಸ್ಥಂ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಅಶಾಬ್ದತ್ವಮ್, ಸಪ್ತಮಪ್ರಮಾಣಾಪತ್ತಿಶ್ಚೇತಿ ಭಾವಃ।

ಅಥ ಪದಾರ್ಥೇಷ್ವನ್ವಯೇ ಚಾಸ್ತಿ ಪದಾನಾಂ ಶಕ್ತಿಃ। ತದಾ ಪದಾರ್ಥಾನನ್ವಯಂ ಚ ಯುಗಪತ್ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ತಿ, ಉತ ಕ್ರಮೇಣ? ನಾऽದ್ಯಃ, ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್, ಪದಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದನಸ್ಯಾವಾನ್ತರವ್ಯಾಪಾರತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ। ದ್ವಿತೀಯೇ ದೋಷಮಾಹ -- ಪ್ರವೃತ್ತಿಶ್ಚೇತಿ। ದ್ವಿಧಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ವಿರಮ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರಃ। ಪ್ರಸಜ್ಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಸಾಹಚರ್ಯಾತ್ ಸ್ವಾರ್ಥಾನ್ ಸ್ಮಾರಯನ್ತ್ಯನ್ವಯಪರಾಣಿ ಪದಾನಿ, ಅತೋ ನ ದೋಷ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪದಾರ್ಥಾವಿಷಯಾಣಾಂ ಕೇವಲತದನ್ವಯಪರತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ।

h ॥ ಪದಾನಾಮನ್ವಯಲಕ್ಷಕತ್ವಪಕ್ಷನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಅನ್ವಯೋ ಲಕ್ಷ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಪದಾರ್ಥೇಷು ಸಾಹಚರ್ಯಾತ್ ಸ್ಮಾರಕತ್ವಮಾತ್ರಮನ್ವಯೇ ತು ಲಕ್ಷಣೈವೇತಿ ಪದಾನಾಂ ನ ಕುತ್ರಾಪ್ಯಭಿಧಾನವೃತ್ತಿರಿತಿ ಸ್ಯಾತ್। ತದಭಾವೇ ಚ ನ ಲಕ್ಷಣಾऽಪಿ ಸಮ್ಭವತಿ। ತದ್ದ್ವಾರತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯಾಃ। ಏತದಪ್ಯುಕ್ತಮ್ ನಚಾಶಕ್ತ್ಯಾऽಭಿಧಾಯಿತ್ವಮಿತಿ। ಸ್ಮಾರಕತ್ವಮೇವಾಭಿಧಾಯಕತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತಿ। ತಸ್ಮಾತ್ ಪದೈರೇವ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಯಸಮ್ಭವಾದ್ ಯುಕ್ತಂ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತ್ಯತೋ ಯುಕ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್।

h ll ವೃತ್ತಿಕಾರೀಯಾತಃಶಬ್ದವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷಃ ll

(###sudha --)

ಏವಂ ತಾವದ್ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾಕರ್ತವ್ಯತ್ವೋಪಯುಕ್ತಂ ಯುಕ್ತಿಜಾತಮತಃಶಬ್ದಾರ್ಥತ್ವೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ । ತೇನಾಥಶಬ್ದಾರ್ಥಮೇವಾತಃಶಬ್ದಾರ್ಥತಯಾ ಹೇತುತ್ವೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವತಾಂ ವೃತ್ತಿಕಾರಾಣಾಮಿವ ನಾಸ್ಮಾಕಂ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ ।

ತಥಾಹಿ ಅಥಶಬ್ದಸ್ತಾವದಾನನ್ತರ್ಯಾಭಿಧಾನಮುಖೇನ ಹೇತುತಯೈವ ಪೂರ್ವವೃತ್ತಮವಗಮಯತಿ । ಆನನ್ತರ್ಯಮಾತ್ರಸ್ಯ ವಿಫಲತ್ವಾತ್ । ಅತೋಽಥಶಬ್ದೇನೈವ ಪ್ರಕೃತಸ್ಯ ಹೇತುತ್ವಸಿದ್ಧೇರ್ನಾತಃಶಬ್ದೋಽಪೇಕ್ಷಿತಃ । ಅಥಶಬ್ದಸ್ಯ ಹೇತುತ್ವಮಾರ್ಥಿಕಂ ನಾಭಿಧೇಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ಸತ್ಯಮ್ । ತಥಾಽಪ್ಯಾರ್ಥಿಕೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಾತ್ । ತಸ್ಯೈವ ಚ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೇಽನ್ವಯಾತ್ । ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃಭಿರಪ್ಯೇವಮೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮಿತಿ ಚೇತ್, ಕಿಮೇತಾವತಾ? ನಹಿ ಪರಾಙ್ಗಂ ದಗ್ಧಮಿತಿ ಸ್ವಾಙ್ಗದಾಹದುಃಖಂ ನಿವರ್ತತೇ ।

ನಚಾಯಮಸ್ಮಾಕಮಸ್ತಿ ದೋಷಃ । ಅಥಶಬ್ದೋ ಹಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಜನಕಮಧಿಕಾರಿಸ್ಥಂ ಧರ್ಮಮನಧಿಕಾರಿತ್ವಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಾಯಾನುವದತಿ, ಅತಃಶಬ್ದೇನ ತು ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಸಿದ್ಧ್ಯಙ್ಗಭೂತಂ ನ್ಯಾಯಕಲಾಪಂ ಸೂತ್ರಕಾರಃ ಸ್ವಯಮಾಚಷ್ಟ ಇತಿ ಕುತಃ ಪೌನರುಕ್ತ್ಯಮ್?ಅತ ಏವ ಪುನರುಕ್ತಿಭಯಾದಥಾತ ಇತ್ಯೇಕಮೇವ ಪದಂ ಯೇಽಭ್ಯುಪಗತವನ್ತಃ, ತೇಽಪಿ ನಿರಸ್ತಾ ಭವನ್ತಿ । ಅರ್ಥಭೇದಸಮ್ಭವೇ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಕಲ್ಪನಾನುಪಪತ್ತೇಃ ।

ಅತಃಶಬ್ದಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಜನಕಪ್ರಸಾದಹೇತುಜ್ಞಾನೋತ್ಪಾದಕತ್ವಬನ್ಧಸತ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧಾರ್ಥಪ್ರಮಾಪಕತ್ವ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾಯಿತ್ವರೂಪಹೇತುಪಞ್ಚಕಪರಾಮರ್ಶಿತ್ವೇಽನುಪಪತ್ತಿಪರಿಹಾರಃ

h ll ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾಯಾಮುಪಪಾದಿತ್ವಾತ್, ಅತ್ರಾಪಿ ತದುಪಪಾದನೇ ವೈಯರ್ಥ್ಯಮಿತ್ಯಾದ್ಯಾಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

ನನು ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದಿಕಂ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾಯಾಮುಪಪಾದಿತಮ್ । ಅತಃ ಕಿಮರ್ಥಮತ್ರ ಪುನಃ ಸೂತ್ರಿತಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ತದುಪಜೀವಿತ್ವಸ್ಯಾಪ್ರತಿಜ್ಞಾತತ್ವಾತ್ । ಏತನ್ಮೀಮಾಂಸೋಪಜೀವಿನೀ ಖಲು ಸೇತಿ ಪುರಾಣೇ ಪಠ್ಯತೇ “ಶಬ್ದಜಾತಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ಯತ್ಪ್ರಮಾಣಶ್ಚ ನಿರ್ಣಯಃ” ಇತಿ ।

ತಥಾಽಪಿ “ನ ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾತ್” ಇತ್ಯಾದಿನಾ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದೇಃ ಸಮರ್ಥನಾನ್ನ ತದತಃಶಬ್ದಾರ್ಥ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ । ಏತತ್ಪ್ರಪಞ್ಚತ್ವಾತ್ । ಕ್ವಚಿದರ್ಥನಿರ್ಣಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಾಚ್ಚ । ತಥಾಚ ವಕ್ಷ್ಯತಿ “ಸ್ವರೂಪನಿರ್ಣಯಾಯೈವ” ಇತಿ, “ಯತ್ರ ತನ್ನಿರ್ಣಯಮ್” ಇತಿ ಚ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ವೇದಾನಾಂ ಕಾರ್ಯಪರತ್ವನಿರಾಕರಣಸ್ಯ ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರಾರ್ಥತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್ ll

(###sudha --)

ತಥಾऽಪಿ ಕಾರ್ಯಪರತ್ವನಿರಾಕರಣಂ ನಾತಃಶಬ್ದಾರ್ಥಃ, ತಸ್ಯಾನುಪದಮೇವ "ತತ್ತು ಸಮನ್ವಯಾತ್" ಇತಿ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತಯಾ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಸ್ಯ ತತ್ರೇತರನಿರಾಸೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸಮರ್ಥನಾತ್। ನಹಿ ಕಾರ್ಯವಾದಿನಃ ಕಾರ್ಯಂ ತಥಾऽಭ್ಯುಪಯನ್ತಿ, ಯೇನ ತತ್ರ ತನ್ನಿರಾಕರಣಂ ಸಙ್ಗಚ್ಛೇತ।

h ll ಅತಃಶಬ್ದಪರಾಮೃಷ್ಟಯುಕ್ತಿಪಞ್ಚಕಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕೇ ವಿಸ್ತರೇಣೋಕ್ತತ್ವಾತ್ ಪ್ರಕೃತತ್ವಮ್,

ಸಙ್ಕ್ಷೇಪೇಣ ಕಥನಂ ಚ ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯುಪಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ತಥಾऽಪ್ಯೇತದಯುಕ್ತಮ್। ಅತಃಶಬ್ದೋ ಹಿ ಪ್ರಕೃತಸ್ಯ ಹೇತುತ್ವಮಾಹ। ನ ಪುನರ್ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದಿಕಮೇವ ಸಾಕ್ಷಾತ್। ನಚಾತ್ರ ತತ್ ಪ್ರಕೃತಮ್। ಅಸ್ಯೈವ ಪ್ರಥಮವಾಕ್ಯತ್ವಾತ್। ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾಪ್ರಕೃತೋಪಜೀವನಂ ತು ನೇಷ್ಯತ ಏವ। ನಚ ಕಾರ್ಯನಿರಾಕರಣಂ ತತ್ಪ್ರಕೃತಮ್। ತತ್ ಕಥಮಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯಾತಃಶಬ್ದಾರ್ಥತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್? ಅನ್ಯಥೋತ್ಸೂತ್ರಿತಾಭಿಧಾನೇ ಭಾಷ್ಯತ್ವವ್ಯಾಘಾತಃ। ಕಿಞ್ಚಾಯಮರ್ಥೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾಕರ್ತವ್ಯತಾಯಾಮತ್ಯನ್ತೋಪಯುಕ್ತೋ ವಿಸ್ತರಾದೇವ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾಯಾಮಿವ ವಕ್ತವ್ಯಃ ಸೂತ್ರಕೃತೈವ। ಅತ ಇತಿ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪೇಣ ಕಸ್ಮಾದುಕ್ತ ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕಾದ್ವಯಂ ಪರಿಹರತಿ ಏತತ್ ಸರ್ವಮಿತಿ।

ಏತತ್ ಸರ್ವಂ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರೇ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕೇ ಹಿ ವಿಸ್ತರಾತ್।

ಉಕ್ತಂ ವಿದ್ಯಾಪೃಥಕ್ತ್ವಾತ್ತು ಸಙ್ಕ್ಷೇಪೇಣಾತ್ರ ಸೂಚಿತಮ್ ll66 ll**

(###sudha --)

ಯಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ ಹಿಶಬ್ದಃ। ತುಶಬ್ದಸ್ಯಾತ್ರ ತ್ವಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ತಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ ವಾ। ಯಸ್ಮಾದೇತತ್ ಸರ್ವಂ ಪ್ರಮೇಯಂ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕಾಭಿಧೇಯತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರೇ ವಿಸ್ತರಾದುಕ್ತಮ್, ತಸ್ಮಾದತ್ರ ಮೀಮಾಂಸೋಪಕ್ರಮೇऽತ ಇತಿ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪೇಣ ಸೂಚಿತಮಿತ್ಯನೇನ ಶಙ್ಕಾದ್ವಯಮಪಿ ಪರಾಸ್ತಮ್। ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕೋಕ್ತತ್ವೇನ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾದತಃಶಬ್ದೇನ ಪರಾಮರ್ಶೋ ಯುಜ್ಯತೇ। ತತ್ರೈವ ವಿಸ್ತರೇಣೋಕ್ತತ್ವಾದತ್ರ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪಕರಣಂ ಚೋಪಪದ್ಯತ ಇತಿ।

h ll ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಮೀಮಾಂಸಾಙ್ಗತ್ವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕೋಕ್ತಸ್ಯಾತ್ರ ಪ್ರಕೃತತ್ವೇ ನಾನುಪಪತ್ತಿಃ ll

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಗ್ರನ್ಥಾನ್ತರೋಕ್ತಸ್ಯ ಕಥಮತ್ರ ಪ್ರಕೃತತ್ವಮ್? ತಥಾತ್ವೇ ವಾ ಕುತೋ ನ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೋಕ್ತಪರಾಮಶೋಽಯಮಿಷ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರ ಇತಿ। ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರಂ ಹಿ ಮೀಮಾಂಸಾಙ್ಗಮಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯತಿ। (ಉತ್ತರಶ್ಲೋಕೇ) ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕೇ ವಿಸ್ತರೇಣೋಕ್ತತ್ವಮತ್ರ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪಕರಣಸ್ಯ ಘಟಕಮಾತ್ರಮ್, ನ ನಿಯಾಮಕಮ್। ತತ್ರ ವಿಸ್ತರೇಣೋಕ್ತಸ್ಯಾತ್ರಾಪಿ ವಿಸ್ತರೇಣೋಕ್ತೌ ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್ ಪ್ರಸ್ಥಾನಭೇದೇನಾಪುನರುಕ್ತೇರಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ವಿದ್ಯೇತಿ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಅಸ್ತಿ ತಾವತ್ ತರ್ಕಮೀಮಾಂಸಾವಿದ್ಯಯೋಃ ಪೃಥಕ್ತ್ವಮ್। "ವೇದಾಃ ಸರ್ವಾಙ್ಗಾನಿ ಸತ್ಯಮಾಯತನಮ್" ಇತಿ ಪೃಥಕ್ ಶ್ರವಣಾತ್। ವೇದಾಶ್ಚತ್ವಾರಃ, ಸರ್ವಾಙ್ಗಾನೀತಿ ಪುರಾಣಸ್ಮೃತಿತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರಸಹಿತಾನಿ ಷಡಙ್ಗಾನಿ ಗೃಹ್ಯನ್ತೇ। ಸತ್ಯಮಿತಿ ಮೀಮಾಂಸಾ। ತಥಾಚ ಚತುರ್ದಶವಿದ್ಯಾಸ್ಥಾನಾನ್ಯುಕ್ತಾನಿ ಭವನ್ತಿ। ತದರ್ಥಂ ಚ ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯಭೇದೇನ ಅವಶ್ಯಂ ಭವಿತವ್ಯಮ್। ತತಶ್ಚ ಪ್ರಮೇಯವ್ಯುತ್ಪಾದನಪರೇ ಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರೇ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯಂ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದಿಕಂ ಯದಿ ವಿಸ್ತರಾದ್ ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯೇತ, ತದಾ ವಿದ್ಯಾಭೇದೋ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಸಙ್ಕ್ಷೇಪೇಣ ಸೂಚನೇ ತು ನಾಯಂ ದೋಷಃ। ಪ್ರಾಯಿಕತ್ವಾದ್ ವಿದ್ಯಾಭೇದಸ್ಯ। ಸರ್ವಥಾಽನ್ಯೋನ್ಯಾಸಂಸ್ಪರ್ಶೇಽಙ್ಗಾಙ್ಗಿಭಾವಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಅತೋಽತ್ರಾಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪಕರಣಮೇವ ಉಚಿತಮಿತಿ। ಅನೇನ ಜೈಮಿನೀಯಾನಾಂ ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣಾದಿನಿರೂಪಣಂ ನಾತೀವ ಮೀಮಾಂಸಾಯಾಂ ಸಙ್ಗತಮಿತಿ ಸೂಚಿತಂ ಭವತಿ। ಅತ ಏವ ನ ತತ್ರೋಕ್ತಸ್ಯಾತ್ರೋಪಜೀವನಮಿತಿ। ತದೇವ ಪ್ರಪಞ್ಚಯತಿ ಪ್ರಮಾಣೇತಿ।

h ॥ ಪ್ರಮಾಣಾನಾಂ ಸ್ವರೂಪಾದಿಚಿನ್ತಾ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ವಿಷಯಃ, ತೈಃ ಪ್ರಮಾಣೈಃ ಪ್ರಮೇಯಚಿನ್ತಾ ಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ವಿಷಯಃ

ಇತ್ಯೇತಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಯೋಃ ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯಭೇದಸ್ಯಾಙ್ಗಾಙ್ಗಿಭಾವಸ್ಯ ಚ ಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಥವಾ ವಿದ್ಯಾಪೃಥಕ್ತ್ವಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತತ್ರಾಸ್ತು ತರ್ಕಮೀಮಾಂಸಾವಿದ್ಯಯೋಃ ಪೃಥಕ್ತ್ವಮ್, ತಥಾಪ್ಯತ್ರ ವಿಸ್ತರೇಣ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವ್ಯುತ್ಪಾದನೇ ಕೋ ದೋಷ ಇತ್ಯಾಶಯ, ವಿದ್ಯಾಪೃಥಕ್ತ್ವಂ ಚ ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯ ಪೃಥಕ್ತ್ವಾದೇವ ತಚ್ಚೈತದಿತ್ಯಾಹ -- ಪ್ರಮಾಣೇತಿ।

ಪ್ರಮಾಣನ್ಯಾಯಸಙ್ಕ್ಲೃಪ್ತಿಃ ಕ್ರಿಯತೇ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರತಃ।

ಮಾನನ್ಯಾಯೈಸ್ತು ತತ್ಸಿದ್ಧೈರ್ಮೀಮಾಂಸಾ ಮೇಯಶೋಧನಮ್ ॥67॥**

(###sudha --)

ಪ್ರಮಾಣಾನಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದೀನಿ ತ್ರೀಣಿ। ನ್ಯಾಯೋಽನುಮಾನಾಙ್ಗಭೂತಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ। ಅಥವಾ ನ್ಯಾಯೋ ವ್ಯಾಪ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽನಿಷ್ಟವ್ಯಾಪಕಪ್ರಸಞ್ಜನಾತ್ಮಕಸ್ತರ್ಕಃ। ತಸ್ಯಾನುಮಾನಾತ್ಮಕತ್ವೇಽಪಿ ಪ್ರಮಾಣಾನುಗ್ರಾಹಕತ್ವಾತಿಶಯವತ್ತ್ವಜ್ಞಾಪನಾಯ ಪೃಥಗುಕ್ತಿಃ। ಅಥವಾ ಪ್ರಮಾಣೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾಗಮಶ್ಚ, ನ್ಯಾಯೋಽನುಮಾನಂ, ತಸ್ಯ ಮೀಮಾಂಸಾಯಾಮಭ್ಯರ್ಹಿತತ್ವಾದ್ ಭೇದೇನೋಪನ್ಯಾಸಃ। ಅಥವಾ ಪ್ರಮಾಣಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದೀನಾಂ ನ್ಯಾಯಃ ಪ್ರಕಾರಃ ಸ್ವರೂಪಸಙ್ಖ್ಯಾವಿಷಯವ್ಯವಸ್ಥಾ। ತಸ್ಯ ಸಙ್ಕ್ಲೃಪ್ತಿಃ ಉದ್ದೇಶಲಕ್ಷಣವಿಭಾಗಪರೀಕ್ಷಾಭಿರ್ನಿರೂಪಣಮ್। ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರತ ಇತಿ ತೃತೀಯಾರ್ಥೇ ತಸಿಃ।

ತುಶಬ್ದೋ ಮೀಮಾಂಸಾ ತ್ವಿತಿ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ತತ್ಸಿದ್ಧ್ಯೈಸ್ತಕಶಾಸ್ತ್ರವ್ಯುತ್ಪಾದಿತ್ಯೈಃ। ಮೇಯಶೋಧನಂ ಪ್ರಮೇಯಸ್ಯಾಽರೋಪಿತಾಕಾರನಿರಾಕರಣೇನ ಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಂ ಕ್ರಿಯತೇ। ಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರೇ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಅಯಂ ಚ ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯಭೇದೋ ನ ಸ್ಯಾದ್ ಯದಿ ಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರೇಽಪಿ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದಿಕಂ ವಿಸ್ತರಾದ್ ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯೇತ। ತದಭಾವೇ ಚ ವಿದ್ಯಾಭೇದೋಽಪಿ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಅತಃ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪೇಣೈವಾಸ್ಯ ಸೂಚನಮತ್ರ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ। ಅತ್ರ ತತ್ಸಿದ್ಧ್ಯೈರಿತಿ ವದತಾ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಮೀಮಾಂಸಾಙ್ಗತ್ವಮುಕ್ತಮ್। ತೇನ ತತ್ರ ಪ್ರಕೃತಸ್ಯಾತ್ರ ಪರಾಮರ್ಶೋ ನಾನುಪಪನ್ನ ಇತಿ ಸೂಚಿತಂ ಭವತಿ।

h॥ ಕಣಾದಾದಿಪ್ರಣೀತತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಮೀಮಾಂಸಾವಿರುದ್ಧತ್ವಮ್,

ಭಗವತ್ಕೃತಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕಾಖ್ಯತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಮೀಮಾಂಸಾಙ್ಗತ್ವಂ ಚ ॥

(###sudha --)

ನನು "ಮಹದ್ದೀರ್ಘವದ್ ವಾ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರಂ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯತೇ। ತತ್ ಕಥಂ ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಙ್ಗತ್ವಮ್? ವಿರುದ್ಧಯೋರಙ್ಗಾಙ್ಗಿಭಾವಸ್ಯ ವ್ಯಾಹತತ್ವಾತ್। ತಥಾಚ ಕಥಂ ತತ್ರೋಕ್ತಸ್ಯಾತ್ರೇದಂಶಬ್ದೇನ ಪರಾಮರ್ಶಃ। ಕಥಞ್ಚ ತತೋ ಭೇದಸಿದ್ಧಯೇ ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯಭೇದೋಪಪಾದನಮ್? ಪ್ರಮಾಣತ್ವಾಪ್ರಮಾಣತ್ವಾಭ್ಯಾಮೇವ ತದ್ಭೇದಸ್ಯ ಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕಂ ಚೇತಿ।

ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕಂ ಚ ಭಗವಾನ್ ಸ ಏವ ಕೃತವಾನ್ ಪ್ರಭುಃ।

ಸ ಪ್ರಭುರ್ಯೋ ಮೀಮಾಂಸಾಸೂತ್ರಕೃದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಏವಶಬ್ದೇನ ನ ಕಣಾದಾಕ್ಷಪಾದಾದಿಪ್ರಣೀತಂ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರಮತ್ರಾಙ್ಗತಯಾಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ಅತೋ ನೋಕ್ತದೋಷ ಇತಿ ಸೂಚಯತಿ।

h॥ ಪಞ್ಚಾಶತ್ಕೋಟಿವಿಸ್ತೃತಸ್ಯ ಮೂಲಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕಸ್ಯ ನಾರಾಯಣಕೃತತ್ವಮ್,

ಪಞ್ಚಸಹಸ್ರಪರಿಮಿತಸ್ಯಾಪರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕಸ್ಯ ವ್ಯಾಸಕೃತತ್ವಮಿತ್ಯುಪಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಕಥಂ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ಕೃತೋ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ? "ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕಸ್ತಕಶಾಸ್ತ್ರಂ ವಿಷ್ಣುನಾ ಯತ್ ಸಮೀರಿತಮ್" ಇತಿ ತಸ್ಯಾನ್ಯಕೃತತ್ವವಚನಾತ್। ನಚ ವಾಚ್ಯಂ ವಿಷ್ಣುಕೃತೋಽಪ್ಯೇಕೋಽಸ್ತು, ಅಯಮಪರಃ ಕಿಂ ವ್ಯಾಸಕೃತೋ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕೋ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ। ಭಗವತ್ಕೃತಸ್ಯ ತಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಕಾರಣಾಭಾವಾತ್। ಅತ್ರಾಪ್ಯನಾಶ್ವಾಸಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚ। ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ತು ವ್ಯರ್ಥಂ ವ್ಯಾಸಸ್ಯೈಕವಿಷಯೇ ಗ್ರನ್ಥಾನ್ತರನಿರ್ಮಾಣಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪಞ್ಚಾಶದಿತಿ।

ಪಞ್ಚಾಶತ್ಕೋಟಿವಿಸ್ತಾರಾನ್ನಾರಾಯಣತನೌ ಕೃತಾತ್।

ಉದ್ಧೃತ್ಯ ಪಞ್ಚಸಾಹಸ್ರಂ ಕೃತವಾನ್ ಬಾದರಾಯಣಃ ॥68॥**

(###sudha --)

ನನುಚ ಕಥಂ "ವಿಸ್ತಾರಾತ್" ಇತಿ? "ಪ್ರಥನೇ ವಾವಶಬ್ದೇ" ಇತಿ ಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್। ಮೈವಮ್। ಪಞ್ಚಾಶದ್ಭಿಃ ಕೋಟಿಭಿಃ ಶ್ಲೋಕೈರ್ವಿಸ್ತಾರಃ ಪ್ರಪಞ್ಚೋ ಯಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ತಸ್ಮಾತ್ ಕಿಞ್ಚಿದರ್ಥಮುದ್ಧೃತ್ಯ ಪೃಥಕ್ಕೃತ್ಯ ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಕಮ್, ಪಞ್ಚಸಹಸ್ರಾಣಿ ಪರಿಮಾಣಮಸ್ಯೇತಿ ಪಞ್ಚಸಾಹಸ್ರಂ ಗ್ರನ್ಥಂ ಕೃತವಾನಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾತ್।

ಯದ್ಯಪಿ ವ್ಯಾಸೋ ನ ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯ ಇತಿ ಪರಿಹಾರೋಽತ್ರ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ ಏವ, ತಥಾಽಪಿ ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಜ್ಞಾಪನಾಯ ಭಗವತೋ ವ್ಯಾಸಸ್ಯ ಪೃಥಗ್ ಗ್ರನ್ಥರಚನೇ ಪ್ರಯೋಜನಮಭಿಹಿತಮಿತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್। ಅತ ಏವ ವಿಷ್ಣುನೇತ್ಯಸ್ಯ ವಿವರಣಾಯ ನಾರಾಯಣತನಾವಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತಥಾಚ ನಾರಾಯಣಾವತಾರೇ ವಿಷ್ಣುನಾ ಕೃತಾದಿತಿ ಯೋಜನಾ।

ಅಥವಾ "ನಞಾ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಮನಿತ್ಯಮ್" ಇತಿ ವಚನಾತ್ ಪಞ್ಚಾಶತ್ಕೋಟಿವಿಸ್ತಾರೋ ಯಸ್ಯ ಗ್ರನ್ಥಸ್ಯೇತ್ಯಪಿ ಯುಕ್ತಮ್। ತಥಾಚ ಕೃತಾದಿತಿ ಮುಖ್ಯಮೇವ ಭವತಿ। ಅನ್ಯಥಾ ಲಾಕ್ಷಣಿಕಂ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮಿತಿ।

h ॥ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದೇಃ ಪ್ರಕೃತತ್ವಸ್ಯ, ಸಙ್ಕ್ಷೇಪೇಣ ಕಥನಸ್ಯ ಚ ಔಚಿತ್ಯಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಶಙ್ಕಾದ್ವಯಪರಿಹಾರಮುಪಸಂಹರತಿ --ಅತ ಇತಿ।

ಅತಸ್ತದರ್ಥಂ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪಾದತ ಇತ್ಯಭ್ಯಸೂಚಯತ್।

ಯತೋಽಯಮರ್ಥೋ ಬೃಹತ್ತರ್ಕೋಕ್ತಃ, ಬೃಹತ್ತರ್ಕಶ್ಚ ಮೀಮಾಂಸಾಙ್ಗಮ್, ಅತಸ್ತದರ್ಥಂ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾದತ ಇತ್ಯಭ್ಯಸೂಚಯದಿತಿ ಯುಜ್ಯತ ಇತ್ಯಾದ್ಯಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಸ್ಯೋಪಸಂಹಾರಃ।

ಯತಸ್ತರ್ಕಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಯೋರ್ಭೇದಃ, ಸ ಚ ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯಭೇದಾಧೀನಃ, ಅತಸ್ತದರ್ಥಂ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯಮೇತಮರ್ಥಮತ ಇತಿ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪಾದೇವಾಭ್ಯಸೂಚಯನ್ನ ವಿಸ್ತರೇಣೇತಿ ದ್ವಿತೀಯಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಸ್ಯೇತಿ।

h ॥ ಬನ್ಧಸತ್ಯತ್ವಾದೇಃ ಸರ್ವಾನುಭವಸಿದ್ಧತ್ವಾಚ್ಚ ಪ್ರಕೃತತ್ವಮ್,

ಸಙ್ಕ್ಷೇಪೇಣ ಕಥನಂ ಚ ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯುಪಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣ ಶಙ್ಕಾದ್ವಯಂ ಪರಿಹರತಿ ಯತ ಇತಿ।

ಯತೋಽನುಭವತಃ ಸರ್ವಂ ಸಿದ್ಧಮೇತದತೋಽಪಿ ಚ ॥69॥**

(###sudha --)

ವಕ್ತೃಶ್ರೋತೃಬುದ್ಧೌ ಪರಿವರ್ತಮಾನಂ ಹಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪ್ರಕೃತಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ। ಗ್ರನ್ಥೋಕ್ತತ್ವಂ ತು ತಲ್ಲಿಙ್ಗತಯೈವ ತಥಾ। ಏತಚ್ಚ ಸರ್ವಂ ಪ್ರಪಞ್ಚಸತ್ಯತ್ವಾದಿಕಂ ಯತೋಽನುಭವತ ಏವ ಸಿದ್ಧಮತೋಽಪಿ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾದತ ಇತಿ ಪರಾಮೃಶ್ಯ ಹೇತುತ್ವೇನ ಕಥನಂ ಯುಜ್ಯತ ಇತಿ। ಯತ ಏತದ್ ಬನ್ಧಸತ್ಯತ್ವಾದಿಕಮನುಭವಸಿದ್ಧಂ ಸರ್ವೇಷಾಮತೋಽತಿಸ್ಫುಟತ್ವಾದಪ್ಯತ ಇತಿ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪಾದೇವ ಅಭ್ಯಸೂಚಯತ್, ನ ವಿಸ್ತರೇಣೇತಿ।

h॥ ಪ್ರಸಙ್ಗಾನುಕೂಲ್ಯರಹಿತತ್ವಾಚ್ಚ ಪ್ರಮಾಣಸ್ವರೂಪಾದಿಕಸ್ಯ ವಿಸ್ತರೇಣಾನಿರೂಪಣಮ್॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಶಙ್ಕಾದ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾರದ್ವಯೇನ ಪರಿಹೃತ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಶಙ್ಕಾಂ ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣಾಪಿ ಪರಿಹರತಿ ದೇವೈಶ್ಚೇತಿ।

ದೇವೈಶ್ಚ ದುರ್ಗಮಾರ್ಥೇಷು ವ್ಯಾಪೃತೋ ನಾತಿವಿಸ್ತೃತಿಮ್।

ಚಕಾರ ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥70॥**

(###sudha --)

ಸುಗಮಜ್ಞಾನಾನನ್ತರಂ ದುರ್ಗಮಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಸುಕರಮಿತಿ ಸುಗಮಪ್ರಮಾಣಾದಿಸ್ವರೂಪಂ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕಾದೌ ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯೇದಾನೀಂ ದೇವೈರ್ನಿಮಿತ್ತೈಸ್ತತ್ಪ್ರಾರ್ಥನಯೇತಿ ಯಾವತ್। ದುರ್ಗಮಾರ್ಥೇಷು ವೇದೇಷು ತದರ್ಥಮೀಮಾಂಸಾಯಾಂ ವ್ಯಾಪೃತಃ ಪ್ರವೃತ್ತೋ ಯತೋ ಭಗವಾನ್ ವ್ಯಾಸೋಽತಶ್ಚಾನವಸರತಯಾಽಸ್ಯ ಪ್ರಮೇಯಸ್ಯ ನಾತಿವಿಸ್ತೃತಿಂ ಚಕಾರ।

ಸಙ್ಕ್ಷೇಪಾದಭ್ಯಸೂಚಯದಿತಿ ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ ಪುನರ್ನಾತಿವಿಸ್ತೃತಿಂ ಚಕಾರೇತಿ ಸಾಧ್ಯಾಭಿಧಾನಂ ಪ್ರಕೃತತ್ವೋಪಪಾದನನಿರಾಸಾರ್ಥಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಸಾಧ್ಯದ್ವಯಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾತ್ ತದರ್ಥಮಪ್ಯೇತದ್ವಾಕ್ಯಯೋಜನಾಯಾಂ ಶಿಷ್ಯಾಣಾಂ ಮನಃಖೇದಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ। ಪೂರ್ವಂ ತು ಶಾಸ್ತ್ರಭೇದಸಿದ್ಧಯೇ ವಿಸ್ತರೋ ನ ಕೃತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್, ಇದಾನೀಂ ತ್ವಪ್ರಸಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ ಭೇದಃ।

h॥ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋಕ್ತಯುಕ್ತೀನಾಂ ನಿರ್ದಲತ್ವಾತ್ ಅವಜ್ಞೇಯತ್ವಜ್ಞಾಪನಾಯ ಚ ವಿಸ್ತರೇಣಾಕಥನಮ್॥

(###sudha --)

ವಿಸ್ತರಾಕರಣೇ ಕಾರಣಾನ್ತರಮಪ್ಯಾಹ -- ಏತಾ ಇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

|| || || ಏತಾ ಹ್ಯವಜ್ಞೇಯಾ ಯುಕ್ತಯಃ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಗಾಃ || |70 ||**

(###sudha --)

ಯಸ್ಮಾದೇತಾಃ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಗಾ ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾದೌ ಪ್ರತಿವಾದಿನೋಪನ್ಯಸ್ತಾ ಯುಕ್ತಯೋಽವಜ್ಞೇಯಾಃ, ನಿರ್ದಲತ್ವಾತ್ । ಅತೋಽಪಿ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ತನ್ನಿರಾಕರಣೇ ನಾತಿವಿಸ್ತೃತಿಂ ಚಕಾರ । ಕಿನ್ತು ಹೇಯತಾಜ್ಞಾಪನಾಯ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪಂ ಚಕ್ರೇ । ಅಸ್ಮಾಭಿಸ್ತು ತಾಮೇವ ನಿರ್ದಲತಾಂ ದರ್ಶಯಿತುಂ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಪ್ರಪಞ್ಚಿತಮಿತಿ ಭಾವಃ ।

h || ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ಯಾವಜ್ಞೇಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ||

(###sudha --)

ನನ್ವಸ್ತ್ವವೈದಿಕೈರ್ಬೌದ್ಧಾದಿಭಿರುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿತಾನಾಂ ಯುಕ್ತೀನಾಮವಜ್ಞೇಯತ್ವಮ್, ವೈದಿಕೈರುಕ್ತಾಸ್ತು ನಾವಜ್ಞಾಮರ್ಹನ್ತಿ, ಸಮೂಲತ್ವೇನ ಸದಲತ್ವಾತ್ । ಅತಃ ಕಥಮೇತದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇತಿ ।

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಕ್ಷಾಕ್ಷಮಃ ಪಕ್ಷಂ ಕಮೇವಾತ್ರಾಭಿವೀಕ್ಷತೇ ।

ತಸ್ಮಾದಕ್ಷಮಪಕ್ಷತ್ವಾನ್ಮೋಕ್ಷಶಾಸ್ತ್ರೇಽಭ್ಯುಪೇಕ್ಷಿತಃ ||71 ||**

(###sudha --)

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಶಬ್ದೇನ ಸ್ಪಷ್ಟಪ್ರತೀತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್ । ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾ ಚ ಸೇಕ್ಷಾ ಚ ಸ್ಪಷ್ಟಾ ಪ್ರತೀತಿಃ, ತಸ್ಯಾಮಪ್ಯಕ್ಷಮಃ । ಸ್ಪಷ್ಟಂ ಹಿ ಪ್ರತೀಯತೇ ದುಃಖಾದಿಸತ್ಯತ್ವಾದಿಕಂ ತದಪಿ ಯೋ ದ್ರಷ್ಟುಂ ನ ಶಕ್ನೋತಿ । ಸೋಽತ್ರ ಮೀಮಾಂಸಾವಿಷಯೇ ಕಮೇವ ಪಕ್ಷಂ ಪ್ರತಿಕೂಲಮಭಿವೀಕ್ಷತೇ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷತೇ? ನ ಕಮಪಿ । ತಸ್ಮಾದಕ್ಷಮಪಕ್ಷತ್ವಾತ್ ಮೋಕ್ಷಶಾಸ್ತ್ರೇ ವೇದೇ ಪ್ರವೃತ್ತೋಽಪ್ಯಾಗ್ರಹಾತ್ ಉಪೇಕ್ಷಿತ ಏವ ಸೂತ್ರಕೃತಾ, ನತು ವಿಸ್ತರೇಣ ನಿರಾಕೃತ ಇತಿ ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯೋ ಹಿ ಲೌಕಿಕಪ್ರವೇದನೀಯಮಪ್ಯರ್ಥಂ ನ ಜಾನಾತಿ, ತಸ್ಯಾಲೌಕಿಕಾರ್ಥೇ ವೇದೇಽಧಿಕಾರ ಏವ ನಾಸ್ತಿ । ತಥಾಽಪಿ ತತ್ರ ವೈಯಾತ್ಯಾತ್ ಪ್ರವೃತ್ತೋಽವಜ್ಞಾಮೇವಾರ್ಹತಿ, ನತು ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಿಭಾವಮಿತಿ ।

ಮೋಕ್ಷಶಾಸ್ತ್ರ ಇತ್ಯನೇನಾಪಿ ತಸ್ಯ ವೇದವಿಚಾರಾನಧಿಕಾರಂ ಸೂಚಯತಿ । ವೇದೋ ಹಿ ಮೋಕ್ಷಶಾಸ್ತ್ರಮಿತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ । "ತತ್ಪ್ರೇಣನಾನ್ಮೋಕ್ಷಮಾಪ್ನೋತಿ ಸರ್ವಸ್ತತೋ ವೇದಾಸ್ತತ್ಪರಾಃ ಸರ್ವ ಏವ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ । ತಂ ಚ ಸ್ವರ್ಗಮಾತ್ರಪರ್ಯವಸಿತಂ ವದನ್ ಕಥಮತ್ರಾಧಿಕ್ರಿಯತೇ? ನಹಿ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ಯಮವಿದ್ವಾಂಸ್ತೇನ ಚ ಪಥಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಮಾನೋ ನೋನ್ಮತ್ತ ಇತಿ ಸರ್ವಂ ಸುಸ್ಥಮ್ । ತದನೇನಾತಃಶಬ್ದೋ ಹೇತ್ವರ್ಥ ಇತಿ ಭಾಷ್ಯಂ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕೃತಂ ಭವತಿ ।

h ॥ ದೇವತಾಮೀಮಾಂಸಾನ್ತ್ಯಸೂತ್ರಯೋಃ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಕಥನಾತ್ ತದನನ್ತರಭಾವಿಜಿಜ್ಞಾಸಾಸೂತ್ರೋಕ್ತಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋಽಪಿ ವಿಷ್ಣುಪರ ಏವೇತ್ಯುಪಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏವಮತಃಶಬ್ದವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮುಪಪಾದ್ಯ ಸ್ವಯಂ ಭಗವತೇತ್ಯಾದಿನಾ ಕ್ರಮಪ್ರಾಪ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥಂ ಸಮರ್ಥಯತೇ। "ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೋಽಯಂ ವಿಧೀಯತೇ" ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋ ವಿಷ್ಣುವಿಷಯೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಃ। ತದನುಪಪನ್ನಮ್। ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಜಾತಿಜೀವಕಮಲಾಸನಶಬ್ದರಾಶಿಷು ವೃದ್ಧಪ್ರಯೋಗಾದಿಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್।

ನನು ಭಗವತ್ಯಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋ ವೃದ್ಧಪ್ರಯೋಗಾದಿಸಿದ್ಧಃ। ತಥಾಽಪ್ಯನೇಕಾರ್ಥೇಷು ಶಕ್ತಿಯುಕ್ತಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಾಜ್ಞಾಪಕಪ್ರಮಾಣಾಭಾವೇನ ಭಗವತ್ಪರತ್ವಾವಧಾರಣಾಯೋಗಾದಿತ್ಯಾಶಯ ಯಥಾಽನೇಕಾರ್ಥೋಽಪಿ ಗೋಶಬ್ದಃ ಪ್ರಕರಣವಶಾದರ್ಥವಿಶೇಷಪರೋಽವಧಾರ್ಯತೇ, ತಥಾಽನೇಕಾರ್ಥೋಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ವಿಷ್ಣುವಿಷಯ ಏವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಇತಿ ಪ್ರಕರಣವಶಾಜ್ಜ್ಞಾಯತ ಇತಿ ಪರಿಹಾರಂ ವಿವಕ್ಷುರ್ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೌ ಪ್ರಕೃತತ್ವಂ ತಾವದಾಹ -- ಸ್ವಯಮಿತಿ।

ಸ್ವಯಂ ಭಗವತಾ ವಿಷ್ಣುರ್ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯೇತತ್ ಪುರೋದಿತಮ್।

ಸ ವಿಷ್ಣುರಾಹ ಹೀತ್ಯನ್ತೇ ದೇವಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ತೇನ ಹಿ ॥72॥**

(###sudha --)

ನನು "ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ" ಇತ್ಯೇತದೇವಾಽದಿಸೂತ್ರಮ್। ಅಸ್ಮಾದಪಿ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವೇ ತದಾದಿತ್ವೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರಥಮಾತಿಕ್ರಮೇ ಕಾರಣಾಭಾವಾದಕುಶಲಾಃ ಸರ್ವ ಏವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾರಃ ಪ್ರಸಜ್ಯೇರನ್। ತತ್ ಕಥಮಸ್ಮಾತ್ ಸೂತ್ರಾತ್ ಪುರಾ ವಿಷ್ಣುರ್ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯೇತತ್ ಸ್ವಯಂ ಭಗವತಾ ಸೂತ್ರಕೃತೋದಿತಮಿತ್ಯುಚ್ಯತ ಇತಿ। ತತ್ರಾಽಹ -- ಸ ವಿಷ್ಣುರಿತಿ। ತೇನೇತಿ ಭಗವತೇತ್ಯನೇನ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ಯೇನೇದಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಕೃತಂ ತೇನೈವೇತ್ಯರ್ಥಃ।

ಸತ್ಯಮೇತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾಽದಿಸೂತ್ರಮ್। ಕಿನ್ತು ದೇವಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾನ್ತೇ "ಸ ವಿಷ್ಣುರಾಹ ಹಿ" "ತಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ" ಇತಿ ಸೂತ್ರದ್ವಯೇನ ವಿಷ್ಣುರ್ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುದಿತಮ್। ತದನನ್ತರಮೇವ ಚ "ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ" ತಿ ಸೂತ್ರಿತತ್ವಾತ್ ಪುರೋದಿತಮಿತಿ ಯುಜ್ಯತ ಇತಿ। ಯೇ ತು ದೇವಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಸ್ವರೂಪೇ ತದನನ್ತರಮೇತತ್ಸೂತ್ರಪ್ರಣಯನೇ ವಿಪ್ರತಿಪದ್ಯನ್ತೇ ತೇಷಾಂ ಪುರಾಣಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿವಿರೋಧಂ ಹಿಶಬ್ದೇನ ದರ್ಶಯತಿ।

h ॥ ದೇವತಾಮೀಮಾಂಸಾಸೂತ್ರೇಷು ಆದ್ಯನ್ತಸೂತ್ರಣಾಂ ವ್ಯಾಸಕೃತತ್ವಸ್ಯ, ಮಧ್ಯಾನಾಂ ಶೇಷಪೈಲಕೃತತ್ವಸ್ಯ ಚ ಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ನನು ದೇವತಾಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಂ ಶೇಷಪೈಲಾಭ್ಯಾಂ ಕೃತಮಿತಿ ಪುರಾಣಾದೌ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್। ತತ್ ಕಥಮುಚ್ಯತೇ ಭಗವತೋದಿತಮಿತಿ। ತತ್ರಾಽಹ -- ಆದ್ಯನ್ತಮಿತಿ।

ಆದ್ಯನ್ತಂ ದೇವಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಸ್ವಯಂ ಭಗವತಾ ಕೃತಮ್।

ಮಧ್ಯಂ ತದಾಜ್ಞಯಾ ಶೇಷಪೈಲಾಭ್ಯಾಂ ಕೃತಮಞ್ಜಸಾ।

ಅತಸ್ತತ್ರೈವ ವಿಷ್ಣುತ್ವಸಿದ್ಧೇರ್ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಸೂಚಯತ್ ॥73॥**

(###sudha --)

"ಅಥಾತೋ ದೈವೀ" ಇತ್ಯಾದಿಃ, ಉದಾಹೃತೋಽನ್ತಶ್ಚಾಽದ್ಯನ್ತಮ್। ಯತಸ್ತದಾಜ್ಞಯಾ ಕೃತಮತೋಽಞ್ಜಸೈವ ಕೃತಮಿತ್ಯನೇನ ಅನೇಕಕರ್ತೃಕತ್ವಾನ್ನ ಕನ್ಥಾಯಿತತ್ವಮಸ್ಯ ಶಙ್ಕನೀಯಮಿತ್ಯಾಹ। ಅಯಂ ಚ ವಿಶೇಷೋ ವಿಶೇಷವಾಕ್ಯಾದಿಭಿರವಗನ್ತವ್ಯ ಇತಿ।

ಅಸ್ತ್ವೇವಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುವಿಷಯತಯಾ ಪ್ರಕೃತತ್ವಮ್, ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತ ಇತಿ। ಯತೋ ದೇವತಾಮೀಮಾಂಸಾನ್ತಿಮಸೂತ್ರದ್ವಯಂ ಭಗವತಾ ಕೃತಮ್। ಅತಸ್ತತ್ರೈವ ಸೂತ್ರದ್ವಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುತ್ವಸಿದ್ಧೇಃ ವಿಷ್ಣುತಾಯಾಃ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾತ್ "ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ" ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವಿಷ್ಣುಮೇವಾಸೂಚಯತ್ ಸೂತ್ರಕಾರ ಇತಿ ಜ್ಞಾಯತೇ। ಅತೋ "ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೋಽಯಂ ವಿಧೀಯತೇ" ಇತ್ಯುಚಿತಮೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿತಿ।

h ॥ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದನಿರ್ವಚನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಪ್ರದಾಯಜ್ಞಾನ್ ಪ್ರತಿ ಸೌತ್ರಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವೇ ಯುಕ್ತಿಮಭಿಧಾಯ ಅಧುನಾ ಮನ್ದಾನ್ ಪ್ರತಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ನಿರುಚ್ಯಮಾನನಾರಾಯಣಶಬ್ದಸಮಾನಾರ್ಥತಾಪ್ರತೀತಿಮಪ್ಯತ್ರ ಯುಕ್ತಿಂ ವಿವಕ್ಷುಃ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದಂ ತಾವನ್ನಿರ್ವಕ್ತಿ ದೋಷೇತಿ।

ದೋಷಾರಚ್ಛಿದ್ರಶಬ್ದಾನಾಂ ಪರ್ಯಾಯತ್ವಂ ಯತಸ್ತತಃ।

ಗುಣಾ ನಾರಾ ಇತಿ ಜ್ಞೇಯಾಸ್ತದ್ವಾನ್ ನಾರಾಯಣಃ ಸ್ಮೃತಃ ॥74॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಚ್ಛಿದ್ರಶಬ್ದೋಪಪಾದನಂ ದೃಷ್ಟಾನ್ತತ್ವೇನ। ಪರ್ಯಾಯತ್ವಂ ಪರ್ಯಾಯೇಣ ಕ್ರಮೇಣ ಪ್ರಯೋಜ್ಯತ್ವಂ ನ ಪುನರೇಕಸ್ಮಿನ್ನೇವ ವಾಕ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಯಥೋಕ್ತಮ್

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

"ಪರ್ಯಾಯೇಣೈವ ತೇ ಯಸ್ಮಾದ್ ವದನ್ತ್ಯರ್ಥಾನ್ನ ಸಂಹತಾಃ।

ಪರ್ಯಾಯತ್ವಂ ತತಃ ಸರ್ವಪರ್ಯಾಯಾಣಾಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮ್" ಇತಿ।

ತೇನೈಕಾರ್ಥತ್ವಮಿತಿ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ಏಕಾರ್ಥತ್ವೇ ಹಿ ಪರ್ಯಾಯತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ಏತಚ್ಚಾಭಿಧಾನಪ್ರಯೋಗಾಭ್ಯಾಮಭ್ಯುಪೇಯಮ್। ಯತೋ ದೋಷಾರಶಬ್ದಯೋಃ ಪರ್ಯಾಯತ್ವಮ್, ಯತಶ್ಚ ನಞ್ ತದ್ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥವಾಚೀ, ತತೋ ನಾರಾ ಇತಿ ಪದೇನ ದೋಷವಿರುದ್ಧಾ ಗುಣಾಃ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ತದ್ವಾನ್ ನಾರಾಯಣ ಇತ್ಯನೇನ ನಾರಾಣಾಮಯನಮಿತಿ ವಿಗ್ರಹಂ ಸೂಚಯತಿ। ಅತ್ರ ಗುಣವಿಶೇಷಾನುಕ್ತೇಃ ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವಂ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದಾರ್ಥ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

ನನು ನಞ್ಸಮಾಸೇ "ನಲೋಪೋ ನಞಃ" ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ। ನ। "ನಭ್ರಾ" ಇತ್ಯಾದಿಷ್ವಸ್ಯ ವಕ್ತವ್ಯತ್ವಾತ್। ಅಥವಾ "ಅಮಾನೋನಾಃ ಪ್ರತಿಷೇಧ" ಇತಿ ಗಣಪಠಿತನಸಮಾಸೋಽಯಮಿತ್ಯದೋಷಃ। "ಪೂರ್ವಪದಾತ್ ಸಞ್ಜ್ಞಾಯಾಮಗಃ" ಇತಿ ಣತ್ವಮ್। ಲ್ಯುಟಷ್ಟಿತ್ಕರಣಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದಯನಶಬ್ದೋಽತ್ರಾಧಿಕರಣೇ ತ್ರಿಲಿಙ್ಗ ಇತಿ ಪುಲ್ಲಿಙ್ಗತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ।

h॥ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದಸಮಾನಾರ್ಥತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಏವಂ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದಂ ನಿರುಚ್ಯ ಸ ಏವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥ ಇತ್ಯಾಹ -- ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋಽಪೀತಿ।

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋಽಪಿ ಹಿ ಗುಣಪೂರ್ತಿಮೇವ ವದತ್ಯಯಮ್।

ಅತೋ ನಾರಾಯಣಸ್ಯೈವ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಽತ್ರ ವಿಧೀಯತೇ ॥75॥**

(###sudha --)

ಹಿಶಬ್ದೇನ "ಅಥ ಕಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಬೃಹನ್ತೋ ಹ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಗುಣಾಃ" ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ದ್ಯೋತಯತಿ। ಏವಶಬ್ದೇನ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವಾದಿಪರಾಪವ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧಾಂ ವ್ಯಾವರ್ತಯತಿ। ಅಯಮಿತಿ ಸೂತ್ರಪ್ರಯುಕ್ತಃ।

ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯೇವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತ ಇತಿ। ಯತೋ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದಸಮಾನಾರ್ಥಃ, ಅತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಕರ್ತವ್ಯೇತಿ ವಾಕ್ಯೇನ ನಾರಾಯಣಸ್ಯೈವ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ವಿಧೀಯತ ಇತಿ ಜ್ಞಾಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

h ll "ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತಿ ಶ್ರುತೌ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಪರಮಮುಖ್ಯವೃತ್ತ್ಯಾ ವಿಷ್ಣುವಾಚಿತ್ವಕಥನಾತ್

ಸೌತ್ರಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋऽಪಿ ವಿಷ್ಣುಪರ ಇತ್ಯುಪಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ಯಸ್ಸೂತ್ರಾಮರ್ಥಸಮಾಖ್ಯಾಂ ನಿರ್ವಚನಾನ್ತರದರ್ಶನಾನ್ನಾನುಮನ್ಯತೇ, ತಂ ಪ್ರತ್ಯುಪಪತ್ತ್ಯನ್ತರಮಾಹ --ಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ ।

ಸಿದ್ಧತ್ವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೌ ಸ್ಪಷ್ಟತಯಾ ಶ್ರುತೌ ।

"ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಕವೀನಾಮ್" ಇತ್ಯಸ್ಯಾಂ ಶ್ರುತೌ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೌ ಸ್ಪಷ್ಟತಯಾ ಮುಖ್ಯತಯಾ ಸಿದ್ಧತ್ವಾಚ್ಚ ಸೌತ್ರೋ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋ ವಿಷ್ಣುಪರ ಇತಿ ಜ್ಞಾಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಮುಖ್ಯಾಮುಖ್ಯಯೋರ್ಹಿ ಮುಖ್ಯಸ್ತಾವದ್ ಗ್ರಾಹ್ಯಃ, ಶಕ್ತಿವಶಾತ್ ತಸ್ಯೈವಾऽದೌ ಬುದ್ಧಿಸನ್ನಿಧಾನಾತ್ । ತದನುಪಪತ್ತೌ ತ್ವಮುಖ್ಯಃ । ದೃಷ್ಟಂ ಚೈತದುಭಯಂ "ಗಙ್ಗಾಯಾಂ ಜಲಮ್', "ಗಙ್ಗಾಯಾಂ ಘೋಷಃ' ಇತ್ಯಾದೌ । ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಶ್ಚ ವಿಷ್ಣಾವೇವ ಮುಖ್ಯಃ । "ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ । ಅತ್ರಹಿ ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತೇ । ತತೋ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣಾವೇವ ಶಕ್ತಿರ್ನಾನ್ಯತ್ರೇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾಙ್ಗೀಕಾರೇऽಭಿಧಾನಾದಿವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾತ್ । ಅತೋ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿರ್ವಿಷ್ಣಾವೇವ ನಾನ್ಯತ್ರೇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮುಚಿತಮ್ । ನಚಾತ್ರ ಸೂತ್ರೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೇನ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪರಿಗ್ರಹೇ ಬಾಧಕಮಸ್ತಿ । ಅತಃ ಪ್ರಕರಣಾದಿಸದ್ಭಾವೇऽಸದ್ಭಾವೇ ವಾ ವಿಷ್ಣುಪರ ಏವಾಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಇತಿ ಜ್ಞಾಯತ ಇತಿ ।

h ll "ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯತ್ರ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ತಚ್ಛಬ್ದಪರಾಮೃಷ್ಟತ್ವಮಿತಿ

ಉಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯಬಲೇನೋಪಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್ । ಯದಿ "ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯಸ್ಯಾಂ ಶ್ರುತೌ ತಚ್ಛಬ್ದಪರಾಮೃಷ್ಟೋ ವಿಷ್ಣುರ್ಭವೇತ್, ತದೇವ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಮ್ಭಸೀತಿ ।

ಅಮ್ಭಸ್ಯಪಾರ ಇತ್ಯುಕ್ತೋ ನಾರಾಯಣಪದೋದಿತಃ ll76 ll**

(###sudha --)

"ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯಸ್ಯ ಹಿ "ಅಮ್ಭಸ್ಯಪಾರೇ ಭುವನಸ್ಯ ಮಧ್ಯೇ ನಾಕಸ್ಯ ಪೃಷ್ಠೇ ಮಹತೋ ಮಹೀಯಾನ್" ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯಮ್ । ಅತ್ರ ನಾರಾಯಣಪದೋದಿತ ಏವೋಕ್ತಃ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ "ಅಮ್ಭಸ್ಯಪಾರೇ" ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯಂ ತಾವನ್ನಾರಾಯಣಪರಮ್, ನಾರಾಯಣಶಬ್ದಸಮಾನಾರ್ಥತ್ವಾತ್। ತಥಾಚ ಪ್ರಕೃತಪರಾಮರ್ಶಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯಾಪ್ರಕೃತಪರಾಮರ್ಶಾಙ್ಗೀಕಾರಾಯೋಗಾತ್ ತದಿತಿ ಪರಾಮೃಷ್ಟೋ ವಿಷ್ಣುರೇವೇತಿ।

h॥ "ಅಮ್ಭಸ್ಯಪಾರೇ" ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುವಿಷಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

"ಅಮ್ಭಸ್ಯಪಾರೇ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಂ ಕಥಂ ನಾರಾಯಣಪದಸಮಾನಾರ್ಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಆಪ ಇತಿ।

ಆಪೋ ನಾರಾ ಇತಿ ಹ್ಯಾಹ॥॥॥॥॥॥॥॥।

ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್,

"ಆಪೋ ನಾರಾ ಇತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ಆಪೋ ವೈ ನರಸೂನವಃ।

ಅಯನಂ ತಸ್ಯ ತಾಃ ಪೂರ್ವಂ ತೇನ ನಾರಾಯಣಃ ಸ್ಮೃತಃ"

ಇತಿ ಸ್ಮೃತಿರಪ್ಸು ಸ್ಥಿತತ್ವಂ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದಾರ್ಥಮಾಹ। ತಸ್ಮಾದಪಾರೇಽಮ್ಭಸಿ ಸ್ಥಿತ ಇತಿ ವಾಕ್ಯಂ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದಸಮಾನಾರ್ಥಂ ಭವತೀತಿ।

h॥ ಅಮ್ಭ್ರಿಣೀಸೂಕ್ತಸಮಾಖ್ಯಾನಾಚ್ಚ ಉಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯಂ ವಿಷ್ಣುವಿಷಯಮಿತ್ಯುಪಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ಶಾಖಾನ್ತರೇ "ಮಮ ಯೋನಿರಪ್ಸ್ವನ್ತಃ" ಇತಿ ವಿಷ್ಣುರೇವಾಪ್ಸ್ವನ್ತರೀರಿತಃ।

ತತ್ಸಮಾಖ್ಯಾನಾಚ್ಚ "ಅಮ್ಭಸ್ಯಪಾರೇ" ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯಂ ವಿಷ್ಣುಪರಮಿತ್ಯಾಹ -- ಸ ಏವೇತಿ।

॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥ಸ ಏವಾಪ್ಸ್ವನ್ತರೀರಿತಃ।

ಕಾಮತೋ ವಿಧಿರುದ್ರಾದಿಪದದಾತ್ರ್ಯಾ ಸ್ವಯಂ ಶ್ರಿಯಾ॥77॥**

(###sudha --)

ಯೋನಿತ್ವೇನಾಽತ್ಮನಃ ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಯದಿ "ಮಮ ಯೋನಿಃ" ಇತಿ ಶಾಖಾನ್ತರಸ್ಥಮಪಿ ವಾಕ್ಯಂ ವಿಷ್ಣುಪರಂ ಸ್ಯಾತ್। ತದೇವ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ವಯಮಿತಿ। ಶ್ರೀಶಬ್ದೋಽನ್ಯತ್ರಾಪ್ಯುಪಚಾರಾದ್ ವರ್ತತೇ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ತಾಶ್ಚೇನ್ದ್ರಧರ್ಮನಾಸತ್ಯಸಂಶ್ರಯಾಚ್ಛ್ರಿಯ ಈರಿತಾಃ" ಇತಿ। ತದ್ವ್ಯುದಾಸಾರ್ಥಂ ಸ್ವಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾ ಮಮ ಯೋನಿರಿತ್ಯಾತ್ಮನಃ ಕಾರಣತ್ವೇನ ಈರಿತತ್ವಾತ್ "ಅಪ್ಸ್ವನ್ತಃ" ಇತ್ಯುಕ್ತೋ ವಿಷ್ಣುರೇವ।

ಭವೇದೇತತ್। ಯದೀದಂ ಶ್ರೀವಾಕ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ತದೇವ ಕುತೋ ನಿಶ್ಚೇಯಮ್? "ಅಮ್ಭೃಣೀ ವಾ ವಾಗಾತ್ಮಾನಂ ತುಷ್ಟಾವ" ಇತ್ಯಮ್ಭೃಣೀವಾಕ್ಯತ್ವಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಕಾಮತ ಇತಿ। ಅತ್ರ ಹಿ

"ಯಂ ಕಾಮಯೇ ತಂ ತಮುಗ್ರಂ ಕೃಣೋಮಿ ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ತಮೃಷಿಂ ತಂ ಸುಮೇಧಾಮ್"

ಇತ್ಯಾದಿನಾಽಸ್ಯಾ ಅಮ್ಭೃಣ್ಯಾ ವಾಚಃ ಸ್ವೇಚ್ಛಾಮಾತ್ರೇಣ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಪದದಾತೃತ್ವಂ ಪ್ರತೀಯತೇ। ನಚೈತತ್ ಶ್ರಿಯಂ ವಿನಾ ಅನ್ಯಸ್ಯಾ ಯುಕ್ತಮ್, ಅನ್ಯಾಸಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಸೃಷ್ಟತ್ವಾತ್। ಅತಃ ಪರಶಕ್ತೇಃ ಶ್ರಿಯ ಏವೇದಂ ವಾಕ್ಯಮಿತಿ ನಿಶ್ಚೀಯತೇ।

ಅಥವಾ ಶ್ರಿಯಾಽಽತ್ಮನೋ ಯೋನಿತ್ವೇನೋಕ್ತತ್ವಾತ್ "ಅಪ್ಸ್ವನ್ತಃ" ಇತಿ ವಿಷ್ಣುರೇವೋಚ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತನ್ನ। ಶ್ರೀಯೋನಿತ್ವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದ್ಯನ್ಯತಮಸ್ಮಿನ್ ಸಮ್ಭವಾದಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಪನೋದಾಯ ಕಾಮತ ಇತ್ಯಾದಿವಿಶೇಷಣಮುಕ್ತಮ್।

h ॥ ಸರ್ವದೇವಾಶ್ರಯತ್ವಲಿಙ್ಗೇನ "ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುವಿಷಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ನಾರಾಯಣಶಬ್ದಸಮಾಖ್ಯಯಾಽಮ್ಭೃಣೀಸೂಕ್ತಸಮಾಖ್ಯಯಾ ಚ "ಅಮ್ಭಸ್ಯಪಾರೇ" ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುವಿಷಯತ್ವಂ ಸಮರ್ಥ್ಯ "ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತಿ ಪರಾಮರ್ಶಸ್ಯ ತದ್ವಿಷಯತ್ವಂ ಸಮರ್ಥಿತಮ್। ಹೇತ್ವನ್ತರೇಣ ಸಮರ್ಥಯತೇ ವಿಷ್ಣೋರಿತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ । ವಿಷ್ಣೋಸ್ತಿಷ್ಠನ್ತೀತ್ಯುದಿತಸ್ಯ ಚ।

ಯಸ್ಮಿನ್ ದೇವಾ ಅಧೀತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥78 ॥**

(###sudha --)

"ಸಪ್ತಾರ್ಧಗರ್ಭಾ ಭುವನಸ್ಯ ರೇತೋ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತಿಷ್ಠನ್ತಿ ಪ್ರದಿಶಾ ವಿಧರ್ಮಣಿ"

ಇತ್ಯೈತರೇಯಶ್ರುತಾವಾಙ್ಗ್ನಾಧೃತಮಹದಾದಿದೇವತಾಸಮೂಹತ್ವೇನೋದಿತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರತ್ರಾಪಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

“ಯಸ್ಮಿನ್ನಿದಂ ಸಞ್ಚ ವಿಚೈಧಿ ಸರ್ವಂ ಯಸ್ಮಿನ್ ದೇವಾ ಅಧಿ ವಿಶ್ವೇ ನಿಷೇದುಃ”

ಇತಿ ಸರ್ವದೇವಾಶ್ರಯತ್ವಮುಕ್ತ್ವಾ “ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತ್ಯಬ್ರವೀದಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಅಯಮರ್ಥಃ ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಪರಾಮರ್ಶವಿಷಯೋ ಹಿ “ಯಸ್ಮಿನ್ ದೇವಾಃ” ಇತಿ ಸರ್ವದೇವಾಶ್ರಯತ್ವೇನ ಪ್ರತೀಯತೇ। ತಚ್ಚ ಶಾಖಾನ್ತರೇ “ಸಪ್ತಾರ್ಧಗರ್ಭಾ” ಇತಿ ವಿಷ್ಣುಧರ್ಮತ್ವೇನಾವಗತಮ್। ಅತೋಽಪಿ ತದಿತಿ ಪರಾಮೃಶ್ಯಮಾನೋ ವಿಷ್ಣುರೇವೇತಿ।

h॥ ಸಮುದ್ರಸ್ಥಾನತ್ವಲಿಙ್ಗೇನ “ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತ್ಯಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುವಿಷಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಲಿಙ್ಗಾನ್ತರಮಾಹ --ಸಮುದ್ರಮಿತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।ಸಮುದ್ರಸ್ಥಾನಮೇವ ಚ॥।78॥**

(###sudha --)

“ಯಮನ್ತಃ ಸಮುದ್ರೇ ಕವಯೋಽವಯನ್ತಿ” ಇತ್ಯಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಸಮುದ್ರಸ್ಥಾನಂ ಚೋಕ್ತ್ವಾ “ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತ್ಯಬ್ರವೀತ್। ತಸ್ಮಾದಪಿ ಸಮುದ್ರಸ್ಥಾನತ್ವಲಿಙ್ಗಾದ್ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಪರಾಮರ್ಶವಿಷಯ ಇತಿ ಗಮ್ಯತೇ। ಏವಶಬ್ದೇನ ಸಮುದ್ರಸ್ಥಾನತ್ವಂ “ಮಮ ಯೋನಿರಪ್ಸ್ವನ್ತಃಸಮುದ್ರೇ” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇರನ್ಯತ್ರಾನವಕಾಶಮಿತ್ಯಾಹ। ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಯತ್ ಸಮುದ್ರಸ್ಥಾನತ್ವಮಿತಿ ಯೋಜನಾ।

h॥ ಅಕ್ಷರಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಬಲಾತ್ “ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತ್ಯಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುವಿಷಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಯುಕ್ತ್ಯನ್ತರಮಾಹ --ನಾಮ ಚೇತಿ।

ನಾಮ ಚಾಕ್ಷರಮಿತ್ಯೇವ ಋಚ ಇತ್ಯುದಿತಂ ತು ಯತ್।

“ಯದಕ್ಷರೇ ಪರಮೇ ಪ್ರಜಾಃ” ಇತ್ಯಸ್ಯಾಕ್ಷರಮಿತಿ ನಾಮ ಚೋಕ್ತ್ವಾ “ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತ್ಯಬ್ರವೀತ್, ಅತಶ್ಚ ವಿಷ್ಣುರೇವ ತದಿತಿ ಪರಾಮೃಶ್ಯತೇ। ಅಕ್ಷರನಾಮಾನ್ಯಸ್ಯ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಏವೇತಿ। ವಿಷ್ಣೋರೇವೇತ್ಯನ್ವಯಃ। ತತ್ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಋಚ ಇತಿ। “ಋಚೋಽಕ್ಷರೇ ಪರಮೇ ವ್ಯೋಮನ್” ಇತಿ ಯದಕ್ಷರನಾಮ ವಾಮನಸೂಕ್ತೇ ವಿಷ್ಣೌ

ಪ್ರಯುಕ್ತಮಿತಿ । ತುಶಬ್ದೇನಾಕ್ಷರನಾಮ್ನೋ ವಿನಾಶಾಭಾವಾರ್ಥತಾಲಕ್ಷಣಂ ವಿಶೇಷಂ ದ್ಯೋತಯತಿ । ನಹಿ ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯಸ್ಯ ಅವಿನಾಶಿತ್ವಂ ಸಮ್ಭವತೀತಿ ವಿಯದಧಿಕರಣೇ ವಕ್ಷ್ಯತೇ ।

h ॥ ಪ್ರಕೃತಿಕಾರಣತ್ವಲಿಙ್ಗೇನ "ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುವಿಷಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಲಿಙ್ಗಾನ್ತರಮಾಹ --ಯತ ಇತಿ ।

ಯತಃ ಪ್ರಸೂತೇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಚ ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಚಾಬ್ರವೀತ್ ॥79 ॥**

(###sudha --)

"ಯತಃ ಪ್ರಸೂತಾ ಜಗತಃ ಪ್ರಸೂತೀ" ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಿಕಾರಣತ್ವಂ ಚಾಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಉಕ್ತ್ವಾ ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಬ್ರವೀತ್ । ಪ್ರಕೃತಿಕಾರಣತ್ವಂ ಚ "ಮಮ ಯೋನಿರಪ್ಸ್ವನ್ತಃ", "ತಸ್ಮಾದವ್ಯಕ್ತಮುತ್ಪನ್ನಂ ತ್ರಿಗುಣಂ ದ್ವಿಜಸತ್ತಮ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಷು ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ । ಅತಃ ಸ ಏವ ತದಿತಿ ಪರಾಮರ್ಶಗೋಚರ ಇತಿ । ಬ್ರಹ್ಮ ಚೇತಿ ಚಶಬ್ದ ಇತಿಶಬ್ದಾರ್ಥೇ ।

ತದೇವಂ "ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತಿವಾಕ್ಯಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುವಿಷಯತ್ವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋ ವಿಷ್ಣಾವೇವ ಮುಖ್ಯ ಇತಿ ಸ್ಥಿತೇ ಸೌತ್ರೋಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ತತ್ಪರ ಏವೇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ ।

h ॥ ವಲ್ಲಭಾಚಾರ್ಯೇಣ ಭಾಷ್ಯಕಾರೀಯಬಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥಸಮರ್ಥನಸ್ಯ ವೈಯರ್ಥ್ಯಶಙ್ಕಾ, ತನ್ನಿರಾಸಶ್ಚ ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಕೇನಚಿತ್ ಪ್ರಲಪಿತಮ್ ಶ್ರೌತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಜಾತ್ಯಾದಿಕಮರ್ಥಾನ್ತರಮಾಶಯ ಯದ್ ಭಾಷ್ಯಕಾರೀಯಂ ನಿರಾಕರಣಂ ತದನುಪಪನ್ನಮ್ । ಯತಃ ಸೂತ್ರಕಾರ ಏವ "ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ" ಇತಿ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವಕ್ಷ್ಯತಿ । ನಹಿ ಜಾತ್ಯಾದೇರ್ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತಾಽಸ್ತೀತಿ ।

ತದತೀವ ಮನ್ದಮ್ । ಸೌತ್ರಬ್ರಹ್ಮಪದಶ್ರವಣೇ ಜಾತ್ಯಾದಿಪ್ರತಿಭಾಸ ಏವ ನ ಭವತೀತಿ ವಾ ತನ್ನಿರಾಕರಣಮಕರ್ತವ್ಯಮ್, ಉತ ಜಾತೋಽಪಿ ಪ್ರತಿಭಾಸೋ ಲಕ್ಷಣಸೂತ್ರಪರ್ಯಾಲೋಚನಯಾ ನಿವರ್ತತ ಇತಿ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಗೃಹೀತಸಙ್ಗತೇರರ್ಥಾನ್ತರಪ್ರತಿಭಾಸಸ್ಯಾವರ್ಜನೀಯತ್ವಾತ್ । ದ್ವಿತೀಯೇ ತ್ವಯಾಽಪ್ಯರ್ಥಾನ್ತರಪ್ರತಿಭಾಸಸ್ತನ್ನಿರಾಕರಣಂ ಚಾಙ್ಗೀಕೃತಮೇವ । ತಥಾಪ್ಯುತ್ತರವಾಕ್ಯಪರ್ಯಾಲೋಚನಾಂ ವಿಹಾಯ ಕಿಂ ಯುಕ್ತ್ಯನ್ತರಾನ್ವೇಷಣೇನೇತಿ ಚೇತ್, ನ । ಪ್ರಥಮಪ್ರಾಪ್ತಂ "ಸ ವಿಷ್ಣುರಾಹ ಹಿ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಂ ವಿಹಾಯ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕಿಮುತ್ತರಾನ್ವೇಷಣೇನೇತ್ಯಪಿ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ನಚೋತ್ತರಸೂತ್ರಪರ್ಯಾಲೋಚನಯಾ ಅಯಂ ನಿರ್ಣಯೋ ನ ಕಾರ್ಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭಾಷ್ಯಕೃತಾ। ತಸ್ಮಾದ್ ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿದೇತತ್।

h॥ ಮಾಯಾವಾದಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್॥

(###sudha --)

ಏತೇನೈತದಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್ ಯತ್ ಪರೇಣ "ತತ್ ಕಿಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್, ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ವಾ? ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಚೇತ್, ನ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಮ್, ಅಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವೇ ನ ಜಿಜ್ಞಾಸಿತುಂ ಶಕ್ಯಮ್" ಇತ್ಯಾಶಯ "ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮ। ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾತ್, ಸರ್ವಸ್ಯಾಽತ್ಮತ್ವಾಚ್ಚ। ತಥಾಽಪಿ ದೇಹಾತ್ಮತ್ವಾದಿವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಸದ್ಭಾವಾಜ್ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಮ್" ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾಪದೇನ ಹಿ ಸಕಲಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣಸ್ಯ ಭಗವತೋ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ವಿಧೀಯತ ಇತ್ಯುಪಪಾದಿತಮ್। ತತ್ರ ಜೀವಾತ್ಮನಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿವ್ಯುತ್ಪಾದನಸ್ಯ ಕೋಽವಸರಃ? ಜೀವಾತ್ಮನೋ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೇತಿ ಚೇತ್, ನೈವಂ ಸೂತ್ರಕಾರ ಆಹ -- ◌ೀತ್ಯಲಮ್।

h॥ ಅಧಿರಕರಣಸಿದ್ಧಾರ್ಥೋಕ್ತಿಪೂರ್ವಮುಪಸಂಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ತದೇವಮಧಿಕಾರಿವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಾಭಿಸಮ್ಬನ್ಧವತ್ತ್ವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಕರ್ತವ್ಯೇತ್ಯಾರಮ್ಭಣೀಯಮಿದಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಮ್॥*#### h॥ ಇತಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣಮ್॥1॥**

#aಅಥ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣಮ್॥2॥**

(###sudha --)

h॥ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರೇಣ ಸಮಸ್ತಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಸಙ್ಗತಿಪ್ರದರ್ಶನಮ್, ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಕಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ। ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರೇ ವಿಹಿತಾ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರೈಃ ಕ್ರಿಯತೇ। ಸ್ವರೂಪಸಾಧನಫಲಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೋಚ್ಯತೇ। ಬ್ರಹ್ಮಣ ಇತಿ ಕರ್ಮಣಿ ಷಷ್ಠೀಪರಿಗ್ರಹೇಽಪಿ ಪ್ರಧಾನೇನಾಪ್ರಧಾನೋಪಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ಸಾಧನಾದಿಜಿಜ್ಞಾಸಾಮನ್ತರೇಣಾಽಕಾಙ್ಕ್ಷಾನುಪರಮಾಚ್ಚ। ತತ್ರ ಸಾಧನಫಲಯೋರ್ಬ್ರಹ್ಮೋಪಹಿತತ್ವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚ ಸ್ವಪ್ರಧಾನತ್ವಾದಭ್ಯರ್ಹಿತತ್ವೇನ ತತ್ಸ್ವರೂಪಜಿಜ್ಞಾಸೈವ ಪ್ರಥಮಪ್ರಾಪ್ತಾ। ಸ್ವರೂಪಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣಾಭ್ಯಾಂ ಸಮ್ಭವತಿ। ತತ್ರಾಪಿ ಲಕ್ಷಣೇನ ಸ್ವೇತರಸಮಸ್ತವಸ್ತುವ್ಯಾವೃತ್ತತಯಾ ಸ್ವರೂಪೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿತೇ ಪ್ರಮಾಣಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾ ಜಾಯತ ಇತಿ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಥಮ್ಯಂ ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ಸೂತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ಅನ್ತಃಸಮುದ್ರಗಮಿತಿ।

#sutraಓಂ ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ ಓಂ॥2॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಅನ್ತಃಸಮುದ್ರಗಂ ವಿಶ್ವಪ್ರಸೂತೇಃ ಕಾರಣಂ ತು ಯತ್ ।

ಸೂಕ್ತೋಪನಿಷದಾದ್ಯುಕ್ತಂ ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯೇತಿ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ ॥80॥**

(###sudha --)

ಸಮುದ್ರಸ್ಯಾನ್ತಃ ಅನ್ತಃಸಮುದ್ರಮ್, ತದ್ ಗಚ್ಛತೀತ್ಯನ್ತಃಸಮುದ್ರಗಮ್ । ವಿಶ್ವಪ್ರಸೂತೇಃ ಮೂಲಪ್ರಕೃತೇಃ । ಸೂಕ್ತಮಮ್ಭ್ರಣೀಸೂಕ್ತಮ್, ವಾಮನಸೂಕ್ತಂ ಚ । ಉಪನಿಷತ್ "ಅಮ್ಭಸ್ಯಪಾರೇ" ಇತ್ಯಾದಿಕಾ । ಆದಿಗ್ರಹಣಾತ್ "ಆಪೋ ನಾರಾಃ" ಇತ್ಯಾದಿಕಾ ಸ್ಮೃತಿಃ । ಅನ್ತಃಸಮುದ್ರಗತ್ವಾದಿನಾ ಯತ್ ಸೂಕ್ತಾದ್ಯುಕ್ತಂ ತತ್ "ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ" ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ, ಸ್ವೇತರಸಮಸ್ತವಸ್ತುವ್ಯಾವರ್ತಕಧರ್ಮವತ್ತಯಾ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ ।

ನಿರ್ವಿಶೇಷಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಮಿಹ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರೇ ಲಕ್ಷ್ಯತಯಾಽಭಿಪ್ರೇತಮಿತಿ ಕೇಚಿದ್ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ । ತನ್ನಿರಾಸಾರ್ಥಮನ್ತಃಸಮುದ್ರಗಮಿತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಅತ್ರಹಿ ಸೂತ್ರೇ ಯತ ಇತಿ ಶ್ರವಣಾತ್ ತದಿತಿ ಲಭ್ಯತೇ । ತಚ್ಚ ಶಬ್ದಾದುಪಸರ್ಜನತಯಾ ಪ್ರಕೃತತ್ವೇಽಪ್ಯರ್ಥತಃ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ । ನಚಾಮುಖ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಜಾತ್ಯಾದಿಕಮಿಹ ಲಕ್ಷ್ಯಮಿತಿ ಪರಸ್ಯಾಪಿ ಸಮ್ಮತಮ್ । ಮುಖ್ಯಂ ತು ಬ್ರಹ್ಮ ಸವಿಶೇಷಮೇವ । ಸಮುದ್ರಾನ್ತರ್ಗತತ್ವಾದ್ಯನೇಕವಿಶೇಷಣವಿಶಿಷ್ಟಂ ವಸ್ತೂಕ್ತ್ವಾ "ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಕವೀನಾಮ್" ಇತಿ ತಸ್ಯೈವ ಮುಖ್ಯಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾಭಿಧಾನಾದಿತಿ । ತದಿದಮಾಹ "ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷಣಮಾಹ" ಇತಿ ಭಾಷ್ಯೇಣ ।

h॥ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣತ್ವೇನಾಭಿಧಾನೇ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನುಚ ಬೃಹದ್ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಸಮಸ್ತಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವ । ತತ್ ಕಿಂ ಲಕ್ಷಣಾನ್ತರೇಣ? ಸತ್ಯಮ್ । ತಥಾಽಪಿ ತದುಪಾಪಾದಾನಾರ್ಥಮೇತದಿತ್ಯದೋಷಃ । ಪ್ರಸಿದ್ಧೇನ ಹ್ಯಸಾಧಾರಣೇನ ಧರ್ಮೇಣಾಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ವಸ್ತು ಸಮಸ್ತವ್ಯಾವೃತ್ತತಯಾಽವಗನ್ತವ್ಯಮ್ । ನಚ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯ ಸಮಸ್ತಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್, ಯೇನ ಲಕ್ಷಣತಯಾ ನಿರ್ದೇಷ್ಟುಂ ಶಕ್ಯತೇ । ಅನೇನ ತು ಲಕ್ಷಣೇನ ಲಕ್ಷಿತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸಮಸ್ತಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಮಪಿ ಪ್ರಧಾನಲಕ್ಷಣಂ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ, ಅವಿನಾಭಾವಿತ್ವಾತ್ ।

h॥ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣತ್ವೋಕ್ತಾವನುಪಪತ್ತಿಪರಿಹಾರಃ ॥

(###sudha --)

ನನು ಜನ್ಮಾದಿಕಂ ವಾ ಲಕ್ಷಣತ್ವೇನಾತ್ರಾಭಿಮತಮ್, ತತ್ಕಾರಣತ್ವಂ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ತಸ್ಯ ಪ್ರಪಞ್ಚಧರ್ಮತ್ವಾತ್ । ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಬ್ರಹ್ಮವತ್ ತದೀಯಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ । ನಚಾನುಮಾನಾತ್ ತತ್ಸಿದ್ಧಿಃ । ಉತ್ತರಸೂತ್ರವಿರೋಧಾತ್ । ಅತಃ ಕಥಮೇತದಪಿ ಲಕ್ಷಣಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸೃಷ್ಟಿರಿತಿ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸೃಷ್ಟಿಃ ಸ್ಥಿತಿಶ್ಚ ಸಂಹಾರೋ ನಿಯತಿರ್ಜ್ಞಾನಮಾವೃತಿಃ।

ಬನ್ಧಮೋಕ್ಷಾವಪಿ ಹ್ಯಾಸು ಶ್ರುತಿಷೂಕ್ತಾ ಹರೇಃ ಸದಾ ॥81॥**

(###sudha --)

ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಮೇವ ಲಕ್ಷಣಮ್। ಅಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧತಯಾ ಪ್ರಕೃತಸ್ಯ ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ಯಥಾಸಮ್ಭವಂ ಜನ್ಮಾದಿ ಯತೋ ಭವತಿ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಾತ್। ನಚೈತದಪ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್। ಯತೋಽಸ್ಯ ಜಗತಃ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಯಃ ಆಸು ಶ್ರುತಿಷು ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಸು ಭಾಷ್ಯೋದಾಹೃತಾಸು ಹರೇರುದಿತಾಃ। ಸದೇತ್ಯವಿಗಾನಂ ಸೂಚಯತಿ।

ನಚ ವಾಚ್ಯಮ್ ಸಮಸ್ತಗುಣಸಮ್ಪೂರ್ಣತಾ ಚ ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧೈವ, ಅತಃ ಸೈವ ಲಕ್ಷಣತ್ವೇನೋಚ್ಯತಾಮಿತಿ। ತಸ್ಯಾಃ ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಾಯಾ ಅಪ್ಯಸಮ್ಭಾವನಾಶಙ್ಕಾಗ್ರಸ್ತತ್ವಾತ್। ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಂ ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಯುಕ್ತ್ಯಾಽಪ್ಯನುಗೃಹ್ಯತ ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯೇ ವಕ್ಷ್ಯತೇ। (2118,29,31,32,33) ಸಕಲಗುಣಪೂರ್ಣತಾಯಾಂ ತು ಯುಕ್ತಿರ್ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಮೇವೇತ್ಯೇತದೇವಾಽದೌ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ।

h॥ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕಸ್ಯ ಜನ್ಮಾದಿಪದಾರ್ಥತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಆದ್ಯಸ್ಯ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಸ್ಯ ಜನ್ಮ ಯತಸ್ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಕೇಚಿತ್। ಜನ್ಮ ಆದಿರ್ಯಸ್ಯಾವಸ್ಥಾನಸ್ಯ ತಜ್ಜನ್ಮಾದೀತ್ಯಪರೇ। ಜಗತ್ಪಾಲಕೋ ಹಿ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುರಿತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ। ಅನ್ಯೇ ತು ಜನ್ಮಾದೀತಿ ತದ್ಗುಣಸಂವಿಜ್ಞಾನಬಹುವ್ರೀಹಿಮುಪಾದಾಯ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಭಙ್ಗಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಇತಿ ವ್ಯಾಕುರ್ವತೇ। ತದಿದಮಯುಕ್ತಮ್। ಶ್ರೌತಂ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷಣಮಿಹೋಚ್ಯತೇ। ಶ್ರುತಯಶ್ಚ ಕೃತ್ಸ್ನಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕಕಾರಣಂ ಪರಮೇಶ್ವರಮಭಿದಧತೀತ್ಯತಃ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕಂ ಜನ್ಮಾದಿಪದಾರ್ಥ ಇತಿ ಭಾವೇನಾಽಹ ಸೃಷ್ಟಿರಿತಿ।

h॥ ಅನೇಕಲಕ್ಷಣೋಕ್ತೌ ವೈಯರ್ಥ್ಯಮಾಶಯ ಪರಿಹಾರಕಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಹೇತುತ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣಮ್, ಉತ ಮಿಲಿತಮ್? ಆದ್ಯೇಽನೇಕಲಕ್ಷಣೋಕ್ತಿವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಏಕೈಕಸ್ಯ ವ್ಯಭಿಚಾರಾಭಾವಾತ್। ಸಮ್ಭವೇ ವ್ಯಭಿಚಾರೇ ಚ ವಿಶೇಷೇಣಮರ್ಥವದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸೃಷ್ಟಿರಿತಿ। ಅತ್ರಾಸಮಾಸಕರಣೇನ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಲಕ್ಷಣತ್ವಂ ಸೂಚಯತಿ। ನಚಾನೇಕಲಕ್ಷಣೋಕ್ತಿವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್। ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಹಿ ಸರ್ವವ್ಯಾವೃತ್ತಯೇ ಲಕ್ಷಣಮತ್ರೋಚ್ಯತೇ। ನಚೈಕಮೇವ ಸರ್ವತ್ರ ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಿಧಾಯಕಶ್ರುತಿಷು ಲಕ್ಷಣಂ ಶ್ರೂಯತೇ। ಕಿನ್ತ್ವಾಸು ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾವಿಧಾತ್ರೀಷು ಶ್ರುತಿಷು ಕ್ವಚಿತ್ ಸೃಷ್ಟಿಃ ಕ್ವಚಿತ್ ಸ್ಥಿತಿರಿತಿ ಅಷ್ಟಕಂ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಾದ್ ಹರೇರ್ವಿಶ್ವಸ್ಯೋಕ್ತಮಿತ್ಯನೇಕಲಕ್ಷಣೋಕ್ತ್ಯುಪಯೋಗಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣಶರೀರಮ್ ll

(###sudha --)

ಅಥವಾ "ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ। ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತಿ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೇ ವಸ್ತುನಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಶ್ರವಣಾತ್, ತೇನ ಚ ತಸ್ಯ ಸಮಸ್ತಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾಭಿಧಾನಾಜ್ಜೀವಸ್ಯ ಚ ತದಭಾವಾಜ್ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಂ ವಸ್ತು ಜೀವಾತಿರಿಕ್ತಮಿತಿ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರೇಽಭಿಹಿತಮ್। ತತ್ರ ಸನ್ದೇಹಃ "ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃ ಕಿಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥಃ, ಉತಾರ್ಥಾನ್ತರಪರ ಇತಿ। ನಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋ ಗುಣಪೂರ್ತಿವಾಚೀತ್ಯೇವತಾ ಸರ್ವತ್ರ ತತ್ಪರೋ ಭವತಿ। ಶಕ್ತಿತಾತ್ಪರ್ಯಯೋರನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಸತ್ತ್ವಾತ್। ತದ್ ಯದಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋಽಯಂ ಪ್ರತೀತಾರ್ಥೋ ನ ಸ್ಯಾತ್, ತದೈವೈತಸ್ಯ ಗುಣಪೂರ್ಣತಾಪರತ್ವಂ ಸಮ್ಭವತೀತ್ಯರ್ಥವಾನೇವಾಯಂ ವಿಚಾರಃ। ತತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥಪರ ಏವಾಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಇತಿ ಪೂರ್ವಃ ಪಕ್ಷಃ। ಲಾಘವಾತ್। ಜೀವೋ ಹಿ ಸ್ವರೂಪತಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ, ತತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಶಕ್ತಿರಪ್ಯಭಿಧಾನಾದಿನಾ ಸಿದ್ಧಾ। ಕೇವಲಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಕಲ್ಪ್ಯಮ್। ತಚ್ಚ ಶಕ್ತಿವಶಾದೇವ ಪ್ರತೀತೇ ತ್ಯಾಗಕಾರಣಾಭಾವಾದೇವ ಸಿದ್ಧಮ್। ಜಾತ್ಯಾದಿಕಂ ಯದ್ಯಪಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್। ತಥಾಽಪಿ ತಸ್ಯ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವೇನ "ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ" ಇತಿ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ ಪರಿತ್ಯಾಗಃ। ಕಮಲಾಸನಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವೇಽಪಿ ನ ತಸ್ಯ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಮ್, ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್। ಭಾವೇಽಪಿ ತಸ್ಯೋಪಾಸನಾಯತ್ತತ್ವಾತ್। ಉಪಾಸನಾಯಾಶ್ಚಾಽರೋಪಿತರೂಪೇಣಾಪಿ ಸಮ್ಭವಾತ್। ಜೀವಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪತಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವೇಽಪಿ ದೇಹಾದಿತೋಽತಿವಿವಿಕ್ತತಯಾ ನ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ। ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥತ್ವೇ ತು ತಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ತದ್ವಾಚಿತಾಯಾಃ, ತತ್ರ ತಾತ್ಪರ್ಯಸ್ಯ ಚ ಕಲ್ಪ್ಯತ್ವಾದ್ ಗೌರವಮ್। ಅತೋ ಜೀವಪರ ಏವಾಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಇತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇ "ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ" ಇತಿ ಪ್ರತಿವಿಹಿತಂ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣ। ಅನೇನ ಕಥಮುಕ್ತಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರೋ ಜಾತ ಇತ್ಯಾಯಾಽಹ ಸೃಷ್ಟ್ಯಿರಿತಿ। ಆಸು ಶ್ರುತಿಷು ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಿಧಾತ್ರೀಷು "ತದ್ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ। ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ", "ಆತ್ಮಾ ಸೋಽನ್ವೇಷ್ಟವ್ಯಃ" ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಸು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯಾದ್ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕಂ ಭವತೀತ್ಯುಚ್ಯತೇ। "ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯನ್ತೇ" ಇತ್ಯಾದಿಪೂರ್ವೋತ್ತರವಾಕ್ಯೈಃಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಯಶ್ಚ ವಿಶ್ವಸ್ಯಾಽಸು ಶ್ರುತಿಷು ಭಾಷ್ಯೋದಾಹೃತಾಸು ಹರೇರೇವೋಕ್ತಾಃ। ನಚ ತೇ ಜೀವೇ ಸಮ್ಭವನ್ತಿ। ಅತಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥೇ ಬಾಧಕಸದ್ಭಾವಾತ್ "ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯಾದಿಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋಽಲೌಕಿಕಸ್ಯ ಹರೇರೇವ ಪ್ರತಿಪಾದಕೋ ನ ಜೀವಸ್ಯೇತಿ ಯುಕ್ತಂ ತಸ್ಯ ತೇನ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾಭಿಧಾನಮಿತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯೇತಿ ಭಾವಃ।

h ll ಜನ್ಮಾದಿಹೇತುತ್ವಸ್ಯ ಚತುರ್ಮುಖಾದಿಷ್ವತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಮಾಶಯ ತತ್ಪರಿಹಾರಃ ll

(###sudha --)

ನನು ಕಥಂ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕಾರಣತ್ವಂ ಹರೇರೇವ ಸ್ಯಾತ್? ಯಾವತಾ "ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಃ ಸಮವರ್ತತಾಗ್ರೇ", "ಏಕೋ ರುದ್ರೋ ನ ದ್ವಿತೀಯಾಯ ತಸ್ಥೇ", "ಇಮಾನ್ ಲೋಕಾನೀಶತ ಈಶನೀಭಿಃ", "ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಶಿವಂ ಶಾನ್ತಿಮತ್ಯನ್ತಮೇತಿ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಷು ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದೀನಾಂ ತತ್ ಪ್ರತೀಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸೃಷ್ಟ್ಯಿರಿತಿ। ಆಸು ಶ್ರುತಿಷು ಪರೇಣೋದಾಹೃತಾಸು ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಸ್ವಪಿ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಯೋ ಹರೇರೇವೋಕ್ತಾಃ, ನತು ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಭ್ಯ ಇತಿ ನ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿರಿತಿ। ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಯಂ ನಾಮಾನೀತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯಂ ನಾಮಾನಿ ವಿಶನ್ತ್ಯದ್ಧಾ ಯೋ ದೇವಾನಾಮಿತಿ ಹ್ಯಪಿ ।

ಶ್ರುತೇರ್ನಾಮಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಯತಸ್ತತಃ ॥82॥**

(###sudha --)

ಅನೇನ "ನಾಮಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಯಮಾವಿಶನ್ತಿ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಮುಪಾದತ್ತೇ । ಅದ್ವೇತ್ಯಾಜೋಽರ್ಥಕಥನಮ್ । "ಯೋ ದೇವಾನಾಂ ನಾಮಧಾ ಏಕ ಏವ" ಇತ್ಯಪಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಶ್ರುತೇರ್ನಾಮಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ ಇತ್ಯಾದೀನಿ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಯತಸ್ತತೋ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ ಇತ್ಯಾದಿಷು ಶ್ರುತಿಷು ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಯೋ ಹರೇರೇವೋಕ್ತಾ ಇತಿ ಪೂರ್ವೇಣ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ ।

h ॥ ವಿಷ್ಣ್ವನ್ಯಸ್ಯ ಪರಮಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಾಭಾವಃ ॥

(###sudha --)

ನನು ಯಥಾ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದಿಶಬ್ದಾನ್ ವಿಷ್ಣುವಿಷಯಾನ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ "ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಃ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಯೋ ವಿಷ್ಣೌ ಯೋಜ್ಯನ್ತೇ, ತಥಾ ವಿಷ್ಣ್ವಾದಿಶಬ್ದಾನ್ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದೌ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ಭಾಷ್ಯೋದಾಹೃತಾಃ ಶ್ರುತಯೋಽನ್ಯವಿಷಯತಯಾ ಕುತೋ ನ ಯೋಜ್ಯನ್ತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತ ಇತಿ ।

ಅತೋ ನ ಮುಖ್ಯತೋ ನಾಮ ತದನ್ಯಸ್ಯ ಹಿ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ।

ಅತೋ "ನಾಮಾನಿ ವಿಶ್ವಾಭಿ ನ ಸನ್ತಿ ಲೋಕೇ", "ಯೋ ದೇವಾನಾಂ ನಾಮಧಾ ಏಕ ಏವ" ಇತಿ ಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್ ಪರಮೇಶ್ವರಾದನ್ಯಸ್ಯ ನಾಮೈವ ನಾಸ್ತಿ । ದೂರೇ ವಿಷ್ಣ್ವಾದಿನಾಮೇತ್ಯರ್ಥಃ । ನಾಮಾಭಾವೇ ವ್ಯವಹಾರವಿಲೋಪಾದಿ ಪ್ರಸಜ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಮುಖ್ಯತ ಇತಿ ।

h ॥ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಅಸಮ್ಭವಮಾಶಯ ತತ್ಪರಿಹಾರಃ ॥

(###sudha --)

ನನು ತಥಾಽಪಿ ವಿಷ್ಣಾವಸಮ್ಭವೀದಂ ಲಕ್ಷಣಮ್ । "ಜನಿತೋತ ವಿಷ್ಣೋಃ" ಇತ್ಯಾದೌ ತಸ್ಯ ಜನ್ಮಾದಿದೋಷಶ್ರವಣಾತ್ । ನಹಿ ಜನ್ಮಾದಿದೋಷವತೋಽಸ್ಮದಾದೇರಿವ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಂ ಸಮ್ಭವತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಗುಣಾ ಇತಿ ।

ಗುಣಾಃ ಶ್ರುತಾ ಇತಿ ಹ್ಯಸ್ಮಾನ್ನ ದೋಷೋಽರ್ಥಃ ಶ್ರುತೇರ್ಭವೇತ್ ।

"ಗುಣಾಃ ಶ್ರುತಾಃ ಸುವಿರುದ್ಧಾಶ್ಚ ದೇವೇ ಸನ್ತ್ಯಶ್ರುತಾ ಅಪಿ ನೈವಾತ್ರ ಶಙ್ಕಾ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಚಿನ್ತ್ಯಾ ಅಚಿನ್ತ್ಯಾಶ್ಚ ತಥೈವ ದೋಷಾಃ ಶ್ರುತಾಶ್ಚ ನಾಜ್ಞೈರ್ಹಿ ತಥಾ ಪ್ರತೀತಾಃ"

ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ ವಾಕ್ಯಾದ್ ವಿಷ್ಣೋರ್ಜನ್ಮಾದಿದೋಷೋ "ಜನಿತೋತ ವಿಷ್ಣೋಃ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇರರ್ಥೋ ನ ಭವೇತ್, ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಮಾನ್ನಾಸಮ್ಭವೀದಂ ಲಕ್ಷಣಮ್।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾವಗಮೇ ಹಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಮುಖ್ಯಂ ಕಾರಣಮ್। ಯಥಾಽಽಹುಃ "ವ್ಯಾಖ್ಯಾನತೋ ವಿಶೇಷಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ" ಇತಿ। ತತ್ರಾಪಿ ಯದೀಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಂ ತದೀಯಮೇವ ಚೇದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ತದಾ ಸುತರಾಂ ತತೋಽರ್ಥಾವಗತಿಃ। ತತ್ರ "ಗುಣಾಃ ಶ್ರುತಾಃ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿರೇವ ಸರ್ವಾಃ ಶ್ರುತೀರ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ। ಸರ್ವಾಃ ಶ್ರುತಯೋ ವಿಷ್ಣೋರನನ್ತಾನಲೌಕಿಕಾನ್ ಗುಣಾನೇವ ವದನ್ತಿ। ನ ಕುತ್ರಾಪಿ ದೋಷಾನ್। ದೋಷವಾದಪ್ರತೀತಿಸ್ತು ಶಬ್ದಶಕ್ತಿತಾತ್ಪರ್ಯಾಪರಿಜ್ಞಾನನಿಮಿತ್ತೈವೇತಿ। ಏವಂ ಶ್ರುತ್ಯೈವ ಸರ್ವಾಸು ಶ್ರುತಿಷು ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾಸು ಕಥಂ ತದ್ವಿರುದ್ಧದೋಷಪರತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಯುಜ್ಯತೇ? ತಸ್ಮಾದ್ ವಿಷ್ಣುರಿತಿ ಯಜಮಾನಸ್ಯ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ವಾ ನಾಮ। ತೌ ಸೋಮಾದ್ ಭವತ ಇತಿ "ಸೋಮೋ ಜನಿತೋತ ವಿಷ್ಣೋಃ" ಇತ್ಯುಚ್ಯತ ಇತ್ಯಾದಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮಿತಿ।

h ll ವೇದಾನಾಂ ಪರಮೇಶ್ವರದೂಷಣೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಾಭಾವಃ ll

(###sudha --)

ಯುಕ್ತ್ಯನ್ತರಮಾಹ --ಪ್ರೀತ್ಯೇತಿ।

ಪ್ರೀತ್ಯಾ ಮೋಕ್ಷಪರತ್ವಾಚ್ಚ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ನೈವ ದೂಷಣೇ ll84 ll**

(###sudha --)

ವೇದೋ ಹಿ ಜೀವಾನಾಂ ಮೋಕ್ಷಮುದ್ದಿಶ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಃ, "ತೇಷಾಂ ದುಃಖಪ್ರಹಾಣಾಯ ಶ್ರುತಿರೇಷಾ ಪ್ರವರ್ತತೇ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ। ಸ ಚ ಭಗವತ್ಪ್ರೀತ್ಯೈಕಸಾಧ್ಯಃ, "ಯಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದಾತ್ ಪರಮಾರ್ತಿರೂಪಾದಸ್ಮಾತ್ ಸಂಸಾರಾನ್ಮುಚ್ಯತೇ ನಾಪರೇಣ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ। ಅತೋ ಭಗವತ್ಪ್ರೀತ್ಯುತ್ಪಾದನದ್ವಾರಾ ಮೋಕ್ಷಂ ಸಾಧಯತಾ ವೇದೇನ ತದೇವ ಜೀವಾನ್ ಪ್ರತಿ ಬೋಧನೀಯಮ್, ಯದ್ಬೋಧೇನ ಜೀವೇಷು ಭಗವತ್ಪ್ರೀತಿರ್ಭವತಿ। ತಥಾಚ ಕಥಂ ಪರಮೇಶ್ವರದೂಷಣೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್? ದೂಷಣಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪ್ರೀತಿಸಾಧನತ್ವಾಭಾವಾತ್। ನಹಿ ಲೋಕೇ ಸ್ವದೋಷಜ್ಞಾತರಿ ಪ್ರೀತಿರ್ದೃಷ್ಟೇತಿ।

h ll ಪರಮೇಶ್ವರಗುಣಾಭಿಧಾನ ಏವ ವೇದಾನಾಂ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಮ್ ll

(###sudha --)

ಭಗವತ್ಪ್ರೀತಿದ್ವಾರಾ ಮೋಕ್ಷಂ ಸಾಧಯತೋ ವೇದಸ್ಯ ತದ್ದೂಷಣೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ನ ಯುಕ್ತಂ ಚೇತ್, ಕ್ವ ತದ್ ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸರ್ವೇಷಾಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಮತ್ರ ಹಿ ।

ಪ್ರಕೃತದೋಷವಿರುದ್ಧತ್ವೇನ, "ಗುಣಾಃ ಶ್ರುತಾಃ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇನ ವಾ ಬುದ್ಧಿಸನ್ನಿಧಾಪಿತಾ ಗುಣಾ ಅತ್ರೇತಿ ಪರಾಮೃಶ್ಯನ್ತೇ । ಹಿಶಬ್ದೇನ ತಜ್ಜ್ಞಾನಸ್ಯೇಶ್ವರಪ್ರೀತಿಹೇತುತ್ವಂ ಸೂಚಯತಿ ।

h ॥ ವೇದಾನಾಂ ಪರಮೇಶ್ವರದೋಷಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ನನು ಪ್ರಯೋಜನಮನುಸೃತ್ಯ ವೇದಸ್ಯ ಪ್ರತೀತವಿಷಯಪರಿತ್ಯಾಗೇನಾಪ್ರತೀತವಿಷಯಾನ್ತರಾಙ್ಗೀಕಾರೋಽಯಮಯುಕ್ತಃ । ತಥಾತ್ವೇ ಪುರುಷಾರ್ಥವಿರೋಧಿನೋ ದುರ್ಗನ್ಧಾದಿಗ್ರಾಹಕಸ್ಯ ಘ್ರಾಣಾದೇಸ್ತದವಿಷಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ಸುಗನ್ಧಾದಿವಿಷಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚೇತ್ಯತ ಆಹ -- ತದ್ವಿರೋಧ ಇತಿ ।

ತದ್ವಿರೋಧೇ ನ ಮಾನತ್ವಂ ಫಲಂ ಮುಕ್ತಿರ್ಹಿ ವಾಕ್ಯತಃ ॥84#### h ॥

(###sudha --)

ವಿಷಮೋಽಯಮುಪನ್ಯಾಸಃ । ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನೇ ಹಿ ಪ್ರಯೋಜನೋದ್ದೇಶೇನ ನ ಪ್ರವೃತ್ತೇ । ಕಿನ್ತು ಸ್ವಹೇತೂಪನಿಪಾತಮಾತ್ರಾದೇವಾರ್ಥಂ ಬೋಧಯತಃ । ವಾಕ್ಯಂ ತು ಶ್ರೋತೃಪುರುಷಾರ್ಥೋದ್ದೇಶೇನೈವ ಪ್ರವೃತ್ತಂ ತದನುಗುಣಮೇವ ವಿಷಯಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯೇತ್ । ಉದ್ದಿಷ್ಟಪುರುಷಾರ್ಥವಿರೋಧಿನಿ ತು ವಿಷಯೇ ಪ್ರವರ್ತಮಾನಂ ಕಥಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಸ್ಯಾತ್? ಯಥಾ ಸ್ವರ್ಗೋದ್ದೇಶೇನಾಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ವಿಧಾಯ "ಕೋ ಹಿ ತದ್ ವೇದ ಯದ್ಯಮುಷ್ಮಿಂಲ್ಲೋಕೇಽಸ್ತಿ ವಾ ನವಾ" ಇತಿ ಸ್ವರ್ಗೇ ಸಂಶಯಂ ಕುರ್ವದ್ ವಾಕ್ಯಮ್ । ಪ್ರಕೃತೇ ಚ ವಾಕ್ಯತಃ ಸರ್ವೇಭ್ಯೋ ವೇದವಾಕ್ಯೇಭ್ಯಃ ಸಾಧ್ಯಂ ಫಲಂ ಜೀವಸ್ಯ ಸಂಸಾರಾನ್ಮುಕ್ತಿರೇವ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧಾ । ಪರಮೇಶ್ವರದೋಷಪ್ರತಿಪಾದನಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷವಿರೋಧೇ ನ ವೇದವಾಕ್ಯಾನಾಂ ತತ್ರ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ।

ನನು ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್, ನ ಫಲವತ್ತ್ವಮ್ । ಸತ್ಯಮ್ । ತಸ್ಯೈವ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಸ್ಯ ವಿಷಯವಿಶೇಷಾವಧಾರಣೋಪಾಯತ್ವೇನ ಫಲಸ್ಯಾನುಸರಣಾತ್ । ಫಲಾವಿರೋಧಿನಿ ವಿಷಯೇ ವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಸ್ಯ ನಿಶ್ಚಿತತ್ವಾತ್ । ವಕ್ಷ್ಯತೇ ಚೈತತ್ ಪ್ರಯೋಜನಾಧಿಕರಣೇ । (604)

ನನ್ವಸ್ತು ಪೌರುಷೇಯಾಣಾಂ ವಾಕ್ಯಾನಾಮಿಯಂ ವ್ಯವಸ್ಥಾ । ಪುರುಷೋ ಹಿ ಪರಪ್ರಯೋಜನೇನ ಪ್ರಯುಕ್ತೋ ವಾಕ್ಯಮುಚ್ಚಾರಯನ್ ತದೀಯಹಿತಾಹಿತಪ್ರಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರಾನುಗುಣಾರ್ಥಮೇವ ವದೇತ್ । ತದ್ವಿರುದ್ಧಂ ತು ವದನ್ನನವಧೇಯವಚನಃ ಸ್ಯಾತ್ । ಅಪೌರುಷೇಯಂ ತು ಸ್ವಭಾವಾದೇವಾರ್ಥಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತಿ । ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವದೇವ । ತತ್ರ ಬಾಧಕಪ್ರತ್ಯಯಾದೇವ ವಿಷಯಪ್ರಚ್ಯಾವನಂ ಯುಕ್ತಮ್ । ನ ಪ್ರಯೋಜನವೈಗುಣ್ಯೇನೇತಿ । ಮೈವಮ್ । ಪ್ರಯೋಜನಾನುದ್ದೇಶಿನೋಽನುಪಾದೇಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ಯಥಾ ಪುರುಷಾಭಾವೇಽಪ್ಯರ್ಥಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತಿ, ತಥಾ ಪ್ರಯೋಜನೋದ್ದೇಶೋಽಪಿ ಕಥಂ ನ ಸ್ಯಾತ್?

ಕಿಞ್ಚ ನ ಮೋಕ್ಷೋದ್ದೇಶೇನ ವೇದಪ್ರವೃತ್ತಿರಾನುಮಾನಿಕೀ । ಕಿನ್ತು ಸ್ವಯಮೇವ ವೇದೇನೋಚ್ಯತೇ । ತಥಾಚ "ಅಗ್ನಿನ್ನ ಸಿಞ್ಚೇತ್" ಇತಿವದ್

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯೋಗ್ಯತಾವಿರಹಾದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಪರಿಹಾರ್ಯಮ್ । ಸಿದ್ಧಾನ್ತವಿಶೇಷಂ ತೂತ್ತರತ್ರ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ । (605, 1239)

h ॥ ವೇದವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕಾನಾಂ ಪುರಾಣಾನಾಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೋಪಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ಮಾ ಭೂತ್ ಶ್ರುತಿಬಲೇನಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿರಸಮ್ಭವಶ್ಚ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ । ಶೈವಾದಿಪುರಾಣೈಸ್ತು ಭವಿಷ್ಯತಿ । ತೇಷ್ವನ್ಯೇಷಾಂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರುಪಸರ್ಜನತ್ವಸ್ಯ ಚಾಭಿಧಾನಾತ್ । ನಚ ತೇಷಾಮಪಿ ಶ್ರುತಿವದನ್ಯಾರ್ಥತ್ವಮ್, ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಙ್ಗವಿರೋಧಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ತೇಷಾಂ ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧಾರ್ಥೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾನುಪಪತ್ತೇಃ । ಯಥಾಽಹ ಜೈಮಿನಿಃ "ವಿರೋಧೇ ತ್ವನಪೇಕ್ಷಂ ಸ್ಯಾತ್" ಇತಿ । ಪೌರುಷೇಯತಯಾ ಶಙ್ಕಿತದೋಷಸ್ಯಾಪೌರುಷೇಯವಾಕ್ಯವಿರೋಧೇಽಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ನ್ಯಾಯ್ಯತ್ವಾತ್ । ರುದ್ರಾದೀನಾಂ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಂ ವಿಷ್ಣೋರುಪಸರ್ಜನತ್ವಂ ಚಾನೇಕಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧಮ್ । ತಾಶ್ಚ ತತ್ರತತ್ರೋದಾಹರಿಷ್ಯಾಮ ಇತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ನ ಪುರಾಣೇತಿ ।

ನ ಪುರಾಣಾದಿಮಾನತ್ವಂ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥೇ ಶ್ರುತೇರ್ಭವೇತ್ ।

ದರ್ಶನಾನ್ತರಮೂಲತ್ವಾನ್ಮೋಹಾರ್ಥಂ ಚಾಽಜ್ಞಯಾ ಹರೇಃ ।

ನನು ಶೈವಪುರಾಣಾದೀನ್ಯಪಿ ಶ್ರುತಿಮೂಲಾನಿ । ತತ್ ಕಥಂ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧೇನಾಪ್ರಮಾಣಾನೀತ್ಯತ ಆಹ -- ದರ್ಶನಾನ್ತರೇತಿ । ಪುರಾಣಾದೀನಾಂ ನ ಶ್ರುತಿಮೂಲತ್ವಮಿತಿ ಶೇಷಃ । ತಥಾಚೋಕ್ತಂ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇ "ಶೈವಾನ್ ಪಾಶುಪತಾಚ್ಚಕ್ರೇ" ಇತಿ । ತಥಾಽಪಿ ಪಾಶುಪತಾದೀನಾಂ ಶ್ರುತಿಮೂಲತ್ವೇ ಪುರಾಣಾದೀನಾಮಪಿ ತತ್ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಮೋಹಾರ್ಥಮಿತಿ । ದರ್ಶನಾನ್ತರಾಣಿ ಕೃತಾನೀತಿ ಶೇಷಃ । ತಥಾಚ ವಿಪ್ರಲಮ್ಭಮೂಲತ್ವಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ । ನಿರ್ನಿಮಿತ್ತಂ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಮೋಹಮುತ್ಪಾದಯನ್ತಃ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಿನಃ ಪ್ರಸಜ್ಯೇರನ್ । ನಚ ಪರವ್ಯಾಮೋಹನೇನ ಕಿಮಪಿ ಮಹತ್ ಪ್ರಯೋಜನಮಸ್ತಿ । ಯದಾಶಯಾ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಮಪಿ ನ ಗಣಯೇಯುಃ । ಅತೋ ನೇದಮುಚಿತಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಹರೇರಾಜ್ಞಯೇತಿ । ಹರ್ಯಾಜ್ಞಾನುಷ್ಠಾನಾನ್ನ ಪ್ರತ್ಯವಾಯೋಽಸ್ತಿ ಕಿನ್ತು ಮಹಾಪ್ರಯೋಜನಾವಾಪ್ತಿಶ್ಚೇತಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ । ನಚ ಹರೇಃ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಃ ಪ್ರಯೋಜನಾಪೇಕ್ಷಾ ವಾ, ಈಶ್ವರತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ತದುಕ್ತಮ್

"ಕುತ್ಸಿತಾನಿ ಚ ಮಿಶ್ರಾಣಿ ರುದ್ರೋ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಚೋದಿತಃ ।

ಚಕಾರ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ವಿಭುರ್ಋಷಯಸ್ತತ್ಪ್ರಚೋದಿತಾಃ ।

ದಧೀಚ್ಯಾದ್ಯಾ ಪುರಾಣಾನಿ ತಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಸಮಯೇನ ತು" ಇತಿ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ರುದ್ರಾದೀನಾಂ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವೇ ಬಾಧಕಸದ್ಭಾವಾತ್ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ತಲ್ಲಕ್ಷಣಮಿತ್ಯುಪಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ರುದ್ರಾದೀನಾಂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇ ವಿಷ್ಣ್ವಾದ್ಯಶೇಷನಾಮವತ್ತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ವಿಷ್ಣ್ವಾದೀನಾಂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾದ್ಯಭಿದಧತಾಂ ವಾಕ್ಯಾನಾಂ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರೋಪಾಯಾಭಾವೇನ ನಿರ್ಣಯಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ನಚ ತೇಷಾಂ ಸರ್ವನಾಮತಾऽಸ್ತಿ, ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್। ಅತೋ ನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಮಪಿ ತೇಷಾಮಿತ್ಯಾಹ -- ನ ಸರ್ವನಾಮತೇತಿ।

ನ ಸರ್ವನಾಮತಾऽನ್ಯೇಷಾಂ ಶ್ರುತಾವುಕ್ತಾ ಹಿ ಕುತ್ರಚಿತ್ ॥85॥**

(###sudha --)

ನನು ಪದ್ಮಪುರಾಣಾದೌ ವಿಷ್ಣುನಾಮಾನಿ ಶಿವೇ ಪ್ರತೀಯನ್ತ ಇತಿ। ಮೈವಮ್। "ಯೋ ದೇವಾನಾಮ್" ಇತಿ ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧಸ್ಯ ಪುರಾಣಾದೇರನಾದರಣಾದಿತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಶ್ರುತಾವಿತ್ಯುಕ್ತಮ್।

ಅಪಿಚ ಜಗತ್ಕಾರಣೇನಾಜ್ಞಾನಾದಿದೋಷರಹಿತೇನ ಭವಿತವ್ಯಮ್। ದೋಷಿಣೋऽಸ್ಮದಾದಿವಜ್ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ನಿರ್ದೋಷತ್ವಂ ಚ ಭಗವತೋ ಹರೇರೇವ ನಾನ್ಯೇಷಾಮ್। ಅತಃ ಸ ಏವ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತಾ ನ ರುದ್ರಾದಿರಿತ್ಯಾಹ -- ಅದೋಷೇತಿ।

ಅದೋಷವಚನಾಚ್ಚೈವ ನಿಯಮೇನ ಹರೇಃ ಶ್ರುತೌ।

ಅಜ್ಞಾನಂ ಪಾರತನ್ತ್ರ್ಯಂ ಚ ಪ್ರಲಯೇऽಭಾವ ಏವ ಚ ॥86॥**

(###sudha --)

ಅಶಕ್ತಿಶ್ಚೋದಿತಾऽನ್ಯೇಷಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಚ ಶ್ರುತೌ।

ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯೇತಿ ತೇನೈತದ್ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಸ್ವಲಕ್ಷಣಮ್ ॥87॥**

(###sudha --)

ದೋಷವಚನಾಭಾವಾತ್, ಅದೋಷತ್ವವಚನಾಚ್ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಏವಶಬ್ದೋ ಹರೇರೇವೇತಿ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ತದುಪಪಾದಯತಿ -- ಅಜ್ಞಾನಮಿತಿ। ಅಭಾವ ಏವ। ನತ್ವನಭಿವ್ಯಕ್ತಿಮಾತ್ರಮಿತಿ ಭಾವಃ। ಅಪಿರಭಿವ್ಯಾಪ್ತೌ। ಚಶಬ್ದೋ ಹೇತೌ। ತಸ್ಮಾದ್ ಹರೇರೇವೇತಿ ಯುಕ್ತಮಿತಿ। ಶ್ರುತೀಶ್ಚ ಪಾಶುಪತಾಧಿಕರಣಾದಾವುದಾಹರಿಷ್ಯತಿ। ಏವಂ ಸೌತ್ರಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಪ್ರಸಕ್ತ್ಯಭಾವಾದತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಮಸಮ್ಭವಂ ಚ ಪರಿಹೃತ್ಯೋಪಸಂಹರತಿ --ಜನ್ಮಾದೀತಿ। ತೇನೋಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣ ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತಂ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸಮ್ಭವತಿ

ನಾನ್ಯೇಷಾಮ್ । ಅತೋಽಸಮ್ಭವಾದ್ಯಭಾವಾದ್ ವಿಷ್ಣೋರ್ಲಕ್ಷಣಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್ ।

h ॥ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಮಾಯಾವಾದ್ಯುಕ್ತತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣತ್ವಂ ನ ಸೂತ್ರಕೃದಭಿಮತಮಿತ್ಯುಪಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಸ್ವಮತೇನ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ತತ್ಪರಿಶುದ್ಧಯೇ ಮಾಯಾವಾದಿನಾಂ ಮತೇ ಲಕ್ಷಣಸೂತ್ರಾರಮ್ಭ ಏವಾನುಪಪನ್ನ ಇತಿ ವಕ್ತುಂ ಯತ್ ಪರೈರಭಿಹಿತಮ್ "ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಂ ನ ಲಕ್ಷ್ಯಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸ್ವರೂಪಾನ್ತರ್ಗತಂ ಲಕ್ಷಣಮ್, ಕಿನ್ತು ತಟಸ್ಥಮೇವ । ತ್ರೈವಿಧ್ಯಮತ್ರ ಸಮ್ಭವತಿ । ಮಾಯಾವಿಶಿಷ್ಟಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಕಾರಣಮಿತಿ ವಾ, ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಮತ್ ಕಾರಣಮಿತಿ ವಾ, ಜಗತ್ಕಾರಣಂ ತು ಮಾಯೈವ ತದಾಶ್ರಯತಯಾ ಬ್ರಹ್ಮ ಕಾರಣಮಿತಿ ವೇತಿ । ಸರ್ವಥಾಽಪಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಂ ಬಾಹ್ಯಮೇವ । ನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸ್ವರೂಪಾನ್ತರ್ಗತಮ್" ಇತಿ । ತದೇತದನುಪಪನ್ನಮಿತಿ ಭಾವೇನೋಕ್ತಮ್ ಸ್ವಲಕ್ಷಣಮಿತಿ । ಸ್ವರೂಪಾನ್ತರ್ಗತಮೇವೇದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಮ್, ನ ಮಾಯಾವಾದ್ಯುಕ್ತರೀತ್ಯಾ ತಟಸ್ಥಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ತತ್ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಸ್ಯೇತಿ ।

ಅಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿಹೇತುತ್ವಂ ಸಾಕ್ಷಾದೇವ ಸ್ವಲಕ್ಷಣಮ್ ।

ಕೃಷ್ಣದ್ವೈಪಾಯನಚ್ಚಲೇನೈವ ಸ್ವಯಂ ಭಾಗವತೇಽಬ್ರವೀತ್ ॥88॥**

(###sudha --)

ಅಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ವಿಶ್ವಸ್ಯೋದ್ಭವಾದಿಹೇತುತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸ್ವಲಕ್ಷಣಮೇವೇತಿ ಸೂತ್ರಕಾರೋ ಭಾಗವತೇ ಸಾಕ್ಷಾದೇವ ಸ್ಪಷ್ಟಮಬ್ರವೀತ್

"ಏಕಂ ಪರಂ ಜ್ಯೋತಿರನನ್ಯಮದ್ವಯಂ ಸ್ವಸಂಸ್ಥಯಾ ನಿತ್ಯನಿರಸ್ತಕಲ್ಮಷಮ್ ।

ಬ್ರಹ್ಮಾಖ್ಯಮಸ್ಯೋದ್ಭವನಾದಿಹೇತುಭಿಃ ಸ್ವಲಕ್ಷಣೈರ್ಲಕ್ಷಿತಭಾವನಿರ್ವೃತಿಮ್" ಇತಿ

ತಥಾಚ ಸೂತ್ರಕಾರಾಭಿಪ್ರಾಯಾನವಬೋಧನಿಬನ್ಧಮೇವ ಪರೇಷಾಂ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿತಿ ।

ನನು ನೈವಂ ಸೂತ್ರಕಾರೋಽಬ್ರವೀತ್ । ಕಿನ್ತು ಪರಪ್ರತೀತ್ಯನುವಾದೋಽಯಮ್

"ಬ್ರಾಹ್ಮೇ ಮುಹೂರ್ತ ಉತ್ಥಾಯ ವಾರ್ಯುಪಸ್ಪೃಶ್ಯ ಮಾಧವಃ ।

ದಧ್ಯೌ ಪ್ರಸನ್ನಕರಣ ಆತ್ಮಾನಂ ತಮಸಃ ಪರಮ್"

ಇತಿ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯೇ ಕೃಷ್ಣಾನುಷ್ಠಿತಧ್ಯಾನಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಕೃಷ್ಣೇತಿ। ಕೃಷ್ಣಧ್ಯಾನಾನುವಾದಮಿಷೇಣ ಸ್ವಯಮೇವಾಬ್ರವೀದಿತಿ।

ಅಯಮಾಶಯಃ ಪರಕೃತಾನುವಾದೋ ಹಿ ಪುರಾಣಕರ್ತುರ್ದ್ವೇಧಾ ಸಮ್ಭವತಿ। ನಿರಾಕರಣಾರ್ಥಂ ವಾ, ಯಥಾ "ಯಾವತ್ ಸ್ಯಾದ್ ಗುಣವೈಷಮ್ಯಮ್" ಇತ್ಯಾದಿ। ಏವಂ ಶಿಷ್ಟೈರನುಷ್ಠಿತತ್ವಾದನ್ಯೈರಪ್ಯನುಷ್ಠೇಯಮಿತಿ ವಿಧಾನಾರ್ಥಂ ವಾ, ಯಥಾ "ತ್ರಿತ್ವೇ ಹುತ್ವಾಽಥ ಪಞ್ಚತ್ವಮ್" ಇತ್ಯಾದಿ। ತತ್ರಾಽದ್ಯಃ ಪಕ್ಷಃ ಪ್ರಕೃತೇ ನ ಸಮ್ಭವತಿ, ಅನಿರಾಕರಣಾತ್। ಸಾಕ್ಷಾದ್ ಭಗವದವತಾರಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಚೇತ್, ಪ್ರತಿಪತ್ತಿರ್ನಿರಾಕರಣಮರ್ಹತಿ, ಕುತಸ್ತರ್ಹಿ ವ್ಯಾಸಪ್ರತಿಪತ್ತೌ ಸಮಾಶ್ವಾಸಃ? ಧ್ಯಾನಮೇವೇದಂ ನ ಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಚೇತ್, ತತ್ ಕಿಂ ಜ್ಞಾನವಿಪರೀತಂ ಧ್ಯಾನಮಿತಿ ನಿಯಮಃ? ತಥಾಸತಿ ಧ್ಯಾನಾರ್ಥಿನಃ ಶ್ರವಣಮನನಾಪೇಕ್ಷಾ ನ ಸ್ಯಾತ್। ನಚ ತಟಸ್ಥಂ ಲಕ್ಷಣಂ ಸ್ವರೂಪತಯಾ ಧ್ಯಾತವ್ಯಮಿತಿ ಕ್ವಚಿದ್ ವಿಧಿರ್ವಾ ಪ್ರಯೋಜನಂ ವಾ ಶ್ರೂಯತೇ। ತಸ್ಮಾದ್ ದ್ವಿತೀಯಃ ಪಕ್ಷಃ ಪರಿಶಿಷ್ಯತೇ। ತಥಾಚ ಕಥಂ ನ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯೇದಂ ಮತಮ್? ಅನ್ಯಥಾ ಶ್ವೇತಕೇತೂದ್ದಾಲಕಾಖ್ಯಾಯಿಕಯಾ ಪ್ರತಿಪಾದಿತತ್ವಾದದ್ವೈತಮಪಿ ನ ಶ್ರುತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ ಸ್ಯಾತ್। "ತದ್ಧೈತತ್ ಪಶ್ಯನ್ ಋಷಿರ್ವಾಮದೇವಃ ಪ್ರತಿಪೇದೇಽಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ" ಇತ್ಯಪಿ ಪರೋಪಾಸನಾನುವಾದೋ ನ ಸ್ವಾರ್ಥೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾನ್ ಸ್ಯಾತ್, "ಅಥ ಯೋಽನ್ಯಾಂ ದೇವತಾಮುಪಾಸ್ತೇ" ಇತ್ಯುಪಾಸನಾಪ್ರಕರಣತ್ವಾತ್। ತಥಾಚ ಬಹುವಿಪ್ಲವಃ ಸ್ಯಾತ್। ತಸ್ಮಾತ್ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯೈವಾಯಮಭಿಪ್ರಾಯೋ ಯಜ್ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸ್ವರೂಪಾನ್ತರ್ಗತಮೇವ ಲಕ್ಷಣಮಿತಿ। ತಥಾಚ ವಿಸ್ಪಷ್ಟತದೀಯವಾಕ್ಯಾನ್ತರಬಲಾದಸ್ಯಾಪಿ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಪರತ್ವಮೇವೇತಿ।

h॥ ಲಕ್ಷಣಸೂತ್ರಸ್ಯ ಜೀವೈಕ್ಯನಿರಾಕರಣಪರತ್ವಾತ್ ಮಾಯಾಮತೇ ತದಾರಮ್ಭ ಏವಾನುಪಪನ್ನ ಇತ್ಯುಪಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಯತ ಏವಂ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಂ ಸ್ವಲಕ್ಷಣಮತ್ರ ಸೂತ್ರೇ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಭಿಧೀಯತೇ, ತತೋ ನ ಪರಮತೇಽಸ್ಯ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ಆರಮ್ಭ ಏವೋಪಪದ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹ -- ಅತ ಇತಿ।

ಅತೋ ಜೀವೈಕ್ಯಮಪಿ ಸ ನಿರಾಚಕ್ರೇ ಜಗದ್ಗುರುಃ।

ಲಕ್ಷಣಂ ಹಿ ಸಜಾತೀಯವಿಜಾತೀಯವ್ಯವಚ್ಛೇದಾರ್ಥಂ ಭವತಿ। ಯಥಾಽಽಹ "ಸಮಾನಾಸಮಾನಜಾತೀಯವ್ಯವಚ್ಛೇದೋ ವಾ ಲಕ್ಷಣಾರ್ಥಃ" ಇತಿ। ತಥಾಚಾನೇನ ಲಕ್ಷಣೇನ ಸಜಾತೀಯಾಜ್ಜೀವಾದ್ ವಿಜಾತೀಯಾಜ್ಜಡಾಚ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮ ವ್ಯಾವರ್ತಿತಂ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣ। ಜೀವೈಕ್ಯನಿರಾಕರಣಸೂತ್ರಸ್ಯಾಽರಮ್ಭಃ ಕಥಂ ಜೀವೈಕ್ಯವಾದಿನಾಂ ಸ್ಯಾತ್? ಸ್ಯಾದ್ ಯದೀದಂ ಕಥಞ್ಚಿತ್ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣಂ ಸ್ಯಾತ್। ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಚೋಪಪಾದಿತಮ್।

h॥ ಜೀವಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣವ್ಯಾವರ್ತ್ಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸ್ಯಾದಯಮದ್ವೈತಿನಾಮನುಪಪನ್ನೋ ಲಕ್ಷಣಾರಮ್ಭೋ ಯದೀದಂ ಜೀವವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಲಕ್ಷಣಮುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ಜಡಮಾತ್ರವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ತು ಲಕ್ಷಣೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯಮಾನೇ ಕಥಂ ಜೀವೈಕ್ಯವಾದಿನಾಂ ಲಕ್ಷಣಸೂತ್ರಾರಮ್ಭೋಽನುಪಪನ್ನ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನಹೀತಿ।

ನಹಿ ಜನ್ಮಾದಿಹೇತುತ್ವಂ ಜೀವಸ್ಯ ಜಗತೋ ಭವೇತ್ ॥89॥**

(###sudha --)

ಯತ್ರ ಹಿ ಲಕ್ಷಣಂ ನಾಸ್ತಿ ತತ್ ಸರ್ವಂ ತದ್ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾವ್ಯಪ್ತತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಚೇದಂ ಲಕ್ಷಣಂ ಜೀವಸ್ಯಾಸ್ತಿ। ತತ್ ಕಥಮಸಾವನೇನ ನ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯತ ಇತಿ।

ಕಿಞ್ಚಾನೇನ ಲಕ್ಷಣೇನ ಯದಿ ಜೀವೋ ನ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯತೇ, ಕಿನ್ತು ಸೋಽಪಿ ಲಕ್ಷ್ಯಾನ್ತರ್ಗತಃ, ತಥಾಸತಿ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಜೀವೇಽತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಮಾಶಯ "ಇತರವ್ಯಪದೇಶಾದ್ಧಿತಾಕರಣಾದಿದೋಷಪ್ರಸಕ್ತಿಃ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಕಾರೀಯಂ ತನ್ನಿರಾಕರಣಮಸಙ್ಗತಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಹಿ ಲಕ್ಷ್ಯ ಏವಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿರ್ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಕೇನಾಪಿ ಶಯತೇ। ಕಥಞ್ಚಿಚ್ಛಙ್ಕಾಯಾಂ ವಾ ತಸ್ಯಾಪಿ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ತತ್ರ ನ ಲಕ್ಷಣನಿರಾಕರಣಂ ಕ್ರಿಯತ ಇತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಹಿತಾಕ್ರಿಯೇತಿ।

ಹಿತಾಕ್ರಿಯಾದಿದೋಷಂ ಚ ವಕ್ಷ್ಯತ್ಯೇವ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಭುಃ।

ಯದ್ಯಪಿ ಪರೇಣಾಪಿ ಜೀವಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣವ್ಯಾವರ್ತ್ಯತ್ವಮಙ್ಗೀಕೃತಮೇವ। ಯಥಾಽಹ "ಸರ್ವಜ್ಞಂ ಸರ್ವಶಕ್ತಿಂ ವಿಹಾಯ ಅನ್ಯತಃ ಪರಪರಿಕಲ್ಪಿತಾತ್ ಪ್ರಧಾನಾದೇರಚೇತನಾತ್, ಚೇತನಾದಪಿ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತೇಃ ಸಂಸಾರಿಣೋ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದುತ್ಪತ್ತ್ಯಾದಿ ನ ಸಮ್ಭಾವಯಿತುಮಪಿ ಶಕ್ಯತೇ" ಇತಿ। ತಥಾಽಪಿ ನ್ಯಾಯೇನೋಪಪಾದಯಿತುಮಿದಮುಕ್ತಮಿತಿ।

h॥ ಲಕ್ಷಣಸೂತ್ರೇಣ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನೈರ್ಗುಣ್ಯಸ್ಯ ನಿರಾಕೃತತ್ವಾದಪಿ ನೈರ್ಗುಣ್ಯವಾದಿನಾಂ ತದಾರಮ್ಭ ಅನುಪಪನ್ನಃ॥

(###sudha --)

ಇತೋಽಪಿ ಮಾಯಾವಾದಿನಾಂ ನ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣಸೂತ್ರಾರಮ್ಭಃ ಸಮ್ಭವತೀತ್ಯಾಹ -- ನಿರ್ಗುಣತ್ವಂ ಚೇತಿ।

ನಿರ್ಗುಣತ್ವಂ ಚ ತೇನೈವ ನಿಷಿದ್ಧಂ ಪ್ರಭುಣಾ ಸ್ವಯಮ್ ॥90॥**

(###sudha --)

ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯಂ ಹಿ ಸಾಕ್ಷಾಲ್ಲಕ್ಷ್ಯಸ್ಯಾಸಾಧಾರಣಧರ್ಮಸಂಸರ್ಗಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯದರ್ಥಾದಿತರವ್ಯಾವೃತ್ತಿಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತಿ। ತತೋಽನೇನಾಪಿ ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವೇನ ತದವಿನಾಭೂತೈಃ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿಭಿಶ್ಚ ಸಂಸರ್ಗಃ

ಪ್ರತಿಪಾದನೀಯಃ। ತಥಾಚ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽನೇನ ಸೂತ್ರೇಣ ನಿಷಿದ್ಧಮ್। ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವವಾದಿನಾಂ ಚ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಂ ನಿಷೇಧತಃ ಸೂತ್ರಸ್ಯಾಽರಮ್ಭಃ ಕಥಮುಪಪದ್ಯತ ಇತಿ।

h ॥ ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ಜನ್ಮಾದಿಹೇತುತ್ವಸ್ಯ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್, ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತ್ಯಾ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಕಥನಂ ಚ ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದಿಯಂ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರೇಕತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚ ನಿರ್ಗುಣತ್ವಮಙ್ಗೀಕುರ್ವತಾಂ ಲಕ್ಷಣಸೂತ್ರಾರಮ್ಭಾನುಪಪತ್ತಿಃ, ಯದ್ಯನೇನ ಸೂತ್ರೇಣ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸ್ವಲಕ್ಷಣಮುಚ್ಯತೇ। ನಚೈವಂ ಕಿನ್ತು ತಟಸ್ಥಮೇವ। ನಹಿ ತಥಾವಿಧಂ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಂ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರೇಕತ್ವಂ ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ಗುಣತ್ವಂ ವಾ ವಿರುಣದ್ಧಿ।

ನನು ಸ್ವಲಕ್ಷಣತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಮುಕ್ತಮ್। ಮೈವಮ್। ಸ್ವಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಾನಿ ಸ್ವಲಕ್ಷಣಾನೀತಿ ವಾ, ಸು ಸಮ್ಯಕ್ ಸ್ವರೂಪಾನ್ತರ್ಗತಾನ್ಯ ನ ಲಕ್ಷಣಾನೀತಿ ವಾ ತದರ್ಥೋಪಪತ್ತೇಃ। ತರ್ಹಿ ಯತೋಽಸ್ಯ ಜನ್ಮಾದಿ ಸಾ ಮಾಯಾ ತದಾಶ್ರಯೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ನಿರ್ದೇಶಃ ಸ್ಯಾತ್। ನತು ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಸ್ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ। ಮೈವಮ್। ಯತ್ರ ಘೋಷಃ ಸಾ ಗಙ್ಗೇತಿವಲ್ಲಕ್ಷಣಯಾ ಪ್ರಯೋಗೋಪಪತ್ತೇಃ।

h ॥ ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮವಿವರ್ತತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ ನ ನೈರ್ಗುಣ್ಯೈಕ್ಯಯೋರನುಪಪತ್ತಿಃ ॥

(###sudha --)

ನನು ತಟಸ್ಥೇನಾಪಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜೀವೈಕ್ಯಂ ನಿರ್ಗುಣತ್ವಂ ಚ ವಿರುದ್ಧ್ಯತೇ। ಕಾಕನಿಲಯನತ್ವಂ ಹಿ ಪರೇಣ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣಮುದಾಹೃತಮ್। ತಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯಾನ್ತರ್ಭಾವೇ ಕಾಕಾಧಿಕರಣತ್ವಮಪಿ ಗೃಹಶಬ್ದಾರ್ಥಃ ಸ್ಯಾತ್। ತತಶ್ಚ ಕಾಕವಿಗಮೇ ಗೃಹೈಕದೇಶಭಙ್ಗಬುದ್ಧಿಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ। ತತ್ರ ಕಾಕಾಧಿಕರಣತ್ವಂ ತದನಧಿಕರಣೇಭ್ಯೋ ಗೃಹಂ ವ್ಯಾವರ್ತಯತಿ ನವಾ? ನೇತಿ ಪಕ್ಷೇಽನುಭವವಿರೋಧಃ, ತದಭಿಧಾನವೈಯರ್ಥ್ಯಂ ಚ। ಆದ್ಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣಮಪಿ ಕಥಂ ನ ಜೀವವ್ಯಾವೃತ್ತಿಂ ಕರೋತಿ? ಕಥಞ್ಚ ತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧೇನ ಸಗುಣಂ ನ ಭವತೀತಿ।

ಮೈವಮ್। ಯೋ ಹಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಸಙ್ಘಾತಾದವಿವಿಕ್ತಂ ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವದೋಷಸಂಸರ್ಗಿಣಮಾತ್ಮಾನಂ ಮತ್ವಾ ಮೃಷೈವ ಕ್ಲಿಶ್ಯತಿ ಸ ಜೀವೋ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯತ ಏವಾನೇನ ಲಕ್ಷಣೇನ। ತತ್ರ ಯಶ್ಚೈತನ್ಯಧಾತುಃ ಸ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನ ಭಿದ್ಯತ ಇತ್ಯಭ್ಯುಪಗಮೇ ವಿರೋಧಾಭಾವಾತ್। ನಚ ಸತ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ಕಾರಣಭೂತಾಯಾಃ ಸತ್ಯಾಯಾ ಮಾಯಾಯಾ ಆಶ್ರಯೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥೋ ಯೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸವಿಶೇಷತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ಕಿನ್ತು ಯದವಷ್ಟಮ್ಭೋ ವಿಶ್ವೋ ವಿವರ್ತಃ ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ। ಸತಿಚೈವಂ ಸೂತ್ರಾರ್ಥೇ ಕಥಂ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರೇಕತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ಗುಣತ್ವಂ ಚ ವಿರುದ್ಧ್ಯತ ಇತಿ।

h ॥ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಾನ್ತರ್ಗತತ್ವೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್, ಜಘನ್ಯವೃತ್ತ್ಯಾ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಕಥನಮಯುಕ್ತಮಿತ್ಯುಪಪಾದನಮ್ ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ ಆಸ್ತಾಂ ತಾವದೇಷಾ ಪ್ರಪಞ್ಚವಿವರ್ತತಾದಿವಾರ್ತಾ। ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್। ಪ್ರಕೃತ್ಯಧಿಕರಣೇ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾಚ್ಚ। (406) ತಟಸ್ಥೇನ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವೇನಾತ್ರ ಸೂತ್ರೇ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ ಇತಿ ಕುತೋಽಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್? ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಾಸಮ್ಭವೇ ಹಿ ಲಕ್ಷಣಾಶ್ರಯಣಂ ದೃಷ್ಟಮ್। ನ ತಾವದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಬಾಧಕಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್, ತದಗೋಚರತ್ವಾತ್। ನಾಪ್ಯನುಮಾನಮ್, ಶ್ರುತಿಬಾಧಿತತ್ವಾತ್। ನಾಪ್ಯಾಗಮಃ, ತಸ್ಯಾಕ್ಲಿಷ್ಟಕಾರಿತ್ವಾದ್ಯರ್ಥತಯಾ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾತ್।

h॥ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯಸ್ಯಾಪ್ರಮಾಣಿಕತ್ವಾತ್ ನ ತದುಪಪತ್ತಯೇ ತಟಸ್ಥಲಕ್ಷಣವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಯುಕ್ತಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವರ್ಥಾಪತ್ತ್ಯೇದಮವಸೀಯತೇ। ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರೇಕತ್ವಂ ತಾವದಾವಶ್ಯಕಮ್। ನಚ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವಲಕ್ಷಣತ್ವೇ ತತ್ ಸಮ್ಭವತಿ। ಅತೋಽನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಮಾಯಾಗತಮೇವೇದಂ ಲಕ್ಷಣಮ್। ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಸ್ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಲಕ್ಷಣಯೋಚ್ಯತ ಇತಿ ಕಲ್ಪ್ಯತ ಇತಿ। ತತ್ರಾಽಹ -- ಭೇದೇನೈವೇತಿ।

ಭೇದೇನೈವ ಹಿ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸಮ್ಭವೇ ಲಕ್ಷಣಾ ಕುತಃ।

ಯದಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರೇಕತ್ವಪರಿರಕ್ಷಣಾಯ ಯಥಾಶ್ರುತಂ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಲಕ್ಷಣಾಽಽಶ್ರೀಯತೇ, ತರ್ಹಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರ್ಭೇದೇನೈವಾಙ್ಗೀಕೃತೇನ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸಮ್ಭವೇ ಲಕ್ಷಣಾ ಕಸ್ಮಾದಾಶ್ರಯಣೀಯಾ?

ನನ್ವಭೇದಮುಪಾದಾಯ ಸೂತ್ರೇ ಲಕ್ಷಣಾ ವಾಽಽಶ್ರಯಣೀಯಾ, ಭೇದಮುಪಾದಾಯ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿರ್ವೇತಿ ಸನ್ದಿಹ್ಯತೇ। ವಯಂ ತು ಬ್ರೂಮಃ ದ್ವಿತೀಯ ಏವ ಪಕ್ಷಃ ಶ್ರೇಯಾನಿತಿ। ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಾಜ್ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರೇಕತ್ವಸ್ಯ। ನಹ್ಯಪ್ರಾಮಾಣಿಕಪರಿರಕ್ಷಣಾಯ ವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಜಘನ್ಯವೃತ್ತಿರಾಶ್ರೀಯಮಾಣಾ ಕ್ವಚಿದುಪಲಬ್ಧೇತಿ। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಭೇದೇನೈವೇತಿ।

h॥ ತತ್ತ್ವಮಸಿವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಕಥಂ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯಮಪ್ರಾಮಾಣಿಕಮ್? "ತತ್ ತ್ವಮಸಿ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಉಪಪತ್ತಿಪರಾಹತತ್ವಾತ್। ತಥಾಹಿ ತಚ್ಛಬ್ದಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥೋ ಯಃ "ಸದೇವ ಸೌಮ್ಯ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪ್ರಕೃತಃ ಪ್ರೇಕ್ಷಾಪೂರ್ವಂ ತೇಜೋಬನ್ನಾನಾಂ ಸ್ರಷ್ಟಾ ಸರ್ವಾಸಾಂ ಪ್ರಜಾನಾಂ ಮೂಲಮಾಯತನಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಚ ಸಕಾಲಾವದ್ಯಗನ್ಧವಿಧುರೋಽಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಗುಣಾಕರಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ, ಯಶ್ಚ ತ್ವಮ್ಪದಮುಖ್ಯಾರ್ಥಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಸಿದ್ಧೋಽಲ್ಪಶಕ್ತಿಃ ಪರಾಧೀನೋ ದೋಷಕಲುಷಿತೋಽವಚ್ಛಿನ್ನಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಃ, ತಾವುಪಾದಾಯಾನೇನ ವಾಕ್ಯೇನೈಕ್ಯಮುಚ್ಯತೇ, ಉತ ವಿರುದ್ಧಭಾಗತ್ಯಾಗೇನ ಲಕ್ಷಣಯಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧೇನ ಯೋಗ್ಯತಾವಿರಹೇ ಜರದ್ಗವಾದಿವಾಕ್ಯವದಾಭಾಸತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ದ್ವಿತೀಯೇ ದೋಷಮಾಹ -- ಭೇದೇನೈವೇತಿ। ಸಿಂಹೋ ದೇವದತ್ತ ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಮಾತ್ರಂ ಗೌಣಮುಪಾದಾಯ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರ್ಭೇದೇನೈವ ಅಙ್ಗೀಕೃತೇನ ಪದದ್ವಯಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸಮ್ಭವೇ ಜಹದಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣಾ ಕುತ ಆಶ್ರಯಣೀಯೇತಿ।

ನನು ಕಿಂ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಂ ಮುಖ್ಯಮುಪಾದಾಯ ತತ್ತ್ವಮ್ಪದಯೋರ್ಲಾಕ್ಷಣಿಕತ್ವಂ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್। ಕಿಂವಾ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಂ ಗೌಣಂ ಗೃಹೀತ್ವಾ ತತ್ತ್ವಮ್ಪದಯೋರ್ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವ್ಯೇತಿ ಸನ್ದೇಹೇ ನ ವಿನಿಗಮನಾಯಾಂ ಹೇತುರಸ್ತಿ। ನ ನಾಸ್ತಿ। "ತ್ಯಜೇದೇಕಂ ಕುಲಸ್ಯಾರ್ಥೇ" ಇತಿ ನ್ಯಾಯಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್। ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಙ್ಗಾನಾಂ ತತ್ರತತ್ರ ಭೇದ ಏವಾಽನುಗುಣ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯುತ್ಪಾದಿತತ್ವಾತ್। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಭೇದೇನೈವೇತಿ।

h॥ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರ್ಗುಣಾನಾಂ ನಿತ್ಯತ್ವೇನ ತತ್ಪರಿತ್ಯಾಗಾಯೋಗಾದೈಕ್ಯಾಸಮ್ಭವಃ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ವಿರೋಧ್ಯಾಕಾರಪರಿತ್ಯಾಗೇನ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಲಕ್ಷಣಯಾ ತತ್ತ್ವಮಸಿವಾಕ್ಯಂ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರೇಕತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತೀತ್ಯತ್ರ ವಿರೋಧ್ಯಾಕಾರಪರಿತ್ಯಾಗೋ ನಾಮ ನ ತಾವದವಿವಕ್ಷಾಮಾತ್ರಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಪ್ರಾಕ್। (116) ಅಥ ಸೋಽಯಂ ದೇವದತ್ತ ಇತಿವದ್ ವಿರೋಧ್ಯಾಕಾರಸ್ಯಾನಿತ್ಯತ್ವಮ್। ತತ್ರಾಽಹ -- ಕಥಮಿತಿ।

ಕಥಂ ನಿತ್ಯಗುಣಸ್ಯಾಸ್ಯ ಸ್ಯಾದೈಕ್ಯಂ ಗುಣಹಾನತಃ॥91॥**

(###sudha --)

ನಿತ್ಯಗುಣತ್ವಂ ಚೇಶ್ವರಸ್ಯ ಲಿಙ್ಗಪಾದೇ ಸಾಧಯಿಷ್ಯತೇ। (310) ಅಸ್ಯೇಶ್ವರಸ್ಯೇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಜೀವೇಽಪಿ ಪಾರತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿದೋಷಾಣಾಂ ನಿತ್ಯತ್ವಾತ್। ಯಥೋಕ್ತಂ ಪುರಾಣೇ "ಅಲ್ಪಶಕ್ತಿರಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಮ್" ಇತಿ।

h॥ ಸಗುಣನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮಣೋರ್ಭೇದಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಅದ್ವಿತೀಯಬ್ರಹ್ಮಾವಸ್ಥಾನರೂಪಕೈವಲ್ಯಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ನನು ವಿರೋಧ್ಯಾಕಾರಪರಿತ್ಯಾಗೇನ ಜೀವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯಮಿತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥೋ ನ ವಿರೋಧ್ಯಾಕಾರಾವಿವಕ್ಷಾಮಾತ್ರೇಣೇತಿ ನಾಪ್ಯನಿತ್ಯತ್ವೇನೇತಿ। ಕಿನ್ತು ನಿರ್ಗುಣೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಜೀವಸ್ಯೈಕ್ಯಮಿತ್ಯೇವೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯೈವ ನಿರೂಪಯಿತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ತಥಾಹಿ ತನ್ನಿರ್ಗುಣಂ ಕಿಂ ಸಗುಣಾದೀಶ್ವರಾದ್ ಭಿನ್ನಮ್, ಉತಾಭಿನ್ನಮ್? ದ್ವಿತೀಯೇ ತಸ್ಯಾಪಿ ಸಗುಣತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗೇನ ನಿರ್ಗುಣತ್ವವ್ಯಾಘಾತಃ। ಆದ್ಯೇ ದೋಷಮಾಹ -- ಸದೈವೇತಿ।

ಸದೈವ ಗುಣವತ್ತ್ವೇಽಸ್ಯ ಭಿನ್ನಂ ಸ್ಯಾನ್ನಿರ್ಗುಣಂ ಸದಾ।

ಯದಿ ನಿರ್ಗುಣಂ ಸಗುಣಾದತ್ಯನ್ತಭಿನ್ನಂ ತರ್ಹ್ಯಸ್ಯ ಸಗುಣಸ್ಯ ನಿತ್ಯಂ ಸಗುಣತ್ವಾತ್ ತಸ್ಮಾನ್ನಿತ್ಯಮೇವ ನಿರ್ಗುಣಂ ಭಿನ್ನಂ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ। ತಥಾಚ ನ ಕದಾಚಿದಪಿ ಕೈವಲ್ಯಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h॥ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಲಕ್ಷಣನೈರ್ಗುಣ್ಯಸ್ಯ ಅಶಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾದನತ್ವೋಪಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಸ್ವಭಾವತೋ ನಿರ್ಗುಣಮೇವಾಽಽರೋಪಿತೈರ್ಮಿಥ್ಯಾಗುಣೈಃ ಸಗುಣಮಿತಿ ಬಾಲೈರಭಿಲಪ್ಯತೇ। ಆರೋಪಿತನೀಲಿಮ್ನಾ ಗಗನಮಿವ ನೀಲತ್ವೇನ। ಆರೋಪಪ್ರವಾಹಸ್ಯ ಚಾನಾದಿನಿತ್ಯತಯಾ ಸದಾ ಸಗುಣತ್ವಂ ಚ ನಾನಿಷ್ಟಮ್। ತಥಾಚ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಿರೋಧ್ಯಾಕಾರಪರಿತ್ಯಾಗೇನೈಕ್ಯೋಪದೇಶೋಽಪಿ ನಾನುಪಪನ್ನಃ। ನೀರೂಪಂ ಗಗನಮಿತಿ ಯಥಾ। ಯಥಾ ವಾ ಯದಿದಂ ರಜತಂ ಸಾ ಶುಕ್ತಿರಿತ್ಯೇವಂ ಪರೇಣ ಸ್ವಾಭಿಸನ್ಧಾವುದ್ಘಾಟಿತೇ ಸತ್ಯಾಹ -- ನಚೇತಿ।

ನಚ ಮಿಥ್ಯಾಗುಣತ್ವಂ ಸ್ಯಾದನಿರ್ವಾಚ್ಯಸ್ಯ ದೂಷಣಾತ್।

ಮಿಥ್ಯೇತ್ಯಸದುಚ್ಯತೇ, ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯಂ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಅನಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರ ಏವ ನಿರಾಕೃತತ್ವಾತ್। (65) ಅತೋ ಗುಣರಾಹಿತ್ಯಲಕ್ಷಣಂ ನಿರ್ಗುಣತ್ವಂ ನ ಸರ್ವಥಾ ಶಕ್ಯನಿರೂಪಣಮ್। ನನು ಗುಣಾದಿಪಞ್ಚಕಸ್ಯ ನಿರ್ಗುಣತ್ವಂ ಪದಾರ್ಥವಿದೋ ಮನ್ಯನ್ತೇ। ಮನ್ಯನ್ತಾಮ್। ನಹೀದಾನೀಂ ನಿರ್ಗುಣವಸ್ತುನಿರಾಕರಣಂ ಪ್ರಸ್ತುತಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಅದ್ವೈತಿನಾಂ ನ ನಿರ್ಗುಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ ನಿರೂಪಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಮಿತಿ। ಗುಣಶಬ್ದೇನಾತ್ರ ಧರ್ಮಮಾತ್ರಂ ಪ್ರಕೃತಮ್। ತದ್ ಗುಣಾದಿಷ್ವಪಿ ಸರ್ವಸಮ್ಮತಮ್। ಗುಣಾದೀನಾಂ ಚ ಸಗುಣತ್ವಂ ಪರಮಾಣ್ವಾರಮ್ಭನಿರಾಸೇ ವಕ್ಷ್ಯತೇ।

h॥ ಶ್ರುತೀನಾಂ ನೈರ್ಗುಣ್ಯಪರತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್॥

(###sudha --)

ನನುಚ “ಸಾಕ್ಷೀ ಚೇತಾ ಕೇವಲೋ ನಿರ್ಗುಣಶ್ಚ” ಇತಿ ನಿರ್ಗುಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಶ್ರೂಯತೇ। ಮೈವಮ್। ಉಕ್ತಾನುಪಪತ್ತಿಪರಾಹತತ್ವೇನ ಅರ್ಥಾನ್ತರಪರತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಸಾಕ್ಷಿತ್ವಾದೀನಾಮಪಿ ಧರ್ಮತ್ವಾದ್ ವ್ಯಾಘಾತಶ್ಚ। ಸಾಕ್ಷಾದ್ ದ್ರಷ್ಟಾ ಹಿ ಸಾಕ್ಷೀ। ಯಥಾಽಹ ಪಾಣಿನಿಃ “ಸಾಕ್ಷಾದ್ ದ್ರಷ್ಟರಿ ಸಞ್ಜ್ಞಾಯಾಮ್” ಇತಿ।

h॥ ವಿನಾ ಪ್ರಮಾಣಂ ನಿರ್ಗುಣತ್ವಮಭ್ಯುಗನ್ತುರ್ದೂಷಣಮ್॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಧರ್ಮರಾಹಿತ್ಯಲಕ್ಷಣಂ ನಿಗುರ್ಣತ್ವಂ ನಿರಾಕೃತಮಪ್ಯಾಗ್ರಹಮಾತ್ರೇಣ ಯೋಽಙ್ಗೀಕರೋತಿ ತಂ ಪ್ರತಿ ಸೋಲ್ಲುಣ್ಠಮಾಹ ನಿಗುರ್ಣತ್ವಮಿತಿ।

ನಿಗುರ್ಣತ್ವಂ ತದಾ ಚ ಸ್ಯಾದಾಸುರತ್ವಂ ನಚಾನ್ಯಥಾ॥92॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ತದಾ ಚ ನಿಗುಣೇ ಯುಕ್ತ್ಯಾ ನಿರಾಕೃತೇಽಪಿ ಯದಿ ನಿರ್ಗುಣತ್ವಂ ಪರಸ್ಮೈ ರುಚಿತಂ ಸ್ಯಾತ್, ತರ್ಹಿ ಗುಣಶಬ್ದೋದಿತಸಕಲಶುಭರಾಹಿತ್ಯಲಕ್ಷಣಮಾಸುರತ್ವಮೇವ ಸ್ಯಾತ್ । ಅನ್ಯಥಾ ನಿರೂಪಯಿತುಮಶಕ್ಯತ್ವಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್, ತೇನೈಕ್ಯಂ ಚ ಮಾಯಾವಾದಿನಾಮನುಮನ್ಯಾಮಹ ಇತಿ ।

h ll ಜನ್ಮಾದಿಹೇತುತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಾನ್ತರ್ಗತತ್ವೇ ಮಾಯಾವಾದ್ಯುಕ್ತಬಾಧಕೋದ್ಧಾರಃ ॥

(###sudha --)

ಏತೇನ "ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ಗುಣತ್ವಾದಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ತಟಸ್ಥತ್ವಮುಕ್ತಮ್ । ನಹಿ ನಾನವಿಧಕಾರ್ಯಕ್ರಿಯಾವೇಶಾತ್ಮತ್ವಂ ತತ್ಪ್ರಸವಶಕ್ತ್ಯಾತ್ಮಕತ್ವಂ ವಾ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯವಿಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮಾನ್ತರ್ಗತಂ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ" ಇತಿ, ತದಪಿ ನಿರಸ್ತಂ ವೇದಿತವ್ಯಮ್ । ನಿರ್ಗುಣತ್ವಸ್ಯೈವ ನಿರಸ್ತತ್ವಾತ್ ।

ಯಚ್ಚೋಕ್ತಮ್ "ನೇದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿಶೇಷಣಮ್, ಪ್ರಪಞ್ಚಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಪಞ್ಚೋಪಾಧಿತ್ವೇನ ನಿರುಪಾಧಿಕಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಾನ್ತರ್ಗತ್ವಾಯೋಗಾತ್" ಇತಿ । ತದುತ್ತರತ್ರ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯತ ಇತಿ । (966, 198)

h ll ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಾನ್ತರ್ಗತತ್ವಪಕ್ಷೇ

ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಯೋರ್ಭೇದಮಭೇದಂ ಭೇದಾಭೇದಂ ಚ ನಿರಾಕೃತ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಭಾವಾದ್ಯನುಪಪತ್ತಿಕಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಯದಪಿ "ಗುಣಗುಣಿನೋರನ್ಯತ್ವಾನನ್ಯತ್ವಾಭ್ಯಾಮನಿರೂಪಣಾತ್" ಇತಿ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ತಟಸ್ಥತ್ವಾದಿಸಿದ್ಧಯೇ ಪರೇಣೋಕ್ತಂ ತದ್ ದೂಷಯಿತುಮನುವದತಿ ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಯೋರಿತಿ ।

ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಯೋರ್ಭೇದೋಽಭೇದೋ ವಾ ಯದಿ ವೋಭಯಮ್ ।

ಯದತ್ರ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಂ ಮುಖತೋ ಲಕ್ಷಣಮಭಿಹಿತಮ್, ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿಸಮಸ್ತಗುಣವತ್ತ್ವಂ ಚಾಭಿಪ್ರಾಯಪ್ರಾಪ್ತಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್, ತದುಭಯಮಪಿ ಲಕ್ಷಣಂ ಲಕ್ಷ್ಯಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಭಿನ್ನಮ್, ಅಭಿನ್ನಮ್, ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನಂ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಮೇರುಮನ್ದರವಲ್ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಭಾವಸ್ಯ ಗುಣಗುಣಿಭಾವಸ್ಯ ಚಾನುಪಪತ್ತೇಃ । ಸಮ್ಬನ್ಧಸದ್ಭಾವಾನ್ನೇತಿ ಚೇತ್, ನ । ತಸ್ಯಾಪಿ ಸಮ್ಬಧಿಭ್ಯಾಮನ್ಯತ್ವಾನನ್ಯತ್ವಾಭ್ಯಾಮನಿರೂಪಣಾತ್ ।

ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅನೇಕೈರಭಿನ್ನಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪ್ಯನೇಕತ್ವಾಪತ್ತೇಃ । ತಥಾಚ "ಏಕಮೇವ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಾತ್ । ಲಕ್ಷಣಾನಾಂ ವೈಕತ್ವಮಾಪದ್ಯೇತ । ತಥಾಚ "ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷಪ್ರಸಙ್ಗಃ । ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಭಾವೋ

ಗುಣಗುಣಿಭಾವಶ್ಚಾಭೇದೇನೋಪಪದ್ಯತೇ। ಪ್ರಸಿದ್ಧೇನ ಹ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಲಕ್ಷಣೀಯಮ್। ನಚ ತದೇವ ತದ್ದೈವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಚೇತಿ ಯುಕ್ತಮ್। ಗುಣೀ ಚ ಗುಣವಾನ್ ಭವತಿ। ನಚ ಸ್ವೇನೈವ ತದ್ವಾನ್ ಭವತಿ।

ನ ತೃತೀಯಃ, ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧಾತ್। ಅತೋಽಶಕ್ಯನಿರೂಪಣತ್ವಾನ್ನೇದಂ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಾನ್ತರ್ಗತಂ ಲಕ್ಷಣಮ್, ಕಿನ್ತು ತಟಸ್ಥಮೇವ। ನಚ ತಟಸ್ಥೇನ ತೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽದ್ವಿತೀಯತ್ವಭಙ್ಗಃ। ಯದ್ ರಜತಮಿತ್ಯಾಭಾತ್ ಸಾ ಶುಕ್ತಿರಿತಿವತ್ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತೇನಾಪಿ ಪ್ರಪಞ್ಚಕಾರಣತ್ವೇನೋಪಲಕ್ಷಣಯೋಗಾದಿತಿ।

h॥ ನಿರ್ಭೇದವಸ್ತುನಿ ವಿಶೇಷಾನಙ್ಗೀಕಾರೇ ಪರೋದೀರಿತವಿಕಲ್ಪಕ್ರಮೇಣೈವ

ತತ್ತ್ವಮಸ್ಯಾದಿಮಹಾವಾಕ್ಯೇಷ್ವನುಪಪತ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಮ್॥

(###sudha --)

ಏವಮನೂದ್ಯ ನಿರಾಕರ್ತುಮಾರಭತೇ ಇತಿ ಪೃಷ್ಟ ಇತಿ।

ಇತಿ ಪೃಷ್ಟೇ ತದೈಕ್ಯಸ್ಯ ಗತಿರೇವ ನ ವಿದ್ಯತೇ॥93॥**

(###sudha --)

ವಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಪೃಷ್ಟ ಇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್, ದೂಷಿತೇ ಚೇತ್ಯಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್। ದೂಷಣಾನಾಮತ್ಯನ್ತಾಸಮ್ಬದ್ಧತ್ವಾತ್ ಪೃಷ್ಟ ಇತ್ಯೇವೋಕ್ತಮ್। ಕಿಂ ವಕ್ತವ್ಯಮಸ್ತಿ। ತತ್ರ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಾದೀನಾಂ ಧರ್ಮಾಣಾಂ ಭೇದಾಭಾವೇಽಪಿ ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಸದ್ಭಾವಾತ್ ತದ್ಬಲೇನ ಸರ್ವಮುಪಪದ್ಯತ ಇತಿ ವಕ್ತುಮ್, ನಿರ್ಭೇದವಸ್ತುನಿ ಪರೇಣ ವಿಶೇಷಸ್ಯಾನಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್, ಘಟಾದೀನಾಂ ಚ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇನಾಙ್ಗೀಕೃತಾನಾಮನುದಾಹರಣತ್ವಾತ್ ಸತ್ಯ ಏವ ವಸ್ತುನ್ಯಸಾವುಪಪಾದನೀಯ ಇತಿ ಮನ್ವಾನ ಆಹ -- ತದೇತಿ। ಯದ್ಯೇವಂ ಪೃಷ್ಟಾತ್ವ ಲಕ್ಷಣಂ ದೂಷಯಸಿ ತದೈಕ್ಯಸ್ಯ ಗತಿರ್ನಿರೂಪಣಪ್ರಕಾರೋ ನ ವಿದ್ಯತೇ।

ಅಯಮಭಿಪ್ರಾಯಃ ದ್ವಿವಿಧಂ ಹಿ ವಾಕ್ಯಂ ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ತತ್ತ್ವಾವೇದಕಮಙ್ಗೀಕೃತಮ್। ಏಕಂ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರೈಕ್ಯಪರಂ ಮಹಾವಾಕ್ಯಮ್, ಯಥಾ "ತತ್ ತ್ವಮಸಿ" ಇತ್ಯಾದಿ। ಅಪರಂ ತತ್ಸ್ವರೂಪಪರಮವಾನ್ತರವಾಕ್ಯಮ್, ಯಥಾ "ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನನ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯಾದಿ। ತದುಭಯಮಪಿ ಸವಿಶೇಷಾಭಿನ್ನವಸ್ತುನಿಷ್ಠಂ ಪರೇಣಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮ್। ಗತ್ಯನ್ತರಾಭಾವಾತ್। ತತ್ರ ತಾವದಾದ್ಯಸ್ಯ ಗತ್ಯನ್ತರಂ ನಾಸ್ತಿ। ಕಥಮಿತಿ ಚೇತ್, ಉಚ್ಯತೇ ತತ್ತ್ವಮಸೀತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಮೈಕ್ಯಂ ಕಿಂ ತತ್ತ್ವದಲಕ್ಷಿತಾಚ್ಚೈತನ್ಯಾದಭಿನ್ನಮ್, ಉತ ಭಿನ್ನಮ್, ಅಥ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಪರೇಣಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವೇನ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾದಭೇದಪಕ್ಷಂ ತಾವದಾದೌ ನಿರಾಕರೋತಿ -- ವೈಕ್ಯಾಭೇದ ಇತಿ।

h॥ ಐಕ್ಯಸ್ಯ ಚೈತನ್ಯಾದಭೇದೇ ಶಾಸ್ತ್ರವೈಯರ್ಥ್ಯಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಐಕ್ಯಾಭೇದೇ ನ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ಜ್ಞೇಯಂ ತತ್ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತಃ।

ಐಕ್ಯಸ್ಯ ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪಾಭೇದೇಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯಮಾಣೇ ತದೈಕ್ಯಂ ತತ್ತ್ವಮಸೀತ್ಯಾದಿನಾ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಕುತಃ? ಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವೇನ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ತನ್ಮಾತ್ರತ್ವಾಚ್ಚೈಕ್ಯಸ್ಯ। ನಹಿ ಪ್ರಕಾಶಮಾನಮೇವ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಮ್। ವೈಯರ್ಥ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಕಿಞ್ಚಾವೇದ್ಯತ್ವೇ ಸತ್ಯಪರೋಕ್ಷವ್ಯವಹಾರಯೋಗ್ಯತ್ವಂ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಂ ಪರೇಣಾಙ್ಗೀಕೃತಮ್। ತಥಾಚ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಚೈತನ್ಯಾತ್ಮಕಂ ಚ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂ ಚೇತಿ ವ್ಯಾಹತಮ್।

ಅಥ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ನೈಕ್ಯಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತಿ -- ಕಿನ್ತು ಭೇದಭ್ರಮಂ ನಿರಾಕರೋತಿ -- , ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ಸಿದ್ಧಂ ತು ನಿವರ್ತಕತ್ವಾತ್" ಇತಿ। ನ। ಐಕ್ಯೇ ಪ್ರಕಾಶಮಾನೇ ಭೇದಭ್ರಮಸ್ಯೈವಾನವಕಾಶಾತ್। ತತ್ತ್ವಾಪ್ರತಿಪತ್ತೇರ್ಭ್ರಾನ್ತಿಹೇತುತ್ವಾತ್। ಐಕ್ಯಂ ನ ಪ್ರಕಾಶತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಚೈತನ್ಯಮಾತ್ರತ್ವವಿರೋಧಾತ್। ಅವಿದ್ಯಾವಶಾತ್ ಸ್ವರೂಪಸ್ಯಾಪ್ಯನವಭಾಸ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸರ್ವಥಾಽಪ್ಯನವಭಾಸಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತಥಾಚಾಧಿಷ್ಠಾನಾನವಭಾಸೇಽವಿದ್ಯಾರೋಪಸ್ಯಾಪ್ಯನುಪಪತ್ತೇಃ। ನಹ್ಯಖಣ್ಡೇ ವಸ್ತುನ್ಯಂಶತೋಽವಿದ್ಯಾವರಣಂ ಸಮ್ಭವತಿ। ಅಸಮ್ಭವನೀಯಾವಭಾಸಚತುರಾಽವಿದ್ಯೇತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಜಡೇಷ್ವೇವ ಸಾ ಕುತೋ ನಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಾ? ಅನುಪಪತ್ತೇಸ್ತುಲ್ಯತ್ವಾತ್। ತಥಾಚ "ಸಾ ನ ಜಡೇಷು ವಸ್ತುಷು" ಇತ್ಯಯುಕ್ತಮ್।

ನ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ಜ್ಞೇಯಂ ತದಿತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್, ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ತತ್ಪದೇನೈವ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ತ್ವಮಸೀತಿ ವ್ಯರ್ಥಮಿತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ತದಿತ್ಯೇತಾವತಾ ನ ಭೇದಭ್ರಮನಿವೃತ್ತಿಃ। ಅತಸ್ತ್ವಮಸೀತಿ ಸಾರ್ಥಕಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತತ್ಪದೇನೈವ ಐಕ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಿತತ್ವಾತ್, ಐಕ್ಯಪ್ರತಿಪತ್ತೌ ಚ ಭೇದಭ್ರಮಸ್ಯ ನಿರಸ್ತತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಕದಾಽಪ್ಯನಿವೃತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತತ್ಪದೇನೈಕ್ಯಸ್ಯಾಪ್ರತಿಪಾದಿತತ್ವೇ ತದುಪಲಕ್ಷಿತಚೈತನ್ಯಮಾತ್ರತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ। ನನು ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ಸೋಽಯಂ ದೇವದತ್ತ ಇತಿ ವಾಕ್ಯಮ್? ಅತ್ರಾಪಿ ವಿಶೇಷಾನಙ್ಗೀಕಾರೇಽನುಪಪತ್ತಿರೇವೇತಿ।

h ll ಐಕ್ಯಸ್ಯ ಚೈತನ್ಯಾದ್ ಭಿನ್ನತ್ವೇಽಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ, ಐಕ್ಯಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಶ್ಚ ll

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯಂ ನಿರಾಕರೋತಿ -- ಭೇದ ಇತಿ।

p**p

ಭೇದೇ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವತೋ ಭೇದಸತ್ಯತ್ವಂ ಸ್ಯಾದ್ ಬಲಾದಪಿ।

ಐಕ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಾದ್ ಭೇದೇಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯಮಾಣೇಽಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಸ್ತಾವತ್। ತತ್ತ್ವಮಸ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಖಣ್ಡಾರ್ಥನಿಷ್ಠತಾಯಾ ಮಾಯಾವಾದಿನಾಽಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗೋಽಪರೋ ದೋಷಃ। ಚೈತನ್ಯಾತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಅನ್ಯಥಾಽದ್ವೈತೇನೈವ ಸತ್ಯೇನಾದ್ವೈತವ್ಯಾಘಾತಾತ್। ಐಕ್ಯಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇ ಕಿಂ ನಶ್ಛಿನ್ನಮಿನಿ

ಚೇತ್, ನ। ಮಿಥ್ಯಾತ್ವತೋ ನ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ಜ್ಞೇಯಂ ತದಿತ್ಯನುವರ್ತನಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ತತ್ತ್ವಮಸ್ಯಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಅತತ್ತ್ವಾವೇದಕತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್।

ಕಿಞ್ಚ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರೈಕ್ಯಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವತಸ್ತದ್ಭೇದಸತ್ಯತ್ವಮಪಿ ಸ್ಯಾತ್। ಕುತಃ? ಬಲಾತ್। ವ್ಯಾಪ್ತಿಬಲಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ನನು ನ ಕುತ್ರಾಪಿ ಸತ್ಯೋ ಭೇದೋಽಸ್ಮಾಭಿರಭ್ಯುಪೇಯತೇ, ತತ್ ಕಥಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ? ಮೈವಮ್। ಆಸ್ತಾಂ ತಾವತ್ ಪರಮಾರ್ಥಚಿನ್ತಾ। ಯಯೋರ್ದೂರಸ್ಥಯೋರ್ವನಸ್ಪತ್ಯೋರೈಕ್ಯಂ ಮಿಥ್ಯಾ ತಯೋರ್ಭೇದಃ ಸತ್ಯ ಇತಿ ದೃಷ್ಟಮ್। ಅಥವಾ ಯಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪೇಣ ಸತೋ ಯೋಽಭಾವೋ ಮಿಥ್ಯಾ ತಸ್ಯ ತದ್ವಿಪರೀತಃ ಸತ್ಯೋ ದೃಷ್ಟಃ, ಯಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽನೃತತ್ವಾದೇರ್ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇ ಸತ್ಯತ್ವಾದಿಕಂ ಸತ್ಯಮಿತಿ ಸಾಮಾನ್ಯವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾಶ್ರಯಣೇನ ಪ್ರಸಙ್ಗೋಪಪತ್ತಿಃ। ಯಥಾಽಹುಃ "ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧೇ ತು ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರಸ್ಥಿತಿಃ" ಇತಿ।

h॥ ಐಕ್ಯಸ್ಯ ಚೈತನ್ಯಾದ್ ಭೇದಾಭೇದೇಽನವಸ್ಥಾಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ತೃತೀಯಂ ನಿರಾಚಷ್ಟೇ ಭೇದಾಭೇದಾವಿತಿ।

ಭೇದಾಭೇದೌ ಯದಿ ತದಾ ಸ್ಯಾದೇವ ಹ್ಯನವಸ್ಥಿತಿಃ॥94॥**

(###sudha --)

ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರೈಕ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಾದ್ ಭೇದಾಭೇದೌ ಯದ್ಯಙ್ಗೀಕ್ರಿಯೇತೇ, ತದಾ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ತೌ ಕಿಂ ಚೈತನ್ಯಾದಭಿನ್ನೌ, ಉತ ಭಿನ್ನೌ, ಅಥ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನಾವಿತಿ। ಆದ್ಯೇ ಚೈತನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ದ್ವಿತ್ವಂ ತಯೋರ್ವೈಕತ್ವಮಿತ್ಯಾದ್ಯಾಪದ್ಯೇತ। ದ್ವಿತೀಯತೃತೀಯಯೋರ್ದೋಷಮಾಹ -- ತದೇತಿ। ಹಿಶಬ್ದೇನಾನವಸ್ಥಾವ್ಯುತ್ಪಾದನಸ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟತಾಮಾಚಷ್ಟೇ। ತಥಾಹಿ ಸ ಭೇದಃ ಕಿಂ ಭೇದಿಭ್ಯಾಂ ಭಿನ್ನಃ, ಅಭಿನ್ನಃ, ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನೋ ವಾ? ಪ್ರಥಮೇ ಸೋಽಪಿ ಭೇದಸ್ತಥೇತ್ಯನವಸ್ಥಾ। ದ್ವಿತೀಯೇ ಶಬ್ದಪರ್ಯಾಯತ್ವಾದಯೋ ದೋಷಾಃ। ತೃತೀಯಸ್ತು ತೃತೀಯೇಽನ್ತರ್ಭವತಿ। ತತ್ರಾಪ್ಯುಕ್ತವಿಧಯಾ ಅನವಸ್ಥೈವೇತಿ।

ನನು ಭೇದಸ್ಯ ಭೇದಾನ್ತರಂ ಭೇದಾಭೇದಯೋಶ್ಚ ಭೇದಾಭೇದಾನ್ತರಮಿತ್ಯೇತಾವತಾ ನಾನವಸ್ಥಾ, ಉತ್ಪತ್ತಿಜ್ಞಪ್ತಿಪ್ರತಿಬನ್ಧಕತ್ವಾಭಾವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ವಿಶೇಷಣಪ್ರತೀತಿಮನ್ತರೇಣ ವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರತ್ಯಯಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಜ್ಞಪ್ತಿಪ್ರತಿಬನ್ಧಕತ್ವಾತ್। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಸ್ಯಾದೇವೇತಿ। ಯದ್ಯಪಿ ಭೇದಾಭೇದಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ವಿರೋಧೋ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ। ತಥಾಽಪಿ ಸ್ಫುಟತ್ವಾನ್ನೋಕ್ತಃ। ಏವಮೈಕ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಾದ್ ಭೇದಪಕ್ಷೇಽನವಸ್ಥಾಽಪೀತಿ।

h॥ ವಿಶೇಷಮನಭ್ಯುಪಗಮ್ಯ ಕೇವಲಂ ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಸ್ಯ ದೂಷಣಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವೈಕ್ಯಂ ಚೈತನ್ಯಾಭಿನ್ನಮಪಿ ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕತ್ವಾತ್ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಪ್ರಕಾಶೇನಾಪ್ರಕಾಶಿತತ್ವಮಾತ್ಮನೋ ನಿರ್ವಹಿಷ್ಯತಿ। ಯದ್ವಾ ಸ್ವರೂಪೇಣೈಕ್ಯಸ್ಯ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಭೇದಾಭೇದೌ ಸ್ತಾಮ್। ತಯೋಶ್ಚ ಭೇದಾಭೇದಾನ್ತರಾಭಾವೋಽಪಿ ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕತ್ವಾದ್ ವ್ಯವಹಾರೋಪಪತ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ವಿಶೇಷಾನಭ್ಯುಪಗಮೇ ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ವಕ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯೇಣಾಽಹ ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕತೇತಿ।

ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕತಾ ಚೇತ್ ಸ್ಯಾದ್ ವಾಹ್ಯಂ ವಾಹಕಮಿತ್ಯಪಿ।

ಪರ್ಯಾಯೋ ಭೇದವಾನ್ ವಾ ಸ್ಯಾದನವಸ್ಥೋಭಯತ್ರ ಚ ॥95॥**

(###sudha --)

ಐಕ್ಯಸ್ಯ ಭೇದಾಭೇದಯೋರ್ವಾ ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕತಾ ಯದ್ಯಙ್ಗೀಕೃತಾ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಪೃಚ್ಛಾಮಃ ಸ್ವಸ್ಯ ನಿರ್ವಾಹಕಂ ಹಿ ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕಮ್, ತಸ್ಯ ಭಾವಃ ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕತಾ। ಸ್ವಸ್ಯೇತಿ ಚ ಕರ್ಮಣಿ ಷಷ್ಠೀ, "ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ ಕೃತಿ" ಇತಿ ವಚನಾತ್। ತಥಾಚೈಕಸ್ಯೈಕಸ್ಯಾಮೇವ ನಿರ್ವಾಹಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ಕರ್ಮಕರ್ತೃತ್ವಲಕ್ಷಣಂ ನಿರ್ವಾಹ್ಯತ್ವಂ ನಿರ್ವಾಹಕತ್ವಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ತನ್ನಿರ್ವಾಹ್ಯತ್ವಂ ನಿರ್ವಾಹಕತ್ವಂ ಚ ಪರಸ್ಪರಂ ಧರ್ಮಿಣಾ ಕ್ರಿಯಯಾ ಚಾತ್ಯನ್ತಾಭಿನ್ನಮ್, ಉತಾತ್ಯನ್ತಭಿನ್ನಮಿತಿ। ಆದ್ಯೇ ದೋಷಮಾಹ -- ವಾಹ್ಯಮಿತಿ। ನಿರ್ವಾಹ್ಯಮಿತಿ ನಿರ್ವಾಹಕಮಿತಿ ಅಪಿಶಬ್ದಾನ್ನಿರ್ವಾಹಣಮಿತ್ಯಪಿ ಶಬ್ದಸಮೂಹಃ ಪರ್ಯಾಯಃ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ। ಏಕಾರ್ಥತ್ವಾತ್। ನಚ ತೇಷಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಕಶ್ಚಿತ್ ಪರ್ಯಾಯತ್ವಂ ಮನ್ಯತೇ।

ದ್ವಿತೀಯಮನೂದ್ಯ ದೂಷಯತಿ -- ಭೇದವಾನಿತಿ। ವಾಶಬ್ದೋ ಯದ್ಯರ್ಥೇ। ಯದಿ ನಿರ್ವಾಹ್ಯತ್ವಾದಿರರ್ಥಃ ಪರಸ್ಪರಂ ಧರ್ಮಿಣಾ ಚ ಭೇದವಾನ್ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ತದ್ಭೇದದ್ವಯಸ್ಯ ಭೇದಿಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರತ್ವೇ ಪರ್ಯಾಯತ್ವಾದಿದೋಷಪ್ರಸಙ್ಗಾದ್ ಭೇದಾನ್ತರವದಿತ್ಯಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್। ತಥಾಚ ಪರಸ್ಪರಂ ಭೇದಂ ಧರ್ಮಿಭೇದಂ ವಾಽಶ್ರಿತ್ಯೋಭಯತ್ರಾನವಸ್ಥಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h॥ ವಿಶೇಷಾನಙ್ಗೀಕಾರೇ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನೇತ್ಯಾದ್ಯವಾನ್ತರವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯನುಪಪನ್ನತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಏವಂ ವಿಶೇಷಾನಭ್ಯುಪಗಮೇ ಮಹಾವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾನುಪಪತ್ತಿಮಭಿಧಾಯಾವಾನ್ತರವಾಕ್ಯೇಽಪಿ ತಾಮಿತಿದಿಶತಿ ಸತ್ಯೇತಿ।

ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿಕೇಽಪ್ಯೇವಮ್ ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।

"ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನನ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯಾದಿಕೇಽವಾನ್ತರವಾಕ್ಯೇಽಪ್ಯೇವಂ ವಿಕಲ್ಪ್ಯ ದೂಷಣಮಭಿಧಾನೀಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ತಥಾಹಿ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿಕಂ ಪರಸ್ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಚಾತ್ಯನ್ತಾಭಿನ್ನಂ ವಾ, ಭಿನ್ನಂ ವಾ, ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನಂ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ತಥಾಸತಿ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಕಸ್ಯ ತಸ್ಯ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿಪದಾನಾಂ ಪರ್ಯಾಯತ್ವಾಪತ್ತ್ಯಾ ಸಹಪ್ರಯೋಗಾನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚ।

ಶ್ರೀಮನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಾತ್, ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾಪತ್ತ್ಯಾ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾತತ್ತ್ವಾವೇದಕತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚ। ಅಜ್ಞಾನತ್ವಾದೇಃ ಸತ್ಯತ್ವಾಪತ್ತೇಶ್ಚ। ನ ತೃತೀಯಃ, ಅನವಸ್ಥಾಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕತ್ವಸ್ಯ ಚೋಕ್ತವಿಧಯಾ ನಿರ್ವಕ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾದಿತಿ।

h॥ ಮಾಯಾವಾದ್ಯುಕ್ತವ್ಯವಸ್ಥಾನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ನನು ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದೀನಾಂ ಪರಸ್ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಚಾತ್ಯನ್ತಮಭೇದ ಏವ। ನಚ ತಾವತಾ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿಪದಾನಾಂ ಪರ್ಯಾಯತ್ವಮ್। ವಾಚ್ಯಾರ್ಥಭೇದಸದ್ಭಾವಾತ್। ಪರಾಪರಸಾಮಾನ್ಯವಾಚಿನಾಂ ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮವಾಚಿನಾಂ ವಾ ತೇಷಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ನಚ ವಾಚ್ಯಮ್, ಸತ್ಯಪದೇನ ಲಕ್ಷಿತಸ್ಯೈವ ಜ್ಞಾನಪದೇನ ಲಕ್ಷಣಾಯಾಂ ವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್, ಅಧಿಕಲಕ್ಷಣಾಯಾಂ ಚ ನಾಖಣ್ಡಾರ್ಥತಾಸಿದ್ಧಿರಿತಿ। ಲಕ್ಷ್ಯಾರ್ಥಭೇದಾಭಾವೇಽಪ್ಯಾರೋಪಿತಾಸತ್ಯತ್ವಾದಿವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥತ್ವೇನ ಪದಾನ್ತರಾಣಾಂ ಸಪ್ರಯೋಜನತ್ವಾತ್। ಅತ ಏವ ನ ಶಾಸ್ತ್ರವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್। ಸ್ವಪ್ರಕಾಶೇಽಪ್ಯಾರೋಪಿತಾಕಾರವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನವತ್ತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಕಿಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿಶೇಷಣತ್ವೇನಾಸತ್ಯತ್ವಾದಿವ್ಯಾವೃತ್ತಿಬೋಧಃ ಪ್ರಯೋಜನಮುಚ್ಯತೇ? ಕಿಂವಾ ಸ್ವತನ್ತ್ರ ಏವ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಬೋಧಃ? ಆದ್ಯೇ ದೋಷಮಾಹ -- ನ ವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯೇತಿ।

॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥ನ ವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಯೋಜನಮ್।

ವ್ಯಾವೃತ್ತಸ್ಯಾವಿಶೇಷತ್ವೇ ತದಖಣ್ಡಂ ಚ ಖಣ್ಡಿತಮ್॥96॥**

(###sudha --)

ಇತ್ಥಮ್ಭೂತಲಕ್ಷಣೇ ತೃತೀಯಾ। ಬ್ರಹ್ಮವಿಶೇಷಣತ್ವೇನಾಸತ್ಯತ್ವಾದಿವ್ಯಾವೃತ್ತಿಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಸತ್ಯಾದಿಪದಾನಾಂ ತ್ವಯಾ ವಕ್ತುಂ ನ ಶಕ್ಯತೇ। ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ವ್ಯಾವೃತ್ತಸ್ಯೇತಿ। ವ್ಯಾವೃತ್ತತಯಾ ಪ್ರತೀತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽವಿಶೇಷತ್ವೇ ಸತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಅಭಾವವಿಶೇಷಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಚ ಭಾವವಿಶೇಷೈಃ ಕಿಮಪರಾದ್ಧಮ್?

ದ್ವಿತೀಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ನ ವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯೇತಿ। ವ್ಯಾವೃತ್ತೇರ್ವ್ಯಾವೃತ್ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽವಿಶೇಷತ್ವೇ ಸಾ ಸ್ವತನ್ತ್ರಾ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ ನ ಪ್ರಯೋಜನಮ್, ಅಜಿಜ್ಞಾಸಿತತ್ವಾತ್। ಮುಮುಕ್ಷುಣಾ ಬ್ರಹ್ಮ ವಾ ತದ್ಧರ್ಮೋ ವಾ ಜಿಜ್ಞಾಸಿತವ್ಯಃ। ತತ್ರ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿರ್ನ ಬ್ರಹ್ಮ। ತಸ್ಯ ಭಾವರೂಪತ್ವಾತ್, ಏಕತ್ವಾತ್, ನಿರುಪಾಧಿಕತ್ವಾಚ್ಚ। ಬ್ರಹ್ಮಧರ್ಮೋಽಪಿ ನಚೇತ್ ಕಥಂ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೇತ? ಅಜಿಜ್ಞಾಸಿತಬೋಧನಂ ಚ ಕಥಂ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

ಕಿಞ್ಚ ಸತ್ಯಾದಿಪದಾನಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಕಿಂ ಸತ್ಯತ್ವಾದಿಧರ್ಮಾನಭಿದಧತ್ಯಸತ್ತ್ವಾದಿವ್ಯಾವೃತ್ತಿಪ್ರಯೋಜನಾನಿ, ಉತಾನ್ಯಥಾ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಅನಙ್ಗೀಕಾರಾದಿತ್ಯಾಹ -- ನ ವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯೇತಿ। ವ್ಯಾವೃತ್ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽವಿಶೇಷತ್ವೇಽಙ್ಗೀಕೃತೇ ಸತಿ, ವಿಶೇಷಣಾಭಿಧಾನಮುಖೇನ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ ಪದಾನಾಂ ಪ್ರಯೋಜನಮಿತಿ ವಕ್ತುಂ ನ ಶಕ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

ದ್ವಿತೀಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ನ ವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯೇತಿ। ವ್ಯಾವೃತ್ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽವಿಶೇಷತ್ವೇ ಸತ್ಯತ್ವಾದಿಧರ್ಮಾಪ್ರತಿಪಾದನ ಇತಿ ಯಾವತ್। ಅಸತ್ಯತ್ವಾದಿವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ ಪದಾನಾಂ ಪ್ರಯೋಜನಮಿತಿ ವಕ್ತುಂ ನ ಶಕ್ಯತೇ। ನಹಿ ತೀರೇ ನದೀತ್ವಮನಭಿದಧತೋ ನದೀಪದಸ್ಯಾನದೀತ್ವವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಸಮ್ಭವತಿ। ತದಪ್ಯನೇನೈವ ನಿರಸ್ತಮ್, ನಿರ್ವಿಶೇಷೇ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶಮಾನೇ ವಿರೋಧ್ಯಾಕಾರಾರೋಪ ಏವಾನುಪಪನ್ನ ಇತಿ ಚೋಕ್ತಮ್।

ಏವಂ ವಿಶೇಷಾನಙ್ಗೀಕಾರೇ ವಾಕ್ಯದ್ವಯಸ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಮಭಿಧಾಯೋಪಸಂಹರತಿ --ತದಿತಿ। ತತ್ ತಸ್ಮಾದಖಣ್ಡಂ ನಿರ್ವಿಶೇಷಂ ವಾಕ್ಯದ್ವಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಮಿತ್ಯೇತನ್ಮತಂ ಖಣ್ಡಿತಂ ದೂಷಿತಂ ವೇದಿತವ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ।

h ॥ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಸ್ವಕ್ರಿಯಾವಿರುದ್ಧಂ ಚ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವವಚನಮಿತ್ಯಾಹ -- ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಮಿತಿ।

ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಮೇತೇನ ಮೂಕೋಽಹಮಿತಿವದ್ ಭವೇತ್।

ಯಥಾ ಮೂಕೋಽಹಮಿತ್ಯೇತತ್ ಸ್ವಕ್ರಿಯಾವಿರುದ್ಧಮ್, ವಕ್ತೃತ್ವಾಭಾವೋ ಹ್ಯನೇನೋಚ್ಯತೇ ವಚನಕ್ರಿಯಯಾ ಚ ವಕ್ತೃತ್ವಮಿತಿ। ತಥಾ ನಿರ್ವಿಶೇಷಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಸ್ವಕ್ರಿಯಾವಿರುದ್ಧಂ ಭವೇತ್। ಕಥಮ್? ಏತೇನ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವೇನ ವಿಶೇಷೇಣಾಽಪತಿತೇನ ಹೇತುನಾ। ವಿಶೇಷಾಭಾವೋ ಹಿ ನಿರ್ವಿಶೇಷಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವಾಕ್ಯೇನ ಪ್ರತಿಪಾದಯಿತುಮಿಷ್ಟಃ। ಪ್ರತಿಪಾದನಕ್ರಿಯಯಾ ಚ ವಿಶೇಷಾಭಾವಲಕ್ಷಣೋ ವಿಶೇಷಃ ಪ್ರಾಪ್ನೋತೀತಿ।

ಅಯಮಪಿ ವಿಶೇಷೋ ನಿರ್ವಿಶೇಷಮಿತ್ಯನೇನ ನಿರಾಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ಕುತಃ ಸ್ವಕ್ರಿಯಾವಿರೋಧ ಇತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹ್ಯೇತದ್ವಚನಕರ್ತೃತ್ವಮಪಿ ಮೂಕೋಽಹಮಿತ್ಯನೇನ ನಿರಾಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ಕುತಸ್ತತ್ರಾಪಿ ಸ್ವಕ್ರಿಯಾವಿರೋಧಃ? ಪ್ರತೀತಿವಿರೋಧ ಇತಿ ಚೇತ್, ಸಮಃ ಸಮಾಧಿಃ। ಪರಬೋಧನೋಪಾಯಾಭಾವಾದ್ ವಿಶೇಷಾಭಾವ ಉಪಾದೀಯತೇ। ನತು ಬ್ರಹ್ಮವಿಶೇಷತಯೇತಿ ಚೇತ್, ಅತ್ರಾಪಿ ಪರಬೋಧನೋಪಾಯಾಭಾವದೇವೇದಂ ವಚನಮ್, ವಸ್ತುತಸ್ತ್ವಸೌ ಮೂಕ ಏವೇತ್ಯಸ್ತು। ನಿರ್ವಿಶೇಷಮಿತ್ಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷನಿರಾಸ ಏವ ತಾತ್ಪರ್ಯಮ್। ನ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವವಿಶೇಷವಿಧೌ। ಅತಃ ಕಥಂ ವಿರೋಧ ಇತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಮೂಕೋಽಹಮಿತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ವಕ್ತೃತ್ವನಿರಾಸೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಮ್। ನೈತದ್ವಚನಕರ್ತೃತ್ವ ಇತಿ ಕುತಸ್ತತ್ರಾಪಿ ವಿರೋಧಃ? ನ ತತ್ರ ಸ್ವವಚನವಿರೋಧಃ। ಕಿನ್ತು ಸ್ವಕ್ರಿಯಾವಿರೋಧ ಇತಿ ಚೇತ್, ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ ಕಿಮನ್ಯೋಽಭಿಹಿತ ಇತ್ಯಾಸ್ತಾಂ ಪ್ರಪಞ್ಚಃ। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಮೂಕೋಽಹಮಿತಿವದಿತಿ।

h ॥ ಅನುಪಪತ್ತಿಪರಿಹಾರಾರ್ಥಮವಶ್ಯಂ ವಿಶೇಷಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯತಾ ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಯದರ್ಥಮಯಂ ಪ್ರಯತ್ನಸ್ತದಾಹ -- ಅಭಿನ್ನೇಽಪೀತಿ।

ಅಭಿನ್ನೇಽಪಿ ವಿಶೇಷೋಽಯಂ ಬಲಾದಾಪತತಿ ಹ್ಯತಃ।

ಅತ ಉಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣ ಮಹಾವಾಕ್ಯಾವಾನ್ತರವಾಕ್ಯಯೋರನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಬಲಾದ್ ಭೇದರಹಿತೇಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಯಮನುಪಪತ್ತಿಶಾನ್ತಿಹೇತುರ್ವಿಶೇಷೋ ನಾಮ ಶಕ್ತಿವಿಶೇಷೋಽಙ್ಗೀಕರಣೀಯಃ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಮಹಾವಾಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಮೈಕ್ಯಮವಾನ್ತರವಾಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂ ಚ ಸತ್ಯತ್ವಾದಿಕಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಪರಸ್ಪರಂ ಚಾಭಿನ್ನಮೇವ। "ಏಕಧೈವಾನುದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್" ಇತ್ಯಾದ್ಯೇಕರಸತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕಶ್ರುತೇಃ। ನಚೋಕ್ತದೋಷಃ। ಯತೋ ಭೇದಹೀನೇಽಪಿ ವಸ್ತುನ್ಯಸ್ತಿ ಕಶ್ಚಿಚ್ಛಕ್ತಿವಿಶೇಷೋ ಯೇನ ಪ್ರಕಾಶಮಾನಮಪಿ ನ ಪ್ರಕಾಶತ ಇತ್ಯಾದಿ ಯುಜ್ಯತೇ। ಸ ಚ ವಿಶೇಷೋಽನಯೈವ ಅರ್ಥಾಪತ್ತ್ಯಾಽವಗಮ್ಯತ ಇತ್ಯೇವ ತ್ವಯಾ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ।

h॥ ವಿಶೇಷವಿಶೇಷಿಣೋರಭೇದಸ್ಯ, ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕತಾಯಾಶ್ಚಾಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯತಾ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಙ್ಗೀಕೃತೇಽಪಿ ವಿಶೇಷೇ ನಾನುಪಪತ್ತಿಶಾನ್ತಿಃ। ಸೋಽಪಿ ಹಿ ವಿಶೇಷೋ ಯದಿ ವಸ್ತುನೋ ಭಿನ್ನಃ, ತರ್ಹಿ ಭೇದಾನವಸ್ಥಾದಿದೋಷಃಸ್ಯಾತ್, ಅಭಿನ್ನತ್ವೇ ಚ ವಿಶೇಷತದ್ವದ್ಭಾವಾನನುಪಪತ್ತೇಸ್ತಾದವಸ್ಥ್ಯಮಿತ ಆಹ -- ವಿಶೇಷೇತಿ।

ವಿಶೇಷತದ್ವತೋಶ್ಚೈವ ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕತಾ ಭವೇತ್॥97॥**

(###sudha --)

ವಿಶೇಷವಿಶೇಷಿಣೋಶ್ಚಾಭೇದ ಏವಾಙ್ಗೀಕರಣೀಯಃ। ವಿಶೇಷಬಲಾಚ್ಚ ವಿಶೇಷತದ್ವದ್ಭಾವೋಽಪ್ಯುಪಪಾದನೀಯ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ತಥಾಽಪಿ ವಿಶೇಷಪರಮ್ಪರಯಾಽನವಸ್ಥಾ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕತೇತಿ। ಸ ಏವ ವಿಶೇಷೋ ವಿಶೇಷಾನ್ತರಮನ್ತರೇಣ ವಿಶೇಷತದ್ವದ್ಭಾವಂ ಚ ಘಟಯತಿ। ಏಕಸ್ಯೈವ ನಿರ್ವಾಹ್ಯತ್ವಂ ನಿರ್ವಾಹಕತ್ವಂ ಚ ತದ್ಬಲಾದೇವ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತ್ಯಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮಿತಿ।

h॥ ನಿರ್ಭೇದೇ ವಸ್ತುನಿ ಭೇದಾಭೇದಾಕಾರ್ಯಪ್ರತೀತ್ಯನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿರ್ವಿಶೇಷೇ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ವಿಶೇಷಲಕ್ಷಣಕಥನಂ ಚ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಭಿನ್ನೇ ವಸ್ತುನಿ ಭೇದಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕತ್ವಂ ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಕುತಃ ಪ್ರಮಾಣತಃ ಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಭೇದಹೀನೇ ತ್ವಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಭೇದಹೀನೇ ತ್ವಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಾನ್ತರನಿಯಾಮಕಃ।

ವಿಶೇಷೋ ನಾಮ ಕಥಿತಃ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥98॥**

(###sudha --)

ತುಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣೇ। ಅಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಾನ್ತರನಿಯಾಮಕ ಇತ್ಯಶೇಷಭೇದಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕತ್ವೋಪಲಕ್ಷಣಮ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯಾದೀನಾಂ "ಏಕಧೈವ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಾ ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರತ್ವಂ ಪ್ರತೀಯತೇ। ಚೈತನ್ಯೇ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತಯಾ ಸಿದ್ಧೇಽಪ್ಯಸಿದ್ಧಿರಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದವೇದ್ಯತ್ವಮ್। ಚೈತನ್ಯಪ್ರಕಾಶಸ್ಯ ನಾವಿದ್ಯಾನಿವರ್ತಕತ್ವಮದ್ವೈತಜ್ಞಾನಸ್ಯ ತನ್ನಿವರ್ತಕತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಃ ಚೈತನ್ಯಮೇಕಂ ಸತ್ಯತ್ವಾದೀನ್ಯನೈಕಾನೀತಿ ಸಙ್ಖ್ಯಾವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮಿತ್ಯಾದಿಭೇದಕಾರ್ಯಾಣಿ ಚಾವಗಮ್ಯನ್ತೇ। ಏತದುಭಯಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಭೇದರಹಿತೇಽಪಿ ಚೈತನ್ಯೇ ಭೇದಪ್ರತಿನಿಧಿಸ್ತತ್ಕಾರ್ಯಕಾರೀ ಕಶ್ಚಿದತಿಶಯೋಽಸ್ತೀತಿ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ। ಗತ್ಯನ್ತರಾಭಾವಾತ್। ತಥಾಚಾರ್ಥಾಪತ್ತ್ಯಾ ಸ್ವರೂಪಗ್ರಾಹಿಣ್ಯಾ ಭೇದಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕ ಏವ ಚಾಸೌ ಸಿದ್ಧ ಇತಿ ಕಿಂ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಾನ್ವೇಷಣೇನೇತಿ। ಅನೇನೈವ ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಂ ಚೋಕ್ತಂ ಭವತಿ। ಭೇದಹೀನೇಽಪ್ಯನುಪಚರಿತಭೇದವ್ಯವಹಾರನಿಮಿತ್ತಂ ವಿಶೇಷ ಇತಿ।

h॥ ವಿಶ್ವಸತ್ಯತ್ವವಾದಿಭಿಃ ಸರ್ವೈರಪಿ ವಿಶೇಷೋಽಙ್ಗೀಕರಣೀಯ ಇತ್ಯುಪಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಏವಮದ್ವೈತವಾದಿನಾ ವಿಶೇಷಮಙ್ಗೀಕಾರಯಿತ್ವಾಽನ್ಯಾನಪ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಯತಿ ಸೋಽಸ್ತೀತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ಸೋಽಸ್ತಿ ವಸ್ತುಷ್ವಶೇಷತಃ॥98॥**

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ವಿಶೇಷೋಽಙ್ಗೀಕರಣೀಯಃ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಪ್ರಪಞ್ಚಸತ್ಯತ್ವವಾದಿಭಿರಪ್ಯಶೇಷದ್ರವ್ಯೇಷು ಸ ವಿಶೇಷೋಽಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯಃ।

ತಥಾಹಿ ಪಟಸ್ತಚ್ಛೌಕ್ಲ್ಯಂ ಚ ತಾವನ್ನ ಭಿದ್ಯೇತೇ। ಅಙ್ಗುಲೀದ್ವಯವದ್ ಭೇದೇನಾನುಪಲಮ್ಭಾತ್। ಅಯುತಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಕಿಮಯುತಸಿದ್ಧತ್ವಮ್? ಅವಶ್ಯಮಾಶ್ರಯಾಶ್ರಯಿಭಾವೇನಾವಸ್ಥಾನಮಿತಿ ಚೇತ್, ಕಿಮೇತಾವತಾ ಭೇದೇನ ನ ಪ್ರತ್ಯೇತವ್ಯಮ್। ನಾಪಿ ಕುಣ್ಡಮಿವ ಪಟೋಽಧಿಕರಣತ್ವೇನ ಬದರಾಣೀವ ಶೌಕ್ಲ್ಯಮಾಧೇಯತ್ವೇನ ಪರಿಸ್ಫುರತಿ। ಕಿನ್ನಾಮ। ತದೇವ ತದಿತಿ। ನಚೈಷಾ ಪ್ರತೀತಿಭ್ರಾನ್ತಿಃ, ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್। ಶೌಕ್ಲ್ಯಪಟಯೋರ್ಭೇದಾವಗಾಹಿನೀ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರತೀತಿರ್ಹಿ ಬಾಧಿಕಾ ಭವೇತ್। ಅನುಮಾನಾದೀನಾಮಭೇದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧೇನೋತ್ಥಾನಸ್ಯೈವಾಸಮ್ಭವಾತ್। ನಚ ಭೇದಾವಗಾಹಿನೀ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರತೀತಿರಸ್ತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತೇನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ ಏವ ಸಿದ್ಧಃ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪಟಶೌಕ್ಲ್ಯಯೋರಭೇದಃ। ದೃಶ್ಯನ್ತೇ ಚ ಭೇದಕಾರ್ಯಾಣಿ ಪಟಶೌಕ್ಲ್ಯಬುದ್ಧ್ಯೋರನ್ಯೂನಾನತಿರಿಕ್ತವಿಷಯತ್ವಾಭಾವಃ, ತಚ್ಛಬ್ದಯೋರಪರ್ಯಾಯತ್ವಮ್, ಅಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಸ್ಮಾರಕತ್ವಮ್, ಜಲಾಹರಣಾದ್ಯರ್ಥಕ್ರಿಯಾಭೇದಃ, ಪಟಮಾನಯೇತ್ಯುಕ್ತೇ ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿಚ್ಛುಕ್ಲಾನಯನಮ್, ಶುಕ್ಲಮಾನಯೇತ್ಯುಕ್ತೇ ನಿಯಮೇನ ಪಟಸ್ಯಾಽನಯನಮ್, ಅಪಟಃ ಪಟ ಇತಿವದಶುಕ್ಲಃ ಪಟಃ ಇತ್ಯನಯೋರ್ವಿರೋಧಾಭಾವಃ, ಅನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಪಟೋಽಯಮಿತಿವತ್ ಶುಕ್ಲೋಽಯಮಿತಿ ಚ ಪ್ರತೀತ್ಯನುತ್ಪತ್ತಿಃ, ಶುಕ್ಲಾಪ್ರತಿಪತ್ತಿವತ್ ಪಟಾಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯಭಾವಃ, ಮಹಾರಜನಸಮ್ಪರ್ಕೇಣ ಶುಕ್ಲತ್ವವತ್ ಪಟಸ್ಯಾಪ್ಯಾವೃತತ್ವಾಭಾವಃ, ಪಟವದ್ ವಾ ಶೌಕ್ಲ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯನಾವೃತತ್ವಾಭಾವ ಇತ್ಯೇವಮಾದೀನಿ। ನಚೈಷಾ ಪ್ರತೀತಿರ್ಭ್ರಾನ್ತಿಃ। ಬಾಧಿತತ್ವಾಭಿಮಾನಾಭಾವಾತ್। ವ್ಯವಹಾರಾದ್ಯವಿಸಂವಿದಾಚ್ಚ। ತದೇತಯೋರಭೇದಭೇದಕಾರ್ಯಪ್ರತೀತ್ಯೋರನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ನಿರ್ಭೇದೇಽಪಿ ಪಟೇಽಸ್ತಿ ಕಶ್ಚಿದತಿಶಯೋ ಭೇದಪ್ರತಿನಿಧಿಃ, ಯದ್ವಶಾದಿದಂ ಸರ್ವಂ ಸಮಞ್ಜಸಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯೇವ ಕಲ್ಪನೀಯಮ್। ಸಚಾತಿಶಯೋಽಭಿನ್ನೇಽಪಿ ವಿಶೇಷಕತ್ವಾದ್ ವಿಶೇಷ ಇತಿ ಗೀಯತೇ। ಏವಮನ್ಯತ್ರಾಪಿ ದ್ರವ್ಯೇ ವಿಶೇಷಃ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಃ।

h ll ಅರ್ಥಾಪತ್ತೇರನ್ಯಥೋಪಪತ್ತಿಮಾಶಯ ತನ್ನಿರಾಕರಣಮ್ ll

(###sudha --)

ನನು ಭೇದಾಭೇದಾಙ್ಗೀಕಾರೇಣಾನುಪಪತ್ತೇಃ ಶಮನಾತ್ ಕಿಂ ವಿಶೇಷೇಣೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧಯೋರ್ಭೇದಾಭೇದಯೋರೇಕತ್ರ ಅವಸ್ಥಾನಘಟನಾಯಾಮಪಿ ವಿಶೇಷಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕರಣೀಯತ್ವಾತ್। ಪ್ರತೀತತ್ವಾತ್ ಕೋ ವಿರೋಧ ಇತಿ ಚೇತ್, ಸತ್ಯಮ್। ಪ್ರತೀತಿರಪಿ ಕಥಮುಪಪನ್ನೇತಿ ಚಿನ್ತಾಯಾಂ ವಸ್ತುಸ್ವಭಾವಾತಿಶಯಸ್ಯಾನುಸರಣೀಯತ್ವಾತ್। ಭೇದಾಭೇದಾನವಸ್ಥಾಪರಿಹಾರಾರ್ಥಮಪಿ ವಿಶೇಷಾಙ್ಗೀಕಾರಾವಶ್ಯಕತ್ವಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ।

h ll ಪ್ರತಿದ್ರವ್ಯಂ ಪೃಥಗ್ವಿಶೇಷಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ ನ ಸರ್ವಪದಾರ್ಥೈಕ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ನನು ಸರ್ವವಸ್ತುಷು ಯದ್ಯಸ್ತಿ ವಿಶೇಷಃ, ಸ ಚ ವಸ್ತುನೋ ನ ಭಿದ್ಯತೇ, ಪ್ರಾಪ್ತಂ ತರ್ಹಿ ಸಕಲವಸ್ತೂನಾಮೈಕ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವಿಶೇಷಾ ಇತಿ।

p**p

ವಿಶೇಷಾಸ್ತೇಽಪ್ಯನನ್ತಾಶ್ಚ ಪರಸ್ಪರವಿಶೇಷಿಣಃ।

ತೇ ಪ್ರಕೃತಸ್ವರೂಪಾ ವಿಶೇಷಾ ಅಶೇಷತೋ ವಸ್ತುಷ್ವನನ್ತೇಷು ದ್ರವ್ಯೇಷ್ವನನ್ತಾ ಏವ ಸನ್ತಿ। ನ ಪುನರೇಕ ಏವ ಸರ್ವತ್ರ, ಅತೋ ನೋಕ್ತದೋಷಃ। ಸೋಽಸ್ತೀತ್ಯೇಕವಚನಂ ತು ಸಮುದಾಯಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಪ್ರಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ।

h ll ಏಕಸ್ಮಿನ್ನೇವ ದ್ರವ್ಯೇ ಅನೇಕವಿಶೇಷಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ ನ ವಿಚಿತ್ರಾನೇಕಕಾರ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ ll

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನ್ವೇಕೈಕಸ್ಮಿಂಶ್ಚ ದ್ರವ್ಯೇ ವಿಶೇಷೋಽಪ್ಯೇಕೈಕೋಽಸ್ತಿ, ತದಾ ಪಟೋ ಮಹಾನ್, ಶುಕ್ಲಃ, ಚಲತೀತಿ ವಿಚಿತ್ರಾನೇಕವ್ಯವಹಾರಾನುಪಪತ್ತಿಃ। ನಹ್ಯೇಕಸ್ಮಾದವಿಚಿತ್ರಸ್ವಭಾವಾದ್ ವಿಚಿತ್ರಾನೇಕಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿರ್ದೃಷ್ಟಾ। ತಥಾಸತ್ಯಾಕಸ್ಮಿಕತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತತಶ್ಚ ವಿಶೇಷಾಙ್ಗೀಕಾರೋ ವ್ಯರ್ಥಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವಿಶೇಷಾ ಇತಿ। ತೇಽಪ್ಯುಕ್ತಲಕ್ಷಣಾ ವಿಶೇಷಾ ಅಶೇಷತೋಽಪಿ ವಸ್ತುಷು ಪ್ರತ್ಯೇಕಮನನ್ತಾಃ ಸನ್ತ್ಯತೋ ನೋಕ್ತದೋಷಾವಕಾಶಃ। ಅನನ್ತಾ ಇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಯತ್ರ ಯಾವನ್ತೋ ವ್ಯವಹಾರಾಸ್ತತ್ರ ತಾವನ್ತೋ ವಿಶೇಷಾ ಇತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್।

h॥ ಏಕದ್ರವ್ಯಗತಾನೇಕವಿಶೇಷಾಣಾಂ ಪರಸ್ಪರಮಭೇದಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ ನ ದ್ರವ್ಯಾನೇಕತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ಪ್ರತಿದ್ರವ್ಯಮನೇಕತ್ವೇ ವಿಶೇಷೇಣಾಂ ಪರಸ್ಪರಂ ಭೇದೇನ ಭಾವ್ಯಮ್। ಭೇದಾವಿನಾಭೂತತ್ವಾದನೇಕತ್ವಸ್ಯ। ತಥಾಚ ಭಿನ್ನಾನಾಂ ದ್ರವ್ಯಾಭೇದೇ ದ್ರವ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಭೇದಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಪರಸ್ಪರೇತಿ। ಪರಸ್ಪರವಿಶೇಷವತ್ತ್ವೇನೈವಾನೇಕತ್ವಂ ಸಮ್ಭವತಿ। ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಭೇದಕಾರ್ಯಕಾರಿತಾಯಾ ಉಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ವಿಶೇಷಾಣಾಂ ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ ನಾನವಸ್ಥಾದೋಷಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ವಿಶೇಷಾಣಾಮಪಿ ವಿಶೇಷಾನ್ತರಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽನವಸ್ಥೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕತೇತಿ।

ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕತಾಯುಕ್ತಾಃ ಸನ್ತಿ ವಸ್ತುಷ್ವಶೇಷತಃ ॥99॥**

(###sudha --)

ಪೂರ್ವಂ ದ್ರವ್ಯೇಣ ವಿಶೇಷಸ್ಯಾಭೇದಚಿನ್ತಾ। ಇದಾನೀಂ ತು ಪರಸ್ಪರಮಿತಿ ಸ್ಫುಟೋಽರ್ಥಭೇದಃ। ಸರ್ವಂ ಚೈತದ್ ವಿಶೇಷಸ್ವರೂಪಸಾಧಕಾರ್ಥಾಪತ್ತ್ಯೈವ ಸಿದ್ಧಮಿತಿ ನ ಪೃಥಕ್ ಪ್ರಮಾಣಮುಕ್ತಮ್। ನಹಿ ಸ್ವಯಮನುಪಪನ್ನಮನುಪತ್ತ್ಯನ್ತರಶಾನ್ತ್ಯೈ ಪ್ರಭವತಿ। ಕಿನ್ತು ಯಥಾಯಥೋಪಪದ್ಯತೇ ತಥಾತಥೈವ ಸ್ವರೂಪಗ್ರಾಹಿಣ್ಯಾಽರ್ಥಾಪತ್ತ್ಯೈವ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ। ಯದ್ಯಪಿ ವಿಶೇಷಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೋಽಪಿ ಭವತಿ। “ಯೇನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧೇನ” ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। ತಥಾಽಪಿ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನೋ ನ ತನ್ಮಾತ್ರೇಣ ಬೋಧಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಾಪತ್ತಿರುಪನ್ಯಸ್ತೇತಿ।

h॥ ವಿಶೇಷಬಲಾದೇವ ಬ್ರಹ್ಮತದ್ಗುಣಾನಾಮಭೇದೇಽಪಿ ಗುಣಾನಾಮಾನನ್ತ್ಯಾದೇಃ, ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಭಾವಾದೇಶ್ಚ ನಾನುಪಪತ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ಯದರ್ಥಂ “ತದೈಕ್ಯಸ್ಯ” ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಸರ್ವವಾದಿಭಿರ್ವಿಶೇಷೋಽಙ್ಗೀಕಾರಿತಃ, ತದಿದಾನೀಮಾಹ ಅತ ಇತಿ।

p**p

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅತೋಽನನ್ತಗುಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ ನಿರ್ಭೇದಮಪಿ ಭಣ್ಯತೇ।

ನಿರ್ಭೇದಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮ, ಅತೋ ವಿಶೇಷಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದನನ್ತಗುಣಂ ಭಣ್ಯತ ಇತಿ। ಯತ್ ಪರೇಣ ಪೃಷ್ಟಂ ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಯೋರ್ಭೇದ ಇತ್ಯಾದಿ ತಸ್ಯೇದಮುತ್ತರಮ್ ಬ್ರಹ್ಮ ನಿರ್ಭೇದಮಿತಿ। ಯದತ್ರೋಕ್ತಮ್ ಅನೇಕಲಕ್ಷಣಾಭಿನ್ನಸ್ಯಾನೇಕತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ, ಲಕ್ಷಣಾನಾಂ ವಾ ಅನೇಕತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ, ಶಬ್ದಪರ್ಯಾಯತ್ವಮ್, ಗುಣಗುಣಿತ್ವಾದ್ಯನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ, ತಸ್ಯೋತ್ತರಮ್ ನಿರ್ಭೇದಮಪಿ ಅತೋ ವಿಶೇಷಾದ್ ಗುಣಾನಾಮನನ್ತತ್ವಮ್, ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚೈಕತ್ವಮ್, ಅನನ್ತಾ ಗುಣಾ ಅಸ್ಯೇತಿ ಗುಣಗುಣ್ಯಾದಿಭಾವಃ, ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಗುಣಾಶ್ಚೇತ್ಯಪುನರುಕ್ತಭಣನಂ ಚ ಯುಜ್ಯತ ಇತಿ।

ಅತ್ರ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣಮಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇಽನನ್ತಗುಣಮಿತಿ ವಚನಮಿದಂ ಸೂತ್ರಮನನ್ತಗುಣವತ್ತ್ವಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷಣಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ತತ್ಸಾಧನಾಯ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯಿತುಂ ಪ್ರವೃತ್ತಮಿತಿ ಸೂಚಯಿತುಮ್। ತದೇವಂ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣತ್ವೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾನ್ನ ತಟಸ್ಥತ್ವಕಲ್ಪನಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಮ್।

h॥ ಬ್ರಹ್ಮತದ್ಗುಣಾನಾಮಭೇದೇ ಸವಿಶೇಷತ್ವೇ ಚ ಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರಾಽಹ ಕಿಮರ್ಥಂ ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಯೋರಭೇದಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ವಿಶೇಷಬಲೇನ ಸರ್ವವ್ಯವಹಾರಸಮಾಧಾನಂ ಕ್ರಿಯತೇ? ಭೇದ ಏವ ಕಸ್ಮಾನ್ನಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ? ಗುಣಗುಣಿಭಾವಸ್ತು ಸಮವಾಯಸಮ್ಬನ್ಧಾದ್ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ಯದಿಚ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣ ಸಮವಾಯೋ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯತ ಇತಿ ನಾಙ್ಗೀಕಾರಾರ್ಹಃ, ತದಾ ಗುಣಗುಣಿನೋರೇವ ಸ ಕಶ್ಚಿತ್ ತಾದೃಶಃ ಸ್ವಭಾವಭೇದ ಇತ್ಯಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್। ನಹಿ ಪಟಾದೌ ಭೇದಾಭಾವೇಽಪಿ ವಿಶೇಷಬಲಾದ್ ವ್ಯವಹಾರವಿಶೇಷದರ್ಶನಮಾತ್ರೇಣ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಪಿ ತಥಾ ಕಲ್ಪಯಿತುಂ ಯುಕ್ತಮ್। ನಿಶ್ಚಾಯಕಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್। ನಿಶ್ಚಾಯಕಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸಾರ್ಥಂ ಹಿ ಸಮ್ಭಾವನಾ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ। ಯಥಾಽಽಹುಃ

"ಸಮ್ಭಾವಿತಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾ ಅರ್ಥಃ ಸಾಧ್ಯೇತ ಹೇತುನಾ।

ನ ತಸ್ಯ ಹೇತುಭಿಸ್ತ್ರಾಣಮುತ್ಪತನ್ನೇವ ಯೋ ಮೃತಃ" ಇತಿ।

ನ ಪುನಃ ಸಮ್ಭಾವನೈವಾರ್ಥಸ್ಯ ಸಾಧಿಕೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಏವಂ ಧರ್ಮಾನಿತಿ।

p**pಏವಂ ಧರ್ಮಾನಿತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ತದಭೇದೋಽಪ್ಯುದೀರ್ಯತೇ॥100॥**

(###sudha --)

ಅಪಿಶಬ್ದಾದ್ ವಿಶೇಷೋಽಪಿ। ಅತ್ರ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಧರ್ಮಾಣಾಂ ಪೃಥಗ್ದರ್ಶನನಿನ್ದಯಾಽಭೇದೋಽವಗಮ್ಯತೇ। ಧರ್ಮಾನಿತಿ ಧರ್ಮಬಹುತ್ವೋಕ್ತ್ಯಾ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸವಿಶೇಷತ್ವಮ್ । ನಚ ಧರ್ಮಾನಿತ್ಯನುವಾದಮಾತ್ರಮ್ । ಶ್ರುತಿಂ ವಿನಾ ತದಸಿದ್ಧೇಃ । ಮೂಲಶ್ರುತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ಸೈವ ವಿಶೇಷಾಭಿಧಾತ್ರೀ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಪ್ರಮಿತಮೇತನ್ನಿರ್ಭೇದಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಶೇಷಬಲಾದೇವ ನಾನಾವ್ಯವಹಾರಾಲಮ್ಬನಮಿತಿ ।

ಅತ್ರ ಯತ್ ಪರೇಣ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಂ ಕಿಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿಮಿತ್ತತ್ವಮೇವ, ಉತೋಪಾದಾನಮೇವ, ಅಥೋಭಯಮಪೀತಿ ವಿಮೃಶ್ಯ ತೃತೀಯಃ ಪಕ್ಷಃ ಪರಿಗೃಹೀತಃ, ಉಪಾದಾನತ್ವಂ ಚ ಪರಿಣಾಮಿತ್ವೇನೇತಿ ಕಶ್ಚಿತ್, ಪ್ರಪಞ್ಚಭ್ರಮಾಧಿಷ್ಠಾನಮಾತ್ರತ್ವೇನೇತ್ಯಪರಃ, ತದೇತತ್ ಸರ್ವಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯಧಿಕರಣೇ ನಿಪುಣತರಂ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯತೇ । (386,406) ತಸ್ಮಾದುಕ್ತಲಕ್ಷಣದ್ವಯೋಪಪನ್ನಂ ಬ್ರಹ್ಮ ನಾರಾಯಣಾಖ್ಯಂ ಮುಮುಕ್ಷುಣಾ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಮಿತಿ ಸ್ಥಿತಮ್ ॥*#### h ॥ ಇತಿ ಜನ್ಮಾಧಿಕರಣಮ್ ॥2 ॥**

(###sudha --)

#aಅಥಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ ॥3 ॥**

(###sudha --)

h ॥ ಅಧಿಕರಣಸಙ್ಗತಿಫಲಕಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್ । ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಂ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿಷ್ಣೋರ್ಲಕ್ಷಣಮಭಿಹಿತಮ್ । ತಸ್ಯ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದಿಚೇತನೇಷು ಪ್ರಧಾನಾದ್ಯಚೇತನೇಷು ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಗಮಾನುಮಾನಾವಷ್ಟಮ್ಭೇನಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಮಾಶಯಾತ್ರ ಪರಿಹರತಿ ಭಗವಾನ್ ಸೂತ್ರಕಾರಃ ।

h ॥ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ, ಅನುಮಿತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕೇನ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮೇನ ಶಿವಾದೀನಾಂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೋಪಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ತತ್ರ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಮಾರಚಯತಿ ಶೈವಾದೀತಿ ।

ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಸಮ್ಪ್ರಾಪ್ತದೃಷ್ಟಗೇನ ಫಲೇನ ತು ।

ತದ್ವಾಕ್ಯೋಪಮಯಾಽನ್ಯಚ್ಚ ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇಽನುಮೀಯತೇ ॥101 ॥**

(###sudha --)

ಈಶವಾಕ್ಯತ್ವತಃ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ಶಿವೇನ ರಚಿತಃ ಶೈವಃ । ಆದಿಗ್ರಹಣಾದ್ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದಿರಚಿತಾ ಗೃಹ್ಯನ್ತೇ । ತೈಃ ಸಮ್ಪ್ರಾಪ್ತಂ ತದುಕ್ತಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನಸಮ್ಪ್ರಾಪ್ತಮ್ । ದೃಷ್ಟಂ ದೃಷ್ಟಿಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಿತಿ ಯಾವತ್ । ತತ್ಸಿದ್ಧಂ ದೃಷ್ಟಗಮ್, ಫಲೇನ ತು ತದ್ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮನುಮಾಯೇತಿ ಶೇಷಃ । ಪ್ರಮಾಣತ್ವ ಇತಿ

ವಿಷಯಸಪ್ತಮೀ। ದೃಷ್ಟಫಲಾರ್ಥಂ ಸಾಧನಾನಿ ವಿದಧದ್ ವಾಕ್ಯಂ ತಾವತ್ ಪ್ರಮಾಣತಯಾ ಅನುಮೀಯತೇ। ಕೇನ ಲಿಙ್ಗೇನ? ಫಲೇನ। ತಸ್ಯ ಪಕ್ಷಸಮ್ಬನ್ಧಿನೋಽನುಮಾಪಕತ್ವಂ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಸಮ್ಪ್ರಾಪ್ತಮಿತಿ। ಅಜ್ಞಾನಾಸಿದ್ಧಿಂ ಪರಿಹರ್ತುಮುಕ್ತಮ್ ದೃಷ್ಟಗೇನೇತಿ। ತುಶಬ್ದೋಽನುಮಾನದ್ವಯೇ ಹೇತುವಿಶೇಷದ್ಯೋತಕಃ। ಈಶವಾಕ್ಯತ್ವತ ಇತ್ಯತ್ರಾಽದಿಶಬ್ದೋ ಯೋಜ್ಯಃ।

ಅಯಮರ್ಥಃ ದ್ವಿವಿಧೋ ಹಿ ಶಿವಪ್ರಣೀತ ಆಗಮಃ। ಕಶ್ಚಿತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಯೋಗ್ಯಸಮ್ಪದಾದಿಫಲಮುದ್ದಿಶ್ಯ ಸಾಧನಾನಿ ವಿದಧತ್। ಅಪರಸ್ತು ಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗಾದ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಫಲಾನಿ ವಿದಧಾನಃ ಶಿವಸ್ಯ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಸರ್ವಶಕ್ತಿತ್ವಸತ್ಯಸಙ್ಕಲ್ಪತ್ವಾದ್ಯಶೇಷಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಂ ನಿರವದ್ಯತ್ವಂ ಚ ಪ್ರತಿಪಾದಯತಿ। ತತ್ರಾಽದ್ಯಸ್ತಾವತ್ ಪ್ರಮಾಣಮ್। ತದುಕ್ತಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನೇ ಸತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ ಏವ ಫಲದರ್ಶನಾತ್। ತದಯಂ ಪ್ರಯೋಗಃ ವಿಮತ ಆಗಮಃ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ಸಫಲಪ್ರವೃತ್ತಿಜನಕತ್ವಾತ್; ಚರಕಸುಶ್ರುತಾದಿವತ್। ಯದ್ಯಪ್ರಮಾಣಮಭವಿಷ್ಯತ್, ನ ಸಮರ್ಥಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಕರಿಷ್ಯತ್; ವಿಪ್ರಲಮ್ಭಕವಾಕ್ಯವತ್। ತದುಕ್ತಮ್ "ಪ್ರಮಾಣತೋಽರ್ಥಪ್ರತಿಪತ್ತೌ ಪ್ರವೃತ್ತಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದರ್ಥವತ್ ಪ್ರಮಾಣಮ್" ಇತಿ। ತತಶ್ಚ ತತ್ಪ್ರಣೇತುಃ ಶಿವಸ್ಯ ಪರಮಾಪ್ತತ್ವಮವಧಾರ್ಯ ತದ್ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ತತ್ಪ್ರಣೀತಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯಾಪ್ಯಾಗಮಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮವಸೀಯತೇ। ಅತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಯೋಗಃ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನ ಆಗಮಃ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ಶಿವವಾಕ್ಯತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನವದಿತಿ। ವಿಪಕ್ಷೇ ಶಿವಸ್ಯಾನಾಪ್ತತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗೋ ಬಾಧಕಃ। ತದೇವಮನುಮಿತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇನ ಶೈವಾಗಮೇನ ಶಿವಸ್ಯ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಸ್ಯಾಭಿಧಾನಾನ್ನೇದಂ ಲಕ್ಷಣಂ ವಿಷ್ಣೋರುಪಪದ್ಯತ ಇತಿ ಶೈವಾಃ। ಅನಯೈವ ದಿಶಾ ತತ್ತದಾಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಪ್ರಸಾಧ್ಯ ತತ್ತದ್ದೇವತಾವಾದಿನಾಂ ಪ್ರತ್ಯವಸ್ಥಾನಾನಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾನಿ।

h ॥ ಜಗತ್ಕಾರಣಸಾಧಕಾನುಮಾನಸ್ಯ ಶಿವಾದೀನಾಂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಸಾಧಕಪರಿಶೇಷಾನುಮಾಸ್ಯ ಚೋಪನ್ಯಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್। ಅನುಮಾನೇನಾಪಿ ಶಿವಾದೀನಾಂ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿಕಂ ಶಕ್ಯಸಾಧನಮ್। ತಥಾಹಿ ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಕಂ ಸಕರ್ತೃಕಮ್, ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್; ಘಟವತ್। ವಿವಾದಾಧ್ಯಾಸಿತಂ ಕರ್ಮ ಪ್ರಯತ್ನಾಧಾರಜಮ್, ಕರ್ಮತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನವತ್। ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನೇ ಪೃಥಿವ್ಯುದಕೇ ಪ್ರಯತ್ನವತಾ ಧೃತೇ, ಗುರುತ್ವೇ ಸತ್ಯಪಾತಿತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನವತ್। ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಕಂ ಪ್ರಯತ್ನವದ್ವಿನಾಶ್ಯಮ್, ವಿನಾಶ್ಯತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನವದಿತ್ಯಾದಿಭಿರನುಮಾನೈರ್ವಿಶ್ವೋದಯಸ್ಥಿತಿಲಯಕರ್ತರಿ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸಿದ್ಧೇಽಸ್ಮದಾದೀನಾಂ ತದಸಮ್ಭವಾದ್ ಭಗವಾನ್ ಶಿವ ಏವ ಪರಿಶೇಷಾತ್ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತಾ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ಯಥಾಚ ಚಿತ್ರಾದಿಕಾರ್ಯದರ್ಶನಾತ್ ತದನುಗುಣ ಏವ ಕರ್ತಾ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ, ಏವಂ ವಿಚಿತ್ರಾನೇಕಕಾರ್ಯದರ್ಶನಾತ್ ಕಲ್ಪ್ಯಮಾನೋಽಪಿ ಕರ್ತಾ ತದನುಗುಣಃ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಮಾನೇವ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ಅಥವಾ ಕ್ಷಿತ್ಯಾದೀನಾಂ ಕರ್ತೇತ್ಯೇತದನ್ತರ್ಗತಮೇವ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿಕಂ ನ ಯತ್ನಾನ್ತರಮಪೇಕ್ಷತೇ। ನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನಫಲಾದ್ಯಭಿಜ್ಞಸ್ಯ ತದನುಗುಣೇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನವತ ಏವ ಕರ್ತೃತ್ವಾತ್। ಏವಂ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದಿಷ್ವಪಿ ಪರಿಶೇಷೇಣ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಂ ಯೋಜ್ಯಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಅಧಿಕರಣಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ॥

(###sudha --)

ಏವಮಾಗಮಾದನುಮಾನಾಚ್ಚಾನ್ಯೇಷಾಂ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಪ್ರತಿವಿಹಿತಂ ಸೂತ್ರಕೃತಾ। ಆಗಮಾದನುಮಾನತೋ ವಾಽನ್ಯೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ನ ಕಲ್ಪನೀಯಾಃ। ಕುತಃ? ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್। "ಋಗ್ಯಜುಃಸಾಮಾಥರ್ವಾಶ್ಚ" ಇತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಯೋನಿಃ ಕಾರಣಮಭಿವ್ಯಞ್ಜಕಂ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ಯೇತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ। ತಸ್ಯ ಭಾವಃ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಮ್। ತಸ್ಮಾತ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣಸ್ಯ ವಸ್ತುನೋ ವೇದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯತ್ವೇನ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಾನುಮಾನಾಗೋಚರತ್ವಾನ್ನ ತೈರನ್ಯೇಷಾಂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಂ ಕಲ್ಪನೀಯಮ್। ಕಿನ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಯಸ್ಯ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಮಾಚಷ್ಟೇ ಸ ಏವ ತಥಾಽಭ್ಯುಪಗನ್ತವ್ಯ ಇತಿ।

h॥ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಾಧಕಾನುಮಾನಭಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಯದಿ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯತ್ವಂ ಸೌತ್ರೋ ಹೇತುಃ ಸಿದ್ಧಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮೈರನುಮಾನೈಶ್ಚೋಕ್ತವಿಧಯಾ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ನಿಶ್ಚೇತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಯ ಸೌತ್ರಹೇತುಸಿದ್ಧಯೇ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಗಮ್ಯತ್ವಂ ತಾವನ್ನಿರಾಚಿಕೀರ್ಷುಃ, ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಾಧಕಂ ಪರೋಪನ್ಯಸ್ತಮನುಮಾನಮಪಾಕರೋತಿ -- ಇತಿ ಚೇದಿತಿ।

॥॥॥॥॥॥ ಇತಿ ಚೇತ್ ತದ್ಗವ್ಯಭಿಚಾರಿಣಾ।

ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾನುಮಾ ಚ ಸ್ಯಾತ್ ॥॥॥॥॥॥॥॥102॥**

(###sudha --)

ತದ್ಗಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾವಗತಶ್ಚಾಸೌ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ ಫಲವ್ಯಭಿಚಾರಶ್ಚ। ಸೋಽಸ್ಯಾಸ್ತೀತಿ ತದ್ಗವ್ಯಭಿಚಾರಿ ವಾಕ್ಯಮ್। ತೇನ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಭೂತೇನ ಶಿವಾದೀನಾಂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾವಗಮಹೇತುಭೂತಾಗಮಸ್ಯೇಶವಾಕ್ಯತ್ವಾದಿನಾ ಹೇತುನಾಽಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾನುಮಿತಿಶ್ಚ ಸ್ಯಾತ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯದಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಂವಾದೇನ ದೃಷ್ಟಾರ್ಥಾನಾಂ ಶಿವಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮನುಮಾಯ ತದ್ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ಅದೃಷ್ಟಾರ್ಥಾನಾಮಪಿ ಶಿವಾದಿವಾಕ್ಯತ್ವೇನ ಹೇತುನಾ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮನುಮೀಯತೇ, ತರ್ಹಿ ದೃಷ್ಟಾರ್ಥೇಷ್ವೇವ ವಾಕ್ಯೇಷು ಯತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ ಏವ ಫಲವ್ಯಭಿಚಾರವದ್ ದೃಶ್ಯತೇ ತಸ್ಯ, ವಿಮತಮಪ್ರಾಮಾಣಮ್, ಅಸಮರ್ಥಪ್ರವೃತ್ತಿಜನಕತ್ವಾತ್; ವಿಪ್ರಲಮ್ಭಕವಾಕ್ಯವದಿತ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮನುಮಾಯ ತದ್ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ಶಿವಾದಿವಾಕ್ಯತ್ವಾದಿಹೇತುನೈವಾದೃಷ್ಟಾರ್ಥಾನಾಮಪಿ,

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ವಿಮತಾನ್ಯಪ್ರಮಾಣಾನಿ, ಶಿವವಾಕ್ಯತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನವದಿತ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮನುಮಾತುಂ ಶಕ್ಯತ ಏವ। ನಹಿ ದೃಷ್ಟಾರ್ಥಂ ಸರ್ವಮೇವ ಶಿವವಾಕ್ಯಂ ಸಮರ್ಥಪ್ರವೃತ್ತಿಜನಕಮ್। ವಿಫಲಪ್ರವೃತ್ತಿಜನಕಸ್ಯಾಪಿ ಬಹುಲಮುಪಲಮ್ಭಾತ್।

ನನು ತದಪಿ ವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರಮಾಣಮೇವ। ವ್ಯಭಿಚಾರಸ್ತು ಕರ್ತೃಕರ್ಮಾದಿವೈಗುಣ್ಯನಿಮಿತ್ತ ಇತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ತದಪಿ ವಾಕ್ಯಮಪ್ರಮಾಣಮೇವ। ಫಲಸಂವಾದಸ್ತು ಕಾಕತಾಲೀಯೋ ವಾ, ಜಗದ್ವ್ಯಾಮೋಹಕಾನಾಂ ಶಿವಾದೀನಾಂ ಗುಡಜಿಹ್ವಿಕಾ ವೇತ್ಯಸ್ತು। ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಹಿ ಸುದೃಢನಿರೂಢೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಸ್ಯ ಕರ್ತ್ರಾದಿವೈಗುಣ್ಯಂ ಕಾರಣಂ ಕಲ್ಪನೀಯಮ್। ಫಲಾವ್ಯಭಿಚಾರೇಣೈವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಪರಿಕಲ್ಪಯತಃ ಸ್ಫುಟಮಿತರೇತರಾಶ್ರಯತ್ವಮ್। ಶಿವವಾಕ್ಯತ್ವಂ ಫಲಸಂವಾದಿನ್ಯನೈಕಾನ್ತಿಕಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತವಾಪಿ ಫಲವಿಸಂವಾದಿನ್ಯನೈಕಾನ್ತ್ಯಾತ್।

ಕಿಞ್ಚ ಯಃ ಶಿವಾಗಮಸ್ಯ ದೃಷ್ಟಾರ್ಥಸ್ಯಾಪ್ಯೇವಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಮನ್ಯತೇ, ಸ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದ್ಯಾಗಮಾನಾಮಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಙ್ಗೀಕರೋತಿ, ನವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧಯೋರುಭಯೋಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಯೋಗಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅನುಮಾನಪ್ರಕಾರಸ್ಯ ಸಮಾನತ್ವೇ ವೈಷಮ್ಯಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಅಥ ತದನುಮಾನಪ್ರಯೋಜಕಂ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭವಾಕ್ಯತ್ವೇಽಪ್ಯಾಗನ್ತುಕೇನ ವಿಪ್ರಲಮ್ಭಾದಿನಾ ದೋಷೇಣೈಕಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಮ್ಭವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಸಮಂ ಸಮಾಧಾನಮ್। ಅನೇನೈವ ನ್ಯಾಯೇನ ಚೈತ್ಯವನ್ದನಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಮಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಶಕ್ಯಸಾಧನಮ್। ನಹಿ ತದ್ವಕ್ತಾ ಕದಾಽಪಿ ಸತ್ಯಂ ನಾವದೀತ್। ತದೇವಂ ಶೈವಾದ್ಯಾಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಅಶಕ್ಯಸಾಧನತ್ವಾನ್ನ ತೇನ ಜಗತ್ಕರ್ತಾ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತಿ।

h ॥ ಈಶ್ವರಾನುಮಾನಭಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ಮಾ ಭೂಚ್ಛೈವಾದ್ಯಾಗಾಮಾಜ್ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃಸಿದ್ಧಿಃ। ಉಕ್ತಾನುಮಾನೈಸ್ತು ಭವಿಷ್ಯತಿ। ತತ್ ಕಥಂ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯತ್ವಂ ಜಗತ್ಕಾರಣಸ್ಯೇತಿ ಚೇತ್, ಕಿಂ ಶಾಸ್ತ್ರಾನುಸಾರ್ಯನುಮಾನಂ ಜಗತ್ಕಾರಣೇ ಪ್ರಮಾಣಮುಚ್ಯತೇ, ಉತ ಸ್ವತನ್ತ್ರಮ್? ಆದ್ಯಸ್ತ್ವಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಏವ। ತೇನಾಸ್ಮತ್ಪಕ್ಷಸ್ಯೈವ ಸಿದ್ಧೇಃ। ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಭಗವದೇಕನಿಷ್ಠತಾಯಾಃ ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರೇ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। ದ್ವಿತೀಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ನ ಪೃಥಗಿತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ನ ಪೃಥಕ್ ಚಾನುಮೇಶ್ವರೇ ॥102॥**

(###sudha --)

ಈಶ್ವರೇ ಜಗತ್ಕಾರಣೇ ಪೃಥಕ್ ಸ್ವತನ್ತ್ರಾನುಮಾ ಚ ನ ಮಾನಮಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ತಥಾಹಿ ಯತ್ ತಾವತ್ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಸಿದ್ಧಾವನುಮಾನಮ್, ತತ್ರ ಕಿಂ ಕಾರಣಾದಿಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವತ್ಕರ್ತೃಪೂರ್ವಕತ್ವಂ ಸಾಧ್ಯಮ್, ಸಕರ್ತೃಕತ್ವಮಾತ್ರಂ ವಾ? ಆದ್ಯೇ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯವೈಕಲ್ಯಮ್। ನಹಿ ಕುಲಾಲಾದಿಃ ಘಟಾದಿಕಾರಣಾನಿ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾದೀನಿ

ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕುರುತೇ। ಅತ ಏವ ಕದಾಚಿತ್ ಪ್ರತಿಹತೇಚ್ಛೋ ಭವತೀತಿ ಚೇತ್, ಕಿಮೇತಾವತಾ? ಸಾಧ್ಯವೈಕಲ್ಯಾಪರಿಹಾರಾತ್। ಕಥಞ್ಚಿದಸ್ಯ ಹೇತುವಿಶೇಷಣತ್ವೇ ಸಾಧನವೈಕಲ್ಯಂ ಚ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ ಸ್ಯಾತ್। ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕೀ ತರ್ಹ್ಯಯಮಸ್ತ್ವಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ವಿಶೇಷಣಾಸಿದ್ಧೇಃ।

ದ್ವಿತೀಯೇ ಸಿದ್ಧಸಾಧನ್। ಅದೃಷ್ಟವತಾಂ ಜೀವಾತ್ಮನಾಮೇವ ಕರ್ತೃತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ। ತೇಷಾಂ ಕಾರಣಾನಭಿಜ್ಞತ್ವಾನ್ನೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಕುಲಾಲಾದೀನಾಮಕರ್ತೃತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅದೃಷ್ಟಾಧಿಷ್ಠಾತ್ರಾಽಪಿ ಕೇನಚಿದ್ ಭಾವ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಧಿಷ್ಠಾತೃಕೃತ್ಯಾಭಾವಾತ್। ನ ತಾವನ್ನೋದನಾದಿಕಮ್, ಅದ್ರವ್ಯತ್ವಾತ್। ನಚಾತಿಶಯಜನ್ಮ, ಗುಣೇ ಗುಣಾನ್ತರಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ನಚಾತೀನ್ದ್ರಿಯಾಧೇಯಶಕ್ತಿಃ, ಅನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ನಚ ಸಹಕಾರಿಸಮವಧಾನಮ್, ಅದೃಷ್ಟಾದೇವ ತದುಪಪತ್ತೇಃ। ನಾಪಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಿತ್ವಮ್, ತಸ್ಯಾದೃಷ್ಟಸ್ವಭಾವತ್ವಾತ್। ತರ್ಹ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯನನ್ತರಮೇವ ಕಿಂ ನ ಕುರ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಪ್ರಬಲಾದೃಷ್ಟಾನ್ತರಪ್ರತಿಬನ್ಧಾದಿನೇತಿ ವದಾಮಃ।

ಕಿಞ್ಚ ಕಾರ್ಯತ್ವಂ ಪಕ್ಷೇ ಕುತಃ ಸಿದ್ಧಮ್? ಅಭೂತ್ವಾ ಭಾವಿತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯೈವ ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್। ಕಥಞ್ಚಿದ್ ಭೇದೇಽಪಿ ಭಾಗಾಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ನ ಖಲು ಗಿರಿಸಾಗರಾದೀನಾಮಭೂತ್ವಾ ಭಾವಿತ್ವಮಸ್ಮಾಭಿರುಪಲಭ್ಯತೇ। ತರ್ಹಿ ದ್ರವ್ಯೇಷು ತಾವತ್ ಸಾವಯವತ್ವಾತ್ ಕಾರ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧಿರಸ್ತ್ವಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸಾವಯವತ್ವಂ ಹಿ ಸಮವಾಯಿಕಾರಣತ್ವಮ್, ಉತ ಪರಿಣಾಮಿಕಾರಣತ್ವಮ್। ಆದ್ಯೇ ಪ್ರತಿವಾದ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ವಾದ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ। ಕಿಞ್ಚ ಯಸ್ಯ ಕಾರ್ಯತ್ವಮಾತ್ರೇ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ, ಸ ಕಥಂ ಕಾರಣವತ್ತಾಮೇವಾಭ್ಯುಪೇಯಾತ್?

ನನು ಕ್ಷಿತ್ಯಾದೀನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ ಏವ ಪ್ರದೇಶವತ್ತ್ವಮನುಭೂಯತೇ। ಅನ್ಯಥಾ ಕಥಂ ಭೂತಲೇ ಘಟಾಭಾವಾಭಾವೌ ಯುಗಪತ್ ಸಮ್ಭವತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತರ್ಹ್ಯೇವಮಾಕಾಶಾದೀನಾಮಪಿ ಕಾರ್ಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಕಥಮನ್ಯಥಾ ಗಗನೇ ಪಕ್ಷಿಣೋ ಭಾವಾಭಾವೌ ಯುಗಪದಿತಿ ತತ್ರಾಪಿ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ಸಂಯೋಗಸ್ಯ ಸ್ವಾತ್ಯನ್ತಾಭಾವಸಮಾನಾಶ್ರಯತ್ವಾದೇವಮಿತಿ ಚೇತ್, ಸಮಂ ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ। ಖನನಾದಿನಾ ಯೇಷಾಂ ವಿಭಾಗೋ ನೋದನಾದಿನಾ ಚ ಯೇಷಾಂ ಸಂಯೋಗಃ, ತೇ ಕ್ಷಿತ್ಯಾದೀನಾಮವಯವಾಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧಾ ಇತಿ ಚೇತ್, ತತ್ ಕಿಂ ಸಂಯೋಗಿವಿಭಾಗಿಸಜಾತೀಯದ್ರವ್ಯಾನ್ತರವತ್ತ್ವಂ ಸಾವಯವತ್ವಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ, ಉತ ತದಾರಬ್ಧತ್ವಮ್? ಆದ್ಯೇ ಪರಮಾಣುಭಿರ್ವ್ಯಭಿಚಾರಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ವ್ಯರ್ಥವಿಶೇಷಣತ್ವಮ್, ಪೂರ್ವವದಸಿದ್ಧಿಶ್ಚೇತಿ।

ಏತೇನ ವಿವಾದಾಧ್ಯಾಸಿತಂ ಕರ್ಮ ಪ್ರಯತ್ನಾಧಾರಜಮಿತ್ಯೇತದಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್। ಯದಪಿ ಪೃಥಿವ್ಯುದಕೇ ಪ್ರಯತ್ನವತಾ ಧೃತೇ ಇತ್ಯನುಮಿತಮ್, ತದಪಿ ಪೂರ್ವವತ್ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಮ್। ಕಿಞ್ಚ ಸಂಯೋಗವೇಗಪ್ರಯತ್ನವದದೃಷ್ಟಮಪಿ ಕಸ್ಮಾದ್ ಗುರುತ್ವಪ್ರತಿಬನ್ಧಕಂ ನ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ। ಅಪಾತಿತ್ವಂ ಚ ಸನ್ದಿಗ್ಧಾಸಿದ್ಧಮ್। ಮಹತ್ತ್ವೇನ ಪತನಾನುಪಲಮ್ಭಸಮ್ಭವಾತ್।

ಏತೇನ ಚರಮಾನುಮಾನಮಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್। ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಕಂ ವಿಕರ್ತೃಕಮ್, ಅನುಪಲಭ್ಯಮಾನಕರ್ತೃಕತ್ವಾತ್; ಗಗನಾದಿವದಿತ್ಯಾದಿನಾ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತಾ ಸರ್ವಾನುಮಾನಾನಾಮ್। ಅನುಪಲಭ್ಯಮಾನತ್ವಂ ಚಾಸ್ಮದುಪಲಬ್ಧ್ಯಯೋಗ್ಯತ್ವಮಿತಿ ನ ಕಶ್ಚಿತ್ ಕ್ಷುದ್ರೋಪದ್ರವಃ। ಪರಸುಖಾದೌ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯಾನುಮಾನಾದುಪಲಬ್ಧೇಃ। ತರ್ಹಿ ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಕರ್ತಾಽಪ್ಯನುಮಾನಾದುಪಲಭ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್,

ನ। ಅನುಮಾನಾದೀಶ್ವರೋಪಲಬ್ಧಾವಸ್ಮದನುಮಾನಸ್ಯ ದುಷ್ಟತ್ವಮ್। ತಥಾಚ ಅನುಮಾನಾದೀಶ್ವರೋಪಲಬ್ಧಿರಿತೀತರೇತರಾಶ್ರಯತ್ವಾತ್। ಅನಯೈವ ದಿಶಾ ಸರ್ವಾಣಿ ಜಗತ್ಕಾರಣಮಾತ್ರಸಾಧನಾನಿ ಸ್ವತನ್ತ್ರಾನುಮಾನಾನಿ ನಿರಸನೀಯಾನೀತಿ।

h॥ ಶಿವಾದೀನಾಂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾದಿಸಾಧಕಪರಿಶೇಷಾನುಮಾನಭಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಯಚ್ಚ ಶಿವಾದೀನಾಂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇ ಪರಿಶೇಷಾನುಮಾನಮ್, ತದಪಿ ಕಿಂ ಶಾಸ್ತ್ರಾನುಸಾರಿ, ಕಿಂವಾ ಕೇವಲಮ್? ನಾಽದ್ಯಃ, ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಭಗವದೇಕಪರತಾಯಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (208) ದ್ವಿತೀಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ನ ಪೃಥಕ್ ಚೇತಿ। ಈಶ್ವರೇ ಶಿವೇ ಜಗತ್ಕರ್ತರಿ ಚ ಪೃಥಗನುಮಾನಂ ನ ಮಾನಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪುಂಸ್ತ್ವೇತಿ।

ಪುಂಸ್ತ್ವಹೇತುಬಲಾದೇವ ಪೂರ್ವೋಕ್ತೇನೈವ ವರ್ತ್ಮನಾ।

ಪೂರ್ವೋಕ್ತೇನೈವ ವರ್ತ್ಮನಾ ಶೈವಾಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾನುಮಾನನಿರಾಕರಣಮಾರ್ಗೇಣೈವ। ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವೇನೈವೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಏವಕಾರೋ ನ ದೂಷಣಾನ್ತರಾನ್ವೇಷಣೇನ ವೃಥಾ ಮನಃ ಖೇದನೀಯಂ ಸ್ಫುಟದೋಷೇ ಸತೀತಿ ದ್ಯೋತಯತಿ। ಈಶವಾಕ್ಯತ್ವಂ ಕಥಮತ್ರ ಹೇತುಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪುಂಸ್ತ್ವೇತಿ। ಪೂರ್ವೋಕ್ತೇನೈವ ವರ್ತ್ಮನೇತಿ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತಾಮಾತ್ರಮತಿದಿಷ್ಟಮ್। ನತು ಸ ಹೇತುರಿತಿ ಭಾವಃ।

ಅಯಮತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಃ ಶಿವೋ ನ ಜಗತ್ಕಾರಣಮ್, ಪುಂಸ್ತ್ವಾತ್; ದೇವದತ್ತವದಿತಿ। ನನು ಶಿವಃ ಕೇನ ಪ್ರಮಾಣೇನ ಸಿದ್ಧಃ? ಅಥ ಪರಿಶೇಷತೋ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಂ ತಸ್ಮಿನ್ನನುಮಿಮಾನಸ್ಯ ತವಾಪಿ ಕುತಃ ಸಿದ್ಧಃ? ಲೋಕಪ್ರವಾದಾದಿನೇತಿ ಚೇತ್, ಮಮಾಪಿ ತಥೇತ್ಯಸ್ತು। ಭವದಭಿಮತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಹೇತುರನೈಕಾನ್ತಿಕ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಕೇವಲಾನುಮಾನವಾದಿನಂ ಪ್ರತ್ಯನೀಶ್ವರವಾದಾಙ್ಗೀಕಾರೇಣ ಪ್ರತ್ಯವಸ್ಥಾನಾತ್।

ನನು ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಂ ಶಿವನಿಷ್ಠಮ್, ಅನ್ಯತ್ರಾನುಪಪತ್ತೌ ಸತ್ಯಾಂ ಕಿಞ್ಚಿನ್ನಿಷ್ಠತಯಾ ಪ್ರಮಿತತ್ವಾತ್; ಇತಿ ಹಿ ಪರಿಶಷಾನುಮಾನಮ್। ತತ್ ಕಥಮಸ್ಯಾಯಂ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಸಾಧನಮಾತ್ರೇಣ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಸಮ್ಭವಾತ್। ಪ್ರಯೋಗತೋಽಪ್ಯೇಕಧರ್ಮನಿಷ್ಠತಾಯಾಃ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಯೋಜನಶೂನ್ಯತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥೈವಂವಿಧಾರ್ಥಿಕಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾಣಾಮನ್ಯತ್ರ ಅನನ್ತರ್ಭಾವೇನಾದೂಷಣತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಚೈವಮಸ್ತ್ವಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಪ್ರತಿರೋಧಕತ್ವಸ್ಯಾನುಭವಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ನನ್ವೇವಂಸತಿ ಸಾಮಾನ್ಯಸಿದ್ಧಿರನುಪಪನ್ನಾಽಽಪಾದ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಆಪದ್ಯತಾಮ್। ತದನುಮಾನಾನಾಂ ದೂಷಿತತ್ವಾತ್।

h॥ ಜಗತ್ಕಾರಣಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯೇವಮಿತಿ ಚೇತ್, ಸಿದ್ಧಃ ಸೌತ್ರೋ ಹೇತುರಿತ್ಯಾಹ -- ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

#sutraಓಂ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್ ಓಂ ॥3॥**

(###sudha --)

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಮೇತೇನ ಕಾರಣಸ್ಯ ಬಲಾದ್ ಭವೇತ್ ॥103॥**

(###sudha --)

ನಾವೇದವಿನ್ನ ತರ್ಕೇಣ ಮತಿರಿತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯತಃ।

ತರ್ಕೋ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಂ ಶಕ್ತೋ ನೇಶಿತಾರಂ ಕಥಞ್ಚನ ॥104॥**

(###sudha --)

ಏತೇನೋಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣ। ಕಾರಣಸ್ಯ ಜಗತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಬಲಾತ್ ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣಾಸಿದ್ಧಿಬಲಾತ್।

ಜಗತ್ಕಾರಣಸ್ಯಾನುಮಾನಾವೇದ್ಯತ್ವಂ ಶ್ರುತಿಭಿರಪಿ ಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯಾಹ -- ನಾವೇದವಿದಿತಿ। "ನಾವೇದವಿನ್ಮನುತೇ ತಂ ಬೃಹನ್ತಮ್", "ನೈಷಾ ತರ್ಕೇಣ ಮತಿರಾಪನೇಯಾ", "ನೇನ್ದ್ರಿಯಾಣಿ ನಾನುಮಾನಂ ವೇದಾ ಹ್ಯೇವೇನಂ ವೇದಯನ್ತಿ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯತ ಇತಿ ಜ್ಞಾಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ತರ್ಕ ಇತ್ಯನುಮಾನಮಾತ್ರೋಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಈಶಿತಾರಂ ಜಗತ್ಕಾರಣಮ್। ಕಥಞ್ಚನ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ವಿಶೇಷತಶ್ಚ।

h॥ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಸಾಧಕಾನುಮಾನಭಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಯದಪಿ ಕಾರ್ಯತ್ವಾದಿಹೇತೋಃ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾಬಲಾದನ್ಯಸ್ಮಾದ್ ವಾಽನುಮಾನಾದೀಶ್ವರಸ್ಯ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಸಿದ್ಧಿರಿತಿ, ತದಪಿ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದುಷ್ಟತ್ವಾದಯುಕ್ತಮಿತ್ಯಾಹ -- ವನಕೃತ್ವಾದೀತಿ।

ವನಕೃತ್ವಾದಿರೂಪೇಣ ಪಕ್ಷಭೂತಸ್ಯ ಚೇಶಿತುಃ।

ಕಿಞ್ಚಿಜ್ಜ್ಞತ್ವಂ ಹಿ ಪುಂಸ್ತ್ವೇನ ಶಕ್ಯಂ ಸಾಧಯಿತುಂ ಸುಖಮ್ ॥105॥**

(###sudha --)

ನನ್ವತ್ರೈವಂ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಮ್ ಈಶ್ವರಃ ಕಿಞ್ಚಿಜ್ಜ್ಞಃ, ಪುಂಸ್ತ್ವಾತ್; ದೇವದತ್ತವದಿತಿ। ತತ್ರೇಶ್ವರಃ ಪ್ರಮಿತೋ ವಾ, ನವಾ? ಆದ್ಯೇ ಯೇನ ಪ್ರಮಾಣೇನ ಸಿದ್ಧಸ್ತೇನೈವ ತಸ್ಯ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಸಿದ್ಧೇರ್ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ತ್ವಾಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧಿಃ। ತತ್ ಕಥಮುಚ್ಯತೇ ಈಶಿತುಃ ಕಿಞ್ಚಿಜ್ಜ್ಞತ್ವಂ ಪುಂಸ್ತ್ವೇನ ಸಾಧಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಂ ಹೀತಿ? ತತ್ರಾಽಽಹ -- ಸುಖಮಿತಿ। ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ವನಕೃತ್ವಾದಿರೂಪೇಣ ಪಕ್ಷಭೂತಸ್ಯೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರಸಿದ್ಧಕರ್ತೃರಹಿತಂ ವನಂ ಸಕರ್ತೃಕಮ್, ಕಾರ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯಾದಿನಾ ಯೋ ವನಾದಿಕರ್ತಾ ಸಿದ್ಧಃ, ತಂ ತೇನೈವಾಽಕಾರೇಣ ಪಕ್ಷೀಕೃತ್ಯ ಪ್ರಯೋಗೇ ನ ಕೋಽಪಿ ದೋಷ ಇತ್ಯಾಶಯಃ। ವನಕೃತ್ತ್ವಂ ಪರ್ವತಧಾರಕತ್ವಮಿತ್ಯಾದಿರೂಪಧರ್ಮಃ, ತೇನೋಪೇತಸ್ಯ। ನಹಿ ಕರ್ತೇತ್ಯೇತಾವತಾ ಸರ್ವಜ್ಞ ಇತಿ ಲಭ್ಯತೇ। ಪ್ರಸಿದ್ಧವನಕರ್ತುರಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾತ್। ಸ ಏವ ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಕರ್ತೇತಿ ಕಥಂ ನ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತದ್ಭಾವೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್। ನಹಿ ಕಾರ್ಯತ್ವಾದಿಹೇತುಃ ಕರ್ತಾರಮಿವ ತಸ್ಯ ಸರ್ವತ್ರೈಕತ್ವಂ ಗಮಯಿತುಂ ಶಕ್ನೋತಿ। ಲಾಘವಾದೇಕತ್ವಮಾಶ್ರೀಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಲೋಕದರ್ಶನಾನುಸಾರೇಣ ಕರ್ತಾರಂ ಕಲ್ಪಯತೋ ಗೌರವಾಶ್ರಯಣಸ್ಯೈವ ಉಚಿತತ್ವಾತ್। ಲೋಕೇ ಹಿ ಗಜಗವಯಗರ್ದಭಾದೀನಾಂ ಘಟಪಟಾದೀನಾಂ ಚ ನಿರ್ಮಾತಾರೋ ವಿಜಾತೀಯಾ ಏವೋಪಲಭ್ಯನ್ತೇ। ನಚ ವನಕರ್ತಾ ಕಿಞ್ಚಿಜ್ಞಃ ಇತಿ ಸಾಧನೇ ಕಿಮೀಶ್ವರಸ್ಯೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ತಸ್ಯೈವ ಪರೇಣೇಶ್ವರತಯಾಽಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ವನಕರ್ತರಿ ಸಿದ್ಧೇ ಕಿಮೀಶ್ವರಸಿದ್ಧ್ಯಾವಾಯಾತಮಿತ್ಯಪಿ ಸ್ಯಾತ್।

ನ ಕೇವಲಂ ಕಿಞ್ಚಿಜ್ಜ್ಞತ್ವಸಾಧನಂ ಸುಕರಮ್। ಕಿನ್ತು ಸ್ವಕೃತಕಾರ್ಯಾಜ್ಞತ್ವಮಪಿ ಶಕ್ಯಸಾಧನಮಿತ್ಯಾಶಯೇನಾಽಹ ವೃಕ್ಷಕೃದಿತಿ।

ವೃಕ್ಷಕೃನ್ನಾಖಿಲಂ ವೃಕ್ಷಂ ವೇತ್ತಿ ಪುಂಸ್ತ್ವಾದ್ಧಿ ಚೈತ್ರವತ್।

ವೃಕ್ಷಕೃದಿತಿ ಪೂರ್ವವದ್ ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕವಿರೋಧಾಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧಿಪರಿಹಾರಾಯೋಕ್ತಮ್। ಪ್ರಸಿದ್ಧಕರ್ತೃರಹಿತೇತ್ಯಪಿ ಯೋಜ್ಯಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅಖಿಲಮಿತ್ಯಾರಮ್ಭಕಾವಯವಸಙ್ಖ್ಯಾಪಲಪರಿಮಾಣವಿಶೇಷಸಹಿತಮ್। ಅಸ್ಮದಾದೀನಾಂ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನವೃಕ್ಷಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಸದ್ಭಾವಾದನ್ಯೈಕಾನ್ತ್ಯಪರಿಹಾರಾಯಾಖಿಲಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಹೀತಿ ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಂ ಸೂಚಯತಿ। ನಹಿ ಯೋ ಯತ್ಕರ್ತಾ ಸ ಸಕಲಂ ತಜ್ಜಾನಾತೀತಿ ನಿಯಮಃ। ಕುಲಾಲಾದಾವಭಾವಾತ್। ಅನುಪಯೋಗಾಚ್ಚ ತಜ್ಜ್ಞಾನಸ್ಯೇತಿ।

h ॥
ಆಗಮಾದಿಸಹಾಯಶೂನ್ಯಾತೀನ್ದ್ರಿಯಾರ್ಥವಿಷಯಾನುಮಾನಾನಾಮತಿಪ್ರಸಙ್ಗಕತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅನೇನೈವ ನ್ಯಾಯೇನ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಸಮ್ಭವಾತ್ ಸತ್ಯಸಙ್ಕಲ್ಪತ್ವಾಶರೀರತ್ವನಿತ್ಯಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನತ್ವದುಃಖಾದಿರಾಹಿತ್ಯಾದಿಕಮಪಿ ನಾನುಮಾನೇನ ಸಾಧಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಮಿತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಇತ್ಯಾದೀತಿ।

ಇತ್ಯಾದ್ಯನುಮಯಾ ಸ್ಪರ್ಧಿ ನಾನುಮಾನಂ ಪರೇಶಿತುಃ।

ಶಕ್ತಂ ವಿಜ್ಞಾಪನೇ ಚಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗೋಽನುಮಯೇದೃಶಾ ॥106 ॥**

(###sudha --)

ವಸ್ತುತ್ವಾತ್ ತುರಗಃ ಶೃಙ್ಗೀ ಪುಷ್ಪವತ್ ಖಂ ಸುತೈಯುತಾ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಚಿತ್ರಿಣೀ ಚ ರಸಃ ಷಷ್ಠೋ ರಸತ್ವಾತ್ ಸೋತ್ತರೋ ಭವೇತ್।

ಆದಿಶಬ್ದಃ ಪ್ರಕಾರವಚನಃ। ಪರೇಶಿತುಃ ಸತ್ಯಸಙ್ಕಲ್ಪತ್ವಾದ್ಯುಪೇತಸ್ಯ। ಆಭಾಸಸಮಾನಯೋಗಕ್ಷೇಮಂ ಚೇಶ್ವರಾನುಮಾನಜಾತಮಿತ್ಯಾಹ -- ಚಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ। ಈದೃಶಾ ಆಗಮಾದಿಸಹಾಯಸಮ್ಪದಮಪಹಾಯಾತ್ಯನ್ತಾತೀನ್ದ್ರಿಯಾರ್ಥೇಷು ಪ್ರಯುಜ್ಯಮಾನಯಾಽನುಮಯಾಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಶ್ಚ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ।

ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಮೇವ ದರ್ಶಯತಿ ವಸ್ತುತ್ವಾದಿತಿ। ಚಿತ್ರಿಣೀ ವನ್ಧ್ಯಾ। ಷಷ್ಠೋ ರಸೋ ರಸಾನ್ತರವಾನಿತ್ಯುಕ್ತೇ ಪ್ರಥಮಾದಿರಸೇನ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಂ ಸ್ಯಾತ್। ಸಪ್ತಮರಸವಾನಿತ್ಯುಕ್ತೇ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತಾ ಸ್ಯಾತ್। ಅತಃ ಸೋತ್ತರ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಈಶ್ವರಾನುಮಾನಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣತಾಯಾಮೇತೇಷಾಮಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಶೇಷಃ।

ನನು ವಸ್ತುತ್ವಂ ಘಟಾದಾವನೈಕಾನ್ತಿಕಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯಾಪಿ ಪಕ್ಷತ್ವಾತ್। ತುರಗಶೃಙ್ಗಾದೀನಾಮನುಪಲಮ್ಭಬಾಧ ಇತಿ ಚೇತ್, ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಕರ್ತುರಪ್ಯೇವಮೇವ। ಅಯೋಗ್ಯತ್ವಾನ್ನೋಪಲಭ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ತುರಗವಿಷಾಣಮಪ್ಯೇವಮೇವಾಸ್ತು। ನನು ವಿಷಾಣಂ ನಾಮ ಮಹತ್ತ್ವೇ ಸತ್ಯುದ್ಭೂತರೂಪಃ ಶರೀರಾವಯವವಿಶೇಷಃ। ಸ ಕಥಮುಪಲಬ್ಧ್ಯಯೋಗ್ಯಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಕರ್ತಾಽಪಿ ತರ್ಹಿ ಕುಲಾಲಾದಿರಿವ ಮಹತ್ತ್ವೇ ಸತ್ಯುದ್ಭೂತರೂಪಶರೀರವಾನ್ ಕಥಮುಪಲಬ್ಧ್ಯಯೋಗ್ಯೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ? ಅಶರೀರತ್ವಾನ್ನೋಪಲಭ್ಯ ಇತಿ ಚೇತ್, ರೂಪಾಭಾವಾತ್ ತುರಗವಿಷಾಣಮಪಿ ತಥಾಽಸ್ತು। ವಿಷಾಣಂ ರೂಪವದೇವೇತಿ ಚೇತ್, ಕರ್ತಾಽಪಿ ಶರೀರವಾನೇವ। ಶರೀರಂ ಕರ್ತೃತ್ವೇಽನುಪಯುಕ್ತಮಿತಿ ಚೇತ್, ಕಿಮುಪಯೋಗೇನ। ನಹಿ ತದುತ್ಪತ್ತ್ಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿರ್ಬೌದ್ಧಾನಾಮಿವ ಭವತಾಮ್। ಧರ್ಮಾದಿಮತ್ತ್ವಂ ಶರೀರಿತ್ವೇ ಪ್ರಯೋಜಕಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯಾಪಿ ಕರ್ತೃತ್ವೇನ ಸಾಧನಾದಿತಿ। ನನು ಕಥಮತ್ರ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಮ್? ಅನುಮಾನತ್ವಂ ಯದಿ ಕಾರ್ಯತ್ವಾದೌ ವರ್ತೇತ, ತದಾ ತದವಿಶಿಷ್ಟೇ ವಸ್ತುತ್ವಾದಾವಪಿ ವರ್ತೇತೇತ್ಯೇವಮಿತಿ।

h ।। ಉಪಕ್ರಮಾದೀನಾಮ್, ಆಗಮಾನುಗೃಹೀತಾನುಮಾನಾನಾಂ ಸದನುಮಾನತ್ವಮ್ ।।

(###sudha --)

ನನು ವಿಚಾರಶಾಸ್ತ್ರಮಾರಭ್ಯ ಜಗತ್ಕಾರಣೇಽನುಮಾನಾನವಕಾಶವ್ಯುತ್ಪಾದನಂ ವ್ಯಾಹತಮಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಂ ಪರಿಹರನ್ನುಪಸಂಹರತಿ --ಉಪಕ್ರಮಾದೀತಿ।

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಙ್ಗೇಭ್ಯೋ ನಾನ್ಯಾ ಸ್ಯಾದನುಮಾ ಯತಃ ।।107 ।।**

(###sudha --)

ಆಗಮಾನುಗೃಹೀತಾನುಮಾನೋಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್। ಆಗಮಾನುಗ್ರಹೇ ಹಿ ಸರ್ವಾಣ್ಯೇತಾನ್ಯನುಮಾನಾನ್ಯೇವ। ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾದೀನಾಮಙ್ಗಾನಾಮಪೌರುಷೇಯತಯಾ ಸ್ವತಃಪ್ರಮಾಣೇನ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ಸಿದ್ಧೇಃ। ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾದೀನಾಂ ಚ ತದ್ವಿರೋಧೇನ ಬಾಧಾದಿತಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸಙ್ಕ್ಷೇಪಃ। ತದೇವಂ ಜಗತ್ಕಾರಣಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯತ್ವಾನ್ನಾನುಮಾನಾದಿನಾ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಕಥನಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಮ್।

h ॥ ಮಾಯಾವಾದಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಕೇಚಿತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಯೋನಿರಿತಿ ವ್ಯಾಕುರ್ವತೇ। ತದನುಪಪನ್ನಮ್। ಪ್ರಕೃತಾನುಪಯೋಗಾತ್। ನಹಿ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರಣತ್ವಂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇ ಹೇತುಃ। ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯದರ್ಶನಾತ್। ಪೂರ್ವಸೂತ್ರೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ಪ್ರತೀತಂ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವೇದಕಾರಣತ್ವೇನ ಸ್ಫುಟೀಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ವೇದಸ್ಯಾಪಿ ಸಕಲಜಗದನ್ತರ್ಭಾವಾತ್। ಕಥಞ್ಚಾನನ್ತಪದಾರ್ಥಾತ್ಮಕಸ್ಯ ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವೇನ ನ ಸ್ಫುಟಂ ತದೇಕದೇಶವೇದಕಾರಣತ್ವೇನ ಸ್ಫುಟೀಭವಿಷ್ಯತಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಮ್?

ಅಥ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಂ ಪ್ರಧಾನಾದಿವ್ಯುದಾಸೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೇವ ಸಾಧಯಿತುಂ ಹೇತುತ್ವೇನೋಕ್ತಂ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಂ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವೇನ ಸಾಧ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಸಿದ್ಧಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಮನಙ್ಗೀಕುರ್ವಾಣೋ ವೇದಕಾರಣತ್ವಮಙ್ಗೀಕರೋತಿ। ಆಗಮೇನ ಸಾಧ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಮೇವ ಕಿಂ ನ ಸಾಧ್ಯತೇ? ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣಾದಿನಾ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರಸ್ಯ ಪುನರುಕ್ತತಾಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚ।

ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಂ ನ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ವೇದಾಕರ್ತೃತ್ವಾದಿತ್ಯಶಯ ಇದಮುಕ್ತಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಥಾಸತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಮಾತ್ರತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ವಿಯದಾದಿವಿಷಯೇಽಪ್ಯೇವಮಾಶಙ್ಕಾಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ವಿಯದಧಿಕರಣಾದೌ ಸಾಽಪಿ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ತೇನೈವೇದಂ ಗತಾರ್ಥಂ ಸ್ಯಾತ್। ಕಿಞ್ಚ ವೇದಕರ್ತೃತ್ವಾಭಾವೇನ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಂ ನ ಸಮ್ಭವತೀತಿ ಶಙ್ಕೈವ ನಿರ್ದಲಾ। ನಹಿ ತತ್ಕರ್ತೃವ ತಜ್ಜಾತವ್ಯಮಿತಿ ನಿಯಮೋಽಸ್ತಿ।

ಕಿಞ್ಚ ವೇದಕರ್ತೃತ್ವಂ ಕಥಂ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಸಾಧಕಮ್? ಯೋ ಯಾವದರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಣೇತಾ ಸ ತತೋಽಪ್ಯಧಿಕಮರ್ಥಂ ಜಾನಾತ್ಯೇವ। ಯಥಾ ಪಾಣಿನ್ಯಾದಿಃ। ಅಯಂ ಚಾಶೇಷಾರ್ಥಪ್ರಕಾಶಕಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಣೇತಾಽತಃ ಸರ್ವಜ್ಞ ಇತಿ ಚೇತ್, ಕಿಮಿದಂ ವೇದಪ್ರಣೇತೃತ್ವಂ ನಾಮ? ಕಿಂ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರೇಣಾರ್ಥಮುಪಲಭ್ಯ ಸ್ವೇಚ್ಛಯಾ ಪದಾದಿನಿಬನ್ಧನಕರ್ತೃತ್ವಮ್, ಕಿಂವಾ ಉಚ್ಚಾರಣಮಾತ್ರಮ್? ಆದ್ಯೇ ಪೌರುಷೇಯತ್ವಾಪತ್ತಿಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾಸಿದ್ಧಿಃ, ಉಪಾಧ್ಯಾಯವತ್।

ರಜ್ಜೌ ಭುಜಙ್ಗವದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾರೋಪಿತೋ ವೇದ ಇತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಕಥಂ ಪಾಣಿನ್ಯಾದಿದೃಷ್ಟಾನ್ತಃ? ನಹಿ ಪಾಣಿನಾವಾರೋಪಿತಂ ವ್ಯಾಕರಣಮ್। ಕಥಞ್ಚೈವಂ ಸತಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ? ತಸ್ಯೈವ ವಿಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿವಿವರ್ತತ್ವಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ವಿಯದಾದೀನಾಮಪಿ ಪ್ರಕಾಶಶಕ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅವಿದ್ಯಾಗತಾವರಣಾದಿಶಕ್ತೇರಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ತಾತ್ತ್ವಿಕತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚ। ಕಿಞ್ಚ ವೇದೇ ಜ್ಞಾನಕರಣತ್ವಶಕ್ತಿಃ, ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಚ ತತ್ಕರ್ತೃತ್ವಶಕ್ತಿರಿತಿ ಕಿಂ ಕೇನ ಸಙ್ಗತಮ್? ಕುತ್ರ ಚೇದಮುಪಲಬ್ಧಮಾರೋಪ್ಯಗತಾ ಶಕ್ತಿರಾರೋಪಾಧಿಷ್ಠಾನೇ ವಾಸ್ತವೀತಿ। ತಸ್ಮಾದಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮೇವ ತದಿತ್ಯುಕ್ತ ಏವ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ ॥*#### h ॥ ಇತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ ॥3॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಥ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣಮ್ ॥4॥**

h॥ ಅಧಿಕರಣಸಙ್ಗತ್ಯಾದಿ ॥

(###sudha --)

ತತ್ತು ಸಮನ್ವಯಾತ್। ಅಸ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯಂ ಜಗತ್ಕಾರಣಮ್। ತಥಾऽಪಿ ಶಾಸ್ತ್ರತ ಏವಾನ್ಯೇಷಾಂ ಹರಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದೀನಾಂ ಪ್ರಧಾನಾದೀನಾಂ ಚ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಪ್ರತೀತೇರತಿವ್ಯಾಪಕಮಿದಂ ಲಕ್ಷಣಮ್। ನಚ ತಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಂ ವಿಷ್ಣುಪರಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಅಭಿಯುಕ್ತೈಃ ಶಿವಾದಿಪರತ್ವೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತತ್ವಾತ್। ಯದ್ಯಪಿ "ನಾಮಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ " ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಾ ಶಿವಾದಿನಾಮ್ನಾಂ ವಿಷ್ಣೌ ಶಕ್ತಿಮಾತ್ರಮವಸೀಯತೇ। ತಥಾऽಪಿ ನ ತಾತ್ಪರ್ಯೇ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ। "ಯತ್ಪರಃ ಶಬ್ದಃ ಸ ಶಬ್ದಾರ್ಥಃ" ಇತಿ ಹಿ ನ್ಯಾಯಃ। ನಚ ಶಕ್ತಿಮಾತ್ರೇಣ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಕಲ್ಪಯಿತುಂ ಯುಕ್ತಮ್। ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅನ್ಯತ್ರ ತಾತ್ಪರ್ಯಸ್ಯ ಚ ಜ್ಞಾಪಕಮಭಿಯುಕ್ತವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಸ್ತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತಸ್ಮಾದಲಕ್ಷಣಮೇತದಿತ್ಯಾಶಯ ಪರಿಹೃತಂ ಸೂತ್ರಕೃತಾ "ತತ್ತು ಸಮನ್ವಯಾತ್" ಇತಿ।

#sutraಓಂ ತತ್ತು ಸಮನ್ವಯಾತ್ ಓಂ ॥4॥**

(###sudha --)

h॥ ಉಪಕ್ರಮಾದಿಭಿರ್ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಮ್ ॥

ppತ ಏವಾನ್ವಯನಾಮಾನಸ್ತೈಃ ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರವಿಚಾರಿತೇ।**

ಮುಖ್ಯಾರ್ಥೋ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುಃ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ನಾಪರಃ ॥108॥**

(###sudha --)

ತತ್ರಾನ್ವಯಪದಾರ್ಥಮಾಹ ತ ಏವೇತಿ। ಉಪಕ್ರಮಾದಯ ಏವಾನ್ವೀಯನ್ತೇ ಶಕ್ತಿತಾತ್ಪರ್ಯಗೋಚರೇಣ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯನ್ತೇ ತಥಾ ಜ್ಞಾಯನ್ತ ಇತಿ ಯಾವತ್, ವಾಕ್ಯಾನ್ಯೇತೈರಿತ್ಯನ್ವಯನಾಮಾನಃ। ಅತ್ರೋಪಕ್ರಮಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧಪದಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಯೌಗಿಕಾನ್ವಯಪದಪರಿಗ್ರಹಣೇನೇದಂ ಸೂಚಯತಿ ನ ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಾವಗತಾವಾಪಾತಪ್ರತೀತಿರ್ವಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃವಚನಂ ವಾ ಲಿಙ್ಗಮ್। ಕಿನ್ತೂಪಕ್ರಮಾದಯ ಏವ। ತೇಷಾಮವ್ಯಭಿಚಾರಿತ್ವಾತ್। ಪ್ರತೀತಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಯೋಸ್ತು ವ್ಯಭಿಚಾರಿತ್ವಾತ್। ಯತ್ರಾಪಿ ಪ್ರತೀತಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ನ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ, ತತ್ರಾಪ್ಯುಪಕ್ರಮಾದ್ಯನುಸನ್ಧಾನಪೂರ್ವಕತ್ವೇನೈವ। ನತು ಸ್ವತಃ। ಅತ ಉಪಜೀವ್ಯತ್ವಾದುಪಕ್ರಮಾದೀನಾಮೇವ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಙ್ಗತ್ವಮಿತಿ। ತದಿದಮಾಹ ತ ಏವೇತಿ।

ಸೂತ್ರವಾಕ್ಯಂ ಯೋಜಯತಿ ತೈರಿತಿ। ಅನೇನಾನ್ವಯಾದಿತ್ಯೇಕವಚನಂ ಸಮುದಾಯಾರ್ಥಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ತೇನ ಚ ತೇಷಾಮವಿರೋಧಂ ಸೂಚಯತಿ।

ಸಂಶಬ್ದಾರ್ಥಃ ಸಮ್ಯಗಿತಿ। ತಸ್ಯ ಚ ಪ್ರವಿಚಾರಿತ ಇತ್ಯಧ್ಯಾಹೃತಕ್ರಿಯಯಾ ಸಮ್ಬನ್ಧೋ ದರ್ಶಿತಃ।

ನನುಚ ಪ್ರತೀತಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನವದುಪಕ್ರಮಾದೀನಾಮಪಿ ಕ್ವಚಿತ್ ತಾತ್ಪರ್ಯವ್ಯಭಿಚಾರದರ್ಶನಾತ್ ಕಥಂ ಲಿಙ್ಗತ್ವಮಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಾಯ ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರವಿಚಾರಿತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಉಪಕ್ರಮಾದೀನಾಂ ಶ್ರುತ್ಯಾದೀನಾಂ ಚ ಸನ್ನಿಕರ್ಷವಿಪ್ರಕರ್ಷಾಭ್ಯಾಂ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾದಿನಾ ಚ ಬಲಾಬಲವಿನಿಶ್ಚಯಪುರಃಸರಂ ವಿರೋಧೇ ಬಲವತಾ ದುರ್ಬಲಬಾಧಯಾ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿಮರ್ಶಃ ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರವಿಚಾರಣಮ್। ತೇನ ನೋಪಕ್ರಮಾದಿಮಾತ್ರಂ ಲಿಙ್ಗಮುಚ್ಯತೇ। ಯೇನ ವ್ಯಭಿಚಾರೋದ್ಭಾವನಂ ಸಙ್ಗಚ್ಛೇತ। ಕಿನ್ತು ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರವಿಚಾರಲಕ್ಷಣಾವಾನ್ತರವ್ಯಾಪಾರೋಪೇತಾ ಏವೋಪಕ್ರಮಾದಯಃ। ನಚ ತೇ ಕ್ವಚಿದ್ ವ್ಯಭಿಚರನ್ತೀತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

ಪ್ರವಿಚಾರಿತ ಇತಿ ಭಾವೇ ಕ್ತಃ। ಪ್ರವಿಚಾರೇ ಕೃತೇ ಸತೀತಿ। ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಪ್ರವಿಚಾರಿತೇ ಸತೀತಿ ವಾ। ಏತದವಗಮ್ಯತ ಇತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಃ। ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ ಇತ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯಾ ಸಂಶಬ್ದಸ್ಯಾರ್ಥಾನ್ತರಮ್। ಸರ್ವೇತ್ಯಪಿ ಸಂಶಬ್ದಾರ್ಥ ಏವ। ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾರ್ಥ ಇತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನೀತಿ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರಾದನುವೃತ್ತಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್। ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುರಿತಿ ತಚ್ಛಬ್ದಾರ್ಥಃ। ತುಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣೇ। ತದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ನಾಪರ ಇತಿ।

ತಥಾಚೈವಂ ಸೂತ್ರಯೋಜನಾ ಅನ್ವಯಾದುಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಙ್ಗಸಮುದಾಯಾತ್ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರವಿಚಾರಿತೇ ಸತಿ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಭಗವತ್ಯೇವ ಸಮ್ಯಗ್ ವಚನವೃತ್ತ್ಯಾಽನ್ವಯಾತ್ ಶಕ್ತಿತಾತ್ಪರ್ಯಲಕ್ಷಣಸಮ್ಬನ್ಧಾವಗಮಾತ್ ತದ್ ವಿಷ್ಣ್ವಾಖ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ ನತು ಹರಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದಯ ಇತಿ।

h ll ಸಂಶಬ್ದಸ್ಯಾಽವೃತ್ತ್ಯುಪಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ಅನನ್ತಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಂ ಹಿ ಪ್ರಧಾನಲಕ್ಷಣಮ್। ತತ್ರಚ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರಮಾಣೀಕ್ರಿಯಮಾಣಂ ವಚನವೃತ್ತ್ಯಾ ಸರ್ವಮೇವ ಚ ಯುಕ್ತಮ್। ಲಕ್ಷಣಾದಿನಾ ವೃತ್ತೌ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥಗುಣಾಲಾಭಾತ್। ವಾಚ್ಯೇ ತದ್ಗುಣಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚ। ಏವಂ ಕತಿಪಯವಾಕ್ಯೈರನನ್ತಗುಣಪ್ರತಿಪಾದನಾತ್, ವಾಕ್ಯಾನ್ತರವಿಷಯಸ್ಯ ಚ ತದ್ಗುಣವತ್ತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚ। ಅತಃ ಸಂಶಬ್ದಸ್ಯಾಽವೃತ್ತಿರುಪಪನ್ನಾ।

h ll ಸೂತ್ರೇ ತಚ್ಛಬ್ದೋಪಾದಾನಸ್ಯ ಸಾರ್ಥಕ್ಯೋಪಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ನನು "ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ" ಇತಿ ಯಚ್ಛಬ್ದಸ್ಯ ಶ್ರವಣಾತ್ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಪ್ರಕೃತಮ್। ತದೇವಾತ್ರ ಮಣ್ಡೂಕಪ್ಲುತ್ಯಾಽನುವರ್ತಿಷ್ಯತೇ। ಕಿಂ ಪುನರತ್ರ ತದ್ಗ್ರಹಣೇನ? ಮೈವಮ್। ತುಶಬ್ದಸ್ತಾವದತ್ರೇತರವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಮುಪಾದೇಯಃ। ನಚ ತಸ್ಯ ತದಿತ್ಯನುಕ್ತಾವನ್ವಯಃ ಪ್ರತ್ಯೇತುಂ ಶಕ್ಯತೇ। "ಯತೋಽವಧಾರಣಂ ತತೋಽನ್ಯತ್ರ ನಿಷೇಧಃ" ಇತಿ ವಚನಾತ್। ನಚಾನುವೃತ್ತೇನಾನ್ವಯಪ್ರತೀತಿರ್ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಶ್ರುತೇನಾನ್ವಯಾದಿತ್ಯನೇನೈವ

ಸಮ್ಬನ್ಧಪ್ರತೀತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತತ್ರೋಪಯೋಗಾಭಾವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪ್ರತೀತಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಸಾರ್ಥತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ। ಅನ್ವಯಪದಾದೇವ ತತ್ಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯೋಪಕ್ರಮಾದೀನಾಂ ಲಿಙ್ಗತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನ ಏವ ಚರಿತಾರ್ಥತ್ವಸಮ್ಭವಾತ್। ಅತಃ ಸಾರ್ಥಕಂ ಸೂತ್ರೇ ತದ್ಗ್ರಹಣಮ್।

h॥ ಅತ್ರಾಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನಿರಾಸೇ ನಿಮಿತ್ತಕಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಸಂಶಬ್ದೇನ ಸಕಲಪದಾನಾಂ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥಮಾತ್ರಪರತ್ವಮುಚ್ಯತ ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಖಣ್ಡಾರ್ಥನಿರಾಸೇನ ನಿರಸ್ತಮ್। ನಿರಾಕರಿಷ್ಯತೇ ಚೋತ್ತರತ್ರೇತಿ ನೇಹ ನಿರಾಕೃತಮ್।

ತದೇವಂ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವೇನ ಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ವರ್ಣಪದವಾಕ್ಯಾತ್ಮಕಾಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂ ನಾರಾಯಣಾಖ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮೈವೇತಿ ಸುಸ್ಥಂ ಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಮ್॥*#### h॥ ಇತಿ ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣಮ್॥4॥**

#aಅಥ ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣಮ್॥5॥**

(###sudha --)

h॥ ಅಧಿಕರಣಸಙ್ಗತಿಃ, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಅವಾಚ್ಯತ್ವೇನ ಹೇತುನಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯತ್ವಾಭಾವಸಾಧನಮ್॥

(###sudha --)

ಈಕ್ಷತೇರ್ನಾಶಬ್ದಮ್। ವಚನವೃತ್ತ್ಯೈವ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತದಾಕ್ಷಿಪ್ಯ ಸಮಾಧಾತುಮಿದಮಧಿಕರಣಮಾರಭ್ಯತೇ। ತಥಾಹಿ "ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತನ್ತೇ", "ಅಶಬ್ದಮಸ್ಪರ್ಶಮ್" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ, " ಶಬ್ದೋ ನ ಯತ್ರ ಪುರು ಕಾರಕವಾನ್" ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮಾವಾಚ್ಯಮವಸೀಯತೇ। ವಚನವೃತ್ತಿಶ್ಚ ದ್ರವ್ಯಗುಣಕ್ರಿಯಾಜಾತಿನಿಮಿತ್ತಾ। ನಚ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ದ್ರವ್ಯಾದಿಯೋಗೋಽಸ್ತಿ। "ಕೇವಲೋ ನಿರ್ಗುಣಶ್ಚ", "ನಿಷ್ಕಲಂ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯಂ ಶಾನ್ತಮ್" ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಗಮಾತ್। ತತ್ ಕಥಂ ತಸ್ಯ ವಾಚ್ಯತಾ ಸಮ್ಭವತಿ? ಔಪನಿಷದತ್ವಂ ತು ಲಕ್ಷಣಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ಸಮ್ಭವನ್ ನ ವಾಚ್ಯತಾಮಪೇಕ್ಷತೇ। ಅತೋಽವಾಚ್ಯತ್ವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನ ವಚನವೃತ್ತ್ಯಾ ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯತ್ವಮಿತಿ।

h॥ ಅನನ್ತಶಾಸ್ತ್ರಾಧಿಗತ್ಯಸಮ್ಭವಾಚ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನ ಸವಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಅಪರ ಆಹ -- ನ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸಮ್ಭವತಿ। ನಿಶ್ಚಯೋಪಾಯಾಭಾವಾತ್। ಉಪಕ್ರಮಾದಯೋ ಹಿ ತನ್ನಿಶ್ಚಯೋಪಾಯಾಃ। ತೈಶ್ಚಾಸ್ಮದಾದ್ಯಧಿಗತಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಕಥಞ್ಚಿದ್ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯತಾವಧಾರಣೇಽಪಿ ಅಸ್ಮದನಧಿಗತಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ತತ್ಪರತಾವಧಾರಣಾಯೋಗಾತ್। "ಅನನ್ತಾ ವೈ ವೇದಾಃ" ಇತಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಶ್ರುತೇರನನ್ತಂ ಹಿ ಶಾಸ್ತ್ರಮವಗಮ್ಯತೇ। ನಚಾನನ್ತಶಾಸ್ತ್ರಾಧಿಗಮೋಽಸ್ಮಾಕಂ ಕಲ್ಪಕೋಟಿಶತೈರಪಿ ಸಮ್ಭವತಿ। ವಿಫಲಶ್ಚ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕದೇಶಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವಾಧ್ಯವಸಾಯಃ। ಏಕದೇಶಾನ್ತರೇ ತದ್ವಿಪರೀತಪ್ರತಿಪಾದನಸ್ಯಾಪಿ ಶಙ್ಕನಾತ್। ನಚ ವಸ್ತುನಿ ವಿಕಲ್ಪಃ ಸಮ್ಭವತೀತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಸನ್ದೇಹಃ ಸಮಾಸ್ಕನ್ದತೀತ್ಯತೋ ನ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಜ್ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣಂ ಸಮಸ್ತಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇಽವಾಚ್ಯತ್ವಶಙ್ಕಾಂ ತಾವನ್ನಿರಾಚಷ್ಟೇ ಸೂತ್ರಕಾರಃ "ಈಕ್ಷತೇರ್ನಾಶಬ್ದಮ್" ಇತಿ।

h ॥ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವೇನ ಹೇತುನಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಾಚ್ಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್, ಸೂತ್ರಾರ್ಥವಿವರಣಂ ಚ ॥

(###sudha --)

#sutraಓಂ ಈಕ್ಷತೇರ್ನಾಶಬ್ದಮ್ ಓಂ ॥5॥**

(###sudha --)

ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವತೋ ವಿಷ್ಣುರ್ವಾಚ್ಯ ಏವ ॥ ॥ ॥ ॥

ತದ್ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವತ ಇತಿ। ಅತ್ರೇಕ್ಷತೇರಿತಿ ಧಾತುನಿರ್ದೇಶಃ। ನಚಾವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥಂ ಶಬ್ದಮಾತ್ರಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಾಚ್ಯತ್ವೇ ಹೇತುರ್ಭವಿತುಮರ್ಹತೀತಿ ತದರ್ಥೋಽನೇನೋಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ। ನಚ ಬ್ರಹ್ಮಾಸಮ್ಬನ್ಧೀಕ್ಷಣಮಪ್ಯತ್ರ ಹೇತುರ್ಭವತಿ, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಸಮ್ಬನ್ಧಶ್ಚ ನ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿರೂಪಃ, ಶ್ರುತ್ಯನುಗಮಾತ್। ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚ। ಅತ ಈಕ್ಷಣಂ ಬ್ರಹ್ಮಕರ್ಮಕಮೇವ ಹೇತುತ್ವೇನ ವಾಚ್ಯಮ್। ನಚೈತದಪಿ ಯುಕ್ತಮ್, ವ್ಯಧಿಕರಣತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತಸ್ಮಾದೀಕ್ಷಣಕರ್ಮತ್ವಮೇವ ಹೇತುತಯಾ ವಿವಕ್ಷಿತಮಿತ್ಯಾಶಯೇನೋಕ್ತಮ್ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವತ ಇತಿ। ತದಿತ್ಯನುವರ್ತತೇ। ತೇನ ವಿಷ್ಣುರಿತ್ಯಾಹ। ನ ವಿದ್ಯತೇ ಶಬ್ದೋ ವಾಚಕೋ ಯಸ್ಯ ತದಶಬ್ದಮ್। ಅವಾಚ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ವಾಚ್ಯಮಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ನಾವಾಚ್ಯಮಿತಿ ವಚನಂ "ದ್ವೌ ನಞೌ ಪ್ರಕೃತಮರ್ಥಂ ಸಾತಿಶಯಂ ಗಮಯತಃ" ಇತಿ ವಚನಾದವಧಾರಣಾರ್ಥಮಿತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯೋಕ್ತಮ್ ವಾಚ್ಯ ಏವೇತಿ।

ನನ್ವವಧಾರಣಮಪಿ ಕಿಮರ್ಥಮ್? ಉಚ್ಯತೇ ತತ್ವನಿರ್ಣಯಾರ್ಥಂ ಹಿ ನ್ಯಾಯಸೂತ್ರಮ್। ನಿರ್ಣಯಶ್ಚ ಸ್ವಪರಪಕ್ಷಸಾಧನೋಪಾಲಮ್ಭಾಭ್ಯಾಮೇವ ಭವತಿ। ನಾನ್ಯತರಮಾತ್ರೇಣ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ವಿಮೃಶ್ಯ ಪಕ್ಷಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾಭ್ಯಾಮರ್ಥಾವಧಾರಣಂ ನಿರ್ಣಯಃ" ಇತಿ। ತದತ್ರಾವಧಾರಣೇ ಕೃತೇ ವಾಚ್ಯತ್ವವಿಧಿರವಾಚ್ಯತ್ವನಿಷೇಧಶ್ಚೇತ್ಯುಭಯಮಪಿ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಂ ಸ್ಯಾತ್। ಉಭಯಸಾಧನಾರ್ಥಶ್ಚೇಕ್ಷಣೀಯತ್ವಹೇತುರ್ವಿಜ್ಞಾಯತೇ। ತಥಾಚ ನಿರ್ಣಯೋ ಭವೇತ್। ವಾಚ್ಯಮಿತಿ ತು ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತೇ ಪರಪಕ್ಷಪ್ರತಿಷೇಧೋ ನ ಕೃತಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಚ ತದರ್ಥಮನ್ಯತ್ ಸೂತ್ರಮಸ್ತಿ। ಅತೋ ಯುಕ್ತೋಽಯಂ ನಿರ್ದೇಶಃ। ಏವಮನ್ಯತ್ರಾಪಿ ವೇದಿತವ್ಯಮ್।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಚ್ಯಂ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ ನ ಪುನರವಾಚ್ಯಮ್, ಈಕ್ಷಣಕರ್ಮತ್ವಾತ್; ಘಟವತ್। ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ "ಸ ಏತಸ್ಮಾಜ್ಜೀವಘನಾತ್

ಪರಾತ್ ಪರಂ ಪುರಿಶಯಂ ಪುರುಷಮೀಕ್ಷತೇ", "ಆತ್ಮನ್ಯೇವಾಽತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಯೇತ್" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧಮಿತಿ।

h ll ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಹೇತೋರಪ್ರಯೋಜಕತಾಶಙ್ಕಾ, ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಾದ್ಯಭಾವರೂಪಪ್ರಸಙ್ಗಮಭಿಧಾಯ ತನ್ನಿರಾಸಶ್ಚ ll

(###sudha --)

ನನು ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಾಚ್ಯತ್ವಾಭಾವೇ ಕಿಂ ಬಾಧಕಮ್? ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಚ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಾಭಾವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರವೈಯರ್ಥ್ಯಮನಿರ್ಮೋಕ್ಷಶ್ಚ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ವಾಚ್ಯತ್ವಸ್ಯಾವ್ಯಾಪಕತ್ವಾದೀಕ್ಷಣೀಯತ್ವಸ್ಯಾವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ। ನಹ್ಯವ್ಯಾಪಕನಿವೃತ್ತಿರವ್ಯಾಪ್ಯನಿವೃತ್ತಿಮಾಪಾದಯಿತುಂ ಶಕ್ನೋತಿ। ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಂ ಹಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಾಗಮತದಾಭಾಸನಿಮಿತ್ತಂ ವ್ಯಾಪಕಂ ಯುಕ್ತಮ್। ವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಚ ಶಬ್ದವೃತ್ತಿವಿಶೇಷೋಪಾಧಿಕಂ ವ್ಯಾಪ್ಯಮೇವೇತಿ।

ಮೈವಮ್। ನ ತಾವದಿದಂ ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಮುಪದಿಷ್ಟಂ ಬ್ರಹ್ಮೇಕ್ಷಣಂ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾಸಜನ್ಯಮ್, ಭ್ರಾನ್ತೇರವಿದ್ಯಾನಿವರ್ತಕತ್ವಾಭಾವಾತ್। ನಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಜಮ್, ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯತಾಯಾಃ ಸಾಧಿತತ್ವಾತ್। (204) ತಥಾಚ ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರಾಭಾವೇ ಸತಿ ಯದಿ ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಚ್ಯಮಪಿ ನ ಭವೇತ್ ತದೇಕ್ಷಣೀಯಮಪಿ ನ ಭವೇದಿತಿ ಬಾಧಕಂ ಸಮ್ಭವತ್ಯೇವ। ನಚ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭಾವಃ, ವ್ಯತಿರೇಕಸಮ್ಭವಾತ್। ಯದ್ ಯತ್ಕಾರಕಾವಿಷಯಃ, ತತ್ ತತ್ಕ್ರಿಯಾವಿಷಯಃ; ಯಥಾ ಕುಠಾರಾದ್ಯವಿಷಯೋ ಗಗನಂ ಛಿದಾವಿಷಯ ಇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿಸಮ್ಭವಾಚ್ಚ।

h ll ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಾಚ್ಯತ್ವಾಭಾವೇ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಮಪಿ ನ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತ್ಯುಪಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ನನು ಮಾ ಭೂತ್ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾಸೈಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಾಭ್ಯಾಂ ಚೇಕ್ಷಣಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ, ಮಾ ಚ ಭೂದ್ ವಾಚ್ಯಮ್। ತಥಾಽಪಿ ಶಬ್ದ ಲಕ್ಷ್ಯತಯಾ ಈಕ್ಷಣೀಯಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ತಥಾಚ ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾದಪ್ರಯೋಜಕೋ ಹೇತುರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಚೇತಿ।

ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ನಚಾನ್ಯಥಾ।

ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಂ ಕ್ವಾಪಿ ದೃಷ್ಟಂ ಹಿ ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll l109 ll**

(###sudha --)

ಹಿ ಯಸ್ಮಾದನ್ಯಥಾ ವಾಚ್ಯತ್ವಾಭಾವೇ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಂ ಕ್ವಾಪಿ ನ ದೃಷ್ಟಮ್। ತಸ್ಮಾದವಾಚ್ಯತ್ವೇ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಾಯೋಗಾಲ್ಲಕ್ಷಣಯಾಽಪಿ ನೇಕ್ಷಣೀಯತ್ವಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಕೇನಚಿಚ್ಛಬ್ದೇನ ವಾಚ್ಯಮೇವ ಹಿ ತೀರಾದಿಕಂ ಕೇನಚಿಲ್ಲಕ್ಷ್ಯಂ ದೃಷ್ಟಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಾಚ್ಯತ್ವಾಭಾವೇಽಪಿ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಅನವಸ್ಥಾಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ನನ್ವವಾಚ್ಯಮಪಿ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್? ತತಶ್ಚ ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾದಪ್ರಯೋಜಕೋಽಯಂ ಪ್ರಸಙ್ಗಹೇತುರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಕಿಂ ತದಿತಿ।

ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ಕಿಂ ತದಿತ್ಯನವಸ್ಥಿತಿಃ ll109 ll**

(###sudha --)

ಅನ್ಯಥೇತ್ಯನುವರ್ತತೇ। ಯದ್ಯವಾಚ್ಯಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಲಕ್ಷ್ಯಮಿತ್ಯಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತದಾ ಕಿಂ ತದಿತಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪ್ರವೃತ್ತಾವನವಸ್ಥಿತಿಃ ಸ್ಯಾತ್।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಲಾಕ್ಷಣಿಕೋ ಹಿ ಶಬ್ದೋ ನ ಶ್ರುತಮಾತ್ರೋಽರ್ಥಾನ್ತರೇ ಧಿಯಮುಪಜನಯತಿ। ತತ್ರಾಗೃಹೀತಶಕ್ತಿತ್ವಾತ್। ಕಿನ್ತು ವಾಚ್ಯಾರ್ಥೇ ಬುದ್ಧಿಮುತ್ಪಾದ್ಯ ತದನುಪಪತ್ತಿದರ್ಶನೇ ಸತಿ। ನ ತಾವತಾಽಪಿ। ವಾಚ್ಯಾರ್ಥಾನುಪಪತ್ತಿದರ್ಶನಸ್ಯ ತತ್ತ್ಯಾಗಮಾತ್ರಹೇತುತ್ವಾತ್। ಕಿನ್ನಾಮ? ಅರ್ಥಾನ್ತರಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪತೋ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥಸಮ್ಬನ್ಧಿತಯಾ ಚಾವಗತೌ ಸತ್ಯಾಮ್। ಗಙ್ಗಾದಿಶಬ್ದೇನ ಹಿ ಸ್ವರೂಪತೋ ಗಙ್ಗಾದಿಸಮ್ಬನ್ಧಿತಯಾ ಚಾವಗತಮೇವ ತೀರಾದಿಕಂ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ದೃಷ್ಟಮ್। ನಾನವಗತಸ್ವರೂಪಂ ಕೂರ್ಮರೋಮಾದಿ। ನಾಪ್ಯನ್ಯಸಮ್ಬನ್ಧಿತಯಾಽವಗತಂ ತೀರಾದಿ। ತಥಾಚ ವೈದಿಕಶಬ್ದಲಕ್ಷ್ಯತ್ವೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರತೀತಿರಙ್ಗೀಕರಣೀಯಾ। ನಚ ತೀರಾದಿವತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿನಾ ತಸ್ಯ ಪ್ರತೀತಿಃ ಸಮ್ಭವತಿ। ತತೋ ಲಾಕ್ಷಣಿಕಶಬ್ದೇ ಪ್ರಯುಕ್ತೇ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥೇಽನುಪಪತ್ತಿಂ ಪಶ್ಯತೋ ಲಕ್ಷ್ಯಾರ್ಥೇ ಕಿಂ ತದ್ ಯದನೇನ ಲಕ್ಷ್ಯಮಿತಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಂ ಶಬ್ದ ಏವ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಃ। ತೇನಾಪಿ ಚೇನ್ನ ವಾಚ್ಯಂ ಕಿನ್ತು ಲಕ್ಷ್ಯಮೇವ, ತರ್ಹಿ ಪುನಃ ಕಿಂ ತದಿತಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾ ಅನಿವೃತ್ತತ್ವಾತ್ ಶಬ್ದಾನ್ತರಮೇವ ವಾಚ್ಯಮ್। ತೇನಾಪಿ ಚೇಲ್ಲಕ್ಷ್ಯಮೇವ ಪುನರ್ಜಿಜ್ಞಾಸೈವೇತ್ಯಪರ್ಯವಸಾನಂ ಸ್ಯಾತ್। ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಲಕ್ಷಣಾಸಿದ್ಧಾವುತ್ತರೋತ್ತರಲಕ್ಷಣಾಸಿದ್ಧೇರ್ಮೂಲಕ್ಷತಿಃ। ಯದಿಚ ಕೇನಚಿಚ್ಛಬ್ದೇನ ವಾಚ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ತದುಕ್ತಾವುಪರತಜಿಜ್ಞಾಸೋ ಲಾಕ್ಷಣಿಕಾರ್ಥಂ ಪ್ರತೀಯಾತ್। ವಾಚ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಗ್ರಹಣಾಯ ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧೇರಪೇಕ್ಷಿತತ್ವೇನಾನವಸ್ಥಿತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಭಿಮಾನ್ಯಧಿಕರಣೇ ವಕ್ತವ್ಯತ್ವಾತ್। (547) ತಸ್ಮಾದ್ ವಿಪಕ್ಷೇಽನವಸ್ಥಾಲಕ್ಷಣಬಾಧಕಸದ್ಭಾವಾದವಾಚ್ಯತ್ವೇ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಯುಕ್ತೋಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ।

h ll ಇಕ್ಷುಕ್ಷೀರಾದಿಮಾಧುರ್ಯವಿಶೇಷಾಣಾಂ ವಾಚ್ಯತ್ವಾಭಾವೇಽಪಿ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಸದ್ಭಾವಾತ್

ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಂ ನ ವಾಚ್ಯತ್ವವ್ಯಾಪ್ಯಮಿತ್ಯಾಶಙ್ಕನಮ್ ll

(###sudha --)

ನನ್ವಿಕ್ಷುಕ್ಷೀರಗುಡಾದಿಮಾಧುರ್ಯಾದೀನಾಂ ವಿಶೇಷಾಸ್ತಾವದ್ ವಿದ್ಯನ್ತೇ। ಅನುಭವಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ನಚ ತೇ ಕೇನಾಪಿ ಶಬ್ದೇನ ವಾಚ್ಯಾಃ। ತದ್ವಾಚಕಶಬ್ದಾಭಾವಾತ್। ತಥಾಽಪಿ ಲಕ್ಷ್ಯಾಃ ದೃಶ್ಯನ್ತೇ। ಅನ್ಯಥಾ ತತ್ರ ವಾಗ್ವ್ಯವಹಾರಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅತೋಽವಾಚ್ಯತ್ವೇ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಪ್ರಸಙ್ಗಃ ಪ್ರಶಿಥಿಲಮೂಲಃ। ಯಥೋಕ್ತಮ್

“ಇಕ್ಷುಕ್ಷೀರಗುಡಾದೀನಾಂ ಮಾಧುರ್ಯಸ್ಯಾನ್ತರಂ ಮಹತ್।

ಭೇದಸ್ತಥಾಽಪಿ ನಾಽಖ್ಯಾತುಂ ಸರಸ್ವತ್ಯಾಽಪಿ ಶಕ್ಯತೇ” ಇತಿ।

ಯಥಾಚ ಮಾಧುರ್ಯಾದಿವಿಶೇಷಾಣಾಮವಾಚ್ಯಾನಾಮಪಿ ಪ್ರತೀತತಾಮಾತ್ರೇಣ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಮ್, ತಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽವಾಚ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ವಯಮ್ಪ್ರಕಾಶತ್ವೇನ ಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಂ ಸಮ್ಭವತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಮಾಧುರ್ಯಾದೀತಿ।

h॥ ಇಕ್ಷುಕ್ಷೀರಗುಡಾದಿಮಾಧುರ್ಯವಿಶೇಷಾಣಾಮಪಿ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಮುಪಪಾದ್ಯ ವ್ಯಭಿಚಾರಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಮಾಧುರ್ಯಾದಿವಿಶೇಷಾಶ್ಚ ತಚ್ಛಬ್ದೈರುದಿತಾಃ ಸದಾ।

ತಚ್ಛಬ್ದೈರ್ಮಾಧುರ್ಯಾದಿವಿಶೇಷಶಬ್ದೈಃ। ಸದೇತ್ಯವಧಾರಣಾರ್ಥೇ। ಉದಿತಾ ವಾಚ್ಯಾ ಏವೇತಿ। ನನು ಮಾಧುರ್ಯಾದಿವಿಶೇಷಶಬ್ದಃ ಸಾಧಾರಣಃ। ಕಿಮೇತಾವತಾ? ನಹಿ ಗೋಶಬ್ದೋಽನೇಕಾರ್ಥ ಇತಿ ನ ಕಸ್ಯಾಪಿ ವಾಚಕಃ। ತಥಾಚ ಲಕ್ಷಕೋಽಪಿ ನ ಸ್ಯಾತ್। ವಾಚ್ಯಾರ್ಥದ್ವಾರತ್ವಾಲ್ಲಕ್ಷಣಾಯಾಃ।

ನನು ವಾಚಕತ್ವಂ ಪದಧರ್ಮಃ। ಮಾಧುರ್ಯಾದಿವಿಶೇಷ ಇತಿ ಚ ನ ಪದಮ್। ಕಿನ್ತು ವಾಕ್ಯಮೇವ। ಅನೇಕಪದಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್। ತಥಾಚ ಕಥಂ ತಚ್ಛಬ್ದೈರುದಿತಾ ಇತಿ। ಮೈವಮ್। ಐಕಪದ್ಯಮೈಕಸ್ವರ್ಯಂ ಚ ಸಮಾಸಪ್ರಯೋಜನಮಿತಿ ಶಾಬ್ದೈರಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್।

ಅಥವಾ ತಚ್ಛಬ್ದೈಃ ಸೂದಶಾಸ್ತ್ರಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧೈರ್ವಾಚಕಶಬ್ದೈರುದಿತಾ ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್। ತಥಾಚೋಕ್ತಮ್

“ವಿಶದಂ ಕ್ಷರಿಮಾಧುರ್ಯಂ ಸ್ಥಿರಮಾಜ್ಯಸ್ಯ ತೀಕ್ಷ್ಣಕಮ್।

ಗುಡಸ್ಯ ಪನಸಾದೀನಾಂ ನಿರ್ಹಾರೀತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ” ಇತಿ।

ಯಥಾಚ ಧ್ವನಿವಿಶೇಷಾಣಾಂ ಮನ್ದವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಭಿರವಿದಿತಾ ಅಪಿ ಶ್ರುತಿಸ್ವರಜಾತಿರಾಗಾದಿಶಬ್ದಾ ವಾಚಕಾಃ ಸಙ್ಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ, ತಥಾ ಮಾಧುರ್ಯಾದಿವಿಶೇಷಾಣಾಮಪಿ ತತ್ತದಧಿಕೃತಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ವಾಚಕಾಃ ಶಬ್ದಾಃ ಕಥಂ ನ ಸ್ಯುಃ? ತತಶ್ಚೇಕ್ಷುಕ್ಷೀರಗುಡಾದೀನಾಮಿತಿ ವಚನಮಾತ್ಮನೋ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಭಾವಖ್ಯಾಪನಾರ್ಥಮ್, ಶಾರದಾನಿನ್ದಯಾ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಾರ್ಜನಾರ್ಥಂ ಚ। ಅತೋ ನ ಪ್ರಶಿಥಿಲಮೂಲೋಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ। ಯದಪಿ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತಯಾ ಸಿದ್ಧತ್ವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವೋಪಪತ್ತಿರಿತಿ। ತದುಪರಿಷ್ಟಾನ್ನಿರಾಕರಿಷ್ಯತೇ। (228)

h॥ ವ್ಯಭಿಚಾರಾನ್ತರನಿರಾಸಃ, ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವವಾಚ್ಯೋಽಪಿ ನದೀತೀರಫಲಸಂಸರ್ಗಲಕ್ಷಣೋ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೋ ಲಕ್ಷ್ಯೋ ನದ್ಯಾದಿಪದೈರುಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ । ಯಥೋಕ್ತಮ್

“ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೋ ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಣೋ ಹಿ ಸರ್ವತ್ರೈವೇತಿ ನಃ ಸ್ಥಿತಿಃ”

ಇತಿ । ತಥಾಚ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭವಾದಪ್ರಸಙ್ಗೋಽಯಮ್ । ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಶ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮಾಭ್ಯುಪೇಯತೇ ನ ಪದಾರ್ಥಃ । ಅತೋ ಲೌಕಿಕವಾಕ್ಯಾರ್ಥವದವಾಚ್ಯಮಪಿ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೋಽಪೀತಿ ।

ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೋಽಪಿ ಹಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಶಬ್ದೇನೈವೋದಿತೋ ಭವೇತ್ ॥110॥**

(###sudha --)

ಏವಶಬ್ದಸ್ಯೋದಿತ ಇತ್ಯನೇನ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ । ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಶಬ್ದಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾವಾಚಕತ್ವೇಽನ್ಯತ್ ತದ್ವಾಚ್ಯಂ ವಾಚ್ಯಮ್ । ನಹ್ಯಸ್ಮಾಭಿರ್ಲಕ್ಷಕೇಣೈವ ಶಬ್ದೇನ ವಾಚ್ಯತ್ವಮಾಶಾಸ್ಯತೇ । ಕಿನ್ತು ಕೇನಚಿಚ್ಛಬ್ದೇನ ವಾಚ್ಯಮೇವ ಕೇನಚಿಚ್ಛಬ್ದೇನ ಲಕ್ಷ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ ।

ಅಯಂ ಚಾಙ್ಗೀಕಾರವಾದೋ ಜ್ಞಾತವ್ಯಃ । ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನಸ್ಯ ಸಮರ್ಥಿತತ್ವಾತ್ । (156, 1047) ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥತ್ವಂ ತು ಸಂಸರ್ಗತ್ವಸ್ಯ ಸಂಸೃಷ್ಟತ್ವಸ್ಯ ಚಾನಙ್ಗೀಕಾರಾದಯುಕ್ತಮ್ । ವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಖಣ್ಡಾರ್ಥನಿಷ್ಠತಾಯಾ ನಿರಸ್ತತ್ವಾದಿತಿ ।

h ॥ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽವಾಚ್ಯತ್ವೇ ತಸ್ಯ ವಸ್ತುತ್ವಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ವ್ಯಭಿಚಾರಂ ನಿರಸ್ಯ ಸುಸ್ಥಾ ಪ್ರಸಙ್ಗಮೂಲಭೂತಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿರಿತ್ಯಾಹ -- ನಾವಾಚ್ಯಮಿತಿ ।

ನಾವಾಚ್ಯಂ ತೇನ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಸ್ಯಾತ್ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ಲಕ್ಷ್ಯಮಿತಿ ಶೇಷಃ । ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽವಾಚ್ಯತ್ವೇ ತಸ್ಯ ವಸ್ತುತ್ವಮೇವ ನ ಸ್ಯಾತ್ । ಯತೋಽವಾಚ್ಯಂ ಕಿಞ್ಚಿದಪಿ ನಾಸ್ತೀತಿ ಪ್ರಸಙ್ಗಾನ್ತರಸೂಚನಮಿದಮ್ ।

h ॥ ಶ್ರುತೀನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಾವಾಚ್ಯತಾಪರತ್ವಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು “ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತನ್ತೇ” ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಗಮವಿರೋಧಾತ್ ಕಾಲಾತ್ಯಯಾಪದಿಷ್ಟಮೀಕ್ಷಣೀಯತ್ವೇನ ವಾಚ್ಯತ್ವಸಾಧನಮ್, ಪ್ರಸಙ್ಗಾನಾಂ ಚ ವಿಪರ್ಯಯಪರ್ಯವಸಾನಮಿತಿ, ಸ್ಯಾದೇತದೇವಮ್ । ಯದಿ ಬ್ರಹ್ಮಾವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ ಸ್ಯಾತ್ । ನಚೈವಮ್ । ತಥಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಸ್ವಕ್ರಿಯಾವಿರೋಧಾಪತ್ತೇರಿತ್ಯಾಹ ಯತ ಇತಿ ।

p**p

॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।ಯತ ಇತ್ಯಾದಿಕೈರ್ವದನ್।

ಅವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಕಥಂ ಬ್ರೂಯಾನ್ಮೂಕೋಽಹಮಿತಿವತ್ ಸುಧೀಃ।**

ಯತ ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದೈಃ ಬ್ರಹ್ಮೋಕ್ತ್ವಾ ಹಿ ತಸ್ಯಾವಾಚ್ಯತ್ವಂ ವಾಚ್ಯಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಯಸ್ಯಕಸ್ಯಚಿದವಾಚ್ಯತಾಪತ್ತೇಃ। ತಥಾಚ ಯತ ಇತ್ಯಾದಿಕೈಃ ಶಬ್ದೈರ್ಬ್ರಹ್ಮೈವ ವದನ್ ಕಥಂ ಪುನಸ್ತಸ್ಯಾವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥತಯಾ ಬ್ರೂಯಾತ್? ಮೂಕೋಽಹಮಿತಿವತ್ ಸ್ವಕ್ರಿಯಾವಿರೋಧಾತ್। ಸುಧೀರಿತಿ ವಿಪರೀತಲಕ್ಷಣಯಾ ಪರಸ್ಯಾಕೋವಿದತ್ವಮಾಹ।

h॥ ಸರ್ವೈಃ ಶಬ್ದೈಃ ಲಕ್ಷ್ಯಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮ, ನ ವಾಚ್ಯಮಿತ್ಯೇತಸ್ಯ ದೂಷಣಮ್॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದಯಂ ಸ್ವಕ್ರಿಯಾವಿರೋಧೋ ಯದಿ ಯತ ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದೈರ್ಬ್ರಹ್ಮ ವಚನವೃತ್ತ್ಯೋಕ್ತ್ವಾ ತಸ್ಯಾವಚ್ಯತ್ವಮುಚ್ಯೇತ। ನತ್ವೇವಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಯತ ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದೈರ್ಲಕ್ಷ್ಯಮೇವೇತ್ಯತಃ ಕ್ವಾಸ್ತಿ ಸ್ವಕ್ರಿಯಾವಿರೋಧ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಯೇನೇತಿ।

ಯೇನ ಲಕ್ಷ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಲಕ್ಷ್ಯಶಬ್ದೇನ ಸೋಽವದತ್॥111॥**

(###sudha --)

ಬ್ರಹ್ಮ ಲಕ್ಷ್ಯಮಿತಿ ವದತಾಽಪಿ ಲಕ್ಷ್ಯಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಂ ತಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯಮ್। ತಥಾಚ ಕಿಂ ಶಬ್ದಾನ್ತರೇಣಾಪರಾದ್ಧಮ್? ಅಥ ಲಕ್ಷ್ಯಶಬ್ದೇನಾಪಿ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ ನತೂಚ್ಯತ ಇತಿ ಬ್ರೂಯಾತ್, ತದಾ ಕಿಂ ತದಿತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಂ ಶಬ್ದಾನ್ತರಂ ಬ್ರೂಯಾದಿತ್ಯನವಸ್ಥಾ ಸ್ಯಾತ್। ಅಥ ಯಾವತ್ ಪದಜಾತಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ, ತತ್ ಸರ್ವಮಪಿ ಲಕ್ಷಣಯೈವೇತಿ ಪರಿಹಾರೇ ಕುತೋಽನವಸ್ಥೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅನವಬೋಧಾತ್। ನಹಿ ಪ್ರಶ್ನಪರಿಹಾರಕ್ರಮನಿಮಿತ್ತೇಯಮನವಸ್ಥಾ। ಯೇನ ಸಕೃದೇವೋತ್ತರೇಣ ನಿವರ್ತೇತ। ಕಿನ್ತು ಲಕ್ಷಣಾಯಾಃ ಪ್ರತೀತಿಪೂರ್ವಕತ್ವಾಚ್ಛಬ್ದೇನ ವಿನಾ ಪ್ರತ್ಯಾಯಕಾನ್ತರಾಭಾವಾತ್ ತತ್ರಾಪಿ ಲಕ್ಷಣಾಶ್ರಯಣೇ ಮೂಲಕ್ಷಯಾತ್। ಅತಃ ಸ್ವಕ್ರಿಯಾವಿರೋಧಾನ್ನೇದಂ ಶ್ರುತಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿತಿ ನಾನುಮಾನಾದೇಃ ಕಶ್ಚಿದ್ ದೋಷಃ। ಅವಿರುದ್ಧಂ ತು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮುತ್ತರತ್ರ ಕರಿಷ್ಯತ ಇತಿ। (231)

h॥ ಸಮ್ಭವತ್ಯಪಿ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥೇ ಜಘನ್ಯವೃತ್ತ್ಯಾ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಕಥನಮಯುಕ್ತಮ್॥

(###sudha --)

ಇತಶ್ಚ ನ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಶ್ರುತಾನಾಂ ವೈದಿಕಾನಾಂ ಸರ್ವಶಬ್ದಾನಾಂ ಲಕ್ಷಣಾಶ್ರಯಣಂ ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯಾಹ -- ಏಕಸ್ಯಾಪೀತಿ।

ಏಕಸ್ಯಾಪಿ ಹಿ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಗೌಣಾರ್ಥಸ್ವೀಕೃತೌ ಸತಾಮ್।

ಮಹತೀ ಜಾಯತೇ ಲಜ್ಜಾ ಯತ್ರ ತತ್ರಾಖಿಲಾ ರವಾಃ ॥112॥**

(###sudha --)

ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥಾ ಇತಿ ವದನ್ ಯಸ್ತನ್ಮಾರ್ಗಾನುವರ್ತಿನಾಮ್ ।

ಕಥಂ ನ ಜಾಯತೇ ಲಜ್ಜಾ ವಕ್ತುಂ ಶಾಬ್ದತ್ವಮಾತ್ಮನಃ ॥113॥**

(###sudha --)

ಯತ್ರ ವೇದೇ ಸತಾಂ ವಿದುಷಾಮೇಕಸ್ಯಾಪಿ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಪರಿತ್ಯಾಗೇನಾಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸ್ವೀಕೃತೌ ಕೃತಾಯಾಂ ಸತ್ಯಾಂ ಮಹತೀ ಲಜ್ಜಾ ಜಾಯತೇ । ತತ್ರಾಖಿಲಾ ಅಪಿ ಶಬ್ದಾ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥಾ ಇತಿ ವದನ್ ಯಃ, ತಸ್ಯಾಽತ್ಮನಃ ಶಾಬ್ದತ್ವಂ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞತ್ವಂ ವಕ್ತುಂ ಲಜ್ಜಾ ಕಥಂ ನ ಜಾಯತೇ? ಕೇಭ್ಯಃ? ತನ್ಮಾರ್ಗಾನುವರ್ತಿನಾಂ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿತಾತ್ಪರ್ಯಾನುಸಾರಿಣಾಂ ವಿದುಷಾಂ ಸಕಾಶಾದಿತಿ ಯೋಜನಾ । ತಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತುರ್ಮಾರ್ಗಮನುವರ್ತಮಾನಾನಾಂ ಕಥಂ ನ ಜಾಯತೇ ಲಜ್ಜೇತಿ ವಾ । ತಥಾಸತ್ಯಾತ್ಮನಾಮಿತಿ ಬಹುವಚನಾನ್ತಂ ಪದಮಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಮ್ ।

ನನು ನ ತಾವನ್ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಪರಿತ್ಯಾಗೇನಾಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸ್ವೀಕಾರ ಏವ ಲಜ್ಜಾಹೇತುಃ । ತಥಾಸತಿ “ಗಙ್ಗಾಯಾಂ ಘೋಷಃ’, “ಕುಣ್ಡಪಾಯಿನಾಮಯನೇ ಮಾಸಮಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ’ ಇತ್ಯಾದಾವಮುಖ್ಯಾರ್ಥಗ್ರಹಣಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ಕಿನ್ನಾಮ । ಮುಖ್ಯಾರ್ಥೇ ಸಮ್ಭವತ್ಯೇವಾಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸ್ವೀಕಾರೋ ದೋಷಃ । ಮುಖ್ಯಾರ್ಥೋ ಹಿ ಶಕ್ತಿಗ್ರಹಣವಶಾತ್ ಪ್ರಥಮಂ ಬುದ್ಧ್ಯಾರೂಢೋ ಭವತಿ । ವಿನಾ ಚ ಪ್ರಥಮಾತಿಕ್ರಮೇ ಕಾರಣಮ್, ಜಘನ್ಯಪ್ರತಿಪತ್ತಿಸ್ವೀಕಾರೇ ಕಥಮನೌಚಿತ್ಯಂ ನ ಭವೇತ್? ಯತ್ರ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥೇ ಬಾಧಕಮಸ್ತಿ ತದಪರಿತ್ಯಾಗ ಏವ ಲಜ್ಜಾಹೇತುಃ । “ಗಙ್ಗಾಯಾಂ ಘೋಷಃ’, “ಸಿಂಹೋ ದೇವದತ್ತಃ’ ಇತ್ಯತ್ರ ಗಙ್ಗಾದಿಶಬ್ದಮುಖ್ಯಾರ್ಥಾಙ್ಗೀಕಾರಸ್ಯೈವ ದುಷ್ಟತ್ವದರ್ಶನಾತ್ । ತತ್ ಕಥಮೇತತ್? ಸತ್ಯಮೇತತ್ । ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ ನ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸ್ವೀಕಾರೇ ಬಾಧಕಮಸ್ತೀತ್ಯಾಚಾರ್ಯೋ ಮನ್ಯತೇ । ಬಾಧಿಕಾಯಾಃ ಶ್ರುತೇಃ, ನಿರ್ಗುಣತ್ವೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ ನಿರಸ್ತತ್ವಾದಿತಿ । (215, 194)

h ॥ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಾಚ್ಯತ್ವಸ್ಯ, ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಚ ಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರಾಽಹ “ದ್ವೇ ಬ್ರಹ್ಮಣೀ, ನಿರ್ಗುಣಂ ಸಗುಣಂ ಚ । ತತ್ರ ನಿರ್ಗುಣಂ ನಿತ್ಯಶುದ್ಧಬುದ್ಧಮುಕ್ತಸ್ವಭಾವಂ ಪರಿಪೂರ್ಣಮ್ । ತದೇವ ಮಾಯಾಶಬಲಿತತ್ವೇನೈಶ್ವರ್ಯಾದಿಧರ್ಮವತ್ತಯಾ ಸಗುಣಮುಚ್ಯತೇ । ಮಾಯಾಯಾಶ್ಚಾನಿರ್ವಾಚ್ಯತಯಾ ತದವಚ್ಛಿನ್ನಸ್ಯ ನ ತಥಾಭಾವಸ್ತಾತ್ತ್ವಿಕ ಇತಿ ನ ಕೂಟಸ್ಥತ್ವಹಾನಿಃ । ತತ್ರ ಸಗುಣಮೇವ “ಪರಾತ್ ಪರಂ ಪುರಿಶಯಮೀಕ್ಷತೇ” ಇತ್ಯಾದಾವೀಕ್ಷಣೀಯತ್ವನೋಚ್ಯತೇ । ತತಶ್ಚೇಕ್ಷಣೀಯತ್ವಂ ವಾಚ್ಯತ್ವೇನ ವಿನಾ ನೋಪಪದ್ಯತೇ ಚೇತ್, ಸಗುಣಂ ವಾಚ್ಯಮಸ್ತು, ನ ನಿರ್ಗುಣಮ್ । ತಸ್ಯೇಕ್ಷಣೀಯತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್ । ನಹ್ಯನ್ಯಗತೇನ ವ್ಯಾಪ್ಯೇನಾನ್ಯತ್ರ ವ್ಯಾಪಕಸಿದ್ಧಿಃ, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ನಚ “ಪರಾತ್ ಪರಮ್” ಇತ್ಯಾದೀನ್ಯೇವ ನಿರ್ಗುಣವಿಷಯಾಣಿ । ಜ್ಞಾಪಕಾಭಾವಾತ್ । ನಚ ವಾಚ್ಯಂ ಮಾ ಭೂದನುಮಾನೇನ ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ ವಾಚ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ । ಪಕ್ಷೀಕೃತೇ ಲಿಙ್ಗಾಭಾವಾತ್ । ಲಿಙ್ಗವತಿ

ಸಿದ್ಧಸಾಧನತ್ವಾತ್ । ತಥಾಽಪಿ “ಸರ್ವೇ ವೇದಾ ಯತ್ ಪದಮಮಾಮನ್ತಿ” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಬಲಾದ್ ವಾಚ್ಯತ್ವಂ ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ ಸೇತ್ಸ್ಯತೀತಿ । ಮಾಯಾಶಬಲೇ ಗೃಹೀತಸಙ್ಗತಯಃ ಸರ್ವೇ ವೇದಾ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಯತ್ ಪದಮಾಮನನ್ತೀತ್ಯರ್ಥೋಪಪತ್ತೇಃ । ನಚಾವಾಚ್ಯಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಾನುಪಪತ್ತಿದೋಷಃ । ಪ್ರಸಿದ್ಧತಾಮಾತ್ರೇಣ ಲಕ್ಷಣೋಪಪತ್ತೇಃ । ಸಗುಣಪ್ರತೀತ್ಯೈವ ಚ ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ ತತ್ಸ್ವಭಾವಭೂತಸ್ಯ ಸರ್ವಾತ್ಮನಃ ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ । ನಚ ತದೇವೇಕ್ಷಣೀಯತ್ವಂ ಯೇನ ವಾಚ್ಯತ್ವಪ್ರಸಕ್ತಿಃ । ಕಿನ್ತು ಪ್ರಮೇಯತ್ವಮ್ । ನಚ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಸ್ಯ ಪ್ರಮೇಯತ್ವಮ್” ಇತಿ ।

h ll ಈಕ್ಷಣೀಯೇ ಆತ್ಮಶಬ್ದಶ್ರವಣಾನ್ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯೈವ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವಂ ವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಚೇತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

ತದೇತದಾಶಯ ಪರಿಹರತಿ ಸೂತ್ರಕಾರಃ “ಗೌಣಶ್ಚೇನ್ನಾಽತ್ಮಶಬ್ದಾತ್” ಇತಿ ।

#sutraಓಂ ಗೌಣಶ್ಚೇನ್ನಾಽತ್ಮಶಬ್ದಾತ್ಓಂ ll6 ll**

(###sudha --)

“ಪರಾತ್ ಪರಮ್” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಷು ಗೌಣ ಏವಾಽತ್ಮಾ ಈಕ್ಷಣೀಯತ್ವೇನೋಚ್ಯತೇ । ಅತಃ ಸ ಏವ ವಾಚ್ಯೋಽಸ್ತು ನ ನಿರ್ಗುಣಃ । ತಸ್ಯೇಕ್ಷಣೀಯತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್ । “ಪರಾತ್ ಪರಮ್” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೀನಾಂ ಚ ತತ್ಪರತ್ವೇ ಜ್ಞಾಪಕಾಭಾವಾತ್ । ಕಿನ್ತು ಲಕ್ಷ್ಯ ಏವಾಸಾವಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ಆತ್ಮಶಬ್ದಾತ್ । ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್, ಈಕ್ಷಣೀಯೇ ವಸ್ತುನಿ ಆತ್ಮಬ್ರಹ್ಮಪುರುಷಾದಿಶಬ್ದಶ್ರವಣಾತ್, ತೇಷಾಂ ಚ ಪೂರ್ಣಾಭಿಧಾಯಿತ್ವೇನ ನಿರ್ಗುಣಜ್ಞಾಪಕತ್ವಾದಿತಿ ।

h ll ಆತ್ಮಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್ ll

(###sudha --)

ಭವೇದಾತ್ಮಾದಿಶಬ್ದಃ ಪೂರ್ಣಾರ್ಥವಾಚೀ । ತಥಾಽಪಿ ಯತ್ರ ದೃಶ್ಯೇ ವಾಚ್ಯೇ ಚ ವಸ್ತುನಿ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ತತ್ರ ಸಗುಣವಿಷಯ ಏವೇತಿ ನಿಯಮಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಕೋ ದೋಷ ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಾರ್ಥಮಪರಂ ಸೂತ್ರಮ್ “ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್” ಇತಿ ।

#sutraಓಂ ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್ ಓಂ ll7 ll**

(###sudha --)

ನಾಯಂ ನಿಯಮೋ ಯುಜ್ಯತೇ, “ಯಸ್ಯಾನುವಿತ್ತಃ ಪ್ರತಿಬುದ್ಧ ಆತ್ಮಾ “,”ತರತಿ ಶೋಕಮಾತ್ಮವಿತ್” ಇತ್ಯಾದೌ ದೃಶ್ಯಾತ್ಮನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್ । ನಹಿ ಗೌಣಾತ್ಮನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷ ಉಪಪದ್ಯತ ಇತಿ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h || ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಮಾಯಾವಚ್ಛಿನ್ನಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಾಚ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಚಾಙ್ಗೀಕೃತೌ ಶ್ರುತಹಾನ್ಯಶ್ರುತಕಲ್ಪನೇ ಸ್ಯಾತಾಮ್ ||

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರೇ "ಪರಾತ್ ಪರಮ್" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇಷು ನಿರ್ಗುಣಜ್ಞಾಪಕೋಕ್ತ್ಯಾ ಹೇತುಸಿದ್ಧಿಃ ಸಮರ್ಥಿತಾ । ಜ್ಞಾಪಕಸ್ಯ ಚಾನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿರುತ್ತರಸೂತ್ರೇ ಪರಿಹೃತೇತ್ಯೇತಾವತ್ ಸೂತ್ರದ್ವಯತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಸ್ಫುಟಮವಗಮ್ಯತೇ । ಅಧಿಕಂ ವಿವಕ್ಷುರಾಹ ಆತ್ಮೇತಿ ।

ಆತ್ಮಬ್ರಹ್ಮಾದಯಃ ಶಬ್ದಾಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪೂರ್ಣಾಭಿಧಾಯಿನಃ ।

ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಲಕ್ಷಿತಂ ಚ ಯದಾ ತದಾ ||114 ||**

(###sudha --)

ವನ್ಧ್ಯಾಪುತ್ರೋಪಮಂ ಮಾಯಾಶಬಲಂ ವಾಚ್ಯಮಿತ್ಯಪಿ ।

ಕಲ್ಪಯಿತ್ವಾ ವಿನಾ ಮಾನಂ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ಶುದ್ಧಂ ವದನ್ ಪದೈಃ ||115 ||**

(###sudha --)

ಆತ್ಮಶಬ್ದೋದಿತಸ್ಯೈವ ಜ್ಞಾನಂ ಮುಕ್ತಾವಸಾಧನಮ್ ।

ಆಹ -- ಶ್ರುತಪರಿತ್ಯಾಗಃ ಸ್ಯಾಚ್ಚಾಸ್ಯಾಶ್ರುತಕಲ್ಪನಾ ||116 ||**

(###sudha --)

ಸ್ಯಾತ್ ಸರ್ವತ್ರ ಚ ಯತ್ರೈಕಮಪಿ ಲೋಕೋ ಜುಗುಪ್ಸತೇ ।

ಯೋ ವಾದೀ ತದೇತದನಿರ್ವಾಚ್ಯಮಾಯಾಖ್ಯಶಬಲಂ ಕಿಞ್ಚಿದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಕಲ್ಪಯಿತ್ವಾ ತದೇವ ವೈದಿಕೈರಶೇಷಪದೈರ್ವಾಚ್ಯಮಿತ್ಯಪಿ ಕಲ್ಪಯಿತ್ವಾ ಶುದ್ಧಂ ಮಾಯಾತೀತಂ ಸರ್ವಜ್ಞಂ ಸರ್ವಶಕ್ತಿಪರಿಪೂರ್ಣಮಸ್ಮದಭಿಮತಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪದೈರ್ಲಕ್ಷ್ಯಮಿತಿ ವದನ್ ವದತಿ, ಅಸ್ಯ ವಾದಿನಃ ಶ್ರುತಪರಿತ್ಯಾಗಃ ಸರ್ವತ್ರ ಸರ್ವವಾಕ್ಯೇಷು ಸ್ಯಾತ್ । ಕಥಮ್? ವಚನವೃತ್ತ್ಯೈವ ಪ್ರಥಮಪ್ರತೀತಸ್ಯ ಶುದ್ಧಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿನಾ ಕಾರಣೇನ ಪರಿತ್ಯಾಗಾತ್ । ಕಥಂ ಶುದ್ಧಸ್ಯ ಪ್ರತೀತತ್ವಮ್? ಆತ್ಮಬ್ರಹ್ಮಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ವೇದೇ ಶ್ರವಣಾತ್ । ಆತ್ಮಬ್ರಹ್ಮಾದಿಶಬ್ದಾಶ್ಚ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ವಚನವೃತ್ತ್ಯಾ ಪೂರ್ಣಾಭಿಧಾಯಿನೋ ಯದಾ ಯಸ್ಮಾತ್ ತದಾ ತಸ್ಮಾತ್ ಶ್ರುತಪರಿತ್ಯಾಗ ಇತಿ ।

ನ ಕೇವಲಂ ಶ್ರುತಪರಿತ್ಯಾಗಃ ಕಿನ್ತು ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ವಾಕ್ಯೇಷು ಅಶ್ರುತಕಲ್ಪನಂ ಚ ಸ್ಯಾತ್ । ಕಥಮ್? ಮಾಯಾಶಬಲಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವನ್ಧ್ಯಾಪುತ್ರೋಪಮತ್ವಾತ್ । ತತ್ ಕಥಮ್? ವಿನಾ ಮಾನಮ್, ಮಾನಾಭಾವಾತ್ । ತದಪಿ ಕಥಮ್? ಶ್ರುತಿಷ್ವಾತ್ಮಬ್ರಹ್ಮಾದಿಶಬ್ದಶ್ರವಣಾತ್ ತೇಷಾಂ ಚ ಪೂರ್ಣಾಭಿಧಾಯಿತ್ವೇನ ಮಾಯಾಶಬಲಾವಿಷಯತ್ವಾತ್ ।

ನನು ಯುಷ್ಮಾಭಿರೇವ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರೇ ಮಾಯಾಶಬಲಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವೇನಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ತದ್ ವನ್ಧ್ಯಾಪುತ್ರೋಪಮಮಿತಿ। ಮೈವಮ್। ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರೇ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತಯೋಕ್ತಸ್ಯ ಸರ್ವಜ್ಞಸ್ಯ ಸರ್ವಶಕ್ತೇಃ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣ ಏವಾಸ್ಮಾಭಿರ್ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವೇನ ಲಕ್ಷಿತತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾದಿತ್ಯಾದ್ಯಸೂತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಮ್। ಅತ್ಮಶಬ್ದೋದಿತಸ್ಯೇತಿ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ। ಆತ್ಮಾದಿಶಬ್ದಃ ಪೂರ್ಣಾರ್ಥೋಽಪಿ ದೃಶ್ಯೇ ಶ್ರುತೋ ಗೌಣವಿಷಯ ಇತಿ ನಿಯಮಂ ಯೋ ಬ್ರವೀತಿ ಸ ತಥಾವಿಧಾತ್ಮಶಬ್ದೋದಿತಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಂ ಮುಕ್ತಾವಸಾಧನಮೇವಾಽಹ। ಗೌಣಾತ್ಮಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ತಥಾಚಾಸ್ಯ ಶ್ರುತಪರಿತ್ಯಾಗಃ ಸ್ಯಾತ್। ದೃಶ್ಯಾತ್ಮಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತಾಯಾಃ "ಯಸ್ಯಾನುವಿತ್ತಃ" ಇತ್ಯಾದೌ ಶ್ರುತತ್ವಾದಿತಿ। ನಚೈವಮಾಪಾದಿತೇ ಶ್ರುತಪರಿತ್ಯಾಗಾಶ್ರುತಕಲ್ಪನೇ ಶಕ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಇತ್ಯಾಹ -- ಯತ್ರೇತಿ। ಯತ್ರ ಯಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ ಏಕಮಪಿ ಪ್ರಸಕ್ತಮ್। ಕಿಮುಭಯಮಿತಿ ಶೇಷಃ।

ಅಥ ಲೋಕಜುಗುಪ್ಸಿತಮಪೀದಮುಭಯಂ ನ ದೂಷಣಂ ಮಮೇತ್ಯಭ್ಯುಪೇಯಾತ್, ತತ್ರಾಽಹ -- ನಿಯಮೇನೇತಿ।

ನಿಯಮೇನೋಭಯಂ ಸ್ಯಾದ್ಧಿ ಯಸ್ಯ ಸ್ವಪರಯೋರ್ಮತೇ ॥117॥**

(###sudha --)

ಅಲಙ್ಕೃತಃ ಸದೈವಾಯಂ ದುರ್ಘಟೈರೇವ ಭೂಷಣೈಃ।

ಅಸ್ಮಾಭಿರಾಪಾದ್ಯತೇ ಪರೇಣಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ। ನಹಿ ಲೋಕಜುಗುಪ್ಸಾ ನಾಮೈಕಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹಾನ್ಯಾದಿಕಮಿವ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಮಸ್ತಿ। ಲೋಕಸ್ಯ ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತತ್ವಾತ್। "ಗತಾನುಗತಿಕೋ ಲೋಕಃ" ಇತಿ ವಚನಾದಿತಿ ಮನ್ವಾನೇನೇತಿ। ಸ್ವಪರಯೋರ್ಮತೇ ಮತೇನ। ಯಸ್ಯ ನಿಯಮೇನೋಭಯಮಿದಂ ಸ್ಯಾತ್ ಅಯಂ ದುರ್ಘಟೈರಙ್ಗೀಕಾರಾನರ್ಹೈರ್ಭೂಷಣೈರ್ವಿಪರೀತಲಕ್ಷಣಯಾ ದೂಷಣೈರಲಙ್ಕೃತಃ ಸ್ಯಾತ್। ಯದಿ ಶ್ರುತಮಪಿ ವಿಶುದ್ಧಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತ್ಯಜ್ಯತೇ, ತರ್ಹಿ ಸಕಲೋಽಪಿ ವೇದಾರ್ಥಸ್ತ್ಯಜ್ಯತಾಮವಿಶೇಷಾತ್। ಯದಿಚಾಶ್ರುತಮಪಿ ಮಾಯಾಶಬಲಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ ತದಾ ಚೈತ್ಯವನ್ದನಾದೇಃ ಸ್ವರ್ಗಸಾಧನತ್ವಾದಿಕಮಪಿ ಕಲ್ಪನೀಯಮ್। ವಿಶೇಷಾಭಾವಾದಿತ್ಯಾಶಯಃ।

h ॥ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಾಪಲಾಪಸ್ಯ ತಮಃಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಫಲಮಿತಿ ಪ್ರಮಾಣೇನೋಪಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಂ ಶ್ರೌತಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮನಸ್ತ್ಯಾಗೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಮಾತ್ರಮ್। ಮಹಾಪ್ರತ್ಯವಾಯೋಽಪ್ಯಸ್ತೀತ್ಯಾಹ -- ಅನ್ಧಮಿತಿ।

ಅನ್ಧನ್ತಮೋ ನಿತ್ಯದುಃಖಂ ತಸ್ಯ ಸ್ಯಾದ್ ವಸನದ್ವಯಮ್ ॥118॥**

(###sudha --)

ಅನನ್ದಾ ನಾಮ ತೇ ಲೋಕಾ ಅನ್ಧೇನ ತಮಸಾऽऽವೃತಾಃ।

ತಾಂಸ್ತೇ ಪ್ರೇತ್ಯಾಭಿಗಚ್ಛನ್ತಿ ಯೇऽವಿದ್ವಾಂಸೋ ಬುಧೋ ಜನಾಃ ॥119॥**

(###sudha --)

ಅಸುರ್ಯಾ ನಾಮ ತೇ ಲೋಕಾ ಅನ್ಧೇನ ತಮಸಾऽऽವೃತಾಃ।

ತಾಂಸ್ತೇ ಪ್ರೇತ್ಯಾಭಿಗಚ್ಛನ್ತಿ ಯೇ ಕೇ ಚಾऽತ್ಮಹನೋ ಜನಾಃ।

ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಯೋ ಮಾನಂ ಶತಶೋऽತ್ರ ಸಮನ್ತತಃ ॥120॥**

(###sudha --)

ಅನ್ದಯತೀತ್ಯನ್ದಮ್। ಅಲಙ್ಕೃತಸ್ಯ ವಸನಾಭ್ಯಾಂ ಭಾವ್ಯಮ್,

"ವಸ್ತ್ರಹೀನಮಲಙ್ಕಾರಂ ಘೃತಹೀನಂ ತು ಭೋಜನಮ್।

ಭಾವಹೀನಂ ತು ಸಲ್ಲಾಪಂ ನ ಪ್ರಶಂಸನ್ತಿ ಪಣ್ಡಿತಾಃ" ಇತಿ ವಚನಾತ್।

ಅತೋ ವಸನದ್ವಯಮಿದಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಪರಿಹಾಸಃ। ಅತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮಾಹ ಅನನ್ದಾ ಇತಿ। ನ ವಿದ್ಯತೇ ನನ್ದ ಆನನ್ದೋ ಯೇಷು ತೇ ಅನನ್ದಾ ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ। ಬೋಧನಾತ್ ಭುತ್ ವೇದಃ। ತಸ್ಮಾದಪಿ ಯೇऽವಿದ್ವಾಂಸಃ, ವೇದೇನ ಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಮಪಿ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಮಪಲಪನ್ತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಸುಷ್ಠು ರಮಣವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್, ಅಸುರಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವಾಚ್ಚಾಸುರ್ಯಾಃ। ಆತ್ಮಹನೋ ವೇದವಾಚ್ಯಪರಮಾತ್ಮತ್ಯಾಗಿನಃ। ಅತ್ರ ಉಕ್ತಾರ್ಥೇ। ಸಮನ್ತತಃ ಸರ್ವಾಸ್ವಪಿ ಶಾಖಾಸು ॥*॥

(###sudha --)

h ॥ ಸಗುಣಸ್ಯ ಹೇಯತ್ವಶ್ರವಣಾತ್, ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ ಉಪಾದೇಯತ್ವವಚನಾಚ್ಚ ಆತ್ಮಶಬ್ದೋ ನ ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಃ ॥

(###sudha --)

ದೃಶ್ಯೇ ವಸ್ತುನಿ ಶ್ರುತ ಆತ್ಮಶಬ್ದೋ ಗೌಣಪರ ಇತಿ ನಿಯಮಂ ಹೇತ್ವನ್ತರೇಣಾಪಕುರ್ವತ್ ಸೂತ್ರಂ ಪಠಿತ್ವಾ ಸೂತ್ರೇ ಸಾಧ್ಯನಿರ್ದೇಶಾಭಾವೇನ ಸಾಕಾಙ್ಕ್ಷಂ ವಾಕ್ಯಂ ಪೂರಯತಿ ಹೇಯತ್ವೇತಿ।

#sutraಓಂ ಹೇಯತ್ವಾವಚನಾಚ್ಚ ಓಂ ॥8॥**

(###sudha --)

ಹೇಯತ್ವಾವಚನಾಚ್ಚೈವ ನಾऽತ್ಮಾ ಗೌಣಃ ಶ್ರುತೌ ಶ್ರುತಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನಥಾನ್ಯಾ ವಾಚೋ ಮುಞ್ಚಥ ಚೇತಿ ಹ ॥121॥**

(###sudha --)

ಉಕ್ತ ಆತ್ಮಾ ಕಥಂ ಗೌಣೋ ಹೇಯಪಕ್ಷೇ ಹ್ಯಸೌ ಶ್ರುತಃ ।

ಏವಶಬ್ದೋ ನೈವೇತಿ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ । ದೃಶ್ಯತ್ವೇನೇತಿ ಶೇಷಃ । ಏವಂ ಸೂತ್ರಸ್ವರೂಪಂ ನಿರ್ಧಾರ್ಯ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ತಮೇವೇತಿ । ದೃಶ್ಯ ಆತ್ಮಾ ಗೌಣ ಏವೇತಿ ನಿಯಮಮಙ್ಗೀಕುರ್ವಾಣೇನ "ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನಥ ಆತ್ಮಾನಮನ್ಯಾ ವಾಚೋ ವಿಮುಞ್ಚಥ ಅಮೃತಸ್ಯೈಷ ಸೇತುಃ" ಇತಿ ಶ್ರುತೋಽಪ್ಯಾತ್ಮಾ ಗೌಣೋಽಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಃ, ತಸ್ಯ ತಂ ಜಾನಥೇತಿ ದೃಶ್ಯತ್ವಶ್ರವಣಾತ್ । ಕಥಞ್ಚಾಯಂ ಗೌಣೋಽಙ್ಗೀಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯಃ । ಯತೋಽಸೌ ಗೌಣೋ ಮುಮುಕ್ಷೂಣಾ ಹೇಯೇಷು "ಅನ್ಯಾ ವಾಚೋ ವಿಮುಞ್ಚಥ" ಇತಿ ಶ್ರುತಃ । ಅಸ್ಯ ಚ ಹೇಯತ್ವಾವಚನಾತ್ । ಪ್ರತ್ಯುತ "ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನಥ" ಇತ್ಯುಪಾದೇಯತ್ವವಚನಾಚ್ಚೇತಿ । ಚಶಬ್ದೋ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥದ್ವಯಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ । ಹೇತ್ವಾಶ್ಚಯೇ ।

h ॥ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತಾನಾಂ ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮಣಾಂ ಪರಬ್ರಹ್ಮಪರಿವಾರತಯೈವೋಪಾದೇಯತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ಗೌಣಾನಾಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತಾನಾಮುಪಾದೇಯತ್ವಂ ವಕ್ಷ್ಯತಿ "ಅಙ್ಗಾವಬದ್ಧಾಸ್ತು" ಇತ್ಯಾದೌ । ಅತೋಽನೈಕಾನ್ತಿಕೋಽಯಂ ಹೇತುರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪರಿವಾರತಯೇತಿ ।

ಪರಿವಾರತಯಾ ಗ್ರಾಹ್ಯಾ ಅಪಿ ಹೇಯಾಃ ಪ್ರಧಾನತಃ ॥122॥**

(###sudha --)

ಸತ್ಯಂ ವಿಷ್ಣುಪರಿವಾರತಯಾ ಗ್ರಾಹ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಾಃ । ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರಧಾನತ್ವೇನ ಹೇಯಾ ಏವ । ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ ಚೋಪಾದೇಯತ್ವಮತ್ರ ಹೇತುತ್ವೇನ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ । "ಅಮೃತಸ್ಯೈಷ ಹೇತುಃ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಾತ್ । ಅತೋ ನ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಇತಿ ॥*॥

(###sudha --)

h ॥ ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾತ್, ತದುಪಲಕ್ಷಿತಪೂರ್ಣತ್ವಾಚ್ಚ ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯೈವ ವಾಚ್ಯತ್ವಮ್, ಸಗುಣೇ ತಯೋರನುಪಪತ್ತಿಶ್ಚ ॥

(###sudha --)

ಏವಮಾತ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ನಿರ್ಗುಣವಿಷಯತ್ವಮುಪಪಾದ್ಯ ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ ವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಸಮರ್ಥಿತಮ್ । ಹೇತ್ವನ್ತರೇಣಾಸ್ಯೈವಾರ್ಥಸ್ಯ ಉಪಪದಾಕಂ "ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಪೂರ್ಣಸ್ಯೇತಿ ।

#sutraಓಂ ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾತ್ ಓಂ ॥9॥**

(###sudha --)

ಪೂರ್ಣಸ್ಯ ಪೂರ್ಣಮಾದಾಯ ಪೂರ್ಣಮೇವಾವಶಿಷ್ಯತೇ।

ಇತಿ ಸ್ವಸ್ಯೈವ ಪೂರ್ಣಸ್ಯ ಪೂರ್ಣೇಽಪ್ಯಯ ಉದಾಹೃತಃ।

ಕಥಂ ಮಾಯಾವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನಃ ಪೂರ್ಣೋ ಮುಖ್ಯತಯಾ ಭವೇತ್ ॥123॥**

(###sudha --)

"ಪೂರ್ಣಸ್ಯ" ಇತ್ಯಸ್ಯಾಂ ಶ್ರುತೌ ತಾವತ್ ಕಸ್ಯಚಿನ್ಮಹಾಪ್ರಲಯೇ ಸ್ವಸ್ಯ ಸ್ವಸ್ಮಿನ್ನೇವಾಪ್ಯಯೋ ನಾನ್ಯತ್ರಲೀನಾಭಾವ ಉದಾಹೃತಃ। ಸ್ವಾಪ್ಯಯಶ್ಚಾಸೌ ಸೌತ್ರ ಉಪಲಕ್ಷಣಮಾತ್ರಮ್। ಪೂರ್ಣತ್ವಮಪ್ಯುದಾಹೃತಮ್। ತಾಭ್ಯಾಮಸೌ ನಿರ್ಗುಣ ಇತಿ ಜ್ಞಾಯತೇ। ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾಚ್ಚ ವಾಚ್ಯ ಇತ್ಯತೋ ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ ವಾಚ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧಿರಿತಿ।

ನನು ಸ್ವಾಪ್ಯಯಃ ಪೂರ್ಣತ್ವಂ ಚ ಸಗುಣಸ್ಯ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್? ಮೈವಮ್। ಸಗುಣಸ್ಯ ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾನುಪಪತ್ತಿಸ್ತಾವದ್ ಭಾಷ್ಯ ಏವೋಕ್ತಾ। ಪೂರ್ಣತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಮಾಹ ಕಥಮಿತಿ। ವ್ಯಾಘಾತಾದಿತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾದಿತಿ ಸೂತ್ರಸ್ಯಾತ್ರಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ನಿಮಿತ್ತಕಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾದಿತಿ ಸೂತ್ರಂ ನ ತಾವದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಾಚ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಾರ್ಥಮ್। ಕಿನ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾನನ್ತತ್ವಾನ್ನ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿಶ್ಚೇತುಂ ಶಕ್ಯಮಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಿತದೋಷಪರಿಹಾರಾರ್ಥಮಿತ್ಯತಃ ಪ್ರಕರಣಶುದ್ಧ್ಯಾ ವ್ಯಾಚಿಖ್ಯಾಸುಸ್ತದುಲ್ಲಙ್ಘಿತವಾನ್। ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯತಿ ಚೈತದುತ್ತರತ್ರ। (1072) ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಕರಣಸಾಙ್ಕರ್ಯಸ್ಯ ಏತದೇವ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ ಯದಾಕ್ಷೇಪದ್ವಯಸಮಾಧಾನಸ್ಯ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರಸ್ಥಸಂಶಬ್ದಾರ್ಥಸಮರ್ಥನಮೇಕಮೇವ ಪ್ರಯೋಜನಮಿತಿ ಸೂಚನಮ್। ತೇನ ಚಾಽವೃತ್ತ್ಯಾ ಸಂಶಬ್ದಸ್ಯಾನೇಕಾರ್ಥತಾಜ್ಞಾಪನಮ್। ಅನ್ಯಥೈಕಾರ್ಥೇನ ಚರಿತಾರ್ಥಸ್ಯಾರ್ಥಾನ್ತರಂ ನ ಜ್ಞಾಯೇತ। ತಥಾಚ ನ ಲಕ್ಷಣದ್ವಯಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯತಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ॥*#### h॥

(###sudha --)

h॥ "ಗುಣಾಭಾವವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ ವಾಚ್ಯತ್ವಮ್, ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕಸ್ವರೂಪ

ಮಾತ್ರಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಮ್' ಇತ್ಯೇತನ್ಮತಸ್ಯ ನಿರಾಕರಣಮ್॥

(###sudha --)

ಉಪಪತ್ತ್ಯನ್ತರೇಣ ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಾಚ್ಯತ್ವಮುಪಪಾದಯಿತುಂ ಸೂತ್ರಮ್ "ಶ್ರುತತ್ವಾಚ್ಚ" ಇತಿ। ತಸ್ಯಾರ್ಥಃ "ಏಕೋ ದೇವಃ" ಇತ್ಯಸ್ಯಾಂ ಶ್ರುತೌ ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ

ಶ್ರುತತ್ವಾಚ್ಚ ತಸ್ಯ ವಾಚ್ಯತ್ವಮುಪಪನ್ನಮಿತಿ। ಅತ್ರ ಶ್ರುತೋಽಪಿ ಸಗುಣಃ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪದಂ ಚೇತಿ।

#sutraಓಂ ಶ್ರುತತ್ವಾಚ್ಚ ಓಂ ॥11॥**

(###sudha --)

ಪದಂ ಚ ನಿರ್ಗುಣ ಇತಿ ಕಥಂ ಗೌಣಂ ವದಿಷ್ಯತಿ।

ಗುಣಾಭಾವೋಪಲಕ್ಷ್ಯಂ ಚೇತ್ ಪದಂ ತದಪಿ ವಾಚಕಮ್ ॥124॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಹಿ ವಾಕ್ಯೇ "ಕೇವಲೋ ನಿರ್ಗುಣಶ್ಚ" ಇತಿ ಶ್ರೂಯತೇ। ನಿರ್ಗುಣ ಇತಿ ಚ ಪದಂ ಕಥಂ ಗೌಣಂ ವದಿಷ್ಯತಿ? ವ್ಯಾಹತತ್ವಾತ್। ಅತೋ ನ ಸಗುಣೋಽತ್ರ ಶ್ರುತ ಇತಿ। ಸತ್ಯಮಸ್ಯಾಂ ಶ್ರುತೌ ನಿರ್ಗುಣಾದಿಪದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂ ನಿರ್ಗುಣಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ। ಕಿನ್ತು ಲಕ್ಷಣಯೈವ। ತಥಾಚ ಕಥಮನೇನ ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ ವಾಚ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ?

ನಚ ವಾಚ್ಯಮ್ ನಿಗುರ್ಣಶಬ್ದೇನ ನಿರ್ಗುಣಂ ಚೇಲ್ಲಕ್ಷ್ಯಂ ತರ್ಹಿ ತದ್ವಾಚ್ಯಂ ವಾಚ್ಯಮ್, ವಾಚ್ಯಾರ್ಥದ್ವಾರತ್ವಾಲ್ಲಕ್ಷಣಾಯಾಃ। ನಚ ಸಗುಣಂ ನಿಗುರ್ಣಪದವಾಚ್ಯಮ್, ವ್ಯಾಘಾತಾತ್। ಸಗುಣಸ್ಯ ಹಿ ನಿರ್ಗುಣತ್ವಂ ತಥಾಸತಿ ಸ್ಯಾದಿತಿ। ಗುಣಾಭಾವವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ವಾಚ್ಯತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಸ್ಯೋಪಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಾತ್। ಏಕಮೇವ ಹಿ ನಿರ್ವಿಶೇಷಂ ವಸ್ತು ಪರಮಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ಗುಣಾಭಾವಾದ್ಯುಪಾಧಿಭಿರೀಷತ್ ಸ್ಥೂಲಂ ಜಾತಮ್। ಗುಣಾದ್ಯುಪಾಧಿಭಿಃ ಸ್ಥೂಲತರಮಿತ್ಯತೋ ನಿರ್ಗುಣಪದೇನ ಗುಣಾಭಾವವಿಶಿಷ್ಟವಾಚ್ಯದ್ವಾರಾ ಸ್ವರೂಪಮುಪಲಕ್ಷ್ಯಮಿತಿ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ವಿರೋಧಃ।

ಏವಂ ಪೂರ್ಣಾದಿಪದಾನಾಮಪಿ ಲಕ್ಷಣಾಪ್ರಕಾರೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯ ಇತ್ಯಾಶಯೋಕ್ತಮೇವ ಪರಿಹಾರಂ ನ ವಿಸ್ಮರೇತ್ಯಾಹ -- ಗುಣಾಭಾವೇತಿ। ನಿರ್ಗುಣಪದೇನ ಗುಣಾಭಾವವಿಶಿಷ್ಟವಾಚ್ಯದ್ವಾರೋಪಲಕ್ಷ್ಯಂ ಚೇಚ್ಛುದ್ಧಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಮನ್ಯಸ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅಪಿ ತಥಾಽಪಿ। ತತ್ ಪದಂ ಲಕ್ಷ್ಯಪದಮ್। ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಾಚಕಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್। ತಥಾಚ ವಾಚ್ಯತ್ವಮೇವಾಽಪತಿತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ನನು ಲಕ್ಷ್ಯಪದೇನಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಲಕ್ಷ್ಯಮೇವ। ನ ವಾಚ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅನವಸ್ಥಾಯಾ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್। (212) ಕಿಞ್ಚ ನಿರ್ಗುಣಪದಲಕ್ಷ್ಯಮಿತ್ಯನೇನಾಪಿ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವೇ ಕಿಮಸ್ಯ ವಾಚ್ಯಮ್? ನ ತಾವದನ್ಯತ್। ತತ್ರ ನಿರ್ಗುಣಪದಸ್ಯೈವಾಶ್ರವಣೇನ ತಲ್ಲಕ್ಷ್ಯಪದಸ್ಯ ದೂರೋತ್ಸಾರಿತತ್ವಾತ್। ಶುದ್ಧಂ ಚೇತ್, ಕಿಂ ಲಕ್ಷಣಯಾ?

h॥ ಅವಾಚ್ಯತಾವಾದಸ್ಯ ಹೇಯತ್ವಕಥನಪೂರ್ವಕಮಧಿಕರಣಾರ್ಥೋಪಸಂಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚೈವಂ ಯದ್ಯದ್ ಬ್ರಹ್ಮತಯಾ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ ತತ್ತದಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವದತಾ ಸಾಧು ಸಮರ್ಥಿತೋ ಬ್ರಹ್ಮವಾದ ಇತ್ಯಾಶಯವಾನಧಿಕರಣಾರ್ಥಮುಪಸಂಹರತಿ --ಅತ ಇತಿ

ಅತೋಽನವಸ್ಥಿತಿಮುಖಸರ್ವದೋಷಮಹಾಸ್ಪದಮ್।

ಕಥಮೇತನ್ಮತಂ ಸದ್ಭಿರಾದ್ರಿಯೇತ ವಿಚಕ್ಷಣೈಃ ॥125॥**

(###sudha --)

ಏತನ್ಮತಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽವಾಚ್ಯತ್ವಮತಮ್ । ಅನಾದರಣೇ ಚ ಸಿದ್ಧಂ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಇತಿಶೇಷಃ ।

h ॥ ಕೃತವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಾರ್ಢ್ಯಾರ್ಥಮಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ "ಈಕ್ಷತೇರ್ನಾಶಬ್ದಮ್" ಇತ್ಯಾರಭ್ಯ "ಶ್ರುತತ್ವಾಚ್ಚ" ಇತ್ಯನ್ತಾನಿ ಸೂತ್ರಾಣಿ ಸ್ವಮತೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ಪರೇಷಾಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ನಚೇತಿ ।

ನಚ ಸಾಙ್ಖ್ಯನಿರಾಕೃತ್ಯೈ ಸೂತ್ರಾಣ್ಯೇತಾನ್ಯಚೀಕ್ಲೃಪತ್ ।

ಭಗವಾನ್ ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥126॥**

(###sudha --)

h ॥ ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾನಾಂ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವಾದನಿರಾಕರಣಪರತಯಾ ಸೂತ್ರಸಪ್ತಕವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ॥

(###sudha --)

"ಸರ್ವಜ್ಞಂ ಸರ್ವಶಕ್ತಿಜಗದುತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಿತಿನಾಶಕಾರಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವೇದಾನ್ತವೇದ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತತ್ರ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾ ಮನ್ಯನ್ತೇ ಯಾನಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕತಯಾಽಭ್ಯುಪಗತಾನಿ "ಸದೇವ ಸೋಮ್ಯೇದಮಗ್ರ ಆಸೀತ್" ಇತ್ಯೇವಮಾದೀನಿ ವಾಕ್ಯಾನಿ, ತಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ತ್ರಿಗುಣಮಚೇತನಂ ಪ್ರಧಾನಮೇವ ಜಗತ್ಕಾರಣಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ತಿ । ಕುತಃ? ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿರಹಿತತ್ವಾತ್ । ಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯಾಕಾರ್ಯದರ್ಶನೋನ್ನೇಯಸದ್ಭಾವೇ ಹಿ ತೇ । ನಚ ಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯೇ ಚಿದಾತ್ಮನಃ ಸ್ತಃ । ತಸ್ಯಾಪರಿಣಾಮಿತ್ವಾತ್ । ಏಕತ್ವಾಚ್ಚ । ತ್ರಿಗುಣೇ ತು ಪ್ರಧಾನೇ ಪರಿಣಾಮಿನಿ ನ ತಯೋರಸಮ್ಭವಕಾರಣಮಸ್ತೀತ್ಯತಸ್ತದೇವ "ಸದೇವ ಸೋಮ್ಯ" ಇತ್ಯಾದೌ ಜಗತ್ಕಾರಣತಯಾ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ ಇತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಪ್ರತಿವಿಧೀಯತೇ ಈಕ್ಷತೇರ್ನಾಶಬ್ದಮ್ । ನ ಸಾಙ್ಖ್ಯಪರಿಕಲ್ಪಿತಮಚೇತನಂ ಪ್ರಧಾನಂ ಜಗತಃ ಕಾರಣಂ ಶಕ್ಯಂ ವೇದಾನ್ತವಾಕ್ಯೇಷ್ವಾಶ್ರಯಿತುಮ್ । ಅಶಬ್ದಂ ಹಿ ತತ್ । ಕಥಮಶಬ್ದತ್ವಮ್? ಈಕ್ಷತೇಃ । "ತದೈಕ್ಷತ ಬಹು ಸ್ಯಾಂ ಪ್ರಜಾಯೇಯೇತಿ । ತತ್ ತೇಜೋಽಸೃಜತ", "ಸ ಐಕ್ಷತ ಲೋಕಾನಸೃಜಾ ಇತಿ । ಸ ಇಮಾನ್ ಲೋಕಾನಸೃಜತ", "ಸ ಈಕ್ಷಾಞ್ಚಕ್ರೇ । ಸ ಪ್ರಾಣಮಸೃಜತ" ಇತೀಕ್ಷಿತೃತ್ವಶ್ರವಣಾತ್ ಕಾರಣಸ್ಯ । ನಚಾಚೇತನಸ್ಯ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯೇಕ್ಷಿತೃತ್ವಂ ಸಮ್ಭವತಿ ।

ನನ್ವಯಮೀಕ್ಷತಿರ್ಗೌಣೋ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಃ, "ತತ್ ತೇಜ ಐಕ್ಷತ", "ತಾ ಆಪ ಐಕ್ಷನ್ತ" ಇತಿ ಗೌಣಪ್ರಾಯಪಠಿತತ್ವಾತ್ । ಯಥಾ ಹ್ಯಾಸನ್ನಪತನಕೂಲಮಾಲಕ್ಷ್ಯ ಕೂಲಂ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪಿಪತಿಷತೀತ್ಯುಪಚಾರೋ ದೃಷ್ಟಃ, ತಥಾಽಽಸನ್ನಸರ್ಗೇಽಪ್ರಧಾನೇಽಪ್ಯೈಕ್ಷತೇತ್ಯುಪಚಾರೋ ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯತಃ ಪರಿಹಾರಂ ಪಠತಿ ಗೌಣಶ್ಚೇನ್ನಾಽತ್ಮಶಬ್ದಾತ್। ಅಪ್ತೇಜಸೋರಿವಾಚೇತನೇಽಪಿ ಪ್ರಧಾನೇ ಗೌಣೋಽಯಮೀಕ್ಷತಿರಿತ್ಯಸತ್। ಕುತಃ? ಆತ್ಮಶಬ್ದಾತ್। ಅನೇನ ಜೀವೇನ ಆತ್ಮನೇತಿ। ನಹಿ ಜೀವಶ್ಚೇತನೋಽಚೇತನಸ್ಯ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯಾಽತ್ಮಾ ಸಮ್ಭವತಿ। “ಸ ಆತ್ಮಾ ತತ್ ತ್ವಮಸಿ” ಇತಿ ಚ। ನಹಿ ಚೇತನಸ್ಯ ಶ್ವೇತಕೇತೋರಚೇತನೈಕ್ಯಬೋಧನಮುಪಪನ್ನಮ್।

ಅಥೋಚ್ಯೇತ ಅಚೇತನೇಽಪಿ ಪ್ರಧಾನೇ ಭವತ್ಯಾತ್ಮಶಬ್ದಃ। ಆತ್ಮನಃ ಸರ್ವಾರ್ಥಕಾರಿತ್ವಾತ್। ರಾಜ್ಞಃ ಸರ್ವಾರ್ಥಕಾರಿಣಿ ಭೃತ್ಯೇ “ಮಮಾಽತ್ಮಾ ಭದ್ರಸೇನಃ” ಇತ್ಯಾತ್ಮಶಬ್ದದರ್ಶನಾದಿತಿ। ತತ್ರೋತ್ತರಮ್ ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್। ನೈವಮಾತ್ಮಶಬ್ದಾಲಮ್ಬನಂ ಕಲ್ಪ್ಯಮ್। “ಸ ಆತ್ಮಾ ತತ್ ತ್ವಮಸಿ” ಇತಿ ಶ್ವೇತಕೇತೋಸ್ತನ್ನಿಷ್ಠಾಮುಪದಿಶ್ಯ “ತಸ್ಯ ತಾವದೇವ ಚಿರಮ್” ಇತಿ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್। ನಹ್ಯಚೇತನನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋ ಯುಕ್ತಃ।

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಜ್ಞೀಪ್ಸಿತಮ್। ತಚ್ಚ ನ ಪ್ರಥಮಂ ಸೂಕ್ಷ್ಮತಯಾ ಶಕ್ಯಂ ಶ್ವೇತಕೇತುಂ ಗ್ರಾಹಯಿತುಮಿತಿ ತತ್ಸಮ್ಬದ್ಧಂ ಪ್ರಧಾನಮೇವ ಸ್ಥೂಲತಯಾಽಽತ್ಮತ್ವೇನ ಗ್ರಾಹ್ಯತೇ। ಅರುನ್ಧತೀಮಿವ ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂ ದರ್ಶಯಿತುಂ ತತ್ಸನ್ನಿಹಿತಾಂ ಸ್ಥೂಲತಾರಕಾಂ ದರ್ಶಯತಿ “ಇಯಮರುನ್ಧತೀ’ ಇತಿ। ಅಸ್ಯಾಂ ಶಙ್ಕಾಯಮುತ್ತರಮ್ ಹೇಯತ್ವಾವಚನಾಚ್ಚ। ಏವಂಸತಿ ಸ್ಥೂಲತಾರವತ್ “ನಾಯಮಾತ್ಮಾ” ಇತಿ ಹೇಯತ್ವಂ ಬ್ರೂಯಾತ್। ನಚೈವಮಬ್ರವೀತ್। ಅತೋ ನೈಷಾ ಕಲ್ಪನಾ ಯುಕ್ತಾ। ಚಶಬ್ದ ಏಕವಿಜ್ಞಾನೇನ ಸರ್ವವಿಜ್ಞಾನಪ್ರತಿಜ್ಞಾನವಿರೋಧಂ ಸಮುಚ್ಚಿನೋತಿ।

ಸ್ವಾಪ್ಯಯಾತ್। ಸಚ್ಛಬ್ದವಾಚ್ಯಂ ಪ್ರಸ್ತುತ್ಯ “ಸ್ವಮಪೀತೋ ಭವತಿ” ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ। ನಹ್ಯಚೇತನೇ ಚೇತನಸ್ಯಾಪ್ಯಯಃ ಸುಪ್ತೌ ಲಯೇ ಚ ಸಮ್ಭವತಿ। ಅತಶ್ಚ ನ ಪ್ರಧಾನಂ ಸಚ್ಛಬ್ದವಾಚ್ಯಮ್।

ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾತ್। ಯದಿಚ ಕ್ವಚಿದಪ್ಯೇಚತನಂ ಪ್ರಧಾನಂ ಜಗತಃ ಕಾರಣಮುಚ್ಯೇತ ವೇದಾನ್ತೇಷು, ತಥಾಸತಿ ಕಥಙ್ಚಿದೀಕ್ಷಣಾದಿಕಂ ಕಲ್ಪ್ಯೇತ। ನಚೈವಮ್। ಅತೋ ವೇದಾನ್ತೋತ್ಪಾದ್ಯಾಯಾ ಗತೇರವಗತೇರೈಕರೂಪ್ಯಾಚ್ಚ ನ ಪ್ರಧಾನಂ ಜಗತ್ಕಾರಣಮಿತಿ।

ಶ್ರುತತ್ವಾಚ್ಚ। “ಸ ಕಾರಣಂ ಕರಣಾಧಿಪಾಧಿಪಃ” ಇತಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸರ್ವಜ್ಞಸ್ಯೇಶ್ವರಸ್ಯ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಂ ಶ್ರೂಯತೇ। ಅತಶ್ಚ ನ ಪ್ರಧಾನಂ ಜಗತ್ಕಾರಣಂ ವೇದಾನ್ತವೇದ್ಯಮ್। ಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತೀ ತ್ವಪರಿಣಾಮಿನೋಽಪೀಶ್ವರಸ್ಯ ಸವಿತುರಿವ ಯುಜ್ಯೇತೇ ಇತ್ಯೇವಂ ಸಾಙ್ಖ್ಯನಿರಾಕರಣಾಯೈತಾನಿ ಸೂತ್ರಾಣಿ ಭಗವಾನ್ ಸೂತ್ರಕಾರಶ್ಚಕಾರ” ಇತಿ ಮಾಯಾವಾದಿನೋ ವದನ್ತಿ। ತನ್ನೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಕುತೋ ನೇತಿ ಚೇತ್, ಸೂತ್ರಾಕ್ಷರಾಣಾಮನಾನುಗುಣ್ಯಾತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯಾಶಬ್ದತ್ವನಿರಾಕರಣಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಯಾವಾದಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್#### h॥

(###sudha --)

ತಥಾಹಿ ಅಶಬ್ದಂ ಹಿ ತದಿತಿ ಹೇತೂಕೃತಮಶಬ್ದತ್ವಂ ನಾಮ ಶಬ್ದಾಗೋಚರತ್ವಂ ವಾ, ಶಬ್ದಾವಾಚ್ಯತ್ವಂ ವಾ, ಅವೈದಿಕತ್ವಂ ವಾ, ಕಾರಣತಯಾಽವೈದಿಕತ್ವಂ ವಾ। ಸರ್ವತ್ರಾಪ್ಯಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯಾಹ -- ನಹೀತಿ।

॥॥॥॥॥ ನಹ್ಯಶಬ್ದತ್ವಂ ಪ್ರಧಾನೇಽಙ್ಗೀಕರೋತ್ಯಸೌ ॥126॥**

(###sudha --)

ಅಸೌ ಸಾಙ್ಖ್ಯಃ। ಸ್ವಸಿದ್ಧೇನ ಹೇತುನೇದಂ ನಿರಾಕರಣಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಯತೋಽಸೌ ಸೂತ್ರಕಾರೋಽಶಬ್ದತ್ವಂ ಪ್ರಧಾನೇ ನಾಙ್ಗೀಕರೋತಿ। ಉಪಪಾದಯಿಷ್ಯತೇ ಚೈತತ್। (377378)

ಕಿಞ್ಚಾಽದ್ಯೇ ಕಿಂ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯಾಸತ್ತ್ವಮಭಿಪ್ರೇತಮ್, ಉತ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರವೇದ್ಯತ್ವಮ್? ಆದ್ಯೇ ತದುಪಪಾದನಾಯೇಕ್ಷತೇರುಪನ್ಯಾಸೋಽನುಪಪನ್ನಃ। ಅತ ಏವ ನೋತ್ತರಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯನೈಕಾನ್ತಿಕಮ್। ತೃತೀಯಚತುರ್ಥಯೋಃ ಸಾಧ್ಯಾವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಮ್। ಕಿಞ್ಚೇಕ್ಷಣೇನೈವ ನೇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥಸಿದ್ಧಾವಶಬ್ದಂ ಹಿ ತದಿತಿ ಮಧ್ಯೇ ಹೇತ್ವನ್ತರಕಲ್ಪನಂ ವ್ಯರ್ಥಮ್।

ಈಕ್ಷಿತೃತ್ವಂ ಚೇಕ್ಷಣಗುಣಯೋಗಿತ್ವಮ್। ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಪಿ ಗೌಣಮೇವ ನಿರ್ಗುಣತ್ವವಾದಿನಾಽಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್। ತಥಾಚ ಗೌಣಶ್ಚೇದಿತಿ ವ್ಯರ್ಥಮ್। ಕಿಞ್ಚೇಕ್ಷತೇರ್ಗೌಣತ್ವಕಲ್ಪನಸ್ಯ ಬಾಧಕಾಭಾವಮನುಕ್ತ್ವಾ ಆತ್ಮಶಬ್ದಾದಿತ್ಯಸಙ್ಗತಮ್। ಪರೇಣ ಪ್ರಾಯಪಾಠೋ ಬಾಧಕ ಉಪನ್ಯಸ್ತಃ, ತದವಿರೋಧಾಯ ವೈಷಮ್ಯಮಿದಮುಚ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತೇಜೋಬನ್ನಾನಮಪಿ ದೇವತಾತ್ವೇನ ಪ್ರಾಯಪಾಠಾವಿರೋಧಾತ್।

"ತನ್ನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೋಪದೇಶಾತ್" ಇತ್ಯತ್ರ ಕಿಂ ಪ್ರಧಾನೈಕ್ಯೋಪದೇಶಾನುಪಪತ್ತಿರ್ವಾ ವಿವಕ್ಷಿತಾ, ತಜ್ಜ್ಞಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಾನುಪಪತ್ತಿರ್ವಾ? ಆದ್ಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಸಮಾನೋ ದೋಷಃ। ನಹಿ ಜೀವಸ್ಯಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯೋಪದೇಶೋ ಯುಕ್ತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮಧಸ್ತಾತ್। (117) ದ್ವಿತೀಯಸ್ತ್ವನುಪಪನ್ನ ಏವ। ಆತ್ಮಾನಾತ್ಮವಿವೇಕಾರ್ಥಮನಾತ್ಮಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಽವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್। ಆತ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಗೌಣತ್ವೇ ಚೋದಿತೇ ಬಾಧಕಾಭಾವ ಏವ ವಕ್ತವ್ಯಃ।

ಹೇಯತ್ವಾವಚನಾದಿತ್ಯಸ್ಯ ಪರಿಚೋದನೈವಾನುಪಪನ್ನಾ। ನಹಿ ಸಾಙ್ಖ್ಯೋಽದ್ವೈತಜ್ಞಾನಾರ್ಥಂ ಪ್ರಧಾನೋಪದೇಶಂ ಮನ್ಯತೇ। ಹೇಯತ್ವಾವಚನಂ ಚಾನೈಕಾನ್ತಿಕಮ್। ಅನ್ನಮಯಪ್ರಾಣಮಯಾದೀನಾಮಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇಽಪಿ ಹೇಯತ್ವಾವಚನಾತ್। ಉತ್ತರೋತ್ತರಬ್ರಹ್ಮತ್ವವಚನಂ ತತ್ರ ಜ್ಞಾಪಕಮಿತಿ ಚೇತ್,ನ। ಅತ್ರಾಪಿ ತಥಾವಿಧಜ್ಞಾಪಕಸೌಲಭ್ಯಾತ್। ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಿರೋಧಸ್ತು ಬ್ರಹ್ಮವಾದ ಏವ ನ ಪ್ರಧಾನವಾದೇ। ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ಭೋಕ್ತೃವರ್ಗಸ್ಯ ನ ಪ್ರಧಾನಾತ್ಮಕತ್ವಮಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ಸತ್ಯಮ್। ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತು ನ ಕಿಞ್ಚಿತ್।

ಏತೇನ ಸ್ವಾಪ್ಯಯೋಽಪಿ ನಿರಸ್ತಃ। ಏಕೀಭಾವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಪಕ್ಷೇಽಪ್ಯಭಾವಾತ್।
ಪರಿಷ್ವಙ್ಗಮಾತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಧಾನೇಽಪಿ ಸಮ್ಭವಾತ್।

ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಂ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಂ ಪರಸ್ಯಾಸಿದ್ಧಮೇವ। ಈಕ್ಷಣಾದಿನಾ ತತ್ಸಾಧನೇ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರೇಣೈವ ಗತಾರ್ಥತಾ। ಅತ ಏವ ಶ್ರುತತ್ವಾದಿತ್ಯಸಿದ್ಧಮ್। ಗತಾರ್ಥಂ ಚ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯೇನೇತ್ಯೇಷಾ ದಿಕ್।

h॥ ಸಮನ್ವಯಪ್ರತಿಜ್ಞಾಸಮನನ್ತರಂ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಸ್ಯೈವ ಸಙ್ಗತತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತು ವಾ ಯಥಾಕಥಞ್ಚಿತ್ ಸೂತ್ರಗಮನಿಕಾ, ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರಕೃತಸಙ್ಗತಿಪರ್ಯಾಲೋಚನಯಾಽತ್ರ ವಾಚ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಮೇವೋಪಪನ್ನಮ್, ನ ಸಾಙ್ಖ್ಯನಿರಾಕರಣಮಿತ್ಯಾಹ -- ಸಮನ್ವಯ ಇತಿ।

p**p

ಸಮನ್ವಯೇ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತೇ ಶಬ್ದಗೋಚರತೈವ ಹಿ।

ಪ್ರಥಮಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಾ ಸ್ಯಾತ್ ತದಭಾವೇ ಕುತೋಽನ್ವಯಃ॥127॥**

(###sudha --)

“ತತ್ತು ಸಮನ್ವಯಾತ್” ಇತಿ ಸಮಸ್ತಸ್ಯಾಪಿ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸಮನ್ವಯೇ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತೇ ಸತಿ, ಯದ್ಯಪಿ ಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ಶಬ್ದಗೋಚರತಾ ಸಾಙ್ಖ್ಯನಿರಾಕರಣಂ ಚೇತ್ಯುಭಯಮಪಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂ ಭವತಿ। ಉಭಯಾಭಾವೇಽಪಿ ಸಮನ್ವಯಾನುಪಪತ್ತೇಃ, ತಥಾಽಪಿ ಶಬ್ದಗೋಚರತೈವ ಪ್ರಥಮಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಾ ಸ್ಯಾತ್ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ಸೈವಾತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ ನ ಸಾಙ್ಖ್ಯನಿರಾಕರಣಮ್। ತತ್ ಪುನಃ “ಈಕ್ಷತಿಕರ್ಮವ್ಯಪದೇಶಾತ್ ಸಃ” ಇತ್ಯಾದೌ ಕರಿಷ್ಯತ ಇತಿ।

ಕುತಃ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತಾಯಾಃ ಪ್ರಥಮಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತದಭಾವ ಇತಿ। ಅವಾಚ್ಯತ್ವೇ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಶಬ್ದಸಮ್ಬನ್ಧ ಏವಾನುಪಪನ್ನಃ। ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾದಿವಾಕ್ಯವಿಚಾರಸ್ತು ದೂರೇ। ಸಾಙ್ಖ್ಯನಿರಾಕರಣಾಭಾವೇ ತು ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಮೇವ ಸಮನ್ವಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ। ಅತಃ ಪ್ರಥಮಂ ವಾಚ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನೇನ ಸಮನ್ವಯಸಮ್ಭಾವನಾಯಾಂ ಸತ್ಯಾಂ ವಾಕ್ಯವಿಶೇಷನಿಷ್ಠಸ್ಯ ವಿಚಾರಸ್ಯ ಪಶ್ಚಾದವಸರ ಇತಿ।

h॥ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತ್ಯಾ ಸಮನ್ವಯಸ್ಯ ಸೂತ್ರಕೃದಭಿಮತತ್ವೇ ಸಮನ್ವಯಪ್ರಯೋಗಾನುಪಪತ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನು ವಾಚ್ಯತ್ವಾಭಾವೇಽಪಿ ಲಕ್ಷಣಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ಸಮನ್ವಯೋ ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯವಾಚ್ಯತ್ವಾಕ್ಷೇಪಂ ನಿರ್ದಲತಯೋಪೇಕ್ಷ್ಯ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣಾಽದೌ ಸಾಙ್ಖ್ಯಮತಂ ನಿರಾಕೃತಮಿತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ಕಥಮಸಙ್ಗತಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಕಥಞ್ಚೇತಿ।

ಕಥಞ್ಚ ಲಕ್ಷಣಾವಾದೀ ಬೂರಯಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಸಮನ್ವಯಮ್।

ಯೋಽಸೌ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸ್ತತ್ರೈವ ಸ್ಯಾತ್ ಸಮನ್ವಯಃ ॥128॥**

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇವಮ್। ಯದಿ ಸೂತ್ರಕಾರಃ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಲಕ್ಷಣಾಮಭಿಪ್ರೇಯಾತ್। ನಚೈತದಸ್ತಿ। ಯದಿ ಸೂತ್ರಕಾರೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಲಕ್ಷಣಾಮಭಿಪ್ರೈತಿ, ತದಾ ಕಥಂ ಸಮನ್ವಯಂ ಬ್ರೂಯಾತ್? ಕಿನ್ತ್ವನ್ವಯಮಾತ್ರಂ ಬ್ರೂಯಾತ್। ಸಮನ್ವಯಂ ಚಾಬ್ರವೀತ್। ತೇನ ಜ್ಞಾಯತೇ ನ ಲಕ್ಷಣಾ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯಾಭಿಪ್ರೇತಾ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿರೇವೇತಿ।

ಸಮನ್ವಯಂ ಬ್ರುವತಾ ಕಥಂ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿರಭಿಪ್ರೇತೇತಿ ಜ್ಞಾಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಯೋಽಸಾವಿತಿ। ಸಮೀಚೀನೋ ಹ್ಯನ್ವಯಃ ಸಮನ್ವಯಃ। ಸ ಚ ಶಬ್ದಸ್ಯ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥ ಏವ ಘಟತೇ। ತತ್ರೈವ ಸಾಕ್ಷಾಚ್ಛಕ್ತಿಮತ್ತ್ವಾತ್। ಲಕ್ಷ್ಯಾರ್ಥೇ ತು ವಾಚ್ಯಾರ್ಥದ್ವಾರೇಣ ಅನ್ವಯೋ ನ ಸಮೀಚೀನಃ। ಅತಃ ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದಂ ಪ್ರಯುಞ್ಜಾನೇನ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ವಾಚ್ಯವಾಚಕಭಾವ ಏವ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತ ಇತಿ ಜ್ಞಾಯತೇ। ಸ ಚಾವಾಚ್ಯತ್ವಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಾಮನ್ತರೇಣ ಸರ್ವಥಾಽಪ್ಯಸಮ್ಭಾವಿತಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಮೇವ ಪ್ರಾಥಮಿಕಮಿತಿ।

ಇದಂ ಚಾಭ್ಯುಪಗಮ್ಯೋಕ್ತಮ್। ಲಕ್ಷಣಾವಾದೇಽನ್ವಯ ಏವ ನೋಪಪದ್ಯತೇ, ಕುತಃ ಸಮನ್ವಯಃ? ಅವಾಚ್ಯೇ ಲಕ್ಷಣಾಸಮ್ಭವಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ। ಸತ್ಯಮ್। ಸಮೀಚೀನೋಽನ್ವಯಃ ಸಮನ್ವಯಃ। ಸಮೀಚೀನತಾ ತು ತಾತ್ಪರ್ಯವತ್ತಾ। ಸಾ ಚ ಲಾಕ್ಷಣಿಕೇಽಪ್ಯರ್ಥೇ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಸಮ್ಭವತೀತಿ ಸಮನ್ವಯಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಸಮರ್ಥನೀಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸಂಶಬ್ದಸ್ಯ ಅರ್ಥಾನ್ತರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯಾಪಿ ಜಘನ್ಯವೃತ್ತ್ಯಾ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಸಮನ್ವಯಾಶ್ರಯಣನಿರ್ಬನ್ಧೇ ಕಾರಣಾಭಾವಾತ್।

h॥ ನಿರ್ವಿಶೇಷಸ್ಯಾಪ್ರಕೃತತ್ವೇನ ತತ್ತು ಸಮನ್ವಾಯಾದಿತ್ಯತ್ರ ತತ್ಪರಾಮರ್ಶಾಯೋಗಃ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಸ್ತಿ ಕಾರಣಮ್। ತತ್ತು ಸಮನ್ವಯಾದಿತಿ ನಿರ್ಗುಣೇ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸಮನ್ವಯಃ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಃ। ನಚ ತತ್ರ ಶಬ್ದಾನಾಂ ವಚನವೃತ್ತಿಃ ಸಮ್ಭವತಿ। ತಸ್ಯಾ ದ್ರವ್ಯಾದಿಸಮ್ಬನ್ಧನಿಬನ್ಧನತ್ವಾತ್। ನಿರ್ಗುಣೇ ಚ ತದಭಾವಾತ್। ಅತೋ ಜ್ಞಾಯತೇ ಲಕ್ಷಣಾಽಽಶ್ರಿತಾ ಸೂತ್ರಕೃತೇತಿ। ಏವಞ್ಚಸತಿ ಸಂಶಬ್ದಸ್ಯಾಪ್ಯುಕ್ತ ಏವಾರ್ಥೋ ನಿಶ್ಚೀಯತ ಇತಿ। ಸ್ಯಾದಪ್ಯೇವಮ್। ಯದಿ ನಿರ್ಗುಣೇ ಸಮನ್ವಯಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ತಥಾಹಿ ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾತ್ ತದಿತಿ ತತ್ಪರಾಮರ್ಶೋಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ? ಉತ ಸಗುಣಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತತ್ವೇಽಪಿ ತತ್ಪರಾಮರ್ಶಾಸಮ್ಭವೇನ ಜಹದಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣಯಾ ನಿರ್ಗುಣಪರಾಮರ್ಶೋಽಭ್ಯುಪೇಯತೇ। ಆದ್ಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ಜನ್ಮಾದೀತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣೇ ಸಾಕ್ಷಾದಾಹ -- ದೇವಃ ಸಮನ್ವಯಮ್ ।

ಉಕ್ತಂ ತದೇವ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಂ ಕ್ವಾವಕಾಶೋಽತ್ರ ನಿರ್ಗುಣೇ ॥129॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರ "ತತ್ತು ಸಮನ್ವಯಾತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ । ನಿರ್ಗುಣೇ ಸಮನ್ವಯಸ್ಯಾವಕಾಶಃ ಪ್ರಸಙ್ಗಃ ಕ್ವಾಸ್ತಿ? ನಾಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಕುತಃ? ಯತೋಽತ್ರ ತ್ರಿಸೂತ್ರ್ಯಾಮತೀತಾಯಾಮ್ । ನಿರ್ಗುಣೇ ವಿಷಯಸಪ್ತಮೀಯಮ್ । ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯಾವಕಾಶಃ ಪ್ರಸಙ್ಗಃ ಕ್ವಾಸ್ತಿ? ನ ಕ್ವಾಪೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಕಥಮ್? ಲಕ್ಷಣಸೂತ್ರೇ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವೇನ ಲಕ್ಷಿತೇ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರಮಾಣಮಭಿಧಾಯ ತಸ್ಯ ಸಮನ್ವಯಮಾಹ ಸೂತ್ರಕಾರಃ । ನಚ ತನ್ನಿರ್ಗುಣಮ್, ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಗುಣಯೋಗಾತ್ ।

ನನು ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಂ ತಟಸ್ಥಮೇವ ಸದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಲಕ್ಷಯತೀತಿ ಬ್ರೂಮಃ । ಅತೋ ಲಕ್ಷಣಸೂತ್ರೇ ಪ್ರಕೃತಂ ನಿರ್ಗುಣಮೇವೇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸಾಕ್ಷಾಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣ ಇತಿ । ಉಪಪಾದಿತಂ ಚೈತತ್ ತತ್ರೈವ । (183)

ಮಾ ಭೂಲ್ಲಕ್ಷಣಸೂತ್ರೇ ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತತ್ವಮ್ । ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರೇ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತಯೋಕ್ತಂ ನಿರ್ಗುಣಮೇವ । ನಹಿ ತಸ್ಯ ಕಶ್ಚಿದ್ ಧರ್ಮಃ ಶ್ರೂಯತೇ ಇತಿ ನ ವಾಚ್ಯಮ್ । ಯತಸ್ತದೇವ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರೇ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವೇನ ಲಿಲಕ್ಷಯಿಷಿತಮೇವ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಮುಕ್ತಮ್ । ನಹ್ಯನ್ಯಜ್ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತಯಾ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾನ್ಯಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಮುಚ್ಯತೇ । ಅನುಪಯೋಗಾದಿತಿ ।

h॥ "ಅಪ್ರಕೃತಸ್ಯಾಪಿ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಪರಾಮರ್ಶೋಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ' ಇತ್ಯಸ್ಯ ದೂಷಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ಕಥಞ್ಚೇತಿ ।

ಕಥಞ್ಚಾಸಮ್ಭವಸ್ತಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ನಿರಾಕೃತೌ ।

ಮಾನೇನ ಕೇನ ವಿಜ್ಞೇಯಮವಾಚ್ಯಾಜ್ಞೇಯನಿರ್ಗುಣಮ್ ।

ಅಮೇಯಂ ಚೇನ್ನ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ತತ್ರ ವೃತ್ತಿಃ ಕಥಞ್ಚನ ॥130॥**

(###sudha --)

ತಸ್ಯಾನುಕ್ರಾನ್ತಾಯಾಂ ತ್ರಿಸೂತ್ರ್ಯಾಂ ಪ್ರಕೃತಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ವಾಚ್ಯಸ್ಯ ಸಮನ್ವಯವಿಷಯತಯಾ ತ್ಯಾಗೇಽಸಮ್ಭವಃ ಕಥಮ್? ನ ಕಥಞ್ಚಿದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅತೋ ನಿರ್ಗುಣೇ ಸಮನ್ವಯಸ್ಯಾಪ್ರತಿಜ್ಞಾತತ್ವಾನ್ನ ಲಕ್ಷಣಾಶ್ರಯಣಂ ಯುಕ್ತಮ್ । ಕಿನ್ತು ಪ್ರಥಮಪ್ರಾಪ್ತಯಾ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತ್ಯೈವೇತಿ । ತದರ್ಥ ಏವ ಸಂಶಬ್ದೋಽಪೀತಿ ।

ಕಿಞ್ಚ ನಿರ್ಗುಣಂ ಚೇದತ್ರ ತಚ್ಛಬ್ದೇನ ಪರಾಮೃಶ್ಯತೇ, ತದಾ ತತ್ರ ಲಕ್ಷಣಾಽಪಿ ನ ಸಮ್ಭವತೀತಿ ವ್ಯರ್ಥಂ ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರಮಾಪನ್ನಮಿತಿ ವಕ್ತುಂ ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯಾಪ್ರಮೇಯತ್ವಂ ತಾವತ್ ಸಾಧಯತಿ ಮಾನೇನೇತಿ। ನಿರ್ಗುಣಂ ವಸ್ತು ಕೇನ ಮಾನೇನ ವಿಜ್ಞೇಯಮ್? ನ ಕೇನಾಪಿ। ಕುತಃ? ಅಜ್ಞೇಯತ್ವಾತ್। ಜ್ಞೇಯಮೇವ ಹಿ ಪ್ರಮೇಯಂ ದೃಷ್ಟಂ ಘಟಾದಿ। ಶಬ್ದಪ್ರಮಾಣಾವಿಷಯತ್ವೇಽವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಹೇತುಃ। ವಾಚ್ಯಸ್ಯೈವ ತದ್ವಿಷಯತ್ವದರ್ಶನಾತ್। ಜ್ಞೇಯತ್ವಾದ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ಚ ನಿರ್ಗುಣತ್ವವ್ಯಾಘಾತಾತ್।

ಅಸ್ತ್ವಪ್ರಮೇಯಮೇವ ನಿರ್ಗುಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ। ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಮೇಯಂ ಚೇದಿತಿ। ನಿರ್ಗುಣಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಮೇಯಂ ಚೇದಙ್ಗೀಕೃತಮ್, ತರ್ಹ್ಯಮೇಯತ್ವಾತ್ ತತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಕಥಞ್ಚನ ಲಕ್ಷಣಯಾಽಪಿ ವೃತ್ತಿರ್ನ ಸಮ್ಭವತೀತಿ ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರಂ ವ್ಯರ್ಥಮೇವ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್। ಲಕ್ಷಣಾ ಹಿ ಲಕ್ಷ್ಯಾರ್ಥಪ್ರಮಿತಿಪೂರ್ವಿಕಾ ದೃಷ್ಟಾ। ನಹಿ ತೀರಂ ಸ್ವರೂಪತೋ ಗಙ್ಗಾಸಮ್ಬನ್ಧಿತ್ವೇನ ಚ ಪ್ರಮಾಣತೋಽಪ್ರತಿಪನ್ನಂ ಗಙ್ಗಾಶಬ್ದೇನ ಜ್ಞಾಪ್ಯತೇ। ಲಾಕ್ಷಣಿಕೋಽಪಿ ಹಿ ಶಬ್ದೋ ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಮೋತ್ಪಾದಾಯ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ। ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರಯೋಜನಾನ್ತರಾಭಾವೇನ ವೈಯರ್ಥ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತಥಾಚಾಪ್ರಮೇಯೇ ಹೇತುಫಲಯೋರಸಮ್ಭವಾತ್ ಕಥಂ ಲಕ್ಷಣಾಸಮ್ಭವಃ?

ನನು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿರೇವ ಲಕ್ಷಣಾಹೇತುಃ, ನ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ। ವಿಶೇಷಣವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್। ತಥಾಚ ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧೇ ಕಥಂ ಲಕ್ಷಣಾ ನ ಸಮ್ಭವತೀತಿ। ಏವಂ ತರ್ಹಿ ಸುತರಾಂ ಲಕ್ಷಣಾ ನೋಪಪದ್ಯತ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯತಿ। ನನು ಲಾಕ್ಷಣಿಕಾಃ ಶಬ್ದಾಃ ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಮಾಮನುತ್ಪಾದಯನ್ತೋಽಪಿ ವಿಪರೀತಾಕಾರವ್ಯಾವರ್ತನೇನೈವ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ತೋ ಭವಿಷ್ಯನ್ತೀತಿ। ನ। ನಿರಾಕೃತತ್ವಾದಿತಿ।
(193)

h ॥ ಮಾಯಾವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನಸಗುಣಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಮ್, ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣವಿಶಿಷ್ಟಸಗುಣಸ್ಯ ಹೇಯತ್ವಮ್, ಅನನ್ತಗುಣವಿಶಿಷ್ಟಸಗುಣಸ್ಯ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ನಿರ್ಗುಣೇ ಸಮನ್ವಯಂ ನಿರಾಕೃತ್ಯ ವ್ಯತಿರೇಕಮುಖೇನೋಪಸಂಹರತಿ --ತಸ್ಮಾದಿತಿ।

ತಸ್ಮಾಚ್ಛಾಸ್ತ್ರೇಣ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಮಸ್ಮದೀಯಂ ಗುಣಾರ್ಣವಮ್।

ವಾಸುದೇವಾಖ್ಯಮದ್ವನ್ದ್ವಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಖಿಲೋತ್ತಮಮ್ ॥131॥**

(###sudha --)

ಯತೋ ನಿರ್ಗುಣೇ ಸಮನ್ವಯೋ ನೋಪಪನ್ನಃ। ತಸ್ಮಾದಸ್ಮದೀಯಂ ಸಗುಣಮೇವ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್। ನನು ಪೂರ್ವಂ ವಿಷ್ಣೋರ್ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಮುಕ್ತಮ್। ಇದಾನೀಂ ತು ಸಗುಣಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಇತಿ ವಿರೋಧ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ವಾಸುದೇವಾಖ್ಯಮಿತಿ। ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರಾಕ್ ಸಗುಣಸ್ಯ ಹೇಯತ್ವಾದಿಕಮಭಿಹಿತಮ್। ಇದಾನೀಂ ತು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಕುತೋ ನ ವಿರೋಧ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಗುಣಾರ್ಣವಮಿತಿ। ಪೂರ್ವಮನಿರ್ವಚನೀಯಾವಿದ್ಯಾವಚ್ಛಿನ್ನಸ್ಯ ಸಗುಣಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಮ್, ಪ್ರಾಕೃತಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಬದ್ಧಸ್ಯ ಹೇಯತ್ವಾದಿಕಂ ಚಾಭಿಹಿತಮ್। ಇದಾನೀಂ ತು ಜ್ಞಾನಾನನ್ದಾದ್ಯನನ್ತಗುಣಾರ್ಣವತ್ವೇನ ಸಗುಣಂ ಪರಬ್ರಹ್ಮೋಪಾದೇಯಮುಚ್ಯತ ಇತಿ ಕೋ

ವಿರೋಧಃ? ಅರ್ಣವ ಇವಾಽಚರತೀತಿ ಕ್ವಿಪಿ ಕೃತೇ ಅರ್ಣವತೇಃ ಪಚಾದ್ಯಚಿ ಕೃತೇ ಅರ್ಣವಶಬ್ದಸ್ತ್ರಿಲಿಙ್ಗಃ ಸಾಧುಃ।

ನನು "ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಮ್" ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ಗುಣತ್ವಮಭಿಧೀಯತೇ। ಅತಃ ಕಥಂ ಗುಣಾರ್ಣವತ್ವಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಅದ್ವನ್ದ್ವಮಖಿಲೋತ್ತಮಮಿತಿ। ಅದ್ವನ್ದ್ವಮಸಮಮ್। ಸಮಾಧಿಕರಾಹಿತ್ಯಂ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ಮಾಯಾವಾದ್ಯಭಿಮತನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣಾಗೋಚರತ್ವೇನ ಶಶವಿಷಾಣಾಯಿತತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಂ ನಿರ್ಗುಣೇ ಶಾಸ್ತ್ರಸಮನ್ವಯೋ ನೋಪಪದ್ಯತೇ। ಕಿನ್ತು ತಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಮೇವಾನುಪಪನ್ನಮಿತ್ಯಾಹ -- ವಿಜ್ಞೇಯೇತಿ।

ವಿಜ್ಞೇಯವಾಚ್ಯಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಪೂರ್ವಾಶೇಷವಿಶೇಷತಃ।

ನಿರ್ಗತಂ ಮನಸೋ ವಾಚಃ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥

ದ್ವನ್ದ್ವಾತ್ ಪರಸ್ತ್ವಪ್ರತ್ಯಯಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಭಿಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ। ಪೂರ್ವಪದೇನ ರೂಪಾದೀನಾಂ ಗ್ರಹಣಮ್। ತನ್ನಿರ್ಗುಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ ನಾಸ್ತ್ಯೇವೇತಿ ಬಹಿರೇವ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾ। ಕುತಃ? ಮನಸೋ ವಾಚಶ್ಚಾಗೋಚರಂ ಯತಃ। ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್। ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣಾಗೋಚರತ್ವಾತ್ ಶಶವಿಷಾಣವದಿತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಗವಾಂ ಜ್ಞಾನಾನಾಂ ಚರೋ ವೃತ್ತಿರಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ಗೋಚರಮ್। ವಿಷಯ ಇತಿ ಯಾವತ್। ತೇನ ನಪುಂಸಕೋಪಪತ್ತಿಃ। ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣಾವಿಷಯತ್ವಂ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ವಿಜ್ಞೇಯತ್ವಪೂರ್ವವಿಶೇಷೇಭ್ಯೋ ನಿರ್ಗತಮಿತಿ। ವಿಜ್ಞೇಯತ್ವಾಭಾವಾನ್ನ ಕಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ವಿಷಯಃ। ವಾಚ್ಯತ್ವಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಸದೃಶಗುಣಯೋಗಿತ್ವಾಭಾವಾಚ್ಚ ನ ಶಾಬ್ದತ್ವಮ್। ರೂಪಾದ್ಯಭಾವಾಚ್ಚ ನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಮ್। ಲಿಙ್ಗಸಮ್ಬನ್ಧಾಭಾವಾಚ್ಚ ನಾನುಮೇಯತ್ವಮಿತಿ।

h॥ ಮಾಯಾವಾದಿಭಿಃ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರಕಾಶಾನ್ತರವ್ಯಾವೃತ್ತಿರೂಪಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ ನ ಸಮನ್ವಯಸಿದ್ಧಿಃ॥

(###sudha --)

ನನು ಪ್ರಮಾಣಾಗೋಚರಸ್ಯಾಪಿ ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತಯಾ ಸಿದ್ಧಿರ್ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಯದೀತಿ।

॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥। ಯದಿ ತತ್ ಸ್ಯಾದಗೋಚರಮ್।

ಅಸ್ತು ತನ್ನಾಮ ವದೇದ್ ವಾದೀ ನಚಾಸ್ಮಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಗಂ ತು ತತ್ ॥132॥**

(###sudha --)

ಏವಮಪಿ ಯದಿ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತಯಾ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ಯಾತ್, ತರ್ಹ್ಯಸ್ತು । ಕಿನ್ತು ಸಮನ್ವಯವಿಷಯತಯಾ ನ ವಕ್ತವ್ಯಮ್, ಯತೋಽಸ್ಮಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಗಂ ವೇದಾದಿವಿಷಯೋ ನ ಭವತಿ । ತದ್ವಿಷಯತ್ವೇ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಹಾನಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ಪ್ರಕಾಶಾನ್ತರವ್ಯಾವೃತ್ತಿರ್ಹಿ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಶಬ್ದೇನಾಭಿಪ್ರೇತಾ ಮಾಯಾವಾದಿನಃ । ತದಿದಮೇಕಂ ಸನ್ಧಿತ್ಸತೋಽನ್ಯಚ್ಚ್ಯವತ ಇತ್ಯಾಯಾತಮ್, ಯದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತಿತ್ವಮಭಿಲಷತಃ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಷಯತ್ವಮಾಪತಿತಮ್ । ವಾದೀತಿ ಪರಿಹಾಸಃ । ಮಾಶಬ್ದೋಽಯಂ ನ ಮಾ । ಅತೋ ಲಿಙಾ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ ।

h ॥ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಸ್ಯಾಪಿ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಷಯತ್ವೋಪಪಾದನಾರ್ಥಂ ಮಾಯಾವಾದ್ಯುಕ್ತವ್ಯವಸ್ಥಾವಿಶೇಷಸ್ಯ ದೂಷಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಆಹ -- ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಸ್ಯಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಷಯತ್ವಂ ವಿರುದ್ಧಮ್ । ವಚನಜನ್ಯಸ್ಫುರಣಾಶ್ರಯತಯಾ ತತ್ಕರ್ಮತಯಾ ವಾ ವಚನವಿಷಯತ್ವಾಭಾವೇನ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಮ್ । ವಚನಜನ್ಯವೃತ್ತಿವ್ಯಾಪ್ಯತಯಾ ತದ್ವಿಷಯತ್ವಂ ಚೇತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೋಪಪತ್ತೇರಿತಿ । ತದಸತ್ । ಸ್ಫುರಣಂ ಹಿ ಜ್ಞಾತತಾ ವಾ? ಜ್ಞಾನಂ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಸ್ವರೂಪಸ್ಯೈವ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ । (495, 994) ದ್ವಿತೀಯೇಽಪಿ ಜ್ಞಾನಾಶ್ರಯತಯಾ ವಿಷಯತ್ವಂ ನ ಕ್ವಚಿದಿತಿ ಕರ್ಮತ್ವಮೇವಾಽಶ್ರಯಣೀಯಮ್ । ಜ್ಞಾನಕರ್ಮತ್ವಂ ಚ ಜ್ಞಾನವಿಷಯತಾತಿರಿಕ್ತಂ ನಾಸ್ತಿ । ತತಶ್ಚ ವಚನಜನ್ಯಜ್ಞಾನಾವಿಷಯತ್ವಮುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್ । ವೃತ್ತಿರಿತಿ ಚ ಜ್ಞಾನಂ ತದತಿರಿಕ್ತಂ ವೋಚ್ಯತೇ । ನ ತಾವದತಿರಿಕ್ತಮ್ । ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್ । ಆದ್ಯೇ ತು ವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವಂ ನ ವಿಷಯತ್ವಾತಿರಿಕ್ತಂ ನಿರೂಪಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಮಿತಿ ವಚನಜನ್ಯಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವಮೇವೋಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್ । ತಥಾಚ ವ್ಯಾಘಾತಪ್ರಸಙ್ಗೇನ ನೈಕಮಪಿ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಅವಾಚ್ಯಮಿತಿ ।

ಅವಾಚ್ಯಂ ವಾಚ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಕಿಮಿತ್ಯುನ್ಮತ್ತವನ್ಮೃಷಾ ।

ಅಸ್ಮಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಚೌರ್ಯಾಯ ಯತತೇ ಸ್ವೋಕ್ತಿದೂಷಕಃ ॥133॥**

(###sudha --)

ಅವಾಚ್ಯಂ ವಚನಜನ್ಯಜ್ಞಾನಾವಿಷಯ ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಪುನಶ್ಚ ವಾಚ್ಯಂ ವಚನಜನ್ಯಜ್ಞಾನವಿಷಯೋ ಭವತೀತ್ಯುನ್ಮತ್ತವತ್ ಸ್ವೋಕ್ತಿದೂಷಕೋ ವ್ಯಹತಭಾಷೀ । ಕಿಮಿತಿ ಮೃಷಾ ವೃಥೈವಾಸ್ಮಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ವೇದಸ್ಯ ಚೌರ್ಯಾಯ ನಿರ್ಗುಣವಿಷಯತಯಾ ಯೋಜಯಿತುಂ ಯತತೇ । ನಹಿ ವ್ಯಾಹತಭಾಷಿಣಃ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ, ಉನ್ಮತ್ತವಚೋವದವಚ್ಛೇತಿ ।

h ॥ ಶ್ರುತಿಸೂತ್ರಾಣಾಂ ನೈರ್ಗುಣ್ಯಪರತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಶ್ರುತಿಸೂತ್ರಯೋಸ್ತಾವದೇಕಾರ್ಥತ್ವಂ ಯುಕ್ತಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಕರಣೇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾಭಾವಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಶ್ರುತಯಶ್ಚ ಉಪಕ್ರಮಾದಿವಶಾನ್ನಿತ್ಯಶುದ್ದಬುದ್ಧಮದ್ವಿತೀಯಂ ನಿರ್ಗುಣಮೇವ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ತ್ಯೋ ನಿರವಕಾಶಾಃ ಪ್ರತೀಯನ್ತೇ। ತತಸ್ತನ್ಮೀಮಾಂಸಾಽಪಿ ತದ್ವಿಷಯೈವ। ತಥಾಚಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತೇರ್ಯಥಾಕಥಞ್ಚಿತ್ ಶ್ರುತಿಸೂತ್ರಯೋರ್ನಿರ್ಗುಣವಿಷಯತ್ವಮುಪಪಾದನೀಯಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ವಿಷಯಾಭಾವೇನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಪತ್ತೇರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಜನ್ಮಾದೀತಿ।

ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣಂ ಯತ್ ತತ್ ಸಾಕ್ಷಾನ್ನಾರಾಯಣಾಭಿಧಮ್।

ವದನ್ತಿ ಶ್ರುತಯೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಚೈತತ್ ತದರ್ಥತಃ।

ಪ್ರವೃತ್ತಮಸ್ತ್ವವಾಚ್ಯಂ ತೇ ಮೈವಂ ಬ್ರೂಯಾಃ ಕಥಞ್ಚನ ll134 ll**

(###sudha --)

ನ ಶ್ರುತಿಸೂತ್ರಯೋರ್ನಿರ್ವಿಷಯತ್ವಾಪತ್ತಿಭಯೇನಾವಾಚ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ತದ್ವಿಷಯತ್ವಂ ಕಲ್ಪ್ಯಮ್। ಸಗುಣವಿಷಯತ್ವೇನ ಸವಿಷಯತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ। ನಚೋಪಕ್ರಮಾದಿವೈಗುಣ್ಯಮ್। "ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯನ್ತೇ" ಇತ್ಯಾದೌ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವೇನ "ನಾರಾಯಣಂ ಮಹಾಜ್ಞೇಯಮ್" ಇತಿ ನಾರಾಯಣಾದಿಶಬ್ದೋದಿತಗುಣವತ್ತಯಾ ಚ ಸರ್ವತ್ರ ಸಗುಣಸ್ಯೈವ ಪ್ರತೀತೇರಿತಿ ಭಾವಃ।

h ll ಬ್ರಹ್ಮಾವಾಚ್ಯತಾವಾದಸ್ಯ ಸ್ಫುಟದೂಷಣತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣಾವಿಷಯಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಷಯತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಯೋ ವ್ಯಾಘಾತ ಉಕ್ತೋ ನಾಸೌ ಸೂಕ್ಷ್ಮೇಕ್ಷಿಕಾಮಾಶ್ರಿತ್ಯ। ಯೇನ ಸೂಕ್ಷ್ಮೇಕ್ಷಿಕಾಯಾಮವಿದ್ಯಮಾನಮಪಿ ದೂಷಣಂ ಸ್ಫುರತೀತಿ ಶಙ್ಕ್ಯೇತ। ಯಥಾಽಹ

"ನಚಾತ್ರಾತೀವ ಕರ್ತವ್ಯಂ ದೋಷದೃಷ್ಟಿಪಂರ ಮನಃ।

ದೋಷೋ ಹ್ಯವಿದ್ಯಮಾನೋಽಪಿ ತತ್ಪರಾಣಾಂ ಪ್ರದೃಶ್ಯತೇ" ಇತಿ।

ಕಿನ್ತು ಸ್ಥೂಲದೃಷ್ಟಿಭಿರಪ್ಯಯಂ ವ್ಯಾಘಾತಃ ಸುಜ್ಞಾನ ಇತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಸರ್ವಶಬ್ದೈರಿತಿ।

p**p

ಸರ್ವಶಬ್ದೈರವಾಚ್ಯಂ ತದುಕ್ತ್ವಾ ತದ್ವಿಷಯಂ ಪುನಃ।

ಶಾಸ್ತ್ರಂ ವದನ್ತಮುನ್ಮತ್ತಂ ಕಥಂ ಲೋಕೋ ನ ವಾರಯೇತ್ ll135 ll**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಉನ್ಮತ್ತಂ ವ್ಯಾಹತಭಾಷಿಣಮ್ ।

h ॥ ಉಕ್ತಾರ್ಥೋಪಸಂಹಾರಃ, ಅಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಸಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನಿರ್ಗುಣೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸಮನ್ವಯನಿರಾಕಣಮುಪಸಂಹರತಿ --ಮಾ ವದ ಇತಿ ।

ಮಾ ವದೋ ಮಾ ವಿಜಾನೀಹಿ ತ್ಯಜಾಸ್ಮಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಚೋರತಾಮ್ ।

ವಯಂ ತ್ವಾಂ ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಿಭ್ಯಾಂ ಬದ್ಧ್ವಾಽಸ್ಮಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಮಞ್ಜಸಾ ।

ವಿಚಾರಯಾಮಃ ಶ್ರುತಿಭಿರ್ಯುಕ್ತಿಭಿಶ್ಚೈವ ಸಾದರಮ್ ॥136॥**

(###sudha --)

ಯತೋ ವಕ್ತುಂ ಜ್ಞಾತುಂ ಚ ನ ಶಕ್ಯಂ ತಸ್ಮಾಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ತದ್ವಿಷಯತ್ವಾಗ್ರಹೋಽಪಿ ತ್ಯಾಜ್ಯ ಇತಿಭಾವಃ । ಮಾ ವದ ಇತಿ ಸ್ಮಶಬ್ದೋಽತ್ರಾಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಃ । ತೇನ ಲಙುಪಪತ್ತಿಃ । ಮಾ ವಿಜಾನೀಹಿತಿ ಮಾಶಬ್ದೋಽಯಮ್ । ಅತೋ ನಿರ್ಗುಣೇ ಸಮನ್ವಯಸ್ಯ ಅಪ್ರತಿಜ್ಞಾತತ್ವಾದ್ ವಚನವೃತ್ತ್ಯೈವ ಸಮನ್ವಯೋಽಯಮಿತಿ ವಾಚ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಮೇವ ಪ್ರಥಮಸಙ್ಗತಂ ನ ಸಾಙ್ಖ್ಯಮತನಿರಾಕರಣಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ ।

ನನು ಯಥಾ ಸೂತ್ರಾವಿವಕ್ಷಿತಂ ಸಾಙ್ಖ್ಯನಿರಾಕರಣಂ ಕುರ್ವತೋ ಮಮ ದೋಷಃ, ತಥಾ ಮನ್ನಿರಾಕರಣಂ ಕುರ್ವತೋ ಭವತೋಽಪಿ ಕಥಂ ನ ದೋಷಃ ಸ್ಯಾತ್? ನಹೀದಂ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಸೂತ್ರಸ್ಯಾರ್ಥತಯೋಚ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ವಯಮಿತಿ । ತ್ವಾಮಪವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾರಂ ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಿಭ್ಯಾಂ ಬದ್ಧ್ವಾ ನಿರಾಕೃತ್ಯಾಸ್ಮಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಂ ವೇದಂ ಸೂತ್ರಸೂಚಿತಾಭಿಃ ಶ್ರುತಿಭಿಃ ಯುಕ್ತಿಭಿಶ್ಚಾಞ್ಜಸಾ ನೈರನ್ತರ್ಯೇಣ ಸಾದರಂ ಚ ಶಿಷ್ಯೈರ್ವಿಚಾರಯಾಮ ಇತಿ ।

ಅನೇನೇದಮುದಿತಂ ಭವತಿ ಯಾವದಾಪಾತರಮಣೀಯಂ ಪರೇಷಾಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಶಿಷ್ಯಾಃ ಪಶ್ಯೇಯುಃ, ನ ತಾವದಸ್ಮದುಕ್ತೇ ಸೂತ್ರಾಣಾಂ ನಿಜಾರ್ಥೇಽಪ್ಯಞ್ಜಸಾಽದರಂ ಕುರ್ಯುಃ । ಕಿಮಸೌ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ, ಕಿಂ ವಾಽಯಮಿತಿ ಸನ್ದೇಹಾವಸ್ಕನ್ದನಾತ್ । ನಿರಾಕೃತೇ ತ್ವಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ನೈರನ್ತರ್ಯಾದರಾಭ್ಯಾಮಸ್ಮದುಕ್ತಮೇವ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಮುಪಾದಾಯ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಮೀಮಾಂಸಾಯಾಂ ನಿರ್ವಿಚಿಕಿತ್ಸಾಃ ಪ್ರವರ್ತೇರನ್ । ತತೋ ಮಾ ನಾಮ ಭೂದಯಂ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ, ತಥಾಽಪಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಗ್ರಹಣೋಪಾಯತ್ವಾದ್ ವ್ಯಾಕರಣಾದಾವುದಾಹರಣಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣಪ್ರದರ್ಶನಾದಿವನ್ನ ಕಞ್ಚನ ದೋಷಮಾವಹತಿ । ಕಿನ್ನಾಮ । ಗುಣಹೇತುರೇವೇತಿ ।

h ॥ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽವಾಚ್ಯತ್ವಾದ್ಯಭಿಧಯಾಕಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತೀನಾಂ ಅರ್ಥಕಥನಮ್ ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ನನು ಯದಿ ವಾಚ್ಯಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಕೋಽರ್ಥಸ್ತರ್ಹಿ ಅವಾಚ್ಯತ್ವಾದ್ಯಭಿಧಾತ್ರೀಣಾಂ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತೀನಾಮಿತ್ಯತಃ ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರೇಣೈವ ತದರ್ಥಮಾಹ ಅದ್ಭುತತ್ವಾದಿತಿ।

ಅದ್ಭುತತ್ವಾದವಾಚ್ಯಂ ತದತರ್ಕ್ಯಾಜ್ಞೇಯಮೇವ ಚ।

ಅನನ್ತಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿತ್ಯೂದೇ ಪೈಙ್ಗಿನಾಂ ಶ್ರುತಿಃ।

ಅವಾಚ್ಯಮಿತಿ ಲೋಕೋಽಪಿ ವಕ್ತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯತಮಂ ಭುವಿ ॥137 ॥**

(###sudha --)

ಆಶ್ಚರ್ಯತಮತ್ವಾತ್। ಕಥಮಾಶ್ಚರ್ಯತಮತ್ವಮ್? ಅನನ್ತಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾತ್। ದುರ್ಲಭಂ ಹ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯಂ ಭವತಿ। ನಹ್ಯನನ್ತಗುಣಪೂರ್ಣಂ ಸುಲಭಮ್। "ಭಾಸನೋಪಸಮ್ಭಾಷಾ" ಇತ್ಯಾತ್ಮನೇಪದಮ್। ವಾಚ್ಯತ್ವಸ್ಯೋಪಪಾದಿತತ್ವಾದರ್ಥಕಥನಮಾತ್ರೇಣೈವಾಲಮ್, ಶ್ರುತ್ಯುದಾಹರಣಂ ತು ದಾರ್ಢ್ಯಾರ್ಥಮಿತ್ಯವಗನ್ತವ್ಯಮ್।

ಆಶ್ಚರ್ಯಂ ಹಿ ವಸ್ತು ವಾಚ್ಯಮಪಿ ನ ತೇನಾಽಕಾರೇಣ ವಿಶೇಷತೋ ನಿರ್ದೇಷ್ಟುಂ ಶಕ್ಯತೇ, ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಭಾವಾತ್। ವಾಙ್ಮನಸೋರ್ವ್ಯಾಕುಲತ್ವಾದ್ ವೇತ್ಯತೋಽವಾಚ್ಯಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ। ಮುಖ್ಯಾತಿಕ್ರಮೇಣಾಮುಖ್ಯಪ್ರಯೋಗೇ ಕಿಂ ಪ್ರಯೋಜನಮಿತಿ ಚೇತ್, ಸ್ಯಾದಯಂ ಪ್ರಯೋಜನಾನುಯೋಗೋ ಯದ್ಯಯಂ ಸ್ವತನ್ತ್ರಪ್ರಯೋಗಃ ಸ್ಯಾತ್। ನೈತದಸ್ತಿ। ರೂಢತ್ವಾತ್। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ರೂಢೋಪಚಾರೋ ರೂಢಲಕ್ಷಣೋಪಚಾರೋ ಲಕ್ಷಣಾ" ಇತಿ। ಅನ್ಯೋಽಪ್ಯಾಹ "ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಬಾಧೇ ತದ್ಯೋಗೇ ರೂಢಿತೋಽಥ ಪ್ರಯೋಜನಾತ್" ಇತಿ। ತದಿದಮಾಹ ಅವಾಚ್ಯಮಿತಿ।

h ॥ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಅಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿರಾಸಾನನ್ತರಂ ಶ್ರುತಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇತಚ್ಛ್ರುತಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನನ್ತರಮೇವ ಕರ್ತವ್ಯಮ್। ತತ್ರೈವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಶ್ರುತೇಃ ಶಙ್ಕಿತತ್ವಾತ್। ಅತ್ರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ತು ನ ಸಙ್ಗತಮಿತಿ। ಮೈವಮ್। ಸೂತ್ರಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣೇವಾಽಪವ್ಯಾಖ್ಯಾತತ್ರಾಪಿ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸಮನ್ವಯಂ ಸಮರ್ಥಯಮಾನೇನನ್ಯೈಚ್ಛ್ರುತಿಸ್ಮೃತ್ಯುಪಾದಾನಸ್ಯ ಕರ್ತುಮುಚಿತತ್ವಾತ್। ತಥಾಚೋಭೌ ಪ್ರತಿ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾಪವ್ಯಾಖ್ಯಾಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಯೋರವಸಾನೇ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಯುಕ್ತಮೇವೇತಿ। ತದೇವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಾಚ್ಯತ್ವಾದ್ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾಚ್ಚ ಯುಕ್ತಂ ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ ॥*#### h ॥ ಇತೀಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣಮ್ ॥5 ॥**

#aಅಥಆನನ್ದಮಯಾಧಿಕರಣಮ್ ॥6 ॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

h ॥ ಅಧ್ಯಾಯಶೇಷಸ್ಯ ಉಕ್ತಸಮನ್ವಯಪ್ರಪಞ್ಚನಾತ್ಮಕತ್ವೇನಾವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

ಆನನ್ದಮಯೋಽಭ್ಯಾಸಾತ್ । "ಅಥಾತೋ ಬಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ" ಇತಿ ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ವಿಹಿತಾ, ತತ್ಸ್ವರೂಪಂ "ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ", "ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್" ಇತಿ ಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣಾಭ್ಯಾಂ ಸ್ವೇತರಸಮಸ್ತವಸ್ತುವ್ಯಾವೃತ್ತತಯಾಽವಧಾರಿತಮ್ । ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯಾನ್ಯಪರತ್ವಶಙ್ಕಯಾ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರೇಣ ಪರಿಹೃತಾ । ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣಕತ್ವಾಸಮ್ಭಾವನಾಶಙ್ಕಾ ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣೇ ನಿರಾಕೃತಾ । ನಹಿ ಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣನಿರೂಪಣವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ವಸ್ತುವಿಚಾರಣಂ ನಾಮಾಸ್ತಿ । ಸಮ್ಭಾವನಾ ತು ನ ವಸ್ತ್ವವಧಾರಣಾರ್ಥಾ, ಅಪ್ರಮಾಣತ್ವಾತ್ । ಕಿನ್ತು ಯತ್ರಾಸಮ್ಭಾವನಯಾ ಸಮೀಚೀನಯೋರಪಿ ಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣಯೋರತಥಾಭಾವಶಙ್ಕಯಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿಸಙ್ಕೋಚಃ, ತತ್ರೈವ ಸಮ್ಭಾವನೋಪಯೋಗಃ । ವಸ್ತುತಸ್ತು ಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣಾಭ್ಯಾಮೇವ ವಸ್ತುವ್ಯವಸ್ಥೇತ್ಯತೋ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣೇಽವಶೇಷಾಭಾವಾತ್ ಕಿಮಾನನ್ದಮಯೋಽಭ್ಯಾಸಾದಿತ್ಯಾದಿನಾಽಧ್ಯಾಯೇನೇತ್ಯಾಶಯಾಧ್ಯಾಯಶೇಷಸ್ಯ ಕೃತ್ಯಮಾಹ ಏವಮಿತಿ ।

ಏವಂ ಶಾಸ್ತ್ರಾವಗಮ್ಯತ್ವೇ ವಿಭಾಗೇನ ಸಮನ್ವಯಮ್ ।

ಆನನ್ದಮಯ ಇತ್ಯಾದಿನಾಽಧ್ಯಾಯೇನ ವದತ್ಯಜಃ ॥138 ॥**

(###sudha --)

ಸತ್ಯಮ್ । ನ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣೇ ಕಿಮಪ್ಯವಶಿಷ್ಟಮ್ । ತಥಾಽಪಿ "ತತ್ತು ಸಮನ್ವಯಾತ್" ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮಾದಿತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಙ್ಗಬಲಾತ್ ಸಕಲಸ್ಯಾಪಿ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಪರಮಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಲಕ್ಷಣಸಮನ್ವಯೋಽಭಿಹಿತಃ, ತಮೇವ ಸಮನ್ವಯಂ ವಿಭಾಗೇನ ಪ್ರಪಞ್ಚೇನಾಽನನ್ದಮಯ ಇತ್ಯಾದಿನಾಽಧ್ಯಾಯೇನ ವದತಿ ಸೂತ್ರಕಾರ ಇತಿ ನ ವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್ ।

"ತತ್ತು ಸಮನ್ವಯಾತ್" ಇತಿ ಹಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಮಾತ್ರೇಣೋಕ್ತಮ್ । ತದ್ ಯಾವದುದಾಹರಣತ್ವೇನ ವಾಕ್ಯವಿಶೇಷಾನುಪಾದಾಯ ವಿಮರ್ಶಪೂರ್ವಕಂ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪಕ್ಷೋಪಾಲಮ್ಭಸಾಧನಾಭ್ಯಾಂ ನ ಪ್ರಪಞ್ಚ್ಯತೇ ತಾವದನುಕ್ತಪ್ರಾಯಮ್, ಅಕಾರ್ಯಕರಿತ್ವಾತ್ । ಅನ್ಯಥಾ ಪರೋಽಪಿ ಹ್ಯನ್ಯದೇವ ಸಮನ್ವಯಾದಿತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಕೃತೀ ಸ್ಯಾತ್ । ಯದಿ ಹಿ ಪ್ರತ್ಯಯಮನುತ್ಪಾದ್ಯೈಕಃ "ಅಯಂ ಭೂಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶಃ' ಇತಿ ಬ್ರೂಯಾತ್, ತದಾ ಪರೋಽಪಿ ಕಿಂ ನ ಬ್ರೂಯಾತ್ "ಪರಸ್ತಾದ್ ವಿತಸ್ತೇಃ' ಇತಿ? ತಸ್ಮಾದಾವಶ್ಯಕಂ ಸಮನ್ವಯಪ್ರಪಞ್ಚನಮ್ । ತದನೇನ ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರೇಣಾಧ್ಯಾಯಶೇಷಸ್ಯ ಪ್ರಪಞ್ಚ್ಯಪ್ರಪಞ್ಚಕಭಾವೇನ ಸಙ್ಗತಿರ್ದರ್ಶಿತಾ । ಏವನ್ತರ್ಹಿ ತದಾನನ್ತರ್ಯಮೇವ ಸ್ಯಾತ್ ಕುತೋ ವ್ಯವಧಾನಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಏವಮಿತಿ । ಏವಮ್, ಇಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣವ್ಯುತ್ಪಾದಿತನ್ಯಾಯೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಶಾಸ್ತ್ರಾವಗಮ್ಯತ್ವೇ ಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವೇ ಸಮ್ಭಾವಿತೇ ಸತೀತಿ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸತ್ಯಂ ಪ್ರಪಞ್ಚನಮನನ್ತರಪ್ರಾಪ್ತಮ್, ತಥಾಽಪ್ಯವಾಚ್ಯತ್ವಾದ್ಯಾಶಙ್ಕಾನಿರಾಸೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಾವಗಮ್ಯತ್ವಸಮ್ಭಾವನಾಸಮರ್ಥನೇನ ವ್ಯವಧೀಯತೇ। ಸತಿ ಹಿ ತಸ್ಮಿನ್ನೇತಸ್ಯಾವಸರಃ, ಶಬ್ದಲೇಶಸಞ್ಚಾರಸ್ಯಾನವಕಾಶತ್ವಾತ್। ನಹಿ ತೋಯಾಭ್ಯವಹಾರಾಸಮರ್ಥಸ್ಯ ಮುಮೂರ್ಷೋಃ ಶಷ್ಕುಲೀಭಕ್ಷಣಂ ಸಚೇತನಃ ಸಮ್ಭಾವಯತೀತಿ।

h॥ "ಇತ್ಯಾದಿನಾ' ಇತ್ಯತ್ರ "ಇತ್ಯಾದಿ' ಇತ್ಯಸ್ಯಾಸುಬನ್ತಸ್ಯಾಪಿ ಪದತ್ವಾತ್ ಪದಾನ್ತಸ್ಯೈವ ಪಾದಾನ್ತತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

"ಸ್ವಾದಿಷ್ವಸರ್ವನಾಮಸ್ಥಾನೇ" ಇತಿ ಪದಸಞ್ಜ್ಞಾನುಶಾಸನಾದತ್ರ ನ ಯತಿಭಙ್ಗಃ ಶಙ್ಕನೀಯಃ।

h॥ ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ಉತ್ತರಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಔಪಾಧಿಕನಿರುಪಾಧಿಕಬ್ರಹ್ಮಣೋರುಪಾಸ್ಯತ್ವಜ್ಞೇಯತ್ವೋಪದೇಶಾರ್ಥತ್ವೋಪಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಮಾಯಾವಾದೀ ತೂತ್ತರಸೂತ್ರಸನ್ದರ್ಭಮಾಕ್ಷಿಪ್ಯ ಸಮಾಧಾನಮಾಹ "ದ್ವಿರೂಪಂ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಾವಗಮ್ಯತೇ ವೇದಾನ್ತವಾಕ್ಯೇಷು ನಾಮರೂಪವಿಕಾರೋಪಾಧಿವಿಶಿಷ್ಟಮ್, ತದ್ವಿಪರೀತಂ ಚ ಸರ್ವೋಪಾಧಿವಿವರ್ಜಿತಮ್। "ಯತ್ರ ಹಿ ದ್ವೈತಮಿವ ಭವತಿ", "ಸರ್ವಾಣಿ ರೂಪಾಣಿ ವಿಚಿನ್ತ್ಯ ಧೀರಃ" ಇತ್ಯೇವಂ ಸಹಸ್ರಶೋಽವಿದ್ಯಾವಿದ್ಯಾವಿಷಯಭೇದೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ದ್ವಿರೂಪತಾಂ ದರ್ಶಯನ್ತಿ ವೇದಾನ್ತವಾಕ್ಯಾನಿ। ತತ್ರಾವಿದ್ಯಾವಸ್ಥಾಯಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಉಪಾಸ್ಯೋಪಾಸಕಾದಿಲಕ್ಷಣಃ ಸರ್ವೋ ವ್ಯವಹಾರಃ। ತತ್ರ ಕಾನಿಚಿದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಉಪಾಸನಾನ್ಯಭ್ಯುದಯಾರ್ಥಾನಿ, ಕಾನಿಚಿತ್ ಕ್ರಮಮುಕ್ತ್ಯರ್ಥಾನಿ, ಕಾನಿಚಿತ್ ಕರ್ಮಸಮೃದ್ಧ್ಯರ್ಥಾನಿ। ಏವಮಪೇಕ್ಷಿತೋಪಾಧಿಭೇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಉಪಾಸ್ಯತ್ವೇನ, ನಿರಸ್ತಸಮಸ್ತೋಪಾಧಿ ತು ಜ್ಞೇಯತ್ವೇನೋಪದಿಶ್ಯತ ಇತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶನಾಯೋತ್ತರಗ್ರನ್ಥ ಆರಭ್ಯತೇ" ಇತಿ।

h॥ ಟೀಕಾಕೃತಾ ವೇದಾನಾಂ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿಗುಣವಿಶಿಷ್ಟೈಕಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವಮುಪದರ್ಶ್ಯ ದ್ವೈರೂಪ್ಯವಾದಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್॥

(###sudha --)

ತದಿದಮನುಪಪನ್ನಮ್। ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ದ್ವೈರೂಪ್ಯಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಾತ್। ಸರ್ವಾಣ್ಯಪಿ ಹಿ ವೇದವಾಕ್ಯಾನ್ಯಸಙ್ಖ್ಯೇಯಕಲ್ಯಾಣಗುಣಾಕರಂ ಸಕಲದೋಷಗನ್ಧವಿಧುರಮೇಕರೂಪಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ನಾರಾಯಣಾಖ್ಯಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ತಿ। ಕಿನ್ತು ಕಾನಿಚಿತ್ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಸರ್ವೇಶ್ವರತ್ವಸರ್ವಾನ್ತರ್ಯಾಮಿತ್ವಸೌನ್ದರ್ಯೌದಾರ್ಯವೀರ್ಯಾದಿಗುಣವಿಶಿಷ್ಟತಯಾ, ಕಾನಿಚಿದಪಹತಪಾಪ್ಮತ್ವ ನಿರ್ದುಃಖತ್ವಪ್ರಾಕೃತಭೌತಿಕವಿಗ್ರಹರಹಿತತ್ವಾದಿದೋಷಾಭಾವವಿಶಿಷ್ಟತಯಾ, ಕಾನಿಚಿದತಿಗಹನತಾಜ್ಞಾಪನಾಯ ವಾಙ್ಮನಸಾಗೋಚರತ್ವಾದ್ಯಾಕಾರೇಣ, ಕಾನಿಚಿತ್ ಸರ್ವಪರಿತ್ಯಾಗೇನ ತಸ್ಯೈವೋಪಾದಾನಾಯಾದ್ವಿತೀಯತ್ವೇನ, ಕಾನಿಚಿತ್

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸರ್ವಸತ್ತಾಪ್ರತೀತಿಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತತಾಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವೇನ ಇತ್ಯೇವಮಾದ್ಯನೇಕಪ್ರಕಾರೈಃ ಸರ್ವತ್ರಾಪ್ಯೇಕರೂಪತಾಮನನುಸನ್ದಧಾನಾ ವೇದಂ ಭಿನ್ದನ್ತಿ। ನಚೈತದ್ದ್ವೈರೂಪ್ಯಪ್ರಪಞ್ಚನಮುತ್ತರತ್ರೋಪಲಭ್ಯತೇ। ನಾಪ್ಯಸ್ಯಾವಿದ್ಯಾವಿಷಯಸ್ಯ ಪ್ರಪಞ್ಚನಂ ಮೋಕ್ಷಶಾಸ್ತ್ರೇಽತ್ರೋಪಯುಜ್ಯತೇ। ಪ್ರಸಙ್ಗಾದುಚ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸರ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಾಸಙ್ಗಿಕತ್ವೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತದಿದಮಾಭಾಣಕಂ ಲೌಕಿಕಾನಾಂ ನಾತಿವರ್ತತೇ "ಸಾರ್ಥಾದಪಿ ತಸ್ಕರಾ ಬಹವಃ" ಇತಿ। ಏತಚ್ಚ ಸಗುಣನಿರ್ಗುಣಭೇದಂ ನಿರಾಕುರ್ವತಾಽಽಚಾರ್ಯೇಣ ನಿರಸ್ತಮಿತಿ ನೇಹ ಪುನಃ ಪ್ರಕ್ರಾನ್ತಮ್। ತಥಾಚ ಭಾಷ್ಯಮ್ "ನಾನ್ಯಥಾ ತದದೃಷ್ಟೇಃ" ಇತಿ।

h ॥ ಅಧ್ಯಾಯಸ್ಯೈಕವಾಕ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ಪಾದಭೇದೇ ನಿಮಿತ್ತಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇವಮಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಸಮನ್ವಯಪ್ರತಿಪಾದನಲಕ್ಷಣೈಕಕಾರ್ಯತ್ವೇನೈಕವಾಕ್ಯತ್ವೇ ಸತಿ ಪಾದಭೇದಃ ಕಿನ್ನಿಮಿತ್ತಃ? ಅವಾನ್ತರಾರ್ಥೋಪಾಧಿಭೇದಾದಿತಿ ಭಾವೇನಾಽಽಹ ತತ್ರೇತಿ।

ತತ್ರಾನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಂ ವಿಷ್ಣಾವೇವ ಸಮನ್ವಯಮ್।

ಶಬ್ದಾನಾಂ ಪ್ರಥಮೇ ಪಾದೇ ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।

ಚತುರ್ವಿಧಾ ಹಿ ವೈದಿಕಾಃ ಶಬ್ದಾಃ ಕೇಚಿದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೇವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ, ಅನ್ಯೇಽನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ, ಕೇಚಿತ್ತೂಭಯತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ, ಅಪರೇ ತ್ವನ್ಯತ್ರೈವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ಇತಿ। ಸರ್ವೇಽಪಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ನಾಮಲಿಙ್ಗಾತ್ಮಕತಯಾ ದ್ವಿವಿಧಾಃ। ಸಾಕ್ಷಾದ್ ಧರ್ಮಿವಾಚಿನೋ ನಾಮಾತ್ಮಕಾಃ। ಧರ್ಮದ್ವಾರಾ ಧರ್ಮಿಣಿ ವರ್ತಮಾನಾ ಲಿಙ್ಗಾತ್ಮಕಾಃ।

ತೇಷು ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಂ ಸಮನ್ವಯೋ ನ ವಕ್ತವ್ಯಃ, ವಿವಾದಾಭಾವಾತ್। ತತ್ರೈವ ಚ ಮೀಮಾಂಸಾವತಾರಾತ್। ತತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯಸಮನ್ವಯೇಷು ತ್ರಿವಿಧೇಷು ಶಬ್ದೇಷು ಅನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಂ ನಾಮಾತ್ಮಕಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ವಿಷ್ಣಾವೇವ ಸಮನ್ವಯಂ ತತ್ರ ಪ್ರಥಮೇಽಧ್ಯಾಯೇ ಪ್ರಥಮೇ ಪಾದೇ ವದತ್ಯಜಃ। ಅನ್ಯೇಷಾಮನ್ಯೇಷ್ವಿತಿ ತತ್ರತತ್ರ ವಕ್ಷ್ಯತಿ। ಕ್ರಮನಿಯಮೇ ತು ಹೇತುರುಪರಿಷ್ಟಾದ್ ವಕ್ಷ್ಯತೇ। (1077)

h ॥ ಮಾಯಾವಾದ್ಯುಕ್ತಪಾದೋಪಾಧಿನಿರಾಕರಣಮ್ ॥

(###sudha --)

"ಪ್ರಥಮೇ ಸ್ಪಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮಲಿಙ್ಗಾನಾಮ್, ದ್ವಿತೀಯತೃತೀಯಯೋರಸ್ಪಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮಲಿಙ್ಗಾನಾಂ ಸಮನ್ವಯಃ। ಚತುರ್ಥೇ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಶಾಬ್ದತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್" ಇತ್ಯಯುಕ್ತಮ್। ದ್ವಿತೀಯತೃತೀಯಪಾದೋದಾಹರಣವಾಕ್ಯಾನಾಮಪಿ ಬಹುಲಂ ಸ್ಪಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮಲಿಙ್ಗತ್ವಾತ್। ದ್ವಿತೀಯತೃತೀಯಯೋರ್ಭೇದಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚ। ಸಗುಣನಿರ್ಗುಣಪ್ರಾಚುರ್ಯೇಣ ತದ್ಭೇದ ಇತಿ ಕಶ್ಚಿತ್। ತನ್ನ। ನಿರಾಕೃತತ್ವಾತ್। (189)

ಪ್ರಧಾನಶಾಬ್ದತ್ವನಿರಾಸಸ್ಯೇಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣಾನನ್ತರ್ಯಂ ವಿಹಾಯ ವಿಕ್ಷೇಪೇ ಕಾರಣಾಭಾವಾಚ್ಚ ।

h ॥ ಆನನ್ದಮಯಾಧಿಕರಣನಿರ್ಣೇಯಶಬ್ದೋಪಾಧಿಪ್ರದರ್ಶನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವತ್ರ ಪಾದೇ ಸಪ್ತಾಧಿಕರಣಾನಿ ಸಮನ್ವಯವಿಭಾಗಾರ್ಥಾನಿ । ತತ್ರ ಸಪ್ತಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸಮನ್ವಯಃ ಸಿದ್ಧ್ಯೇತ್ । ತತ್ ಕಥಮನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಂ ನಾಮಾತ್ಮಕಾನಾಂ ಸರ್ವಶಬ್ದಾನಾಂ ಸಮನ್ವಯಸಿದ್ಧಿರತ್ರ ಸ್ಯಾತ್? ಅನ್ಯಥಾ ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರೇಣೈವಾಲಮ್ । ಕಿಮನೇನಾತ್ಯಲ್ಪಪ್ರಪಞ್ಚೇನೇತಿ । ಮೈವಮ್ । ಐಕೈಕತ್ರಾಧಿಕರಣೇ ಸಮಾನನ್ಯಾಯಾನಾಮನೇಕಶಬ್ದರಾಶೀನಾಂ ನಿರ್ಣೇಯಮಾನತ್ವಾತ್ । ವಾಕ್ಯವಿಶೇಷಗ್ರಹಣಸ್ಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವಿಶೇಷೋಪಾದಾನಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಪ್ರಮಾಣವಿಶೇಷಸ್ವೀಕಾರಸ್ಯ ಚೋದಾಹರಣಾರ್ಥತ್ವಾತ್ । ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ನಿರ್ಣಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾಪರ್ಯವಸಾನಪ್ರಸಙ್ಗಃ । ವಿಶ್ವತೋಮುಖತಾ ಚ ಸೂತ್ರಾಣಾಂ ನ ಸ್ಯಾತ್ । ತರ್ಹಿ ನಿರ್ಣೇತವ್ಯಶಬ್ದಾವಚ್ಛೇದಕೋಪಾಧಯೋ ವಕ್ತವ್ಯಾಃ । ಅನ್ಯಥಾಽಸ್ಯೇದಮುದಾಹರಣಮಿತಿ ಜ್ಞಾತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ । ಸರ್ವೋದಾಹರಣತ್ವೇ ಚ ಸರ್ವಥಾಽಧಿಕರಣಾನ್ತರಾನಾರಮ್ಭಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತಿ । ಸತ್ಯಮ್ । ಸನ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಧಿಕರಣಂ ನಿರ್ಣೇತವ್ಯಾರ್ಥಾವಚ್ಛೇಕೋಪಾಧಯ ಇತ್ಯಾಶಯವಾನಾನನ್ದಮಯಾಧಿಕರಣನಿರ್ಣೇಯಶಬ್ದೋಪಾಧಿಮಾಹ ಗುಣೀತಿ ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ಗುಣಿಸಾಮಾನ್ಯವಾಚಿನಾಮ್ ।

ಗುಣವಾಚಿನಾಂ ಚ ಪ್ರಥಮಮಾಹ ದೇವಃ ಸಮನ್ವಯಮ್ ॥139 ॥**

(###sudha --)

ಆನನ್ದಮಯಾದಿಶಬ್ದಾ ಹಿ ಗುಣಿಸಾಮಾನ್ಯಂ ವದನ್ತಿ । ನ ಶತಕ್ರತ್ವಾದಿಶಬ್ದೇಭ್ಯ ಇವೈತೇಭ್ಯೋ ಗುಣಿವಿಶೇಷಪ್ರತೀತಿರಸ್ತಿ । ತೇ ಚ ಮಯತ್ಯಯಾದಿನಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽನ್ಯತ್ ಪ್ರತ್ಯಾಯಯನ್ತೀತಿ ಭವನ್ತ್ಯನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ । ಗುಣವಾಚಿನಸ್ತ್ವಾನನ್ದಾದಯಃ ತೇ ಗುಣಿನಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ವರ್ತಿತುಂ ನಾರ್ಹನ್ತೀತ್ಯನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ । ಗುಣಗುಣಿನೋರಭೇದಸ್ತು ಅಹಿಕುಣ್ಡಲಾಧಿಕರಣ ಏವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ವಕ್ಷ್ಯತೇ । ಅಭೇದೇಽಪಿ ಶಬ್ದಾದಿಸಾಙ್ಕರ್ಯಾಭಾವಶ್ಚೇತಿ ।

h ॥ ಅಧಿಕರಣವಿಷಯವಿಶಯಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಃ ॥

(###sudha --)

ತೈತ್ತಿರೀಯಕೇ “ಸ ವಾ ಏಷ ಪುರುಷೋಽನ್ನರಸಮಯಃ” ಇತ್ಯಾದಿನಾಽನ್ನಮಯಪ್ರಾಣಮಯಮನೋಮಯವಿಜ್ಞಾನಮಯಾನನ್ದಮಯಾಃ ಪಠ್ಯನ್ತೇ । ತತ್ರ ಸಂಶಯಃ ಕಿಮೇತೇಽನ್ನಮಯಾದಯಃ ಪರಮಾತ್ಮೈವ, ಉತ ತದನ್ಯಃ ಕಶ್ಚಿದಿತಿ । ಸರ್ವತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಪದಶ್ರವಣಾತ್ ತಸ್ಯ ಚ ವಿಷ್ಣಾವನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಾತ್ । ಕಿಂ ತಾವತ್ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್? ಅನ್ಯ ಏವಾನ್ನಮಯಾದಿಶಬ್ದಾರ್ಥ ಇತಿ । ಕುತಃ? ಅನ್ನಮಯಾದಿಶಬ್ದಾ ಹಿ ವಿಕಾರವಾಚಿನಃ । ಮಯತ್ಯಯಸ್ಯ ವಿಕಾರಾರ್ಥೇಽನುಶಾಸನಾತ್ । ವಿಕಾರಸ್ಯ ಚ ಶರೀರಾದಿಕೋಶೇಷು

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸಮ್ಭವಾತ್। ಸರ್ವವಿಕಾರಾತ್ಮಕತ್ವೇನ ಪ್ರಕೃತೌ ಚೋಪಪತ್ತೇಃ। ಜೀವಾನಾಂ ವಾ ವಿಕಾರಾಭಿಮಾನಿನಾಮನ್ನಮಯತ್ವಾದಿಕಂ ಯುಕ್ತಮ್। ಗೌರಃ ಶ್ಯಾಮ ಇತ್ಯಾದಿವತ್। ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ರೀಣಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತಾನಾಂ ವಾऽಯಂ ಶಬ್ದಃ ಸಮ್ಭವತಿ। ಅಶನಿರಿನ್ದ್ರ ಇತಿವತ್। ನಚ ವಿಕಾರತ್ವಂ ಪರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸಮ್ಭವತಿ। "ನಿರ್ವಿಕಾರೋऽಕ್ಷರಃ ಶುದ್ಧಃ" ಇತ್ಯಾದೇಃ। ಯದ್ಯಪಿ ವಿಕಾರ ಇವ ಪ್ರಾಚುರ್ಯೇऽಪಿ ಮಯತ್ಯಯೋऽಸ್ತಿ। ತಥಾऽಪ್ಯನ್ನಮಯಶಬ್ದಸ್ತಾವದ್ ವಿಕಾರಾರ್ಥೋऽಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಃ। "ಓಷಧೀಭ್ಯೋऽನ್ನಮ್। ಅನ್ನಾತ್ ಪುರುಷಃ" ಇತ್ಯೋಷಧಿಜನಿತಾನ್ನವಿಕಾರಂ ಪುರುಷಶಬ್ದಾಭಿಧೇಯಂ ಶರೀರಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯ "ಸ ವಾ ಏಷ ಪುರುಷೋऽನ್ನರಸಮಯಃ" ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್। "ತಸ್ಯೇದಮೇವ ಶಿರಃ" ಇತ್ಯಪರೋಕ್ಷತಯಾ ನಿರ್ದೇಶಾತ್। ತಥಾಚ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಕಲ್ಪನಾನುಪಪತ್ತೇಃ ಸರ್ವತ್ರ ವಿಕಾರಾರ್ಥ ಏವಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಃ।

ಕಿಞ್ಚಾನ್ನಮಯಾದಯಃ ಪಞ್ಚ। ಬ್ರಹ್ಮ ತ್ವೇಕಮೇವ। ಅತಃ ಕಥಂ ತದೇತೈಃ ಶಬ್ದೈರುಚ್ಯೇತ? ಅಪಿಚೈತೇ ಪರಸ್ಪರಮನ್ಯತಯಾ ಶರೀರಶರೀರಿಭಾವೇನಾನ್ತರತ್ವೇನ ಚೋಚ್ಯನ್ತೇ। ನಚೈವಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ। ನಚ ತರ್ಹ್ಯಾನನ್ದಮಯೋऽಸ್ತು ಬ್ರಹ್ಮ ಸರ್ವಾನ್ತರತ್ವಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ವಿಕಾರಪ್ರವಾಹಪತಿತತ್ವಾತ್। ಅನ್ನಮಯಾದ್ಯಾನ್ತರತ್ವಮಾತ್ರೇಣ ಸರ್ವಾನ್ತರತ್ವಾನಿಶ್ಚಯಾತ್।

ಕಿಞ್ಚ "ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಪ್ನೋತಿ ಪರಮ್" ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಆನನ್ದಮಯಸ್ಯ "ಬ್ರಹ್ಮ ಪುಚ್ಛಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ" ಇತ್ಯವಯವತಯಾ ಪ್ರತೀಯತೇ। ನಚಾವಯವ ಏವಾವಯವೀ, ವಿರೋಧಾತ್। ಅತೋऽನ್ನಮಯಾದಯಃ ಪಞ್ಚಾಪಿ ನ ಬ್ರಹ್ಮ, ಕಿನ್ತ್ವನ್ಯ ಏವೇತಿ।

h ॥ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಕಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಯತ್ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಸಮುದ್ರಶಾಯಿನಮಿತಿ।

#sutraಓಂ ಆನನ್ದಮಯೋऽಭ್ಯಾಸಾತ್ ಓಂ ॥12॥**

(###sudha --)

ಸಮುದ್ರಶಾಯಿನಂ ಸರ್ವಪ್ರಸೂತಿಪ್ರಭವಂ ಶ್ರುತಿಃ।

ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಮಿತಿ ಸಾವಧೃತಿರ್ಜಗೌ ॥140॥**

(###sudha --)

ಯತೋऽತೋ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ತತ್ರೈವ ನಿಯತತ್ವತಃ।

ಯೇऽನ್ನಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾದಿರೂಪಾದಭ್ಯಾಸಾತ್ ತೈತ್ತಿರೀಯಕೇ ॥141॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಅನ್ನಾದ್ಯಾಸು ಚೈತದ್ರೂಪಾಸು ಶಾಖಾಸ್ವಪಿ ಸಹಸ್ರಶಃ।

ಆನನ್ದಮಯ ಇತ್ಯಾದ್ಯೈಃ ಶಬ್ದೈರ್ವಾಚ್ಯೋ ಹರಿಃ ಸ್ವಯಮ್॥142॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರ "ತೈತ್ತಿರೀಯಕೇ ಅನ್ನಾದ್ಯಾಸು ಚೈತದ್ರೂಪಾಸು ಶಾಖಾಸ್ವಪಿ ಸಹಸ್ರಶಃ ಆನನ್ದಮಯ ಇತ್ಯಾದ್ಯೈಃ ಶಬ್ದೈರ್ವಾಚ್ಯೋ ಹರಿಃ ಸ್ವಯಮ್" ಇತ್ಯೇತಾವತಾ ಆನನ್ದಮಯೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಭಾಗೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಃ। ತತ್ರ ತೈತ್ತಿರೀಯಕ ಇತ್ಯುದಾಹರಣವಾಕ್ಯಗ್ರಹಣಮ್। ಅನ್ನಾದ್ಯಾಸ್ವಿತಿ ನಿರ್ಣೇತವ್ಯವ್ಯಪದೇಶಃ। ಏತದ್ರೂಪಾಸ್ವಿತಿ ಗುಣಿಸಾಮಾನ್ಯಗುಣವಾಚಿನಾಮವತೀಷ್ವಿತ್ಯರ್ಥಃ। ತತ್ರ ಹೇತುಃ ಅಭ್ಯಾಸಾದಿತಿ। ತದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ಯೇಽನ್ನಮಿತಿ। "ಯೇಽನ್ನಂ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸತೇ", "ಯೇ ಪ್ರಾಣಂ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸತೇ", "ಆನನ್ದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿದ್ವಾನ್", "ವಿಜ್ಞಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಚೇದ್ ವೇದ", "ಅಸದ್ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವೇದ ಚೇತ್," ಇತ್ಯನ್ನಮಯಾದಿವಿಷಯತಯೋದಾಹೃತೇಷು ಶ್ಲೋಕೇಷು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯಾಭ್ಯಾಸಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಏಕವಿಷಯಾಽಸಕೃದುಕ್ತಿರ್ಮುಖ್ಯೋಽಭ್ಯಾಸಃ। ನಚೈವಮತ್ರಾಸ್ತಿ। ಕಿನ್ತ್ವಸಕೃದುಕ್ತಿಮಾತ್ರಮಿತಿ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಮಿತ್ಯಾದೇರಿತ್ಯನುಕ್ತ್ವೇತ್ಯಾದಿರೂಪಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅನ್ನಮಯಾದಿವಿಷಯತ್ವೇನ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಶ್ರುತತ್ವಾದಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೇನ ಕಥಮಯಂ ನಿಶ್ಚಯ ಇತ್ಯಾಹ -- ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯೇತಿ। ತದಪಿ ಕುತ ಇತ್ಯಾಹ -- ಶ್ರುತಿರಿತಿ। "ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಮ್" ಇತಿ ಸಾವಧೃತಿಃ ಶ್ರುತಿಃ ವಿಷ್ಣುಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯಂ ಜಗೌ ಯತೋಽತ ಇತಿ ಯೋಜನಾ। ತತ್ರಾಪಿ ತದಿತಿ ಪರಾಮರ್ಶವಿಷಯೋ ವಿಷ್ಣುರಿತಿ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸಮುದ್ರಶಾಯಿನಮಿತಿ। ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮೇತತ್ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರೇ। (171175)

h॥ ಸೌತ್ರಾನನ್ದಮಯಶಬ್ದಾದೇಃ ಅನ್ನಮಯಾದ್ಯುಪಲಕ್ಷಣತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವಾನನ್ದಮಯ ಇತ್ಯೇವ ಸೂತ್ರೇ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ। ತತ್ ಕಥಮಾನನ್ದಮಯ ಇತ್ಯಾದ್ಯೈರಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಉಪಲಕ್ಷಣತ್ವಮಿತಿ।

ಉಪಲಕ್ಷಣತ್ವಂ ಶಬ್ದಾನಾಮಾನನ್ದಮಯಪೂರ್ವಿಣಾಮ್।

ಆನನ್ದಮಯಶ್ಚಾಸೌ ಪೂರ್ವಶ್ಚಸ ಏಷಾಮಸ್ತಿ ತೇ ಆನನ್ದಮಯಪೂರ್ವಿಣಃ, ತೇಷಾಮ್। ಸ್ಯಾದಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಯೋರ್ವಿಸಂವಾದೋ ಯದ್ಯತ್ರಾಽನನ್ದಮಯಶಬ್ದಃ ಸ್ವಮಾತ್ರಸ್ಯ ಗ್ರಾಹಕಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ಕಿನ್ತ್ವಾನನ್ದಮಯಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಮಾನನ್ಯಾಯಾನಾಮನ್ನಮಯಾದಿಶಬ್ದಾನಾಮುಪಲಕ್ಷಣತ್ವಮ್। ಏವಮುತ್ತರತ್ರಾಪ್ಯಾಕಾಶಾದಿಶಬ್ದಾನಾಮಪಿ ಸ್ವಸಮಾನನ್ಯಾಯಶಬ್ದಾನ್ತರೋಪಲಕ್ಷಣತ್ವಮವಗನ್ತವ್ಯಮಿತಿ। ಅಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣಾ ಚೈಷಾ।

ತೇನಾಽನನ್ದಮಯಸ್ಯ ತ್ಯಾಗೋ ನ ಮನ್ತವ್ಯಃ। ಅತ ಏವ "ವಿಕಾರಶಬ್ದಾತ್" ಇತ್ಯಾಕ್ಷೇಪಾಣಾಂ ತತ್ಪರಿಹಾರಾಣಾಂ ಸ್ವತನ್ತ್ರಯುಕ್ತೀನಾಂ ಚೋಪಲಕ್ಷಣತ್ವಂ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್।

h॥ ಸೂತ್ರಾಣಾಂ ಸರ್ವಶಾಖಾನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ತತ್ರತ್ಯಪದಾನಾಂ ಸಮಾನನ್ಯಾಯಶಬ್ದಾನ್ತರೋಪಲಕ್ಷಕತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಬಾಧೇ ತದ್ಯೋಗೇ ಪ್ರಯೋಜನೇ ಚ ಸತಿ ಲಕ್ಷಣಾ ದೃಷ್ಟಾ। ತದತ್ರ ವಾಚಕಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗೇ ಸಮ್ಭವತಿ ಕಿಂ ಲಾಕ್ಷಣಿಕಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗೇ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯ? ನಚೇಯಂ ರೂಢಲಕ್ಷಣಾ। ಯೇನ ಪ್ರಯೋಜನಾನಪೇಕ್ಷತೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸೂತ್ರಸ್ಯೇತಿ।

ಸೂತ್ರಸ್ಯಾಲ್ಪಾಕ್ಷರತ್ವೇನ ಸರ್ವಶಾಖಾವಿನಿರ್ಣಯೇ॥143॥**

(###sudha --)

ಯದಿ ಮುಖ್ಯ ಏವ ಪ್ರಯೋಗಃ ಕ್ರಿಯತೇ। ತದಾಽನ್ನಮಯಪ್ರಾಣಮಯಮನೋಮಯವಿಜ್ಞಾನಮಯಾನನ್ದಮಯಾ ಇತಿ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಚ ಸೂತ್ರಸ್ಯಾಲ್ಪಾಕ್ಷರತ್ವಲಕ್ಷಣಂ ಹೀಯೇತ। ಶ್ರುತ್ಯಾಽರ್ಥಾದ್ ವಾ ಜ್ಞಾಯಮಾನಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯಾವಚನಂ ಹ್ಯಲ್ಪಾಕ್ಷರತ್ವಮ್। ಅಯಂ ಚಾರ್ಥೋಽರ್ಥಾಜ್ಜ್ಞಾಯತ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ। (239) ಅತಃ ಸೂತ್ರಸ್ಯಾಲ್ಪಾಕ್ಷರತ್ವೇನ ಪ್ರಯೋಜನೇನ ಲಾಕ್ಷಣಿಕಪ್ರಯೋಗಃ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯೇತಿ।

ನನು ಸೂತ್ರೇ ಯಥಾಶ್ರುತಮೇವ ಚೇದ್ ಗೃಹ್ಯತೇ, ತದಾ ಕೀದೃಶೋ ದೋಷೋ ಯೇನ ಲಕ್ಷಣಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವ್ಯೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸರ್ವೇತಿ। ಪ್ರವೃತ್ತತ್ವಾದಿತಿ ಶೇಷಃ। ಯದಿ ಹಿ ಸೂತ್ರೇ ಶ್ರುತಮಾತ್ರಂ ಗೃಹ್ಯತೇ, ತದಾ ಸೂತ್ರಶತೇನ ವಾಕ್ಯಶತಸಮನ್ವಯ ಏವ ಸಿದ್ಧ್ಯೇತ್। ನತು ಸರ್ವಶಾಖಾನಿರ್ಣಯಃ। ಸರ್ವಶಾಖಾನಿರ್ಣಯಾರ್ಥಂ ಚೈತಾನಿ ಪ್ರವೃತ್ತಾನಿ। ಸೂತ್ರಾನ್ತರಾಭಾವಾತ್। ಅತಃ ಸರ್ವಶಾಖಾನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಸ್ಯಾನ್ಯಥಾಽನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಯಥಾಶ್ರುತಮಾತ್ರಪರಿತ್ಯಾಗೇನ ಲಕ್ಷಣಾ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯೇತಿ ಗಮ್ಯತೇ। ಲಕ್ಷಣಾಶ್ರಯಣೇ ಹಿ ಸರ್ವಶಾಖಾನಿರ್ಣಯಃ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತಿ।

ನನು ಯಥಾ ಯಥಾಶ್ರುತಗ್ರಹಣೇ ಬಾಧಕಮಸ್ತಿ ಸೂತ್ರಾಣಾಂ ವಿಶ್ವತೋಮುಖತ್ವಾಸಮ್ಭವಃ, ತಥೋಪಲಕ್ಷಣಾಶ್ರಯಣೇಽಪಿ ಬಾಧಕಸದ್ಭಾವಃ ಸಮಾನಃ। ಆನನ್ದಮಯಶಬ್ದೇನಾನ್ನಮಯಾದೀನಾಮಿವ ಸರ್ವಶಬ್ದಾನಾಮುಪಲಕ್ಷಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವೇನೋತ್ತರಾಧಿಕರಣಾರಮ್ಭಾನುಪಪತ್ತೇರಿತಿ ಚೇತ್, ಕಿಂ ಸಮಾನನ್ಯಾಯಶಬ್ದಾನ್ತರವಿಷಯಾಧಿಕರಣಾನಾರಮ್ಭಪ್ರಸಙ್ಗೋ ಬಾಧಕಃ, ಕಿಂವಾ ನ್ಯಾಯಾನ್ತರವಿಷಯಶಬ್ದಾನ್ತರಗೋಚರಾಧಿಕರಣಾನಾರಮ್ಭಪ್ರಸಙ್ಗಃ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಇಷ್ಟತ್ವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ವೈಷಮ್ಯಾತ್। ಅನ್ನಮಯಾದಯೋ ಹಿ ಸಮಾನನ್ಯಾಯತಯಾ ಸಮ್ಬನ್ಧೇನೋಪಲಕ್ಷಣಯಾ ಗೃಹ್ಯನ್ತೇ। ತದಿತರೇಷಾಂ ತೂಪಲಕ್ಷಣಾಯಾಂ ಕಃ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ? ನಹಿ ಸಮ್ಬನ್ಧೇನ ವಿನಾ ಲಕ್ಷಣಾ ದೃಷ್ಟಾ। ಶಬ್ದತ್ವೇನ ಸನ್ದಿಗ್ಧತ್ವೇನ ಚೋಪಲಕ್ಷಣಮುಪಪ್ಲವಃ। ತಥಾಸತಿ "ತತ್ತು ಸಮನ್ವಯಾತ್" ಇತ್ಯನೇನೈವ ಪೂರ್ಣತ್ವಾತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ಸಮಾನಾನ್ಯಾಯವಿಷಯತ್ವೇಽಪ್ಯಧಿಕರಣಾನ್ತರಾರಮ್ಭೇ ನಿಮಿತ್ತಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಥ ಸಮಾನನ್ಯಾಯವಿಷಯತ್ವೇಽಪ್ಯಧಿಕರಣಾನ್ತರಾರಮ್ಭೋ ದೃಶ್ಯತೇ। ಉಪಲಕ್ಷಣಪಕ್ಷೇ ಸ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಪಾದ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಪುನಶ್ಚೇತಿ।

ಪುನಶ್ಚ ಪ್ರಾಪಕಾದ್ಧೇತೋಃಸ್ತತ್ರಾಧಿಕರಣಾನ್ತರಮ್।

ತತ್ರ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣವ್ಯುತ್ಪಾದಿತನ್ಯಾಯವಿಷಯೇಽಪ್ಯರ್ಥೇ ಯದಧಿಕರಣಾನ್ತರಮಾರಭ್ಯತೇ, ತತ್ ಪೂರ್ವನ್ಯಾಯಾಚ್ಛಾದಕಾಧಿಕಾಶಙ್ಕಾಲಕ್ಷಣಾತ್ ಪುನರಧಿಕರಣಾನ್ತರಾರಮ್ಭಪ್ರಾಪಕಾದ್ಧೇತೋರ್ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾದ್ ಯುಜ್ಯತೇ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸಮಾನೇಽಪಿ ನ್ಯಾಯೇ ಪುನರಧಿಕರಣಾನ್ತರಾರಮ್ಭಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಯಥಾಶ್ರುತ ಏವ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಇತಿ ಯದುಕ್ತಮ್, ತನ್ನ। ಅನ್ಯಥೋಪಪತ್ತೇಃ। ಅಧಿಕಾಶಙ್ಕಯಾ ತನ್ನ್ಯಾಯವಿಷಯತ್ವಾಭಾವೇ ಪರೇಣ ಶಙ್ಕಿತೇಽಧಿಕಶಙ್ಕಾನಿರಾಕರಣೇನ ಪುನಸ್ತನ್ನ್ಯಾಯವಿಷಯತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥತ್ವಾದಧಿಕರಣಾನ್ತರಾರಮ್ಭಸ್ಯ। ವಿಶ್ವತೋಮುಖತ್ವಭಙ್ಗಸ್ತು ನಿರವಕಾಶ ಇತಿ ಲಕ್ಷಣಾಶ್ರಯಣಮೇವ ನ್ಯಾಯ್ಯಮಿತಿ।

h ॥ ಸೂತ್ರಾಣಾಂ ಸರ್ವಶಾಖಾನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ಸರ್ವಶಾಖಾನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಮೇವೈಷಾಂ ಸೂತ್ರಾಣಾಂ ನಾಸ್ತಿ। ಸರ್ವಶಾಖಾನಾಂ ಕಾರ್ಯನಿಷ್ಠತ್ವೇನಾಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯತ್ವಾತ್। ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠಸ್ತು ವೇದಾನ್ತಭಾಗೋಽಲ್ಪೀಯಾನ್ ವಿನಾಽಪಿ ಲಕ್ಷಣಾಶ್ರಯಣೇನ ಯಥಾಶ್ರುತಾರ್ಥೈಃ ಸೂತ್ರೈಃ ಶಕ್ಯೋ ನಿರ್ಣೇತುಮಿತಿ ಕಿಂ ಲಕ್ಷಣಾಶ್ರಯಣೇನೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸರ್ವೇ ವೇದಾ ಇತಿ।

p**p

ಸರ್ವೇ ವೇದಾ ಆಮನನ್ತಿ ಯತ್ ಪದಂ ತ್ವಿತಿ ಹಿ ಶ್ರುತಿಃ ॥144॥**

(###sudha --)

ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ವೇದಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠತಾಮಾಹೇತಿ ಶೇಷಃ।

h ॥ ಸೂತ್ರೇಽನ್ನಮಯಾದಿಶಬ್ದಾನ್ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯಾಽನನ್ದಮಯಶಬ್ದೋಪಾದಾನೇ ನಿಮಿತ್ತಮ್ ॥

(###sudha --)

ಯದ್ಯತ್ರೋಪಲಕ್ಷಣಮಭಿಪ್ರೇತಂ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಪ್ರಥಮಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾದನ್ನಮಯಶಬ್ದಮೇವೋಪಾದದ್ಯಾತ್। ಆನನ್ದಮಯಶಬ್ದಂ ತೂಪಾದದತ್ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ತನ್ಮಾತ್ರವಿವಕ್ಷಾಂ ಸೂಚಯತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಆನನ್ದಮಯೇತಿ।

ಆನನ್ದಮಯರೂಪೇ ತು ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪುಚ್ಛತೋಕ್ತಿತಃ।

ಸಮಸ್ತಾಬ್ರಹ್ಮತಾಪ್ರಾಪ್ತೇರಾನನ್ದಮಯನಾಮ ಹಿ ll145 ll**

(###sudha --)

ಅನ್ನಮಯಾದೀನಾಮಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇ ವಿಕಾರಶಬ್ದಃ ಸಾಧಾರಣೋಪಪತ್ತಿಃ। ಆನನ್ದಮಯರೂಪೇ ತು "ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಪ್ನೋತಿ ಪರಮ್" ಇತ್ಯುಕ್ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ "ಬ್ರಹ್ಮ ಪುಚ್ಛಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ" ಇತಿ ಪುಚ್ಛತ್ವೋಕ್ತ್ಯಾ ಸಮಸ್ತಸ್ಯಾವಯವಿನ ಆನನ್ದಮಯಸ್ಯ ಅಬ್ರಹ್ಮತ್ವಪ್ರಾಪ್ತಿರಧಿಕಾಽಪ್ಯುಪಪತ್ತಿರಸ್ತೀತ್ಯತೋಽತ್ರಾವಹಿತೈರ್ಭವಿತವ್ಯಮಿತಿ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಮಾನನ್ದಮಯನಾಮ ಗೃಹೀತಂ ಸೂತ್ರಕೃತೇತ್ಯನ್ಯಥೋಪಪತ್ತಿರುಕ್ತಾ ಭವತಿ। ಯದ್ಯಾನನ್ದಮಯೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ತದವಯವಸ್ಯ ಸಮಸ್ತಾಯಾ ಮುಖ್ಯಾಯಾಃ ಆಬ್ರಹ್ಮತಾಯಾಃ ಸಮ್ಯಗ್ ಬ್ರಹ್ಮತಾಯಾ ಅಪ್ರಾಪ್ತೇರಿತಿ ವಾ। ತತಶ್ಚ ತದ್ವೇದನಾತ್ ಪರಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಶ್ರುತಾ ಬಾಧ್ಯೇತೇತಿ।

ನನ್ವನ್ನಮಯೇಽಪ್ಯಧಿಕಾನುಪಪತ್ತಿರಸ್ತಿ "ಓಷಧೀಭ್ಯೋಽನ್ನಮ್। ಅನ್ನಾತ್ ಪುರುಷಃ। ಸ ವಾ ಏಷ ಪುರುಷೋಽನ್ನರಸಮಯಃ" ಇತಿ। "ತಸ್ಯೇದಮೇವ ಶಿರಃ" ಇತಿ ಚ। ಮೈವಮ್। ಅಸ್ಯಾಪಿ ವಿಕಾರೋಪಪಾದಕತ್ವೇನ ತದನ್ತರ್ಭಾವಾತ್।

ಯದ್ವಾ "ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ" ಇತಿ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತಯೋಕ್ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪುಚ್ಛತೋಕ್ತ್ಯಾ ಸಮಸ್ತಾಬ್ರಹ್ಮತಾಪ್ರಾಪ್ತೇರಾನನ್ದಮಯವಿಚಾರಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತೇನ ಸಙ್ಗತತ್ವಾದಾನನ್ದಮಯನಾಮಗ್ರಹಣಮಿತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್।

h ll ಅನ್ನಮಯಾದೀನಾಂ ಸಮಾನನ್ಯಾಯವಿಷಯತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ನನು ಸೂತ್ರಾಣಾಮುಪಲಕ್ಷಣತ್ವಾಭಾವೇ ಸರ್ವಶಾಖಾನಿರ್ಣಯಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗೇನಾಸ್ತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣತ್ವಮ್। ಆನನ್ದಮಯಶಬ್ದಸ್ಯಾನ್ನಮಯಾದ್ಯುಪಲಕ್ಷಣತ್ವಮಿತ್ಯಯಂ ವಿಶೇಷಃ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯೇತಿ।

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಚಾಭ್ಯಾಸಾತ್ ಪಞ್ಚರೂಪಾದಿಷು ಸ್ಫುಟಮ್।

ಆನನ್ದಮಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇ ಹಿ ಹೇತುತ್ವೇನ ಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾಭ್ಯಾಸೋಽಭಿಹಿತಃ ಸೋಽನ್ನಮಯಾದಿಷ್ವಪಿ ಸಮಾನಃ। ತಥಾಚಾನ್ನಮಯಾದೀನಾಮಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇ ಅನೈಕಾನ್ತಿಕಃ ಕಥಮಾನನ್ದಮಯಸ್ಯಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ಸಾಧಯೇತ್? ಅತೋಽನ್ನಮಯಾದಿಸಾಧಾರಣಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾಭ್ಯಾಸಂ ಹೇತುತ್ವೇನ ವದತಾ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣ ತೇಷಾಮಪಿ ಪಕ್ಷತ್ವಮಙ್ಗೀಕೃತಮಿತಿ ಜ್ಞಾಯತೇ। ಚಶಬ್ದೇನ "ಅಸ್ಮಿನ್ನಸ್ಯ ಚ ತದ್ಯೋಗಂ ಶಾಸ್ತಿ" ಇತ್ಯಾದಿಹೇತೂನಾಮಪಿ ಸಾಧಾರಣ್ಯಂ ಸೂಚಯತಿ। ಆದಿಗ್ರಹಣಾದಾನನ್ದಾದೀನಾಂ ಗ್ರಹಣಮ್। ತಸ್ಮಾದುಕ್ತ ಏವ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಇತಿ।

h ॥ ಅವಯವಸ್ಯಾವಯವಿನಶ್ಚ ಪೂರ್ಣತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಪರಿಹಾರಃ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಾನನ್ದಮಯಸ್ಯ ಕಥಂ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಮ್? "ಬ್ರಹ್ಮ ಪುಚ್ಛಮ್" ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತ್ಪುಚ್ಛತ್ವಾಭಿಧಾನಾತ್। ನಚ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋಽನ್ಯಪರಃ। ತಥಾಸತ್ಯತ್ರೈವಾನೈಕಾನ್ತ್ಯಾಪತ್ತೇಃ। ನಚ ನಿರಪವಾದೋ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋ ಹೇತುಃ, ನ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಮಾತ್ರಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। "ಬಹ್ಮ ಪುಚ್ಛಮ್" ಇತ್ಯತ್ರಾಪ್ಯಪವಾದಾಭಾವಾತ್। ಬ್ರಹ್ಮಾವಯವತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅದ್ಯಾಪ್ಯಾನನ್ದಮಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾಸಿದ್ಧೇರಿತಿ।

ಅತ್ರ ಪ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ ಕಿಮವಯವಸ್ಯ ಪೂರ್ಣತ್ವೇಽವಯವಿನಃ ಪೂರ್ಣತ್ವಂ ನೋಪಪದ್ಯತ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ, ಕಿಂವಾಽಽನನ್ದಮಯಸ್ಯಾವಯವಿನಃ ಪೂರ್ಣತ್ವೇ ತದವಯವಸ್ಯ ಪೂರ್ಣತ್ವಾಭಾವಾಪಾದನಮ್, ಉತಾವಯವಾವಯವಿನೋರ್ಭೇದಾದವಯವಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮತ್ವೇ ನಾವಯವಿನಸ್ತತ್ತ್ವಮಿತಿ। ಆದ್ಯೇ ದೋಷಮಾಹ -- ಬ್ರಹ್ಮತೇತಿ।

ಬ್ರಹ್ಮತಾಽವಯವೇಽಪಿ ಸ್ಯಾತ್ ತಥಾಽವಯವಿನಿ ಸ್ವತಃ ॥146 ॥**

(###sudha --)

ಯಥೈವ ಕೃಷ್ಣಕೇಶಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತಾಽಖಿಲಾ।

ದರ್ಶಿತಾ ಚೈವ ಪಾರ್ಥಾಯ ನಿಃಸೀಮಾಃ ಶಕ್ತಯೋಽಸ್ಯ ಹಿ ॥147 ॥**

(###sudha --)

ಯದಾಽವಯವೇಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮತಾ ತಥಾಸತ್ಯವಯವಿನಿ ಸಾ ಸ್ವತೋಽನಾಯಾಸೇನ ಸ್ಯಾತ್। ಅವಯವಿನೋಽವಯವಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಮಹತ್ತ್ವಸ್ಯ ದೃಷ್ಟತ್ವಾತ್। ತತಶ್ಚಾವಯವಸ್ಯ ಪೂರ್ಣತ್ವೇಽವಯವಿನಃ ಪೂರ್ಣತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ ವಿರುದ್ಧಮೇತತ್।

ದ್ವಿತೀಯೇ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭಾವಂ ದರ್ಶಯತಿ ಯಥೈವೇತಿ। ಏತಚ್ಚ "ಉದ್ಬಬರ್ಹಾಽತ್ಮನಃ ಕೇಶೌ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪುರಾಣೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್। ಅಖಿಲಾ ನಿರುಪಚರಿತಾ। ತಥಾಽಽನನ್ದಮಯಾವಯವಸ್ಯಾಪಿ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಶೇಷಃ। ಅತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮಾಹ ದರ್ಶಿತಾ ಚೇತಿ। ಪಾರ್ಥದರ್ಶನಂ ಚ "ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯೋಃ" ಇತ್ಯಾದಿತದ್ವಾಕ್ಯಾದವಗಮ್ಯತೇ। ಚಶಬ್ದಃ

ಪುರಾಣಾದ್ಯುಕ್ತಿಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ। ಏವಶಬ್ದಸ್ತ್ವೇವಂ ಪ್ರಮಿತ್ಯೈವ ನ ವಾಙ್ಮಾತ್ರೇಣೋಚ್ಯತ ಇತಿ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ।

ನನು ಲೋಕೇ ಯೋಽವಯವಃ ಸ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನೋ ದೃಷ್ಟಃ, ತತ್ ಕಥಮೇತದಿತ್ಯತಃ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯಾಘಟಿತಘಟಕತಯಾ ಸರ್ವತ್ರ ಅಪ್ರತಿಬದ್ಧಯಾ ಶಕ್ತ್ಯಾಽನ್ಯತ್ರಾದೃಷ್ಟಮಪಿ ಘಟತೇ ಕಾಽತ್ರ ಕಥನ್ತೇತ್ಯಾಹ -- ನಿಃಸೀಮಾ ಇತಿ। "ಸೀಮಸೀಮೇ ಸ್ತ್ರಿಯಾಮುಭೇ" ಇತಿ ಸೀಮನ್ಶಬ್ದಪರ್ಯಾಯಸೀಮಾಶಬ್ದೋತ್ತರಪದೋಽಯಂ ಸಮಾಸಃ। ಸೀಮನ್ಶಬ್ದೋತ್ತರತ್ವೇಽಪಿ "ಡಾಬುಭಾಭ್ಯಾಮನ್ಯತಸ್ಯಾಮ್" ಇತಿ ಸಾಧು। ತೃತೀಯೇಽಪ್ಯೇತದೇವೋತ್ತರಮ್ ನಿಃಸೀಮಾ ಇತಿ। ಹಿಶಬ್ದೋ ಹೇತೌ। "ಶಿರೋ ನಾರಾಯಣಃ" ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿದ್ಯೋತಕೋ ವಾ।

h ॥ "ಋತಂ ಸತ್ಯಮ್" ಇತ್ಯತ್ರ ಪೂರ್ವಾರ್ಧಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವಮ್, ಉತ್ತರಾರ್ಧಸ್ಯ ರುದ್ರಪರತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಬಲೇನಾನ್ನಮಯಾದೀನಾಂ ವಿಷ್ಣುತ್ವಂ ನ ನಿಶ್ಚೇತುಂ ಶಕ್ಯತೇ।

"ಋತಂ ಸತ್ಯಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪುರುಷಂ ಕೃಷ್ಣಪಿಙ್ಗಲಮ್।

ಊರ್ಧ್ವರೇತಂ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಂ ಶಙ್ಕರಂ ನೀಲಲೋಹಿತಮ್"

ಇತಿ ತಾಪನೀಯವಾಕ್ಯೇ ರುದ್ರೇಽಪಿ ಪರಮ್ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಶ್ರವಣಾದಿತ್ಯತಃ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಾರ್ಧೇ ಭಿನ್ನವಿಷಯತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಋತಮಿತಿ।

ಋತಂ ಸತ್ಯಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪುರುಷಂ ಕೃಷ್ಣಪಿಙ್ಗಲಮ್।

ವಿಷ್ಣ್ವಾಖ್ಯಮುಕ್ತಮನ್ಯತ್ರ ಹ್ಯೂರ್ಧ್ವರೇತಂ ಚ ತತ್ ಪ್ರತಿ।

ವಿರೂಪಾಕ್ಷಾಖ್ಯಮಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮೋಕ್ತಂ ತದ್ವ್ರತೇ ಸ್ಥಿತಮ್ ॥148॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಪೂರ್ವಾರ್ಧೇ ವಿಷ್ಣ್ವಾಖ್ಯಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮೋಕ್ತಮಿತಿ ಯೋಜನಾ। ಅನ್ಯತ್ರ ಉತ್ತರಾರ್ಧೇ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಾಖ್ಯಮುಕ್ತಮಿತಿ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಾರ್ಧಯೋರ್ಭಿನ್ನವಿಷಯತ್ವಮುಕ್ತಮ್। ಭಿನ್ನವಿಷಯತ್ವೇಽನ್ವಯಃ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ತತ್ ಪ್ರತ್ಯೂರ್ಧ್ವರೇತಮಿತಿ। ಅನೇನ ಋತಮಿತ್ಯಾದೀನಿ ದ್ವಿತೀಯಾನ್ತಾನಿ ಊರ್ಧ್ವರೇತಮಿತ್ಯಾದೀನಿ ಪ್ರಥಮಾನ್ತಾನೀತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ತರ್ಹಿ ನಪುಂಸಕಲಿಙ್ಗಪ್ರಯೋಗಃ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಅಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ಜೀವೇऽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸದ್ಭಾವಾತ್ ತದಪೇಕ್ಷಯಾ ನಪುಂಸಕಲಿಙ್ಗಮಿತಿ। ತತ್ ಪ್ರತ್ಯೂರ್ಧ್ವರೇತಮಿತಿ ವಿವೃಣೋತಿ ತದ್ವೃತ್ತೇ ಸ್ಥಿತಮಿತಿ।

h ll ಪೂರ್ವೋತ್ತರಾರ್ಧಯೋರೇಕವಿಷಯತ್ವೇ ಪೌನರುಕ್ತ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಏಕವಿಷಯತಯಾ ಪ್ರತೀಯಮಾನಯೋಃ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಾರ್ಧಯೋಃ ಕುತೋ ಭಿನ್ನವಿಷಯತಾ ಕಲ್ಪ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸಮಾನೇತಿ।

ಸಮನಾಧಿಕೃತತತ್ವಂ ಚೇದುತ್ತರಂ ನೀಲಲೋಹಿತಮ್।

ಕೃಷ್ಣಪಿಙ್ಗಲರೂಪೇಣ ಪುನರುಕ್ತಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ ll149 ll**

(###sudha --)

ಸಮಾನಮೇಕಮಧಿಕೃತಮಧಿಕರಣಂ ವಿಷಯಯೋಃ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಾರ್ಧಯೋಃ, ತೇ ಸಮಾನಾಧಿಕೃತೇ ತಯೋರ್ಭಾವಃ। ಯದಿ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಾರ್ಧಯೋರೇಕವಿಷಯತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ ತದಾ ಉತ್ತರಂ ಉತ್ತರಾರ್ಧೋಕ್ತಂ ನೀಲಲೋಹಿತಂ ಕೃಷ್ಣಪಿಙ್ಗಲರೂಪೇಣ ಪೂರ್ವಾರ್ಧೋಕ್ತೇನ ನಿಮಿತ್ತೇನ ಪುನರುಕ್ತಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ಕೃಷ್ಣಪಿಙ್ಗಲನೀಲಲೋಹಿತಶಬ್ದಯೋರೇಕಾರ್ಥತ್ವಾತ್। ಅತಃ ಪ್ರತೀತಮಪ್ಯೇಕವಿಷಯತ್ವಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಭಿನ್ನವಿಷಯತ್ವಗ್ರಹಣಂ ನ್ಯಾಯ್ಯಮಿತಿ।

h ll ಉತ್ತರವಾಕ್ಯೇ "ಬ್ರಹ್ಮಾಧಿಪತಿಃ' ಇತಿ ರುದ್ರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾಧೀನತ್ವಶ್ರವಣಾದ್ ರುದ್ರಸ್ಯ ಪರಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾಸಮ್ಭವಃ ll

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ "ಬ್ರಹ್ಮಾಧಿಪತಿರ್ಬ್ರಹ್ಮಣೋऽಧಿಪತಿಃ" ಇತ್ಯುತ್ತರವಾಕ್ಯೇ ಬ್ರಹ್ಮ ಅಧಿಪತಿರ್ಯಸ್ಯ ರುದ್ರಸ್ಯಾಸೌ ಬ್ರಹ್ಮಾಧಿಪತಿರಿತಿ ರುದ್ರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಅಧಿಪತಿಃ ಪ್ರತೀಯತೇ। ಯಸ್ಯ ಚಾಧಿಪತಿರಸ್ತಿ ಕಥಂ ತಸ್ಯ ಪರಬ್ರಹ್ಮತಾ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತಶ್ಚ ಪೂರ್ವಾರ್ಧೋ ನ ರುದ್ರವಿಷಯ ಇತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಬ್ರಹ್ಮಾಧಿಪತಿರಿತಿ।

ಬ್ರಹ್ಮಾಧಿಪತಿರಿತ್ಯತ್ರ ತಾಪನೀಯಶ್ರುತೌ ಪುರಃ।

ಋತಂ ಸತ್ಯಮಿತಿ ವಾಕ್ಯಂ ಯದ್ಗತಮ್, ಅತ್ರ ತಾಪನೀಯಶ್ರುತೌ ಋತಂ ಇತ್ಯಸ್ಮಾತ್ ಪುರಃ ಪುರತಃ ಉಪರಿಷ್ಟಾದಿತಿ ಯಾವತ್। ಬ್ರಹ್ಮಾಧಿಪತಿರಿತಿ ರುದ್ರಸ್ಯ ಪರಾಧೀನತಾಪ್ರತಿಪಾದಕಂ ಪದಮಸ್ತೀತಿ ಯೋಜನಾ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll "ಪೂರ್ವಪದಾನ್ತಸ್ವರಸ್ಯ ಸ್ವರಿತತ್ವೇ ಬಹುವ್ರೀಹಿತ್ವನಿಯಮಃ'
ಇತ್ಯುದಾಹರಣಮಹಾವ್ಯಾಕರಣಸೂತ್ರಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ

ಬ್ರಹ್ಮಾಧಿಪತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಬಹುವ್ರೀಹಿತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇವಂ ಯದಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಧಿಪತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಬಹುವ್ರೀಹಿತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ । ನಚೈವಂ ಷಷ್ಠೀತತ್ಪುರುಷೇ ಕರ್ಮಧಾರಯೇ ವಾ ಸಮ್ಭವತಿ । ಬಹುವ್ರೀಹಿತ್ವನಿಶ್ಚಾಯಕಾಭಾವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ವರಿತೇತಿ ।

ಸ್ವರಿತಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾನ್ತಂ ಬಹುವ್ರೀಹಿತ್ವಮೇಷ್ಯತಿ ll150 ll**

(###sudha --)

ಯಸ್ಮಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾಧಿಪತಿಪ್ರಾತಿಪದಿಕಂ ಸ್ವರಿತಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾನ್ತಂ ತಸ್ಮಾದ್ ಬಹುವ್ರೀಹಿತ್ವಮೇವ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ । ನ ಸಮಾಸಾನ್ತರತ್ವಮ್ । ತಥಾತ್ವೇಽನ್ತೋದಾತ್ತತ್ವೇನ "ಅನುದಾತ್ತಂ ಪದಮೇಕವರ್ಜಮ್" ಇತ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಸಙ್ಗೇನ ಪದಸ್ಯ ಸ್ವರಿತಾನ್ತತಾ ನ ಸ್ಯಾತ್ । ಅಥವೋದ್ದಿಷ್ಟಮೇವ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಮರ್ಥಮುಕ್ತ್ವೋಕ್ತಶಙ್ಕೋತ್ತರತ್ವೇನ ಸಮಸ್ತೋಽಪಿ ಶ್ಲೋಕೋ ಯೋಜ್ಯಃ । ಯದ್ಯಪಿ ಬಹುವ್ರೀಹಿತ್ವಂ ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧಮೇವ । ತಥಾಽಪಿ ತನ್ನಿಶ್ಚಯಾಪೇಕ್ಷಯೈಷ್ಯತೀತಿ ಪ್ರಯೋಗಃ ।

ನನು ಪೂರ್ವಪದಾನ್ತಸ್ವರಸ್ಯ ಸ್ವರಿತತ್ವೇಽಪಿ ಕುತೋ ಬಹುವ್ರೀಹಿತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ಉದಾಹರಣದರ್ಶನಾದಿತ್ಯಾಹ -- ಸ್ವಾಹೇತಿ ।

ಸ್ವಾಹೇನ್ದ್ರಶತ್ರುರ್ವರ್ಧಸ್ವ ಯದ್ ಬಹುವ್ರೀಹಿತಾಮಗಾತ್ ।

ತಸ್ಮಾದಸ್ಯೇನ್ದ್ರ ಏವಾಭೂಚ್ಛತ್ರುರಿತ್ಯುತ್ತರಶ್ರುತೇಃ ll151 ll**

(###sudha --)

ಯದ್ ಯಸ್ಮಾತ್ "ಸ್ವಾಹೇನ್ದ್ರಶತ್ರುರ್ವರ್ಧಸ್ವ" ಇತ್ಯತ್ರ ಇನ್ದ್ರಶತ್ರುಪ್ರಾತಿಪದಿಕಂ ಸ್ವರಿತೇನ್ದ್ರಶಬ್ದಾನ್ತಂ ಬಹುವ್ರೀಹಿತಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್, ತಸ್ಮಾದಿದಮಪಿ ತಥಾವಿಧಂ ಬಹುವ್ರೀಹಿರೇವೇತಿ । ಇನ್ದ್ರಶತ್ರುಪ್ರಾತಿಪದಿಕಸ್ಯಾಪಿ ಕುತೋ ಬಹುವ್ರೀಹಿತ್ವಮ್? ಷಷ್ಠೀಸಮಾಸತ್ವಸಮ್ಭವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತಸ್ಮಾದಿತಿ । ಯಸ್ಮಾದಿನ್ದ್ರಶಬ್ದಃ ಸ್ವರಿತಾನ್ತ ಉಪಾತ್ತಃ, ತಸ್ಮಾತ್ । ಮನ್ತ್ರಸ್ಯಾಭಿಮತಸ್ವರಹೀನತಾದೋಷಾತ್ । ಅಸ್ಯ ವೃತ್ರಸ್ಯ ಇನ್ದ್ರಃ ಶತ್ರುಃ ಶಾತಯಿತಾಽಭವತ್ । ನ ಪುನಸ್ತ್ವಷ್ಟುರಭಿಪ್ರಾಯಾನುಸಾರೇಣೇನ್ದ್ರಸ್ಯ ಶತ್ರುರಭವತ್ । ಇತ್ಯುತ್ತರವಾಕ್ಯಬಲಾದಿದಂ ಜ್ಞಾಯತೇ ಯದಿನ್ದ್ರಶತ್ರುಪ್ರಾತಿಪದಿಕಂ ಬಹುವ್ರೀಹಿಃ, ನ ತತ್ಪುರುಷ ಇತಿ । ತಥಾಚಾಽಹುಃ

"ಮನ್ತ್ರೋ ಹೀನಃ ಸ್ವರತೋ ವರ್ಣತೋ ವಾ ಮಿಥ್ಯಾಪ್ರಯುಕ್ತೋ ನ ತಮರ್ಥಮಾಹ ।

ಸ ವಾಗ್ವಜ್ರೋ ಯಜಮಾನಂ ಹಿನಸ್ತಿ ಯಥೇನ್ದ್ರಶತ್ರುಃ ಸ್ವರತೋಽಪರಾಧಾತ್" ಇತಿ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನ ಕೇವಲಂ ಪೂರ್ವಪದಾನ್ತಸ್ವರಿತತ್ವೇ ಬಹುವ್ರೀಹಿತ್ವಮ್, ಉದಾಹರಣಬಲಾತ್, ಉದಾಹರಣೇಽಪ್ಯುತ್ತರಶ್ರುತಿಬಲಾತ್ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಅನುಶಾಸನಮಪ್ಯೇವಮಸ್ತೀತ್ಯಾಹ -- ಪೂರ್ವಾನ್ತಸ್ವರಿತ ಇತಿ।

p**p

ಪೂರ್ವಾನ್ತಸ್ವರಿತೇ ಪುಂಸೋರ್ಬಹುವ್ರೀಹಿತ್ವಮೇಷ್ಯತಿ।

ಮಹಾವ್ಯಾಕರಣೇ ಸೂತ್ರಮಿತಿ ಸ್ವರವಿನಿರ್ಣಯೇ ॥152॥**

(###sudha --)

ಪುಂಸೋಃ ಪುಂಲ್ಲಿಙ್ಗಯೋಃ ಸಮಸ್ಯಮಾನಯೋಃ ಪೂರ್ವಪದಾನ್ತೇ ಸ್ವರಿತೇ ಸತಿ ತತ್ಸಮಾಸಪ್ರಾತಿಪದಿಕಂ ಬಹುವ್ರೀಹಿತ್ವಮೇಷ್ಯತೀತಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ।

h॥ ಉಕ್ತನಿಯಮಸ್ಯ ವ್ಯಭಿಚರಿತತ್ವಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಕೇಚಿದ್ ವ್ಯಭಿಚಾರಮುದ್ಭಾವಯನ್ತಿ। ತದಸತ್। ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಪ್ರಾಪ್ತಂ ಹಿ ಪುನರ್ವಿಶೇಷಲಕ್ಷಣೈರಪೋದ್ಯತ ಇತಿ ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷವತಾ ಲಕ್ಷಣೇನ" ಇತಿ। ತತ್ರ ವಿಶೇಷಲಕ್ಷಣಾನ್ಯಪರ್ಯಾಲೋಚ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣೇ ವ್ಯಭಿಚಾರೋದ್ಭಾವನಂ ಕಥಂ ಯುಜ್ಯತೇ?

ಕಿಞ್ಚಾನೇನ ಸೂತ್ರೇಣ ಬಹುವ್ರೀಹೌ ಪೂರ್ವಪದೇ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರತ್ವಮುಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ। ಬ್ರಹ್ಮೇನ್ದ್ರಶಬ್ದಯೋಃ ಸ್ವರಿತಾನ್ತತ್ವಾತ್। ತಥಾಚ ಕುತೋ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ? ಯಥಾಽಹ ಪಾಣಿನಿಃ "ಬಹುವ್ರೀಹೌ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ಪೂರ್ವಪದಮ್" ಇತಿ। ಅತ ಏವ ಸ್ವರವಿನಿರ್ಣಯ ಇತ್ಯಾಹ। ಅನ್ಯಥಾ ಸಮಾಸನಿರ್ಣಯ ಇತ್ಯವಕ್ಷ್ಯತ್।

ಅಪಿಚ ಸನ್ದೇಹೇ ಸತಿ ಸ್ವರೇಣ ಸಮಾಸನಿರ್ಣಯಾರ್ಥಮಿದಮುಚ್ಯತೇ। ಯಥೋಕ್ತಮಸನ್ದೇಹಂ ಪ್ರಯೋಜನಂ ವ್ಯಾಚಕ್ಷಾಣೇನ ಭಾಷ್ಯಕೃತಾ "ಸ್ಥೂಲಪೃಷತೀಮನಾಹೀಮಾಲಭೇತೇತ್ಯತ್ರ ಸ್ಥೂಲಪೃಷತೀಶಬ್ದೇ ತತ್ಪುರುಷಬಹುವ್ರೀಹಿಸನ್ದೇಹಂ ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯ ಯದಿ ಪೂರ್ವಪದಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರತ್ವಂ ತದಾ ಬಹುವ್ರೀಹಿಃ, ಯದಿ ಚ ಸಮಾಸಾನ್ತೋದಾತ್ತತ್ವಂ ತದಾ ತತ್ಪುರುಷಃ" ಇತ್ಯಾದಿ। ತಥಾಚ ಅಸನ್ದಿಗ್ಧೇ ವ್ಯಭಿಚಾರೋದ್ಭಾವನಮಸಙ್ಗತಮಿತಿ।

ನನು ಪೂವಾನ್ತಸ್ವರಿತ ಇತಿ ಕಥಮ್? ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾಭಾವೇನ ಸಮಾಸಾನುಪಪತ್ತೇರಿತಿ। ಮೈವಮ್। ಸಮಾಸಪ್ರಾತಿಪದಿಕೇ ಪೂರ್ವಾನ್ತಸ್ವರಿತೇ ಸತೀತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾತ್। ತಥಾಽಪಿ ಸ್ವರಿತಪೂರ್ವಾನ್ತ ಇತಿ ಸ್ಯಾತ್, ಬಹುವ್ರೀಹೌ ವಿಶೇಷಣಸ್ಯ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಾತ್। ನ। ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವಸ್ಯ ಕಾಮಚಾರಿತ್ವಾತ್। ಆಹ --ಿತಾಗ್ನ್ಯಾದಿತ್ವಾದ್ ವೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ವಿಸ್ತರೇಣ ತಾಪನೀಯಶ್ರುತಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್, ಸಮಾಖ್ಯಾಶ್ರುತ್ಯಾ ತತ್ಸಮರ್ಥನಂ ಚ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಪುನರುಕ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗೇನ, ಉತ್ತರವಾಕ್ಯಬಲೇನ ಚ "ಋತಂ ಸತ್ಯಮ್" ಇತಿ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಾರ್ಧಯೋರ್ಭಿನ್ನವಿಷಯತ್ವಮುಪಪಾದ್ಯ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ವಾಕ್ಯಂ ವಿಸ್ತರೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಋತಮಿತಿ।

ಋತಂ ಸತ್ಯಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾದ್ಯುದ್ದೇಶ್ಯದ್ವಿತೀಯಕಾ।

ವಿಭಕ್ತಿರೂರ್ಧ್ವರೇತಾದಿಃ ಪ್ರಥಮಾ ರುದ್ರಗೋಚರಾ ॥153॥**

(###sudha --)

ತಸ್ಮಾದ್ ವಿಷ್ಣುಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರತಿ ರುದ್ರೋ ವ್ರ್ತೇ ಸ್ಥಿತಃ।

ಊರ್ಧ್ವರೇತಾ ಇತಿ ಹ್ಯೇವ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥೋಽವಸಿತೋ ಭವೇತ್ ॥154॥**

(###sudha --)

ಋತಂ ಸತ್ಯಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರತಿ ವಿಷ್ಣುಂ ಸದಾಶಿವಃ।

ಊರ್ಧ್ವರೇತಾ ಧ್ಯಾಯತಿ ಹ ಶಙ್ಕರೋ ನೀಲಲೋಹಿತಃ ॥155॥**

(###sudha --)

ಇತ್ಯರ್ಥಮೇತಮೇವಾಽಹ ನೀಲಗ್ರೀವಶ್ರುತಿಃ ಪರಾ।

ಆಥರ್ವಣೀ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತಸ್ಮಾದೇಕೋ ಹರಿಃ ಶ್ರುತೌ ॥156॥**

(###sudha --)

ಇತ್ಯಾದೀತಿ "ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್" ಇತಿ ಪ್ರಥಮಾಯಾ ಲುಕ್। ಇತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವಾರ್ಧಸ್ಥಂ ಯತ್ ಪದಜಾತಂ ತತ್ರಸ್ಥೇತಿ ವಾ। ದ್ವಿತೀಯೇತ್ಯೇತಾವತ್ಯುಚ್ಯಮಾನೇ ಕರ್ಮಣಿ ದ್ವಿತೀಯೈವ ಪ್ರತೀಯೇತ। ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾತ್ ಕಾರಕವಿಭಕ್ತೇಃ। ನಚ ತತ್ ಸಮ್ಭವತಿ। ಕ್ರಿಯಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ ಕರ್ಮತ್ವಸ್ಯ। ಅತ್ರಚ ಕ್ರಿಯಾಭಾವಾತ್। ಅತ ಉದ್ದೇಶ್ಯದ್ವಿತೀಯೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತರ್ಹಿ ಪ್ರತಿಶಬ್ದೇನ ಭಾವ್ಯಮ್। ಸತ್ಯಮ್। ಅಧ್ಯಾಹರಿಷ್ಯತೇ।

ಶ್ರೌತಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾದಕಾರಾನ್ತೋ ರೇತಶಬ್ದೋ ವಾ ಸಮಾಸಾನ್ತೋ ಡಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾಽನುಸರ್ತವ್ಯಃ। ಊರ್ಧ್ವರೇತಾದಿರಿತಿ। ಊರ್ಧ್ವರೇತಮಿತ್ಯಾದಿಪದಾವಯವಭೂತಾ। ಏವಂ ರುದ್ರಗೋಚರೇತಿವತ್ ಪೂರ್ವಂ ವಿಷ್ಣುಗೋಚರೇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಏವಂ ವಿಷಯವಿಭಕ್ತೀ ತದರ್ಥಂ ಚೋಕ್ತ್ವಾ ಯೋಜನಾಮಾಹ ತಸ್ಮಾದಿತಿ। ಉಕ್ತಯುಕ್ತಿಸಮುದಾಯಾತ್। ಊರ್ಧ್ವರೇತಾ ಇತ್ಯೇತದುಪಲಕ್ಷಣಮಿತ್ಯಾಶಯನೋಕ್ತಮ್ ವ್ರ್ತೇ ಸ್ಥಿತ ಇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನ ಕೇವಲಮುಪಪತ್ತಿಬಲಾದೇವಂ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯತೇ। ಅಪಿತು ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರಸಮಾಖ್ಯಾನಾದಪೀತ್ಯಾಹ -- ಋತಮಿತಿ। ಧ್ಯಾಯತಿ ತಮೇವ। ಅನೇನ ಧ್ಯಾಯತೀತ್ಯಾಧ್ಯಾಹಾರೇಣ ಕರ್ಮಣಿ ದ್ವಿತೀಯೇತಿ ಜ್ಞಾಯತೇ। ಆಥರ್ವಣೀತ್ಯುಕ್ತೇ ಪ್ರಸಜ್ಞಾತ್ ತಾಪನೀಯಶ್ರುತಿರಿತ್ಯೇವ ಪ್ರತಿಭಾತಿ। ಅತ ಉಕ್ತಮ್ ಪರಾ, ಅನ್ಯೇತಿ। ತರ್ಹಿ ಕಿನ್ನಾಮಧೇಯಾ? ನೀಲಗ್ರೀವಶ್ರುತಿಃ।

ಏವಂ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಾರ್ಧಯೋರ್ಭಿನ್ನವಿಷಯತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇನ ಲಬ್ಧಮಾಹ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ। "ಋತಂ ಸತ್ಯಮ್" ಇತ್ಯಸ್ಯಾಂ ಶ್ರುತೌ ಪ್ರತೀತಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ತಸ್ಮಾತ್ ಪೂರ್ವಾರ್ಧಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುವಿಷಯತ್ವಾತ್।

h ll ಪೂರ್ವಾರ್ಧಸ್ಯ ರುದ್ರಪರತ್ವೇ ಬಲವಚ್ಛ್ರುತಿವಿರೋಧಃ ll

(###sudha --)

ಬಾಧಕಾನ್ತರಮಾಹ --ತದೇವೇತಿ।

ತದೇವರ್ತಮಿತಿ ಪ್ರಾಹ ಕಥಮೇವಾನ್ಯಥಾ ಶ್ರುತಿಃ।

ಅವಧಾರಯನ್ತೀ ತಸ್ಯೈವ ಹ್ಯೃತತ್ವಾದಿಕಮಞ್ಜಸಾ ll157 ll**

(###sudha --)

"ಋತಂ ಸತ್ಯಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತಿ ಪೂರ್ವಾರ್ಧೋऽಪಿ ಯದಿ ರುದ್ರವಿಷಯಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ "ತದೇವರ್ತಂ ತದು ಸತ್ಯಮಾಹುಸ್ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಕವೀನಾಮ್" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಸ್ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರೃತತ್ವಾದಿಕಂ ಕಥಮಞ್ಜಸಾ ಕವೀನಾಂ ಸಮ್ಮತ್ಯಾ ಪ್ರಾಹ? ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧೇನಾನ್ಯತರಶ್ರುತೇರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತೇತಿ ಭಾವಃ।

"ಋತಮ್" ಇತಿ ಶ್ರುತೀ ರುದ್ರಸ್ಯ ಋತಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾನ್ಯಾಹ। "ತದೇವ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿರ್ವಿಷ್ಣೋಃ। ತತ್ರ ಶ್ರುತಿದ್ವಯಬಲಾದ್ ದ್ವಯೋರಪಿ ಋತಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವೇ ಕ್ವಾಸ್ತಿ ವಿರೋಧ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ತಸ್ಯೈವೇತಿ। ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಅವಧಾರಯನ್ತೀತಿ। ವಿರೋಧೇ ಚಾऽದ್ಯಶ್ರುತೇರೇವ ಬಾಧೋ ಯುಕ್ತಃ। "ತದೇವ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರಬಲತ್ವಾತ್। ತಚ್ಚೈತಚ್ಛ್ರುತ್ಯಾ ಆಪಾತಪ್ರತೀತಿಜಭ್ರಾನ್ತಿಬಾಧಾತ್ಮಕತ್ವಾದವಸೀಯತೇ। ನಹ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಪ್ರತಿಷೇಧೋ ಯುಜ್ಯತೇ। ನಾಪಿ ಶ್ರುತ್ಯಾಭಾಸಾದ್ ವಿನಾ ತತ್ಪ್ರಾಪಕಮಸ್ತೀತಿ।

ನನುತರ್ಹಿ ರುದ್ರಸ್ಯ ವಿಷ್ಣ್ವಾತ್ಮಕತ್ವೇನಾವಿರೋಧೋऽಸ್ತು। ಪುನರುಕ್ತಿಪರಿಹಾರಾಯೋತ್ತರಾರ್ಧೋಕ್ತೋ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಸ್ತ್ವಪರೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ಏವನ್ತರ್ಹಿ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ ಇತಿ ಕ್ವಾಸ್ತಿ ಸೌತ್ರಸ್ಯ ಹೇತೋರ್ವ್ಯಭಿಚಾರಃ? ನಹಿ ಪಕ್ಷೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ ಶಯ ಇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ರುದ್ರಾದೀನಾಂ ಜನ್ಮಾದಿಮತ್ತ್ವೇನಾಬ್ರಹ್ಮತ್ವಸಾಧನಮ್, ವಿಷ್ಣೌ ತಾದೃಶಜನ್ಮಾದ್ಯಭಾವಶ್ಚ ll

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ರುದ್ರಾದೀನಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಪ್ರಲಯೇऽಸತಾಂ ಸೃಷ್ಟಾವೀಶ್ವರಾಜ್ಞನ್ಮವತಾಂ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ಕಥಮುಪಪದ್ಯತೇ? ಜನ್ಮಾದಿಮತ್ತ್ವಮೇವ ತೇಷಾಂ ಕುತೋऽವಗಮ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಏಕ ಇತಿ l

p**p

ಏಕೋ ನಾರಾಯಣ ಆಸೀನ್ನ ಬ್ರಹ್ಮಾ ನಚ ಶಙ್ಕರಃ l

ವಾಸುದೇವೋऽಗ್ರ ಏವಾಸೀನ್ನ ಬ್ರಹ್ಮಾ ನಚ ಶಙ್ಕರಃ ll158 ll**

(###sudha --)

ನೇನ್ದ್ರಸೂರ್ಯೌ ನಚ ಗುಹೋ ನ ಸೋಮೋ ನ ವಿನಾಯಕಃ l

ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯತೋ ವಿಷ್ಣೋರುತ್ಪತ್ತಿರವತಾರಗಾ ll159 ll**

(###sudha --)

ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯತೋ ರುದ್ರಾದೀನಾಂ ಪ್ರಲಯೇऽಭಾವಃ, ವಿಷ್ಣೋರುತ್ಪತ್ತಿಶ್ಚಾವಗಮ್ಯತೇ l ಉತ್ಪತ್ತಿಮತ್ತ್ವೇನಾಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇ ವಿಷ್ಣೋರಪಿ ತಥಾತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ l ತಸ್ಯಾಪಿ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿರೂಪಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಸದ್ಭಾವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವಿಷ್ಣೋರಿತಿ l ಉತ್ಪತ್ತಿಃ ಉತ್ಪತ್ತಿವಾಕ್ l ಅವತಾರಗಾ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವವಿಷಯಾ l ನತು ಶರೀರಾದಿಲಾಭಲಕ್ಷಣಾ l ಕುತ ಏತದಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಯಾಂ "ಏಕಃ" ಇತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯಂ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ l ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯತೋ ವಿಷ್ಣೋರ್ಮಹಾಪ್ರಲಯೇऽಪ್ಯವಸ್ಥಾನಾವಗಮಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ l ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರೇಣಾವಸ್ಥಾನೇऽಪಿ ಶರೀರಾದಿಲಾಭಲಕ್ಷಣೋತ್ಪತ್ತಿಃ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ lಸ್ವರೂಪಸತ್ತ್ವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಶಙ್ಕರಾದಾವಪಿ ಸಮಾನತ್ವೇನ "ನ ಬ್ರಹ್ಮಾ" ಇತ್ಯಾದ್ಯನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತಿ l

h ll ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಪರಮಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವಮ್, ಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ಜೀವಾದಿಪರತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ನನು ಯದಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋ ವಿಷ್ಣೋರೇವ, ತದಾ ಜೀವಾದೌ ವ್ಯವಹಾರೋ ನ ಸ್ಯಾತ್ l ತಥಾಚ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾಪೇಕ್ಷಯಾ ನಪುಂಸಕಪ್ರಯೋಗ ಇತಿ ನ ಸ್ಯಾತ್ l "ಬ್ರಹ್ಮಣೋऽಧಿಪತಿಃ" ಇತ್ಯಪಿ ವ್ಯಾಹತಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಂ ಪರಿಹರನ್ನುಪಸಂಹರತಿ --ಮುಖ್ಯಮಿತಿ l

ಮುಖ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಹರಿಸ್ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಸ್ತಾವಃ ಪರಮಿತ್ಯಪಿ l

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಮುಖ್ಯಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಹೇ ಯುಕ್ತೇ ನಾಮುಖ್ಯಂ ಯುಜ್ಯತೇ ಕ್ವಚಿತ್।

ಅಸಮ್ಭವೇ ಹಿ ಮುಖ್ಯಸ್ಯ ಗೌಣಾರ್ಥಾಙ್ಗೀಕೃತಿರ್ಭವೇತ್ ॥160॥**

(###sudha --)

ಅನ್ಯೇಷ್ವಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾಙ್ಗೀಕಾರಾನ್ನೋಕ್ತದೋಷ ಇತಿ ಭಾವಃ। ಅತ ಏವಾಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಮ್।

ನನು ಯದ್ಯಮುಖ್ಯತಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯತ್ರ ವೃತ್ತಿರಙ್ಗೀಕೃತಾ, ತರ್ಹ್ಯನ್ನಮಯಾದಯೋಽಪ್ಯಮುಖ್ಯಬ್ರಹ್ಮತಯಾ ಕುತೋ ನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯನ್ತೇ? ನಹ್ಯತ್ರ ಮುಖ್ಯಬ್ರಹ್ಮತ್ವಜ್ಞಾಪಕಂ ಕಿಞ್ಚಿದಸ್ತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರಸ್ತಾವ ಇತಿ। ಅತ್ರಹಿ "ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಪ್ನೋತಿ ಪರಮ್" ಇತಿ ಪರಸ್ಯೈವ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರಸ್ತಾವಃ ಪ್ರಸಜ್ಞೋಽಸ್ತಿ। ತೇನೋತ್ತರೇಷಾಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾನಾಂ ಪರಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯತ್ವನಿಶ್ಚಯಾನ್ನಾತ್ರಾಮುಖ್ಯಾರ್ಥಾಶಙ್ಕಾ ಕಾರ್ಯಾ। ಅಪಿಶಬ್ದೋ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ।

ಅಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ಚೇದಂ ಜ್ಞಾಪಕಮುಕ್ತಮ್। ವಸ್ತುತಸ್ತು ಶಕ್ತಿಗ್ರಹಣಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ ಪ್ರಥಮಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾತ್, ಬಾಧಕಾಭಾವಾಚ್ಚ ನಾಮುಖ್ಯಾರ್ಥಕಲ್ಪನಾ ಯುಕ್ತೇತ್ಯಾಹ -- ಮುಖ್ಯೇತಿ। ಮುಖ್ಯಯೋಗೇಽಪ್ಯಮುಖ್ಯಗ್ರಹಣಂ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಮುಖ್ಯಾಸಮ್ಭವ ಏವ ಅಮುಖ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರ ಇತಿ ವ್ಯಾಪ್ತೇರಿತ್ಯಾಹ -- ಅಸಮ್ಭವೇ ಹೀತಿ। ಯದ್ವಾ ಕಥನ್ತರ್ಹಿ "ಬ್ರಹ್ಮ ವೇದ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಭವತಿ" ಇತ್ಯಾದೌ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯಾಮುಖ್ಯಾರ್ಥಗ್ರಹಣಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಕ್ವಚಿದಸಮ್ಭವೇ ಹೀತಿ।

h॥ ಶ್ರುತೌ ಮಯತ್ಯಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾರ್ಥತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ನಾನ್ನಮಯದಯಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ। ವಿಕಾರವಾಚಿನೋ ಮಯಶಬ್ದಸ್ಯ ಶ್ರವಣಾತ್। ಪರಮಾತ್ಮನೋಽನ್ನಾದಿವಿಕಾರತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ನಚ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾನುಪಪತ್ತಿಃ, ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸಮ್ಭವಾತ್। ನಚ ಪ್ರಸ್ತಾವವಿರೋಧಃ, ಮುಖ್ಯೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಶ್ಚ ಇತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ವಿಕಾರಾರ್ಥಸ್ಯ ಮಯತ್ಯಯಸ್ಯ ಬಾಧಕತ್ವಾತ್। ತತ ಏವ ಪ್ರಸ್ತಾವಸ್ಯಾಪ್ಯಪವಾದಾದಿತ್ಯಾಶಯ ತತ್ಪರಿಹಾರಾಯ ಸೂತ್ರಮ್ "ವಿಕಾರಶಬ್ದಾನ್ನೇತಿ ಚೇನ್ನ ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾತ್" ಇತಿ।

#sutraಓಂ ವಿಕಾರಶಬ್ದಾನ್ನೇತಿ ಚೇನ್ನ ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾತ್ ಓಂ ॥13॥**

(###sudha --)

ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾರ್ಥಾಶ್ಚ ಮಯಟಃ ಸರ್ವೇಽತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಾಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತತ್ರಾऽನನ್ದಮಯವಿಷಯಾವೇವಾऽಕ್ಷೇಪಪರಿಹಾರಾವಿತಿ ಪ್ರತೀತಿನಿರಾಸಾಯ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಾಂಶಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾರ್ಥಾರ್ಥಶ್ಚೇತಿ। ಚಶಬ್ದೋऽವಧಾರಣೇ। ಅತ್ರ ಶ್ರುತೌ। ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರತಿಪಾದಿತಾ ಇತಿ।

ಅಯಮರ್ಥಃ ಮಯಬ್ದೋ ಹಿ ವಿಕಾರ ಇವ ಪ್ರಾಚುರ್ಯೇऽಪಿ ಮುಖ್ಯಃ। "ತತ್ ಪ್ರಕೃತವಚನೇ ಮಯ" ಇತ್ಯನುಶಾಸನಾತ್। ನಚ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋऽನ್ಯತ್ರ ಮುಖ್ಯಃ। ನಚ ಸಾವಕಾಶೇನ ನಿರವಕಾಶಸ್ಯ ಬಾಧೋऽಸ್ತಿ। ಅತೋ ನಿರವಕಾಶಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಬಲಾತ್ ಸಾವಕಾಶಸ್ಯ ಮಯಟಃ ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾರ್ಥತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ, ನ ತದ್ಬಲಾದನ್ನಮಯಾದೀನಾಮಪರಮಾತ್ಮತ್ವಂ ಕಲ್ಪ್ಯಮಿತಿ।

ಏತೇನ ವಿಕಾರಪ್ರವಾಹಮಧ್ಯಪತಿತತ್ವಾನ್ನಾऽನನ್ದಮಯಶಬ್ದಃ ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾರ್ಥ ಇತ್ಯೇತದ್ ಗರ್ಭಸ್ರಾವೇಣೈವ ಗತಮ್। ಅನ್ನಮಯಾದಿಷ್ವಪಿ ಮಯಟಃ ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾರ್ಥತಾಸ್ವೀಕಾರಾತ್। ಪರೇಣಾಪಿ ಹಿ ಪ್ರಾಣಮಯೇ ನ ವಿಕಾರಾರ್ಥತ್ವಂ ವಕ್ತುಂ ಯುಕ್ತಮ್। ಪ್ರಾಣಾನಾಂ ಪ್ರಾಣವಿಕಾರತ್ವಾಸಮ್ಭವಾತ್। ಯಥಾಕಥಞ್ಚಿದ್ ವಿಕಾರತ್ವಕಲ್ಪನೇ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಪರಿತ್ಯಾಗಾತ್।

h॥ ಅನ್ನಶಬ್ದಾರ್ಥಪ್ರದರ್ಶನಪೂರ್ವಕಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತ್ಪ್ರಚುರತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಅನ್ನವಿಕಾರತ್ವವದನ್ನಪ್ರಾಚುರ್ಯಮಪಿ ನೇಶ್ವರಸ್ಯ ಸಮ್ಭವತಿ। ತದ್ಧಿ ಪಾರ್ಥಿವಶರೀರಾಣಾಮನ್ನೋಪಜೀವಿನಾಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅತ್ರಾನ್ನಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನ್ನಾರ್ಥತ್ವಾಭಾವಾತ್। ಸ್ವಯಮೇವ ಹಿ ಶ್ರುತಿಃ "ಅದ್ಯತೇऽತ್ತಿ ಚ ಭೂತಾನಿ। ತಸ್ಮಾದನ್ನಂ ತದುಚ್ಯತೇ" ಇತ್ಯನ್ನಶಬ್ದಂ ನಿರ್ವಕ್ತಿ। ಅದಧಾತೋಃ ಕರ್ಮಣಿ ಕರ್ತರಿ ಚ ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಸತಿ ರೂಪಮೇತತ್। ನಚ ಭೂತಾತ್ತೃತ್ವಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನ್ನಸ್ಯ ಸಮ್ಭವತಿ। ತಸ್ಮಾದನ್ನಶಬ್ದೋऽಯಂ ಭಾವಪ್ರಧಾನೋ ಭೂತಾದ್ಯತ್ವಮ್, ಭೂತಾತ್ತೃತ್ವಂ ಚ ವಕ್ತಿ।

ತಥಾऽಪಿ ನ ತತ್ಪ್ರಾಚುರ್ಯಂ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯ ಯುಜ್ಯತೇ। ಭೂತಾತ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ಸಂಹತೃತ್ವೇನ ಸಮ್ಭವೇऽಪಿ ಭೂತಾದ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಕಥಮಪ್ಯಸಮ್ಭವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಭೋಗ್ಯತ್ವಮಿತಿ।

ಭೋಗ್ಯತ್ವಮತ್ರ ಚಾದ್ಯತ್ವಮುಪಜೀವ್ಯತಯಾ ಹರೇಃ ॥161॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರಾದ್ಯತ್ವಂ ನಾಮ ಗೌಣ್ಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ಭೋಗ್ಯತ್ವಮೇವ। ಭೋಗ್ಯತ್ವಂ ಚ ಹರೇಃ ಸರ್ವಭೂತೋಪಜೀವ್ಯತಯಾ ಯುಜ್ಯತೇ।

ಏವಂ ಪ್ರಾಣಮನೋವಿಜ್ಞಾನಶಬ್ದಾನಾಮಪಿ ವಾಯ್ವನ್ತಃಕರಣಬುದ್ಧಿಲಕ್ಷಣಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥತಾಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಪ್ರಾಣನಾವಬೋಧನವಿಜ್ಞಾನಾರ್ಥತಾಮುಪಾದಾಯ

ತತ್ಪ್ರಾಚುರ್ಯಮಶರೀರೇಽಪಿ ಪರಮಾತ್ಮನ್ಯುಪಪಾದನೀಯಮ್।
ತತೋಽದಾಹೃತಶ್ಲೋಕಾರ್ಥಾನಾಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥೇಽನುಪಪತ್ತೇರಿತಿ।

ಮಯಟಃ ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾರ್ಥತ್ವೇಽಪಿ ನಾನ್ನಮಯಾದಿತ್ವಂ ಪರಮಾತ್ಮನೋ ಯುಜ್ಯತೇ। ತತ್ಪ್ರಚುರ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ತದ್ವಿರುದ್ಧಸ್ಯಾಪ್ಯಲ್ಪಸ್ಯ ಪ್ರಸಕ್ತೇಃ। ಬ್ರಾಹ್ಮಣಪ್ರಚುರೋಽಯಂ ಗ್ರಾಮ ಇತಿ ಯಥಾ। ನಹಿ ಪರಮಾತ್ಮನ್ಯಜ್ಞಾನದುಃಖಾದಿಲೇಶೋಽಪ್ಯಸ್ತಿ। ಮೈವಮ್। ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತೇರಶಾಬ್ದತ್ವಾತ್। ತತ್ಪ್ರಚುರಶಬ್ದೋ ಹಿ ತಸ್ಯ ತಸ್ಮಿನ್ ಮಹತ್ತ್ವಮಾತ್ರಮಾಹ। ವಿರುದ್ಧಸದ್ಭಾವಸ್ತು ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಗಮ್ಯಃ। ಅನ್ಯಥಾಽನ್ನಪ್ರಚುರೋ ಮಖಃ, ಪ್ರಕಾಶಪ್ರಚುರಃ ಸವಿತಾ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಮಖೇ ಸವಿತರಿ ಚ ದುರ್ಭಿಕ್ಷಾನ್ಧಕಾರಲೇಶಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್।

h ll ಅನ್ನಮಯಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥಕಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ನನು ಪ್ರಾಚುರ್ಯಂ ಪ್ರತಿಯೋಗ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ ಭವತಿ। ಸತ್ಯಮ್। ಪದಾರ್ಥಾನ್ತರಗತಾಲ್ಪತದ್ಧರ್ಮಾಪೇಕ್ಷಯೋಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ಯಥಾ ವಿರುದ್ಧಪ್ರತೀತ್ಯವಕಾಶೋ ನ ಭವೇತ್, ತಥಾಽನ್ನಮಯಾದಿಶಬ್ದತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥಾನಾಹ -- ಮಹಾಭೋಕ್ತೇತಿ।

ಮಹಾಭೋಕ್ತಾ ಮಹಾಭೋಗ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥೋಽನ್ನಮಯೇ ಭವೇತ್।

ಮಹಾಪ್ರಾಣೋ ಮಹಾಬೋಧೋ ಮಹಾವಿಜ್ಞಾನವಾನಪಿ ll162 ll**

(###sudha --)

ಅನ್ನಮಯೇ ಪರಮೇಶ್ವರೇ ಅನ್ನಮಯಶಬ್ದೇನೋಕ್ತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಮಹಾಪ್ರಾಣೋ ಮಹಾವ್ಯಾಪಾರ ಇತಿ ಪ್ರಾಣಮಯಶಬ್ದೇನೋಕ್ತಾರ್ಥೋ ಭವೇದಿತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್। "ಮನು ಅವಬೋಧನೇ" ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ ಭಾವೇಽಸುನ್ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಮನೋ ಬೋಧಃ। ಅತ್ರಾಪಿ ಇತ್ಯರ್ಥೋ ಮನೋಮಯಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಶಬ್ದಸ್ಯ ಭವೇದಿತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್। ಅಪಿಶಬ್ದಾನ್ಮಹಾನನ್ದ ಇತ್ಯಾನನ್ದಮಯಶಬ್ದಾರ್ಥೋ ಭವೇದಿತಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್।

h ll ಪರಮಾತ್ಮನೋಽನೇಕತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ಯ, ಗುಣಗುಣಿನೋರ್ಭೇದಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ಯ, ಮನೋವಿಜ್ಞಾನಯೋರೇಕಾರ್ಥತ್ವಶಙ್ಕಾಯಾಶ್ಚ ನಿರಾಕರಣಮ್ ll

(###sudha --)

ನನ್ವನ್ನಮಯಾದಿತ್ವೇ ಪರಮಾತ್ಮನೋಽನೇಕತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ "ಏಕಮೇವ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರಚುರಮಸ್ಮಿನ್, ಆನನ್ದಃ ಪ್ರಚುರೋಽಸ್ಮಿನ್ ಇತಿ ವಿಜ್ಞಾನಾದೀನಾಂ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯ ಚ ಭೇದಪ್ರಸಙ್ಗೇನ "ವಿಜ್ಞಾನಮಾನನ್ದಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾ ಮನಃಶಬ್ದಸ್ಯಾವಬೋಧಾರ್ಥತ್ವೇ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಮನೋವಿಜ್ಞಾನಶಬ್ದಯೋರೇಕಾರ್ಥತ್ವೇನ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ, ಮನೋಮಯ ಇತಿ ಪೃಥಗುಕ್ತಿರ್ನೋಪಪದ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ವಿಶೇಷೇತಿ।

ವಿಶೇಷಸಾಮಾನ್ಯತಯಾ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಮನ ಇತ್ಯಪಿ।

ಏಕಸ್ಯ ಜ್ಞಾನರೂಪಸ್ಯ ಹರೇರುಕ್ತಿರ್ವಿಭಾಗತಃ ॥163 ॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರೈವಂ ವಿವಕ್ಷಾಭೇದೇನ ಪರಿಹಾರತ್ರಯಂ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ ಏಕಸ್ಯ ನಿರ್ಭೇದಸ್ಯಾಪಿ ಹೇರರ್ವಿಶೇಷಬಲೇನಾನೇಕತ್ವಸಜ್ಞಾವತ್ತ್ವಾದ್ ವಿಭಾಗತೋಽನ್ನಮಯಾದ್ಯನೇಕತ್ವೋಕ್ತಿರ್ಯುಜ್ಯತೇ। ಏವಂ ಜ್ಞಾನರೂಪಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಾನನ್ದಾದ್ಯಾತ್ಮಕಸ್ಯಾಪಿ ಹರೇಃ ವಿಶೇಷಶಕ್ತ್ಯೈವ ವಿಭಾಗತಸ್ತದ್ವತ್ತ್ವೇನೋಕ್ತಿರ್ಯುಜ್ಯತೇ। ಏವಂ ಮನಃಶಬ್ದಸ್ಯಾವಬೋಧಾರ್ಥತ್ವೇಽಪಿ ವಿಜ್ಞಾನಂ ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ಇತಿ ಮನೋ ಮನೋಮಯ ಇತ್ಯಪಿ ವಿಭಾಗತಃ ಪೃಥಗುಕ್ತಿರ್ಯುಜ್ಯತೇ। ಕಥಮ್? ವಿಶೇಷಸಾಮಾನ್ಯತಯಾ ವಿಶೇಷಸಾಮಾನ್ಯವಿವಕ್ಷಯಾ। ವಿಜ್ಞಾನಶಬ್ದೋ ಹಿ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನಮಾಹ

"ಸಾಮಾನ್ಯೈರ್ಯೇ ತ್ವವಿಜ್ಞೇಯಾ ವಿಶೇಷಾ ಮಮ ಗೋಚರಾಃ।

ದೇವಾದೀನಾಂ ತು ತಜ್ಜ್ಞಾನಂ ವಿಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಕೀರ್ತಿತಮ್" ಇತಿ ವಚನಾತ್।

ಮನಃಶಬ್ದಸ್ತು ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರವಾಚೀ। ವಿಜ್ಞಾನಶಬ್ದಸಹಪಾಠಬಲಾತ್ ಸಾಮಾನ್ಯಜ್ಞಾನೇ ಪರ್ಯವಸ್ಯತಿ। ವಿದ್ಯತೇ ಹಿ ಪರಮಾರ್ಥತಃ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಾಕಾರಾವಿತಿ ಸಮಸ್ತತದ್ವಿಷಯಜ್ಞಾನಮುಪಪನ್ನಮೇವೇಶ್ವರಸ್ಯೇತಿ।

h ॥ ಅನ್ನಮಯಾದೀನಾಂ ಪರಸ್ಪರಂ ಭಿನ್ನತ್ವೇನ ನಿರ್ದೇಶಸ್ಯ ವಿಶೇಷಶಕ್ತ್ಯಾ ನಿರ್ವಹಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ತಥಾಽಪಿ ನಾನ್ನಮಯಾದಯಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ। "ತಸ್ಮಾದ್ ವಾ ಏತಸ್ಮಾದನ್ನರಸಮಯಾತ್। ಅನ್ಯೋಽನ್ತರ ಆತ್ಮಾ ಪ್ರಾಣಮಯಃ" ಇತ್ಯಾದಿನಾಽನ್ನಮಯಾದೀನಾಮನ್ಯೋನ್ಯಮನ್ಯತ್ವಾವಗಮಾತ್। ಪರಮಾತ್ಮನಿ ತು ಭೇದಾಭಾವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಭೇದೇಽಪೀತಿ।

ಅಭೇದೇಽಪಿ ವಿಶೇಷೇಣೈವಾನ್ಯ ಇತ್ಯುದಿತೋ ಹರಿಃ।

ಭೇದಪ್ರತಿನಿಧಿತಯಾ ಭೇದಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕೇಣ ವಿಶೇಷೇಣೈವ। ನತು ಭೇದೇನ। ಯೇನ ವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ “ವಿಶೇಷೇಣೈವ’ ಇತ್ಯತ್ರ ಅಕಾರೈಕಾರಯೋರೇಕಾದೇಶಸ್ಯ ಐಕಾರಸ್ಯ ಪೂರ್ವಾನ್ತವದ್ಭಾವಾನ್ನ ಯತಿಭಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ನಚಾತ್ರ ಯತಿಭಙ್ಗಃ ಶಙ್ಕನೀಯಃ।

“ಪೂರ್ವಾನ್ತವತ್ ಸ್ವರಃ ಸನ್ಧೌ ಕ್ವಚಿದೇವ ಪರಾದಿವತ್।

ದೃಷ್ಟವ್ಯೋ ಯತಿಚಿನ್ತಾಯಾಂ ಯಣಾದೇಶಃ ಪರಾದಿವತ್ “ ಇತಿ ವಚನಾತ್।

h॥ ವಿಶೇಷೇ ಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸಃ, ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣಾನ್ನಮಯಾದೀನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ವಿಶೇಷೋ ಭೇದಕಾರ್ಯಂ ವ್ಯವಹಾರಾದಿಕಂ ನಿರ್ವಹತೀತಿ ಪೂರ್ವಮೇವೋಕ್ತಮ್। ಅತ್ರ ವಿಶೇಷನಿಷ್ಠಮಾಗಮಂ ಚಾಽಹ ಭೇದಶಬ್ದಾ ಇತಿ।

p**p

ಭೇದಶಬ್ದಾ ವಿಶೇಷಂ ತು ಹರಾವನ್ಯತ್ರ ಭಿನ್ನತಾಮ್।

ಬ್ರೂಯುರ್ಹರೇರ್ಜೀವಜಡೈರಪಿ ಭೇದಂ ಹಿ ಮುಖ್ಯತಃ॥164॥**

(###sudha --)

ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕವಚೋಽಪ್ಯೇವಮತ ಏಕಃ ಸ ಪಞ್ಚಧಾ।

ಉಕ್ತೋಽನ್ನಮಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಭೃಗೋಶ್ಚ್ಯುತದ್ ವದಿಷ್ಯತಿ॥165॥**

(###sudha --)

ಭೇದನಿಮಿತ್ತಾ ಅನ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾ ಭೇದಶಬ್ದಾಃ। ಹರೌ ವಿಶೇಷಂ ಬ್ರೂಯುರಿತ್ಯಸ್ಯಾಪವಾದಮಾಹ ಹರೇರಿತಿ। ಏವಮನ್ಯತ್ರ ಭಿನ್ನತಾಮಿತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಕ್ವಚಿದಪವಾದೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ। ನ ಕೇವಲಂ ಪೂರ್ವೋಕ್ತೋಪಪತ್ತಿಃ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕವಚೋಽಪ್ಯೇವಮಾವೇದಯತೀತ್ಯಪೇರರ್ಥಃ।

ಯದುಕ್ತಂ ಪ್ರಾಗೇಕಸ್ಯಾಪಿ ವಿಭಾಗತ ಉಕ್ತಿರಿತಿ ನ ತತ್ರೋಪಪತ್ತಿರಭಿಹಿತಾ। ಏತಾಮೇವೋಪಪತ್ತಿಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಮಾತ್ರೇಣೋಕ್ತೇ ತತ್ರಾಪ್ಯತಿದಿಶತಿ ಅತ ಇತಿ। ವಿಶೇಷಬಲಾದೇವ। ಏಕೋಽಪೀತಿ ವಾ ಅಪಿಶಬ್ದಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಇತ್ಯಾದೀತಿ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕಿಞ್ಚೋತ್ತರಸ್ಮಿನ್ನನುವಾಕೇ ವರುಣೋ ಭೃಗೋರೇತಸ್ಮಿನ್ನನುವಾಕೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಮೇವ ವಸ್ತು ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇನೋಪದಿಶತಿ। ಅತಶ್ಚ ಅನ್ನಮಯಾದಿಕಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಹ -- ಭೃಗೋಶ್ಚೇತಿ। ಅನುವಾಕಸ್ಯೋತ್ತರತ್ವೇನ ವದಿಷ್ಯತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತಸ್ಯ ಚ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಮುಪರಿಷ್ಟಾದುಪಪಾದಯಿಷ್ಯತೇ। (270) ತಥಾಚ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾತ್, ಉತ್ತರಾನುವಸಂವಾದಾಚ್ಚಾನ್ನಮಯಾದೀನಾಂ ಪಞ್ಚಾನಾಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇ ಸಿದ್ಧೇ ಮಯತ್ಯಯಾದೀನಾಂ ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾರ್ದ್ಯರ್ಥತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ।

h ॥ ಭೃಗುವಲ್ಲ್ಯುಕ್ತಾನ್ನಾದಿಶಬ್ದಾನಾಮನ್ನಮಯಾದ್ಯಭಿಧಾಯಕತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವತ್ರಾನ್ನಮಯಾದಿಶಬ್ದಾಃ ಶ್ರೂಯನ್ತೇ। ಉತ್ತರತ್ರ ತು ಮಯತ್ಯಯಹೀನಾನ್ನಾದಿಶಬ್ದಾ ಏವ। ಶಬ್ದಭೇದೇ ಚ ನಿಮಿತ್ತಭೇದೇನ, ಅಭಿಧೇಯಭೇದೇನ ಚಾವಶ್ಯಂ ಭವಿತವ್ಯಮ್। ನಚಾನ್ನಮಯಾದಿಶಬ್ದಾ ಅನ್ನಾದಿಶಬ್ದಪರ್ಯಾಯಾ ಇತಿ ಯುಕ್ತಮ್। ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಸ್ಯಾಧಿಕಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್। ನಚ ಭೀಮಸೇನೋ ಭೀಮಃ, ಬಲಭದ್ರೋ ಬಲಃ, ಸತ್ಯಭಾಮಾ ಸತ್ಯಾ, ಪುನರ್ನವಾ ನವಾ, ಕಾಕಮಾಚೀ ಮಾಚೀತ್ಯಾದಿವತ್ ಸ್ಯಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ವೈಷಮ್ಯಾತ್। ಭೀಮಾದಿಶಬ್ದಾ ಹಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ತದ್ವಾಚಕಾಃ। ನಚಾನ್ನಶಬ್ದಮಾತ್ರಮನ್ನಮಯಸ್ಯ ವಾಚಕಮ್। ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಸ್ವಾರ್ಥಿಕತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾರ್ಥಶ್ಚ ಮಯಡಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ನಹ್ಯನ್ನಮಯೋ ಯಜ್ಞ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಅನ್ನಶಬ್ದಮಾತ್ರಂ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ। ತಸ್ಮಾತ್ ತತ್ರಾತ್ರ ಚ ಪೃಥಗ್ವಸ್ತುಪ್ರತಿಪಾದನಾತ್ ಕಥಂ ತತ್ಸಂವಾದೇನಾತ್ರಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರತಿಪಾದನಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ? ಕಿನ್ತ್ವತ್ರಾನ್ನಮಯಾದಯಃ ಕೋಶಾಃ, ತತ್ರ ತು ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವೇನೇತಿ।

ಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವೇನ ಮಯೋಕ್ತೇರ್ನ ತತ್ರಾಪ್ಯನ್ಯದುಚ್ಯತೇ।

ಪ್ರಚುರಾನ್ನಾದಿರೇವಾತೋ ಹ್ಯನ್ನಮನ್ನಮಯೇತ್ಯಪಿ।

ಉಚ್ಯತೇ ಹ್ಯವಿಶೇಷೇಣ ನಾನ್ಯತ್ ಕಿಞ್ಚಿದಿಹೋಚ್ಯತೇ ॥166 ॥**

(###sudha --)

“ಏತಮನ್ನಮಯಮಾತ್ಮಾನಮುಪಸಙ್ಕ್ರಮ್ಯ” ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವೇನ ನಿರ್ದೇಶೇ ಮಯಟಃ ಸ್ಪಷ್ಟೋಕ್ತೇಃ, ತತ್ರಾಪಿ ನಾನ್ಯದುಚ್ಯತೇ। ಏತದ್ ವಿವೃಣೋತಿ ಪ್ರಚುರಾನ್ನಾದಿರೇವೇತಿ। ಯಥಾ ಹಿ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮಾಧಿಕಾರೇ “ವಸನ್ತೇ ವಸನ್ತೇ ಜ್ಯೋತಿಷಾ ಯಜೇತ” ಇತಿ ಕಾಲವಿಶೇಷವಿಧಿಪರೇ ವಾಕ್ಯೇ ಜ್ಯೋತಿಃಶಬ್ದೋ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮಸ್ಯಾಭಿಧಾಯಕಃ। ನಹಿ ತತ್ರ ಶಬ್ದಯೋಃ ಪರ್ಯಾಯತ್ವಮ್। ರಾಜಶಬ್ದಸ್ಯಾಪಿ ರಾಜಪುರುಷಶಬ್ದಪರ್ಯಾಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ ಸ್ತೋಮೋ ಹಿ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮಃ। ಅತ ಏವ ನ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ವಾಚಕತ್ವಂ ಕಿನ್ತ್ವಧಿಕಾರಬಲಾದೇಕದೇಶೋತ್ಕೀರ್ತನೇನ ಸಮಗ್ರಶಬ್ದಲಕ್ಷಣಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ನಿಮಿತ್ತಾಭಿಧೇಯೈಕ್ಯಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್। ಏವಮತ್ರಾಪ್ಯನ್ನಪ್ರಾಣಾದ್ಯೇಕದೇಶೋತ್ಕೀರ್ತನೇನಾನ್ನಮಯಾದಿಶಬ್ದಲಕ್ಷಣಯಾ ಅನ್ನಾದಿಶಬ್ದಾನಾಮನ್ನಮಯಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಚೈಕ್ಯಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ

ತನ್ನಿಮಿತ್ತಾಭಿಧೇಯೈಕ್ಯಮಭ್ಯುಪೇಯತೇ। ಪ್ರಪ್ಯತಯೋಕ್ತಿಸ್ಥಾನೇ ಮಯಯೋಗಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್। ನಹ್ಯನ್ಯವಿದ್ಯಯಾಽನ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿರ್ಯುಕ್ತೇತಿ ಭಾವಃ।

ಅನ್ನಮಯೇತಿ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಮಾತ್ರಗ್ರಹಣಮ್। ಇತಿಶಬ್ದ ಆದ್ಯರ್ಥೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಚಾಭಿಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ತಥಾಚಾತಃ ಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವೇನ ಮಯೋಕ್ತಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದನ್ನಮಿತ್ಯಾದೀನಾಮನ್ನಮಯಮಿತ್ಯಾದೀನಾಂ ಚ ಶಬ್ದಾನಾಮವಿಶೇಷೇಣ ಸ್ವರೂಪೈಕ್ಯೇನ ಕಾರಣೇನ ತೈಃ ಶಬ್ದೈಃ ಪ್ರಚುರಾನ್ನಾದಿನಿಮಿತ್ತವಾನ್ ಪರಮಾತ್ಮೈವೋಚ್ಯತೇ। ನ ಪುನರನುವಾಕದ್ವಯೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಭೇದಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯೇಹಾನುವಾಕೇ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽನ್ಯತ್ ಕಿಞ್ಚಿಚ್ಛರೀರಾದಿಕೋಶರೂಪಮುಚ್ಯತ ಇತಿ ಯೋಜನಾ। ಆದ್ಯೋ ಹಿಶಬ್ದೋ ನಹ್ಯನ್ಯವಿದ್ಯಯಾಽನ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿರ್ಯುಕ್ತೇತಿ ನ್ಯಾಯಸೂಚನಾರ್ಥಃ। ದ್ವಿತೀಯಸ್ತು ಶಬ್ದೈಕ್ಯೇ ನಿಮಿತ್ತಾಭಿಧೇಯೈಕ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ ದ್ಯೋತಕಃ।

h॥ ಆನನ್ದಮಯಪ್ರಕರಣೇ ಜಗಚ್ಚೇಷ್ಟಕತ್ವಹೇತುನಾ ವಿಷ್ಣೋರ್ಮಹಾನನ್ದತ್ವಸಾಧನಾತ್

ಸ ಏವಾಽನನ್ದಮಯಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯಃ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಸೂತ್ರದ್ವಯೇನಾನ್ನಮಯಾದಿಶಬ್ದಪಞ್ಚಕಸ್ಯೇಶ್ವರವಾಚಿತ್ವಮ್, ಮಯಟಶ್ಚ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾರ್ಥತ್ವಮುಪಪಾದಿತಮ್। ಇದಾನೀಮಾನನ್ದಮಯಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುವಾಚಿತ್ವಂ ತದ್ಗತಮಯಟಶ್ಚ ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾರ್ಥತ್ವಂ ಹೇತ್ವನ್ತರೇಣೋಪಪಾದಯತ್ "ತದ್ಧೇತುವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಮಹಾನನ್ದತ್ವ ಏವೇತಿ।

#sutraಓಂ ತದ್ಧೇತುವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ ಓಂ॥14॥**

(###sudha --)

ಮಹಾನನ್ದತ್ವ ಏವಾಸ್ಯ ಹೇತುಃ ಕೋಽನ್ಯಾದಿತಿ ಸ್ಫುಟಮ್।

ಉಕ್ತಃ ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರೇ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸುಖಂ ಲಬ್ಧ್ವಾ ಕರೋತ್ಯಯಮ್।

ಕರೋತಿ ನಾಸುಖೀ ಭೂಮಾ ಸುಖಂ ನಾಲ್ಪೇ ಸುಖಂ ಭವೇತ್॥167॥**

(###sudha --)

ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।

ಆನನ್ದಮಯಪ್ರಕರಣೇ "ಕೋ ಹ್ಯೇವಾನ್ಯಾತ್ ಕಃ ಪ್ರಾಣ್ಯಾತ್। ಯದೇಷ ಆಕಾಶ ಆನನ್ದೋ ನ ಸ್ಯಾತ್" ಇತ್ಯಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಮಹಾನನ್ದತ್ವ ಏವ ಹೇತುರುಕ್ತಃ। ತೇನ ಜ್ಞಾಯತೇ ವಿಷ್ಣುರೇವಾಽನನ್ದಮಯಶಬ್ದಾರ್ಥ ಇತಿ, ಮಯ ಚ ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾರ್ಥ ಇತಿ। ಯದಿ

ಹ್ಯಾನನ್ದಮಯೋ ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್, ಮಯ ಚ ವಿಕಾರಾರ್ಥೋ ಭವೇತ್; ತದಾ ಶ್ರುತಿರನ್ಯಸ್ಯಾಽನನ್ದವಿಕಾರತ್ವೇ ಹೇತುಂ ಕಮಪಿ ಬ್ರೂಯಾತ್। ವಿಷ್ಣೋರ್ಮಹಾನನ್ದತ್ವೇ ಹೇತುಕಥನಂ ತ್ವಸಙ್ಗತಮೇವ। ಅನೇನ ಸೂತ್ರೇ ತದಿತಿ ಷಷ್ಠ್ಯನ್ತಂ ಸಪ್ತಮ್ಯನ್ತಂ ಚ ತನ್ತ್ರೇಣೋಪಾತ್ತಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತತ್ರ ಮಹಾನನ್ದತ್ವ ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್।

ನನ್ವತ್ರಾಽಕಾಶಸ್ಯಾಽನನ್ದತ್ವಾಭಾವೇಽನನಂ ಪ್ರಾಣನಂ ಚ ಕಸ್ಯಾಪಿ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯೇತಾವದುಚ್ಯತೇ। ನತು ವಿಷ್ಣೋರ್ಮಹಾನನ್ದತ್ವೇ ಕಶ್ಚಿದಪಿ ಹೇತುರುಚ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸ್ಫುಟಮಿತಿ। ತತ್ ಕಥಮಿತಿ ಚೇತ್, ಆಕಾಶಶಬ್ದಸ್ತಾವದ್ ವಿಷ್ಣುಪರ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯತೇ "ಆಕಶಸ್ತಲ್ಲಿಙ್ಗಾತ್" ಇತಿ। ತಥಾಚ ವಿಷ್ಣೋರನಾನನ್ದತ್ವೇ ಜಗತೋ ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಮಾಪಾದಯನ್ತ್ಯಾ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಜಗಚ್ಚೇಷ್ಟಕತ್ವಂ ಹೇತುತ್ವೇನ ವಿವಕ್ಷಿತಮಿತಿ ವಿವಕ್ಷುಸ್ತಸ್ಯಾಽನನ್ದತ್ವೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಂ ತಾವದುಪಪಾದಯತಿ -- ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರ ಇತಿ। ಯಸ್ಮಾದಿತ್ಯಸ್ಯೋಪರಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರೇ ಛನ್ದೋಗಶ್ರುತಾವಿತ್ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯುತ್ತರೇಣಾನ್ವಯಃ। "ಯದಾ ವೈ ಸುಖಂ ಲಭತೇಽಥ ಕರೋತಿ ನಾಸುಖಂ ಲಬ್ಧ್ವಾ ಕರೋತಿ ಸುಖಮೇವ ಲಬ್ಧ್ವಾ ಕರೋತಿ" ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರೇ ಪರಮೇಶ್ವರವ್ಯಾಪಾರಸ್ಯಾಽನನ್ದಾವಿನಾಭೂತತತ್ವಮುಕ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ಆನನ್ದಶಬ್ದಸ್ಯ ಪೂರ್ಣಾನನ್ದ ಏವ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿರಿತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಶ್ರುತಿಮಾಹ ಭೂಮೇತಿ। "ಯೋ ವೈ ಭೂಮಾ ತತ್ ಸುಖಂ ನಾಲ್ಪೇನ ಸುಖಮಸ್ತಿ" ಇತಿ ಚ್ಛನ್ದೋಗಶ್ರುತೌ ಸುಖಶಬ್ದಸ್ಯ ಪೂರ್ಣಸುಖ ಏವ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿರಿತ್ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಯದ್ಯಪಿ ಭೂಮಶಬ್ದೋ ಭಾವವಾಚೀ। "ಬಹೋರ್ಲೋಪಃ", "ಭೂ ಚ ಬಹೋಃ" ಇತಿ ವಚನಾತ್। ತಥಾಽಪಿ ಭಾವಭವಿತ್ರೋರೈಕ್ಯಾದ್ ಭೂಮೇತಿ ಪೂರ್ಣ ಏವೋಚ್ಯತೇ, ನಾಲ್ಪ ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್। ಸ ಚ ಸನ್ನಿಧಾನಾತ್ ಸುಖೇನೇತಿ ಗಮ್ಯತೇ।

h॥ ಪ್ರವೃತ್ತೇಶ್ಚಾತುರ್ವಿಧ್ಯೋಪಪಾದನಪೂರ್ವಕಂ ಪರಮೇಶ್ವರಪ್ರವೃತ್ತೇಃ ಪೂರ್ಣಾನನ್ದಾವಿನಾಭೂತತತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಈಶ್ವರಪ್ರವೃತ್ತೇಃ ಪೂರ್ಣಾನನ್ದತ್ವೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಂ ಶ್ರುತ್ಯೋಪಪಾದ್ಯೋಪಪತ್ತ್ಯಾಽಪಿ ಸಮರ್ಥಯತೇ ಯತ್ ಪ್ರವೃತ್ತಿಶ್ಚೇತಿ।

॥॥॥॥ಯತ್ ಪ್ರವೃತ್ತಿಶ್ಚ ನೃತ್ತಗಾನಾದಿಕಾ ಸುಖಾತ್।

ದುಃಖಾದ್ ರೋದಾದಿಕಾ ಚೈವ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವತೋಽಸ್ಯ ಚ॥168॥**

(###sudha --)

ಸರ್ವಶಕ್ತೇರ್ನ ದುಃಖಂ ಸ್ಯಾದತಃ ಕೇವಲಲೀಲಯಾ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರವರ್ತಕೋ ನಚೇದೇಷ ಪ್ರಾಣ್ಯಾದನ್ಯಾಚ್ಚ ಕಃ ಪುಮಾನ್ ॥169॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರಾಪಿ ಯದ್ ಯಸ್ಮಾದಿತ್ಯಸ್ಯ ಉಪರಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಪ್ರವೃತ್ತಿಶ್ಚತುರ್ವಿಧಾ ಭವತಿ। ಸುಖೋದ್ರೇಕಾತ್, ದುಃಖೋದ್ರೇಕಾತ್, ಸುಖರಾಗಾತ್, ದುಃಖದ್ವೇಷಾಚ್ಚೇತಿಶೇಷಃ। ಸುಖೋದ್ರೇಕಾತ್ ಪ್ರವೃತ್ತೇರುದಾಹರಣಮಾಹ ನೃತ್ತೇತಿ। ಉನ್ಮತ್ತಸ್ಯೇತಿ ಶೇಷಃ। ದುಃಖೋದ್ರೇಕಾತ್ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮುದಾಹರತಿ ದುಃಖಾದಿತಿ।

ಕೇಚಿದಾಹುಃ ಸುಖದುಃಖತತ್ಸಾಧನರಾಗದ್ವೇಷಾವೇವ ಪ್ರವರ್ತಕಾವಿತಿ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ “ಪ್ರವರ್ತನಾಲಕ್ಷಣಾ ದೋಷಾಃ” ಇತಿ। ತನ್ನಿರಾಸಾರ್ಥಮೇವಶಬ್ದಃ। ಸುಖಾದೇವ ದುಃಖಾದೇವೇತಿ। ನಹ್ಯುನ್ಮತ್ತಸ್ಯ ಕ್ವಚಿದನುಸನ್ಧಾನಮಸ್ತಿ, ಯೇನ ಸುಖರಾಗಾತ್ ತತ್ಸಾಧನಮೇತದಿತ್ಯನುಸನ್ಧಾಯ ನೃತ್ತಾದೌ ಪ್ರವರ್ತೇತ। ಕಿನ್ತೂದ್ರಿಕ್ತಂ ಸುಖಮೇವ ತತ್ಪ್ರವೃತ್ತೌ ಹೇತುಃ। ನಾಪಿ ದುಃಖಂ ದ್ವಿಷತೋಽಪಿ ನಾರಕಿಣೋ ರೋದನಾದಿಕಂ ತತ್ಪರಿಹಾರಹೇತುರಿತ್ಯನುಸನ್ಧಾನಮಸ್ತಿ। ಕಿನ್ತು ದುಃಖೋದ್ರೇಕ ಏವ ತತ್ರ ಕಾರಣಮಿತ್ಯನುಭವಸಿದ್ಧಮ್। ಸುಖರಾಗಾತ್ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತ್ಯರ್ಥಾ ಭೋಜನಾದೌ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ, ದುಃಖದ್ವೇಷಾಚ್ಚ ತನ್ನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಾ ಕಣ್ಟಕೋದ್ಧರಣಾದೌ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧೇತಿ ನೋದಾಹೃತಾ।

ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯೇವಂ ಚೇತನಸಮ್ಬನ್ಧಿನೀ ಪ್ರವೃತ್ತಿಶ್ಚತುರ್ವಿಧೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವತ ಇತಿ। ಸುಖಾನವಾಪ್ತಿಶ್ಚೇತಿ ಶೇಷಃ। ತತಶ್ಚ ದುಃಖೋದ್ರೇಕನಿಮಿತ್ತಾ, ತನ್ನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಾ, ಸುಖಾವಾಪ್ತ್ಯರ್ಥಾ ಚೇತಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿತ್ರಯಂ ಪರಮೇಶ್ವರೇ ನೋಪಪದ್ಯತ ಇತಿಭಾವಃ। ತಥಾಽಪಿ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತ ಇತಿ। ಅತಃ ಪರಿಶೇಷಾದೀಶ್ವರಃ ಪ್ರವರ್ತಕೋ ಭವನ್ ಕೇವಲಲೀಲಯಾಽಽನನ್ದೋದ್ರೇಕಾದೇವ ಭವೇದಿತಿ ಸಿದ್ಧಃ ಪರಮೇಶ್ವರಪ್ರವೃತ್ತೇಃ ಪೂರ್ಣಾನನ್ದಾವಿನಾಭಾವಃ।

ಏವಮುಪೋದ್ಘಾತಮುಕ್ತ್ವಾ ಪ್ರಯೋಗಮಾಹ ಅತ ಇತಿ। ಯತ ಏವಂ ಪರಮೇಶ್ವರಪ್ರವೃತ್ತೇಃ ಸಿದ್ಧಃ ಪೂರ್ಣಾನನ್ದಾವಿನಾಭಾವಃ, ಅತಃ ಪ್ರವರ್ತಕೋಽಯಂ ಕೇವಲಲೀಲಯಾ ಪೂರ್ಣಾನನ್ದೇನ ಯುಕ್ತೋ ಭವೇದಿತಿ। ಅಯಮತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಃ ಈಶ್ವರಃ ಸುಖೀ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ, ಪ್ರವೃತ್ತಿಕಾರಣತ್ರಯರಹಿತತ್ವೇ ಸತಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮತ್ತ್ವಾತ್; ಉನ್ಮತ್ತವದಿತಿ। ಕಾರ್ಯಾನುಗುಣತ್ವಾಚ್ಚ ಕಾರಣಸ್ಯ, ಮಹಾಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಾ ಮಹಾನನ್ದ ಏವ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತಿ।

ಏವಂ ಶ್ರುತೇರಭಿಪ್ರಾಯಸಿದ್ಧಂ ಹೇತುಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ವಾಚನಿಕಂ ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕಂ ವಿವೃಣೋತಿ ನಚೇದಿತಿ। ಏಷ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಆ ಸಮನ್ತಾತ್ ಕಾಶನಾದಾಕಾಶಃ ಪೂರ್ಣಾನನ್ದೋ ನಚೇತ್, ತದಾ ಕಾರಣಾನ್ತರಾಭಾವಾನ್ನ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಪ್ರವರ್ತಯೇತ್। ನಚೇದೇಷ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಪ್ರವರ್ತಯೇತ್ ತದಾ ಕಃ ಪುಮಾನ್ ಪ್ರಾಣ್ಯಾದನ್ಯಾಚ್ಚ? ನ ಕೋಽಪಿ ಲೌಕಿಕೀಂ ವೈದಿಕೀಂ ವಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ಕುರ್ಯಾತ್। ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾಭಾವಾದಿತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್ ॥*॥

(###sudha --)

h ॥ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣತ್ವೇನೋಕ್ತಸತ್ಯತ್ವಜ್ಞಾನತ್ವಾನನ್ತತ್ವಾನಾಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪತ್ವಮನ್ನಮಯಾದಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರಕರಣಾನಾಮುಪಪಾದ್ಯ ತೇಷಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅನ್ನಮಯಾದೀನಾಂ ಪಞ್ಚಾನಾಮಪಿ ಯುಕ್ತ್ಯನ್ತರೇಣ ಪರಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯಿತುಂ ಸೂತ್ರಮ್ "ಮಾನ್ತ್ರವರ್ಣಿಕಮೇವ ಚ ಗೀಯತೇ" ಇತಿ ।

#sutraಓಂ ಮಾನ್ತ್ರವರ್ಣಿಕಮೇವ ಚ ಗೀಯತೇ ಓಂ ॥15 ॥**

(###sudha --)

ತಸ್ಯಾರ್ಥಃ "ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮಮಮನ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತಿ ಮನ್ತ್ರವರ್ಣಪ್ರತಿಪಾದಿತಮೇವ ವಸ್ತೂತ್ತರೇಣ ಗ್ರನ್ಥೇನ ಗೀಯತೇ । ಅತಶ್ಚಾನ್ನಮಯಾದಯಃ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ । ಸ್ಯಾದೇತದ್ ಯದಿ ಮನ್ತ್ರವರ್ಣೋಽಪಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಃ ಸ್ಯಾತ್ । ತದೇವ ಕುತಃ? ಮನ್ತ್ರವರ್ಣೇ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯೇವ ಶ್ರವಣಾತ್ । ತಸ್ಯ ಚಾಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾಽನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಸಮ್ಭವಾತ್ । ಕಥಞ್ಚ ಮಾನ್ತ್ರವರ್ಣಿಕಾರ್ಥಪ್ರಪಞ್ಚನಾರ್ಥ ಉತ್ತರೋ ಗ್ರನ್ಥ ಇತ್ಯತಃ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಂ ವಿವರಿತುಮುಪೋದ್ಘಾತಮಾಹ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಿತಿ ।

ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್ ಪರಮಾಪ್ನೋತೀತಿ ಯತ್ ಪ್ರಥಮಸೂಚಿತಮ್ ।

ತದೇವ ಮನ್ತ್ರವರ್ಣೇನ ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನನ್ತವತ್ ॥170 ॥**

(###sudha --)

ಲಕ್ಷಿತಮ್ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।

"ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಪ್ನೋತಿ ಪರಮ್" ಇತ್ಯನುವಾಕಸ್ಯ ಪ್ರಥಮವಾಕ್ಯೇ ಸೂಚಿತಂ ತಾವತ್ ಪರಬ್ರಹ್ಮೈವ । ಪರಶಬ್ದಶ್ರವಣಾತ್ । ತಜ್ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಹೇತುತ್ವೋಕ್ತೇಶ್ಚ । ತದೇವ ಚ ಮನ್ತ್ರವರ್ಣೇನ ಸತ್ಯಮ್, ಜ್ಞಾನಮ್, ಅನನ್ತವತ್ ಅನ್ತವನ್ನ ಭವತೀತಿ, ಲಕ್ಷಿತಮ್, ಅಸಾಧಾರಣಧರ್ಮೋಪೇತತಯಾ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಮತೋ ಮಾನ್ತ್ರವರ್ಣಿಕಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ।

"ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಪ್ನೋತಿ ಪರಮ್" ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಹಿ ಶಙ್ಕಾತ್ರಯಮುದೇತಿ । ಕಿಂಲಕ್ಷಣಕಂ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ? ನಹಿ ಲಕ್ಷಣೇನ ವಿನಾ ವಸ್ತು ಸಮಸ್ತವ್ಯಾವೃತ್ತತಯಾ ಶಕ್ಯತೇ ಜ್ಞಾತುಮ್ । ಕಥಞ್ಚ ತದ್ವೇದನಮ್? ಕಿಂ ಪ್ರತೀಯಮಾನಾಕಾರಸ್ಯಾಽರೋಪಿತತ್ವಮುಪೇತ್ಯ ತದೇವಾಸ್ಮೀತಿ, ಉತಾನ್ಯಥಾ? ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಪೂರ್ಣಂ ಪ್ರತೀತಮ್ । ನಚ ತಾದೃಶಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೋಽಸ್ಮಾಕಂ ಭವೀತೀತಿ । ಕಾ ನಾಮ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿರ್ಯಾ ಜ್ಞಾನಸಾಧ್ಯಾ? ಸರ್ವಗತತ್ವೇನ ನಿತ್ಯಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾದಿತಿ । ತತ್ಪರಿಹಾರಾಯ ಮನ್ತ್ರವರ್ಣಮುದಾಹರತಿ ಶ್ರುತಿಃ "ತದೇಷಾಽಭ್ಯುಕ್ತಾ" । ತದಭಿ ಏತದಾಶಙ್ಕಾತ್ರಯಂ ಪ್ರತಿ ತತ್ಸಮಾಧಾನತಯೇತಿ ಯಾವತ್ । ಏಷಾ ಋಗುಕ್ತಾ ಉಚ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತತ್ರ "ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನನ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತಿ ಲಕ್ಷಣಶಙ್ಕಾಯಾ ಉತ್ತರಮ್। ಏತಚ್ಚ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಲಕ್ಷಣಮ್। ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಪ್ರಕಾರೇಣ ಸತ್ಯತ್ವಾದೀನಾಮವ್ಯಭಿಚಾರಿತ್ವಾತ್। ಅತ ಏವ ಸಮುದಿತಂ ಲಕ್ಷಣಮಭ್ಯುಪೇತ್ಯ ವಿಶೇಷಣಕೃತ್ಯಾನ್ವೇಷಣೇ ಪರೇಷಾಂ ಕ್ಲೇಶಃ ಪರಾಸ್ತಃ।

"ಯೋ ವೇದ" ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಶಙ್ಕೋತ್ತರಮ್। ಪರಿಪೂರ್ಣಪರಿಮಾಣಮಪಿ ಶಕ್ತಿವಶಾದ್ ಭಕ್ತಾನುಕಮ್ಪಯಾಽಲ್ಪಪರಿಮಾಣಂ ಪ್ರಕಟಯತ್ ಸರ್ವಜೀವತದುಪಕಾರಿಕಾರ್ಯಕಾರಣಪ್ರೇರಕತ್ವೇನ ಹೃದಯಗುಹಾವಸ್ಥಿತಂ ಜ್ಞೇಯಮಿತಿ।

"ಸೋಽಶ್ನುತೇ" ಇತಿ ತೃತೀಯಶಙ್ಕೋತ್ತರಮ್। ನ ಸಂಯೋಗಮಾತ್ರಂ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ। ನಾಪ್ಯೈಕ್ಯಾಪತ್ತ್ಯಾದಿಃ। ಕಿನ್ತು ತದ್ವ್ಯಕ್ತಿಸ್ಥಾನೇ ತತೋಽತ್ಯನ್ತಭಿನ್ನತಯಾ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿತತ್ಸ್ವರೂಪಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿರೇವೇತಿ।

ಅಸ್ತ್ವೇವಂ ಪ್ರಥಮವಾಕ್ಯಸೂಚಿತಾರ್ಥಸ್ಯ ಪರಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾತ್ ತದುತ್ಥಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಾರ್ಥಸ್ಯ ಮನ್ತ್ರವರ್ಣಸ್ಯಾಪಿ ತತ್ಪರತ್ವಮ್। ತಥಾಽಪಿ ಕಿಂ ಪ್ರಕೃತ ಇತ್ಯತಃ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಂ ವಿವೃಣೋತಿ ತತ್ರೇತಿ।

॥ ॥ ॥ತತ್ರ ಸತ್ಯತ್ವಂ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾಽನ್ನಪ್ರಾಣಯೋರಪಿ।

ಉಕ್ತಂ ಜ್ಞಾನಂ ತು ಮನಸಾ ವಿಜ್ಞಾನೇನಾಪ್ಯುದೀರಿತಮ್।

ಅನನ್ತತ್ವಂ ತಥಾಽಽನನ್ದಮಯವಾಚಾಽಪ್ಯುದಾಹೃತಮ್ ॥171॥**

(###sudha --)

ತತ್ರ ಲಕ್ಷಣೇಷು ಸತ್ಯತ್ವಂ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾ, "ತಸ್ಮಾದ್ ವಾ ಏತಸ್ಮಾದಾತ್ಮನ ಆಕಾಶಃ ಸಮ್ಭೂತಃ" ಇತಿ ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಕರಣೇನ "ಸ ವಾ ಏಷ ಪುರುಷೋಽನ್ನರಸಮಯಃ" ಇತಿ "ತಸ್ಮಾದ್ ವಾ ಏತಸ್ಮಾದನ್ನರಸಮಯತ್" ಇತಿ ಚಾನ್ನಪ್ರಾಣಯೋರನ್ನಮಯಪ್ರಾಣಮಯಯೋಃ ಪ್ರಕರಣಾಭ್ಯಾಮುಕ್ತಮ್।

ಜ್ಞಾನಂ ತು ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣಂ ಮನಸಾ, "ತಸ್ಮಾದ್ ವಾ ಏತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಾಣಮಾಯತ್" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಮನೋಮಯಪ್ರಕರಣೇನ। ವಿಜ್ಞಾನೇನಾಪಿ, "ತಸ್ಮಾದ್ ವಾ ಏತಸ್ಮಾನ್ಮನೋಮಯಾತ್" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಪ್ರಕರಣೇನಾಪ್ಯುದೀರಿತಮ್।

ತಥಾಶಬ್ದಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ। ಅನನ್ತತ್ವಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣಮಾನನ್ದಮಯವಾಚಾ "ತಸ್ಮಾದ್ ವಾ ಏತಸ್ಮಾದ್ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಾತ್" ಇತ್ಯಾದಿನಾಽಽನನ್ದಮಯಪ್ರಕರಣೇನ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಪಿಪದೇನೋತ್ತರವಾಕ್ಯೈರಪ್ಯುದಾಹೃತಮ್। ಅತ ಉತ್ತರೇಷಾಂ ಷಣ್ಣಾಮಪಿ ಪ್ರಕರಣಾನಾಂ ಮಾನ್ತ್ರವರ್ಣಿಕಪರಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣವಿವೃತಿತ್ವಾತ್ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮೈವಾನ್ನಮಯಾದಯ ಇತಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

h ॥ ಸ್ರಷ್ಟೃತ್ವಸ್ಯ ಸತ್ಯಶಬ್ದಾರ್ಥತ್ವಮ್, ಸತ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಕರಣೋಕ್ತತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಂ ಚ ॥

(###sudha --)

ಸತ್ಯತ್ವಂ ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಕರಣೇನೋಕ್ತಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸದ್ಭಾವಮಿತಿ।

ಸದ್ಭಾವಂ ಯಾಪಯೇದ್ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸತ್ಯಂ ತತ್ ತೇನ ಕಥ್ಯತೇ।

ಇತಿ ಸೃಷ್ಟಿರಿಹ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ಜಗತ್ಸದ್ಭಾವಯಾಪಕಮ್ ॥172॥**

(###sudha --)

ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಸ್ಥಾಪನಾಯೈವ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।

ಸಚ್ಛಬ್ದಃ ಸದ್ಭಾವವಾಚೀ। "ಸದ್ಭಾವೇ ಸಾಧುಭಾವೇ ಚ ಸದಿತ್ಯೇತತ್ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ" ಇತಿ ವಚನಾತ್। ಸದ್ಭಾವೋ ಜನ್ಮ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ಸದ್ಭಾವಶಬ್ದೇನ ಪ್ರಜನನಂ ಸೂಚಿತಮ್" ಇತಿ। ತಥಾಚ ಸಚ್ಛಬ್ದೇ ಜನ್ಮವಾಚಿನಿ ಕರ್ಮಣ್ಯುಪಪದೇ ಯಾತೇರನ್ತರ್ಣೀತಣ್ಯರ್ಥಾತ್ "ಆತೋಽನುಪಸರ್ಗೇ ಕಃ" ಇತಿ ಕಪ್ರತ್ಯಯೇ ಕೃತೇ "ಅಯಸ್ಮಯಾದೀನಿ ಛನ್ದಸಿ" ಇತ್ಯುಪಪದಸ್ಯ ಭಸಞ್ಜ್ಞಾಯಾಂ "ಸತ್ಯಮ್' ಇತಿ ಭವತಿ। ತತಃ ಸತ್ ಸದ್ಭಾವಂ ಜನ್ಮ ಯಾಪಯೇತ್ ಪ್ರಾಪಯೇತ್ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ಸರ್ವಂ ಯಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಸತ್ಯಂ ಕಥ್ಯತ ಇತಿ ಸಕಲಜಗಜ್ಜನ್ಮಕಾರಣತ್ವಂ ಸತ್ಯಶಬ್ದಾರ್ಥಂ ಹೃದಿ ಕೃತ್ವಾ "ಆತ್ಮನ ಆಕಾಶಃ ಸಮ್ಭೂತಃ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯೇಹಾನುವಾಕೇ ಸೃಷ್ಟಿಃ ಪ್ರೋಕ್ತೇತ್ಯರ್ಥಃ।

ಅಸ್ತು ಜಗತ್ಸ್ರಷ್ಟೃತ್ವಂ ಸತ್ಯಶಬ್ದಾರ್ಥಃ, ತಥಾಽಪಿ "ಆತ್ಮನ ಆಕಾಶಃ" ಇತ್ಯಾದಿಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಕರಣಂ ತದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿತಿ ನ ಯುಕ್ತಮ್। ಅವಯವಾರ್ಥಕಥನಾದೇರಭಾವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಜಗದಿತಿ। ಸತ್ಯಶಬ್ದೇನ ಯಜ್ಜಗತ್ಸದ್ಭಾವಯಾಪಕಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಕ್ತಂ ತಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಸ್ಥಾಪನಾಯೈವ ಸೃಷ್ಟಿಃ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ನಾವಯವಾರ್ಥಕಥನಾದ್ಯರ್ಥಮ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ನಾವಯವಾರ್ಥಕಥನಾದಿಕಮೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್। ಕಿನ್ತೂಕ್ತಸ್ಥಾಪನಮಪಿ। ಪ್ರಕೃತೇ ಚ ಸತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಲಕ್ಷಣೇಽಭಿಹಿತೇಽಸಮ್ಭವೀದಂ ಪಞ್ಚಾನಾಂ ಮಹಾಭೂತಾನಾಮೇವ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಯ ಮಹಾಭೂತಾನಾಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಕಾರಣಮ್, ತದನ್ತರ್ಗತಮ್, ತತ್ಸತ್ತಾದಿಪ್ರದಂ ಚಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಜಗಜ್ಜನಕಮಿತಿ ತತ್ಸ್ಥಾಪನಂ "ಆತ್ಮನ ಆಕಾಶಃ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ಭವತೀದಂ ತದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ಅನ್ನಶಬ್ದಾರ್ಥಯೋಃ ಅದ್ಯತ್ವಾತ್ತೃತ್ವಯೋಃ ಸತ್ಯಶಬ್ದಾರ್ಥತ್ವಂ ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಅನ್ನಮಯಪ್ರಕರಣೋಕ್ತತ್ವೋಪಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅನ್ನಮಯಪ್ರಕರಣಂ ಸತ್ಯಶಬ್ದಾರ್ಥ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸತ್ತ್ವಮಿತಿ ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ । ಸತ್ತ್ವಂ ಜೀವನಮೇವ ಚ ।

ವಿಶೀರ್ಣತಾ ಚ ಸತ್ತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ ಸನ್ನಮಿತ್ಯಾಹುರೇವ ಯತ್ ।

ಅತೋಽದ್ಯತಾಽತ್ತೃತಾಽನ್ನತ್ವಂ ಸತ್ಯಶಬ್ದಾರ್ಥ ಏವ ಹಿ ॥173॥**

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಂ ಜನ್ಮೈವ ಸಚ್ಛಬ್ದಾರ್ಥಃ । ಕಿನ್ತು ಜೀವನಂ ಚ ಪ್ರಾಣಧಾರಣಲಕ್ಷಣಂ ಸತ್ತ್ವಮೇವ ಸಚ್ಛಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮೇವ । ಅಸ್ತಿ ದೇವದತ್ತ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಜೀವತೀತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾತ್ । ವಿಶೀರ್ಣತಾ ಚ ಶೈಥಿಲ್ಯಲಕ್ಷಣಾ । ಸತ್ತ್ವಂ ಸಚ್ಛಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್ । ಕುತಃ? ಯದ್ ಯಸ್ಮಾದ್ ವಿಶೀರ್ಣಂ ವಸ್ತು ಸನ್ನಮಿತ್ಯಾಹುಃ । ಏವಶಬ್ದಃ "ಷದ್ಲೃ ವಿಶರಣಗತ್ಯವಸಾದನೇಷು" ಇತಿ ಪಾಠಾನ್ಮುಖ್ಯ ಏವಾಯಂ ಪ್ರಯೋಗ ಇತಿ ಸೂಚಯತಿ । ತಥಾಚಾಸ್ತೇಃ ಶತ್ರನ್ತಸ್ಯ ಸದೇಃ ಕ್ವಿಬನ್ತಸ್ಯ ವಾ ಸದಿತಿ ರೂಪಮ್ । ಭಾವಪ್ರಧಾನಂ ಚೈತತ್ । ಸತ್ ಸತ್ತ್ವಂ ಜೀವನಂ ವಿಶರಣಂ ವಾ ಭೂತಾನಾಂ ಯಾಪಯತೀತಿ ಸತ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ ।

ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯೇವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತ ಇತಿ । ಯತ ಏವಂ ಸಕಲಭೂತಾನಾಂ ಜೀವನವಿನಾಶಹೇತುತ್ವಂ ಸತ್ಯಶಬ್ದೋಕ್ತಮ್, ಅತಃ ಸತ್ಯಶಬ್ದಾರ್ಥ ಏವಾನ್ನತ್ವಮನ್ನಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮ್ । ತತ್ ಕಥಮ್? ಹಿ ಯಸ್ಮಾದುಪಜೀವ್ಯತ್ವಲಕ್ಷಣಾಽದ್ಯತಾ ವಿನಾಶಕತ್ವಲಕ್ಷಣಾಽತ್ತೃತಾ ಚ ತದಿತಿ ।

h ॥ ಪ್ರಾಣಶಬ್ದಾರ್ಥಗತಿಜೀವನಪ್ರದತ್ವಸ್ಯ ಸತ್ಯಶಬ್ದಾರ್ಥತ್ವಮುಪದರ್ಶ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಮಯಪ್ರಕರಣೋಕ್ತತ್ವೋಪಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಪ್ರಾಣಮಯಪ್ರಕರಣಂ ಚ ಸತ್ಯಶಬ್ದಾರ್ಥ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರಾಣಮಿತಿ ।

ಪ್ರಾಣಂ ದೇವಾ ಅನುಪ್ರಾಣನ್ತಿ ಮನುಷ್ಯಾಃ ಪಶವಶ್ಚ ಯೇ ।

ಆಯುಃ ಪ್ರಾಣೋ ಹಿ ಭೂತಾನಾಮಿತಿ ಯದ್ ಗತಿಜೀವನೇ ॥174॥**

(###sudha --)

ಉಕ್ತೇ ಸದಿತಿ ಧಾತ್ವರ್ಥೋ ಗತಿಶ್ಚಾತೋ ಹಿ ಸತ್ಯತಾ।

ಪ್ರಾಣತ್ವಮ್ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।175 ॥**

(###sudha --)

ದೇವಾದಯಃ ಪ್ರಾಣಂ ಪರಮಾತ್ಮಾನಮನು ತತ್ಪ್ರೇರಣಯಾ ಪ್ರಾಣನ್ತಿ ಚೇಷ್ಟನ್ತೇ। ಸ ಪ್ರಾಣಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಸರ್ವೇಷಾಮಾಯುರ್ಜೀವನಹೇತುಶ್ಚಾತೋಽಸೌ ಪ್ರಾಣ ಉಚ್ಯತ ಇತಿ ಮನ್ತ್ರೇಣ ಪ್ರಾಣನ್ತಿ ಪ್ರವರ್ತನ್ತೇ ಜೀವನ್ತಿ ವಾ ಸರ್ವಭೂತಾನ್ಯನೇನೇತಿ ಪ್ರಾಣಶಬ್ದಾರ್ಥತಯಾ ಗತಿಜೀವನೇ ಭೂತಾನಾಂ ಗತಿಜೀವನಪ್ರದತ್ವಮಿತಿ ಯಾವತ್, ಉಕ್ತೇ, ಯದ್ ಯಸ್ಮಾತ್, ಯತಶ್ಚ ಸದಿತಿಧಾತ್ವರ್ಥೋ ಗತಿಃ, ಜೀವನಂ ಚಾಸ್ತಿಧಾತ್ವರ್ಥಃ, ತಾಭ್ಯಾಂ ಚ ಶತರಿ ಕ್ವಿಪಿ ಚ ಕೃತೇ ಸದಿತಿ ಭವತಿ। ತಚ್ಚ ಭಾವಪ್ರಾಧನಂ ವಿವಕ್ಷಿತ್ವಾ ಸತ್ ಸತ್ತ್ವಂ ಗತಿಂ ಜೀವನಂ ವಾ ಭೂತಾನಾಂ ಯಾಪಯತೀತಿ ಸತ್ಯಶಬ್ದೋಽಪಿ ಗತಿಜೀವನಪ್ರದತ್ವಮಾಹ। ಅತಃ ಸತ್ಯತಾ ಪ್ರಾಣತ್ವಂ ಸತ್ಯಪ್ರಾಣಶಬ್ದಯೋರೇಕಾರ್ಥತ್ವಮಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್। ಅನೇನಾನ್ನಮಯಪ್ರಾಣಮಯಪ್ರಕರಣೇ ಸತ್ಯಶಬ್ದಾರ್ಥಪ್ರಪಞ್ಚನೇನ ತದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

h ॥ ಜ್ಞಾನತ್ವಸ್ಯ ಮನೋಮಯವಿಜ್ಞಾನಮಯಪ್ರಕರಣೋಕ್ತತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಜ್ಞಾನಶಬ್ದಾರ್ಥೋ ಮನೋಮಯಪ್ರಕರಣಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅವಬೋಧಾರ್ಥ ಇತಿ।

p**p

॥ ॥ ॥ ।ಅವಬೋಧಾರ್ಥೋ ಮನುಧಾತುಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಃ ॥175 ॥**

(###sudha --)

ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಃ "ಮನು ಅವಬೋಧನೇ" ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಃ। ತತಶ್ಚ ತಸ್ಮಾದ್ ಭಾವೇಽಸುನ್ಪ್ರತ್ಯಯೇ ವಿಹಿತೇ ಮನ ಇತಿ ಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಚೈಕಾರ್ಥತಾ ಭವತಿ।

ವಿಜ್ಞಾನಮಯಪ್ರಕರಣಶಬ್ದಾರ್ಥತ್ವಂ ಸ್ಪಷ್ಟಮೇವೇತಿ ನ ಪ್ರಪಞ್ಚಿತಮ್। ಜ್ಞಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಲಕ್ಷಣೇಽಭಿಹಿತೇ ಸಕಲಚೇತನಸಾಧಾರಣ್ಯಾದಲಕ್ಷಣಮೇತದಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಯಾಂ ನಾವಬೋಧಮಾತ್ರಂ ಜ್ಞಾನಮಿಹ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್। ಕಿನ್ತು ಸಕಲಪದಾರ್ಥಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಾಕಾರವಿಷಯಮಿತ್ಯತೋ ನಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿರಿತ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಕರಣಾಭ್ಯಾಂ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರಾಯ ಪ್ರಪಞ್ಚನಂ ಕೃತಮಿತಿ।

h ॥ ಆನನ್ದಮಯಪ್ರಕರಣೇನ ಅನನ್ತತ್ವಸ್ಯ ಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಆನನ್ದಮಯಪ್ರಕರಣೇನಾನನ್ತತ್ವಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮಿತ್ಯಭಿಹಿತಮ್ । ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಾಲ್ಪ ಇತಿ ।

p**p

ನಾಲ್ಪೇ ಸುಖಮಿತಿ ಪ್ರೋಕ್ತ್ಯೈವಾಽನನ್ದಮಯತೋಕ್ತಿತಃ ।

ಅನನ್ತತ್ವಂ ಸುನಿರ್ಣೀತಂ ಪೂರ್ಣಾನನ್ದೋ ಹಿ ನಾಲ್ಪಕೇ ॥176॥**

(###sudha --)

ನಾಽನನ್ದಮಯಪ್ರಕರಣಮನನ್ತಪದನಿರ್ವಚನಪರತ್ವಾದಿನಾ ರೂಪೇಣ ತದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ । ಕಿನ್ನಾಮ । ಅನನ್ತತ್ವಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾಸಮ್ಭವನಾಶಙ್ಕಾಯಾಮಾನನ್ದಮಯತೋಕ್ತ್ಯಾಽನನ್ತತ್ವಂ ಸುನಿರ್ಣೀತಮುಪಪಾದಿತಮ್ । ಪರಮೇಶ್ವರೋಽನನ್ತಃ, ಪೂರ್ಣಾನನ್ದತ್ವಾದಿತಿ ।

ನನು ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಯೋಃ ಕ್ವಾಪ್ಯದರ್ಶನೇನ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭಾವಾತ್ ಕಥಮೇತತ್? ಮೈವಮ್ । "ನಾಲ್ಪೇ ಸುಖಮಸ್ತಿ" ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಹಿ ಯಸ್ಮಾದಲ್ಪಕೇಽನನ್ತವತಿ ಪೂರ್ಣಾನನ್ದೋ ನಾಸ್ತೀತಿ ನಿಶ್ಚೀಯತೇ । ವ್ಯತಿರೇಕವ್ಯಾಪ್ತಿರಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ನನ್ವನನ್ತತ್ವವತ್ ಪೂರ್ಣಾನನ್ದೋಽಪ್ಯಸಿದ್ಧ ಏವ । ಸತ್ಯಮ್ । ಅತ ಏವ "ಕೋ ಹ್ಯೇವಾನ್ಯಾತ್" ಇತ್ಯಾದಿನೋಪಪಾದಯತಿ -- ಶ್ರುತಿಃ । ಉಕ್ತಂ ಚೈತತ್ "ಆನನ್ದಮಯವಾಚಾಽಪಿ" ಇತಿ ।

h॥ ಉಕ್ತಾರ್ಥೋಪಸಂಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ಸೂತ್ರಾರ್ಥಮುಪಸಂಹರತಿ --ಅತ ಇತಿ ।

p**p

ಅತೋ ಹಿ ಮನ್ತ್ರವರ್ಣೋಕ್ತವಿಸ್ತೃತಿಸ್ತು ಸಮಸ್ತಯಾ ।

ಕ್ರಿಯತೇ ಪರಯಾ ಯಸ್ಮಾತ್ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥177॥**

(###sudha --)

ಅತ ಇತ್ಯುಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣ । ಹಿಶಬ್ದಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧೌ । ತುಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣೇ । ಪರಯಾ ಮನ್ತ್ರವರ್ಣಾದುತ್ತರಯಾ ಶ್ರುತ್ಯಾ । ತಸ್ಮಾದ್ ವಿಷ್ಣುರೇವಾನ್ನಮಯಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯ ಇತಿ ಪೂರ್ವೇಣ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ ।

h॥ ಜೀವಾದೀನಾಂ ಮೋಕ್ಷಹೇತುಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇರನ್ನಮಯಪ್ರಕರಣಸ್ಯ ತದ್ವಿಷಯತ್ವಾಸಮ್ಭವಃ॥

(###sudha --)

ಏವಂ “ಆನನ್ದಮಯೋಽಭ್ಯಾಸಾತ್” ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರೈಃ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧನಂ ವಿಧಾಯ ಪರಪಕ್ಷಪ್ರತಿಕ್ಷೇಪಾರ್ಥಂ ಸೂತ್ರಮ್ “ನೇತರೋಽನುಪಪತ್ತೇಃ” ಇತಿ। ತತ್ರ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಂಶಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಇತರ ಇತಿ।

#sutraಓಂ ನೇತರೋಽನುಪಪತ್ತೇಃ ಓಂ ॥16॥**

(###sudha --)

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ಇತರೋಽತ್ರ ನ ಕಥ್ಯತೇ ॥177॥**

(###sudha --)

ಪುರುಷಂ ವೇತ್ತಿ ಯೋ ಮುಚ್ಯೇನ್ನಾನ್ಯಃ ಪನ್ಥಾ ಹಿ ವಿದ್ಯತೇ।

ಇತಿ ಶ್ರುತೇರನ್ಯವೇದೀ ಕಥಂ ಮುಕ್ತಿಂ ಪ್ರಯಾಸ್ಯತಿ ॥178॥**

(###sudha --)

ಇತರೋ ಜೀವೋ ವಾ, ಶರೀರಾದಿಕೋಶೋ ವಾ, ಪ್ರಕೃತಿರ್ವಾಽತ್ರಾನ್ನಮಯಾದಿಪ್ರಕರಣೇ ನ ಕಥ್ಯತೇ। ಕುತಃ? ಅನುಪಪತ್ತೇಃ। “ಸರ್ವಂ ವೈ ತೇಽನ್ನಮಾಪ್ನುವನ್ತಿ। ಯೇಽನ್ನಂ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸತೇ”, “ಸರ್ವಮೇವ ತ ಆಯುರ್ಯನ್ತಿ। ಯೇ ಪ್ರಾಣಂ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸತೇ” ಇತ್ಯಾದಿನಾಽನ್ನಮಯಾದಿಜ್ಞಾನಾನ್ಮೋಕ್ಷಃ ಪ್ರತೀಯತೇ। ಅನ್ನಮಯಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಚ ಜೀವಾದಿವಾಚಿತ್ವೇ ತದನುಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಕುತೋಽನುಪಪತ್ತಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪುರುಷಮಿತಿ। ಅನೇನ “ತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನಮೃತ ಇಹ ಭವತಿ। ನಾನ್ಯಃ ಪನ್ಥಾ ಅಯನಾಯ ವಿದ್ಯತೇ” ಇತಿ ಶ್ರುತಿಂ ಸೂಚಯತಿ।

ನನ್ವತ್ರ ತಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ ನ ವಿಷ್ಣುಮಿತಿ। ಮೈವಮ್। “ಸಹಸ್ರಶೀರ್ಷಾ ಪುರುಷಃ” ಇತ್ಯಾದೌ ಪ್ರಕೃತಪುರುಷಸ್ಯ ತಮಿತಿ ಪರಾಮರ್ಶಾದಿತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯೋಕ್ತಮ್ ಪುರುಷಮಿತಿ। ಯಚ್ಛಬ್ದಶ್ರವಣಾತ್ ಸ ಇತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಮುಚ್ಯೇತ್ ಮುಚ್ಯೇತ। “ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಮ್” ಇತಿ ವಚನಾತ್। ಅನ್ಯಃ ಪರಮಪುರುಷಜ್ಞಾನಾತ್। ಪನ್ಥಾಃ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ। ಹಿಶಬ್ದಃ ಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವದ್ಯೋತಕಃ।

h॥ ಪುರುಷಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ವಿಷ್ಣುಮಾತ್ರಪರತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಸ್ತು ಪುರುಷಜ್ಞಾನಾದೇವ ಮೋಕ್ಷಃ। ಪುರುಷೋಽಪ್ಯನ್ಯಶ್ಚೇತ್ ಕಥಂ ನಾನ್ಯಜ್ಞಾನಾನ್ಮೋಕ್ಷ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಪುರುಷ ಇತಿ।

p**p

ಪುರುಷಃ ಪರ ಆತ್ಮಾಽಜೋ ಬ್ರಹ್ಮ ನಾರಾಯಣಃ ಪ್ರಭುಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಮಹಾನಾನನ್ದ ಉದ್ ವಿಷ್ಣುರ್ಭಗ ಓಮ ಇತೀರ್ಯತೇ ॥179॥**

(###sudha --)

ಸ್ವಯಂ ನಾರಾಯಣೋ ದೇವೋ ನಾನ್ಯಸ್ಯೈತಾನಿ ಕಸ್ಯಚಿತ್।

ತಸ್ಮಾದೋಮಿತ್ಯುದಾಹೃತ್ಯ ಯಜ್ಞದಾನಾದಿ ಕುರ್ವತೇ ॥180॥**

(###sudha --)

ಸೂಕ್ತೇನ ಪೌರುಷೇಣೈನಂ ಯಜನ್ತ್ಯಧ್ಯಾತ್ಮಕೋವಿದಾಃ।

ಇತಿ ಪೈಙ್ಗಿಶ್ರುತಿಸ್ತೇನ ನಾನ್ಯಜ್ಞಾನಾದ್ ವಿಮುಚ್ಯತೇ ॥181॥**

(###sudha --)

ಸ್ವಯಂ ಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ। ಏತಾನಿ ನಾಮಾನಿ। ಕುತ ಏತೇಷಾಂ ಭಗವನ್ನಾಮತ್ವಮಿತ್ಯತಃ ಓಂಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುವಾಚಿತ್ವೇ ತಾವದ್ ಯುಕ್ತಿಮಾಹ ತಸ್ಮಾದಿತಿ। ತಸ್ಮಾದೋಙ್ಕಾರಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುನಾಮತ್ವಾದೇವ ಹಿ ಯೇ ವಿಷ್ಣುಮುದ್ದಿಶ್ಯ ಯಜ್ಞದಾನಾದಿ ಕುರ್ವತೇ ತೇ ಓಮಿತ್ಯುದಾಹೃತ್ಯೈವ। ಅನ್ಯಥಾ ತನ್ನ ಸ್ಯಾತ್। ನಹ್ಯನ್ಯೋದ್ದೇಶೇನ ಕರ್ಮ ಕುರ್ವಾಣೈರನ್ಯವಿಷಯೋ ಮನ್ತ್ರೋ ಜಪ್ಯತ ಇತಿ।

ಪುರುಷಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುವಾಚಿತ್ವೇ ಯುಕ್ತಿಮಾಹ ಸೂಕ್ತೇನೇತಿ। ಯ ಏನಂ ನಾರಾಯಣಂ ಯಜನ್ತಿ ತೇ ಪೌರುಷೇಣ ಸೂಕ್ತೇನ ಯಜನ್ತಿ। ತೇನ ಜ್ಞಾಯತೇ ಪುರುಷಶಬ್ದೋ ವಿಷ್ಣುವಾಚೀತಿ। ಇತಿ ಪೈಙ್ಗಿಶ್ರುತಿಃ ಪುರುಷಶಬ್ದಸ್ಯ ಭಗವದೇಕವಾಚಿತಾಮಾಹ ಯತಃ, ತೇನ "ತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್" ಇತ್ಯಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವಾದಿತಿ।

h॥ ಆಕಾಶಾದಿಸೃಷ್ಟೇಃ ಭೂತಭೂತಾಭಿಮಾನಿತದ್ದೇಹತದನ್ತರ್ಯಾಮಿಸಮ್ಬನ್ಧಿತ್ವಾತ್ ಚಾತುರ್ವಿಧ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವಿತರಪರಿಗ್ರಹ ಇವ ಈಶ್ವರಪರಿಗ್ರಹೇಽಪ್ಯನುಪಪತ್ತಿಃ ಸಮಾನಾ। ತಥಾಹಿ "ಓಷಧೀಭ್ಯೋಽನ್ನಮ್। ಅನ್ನಾತ್ ಪುರುಷಃ" ಇತ್ಯೋಷಧಿಕಾರ್ಯಾನ್ನವಿಕಾರಂ ಶರೀರಂ ಪುರುಷಪದೇನೋಕ್ತ್ವಾ "ಸ ವಾ ಏಷ ಪುರುಷಃ" ಇತಿ ತಂ ಪರಾಮೃಶ್ಯ "ಅನ್ನರಸಮಯಃ" ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ। ತಸ್ಯೇಶ್ವರತ್ವೇಽನುಪಪತ್ತಿರೇವ। ತತ್ಪ್ರವಾಹಪತಿತಾಶ್ಚ ಪ್ರಾಣಮಾಯದಯ ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಂ ಪರಿಹರ್ತುಂ ಪೀಠಿಕಾಮಾರಚಯತಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋದಿತ ಇತಿ।

p**p

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋದಿತೇ ತಸ್ಮಿನ್ನಾತ್ಮಶಬ್ದಂ ಪ್ರಯುಜ್ಯ ಚ।

ತಸ್ಮಾದಾಕಾಶಸೃಷ್ಟಿಂ ಚ ಪ್ರೋವಾಚಾತ್ರ ಚತುರ್ವಿಧಾಮ್ ॥182॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಭೂತಂ ಭೂತಾಭಿಮಾನೀ ಚ ತದ್ದೇಹೋಽನ್ತರ್ನಿಯಾಮಕಃ।

ಹರಿಶ್ಚಾಽಕಾಶಶಬ್ದೋಕ್ತೋ ಮುಖ್ಯತೋ ಹರಿರೇವ ಚ ॥183॥**

(###sudha --)

"ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಪ್ನೋತಿ ಪರಮ್", "ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮಮನ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋದಿತೇ ತಸ್ಮಿನ್ ವಿಷ್ಣೌ "ತಸ್ಮಾದ್ ವಾ ಏತಸ್ಮಾದಾತ್ಮನಃ" ಇತ್ಯಾತ್ಮಶಬ್ದಂ ಚ ಪ್ರಯುಜ್ಯೇತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್। ತಸ್ಮಾದೇತಸ್ಮಾದಿತ್ಯನುಸನ್ಧಾನಾತ್। ಆಕಾಶಸೃಷ್ಟಿಂ ಪ್ರೋವಾಚ"ಆಕಾಶಃ ಸಮ್ಭೂತಃ" ಇತ್ಯನೇನ। ಅತ್ರಾನುವಾಕೇ। ಆತ್ಮಶಬ್ದಂ ಪ್ರಯುಜ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಂ ಪ್ರೋವಾಚೇತ್ಯನೇನ ಅತ್ಮತ್ವಮಪಿ ವಿಧೇಯಮಿತಿ ಸೂಚಯತಿ। ಚತುರ್ಧಾಽಽಕಾಶಸಮ್ಬನ್ಧಿತ್ವಾತ್ ಸೃಷ್ಟೇಶ್ಚತುರ್ವಿಧತ್ವಮ್। ನ ಸ್ವತಃ। ತ್ರೈವಿಧ್ಯಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (260) ತಥಾಚ ಚತುರ್ವಿಧಾಕಾಶಾಸೃಷ್ಟಿಂ ಪ್ರೋವಾಚ ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ।

ಆಕಾಶಚಾತುರ್ವಿಧ್ಯಂ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಭೂತಮಿತಿ। ಭೂತಮಾಕಾಶಶಬ್ದೋಕ್ತಮಿತ್ಯಾದಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಅನ್ತರ್ನಿಯಾಮಕ ಏಷಾಂ ತ್ರಯಾಣಾಮ್। ತತ್ರಾಪಿ ನ ಸಮಾನಕಕ್ಷ್ಯತಯಾ ಚತುರ್ಣಾಮಾಕಾಶಶಬ್ದಾರ್ಥತ್ವಮಿತ್ಯಾಹ -- ಮುಖ್ಯತ ಇತಿ। ಚಶಬ್ದಸ್ತುಶಬ್ದಾರ್ಥಃ। ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಆ ಸಮನ್ತಾದಿತಿ।

h॥ ಭಗವತಿ ಆಕಾಶವಾಯ್ವಗ್ನ್ಯಪ್ಪೃಥಿವ್ಯೌಷಧಿಪುರುಷಶಬ್ದಾನಾಂ ನಿರ್ವಚನಮ್॥

(###sudha --)

ಆ ಸಮನ್ತಾತ್ ಕಾಶತೇ ಯದಾಕಾಶೋ ಮುಖ್ಯತೋ ಹರಿಃ।

ಬಲಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪತ್ವಾದ್ ವಾಯುರಗ್ನಿರ್ಗಂ ನಯನ್ ॥184॥**

(###sudha --)

ಆಪ ಆ ಪಾಲನಾಚ್ಚೈವ ಪೃಥಿವೀ ಪ್ರಥಿತೋ ಯತಃ।

ಉಷ್ಟಾನಾಮಾಶ್ರಯತ್ವೇನ ಸ ಏವೌಷಧಿನಾಮಕಃ ॥185॥**

(###sudha --)

ಓಷಧೀಷು ಸ್ಥಿತೋ ವಿಷ್ಣುಃ ಕ್ಷುಧಿತೈರಾಶ್ರಿತೋ ಭವೇತ್।

ಪುರಿ ಶೇತೇ ಯತಃ ಸೋಽಥ ಪುರುಷಶ್ಚೇತಿ ಗೀಯತೇ ॥186॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಆ ಇತ್ಯನುವಾದೇನ ಸಮನ್ತಾದಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್। ಸಮನ್ತಾತ್ ಕಾಶನಂ ಹ್ಯಾಕಾಶಶಬ್ದಾರ್ಥಃ। ತತಶ್ಚ ಯದ್ ಯಸ್ಮಾದ್ ಹರಿರೇವ ಮುಖ್ಯತಃ ಸಮನ್ತಾತ್ ಕಾಶತೇ ತಸ್ಮಾತ್ ಸ ಏವ ಮುಖ್ಯತ ಆಕಾಶ ಇತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್।

ಏವಂ ಮುಖ್ಯಾಮುಖ್ಯಭೇದೇನ ಚತುರ್ವಿಧಾಕಾಶಾತ್ "ಆಕಾಶಾದ್ ವಾಯುಃ" ಇತ್ಯುಕ್ತವಿಧಯಾ ಚತುರ್ವಿಧಸ್ಯ ವಾಯೋಃ ಸೃಷ್ಟಿಂ ಪ್ರೋವಾಚ। ತತ್ರಾಪಿ ವಾಯುಶಬ್ದೇನ ಮುಖ್ಯತೋ ಹರಿರೇವೋಚ್ಯತ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಬಲೇತಿ। ವಶಬ್ದೋ ಬಲವಾಚೀ। ಆಯುರಿತಿ ಜ್ಞಾನಮುಚ್ಯತೇ। ಅಯತೇರ್ಗತ್ಯರ್ಥತ್ವಾತ್। ಗತ್ಯರ್ಥಾನಾಂ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥತ್ವಾತ್।

ತಥಾ "ವಾಯೋರಗ್ನಿಃ" ಇತಿ ಚತುರ್ವಿಧಾದ್ ವಾಯೋಶ್ಚತುರ್ವಿಧಸ್ಯಾಗ್ನೇಃ ಸೃಷ್ಟಿಂ ಪ್ರೋವಾಚ। ತತ್ರಾಪಿ ಹರಿರೇವ ಮುಖ್ಯತಃ ಅಗ್ನಿಶಬ್ದೇನೋಚ್ಯತ ಇತಿ ಸ್ಥಿತೇ ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಗ್ನಿರಿತಿ। ನ ಗಚ್ಛತಿ ಸ್ವತೋ ನ ಪ್ರವರ್ತತ ಇತ್ಯಗಂ ವಿಶ್ವಮ್। ಅಗಶಬ್ದೇ ಕರ್ಮಣ್ಯುಪಪದೇ ನಯತೇಃ ಕ್ವಿಪ್। ತತ್ಸನ್ನಿಯೋಗೇನೋಪಪದಸ್ಯ ಲೋಪಃ, ಧಾತೋಶ್ಚ ಹ್ರಸ್ವತಾ, ನಿರ್ವಚನತ್ವಾತ್।

ತತಃ "ಅಗ್ನೇರಾಪಃ" ಇತಿ ಚತುರ್ವಿಧಾದಗ್ನೇಶ್ಚತುರ್ವಿಧಾನಾಮೇವಾಪಾಂ ಸೃಷ್ಟಿಂ ಪ್ರೋವಾಚ। ತತ್ರಾಪ್ಯಾಪ ಇತಿ ಮುಖ್ಯತೋ ಹರಿರೇವೋಕ್ತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಕಥಂ ತದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಆಪ ಇತಿ। ಆಪೂರ್ವಸ್ಯ ಪಾತೇ ರೂಪಮೇತತ್। ಉಪಸರ್ಗಹ್ರಸ್ವತಾ ಧಾತುಲೋಪಶ್ಚ ನಿರ್ವಚನತ್ವಾತ್। ಚಶಬ್ದೋಽನುಕ್ತಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ। ತೇನ ಸ್ತ್ರೀರೂಪತ್ವಾತ್ ಸ್ತ್ರೀಲಿಙ್ಗಮ್, ಬಹುರೂಪತ್ವಾದ್ ಬಹುವಚನಂ ಚೇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ಏವಶಬ್ದೋ ಹರಿರೇವೇತಿ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ।

ಏವಂ "ಅದ್ಭ್ಯಃ ಪೃಥಿವೀ" ಇತಿ ಚತುರ್ವಿಧಾಭ್ಯೋಽದ್ಭ್ಯಶ್ಚತುರ್ವಿಧಾಯಾಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ ಸೃಷ್ಟಿಂ ಪ್ರೋವಾಚ। ತತ್ರಾಪಿ ಹರಿರೇವ ಮುಖ್ಯತಃ ಪೃಥಿವೀಶಬ್ದವಾಚ್ಯ ಇತಿ ಸಿದ್ಧೇ ತದುಪಪಾದಯತಿ -- ಪೃಥಿವೀತಿ। ಪ್ರಥಿತೋ ಯತಸ್ತತಃ ಪೃಥಿವೀತಿ ಯೋಜನಾ। "ಪೃಥು ವಿಸ್ತಾರೇ"।

ತಥಾ ಚ ಚತುರ್ವಿಧಾಯಾಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ "ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಓಷಧಯಃ" ಇತಿ ಚತುರ್ವಿಧೌಷಧಿಸೃಷ್ಟಿಂ ಪ್ರೋವಾಚ। ಭೂತಾನಾಂ ಸಮಾಪ್ತತ್ವಾತ್ ತತ್ಸ್ಥಾನೇ ಭೌತಿಕಗ್ರಹಣಮಿತಃ ಪರಂ ಕಾರ್ಯಮ್। ತತ್ರಾಪ್ಯೋಷಧಿಶಬ್ದೇನ ಮುಖ್ಯತೋ ಹರಿರೇವ ವಾಚ್ಯ ಇತಿ ಸ್ಥಿತೇ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಉಷ್ಣಾನಾಮಿತಿ। ದಗ್ಧಾನಾಮ್। ಉಷ್ಣಾಃ ಓಷಾಃ। ಕರ್ಮಣಿ ಘಞ್। ಓಷಾ ಧೀಯನ್ತೇಽಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ಓಷಧಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ। "ಕರ್ಮಣ್ಯಧಿಕರಣೇ ಚ" ಇತಿ ಕಿಪ್ರತ್ಯಯಃ। ಕಥಮೋಷಧ್ಯನ್ತರ್ಗತಸ್ಯ ಉಷ್ಣಾಶ್ರಯತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಓಷಧೀಷು ಸ್ಥಿತ ಇತಿ। ಕ್ಷುಧಿತೈರ್ಜಾಠರಾಗ್ನೇರುಪೇಕ್ಷ್ಯೈಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

“ಓಷಧೀಭ್ಯೋಽನ್ನಮ್” ಇತಿ ಚತುರ್ವಿಧೌಷಧೀಭ್ಯಶ್ಚತುರ್ವಿಧಸ್ಯಾನ್ನಸ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಂ ಪ್ರೋವಾಚ। ತತ್ರಾಪ್ಯನ್ನಶಬ್ದೋ ವಿಷ್ಣಾವೇವ ಮುಖ್ಯಃ। “ಅದ್ಯತೇಽತ್ತಿ ಚ” ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ತಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಸಮ್ಭವಾದಿತಿ ಪ್ರಾಗೇವ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಿತ್ವಾನ್ನೋಕ್ತಮ್।

ತತಃ “ಅನ್ನಾತ್ ಪುರುಷಃ” ಇತಿ ಚತುರ್ವಿಧಾದನ್ನಾಚ್ಛರೀರತದಭಿಮಾನಿತದನ್ತರ್ಯಾಮಿರೂಪಸ್ಯ ತ್ರಿವಿಧಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಂ ಪ್ರೋವಾಚ। ತತ್ರಾಪಿ ಪುರುಷಶಬ್ದೇನ ಮುಖ್ಯತೋ ಹರಿರೇವೋಕ್ತ ಇತಿ ಸ್ಥಿತೇ ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪುರೀತಿ। ಅಥ ತಸ್ಮಾತ್। ಪುರಿ ಶರೀರೇ ಅತ್ರೋಪಪದಸ್ಯ ಸಪ್ತಮ್ಯಾ ಅಲುಕ್। ತಸ್ಯ ಚೇಕಾರಸ್ಯೋಕಾರಃ। ಧಾತುಶಕಾರಸ್ಯ ಷಕಾರೋ ನಿರ್ವಚನತ್ವಾತ್। “ಅಧಿಕರಣೇ ಶೇತೇರ್ಡಃ”।

h ll ಭೂತಭೂತಾಭಿಮಾನಿತದ್ದೇಹತದನ್ತರ್ಯಾಮಿಣಾಂ ಸೃಷ್ಟೌ ನೈಕಪ್ರಕಾರತಾ ll

(###sudha --)

ಏವಮಾತ್ಮಾದಿಶಬ್ದಾನ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ತೇಷಾಂ ಸೃಷ್ಟಿಂ ವಿವೃಣೋತಿ ಕ್ರಿಯೇತಿ।

ಕ್ರಿಯಾಪ್ರವರ್ತಕತ್ವೇನ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೋ ಹರೇರ್ಜನಿಃ।

ಆಕಾಶಾದಿಷು ನಾನ್ಯಾಽಸ್ತಿ ಹ್ಯಭಿಮಾನೋಽಭಿಮಾನಿನಃ।

ಅಭಿಮಾನಿಶರೀರಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ಭೂತಸ್ಯ ಚೋದ್ಭವಃ ll187 ll**

(###sudha --)

ಸಾಕ್ಷಾಜ್ಜನ್ಮೈವ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಾನ್ಯೇತಿ। ಹಿಶಬ್ದೋ “ನಿತ್ಯೋ ನಿತ್ಯಾನಾಮ್” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿಸೂಚಕಃ। ಅಭಿಮಾನೋ ಮಮೇದಮಿತಿ ಬುದ್ಧಿಃ। ಜನಿರಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಭೂತಸ್ಯೇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಓಷಧ್ಯಾದಿಭೌತಿಕಸ್ಯ ಚೇತ್ಯಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್। ಸಾಕ್ಷದುದ್ಭವ ಏವ ಜನಿರಿತ್ಯನ್ವಯಃ।

h ll ಸ ವಾ ಏಷ ಪುರುಷಃ ಇತ್ಯತ್ರ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಪರಾಮರ್ಶವಿಷಯತ್ವೋಪಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ಯದ್ಯೇವಮಾತ್ಮಾಕಾಶವಾಯ್ವಗ್ನ್ಯಪ್ಪೃಥಿವ್ಯೋಷಧ್ಯನ್ನಪುರುಷಪದೈರ್ಮುಖ್ಯತೋ ಹರಿರೇವೋಕ್ತಃ, ಅನ್ಯದಮುಖ್ಯತಃ, ತತಃ ಕಿಂ ಪ್ರಕೃತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಏವಮಿತಿ।

ಏವಂ ದೇಹಾದಿಪರ್ಯನ್ತಮಾಗತಂ ಹರಿಮೇವ ತು।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪರಾಮೃಶತಿ ತಸ್ಯೈವ ಪಞ್ಚರೂಪತ್ವವಿತ್ತಯೇ।

ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಭೂತಾದಿಕಂ ಸರ್ವಂ ಸ ವಾ ಏಷ ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ॥188॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರ ದೇಹಶಬ್ದಾತ್ ಪ್ರಾಗಾತ್ಮಶಬ್ದೋಽಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಃ। "ಸ ವಾ ಏಷ ಪುರುಷಃ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ ಪ್ರಕೃತಮಪಿ ಭೂತಾದಿಕಂ ಸರ್ವಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾಽಽತ್ಮಾದಿದೇಹಪರ್ಯನ್ತಮಾಗತಂ ತೈಃ ಶಬ್ದೈಃ ಪ್ರಕೃತಂ ಹರಿಮೇವ ಪರಾಮೃಶತಿ। ತಸ್ಯೈವ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತುಃ ಶರೀರೇ ಅನ್ನಮಯಾದಿಪಞ್ಚರೂಪತ್ವಜ್ಞಾಪನಾಯೇತಿ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ನಾನ್ನಮಯಾದೀನಾಂ ಪರಬ್ರಹ್ಮತ್ವಪರಿಗ್ರಹೇ "ಸ ವಾ ಏಷ ಪುರುಷಃ" ಇತಿ ಪರಾಮರ್ಶವಿರೋಧಃ। ಆತ್ಮಪದೋದಿತಸ್ಯ ಪರಾಮರ್ಶೋಽಯಮಿತಿ ಸ್ವೀಕಾರತ್। ನಚ ನಾಸೌ ಪರಬ್ರಹ್ಮ। ತಸ್ಮಾತ್ ಪರಪ್ರಾಪ್ತಿಕಾಮೇನ ಜ್ಞಾತವ್ಯತಯೋಕ್ತಾದೇತಸ್ಮಾತ್ ಪುನಃ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾನನ್ತತ್ವೇನ ಲಕ್ಷಿತಾದಾತ್ಮನ ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಾನುಸನ್ಧಾನಾತ್। ನಚ ಸನ್ನಿಹಿತಪರಾಮರ್ಶಪರಿತ್ಯಾಗೇನ ದೂರಪ್ರಕೃತಪರಾಮರ್ಶಾಙ್ಗೀಕಾರೋಽನುಚಿತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಆತ್ಮಾದಿಪುರುಷಾನ್ತಸರ್ವಶಬ್ದೈರಪಿ ತಸ್ಯೈವ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ನಚೇಶ್ವರಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿರನುಪಪನ್ನಾ। ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಾಪೇಕ್ಷಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾತ್। ನಚೈತದಪ್ರಾಮಾಣಿಕಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್। "ಕಾರಣತ್ವೇನ" ಇತ್ಯುಪಪಾದಯಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। ನಚೈವಂ ಭೂತಾದಿಸೃಷ್ಟೇರಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಾಪತ್ತಿಃ। ಆಕಾಶಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಭೂತಾದಿಪರತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ವೀಕಾರಾತ್। ಅನೇಕಾರ್ಥತಾಯಾಶ್ಚೋಪಪಾದಯಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (363) ನಚೈವಂ ತೇಷಾಮಪಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಮಾತ್ರಾಪತ್ತಿಃ। ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಶ್ರುತಸ್ಯ ಸಮ್ಭವಶಬ್ದಸ್ಯ ಯಥಾಯೋಗ್ಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೋಪಪತ್ತೇಃ।

ನಚೈವಮಪ್ಯನ್ನರಸಮಯಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವಾಪತ್ತಿಃ। ಪ್ರಕೃತಾನಾಮಪಿ ಭೂತಾದೀನಾಂ ಪರಿತ್ಯಾಗೇನ ಹರೇರೇವ ಪರಾಮರ್ಶಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ನಚೈತದನ್ಯಾಯ್ಯಮ್। ಆಕಾಶಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಹರಾವೇವ ಮುಖ್ಯತ್ವೇನ ತಸ್ಯೈವೋತ್ಕಟತಯಾ ಬುದ್ಧಿಸನ್ನಿಧಾನಾತ್। ನಚೇಶ್ವರಪರಾಮರ್ಶೋ ವ್ಯರ್ಥಃ। ತಸ್ಯೈವಾನ್ನಮಯಾದಿಪಞ್ಚರೂಪತಾಜ್ಞಾಪನಾಯ ಪ್ರಕರಣಾನ್ತರಾರಮ್ಭಾರ್ಥತ್ವಾತ್। ತಸ್ಯ ಚ ಲಕ್ಷಣವಿವರಾಣಾರ್ಥತ್ವೇನೋಪಯೋಗಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್। ತಥಾಚಾನ್ನಮಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇಽನುಪಪತ್ತ್ಯಭಾವಾನ್ನ ತತ್ಪ್ರವಾಹಪತಿತಾನಾಂ ಪ್ರಾಣಮಯಾದೀನಾಮಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ಕಲ್ಪನೀಯಮಿತಿ।

h॥ ಪರಾಮರ್ಶಸ್ಯ ಶರೀರವಿಷಯಕತ್ವೇ ತದ್ರಸಶಬ್ದಯೋರ್ವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್, ಈಶ್ವರವಿಷಯಕತ್ವೇ ಸಾರ್ಥಕ್ಯಂ ಚ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನು ಕಿಮನೇನ ಬಹುನಾ ಸಂವಿಧಾನೇನ? ಶರೀರಮಾತ್ರಪರಾಮರ್ಶೋಽಯಂ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್? ಮೈವಮ್। ತಥಾಸತಿ "ಏಷ ಪುರುಷಃ" ಇತ್ಯೇತಾವತಾ ಪೂರ್ಣತ್ವೇನ "ಸಃ" ಇತ್ಯಸ್ಯ ವೈಯರ್ಥ್ಯಾಪತ್ತೇಃ। ಭವತ್ಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಸಮಾನಮಿತಿ ಚೇತ್, ನೇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಽಹ ಸ ಇತಿ।

p**p

ಸ ಇತ್ಯಾತ್ಮಪದೋದ್ದಿಷ್ಟ ಏಷ ಜೀವಶರೀರಗಃ।

ಸಾರಾನ್ನಮಯ ಏವಾಯಂ ನ ಲೋಕಾನ್ನಮಯಃ ಪ್ರಭುಃ।

ಇತಿ ತಂ ರಸಶಬ್ದೇನ ವಿಶಿನಷ್ಟಿ ಶರೀರಗಮ್ ॥189॥**

(###sudha --)

ಏಷ ಇತಿ ಜೀವಶರೀರಗಃ ಪರಾಮೃಶ್ಯತೇ। ಶರೀರಗ ಇತ್ಯೇವೋಕ್ತೇ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯ ಶರೀರಿತ್ವಂ ಪ್ರತೀಯೇತ। ಅತೋ ಜೀವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಕಿಞ್ಚ ಶರೀರಪರಾಮರ್ಶೇ "ಸ ವಾ ಏಷ ಪುರುಷೋಽನ್ನಮಯಃ" ಇತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ರಸಶಬ್ದಸ್ತು ವ್ಯರ್ಥಃ। ಪ್ರಯೋಜನಾನುಪಲಬ್ಧೇಃ। "ಅನ್ನಾತ್ ಪುರುಷಃ" ಇತ್ಯೇವ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾಚ್ಚ। ನಚಾಸ್ಮತ್ಪಕ್ಷೇಽಪಿ ರಸಶಬ್ದಸ್ಯ ವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್। ಅನ್ನಮಯ ಇತ್ಯೇವೋಕ್ತೇ ಪ್ರಾಕೃತಾನ್ನಮಯತ್ವಂ ಪ್ರತೀಯೇತ। ತನ್ನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥತ್ವೇನ ಸಾರ್ಥಕ್ಯಾದಿತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಸಾರೇತಿ। ರಸಶಬ್ದೋ ಹಿ ಸಾರವಾಚೀ, "ರಸಃ ಸಾರೋ ವರಶ್ಚೇತಿ ಶಬ್ದಾಃ ಪರ್ಯಾಯವಾಚಕಾಃ" ಇತಿ ವಚನಾತ್। ತತಶ್ಚಾನ್ನರಸೋಽನ್ನಸಾರಃ, ಅನ್ನಶಬ್ದಾರ್ಥೇಷು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥೋಽತ್ರತ್ವಾದಿಲಕ್ಷಣಸ್ತತ್ಪ್ರಚುರ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ತಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥಃ ಸಾರಾನ್ನಮಯ ಇತಿ। ಇತಿ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ವಿಶಿನಷ್ಟಿ ಶ್ರುತಿಃ।

ಅಪಿಚ ಶರೀರಪರಾಮರ್ಶೋಽಯಂ ಚೇತ್, "ತಸ್ಯೇದಮೇವ ಶಿರಃ। ಅಯಂ ದಕ್ಷಿಣಃ ಪಕ್ಷಃ। ಅಯಮುತ್ತರಃ ಪಕ್ಷಃ। ಅಯಮಾತ್ಮಾ। ಇದಂ ಪುಚ್ಛಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ" ಇತಿ ಸರ್ವಂ ವ್ಯರ್ಥಮೇವ ಸ್ಯಾತ್। ಶರೀರಶಿರಃಪ್ರಭೃತೇಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧತ್ವೇನೋಪದೇಶಾನಪೇಕ್ಷಣಾತ್।

h॥ ಈಶ್ವರಪಕ್ಷೇ "ತಸ್ಯೇದಮೇವ ಶಿರಃ' ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಿರ್ದೇಶಾನುಪಪತ್ತಿಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೀಶ್ವರೇಽಪ್ಯನುಪಪತ್ತಿರೇವ। ತಸ್ಯ ಶಿರಃಪ್ರಭೃತ್ಯವಯವಾಭಾವಾತ್। ನ। "ಪ್ರಕಾಶವಚ್ಚ" ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। ತಥಾಽಪ್ಯನುಪಪತ್ತಿಃ। ಈಶ್ವರಶಿರಃಪ್ರಭೃತೀನಾಮಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವೇನ "ಇದಮ್' ಇತಿ ನಿರ್ದೇಶಾಯೋಗಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಲಕ್ಷಣಯೋಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಇದಮಿತಿ।

ಇದಮಿತ್ಯೇವ ನಿರ್ದೇಶೋ ವಸ್ತ್ರಪ್ರಾವೃತವದ್ ವಿಭೋಃ।

ಶಿರಆದೇರ್ಭವೇಜ್ಜೀವಶಿರಆದೌ ವ್ಯವಸ್ಥಿತೇಃ।

ತಂ ವಿದಿತ್ವಾಽಸ್ಯ ಮುಕ್ತಿಃ ಸ್ಯಾನ್ನಾನ್ಯಜ್ಞಾನಾತ್ ಕಥಞ್ಚನ ॥190॥**

(###sudha --)

ಇದಮಿತಿ ನಿರ್ದೇಶೋಽಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಽಪಿ ಪರಮೇಶ್ವರಶಿರಃಪ್ರಭೃತೌ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಭವೇದೇವ। ವಿಭೋಃ ಶಿರಆದೇಃ ಜೀವಶಿರಆದೌ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇ ವ್ಯವಸ್ಥಿತೇರಿತಿ ಲಕ್ಷಣಾಬೀಜಸಮ್ಬನ್ಧಂ ದರ್ಶಯತಿ। ನನು ಮುಖ್ಯಪ್ರಯೋಗಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಲಾಕ್ಷಣಿಕಂ ಪ್ರಯುಞ್ಜಾನಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಂ ವಾಚ್ಯಮ್। ದೃಷ್ಟಂ ಹಿ "ಗಙ್ಗಾಯಾಂ ಘೋಷಃ' ಇತ್ಯಾದೌ ಪಾವಿತ್ರ್ಯಾದಿಜ್ಞಾಪನಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪ್ರಕೃತೇ ರೂಢಲಕ್ಷಣತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವೇನೋಕ್ತಮ್ ವಸ್ತ್ರಪ್ರಾವೃತವದಿತಿ। ಸಪ್ತಮ್ಯರ್ಥೇ ವತಿಃ। ಯಥಾಽಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಽಪಿ ವಸ್ತ್ರಪ್ರಾವೃತೇ ಜಾನುನಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಸ್ತ್ರಸನ್ನಿಧಾನಾದಿದಮಿತಿ ನಿರ್ದೇಶಃ, ತಥಾ ಪ್ರಕೃತೇಽಪೀತ್ಯರ್ಥಃ। ನನು ಮುಖ್ಯೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್ ಕುತೋ ಲಕ್ಷಣಾಶ್ರಯಣಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಶರೀರಪರಿಗ್ರಹೇ ವೈಯರ್ಥ್ಯಸ್ಯ ಸ್ಫುಟತ್ವಾತ್।

ಕಿಞ್ಚ "ಸರ್ವಮೇವ ತ ಆಯುರ್ಯನ್ತಿ" ಇತಿ ಪ್ರಾಣಮಯಜ್ಞಾನಾನ್ಮೋಕ್ಷಃ ಶ್ರೂಯತೇ। ಕದಾಽಪಿ ಮರಣಾಭಾವೋ ಹಿ ಸರ್ವಮಾಯುಃ। ನಚಾಸೌ ವಿನಾ ಮೋಕ್ಷಾದ್ ಯುಜ್ಯತೇ। ನಚ ಶರೀರಪರಿಗ್ರಹೇ ತದ್ ಯುಜ್ಯತೇ। "ತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿವಿರೋಧಾದಿತ್ಯಾಹ -- ತಮಿತಿ। ತಂ ಪರಮಾತ್ಮಾನಂ ವಿದಿತ್ವಾ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪಶ್ಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ತೇನ ಸಮಾನಕರ್ತೃತಾ। ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದಯೋಽಪ್ಯತ್ರ ಬಾಧಕತಯಾ ವಕ್ತವ್ಯಾಃ।

h॥ ಪರಾಮರ್ಶಅನ್ನರಸಮಯತ್ವಾದ್ಯನುಪಪತ್ತಿಪರಿಹಾರಸ್ಯ ವ್ಯವಧಾನೇನೋಕ್ತೌ ನಿಮಿತ್ತಮ್॥

(###sudha --)

ನನುಚ "ವಿಕಾರಶಬ್ದಾತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣಾನ್ನಮಯಾದೀನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾಙ್ಗೀಕೃತಾವೇಕಾಮನುಪಪತ್ತಿಂ ಪರಿಹರತಾ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಸರ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಪರಿಹಾರೋ ಸೂಚಿತಃ। ಅತ ಏವ "ಭೋಗ್ಯತ್ವಮತ್ರ ಚಾದ್ಯತ್ವಮ್" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಭಾಷ್ಯಕೃತಾ ತತ್ರೈವಾನುಪಪತ್ತಿಪರಿಹಾರಃ ಕೃತಃ। ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋದಿತ ಇತ್ಯಾದಿಕಮಪಿ ತತ್ರೈವ ಕರ್ತುಮುಚಿತಮ್। ವ್ಯವಧಾನೇ ಕಾರಣಾಭಾವಾತ್। ಅನ್ಯಥೋತ್ಸೂತ್ರಿತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತಿ। ಮೈವಮ್। ತತ್ಸೂತ್ರಸೂಚಿತಸ್ಯಾಪ್ಯರ್ಥಸ್ಯ ವ್ಯವಧಾನೇ ಪ್ರಯೋಜನಸದ್ಭಾವಾತ್। ಅನ್ನಮಯಾದೀನಾಂ ಪಞ್ಚಾನಾಮಪ್ಯಬ್ರಹ್ಮತ್ವೋಪಪಾದಕೋಪಪತ್ತ್ಯಾಭಾಸಾಸ್ತತ್ರ ನಿರಾಕೃತಾಃ। ಅನ್ನಮಯಮಾತ್ರವಿಷಯಾನುಪಪತ್ತಿಪರಿಹಾರಸ್ತ್ವತ್ರೇತ್ಯನೇನ ಜ್ಞಾಪ್ಯತೇ।

ಕಿಞ್ಚ "ನೇತರೋಽನುಪಪತ್ತೇಃ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಂ ಕೇಚಿತ್ "ನ ತಾವದನ್ನಮಯಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಪರಾಮರ್ಶಾದ್ಯನುಪಪತ್ತೇಃ" ಇತಿ ವ್ಯಾಕುರ್ವತೇ। ತದಪಿ ನಿರಾಕರ್ತುಮತ್ರೇದಮುದಿತಮಿತಿ॥*॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

h ll ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ ಜೀವಸ್ಯೈವಾನ್ನಮಯಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವೋಪಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ಅತ್ರಾಽಹ ಜೀವ ಏವಾನ್ನಮಯಾದಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ। ಸ ಹ್ಯನ್ನವಿಕಾರಶರೀರಾವಚ್ಛಿನ್ನತ್ವಾದ್ ಭವತ್ಯನ್ನಮಯಃ। ಪ್ರಾಣಮನೋಬುದ್ಧ್ಯಾನನ್ದೋಪಾಧ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನಶ್ಚ ಭವತಿ ಪ್ರಾಣಾದಿವಿಕಾರೋ ಘಟಾಕಾಶಮಿವ ಘಟವಿಕಾರಃ। ತೇನ ಪ್ರಾಣಮಯತ್ವಾದ್ಯುಪಪತ್ತಿಃ। ತಥಾಚ "ಸ ವಾ ಏಷ ಪುರುಷಃ" ಇತಿ ಪರಾಮರ್ಶಸ್ತದುಪಾಧಿವಿಷಯತಯಾ ಹಿ ಶ್ಲಿಷ್ಟತರೋ ಭವತಿ। ರಸಶಬ್ದಶ್ಚಾನ್ನಸ್ಥಸ್ಥವಿಷ್ಠಭಾಗವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ಇದಮಿತಿ ನಿರ್ದೇಶಶ್ಚ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಃ ಸಮ್ಪದ್ಯತೇ। ಪ್ರಾಣಮಯಾದಿಷು ಚ ಸರ್ವತ್ರ ಶಿರಃಪ್ರಭೃತ್ಯವಯವಾನಾಂ ವಕ್ತವ್ಯತ್ವೇನ ತತ್ಪ್ರಾಯೇ ಸಿದ್ಧಸ್ಯಾಪಿ ಕಥನೋಪಪತ್ತೇಃ, ಶರೀರಿತ್ವಮ್, ಅವಯವಿತ್ವಮ್, ಪ್ರಿಯಾದಿಯೋಗಃ, ಬ್ರಹ್ಮಪುಚ್ಛತ್ವಂ ಚೇತ್ಯೇತತ್ ಸರ್ವಂ ಸಮಞ್ಜಸಂ ಭವತಿ। ನಚ ವಕ್ತವ್ಯಂ ಶರೀರಾದಿಕೋಶಾ ಏವ ಕುತಸ್ತರ್ಹಿ ನಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯನ್ತೇ? ತಥಾಚ "ಅನ್ನಮಯಪ್ರಾಣಮಯಮನೋಮಯವಿಜ್ಞಾನಮಯಾನನ್ದಮಯಾ ಮೇ ಶುದ್ಧ್ಯನ್ತಾಮ್" ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರಾನುಗುಣ್ಯಂ ಚ ಸ್ಯಾದಿತಿ। ಕೋಶೇಷು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದ್ಯನುಪಪತ್ತೇಃ। ಅನ್ಯತ್ವಮನ್ತರತ್ವಂ ಶಾರೀರತ್ವಂ ಚೋಪಾಧ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ ಜೀವೇಽಪ್ಯುಪಪದ್ಯನ್ತೇ।

h ll ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರೈಕ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮೇನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದ್ಯನುಪಪತ್ತಿಪರಿಹಾರಃ ll

(###sudha --)

ನನು ಜೀವಪಕ್ಷೇಽಪ್ಯನುಪಪತ್ತಿರಸ್ತಿ। ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋ ಹಿ ನಿರಾಬಾಧೋ ನ ಪರಮಾತ್ಮನಾ ವಿನೋಪಪದ್ಯತೇ। "ಅದ್ಯತೇಽತ್ತಿ ಚ" ಇತಿ ಸರ್ವಾದ್ಯತ್ವಮ್, ಸರ್ವಾತ್ತೃತ್ವಮ್, "ಪ್ರಾಣಂ ದೇವಾಃ" ಇತಿ ಸರ್ವದೇವಾದಿಚೇಷ್ಟಕತ್ವಮ್, "ಯತೋ ವಾಚಃ" ಇತಿ ವಾಙ್ಮನಸಾಗೋಚರತ್ವಮ್, "ವಿಜ್ಞಾನಂ ದೇವಾಃ" ಇತಿ ಸರ್ವದೇವೋಪಾಸ್ಯತ್ವಂ ಜ್ಯೇಷ್ಠತ್ವಮ್, "ಸೋಽಕಾಮಯತ" ಇತಿ ಸಙ್ಕಲ್ಪಪೂರ್ವಕಂ ಸರ್ವಸ್ರಷ್ಟೃತ್ವಮ್, ಸರ್ವಾನ್ತರತ್ವಮಿತ್ಯಾದೀನಿ ನಾಲ್ಪತರಜ್ಞಾನಶಕ್ತ್ಯಾದಿಸಮ್ಪನ್ನೇ ಜೀವೇ ಸಮ್ಭವತಿ। ತದ್ಧೇತುವ್ಯಪದೇಶಶ್ಚಾಸಙ್ಗತಃ ಸ್ಯಾತ್। ಮಾನ್ತ್ರವರ್ಣಿಕವ್ಯಾಖ್ಯಾನತಾ ಚ ಬಾಧ್ಯೇತ। ನಚ ಜೀವಜ್ಞಾನಾನ್ಮೋಕ್ಷೋ ಯುಜ್ಯತ ಇತಿ।

p**p

ಮೈವಮ್। ಉಪನಿಷದರ್ಥಾನವಬೋಧಾತ್। ಅತ್ರಹಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರೇಕತ್ವಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್। ತತ್ರ ಯಾನಿ ವಾಕ್ಯಾನಿ ಶುದ್ಧವಿರೋಧೀನಿ ತಾನ್ಯುಪಸಂಹಿತಸಂಸಾರಿಸ್ವರೂಪಾಪೇಕ್ಷಾಣಿ। ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾದೀನಿ ತು ತತ್ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಾಪೇಕ್ಷಾಣಿ। ಐಕ್ಯವಿವಕ್ಷಾ ಚಾತ್ರ ವಾಕ್ಯಶಾಬಲ್ಯಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯೈವ ಗಮ್ಯತೇ। ನಚೈವಂ ವಿನಿಗಮನಾಯಾಂ ಕಾರಣಾಭಾವಾತ್ ಪರಮಾತ್ಮೈವಾನ್ನಮಯಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯೋಽಸ್ತ್ವಿತಿ ಯುಕ್ತಮ್। ವಿಶುದ್ಧವಿರೋಧಿನಾಂ ವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಪರಮಾತ್ಮನಿ ಸರ್ವಥಾಽನುಪಪತ್ತೇಃ। ಸತ್ಯಪ್ಯಭೇದೇ ಮಹಾಕಾಶಧರ್ಮಾ ಏವಾವಚ್ಛಿನ್ನಾಕಾಶೇ ವ್ಯವಹ್ರಿಯತೇ, "ಯಾವಾನ್ ವಾಽಯಮಾಕಾಶಸ್ತಾವಾನೇಷೋಽನ್ತರ್ಹೃದಯ ಆಕಾಶಃ" ಇತಿ। ನತು ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಧರ್ಮೋ ವಿತಸ್ತಿಮಾತ್ರತ್ವಂ ಮಹಾಕಾಶೇ। ನಚ "ಬ್ರಹ್ಮ ಪುಚ್ಛಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ" ಇತ್ಯನುಪಪನ್ನಮ್। ಅಸ್ಯ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಜೀವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಪುಚ್ಛಮಾಯತನಮಧಿಷ್ಠಾನಂ ನಿಜಂ ಸ್ವರೂಪಮಿತ್ಯರ್ಥೋಪಪತ್ತೇಃ। ತಸ್ಮಾತ್ "ನೇತರಃ" ಇತ್ಯನುಪಪನ್ನಮಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಂ ಪರಿಹರ್ತುಂ "ಭೇದವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಮ್। ತತ್ರ ಚಶಬ್ದಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಸಮುಚ್ಚಾಯಾರ್ಥ ಇತಿ ಭಾವೇನ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಆದಿತ್ಯ ಇತಿ।

h॥ ಶ್ರುತೌ ನಿಯಮ್ಯನಿಯಾಮಕತ್ವಾದಿನಾ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರ್ಭೇದಸ್ಯೈವ ವ್ಯಪದೇಶಾತ್ ಜೀವೋ ನ ಬ್ರಹ್ಮಾಭಿನ್ನಃ॥

(###sudha --)

#sutraಓಂ ಭೇದವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ ಓಂ॥17॥**

(###sudha --)

p**p ಆದಿತ್ಯೇ ಪುರುಷೇ ಚಾಯಮಿತಿ ಭೇದೋಪದೇಶತಃ।

ನಾಸ್ಯಾಭೇದೋಽಸ್ತಿ ಜೀವೇನ॥॥॥॥॥॥॥॥191॥**

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತದೇವಂ ಕಥಞ್ಚಿತ್। ಯದ್ಯಸ್ಯಾಮುಪನಿಷದಿ ಜೀವಪರಮಾತ್ಮನೋರಭೇದೋ ವಿವಕ್ಷಿತಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। "ಸ ಯಶ್ಚಾಯಂ ಪುರುಷೇ। ಯಶ್ಚಾಸಾವಾದಿತ್ಯೇ। ಸ ಏಕಃ" ಇತಿ ಪುರುಷಾದಿತ್ಯಶಬ್ದೋಪಲಕ್ಷಿತಾಪಕೃಷ್ಟೋತ್ಕೃಷ್ಟಸಕಲಜೀವಾನಾಂ ನಿಯಮ್ಯತಯಾಽಧಿಕರಣತ್ವೇನ, ಪರಮಾತ್ಮನಶ್ಚ ನಿಯಾಮಕತಯಾಽಧಿಷ್ಠಾತೃತ್ವೇನ ಭೇದಸ್ಯೈವಾತ್ರೋಪದೇಶಾತ್। ತಥಾ "ರಸಂ ಹ್ಯೇವಾಯಂ ಲಬ್ಧ್ವಾಽಽನನ್ದೀ ಭವತಿ" ಇತಿ ಲಬ್ಧೃಲಬ್ಧವ್ಯತಯಾ, "ಯದಾ ಹ್ಯೇವೈಷಃ" ಇತ್ಯುಪಾಸಕೋಪಾಸ್ಯತಯಾ, "ಉಪಸಙ್ಕ್ರಾಮತಿ" ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೃಪ್ರಾಪ್ಯತಯಾ "ಭೀಷಾಽಸ್ಮಾತ್" ಇತಿ ನಿಯಮ್ಯನಿಯಾಮಕತಯಾ ಚ ಭೇದೋಪದೇಶಾಃ ದೃಷ್ಟವ್ಯಾಃ।

ಯದುಕ್ತಂ ವಾಕ್ಯಶಾಬಲ್ಯಾನ್ಯಥಾಽನುಪಪತ್ತಿರತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ। ತದಯುಕ್ತಮ್। ಕೇವಲಂ ಬ್ರಹ್ಮಪರತಯೈವ ವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಸಮಞ್ಜಸೀಕೃತತ್ವಾತ್। ತತೋ ನ ಜೀವೋಽನ್ನಮಯಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯ ಇತಿ।

h॥ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ ಜೀವಾಭೇದೇ ಅನುಮಾನೋಪನ್ಯಾಸಃ, ತನ್ನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ನನು ಕಥಮುಚ್ಯತೇ ನಾಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮನೋಽಭೇದೋಽಸ್ತಿ ಜೀವೇನೇತಿ। ಅನುಮಾನತಸ್ತದಭೇದಸ್ಯ ಪ್ರಮಿತತ್ವಾತ್। ತಥಾಚ ಉಕ್ತವಿಧಯಾಽನ್ನಮಯತ್ವಾದಿಕಂ ಜೀವಸ್ಯ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್? ನಚೋಕ್ತಭೇದೋಪದೇಶವಿರೋಧಃ। ಅನುಮಾನವಿರೋಧೇನ ತಸ್ಯೈವ ಅನ್ಯಪರತ್ವೋಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಾಯ ಸೂತ್ರಮ್ "ಕಾಮಾಚ್ಚ ನಾನುಮಾನಾಪೇಕ್ಷಾ" ಇತಿ। ತದ್ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ನಾನುಮೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

#sutraಓಂ ಕಾಮಾಚ್ಚ ನಾನುಮಾನಾಪೇಕ್ಷಾ ಓಂ ॥18॥**

(###sudha --)

॥॥॥॥॥॥॥॥॥ನಾನುಮಾ ಕಾಮಚಾರಿಣೀ ॥191॥**

(###sudha --)

ವಿಮತಾನಿ ಶರೀರಾಣಿ ಮದ್ಭೋಗಾಯತಾನಿ ಯತ್।

ಶರೀರಾಣೀತ್ಯಾದಿಕಾ ತು ತತ್ವಜ್ಞಾನೇ ಹ್ಯಪೇಕ್ಷ್ಯತೇ ॥192॥**

(###sudha --)

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್ ॥॥॥॥॥॥॥॥

ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಸ್ವಶರೀರೇಷು ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾಪರಿಹಾರಾಯ ವಿಮತಾನೀತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಯದ್ ಯಸ್ಮಾತ್ ಶರೀರಾಣಿ। ಶರೀರತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಮಚ್ಛರೀರವದಿತಿ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಃ। ಆದಿಗ್ರಹಣಾದ್ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಾನೀನ್ದ್ರಿಯಾಣಿ ಮಮೈವ ಕರಣಾನಿ, ಇನ್ದ್ರಿಯತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನವದಿತ್ಯಾದೀನಾಮುಪಾದಾನಮ್।

ನನ್ವೇತಾನ್ಯನುಮಾನಾನಿ ಪ್ರತಿಕ್ಷೇತ್ರಂ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಾನಾಮಭೇದಂ ಸಾಧಯತಿ। ನತು ಜೀವಾನಾಂ ಪರಮಾತ್ಮಾಭೇದಮ್। ತೇನ ವಿಮತಾ ಆತ್ಮಾನಃ ಪರಮಾತ್ಮನಸ್ತತ್ವತೋ ನ ಭಿದ್ಯನ್ತೇ, ಆತ್ಮತ್ವಾತ್, ಪರಮಾತ್ಮವದಿತ್ಯನುಮಾನಮತ್ರ ಶಙ್ಕನೀಯಮ್, ನತ್ವಿದಮಿತಿ। ಮೈವಮ್। ನಹಿ ಜೀವಾನುಮಪಹಿತಸ್ವರೂಪಾಣಾಮೇವ ಸಾಕ್ಷಾದಭೇದಃ ಸಮ್ಭವತಿ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವಿರೋಧಾತ್। ತತಶ್ಚ ನಿರುಪಾಧಿಕೇನ ರೂಪೇಣಾಭೇದೇಽನುಮಾನಂ ಪರ್ಯವಸ್ಯತಿ। ತಥಾಚ ಕಥಂ ನ ಪ್ರಕೃತಸಙ್ಗತಿರಿತಿ। ತತ್ವಜ್ಞಾನೇ ತತ್ವಜ್ಞಾನಾರ್ಥಮ್। ನಾಪೇಕ್ಷ್ಯತೇ। ತತ್ವಜ್ಞಾನಕರಣಂ ನ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಕುತಃ? ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್। ಹಿಶಬ್ದೋ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸೂಚಕಃ।

ತದಯಂ ಪ್ರಯೋಗಃ "ವಿಮತಾನಿ ಶರೀರಾಣಿ' ಇತ್ಯಾದಿಕಾಽನುಮಾ ಅನುಮಾನತ್ವೇನ ಪರಾಭಿಮತಾ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಕರಣಂ ನ ಭವತಿ, ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್; ದಹನಾನುಷ್ಣತಾಸಾಧನಾನುಮಾನವದಿತಿ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವಿರುದ್ಧಾಽಪಿ ಸದನುಮಾ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಕಾಮಚಾರಿಣೀತಿ। ತದ್ ವಿವೃಣೋತಿ ಅಕ್ಷೇತಿ।

h॥ ಕಾಮಚಾರೀಣಿ ಸ್ವತನ್ತ್ರಾನುಮಾನಾನಿ॥

(###sudha --)

॥॥॥॥॥॥॥॥॥ಅಕ್ಷಾಗಮಭಯೋಜ್ಝಿತಾ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅನುಮಾ ಕಾಮವೃತ್ತಾ ಹಿ ಕುತ್ರ ನಾವಸರಂ ವ್ರಜೇತ್ ॥193॥**

(###sudha --)

ಜಡ ಆತ್ಮೈವ ವಸ್ತುತ್ವಾತ್ ಪ್ರಮೇಯತ್ವಾಜ್ಜಡಂ ಚಿತಿಃ।

ಘನ ಆಕಾಶ ಇತ್ಯಾದ್ಯಾ ವಾರ್ಯನ್ತೇ ಕೇನ ಹೇತುನಾ ॥194॥**

(###sudha --)

ಅಕ್ಷಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್। ಅನುಮಾನಮತ್ರೋಪಸಜ್ಜನೀಯಮ್। ಅಕ್ಷಾಗಮಭಯೋಜ್ಝಿತೇತಿ ತದ್ವಿರೋಧಭಯೋಜ್ಝಿತೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಕಾಮವೃತ್ತಾ ಪುರುಷೇಚ್ಛಾನುಸಾರಿಪ್ರವೃತ್ತಿಮತೀ। ನನ್ವನೇನ ಕಿಂ ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕಮುಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಕುತ್ರೇತಿ। ಕಿಮಾಕ್ಷೇಪೇ। ಸರ್ವತ್ರಾಪ್ಯವಸರಂ ವ್ರಜೇದಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಜಡ ಇತಿ। ಆತ್ಮಾ ಜಡೋ ಜ್ಞಾನಾನಾಶ್ರಯಃ, ವಸ್ತುತ್ವಾತ್; ಘಟವತ್। ಆಕಾಶೋ ಘನೋ ನಿಬಿಡಾವಯವಃ, ಪ್ರಮೇಯತ್ವಾತ್; ಆತ್ಮವದಿತಿ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರುದ್ಧಮ್। ಜಡಂ ಘಟಾದಿಕಂ ಚಿತಿಶ್ಚೇತನಮ್, ಪ್ರಮೇಯತ್ವಾತ್; ಆತ್ಮತ್ವಾದಿತ್ಯನುಮಾನವಿರುದ್ಧಮ್। ಚೈತನ್ಯಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಸರ್ವಥಾಽಪ್ಯನುಪಲಮ್ಭಾತ್। ಆದ್ಯಪದೇನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇನ ಸುರಾ ಪೇಯಾ, ದ್ರವದ್ರವ್ಯತ್ವಾತ್; ಕ್ಷೀರವದಿತ್ಯಾಗಮವಿರುದ್ಧಸ್ಯ ಗ್ರಹಣಮ್। ಕೇನೇತ್ಯಾಕ್ಷೇಪೇ। ಯದಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವಿರೋಧಿನೋಽಪ್ಯನುಮಾನತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಶೇಷಃ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವಿರುದ್ಧಮಪಿ ಯದ್ಯೈಕ್ಯಾನುಮಾನಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಉದಾಹೃತಮಪಿ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್, ಅವಿಶೇಷಾದಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

ನನ್ವತ್ರ ಕಥಂ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಮ್? ಯಥಾನ್ಯಾಸಮೇವೇತ್ಯೇವಕಾರೇಣಾಽಹ। ತರ್ಹಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪದವ್ಯಾಘಾತಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಅಸ್ತು। ನಹಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವಿರೋಧಾದಯಂ ಗರೀಯಾನ್। ಸಮಶ್ಚ ಪರಾನುಮಾನೇ। ತತ್ಪರಿಹಾರೋಽಪ್ಯತ್ರ ತುಲ್ಯಃ। ನನ್ವಾಕಾಶೋ ಘನ ಇತಿ ಸಾಧನೇ ಕಾಲಾದೌ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ। ನ। ಪಕ್ಷತುಲ್ಯತ್ವಾತ್। ಯದತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯಂ ತದುಪರಿಷ್ಟಾದ್ ವಕ್ಷ್ಯತ ಇತಿ। (274; 801; 564; 882)

h ॥ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಭೇದಸಾಧಕಸೂತ್ರಾಣಾಂ ಪೌನರುಕ್ತ್ಯಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಃ ॥

(###sudha --)

ನನು “ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ” ಇತ್ಯತ್ರೈವ ಜೀವೇಶಭೇದಃ ಸಮರ್ಥಿತಃ। ತಥಾ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರೇಣಾಪಿ। “ಅತೋ ಜೀವೈಕ್ಯಮ್” ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್। ಅತ್ರಾಪಿ ಪುನಸ್ತತ್ಸಾಧನೇ ಪುನರುಕ್ತತಾ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನ ಜೀವೇತಿ।

ನ ಜೀವಭೇದಸೂತ್ರಾಣಾಂ ಶಙ್ಕ್ಯಾಽತ್ರ ಪುನರುಕ್ತತಾ।

ವಾಕ್ಯಾನ್ತರದ್ಯೋತಕತ್ವಾತ್ ಪೃಥಗಿತ್ಯತ್ರ ಪೂರ್ಣತಾ ॥195॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ತತ್ರತತ್ರ ಪ್ರಕರಣೇ ಹ್ಯೈಕ್ಯವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಚೋದಿತಾಯಾಂ ತತ್ತದ್ಗತಭೇದವಾಕ್ಯದ್ಯೋತನೇನ ಸೂತ್ರೇಷು ಭೇದಸಮರ್ಥನಂ ಕ್ರಿಯತೇ। ಅತಸ್ತಾತ್ಪರ್ಯಭೇದಾನ್ನ ಪುನರುಕ್ತತಾ ಶಯಾ। ತಥಾಹಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಾಕ್ಯೇಷ್ವಭೇದಶಙ್ಕಾಯಾಂ ತದ್ಗತಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೇನೈವ ಭೇದಸಮರ್ಥನಮ್। ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜೀವತ್ವೇ ಶಙ್ಕಿತೇ ತತ್ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯೋಕ್ತಲಕ್ಷಣೇನ ಭೇದಸಾಧನಮಿತ್ಯಾದಿ ಸ್ವಯಮೂಹ್ಯಮ್। ಏವಮೇವ "ಭೇದವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚಾನ್ಯಃ" ಇತ್ಯಾದಾವಪಿ ಪುನರುಕ್ತತಾದೋಷಃ ಪರಿಹರಣೀಯಃ।

ನನ್ವೇವಂ ಸತ್ಯಭೇದಃ ಸ್ವರೂಪೇಣ ಕುತ್ರಾಪಿ ನ ನಿರಾಕೃತಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪೃಥಗಿತಿ। ಪೂರ್ಣತಾ ಪ್ರಧಾನತಾ। ಭೇದಸಾಧನಸ್ಯ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ ವಿಚಾರಿತತ್ವಾತ್। ಯದ್ಯಪಿ ಪ್ರಕರಣವಿಶೇಷವಿಷಯತಯಾಽಭೇದೇ ನಿರಾಕೃತೇಽಪಿ ಸ್ವರೂಪನಿರಾಕರಣಮರ್ಥಾತ್ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ತಥಾಽಪಿ ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಕಥನಮೇತದಿತ್ಯದೋಷಃ।

ಅಥವಾ ಪುನರುಕ್ತಿಪರಿಹಾರಸ್ಯೈವಂ ಜಾತತ್ವಾತ್ "ಅತ ಏವ ಚೋಪಮಾ" ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರಾಣ್ಯಾಪಾತಪ್ರತೀತಭಾಷ್ಯದಿಶಾಽಭೇದಪರಾಣೀವ ಪ್ರತಿಭಾನ್ತಿ। ತನ್ನಿರಾಸಾರ್ಥಮಿದಮುಕ್ತಮ್। "ಪೃಥಗುಪದೇಶಾತ್" ಇತ್ಯತ್ರೈವ ಭೇದಸಮರ್ಥನಸ್ಯ ಪೂರ್ಣತಾಪರ್ಯವಸಾನಮಿತಿ। ಯದ್ಯಪ್ಯೇತತ್ ಕರಿಷ್ಯಮಾಣವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದೇವ ಜ್ಞಾಸ್ಯತೇ। ತಥಾಽಪಿ ಸ್ಪಷ್ಟಾರ್ಥಮುಕ್ತಮಿತ್ಯದೋಷಃ।

h ll ಪ್ರಕರಣೇಽಸ್ಮಿನ್ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಃ ಫಲತ್ವೇನಾನ್ನಮಯಾದಿಪ್ರಾಪ್ತಿಶ್ರವಣಾದನ್ನಮಯಾದಿರ್ಬ್ರಹ್ಮೈವ ನ ಕೋಶಃ ll

(###sudha --)

ಶರೀರಾದಿಕೋಶಾ ಏವಾನ್ನಮಯಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯಾ ಇತಿ ಪಕ್ಷೋಽಪಿ "ನೇತರೋಽನುಪಪತ್ತೇಃ" ಇತಿ ಸಾಧಾರಣದೋಷೇಣ ದೂಷಿತ ಏವ। ವಿಶೇಷದೋಷೇಣ ದೂಷಯಿತುಂ ಸೂತ್ರಮ್ "ಅಸ್ಮಿನ್ನಸ್ಯ ಚ ತದ್ಯೋಗಂ ಶಾಸ್ತಿ" ಇತಿ। ತದ್ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಯೋಗಮಿತಿ।

#sutraಓಂ ಅಸ್ಮಿನ್ನಸ್ಯ ಚ ತದ್ಯೋಗಂ ಶಾಸ್ತಿ ಓಂ ll19 ll**

(###sudha --)

ಯೋಗಮನ್ನಮಯಾದ್ಯೈಯರ್ಥತ್ ಫಲತ್ವೇನಾಸ್ಯ ಶಂಸತಿ।

ಸ್ಥಾನದ್ವಯೇಽಪ್ಯತಃ ಕೋಶಾ ಏತ ಇತ್ಯತಿಸಾಹಸಮ್ ll196 ll**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯದ್ ಯಸ್ಮಾದಸ್ಯ "ಸ ಯ ಏವಂವಿತ್" ಇತ್ಯುಕ್ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಃ ಫಲತ್ವೇನಾನ್ನಮಯಾದಿಭಿರ್ಯೋಗಂ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಂ ಸ್ಥಾನದ್ವಯೇಽಪ್ಯನುವಾಕದ್ವಯೇಽಪಿಶಂಸತಿ ಕಥಯತಿ ಶ್ರುತಿಃ "ಏತಮನ್ನಮಯಮಾತ್ಮಾನಮುಪಸಙ್ಕ್ರಾಮತಿ" ಇತ್ಯಾದಿ, "ಏತಮನ್ನಮಯಮಾತ್ಮಾನಮುಪಸಙ್ಕ್ರಮ್ಯ" ಇತ್ಯಾದಿ ಚ। ಅತ ಏತೇಽನ್ನಮಯಾದಯಃ ಕೋಶಾ ಇತ್ಯೇತದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮತಿಸಾಹಸಂ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಾಪರಾಮರ್ಶಮೂಲಮ್। ನಹಿ ಶರೀರಾದಿಕೋಶಪ್ರಾಪ್ತಿರ್ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಫಲಮಿತಿ ಸಮ್ಭವತಿ। "ತರತಿ ಶೋಕಮಾತ್ಮವಿತ್" ಇತ್ಯಾದಿವಿರೋಧಾತ್। ಶರೀರಾದೇಶ್ಚ ಶೋಕರೂಪತ್ವಾತ್।

h ll ಉಪಸಙ್ಕ್ರಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ್ಯುಕ್ತಾತಿಕ್ರಮಾರ್ಥತ್ವನಿರಾಸಪೂರ್ವಕಂ ಪ್ರಾಪ್ತ್ಯರ್ಥತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತದ್ ಯದ್ಯತ್ರಾನ್ನಮಯಾದಿಪ್ರಾಪ್ತಿರುಚ್ಯೇತ। ನಚೈತದಸ್ತಿ। ಉಪಸಙ್ಕ್ರಮಶಬ್ದಸ್ಯಾತಿಕ್ರಮಾರ್ಥತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಉಪಸಙ್ಕ್ರಮಣಂ ಚೇತಿ।

ಉಪಸಙ್ಕ್ರಮಣಂ ಚೈವ ದ್ವಿತೀಯೋದ್ದೇಶಿತಂ ಪ್ರತಿ।

ಅತಿಕ್ರಮಂ ವದನ್ತಂ ತಮುಪಶಬ್ದೋ ನಿವಾರಯೇತ್।

ಅಶ್ರುತಸ್ಯಾತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಸ್ಥಾನಂ ದದ್ಯಾತ್ ಕಥಂ ಪುನಃ ll197 ll**

(###sudha --)

ಶ್ರುತಾಶ್ರುತಪರಿತ್ಯಾಗಕಲ್ಪನೇ ವಿಗತಹ್ರಿಯಾಮ್।

ಮೃತಾವೇವ ಪರಿತ್ಯಾಗಃ ಕೃತೋ ಹ್ಯನ್ನಮಯಸ್ಯ ಚ ll198 ll**

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯೋದ್ದೇಶಿತಂ ಪ್ರತಿ। ದ್ವಿತೀಯಯಾ ಕರ್ಮತ್ವೇನೋಕ್ತಮನ್ನಮಯಾದಿಕಂ ಪ್ರತಿ ಯದುಪಸಙ್ಕ್ರಮಣಮುಚ್ಯತೇ ತದತಿಕ್ರಮಂ ವದನ್ತಮ್। ಉಪಸಙ್ಕ್ರಮಣವಾಚಿಪದಮತಿಕ್ರಮಾರ್ಥಂ ವ್ಯಾಕುರ್ವನ್ತಮಿತಿ ಯಾವತ್। ಉಪಶಬ್ದೋ ನಿವಾರಯೇತ್। ತಸ್ಯೋಪಶಬ್ದವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾತ್। ಉಪಪೂರ್ವಸ್ಯ ಕ್ರಮೇಃ ಪ್ರಾಪ್ತ್ಯರ್ಥತ್ವಾತ್। ದೋಷಾನ್ತರಮಾಹ --ಅಶ್ರುತಸ್ಯೇತಿ। ಪುನರಿತಿ ದೋಷಾನ್ತರಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ।

ವಾಕ್ಯದ್ವಯತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ಶ್ರುತೇತಿ। ಏವಂ ವ್ಯಾಕುರ್ವಾಣೇನ ಹಿ ಶ್ರುತಮುಪಶಬ್ದಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ತತ್ಸ್ಥಾನೇಽಶ್ರುತಾತಿಶಬ್ದೋಽಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಃ। ತಥಾಚ ಶ್ರುತಪರಿತ್ಯಾಗೋಽಶ್ರುತಕಲ್ಪನಂ ಚ ಸ್ಯಾತ್। ತದುಭಯಂ ಚ ಲಜ್ಜಾಹೇತುರಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನ ವಯಂ ಶ್ರುತಪರಿತ್ಯಾಗೇನಾಶ್ರುತಾಧ್ಯಾಹಾರಂ ಕುರ್ಮೋ ಯೇನಾಯಂ ದೋಷಃ ಸ್ಯಾತ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಅವ್ಯಯಾನಾಮನೇಕಾರ್ಥತ್ವಾದುಪಶಬ್ದೋಽತಿಶಬ್ದಾರ್ಥೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ನಿಯಾಮಕೇನ ವಿನಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥಪರಿತ್ಯಾಗಾಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥಸ್ವೀಕಾರಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ನಹ್ಯವ್ಯಯಾನ್ಯನೇಕಾರ್ಥಾನೀತ್ಯೇತಾವತಾಽನ್ತಃಶಬ್ದಸ್ಯ ಬಹಿರಿತ್ಯರ್ಥೋ ಗೃಹ್ಯತೇ। ಕಿನ್ತು ಪ್ರಯೋಗಾದಿಕಮನುಸೃತ್ಯೈವೇತಿ ಸ್ಥಿತೇಽಭ್ಯುಪಗಮ್ಯಾಪಿ ದೋಷಮಾಹ -- ಮೃತಾವೇವೇತಿ। ಹಿ ಯಸ್ಮಾದನ್ನಮಯಸ್ಯ ಕೋಶಸ್ಯ ಚಶಬ್ದಾತ್ ಪ್ರಾಣಮಯಸ್ಯ ಚ ಪರಿತ್ಯಾಗೋ ಮೃತಾವೇವ ಕೃತೋ ಭವತಿ। ಮೃತೇಃ ಶರೀರಪರಿತ್ಯಾಗರೂಪತ್ವಾತ್। ತಸ್ಮಾತ್ "ಅಸ್ಮಾಲ್ಲೋಕಾತ್ ಪ್ರೇತ್ಯ" ಇತಿ ಮರಣೋಕ್ತ್ಯೈವಾನ್ನಮಯಾದ್ಯತಿಕ್ರಮಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್ ಪುನಃ "ಏತಮನ್ನಮಯಮಾತ್ಮಾನಮುಪಸಙ್ಕ್ರಾಮತಿ" ಇತಿ ತದತಿಕ್ರಮೋಕ್ತೌ ಪುನರುಕ್ತಿಃ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತೇತಿ।

ಕಿಞ್ಚ "ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಪ್ನೋತಿ ಪರಮ್" ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮಾನುಗುಣ್ಯಂ ಚ ಪ್ರಾಪ್ತಿಪರತ್ವೇ ಸ್ಯಾತ್। ಅತೋ ನಾನ್ನಮಯದಯಃ ಕೋಶಾಃ ಕಿನ್ತು ವಿಷ್ಣುರೇವ। ಶುದ್ಧಿಪ್ರಾರ್ಥನಾಲಿಙ್ಗಾದ್ ವಾಕ್ಯಾನ್ತರೋಕ್ತಾನಾಂ ಕೋಶತ್ವೇಽಪಿ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ವಿರೋಧಃ। ಅಪಿಚ ತೇಽನ್ನಮಯಾದಯಃ, ಏತೇ ತು "ಅನ್ನರಸಮಯಃ" ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮಾದ್ "ರಸೋ ವೈ ಸಃ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಾಚ್ಚಾನ್ನರಸಮಯಾದಯ ಇತಿ ಶಬ್ದಾನ್ತರನ್ಯಾಯೇನಾಪ್ಯನ್ಯೇ ಭವಿಷ್ಯನ್ತೀತಿ ಸರ್ವಮನವದ್ಯಮ್।

h ॥ ಕೃತವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಾರ್ಢ್ಯಾರ್ಥಮಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಏವಮನ್ನಮಯಾದೀನಾಂ ಪಞ್ಚಾನಾಮಪಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಪರತಯಾ ಸೂತ್ರಾಣಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ಪರೇಷಾಮಪವ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾತುಮುತ್ತರೋಽಯಂ ಗ್ರನ್ಥಸನ್ದರ್ಭ ಆರಭ್ಯತೇ।

h ॥ ಮಾಯಾವಾದಿನಾಽನ್ನಮಯಾದೀನಾಂ ಪಞ್ಚಾನಾಮಪಿ ಕೋಶತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ತತ್ರ ಮಾಯಾವಾದಿನೋಽನ್ನಮಯಾದಯಃ ಪಞ್ಚಾಪಿ ಕೋಶಾ ಇತಿ ಮನ್ಯಮಾನಾಃ "ಬ್ರಹ್ಮ ಪುಚ್ಛಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ" ಇತ್ಯುಕ್ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸ್ವಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ ಜ್ಞೇಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕಾನ್ಯೇತಾನಿ ಸೂತ್ರಾಣೀತಿ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ। ತಥಾಹಿ ಅನ್ನಮಯಾದಯಶ್ಚತ್ವಾರಸ್ತಾವದನ್ನಾದಿವಿಕಾರಾಃ ಕೋಶಾ ಏವ। ತಥಾಚ ವಿಕಾರಾರ್ಥೇ ಮಯಟ್ಟಾಹೇ ಸತ್ಯಾನನ್ದಮಯ ಏವ ಕಸ್ಮಾದರ್ಧಜರತೀಯನ್ಯಾಯೇನ ಕಥಮೇವ ಮಯಟಃ ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾರ್ಥತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯತ್ವಂ ಚಾಽಶ್ರೀಯತೇ? ಮಾನ್ತ್ರವರ್ಣಿಕಬ್ರಹ್ಮಾಧಿಕಾರಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಅನ್ನಮಯಾದೀನಾಪಿ ತರ್ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಅನ್ನಮಯಾದೀನಾಮನ್ತರಸ್ಯಾನ್ಯಸ್ಯ ಶ್ರವಣಾದಬ್ರಹ್ಮತ್ವಮಾನನ್ದಮಯಸ್ಯ ತು ತದಭಾವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತತ್ರಾಪಿ "ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನನ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ "ಬ್ರಹ್ಮ ಪುಚ್ಛಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ"

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಇತ್ಯಾನನ್ದಮಯಾಶ್ರಯತಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್। ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಪಯಿಷೈವಾನ್ನಮಯಾದಯಃ ಪಞ್ಚಾಪಿ ಕೋಶಾಃ ಕಲ್ಪ್ಯನ್ತೇ।

ನನ್ವನ್ನಮಯಾದೀನಾಮಿವಾಽನನ್ದಮಯಸ್ಯ ಪುಚ್ಛತ್ವೇನೋಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಕಥಂ ಸ್ವಪ್ರಧಾನಂ ಸ್ಯಾತ್? ನ। ಸ್ವಪ್ರಧಾನತಯಾ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾತ್। ನಚಾಽನನ್ದಮಯಾವಯತ್ವೇನಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಜ್ಞಾಯಮಾನೇ ಪ್ರಕೃತತ್ವಂ ನ ಹೀಯತೇ, ಆನನ್ದಮಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ತಥಾಸತಿ ತದೇವಾವಯವಿ ಅವಯವಶ್ಚೇತ್ಯಸಾಮಞ್ಜಸ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅನ್ಯತರಪರಿಗ್ರಹೇ ಚ ಪುಚ್ಛಸ್ಯೈವ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ಯುಕ್ತಮ್, ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಶ್ರವಣಾತ್। ನತ್ವಾನನ್ದಮಯಸ್ಯ ತತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾಶ್ರವಣಾತ್। "ಅಸನ್ನೇವ" ಇತಿ ಶ್ಲೋಕಸ್ಯ "ಬ್ರಹ್ಮ ಪುಚ್ಛಮ್" ಇತ್ಯುಕ್ತಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯತ್ವಾತ್। ನಹ್ಯತ್ರಾಽನನ್ದಮಯೋಽನ್ವಾಕೃಷ್ಯತೇ। ಕಿನ್ತು ಪುಚ್ಛತಯೋಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವಪ್ರಧಾನತಯಾ। ನಚಾಽನನ್ದಸ್ಯಾನುಭವಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಭಾವಾಭಾವಶಙ್ಕಾ ಯುಜ್ಯತೇ। ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ಪುಚ್ಛತ್ವೋಕ್ತಿಃ? ಪುಚ್ಛವತ್ ಪುಚ್ಛಮಿತ್ಯಾಶ್ರಯಾರ್ಥತ್ವಾತ್।

ಕಿಞ್ಚಾಽನನ್ದಮಯಸ್ಯ ಪ್ರಿಯಾದ್ಯವಯವಯೋಗಶಾರೀರತ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಸವಿಶೇಷತ್ವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪಿ ಸವಿಶೇಷತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ನಿರ್ವಿಶೇಷಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮ। ವಾಙ್ಮನಸಾಗೋಚರತ್ವಶ್ರುತೇಃ। ಮಯಟಃ ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾರ್ಥತ್ವೇಽಪ್ಯಾನನ್ದಪ್ರಚುರ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ದುಃಖಾಲ್ಪತ್ವಮಪಿ ಗಮ್ಯತೇ। ಪ್ರಾಚುರ್ಯಸ್ಯ ಲೋಕೇ ಪ್ರತಿಯೋಗ್ಯಲ್ಪತಾಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್। ನಚ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ದುಃಖಂ ಸಮ್ಭವತಿ।

ಕಿಞ್ಚ ಪ್ರಿಯಾದೀನಾಂ ಪ್ರತಿಶರೀರಂ ಭೇದೇನಾಽನನ್ದಮಯಸ್ಯಾಪಿ ಭೇದೇ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪಿ ಪ್ರತಿಶರೀರಂ ಭೇದಃ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ। ನಚ ತದ್ ಯುಕ್ತಮ್, ಅನನ್ತತ್ವಶ್ರುತೇಃ। ನಚೈವಂ ಭಾರ್ಗವೀ ವಾರುಣೀ ವಿದ್ಯಾ ವಿರುದ್ಧ್ಯೇತ। ತತ್ರ ಮಯಟೋಽಶ್ರವಣೇನ ಭಿನ್ನವಿಷಯತ್ವಾತ್। "ಏತಮಾನನ್ದಮಯಮಾತ್ಮಾನಮ್" ಇತಿ ಚಾನ್ನಮಯಾದೀನಾಮಿವಾಽನನ್ದಮಯಸ್ಯಾತಿಕ್ರಮಣೀಯತಯೋಕ್ತಸ್ಯ ಅಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾತ್। ಅನ್ತೇ ಮಯಟಃ ಶ್ರವಣೇನ ಪೂರ್ವಮಪಿ ತದಧ್ಯಾಹಾರೇ ಪೂರ್ವಮಪಿ ನಾಽನನ್ದಮಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತು। ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಾರ್ಥಿನಸ್ತು ತದುಪದೇಶದ್ವಾರತಯೋಪಪನ್ನೋ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ।

ನನ್ವೇವನ್ತರ್ಹಿ ಕಥಂ ಸೂತ್ರಾಣಿ? ಆನನ್ದಮಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತಾಪ್ರತಿಪಾದನಪರತಯೋಪಲಮ್ಭಾತ್। ಮೈವಮ್। "ವೇದಸೂತ್ರಯೋರ್ವಿರೋಧೇ ಗುಣೇ ತ್ವನ್ಯಾಯ್ಯಕಲ್ಪನಾ" ಇತಿ ನ್ಯಾಯೇನ ಸೂತ್ರಾಣಾಂ ಕಥಞ್ಚಿದ್ ಯೋಜ್ಯತ್ವಾತ್। ತಸ್ಮಾದಾನನ್ದಮಯಾದಯಃ ಪಞ್ಚಾಪಿ ಕೋಶಾ ನ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ।

h॥ ಮಾಯಾವಾದಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ತದೇತತ್ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇನ ನಿರಾಕೃತಮಪಿ ಶಿಷ್ಯಹಿತತಯಾ ಸ್ಫುಟಂ ೕನಿರಾಕರೋತಿ -- ಯೇಽನ್ನಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯೋಽನ್ನಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾದ್ಯುಪಾಸಾಂ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯತಃ।

ಉಕ್ತ್ವಾ ಪಞ್ಚಸ್ವರೂಪಾಣಾಂ ಪುನಸ್ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿವಾದಿನೀ ॥199॥**

(###sudha --)

ಸ್ಥಾನದ್ವಯಗತಾ ವೇದವಾಣೀ ತದಪಲಾಪಿನಾಮ್।

ತಮಸೋಽನ್ಯತ್ರ ಸಂಸ್ಥಾನಂ ಕಥಮೇವ ಸಹೇತ ಸಾ ॥200॥**

(###sudha --)

ಇತ್ಯಾದೀತಿ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಮ್। ಪಞ್ಚಸ್ವರೂಪಾಣಾಮಿತಿ ವಿಶೇಷಣಸಮಾಸ ಏವಾಯಂ ನ ದ್ವಿಗುಃ। ತದ್ಧಿತಾರ್ಥಾದ್ಯಭಾವಾತ್। ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿವಾದಿನೀ। ಜ್ಞಾನಫಲತ್ವೇನೇತಿ ಶೇಷಃ। ಸ್ಥಾನದ್ವಯಮನುವಾಕದ್ವಯಮ್। ತದಪಲಾಪಿನಾಮನ್ನಮಯಾದೀನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾಪಲಾಪಿನಾಂ ಮಾಯಾವಾದಿನಾಮ್।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಅನ್ನಮಯಾದಿಪಞ್ಚಕಂ ಯದಿ ನ ಬ್ರಹ್ಮ, ತದಾಽನ್ನಮಯಾದೀನ್ ಪ್ರತ್ಯುದಾಹೃತಶ್ಲೋಕೇಷು "ಯೇಽನ್ನಂ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸತೇ" ಇತಿ ಪ್ರಥಮಾನುವಾಕೇ, "ಅನ್ನಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವ್ಯಜಾನಾತ್" ಇತ್ಯುತ್ತರಾನುವಾಕೇ ಚ ಬ್ರಹ್ಮತಯೋಕ್ತಿವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಹಿ ಪುಚ್ಛಸ್ಯಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತ್ಯನ್ಯದತೋ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾತ್।

ನನ್ವೇತದ್ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದ್ವಾರತಯೋಪದಿಷ್ಟಮ್। ನತು ಬ್ರಹ್ಮತಯೋಪದಿಷ್ಟಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯೇನೋಕ್ತತ್ವಾತ್। ನಚ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಮಪಿ ಗೌಣಮ್। ತಥಾಸತಿ ವಿದುಷಸ್ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿರುಕ್ತಾ ವಿರುದ್ಧ್ಯೇತ। ನಚ ತತ್ರಾತಿಕ್ರಮೋಽರ್ಥ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ನಚಾಽನನ್ದಮಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೋ ನಾಸ್ತಿ ಶ್ಲೋಕಸ್ಯ ಪುಚ್ಛವಿಷಯತ್ವಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ತಥಾಸತ್ಯನ್ನಮಯಾದಿಶ್ಲೋಕಾನಾಮಪಿ ತಥಾತ್ವಪ್ರಾಪ್ತೇಃ।

ಕಿಞ್ಚ ಬಾಧಕವಶಾದಿತ್ವಮಾಶ್ರೀಯತೇ, ಏವಮೇವ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಬಾಧಕಾನಾಂ ಪರಿಹೃತತ್ವಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ನಿರ್ನಿಮಿತ್ತಂ ವೇದಾರ್ಥಭೂತಬ್ರಹ್ಮಾಪಲಾಪಿನೋ ಬೌದ್ಧಸ್ಯೇವ ವೇದಾಭಿಮಾನಿಕೋಪೇನ ನರಕಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h॥ ಭೃಗುವಲ್ಲ್ಯುಕ್ತಾನ್ನಾದೀನಾಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್, ತತ್ಸಮರ್ಥನಂ ಚ॥

(###sudha --)

ಸ್ಥಾನದ್ವಯಗತೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಪ್ರಾಕ್ ಚ "ಭೃಗೋಶ್ಚೈತದ್ ವದಿಷ್ಯತಿ" ಇತಿ। ತತ್ರೋತ್ತರಾನುವಾಕೋಕ್ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ಪ್ರಪಞ್ಚಯತಿ ಅಧೀಹಿತಿ।

ಅಧೀಹಿ ಭಗವೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಕ್ತ್ವೋಽನ್ನಪ್ರಾಣಪೂರ್ವಕಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಆಹ -- ಬ್ರಹ್ಮ ಕಥಂ ತನ್ನ ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।201॥**

(###sudha --)

ಅಧೀಹಿ ಅಧ್ಯಾಪಯ। ಣ್ಯರ್ಥಸ್ಯಾನ್ತರ್ಣೀತತ್ವಾತ್। ಭಗವೋ ಭಗವನ್। “ಮತುವಸೋಃ ಸಮ್ಬುದ್ಧೌ ಛನ್ದಸಿ” ಇತಿ ವಚನಾತ್। ಉಕ್ತೋ ಭೃಗುಣಾ ಪೃಷ್ಟೋ ವರುಣಃ।”ಭೃಗುರ್ವೈ ವಾರುಣಿಃ। ವರುಣಂ ಪಿತರಮುಪಸಸಾರ। ಅಧೀಹಿ ಭಗವೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ। ತಸ್ಮಾ ಏತತ್ ಪ್ರೋವಾಚ। ಅನ್ನಂ ಪ್ರಾಣಂ ಚಕ್ಷುಃ ಶ್ರೋತ್ರಂ ಮನೋ ವಾಚಮಿತಿ” ಏವಂ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಶ್ನೋತ್ತರತ್ವೇನೋಕ್ತತ್ವಾದನ್ನಾದಿಕಂ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಭವಿತುಮರ್ಹತೀತ್ಯರ್ಥಃ।

ನನು ತತ್ರ ಮಯಟೋಽಶ್ರವಣಾದ್ ಭಿನ್ನವಿಷಯತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಉಕ್ತೋತ್ತರತ್ವಾತ್। ಕಿಞ್ಚ ತಥಾಸತ್ಯನ್ನಮಯಾದೀನ್ ಪ್ರತ್ಯುದಾಹೃತಶ್ಲೋಕೇಷು ಮಯಟೋಽಶ್ರವಣಾದ್ ಭಿನ್ನವಿಷಯತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ಅಸ್ತ್ವಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಥಾಸತಿ ತದುದಾಹರಣಸ್ಯ ಅಸಙ್ಗತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಯಸ್ಯಾನ್ನಾದೇರ್ವಿಕಾರಾಸ್ತೇ ತತ್ಪ್ರಶಂಸಾಪರತಯಾ ಸಙ್ಗತಿರಸ್ತ್ವಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಮನೋಮಯಶ್ಲೋಕೇ ತದಯೋಗಾತ್। ತರ್ಹಿ ತತ ಏವಾನುಪಪತ್ತೇರನ್ನಾದಿಶಬ್ದೈರನ್ನಮಯಾದಯ ಏವೋಚ್ಯನ್ತ ಇತಿ ಕಲ್ಪ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹ್ಯತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಕರಣವಶಾದನ್ನಮಯಾದಯ ಏವೋಚ್ಯನ್ತ ಇತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮ್। ಉಕ್ತೇಽರ್ಥೇ ಹಿ ಸಂವಾದಿತ್ವೇನೇಯಮಾಖ್ಯಾಯಿಕೋಕ್ತಾ। ತಸ್ಮಾದನ್ನಮಯಾದಯ ಏವಾತ್ರೋಚ್ಯನ್ತೇ। ತೇ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಶ್ನೋತ್ತರತ್ವೇನೋಕ್ತತ್ವಾನ್ಯಥಾಽನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮೈವೇತಿ। ಯದ್ಯಪಿ “ಸೈಷಾ ಭಾರ್ಗವೀ ವಾರುಣೀ ವಿದ್ಯಾ। ಪರಮೇ ವ್ಯೋಮನ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ” ಇತಿ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾತ್ವಮುಚ್ಯತೇ। ತಥಾಽಪಿ ಮೀಮಾಂಸಾರ್ಥಂ ಯುಕ್ತ್ಯುಪನ್ಯಾಸಃ। ಅಥವಾಽಸ್ಯಾಪಿ ಸಮಾನಯೋಗಕ್ಷೇಮತ್ವಾದಿತಿ।

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಶ್ನೋತ್ತರತಯೋಕ್ತಿಮಾತ್ರೇಣ ನ ವರುಣೋಕ್ತಾನ್ನಾದೀನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನೋಪಾಯತಯಾಽಪಿ ತದುಪದೇಶೋಪಪತ್ತೇಃ। ತಥಾಹಿ ದ್ವಿತೀಯಾಚನ್ದ್ರಪ್ರಶ್ನೇಽಚನ್ದ್ರರೂಪಾಽಪಿ ಶಾಖಾ ಚನ್ದ್ರತಯೋಚ್ಯತೇ, ಚನ್ದ್ರಜ್ಞಾನೋಪಾಯತ್ವಾತ್। ಯಥಾವಾಽರುನ್ಧತೀಪ್ರಶ್ನೇ ತತ್ಸಮೀಪವರ್ತಿನೀ ಪೃಥುಲಾ ತಾರಕಾಽರುನ್ಧತೀತ್ವೇನೋಪದಿಶ್ಯತೇ, ಅರುನ್ಧತೀಜ್ಞಾನದ್ವಾರತ್ವಾತ್। ದ್ವಾರತ್ವಂ ಚಾನ್ನಾದಿಶಬ್ದೋದಿತಾನಾಂ ಶರೀರಾದೀನಾಂ ಬಹಿರ್ವೃತ್ತಿನಿವಾರಣದ್ವಾರಾ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರತ್ಯುಪಪದ್ಯತ ಏವೇತಿ। ಮೈವಮ್। ಕಿಮನೇನ ವ್ಯಭಿಚಾರಶ್ಚೋದ್ಯತೇ, ಕಿಂವಾಽನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿಃ ಸಮ್ಭಾವ್ಯತೇ, ಉತ ಸಾ ನಿಶ್ಚೀಯತೇ? ಪಕ್ಷತ್ರಯಮಸಮ್ಬದ್ಧಮಿತ್ಯಾಹ -- ದ್ವಾರಮಿತಿ।

॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥ದ್ವಾರಂ ತದತಿವಾದಿನಃ॥201॥**

(###sudha --)

ಉಪಸತ್ತಿಂ ಕಥಂ ವಿದ್ಯುರುಪಸನ್ನಾಯ ಹಿ ತ್ರಿಶಃ।

ವಕ್ತವ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಗುರುಣಾ ಚತುರ್ವಾರಮಥಾಪಿ ವಾ।

ಸಕೃದ್ ವೇತ್ತ್ಯಾಗಮಾ ಬ್ರೂಯುಃ ಸಮ್ಪ್ರದಾಯವಿದೋಽಪಿ ಚ ॥202॥**

(###sudha --)

ತದ್ ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಕಥಂ ಬ್ರೂಯಾದುಪಸನ್ನಾಯ ದಿಕ್ಪತಿಃ।

ನ ವದೇದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕಥಂ ಮಾಯಾವೀ ನಹಿ ವಾರಿರಾ ॥203॥**

(###sudha --)

ತದನ್ನಾದಿಕಮ್। ಉಪಸತ್ತಿಮ್, ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಾರ್ಥೋಪಸತ್ತ್ಯುತ್ತರಕಾಲೀನಂ ಗುರೂಪದೇಶಪ್ರಕಾರಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಕಥಮಿತ್ಯಾಕ್ಷೇಪೇ। ನ ವಿದ್ಯುರಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಗುರೂಪದೇಶಪ್ರಕಾರಾಜ್ಞಾನವಿಜೃಮ್ಭಿತೇಯಂ ಶಙ್ಕೇತಿ ಭಾವಃ।

ತತ್ ಕಥಂ ನ ವಿದ್ಯುರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಉಪಸನ್ನಾಯೇತಿ। ಬ್ರಹ್ಮೈವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ನ ಪುನರ್ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿತ್। ಅಬೋಧೇಽಪಿ ಪುನಃಪುನಃ ಶಬ್ದಾನ್ತರೇಣ ತದೇವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ದ್ವಾರಂ ಚ ದ್ವಾರತಯೈವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ನತು ತದಾತ್ಮಕತ್ವೇನ। ನಹಿ ಧೂಮೋಽಗ್ನ್ಯಾತ್ಮಕತ್ವೇನ ನ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯತೇ। ಚನ್ದ್ರಾದ್ಯುದಾಹರಣಮಪ್ಯಸಿದ್ಧಮೇವೇತಿ। ಆಗಮಾ ವೇದಾಃ। ಸಮ್ಪ್ರದಾಯವಿದಃ ಸ್ಮೃತೀತಿಹಾಸಪುರಾಣಕರ್ತಾರಃ। ಅಪಿಚಾವಿತರೇತರಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥೌ।

ತರ್ಹ್ಯುಪದೇಶಪ್ರಕಾರಾಜ್ಞತಯಾ ವರುಣೋಽನ್ಯದುಪದಿಶತೀತ್ಯಸ್ತು। ಮೈವಮ್। ಲೋಕಪಾಲಸ್ಯೈತಾವಜ್ಜ್ಞಾನಾಭಾವಾಸಮ್ಭವಾದಿತ್ಯಾಶಯೇನ ದ್ವಾರೋಪದೇಶಶಙ್ಕಾನಿರಾಕರಣಮುಪಸಂಹರತಿ -- --ತದಿತಿ। ತತ್ ತಸ್ಮಾತ್। ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿದ್ ದ್ವಾರಮ್।

ನನ್ವಬ್ರಹ್ಮೈವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪೃಷ್ಟವತೇ ವರುಣೇನೋಕ್ತಂ ವ್ಯಾಮೋಹನಾಯೇತಿ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನ ವದೇದಿತಿ। ಕಿಮಾಕ್ಷೇಪೇ। ಬ್ರಹ್ಮೈವ ವದೇದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ತತ್ರ ಹೇತುಃ ಮಾಯವೀ ನಹೀತಿ। ಆಪ್ತತ್ವದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥಜ್ಞಾನಂ ಹಿ ವರುಣಸ್ಯ ದಿಕ್ಪತೇಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್। ಅವಿಪ್ರಲಮ್ಭಕತ್ವಂ ಚ ಪಿತೃತ್ವಾತ್। ಭೃಗೋರ್ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಯೋಗ್ಯತ್ವಾತ್। ಉಪಸನ್ನಾಯೇತಿ ಪ್ರಸಙ್ಗದೋಷಸ್ಯ ನಿರಸ್ತತ್ವಾತ್। ವಾರಿರಾಡಿತಿ ಭೂತಾಭಿಮಾನಿತ್ವೇನೋಕ್ತಸ್ಯಾಪಟುಕರಣತ್ವಸಮ್ಭವಾತ್। ವಿವಕ್ಷಾಯಾಶ್ಚ ಉಪದೇಶಾದೇವ ಸಿದ್ಧೇಃ। ಅತ ಏವ ಶ್ರುತಿಃ “ವರುಣಂ ಪಿತರಮುಪಸಸಾರ” ಇತ್ಯಾಹ। ತದನೇನಾಽಪ್ತೇನ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಶ್ನೋತ್ತರತ್ವೇನ ಉಕ್ತತ್ವಮ್, ಅನ್ನಾದೀನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇ ಹೇತುರಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

h॥ ಭೃಗುವಲ್ಲ್ಯುಕ್ತಚಕ್ಷುಃಶ್ರೋತ್ರವಾಚಾಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್, ತಚ್ಛಬ್ದಾನಾಂ ಭಗವತಿ ನಿರ್ವಚನಂ ಚ॥

(###sudha --)

ನನು ವರುಣೇನೋಕ್ತೇಷ್ವನ್ನಾದಿಷ್ವನ್ನಪ್ರಾಣಮನಾಂಸಿ ಸನ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಾಣಿ। ಅನ್ನಾದಿಶಬ್ದಾನಾಮತ್ರತ್ಯತ್ವಾದ್ಯರ್ಥತಯಾ ಅನುಪಪತ್ತ್ಯಭಾವಾತ್। ಚಕ್ಷುಃಶ್ರೋತ್ರವಾಕ್ಶಬ್ದಂ

ತು ಕಥಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ಯಾತ್? ಚಕ್ಷುರಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಚಷ್ಟೇಽನೇನೇತಿ ಚಕ್ಷುಃ, ಶೃಣೋತ್ಯನೇನೇತಿ ಶ್ರೋತ್ರಮ್, ವದತ್ಯನಯೇತಿ ವಾಗಿತಿ ಕರಣಾರ್ಥತ್ವಾತ್ । ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚ ಕರಣತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇರಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ಕರ್ತರ್ಯಪಿ ತದ್ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಸಮ್ಭವಾದಿತ್ಯಾಹ -- ಚಷ್ಟ ಇತಿ ।

p**p

ಚಷ್ಟ ಇತ್ಯೇವ ತಚ್ಚಕ್ಷುಃ ಶ್ರವಣಾಚ್ಛ್ರೋತ್ರಮುಚ್ಯತೇ ।

ವಚನಾದೇವ ವಾಗ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತ್ಯಾದಿಕಾರಣಮ್ ॥204॥**

(###sudha --)

ಏವಶಬ್ದೇನ ಕರಣಸಾಧನತಾಂ ಁನಿರಾಕರೋತಿ -- । ಕಿಞ್ಚ "ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯನ್ತೇ" ಇತಿ ಸಕಲಭೂತಾನಾಂ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಸಂಹಾರಕಾರಣತ್ವಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣಮನ್ನಾದಿಷೂಪದಿಷ್ಟಮ್ । ತತಶ್ಚೈತದ್ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಹ -- ಸೃಷ್ಟೀತಿ । ಯತಃ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕಾರಣಮುಕ್ತಮ್, ಅತೋಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ ।

h ॥

ಅನ್ನಪ್ರಾಣಮನೋವಿಜ್ಞಾನಆನನ್ದಚಕ್ಷುಶ್ರೋತ್ರವಾಗಾಖ್ಯಾಷ್ಟರೂಪಾಣಾಮನುವಾಕದ್ವಯೇ

ಸಙ್ಖ್ಯಾಭೇದೇನ ಸಞ್ಜ್ಞಾಭೇದೇನ ಚೋಕ್ತೌ ನಿಮಿತ್ತಕಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ತಥಾಽಪಿ ನಾನುವಾಕದ್ವಯೋಕ್ತಮೇಕಂ ವಸ್ತು ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ । ಸಙ್ಖ್ಯಾಭೇದಾತ್, ಸಞ್ಜ್ಞಾಭೇದಾಚ್ಚ । ಪೂರ್ವಂ ಖಲ್ವನ್ನಮಯಾದಯಃ ಪಞ್ಚೋಕ್ತಾಃ, ನ ಚಕ್ಷುಃಶ್ರೋತ್ರವಾಚಃ । ಉತ್ತರತ್ರ ಚಾನ್ನಾದಯಃ ಷ ನ ವಿಜ್ಞಾನಾನನ್ದಾವಿತಿ । ತತ್ರಾಽಹ -- ತಚ್ಚೇತಿ ।

ತಚ್ಚ ವಾಧೂಲಶಾಖಾಯಮಷ್ಟರೂಪಮುದಾಹೃತಮ್ ।

ವಿಜ್ಞಾನಾನನ್ದಸಹಿತಂ ಪೃಥಕ್ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣೈಃ ।

ಆವಾಪೋದ್ವಾಪತಃ ಶಾಖಾ ಯತ ಆಹ --ು ಃ ಪರಂ ಪದಮ್ ॥205॥**

(###sudha --)

ಚಶಬ್ದೋ ಹೇತ್ವರ್ಥಃ । ಯಸ್ಮಾದ್ ವಾಧೂಲಶಾಖಾಯಾಂ ವಿಜ್ಞಾನಾನನ್ದಸಹಿತಂ ತದನ್ನಾದಿಷಮಿತ್ಯಷ್ಟರೂಪಂ ಬ್ರಹ್ಮತಯಾ ಉದಾಹೃತಮ್ । ತಸ್ಮಾತ್ ತದನುಸಾರೇಣ ಪ್ರಥಮಾನುವಾಕೇ ಚಕ್ಷುರಾದಿತ್ರಯಸ್ಯ, ಉತ್ತರತ್ರ ವಿಜ್ಞಾನಾನನ್ದಯೋರಧ್ಯಾಹಾರೇಣ ಸಙ್ಖ್ಯಾಸಞ್ಜ್ಞೈಕ್ಯಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಭಾವಃ । ಹೇತ್ವನ್ತರಸಮುಚ್ಚಯೇ ವಾ ಚಶಬ್ದಃ । ಅತ್ರಾಪಿ "ವಿಜ್ಞಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವ್ಯಜಾನಾತ್", "ಆನನ್ದೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವ್ಯಜಾನಾತ್" ಇತ್ಯುತ್ತರವಾಕ್ಯಪರ್ಯಾಲೋಚನಯಾಽಪಿ ಹ್ಯತ್ರ ವಿಜ್ಞಾನಾನನ್ದಯೋರಧ್ಯಾಹಾರೋ ಗಮ್ಯತೇ । ನಹ್ಯನ್ಯದ್ ವರುಣೇನೋಪದಿಷ್ಟಮ್, ಭೃಗುಸ್ತ್ವನ್ಯದ್ ವ್ಯಜಾನಾದಿತಿ ಯುಜ್ಯತೇ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನು ವಾಧೂಲಶಾಖೋಕ್ತಮಪಿ ಕುತೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಪೃಥಗಿತಿ।
ಅನೇಕಶಾಖಾವಿದಾಮೇವಾತ್ರ ಸಮ್ಯಗಧಿಕಾರಜ್ಞಾಪನಾಯೈತದುಕ್ತಮ್।

ನನು ವಾಧೂಲಶಾಖಾಯಮಿವಾತ್ರೋಭಯತ್ರಾಪ್ಯೇಕಮೇವ ಕಸ್ಮಾನ್ನೋಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಆವಾಪೇತಿ। ಕ್ವಚಿದನ್ಯತ್ರಾನುಕ್ತಾವಾಪೇನ ಕ್ವಚಿದನ್ಯತ್ರೋಕ್ತೋದ್ವಾಪೇನ ಕ್ವಚಿದುಭಯಥಾ, ಕ್ವಚಿತ್ ಸಾಮಗ್ರ್ಯೇಣ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ವರೂಪಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ತೀತಿ ಶಾಖಾನಾಂ ಸ್ವಭಾವೋ ಯತೋಽತೋ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ವಿರೋಧ ಇತಿ।

h॥ ಭೃಗೋಃ ಪುನರುಪಸರಣಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾಽನ್ನಾದೀನಾಮಬ್ರಹ್ಮತ್ವಶಙ್ಕಾ, ಪುನರುಪಸರಣಸ್ಯಾನ್ಯಥೈವೋಪಪತ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ನನು ತಥಾಽಪಿ ವರುಣೋಪದಿಷ್ಟಾನಾಮನ್ನಾದೀನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ನೋಪಪದ್ಯತೇ। "ತದ್ ವಿಜ್ಞಾಯ ಪುನರೇವ ವರುಣಂ ಪಿತರಮುಪಸಸಾರ" ಇತಿ ಲಬ್ಧೋಪದೇಶಸ್ಯಾಪಿ ಭೃಗೋಃ ಪುನರುಪಸರಣವಚನಾತ್। ಪೂರ್ವೋಕ್ತಸ್ಯೈವ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇ "ಅಧೀಹಿ ಭಗವೋ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತಿ ಪುನರುಪಸರಣಂ ವ್ಯರ್ಥಂ ಸ್ಯಾತ್। ಅನೇನ ಜ್ಞಾಯತೇ ನ ಪೂರ್ವೋಪದಿಷ್ಟಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ। ಯಥಾಹಿ ಕಶ್ಚಿತ್ ಸುವರ್ಣಂ ಯಾಚಿತವತೇ ರಜತಂ ದದಾತಿ ಸೋಽಪಿ ಗೃಹೀತ್ವಾಽಽಲೋಚ್ಯ ಪುನಃ ಸುವರ್ಣಂ ದೇಹೀತಿ ಯಾಚತೇ, ತೇನ ಪಾರ್ಶ್ವಸ್ಥೋ ಜಾನಾತಿ ಪ್ರಾಗ್ ದತ್ತಮನ್ಯದೇವ ಕಿಞ್ಚಿತ್, ನ ಸುವರ್ಣಮಿತಿ। ತಥೇಹಾಪೀತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಂ ಪರಿಹರತಿ ಯತ ಇತಿ।

p**p

ಯತೋ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯನ್ತ ಇತ್ಯಾದ್ಯೈರ್ಲಕ್ಷಣೈಃ ಸ್ವಯಮ್।

ಲಕ್ಷಿತಂ ಗುರುಣಾ ಪಶ್ಚಾತ್ ತಪಸೈವಾಪರೋಕ್ಷಿತಮ್ ॥206॥**

(###sudha --)

ದೃಷ್ಟೇವಲಕೈಕಸ್ವರೂಪಂ ತು ಸಮಸ್ತೋಕ್ತಾನುದರ್ಶನಮ್।

ಇಚ್ಛತಾಽಽಜ್ಞಾಂ ಗುರೋಃ ಪ್ರಾಪ್ಯ ತಪಸೈವಾಪರೋಕ್ಷಿತಮ್ ॥207॥**

(###sudha --)

ಅಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯೇವ ವದತಾಂ ಶ್ರುತಹಾನ್ಯಶ್ರುತಗ್ರಹೌ।

ಸಾಕ್ಷಾಲ್ಲಕ್ಷಣತಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತಾವಿತಿ ಲಜ್ಜಾ ತದುಕ್ತಿಷು ॥208॥**

(###sudha --)

ಅಯಮರ್ಥಃ ನ ಪುನರುಪಸರಣಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಪೂರ್ವೋಪದಿಷ್ಟಸ್ಯಾಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ಕಲ್ಪ್ಯಮ್। ಪುನರುಪಸರಣಸ್ಯ ಅನ್ಯಥೋಪಪತ್ತೇಃ। ತಥಾಹಿ ವರುಣೋ

ಹ್ಯುದ್ದೇಶಲಕ್ಷಣಾಭ್ಯಾಂ ಭೃಗವೇ ಬ್ರಹ್ಮೋಪದಿಶ್ಯೋವಾಚ “ನ ಶ್ರವಣಮಾತ್ರೇಣ ಕೃತೀ ಭವಾನ್। ಶ್ರವಣಮಾತ್ರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಾಸಾಧನತ್ವಾತ್। ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಸ್ಯೈವ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಾತ್। ಅತಸ್ತ್ವಯಾ ಮನನನಿಧಿಧ್ಯಾಸನರೂಪಂ ತಪಃ ಕರಣೀಯಮ್” ಇತಿ। ಸ ಚೈವಮುಪದಿಷ್ಟಾಪ್ಯಷ್ಟರೂಪೋ ಯುಗಪತ್ ಸರ್ವಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾನ್ಮನನನಿಧಿಧ್ಯಾಸನಾಭ್ಯಾಮನ್ನಾಖ್ಯಂ ಭಗವದ್ರೂಪಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತ್ಯ ಗುರುಪ್ರಸಾದಲಬ್ಧಮಪೂರ್ವತಮಂ ಧನಂ ತಸ್ಮೈ ನಿವೇದಯಿತುಮ್, ಪ್ರಾಣಾಖ್ಯರೂಪಾನ್ತರಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಾಯ ಮನನನಿಧಿಧ್ಯಾಸನೇ ಚಿಕೀರ್ಷುರ್ಗುರೋರನುಜ್ಞಾಮಾದಾತುಂ ಚ ಪುನರ್ಗುರುಮುಪಸಸಾರ। ಏವಂ ರೂಪಾನ್ತರೇಽಪಿ। ತತ್ರಾನುಜಾನೀಹೀತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಯತ್ “ಅಧೀಹಿ ಭಗವೋ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತಿ ವದತಿ ತದಹಙ್ಕಾರನಿರಾಸಾರ್ಥಮಿತಿ।

ನನ್ವಸ್ತ್ವೇವಮರ್ಥಾಪತ್ತಿರನ್ಯಥೋಪಪತ್ತ್ಯೋಪಕ್ಷೀಣಾ। ತಥಾಽಪಿ ಕಿಂ ಪೂರ್ವಸ್ಯಾಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾತ್ ಪುನರುಪಸರಣಮ್, ಉತ ಉಕ್ತರೀತ್ಯಾಽನುಜ್ಞಾರ್ಥಮಿತಿ ಸನ್ದಿಹ್ಯತೇ। ಸನ್ದೇಹೇ ಚಾನ್ನಮಯಾದೀನಾಂ ನ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾವಧಾರಣಂ ಸಮ್ಭವತೀತಿ। ಮೈವಮ್। “ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯನ್ತೇ” ಇತ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣಯೋಗಾತ್ ತಪಸ್ಯೈವಾಪರೋಕ್ಷಿತತತ್ವಲಿಙ್ಗಾಚ್ಚೋತ್ತರಪಕ್ಷಾವಧಾರಣೋಪಪತ್ತೇಃ। ನಹಿ ದೇಹಾದಾವಿದಂ ಲಕ್ಷಣಂ ಸಮ್ಭವತೀತಿ। ನಚ ತಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಾಯ ತಪೋಽಪೇಕ್ಷಿತಮ್।

ಕಿಞ್ಚ ಪೂರ್ವಸ್ಯಾಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇನ ಪುನರುಪಸರಣೇ “ಸ ತಪಸ್ತಪ್ತ್ವಾ। ಅನ್ನಮಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವ್ಯಜಾನಾತ್। ನಾನ್ನಾದ್ಧ್ಯೇವ ಖಲು’ ಇತ್ಯಾದಿ ಬ್ರೂಯಾತ್। ಏವಂ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಜ್ಞಾಪಕೇಷು ಶ್ರುತೇಷ್ವಶ್ರುತಮಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ಕಲ್ಪಯತಾಂ ಶ್ರುತಹಾನಿರಶ್ರುತಗ್ರಹಾಪತ್ತಿಶ್ಚ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಲಮ್, ನಿರ್ದಲಪಕ್ಷಪ್ರತಿಕ್ಷೇಪೇಽಸ್ಮಾಕಮೇವ ಲಜ್ಜಾ ಜಾಯತ ಇತಿ। ಅಕ್ಷರಾರ್ಥಸ್ತು ಸ್ಫುಟ ಏವ।

ಸೂತ್ರಾಕ್ಷರಾಣಾಮನಾನುಗುಣ್ಯಂ ತು ಭಗವತಾ ನ ವ್ಯುತ್ಪಾದಿತಮ್। ತಸ್ಯ ಪರೇಣ ಸ್ವಯಮೇವಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ಯೋ ಹಿ ಸ್ವಯಮೇವ ಸ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯಾಸ್ವಾರಸಿಕತ್ವಂ ಮನ್ಯತೇ, ತಂ ಪ್ರತಿ ತದ್ವ್ಯುತ್ಪಾದನಂ ಮೃತಮಾರಣಮಿವ ನಿರಾಕರ್ತುರೇವ ಲಜ್ಜಾಕರಮ್। ಅತ ಏವಾಽಹ ಇತಿ ಪ್ರಕಾರೇಣ ತದುಕ್ತಿಷು ವಿಷಯಭೂತಾಸು ದೂಷಣಾಭಿಧಾನೇ ಅಸ್ಮಾಕಮೇವ ಲಜ್ಜೇತಿ।

h ॥ ಮಾಯಾವಾದಿನೋ ಭೇದವ್ಯಪದೇಶಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಯಚ್ಚ “ಭೇದವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ” ಇತಿ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯೋಕ್ತಂ ಪರೇಣ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಂ ಜೀವಾತ್ಮಪರಮಾತ್ಮಭೇದಮಾಶ್ರಿತ್ಯ “ಭೇದವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚ” ಇತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ, ತದನುಪಪನ್ನಮಿತಿ ಭಾವೇನಾಽಹ ಸಮೀಪ ಇತಿ।

p**p

ಸಮೀಪೇ ಸಹಭೋಗಸ್ಯ ಮುಕ್ತಿತ್ವೇನೋಕ್ತಿತೋಽಸಕೃತ್।

ಭೇದೋ ಜೀವೇಶಯೋರ್ಮಿಥ್ಯೇತ್ಯೇವ ಮಿಥ್ಯಾ ಸ್ವಯಂ ಭವೇತ್ ॥209॥**

(###sudha --)

“ಏತಮಾನನ್ದಮಯಮಾತ್ಮಾನಮುಪಸಙ್ಕ್ರಮ್ಯ” ಇತ್ಯಾದೌ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯ ಸಮೀಪೇ “ಸೋಽಶ್ನುತೇ” ಇತ್ಯಾದೌ ತೇನ ಸಹ। ನಹಿ ಸಾಮೀಪ್ಯಂ ಸಾಹಿತ್ಯಂ ಚ ಭೇದೇನ ವಿನಾ ನೋಪಪದ್ಯತೇ। ನಚ ಮೋಕ್ಷೇಽಪಿ ಶಿಷ್ಯಮಾಣಂ ಮಿಥ್ಯಾ ಭವಿತುಂ ಯುಕ್ತಮ್। ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಸ್ಯಾಪಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್।

ಅಥವಾ ಭೇದವ್ಯಪದೇಶಾದಿತ್ಯುಕ್ತೇ ಮಿಥ್ಯಾಭೇದೋಽಯಂ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾನಿರಾಸಾರ್ಥತ್ವೇನ “ಅಸ್ಮಿನ್ನಸ್ಯ ಚ ತದ್ಯೋಗಂ ಶಾಸ್ತಿ” ಇತಿ ಸೂತ್ರಂ ಪ್ರಕರಾನ್ತರೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ।

h ॥ ಭಾಸ್ಕರಾದಿಕೃತವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಪಞ್ಚಕೋಶವಾದಿನಾಂ ಮಾಯಾವಾದಿನಾಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ನಿರಾಕೃತ್ಯ ಯೇ ತು ಭಾಸ್ಕರಾದಯೋ ಯಥಾಶ್ರುತಸೂತ್ರಾನುಸಾರಿಣಃ ಅನ್ನಮಯಾದಯಶ್ಚತ್ವಾರಃ ಕೋಶಾಃ ಆನನ್ದಮಯಸ್ತ್ವೇಕ ಏವ ಪರಮಾತ್ಮೇತಿ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ, ತನ್ಮತಮತಿದೇಶೇನ ಁನಿರಾಕರೋತಿ -- ಏತೇನೇತಿ।

ಏತೇನ ಮಯಟಶ್ಚೈವ ದ್ವೈವಿಧ್ಯೇನಾರ್ಥಕಲ್ಪನಾತ್।

ತದನ್ಯೇಷಾಂ ಮತಮಪಿ ಸತ್ಸಂಸತ್ಸು ನ ಭಾಸತೇ ॥210॥**

(###sudha --)

ಏತೇನೈವಾನ್ನಮಯಾದೀನಾಂ ಪಞ್ಚಾನಾಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೋಪಪಾದನೇನ ತದನ್ಯೇಷಾಂ ಪಞ್ಚಕೋಶತ್ವವಾದಿಭ್ಯೋಽನ್ಯೇಷಾಂ ಚತುಷ್ಕೋಶವಾದಿನಾಂ। ಸತ್ಸಂಸತ್ಸು ವಿದ್ವತ್ಸಭಾಸು। ಅಧಿಕಂ ಚಾತ್ರ ದೋಷಮಾಹ -- ಮಯಟೋ ದ್ವೈವಿಧ್ಯೇನಾರ್ಥಕಲ್ಪನಾಚ್ಚೇತಿ। ಅನ್ನಮಯಾದಿಷು ವಿಕಾರಾರ್ಥತ್ವಮ್, ಆನನ್ದಮಯೇ ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾರ್ಥತ್ವಮಿತಿ। ಯದತ್ರ ನಿಯಾಮಕಮುಕ್ತಂ ತತ್ ಪ್ರಾಗೇವ ನಿರಾಕೃತಮಿತಿ। ನನು ಪ್ರಾಣಮಯ ಏವ ವಿಕಾರಪ್ರಕ್ರಮೋ ಭಗ್ನಃ। ತರ್ಹಿ ತತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಸ್ವಾರ್ಥಿಕತ್ವಕಲ್ಪನಾದಧಿಕೋ ದೋಷಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h ॥ ಅಧಿಕರಣಾರ್ಥೋಪಸಂಹಾರಃ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನು ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾಮುಪಕ್ರಮ್ಯ ಪರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿರಾಕರಣಮಸಙ್ಗತಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಾರ್ಢ್ಯಾರ್ಥತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವೇನಾಧಿಕರಣಾರ್ಥಮುಪಸಂಹರತಿ -- --ಅತ ಇತಿ।

p**p

ಅತೋ ನಾರಾಯಣೋ ದೇವೋ ನಿಃಶೇಷಗುಣವಾಚಕೈಃ।

ಗುಣಿಸಾಮಾನ್ಯವಚನೈರಪಿ ಮುಖ್ಯತಯೋದಿತಃ ॥211॥**

(###sudha --)

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಗೈಶ್ಚ ಪ್ರಾಣಾದ್ಯೈಸ್ತಥೈವ ಹ್ಯಧಿಭೂತಗೈಃ।

ಅನ್ನಾದಿಶಬ್ದೈರ್ಭಗವಾನೇಕೋ ಮುಖ್ಯತಯೋದಿತಃ ॥212॥**

(###sudha --)

ಗುಣಿಸಾಮಾನ್ಯವಾಚಿನಾಂ ಗುಣವಾಚಿನಾಂ ಚ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಸಮನ್ವಯಾಯ ಪ್ರವೃತ್ತೇಽಪ್ಯಧಿಕರಣೇಽಧಿಕರಣಸಿದ್ಧಾನ್ತನ್ಯಾಯೇನ ಸಿದ್ಧಮಪ್ಯರ್ಥಾನ್ತರಮುಪಸಂಹರತಿ -- -- ಅಧ್ಯಾತ್ಮಗೈಶ್ಚೇತಿ। ಅತ ಏವ ನಾಧಿಕರಣೋಪಕ್ರಮವಿರೋಧ ಇತಿ।

h॥ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ಸರ್ವಶಬ್ದಸಮನ್ವಯಸ್ಯ ಉತ್ಸೂತ್ರಿತತತ್ವಶಙ್ಕಾ॥

(###sudha --)

ಸಮಸ್ತೈರ್ಗುಣಿಸಾಮಾನ್ಯವಾಚಕೈಃ, ಗುಣವಾಚಕೈಃ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿಷಯೈಶ್ಚ ಪ್ರಾಣವಾಗಾದಿಭಿಃ, ಅಧಿಭೂತವಿಷಯೈಶ್ಚ ಅನ್ನೌಷಧ್ಯಾದಿಭಿಃ ಶಬ್ದೈರ್ಭಗವಾನೇವ ಮುಖ್ಯತಯೋದಿತ ಇತ್ಯುಪಸಂಹಾರೋ ನೋಪಪದ್ಯತೇ। ಅಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಾಗನುಕ್ತತ್ವಾತ್। ನನೂಕ್ತಮುಪಲಕ್ಷಣಪರೋಽಯಮಾನನ್ದಮಯಶಬ್ದ ಇತಿ। ಸತ್ಯಮ್। ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಹಿ ಪ್ರಕೃತೋಪಯುಕ್ತಸ್ಯೋಪಪನ್ನಸ್ಯ ಚಾರ್ಥಸ್ಯ ಭವತಿ। ಅನ್ಯಥಾಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಚೈತೇಷಾಂ ಸರ್ವಶಬ್ದಾನಾಂ ಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ಭಗವದೇಕವಾಚಿತ್ವಸಮರ್ಥನಂ ಪ್ರಕೃತೋಪಯುಕ್ತಮ್, ನಾಪ್ಯುಪಪನ್ನಮ್।

ತಥಾಹಿ "ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ" ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಾದೀನ್ಯಷ್ಟೌ ಲಕ್ಷಣಾನಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಭಿಹಿತಾನಿ। ತತ್ರೈವ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರಮಾಣಮುಕ್ತಂ ತೃತೀಯಸೂತ್ರೇ। ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರೇ ಚ ತೇಷಾಮೇವ ವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸಮನ್ವಯಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಃ। ಅತೋ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಂ ಯತ್ರಯತ್ರ ಪ್ರತೀಯತೇ ತೇಷಾಮೇವ ವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಪರಮೇಶ್ವರೇ ಸಮನ್ವಯಸಮರ್ಥನಂ ಪ್ರಕೃತಸಙ್ಗತಮ್। ನ ಸರ್ವೇಷಾಮ್। ಸರ್ವತ್ರ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಾಭಾವಾತ್।

ಕಿಞ್ಚ ಯನ್ನಿಷ್ಠತಯಾ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಂ ಪ್ರತೀಯತೇ ತದ್ವಾಚಿನಃ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಯಯಾಕಯಾಚನ ವೃತ್ತ್ಯಾ ಭಗವತ್ಪರತ್ವೇ ಸಮರ್ಥಿತೇಽಪಿ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಪರಿಹ್ರಿಯತ ಏವ। ನಹಿ ಗಙ್ಗಾಪದಲಕ್ಷ್ಯಸ್ಯ ತೀರಸ್ಯ ಘೋಷಾವಸತ್ತ್ವಂ ನ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ಅತೋ

ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಸಮರ್ಥನಸ್ಯ ಕ್ವೋಪಯೋಗಃ? ನೋಪಪದ್ಯತೇ ಚ ಸರ್ವಶಬ್ದಾನಾಂ ಭಗವತ್ಯೇವ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಸಮರ್ಥನಮ್। ರೂಢಿಯೋಗೌ ಹಿ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತೀ। ತತ್ರಾಪಿ ಯೋಗಾದ್ ರೂಢಿರ್ಬಲವತೀ। ನಚ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಭಗವತಿ ರೂಢಿರಸ್ತಿ। ಕಿನ್ತು ತದಿತರತ್ರೈವ। ಯೋಗಸ್ತು ಸಮ್ಭವತಿ। ತಥಾಽಪಿ ಸ ತದಿತರಸಮಾನಃ। ತಥಾಚಾರ್ಥಾನ್ತರ ಏವ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಯಃ ಶಬ್ದಾಃ। ರೂಢೇರ್ಯೋಗಸ್ಯ ಚ ಸತ್ತ್ವಾತ್। ನೇಶ್ವರೇ। ಯೋಗಮಾತ್ರಸ್ಯ ಕಥಞ್ಚಿತ್ ಸಮ್ಭವಾತ್। ಅತಃ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯ ಸಕಲಶಬ್ದಾನಾಂ ಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ಭಗವತ್ಯೇವ ಸಮನ್ವಯಸಮರ್ಥನೇ ಸಙ್ಗತ್ಯುಪಪತ್ತ್ಯೋರಭಾವಾದಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮೇತದಿತ್ಯಾಶಯ ಸಙ್ಗತಿ ತಾವದ್ ದರ್ಶಯತಿ ಜನ್ಮಾದೀತಿ।

h ll

ಸರ್ವಶಬ್ದಸಮನ್ವಯಸ್ಯಾಽದ್ಯಸೂತ್ರದ್ವಯೋಕ್ತಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥತ್ವೋಪಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯೇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ ಗುಣಸರ್ವಸ್ವಸಿದ್ಧಯೇ।

ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮೂಲಂ ಯತಸ್ತತಃ।

ಅನ್ವಯಃ ಸರ್ವಶಬ್ದಾನಾಂ ಗುಣಸರ್ವಸ್ವವೇದಕಃ ॥213 ॥**

(###sudha --)

“ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ” ಇತಿ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೇನ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಸ್ಯ ಸಕಲಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಂ ಜೀವಾದಿವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಮುಪಾತ್ತಮ್। “ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ” ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರೇಣ ತತ್ಸಿದ್ಧಯೇ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರೋಕ್ತಮ್। ಅತಃ ಸೂತ್ರದ್ವಯೇನ ಸಾಧ್ಯತಯಾ ಸಾಧಕತಯಾ ಚಾಽನನ್ತಾದಿಸಕಲಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಂ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಂ ಚ ಪ್ರಕೃತಮಿತಿ। ವಿವೃತಂ ಚೈತತ್ ಪೂರ್ವಮಸ್ಮಾಭಿಃ।(177)

ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯೇವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಶಾಸ್ತ್ರಮೂಲಮಿತಿ। ತದುಭಯಂ ಪ್ರಧಾನಮಪ್ರಧಾನಂ ಚ ಲಕ್ಷಣಮನುಮಾನಾದಿನಾ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತೌ ಶಙ್ಕಿತಾಯಾಂ ತನ್ನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ತೃತೀಯಸೂತ್ರೇ ಶಾಸ್ತ್ರಮೂಲಂ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಪ್ರಮಾಣಕಮುಕ್ತಂ ಯತಃ, ತತಶ್ಚತುರ್ಥಸೂತ್ರೇ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾನ್ಯಪರತ್ವಶಙ್ಕಾಯಾಂ ಸರ್ವಶಬ್ದಾನಾಂ ಭಗವತ್ಯನ್ವಯಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತುಮುಚಿತೋ ನ ಕತಿಪಯಶಬ್ದಾನಾಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಸರ್ವಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವೇ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣತಯಾಽಭಿಧಾನೇಽಪಿ ಕುತಃ ಸರ್ವಶಬ್ದಸಮನ್ವಯಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತವ್ಯ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನ್ವಯ ಇತಿ। ಯತಃ ಸರ್ವಶಬ್ದಾನಾಮನ್ವಯ ಏವ ಗುಣಸರ್ವಸ್ವವೇದಕೋ ನ ಕತಿಪಯಶಬ್ದಾನಾಮ್। ಅತಃ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಾದ್ ಗುಣಸರ್ವಸ್ವಸಿದ್ಧಯೇ ಸ ಏವ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತವ್ಯ ಇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಅನ್ಯಥಾ ಯಸ್ಯೈವ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಮನ್ವಯೋ ನ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯತೇ ತದರ್ಥೋ ಗುಣೋ ಭಗವತಿ ನ ಸಿದ್ಧ್ಯೇತ್, ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಶ್ಚ ಸ್ಯಾತ್। ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತೇ ಚ ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರೇಣ ಸಕಲಶಬ್ದಸಮನ್ವಯೇ ತತ್ಪ್ರಪಞ್ಚನಂ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯ ಕಥಮಸಙ್ಗತಂ ಭವತಿ? ಏತೇನ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿರಪಿ ಸಙ್ಗತಾ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾ। ತಸ್ಯಾ ಅಪಿ ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರೇ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತತ್ವಾತ್। ಅಮುಖ್ಯವೃತ್ತೌ ತದಭಿಧೇಯಗುಣಾಲಾಭಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್, ಅಭಿಧೇಯೇಽತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಮಹಾಯೋಗಃ, ತದನ್ಯತ್ರ ಯೋಗಮಾತ್ರಮಿತಿ ಯೋಗವೃತ್ತೇರುಭಯತ್ರ ಸಾಮ್ಯಾಭಾವಃ॥

(###sudha --)

ಏವಮಸಙ್ಗತಿಂ ಪರಿಹೃತ್ಯ ಯದುಕ್ತಂ ಪರೇಣ ನ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯೈವ ಸರ್ವಶಬ್ದಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಂ ಯುಕ್ತಮ್। ಯೋಗಸ್ಯ ಪರಮೇಶ್ವರ ಇವಾನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಸಮ್ಭವಾತ್। ಈಶ್ವರೇ ರೂಢೇರಭಾವೇನಾನ್ಯತ್ರ ತದಾಧಿಕ್ಯಾದಿತಿ। ತತ್ರ ಯೋಗಸ್ಯೋಭಯತ್ರ ಸಾಮ್ಯಂ ತಾವನ್ನಿರಾಕರೋತಿ -- -- ಶಬ್ದೇತಿ।

ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತೂನಾಂ ತಸ್ಮಿನ್ ಮುಖ್ಯಸಮನ್ವಯಾತ್।

ಅನ್ಯಾರ್ಥೇಷ್ವಲ್ಪತಾ ಹೇತೋಸ್ತನ್ನಿಮಿತ್ತತ್ವತಸ್ತಥಾ॥214॥**

(###sudha --)

ತದ್ವಾಚಕತ್ವಂ ಶಬ್ದಾನಾಮ್॥॥॥॥॥॥॥॥॥।

ಇನ್ದ್ರಾದಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತೂನಾಂ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯಾದೀನಾಂ ತಸ್ಮಿನ್ ಪರಮೇಶ್ವರೇ ಮುಖ್ಯಸಮ್ಬನ್ಧಾದಿನ್ದ್ರಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ತದ್ವಾಚಕತ್ವಮೇವ। ತಸ್ಯೈವ ಹಿ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯಮನವಧಿಕಂ ಸ್ವತನ್ತ್ರಂ ಚ। ಅನ್ಯತ್ರಾಪಿ ತಥಾ ಚೇತ್, ಕೋ ವಿಶೇಷ ಇತಿ ತತ್ರೋಕ್ತಮ್ ಅನ್ಯಾರ್ಥೇಷ್ವಿತಿ। ಯತೋಽನ್ಯಾರ್ಥೇಷು ಪುರನ್ದರಾದಿಷು ಹೇತೋಃ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತೋರೈಶ್ವರ್ಯಾದೇರಲ್ಪತಾ। ದೇಶತಃ ಕಾಲತಃ ಸ್ವರೂಪತಶ್ಚ ಸಾವಧಿಕತ್ವಾತ್। ಅಲ್ಪಸ್ಯಾಪಿ ಭಗವನ್ನಿಮಿತ್ತತ್ವಾಚ್ಚೇತಿ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಅವಯವಾರ್ಥಮನುಸೃತ್ಯ ವೃತ್ತಿರ್ಹಿ ಯೋಗಃ। ಅವಯವಾರ್ಥಶ್ಚ ಯಥಾಯಥೋತ್ಕೃಷ್ಯತೇ ತಥಾತಥಾ ಯೋಗವೃತ್ತೇರಪ್ಯುತ್ಕರ್ಷೇಣ ಭಾವ್ಯಮ್। ನಿಮಿತ್ತವೈಚಿತ್ರ್ಯೇ ನೈಮಿತ್ತಿಕಾವೈಚಿತ್ರ್ಯಸ್ಯಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಅವಯವಾರ್ಥಶ್ಚ ಪರಮೇಶ್ವರೇ ಅನವಧಿಕಃ ಸ್ವತನ್ತ್ರಶ್ಚ। ಅರ್ಥಾನ್ತರೇಽಲ್ಪಃ ಪರಾಧೀನಶ್ಚ। ಅತಃ ಕಥಂ ಯೋಗಸ್ಯೋಭಯತ್ರ ಸಾಮ್ಯಮ್? ಕಿನ್ತ್ವೀಶ್ವರೇ ಮಹಾಯೋಗೋಽನ್ಯತ್ರ ಯೋಗಮಾತ್ರಮಿತಿ ಸ ಏವ ಶಬ್ದಮುಖ್ಯಾರ್ಥ ಇತಿ।

h॥ ಸರ್ವಶಬ್ದಾನಾಂ ವಿಷ್ಣುವಿಷಯ ಏವ ಬಹುಲಾತಿಪ್ರಯೋಗಸದ್ಭಾವಾತ್ ತಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಮುಖ್ಯರೂಢಿಃ॥

(###sudha --)

ಯದುಕ್ತಮೀಶ್ವರೇ ಶಬ್ದಾನಾಂ ರೂಢಿರ್ನಾಸ್ತೀತಿ ತನ್ನಿರಾಕರೋತಿ -- -- ಬಹುಲೇತಿ।

॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥। ಬಹುಲಾತಿಪ್ರಯೋಗತಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ರೂಢಮಿತ್ಯೇವ ಸಾಧ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।

ಬಹುಲಾತಿಪ್ರಯೋಗತೋ ಹೇತೋಃ ಶಬ್ದಜಾತಂ ಹರೌ ರೂಢಮೇವೇತಿ ಸಾಧ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ಅಯಂ ಪ್ರಯೋಗಃ ವಿಮತಾಃ ಶಬ್ದಾ ಹರೌ ರೂಢಾಃ, ಬಹುಲಾತಿಪ್ರಯೋಗವತ್ತ್ವಾತ್; ನಾರಾಯಣಾದಿಶಬ್ದವದಿತಿ। ಪ್ರಯೋಗವತ್ತ್ವಂ ಯೌಗಿಕೇಷ್ವಮುಖ್ಯೇಷು ಚಾಸ್ತೀತ್ಯತೋ ಬಹುಲೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅಜ್ಞಾತಮುಖ್ಯೇಷ್ವಮುಖ್ಯೇಷ್ವಪಿ ಬಹುಲಪ್ರಯೋಗೋಽಸ್ತೀತ್ಯತೋಽತಿಪ್ರಯೋಗತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಪೂಜ್ಯಪ್ರಯೋಗೋ ಹ್ಯತಿಪ್ರಯೋಗಃ। ಪೂಜ್ಯತಾ ಚಾವಿವೇಕಪೂರ್ವಕತ್ವಾಭಾವಃ। ನಚ ರೂಢಯೋಗೇ ರೂಢೋಪಚಾರೇ ರೂಢಲಕ್ಷಣಾಯಾಂ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ। ತತ್ರಾಪಿ ರೂಢಿಸದ್ಭಾವೇನ ಸಪಕ್ಷತ್ವಾತ್। ಸಮಾಹಾರವೃತ್ತಯೋ ಹಿ ತಾಃ।

h॥ ವಿದ್ವದವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಭೇದೇನ ರೂಢೇರ್ದ್ವೈವಿಧ್ಯಮ್, ತತ್ರ ವಿದ್ವದ್ರೂಢೇಃ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವಸಿದ್ಧೋಽಯಂ ಹೇತುಃ। ಇನ್ದ್ರಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಪರಮೇಶ್ವರೇ ಪ್ರಯೋಗಸ್ಯೈವಾಭಾವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ರೂಢಿರಿತಿ।

॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।ರೂಢಿರ್ಹಿ ದ್ವಿವಿಧಾ ಮತಾ॥215॥**

(###sudha --)

ಅವಿದ್ವದ್ವಿದ್ವದಾಪ್ತ್ಯೈವ ಮುಖ್ಯಾ ಹಿ ವಿದುಷಾಂ ತು ಸಾ।

ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿರ್ವೈದಿಕಾ ಸ್ಯಾತ್ ಸಾ ಯೋಗಾದೇವ ಲಭ್ಯತೇ॥216॥**

(###sudha --)

ತಸ್ಮಾನ್ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತಾ ವಿಷ್ಣೋರಿತಿ ಕೃತ್ವಾ ಹೃದಿ ಪ್ರಭುಃ।

ಸಮನ್ವಯಂ ಸಾಧಯತಿ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥217॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರ ರೂಢಿರಿತಿ ರೂಢಿಜ್ಞಾಪಕೋ ಬಹುಲಾತಿಪ್ರಯೋಗೋ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ। ಆಪ್ತಿಃ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ತತ್ರಾವಿದ್ವತ್ಸಮ್ಬನ್ಧಿನೋ ಬಹುಲಾತಿಪ್ರಯೋಗಸ್ಯಾಭಾವೇಽಪಿ ವಿದ್ವತ್ಸಮ್ಬನ್ಧಿನೋ ಭಾವಾನ್ನಾಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಭಾವಃ।

ಅಸ್ತ್ವೇವಮೀಶ್ವರೇಽಪಿ ರೂಢಿಃ ಶಬ್ದಾನಾಮ್। ತಥಾಽಪಿ ಲೋಕೇಽಪಿ ತದ್ಭಾವಾತ್ ಸಾಮ್ಯಮೇವ। ತತಶ್ಚ ಹರಿರೇವ ಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯ ಇತಿ ನೋಪಪದ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಮುಖ್ಯೇತಿ। ವಿದುಷಾಂ ಬಹುಲಾತಿಪ್ರಯೋಗಾನುಮಿತಾ ಸಾ ರೂಢಿರ್ಮುಖ್ಯಾ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಮಾನ್ನ ಸಾಮ್ಯಮಿತಿ ಶೇಷಃ।

ಕಥಂ ಮುಖ್ಯತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವಿದ್ವದಿತಿ। ವೈದಿಕಬಹುಲಪ್ರಯೋಗಾನುಮಿತಾ ಹಿ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿರಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ। ಸಾ ಚ ಲೌಕಿಕಮಾತ್ರಪ್ರಯೋಗಾನುಮಿತಾಯಾ ಮುಖ್ಯೇತಿ ಸ್ಫುಟಮೇವೇತಿ।

h॥ "ವೈದಿಕಾ' ಇತ್ಯಸ್ಯ ಸಾಧುತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ವೈದಿಕೇತಿ ಕಥಮ್। "ಟಿಢ್ಢಾಣಞ್" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಙೀಪಾ ಭವಿತವ್ಯಮ್। ಮೈವಮ್। ಪರಮವೈದಿಕತ್ವಖ್ಯಾಪನಾರ್ಥತ್ವಾತ್। ಅಥವಾ ವೈದಿಕಾಃ ಪ್ರಯೋಗಾ ಅಸ್ಯಾಂ ಸನ್ತಿ ಜ್ಞಾಪಕಾ ಇತಿ "ಅರ್ಶಾದಿಭ್ಯೋಽಚ್" ಇತ್ಯಚಿ ಕೃತೇ ವೈದಿಕೇತಿ ಭವತಿ। ಯದ್ವಾ ವೈದಿಕಾನಾಂ ಪುರುಷಾಣಾಂ ಆಸ್ಯಾದಿತಿ ತತ್ಪ್ರಯೋಗಾತ್ ಸಿದ್ಧೇತಿ।

h॥ ವಿದ್ವದ್ರೂಢೇಃ ಯೋಗಮೂಲತ್ವಾಚ್ಚ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ಹೇತ್ವನ್ತರಮಾಹ --ಸೇತಿ। ಲ್ಯಬ್ಲೋಪನಿಮಿತ್ತಾ ಪಞ್ಚಮೀ। ಯತಃ ಸಾ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿರ್ಯೋಗಮವಿಹಾಯೈವೋಪಲಭ್ಯತೇ। ನತ್ವವಿದ್ವದ್ರೂಢಿವತ್ ಸಙ್ಕೇತತುಲ್ಯಾಽತೋಽಪಿ ಸಾ ಮುಖ್ಯೇತಿ। ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತಸ್ಮಾದಿತಿ। ಯಸ್ಮಾದೇವಂ ವಿಷ್ಣೌ ಮಹಾಯೋಗಃ, ಮುಖ್ಯಾ ಚ ರೂಢಿಃ, ಅನ್ಯತ್ರ ಯೋಗಮಾತ್ರಮಮುಖ್ಯರೂಢಿಶ್ಚ ತಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವಶಬ್ದಮುಖ್ಯಾರ್ಥತಾ ವಿಷ್ಣೋರುಪಪನ್ನೇತಿ।

ಉಪಸಂಹರತಿ -- --ಇತಿ ಕೃತ್ವೇತಿ। ಏತಾಂ ಸಙ್ಗತಿಮ್, ಏತಾಂ ಚೋಪಪತ್ತಿಂ ಹೃದಿ ಕೃತ್ವಾ ಸೂತ್ರಕೃತ್ "ಆನನ್ದಮಯೋಽಭ್ಯಾಸಾತ್" ಇತ್ಯಶೇಷಗುಣಿಸಾಮಾನ್ಯವಾಚಕಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ಹರೌ ಸಮನ್ವಯಂ ಸಾಧಯತಿ। ಅತೋ ಯುಕ್ತಮೇವೈತದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿತಿ॥*#### h॥ ಇತ್ಯಾನನ್ದಮಯಾಧಿಕರಣಮ್॥6॥**

#aಅಥಅನ್ತಃಸ್ಥತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್॥7॥**

(###sudha --)

h॥ ಉತ್ತರಾಧಿಕರಣಾನಾಮಾನನ್ದಮಯಾಧಿಕರಣೇನ ಗತಾರ್ಥತಾಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ಅನ್ತಸ್ತದ್ಧರ್ಮೋಪದೇಶಾತ್। ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಯದಿ "ಆನನ್ದಮಯೋಽಭ್ಯಾಸಾತ್" ಇತಿ ವದತಃ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯೈತಾವಾನರ್ಥೋಽಭಿಮತೋ ಭವೇತ್, ತರ್ಹಿ ತತ ಏವ ಗತಾರ್ಥತ್ವಾತ್ "ಅನ್ತಸ್ತದ್ಧರ್ಮೋಪದೇಶಾತ್" ಇತ್ಯಾದ್ಯಧಿಕರಣಾನಾಮನುತ್ಥಾನಮೇವ ಸ್ಯಾತ್। ಪದಾರ್ಥಾನ್ತರವಿಷಯೌ ಹಿ ರೂಢಿಯೋಗಾವಾಶ್ರಿತ್ಯೈವ ತತ್ರ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಪ್ರವೃತ್ತಿಃ। ಯಥೋಕ್ತಂ ಭಾಷ್ಯೇ। ತತ್ರಾನ್ಯವಿಷಯಾಯಾ ರೂಢೇರವಿದ್ವದ್ರೂಢಿತ್ವೇನ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಭಗವದ್ವಿಷಯಾಯಾ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿತೋ ಯೋಗಸ್ಯ
ಚಾಲ್ಪಭಗವದಧೀನಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಸಾಪೇಕ್ಷಸ್ಯ
ನಿರವಧಿಕಾಪರತನ್ತ್ರಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಾಪೇಕ್ಷಾನ್ ಮಹಾಯೋಗಾದುಪಪಾದಿತಮೇವ
ದುರ್ಬಲತ್ವಮಿತಿ ಕುತೋಽಧಿಕರಣಾನ್ತರಸ್ಯ ಆವಕಾಶಃ? ಸತ್ಯಮ್।
ತಥಾಽಪ್ಯಭ್ಯಧಿಕಶಙ್ಕಾಸದ್ಭಾವೇನಾಧಿಕರಣಾನ್ತರಾರಮ್ಭೋಪಪತ್ತಿರಿತ್ಯಾಶಯವಾನ್
ತಾವದಧಿಕಶಙ್ಕಾಪ್ರವರ್ತನಪೂರ್ವಕಮ್, "ಅನ್ತಸ್ತದ್ಧರ್ಮೋಪದೇಶಾತ್"
ಇತ್ಯಧಿಕರಣತಾತ್ಪರ್ಯಂ ದರ್ಶಯತಿ ದೇವಾನಾಮಿತಿ।

॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥ದೇವಾನಾಂ ತತ್ರ ಶಕ್ತತಾಮ್॥217॥**

(###sudha --)

ಆಶಯ ತತ್ರ ರೂಢಿಂ ಚ ತಚ್ಛಬ್ದಾನಾಮಪಿ ಸ್ವಯಮ್।

h॥ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ ಇನ್ದ್ರಾದೀನಾಂ ಮಹಾಯೋಗವೃತ್ತ್ಯಾ ಮುಖ್ಯರೂಢ್ಯಾ ಚ ತಚ್ಛಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಮುಪಪಾದ್ಯ ತೇಷಾಮನ್ತಃಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ತೈತ್ತಿರೀಯಾಃ ಪಠನ್ತಿ "ಅನ್ತಃ ಪ್ರವಿಷ್ಟಂ ಕರ್ತಾರಮೇತಮ್। ಅನ್ತಶ್ಚನ್ದ್ರಮಸಿ ಮನಸಾ ಚರನ್ತಮ್। ಸಹೈವ ಸನ್ತಂ ನ ವಿಜಾನನ್ತಿ ದೇವಾಃ" ಇತಿ। ತತ್ರ ಸಂಶಯಃ ಕಿಮಯಮನ್ತಃಪ್ರವಿಷ್ಟಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ, ಉತಾನ್ಯ ಇತಿ। ಅನ್ಯ ಇತಿ ತಾವತ್ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್। ಕುತಃ? "ಇನ್ದ್ರೋ ರಾಜಾ ಜಗತೋ ಯ ಈಶೇ। ತ್ವಷ್ಟಾರಂ ರೂಪಾಣಿ ವಿಕುರ್ವನ್ತಂ ವಿಪಶ್ಚಿತಂ ಬ್ರಹ್ಮೇನ್ದ್ರಮಗ್ನಿಂ ಜಗತಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಮ್। ದಿವ ಆತ್ಮಾನಂ ಸವಿತಾರಂ ಬೃಹಸ್ಪತಿಮ್" ಇತೀನ್ದ್ರಾದಿಶ್ರುತೇಃ। "ಸಪ್ತ ಯುಞ್ಜನ್ತಿ ರಥಮೇಕಚಕ್ರಮ್" ಇತ್ಯಾದಿತ್ಯಲಿಙ್ಗಾಚ್ಚ।

"ಅನ್ನಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಾ ತದ್ಧೇತುವ್ಯಪದೇಶಾದಿಲಿಙ್ಗೇನ ಚಾತೀತಾಧಿಕರಣೇ ನಿರ್ಣಯಃ ಕೃತಃ। ನಚೇನ್ದ್ರಾದಿಶ್ರುತಿರನ್ಯತ್ರ ನೇತುಂ ಶಕ್ಯನ್ತೇ। ಪುರನ್ದರಾದಿಷು ರೂಢತ್ವಾತ್, ಯೌಗಿಕತ್ವಾಚ್ಚ। ನನೂಕ್ತಮತ್ರ, ಅನ್ಯತ್ರ ರೂಢೇರವಿದ್ವತ್ಸಮ್ಬನ್ಧಿತ್ವಾದ್ ಯೋಗಸ್ಯ ಚ ಪರಮೇಶ್ವರಾಯತ್ತಾಲ್ಪನಿಮಿತ್ತತ್ವಾದಮುಖ್ಯತೇತಿ। ಸತ್ಯಮ್। ತದನ್ನೌಷಧ್ಯಾದಿಪದಾರ್ಥೇಷು ಸ್ಯಾತ್। ನತು ಪುರನ್ದರಾದಿಷು। ತತ್ರೇನ್ದ್ರಾದಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯಾದೇರನವಧಿಕಸ್ಯಾಪರಾಯತ್ತತ್ವಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವೇನ ಮುಖ್ಯಯೋಗೋಪಪತ್ತೇಃ। ಅಶಕ್ತೇಷು ಖಲು ಸಾಮನ್ತಾದಿಷ್ವೈಶ್ವರ್ಯಾದಿಕಮಲ್ಪಂ ಪರಾಯತ್ತಂ ಚ ಭವತಿ। ದೇವಾಸ್ತ್ವಪ್ರತಿಹತಶಕ್ತಯಃ ಕಥಮೇವಂ ಭವೇಯುಃ? ತಥಾಚ ಶ್ರುತಿಃ "ಇನ್ದ್ರೋ ವೈ ದೇವಾನಾಮೋಜಿಷ್ಠಃ" ಇತ್ಯೇವಞ್ಜಾತೀಯಕಾ। ರೂಢಿರಪಿ ಪುರನ್ದರಾದಿಷ್ವಿನ್ದ್ರಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ "ಇನ್ದ್ರಸ್ಯ ನು ವೀರ್ಯಾಣಿ ಪ್ರವೋಚಮ್" ಇತ್ಯಾದಿಮನ್ತ್ರೇಷು ಬಹುಲಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನೇನ ವಿದ್ವತ್ಸಮ್ಬನ್ಧಿನೀ ಮುಖ್ಯೈವ। ತೇಷಾಮತತ್ಪರತ್ವೇ ತದ್ಯಜನಾದೌ ವಿನಿಯೋಗಾನುಪಪತ್ತೇಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಇನ್ದ್ರಾದೀನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಾಽಭೇದಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ ಅನೇಕೇಶ್ವರವಿರೋಧಪರಿಹಾರಃ ll

(###sudha --)

ನಚ ಸ್ವತನ್ತ್ರಾನವಧಿಕೈಶ್ವರ್ಯಾದಿಕಮನೇಕೇಷಾಂ ವಿರುದ್ಧಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ l ಇನ್ದ್ರಾದೀನಾಂ ಪರಮೇಶ್ವರಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್ l ಸ ಏವ ಹಿ ಕಾರ್ಯವಶಾತ್ ತತ್ತದುಪಾಧಿಭೇದಭಿನ್ನಸ್ತಾಸ್ತಾಃ ಸಞ್ಜ್ಞಾ ಲಭತೇ l ಕುತ ಏತದಿತಿ ಚೇತ್, ಏತತ್ಪ್ರಕರಣಗತವಾಕ್ಯಶಾಬಲ್ಯಾನ್ಯಥಾಽನುಪಪತ್ತ್ಯೇತಿ ತಾವದ್ ಬ್ರೂಮಃ l ತಥಾಹಿ "ಅದೃಶ್ಯೇಽನಾತ್ಮ್ಯೇ" ಇತ್ಯಾನನ್ದಮಯಲಕ್ಷಣತ್ವೇನ ಉಕ್ತಮದೃಶ್ಯತ್ವಮಿಹ "ನ ವಿಜಾನನ್ತಿ ದೇವಾಃ" ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ l ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಾನಿ ಚೇನ್ದ್ರಾದಿಶ್ರುತಿಲಿಙ್ಗಾನಿ l ನಚೈಕಂ ವಾಕ್ಯಮನೇಕವಿಷಯಂ ಸಮ್ಭವತಿ, ವ್ಯಾಘಾತಾತ್ l ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ಅರ್ಥೈಕತ್ವಾದೇಕಂ ವಾಕ್ಯಂ ಸಾಕಾಙ್ಕ್ಷಂ ಚೇದ್ ವಿಭಾಗೇ ಸ್ಯಾತ್" ಇತಿ l ನಚಾತ್ರೈಕೋಪಾದಾನೇನಾಪರಪರಿತ್ಯಾಗೇ ಕಾರಣಮಸ್ತಿ l ತಥಾಚ ಪುರಾಣವಾಕ್ಯಮ್ "ಅಹಂ ಭವೋ ಭವನ್ತಶ್ಚ ಸರ್ವಂ ನಾರಾಯಣಾತ್ಮಕಮ್" ಇತ್ಯಾದಿ l ಅತ ಏವ ಭೇದವ್ಯಪದೇಶಸ್ತದಿತರವಿಷಯೋ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಃ l ನಚೈವಂಸತಿ ವಿನಿಗಮನೇ ಕಾರಣಾಭಾವಃ l ಅನುಪಹಿತಧರ್ಮಾಣಾಮುಪಹಿತೇ ಸಮ್ಭವಾದ್ ವೈಪರೀತ್ಯಸ್ಯಾಸಮ್ಭವಾತ್ l ತಸ್ಮಾದಿನ್ದ್ರಾದಯ ಏವಾನ್ತಃಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವೇನ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನ್ತ ಇತಿ l

ಏವಂ ದೇವಾನಾಮಿನ್ದ್ರಾದೀನಾಂ ತತ್ರ ಸ್ವತನ್ತ್ರಾನವಧಿಕೇನ್ದ್ರಾದಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವತ್ತ್ವಾಯಾಂ ಶಕ್ತತಾಮ್ l ತತಶ್ಚೇನ್ದ್ರಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ತತ್ರ ಮಹಾಯೋಗವೃತ್ತಿಮಿತಿ ಶೇಷಃ l ತಥಾ ತಚ್ಛಬ್ದಾನಾಮಿನ್ದ್ರಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ತತ್ರ ಪುರನ್ದರಾದಿಷು ದೇವೇಷು ಸ್ವಯಮಪಿ ಸಾಕ್ಷಾದಪಿ ವಿದ್ವತ್ಸಮ್ಬನ್ಧಿನೀಮಪೀತಿ ಯಾವತ್ l ರೂಢಿಂ ಚಾಭ್ಯಧಿಕಾಮಾಶಯ

h ll ವೈಷ್ಣವಲಿಙ್ಗಬಾಹುಲ್ಯಾತ್ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತೋಽನ್ತಃಪ್ರವಿಷ್ಟೋ ವಿಷ್ಣುರೇವೇತ್ಯುಪಪಾದ್ಯ ತಸ್ಯೈವ ಮಹಾಯೋಗವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಭ್ಯಾಮಿನ್ದ್ರಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ll

(###sudha --)

#sutraಓಂ ಅನ್ತಸ್ತದ್ಧರ್ಮೋಪದೇಶಾತ್ ಓಂ ll20 ll**

(###sudha --)

ಸಮುದ್ರಾನ್ತಸ್ಥಿತತ್ವಾದ್ಯೈಸ್ತದ್ಧರ್ಮೈರ್ವಿಷ್ಣುರೂಢತಾಮ್ l

ಸಾಧಯಿತ್ವಾ ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll l218 ll**

(###sudha --)

ಸ್ವಯಂ ಸೂತ್ರಕಾರಃ"ಅನ್ತಸ್ತದ್ಧರ್ಮೋಪದೇಶಾತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣಾನ್ತಃಪ್ರವಿಷ್ಟೋ ವಿಷ್ಣುರೇವ, "ಸಮುದ್ರೇಽನ್ತಃ ಕವಯಃ", "ಯಸ್ಯಾಣ್ಡಕೋಶಂ ಶುಷ್ಮಮಾಹುಃ", "ಬ್ರಹ್ಮಾ ತಪಸಾಽನ್ವವಿನ್ದತ್" ಇತಿ ಸಮುದ್ರಾನ್ತಃಸ್ಥಿತತ್ವಬ್ರಹ್ಮಾಣ್ಡವೀರ್ಯತ್ವಬ್ರಹ್ಮತಪೋಲಭ್ಯತ್ವಾದಿಧರ್ಮೋಪದೇಶಾತ್, ತೇಷಾಂ ಚ ವಿಷ್ಣುಧರ್ಮತ್ವೇನ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ l ನಚೇನ್ದ್ರಾದಿಶ್ರುತಿಲಿಙ್ಗವಿರೋಧಃ l

ನಿರವಕಾಶಲಿಙ್ಗಬಲೇನ ತದ್ಬಾಧೋಪಪತ್ತೇಃ। ನಚ ತೇಷಾಮಪಿ ನಿರವಕಾಶತ್ವಮ್। "ಇನ್ದ್ರಂ ಮಿತ್ರಂ ವರುಣಮಗ್ನಿಮಾಹುಃ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ತೇಷಾಂ ಭಗವತಿ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಸದ್ಭಾವಸ್ಯ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಮಹಾಯೋಗಸ್ಯ ಚ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಇನ್ದ್ರಾದಿಗತಸ್ಯ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯಾದೇರಲ್ಪತಾ ಪರಮೇಶ್ವರಾಧೀನತಾ ಚ ಶ್ರುತಿಪುರಾಣಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧಾ। ಶಕ್ತೇರಪ್ಯಸ್ಮದಾದ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾಽಽಧಿಕ್ಯಮಾತ್ರಮೇವ, ನತು ನಿರರ್ಗಲತ್ವಮಪಿ। ಅನ್ಯಥಾಽನೇಕೇಶ್ವರವಿರೋಧಶ್ಚ। ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿರಪೀಶ್ವರಸನ್ನಿಧಾನನಿಮಿತ್ತೈವ। ಇತ್ಯೇವಂ ಸಮುದ್ರಾನ್ತಃಸ್ಥಿತತ್ವಾದ್ಯೈರ್ವಿಷ್ಣುಧರ್ಮೈರನ್ತಃಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುನಿಷ್ಠತಾಮ್, ತಥಾ ತಚ್ಛಬ್ದಾನಾಮಿನ್ದ್ರಾದಿಶಬ್ದಾನಾಮಪಿ ವಿಷ್ಣುರೂಢತಾಮ್। ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್। ತತ್ರ ಯೌಗಿಕತ್ವಂ ಚ ಸಾಧಯಿತ್ವಾ।

h ll ಇನ್ದ್ರಾದೀನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಾಽಭೇದನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

#sutraಓಂ ಭೇದವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚಾನ್ಯಃ ಓಂ ll21 ll**

(###sudha --)

ll ll ll ll । ಅಭಿದಾಂ ತೈಶ್ಚ ಪುನರೇವ ನ್ಯವಾರಯತ್ ll218 ll**

(###sudha --)

ನನೂಕ್ತರೀತ್ಯಾ ದೇವಾನಾಂ ಪರಮೇಶ್ವರಾತ್ಮಕತ್ವೇನ ಸಮುದ್ರಾನ್ತಃಸ್ಥಿತತ್ವಾದಿಕಂ ಸರ್ವಂ ಸಮ್ಭವತೀತ್ಯೇವಂ ತೈರ್ದೇವೈರೀಶ್ವರರಸ್ಯ ಅಭಿದಾಂ ಚ ಪುನರಾಶಯ "ಭೇದವ್ಯಪದೇಶಾಚ್ಚಾನ್ಯಃ" ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ,

ಅನ್ಯಶ್ಚಾಸಾವಿನ್ದ್ರಾದಿದೇವೇಭ್ಯೋಽನ್ತಃಪ್ರವಿಷ್ಟಃ। "ಇನ್ದ್ರಸ್ಯಾಽತ್ಮಾ" ಇತ್ಯಾದಿವಿಶೇಷವಿಷಯಭೇದವ್ಯಪದೇಶಾತ್, ಅಭೇದೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾಚ್ಚ। ನಚ ವಾಕ್ಯಶಾಬಲ್ಯಮ್। ಸರ್ವಸ್ಯೇಶ್ವರಪರತಾಯಾ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್। ಪುರಾಣಸ್ಯೇಶ್ವರಸನ್ನಿಧಾನಾತಿಶಯವಿಷಯತ್ವಾದಿತ್ಯೇವಂ ನ್ಯವಾರಯದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಅತ್ರ ಪುನರಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾವೃತ್ತಿಮಾತ್ರಮಾಚಷ್ಟೇ। ತೈರೇವೇತ್ಯವಧಾರಯತಾ ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣ ಭೇದಸೂತ್ರಸ್ಯ ಪುನರುಕ್ತತಾ ನಿರಸ್ತಾ ಭವತಿ। ಯದ್ಯಪ್ಯಯಂ ಲಿಙ್ಗಾತ್ಮಕಃ ಶಬ್ದಃ, ತಥಾಽಪೀನ್ದ್ರಾದ್ಯನೇಕನಾಮಸಮನ್ವಯಲಾಭಾದತ್ರ ನಿರ್ಣೀತ ಇತ್ಯದೋಷಃ।

h ll ಮಾಯಾವಾದಿರಾಮಾನುಜೀಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನಯೋಃ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ll

(###sudha --)

ಕೇಚಿದೇತತ್ಸೂತ್ರದ್ವಯಂ "ಅಥ ಯ ಏಷೋಽನ್ತರಾದಿತ್ಯೇ ಹಿರಣ್ಮಯಃ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಯ ಏಷೋಽನ್ತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ" ಇತಿ ಛಾನ್ದೋಗ್ಯೋಕ್ತಾಕ್ಷ್ಯಾದಿತ್ಯಾನ್ತಸ್ಥಪುರುಷಸ್ಯೇಶ್ವರತ್ವಸಮರ್ಥನಪರತ್ವೇನ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ। ತದ್ವಾ ನಿರಾಕರ್ತುಮೇವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತಥಾತ್ವೇ ಹಿ "ಅನ್ತರ ಉಪಪತ್ತೇಃ" ಇತ್ಯಸ್ಯಾನಾರಮ್ಭಪ್ರಸಙ್ಗಃ। "ಯ ಏಷೋಽನ್ತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತ ಏಷ ಆತ್ಮಾ ಇತಿ ಹೋವಾಚ" ಇತ್ಯೇತದ್ವಾಕ್ಯಮಧಿಕೃತ್ಯ ತತ್ ಪ್ರವೃತ್ತಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ವಾಕ್ಯಭೇದೇನಾಧಿಕರಣಭೇದೇ ಶಾಸ್ತ್ರಾಪರ್ಯವಸಾನಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಸನ್ತಿ ಚ ತತ್ರಾಪ್ಯಮೃತತ್ವಾದಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಧರ್ಮಾಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಭಾಮತ್ಯುಕ್ತಾಭ್ಯಧಿಕಾಶಙ್ಕಾನಿರಾಕರಣಮ್॥

(###sudha --)

"ನನ್ವಧಿಕಾಶಙ್ಕಯಾ ತದಾರಮ್ಭೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ತಥಾಹಿ ಏಷ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ ತಾವತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಽರ್ಥೇ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ। ಬ್ರಹ್ಮ ತು ಪರೋಕ್ಷಂ ನ ತಥಾ ನಿರ್ದೇಶವಿಷಯೋ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ। ಯುಜ್ಯತೇ ಚೈತತ್ ಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬೇ। ಪ್ರಥಮಾವಗತಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಭಿಧಾನಾಚ್ಛಾಯಾಪುರುಷೇಽಧಿಗತೇ ತದುಪರಕ್ತಾಯಾಂ ಬುದ್ಧೌ ಪ್ರತೀಯಮಾನಾ ಅಮೃತತ್ವಾದಯಃ ಸ್ತುತ್ಯಾ ಕಥಞ್ಚಿದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಾ ಇತಿ"

ತದಿದಂ ಪುನರುಕ್ತಿಭಯಸಮ್ಭ್ರಾನ್ತೇನ ಭಾಷಿತಮ್। ಯತೋ ಅತ್ರಾಪಿ "ಯ ಏಷೋಽನ್ತರಕ್ಷಿಣಿ ಪುರುಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ" ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಭಿಧಾನಮಸ್ತಿ। ತದತ್ರ ಯಥಾ ಪರಮಾತ್ಮನಿ ಸಾವಕಾಶಿತಂ ತಥಾ ತದಪಿ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಕಾ ತತ್ರಾಪ್ಯಭ್ಯಧಿಕಾಶಙ್ಕಾ? ತರ್ಹ್ಯತ್ರ ಪರೋದಾಹೃತಮೇವಾಸ್ತು ವಿಷಯವಾಕ್ಯಮ್। ತತ್ರಾನ್ತಃಪ್ರವಿಷ್ಟಮಿತ್ಯಾದ್ಯನ್ಯದ್ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸ್ಥಾನಾದಿಭೇದವ್ಯಪದೇಶಾದಿನಾ ತತ್ರ ತಸ್ಯೈವೋದಾಹರಣತ್ವಪ್ರತಿಭಾಸನಾತ್। ತಸ್ಮಾದ್ ವಾಕ್ಯಜ್ಞಾನದರಿದ್ರಾಣಾಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮುಪೇಕ್ಷಣೀಯಮಿತಿ॥*#### h॥ ಇತ್ಯನ್ತಃಸ್ಥತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್॥7॥**

#aಅಥಆಕಾಶಾಧಿಕರಣಮ್॥8॥**

(###sudha --)

h॥ ಅಧಿಕರಣವಿಷಯಸಂಶಯಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಭ್ಯಧಿಕಾಶಙ್ಕಾಃ॥

(###sudha --)

ಏವಮಧಿದೈವವಿಷಯಶಬ್ದಸಮನ್ವಯಮಭಿಧಾಯಾಧುನಾ ಅಧಿಭೂತವಿಷಯಶಬ್ದಸಮನ್ವಯಂ ಪ್ರತಿಪಿಪಾದಯಿಷುರಾಕಾಶಸ್ಯ ಭೂತೇಷು ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾತ್ ತಚ್ಛಬ್ದಸಮನ್ವಯಂ ಹರಾವಾಹ ಸೂತ್ರಕಾರಃ "ಆಕಾಶಸ್ತಲ್ಲಿಙ್ಗಾತ್" ಇತಿ।

ಛನ್ದೋಗಾಃ ಪಠನ್ತಿ "ಅಸ್ಯ ಲೋಕಸ್ಯ ಕಾ ಗತಿರಿತ್ಯಾಕಾಶ ಇತಿ ಹೋವಾಚ। ಸರ್ವಾಣಿ ಹ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನ್ಯಾಕಾಶಾದೇವ ಸಮುತ್ಪದ್ಯನ್ತೇ। ಆಕಾಶಂ ಪ್ರತ್ಯಸ್ತಂ ಯನ್ತ್ಯಾಕಾಶೋ ಹ್ಯೇವೈಭ್ಯೋ ಜ್ಯಾಯಾನಾಕಾಶಃ ಪರಾಯಣಂ ಸ ಏಷ ಪರೋವರೀಯಾನುದ್ಗೀಥಃ ಸ ಏಷೋಽನನ್ತಃ" ಇತಿ।

ತತ್ರ ಸಂಶಯಃ ಕಿಮಯಮಾಕಾಶಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ, ಉತ ಭೂತಮಿತಿ। ಭೂತಮಿತಿ ತಾವತ್ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್। ಕುತಃ? ಆಕಾಶಶಬ್ದಸ್ಯ ಯೋಗರೂಢಿಭ್ಯಾಂ ಭೂತೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಆಕಾಶನಮವಕಾಶತ್ವಂ ಖಲ್ವಾಕಾಶಶಬ್ದನಿರ್ವಚನಲಬ್ಧಮ್। ತಚ್ಚ ಭೂತೇ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್। ಪ್ರಯೋಗಶ್ಚ ಲೋಕವೇದಯೋರಾಕಾಶಶಬ್ದಸ್ಯ ಭೂತವಿಷಯೋ ಬಹುಲಃ। ನನುಚ "ಸರ್ವಾಣಿ ಹ ವಾ" ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಲಿಙ್ಗಬಲಾತ್ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್? ಲಿಙ್ಗಾಚ್ಛ್ರುತೇರ್ಬಲವತ್ತ್ವಾದಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ನಚ ಬಹುತ್ವೇನ ಲಿಙ್ಗಾನಾಂ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್। ತಥಾಽಪಿ ಸಾಮ್ಯೇನಾನಿರ್ಣಯಾತ್। ನಚ ಸಾಮ್ಯಮಪಿ। ಯಥಾಽಽಹುಃ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

“ದ್ವಿವಿಧಂ ಬಲವತ್ತ್ವಂ ಚ ಬಹುತ್ವಾಚ್ಚ ಸ್ವಭಾವತಃ।

ತಯೋಃ ಸ್ವಭಾವೋ ಬಲವಾನುಪಜೀವ್ಯಾದಿಕಶ್ಚ ಸಃ” ಇತಿ।

ಕೃತ್ರಿಮಾಕೃತ್ರಿಮಯೋರಕೃತ್ರಿಮಂ ಹಿ ಜ್ಯಾಯಃ। ಅತಃ ಪ್ರಥಮಾವಗತಸ್ವಭಾವಬಲವಚ್ಛ್ರುತ್ಯನುರೋಧೇನ ಲಿಙ್ಗಾನಿ ಕಥಞ್ಚಿದ್ ಯೋಜ್ಯಾನೀತಿ।

ನನು “ಅನ್ತಸ್ತದ್ಧರ್ಮೋಪದೇಶಾತ್” ಇತ್ಯನೇನೈವ ಪರಿಹೃತಮೇತತ್। ಇನ್ದ್ರಾದಿಶಬ್ದವದಾಕಾಶಶಬ್ದಸ್ಯಾಪಿ ಭೂತೇಽಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ಪ್ರವೃತ್ತಸ್ಯ ಮಹಾಯೋಗವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಭ್ಯಾಮೀಶ್ವರವಾಚಿನಸ್ತದ್ಬುದ್ಧ್ಯಾಧಾಯಕತ್ವಮೇವ ಹಿ ನ್ಯಾಯ್ಯಮ್। ಸುತರಾಂ ಚ ನಿರವಕಾಶಲಿಙ್ಗಬಲಾದಿತಿ। ನಚ ಕಾಚಿದಭ್ಯಧಿಕಾಶಙ್ಕಾಽಸ್ತೀತ್ಯತೋಽನಾರಮ್ಭಣೀಯಮಿದಂ ಸೂತ್ರಮಿತಿ।

h॥ ಅವಕಾಶಪ್ರದತ್ವಾದೇಃ ಜಡಾಶ್ರಿತತ್ವಾತ್, ಸ್ವಾಭಾವಿಕತ್ವಾಚ್ಚ ವಿಷ್ಣ್ವಧೀನತ್ವಾಸಮ್ಭವೇನ

ಭೂತಾಕಾಶ ಏವ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತ ಇತ್ಯಭ್ಯಧಿಕಾಶಙ್ಕಾ॥

(###sudha --)

ತತ್ರಾಭ್ಯಧಿಕಾಂ ಶಙ್ಕಾಂ ದರ್ಶಯತಿ ಚೇಷ್ಟಾ ಹೀತಿ।

ಚೇಷ್ಟಾ ಹಿ ಚೇತನಾನಾಂ ಯಾ ಸಾ ಭವೇತ್ ತತ್ಪ್ರಸಾದತಃ।

ಅಚೇತನಸ್ವಭಾವಸ್ತು ವಿವರಾದಿಃ ಕಥಂ ತತಃ॥219॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಶಙ್ಕಾನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಮ್॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥

ಯುಕ್ತಮಿನ್ದ್ರಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಪುರನ್ದರಾದಿಷ್ವಮುಖ್ಯತ್ವಮ್। ನಿರವಧಿಕಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಸ್ಯೈಶ್ವರ್ಯಾದೇರಸಮ್ಭವಾತ್। ಅಲ್ಪಸ್ಯಾಪಿ ಪರಮೇಶ್ವರಾಯತ್ತತ್ವಾತ್। ಯುಕ್ತಂ ಚ ಸ್ವತನ್ತ್ರಾನವಧಿಕೈಶ್ವರ್ಯಾದಿಮತಿ ಪರಮೇಶ್ವರೇ ಮುಖ್ಯತ್ವಮ್। ನಚೈವಮಾಕಾಶಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮವಕಾಶತ್ವಂ ಭೂತೇ ನಿರವಧಿಕಂ ನ ಸಮ್ಭವತಿ। ಕ್ವಚಿತ್ ಕದಾಚಿದಪ್ಯಭಾವಾಭಾವಾತ್। ನಾಪೀಶ್ವರಾಯತ್ತಮ್। ಐಶ್ವರ್ಯಂ ಹಿ ವರ್ಷಣಶಾಸನಪಾಲನಾದಿರೂಪಾ ಚೇತನಸಮ್ಬನ್ಧಿನೀ ಚೇಷ್ಟಾ। ಸಾ ಚಾಽಗನ್ತುಕಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾದಿಕಾರಣವ್ಯಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ ಸ್ವಯಮಾಗನ್ತುಕತ್ವಾಚ್ಚ ಕಾರಣದ್ವಾರಾ ಸ್ವರೂಪತಶ್ಚ ಪರಮೇಶ್ವರಪ್ರಸಾದಾಯತ್ತೇತಿ ಯುಜ್ಯತೇ। ಆಕಾಶಾದಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ತು ವಿವರತ್ವಾದಿಕಂ ನ ತಾವದಾಗನ್ತುಕಜ್ಞಾನಾದಿಕಾರಣದ್ವಾರಾ ಪರಮೇಶ್ವರಾಯತ್ತಮ್,

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಚೇತನಾಶ್ರಿತತ್ವಾತ್। ನಾಪಿ ಸ್ವರೂಪತಃ, ಸ್ವಭಾವತ್ವಾದನಾಗನ್ತುಕತ್ವಾತ್। ನಚಾಽಕಾಶಶಬ್ದಸ್ಯ ಈಶ್ವರೇ ಯೋಗಃ ಸಮ್ಭವತಿ, ತಸ್ಯ ಮನಾಗಪ್ಯವಕಾಶತ್ವಾಭಾವಾತ್। ತಸ್ಮಾದಾಕಾಶಶಬ್ದಂ ಭೂತಮೇವೇತ್ಯಭ್ಯಧಿಕಾಶಙ್ಕಾನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಸೂತ್ರಿತಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ವಿವರಾದಿರಿತಿ ಭಾವಪ್ರಧಾನೋ ನಿರ್ದೇಶಃ। ಆದಿಗ್ರಹಣೇನಾಽಕಾಶಗ್ರಹಣಮುಪಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಸೂಚಯತಿ। ತತಃ ಪರಮೇಶ್ವರಾತ್। ತದಾಯತ್ತ ಇತಿ ಯಾವತ್। ಕಥಮಿತ್ಯಾಕ್ಷೇಪೇ।

h ॥ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾದಿನಿರವಕಾಶಲಿಙ್ಗಬಾಹುಲ್ಯಾತ್ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತ ಆಕಾಶೋ ವಿಷ್ಣುರೇವ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವತ್ರಾಽಕಾಶಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ ತಲ್ಲಿಙ್ಗಾದಿತ್ಯೇತಾವದುಚ್ಯತೇ। ನ ಪುನರುಕ್ತಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಚ್ಛಾದಕಂ ಕಿಞ್ಚಿದಿತ್ಯತಃ ಸೂತ್ರಸ್ಯಾರ್ಥಾನ್ತರಮಾಹ --ಆಕಾಶ ಇತಿ।

#sutraಓಂ ಆಕಾಶಸ್ತಲ್ಲಿಙ್ಗಾತ್ ಓಂ ॥22॥**

(###sudha --)

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।ಆಕಾಶ ಇತಿ ನಾಮ ಚ।

ಪರತೋಽಪಿ ವರೀಯಸ್ತ್ವಪೂರ್ವಾಲ್ಲಿಙ್ಗಾದ್ದರೇರ್ಭವೇತ್ ॥220॥**

(###sudha --)

ಆಕಾಶನಾಮಬಲಾತ್ ಖಲು ಪರೇಣ ಭೂತಮಾಶಙ್ಕಿತಮ್। ನಚ ತದ್ ಯುಕ್ತಮ್। ಯತೋ ನಿರವಕಾಶಾತ್ ಪರೋವರೀಯಸ್ತ್ವಾದೇರನೇಕಸ್ಮಾಲ್ಲಿಙ್ಗಾದಾಕಾಶ ಇತಿ ನಾಮ ಚ ಹರೇರ್ಭವೇತ್। ವಾಚಕಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಅತ್ರೋಪಸರ್ಜನತಯಾ ಸಮಾಸೇ ನಿರ್ದಿಷ್ಟೇನಾಪಿ ವರೀಯಸ್ತ್ವೇನ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ವಿವಿಕ್ತೇನ ಪರತೋಽಪೀತ್ಯಸ್ಯ ಸಮ್ಬನ್ಧೋ ನಾನುಪಪನ್ನಃ। ಸರ್ವಭೂತೋತ್ಪತ್ತಿಕಾರಣತ್ವಪೂರ್ವಾದಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಪರೋವರೀಯಸ್ತ್ವಪೂರ್ವಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್, ಪ್ರಥಮಪ್ರತೀತಸ್ಯಾಪಿ ಸರ್ವಭೂತಕಾರಣತ್ವಾದೇರ್ಭೂತೇಽಪಿ ಕಥಞ್ಚಿದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ಪರೋವರೀಯಸ್ತ್ವಾದೇಃ ಸರ್ವಥಾಽಪಿ ತತ್ರ ನೇತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್।

ತಥಾಹಿ ಅಸ್ಯ ಲೋಕಸ್ಯ ಕಾ ಗತಿರಿತಿ ಪೃಥಿವೀಗತಿಪ್ರಶ್ನಸ್ಯಾಽಕಾಶ ಇತ್ಯುತ್ತರಮಭಿಧಾಯ ಕಥಮೇತತತ್, ಅಪಾಂ ಕಾರ್ಯಂ ಹಿ ಪೃಥಿವೀ ತತ್ರೈವ ಚ ಲೀಯತ ಇತಿ ತಾಸಾಮೇವ ಪೃಥಿವೀಗತಿತ್ವೋಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯಾಶಯ, ಮೈವಮ್। ಮೂಲಕಾರಣತ್ವಾದಿತ್ಯಾಹ -- "ಸರ್ವಾಣಿ" ಇತಿ।

ನಚ ತರ್ಹಿ "ಆತ್ಮನ ಆಕಾಶಃ ಸಮ್ಭೂತಃ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇರಾತ್ಮಾ ವಕ್ತವ್ಯ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಭೂತವಿಷಯವಿಚಾರೇ ವಿಯತ ಏವ ವಕ್ತವ್ಯತ್ವಾತ್। ನಚಾಽಕಾಶಸ್ಯಾಪಿ ಭೂತತ್ವಾತ್ ಸರ್ವಾಣೀತಿ ವಿರುದ್ಧಮ್। "ಇದಂ ಸರ್ವಮಸೃಜತ" ಇತಿವತ್ ತದ್ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಗ್ರಹಣೋಪಪತ್ತೇಃ। ನಚಾವಧಾರಣಾನುಪಪತ್ತಿಃ। ಪರಮ್ಪರಯಾ ಭೂತೋಪಾದಾನಸ್ಯಾಪರಸ್ಯಾಭಾವಾತ್। ಕಥಮಸ್ಯ ಭೂತೋತ್ಪತ್ತ್ಯಾದಿಹೇತುತ್ವಮ್? ಭೂತೇಷು ಜ್ಯೇಷ್ಠತ್ವಾದಿತ್ಯಾಹ। ಆಕಾಶೋ

ಹ್ಯೇಭ್ಯಶ್ಚತುರ್ಭ್ಯೋ ಭೂತೇಭ್ಯೋ ಜ್ಯಾಯಾನಿತಿ। ನ ಕೇವಲಮುತ್ಪತ್ತಿಲಯಕಾರಣತ್ವಾದ್ ಗತಿಃ। ಕಿನ್ನಾಮ। "ಕಾರಣೇಷು ಸ್ಥಿತಂ ಕಾರ್ಯಮ್" ಇತಿ ಶ್ರುತೇರಾಶ್ರಯಣೀಯತ್ವಾದಪೀತ್ಯಾಹ -- "ಆಕಾಶಃ ಪರಾಯಣಮ್" ಇತಿ। ನಚಾಸ್ಯ ಲೋಕಸ್ಯೇತಿ ಪ್ರಾಣಿನಿಕಾಯಾಭಿಧಾನಮ್। ಯೇನ ಸರ್ವಭೂತಶಬ್ದೋಽಪಿ ತತ್ಪರಃ ಸ್ಯಾತ್। "ನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಂ ಲೋಕಮತಿನಯೇತ್" ಇತಿ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾತ್।

ನಚ ಪರೋವರೀಯಸ್ತ್ವಾದಿಕಂ ಶಕ್ಯಮೇವಂ ಕಥಞ್ಚಿದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತುಮ್। ನಿರುಪಚರೀತಂ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಂ ಹಿ ಪರೋವರೀಯಸ್ತ್ವಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಜ್ಯಾಯಾನಿತ್ಯನೇನೈವ ಗತಾರ್ಥತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಉದ್ಗೀಥತ್ವಂ ಚ "ಓಮಿತ್ಯೇತದಕ್ಷರಮುದ್ಗೀಥಮ್" ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾನ್ನ ಕಥಞ್ಚಿದನ್ಯತ್ರ ನೇತುಂ ಶಕ್ಯತೇ। ಆರೋಪೋಽಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಬಾಲಲೀಲಾರ್ಥತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾದುಪನಿಷದಾಮ್। ಅನನ್ತತ್ವಂ ಚಾಽಕಾಶಸ್ಯ ದೇಶಕಾಲಧರ್ಮೈರನನ್ತವತೋ ನ ಸಮ್ಭವತ್ಯೇವ। ಆಪೇಕ್ಷಿಕಂ ತು ಪ್ರಕೃತವಿರುದ್ಧಮ್। ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ ಸಾಮಗತಿತ್ವಂ "ಅನ್ತವದ್ ವೈ ಖಲು ಸೌಮ್ಯ ತೇ ಸಾಮ" ಇತಿ ನಿರಾಕೃತ್ಯ ಸ್ವಯಮಪ್ಯನ್ತವನ್ತಮಾಕಾಶಮಭಿದಧತಾ ಕಿಮಧಿಕಮಾಚರಿತಂ ಸ್ಯಾತ್? ಅತೋಽನನ್ತತ್ವಮಪಿ ನಿರುಪಚರಿತಮೇವೇತಿ।

h॥ ಆಕಾಶಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಾವಕಾಶಪ್ರದತ್ವಂ ವಿಷ್ಣಾವೇವ ಮುಖ್ಯಮಿತಿ ಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವಾಕಾಶಶ್ರುತಿರಪಿ ನಿರವಕಾಶೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಸತ್ಯಮ್। ದುರುಕ್ತಂ ತತ್। ನಹಿ ದೇಶಕಾಲಾಭ್ಯಾಂ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಸ್ಯಾಽಕಾಶಸ್ಯ ಅವಕಾಶದಾತೃತ್ವಂ ನಿರವಧಿಕಂ ಸಮ್ಭವತಿ। ನಾಪಿ ಸ್ವತನ್ತ್ರಂ ಪರಮೇಶ್ವರಾಯತ್ತತ್ವಾತ್। ತತ್ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನಭ ಇತಿ।

p**p

ನಭೋ ದದಾತಿ ಶ್ವಸತಾಂ ಮಾರ್ಗಂ ಯನ್ನಿಯಮಾದದಃ।

ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೈಃ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥221॥**

(###sudha --)

ಆದಿಗ್ರಹಣೇನ "ಸರ್ವಭೂತಗುಣೈರ್ಯುಕ್ತಮ್" ಇತ್ಯಾದೇಃ ಸಙ್ಗ್ರಹಃ। ತೇನ ಯದುಕ್ತಂ ಪರಮೇಶ್ವರೇ ಯೋಗಾನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ ತದಪಿ ಸಮಾಹಿತಂ ಭವತಿ। ಆಕಾಶೇಽವಕಾಶದಾತೃತ್ವಸ್ಯೇಶ್ವರಾಯತ್ತತ್ವಮ್, ಈಶ್ವರಸ್ಯಾಪಿ ಪೃಥಕ್ ತದ್ವತ್ತ್ವಂ ಚಾವಗಮ್ಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಉಪಪತ್ತಿಂ ತು ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ। (290) ತಸ್ಮಾದಾಕಾಶೋಪಲಕ್ಷಿತಸಕಲಾಧಿಭೂತಶಬ್ದಪರಮಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯೋ ಭಗವಾನ್ ಹರಿರಿತಿ ಸಿದ್ಧಮ್॥*#### h॥ ಇತ್ಯಾಕಾಶಾಧಿಕರಣಮ್॥8॥**

#aಅಥಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣಮ್॥9॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

h || ಅಧಿಕರಣವಿಷಯವಿಶಯಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಃ ||

(###sudha --)

ಇದಾನೀಮಾಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಶಬ್ದಸಮನ್ವಯಂ ಸಿಷಾಧಯಿಷುಃ ಪ್ರಧಾನತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಣಶಬ್ದಸಮನ್ವಯಾರ್ಥಂ ಸೂತ್ರಯಾಮಾಸ “ಅತ ಏವ ಪ್ರಾಣಃ” ಇತಿ। ತೈತ್ತಿರೀಯಕೇ ಶ್ರೂಯತೇ “ತದ್ ವೈ ತ್ವಂ ಪ್ರಾಣೋಽಭವಃ। ಮಹಾನ್ ಭೋಗಃ ಪ್ರಜಾಪತೇಃ। ಭುಜಃ ಕರಿಷ್ಯಮಾಣಃ ಯದ್ ದೇವಾನ್ ಪ್ರಾಣಯೋ ನವ” ಇತಿ। ತತ್ರ ಸಂಶಯಃ ಕಿಮಯಂ ಪ್ರಾಣಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ, ಉತ ಮುಖ್ಯ ಇತಿ। ವಾಯುವೃತ್ತ್ಯಾದೇಃ ಪ್ರಾಣಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಾವಪಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಸರ್ವಥಾಽಪ್ಯನುಪಪತ್ತೇರ್ನ ಸಂಶಯವಿಷಯತ್ವಮ್। ನಹ್ಯಚೇತನಂ ಪ್ರತಿ ತ್ವಮೇವಮಭವ ಇತಿ ಬುದ್ಧಿಮತೋಚ್ಯತೇ। ಕಿಂ ತಾವತ್ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್। ಮುಖ್ಯ ಇತಿ। ಕಸ್ಮಾತ್? ಪ್ರಾಣಶಬ್ದಸ್ಯ ಲೋಕವೇದಯೋರ್ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣೇ ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಾಚುರ್ಯಾತ್, ಪ್ರಾಣನ್ತ್ಯನೇನೇತಿ ನಿರುಕ್ತಿಸಮ್ಭವಾಚ್ಚ।

h || ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಜೀವನಹೇತುತಾದೃಷ್ಟೇಃ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಃ ಪ್ರಾಣಃ ಸ ಏವೇತ್ಯಭ್ಯಧಿಕಾಶಙ್ಕಾ ||

(###sudha --)

ನನ್ವೇತದಪಿ ಪೂರ್ವನ್ಯಾಯೇನ ಪರಿಹೃತಂ ನ ಸೂತ್ರಾರಮ್ಭಂ ಪ್ರಯೋಜಯತೀತಿ। ಅತೋಽಭ್ಯಧಿಕಾಶಙ್ಕಾಂ ದರ್ಶಯತಿ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಮಿತಿ।

|| || || || || ।ಅಧ್ಯಾತ್ಮಮನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕತಃ ||221 ||**

(###sudha --)

ಪ್ರಾಣಾದಿಹೇತುತಾದೃಷ್ಟೇಃ || || || || || || || || || ||

ಆತ್ಮಾನಮಧಿಕೃತ್ಯ ತಸ್ಯ ಭೋಗಾಯತನತ್ವೇನ ವರ್ತತ ಇತ್ಯಧ್ಯಾತ್ಮಂ ಶರೀರಮ್। ತಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಾಣಃ ಪ್ರಾಣನಂ ಜೀವನಮ್। ಆದಿಗ್ರಹಣಾಚ್ಚೇಷ್ಟೋಪಾದೀಯತೇ। ಮುಖ್ಯಸ್ಯೇತಿ ಶೇಷಃ। ಮುಖ್ಯ ಏವಾತ್ರ ಪ್ರಾಣೋ ಭವಿತುಮರ್ಹತೀತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷೋಽತ್ರಾಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಃ।

ತತಶ್ಚಾಯಮರ್ಥಃ ಉಪಪದ್ಯತೇ ತತ್ರೇನ್ದ್ರಾದಿಶ್ರುತೇರಾಕಾಶಾದಿಶ್ರುತೇರ್ವಾಽಪಹಾರಃ। ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಸ್ಯಾನ್ಯತ್ರ ಮುಖ್ಯಸ್ಯ ಅಸಮ್ಭವಾತ್। ಪರಮಾತ್ಮನಿ ಚ ಸಮ್ಭವಾತ್। ನಚೈವಂ ಪ್ರಕೃತೇ। ಜೀವನಚೇಷ್ಟಾಹೇತುತಾ ಹಿ ಪ್ರಾಣಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮ್। ತಚ್ಚ ಮುಖ್ಯೇ ಸಮ್ಭವತಿ। ಶರೀರೇ, ಸತಿ ಮುಖ್ಯೇ ಜೀವನಾದಿಕಂ ಭವತಿ, ನಾಸತೀತ್ಯನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ಮುಖ್ಯಸ್ಯ ಜೀವನಾದಿಹೇತುತಾದೃಷ್ಟೇಃ। ನನು ವಾಯುವಿಕಾರಾನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾನುವಿಧಾಯಿತ್ವಂ ಜೀವನಾದೇಃ ಪ್ರತೀಯತೇ। ಮುಖ್ಯಸ್ಯ ತು ತದ್ಧೇತುತಾ ಸಾಧ್ಯತ ಇತಿ ಕಿಂ ಕೇನ ಸಙ್ಗತಮ್? ಮೈವಮ್। ವಾಯುವಿಕಾರಶರೀರತ್ವಾನ್ಮುಖ್ಯಸ್ಯೇತಿ।

ಅಥವಾ ಪ್ರಾಣಾದಿಹೇತುತಾಯಾ ಅದೃಷ್ಟೇರಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್। ಪರಮಾತ್ಮನ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ಹಿ ಹೇತುತಾ ಕಲ್ಪ್ಯಾ। ನಚ ಪರಮಾತ್ಮನಃ ಪ್ರಾಣಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಜೀವನಾದಿಹೇತುತಾವಗಮಕಾನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕೌ ಪಶ್ಯಾಮ ಇತಿ ಭಾವಃ।

ಯದ್ವಾ ಯದತ್ರ ವಾಕ್ಯೇ “ನವ ದೇವಾನ್ ಪ್ರಾಣಯ” ಇತೀನ್ದ್ರಿಯಪ್ರಾಣನಮುಕ್ತಮ್। ಯಚ್ಚ ಪ್ರಜಾಪತ್ಯುಪಲಕ್ಷಿತಾನಾಂ ಸಕಲಜೀವಾನಾಂ ಭೋಗಕಾರಣತ್ವಮ್। ತದುಭಯಮಪ್ಯಧ್ಯಾತ್ಮಮನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ಮುಖ್ಯಸ್ಯ ದೃಶ್ಯತೇ ನ ಪರಮಾತ್ಮನಃ। ಅತೋ ಯುಕ್ತಿಸಂವಾದಾನ್ಮುಖ್ಯವಿಷಯಮೇವೇದಂ ವಾಕ್ಯಮಿತಿ। ನಚಾತ್ರ ವಾಕ್ಯೇ ಪೂರ್ವವದನನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಂ ಕಿಮಪೀಶ್ವರಲಿಙ್ಗಮಸ್ತಿ। ಯೇನ ಶ್ರುತಿಬಾಧಂ ಪ್ರತ್ಯೇಷ್ಯಾಮ ಇತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಶೇಷಃ।

h ॥ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿತ್ವಲಕ್ಷಣಪ್ರಬಲವೈಷ್ಣವಲಿಙ್ಗಬಲಾತ್ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಃ ಪ್ರಾಣೋ ವಿಷ್ಣುರೇವ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇವಂ ಚೇತ್, ನ ಸೂತ್ರಮೇತದಾಚ್ಛಾದಕಮಿತ್ಯತಸ್ತಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ಅತಿದೇಶೋ ಹೀತಿ।

#sutraಓಂ ಅತ ಏವ ಪ್ರಾಣಃ ಓಂ ॥23॥**

(###sudha --)

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥।ಅತಿದೇಶೋ ಹಿ ತಾದೃಶಃ।

ಲಿಙ್ಗಂ ಬಲವದೇವ ಸ್ಯಾತ್ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥222॥**

(###sudha --)

ಹಿಶಬ್ದೋ ಹೇತೌ। ಏವಮಧಿಕಾಶಙ್ಕಯಾ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ತಾದೃಶಃ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಸಮಾನಸ್ಯ ಪರಿಹಾರನ್ಯಾಯಸ್ಯ ಅತಿದೇಶಃ ಕೃತೋ ಯಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಮಾದುಕ್ತಾಶಙ್ಕಾಚ್ಛಾದಕಂ ಭವತ್ಯೇವೇದಂ ಸೂತ್ರಮಿತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್।

ಯದ್ವಾ ಕಿಮನೇನಾಧಿಕಾಶಙ್ಕಾವ್ಯುತ್ಪಾದನೇನ? ಯಥಾಭಾಷ್ಯಮೇವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ್ರೇದಮುಕ್ತಮ್। ತಾದೃಶೋ ಹ್ಯತಿದೇಶೋ ಯತ್ ಆಶಙ್ಕಾಯಾ ಆಧಿಕ್ಯೇ ಸತಿ ಪರಿಹಾರಸ್ಯ ಸಮಾನತ್ವಮ್। ಯದ್ಯಾಶಙ್ಕಾಯಾಂ ನ ವಿಶೇಷಃ, ತರ್ಹಿ ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಪರಿಹೃತತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಚೀನನ್ಯಾಯಾತಿದೇಶನಮನರ್ಥಕಂ ಸ್ಯಾತ್। ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣಂ ಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರೇ ಶಾಸ್ತ್ರಾಪರ್ಯವಸಾನಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಯದಿಚ ಪರಿಹಾರೋಽವಿಶೇಷಿತೋ ನ ಸ್ಯಾತ್ ಕಥಂ ತರ್ಹ್ಯತ ಏವೇತ್ಯತಿದೇಶ ಇತಿ ಮನ್ದವ್ಯುತ್ಪಾದನಾರ್ಥಮಿದಮುಕ್ತಮ್। ಭಾಷ್ಯೇಽಪ್ಯಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ವೀಕಾರಾರ್ಥಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇರಿತ್ಯಾಹ।

ಅತಿದೇಶಾರ್ಥಮಾಹ ಲಿಙ್ಗಮಿತಿ। ಹರಿರಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಂ ಸಿಂಹಾವಲೋಕನನ್ಯಾಯೇನಾತ್ರಾಪಿ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ತೇನೈವಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಅಥವಾ ಸೌತ್ರಸ್ಯೈವಶಬ್ದಸ್ಯಾನುವಾದೇನ ಬಲವದಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್। "ಶಬ್ದಾದೇವ ಪ್ರಮಿತಃ" ಇತಿ ಯಥಾ। ಯತಸ್ತಸ್ಮಾದಿತ್ಯಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಮ್।

ತತಶ್ಚಾಯಮರ್ಥಃ ಹರಿರೇವಾತ್ರ ಪ್ರಾಣಃ ಸ್ಯಾತ್। ಕುತಃ? ಯತೋಽತ್ರ ವೈಷ್ಣವಂ ಲಿಙ್ಗಂ ಶ್ರೂಯತೇ ತಸ್ಮಾತ್। "ಶ್ರೀಶ್ಚ ತೇ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ್ಚ ಪತ್ನ್ಯೌ" ಇತಿ ಸನ್ನಿಹಿತವಾಕ್ಯೇ ಶ್ರೂಯಮಾಣಸ್ಯ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿತ್ವಸ್ಯ ಮನಸಾಽಪ್ಯನ್ಯತ್ರಾಶಕ್ಯಚಿನ್ತನಸ್ಯ ಬಲವತ್ತ್ವಾದಿತಿ।

h॥ ಪ್ರಾಣಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಪ್ರಾಣನಾದಿಹೇತುತ್ವಂ ವಿಷ್ಣಾವೇವ ಮುಖ್ಯಮಿತಿ ಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ನನೂಕ್ತಂ ಪ್ರಾಣಶ್ರುತಿರಪಿ ನಿರವಕಾಶಾ। ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಪ್ರಾಣನಾದಿಹೇತುತ್ವಸ್ಯಾನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ಮುಖ್ಯೇ ದೃಷ್ಟತ್ವಾತ್ ಪರಮೇಶ್ವರೇ ತದಭಾವಾದಿತ್ಯತ್ರಾಪ್ಯೇತದೇವೋತ್ತರಮ್। ಪ್ರಾಣನಾದಿಹೇತುತ್ವಲಿಙ್ಗಂ ಪ್ರಾಣಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತೋ ಧರ್ಮ ಇತಿ ಯಾವತ್। ಹರಾವೇವ ಮುಖ್ಯಂ ಸ್ಯಾನ್ನ ಮುಖ್ಯ ಇತಿ।

ಕುತೋ ಜೀವನಾದಿಹೇತುತ್ವಂ ಹರೌ ಮುಖ್ಯಮ್? ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಯೋರಭಾವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರೇರಕ ಇತಿ।

p**p

॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।ಪ್ರೇರಕೋಽಸ್ಯಾಪಿ ಯದ್ಧರಿಃ॥222॥**

(###sudha --)

ಅಸ್ಯ ಜೀವನಾದೇರ್ಮುಖ್ಯಾಧೀನತಯಾ ಪ್ರತೀತಸ್ಯಾಪೀತ್ಯಪೇರರ್ಥಃ। ಯದ್ ಯಸ್ಮಾತ್। ಶ್ರುತಃ ಇತಿ ಶೇಷಃ।

ಅಯಮರ್ಥಃ ಮಾ ಭೂತಾಮನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾವೀಶ್ವರಸ್ಯ ಜೀವನಾದಿಹೇತುತಾಸಾಧಕೌ। ತಥಾಽಪಿ ಶ್ರುತಿಬಲಾತ್ ಸೇತ್ಸ್ಯತಿ। ನಹ್ಯನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾವೇವ ಕಾರಣತಾಯಾಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್। ತಥಾಸತಿ ಸ್ವರ್ಗಾದಾವಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದೇಃ ಕಾರಣತಾ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ। ತರ್ಹಿ ಪ್ರಮಾಣದ್ವಯಬಲಾದ್ ದ್ವಯೋರಪಿ ಜೀವನಾದಿಹೇತುತ್ವೇ ಕುತೋ ಹರಾವೇವ ತನ್ಮುಖ್ಯಮಿತಿ ಚ ನ ವಾಚ್ಯಮ್। ಯತೋಽಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಹರಿಃ ಪ್ರೇರಕ ಶ್ರೂಯತ ಇತಿ। ಮುಖ್ಯೇ ಕಥಂ ನ ಮುಖ್ಯಂ ಜೀವನಾದಿಹೇತುತ್ವಮಿತ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯೇತದೇವೋತ್ತರಮ್। ನಹಿ ಪರಪ್ರೇರಣಯಾ ಭವತ್ ತಸ್ಮಿನ್ ಮುಖ್ಯಮಿತಿ ಸಮ್ಭವತೀತಿ।

ಅಥವಾ ಜೀವನಾದಿಹೇತುತಾಸಾಧನಾಯ ಯದನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾನುವಿಧಾಯಿತ್ವಂ ಲಿಙ್ಗಮುಕ್ತಂ ತದ್ ವಿಷ್ಣುಪಕ್ಷ ಏವ ಮುಖ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ನ ಮುಖ್ಯಪಕ್ಷ ಇತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್।

ಉಭಯತ್ರ ಹೇತುಮಾಹ ಪ್ರೇರಕ ಇತಿ। ಯಥಾ ವಾಯುವಿಕಾರನಿಷ್ಠಾನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕೌ ತಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಶರೀರತ್ವಾನ್ಮುಖ್ಯವಿಷಯಾವಙ್ಗೀಕ್ರಿಯೇತೇ, ತಥಾಽಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಹರಿಃ ಪ್ರೇರಕ ಇತಿ ತದ್ವಿಷಯಾವಿತಿ। ಮುಖ್ಯೇ ನ ಮುಖ್ಯಂ ಲಿಙ್ಗಮಿತ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯೇತದುಪಪಾದಕಮ್। ಅನನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಾನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕೌ ಹಿ ಕಾರಣಕ್ಲೃಪ್ತಿಂ ಕುರ್ವಾತೇ। ನಚೇಹ ತಥಾಽಸ್ತಿ। ಯತಃ ಪರಮೇಶ್ವರಾವಸ್ಥಾನಮೇವ ಜೀವನಕಾರಣಮ್। ಮುಖ್ಯಸ್ತು ತದಾಯತ್ತಃ, ತಚ್ಛರೀರರೂಪಃ, ತಸ್ಮಿನ್ನವಸ್ಥಿತೇಽವತಿಷ್ಠತೇ ನಿರ್ಗತೇ ನಿರ್ಗಚ್ಛತೀತಿ। ಸಂವದತೀಮಂ ಸರ್ವಮಪ್ಯರ್ಥಂ ಶ್ರುತಿಃ

"ನ ಪ್ರಾಣೇನ ನಾಪಾನೇನ ಮರ್ತ್ಯೋ ಜೀವತಿ ಕಶ್ಚನ।

ಇತರೇಣ ತು ಜೀವನ್ತಿ ಯಸ್ಮಿನ್ನೇತಾವುಪಾಶ್ರಿತೌ"

ಇತ್ಯೇವಞ್ಜಾತೀಯಕಾ। ಏವಮೇವ ಯುಕ್ತ್ಯಾನುಕೂಲ್ಯಪರಿಹಾರಾಯಾಪಿ "ಲಿಙ್ಗಮ್" ಇತ್ಯಾದಿಕಮೇವ ಯೋಜನೀಯಮಿತಿ।

h॥ ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ವೃತ್ತಿಕೃದುಕ್ತೋದಾಹರಣವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಯುಕ್ತತ್ವಂ ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯ ಉದಾಹರಣವಾಕ್ಯಾನ್ತರಪ್ರದರ್ಶನಮ್॥

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಕೇಚಿತ್ "ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಂ ಪ್ರಾಣಬನ್ಧನಂ ಹಿ ಸೋಮ್ಯ ಮನಃ" ಇತಿ ಚೋದಾಹರನ್ತಿ। ತದಯುಕ್ತಮಿತ್ಯಪರೇ। ಶಬ್ದಭೇದಾತ್ ಪ್ರಕರಣವಶಾಚ್ಚ ಸಂಶಯಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಯಥಾ ಪಿತುಃ ಪಿತೇತಿ ಪ್ರಯೋಗೇಽನ್ಯಃ ಪಿತಾ ಷಷ್ಠೀನಿರ್ದಿಷ್ಟಃ, ಅನ್ಯಃ ಪ್ರಥಮಾನಿರ್ದಿಷ್ಟಃ ಪಿತಾಮಹ ಇತಿ ಗಮ್ಯತೇ। ತದ್ವತ್ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಮಿತಿ ಶಬ್ದಭೇದಾತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾತ್ ಪ್ರಾಣಾದನ್ಯಃ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಪ್ರಾಣ ಇತಿ ನಿಶ್ಚೀಯತೇ। ನಹಿ ಸ ಏವ ತಸ್ಯೇತಿ ಭೇದನಿರ್ದೇಶೋ ಭವತಿ। ಯಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಕರಣೇ ಯೋ ನಿರ್ದಿಶ್ಯತೇ ನಾಮಾನ್ತರೇಣಾಪಿ ಸ ಏವ ತತ್ಪ್ರಕರಣನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಇತಿ ಗಮ್ಯತೇ। ಯಥಾ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮಾಧಿಕಾರೇ "ವಸನ್ತೇ ವಸನ್ತೇ ಜ್ಯೋತಿಷಾ ಯಜೇತ" ಇತ್ಯತ್ರ ಜ್ಯೋತಿಃಶಬ್ದೋ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮವಿಷಯೋ ಭವತಿ। ತಥಾ ಪರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರಕರಣೇ "ಪ್ರಾಣಬನ್ಧನಂ ಹಿ ಸೋಮ್ಯ ಮನಃ" ಇತಿ ಶ್ರುತಃ ಪ್ರಾಣಶಬ್ದೋ ವಾಯುವಿಕಾರಮಾತ್ರಂ ಕಥಮವಗಮಯೇತ್? ಅತಃ ಸಂಶಯಾವಿಷಯತ್ವಾನ್ನೈತದುದಾಹರಣಂ ಯುಕ್ತಮ್। ಕಿನ್ತು "ಪ್ರಸ್ತೋತರ್ಯಾ ದೇವತಾ ಪ್ರಸ್ತಾವಮನ್ವಾಯತ್ತಾ" ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮ್ಯ ಶ್ರೂಯತೇ "ಕತಮಾ ಸಾ ದೇವತಾ ಇತಿ ಪ್ರಾಣ ಇತಿ ಹೋವಾಚ ಸರ್ವಾಣಿ ಹ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಪ್ರಾಣಮೇವಾಭಿಸಂವಿಶನ್ತಿ ಪ್ರಾಣಮಭ್ಯುಜ್ಜಿಹತೇ ಸೈಷಾ ದೇವತಾ ಪ್ರಸ್ತಾವಮನ್ವಾಯತ್ತಾ" ಇತ್ಯೇತದುದಾಹರಣವಾಕ್ಯಮಿತಿ।

h॥ ಮಾಯಾವಾದ್ಯುದಾಹೃತಚ್ಛಾನ್ದೋಗ್ಯವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಸಂಶಯಾದ್ಯಕಾರಣತ್ವಾತ್ ನೋದಾಹರಣವಾಕ್ಯತ್ವಮಿತ್ಯುಪಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಏತದಪ್ಯಯುಕ್ತಮ್। ಸಂಶಯಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯೋರನುತ್ಥಾನಾತ್। ನನು "ಪ್ರಾಣಬನ್ಧನಂ ಹಿ ಸೋಮ್ಯ ಮನಃ", "ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಮ್" ಇತಿ ಚೈವಮಾದೌ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಃ ಪ್ರಾಣಶಬ್ದೋ ದೃಶ್ಯತೇ। ವಾಯುವಿಕಾರೇ ತು ಪ್ರಸಿದ್ಧೋ ಲೋಕವೇದಯೋಃ। ಅತಃ ಪ್ರಾಣಶಬ್ದೇನ

ಕತರಸ್ಯೋಪಾದಾನಮಿತಿ ಭವತಿ ಸಂಶಯಃ। ಮೈವಮ್। ವಾಯುವಿಕಾರೇ ದೇವತಾಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಸ್ತಾವಮನ್ವಾಯತ್ತತ್ವಸ್ಯ ಚಾಸಮ್ಭವಾತ್। ಚೇತನಸ್ಯ ಹಿ ದೇವತಾಶಬ್ದೋ ಮನ್ತ್ರಾಧಿಷ್ಠಾನತ್ವಂ ಚೋಪಪನ್ನಮ್।

ಕಿಞ್ಚಾತ್ರ ಭೂತಾನಾಂ ಸಂವೇಶನಮುದ್ಗಮನಂ ಚ ಪಾರಮೇಶ್ವರಂ ಕರ್ಮ ಪ್ರತೀಯತೇ। ತೇನ ಪೂರ್ವವತ್ ತದ್ಗ್ರಹಣಮೇವ ಯುಕ್ತಮ್। ಕುತಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ಯಾವಕಾಶಃ? “ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ” ಇತಿ ಹಿ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿನಿಕಾಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೇವ ಸಂವೇಶನಂ ತತ ಏವೋದ್ಗಮನಂ ಚ ಶ್ರಾವಯತಿ। “ಸುಪ್ತಿಜಾಗರಯೋರಪಿ ಸತಾ ಸೋಮ್ಯ ತದಾ ಸಮ್ಪನ್ನೋ ಭವತಿ” ಇತ್ಯಾದಿ।

ನನು ಮುಖ್ಯೇಽಪಿ ಪ್ರಾಣೇ ಸಂವೇಶನೋದ್ಗಮನೇ ದೃಶ್ಯೇತೇ। “ಯದಾ ವೈ ಪುರುಷಃ ಸ್ವಪಿತಿ ಪ್ರಾಣಂ ತರ್ಹಿ ವಾಗಪ್ಯೇತಿ ಪ್ರಾಣಂ ಚಕ್ಷುಃ ಪ್ರಾಣಂ ಮನಃ ಪ್ರಾಣಂ ಶ್ರೋತ್ರಮ್। ತದಾ ಪ್ರತಿಬುದ್ಧ್ಯತೇ ಪ್ರಾಣಾದೇವಾಧಿ ಪುನರ್ಜಾಯನ್ತೇ” ಇತಿ। ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಸಂಶಯಃ ಸ್ಯಾನ್ನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ। ಸಮಬಲತ್ವಾತ್।

ಕಿಞ್ಚ “ಯದಾ ವೈ ಪುರುಷ” ಇತಿ ಶ್ರುತಿರಪಿ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣವಿಷಯೇತಿ ಕುತೋಽವಗತಮ್? ಸ್ವಾಪಕಾಲೇ ಪ್ರಾಣವೃತ್ತಾವಪರಿಲುಪ್ಯಮಾನಾಯಾಮಿನ್ದ್ರಿಯವೃತ್ತಯಃ ಪರಿಲುಪ್ಯನ್ತೇ। ಪ್ರಬೋಧಕಾಲೇ ಚ ಪ್ರಾದುರ್ಭವನ್ತೀತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಗುಣ್ಯಾತ್ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣವಿಷಯತ್ವಂ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಂ ಚ ನಿಶ್ಚೀಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಇನ್ದ್ರಿಯಾಣಾಮತೀನ್ದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣೇ ಸಂವೇಶೋದ್ಗಮನಯೋಃ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾತ್। ಅನುಮಾನಮಸ್ತ್ವಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪರಮಾತ್ಮನೋಽಪ್ಯಪರಿಲುಪ್ಯಮಾನಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವೇನಾವಧಾರಣಾನುಪಪತ್ತೇಃ।

ಕಿಞ್ಚೇನ್ದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣೇ ಸಂವೇಶೋದ್ಗಮನಯೋಃ ಶ್ರುತ್ಯನುಮಾನಸಿದ್ಧತ್ವೇಽಪಿ ಕಿಮಾಯಾತಮ್? ಸರ್ವಭೂತಸಮ್ಬನ್ಧಿನೋಃ ತಯೋರಿನ್ದ್ರಿಯಸಾರತ್ವಾದ್ ಭೂತಾನಾಂ ನಾಸಙ್ಗತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ಕಿಮೇತದನುಮಾನಮ್, ಸಮ್ಭಾವನಾ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭಾವಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ಶ್ರುತ್ಯನುಮಾನಾಭಾಸಮೂಲಸಮ್ಭಾವನಾಮಾತ್ರೇಣ ಶ್ರುತಿಬಾಧಯಾ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಇತಿ ಸುಭಾಷಿತಮ್।

ನನ್ವಾದಿತ್ಯೋಽನ್ನಂ ಚೋದ್ಗೀಥಪ್ರತಿಹಾರದೇವತೇ ತಾವದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽನ್ಯೇ। ತತ್ಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ ಪ್ರಾಣಸ್ಯಾಪಿ ನ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಮಿತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋಽಸ್ತ್ವಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ನಿರ್ಣಾಯಕಾಭಾವ ಏವ ಪ್ರಾಯಪಾಠಸ್ಯಾನುಸರಣೀಯತ್ವಾತ್। ಸ್ಪಷ್ಟಂ ಚಾತ್ರ ಪಾರಮೇಶ್ವರಂ ಕರ್ಮೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಛತ್ರಚಾಮರಾದ್ಯಸಾಧಾರಣಲಿಙ್ಗಸದ್ಭಾವೇಽಪಿ ಸಾಮನ್ತಸನ್ನಿಧಿಮಾತ್ರೇಣ ರಾಜಾ ನ ರಾಜಾ ಸ್ಯಾತ್। ಕಥಞ್ಚಾವಧಾರಿತಮಾದಿತ್ಯೋಽನ್ನಂ ಚ ನ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ? ಶ್ರೂಯತೇ ಹಿ ತತ್ರಾಪಿ “ಸರ್ವಾಣಿ ಹ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನ್ಯಾದಿತ್ಯಮುಚ್ಚೈಃ ಸನ್ತಂ ಗಾಯನ್ತಿ” ಇತ್ಯಾದಿ ಬ್ರಹ್ಮಲಿಙ್ಗಮ್। “ಅನ್ನಮೇವ ಪ್ರತಿಹರಮಾಣಾನಿ” ಇತಿ ತು ಪ್ರಾಯಪಾಠಾದುಪಜೀವನಾರ್ಥಂ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್। ತಸ್ಮಾತ್ ಸಂಶಯಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯೋರಸಮ್ಭವಾನ್ನೇದಮುದಾಹರಣಮ್। ಕಿನ್ತು

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನ್ಯಾಯವಿದಾಮಗ್ರೇಸರೋಣಾನನ್ತವೇದವಿದಾ ಭಾಷ್ಯಕೃತೋಽಪಾತ್ತಮೇವೇತಿ ಸಿದ್ದಮ್ ॥*####
h ॥ ಇತಿ ಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣಮ್ ॥9॥**

#aಅಥಗಾಯತ್ರ್ಯಧಿಕರಣಮ್ ॥11॥**

(###sudha --)

h ॥ ಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣಸ್ಯಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ನಿಮಿತ್ತಮ್ ॥

(###sudha --)

"ಜ್ಯೋತಿಶ್ಚರಣಾಭಿಧಾನಾತ್" ಇತ್ಯತ್ರಾಧಿಕಾಶಙ್ಕಾ ಭಾಷ್ಯ ಏವ ದರ್ಶಿತಾ । ಯದಾಹ -- "ಅಗ್ನ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್" ಇತಿ । ತೇನ ವಕ್ತವ್ಯಾಭಾವಾದುತ್ತರಂ ಗಾಯತ್ರ್ಯಧಿಕರಣಮೇವ ವಿವ್ರಿಯತೇ ।

h ॥ ಅಧಿಕರಣವಿಷಯಸಂಶಯಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಃ ॥

(###sudha --)

ಅಧಿವೇದಗತಾಶೇಷನಾಮ್ನಾಮುಪಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ವೇದಮಾತುಃ ತ್ರೈವರ್ಣಿಕದ್ವಿತೀಯಜನ್ಮನಿ ಜನನ್ಯಾ ಗಾಯತ್ರ್ಯಾಃ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ ತನ್ನಾಮ್ನಃ ಸಮನ್ವಯಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯಿತುಂ ಸೂತ್ರಮ್ "ಛನ್ದೋಽಭಿಧಾನಾನ್ನೇತಿ ಚೇನ್ನ ತಥಾ ಚೇತೋಽರ್ಪಣನಿಗದಾತ್ ತಥಾಹಿ ದರ್ಶನಮ್" ಇತಿ ।

#sutraಓಂ ಛನ್ದೋಽಭಿಧಾನಾನ್ನೇತಿ ಚೇನ್ನ ತಥಾ ಚೇತೋಽರ್ಪಣನಿಗದಾತ್ ತಥಾಹಿ ದರ್ಶನಮ್ ಓಂ ॥25॥**

(###sudha --)

ಛನ್ದೋಗಾಃ ಪಠನ್ತಿ "ಗಾಯತ್ರೀ ವಾ ಇದಂ ಭೂತಮ್" ಇತ್ಯಾದಿ । ತತ್ರ ಸಂಶಯಃ ಕಿಂ ಗಾಯತ್ರೀ ಬ್ರಹ್ಮ, ಕಿಂವಾ ವರ್ಣಸಮಾವೇಶಲಕ್ಷಣೋ ಮನ್ತ್ರ ಇತಿ । ಮನ್ತ್ರ ಏವೇತಿ ತಾವತ್ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್ । ಕುತಃ? ಗಾಯತ್ರೀಶಬ್ದಸ್ಯ ಛನ್ದೋವಿಶೇಷೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ । ನನ್ವೇತದಪಿ ಪೂರ್ವನ್ಯಾಯೇನೈವ ಪರಿಹೃತಮಿತ್ಯತೋಽಭ್ಯಧಿಕಾಶಙ್ಕಯಾ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯತಿ ನಿತ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ।

h ॥ ಗಾಯತ್ರ್ಯಾಃ ನಿತ್ಯತ್ವಾತ್ ಅನಾದಿತ್ವಾತ್, ಗಾನತ್ರಾಣಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ಚ ತತ್ಸ್ವಭಾವತ್ವಾತ್

ಛನ್ದ ಏವ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯಭ್ಯಧಿಕಾಶಙ್ಕಾ ॥

(###sudha --)

ನಿತ್ಯತ್ವಾದೇವ ಶಬ್ದಸ್ಯ ತತ್ಸ್ವಭಾವಃ ಕಥಂ ಹರೇಃ ।

ಕಥಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಬಹುಲಶಬ್ದಾನಾಮನ್ಯಥಾರ್ಥತಾ ॥223॥**

(###sudha --)

ಭವೇದಾಕಾಶಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಪರಮಾತ್ಮಪರತ್ವಮ್। ಅನ್ಯಗತಸ್ಯ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಸ್ಯೇಶ್ವರಪರತನ್ತ್ರತ್ವೇನ ತತ್ರ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತ್ಯಯೋಗಾತ್। ಯದ್ಯಪಿ ವಿವರತ್ವಾದಿಕಂ ಕಾರಣತಃ ಸ್ವರೂಪತೋಽಪ್ಯನಾಗನ್ತುಕಮ್। ತಥಾಽಪಿ ಧರ್ಮಿಣ ಏವಾಽಕಾಶಾದೇರುತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶವತೋ ಜನ್ಮಸ್ಥಿತಿಲಯೇಷ್ವೀಶ್ವರಾಧೀನತ್ವೇ ಧರ್ಮಸ್ಯಾಪಿ ತಥಾಭಾವೋಽವರ್ಜನೀಯಃ। ನಚಾಽಕಾಶೋಽನಾದಿನಿತ್ಯ ಇತಿ ಯುಕ್ತಮ್। "ಆತ್ಮನ ಆಕಾಶಃ ಸಮ್ಭೂತಃ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿವಿರೋಧಾತ್। ಯಸ್ತು "ಅನಾದಿರ್ವಾ ಅಯಮಾಕಾಶಃ" ಇತ್ಯುಕ್ತೋಽವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶಃ ಸೋಽನಾದಿನಿತ್ಯೋಽಪಿ ನ ತತ್ರ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣೋ ವಿವಕ್ಷಿತಃ, ಭೂತಪ್ರಕರಣತ್ವಾತ್।

ನಚೈವಂ ಪ್ರಕೃತೇ ಸಮ್ಭವತಿ। ಗಾಯತ್ರೀಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ಹಿ ಗಾನತ್ರಾಣಕರ್ತೃತ್ವಮ್। ಯಥಾಽಽಹ ಶ್ರುತಿಃ "ಗಾಯತಿ ಚ ತ್ರಾಯತೇ ಚ ತಸ್ಮಾದ್ ಗಾಯತ್ರೀ" ಇತಿ। ತತ್ರ ಗಾನಕರ್ತೃತ್ವಂ ನಾಮ ಅರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಮ್। ತ್ರಾಣಕರ್ತೃತ್ವಂ ಚಾಧ್ಯೇತೄಣಾಂ ಪಾಪಾದ್ ರಕ್ಷಣಶಕ್ತಿಃ। ತದುಭಯಮಪಿ ಕಥಂ ಕೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ ಹರೇರಧೀನಂ ಸ್ಯಾತ್? ನ ಕೇನಾಪಿ। ತಥಾಹಿ ವಿವರತ್ವಾದಿವದ್ ಧರ್ಮಿಣಾ ಸಹೈವ ತದಧೀನಂ ವಾ ಸ್ಯಾತ್, ಧ್ವನಿವತ್ ಸ್ವಯಮೇವ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಧರ್ಮಿಣಃ ಶಬ್ದಸ್ಯ ವೇದಸ್ಯ ನಿತ್ಯತ್ವಾತ್, ಅನಾದಿತ್ವಾಚ್ಚ। ಧರ್ಮಿಣ ಏವ ನಿತ್ಯತ್ವೇ ತೇನ ಸಹ ಪರಾಧೀನತ್ವಂ ಕುತ ಇತಿ ಏವಾರ್ಥಃ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದನಾದಿಶಕ್ತೇಸ್ತತ್ಸ್ವಭಾವತ್ವಾತ್।

ಕಿಞ್ಚಾಽಕಾಶಾದಿವಾಕ್ಯೇ ಸನ್ತಿ ಪಾರಮೇಶ್ವರಾಣಿ ಲಿಙ್ಗಾನೀತಿ ಯುಕ್ತಂ ತತ್ರ ತದಾಶ್ರಯಣಮ್। ನಚಾತ್ರ ತಥಾವಿಧಂ ಕಿಮಪಿ ಪಶ್ಯಾಮಃ। ಪ್ರತ್ಯುತ "ಗಾಯತ್ರೀ ವಾ ಇದಂ ಸರ್ವಮ್" "ವಾಗ್ ವೈ ಗಾಯತ್ರೀ" ಇತ್ಯಾದಯಃ ಶಬ್ದ ಏವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ಬಹವಃ ಶಬ್ದಾಃ ಶ್ರೂಯನ್ತೇ। ಕಥಞ್ಚ ತೇಷಾಮ್, ವಿನಾ ಬಲವದ್ಬಾಧಕೋಪನಿಪಾತೇನಾನ್ಯಾರ್ಥತಾ ಕಲ್ಪಯಿತುಂ ಯುಕ್ತಾ। ಅವ್ಯವಸ್ಥಾಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಚ ಛನ್ದಸಃ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ। ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪಿ ಸಾಮ್ಯಾತ್।

ನನ್ವಿಯಮೇವ ಗಾಯತ್ರೀ ವಾಕ್ಯಶೇಷೇ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟ್ವೇನ ಪಠ್ಯತೇ। "ಅಥ ಯದತಃ ಪರೋ ದಿವೋ ಜ್ಯೋತಿರ್ದೀಪ್ಯತ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ। ಜ್ಯೋತಿಶ್ಚ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣೇ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ನಿರ್ಣೀತಮ್। ಮೈವಮ್। ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣೋದಾಹೃತವಾಕ್ಯೋಕ್ತಸ್ಯ ಜ್ಯೋತಿಷೋ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇಽಪ್ಯತ್ರ ತದನುಪಪತ್ತೇಃ। ತತ್ರ ಹಿ ಕರ್ಣಾದಿವಿದೂರತ್ವಮುಕ್ತಮ್। ಅತ್ರ ಪುನಃ "ತದೇತದ್ ದೃಷ್ಟಂ ಚ ಶ್ರುತಂ ಚ" ಇತಿ ತದ್ವಿಪರೀತಮ್। ಯುಜ್ಯತೇ ಚ ಜ್ಯೋತಿರಿತಿ ಪದಂ ಛನ್ದಸಿ। ತತ್ಪರ್ಯಾಯಸ್ಯ "ತೇಜೋ ವೈ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸಂ ಗಾಯತ್ರೀ" ಇತಿ ತೇಜಃಶಬ್ದಸ್ಯ ತತ್ರ ದರ್ಶನಾತ್। ಅಸ್ತು ವಾ "ಅಥ ಯದತಃ ಪರೋ ದಿವೋ ಜ್ಯೋತಿಃ" ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಜ್ಯೋತಿರ್ಬ್ರಹ್ಮ। ತಥಾಽಪಿ ಗಾಯತ್ರೀ ಛನ್ದ ಏವ। ಉಪದೇಶಭೇದೇನ ಭಿನ್ನಪ್ರಕರಣತ್ವಾದಿತಿ। ಅಥವಾಽತ್ರಾಪಿ "ಅಥ ಯದತಃ ಪರೋ ದಿವಃ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯೋಕ್ತೇ ಜ್ಯೋತಿಷಿ ಸನ್ದೇಹಃ ಕಿಂ ಬ್ರಹ್ಮ, ಉತಾನ್ಯದಿತಿ। ಉಪಕ್ರಮೇ ಗಾಯತ್ರೀಶಬ್ದಶ್ರವಣಾದನ್ಯದಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್। ನನು ಗಾಯತ್ರೀಶಬ್ದಸ್ಯಾಪ್ಯಾಕಾಶಾದಿಶಬ್ದವದೀಶ್ವರಪರತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ ಕಿಮನೇನೇತ್ಯತೋ ನಿತ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯಾದಿನಾಽಭ್ಯಧಿಕಾಶಙ್ಕೇಯಮುಕ್ತೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಶ್ರುತಿಲಿಙ್ಗಬಾಹುಲ್ಯಾತ್ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಾ ಗಾಯತ್ರೀ ವಿಷ್ಣುರೇವ ll

(###sudha --)

ಏತದಾಚ್ಛಾದಕತ್ವೇನಾಧಿಕರಣತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ಇತಿ ಚೇದಿತಿ ।

ಇತಿ ಚೇತ್ ತದ್ಧರೇರೇವ ಬಾಹುಲ್ಯಾಚ್ಛ್ರುತಿಲಿಙ್ಗಯೋಃ ।

ತತ್ರ ಬ್ರೂಮ ಇತ್ಯಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಮ್ । ತತ್ ಜ್ಯೋತಿಃಪ್ರಕರಣಂ ಗಾಯತ್ರೀಪ್ರಕರಣಂ ಚ ಹರೇರೇವ ಪ್ರತಿಪಾದಕಮ್ । ನಚ ಗಾಯತ್ರೀಪದವಿರೋಧಃ । ಯತಸ್ತದ್ಧರೇರೇವ ವಾಚಕಮ್ । ಕಥಮ್? ಯಸ್ಮಾತ್ ತತ್ ಗಾಯತ್ರೀಪದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ಮುಖ್ಯತೋ ಹರೇರೇವ । ಅನ್ಯಗತಂ ಚ ಹರೇರೇವಾಧೀನಮ್ । ನಚ ಜ್ಯೋತಿಷೋ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇ ದೃಷ್ಟತ್ವಾದ್ಯನುಪಪತ್ತಿಃ । ಯತಃ ತತ್ ಅಧಿಷ್ಠಾನಾದಿದ್ವಾರಾ ಕರ್ಣಾದಿವಿದೂರಸ್ಯೈವ ಹರೇರುಪಪದ್ಯತೇ । ನಚೋಪದೇಶಭೇದಾನುಪಪತ್ತಿಃ । ಯತಸ್ತದ್ ದಿವಃ ಪರತ್ವಂ ದಿವಿ ಸ್ಥಿತತ್ವಂ ಚ ವಿವಕ್ಷಾಭೇದಾದ್ಧರೇರೇವ ಯುಜ್ಯತೇ ।

ಕುತ ಏತತ್? ಶ್ರುತಿಲಿಙ್ಗಯೋರ್ಬಾಹುಲ್ಯಾತ್ । ತಥಾಹಿ "ತತೋ ಜ್ಯಾಯಾಂಶ್ಚ ಪುರುಷಃ", "ಯದ್ವೈತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ", "ಯ ಏತಾಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮೋಪನಿಷದಂ ವೇದ" ಇತಿ ಶ್ರುತಯಃ । ಲಿಙ್ಗಾನಿ ಚ ಗಾನತ್ರಾಣಕರ್ತೃತ್ವಮ್, ಭೂತಾದಿಪಾದತ್ವಮ್, "ಏತಾಮೇವ ನಾತಿಶೀಯನ್ತ" ಇತಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಮಿತ್ಯಾದೀನಿ । ಅತ ಏವ ಶ್ರುತಿಲಿಙ್ಗಬಾಹುಲ್ಯಾತ್ ತತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಬಹುಲಶಬ್ದಜಾತಮಪಿ ಹರೇರೇವೇತಿ ।

h ll ಈಶ್ವರಶಕ್ತೇಃ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯಸ್ವಾಭಾವಿಕಾಗನ್ತುಕಾದಿಸರ್ವವಿಷಯಕತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ನನೂಕ್ತಮತ್ರ ನಿತ್ಯಾ ಗಾಯತ್ರೀ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ಚ ತತ್ಸ್ವಭಾವಃ । ತತ್ ಕಥಂ ಹರೇರಧೀನಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತಾದೃಶತ್ವಾಚ್ಚೇತಿ ।

ತಾದೃಶತ್ವಾಚ್ಚ ತಚ್ಛಕ್ತೇಃ ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll224 ll**

(###sudha --)

ಪೂರ್ವೇಣ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ । ಹೇತುಸಮುಚ್ಚಯೇ ಚಶಬ್ದಃ । ತಾದೃಶೀ ಖಲ್ವೀಶ್ವರಶಕ್ತಿಃ । ಯನ್ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯಸ್ವಭಾವಾಸ್ವಭಾವಸರ್ವವಿಷಯಾ । ಅನ್ಯಥಾ ಸರ್ವೇಶ್ವರತ್ವಹಾನೇಃ । ಅಥ ತಸ್ಯಾಃ ಶಕ್ತೇಃ ಕಿಂ ಶಕ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ತತ್ಸ್ವರೂಪಸತ್ತೈವ । ಅನಾದಿಸಿದ್ಧಾ ಸೇತಿ ಚೇತ್, ಸತ್ಯಮ್ । ಅನಾದೀಶ್ವರಶಕ್ತ್ಯೈವೇತಿ ವದಾಮಃ । ಉಕ್ತಂ ಚಾತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ।(36)

h ll ಜ್ಯೋತಿಶ್ಚರಣಗಾಯತ್ರ್ಯಧಿಕರಣಯೋರ್ಭಿನ್ನತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ಅಪರೇ ತು "ಜ್ಯೋತಿಶ್ಚರಣಾಭಿಧಾನಾತ್" ಇತ್ಯಾದ್ಯೇಕಮೇವಾಧಿಕರಣಂ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ। ತದಯುಕ್ತಮ್। "ಅಥ ಯದತಃ ಪರೋ ದಿವೋ ಜ್ಯೋತಿಃ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇ ಚರಣಾಭಿಧಾನಾಭಾವಾತ್। ಚರಣಾಭಿಧಾನಾದಿತ್ಯಸ್ಯ ಪಾದಾಭಿಧಾನಾದಿತ್ಯರ್ಥ ಇತಿ ಚೇತ್, ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಭೂತಾದಿಪಾದವ್ಯಪದೇಶೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚೈವಮಿತಿ ಪುನರುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ನ ಸ್ಯಾತ್। ತಾತ್ಪರ್ಯಭೇದಾತ್। ತಥಾಹಿ ಪೂರ್ವಸ್ಮಿನ್ ವಾಕ್ಯೇ "ತಾವಾನಸ್ಯ ಮಹಿಮಾ" ಇತಿ ಚತುಷ್ಪಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಮ್। ತತ್ರ ಯಚ್ಚತುಷ್ಪದೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ "ತ್ರಿಪಾದಸ್ಯಾಮೃತಂ ದಿವಿ" ಇತಿ ದ್ಯುಸಮ್ಬನ್ಧಿರೂಪಂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ ತದೇವೇಹ ದ್ಯುಸಮ್ಬನ್ಧಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯತೇ। ತತ್ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಪ್ರಾಕೃತಂ ಜ್ಯೋತಿಃ ಕಲ್ಪಯತಃ ಪ್ರಕೃತಾಹಾನಾಪ್ರಕೃತಪ್ರಕ್ರಿಯೇ ಪ್ರಸಜ್ಯೇಯಾತಾಮಿತ್ಯತ್ರಾಭಿಪ್ರೇಯತೇ। ತತ್ರ ತು ಭೂತಾದಿಪಾದವ್ಯಪದೇಶಬಲೇನ ಪ್ರಕೃತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೋಪಪಾದನಮಿತಿ।

ಉಚ್ಯತೇ ಏವಂ ಹಿ ವ್ಯಾಕುರ್ವತಾ ಪ್ರಕೃತಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನಂ ಜ್ಯೋತಿಷೋ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇ ಹೇತುಃ, ಉತ್ತರಾ ತು ತ್ರಿಸೂತ್ರೀ ಪ್ರಕೃತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೋಪಪಾದಿಕೇತ್ಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಚ ಶ್ರುತಹಾನಾಶ್ರುತಕಲ್ಪನೇ ಸ್ಯಾತಾಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಜ್ಯೋತಿಃಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನಾದಿತ್ಯೇವ ಬ್ರೂಯಾತ್। ಲಘು ಚೈವಂ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ಚ ಸೂತ್ರಂ ಸ್ಯಾತ್। ಪಾದಾಭಿಧಾನಾದಿತ್ಯೇವ ವಾ ವದೇತ್। ಶ್ರುತ್ಯನುಗಮೋ ಹ್ಯೇವಂಸತಿ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮೇವೋಪಪನ್ನಮಿತಿ ॥*#### h ॥ ಇತಿ ಗಾಯತ್ರ್ಯಧಿಕರಣಮ್ ॥11॥**

#aಅಥಪಾದಾನ್ತ್ಯಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣಮ್ ॥12॥**

(###sudha --)

h ॥ ಏತದಧಿಕರಣಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣೇನ ಗತಾರ್ಥತಾಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಃ, ಅಭ್ಯಧಿಕಾಶಙ್ಕಾ ಚ ॥

(###sudha --)

ಪ್ರಾಣಸ್ತಥಾಽನುಗಮಾತ್। ನನು "ಅತ ಏವ ಪ್ರಾಣಃ" ಇತ್ಯನೇನೈವೇತದ್ ಗತಾರ್ಥಮ್। "ತಾ ಏತಾಃ ಶೀರ್ಷಞ್ಛ್ರಿಯಃ ಶ್ರಿತಾಃ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾನ್ತರವಿಷಯತ್ವಾನ್ನೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಉಕ್ತೋತ್ತರತ್ವಾತ್। ಅಭ್ಯಧಿಕಾಶಙ್ಕಾಸದ್ಭಾವಾನ್ನೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅದರ್ಶನಾತ್। ಸದ್ಭಾವೇ ವಾ ತದನನ್ತರಮೇವಾಽರಮ್ಭಣೀಯತ್ವಾದಿತ್ಯತೋ ನಿರನ್ತರಾಧಿಕರಣಸಿದ್ಧಾನ್ತನ್ಯಾಯೋಪಜೀವ್ಯಧಿಕಾಶಙ್ಕಯಾ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಮಾಹ ಬಾಹುಲ್ಯ ಇತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ಬಾಹುಲ್ಯೇ ಶ್ರುತಿಲಿಙ್ಗಯೋಃ ॥224॥**

(###sudha --)

ಅನ್ಯಸ್ಯ ಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯತ್ವಮಿತಿ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।

ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣೇ ಹಿ ಗಾಯತ್ರ್ಯಾದ್ಯನ್ಯವಾಚಿಶಬ್ದಬಾಹುಲ್ಯಸದ್ಭಾವೇಽಪಿ ಶ್ರುತಿಲಿಙ್ಗಬಾಹುಲ್ಯಾಶ್ರಯಣೇನ ಗಾಯತ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮೈವೇತಿ ನಿರ್ಣೀತಮ್। ಅಸ್ತಿ ಚಾತ್ರಾಪಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪರಕೀಯಶ್ರುತಿಲಿಙ್ಗಬಾಹುಲ್ಯಮ್। ತಥಾಹಿ ಚಕ್ಷುರಾದಿಭಿಃ ಸಹಪಾಠಸ್ತಾವತ್ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನೋಪಪದ್ಯತೇ। ನಚ ಕಿಞ್ಚಿದತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜ್ಞಾಪಕಮಸ್ತಿ। ಯೇನಾಪ್ರಧಾನಪ್ರಾಯಪಾಠಸ್ಯಾಪವಾದಃ ಸ್ಯಾತ್। ಯುಜ್ಯತೇ ಚೇನ್ದ್ರಜೀವಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಾನಾಮ್। ಇನ್ದ್ರಸ್ಯ ಹಸ್ತಾಧಿಷ್ಠಾತುರಿನ್ದ್ರಿಯತ್ವಾತ್। ಜೀವಸ್ಯೇನ್ದ್ರಿಯಜನ್ಯಫಲಾಶ್ರಯತ್ವಾತ್। ಮುಖ್ಯಸ್ಯ ಚ ಸರ್ವೇನ್ದ್ರಿಯಸ್ವಾಮಿತ್ವಾತ್। "ಪ್ರಾಣೋ ವಾ ಅಹಮಸ್ಮ್ಯೃಷೇ" ಇತೀನ್ದ್ರಶ್ರುತಿಃ। "ತಾ ಅಹಿಂಸನ್ತ" ಇತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಾನಿ ಪ್ರಾಣಾವಿವಾದಃ, ದೇಹಾದುತ್ಕ್ರಮಾಣಪ್ರವೇಶೌ, ತತೋ ದೇಹಪಾತೋತ್ಥಾನೇ, ಪ್ರಾಣಸಂವಾದಶ್ಚೇತಿ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಲಿಙ್ಗಾನಿ। ತಥಾ "ತಂ ಶತಂ ವರ್ಷಾಣ್ಯಭ್ಯಾರ್ಚತ್" ಇತಿ ಶತಾಯುಷ್ಟ್ವಮ್, "ಪ್ರಾಣೋ ವಂಶಃ" ಇತಿ ಚಕ್ಷುರಾದೀನ್ ಪ್ರತಿ ವಂಶತ್ವಮಿತಿ ಜೀವಲಿಙ್ಗಾನಿ। ಸತಿ ಚೈವಮನ್ಯದೀಯಯೋಃ ಶ್ರುತಿಲಿಙ್ಗಯೋರ್ಬಾಹುಲ್ಯೇಽನ್ಯಸ್ಯೇನ್ದ್ರಾದೇಃ ಪ್ರಾಣಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಯುಕ್ತಮ್। ಅನ್ಯಥೋಕ್ತನ್ಯಾಯಸ್ಯಾನೈಕಾನ್ತ್ಯಾಪಾತಾತ್। ನಚ ವಾಕ್ಯಭೇದೋ ದೋಷಃ। ಅನನ್ಯಗತಿಕತಯಾ ಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾದಿತಿ। ಅಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾಽತ್ರ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಸ್ಯ ವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಿನಾಽಪ್ಯಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತ ಇತ್ಯತೋ ಮುಖ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಇತಿಶಬ್ದಃ ಶಙ್ಕಾಸಮಾಪ್ತಿದ್ಯೋತಕಃ।

h ॥ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ್ಯುಕ್ತಶ್ರುತಿಲಿಙ್ಗಾನಾಂ ವಿಷ್ಣೌ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾತ್ ಸ ಏವ ಪ್ರಾಣಶಬ್ದವಾಚ್ಯಃ ॥

(###sudha --)

ಸಿದ್ಧಾನ್ತಯತ್ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ತನ್ನೇತಿ।

#sutraಓಂ ಪ್ರಾಣಸ್ತಥಾಽನುಗಮಾತ್ ಓಂ ॥28॥**

(###sudha --)

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।ತನ್ನಾತ್ರಗಸ್ಯ ಹಿ।

ವಿಷ್ಣೋರೇವ ತು ಲಿಙ್ಗಾನಿ ಪ್ರಾಣಸ್ಥಾನಿ ತು ಸರ್ವಶಃ ॥225॥**

(###sudha --)

ಪ್ರಾಣಸಂವಾದಪೂರ್ವಾಣಿ ಮುಖ್ಯತೋ ಜೀವಗಾನಿ ಚ।

ಅಭ್ಯಾರ್ಚಚ್ಛತವರ್ಷಾಣಿ ಪ್ರಾಣವಂಶತ್ವಮಿತ್ಯಪಿ ॥226॥**

(###sudha --)

ಕಿನ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಣ ಏವ ಪ್ರಾಣಶಬ್ದಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಕುತಃ? ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾನುಗಮಾತ್। ಪಾರಮೇಶ್ವರಲಿಙ್ಗಾನುಗಮಾಚ್ಚೇತಿ ಭಾವಃ। ಅಥವಾ ಬಾಹುಲ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಕಮೇವ ಸಿದ್ಧಾನ್ತವಾಕ್ಯಮ್। ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಯೋಃ ಶ್ರುತಿಲಿಙ್ಗಯೋರ್ಬಾಹುಲ್ಯೇ ವಿದ್ಯಮಾನೇ ಯದನ್ಯಸ್ಯೇನ್ದ್ರಾದೇಃ ಪ್ರಾಣಶಬ್ದಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಪೂರ್ವವಾದಿನೋಕ್ತಮ್, ತನ್ನೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನು ಚ ಶ್ರುತಿಲಿಙ್ಗಬಾಹುಲ್ಯಾದೇವಾನ್ಯಸ್ಯ ಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯತ್ವಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಸತ್ಯಮ್। ತಥಾಽಪ್ಯಸ್ತ್ಯತ್ರ ವೈಷಮ್ಯಮ್। ನಿರವಕಾಶಶ್ರುತಿಲಿಙ್ಗಬಾಹುಲ್ಯೇನ ಹಿ ಪ್ರಾಗತ್ರ ಚ ನಿರ್ಣಯಃ ಕೃತಃ। ಏತಾನಿ ತು ಸಾವಕಾಶಾನೀತ್ಯಾಹ -- ಅತ್ರಗಸ್ಯೇತಿ। ಇನ್ದ್ರಾದಿಗತಸ್ಯ। ಹಿಶಬ್ದೋ ಹೇತ್ವರ್ಥಃ। ತಸ್ಮಾನ್ನೇತಿ ಪೂರ್ವೇಣ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧಿದ್ಯೋತಕೋ ವಾ। ಆದ್ಯಸ್ತುಶಬ್ದೋ ನ್ಯಾಯವಿಶೇಷಸೂಚಕಃ। ಪ್ರಾಣಸ್ಥಾನಿ ಪ್ರಾಣಸಮ್ಬನ್ಧಿತಯಾ ಪ್ರತೀತಾನಿ। ಪುನಸ್ತುಶಬ್ದೋಽಪ್ಯರ್ಥೇ। ಇನ್ದ್ರಿಯವಿಷಯಾಣ್ಯಪೀತಿ ಶ್ರುತಿರಪೀತಿ ವಾ। ನಚ ಮಞ್ಚೇಷು ಪುರುಷಸಮ್ಬನ್ಧನಿಬನ್ಧನಂ ಕ್ರೋಶನಮಿವಾಮುಖ್ಯಾನೀಶ್ವರೇ ಲಿಙ್ಗಾನೀತಿ ಶಙ್ಕನೀಯಮ್। ಅನ್ತರ್ಗತಸ್ಯ ತಸ್ಯೈವ ತತ್ತತ್ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಯೇನ ಮುಖ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಶತಂ ವರ್ಷಾಣೀತ್ಯತೋಽಪಿ ಪರಸ್ತಾದಿತಿಶಬ್ದೋ ಯೋಜ್ಯಃ। ಪ್ರಾಣವಂಶತ್ವಂ ಪ್ರಾಣಾಂಶ್ಚಕ್ಷುರಾದೀನ್ ಪ್ರತಿ ವಂಶತ್ವಮ್। ಏತೇನ "ನ ವಕ್ತುಃ" ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

h॥ ಮಾಯಾವಾದ್ಯುಕ್ತೋದಾಹರಣವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಯುಕ್ತತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕೇಚಿದತ್ರ ಕೌಷೀತಕಿಬ್ರಾಹ್ಮಣೋಪನಿಷದೀನ್ದ್ರಪ್ರತರ್ದನಾಖ್ಯಾಯಿಕಾಯಾಂ ಶ್ರುತಂ "ಪ್ರಾಣೋಽಸ್ಮಿ ಪ್ರಜ್ಞಾತ್ಮಾ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಮುದಾಹರನ್ತಿ। ತೇಷಾಂ ವಕ್ತುರಿತಿ ನ ಶ್ರುತ್ಯನುಗತಮ್। ವಕ್ತೃತ್ವಂ ಹೀನ್ದ್ರಸ್ಯಾಽತ್ಮೋಪದೇಶಾದಿತ್ಯನೇನೈವ ಲಬ್ಧಮ್। ನಚ ವಕ್ತುರಿತೀನ್ದ್ರಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯರ್ಥಮ್। ತಸ್ಯ ತದಪ್ರತ್ಯಾಯಕತ್ವಾತ್। ಅಸ್ಮಾಕಂ ತು ವಿಶಿಷ್ಟಂ ಶಸ್ತ್ರಂ ಶಂಸಿತುರ್ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಸ್ಯ ನೇನ್ದ್ರೋಽನ್ಯಥೋಪದೇಷ್ಟುಮರ್ಹತೀತಿ ಯುಕ್ತಿದ್ಯೋತನಾಯ ಸಾರ್ಥಕಮಿತಿ।

h॥ ಪಾದಾರ್ಥೋಪಸಂಹಾರಃ ॥

(###sudha --)

ಪಾದಾರ್ಥಮುಪಸಂಹರತಿ -- --ತಸ್ಮಾದಿತಿ।

ತಸ್ಮಾದನ್ಯತ್ರಗೈಃ ಶಬ್ದೈರುಕ್ತನ್ಯಾಯೈಃ ಸಮನ್ತತಃ।

ಏಕೋ ನಾರಾಯಣೋ ದೇವೋ ಭಣ್ಯತೇ ನಾತ್ರ ಸಂಶಯಃ ॥227॥**

(###sudha --)

ಅನ್ಯತ್ರಗೈರ್ನಾಮಾತ್ರಕೈರಿತಿ ಶೇಷಃ। ತಸ್ಮಾದಿತ್ಯಸ್ಯೈವ ವಿವರಣಮ್ ಉಕ್ತನ್ಯಾಯೈರಿತಿ। ಉಕ್ತೋ ನ್ಯಾಯೋ ಯೇಷು ತೇ ತಥೋಕ್ತಾಃ। ಸಮನ್ತತಃ ಸರ್ವವೇದಗತೈಃ। ಏಕೋ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಃ। ನಾತ್ರ ಸಂಶಯ ಇತಿ। ಲಕ್ಷಣಯಾಽಯಂ ಸಮನ್ವಯೋಽಭಿಧೀಯತ ಇತಿ ಕೇಷಾಞ್ಚಿನ್ಮತಮ್, ಮುಖ್ಯವೃತ್ತ್ಯೇತಿ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ। ಅತೋ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತೇರತ್ರ ಸಂಶಯೋ ನ ಕಾರ್ಯೋ ನಿರ್ಣಾಯಕಸ್ಯ ಉಕ್ತತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಅಥವೋಕ್ತೇಽಪಿ ನ್ಯಾಯೇಽನಾದಿವಾಸನಾನಿಮಿತ್ತೋಽನ್ಯಸ್ಯ ಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯತ್ವವಿಷಯಃ ಸಂಶಯೋ ನ ಕಾರ್ಯ ಇತ್ಯನೇನಾಽಚಷ್ಟೇ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ಸೂತ್ರಾಣಾಮಲೌಕಿಕಾರ್ಥತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಸರ್ವಜ್ಞಕಲ್ಪೇನ ತತ್ತೋಪದೇಶಾಯ ಪ್ರವೃತ್ತೇನ ಭಗವತಾಽಽಚಾರ್ಯೇಣೈವಂ ಸೂತ್ರೇಷು ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೇಷು ಶಿಷ್ಯಾಣಾಮೇತಾವನ್ಮಾತ್ರಾರ್ಥಾನ್ಯೇತಾನೀತಿ ಪ್ರತೀತಿಃ ಸ್ಯಾತ್ । ತಾಂ ನಿರಾಕರ್ತುಮಾಹ ವಾಸುದೇವಾದೀತಿ ।

ವಾಸುದೇವಾದಿರೂಪೇಣ ಚತುರ್ಮೂರ್ತಿಶ್ಚ ಸರ್ವಶಃ ।

ಅಥವಾ ಪಞ್ಚಮೂರ್ತಿಃ ಸ ಪ್ರೋಕ್ತೋಽಧಿಕರಣಂ ಪ್ರತಿ ॥228॥**

(###sudha --)

ಪ್ರತಿಸೂತ್ರಂ ಪ್ರತಿಪದಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರಮಥಾಪಿ ವಾ ।

ತೈಸ್ತೈರ್ಯುಕ್ತಿಶ್ರುತಿನ್ಯಾಯವಿಶೇಷೈರ್ಯೋಗ್ಯತಾ ಯಥಾ ॥229॥**

(###sudha --)

ಬೃಹತ್ತನ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣೇನ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।

ವಾಸುದೇವಾದಿತ್ವೇನೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಚಶಬ್ದೋ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಪಕ್ಷಾನ್ತರಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ । ಪ್ರಥಮಪಾದಾನ್ತೇ ಕಥನಾದಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಪಾದ ಇತಿ ಭಾತಿ । ತನ್ನಿರಾಸಾಯೋಕ್ತಮ್ ಸರ್ವಶಃ ಸರ್ವೇಷ್ವಪಿ ಪಾದೇಷು । ಅಥವೇತಿ ನಿಪಾತಸಮುದಾಯಃ ಪಕ್ಷಾನ್ತರೇ । ಪಞ್ಚಮೂರ್ತಿರ್ನಾರಾಯಣಾದಿತ್ವೇನ । ಪ್ರತಿಶಬ್ದೋ ವೀಪ್ಸಾಯಾಂ ಕರ್ಮಪ್ರವಚನೀಯಃ । ಅಥಾಪಿ ವೇತಿ ತ್ರಯೋ ನಿಪಾತಾ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಪ್ರತಿಸೂತ್ರಮಿತ್ಯಾದಿಭಿಸ್ತ್ರಿಭಿಃ ಸಮ್ಬಧ್ಯನ್ತೇ ।

ಅತ್ರೇಯಂ ಮೂರ್ತಿಃ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ ಇತಿ ಕಥಂ ಜ್ಞಾಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ತೈರಿತಿ । ನ್ಯಾಯಶಬ್ದಃ ಪ್ರಕಾರವಚನಃ । ಶ್ರುತಿಲಿಙ್ಗವ್ಯತಿರಿಕ್ತನ್ಯಾಯಾರ್ಥೋ ವಾ । ತಸ್ಯಾನ್ತಸ್ಯಾಂ ಮೂರ್ತೌ ಪ್ರಸಿದ್ಧೈರ್ಲಿಙ್ಗೈಃ ಶ್ರುತಿಸಮಾಖ್ಯಾದಿವ್ಯಾವರ್ತಕೈರ್ವಿವೇಕೋ ಜ್ಞಾತವ್ಯ ಇತಿ ಶೇಷಃ ।

ನನು ಚತುರ್ಮೂರ್ತಿಃ ಪಞ್ಚಮೂರ್ತಿರ್ವೇತಿ ಪ್ರತ್ಯಧಿಕರಣಂ ಪ್ರತಿಸೂತ್ರಂ ವಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರಂ ವೇತಿ ಚ ವಸ್ತುವಿಕಲ್ಪಃ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಯೋಗ್ಯತೇತಿ । ಸರ್ವೇಽಪಿ ಪಕ್ಷಾಃ ಸೂತ್ರಕೃತೋ ವಿವಕ್ಷಿತಾಃ । ಪುರುಷಾಣಾಂ ಯೋಗ್ಯತಾನತಿಕ್ರಮೇಣ ಪ್ರತೀಯನ್ತೇ । ತದಪೇಕ್ಷಯಾ ವಿಕಲ್ಪೋ ಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್ । ಏವಮಲೌಕಿಕಾರ್ಥತ್ವಂ ಕುತಃ ಸೂತ್ರಾಣಾಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಬೃಹತ್ತನ್ತ್ರೇತಿ । ಜ್ಞೇಯಮಿತಿ ಶೇಷಃ । ಬಹ್ವರ್ಥ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಂ ವಾಽತ್ರ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ ।

h ॥ ಭಾಷ್ಯಾನುಭಾಷ್ಯಯೋರ್ಬಹ್ವರ್ಥತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ತರ್ಹಿ ಕಸ್ಮಾತ್ ತಥಾ ನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಬಹ್ವರ್ಥಮಪೀತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ । ಬಹ್ವರ್ಥಮಪಿ ಸಙ್ಗ್ರಹಾತ್।

ಉಚ್ಯತೇ ನರಬುದ್ಧೀನಾಮಪಿ ಕಿಞ್ಚಿದ್ ಗ್ರಹಾರ್ಥತಃ ॥230॥**

(###sudha --)

ಗ್ರನ್ಥೋಽಯಮಪಿ ಬಹ್ವರ್ಥೋ ಭಾಷ್ಯಂ ಚಾತ್ಯರ್ಥವಿಸ್ತರಮ್।

ಬಹುಜ್ಞಾ ಏವ ಜಾನನ್ತಿ ವಿಶೇಷೇಣಾರ್ಥಮೇತಯೋಃ।

ತಸ್ಮಾನ್ಮಹಾಗುಣೋ ವಿಷ್ಣೋರ್ನಾಮ್ನಾಮಪುನರುಕ್ತಿತಃ ॥231॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನನ್ದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಃ ಪಾದಃ।

ಸೂತ್ರಜಾತಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಉಚ್ಯತೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯತೇ। ಬುದ್ಧಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥತ್ವೇ ಗ್ರಹೋ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್। ಭಾವಪ್ರಧಾನೋ ನಿರ್ದೇಶಃ। ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಮೇವಾರ್ಥಃ ಪ್ರಯೋಜನಂ ತಸ್ಮೈ। ಮನೋಽರ್ಥತ್ವೇ ಗ್ರಹಣಂ ಗ್ರಹಃ।

ನಚೈವಂ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಲೇಶವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪರೋಽಯಂ ಗ್ರನ್ಥ ಇತ್ಯನಾದರಣೀಯ ಇತ್ಯಾಶಯೇನಾಽಹ ಗ್ರನ್ಥ ಇತಿ। ಸಮಗ್ರಾರ್ಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಕುರ್ವನ್ನಪಿ। ಅಯಮಿತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್, ಸತ್ಯಪಿ ತಸ್ಮಿನ್ ಪುನರಸ್ಯ ವಿರಚನಾದ್ ಭಾಷ್ಯಮಲ್ಪಾರ್ಥಮಿತಿ ನಾಽಶಙ್ಕನೀಯಮಿತ್ಯಾಹ -- ಭಾಷ್ಯಂ ಚೇತಿ। ಅತಿಶಯಿತೇನಾರ್ಥೇನ ವಿಸ್ತರೋ ಯಸ್ಯೇತಿ ವ್ಯಧಿಕರಣಬಹುವ್ರೀಹಿಃ, ಗಮಕತ್ವಾತ್। ಬಹ್ವರ್ಥತ್ವಮನಯೋರನುಪಲಮ್ಭಬಾಧಿತಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಾಮಗ್ರೀವೈಕಲ್ಯನಿಮಿತ್ತತ್ವಾತ್ ತದನುಪಲಮ್ಭಸ್ಯೇತ್ಯಾಶಯೇನಾಽಹ ಬಹುಜ್ಞಾ ಏವೇತಿ।

ಏವಂ ಪ್ರಾಸಙ್ಗಿಕಮುಕ್ತ್ವೋಪಪಾದಿತಸ್ಯಾನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಮಸಮನ್ವಯಸ್ಯ ಫಲಂ ಲಕ್ಷಣಸಿದ್ಧಿಮುಪಸಂಹರತಿ -- --ತಸ್ಮಾದಿತಿ। ಸಕಲವೇದಗತಸಮಸ್ತನಾಮವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಕಥಂ ತನ್ಮಾತ್ರೇಣ ಮಹಾಗುಣತ್ವಮ್। ನಾಮ್ನಾಂ ಯೌಗಿಕತ್ವಾದಪುನರುಕ್ತಿತಶ್ಚೇತಿ ॥*#### h॥
ಇತಿ ಪಾದಾನ್ತ್ಯಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣಮ್ ॥12॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಭಗವತ್ಪಾದಸುಕೃತೇ

ರನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಪ್ರಗುಣಜಯತೀರ್ಥಾಖ್ಯಯತಿನಾ।

ಕೃತಾಯಾಂ ಟೀಕಾಯಾಂ ವಿಷಮಪದವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿವೃತಾ

ವಯಂ ಪೂರ್ವಾಧ್ಯಾಯೇ ಪ್ರಥಮಚರಣಃ ಪರ್ಯವಸಿತಃ॥* ॥

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಟೀಕಾಯಾಂ

ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಮುನಿವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾಯಾಂ

ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಃ ಪಾದಃ।

#sutraಓಂ ತತ್ ಸತ್

ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಪಾದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಾರ್ಥಪ್ರದರ್ಶನಮ್॥

(###sudha --)

ಭಿನ್ನವಾಕ್ಯತ್ವಾದಿಸಿದ್ಧ್ಯೇ ತೃತೀಯಪಾದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಮರ್ಥಂ ದರ್ಶಯತಿ ತತ್ರೇತಿ।

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್

ತತ್ರಾನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಂ ಲಿಙ್ಗನಾಮ್ನಾಂ ಪುನರ್ಹರಿಃ।

ವಿಶೇಷಾನ್ಮುಖ್ಯತೋ ವೃತ್ತಿಂ ಸ್ವಸ್ಮಿನ್ನೇವಾತ್ರ ವಕ್ತ್ಯಜಃ॥1॥**

(###sudha --)

ಹರಿಃ ಸೂತ್ರಕಾರಃ ಅತ್ರ ಪಾದೇ ಲಿಙ್ಗಾನಾಂ ನಾಮ್ನಾಂ ಚ ಸ್ವಸ್ಮಿನ್ ವೃತ್ತಿಂ ವಕ್ತಿ। ನನು ಪೂರ್ವೇಣ ಪಾದದ್ವಯೇನೋಕ್ತಾ ಸೇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಪುನರಿತಿ। ನನುತರ್ಹಿ ವೈಯರ್ಥ್ಯಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ತತ್ರ ಹರೌ, ಅನ್ಯತ್ರ ಚ ತಸ್ಮಾತ್, ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಮಿತಿ। ಪೂರ್ವತ್ರ ತ್ವನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಮಿತ್ಯುಕ್ತಮೇವ। (233, 299) ಪರಮೇಶ್ವರೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಿ ಚೇಲ್ಲಿಙ್ಗನಾಮಾನಿ ಕಿಂ ಸಮನ್ವಯಪ್ರತಿಪಾದನೇನ? ಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸ್ವಸ್ಮಿನ್ನೇವೇತಿ। ಅನ್ಯಯೋಗವ್ಯವಚ್ಛೇದಃ ಪ್ರಯೋಜನಮಿತಿ ಭಾವಃ। ತತ್ ಕಿಮನ್ಯತ್ರ ಶಬ್ದವೃತ್ತಿರೇವ ನಾಸ್ತಿ, ನ ನಾಸ್ತಿ। ಕಿನ್ತು ಮುಖ್ಯತಃ ಪರಮೇಶ್ವರೇಽನ್ಯತ್ರ ತ್ವಮುಖ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತಮ್ ಮುಖ್ಯತ ಇತಿ। ಏವಂಸತ್ಯನ್ಯತ್ರ ಲಕ್ಷಣಾದಿಕಮೇವ ಪ್ರಾಪ್ತಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ವಿಶೇಷಾದಿತಿ। ಪರಮಮುಖ್ಯಾ ವೃತ್ತಿರೀಶ್ವರೇ ಅನ್ಯತ್ರ ಮುಖ್ಯಾದೀತಿ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯೇ ಶಬ್ದಾ ಲೋಕದೃಷ್ಟ್ಯಾಽನ್ಯತ್ರ ಶಕ್ತಿಮನ್ತಃ, ತೇಷಾಂ ವೇದವಾಕ್ಯೇಷ್ವನ್ಯಪರತ್ವೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಶಕ್ತಿತಾತ್ಪರ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ಭಗವದೇಕನಿಷ್ಠತ್ವಂ

ಪಾದದ್ವಯೇನ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಮ್। ಅತ್ರತೂಭಯತ್ರ ಶಕ್ತಿಮತ್ತಯಾ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಮನ್ಯತ್ರ ತಾತ್ಪರ್ಯೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ಭಗವತ್ಯೇವ ಶಕ್ತಿತಾತ್ಪರ್ಯೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯೇತೇ ಇತಿ।

ಯದ್ಯಪಿ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಕ್ರಮಾನುರೋಧೇನ ನಾಮಲಿಙ್ಗಾನಾಮಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ತಥಾಽಪ್ಯುತ್ತರಪ್ರತಿಪಾದನಾನುಸಾರೇಣ ಲಿಙ್ಗನಾಮ್ನಾಮಿತ್ಯಭಿಹಿತಮ್।

ಅಥ ದ್ಯುಭ್ವಾದ್ಯಧಿಕರಣಮ್ ॥1॥**

(###sudha --)

h ॥ ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತೇರಯುಕ್ತತಾಪರಿಹಾರಪೂರ್ವಕಂ "ಅತಚ್ಛಬ್ದಾತ್' ಇತ್ಯಸ್ಯ ವರ್ಣಕಾನ್ತರಮ್ ॥

(###sudha --)

ದ್ಯುಭ್ವಾದ್ಯಾಯತನಂ ಸ್ವಶಬ್ದಾತ್। ಅತ್ರ "ಯಸ್ಮಿನ್ ದ್ಯೌಃ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂ ದ್ಯುಭ್ವಾದ್ಯಾಯತನಂ ವಿಷ್ಣುರೇವೇತಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ ಶಙ್ಕಿತಾನಾಂ ರುದ್ರಾದೀನಾಂ ನಿರಾಕರಣಾರ್ಥಂ ಸೂತ್ರಿತಮ್ "ನಾನುಮಾನಮತಚ್ಛಬ್ದಾತ್", "ಪ್ರಾಣಭೃಚ್ಚ" ಇತಿ।

#sutraಓಂ ನಾನುಮಾನಮತಚ್ಛಬ್ದಾತ್ ಓಂ ॥3॥**

(###sudha --)

ತತ್ರಾತಚ್ಛಬ್ದಾದಿತಿ ತಚ್ಛಬ್ದಾಭಾವಾದಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಭಾಷ್ಯೇ। ತದಯುಕ್ತಮಿವಾಽಭಾತಿ। ಅಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ ಸಮಾಸಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ತತ್ರ "ಛನ್ದೋವತ್ ಸೂತ್ರಾಣಿ ಭವನ್ತಿ" ಇತಿ ವಾ, "ಅಕರ್ತರಿ ಚ ಕಾರಕೇ" ಇತಿ ಜ್ಞಾಪಕಾದಸಾಮರ್ಥ್ಯೇಽಪಿ ಕ್ವಚಿತ್ ಸಮಾಸೋ ಭವತೀತಿ ವಾ, "ಅರ್ಥಾಭಾವೇ ಯದವ್ಯಯಮ್" ಇತ್ಯವ್ಯಯೀಭಾವೋ ವೇತಿ ಸಮಾಧಾನಮವಧಾತವ್ಯಮ್।

ಅಥವಾ ತೇಭ್ಯಃ ಶಿವಾದಿಭ್ಯೋಽನ್ಯತ್ ಅತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ತಸ್ಯ ಶಬ್ದೋಽತಚ್ಛಬ್ದಃ, ತಸ್ಮಾದಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ವಿಷ್ಣಾವೇವೇತಿ।

ವಿಷ್ಣಾವೇವಾಽತ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ರೂಢತ್ವಾನ್ನ ಶಿವಾದಿಕಾನ್।

ಶ್ರುತಿರ್ವಕ್ತಿ ॥2॥**

(###sudha --)

ರೂಢತ್ವಾತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ನತು ರೂಢಿವೃತ್ತ್ಯೋಪೇತತ್ವಾದಿತಿ। ಮಹಾರೂಢಿಯೋಗಾಭ್ಯಾಂ ತಸ್ಯ ತತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತೇಃ। ತಸ್ಯ ಚಾತ್ರ ಶ್ರವಣಾದಿತಿ ಶೇಷಃ। ಶ್ರುತಿಃ

“ಯಸ್ಮಿನ್ ದ್ಯೌಃ” ಇತ್ಯಾದಿಕಾ। ಅಥವಾ ಅನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಸಾಧಕಸ್ಯೈವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನಿರಾಸೇಽಪಿ ಹೇತುತ್ವಂ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ತೇನ ನ ನ್ಯೂನತಾದೋಷ ಇತ್ಯೇತತ್ ಪ್ರದರ್ಶಯಿತುಂ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಸಾಧಕಸ್ಯೈವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನಿರಾಸೇಽಪಿ ವ್ಯಾಪಾರಂ ದರ್ಶಯಿತುಮಿದಂ ಸೂತ್ರದ್ವಯಮಿತ್ಯನೇನೋಚ್ಯತೇ।

ನನುತರ್ಹಿ ತಚ್ಛಬ್ದಾದಿತ್ಯೇವಾಸ್ತು। ತದಿತಿ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಪರಾಮರ್ಶೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯತೇ। ಮೈವಮ್। ಅನೇಕಾರ್ಥತ್ವೇ ತಚ್ಛಬ್ದೋಽನ್ಯಾರ್ಥೋಽಪಿ ಸಮ್ಭವತಿ। ಅತಸ್ತಸ್ಯೈವ ಶಬ್ದಾದಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ತದರ್ಥಮತಚ್ಛಬ್ದಾದಿತಿ ಪ್ರಯುಕ್ತಮ್। ಅತ ಏವಾಽಹ ವಿಷ್ಣಾವೇವೇತಿ ॥*#### h ॥ ಇತಿ ದ್ಯುಭ್ವಾದ್ಯಧಿಕರಣಮ್ ॥1॥**

#aಅಥಭೂಮಾಧಿಕರಣಮ್ ॥2॥**

(###sudha --)

h ॥ ಮಾಯಾವಾದಿರಾಮಾನುಜೀಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನಯೋಃ ನಿರಾಸಪೂರ್ವಂ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಭೂಮಾ ಸಮ್ಪ್ರಸಾದಾದಧ್ಯುಪದೇಶಾತ್। ಇದಂ ಕಶ್ಚಿದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಭೂಮಾ ಪರಮಾತ್ಮಾ। ಕುತಃ? ಸಮ್ಪ್ರಸೀದತ್ಯತ್ರೇತಿ ಸಮ್ಪ್ರಸಾದಃ ಸುಪ್ತಿಃ। ತತ್ರ ಜಾಗ್ರತ್ಪ್ರಾಣಃ ಸಮ್ಪ್ರಸಾದಶಬ್ದೇನ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ। ತಸ್ಮಾದೂರ್ಧ್ವಮುಪದೇಶಾದಿತಿ। ಅಪರ ಆಹ -- ಸಮ್ಪ್ರಸಾದೋ ಜೀವಾತ್ಮಾ। ತಸ್ಮಾದೂರ್ಧ್ವಮುಪದೇಶಾದಿತಿ।

ತದುಭಯಮಪ್ಯಸತ್। ಪ್ರಸಿದ್ಧಪ್ರಾಣಾದಿಪದಪರಿತ್ಯಾಗೇನಾಪ್ರಸಿದ್ಧಸಮ್ಪ್ರಸಾದಪದೋಪಾದಾನೇ ಕಾರಣಾಭಾವಾತ್। ಅತೋಽಧ್ಯುಪದೇಶಾದಿತ್ಯೇವ ಹೇತುಃ। ನನು ಕಥಂ ತಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮತ್ವಸಾಧಕತಾ? ಅನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಸಮ್ಭವಾದಿತ್ಯತೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಅಖಿಲೇಶತ್ವಾದಿತಿ।

#sutraಓಂ ಭೂಮಾ ಸಮ್ಪ್ರಸಾದಾದಧ್ಯುಪದೇಶಾತ್ಓಂ ॥8॥**

(###sudha --)

॥ ॥ ॥ಅಖಿಲೇಶತ್ವಾದ್ ಭೂಮಾ ವಿಷ್ಣುಃ ಸುಖಾಧಿಕಃ ॥2॥**

(###sudha --)

ಅಧಿಶಬ್ದೋ ಹೀಶ್ವರವಾಚೀ। ತಥಾಚ ವಿಶೇಷಾನುಕ್ತೇರಖಿಲೇಶತ್ವಮೇವೋಕ್ತಂ ಭವತಿ। ನಚೈತದಸಿದ್ಧಮ್। ನಾಮವಾಗಾದೀನಾಂ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಾಧಿಪತ್ಯಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ।

ನನು ತರ್ಹಿ ಸಮ್ಪ್ರಸಾದಾದಿತ್ಯೇತದನಾಕಾಙ್ಕ್ಷಿತತ್ವಾದ್ ವ್ಯರ್ಥಮಾಪನ್ನಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಹೇತ್ವನ್ತರಾಭಿಧಾಯಕತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಯೇನ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಸುಖಾಧಿಕ ಇತಿ। ಪ್ರಸೀದತ್ಯನೇನೇತಿ ಪ್ರಸಾದಃ ಸುಖಮ್। ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರಸಾದಃ ಸಮ್ಪ್ರಸಾದಃ। ಗುಣಗುಣಿಭಾವಾಭ್ಯುಪಗಮೇನ

ಸುಖಾಧಿಕ ಇತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥೋಽಭಿಹಿತಃ। ಯಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಮಾದಿತಿ ಶೇಷಃ॥*#### h॥ ಇತಿ ಭೂಮಾಧಿಕರಣಮ್॥2॥**

#aಅಥಅಕ್ಷರಾಧಿಕರಣಮ್॥3॥**

(###sudha --)

h॥ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ "ಅಸ್ಥೂಲಮ್" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಪರಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವೇ

ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧನಿಃಸ್ವಭಾವತ್ವರೂಪಾನುಪಪತ್ತಿದ್ವಯಕಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಅಕ್ಷರಮಮ್ಬರಾನ್ತಧೃತೇಃ। "ಏತದ್ ವೈ ತದಕ್ಷರಂ ಗಾರ್ಗಿ" ಇತ್ಯತ್ರೋಕ್ತಮಕ್ಷರಂ ಬ್ರಹ್ಮೈವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅತ್ರ ಸೂತ್ರಮ್ "ಅನ್ಯಭಾವವ್ಯಾವೃತ್ತೇಶ್ಚ" ಇತಿ। ತದಿದಮಕ್ಷರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೋಪಪಾದನಾಯ ಹೇತ್ವನ್ತರಾಭಿಧಾಯಕತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಭಾಷ್ಯೇ। ಆಕ್ಷೇಪನಿವರ್ತಕತಯಾಽಪಿ "ಅತೋ ವಿರುದ್ಧವತ್" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯತೇ।

ತಥಾಹಿ ನೇದಮಕ್ಷರಂ ಬ್ರಹ್ಮ। "ಅಸ್ಥೂಲಮನಣ್ವಹ್ರಸ್ವಮದೀರ್ಘಮಲೋಹಿತಮಸ್ನೇಹಮಚ್ಛಾಯಮತಮೋಽವಾಯ್ವನಾಕಾಶಮಸಙ್ಗಮರಸಮಗನ್ಧಮಚಕ್ಷುಷ್ಕಮಶ್ರೋತ್ರಮವಾಗಮನೋಽತೇಜಸ್ಕಮಪ್ರಾಣಮಮುಖಮಮಾತ್ರಮನನ್ತರಮಬಾಹ್ಯಂ ನ ತದಶ್ನಾತಿ ಕಿಞ್ಚನ" ಇತ್ಯಕ್ಷರಸ್ಯ ಅಸ್ಥೂಲತ್ವಾದಿಶ್ರವಣಾತ್। ನಚೈತದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸಮ್ಭವತಿ। ಅಸ್ಥೂಲಾದಿಪದೈರ್ಹಿ ಸ್ಥೂಲತ್ವಾದಿವಿಪರೀತಾಣುತ್ವಾದ್ಯಭಿಧಾನಂ ವಾ ಸ್ಯಾತ್, ಸ್ಥೂಲತ್ವಾದಿನಿವೃತ್ತಿಮಾತ್ರಪರ್ಯವಸನಂ ವಾ। ಆದ್ಯೇ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧಃ। ಅಸ್ಥೂಲಮಿತ್ಯನೇನ ಹ್ಯಣುಪರಿಮಾಣಂ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಅನಣ್ವಿತ್ಯನೇನ ಚ ಮಹತ್ತ್ವಮ್। ನಚೋಭಯಮೇಕತ್ರ ಯುಜ್ಯತೇ। ಪರಸ್ಪರಪರಿಹಾರೇಣೈವ ವೃತ್ತಿದರ್ಶನಾತ್। ಏವಮಹ್ರಸ್ವಮದೀರ್ಘಮಿತ್ಯತ್ರಾಪಿ ವಿರೋಧೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ। ನಚೈಕಪರಿಮಾಣೋಪೇತಮೇವೋತ್ಕೃಷ್ಟಾಪೇಕ್ಷಯಾಽಣು ಮಹದ್ ದೀರ್ಘಂ ಹಸ್ವಂ ಚೇತ್ಯುಚ್ಯತ ಇತ್ಯಾಶ್ರಯಣೇನ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರಃ। ಘಟಾದಿತುಲ್ಯತ್ವೇನಾವಕ್ತವ್ಯತ್ವಾತ್। ಉತ್ಕೃಷ್ಟಾಪಕೃಷ್ಟಪರಿಮಾಣದ್ರವ್ಯಾನ್ತರಾಭಾವಾಚ್ಚ। ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ನಿಃಸ್ವಭಾವಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಪನ್ನಮ್। ತಥಾಚ "ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್", "ಅತ್ತಾ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್", "ರೂಪೋಪನ್ಯಾಸಾಚ್ಚ" ಇತ್ಯುಕ್ತವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h॥ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣಿ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾವಸ್ಥಾನಮಭ್ಯುಪಗಮ್ಯ ಪ್ರಥಮಾನುಪಪತ್ತಿಪರಿಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ತತ್ರತಾವತ್ ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷಮಭ್ಯುಪೇತ್ಯ ಚಶಬ್ದಸೂಚಿತಂ ಪರಿಹಾರಮಾಹ --ಅತ ಇತಿ।

p**p

ಅತೋ ವಿರುದ್ಧವದ್ ಭಾತಮಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ತತ್ತ್ವತಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯೋಜನೀಯಂ ಹರೌ ವಾಕ್ಯಂ ವಿರುದ್ಧೈರ್ಲಕ್ಷಣೈರ್ಯುತಮ್ ॥3॥**

(###sudha --)

ಬ್ರಹ್ಮೈವ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ಯತೋ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿರುದ್ಧೈರ್ಲಕ್ಷಣೈರ್ಯುತಮೇವ, ಅತೋ ವಿರುದ್ಧವತ್ ಉಕ್ತೋಭಯವಿಧವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕಮಿವ ಭಾತಂ ಪ್ರತೀತಮಪಿ ವಾಕ್ಯಂ ತತ್ತ್ವತೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ಹರೌ ಯೋಜನೀಯಂ ಯೋಜಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಮಿತಿ ಯೋಜನಾ। ಯತೋಽಮ್ಬರಾನ್ತಧೃತ್ಯಾದಿನಾಽಕ್ಷರಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುತ್ವಂ ನಿಶ್ಚಿತಮ್, ಅತೋ ವಿರುದ್ಧವದ್ ಭಾತಮಪಿ ವಾಕ್ಯಂ ತತ್ತ್ವತೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ಹರೌ ಯೋಜಯಿತವ್ಯಮಿತಿ ವಾ। ಕಥಂ ತತ್ತ್ವತೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಂ ವಿರುದ್ಧೈರಿತಿ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ। ಅಥವಾ ಅತ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಪೂರ್ವತ್ರ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಯತಃ ಸುಖಾಧಿಕೋಽತೋ ಭೂಮಾ ವಿಷ್ಣುರಿತಿ। ವಿರುದ್ಧವದಿತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾಂ ವಿರುದ್ಧೈರಿತಿ ಹೇತುತಯಾ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ನಾಕ್ಷರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇ “ಅಸ್ಥೂಲಮ್” ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಸ್ಯಾನವಕಾಶಃ। ಅಸ್ಥೂಲಾದಿಪದೈಸ್ತದ್ವಿಪರೀತಾಣುತ್ವಾದ್ಯಭಿಧಾನಮಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ನಚೈವಂಸತಿ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಣಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯವಸ್ಥಾನಸ್ಯ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ।

h॥ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಶ್ರಯತ್ವೋಪಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ವಿರುದ್ಧೈರ್ಲಕ್ಷಣೈರ್ಯುತಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಯುಕ್ತಮ್, “ಮೇ ಮಾತಾ ವನ್ಧ್ಯಾ’ ಇತಿವದ್ ವ್ಯಾಹತತ್ವಾತ್। ಯದಿಹಿ ಮಹತ್ತ್ವಾಣುತ್ವಾದೀನಿ ವಿರುದ್ಧಾನಿ, ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ತೈರ್ಯುತಮೇಕಂ ಸ್ಯಾತ್? ವಿರೋಧಸ್ಯ ಸಹಾನವಸ್ಥಾನಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್। ಯದಿಚೈಕಂ ತೈರ್ಯುತಂ ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ತಾನಿ ವಿರುದ್ಧಾನಿ ಸ್ಯುಃ? ಸಹಾವಸ್ಥಾನಸ್ಯಾವಿರೋಧರೂಪತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಯೋಕ್ತಂ ವಿವೃಣೋತಿ ತಾನೀತಿ।

॥ ॥ ॥ ।ತಾನಿ ಲಿಙ್ಗಾನಿ ತದನ್ಯತ್ರ ತ್ವಸನ್ತ್ಯಪಿ।

ಅವಿರೋಧೇನ ಗೋವಿನ್ದೇ ಸನ್ತ್ಯಸ್ಥೂಲಾದಿಕಾನಿ ಚ ॥4॥**

(###sudha --)

ವಿರುದ್ಧೈರ್ಲಕ್ಷಣೈರ್ಯುಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯನೇನೈತದಸ್ಮಾಭಿರಭಿಪ್ರೇತಮ್ ತಾನ್ಯಸ್ಥೂಲಾದಿಕಾನಿ ಅಣುತ್ವಮಹತ್ತ್ವಾದಿಕಾನಿ ಲಿಙ್ಗಾನಿ ತಸ್ಮಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽನ್ಯತ್ರ ಸಹಾಸನ್ತ್ಯಪಿ ಗೋವಿನ್ದೇಽವಿರೋಧೇನೈವ ಸಹೈವೇತಿ ಯಾವತ್ಸನ್ತೀತಿ। ನ ಪುನಃ ವಿರೋಧಮಭ್ಯುಪೇತ್ಯೈಕತ್ರಾವಸ್ಥಾನಮುಚ್ಯತೇ, ಯೇನ ವ್ಯಾಘಾತಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯವಧಾರಣಾರ್ಥಸ್ಯ ಚಶಬ್ದಸ್ಯಾರ್ಥಃ। ಗೋವಿನ್ದ ಇತ್ಯನೇನ ಯಶೋದಾದಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಪ್ಯತ್ರಾರ್ಥೇ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಸೂಚಯತಿ।

h ॥ ವಿಷ್ಣೋರ್ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಶ್ರಯತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ಅಣುತ್ವಮಹತ್ತ್ವಾದಿಕಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಕಿಂ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾನ್ನಾಭ್ಯುಪೇಯಮ್, ಕಿಂವಾ ವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್? ನಾಽದ್ಯಃ, “ಅಣೋರಣೀಯಾನ್” ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಗಮಸ್ಯ, ಉಭಯಕಾರ್ಯದರ್ಶನಾನುಮಾನಸ್ಯ, ಉದಾಹೃತಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಚ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಾತ್ ।

h ॥ “ಈಶ್ವರೋ ನ ಪರಿಮಾಣದ್ವಯವಾನ್, ದ್ರವ್ಯತ್ವಾತ್’ ಇತ್ಯತ್ರ ಹೇತೋಃ ಕಾಲಾತ್ಯಯಾಪದಿಷ್ಟತಾ, ಅನೈಕಾನ್ತಿಕತಾ ಚ ॥

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯೇಽಪಿ ಕಿಂ ವಿರೋಧಃ ಪ್ರಮಾಣೇನ, ಅಥ ಪರಸ್ಪರಮ್? ನ ಪ್ರಥಮಃ, ವಿಪರೀತಪ್ರಮಾಣಾದರ್ಶನಾತ್ । ದ್ರವ್ಯತ್ವಾದೇಸ್ಸೂಕ್ತಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧತ್ವೇನ ಕಾಲಾತ್ಯಯಾಪದಿಷ್ಟತ್ವಾತ್ । ಕಿಞ್ಚಾಽಕಾಶಸ್ಯ ಪರಮಾಣುಸಂಯೋಗಃ ಕಿಮಾಕಾಶೈಕದೇಶೇ ವರ್ತತೇ, ಉತಾಽಕಾಶ ಏವ? ಆದ್ಯೇ ಕಿಮೇಕದೇಶೋ ನಾಮಾವಯವಃ, ಪ್ರದೇಶಭೇದೋ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಅನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ । ದ್ವಿತೀಯೇ ಕಿಮಸಾವಾಕಾಶಸ್ವರೂಪಮೇವ, ಅಥಾರ್ಥಾನ್ತರಮ್? ಆದ್ಯೋಽನ್ತ್ಯೇಽನ್ತರ್ಭವತಿ । ದ್ವಿತೀಯೋಽಪ್ಯಭ್ಯುಪಗಮವಿರುದ್ಧಃ । ಔಪಾಧಿಕಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ತ್ವಾತ್ಮಾಶ್ರಯಾದಿಕಮ್ । ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಭೇರೀಸಂಯೋಗಸ್ಯಾಪಿ ತಥಾತ್ವಾಪತ್ತೇಃ । ತಥಾಚ ಸರ್ವತ್ರ ಶಬ್ದೋಪಲಬ್ಧಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ಅತಃ ಪರಮಾಣುಸಂಯೋಗಾರ್ಥಮಾಕಾಶೋಽಣುರಭ್ಯುಪಗನ್ತವ್ಯ ಇತಿ ವ್ಯಭಿಚಾರಶ್ಚ ।

h ॥ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಯೋಃ ಸಹಾವಸ್ಥಾನೇ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಃ ॥

(###sudha --)

ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧಾಸಿದ್ಧೇಃ । ಸ ಹಿ ಸರ್ವತ್ರ ಸಹಾನವಸ್ಥಾನದರ್ಶನಾದ್ ವಾ ಕಲ್ಪನೀಯಃ, ಉತ ಕ್ವಚಿತ್, ಕಿಂವಾ ವಿಮತಿಪದಾದನ್ಯತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿನಾ ಸಹಾವಸ್ಥಾನಸ್ಯ ದರ್ಶನಾತ್ । ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಆಕಾಶಮನಸೋಃ ಪರಸ್ಪರಪರಿಹಾರೇಣ ವರ್ತಮಾನಯೋರಪಿ ಭೂತತ್ವಮೂರ್ತತ್ವಯೋರ್ವಿರೋಧಾಭಾವಾತ್ । ಅನ್ಯಥಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾದೌ ತದುಭಯಂ ನ ಸ್ಯಾತ್ । ನ ತೃತೀಯಃ, ನಿತ್ಯತ್ವಜ್ಞಾನತ್ವಯೋರಶರೀರತ್ವಕರ್ತೃತ್ವಯೋಶ್ಚಾನ್ಯತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಸಹಾನವಸ್ಥಿತಯೋರೀಶ್ವರಬುದ್ಧಾವೀಶ್ವರೇ ಚ ಸಮಾವೇಶಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ ।

h ॥ ನೈಯಾಯಿಕೈರಪಿ ಸಂಯೋಗತದತ್ಯನ್ತಾಭಾವರೂಪವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಯೋಃ ಸಹಾವಸ್ಥಾನಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ಸಂಯೋಗಾದೀನಾಂ ಪ್ರದೇಶವೃತ್ತಿತ್ವಮಙ್ಗೀಕುರ್ವತಾ ನ ತಾವತ್ ಪ್ರದೇಶವೃತ್ತಿತ್ವಮವಯವವೃತ್ತಿತ್ವಮಙ್ಗೀಕರ್ತುಮುಚಿತಮ್ । ಆಕಾಶಾದೀನಾಂ ತದಭಾವಾತ್ । ಅನ್ಯಧರ್ಮಸ್ಯಾನ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚ । ಕಿನ್ತು

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸ್ವಾತ್ಯನ್ತಾಭಾವಸಮಾನಾಧಿಕರಣತ್ವಮೇವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ತಥಾಚ ಭಾವಾಭಾವಯೋರನ್ಯತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಸಹಾನವಸ್ಥಿತಯೋಃ ಕಥಂ ವಿರೋಧೋ ನ ಭವೇತ್? ದರ್ಶನಾದಿತಿ ಚೇತ್ ಸಮಂ ಪ್ರಕೃತೇऽಪಿ। ತಸ್ಮಾದನ್ಯತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಸಹಾನವಸ್ಥಿತಂ ಕಥಂ ನಾಮ ಸಹಾವತಿಷ್ಠೇತ ಇತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಶ್ನಮಾತ್ರಮವಶಿಷ್ಯತೇ। ತತ್ರ ವಸ್ತುಸ್ವಭಾವ ಏವ ತಾದೃಶ ಇತಿ ಪರಿಹಾರಃ। ನಚೈವಮತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಪ್ರಮಾಣಭಾವಾಭಾವಾಭ್ಯಾಂ ತದ್ವ್ಯುದಾಸಾತ್। ಏವಂಸತಿ ವಾಕ್ಯವ್ಯವಸ್ಥಾ ನ ಕ್ವಾಪ್ಯಾಶ್ರಯಣೀಯೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪ್ರಮಾಣಸ್ವರೂಪಾವಧಾರಣೇ ತ್ವೇವಮೇತದಿತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಅತ ಏವ ನ ಮೀಮಾಂಸಾವೈಯರ್ಥ್ಯಮಿತಿ।

h॥ "ಅಸ್ಥೂಲಮ್' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರಾಕೃತಸ್ಥೌಲ್ಯಾದಿರಾಹಿತ್ಯ

ಪರತ್ವಬೋಧಕತಯಾ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ವರ್ಣಕಾನ್ತರಮ್॥

(###sudha --)

ಏವಂ ತಾವದಸ್ಥೂಲಾದಿಪದಾನಾಮಣುತ್ವಾದ್ಯಭಿಧಾಯಕತ್ವಪಕ್ಷಮುಪಾದಾಯ ಶ್ರುತೇರ್ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯತ್ವಮುಪಪಾದಿತಮ್। ಇದಾನೀಂ ಸ್ಥೂಲತ್ವಾದಿನಿವೃತ್ತಿಪರತ್ವೇऽಪಿ ನ ದೋಷ ಇತ್ಯೇವಮ್ಪರತಯಾ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಅನ್ಯೇತಿ।

#sutraಓಂ ಅನ್ಯಭಾವವ್ಯಾವೃತ್ತೇಶ್ಚ ಓಂ॥12॥**

(###sudha --)

ಅನ್ಯವಸ್ತುಸ್ವಭಾವಾನಾಂ ಸ್ಥೌಲ್ಯಾದೀನಾಮಪಾಕೃತಿಮ್।

ನಾರಾಯಣೇ ಶ್ರುತಿರ್ವಕ್ತಿ ನತು ತಸ್ಯಾಸ್ವಭಾವತಾಮ್॥5॥**

(###sudha --)

ಬ್ರಹ್ಮಣೋऽನ್ಯಾನಿ ವಸ್ತೂನಿ ಘಟಾದೀನಿ। ತತ್ಸ್ವಭಾವಭೂತಾನಿ ಯಾನಿ ಸ್ಥೌಲ್ಯಾದೀನಿ ಜಡಾನಿ, ಪರತನ್ತ್ರಾಣಿ, ಕಾರ್ಯಾಣಿ, ವಿನಾಶವನ್ತಿ, ಅಣುತ್ವಾದಿಭಿಃ ಸಹಾನವಸ್ಥಿತಾನಿ ಚ। ತಥಾವಿಧಾನಾಂ ಸ್ಥೌಲ್ಯಾದೀನಾಮಭಾವಂ ನಾರಾಯಣೇ "ಅಸ್ಥೂಲಮನಣು" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿರ್ವಕ್ತಿ। ನತು ತಸ್ಯ ನಿಃಸ್ವಭಾವತ್ವಮ್, ಯೇನೋಕ್ತವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸಸ್ವಭಾವತ್ವವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಶ್ರಯತ್ವಾದೌ ಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಕುತ ಏವಂ ಶ್ರುತೇರರ್ಥಸಙ್ಕೋಚಃ ಕ್ರಿಯತೇ? ನಿಃಸ್ವಭಾವತ್ವಮೇವಾರ್ಥಃ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸರ್ವಧರ್ಮೇತಿ।

ಸರ್ವಧರ್ಮಾ ಸರ್ವನಾಮಾ ಸರ್ವಕರ್ಮಾ ಗುಣಾಃ ಶ್ರುತಾಃ।

ದೋಷಾಃ ಶ್ರುತಾಶ್ಚ ನೇತ್ಯಾದ್ಯಾ ಪ್ರಮಾಣಂ ಶ್ರುತಿರತ್ರ ಚ॥6॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯ ಸಸ್ವಭಾವತ್ವೇ । ನ ಕೇವಲಮತ್ರ । ಕಿನ್ನಾಮ ।
ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾಣುತ್ವಮಹತ್ತ್ವಾದೌ ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಇಹ “ಅಚ್ಯಾವ್ಯಯಮತಮಃ”
ಇತ್ಯಾದೇರಸಙ್ಕುಚಿತವೃತ್ತಿತ್ವಮೇವ ಜ್ಞೇಯಮ್ । ಬಹುಪದವಿಷಯತ್ವಾದಿದಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ
ಸ್ವಶಬ್ದೇನ ವಿಧಾಯ ಸೂತ್ರಕಾರಃ, ಕತಿಪಯಪದವಿಷಯಂ ಪೂರ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಚಶಬ್ದೇನ
ಸಮುಚ್ಚಿತವಾನಿತಿ ॥*#### h ॥ ಇತ್ಯಕ್ಷರಾಧಿಕರಣಮ್ ॥3 ॥**

(###sudha --)

h ॥ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯತೃತೀಯಪಾದಾಧಿಕರಣಾನಾಂ ವಿಷಯಾಃ
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯುಕ್ತಯಶ್ಚ ॥

(###sudha --)

ಅತಃಪರಾಣಿ ಸೂತ್ರಾಣಿ ಭಾಷ್ಯ ಏವ ಸ್ಪಷ್ಟಾರ್ಥಾನೀತಿ ನ ತತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯಮಸ್ತಿ ।
ಪರಮಾಖ್ಯವಿದ್ಯಾವ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ಕರೋಮೀತಿ ಚ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಮ್ ।
ತದುಭಯಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಮೇತತ್ಪಾದಾಧಿಕರಣವಿಷಯಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾನ್ತನ್ಯಾಯಾನ್
ಸಙ್ಗ್ರಹೇಣ ದರ್ಶಯತಿ ಲಿಙ್ಗಮಿತಿ ।

ಲಿಙ್ಗಂ ಸಾಧಾರಣಂ ಶಬ್ದೌ ಸ್ಥಾನಂ ಲಿಙ್ಗಮನುಗ್ರಹಃ ।

ಪುನಃ ಶಬ್ದಾ ಲಿಙ್ಗಶಬ್ದೌ ವಿಚಾರ್ಯಾ ದ್ವಿಸ್ಥಿತಾ ಇಹ ॥7 ॥**

(###sudha --)

ಬಾಹುಲ್ಯಂ ಲಿಙ್ಗಶಬ್ದಾನಾಮನುಕ್ತಿಶ್ಚ ವಿರುದ್ಧತಾ ।

ಅದೃಷ್ಟಿರನ್ವಯಾಭಾವೋ ವಿಪರೀತಶ್ರುತಿಭ್ರಮಃ ॥8 ॥**

(###sudha --)

ಲಿಙ್ಗಾವಕಾಶರಾಹಿತ್ಯಭ್ರಮಸ್ತಾದೃಗ್ದ್ವಯಂ ತಥಾ ।

ಬಹುತಾದೃಕ್ತ್ವಮುಕ್ತಸ್ಯ ವಿರೋಧೋಽರ್ಥಾತ್ ತಥಾ ಗತಿಃ ।

ಸಮಸ್ತಮೇತದಿತ್ಯತ್ರ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇಷು ಯುಕ್ತಯಃ ॥9 ॥**

(###sudha --)

ಏತಚ್ಚ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೇ ಸ್ವಯಮೇವಾಽಚಾರ್ಯೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮಿತಿ
ತತ್ರೈವಾವಗನ್ತವ್ಯಮ್ ।

h ॥ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯತೃತೀಯಪಾದಾಧಿಕರಣಾನಾಂ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಯುಕ್ತಯಃ ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ತಾ ಏವ ಬಲವತ್ಯಸ್ತು ಗತ್ಯನ್ತರವಿವರ್ಜಿತಾಃ।

ಸಿದ್ಧಾನ್ತಯುಕ್ತಯೋ ಜ್ಞೇಯಾ ದೃಶ್ಯನ್ತೇ ತಾಶ್ಚ ಸರ್ವಶಃ ॥10॥**

(###sudha --)

ಮುಕ್ತೋಪಸೃಪ್ಯತಾ ಪ್ರಾಣಾದಾಧಿಕ್ಯಂ ಸರ್ವತಸ್ತಥಾ।

ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಸ್ವಭಾವಸ್ಯ ಪ್ರೇಕ್ಷಾಪೂರ್ವಕ್ರಿಯಾ ತಥಾ ॥11॥**

(###sudha --)

ಅರಸ್ಯ ಣ್ಯಸ್ಯ ಚೇಶತ್ವಂ ಸೂರ್ಯಾದ್ಯನುಕೃತಿಸ್ತಥಾ।

ವಾಮನಾಖ್ಯಾ ಸರ್ವಕಮ್ಪಸ್ತಚ್ಛಬ್ದಾನನ್ಯಸಿದ್ಧತಾ ॥12॥**

(###sudha --)

ಅನಾಮರೂಪತಾ ಭೇದಸ್ಸೋಪಜೀವ್ಯಪ್ರಮಾಣತಾ।

ಸರ್ವೈಶ್ವರ್ಯಾದಿಕಾದ್ಯಾಸ್ತಾ ವೇದೇಶೇನ ಪ್ರದರ್ಶಿತಾಃ।

ಸೂತ್ರಸೂಚಿತಾನ್ ಸಿದ್ಧಾನ್ತನ್ಯಾಯಾನಭಿಧಾಯ ಸಾಕ್ಷಾದುಕ್ತಾನಪ್ಯಾಹ ಮುಕ್ತೇತಿ। ಅತ ಏವ ಪೂರ್ವಂ ದೃಶ್ಯನ್ತ ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾಽತ್ರ ಪ್ರದರ್ಶಿತಾ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಸರ್ವತಸ್ತಥಾ ಇತ್ಯೇತತ್ ಪೂರ್ವೇಣೋತ್ತರೇಣ ಚ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ಪ್ರಾಣಾದಾಧಿಕ್ಯಂ ತಥಾ ಸರ್ವತ ಆಧಿಕ್ಯಮಿತಿ। ಸ್ವಭಾವಸ್ಯ ಸರ್ವತೋ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ತಥಾಽಮ್ಬರಾನ್ತಧೃತ್ಯಾದೀತಿ। ಪ್ರೇಕ್ಷಾಪೂರ್ವಕ್ರಿಯಾ ತಥೇತಿ ತಥಾಶಬ್ದ ಉತ್ತರತ್ರ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ತೇನಾಪಹತಪಾಪ್ಮತ್ವಾದೀನಾಂ ಗ್ರಹಣಮ್। ಸೂರ್ಯಾದ್ಯನುಕೃತಿಸ್ತಥಾ ಸರ್ವಪ್ರಕಾಶಕತ್ವಮ್। ತಚ್ಛಬ್ದಾನನ್ಯಸಿದ್ಧತೇತಿ ಜ್ಯೋತಿಃಶಬ್ದಸ್ಯಾನ್ಯತ್ರಾಸಮ್ಭವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಉಪಜೀವ್ಯಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಯಸ್ಯಾಸೌ ತಥೋಕ್ತಃ, ತಸ್ಯ ಭಾವ ಉಪಜೀವ್ಯಪ್ರಮಾಣತಾ। ತಾ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಯುಕ್ತಯಃ।

h॥ ದೇವತಾಧಿಕರಣಸ್ಯ, ಅಪಶೂದ್ರಾಧಿಕರಣಸ್ಯ ಚ ವಿಷಯಾದ್ಯನುಕ್ತೌ ನಿಮಿತ್ತಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವತ್ರ ಪಾದೇ ಚತುರ್ದಶಾಧಿಕರಣಾನಿ ಭಾಷ್ಯಾದವಗಮ್ಯನ್ತೇ। ವಿಷಯಾಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯಾಃ ಸಿದ್ಧಾನ್ತನ್ಯಾಯಾಶ್ಚಾತ್ರ ದ್ವಾದಶೈವೋಕ್ತಾಃ। ನಚ ವಿಷಯಾದಿನಾ ವಿನಾಽಧಿಕರಣಂ ಸಮ್ಭವತಿ। ತತ್ ಕಥಮೇತದಿತಿ ಚೇತ್। ಇತ್ಥಮ್ “ತದುಪರ್ಯಪಿ ಬಾದರಾಯಣಃ ಸಮ್ಭವಾತ್”, “ಶುಗಸ್ಯ ತದನಾದರಶ್ರವಣಾತ್ ತದಾದ್ರವಣಾತ್ ಸೂಚ್ಯತೇ ಹಿ” ಇತ್ಯೇತದಧಿಕರಣದ್ವಯಂ ನ ಸಮನ್ವಯಸಮರ್ಥನಾರ್ಥಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ದೇವಾದೀನಾಂ ವೇದವಿದ್ಯಾಧಿಕಾರಸಮರ್ಥನಾರ್ಥಮಾದ್ಯಮ್, ದ್ವಿತೀಯಂ ತು ತ್ರೈವರ್ಣಿಕವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾನಾಂ

ತದಭಾವಸಮರ್ಥನಾರ್ಥಮಿತ್ಯೇತಜ್ಜ್ಞಾಪಯಿತುಮೇತದಧಿಕರಣದ್ವಯವಿಷಯಾದ್ಯನುಕ್ತಿಃ। ಅನ್ಯಥಾ ತತ್ರಾಪಿ ಸಮನ್ವಯಸಮ್ಬನ್ಧಾನ್ವೇಷಣೇನ ಶಿಷ್ಯಾಣಾಂ ವೃಥಾ ಪ್ರಯಾಸಃ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ।

h ll ದೇವತಾಪಶೂದ್ರಾಧಿಕರಣಯೋಃ ಸಙ್ಗತಿವಿಚಾರಃ ll

(###sudha --)

ನನ್ವೇತದ್ದ್ವಯಮತ್ರ ನ ವಿಚಾರಣೀಯಮ್, ಅಸಙ್ಗತತ್ವಾತ್। ತಥಾಹಿ ಸಙ್ಗತಿಸ್ತಾವದ್ ದ್ವಿವಿಧಾ ಭವತಿ ಅನ್ತರ್ಭಾವಲಕ್ಷಣಾ, ಆನನ್ತರ್ಯಲಕ್ಷಣಾ ಚ। ತತ್ರಾಽದ್ಯಾ ತಾವದನಯೋರಧಿಕರಣಯೋರ್ನ ಸಮ್ಭವತಿ। ಸಮನ್ವಯಲಕ್ಷಣೇ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯೇಽನನ್ತರ್ಭಾವಸ್ಯ ಭವದ್ಭಿರೇವೋಕ್ತತ್ವಾತ್। ಅಧ್ಯಾಯಾನನ್ತರ್ಭೂತಯೋಶ್ಚ ಪಾದಾನ್ತರ್ಭಾವಾಸಮ್ಭವಾತ್।

ಉತ್ತರಾಽಪಿ ಷೋಢಾ ಭವತಿ। ಪ್ರಸಙ್ಗೋಪೋದ್ಘಾತಾವಸರಪ್ರಾಪ್ತಿಕಾರಣಕಾರ್ಯತ್ವೈಕಕಾರ್ಯತ್ವಭೇದಾತ್। ತತ್ರ ನ ತಾವತ್ ಪ್ರಥಮಾಽತ್ರಾಸ್ತಿ, ಸ್ಮಾರಕಾಭಾವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಾ, ವಿನೈವೇತೇನ ಪ್ರಕೃತಸಿದ್ಧೇಃ। ನ ತೃತೀಯಾ, ಸಮನ್ವಯಶೇಷೇಣಾವರುದ್ಧತ್ವಾತ್। ನ ಚತುರ್ಥೀ, ಉತ್ತರಂ ಪ್ರಬನ್ಧಂ ಪ್ರತಿ ಕಾರಣತ್ವಾನುಪಲಮ್ಭಾತ್। ನ ಪಞ್ಚಮೀ, ಪೂರ್ವಪ್ರಬನ್ಧಕಾರ್ಯತ್ವಾದರ್ಶನಾತ್। ನಾಪಿ ಷಷ್ಠೀ, ಪೂರ್ವೇಣಾನೇನೋತ್ತರೇಣ ಚೈಕಸ್ಯಾಜನನಾತ್। ತಸ್ಮಾದಿದಂ ನೇಹಾವಕಾಶಮರ್ಹತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಧಿಕಾರಶ್ಚೇತಿ।

ಅಧಿಕಾರಶ್ಚ ತದ್ಧಾನಿಃ ಪ್ರಸಙ್ಗಾದೇವ ಚಿನ್ತಿತೌ ll13 ll**

(###sudha --)

ಅನ್ತರ್ಭಾವಲಕ್ಷಣಸಙ್ಗತ್ಯಭಾವೇಽಪಿ ದೇವಾನಾಂ ವೇದವಿದ್ಯಾಧಿಕಾರಃ, ತದಭಾವಃ ಶೂದ್ರಾದೀನಾಮತ್ರ ಪ್ರಸಙ್ಗಾದೇವ ಚಿನ್ತಿತೌ। ಪ್ರಸಙ್ಗಶ್ಚ ಮನುಷ್ಯಾಧಿಕಾರತ್ವಾದಿತಿ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರೋಕ್ತ್ಯೋಪೋದ್ಬಲತ ಇತಿ ಭಾವಃ। ನಚ ಪ್ರಸಕ್ತಾನುಪ್ರಸಕ್ತಚಿನ್ತನೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಪ್ರಯೋಜನಭಾವಭಾವಾಭ್ಯಾಂ ವ್ಯವಸ್ಥಾನಾತ್। ಪ್ರಕೃತೇ ಚ "ವಿಶ್ವೇ ದೇವಾ ಉಪಾಸತೇ" ಇತ್ಯುಕ್ತೋಪಪನ್ನತ್ವಾದಿಕಂ ಪ್ರಯೋಜನಮಸ್ತಿ ।

ನನು ಚಿನ್ತಿತಾವಿತಿ ಕಥಮ್? "ವಿಪ್ರತಿಷೇಧೇ ಪರಂ ಕಾರ್ಯಮ್" ಇತಿ ಸ್ತ್ರೀಲಿಙ್ಗೇನ ಭಾವ್ಯಮ್। ಮೈವಮ್। ಇತೀಮೌ ವಿಷಯಾವಿತ್ಯಧ್ಯಾಹಾರಾತ್।

ಅಥ ದೇವತಾಧಿಕರಣಮ್ ll8 ll**

(###sudha --)

h ll ವೈದಿಕೋಪಾಸನಾದೌ ದೇವಾನಾಮನಧಿಕಾರಃ ಜೈಮಿನ್ಯುಕ್ತಃ,

ಭಗವತಾ ತ್ವಧಿಕಾರ ಇತಿ ತನ್ಮತಯೋರ್ವಿರುದ್ಧತ್ವಶಙ್ಕಾ ll

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಭಾವಂ ತು ಬಾದರಾಯಣೋಽಸ್ತಿ ಹಿ। ಅತ್ರ ದೇವಾನಾಂ ವೇದವಿದ್ಯಾಧಿಕಾರಾಕ್ಷೇಪಾರ್ಥಂ ಸೂತ್ರದ್ವಯಮ್ "ಮಧ್ವಾದಿಷ್ವಸಮ್ಭವಾದನಧಿಕಾರಂ ಜೈಮಿನಿಃ" "ಜ್ಯೋತಿಷಿ ಭಾವಾಚ್ಚ" ಇತಿ। ತಸ್ಯಾರ್ಥಃ ನ ದೇವಾ ವೈದಿಕೋಪಾಸನಾದಾವಧಿಕ್ರಿಯನ್ತೇ। ತಾನ್ ಪ್ರತಿ ವೈದಿಕವಿಧೇರಭಾವಾತ್। "ಆತ್ಮಾನಮುಪಾಸಿತ" ಇತ್ಯಾದಿವಿಧಿರೇವ ತಾನ್ ವಿಷಯೀಕರೋತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ವಿಕಲ್ಪಾನುಪಪತ್ತೇಃ।

ತಥಾಹಿ ಕಿಂ ತೇಷಾಂ ಸರ್ವವೇದೋಕ್ತೋಪಾಸನಾದಾವಧಿಕಾರಃ, ಕಿಂವಾ ಕ್ವಚಿತ್? ನಾಽದ್ಯಃ, ಸರ್ವತ್ರ ತೇಷಾಂ ನಿಯೋಜ್ಯತ್ವಾಭಾವಾತ್। ತತ್ಸಾಧ್ಯಫಲಕಾಮೋ ಹಿ ತತ್ರ ನಿಯುಜ್ಯತೇ। ಫಲಂ ಚ ತದುಚ್ಯತೇ ಯದಪ್ರಾಪ್ತಮ್, ಅನನುಷ್ಠಿತಸಾಧನಂ ಚ। ನಚ ಸರ್ವೋಪಾಸನಾದಿಫಲೇ ದೇವಾನಾಂ ಕಾಮಃ ಸಮ್ಭವತಿ। ಮಧ್ವಾದ್ಯುಪಾಸನಾನಾಂ ದೇವತಾಪದಪ್ರಾಪ್ತಿಫಲತ್ವಾತ್। ತಸ್ಯ ಚ ತೈಃ ಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾತ್। ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವೇನೋಪಸನಾಸಾಧ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪಿ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಅತ ಏವ ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಕಿಞ್ಚ ಜೈಮಿನಿರಪ್ಯೇವಂ ಮನ್ಯತ ಇತಿ।

ಏವಮವಾನ್ತರಫಲಸ್ಯ ಪರಮಪ್ರಯೋಜನಸ್ಯ ಚ ಪದಾದೇಃ ಪ್ರಾಪ್ತತ್ವೇನ ವಿಧೇರಸಮ್ಭವಾಜ್ಜೈಮಿನಿವಚನಾಚ್ಚ ದೇವಾನಾಮನಧಿಕಾರ ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ತತ್ಪ್ರತಿವಿಧಾನಾರ್ಥಂ ಸೂತ್ರಮ್ "ಭಾವಂ ತು ಬಾದರಾಯಣೋಽಸ್ತಿ ಹಿ" ತಿ। ತತ್ರ ಯತ್ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣೋದಾಹೃತಂ ಜೈಮಿನಿವಚನಂ ತಸ್ಯ ಪರಿಹಾರೋ ನಾಸ್ತಿ। ತತ್ ಕಿಮ್ಭಗವನ್ಮತವಿರುದ್ಧತ್ವೇನಾಪ್ರಮಾಣಮೇವ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಮಿತಿ।

h ll ಪ್ರಾಪ್ತಫಲಕೋಪಾಸಾನಾನಧಿಕಾರಃ ಜೈಮಿನ್ಯಭಿಮತಃ, ಪ್ರಾಪ್ತವ್ಯಫಲಕೋಪಾಸಾಯಾಮಧಿಕಾರೋ ಭಗವದಭಿಮತಃ

ಇತ್ಯನಯೋಭಿನ್ನವಿಷಯತ್ವಾದವಿರುದ್ಧತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ಮೈವಮ್। ಭಿನ್ನವಿಷಯತ್ವೇನ ವಿರೋಧಾಭಾವಾದಿತ್ಯಾಹ -- ತತ್ಫಲಾಯೇತಿ।

ತತ್ಫಲಾಯ ವಿಧಿಃ ಸಿದ್ಧೇ ಚೋಪಾಸಾಯಾ ನಿರಾಕೃತಃ।

ಯತೋ ಜೈಮಿನಿನಾಽನ್ಯಾರ್ಥಮಸಿದ್ಧೇಽರ್ಥೇ ವಿಧಿಸ್ತಥಾ।

ವಿದ್ಯಾಧಿರಾಜಸ್ಯ ಮತಮವಿರೋಧಸ್ತಯೋಸ್ತತಃ ll14 ll**

(###sudha --)

ತದಿತಿ "ವಸೂನಾಮೇವೈಕೋ ಭೂತ್ವಾ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಪರಾಮೃಶತಿ। ಸಿದ್ಧೇ ಜ್ಞಾತೇ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪೇ। ವಿಷಯಸಪ್ತಮೀಯಮ್। ಉಪಾಸಾಯಾ ವಿಧಿರಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಅನ್ಯಾರ್ಥಂ

ಫಲಾನ್ತರಾರ್ಥಮ್। ತಥಾಽಸಿದ್ಧೇಽರ್ಥೇ ವಿಧಿರುಪಾಸಾಯಾ ಇತ್ಯತ್ರಾಪ್ಯನುವರ್ತತೇ। ಅತ್ರೇತಿಶಬ್ದಾಧ್ಯಾಹಾರೇಣ ಮತಮಿತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್। ತಯೋರ್ಮತಯೋಃ।

h॥ ಮೋಕ್ಷಗತಫಲವಿಶೇಷಸ್ಯ, ಅಸಿದ್ಧಾರ್ಥಪ್ರಕಾಶಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಾಪ್ತವ್ಯಫಲತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಕಿಂ ತದನ್ಯತ್ ಫಲಮ್, ಕಥಞ್ಚ ಸರ್ವಜ್ಞಾನಾಮಸಿದ್ಧೋಽರ್ಥಃ। ಯೇನ ದೇವಾನಾಮಪ್ಯುಪಾಸನಾವಿಧಾನೋಪಪತ್ತಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಮೋಕ್ಷ ಇತಿ।

p**p

ಮೋಕ್ಷೇ ಫಲವಿಶೇಷೋಽಸ್ತಿ ನಚ ಸರ್ವಂ ಪ್ರಕಾಶತೇ।

ಸರ್ವದಾ ತೇನ ದೇವಾನಾಮಪಿ ಯುಕ್ತಾ ಹ್ಯುಪಾಸನಾ ॥15॥**

(###sudha --)

ಯಚ್ಚ ಪ್ರಕಾಶತೇ, ನ ತತ್ ಸರ್ವದಾ। ತೇನ ತದುಭಯಾರ್ಥಮ್। ಹಿಶಬ್ದೋ ಯಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ।

h॥ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಸ್ಯ ತಾರತಮ್ಯೇನ ಸ್ಥಿತತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಸರ್ವಜ್ಞಾನಾಂ ಸರ್ವಂ ನ ಪ್ರಕಾಶತ ಇತಿ ವಿಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಮ್। ಮೈವಮ್। ಪರಮೇಶ್ವರವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾನಾಂ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾಸಿದ್ಧೇರಿತ್ಯಾಹ -- ನಿತ್ಯಮಿತಿ।

ನಿತ್ಯಂ ವೃದ್ಧಿಕ್ಷಯಾಪೇತಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪೂರ್ಣಂ ತು ವೇದನಮ್।

ಸ್ಪಷ್ಟಾತಿಸ್ಪಷ್ಟವಿಶದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಶೇಷವಸ್ತುಗಮ್।

ಅನ್ಯೇಷಾಂ ಕ್ರಮಶೋ ಜ್ಞಾನಂ ಮಿತವಸ್ತುಗತಂ ಸದಾ ॥16॥**

(###sudha --)

ಪೂರ್ಣಂ ಅಶೇಷಾರ್ಥವಿಷಯಮ್। ತುಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣೇ, ವಿಷ್ಣೋರೇವೇತಿ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ। ಸ್ಪಷ್ಟಾತಿಸ್ಪಷ್ಟವಿಶದಮಿತಿ। ನಿರತಿಶಯಸ್ಪಷ್ಟಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ನನು ಸ್ಪಷ್ಟತಾ ನಾಮ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ವಿಶೇಷವಿಷಯತಾ। ಸಾ ಚ ಪೂರ್ಣಮಿತ್ಯನೇನೈವ ಗತಾ। ಮೈವಮ್। ಅಪರೋಕ್ಷತ್ವಾದಿವತ್ ಸ್ಪಷ್ಟತಾಯಾ ವಿಷಯಾನಪೇಕ್ಷಜ್ಞಾನಧರ್ಮತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ತಸ್ಯ ಚಾನುಭವಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಸ್ಯ। ಅಶೇಷವಸ್ತುಗಂ ಪರಬ್ರಹ್ಮಾತಿರಿಕ್ತಾಶೇಷವಸ್ತುವಿಷಯಮ್। ಅತ್ರಾಪ್ಯೇವೇತಿ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ। ನತು ಸರ್ವಾರ್ಥವಿಷಯತ್ವಾದ್ಯುಕ್ತವಿಶೇಷಣೋಪೇತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಅತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಸಂವೇದನಸ್ಯ ಪೃಥಗುಕ್ತಿಃ ಕೈಮುತ್ಯಾರ್ಥಮ್। ವಿಷ್ಣುಸಂವೇದನೋಕ್ತಿಸ್ತು ಸರ್ವವಿಷಯತ್ವಸ್ಯ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ವಿಷ್ಣುಜ್ಞಾನಲಕ್ಷಣತ್ವೇನೇತರೇಷಾಂ ತದಸಮ್ಭಾವಿತಮಿತಿ ಸೂಚಯಿತುಮ್। ಮಿತವಸ್ತುಗತಂ ಪರಮೇಶ್ವರಾತಿರಿಕ್ತಕತಿಪಯಾರ್ಥವಿಷಯಮ್। ಏತೇನ ಭಾವಮಿತಿ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಭವತಿ। ಅತ್ರಚ "ಯಾವತ್ಸೇವಾ" ಇತ್ಯಾದಿಭಾಷ್ಯೋದಾಹೃತಂ ವಚನಂ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ।

h॥ ಉಕ್ತವಿರೋಧಪರಿಹಾರೋಽನುಪಪತ್ತಿಮಾಶಯ ತತ್ಸಮಾಧನಕಥನಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಜೈಮಿನಿಭಗವನ್ಮತಯೋರವಿರೋಧ ಇತಿ ನ ಯುಕ್ತಮ್। ಜೈಮಿನಿರ್ಹಿ ಶ್ರುತಫಲಾದ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ಫಲಾದಿಕಂ ವಿದ್ಯಾನಾಂ ಅಸ್ತೀತಿ ವಾ ಮನ್ಯತೇ, ನಾಸ್ತೀತಿ ವಾ? ಆದ್ಯೇ ಕಥಮನಧಿಕಾರಂ ಬ್ರೂಯಾತ್, ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ಕಥಂ ನ ವಿರೋಧ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಭಗವತಃ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯಾಶೇಷವಿಶೇಷಜ್ಞತ್ವೇನ ವಿಶದಂ ವಚನಮ್। ಜೈಮಿನಿಸ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯವೇದೀ ಫಲಾನ್ತರಾದಿಕಮಜಾನನ್ನ ನಿರಾಕುರ್ವನ್ ಯಥಾಶ್ರುತಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯಾನಧಿಕಾರಮುಕ್ತವಾನಿತ್ಯವಿರೋಧೋಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯಾಹ -- ಇತ್ಯಾದಯ ಇತಿ।

p**p

ಇತ್ಯಾದಯೋ ವಿಶೇಷಾಸ್ತು ಸದಾ ವಿದ್ಯಾಪತೇರ್ಹೃದಿ।

ಜೈಮಿನ್ಯಾದ್ಯಾಸ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯವೇತ್ತೃತ್ವಾತ್ ತತ್ ತಥಾಽವದನ್।

ವಿದ್ಯೇಶಮತಮೇತಸ್ಮಾನ್ನೈವ ಸದ್ಭಿರ್ವಿರುದ್ಧ್ಯತೇ॥।17॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನನ್ದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ತೃತೀಯಃ ಪಾದಃ।

ಮೋಕ್ಷ ಇತ್ಯುಕ್ತಪರಾಮರ್ಶಾರ್ಥ ಇತಿಶಬ್ದಃ। ತುಶಬ್ದೋ ವಿದ್ಯಾಪತೇಸ್ತು ಇತಿ ಯೋಜ್ಯಃ। ಹೃದಿ ವರ್ತನ್ತೇ। ತಸ್ಮಾದಸೌ ವಿಶದಮವಾದೀದಿತಿ ಶೇಷಃ। ತದ್ ದೇವತಾನಧಿಕಾರಾದಿಕಮ್। ತಥೇತಿ। ಸಮ್ಯಗ್ಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಅಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಪಾದನಾಯ ನಿತ್ಯಮಿತ್ಯಾದಿಪೂರ್ವವಾಕ್ಯಮನುಸನ್ಧೇಯಮ್। ವಿದ್ಯೇಶೇತ್ಯುಪಸಂಹಾರಃ। ಅಯಂ ನ್ಯಾಯೋಽನ್ಯತ್ರಾಪ್ಯನುಸನ್ಧೇಯ ಇತಿ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಮಿತ್ಯಾದಯ ಇತಿ ಜೈಮಿನ್ಯಾದ್ಯಾ ಇತಿ ಸದ್ಭಿರಿತಿ ಚೋಕ್ತಮಿತಿ॥*#### h॥ ಇತಿ ದೇವತಾಧಿಕರಣಮ್॥8॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಭಗವತ್ಪಾದಸುಕೃತೇ

ರನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಪ್ರಗುಣಜಯತೀರ್ಥಾಖ್ಯಯತಿನಾ।

ಕೃತಾಯಾಂ ಟೀಕಾಯಾಂ ವಿಷಮಪದವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿವೃತೌ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತೃತೀಯಃ ಪಾದೋಽಯಂ ಪ್ರಥಮವಿಷಯೇ ಪರ್ಯವಸಿತಃ॥* ॥

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಟೀಕಾಯಾಂ

ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಮುನಿವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾಯಾಂ

ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ತೃತೀಯಃ ಪಾದಃ।

#sutraಓಂ ತತ್ ಸತ್

ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಪಾದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಾರ್ಥಪ್ರದರ್ಶನಮ್॥

(###sudha --)

ಭಿನ್ನವಾಕ್ಯತ್ವಾದಿಸಿದ್ಧಯೇ ತೃತೀಯಪಾದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಮರ್ಥಂ ದರ್ಶಯತಿ ತತ್ರೇತಿ।

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್

ತತ್ರಾನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಂ ಲಿಙ್ಗನಾಮ್ನಾಂ ಪುನರ್ಹರಿಃ।

ವಿಶೇಷಾನ್ಮುಖ್ಯತೋ ವೃತ್ತಿಂ ಸ್ವಸ್ಮಿನ್ನೇವಾತ್ರ ವಕ್ತ್ಯಜಃ॥1॥**

(###sudha --)

ಹರಿಃ ಸೂತ್ರಕಾರಃ ಅತ್ರ ಪಾದೇ ಲಿಙ್ಗಾನಾಂ ನಾಮ್ನಾಂ ಚ ಸ್ವಸ್ಮಿನ್ ವೃತ್ತಿಂ ವಕ್ತಿ। ನನು ಪೂರ್ವೇಣ ಪಾದದ್ವಯೇನೋಕ್ತಾ ಸೇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಪುನರಿತಿ। ನನುತರ್ಹಿ ವೈಯರ್ಥ್ಯಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ತತ್ರ ಹರೌ, ಅನ್ಯತ್ರ ಚ ತಸ್ಮಾತ್, ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಮಿತಿ। ಪೂರ್ವತ್ರ ತ್ವನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಮಿತ್ಯುಕ್ತಮೇವ। (233, 299) ಪರಮೇಶ್ವರೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಿ ಚೇಲ್ಲಿಙ್ಗನಾಮಾನಿ ಕಿಂ ಸಮನ್ವಯಪ್ರತಿಪಾದನೇನ? ಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸ್ವಸ್ಮಿನ್ನೇವೇತಿ। ಅನ್ಯಯೋಗವ್ಯವಚ್ಛೇದಃ ಪ್ರಯೋಜನಮಿತಿ ಭಾವಃ। ತತ್ ಕಿಮನ್ಯತ್ರ ಶಬ್ದವೃತ್ತಿರೇವ ನಾಸ್ತಿ, ನ ನಾಸ್ತಿ। ಕಿನ್ತು ಮುಖ್ಯತಃ ಪರಮೇಶ್ವರೇಽನ್ಯತ್ರ ತ್ವಮುಖ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತಮ್ ಮುಖ್ಯತ ಇತಿ। ಏವಂಸತ್ಯನ್ಯತ್ರ ಲಕ್ಷಣಾದಿಕಮೇವ ಪ್ರಾಪ್ತಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ವಿಶೇಷಾದಿತಿ। ಪರಮಮುಖ್ಯಾ ವೃತ್ತಿರೀಶ್ವರೇ ಅನ್ಯತ್ರ ಮುಖ್ಯಾದೀತಿ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯೇ ಶಬ್ದಾ ಲೋಕದೃಷ್ಟ್ಯಾಽನ್ಯತ್ರ ಶಕ್ತಿಮನ್ತಃ, ತೇಷಾಂ ವೇದವಾಕ್ಯೇಷ್ವನ್ಯಪರತ್ವೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಶಕ್ತಿತಾತ್ಪರ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ಭಗವದೇಕನಿಷ್ಠತ್ವಂ ಪಾದದ್ವಯೇನ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಮ್। ಅತ್ರತೂಭಯತ್ರ ಶಕ್ತಿಮತ್ತಯಾ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಮನ್ಯತ್ರ ತಾತ್ಪರ್ಯೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ಭಗವತ್ಯೇವ ಶಕ್ತಿತಾತ್ಪರ್ಯೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯೇತೇ ಇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯದ್ಯಪಿ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಕ್ರಮಾನುರೋಧೇನ ನಾಮಲಿಙ್ಗಾನಾಮಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್।
ತಥಾಽಪ್ಯುತ್ತರಪ್ರತಿಪಾದನಾನುಸಾರೇಣ ಲಿಙ್ಗನಾಮ್ನಾಮಿತ್ಯಭಿಹಿತಮ್।

ಅಥ ದ್ಯುಭ್ವಾದ್ಯಧಿಕರಣಮ್ ॥1॥**

(###sudha --)

h॥ ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತೇರಯುಕ್ತತಾಪರಿಹಾರಪೂರ್ವಕಂ "ಅತಚ್ಛಬ್ದಾತ್' ಇತ್ಯಸ್ಯ ವರ್ಣಕಾನ್ತರಮ್॥

(###sudha --)

ದ್ಯುಭ್ವಾದ್ಯಾಯತನಂ ಸ್ವಶಬ್ದಾತ್। ಅತ್ರ "ಯಸ್ಮಿನ್ ದ್ಯೌಃ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂ ದ್ಯುಭ್ವಾದ್ಯಾಯತನಂ ವಿಷ್ಣುರೇವೇತಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ ಶಙ್ಕಿತಾನಾಂ ರುದ್ರಾದೀನಾಂ ನಿರಾಕರಣಾರ್ಥಂ ಸೂತ್ರಿತಮ್ "ನಾನುಮಾನಮತಚ್ಛಬ್ದಾತ್", "ಪ್ರಾಣಭೃಚ್ಚ" ಇತಿ।

#sutraಓಂ ನಾನುಮಾನಮತಚ್ಛಬ್ದಾತ್ ಓಂ॥3॥**

(###sudha --)

ತತ್ರಾತಚ್ಛಬ್ದಾದಿತಿ ತಚ್ಛಬ್ದಾಭಾವಾದಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಭಾಷ್ಯೇ। ತದಯುಕ್ತಮಿವಾಽಭಾತಿ। ಅಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ ಸಮಾಸಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ತತ್ರ "ಛನ್ದೋವತ್ ಸೂತ್ರಾಣಿ ಭವನ್ತಿ" ಇತಿ ವಾ, "ಅಕರ್ತರಿ ಚ ಕಾರಕೇ" ಇತಿ ಜ್ಞಾಪಕಾದಸಾಮರ್ಥ್ಯೇಽಪಿ ಕ್ವಚಿತ್ ಸಮಾಸೋ ಭವತೀತಿ ವಾ, "ಅರ್ಥಾಭಾವೇ ಯದವ್ಯಯಮ್" ಇತ್ಯವ್ಯಯೀಭಾವೋ ವೇತಿ ಸಮಾಧಾನಮವಧಾತವ್ಯಮ್।

ಅಥವಾ ತೇಭ್ಯಃ ಶಿವಾದಿಭ್ಯೋಽನ್ಯತ್ ಅತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ತಸ್ಯ ಶಬ್ದೋಽತಚ್ಛಬ್ದಃ, ತಸ್ಮಾದಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ವಿಷ್ಣಾವೇವೇತಿ।

ವಿಷ್ಣಾವೇವಾಽತ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ರೂಢತ್ವಾನ್ನ ಶಿವಾದಿಕಾನ್।

ಶ್ರುತಿರ್ವಕ್ತಿ ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥2॥**

(###sudha --)

ರೂಢತ್ವಾತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ನತು ರೂಢಿವೃತ್ತ್ಯೋಪೇತತ್ವಾದಿತಿ। ಮಹಾರೂಢಿಯೋಗಾಭ್ಯಾಂ ತಸ್ಯ ತತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತೇಃ। ತಸ್ಯ ಚಾತ್ರ ಶ್ರವಣಾದಿತಿ ಶೇಷಃ। ಶ್ರುತಿಃ "ಯಸ್ಮಿನ್ ದ್ಯೌಃ" ಇತ್ಯಾದಿಕಾ। ಅಥವಾ ಅನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಸಾಧಕಸ್ಯೈವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನಿರಾಸೇಽಪಿ ಹೇತುತ್ವಂ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ತೇನ ನ ನ್ಯೂನತಾದೋಷ ಇತ್ಯೇತತ್ ಪ್ರದರ್ಶಯಿತುಂ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಸಾಧಕಸ್ಯೈವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನಿರಾಸೇಽಪಿ ವ್ಯಾಪಾರಂ ದರ್ಶಯಿತುಮಿದಂ ಸೂತ್ರದ್ವಯಮಿತ್ಯನೇನೋಚ್ಯತೇ।

ನನುತರ್ಹಿ ತಚ್ಛಬ್ದಾದಿತ್ಯೇವಾಸ್ತು । ತದಿತಿ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಪರಾಮರ್ಶೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯತೇ । ಮೈವಮ್ । ಅನೇಕಾರ್ಥತ್ವೇ ತಚ್ಛಬ್ದೋಽನ್ಯಾರ್ಥೋಽಪಿ ಸಮ್ಭವತಿ । ಅತಸ್ತಸ್ಯೈವ ಶಬ್ದಾದಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ । ತದರ್ಥಮತಚ್ಛಬ್ದಾದಿತಿ ಪ್ರಯುಕ್ತಮ್ । ಅತ ಏವಾಽಹ ವಿಷ್ಣ್ವೇವೇತಿ ॥*#### h॥ ಇತಿ ದ್ಯುಭ್ವಾದ್ಯಧಿಕರಣಮ್ ॥1॥**

#aಅಥಭೂಮಾಧಿಕರಣಮ್ ॥2॥**

(###sudha --)

h॥ ಮಾಯಾವಾದಿರಾಮಾನುಜೀಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನಯೋಃ ನಿರಾಸಪೂರ್ವಂ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಭೂಮಾ ಸಮ್ಪ್ರಸಾದಾದಧ್ಯುಪದೇಶಾತ್ । ಇದಂ ಕಶ್ಚಿದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಭೂಮಾ ಪರಮಾತ್ಮಾ । ಕುತಃ? ಸಮ್ಪ್ರಸೀದತ್ಯತ್ರೇತಿ ಸಮ್ಪ್ರಸಾದಃ ಸುಪ್ತಿಃ । ತತ್ರ ಜಾಗ್ರತ್ಪ್ರಾಣಃ ಸಮ್ಪ್ರಸಾದಶಬ್ದೇನ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ । ತಸ್ಮಾದೂರ್ಧ್ವಮುಪದೇಶಾದಿತಿ । ಅಪರ ಆಹ -- ಸಮ್ಪ್ರಸಾದೋ ಜೀವಾತ್ಮಾ । ತಸ್ಮಾದೂರ್ಧ್ವಮುಪದೇಶಾದಿತಿ ।

ತದುಭಯಮಪ್ಯಸತ್ । ಪ್ರಸಿದ್ಧಪ್ರಾಣಾದಿಪದಪರಿತ್ಯಾಗೇನಾಪ್ರಸಿದ್ಧಸಮ್ಪ್ರಸಾದಪದೋಪಾದಾನೇ ಕಾರಣಾಭಾವಾತ್ । ಅತೋಽಧ್ಯುಪದೇಶಾದಿತ್ಯೇವ ಹೇತುಃ । ನನು ಕಥಂ ತಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮತ್ವಸಾಧಕತಾ? ಅನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಸಮ್ಭವಾದಿತ್ಯತೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಅಖಿಲೇಶತ್ವಾದಿತಿ ।

#sutraಓಂ ಭೂಮಾ ಸಮ್ಪ್ರಸಾದಾದಧ್ಯುಪದೇಶಾತ್ಓಂ ॥8॥**

(###sudha --)

॥ ॥ ॥ಅಖಿಲೇಶತ್ವಾದ್ ಭೂಮಾ ವಿಷ್ಣುಃ ಸುಖಾಧಿಕಃ ॥2॥**

(###sudha --)

ಅಧಿಶಬ್ದೋ ಹೀಶ್ವರವಾಚೀ । ತಥಾಚ ವಿಶೇಷಾನುಕ್ತೇರಖಿಲೇಶತ್ವಮೇವೋಕ್ತಂ ಭವತಿ । ನಚೈತದಸಿದ್ಧಮ್ । ನಾಮವಾಗಾದೀನಾಂ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಾಧಿಪತ್ಯಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ ।

ನನು ತರ್ಹಿ ಸಮ್ಪ್ರಸಾದಾದಿತ್ಯೇತದನಾಕಾಙ್ಕ್ಷಿತತ್ವಾದ್ ವ್ಯರ್ಥಮಾಪನ್ನಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ಹೇತ್ವನ್ತರಾಭಿಧಾಯಕತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಯೇನ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಸುಖಾಧಿಕ ಇತಿ । ಪ್ರಸೀದತ್ಯನೇನೇತಿ ಪ್ರಸಾದಃ ಸುಖಮ್ । ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರಸಾದಃ ಸಮ್ಪ್ರಸಾದಃ । ಗುಣಗುಣಿಭಾವಾಭ್ಯುಪಗಮೇನ ಸುಖಾಧಿಕ ಇತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥೋಽಭಿಹಿತಃ । ಯಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಮಾದಿತಿ ಶೇಷಃ ॥*#### h॥ ಇತಿ ಭೂಮಾಧಿಕರಣಮ್ ॥2॥**

#aಅಥಅಕ್ಷರಾಧಿಕರಣಮ್ ॥3॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

h ll ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ "ಅಸ್ಥೂಲಮ್" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಪರಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವೇ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧನಿಃಸ್ವಭಾವತ್ವರೂಪಾನುಪಪತ್ತಿದ್ವಯಕಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ಅಕ್ಷರಮಮ್ಬರಾನ್ತಧೃತೇಃ। "ಏತದ್ ವೈ ತದಕ್ಷರಂ ಗಾರ್ಗಿ" ಇತ್ಯತ್ರೋಕ್ತಮಕ್ಷರಂ ಬ್ರಹ್ಮೈವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅತ್ರ ಸೂತ್ರಮ್ "ಅನ್ಯಭಾವವ್ಯಾವೃತ್ತೇಶ್ಚ" ಇತಿ। ತದಿದಮಕ್ಷರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೋಪಪಾದನಾಯ ಹೇತ್ವನ್ತರಾಭಿಧಾಯಕತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಭಾಷ್ಯೇ। ಆಕ್ಷೇಪನಿವರ್ತಕತಯಾಽಪಿ "ಅತೋ ವಿರುದ್ಧವತ್" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯತೇ।

ತಥಾಹಿ ನೇದಮಕ್ಷರಂ ಬ್ರಹ್ಮ। "ಅಸ್ಥೂಲಮನಣ್ವಹ್ರಸ್ವಮದೀರ್ಘಮಲೋಹಿತಮಸ್ನೇಹಮಚ್ಛಾಯಮತಮೋಽವಾಯ್ವನಾಕಾಶಮಸಙ್ಗಮರಸಮಗನ್ಧಮಚಕ್ಷುಷ್ಕಮಶ್ರೋತ್ರಮವಾಗಮನೋಽತೇಜಸ್ಕಮಪ್ರಾಣಮಮುಖಮಮಾತ್ರಮನನ್ತರಮಬಾಹ್ಯಂ ನ ತದಶ್ನಾತಿ ಕಿಞ್ಚನ" ಇತ್ಯಕ್ಷರಸ್ಯ ಅಸ್ಥೂಲತ್ವಾದಿಶ್ರವಣಾತ್। ನಚೈತದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸಮ್ಭವತಿ। ಅಸ್ಥೂಲಾದಿಪದೈರ್ಹಿ ಸ್ಥೂಲತ್ವಾದಿವಿಪರೀತಾಣುತ್ವಾದ್ಯಭಿಧಾನಂ ವಾ ಸ್ಯಾತ್, ಸ್ಥೂಲತ್ವಾದಿನಿವೃತ್ತಿಮಾತ್ರಪರ್ಯವಸನಂ ವಾ। ಆದ್ಯೇ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧಃ। ಅಸ್ಥೂಲಮಿತ್ಯನೇನ ಹ್ಯಣುಪರಿಮಾಣಂ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಅನಣ್ವಿತ್ಯನೇನ ಚ ಮಹತ್ತ್ವಮ್। ನಚೋಭಯಮೇಕತ್ರ ಯುಜ್ಯತೇ। ಪರಸ್ಪರಪರಿಹಾರೇಣೈವ ವೃತ್ತಿದರ್ಶನಾತ್। ಏವಮಹ್ರಸ್ವಮದೀರ್ಘಮಿತ್ಯತ್ರಾಪಿ ವಿರೋಧೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ। ನಚೈಕಪರಿಮಾಣೋಪೇತಮೇವೋತ್ಕೃಷ್ಟಾಪೇಕ್ಷಯಾಽಣು ಮಹದ್ ದೀರ್ಘಂ ಹಸ್ವಂ ಚೇತ್ಯುಚ್ಯತ ಇತ್ಯಾಶ್ರಯಣೇನ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರಃ। ಘಟಾದಿತುಲ್ಯತ್ವೇನಾವಕ್ತವ್ಯತ್ವಾತ್। ಉತ್ಕೃಷ್ಟಾಪಕೃಷ್ಟಪರಿಮಾಣದ್ರವ್ಯಾನ್ತರಾಭಾವಾಚ್ಚ। ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ನಿಃಸ್ವಭಾವಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಪನ್ನಮ್। ತಥಾಚ "ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾತ್", "ಅತ್ತಾ ಚರಾಚರಗ್ರಹಣಾತ್", "ರೂಪೋಪನ್ಯಾಸಾಚ್ಚ" ಇತ್ಯುಕ್ತವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h ll ಪರಬ್ರಹ್ಮಣಿ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾವಸ್ಥಾನಮಭ್ಯುಪಗಮ್ಯ ಪ್ರಥಮಾನುಪಪತ್ತಿಪರಿಹಾರಃ ll

(###sudha --)

ತತ್ರತಾವತ್ ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷಮಭ್ಯುಪೇತ್ಯ ಚಶಬ್ದಸೂಚಿತಂ ಪರಿಹಾರಮಾಹ --ಅತ ಇತಿ।

p**p

ಅತೋ ವಿರುದ್ಧವದ್ ಭಾತಮಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ತತ್ತ್ವತಃ।

ಯೋಜನೀಯಂ ಹರೌ ವಾಕ್ಯಂ ವಿರುದ್ಧೈರ್ಲಕ್ಷಣೈರ್ಯುತಮ್ ll3 ll**

(###sudha --)

ಬ್ರಹ್ಮೈವ ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll

ಯತೋ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿರುದ್ಧೈರ್ಲಕ್ಷಣೈರ್ಯುತಮೇವ, ಅತೋ ವಿರುದ್ಧವತ್ ಉಕ್ತೋಭಯವಿಧವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕಮಿವ ಭಾತಂ ಪ್ರತೀತಮಪಿ ವಾಕ್ಯಂ ತತ್ತ್ವತೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ಹರೌ ಯೋಜನೀಯಂ ಯೋಜಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಮಿತಿ ಯೋಜನಾ। ಯತೋಽಮ್ಬರಾನ್ತಧೃತ್ಯಾದಿನಾಽಕ್ಷರಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುತ್ವಂ ನಿಶ್ಚಿತಮ್, ಅತೋ ವಿರುದ್ಧವದ್ ಭಾತಮಪಿ ವಾಕ್ಯಂ ತತ್ತ್ವತೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ಹರೌ ಯೋಜಯಿತವ್ಯಮಿತಿ ವಾ। ಕಥಂ ತತ್ತ್ವತೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಂ ವಿರುದ್ಧೈರಿತಿ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ಅಥವಾ ಅತ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಪೂರ್ವತ್ರ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಯತಃ ಸುಖಾಧಿಕೋಽತೋ ಭೂಮಾ ವಿಷ್ಣುರಿತಿ। ವಿರುದ್ಧವದಿತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾಂ ವಿರುದ್ಧೈರಿತಿ ಹೇತುತಯಾ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ನಾಕ್ಷರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇ “ಅಸ್ಥೂಲಮ್” ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಸ್ಯಾನವಕಾಶಃ। ಅಸ್ಥೂಲಾದಿಪದೈಸ್ತದ್ವಿಪರೀತಾಣುತ್ವಾದ್ಯಭಿಧಾನಮಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ನಚೈವಂಸತಿ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಣಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯವಸ್ಥಾನಸ್ಯ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ।

h॥ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಶ್ರಯತ್ವೋಪಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ವಿರುದ್ಧೈರ್ಲಕ್ಷಣೈರ್ಯುತಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಯುಕ್ತಮ್, “ಮೇ ಮಾತಾ ವನ್ಧ್ಯಾ’ ಇತಿವದ್ ವ್ಯಾಹತತ್ವಾತ್। ಯದಿಹಿ ಮಹತ್ತ್ವಾಣುತ್ವಾದೀನಿ ವಿರುದ್ಧಾನಿ, ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ತೈರ್ಯುತಮೇಕಂ ಸ್ಯಾತ್? ವಿರೋಧಸ್ಯ ಸಹಾನವಸ್ಥಾನಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್। ಯದಿಚೈಕಂ ತೈರ್ಯುತಂ ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ತಾನಿ ವಿರುದ್ಧಾನಿ ಸ್ಯುಃ? ಸಹಾವಸ್ಥಾನಸ್ಯಾವಿರೋಧರೂಪತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಯೋಕ್ತಂ ವಿವೃಣೋತಿ ತಾನೀತಿ।

॥॥॥।ತಾನಿ ಲಿಙ್ಗಾನಿ ತದನ್ಯತ್ರ ತ್ವಸನ್ತ್ಯಪಿ।

ಅವಿರೋಧೇನ ಗೋವಿನ್ದೇ ಸನ್ತ್ಯಸ್ಥೂಲಾದಿಕಾನಿ ಚ ॥4॥**

(###sudha --)

ವಿರುದ್ಧೈರ್ಲಕ್ಷಣೈರ್ಯುಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯನೇನೈತದಸ್ಮಾಭಿರಭಿಪ್ರೇತಮ್ ತಾನ್ಯಸ್ಥೂಲಾದಿಕಾನಿ ಅಣುತ್ವಮಹತ್ತ್ವಾದಿಕಾನಿ ಲಿಙ್ಗಾನಿ ತಸ್ಮಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽನ್ಯತ್ರ ಸಹಾಸನ್ತ್ಯಪಿ ಗೋವಿನ್ದೇಽವಿರೋಧೇನೈವ ಸಹೈವೇತಿ ಯಾವತ್ಸನ್ತೀತಿ। ನ ಪುನಃ ವಿರೋಧಮಭ್ಯುಪೇತ್ಯೈಕತ್ರಾವಸ್ಥಾನಮುಚ್ಯತೇ, ಯೇನ ವ್ಯಾಘಾತಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯವಧಾರಣಾರ್ಥಸ್ಯ ಚಶಬ್ದಸ್ಯಾರ್ಥಃ। ಗೋವಿನ್ದ ಇತ್ಯನೇನ ಯಶೋದಾದಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಪ್ಯತ್ರಾರ್ಥೇ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಸೂಚಯತಿ।

h॥ ವಿಷ್ಣೋರ್ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಶ್ರಯತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ಅಣುತ್ವಮಹತ್ತ್ವಾದಿಕಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಕಿಂ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾನ್ನಾಭ್ಯುಪೇಯಮ್, ಕಿಂವಾ ವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್? ನಾಽದ್ಯಃ, "ಅಣೋರಣೀಯಾನ್" ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಗಮಸ್ಯ, ಉಭಯಕಾರ್ಯದರ್ಶನಾನುಮಾನಸ್ಯ, ಉದಾಹೃತಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಚ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಾತ್।

h॥ "ಈಶ್ವರೋ ನ ಪರಿಮಾಣದ್ವಯವಾನ್, ದ್ರವ್ಯತ್ವಾತ್' ಇತ್ಯತ್ರ ಹೇತೋಃ ಕಾಲಾತ್ಯಯಾಪದಿಷ್ಟತಾ, ಅನೈಕಾನ್ತಿಕತಾ ಚ॥

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯೇಽಪಿ ಕಿಂ ವಿರೋಧಃ ಪ್ರಮಾಣೇನ, ಅಥ ಪರಸ್ಪರಮ್? ನ ಪ್ರಥಮಃ, ವಿಪರೀತಪ್ರಮಾಣಾದರ್ಶನಾತ್। ದ್ರವ್ಯತ್ವಾದೇಸ್ತೂಕ್ತಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧತ್ವೇನ ಕಾಲಾತ್ಯಯಾಪದಿಷ್ಟತ್ವಾತ್। ಕಿಞ್ಚಾಽಕಾಶಸ್ಯ ಪರಮಾಣುಸಂಯೋಗಃ ಕಿಮಾಕಾಶೈಕದೇಶೇ ವರ್ತತೇ, ಉತಾಽಕಾಶ ಏವ? ಆದ್ಯೇ ಕಿಮೇಕದೇಶೋ ನಾಮಾವಯವಃ, ಪ್ರದೇಶಭೇದೋ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಅನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ಕಿಮಸಾವಾಕಾಶಸ್ವರೂಪಮೇವ, ಅಥಾರ್ಥಾನ್ತರಮ್? ಆದ್ಯೇಽನ್ಯೇಽನ್ತರ್ಭವತಿ। ದ್ವಿತೀಯೋಽಪ್ಯಭ್ಯುಪಗಮವಿರುದ್ಧಃ। ಔಪಾಧಿಕಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ತ್ವಾತ್ಮಾಶ್ರಯಾದಿಕಮ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಭೇರೀಸಂಯೋಗಸ್ಯಾಪಿ ತಥಾತ್ವಾಪತ್ತೇಃ। ತಥಾಚ ಸರ್ವತ್ರ ಶಬ್ದೋಪಲಬ್ಧಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅತಃ ಪರಮಾಣುಸಂಯೋಗಾರ್ಥಮಾಕಾಶೋಽಣುರಭ್ಯುಪಗನ್ತವ್ಯ ಇತಿ ವ್ಯಭಿಚಾರಶ್ಚ।

h॥ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಯೋಃ ಸಹಾವಸ್ಥಾನೇ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧಾಸಿದ್ಧೇಃ। ಸ ಹಿ ಸರ್ವತ್ರ ಸಹಾನವಸ್ಥಾನದರ್ಶನಾದ್ ವಾ ಕಲ್ಪನೀಯಃ, ಉತ ಕ್ವಚಿತ್, ಕಿಂವಾ ವಿಮತಿಪದಾದನ್ಯತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿನಾ ಸಹಾವಸ್ಥಾನಸ್ಯ ದರ್ಶನಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಆಕಾಶಮನಸೋಃ ಪರಸ್ಪರಪರಿಹಾರೇಣ ವರ್ತಮಾನಯೋರಪಿ ಭೂತತ್ವಮೂರ್ತತ್ವಯೋರ್ವಿರೋಧಾಭಾವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾದೌ ತದುಭಯಂ ನ ಸ್ಯಾತ್। ನ ತೃತೀಯಃ, ನಿತ್ಯತ್ವಜ್ಞಾನತ್ವಯೋರಶರೀರತ್ವಕರ್ತೃತ್ವಯೋಶ್ಚಾನ್ಯತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಸಹಾನವಸ್ಥಿತಯೋರೀಶ್ವರಬುದ್ಧಾವೀಶ್ವರೇ ಚ ಸಮಾವೇಶಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್।

h॥ ನೈಯಾಯಿಕೈರಪಿ ಸಂಯೋಗತದತ್ಯನ್ತಾಭಾವರೂಪವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಯೋಃ ಸಹಾವಸ್ಥಾನಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ಸಂಯೋಗಾದೀನಾಂ ಪ್ರದೇಶವೃತ್ತಿತ್ವಮಙ್ಗೀಕುರ್ವತಾ ನ ತಾವತ್ ಪ್ರದೇಶವೃತ್ತಿತ್ವಮವಯವವೃತ್ತಿತ್ವಮಙ್ಗೀಕರ್ತುಮುಚಿತಮ್। ಆಕಾಶಾದೀನಾಂ ತದಭಾವಾತ್। ಅನ್ಯಧರ್ಮಸ್ಯಾನ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚ। ಕಿನ್ತು ಸ್ವಾತ್ಯನ್ತಾಭಾವಸಮಾನಾಧಿಕರಣತ್ವಮೇವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ತಥಾಚ ಭಾವಾಭಾವಯೋರನ್ಯತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಸಹಾನವಸ್ಥಿತಯೋಃ ಕಥಂ ವಿರೋಧೋ ನ ಭವೇತ್? ದರ್ಶನಾದಿತಿ ಚೇತ್ ಸಮಂ ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ। ತಸ್ಮಾದನ್ಯತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಸಹಾನವಸ್ಥಿತಂ ಕಥಂ ನಾಮ ಸಹಾವತಿಷ್ಠೇತ ಇತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಶ್ನಮಾತ್ರಮವಶಿಷ್ಯತೇ। ತತ್ರ ವಸ್ತುಸ್ವಭಾವ ಏವ ತಾದೃಶ ಇತಿ ಪರಿಹಾರಃ।

ನಚೈವಮತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಪ್ರಮಾಣಭಾವಾಭಾವಾಭ್ಯಾಂ ತದ್ವ್ಯವಸ್ಥಾತ್। ಏವಂಸತಿ ವಾಕ್ಯವ್ಯವಸ್ಥಾ ನ ಕ್ವಾಪ್ಯಾಶ್ರಯಣೀಯೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪ್ರಮಾಣಸ್ವರೂಪಾವಧಾರಣೇ ತ್ವೇವಮೇತದಿತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಅತ ಏವ ನ ಮೀಮಾಂಸಾವೈಯರ್ಥ್ಯಮಿತಿ।

h॥ "ಅಸ್ಥೂಲಮ್' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರಾಕೃತಸ್ಥೌಲ್ಯಾದಿರಾಹಿತ್ಯ

ಪರತ್ವಬೋಧಕತಯಾ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ವರ್ಣಕಾನ್ತರಮ್॥

(###sudha --)

ಏವಂ ತಾವದಸ್ಥೂಲಾದಿಪದಾನಾಮಣುತ್ವಾದ್ಯಭಿಧಾಯಕತ್ವಪಕ್ಷಮುಪಾದಾಯ ಶ್ರುತೇರ್ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯತ್ವಮುಪಪಾದಿತಮ್। ಇದಾನೀಂ ಸ್ಥೂಲತ್ವಾದಿನಿವೃತ್ತಿಪರತ್ವೇಽಪಿ ನ ದೋಷ ಇತ್ಯೇವಮ್ಪರತಯಾ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಅನ್ಯೇತಿ।

#sutraಓಂ ಅನ್ಯಭಾವವ್ಯಾವೃತ್ತೇಶ್ಚ ಓಂ॥12॥**

(###sudha --)

ಅನ್ಯವಸ್ತುಸ್ವಭಾವಾನಾಂ ಸ್ಥೌಲ್ಯಾದೀನಾಮಪಾಕೃತಿಮ್।

ನಾರಾಯಣೇ ಶ್ರುತಿರ್ವಕ್ತಿ ನತು ತಸ್ಯಾಸ್ವಭಾವತಾಮ್॥5॥**

(###sudha --)

ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽನ್ಯಾನಿ ವಸ್ತೂನಿ ಘಟಾದೀನಿ। ತತ್ಸ್ವಭಾವಭೂತಾನಿ ಯಾನಿ ಸ್ಥೌಲ್ಯಾದೀನಿ ಜಡಾನಿ, ಪರತನ್ತ್ರಾಣಿ, ಕಾರ್ಯಾಣಿ, ವಿನಾಶವನ್ತಿ, ಅಣುತ್ವಾದಿಭಿಃ ಸಹಾನವಸ್ಥಿತಾನಿ ಚ। ತಥಾವಿಧಾನಾಂ ಸ್ಥೌಲ್ಯಾದೀನಾಮಭಾವಂ ನಾರಾಯಣೇ "ಅಸ್ಥೂಲಮನಣು" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿರ್ವಕ್ತಿ। ನತು ತಸ್ಯ ನಿಃಸ್ವಭಾವತ್ವಮ್, ಯೇನೋಕ್ತವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸಸ್ವಭಾವತ್ವವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಶ್ರಯತ್ವಾದೌ ಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಕುತ ಏವಂ ಶ್ರುತೇರರ್ಥಸಙ್ಕೋಚಃ ಕ್ರಿಯತೇ? ನಿಃಸ್ವಭಾವತ್ವಮೇವಾರ್ಥಃ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸರ್ವಧರ್ಮೇತಿ।

ಸರ್ವಧರ್ಮಾ ಸರ್ವನಾಮಾ ಸರ್ವಕರ್ಮಾ ಗುಣಾಃ ಶ್ರುತಾಃ।

ದೋಷಾಃ ಶ್ರುತಾಶ್ಚ ನೇತ್ಯಾದ್ಯಾ ಪ್ರಮಾಣಂ ಶ್ರುತಿರತ್ರ ಚ॥6॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅತ್ರ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯ ಸಸ್ವಭಾವತ್ವೇ। ನ ಕೇವಲಮತ್ರ। ಕಿನ್ನಾಮ।
ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾಣುತ್ವಮಹತ್ತ್ವಾದೌ ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಇಹ "ಅಚ್ಯಾವಯಮತಮಃ"
ಇತ್ಯಾದೇರಸಙ್ಕುಚಿತವೃತ್ತಿತ್ವಮೇವ ಜ್ಞೇಯಮ್। ಬಹುಪದವಿಷಯತ್ವಾದಿದಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಸ್ವಶಬ್ದೇನ ವಿಧಾಯ ಸೂತ್ರಕಾರಃ, ಕತಿಪಯಪದವಿಷಯಂ ಪೂರ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಚಶಬ್ದೇನ ಸಮುಚ್ಚಿತವಾನಿತಿ॥*#### h॥ ಇತ್ಯಕ್ಷರಾಧಿಕರಣಮ್॥3॥**

(###sudha --)

h॥ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯತೃತೀಯಪಾದಾಧಿಕರಣಾನಾಂ ವಿಷಯಾಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯುಕ್ತಯಶ್ಚ॥

(###sudha --)

ಅತಃಪರಾಣಿ ಸೂತ್ರಾಣಿ ಭಾಷ್ಯ ಏವ ಸ್ಪಷ್ಟಾರ್ಥಾನೀತಿ ನ ತತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯಮಸ್ತಿ। ಪರಮಾಖ್ಯವಿದ್ಯಾವ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ಕರೋಮೀತಿ ಚ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಮ್। ತದುಭಯಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಮೇತತ್ಪಾದಾಧಿಕರಣವಿಷಯಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾನ್ತನ್ಯಾಯಾನ್ ಸಙ್ಗ್ರಹೇಣ ದರ್ಶಯತಿ ಲಿಙ್ಗಮಿತಿ।

ಲಿಙ್ಗಂ ಸಾಧಾರಣಂ ಶಬ್ದೌ ಸ್ಥಾನಂ ಲಿಙ್ಗಮನುಗ್ರಹಃ।

ಪುನಃ ಶಬ್ದಾ ಲಿಙ್ಗಶಬ್ದೌ ವಿಚಾರ್ಯಾ ದ್ವಿಸ್ತಿತಾ ಇಹ॥7॥**

(###sudha --)

ಬಾಹುಲ್ಯಂ ಲಿಙ್ಗಶಬ್ದಾನಾಮನುಕ್ತಿಶ್ಚ ವಿರುದ್ಧತಾ।

ಅದೃಷ್ಟಿರನ್ವಯಾಭಾವೋ ವಿಪರೀತಶ್ರುತಿಭ್ರಮಃ॥8॥**

(###sudha --)

ಲಿಙ್ಗಾವಕಾಶರಾಹಿತ್ಯಭ್ರಮಸ್ತಾದೃಗ್ದ್ವಯಂ ತಥಾ।

ಬಹುತಾದೃಕ್ತ್ವಮುಕ್ತಸ್ಯ ವಿರೋಧೋಽರ್ಥಾತ್ ತಥಾ ಗತಿಃ।

ಸಮಸ್ತಮೇತದಿತ್ಯತ್ರ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇಷು ಯುಕ್ತಯಃ॥9॥**

(###sudha --)

ಏತಚ್ಚ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೇ ಸ್ವಯಮೇವಾಽಚಾರ್ಯೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮಿತಿ ತತ್ರೈವಾವಗನ್ತವ್ಯಮ್।

h॥ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯತೃತೀಯಪಾದಾಧಿಕರಣಾನಾಂ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಯುಕ್ತಯಃ॥

(###sudha --)

ತಾ ಏವ ಬಲವತ್ಯಸ್ತು ಗತ್ಯನ್ತರವಿವರ್ಜಿತಾಃ।

ಸಿದ್ಧಾನ್ತಯುಕ್ತಯೋ ಜ್ಞೇಯಾ ದೃಶ್ಯನ್ತೇ ತಾಶ್ಚ ಸರ್ವಶಃ ॥10॥**

(###sudha --)

ಮುಕ್ತೋಪಸೃಪ್ಯತಾ ಪ್ರಾಣಾದಾಧಿಕ್ಯಂ ಸರ್ವತಸ್ತಥಾ।

ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಸ್ವಭಾವಸ್ಯ ಪ್ರೇಕ್ಷಾಪೂರ್ವಕ್ರಿಯಾ ತಥಾ ॥11॥**

(###sudha --)

ಅರಸ್ಯ ಣ್ಯಸ್ಯ ಚೇಶತ್ವಂ ಸೂರ್ಯಾದ್ಯನುಕೃತಿಸ್ತಥಾ।

ವಾಮನಾಖ್ಯಾ ಸರ್ವಕಮ್ಪಸ್ತಚ್ಛಬ್ದಾನನ್ಯಸಿದ್ಧತಾ ॥12॥**

(###sudha --)

ಅನಾಮರೂಪತಾ ಭೇದಸ್ಸೋಪಜೀವ್ಯಪ್ರಮಾಣತಾ।

ಸರ್ವೈಶ್ವರ್ಯಾದಿಕಾದ್ಯಾಸ್ತಾ ವೇದೇಶೇನ ಪ್ರದರ್ಶಿತಾಃ।

ಸೂತ್ರಸೂಚಿತಾನ್ ಸಿದ್ಧಾನ್ತನ್ಯಾಯಾನಭಿಧಾಯ ಸಾಕ್ಷಾದುಕ್ತಾನಪ್ಯಾಹ ಮುಕ್ತೇತಿ। ಅತ ಏವ ಪೂರ್ವಂ ದೃಶ್ಯನ್ತ ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾಽತ್ರ ಪ್ರದರ್ಶಿತಾ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಸರ್ವತಸ್ತಥಾ ಇತ್ಯೇತತ್ ಪೂರ್ವೇಣೋತ್ತರೇಣ ಚ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ। ಪ್ರಾಣಾದಾಧಿಕ್ಯಂ ತಥಾ ಸರ್ವತ ಆಧಿಕ್ಯಮಿತಿ। ಸ್ವಭಾವಸ್ಯ ಸರ್ವತೋ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ತಥಾಽಮ್ಬರಾನ್ತಧೃತ್ಯಾದೀತಿ। ಪ್ರೇಕ್ಷಾಪೂರ್ವಕ್ರಿಯಾ ತಥೇತಿ ತಥಾಶಬ್ದ ಉತ್ತರತ್ರ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ। ತೇನಾಪಹತಪಾಪ್ಮತ್ವಾದೀನಾಂ ಗ್ರಹಣಮ್। ಸೂರ್ಯಾದ್ಯನುಕೃತಿಸ್ತಥಾ ಸರ್ವಪ್ರಕಾಶಕತ್ವಮ್। ತಚ್ಛಬ್ದಾನನ್ಯಸಿದ್ಧತೇತಿ ಜ್ಯೋತಿಃಶಬ್ದಸ್ಯಾನ್ಯತ್ರಾಸಮ್ಭವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಉಪಜೀವ್ಯಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಯಸ್ಯಾಸೌ ತಥೋಕ್ತಃ, ತಸ್ಯ ಭಾವ ಉಪಜೀವ್ಯಪ್ರಮಾಣತಾ। ತಾ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಯುಕ್ತಯಃ।

h ॥ ದೇವತಾಧಿಕರಣಸ್ಯ, ಅಪಶೂದ್ರಾಧಿಕರಣಸ್ಯ ಚ ವಿಷಯಾದ್ಯನುಕ್ತೌ ನಿಮಿತ್ತಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವತ್ರ ಪಾದೇ ಚತುರ್ದಶಾಧಿಕರಣಾನಿ ಭಾಷ್ಯಾದವಗಮ್ಯನ್ತೇ। ವಿಷಯಾಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯಾಃ ಸಿದ್ಧಾನ್ತನ್ಯಾಯಾಶ್ಚಾತ್ರ ದ್ವಾದಶೈವೋಕ್ತಾಃ। ನಚ ವಿಷಯಾದಿನಾ ವಿನಾಽಧಿಕರಣಂ ಸಮ್ಭವತಿ। ತತ್ ಕಥಮೇತದಿತಿ ಚೇತ್। ಇತ್ಥಮ್ "ತದುಪರ್ಯಪಿ ಬಾದರಾಯಣಃ ಸಮ್ಭವಾತ್", "ಶುಗಸ್ಯ ತದನಾದರಶ್ರವಣಾತ್ ತದಾದ್ರವಣಾತ್ ಸೂಚ್ಯತೇ ಹಿ" ಇತ್ಯೇತದಧಿಕರಣದ್ವಯಂ ನ ಸಮನ್ವಯಸಮರ್ಥನಾರ್ಥಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ದೇವಾದೀನಾಂ ವೇದವಿದ್ಯಾಧಿಕಾರಸಮರ್ಥನಾರ್ಥಮಾದ್ಯಮ್, ದ್ವಿತೀಯಂ ತು ತ್ರೈವರ್ಣಿಕವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾನಾಂ

ತದಭಾವಸಮರ್ಥನಾರ್ಥಮಿತ್ಯೇತಜ್ಜ್ಞಾಪಯಿತುಮೇತದಧಿಕರಣದ್ವಯವಿಷಯಾದ್ಯನುಕ್ತಿಃ। ಅನ್ಯಥಾ ತತ್ರಾಪಿ ಸಮನ್ವಯಸಮ್ಬನ್ಧಾನ್ವೇಷಣೇನ ಶಿಷ್ಯಾಣಾಂ ವೃಥಾ ಪ್ರಯಾಸಃ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ।

h॥ ದೇವತಾಪಶೂದ್ರಾಧಿಕರಣಯೋಃ ಸಙ್ಗತಿವಿಚಾರಃ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇತದ್ದ್ವಯಮತ್ರ ನ ವಿಚಾರಣೀಯಮ್, ಅಸಙ್ಗತತ್ವಾತ್। ತಥಾಹಿ ಸಙ್ಗತಿಸ್ತಾವದ್ ದ್ವಿವಿಧಾ ಭವತಿ ಅನ್ತರ್ಭಾವಲಕ್ಷಣಾ, ಆನನ್ತರ್ಯಲಕ್ಷಣಾ ಚ। ತತ್ರಾऽದ್ಯಾ ತಾವದನಯೋರಧಿಕರಣಯೋರ್ನ ಸಮ್ಭವತಿ। ಸಮನ್ವಯಲಕ್ಷಣೇ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯೇऽನನ್ತರ್ಭಾವಸ್ಯ ಭವದ್ಭಿರೇವೋಕ್ತತ್ವಾತ್। ಅಧ್ಯಾಯಾನನ್ತರ್ಭೂತಯೋಶ್ಚ ಪಾದಾನ್ತರ್ಭಾವಾಸಮ್ಭವಾತ್।

ಉತ್ತರಾऽಪಿ ಷೋಢಾ ಭವತಿ। ಪ್ರಸಙ್ಗೋಪೋದ್ಘಾತಾವಸರಪ್ರಾಪ್ತಿಕಾರಣಕಾರ್ಯತ್ವೈಕಕಾರ್ಯತ್ವಭೇದಾತ್। ತತ್ರ ನ ತಾವತ್ ಪ್ರಥಮಾऽತ್ರಾಸ್ತಿ, ಸ್ಮಾರಕಾಭಾವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಾ, ವಿನೈವೇತೇನ ಪ್ರಕೃತಸಿದ್ಧೇಃ। ನ ತೃತೀಯಾ, ಸಮನ್ವಯಶೇಷೇಣಾವರುದ್ಧತ್ವಾತ್। ನ ಚತುರ್ಥೀ, ಉತ್ತರಂ ಪ್ರಬನ್ಧಂ ಪ್ರತಿ ಕಾರಣತ್ವಾನುಪಲಮ್ಭಾತ್। ನ ಪಞ್ಚಮೀ, ಪೂರ್ವಪ್ರಬನ್ಧಕಾರ್ಯತ್ವಾದರ್ಶನಾತ್। ನಾಪಿ ಷಷ್ಠೀ, ಪೂರ್ವೇಣಾನೇನೋತ್ತರೇಣ ಚೈಕಸ್ಯಾಜನನಾತ್। ತಸ್ಮಾದಿದಂ ನೇಹಾವಕಾಶಮರ್ಹತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಧಿಕಾರಶ್ಚೇತಿ।

ಅಧಿಕಾರಶ್ಚ ತದ್ಧಾನಿಃ ಪ್ರಸಙ್ಗಾದೇವ ಚಿನ್ತಿತೌ ॥13॥**

(###sudha --)

ಅನ್ತರ್ಭಾವಲಕ್ಷಣಸಙ್ಗತ್ಯಭಾವೇऽಪಿ ದೇವಾನಾಂ ವೇದವಿದ್ಯಾಧಿಕಾರಃ, ತದಭಾವಃ ಶೂದ್ರಾದೀನಾಮತ್ರ ಪ್ರಸಙ್ಗಾದೇವ ಚಿನ್ತಿತೌ। ಪ್ರಸಙ್ಗಶ್ಚ ಮನುಷ್ಯಾಧಿಕಾರತ್ವಾದಿತಿ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರೋಕ್ತ್ಯೋಪೋದ್ಬಲಿತ ಇತಿ ಭಾವಃ। ನಚ ಪ್ರಸಕ್ತಾನುಪ್ರಸಕ್ತಚಿನ್ತನೇऽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಪ್ರಯೋಜನಭಾವಭಾವಾಭ್ಯಾಂ ವ್ಯವಸ್ಥಾನಾತ್। ಪ್ರಕೃತೇ ಚ “ವಿಶ್ವೇ ದೇವಾ ಉಪಾಸತೇ” ಇತ್ಯುಕ್ತೋಪಪನ್ನತ್ವಾದಿಕಂ ಪ್ರಯೋಜನಮಸ್ತಿ।

ನನು ಚಿನ್ತಿತಾವಿತಿ ಕಥಮ್? “ವಿಪ್ರತಿಷೇಧೇ ಪರಂ ಕಾರ್ಯಮ್” ಇತಿ ಸ್ತ್ರೀಲಿಙ್ಗೇನ ಭಾವ್ಯಮ್। ಮೈವಮ್। ಇತೀಮೌ ವಿಷಯಾವಿತ್ಯಧ್ಯಾಹಾರಾತ್।

ಅಥ ದೇವತಾಧಿಕರಣಮ್ ॥8॥**

(###sudha --)

h॥ ವೈದಿಕೋಪಾಸನಾದೌ ದೇವಾನಾಮನಧಿಕಾರಃ ಜೈಮಿನ್ಯುಕ್ತಃ,

ಭಗವತಾ ತ್ವಧಿಕಾರ ಇತಿ ತನ್ಮತಯೋರ್ವಿರುದ್ಧತ್ವಶಙ್ಕಾ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಭಾವಂ ತು ಬಾದರಾಯಣೋಽಸ್ತಿ ಹಿ। ಅತ್ರ ದೇವಾನಾಂ ವೇದವಿದ್ಯಾಧಿಕಾರಾಕ್ಷೇಪಾರ್ಥಂ ಸೂತ್ರದ್ವಯಮ್ "ಮಧ್ವಾದಿಷ್ವಸಮ್ಭವಾದನಧಿಕಾರಂ ಜೈಮಿನಿಃ" "ಜ್ಯೋತಿಷಿ ಭಾವಾಚ್ಚ" ಇತಿ। ತಸ್ಯಾರ್ಥಃ ನ ದೇವಾ ವೈದಿಕೋಪಾಸನಾದಾವಧಿಕ್ರಿಯನ್ತೇ। ತಾನ್ ಪ್ರತಿ ವೈದಿಕವಿಧೇರಭಾವಾತ್। "ಆತ್ಮಾನಮುಪಾಸಿತ" ಇತ್ಯಾದಿವಿಧಿರೇವ ತಾನ್ ವಿಷಯೀಕರೋತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ವಿಕಲ್ಪಾನುಪಪತ್ತೇಃ।

ತಥಾಹಿ ಕಿಂ ತೇಷಾಂ ಸರ್ವವೇದೋಕ್ತೋಪಾಸನಾದಾವಧಿಕಾರಃ, ಕಿಂವಾ ಕ್ವಚಿತ್? ನಾಽದ್ಯಃ, ಸರ್ವತ್ರ ತೇಷಾಂ ನಿಯೋಜ್ಯತ್ವಾಭಾವಾತ್। ತತ್ಸಾಧ್ಯಫಲಕಾಮೋ ಹಿ ತತ್ರ ನಿಯುಜ್ಯತೇ। ಫಲಂ ಚ ತದುಚ್ಯತೇ ಯದಪ್ರಾಪ್ತಮ್, ಅನನುಷ್ಠಿತಸಾಧನಂ ಚ। ನಚ ಸರ್ವೋಪಾಸನಾದಿಫಲೇ ದೇವಾನಾಂ ಕಾಮಃ ಸಮ್ಭವತಿ। ಮಧ್ವಾದ್ಯುಪಾಸನಾನಾಂ ದೇವತಾಪದಪ್ರಾಪ್ತಿಫಲತ್ವಾತ್। ತಸ್ಯ ಚ ತೈಃ ಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾತ್। ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವೇನೋಪಸನಾಸಾಧ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪಿ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಅತ ಏವ ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಕಿಞ್ಚ ಜೈಮಿನಿರಪ್ಯೇವಂ ಮನ್ಯತ ಇತಿ।

ಏವಮವಾನ್ತರಫಲಸ್ಯ ಪರಮಪ್ರಯೋಜನಸ್ಯ ಚ ಪದಾದೇಃ ಪ್ರಾಪ್ತತ್ವೇನ ವಿಧೇರಸಮ್ಭವಾಜ್ಜೈಮಿನಿವಚನಾಚ್ಚ ದೇವಾನಾಮನಧಿಕಾರ ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ತತ್ಪ್ರತಿವಿಧಾನಾರ್ಥಂ ಸೂತ್ರಮ್ "ಭಾವಂ ತು ಬಾದರಾಯಣೋಽಸ್ತಿ ಹಿ" ತಿ। ತತ್ರ ಯತ್ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣೋದಾಹೃತಂ ಜೈಮಿನಿವಚನಂ ತಸ್ಯ ಪರಿಹಾರೋ ನಾಸ್ತಿ। ತತ್ ಕಿಮ್ಭಗವನ್ಮತವಿರುದ್ಧತ್ವೇನಾಪ್ರಮಾಣಮೇವ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಮಿತಿ।

h ll ಪ್ರಾಪ್ತಫಲಕೋಪಾಸಾನಾನಧಿಕಾರಃ ಜೈಮಿನ್ಯಭಿಮತಃ, ಪ್ರಾಪ್ತವ್ಯಫಲಕೋಪಾಸಾಯಾಮಧಿಕಾರೋ ಭಗವದಭಿಮತಃ

ಇತ್ಯನಯೋರ್ಭಿನ್ನವಿಷಯತ್ವಾದವಿರುದ್ಧತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಮೈವಮ್। ಭಿನ್ನವಿಷಯತ್ವೇನ ವಿರೋಧಾಭಾವಾದಿತ್ಯಾಹ -- ತತ್ಫಲಾಯೇತಿ।

ತತ್ಫಲಾಯ ವಿಧಿಃ ಸಿದ್ಧೇ ಚೋಪಾಸಾಯಾ ನಿರಾಕೃತಃ।

ಯತೋ ಜೈಮಿನಿನಾಽನ್ಯಾರ್ಥಮಸಿದ್ಧೇಽರ್ಥೇ ವಿಧಿಸ್ತಥಾ।

ವಿದ್ಯಾಧಿರಾಜಸ್ಯ ಮತಮವಿರೋಧಸ್ತಯೋಸ್ತತಃ ॥14॥**

(###sudha --)

ತದಿತಿ "ವಸೂನಾಮೇವೈಕೋ ಭೂತ್ವಾ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಪರಾಮೃಶತಿ। ಸಿದ್ಧೇ ಜ್ಞಾತೇ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪೇ। ವಿಷಯಸಪ್ತಮೀಯಮ್। ಉಪಾಸಾಯಾ ವಿಧಿರಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಅನ್ಯಾರ್ಥಂ

ಫಲಾನ್ತರಾರ್ಥಮ್ । ತಥಾऽಸಿದ್ಧೇऽರ್ಥೇ ವಿಧಿರುಪಾಸಾಯಾ ಇತ್ಯತ್ರಾಪ್ಯನುವರ್ತತೇ । ಅತ್ರೇತಿಶಬ್ದಾಧ್ಯಾಹಾರೇಣ ಮತಮಿತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್ । ತಯೋರ್ಮತಯೋಃ ।

h ll ಮೋಕ್ಷಗತಫಲವಿಶೇಷಸ್ಯ, ಅಸಿದ್ಧಾರ್ಥಪ್ರಕಾಶಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಾಪ್ತವ್ಯಫಲತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ನನು ಕಿಂ ತದನ್ಯತ್ ಫಲಮ್, ಕಥಞ್ಚ ಸರ್ವಜ್ಞಾನಾಮಸಿದ್ಧೋऽರ್ಥಃ । ಯೇನ ದೇವಾನಾಮಪ್ಯುಪಾಸನಾವಿಧಾನೋಪಪತ್ತಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಮೋಕ್ಷ ಇತಿ ।

p**p

ಮೋಕ್ಷೇ ಫಲವಿಶೇಷೋऽಸ್ತಿ ನಚ ಸರ್ವಂ ಪ್ರಕಾಶತೇ ।

ಸರ್ವದಾ ತೇನ ದೇವಾನಾಮಪಿ ಯುಕ್ತಾ ಹ್ಯುಪಾಸನಾ ll15 ll**

(###sudha --)

ಯಚ್ಚ ಪ್ರಕಾಶತೇ, ನ ತತ್ ಸರ್ವದಾ । ತೇನ ತದುಭಯಾರ್ಥಮ್ । ಹಿಶಬ್ದೋ ಯಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ ।

h ll ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಸ್ಯ ತಾರತಮ್ಯೇನ ಸ್ಥಿತತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ನನು ಸರ್ವಜ್ಞಾನಾಂ ಸರ್ವಂ ನ ಪ್ರಕಾಶತ ಇತಿ ವಿಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಮ್ । ಮೈವಮ್ । ಪರಮೇಶ್ವರವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾನಾಂ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾಸಿದ್ಧೇರಿತ್ಯಾಹ -- ನಿತ್ಯಮಿತಿ ।

ನಿತ್ಯಂ ವೃದ್ಧಿಕ್ಷಯಾಪೇತಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪೂರ್ಣಂ ತು ವೇದನಮ್ ।

ಸ್ಪಷ್ಟಾತಿಸ್ಪಷ್ಟವಿಶದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋऽಶೇಷವಸ್ತುಗಮ್ ।

ಅನ್ಯೇಷಾಂ ಕ್ರಮಶೋ ಜ್ಞಾನಂ ಮಿತವಸ್ತುಗತಂ ಸದಾ ll16 ll**

(###sudha --)

ಪೂರ್ಣಂ ಅಶೇಷಾರ್ಥವಿಷಯಮ್ । ತುಶಬ್ದೋऽವಧಾರಣೇ, ವಿಷ್ಣೋರೇವೇತಿ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ । ಸ್ಪಷ್ಟಾತಿಸ್ಪಷ್ಟವಿಶದಮಿತಿ । ನಿರತಿಶಯಸ್ಪಷ್ಟಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ನನು ಸ್ಪಷ್ಟತಾ ನಾಮ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ವಿಶೇಷವಿಷಯತಾ । ಸಾ ಚ ಪೂರ್ಣಮಿತ್ಯನೇನೈವ ಗತಾ । ಮೈವಮ್ । ಅಪರೋಕ್ಷತ್ವಾದಿವತ್ ಸ್ಪಷ್ಟತಾಯಾ ವಿಷಯಾನಪೇಕ್ಷಜ್ಞಾನಧರ್ಮತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ । ತಸ್ಯ ಚಾನುಭವಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ । ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಸ್ಯ । ಅಶೇಷವಸ್ತುಗಂ ಪರಬ್ರಹ್ಮಾತಿರಿಕ್ತಾಶೇಷವಸ್ತುವಿಷಯಮ್ । ಅತ್ರಾಪ್ಯೇವೇತಿ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ । ನತು ಸರ್ವಾರ್ಥವಿಷಯತ್ವಾದ್ಯುಕ್ತವಿಶೇಷಣೋಪೇತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಸಂವೇದನಸ್ಯ ಪೃಥಗುಕ್ತಿಃ ಕೈಮುತ್ಯಾರ್ಥಮ್ । ವಿಷ್ಣುಸಂವೇದನೋಕ್ತಿಸ್ತು ಸರ್ವವಿಷಯತ್ವಸ್ಯ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ವಿಷ್ಣುಜ್ಞಾನಲಕ್ಷಣತ್ವೇನೇತರೇಷಾಂ ತದಸಮ್ಭಾವಿತಮಿತಿ ಸೂಚಯಿತುಮ್। ಮಿತವಸ್ತುಗತಂ ಪರಮೇಶ್ವರಾತಿರಿಕ್ತಕತಿಪಯಾರ್ಥವಿಷಯಮ್। ಏತೇನ ಭಾವಮಿತಿ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಭವತಿ। ಅತ್ರಚ "ಯಾವತ್ಸೇವಾ" ಇತ್ಯಾದಿಭಾಷ್ಯೋದಾಹೃತಂ ವಚನಂ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ।

h॥ ಉಕ್ತವಿರೋಧಪರಿಹಾರೋಽನುಪಪತ್ತಿಮಾಶಯ ತತ್ಸಮಾಧನಕಥನಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಜೈಮಿನಿಭಗವನ್ಮತಯೋರವಿರೋಧ ಇತಿ ನ ಯುಕ್ತಮ್। ಜೈಮಿನಿರ್ಹಿ ಶ್ರುತಫಲಾದ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ಫಲಾದಿಕಂ ವಿದ್ಯಾನಾಂ ಅಸ್ತೀತಿ ವಾ ಮನ್ಯತೇ, ನಾಸ್ತೀತಿ ವಾ? ಆದ್ಯೇ ಕಥಮನಧಿಕಾರಂ ಬ್ರೂಯಾತ್, ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ಕಥಂ ನ ವಿರೋಧ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಭಗವತಃ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯಾಶೇಷವಿಶೇಷಜ್ಞತ್ವೇನ ವಿಶದಂ ವಚನಮ್। ಜೈಮಿನಿಸ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯವೇದೀ ಫಲಾನ್ತರಾದಿಕಮಜಾನನ್ನ ನಿರಾಕುರ್ವನ್ ಯಥಾಶ್ರುತಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯಾನಧಿಕಾರಮುಕ್ತವಾನಿತ್ಯವಿರೋಧೋಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯಾಹ -- ಇತ್ಯಾದಯ ಇತಿ।

p**p

ಇತ್ಯಾದಯೋ ವಿಶೇಷಾಸ್ತು ಸದಾ ವಿದ್ಯಾಪತೇರ್ಹೃದಿ।

ಜೈಮಿನ್ಯಾದ್ಯಾಸ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯವೇತ್ತೃತ್ವಾತ್ ತತ್ ತಥಾಽವದನ್।

ವಿದ್ಯೇಶಮತಮೇತಸ್ಮಾನ್ನೈವ ಸದ್ಭಿರ್ವಿರುದ್ಧ್ಯತೇ॥।17॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನನ್ದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ತೃತೀಯಃ ಪಾದಃ।

ಮೋಕ್ಷ ಇತ್ಯುಕ್ತಪರಾಮರ್ಶಾರ್ಥ ಇತಿಶಬ್ದಃ। ತುಶಬ್ದೋ ವಿದ್ಯಾಪತೇಸ್ತು ಇತಿ ಯೋಜ್ಯಃ। ಹೃದಿ ವರ್ತನ್ತೇ। ತಸ್ಮಾದಸೌ ವಿಶದಮವಾದೀದಿತಿ ಶೇಷಃ। ತದ್ ದೇವತಾನಧಿಕಾರಾದಿಕಮ್। ತಥೇತಿ। ಸಮ್ಯಙ್ಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಅಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಪಾದನಾಯ ನಿತ್ಯಮಿತ್ಯಾದಿಪೂರ್ವವಾಕ್ಯಮನುಸನ್ಧೇಯಮ್। ವಿದ್ಯೇಶೇತ್ಯುಪಸಂಹಾರಃ। ಅಯಂ ನ್ಯಾಯೋಽನ್ಯತ್ರಾಪ್ಯನುಸನ್ಧೇಯ ಇತಿ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಮಿತ್ಯಾದಯ ಇತಿ ಜೈಮಿನ್ಯಾದ್ಯಾ ಇತಿ ಸದ್ಭಿರಿತಿ ಚೋಕ್ತಮಿತಿ॥*#### h॥ ಇತಿ ದೇವತಾಧಿಕರಣಮ್॥8॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಭಗವತ್ಪಾದಸುಕೃತೇ

ರನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಪ್ರಗುಣಜಯತೀರ್ಥಾಖ್ಯಯತಿನಾ।

ಕೃತಾಯಾಂ ಟೀಕಾಯಾಂ ವಿಷಮಪದವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿವೃತೌ

ತೃತೀಯಃ ಪಾದೋಽಯಂ ಪ್ರಥಮವಿಷಯೇ ಪರ್ಯವಸಿತಃ ॥* ॥

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಟೀಕಾಯಾಂ

ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಮುನಿವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾಯಾಂ

ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ತೃತೀಯಃ ಪಾದಃ।

#sutraಓಂ ತತ್ ಸತ್

ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಥ ಆನುಮಾನಿಕಾಧಿಕರಣಮ್ ॥1॥**

(###sudha --)

ಅನ್ಯತ್ರೈವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಶಬ್ದಸಮನ್ವಯಪ್ರತಿಪಾದನಂ ಪಾದಾರ್ಥ ಇತಿ ಭಾಷ್ಯಾತ್ ಪರಿಶೇಷಾದ್ ವಾ ಸಿದ್ಧಮ್। ಅನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇಭ್ಯೋಽನ್ಯತ್ರೈವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಂ ವಿವೇಕಶ್ಚ ಭಾಷ್ಯ ಏವೋಪಪಾದಿತ ಇತಿ ನೇಹೋಚ್ಯತೇ।

h॥ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ದುಃಖ್ಯಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಆನುಮಾನಿಕಮಪ್ಯೇಕೇಷಾಮಿತಿ ಚೇನ್ನ ಶರೀರರೂಪಕವಿನ್ಯಸ್ತಗೃಹೀತೇರ್ದರ್ಶಯತಿ ಚ। ಅತ್ರ "ಮಹತಃ ಪರಮವ್ಯಕ್ತಮವ್ಯಕ್ತಾತ್ ಪುರುಷಃ ಪರಃ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಮುದಾಹೃತ್ಯ, ಅವ್ಯಕ್ತಶಬ್ದಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮೈವೇತ್ಯುಪಪಾದಿತಮ್। ತತ್ರ ಯದುಕ್ತಂ ಪೂವಪಕ್ಷಿಣಾ ಅವ್ಯಕ್ತಂ ಚೇತ್ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತದಾ ತಸ್ಯ ಪುರುಷಾದವರತ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ। ನಚ ತದ್ ಯುಕ್ತಮ್। ಸಕಲಶ್ರುತ್ಯಾದಿವಿರೋಧಾದಿತಿ। ತತ್ಪರಿಹಾರಾರ್ಥಂ ಸೂತ್ರಮ್ "ತದಧೀನತ್ವಾದರ್ಥವತ್" ಇತಿ। ತಸ್ಯಾರ್ಥಂ ವಿವೃಣೋತಿ ದುಃಖೀತಿ।

h॥ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ದುಃಖ್ಯಾದಿಶಬ್ದವ್ಯಾಚ್ಯತ್ವೇ ಸ್ವಾಮಿತ್ವಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮ್ ॥

(###sudha --)

#sutraಓಂ ತದಧೀನತ್ವಾದರ್ಥವತ್ಓಂ ॥3॥**

(###sudha --)

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್

ದುಃಖಿಬದ್ಧಾವರಾದ್ಯಾಸ್ತು ತದಧೀನತ್ವಹೇತುತಃ।

ಶಬ್ದಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ವರ್ತನ್ತೇ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥1॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅವ್ಯಕ್ತಗ್ರಹಣಮುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಯತ್ರ ವಾಕ್ಯೇ ಸರ್ವೇಶ್ವರತ್ವವಿರೋಧಿ ದುಃಖಿತ್ವಾದಿಕಂ ಪ್ರತೀಯತೇ "ಜೀವಾ ಏವ ತು ದುಃಖಿನಃ", "ಯೋನಿಮನ್ಯೇ ಪ್ರಪದ್ಯನ್ತೇ" ಇತ್ಯಾದೌ, ತಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಸಮನ್ವಯೋಽತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ ಇತ್ಯತೋ ದುಃಖ್ಯಾದಿಗ್ರಹಣಮ್। ನಾವ್ಯಕ್ತಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವೇಽಪ್ಯವರತ್ವಾದಿಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಾ ಸರ್ವಮಾನವಿರೋಧೋಽಸ್ತಿ। ಯತಃ ಸ್ವಸ್ಮಿನ್ನವರತ್ವಾದ್ಯಭಾವೇಽಪಿ ತದ್ವತಾಂ ಪ್ರಧಾನಾದೀನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಧೀನತ್ವೇನ ಹೇತುನಾ ದುಃಖೀ, ಬದ್ಧಃ, ಅವರ ಇತ್ಯಾದ್ಯಾ ಅಪಿ ಶಬ್ದಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ವರ್ತನ್ತ ಇತ್ಯಙ್ಗೀಕೃತಮ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ದುಃಖ್ಯಾದಿಶಬ್ದಬಲಾದೇವ ಹಿ ದುಃಖಿತ್ವಾದಿಪ್ರಾಪ್ತಿಃ। ತತಶ್ಚ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧೋ ವಾಚ್ಯಃ। ನಚ ದುಃಖ್ಯಾದಿಶಬ್ದೋ ನಿಯಮೇನ ದುಃಖಾದಿಸಮವಾಯಸ್ಯ ವಾಚಕಃ। ಕಿನ್ತು "ತದಸ್ಯಾಸ್ತಿ" ಇತಿ ತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧಮಾತ್ರಸ್ಯ। ಸಮ್ಬನ್ಧಶ್ಚ ಸಮವಾಯ ಇವ ಸ್ವಾಮ್ಯಮಪಿ ಭವತಿ। ತತ್ರ "ನಿರನಿಷ್ಟೋ ನಿರವದ್ಯಃ", "ನಾಮಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಯಮಾವಿಶನ್ತಿ" ಇತಿ ನಿರವಕಾಶಶ್ರುತಿದ್ವಯಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ದುಃಖಾದಿನಿಯನ್ತೃತ್ವೇನ ದುಃಖ್ಯಾದಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ಕಾಽನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ।

ಭವತ್ವೇವಂ ತದ್ಧಿತಾನ್ತೇಷು ಗತಿಃ। ಕೃದನ್ತೇಷು ಬದ್ಧಾದಿಶಬ್ದೇಷು, ರೂಢೇಷು ಚಾವರಾದಿಶಬ್ದೇಷು ಕಥಮ್? ಇತ್ಥಮ್ ಬದ್ಧಶಬ್ದಸ್ಯ ಬನ್ಧಂ ಪ್ರತಿ ಕರ್ಮತ್ವಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮ್। ತದ್ ಯಸ್ಯಾಸ್ತಿ ತತ್ರ ಸ ಶಬ್ದೋ ವರ್ತತೇ। ಯಸ್ಯಾಸ್ತೀತಿ ಚ ಸಮ್ಬನ್ಧಮಾತ್ರಮುಚ್ಯತೇ। ಸಮ್ಬನ್ಧವಿಶೇಷೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್। ಏವಂ ಕಾರಕಾನ್ತರವಾಚಿಷ್ವಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಅವರಾದಿಶಬ್ದಾ ಅಪಿ ಅವರತ್ವಾದಿನಿಮಿತ್ತಾಧೀನಪ್ರವೃತ್ತಯ ಏವಮೇವ ಯೋಜ್ಯಾಃ। ಕಿಞ್ಚ "ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾದ್ ಧಾತ್ವರ್ಥೇ" ಇತಿ ಣ್ಯನ್ತೇಭ್ಯಃ ಪಚಾದ್ಯಚಿ ವಿಹಿತೇ ಸುಲಭೈವಾವರಾದಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿಃ।

ಸ್ಯಾದೇಷಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ, ಯತ್ರ ಶಬ್ದತೋಽವರತ್ವಾದಿಪ್ರತೀತಿಃ। ಯತ್ರ ಪುನಃ "ಅವ್ಯಕ್ತಾತ್ ಪುರುಷಃ ಪರಃ" ಇತ್ಯಾದಾವರ್ಥಾದವರತ್ವಾದಿಪ್ರಾಪ್ತಿಃ, ತತ್ರ ಕಥಮ್? ನಹಿ ಶಬ್ದವದುಪಪತ್ತಿರ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮರ್ಹತಿ। ಉಚ್ಯತೇ ಅವ್ಯಕ್ತಾದಿತಿ ಪಞ್ಚಮ್ಯಾ ಹಿ ಪುರುಷಗತಂ ಪರತ್ವಂ ಪ್ರತಿ ಅವ್ಯಕ್ತಸ್ಯಾವಧಿತ್ವಮಸ್ತೀತ್ಯೇತಾವದೇವ ಲಭ್ಯತೇ। ನಚ "ತದಸ್ಯಾಸ್ತಿ" ಇತ್ಯನೇನ ಸಮವಾಯ ಏವ ಪ್ರಾಪ್ನೋತೀತಿ ನಿಯಮೋಽಸ್ತಿ। ತತ್ಸ್ವಾಮಿತ್ವೇನಾಪ್ಯುಪಪತ್ತೇಃ। ತತಶ್ಚ ಯದ್ಗತಂ ಪರತ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯವಧಿತ್ವಂ ತಸ್ಯಾವರತ್ವಮರ್ಥಾದಾಪದ್ಯತಾಮ್। ಪರಗತಂ ತು ಯತ್ಸ್ವಾಮಿಕಂ ತಸ್ಯಾವರತ್ವಾದಿಕಂ ಪ್ರತಿ ಸ್ವಾಮ್ಯಮೇವ ಅರ್ಥಾದಾಪದ್ಯತ ಇತಿ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ವಿರೋಧಃ।

h ॥ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೋಪದರ್ಶನಾದಿನಾ ಸ್ವಮಿತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಧಾನಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಯದ್ಯಪಿ "ತದಸ್ಯಾಸ್ತಿ" ಇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಸಾಮಾನ್ಯಂ ದುಃಖ್ಯಾದಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮುಚ್ಯತೇ। ತಥಾಽಪಿ ಸಮವಾಯಾದಿರೇವ, ನ ಸ್ವಾಮಿತ್ವಮ್। ಪ್ರಯೋಗಾನುಸಾರಿತ್ವಾತ್ ಕೃತ್ತದ್ಧಿತಸಮಾಸಾನಾಮ್। ಪ್ರಯೋಗಶ್ಚ ಸಮವಾಯಾದಿನಿಮಿತ್ತ

ಏವ ದೃಶ್ಯತೇ। ನ ಸ್ವಾಮಿತ್ವನಿಮಿತ್ತಃ। ಅತ ಏವ "ತದಸ್ಯಾಸ್ತ್ಯಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ಮತುಪ್" ಇತೀತಿಕರಣೋ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥೋ ನಿಬದ್ಧಃ। ತಸ್ಮಾನ್ನ ತದಧೀನತ್ವಹೇತುತೋ ದುಃಖ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತ್ಯತಃ, ಅಸ್ತಿ ತದಧೀನತ್ವನಿಮಿತ್ತೋಽಪಿ ಪ್ರಯೋಗ ಇತ್ಯಾಹ -- ರಾಜ್ಞೀತಿ।

॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥ರಾಜ್ಞಿ ಯದ್ವತ್ ಪರಾಜಯಃ॥1॥**

(###sudha --)

ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ತದ್ಗತತ್ವಂ ಚ ಶಬ್ದವೃತ್ತೇರ್ಹಿ ಕಾರಣಮ್।

ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ತತ್ರ ಮುಖ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್ಕುತೋ ರಾಜ್ಞಿ ಜಯೋಽನ್ಯಥಾ॥2॥**

(###sudha --)

ಭೃತ್ಯಸಮವೇತಸ್ಯ ಪರಾಜಯಸ್ಯ ರಾಜಾಧೀನತ್ವೇನ ಯಥಾ ರಾಜ್ಞಿ ಪರಾಜಯಃ ಪರಾಜಯನಿಮಿತ್ತಕಃ ಪರಾಜಯೀತಿ ಶಬ್ದೋ ವರ್ತತೇ "ಪರಾಜಯೀ ಭದ್ರಸೇನಃ' ಇತಿ ತಥೇತ್ಯರ್ಥಃ।

ಕಿಞ್ಚ ಸ್ವಾಮ್ಯಸಮ್ಬನ್ಧೇನ ಮತುಬರ್ಥಾಪ್ರವೃತ್ತೌ ಗೋಮಾನ್ ದೇವದತ್ತ ಇತ್ಯಾದಿಕಮಪಿ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಏತದೇವ ವಿವೃಣೋತಿ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಮಿತಿ। ಯಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಾನಾಂ ದುಃಖಾದೀನಾಂ ತದ್ಗತತ್ವಮಿವ ಪರಗತೇಷು ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಮಪಿ ದುಃಖ್ಯಾದಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತೇಃ ಕಾರಣಮ್, ಅನುಶಾಸನಪ್ರಯೋಗಯೋರುಭಯತ್ರ ಸಾಮ್ಯಾತ್, ತಸ್ಮಾದ್ ದುಃಖ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾ ಅಪಿ ಉಕ್ತಾರ್ಥಾಪತ್ತಿಬಲಾತ್ ತದಧೀನತ್ವಹೇತುತೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ವರ್ತನ್ತ ಇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಅಸ್ತು ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಮಪಿ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮ್। ಕಿನ್ತ್ವಮುಖ್ಯಮೇವ। ತತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಸ್ಯಾಪ್ರಚುರತ್ವಾತ್। ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಾಚುರ್ಯಾತ್ ತದ್ಗತತ್ವಮೇವ ಮುಖ್ಯಮ್। ತಥಾಚ ದುಃಖ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಜೀವಾದಿಷ್ವೇವ ಮುಖ್ಯತ್ವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಮುಖ್ಯತ್ವಾತ್ "ತತ್ತು ಸಮನ್ವಯಾತ್" ಇತ್ಯನುಪಪನ್ನಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಮಿತಿ। ತತ್ರ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯತದ್ಗತತ್ವಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಮೇವ ಮುಖ್ಯಂ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ನತು ತದ್ಗತತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ಸ್ವಾಮಿತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತತ್ವಾನಭ್ಯುಪಗಮೇ ರಾಜಾ ಜಯೀತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗಾನುಪಪತ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಮಪಿ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿಕಾರಣಮಿತಿ ಮುಖ್ಯಮಿತಿ ಚ ಕ್ರಮೇಣ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಮ್। ತತ್ಕ್ರಮೇಣೈವೋಪಪಾದಯಿಷುಃ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಸ್ಯ ಕಾರಣತ್ವಾನಭ್ಯುಪಗಮೇ ಬಾಧಕಮಾಹ ಕುತ ಇತಿ। ಅನ್ಯಥಾ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಸ್ಯ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿಕಾರಣತ್ವಾಭಾವೇ, ರಾಜ್ಞಿ ಜಯೋ ಜಯನಿಮಿತ್ತಕೋ ಜಯಿಶಬ್ದಃ ಕುತಃ, ಕಥಮ್? ಸ್ವಧಾಮೋಪವಿಷ್ಟೇ ರಾಜ್ಞಿ ಜಯಃ ಕುತಃ, ನ ಕುತೋಽಪಿ ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಜಯಸ್ಯ ರಾಜಗತತ್ವಾಭಾವಾತ್ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಮಪಿ ಯದಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ನ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ನಿಮಿತ್ತಾಭಾವಾದ್ ರಾಜ್ಞಿ ಜಯಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ನ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ತಸ್ಮಾತ್ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಮಪಿ ಕಾರಣಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮಿತಿ। ಲಕ್ಷಣಯಾ ಪ್ರಯೋಗೋಽಸ್ತ್ವಿತಿ ಚೇತ್, ನ। "ತದಸ್ಯಾಸ್ತಿ" ಇತಿ ನಿಮಿತ್ತಸಾಮ್ಯಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ವೈಪರೀತ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯಾಪಾತಾತ್। ಪರಾಜಯಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತತ್ವೇಽಪಿ ಜಯಗ್ರಹಣಂ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯರ್ಥಮ್।

h ll ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಯೋಃ ಸ್ವಾಮಿತ್ವತದ್ಗತತ್ವಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ ಸ್ವಾಮಿತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಕಾರಣತ್ವಮುಪಪಾದಯತಿ -- ನಹೀತಿ।

ನಹಿ ಭೃತ್ಯಸ್ಯ ವಿಜಯಿಶಬ್ದಸ್ತಾವತ್ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ।

ಯಾವದ್ ರಾಜ್ಞ್ಯನ್ಯಗತ್ವೇಽಪಿ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಭಾಸಮಾತ್ರತಃ ll3 ll**

(###sudha --)

ಹಿಶಬ್ದೋ ಯಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ। ತಾವದ್ ಯಾವದಿತಿ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣೇ। ಜಯಸ್ಯಾನ್ಯಗತ್ವೇಽಪಿ ಭೃತ್ಯಗತತ್ವೇಽಪಿ ತಂ ಜಯಂ ಪ್ರತಿ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಭಾಸಮಾತ್ರೇಣ ರಾಜ್ಞಿ ವಿಜಯಿಶಬ್ದೋ ಯಾವತ್ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ತಾವಜ್ಜಯಾಧಿಕರಣಸ್ಯಾಪಿ ಭೃತ್ಯಸ್ಯ ಸಮ್ಬನ್ಧಿತಯಾ ನ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ಯಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ತತ್ರ ಮುಖ್ಯಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಭಾಸಮಾತ್ರತ ಇತಿ ವಚನಂ ಕಿಮುತಾನುಪಚರಿತಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನೀತಿ ಕೈಮುತ್ಯದ್ಯೋತನಾರ್ಥಮ್। ಭೃತ್ಯಾಜ್ಞಾನನಿಮಿತ್ತಂ ರಾಜ್ಞಿ ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಾಚುರ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಭೃತ್ಯಜ್ಞಾನೇಽಪಿ ತದುಪಲಮ್ಭಾತ್।

ನನು ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಾಚುರ್ಯಂ ನ ಮುಖ್ಯತಾಹೇತುಃ। ಅಜ್ಞಾತಮುಖ್ಯಲಾಕ್ಷಣಿಕಾದಿಪ್ರಯೋಗೇಷ್ವಪಿ ದರ್ಶನಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಸತ್ಯಮ್। ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಾಚುರ್ಯಾತ್ ತದ್ಗತತ್ವಮೇವ ಮುಖ್ಯಮ್। ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ತು ತದಪ್ರಾಚುರ್ಯಾದಮುಖ್ಯಮಿತಿ ಪರೇಣ ಪರ್ಯನುಯುಕ್ತೇ ಅಸಿದ್ಧಿರನೇನಾಭಿಧೀಯತೇ। ನತು ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಾಚುರ್ಯೇಣ ಮುಖ್ಯತಾ ಸಾಧ್ಯತೇ। ಯೇನ ವ್ಯಭಿಚಾರಚೋದನಾ ಸಙ್ಗತಾ ಸ್ಯಾತ್।

ಯದ್ಯಪ್ಯತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಾಚುರ್ಯಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಾಜ್ಞಾನನಿಮಿತ್ತತ್ವಾದಿನಾಽನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿರ್ವ್ಯಭಿಚಾರೋ ವಾ ಶಕ್ಯತೇ ವಕ್ತುಮ್। ತಥಾಽಪಿ "ಜಗದ್ವಾಚಿತ್ವಾತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರದಿಶಾ ಶಿಷ್ಯೈರೇವ ಜ್ಞಾತುಂ ಶಕ್ಯತ ಇತ್ಯಸಿದ್ಧಿರೇವೋಕ್ತಾ।

ಕುತಸ್ತರ್ಹಿ ಮುಖ್ಯತಾಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಚೇತ್। ಉಚ್ಯತೇ "ತದಸ್ಯಾಸ್ತಿ" ಇತಿ ಹಿ ದುಃಖ್ಯಾದಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮುಕ್ತಮ್। ಯಚ್ಚ ಯದಧೀನಸತ್ತಾಪ್ರತೀತಿಪ್ರವೃತ್ತಿಕಮ್, ತತ್ ತಸ್ಯ ಮುಖ್ಯತೋ ಭವತಿ। ಯಥೇಷ್ಟವಿನಿಯೋಗಯೋಗ್ಯತ್ವಾತ್। ನತು ಯತ್ರ ಯತ್ ಸಮ್ಬದ್ಧಂ ತಸ್ಯ ತನ್ಮುಖ್ಯಃ। ಯಥೇಷ್ಟವಿನಿಯೋಗಾಯೋಗ್ಯತ್ವಾತ್। ನಹಿ ಜೀವೇನ ದುಃಖಾದಿಕಂ ಹಾತುಮುಪಾದಾತುಂ ವಾ ಶಕ್ಯತೇ। ಅತಃ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಮೇವ ಮುಖ್ಯಮಿತಿ। ಅಥವಾಽಭಿಧಾನವೃತ್ತಾವೇವ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯತದ್ಗತತ್ವಯೋರ್ನಿರ್ಧಾರಣಾಯಾಂ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ಮುಖ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಮ್। ತತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಾಚುರ್ಯಸ್ಯ ಹೇತುತ್ವಾಭಿಧಾನೇ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ದೋಷಃ। ಪ್ರಕರಣವಶಾದೇವ ವ್ಯಭಿಚಾರಪರಿಹಾರಾತ್।

h ll ಸ್ವಾಮಿತ್ವಸ್ಯ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತತ್ವೇ ರಾಜಾ ಬದ್ಧೋ ಮೃತ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗಪ್ರಸಙ್ಗಃ ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕಾ ll

(###sudha --)

ನನು ಯದಿ ಸ್ವಾಮ್ಯಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಭೃತ್ಯೇ ಬದ್ಧೇ ಮೃತೇ ವಾ "ರಾಜಾ ಬದ್ಧಃ', "ರಾಜಾ ಮೃತಃ' ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮಸ್ತಿ। ತೇನ ಜಾನೀಮೋ ನ ಸ್ವಾಮ್ಯಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮಿತಿ। ನಚ ವಾಚ್ಯಮ್, ಪ್ರಯೋಗೇ ಸತಿ ನಿಮಿತ್ತಾನುಸರಣಮ್, ನತು ನಿಮಿತ್ತಮಸ್ತೀತಿ ಪ್ರಯೋಗ ಇತಿ। ಅಮುಖ್ಯಪ್ರಯೋಗವಿಷಯತ್ವಾದಸ್ಯ ನ್ಯಾಯಸ್ಯ। ತತ್ರ ಹಿ ನಿಮಿತ್ತಂ ನ ಸಾಮಗ್ರೀ। ಕಿನ್ತು ತದೇಕದೇಶಃ। ಮುಖ್ಯಪ್ರಯೋಗೇ ತು ನಿಮಿತ್ತಮೇವ ಸಾಮಗ್ರೀ। ನಹಿ ಸಿಂಹಶಬ್ದಸ್ಯ ಶಾರ್ದೂಲೇ ಪ್ರಯೋಗಾಭಾವವತ್ ಉಪಗೋರಪತ್ಯೇಽಪ್ಯೌಪಗವಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಾಭಾವೋ ಭವತೀತಿ।

h ll ರಾಜಾ ಬದ್ಧ ಇತ್ಯಾದೇಃ ಸಂಶಯಕಾರಣತ್ವಾತ್ ಪ್ರಯೋಗಾಭಾವಃ, ನತು ಸ್ವಾಮಿತ್ವಸ್ಯಾನಿಮಿತ್ತತ್ವಾತ್ ll

(###sudha --)

ಅತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಕೋಽಯಂ ಪ್ರಯೋಗೋ ನಾಮ? ಕಿಂ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿಃ, ಪ್ರಯೋಗಮೂಲಂ ವ್ಯಾಕರಣಮಿತಿ ಯಥಾ, ಕಿಂವಾ ಉಚ್ಚಾರಣಮ್? ನಾಽದ್ಯಃ, ಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ಯೇಷ್ಟತ್ವಾತ್। ವಿಪರ್ಯಯಪರ್ಯವಸಾನೇ ಚಾಸಿದ್ಧೇಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ತ್ವನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿಮಾಹ ಭೃತ್ಯೇತಿ।

ಭೃತ್ಯಬನ್ಧಾದಿಕಂ ರಾಜ್ಞಿ ರಾಜ್ಞೋ ಬನ್ಧಾದಿಯೋಗ್ಯತಃ।

ಕಾರಣಂ ಸಂಶಯಸ್ಯ ಸ್ಯಾದಿತಿ ನೈವ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ll4 ll**

(###sudha --)

ರಾಜಾಧೀನಭೃತ್ಯಬನ್ಧಾದಿಕಂ ವಿವಕ್ಷಿತ್ವಾ ರಾಜ್ಞಿ ರಾಜಾ ಬದ್ಧೋ ಮೃತ ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಂ ನ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ। ಕಿಂ ಕಾರಣಮ್? ಸ ಪ್ರಯೋಗಃ ಸಂಶಯಸ್ಯ ಕಾರಣಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯೇವ। ನತು ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಸ್ಯಾಕಾರಣತ್ವಾತ್। ಕುತಃ ಸಂಶಯಸ್ಯ ಕಾರಣಮ್? ರಾಜ್ಞೋಽಪಿ ಬನ್ಧಾದಿಯೋಗ್ಯತ್ವಾತ್।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಭವತ್ಯೇವ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮ್, ಪ್ರಯೋಗಾಭಾವಸ್ತು ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕನಿಮಿತ್ತಃ। ರಾಜಾ ಬದ್ಧೋ ಮೃತ ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗೇ ಹಿ ಸಂಶಯೋ ವ್ಯುತ್ಪನ್ನಸ್ಯ ಸ್ಯಾತ್ ಕಿಂ ರಾಜಾಧೀನಸ್ಯ ಭೃತ್ಯಸ್ಯ ಬದ್ಧತ್ವಾದಿನೈವಮುಚ್ಯತೇ, ಕಿಂವಾ ರಾಜ್ಞ ಏವ ಬದ್ಧತ್ವಾದಿನೇತಿ। ಆಕಾಙ್ಕ್ಷಾಸನ್ನಿಧಿಯೋಗ್ಯತಾನಾಮುಭಯತ್ರ ಸದ್ಭಾವೇನಾರ್ಥದ್ವಯಪ್ರತೀತೇಃ ಅವರ್ಜನೀಯತ್ವಾತ್। ನಚ ಸಂಶಯೋ ಮಾ ಭೂದಿತ್ಯೇವಂ ನಿವೃತ್ತಃ ಪ್ರಯೋಗೋಽಕಾರಣತ್ವಂ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಸ್ಯ ಗಮಯತಿ। ನಹಿ ಮಣಿಮನ್ತ್ರಾದಿಪ್ರತಿಬದ್ಧೋಽಗ್ನಿರ್ನ್ನದಾಹ್ಕ್ಷೀದಿತಿ ನ ತತ್ ಕಾರಣಮಿತಿ।

h ॥ ಸಂಶಯನಿಮಿತ್ತಕಾನರ್ಥಶಙ್ಕಾ ಚ ಪ್ರಯೋಗಾಭಾವೇ ಕಾರಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ನ ಸಂಶಯಕಾರಣತ್ವಮಾತ್ರಂ ಪ್ರಯೋಗಪ್ರತಿಬನ್ಧಕಮ್। ವ್ಯಾಖ್ಯಾನತಃ ಸಂಶಯನಿವೃತ್ತಿಸಮ್ಭವಾತ್। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ವ್ಯಾಖ್ಯಾನತೋ ವಿಶೇಷಪ್ರತಿಪತ್ತಿರ್ನಹಿ ಸನ್ದೇಹಾದಲಕ್ಷಣಮ್" ಇತಿ। ಅನ್ಯಥಾ ರಾಜಾ ಜಯೀತ್ಯಪಿ ಪ್ರಯೋಗೋ ನ ಸ್ಯಾತ್। ತತ್ರಾಪ್ಯುಕ್ತವಿಧಯಾ ಸಂಶಯಾವತಾರಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಮಙ್ಗಲತ್ವಾದಿತಿ।

ಅಮಙ್ಗಲತ್ವಾಚ್ಛಬ್ದಾನಾಂ ರಾಜ್ಞೋ ಯೋಗಾದಮಙ್ಗಲೇ।

ಅಪ್ರಿಯತ್ವಾತ್ತು ಶಬ್ದಸ್ಯ ಸ್ಯಾತ್ ಪ್ರಯೋಗನಿವರ್ತನಮ್ ॥5 ॥**

(###sudha --)

ತುಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣೇ। ಶಬ್ದಸ್ಯೇತಿ ಜಾತ್ಯೇಕವಚನಮ್। ರಾಜ್ಞೋ ಬನ್ಧನಾದಾವಮಙ್ಗಲೇ ಯೋಗಾದ್ ಯೋಗ್ಯತಾಸದ್ಭಾವಾತ್। ಆಕಾಙ್ಕ್ಷಾದೇಶ್ಚ ಸ್ಫುಟತ್ವಾದ್ ರಾಜಾ ಬದ್ಧ ಇತ್ಯಾದಿಪದಾನಾಂ ಪಾಕ್ಷಿಕರಾಜಬನ್ಧಾದ್ಯಮಙ್ಗಲಪ್ರತೀತಿಜನಕತ್ವಸಮ್ಭವಾತ್। ರಾಜ್ಞೋಽಮಙ್ಗಲಾಭಿಧಾನಸ್ಯ ಚ ರಾಜತತ್ಪುರುಷಾಪ್ರೀತಿಹೇತುತ್ವಾದೇವ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗನಿವರ್ತನಂ ಸ್ಯಾತ್।

ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ನ ಕೇವಲಂ ಸಂಶಯಪ್ರಾಪ್ತೇಃ ಪ್ರಯೋಗಾಭಾವಃ। ಕಿನ್ತು ಸಂಶಯನಿಮಿತ್ತಾಪ್ರೀತಿಹೇತುಕಾನರ್ಥಶಙ್ಕಯೈವ। ನ ಪುನಃ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಸ್ಯಾಕಾರಣತ್ವಾದಿತಿ। ತರ್ಹಿ ರಾಜಾ ಪರಾಜಯೀತ್ಯಪಿ ನ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್। ಭೃತ್ಯದ್ವಾರೈವ ರಾಜಾ ವಿಜಯತೇ ಪರಾಜಯತೇ ಚೇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧತಯಾ ಸಂಶಯಾನುತ್ಪಾದಾತ್।

h ॥ ಉಕ್ತಪ್ರಯೋಗಸ್ಯಾನ್ಯಥೈವ ಸಿದ್ಧತ್ವಮುಪಪಾದ್ಯ ಸ್ವಾಮಿತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಧಾನಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಸ್ತಿ ತಾವದ್ ರಾಜಾ ಬದ್ಧ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗಾಭಾವಃ। ಸ ತು ಸ್ವಾಮ್ಯಸ್ಯಾಕಾರಣತ್ವಾನ್ನ ಭವತಿ, ಕಿನ್ತೂಕ್ತಸಂಶಯಪ್ರತಿಬನ್ಧಾದಿತಿ ಕುತೋ ನಿಶ್ಚೇಯಮ್? ನಚ ವಾಚ್ಯಮ್ ಮಾ ಭೂದಯಂ ನಿಶ್ಚಯಃ, ಪ್ರಯೋಗಾಭಾವಸ್ಯಾನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿಶಙ್ಕಾಽಪಿ ತರ್ಕಾನುಮಾನೇ ಶಕ್ನೋತಿ

ದೂಷಯಿತುಮಿತಿ। ವಾದಿನೋಽಪಿ ನಿಶ್ಚಯಸ್ಯಾಽವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯನಿಮಿತ್ತಕಸಮನ್ವಯಾನವಧಾರಣಾಪಾತಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಗುಣಾಸ್ತ್ವಿತಿ।

ಗುಣಾಸ್ತು ತಾದೃಶಾ ಯತ್ರ ಪ್ರಯುಜ್ಯನ್ತೇಽಖಿಲಾ ಅಪಿ।

ಪೂಜ್ಯೇಷ್ವೇವ ವಿಶೇಷೇಣ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ಮುಖ್ಯಕಾರಣಮ್ ॥6॥**

(###sudha --)

ತಾದೃಶಾಃ ಸ್ವಾಮ್ಯನಿಮಿತ್ತಕಾಃ ಶಬ್ದಾಃ। ಯತ್ರ ಯದಿ। ಗುಣಾಃ ಶುಭಾಭಿಧಾಯಿನಃ, ನತು ಪಾಕ್ಷಿಕಮಪ್ಯಮಙ್ಗಲಂ ಪ್ರತ್ಯಾಯಯನ್ತಿ। ತತ್ರ ತರ್ಹಿ। ತೇಽಖಿಲಾ ಅಪಿ ಪ್ರಯುಜ್ಯನ್ತೇ। ಯಥಾ ಜಿತಂ ರಾಜ್ಞೇತ್ಯಾದಯಃ। ಪ್ರಾಪ್ತಾಪ್ರಾಪ್ತವಿವೇಕೇನಾನರ್ಥಶಙ್ಕೈವ ಪ್ರಯೋಗಾಭಾವಕಾರಣಮ್, ನತು ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಸ್ಯಾನಿಮಿತ್ತತ್ವಮಿತಿ ನಿಶ್ಚೀಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ। ಅತ ಏವೋಕ್ತಮ್ ಅಖಿಲಾ ಅಪೀತಿ। ನಚಾಯಂ ನಿಯಮೋಽಸ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತಸದ್ಭಾವೇ ಪ್ರಯೋಗೋ ಭವತೀತಿ। ಅನನ್ತಾನಾಂ ಹಿ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಲಕ್ಷಣಾನಿ ವ್ಯಾಕರಣಕಾರೈರುಕ್ತಾನಿ। ನಚ ತೇಷಾಂ ಪ್ರಯೋಗೋ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ ಸ್ಫುಟತ್ವನ್ನೋಕ್ತಮ್।

ತದೇವಂ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಸ್ಯ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತುತ್ವಂ ಮುಖ್ಯತ್ವಂ ಚ ಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯಾಹ -- ಪೂಜ್ಯೇಷ್ವಿತಿ। ಯತಃ ಪೂಜ್ಯೇಷು ಸ್ವಾಮಿಷು ಜಯಿಪ್ರಭೃತಯಃ ಶಬ್ದಾಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯನ್ತೇ। ತೇನ ಜ್ಞಾಯತೇ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿಕಾರಣಮಿತಿ। ಯತಶ್ಚ ಪೂಜ್ಯೇಷ್ವೇವ ವಿಶೇಷೇಣ ಪ್ರಾಚುರ್ಯೇಣ ಪ್ರಯುಜ್ಯನ್ತೇ ನ ಭೃತ್ಯೇಷು। ತೇನ ನಿಶ್ಚೀಯತೇ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತೌ ತದ್ಗತತ್ವಾದಪಿ ಮುಖ್ಯಂ ಕಾರಣಮಿತಿ।

h॥ ನಿಮಿತ್ತಸದ್ಭಾವಾತ್, ಸಂಶಯಾನರ್ಥಶಙ್ಕಯೋರಭಾವಾಚ್ಚ ಭಗವತಿ ದುಃಖ್ಯಾದಿಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಃ॥

(###sudha --)

ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯೇವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತ ಇತಿ।

p**p

ಅತೋ ದೋಷತಿದೂರತ್ವಾತ್ ಸಂಶಯಸ್ಯಾಪ್ಯಸಮ್ಭವಾತ್।

ದೋಷಾಣಾಂ ವಿಷ್ಣುಗತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಾಜ್ಞಬುದ್ಧಿವ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ।

ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾರ್ಥಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ದೋಷಶಬ್ದಾಶ್ಚ ವಿಷ್ಣವಿ॥7॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯತಃ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ಕಾರಣಮ್, ಮುಖ್ಯಂ ಚ, ಅತಃ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾರ್ಥಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ದುಃಖಿಬದ್ಧಾವರಾದ್ಯಾ ದೋಷಶಬ್ದಾ ಅಪಿ ವಿಷ್ಣಾವಿ ವಿಷ್ಣೌ "ಜೀವಾ ಏವ ತು ದುಃಖಿನ" ಇತ್ಯಾದೌ ಪ್ರಯುಜ್ಯನ್ತ ಇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಸತ್ಯಪಿ ನಿಮಿತ್ತೇ ಯಥಾ ರಾಜಾ ಬದ್ಧ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗಾಭಾವಃ, ತಥಾ ವಿಷ್ಣುರ್ದುಃಖೀತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗಾಭಾವೋಽಪಿ ಕುತೋ ನ ಭವೇತ್? ಅತ್ರಾಪಿ ಪಾಕ್ಷಿಕಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುವೈಷ್ಣವಭಯಸ್ಯ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕತ್ವಸಮ್ಭವಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ದೋಷೇತಿ। "ನಿರನಿಷ್ಟೋ ನಿರವದ್ಯಃ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇರ್ವಿಷ್ಣೌ ದೋಷಾತಿದೂರತ್ವನಿಶ್ಚಯಾತ್। ಪ್ರಾಜ್ಞಬುದ್ಧ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ ದೋಷಾಣಾಂ ವಿಷ್ಣುಗತತ್ವಸ್ಯ ತದ್ವಿಷಯಸ್ಯ ಸಂಶಯಸ್ಯಾಸಮ್ಭವಾತ್। ನಿಮಿತ್ತಸದ್ಭಾವಾತ್ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕಾಭಾವಾದಪೀತ್ಯಪೇರರ್ಥಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸತ್ಯಪಿ ನಿಮಿತ್ತೇ ವೈದಿಕಪ್ರಯೋಗನಿವೃತ್ತಿರ್ಹಿ ವಿಷ್ಣುವೈಷ್ಣವೇಭ್ಯೋ ಭಯಾತ್ ಸ್ಯಾತ್। ತತ್ಕಾರಣಂ ಚ ತದಪ್ರೀತಿಃ। ತತ್ರಾಪಿ ಹೇತುರ್ವಿಷ್ಣೋರನೇನ ದೋಷಿತ್ವಮುಚ್ಯತ ಇತಿ ಸಂಶಯಃ। ತಸ್ಯ ಚ ನಿಮಿತ್ತಂ ವಾಕ್ಯಸ್ಯೋಭಯಾರ್ಥಪ್ರತೀತಿಜನಕತ್ವಮ್। ತಸ್ಯಾಪ್ಯುಭಯತ್ರ ಯೋಗ್ಯತಾದಿಸದ್ಭಾವಃ। ನಚಾಸಾವಸ್ತಿ ಪ್ರಕೃತೇ। ವಿಷ್ಣುವೈಷ್ಣವಾನಾಂ ಪರಮೇಶ್ವರನಿರ್ದೋಷತಾನಿಶ್ಚಯವತ್ತ್ವೇನ ಯೋಗ್ಯತಾಧ್ಯವಸಾಯಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಅನ್ಯಥಾ ಜರದ್ಗವಾದಿವಾಕ್ಯೇಽಪಿ ತತ್ಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಯದ್ಯಪಿ ವಾಕ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯಾಜ್ಞಾನೇಽಪ್ರೀತಿಸಮ್ಭವಃ, ತಥಾಽಪಿ ಸದಭಿಪ್ರಾಯವಾಕ್ಯಪ್ರಯೋಗನಿವೃತ್ತೌ ಕಿಮಾಯಾತಮಿತಿ। ಏತದಪ್ಯುಕ್ತಮ್ ಪ್ರಾಜ್ಞಬುದ್ಧ್ಯಪೇಕ್ಷಯೇತಿ। ಸ್ವಸ್ಯ ಪರಮವೈದಿಕತಾಖ್ಯಾಪನಾಯ ವಿಷ್ಣಾವೀತಿ ವೈದಿಕಪ್ರಯೋಗಃ।

h ॥ ಉಕ್ತಾರ್ಥಸ್ಯ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಶ್ರುತಿಸಮ್ಮತಿಮಪ್ಯಾಹ -- ವಾಸುದೇವೇತಿ।

ವಾಸುದೇವಶ್ರುತಿಶ್ಚಾಽಹ ನೈವ ವಿಷ್ಣಾವಮಙ್ಗಲಮ್।

ಮಙ್ಗಲಾಮಙ್ಗಲೇಽನ್ಯತ್ರ ತತೋ ನಾಮಙ್ಗಲಂ ವದೇತ್।

ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾಪೇಕ್ಷಯಾ ವಿಷ್ಣೌ ದೋಷೋ ನಾಮಙ್ಗಲೋಕ್ತಿತಃ ॥8॥**

(###sudha --)

ಬಹುಭುಕ್ತ್ವಂ ಯಥಾ ದೋಷೋ ನೃಷು ನೈವ ಹರೌ ಕ್ವಚಿತ್।

ಏವಂ ದುಃಖ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾಶ್ಚ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾಪೇಕ್ಷಯೋದಿತಾಃ ॥9॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ನೈವ ದೋಷಾ ಹರೌತದ್ಗಬುದ್ಧ್ಯೋಕ್ತಾ ದೋಷಕಾರಿಣಃ।

ತಸ್ಮಾತ್ ತೇ ದೋಷಶಬ್ದಾಶ್ಚ ತತ್ರೈವ ಗುಣವಾಚಕಾಃ ॥10॥**

(###sudha --)

ಆಹ -- ಏತಮರ್ಥಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಯತೋ ನೈವ ವಿಷ್ಣೌ ಅಮಙ್ಗಲಂ ದುಃಖಾದಿಕಮಸ್ತಿ। ತತೋ ಯೋಗ್ಯತಾವಿರಹೇಣಾರ್ಥಾನ್ತರಪ್ರತೀತ್ಯಭಾವಾತ್ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾಪೇಕ್ಷಯಾ ವಿಷ್ಣಾವಮಙ್ಗಲೋಕ್ತಿತೋ ದೋಷೋಽನರ್ಥೋ ನಾಸ್ತಿ। ತಸ್ಮಾದ್ ದುಃಖ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾ ಅಪಿ ವಿಷ್ಣೌ ವೇದೇ ಪ್ರಯುಜ್ಯನ್ತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಅನ್ಯತ್ರ ತು ರಾಜಾದೌ ಯತೋ ಮಙ್ಗಲಾಮಙ್ಗಲೇ ಸಮ್ಭವತೋಽತೋ ಯೋಗ್ಯತಾಸಮ್ಭವೇನಾರ್ಥಾನ್ತರಪ್ರತಿಭಾಸನಾತ್ ಪಾಕ್ಷಿಕಾನರ್ಥಶಙ್ಕಯಾ ತತ್ರಾಮಙ್ಗಲಂ ರಾಜಾ ಬದ್ಧ ಇತ್ಯಾದಿಕಂ ನ ವದೇದಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ಏಕಸ್ಯೈವ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಕ್ವಚಿದ್ ದೋಷಪ್ರತ್ಯಾಯಕತ್ವೇನಾನರ್ಥಹೇತುತ್ವಮ್, ಕ್ವಚಿತ್ ತದಭಾವ ಇತ್ಯೇತದ್ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ಬೋಧಯತಿ ಬಹುಭುಕ್ತ್ವಮಿತಿ। ಯಥಾ ಬಹುಭುಗ್ ದೇವದತ್ತ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಬಹುಭೋಗವಾನಿತಿ ನಿನ್ದ್ಯಶ್ಚೇತಿ ಪ್ರತೀಯತೇ। "ಅಸ್ವರ್ಗ್ಯಂ ಚಾತಿಭೋಜನಮ್" ಇತಿ ಸ್ಮೃತೇಃ। ಉಭಯಸ್ಯಾಪಿ ದೇವದತ್ತೇ ಸಮ್ಭವೇನ ಯೋಗ್ಯತ್ವಾತ್। ಅತ ಏವ ದೇವದತ್ತಾದ್ ಭೀರುಣಾ ನೈವಂ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ। ಪರಮೇಶ್ವರೇ ತು ಸಂಸಾರಧರ್ಮಾಣಾಮತ್ಯನ್ತಾಸಮ್ಭವಾನ್ನ ದೋಷಪ್ರತಿಭಾಸಃ। ಕಿನ್ತು ಸರ್ವಸಂಹರ್ತೃತ್ವಾದಿಕಮೇವ ಪ್ರತೀಯತ ಇತಿ ತತ್ರ ತತ್ಪ್ರಯೋಗಃ। ದಾರ್ಷ್ಟಾನ್ತಿಕಮಾಹ ಏವಮಿತಿ। ದೋಷಾ ದೋಷಹೇತವಃ। ಪ್ರಥಮದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯಾಪಿ ದಾರ್ಷ್ಟಾನ್ತಿಕಮಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಮ್।

h॥ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣೋ ದುಃಖಿತ್ವಜ್ಞಾನಸ್ಯಾನರ್ಥಸಾಧನತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ಪರಮೇಶ್ವರೇ ದುಃಖಿತ್ವಾದಿವೇದನಮನರ್ಥಹೇತುತ್ವೇನೋಚ್ಯತೇ "ಅಸನ್ನೇವ ಸ ಭವತಿ" ಇತ್ಯಾದಾವಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತದ್ಗಬುದ್ಧ್ಯೇತಿ। ದುಃಖಾದೀನಾಂ ತದ್ಗತತ್ವವಿವಕ್ಷಯೇತ್ಯರ್ಥಃ। ತಸ್ಮಾದಿತಿ ಶ್ರುತಿಃ ಸ್ವೋಕ್ತಾರ್ಥಮುಪಸಂಹರತಿ। ಅತೋಽವ್ಯಕ್ತಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯಃ ಪರಮಾತ್ಮೇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ ॥*#### h॥ ಇತ್ಯಾನುಮಾನಿಕಾಧಿಕರಣಮ್ ॥1॥**

#aಅಥಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣಮ್ ॥2॥**

(###sudha --)

h॥ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ "ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮೇನ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇಷು ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥತ್ವೇ ಪದಾರ್ಥತ್ವೇ ಚಾನುಪಪತ್ತಿವ್ಯುತ್ಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಜ್ಯೋತಿರುಪಕ್ರಮಾತ್ತು ತಥಾ ಹ್ಯಧೀಯತ ಏಕೇ। “ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮೇನ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯೇಜೇತ”, “ವಸನ್ತೇ ವಸನ್ತೇ ಜ್ಯೋತಿಷಾ ಯಜೇತ” ಇತ್ಯಾದಿಕರ್ಮಕಾಣ್ಡಗತೇ ವಾಕ್ಯೇ ಸನ್ದೇಹಃ ಕಿಮೇತದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸಮನ್ವೇತಿ, ಉತ ನೇತಿ। ನೇತಿ ಪೂರ್ವಃ ಪಕ್ಷಃ। ತಥಾಹಿ ಕಿಮತ್ರ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೋ ಬ್ರಹ್ಮ, ಕಿಂವಾ ಪದಾರ್ಥಃ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮಕರ್ತವ್ಯತಾದೇಃ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥತಯಾ ಪ್ರತೀತೇಃ।

ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಪದಾನಿ ಹ್ಯಮೂನಿ ಕಿಂ ರೂಢ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮವಾಚೀನಿ, ಕಿಂವಾ ಯೋಗೇನ? ಆದ್ಯೇಽಪಿ ಕಿಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಸನ್ತಾದ್ಯಾತ್ಮಕತ್ವೇನ ತತ್ಪದಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ರೂಢಿರಾಶ್ರೀಯತೇ, ಉತ ಪೃಥಗೇವ? ನಾಽದ್ಯಃ, ತೇಷಾಂ ಜಡತ್ವಾನಿತ್ಯತ್ವಾದಿನಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪಿ ದೂಷಣಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅನೇಕಾರ್ಥತಾಸ್ವೀಕಾರಸ್ಯಾನ್ಯಾಯ್ಯತ್ವಾತ್। ನಹೀಶ್ವರೇ ವಸನ್ತಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ರೂಢಿಃ ಪ್ರಮಾಣವತೀ। ನಚ ರೂಢ್ಯಾ ಸಮನ್ವಯಸಮಾಶ್ರಯಣೇ ಪ್ರಯೋಜನಮಸ್ತಿ। ಗುಣಪೂರ್ತ್ಯಸಿದ್ಧೇಃ। ನಾಪಿ ಯೋಗೇನ। ಯೋಗಸ್ಯ ರೂಢೇರ್ಜಘನ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವೇನ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತಾಸಿದ್ಧೇಃ। ನಚೈವಂವಿಧಂ ಯೋಗಮಪಿ ಪಶ್ಯಾಮಃ। ಯೋಗೇ ಚ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿವಿಭಾಗಃ, ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪದವಿಭಾಗಶ್ಚಾಙ್ಗೀಕರಣೀಯಃ। ತತ್ರ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದೇರೀಶ್ವರವಾಚಿತ್ವಮಸ್ತಿ ನವಾ? ಆದ್ಯೇ ಯೋಗಾನುಪಪತ್ತಿಃ, ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾಭಾವಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸರ್ವಶಬ್ದಸಮನ್ವಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ। ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದೇರನ್ಯಪರತ್ವಾತ್।

ಕಿಞ್ಚ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಪದಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವೇ ವಿಭಕ್ತಿವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್, ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನವಿಲೋಪಶ್ಚ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ। ಕ್ರಿಯೋಪಹಿತರೂಪತ್ವಾತ್ ಕಾರಕಾಣಾಮ್, ಕ್ರಿಯಾಭಿಧಾಯಕಸ್ಯ ಚಾಭಾವಾತ್। ಅನುಷ್ಠಾಪಕಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಾದರ್ಶನಾತ್। ತಸ್ಮಾದಯುಕ್ತಂ ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರಮಿತಿ।

h ॥ ವಸನ್ತೇಜ್ಯೋತಿಷಾಆಯಜೇತಾದಿಪದಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮವಾಚಕತ್ವಪ್ರಕಾರಪ್ರದರ್ಶನಪೂರ್ವಕಂ

ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪದಾರ್ಥತ್ವಪಕ್ಷಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ ಯತ್ತಾವದುಕ್ತಂ ಕಿಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ವಾಕ್ಯಸ್ಯಾನ್ವಯಃ, ಕಿಂವಾ ಪದಾನಾಮಿತಿ। ತತ್ರತಾವತ್ ಪದಾನಾಮಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ನಚ ವೃತ್ತ್ಯಸಮ್ಭವಃ। ಯೋಗಸದ್ಭಾವಾದಿತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ನಿರ್ವಕ್ತಿ ಜಾತಮಿತಿ।

ಜಾತಮೋತಂ ಹರೌ ಯಸ್ಮಾಜ್ಜ್ಯೋತಿಃ ಷಃ ಪ್ರಾಣರೂಪತಃ।

ಆಯಜೇತಶ್ಚಾಽಯಜೇತೋ ವಸನ್ತಿಶ್ಚ ವಸಂಸ್ತತಃ ॥11॥**

(###sudha --)

ಜಿರ್ಜಾತಮ್ । ಜನೇರೌಣಾದಿಕೋ ಡಿಪ್ರತ್ಯಯಃ । ಓತಿರೋತಮ್ । ಅವತೇಃ ಕ್ತಿನ್ । ಜಾತಂ ಜಗತ್ ಓತಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟಂ ಯಸ್ಮಿನ್ನಸೌ ಜ್ಯೋತಿಃ । ಪ್ರಾಣರೂಪತಶ್ಚೇಷ್ಟಕರೂಪತ್ವಾತ್, “ಷಕಾರಃ ಪ್ರಾಣ ಆತ್ಮಾ” ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ । ಜ್ಯೋತಿಶ್ಚಾಸೌ ಷಶ್ಚೇತಿ ಜ್ಯೋತಿಷಃ । ತಸ್ಯ ಸಮ್ಬುದ್ಧಿರ್ಜ್ಯೋತಿಷ ।

ಯಜತೇರ್ಭಾವೇ “ಘಞರ್ಥೇ ಕವಿಧಾನಮ್” ಇತಿ ಕಪ್ರತ್ಯಯಃ । ಸಮ್ಪ್ರಸಾರಣಾಭಾವಸ್ತು ಚ್ಛಾನ್ದಸಃ । ಯಜೋ ಯಜ್ಞಃ । ಅಥವಾ ಕರ್ತರ್ಯೇವ ಪಚಾದ್ಯಚ್ । ತಥಾಚ ಆ ಸಮ್ಯಕ್, ಸಮನ್ತಾದ್ ವಾ ಯಜೇನ ಯಜ್ಞೇನ ಕರ್ಮಣಾ, ಯಾಜಕೇನ ಪುರುಷೇಣ ವಾ ಇತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಃ ಆಯಜೇತಃ । ಸಕಲಯಜ್ಞಭೋಕ್ತಾ ಯಜ್ವಭಿಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾ ಪ್ರಾಪ್ಯಶ್ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ । ತಸ್ಯ ಸಮ್ಬುದ್ಧಿರಾಯಜೇತ ।

ವಸತೇಃ ಪಚಾದ್ಯಚ್ । ವಸತೀತಿ ವಸಃ । ತನೋತೇರೌಣಾದಿಕೋ ಡಿಪ್ರತ್ಯಯಃ । ತನೋತೀತಿ ತಿಃ । “ವರ್ಣಾಗಮೋ ವರ್ಣವಿಪರ್ಯಯಶ್ಚ” ಇತಿ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ ನಕಾರಾಗಮಃ । ವಸಂಶ್ಚಾಸೌ ತಿಶ್ಚೇತಿ ವಸನ್ತಿಃ । ವ್ಯಾಪ್ತೋ ವರ್ತತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ತತ್ಸಮ್ಬುದ್ಧಿರ್ವಸನ್ತೇ । ದ್ವಿರುಕ್ತಿರಾದರಾರ್ಥಾ ।

h ॥ ಗಚ್ಛಭುಕ್ಷ್ವಹುಮ್ಪದಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ನಿರ್ವಚನಮ್ ॥

(###sudha --)

ವಿಗತಚ್ಛಾದನತ್ವಾತ್ತು ಗಚ್ಛಭೂತಕ್ಷಯಙ್ಕರಃ ।

ಭುಕ್ಷ್ವೇತ್ಯುಕ್ತೋ ಹರಿರ್ಹುಂ ಚ ಹುತಮಸ್ಮಿನ್ ಜಗದ್ ಯತಃ ॥12॥**

(###sudha --)

ಗಮೇಶ್ಛದೇಶ್ಚ “ಡೋಽನ್ಯತ್ರಾಪಿ ದೃಶ್ಯತೇ” ಇತಿ ಡಪ್ರತ್ಯಯಃ । ಗಂ ವಿಗತಂ, ಛಂ ಛಾದನಮವಿದ್ಯಾದಿಕಂ ಯಸ್ಮಾದಸೌ ಗಚ್ಛಃ, ತಸ್ಯ ಸಮ್ಬುದ್ಧಿರ್ಗಚ್ಛ । “ಇನ್ದ್ರಾಽಗಚ್ಛ” ಇತ್ಯಾದಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮೇತತ್ ।

ಭುಶಬ್ದೋ ಭೂತಶಬ್ದಸ್ಯಾಽದೇಶಃ । ಕ್ಷಯಶಬ್ದಸ್ಯ ಚ ಕ್ಷ್ವಃ । ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ ಮಕಾರಾಗಮಃ । ಪೃಷೋದರಾದಿರಯಮ್ । ಯದ್ವಾ “ಕ್ಷಿ ಕ್ಷಯೇ” ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ ಪ್ರತ್ಯಯಃ । ಅಯಮಪಿ ಸಮ್ಬುದ್ಧ್ಯನ್ತಃ ।

ಜುಹೋತೇರಧಿಕರಣೇ ಮಕಾರಪ್ರತ್ಯಯಃ । “ಕೃನ್ಮೇಜನ್ತಃ” ಇತ್ಯವ್ಯಯತ್ವಮ್ । ಹುತಂ ಸ್ವೇನೈವಾಸ್ಮಿನ್ ವಿಷ್ಣೌ ಜಗತ್ಪ್ರಲಯಾದೌ ಯತೋಽತೋ ಹುಂ ಚಾಸಾವಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಕರ್ಮವಿಶೇಷಾನುಕ್ತೇರ್ಜಗದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ ।

h ॥ ಫಕವಚವಷವೌಷದಾನಾಂ ಭಗವದ್ವಾಚಕತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಸ್ಫುಟತ್ವಾತ್ ಫಡಿತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಃ ಕವ ರಕ್ಷಣ ಇತ್ಯತಃ।

ಕವಚಂ ವರ್ತತೇ ಯಸ್ಮಾಚ್ಚುಣತ್ವೇನ ಸರ್ವದಾ।

ವಷತದ್ಗತ್ವತಸ್ತೇಷಾಂ ವೌಷಡಿತ್ಯೇವ ಕಥ್ಯತೇ॥13॥**

(###sudha --)

"ಸ್ಫುಟ ವಿಕಸನೇ" ಇತ್ಯಸ್ಮಾತ್ ಕರ್ತರಿ ಕ್ವಿಪ್। ಸಕಾರಲೋಪಃ। ಉಕಾರಸ್ಯಾಕಾರಃ। ಸ್ಫುಟತ್ವಾತ್ ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಪ್ರತಿ ವ್ಯಕ್ತತ್ವಾದಸಙ್ಕುಚಿತವೃತ್ತಿತ್ವಾದಿತಿ ವಾ।

"ಕವ ರಕ್ಷಣೇ" ಇತ್ಯತಃ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಧಾತೋಃ ರೂಪಂ ಕವಚಮಿತ್ಯೇತದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಕವತೇರಚ ಇತ್ಯೇತಾವಾನೇವ ಪ್ರತ್ಯಯಃ। ಕವತಿ ರಕ್ಷತೀತಿ ಕವಚಮ್।

"ವೃತು ವರ್ತನೇ" ಡಪ್ರತ್ಯಯಃ, ವರ್ತತ ಇತಿ ವಃ। ಷುಣಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್ ಷ। ವಶ್ಚಾಸೌ ಷ ಚೇತಿ ವಷ। ತಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ವರ್ತತ ಇತ್ಯಾದಿ। ಐಶ್ವರ್ಯವೀರ್ಯಯಶಃಶ್ರೀಜ್ಞಾನವೈರಾಗ್ಯಾಣಿ ಷುಣಾಃ।

ವಿಃ ವಿಷ್ಣುಃ। "ಅಕಯಪ್ರವಿಸಮ್ಬೂಮಸಖಹಾ ವಿಷ್ಣುವಾಚಕಾಃ" ಇತಿ ವಚನಾತ್। ತಸ್ಮಿನ್ ವೌ ವರ್ತಮಾನಾಃ ಷ ಗುಣಾ ವೌಷ। ಸಪ್ತಮ್ಯಾ ಅಲುಕ್। ಅಸ್ಯ ತಾತ್ಪಯಾರ್ಥಃ ತೇಷಾಂ ಷಣ್ಣಾಂ ಗುಣಾನಾಂ ತದ್ಗತ್ವತೋ ವೌಷಡಿತಿ। ನಚೈವಂ ಭಗವನ್ನಾಮತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ। ತದ್ಗತಗುಣಾನಾಮಪಿ ತದಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಇತ್ಯೇವೇತಿ। ತರ್ಹಿ ಕಥ್ಯತ ಇತಿ ಕಥಮ್? ಭಾವೇ ಪ್ರಯೋಗೋ ನ ಕರ್ಮಣೀತ್ಯತೋ ನ ದೋಷಃ।

h॥ ಸ್ವಾಹಾನಮಃಶಬ್ದಯೋಃ ಭಗವತಿ ನಿರ್ವಚನಮ್॥

(###sudha --)

ಸ್ವೀಯಂ ಸ್ವೀಕುರುತೇ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸ್ವಾಹೇತ್ಯುಕ್ತೋ ಜನಾರ್ದನಃ।

ನಮನ್ತ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಗುಣಾ ಯಸ್ಯಾನ್ನಮ ಇತ್ಯೇವ ಕಥ್ಯತೇ॥14॥**

(###sudha --)

ಹರತೇರ್ಜಹಾತೇರ್ವಾ ಡಃ। ದ್ವಾವಪ್ಯಾಪೂರ್ವಕೌ ಸ್ವೀಕಾರೇ ವರ್ತೇತೇ। ಸ್ವಂ ಸ್ವಭಾವತಃ ಸ್ವೀಯಮೇವ ಹವಿರಾದಿ, ಭ್ರಾನ್ತ್ಯಾಽಸ್ವವತ್ ಪ್ರತೀತಂ ಸ್ವೀಕುರುತ ಇತಿ ಸ್ವಾಹಃ। ಸ ಚಾಸೌ ಅಶ್ಚೇತಿ। ಸ್ವಾಹೇತಿ ಸಮ್ಬುದ್ಧಿಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನಮತೇರಧಿಕರಣೇऽಸುನ್ಪ್ರತ್ಯಯಃ। ನಪುಂಸಕಲಿಙ್ಗತಾ ತು ಶಬ್ದಾನುಸಾರಿಣೀ। ಗುಣಾ ಇತಿ ಯೋಗ್ಯತಯಾ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ನಮನೇನಾऽತ್ಯನ್ತಿಕಸಮ್ಬನ್ಧಮುಪಲಕ್ಷಯತಿ। ಅಥವಾऽಸ್ಮಿನ್ ಪರಮೇಶ್ವರೇ ವಿಷಯೇ ಗುಣಾ ಉಪಸರ್ಜನಭೂತಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಯೋ ನಮನ್ತಿ ಪ್ರಹ್ವೀಭವನ್ತೀತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್।

h॥ ಪದಾರ್ಥತ್ವಪಕ್ಷೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ್ಯುಕ್ತಬಾಧಕೋದ್ಧಾರಃ, ಪ್ರಯೋಜನಾಭಿಧಾನೇನ ತತ್ಸಮರ್ಥನಂ ಚ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಯೋಗವೃತ್ತ್ಯಾ ಪದಸಮನ್ವಯೇऽಙ್ಗೀಕೃತೇ ಲಬ್ಧಂ ಪ್ರಯೋಜನಮಾಹ ಇತ್ಯಶೇಷೇತಿ।

ಇತ್ಯಶೇಷಕ್ರಿಯಾನಾಮಶಬ್ದೈರೇಕೋ ಜನಾರ್ದನಃ।

ಉಚ್ಯತೇ ಮುಖ್ಯತೋ ಯಸ್ಮಾತ್ ಪದವರ್ಣಸ್ವರಾತ್ಮಭಿಃ॥15॥**

(###sudha --)

ತಸ್ಮಾದನನ್ತಗುಣತಾ ಶ್ರುತಿತಾತ್ಪರ್ಯತೋऽಸ್ಯ ಹಿ।

ವಿಜ್ಞಾನಾರ್ಥತ್ವತಃ ಸರ್ವಶಬ್ದಾನಾಂ ನಾಸ್ತಿ ದೂಷಣಮ್॥16॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಉಕ್ತದಿಶಾ। ತೇನ ನ ವಿಭಕ್ತ್ಯರ್ಥಾನುಪಪತ್ತಿಃ। ಕ್ರಿಯಾಶಬ್ದಾ ಆಖ್ಯಾತಪದಾನಿ। ನಾಮಶಬ್ದಾಃ ಸುಬನ್ತಾನಿ। ಏಕ ಇತಿ ಶಬ್ದಾನ್ತರನ್ಯಾಯೇನ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಭೇದಮಪಾಕರೋತಿ --। ಅಭಿಧೇಯಭೇದೇ ಹಿ ನಾನನ್ತಗುಣತಾ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ಮುಖ್ಯತೋ ಯೋಗವೃತ್ತ್ಯಾ। ಕ್ರಿಯಾನಾಮಶಬ್ದೈರಿತ್ಯಸ್ಯಾನುವಾದಃ ಪದವರ್ಣಸ್ವರಾತ್ಮಭಿರಿತಿ। ನ ಕೇವಲಂ ಪದವರ್ಣಾತ್ಮಭಿಃ ಕಿನ್ತೂದಾತ್ತಾದಿಸ್ವರಾತ್ಮಭಿಶ್ಚ।

ನನು ವರ್ಣಾನಾಮಪಿ ವಾಚಕತ್ವೇ ವಿಭಕ್ತ್ಯನ್ತತ್ವೇ ಚ ಪದತ್ವಮೇವ। ತತ್ ಕಿಮರ್ಥಂ ಪೃಥಗ್ ಗ್ರಹಣಮ್? ಏಕಾನೇಕವರ್ಣಾತ್ಮಕತ್ವವಿವಕ್ಷಯೇತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ಅನನ್ತಗುಣತಾ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತಿ ಶೇಷಃ। ಹಿಶಬ್ದೋऽಪರ್ಯಾಯತ್ವಾದಿತಿ ಸೂಚಯತಿ। ಅನೇನ ರೂಢಿಮಾತ್ರೇಣ ಪದಸಮನ್ವಯಾಙ್ಗೀಕಾರೋ ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನಃ ಅನನ್ತಗುಣತ್ವಾಸಿದ್ಧೇರಿತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣೋಕ್ತಂ ಪರಿಹೃತಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

ನನುಚ ನ ನಿರ್ವಚನಸ್ಯ ಶಕ್ಯಕರಣತ್ವಮಾತ್ರೇಣಾನನ್ತಗುಣತ್ವಂ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯ ವೇದತಃ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ನಿರ್ವಚನಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃಮತಿಪರಿಕಲ್ಪಿತಸ್ಯಾರ್ಥಾನ್ತರೇऽನ್ಯಥಾ ಚ ಸಮ್ಭವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಶ್ವಿತ್ರೀ ಶೋಧನಂ ಕರೋತಿ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಪ್ರಯುಕ್ತಸ್ಯ "ಶ್ವೇತೋ ಧಾವತಿ' ಇತಿ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಇತಃ ಸಾರಮೇಯೋ ದ್ರುತಂ ಗಚ್ಛತೀತ್ಯಪಿ ಪ್ರಮೇಯಂ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತೇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಶ್ರುತೀತಿ। ಭವೇದೇವಮ್, ಯದಿ "ವಸನ್ತೇ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೀನಾಮುಕ್ತವಿಧನಿರ್ವಚನೇನ

ಪರಮೇಶ್ವರಗುಣೇಷು ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ನ ಸ್ಯಾತ್। ತಚ್ಚಾಸ್ತೀತ್ಯುಪಪಾದಯಿಷ್ಯಾಮ ಇತಿ ಚ ಹಿಶಬ್ದಃ।

ಯೋಗವೃತ್ತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಾನ್ತರಮಾಹ --ವಿಜ್ಞಾನೇತಿ। ವೈದಿಕಾನಾಂ ಸರ್ವಶಬ್ದಾನಾಮೇವಂ ಯೋಗವೃತ್ತ್ಯಾ ವಿಜ್ಞಾನಾರ್ಥತ್ವತಃ ಅನನ್ತಗುಣೋಪೇತತಯಾ ಪರಮೇಶ್ವರಜ್ಞಾನಾರ್ಥತ್ವೇನಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾದ್ ವಸನ್ತಾದ್ಯಾತ್ಮಕತಯಾ ರೂಢ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಪ್ರಯುಕ್ತಂ ಯದನಿತ್ಯತ್ವಾದಿದೂಷಣಮುಕ್ತಂ ತನ್ನಾಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ತದನೇನ ಜ್ಯೋತಿರಿತಿ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ಲೇಶತಸ್ತಾತ್ಪರ್ಯಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

h॥ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥತ್ವಪಕ್ಷಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಕರ್ಮಕಾಣ್ಡಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಪ್ರತಿಪದಸಮನ್ವಯಪ್ರತಿಪಾದನೇನ ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರಸ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ ಪರಿಹೃತಾ। ಇದಾನೀಂ ವಾಕ್ಯಾನ್ವಯಪಕ್ಷಾಙ್ಗೀಕಾರೇಣಾಪಿ ತಾಂ ಪರಿಹರತಿ ಅಙ್ಗೀಕೃತೇಽಪೀತಿ।

ಅಙ್ಗೀಕೃತೇಽಪಿ ನೈವಾಸ್ತಿ ದೋಷೋ ವಾಕ್ಯಸಮನ್ವಯೇ।

ತದರ್ಥತ್ವೇನ ಕರ್ಮಾದೇಃ ಸಮ್ಭವಾದಲ್ಪಬುದ್ಧಯೇ॥17॥**

(###sudha --)

ವಾಕ್ಯಸಮನ್ವಯೇಽಙ್ಗೀಕೃತೇಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ "ವಸನ್ತೇ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಸಮನ್ವಯಾಙ್ಗೀಕಾರಾದಪಿ ದೋಷಃ ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರಾನುಪಪತ್ತಿರ್ನೈವಾಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಅನೇನ ವಾಕ್ಯಾನ್ವಯಾದಿತಿ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

ನನೂಕ್ತಮತ್ರ ನ ವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸಮನ್ವಯೋ ಘಟತೇ। ಸಾಙ್ಗಕಮಪರತ್ವಾವಗಮಾದಾಗಮಾನಾಮಿತಿ ತತ್ರಾಽಹ -- ತದರ್ಥತ್ವೇನೇತಿ। ತದಿತಿ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಪರಾಮೃಶತಿ। ಅಲ್ಪಬುದ್ಧಯ ಇತಿ ಷಷ್ಠ್ಯರ್ಥೇ ಚತುರ್ಥೀ। "ಅಹಲ್ಯಾಯೈ ಜಾರ" ಇತಿ ಯಥಾ। ನ ವಾಕ್ಯಾನ್ವಯಾನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ ಶೇಷಃ।

ಯಥಾ ಖಲು ಯೂಪಾಹವನೀಯಾದಿವಾಕ್ಯಾನಿ ನ ನಿಷ್ಫಲೇ ತಾವನ್ಮಾತ್ರೇ ಪರ್ಯವಸ್ಯನ್ತಿ, ಕಿನ್ತು ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮಾದೀತಿಕರ್ತವ್ಯತಾಪರಾಣಿ, ತಥಾ ಸರ್ವಮಪಿ ಕರ್ಮಕಾಣ್ಡಂ ನಾಲ್ಪಾಸ್ಥಿರಫಲೇ ಕರ್ಮಮಾತ್ರೇ ಪರ್ಯವಸ್ಯತಿ, ಕಿನ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಾರ್ಥಮೇವ। ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಿತಸ್ಯ ಕರ್ಮಾದೇರ್ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಾರ್ಥತ್ವಾತ್। "ವಿವಿದಿಷನ್ತಿ ಯಜ್ಞೇನ ದಾನೇನ ತಪಸಾಽನಾಶಕೇನ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇರಿತಿ ಭಾವಃ।

ನನುಚ ಯಃ ಕರ್ಮಕಾಣ್ಡಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಪ್ರತಿಪದಸಮನ್ವಯೋಽಭಿಹಿತಃ ಸ ಯುಕ್ತಃ, ನವಾ? ನೇತಿ ಪಕ್ಷೇ ನ ವ್ಯುತ್ಪಾದನೀಯಃ। ಆದ್ಯೇ ಕಿಮನೇನ ವಾಕ್ಯಾನ್ವಯಾಙ್ಗೀಕಾರೇಣೇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಅಲ್ಪಬುದ್ಧ್ಯ ಇತಿ। ಪ್ರಪಞ್ಚಯಿಷ್ಯತೇ ಚೈತತ್। (362) ಅನೇನ "ಅನ್ಯಾರ್ಥಮ್" ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರಾಣಾಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

h ll ಚತುರ್ಮುಖಸ್ಯೈವ ಪ್ರತಿಪದಸಮನ್ವಯಜ್ಞಾನಯೋಗ್ಯತ್ವಮ್, ತದನ್ಯೇಷಾಂ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥತ್ವಜ್ಞಾನಯೋಗ್ಯತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ನನ್ವಲ್ಪಬುದ್ಧೀನಾಮಪಿ ಪ್ರತಿಪದಾನ್ವಯ ಏವ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಹೇತುರ್ಭವತೀತಿ ಕಿಂ ವಾಕ್ಯಾನ್ವಯೇನೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಕ ಇತಿ।

p**p

ಕಶ್ಛನ್ದಸಾಂ ಯೋಗಮಿತಿ ಶ್ರುತೇರ್ಯೋಗಾರ್ಥತತ್ವವಿತ್।

ಬ್ರಹ್ಮೈಕೋ ನೈವ ಚಾನ್ಯೋಽಸ್ತಿಕ ಇತ್ಯಸ್ಯೋಭಯಾರ್ಥತಃ ll18 ll**

(###sudha --)

"ಕಶ್ಛನ್ದಸಾಂ ಯೋಗಮಾವೇದ ಧೀರಃ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇರ್ವೈದಿಕಪದಯೋಗವೃತ್ತೇರಲ್ಪಬುದ್ಧಿಭಿರಶಕ್ಯಜ್ಞಾನತ್ವಾದ್ ಯುಕ್ತಂ ವಾಕ್ಯಾನ್ವಯವ್ಯುತ್ಪಾದನಮಿತಿ ಶೇಷಃ।

ನನ್ವೇವನ್ತರ್ಹಿ ಯೋಗವೃತ್ತ್ಯಾ ಪ್ರತಿಪದಸಮನ್ವಯವ್ಯುತ್ಪಾದನಂ ನ ಕರ್ತವ್ಯಮ್। ಕೋ ಧೀರಶ್ಛನ್ದಸಾಂ ಯೋಗಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಯೋಗವೃತ್ತಿಮಾವೇದ? ನ ಕೋಽಪೀತಿ ನಿರಧಿಕಾರಿಕತ್ವಶ್ರವಣಾತ್। ನಹಿ ಗಾಯಮಾನೋ ಬಧಿರೇಷು ಗಾಯತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಯೋಗಾರ್ಥೇತಿ। ಯೋಗಸ್ಯಾರ್ಥೋ ಯೋಗಾರ್ಥಃ। ತಸ್ಯ ತತ್ವಂ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಮ್। ಚಶಬ್ದೋಽರ್ಥದ್ವಯಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ। ಅಯಮಸ್ಯಾಃ ಶ್ರುತೇರರ್ಥ ಇತಿ ಶೇಷಃ।

ಏತದುಪಪಾದಯತಿ -- ಕ ಇತಿ। "ಪ್ರಜಾಪತಿರ್ವೈ ಕಃ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ಕಶಬ್ದೋ ಬ್ರಹ್ಮಾರ್ಥಃ। ಕಿಂವೃತ್ತಸ್ಯ ಚಾಽಕ್ಷೇಪೇ ವೃತ್ತಿಃ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧಾ। ತಥಾಚ ಕ ಇತ್ಯಸ್ಯೋಭಯಾರ್ಥತ್ವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾರ್ಥತ್ವೇ ತಸ್ಯ ಯೋಗವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನೇ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕಥನಾನ್ನಾನಧಿಕಾರಿಕತ್ವಮ್। ಆಕ್ಷೇಪಾರ್ಥತ್ವೇ ತದನ್ಯೇಷಾಮನಧಿಕಾರಕಥನಾದ್ ಯುಕ್ತೋ ವಾಕ್ಯಾನ್ವಯಾಭ್ಯುಪಗಮಃ। ನನು ಕಥಮೇತತ್? ಆವೃತ್ತೇಸ್ತನ್ತ್ರಧರ್ಮಾದ್ ವೇತ್ಯದೋಷಃ। ಪ್ರಮಾಣಂ ಚಾತ್ರಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ।

h ll ಪದಾರ್ಥತ್ವಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಏಕಾಧಿಕಾರಿಕತ್ವೋಕ್ತೌ ಬಾಧಕೋದ್ಧಾರಃ ll

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯದಿ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಏಕ ಏವ ಪದಾನಾಂ ಯೋಗವೃತ್ತ್ಯಾಽರ್ಥಸಮ್ಬನ್ಧಂ ವೇದ ತದಾ "ಏಕಸ್ಯ ಪ್ರತಿಭಾತಂ ತು ಕೃತಕಾನ್ನ ವಿಶಿಷ್ಯತೇ" ಇತಿ ನ್ಯಾಯಾತ್ ಕೃತಕತ್ವಂ ಶಬ್ದಾರ್ಥಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯೇತ್ಯಾದ್ಯಾಪದ್ಯತೇ। ತಥಾಚ "ಔತ್ಪತ್ತಿಕಸ್ತು ಶಬ್ದಸ್ಯಾರ್ಥೇನ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ" ಇತಿ ಜೈಮಿನ್ಯುಕ್ತಃ ಶಬ್ದಾನಾಮರ್ಥೈರ್ನಿತ್ಯಯೋಗಃ ಪರಿತ್ಯಕ್ತಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತಸ್ಯಾಪೀತಿ।

ತಸ್ಯಾಪಿ ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಮೇವೇತಿ ನಿಶ್ಚಯಾತ್।

ನಿತ್ಯಯೋಗೋಽಪಿ ಶಬ್ದಾನಾಮರ್ಥೈರ್ನೈವ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತೇ ॥19॥**

(###sudha --)

ಯದ್ಯಪ್ಯೇಕ ಏವ ಪ್ರತಿಪತ್ತಾ, ತಥಾಽಪಿ ತಸ್ಯ ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧಸ್ಯೈವ ಪೂರ್ವಸ್ಥಿತಸ್ಯೈವ ಜ್ಞಾತಸ್ಯೈವ ಚ ಶಬ್ದಾರ್ಥಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಮೇವ ಪ್ರಮಿತಿರೇವ ಭವತಿ, ನ ತೂತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾಮಾತ್ರಮಿತಿ ಅಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಭ್ಯೋ ನಿಶ್ಚಯಾತ್ ಜೈಮಿನ್ಯುಕ್ತಃ ಅರ್ಥೈಃ ಶಬ್ದಾನಾಂ ನಿತ್ಯಯೋಗೋ ನೈವಾಸ್ಮಾಭಿಸ್ತ್ಯಜ್ಯತ ಇತಿ ಯೋಜನಾ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸ್ಯಾದಯಂ ದೋಷೋ ಯದಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಶಬ್ದಾರ್ಥಸಮ್ಬನ್ಧಜ್ಞಾನಮುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾರೂಪಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ಕಿನ್ತು ಪೂರ್ವಜನ್ಮನಿ ಪ್ರತೀತಂ ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧಮೇವ ಸಮ್ಬನ್ಧಮಿಹ ಜನ್ಮನಿ ಸುಪ್ತಪ್ರಬುದ್ಧನ್ಯಾಯೇನೇಶ್ವರಪ್ರಸಾದಾದವಬುದ್ಧ್ಯತ ಇತಿ। ತಥಾಚ ಶ್ರುತಿಃ "ಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಮ್" ಇತ್ಯೇವಞ್ಜಾತೀಯಕಾ। ಏಕದೇಶೇ ಪುರುಷಾನ್ತರಪ್ರತಿಪತ್ತಿಸಂವಾದಾಚ್ಚೈತದೇವಮ್। ತಥಾಚ ಸ್ಮೃತಿಃ। "ಜನ್ಮಾನ್ತರೇ ಶ್ರುತಾಸ್ತಾಸ್ತು" ಇತ್ಯಾದಿಕಾ। ಅತ ಏವ ಶ್ರುತಿಃ "ಆವೇದ" ಇತ್ಯಾಹ। ಏತೇನ ನೈಕಾಧಿಕಾರಿಕಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮಿತ್ಯಪಿ ಪರಾಸ್ತಮ್ ॥*॥

(###sudha --)

h ॥ ಪ್ರಕೃತ್ಯಧಿಕರಣಸ್ಯ ಸರ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾಧಿಕರಣಸ್ಯ ಚ ತಾತ್ಪರ್ಯಕಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಇದಾನೀಂ "ಪ್ರಕೃತಿಶ್ಚ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾದೃಷ್ಟಾನ್ತಾನುಪರೋಧಾತ್", "ಏತೇನ ಸರ್ವೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾಃ" ಇತ್ಯಧಿಕರಣದ್ವಯಸ್ಯ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪತಸ್ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ಸ್ತ್ರೀಶಬ್ದಾಶ್ಚೇತಿ।

ಸ್ತ್ರೀಶಬ್ದಾಶ್ಚ ನಿಷೇಧಾರ್ಥಾಃ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮವಾಚಕಾಃ।

ಸ್ತ್ರೀಲಿಙ್ಗಾಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾಃ ಸ್ತ್ರೀಶಬ್ದಾಃ। ನಿಷೇಧನಂ ನಿಷೇಧೋಽಭಾವಃ। ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತ ಇತಿ ನಿಷೇಧಃ ಅಸತ್। ತದುಭಯಾರ್ಥಾಃ। ಶಬ್ದಾ ಇತಿ ಚ ವರ್ತತೇ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಚತುರ್ಥಪಾದಾಧಿಕರಣಾನಾಂ ವಿಷಯಾಃ, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾನ್ತಯುಕ್ತಯಶ್ಚ ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರ ನ ಸರ್ವಾಣಿ ಸೂತ್ರಾಣಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾನಿ। ತತಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ವ್ಯಾಹನ್ಯೇತೇತ್ಯತೋ ವಿಷಯಾದಿಕಥನೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತತಾಂ ಮನ್ವಾನಃ ಸರ್ವಾಧಿಕರಣವಿಷಯಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾನ್ತಯುಕ್ತೀರಾಹ ವಿರೋಧೀತಿ।

ವಿರೋಧಿಸರ್ವಬಾಹುಲ್ಯಕಾರಣಸ್ತ್ರೀನಿಷೇಧಿನಾಮ್।

ಪೃಥಕ್ ಸಮನ್ವಯಾರ್ಥಾನಿ ಸ್ಥಾನಾನ್ಯೇತಾನಿ ಸರ್ವಶಃ ॥20॥**

(###sudha --)

ಸರ್ವಮಾನೈರ್ವಿರೋಧಶ್ಚ ವೃತ್ತ್ಯತ್ರೇರಪ್ಯಶಕ್ಯತಾ।

ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧಶ್ಚ ವಿರೋಧಃ ಕಾರ್ಯತದ್ವತೋಃ।

ಸ್ತ್ರೀಲಿಙ್ಗತ್ವಂ ನಿಷೇಧಶ್ಚ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇಷು ಹೇತವಃ ॥21॥**

(###sudha --)

ದೋಷಾತ್ಯಸ್ಪೃಷ್ಟಿನಿಯಮಃ ಶಬ್ದಾರ್ಥಾನೇಕತಾ ತಥಾ।

ಬಹುರೂಪತ್ವಮೀಶಸ್ಯ ವ್ಯಕ್ತ್ಯವ್ಯಕ್ತಿವಿಶೇಷಿತಾ ॥22॥**

(###sudha --)

ಉತ್ಪಾದನಂ ಸ್ವದೇಹಾಚ್ಚ ದುರ್ಜನಾವ್ಯಕ್ತತಾ ತಥಾ।

ಇತ್ಯಾದಿಯುಕ್ತಯಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಸ್ಥಾಪಕಾ ಇಹ ॥23॥**

(###sudha --)

ಯದ್ವಾ ಅತ್ರಾಽದ್ಯೇನ ಶ್ಲೋಕೇನಾಧಿಕರಣೋಪಾಧಯಃ ಕಥ್ಯನ್ತೇ। ವಿರೋಧೀತಿ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯವಿರೋಧ್ಯರ್ಥಾಃ। ಸರ್ವೇತಿ ಉಕ್ತವಕ್ಷ್ಯಮಾಣವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾಃ। ಬಾಹುಲ್ಯೇತಿ ಬಾಹುಲ್ಯವಿಶಿಷ್ಟಾರ್ಥವಾಚಿನಃ। ಕಾರಣೇತ್ಯವಾನ್ತರಕಾರಣವಾಚಿನಃ। ಸ್ತ್ರೀತಿ ಸ್ತ್ರೀಲಿಙ್ಗಾಃ। ನಿಷೇಧೋ ವಾಚ್ಯೋ ಯೇಷಾಮಸ್ತಿ ತೇ ನಿಷೇಧಿನಃ। ಅಥವಾದ್ವನ್ದ್ವಾತ್ ಪರ ಇನ್ಪ್ರತ್ಯಯೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ। ತಥಾತ್ವೇ ವಿರೋಧ್ಯಾದಯೋಽರ್ಥಾ ಗ್ರಾಹ್ಯಾಃ। ಶಬ್ದಾನಾಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಏತಾನಿ ಏತತ್ಪಾದಗತಾನಿ ಸರ್ವಶಃ ಸ್ಥಾನಾನಿ ಅಧಿಕರಣಾನಿ ಏಷಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಸಮನ್ವಯಪ್ರಯೋಜನಾನೀತ್ಯುಕ್ತೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸರ್ವಶಬ್ದಸಮನ್ವಯಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯಪಿ ಪ್ರತೀಯೇತ। ಅತಃ ಪೃಥಗಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಸರ್ವೇತ್ಯನೇನೈವ ಸಮಾಕರ್ಷಾಧಿಕರಣಾರ್ಥೋಽಪಿ

ಸಙ್ಗೃಹೀತಃ। ತಸ್ಯ ಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣಾರ್ಥಾಕ್ಷೇಪಪರಿಹಾರಾರ್ಥತ್ವಾತ್।
“ಸರ್ವಮಾನೈರ್ವಿರೋಧಶ್ಚ” ಇತ್ಯಾದ್ಯರ್ಥೋ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾದಾವವಗನ್ತವ್ಯಃ।

h॥ ಸಮಾಕರ್ಷಾಧಿಕರಣೇ ವಾಕ್ಯಾನ್ವಯಪ್ರತಿಪಾದನಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಮ್॥

(###sudha --)

ಏವಂ “ಆನುಮಾನಿಕಮ್” ಇತ್ಯಾದೀನಿ ಸೂತ್ರಾಣಿ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪತೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ಸಿಂಹಾವಲೋಕನನ್ಯಾಯೇನ ಸಮಾಕರ್ಷಾಧಿಕರಣಂ ಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣಂ ಚ “ಅನ್ವಯಃ” ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಕಿಞ್ಚಿದ್ ವಿವೃಣೋತಿ।

ತಥಾಹಿ ಸಮಾಕರ್ಷಾಧಿಕರಣೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಮಾನೋ ವಾಕ್ಯಾನ್ವಯಃ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯಾಭಿಮತಃ, ನವಾ? ಆದ್ಯೇ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಪ್ರತಿಪದಾನ್ವಯೋ ಯುಕ್ತೋ ನವೇತಿ। ನೇತಿ ಪಕ್ಷೇ ನ ವಕ್ತವ್ಯಃ। ಯುಕ್ತತ್ವೇ ಹಿ ಮುಖ್ಯೇ ತಸ್ಮಿನ್ ವಿದ್ಯಮಾನೇಽಸ್ಯ ವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್।

ಕಿಞ್ಚ ವಾಕ್ಯಾನ್ವಯಸ್ಯ ಸ್ವಮತತ್ವೇ “ಅನ್ಯಾರ್ಥಂ ತು ಜೈಮಿನಿಃ” ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರೇಷು ಜೈಮಿನ್ಯಾದಿಗ್ರಹಣಂ ವ್ಯರ್ಥಂ ಸ್ಯಾತ್। ಅಪಿಚ “ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಸಿದ್ಧೇರ್ಲಿಙ್ಗಮಾಶ್ಮರಥ್ಯಃ”, “ಉತ್ಕ್ರಮಿಷ್ಯತ ಏವಂ ಭಾವಾದಿತ್ಯೌಡುಲೋಮಿಃ” “ಅವಸ್ಥಿತೇರಿತಿ ಕಾಶಕೃತ್ಸ್ನಃ” ಇತಿ ವಾಕ್ಯಾನ್ವಯಸ್ತ್ರಿಪ್ರಕಾರೋಽಭಿಹಿತಃ। ತಸ್ಯ ಪರಸ್ಪರಮವಿರೋಧೇ ಮತಭೇದೋ ನ ಸ್ಯಾತ್। ವಿರೋಧೇ ತು ಕಥಂ ಸೂತ್ರಕಾರಾಭಿಮತತ್ವಮ್? ಅಥ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯಾನಭಿಮತೋ ವಾಕ್ಯಾನ್ವಯಃ, ತದಾ ನಿರಾಕರಣಸೂತ್ರೇಣ ಭಾವ್ಯಮ್। ನಚೈತದಸ್ತಿ। ತತ್ ಕಥಮೇತದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನ್ವಯ ಇತಿ।

p**p

ಅನ್ವಯಃ ಸರ್ವಶಬ್ದಾನಾಮಶಕ್ಯೋ ಜ್ಞಾತುಮಞ್ಜಸಾ।

ಇತಿ ಯಲ್ಲೋಕವೈಮುಖ್ಯಂ ಜೈಮಿನ್ಯಾದಿಮತಂ ವದನ್।

ವಿದ್ಯಾಧಿನಾಥೋ ಭಗವಾನಪಾಚಕ್ರೇ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಭುಃ॥24॥**

(###sudha --)

ಪ್ರತಿಪಾದಾನ್ವಯೇಽಭಿಹಿತೇ ಹಿ ಮನ್ದಾಧಿಕಾರಿಣಾಂ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗವೈಮುಖ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ಸರ್ವಶಬ್ದಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಅಞ್ಜಸಾ ಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ಅನ್ವಯಸ್ತಾವಜ್ಜ್ಞಾತುಮಶಕ್ಯಃ। “ಕಶ್ಚನ್ದಸಾಮ್” ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ। ನಚ ತಜ್ಜ್ಞಾನೇನ ವಿನಾ ಮೋಕ್ಷಃ। ನಚಾಶಕ್ಯೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ಯುಕ್ತಾ। ಆಕಾಶರೋಮನ್ಥನಾದೌ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯದರ್ಶನಾತ್। ತಥಾಚಾಽಹುಃ

“ವ್ಯಸನಾನಿ ದುರನ್ತಾನಿ ಸಮವ್ಯಯಫಲಾನಿ ಚ।

ಅಶಕ್ಯಾನಿ ಚ ವಸ್ತೂನಿ ನಾಽರಭೇತ ವಿಚಕ್ಷಣಃ” ಇತಿ।

ತಸ್ಮಾದಾಸ್ತಾಮಯಂ ಮೋಕ್ಷಃ। ಶಕ್ಯಾನುಷ್ಠಾನಸಾಧನಧರ್ಮಾದ್ಯರ್ಥಮೇವ ಪ್ರವರ್ತೇಮಹೀತಿ। ಏವಂ ಮನ್ದಲೋಕಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗವೈಮುಖ್ಯಂ ಭಗವಾನ್ ಸೂತ್ರಕಾರಃ ಸ್ವಯಮೇವ ಜೈಮಿನ್ಯಾದಿಮತಮೇತದಿತಿ ವದನ್ ವಾಕ್ಯಾನ್ವಯಪ್ರದರ್ಶನೇನ ನಿರಾಕೃತವಾನ್। ಅನೇನ ಸ್ವಾಭಿಮತ ಏವ ವಾಕ್ಯಾನ್ವಯೋಽತೋ ನ ನಿರಾಕರಣಸೂತ್ರಾಭಾವೋ ದೋಷಾಯ। ಪ್ರತಿಪದಾನ್ವಯಶ್ಚ ಯುಕ್ತ ಏವೇತಿ ತದುತ್ಪಾದನಮುಪಪನ್ನಮೇವ। ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರತಿಪದಮನ್ವಯೇ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೈಕಲ್ಯೇನ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಾದ್ ವಿಮುಖಾನಾಂ ಮನ್ದಾಧಿಕಾರಿಣಾಮುಪಾಯಾನ್ತರಪ್ರದರ್ಶನೇನ ಸಮಾಶ್ವಾಸಾರ್ಥಂ ವಾಕ್ಯಾನ್ವಯಕಥನಂ ಚೋಪಪನ್ನಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

h ll ವಾಕ್ಯಾನ್ವಯಸ್ಯ ಜೈಮಿನ್ಯಾದಿಮತತ್ವೇನೋಕ್ತೌ,

ಅನೇಕಪ್ರಕಾರಕತ್ವೇ ಚ ನಿಮಿತ್ತಕಥನಮ್॥

(###sudha --)

ತರ್ಹಿ ಜೈಮಿನ್ಯಾದಿಗ್ರಹಣಂ ವ್ಯರ್ಥಮಿತ್ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ವಶಿಷ್ಯಾಣಾಮಿತಿ।

ಸ್ವಶಿಷ್ಯಾಣಾಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ಮತಮಾತ್ಮೀಯಮಂಶತಃ।

ವಿಜ್ಞಾತೇ ತೈರ್ಜಗಾದಾತ್ರ ತಾರತಮ್ಯಂ ನೃಣಾಂ ವದನ್ ll25ll**

(###sudha --)

ಜೈಮಿನ್ಯಾದೀನಾಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ನಾತ್ರ ಜೈಮಿನ್ಯಾದಿಗ್ರಹಣೇನ ತದೀಯಮೇವೈತನ್ಮತಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ। ಕಿನ್ತು ಮದೀಯಮೇವ ಮತಮೇಕದೇಶತೋ ಜೈಮಿನ್ಯಾದಿಭಿರ್ವಿಜ್ಞಾತಮಿತಿ। ಏತಚ್ಚ ತೇಷಾಂ ಖ್ಯಾತ್ಯರ್ಥಮ್। ಗುರುಣಾ ಶ್ಲಾಘಿತಾ ಹಿ ಶಿಷ್ಯಾ ಲೋಕೇ ಖ್ಯಾತಿಂ ಲಭನ್ತೇ।

ನನು ವಾಕ್ಯಾನ್ವಯಸ್ಯ ಪ್ರಕಾರತ್ರಯಂ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧಂ ಕಥಂ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯಾಭಿಮತಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತಾರತಮ್ಯಮಿತಿ। ನೃಣಾಮಲ್ಪಾಧಿಕಾರಿಣಾಮವಸ್ಥಾತಾರತಮ್ಯಂ ವದನ್ನಿತ್ಯನೇನಾವಸ್ಥಾತಾರತಮ್ಯವ್ಯವಸ್ಥಯಾ ಮತಭೇದಃ, ನ ವಿರೋಧೇನೇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ಏತೇನಾಙ್ಗೀಕೃತೇಽಪೀತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಂ ವಿವೃತಂ ವೇದಿತವ್ಯಮ್।

h ll ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ಸರ್ವಶಬ್ದಾನಾಂ ಭಗವದ್ವಾಚಿತ್ವಮ್, ಪ್ರಯೋಜನಸದ್ಭಾವಾತ್ ಪದಾರ್ಥಾನ್ತರವಾಚಿತ್ವಮ್

ಇತಿ ಶಬ್ದಾನಾಮುಭಯಾರ್ಥತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣೇ ಯೋಗವೃತ್ತ್ಯಾ ಪರಮೇಶ್ವರೇऽಖಿಲಶಬ್ದಸಮನ್ವಯೋऽಭಿಹಿತಃ। ನಾಸೌ ಯುಜ್ಯತೇ। ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದೇರನ್ಯಪರತ್ವಾಭಾವೇ ನಿರ್ವಚನಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ನಹಿ ಜಾತಾದಿಪದಾನಾಮನ್ಯಪರತ್ವಾನಙ್ಗೀಕಾರೇ "ಜಾತಮೋತಂ ಯಸ್ಮಿನ್" ಇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ ಸಮ್ಭವತಿ। ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದೇರನ್ಯಪರತ್ವೇ ತು ಸರ್ವಶಬ್ದಾನಾಂ ಭಗವದ್ವಾಚಿತ್ವಮಿತಿ ಗತಃ ಪಕ್ಷಃ। ಕಿಞ್ಚ "ವಸನ್ತೇ" ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಭಗವತ್ಪರತ್ವೇ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನಲೋಪೋ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರವಿಲೋಪಶ್ಚ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತೇತ್ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತೇಷ್ವಿತಿ।

ತೇಷುತೇಷು ಪದಾರ್ಥೇಷು ರೂಢಿರಙ್ಗೀಕೃತಾ ಯತಃ।

ಪ್ರಯೋಜನಬಹುತ್ವೇನ ತಸ್ಯತಸ್ಯಾವಿರೋಧತಃ।

ಉಪದೇಶಾದಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದ್ ವಿಷ್ಣೌ ಶಕ್ತಿಶ್ಚ ಗೃಹ್ಯತೇ ॥26॥**

(###sudha --)

ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯುಪಪತ್ತಿಃ, ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನಸಮ್ಭವಃ, ಲೋಕವ್ಯವಹಾರಾನುಚ್ಛೇದಶ್ಚೇತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಯೋಜನಾನಾಂ ಬಹುತ್ವೇನ ಕಾರಣೇನ ತೇಷುತೇಷು ತತ್ತಚ್ಛಬ್ದವಾಚ್ಯತಯಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇಷ್ವರ್ಥೇಷು ತತ್ತಚ್ಛಬ್ದಾನಾಮ್, ರೂಢಿರಿತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್, ವೃತ್ತಿರಙ್ಗೀಕೃತಾ ಯತಃ ತಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಯತಸ್ಯಾವಿರೋಧತಃ ತನ್ತಮರ್ಥಮಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಉಪೇದಶಲಿಙ್ಗಪ್ರಕರಣಾದಿಬಲೇನ ಸರ್ವಶಬ್ದಾನಾಂ ವಿಷ್ಣೌಚ ಶಕ್ತಿರ್ಗೃಹ್ಯತೇ।

ಯದ್ಯಪ್ಯತ್ರೈತಾವದೇವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ "ನೈಷ ದೋಷಃ, ಸರ್ವಶಬ್ದಾನಾಂ ಭಗವದ್ವಾಚಿನಾಮಪಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥಾನ್ತರವಾಚಕತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ವೀಕಾರಾತ್। ಜ್ಯೋತಿರಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಹಿ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮಾದ್ಯರ್ಥತ್ವಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾನ್ನಾನುಷ್ಠಾನಲೋಕವ್ಯವಹಾರವಿಲೋಪಃ। ಜಾತಮೋತಮಿತ್ಯವಯವವೃತ್ತ್ಯಾ ಪರಮೇಶ್ವರೇ ವೃತ್ತೌ ಜಾತಾದಿಪದಾನಾಮನ್ಯಪರತ್ವಮಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯುಪಪತ್ತಿಃ। ಪುನಸ್ತದವಯವಸ್ಯಾಪ್ಯನ್ಯಪರತ್ವಮುಪಾದಾಯ ಪರಮೇಶ್ವರೇ ಜಾತಪದವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಸಮ್ಭವಃ' ಇತಿ।

ತಥಾऽಪಿ, ಸ್ಯಾದೇತದೇವಮ್, ಯದಿ ಶಬ್ದಾನಾಮನೇಕಾರ್ಥತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ತದೇವ ಕುತ ಇತಿ ಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಾರ್ಥಮಿದಮುಕ್ತಮಿತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್। ತಥಾಹಿಪದಾರ್ಥಾನ್ತರವಾಚಿತ್ವಂ ತಾವದುಕ್ತಪ್ರಯೋಜನಸಿದ್ಧ್ಯೇऽಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್। ಪರಮೇಶ್ವರವಾಚಿತ್ವಂ ಚ ಸರ್ವಶಬ್ದಾನಾಂ "ನಾಮಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಯಮಾವಿಶಾನ್ತಿ", "ತಾ ವಾ ಏತಾಃ ಸರ್ವಾ ಋಚಃ" ಇತ್ಯಾದ್ಯುಪದೇಶಬಲಾಚ್ಛ್ರುತಿಲಿಙ್ಗಾದಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಾಚ್ಚ ತತ್ತಚ್ಛಬ್ದಾನಾಮವಶ್ಯಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮಿತಿ। ಅನೇನ "ಕಲ್ಪನೋಪದೇಶಾಚ್ಚ ಮಧ್ವಾದಿವದವಿರೋಧಃ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಶಬ್ದಾನಾಮುಭಯಾರ್ಥತ್ವಾನುಪಪತ್ತೌ ಪರೇಮೇಶ್ವರಮಾತ್ರವಾಚಿತ್ವಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯತಾ॥

(###sudha --)

ಯದಿ ಸರ್ವಶಬ್ದಾನಾಮುಭಯಾರ್ಥತ್ವಂ ತರ್ಹಿ “ವಿಶ್ವಸ್ಮಾನಿನ್ದ್ರ ಉತ್ತರಃ”, “ಅಸದೇವೇದಮಗ್ರ ಆಸೀತ್” ಇತ್ಯಾದೌ ಕಥಮ್? ಉಭಯೋಃ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾದೇರ್ವಿರುದ್ಧತ್ವೇನಾತ್ರೋಭಯಾರ್ಥತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಪದಾನಾಮುಭಯಾರ್ಥವಾಚಿತ್ವೇಽಪಿ ಯತ್ರ ವಿರೋಧಃ, ತತ್ರಾನ್ಯತರಮಾತ್ರೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್। ತತ್ರಾಪಿ ಕಿಮುಪಾದೇಯಂ ಕಿಂ ಪರಿತ್ಯಾಜ್ಯಮಿತಿ ನ ಜ್ಞಾಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ತಥಾಽಪೀತಿ।

ತಥಾಽಪ್ಯೇತದ್ವಿರೋಧೇ ತು ತದ್ವಾಚಿತ್ವಮಪೋದ್ಯತೇ।

ಯದ್ಯಪ್ಯುಭಯಾರ್ಥಾಃ ಶಬ್ದಾ ಇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯೇನೋಕ್ತಮ್। ತಥಾಽಪಿ ಪರಮೇಶ್ವರಪರತ್ವವಿರೋಧೇಽನ್ಯಪರತ್ವಮಪೋದ್ಯತೇ। ತುಶಬ್ದೋ ವಿಶೇಷದ್ಯೋತನಾರ್ಥಃ। ಉಭಯಪರತ್ವಂ ತಾವದ್ ವಿರುದ್ಧಮಿತಿ ಪರೇಣೈವೋಕ್ತಮ್। ಅನ್ಯತರಪರಿತ್ಯಾಗೇ ಚ ಪರಮೇಶ್ವರಪರಿತ್ಯಾಗೋ ನ ಯುಕ್ತಃ। ನಿಶ್ಚಿತತಾತ್ಪರ್ಯವಾಕ್ಯಾನ್ತರವಿರೋಧಾತ್। ಅತಃ ಪರಿಶೇಷಾದಿತರಪರಿತ್ಯಾಗ ಏವೋಚಿತ ಇತಿ।

h॥ ವಿರೋಧಾಭಾವಸ್ಥಲೇಽಪಿ ಶಬ್ದಾನಾಮೀಶ್ವರವಾಚಿತ್ವಂ ಮುಖ್ಯಮ್, ಅನ್ಯದಮುಖ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ತರ್ಹಿ “ಕಲ್ಪನೋಪದೇಶಾತ್” ಇತ್ಯಾದಿವಿರೋಧಃ। ತತ್ರ ಸರ್ವಶಬ್ದಾನಾಮುಭಯಪರತ್ವಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ನಿರಪವಾದಸ್ಥಲೇ ಪರ್ಯವಸಾಯಿತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯೇತ್ಯಾಹ -- ಅವಿರೋಧ ಇತಿ।

p**p

ಅವಿರೋಧೇ ತು ಬಹ್ವರ್ಥಾ ಏತನ್ಮೂಲತಯಾ ಮತಾಃ॥27॥**

(###sudha --)

ಬಹುಶಬ್ದೋಽನೇಕಾರ್ಥಃ। ಮತಾಃ ತತ್ರತತ್ರ ಸೂತ್ರೇಽಭಿಮತಾಃ। ನನ್ವವಿರೋಧೇಽಪ್ಯುಭಯಾರ್ಥತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೋ ನ ಯುಕ್ತಃ, “ತತ್ತು ಸಮನ್ವಯಾತ್” ಇತ್ಯವಧಾರಣವಿರೋಧಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಏತನ್ಮೂಲತಯೇತಿ। ಏಷ ಪರಮೇಶ್ವರೋ ಮೂಲಂ ಮುಖ್ಯೋ ಯೇಷಾಂ ತೇ ತಥೋಕ್ತಾಃ, ತೇಷಾಂ ಭಾವಸ್ತತ್ತಾ, ತಯೇತೀತ್ಥಮ್ಭೂತಲಕ್ಷಣೇ ತೃತೀಯಾ। ಮುಖ್ಯಮರ್ಥಾನ್ತರಂ ವಾರಯಿತುಮವಧಾರಣಮ್। ನತ್ವರ್ಥಾನ್ತರಮಾತ್ರಮ್। ಉಕ್ತಪ್ರಯೋಜನವ್ಯಾಘಾತಾದಿತಿ ಭಾವಃ। ಏತೇನಾನ್ಯಾಯ್ಯಂ ಚಾನೇಕಾರ್ಥತ್ವಮಿತ್ಯಪಿ ಸಮಾಹಿತಮ್। ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯೈಕತ್ವಾತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಇನ್ದ್ರಾದೀನಾಂ ಇನ್ದ್ರಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಭಗವತ್ಸನ್ನಿಧಾನಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾದಮುಖ್ಯತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ನನು ಪುರನ್ದರಾದಿಷ್ವಪೀನ್ದ್ರಾದಿಶಬ್ದಾ ರೂಢಿಯೋಗಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತಾಃ। ರೂಢಿಯೋಗೌ ಚ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತೀ ಕಥ್ಯೇತೇ। ಅತೋಽಕ್ಷಾದಿಶಬ್ದಾನಾಮಿವೇನ್ದ್ರಾದಿಶಬ್ದಾನಾಮುಭಯಂ ಮುಖ್ಯಾಭಿಧೇಯಂ ಯುಕ್ತಮ್। ನೇಶ್ವರ ಏವೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಇತೋ ಹೀತಿ।

ಇತೋ ಹಿ ರೂಢತಾಽನ್ಯೇಷಾಮುಪಜೀವ್ಯತ್ವಮತ್ರ ಹಿ।

ಸತ್ಯಮಸ್ತಿ ಪುರನ್ದರಾದೀನಾಮಪೀನ್ದ್ರಾದಿಶಬ್ದರೂಢಿವಿಷಯತಾ, ತಥಾಽಪಿ ಸಾ ಇತಃ ಪರಮೇಶ್ವರಾದೇವ। ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್, ಯಸ್ಮಾಚ್ಚ ಅತ್ರ ಯೋಗವಿಷಯತ್ವೇ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯೈವೋಪಜೀವ್ಯತ್ವಮ್, ತಸ್ಮಾತ್ ಸ ಏವ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥೋ ನ ಪುರನ್ದರಾದಯಃ। ಸ್ವತ ಏವಾನವಧಿಕೈಶ್ವರ್ಯಾದಿಮತೀಶ್ವರ ಏವೇನ್ದ್ರಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಯೋಗರೂಢೀ। ತತ್ಸನ್ನಿಧಾನಾತ್ ತದಾಯತ್ತಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತತ್ವಾದೇವ ಚ ಪುರನ್ದರಾದಿಷು। ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಚೈತತ್। ಯದ್ ಯತ್ಸನ್ನಿಧಾನಾದ್ ಯಚ್ಛಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂ ತದಮುಖ್ಯಮನ್ಯನ್ಮುಖ್ಯಮಿತಿ। ಯಥಾ ದಗ್ಧೃಶಬ್ದಸ್ಯಾಯೋಽಗ್ನಿಃ। ನಚಾಕ್ಷಾದಿಶಬ್ದಾರ್ಥಾನಾಮಿತರೇತರಾಪೇಕ್ಷಾಽಸ್ತೀತಿ ವೈಷಮ್ಯಮಿತಿ।

h ll ಅರ್ಥಾನ್ತರಸಾಪೇಕ್ಷಾಣಾಮೇವ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಭಗವತ್ಪರತ್ವಸಮ್ಭವಾದ್ ಭಗವದ್ವಾಚಿತ್ವಮಪ್ಯಮುಖ್ಯಮಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

ನನ್ವೇವಂ ಚೇದೀಶ್ವರಸ್ಯಾಪ್ಯಮುಖ್ಯತ್ವಂ ಪ್ರಸಕ್ತಮ್। ಅರ್ಥಾನ್ತರಾಪೇಕ್ಷಯೈವ ತತ್ರ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತೇಃ। ನ ಖಲು ಜಾತಾದಿಶಬ್ದಾನಾಮನ್ಯಾರ್ಥತಾಮನಪೇಕ್ಷ್ಯ ಜ್ಯೋತಿಷೇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಭಗವತಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಸಮ್ಭವತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ತತ್ಸಿದ್ಧಿರಿತಿ।

ತತ್ಸಿದ್ಧಿಸ್ತದಪೇಕ್ಷಾ ಚಸಾಽಪೇಕ್ಷಾ ಚ ಹರೀಚ್ಛಯಾ ll28 ll**

(###sudha --)

ಚಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣೇ। ನಾಯಮಸ್ತಿ ದೋಷಃ। ಯತಃ ಪರಮಪುರುಷೇ ತತ್ತಚ್ಛಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿಪ್ರತೀತಿರೇವಾರ್ಥಾನ್ತರಾಪೇಕ್ಷಾ, ನತು ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ। ನಹಿ ಘಟಸ್ಯ ರೂಪಂ ಪ್ರದೀಪಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಪ್ರತೀಯತ ಇತ್ಯೇತಾವತಾ ತದಾಯತ್ತಂ ಭವತಿ। ಯಥಾಽನ್ಯತ್ರ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿರೇವ ಪರಮೇಶ್ವರಾಪೇಕ್ಷಾ, ನೈವಂ ಪರಮಾತ್ಮನಿ ವೃತ್ತಾವಿತರಾಪೇಕ್ಷಾಂ ಕಾಮಪೀಕ್ಷಾಮಾಹ ಇತಿ।

ಇತಶ್ಚ ನಾಯಂ ದೋಷ ಇತ್ಯಾಹ -- ಸಾಽಪೇಕ್ಷಾ ಚೇತಿ। ಯಾ ಪರಮೇಶ್ವರೇ ಶಬ್ದಾನಾಂ ವೃತ್ತಾವರ್ಥಾನ್ತರಾಪೇಕ್ಷಾ ಸಾ ಚ ಭಗವದಿಚ್ಛಾನಿಬನ್ಧನೈವ, ನತ್ವನನ್ಯಗತಿಕತಯೇತ್ಯತೋ ನ ತಸ್ಯಾಮುಖ್ಯಾರ್ಥತಾಪ್ರಾಪ್ತಿಃ। ನಹೀಚ್ಛಯಾ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿಕಮುಪಾದದಾನಸ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಃ

ಪರಾಯತ್ತಾ। ನಾಪಿ ಪಟುಕರಣೋ ಲೀಲಾನಿಮಿತ್ತಮಿಚ್ಛಯಾ ದಣ್ಡಮವಷ್ಟಭ್ಯ ಗಚ್ಛನ್ ದಣ್ಡಾಯತ್ತಗತಿರ್ಭವತೀತಿ।

h ॥ ಅಭಿಧಾವೃತ್ತಿಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಗೌಣೀವೃತ್ತಿಭೇದೇನ ವೃತ್ತೇಸ್ತ್ರೈವಿಧ್ಯಮ್, ಅಭಿಧಾವೃತ್ತೇಃ ಪರಮಮುಖ್ಯಮುಖ್ಯಭೇದೇನ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ ಚ ॥

(###sudha --)

ಯದ್ಯೇವಂ ಹರಿಸನ್ನಿಧಾನಾದಿನಾ ಶಬ್ದಾನಾಮನ್ಯತ್ರ ವೃತ್ತಿಃ, ತತ್ ಕಿಮಯಸೀವ ದಗ್ಧೃಶಬ್ದಸ್ಯ ಲೋಕೇ ಸರ್ವಶಬ್ದಾನಾಂ ಲಕ್ಷಣೈವ? ತಥಾಸತಿ ಗಙ್ಗಾತೀರಯೋರವಿಶೇಷಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣೋಕ್ತಾರ್ಥಸ್ಯ ಮೂಲೇ ನಿಹಿತಃ ಕುಠಾರ ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಂ ಪರಿಹರನ್ನೇತನ್ಮೂಲತಯೇತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಮರ್ಥಮುಪಸಂಹರತಿ -- -- ತಸ್ಮಾದಿತಿ।

ತಸ್ಮಾತ್ ಪರಮಮುಖ್ಯತ್ವಂ ವಿಷ್ಣಾವನ್ಯತ್ರ ಮುಖ್ಯತಾ

ಉಪಲಕ್ಷಣಾ ಚ ಗೌಣೀ ಚ ತಿಸ್ರಃ ಶಬ್ದಸ್ಯ ವೃತ್ತಯಃ ॥29॥**

(###sudha --)

ನಾಯಸಿ ದಗ್ಧೃಶಬ್ದಸ್ಯೇವೇನ್ದ್ರಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಪುರನ್ದರಾದಿಷು ಲಕ್ಷಣೈವ। ರೂಢೇರಭಿಧಾನಾದಿಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಯೋಗನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಚ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯಾದೇಃ ಸದ್ಭಾವಾತ್। ಕಿನ್ತು ಪರಮೇಶ್ವರವಿಷಯಯೋಃ ರೂಢಿಯೋಗಯೋರಪರಾಧೀನತ್ವನಿರಙ್ಕುಶತ್ವಾಭ್ಯಾಮ್, ಅನ್ಯತ್ರ ತದಧೀನತ್ವಾಲ್ಪತ್ವಾಭ್ಯಾಂ, ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತಾಯಾಮೇವಾಯಂ ಮುಖ್ಯಾಮುಖ್ಯವಿಭಾಗೋಽಭಿಹಿತ ಇತಿ। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಪರಮಮುಖ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಮುಖ್ಯತೇತಿ ಚ। ಗೌಣೀತ್ಯತಃ ಪರಮಿತಿಶಬ್ದೋಽಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಃ।

h ॥ ಪರಮಮುಖ್ಯವೃತ್ತೇಃ ಮಹಾಯೋಗಮಹಾಯೋಗರೂಢಿಭೇದೇನ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಮ್ ನಿರವಧಿಕಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಸಾಪೇಕ್ಷಾ ವೃತ್ತಿಃ ಮಹಾಯೋಗಃ ॥

(###sudha --)

ಏತದೇವ ದರ್ಶಯನ್ ಪರಮಮುಖ್ಯಾದಿವೃತ್ತಿಲಕ್ಷಣಾನ್ಯಾಹ ಪ್ರವೃತ್ತೀತ್ಯಾದಿನಾ। ತತ್ರ ಪರಮಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿರ್ದ್ವೇಧಾ ಮಹಯೋಗಃ, ಮಹಾಯೋಗರೂಢಿಶ್ಚೇತಿ। ಮಹಾರೂಢಿಸ್ತು ನ ಸಮ್ಭವತಿ। “ಸಾ ಯೋಗಾದೇವ ಲಭ್ಯತೇ” ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್। ತತ್ರ ಮಹಾಯೋಗಸ್ವರೂಪಮಾಹ ಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತೋರಿತಿ।

ಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತೋರ್ಬಾಹುಲ್ಯಂ ಜ್ಞೇಯಂ ಪರಮಮುಖ್ಯತಾ।

ನಿರ್ವಚನಲಭ್ಯೋಽರ್ಥಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತುಃ, ತಸ್ಯ ಬಾಹುಲ್ಯಂ ನಿರವಧಿಕತ್ವಮ್। ಯದ್ಯಪಿ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ಚಾತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಪ್ರಕೃತತ್ವಾತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತಥಾಽಪ್ಯನ್ಯತರಮಾತ್ರೇಣೇತರವ್ಯಾವೃತ್ತಿಸಿದ್ಧೇಃ ಲಕ್ಷಣಪದಾನಾಂ ಚ ತನ್ಮಾತ್ರಪ್ರಯೋಜನತ್ವಾನ್ನಾಭಿಹಿತಮ್। ಪರಮಮುಖ್ಯತೇತಿ ಜ್ಞೇಯಮಿತಿ ಯೋಜನಾ।

ನನು ಬಾಹುಲ್ಯಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತೋರ್ಧರ್ಮಃ। ಬಹುಲಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತುಮತ್ತ್ವಂ ಚಾಭಿಧೇಯಸ್ಯ। ಪರಮಮುಖ್ಯತಾ ತು ಶಬ್ದಧರ್ಮಃ। ತತ್ ಕಥಂ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಮ್? ನೈಷ ದೋಷಃ। ಉಪಚರಿತತ್ವಾತ್। ನಿರವಧಿಕಂ ಸ್ವತನ್ತ್ರಂ ವಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತುಮಪೇಕ್ಷ್ಯ ಯಾ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಸಾ ಪರಮಮುಖ್ಯತಾ ಮಹಾಯೋಗಲಕ್ಷಣಾ ಜ್ಞಾತವ್ಯೇತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥಃ।

h॥ ನಿರವಧಿಕಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರಯೋಗಬಾಹುಲ್ಯಸಾಪೇಕ್ಷಾ ವೃತ್ತಿಃ ಮಹಾಯೋಗರೂಢಿಃ॥

(###sudha --)

ಮಹಾಯೋಗರೂಢಿಸ್ವರೂಪಂ ನಿರೂಪಯನ್ನಾಹ ತತ್ರೇತಿ।

ತತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಬಾಹುಲ್ಯಂ ಯದಿ ತತ್ಪರತಾ ಕಿಮು॥30॥**

(###sudha --)

ಯತ್ರಾರ್ಥೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತೋರನವಧಿಕತ್ವಂ ತತ್ರೈವ ಚೇತ್ ಪ್ರಯೋಗಬಾಹುಲ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ತಸ್ಯಾ ವೃತ್ತೇಃ ಪರತಾ ಪರಮಮುಖ್ಯತಾ ಕಿಮು ವಕ್ತವ್ಯೇತಿ। ಅತ್ರಾನವಧಿಕಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವತಿ ಯತ್ರಾರ್ಥೇ ಯಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗಬಾಹುಲ್ಯಮಸ್ತಿ ತಸ್ಯ ತತ್ರ ಮಹಾಯೋಗರೂಢಿಲಕ್ಷಣಾ ಪರಮಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿರಿತ್ಯೇತಾವದೇವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಕೈಮುತ್ಯಕಥನಂ ತು ಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಾರ್ಥಮ್।

ತಥಾಹಿ ಕಿಮತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಬಾಹುಲ್ಯಮಾತ್ರಂ ಲಕ್ಷಣಮ್, ಉತಾನವಧಿಕಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವಿಶೇಷಿತಮ್। ನಾಽದ್ಯಃ, ರೂಢಿಮಾತ್ರತ್ವಾತ್ ಪರಮಮುಖ್ಯತ್ವಾಯೋಗಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅನವಧಿಕಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತೇನೈವ ಪರಮಮುಖ್ಯತ್ವೇ ವಿಶೇಷ್ಯವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್। ನಚ ಸಮಾಹಾರೇಣ ವಿಧಾನ್ತರಂ ಭವತಿ। ತಥಾಸತ್ಯಸಿದ್ಧಬಾಧಿತಸಮಾಹಾರೋಽಪರೋ ಹೇತ್ವಾಭಾಸಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

ಅತ್ರ ದ್ವಿತೀಯ ಏವಾಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ। ನಚೋಕ್ತದೋಷಃ। ವಿಶೇಷಣಮಾತ್ರೇಣ ಪರಮಮುಖ್ಯತ್ವೇ, ವಿಶೇಷ್ಯಸದ್ಭಾವೇನ ಸುತರಾಂ ತತ್ಸಿದ್ಧೇಃ। ನಹ್ಯಸ್ಮಾಭಿಃ ಪರಮಮುಖ್ಯತಾಮಾತ್ರಸಿದ್ಧಯೇ ವಿಶಿಷ್ಟೋಪಾದಾನಂ ಕ್ರಿಯತೇ। ಕಿನ್ತು ಸಮಾಹಾರರೂಪವಿಧಾನ್ತರಸಿದ್ಧಯೇ। ನಚಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ, ವೈಷಮ್ಯಾತ್। ಅನವಧಿಕಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಾಪೇಕ್ಷಪ್ರಯೋಗಬಾಹುಲ್ಯಂ ಖಲು ವಿವಕ್ಷಿತಮ್। ನ ಸಮಾಹಾರಮಾತ್ರಮ್। ಏತದರ್ಥಂ ಚ ತತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತೋರ್ಬಾಹುಲ್ಯೇ ಸತೀತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್। ನಚೈವಂ ಮಹಾಯೋಗಸ್ಯಾತ್ರ ಪ್ರವೇಶಃ। ಅತಿಬಹುಲಪ್ರಯೋಗಾಭಾವಸ್ಯ ತತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾದಿತಿ।

h ll ಉಭಯವಿಧಪರಮಮುಖ್ಯವೃತ್ತ್ಯಾ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಕತರಾ ವೃತ್ತಿರ್ವಿಷ್ಣೌ? ಯೇನ ಪರಮಮುಖ್ಯತ್ವಂ ವಿಷ್ಣಾವಿತ್ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಉಭಯಮಿತಿ।

p**p

ಉಭಯಂ ದೃಶ್ಯತೇ ವಿಷ್ಣೌ ಶಬ್ದಾನಾಮಪಿ ಸರ್ವಶಃ।p**p

ಉಭಯಂ ವೃತ್ತಿದ್ವಯಮ್। ದೃಶ್ಯತೇ ಪ್ರಮಾಣೈಃ। ಸರ್ವಶೋಽಪಿ ಶಬ್ದಾನಾಮಿತ್ಯಸ್ಯಾಯಮರ್ಥಃ ನಾರಾಯಣಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಮಹಾಯೋಗರೂಢಿಃ। ತದಿತರೇಷಾಂ ಮಹಾಯೋಗ ಇತಿ।

ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣೌ ಪರಮಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿರಿತ್ಯುಕ್ತಮನೇನೋಪಪಾದಯತಿ। ಉಭಯಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತೋರ್ಬಾಹುಲ್ಯಮ್, ಪ್ರಯೋಗಬಾಹುಲ್ಯಂ ಚ। ಯದ್ವಾ ಪ್ರಮಿತಾನ್ವಾಖ್ಯಾನಂ ಪರೀಕ್ಷಕಧರ್ಮಃ। ನತು ಸ್ವೇಚ್ಛಯಾಽರ್ಥಕಲ್ಪನಮ್। ನಚೈತೇ ವೃತ್ತೀ ಕ್ವಚಿತ್ ಪ್ರಮಿತೇ। ಅತೋ ನ ನಿರೂಪಣೀಯೇ ಇತ್ಯತ್ರೇದಮುದಿತಮ್। ಪ್ರಮಾಣಾನಿ ತು ವಕ್ಷ್ಯನ್ತೇ। (372)

ನನು ಯೋಗೋ ಯೋಗರೂಢಿಶ್ಚೈತೇ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತಾಮ್? ಕಿಮೇವಂ ಭೇದಕಾಭಾವಾದಾಶಯತೇ, ಅಥವಾ ತದ್ವಿವಕ್ಷಾಕಾರಣಾಭಾವಾತ್? ನಾಽದ್ಯಃ, ತಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಯೌಗಿಕಾದೀನಾಮಪ್ಯರ್ಥಾನಾಮಮುಖ್ಯತಾಮಭಿಧಾಯ ವಿಷ್ಣೋಃ ಮುಖ್ಯತ್ವಾಭಿಧಾನಸ್ಯ ಕಾರಣತ್ವಾದಿತಿ।

h ll ಮುಖ್ಯವೃತ್ತೇಃ ಯೋಗರೂಢಿಯೋಗರೂಢಿಭೇದೇನ ತ್ರೈವಿಧ್ಯಮ್, ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಸಾಪೇಕ್ಷಾ ವೃತ್ತಿಃ ಯೋಗಃ ll

(###sudha --)

ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿರಪಿ ತ್ರೇಧಾ ಭವತಿ ಯೋಗಃ, ರೂಢಿಃ, ಯೋಗರೂಢಿಶ್ಚೇತಿ। ತತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಾಪೇಕ್ಷಾ ವೃತ್ತಿರ್ಯೋಗಃ। ಯಥಾ ಕುಮ್ಭಕಾರಃ, ಔಪಗವಃ, ರಾಜಪುರುಷ ಇತಿ। ನನು ನೈತೇಽಪಿ ಯೌಗಿಕಾಃ। ಕಿನ್ನಾಮ। ರೂಢಾ ಏವ। ಕೃತ್ತದ್ಧಿತಸಮಾಸಕರಣಂ ತು ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಮಾತ್ರಾರ್ಥಮ್। ಯಥೋಕ್ತಮ್ “ವೃಕ್ಷಾದಿವದಮೀ ರೂಢಾಃ” ಇತ್ಯಾದಿ। ಮೈವಮ್। ಶಬ್ದಾರ್ಥವಿಭಾಗಸ್ಯಾವಾಪೋದ್ವಾರಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರತೀತಸ್ಯಾಪಲಾಪೇ ಕಾರಣಾಭಾವಾದಿತ್ಯಾದಿ ಶಿಷ್ಯೈರೇವೋಹ್ಯತಾಮಿತಿ ಮತ್ವಾ ರೂಢೇಃ ಸ್ವರೂಪಮಾಹ ಪ್ರಯೋಗೇತಿ।

h ll ಪ್ರಯೋಗಮಾತ್ರಬಾಹುಲ್ಯಸಾಪೇಕ್ಷಾ ವೃತ್ತೀ ರೂಢಿಃ ll

(###sudha --)

p**pಪ್ರಯೋಗಮಾತ್ರಬಾಹುಲ್ಯಂ ರೂಢಿರಿತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ ll31 ll**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯತ್ರಾರ್ಥೇ ಯಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗಮಾತ್ರಬಾಹುಲ್ಯಂ ತತ್ರ ವೃತ್ತೀ ರೂಢಿರಿತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ। ಮಾತ್ರೇತ್ಯವಯವಾರ್ಥಸಾದೃಶ್ಯಾದಿಸಾಪೇಕ್ಷತಾವ್ಯುದಾಸಾರ್ಥಮ್। ತೇನ ಪರಮಮುಖ್ಯವೃತ್ತೇರ್ಯೋಗರೂಢೇ ರೂಢೋಪಚಾರಲಕ್ಷಣಾಭ್ಯಾಂ ಚ ವ್ಯವಚ್ಛೇದಃ। ಬಾಹುಲ್ಯಮಿತಿ ಸ್ವರೂಪಕಥನಮ್।

"ಸರ್ವೇಽಪಿ ಯೌಗಿಕಾಃ, ನಾಸ್ತಿ ರೂಢಃ" ಇತಿ ಶಾಕಟಾಯನಃ। ತದಸತ್। ಘಟಪಟಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಬಹುಲಮುಪಲಮ್ಭಾತ್। ತೇಪ್ಯುಣಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾ ಯೌಗಿಕಾ ಏವೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅರ್ಥಾನುಗಮಾದರ್ಶನಾತ್, ಅನ್ತತಃ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಯೋಸ್ತದರ್ಥೇ ರೂಢೇರಾಶ್ರಯಣೀಯತ್ವಾಚ್ಚೇತಿ।

h॥ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರಯೋಗಬಾಹುಲ್ಯಸಾಪೇಕ್ಷಾ ವೃತ್ತಿಃ ಯೋಗರೂಢಿಃ॥

(###sudha --)

ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಾಪೇಕ್ಷೋ ಯತ್ರ ಬಹುಲಪ್ರಯೋಗಃ, ತತ್ರ ಯೋಗರೂಢಿಃ। ಯಥಾ ಪಙ್ಕಜಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ತಾಮರಸಾದಾವಿತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾನ್ನೋಕ್ತಮ್।

ವಿರೋಧಾದ್ ವೈಫಲ್ಯಾಚ್ಚ ಯೋಗರೂಢಿರಯುಕ್ತೇತಿ ಕೇಚಿತ್। ತಥಾಹಿ ಅವಯವವೃತ್ತಿರ್ಯೋಗಃ, ರೂಢಿಸ್ತ್ವಖಣ್ಡವೃತ್ತಿಃ। ನಹ್ಯೇತಯೋರೇಕತ್ರ ಸಮಾವೇಶೋ ಯುಜ್ಯತೇ। ನಚ ಯೋಗರೂಢ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ಕಿಮಪಿ ಪ್ರಯೋಜನಮಸ್ತಿ। ಪಙ್ಕಜಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನವೃತ್ತ್ಯೈವೋಪಪತ್ತೇರಿತಿ। ತದಯುಕ್ತಮ್। ನಹಿ ಯೋಗರೂಢ್ಯೋಃ ಸಮಹಾರೋ ಯೋಗರೂಢಿರಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ಯೇನ ವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾತ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಯಥಾ ರೂಢಲಕ್ಷಣಾ ಲಕ್ಷಣಾಮಾತ್ರಾತ್, ರೂಢಗೌಣೀ ಚ ಗೌಣೀಮಾತ್ರಾತ್ ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಾಚುರ್ಯೇಣ ಭಿದ್ಯತೇ, ತಥಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾದ್ ರೂಢಿಮಾತ್ರಾತ್ ಪ್ರಯೋಗಬಾಹುಲ್ಯೇನ ಯೋಗಮಾತ್ರಾಚ್ಚ ಭಿನ್ನಾ ತೃತೀಯೇಯಂ ವೃತ್ತಿರಿತಿ।

ಕಿಞ್ಚ ಪಙ್ಕಜಾದಿಶಬ್ದಾಶ್ಚ ಕಿಂ ಕೇವಲಂ ರೂಢಾ ಅಙ್ಗೀಕರಣೀಯಾಃ, ಉತ ಯೌಗಿಕಾಃ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಅವಯವಾರ್ಥಪ್ರತೀತಿವಿರೋಧಾತ್। "ಸಪ್ತಮ್ಯಾಂ ಜನೇರ್ಡಃ" ಇತ್ಯನುಶಾಸನವಿರೋಧಾಚ್ಚ। ಅನೇನೈವ ನ್ಯಾಯೇನ ಯೌಗಿಕಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಭೇಕಾದಿಷ್ವಪಿ ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಗವಾದಿಶಬ್ದಾನಾಮಿವ ವ್ಯವಹಾರಪ್ರಾಚುರ್ಯಾಪ್ರಾಚುರ್ಯಕೃತೇ ಶಕ್ತಿಸಾಮ್ಯೇಽಪಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ವೈಷಮ್ಯಾತ್। ಗವಾದಿಶಬ್ದಾನಾಮನೇಕಾರ್ಥತ್ವೇ ಶಾಸ್ತ್ರತೋ ನಿಶ್ಚಿತೇ ಹಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯಾದೇಃ ಕಾರಣಾನ್ತರಂ ಮಾರ್ಗಣೀಯಮ್। ನಚೈವಮೇಷಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಮನೇಕತ್ರ ಶಕ್ತಿರವಧೃತಾ।

ಕಿಞ್ಚ ಶಮಿಧಾತೋಃ ಸಞ್ಜ್ಞಾಯಾಂ "ಸ್ತಮ್ಬಕರ್ಣಯೋ ರಮಿಜಪೋರ್ಹಸ್ತಿಸೂಚಕಯೋಃ" ಇತ್ಯಾದಿನಾಽವಯವಾರ್ಥವ್ಯತಿರೇಕೇಣೋಪಾಧೀನಪಿ ವದತಾ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರೇಣಾಙ್ಗೀಕೃತೈವೇಷಾ ವೃತ್ತಿರಿತ್ಯಲಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h || ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸಾದೃಶ್ಯಂ ನಿಮಿತ್ತೀಕೃತ್ಯ ವೃತ್ತಿಃ ಗೌಣೀ, ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸಮ್ಬನ್ಧಂ ನಿಮಿತ್ತೀಕೃತ್ಯ ವೃತ್ತಿಃ ಲಕ್ಷಣಾ ||

(###sudha --)

ಏವಮವ್ಯವಹಿತಾಮಭಿಧಾವಾಚಕತ್ವಾದಿಶಬ್ದವೇದ್ಯಾಂ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಂ ನಿರೂಪ್ಯೇದಾನೀಂ ವ್ಯವಹಿತಾಂ ಗೌಣೀಂ ಲಕ್ಷಣಾಂ ಚಾಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಂ ನಿರೂಪಯತಿ ಪ್ರಯೋಗೇತಿ।

ಪ್ರಯೋಗಯುಕ್ತಸಾದೃಶ್ಯಂ ಸಮ್ಬನ್ಧೋ ವಾಽಪ್ಯಮುಖ್ಯತಃ।

ವೃತ್ತಿಹೇತುರಿತಿ ಜ್ಞೇಯಃ || || || || || || || || || || || || ||32 ||**

(###sudha --)

ಸಮ್ಬನ್ಧಃ ಪ್ರಯೋಗಯುಕ್ತೇನ। ವಾಶಬ್ದೋ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಭಾಷಾಯಾಮ್। ಅಪಿಶಬ್ದೋ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಲಕ್ಷಣೇನಾಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ। ಅಮುಖ್ಯತ ಇತಿ ಸಮಾಸೇ ಗುಣಭೂತಾಯಾ ಅಪಿ ವೃತ್ತೇರ್ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಪೃಥಕ್ಕೃತಾಯಾ ವಿಶೇಷಣಮ್। ಅಮುಖ್ಯಾಯಾ ಗೌಣ್ಯಾ ಲಕ್ಷಣಾಯಾಶ್ಚ ವೃತ್ತೇರ್ಹೇತುರಿತಿ ಜ್ಞೇಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಯಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಯತ್ರಾರ್ಥೇ ಪ್ರಯೋಗಃ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ತಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಾತಿರಿಕ್ತಂ ತತ್ಸಾದೃಶ್ಯಂ ನಿಮಿತ್ತೀಕೃತ್ಯಾನ್ಯತ್ರ ವೃತ್ತಿರ್ಗೌಣೀ। ತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧಂ ನಿಮಿತ್ತೀಕೃತ್ಯ ವೃತ್ತಿಸ್ತು ಲಕ್ಷಣೇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

ಕಶ್ಚಿದಾಹ -- ಗೌಣೀ ನಾಮ ವೃತ್ತಿರ್ನಾಸ್ತಿ। ಸಾದೃಶ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಸಮ್ಬನ್ಧತ್ವೇನ ಲಕ್ಷಣಾಯಾಮನ್ತರ್ಭೂತತ್ವಾದಿತಿ। ತನ್ನಿರಾಕರ್ತುಂ ಪಶ್ಚಾದುದ್ದಿಷ್ಟಾಽಪಿ ಗೌಣೀ ಪ್ರಥಮಂ ಲಕ್ಷಿತಾ। ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ಹ್ಯೇವಮಸ್ಯಾ ಜ್ಞಾಪಿತಂ ಸ್ಯಾತ್।

ಯದಿ ಖಲು ಕಶ್ಚಿದ್ ಬ್ರೂಯಾತ್ ಲಕ್ಷಣಾ ನಾಮ ನಾಸ್ತಿ। ಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯಾಪ್ಯೇಕಸ್ಥಾನತ್ವಾದಿಸಾದೃಶ್ಯರೂಪತ್ವೇನ ಗೌಣ್ಯಾಮನ್ತರ್ಭೂತತ್ವಾದಿತಿ। ತದಾ ಕಿಂ ವಕ್ತವ್ಯಮ್? ನೈವಂ ಲೌಕಿಕೀ ಪ್ರತೀತಿರಿತಿ ಚೇತ್। ತತ್ ಕಿಂ ಸಾದೃಶ್ಯಂ ಸಮ್ಬನ್ಧತ್ವೇನ ಪ್ರತಿಯನ್ತಿ ಲೌಕಿಕಾಃ?

h || ರೂಢಗೌಣೀಅರೂಢಗೌಣೀಭೇದೇನ ಗೌಣೀವೃತ್ತೇರ್ದ್ವೈವಿಧ್ಯಮ್ ||

(###sudha --)

ತತ್ರ ಗೌಣೀ ದ್ವಿವಿಧಾ ರೂಢಾರೂಢಭೇದಾತ್। ತತ್ರಾಽದ್ಯಾ ಯಥಾ ಮೃದ್ಗವಕಾದೌ ಗವಾದಿಶಬ್ದಸ್ಯ। ದ್ವಿತೀಯಾ ಯಥಾ ಗೌರ್ವಾಹೀಕ ಇತಿ। ಅತ್ರ ಸ್ವಾರ್ಥಸಹಚಾರಿಣೋ ಗುಣಾ ಜಾಡ್ಯಮಾನ್ದ್ಯಾದಯೋ ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾ ಗೋಶಬ್ದಸ್ಯ ವಾಹೀಕೇ ವೃತ್ತೌ ನಿಮಿತ್ತತಾಮುಪಯನ್ತೀತಿ ಕೇಚಿತ್। ತದಸತ್। ಗೌಣ್ಯಾ ಲಕ್ಷಣಾತೋ ಭೇದಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಗೋಶಬ್ದಸ್ಯ ವಾಹೀಕೇ ವೃತ್ತೌ ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಣಗುಣಾನಾಂ ನಿಮಿತ್ತತಾಯಾಶ್ಚೋಪಪತ್ತಿಶೂನ್ಯತ್ವಾತ್। ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಣಗುಣಸಾದೃಶ್ಯಾದ್ ಗುಣಾನ್ತರಮ್, ತತೋ ಗುಣೀ ಲಕ್ಷ್ಯತ ಇತಿ ತು ನಾನುಭಾವಿಕಮ್।

ಸ್ವಾರ್ಥಸಹಚಾರಿಗುಣಾಭೇದೇನ ಪರಾರ್ಥಗತಾ ಗುಣಾ ಏವ ಲಕ್ಷ್ಯನ್ತ ಇತ್ಯಪರೇ। ತದಪ್ಯಸತ್। ಗುಣಾನಾಂ ಭೇದಸ್ಯ ಸಾಧಯಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (726) ವಾಹೀಕೇ ವೃತ್ತೌ ನಿಮಿತ್ತಾಭಾವಾಚ್ಚ। ತಸ್ಮಾತ್ ಸದೃಶಗುಣಾಶ್ರಯತ್ವಂ ನಿಮಿತ್ತೀಕೃತ್ಯ ಪರಾರ್ಥೇ ವೃತ್ತಿರ್ಗೌಣೀತಿ ಸಾಧೂಕ್ತಮ್।

h॥ ರೂಢಲಕ್ಷಣಾಅರೂಢಲಕ್ಷಣಾಭೇದೇನ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತೇರ್ದ್ವೈವಿಧ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ಲಕ್ಷಣಾಽಪಿ ದ್ವೇಧಾ ರೂಢಾರೂಢಭೇದಾತ್। ತತ್ರಾಽದ್ಯಾ ಯಥಾ ರಾಜಾಽಯಂ ಗಚ್ಛತೀತಿ। ದ್ವಿತೀಯಾ ಯಥಾ ಗಙ್ಗಾಯಾಂ ಘೋಷ ಇತಿ। ಕೇಚಿದಭಿಧೇಯಾವಿನಾಭೂತಪ್ರತೀತಿರ್ಲಕ್ಷಣೋಚ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹುಃ। ತೇಷಾಂ ಮಞ್ಚಾಃ ಕ್ರೋಶನ್ತೀತ್ಯಾದೌ ಲಕ್ಷಣಾ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಸ್ಯಾಚ್ಚ ಶಬ್ದಾತ್ ಪ್ರತೀತೇನ ಲಿಙ್ಗೇನಾನುಮಿತಾರ್ಥಸ್ಯ। ಅಥಾವಿನಾಭಾವೋಽತ್ರ ಸಮ್ಬನ್ಧಮಾತ್ರಮ್, ತಥಾಽಪಿ ಲಕ್ಷಿತಲಕ್ಷಣಾಯಾಮವ್ಯಾಪ್ತಿಃ। ನಹಿ ತತ್ರಾಭಿಧೇಯಸಮ್ಬನ್ಧಿನಿ ವೃತ್ತಿಃ। ಕಿನ್ತು ಲಕ್ಷಿತಸಮ್ಬನ್ಧಿನಿ। ಯಥಾ ಪ್ರಾಗ್ ವಿರುದ್ಧಾ ಇದಾನೀಂ ಪರಸ್ಪರಮೇಕೀಭೂತಾ ಇತಿ। ಪರಮ್ಪರಯಾಽಯಮಥೋಽಭಿಧೇಯಸಮ್ಬನ್ಧೀತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಕಿಮನಯಾ ಕ್ಲಿಷ್ಟಕಲ್ಪನಯಾ? ಪ್ರಯೋಗಯುಕ್ತಸಮ್ಬನ್ಧ ಇತಿ ಯಥೋಕ್ತಮೇವಾಸ್ತು।

h॥ ಪರಾಭಿಮತವ್ಯಞ್ಜನವೃತ್ತೇರನುಮಾನರೂಪತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ವ್ಯಞ್ಜನಂ ನಾಮಾಪರಾ ವೃತ್ತಿರಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅನುಮಾನತಯಾ ತಸ್ಯ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿತ್ವಾನಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ವಚನಲಿಙ್ಗಾನುಮಾ ಹಿ ಸಾ" ಇತಿ। ತಾತ್ಪರ್ಯವೃತ್ತಿಸ್ತು ನಾತಿರಿಚ್ಯತ ಇತಿ ಸ್ವಯಮೇವಾಽಚಾರ್ಯೋ ವಕ್ಷ್ಯತಿ।(1254)

h॥ ಮಮ್ಮಟೇನ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಾನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಯೋಜನಯೋರಪಿ ಅಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಕಾರಣತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಾನುಪಪತ್ತಿಂ ತತ್ಸಾದೃಶ್ಯಂ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಚಾಪೇಕ್ಷ್ಯ ಗೌಣೀ ಪ್ರವರ್ತತೇ। ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಾನುಪಪತ್ತಿತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧಪ್ರಯೋಜನಾನ್ಯಪೇಕ್ಷ್ಯ ತು ಲಕ್ಷಣಾ। ಯಥೋಕ್ತಮ್

"ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಬಾಧೇ ತದ್ಯೋಗೇ ರೂಢಿತೋಽಥ ಪ್ರಯೋಜನಾತ್।

ಅನ್ಯಾರ್ಥೋ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ ಯತ್ ಸಾ ಲಕ್ಷಣಾಽಽರೋಪಿತಾ ಕ್ರಿಯಾ" ಇತಿ।

h॥ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಾನುಪಪತ್ತೇಃ ಅಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಕಾರಣತ್ವನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ತತ್ ಕಥಂ ಸಾದೃಶ್ಯಸಮ್ಬನ್ಧಾವೇವೋಕ್ತಾವಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪೂರ್ವೇತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ಪೂರ್ವಾಯೋಗೇ ಪರಗ್ರಹಃ ॥32॥**

(###sudha --)

ನ ಮುಖ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿರಮುಖ್ಯವೃತ್ತೇಃ ಕಾರಣಮ್ । ಪ್ರಯೋಗೋತ್ತರಕಾಲೀನತ್ವಾದನುಪಪತ್ತಿದರ್ಶನಸ್ಯ । ಕಿನ್ತು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಾನುಪಪತ್ತಿದರ್ಶನಮಮುಖ್ಯಾರ್ಥಗ್ರಹಣಸ್ಯ ಹೇತುಃ । ಅತ ಏವ ಹಿ ನ ಶಬ್ದೇನಾಪೇಕ್ಷ್ಯತೇ । ನಾಪಿ ಪ್ರಯೋಕ್ತ್ರಾ । ಕಿನ್ತು ಪ್ರತಿಪತ್ತ್ರೈವ । ಶಬ್ದೋ ಹಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿವಶಾನ್ಮುಖ್ಯಮೇವಾರ್ಥಂ ಪ್ರಥಮಂ ಬುದ್ಧಾವಾರೋಹಯತಿ । ನಚ ಪ್ರತಿಪತ್ತಾ ತಂ ಸಹಸೋತ್ಸ್ರಷ್ಟುಮುತ್ಸಹತ ಇತಿ ತದರ್ಥಮೇವಾನುಪಪತ್ತಿಮಪೇಕ್ಷತೇ । ಅತೋ ನ ವೃತ್ತಿಕಾರಣಚಿನ್ತಾಯಾಮಿಯಂ ವಾಚ್ಯಾ ।

h ॥ ಪ್ರಯೋಜನಸ್ಯ ಅಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಕಾರಣತ್ವನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಪ್ರಯೋಜನಮಪಿ ನ ವೃತ್ತಿಹೇತುಃ । ಕಿನ್ತು ಸತಿ ಮುಖ್ಯೇಽಸ್ಮದಾಯತ್ತೇ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗೇಽಕಸ್ಮಾದಮುಖ್ಯಂ ಪ್ರಯುಙ್ಕ್ತ ಇತಿ ವಕ್ತ್ರಾ ಪ್ರತಿಪತ್ತ್ರಾ ಚಾನುಸನ್ಧೀಯತೇ । ಅತೋಽತ್ರ ನ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ । ಅತ್ರಾಯೋಗಗ್ರಹಣಂ ಪ್ರಯೋಜನಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್ । ಯಥಾಽಯೋಗಃ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕೋ ನ ತಥಾ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ । ರೂಢಾಯಾಂ ಗೌಣ್ಯಾಂ ಲಕ್ಷಣಾಯಾಂ ಚಾಭಿಧಾತುಲ್ಯತ್ವೇನ ಅನಪೇಕ್ಷಿತತ್ವಾದಿತಿ ವಿಶೇಷಸೂಚನಾಯ ನ ಸ್ವಶಬ್ದೇನೋಪಾತ್ತಮ್ । ನಿರ್ದಲತ್ವಾತ್ । “ಮುಖ್ಯಾಯೋಗೇಽಮುಖ್ಯಗ್ರಹಃ’ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ “ಪೂರ್ವಾಯೋಗೇ ಪರಗ್ರಹಃ” ಇತಿ ವಚನಂ ಲಕ್ಷಿತಲಕ್ಷಣಾದ್ಯನುಗಮಾರ್ಥಮ್ । ನಹಿ ಲಕ್ಷಿತಲಕ್ಷಣಾ ಮುಖ್ಯಾಸಮ್ಭವಮಾತ್ರೇಣಾಽಶ್ರೀಯತೇ, ಕಿನ್ತು ಲಕ್ಷಿತಸ್ಯಾಪಿ । ಅತ ಏವೈತದಯುಕ್ತಮ್ “ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಬಾಧೇ” ಇತಿ ।

h ॥ ವೃತ್ತೀನಾಂ ತಾರತಮ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ಯಥಾ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಷ್ವಪಿ ಸ್ವೀಕಾರೇ ತಾರತಮ್ಯಮಸ್ತಿ, ತಥಾಽಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಷ್ವಪಿ । ಕುತ ಇತಿ ಚೇತ್ । ಅರ್ಥಪ್ರತೀತಿಸನ್ನಿಕರ್ಷವಿಪ್ರಕರ್ಷಾಭ್ಯಾಮಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ । ನನುಚ ಸಾದೃಶ್ಯಸಮ್ಬನ್ಧಯೋಸ್ತದ್ದ್ವಿತಮುತ್ಪಾದ್ಯ ತಸ್ಯಾಪಿ ಲುಪಿ ಕೃತೇ ಸರ್ವಂ ಸೇತ್ಸ್ಯತಿ । ಕಿಮಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಸ್ವೀಕಾರೇಣೇತ್ಯತೋ ವೇದಮುದಿತಮ್ । ಯದಿ ಗೋಶಬ್ದಸ್ಯ ಗವಿ ವಾಹೀಕೇ ಚ ಗಙ್ಗಾಶಬ್ದಸ್ಯ ಗಙ್ಗಾಯಾಂ ತೀರೇ ಚೋಕ್ತವಿಧಯಾಽಭಿಧೈವ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಗೋಗಙ್ಗಾಶಬ್ದೋಚ್ಚಾರಣೇ ಗೋಗಙ್ಗಯೋಃ ಪೂರ್ವಂ ಪ್ರತೀತಿಃ, ತದಯೋಗೇ ಚಾನುಸಂಹಿತೇಽರ್ಥಾನ್ತರೇ ಪ್ರತೀತಿರಿತಿ ನ ಸ್ಯಾತ್ । ನಹಿ ಹರೀತಕ್ಯಾದಿಶಬ್ದೋಚ್ಚಾರಣೇ ಸತ್ಯಯಂ ಪ್ರತೀತಿಕ್ರಮೋಽಸ್ತಿ । ಕಿನ್ತು ವೃಕ್ಷೇ ಫಲೇ ಚ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ ಪ್ರತೀತೇ ಪ್ರಕರಣಾದಿವಶೇನಾನ್ಯತರನಿಯನ್ತ್ರಣಂ ಕ್ರಿಯತೇ । ಅಸ್ತಿ ಚಾಯಂ ಪೂರ್ವಾಯೋಗೇ ಪರಗ್ರಹಃ । ತೇನ ಜಾನೀಮೋ ನೋಭಯತ್ರೋಕ್ತವಿಧಯಾಽಭಿಧೈವೇತಿ ।

h ॥ ವೃತ್ತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಸ್ಯ ವೈಯರ್ಥ್ಯಮಾಶಯ ತನ್ನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನ್ವತ್ರಾನುಪಪತ್ತೇರರ್ಥಪ್ರತೀತಿಹೇತುತ್ವೇಽರ್ಥಾಪತ್ತಿರೇವಾಸ್ತು। ಕಿಂ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿಸಮಾಶ್ರಯಣೇನ? ತಥಾಹಿ ಕಿಮಾಪ್ತಪ್ರಣೀತಾಚ್ಛಬ್ದಾದಸಾವರ್ಥಃ ಪ್ರತೀಯತೇ, ಅನ್ಯಥಾ ವಾ? ನಾನ್ಯಥಾ। ಉನ್ಮತ್ತವಾಕ್ಯಾದೌ ತದಭಾವಾತ್। ಆದ್ಯೇ ತ್ವರ್ಥಾಪತ್ತಿರೇವ। ವಕ್ತುರಾಪ್ತೇಃ ಪ್ರತೀತಾರ್ಥಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ ವಿರೋಧೇನಾರ್ಥಾನ್ತರಸ್ಯ ಕಲ್ಪ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್। ಸ್ಯಾದೇವಂ ಯದಿ ವಕ್ತುರಾಪ್ತತ್ವಂ ನಿಶ್ಚೀಯೇತ। ತಸ್ಯ ಪದಸ್ಯ ತತ್ರ ಶಕ್ತ್ಯಭಾವೇಽಸಮ್ಬುದ್ಧಭಾಷಿಣಿ ತಸ್ಮಿನ್ನಾಪ್ತತ್ವಮೇವ ಕಥಂ ನಿಶ್ಚೀಯೇತೇತಿ। ತದರ್ಥಮವಶ್ಯಂ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿರಾಶ್ರಯಣೀಯೇತಿ ಸರ್ವಮವದಾತಮ್।

h ll ಮಹಾಯೋಗಾದೇಃ ಲೌಕಿಕರೂಢಿತಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಸ್ಯ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ಏತೇನೈತದಪಿ ಪರಿಹೃತಮ್। ಯದಭಿಹಿತಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ ಯೋಗಸ್ಯ ರೂಢಿತೋ ದುರ್ಬಲತ್ವೇನ ನ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಮಿತಿ। ಮಹಾಯೋಗಸ್ಯಾವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಮಾತ್ರಾತ್ ಪ್ರಾಬಲ್ಯೋಪಪತ್ತೇಃ। ವಿದ್ವದ್ರೂಢೇರಪ್ಯುಕ್ತತ್ವೇನ ತತ್ಸಹಿತಸ್ಯ ಯೋಗಸ್ಯ ಸುತರಾಂ ತದುಪಪತ್ತೇರಿತಿ। ಯದುಕ್ತಮ್ “ಉಭಯಂ ದೃಶ್ಯತೇ ವಿಷ್ಣೌ” ಇತಿ, ಯಚ್ಚ ಸೂಚಿತಂ ವಿಶಿಷ್ಟಯೋಗಸ್ಯ ರೂಢಿತಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮಿತಿ ತದುಪಪಾದಯತಿ -- ಏತಮೇವೇತಿ।

ಏತಮೇವ ತಥಾ ಸನ್ತಂ ಶತರ್ಚೀತ್ಯಾದಿನಾಮಭಿಃ।

ಆಚಕ್ಷತ ಇತಿ ಹ್ಯತ್ರ ಸನ್ತಮಿತ್ಯವಧಾರಣಾತ್ ll33 ll**

(###sudha --)

ಯೋಗಸ್ಯ ರೂಢೇಃ ಪ್ರಬಾಲ್ಯಂ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಂ ಚ ತತ್ರಗಾಮ್।

ಬಹುಶೋ ದರ್ಶಯತ್ಯಙ್ಗಸ್ತಾತ್ಪರ್ಯಾತ್ ಸನಿರುಕ್ತಿಕಮ್ ll34 ll**

(###sudha --)

“ತಂ ಯಚ್ಛತಂ ವರ್ಷಾಣ್ಯಭ್ಯಾರ್ಚತ್ ತಸ್ಮಾಚ್ಛತರ್ಚಿನಸ್ತಸ್ಮಾಚ್ಛತರ್ಚಿನ ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತ ಏತಮೇವ ಸನ್ತಮ್। ಸ ಯದಿದಂ ಸರ್ವಂ ಮಧ್ಯತೋ ದಧೇ ಯದಿದಂ ಕಿಞ್ಚ ತಸ್ಮಾನ್ಮಧ್ಯಮಾಸ್ತಸ್ಮಾನ್ಮಧ್ಯಮಾ ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತ ಏತಮೇವ ಸನ್ತಮ್” ಇತ್ಯಾದಿಕಾ ಶ್ರುತಿಃ। ಸನಿರುಕ್ತಿಕಂ ಯೋಗವೃತ್ತಿಸಾಹಿತ್ಯೇನ। ತತ್ರಗಾಂ ಪರಮೇಶ್ವರವಿಷಯಾಮ್। ಶತರ್ಚ್ಯಾದಿಶಬ್ದೋಪಲಕ್ಷಿತಾನಾಂ ಸರ್ವಶಬ್ದಾನಾಂ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಂ ದರ್ಶಯತಿ। ಆಚಕ್ಷತ ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್। ಯಚ್ಚಾತ್ರ ಬಹುಶೋಽತಿಬಹುವಾರಂ ದರ್ಶಯತಿ ತೇನ ಜ್ಞಾಯತೇ ಅಙ್ಗಸ್ತಾತ್ಪರ್ಯಾದೇವ ನತು ಪ್ರಾಸಙ್ಗಿಕತ್ವೇನೇತಿ।

ಕಿಞ್ಚಾತ್ರ ಸನ್ತಮಿತಿ ವಚನಾದೇತಮೇವೇತ್ಯವಧಾರಣಾಚ್ಚ ಲೌಕಿಕರೂಢಿತೋ ಭಗವದ್ವಿಷಯಸ್ಯ ಯೋಗಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಂ ದರ್ಶಯತಿ ಶ್ರುತಿಃ। ಏತಮೇವ ಪರಮಾತ್ಮಾನಂ ಶತರ್ಚ್ಯಾದಿನಾಮಾರ್ಥಂ ಸನ್ತಂ ಉಕ್ತೇನ ಯೋಗೇನ ಶತರ್ಚ್ಯಾದಿನಾಮವಾಚ್ಯಮಾಚಕ್ಷತೇ

ವಿದ್ವಾಂಸಃ। ಮಧುಚ್ಛನ್ದಃಪ್ರಭೃತೀಂಸ್ತು ರೂಢಾರ್ಥಾನಮುಖ್ಯತ ಇತಿ। ಅಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಪದದ್ವಯಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ ಪ್ರತೀತೇಃ। ಸನ್ತಮಿತ್ಯನೇನ ಹ್ಯಗಜ್ಞಾಂ ಗಜಜ್ಞೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಯಥಾ, ನ ತಥಾ ಹರಿಮಿತಿ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತೋಽಚ್ಯತೇ। ತದುಪಪಾದನಾರ್ಥಮಾಚಕ್ಷತ ಇತಿ ನಿರ್ವಚನಂ ಚ ಸಮ್ಬುದ್ಧ್ಯತೇ। ಅವಧಾರಣೇನ ತ್ವನ್ಯಸ್ಯ ತಚ್ಛಬ್ದಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಂ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧ್ಯತೇ। ನಚ ಸರ್ವಥಾ ಪ್ರತಿಷೇಧೋ ಯುಕ್ತಃ। ಪ್ರಾಗುಕ್ತಪ್ರಯೋಜನವ್ಯಾಘಾತಾತ್। ತತಃ ಪರಮೇಶ್ವರಸಮಕಕ್ಷತಯಾ ವಾಚ್ಯತ್ವಪ್ರತಿಷೇಧೋ ಜ್ಞಾಯತೇ। ರೂಢಾರ್ಥೇಭ್ಯೋ ಯೌಗಿಕಾರ್ಥಸ್ಯಾಽಧಿಕ್ಯೇಽಭಿಹಿತೇ ತದ್ವಿಷಯಸ್ಯ ವಿಶಿಷ್ಟಯೋಗಸ್ಯ ಲೌಕಿಕರೂಢಿತಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಂ ಸಿದ್ಧಮ್। "ಅವಧಾರಣಾ" ಇತಿ ಕ್ವಚಿತ್ ಪಾಠಃ। ಅತ್ರ ಸನ್ತಮಿತಿ ಪದಂ ಅವಧಾರಣಾ ಚೇತಿ ಪದದ್ವಯಂ ದರ್ಶಯತೀತಿ ಯೋಜನಾ। ಹಿ ಯಸ್ಮಾದೇವಂ ತಸ್ಮಾದುಕ್ತಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ।

h ll ಸರ್ವಶಬ್ದಾನಾಂ ಅಕಾರವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪತ್ವಮ್, ಅಕಾರಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುವಾಚಿತ್ವಂ ಚ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಉಪಪಾದ್ಯ

ವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವಶಬ್ದಾಭಿಧೇಯತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ವಾಕ್ಯಾನ್ತರೈರಪಿ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವಶಬ್ದವಾಚ್ಯತಾಮುಪಪಾದಯತಿ -- ಅ ಇತೀತಿ।

ಅ ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಕಥಿತಂ ತದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾತ್ಮತಾ ತಥಾ।

ಶಬ್ದಾನಾಮಪಿ ಸರ್ವೇಷಾಂ ನಾಮವಿತ್ಕೃತಕೃತ್ಯತಾ ll35 ll**

(###sudha --)

"ಅಃ ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತಿ ಶ್ರುತಾವಕಾರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮವಾಚಕತ್ವಂ ತಾವತ್ ಕಥಿತಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಇತಿಕರಣವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್। "ಅಕಾರೋ ವೈ ಸರ್ವಾ ವಾಕ್" ಇತಿ ಶ್ರುತೌ ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಶಬ್ದಾನಾಮಕಾರವ್ಯಾಖ್ಯಾನತಾ ಚ ಕಥಿತಾ। ಸಾಕ್ಷಾದೈಕ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವಿರುದ್ಧತ್ವೇನ ಲಕ್ಷಣಾಶ್ರಯಣಸ್ಯಾಽವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್। ನಚ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಯೋರ್ಭಿನ್ನವಿಷಯತಾ ಯುಕ್ತಾ। ತಸ್ಮಾದೇತದ್ವಾಕ್ಯದ್ವಯಪರ್ಯಾಲೋಚನಯಾ ಸರ್ವವಾಗಭಿಧೇಯತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರತೀಯತೇ।

h ll ನಾಮಜ್ಞಾನಿನೋ ಮೋಕ್ಷಶ್ರವಣಾತ್, ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನೈಕಸಾಧ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ ನಾಮಮಾತ್ರಸ್ಯ ಭಗವದ್ವಾಚಿತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ "ಯದ್ವಾಚ ಓಮಿತಿ ಯಚ್ಚ ನೇತಿ ಯಚ್ಚಾಸ್ಯಾಃ ಕ್ರೂರಂ ಯದು ಚೋಲ್ಬಣಿಷ್ಣು ತದ್ ವಿಯೂಯ ಕವಯೋಽನ್ವವಿನ್ದನ್ ನಾಮಾಯತ್ತಾ ಸಮತೃಪ್ಯಞ್ಛ್ರುತೇಽಧಿ" ಇತ್ಯಸ್ಯಾಂ ಶ್ರುತೌ ವಾಚೋ ವಾಕ್ಸಮೂಹಸ್ಯ ಮಧ್ಯೇ ಯತ್ ಓಮಿತಿ ಪದಮಙ್ಗೀಕಾರವಾಚೀತಿ ಯಾವತ್, ಯಚ್ಚ ನೇತಿ ಪದಂ ಪ್ರತಿಷೇಧಾರ್ಥಮ್, ಯಚ್ಚಾಸ್ಯಾ ವಾಚೋ ಮಧ್ಯೇ ಕ್ರೂರಂ ಅರ್ಥತಃ ಕಠಿನಂ ಚ, ಯಚ್ಚೋಲ್ಬಣಿಷ್ಣು ಶಬ್ದತಃ ಕಠಿನಮ್, ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್, ಯಾವದ್ ವೈದಿಕಂ ಪದಜಾತಂ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತತ್ ಸರ್ವಂ ವಿಯೂಯ ವಿಚಾರ್ಯ ಕವಯೋ ವಿವೇಕಿನಃ ನಾಮಾಯತ್ತಾನಿ ನಾಮಪ್ರಕಾಶ್ಯತಯಾ ನಾಮಾಧೀನಾನಿ ತತ್ತಚ್ಛಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಾನಿ ಅನ್ವವಿನ್ದನ್ ವಿದಿತವನ್ತಃ। ತಸ್ಮಿಂಶ್ಚ ವೇದನೇಽಧಿಶ್ರುತೇ ಪರಿಪಕ್ವೇ ಸತಿ ತದನನ್ತರಂ ಸಮತೃಪ್ಯನ್ ಕೃತಕೃತ್ಯಾ ಮುಕ್ತಾ ಅಭೂವನ್ನಿತಿ, ನಾಮಮಾತ್ರವಿದಃ ಕೃತಕೃತ್ಯತಾ ತಾವತ್ ಕಥಿತಾ। "ತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್" ಇತಿ ಪರಮೇಶ್ವರಜ್ಞಾನಾದೇವ ಮೋಕ್ಷಃ ಶ್ರೂಯತೇ। ತದೇತದುಭಯಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಸರ್ವಾಣ್ಯಪಿ ವೈದಿಕಾನಿ ನಾಮಾನಿ ಪರಮೇಶ್ವರಾರ್ಥಾನೀತಿ ಗಮ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹ -- ನಾಮೇತಿ।

h ॥ ಪೂರ್ವವರ್ಣಉತ್ತರವರ್ಣತತ್ಸಂಹಿತಾನಾಂ ವಿಷ್ಣುನಾಮಾರ್ಥತ್ವಶ್ರವಣಾತ್,

ಏತಜ್ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕತ್ವೇನ ಸಂಹಿತಾಧ್ಯಯನಸ್ಯ ವಿಹಿತತ್ವಾಚ್ಚ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಸರ್ವಶಬ್ದವಾಚ್ಯಃ ॥

(###sudha --)

ಅಥಾನ್ಯಚ್ಚ। ಸಕಲವೈದಿಕಸಂಹಿತಾನಾಂ ಪೂರ್ವೋತ್ತರವರ್ಣಾನಾಂ ಚ ವಿಷ್ಣುನಾಮಾರ್ಥರೂಪತ್ವಂ ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಮಬ್ರವೀದ್ ವೇದಃ। ತೇನ ಸರ್ವೇ ವರ್ಣಾಃ ಸರ್ವಾಶ್ಚ ಸಂಹಿತಾ ವಿಷ್ಣುಮೇವ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ತೀತಿ ಜ್ಞಾಯತ ಇತ್ಯಾಹ -- ವಿಷ್ಣುನಾಮೇತಿ।

ವಿಷ್ಣುನಾಮಾರ್ಥರೂಪತ್ವಂ ಸಂಹಿತಾದೇರಥಾಬ್ರವೀತ್।

ಣಕಾರಂ ಚ ಷಕಾರಂ ಚ ಬಲಚೇಷ್ಟಾತ್ಮಕಂ ವದನ್।

ತಜ್ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕತ್ವೇನ ಸಂಹಿತಾಧ್ಯಯನಂ ತಥಾ ॥36॥**

(###sudha --)

ಕ್ವಾಬ್ರವೀದಿತ್ಯತಸ್ತದ್ವಾಕ್ಯಮರ್ಥತಃ ಪಠತಿ ಣಕಾರಂ ಚೇತಿ। "ಣಕಾರೋ ಬಲಂ ಷಕಾರಃ ಪ್ರಾಣ ಆತ್ಮಾ" ಇತಿ ವಿಷ್ಣುನಾಮಗತೌ ಣಕಾರಷಕಾರೌ ಪರಮೇಶ್ವರಬಲಚೇಷ್ಟಾಪ್ರತಿಪಾದಕೌ ವದನ್ ವೇದೋಽನನ್ತರಂ "ಸ ಯೋ ಹ ಏತೌ ಣಕಾರಷಕಾರಾವನುಸಂಹಿತಮೃಚೋ ವೇದ" ಇತ್ಯೃಚಾಮನುಸಂಹಿತಂ ಸರ್ವಸಂಹಿತಾಸು ಣಕಾರಷಕಾರೌ ಯೋ ವೇದ ಣಕಾರಷಕಾರತತ್ಸಂಹಿತಾಭಿಃ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯೋ ಯೋಽರ್ಥಃ ಸ ಏವ ಸರ್ವತ್ರ ಪೂರ್ವೋತ್ತರವರ್ಣತತ್ಸಂಹಿತಾಭಿಃ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ ಇತಿ ಯೋ ವೇದೇತಿ ವಿಷ್ಣುನಾಮಸಮಾನಾರ್ಥತಾಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕತ್ವೇನ ಸರ್ವಸಂಹಿತಾಧ್ಯಯನಮಬ್ರವೀದಿತ್ಯರ್ಥಃ।

h ॥ ವಿಷ್ಣುಶಬ್ದೇ ಣಕಾರಷಕಾರಯೋಃ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ ವಿಷ್ಣುನಾಮತ್ವಮ್,

ವೀತ್ಯಸ್ಯ ಉನ್ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಚ ತದುಪಸರ್ಜನತಯಾ ಭಗವದ್ವಾಚಿತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವತ್ರ ಣಕಾರಷಕಾರಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಂ ಸರ್ವವರ್ಣಾದೇರುಚ್ಯತೇ। ನತು ವಿಷ್ಣುನಾಮಾರ್ಥತ್ವಮ್। ನಹಿ ಣಕಾರಷಕಾರಾವೇವ ವಿಷ್ಣುನಾಮೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಉಪಸರ್ಗತ್ವತ ಇತಿ।

p**p

ಉಪಸರ್ಗತ್ವತೋ ವೇಸ್ತು ತಾಚ್ಛೀಲ್ಯಾರ್ಥಾದುನಸ್ತಥಾ।

ಣಕಾರಶ್ಚ ಷಕಾರಶ್ಚ ನಾಮರೂಪತಯಾ ಮತೌ ॥37॥**

(###sudha --)

ಸತ್ಯಮ್, ಸನ್ತಿ ವಿಷ್ಣುನಾಮ್ನ್ಯನ್ಯೇಽಪಿ ವರ್ಣಾಃ। ತಥಾಽಪಿ ವೀತ್ಯಸ್ಯೋಪಸರ್ಗತ್ವೇನೋತ್ತರಪದಾರ್ಥವಿಶೇಷಕತ್ವಾತ್, ಉನ್ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ತಾಚ್ಛೀಲ್ಯಾರ್ಥತ್ವಾದುಪಸರ್ಜನತ್ವಂ ಮನ್ವಾನಸ್ಯ ವೇದಸ್ಯ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾತ್ ಣಕಾರಶ್ಚ ಷಾಕರಶ್ಚ ದ್ವಾವೇವ ನಾಮಸ್ವರೂಪತಯಾಽಭಿಮತಾವಿತ್ಯದೋಷಃ।

ನನೂಪಸರ್ಗಾಃ ಕ್ರಿಯಾಯೋಗೇ। ನಚಾತ್ರ ಕ್ರಿಯಾಯೋಗೋಽಸ್ತಿ। ತತ್ ಕಥಮುಪಸರ್ಗತ್ವಮ್? ಮೈವಮ್। “ಷೋಽನ್ತಕರ್ಮಣಿ”, “ಣು ಸ್ತುತೌ” ಇತಿ ಧಾತುದ್ವಯರೂಪತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಅತ ಏವ ತಾಚ್ಛೀಲಿಕಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತ್ಯುಪಪತ್ತಿಃ।

h॥ ಉಕ್ತಾರ್ಥೋಪಸಂಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ಉದಾಹೃತಾನಾಂ ಶ್ರುತೀನಾಂ ಪ್ರಯೋಜನಮಾಹ ತಸ್ಮಾದಿತಿ।

ತಸ್ಮಾತ್ ಸಮನ್ವಯೋ ವಿಷ್ಣೌ ಸ್ವರವರ್ಣಪದಾತ್ಮನಃ।

ಅಪಿ ವೇದಸ್ಯ ಕಿಮುತ ವಾಕ್ಯರೂಪೇಣ ಸಙ್ಗತಿಃ॥38॥**

(###sudha --)

ಯೌ ಪುರಾ ಸರ್ವಶಬ್ದಾನಾಂ ಪ್ರತಿಪದಸಮನ್ವಯೋ ವಾಕ್ಯಸಮನ್ವಯಶ್ಚ ವಿಷ್ಣಾವುಕ್ತೌ ತಾವೇತಾಭಿಃ ಶ್ರುತಿಭಿಃ ಸಿದ್ಧಾವಿತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವೇ ಶ್ರುತ್ಯುಪನ್ಯಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಉಪಪತ್ತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಃ ಶ್ರುತಯಃ ಪ್ರಾಗುದಾಹೃತಾಃ। ಇದಾನೀಂ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ಪದವಾಕ್ಯಸಮನ್ವಯವಾದಿನೀರುದಾಹರತಿ ಘೋಷಾ ಇತಿ।

p**p

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಘೋಷಾಃ ಸರ್ವೇಽಪಿ ವೇದಾಶ್ಚ ಸರ್ವೇ ವೇದಾಶ್ಚ ಯತ್ ಪದಮ್ ।

ಇನ್ದ್ರಂ ಮಿತ್ರಂ ಯಮಿನ್ದ್ರಂ ಚ ಪ್ರಥಮಃ ಸಙ್ಕೃತಿಸ್ತಥಾ ॥39॥**

(###sudha --)

ನಾಮಧಾಃ ಸರ್ವದೇವಾನಾಮೇಕ ಇತ್ಯಾದಿಕಾ ಶ್ರುತಿಃ ।

ಪ್ರಮಾಣಮುಕ್ತವಿಷಯೇ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

"ತಾ ವಾ ಏತಾಃ ಸರ್ವಾ ಋಚಃ ಸರ್ವೇ ವೇದಾಃ ಸರ್ವೇ ಘೋಷಾ ಏಕೈವ ವ್ಯಾಹೃತಿಃ ಪ್ರಾಣ ಏವ"

"ಸರ್ವೇ ವೇದಾ ಯತ್ ಪದಮಾಮನನ್ತಿ"

"ಇನ್ದ್ರಂ ಮಿತ್ರಂ ವರುಣಮಗ್ನಿಮಾಹುರಥೋ ದಿವ್ಯಃ ಸ ಸುಪರ್ಣೋ ಗರುತ್ಮಾನ್ ।

ಏಕಂ ಸದ್ ವಿಪ್ರಾ ಬಹುಧಾ ವದನ್ತ್ಯಗ್ನಿಂ ಯಮಂ ಮಾತರಿಶ್ವಾನಮಾಹುಃ"

"ಯಮಿನ್ದ್ರಮಾಹುರ್ವರುಣಂ ಯಮಾಹುರ್ಯಂ ಮಿತ್ರಮಾಹುರ್ಯಮು ಸತ್ಯಮಾಹುಃ"

"ಸ ಪ್ರಥಮಃ ಸಙ್ಕೃತಿರ್ವಿಶ್ವಕರ್ಮಾ ಸ ಪ್ರಥಮೋ ಮಿತ್ರೋ ವರುಣೋಽಗ್ನಿಃ"

"ಯೋ ದೇವಾನಾಂ ನಾಮಧಾ ಏಕ ಏವ"

ಇತ್ಯೇತಾನಿ ವಾಕ್ಯಾನ್ಯೇತೈಃ ಪ್ರತೀಕೈರುಪಾತ್ತಾನಿ । ಆದಿಪದೇನ "ನಾಮಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ" ಇತ್ಯಾದೇರ್ಗ್ರಹಣಮ್ । ಅತ್ರಾಽದ್ಯದ್ವಿತೀಯಾನ್ತಿಮಶ್ರುತಯಃ ಸಮನ್ವಯದ್ವಯೇ ಪ್ರಮಾಣಮ್ । ಅನ್ಯಾಸ್ತು ವಾಕ್ಯಾನ್ವಯೇ । ಇನ್ದ್ರಾದಿನಾಮ್ನಾಂ ಪರಮೇಶ್ವರಪರತ್ವೇ ಸತಿ "ಇನ್ದ್ರಸ್ಯ ನು ವೀರ್ಯಾಣಿ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಂ ತತ್ಪರತ್ವಂ ಹಿ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ ।

h ॥ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವಶಬ್ದಾಭಿಧೇಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಸ್ಯ ಉತ್ಸೂತ್ರಿತತ್ವಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಃ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇತದರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕಸೂತ್ರಸ್ಯಾದರ್ಶನಾದುತ್ಸೂತ್ರಿತೋಽಯಮರ್ಥಃ ಕಸ್ಮಾದುಕ್ತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ತದೇವೇತಿ ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ । ತದೇವೋಕ್ತಮುಪಕ್ರಮಾತ್ ।

ಇತಿ ಸ್ವಯಂ ಭಗವತಾ ಬ್ರುವತಾಽಶೇಷಮನ್ವಯಮ್ ॥ ।40॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ತದೇತದ್ ಭಗವತಾ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣ ಸ್ವಯಮುಕ್ತಮೇವ, ನೋತ್ಸೂತ್ರಿತಂ ಕಥ್ಯತೇ। ತಥಾಚ ಸೂತ್ರಮ್ "ಜ್ಯೋತಿರುಪಕ್ರಮಾತ್ತು ತಥಾ ಹ್ಯಧೀಯತ ಏಕೇ" ಇತಿ। ಅತ್ರ ಜ್ಯೋತಿರಿತಿ ಸೂತ್ರಪ್ರತೀಕೇ ಗ್ರಾಹ್ಯೇ ಯದುಪಕ್ರಮಾದಿತ್ಯಾಹ। ತೇನ "ಜ್ಯೋತಿರುಪಕ್ರಮಾ" ಇತಿ ಪರೇಷಾಮಪಪಾಠ ಏವೇತಿ ಸೂಚಯತಿ।

ಅಥವಾ, ಅತ್ರ ಜ್ಯೋತಿರ್ಮಾತ್ರಗ್ರಹಣಾತ್ ಕಥಂ ಸರ್ವಶಬ್ದಸಮನ್ವಯಪ್ರತಿಪಾದನಮ್? ಜ್ಯೋತಿಃಶಬ್ದಸ್ಯೋಪಲಕ್ಷಣತ್ವಾದಿತಿ ವದಾಮಃ। ಕಥಮುಪಲಕ್ಷಣಾಭಿಪ್ರಾಯೋಽವಗಮ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಉಪಕ್ರಮಾದಿತಿ ಬ್ರುವತೇತಿ। ಅತ್ರಹಿ ಜ್ಯೋತಿರಿತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯ "ಉಪಕ್ರಮಾತ್ತು ತಥಾ ಹ್ಯಧೀಯತ ಏಕೇ" ಇತಿ ಹೇತುರುಚ್ಯತೇ। ತಸ್ಯ ಚಾಯಮರ್ಥಃ "ಏಷ ಇಮಂ ಲೋಕಮಭ್ಯಾರ್ಚತ್" ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮಾತ್ ಉಪಕ್ರಮಂ ವಿಧಾಯ "ತಾ ವಾ ಏತಾಃ" ಇತ್ಯಾದ್ಯಧೀಯತ ಏಕ ಇತಿ। ತಥಾಚ ಯದಿ ಜ್ಯೋತಿಶ್ಶಬ್ದಮಾತ್ರಸಮನ್ವಯೋಽತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ತನ್ಮಾತ್ರೋಪಪಾದಕಂ ಕಿಮಪಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಸರ್ವಶಬ್ದವಾಚ್ಯತೋಪಪಾದಕಸ್ಯೋಪಾದಾನಂ ಕ್ವೋಪಯುಜ್ಯತೇ? ನಹಿ ವಿಶೇಷವಿಷಯಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ನಾಸ್ತಿ, ಯೇನ ಸಾಮಾನ್ಯದ್ವಾರಾ ಸಾಧನಂ ವಿಧೇಯಮ್। ಅತಃ ಸರ್ವವಿಷಯಂ ಪ್ರಮಾಣಮುಪಾದದಾನೇನ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ಜ್ಯೋತಿಃಶಬ್ದೋ ಲಾಕ್ಷಣಿಕೋ ವಿವಕ್ಷಿತ ಇತಿ ಜ್ಞಾಯತೇ।

h॥ ಸರ್ವಶಬ್ದಸಮನ್ವಯಸ್ಯ ಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ "ತತ್ತು ಸಮನ್ವಯಾತ್" ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸರ್ವಶಬ್ದಸಮನ್ವಯಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಃ, ನ ಕತಿಪಯಶಬ್ದಸಮನ್ವಯ ಇತ್ಯುಪಪಾದಿತಮ್। ತದ್ವಿವರಣಾರ್ಥಮಧ್ಯಾಯಶೇಷಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತಿ ಚೋಕ್ತಮ್। ತತ್ರಾಽನನ್ದಮಯಾದ್ಯಧಿಕರಣೈಃ ಪ್ರಾಕರಣಿಕಶಬ್ದಸಮನ್ವಯಃ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಃ। ಅಸ್ಮಿಂಶ್ಚ ಪಾದೇ ವಿರೋಧ್ಯಾದಿಶಬ್ದಸಮನ್ವಯಃ। ತಥಾಚ ಕರ್ಮಕ್ರಮಾದ್ಯಭಿಧಾಯಿನಃ ಶಬ್ದಾಃ। ಇದಂ ಚಾವಶಿಷ್ಟಮಧಿಕರಣಮಿತಿ ಪರಿಶೇಷಾತ್ ತತ್ಸಮನ್ವಯಾರ್ಥಮೇತದಿತಿ ಜ್ಞಾಯತ ಇತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಬ್ರುವತೇತಿ।

h॥ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪದಾರ್ಥತ್ವಪಕ್ಷಸಮರ್ಥನಸ್ಯ ಉತ್ಸೂತ್ರಿತತ್ವಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತ್ವತ್ರ ಸರ್ವಶಬ್ದಸಮನ್ವಯಪ್ರತಿಜ್ಞಾನಮ್। ತಥಾಽಪಿ ಯೋಽತ್ರ ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದನಾರ್ಥಂ "ಜಾತಮೋತಮ್" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ನ್ಯಯೋಽಭಿಹಿತಃ ಸ ನ ಸೂತ್ರಿತ ಇತ್ಯತೋ ವೋಕ್ತಮ್ ಉಪಕ್ರಮಾದಿತಿ। "ಏಷ ಇಮಂ ಲೋಕಮಭ್ಯಾರ್ಚತ್" ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯಮುಪಾದಾಯ "ತಥಾ ಹ್ಯಧೀಯತ ಏಕೇ" ಇತಿ ವದತಾ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣ ತದೇವೋಕ್ತಂ ಯದಸ್ಮಾಭಿರುಕ್ತಮ್। ಉಪಕ್ರಮೇ ಸರ್ವಸ್ಯಾಸ್ಯ ದರ್ಶನಾತ್। ಯಥಾಚೈತತ್ ತಥಾ "ಏತಮೇವ" ಇತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತಾನಿರಾಸಸ್ಯ ಪಾದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಕಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ಏವಂ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪವಿಸ್ತರಾಭ್ಯಾಂ "ಆನುಮಾನಿಕಮ್" ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರಾಣಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ಪರೇಷಾಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ। ತಥಾಹಿ ಕೇಚಿದೇತತ್ಪಾದಪ್ರಮೇಯಮನ್ಯಥಾ ವರ್ಣಯನ್ತಿ ಯದುಕ್ತಂ ಪ್ರಾಧನಸ್ಯಾಶಾಬ್ದತ್ವಮ್, "ಈಕ್ಷತೇರ್ನಾಶಬ್ದಮ್" ಇತಿ। ತದಸಿದ್ಧಮ್, ಕಾಸುಚಿಚ್ಛಾಖಾಸು ಪ್ರಧಾನಸಮರ್ಪಣಪರಾಣಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಶ್ರೂಯಮಾಣತ್ವದಿತಿ। ತದೇತದ್ ಯಾವನ್ನ ನಿರಾಕ್ರಿಯತೇ ನ ತಾವದ್ ಬ್ರಹ್ಮಕಾರಣವಾದಸ್ಯ ಸ್ಥೈರ್ಯಂ ಭವತಿ। ಅತಃ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯಾಶಾಬ್ದತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯಿತುಮಯಂ ಪಾದ ಆರಭ್ಯತ ಇತಿ।

h ll ಮಾಯಾವಾದ್ಯುದಾಹೃತವಾಕ್ಯೇಷು ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾಶ್ರವಣಾತ್ ತನ್ನಿರಾಸಾನುಪಪತ್ತಿಃ ll

(###sudha --)

ತತ್ರಾವನ್ನಿರಾಚಷ್ಟೇ ನ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತೈವೇತಿ।

p**pನ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತೈವಾತ್ರ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತೇ।p**p

ಅತ್ರೈವ ಪ್ರಥಮೇಽಧ್ಯಾಯೇ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತಾ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತ ಇತಿ ನೋಪಪದ್ಯತೇ। ತಥಾಸತಿ ಸಮನ್ವಯಲಕ್ಷಣೇ ಅನ್ತರ್ಭಾವಾಭಾವೇನ ಪಾದಸ್ಯಾಸಙ್ಗತತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ಭಾವಃ। ನನೂಕ್ತಮತ್ರ ಸಮನ್ವಯಸ್ಥೇಮ್ನೇ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯಾಶಾಬ್ದತ್ವಮತ್ರೋಪಪಾದ್ಯತ ಇತಿ, ತಥಾಚ ಕಥಮಸಙ್ಗತಿರಿತಿ। ಮೈವಮ್। ತಥಾಸತ್ಯವಿರೋಧಲಕ್ಷಣೇಽನ್ತರ್ಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥೋಽಪಿ ಸಮನ್ವಯಸ್ಥೈರ್ಯಾಯೈವೇತಿ ಸೋಽಪ್ಯತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್। ಕೇವಲಂ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತಾ ಏವಾತ್ರ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತೇ ಇತಿ ನ ಯುಜ್ಯತೇ, ವಿಶೇಷಾಭಾವಾತ್।

ಕಿಞ್ಚಾತ್ರ ಪಾದೇ ಜಾಗತ್ಕಾರಣವಾಚಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತೇ, ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತೈವ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಅತ್ರೋದಾಹೃತವಾಕ್ಯೇಷು "ಮಹತಃ ಪರಮವ್ಯಕ್ತಮ್," "ಯಸ್ಮಿನ್ ಪಞ್ಚಪಞ್ಚ ಜನಾಃ" ಇತ್ಯಾದಿಷು ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾಶ್ರವಣಾತ್।

h ll ಭಾಮತೀಕೃತಾ ಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರಧಾನಪರತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್, ತನ್ನಿರಾಸಶ್ಚ ll

(###sudha --)

ಕಶ್ಚಿದಾಹ -- "ಮಹತಃ ಪರಮವ್ಯಕ್ತಮ್" ಇತಿ ಪರಶಬ್ದೇನ ಕಾಲವಿಪ್ರಕೃಷ್ಟತ್ವಮುಚ್ಯತೇ, ತತಃ ಕಾರಣತ್ವಶಙ್ಕೇತಿ। ತದಯುಕ್ತಮ್। ಕಿಂ ಕಾಲವಿಪ್ರಕರ್ಷ ಏವ ಕಾರಣತ್ವಮ್, ಉತ ತೇನಾನುಮೇಯಮ್, ಅಥ ಸಮ್ಭಾವ್ಯಮ್? ನ ಪ್ರಥಮದ್ವಿತೀಯೌ, ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವಿಕಲಯೋರಪಿ ಪರಾಪರಭಾವದರ್ಶನಾತ್। ನ ತೃತೀಯಃ,

ಸಮ್ಭವನಾಮಾತ್ರಸ್ಯೇಯನ್ತಂ ಸೂತ್ರಸನ್ದರ್ಭಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಾಯೋಗಾತ್। "ಅಜಾಮೇಕಾಮ್" ಇತ್ಯಾದೌ ಕಾರಣತ್ವಂ ಪ್ರತೀಯತ ಇತಿ ಚೇತ್। ತತ್ ಕಿಂ ಬ್ರಹ್ಮಪರಂ ಕರಿಷ್ಯತೇ? ತೇಜೋಬನ್ನವಿಷಯಂ ಹಿ ತದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಭವತಾ। ತಥಾಚ ಲೌಕಿಕಮಾಭಾಣಕಂ ನಾತಿವರ್ತತೇ "ವ್ಯಾಘ್ರೇಣೋರಣೇ ನೀತೇ ಕಾ ಹಾನಿಃ? ವೃಕೇಣೋರಣೇ ನೀತೇ ಕೋ ಲಾಭಃ?" ಇತಿ।

h॥ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾಚ್ಚ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವನಿರಾಕರಣಾನುಪಪತ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯೇ ತ್ವಿದಮುಪತಿಷ್ಠತೇ ನ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತೈವಾತ್ರ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತೇ, ಪ್ರಕೃತಾನುಪಯೋಗಾದಿತಿ। ಶಾಬ್ದತ್ವೇ ಹಿ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಂ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ನಚ ಸ್ವರೂಪಸಿದ್ಧಿಮಾತ್ರೇಣ ಕಾಚಿಲ್ಲಕ್ಷಣಕ್ಷತಿಃ। ನಹ್ಯಸ್ಮಾಭಿರಿವ ಪರೇಣ ಸರ್ವಶಬ್ದಸಮನ್ವಯಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಃ। ನಾಪಿ ಪ್ರಧಾನಂ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ತತ್ರ ನಿವೇಶಿತಮ್। ಯೇನಾಸ್ಮದೀಯದಿಶಾಽಪ್ಯುಪಯೋಗಃ ಸ್ಯಾತ್। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಬ್ರಹ್ಮನಿವೇಶನಂ ವಿನಾ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತೈವಾತ್ರ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತ ಇತಿ ನ ಯುಕ್ತಮಿತಿ।

h॥ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತಾನಿರಾಸಸ್ಯ ಅಸಙ್ಗತತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತಾ ಈಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣಾನನ್ತರಮೇವ ನಿಷೇದ್ಧ್ಯಾ। ತ್ರಿಪಾದೀಮತಿಕ್ರಮ್ಯಾತ್ರ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತ ಇತಿ ನ ಯುಜ್ಯತೇ। ವ್ಯವಧಾನೇ ಕಾರಣಾನಿರೂಪಣಾದಿತಿ।

ಕಿಞ್ಚ ಪಾದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯೋಽರ್ಥಸ್ತಥಾವಿಧೋ ಭವತಿ, ಯಃ ತತ್ಪಾದಸ್ಥಸಕಲಸೂತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಃ। ನಚಾತ್ರ ಪಾದೇ ಸರ್ವೇಷ್ವಪಿ ಸೂತ್ರೇಷು ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತೈವ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತ ಇತಿ ನಿಯಮೋಽಸ್ತಿ, ಯೇನಾಯಮೇತತ್ಪಾದಾರ್ಥಃ ಸ್ಯಾತ್। "ಕಾರಣತ್ವೇನ" ಇತ್ಯಾದೌ ತದಭಾವಾತ್। ತತ್ರಾಪಿ ಪರಮ್ಪರಯಾ ತದೇವ ಸಾಧ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಪಾರಮ್ಪರ್ಯಸ್ಯಾತೀತಪಾದಾರ್ಥೇಽಪಿ ಸುವಚತ್ವಾದತ್ರೈವ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತಾ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತ ಇತಿ ನಾಸ್ತಿ। ಸ ಹಿ ಪಾದಾರ್ಥೋ ಯೋ ನಾನ್ಯತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ ಇತಿ।

h॥ ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ಕಾಠಕಗತಾವ್ಯಕ್ತಪದಸ್ಯ ಪ್ರಧಾನಪರತಾನಿರಾಸಪರತಯಾ ಆನುಮಾನಿಕಾಧಿಕರಣವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಪಾದಾರ್ಥಂ ನಿರಾಕೃತ್ಯೇದಾನೀಂ ಪ್ರಥಮಾಧಿಕರಣವ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ನಿರಾಕರೋತಿ -- ನ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತೈವೇತಿ। "ಆನುಮಾನಿಕಮ್" ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರಮ್। ತತ್ ಪರೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ ಆನುಮಾನಿಕಮಪ್ಯನುಮಾನನಿರೂಪಿತಂ ಪ್ರಧಾನಮಪ್ಯೇಕೇಷಾಂ ಶಾಖಿನಾಂ ಶಬ್ದವದುಪಲಭ್ಯತೇ। ಕಾಠಕೇ ಹಿ ಪಠ್ಯತೇ "ಮಹತಃ ಪರಮವ್ಯಕ್ತಮವ್ಯಕ್ತಾತ್ ಪುರುಷಃ ಪರಃ" ಇತಿ। ತತ್ರ ಯ ಏವ ಯನ್ನಾಮಾನೋ ಯತ್ಕ್ರಮಾಶ್ಚ ಮಹದವ್ಯಕ್ತಪುರುಷಾಃ ಸ್ಮೃತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಾಸ್ತ ಏವೇಹ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯನ್ತೇ। ತತ್ರಾವ್ಯಕ್ತಮಿತಿ ರೂಢಿಯೋಗಾಭ್ಯಾಂ

ಪ್ರಧಾನಮುಚ್ಯತೇ। ಏವಂ ತಸ್ಯ ಶಾಬ್ದತ್ವಾದಶಾಬ್ದತ್ವಮನುಪಪನ್ನಮಿತಿ ಚೇತ್।
ನೈತದೇವಮ್। ನಹ್ಯೇತತ್ ಕಾಠಕವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರಧಾನಪರಮಿತಿ।

h ॥ ಕಾಠಕಗತಾವ್ಯಕ್ತಪದಸ್ಯ ಪ್ರಧನಪರತ್ವನಿರಾಸೇ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಃ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಪೃಚ್ಛಾಮಃ ಕಿಮತ್ರ ಕಾಠಕಗತಾವ್ಯಕ್ತಶಬ್ದವಾಚ್ಯತೈವ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತೇ, ಕಿಂವಾ ಕುತ್ರಾಪಿ ಕೇನಾಪಿ ಶಬ್ದೇನ ನೋಚ್ಯತ ಇತಿ। ಆದ್ಯಸ್ಯೋತ್ತರಮ್ ಅತ್ರ ಕಾಠಕೇ ವಾಕ್ಯೇಽವ್ಯಕ್ತಶಬ್ದವಾಚ್ಯತೈವ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತ ಇತಿ ನೋಪಪನ್ನಮ್। ತನ್ಮಾತ್ರೇಣಾಶಬ್ದತ್ವಾಸಿದ್ಧೇಃ।

h ॥ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಪ್ರತಿಪಾದಿತತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತಾನಿರಾಸಾಸಮ್ಭವಃ॥

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯೇಽಪಿ ಕಿಂ ಪರಮಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ, ಉತ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತೈವ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತೇ? ಆದ್ಯೇ ತನ್ಮಾತ್ರಮನುಮತಮೇವ। ಸರ್ವಥಾ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತೈವಾತ್ರ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತ ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಸ್ತು ನೋಪಪದ್ಯತೇ। ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸರ್ವೇತಿ।

ಸರ್ವವೇದೇತಿಹಾಸೇಷು ಪುರಾಣೇಷು ಚ ಸಙ್ಗ್ರಹಾತ್ ॥41॥**

(###sudha --)

ಸಙ್ಗ್ರಹಾತ್ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯೇತಿ ಶೇಷಃ। ವೇದೇ ತಾವದಾಥರ್ವಣಿಕಾಃ ಪಠನ್ತಿ

"ವಿಕಾರಜನನೀಮಜ್ಞಾಮಷ್ಟರೂಪಾಮಜಾಂ ಧ್ರುವಮ್।

ಧ್ಯಾಯತೇಽಧ್ಯಾಸಿತಾ ತೇನ ತನ್ಯತೇ ಪ್ರೇರ್ಯತೇ ಪುನಃ" ಇತ್ಯಾದಿ।

ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣೇ ತೂದಾಹರಿಷ್ಯಮಾಣೇ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯೇ।

h ॥ ತ್ರಿಗುಣತ್ವಾದಿಲಕ್ಷಣೋಪೇತಪ್ರಧಾನಪ್ರತಿಪಾದಕಗೀತಾವಾಕ್ಯೋದಾಹರಣಮ್॥

(###sudha --)

ನನೂಕ್ತಮತ್ರ ನಹ್ಯತ್ರ ಸ್ಮೃತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಕಾರಣಂ ತ್ರಿಗುಣಂ ಪ್ರಧಾನಮುಚ್ಯತೇ। ತೇನ ಯದ್ಯದುದಾಹ್ರಿಯತೇ ತತ್ತದ್ ವಿಪ್ರತಿನ್ನಮೇವೇತ್ಯತಃ ತ್ರಿಗುಣತ್ವಾದಿಲಕ್ಷಣೋಪೇತಪ್ರಧಾನಪ್ರತಿಪಾದಕಮಿತಿಹಾಸವಾಕ್ಯಂ ಪಠತಿ ಸತ್ತ್ವಮಿತಿ।

ಸತ್ತ್ವಂ ರಜಸ್ತಮ ಇತಿ ಗುಣಾಃ ಪ್ರಕೃತಿಸಮ್ಭವಾಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನಿಬಧ್ನನ್ತಿ ಮಹಾಬಾಹೋ ದೇಹೇ ದೇಹಿನಮವ್ಯಯಮ್ ॥42॥**

(###sudha --)

ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯರೂಪೇಣ॥॥॥॥॥॥॥॥॥।

ಆದಿಪದೇನ "ಭೂಮಿರಾಪೋಽನಲೋ ವಾಯುಃ" ಇತ್ಯಾದೇರ್ಗ್ರಹಣಮ್। ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯೇನ ತ್ರಿಗುಣತ್ವಾದಿನಾ ರೂಪೇಣೋಪೇತಸ್ಯ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಸಙ್ಗ್ರಹಾದಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

h॥ ಕಾಠಕಗತಾವ್ಯಕ್ತಪದಸ್ಯ ಶರೀರಪರತ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ "ಅವ್ಯಕ್ತಾತ್ ಪುರುಷಃ ಪರಃ" ಇತ್ಯವ್ಯಕ್ತಶಬ್ದವಾಚ್ಯಂ ನ ಚೇತ್ ಪ್ರಧಾನಮ್, ತರ್ಹಿ ತದ್ವಾಚ್ಯಂ ವಾಚ್ಯಮ್। ನನ್ವತ್ರ ಸೂತ್ರಕೃತೈವೋಕ್ತಂ "ಶರೀರರೂಪಕವಿನ್ಯಸ್ತಗೃಹೀತೇಃ" ಇತಿ, "ಆತ್ಮಾನಂ ರಥಿನಂ ವಿದ್ಧಿ ಶರೀರಂ ರಥಮೇವ ಚ" ಇತಿ ಪ್ರಾಗ್ ಯಚ್ಛರೀರಂ ರಥರೂಪಕತಯಾ ವಿನ್ಯಸ್ತಂ ತದತ್ರಾವ್ಯಕ್ತಶಬ್ದೇನ ಗೃಹ್ಯತೇ, ಪ್ರಕರಣಾತ್ ಪರಿಶೇಷಾಚ್ಚೇತಿ।

ನೈವಂ ಸೂತ್ರಕೃದಾಹ। ತಥಾತ್ವೇ ಹಿ ರೂಪಕವಿನ್ಯಸ್ತಶರೀರಗೃಹೀತೇರಿತ್ಯವಕ್ಷ್ಯತ್। ಅಸ್ತು ವಾ ಕಥಞ್ಚಿದ್ ವಿಶೇಷಣಸ್ಯ ಪರನಿಪಾತಃ। ಇದಂ ತು ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಕಥಮವ್ಯಕ್ತಶಬ್ದೇನ ಶರೀರಮುಚ್ಯತ ಇತಿ। ನಹ್ಯೇಷಾ ರೂಢಿಃ। ನಾಪಿ ಯೋಗಃ ಸಮ್ಭವತಿ। ಶರೀರಸ್ಯ ವ್ಯಕ್ತತ್ವಾತ್।

ನನು ಪರಿಹೃತಮೇತತ್ ಸೂತ್ರಕೃತಾ "ಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ತು ತದರ್ಹತ್ವಾತ್" ಇತಿ। ಯದ್ಯಪೀದಂ ಶರೀರಂ ವ್ಯಕ್ತಮ್, ತಥಾಽಪ್ಯಸ್ಯ ಯನ್ಮೂಲಮುಪಾದಾನಕಾರಣಂ ತೇಜೋಬನ್ನಲಕ್ಷಣಂ ಭೂತಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ತತ್ತಾವದವ್ಯಕ್ತಮ್। ಅನಾದೇಸ್ತಸ್ಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮಸ್ಯಾವ್ಯಕ್ತತಾರ್ಹತ್ವಾತ್। ಕಾರ್ಯಕಾರಣಶಬ್ದಾಶ್ಚ ಸಙ್ಕೀರ್ಯನ್ತೇ। "ಗೋಭಿಃ ಶ್ರೀಣೀತ ಮತ್ಸರಮ್" ಇತಿ ಯಥೇತಿ।

ಅತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಕಿಮನೇನೋಕ್ತಂ ಭವತೀತಿ। ಕಿಂ ಶರೀರಮೇವಾತ್ರೋಚ್ಯತೇ, ಅವ್ಯಕ್ತಶಬ್ದಸ್ತತ್ರೋಪಚರಿತಃ ಶರೀರಮೂಲೋಪಾದಾನಸ್ಯ ತೇಜೋಬನ್ನಾತ್ಮಕಸ್ಯ ಭೂತಸೂಕ್ಷ್ಮಸ್ಯಾನಾದೇರವ್ಯಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ, ಕಿಂವಾ ಭೂತಸೂಕ್ಷ್ಮಮೇವಾವ್ಯಕ್ತಶಬ್ದವಾಚ್ಯಮ್, ಶರೀರಶಬ್ದಸ್ತು ತತ್ರೋಪಚರಿತಃ ಶರೀರಸ್ಯ ತತ್ಕಾರ್ಯತ್ವಾದಿತಿ। ಪಕ್ಷದ್ವಯೇಽಪಿ ದೋಷಮಾಹ -- ಯತ್ರೇತಿ।

॥॥॥॥॥॥॥॥॥।ಯತ್ರಾರ್ಥೋ ನಾನ್ಯ ಇಷ್ಯತೇ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತೇಜೋಬನ್ನಾತ್ಮಕಂ ವಾऽಪಿ ಯದ್ಯುಪಾದಾನಮಿಷ್ಯತೇ।

ಅನಾದ್ಯೇವಾಪರಾಧಃ ಕಃ ಪ್ರಧಾನಮಿತಿ ಚೋದಿತೇ॥43॥**

(###sudha --)

ಯತ್ರ ವಾಕ್ಯೇ ಯದಿ ಅವ್ಯಕ್ತಶಬ್ದಸ್ಯಾನ್ಯೋऽರ್ಥೋ ನೇಷ್ಯತೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣಃ, ಅಪಿತು ತೇಜೋಬನ್ನಾತ್ಮಕಂ ಶರೀರಮೂಲೋಪಾದಾನಮನಾದಿ ಭೂತಸೂಕ್ಷ್ಮಮೇವೇಷ್ಯತೇ। ಪ್ರಥಮೇ ಸ್ವರೂಪೇಣೈವ। ದ್ವಿತೀಯೇऽವ್ಯಕ್ತಶಬ್ದವಾಚ್ಯತಯಾ ತತ್ರ ತರ್ಹಿ ತತ್ ಪ್ರಧಾನಮಿತಿ ಚೋದಿತೇ ಕೋ ದೋಷೋऽಸ್ತಿ। ಯೇನ ನೇತಿ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧ್ಯತೇ।

ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ಸರ್ವಥಾ ತಾವನ್ನಾವ್ಯಕ್ತಪದಂ ಬ್ರಹ್ಮಪರಂ ತ್ವಯೋಚ್ಯತೇ, ಕಿನ್ತು ಭೂತಸೂಕ್ಷ್ಮಕಾರ್ಯಶರೀರಸ್ಯ ಭೂತಸೂಕ್ಷ್ಮಸ್ಯ ವಾ ವಾಚಕಮಿತಿ। ಪರೇಣ ತು ಪ್ರಧಾನವಾಚಕಮಿತಿ। ಯದಿಚಾವ್ಯಕ್ತಸ್ಯ ಕಾರಣತ್ವಮಭಿಪ್ರೇತಮ್, ತದಾ ಪಕ್ಷದ್ವಯಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಭೂತಮಿತಿ। ಶರೀರಾಙ್ಗೀಕಾರೇಣ ಪ್ರಧಾನನಿರಾಸೋ ವ್ಯರ್ಥಃ। ಕಾರಣತ್ವಾವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ತು ಪಕ್ಷದ್ವಯಸ್ಯಾಪ್ಯವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್ ಕಿಮನೇನಾನ್ಯತರಪರಿಗ್ರಹೇಣ, ಅನ್ಯತರನಿರಾಕರಣಾಗ್ರಹೇಣ? ವಿಫಲತ್ವಾತ್, ಅಸಙ್ಗತತ್ವಾಚ್ಚೇತಿ।

ಅಥವಾऽನಾದೇರುಪಾದಾನಸ್ಯ ಜಡಸ್ಯ ಭೂತಸೂಕ್ಷ್ಮಶಬ್ದಾಭಿಧೇಯಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಪ್ರಧಾನಂ ನೇತಿ ರಿಕ್ತಂ ವಚಃ। ತಲ್ಲಕ್ಷಣತ್ವಾತ್ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ। ನಾಮ್ನಿ ವಿವಾದಾಯೋಗಾದಿತಿ ಭಾವಃ।

ನನ್ವಿದಮಾಶಯ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣೈವ ಪರಿಹೃತಮ್ "ತದಧೀನತ್ವಾದರ್ಥವತ್" ಇತಿ। ಸ್ಯಾದೇತದೇವಮ್। ಯದಿ ವಯಂ ಸ್ವತನ್ತ್ರಂ ತೇಜೋಬನ್ನಾತ್ಮಕಂ ಕಾರಣಮಿತ್ಯಭ್ಯುಪಗಚ್ಛಾಮಃ। ನೈತದಸ್ತಿ। ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾಧೀನತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಅವಶ್ಯಂ ಚೈತದೇವಮಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯಮ್। ಅರ್ಥವದ್ಧಿ ತತ್। ನಹಿ ತೇನ ವಿನಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಂ ನಿರ್ವಹತೀತಿ।

ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ ಕಿಮನೇನೋಕ್ತಂ ಭವತಿ? ಅಸ್ತಿ ಪ್ರಧಾನಮಿತಿ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಮ್। ತದ್ಧರ್ಮೇಷು ತು ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿಷು ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿರಿತಿ। ಏವಂ ಚೇತ್ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿಕಂ ಸಾಙ್ಖ್ಯೇನ ಚೋದನೀಯಮ್। ತ್ವಯಾ ತು ಪಾರತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿಕಂ ವ್ಯುತ್ಪಾದನೀಯಮ್। ಕಿಮನೇನಾವ್ಯಕ್ತಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಪ್ರಧಾನಪರತಾನಿರಾಸಪ್ರಯಾಸೇನ। ನಹ್ಯತ್ರ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿಕಮವಭಾಸತೇ। ಪ್ರತ್ಯುತ "ಅವ್ಯಕ್ತಾತ್ ಪುರುಷಃ ಪರಃ" ಇತ್ಯವ್ಯಕ್ತಸ್ಯ ಪುರುಷಾಧೀನತ್ವಂ ಪ್ರತೀಯತೇ। ತದಿದಮಪ್ಯುಕ್ತಮ್ ಪ್ರಧಾನಮತ್ರೋಚ್ಯತ ಇತ್ಯೇವೋಕ್ತೇऽಪರಾಧಃ ಕಃ? ಕಿನ್ತು ಸ್ವತನ್ತ್ರಮಿತ್ಯುದಿತೇ। ನಚೈವಮತ್ರೋಚ್ಯತ ಇತಿ।

h ॥ ಮಾಯಾವಾದಿನಾ "ಅಜಾಮೇಕಾಮ್' ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರಕೃತಿಪರತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

“ಚಮಸವದವಿಶೇಷಾತ್” ಇತ್ಯಾದಿಕಮಧಿಕರಣಮಪಿ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯಾಶಾಬ್ದತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕಮಿತಿ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ। ತಥಾಹಿ

“ಅಜಾಮೇಕಾಂ ಲೋಹಿತಶುಕ್ಲಕೃಷ್ಣಾಂ ಬಹ್ವೀಃ ಪ್ರಜಾಃ ಸೃಜಮಾನಾಂ ಸರೂಪಾಃ।

ಅಜೋ ಹ್ಯೇಕೋ ಜುಷಮಾಣೋಽನುಶೇತೇ ಜಹಾತ್ಯೇನಾಂ ಭುಕ್ತಭೋಗಾಮಜೋಽನ್ಯಃ”

ಇತ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಮನ್ತ್ರೇ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದನಾತ್ ಕಥಂ ತದಶಬ್ದಮಿತಿ। ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ ಯಥಾ ಹಿ “ಅರ್ವಾಗ್ ಬಿಲಶ್ಚಮಸಃ” ಇತ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಮನ್ತ್ರೇ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ “ಅಯಂ ನಾಮಾಽಸೌ ಚಮಸಃ’ ಇತಿ ನ ಶಕ್ಯತೇ ನಿರೂಪಯಿತುಮ್, ವಿಶೇಷಾಭಾವಾತ್। ಊರ್ಧ್ವಬುಧ್ನತ್ವಾದೇರ್ಯಥಾಕಥಞ್ಚಿತ್ ಸರ್ವತ್ರ ಯೋಜಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ತಥಾ “ಅಜಾಮೇಕಾಮ್” ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಧಾನಪ್ರತಿಪಾದನಂ ನ ಶಕ್ಯಾವಧಾರಣಮ್, ವಿಶೇಷಾಭಾವಾದಿತಿ।

h ll ಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರಕೃತಿಪರತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್, ತದನಙ್ಗೀಕಾರೇ ಶ್ರುತೇರ್ನಿರ್ವಿಷಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಶ್ಚೇ೯೦

ತದಿದಮನುಪಪನ್ನಮ್। “ಗೌರನಾದ್ಯನ್ತವತೀ ಸಾ ಜನಿತ್ರೀ ಭೂತಭಾವಿನೀ। ಸಿತಾಽಸಿತಾ ಚ ರಕ್ತಾ ಚ ಸರ್ವಕಾಮದುಘಾ ವಿಭೋಃ” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸಮಾಖ್ಯಯಾ ನಿರ್ಣಯೋಪಪತ್ತೇಃ।

ಕಿಞ್ಚ ನ ತಾವದತ್ರ ಅಜಾಶಬ್ದೇನ ರೂಢಾರ್ಥತ್ವಾಚ್ಛಾಗೀ ಸ್ವೀಕರ್ತುಮುಚಿತಾ, ವಿದ್ಯಾಪ್ರಕರಣತ್ವಾತ್। ನಾಪಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮ, ಲೋಹಿತಾದಿತ್ವಾಸಮ್ಭವಾತ್। ಭೋಗ್ಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ। ಅತ ಏವ ನ ಜೀವೋಽಪಿ, ಭೋಕ್ತೃತಯಾ ಪೃಥಗಭಿಧಾನಾಚ್ಚ। ನಾಪ್ಯನ್ಯತ್ ಕಿಞ್ಚಿದಚೇತನಮ್, ಅಜನನಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಅತಃ ಪ್ರಕೃತಿರೇವಾಜಾ, ಜನ್ಮಾಭಾವಾತ್। ಲೋಹಿತಶುಕ್ಲಕೃಷ್ಣಾ ಚ ರಜಸ್ಸತ್ತ್ವತಮೋರೂಪತ್ವಾತ್। ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಚ ರಜಆದೀನಾಂ ಲೋಹಿತಾದಿತ್ವಮಾಗಮೇಷು। ತದನುಷಕ್ತಶ್ಚ ಜೀವಃ ಸಂಸರತಿ, ಅಸಂಸಕ್ತಸ್ತು ಮುಚ್ಯತ ಇತಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್। ನಚೇದೇವಮ್, ಮನ್ತ್ರಸ್ಯ ನಿರ್ವಿಷಯತ್ವಾಪತ್ತಿರಿತಿ।

h ll ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ಶ್ರುತೇಃ ತೇಜೋಬನ್ನಪರತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ನನು ನ ಮನ್ತ್ರಸ್ಯ ನಿರ್ವಿಷಯತ್ವಮಾಪದ್ಯತೇ। ಯತಃ ಸೂತ್ರಕೃದೇವಾಽಹ “ಜ್ಯೋತಿರುಪಕ್ರಮಾ” ಇತಿ। ಅತ್ರ ಮನ್ತ್ರೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಾಽಜಾ ಜ್ಯೋತಿರುಪಕ್ರಮಾ ತೇಜೋಬನ್ನರೂಪಾ। ಕುತಃ? “ಯದಗ್ನೇರ್ಲೋಹಿತಂ ರೂಪಂ ತೇಜಸಸ್ತದ್ ರೂಪಂ ಯಚ್ಛುಕ್ಲಂ ತದಪಾಂ ಯತ್ ಕೃಷ್ಣಂ ತದನ್ನಸ್ಯ” ಇತಿ ಲೋಹಿತಾದಿರೂಪವತ್ತಯಾ ತೇಜೋಬನ್ನಾನ್ಯಧೀಯತೇ ಹ್ಯೇಕೇ। ತತ್ಸಮಾಖ್ಯಯಾಽತ್ರಾಪಿ ತೇಜೋಬನ್ನಾತ್ಮೈವಾಜಾ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಾ। ತಸ್ಯಾಶ್ಚತುರ್ವಿಧಭೂತಗ್ರಾಮೋಪಾದಾನಭೂತಾಯಾ ಬಹುಪ್ರಜಾಜನನೀತ್ವಮ್, ಜಡತ್ವೇನ ಭೋಗ್ಯತ್ವಮಪ್ಯುಪಪನ್ನಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಶ್ರುತೇಃ ತೇಜೋಬನ್ನಪರತ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ll

(###sudha --)

ಅತ್ರ ದೂಷಣಮಾಹ ಅಜಾಮಿತಿ।

ಅಜಾಮೇಕಾಮಿತಿ ಪ್ರಾಹ ಶ್ರುತಿರೇತಾಂ ಯದಾ ತದಾ।

ಕೋ ದೋಷಃ ಸರ್ವಥೈವಾಸ್ತಿ ಪರಿಣಾಮಿ ಜಡಂ ಯದಿ ll44 ll**

(###sudha --)

ಯದ್ಯತ್ರ ಮನ್ತ್ರೇ ಪರಿಣಾಮಿ ಜಡಂ ತೇಜೋಬನ್ನಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಮಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತರ್ಹಿ "ಅಜಾಮೇಕಾಮ್" ಇತಿ ಶ್ರುತಿರೇತಾಂ ಪ್ರಕೃತಿಂ ಪ್ರಾಹೇತಿ ಯದಾ ತದಾ ಕೋ ದೋಷೋಽಸ್ತಿ? ನ ಕೋಽಪೀತಿ।

ನನು ಕಥಂ ನಾಸ್ತಿ? "ಈಕ್ಷತೇರ್ನಾಶಬ್ದಮ್" ಇತ್ಯುಕ್ತಾಶಬ್ದತ್ವಾಸಿದ್ಧೇರ್ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯಾಸ್ಮಾಭಿರನ್ಯಥಾವ್ಯಾಖ್ಯಾತತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಯೇನೋಕ್ತಮ್ ಸರ್ವಥೈವೇತಿ। ಅಪರಿಹಾರ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

ಇದಮತ್ರಾಽಕೂತಮ್ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ಖಲ್ವತ್ರಾಜಾ ಪ್ರತೀಯತೇ। ಸಾ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಾ ಬ್ರಹ್ಮತಯಾ ಸಮರ್ಥನೀಯಾ। ತೇಜೋಬನ್ನಾತ್ಮಕತಯಾ ತು ಸಮರ್ಥನೇ ಪ್ರಧಾನರೂಪಾಽಪಿ ಕುತೋ ನಾಙ್ಗೀಕರಣೀಯಾ? ಲಕ್ಷಣಾತಿವ್ಯಾಪ್ತೇಸ್ತುಲ್ಯತ್ವಾದಿತಿ। ತೇಜೋಬನ್ನಾನ್ಯಪಿ ಪರಮೇಶ್ವರಾಧೀನಾನಿ। ಅತೋ ನ ತತ್ರಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್। ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಕಿಂ ಮನ್ತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತಿಪರತ್ವನಿರಾಕರಣೇನ? ಕಿನ್ತು ಪ್ರಕೃತಿಪರತ್ವಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯೈವ "ಯೋ ಯೋನಿಮಧಿತಿಷ್ಠತ್ಯೇಕಃ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಬಲೇನೇಶ್ವರಾಧೀನತ್ವಮೇವೋಪಪಾದನೀಯಮ್।

ಕಿಞ್ಚ ತೇಜೋಬನ್ನೇಷು ನ ತಾವದಜಾಶಬ್ದೋ ರೂಢಃ। ನಾಪಿ ಯೌಗಿಕಃ। "ತತ್ ತೇಜೋಽಸೃಜತ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇರಜನನಾಸಮ್ಭವಾತ್। ನಚ ಸ್ತ್ರೀಲಿಙ್ಗತ್ವಮುಪಪದ್ಯತೇ। ನಾಪ್ಯೇಕವಚನಮ್। ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಬಹುತ್ವಾನಿವೃತ್ತೇಃ।

h ll "ಕಲ್ಪನೋಪದೇಶಾತ್' ಇತಿ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಸಃ ll

#aಅಥಮನ್ಯೇತ ತೇಜೋಬನ್ನೋಪಾದಾನಂ ಜಡಮನಾದಿದ್ರವ್ಯಂ ಕಿಮಪ್ಯೇಕಮಸ್ತಿ। ತತ್ಕಾರ್ಯತ್ವಾದುಪಚಾರಾದಜಾದಿಶಬ್ದೋಪಪತ್ತಿರಿತಿ। ತರ್ಹಿ ತದೇವಾತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಮಸ್ತು, ಶಬ್ದಾನಾಂ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಲಾಭಾತ್। ಅಸ್ತ್ವಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಪ್ರಕೃತಿರತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯೇತಿ ವದತಾ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ ಕಿಮಪರಾದ್ಧಮ್? ತಲ್ಲಕ್ಷಣತ್ವಾತ್ ಪ್ರಕೃತೇಃ। ನಾಮಮಾತ್ರೇ ವಿವಾದಾಯೋಗಾಚ್ಚ, ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಅಜಾಮೇಕಾಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನ್ವತ್ರೋತ್ತರಮುಕ್ತಮ್ “ಕಲ್ಪನೋಪದೇಶಾತ್” ಇತಿ। ಯಥಾಹಿ ಮಧುವಿದ್ಯಾದಾವಾದಿತ್ಯಾದೀನಾಂ ಮಧ್ವಾದಿತ್ವೇನ ಕಲ್ಪನಾ ಕ್ರಿಯತೇ, ಏವಮತ್ರಾಪಿ ತೇಜೋಬನ್ನಾನಾಮಜಾತ್ವದಿಕಲ್ಪನೋಪದೇಶಾದವಿರೋಧ ಇತಿ। ಏತದಯುಕ್ತಮ್। ಕಲ್ಪನಾಯಾಃ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್। ನಹೀದಂ ಪಾಮರಜನಮನೋರಞ್ಜನಾರ್ಥಂ ಕಾವ್ಯಮ್। ಅತ ಏವ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೋಽಪಿ ನಿರಸ್ತಃ।

h ॥ ರಾಮಾನುಜೀಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕಶ್ಚಿತ್ “ಜ್ಯೋತಿರುಪಕ್ರಮಾ” ಇತ್ಯೇತದನ್ಯಥಾ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ “ಜ್ಯೋತಿರ್ಬ್ರಹ್ಮ । ತದುಪಕ್ರಮಾ ತತ್ಕಾರಣೈವೇಯಮಜಾ ನ ಸ್ವತನ್ತ್ರಾ” ಇತಿ। ತಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಂ ವ್ಯರ್ಥಮ್। ಅನೇನೈವ ಚರಿತಾರ್ಥತ್ವಾತ್। ಕಿಞ್ಚ “ತದಧೀನತ್ವಾತ್” ಇತ್ಯನೇನೈವ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಜ್ಯೋತಿರುಪಕ್ರಮತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಮ್। ಪ್ರತಿಪಾದನೀಯಂ ಚ ಸಾಙ್ಖ್ಯಪರೀಕ್ಷಾಯಾಮಿತಿ।

h ॥ ಅಜಾಮಿತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ ಪರಮಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಪರತ್ವಮ್, ಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಕೃತಿಪರತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಸ್ಯಾಃ ಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರಧಾನಪರತ್ವೇಽಪಿ ನ ದೋಷ ಇತ್ಯಯುಕ್ತಮ್ “ತತ್ತು ಸಮನ್ವಯಾತ್” ಇತ್ಯವಧಾರಣಾನುಪಪತ್ತೇರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತೇಜೋಬನ್ನಪರತ್ವೇಽಪಿ ತದನಿಸ್ತಾರಾತ್। ಅಸ್ತು ಪರಸ್ಯೈವಮ್। ಭವತಾಂ ತು ಕಥಂ ನ ದೋಷ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಸ್ಮಾಕಮಿತಿ।

ಅಸ್ಮಾಕಂ ಪರಮುಖ್ಯಾರ್ಥೋ ಭಗವಾನೇಕ ಏವ ತು।

ಮುಖ್ಯಮಾತ್ರತಯಾ ರೂಢಂ ಸರ್ವಮಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ

ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಗೌಣ್ಯಾದ್ಯಂ ತದಯೋಗತಃ ॥45 ॥**

(###sudha --)

ಅಸ್ಮಾಕಂ ತು ಮತೇ “ತತ್ತು ಸಮನ್ವಯಾತ್” ಇತ್ಯವಧಾರಣಸ್ಯಾಯಮರ್ಥಃ ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಭಗವಾನೇಕ ಏವ ಪರಮಮುಖ್ಯಾರ್ಥೋ ನಾನ್ಯ ಇತಿ। ಅತೋ ರೂಢಂ ಯಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಯದರ್ಥತಯಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್, ತದಪಿ ಸರ್ವಂ ತನ್ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಮಾತ್ರತಯಾಽಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ। ಮುಖ್ಯಾಯೋಗೇ ಗೌಣಾದ್ಯಮಪಿ। ಏವಂ ಚಾಜಾದಿಶಬ್ದಾಃ ಪರಮಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ಪರಬ್ರಹ್ಮಪರಾ ಮುಖ್ಯಮಾತ್ರತಯಾ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರತಿಪಾದಕಾ ಇತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ಕಾಽನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಶಬ್ದಾನಾಮುಭಯಾರ್ಥತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಾತ್ ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರೋಕ್ತಮವಧಾರಣಂ

ಪರಮಮುಖ್ಯಾರ್ಥಾನ್ತರವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಮೇವೇತ್ಯುಪಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇವನ್ತರ್ಹಿ ಸೌತ್ರಮವಧಾರಣಂ ಕಿಮಿತಿ ಪರಮಮುಖ್ಯಾರ್ಥಾನ್ತರವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯತೇ? ವಾಚ್ಯಾನ್ತರಮಾತ್ರವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಕುತೋ ನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವ್ಯಮ್? ನಚೋಕ್ತಪ್ರಯೋಜನಾನುಪಪತ್ತಿಃ। ಅಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ಸಙ್ಕೇತಮಾತ್ರೇಣ ವಾ ತದುಪಪತ್ತೇರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸೂತ್ರಕಾರೇಣೈವ ಗ್ರನ್ಥಾನ್ತರೇ ವೈದಿಕಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಮುಕ್ತವಿಧಾನೇಕಾರ್ಥತ್ವಸ್ಯಾಭ್ಯುಪಗತತ್ವಾದಿತ್ಯಾಹ -- ಅರ್ಥದ್ವಯಮಿತಿ।

ಅರ್ಥದ್ವಯಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತೇ ಹರಿರುಕ್ತವಾನ್।

ಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ಕಾರಣಂ ಪೂರ್ವಂ ವಚಸಾಂ ವಾಚ್ಯಮುತ್ತಮಮ್।

ಯೋಗಾನಾಂ ಪರಮಾಂ ಸಿದ್ಧಿಂ ಪರಮಂ ತೇ ಪದಂ ವಿದುಃ॥46॥**

(###sudha --)

ಇತಿ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥

ತದೇವ ಪಠತಿ ಕಾರ್ಯಾಣಾಮಿತಿ। ವಚಸಾಂ ವೈದಿಕಾನಾಮುತ್ತಮಂ ವಾಚ್ಯಮ್। ತದಪೇಕ್ಷಯಾಽನ್ಯಾನ್ಯಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯಾನಿ। ಕುತ ಏತತ್? ಯೋಗಾನಾಂ ಯೋಗವೃತ್ತೀನಾಂ ಪರಮಾಂ ಸಿದ್ಧಿಮ್। ಸಿದ್ಧ್ಯನ್ತ್ಯಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ಸಿದ್ಧಿಃ। ಇನ್ದ್ರಾದಯಸ್ತ್ವಪರಮಸಿದ್ಧಯಃ। ಏತದಪಿ ಕುತಃ? ಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ಮಹದಾದೀನಾಂ ಪೂರ್ವಂ ಮುಖ್ಯಂ ಕಾರಣಮ್। ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದೀನಿ ತ್ವಮುಖ್ಯಕಾರಣಾನಿ। ಪದಂ ಸ್ವರೂಪಮ್। ತಸ್ಮಾತ್ ಪರಮಂ ವಿದುಃ।

ಯದ್ಯಪಿ ರೂಢಿರವಿಲಮ್ಬೇನಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಾಯಕತಾಮಾತ್ರೇಣ ಬಲವತೀ, ತಥಾಽಪಿ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನಹೇತುತ್ವಾದ್ ಯೋಗ ಏವ ಬಲೀಯಾನಿತಿ ಮತ್ವಾ ಸ ಏವ ಗೃಹೀತಃ। ತತ್ರ ಸಾಕ್ಷಾದರ್ಥದ್ವಯಸ್ಯಾನುಕ್ತತ್ವೇಽಪ್ಯುತ್ತಮಂ ವಾಚ್ಯಮಿತಿ ವಿಶೇಷಣಾದ್ ವಾಚ್ಯಾನ್ತರಸದ್ಭಾವೋಽವಗಮ್ಯತೇ। ಅತ ಏವ ಪ್ರಾಗಭಿಪ್ರೇತ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತಮ್।

h॥ ನಿರಪವಾದಪ್ರತೀತಿಬಲಾತ್, ಬಾಧಕಾಭಾವಾಚ್ಚ ಶಬ್ದಾನಾಮುಭಯಾರ್ಥತಾಽಙ್ಗೀಕರಣೀಯಾ॥

(###sudha --)

ವೈದಿಕಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಮುಭಯಾರ್ಥತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಮಾಹ --ಬುದ್ಧಾವಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

॥॥॥।ಬುದ್ಧೌ ಸಮಾರೋಹಾದುಭಯೋರ್ಯೋರ್ಗರೂಢಯೋಃ।

ತ್ಯಾಗೇ ಚ ಕಾರಣಾಭಾವಾದುಭಯಾರ್ಥತ್ವಮಿಷ್ಯತೇ ॥47॥**

(###sudha --)

ವಿಪರೀತಪ್ರಮಾಭಾವೇ ಪೂರ್ವಾರೋಹಸ್ತು ಕಾರಣಮ್।

ಸಾ ಭವೇದ್ ಯತ್ರ ಸ ವ್ಯರ್ಥಃ ಪೂರ್ವಾರೋಹೋ ಭ್ರಮೋ ಯಥಾ।

ಅತೋ ಜಗದುಪಾದಾನಂ ಪ್ರಧಾನಂ ವಕ್ತಿ ಸಾ ಶ್ರುತಿಃ ॥48॥**

(###sudha --)

ಯೋಗ ಇತಿ ಯೋಗವೃತ್ತಿವಿಷಯಃ ಪರಮೇಶ್ವರಃ। ರೂಢಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿಃ।

ಅಯಮರ್ಥಃ ಅಸ್ತಿ ತಾವದ್ ವಿದಿತಪದಪದಾರ್ಥಸಙ್ಗತೇರಧಿಗತಶಾಬ್ದನ್ಯಾಯಸ್ಯಾಜಾದಿಶಬ್ದಶ್ರವಣೇ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಇವ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯಾಪಿ ಬುದ್ಧಾವಾರೋಹಃ। ಧಿಯಾಂ ಚ ಸ್ವತ ಏವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್, ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತು ಬಾಧಾಕಾಧೀನಮಿತ್ಯುಪಪಾದಿತಂ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರೇ। (146) ನಚಾತ್ರಾರ್ಥದ್ವಯಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ಬಾಧಕಮಸ್ತಿ। ಯೇನ ಬುದ್ಧಾವಾರೂಢಮಪಿ ತ್ಯಜ್ಯೇತ। ಅತೋ ನಿರಪವಾದಪ್ರತೀತಿಬಲಾತ್ ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಶಬ್ದಾನಾಮುಭಯಾರ್ಥತ್ವಮೇಷ್ಟವ್ಯಮಿತಿ।

ಏತದೇವ ವಿವೃಣೋತಿ ವಿಪರೀತೇತಿ।ಕಾರಣಂ ಸ್ವೀಕಾರಸ್ಯೇತಿ ಶೇಷಃ। ಸಾ ವಿಪರೀತಪ್ರಮಾ। ಸ ಸ್ವೀಕಾರಕಾರಣತ್ವೇನೋಕ್ತೋಽಪಿ ಪೂರ್ವಾರೋಹೋ ವ್ಯರ್ಥಃ ಸ್ವೀಕಾರಕಾರಣಂ ನ ಭವತಿ। ಭ್ರಮೋ ಯಥೇತಿ। ಪ್ರಸಿದ್ಧಶುಕ್ತಿರಜತಾದಿವಿಪರ್ಯಯೋ ಯಥೇತ್ಯರ್ಥಃ।

ಯದ್ವಾ ಅಜಾದಿಪದಾನಿ ದ್ವ್ಯರ್ಥಾನಿ, ಬಾಧಕವಿಧುರಾಯಾಂ ಬುದ್ಧೌ ತಥಾ ರೂಢತ್ವಾದಿತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹೇತೂ ಕಥಿತೌ। ಅನೇನಾನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಮಾಚಷ್ಟೇ। ತತ್ರ ಪೂರ್ವಾರ್ಧೇ ಯಥಾ ಸ್ಮರ್ಯಾದಿಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೋಕ್ತಿರಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾ।

h॥ ಉಕ್ತಾರ್ಥೋಪಸಂಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ನನ್ವತ್ರಾಜಾಯಾಃ ಕಾರಣತ್ವಮುಚ್ಯತೇ। ತಚ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣತ್ವೇನೋಕ್ತಮಿತ್ಯತೋ ಬಾಧಕಾದ್ ಬುದ್ಧಾವಾರೂಢಮಪಿ ಪ್ರಧಾನಂ ತ್ಯಾಜ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರತ್ವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣತ್ವೇನ ಜಗದುಪಾದಾನತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಧಾನೇಽಪಿ ಸತ್ತ್ವಾದಸ್ಯ ತದರ್ಥತ್ವೋಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯಾಶಯವಾನುಪಸಂಹರತಿ --ಅತ ಇತಿ। ಸಾ ಶ್ರುತಿಃ "ಅಜಾಮೇಕಮ್" ಇತ್ಯಾದಿಕಾ ॥*#### h॥ ಇತ್ಯಾನುಮಾನಿಕಜ್ಯೋತಿರುಪಕ್ರಮಾಧಿಕರಣೇ ॥2॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಪಞ್ಚಜನಾಧಿಕರಣಮ್ ॥3॥**

(###sudha --)

h॥ ಮಾಯಾವಾದಿನಾ "ಯಸ್ಮಿನ್ ಪಞ್ಚಪಞ್ಚ ಜನಾಃ' ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರಧಾನಪರತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್ ॥

(###sudha --)

"ನ ಸಙ್ಖ್ಯೋಪಸಙ್ಗ್ರಹಾದಪಿ" ಇತ್ಯೇತದಪಿ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯಾಶಬ್ದತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಾರ್ಥತಯಾ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ। ತಥಾಹಿ

"ಯಸ್ಮಿನ್ ಪಞ್ಚ ಪಞ್ಚ ಜನಾ ಆಕಾಶಶ್ಚ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ।

ತಮೇವ ಮನ್ಯ ಆತ್ಮಾನಂ ವಿದ್ವಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮಾಮೃತೋಽಮೃತಮ್"

ಇತ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಮನ್ತ್ರೇ ಪಞ್ಚ ಪಞ್ಚ ಜನಾ ಇತಿ ಪಞ್ಚಸಙ್ಖ್ಯಾವಿಷಯಾಽಪರಾ ಪಞ್ಚಸಙ್ಖ್ಯಾ ಶ್ರೂಯತೇ। ಪಞ್ಚಶಬ್ದದ್ವಯದರ್ಶನಾತ್। ತ ಏತೇ ಪಞ್ಚ ಪಞ್ಚಕಾಃ ಪಞ್ಚವಿಂಶತಿಃ ಸಮ್ಪದ್ಯತೇ। ತಥಾಚ ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಯಾ ಪಞ್ಚವಿಂಶತಿಸಙ್ಖ್ಯಯಾ ತೇಷಾಂ ಸ್ಮೃತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಂ ಪಞ್ಚವಿಂಶತಿತತ್ವಾನಾಮುಪಸಙ್ಗ್ರಹಾತ್ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಶ್ರುತಿಮತ್ತ್ವಂ ಪ್ರಧಾನಾದೀನಾಮಿತಿ।

ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ ನ ಸಙ್ಖ್ಯೋಪಸಙ್ಗ್ರಹಾದಪಿ ಪ್ರಧಾನಾದೀನಾಂ ಶ್ರುತಿಮತ್ತ್ವಪ್ರತ್ಯಾಶಾ ಕರ್ತವ್ಯಾ। ಕಸ್ಮಾತ್? ನಾನಾಭಾವಾತ್। ನಾನಾ ಹ್ಯೇತಾನಿ ಪಞ್ಚವಿಂಶತಿತತ್ವಾನಿ। ನೈಷಾಂ ಪಞ್ಚಶಃಪಞ್ಚಶಃ ಸಾಧಾರಣೋ ಧರ್ಮೋಽಸ್ತಿ। ಯೇನ ಪಞ್ಚವಿಂಶತೇರನ್ತರಾಲೇ ಪಞ್ಚ ಪಞ್ಚ ಸಙ್ಖ್ಯಾ ನಿವಿಶೇರನ್। ನಹ್ಯೇಕಂ ನಿಬನ್ಧನಮನ್ತರೇಣ ನಾನಾಭೂತೇಷು ದ್ವಿತ್ವಾದಿಕಾಃ ಸಙ್ಖ್ಯಾ ನಿವಿಶನ್ತೇ। ಅತಿರೇಕಾಚ್ಚ। ಅತಿರೇಕೋ ಹಿ ಭವತ್ಯಾತ್ಮಾಕಾಶಾಭ್ಯಾಂ ಪಞ್ಚವಿಂಶತಿಸಙ್ಖ್ಯಾಯಾಃ। ಆತ್ಮನೋ ಹಿ ಪಞ್ಚವಿಂಶತಾವನ್ತರ್ಭಾವೇ ಯಸ್ಮಿನ್ನಿತ್ಯಧಿಕರಣತ್ವೋಕ್ತಿವಿರೋಧಃ। ಆಕಾಶಸ್ಯಾಪಿ ಪೃಥಗುಕ್ತಿವಿರೋಧಃ। ತಸ್ಮಾನ್ನ ಪ್ರಧಾನಾದೀನಾಂ ಶಾಬ್ದತ್ವಮಿತಿ।

h॥ ಪಞ್ಚವಿಂಶತಿತತ್ವಪ್ರಕ್ರಿಯಾಯಾಃ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಯಾವಾದಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಕಿಂ ಪಞ್ಚವಿಂಶತಿತತ್ವಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ಸರ್ವಥಾಽಪ್ರಾಮಾಣಿಕೀತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ, ಉತೈತದ್ವಾಕ್ಯಂ ತತ್ಪರಂ ನ ಭವತೀತಿ। ಪಕ್ಷದ್ವಯಮಪ್ಯನುಪಪನ್ನಮಿತ್ಯಾಹ -- ಯತ್ತದಿತಿ।

ಯತ್ತತ್ ತ್ರಿಗುಣಮವ್ಯಕ್ತಂ ನಿತ್ಯಂ ಸದಸದಾತ್ಮಕಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರಧಾನಂ ಪ್ರಕೃತಿಂ ಪ್ರಾಹುರವಿಶೇಷಂ ವಿಶೇಷವತ್ ॥49॥**

(###sudha --)

ಪಞ್ಚಭಿಃ ಪಞ್ಚಭಿರ್ಬ್ರಹ್ಮ ಚತುರ್ಭಿರ್ದಶಭಿಸ್ತಥಾ।

ಏತಚ್ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಕಂ ಗಣಂ ಪ್ರಾಧಾನಿಕಂ ವಿದುಃ ॥50॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಭಾಗವತೇ ಪ್ರಾಹ ವಿದ್ಯಾಧೀಶಃ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಭುಃ।

ಸದಸದಾತ್ಮಕಂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಾತ್ಮಕಮ್। ಅವಿಶೇಷತ್ವಾದಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್ ಪ್ರಧಾನಮ್, ವಿಶೇಷವತ್ತ್ವಾತ್ ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್ ಪ್ರಕೃತಿಂ ಪ್ರಾಹುಃ। ವಿಶೇಷವದಿತ್ಯಸ್ಯ ವಿವರಣಮ್ ಪಞ್ಚಭಿರಿತಿ। ಪಞ್ಚಭಿರ್ಮಹಾಭೂತೈಃ, ಪಞ್ಚಭಿಸ್ತನ್ಮಾತ್ರಾಭಿಃ, ಚತುರ್ಭಿರ್ಮಹದಹಙ್ಕಾರಮನೋಬುದ್ಧಿಭಿಃ, ದಶಭಿರಿನ್ದ್ರಿಯೈಶ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮ ಪೂರಿತಮ್। ಏತಚ್ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಕಂ ಗಣಂ ಪ್ರಧಾನಕಾರ್ಯಂ ವಿದುರಿತಿ ಸೂತ್ರಕೃತೈವ ಗ್ರನ್ಥಾನ್ತರೇ ಪಞ್ಚವಿಂಶತಿತತ್ವಾನಾಂ ಪ್ರತಿಪಾದಿತತ್ವಾನ್ನ ತಾವದಾದ್ಯಃ ಕಲ್ಪಃ।

ಅನುವಾದೋಽಯಮಿತಿ ಚೇತ್। ಕಿಂ ಪ್ರಮಿತಸ್ಯ, ಉತ ಕಲ್ಪಿತಸ್ಯ? ಆದ್ಯೇ ತತ್ಪ್ರಮಾಣೈರೇವ ಸಿದ್ಧಿಸ್ತತ್ತ್ವಾನಾಮ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್। ದೂಷಣಾರ್ಥಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ ತದಭಾವಾತ್। ನಹಿ ಗ್ರನ್ಥಾನ್ತರೇ ಅನುವಾದೋ ಗ್ರನ್ಥಾನ್ತರೇ ದೂಷಣಮಿತಿ ಸಮ್ಭವತಿ।

h॥ ಉಕ್ತವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಧಾನಪರತ್ವೇ ಮಾಯಾವಾದ್ಯುಕ್ತಬಾಧಕೋದ್ಧಾರಃ॥

(###sudha --)

ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ವಿರೋಧಾಭಾವಾತ್। ಯದುಕ್ತಂ ನಾನಾಭಾವಾದಿತಿ ತದಸತ್। ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯಾಪಿ ಸಙ್ಗ್ರಾಹಕಾಭಾವೇನ "ಪಞ್ಚಭಿಃ" ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅಥ ತತ್ರ ಭೂತತ್ವಾದೀನಿ ಸಙ್ಗ್ರಾಹಕಾಣಿ ಸನ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ತಾನ್ಯೇವ ಭೂತತತ್ವತನ್ಮಾತ್ರತ್ವಜ್ಞಾನೇನ್ದ್ರಿಯತ್ವಕರ್ಮೇನ್ದ್ರಿಯತ್ವತದಿತರತ್ವಾನಿ ಚ ಶ್ರುತಾವಪಿ ಸನ್ತೀತಿ ಸಮಾನಮ್। ನಚಾಯಮಸ್ತಿ ನಿಯಮೋಽನ್ತರಾಲೇ ಸಙ್ಗ್ರಾಹಕೇಣ ವಿನಾ ಸಙ್ಖ್ಯಾನಿವೇಶೋ ನಾಸ್ತೀತಿ। "ಪಞ್ಚ ಸಪ್ತ ಚ ವರ್ಷಾಣಿ ನ ವವರ್ಷ ಶತಕ್ರತುಃ", "ವೃತ್ತಮೇತದನುಷ್ಠೇಯಂ ವರ್ಷಾಣಿ ನವ ಪಞ್ಚ ಚ" ಇತ್ಯಾದೌ ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ಯದಪ್ಯತಿರೇಕಾಚ್ಚೇತಿ। ತದಪ್ಯಸತ್। ಪಾತಞ್ಜಲೈರೀಶ್ವರಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ಆಕಾಶಶ್ಚೇತ್ಯಾಕಾಶಾದ್ಯಾ ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೋಪಪತ್ತೇಃ।

h॥ "ಪಞ್ಚಪಞ್ಚ ಜನಾಃ' ಇತ್ಯಸ್ಯ ಮಾಯಾವಾದ್ಯುಕ್ತಾರ್ಥಪರತ್ವಾಸಮ್ಭವಃ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚೇದಂ ವಾಕ್ಯಂ ಪಞ್ಚವಿಂಶತಿತತ್ವಸಿದ್ಧಯೇ ಸಾಙ್ಖ್ಯೇನ ಸ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇ ಗೃಹೀತತ್ವಾದ್ ವಾ ಶಙ್ಕಿತಮ್, ಸಮ್ಭಾವಿತತ್ವಾದ್ ವಾ? ನ ದ್ವಾವಪಿ ಸಮ್ಭವತಃ। ಪಞ್ಚಪಞ್ಚ ಜನಾ ಇತ್ಯಸ್ಯ

ಪಞ್ಚವಿಂಶತ್ಯಪ್ರತ್ಯಾಯಕತ್ವಾತ್। ಪಞ್ಚಜನಾ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಸಮಾಸತ್ವೇ ಹಿ ದ್ವಿತೀಯಃ ಪಞ್ಚಶಬ್ದೋ ನ ತಾವತ್ ಪಞ್ಚಶಬ್ದೇನ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ, ವಿಶೇಷಣಸ್ಯೋಪಸರ್ಜನೇನ ಸಮ್ಬನ್ಧಾಯೋಗಾತ್। ನಾಪಿ ಜನಶಬ್ದೇನ, ಪಞ್ಚಜನಾಃ ಕತೀತ್ಯಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾನುದಯೇನ ವಿಶೇಷಣಾಯೋಗಾತ್। ಅಸಮಾಸತ್ವೇಽಪಿ ನ ತಾವತ್ ಪಞ್ಚಶಬ್ದೇನ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ, ಏಕಾರ್ಥಯೋರ್ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ನಾಪಿ ಜನಶಬ್ದೇನ, ನಿರಾಕಾಙ್ಕ್ಷತ್ವಾತ್। ಕಥಞ್ಚಿದಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾಯಾಮಪಿ ದಶತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತೇಃ।

ನನು ಪಞ್ಚಜನಾ ಇತಿ ಸಮಾಹಾರದ್ವಿಗುಃ। ತಸ್ಯ ಪಞ್ಚೇತಿ ವಿಶೇಷಣೇ ಪಞ್ಚವಿಂಶತಿಃ ಸಮ್ಪದ್ಯತೇ। ಯಥಾ ಪಞ್ಚ ಪಞ್ಚಪೂಲ್ಯ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಪಞ್ಚವಿಂಶತಿಪೂಲಾ ಲಭ್ಯನ್ತ ಇತಿ। ಮೈವಮ್। ತಥಾಸತಿ ಪುಂಲ್ಲಿಙ್ಗಾನುಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯಲಮ್। "ಕಾರಣತ್ವೇನ" ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರಾಣಾಮಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಸ್ಫುಟದೂಷಣಮಿತಿ ನ ದೂಷಿತಮ್॥*#### h॥ ಇತಿ ಪಞ್ಚಜನಾಧಿಕರಣಮ್॥3॥**

#aಅಥಪ್ರಕೃತ್ಯಧಿಕರಣಮ್॥6॥**

(###sudha --)

h॥ ಭಾಸ್ಕರಶಙ್ಕರಪ್ರಭೃತಿಭಿಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಧಿಕರಣಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗದುಪಾದಾನತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್॥

(###sudha --)

"ಪ್ರಕೃತಿಶ್ಚ" ಇತ್ಯೇತದಧಿಕರಣಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗದುಪಾದಾನತಾಪ್ರತಿಪಾದನಾರ್ಥಮಿತಿ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ। ತಥಾಹಿ "ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ" ಇತಿ ಜಗತ್ಕಾರಣಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತತ್ರ ಸಂಶಯಃ ಕಿಮುಪಾದಾನತ್ವೇನ, ಉತ ನಿಮಿತ್ತತ್ವೇನೇತಿ। "ಸ ಈಕ್ಷಾಞ್ಚಕ್ರೇ। ಸ ಪ್ರಾಣಮಸೃಜತ" ಇತೀಕ್ಷಾಪೂರ್ವಕಕರ್ತೃತ್ವಶ್ರವಣಾದಿನಾ ಕೇವಲಂ ನಿಮಿತ್ತತ್ವೇನೈವೇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇಽಭಿಧೀಯತೇ ಪ್ರಕೃತಿಶ್ಚ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾದೃಷ್ಟಾನ್ತಾನುಪರೋಧಾತ್।

ನ ಕೇವಲಂ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮ। ಕಿನ್ತು ಪ್ರಕೃತಿಃ ಉಪಾದಾನಂ ಚ। ಕುತಃ? ಪ್ರತಿಜ್ಞಾದೃಷ್ಟಾನ್ತಾನುಪರೋಧಾತ್। ಏವಂ ಹಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾದೃಷ್ಟಾನ್ತೌ ನೋಪರುದ್ಧ್ಯೇತೇ। "ಯೇನಾಶ್ರುತಂ ಶ್ರುತಂ ಭವತಿ" ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿಜ್ಞಾನೇನ ಸರ್ವವಿಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಮ್। ತಚ್ಚೋಪಾದಾನತ್ವ ಏವೋಪಪದ್ಯತೇ। ಕಾರ್ಯಸ್ಯೋಪಾದಾನಾವ್ಯತಿರೇಕಾತ್। ನಹಿ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಾವ್ಯತಿರೇಕಃ ಕಾರ್ಯಸ್ಯಾಸ್ತಿ। ತಕ್ಷ್ಣಃ ಪ್ರಾಸಾದವ್ಯತಿರೇಕದರ್ಶನಾತ್। ದೃಷ್ಟಾನ್ತಾಶ್ಚ "ಯಥಾ ಸೋಮ್ಯೈಕೇನ ಮೃತ್ಪಿಣ್ಡೇನ" ಇತ್ಯಾದಯ ಉಪಾದನಗೋಚರಾ ಆಮ್ನಾಯನ್ತೇ। "ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ" ಇತಿ ಪಞ್ಚಮೀ ಚೋಪಾದಾನತ್ವಂ ಗಮಯತೀತಿ। "ಜನಿಕರ್ತುಃ ಪ್ರಕೃತಿಃ" ಇತಿ ವಿಶೇಷಸ್ಮರಣಾತ್।

ಅಭಿಧ್ಯೋಪದೇಶಾಚ್ಚ। "ಸೋಽಕಾಮಯತ ಬಹು ಸ್ಯಾಮ್" ಇತ್ಯಭಿಧಾನಪೂರ್ವಕಂ ಬಹುಭವನೋಪದೇಶಾಚ್ಚ ನಿಮಿತ್ತತ್ವಮ್, ಉಪಾದಾನತ್ವಂ ಚ ಗಮ್ಯತೇ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸಾಕ್ಷಾಚ್ಚೋಭಯಾಮ್ನಾನಾತ್। ಇತಶ್ಚೋಪಾದಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮ। "ಸರ್ವಾಣಿ ಹ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನ್ಯಾಕಾಶಾದೇವ ಸಮುತ್ಪದ್ಯನ್ತೇ ಆಕಾಶಂ ಪ್ರತ್ಯಸ್ತಂ ಯನ್ತಿ" ಇತಿ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಕಾರಣಮುಪಾದಾಯೋಭಯೋಃ ಪ್ರಭವಪ್ರಲಯಯೋರಾಮ್ನಾನಾತ್। ಯದ್ಧಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಭವತಿ ಯಸ್ಮಿಂಶ್ಚ ಲೀಯತೇ ತತ್ ತಸ್ಯೋಪಾದಾನಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್। ಯಥಾ ವ್ರೀಹ್ಯಾದೀನಾಂ ಪೃಥಿವೀತಿ। ಪ್ರತ್ಯಸ್ತಮಯಶ್ಚ ನೋಪಾದಾನಾದನ್ಯತ್ರ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ದೃಷ್ಟಃ।

ಆತ್ಮಕೃತೇಃ ಪರಿಣಾಮಾತ್।"ತದಾತ್ಮಾನಂ ಸ್ವಯಮಕುರುತ" ಇತ್ಯಾತ್ಮನಃ ಕರ್ಮತ್ವಕರ್ತೃತ್ವಶ್ರವಣಾದುಪಾದಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮ। ಕಥಂ ಪುನಃ ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಕ್ರಿಯಮಾಣತ್ವಮ್? ಪರಿಣಾಮಾತ್। ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧೋಽಪ್ಯಾತ್ಮಾ ವಿಕಾರಾತ್ಮನಾ ವಿಶೇಷೇಣ ಆತ್ಮಾನಂ ಪರಿಣಾಮಯಾಮಾಸೇತಿ ಹ್ಯುಪಪನ್ನಮ್। ಪರಿಣಾಮಾದಿತಿ ವಾ ಪೃಥಕ್ ಸೂತ್ರಮ್। "ಸಚ್ಚ ತ್ಯಚ್ಚಾಭವತ್" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಏವ ವಿಕಾರಾತ್ಮನಾ ಪರಿಣಾಮಃ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯೇನಾಽಮ್ನಾಯತೇ। ಅತಶ್ಚೋಪಾದಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮ।

ಯೋನಿಶ್ಚ ಹಿ ಗೀಯತೇ।"ಯದ್ ಭೂತಯೋನಿಮ್" ಇತಿ ಯೋನಿಶ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮ ಗೀಯತೇ। ಯೋನಿಶಬ್ದಶ್ಚೋಪಾದಾನವಚನಃ ಸಮಧಿಗತೋ ಲೋಕೇ। ಅತಶ್ಚೋಪಾದಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ।

h ll ಪರಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವಾದಿಪ್ರತಿಪಾದಕಶ್ರುತೀರುದಾಹೃತ್ಯ ತಸ್ಯ ಜಗದುಪಾದನತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್ ll

(###sudha --)

ತದೇತನ್ನಿರಾಕರೋತಿ -- -- ನಚೇತಿ।

ನಚ ಪ್ರಕೃತಿಶಬ್ದೇನ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾದಾನಮುಚ್ಯತೇ ll51 ll**

(###sudha --)

ಅವಿಕಾರಃ ಸದಾ ಶುದ್ಧೋ ನಿತ್ಯ ಆತ್ಮಾ ಸದಾ ಹರಿಃ।

ಸದ್ಯೈಕರೂಪವಿಜ್ಞಾನಬಲ ಆನನ್ದರೂಪಕಃ ll52 ll**

(###sudha --)

ನಿರ್ವಿಕಾರೋಽಕ್ಷರಃ ಶುದ್ಧೋ ನಿರಾತಙ್ಕೋಽಜರೋಽಮರಃ।

ಅವಿಶೋ ವಿಶ್ವಕರ್ತಾಽಜೋ ಯಃ ಪರಃ ಸೋಽಭಿಧೀಯತೇ ll53 ll**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನಿರ್ವಿಕಾರಮನೌಪಮ್ಯಂ ಸದೈಕರಸಮಕ್ಷಯಮ್।

ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಪರಮಾತ್ಮೇತಿ ಯಂ ವಿದುರ್ವೈದಿಕಾ ಜನಾಃ।

ಇತಿ ಶ್ರುತಿಪುರಾಣೋಕ್ತ್ಯಾ ನ ವಿಕಾರೀ ಜನಾರ್ದನಃ ॥54॥**

(###sudha --)

ಕುತೋ ನೋಚ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್। ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಾವಿರುದ್ಧೋ ಹಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥೋ ವರ್ಣನೀಯಃ। ಉಪಾದಾನತ್ವಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿವಿರುದ್ಧಮ್। ಪರಿಣಾಮಿಕಾರಣಂ ಹ್ಯುಪಾದಾನಮುಚ್ಯತೇ। ಯಥಾ ಘಟರುಚಕಾದೀನಾಂ ಮೃತ್ಸುವರ್ಣಾದಿ। ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚ ರೂಪಾನ್ತರಾಪತ್ತಿಲಕ್ಷಣೋ ವಿಕಾರಾಪರಪರ್ಯಾಯಃ ಪರಿಣಾಮೋ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತೇ ಶ್ರುತ್ಯಾದಾವಿತಿ ಕಥಂ ಸೂತ್ರಾರ್ಥತಯಾ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹ -- ಅವಿಕಾರ ಇತಿ। ಸದಾಶಬ್ದದ್ವಯಸ್ಯಾವಿಕಾರಃ ಶುದ್ಧ ಇತ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ವಿಕಾರೋ ದ್ವೇಧಾ ಭವತಿ ಧರ್ಮಿಣೋ ಧರ್ಮಸ್ಯ ಚೇತಿ। ತತ್ರಾವಿಕಾರಃ ಸದೇತ್ಯಾದ್ಯಸ್ಯ ನಿಷೇಧಃ। ಸದೈಕರೂಪೇತಿ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ। ಏಕರೂಪೇ ನಿರ್ವಿಕಾರೇ ವಿಜ್ಞಾನಬಲೇ ಯಸ್ಯಾಸೌ ತಥೋಕ್ತಃ। ಉಪಮಾವಿಷಯ ಔಪಮ್ಯಮ್। ನ ಔಪಮ್ಯಮನೌಪಮ್ಯಮ್। ಏಕರಸಂ ಸ್ವಗತಭೇದವರ್ಜಿತಮ್। ಪ್ರಧಾನಾನನ್ದಾತ್ಮಕಂ ವಾ। ನ ವಿಕಾರೀತಿ ಗಮ್ಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ।

h ॥
ಅನಿವರ್ತ್ಯವಿಶೇಷಾಪ್ತಿನಿವರ್ತ್ಯವಿಶೇಷಾಪ್ತಿಅನಿವರ್ತ್ಯವಿಶೇಷಪರಿವರ್ತನಿವರ್ತ್ಯವಿಶೇಷಪರಿವರ್ತಭೇದಾತ್

ಚತುರ್ವಿಧಸ್ಯ ವಿಕಾರಸ್ಯ ಸದೃಷ್ಟಾನ್ತಂ ನಿರೂಪಣಮ್॥

(###sudha --)

ಯುಕ್ತಿವಿರುದ್ಧಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿಕಾರಿತ್ವಮಿತಿ ವಕ್ತುಂ ವಿಕಾರಪ್ರಕಾರಾಂಸ್ತಾವದಾಹ -- ಪರಾಧೀನೇತಿ।

ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಾಪ್ತಿರನಿವರ್ತ್ಯೋಽನ್ಯಥಾಭವಃ।

ಕ್ಷೀರಾದಿವದ್ ವಿಕಾರಃ ಸ್ಯಾತ್ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।55॥**

(###sudha --)

ವಿಕಾರಸ್ತಾವದ್ ದ್ವಿವಿಧೋ ಭವತಿ ವಿಶೇಷಾಪ್ತಿಃ,ವಿಶೇಷಿಪರಿವರ್ತಶ್ಚೇತಿ। ತತ್ರ ವಿಶೇಷಾಪ್ತಿರ್ನಾಮ ಧರ್ಮಿಣಃ ತಾದವಸ್ಥ್ಯೇ ಸತಿ ಧರ್ಮಮಾತ್ರಪರಿವೃತ್ತಿಃ। ವಿಶೇಷಿಪರಿವರ್ತಸ್ತು ಧರ್ಮಿಸ್ವರೂಪಸ್ಯೈವ ಪರಿಣಾಮಃ। ದ್ವಿವಿಧೋಽಪ್ಯಯಂ ಪರಾಧೀನೋ ಭವತಿ। ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಚ ದ್ವೇಧಾ। ಅನಿವರ್ತ್ಯೋಽನ್ಯಥಾಭಾವಃ, ನಿವರ್ತ್ಯಶ್ಚೇತಿ। ಅತ್ರೈಕೈಕಪ್ರಕಾರಾನುಕ್ತಿಃ ಸ್ಫುಟತ್ವಾದಿತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಸಾಮಞ್ಜಸ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ಕ್ಷೀರಾದಿವದಿತಿ ಚತುರ್ಣಾಮುದಾಹರಣಮ್। ಕ್ಷೀರಾದೀನಾಮಿವ ದಧಿತ್ವಾದ್ಯಾಪತ್ತಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತತ್ರಾನಿವರ್ತ್ಯವಿಶೇಷಾಪ್ತಿರ್ಯಥಾ ಶ್ಯಾಮಸ್ಯ ಫಲಸ್ಯ ಪೀತತ್ವಾಪತ್ತಿಃ। ತತ್ರ ಹಿ ಧರ್ಮಿಣಸ್ತಾದವಸ್ಥ್ಯಮ್, ಪೀತತ್ವೇಽಪಿ ಫಲವ್ಯವಹಾರಾನಿವೃತ್ತೇಃ। ಕೇವಲಂ ಶ್ಯಾಮತ್ವಾಪಗಮೇನ ಪೀತತ್ವಮುತ್ಪನ್ನಂ ಸೌರಾತಪಾದಿವಶಾತ್, ನ ನಿರ್ನಿಮಿತ್ತಮ್। ನಚ ಪುನರ್ನಿವರ್ತತೇ।

ನಿವರ್ತ್ಯವಿಶೇಷಾಪ್ತಿರ್ಯಥಾ ಕುಣ್ಡಲಾದ್ಯಾಕಾರಸ್ಯ ಸುವರ್ಣಸ್ಯ ಕಟಕಾದಿತ್ವಾಪತ್ತಿಃ। ಅತ್ರಾಪಿ ಹಿ ಧರ್ಮಿಣಃ ತಾದವಸ್ಥ್ಯಮ್। ಕಟಕಾದಿತ್ವಾಪನ್ನೇಽಪಿ ಸುವರ್ಣವ್ಯವಹಾರದರ್ಶನಾತ್। ಪರಂ ಕುಣ್ಡಲತ್ವಾಪಾಯೇನ ಸ್ವರ್ಣಕಾರಾದ್ಯಧೀನಕಟಕಭಾವೋ ಜಾತಃ। ನಿವರ್ತ್ಯಶ್ಚಾಸೌ। ಪುನಃ ಕುಣ್ಡಲೀಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್।

ಅನಿವರ್ತ್ಯವಿಶೇಷಿಪರಿವರ್ತೋ ಯಥಾ ಕ್ಷೀರಸ್ಯ ದಧಿಭಾವಃ। ಅತ್ರ ಹಿ ನ ಧರ್ಮಿಣಸ್ತಾದವಸ್ಥ್ಯಮ್। ದಧಿತ್ವಾಪತ್ತೌ ಕ್ಷೀರವ್ಯವಹಾರಾನುಪಲಮ್ಭಾತ್। ಕಿನ್ತು ಧರ್ಮಿಭೂತಂ ಕ್ಷೀರಮೇವ ಆತಞ್ಚನಾದಿವಶಾದ್ ದಧಿಭೂತಮ್। ನಚ ದಧಿಭಾವನಿವೃತ್ತ್ಯಾ ತತ್ ಕ್ಷೀರಂ ಭವತಿ।

ನಿವರ್ತ್ಯಧರ್ಮಿಪರಿವರ್ತೋ ಯಥಾ ಶುಲ್ಬಸ್ಯ ತಾರತ್ವಮ್। ಅತ್ರಾಪಿ ನ ಧರ್ಮಿಣಸ್ತಾದವಸ್ಥ್ಯಮ್। ತಾರತಾಯಾಂ ಶುಲ್ಬವ್ಯವಹಾರಾನುಪಲಬ್ಧೇಃ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಓಷಧ್ಯಧೀನತಯಾ ಶುಲ್ಬಮೇವ ತಾರಂ ಸಂವೃತ್ತಮ್। ಪ್ರಬಲೌಷಧಿಬಲಾತ್ ತಾರತಾನಿವೃತ್ತ್ಯಾ ಶುಲ್ಬಂ ಚ ಸಮ್ಪದ್ಯತೇ। ನಚ ಪಞ್ಚಮೀ ವಿಧಾ ದೃಷ್ಟಾ, ಸಮ್ಭಾವಿತಾ ವೇತಿ।

h ll ವಿಕಾರನಿಮಿತ್ತಾಭಾವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿಕಾರಾಸಮ್ಭವಃ ll

(###sudha --)

ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯೇವಮ್ಭೂತೋ ವಿಕಾರ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನೈವೇತಿ।

ll ll ll ll ll ll ll ll l ನೈವ ಸ ಸ್ಯಾದ್ಧರೇಃ ಕ್ವಚಿತ್ ll l55 ll**

(###sudha --)

ಕ್ವಚಿದಿತಿ ನಿಮಿತ್ತಸಪ್ತಮೀ। ಅಯಮಾಶಯಃ ಸಕಲೋಽಪಿ ಖಲು ವಿಕಾರಃ ಪರಾಧೀನೋ ಭವತೀತಿ ನಿದರ್ಶಿತಮ್। ನಚೈವಮೇವಾಸೌ ಕ್ವಾಪಿ ದೃಷ್ಟಃ। ತಥಾತ್ವೇ ವಾ ಸರ್ವದಾ ಸ್ಯಾತ್। ನಚ ಬಹ್ಮಣೋ ವಿಕಾರನಿಮಿತ್ತಂ ಕಿಞ್ಚಿದಸ್ತಿ। "ಸದೇವ ಸೋಮ್ಯ" ಇತಿ ಪ್ರಾಕ್ ಸೃಷ್ಟೇರ್ವಸ್ತ್ವನ್ತರನಿಷೇಧಾತ್। ನಚ ಕಾಲಾದಿಕಮಪಿ ಪರೇಣ ಪ್ರಲಯೇಽಭ್ಯುಪಗತಮ್। ಅಭ್ಯುಪಗಮೇಽಪಿ ಪರಾಧೀನತಾಪತ್ತೇಶ್ಚ।

h ll ಭಾಸ್ಕರೋಕ್ತಬ್ರಹ್ಮವಿಕಾರಪ್ರಕ್ರಿಯಾಭಙ್ಗಃ ll

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಅಸ್ತು ಜಡೇಷು ಪರಾಧೀನೋ ವಿಕಾರಃ। ಚೇತನಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತು ಸ್ವೇಚ್ಛಯೈವ ಜಗದಾಕಾರೇಣ ವಿಕ್ರಿಯತೇ। "ತದಾತ್ಮಾನಂ ಸ್ವಯಮಕುರುತ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತಸ್ತಸ್ಯ ನಾನಾವಿಧಾನರ್ಥರೂಪಪ್ರಪಞ್ಚೀಭವನೇಚ್ಛಾಯಾ ಏವಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ನಹ್ಯುನ್ಮತ್ತೋಽಪ್ಯಾತ್ಮನೋಽನರ್ಥರೂಪತಾಮಿಚ್ಛತಿ। ದೂರೇ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವಾನ್। ನಚ ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯಾನರ್ಥರೂಪತಾಂ ನ ಜಾನಾತಿ ಬ್ರಹ್ಮ। ಅಸರ್ವಜ್ಞತಾಪಾತಾತ್। ನಾಯಂ ಪ್ರಪಞ್ಚೋ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽನರ್ಥರೂಪ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। "ದುಃಖಾದಿರೂಪೇಣ ಪರಿಣತಸ್ಯ ನ ದುಃಖಾದಿರೂಪತಾ' ಇತ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಹತತ್ವಾತ್। ನಹಿ ವಿವರ್ತವಾದಿನಾಮಿವ ಕಲ್ಪಿತೋಽಯಂ ಪ್ರಪಞ್ಚೋ ಭವತಾಮ್। ಸತ್ಯತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ದುಃಖಾದಿಮತ್ತ್ವಮನಿಷ್ಟಮ್, ನತು ತದ್ರೂಪತೇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಥಾಸತಿ ಸುಖರೂಪಸ್ಯೇಷ್ಟತ್ವಮಪಿ ನ ಸ್ಯಾತ್। ತತಶ್ಚ ನ ಮೋಕ್ಷಾಯ ಪ್ರವರ್ತೇತ।

ಕಿಞ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽನರ್ಥಾಭಾವೇ ಕಸ್ಯಾಯಮನರ್ಥ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಜೀವಸ್ಯೇತಿ ಚೇತ್। ಸ ಕಿಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಭಿನ್ನಃ, ಅಭಿನ್ನೋ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಅಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ಕಥಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಾನರ್ಥಃ? ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಭೇದೇನ ಅನರ್ಥಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಿರಾಕರಿಷ್ಯತೇ ಚಾಯಂ ಪಕ್ಷಃ "ಅತ ಏವ ಚೋಪಮಾ" ಇತಿ।

ಅಪಿಚ ಚೇತನಸ್ಯಾಪಿ ವಿಕ್ರಿಯಾ ದೃಷ್ಟಾದೃಷ್ಟಕಾರಣಾಯತ್ತಾ ದೃಷ್ಟೇತಿ ಕಥಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸ್ವೇಚ್ಛಾಮಾತ್ರೇಣ ಸ್ಯಾತ್? ಸರ್ವಶಕ್ತಿತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅನರ್ಥೀಭವತಃ ಸರ್ವಶಕ್ತಿತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ನ ತರ್ಕಾವಸೇಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ, ಯೇನ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಾನುಗುಣ್ಯವೈಗುಣ್ಯಚಿನ್ತಾಽತ್ರೋಪಯುಜ್ಯತೇ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಶ್ರುತಿಮಾತ್ರಸಿದ್ಧಮ್। ಶ್ರುತಿಶ್ಚಾನ್ಯಾನಪೇಕ್ಷಮೇವ ಪ್ರಪಞ್ಚತಾಪತ್ತಿಮಾಚಷ್ಟ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಥಾಸತಿ ವಿಚಾರಶಾಸ್ತ್ರಾನವತಾರಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಯುಕ್ತಶ್ಚಾಯಂ ತರ್ಕಾಗೋಚರತ್ವವಾದೋ ಯತ್ರ ಶ್ರುತೀನಾಮವಿಗಾನಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮತ್ರೇತ್ಯುಕ್ತಮ್।

ಅತೋ ನ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ವಿಕಾರಿತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಯುಜ್ಯತೇ, ನಾಪಿ ವಿಶೇಷತಃ। ತಥಾಹಿ ನ ತಾವದಪ್ರಚ್ಯುತಸ್ವರೂಪಸ್ಯೈವ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಯಮಾಕಾರಪರಿಣಾಮಃ ಪ್ರಪಞ್ಚ ಇತಿ ಯುಕ್ತಮ್। ಅಸ್ಥೂಲತ್ವಾದಿಶ್ರುತಿವಿರೋಧಾತ್। ಸ್ವರೂಪಾಪೇಕ್ಷಯಾ ತದುಪಪತ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸ್ವರೂಪ ಏವ ಸ್ಥೂಲತ್ವಾದಿಜನನಾತ್। ನಹಿ ಕುಣ್ಡಲತ್ವಾನಪಗಮೇನ ಕಟಕತ್ವಂ ಸುವರ್ಣಸ್ಯ ಭವತಿ। ಸ್ವಭಾವಾಪೇಕ್ಷಯಾಽಸ್ತ್ವಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಕಾಲಭೇದೇನ ಸ್ಥೂಲತ್ವಾದಿಭಾವಾಭಾವವತಃ "ಅಯಂ ಸ್ವಭಾವಃ, ಅಯಂ ನ ಸ್ವಭಾವಃ' ಇತಿ ವಿವೇಕಾಯೋಗಾತ್। ನಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಕಾರಣಾನ್ತರಾತ್ ಪ್ರಪಞ್ಚತಾಪತ್ತಿಂ ಮನ್ಯಸೇ, ಯೇನ ಸಾ ನ ಸ್ವಭಾವಃ ಸ್ಯಾತ್। ಪ್ರಪಞ್ಚಾಕಾರತಾಯಾಶ್ಚಾನಿವರ್ತ್ಯತ್ವೇ ಪ್ರಲಯಶ್ರುತಿವ್ಯಾಕೋಪಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಿಷ್ಪ್ರಪಞ್ಚಬ್ರಹ್ಮಭಾವಾಪತ್ತಿಲಕ್ಷಣಮೋಕ್ಷಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಶ್ಚ। ಏಕದೇಶಪರಿಣಾಮಸ್ತು ನಿರಾಕರಿಷ್ಯತೇ। ನಾಪಿ ಸ್ವರೂಪಪ್ರಚ್ಯುತ್ಯಾ ಪ್ರಪಞ್ಚರೂಪತಾಪತ್ತಿಃ, ಸ್ಥಿತಿಸಮಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗೇನ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಸ್ಯ ನಿರಾಲಮ್ಬನತ್ವಾಪಾತಾತ್। ತಸ್ಯಾಶ್ಚಾನಿವರ್ತ್ಯತ್ವೇ ನ ಕದಾಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಸ್ತಿತ್ವಮಿತ್ಯೇಷಾ ದಿಕ್।

h II ರಾಮಾನುಜೀಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಉತ್ಸೂತ್ರಿತತ್ವಮ್ II

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಕಶ್ಚಿದನ್ನಾನುಗತಾನ್ಧ ಇವ "ಪ್ರಕೃತಿಶ್ಚ" ಇತ್ಯಾದೀನಿ ಸೂತ್ರಾಣಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗದುಪಾದಾನತಾಪ್ರತಿಪಾದಕತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯೋಕ್ತದೂಷಣಗಣಾದ್ ಭೀತಃ ಸೂತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ "ಪರಮಸೂಕ್ಷ್ಮಚಿದ್ರೂಪಪ್ರಧಾನಶರೀರಂ ಬ್ರಹ್ಮ "ಯೋಽವ್ಯಕ್ತೇ ತಿಷ್ಠನ್ ಯಸ್ಯಾವ್ಯಕ್ತಂ ಶರೀರಮ್" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧಮ್। ತಥಾಚ ಬ್ರಹ್ಮಾಧಿಷ್ಠಿತಂ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಕಂ ಪ್ರಧಾನಂ ಜಗದುಪಾದನಮಿತಿ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಜಗದುಪಾದಾನತಯಾಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ। ಅತೋ ನೋಕ್ತದೋಷಃ" ಇತಿ। ತಂ ಪ್ರತ್ಯಾಹ -- ಅಪಾದಾನತ್ವಮೇವೇತಿ।

ಅಪಾದಾನತ್ವಮೇವಾಸ್ಯ ಯದ್ಯುಪಾದಾನತೇಷ್ಯತೇ।

ಅಙ್ಗೀಕೃತಂ ತತ್ ಪಿತೃವನ್ನತು ವಿಶ್ವಾತ್ಮನಾ ಭವಃ ॥56॥**

(###sudha --)

ಏವಂ ಹಿ ವದತಾ ಪಿತುರಿವ ಪುತ್ರಜನ್ಮನಿ ಜಗದುತ್ಪತ್ತೌ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪಾಯಾವಧಿತ್ವಲಕ್ಷಣಮಪಾದಾನತ್ವಮೇವೋಪಾದಾನತ್ವಮಿಷ್ಟಂ ಸ್ಯಾತ್। ಸರ್ವಥಾ ನಿರ್ವಿಕಾರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿಕಾರಿಪ್ರಧಾನಶರೀರಕಸ್ಯ ತದಧಿಷ್ಠಾತೃತ್ವೇನೋಪಾದಾನತಯೋದಿತತ್ವಾತ್। ಏವಮ್ಭೂತಂ ಚೋಪಾದಾನತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಸ್ಮಾಭಿರಙ್ಗೀಕೃತಮೇವೇತಿ ನಾತ್ರಾಸ್ಮಾಕಂ ಪ್ರದ್ವೇಷಃ।

ನನೂಪಾದಾನತ್ವಂ ಚೇದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಙ್ಗೀಕೃತಮ್, ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ತನ್ನಿರಾಕರಣಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನತ್ವಿತಿ। ಶುದ್ಧಚೈತನ್ಯಸ್ಯೈವ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿಶ್ವಾತ್ಮನಾ ಭವೋ ಭಾಸ್ಕರಾದ್ಯಭ್ಯುಪಗತೋ ನಾಸ್ಮಾಭಿರಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ। ಅತಸ್ತನ್ನಿರಾಕರಣಮುಪಪನ್ನಮೇವೇತಿ।

ಅತ್ರಾಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ಯದ್ಯಪಿ ಪರವ್ಯುತ್ಪಾದಿತಂ ಜಗದುಪಾದಾನತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಾಸ್ಮಾಕಮರ್ಥತೋ ವಿರೋಧಿ। ತಥಾಽಪಿ ನೈತೇಷಾಂ ಸೂತ್ರಾಣಾಮರ್ಥಃ। ತಥಾಹಿ ಕಿಮತ್ರಾಸ್ಯ ವ್ಯುತ್ಪಾದನಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಮ್? ನ ತಾವದ್ ಭಾಸ್ಕರಸ್ಯೇವ ನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನಭೇದನಿರಾಕರಣಮ್। ಪ್ರಧಾನಸ್ಯೋಪಾದಾನತಯಾಽಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ವಿಕಾರಿವಸ್ತ್ವಧಿಷ್ಠಾತೃತ್ವಮೇವ ಮುಖ್ಯಮುಪಾದಾನತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಲೋಕವಿರೋಧಾತ್। ಲೋಕವ್ಯವಹಾರಾನುಸಾರೇಣ ಹಿ ಪರೀಕ್ಷಕೈರ್ಲಕ್ಷಣಂ ಕಾರ್ಯಮ್। ನತು ಸ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯಾನುಸಾರೇಣ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರೋ ನಿಯನ್ತವ್ಯಃ। ಲೋಕೇ ಚ ವಿಕ್ರಿಯಾವದುಪಾದಾನಮುಚ್ಯತೇ।

ಅಥ ಪಾತಞ್ಜಲಾಃ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯೈವ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ ಜಗದುಪಾದಾನತ್ವಮ್, ಈಶ್ವರಸ್ಯ ತು ತದನುಗ್ರಾಹಕತ್ವಮೇವೇತಿ ಮನ್ಯನ್ತೇ। ತನ್ನಿರಾಸಾರ್ಥಂ ಬ್ರಹ್ಮಶರೀರತಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಕಮೇವ ಪ್ರಧಾನಂ ತದೀಯಮುಪಾದಾನತ್ವಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಏವೇತ್ಯತ್ರ ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯತ ಇತಿ ಬ್ರೂಷೇ। ತದಾಽನವಸರದುಸ್ಥತ್ವಮ್, ಅಸ್ಯ ಸಮಯಪಾದೇ ಕರ್ತವ್ಯತ್ವಾತ್। ಕರಿಷ್ಯತೇ ಚ "ಅನ್ಯತ್ರಾಭಾವಾತ್" ಇತಿ। ತಸ್ಮಾನ್ನೇದಂ ಸೂತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ಚೇತನಸ್ಯ ಉಪಾದಾನತ್ವೋಕ್ತಿಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಪಿತೃವದಿತ್ಯುಕ್ತಂ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಮಮೃಷ್ಯಮಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮಪರಿಣಾಮವಾದೀ ವದತಿ ಪಿತಾ ಪುತ್ರಸ್ಯೋಪಾದಾನಮೇವಾತೋ ನಾಯಂ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೋ ಯುಕ್ತ ಇತಿ। ತತ್ರಾಽಹ -- ನಚೇತಿ।

ನಚೋರ್ಣನಾಭಿಜನಿತೃಮಾತೄಣಾಂ ಚ ವಿಕಾರಿತಾ।

ಆದ್ಯಶ್ಚಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣೇ। ದ್ವಿತೀಯಃ ಪರೋಕ್ತಾನುವಾದಕಃ। ಜನಿತೃಶಬ್ದಂ ಪ್ರಯುಞ್ಜಾನಃ ಸ್ವಗ್ರನ್ಥಸ್ಯ ಮನ್ತ್ರತುಲ್ಯತಾಂ ದರ್ಶಯತಿ ಭಗವಾನಾಚಾರ್ಯಃ। “ಜನಿತಾ ಮನ್ತ್ರೇ” ಇತಿ ಸ್ಮರಣಾತ್।

ಅತ್ರ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾತ್ ಪಿತೃಮಾತ್ರಗ್ರಹಣೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಯದೂರ್ಣನಾಭಿಮಾತೃಗ್ರಹಣಂ ತೇನೈತದಪಿ ನಿರಾಕೃತಂ ಭವತಿ ಯದ್ ಬ್ರಹ್ಮಪರಿಣಾಮಿವಾದಿನೋಕ್ತಮ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇ “ಯಥೋರ್ಣನಾಭಿಃ ಸೃಜತೇ ಗೃಹ್ಣತೇ ಚ” “ಪಿತಾಽಹಮಸ್ಯ ಜಗತೋ ಮಾತಾ” ಇತ್ಯೂರ್ಣನಾಭ್ಯಾದಿದೃಷ್ಟಾನ್ತೋಪಾದಾನಾದುಪಾದಾನತ್ವಮೇವ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್। ಊರ್ಣನಾಭ್ಯಾದೀನಾಂ ತನ್ತ್ವಾದಿಕಂ ಪ್ರತ್ಯುಪಾದಾನತ್ವಾದಿತಿ। ಯಚ್ಚ “ಯೋನಿಶ್ಚ ಹಿ ಗೀಯತೇ” ಇತ್ಯತ್ರೋಕ್ತಮ್ ಯದ್ಯಪಿ ಯೋನಿಶಬ್ದೋ “ಯೋನಿಷ್ಟ ಇನ್ದ್ರ ನಿಷದೇ ಅಕಾರಿ” ಇತ್ಯಾದೌ ಸ್ಥಾನಾದ್ಯರ್ಥಃ ಪ್ರತೀಯತೇ। ತಥಾಽಪಿ ಯಥೋರ್ಣನಾಭಿರಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣದೃಷ್ಟಾನ್ತಬಲಾದುಪಾದಾನವಾಚೀತಿ ನಿಶ್ಚೀಯತ ಇತಿ। ಉದಾಹರಿಷ್ಯಮಾಣಂ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕವಚನಮಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಭವತಿ।

ಕುತೋ ನೇತಿ ಚೇತ್। ಅತ್ರ ಪಿತ್ರಾದೀನಾಂ ಪುತ್ರಾದೀನಾಂ ಚ ಚೇತನಾಚೇತನಸಮಾಹಾರರೂಪತ್ವಾಚ್ಚತ್ವಾರಃ ಪಕ್ಷಾಃ ಸಮ್ಭವನ್ತಿ। ಪಿತ್ರಾದಿಚೇತನಃ ಪುತ್ರಾದಿಚೇತನಂ ಪ್ರತಿ ವಾ ಉಪಾದಾನಮ್, ಪುತ್ರಾದ್ಯಚೇತನಂ ಪ್ರತಿ ವಾ, ಪಿತ್ರಾದ್ಯಚೇತನಃ ಪುತ್ರಾದಿಚೇತನಂ ಪ್ರತಿ ವಾ, ಪುತ್ರಾದ್ಯಚೇತನಂ ಪ್ರತಿ ವೇತಿ। ತತ್ರಾಽದ್ಯಂ ಪಕ್ಷತ್ರಯಂ ತಾವನ್ನೋಪಪದ್ಯತ ಇತ್ಯತ್ರ ಹೇತುಮಾಹ ಚೇತನತ್ವಾದಿತಿ।

ಚೇತನತ್ವಾತ್ ತದನ್ನಂ ಹಿ ಕಾರ್ಯರೂಪತಯಾ ಭವೇತ್ ॥57 ॥**

(###sudha --)

ಆದ್ಯೇ ದ್ವಯೋಶ್ಚೇತನತ್ವಾತ್। ಉತ್ತರಯೋರನ್ಯತರಸ್ಯ। ಚತುರ್ಥಂ ತ್ವಙ್ಗೀಕರೋತಿ ತದನ್ನಂ ಹೀತಿ। ತೈರೂರ್ಣನಾಭ್ಯಾದಿಭಿರುಪಭುಕ್ತಮನ್ನಂ ತತ್ಪರಿಣತಾಸ್ತಚ್ಛರೀರಧಾತವ ಇತಿ ಯಾವತ್। ತನ್ತ್ವಾದಿಕಾರ್ಯರೂಪತಯಾ ಪರಿಣತಂ ಭವೇದಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಪಿತ್ರಾದಿದೃಷ್ಟಾನ್ತಾನಾಮಯಂ ಖಲು ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟೋಽರ್ಥಃ ಯತ್ ಪಿತ್ರಾದ್ಯುಪಭುಕ್ತಮನ್ನಂ ತಚ್ಛರೀರಭೂತಂ ಪುತ್ರಾದಿಗತಾಚೇತನಾಂಶೋಪಾದಾನಂ ಭವತೀತಿ। ಪಕ್ವಾನ್ತರಸ್ಯಾಸಮ್ಭಾವಿತತ್ವಾತ್। ನಚಾಯಮಸ್ಮಾಕಮನಿಷ್ಟಃ। ಮಹಾಪ್ರಲಯೇ ಪರಮೇಶ್ವರೇಣ ನಿಗೀರ್ಣಂ ಮಹದಾದಿಕಾರ್ಯಂ ತಚ್ಛರೀರರೂಪಕಪ್ರಧಾನತಾಂ ಗಚ್ಛತಿ। ತಚ್ಚ ಪ್ರಧಾನಂ ಪುನರ್ಮಹದಾದಿಕಾರ್ಯೋಪಾದಾನಂ ಭವತೀತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಾದಿತಿ। ಏತೇನೋರ್ಣನಾಭ್ಯಾದೀನಾಂ ನ ವಿಕಾರಿತಾ ಚೇತ್, ನಿರುಪಾದಾನಾ ತನ್ತ್ವಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ ಪ್ರಸಜ್ಯತ ಇತ್ಯಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್।

h ॥ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣತ್ವೇ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವಾಭಾವೇ ಚಶ್ರುತ್ಯಾದ್ಯುಪನ್ಯಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಶ್ರುತಿಪುರಾಣಯುಕ್ತಿಭಿರ್ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವಾವಗಮಾನ್ನ ಜಗದುಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವಮ್, ಕಿನ್ತು ನಿಮಿತ್ತತ್ವಮೇವ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅಧುನಾ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಪುರಾಣಯುಕ್ತಿಭಿರ್ನಿಮಿತ್ತತ್ವಸ್ಯೈವೋಕ್ತತ್ವಾದಪೀತ್ಯಾಹ -- ಅಪಾದಾನತಯೇತಿ।

ಅಪಾದಾನತಯಾ ವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವಂ ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕಮ್।

ಉಕ್ತಂ ಭಾಲ್ಲವಿಶಾಖಾಯಾಂ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕೇ ಚ ಸಾದರಮ್ ॥58 ॥

(###sudha --)

ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರಾತ್ ಪ್ರಭೋಃ ಸೃಷ್ಟಿರವಿಕಾರಸ್ಯ ಸರ್ವದಾ।

ಸ್ವಭಾವೋಽಯಮನನ್ತಸ್ಯ ರಜೋ ಯೇನಾಭವಜ್ಜಗತ್ ॥59 ॥

(###sudha --)

ಸ್ವದೇಹಾದಿಚ್ಛಯಾ ವಿಶ್ವಂ ಭುಕ್ತಪೂರ್ವಂ ಜನಾರ್ದನಃ।

ಸಸರ್ಜ ಮಾತಾಪಿತೃವದೂರ್ಣನಾಭಿವದೇವ ವಾ

ಪ್ರಧಾನಂ ಪರಿಣಾಮ್ಯೇಶೋ ನಿರ್ವಿಕಾರಃ ಸ್ವಯಂ ಸದಾ ॥ ।60 ॥

(###sudha --)

ವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವಮಿತ್ಯೇವೋಕ್ತೇ ಕುಲಾಲಾದೀನಾಮಿವ ತಟಸ್ಥಕರ್ತೃತ್ವಂ ಪ್ರತೀಯತೇ। ತನ್ನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಮಪಾದಾನತಯೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅಪಾದನತ್ವಮಿತ್ಯೇವೋಕ್ತೇ ಪರಸ್ಯ ನಾನಿಷ್ಟಮ್। ಉಪಾದಾನಸ್ಯಾಪ್ಯಪಾದಾನವಿಶೇಷತ್ವೇನೋಪಾದಾನತ್ವಾಪಾದಾನತ್ವಯೋರವಿರೋಧಾತ್। ಅಪಾದಾನವಿಶೇಷವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಚ ಪರ್ಣಪತನೇ ವೃಕ್ಷಸ್ಯೇವಾವಧಿತ್ವಮಾತ್ರಂ ಪ್ರತೀಯತೇ। ಅತೋ ವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತಥಾಽಪಿ ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕಮಿತಿ ವ್ಯರ್ಥಮ್। ಕರ್ತುರ್ಬುದ್ಧಿಮತ್ತ್ವನಿಯಮಾದಿತಿ। ಮೈವಮ್। ಅಶೇಷವಿಶೇಷಜ್ಞಾನಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸಕಲಕಾರ್ಯಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಫಲವಿಷಯಬುದ್ಧ್ಯಾದಿಮಾನೀಶ್ವರೋ ಬಾಹ್ಯೇನ ರೂಪೇಣಾನುಗೃಹ್ಣನ್ನಾನ್ತರೇಣ ಪ್ರಧಾನಾದೀನಾಂ ಪರಿಣಾಮಾದಿಶಕ್ತೀಃ ಪ್ರೇರಯನ್ ಸ್ವಶರೀರರೂಪಕಪ್ರಧಾನಾದಿಪರಿಣಾಮಭೂತಮಹದಾದಿಕಾರ್ಯಾಪಗಮೇಽವಧಿರ್ಭವತೀತಿ। ಸಾದರತ್ವಂ ದರ್ಶಯಿಷ್ಯಾಮಃ।

ತದೇವ ವಾಕ್ಯದ್ವಯಂ ಕ್ರಮೇಣ ಪಠತಿ ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರಾದಿತಿ। ನತು ಪರಿಣಾಮಿತಯೇತಿ ಮಾತ್ರಾರ್ಥಃ। ತತ್ರ ಹೇತುಃ ಅವಿಕಾರಸ್ಯೇತಿ। ಕಿಂ ಪ್ರಯೋಜನೋದ್ದೇಶೇನೇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸ್ವಭಾವ ಇತಿ। ಉಪಾದಾನಾಭಾವಾತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ರಜ ಇತಿ। ಯೇನ ಪ್ರೇರಿತಂ ರಜಃಶಬ್ದೋಪಲಕ್ಷಿತಂ ಗುಣತ್ರಯಾತ್ಮಕಂ ಪ್ರಧಾನಂ ಜಗದಭಾವತ್। ಅತ್ರೋಪಪಾದನೇನಾಽದರಃ ಪ್ರತೀಯತೇ।

ಸ್ವದೇಹಾತ್ ಸಚ್ಚಿದಾನನ್ದಾದ್ಯಾತ್ಮಕಾದವಧೇಃ। ಅಥವಾ ಸ್ವದೇಹಾತ್ ಪ್ರಧಾನಾದುಪಾದಾನಾತ್। ಭುಕ್ತಪೂರ್ವಂ ಪೂರ್ವಕಲ್ಪೇ ಭುಕ್ತೇನ ಸದೃಶಮ್। ಭುಕ್ತಪೂರ್ವಂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಸ್ತೋಪಾದಾನಕಮಿತಿ ವಾ। ಏವಶಬ್ದೇನ ನತು ಮೃದಾದಿವದಿತ್ಯಾಹ। ವಾಶಬ್ದೋ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸಮುಚ್ಚಯೇ। ಸ್ವದೇಹಾದಿತಿ ಭುಕ್ತಪೂರ್ವಮಿತಿ ಚ ವಿವೃಣೋತಿ ಪ್ರಧಾನಮಿತಿ। ಏವಶಬ್ದೋಕ್ತಸ್ಯೋಪಪಾದನಮ್ ನಿರ್ವಿಕಾರ ಇತಿ। ಅತ್ರಾಪಿ ಪೂರ್ವವದಾದರೋ ಗಮ್ಯತೇ।

h॥ ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚೇತನತ್ವಾತ್, ಜಗತೋಽಚೇತನತ್ವಾಚ್ಚ ಉಪಾದಾನೋಪಾದೇಯಭಾವಾಸಮ್ಭವಃ॥

(###sudha --)

ಪ್ರಾಕ್ ಚೇತನತ್ವಾದಿತ್ಯನೇನ ತ್ರಯಃ ಪ್ರಯೋಗಾಃ ಸೂಚಿತಾಃ ಪಿತಾಪುತ್ರೌ ನೋಪಾದಾನೋಪಾದೇಯಭೂತೌ, ಚೇತನತ್ವಾತ್; ದೇವದತ್ತಯಜ್ಞದತ್ತವತ್। ಪುತ್ರಾದ್ಯಚೇತನೋ ನ ಪಿತ್ರಾದಿಚೇತನೋಪದಾಾನಕಃ; ಅಚೇತನತ್ವಾತ್, ಘಟವತ್। ಪುತ್ರಾದಿಚೇತನೋ ನ ಪಿತ್ರಾದ್ಯಚೇತನೋಪಾದಾನಕಃ; ಚೇತನತ್ವಾತ್, ಬ್ರಹ್ಮವದಿತಿ। ಸರ್ವತ್ರ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾಯಾ ನಿಶ್ಚಿತತ್ವಾದ್ ದ್ವಿತೀಯೇ ತಾವದ್ ವ್ಯಾಪ್ತಿಮುಪಪಾದಯತಿ -- ನ ಚೇತನೇತಿ।

ನ ಚೇತನವಿಕಾರಃ ಸ್ಯಾದ್ ಯತ್ರ ಕ್ವಾಪಿ ಹ್ಯಚೇತನಮ್

ನಾಚೇತನವಿಕಾರೋಽಪಿ ಚೇತನಃ ಸ್ಯಾತ್ ಕದಾಚನ ॥61॥**

(###sudha --)

ಯದಿ ಖಲು ಯತ್ರ ಕ್ವಾಪಿ ದೇಶಕಾಲೇ ವಾಽಚೇತನಂ ಚೇತನವಿಕಾರೋ ದೃಷ್ಟಃ ಸ್ಯಾತ್ ತದೇಯಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿರ್ಭಜ್ಯೇತ। ನಚೈವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಮಹದಾದಿಜಗದ್ ಬ್ರಹ್ಮಕಾರ್ಯಮುಪಲಬ್ಧಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅದ್ಯಾಪ್ಯಸಿದ್ಧೇಃ। ಉಕ್ತವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಪ್ರಮಾಣೈಃ ನಿರಾಕೃತತ್ವಾಚ್ಚ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತೃತೀಯೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿಮುಪಪಾದಯತಿ -- ನಾಚೇತನೇತಿ। ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಪೂರ್ವವತ್। ಏವಂ ನ ಚೇತನವಿಕಾರಶ್ಚೇತನೋಽಪ್ಯುಪಲಬ್ಧ ಇತ್ಯಾದ್ಯೇಽಪಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿರುಪಪಾದನೀಯಾ।

ಅಥವಾ ಮಹದಾದಿಕಂ ನ ಚೇತನವಿಕಾರಃ, ಅಚೇತನತ್ವಾತ್; ಘಟವದಿತಿ ಯುಕ್ತ್ಯನ್ತರವಿರುದ್ಧಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗದುಪಾದಾನತ್ವಮಿತಿ ಚೇತಸಿ ನಿಧಾಯಾಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಮುಪಪಾದಯತಿ -- ನ ಚೇತನೇತಿ। ನನು ಘಟಾದಯೋಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿಕಾರಾ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಮೃದಾದಿವಿಕಾರತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಮಿತತ್ವತ್। ಪರಮ್ಪರಯೇತಿ ಚೇತ್, ಏವನ್ತರ್ಹಿ ನ ಸ್ವಯಂ ಚೇತನವಿಕಾರಾಃ। ಕಿನ್ತು ತತ್ಕಾರಣಾನೀತ್ಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಚ ಕಥಂ ನ ದೃಷ್ಟಾನ್ತತಾ? ತರ್ಹಿ ತತ್ಕಾರಣೇಷು ವ್ಯಭಿಚಾರ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತೇಷಾಮೇವ ಪಕ್ಷತ್ವಾತ್। ಸುಖದುಃಖಾದಿಷ್ವನೈಕಾನ್ತಿಕಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತೇಷಾಮನ್ತಃಕರಣವಿಕಾರತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ಏತೇನೈತದಪಿ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಮ್ ಜಗತ್ ಅಭಿನ್ನನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನಮ್, ಪ್ರೇಕ್ಷಾಪೂರ್ವಜನಿತಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್; ಸುಖಾದಿವದಿತಿ। ಘಟಾದಿಷು ವ್ಯಭಿಚಾರಾಚ್ಚ। ತೇಷಾಮಪಿ ಪಕ್ಷೀಕರಣೇ ಪ್ರಮಾಣಬಾಧಃ ಸ್ಯಾತ್।

h || ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಾನುಗತಿಶೂನ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ ಜಗತೋ ನ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾದನಕತಾ ||

(###sudha --)

ನನ್ವಚೇತನಮಪಿ ಜಗಚ್ಚೇತನವಿಕಾರಶ್ಚೇತ್, ತದಾ ಕೋ ದೋಷಃ ಸ್ಯಾತ್? ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಚೇತನೋಽಪ್ಯಚೇತನವಿಕಾರಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈತದಸ್ತೀತ್ಯಾಹ -- ನಾಚೇತನೇತಿ।

ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ಯದಿ ಮಹದಾದಿಕಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿಕಾರಃ ಸ್ಯಾತ್, ತರ್ಹಿ ತತ್ಸ್ವರೂಪಾನುಗತಿಮತ್ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ। ಕಾರ್ಯೇ ಕಾರಣಸ್ವರೂಪಾನುಗಮದರ್ಶನಾತ್। ಘಟಾದಯೋ ಮೃದ್ವಿಕಾರಾ ಮೃದನುಗತಿಮನ್ತೋ ದೃಷ್ಟಾಃ। ನಚೈತದಸ್ತಿ। ತಸ್ಮಾನ್ನ ಮಹದಾದಿರ್ಬ್ರಹ್ಮವಿಕಾರಃ। ಯದಿ ಪುನಃ ಕಾರಣಸ್ವರೂಪಾನುಗಮಮನ್ತರೇಣ ವಿಕಾರಿವಿಕಾರಭಾವೋಽಭ್ಯುಪಗಮ್ಯೇತ, ತದಾ ಚೇತನೋಽಪ್ಯಚೇತನವಿಕಾರಃ ಕಿಂ ನಾಭ್ಯುಪಗನ್ತವ್ಯಃ? ನಚೈವಮಙ್ಗೀಕೃತಂ ಪರೇಣ। ತಥಾಹಿ ಸತಿ "ಏಕ ಆತ್ಮನಃ ಶರೀರೇ ಭಾವಾತ್" ಇತ್ಯತ್ರ ಪರಸ್ಯ ಭೂತಚತುಷ್ಟಯಪರಿಣಾಮ ಏವಾಯಂ ಚೇತನವಾನ್ ಕಾಯ ಇತಿ ವದನ್ತಂ ಚಾರ್ವಾಕಂ ಪ್ರತಿ ಭೂತೇಷ್ವವಿದ್ಯಮಾನಂ ಚೈತನ್ಯಂ ಕಥಂ ಕಾಯೇ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಪರಿಹಾರೋ ಮದಿರಾದ್ರವ್ಯೇ ಮದಶಕ್ತಿವತ್ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಪುನಶ್ಚ ಚಾರ್ವಾಕೇಣ ಚೋದಿತೇ ಮದಿರೋಪಾದಾನೇಽಪಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪಮದಶಕ್ತಿವ್ಯುತ್ಪಾದನಂ ವ್ಯಾಹತಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

ಯದ್ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಜಗತೀ ನೋಪಾದಾನೋಪಾದೇಯಭಾವವತೀ, ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾತ್; ದೇವದತ್ತಘಟವತ್। ನನು ವಿಲಕ್ಷಣಾನಾಮಪಿ ಮೃದ್ಘಟಾದೀನಾಮುಪಾದಾನೋಪಾದೇಯಭಾವೋ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಚೇತನಾಚೇತನರೂಪವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್।

ಯದತ್ರ ಪರೇಣೋಕ್ತಮ್ ದೃಶ್ಯತೇ ಹಿ ಲೋಕೇ ಚೇತನತ್ವೇನ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇಭ್ಯೋಽಪಿ ಪುರುಷಾದಿಭ್ಯೋ ವಿಲಕ್ಷಣಾನಾಂ ಕೇಶನಖಾದೀನಾಮುತ್ಪತ್ತಿಃ। ಅಚೇತನತ್ವೇನ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇಭ್ಯೋ ಗೋಮಯಾದಿಭ್ಯೋ ವೃಶ್ಚಿಕಾದೀನಾಮಿತಿ। ತದೇತದಯುಕ್ತಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕೇಶನಖಾದೀನಾಮಚೇತನಾಚ್ಛರೀರಾದೇವೋತ್ಪತ್ತೇಃ। ಗೋಮಯಾದ್ ವೃಶ್ಚಿಕಶರೀರಸ್ಯೈವ ಜನ್ಮನೋ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ನ ಚೇತನೇತಿ।

h ॥ ಜಗದ್ಬ್ರಹ್ಮಣೋಃ ಭೇದೇನೋಪಲಭ್ಯಮಾನತ್ವಾಚ್ಚ ನೋಪಾದಾನೋಪಾದೇಯಭಾವಃ॥

(###sudha --)

ಅನುಮಾನಾನನ್ತರಂ ವಕ್ತುಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿನಿಶ್ಚಯಾಯ ವ್ಯತಿರೇಕವ್ಯಾಪ್ತಿಂ ತಾವದಾಹ -- ನಚೇತಿ।

ನಚಾನ್ಯಸ್ಯಾನ್ಯರೂಪತ್ವಂ ವಿಕೃತತ್ವೇಽಪಿ ದೃಶ್ಯತೇ।

ನ ಕ್ಷೀರಾದನ್ಯತಾ ದಧ್ನಃ ಕೇನಚಿದ್ ದೃಶ್ಯತೇ ಕ್ವಚಿತ್ ॥62॥**

(###sudha --)

ಸರ್ವಜ್ಞಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽನ್ಯತ್ವಂ ಜಗತೋ ಹ್ಯನುಭೂಯತೇ।

ಅಪಿಚೇತಿ ಯುಕ್ತಿಸಮುಚ್ಚಯೇ। ವಿಕೃತತ್ವೇ ವಿಕೃತಿದಶಾಯಾಮನ್ಯಸ್ಯಾನ್ಯರೂಪತ್ವಮನ್ಯವಿಕಾರತ್ವಂ ನ ದೃಶ್ಯತೇ। ವಿಕಾರವಿಕಾರಿಣಾವನ್ಯೋನ್ಯಮನ್ಯತಯಾ ಕ್ವಾಪಿ ನೋಪಲಬ್ಧಾವಿತಿ ಯಾವತ್। ಅತ್ರ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಮಾಹ ನೇತಿ। ಯಸ್ಯ ಕ್ಷೀರಸ್ಯ ವಿಕಾರೋ ಯದ್ ದಧಿ ತಸ್ಮಾತ್ ಕ್ಷೀರಾದನ್ಯತಾ ತಸ್ಯ ದಧ್ನಃ ಕೇನಾಪಿ ಕ್ವಾಪಿ ನ ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಏವಮನ್ಯತಾದರ್ಶನಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಾ ವಿಕಾರವಿಕಾರಿಭಾವಾದ್ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ। ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸರ್ವಜ್ಞಾದಿತಿ। ಹಿಶಬ್ದೋ ಯಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ। ತಸ್ಮಾನ್ನ ತಯೋರ್ವಿಕಾರವಿಕಾರಿಭಾವ ಇತಿ ಶೇಷಃ।

ಅಯಮತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಃ ಜಗದ್ ಬ್ರಹ್ಮವಿಕಾರೋ ನ ಭವತಿ, ತತೋಽನ್ಯತ್ವೇನೋಪಲಭ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್; ಯೋ ಯತೋಽನ್ಯತ್ವೇನ ಉಪಲಭ್ಯತೇ ನ ಸ ತದ್ವಿಕಾರಃ, ಯಥಾ ಘಟಃ ಪಟಸ್ಯ। ಯಶ್ಚ ಯದ್ವಿಕಾರಃ, ನಾಸೌ ತತೋಽನ್ಯತ್ವೇನೋಪಲಭ್ಯತೇ, ಯಥಾ ದಧಿ ಕ್ಷೀರಾದಿತಿ।

ಯದ್ವಾ ಜಗದ್ಬ್ರಹ್ಮಣೀ, ನಾನ್ಯೋನ್ಯವಿಕಾರವಿಕಾರಿಣೀ; ಅನ್ಯೋನ್ಯಮನ್ಯತ್ವೇನೋಪಲಭ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್। ಘಟಪಟವದಿತಿ ಪ್ರಯೋಗಃ। ನಚಾಯಮಸಿದ್ಧೋ ಹೇತುಃ, "ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ" ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಶ್ರವಣಾತ್, ಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಸರ್ವಥಾಽಪ್ಯನುಪಲಮ್ಭೇನ ಜಗತೋ ಜ್ಞಾನಾಭಾವಾನುಮಾನಾತ್। ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಧಿಕರಣಯೋಶ್ಚಾನ್ಯೋನ್ಯಮನ್ಯತ್ವೋಪಲಮ್ಭನಿಯಮಾದಿತಿ ಭಾವೇನೋಕ್ತಮ್ ಸರ್ವಜ್ಞಾದಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನು ವಿಕಾರವಿಕಾರಿಣೋರ್ಭೇದಾಭೇದಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ ಕಥಮಯಂ ಹೇತುರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಭೇದೇನೈವೋಪಲಮ್ಭಸ್ಯ ಹೇತುತ್ವಾತ್। ತರ್ಹಿ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಃ ಸಾಧನವಿಕಲಃ। ಸರ್ವತ್ರ ಮಯಾ ಭೇದಾಭೇದಾಭ್ಯಾಂ ಸಙ್ಕರಸ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ತತ್ ಕಿಂ ತ್ವದಭ್ಯುಪಗಮಮಾತ್ರೇಣ ಘಟಪಟಯೋರಭೇದಃ, ಉತೋಪಲಮ್ಭಾತ್? ನಾಽದ್ಯಃ, ಮದಭ್ಯುಪಗಮೇನ ಶುದ್ಧಭೇದಸ್ಯೈವ ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅಸಿದ್ಧೇಃ। ಅಭೇದಾನುಪಲಮ್ಭೋ ವಾ ಹೇತುತ್ವೇನ ವಿವಕ್ಷಿತಃ।

h॥ ಭಾಸ್ಕರೋಕ್ತಸ್ಯ ಜಗದ್ಬ್ರಹ್ಮಾಭೇದಸಾಧಕಸತ್ತ್ವಾನುಮಾನಸ್ಯ ದೂಷಣಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವಯಮಸಿದ್ಧೋ ಹೇತುಃ। ಜಗದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಾಽಭಿನ್ನಮ್, ಸತ್ತ್ವಾತ್; ಬ್ರಹ್ಮವದಿತ್ಯನುಮಾನೇನಾಭೇದೋಪಲಮ್ಭಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಖರ್ವಂ ಸ್ವರ್ಣೇನಾಭಿನ್ನಮ್, ಸತ್ತ್ವಾತ್; ಸ್ವರ್ಣವದಿತ್ಯಾಭಾಸಸಮಾನಯೋಗಕ್ಷೇಮತ್ವಾದಿತ್ಯಾಹ -- ಅಭೇದ ಇತಿ।

p**p

ಅಭೇದಃ ಸತ್ತ್ವಮಾತ್ರೇಣ ಸ್ಯಾತ್ ಖರ್ವಸ್ವರ್ಣಯೋರಪಿ ॥63॥**

(###sudha --)

ಯದಿ ಜಗದ್ಬ್ರಹ್ಮಣೋಃ ಸಾಧ್ಯೇತ ತರ್ಹೀತಿ ಶೇಷಃ। ಖರ್ವಂ ಅಯಃ। ಖರ್ಪರಂ ವಾ। ನನ್ವಿದಮಿಷ್ಟಮೇವ। ಖರ್ವಸುವರ್ಣಯೋರಭೇದಸ್ಯ ಮಯಾಽಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಭೇದಶಬ್ದೇನ ಭೇದಾಭಾವಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್। ಅತ್ರ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧ ಇತಿ ಚೇತ್। ಜಗದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽತ್ಯನ್ತಂ ಭಿದ್ಯತೇ, ತತ್ಸ್ವರೂಪಾನುಗತಿಶೂನ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ತ್ವದನುಮಾನಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧ ಇತಿ ಸಮಂ ಸಮಾಧಾನಮ್।

ಅತ್ಯನ್ತಭೇದೋ ಮಮ ನ ಕ್ವಾಪೀತ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಮೋಕ್ಷಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತಥಾಹಿ ಜ್ಞಾನೇನ ನಿವೃತ್ತಕರ್ಮಣಾ ಚ ಮೋಕ್ಷೋಽಭ್ಯುಪೇಯತೇ। ತಚ್ಚ ಜ್ಞಾನಮಜ್ಞಾನಮಪಿ ಭವತಿ, ನಿವೃತ್ತಂ ಕರ್ಮ ಪ್ರವೃತ್ತಮಪಿ ಭವತೀತಿ ಕಥಂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಂ ಸ್ಯಾತ್? ಜ್ಞಾನತ್ವಾದಿನಾ ತದ್ಭಾವೇಽಜ್ಞಾನಾದೇರಪಿ ತದ್ಭಾವಃ ಸ್ಯಾತ್। ಜ್ಞಾನಾದಿಕಂ ಜ್ಞಾನಾದಿಸ್ವರೂಪೇಣ ಅತ್ಯನ್ತಾಭಿನ್ನಮ್, ಅಜ್ಞಾನಾದಿಸ್ವರೂಪೇಣ ತು ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನಮ್, ಅತೋ ನ ಕಾರ್ಯಸಙ್ಕರ ಇತಿ ಚೇತ್, ತಥಾಽಪ್ಯಜ್ಞಾನಾದ್ಯಭೇದೇನ ಸ್ವಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯತ್ವಾತ್।

ಏವಂ ಮೋಕ್ಷೋಽಪಿ ಸಂಸಾರಾಭಿನ್ನ ಇತ್ಯಮೋಕ್ಷಃ ಸ್ಯಾತ್। ಮೋಕ್ಷಾತ್ಮನಾ ಸದ್ಭಾವೇನ ಮೋಕ್ಷತ್ವೇ ಸಂಸಾರೋಽಪಿ ತಥಾ ಸ್ಯಾತ್। ಯದಿಚಾಯಮಭೇದೋಽನುಪಲಭ್ಯಮಾನೋಽರ್ಥಕ್ರಿಯಾಸು ನೋಪಯುಜ್ಯತೇ, ತದಾ ವ್ಯಸನಿತಯೈವಾಭ್ಯುಪಗನ್ತವ್ಯಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h॥ ಜಗತಿ ಬ್ರಹ್ಮಸತ್ತ್ವಾನುಗಮೇನ ತಯೋರ್ವಿಕಾರವಿಕಾರಿಭಾವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಖರ್ವಸ್ವರ್ಣಯೋರಪಿ ತತ್ಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಾನುಗತಿಶೂನ್ಯತ್ವಾನ್ನ ತತ್ಪರಿಣಾಮೋಽಯಂ ಪ್ರಪಞ್ಚ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತತ್ರ ಕಿಂ ಸರ್ವಸ್ವರೂಪಾನುಗತಿಶೂನ್ಯತಾಽಭಿಪ್ರೇತಾ,ಉತ ಕಿಞ್ಚಿದನುಗಮಶೂನ್ಯತಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಸರ್ವಾನುಗಮಾಭಾವೇಽಪಿ ಘಟಾದೀನಾಂ ಮೃದಾದಿವಿಕಾರತ್ವದರ್ಶನಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಸತ್ತ್ವಾನುಗಮೇನ ವಿಕಾರವಿಕಾರಿಭಾವೋಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಭೇದ ಇತಿ। ಅಭೇದೋ ವಿಕಾರವಿಕಾರಿಭಾವಃ।

ನನು ನ ಸುವರ್ಣಗತಂ ಸತ್ತ್ವಂ ಖರ್ವೇಽನುಗತಮ್। ತತ್ ಕಥಮಯಂ ಪ್ರಸಙ್ಗಃ? ತತ್ ಕಿಂ ಬ್ರಹ್ಮಸತ್ತ್ವಮೇವ ವಿಯದಾದೀನಾಮ್? ಅದ್ವೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್। “ಪ್ರಾಣಾ ವೈ ಸತ್ಯಂ ತೇಷಾಮೇಷ ಸತ್ಯಮ್” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರಾಣಸತ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾಧೀನತಾರ್ಥತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ। ಬ್ರಹ್ಮಣ ಏವ ಸಾಮಾನ್ಯಸತ್ತಾ ವಿಯದಾದಾವನುಗತೇತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಕಥಂ ನ ಸ್ವರ್ಣಸತ್ತಾ ಖರ್ವೇಽನುಗತಾ?

h॥ ಅವ್ಯಭಿಚರಿತಸ್ವಭಾವಾನುಗಮಸ್ಯ ವಿಕಾರವಿಕಾರಿಭಾವವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕತ್ವೇ ಜಗದ್ಬ್ರಹ್ಮಣೋರಪಿ ತಥಾತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ॥

#aಅಥಮನ್ಯಸೇ ಕಾರಣಮೇವ ಕಾರ್ಯಾತ್ಮನಾ ಭವತೀತಿ ಪರಿಣಾಮವಾದಿನಾಂ ಮತಮ್। ತತಶ್ಚ ಕಾರಣಂ ಯತ್ಸ್ವಭಾವಾವ್ಯಭಿಚಾರಿ ತದನುಗಮಃ ಕಾರ್ಯೇಽವಶ್ಯಾಭ್ಯುಪಗನ್ತವ್ಯಃ। ಅನ್ಯಥಾ ಕಾರಣಮೇವ ಕಾರ್ಯಾತ್ಮನಾ ಭವತೀತಿ ರಿಕ್ತಂ ವಚಃ ಸ್ಯಾತ್। ಅವ್ಯಭಿಚರಿತಸ್ವಭಾವಾನನುಗಮೇ ಕಾರಣಸ್ಯೈವಾನನುಗಮಪ್ರಾಪ್ತೇಃ। ನಚ ಸನ್ಮಾತ್ರಸ್ವಭಾವಂ ಸುವರ್ಣಮ್। ಯೇನ ಖರ್ವಂ ತದ್ವಿಕಾರಃ ಸ್ಯಾತ್। ಕಿನ್ತು ತದವ್ಯಭಿಚಾರಿಸುವರ್ಣತ್ವಾದ್ಯನುಗಮೇ ಸತೀತಿ।

ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಜಗದಪಿ ಕಥಂ ಬ್ರಹ್ಮಪರಿಣಾಮಃ ಸ್ಯಾತ್? ನಹಿ ಸನ್ಮಾತ್ರಸ್ವಭಾವಂ ಬ್ರಹ್ಮ। ಕಿನ್ತು “ವಿಜ್ಞಾನಮಾನನ್ದಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಾ ವಿಜ್ಞಾನಾದೀನಾಮಪಿ ತದವ್ಯಭಿಚಾರಿಸ್ವಭಾವತ್ವಾವಗಮಾತ್। ನಚ ವಿಜ್ಞಾನಾನನ್ದಾದ್ಯನುಗಮಃ ಪ್ರಪಞ್ಚೇಽಸ್ತೀತಿ ಸಮಮ್।

ನನುಚ ಕ್ಷೀರಾವ್ಯಭಿಚಾರಿಸ್ವಭಾವಮಾಧುರ್ಯಾನುಗತಿವಿಧುರಂ ದಧಿ ತದ್ವಿಕಾರೋ ದೃಷ್ಟಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸತ್ಕಾರ್ಯವಾದಭಙ್ಗಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಕಿಞ್ಚ ಕ್ಷೀರಕಾರ್ಯಂ ದಧೀತಿ ನಿಶ್ಚಯೇ ನ ಮಾಧುರ್ಯಂ ಕ್ಷೀರಸ್ವಭಾವ ಇತಿ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ। ಮಾಧುರ್ಯಸ್ಯ ಕ್ಷೀರಸ್ವಭಾವತಾನಿಶ್ಚಯೇ ವಾ ಕ್ಷೀರವಿನಾಶೇ ತತ್ಕಾರಣಸ್ಯ ದಧ್ಯುಪಾದಾನತ್ವಂ ಕಲ್ಪ್ಯತ ಇತಿ ನ ದೋಷಃ।

ಅಪಿಚಾಽಗಮೈರನುಮಾನೈಶ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವೇ ಸಿದ್ಧೇ ಸತಿ ಅಪ್ರಚ್ಯುತಸ್ವರೂಪಸ್ವಭಾವಸ್ಯೈವ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗದುಪಾದಾನತ್ವಂ ಯೋ ಮನ್ಯತೇ ತಂ ಪ್ರತ್ಯೇತೌ ಪ್ರಸಙ್ಗವಿಪರ್ಯಯಾವುಕ್ತಾವಿತಿ ಕೋ ವಿರೋಧಃ? ಏತೇನ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಜಗದುಪಾದನತ್ವೇಽಪ್ಯಯಂ ಸಮಾನೋ ದೋಷ ಇತಿ ನಿರಸ್ತಮ್।

h॥ ಏಕಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವಮ್, ಅಪರಸ್ಯ ಪರಿಣಾಮಿತ್ವಮಿತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ

ತಥಾತ್ವಸ್ಯ ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧತ್ವಾದೇವ ವಿವಾದಾಭಾವಾತ್ ಅಧಿಕರಣಾರಮ್ಭಾನುಪಪತ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ಅಥ ಮತಮ್ ದ್ವಿರೂಪಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ ಅನನ್ತಾನನ್ದಚಿದಾತ್ಮಕಮ್, ಸದಾತ್ಮಕಂ ಚೇತಿ। ತತ್ರಾಽದ್ಯೇನ ರೂಪೇಣ ನಿಮಿತ್ತಮ್। ದ್ವಿತೀಯೇನೋಪಾದನಮ್। ಅತೋ ನ ಕಶ್ಚಿದುಕ್ತೋ ದೋಷಃ। ತಥಾಹಿ ಯತ್ತಾವದುಕ್ತಂ ನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವಂ ತಚ್ಚಿಚ್ಛಕ್ತಿವಿಷಯತ್ವಾಚ್ಛ್ರುತ್ಯಾದೇರದೂಷಣಮ್। ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣೇನ ಚಿಚ್ಛಕ್ತಿಕೇನ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರಧಾನಾದ್ಯಭಿಧಾನಂ ಸಚ್ಛಕ್ತಿಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಿಣಮತೀತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ನ ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧೋಽಪಿ। ಸದಾತ್ಮಕಸ್ಯ ಜಗದುಪಾದಾನತ್ವಾಚ್ಚೈತನ್ಯಾದ್ಯನನುಗಮೋಽಪಿ ನ ದೋಷಃ, ಸದನುಗಮಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯತ್ವದರ್ಶನಂ ಚ ನ ವಿರುದ್ಧ್ಯತೇ। ಯತೋ ಯಸ್ಮಾದನ್ಯತ್ವಮುಪಲಭ್ಯತೇ ಸರ್ವಜ್ಞಾತ್, ತನ್ನಿಮಿತ್ತಮೇವ ನೋಪಾದಾನಮ್। ಯಚ್ಚೋಪಾದಾನಂ ಸದ್ರೂಪಂ ನ ತಸ್ಮಾದ್ ಭೇದೇನೋಪಲಭ್ಯತ ಇತ್ಯಾಶಯಾಽಹ ಭಾಗೇನೇತಿ।

ಭಾಗೇನ ಪರಿಣಾಮಶ್ಚೇದ್ ಭಾಗಯೋರ್ಭೇದ ಏವ ಹಿ।

ಯೋ ಭಾಗೋ ನ ವಿಕಾರೀ ಸ್ಯಾತ್ ಸ ಏವಾಸ್ಮಾಕಮೀಶ್ವರಃ॥64॥**

(###sudha --)

ಯದಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸದ್ಭಾಗೇನ ಪರಿಣಾಮಃ, ಚಿದ್ಭಾಗೇನ ನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವಮಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತದಾ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ತಯೋರ್ಭಾಗಯೋಃ ಅಭೇದಃ, ಭೇದಾಭೇದೌ ವಾ? ನ ತಾವದಭೇದಃ, ದ್ವಯೋರಪಿ ಪರಿಣಾಮಿತ್ವಾದಿಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಾ ಭಾಗದ್ವಯಕಲ್ಪನಾವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್। ನಾಪಿ ಭೇದಾಭೇದೌ, ಅಭೇದೇನ ಸಙ್ಕರಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಭೇದೋಽಭೇದಕಾರ್ಯಂ ನಿರುಣದ್ಧೀತಿ ಚೇತ್। ಕಿಂ ತರ್ಹ್ಯಪ್ರಯೋಜಕೇನ ಅಭೇದೇನ, ತಸ್ಮಾದ್ ಭಾಗಯೋರತ್ಯನ್ತಭೇದ ಏವಾಙ್ಗೀಕರಣೀಯಃ।

ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಯೋ ಭಾಗ ಇತಿ। ಪರಸ್ಪರಮತ್ಯನ್ತಭಿನ್ನೇ ದ್ವೇ ವಸ್ತುನೀ। ತತ್ರೈಕಂ ನಿರ್ವಿಕಾರಂ ಜಗನ್ನಿಮಿತ್ತಮೇವ। ಅಪರಂ ತು ಪರಿಣಾಮಿ ಜಗದುಪಾದನಮೇವೇತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ನೇಶ್ವರಸ್ಯ ಕೇವಲನಿಮಿತ್ತತ್ವವಾದಿನಾಮಸ್ಮಾಕಂ ಕಶ್ಚಿದ್ ವಿವಾದಃ। ನಿರ್ವಿಕಾರಸ್ಯ ಜಗನ್ನಿಮಿತ್ತಸ್ಯಾಸ್ಮಾಭಿರೀಶ್ವರತ್ವೇನ, ಪರಿಣಾಮಿನೋ ಜಗದುಪಾದಾನಸ್ಯ ಪ್ರಧಾನತ್ವೇನ ಸ್ವೀಕೃತತ್ವಾತ್। ವಿವಾದಾಭಾವಾಚ್ಚ "ಪ್ರಕೃತಿಶ್ಚ" ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರಾಣಾಮನಾರಮ್ಭ ಏವೇತಿ। ಅತ್ರ ಯೋ ಭಾಗ ಇತಿ ಪರಾಭ್ಯುಪಗಮೇನೋಕ್ತಮ್। ಸ್ವಮತೇನ ತು ಯದ್ ವಸ್ತ್ವಿತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್। ನಹಿ ಭಾಗಿನಂ ವಿನಾ ಭಾಗಃ ಸಮ್ಭವತಿ। ನಾಪಿ ವಿಕಾರ್ಯವಿಕಾರಿಣೋಃ ಕಶ್ಚಿದ್ ಭಾಗೀ ವಿದ್ಯತೇ।

h॥ ಪರೋಕ್ತಾಧಿಕರಣಾರಮ್ಭನಿಮಿತ್ತಾನಾಂ ನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನ್ವಸ್ತಿ ವಿವಾದವಿಷಯಃ। ನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನಭೇದವಾದಿನಾ ನಿಮಿತ್ತಸ್ಯೈವ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಮಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ। ಮಯಾ ತು ಸದನನ್ತಾನನ್ದಚಿತಾಂ ಸಮುದಾಯಸ್ಯೇತಿ ತದರ್ಥಮಧಿಕರಣಾರಮ್ಭ ಇತಿ ಚೇತ್। ಕಿಮಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಮ್? ಕಿಂ ಬ್ರಹ್ಮನಾಮವತ್ತ್ವಮ್, ಉತ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾದಿಲಕ್ಷಣಾರ್ಥವತ್ತ್ವಮ್? ಆದ್ಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ಭಿನ್ನಾನಾಮಿತಿ।

ಭಿನ್ನಾನಾಂ ಸಮುದಾಯಸ್ಯ ನಾಮ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ತದ್ ಭವೇತ್।

ತದ್ ಭವೇದಿತ್ಯಭ್ಯುಪಗಮಮಾಹ। ತತಶ್ಚಾಯಮರ್ಥಃ ಯದ್ಯರ್ಥೇ ನ ವಿವಾದೋಽಸ್ತಿ ತದಾಽನಾರಮ್ಭಣೀಯಮೇವಾಧಿಕರಣಮ್। ಶಬ್ದಮಾತ್ರೇ ಪರೇಣ ವಿವಾದಾಕರಣಾತ್। ಕರಣೇಽಪ್ಯಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರತ್ವಾದಿತಿ।

ದ್ವಿತೀಯೇಽಪಿ ವಿವೇಕ್ತವ್ಯಮ್। ಕಿಂ ಪರಸ್ಪರಂ ಭಿನ್ನಾಃ ಸಚ್ಚಿದಾನನ್ದಾದ್ಯಾಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ, ಉತ ತೇ ನ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಿ ಕಿನ್ತು ತತ್ಸಮುದಾಯ ಏವೇತಿ। ನಾಽದ್ಯಃ, “ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಮ್” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿವಿರೋಧಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇಽಪಿ ತತ್ಸಮುದಾಯೋ ನಾಮ ಕಿಂ ತದುಪಾದಾನಕಂ ದ್ರವ್ಯಾನ್ತರಮ್, ಸಙ್ಖ್ಯಾ ವಾ, ಸಂಯೋಗೋ ವಾ? ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ದೋಷಮಾಹ -- ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ।

ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾದಾನತಾ ನ ಸ್ಯಾತ್ ತದಾ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಹಿ ಕ್ವಚಿತ್ ॥65॥**

(###sudha --)

ತದೇತಿ ಮನಸಿ ಸ್ಥಿತಾನಾಂ ವಿಕಲ್ಪಿತಾನಾಂ ಪಕ್ಷಾಣಾಂ ವಾಽಙ್ಗೀಕಾರೇ। ಕ್ವಚಿತ್ ಪಕ್ಷೇ। ಹಿಶಬ್ದೇನಾನುಪಪತ್ತೇಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧತಾಮಾಹ। ಅತ್ರಹಿ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾದಾನಸ್ಯ ವಾ, ತದ್ಗುಣಿನೋ ವಾ ಜಗದುಪಾದಾನತ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮಿತಿ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾದಾನಕತಾ ನ ಸ್ಯಾತ್। ನಹ್ಯುಪಾದಾನಗುಣಿಗತಾಃ ಶಕ್ತಯಃ ಕಾರ್ಯದ್ರವ್ಯೇ ಗುಣೇ ವಾ ಸಮ್ಭವನ್ತಿ। ತದುಪಾದಾನತ್ವಾದೇರಸಮ್ಭವಾತ್।

ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಕಾರ್ಯತ್ವಾದ್ ಗುಣತ್ವಾಚ್ಚ ನ ವಿಶ್ವೋಪಾದಾನತ್ವಂ ಸಮ್ಭವತೀತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್। ಅತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮೋಪದನತೇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಬ್ರಹ್ಮನಿಮಿತ್ತಕತಾ ಚ ನ ಯುಕ್ತೇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್।

h ॥ ಉಪಾದಾನೇ ಪಞ್ಚಮ್ಯಾ ಅವಿಹಿತತ್ವಾದ್ “ಯತೋ ವಾ’

ಇತ್ಯಾದಿಪಞ್ಚಮೀಬಲಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಉಪಾದಾನತ್ವಸಾಧನಾಯೋಗಃ ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಕಾಲಾತ್ಯಯಾಪದಿಷ್ಟಮೇತದನುಮಾನಜಾತಮ್। “ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯನ್ತೇ”, “ಆತ್ಮನ ಆಕಾಶಃ ಸಮ್ಭೂತಃ”, “ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ” ಇತ್ಯಾದಿವಿರೋಧಾತ್। “ಜನಿಕರ್ತುಃ ಪ್ರಕೃತಿಃ” ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಾವುಪಾದಾನಲಕ್ಷಣಾಯಾಂ ಹಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪಞ್ಚಮೀ ವಿಧೀಯತೇ। ತಥಾಚೈವೋದಾಹೃತಮ್ "ಶೃಙ್ಗಾಚ್ಛರೋ ಜಾಯತೇ, ಗೋಮಯಾದ್ ವೃಶ್ಚಿಕೋ ಜಾಯತೇ" ಇತಿ। ಪ್ರಸಿದ್ಧಶ್ಚಾತ್ರೋಪಾದಾನೋಪಾದೇಯಭಾವ ಇತಿ। ತದಿದಮಸಙ್ಗತಮ್। ಪಞ್ಚಮೀಬಲಾತ್ ಕಿಲೋಪಾದಾನತ್ವಂ ಸಿಷಾಧಯಿಷಿತಮ್। ನಚೇದಂ ಸೂತ್ರಮುಪಾದಾನೇ ಪಞ್ಚಮ್ಯಾ ವಿಧಾಯಕಮ್।

h॥ "ಜನಿಕರ್ತುಃ' ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ ಪ್ರಕೃತಿಶಬ್ದಸ್ಯ,

ಶೃಙ್ಗಾಚ್ಛರ ಇತ್ಯಾದಿದೃಷ್ಟಾನ್ತೇಷು ಪಞ್ಚಮ್ಯಾಶ್ಚ ಅಪಾದಾನತ್ವಮೇವಾರ್ಥಃ॥

(###sudha --)

ಅಥ ಮತಮ್ ಅಪಾದಾನೇ ತಾವತ್ ಪಞ್ಚಮೀ ವಿಹಿತಾ "ಅಪಾದಾನೇ ಪಞ್ಚಮೀ" ಇತಿ। ಉಪಾದಾನಂ ಚಾಪಾದಾನವಿಶೇಷಃ। "ಜನಿಕರ್ತುಃ ಪ್ರಕೃತಿಃ" ಇತಿ ಸ್ಮರಣಾತ್। ತತೋಽಪಾದಾನೇ ವಿಹಿತಾ ಪಞ್ಚಮ್ಯುಪಾದಾನೇಽಪಿ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ನಚೈವಂಸತಿ ಪಞ್ಚಮ್ಯಾ ನಿಯಮೇನೋಪಾದಾನತ್ವಾಸಿದ್ಧಿಃ। ವಿಶೇಷಸ್ಮರಣಸ್ಯ ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಶೃಙ್ಗಾದಿತಿ।

ಶೃಙ್ಗಾಚ್ಛರೋಽವಿಲೋಮಭ್ಯೋ ದೂರ್ವಾ ಗೋಮಯತಸ್ತಥಾ।

ವೃಶ್ಚಿಕಶ್ಚೇತ್ಯೇವಮಾದ್ಯೇಷ್ವಪಾದಾನತ್ವಮಿಷ್ಯತೇ ॥66॥**

(###sudha --)

ತಥಾಶಬ್ದೋ ದ್ವಿತೀಯೋದಾಹರಣೇನ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ। ಏವಮಾದ್ಯೇಷೂದಾಹರಣೇಷು ಶೃಙ್ಗಾದೀನಾಂ ಶರಾದೀನ್ ಪ್ರತ್ಯಪಾದಾನತ್ವಮಿಷ್ಯತೇ। ಪಞ್ಚಮ್ಯರ್ಥತಯೇತಿ ಶೇಷಃ। ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್, ಸೂತ್ರೇ ಚೇತ್ಯಪಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಭವೇದೇವಂ ಕಥಞ್ಚಿದ್ ಯದಿ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ತದುದಾಹರಣಾನಾಂ ಚ ಪರಪರಿಕಲ್ಪಿತೋಽರ್ಥೋ ಭವೇತ್। ನಚೈವಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। "ಜನಿಕರ್ತುಃ ಪ್ರಕೃತಿಃ" ಇತ್ಯನೇನೇದಮುಚ್ಯತೇ ಜನೇಃ ಕರ್ತುರ್ಜಾಯಮಾನಸ್ಯ ಯಾ ಪ್ರಕೃತಿರುಪಾದಾನಸಂಸೃಷ್ಟಮಪಾಯೇಽವಧಿಭೂತಂ ದ್ರವ್ಯಂ ತತ್ ಕಾರಕಮಪಾದಾನಸಞ್ಜ್ಞಂ ಭವತೀತಿ। ಉದಾಹರಣೇಷ್ವಪಿ ಯಚ್ಛೃಙ್ಗಾದೀನಾಂ ಶರಾದೀನ್ ಪ್ರತ್ಯಪಾಯಾವಧಿತ್ವಮೇವ ಪಞ್ಚಮೀಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಮಿತಿ।

h॥ ಶೃಙ್ಗಾದೀನಾಂ ಶರಾದೀನ್ ಪ್ರತಿ ಏಕದೇಶೇನ ಅಪಾಯಾವಧಿತ್ವಮ್, ಏಕದೇಶೇನ ಉಪಾದಾನತ್ವಂ ಚೋಪಪಾದ್ಯ

ಅವಧಿಭಾಗಸ್ಯೈವ ಅಪಾದಾನತ್ವಮ್, ಪಞ್ಚಮೀವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಚೇತ್ಯುಪಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಏತದೇವ ಪ್ರಪಞ್ಚಯತಿ ಉಪಾದಾನೇತಿ।

ಉಪಾದಾನೈಕದೇಶತ್ವಂ ಯದ್ಯಪ್ಯತ್ರ ಪ್ರದೃಶ್ಯತೇ।

ಅಪ್ಯಪಾದಾನತೈವಾತ್ರ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೋ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಭವೇತ್ ॥67॥**

(###sudha --)

ಯದ್ಯಪ್ಯತ್ರ ಶೃಙ್ಗಾದೌ ಶರಾದ್ಯುಪಾದಾನಭೂತೈಕದೇಶವತ್ತ್ವಂ ಪ್ರತೀಯತೇ, ತಥಾಽಪಿ ಯಾಽತ್ರಾಪಾದಾನತಾ ಅಪಾಾಯಾವಧಿತ್ವಲಕ್ಷಣಾಽಸ್ತಿ ಸೈವ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೋ ಭವೇತ್। ಪಞ್ಚಮ್ಯರ್ಥತಾಯಾಮುದಾಹರಣಂ ಭವೇತ್ ನ ತೂಪಾದಾನತೇತ್ಯರ್ಥಃ।

ಅಯಮಭಿಪ್ರಾಯಃ ಶೃಙ್ಗಾದಿಕಂ ಹ್ಯೇಕದೇಶೇನ ಶರಾದೀನ್ ಪ್ರತ್ಯುಪಾದಾನಮ್, ಏಕದೇಶೇನ ಚಾಪಾಯಾವಧಿತಯಾ ಕಾರಕಂ ಭವತಿ।
ತಸ್ಮಿನ್ನಸತ್ಯೇಕದೇಶಾನ್ತರಸ್ಯೋಪಾದಾನತಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಮುದ್ಗಮಾಷಾದಯೋ ಹಿ ಯದ್ಯಪಿ ತುಷಾನ್ತರಾವಸ್ಥಿತೇನೈವ ಅಂಶೇನಾಙ್ಕುರೋಪಾದಾನಮ್, ತಥಾಽಪಿ ನ ತುಷವಿಕಲಾನಾಮಂಶಾನಾಮಙ್ಕುರಜನಕತಾಽಸ್ತಿ। ತತ್ರಾವಧಿಭಾಗ ಏವಾಪಾದನಂ ಪಞ್ಚಮೀವಾಚ್ಯಶ್ಚ। ತದ್ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪಿ ಪಞ್ಚಮೀಬಲಾದುಪಾದಾನಪ್ರಧಾನಸಂಸೃಷ್ಟಾವಧಿತ್ವಮೇವ ಭವತಿ। ನತೂಪಾದಾನತ್ವಮಿತಿ।

ನನು ಕಥನ್ತರ್ಹಿ "ಪ್ರಕೃತೇರ್ಮಹಾನ್', "ಮಹತೋಽಹಙ್ಕಾರಃ' ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗಃ? ತತ್ರಾಪಿ ಪರಿಣತಭಾಗಸಂಸೃಷ್ಟಸ್ಯ ಅಪರಿಣತಭಾಗಸ್ಯಾವಧಿಭೂತಸ್ಯ ಪಞ್ಚಮೀವಿಷಯತ್ವಮಿತಿ ವದಾಮಃ। ಯತ್ರ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಪರಿಣಾಮಸ್ತತ್ರ ಕಥಮ್? ನ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯೈವ ಪಞ್ಚಮೀ। ನಹಿ ಕ್ಷೀರಾದ್ ದಧಿ ಜಾತಮಿತಿ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ। ಕಿನ್ತು ಕ್ಷೀರಮೇವ ದಧಿ ಜಾತಮಿತಿ। ಯತ್ರ ಕ್ವಚಿತ್ ಪ್ರಯೋಗೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಸ ಗೌಣೋ ವಾ ಸೂತ್ರಸ್ಯಾರ್ಥಾನ್ತರಕಲ್ಪನಾಮೂಲೋ ವೇತಿ।

h ॥ ಅವಯವವಿಭಾಗೇನ ಶೃಙ್ಗೇ ಉಪಾದಾನತ್ವಅಪಾದಾನತ್ವಯೋರಙ್ಗೀಕಾರೇ ಶೃಙ್ಗಾಚ್ಛರಃ ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗಾನುಪಪತ್ತಿಃ ॥

(###sudha --)

ಅಥ ಮನ್ಯೇತ ಶೃಙ್ಗಮೇವ ಶರೋಪಾದಾನಮ್। ನತು ಕೇಚಿದವಯವಾ ಉಪಾದಾನಮ್, ಕೇಚಿತ್ ತದವಧಯ ಇತಿ ವಿಭಾಗಃ। ತಥಾಸತಿ ಶೃಙ್ಗಾಚ್ಛರೋ ಜಾಯತ ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಯದಿಚೇಯಂ ಪಞ್ಚಮೀ ಉಪಾದಾನೇ, ಯದಿವಾಽವಧೌ, ತಥಾಽಪಿ ಶೃಙ್ಗಾವಯವಾದಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ನಚ ತರ್ಹ್ಯವಧಿತ್ವಮೇವಾಸ್ತು ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ನಿರುಪಾದಾನೋತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅತಃ ಶೃಙ್ಗಸ್ಯೈವೋಪಾದನತ್ವಾತ್ ತತ್ರ ಪಞ್ಚಮೀಶ್ರವಣಾದುಪಾದಾನೇ ಪಞ್ಚಮೀತಿ।

h ॥ ಶೃಙ್ಗೇ ಉಪಾದಾನಾವಯವಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಅಪಾದಾನಾವಯವಾನಾಂ ಬಹುತ್ವಾತ್ ತದಪೇಕ್ಷಯಾ ಪ್ರಯೋಗೋ ನಾನುಪಪನ್ನಃ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತತ್ರಾಽಽಹ -- ನಹೀತಿ।

ನಹ್ಯುಪಾದಾನತೈವಾತ್ರಬಾಹ್ಯಾವಯವಗೌರವಾತ್।

ಅತ್ರ ಶೃಙ್ಗಾದಾವುಪಾದಾನತೈವೇತಿ ನ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಅಪರಿಣತಭಾಗಸ್ಯ ಶರಾಙ್ಕುರಾದೇರತ್ಯನ್ತಭಿನ್ನಸ್ಯ ಪ್ರಮಿತತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥೇದಮಸ್ಯೋಪಾದಾನಮ್, ಇದಂ ನೇತಿ ವ್ಯವಸ್ಥಾನುಪಪತ್ತೇರಿತಿ ಹಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ। ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ಶೃಙ್ಗಾದಿತಿ ಪ್ರಯೋಗ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಬಾಹ್ಯಾವಯವೇತಿ। ಬಾಹ್ಯಾಃ ಶರಾಕಾರೇಣ ಪರಿಣತೇಭ್ಯೋಽನ್ಯೇ ಯೇಽವಧಿಭೂತಾವಯವಾಸ್ತೇಷಾಂ ಗೌರವಾದ್ ಬಹುತ್ವಾತ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಕತಿಪಯಾವಯವೇಷು ಪರಿಣತೇಷು ಬಹೂನಾಮವಶಿಷ್ಟತ್ವೇನ ಶೃಙ್ಗಾನ್ತರೋತ್ಪತ್ತ್ಯಾ, ಶೃಙ್ಗಬುದ್ಧಿಮಾತ್ರೋತ್ಪತ್ತ್ಯಾ ವಾ ಶೃಙ್ಗಶಬ್ದೋಪಪತ್ತಿರಿತಿ।

h ll ಸೌತ್ರಪ್ರಕೃತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಅಪಾದಾನಪರತ್ವಂ ಮಹಾಭಾಷ್ಯಕಾರಸ್ಯಾಪಿ ಸಮ್ಮತಮಿತ್ಯುಪಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ನನು ಕುತಃ ಸೂತ್ರಾದೇರರ್ಥಾನ್ತರಕಲ್ಪನಾ? ಶಬ್ದಾರ್ಥವಿರೋಧಾದಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ಉಪಾದೀಯತೇ ಕಾರ್ಯಮನೇನ ಸ್ವರೂಪತಯಾ ಸ್ವೀಕ್ರಿಯತ ಇತ್ಯುಪಾದಾನಮ್। ಅಪಾದೀಯತೇ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯತೇ ಕಾರ್ಯಮನೇನೇತ್ಯಪಾದಾನಮಿತಿ ಸ್ಫುಟೋ ವಿಪ್ರತಿಷೇಧಃ।

ಕಿಞ್ಚ ಭಾಷ್ಯಕಾರೇಣ “ಅಯಮಪಿ ಯೋಗಃ ಶಕ್ಯೋಽವಕ್ತುಮ್” ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಾಚಕ್ಷಾಣೇನಾಯಮೇವ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ ಸೂಚಿತಃ। ಯದಿ “ಜನಿಕರ್ತುಃ ಪ್ರಕೃತಿಃ” ಇತಿ ಸೂತ್ರಮುಪಾದಾನಸ್ಯಾಪಾದಾನಸಞ್ಜ್ಞಾಂ ವಿದಧ್ಯಾತ್, ಕಥನ್ತರ್ಹಿ “ಧ್ರ್ುವಮಪಾಯೇ ಅಪಾದಾನಮ್” ಇತ್ಯನೇನೈವ ಗತಾರ್ಥತಾಮಾಹ। ನಹ್ಯುಪಾದಾನಸ್ಯಾಪಾಯೇ ಧ್ರ್ುವತ್ವಮಸ್ತಿ। ತಸ್ಮಾದುಪಾದಾನಸಂಸೃಷ್ಟಸ್ಯೈವಾವಧಿಭಾಗಸ್ಯಾಪಾದಾನಸಞ್ಜ್ಞಾಯಾಮನೇನ ವಿಹಿತಾಯಾಂ ಭಾಷ್ಯಕಾರೀಯಂ ದೂಷಣಂ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ। ತಥಾ ಸೂತ್ರಂ ಸಮಾದಧಾನೈರಪಿ ತಸ್ಯೈವಾಯಂ ಪ್ರಪಞ್ಚ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರಾಗವಧೇರಪಾದಾನಸಞ್ಜ್ಞೋಕ್ತಾ, ಅತ್ರ ತೂಪಾದಾನಸ್ಯ, ನಹ್ಯವಧಿರುಪಾದಾನಮಿತ್ಯೇಕೋಽರ್ಥ ಇತ್ಯವಕ್ಷ್ಯನ್। ತತಸ್ತೇಷಾಮಪಿ ಸಮ್ಮತೋಽಯಮರ್ಥ ಇತಿ ಗಮ್ಯತೇ।

h ll ಉಪಾದಾನಪಞ್ಚಮ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇಽಪಿ “ಯತೋ ವಾ’ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಉಪಾದಾನಪರತ್ವಾಸಮ್ಭವಃ ll

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಸ್ತು ವೋಪಾದಾನೇऽಪಿ ಪಞ್ಚಮೀ। ತಥಾऽಪಿ ಯತ ಇತಿ ಪಞ್ಚಮೀಬಲಾದುಪಾದಾನತ್ವನಿಶ್ಚಯೋ ನೋಪಪದ್ಯತೇ। ಅನೇಕಾರ್ಥತ್ವಾತ್। ವಿಶೇಷಸ್ಮರಣಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಚೇತ್। ಕಿಮಿದಂ ವಿಶೇಷಸ್ಮರಣಮ್? ಜನಿಧಾತುಗ್ರಹಣೇನೇತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ "ಆತ್ಮನ ಆಕಾಶಃ ಸಮ್ಭೂತಃ" ಇತ್ಯಾದೀನಮನುದಾಹರಣೀಯತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ಕುತಶ್ಚ ಯತ ಇತಿ ಪಞ್ಚಮೀತ್ಯವಧೃತಮ್। ತಸೇಃ ಸಾರ್ವವಿಭಕ್ತಿಕತ್ವಾತ್। ಆತ್ಮನ ಆಕಾಶ ಇತ್ಯನೇನೈಕಾರ್ಥತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯಾಃ ಪಞ್ಚಮ್ಯಾಂ "ಭುವಃ ಪ್ರಭವಃ" ಇತಿ ವಿಶೇಷವಿಹಿತಾಭಿವ್ಯಕ್ತ್ಯವಧಿತಾರ್ಥತ್ವಾತ್। ತಥಾಚೈವೋದಾಹೃತಮ್ "ಹಿಮವತೋ ಗಙ್ಗಾ ಪ್ರಭವತಿ, ಪ್ರಥಮಮುಪಲಭ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ" ಇತ್ಯಾಸ್ತಾಂ ವಿಸ್ತರಃ।

h ll ಜಗತೋ ಬ್ರಹ್ಮವಿಕಾರತ್ವಾಭಾವಸಾಧಕಸ್ಯ ಭೇದೇನೋಪಲಭ್ಯಮಾನತ್ವಹೇತೋಃ ವ್ಯಭಿಚಾರಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

ಅಥವಾ ಯದುಕ್ತಂ ನ ಬ್ರಹ್ಮವಿಕಾರೋ ವಿಶ್ವಮ್, ತತೋ ಭೇದೇನೋಪಲಮ್ಭಾದಿತಿ। ತದಸತ್। ಶರಾದಿಷು ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ಶರಾದಯೋ ಹಿ ಶೃಙ್ಗಾದ್ಯುಪಾದಾನಾಸ್ತತೋ ಭೇದೇನೋಪಲಭ್ಯನ್ತ ಇತ್ಯತೋ ಗೂಢಾಭಿಸನ್ಧಿರಾಹ ಶೃಙ್ಗಾದಿತಿ। ಏವಮಾದ್ಯೇಷು ಸ್ಥಲೇಷು ಶರಾದೀನ್ ಪ್ರತಿ ಶೃಙ್ಗಾದೀನಾಮಪ್ಯಪಾಯಾವಧಿತ್ವಲಕ್ಷಣಮಪಾದಾನತ್ವಮೇವೇಷ್ಯತೇ। ನ ಪುನರುಪಾದಾನತ್ವಮ್। ಅತೋ ವಿಪಕ್ಷತ್ವಾಭಾವಾದ್ ಭೇದೇನೋಪಲಮ್ಭೋ ನ ತತ್ರ ಸಾಧ್ಯಂ ವ್ಯಭಿಚಾರತೀತಿ।

ನನು ಕಥಮುಚ್ಯತೇ ಶೃಙ್ಗಾದೀನಾಂ ಶರಾದೀನ್ ಪ್ರತಿ ನೋಪಾದಾನತ್ವಮಿತಿ। ತಥಾಸತ್ಯುಪಾದಾನಾನ್ತರಾನುಪಲಮ್ಭಾಚ್ಛರಾದೀನಾಂ ನಿರುಪಾದನೋತ್ಪತ್ತಿಃ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತೇತ್ಯತೋऽಭಿಸನ್ಧಿಮದ್ಘಾಟಯತಿ ಉಪಾದಾನೇತಿ। ಶೃಙ್ಗಾದೇರುಕ್ತರೂಪಾಪಾದಾನತ್ವೇऽಪಿ ನ ಶರಾದೀನಾಂ ನಿರುಪಾದಾನೋತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಕತಿಪಯಾನಾಂ ಶೃಙ್ಗಾದ್ಯವಯವಾನಾಂ ಶರಾದ್ಯುಪಾದಾನತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ನಚೈವಮನೈಕಾನ್ತ್ಯತಾದವಸ್ಥ್ಯಮ್। ಯದ್ಯಪ್ಯತ್ರ ಶೃಙ್ಗಾದೌ ಶರಾದ್ಯುಪಾದಾನೈಕದೇಶತ್ವಂ ಪ್ರತೀಯತೇ, ತಥಾऽಪ್ಯತ್ರ ಶೃಙ್ಗಾದೌ ಯಸ್ಯೈಕದೇಶಸ್ಯೋಕ್ತರೂಪಾಪಾದಾನತಾ ಸ ಏವ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೋ ಭವೇತ್। ತತ ಏವ ಶರಾದೀನಾಂ ಭೇದೋಪಲಮ್ಭಾತ್। ನತೂಪಾದಾನಭಾಗಃ। ತತಸ್ತದಭಾವಾತ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಶೃಙ್ಗಾದೇರವಯವಾ ಹಿ ಕೇಚಿಚ್ಛರಾದೀನಾಮುಪಾದಾನಭೂತಾಃ, ಕೇಚಿನ್ನಿಮಿತ್ತಭೂತಾಃ। ತತ್ರ ಯೇ ನಿಮಿತ್ತಭೂತಾಃ, ತೇಷು ಹೇತುವೃತ್ತಾವಪಿ ನಾನೈಕಾನ್ತ್ಯಮ್। ತೇಷಾಂ ಸಪಕ್ಷಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವಾತ್। ಯೇ ತೂಪಾದಾನಭೂತಾಸ್ತೇಷಾಂ ವಿಪಕ್ಷಪ್ರವೇಶೇऽಪಿ ನ ತತ್ರ ಹೇತುವೃತ್ತಿರಿತಿ ಕುತೋऽನೈಕಾನ್ತ್ಯಮಿತಿ।

h ll ಶೃಙ್ಗಸ್ಯಾಪಾದಾನತ್ವಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ಕೇವಲಮುಪಾದನತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ಬಾಧಕೋಕ್ತಿಃ ll

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯಸ್ತು ವೈಯಾತ್ಯಾನ್ಮನ್ಯತೇ। ನಾತ್ರಾಪಾದಾನತಾಽಸ್ತಿ, ಕಿನ್ತೂಪಾದಾನತ್ವಮೇವ ಕೇವಲಮ್। ತಥಾಚಾನೈಕಾನ್ತಿಕತ್ವಮಿತಿ। ಸ ಪ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ ಕಿಮತ್ರಾವಿನಷ್ಟ ಏವ ಶೃಙ್ಗಾವಯವ್ಯುಪಾದಾನಮಿತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ, ಕಿಂವಾ ಶೃಙ್ಗೇಽವಿನಷ್ಟೇ ತದವಯವಾಃ ಸರ್ವೇಽಪೀತಿ, ಉತ ನಷ್ಟೇ ಶೃಙ್ಗೇ ತದವಯವಾಃ ಸರ್ವೇಽಪೀತಿ?

ನಾಽದ್ಯ ಇತ್ಯಾಹ -- ನಹೀತಿ। ಅತ್ರ ಶೃಙ್ಗೇ। ತಥಾತ್ವೇ ಸುವರ್ಣವಚ್ಛರೇ ಶೃಙ್ಗಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರತೀತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತಿ ಹಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ।ನ ದ್ವಿತೀಯ ಇತ್ಯಾಹ -- ನಹೀತಿ। ಅವಿನಷ್ಟಶೃಙ್ಗೇಷು ತದವಯವೇಷು ಸರ್ವೇಷು ಶರಾದ್ಯುಪಾದಾನತೈವೇತಿ ನ ಯುಕ್ತಮ್। ತಥಾಸತಿ ಶೃಙ್ಗಶರಯೋಃ ಸಮಾನದೇಶತಾಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತಿ ಹಿಶಬ್ದೇನ ಸೂಚಯತಿ।

ನ ತೃತೀಯ ಇತ್ಯಾಹ -- ನಹೀತಿ। ಅತ್ರ ಸರ್ವೇಷ್ವಪಿ ಶೃಙ್ಗಾವಯವೇಷು ಶೃಙ್ಗನಾಶೋತ್ತರಂ ಶರಾದ್ಯುಪಾದಾನತೈವೇತಿ ನ ಯುಜ್ಯತೇ। ಅತೋ ನಾನೈಕಾನ್ತ್ಯಮಿತಿ ಹಿಶಬ್ದಃ। ಕುತೋ ನ ಯುಜ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಬಾಹ್ಯೇತಿ। ಕಾರ್ಯಾದ್ ಬ್ರಾಹ್ಯಾನಾಮಪರಿಣತಾನಾಮವಯವಾನಾಮುಪಲಮ್ಭಾತ್। ಅಪರಿಣತಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಾದಾನತ್ವೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನನು ಶೃಙ್ಗಂ ಚೇನ್ನಷ್ಟಮ್, ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ಶರೋತ್ಪತ್ತ್ಯನನ್ತರಮಪಿ ಶೃಙ್ಗಪ್ರತ್ಯಯಪ್ರಯೋಗಾವಿತ್ಯತೋ ಗೌರವಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಸಮಾಧಾನಂ ಪೂರ್ವವತ್।

h॥ ಚೇತನಸ್ಯ ಅಚೇತನವಿಕಾರತ್ವಾಭಾವೇ ಗೋಮಯಾದ್ ವೃಶ್ಚಿಕಜನ್ಮಾನುಪಪತ್ತಿಮಾಶಯ ಪರಿಹಾರಕಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಮಾ ಭೂದ್ ಭೇದೋಪಲಮ್ಭಸ್ಯಾತ್ರ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ। ತಥಾಽಪಿ ಯದುಕ್ತಂ ನಾಚೇತನವಿಕಾರಶ್ಚೇತನ ಇತಿ ತದತ್ರ ವ್ಯಭಿಚರತಿ। ಅಚೇತನಾದ್ ಗೋಮಯಾದೇಶ್ಚೇತನಸ್ಯ ವೃಶ್ಚಿಕಾದೇರ್ಜನನದರ್ಶನಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಚೇತಿ।

ನಚಾಚೇತನತಸ್ತತ್ರ ಚೇತನಸ್ಯ ಸಮುದ್ಭವಃ॥68॥**

(###sudha --)

ಉಪಾದಾನತಯಾಕಿನ್ತರ್ಹ್ಯಪಾದಾನಂ ಹ್ಯಚೇತನಮ್।

ಕಾರ್ಯದೇಹಗತಸ್ಯಾಸ್ಯ ಚೇತನಸ್ಯ ಪ್ರದೃಶ್ಯತೇ॥69॥**

(###sudha --)

ತತ್ರ ಗೋಮಯಾದೇರ್ವೃಶ್ಚಿಕಾದಿಜನ್ಮನಿ। ನನ್ವನಾದಿಶ್ಚೇತನ ಇತಿ ಪೂರ್ವಾಭ್ಯಸ್ತಾಹಾರಾಭಿಲಾಷಾದಿನಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಪೂರ್ವಕರ್ಮಾಭಾವೇ ಜನ್ಮನೋಽಪ್ಯಸಮ್ಭವಾತ್। ಮಧ್ಯೇ ಕಥಞ್ಚಿತ್ ಸಮ್ಭವೇಽಪ್ಯಾದಿಸರ್ಗೇ ಸರ್ವಥಾಽಪ್ಯನುಪಪತ್ತೇಃ। ತತ್ ಕಥಂ ನಿರ್ದಲಮಿದಮಾಶಙ್ಕಿತಮ್? ಸತ್ಯಮ್। ತಥಾಽಪಿ ಪರೇಣ ಸ್ವಗ್ರನ್ಥೇ ನಿವೇಶಿತತ್ವಾತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಚೇತನಾಚ್ಚೇತನಸ್ಯ ಜನ್ಮಾಭಾವೇ ಗೋಮಯಾದ್ ವೃಶ್ಚಿಕೋ ಜಾಯತ ಇತ್ಯಾದಿವ್ಯವಹಾರವಿರೋಧ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಉಪಾದಾನತಯೇತಿ। ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ನ ವಯಂ ಕಾರಣತ್ವಮಾತ್ರಂ ನಿಷೇಧಾಮೋ ಯೇನ ವ್ಯವಹಾರವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾತ್। ಕಿನ್ತೂಪಾದಾನತಯಾ। ತಸ್ಯೈವ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾತ್।

ಯದಿ ಗೋಮಯಾದಿಕಂ ವೃಶ್ಚಿಕಾದಿಕಂ ಪ್ರತಿ ನೋಪಾದಾನಮ್, ಕಿಂರೂಪಂ ತರ್ಹಿ ಕಾರಣಮ್? ಯೇನ ವ್ಯವಹಾರೋಪಪತ್ತಿರಿತಿ ಪೃಚ್ಛತಿ ಕಿನ್ತರ್ಹೀತಿ। ಉತ್ತರಮಾಹ -- ಅಪಾದಾನಮಿತಿ। ಅಸ್ಯ ವೃಶ್ಚಿಕಾದಿಶಬ್ದಾಭಿಧೇಯಸ್ಯ। ಪ್ರದೃಶ್ಯತೇ ಹೀತಿ ತತೋ ನಿರ್ಗತತ್ವೋಪಲಮ್ಭಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ನನ್ವೇಕದೇಶೇನೋಪಾದಾನತ್ವಮಭ್ಯುಪಗತಮಿತಿ। ಸತ್ಯಮ್। ತಚ್ಛರೀರಾಪೇಕ್ಷಯೇತ್ಯುಕ್ತಮ್ ಕಾರ್ಯದೇಹಗತಸ್ಯೇತಿ। ಗೋಮಯಾದ್ಯುಪಾದಾನಕದೇಹಗತಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ।

ಅಯಮತ್ರ ಸಮುದಾಯಾರ್ಥಃ ವೃಶ್ಚಿಕಾದಿಶಬ್ದೇನ ದ್ವಯಮುಚ್ಯತೇ ದೇಹಃ, ಚೇತನಶ್ಚ। ತತ್ರ ಗೋಮಯಾದ್ಯಚೇನಮಚೇತನಸ್ಯ ದೇಹಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತಾವೇಕದೇಶೇನೋಪಾದಾನಮ್, ಏಕದೇಶೇನಾಪಾದಾನಂ ಚ ಭವತಿ। ಚೇತನಸ್ಯ ತು ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಲಕ್ಷಣೇ ಜನನೇ ನಿಮಿತ್ತಮೇವ। ದೇಹಹೇತುತ್ವಾತ್, ತತ್ರೈವ ಚಾಸ್ಯ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಾತ್। ಅತ ಏವಾಸ್ಯೇತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನಿರ್ದೇಶಃ ಕೃತಃ। ಅಪಗಮನೇ ತು ಅವಧಿತ್ವೇನಾಪಾದಾನಮೇವ। ಅತೋ ನೋಕ್ತನಿಯಮಭಙ್ಗ ಇತಿ।

h॥ "ಸಚ್ಚ ತ್ಯಚ್ಚಾಭವತ್' ಇತ್ಯತ್ರ ಸತ್ತ್ಯಾದಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಜಗದ್ವಾಚಿತ್ವನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗದುಪಾದಾನತ್ವಾಭಾವೇ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ಯಭಿಧಾಯ ಪರೋಪನ್ಯಸ್ತಾನಿ ಪ್ರಮಾಣಾನಿ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯನ್ ಕ್ರಮಸ್ಯಾಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಾತ್ ಪರಿಣಾಮಾದಿತಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥತಯೋಕ್ತಾಂ ಶ್ರುತಿಂ ತಾವನ್ನಿರಾಚಷ್ಟೇ ಸಚ್ಚೇತಿ।

p**pಸಚ್ಚ ತ್ಯಚ್ಚಾಭವದಿತಿ ನಾಸ್ಯ ವಿಶ್ವತ್ವಮುಚ್ಯತೇ।

ತತ್ ಸೃಷ್ಟ್ವೇತಿ ಗಿರೈವಾಸ್ಯ ಪೂರ್ವಂ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಿತಃ॥67॥**

(###sudha --)

"ಸಚ್ಚ ತ್ಯಚ್ಚಾಭವತ್। ನಿರುಕ್ತಂ ಚಾನಿರುಕ್ತಂ ಚ। ನಿಲಯನಂ ಚಾನಿಲಯನಂ ಚ। ವಿಜ್ಞಾನಂ ಚಾವಿಜ್ಞಾನಂ ಚ। ಸತ್ಯಂ ಚಾನೃತಂ ಚ ಸತ್ಯಮಭವತ್" ಇತ್ಯಸ್ಯಾಂ ಶ್ರುತಾವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸತ್ತ್ಯದಾದಿಶಬ್ದಾಭಿಧೇಯಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತರಾಶಿದ್ವಯಾತ್ಮಕವಿಶ್ವಭಾವ ಉಚ್ಯತ ಇತಿ ನಾಸ್ತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕುತೋ ನೇತ್ಯತ ಆಹ -- ತತ್ ಸೃಷ್ಟ್ವೇತಿ। "ಸ ಇದಂ ಸರ್ವಮಸೃಜತ। ಯದಿದಂ ಕಿಞ್ಚ। ತತ್ ಸೃಷ್ಟ್ವಾ। ತದೇವಾನು ಪ್ರಾವಿಶತ್। ತದನು ಪ್ರವಿಶ್ಯ। ಸಚ್ಚ ತ್ಯಚ್ಚಾಭವತ್" ಇತಿ ವಚನೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸತ್ತ್ಯದಾದಿಭವನಾತ್ ಪೂರ್ವಮೇವಾಸ್ಯ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತರೂಪಸ್ಯ ವಿಶ್ವಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತೇರವಗತತ್ವಾತ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ನೇದಂ ಸತ್ತ್ಯದಾದಿಭವನಂ ವಿಶ್ವಸ್ಯೋತ್ಪಾದನಮ್, ವಿಶ್ವೋತ್ಪತ್ತ್ಯುತ್ತರಕಾಲೀನತ್ವಾತ್। ಯಾ ಕ್ರಿಯಾ ಯದುತ್ತರಕಾಲೀನಾ, ನಾಸಾವಸೌ। ಯಥಾ ಭುಕ್ತ್ವಾ ಚರತೀತ್ಯುಕ್ತಂ ಚರಣಂ ನ ಪೂರ್ವಕಾಲೀನಂ ಭೋಜನಮತಿ। ಅನುಪಪನ್ನಾರ್ಥಂ ಚಾನ್ಯಥಾ ವಾಕ್ಯಮಾಪಾದ್ಯೇತ। ನಹಿ ಮೃತ್ಸುವರ್ಣಾದಿಕಂ ಘಟರುಚಕಾದಿ ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ತದನುಪ್ರವಿಶ್ಯ ತದ್ ಭವತಿ। ಯದ್ವಾ ವಿಶ್ವಂ ಸತ್ತ್ಯದಾದಿಶಬ್ದಾರ್ಥತಯಾಽತ್ರ ನ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್, ತದ್ಭವನಾತ್ ಪೂರ್ವಕಾಲೀನೋತ್ಪತಿಕತ್ವಾತ್; ಭೋಜನವದಿತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಮ್।

h॥ ಸತ್ತ್ಯತ್ನಿರುಕ್ತಅನಿರುಕ್ತನಿಲಯನಅನಿಲಯನವಿಜ್ಞಾನಅವಿಜ್ಞಾನ ಸತ್ಯಅನೃತಸತ್ಯಶಬ್ದಾನಾಂ ಭಗವತಿ ನಿರ್ವಚನಮ್॥

(###sudha --)

ಕಸ್ತರ್ಹಿ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸತ್ತ್ವಾದಿತಿ।

ಸತ್ತ್ವಾತ್ ತತೇರ್ವೈದಿಕತ್ವಾತ್ ಸಮ್ಯಗ್ ವಕ್ತುಮಶಕ್ಯತಃ।

ಆಶ್ರಯತ್ವಾತ್ ಸ್ವಾಶ್ರಯತ್ವಾಜ್ಜ್ಞಾನತ್ವಾದ್ ದುರ್ವಿದತ್ವತಃ॥71॥**

(###sudha --)

ಸತ್ತತೇರ್ಯಾತನಾಚ್ಚೈವ ಹ್ಯಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ ದುರ್ಜನೈಃ।

ನಿತ್ಯಸಾಧುಗುಣವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ತೃರೂಪತ್ವತಃ ಸದಾ।

ಜಗದ್ಗತೇನ ರೂಪೇಣ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಹಿ ತಥೋಚ್ಯತೇ॥72॥**

(###sudha --)

ಜಗದ್ಭಾವಂ ವಿನಾ ಸತ್ತ್ವಾದಿಧರ್ಮಯೋಗೇನ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ತಥಾ ಸತ್ತ್ಯದಾದಿಕಮುಚ್ಯತೇ। ತರ್ಹಿ "ತದನು ಪ್ರವಿಶ್ಯ" ಇತ್ಯಸ್ಯಾನ್ವಯೋ ನಾಸ್ತಿ। ನಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸತ್ತ್ವಾದಿಧರ್ಮಯೋಗೇ ಸದಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವೇ ವಾ ಜಗತ್ಪ್ರವೇಶಸ್ಯೋಪಯೋಗೋಽಸ್ತಿ। ನಾಪಿ ತತಃ ಪೂರ್ವಕಾಲೀನತಾ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕಿಞ್ಚೈವಂಸತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿವಿರೋಧಃ। ಸತ್ಯಾದಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ "ದ್ವೇ ವಾವ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ರೂಪೇ" ಇತ್ಯಾದೌ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತವಾಚಿತಯಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತ್ಯತೋ ಜಗದ್ಗತೇನ ರೂಪೇಣೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಯದ್ಯಪ್ಯನನ್ಯಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಸರ್ವದಾ ಸತ್ತ್ವಾದಿಧರ್ಮಯೋಗಃ ಸದಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತಾ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ। ತಥಾಽಪಿ ತತ್ತದ್ವಸ್ತುಗತರೂಪೇಣೈವ ತತ್ತಚ್ಛಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಮಿತ್ಯಸ್ತಿ ವ್ಯವಸ್ಥಾ। ತಥಾಚ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಜಗದ್ಗತೇನ ರೂಪೇಣ ಬ್ರಹ್ಮ ಸದಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯಮಿತ್ಯತಸ್ತದನುಪ್ರವಿಶ್ಯೇತಿ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ಪರಮೇಶ್ವರಸನ್ನಿಧಾನಾದೇವ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಾದೇರಪಿ ಸದಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತಾ ಚೋಪಪದ್ಯತ ಇತಿ।

ಸತ್ತ್ವಾದುತ್ತಮತ್ವಾತ್ ಸತ್। ತತೇರ್ವ್ಯಾಪ್ತೇಃ ತ್ಯಮ್। "ತನು ವಿಸ್ತಾರೇ" ಇತ್ಯಸ್ಮಾಡ್ಡ್ಯತ್ಪ್ರತ್ಯಯಃ। ವೈದಿಕತ್ವಾನ್ನಿರುಕ್ತಮ್। ನಿಶ್ಚಯೇನೋಕ್ತಂ ಹಿ ನಿರುಕ್ತಮ್। ನಹಿ ವೇದಾದೃತೇಽನ್ಯೇನ ಬ್ರಹ್ಮ ನಿಶ್ಚಯೇನ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ। ಸಮ್ಯಗ್ ವಕ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವತೋಽನಿರುಕ್ತಮ್। ಯದ್ಯಪಿ ನಿಶ್ಚಯೇನೋಕ್ತಂ ನ ಭವತೀತ್ಯನಿರುಕ್ತಮ್। ತಥಾಽಪಿ ನಿರುಕ್ತಮಿತ್ಯನೇನ ವಿರೋಧಾತ್ ಸಮ್ಯಕ್ ಕಾರ್ತ್ಸ್ನ್ಯೇನ ವಕ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್।

ನನು ವೇದೇತರಪ್ರಮಾಣೇನಾನಿರುಕ್ತಮಿತಿ ಕುತೋ ನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯತೇ? ನ। ಪ್ರಕೃತಪರಿತ್ಯಾಗಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ವೇದೇನ ನಿರುಕ್ತಮಿತಿ ಹಿ ಪ್ರಕೃತಮ್। ಕಿಞ್ಚೋಕ್ತೇಃ ಶಬ್ದಧರ್ಮತ್ವಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಾಭ್ಯಾಮನಿರುಕ್ತಮಿತ್ಯಯುಕ್ತಮ್। ಸ್ಮೃತೀನಾಮಪಿ ವೇದಾತ್ಮಕತ್ವೇನ ವಿರೋಧತಾದವಸ್ಥ್ಯಮ್। ಮಹಿಮಾಧಿಕ್ಯಂ ಚಾತ್ರ ಲಭ್ಯತ ಇತಿ। ಜಗದಾಶ್ರಯತ್ವಾನ್ನಿಲಯನಮ್। ನಿಶ್ಚಿತಮಯನ್ತೇ ಪ್ರವರ್ತನ್ತೇಽಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ। "ರೋ ಲಃ" ಇತಿ ಯೋಗವಿಭಾಗಾಲ್ಲತ್ವಮ್। ನಿಪೂರ್ವಸ್ಯ "ಲೀ ಶ್ಲೇಷಣೇ" ಇತ್ಯಸ್ಯ ವಾಽಧಿಕರಣೇ ಲ್ಯುಟಿ ಕೃತೇ ರೂಪಮೇತತ್। ಸ್ವಾಶ್ರಯತ್ವಾದನಿಲಯನಮ್। ನ ವಿದ್ಯತೇ ಸ್ವಾತಿರಿಕ್ತಂ ನಿಲಯನಂ ಯಸ್ಯೇತಿ। ಜ್ಞಾನತ್ವಾದ್ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನರೂಪತ್ವಾದ್ ವಿಜ್ಞಾನಮ್। ದುರ್ವಿದತ್ವತೋ ದುರ್ಜ್ಞೇಯತ್ವಾದವಿಜ್ಞಾನಮ್। ನ ವಿದ್ಯತೇ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಸಕಲವಿಶೇಷಾವಗಾಹಿಜೀವಜ್ಞಾನಂ ಯದ್ವಿಷಯ ಇತಿ।

ಸತ್ತತೇಃ ಸಮ್ಯಗ್ ವ್ಯಾಪ್ತೇಃ, ಯಾತನಾದ್ ಯತನಂ ಪ್ರತಿ ಹೇತುತ್ವಾಚ್ಚ ಸತ್ಯಮ್। ತನೋತೇಃ ಡ್ವಿಪ್ರತ್ಯಯೇ ತಕಾರಮಾತ್ರಂ ರೂಪಮ್। ತೇನ ಸಚ್ಛಬ್ದಸ್ಯ ಬಹುವ್ರೀಹಿಃ। "ಯತೀ ಪ್ರಯತ್ನೇ" ಇತ್ಯಸ್ಯ ಅನ್ತರ್ಣೀತಣ್ಯರ್ಥಸ್ಯ ಡಪ್ರತ್ಯಯೇ ಯಮಿತಿ ರೂಪಮ್। ತತಃ ಕರ್ಮಧಾರಯಃ। "ಅಯಸ್ಮಯದೀನಿ ಚ್ಛನ್ದಸಿ" ಇತಿ ಭಸಞ್ಜ್ಞಾಶ್ರಯಣಾಜ್ಜಶ್ತ್ವಾಭಾವಃ। ದುರ್ಜನೈರಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವಾದೇವಾನೃತಮ್, ನತು ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾತ್। ಯದ್ಯಪಿ ಋತಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ನೇತ್ಯನೃತಮ್, ತಥಾಽಪಿ "ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಪ್ನೋತಿ ಪರಮ್" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿವಿರೋಧಪರಿಹಾರಾಯ ದುರ್ಜನೈರಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಹಿಶಬ್ದೋ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾಭಾವೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ದ್ಯೋತಯತಿ।

ನಿತ್ಯಸಾಧುಗುಣವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ತೃರೂಪತ್ವತಃ ಸತ್ಯಮ್। ಅತ್ರ ನಿತ್ಯತ್ವತ ಇತ್ಯೇಕಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್। ನಿತ್ಯಸತ್ಯಶಬ್ದಯೋಃ ಐಕಾರ್ಥ್ಯಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (443) ಸತ್ ಸಾಧುಗುಣಾಃ, "ಸದ್ಭಾವೇ ಸಾಧುಭಾವೇ" ಚ ಇತಿ ವಚನಾತ್। ತೇಷಾಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಬಾಹುಲ್ಯಂ ತಕಾರೇಣೋಕ್ತಮ್। ಪೂರ್ವವತ್ ತನೋತೇರ್ಭಾವೇ ಪ್ವಿತ್ಯಯಃ। ತಸ್ಯ ಯನ್ತೃರೂಪತ್ವಾದ್

ಯಮ್। "ಯಮ ಉಪರಮೇ" ಇತಿ ಧಾತೋರ್ಧಃ। ಭಕ್ತೇಷು ಸಾಧುಗುಣಬಾಹುಲ್ಯಪ್ರೇರಕತ್ವಾದಿತಿ ಯಾವತ್। ಅಭವದಿತಿ ವಚನಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸತ್ತ್ವಾದಿಕಂ ಸಾದೀತಿ ಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಾಯೋಕ್ತಮ್ ಸದೇತಿ। ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಚಾಸ್ಯ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

h॥ ಪರಮೇಶ್ವರಗುಣಾನಾಂ ನಿತ್ಯತ್ವೇಽಪಿ "ಅಭವತ್' ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗೇ ನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ, ಶ್ರುತಿತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಚ ಕಥನಮ್॥

(###sudha --)

ತರ್ಹಿ ಕಥಮಭವದಿತಿ ಪ್ರಯೋಗ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ವ್ಯಕ್ತಿರಿತಿ।

ವ್ಯಕ್ತಿರುಕ್ತಗುಣಾನಾಂ ಹಿ ಪುರುಷಾಪೇಕ್ಷಯಾ ನೃಣಾಮ್।

ಭವೇದಭವದಿತ್ಯಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಯೋಗಶ್ಚಾತ್ರ ಯುಜ್ಯತೇ॥73॥**

(###sudha --)

ಉಕ್ತಗುಣಾನಾಂ ಸದಾದಿಶಬ್ದೋಕ್ತಾನಾಂ ಧರ್ಮಾಣಾಂವ್ಯಕ್ತಿಃ ಪ್ರತೀತಿಃ। ನೃಣಾಮುಪದೇಷ್ಟೄಪುರುಷಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಸೃಷ್ಟೌ ಸತ್ಯಾಮೇವ ಭವೇತ್, ಹಿ ಯಸ್ಮಾದಸ್ಮಾತ್ ಕಾರಣಾತ್, ಅತ್ರ ಚ ನಿತ್ಯಗುಣೇಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸದಾದಿಕಮಭವದಿತಿ ಪ್ರಯೋಗೋ ಯುಜ್ಯತೇ।

ತತಶ್ಚಾಯಂ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ ಸಮ್ಪದ್ಯತೇ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಾತ್ಮಕಂ ವಿಶ್ವಂ ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ತತ್ಪ್ರೇರಕತ್ವೇನ ನಾನಾರೂಪೈಸ್ತದೇವ ವಿಶ್ವಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಪ್ರಾಕ್ ಸೃಷ್ಟೇರುಪದೇಷ್ಟೄಣಾಮುಪದೇಶ್ಯಾನಾಂ ಚ ಶರೀರೇನ್ದ್ರಿಯವತಾಮಭಾವಾದಪ್ರತೀತಗುಣಕಂ ಸತ್, ಅಥೇದಿನಾಮುಪದೇಷ್ಟೄಣಾಮುಪದೇಶ್ಯಾನಾಂ ಚ ಶರೀರೇನ್ದ್ರಿಯವತ್ತ್ವೇ ಸತಿ ಪ್ರತೀತಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಕಮಭವದಿತಿ। ತದನೇನ ಪಾರಮೇಶ್ವರೀ ಸೃಷ್ಟಿಃ ಯೋಗ್ಯಾನಾಂ ಸ್ವಗುಣಜ್ಞಾನಾರ್ಥೇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ಸೋಽಯಂ ವಿಹಾರ ಇಹ ಮೇ ತನುಭೃತ್ಸ್ವಭಾವಸಮ್ಭೂತಯೇ ಭವತಿ ಭೂತಿಕೃದೇವ ಭೂತ್ಯಾಃ" ಇತಿ।

h॥ ಅಧಿಕರಣತಾತ್ಪರ್ಯಕಥನಪೂರ್ವಕಂ ಅಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಸೋಪಸಂಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ಬ್ರಹ್ಮಪರಿಣಾಮನಿರಾಕರಣಮುಪಸಂಹರತಿ --ತಸ್ಮಾದಿತಿ।

p**p

ತಸ್ಮಾದಶೇಷಕರ್ತೈಕೋ ನಿರ್ವಿಕಾರೋ ರಮಾಪತಿಃ।

ಶಬ್ದೈಃ ಪ್ರಕೃತಿರಿತ್ಯಾದ್ಯೈಃ ಸ್ತ್ರೀಲಿಙ್ಗೈರಭಿಧೀಯತೇ॥74॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ನಿರ್ವಿಕಾರ ಏವಾಶೇಷಕರ್ತೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ದ್ವಿಭಾಗಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಯನ್ನಿರಾಕೃತಂ ತಸ್ಯೋಪಸಂಹಾರಃ ಏಕ ಇತಿ। ಪರಿಣಾಮಾನುಪಪತ್ತಾವುಕ್ತಯುಕ್ತೇರನುವಾದೋ ವಾ। ಅತೋ ನ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾದಾನತ್ವಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯಧಿಕರಣಾರ್ಥ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಕಸ್ತರ್ಹಿ ತದರ್ಥ ಇತಿ ಆಹ -- ಶಬ್ದೈರಿತಿ। ಇತ್ಯರ್ಥೋಽಸ್ಯೇತಿ ಶೇಷಃ। ಅನೇನಾಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಕರಣಸ್ಯ ಸ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಾರ್ಢ್ಯಾರ್ಥತ್ವಾನ್ನಾಸಙ್ಗತಿರಿತ್ಯಪಿ ಸೂಚಿತಮ್।

h ॥ "ಬಹು ಸ್ಯಾಂ ಪ್ರಜಾಯೇಯ' "ತದಾತ್ಮಾನಂ ಸ್ವಯಮಕುರುತ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಪ್ರಾಯತ್ವಮುಪದರ್ಶ್ಯ

ಉಪಸಂಹಾರಸ್ಯ ಅಯುಕ್ತತಾಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಃ ॥

(###sudha --)

ನನು ವಕ್ತವ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯಾವಶಿಷ್ಟತ್ವಾತ್ ಕಥಮುಪಸಂಹಾರಃ ಕ್ರಿಯತೇ? ತಥಾಹಿ "ಪ್ರತಿಜ್ಞಾದೃಷ್ಟಾನ್ತಾನುಪರೋಧಾತ್" ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ತಾವದ್ ದೂಷಣೀಯಮ್। ಸತ್ಯಮ್। ವಿವರ್ತನಿರಾಕರಣೇನ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯತೇ। (445) ತರ್ಹಿ "ಅಭಿಧ್ಯೋಪದೇಶಾಚ್ಚ" ಇತ್ಯತ್ರೋಕ್ತಂ "ಬಹು ಸ್ಯಾಂ ಪ್ರಜಾಯೇಯ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಂ ದೂಷಣೀಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಸ್ಯಾಪಿ "ಸಚ್ಚ ತ್ಯಚ್ಚ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನನ್ಯಾಯೇನೈವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತತ್ವಾದಿತ್ಯಾಹ -- ಬಹು ಸ್ಯಾಮಿತಿ।

ಬಹು ಸ್ಯಾಮಿತಿ ತಸ್ಯೈವ ಹ್ಯುಕ್ತಮಾರ್ಗೇಣ ಯುಜ್ಯತೇ।

ತತ್ತದ್ಗತೇನ ರೂಪೇಣತದರ್ಥಂ ಹ್ಯಸೃಜಜ್ಜಗತ್ ॥75 ॥**

(###sudha --)

ತಸ್ಯೈವ ನಿರ್ವಿಕಾರಸ್ಯೈವ। ಉಕ್ತಮಾರ್ಗೇಣೇತ್ಯಸ್ಯೈವ ವಿವರಣಮ್ ತತ್ತದ್ಗತೇನ ರೂಪೇಣೇತಿ। ತತ್ತದನನ್ತಪದಾರ್ಥಪ್ರೇರಕಾನನ್ತರೂಪೈಃ ಬಹು ಸ್ಯಾಮಿತಿ "ಸೋಽಕಾಮಯತ" ಇತ್ಯಸ್ಯಾಃ ಶ್ರುತೇರರ್ಥ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

ಏವನ್ತರ್ಹಿ "ಸ ಇದಂ ಸರ್ವಮಸೃಜತ" ಇತ್ಯುತ್ತರವಾಕ್ಯಮಸಙ್ಗತಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಹ್ಯನ್ಯಾರ್ಥಂ ಸಙ್ಕಲ್ಪಮಭಿಧಾಯಾನ್ಯಕ್ರಿಯಾಭಿಧಾನಂ ಸಙ್ಗಚ್ಛತೇ। ನಹೀಶ್ವರೋಽಸ್ವತನ್ತ್ರೋಽಸತ್ಯಕಾಮೋ ವೇತ್ಯತ ಆಹ -- ತದರ್ಥಮಿತಿ। ತತ್ತತ್ಪದಾರ್ಥನಿಯಾಮಕಬಹುಸ್ವರೂಪತ್ವಕಾಮನಾನನ್ತರಂ, ನಿಯಮ್ಯಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ ನಿಯಾಮಕತ್ವಸ್ಯ, ತದರ್ಥಂ ನಿಯಾಮಕಬಹುಸ್ವರೂಪತ್ವಾರ್ಥಂ, ನಿಯಮ್ಯಂ ಜಗತ್ ತಾವದಸೃಜತ್। ತತೋ ನಿಯಾಮಕಬಹುಸ್ವರೂಪೋ ಭೂತ್ವಾ "ತದೇವಾನು ಪ್ರಾವಿಶತ್" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಯೋಜನೋಪಪತ್ತೇಃ ಕಾಽತ್ರಾಸಙ್ಗತಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ಅನೇನೈವ “ತದಾತ್ಮಾನಂ ಸ್ವಯಮಕುರುತ” ಇತಿ ಶ್ರುತಿರ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ ವೇದಿತವ್ಯಾ। ನಹ್ಯತ್ರಾಽತ್ಮಾನಂ ಪ್ರಪಞ್ಚಾತ್ಮನಾ ಅಕುರುತೇತಿ ಶ್ರೂಯತೇ। ಉಭಯಾಮ್ನಾನಂ ಚ ಊರ್ಣನಾಭಿದೃಷ್ಟಾನ್ತೋಕ್ತ್ಯೈವ ನಿರಸ್ತಮ್। ನಹ್ಯೂರ್ಣನಾಭೇರುತ್ಪದ್ಯಮಾನಸ್ಯ, ತಸ್ಮಿನ್ನೇವ ವಿಲೀಯಮಾನಸ್ಯ ಚ ತನ್ತೋರೂರ್ಣನಾಭಿರುಪಾದಾನಮ್। ಕಿನ್ತು ತದುಪಭುಕ್ತಮನ್ನಮೇವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। “ಯೋನಿಶ್ಚ” ಇತ್ಯೇತತ್ ಪ್ರಾಗೇವ ನಿರಸ್ತಮಿತಿ (391) ಯುಕ್ತ ಏವೋಪಸಂಹಾರ ಇತಿ।

h ॥ ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ಅವಿದ್ಯಾಪರಿಣಾಮಮೃಷಾವಿಶ್ವಭ್ರಮಾಧಿಷ್ಠಾನತ್ವೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಉಪಾದಾನತ್ವಮಿತ್ಯುಪಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನ್ತರಂ ದೂಷಯಿತುಮನುವದತಿ ಯಚ್ಚೇತಿ।

ಯಚ್ಚಾವಿಕೃತಮೇವೈಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಶ್ವಾತ್ಮನಾ ಮೃಷಾ।

ದೃಶ್ಯತೇ ಮನ್ದದೃಷ್ಟ್ಯೈವ ಸ ಸರ್ಗ ಇತಿ ಕಥ್ಯತೇ ॥76 ॥**

(###sudha --)

ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಶ್ವಾತ್ಮನಾ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ ಯತ್ ಸ ಸರ್ಗ ಇತಿ ಕಥ್ಯತ ಇತ್ಯೇತಾವತ್ ಪರಿಣಾಮವಾದೇಽಪಿ ಸಮಮ್। ಅತ ಉಕ್ತಮ್ಅವಿಕೃತಮೇವೇತಿ। ಅವಿಕೃತತ್ವಂ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಏಕಮಿತಿ। ಅದ್ವಿತೀಯಮ್, ನಿರವಯವಂ ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ।

ತಥಾಹಿ ಕಿಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸ್ವತ ಏವ ವಿಶ್ವಾಕಾರಪರಿಣಾಮಃ, ಕಿಂವಾ ಪರತಃ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಕ್ವಾಪ್ಯದರ್ಶನಾತ್। ಯದಪಿ “ಕ್ಷೀರವದ್ಧಿ” ಇತ್ಯುದಾಹೃತಮ್। ತತ್ ಕಾಲಾದೇರ್ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾದಯುಕ್ತಮ್। ಸ್ವೇಚ್ಛಯೈವೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್। ಸ್ವಭಾವೋಽಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತ್ತ್ವಹಾನೇಃ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅದ್ವಿತೀಯತ್ವಾತ್। ನಚ ನಿರವಯವಂ ಕ್ವಾಪಿ ಪರಿಣತಂ ದೃಷ್ಟಮ್। ಆಕಾಶಂ ಸಂಯೋಗಾದಿಮದುಪಲಬ್ಧಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ದ್ರವ್ಯಾಕಾರಪರಿಣಾಮಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾತ್। ಪರಮಾಣ್ವಾದಯಸ್ತು ಸ್ವರೂಪೇಣೈವ ನ ಸಿದ್ಧಾ ಇತಿ।

ಅವಿಕೃತಮೇವಾನ್ಯದನ್ಯಾತ್ಮನಾ ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯಸಮ್ಭವೀದಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಮೃಷೇತಿ। ಮೃಷಾಶಬ್ದೇನ ವಿಶ್ವಸ್ಯ, ಬ್ರಹ್ಮತಾದಾತ್ಮ್ಯಸ್ಯ, ತದ್ದರ್ಶನಸ್ಯ ಚಾನಿರ್ವಚನೀಯತೋಚ್ಯತೇ। ಯಥಾ ರಜ್ಜುರವಿಕೃತೈವ ಮೃಷಾ ಭುಜಙ್ಗಾದ್ಯಾಕಾರೇಣಾವಭಾಸತೇ, ತಥೈವೇತಿ।

ತರ್ಹಿ ವಿಶ್ವೋಪಾದಾನಮನ್ಯದ್ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಮನ್ದದೃಷ್ಟ್ಯೈವೇತಿ। ಮನ್ದಾ ಭವತಿ ದೃಷ್ಟಿರ್ಯಯಾ ಸಾ ಮನ್ದದೃಷ್ಟಿಃ, ತಯಾ। ಮಾಯಯೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅಥವಾಽಸಮ್ಭವಪರಿಹಾರಾರ್ಥಮುಕ್ತಮ್ ಮನ್ದದೃಷ್ಟ್ಯೈವೇತಿ। ಮನ್ದಾ ಚಾ ಸಾ ದೃಷ್ಟಿಶ್ಚ ಮನ್ದದೃಷ್ಟಿರ್ಭ್ರಾನ್ತಿಃ, ತಯೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಭ್ರಾನ್ತೇರಪಿ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಾದ್ ವಿಶ್ವಸತ್ಯತ್ವಾಪತ್ತಿರಿತ್ಯತ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಉಕ್ತಮ್ -- ಮೃಷೇತಿ। ತದೇತನ್ಮಿಥ್ಯಾಪ್ರಪಞ್ಚಾರೋಪಾಧಿಷ್ಠಾನತ್ವಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ "ಪ್ರಕೃತಿಶ್ಚ" ತ್ಯಾದಿನಾ ಕಥ್ಯತ ಇತಿ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ "ಪ್ರಕೃತಿಶ್ಚ" ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರೈರುಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗದುಪಾದಾನತ್ವಮುಚ್ಯತೇ। ಉಪಾದಾನತ್ವಂ ಚ ನ ಪರಿಣಾಮಿತಯಾ। ಅಪಿತರ್ಹಿ? ಅವಿದ್ಯಾಪರಿಣಾಮಮೃಷಾವಿಶ್ವಭ್ರಮಾಧಿಷ್ಠಾನತ್ವೇನೈವ। ಅತೋ ನೋಕ್ತದೋಷ ಇತಿ।

h ll ಮಾಯಾಮತೇ ಅವಿದ್ಯಾಯಾ ಅನುಪಪನ್ನತಾವ್ಯುತ್ಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ದೂಷಯಿತುಮುಪಕ್ರಮತೇ ಕಥ್ಯತ ಇತಿ। ಯದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿವರ್ತವಾದಿನಾ ಕಥ್ಯತೇ, ತಸ್ಯ ದೂಷಣಂ ಕಥ್ಯತ ಇತ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯಾ ಯೋಜನೀಯಮ್। ತಚ್ಚ ನೇತಿ ನಞಾನುವೃತ್ತಿರ್ವಾ ಕರ್ತವ್ಯಾ। ಕುತೋ ನೇತ್ಯತೋ ವಿಕಲ್ಪೇನ ಪೃಚ್ಛತಿ ಸೇತಿ।

ಸಾ ಮನ್ದದೃಷ್ಟಿಸ್ತಸ್ಯೈವ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಕಿಂ ತತೋಽನ್ಯಗಾ।

ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮವಿವರ್ತತ್ವೇ ನಿರಾಕರ್ತವ್ಯೇ ಮನ್ದದೃಷ್ಟ್ಯಾಶ್ರಯಪ್ರಂಶ್ನೋಽಸಙ್ಗತ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸೇತಿ। ಏಕಸ್ಯ ತತ್ತ್ವಾಪ್ರಚ್ಯುತಸ್ಯ ಪೂರ್ವವಿಪರೀತಾಸತ್ಯಾನೇಕರೂಪಾವಭಾಸಲಕ್ಷಣವಿವರ್ತತಯಾ, ತದುಪಾದಾನತಯಾ ಚೋಕ್ತೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಮನ್ದದೃಷ್ಟ್ಯಾವಾಶ್ರಯಾನಿರೂಪಣಾದಿನಾ ನಿರಾಕೃತಾಯಾಂ ಸರ್ವಮಿದಂ ನಿರಾಕೃತಂ ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ। ತಸ್ಯೈವ ಯದವಷ್ಟಮ್ಭೋ ವಿಶ್ವೋ ವಿವರ್ತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ತತೋಽನ್ಯಗಾ ಜೀವಗತೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಕಿಂಶಬ್ದಸ್ಸೋಭಯತಃ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

h ll ಅವಿದ್ಯಾಶ್ರಯವಿಷಯೇ ಮಾಯಾವಾದಿನಾಂ ಮತಭೇದಾಃ ll

(###sudha --)

ಮಾಯಾವಾದಿನೋ ಹಿ ಕೇಚಿದ್ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಸ್ವಾವಿದ್ಯಯಾ ಜಗದಾಕಾರೇಣ ವಿವರ್ತತೇ ಸ್ವಪ್ನಾದಿವದಿತಿ ಮನ್ಯನ್ತೇ। ಬಿಮ್ಬಸ್ಥಾನೀಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಮತ್ ಕಾರಣಮ್, ಜೀವಾಶ್ಚ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮವಿದ್ಯಾನುಬದ್ಧಾ ಇತ್ಯಪರೇ। ಮಾಯಾವಿದ್ಯಾಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬಿತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಜಗತ್ಕಾರಣಮ್, ವಿಶುದ್ಧಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಮೃತತ್ವಾಲಮ್ಬನಮ್, ಜೀವಾಶ್ಚಾವಿದ್ಯಾನುಬದ್ಧಾ ಇತ್ಯನ್ಯೇ। ಜೀವಾ ಏವ ಸ್ವಾವಿದ್ಯಯಾ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಪ್ರಪಞ್ಚಾಕಾರೇಣ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಭ್ರಾಮ್ಯನ್ತಿ, ಸಾದೃಶ್ಯಾಚ್ಚ ಪ್ರಪಞ್ಚೈಕತಾವಭಾಸಃ, ಅನೇಕಾವಗತದ್ವಿತೀಯಚನ್ದ್ರವತ್, ಸ್ವರೂಪಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಚ ಬ್ರಹ್ಮ ಜಗತ್ಕಾರಣಮಿತ್ಯೇಕೇ।

h ll ಅವಿದ್ಯಾಪರಿಣಾಮಮೃಷಾವಿಶ್ವವಿಷಯಕಭ್ರಾನ್ತೇಃ ಬ್ರಹ್ಮಾಶ್ರಿತತ್ವೇ ತಸ್ಯ ಅಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತತ್ರಾವಾನ್ತರಭೇದಮವಿವಕ್ಷಿತ್ವಾ ದ್ವೇಧೈವ ವಿಕಲ್ಪಿತಮ್। ಇಹ ಜೀವಗೇತ್ಯನುಕ್ತ್ವಾ ತತೋಽನ್ಯಗೇತಿ ವದತಾ ಸ ಜೀವಃ ಕಿಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽನ್ಯಃ, ಅನನ್ಯೋ ವೇತ್ಯಪಿ ವಿಕಲ್ಪಃ ಸೂಚಿತಃ। ತತ್ರ ದ್ವಿತೀಯಃ ಪ್ರಥಮೇ ಪ್ರವಿಶತೀತಿ ತಂ ದೂಷಯತಿ -- ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚೇದಿತಿ।

ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚೇತ್ ಕ್ವ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಮನ್ಯಗಾ ಚೇತ್ ಸ್ವತೋಽನ್ಯತಾ ॥77॥**

(###sudha --)

ಯದಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿಶ್ವಭ್ರಮಃ, ತದಾ ಭ್ರಮಸ್ಯ ವಿಶೇಷಾಜ್ಞಾನೂಪಪರ್ವಕತ್ವಾತ್ ತದಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್। ತಥಾಚ ತಸ್ಯ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಂ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಯದಿ ಚ ನ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಮ್, ತರ್ಹಿ ಕ್ವ ತತ್ ಸ್ಯಾತ್? ನ ತಾವಜ್ಜೀವೇ, ಅನುಭವವಿರೋಧಾತ್। ನಾಪಿ ಜಡೇ, ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಾಸಮ್ಭವಾತ್। ತಥಾಚ “ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿವೈಯರ್ಥ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್।

ನನು ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಭ್ರಾನ್ತ್ಯೈವೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಯಾದೃಶತಾದೃಶಸ್ಯಾಪಿ ವಿಶೇಷಾಜ್ಞಾನವಿರೋಧಿತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಶುಕ್ತಿಜ್ಞಾನವತೋಽಪಿ ತದಜ್ಞಾನಂ ನ ವಿರುದ್ಧ್ಯೇತೇತಿ ಭ್ರಮಾನುಚ್ಛೇದಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್। ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿಶೇಷಾಭಾವಾತ್ ತದನವಭಾಸನಿಮಿತ್ತೋ ಭ್ರಮೋ ನೋಪಪದ್ಯತೇ। ಸ್ವರೂಪಂ ತು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತಯಾ ಸಿದ್ಧಮ್। ಅಸಿದ್ಧತ್ವೇ ಚ ಸುತರಾಂ ವಿಭ್ರಮಾನುಪಪತ್ತಿಃ, ಅಧಿಷ್ಠಾನಾನುಪಲಮ್ಭಾದಿತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್।

h॥ ವಿಶ್ವಭ್ರಾನ್ತೇಃ ಜೀವಾಶ್ರಿತತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಅದ್ವೈತಭಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯಾಽದ್ಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ಅನ್ಯಗಾ ಚೇದಿತಿ। ಯದಿ ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತಜೀವಾಶ್ರಯಾ ವಿಶ್ವಭ್ರಾನ್ತಿರಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತದಾ ಭ್ರಾನ್ತ್ಯಾಶ್ರಯಸ್ಯ ಭ್ರಾನ್ತಿಕಲ್ಪಿತತ್ವಾಯೋಗಾತ್ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರನ್ಯತಾ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೀತ್ಯಾಪನ್ನಮ್। ತತಶ್ಚಾಪಸಿದ್ಧಾನ್ತ ಇತಿ।

h॥ ಪರಮತೇ ಪ್ರಕೃತ್ಯಧಿಕರಣಸ್ಯ ನಿರ್ವಿಷಯತ್ವೇನ ಅನಾರಮ್ಭಣೀಯತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವಸ್ತು ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಭೇದೋ ವಾಸ್ತವಃ। ಅನಾತ್ಮಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ತ್ವಽಸ್ತು ಭ್ರಾನ್ತಿಕಲ್ಪಿತೋ ಬ್ರಹ್ಮಣೀತ್ಯತ ಆಹ -- ನೇತಿ।

p**p

ನಾದೇಹಯೋಗಿನೋ ದೃಷ್ಟಿರಿತಿ ತತ್ ಕಾರಣಂ ಸ್ವತಃ।

ದೇಹಿನಃ ಕಾರಣಯುತಾ ದೇಹಾಶ್ಚ ಯದಿ ನ ಭ್ರಮಾತ್ ॥78॥**

(###sudha --)

ಕಿಂ ಭ್ರಾನ್ತಿಕಲ್ಪಿತಂ ತತ್ರ॥॥॥॥॥॥॥॥।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯದ್ಯಪಿ ನೈವಂ ಮಾಯಾವಾದಿನೋ ಮನ್ಯನ್ತೇ। ತಥಾಽಪಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥನಿರಾಕರಣಾಯ ಪ್ರವೃತ್ತಸ್ಯ ತತ್ರೈವಾನುಪಪತ್ತಿವ್ಯುತ್ಪಾದನಂ ಶ್ಲಾಘ್ಯಮಿತ್ಯಯಮಾರಮ್ಭಃ। ನ ಕೇವಲಂ ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾನಾಂ ಜೀವಾನಾಮಕಲ್ಪಿತತ್ವಮ್, ಕಿನ್ತು ದೇಹಯೋಗರಹಿತಸ್ಯ ಇನ್ದ್ರಿಯಾಭಾವಾತ್ ಪದಾರ್ಥದರ್ಶನಂ ನ ಸಮ್ಭವತೀತ್ಯತೋ ಹೇತೋರಾರೋಪಕಾರಣಮಿನ್ದ್ರಿಯಮ್, ತದಾಶ್ರಯೋ ದೇಹಶ್ಚ ಕಲ್ಪನಾಂ ವಿನೈವಾಸ್ತೀತ್ಯಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್। ನಹಿ ಸುಖಾದಿವದ್ ರಜತಾದಿವದ್ ವಾಽಸ್ಯ ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಮಾತ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಂ ಪರೋ ಮನ್ಯತೇ, ದೇಹೇನ್ದ್ರಿಯಾಣಾಮಪ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಮತ್ತ್ವಾತ್। ತತ್ ಕಾರಣಂ ಚ ಸ್ವತ ಇತ್ಯಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್।

ಅಸ್ತು ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾನಾಂ ಜೀವಾನಾಂ ಸಕಾರಣಾನಾಂ ತದೀಯದೇಹೇನ್ದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಚಾಭ್ರಾನ್ತಿಕಲ್ಪಿತತ್ವಮ್। ದ್ರಷ್ಟೃತ್ವೇನ, ದರ್ಶನಕರಣತ್ವೇನ, ತದಾಶ್ರಯತ್ವೇನ, ತತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ಚ ಭ್ರಾನ್ತೇಃ ಪೂರ್ವಭಾವಿತ್ವಾತ್। ತದತಿರಿಕ್ತಸ್ತು ಪ್ರಪಞ್ಚೋಽಸ್ತು ಭ್ರಾನ್ತಿಕಲ್ಪಿತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ದೇಹಿನ ಇತಿ। ಕಾರಣಶಬ್ದೇನ ಜ್ಞಾನಕಾರಣಾನಾಮಿನ್ದ್ರಿಯಾಣಾಮ್, ದೇಹೇನ್ದ್ರಿಯಕಾರಣಾನಾಂ ಚ ಗ್ರಹಣಮ್। ಭ್ರಮಾತ್। ಸಿದ್ಧಾ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಕಿಮಾಕ್ಷೇಪೇ। ತತ್ರ ತರ್ಹಿ ಪ್ರಪಞ್ಚೇ ಬ್ರಹ್ಮಣೀತಿ ವಾ। ಅನನ್ತಜೀವಸಕಾರಣಕದೇಹೇನ್ದ್ರಿಯಾತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ಅಭಾವಾತ್। ವಿಷಯಾಣಾಮಪಿ ದೇಹೇನ್ದ್ರಿಯನಿರ್ವಾಹಾರ್ಥತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ। ತಥಾಚ ನ ಕೇವಲಮಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ, "ಪ್ರಕೃತಿಶ್ಚ" ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರಾಣಾಂ ನಿರ್ವಿಷಯತ್ವಾಪತ್ತಿಶ್ಚ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಶೇಷಃ।

h ॥ ಭ್ರಮಾಜ್ಞಾನಜೀವಭೇದಾನಾಮನ್ಯೋನ್ಯಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ ಚಕ್ರಕಾಪತ್ತಿಃ ॥

(###sudha --)

ನನು "ಅನ್ಯಗಾ ಚೇತ್ ಸ್ವತೋಽನ್ಯತಾ" ಇತ್ಯಯುಕ್ತಮ್। ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಭೇದಸ್ಯಾಪಿ ಭ್ರಾನ್ತಿಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಭ್ರಾನ್ತ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಭಿನ್ನಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ ಬಾಹ್ಯಾಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಾರ್ಥಭ್ರಮ ಇತಿ ಹಿ ಮನ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಭೇದೋಽಪೀತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ಭೇದೋಽಪಿ ಭ್ರಮಜೋ ಯದಿ।

ಭ್ರಾನ್ತೇರಜ್ಞಾನಮೂಲತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯ ಭೇದವ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ ॥79॥**

(###sudha --)

ನಾಜ್ಞಾನಕಲ್ಪಕಂ ಕಿಞ್ಚಿದನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತಾ ಯತಃ।

ನ ಕೇವಲಂ ಪ್ರಪಞ್ಚಃ, ಕಿನ್ತು ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರ್ಭೇದೋಽಪಿ ಯದಿ ಭ್ರಮಜೋ ಭ್ರಮಸಿದ್ಧೋಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತದಾಽನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಅತ್ರಾನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತಾಶಬ್ದೇನ ಚಕ್ರಕಮುಚ್ಯತೇ।ತಸ್ಯಾಪಿ ಬಹುಷ್ವನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಾತ್। ಕಥಮನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತಾ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಭ್ರಾನ್ತೇರಿತಿ। ಭ್ರಾನ್ತೇರ್ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಭೇದಹೇತೋರ್ಭಾವರೂಪಾಜ್ಞಾನಕಾರಣಕತ್ವಾತ್। ತಸ್ಯಾಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಚ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಭೇದಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್। ಅಜ್ಞಾನಮನಾದಿತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ಭೇದವ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ನೇತಿ। ಯತೋ ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾಜ್ಜೀವಾದೃತೇ ನಾಜ್ಞಾನಕಲ್ಪಕಂ ಕಿಞ್ಚಿದಸ್ತಿ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರ್ಭೇದೋ ಯಯಾ ಭ್ರಾನ್ತ್ಯಾ ಸಿದ್ಧಃ, ಸಾ ತಾವದಜ್ಞಾನಾಪೇಕ್ಷಾ। ಭ್ರಾನ್ತೇಃ ಸ್ವರೂಪತೋ ವಿಷಯತಶ್ಚಾಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯತಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಯದ್ಯಪಿ ಭೇದವಿಷಯಾ ಭ್ರಾನ್ತಿಃ ಸಾಕ್ಷಿಚೈತನ್ಯಮ್, ತಥಾಽಪಿ ತಸ್ಯಾಸಙ್ಗಸ್ಯ ಆರೋಪಿತಾರ್ಥಸಂಸೃಷ್ಟರೂಪತಾ ನಾಜ್ಞಾನೇನ ವಿನೋಪಪದ್ಯತೇ। ತಚ್ಚಾಜ್ಞಾನಂ ಭೇದಸಾಪೇಕ್ಷಮ್। ಅನಾದಿತ್ವೇಽಪಿ ಭ್ರಾನ್ತಿಕಲ್ಪಿತತ್ವಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಸತ್ಯತಾಪಾತಾತ್। ಭ್ರಾನ್ತೇಶ್ಚ ಜೀವಾಶ್ರಿತತ್ವಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ಭೇದಕಲ್ಪನಯಾ ವಿನಾ ಚ ಜೀವಸ್ಯಾಭಾವಾತ್। ನಚಾವಿದ್ಯಾರೋಪೋ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೇವೇತಿ ಯುಕ್ತಮ್। ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ತದಾಶ್ರಯತ್ವೋಪಪತ್ತೌ ಅರ್ಧಜರತೀಯಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಅತೋ ಭ್ರಮಾಜ್ಞಾನಜೀವಭೇದಾನಾಮನ್ಯೋನ್ಯಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾಚ್ಚಕ್ರಕಮಿತಿ।

h॥ ಭೇದಭ್ರಾನ್ತ್ಯೋರನ್ಯೋನ್ಯಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾದನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತಾ॥

(###sudha --)

ಅಥವಾ ಭೇದಸ್ಯ ಭ್ರಾನ್ತಿಕಲ್ಪಿತತ್ವೇ, ಭ್ರಾನ್ತೇಶ್ಚ ಭೇದಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾದನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಮನೇನೋಕ್ತಮ್। ವ್ಯುತ್ಪಾದನಾರ್ಥಮೇವಾಜ್ಞಾನಂ ಮಧ್ಯೇ ನಿವೇಶಿತಮಿತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಅನೇನ ಜೀವಾಜ್ಞಾನಪಕ್ಷೋಽಪಿ ನಿರಸ್ತಃ। ಇತರೇತರಾಶ್ರಯಾದಿದೋಷಸಾಮ್ಯಾತ್। ಬೀಜಾಙ್ಕುರವದದೋಷ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ವೈಷಮ್ಯಾತ್। ವ್ಯಕ್ತಿಭೇದೇನ ಹಿ ತತ್ರಾದೋಷತ್ವಮ್। ನಚ ಜೀವಾವಿದ್ಯಾವ್ಯಕ್ತಿಭೇದೋಽಸ್ತೀತಿ।

ಯದುಕ್ತಂ "ನಾದೇಹಯೋಗಿನಃ" ಇತ್ಯಾದಿ ತದನುಪಪನ್ನಮ್। ದೇಹಾದೇರಪಿ ಭ್ರಾನ್ತಿಕಲ್ಪಿತತ್ವಾತ್। ನಚ ತತ್ರ ಕಾರಣಾಭಾವಃ, ಪೂರ್ವದೇಹಾದೇರ್ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್। ನಚೈವಮನವಸ್ಥಾ, ಅನಾದಿತ್ವಾದಿತಿ। ಮೈವಮ್। ಆದಿಸರ್ಗೇ ದೇಹಾದಿದರ್ಶನಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ನಹ್ಯಯಂ ಸಾಕ್ಷಿಮಾತ್ರಸಿದ್ಧೋಽರ್ಥ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಕಿಞ್ಚ ಸ್ಯಾದಯಮನವಸ್ಥಾಪರಿಹಾರಃ, ಯದಿ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವತರಾದಿದೇಹಾದೇರಪಿ ಭ್ರಾನ್ತಿಸಿದ್ಧತ್ವಂ ಪ್ರಮಿತಂ ಸ್ಯಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಏವಂ ಸರ್ವತ್ರಾನವಸ್ಥಾಪರಿಹಾರಃ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ। ನಚಾತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ।

h॥ "ನೇಹ ನಾನಾ' ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರಪಞ್ಚಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪರತ್ವೇ ತಸ್ಯಾ ಅರ್ಥಪ್ರತ್ಯಾಯಕತ್ವಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ನನು ಕಥಂ ನಾಸ್ತಿ? "ನೇಹ ನಾನಾ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇರ್ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಭ್ರಮತ್ವೇ ತ್ವಿತಿ।

ಭ್ರಮತ್ವೇ ತ್ವಿಯಮುಕ್ತಿಶ್ಚ ತದನ್ತಃಪತನಾನ್ನಹಿ ॥80॥**

(###sudha --)

ಯದ್ವಾ ಸರ್ವೋಽಪ್ಯಯಂ ಪ್ರಸಙ್ಗೋ ವಿಪರ್ಯಯಪರ್ಯವಸಾನಹೀನತ್ವಾದಾಭಾಸ ಏವ। "ನೇಹ ನಾನಾ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಾ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ವಿಯದಾದೇಃ ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ಭ್ರಾನ್ತಿಕಲ್ಪಿತತ್ವಾಭಿಧಾನಾದಿತ್ಯಾಶಯೇದಮುದಿತಮ್। ಉಪಪತ್ತ್ಯವಿರುದ್ಧೋ ಹಿ ವೇದಾರ್ಥೋ ಗ್ರಾಹ್ಯಃ। ಅನ್ಯಥಾ "ಅನ್ಧೋ ಮಣಿಮವಿನ್ದತ್' ಇತ್ಯಾದೇರಪಿ ಗ್ರಹಣಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ವಿಚಾರಶಾಸ್ತ್ರಾನಾರಮ್ಭಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚ।

"ನೇಹ ನಾನಾ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಂ ಚೋಪಪತ್ತಿವಿರುದ್ಧಮ್। ತಥಾಹಿ ಯದಿ ವಿಯದಾದಿಕಂ ಸರ್ವಂ ಭ್ರಮಸಿದ್ಧಂ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ತದನ್ತಃಪಾತಿತ್ವಾದಿಯಂ ಶ್ರುತಿಶ್ಚ ತಥಾ ಸ್ಯಾತ್। ಭ್ರಮಾರೋಪಿತಂ ಚಾಸದಿತಿ ಶ್ರುತೇರಪ್ಯಸತ್ತ್ವಾನ್ನಾರ್ಥಧೀಹೇತುತ್ವಮಿತಿ। ಭ್ರಮಶಬ್ದೋ ಜ್ಞಾನೇ, ಅರ್ಥೇ ಚ ಪರೇಷಾಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಇತಿ ಭ್ರಮತ್ವ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಯದ್ಯಪ್ಯಯಮರ್ಥಃ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರೇ ವರ್ಣಿತಃ, (49) ತಥಾಽಪಿ ತತ್ರಾಽಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಃ ಪ್ರಸಙ್ಗಃ, ಅತ್ರ ತು ಬಾಹ್ಯವಿಷಯ ಇತಿ ಭೇದಃ। ಅಧಿಕವಿವಕ್ಷಯಾ ಚೋಕ್ತಸ್ಯ ಪುನರುಕ್ತಿರಿತಿ।

h॥ ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಸತ್ಯತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಬಾಧ್ಯತ್ವಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ನನು ಸರ್ವೋಽಪ್ಯಯಂ ಪ್ರಪಞ್ಚೋ ಭ್ರಾನ್ತಿಸಿದ್ಧೋಽಪಿ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕೋ ಭವತ್ಯೇವ। ಅತಸ್ತದನ್ತಃಪತಿತಾ ಶ್ರುತಿರಪಿ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕತ್ವಾದರ್ಥಧೀಹೇತುರ್ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ವ್ಯಾವಹಾರಿಕತೇತಿ।

ವ್ಯಾವಹಾರಿಕತಾ ಚಾಸ್ಯ ಸ್ಯಾದಬಾಧ್ಯತ್ವ ಏವ ಹಿ।

ಚಸ್ತ್ವರ್ಥಃ। ಸ್ಯಾದಪ್ಯೇವಂ ಯದಿ ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕತಾ ತಾವಚ್ಚಕ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರಾ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ಯತೋಽಸ್ಯ ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕತಾ ತ್ವಬಾಧ್ಯತ್ವ ಏವ ಸ್ಯಾತ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯದಿ ಪ್ರಪಞ್ಚೋ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕೋಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತರ್ಹ್ಯಬಾಧ್ಯೋಽಪ್ಯಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯಃ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ। ನಚ ತಥಾಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ ಭವತಾ। ಅತೋ ನ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕೋಽಪ್ಯಙ್ಗೀಕರ್ತುಮುಚಿತ ಇತಿ। ಸತ್ಯತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾಪಾದನೇ ತ್ವಿಷ್ಟಾಪಾದನಂ ಸ್ಯಾತ್। ಪರೇಣಾಪಿ ಕಥಞ್ಚಿತ್ ಸತ್ಯತ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ಅತೋಽಬಾಧ್ಯತ್ವ ಏವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್।

h॥ ಅರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿತ್ವಸ್ಯ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಪದೇನ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್ ನ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದೌ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನು ಶುಕ್ತಿರಜತಾದೇರ್ಬಾಧ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯಭಿಜ್ಞಾಭಿವದನರೂಪವ್ಯವಹಾರವಿಷಯತ್ವಾದ್ ವ್ಯಾಪ್ತಿಹೀನೋಽಯಂ ತರ್ಕ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಬಾಧ್ಯಮಿತಿ।

ಬಾಧ್ಯಂ ನಾರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿನಚ ಸ್ವಪ್ನೋಽಪಿ ನೋ ಮೃಷಾ ll81 ll**

(###sudha --)

ಸತ್ಯಮ್, ಬಾಧ್ಯಂ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದಿಕಮಭಿಜ್ಞಾದಿವ್ಯವಹಾರವಿಷಯ ಇತಿ। ತಥಾಽಪ್ಯರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿ ನ ಭವತಿ। ನಹಿ ತೇನ ರಜತೋಚಿತಾ ವಲಯನಿರ್ಮಾಣಾದ್ಯರ್ಥಕ್ರಿಯಾ ಜಾಯಮಾನಾ ದೃಷ್ಟಾ। ಅರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿತ್ವಲಕ್ಷಣಮೇವ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕತ್ವಮಿಹ ಪ್ರಕೃತಮ್। ನಾಭಿಜ್ಞಾದಿವಿಷಯತ್ವಮ್। ಶ್ರುತೇರರ್ಥಧೀಜನಕತ್ವೋಪಪಾದನಾಯ ಉಪನ್ಯಸ್ತತ್ವಾತ್। ಅತೋ ನ ತರ್ಕಸ್ಯಾಙ್ಗವೈಕಲ್ಯಮಿತಿ।

ನನು ಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ಶುಕ್ತಿಕಾದ್ಯಧಿಷ್ಠಾನಸ್ಯ ಧರ್ಮಃ। "ವಿಜ್ಞಾತಸ್ಯಾನ್ಯಥಾ" ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್। ಶುಕ್ತಿಕಾದಿಕಂ ಚಾರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರೀತಿ ಕಥಮುಚ್ಯತೇ ಬಾಧ್ಯಂ ನಾರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರೀತಿ। ಮೈವಮ್। ನಿಷೇಧ್ಯತ್ವಲಕ್ಷಣಬಾಧ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಪರಾಭ್ಯುಪಗತಸ್ಯಾತ್ರಾಽಶ್ರಯಣಾತ್।

h ll ಸಿದ್ಧಾನ್ತೇ ಸ್ವಾಪ್ನಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಸತ್ಯತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ ನ ತತ್ರ ವ್ಯಭಿಚಾರಶಙ್ಕಾ ll

(###sudha --)

ನನು ತಥಾಽಪ್ಯಸತ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವಾಪ್ನಕಾಮಿನೀಸಮ್ಭೋಗಾದೇಶ್ಚರಮಧಾತುವಿಸರ್ಗಾದ್ಯರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿತ್ವದರ್ಶನಾದ್ ವ್ಯಾಪ್ತಿವಿಕಲಸ್ತರ್ಕ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನಚೇತಿ। ಸ್ವಪ್ನ ಇತಿ ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೋಪಲಬ್ಧೋಽರ್ಥಃ। ನೋಽಸ್ಮಾಕಂ ಬಾದರಾಯಣೀಯಾನಾಂ ಮತೇ। ತರ್ಹಿ ಮಮ ಮತೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಭಙ್ಗೋಽಸ್ತು। ಮಯಾ ಮೃಷಾತ್ವೇನಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಬಾದರಾಯಣೀಯೇನ ತಥಾ ಅಙ್ಗೀಕರ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್।

h ll ಸ್ವಾಪ್ನಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಸತ್ಯತ್ವಸ್ಯ ವೇದಸೂತ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ನನು ಕಥಂ ಬಾದರಾಯಣಸ್ಯ ನ ಮೃಷಾ ಸ್ವಪ್ನ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ವಾಸನೇತಿ।

ವಾಸನಾಜನಿತತ್ವೇನ ತಸ್ಯಾಪ್ಯಙ್ಗೀಕೃತತ್ವತಃ।

ಸ ಹಿ ಕರ್ತೇತಿ ವಾಕ್ಯಾಚ್ಚ ll ll ll ll ll ll ll ll82 ll**

(###sudha --)

ತಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ನಸ್ಯಾಪಿ "ಮಾಯಾಮಾತ್ರಮ್" ಇತಿ ವದತಾ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣ ವಾಸನಾಜನಿತತ್ವೇನಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾದಿದಂ ಜ್ಞಾಯತೇ ಯತ್ ನ ತಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ನೋ ಮೃಷಾಽಭಿಮತ ಇತಿ। ನಹಿ ಕಶ್ಚಿದವಿದ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಕಾರಣಂ ನಿರೂಪಯೇತ್।

ಕಿಞ್ಚ ಶ್ರುತ್ಯನುಸಾರೀ ಹಿ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ ಸ್ಯಾತ್। ಶ್ರುತ್ಯಾ ಚ ಸ್ವಾಪ್ನಾರ್ಥಸ್ಯ ಕರ್ತಾರಂ ವದನ್ತ್ಯಾ ಸತ್ಯತ್ವಮೇವಾಭಿಪ್ರೇತಮಿತಿ ನ ಮೃಷಾತ್ವಂ ಸೂತ್ರಕೃತೋಽಭಿಮತಮಿತ್ಯಾಹ -- ಸ ಹೀತಿ।

ನನು ಕಥಂ ಸ್ವಪ್ನೋ ನ ಮೃಷಾ? "ಮಾಯಾಮಾತ್ರಮ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರಕೃತೈವ ತನ್ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾದಿತ್ಯತೋ ವಾಽಽಹ ವಾಸನೇತಿ। ನ ಮಾಯಾಮಾತ್ರಪದೇನ ಸ್ವಪ್ನಸ್ಯ ಮೃಷಾತ್ವಮಭಿಮತಮ್, ಕಿನ್ತು ವಾಸನಾಜನಿತತ್ವಮ್। ಅತೋ ನ ಮೃಷೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಯಥಾಚೈತತ್ ತಥೋಪಪಾದಯಿಷ್ಯತೇ। (922) ತಸ್ಯಾಽಗಾಮಿನಃ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ವಾಸನಾಜನಿತತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವೇನ ಅಸ್ಮಾಭಿರಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾದಿತಿ ವಾ ಯೋಜ್ಯಮ್। ನ ಕೇವಲಂ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೋಪಪತ್ತಿವಶಾನ್ಮೃಷಾತ್ವಂ ನ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ, ಕಿನ್ತು ಶ್ರುತಿವಶಾಚ್ಚೇತ್ಯಾಹ -- ಸ ಹೀತಿ।

h ॥ ಸ್ವಾಪ್ನಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಸೋಪಾದಾನತ್ವಾತ್ ಸಕರ್ತೃಕತ್ವಾಚ್ಚ ನ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಯದ್ವಾ ಸ್ವಾಪ್ನಾರ್ಥೋ ನ ತಾವದನಾದಿನಿತ್ಯಃ, ಪಶ್ಚಾದದೃಷ್ಟ್ಯಾದಿವಿರೋಧಾತ್। ನಾಪಿ ಸಾದಿವಿನಾಶೀ, ಉಪಾದಾನನಿಮಿತ್ತಯೋರನಿರೂಪಣಾತ್। ನಚ ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರಂ ಸಮ್ಭವತಿ। ತತ್ ಕಥಂ ನ ಮೃಷೇತ್ಯತ ಆಹ -- ವಾಸನೇತಿ। ನೋಪಾದಾನಾಭಾವ ಇತಿ ಶೇಷಃ। "ನ ಮೃಷಾ" ಇತಿ ಪೂರ್ವೇಣ ವಾ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಏವಮುಪಾದಾನಂ ನಿರೂಪ್ಯ ನಿಮಿತ್ತಮುಪಪಾದಯತಿ -- ಸಹೀತಿ। ನಿಮಿತ್ತಂ ಚೇಶ್ವರೋ ಜ್ಞಾಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। "ನ ಮೃಷಾ" ಇತಿ ಪೂರ್ವೇಣೈವ ವಾಽನ್ವಯಃ।

h ॥ ಸ್ವಪ್ನಕಾಲೇ ಜಾಗ್ರತ್ತ್ವಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಂ ಭ್ರಾನ್ತಿತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ಕಥನ್ತರ್ಹಿ "ಸ್ವಪ್ನಮಾಯಾಸರೂಪಾ" ಇತ್ಯಾದೌ ಭ್ರಾನ್ತಿತ್ವೋಕ್ತಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಜಾಗ್ರತ್ತ್ವಮಿತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ । ಜಾಗ್ರತ್ವಮಿತಿ ಹಿ ಭ್ರಮಃ ॥82॥**

(###sudha --)

ಇತಿಶಬ್ದ ಆದ್ಯರ್ಥೇ, ಉಲ್ಲೇಖಾರ್ಥೇ ವಾ। ಜಾಗ್ರದಹಮಸ್ಮೀತಿ ದೃಷ್ಟ್ಯರ್ಜಾಗ್ರತ್ತ್ವಮ್, ಯಚ್ಚೈತತ್ ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಜಾಗ್ರದ್ದೃಶಾ ದೃಷ್ಟಪದಾರ್ಥೈರೈಕ್ಯಮ್,

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಬಾಹ್ಯಮೃದಾದಿಜನ್ಯತ್ವಂ ವಾ ಏವಮಾದಿಪ್ರತಿಭಾಸೋ ಭ್ರಮಃ । ಬಾಧ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ಹಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ । ತದಪೇಕ್ಷಯಾ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿವಚನಾನೀತಿ ಭಾವಃ ।

h ll ಸರ್ಪಭ್ರಮಾದೌ ಜ್ಞಾನಸ್ಯೈವ ಭಯಕಮ್ಪಾದ್ಯರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿತ್ವಮ್, ನ ಸರ್ಪಸ್ಯ ll

(###sudha --)

ನನು ಚ ರಜ್ಜೌ ಸರ್ಪಭ್ರಮೇಽಸತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಸರ್ಪಸ್ಯ ಸರ್ಪೋಚಿತಭಯಕಮ್ಪಾದ್ಯರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿತ್ವಂ ದೃಶ್ಯತೇ, ತಥಾ ಸರ್ಪೇ ಸಮಾರೋಪಿತಾಯಾಃ ಕುಸುಮಮಾಲಾಯಾಃ ಸನ್ತೋಷಕಾರಿತಾ ಉಪಲಭ್ಯತೇ, ಅತೋ ವ್ಯಾಪ್ತಿಭಙ್ಗಸ್ತಕಸ್ಯೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸರ್ಪೇತಿ ।

ಸರ್ಪಭ್ರಮಾದಾವಪಿ ಹಿ ಜ್ಞಾನಮಸ್ತ್ಯೇವ ತಾದೃಶಮ್ ।

ತದೇವಾರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿ ತತ್ ಸದೇವಾರ್ಥಕಾರಕಮ್ ll83 ll**

(###sudha --)

"ಮಾ ಭೂದತ್ರ ಸರ್ಪಃ' ಇತಿವತ್ "ನ ಸರ್ಪಜ್ಞಾನಮಭೂತ್' ಇತಿ ಬಾಧಕಾನುದಯಾತ್ । ಅಭೂದೇವೇತ್ಯನುವೃತ್ತೇಶ್ಚ । ಭ್ರಮತ್ವಸ್ಯ ವಿಷಯವೈಪರೀತ್ಯಮಾತ್ರೇಣೋಪಪತ್ತೇರಿತಿ ಹಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ ।

ಕಿಮತೋ ಯದಿ ಜ್ಞಾನಮಸ್ತ್ಯೇವೇತ್ಯತ ಆಹ -- ತದೇವೇತಿ । ಏವಶಬ್ದೇನ ಸರ್ಪಾದಿಕಂ ವ್ಯಾವರ್ತಯತಿ । ಸತ್ಯಪಿ ಸರ್ಪಾದೌ ಅಸತಿ ಚ ಜ್ಞಾನೇ ಭಯಕಮ್ಪಾದ್ಯನುತ್ಪತ್ತೇಃ । ಸತಿ ಚ ತಸ್ಮಿನ್ ತದುತ್ಪತ್ತೇರ್ಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯಮೇವ ಭಯಕಮ್ಪಾದಿಕಂ ನ ಸರ್ಪಕಾರ್ಯಮ್ । ತತ್ಕಾರ್ಯಂ ತ್ವಭಿಸರ್ಪಣದಂಶನಾದಿಕಮ್ । ಮರಣಮಪಿ ಧಾತುವ್ಯಾಕುಲತಾನಿಮಿತ್ತಕಮ್ । ಸಾ ಚ ವಿಷದ್ರವ್ಯೇಣೇವ ಭಯಾದಿನಾಽಪಿ ಭವತೀತಿ ನ ಬಾಧ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಸರ್ಪಾದೇರರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿತ್ವಮ್ ।

h ll ವಿಷಯಾವಚ್ಛಿನ್ನಜ್ಞಾನಸ್ಯೈವ ಅರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿತ್ವೇಽಪಿ ವಿಷಯಸ್ಯ ವ್ಯಾವರ್ತಕತ್ವಮಾತ್ರಮ್,

ನ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಿತ್ವಮಿತ್ಯಸ್ಯ ದೂಷಣಮ್ ll

(###sudha --)

ನನು ಕಿಂ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಂ ಭಯಾದಿಜನಕಮ್, ಕಿಂವಾ ವಿಷಯಾವಚ್ಛಿನ್ನಮ್? ನಾಽದ್ಯಃ, ಘಟಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪಿ ಜ್ಞಾನತ್ವೇನ ತದಾಪತ್ತೇಃ । ದ್ವಿತೀಯೇ ನ ತಾವದ್ ವಿಷಯೋ ರಜ್ಜ್ವಾದಿಃ । ರಜ್ಜುರಿಯಮಿತ್ಯಾದಿಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪಿ ಭಯಾದಿಹೇತುತಾಪಾತಾತ್ । ಸರ್ಪಾದಿಶ್ಚೇತ್, ವಿಶೇಷಣತಯಾ ತಸ್ಯಾಪಿ ಭಯಾದಿಹೇತುತ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್ ।

ಅತ್ರ ಕಶ್ಚಿದಾಹ -- ನಾಯಂ ದೋಷಃ, ಜ್ಞಾನವ್ಯಾವರ್ತಕತಯೋಪಯುಕ್ತಸ್ಯ ಸರ್ಪಾದೇರ್ವಿಷಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಜನ್ಯಾರ್ಥಕ್ರಿಯಾಯಾಮಪ್ರವೇಶಾತ್। ನಹಿ ಕುರೂಣಾಂ ಕ್ಷೇತ್ರೇ ವಸತಿ, ಗುರೂಣಾಂ ಟೀಕಾಂ ಪಠತಿ ಇತ್ಯಾದೌ ವಿಶೇಷಣಸ್ಯಾಪಿ ಕಾರಕತ್ವಮಸ್ತಿ। ಕಿನ್ತ್ವತಿಪ್ರಸಕ್ತಯೋಃ ಕ್ಷೇತ್ರಟೀಕಯೋರ್ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮಾತ್ರೇಣ ಚರಿತಾರ್ಥತ್ವಮಿತಿ। ತದಸತ್। ಏವಮಪಿ ಬಾಧ್ಯಸ್ಯ ಸರ್ಪಾದೇಃ ವ್ಯಾವರ್ತಕತ್ವಸ್ಯಾವಶ್ಯಮಭ್ಯುಪಗಮನೀಯತ್ವಾತ್। ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಬುದ್ಧಿಜನಕತ್ವಂ ಹಿ ವ್ಯಾವರ್ತಕತ್ವಮ್। ತತ್ರಾಪಿ ಜ್ಞಾನಾಭ್ಯುಪಗಮೇನ ಪರಿಹಾರೇ ವ್ಯಾವರ್ತಕೋಪಾದಾನೇನ ಪ್ರಸಙ್ಗತಾದವಸ್ಥ್ಯಮಿತಿ।

h ll ವಿಷಯಾನ್ತರ್ಭಾವಮನ್ತರೇಣ ಸ್ವಗತೇನೈವ ವಿಶೇಷೇಣ ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ತತ್ರಾಽಹ -- ತಾದೃಶಮಿತಿ। ಯಾದೃಶಂ ಸತ್ಯಸರ್ಪೋಲ್ಲೇಖಿ ಜ್ಞಾನಂ, ತಾದೃಶಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಸತ್ಯಸರ್ಪಜ್ಞಾನಂ ತಾವದ್ ಘಟಾದಿಜ್ಞಾನಾದ್ ವ್ಯಾವೃತ್ತಮನುಭೂಯತೇ। ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಶ್ಚ ವ್ಯಾವರ್ತಕಧರ್ಮಕೃತಾ ಸರ್ವತ್ರೋಪಲಬ್ಧಾ। ನಚ ವಿಷಯೋ ವ್ಯಾವರ್ತಕಃ, ತಸ್ಯಾತದ್ಧರ್ಮತ್ವಾತ್। ಸಮ್ಬದ್ಧಂ ಹಿ ವ್ಯಾವರ್ತಕಂ ಭವತಿ। ಅನ್ಯಥಾ ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ವಿಷಯಸಮ್ಬನ್ಧೋ ವ್ಯಾವರ್ತಕೋಽಸ್ತ್ವಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯ ಸಂಯೋಗಾದಿರೂಪಸ್ಯಾಭಾವಾತ್। ಅತಃ ಕಶ್ಚಿಜ್ಜ್ಞಾನಗತ ಏವ ಧರ್ಮೋಽಭ್ಯುಪಗನ್ತವ್ಯಃ।

ಕಿಞ್ಚ ವಿಲಕ್ಷಣಸಾಮಗ್ರೀಜನ್ಮನೋರ್ಜ್ಞಾನಯೋರ್ಯಥಾ ಪರೋಕ್ಷತ್ವಾಪರೋಕ್ಷತ್ವರೂಪೋ ವಿಶೇಷೋ ವಿಷಯೋಪಾಧಿನಾ ವಿನಾ ಅಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ, ಏವಮಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನೇಽಪಿ ಕಥಂ ಸ್ವಗತೋ ವಿಶೇಷೋ ನಾಙ್ಗೀಕರಣೀಯಃ, ಅಪಿಚ ಸರ್ಪಜ್ಞಾನಸ್ಯ ವಿಲಕ್ಷಣಾರ್ಥಕ್ರಿಯಾ ನ ಸ್ವಗತೇನಾತಿಶಯೇನ ವಿನೋಪಪದ್ಯತೇ। ನಹಿ ದೇವದತ್ತಸಮ್ಬನ್ಧಿತಾಮಾತ್ರೇಣ ಕಲಮಬೀಜಂ ಕಲಮಬೀಜಾನ್ತರಕಾರ್ಯವಿಲಕ್ಷಣಂ ಕಾರ್ಯಮುಪಜನಯತಿ। ಸ ಚಾಯಂ ವಿಶೇಷಃ ಸತ್ಯಸರ್ಪಜ್ಞಾನೇ ಸಮೀಚೀನಯಾ ಸಾಮಗ್ರ್ಯಾ ಜಾತಃ, ಮಿಥ್ಯಾಸರ್ಪಜ್ಞಾನೇ ತ್ವಸಮೀಚೀನಯಾ ಇತಿ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ವಿಶೇಷಃ। ಅತೋ ವಿಷಯಾನ್ತರ್ಭಾವಮನ್ತರೇಣ ಸ್ವಗತೇನೈವ ವಿಶೇಷೇಣ ಸರ್ಪಾದಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಭಯಾದಿಜನಕತ್ವಾನ್ನ ಸರ್ಪಸ್ಯ ಕಿಞ್ಚಿತ್ಕರತ್ವಮಿತಿ। ತದೇವಂ ಯತ್ರಾರ್ಥಕ್ರಿಯಾ ನಿಶ್ಚಿತಾ ನ ತತ್ರ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮ್, ಯತ್ರ ತು ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ನ ತತ್ರಾರ್ಥಕ್ರಿಯೇತಿ ನ ತರ್ಕಮೂಲವ್ಯಾಪ್ತೇಃ ಕ್ವಾಪಿ ಭಙ್ಗ ಇತ್ಯುಪಸಂಹರತಿ -- ತದತಿ।

h ll ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಕ್ರಿಯಾವೇಶಶೂನ್ಯತ್ವೇನ ಅರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿತ್ವಾಭಾವಾದಸಾಧಾರಣ್ಯಮಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಃ ll

(###sudha --)

ನನ್ವರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿತ್ವಂ ಯಥಾ ವಿಪಕ್ಷಾನ್ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಾದ್ ವ್ಯಾವೃತ್ತಮ್, ಏವಂ ಸಪಕ್ಷಾತ್ ಸತ್ಯಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪಿ ವ್ಯಾವೃತ್ತತ್ವಾದಸಾಧಾರಣಮ್। ನಚ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಕ್ರಿಯೋಕ್ತೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್, ತಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಪಞ್ಚಾನ್ತರ್ಭಾವೇನ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಬ್ರಹ್ಮ ತ್ವಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಬ್ರಹ್ಮ ತ್ವರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿ ಪರತಃ ಸ್ವತ ಏವ ವಾ।

ಅಙ್ಗೀಕೃತಂ ಹಿ ತೇನೈವ ಪರತಸ್ತ್ವೇ ನಚ ಪ್ರಮಾ ॥84॥**

(###sudha --)

ತೇನ ಮಾಯಾವಾದಿನೈವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಪಞ್ಚಾದಪ್ಯತಿಶಯೇನಾರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರ್ಯಙ್ಗೀಕೃತಮೇವ ಹಿ। ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರೇ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇನ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್। ಅತಃ ಸಪಕ್ಷಪ್ರವೇಶಿತ್ವಾನ್ನಾಸಾಧಾರಣ್ಯಂ ಮನ್ತವ್ಯಮ್।

ನನು ಮಯಾಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯಮಾಣಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿತ್ವಂ ನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಮ್। ಕಿನ್ತು ಪರತ ಏವ ಮಾಯಾಯಾಂ ತದಾಪತತ ಇತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಅತಃ ಕಥಮಾಪಾದಕಸ್ಯ ಸಪಕ್ಷಪ್ರವೇಶ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಪರತ ಇತಿ। ಅಙ್ಗೀಕೃತಂ ತಾವದರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ, ತತ್ ಸ್ವತಃ ಪರತೋ ವಾಽಸ್ತು। ಕಿಮನೇನ ಪ್ರಕೃತಾನುಪಯುಕ್ತೇನ? ನಹಿ ಸ್ವತೋಽರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿತ್ವಮಾಪಾದಕತ್ವೇನಾಸ್ಮಾಭಿರಭಿಹಿತಮ್, ಪರೇಣ ವಾ ಪ್ರಸ್ತಾವಿತಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಪ್ರಯುಕ್ತಸ್ಯ ಧೂಮಾದೇರ್ವಿಶೇಷಾಕಾರೇಣ ಸಪಕ್ಷಾಪ್ರವೇಶಿತಯಾಽಸಾಧಾರಣ್ಯಸ್ಯ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವೇನ ತದ್ಭಙ್ಗಃ ಸ್ಯಾತ್।

h॥ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಅರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿತ್ವಸ್ಯ ಮಾಯಾಕಲ್ಪಿತತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಃ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿತ್ವಂ ಪರತ ಇತ್ಯಸ್ಯ ನಾಯಮರ್ಥಃ ದಾರುಯನ್ತ್ರಸ್ಯೇವ ಪರಾಧೀನಮಿತಿ, ನಾಪಿ ಕುಲಾಲಸ್ಯೇವ ಪ್ರಯೋಜನಾದ್ಯಪೇಕ್ಷಮಿತಿ। ಕಿನ್ತು ಗಗನೇ ಮಿಲನತೇವ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯ ಏವ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಮಾಯಾಸಮ್ಬನ್ಧಾದರ್ಥಕ್ರಿಯಾಽವಭಾಸತ ಇತಿ। ನಚೈವಂವಿಧೇನ ಸಪಕ್ಷಪ್ರವೇಶೋ ಭವತ್ಯಾಪಾದಕಸ್ಯೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಪರತಸ್ತ್ವ ಇತಿ। ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿತ್ವಸ್ಯೇತಿ ಶೇಷಃ। ಪರತಸ್ತ್ವೇ ನಿರೂಪಿತರೂಪೇ। ಪ್ರಮಾ ಪ್ರಮಾಣಮ್।

ಅಯಮತ್ರಾಽಶಯಃ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗನ್ನಿರ್ಮಾಣಾದ್ಯರ್ಥಕ್ರಿಯಾ ಪ್ರತೀತಾ, ನವಾ? ನಚೇತ್ ಕಥಂ ಲಕ್ಷಣತ್ವೇನೋಚ್ಯತೇ? ಕಸ್ಯ ಚ ಮಾಯಾಮಯತ್ವಮಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ? ಪ್ರತೀತತ್ವೇಽಪಿ ನ ತಾವತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಾಭ್ಯಾಮ್। ತದಗೋಚರತ್ವಾತ್। ಅತಃ ಶ್ರುತ್ಯೈವೇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ತಥಾಚ ಕಥಂ ಮಾಯಿಕತ್ವಮ್? ತತ್ ಕಿಂ ಶ್ರುತಿಪ್ರತೀತಂ ಸರ್ವಮೇವ ಸತ್ಯಮ್? ಅದ್ಧಾ। ಬಾಧಕಾಭಾವೇ ತಥೈವ। ನಚ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽರ್ಥಕ್ರಿಯಾಯಾಃ ಪರತಸ್ತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ, ಯದ್ ಬಾಧಕಂ ಭವೇತ್। ಬಾಧಕಾಭಾವಮಾತ್ರೇಣ ಕಥಂ ಸತ್ಯಾರ್ಥತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವತಸ್ತ್ವಾದಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ಪರತಸ್ತ್ವೇ ಚ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯಾನವಸ್ಥಾಪಾತೇನ ನ ಪ್ರಮಾ ನಿಶ್ಚೀಯೇತ। ಸನ್ತಿ "ನಿಷ್ಕಲಂ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯಮ್" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಯೋ ಬಾಧಿಕಾ ಇತಿ ಚೇತ್। ಏವಂ ಶ್ರುತಿಬಲೇನ ಪರಸ್ತ್ವೇಽರ್ಥಕ್ರಿಯಾಯಾಃ ಸ್ವೀಕೃತೇ ತದಭಿಧಾತ್ರೀ "ಸ ಇದಂ ಸರ್ವಮಸೃಜತ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿರ್ನ ಪ್ರಮಾ ಸ್ಯಾತ್। ಪ್ರತಿಪಾದಿತಾರ್ಥಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾತಿರಿಕ್ತಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯಾಭಾವಾತ್। ಕಿಞ್ಚಾವಿಶೇಷಾತ್ "ನಿಷ್ಕಲಂ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯಮ್" ಇತಿ ಶ್ರುತಿರೇತಚ್ಛ್ರುತಿವಿರೋಧಾತ್ ಪರತಸ್ತ್ವೇ ನ ಪ್ರಮೇತಿ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್? ಅನ್ಯದುತ್ತರತ್ರ ವಕ್ಷ್ಯಾಮ ಇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಸತಃ ಸಾಧಕತ್ವಾಯೋಗಃ ll

(###sudha --)

ನನ್ವಸ್ತ್ವಬಾಧ್ಯಮೇವಾರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿ। ಪ್ರಪಞ್ಚಮಪ್ಯಬಾಧ್ಯಮಙ್ಗೀಕರೋಮಿ। ಆತ್ಯನ್ತಿಕಾಬಾಧ್ಯತ್ವಾಭಾವೇಽಪಿ ಪ್ರಾಗ್ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮೈಕ್ಯಜ್ಞಾನಾದಬಾಧ್ಯತ್ವಾತ್। ಅತಸ್ತದನ್ತರ್ಗತಾ ಶ್ರುತಿರಪ್ಯಮುಖ್ಯಸತ್ಯತ್ವಾತ್ ಸಾಧಿಕಾ ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಮುಖ್ಯೇತಿ।

ಅಮುಖ್ಯಸತ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಸಾಧಕತ್ವೇ ಸದಾಽಽವಯೋಃ।

ನಹಿ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾದತಸ್ತಿಷ್ಠತು ಸಾ ಪ್ರಮಾ

ನಹಿ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನೇನ ಶಕ್ಯಂ ಸಾಧಯಿತುಂ ಕ್ವಚಿತ್ ll ।85 ll

(###sudha --)

ಸದೇತ್ಯನೇನಾಸ್ಯ ಪ್ರಮೇಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಗೇವೋಪಪಾದಿತತ್ವಮಿತ್ಯಾಚಷ್ಟೇ। (63)ತತಶ್ಚ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷಃ ಪರಿಹೃತೋ ಭವತಿ। ತಿಷ್ಠತು ನ ವಕ್ತವ್ಯೇತಿ ಯಾವತ್। ಸಾ ಪ್ರಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಬಾಧ್ಯಂ ಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಯಸ್ಮಾತ್ ಸಾ ಶ್ರುತಿರಪ್ರಮಾ ತಸ್ಮಾತ್ ತಿಷ್ಠತ್ವಿತಿ ವಾ। ಪ್ರಪಞ್ಚಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಹಿ ತದರ್ಥಃ। ನಚಾಸೌ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಮ್। ಸೋಪಾಧಿಕತ್ವಾತ್। ತತೋಽಸ್ಯ ಬಾಧ್ಯತ್ವಮಾವಶ್ಯಕಮ್। ಬಾಧ್ಯಾರ್ಥಂ ಚಾಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವ। ಬಾಧ್ಯಾರ್ಥತ್ವೇಽಪಿ ಪ್ರಾಗ್ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಾದಬಾಧ್ಯಾರ್ಥತ್ವೇನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಸ್ತ್ವಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಅಮುಖ್ಯೇತಿ। ಸತ್ಯಮಬಾಧ್ಯಾರ್ಥಮ್। ನಹಿ ಕಾಲವಿಲಮ್ಬೇನ ಬಾಧಿತಾರ್ಥಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಭವತೀತಿ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ। (975, 1315)

ಅಸ್ತ್ವೇವಂ ಸ್ವರೂಪತೋ ವಿಷಯತಶ್ಚಾಸತ್ಯತ್ವಾತ್ ಸಾಧಕತ್ವೇನ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಾ ಶ್ರುತಿಃ, ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರಪಞ್ಚಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸಾಧನಾಯ ತದುಪನ್ಯಾಸಃ ಕುತೋ ನ ಕಾರ್ಯ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನಹೀತಿ। ತಥಾತ್ವೇ ಸ್ವರೂಪಾಸಿದ್ಧಕಾಲಾತೀತಯೋರಪ್ಯುಪನ್ಯಾಸಃಸ್ಯಾತ್। ಆರೋಪಮಾತ್ರಸ್ಯ ತತ್ರಾಪಿ ಸುಲಭತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ।

h ll ಸತ್ಯತ್ವೇನ ಉಭಯವಾದಿಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನೇನ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ಪ್ರಪಞ್ಚಸತ್ಯತ್ವಸಾಧನಮ್ ll

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಆಸ್ತಾಮಿಯಂ ಪ್ರಮಾಣಸದಸತ್ತ್ವಚಿನ್ತಾ। ಪ್ರಮಾಣೇನೈವ ಪ್ರಮೇಯಸಿದ್ಧೇಃ। ಅನ್ಯಥಾ ಭವತಾಮಪಿ ಪ್ರಪಞ್ಚಮಿಥ್ಯಾತ್ವನಿರಾಕರಣೇ ತತ್ಸತ್ಯತ್ವಸಾಧನೇ ಚ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವೇನ ಕಥಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಯುಷ್ಮಾಭಿರುಪನ್ಯಸ್ಯಮಾನಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಸತ್ಯಮಸತ್ಯಂ ವಾ ಸ್ಯಾತ್। ನ ತಾವತ್ ಸತ್ಯಂ ಮಾಂ ಪ್ರತಿ ವಕ್ತುಮುಚಿತಮ್, ಮಯಾ ಸತ್ಯಸ್ಯ ಸಾಧಕತ್ವಾನಙ್ಗೀಕಾರಾತ್, ಯತ್ ಸತ್ಯಂ ನ ತತ್ರ ಕ್ರಿಯಾವೇಶಃ, ಯತ್ರ ಚ ಕ್ರಿಯಾವೇಶೋ ನ ತತ್ ಸತ್ಯಮಿತಿ। ನಚ ವಾಚ್ಯಮ್ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಸತ್ಯಸ್ಯ ಸಾಧಕತ್ವಂ ತ್ವಯಾಽಙ್ಗೀಕೃತಮಿತಿ। ಕಥಞ್ಚಿತ್ ಸುಖಾದೌ ತಸ್ಯ ಶಕ್ಯೋಪನ್ಯಾಸತ್ವೇಽಪಿ ಬಾಹ್ಯಪ್ರಪಞ್ಚೇ ತದಯೋಗಾತ್। ಬಾಹ್ಯಪ್ರಮಾಣವಿಷಯೋ ಹ್ಯಸೌ। ಅನ್ಯಥಾಽನ್ಧಬಧಿರಾದ್ಯಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಸ ಏವ ಚಾತ್ರ ಪ್ರಕೃತ ಇತಿ। ನಾಪ್ಯಸತ್ಯಮ್, ಭವದ್ಭಿರನಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸಾಧಕತ್ವಮಿತಿ।

ಸಾಧಕತ್ವಂ ತು ಸತ್ಯಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಣೋ ಹ್ಯಾವಯೋರ್ದ್ವಯೋಃ।

ಸಮ್ಯಕ್ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಂ ತನ್ನ ವಿವರ್ತಮತಂ ಭವೇತ್॥86॥**

(###sudha --)

ಸತ್ಯಸ್ಯ ತ್ವಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಸಮ್ಯಗಿತಿ ಮುಖ್ಯತ ಏವ, ನತ್ವಧಿಕರಣಸಿದ್ಧಾನ್ತತ್ವೇನ। ಹಿಶಬ್ದಃ ಸರ್ವಂ ವಸ್ತು ಜ್ಞಾತತಯಾಽಜ್ಞಾತತಯಾ ವಾ ಸಾಕ್ಷಿಚೈತನ್ಯಸ್ಯ ವಿಷಯ ಏವೇತ್ಯಾದಿತತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧಿದ್ಯೋತಕಃ। ತದಿತ್ಯವ್ಯಯಮ್। ತೇನ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ। ವಿಶ್ವವಿವರ್ತಮತಂ ನ ಭವೇತ್। ನಿರಾಕುರ್ಮ ಇತಿ ಯಾವತ್। ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್। ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸತ್ಯತಾಮಪಿ ತೇನೈವ ಸಾಧಯಾಮ ಇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ತಥಾಚ ವಕ್ಷ್ಯತೇ। (417)

h॥ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮೇಯಾದಿವ್ಯವಸ್ಥಾದ್ಯನಙ್ಗೀಕಾರೇ ವಾದಿತ್ವಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ನ ಕಾಽಪಿ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮೇಯಾದಿವ್ಯವಸ್ಥಾ ಮಯಾಽಙ್ಗೀಕೃತಾ। ಕಿನ್ತು ಪರಕೀಯರೀತ್ಯೈವ ಸರ್ವಮುಚ್ಯತೇ। ತತ್ ಕಥಂ ಕಿಮಪ್ಯನಙ್ಗೀಕುರ್ವಾಣಂ ಮಾಂ ಪ್ರತಿ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಸಾಧಕತ್ವಂ ತ್ವಯಾಽಙ್ಗೀಕೃತಮಿತ್ಯುಚ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಯದೀತಿ।

ಯದಿ ನಾಙ್ಗೀಕೃತಂ ಕಿಞ್ಚಿದನಙ್ಗೀಕೃತತಾಽಪಿ ಹಿ।

ನಾಙ್ಗೀಕೃತೇತಿ ಮೂಕಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ನಾಸ್ಮದ್ವಿವಾದಿತಾ॥87॥**

(###sudha --)

ನ ವಿದ್ಯತೇಽಙ್ಗೀಕೃತಮಙ್ಗೀಕಾರೋ ಯಸ್ಯೇತ್ಯನಙ್ಗೀಕೃತಃ। ತಸ್ಯ ಭಾವೋಽನಙ್ಗೀಕೃತತಾ। ಅನಙ್ಗೀಕಾರಿತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಇತಿಶಬ್ದದ್ವಯಂ ಹೇತೌ। ಯದಿ ಪರೋ ಬ್ರೂಯಾತ್ "ಮಯಾ ಕಿಞ್ಚಿನ್ನಾಙ್ಗೀಕೃತಮ್' ಇತಿ। ತದಾಽಸೌ ವಕ್ತವ್ಯಃ ಸರ್ವಥಾ ಅನಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಮಾತ್ಮನಸ್ತ್ವಯಾಽಙ್ಗೀಕೃತಮ್, ನವಾ? ಆದ್ಯೇ ಕಿಞ್ಚಿದಪಿ ನಾಙ್ಗೀಕೃತಮಿತಿ ಪಕ್ಷಹಾನೇಃ ಆತ್ಮನೋಽನಙ್ಗೀಕರ್ತೃತಾಽಪಿ ನಾಙ್ಗೀಕೃತೇತಿ ದ್ವಿತೀಯ ಏವಾಙ್ಗೀಕರಣೀಯಃ। ತಥಾಚಾಸೌ ಮೂಕಃ ಸ್ಯಾತ್। ಅಙ್ಗೀಕಾರಾನಙ್ಗೀಕಾರೋದಾಸೀನಸ್ಯ ಮೃತಕಸ್ಯೇವ ವಾಕ್ಪ್ರವೃತ್ತೇರಯುಕ್ತತ್ವಾತ್। ತತಶ್ಚ ಮೌನಮವಲಮ್ಬಮಾನಸ್ಯ ನಾಸ್ಮತ್ಪ್ರತಿವಾದಿತೇತಿ ಕಿಮತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯಮ್?

ಸತ್ಯಮೇತತ್। ವಸ್ತುತಸ್ತು ವಯಂ ಸರ್ವತೋ ನಿವೃತ್ತಾಃ, ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧೇ ಚಿದಾತ್ಮನಿ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವೇ ಕೇವಲೇ ಭಾರಮವಲಮ್ಬ್ಯ ಚರಿತಾರ್ಥಾಃ ಸುಖಮಾಸ್ಮಹೇ। ಯೇ ತು ಸ್ವಪರಿಕಲ್ಪಿತಸಾಧನದೂಷಣಾದಿವ್ಯವಸ್ಥಯಾ ವಿಚಾರಮವತಾರ್ಯ ತತ್ತ್ವಂ ನಿರ್ಣೇತುಮಿಚ್ಛನ್ತಿ ತಾನ್ ಪ್ರತಿ ಬ್ರೂಮಃ ನ ಸಾಧ್ವೀಯಂ ಭವತಾಂ ವಿಚಾರವ್ಯವಸ್ಥೇತಿ। ಮೈವಮ್। ಏವಮಪಿ ಪರಕೀಯವಿಚಾರವ್ಯವಸ್ಥಿತೇರಸಾಧುತ್ವಸ್ಯಾವಶ್ಯಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ತದ್ವ್ಯುತ್ಪಾದನಂ ವ್ಯರ್ಥಂ ಸ್ಯಾತ್।

ಅಥ ತನ್ಮಾತ್ರಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಾದಿವ್ಯವಸ್ಥಾ ನಾಙ್ಗೀಕೃತೇತಿ ಮನ್ಯಸೇ। ತನ್ನ। ಪ್ರಮಾಣಾದಿನಾ ವಿನಾ ಪರವ್ಯವಸ್ಥಾಯಾ ಅಸಾಧುತ್ವಸ್ಯ ವ್ಯುತ್ಪಾದಯಿತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ಭವತ್ಕಲ್ಪಿತವ್ಯವಸ್ಥಯೈವ ವ್ಯಾಹತತ್ವಾದಸಿದ್ಧಿಃ ಭವದ್ವ್ಯವಸ್ಥೇತಿ ಬ್ರೂಮೋ ನ ಪುನರತ್ರ ಕಿಮಪಿ ಪ್ರಮಾಣಮಙ್ಗೀಕುರ್ಮ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಯತ್ ಸ್ವಾಭ್ಯುಪಗತವ್ಯವಸ್ಥಾವಿರುದ್ಧಂ ತದಸಾಧ್ವಿತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯತ್ವಾತ್।

ಏತದಪಿ ಪರೇಣಾಭ್ಯುಪಗತಮೇವಾಽಶ್ರೀಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಕಿಂ ಪರಕೀಯವ್ಯವಸ್ಥಾಯಾ ಅಸಾಧುತ್ವಂ ಸ್ವಯಮವಬುದ್ಧ್ಯ ಪರಂ ಪ್ರತಿ ಬೋಧ್ಯತೇ, ಅನವಬುದ್ಧ್ಯೈವ ವಾ? ದ್ವಿತೀಯೇ ವಿಪ್ರಲಮ್ಭಕತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ವಿಜಿಗೀಷುಕಥಾಯಾಮೇವಮೇವೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಶಿಷ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಬೋಧ್ಯತ್ವಾತ್। ಆದ್ಯೇಽಸ್ಮಾದನ್ಯಸ್ಮಾದ್ ವಾ ಪ್ರಮಾಣಾತ್ ಸ್ವಯಂ ಬೋದ್ಧವ್ಯಮ್। ತತ್ ಕಥಂ ಪ್ರಮಾಣಾದ್ಯನಙ್ಗೀಕರ್ತೃತ್ವಮ್। ಪ್ರಮಿತಿಕರಣತ್ವಾದಿನೋಪಾದಾನಸ್ಯೈವ ಪ್ರಮಾಣಾದ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಿತ್ವಾತ್। ತಸ್ಮಾತ್ ಸತ್ತ್ವಾಸತ್ತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೋದಾಸೀನೈಃ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಕಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯೋಚ್ಯತ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ತಚ್ಚ ಪ್ರಾಗೇವ ನಿರಸ್ತಮಿತಿ। (58)

h ॥ ವಿಶ್ವಸತ್ಯತ್ವೇ ಶ್ರುತ್ಯನುಮಾನೋಪನ್ಯಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮವಿವರ್ತತ್ವಂ ನಿರಾಕೃತ್ಯ ತತ್ಸತ್ಯತಾಯಾಂ ಪ್ರಮಾಣಮಾಹ ವಿಶ್ವಮಿತಿ।

ವಿಶ್ವಂ ಸತ್ಯಂ ಯಚ್ಚಿಕೇತ ಪ್ರಥಾನ್ವಸ್ಯ ಯಥಾರ್ಥತಃ।

ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಯಃ ಸರ್ವಾ ವಿಶ್ವಸತ್ಯತ್ವವಾಚಿಕಾಃ ॥88॥**

(###sudha --)

ಯಥಾರ್ಥತ ಇತ್ಯನೇನ "ಕವಿರ್ಮನೀಷೀ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಮುಪಾದತ್ತೇ।

ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಸತ್ಯತಾಪರಾಃ ಶ್ರುತಯ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। "ತತ್ ಸತ್ಯಮ್" ಇತ್ಯಸ್ಯಾ ಅಪಿ ತಥಾತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರವಿರೋಧಾದಿತಿ ಚೇದತ್ರಾಪಿ "ಅಸದೇವೇದಮ್" ಇತಿ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಾತ್। ಅಪುರುಷಾರ್ಥತ್ವಾನ್ನ ಪ್ರಪಞ್ಚಸತ್ಯತಾಯಾಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸತ್ಯಜಗನ್ನಿರ್ಮಾತೃತ್ವಾದಿಪಾರಮೇಶ್ವರಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ಯೈವ ಪುರುಷಾರ್ಥಹೇತುತ್ವಾತ್। ನಿಷ್ಪ್ರಪಞ್ಚಾತ್ಮಜ್ಞಾನಸಾಧ್ಯಾದ್ವಿತೀಯತಾಪತ್ತಿರೂಪಪುರುಷಾರ್ಥವಿರುದ್ಧಂ ಪ್ರಪಞ್ಚಸತ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಸತ್ಯತ್ವಮಪಿ ಶೂನ್ಯಪರಿಭಾವನಾಲಭ್ಯಶೂನ್ಯತಾಪತ್ತಿಲಕ್ಷಣಮೋಕ್ಷವಿರುದ್ಧಮಿತಿ ಸಮಾನಮ್। ತತ್ ಪ್ರಮಾಣಾನನುಗುಣಮಿತಿ ಚೇತ್। ಸಮಮೇತದಪೀತಿ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ। (1146, 1312) ಅನುಮಾನಮಪಿ ಪ್ರಪಞ್ಚಸತ್ಯತಾಯಾಮರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿತ್ವಂ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। (410) ಪ್ರಾಗುಕ್ತತರ್ಕೋಪಪಾದನೇನೈವ ಅಸ್ಯೋಪಪಾದಿತತ್ವಾದಿತಿ।

h ॥ ವಿಯದಾದಿಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏವಮಾಗಮಾನುಮಾನಾಭ್ಯಾಂ ಸಿದ್ಧೇ ವಿಶ್ವಸತ್ಯತ್ವೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಪ್ಯಾಹ -- ಸತ್ಯತ್ವಮಿತಿ।

ಸತ್ಯತ್ವಂ ಗಗನಾದೇಶ್ಚ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಾಧಿತಮ್।

ಚಶಬ್ದಃ ಪ್ರಮಾಣಸಮುಚ್ಚಯೇ। ನ ಕೇವಲಮಾನ್ತರಸ್ಯ ಸುಖಾದೇಃ ಕಿನ್ತು ಬಾಹ್ಯಸ್ಯ ಗಗನಾದೇಶ್ಚೇತಿ ವಾ। ತತ್ರಾಪಿ ಗಗನಕಾಲದಿಗಾದಯಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧಸತ್ಯತ್ವಾಃ। ಸ್ತಮ್ಭಕುಮ್ಭಾದಯಸ್ತು ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣೇತಿ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಂ ಗಗನಾದೇರಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾತ್ ತದೇವಾತ್ರಾನುವರ್ತಿಷ್ಯತೇ ಕಿಮನೇನ? ಸಾಕ್ಷೀತ್ಯೇವೋಕ್ತೇ ಸಾಕ್ಷಿಣೋಽಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾತ್, ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ವಾ ಪ್ರಮಾಣತ್ರಿತ್ವಭಙ್ಗಾತ್ ನ ವಿಶ್ವಸತ್ಯತ್ವಂ ಪ್ರಮಿತಮಿತಿ ಶಙ್ಕಾ ಸ್ಯಾತ್। ತನ್ನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತಥಾಚ ವಕ್ಷ್ಯತೇ। (502) ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇತ್ಯೇವೋಕ್ತೇ ಅತೀನ್ದ್ರಿಯಾರ್ಥಸತ್ಯತಾಯಾಂ ನ ಪ್ರಮಾಣಮುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ವಿನಾ ಬಾಹ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾತ್ರೇಣೈನ್ದ್ರಿಯಕಾಣಾಮಪಿ ಸತ್ಯತಾ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತ್ಯತಃ ಸಾಕ್ಷೀತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಉಭಯವಾದಿಸಿದ್ಧಂ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ಮತ್ಪಕ್ಷೇಽಸ್ತೀತ್ಯುಕ್ತೇನೈವಾಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಲಬ್ಧತ್ವಾತ್ ಸಾಧಿತಮಿತ್ಯಾಹ। ತಥಾಽಪಿ ತದುಪಪಾದನಾಯ ಪುನರುಪನ್ಯಾಸಃ।

h ll ನೈಯಾಯಿಕೈಃ ಆಕಾಶಸ್ಯ ಚಾಕ್ಷುಷತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್, ತನ್ನಿರಾಸಶ್ಚ ll

(###sudha --)

ಕೇಚಿತ್ "ಇಹ ವಿಹಙ್ಗಮಃ ಪತತಿ' ಇತಿ ಚಕ್ಷುರ್ವ್ಯಾಪಾರಾನನ್ತರಂ ಪ್ರತಿಭಾಸನಾದಾಕಾಶಾದೇಶ್ಚಾಕ್ಷುಷತಾಮಸ್ಥಿತ। ತದನುಪಪನ್ನಮ್। ರೂಪರಹಿತದ್ರವ್ಯತ್ವೇನ ಚಾಕ್ಷುಷತಾಸಾಮಗ್ರೀವೈಕಲ್ಯಾತ್। ಅನ್ಯಥಾಽಽತ್ಮಪವನಯೋರಪಿ ತತ್ಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಕಥನ್ತರ್ಹ್ಯೇಷ ಪ್ರತಿಭಾಸ ಇತಿ ಚೇತ್, ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧಾಕಾಶಾದಿಸಮ್ಬನ್ಧಿತಯೇತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ದೃಷ್ಟೋ ಹಿ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರೋಪನೀತೇನಾಪಿ ಸುರಭಿ ಚನ್ದನಮಿತ್ಯಾದಿವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರತ್ಯಯಃ। ಪರೇಷಾಂ ಚ "ಇಹ ಭೂತಲೇ ಘಟಾಭಾವಃ' ಇತಿ।

ಅಪರ ಆಹ -- ಆಲೋಕಮಣ್ಡಲಮಾಶ್ರಿತ್ಯಾಯಂ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ। ತದಸತ್। ಇಹಾಽಲೋಕ ಇತ್ಯಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯದರ್ಶನಾತ್। ಸೋಽಪಿ ತದವಯವಾನಾಶ್ರಿತ್ಯೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಲೌಕಿಕಾನಾಮವಯವಾಶ್ರಯತಯಾಽವಯವಿಬುದ್ಧೇರಭಾವಾತ್। ನಹಿ ತೇ ಹಸ್ತಾದಿಷು ಶರೀರಮಿತಿ ವ್ಯವಹರನ್ತಿ। ಕಿನ್ತು ತದಾತ್ಮಕತಯೈವ।

ಕಿಞ್ಚೈವಮಪಿ "ನೇಹಾಽಲೋಕಃ' ಇತಿ "ಇಹಾಽಲೋಕತ್ರ್ಯಣುಕಮ್' ಇತಿ ಚ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ದುಃಸಮ್ಪಾದಃ। ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರೋಪನೀತಾವಯವಮಾಶ್ರಿತ್ಯೇತಿ ಚೇತ್। ಏವನ್ತರ್ಹಿ ತಥಾಭೂತಮಾಕಾಶಾದಿಕಮೇವಾಽಶ್ರಿತ್ಯ "ಇಹ ಪಕ್ಷೀ' ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಃ ಕುತೋ ನ ಸಮರ್ಥನೀಯಃ? ತಥಾಚ ಲೌಕಿಕಾನುಭವೋಽಪ್ಯನುಸೃತಃ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಽಪ್ಯನುಮಾನವೇದ್ಯಮಾಕಾಶಮಸ್ತ್ವಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಲಿಙ್ಗಾಭಾವಾತ್।

h ll ನೈಯಾಯಿಕೈಃ ಶಬ್ದಾಶ್ರಯತ್ವೇನ ಆಕಾಶಸಾಧನಮ್ ll

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಅಥ ಮತಮ್ ಶಬ್ದಸ್ತಾವತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧಃ। ಸ ಚ ಗುಣಃ, ಸಾಮಾನ್ಯವತ್ತ್ವೇ ಸತ್ಯಸ್ಮದಾದಿಬಾಹ್ಯೈಕೇನ್ದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾತ್; ರೂಪವದಿತಿ। ಗುಣತ್ವಾದ್ ದ್ರವ್ಯಾಶ್ರಿತಃ, ತದ್ವದೇವೇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ದ್ರವ್ಯೇ ಸಿದ್ಧೇ, ಶಬ್ದೋ ನ ಸ್ಪರ್ಶವದ್ವಿಶೇಷಗುಣಃ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವೇ ಸತ್ಯಕಾರಣಗುಣಪೂರ್ವಕತ್ವಾತ್, ಅಯಾವದ್ದ್ರವ್ಯಭಾವಿತ್ವಾತ್; ಸುಖಾದಿವತ್। ಸ್ಪರ್ಶವದ್ಗುಣತ್ವೇ ತದನುಪಲಮ್ಭಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಶಬ್ದೋ ಹಿ ಶ್ರೋತ್ರೇಣ ಪ್ರಾಪ್ತೋ ವಾ ಗೃಹ್ಯತೇ, ಅಪ್ರಾಪ್ತೋ ವಾ? ಅಪ್ರಾಪ್ತಗ್ರಹಣೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಪ್ರಾಪ್ತಿಸ್ತು ಶಬ್ದಶ್ರವಸೋರ್ನ ಸಮ್ಭವತಿ। ಸಾ ಹಿ ನ ತಾವಚ್ಛ್ರೋತ್ರಸ್ಯ ಗಮನೇನ ಸಮ್ಭವತಿ। ತಸ್ಯಾಮೂರ್ತಸ್ಯ ಗತೇರಸಮ್ಭವಾತ್। ನಾಪಿ ಶಬ್ದಸ್ಯಾಽಗಮನೇನ। ಸ ಹಿ ನ ತಾವಚ್ಛಙ್ಖಾದಿಕಮಾಶ್ರಯಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯಾಽಗನ್ತುಮಲಮ್। ಗುಣತ್ವಾತ್। ನಾಪಿ ಶಙ್ಖಾದ್ಯಾಗಮನೇನ ಶ್ರೋತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತಿಃ। ತದನುಪಲಮ್ಭಾತ್। ನಚ ಶಬ್ದಾನ್ತರೋತ್ಪಾದಪರಮ್ಪರಯಾ। ಗುಣಸ್ಯ ಸ್ವಾಶ್ರಯೇ ಸ್ವಾಶ್ರಯಾಶ್ರಿತೇ ವಾ ಗುಣೇಽಸಮವಾಯಿಕಾರಣತ್ವಾತ್। ನಚ ಶಙ್ಖಶ್ರವಸೋರ್ಮಧ್ಯೇ ಶಙ್ಖೋ ವಾ ತದಾರಬ್ಧದ್ರವ್ಯಂ ವಾಽಸ್ತಿ। ತಸ್ಮಾಚ್ಛಙ್ಖಾದಿನಿಮಿತ್ತಾನ್ಯಪಹಾಯಾಽಶ್ರಯಾನ್ತರೇ ವರ್ತಮಾನೋ ವೀಚೀತರಙ್ಗನ್ಯಾಯೇನ ಕರ್ಣಶಷ್ಕುಲೀಮನ್ತಮಾಕಾಶದೇಶಮಾಸನ್ನ ಉಪಲಭ್ಯತೇ ನಾನ್ಯಥೇತಿ ಸ್ಥಿತಮ್।

ನಾಪ್ಯಾತ್ಮಗುಣಃ, ಬಾಹ್ಯೇನ್ದ್ರಿಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾತ್, ಆತ್ಮಾನ್ತರಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾತ್, ಆತ್ಮನ್ಯಸಮವಾಯಾತ್, ಅಹಙ್ಕಾರೇಣ ವಿಭಕ್ತಸ್ಯ ಗ್ರಹಣಾತ್; ರೂಪಾದಿವತ್। ನ ದಿಕ್ಕಾಲಮನಸಾಂ ಗುಣಃ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾತ್; ವಿಶೇಷಗುಣತ್ವಾಚ್ಚೇತಿ ಪ್ರಸಕ್ತಪ್ರತಿಷೇಧೇ ಪರಿಶೇಷಾದೇಭ್ಯೋಽತಿರಿಕ್ತಂ ದ್ರವ್ಯಂ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ತದಾಕಾಶಮಿತಿ। ತದಯಂ ಪ್ರಮಾಣಾರ್ಥಃ ಶಬ್ದೋಽಷ್ಟದ್ರವ್ಯಾತಿರಿಕ್ತದ್ರವ್ಯಾಶ್ರಿತಃ, ತದ್ವೃತ್ತೌ ಬಾಧಕೋಪಪನ್ನತ್ವೇ ಸತಿ ಗುಣತ್ವಾತ್; ರೂಪವದಿತಿ।

h ll ಅಕಾಶಸ್ಯ ಶಬ್ದಾನುಮೇಯತ್ವೇ ಜಾತಿಬಧಿರಾಣಾಂ ಅಕಾಶಪ್ರತೀತ್ಯಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ತದಿದಮಯುಕ್ತಮ್, ಜಾತಿಬಧಿರಾಣಾಮಾಕಾಶಾದಿಪ್ರತಿಭಾಸಾನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತತಶ್ಚ "ಇಹಾಽಲೋಕೋ ನಾಸ್ತಿ' ಇತಿ ಪ್ರತೀತಿರ್ನ ಸ್ಯಾತ್। ಮೂರ್ತಾವಕಾಶೇನ ತೇಷಾಮಾಕಾಶಾನುಮಾನಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಮೂರ್ತಾನ್ತರಾಭಾವೇನಾನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಮೂರ್ತಾಭಾವಸ್ಯಾಧಿಕರಣೇನ ಭಾವ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ಸತ್ಯಮ್। ತಥಾಽಪಿ ತಸ್ಯಾಪ್ರತೀತಾವಾಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧೇಃ। ಪ್ರತೀತೌ ಚ ಸಾಧಿಕರಣಸ್ಯೈವ ಪ್ರತೀತತ್ವಾದನುಮಾನಾನವಕಾಶಃ।

h ll ವರ್ಣಾತ್ಮಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಪಕ್ಷತ್ವೇ ಗುಣತ್ವಹೇತೋರಸಿದ್ಧಿಃ ll

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ಶಬ್ದೋ ವರ್ಣಾತ್ಮಾ ವಾ ಪಕ್ಷಃ, ಧ್ವನಿರೂಪೋ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ತಸ್ಯ ಗುಣತ್ವಾಸಿದ್ಧೇಃ। ನಚೋಕ್ತಾನುಮಾನಾತ್ ತತ್ಸಿದ್ಧಿಃ। ಘಟಾದೀನಾಮೇಕೇನ್ದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾಭಾವೇಽಪ್ಯಾತ್ಮನಸ್ತಥಾತ್ವವದ್ ದ್ರವ್ಯಸ್ಯೈವ ಸತೋ ಬಾಹ್ಯೈಕೇನ್ದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ವಿರೋಧಾಭಾವಾತ್। ಯದಿ ಶಬ್ದೋ ದ್ರವ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್, ಬಾಹ್ಯೇನ್ದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯೋ ನ ಸ್ಯಾತ್। ನಿರವಯವದ್ರವ್ಯಸ್ಯ ಬಾಹ್ಯೇನ್ದ್ರಿಯಾಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವೇನ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರತಿಬನ್ದಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ನಿರವಯವಸ್ಯಾಪೀನ್ದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವವದ್ ಬಾಹ್ಯೇನ್ದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ಬಾಧಕಾಭಾವೇನ ಪ್ರತಿಬನ್ದಾನಿಶ್ಚಯಾತ್।

h ll ಧ್ವನ್ಯಾತ್ಮಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗುಣತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ ಆಕಾಶಾನುಮಾಪಕತ್ವಾಭಾವಃ ll

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯೇ ತ್ವಾಶ್ರಯದ್ರವ್ಯಸಿದ್ಧಾವಪಿ ನಾಽಕಾಶಸಿದ್ಧಿಃ। ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗುಣತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವೇ ಸತ್ಯಕಾರಣಗುಣಪೂರ್ವಕತ್ವಾಯಾವದ್ದ್ರವ್ಯಭಾವಿತ್ವಯೋಃ ಪಿಠರಪಾಕಪಕ್ಷೇ ತದ್ಗತರೂಪಾದಿನಾ ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವೇ ಸತೀತಿ ಚ ಕಿಮರ್ಥಂ ವಕ್ತವ್ಯಮ್? ಪಾರ್ಥಿವಪರಮಾಣುರೂಪಾದಿವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಮಿತಿ ಚೇತ್, ಕುತಸ್ತತ್ಪರಿಹರಣೀಯಮ್? ಪ್ರಮಿತತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಶಬ್ದಸ್ಯಾಪಿ ಶಙ್ಖಾದ್ಯಾಶ್ರಯತಯಾ ಪ್ರಮಿತತ್ವಾದ್ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಣಸಮಯೇ ತದ್ವ್ಯವಚ್ಛೇದಾರ್ಥಂ ವಿಶೇಷಣಮುಪಾದೇಯಮೇವ। ನಚ ಸ್ಪರ್ಶವದ್ವಿಶೇಷಗುಣತ್ವೇ ಬಾಧಕಂ ಪಶ್ಯಾಮಃ।

ಅನುಪಲಬ್ಧಿಸ್ತು ನ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ। ಚಕ್ಷುಷ ಇವ ಶ್ರೋತ್ರಸ್ಯ ಗತ್ವಾ ಸನ್ನಿಕರ್ಷೋಪಪತ್ತೇಃ। ಅಮೂರ್ತಸ್ಯ ತದನುಪಪತ್ತಿಸ್ತ್ವಾಕಾಶಸಿದ್ಧ್ಯುತ್ತರಕಾಲೀನೈವ। ಶ್ರೋತ್ರಸ್ಯ ಚ ಚಕ್ಷುಷ ಇವ ಗತ್ವಾ ಗ್ರಾಹಿತ್ವೇ ಶಬ್ದೇ ದಿಕ್ಸಂಶಯೋ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್। ಅಗತ್ವಾ ಗ್ರಾಹಿತ್ವೇ ದಿನಿಶ್ಚಯೋಽಪಿ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಸಂಶಯಾದಪಿ ನಿಶ್ಚಯೋ ಮಹೀಯಾನ್। ಶಙ್ಖಾದ್ಯವಯವಾಗಮನೇನ ವಾ ಸನ್ನಿಕರ್ಷೋಪಪತ್ತಿಃ। ನಚೋಕ್ತದೋಷಃ। ಘ್ರಾಣಗನ್ಧಸನ್ನಿಕರ್ಷತುಲ್ಯಯೋಗಕ್ಷೇಮತ್ವಾತ್। ಕಿಞ್ಚ ವಾಯುಗುಣತ್ವೇ ಹೇತುದ್ವಯಮಸಿದ್ಧಮ್। ತರ್ಕಶ್ಚಾನುಪಪನ್ನಃ।

h ll ಶಬ್ದಸ್ಯ ವಾಯವೀಯತ್ವೇ ಬಾಧಕಮಾಶಯ ಪರಿಹಾರಕಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ನೈವಂ ಯುಕ್ತಮ್। ಶ್ರೋತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರತಿನಿಯತಾರ್ಥಗ್ರಾಹಕತ್ವೇನ ಬಹಿರಿನ್ದ್ರಿಯತ್ವಾತ್। ಬಹಿರಿನ್ದ್ರಿಯಸ್ಯ ಗ್ರಾಹ್ಯಸಜಾತೀಯವಿಶೇಷಗುಣವತ್ತ್ವನಿಯಮಾತ್। ಶಬ್ದಸ್ಯ ವಾಯವೀಯತ್ವೇ ಶ್ರೋತ್ರಸ್ಯಾಪಿ ತಥಾತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪ್ರತಿನಿಯತಾರ್ಥಗ್ರಾಹಕಶಬ್ದಸ್ಯೇನ್ದ್ರಿಯಾನ್ತರಾಗ್ರಾಹ್ಯಗ್ರಾಹಕಾರ್ಥತ್ವೇ ಮನಸಿ ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ಇನ್ದ್ರಿಯಾನ್ತರಾಗ್ರಾಹ್ಯಸ್ಯೈವ ಗ್ರಾಹಕಮಿತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯೇ ಸತ್ತಾದಿಗ್ರಾಹಕತ್ವೇನಾಸಿದ್ಧೇಃ। ಬಹಿರಿನ್ದ್ರಿಯತ್ವೇಽಪಿ ನ ಗ್ರಾಹ್ಯಸಜಾತೀಯವಿಶೇಷಗುಣವತ್ತ್ವನಿಯಮಃ। ಸ್ನೇಹಗ್ರಾಹಕೇ ಚಕ್ಷುಷಿ ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ಶ್ರೋತ್ರಸ್ಯ ವಾಯವೀಯತ್ವೇಽಪಿ ನ ಬಾಧಕಂ ಪಶ್ಯಾಮಃ। ಸಾಮಗ್ರೀಭೇದೇನ ಪ್ರತಿನಿಯತಾರ್ಥತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ।

ಘ್ರಾಣಾದೀನಾಮಪ್ಯೇವಮೇಕಪ್ರಕೃತಿತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್। ಅಸ್ತು। ಬಾಧಕಸದ್ಭಾವೇ ತು ತತ ಏವಾನ್ಯಾ ಗತಿರ್ಭವಿಷ್ಯತಿ। ಶಬ್ದೋ ನ ವಾಯವೀಯಃ, ವಿಶೇಷಗುಣತ್ವೇ ಸತಿ ತ್ವಗಿನ್ದ್ರಿಯಾವೇದ್ಯತ್ವಾತ್; ಗನ್ಧವದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಪಾಕಜರೂಪಾದಯೋಽಪಿ ನ ಪಾರ್ಥಿವಾಃ, ಘ್ರಾಣಾವೇದ್ಯತ್ವಾತ್; ಶಬ್ದವದಿತ್ಯಪಿ ಸ್ಯಾತ್।

h ll ಶಬ್ದಸ್ಯ ಆತ್ಮಗುಣತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽಪಿ ಬಾಧಕಾಭಾವಃ ll

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚಾSತ್ಮಗುಣಃ ಕಸ್ಮಾನ್ನ ಸ್ಯಾತ್? ಧರ್ಮಾದೀನಾಮಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವೇSಪಿ ಸುಖಾದೀನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವವದಸ್ಯ ಬಾಹ್ಯೇನ್ದ್ರಿಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ। ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವೇನಾಷ್ಟದ್ರವ್ಯಾತಿರಿಕ್ತಗುಣೋSಪಿ ನ ಸ್ಯಾತ್। ತತ್ಸಿದ್ಧೌ ಬಾಧಃ। ಅಸಿದ್ಧಾವಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪರಿಶೇಷಾನುಮಾನೇSಪಿ ಸಾಮ್ಯಾತ್। ಆತ್ಮಾನ್ತರಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಚ ಕೋSರ್ಥಃ? ಅನೇಕಪ್ರತಿಪತ್ತೃಸಾಧಾರಣತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸನ್ದಿಗ್ಧಾಸಿದ್ಧೇಃ। ಸನ್ತಾನಾನುಮಾನೇನ ಮೂಲಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನಾನ್ನೈಷ ದೋಷ ಇತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಸುಖಾದೀನಾಮಪ್ಯನುಮಾನೇನಾನೇಕಪ್ರತಿಪತ್ತೃಸಾಧಾರಣ್ಯೇನಾನೈಕಾನ್ತಿಕತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ಆತ್ಮಸಮವೇತಸ್ಯೈವ ವೀಚೀತರಙ್ಗನ್ಯಾಯೇನ ಮೂಲಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನೋಪಪತ್ತೌ ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾಚ್ಚ।

ಅಪರ ಆಹ -- ಗ್ರಾಹಕಸ್ವತ್ವೇನಾಗ್ರಹಣಮಾತ್ಮಾನ್ತರಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಮಿತಿ। ತದಸಿದ್ಧಮ್। ಆತ್ಮನ್ಯಸಮವಾಯಾತ್ ತತ್ಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯಾಪ್ಯಸಿದ್ಧೇಃ। ಅಹಙ್ಕಾರೇಣ ವಿಭಕ್ತಸ್ಯ ಗ್ರಹಣಾತ್ ತತ್ಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। "ಪಾದೇ ಮೇ ಸುಖಮ್', "ಶಿರಸಿ ಮೇ ದುಃಖಮ್', "ಮನೋ ಮೇ ದುಃಖಿತಮ್' ಇತಿ ದರ್ಶನಾತ್ ಸುಖಾದಿಷು ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ಗ್ರಹಣಂ ಪ್ರಮಿತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸನ್ದಿಗ್ಧಾಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಕಾಲಾದಿಗುಣೋ ವಾ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್? ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸ್ಪರ್ಶಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವೇನಾವಾಯವೀಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಕಾಲಾದೀನಾಂ ವಿಶೇಷಗುಣವತ್ತ್ವೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್। ತದ್ವಿರಹಿತತಯೈವ ತತ್ಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅನ್ಯಥಾ ತತ್ಸಿದ್ಧೇರ್ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (420)

h ll ಆಕಾಶಾನುಮಾಪಕಪರಿಶೇಷಾನುಮಾನಸ್ಯ ದೂಷಣಮ್ ll

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚಾತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಸಾಹಚರ್ಯದರ್ಶನೇ ಸಙ್ಕೋಚ ಏವ ದ್ರವ್ಯಾನ್ತರಕಲ್ಪನಾಯಾ ಲಘೀಯಾನ್। ಪರಿಶೇಷಾನುಮಾನಂ ತ್ವಷ್ಟದ್ರವ್ಯಾತಿರಿಕ್ತದ್ರವ್ಯಾಪ್ರಸಿದ್ಧೇರಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣಮ್। ಪ್ರಸಿದ್ಧೌ ಚಾನುಮಾನವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್। ಅಷ್ಟದ್ರವ್ಯಾತಿರಿಕ್ತಾಶ್ರಿತ ಇತ್ಯೇವ ಸಾಧನೇ ಗುಣಾದಿವೃತ್ತಿಸಾಮಾನ್ಯಾದಪಿ ವ್ಯಾವೃತ್ತತ್ವೇನಾಸಾಧಾರಣತಾ ಸ್ಯಾತ್। ಶಬ್ದಾಶ್ರಯ ಇತರೇಭ್ಯೋ ಭಿದ್ಯತೇ, ಶಬ್ದಾಶ್ರಯತ್ವಾತ್; ವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಪೃಥಿವೀವದಿತಿ ಪ್ರಯೋಗ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಪ್ರತಿಯೋಗಿಕಾನೇಕಭೇದಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸಾಧನೇSಬಾದೀನಾಂ ಸಪಕ್ಷತ್ವೇನ ತತ್ರಾವೃತ್ತೇರಸಾಧಾರಣ್ಯಾತ್। ಸಮುದಿತಸಾಧನೇ ಪುನರಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತ್ವಾತ್। ಅಭಾವಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯತ್ವಾದಭಾವಾಭಾವಸ್ಯ ಚ ಭಾವತ್ವೇನ ಪ್ರತಿಯೋಗ್ಯನಪೇಕ್ಷತಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಣಸಮ್ಭವಾನ್ನ ದೋಷ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಥಾSಪಿ ಪ್ರತಿಷೇಧಮುಖೇನ ಪ್ರತೀತೇರನಿವಾರಣಾತ್। ಶಬ್ದಾಶ್ರಯೋ ನೇತರೇಭ್ಯೋ ಭಿದ್ಯತೇ, ಪ್ರಮೇಯತ್ವಾತ್; ಘಟವದಿತಿ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಾಚ್ಚ। ಸರ್ವಪ್ರತಿಯೋಗಿಕೈಕಭೇದಸಾಧನೇ ತು ಪ್ರಮಾಣಬಾಧಶ್ಚಾಧಿಕಃ। ಪ್ರತಿಯೋಗಿಭೇದೇನ ಭೇದಭೇದಸ್ಯಾಪಿ ದರ್ಶನಾದಿತಿ।

h ll ಭೂತಾಕಾಶಸ್ಯಾನುಮಾನಿಕತ್ವೇSಪಿ ಅವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಮಾತ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ಅಸ್ತು ವಾ ಶಬ್ದಗುಣಕಾಕಾಶಸಿದ್ಧಿರನುಮಾನಾತ್। ತಥಾSಪ್ಯವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶಸಿದ್ಧಿಃ ಸಾಕ್ಷಿಣೈವ। ತತ್ಸಾಧಕಲಿಙ್ಗಾಭಾವಾತ್। ಆಕಾಶದ್ವೈತಂ ಚ ವಿಯದಧಿಕರಣೇ ವಕ್ಷ್ಯತೇ।(859)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಜಾತಿಬಧಿರಾಣಾಮಪ್ಯಾಕಾಶಪ್ರತೀತೇರ್ನಾऽಗಮೋऽಪಿ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧಮೇವ ಗಗನಮ್। ತದ್ಭಾಗಾ ಏವ ದಿಶೋ ನ ದ್ರವ್ಯಾನ್ತರಮಿತಿ ತಾಸಾಮಪಿ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧತ್ವೈವ। ಅನ್ಯತ್ ಸ್ವಾವಸರೇ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ। (421, 673)

h ॥ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಅಬಾಧ್ಯತ್ವನಿಯಮಃ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಸ್ತು ಗಗನಾದಿಕಂ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧಮ್। ನ ತಾವತಾ ತಸ್ಯ ತ್ರೈಕಾಲಿಕಬಾಧವೈಧುರ್ಯಲಕ್ಷಣಂ ಸತ್ತ್ವಂ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ, ಪ್ರತೀತಸ್ಯಾಪಿ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದೇರ್ಬಾಧದರ್ಶನಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧಸ್ಯೇತಿ।

ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧಸ್ಯ ನ ಕ್ವಾಪಿ ಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ತದದೋಷತಃ ॥89॥**

(###sudha --)

ಕ್ವಾಪಿ ಕಾಲೇ। ತಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಣೋऽದೋಷತ್ವಾತ್। ಔತ್ಸರ್ಗಿಕಂ ಹಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್। ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತು ದೋಷಾಪವಾದಾತ್। ನಚ ಸಾಕ್ಷಿಜ್ಞಾನಂ ದೋಷಜನ್ಯಮ್, ತಸ್ಯಾನಾದಿತ್ವಾತ್। ಏವಮೇವಾಯಥಾರ್ಥತ್ವೇ ಮುಕ್ತಾವಪಿ ತಥಾತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅವಿದ್ಯಾದೋಷಸಂಸರ್ಗಾತ್ ಸಾಕ್ಷಿಣೋ ಬಾಧ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತಿಭಾಸಿತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅವಿದ್ಯಾಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯ ತ್ವನ್ಮತೇऽನುಪಪತ್ತೇರುಕ್ತತ್ವಾತ್। (107, 407) ಅಸ್ಮಾಭಿರಪ್ಯವಿದ್ಯಾಯಾಃ ಕಾರ್ಯಾನ್ತರಸ್ಯೈವಾಭ್ಯುಪಗತತ್ವಾದಿತಿ।

h ॥ ಗಗನಾದೀನಾಂ ತ್ರೈಕಾಲಿಕಾಬಾಧ್ಯತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ತರ್ಹೀದಮಾಪನ್ನಮ್ ಗಗನಾದಿಸ್ವರೂಪಂ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧಮ್। ಕಾಲತ್ರಯಾಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ತು ತಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಾಹಕೇಣೇತಿ। ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯಬಾಧ್ಯವಿಷಯತಾನತಿರೇಕಾತ್। ತಥಾಚ "ಸತ್ಯತ್ವಂ ಗಗನಾದೇಶ್ಚ" ಇತ್ಯಯುಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸರ್ವೇತಿ।

ಸರ್ವಕಾಲೇಷ್ವಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ಸಾಕ್ಷಿಣೈವ ಪ್ರತೀಯತೇ।

ಕಾಲೋ ಹಿ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಃ ಸುಷುಪ್ತೌ ಚ ಪ್ರತೀತಿತಃ ॥90॥**

(###sudha --)

ಅಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ಗಗನಾದೀನಾಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಸಾಕ್ಷಿಣ ಏವ ಹಿ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಾಹಕತ್ವಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ। (429, 682)

ಯದ್ವಾ ಗಗನಾದಿಸ್ವರೂಪಂ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧಮ್, ತಸ್ಯ ತ್ರೈಕಾಲಿಕಾಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ತು ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಹಣದ್ವಾರಾ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಇದಾನೀಂ ಸಾಕ್ಷಿಣಸ್ತ್ರೈಕಾಲಿಕಾಬಾಧ್ಯಾರ್ಥಗೋಚರತ್ವಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ (433) ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕಬಾಧಾಭಾವವಿಶಿಷ್ಟತಯೈವ ಗಗನಾದಿಗ್ರಾಹಕತ್ವಮಸ್ತೀತ್ಯಾಹ -- ಸರ್ವಕಾಲೇಷ್ವಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ಸೌಷುಪ್ತಿಕಪ್ರತೀತ್ಯನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಕಾಲಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ಕಾಲ ಏವ ಕುತಃ ಸಿದ್ಧಃ। ಯೇನ ಸರ್ವಕಾಲೇಷ್ವಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ಪ್ರತೀಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಕಾಲೋ ಹೀತಿ। ಸುಷುಪ್ತೌ ಹೀನ್ದ್ರಿಯಾಣಾಮುಪರತತ್ವಾನ್ನ ಬಾಹ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಾಗಮಾನಾಂ ತತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ। ಅಸ್ತಿ ತದಾಽಪಿ ಕಾಲಪ್ರತಿಭಾಸಃ। ಏತಾವನ್ತಂ ಕಾಲಂ ಸುಖಮಹಮಸ್ವಾಪ್ಸಮಿತಿ ಸುಷುಪ್ತ್ಯುತ್ಥಿತಸ್ಯ ಪರಾಮರ್ಶದರ್ಶನಾತ್। ನಹ್ಯನನುಭೂತಸ್ಯ ಪರಾಮರ್ಶೋ ಯುಜ್ಯತೇ, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅತಃ ಪರಿಶೇಷಾತ್ ಸಾಕ್ಷಿವೇದ್ಯ ಏವೇತಿ ಗಮ್ಯತೇ।

ಅತ್ರಾಯಂ ಪ್ರಯೋಗಃ ಕಾಲಃ ಬಾಹ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯತಿರಿಕ್ತಪ್ರಮಾಣವೇದ್ಯಃ, ಅಸತ್ಸ್ವಪಿ ತೇಷು ಪ್ರತೀಯಮಾನತ್ವಾತ್; ಯದ್ ಯಸ್ಮಿನ್ನಸತಿ ಪ್ರತೀಯತೇ ತತ್ ತತೋಽತಿರಿಕ್ತಪ್ರಮಾಣವೇದ್ಯಮ್, ಯಥಾಽಸತಿ ಚಕ್ಷುಷಿ ಪ್ರತೀಯಮಾನೋ ಗನ್ಧಸ್ತದತಿರಿಕ್ತಘ್ರಾಣವೇದ್ಯ ಇತಿ।

h ॥ ಅತೀತಾನಾಗತಕಾಲಯೋರಪಿ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತದೇವಮ್। ಯದಿ ಸುಷುಪ್ತಾವನುಭೂಯಮಾನಸ್ಯಾಯಂ ಪರಾಮರ್ಶೋ ಭವೇತ್। ನೈತದಸ್ತಿ। ಕಿನ್ತು ತದ್ವೈವಾತೀತಂ ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲಮನುಭೂಯ ತದಾತನೋ ದುಃಖಾಭಾವೋಽನುಮೀಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತೀತೇತಿ।

ಅತೀತಾನಾಗತೌ ಕಾಲಾವಪಿ ನಾಸಾಕ್ಷಿಗೋಚರೌ।

ಉತ್ಥಿತಸ್ಯ ಕಿಂ ಸಾಕ್ಷಿಣಾಽತೀತಕಾಲಾನುಭವಮಭ್ಯುಪಗಮ್ಯ ಸುಖಪರಾಮರ್ಶೋ ನಿರಾಕ್ರಿಯತೇ, ಉತ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರೇಣ? ಆದ್ಯೇ ಸಿದ್ಧಂ ನಃ ಸಮೀಹಿತಮ್, ಪರೇಣಾಪಿ ಕಾಲಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿವೇದ್ಯತಯಾಽಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ತ್ವಿದಮುಪತಿಷ್ಠತೇ ಅಸಾಕ್ಷಿಗೋಚರೌ ಸಾಕ್ಷೀತರಪ್ರಮಾಣವಿಷಯೌ।

ಅಥವಾ ಸೌಷುಪ್ತಿಕಪ್ರತೀತಿಬಲಾದಸ್ತು ವರ್ತಮಾನಕಾಲಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿವೇದ್ಯತ್ವಮ್। ಅತೀತಾನಾಗತಕಾಲಯೋಸ್ತು ಸಾಕ್ಷಿವೇದ್ಯತ್ವಾಭಾವಾತ್ ಕಥಂ ತ್ರೈಕಾಲಿಕಬಾಧಭಾವಃ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತೀತೇತಿ। ಅಪಿಪದೇನ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾವಿತಿ ಸಮಾಕೃಷ್ಯತೇ।

ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನೇತಿ। ಸಾಕ್ಷೀತರಪ್ರಮಾಣಾಗೋಚರೌ। ಪ್ರತೀಯೇತೇ ಚ। ತಸ್ಮಾತ್ ಸಾಕ್ಷಿಗೋಚರಾವಿತ್ಯರ್ಥಃ। ತತ್ ಕಥಮೇತದಿತಿ ಚೇತ್, ನ ತಾವತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇದ್ಯಃ ಕಾಲ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। (418) ಜಾತಿಬಧಿರಾಣಾಮಪಿ ಪ್ರತಿಭಾಸಾನಾತ್ ನಾಽಗಮವೇದ್ಯೋಽಪಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ಕಾಲಸ್ಯಾನುಮಾನಿಕತ್ವಭಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ಅನುಮಾನಮಪಿ ಕಾಲಮೇವ ಪಕ್ಷೀಕೃತ್ಯ ಪ್ರವರ್ತತೇ, ಅನ್ಯದ್ ವಾ? ನಾಽದ್ಯ ಇತ್ಯಾಹ -- ಪಕ್ಷೀಕರ್ತುಮಿತಿ ।

ಪಕ್ಷೀಕರ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾನ್ನಾನುಮಾ ತತ್ರ ವರ್ತತೇ ॥91॥**

(###sudha --)

ಕಾಲಸ್ಯಾಸಿದ್ಧೌ ಆಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧ್ಯಾ, ಸಿದ್ಧೌ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತ್ವೇನ ಪಕ್ಷೀಕರ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ । ದ್ವಿತೀಯೇಽಪ್ಯೇತದೇವೋತ್ತರಮ್ । ಪಕ್ಷೀಕರ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್ । ವ್ಯಾಪ್ತಿಸ್ಮರಣಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾಜ್ಞಾನಯೋರಯೋಗಾದಿತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ । ಕಾಲಪ್ರತೀತಿಮನ್ತರೇಣೇತಿ ಶೇಷಃ ।

ತದೇವ ಪ್ರಪಞ್ಚಯತಿ ತದೇತದಿತಿ ।

p**pತದೇತದಿತಿ ಸರ್ವಂ ಚ ದೃಶ್ಯಂ ವಾ ಸ್ಮೃತಿಗೋಚರಮ್ ।

ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧೇನ ಕಾಲೇನ ಖಚಿತಂ ಹ್ಯೇವ ವರ್ತತೇ ॥92॥**

(###sudha --)

p**pತಸ್ಮಾನ್ನ ತಂ ವಿನಾ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಸ್ಮರ್ತುಂ ದ್ರಷ್ಟುಮಥಾಪಿ ವಾ ।

ಶಕ್ಯನ್ತನ್ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧೇರ್ಹಿ ನಾನುಮಾವಸರೋ ಭವೇತ್ ॥93॥**

(###sudha --)

ಯಸ್ಮಾತ್ ತದಿತಿ ಸ್ಮೃತಿಗೋಚರಮೇತದಿತಿ ದೃಶ್ಯಂ ವಾ ಸರ್ವಮಪಿ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧೇನ ಕಾಲೇನ ಖಚಿತಂ ಸಮ್ಬದ್ಧಮೇವ ವರ್ತತೇ । ತಸ್ಮಾತ್ ತಂ ಕಾಲಂ ವಿನಾ ಕಾಲಪ್ರತಿಭಾಸಂ ವಿನಾ ಕಿಞ್ಚಿದ್ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದಿಕಂ ಸ್ಮರ್ತುಂ ವಾ ಧರ್ಮ್ಯಾದಿಕಂ ದ್ರಷ್ಟುಮಪಿ ವಾ ನ ಶಕ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಅನುಭೂತವ್ಯಾಪ್ತಿಕಸ್ಯ ಪುಂಸೋಽನುಭೂಯಮಾನೇ ಸ್ಮರ್ಯಮಾಣೇ ವಾ ಧರ್ಮಿಣಿ ವ್ಯಾಪ್ಯಧರ್ಮಸ್ಯಾನುಭವಾತ್ ಸ್ಮರಣಾದ್ ವಾ ಪ್ರಾಗನುಭೂತಾಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಂ ಸ್ಮೃತವತೋ ವ್ಯಾಪ್ತಸ್ಯ ಪಕ್ಷೇಽನುಸನ್ಧಾನಮನುಮಾನಮ್ । ತಚ್ಚ ವ್ಯಾಪಕಸಮ್ಬನ್ಧಪ್ರಮಿತಿಲಕ್ಷಣಾನುಮಿತಿಕರಣಮ್ । ಸ್ಮೃತ್ಯನುಭವರೂಪಾಶ್ಚ ಸರ್ವಾಃ ಪ್ರತೀತಯೋ ನ ಕೇವಲಮರ್ಥಮವಗಾಹನ್ತೇ । ಅಪಿತು ಕಾಲಕಿಲತಮೇವ । ತದಿತಿ ಹಿ ಸ್ಮೃತಿರುತ್ಪದ್ಯತೇ । ನ ಪುನಾ ರೂಪಮಿತ್ಯೇವ, ತತ್ರಾ ಚ ಪೂರ್ವಕಾಲಸಮ್ಬನ್ಧಿತ್ವೈವ । ಏವಮನುಭವೋಽಪಿ ಚಕ್ಷುರಾದಿಜನ್ಯಸ್ತಾವತ್ ಏತದಿತಿ ಜಾಯತೇ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅನುಮಾನಾದಿಜನ್ಯೋಽಪಿ ಅಭೂದಿತಿ ವಾ, ಭವತೀತಿ ವಾ, ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ವೋದೇತಿ। ಏತತ್ತ್ವಾದಿಕಂ ಚ ನ ವರ್ತಮಾನಾದಿಕಾಲಸಮ್ಬನ್ಧಿತ್ವಾತಿರಿಕ್ತಂ ಕಿಞ್ಚಿತ್। ಏತಚ್ಚ ಸರ್ವಾನುಭವಸಿದ್ಧತ್ವಾನ್ನಾಪಲಾಪಮರ್ಹತಿ। ನಚೈವಂಸತಿ ಕಾಲಸ್ಯ ಚಾಕ್ಷುಷತ್ವಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರತ್ಯಯೋಪಪತ್ತೇಃ। ತಥಾಚ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದಿವಿಷಯಾ ಅಪಿ ಪ್ರತೀತಯೋ ನ ಕಾಲಾವಿಶಿಷ್ಟಂ ಸ್ವಾರ್ಥಂ ಗೋಚರಯಿತುಂ ಶಕ್ನುವನ್ತಿ। ತಾಸಾಮಪಿ "ಇದಂ ತತ್' ಇತ್ಯೇವಮಾಕಾರೇಣೈವೋತ್ಪತ್ತೇರಿತಿ।

ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತದಿತಿ। ತಸ್ಯ ಕಾಲಸ್ಯ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧೇರ್ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದಿಗ್ರಹಣ ಏವ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ಸಿದ್ಧತ್ವಾನ್ನ ಕಾಲಾನುಮಾನಸ್ಯಾವಸರೋ ಭವೇತ್। ಅನಿಶ್ಚಿತೇ ಹ್ಯರ್ಥೇ ನ್ಯಾಯಸ್ಯಾವಸರಃ। ನಿಶ್ಚಿತವಿಷಯಂ ತು ಸಿದ್ಧಸಾಧನತ್ವಾತ್ ಪರೇಷಾಮಾಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧಮ್, ಅಸ್ಮಾಕಂ ತ್ವಸಙ್ಗತಮಿತಿ।

h ॥ ನ್ಯಾಯಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಕಾಲಾನುಮಾನಭಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಕಾಲವಿಷಯಾಣಿ ಸರ್ವಾನುಮಾನಾನಿ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ನಿರಾಕೃತ್ಯ ವಿಶೇಷತೋ ನಿರಾಕರೋತಿ -- ತದೇತದಿತಿ। ತಥಾಹಿ "ಕಾಲಃ ಪರಾಪರವ್ಯತಿಕರಯೌಗಪದ್ಯಾಯೌಗಪದ್ಯಚಿರಕ್ಷಿಪ್ರಪ್ರತ್ಯಯಲಿಙ್ಗಃ" ಇತಿ ಪರೇಷಾಂ ಭಾಷ್ಯಮ್। ತದೇವಂ ಕೇಚಿದ್ ವ್ಯಾವಕ್ಷತೇ "ಅಸ್ತಿ ತಾವತ್ ಸ್ಥವಿರೇ ಪರೋಽಯಮಿತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಃ। ಯೂನಿ ಚಾಪರ ಇತಿ। ಸೋಽಯಂ ದಿಕ್ಕೃತಪರಾಪರಪ್ರತ್ಯಯವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾತ್ ಪರಾಪರವ್ಯತಿಕರಪ್ರತ್ಯಯಃ। ತಥಾ ಯುಗಪದಾಗತೌ, ಅಯುಗಪದಾಗತೌ, ಚಿರೇಣಾಽಗತಃ, ಕ್ಷಿಪ್ರಮಾಗತ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ। ತ ಏತೇ ಷ ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ಕಾಲಸ್ಯ ಲಿಙ್ಗಾನಿ। ಕಥಮ್? ಸ್ಥವಿರಾದಿವಿಷಯೇಷು ಜಾಯಮಾನಾನಾಮೇಷಾಂ ಕಾಲಮನ್ತರೇಣ ವಿಷಯಾನವಕ್ಲೃಪ್ತೇಃ। ನಹಿ ದ್ರವ್ಯಾದಿಕಮೇವೈಷಾಮಾಲಮ್ಬನಮ್। ತತ್ಪ್ರತ್ಯಯವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾತ್" ಇತಿ।

ಏತದಯುಕ್ತಮ್। ತಥಾಹಿ ತದಿತಿ ಪರಮಿತಿ। ಏತದಿತ್ಯಪರಮಿತಿ। ಯುಗಪದಾದೀನಾಮುಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್। ದೃಶ್ಯಂ ವಾ ಸ್ಮೃತಿಗೋಚರಂ ವಾ ಪ್ರತೀಯಮಾನಮಿತಿ ಯಾವತ್। ತತ್ ಸರ್ವಂ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧೇನ ಕಾಲೇನ ಖಚಿತಮೇವ ವರ್ತತೇ। ತಸ್ಮಾತ್ ತನ್ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧೇಃ ನಾನುಮಾನಾವಸರೋ ಭವೇತ್। ತಸ್ಮಾದಿತ್ಯಸ್ಯೈವ ವಿವರಣಮ್ ನ ತಂ ವಿನೇತಿ। ನ ಶಕ್ಯಂ ಹೀತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಪರಾಪರಾದಿವಿಷಯಾಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾಸ್ತಾವತ್ ಕಾಲವಿಶಿಷ್ಟಪಿಣ್ಡವಿಷಯಾ ಇತಿ ಪರೇಣೈವೋಕ್ತಮ್। ತಥಾಚ ಲಿಙ್ಗಪ್ರತೀತಾವೇವ ಲಿಙ್ಗಿನಃ ಕಾಲಸ್ಯ ಸ್ಫುರಣಾತ್ ಕಥಂ ತೇನ ತದನುಮಾನಮ್? ನಹಿ ದಣ್ಡಿಜ್ಞಾನೇನ ದಣ್ಡೋಽನುಮೀಯತೇ। ಅಥ ವಿಶಿಷ್ಟಜ್ಞಾನತ್ವಾದಿದಂ ವಿಶೇಷಣಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕಮ್। ವಿಶೇಷಣಂ ಚ ನ ಕಾಲಾತಿರಿಕ್ತಮಸ್ತೀತ್ಯನುಮೀಯತೇ। ತರ್ಹಿ ನೇದಂ ಕಾಲಾನುಮಾನಮ್। ಕಿನ್ತು ಜ್ಞಾನಾನುಮಾನಮ್। ತಚ್ಚ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಮ್। ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧಕಾಲವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರತ್ಯಯಾಭ್ಯುಪಗಮಾದಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಥ ವಲೀಪಿಲತಕಾಕಶ್ಯಾದಿನಾ ಕಾಲಸಮ್ಬನ್ಧೋಽನುಮಿತೇ, ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಂ ಪ್ರತಿ ಪರಾಪರಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಂ ಕಾರ್ಯತ್ವೇನ ನಿಮಿತ್ತಾನುಮಾನಾರ್ಥಮಿದಂ ಭಾಷ್ಯಮಿತಿ। ಮೈವಮ್। ಶರೀರಾವಸ್ಥಯಾ ಹಿ ತಸ್ಯ ಕಾಲಸಮ್ಬನ್ಧೋಽನುಮೀಯತೇ, ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿದ್ದ್ರವ್ಯಸಮ್ಬನ್ಧೋ ವಾ? ಆದ್ಯೇ ಕಿಮಸ್ಮಾದನುಮಾನಾತ್ ಪ್ರಾಕ್ ಕಾಲಃ ಸಿದ್ಧಃ, ಅಥವಾ ನೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಆದ್ಯೇ ತನ್ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧೇಸ್ತಸ್ಯ ಕಾಲಸ್ಯ ಪ್ರಾಗನುಮಾನಾನ್ನಿತ್ಯೇನ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ಸಿದ್ಧೇಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ಚಾಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತ್ವಾನ್ನಾನುಮಾನಾವಸರೋ ಭವೇತ್।

ಕಿಞ್ಚ ವಲೀಪಿಲತಕಾಕಶ್ಯಾದಿಶರೀರಾವಸ್ಥಾಕಾರಣತ್ವೇನ ಕಾಲಾನುಮಾನೇ ತನ್ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧೇಃ ತಸ್ಯ ಕಾಲಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯ ನಿತ್ಯಂ ಸರ್ವದಾ ವಲೀಪಿಲತಾದಿವೈಧುರ್ಯದಶಾಯಾಮಪಿ ಸಿದ್ಧೇರ್ನಿತ್ಯೇ ಪರಮಾಣಾವಪಿ ಸಿದ್ಧೇರ್ಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವೇನ ನಾನುಮಾನಾವಸರೋ ಭವೇತ್।

ಅಥ ಬಹುಕಾಲಸಮ್ಬನ್ಧೋಽನುಮೀಯತೇ। ತನ್ನ। ಬಹುತ್ವಂ ಹಿ ಕಾಲಸ್ಯ ಕಿಂ ಪರಮಾಣೂನಾಮಿವ ಸಹೈವ, ಉತ ಕ್ರಿಯಾಣಾಮಿವ ಪೂರ್ವಾಪರಭಾವಿತ್ವೇನ? ನಾಽದ್ಯಃ, ತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯಾಪಿ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧೇಃ। ನೋತ್ತರಃ, ತಸ್ಯ ಕಾಲಸ್ಯ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧೇಃ। ನಿತ್ಯತಯಾಽಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ತಸ್ಯ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧೇಃ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತ್ವಾತ್। ಅಥ ಪರಿಶೇಷಾದಿತರನಿಷೇಧಃ ಕರಿಷ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪರಿಶೇಷಾವಧಾರಣಾನುಪಪತ್ತೇರಿತಿ।

h ॥ ಶ್ರೀವಲ್ಲಭೋಕ್ತಕಾಲಸಮರ್ಥನಪ್ರಕಾರಃ ॥

(###sudha --)

ಅನ್ಯೇ ತು ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಬಹುತರಣಿಪರಿಸ್ಪನ್ದಾನ್ತರಿತಜನ್ಮತ್ವಂ ಪರತ್ವಮ್। ಅಲ್ಪತರಸೂರಸಞ್ಚಾರಾನ್ತರಿತಜನ್ಮತ್ವಂ ಚಾಪರತ್ವಮ್। ಏಕತಪನಪ್ರಚಾರವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಂ ಯೌಗಪದ್ಯಮ್। ಅನೇಕತದ್ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಮಯೌಗಪದ್ಯಮ್। ಬಹುಕ್ರಿಯಾವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಂ ಚಿರತ್ವಮ್। ಕತಿಪಯಕ್ರಿಯಾವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಂ ಕ್ಷಿಪ್ರತ್ವಮ್। ತತ್ಪ್ರತ್ಯಯೈಃ ಕಾಲೋಽನುಮೀಯತೇ। ತರಣಿಪರಿಸ್ಪನ್ದಾ ಹಿ ಪದಾರ್ಥಸಾರ್ಥೇ ವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತೌ ಸ್ವಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತಿಮಪೇಕ್ಷನ್ತೇ, ಸ್ವರಸತೋಽಪ್ರತ್ಯಾಸನ್ನತ್ವೇ ಸತಿ ವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯವಹಾರಜನಕತ್ವಾತ್; ಚನ್ದನಸೌರಭವತ್। ಪರಮ್ಪರಾಸಮ್ಬನ್ಧಿನಶ್ಚ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸಮ್ಬನ್ಧವಿರಹೇ ಸತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಿತ್ವಾತ್; ಪಟಸಮ್ಬನ್ಧಿನೀಲಿಮವತ್। ಅತಃ ಪಿಣ್ಡತಪನಪರಿಸ್ಪನ್ದಯೋಃ ಸಂಯುಕ್ತಸಂಯೋಗಿಸಮವಾಯಾತ್ಮನಿ ಪರಮ್ಪರಾಸಮ್ಬನ್ಧೇ ಯದ್ ದ್ರವ್ಯಂ ನಿಮಿತ್ತಂ ಸ ಕಾಲ ಇತಿ।

h ॥ ಶ್ರೀವಲ್ಲಭೋಕ್ತಕಾಲಸಮರ್ಥನಪ್ರಕಾರನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಏತದಪ್ಯಸತ್। ಘಟಶೂನ್ಯಂ ಭೂತಲಮಿತ್ಯಾದಿವತ್ ಸ್ವಭಾವಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತ್ಯೈವ ವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರತ್ಯಯೋಪಪತ್ತೇಃ। ಅನ್ಯಥಾಽಭಾವೇ ಪರಾಪರಯೌಗಪದ್ಯಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಾನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ದೃಶ್ಯತೇ ಚ ಯುಗಪದುತ್ಪನ್ನಾವಭಾವಾವಿತ್ಯಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಃ। ಅತ್ರ ಸಮ್ಬನ್ಧೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾನ್ನೈವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅನ್ಯಸಮವೇತತ್ವಸ್ಯೈವ ಬಾಧಕತ್ವಾತ್। ಉಪನಾಯಕದ್ರವ್ಯಾನ್ತರಕಲ್ಪನಯಾ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತದುಪಪತ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ
ಭೂತಲಘಟಾಭಾವಯೋಸ್ತ್ರುತೀಯಸಮ್ಬನ್ಧಕಲ್ಪನಯೋಪಪತ್ತೌ ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್। ಸ್ವಾರಸಿಕಸಮ್ಬನ್ಧೇನೈವ ವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರತ್ಯಯೋಪಪತ್ತೌ ಕಿಮಪ್ರತೀಯಮಾನಸಮ್ಬನ್ಧಕಲ್ಪನಯಾ ಇತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ತಥೈವ ಪರಾಪರಾದಿವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತೌ ಕಿಮಪ್ರತೀಯಮಾನದ್ರುವ್ಯಕಲ್ಪನಯೇತಿ ಸಮಾನಮ್। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ತೇಷಾಂ ವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಂ ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧೇರ್ದ್ರವ್ಯಾನ್ತರಕಲ್ಪಾನಾಂ ವಿನಾ ಸ್ವಭಾವಾದೇವ ಸಿದ್ಧೇಃ ದ್ರುವ್ಯಾನ್ತರಾನುಮಾನಾವಸರೋ ನ ಭವೇದಿತಿ। ತದನೇನ ಸ್ವರಸತೋಽಪ್ರತ್ಯಾಸನ್ನತ್ವೇ ಸತೀತಿ ವಿಶೇಷಣಾಸಿದ್ಧಿಃ। ವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯವಹಾರಜನಕತ್ವಮಾತ್ರುಸ್ಯ ಚಾನೈಕಾನ್ತ್ಯಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

ನನು ವಿಷಮ ಉಪನ್ಯಾಸಃ। ಭೂತಲಾಭಾವಯೋರಸ್ತಿ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯಮ್। ತೇನ ಸಮ್ಬನ್ಧಾಭಾವೇಽಪಿ ಭವಿಷ್ಯತಿ ವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯವಹಾರಃ। ದರ್ಶನಸ್ಯ ದುರಪಹ್ನವತ್ವಾತ್। ಸಮ್ಬನ್ಧಾನ್ತರಕಲ್ಪನಸ್ಯ ಚ ವ್ಯರ್ಥತ್ವಾತ್। ನಚ ತರಣಿಪರಿಸ್ಪನ್ದಾನಾಂ ಪಿಣ್ಡಸಾನ್ನಿಧ್ಯಮಸ್ತಿ। ತತೋ ಭವಿತವ್ಯಂ ಮಧ್ಯೇ ದ್ರುವ್ಯಾನ್ತರೇಣೇತಿ। ಮೈವಮ್। ವಿನಾಽಪಿ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯೇನ ಘಟಜ್ಞಾನಮಿತಿ ವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರತ್ಯಯದರ್ಶನಾತ್।

h ॥ ಶ್ರೀರಾಮ ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚಾಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ನ ಭೂತಲಸಾನ್ನಿಧ್ಯಂ ಪರಪಕ್ಷೇ ಕಿಮಪಿ ಪಶ್ಯಾಮಃ। ಅಸ್ತು ವಾ ತಪನಪರಿಸ್ಪನ್ದಾನಾಂ ಪಿಣ್ಡಂ ಪ್ರತ್ಯುಪನಾಯಕಂ ದ್ರುವ್ಯಾನ್ತರಮ್। ತಚ್ಚ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಕಂ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್? ತಪನಪಿಣ್ಡಾಭ್ಯಾಮಸಂಸರ್ಗಾನ್ನೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಏಕೈಕಸ್ಯಾವ್ಯಾಪಕತ್ವೇಽಪಿ ಬಹೂನಾಂ ಸಂಯುಕ್ತಸಂಯೋಗಭೂಯಸ್ತ್ವೇನ ಕ್ರಿಯೋಪನಾಯಕತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ। ನಚ ತರಣಿಪಿಣ್ಡಾನ್ತರಾಲೇ ತಾನಿ ನ ಸನ್ತ್ಯನುಪಲಮ್ಭಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಣಾಂ ಕಲ್ಪನೀಯತ್ವಾತ್। ನಚ ವಿನಿಗಮನಾಯಾಂ ಕಾರಣಾಭಾವಃ। ಸಂಶಯೇಽಪಿ ಪರಿಶೇಷಾವಧಾರಣಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಧರ್ಮಿಕಲ್ಪನಾತೋ ಧರ್ಮಕಲ್ಪನಸ್ಯ ಲಘೀಯಸ್ತ್ವಾತ್। ಆಕಾಶೋ ವಾ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್? ನ ಸ್ಯಾತ್। ವಿಶೇಷಗುಣವತ್ತ್ವಾತ್ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿವದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ವಿಶೇಷಗುಣವತೋಽಪಿ ನೀಲದ್ರುವ್ಯಸ್ಯ ಪಟೇ ನೀಲಿಮೋಪಸಙ್ಕ್ರಮಕತ್ವದರ್ಶನಾತ್। ಸೂರ್ಯಗತ್ಯುಪನಾಯಕತ್ವಂ ಚ ದ್ರುವ್ಯಸ್ವರೂಪಂ ವಾ, ಅತೀನ್ದ್ರಿಯಶಕ್ತಿರ್ವಾ, ಸಹಕಾರಿಶಕ್ತಿರ್ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ದ್ರುವ್ಯಮಾತ್ರೇ ಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ತೃತೀಯೇಽಪಿ ಕಿಂ ತದ್ವ್ಯಾಪಕತ್ವಂ ವಾ, ವಿಶೇಷಗುಣವಿರಹೋ ವೇತಿ ವಿವೇಕ್ತವ್ಯಮ್।

h ॥ ಶ್ರೀರಾಮ ॥

(###sudha --)

ವಯಂ ತು ಬ್ರೂಮಃ ವ್ಯಾಪಕತ್ವಮೇವ ತದಿತಿ। ಅನ್ಯಥಾ ಮನಸೋಽಪಿ ತತ್ಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ವ್ಯಾಪಕತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜಕತಾಯಾಮಾತ್ಮನೋಽಪಿ ತತ್ಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತದ್ವ್ಯಾಪಕತ್ವಾಭಾವಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। ವ್ಯಾಪಕತ್ವೇಽಪ್ಯನಿಷ್ಟಾಭಾವಾತ್। ಕ್ರಿಯೋಪನಾಯಕತ್ವಂ ಖಲ್ವಾನ್ತರಾಲಿಕಸ್ಯ ದ್ರುವ್ಯಸ್ಯ ನೋಭಯಸಂಯೋಗಾತಿರಿಕ್ತಂ ಕಿಞ್ಚಿತ್। ತದೇಕಸ್ಯೇವ ಅನೇಕೇಷಾಮಪಿ ಸಮಾನಮ್। ಯದ್ಯಾಕಾಶಃ ಸ್ವಸಮ್ಬನ್ಧೇನಾನ್ಯಗತಂ ಧರ್ಮಮನ್ಯತ್ರು ಸಙ್ಕ್ರಮಯೇತ್, ತದಾ ಸರ್ವಂ ಸರ್ವತ್ರು ಸಙ್ಕ್ರಮಯೇತ್, ಅವಿಶೇಷಾದಿತಿ

ಚೇತ್, ನ। ನಿಯತೋಪಸಙ್ಕ್ರಾಮಕತ್ವಸ್ಯೈವ ಕಲ್ಪನೀಯತ್ವಾತ್। ಗುರ್ವೀ ಹಿ ಧರ್ಮಮಾತ್ರಕಲ್ಪನಾತೋ ಧರ್ಮಿಕಲ್ಪನಾ। ಅನ್ಯಥಾ ಕಾಲೇಽಪಿ ಸಮಾನಃ ಪ್ರಸಙ್ಗಃ।

h॥ ಶ್ರೀರಾಮ॥

(###sudha --)

ತತ್ಸಿದ್ಧ್ಯಸಿದ್ಧಿಭ್ಯಾಮನವಸರದುಃಸ್ಥತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಭಾವಾನವಬೋಧಾತ್। ವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರತ್ಯಯದರ್ಶನಾನನ್ತರಂ ಹಿ ಬಹವಃ ಪಕ್ಷಾಃ ಪ್ರಾಪ್ನುವನ್ತಿ। ಕಿಮಯಂ ಸ್ವರಸಮ್ಬನ್ಧನಿಬನ್ಧನಃ, ಕಿಂವಾಽತಿರಿಕ್ತಸಮ್ಬನ್ಧಾಧೀನ ಇತಿ। ದ್ವಿತೀಯೇಽಪಿ ಕಿಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಸಮ್ಬನ್ಧೋಽತ್ರ ನಿಮಿತ್ತಮ್, ಉತ ದ್ರವ್ಯಾನ್ತರಕೃತ ಇತಿ। ಉತ್ತರತ್ರಾಪಿ ತದ್ ದ್ರವ್ಯಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇಷ್ವನ್ಯತಮದ್ ವಾ ಭವತು, ಅನ್ಯದ್ ವೇತಿ। ಸರ್ವತ್ರ ಬಾಧಕಾನಿ ಪರ್ಯಾಲೋಚಯನ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧದ್ರವ್ಯೇಷು ಯದ್ ಬಾಧಕಂ ಪಶ್ಯೇತ್ ತದಪ್ರಸಿದ್ಧೇಽಪಿ ಕಲ್ಪ್ಯಮಾನೇ ಕಥಂ ನಾನುಸನ್ದಧ್ಯಾತ್? ಅನುಸನ್ಧಾನಶ್ಚ ತತ್ಸ್ವಾಭಾವ್ಯೇನ ಪರಿಹಾರಂ ಚಿನ್ತಯನ್ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವವ್ಯಸನಮಪಹಾಯ ಲಘೀಯಾಂಸಮೇವ ಪಕ್ಷಂ ನ ಕಥಂ ವಾ ರೋಚಯತ ಇತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್। ಪರಸಿದ್ಧತ್ವೇನ ಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ಯ ನ ದೋಷ ಇತ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯಯಮೇವಾಭಿಪ್ರಾಯಃ।

ಕಿಞ್ಚಾಯಂ ಪ್ರಸಙ್ಗೋ ವಸ್ತುತಃ ಸಾಧುಃ, ಅಥಾಽಭಾಸಃ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಕಾಲಪ್ರತೀತ್ಯುತ್ತರಕಾಲಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಭಙ್ಗಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ಕಥಮಾಕಾಶಸ್ಯ ಕ್ರಿಯೋಪನಾಯಕತ್ವಂ ತ್ಯಾಜಯೇತ್? ಅನ್ಯಥಾ ಜಾತಿನಿರಾಕರಣಮಪಿ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h॥ ಶ್ರೀರಾಮ॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತು ವಾಽಽಕಾಶಸ್ಯ ವಿಶೇಷಗುಣವತಃ ಕ್ರಿಯೋಪನಾಯಕತ್ವಾಭಾವಃ। ದಿಶಸ್ತು ಸ್ಯಾತ್, ವಿಶೇಷಗುಣಶೂನ್ಯತ್ವಾತ್, ವ್ಯಾಪಕತ್ವಾಚ್ಚ। ತಸ್ಯಾಃ ಸಂಯೋಗೋಪನಾಯಕತ್ವೇನ ಸಿದ್ಧತ್ವಾನ್ನೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಉಭಯೋಪನಾಯಕತ್ವೇಽಪಿ ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್। ಸಹಕಾರಿಭೇದೇನ ಚ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಾವ್ಯವಸ್ಥಿತಪ್ರತೀತಿಜನಕತ್ವಂ ಕಲ್ಪ್ಯತಾಂ ಲಾಘವಾದೇವ। ಅನ್ಯಥಾ ಕಾಲೇಽಪಿ ಭೇದಕಲ್ಪನಾಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತಿ। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ತಸ್ಯ ವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ನಿತ್ಯೇನ ನಿಯತೇನ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇನೈವ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿನಾ ಸಿದ್ಧೇರ್ನಾಪ್ರಸಿದ್ಧೇ ದ್ರವ್ಯೇಽನುಮಾನಾವಸರೋ ಭವೇದಿತಿ।

h॥ ಶ್ರೀರಾಮ॥

(###sudha --)

ಅನ್ಯೇ ತು ಪರಾಪರಶಬ್ದಾಭ್ಯಾಂ ಪರತ್ವಾಪರತ್ವೇ ಗುಣೌ ಯುವಸ್ಥವಿರಪಿಣ್ಡವರ್ತಿನಾವಾಚಕ್ಷತೇ। ತಾವಸಮವಾಯಿಕಾರಣಸಂಯೋಗಾಶ್ರಯತಯಾ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಾಪೇಕ್ಷಾಬುದ್ಧಿಸಮ್ಪಾದಕತಯಾ ವಾ ಕಾಲಮನುಮಾಪಯತ ಇತಿ। ತದಪ್ಯುಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ ನಿರಸ್ತಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಶ್ರೀರಾಮ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ಪರಾಪರಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಂ ಸೂರ್ಯಗತಯೋ ವಾ ಪರತ್ವಾಪರತ್ವೇ ವಾ ಯದ್ಯಾಲಮ್ಬನಮ್, ತದಾಽಸ್ತು ಕಾಲಾನುಮಾನಮ್। ನಚೈತದಸ್ತಿ। ಕಾಲಭೇದಾನಾಮೇವ ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಪ್ರತೀತೇಃ। ತಥಾಹಿ ಪರೋಽಯಮಿತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವನ್ತಃ ಕೋಽಸ್ಯಾರ್ಥ ಇತಿ ಪೃಷ್ಟಾ ಲೌಕಿಕಾಃ ಪರೀಕ್ಷಕಾಶ್ಚ ಬಹುಕಾಲೀನೋಽಯಮಿತ್ಯಾದಿ ವ್ಯಾಚಕ್ಷಾಣಾ ದೃಶ್ಯನ್ತೇ। ತತ್ರ ಕಾಲಸ್ವರೂಪಂ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧಮ್। ತದ್ಬಹುತ್ವಾದಿ ಚ ಕ್ವಚಿತ್ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ಕ್ವಚಿದನುಮಾನಾದಿನಾ ಚ ಜ್ಞಾಯತ ಇತಿ। ಏತದಪ್ಯುಕ್ತಮ್ ತದೇತದಿತಿ ಶ್ಲೋಕಾಭ್ಯಾಮ್। ಅನಯೈವ ದಿಶಾ ದಿಶೋಽಪಿ ಪರಾಪರಪ್ರತ್ಯಯಾದಿಲಿಙ್ಗತ್ವಂ ನಿರಾಕರ್ತವ್ಯಮ್।

h॥ ಶ್ರೀರಾಮ॥

(###sudha --)

ತಮೇತಂ ಚಿರನ್ತನಂ ಪನ್ಥಾನಮರೋಚಯಮಾನಾ ನವೀನಾಸ್ತು ದಿಕ್ಕಾಲಯೋರನ್ಯಥಾಽನುಮಾನಮಾಹುಃ। ವಿವಾದಾಧ್ಯಾಸಿತಂ ಕಾರ್ಯಂ ವಿಶೇಷಗುಣರಹಿತದ್ರವ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ಜನ್ಯಮ್, ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್; ಅನ್ತಃಕರಣದ್ವಯಸಂಯೋಗವದಿತಿ।

ಏತದಪ್ಯಯುಕ್ತಮ್। ಸಾಧ್ಯೇ ಬಹುವಚನಪ್ರಕ್ಷೇಪೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಚ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಾಭಾವಃ, ಅನ್ತಃಕರಣಗತಬಹುತ್ವಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾತ್। ನಚಾನ್ತಃಕರಣದ್ವಯಸಂಯೋಗೇ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ। ಮನೋ ಮನಸಾ ಸಂಯುಜ್ಯತೇ, ಮೂರ್ತತ್ವಾತ್; ಶರೀರವದಿತಿ ಚ ಆಕಾಲಿಕೇ ವಿದ್ಯುದಾದೌ ಸನ್ದಿಗ್ಧವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್।

h॥ ಶ್ರೀರಾಮ॥

(###sudha --)

ಅಪರ ಆಹ -- ಪರಮಮಹತ್ಪರಿಮಾಣಂ ದ್ರವ್ಯಚತುಷ್ಟಯವೃತ್ತಿ, ಪರಿಮಾಣತ್ವಾತ್; ಅಣುತ್ವವದಿತಿ। ಅತ್ರ ಯದ್ಯಾಕಾಶಾತ್ಮಗತಪರಿಮಾಣಪಕ್ಷೀಕಾರಃ, ತದಾ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಮ್, ಆತ್ಮನಾಂ ಬಹುತ್ವಾತ್। ಆತ್ಮತ್ವೇನೈಕ್ಯಮುಪಾದಾಯ ಪ್ರಯೋಗೇಽಪಿ ಬಾಧಃ। ಪರಿಮಾಣದ್ವಯಸ್ಯ ದ್ರವ್ಯಚತುಷ್ಟಯವೃತ್ತಿತ್ವಾಯೋಗಾತ್। ಏಕೈಕದ್ರವ್ಯವೃತ್ತಿ ಖಲು ಪರಿಮಾಣಮ್। ಅತ ಏವ ನ ಕಾಲಾದಿಗತಸ್ಯ ಪಕ್ಷೀಕಾರಃ। ಆಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧಿಶ್ಚಾಧಿಕಾ।

ಪರಮಹತ್ಪರಿಮಾಣಸಾಮಾನ್ಯಂ ವಿಶೇಷಗುಣಶೂನ್ಯದ್ರವ್ಯಾಧಿಕರಣಾನೇಕವ್ಯಕ್ತಿವೃತ್ತಿ, ಪರಿಮಾಣತಾರತಮ್ಯವಿಶ್ರಾನ್ತಿವಿಷಯಜಾತಿತ್ವಾತ್; ಅಣುಪರಿಮಾಣವೃತ್ತಿಜಾತಿವದಿತಿ ಚಾನುಪಪನ್ನಮ್। ಪರಮಮಹತ್ಪರಿಮಾಣಸಾಮಾನ್ಯಂ ಹಿ ಪರಿಮಾಣತ್ವಂ ವಾ, ತದವಾನ್ತರಜಾತಿರ್ವಾ? ಆದ್ಯೇ ಮನಃಸಿದ್ಧ್ಯಾಽಪ್ಯಸ್ಯ ಸಮ್ಭವೇನಾರ್ಥಾನ್ತರತಾ। ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯನೇಕವೃತ್ತಿತಾಯಾ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವೇನ ಬಾಧಾಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧೀ ಚ। ನ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ದ್ವಿತೀಯಃ, ತಸ್ಯಾ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। ವರ್ಣಸಿದ್ಧ್ಯಾಽರ್ಥಾನ್ತರತ್ವಾಚ್ಚ। ಅನೇಕಪದಸ್ಥಾನೇ ಬಹುಪದಪ್ರಕ್ಷೇಪೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಶ್ಚ।

ಅಸ್ತು ಕಾಲಸ್ಯ ದಿಶಶ್ಚ ಬಹುತ್ವಮ್, ಆತ್ಮವದುಪಸಙ್ಗ್ರಹಕೈಕ್ಯೇನ ದ್ರವ್ಯಾಣಾಂ ನವತ್ವೋಪಪತ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ದಿಶಾ ಕಾಲೇನ ವಾ ಸಾಧ್ಯಪರ್ಯವಸಾನಸಮ್ಭವಾದುಭಯಸಾಧಕತ್ವಮಸ್ಯ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಮಾ ಭೂದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅನೇಕಪದವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್। ಅನ್ಯತರಸಾಧನೇಽನ್ಯತರೇಣಾರ್ಥಾನ್ತರತಾಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಹೇತುದೃಷ್ಟಾನ್ತಯೋಶ್ಚಾನುಪಪತ್ತಿರ್ವಕ್ಷ್ಯತ ಇತ್ಯಲಂ ಪಲ್ಲವೇನ।

h ll ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವತಸ್ತ್ವಾತ್ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ತ್ರೈಕಾಲಿಕಾಬಾಧ್ಯತ್ವರೂಪಸತ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ ll

(###sudha --)

ಗಗನಾದೇಃ ಸಕಲಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ತ್ರೈಕಾಲಿಕಾಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯುಕ್ತಮರ್ಥಮುಪಸಂಹರನ್ ವಿವೃಣೋತಿ ಅತ ಇತಿ।

p**p

ಅತೋಽದೋಷಪ್ರತೀತಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವಂ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ಮತಮ್। p**p

ನ ವಿದ್ಯತೇ ದೋಷಃ ಕಾರಣಂ ಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ತೇನ ಪ್ರತೀತಸ್ಯ ವಿಷಯೀಕೃತಸ್ಯಾದೋಷೇಣ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿನಾ ವಾ ಪ್ರತೀತಸ್ಯ ಗಗನಾದೇಃ ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವಂ ತ್ರೈಕಾಲಿಕಾಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ಮತಂ ಸಿದ್ಧಮ್। ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಹಣಾದಿನೇತಿ ಶೇಷಃ।

ಅಯಮತ್ರಾಭಿಪ್ರಾಯಃ ಆಕಾಶಕಾಲದಿಗಾತ್ಮಮನಾಂಸಿ ಸುಖಾದಯಶ್ಚ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧಾಃ। ತದಿತರೇ ತು ಪದಾರ್ಥಾ ಯಥಾಸ್ವಮಿನ್ದ್ರಿಯಲಿಙ್ಗಶಬ್ದಗಮ್ಯಾಃ। ಜ್ಞಾನಂ ಚ ಭಾವಾಭಾವಲಕ್ಷಣಂ ಸ್ವವಿಷಯಂ ಸತ್ತ್ವೇನೈವಾವಗಾಹತೇ, ನಾಸತ್ತ್ವೇನ, ನಾಪ್ಯುದಾಸೀನೇನ ರೂಪೇಣ। ನಚೈವಂ ಘಟೋಽಸ್ತಿ ಘಟೋ ನಾಸ್ತೀತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ, ಪೌನರುಕ್ತ್ಯಾತ್, ವ್ಯಾಘಾತಾಚ್ಚೇತಿ ಯುಕ್ತಮ್। ಘಟೋಽಸ್ತೀತಿ ದೇಶಕಾಲವಿಶೇಷಸಮ್ಬನ್ಧಿಸತ್ತಾವಿಷಯತ್ವಾತ್, ಕ್ವಚಿದ್ ವಿಪರೀತಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾವ್ಯವಚ್ಛೇದಾರ್ಥತ್ವಾತ್, ಕ್ವಾಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಭಾವಾತ್, ನಾಸ್ತೀತ್ಯಸ್ಯ ಚ ದೇಶಕಾಲವಿಶೇಷಸಮ್ಬನ್ಧಿಸತ್ತಾಪ್ರತಿಷೇಧಪರತ್ವಾತ್। ನಹಿ ಸತಾ ಸಕಲದೇಶಕಾಲಸತಾ ಭವಿತವ್ಯಮಿತಿ ನಿಯಾಮಕಮಸ್ತಿ। ಜ್ಞಾನಗತಂ ಚ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಗ್ರಾಹಕೇಣೈವ ಗೃಹ್ಯತೇ। ಜ್ಞಾನಗ್ರಾಹಕಶ್ಚ ಸಾಕ್ಷೀತ್ಯವಿವಾದಂ ವಾದಿಪ್ರತಿವಾದಿನೋಃ। ತಥಾಚ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಗೃಹ್ಣತಾ ತದ್ವಿಷಯಸ್ಯ ಸಕಲಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ತ್ರೈಕಾಲಿಕಾಬಾಧ್ಯತ್ವಲಕ್ಷಣಂ ಸತ್ಯತ್ವಮೇವ ಗೃಹೀತಂ ಭವತಿ। ಯದಿಹಿ ಜ್ಞಾನಗೋಚರಸ್ಯ ನಿತ್ಯಸ್ಯ ವಾ, ಅನಿತ್ಯಸ್ಯ ವಾ, ಸರ್ವಗತಸ್ಯ ವಾ, ಅಸರ್ವಗತಸ್ಯ ವಾಽರ್ಥಸ್ಯ ಸ್ವದೇಶಕಾಲಪ್ರಕಾರೋಪಾಧಾವಸತ್ತ್ವಾವೇದನಲಕ್ಷಣೋ ಬಾಧಃ ಸ್ಯಾತ್, ಕೋಽರ್ಥಸ್ತದಾ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ಪ್ರಮಿತಮಿತ್ಯಸ್ಯೇತಿ।

h ll ಜ್ಞಾನಗ್ರಾಹಕಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಣ ಏವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಾಹಕತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ರಜತಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಪತ್ತಿಃ ll

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಯದಿತರ್ಹಿ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪಗ್ರಾಹಕಃ ಸಾಕ್ಷೀ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಪಿ ಗೃಹ್ಣನ್ ಪ್ರಪಞ್ಚಸತ್ಯತಾಂ ನಿಶ್ಚಿನುಯಾತ್, ಶುಕ್ತಿರಜತಾದಿಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪಗ್ರಾಹಕೋಽಪಿ ಸ ಏವೇತಿ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಪಿ ಗೃಹ್ಣನ್ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದಿಕಮಪಿ ಸತ್ಯಂ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಯೇತ್। ನಚ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದಿಜ್ಞಾನಾನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವ ನಾಸ್ತಿ, ಕಿಂ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ಗೃಹ್ಯತಾಮಿತಿ ಯುಕ್ತಮ್, ಪ್ರಪಞ್ಚಗೋಚರಾಣಾಮಪಿ ಜ್ಞಾನಾನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಭಾವಾತ್ ಕಿಂ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ಗೃಹ್ಯತ ಇತ್ಯಪಿ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ತಸ್ಮಾತ್ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ಪ್ರಪಞ್ಚಸತ್ಯತಾಸಿದ್ಧಿಮಭಿಲಷತಾ ಜ್ಞಾನಗ್ರಾಹಕಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಾಹಕತ್ವಂ ಸ್ವಭಾವ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ತಥಾಚೋಕ್ತೋಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಅದೇಷೇತಿ।

h ll ಪರೀಕ್ಷಾಸಹಕೃತಸ್ಯೈವ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಹಾಕತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ ನೋಕ್ತಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಅಯಮರ್ಥಃ ನ ಸಾಕ್ಷೀ ಜ್ಞಾನಂ ಗೃಹ್ಣನ್ ಪ್ರಮಾಣಮೇವೈತದಿತಿ ಗೃಹ್ಣಾತಿ। ಕಿನ್ತರ್ಹಿ? ಅದೋಷಂ ಚೇತ್ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ಸದೋಷಮಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ವ್ಯವಸ್ಥಯಾ। ಯದಾ ತ್ವರ್ಥಿತ್ವೇನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ನಿರ್ದಿಧಾರಯಿಷಿತಮ್, ತದಾ ಸಜಾತೀಯವಿಜಾತೀಯಸಂವಾದವಿಸಂವಾದಭಾವಾಭಾವಲಕ್ಷಣಯಾ ಪರೀಕ್ಷಯಾ ದೋಷಾಭಾವಂ ನಿಶ್ಚಿತ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮವಧಾರಯತಿ, ದೋಷದರ್ಶನೇ ತ್ವಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್। ಪ್ರಪಞ್ಚಪ್ರತೀತೇಶ್ಚ ಪ್ರಯತ್ನೇನಾನ್ವಿಷ್ಯಾಪಿ ದೋಷಮಪಶ್ಯನ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವಾವಧಾರಯತೀತಿ ತತ್ಸತ್ಯತ್ವಂ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧಮ್। ನಚೈವಂ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದೀನಾಮ್। ದೋಷಾಪ್ರತೀತಿದಶಾಯಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾನವಧಾರಣಾತ್, ತತ್ಪ್ರತೀತೌ ತ್ವಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿಶ್ಚಯಾತ್। ನನು ಶುಕ್ತಿರಜತಾದಿಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ನಿರ್ಧಾರ್ಯತ ಏವ। ಕಥಮನ್ಯಥಾ ನಿಃಶಙ್ಕಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ಸತ್ಯಮ್। ನಾಸೌ ಸಾಕ್ಷಿರೂಪಾವಧಾರಣಾ। ಅಪಿತು ಮಾನಸೀತಿ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ। (1219) ಮನಸಶ್ಚ ದೋಷಸಂಸರ್ಗಸಮ್ಭವೇನ ನ ತಾವತಾ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧಿರಿತಿ।

h ll ಪರೀಕ್ಷಾಸಹಕೃತಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಾಹಕತ್ವೇಽನವಸ್ಥಾಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಃ ll

(###sudha --)

ನನು ಯದಿ ಪರೀಕ್ಷಾಸಹಕೃತಃ ಸಾಕ್ಷೀ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್, ತದಾಽನವಸ್ಥಾ ಸ್ಯಾತ್। ಪರೀಕ್ಷಾಽಪಿ ಹಿ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇನಾವಧೃತಾ ಪರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾವಧಾರಣಾಯಾಲಮ್। ನಾನ್ಯಥಾ। ತಥಾಚ ತತ್ರಾಪಿ ಪರೀಕ್ಷಾನ್ತರಮವತರಣೀಯಮಿತಿ। ಕಿಞ್ಚ ಸಾಕ್ಷಿಣೋಽಪ್ಯನವಧೃತಪ್ರಮಾಣಭಾವಸ್ಯ ಸ್ವಯಂ ದುಃಸ್ಥಸ್ಯ ನ ಪರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾವಧಾರಣಸಾಮರ್ಥ್ಯಮಿತಿ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾವಧಾರಣಾಯ ಪರೀಕ್ಷಾನ್ತರಾಪೇಕ್ಷಾ ಗ್ರಾಹಕಾನ್ತರಾಪೇಕ್ಷಾ ಚೇತ್ಯನವಸ್ಥೈವೇತ್ಯತ ಆಹ --ಪರೀಕ್ಷಾದೇಶ್ಚೇತಿ।

ಪರೀಕ್ಷಾದೇಶ್ಚ ಸತ್ಯತ್ವಂ ತೇನ ಹ್ಯೇವ ಮತಂ ಭವೇತ್ ll94 ll**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಆದಿಪದೇನ ಸಾಕ್ಷೀ ಗೃಹ್ಯತೇ। ಚಸ್ತ್ವರ್ಥಃ। ಸತ್ಯತ್ವಂ ಯಥಾರ್ಥತ್ವಮ್। ತೇನ ಸಾಕ್ಷಿಣೈವ ಕೇವಲೇನ ನತು ಪರೀಕ್ಷಾಸಹಕೃತೇನ। ಹಿಶಬ್ದೋಽಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯಾನುಭವಸಿದ್ಧತ್ವಂ ದ್ಯೋತಯತಿ। ತಸ್ಮಾನ್ನಾನವಸ್ಥೇತಿಹೇತೌ ವಾ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ದೋಷಾಭಾವಾವಧಾರಣಾರ್ಥಂ ನ್ಯಾಯಾನುಸನ್ಧಾನಂ ಹಿ ಖಲು ಪರೀಕ್ಷಾ। ಸನ್ದಿಗ್ಧಶ್ಚಾರ್ಥೋ ನ್ಯಾಯವಿಷಯಃ। ಸನ್ದೇಹಶ್ಚೋಭಯಕೋಟಿಪ್ರಾಪಕಸದ್ಭಾವೇ ಭವತಿ। ಏವಞ್ಚ ಯತ್ರಯತ್ರ ದೋಷಸಮ್ಭಾವನಯಾ ತತ್ಸನ್ದೇಹಃ, ತತ್ರತತ್ರೈವ ಪರೀಕ್ಷಾಪೇಕ್ಷಾ, ನಾನ್ಯತ್ರ। ನಚ ಸರ್ವತ್ರ ದೋಷಸನ್ದೇಹೋಽಸ್ತಿ। ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧೇಽರ್ಥೇ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಭಾವಾತ್। ಅತೋ ನ ತಾವತ್ ಪರೀಕ್ಷಾನವಸ್ಥಾ। ತಥಾಹಿ "ಅಸ್ತ್ಯತ್ರ ಪುರತಃ ಪಾನೀಯಮ್' ಇತಿ ವಾಕ್ಯಂ ಶ್ರುತವತೋ ಭವತಿ ಸನ್ದೇಹಃ ಕಿಮಿದಂ ವಿಪರ್ಯಯಾದಿಮೂಲಮ್, ಉತ ನೇತಿ। ಪುರುಷವಚಸಾಮುಭಯಥಾ ದರ್ಶನಾತ್। ತತ ಏವಾರ್ಥೇ ಸನ್ನಿಹಾನಃ ಪ್ರತ್ಯಾಸೀದನ್ ರೂಪವಿಶೇಷಾದಿನಾಽನುಮಿನೋತಿ ಪಾನೀಯಮೇತದಿತಿ। ತತ್ರಾಪಿ ಭವತಿ ಸಂಶಯಃ। ಕಿಮಿದಮನುಮಾನಮ್, ಉತಾಽಭಾಸ ಇತಿ। ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದಿಗ್ರಾಹಿಣಾಂ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಾಯಾಥಾರ್ಥ್ಯೋಪಲಮ್ಭಾತ್। ಪ್ರತ್ಯಾಸನ್ನಶ್ಚೋದಕಾಭ್ಯವಹಾರಾನನ್ತರಂ ರಸವಿಶೇಷೇಣ ಅನುಮಾಯಾಪಿ ಪೂರ್ವವತ್ ಸನ್ದಿಗ್ಧೇ। ಪೀತೋದಕಸ್ಸೂದನ್ಯಾದಿನಿಮಿತ್ತದುಃಖಾಭಾವಮ್, ಸುಖಂ ಚಾನುಭವನ್ನ ತತ್ರ ಸಂಶೇತೇ। ಸುಖಾದೌ ತದಭಾವೇ ಚ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧೇ ಕದಾಽಪ್ಯನ್ಯಥಾಭಾವಾದ್ಯನುಪಲಮ್ಭಾತ್। ನಚ ಪ್ರತೀತತತ್ವಸಾಮಾನ್ಯೇನ ತತ್ರಾಪಿ ಸಂಶಯಃ। ವಿಶೇಷನಿಷ್ಠಸ್ಯ ನಿಶ್ಚಾಯಕಸ್ಯ ಸದ್ಭಾವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಸಂಶಯಾನುಚ್ಛೇದೇನ ವ್ಯವಹಾರಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಸಂಶಯಾಭಾವೇ ಚ ನ ತತ್ಪೂರ್ವಿಕಾ ಪರೀಕ್ಷೇತಿ ಕುತೋಽನವಸ್ಥಾ? ಅತ ಏವ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾವಧಾರಣೇ ಪರೀಕ್ಷಾನವಸ್ಥಾಽಪಿ ಪರಿಹೃತಾ। ಗ್ರಾಹಕಾನವಸ್ಥಾ ತು ನಾಸ್ತ್ಯೇವ। ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವೇನ ಸ್ವಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಾಹಕತ್ವಾತ್।

ಏತಾವಾನತ್ರ ವಿಶೇಷಃ ಇನ್ದ್ರಿಯಲಿಙ್ಗಶಬ್ದಜನ್ಯೇಷು ಜ್ಞಾನೇಷ್ವನಾದೌ ಸಂಸಾರೇ ದ್ವಯೀಂ ಗತಿಮನನುಸನ್ದಧತ್ ಸಾಕ್ಷೀ ನ ಸಹಸೈವ ಪ್ರಮಾಣಮೇತದಿತಿ ನಿಶ್ಚೇತುಂ ಶಕ್ನೋತಿ, ಕಿನ್ತು ದೋಷಾಭಾವನಿಶ್ಚಯದ್ವಾರೈವ। ದೋಷಾಭಾವಂ ಚ ನ ಸ್ವಯಮೇವ ಅವಧಾರಯಿತುಮೀಷ್ಟೇ। ಅಪಿತು ಪರೀಕ್ಷಾಸಹಕೃತ ಏವ। ಪರೀಕ್ಷಾಯಾಂ ಚೇನ್ದ್ರಿಯಲಿಙ್ಗಶಬ್ದಜಾಯಾಂ ಪೂರ್ವನ್ಯಾಯೇನ ಪರೀಕ್ಷಾನ್ತರಮನುಸರತಿ ಯಾವತ್ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸ್ವವಿಷಯೇ ಸುಖಾದಾವವತರತಿ। ನಚ ಸ್ವಾತ್ಮನ್ಯನೇನ ಕದಾಽಪ್ಯನ್ಯಥಾಭಾವೋಽವಗತ ಇತಿ ಸನ್ದೇಹಾಭಾವಾತ್ ಪರೀಕ್ಷಾನುಸರಣಾನ್ನಿವರ್ತತೇ।

h ll ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಪರೀಕ್ಷಾಸಹಕೃತತ್ವೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪರತಸ್ತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

ನಚೈವಂ ಪರತಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಹಾಪತ್ತಿಃ। ಪರೀಕ್ಷಾಯಾ ದೋಷಶಙ್ಕಾಲಕ್ಷಣಬುದ್ಧಿದೋಷನಿರಾಸಮಾತ್ರಕಾರಣತ್ವಾತ್। ಸಾಕ್ಷೀ ಹಿ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಚ ವಿಷಯೀಕರ್ತುಂ ಸ್ವಮಹಿಮ್ನೈವ ಶಕ್ನೋತಿ। ತಸ್ಯ ತು ಮಾನಸ್ಯಾ ದೋಷಶಙ್ಕಯಾ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಹಣಶಕ್ತಿಃ ಪ್ರತಿಬದ್ಧಾ। ಅತೋ ವ್ಯವಸ್ಥಯೈವ ತತ್ ಸ್ಪೃಶತಿ। ನತ್ವವಧಾರಣಸ್ಯೇಷ್ಟೇ। ಪರೀಕ್ಷಯಾ ಚ ಪ್ರತಿಬನ್ಧೇಽಪಗತೇ ನಿಜಯೈವ ಶಕ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮವಧಾರಯತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವತಸ್ತ್ವಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ನಚಾಸ್ಯ ವ್ಯುತ್ಪಾದನಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇಽಪಿ ಸಮತ್ವಾತ್, ತಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ವತೋ ಗ್ರಹಣಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್, ವೈಷಮ್ಯಾತ್। ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾವಧಾರಣೇ ಹಿ ಪರೀಕ್ಷಾಯಾಃ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕನಿವರ್ತಕತ್ವಮಾತ್ರಂ ಶಕ್ಯತೇಽವಧಾರಯಿತುಮ್। ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕರಹಿತೇ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಹೇ ತದನಪೇಕ್ಷಣಾತ್। ಸಹಕಾರಿತ್ವೇ ಹಿ ಸರ್ವತ್ರ ತದಪೇಕ್ಷಾ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಚಾನವಸ್ಥೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಕಾರಣತ್ವಂ ವ್ಯಾಹನ್ಯೇತ। ನಚಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಕ್ವಾಪಿ ಪರೀಕ್ಷಾನಪೇಕ್ಷೇಣ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ನಿಶ್ಚಿತತರಮ್। ಯೇನ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕನಿವರ್ತಕತ್ವಂ ತಸ್ಯಾಃ ಪ್ರತೀಮಃ। ಕಿನ್ತು ಸಾರ್ವತ್ರಿಕತ್ವಾತ್ ಕಾರಣತ್ವಮೇವ।

ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕಸ್ಯ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕತ್ವಾದನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಂ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕನಿವೃತ್ತಾವಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಹಣೇ ಚ ಪರೀಕ್ಷಾಯಾಃ ಕಾರಣತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ। ಏವಂಸತಿ ಗೌರವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ವಿಶೇಷಾವಧಾರಣಾಯಾ ಅಶಕ್ಯತ್ವಸ್ಯೈವ ಕಲ್ಪಕತ್ವಾತ್। ತಥಾಽಪಿ ಪರೀಕ್ಷಾನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾನುವಿಧಾಯಿತ್ವಸ್ಯಾನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿಃ ಶಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕಸ್ಯ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕತಾಯಾಃ ಕ್ವಾಪ್ಯದರ್ಶನೇನಾನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಸರ್ವತ್ರ ಸಹಕಾರಿಣಾಂ ತಥಾತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ಯದಿ ಜ್ಞಾನಗ್ರಾಹಕಾತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಯಥಾಕಥಮಪಿ ಪ್ರವೇಶಾತ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಪರತಸ್ತ್ವಮಿತಿ ಮತಮ್, ತದಾ ಸಾಕ್ಷಿಣ ಏವ ಸ್ವತಃಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್, ಅನ್ಯಸ್ಯ ಪರತ ಇತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇಽಪಿ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ವಿರೋಧ ಇತಿ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪಃ। ವಿಸ್ತರಸ್ತು ಸ್ವಯಮಾಚಾರ್ಯೇಣ ವಕ್ಷ್ಯತೇ। (12181224)

h॥ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ತ್ರೈಕಾಲಿಕಾಬಾಧ್ಯತ್ವರೂಪಸತ್ಯತಾಗ್ರಹಿತ್ವಾನಙ್ಗೀಕಾರೇ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಪಿ ತಥಾತ್ವಾಸಿದ್ಧಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಅಥ ಮತಮ್ ಸಾಕ್ಷೀ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದೀನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಗೃಹ್ಣನ್ನಪಿ ಕತಿಪಯಕಾಲಕತಿಪಯಪುರುಷಸಮ್ಬನ್ಧಿಬಾಧವೈಧುರ್ಯರೂಪಮೇವ। ನ ಪುನರಸ್ಯ ಕದಾಚಿತ್ ಕುತ್ರಾಪಿ ಕೇನಾಪಿ ಸ್ವಾರ್ಥವ್ಯಭಿಚಾರೋ ನ ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯೇವಂರೂಪಮ್। ತತ್ ಕಥಂ ತೇನಾಽತ್ಯನ್ತಿಕಬಾಧಾಭಾವಲಕ್ಷಣಂ ಸತ್ಯತ್ವಂ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸಿದ್ಧ್ಯೇದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನ್ಯಥೇತಿ।

ಅನ್ಯಥಾ ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣೈಶ್ಚ ಸಹೈವ ತು।

ಅಕಸ್ಮಾದ್ ವಿನಿವೃತ್ತಿಶ್ಚ ಕಿಂ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ನ ಶಯತೇ॥95॥**

(###sudha --)

ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಸರ್ವಥಾ ಬಾಧವೈಧುರ್ಯಲಕ್ಷಣಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಗ್ರಾಹಕತ್ವೇ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಪೂರ್ಣಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪಿ ಪ್ರಪಞ್ಚವದ್ ವಿನಿವೃತ್ತಿಃ ಕಿಂ ಕಸ್ಮಾನ್ನ ಶಯತೇ? ನಿವರ್ತಕಾಭಾವಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಅಕಸ್ಮಾದಿತಿ। ನನುಚ "ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮ್", "ತತ್ ಸತ್ಯಮ್" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮ ನ ನಿವೃತ್ತಿಮತ್, ಅಜ್ಞಾನತತ್ಕಾರ್ಯಾತಿರಿಕ್ತತ್ವಾತ್; ಇತ್ಯಾದ್ಯನುಮಾನೇನ ನಿರಧಿಷ್ಠಾನಕಸ್ಯಾಸಾಕ್ಷಿಕಸ್ಯ ಭ್ರಮಸ್ಯ, ನಿರವಧಿಕಸ್ಯ ಬಾಧಸ್ಯ ಚಾದರ್ಶನಾತ್ ಪ್ರಪಞ್ಚಾರೋಪಾದ್ಯನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ, ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸತ್ಯತಾವಗಮಾತ್ ತನ್ನೇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ --

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಶ್ರುತೀತಿ। ಏತೇಷಾಮಪಿ ಪ್ರಮಾಣಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದೀನಾಮಿವ ವಿನಿವೃತ್ತಿಃ ಶಯತಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಪ್ರಪಞ್ಚವಿಷಯಾಣಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಾನಾಂ ನಾऽತ್ಯನ್ತಿಕಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸಾಕ್ಷೀ ಗೃಹ್ಣಾತಿ। ಕಿನ್ತು ತಾತ್ಕಾಲಿಕಮೇವೇತಿ ವದನ್ ವಕ್ತವ್ಯಃ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಕಿಮಾತ್ಯನ್ತಿಕಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಹಣೇ ಶಕ್ತಿರಸ್ತಿ, ಉತ ನಾಸ್ತಿ। ಆದ್ಯೇ ಕಥಂ ಪ್ರಪಞ್ಚವಿಷಯಾಣಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದೀನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಾತ್ಯನ್ತಿಕಂ ನ ಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್? ದ್ವಿತೀಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸತ್ಯತಾಪ್ರತಿಪಾದಕಾನಾಂ ಶ್ರುತ್ಯಾದೀನಾಮಪಿ ನಾऽತ್ಯನ್ತಿಕಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್। ತಥಾಚ ನ ಬ್ರಹ್ಮಣೋऽಬಾಧ್ಯತ್ವಮಾತ್ಯನ್ತಿಕಂ ಸಿದ್ಧ್ಯೇತ್। ತತಶ್ಚ ಸಾಧಕಬಾಧಕಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್ ತಸ್ಯಾಪಿ ಬಾಧಃ ಶಯೇತ। ಏವಞ್ಚ ತಜ್ಜ್ಞಾನಮಪಿ ನ ತತ್ವಜ್ಞಾನಮಿತಿ ನ ತದರ್ಥಃ ಪ್ರಯತ್ನಃ ಸ್ಯಾತ್। ಅಥ ಕ್ವಚಿಚ್ಛಕ್ತಿಃ ಕ್ವಚಿನ್ನೇತಿ ಬ್ರೂಯಾತ್, ತದಾ ನಿಯಾಮಕಂ ವಾಚ್ಯಮಿತಿ।

h॥ ಇತಃ ಪೂರ್ವಂ ನಿವೃತ್ತ್ಯಭಾವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋऽಬಾಧ್ಯತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಅವಿದ್ಯಾಯಾ ಅಪಿ ಅಬಾಧ್ಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ನನು ಯದಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಬಾಧಾರ್ಹಂ ಸ್ಯಾತ್, ತರ್ಹೀಯತಾ ಕಾಲೇನ ಕುತೋ ನ ನಿವೃತ್ತಮ್? ತಸ್ಮಾದಿತಃಪೂರ್ವಂ ಬಾಧರಹಿತತ್ವಾನ್ನೋತ್ತರತ್ರಪಿ ಬಾಧಃ ಶಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಉಕ್ತೋತ್ತರತ್ವಾತ್। ಅಸ್ಯಾ ಅಪ್ಯುಪಪತ್ತೇಃ ಸಾಕ್ಷಿಗ್ರಾಹ್ಯಪ್ರಮಾಣಭಾವಾಯಾ ಆತ್ಯನ್ತಿಕಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಸಿದ್ಧೇಃ। ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರಪಞ್ಚಗ್ರಾಹಿಣಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದೀನಾಮಪಿ ತಥಾತ್ವಸ್ಯಾನಿವಾರಣಾತ್। ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕಾಭಾವಾತ್। ದೂಷಣಾನ್ತರಮಾಹ --ಇತಃ ಪೂರ್ವಮಿತಿ।

ಇತಃಪೂರ್ವಂ ತಥಾऽಭಾವಾದ್ ಯದಿ ನೋ ಸಂಸೃತೇರ್ಗತಿಃ।

ತಥಾऽಭಾವಾತ್ ನಿವೃತ್ತ್ಯಭಾವಾತ್। ಯದಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿವೃತ್ತಿರ್ನ ಶಯತ ಇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ, ತರ್ಹೀತ್ಯಧ್ಯಾಹಾರಃ। ಗತಿಃ ನಿವೃತ್ತಿಃ। ಸ್ಯಾದಿತಿ ಶೇಷಃ।

ಅಯಮಾಶಯಃ ಇತಃ ಪೂರ್ವಮನಿವೃತ್ತತ್ವಾದಿತಿ ಕಿಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿವೃತ್ತ್ಯಭಾವೇ ಸಮ್ಭಾವನೋಕ್ತಾ, ಉತಾನುಮಾನಮ್? ನಾऽದ್ಯಃ, ಸಮ್ಭಾವನಾಯಾ ಅಪಿ ಸಂಶಯರೂಪತ್ವೇನ ಶಙ್ಕಾನಿವಾರಣಾಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ತಥಾಸತಿ ಸಂಸೃತೇರವಿದ್ಯಾಯಾ ನಿವೃತ್ತ್ಯಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಹೀತಃಪ್ರಾಙ್ಮೂಲಾವಿದ್ಯಾ ನಿವೃತ್ತಾ। ಅನ್ಯಥಾ ತಸ್ಯಾಮೇವ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ। ಕಿಞ್ಚ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದಿಕಂ ಪ್ರಾಗನಿವೃತ್ತಮೇವ ನಿವರ್ತತೇ। ನಿವೃತ್ತಸ್ಯ ನಿವೃತ್ತ್ಯಯೋಗಾತ್। ಅತೋ ವಿರುದ್ಧತಾ ಚ।

h॥ ಸಾರ್ಧಶ್ಲೋಕಸ್ಯ ರೀತ್ಯನ್ತರೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅನ್ಯಥೇತ್ಯಾದ್ಯನ್ಯಥಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯತೇ। ಅನ್ಯಥಾ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಪ್ರಪಞ್ಚಗ್ರಾಹಕಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯಾತ್ಯನ್ತಿಕಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಗ್ರಾಹಕತ್ವೇ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ವಿಯದಾದೇರುತ್ತರಕ್ಷಣ ಏವ ನಿವೃತ್ತಿರ್ವಿನಾಶಃ ಕಿಂ ನ ಶಯತೇ? ತಥಾಚ ಸರ್ವಪ್ರವೃತ್ತಿವಿಲಯಃ ಸ್ಯಾತ್। ಪರಮೇಶ್ವರಸಞ್ಜಿಹೀರ್ಷಾದ್ಯಭಾವಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಅಕಸ್ಮಾದಿತಿ। ನನ್ವೀಶ್ವರೇಚ್ಛಯೈವ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತೀತಿಹಾಸಪುರಾಣಾನಿ ಪ್ರಪಞ್ಚಪ್ರಲಯಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ತಿ। ವಿಶ್ವವಿನಾಶೋ ನ ನಿರ್ಹೇತುಕಃ, ವಿನಾಶತ್ವಾತ್; ಪಟನಾಶವದಿತ್ಯನುಮಾನಮಪಿ। ತತ್ ಕಥಮೇವಂ ಶಯತ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಶ್ರುತೀತಿ। ಪ್ರಮಾಣಾನಾಂ ನಿವೃತ್ತಿರ್ನಾಮಾಽತ್ಯನ್ತಿಕಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಭಾವಃ। ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಪೂರ್ವವತ್।

ನನು ಪ್ರಾಗಿತೋ ನ ಪ್ರಪಞ್ಚವಿಲಯೋಽಕಸ್ಮಾದಭೂತ್। ತತ್ ಕಥಮುತ್ತರತ್ರಾಪಿ ಶಯೇತ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಇತಃ ಪೂರ್ವಮಿತಿ। ಕಿಮತ್ರ ಯತ್ ಪೂರ್ವಂ ನಾಭೂತ್ ತದುತ್ತರತ್ರಾಪಿ ನ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ, ಕಿಂವಾ ಯತ್ ಪೂರ್ವಂ ನ ನಿರ್ಹೇತುಕಂ ವಿನಷ್ಟಮ್, ನ ತದುತ್ತರತ್ರಾಪಿ ತಥಾ ವಿನಾಶವದಿತಿ। ಯದ್ವಾ ಯನ್ನಿರ್ಹೇತುಕಂ ನ ತದ್ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತಿಸ್ತು ತದುಪಪಾದನಾಯೇತಿ। ನಾಽದ್ಯಃ, ಸಂಸೃತೇರವಿದ್ಯಾಯಾ ನಿವೃತ್ತ್ಯಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಸಂಸಾರಾನಿವೃತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್।

ತಥಾಹಿ ವಿದ್ಯಾ ಸಂಸಾರನಿವೃತ್ತಿಹೇತುಃ। ಸಾಽಪ್ಯವಿದ್ಯಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್ ಸಂಸೃತಿರೇವ। ನಚ ತಸ್ಯಾ ನಿವರ್ತಕಾನ್ತರಮಸ್ತಿ। ತಥಾಚಾಕಸ್ಮಾತ್ ಕಿಮಪಿ ನ ನಿವರ್ತತ ಇತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ನೋ ಸಂಸೃತೇರ್ಗತಿಃ। ವಿದ್ಯಾ ಸ್ವಯಮೇವ ಸ್ವನಿವೃತ್ತಿಹೇತುಃ, ಅವಿದ್ಯಾಮಾತ್ರವಿರೋಧಿತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಪ್ರಪಞ್ಚೋಽಪ್ಯುತ್ತರಕ್ಷಣೇ ಸ್ವಯಮೇವ ನಿವರ್ತಿಷ್ಯತ ಇತಿ ಶಙ್ಕಾ ಸ್ಯಾತ್। ಅತ ಏವ ನ ತೃತೀಯೋಽಪೀತಿ।

h ॥ ಉಕ್ತಾರ್ಥಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಉಕ್ತಮೇವಾರ್ಥಂ ವಿವೃಣೋತಿ ವಾಕ್ಯೇತಿ।

ವಾಕ್ಯಾನುಮಾದಿತಶ್ಚೇತ್ ಸ್ಯಾತ್ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಚ ಸಾಕ್ಷಿತಃ ॥96॥**

(###sudha --)

ಅಥವಾ ನೋ ಸಂಸೃತೇರ್ಗತಿರಿತ್ಯಯುಕ್ತಮ್। ಸಂಸಾರಗತೇಃ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ತದಸಿದ್ಧ್ಯಾ ಚ ಹೇತೋರ್ವಿಶೇಷಣಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವಾಕ್ಯೇತಿ। ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪಿ ನಿವೃತ್ತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಯಾಮಾಪಾದಿತಾಯಾಂ ಯದಿ ಪರೋ ವಾಕ್ಯಾನುಮಾದಿತೋ ನಿವೃತ್ತ್ಯಭಾವನಿಶ್ಚಯಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಬ್ರೂಯಾತ್, ಯದಿವಾಽಽಕಸ್ಮಿಕೋತ್ತರಕ್ಷಣೇ ಪ್ರಲಯಶಙ್ಕಾಪಾದನೇ ವಾಕ್ಯಾನುಮಾದಿತಃ ಪರಮೇಶ್ವರೇಚ್ಛಾದಿನ್ಯೈವ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಮನ್ಯೇತ, ಯದಿಚ ವಾಕ್ಯಾನುಮಾದಿತಃ ಸಂಸಾರನಿವೃತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ವದೇತ್, ತದಾ ತಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಾದೇಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಕೇನ ನಿಶ್ಚಿತಮಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಸಾಕ್ಷೀತರೇಣೇತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿವೇದ್ಯತ್ವೇನ ಪರತಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಹಾಪತ್ತೇಃ ಸಾಕ್ಷಿಣೈವೇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತತಃ ಕಿಮಿತಿ ಚೇತ್। ಸಾಕ್ಷೀ ಕಿಂ ಬ್ರಹ್ಮಸತ್ಯತ್ವಾದಿಪ್ರತಿಪಾದಕಾನಾಂ ವಾಕ್ಯಾದೀನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತಾತ್ಕಾಲಿಕಮೇವ ಗೃಹ್ಣಾತಿ ಕಿಂವಾಽಽತ್ಯನ್ತಿಕಮ್? ಆದ್ಯೇ ನ ತೇನ ಬ್ರಹ್ಮಾಬಾಧ್ಯತ್ವಾದಿಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ನೋಕ್ತಾಶಙ್ಕಾನಿವೃತ್ತಿಃ।

ದ್ವಿತೀಯೇ ತ್ವಾಹ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ।

ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಯಥಾ ಸಾಕ್ಷೀ ಸ್ಥಾಪಯತ್ಯೇವಮೇವ ಹಿ।

ಸರ್ವಕಾಲೇಷ್ವಪಿ ಸ್ಥೈರ್ಯಾದ್ ವ್ಯಭಿಚಾರಮಪೋಹ್ಯ ಚ ॥97॥**

(###sudha --)

ಏವಮಕ್ಷಜಮಾನತ್ವಸಿದ್ಧಾಂ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸತ್ಯತಾಮ್।

ಕಿಮಿತಿ ಸ್ಥಾಪಯೇನ್ನ್ಯಾಯಮ್ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥98॥**

(###sudha --)

ಯಥಾಶಬ್ದಸ್ಯಾತ್ರೋತ್ತರತ್ರ ಚ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಸತ್ಯತ್ವಾದಿಪ್ರತಿಪಾದಕಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಾದೇಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಯಥಾ ಸಾಕ್ಷೀ ವರ್ತಮಾನಕಾಲೀನಂ ಸ್ಥಾಪಯತಿ ಗೃಹ್ಣಾತಿ, ಏವಮೇವ ಸರ್ವಕಾಲೇಷ್ವಪಿ ಸ್ಥೈರ್ಯೇಣ ಗೃಹ್ಣಾತಿ। ಹಿಶಬ್ದಃ ಪರಪ್ರಸಿದ್ಧಿದ್ಯೋತಕಃ। ಸ್ಥೈರ್ಯಮೇವ ವಿವೃಣೋತಿ ವ್ಯಭಿಚಾರಂ ಬಾಧಕಮಪೋಹ್ಯ ನಿರಾಕೃತ್ಯೈವೇತಿ। ನ ಕೇವಲಂ ಬ್ರಹ್ಮಸತ್ಯತ್ವಾದಿವಾಕ್ಯಾದಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸಾಕ್ಷೀ ತಾತ್ಕಾಲಿಕಂ ಗೃಹ್ಣಾತಿ ಕಿನ್ತ್ವಾತ್ಯನ್ತಿಕಮೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ।

ಅಥವಾ ಯಥಾಶಬ್ದಸ್ಯೋತ್ತರೇಣೈವ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಸ್ಥಾಪಯತ್ಯಾತ್ಯನ್ತಿಕಮೇವ ಗೃಹ್ಣಾತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಅಸ್ಯೈವ ವಿವರಣಮ್ ಏವಮೇವೇತಿ। ಇತಿಶಬ್ದೋಽಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಃ। ಸರ್ವಕಾಲೇಷ್ವಪೀದಮೇವಮೇವ ನ ಕದಾಽಪಿ ವಿಷಯಾಪಹಾರಲಕ್ಷಣಂ ಬಾಧಮಾಪ್ನೋತೀತಿ ವ್ಯಭಿಚಾರಮಪೋಹ್ಯ ತತ ಏವ ಸ್ಥೈರ್ಯೇಣ ಗೃಹ್ಣಾತೀತಿ।

ಯದ್ವಾ ಏವಂಶಬ್ದಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ। ಸಾಕ್ಷೀ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿವಿಷಯವಾಕ್ಯಾದಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸ್ಥಾಪಯತ್ಯಾತ್ಯನ್ತಿಕಂ ಗೃಹ್ಣಾತಿ। ಅತ ಏವ ತದ್ವಿಷಯಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಕಂ ಸರ್ವಕಾಲೇಷ್ವಪಿ ಸ್ಥೈರ್ಯಾದತಿಶಯೇನ ವ್ಯಭಿಚಾರಮಪೋಹ್ಯೈವ ಸ್ಥಾಪಯತೀತಿ। ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾತ್ಯನ್ತಿಕತ್ವಾನ್ತರ್ಗತತ್ವಾದ್ ವಿಷಯಾಬಾಧ್ಯತಾಯಾ ಇತಿ ಹಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ। ಏವಮಿತಿ ದಾರ್ಷ್ಟಾನ್ತಿಕೋಕ್ತಿಃ। ಅಯಂ ಸಾಕ್ಷೀ। ಯದಿ "ತತ್ ಸತ್ಯಮ್" ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಾತ್ಯನ್ತಿಕಂ ಗೃಹ್ಣನ್ ಸಾಕ್ಷೀ ತದ್ವಿಷಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾದೇಸ್ತ್ರೈಕಾಲಿಕಾಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಯೇತ್, ತರ್ಹಿ ತಥೈವ ವಿಶ್ವವಿಷಯಸ್ಯಾಕ್ಷಜಾದಿಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಽತ್ಯನ್ತಿಕಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಗೃಹ್ಣನ್ ತದನ್ತರ್ಗತಾಂ ವಿಶ್ವಸ್ಯಾಬಾಧ್ಯತಾಮಪಿ ಸ್ಥಾಪಯೇದೇವ, ಅವಿಶೇಷಾದಿತಿ ಸಮುದಾಯಾರ್ಥಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಶ್ರೀರಾಮ॥

(###sudha --)

ನನು ಗೃಹ್ಣಾತ್ವಾತ್ಯನ್ತಿಕಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಕ್ಷಜಾದೀನಾಂ ಸಾಕ್ಷೀ। ತಸ್ಯ ತಥಾತ್ವಂ ತು ಕುತಃ? ತತಶ್ಚ ನ ವಿಶ್ವಸತ್ಯತಾಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಿರ್ದೋಷೇತಿ।

॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।ನಿರ್ದೋಷಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿತಃ॥98॥**

(###sudha --)

ಸಾಕ್ಷಿಣೋ ನಿರ್ದೋಷಜ್ಞಾನರೂಪತ್ವಶಕ್ತ್ಯಾ ತಥಾತ್ವಮಪಿ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ಅನ್ಯಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಸತ್ಯತ್ವಾದ್ಯಪಿ ನ ಸಿದ್ಧ್ಯೇತ್। ಯದ್ವಾ "ತತ್ ಸತ್ಯಮ್" ಇತ್ಯಾದೇರಾತ್ಯನ್ತಿಕಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಗೃಹ್ಣಾತಿ ಸಾಕ್ಷೀ, ವಿಶ್ವವಿಷಯಸ್ಯಾಕ್ಷಜಾದೇಸ್ತು ತಾತ್ಕಾಲಿಕಮೇವೇತಿ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಿರ್ದೋಷೇತಿ।

ಅಯಮರ್ಥಃ ತತ್ ಸತ್ಯಮಿತ್ಯಾದಿಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಽತ್ಯನ್ತಿಕಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಗೃಹ್ಣಾತಿ ಸಾಕ್ಷೀತ್ಯತ್ರ ಕಿಂ ನಿಮಿತ್ತಮ್? ಜ್ಞಾನಂ ಗೃಹ್ಣನ್ ತಸ್ಯ ನಿರ್ದೋಷತಾಯಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಪಿ ಗೃಹ್ಣಾತೀತಿ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಸ್ವಾಭಾವ್ಯೋಽಯಮಿತಿ ಚೇತ್। ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ಅಕ್ಷಜಾದೇರಪ್ಯಾತ್ಯನ್ತಿಕಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ನ ಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್? ತಸ್ಯಾಪಿ ನಿರ್ದೋಷಜ್ಞಾನರೂಪತ್ವಶಕ್ತಿಸದ್ಭಾವಾದಿತಿ।

ಅಥವಾ ಕಿಂ ಸಾಕ್ಷೀ ಕುತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಾತ್ಯನ್ತಿಕಂ ಗ್ರಹೀತುಂ ನ ಶಕ್ನೋತಿ, ಕಿಂವಾ ಕ್ವಚಿಚ್ಛಕ್ತಃ, ಕ್ವಚಿದಶಕ್ತಃ? ಆದ್ಯಸ್ಯೋತ್ತರಮ್ ಅನ್ಯಥೇತ್ಯಾದಿ। ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯೋತ್ತರಮ್ ವಾಕ್ಯೇತಿ।

h॥ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಏಕಜೀವಾಜ್ಞಾನವಾದಕಲ್ಪಿತತತ್ವವಾದಸ್ಯ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತದೇವಂ ಯದ್ಯಕ್ಷಜಾದಿಜ್ಞಾನಂ ನಿರ್ದೋಷಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ಅವಿದ್ಯಾಕೃತಪ್ರಪಞ್ಚವಿಷಯತ್ವಾತ್ ಶುಕ್ತಿಕಾರಜತಾದಿಜ್ಞಾನವತ್। ನನ್ವವಿದ್ಯಾ ಕಿಮಾಶ್ರಿತೇತಿ ಚೇತ್। ಜೀವಾಶ್ರಿತೇತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ನನ್ವತ್ರಾಪಿ ದೂಷಣಮುಕ್ತಮ್ "ಸ್ವತೋಽನ್ಯತಾ" ಇತಿ। ನೈತದಸ್ತಿ। ತದ್ಭೇದಸ್ಯಾಪ್ಯಾಽವಿದ್ಯಕತ್ವಾತ್। ನಚ ಚಕ್ರಕಾದಿದೋಷಃ। ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಜೀವಾಜ್ಞಾನಕೃತತ್ವೇನ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಪ್ರಮಿತೇ ಚಾರ್ಥೇ ತರ್ಕಾಣಾಮವಕಾಶಾಭಾವಾತ್। ನಚ ಕಲ್ಪ್ಯಾಭಾವದೋಷಃ। ವಿಶ್ವಸ್ಯೈಕಜ್ಞಾನಕೃತತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ತದತಿರಿಕ್ತಜೀವಜಡಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ಕಲ್ಪ್ಯತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ। ಏಕಜೀವವಾದೋ ಹಿ ಮಾಯಾವಾದಿನಾಂ ಪರಂ ಹೃದಯಮ್। ಬಹುಜೀವವಾದಸ್ತು ಮನ್ದಾನಾಮಾಭಿಮುಖ್ಯಾಯಾವತಾರಿತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಏಕೇತಿ।

ಏಕಾಜ್ಞಾನಕೃತಂ ವಿಶ್ವಮಿತಿ ಯಚ್ಚೋಚ್ಯತೇ ಮೃಷಾ।

ಬಹುಜ್ಞಾನಕೃತಂ ವಿಶ್ವಮಿತಿ ತಸ್ಯೋತ್ತರಂ ಭವೇತ್॥99॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಉಚ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮವಿವರ್ತವಾದಿಭಿಃ, ಮೃಷಾ ಪ್ರಮಾಣೇನ ವಿನಾ। ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸ್ಯಾದಪೀದಂ ಕಥಞ್ಚಿತ್। ಯದಿ ವಿಶ್ವಸ್ಯೈಕಜೀವಾಜ್ಞಾನಕಲ್ಪಿತತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈತದಸ್ತಿ। ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್। ಶ್ರುತ್ಯಾದೇರನುಪದಮೇವ ಸಮ್ಯಗ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್। ಬಹೂನಾಮೀಶ್ವರಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರೇರಿತಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಂ ಚ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನೈರ್ನಿರ್ಮಿತತ್ವೇ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣಸದ್ಭಾವೇನ ತದ್ವಿರುದ್ಧತ್ವಾಚ್ಚೇತಿ।

h॥ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಏಕಜೀವಾಜ್ಞಾನವಾದಕಲ್ಪಿತತತ್ವವಾದಸ್ಯ ಉಪಪತ್ತಿವಿರುದ್ಧತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚೈಕಜೀವಾಜ್ಞಾನಪರಿಕಲ್ಪಿತಂ ಜೀವಜಡಾತ್ಮಕಂ ಸಮಸ್ತಮಿತಿ ವದನ್ ಪ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ ಕಿಮಸಾವೇಕೋ ಜೀವಃ ತ್ವಮ್, ಉತಾನ್ಯ ಇತಿ। ಅನ್ಯಶ್ಚೇತ್ ತದಜ್ಞಾನಕಲ್ಪಿತಸ್ಯ ತವ ಬನ್ಧಮೋಕ್ಷಾಭಾವಾದ್ ವ್ಯರ್ಥಂ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಾದಿಕಮಿತ್ಯಾಪದ್ಯೇತ। ಆದ್ಯೇಽಪಿ ಪ್ರತಿವಾದಿಪ್ರಮುಖಾನ್ ಜೀವಾನ್ ಪಶ್ಯಸಿ ನವಾ? ಪ್ರಥಮೇಽಪಿ ಕಿಂ ಸನ್ತಿ, ಉತ ನ ಸನ್ತೀತಿ। ಆದ್ಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ಪರಸ್ಯೇತಿ।

ಪರಸ್ಯ ಸತ್ಯತಾಂ ಜಾನನ್ನಪಿ ಯಃ ಸ್ವಾತ್ಮತಸ್ಕರಃ।

ಪರೋ ನಾಸ್ತೀತಿ ವದತಿಕಿಮಿತ್ಯುನ್ಮತ್ತವದ್ ವದೇತ್ ॥100॥**

(###sudha --)

ಯಃ ಪರಸ್ಯ ಪ್ರತಿವಾದ್ಯಾದೇಃ ಸತ್ಯತಾಂ ಜಾನನ್ನಪಿ ಪರೋ ನಾಸ್ತೀತಿ ವದತಿ, ಸ ಸ್ವಾತ್ಮತಸ್ಕರ ಇತಿ ಯೋಜನಾ। ಸ್ವಾತ್ಮಾನಮಿವ ಪರಮಪಿ ಸತ್ಯತಯಾ ಪಶ್ಯತಃ "ಅಹಮೇಕ ಏವ ಸತ್ಯೋ ಮದಜ್ಞಾನಕಲ್ಪಿತಾಃ ಸರ್ವೇ ಜೀವಾ ಜಡಾಶ್ಚ' ಇತಿ ವಚನಂ ಸ್ವಾನುಭವವಿರುದ್ಧಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ನಹಿ ತ್ವದಜ್ಞಾನಪರಿಕಲ್ಪಿತಂ ಸಮಸ್ತಮಿತ್ಯತ್ರ ಬಲವತ್ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ। ಯೇನ ದರ್ಶನಮಪಿ ಬಾಧ್ಯೇತ। ನಹಿ ಸತ್ತ್ವೇನ ಪ್ರತೀಯಮಾನಸ್ಯಾಪಿ ಗನ್ಧರ್ವನಗರಾದೇರಸತ್ತ್ವಮೇವಮೇವಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ಕಿನ್ತು ಬಲವತ್ಪ್ರಮಾಣಬಾಧಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರತಿವಾದ್ಯಜ್ಞಾನಕಲ್ಪಿತಸ್ತ್ವಮಿತಿ ಕಥಂ ನ ಸ್ಯಾಃ? ತಥಾಚಾನಿಶ್ಚಯೇನ ನ ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

ದ್ವಿತೀಯತೃತೀಯೌ ನಿರಾಚಷ್ಟೇ ಕಿಮಿತಿ। ಯದಿ ಪರಃ ಪ್ರತಿವಾದ್ಯಾದಿಜೀವಾನ್ನ ಪಶ್ಯತಿ, ಪಶ್ಯನ್ ವಾ ನ ಸನ್ತೀತಿ ಪಶ್ಯತಿ, ತದಾ ಕಿಮಿತ್ಯುನ್ಮತ್ತವದ್ ವದೇತ್? ನ ಕಥಾಯಾಂ ಪ್ರವಿಶೇತ್, ನ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ವಿರಚಯೇತ್, ವ್ಯಾಕುರ್ಯಾದ್ ವಾ। ಅನ್ಯಥೋನ್ಮತ್ತವನ್ನಾಯಂ ಲೌಕಿಕಃ, ನಾಪಿ ಪರೀಕ್ಷಕ ಇತ್ಯುಪೇಕ್ಷಣೀಯಃ ಸ್ಯಾತ್। ಕುತೋ ನ ವದೇತ್? ಯೇನ ವದನ್ನುನ್ಮತ್ತಪದವೀಮಾಸಾದಯೇದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪರಾಭಾವ ಇತಿ।

p**p

ಪರಾಭಾವೇಽಪಿ ವಾಗ್ ವ್ಯರ್ಥಾಯದಿ ನೈವೋಚ್ಯತೇ ತದಾ।

ಕಶಾವೇತ್ರಾದಿಕಂ ತಸ್ಯ ತಸ್ಕರಸ್ಯೋತ್ತರಂ ವದೇತ್ ॥101॥**

(###sudha --)

ವಾಚಃ ಪರಬೋಧನಾರ್ಥತ್ವಾತ್। ಪರಾಭಾವೇ ಚ ತದ್ವೈಯರ್ಥ್ಯಾದ್ ವ್ಯರ್ಥಾಂ ವಾಚಂ ನ ಪ್ರಯುಞ್ಜೀತ। ಪ್ರಯುಞ್ಜಾನಶ್ಚ ಕಥಮುನ್ಮತ್ತೋ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ। ಸತ್ಯಮ್, ಪರಾಭಾವೇ ವಚನಮನರ್ಥಕಮ್। ಮಯಾಽಪಿ ಕಿಮಪಿ ನೋಚ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಯದೀತಿ। ಮಯಾ ಕಿಮಪಿ ಕದಾಽಪಿ ನೈವೋಚ್ಯತ ಇತಿ ಯದ್ಯುಚ್ಯತೇ ತದಾ ಸ್ವಕ್ರಿಯಾವಿರೋಧಿನಃ ಸಕಲಲೋಕಾವಗತಾರ್ಥಪಲಾಪಿನಸ್ತಸ್ಯ ತಸ್ಕರಸ್ಯೇವ ದಣ್ಡ ಏವೋಚಿತೋ ನ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರಮ್। ಪರಮಾರ್ಥತೋ ನೋಚ್ಯತ ಇತ್ಯುಚ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್। ತತ್ ಕಿಂ ಪ್ರತಿಯೋಗ್ಯಭಾವೇ ನಿಶ್ಚಿತೇ ವ್ಯವಹಾರತೋಽಪಿ ವದನ್ತಃ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವನ್ತೋ ಭವನ್ತಿ, ಯೇನೇದಮುಚ್ಯೇತೇತಿ।

h ॥ "ಪ್ರಪಞ್ಚೋ ಯದಿ ವಿದ್ಯೇತ' ಇತ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಪಞ್ಚಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪರತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಪ್ರಾಕ್ ಪ್ರಪಞ್ಚಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸಿದ್ಧಯೇ ಪರೋದಾಹೃತಾನಾಂ ಶ್ರುತೀನಾಂ ಬಾಹ್ಯೋಪಪತ್ತಿವಿರೋಧಃ ವ್ಯುತ್ಪಾದಿತಃ। ಇದಾನೀಮಾನ್ತರಾನುಪಪತ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಪೂರ್ವಕಂ ತಾಸಾಮವಿರುದ್ಧಾರ್ಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾರ್ಥಮುತ್ತರೋ ಗ್ರನ್ಥಃ।

ಅಥವಾ ಸರ್ವಶ್ರುತಿಸಾಧಾರಣಾನುಪಪತ್ತಿಃ ಪ್ರಾಕ್ ಪ್ರಪಞ್ಚಿತಾ। ಇದಾನೀಮಸಾಧಾರಣಾನುಪಪತ್ತಿರ್ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯತೇ। ತತ್ರ ತಾವತ್ "ಪ್ರಪಞ್ಚೋ ಯದಿ ವಿದ್ಯೇತ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯದ್ವಯಂ ಪಠಿತ್ವಾ ಪರಾಭಿಮತಾರ್ಥೇಽನುಪಪತ್ತಿಮಾಹ ಪ್ರಪಞ್ಚ ಇತಿ।

p**p

ಪ್ರಪಞ್ಚೋ ಯದಿ ವಿದ್ಯೇತ ನಿವರ್ತೇತ ನ ಸಂಶಯಃ।

ಮಾಯಾಮಾತ್ರಮಿದಂ ದ್ವೈತಮದ್ವೈತಂ ಪರಮಾರ್ಥತಃ ॥102॥**

(###sudha --)

ವಿಕಲ್ಪೋ ವಿನಿವರ್ತೇತ ಕಲ್ಪಿತೋ ಯದಿ ಕೇನಚಿತ್।

ಉಪದೇಶಾದಯಂ ವಾದೋಽಜ್ಞಾತೇ ದ್ವೈತಂ ನ ವಿದ್ಯತೇ ॥103॥**

(###sudha --)

ಇತ್ಯತ್ರ ಯದಿಶಬ್ದೌ ಚ ನಿವರ್ತೇತೇತಿ ಚ ದ್ವಯಮ್।

ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸತ್ಯತಾಮಾಹುಃ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥104॥**

(###sudha --)

ನನ್ವತ್ರ ಸೂತ್ರಗೃಹೀತತಯಾ ಪರೇಣೋಪಾತ್ತಾನಾಂ ಶ್ರುತೀನಾಮನುಪಪತ್ತ್ಯಾದಿಕಂ ಪ್ರಥಮತೋ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಸತ್ಯಮ್। ತಥಾಽಪ್ಯೇಕಜೀವಾಜ್ಞಾನಪರಿಕಲ್ಪಿತತ್ವೇ ಸಮಸ್ತಸ್ಯ, ನ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತೀತ್ಯನನ್ತರಮೇವೋಕ್ತಮ್। ಅತ ಉಭಯಾನುಗುಣ್ಯಾದಸ್ಯಾಃ ಪ್ರಥಮಪ್ರಾಪ್ತಿಃ। ಇತ್ಯತ್ರ ಶ್ಲೋಕದ್ವಯೇ ಯದಿಶಬ್ದದ್ವಯಮ್, ನಿವರ್ತೇತೇತಿ ಲಿಙ್ಪ್ರಯೋಗದ್ವಯಂ ಚ।
ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್। “ವಿದ್ಯೇತ” ಇತ್ಯಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್। ತಥಾ “ಕೇನಚಿತ್” ಇತಿ।
ಸತ್ಯತಾಮಿತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಅನಾದಿತಾಂ ಚೇತಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್। ಆಹ --
ಂರಿತ್ಯವಗಮಯನ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ತಥಾಚ ವಿಶ್ವಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪರತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ತದನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ ಶೇಷಃ।

ಯದ್ಯತ್ರ ಪ್ರಪಞ್ಚಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಭಿಸನ್ಧಿತ್ಸಿತಂ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಯೋಽಯಂ ಪ್ರಪಞ್ಚೋ ವಿದ್ಯತ ಇವ ದೃಶ್ಯತೇ ಸ ನಿವರ್ತಿಷ್ಯತೇ। ಅಜ್ಞಾನೇನ ಕಲ್ಪಿತೋ ವಿಕಲ್ಪೋ ವಿನಿವರ್ತಿಷ್ಯತ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಯದ್ಯಾದ್ಯಾಸ್ತು ಶಬ್ದಾ ವಿಗತಾರ್ಥಾ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಾಶ್ಚ। ತತ್ಪ್ರಯೋಗೇ ಹಿ ಪ್ರಸಜ್ಯದ್ವಯಪರಮೇತದ್ವಾಕ್ಯದ್ವಯಮಿತಿ ವಿಜ್ಞಾಯತೇ। ಯದಿ ಪರ್ವತೋ ನಿರಗ್ನಿಕೋ ಭವೇತ್, ತರ್ಹಿ ನಿರ್ಧೂಮೋಽಪಿ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಯಥಾ।

h ॥ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಕಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಪ್ರಸಜ್ಯಸ್ಯ ಚ ವಿಪರ್ಯಯೇ ಪರ್ಯವಸಾನಾದನಿವೃತ್ತ್ಯಾದಿಕಮೇವ ವಾಕ್ಯಸಾಮರ್ಥ್ಯಾಲ್ಲಭ್ಯತ ಇತಿ ಪರಕೀಯಮರ್ಥಮಪಾಕುರ್ವತೈವ ಶ್ರುತಿತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಸೂಚಿತಮ್। ತತ್ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕುರ್ವನ್ ವಿದ್ಯೇತೇತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಂ ತಾವದಾಹ -- ವಿದ್ಯೇತೇತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।ವಿದ್ಯೇತೋತ್ಪತ್ತಿಮೇವ ಚ ॥ ।104 ॥**

(###sudha --)

ವಿದೋತ್ಪತ್ತಾವಿತಿ ಹ್ಯಸ್ಮಾದ್ ಧಾತೋರುತ್ಪತ್ತಿರೇವ ಹಿ।

ನಿವೃತ್ತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಕ್ ಪ್ರಾಯಃ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।105 ॥**

(###sudha --)

ಇತ್ಯೇತಚ್ಛಬ್ದರೂಪಮುತ್ಪತ್ತಿಮೇವಾಽಹ। ನತು ಸತ್ತಾಮಿತಿ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಕಥನಮ್। ಚಶಬ್ದೇನ ನಿವರ್ತೇತೇತಿ ವಿನಾಶಮಾಹ। ನತು ಬಾಧಮಿತಿ ಸಮುಚ್ಚಿನೋತಿ। ವಿದ್ಯತೇರುತ್ಪತ್ತ್ಯರ್ಥತ್ವಂ
ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ವಿದೇತಿ। “ವಿದ ಉತ್ಪತ್ತೌ” ಇತಿ ಹ್ಯಸ್ಮಾದ್ ಧಾತೋಃ
ಧಾತುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ವಿದ್ಯತೇರುತ್ಪತ್ತ್ಯರ್ಥತ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯೇತವ್ಯಮಿತಿ ಪೂರ್ವೇಣ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಧಾತೋರಿತಿ ಷಷ್ಠ್ಯನ್ತಂ ವಾ। ತಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದಿತಿ ಶೇಷಃ। ಮನ್ದಾನಾಮಪ್ರಸಿದ್ಧಮಪೀದಂ ಧಾತುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಬಹುಜ್ಞಾನಾಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವೇತಿ ಹಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತಥಾಽಪ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರೇವೇತಿ ಕುತಃ? ಸತ್ತಾಽತ್ರ ಕುತೋ ನೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಉತ್ಪತ್ತಿರೇವೇತಿ। ಅತ್ರಹಿ ಪ್ರಪಞ್ಚೋ ಯದಿ ವಿದ್ಯೇತ ತರ್ಹಿ ನಿವರ್ತೇತೇತಿ ಯದಿಶಬ್ದಾದಿಬಲಾತ್ ಪ್ರಸಙ್ಗೋಽಯಮಿತಿ ಜ್ಞಾಯತೇ। ಪ್ರಸಙ್ಗಶ್ಚ ವ್ಯಾಪ್ತಿಮೂಲಃ। "ವ್ಯಾಪ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽನಿಷ್ಟವ್ಯಾಪಕಪ್ರಸಞ್ಜನಂ ತರ್ಕಃ" ಇತಿ ತಲ್ಲಕ್ಷಣಾತ್। ತಥಾಚ ವಿದ್ಯೇತೇತ್ಯಾಪಾದಕತಯೋಕ್ತಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ನಿವರ್ತೇತೇತ್ಯಾಪಾದ್ಯತಯೋಕ್ತಯಾ ನಿವೃತ್ತ್ಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿರವಶ್ಯಮ್ಭಾವಿನೀ। ಉತ್ಪತ್ತಿರೇವ ನಿವೃತ್ತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಕ್ತಾ, ನ ಸತ್ತಾ। ಅಸ್ಮಾಕಂ ವ್ಯಭಿಚಾರಿತ್ವಾತ್। ಪರಸ್ಯ ವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್। ಅತಃ ಪ್ರತೀಯಮಾನಾನ್ವಯಯೋಗ್ಯತಾಭಾವಾನ್ನ ಸತ್ತಾ ವಿದ್ಯತೇರರ್ಥಃ, ಕಿನ್ತೂತ್ಪತ್ತಿರೇವ ತದ್ಯೋಗ್ಯತ್ವಾದಿತಿ।

ಪ್ರಧ್ವಂಸವ್ಯುದಾಸಾರ್ಥಂ ಪ್ರಾಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಉತ್ಪತ್ತಿರ್ನಿವೃತ್ತಿಯುಗಿತ್ಯಯಂ ಪ್ರಾಯೋ ಬಾಹುಲ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ತಥಾಚ ಭಾವತ್ವೇ ಸತೀತ್ಯಾಪಾದಕವಿಶೇಷಣಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ಏತೇನಾಲ್ಪಜ್ಞಾನಾಂ ಧಾತುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿರಪಿ ನಿರಸ್ತಾ ವೇದಿತವ್ಯಾ।

ನನೂತ್ಪತ್ತಿರ್ನಾಮ ಕಾರಣಾಯತ್ತಸತ್ತಾಲಾಭಃ। ನಚಾಭಾವೇ ಸತ್ತಾಽಸ್ತೀತ್ಯಭಾವಸ್ಯ ಪ್ರಸಕ್ತ್ಯಭಾವಾತ್ ಪ್ರಾಯ ಇತಿ ವ್ಯರ್ಥಮ್। ಮೈವಮ್। ಕೇಯಂ ಸತ್ತಾ ನಾಮ? ಅನುಗತರೂಪಾ ವಾ, ಸ್ವರೂಪಮೇವ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ತಸ್ಯಾ ಘಟಾದಾವಪ್ಯಭಾವಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (724) ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅಭಾವೇ ತದ್ಭಾವಸ್ಯ "ಅಸ್ತ್ಯಭಾವೋಽಸ್ತಿ ಚ ಧ್ವಂಸಃ" ಇತ್ಯಾದೌ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾದಿತಿ।

h || ಶ್ರೌತಪ್ರಪಞ್ಚಶಬ್ದಸ್ಯ ಭೇದಪಞ್ಚಕಪರತ್ವಮ್ ||

(###sudha --)

ನನ್ವಸ್ಮಿನ್ನಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ನಾನ್ವಯಯೋಗ್ಯತಾಽಸ್ತಿ। ತರ್ಕಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿರಿವ ವಿಪರ್ಯಯೇ ಪರ್ಯವಸಾನಮವಶ್ಯಮ್ಭಾವಿ। ತಥಾಚ ಪ್ರಪಞ್ಚೋ ಯದ್ಯುತ್ಪದ್ಯೇತ ತರ್ಹಿ ವಿನಶ್ಯೇತ, ನಚ ವಿನಶ್ಯತಿ, ತಸ್ಮಾನ್ನೋತ್ಪದ್ಯತ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ನಚೈತದ್ ಯುಕ್ತಮ್। ಕ್ಷಿತ್ಯಾದೇಃ ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಯೋಃ ಪ್ರಮಾಣದೃಷ್ಟತ್ವಾತ್। ಅತ ಏವ ತರ್ಕಾಙ್ಗಭೂತಮಾಪಾದ್ಯಸ್ಯ ಅನಿಷ್ಟತ್ವಂ ಚ ನೋಪಪದ್ಯತ ಇತ್ಯತಃ ಪ್ರಪಞ್ಚಶಬ್ದಮನ್ಯಥಾ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಪ್ರಪಞ್ಚ ಇತಿ।

p**p

|| || || || || || || || || || || ||ಪ್ರಪಞ್ಚೋ ಭೇದಪಞ್ಚಕಃ ||105 ||**

(###sudha --)

ನಾಯಂ ಪ್ರಪಞ್ಚಶಬ್ದೋ ವಿಶ್ವವಿಸ್ತಾರವಾಚೀ। ಯೇನೋಕ್ತದೋಷಃ ಸ್ಯಾತ್। ಕಿನ್ತು ಪಞ್ಚಾನಾಂ ವರ್ಗಃ ಪಞ್ಚಃ। "ಪಞ್ಚದ್ದಶತೌ ವರ್ಗೇ ವಾ" ಇತಿ ವಾಶಬ್ದೇನ ಪಞ್ಚಶಬ್ದಸ್ಯಾಪಿ ನಿಪಾತನಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಪ್ರಕೃಷ್ಟಃ ಪಞ್ಚಃ ಪ್ರಪಞ್ಚಃ। ಪ್ರಕೃಷ್ಟತಾ ಚ ಮೋಕ್ಷಾಙ್ಗಜ್ಞಾನತಯಾ ಭವತಿ। ಸಾ ಚ ಭೇದಸಮ್ಬನ್ಧಿನ ಏವ ಪಞ್ಚಕಸ್ಯೋಪಪನ್ನಾ। "ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ತಯೋರ್ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಮುಚ್ಯತೇ ಬದ್ಧ್ಯತೇಽನ್ಯಥಾ" ಇತ್ಯಾದೇಃ। ಅತಃ ಪ್ರಪಞ್ಚೋ ಭೇದಪಞ್ಚಕಃ। ಸ ಚ ಜೀವೇಶ್ವರಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿನಿತ್ಯಸ್ವರೂಪಭೂತಃ ಅನಾದಿನಿತ್ಯ ಏವೇತಿ ನೋಕ್ತದೋಷಃ।

ಟೀಕಾಕಾರಾಸ್ತು ಮನ್ಯನ್ತೇ ಭೇದೋ ನಾಮಾನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವಃ। ಸ ಚಾನ್ಯೋನ್ಯತಾದಾತ್ಮ್ಯಪತ್ತ್ಯೈವ ನಿವರ್ತನೀಯಃ। ಪ್ರತಿಯೋಗ್ಯುತ್ಪತ್ತೇರೇವಾಭಾವವಿಪತ್ತಿತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಾಗಭಾವೇ ದೃಷ್ಟತ್ವಾತ್। ನಚ ಕದಾಽಪಿ ಪದಾರ್ಥಾನಾಮನ್ಯೋನ್ಯಂ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಮಸ್ತೀತ್ಯನಿತ್ಯಾನಾಮಪಿ ಭೇದೋ ನಿತ್ಯ ಏವೇತಿ।

ಅನ್ಯೇಽಪ್ಯಾಹುಃ “ನಿತ್ಯೇ ಚ ತ್ರಯಾಣಾಂ ಸಿದ್ಧಿಃ” ಇತಿ।

h॥ ಭೇದಪಞ್ಚಕಾಭಿಧಾಯಕಸಮಾಖ್ಯಾಶ್ರುತ್ಯಾ ಉಕ್ತಾರ್ಥಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಪ್ರಪಞ್ಚಶಬ್ದೋ ಭೇದಪಞ್ಚಕವಾಚೀತ್ಯೇತತ್ ಕುತ ಇತಿ ಚೇತ್। ಪರೋಕ್ತಾನುಪಪತ್ತೇರೇವೇತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ಸಮಾನಾರ್ಥಾಯಾಃ ಶ್ರುತೇಶ್ಚೇತ್ಯಾಹ -- ಜೀವೇತಿ।

p**p

ಜೀವೇಶ್ವರಭಿದಾ ಚೈವ ಜಡೇಶ್ವರಭಿದಾ ತಥಾ।p**p

p**p

ಜೀವಭೇದೋ ಮಿಥಶ್ಚೈವ ಜಡಜೀವಭಿದಾ ತಥಾ।p**p

p**p

ಮಿಥಶ್ಚ ಜಡಭೇದೋಽಯಂ ಪ್ರಪಞ್ಚೋ ಭೇದಪ್ರಞ್ಚಕಃ॥106॥**

(###sudha --)

p**pಸೋಽಯಂ ಸತ್ಯೋ ಹ್ಯನಾದಿಶ್ಚ ಸಾದಿಶ್ಚೇನ್ನಾಶಮಾಪ್ನುಯಾತ್।

p**pದ್ವೈತಂ ನ ವಿದ್ಯತ ಇತಿ ತಸ್ಮಾದಜ್ಞಾನಿನಾಂ ಮತಮ್॥107॥**

p**p ಇತಿ ಶ್ರುತೇರ್ಮಿತಂ ತ್ರಾತಂ ಮಾಯಾಖ್ಯಹರಿವಿದ್ಯಯಾ।

p**pಉತ್ತಮೋಽರ್ಥೋ ಹರಿಸ್ತ್ವೇಕಸ್ತದನ್ಯನ್ಮಧ್ಯಮಾಧಮಮ್॥108॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಚಶಬ್ದಾಸ್ತಥಾಶಬ್ದೌ ಚಾನ್ಯೋನ್ಯಸಮುಚ್ಚಯೇ। ಏವಶಬ್ದಾವಭೇದಸಾಹಿತ್ಯವ್ಯವಚ್ಛೇದಾರ್ಥೌ। ಏಷ ಭೇದಪಞ್ಚಕಃ ಪ್ರಪಞ್ಚ ಉಕ್ತಃ, “ಪ್ರಪಞ್ಚೋ ಯದಿ ವಿದ್ಯೇತ” ಇತ್ಯಾದಾವಿತ್ಯರ್ಥಃ। “ಸೋಽಯಂ ಸತ್ಯೋ ಹ್ಯನಾದಿಶ್ಚ” ಇತ್ಯನೇನಾತ್ರಾಪಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾದ್ವಯಂ ಬಹಿರೇವ ಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಜ್ಞಾಯತೇ। ತತ್ರಾನಾದಿತ್ವಾನಙ್ಗೀಕಾರೇ ಬಾಧಕಮ್ ಸಾದಿಶ್ಚೇದಿತಿ। ಅನೇನ ಪ್ರಥಮಶ್ಲೋಕಸ್ಯ ಪೂರ್ವಾರ್ಧೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೋ ಭವತಿ। ಸತ್ಯತ್ವಾಭಾವೇ ಬಾಧಕಂ ಸ್ವಯಮೂಹನೀಯಮಿತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ತದುಪಸಂಹೃತಮ್ ದ್ವೈತಮಿತಿ। ತೇನ “ಅಜ್ಞಾತೇ” ಇತ್ಯುಕ್ತಾರ್ಥಂ ಭವತಿ।

h॥ ಮಾಯಾಮಾತ್ರಶಬ್ದಸ್ಯ, “ಅದ್ವೈತಂ ಪರಮಾರ್ಥತಃ’ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಚಾರ್ಥಕಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರೇಣಾವ್ಯಾಖ್ಯಾತತ್ವಾತ್ "ಮಾಯಾಮಾತ್ರಮ್" ಇತ್ಯೇತದ್ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಮಿತಮಿತಿ। "ಮಾ ಮಾನೇ", "ತ್ರೈ ಪಾಲನೇ" ಇತ್ಯಾಭ್ಯಾಂ "ಘಞರ್ಥೇ ಕವಿಧಾನಮ್" ಇತಿ ಕರ್ಮಣಿ ಕಪ್ರತ್ಯಯೇ ಮಾತ್ರಮಿತಿ ಭವತಿ। ಧಾತುದ್ವಯಾದಪ್ಯೇಕಃ ಪ್ರತ್ಯಯಃ "ಅದಿಭೂಭ್ಯಾಂ ಡುತಚ್" "ಅದ್ಭುತಮ್' ಇತ್ಯಾದೌ ದೃಷ್ಟಃ। "ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರಜ್ಞಪ್ತಿರೇವೈಕಾ ಶಬ್ದೈರೇವಾಭಿಧೀಯತೇ" ಇತ್ಯತೋ ಮಾಯಾಖ್ಯಹರಿವಿದ್ಯಯೇತ್ಯುಪಪನ್ನಮ್।

"ಅದ್ವೈತಂ ಪರಮಾರ್ಥತಃ" ಇತ್ಯೇತದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಉತ್ತಮೋಽರ್ಥ ಇತಿ। ತಸ್ಯೋಪಪಾದನಮ್ ತದನ್ಯದಿತಿ। ಯತಃ ತಸ್ಮಾದ್ ಹರೇರನ್ಯತ್ ಕಿಞ್ಚಿನ್ಮಧ್ಯಮಮ್, ಕಿಞ್ಚಿದಧಮಂ ತಸ್ಮಾದುತ್ತಮೋಽರ್ಥೋ ಹರಿರೇವೈಕ ಇತಿ। "ವಿಕಲ್ಪೋ ವಿನಿವರ್ತೇತ" ಇತ್ಯೇತತ್ ಪ್ರಪಞ್ಚಸತ್ಯತಾಯಾಂ ಸ್ಫುಟಮಿತಿ ನ ವ್ಯಾಕೃತಮ್।

h ॥ ವಿಸ್ತರೇಣ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥನಿರೂಪಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಇಯಮತ್ರ ಯೋಜನಾ "ಅನಾದಿಮಾಯಯಾ ಸುಪ್ತೋ ಯದಾ ಜೀವಃ ಪ್ರಬುದ್ಧ್ಯತೇ। ಅಜಮನಿದ್ರಮಸ್ವಪ್ನಮದ್ವೈತಂ ಬುದ್ಧ್ಯತೇ ತದಾ" ಇತಿ ಪೂರ್ವಶ್ಲೋಕೇಽನಾದಿಮಾಯಯಾ ಪರಮೇಶ್ವರಪ್ರಜ್ಞಯಾ ತದಿಚ್ಛಯಾ ವಾ ಜೀವಜಾತಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿಜಡಾವೃತಜ್ಞಾನತ್ವಲಕ್ಷಣಂ ಸುಪ್ತತ್ವಮ್, ತಯೈವ ಪರಮೇಶ್ವರಾದಿತತ್ತ್ವವಿಷಯಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರಬೋಧಮಭಿಧಾಯಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಮಪ್ಯುಕ್ತಮ್। ತೇನ ಜೀವೇಶ್ವರಯೋರ್ಜಡೇಶ್ವರಯೋರ್ಜೀವಜಡಯೋಶ್ಚ ಭೇದಾಃ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಾಃ। ಪ್ರಭೋರಿಚ್ಛಯಾ ನಿಗಡಾದಿನಾ ಪುರುಷೇ ಬದ್ಧೇ ಮುಕ್ತೇ ವಾ ಭೇದತ್ರಯದರ್ಶನಾತ್।

ಪ್ರಾಕ್ "ಪ್ರಭವಃ ಸರ್ವಭಾವಾನಾಮ್" ಇತಿ ಭಾವಶಬ್ದೋಕ್ತಾನಾಂ ಜೀವಾನಾಂ ಮಿಥೋ ಭೇದೋಽಪ್ಯುಕ್ತಃ। ತತ ಏವ ಆವರಣಾನಾಂ ಜಡಾನಾಮಪಿ ಮಿಥೋ ಭೇದೋಽರ್ಥಾಲ್ಲಭ್ಯತೇ। ತೇಷಾಂ ಚ ಪಞ್ಚಾನಾಮಪಿ ಭೇದಾನಾಮ್ "ಅನಾದಿಮಾಯಯಾ" "ಅಜಮನಿದ್ರಮ್" ಇತ್ಯಾದಿವಿಶೇಷಣಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದಿನಾಽನಾದಿತ್ವಮಪಿ ಲಬ್ಧಮ್। ತದೇತತ್ ಪಞ್ಚಭೇದಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವಮನಾದಿತ್ವಂ ಚೋಪಪಾದಯಿತುಮಿದಂ ಶ್ಲೋಕದ್ವಯಮ್।

ತತ್ರ ತಾವದನಾದಿತ್ವಂ ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕಪ್ರದರ್ಶನೇನೋಪಪಾದಯತಿ -- ಪ್ರಪಞ್ಚ ಇತಿ। ಯದಿಚ ಜಡಜೀವಭೇದೋ ನಿವರ್ತೇತ ತದಾ ಜೀವಾನಾಂ ಜಡತ್ವಾಪತ್ತ್ಯಾ ಮೋಕ್ಷಶಾಸ್ತ್ರವೈಯರ್ಥ್ಯಮಿತ್ಯಾದಿರೂಪೇಣ ನಿವರ್ತೇತೇತ್ಯಸ್ಯಾನಿಷ್ಟತ್ವಂ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ನ ಸಂಶಯ ಇತಿ ವ್ಯಾಪ್ತೇರ್ನಿಶ್ಚಯಮಾಹ।

ಏವಂ ಭೇದಪಞ್ಚಕಸ್ಯಾನಾದಿತಾಮುಪಪಾದ್ಯ ಸತ್ಯತಾಯಾಂ ಪ್ರಮಾಣಮಾಹ ಮಾಯಾಮಾತ್ರಮಿತಿ। ಯಸ್ಮಾದಿದಂ ಪ್ರಪಞ್ಚಶಬ್ದೋಕ್ತಂ ದ್ವೈತಮುಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಮಾಯಾಮಾತ್ರಂ ತಸ್ಮಾತ್ ಸತ್ಯಮ್। ನಹ್ಯವಿದ್ಯಮಾನಮೀಶ್ವರಪ್ರಜ್ಞಾವಿಷಯೋ ಭವತಿ।

ಭ್ರಾನ್ತಿತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಾಪ್ಯವಿದ್ಯಮಾನಂ ಕೇನಾಪಿ ರಕ್ಷ್ಯತೇ। ಅತ್ರ ದ್ವಯೋರ್ಭಾವೋ ದ್ವಿತಾ। ತದೀಯೋ ವರ್ಗೋ ದ್ವೈತಮ್। ಸಾಮಾನ್ಯೇ ನಪುಂಸಕಮ್। ಪ್ರಪಞ್ಚಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ತು ಪ್ರಕರಣಾಲ್ಲಭ್ಯತ ಇತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್।

ತರ್ಹಿ "ಅದ್ವೈತಃ ಸರ್ವಭಾವಾನಾಮ್" ಇತ್ಯಾದಿ ಕಥಮುಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅದ್ವೈತಮಿತಿ। ಯದಿದಂ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯ ಅದ್ವೈತತ್ವಂ ಚ ವಿಶೇಷಣಮುಕ್ತಂ ನ ತದ್ ದ್ವಿತೀಯವಸ್ತುರಾಹಿತ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ। ಕಿನ್ತು ಪರಮಾರ್ಥತಃ। ಲ್ಯಬ್ಲೋಪನಿಮಿತ್ತಾ ಪಞ್ಚಮೀ। ಉತ್ತಮಮರ್ಥಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯೇತಿ। ಸಪ್ತಮ್ಯರ್ಥೇ ವಾ ತಸಿಃ। ಉತ್ತಮಾರ್ಥವಿಷಯ ಇತಿ।

ಭೇದಸತ್ಯತಾನಙ್ಗೀಕಾರೇ ಬಾಧಕಂ ಚಾಽಽಹ ವಿಕಲ್ಪ ಇತಿ। ವಿಕಲ್ಪಃ ಪ್ರಕೃತೋ ಭೇದೋ ಯದಿ ಕೇನಚಿದಜ್ಞಾನಾದಿನಾ ಕಲ್ಪಿತಃ ಸ್ಯಾತ್, ತರ್ಹಿ ಚನ್ದ್ರಭೇದವನ್ನಿವರ್ತೇತ, ಬಾಧ್ಯೇತ। ನಚ ಬಾಧ್ಯತೇ, ತಸ್ಮಾನ್ನ ಕಲ್ಪಿತಃ। ಕಿನ್ತು ಸತ್ಯ ಏವೇತಿ।

ಉಪಸಂಹರತಿ --ಉಪದೇಶಾದಿತಿ। ತದೇವಮುಪದೇಶಾಚ್ಛ್ರುತ್ಯಾದ್ಯನುಸಾರಿತ್ವಾದಯಮೇವ ಸತಾಂ ವಾದಃ ಯೋ ಭೇದಸತ್ಯತ್ವಾದಿವಿಷಯಃ। ದ್ವೈತಂ ನ ವಿದ್ಯತ ಇತಿ ತು ತತ್ತ್ವೇಽಜ್ಞಾತೇ ಸತಿ ಭವತಿ। ಅತೋ ದುರ್ವಾದ ಇತಿ।

h॥ ಭಾಸ್ಕರೇಣ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಯೋರಭೇದಾತ್ ಕಾರಣಜ್ಞಾನೇನ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾತತಾನಿರೂಪಣಂ ದೃಷ್ಟಾನ್ತತ್ರಯಾರ್ಥ ಇತ್ಯುಪಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಅಧುನಾ ಪರಿಣಾಮವಾದಿನಾ ವಿವರ್ತವಾದಿನಾ ಚ "ಪ್ರತಿಜ್ಞಾದೃಷ್ಟಾನ್ತಾನುಪರೋಧಾತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥತಯಾ ಗೃಹೀತಾಂ "ಉತ ತಮಾದೇಶಮಪ್ರಾಕ್ಷಃ" ಇತ್ಯಾದಿಕಾಂ ಶ್ರುತಿಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ।

ತತ್ರ ಪರಿಣಾಮವಾದಿನೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ "ಉತ ತಮಾದೇಶಮಪ್ರಾಕ್ಷ್ಯೋ ಯೇನಾಶ್ರುತಂ ಶ್ರುತಂ ಭವತ್ಯಮತಂ ಮತಮವಿಜ್ಞಾತಂ ವಿಜ್ಞಾತಮ್" ಇತಿ ಜಗತೋ ಬ್ರಹ್ಮಪರಿಣಾಮತಯಾ ತತೋಽನನ್ಯತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ತದ್ವಿಜ್ಞಾನೇನ ಸರ್ವವಿಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಮ್। ತತ್ರ ಸರ್ವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾದಾನತಾಮಜಾನತಾ ಉಪಾದಾನೋಪಾದೇಯಯೋರಪಿ ಭೇದಂ ಮನ್ಯಮಾನೇನ ಶ್ವೇತಕೇತುನಾಽನ್ಯಜ್ಞಾನೇ ಸತ್ಯನ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಕ್ವಾಪ್ಯದರ್ಶನಾತ್ "ಕಥಂ ನು ಭಗವಃ ಸ ಆದೇಶೋ ಭವತಿ" ಇತಿ ಚೋದಿತೇ ಜಗತೋ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾದಾನತಯಾ ತದನನ್ಯತ್ವಮುಪದೇಕ್ಷ್ಯನ್ ಲೌಕಿಕಪ್ರತೀತಿಸಿದ್ಧಂ ಕಾರಣಾತ್ ಕಾರ್ಯಸ್ಯಾನನ್ಯತ್ವಮ್, ತಜ್ಜ್ಞಾನೇನ ತಜ್ಜ್ಞಾನಂ ಚ ದರ್ಶಯತಿ

"ಯಥಾ ಸೋಮ್ಯೈಕೇನ ಮೃತ್ಪಿಣ್ಡೇನ ಸರ್ವಂ ಮೃನ್ಮಯಂ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಸ್ಯಾದ್

ವಾಚಾಽಽರಮ್ಭಣಂ ವಿಕಾರೋ ನಾಮಧೇಯಂ ಮೃತ್ತಿಕೇತ್ಯೇವ ಸತ್ಯಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯಥಾ ಸೋಮ್ಯೈಕೇನ ಲೋಹಮಣಿನಾ ಸರ್ವಂ ಲೋಹಮಯಂ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಸ್ಯಾದ್

ವಾಚಾಽಽರಮ್ಭಣಂ ವಿಕಾರೋ ನಾಮಧೇಯಂ ಲೋಹಮಣಿರಿತ್ಯೇವ ಸತ್ಯಮ್।

ಯಥಾ ಸೋಮ್ಯೈಕೇನ ನಖನಿಕೃನ್ತನೇನ ಸರ್ವಂ ಕಾರ್ಷ್ಣಾಯಸಂ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಸ್ಯಾದ್

ವಾಚಾಽಽರಮ್ಭಣಂ ವಿಕಾರೋ ನಾಮಧೇಯಂ ಕಾರ್ಷ್ಣಾಯಸಮಿತ್ಯೇವ ಸತ್ಯಮ್" ಇತಿ।

ಯಥೈಕಮೃತ್ಪಿಣ್ಡಾದಿಪರಿಣಾಮಾನಾಂ ಘಟಾದೀನಾಂ ತದನನನ್ಯತಯಾ ತಜ್ಜ್ಞಾನೇನ ಜ್ಞಾತತೇತಿ ದೃಷ್ಟಾನ್ತತ್ರಯಾರ್ಥಃ। ಅನನ್ಯತ್ವೇ ಕಥಂ ಕಾರ್ಯತ್ವಮಿತ್ಯಾಶಯ ವ್ಯವಹಾರಾರ್ಥಮಿತ್ಯಾಹ -- ವಾಚಾಽಽರಮ್ಭಣಮಿತಿ। ವಾಚೇತಿ ಷಷ್ಠ್ಯರ್ಥೇ ತೃತೀಯಾ। ವಾಗ್ಗ್ರಹಣಂ ಸಮಸ್ತೇನ್ದ್ರಿಯವ್ಯವಹಾರೋಪಲಕ್ಷಣಮ್। ವಿಕಾರೋಽಭಿಧೇಯೋ ಘಟಾದಿಃ, ನಾಮಧೇಯಂ ತದಭಿಧಾನಮಿತಿ ಕುಮ್ಭಾದೇರ್ವಾಚ್ಯಸ್ಯ ತದ್ವಾಚಕಾನಾಂ ಚ ಸ್ವರೂಪಕಾರ್ಯವ್ಯಪದೇಶಾದಿಭೇದಾತ್ ಪರಸ್ಪರಂ ಭೇದೋ ವಾಸ್ತವ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಏತೈರ್ಹೇತುಭಿಃ ಪರಸ್ಪರಂ ಭೇದಶ್ಚೇತ್ ಕಾರಣಾದಪಿ ತೈರೇವ ಭೇದ ಇತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಂ ನಿಷೇದ್ಧುಮಾಹ ಮೃತ್ತಿಕೇತ್ಯೇವ ಸತ್ಯಮಿತಿ। ಇತಿಶಬ್ದಃ ಪ್ರಕಾರವಚನಃ। ಯತ್ಪ್ರಕಾರೇಣ ಯತ್ಸತ್ತಯಾ ಮೃತ್ತಿಕಾ ಸತೀ ತತ್ಪ್ರಕಾರೇಣೈವ ಮೃನ್ಮಯಂ ಸತ್ಯಮ್। ನಾಶ್ವಮಹಿಷಾದಿವನ್ನೈರಪೇಕ್ಷ್ಯೇಣೇತಿ।

h ॥ ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಯೋರಭೇದಪರತಯಾ, ಪ್ರಪಞ್ಚಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪರತಯಾ ಚ ದೃಷ್ಟಾನ್ತವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ॥

(###sudha --)

ವಿವರ್ತವಾದೀ ತು ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಏಕವಿಜ್ಞಾನೇನ ಸರ್ವವಿಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾಯಾಮುಚ್ಯತೇ ಯಥಾ ಸೋಮ್ಯೇತಿ। ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಏಕೇನ ಮೃತ್ಪಿಣ್ಡೇನ ಪರಮಾರ್ಥತೋ ಮೃದಾತ್ಮನಾ ವಿಜ್ಞಾತೇನ ಸರ್ವಂ ಮೃನ್ಮಯಂ ಘಟಾದಿಕಂ ಮೃದಾತ್ಮಕತ್ವಾವಿಶೇಷಾದ್ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಭವೇತ್। ಯತೋ ವಾಚಾಽಽರಮ್ಭಣಂ ವಿಕಾರೋ ನಾಮಧೇಯಮ್। ವಾಚಾ ಕೇವಲಮಸ್ತೀತ್ಯಾರಭ್ಯತೇ, ವಿಕಾರೋ ಘಟಃ ಶರಾವ ಉದಞ್ಚನಂ ಚೇತಿ। ನತು ವಸ್ತುವೃತ್ತೇನ ವಿಕಾರೋ ನಾಮ ಕಶ್ಚಿದಸ್ತಿ। ನಾಮಧೇಯಮಾತ್ರಂ ಹ್ಯೇತದನೃತಮ್। ಮೃತ್ತಿಕೇತ್ಯೇವ ಸತ್ಯಮಿತ್ಯೇಷ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ದೃಷ್ಟಾನ್ತ ಆಮ್ನಾತ ಇತಿ।

h ॥ ಸಾಙ್ಕೇತಿಕನಾಮ್ನ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶವತ್ತ್ವಮ್, ವೈದಿಕತ್ವಾತ್ ಸಂಸ್ಕೃತನಾಮ್ನಾಮನಾದಿನಿತ್ಯತ್ವಂ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ ॥

(###sudha --)

ತತ್ರೈಕವಿಜ್ಞಾನೇನ ಸರ್ವವಿಜ್ಞಾನಪ್ರತಿಜ್ಞಾನಮ್, ಮೃತ್ಪಿಣ್ಡಾದಿದೃಷ್ಟಾನ್ತಾಶ್ಚ ವಿಕಾರವಿವರ್ತಾಭಿಪ್ರಾಯಾ ಇತ್ಯೇವಂ ನ ತಾವದ್ ವಾಕ್ಯಾತ್ ಪ್ರತೀಯತೇ। ಕಿನ್ತು "ವಾಚಾಽಽರಮ್ಭಣಮ್" ಇತ್ಯುಪಪಾದಕವಾಕ್ಯಬಲಾದಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಅತಸ್ತದೇವ ಪ್ರಥಮಂ ವ್ಯಾಕುರ್ವನ್ ವಾಚಾರಮ್ಭಣಶಬ್ದಾರ್ಥಮಾಹ ವಾಚಾಽಽರಬ್ಧಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

p**p

ವಾಚಾಽಽರಬ್ಧಂ ತು ಸಾಙ್ಕೇತ್ಯನಾಮ ಸ್ಯಾದ್ವಿಕೃತಂ ಬಹು।

ನಿತ್ಯಂ ತು ನಾಮಧೇಯಂ ಯನ್ಮೃತ್ತಿಕೇತ್ಯಾದಿ ವೈದಿಕಮ್ ॥109॥**

(###sudha --)

ನನ್ವಾರಮ್ಭಣಶಬ್ದೋ ಲ್ಯುಡನ್ತಃ। ಲ್ಯು ಚ ಭಾವೇ ಕರಣಾಧಿಕರಣಯೋಶ್ಚ ವಿಹಿತೋ ನ ಕರ್ಮಣಿ। ನಚ "ಕೃತ್ಯಲ್ಯುಟೋ ಬಹುಲಮ್" ಇತಿ ಕರ್ಮಣಿ ಲ್ಯು। ಪ್ರಬಲನಿಯಾಮಕಮನ್ತರೇಣ ಬಹುಲಗ್ರಹಣಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। "ನಚಾಽರಭ್ಯಸ್ಯಾಽರಮ್ಭಣಮಿತಿ ಯುಜ್ಯತೇ ಶಬ್ದಃ" ಇತಿ ಸ್ವವಚನವಿರೋಧಾಚ್ಚ। ತತ್ ಕಥಮಾರಬ್ಧ ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿತಿ।

ಮೈವಮ್। ಭಾವ ಏವಾಽರಮ್ಭಣಶಬ್ದಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ವಾಚಾ ವಾಗಿನ್ದ್ರಿಯೇಣಾಽರಮ್ಭಣಮುತ್ಪಾದನಂ ಯಸ್ಯೇತಿ ತೃತೀಯಾಯಾ ಅಲುಕ್। "ಟಾಪಂ ಚಾಪಿ ಹಲನ್ತಾನಾಂ ಯಥಾ ವಾಚಾ ನಿಶಾ ದಿಶಾ" ಇತಿ ವಚನಾತ್, ವಾಚಯಾಽಽರಮ್ಭಣಂ ಯಸ್ಯೇತಿ ವಾ ಬಹುವ್ರೀಹಿರಯಮ್। ತಸ್ಯಾರ್ಥಕಥನಂ ವಾಚಾಽಽರಬ್ಧಮಿತಿ। ತುಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣಾರ್ಥ ಉತ್ತರತ್ರ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ।

ವಾಚಾರಮ್ಭಣಶಬ್ದಾದೇವ ವಿಕಾರತ್ವಲಾಭಾದ್ ವಿಕಾರ ಇತಿ ಪುನರುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್, ಅತಸ್ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ಸಾಙ್ಕೇತ್ಯೇತಿ। ವಾಚಾರಮ್ಭಣಶಬ್ದೇನ ಸಾಙ್ಕೇತಿಕಂ ನಾಮೈವ ವಾಚ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ಅವಯವಾರ್ಥಕಥನಂ ತು ವೈಶದ್ಯಾರ್ಥಮೇವ। ಯಥಾ ಚಷ್ಟೇಽನೇನೇತಿ ಚಕ್ಷುರಿತಿ ನಿರ್ವಚನಲಭ್ಯೇಽಪಿ ದರ್ಶನಕರಣತ್ವೇ ಚಕ್ಷುಷಾ ಪಶ್ಯತೀತಿ ನೋಕ್ತಾರ್ಥತಾ। ತಸ್ಯಾಂ ದಶಾಯಾಮವಯವಾರ್ಥಸ್ಯ ಅವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್। ತಥಾಚ ವಾಚಾರಮ್ಭಣಶಬ್ದೋಽಪಿ ಸಾಙ್ಕೇತಿಕಪರ್ಯಾಯ ಇತಿ।

ವಿಕಾರಶಬ್ದಾರ್ಥಮಾಹ ವಿಕೃತಮಿತಿ। ಅನೇನ ವಿಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ವಿಕಾರ ಇತಿ ಕರ್ಮಣಿ ಘಞಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ವಿಕೃತತ್ವೋಪಪಾದಕಮರ್ಥಾನ್ತರಂ ಚಾಽಹ ಬಹ್ವಿತಿ। ವಿವಿಧಃ ಕಾರಃ ಪ್ರಕಾರೋ ವಿಕಾರಃ। ಪ್ರಕಾರಪ್ರಕಾರಿಣೋರಭೇದಾದ್ ಬಹ್ವಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಬಹುವಿಧಮಿತ್ಯರ್ಥಃ।

"ನಾಮಧೇಯಂ ಮೃತ್ತಿಕೇತ್ಯೇವ ಸತ್ಯಮ್" ಇತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಮಾಹ ನಿತ್ಯಂ ತ್ವಿತಿ। ಸತ್ಯಶಬ್ದಾರ್ಥೋ ನಿತ್ಯಮಿತಿ। ತುಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣೇ। ಆದಿಶಬ್ದೇನ ಲೋಹಮಣ್ಯಾದೇರ್ಗ್ರಹಣಮ್। ಯನ್ಮೃತ್ತಿಕೇತ್ಯಾದಿ ಸಂಸ್ಕೃತಂ ನಾಮಧೇಯಂ ತದೇವ ನಿತ್ಯಮಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ವೈದಿಕಮಿತಿ ತದುಪಪಾದನಮ್।

ತತಶ್ಚೈವಂ ಯೋಜನಾ ವಾಚಾರಮ್ಭಣಂ ಸಾಙ್ಕೇತಿಕಂ ನಾಮಧೇಯಂ ವಿಕಾರ ಉತ್ಪತ್ತಿಮತ್। ತತ ಏವಾನಿತ್ಯಮ್। ಕುತಃ? ಬಹುವಿಧತ್ವಾತ್। ಪುರುಷೇಚ್ಛಾನುಸಾರೇಣಾನೇಕಪ್ರಕಾರತ್ವಾತ್। ಮೃತ್ತಿಕೇತ್ಯಾದಿ ನಾಮಧೇಯಂ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ವೈದಿಕತ್ವಾನ್ನಿತ್ಯಮಾನಾದಿ ಚೇತಿ। ನಚ ವಾಚಾರಮ್ಭಣಂ ವಿಕಾರ ಇತಿ ಲಿಙ್ಗವೈಷಮ್ಯದೋಷಃ। ನಾಮಧೇಯವಿಕಾರಶಬ್ದಯೋರ್ನಿಯತಲಿಙ್ಗತ್ವಾತ್। ವಾಚಾರಮ್ಭಣಶಬ್ದಸ್ಯ ಚ ನಾಮಧೇಯವಿಶೇಷಣತ್ವಾತ್। ವಿಶೇಷಣಾನಾಂ ಚ ವಿಶೇಷ್ಯನಿಘ್ನತ್ವಾತ್। ಅತ ಏವ "ಸಾಙ್ಕೇತ್ಯಮ್" ಇತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯೇ "ಸಾಙ್ಕೇತ್ಯನಾಮ" ಇತ್ಯವೋಚತ್।

ಯದಾ ತು "ವಾಚಾ ಯಸ್ಯಾಽರಮ್ಭಣಂ ತನ್ನಾಮಧೇಯಂ ವಿಕಾರೋ ಜನಿಮತ್" ಇತಿ, "ವಾಚಾ ನಾಮ್ನಾಮಾರಮ್ಭಣಂ ವಿವಿಧಾಕಾರಃ, ಆಕಾರಾಕಾರಿಣೋರಭೇದಾತ್। ವಿಕಾರಿತ್ವಾದುತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶವದಿತಿ ಯಾವದಿತಿ ವಾ" ಗ್ರನ್ಥಾನ್ತರೋಕ್ತಾ ಯೋಜನಾ, ತದಾ ಲಿಙ್ಗವ್ಯತ್ಯಾಸಶಙ್ಕೈವ ನಾಸ್ತೀತಿ।

h ll ಪ್ರಧಾನಜ್ಞಾನಾದಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಜ್ಞಾತಪ್ರಾಯತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಾಯ ವಾಚಾರಮ್ಭಣಮಿತ್ಯಾದಿದೃಷ್ಟಾನ್ತಾಃ ll

(###sudha --)

ನನುಚ ಸಾಙ್ಕೇತಿಕನಾಮ್ನಾಮುತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶವತ್ತ್ವಮ್, ಸಂಸ್ಕೃತನಾಮ್ನಾಮನಾದಿನಿತ್ಯತ್ವಂ ಕಿಮರ್ಥಮತ್ರೋಚ್ಯತೇ? ಪರಮಪ್ರಕೃತೇ ಬ್ರಹ್ಮವಿಜ್ಞಾನೇನ ಸರ್ವವಿಜ್ಞಾನೇ, ಅವಾನ್ತರಪ್ರಕೃತೇಽಸ್ಮಾಕಮಿವ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇ ಚೋಪಯೋಗಾಭಾವಾತ್। ಅತೋಽಸಙ್ಗತತ್ವಾನ್ನಾಯಂ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ ಇತಿ।

ಮೈವಮ್। ಯದ್ಯಪಿ ಪರಸ್ಯೇವ ನೇದಂ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೋಪಪಾದಕಮ್। ತಥಾಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನೇನ ಸರ್ವವಿಜ್ಞಾನೇ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಾನ್ತರತಯೋಪಯೋಕ್ಷ್ಯತೇ। ಯಥಾ ತೇನ ತದ್ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ, ಪ್ರಕೃತಾನುವೃತ್ತೇರಿತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾದಿತಿ।

p**p

ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾತ್ ತತ್ಪರಿಜ್ಞಾನಾತ್ ಪ್ರಾಕೃತಾಜ್ಞೋಽಪಿ ಪೂರುಷಃ।

ವಿದ್ವಾನಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಸದ್ಭಿರೇವಂ ನಿತ್ಯಪರಾತ್ಮವಿತ್ ll110 ll**

(###sudha --)

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಕೃತಕತ್ವಾದನಿತ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ ಪರಾಪೇಕ್ಷತ್ವೇನ ಸಾಙ್ಕೇತಿಕಂ ನಾಮಾಪ್ರಧಾನಮ್। ಅನಾದಿನಿತ್ಯತ್ವಾತ್ ಪರಾನಪೇಕ್ಷತ್ವೇನ ಸಂಸ್ಕೃತಂ ಪ್ರಧಾನಮ್। ತತ್ರ ಯಥಾ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾತ್ ಸಂಸ್ಕೃತಜ್ಞಾನಮಾತ್ರೇಣ ಸಾಙ್ಕೇತಿಕಂ ಜ್ಞಾತಂ ಭವತಿ। ತಜ್ಜ್ಞಾನೇನ ಯತ್ ಫಲಂ ವಿದ್ವದ್ವ್ಯವಹಾರಗೋಚರತ್ವಾದಿಕಂ ತದ್ ಭವತೀತಿ ಯಾವತ್। ಏವಮನಿತ್ಯತ್ವಾದಿನಾಽಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ದೇವತಾಕರ್ಮಾದಿಮಿಶ್ರಸ್ಯ ಸಕಲಸ್ಯಾಪಿ ಜಗತೋ ಜ್ಞಾನೇನ ಯತ್ ಫಲಂ ತತ್ ಸಮಸ್ತಮಪಿ ನಿತ್ಯತ್ವಾದಿನಾ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮನೋ ಜ್ಞಾನಾಲ್ಲಭ್ಯತೇ। ತತ್ಫಲೇಽನ್ತರ್ಭವತೀತಿ।

ಅತ್ರ ಪ್ರಾಕೃತಾಜ್ಞೋಽಪೀತ್ಯನೇನ ಫಲಾಪೇಕ್ಷಯೇದಮಿತಿ ಸೂಚಿತಂ ಭವತಿ। ಏವನ್ತರ್ಹ್ಯೇಕವಿಜ್ಞಾನೇನ ಸರ್ವವಿಜ್ಞಾನಮಮುಖ್ಯಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್। ಸತ್ಯಮ್। ನಹಿ

ಪರೇಣಾಪಿ ತನ್ಮುಖ್ಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತುಂ ಶಕ್ಯಮ್। ತಥಾಸತಿ ದೃಷ್ಟ್ವಮೃದಃ ಪುರುಷಸ್ಯ ಘಟಶರಾವಾದಿಸಂಸ್ಥಾನವಿಶೇಷಾದಿಜಿಜ್ಞಾಸಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಪಾಮರಾ ನಹಿ ವಿದ್ವಾಂಸಿತಿ ವದನ್ತಿ, ಅತಃ ಸದ್ಭಿರಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಏವಂ ನಿತ್ಯಪರಾತ್ಮವಿದಿತಿ ವಾಕ್ಯಸ್ಯೋಕ್ತಾನುಸಾರೇಣ ಶೇಷೋ ಜ್ಞಾತವ್ಯಃ।

h ll ಸತ್ಯಶಬ್ದಸ್ಯ ನಿತ್ಯಾರ್ಥತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ನನು ಸತ್ಯಶಬ್ದಃ ಕಥಂ ನಿತ್ಯಾರ್ಥಃ? ರೂಢೇರ್ಯೋಗಸ್ಯ ಚಾಭಾವಾದಿತ್ಯತೋ ಯೋಗಂ ತಾವದ್ ದರ್ಶಯತಿ ಸದಾತನಮಿತಿ।

p**p

ಸದಾತನಂ ಸತ್ಯಮಿತಿ ನಿತ್ಯಮೇವೋಚ್ಯತೇ ಬುಧೈಃ।

ಪ್ರಯೋಗಶ್ಚೋತ್ತರತ್ರಾಸ್ತಿ ಜರಾ ಯದ್ಯೇನಮಾಪ್ನುಯಾತ್ ll111 ll**

p**pದೇಹಃ ಪ್ರಧ್ವಂಸತೇ ವಾಽಯಂ ಕಿಂ ತತೋಽಸ್ಯಾತಿಶಿಷ್ಯತೇ।

ಹನ್ಯತೇ ನ ವಧೇನಾಯಂ ಜರಯಾ ಚ ನ ಜೀರ್ಯತೇ।

ಏತತ್ ಸತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಮಿತಿ ನಿತ್ಯತ್ವ ಏವ ಹಿ ll112 ll**

(###sudha --)

ಸತ್ಯಮಿತೀತ್ಯಾವರ್ತನೀಯಮ್। ಸದಾತನಂ ಸತ್ಯಮಿತಿ ನಿರ್ವಚನೇನ ಸತ್ಯಮಿತಿ ಪದೇನ ನಿತ್ಯಮುಚ್ಯತ ಏವ। ನತೂಪಚರ್ಯತ ಇತಿ। ಬುಧೈರ್ವೈಯಾಕರಣೈರಿತಿ ನಿರ್ವಚನಮೂಲಂ ಸೂಚಯತಿ। ಸದಾಶಬ್ದಾತ್ ತತ್ರ ಭವ ಇತ್ಯರ್ಥೇ "ಅವ್ಯಯಾತ್ ತ್ಯಪ್" ಇತಿ ತ್ಯಪ್ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಕೃತೇ "ಸರ್ವಸ್ಯ ಸೋಽನ್ಯತರಸ್ಯಾಂ ದಿ" ಇತ್ಯತ್ರ ಯೋಗವಿಭಾಗಾತ್ ಸದಾಶಬ್ದಸ್ಯ ಸೋಽನ್ಯತರಸ್ಯಾಂ ಭವತಿ। ಸದಾಶಬ್ದಾತ್ "ಭವಾರ್ಥೇ ತದ್ಧಿತಾಃ" ಇತಿ ಡ್ಯಪ್ರತ್ಯಯೋ ವೋತ್ಪಾದ್ಯಃ। ದಕಾರಸ್ಯ ಚ ತಕಾರಃ।

ಇದಾನೀಂ ರೂಢಿಮಪಿ ದರ್ಶಯತಿ ಪ್ರಯೋಗಶ್ಚೇತಿ। ಉತ್ತರತ್ರಾಷ್ಟಮೇ ಪ್ರಪಾಠಕೇ ಸತ್ಯಶಬ್ದಸ್ಯ ನಿತ್ಯತ್ವ ಏವ ಪ್ರಯೋಗಶ್ಚ ಅಸ್ತೀತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ತಮೇವ ಪ್ರಯೋಗಂ ದರ್ಶಯಿತುಂ "ಯದ್ಯೇನಂ ಜರಾಽವಾಪ್ನೋತಿ ಪ್ರಧ್ವಂಸತೇ ವಾ ಕಿಂ ತತೋಽಸ್ಯಾತಿಶಿಷ್ಯತ ಇತಿ ಸ ಬ್ರೂಯಾನ್ನಾಸ್ಯ ಜರಯೈತಜ್ಜೀರ್ಯತೇ ನ ವಧೇನಾಸ್ಯ ಹನ್ಯತೇ ಏತತ್ ಸತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಮ್" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಮರ್ಥತಃ ಪಠತಿ ಜರೇತಿ। ಯದ್ಯೇನಂ ದೇಹಂ ಜರಾಽವಾಪ್ನೋತಿ, ಪ್ರಧ್ವಂಸತೇ ವಾಽಯಂ ದೇಹಃ, ತತಃ ತದಾ ಅಸ್ಯ ದೇಹಸ್ಯಾನ್ತರ್ಗತಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ ದಹ್ಯಮಾನಗೇಹಾನ್ತರ್ಗತಗಗನವತ್ ಕಿಮತಿಶಿಷ್ಯತೇ, ಕಿಂವಾ ಪಟಾದಿವನ್ನಶ್ಯತೀತಿ ಪೃಷ್ಟೇ, ನಾಸ್ಯ ದೇಹಸ್ಯ ಜರಯಾಽಯಂ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಜೀರ್ಯತೇ, ಅಸ್ಯ ವಧೇನ ನ ಹನ್ಯತೇ,

ಕಿನ್ತ್ವೇತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಪೂರ್ಣತ್ವಾತ್ ಪುರಂ ಸತ್ಯಂ ನಿತ್ಯಮಿತಿ ಪರಿಹಾರೋಽಭಿಧೀಯತೇ। ಇತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಪೂರ್ವೇಣಾನ್ವಯಃ।

ಅತ್ರಾಪಿ ಸತ್ಯಶಬ್ದಃ ಕುತೋ ನಿತ್ಯಾರ್ಥ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನಿತ್ಯತ್ವ ಏವ ಹೀತಿ। ಅತ್ರ ಸತ್ಯಶಬ್ದೋ ನಿತ್ಯಾರ್ಥಶ್ಚೇತ್ ಸಙ್ಗಚ್ಛತೇ। ವಿನಾಶಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾತ್। ತಥ್ಯಾರ್ಥತಾಯಾಮಸಙ್ಗತಿಃ। ಅನೃತತಾಯಾ ಅಪ್ರಸ್ತುತತ್ವಾದಿತಿ ಹಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ। ಏತದೇವ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರ್ತುಮ್ "ಏತತ್ ಸತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಮ್" ಇತ್ಯೇತಾವತಿ ಪಠಿತವ್ಯೇ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯಮಪಿ ಪಠಿತಮ್। ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜರಾವಧಯೋರಭಾವೇ ಸತ್ಯತ್ವಂ ಹೇತುತ್ವೇನೋಚ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತ್ವಯಾ ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಸತ್ಯಸ್ಯ ಅನಭ್ಯುಪಗತತ್ವೇನಾನ್ವಯಾಭಾವಾತ್। ಜರಾದ್ಯುಪೇತಾನಾಂ ದೇಹಾನಾಮಸತ್ಯತ್ವಸ್ಯಾಸಿದ್ಧೇಃ, ಅಸತ್ಯಾನಾಂ ಚ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದೀನಾಂ ಜರಾದ್ಯಭಾವೇನ ವ್ಯತಿರೇಕಸ್ಯಾಪ್ಯಭಾವಾತ್।

h ॥ ದೃಷ್ಟಾನ್ತತ್ರಯೋಕ್ತಿಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ತಥಾಽಪಿ ವಾಚಾರಮ್ಭಣವಾಕ್ಯಂ ತ್ರಿವಾರಂ ಕಸ್ಮಾತ್ ಪಠ್ಯತೇ? ಶಬ್ದಾನ್ತರಂ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೀಕರ್ತುಮಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ತರ್ಹಿ ಷಡೇತೇ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಾಃ ಸ್ಯುಃ। ಏವಮೇವೈತತ್। ತಥಾಸತಿ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದದೃಷ್ಟಾನ್ತತ್ರಯಮೇಕತ್ರೈವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಮೈವಮ್। ತತ್ತದಭಿಧೇಯಪ್ರಸಙ್ಗಾಯತ್ತಸ್ಯ ತದಭಿಧಾನಸ್ಯ ತದೈವ ವಕ್ತವ್ಯತ್ವಾತ್।

ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರತಿಶಬ್ದಂ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೀಕರಣೇಽಪರ್ಯವಸಾನಪ್ರಸಕ್ತೇಃ, ಉಪಲಕ್ಷಣತ್ವೇ ಚೈಕೇನಾಪಿ ಕೃತತ್ವಾಚ್ಛಬ್ದತ್ರಯೋಪಾದಾನಮನುಪಪನ್ನಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಮೃತ್ಪಿಣ್ಡಾದಿದೃಷ್ಟಾನ್ತತ್ರಯೋಪಾದಾನೇಽಪ್ಯಸ್ಯ ಸಮಾನತ್ವಾತ್। ಗಹನೇ ಪ್ರಮೇಯೇ ತ್ರಯೋಪಾದಾನಂ ನ ದೋಷಾಯ। ಕಿನ್ತು ಬುದ್ಧಿವೈಶದ್ಯಹೇತುತಯಾ ಗುಣಾಯೈವೇತಿ ಚೇತ್। ಸಮಂ ಪ್ರಕೃತೇಽಪೀತಿ।

h ॥ ಮಾಯವಾದಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಅಶ್ರುತಕಲ್ಪನಾಪೌನರುಕ್ತ್ಯನಿರರ್ಥಕತ್ವದೋಷಾಃ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಸ್ವಮತೇನ "ವಾಚಾರಮ್ಭಣಮ್" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ವಿವರ್ತವಾದಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ದೋಷಮಾಹ -- ವಾಚಾರಮ್ಭಣಮಿತಿ।

p**p

ವಾಚಾರಮ್ಭಣಮಿತ್ಯುಕ್ತೇ ಮಿಥ್ಯೇತ್ಯಶ್ರುತಕಲ್ಪನಮ್।

ಪುನರುಕ್ತಿರ್ನಾಮಧೇಯಮಿತೀತ್ಯಸ್ಯ ನಿರರ್ಥತಾ ॥113॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಉಕ್ತಂ ಉಕ್ತಿಃ, ಶಬ್ದ ಇತಿ ಯಾವತ್ । ವಾಚಾರಮ್ಭಣಮಿತಿ ಶಬ್ದೇ ಮಿಥ್ಯೇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯಮಾನೇ ಸತೀತಿ ಶೇಷಃ। ತಥಾಹಿ ಕಿಂ ರೂಢಿಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ವಾಚಾರಮ್ಭಣಮಿತ್ಯಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯೇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಕ್ರಿಯತೇ, ಕಿಂವಾ ಯೋಗಮ್? ಆದ್ಯೇ ರೂಢಿಜ್ಞಾಪಕಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾದಶ್ರುತಕಲ್ಪನಮ್ ।

ಅಥಾಽರಭ್ಯತ ಇತ್ಯಾರಮ್ಭಣಮಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಃ। ತಥಾಽಪಿ ಕೃದ್ಯೋಗೇ ಷಷ್ಠ್ಯಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತಾಯಾಂ ತೃತೀಯಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽಶ್ರುತಕಲ್ಪನಮ್ । ಲ್ಯುಟಃ ಕರ್ಮಣಿ ವಿಧಾನಾಭಾವಾಚ್ಚಾಶ್ರುತಕಲ್ಪನಮೇವ। ಅಸ್ಮಿನ್ನಪಿ ಪಕ್ಷೇ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸ್ಯಾಲಾಭಾದಶ್ರುತಕಲ್ಪನಮ್ । ವಾಚಾಽಽರಭ್ಯತ್ವಮಾತ್ರೇಣ ತಥಾತ್ವೇ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪಿ ತತ್ಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ವಾಚಾ ಕೇವಲಮಾರಭ್ಯತೇ ವಿಕಾರಃ, ನತು ವಸ್ತುವೃತ್ತೇ ನಾಸ್ತೀತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಲಭ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಯತಃ ಶ್ರುತ್ಯಾ ವಾಚಾರಮ್ಭಣಮಿತ್ಯೇವೋಕ್ತೇ ಕೇವಲಶಬ್ದಪ್ರಕ್ಷೇಪೇಣ ಮಿಥ್ಯೇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇಽಶ್ರುತಕಲ್ಪನಮೇವೇತಿ।

ದೂಷಣಾನ್ತರಮಾಹ --ಪುನರುಕ್ತಿರಿತಿ। ಇತಿಶಬ್ದೋಽತ್ರಾಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಃ। ಆಗಾಮಿನೋ ವಾ ಕಾಕಾಕ್ಷಿನ್ಯಾಯೇನೋಭಯತ್ರ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ನಾಮಧೇಯಮಿತ್ಯೇತತ್ "ನಾಮಧೇಯಮಾತ್ರಂ ಹ್ಯೇತದನೃತಮ್" ಇತಿ ಪರೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ । ತಸ್ಯ ವಾಚಾರಮ್ಭಣಮಿತ್ಯನೇನೈವ ಗತಾರ್ಥತ್ವಾನ್ನಾಮಧೇಯಮಿತಿ ಪುನರುಕ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ಅಥ ವಿಕಾರೋ ನಾಮಧೇಯಂ ಚ ದ್ವಯಮಪಿ ವಾಚಾರಮ್ಭಣಮಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್, ತಥಾಽಪಿ ವಿಕಾರಶಬ್ದೇನೈವ ಅಭಿಧೇಯಾಭಿಧಾನಯೋರ್ಗ್ರಹಣಸಮ್ಭವಾನ್ನಾಮಧೇಯಮಿತಿ ಪುನರುಕ್ತಿರೇವ। "ತನ್ನಾಮರೂಪಾಭ್ಯಾಂ ವ್ಯಾಕ್ರಿಯತೇ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ।

ದೋಷಾನ್ತರಮಾಹ --ಇತೀತ್ಯಸ್ಯೇತಿ। ಮೃತ್ತಿಕಾಯಾಃ ಸತ್ಯತ್ವಂ ಹಿ ಪರಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ । ತತ್ರ ಮೃತ್ತಿಕೈವ ಸತ್ಯೇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಇತಿಶಬ್ದಸ್ತು ನಿರರ್ಥಕ ಏವ। ಸ ಹಿ ಕ್ವಚಿತ್ ಪದಾರ್ಥವಿಪರ್ಯಾಸಕೃತ್, ಕ್ವಚಿದ್ಧೇತೌ, ಕ್ವಾಪ್ಯೇವಮಿತ್ಯರ್ಥೇ, ಕುತ್ರಚಿದಾದಿಶಬ್ದಾರ್ಥೇ, ಕ್ವಚಿತ್ ಪ್ರಕಾರಾರ್ಥೇ, ಕ್ವಚಿತ್ ಪರಿಸಮಾಪ್ತೌ। ನಚಾತ್ರೈವಮಾದಿಷ್ವನ್ಯತಮೇನಾರ್ಥೇನಾರ್ಥವಾನ್। ಅಸ್ಮಾಕಂ ತು "ಶಬ್ದಾದರ್ಥೇ ಸಮ್ಪ್ರತ್ಯಯಃ" ಇತಿ ಮೃತ್ತಿಕಾರ್ಥೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ತತ್ಪರಿಹಾರೇಣ ಶಬ್ದಸ್ವರೂಪಗ್ರಹಣಾರ್ಥಂ ತದುಪಪತ್ತಿಃ।

h ll ಭಾಸ್ಕರೀಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಅಶ್ರುತಕಲ್ಪನಾಪೌನರುಕ್ತ್ಯನಿರರ್ಥಕತ್ವದೋಷಾಃ ll

(###sudha --)

ಪರಿಣಾಮವಾದಿನೋಽಪಿ ಕೃದ್ಯೋಗೇ ತೃತೀಯಾಯಾ ಅಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್, ಲ್ಯುಟಃ ಕರ್ಮಣಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತತ್ವಾತ್, ವಾಚಾಽಽರಮ್ಭಣಂ ವಿಕಾರೋ ನಾಮಧೇಯಮಿತ್ಯೇತೇಷಾಂ ಪದಾನಾಮನ್ವಯಾಭಾವೇನ ಪದಾನ್ತರಾಧ್ಯಾಹಾರಸ್ಯೇಷ್ಟತ್ವಾದಶ್ರುತಕಲ್ಪನಮ್, ನಾಮಧೇಯಸ್ಯಾಪಿ ವಿಕಾರಗ್ರಹಣೇನ ಗ್ರಹಣಸಮ್ಭವಾತ್ ಪುನರುಕ್ತಿಃ, ಇತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ನಿರರ್ಥಕತಾ ಚೇತಿ ಸ್ಫುಟತ್ವಾನ್ನೋಕ್ತಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನು ತೇನೇತಿಶಬ್ದಃ ಪ್ರಕಾರವಚನ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್, ತತ್ ಕಥಂ ನಿರರ್ಥಕತಾ? ಉಚ್ಯತೇ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಯೋರ್ಭೇದಾಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಾರ್ಥಂ ಹೀದಮುಚ್ಯತೇ। ತತ್ರ ಯತ್ಸತ್ತಯಾ ಮೃತ್ತಿಕಾ ಸತೀ ತಯೈವ ಮೃನ್ಮಯಂ ಸತ್ಯಮಿತಿ ವ್ಯಾಚಕ್ಷಾಣೇನ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಕೇಯಂ ಸತ್ತಾ ವಿವಕ್ಷಿತೇತಿ। ಸ್ವರೂಪಸತ್ತಾ ಚೇತ್ ಸಾಧ್ಯಾವಿಶಿಷ್ಟತಾ। ಯೋ ಹಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಯೋರ್ಭೇದಂ ಮನ್ಯತೇ, ಸ ಕಥಂ ಕಾರಣಸ್ವರೂಪೇಣೈವ ಕಾರ್ಯಂ ಸ್ವರೂಪಸದಿತ್ಯಙ್ಗೀಕುರ್ಯಾತ್?

ಅಥ ಸಾಮಾನ್ಯಸತ್ತಾ। ಸಾಽನೈಕಾನ್ತಿಕೀ। ನಹಿ ಮಹಿಷಸತ್ತಯಾ ಸನ್ನಶ್ವೋ ಮಹಿಷಾನ್ನ ಭಿದ್ಯತೇ। ಅಥ ಮೃತ್ತಿಕಾಸತ್ತಾಧೀನಸತ್ತಾಕಂ ಮೃನ್ಮಯಮಿತಿ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್, ತಥಾಽಪಿ ಕುಲಾಲಾದಿಸತ್ತಾಧೀನಸತ್ತಾಕಮಪಿ ಭವತೀತ್ಯನೈಕಾನ್ತ್ಯಮೇವ। ವಿರುದ್ಧಂ ಚೈತತ್ ಯದ್ ಯದಧೀನಂ ತದೇವ ತದಿತಿ। ಅತೋ ವಿವಕ್ಷಿತಸಾಧನಾನುಪಯೋಗಿತ್ವಾದಿತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ತನ್ಮತೇಽಪಿ ನಿರರ್ಥಕತ್ವೈವೇತಿ।

h ॥ ಮೃತ್ಪಿಣ್ಡಾದಿದೃಷ್ಟಾನ್ತವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಇದಾನೀಂ "ಯಥಾ ಸೋಮ್ಯ" ಇತ್ಯಾದೀನಿ ದೃಷ್ಟಾನ್ತವಾಕ್ಯಾನಿ ಸ್ವಮತೇನ ವ್ಯಾಕರಿಷ್ಯನ್ ಪರಕೀಯವ್ಯಾಖ್ಯಾಯಾಂ ತಾವದ್ ದೋಷಮಾಹ -- ಏಕ ಇತಿ।

p**p

ಏಕಃ ಪಿಣ್ಡೋ ಮಣಿಶ್ಚೇತಿ ಪದವೈಯರ್ಥ್ಯಮೇವ ಚ।

ವಿಕಾರತ್ವವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ನಚೈಕನಖಕೃನ್ತನಮ್ ॥114॥**

(###sudha --)

ಸರ್ವಂ ಕಾರ್ಷ್ಣಾಯಸಂ ಚ ಸ್ಯಾತ್ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।

ಪದಸಮುಚ್ಚಯೇ ಪ್ರಥಮಶ್ಚಶಬ್ದಃ। ಇತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ವೈಯರ್ಥ್ಯಂ ವಿಗತಾರ್ಥತ್ವಂ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥತ್ವಂ ಚ। ಏವಶಬ್ದೇನ ವೈಯರ್ಥ್ಯಸ್ಯಾಪರಿಹಾರ್ಯತಾಮಾಹ। ಚಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿವರ್ತವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಜಗತೋ ಬ್ರಹ್ಮವಿಕಾರತ್ವೇನ ತದಾರೋಪಿತತ್ವೇನ ಚೈಕವಿಜ್ಞಾನೇನ ಸರ್ವವಿಜ್ಞಾನೇ ವಿವಕ್ಷಿತೇ ಮೃದಾ ವಿಜ್ಞಾತಯಾ ಮೃನ್ಮಯಂ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಸ್ಯಾತ್। ಲೋಹೇನ ವಿಜ್ಞಾತೇನ ಲೋಹಮಯಂ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಸ್ಯಾತ್। ಕೃಷ್ಣಾಯಸಾ ವಿಜ್ಞಾತೇನ ಕಾರ್ಷ್ಣಾಯಸಂ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯೇತಾವತಾ ಪೂರ್ಣತ್ವಾತ್ ತ್ರಯಾಣಾಮೇಕಶಬ್ದಾನಾಮ್, ಪಿಣ್ಡಮಣಿನಖನಿಕೃನ್ತನಶಬ್ದಾನಾಮ್, ಸರ್ವಶಬ್ದಾನಾಂ ಚ ವಿಗತಾರ್ಥತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ಸರ್ವಮೃನ್ಮಯಾದೀನಾಮೇಕಮೃತ್ಪಿಣ್ಡಾದಿವಿಕಾರತ್ವಾಭಾವಾದ್ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥತಾ ಚ ಸ್ಯಾತ್।

ಆರೋಪಿತತ್ವಂ ತ್ವೇಕಸ್ಯಾಪಿ ಮೃನ್ಮಯಸ್ಯೈಕಸ್ಮಿನ್ ಮೃತ್ಪಿಣ್ಡೇ ನಾಸ್ತಿ। ಕುತಃ ಸರ್ವಸ್ಯ? ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಸಮರ್ಥ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್। ತರ್ಹಿ ವಿವಾದಪದತ್ವೇನ ದೃಷ್ಟಾನ್ತತಾನುಪಪತ್ತಿಃ। "ಲೌಕಿಕಪರೀಕ್ಷಕಾಣಾಂ ಯಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥೇ ಬುದ್ಧಿಸಾಮ್ಯಂ ಸ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಃ" ಇತಿ ಹಿ ನ್ಯಾಯವಿದಃ।

ಕಿನ್ತು ಘಟಾದೀನಾಮಬಾಧಿತಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಸಿದ್ಧತ್ವೇನ ಯುಕ್ತಿರೇವಾಽಭಾಸಭೂತೇತಿ ಪರಮಾಣುಪುಞ್ಜವಾದನಿರಾಸೇ ವಕ್ಷ್ಯತೇ। (775) ಆರೋಪಿತತ್ವೇಽಪಿ ನೈಕಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ವಮಿತ್ಯೇಕಾದಿಪದಾನಾಂ ವೈಯರ್ಥ್ಯಮೇವ।

ನನ್ವೇಕೇನೇತಿ ಪರಮಕಾರಣಸ್ಯೈಕತ್ವಮ್, ಪಿಣ್ಡೇನೇತಿ ಕಾರ್ಯಾಭಿಮುಖ್ಯಮ್, ಸರ್ವಮಿತಿ ಕಾರ್ಯನಾನಾತ್ವಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್। ಅತಃ ಕಥಂ ವೈಯರ್ಥ್ಯಮಿತಿ। ಮೈವಮ್। ದಾರ್ಷ್ಟಾನ್ತಿಕವಾಕ್ಯೇ ತದ್ವಿವಕ್ಷಾಯಾಮತ್ರ ವೈಯರ್ಥ್ಯಾಪರಿಹಾರಾತ್।

ಅಪಿಚಾಽದ್ಯಯೋರ್ದೃಷ್ಟಾನ್ತಯೋಃ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಮಾತ್ರಮಸ್ತಿ। ಕಿನ್ತ್ವೇಕಾದಿಪದವೈಯರ್ಥ್ಯಮೇವ। ಇದನ್ತು ಸರ್ವಥಾ ನೋಪಪದ್ಯತೇ "ಯಥಾ ಸೋಮ್ಯೈಕೇನ ನಖನಿಕೃನ್ತನೇನ" ಇತಿ। ನಖನಿಕೃನ್ತನಸ್ಯಾನ್ಯಾವಯವಿತ್ವೇನ ಕಾರ್ಷ್ಣಾಯಸಾನ್ತರಂ ಪ್ರತಿ ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯೈವಾಸಮ್ಭವಾತ್। ಕಿಮ್ವೇಕಸ್ಯ ಸರ್ವಂ ಪ್ರತೀತ್ಯಾಹ -- ನಚೇತಿ। ಸರ್ವಂ ಚೇತಿ ದ್ವಿತೀಯಚಶಬ್ದಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

h॥ ಮೃತ್ಪಿಣ್ಡಾದಿದೃಷ್ಟಾನ್ತತ್ರಯೇ ಸಾದೃಶ್ಯಮೇವ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್, ನ ವಿಕಾರವಿವರ್ತೌ॥

(###sudha --)

ಯದ್ಯತ್ರ ದೃಷ್ಟಾನ್ತತ್ರಯೇ ನ ವಿಕಾರವಿವರ್ತವಿವಕ್ಷಾ ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ವಿವಕ್ಷಿತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತ ಇತಿ।

p**p

॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।ಅತಃ ಸಾದೃಶ್ಯ ಏವ ಚ।

ವಿವಕ್ಷಾಽತ್ರ ತು ನಿತ್ಯತ್ವೇ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇ ಚೋಕ್ತವರ್ತ್ಮನಾ।

ಅರ್ಥಾನ್ತರಸ್ಯ ದೂಷಿತತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಚಶಬ್ದವಿತರೇತರಸಮುಚ್ಚಯೇ। ತುಶಬ್ದೇನ ನಿತ್ಯತ್ವಂ ವಿಶಿನಷ್ಟಿ। ನಿತ್ಯತ್ವಂ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೋಪಪಾದಕಮೇವ, ನತು ಸ್ವತನ್ತ್ರಮೇಕವಿಜ್ಞಾನೇನ ಸರ್ವವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯೇತಿ। ಮೃತ್ಪಿಣ್ಡಾದಿದೃಷ್ಟಾನ್ತತ್ರಯಂ ಸಾದೃಶ್ಯವಿಷಯಮ್। ವಾಚಾರಮ್ಭಣಮಿತ್ಯದಿ ತು ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿಷಯಮಿತಿ ವಿವೇಕ್ತವ್ಯಮ್।

ವಾಚಾರಮ್ಭಣದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ ಪೂರ್ವಮೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತತ್ವಾತ್ ಕಿಂ ಪುನರ್ವಚನೇನೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಬುದ್ಧ್ಯಾರೋಹಾರ್ಥಮುಕ್ತಸ್ಯಾಪ್ಯನುಕ್ತೇನ ಸಹೈಕೇನ ವಾಕ್ಯೇನೋಕ್ತಿಸಮ್ಭವಾದಿತ್ಯಾಶಯೇನೋಕ್ತಮ್ ಉಕ್ತೇತಿ। ಸಾದೃಶ್ಯಾದೇಕವಿಜ್ಞಾನೇನ ಸರ್ವವಿಜ್ಞಾನಮಾಚಾರ್ಯೇಣಾನ್ಯತ್ರ ವ್ಯುತ್ಪಾದಿತಮತ್ರಾನುಸನ್ಧೇಯಮ್। ತಥಾ ಮೃತ್ಪಿಣ್ಡಾದಿದೃಷ್ಟಾನ್ತಾನಾಮವಾನ್ತರಭೇದೋಽಪೀತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ “ಸದೇವ ಸೋಮ್ಯ’ ಇತ್ಯಾದೇಃ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯನಿರೂಪಣಾರ್ಥಂ ಪ್ರವೃತ್ತತ್ವಾತ್ ನಾಸಙ್ಗತಿಃ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಸ್ಮಿನ್ನಪಿ ಪಕ್ಷೇ “ಸದೇವ ಸೋಮ್ಯೇದಮಗ್ರ ಆಸೀತ್” ಇತ್ಯಾದೇರುತ್ತರಗ್ರನ್ಥಸ್ಯ ಸಙ್ಗತ್ಯಭಾವೋ ದೋಷಃ। ಅಸ್ಮಾಕಂ ತು ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಾದಿಪ್ರಪಞ್ಚಾರ್ಥತ್ವೇನ ಅಸ್ತ್ಯುಪಯೋಗ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇತಿ।

ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದೇಶ್ಚೈಷ ವಿಸ್ತರಃ ॥115 ॥**

(###sudha --)

ಆದಿಪದೇನ ಪ್ರಲಯೇಽವಸ್ಥಾನಮ್, ತ್ರಿವೃತ್ಕರಣಮ್, ಜೀವರೂಪೇಣ ಪ್ರವೇಶನಮಿತ್ಯಾದಿಕಂ ಗೃಹ್ಯತೇ। ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನೇನ ಸರ್ವಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಫಲಂ ಭವತೀತ್ಯುಕ್ತೇ, ಕುತಸ್ತಸ್ಯ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಮಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಯಾಂ, ತತ್ಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದೇಃ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಏಷ ಗ್ರನ್ಥವಿಸ್ತರಃ ಪ್ರವೃತ್ತೋಽತಃ ಕಥಮಸಙ್ಗತಿರಿತಿ। ಚಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣೇ। ನತೂಪಾದಾನತ್ವಾದಿಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯರ್ಥಮಿತಿ। ನಹ್ಯುಪಾದಾನಂ ಪ್ರೇಕ್ಷಾಪೂರ್ವಂ ಕಾರ್ಯಂ ಕರೋತಿ। ನಾಪ್ಯಧಿಷ್ಠಾನಮಧ್ಯಸ್ತಮ್। ಏಷ ಚೇತಿ ವಾ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ತೇನ “ಅಪಾಗಾದಗ್ನೇರಗ್ನಿತ್ವಮ್” ಇತ್ಯಾದ್ಯಪಿ ಪರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯರ್ಥಮೇವೇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ತಥಾಚೋಕ್ತಂ ಭಾಷ್ಯೇ।

h ॥ ಮಾಯಾಮತಸ್ಯ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವದನುಪಾದೇಯತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ವಿವರ್ತಮತನಿರಾಕರಣಮುಪಸಂಹರತಿ --ತಸ್ಮಾದಿತಿ।

ತಸ್ಮಾತ್ ಕೇನಾಪಿ ಮಾರ್ಗೇಣ ನ ವಿವರ್ತಮತಂ ಭವೇತ್।

ತದಸಙ್ಖ್ಯಾತದೋಷೇತಂ ಹೇಯಮೇವ ಶುಭಾರ್ಥಿಭಿಃ ॥116 ॥**

(###sudha --)

ಅಸಙ್ಖ್ಯಾತ್ವೇನ ದೋಷಾಣಾಂ ಗ್ರನ್ಥಾಧಿಕ್ಯಭಯಾದಪಿ।

ಉಪರಮ್ಯತೇ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।

ಕೇನಾಪಿ ಮಾರ್ಗೇಣೇತಿ। ಬ್ರಹ್ಮಾವಿದ್ಯಾಪಕ್ಷೇಣ ವಾ, ಜೀವಾವಿದ್ಯಾಪಕ್ಷೇಣ ವಾ, ಏಕಜೀವಮತೇನ ವಾ, ಅನೇಕಜೀವಮತೇನ ವಾ, ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧನೇನ ವಾ, ಪರಪಕ್ಷನಿರಾಸೇನ ವಾ, ಯುಕ್ತಿಪರ್ಯಾಲೋಚನಯಾ ವಾ, ಶ್ರುತಿಪರ್ಯಾಲೋಚನಯಾ ವಾ, ವಿಚಾರಿತಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ನ ಭವೇತ್। ಉಪಪನ್ನಮಿತ್ಯಧ್ಯಾಹಾರಃ। ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತದಿತಿ। ತದ್

ವಿವರ್ತಮತಮ್। ತಸ್ಮಾದಿತಿ ವಾ। ತಸ್ಯೈವ ವಿವರಣಮ್ ಅಸಙ್ಖ್ಯಾತದೋಷೇತಂ ಯಸ್ಮಾದಿತಿ। ಹೇಯಮೇವ ತತ್। ನತು ತದುಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಸೂತ್ರಾರ್ಥೋ ಗ್ರಾಹ್ಯಃ। ಏತೇನ ಪರಮತನಿರಾಕರಣಸ್ಯ ಅಸಙ್ಗತಿರಪಿ ನಿರಸ್ತಾ ವೇದಿತವ್ಯಾ।

ಯದ್ಯುಕ್ತಾತಿರಿಕ್ತದೋಷಾಃ ಸನ್ತಿ, ತರ್ಹಿ ದೂಷಣಾಭಿಧಾನಾಯ ಪ್ರವೃತ್ತೈರ್ವಕ್ತವ್ಯಾಃ। ಕಿಮುಪರಮೇಣೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಸಙ್ಖ್ಯಾತ್ವೇನೇತಿ। ದೋಷಾಣಾಮತಿಬಹುತ್ವೇನ ಕಾಂಶ್ಚಿದುಕ್ತ್ವಾ, ಕೇಷಾಞ್ಚಿದುಪಲಕ್ಷಣತ್ವೇನೈವೋಪರನ್ತವ್ಯಮ್। ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತಾವತಾಽಪಿ ಭವತೀತ್ಯುಪರಮ್ಯತ ಇತಿ। ಸರ್ವೇಽಪಿ ವಕ್ತವ್ಯಾಃ, ಕಿಮುಪಲಕ್ಷಣತ್ವೇನೇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಗ್ರನ್ಥೇತಿ। ಗ್ರನ್ಥಾಧಿಕ್ಯೇ ಹಿ ಶ್ರೋತೄಣಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ನ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಚ ಕೃತಮಪ್ಯಕೃತಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಯಾದಪೀತ್ಯರ್ಥಃ।

h ॥ ಅಧ್ಯಾಯಸಿದ್ಧಾರ್ಥೋಕ್ತಿಪೂರ್ವಮುಪಸಂಹಾರಃ ॥

(###sudha --)

ಯದಿ ನೋಪಾದಾನತಯಾ, ವಿಭ್ರಮಾಧಿಷ್ಠಾನತಯಾ ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಮ್, ಕೀದೃಶಂ ತರ್ಹಿ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರೇಽಭಿಹಿತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತತ ಇತಿ।

p**p

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।ತತೋ ವಿಷ್ಣುರಿಚ್ಛಾಪೂರ್ವಕಮಶ್ರಮಃ।

ಕರೋತಿ ಪಿತೃವದ್ ವಿಶ್ವಂ ಪೂರ್ಣಾಶೇಷಗುಣಾತ್ಮಕಃ ॥118 ॥**

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನನ್ದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಚತುರ್ಥಃ ಪಾದಃ।

(###sudha --)

ಪರಿಣಾಮಾದಿವಾದಸ್ಯ ನಿರಸ್ತತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಪಿತೃವದಿಚ್ಛಾಪೂರ್ವಕಮಿತಿ ಕರ್ತೃತ್ವೇನ ನಿಮಿತ್ತತ್ವಮಭಿಪ್ರೈತಿ। ವಿಚಿತ್ರಾನೇಕಕಾರ್ಯಕರ್ತೃತ್ವೇ ಶ್ರಮಾದಿದೋಷಾಃ ಪ್ರಸಜ್ಯನ್ತ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಅಶ್ರಮ ಇತಿ। ತದುಕ್ತಮನ್ತರ್ಯಾಮ್ಯಧಿಕರಣೇ।

ಯದ್ವಾಽಶ್ರಮ ಇತ್ಯನೇನೇದಮಭಿಪ್ರೈತಿ “ಅಧಿಕಂ ತು ಭೇದನಿರ್ದೇಶಾತ್” ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಶ್ರಮಾದಿರ್ನಿರಸಿಷ್ಯತೇ। ನಚೋಪಾದಾನಾದೇಃ ಶ್ರಮಾದಿಪ್ರಸಕ್ತಿರಸ್ತಿ। ಅತೋಽಪಿ ಕರ್ತೃತ್ವಮೇವಾಭಿಪ್ರೇತಂ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯೇತಿ। ಏವಮಸ್ಮಿನ್ನಧ್ಯಾಯೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣಿ ನಾರಾಯಣೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಸ್ಯ ಸಕಲಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯಸ್ಯ ಫಲಂ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರೋದಿತಲಕ್ಷಣಸಿದ್ಧಿಮುಪಸಂಹರತಿ --ಪೂರ್ಣೇತಿ। ಪೂರ್ಣಾಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ನಿರವಧಿಕಾಃ ॥*

॥ ಇತಿ ಪ್ರಕೃತ್ಯಧಿಕರಣಮ್ ॥6 ॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಭಗವತ್ಪಾದಸುಕೃತೇ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ರನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಪ್ರಗುಣಜಯತೀರ್ಥಾಖ್ಯಯತಿನಾ।

ಕೃತಾಯಾಂ ಟೀಕಾಯಾಂ ವಿಷಮಪದವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿವೃತಾ

ವಯಂ ಪೂರ್ವೇಽಧ್ಯಾಯೇ ಚರಮಚರಣಃ ಪರ್ಯವಸಿತಃ॥*॥

#####

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಟೀಕಾಯಾಂ ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಮುನಿವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾಯಾಂ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಚತುರ್ಥಃ ಪಾದಃ।

h॥ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥೇ ಭಗವತಃ ಸರ್ವವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೇಽವಿರೋಧವ್ಯುತ್ಪಾದನಾರ್ಥಂ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಾರಮ್ಭಃ॥

(###sudha --)

ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯತ್ಪದಂ ವೇದಸಂವೇದ್ಯಂ ಕಟಾಕ್ಷೇಣಾಪಿ ವೀಕ್ಷಿತುಮ್।

ನ ಕ್ಷಮನ್ತೇ ವಿಮತಯಸ್ತಮುಪಾಸೇ ಶ್ರಿಯಃ ಪತಿಮ್॥

(###sudha --)

ಏಕವಾಕ್ಯತಾದಿಸಿದ್ಧಯೇ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥಸಙ್ಗತತ್ವೇನ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥಂ ವಿವಕ್ಷುರಬುದ್ಧಿಸ್ಥೇನ ಸಙ್ಗತೇರ್ದರ್ಶಯಿತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥಂ ತಾವದನುವದತಿ ಉಕ್ತ ಇತಿ।

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್

p**pಉಕ್ತಃ ಸಮನ್ವಯಃ ಸಾಕ್ಷಾದವಿರೋಧೋಽತ್ರ ಸಾಧ್ಯತೇ।

ಸಕಲಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿನಿಮಿತ್ತಕಾರಣೇ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಸರ್ವೈಶ್ವರ್ಯಾದ್ಯನನ್ತಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣೇಽವಿದ್ಯಾದ್ಯವದ್ಯಗನ್ಧವಿಧುರೇ ಪರೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ನಾರಾಯಣೇ ಸ್ವರವರ್ಣಪದವಾಕ್ಯಮಹಾವಾಕ್ಯರೂಪಸ್ಯ ಸಮಸ್ತಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ, ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರಮಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ನತು ಲಕ್ಷಣಯಾ, ತಥಾ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯೇಣ ನತು ಪಾರಾರ್ಥ್ಯೇನ ಸಮಾನ್ವಯಃ ಪ್ರಥಮೇಽಧ್ಯಾಯೇ ಸಮರ್ಥಿತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯದ್ಯಪಿ ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದೇನೈವ ಸಾಕ್ಷಾದಿತ್ಯರ್ಥೋ ಲಭ್ಯತೇ, ತಥಾಽಪಿ ಪರಕೀಯಸಂಶಬ್ದವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಸನೇಽವಹಿತೈರ್ಭವಿತವ್ಯಮಿತಿ ಸೂಚನಾಯ ತದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿದಂ ಕೃತಮಿತ್ಯದೋಷಃ। ಅಥವಾ ಸಮನ್ವಯಶಬ್ದೇನ ಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾಽನ್ವಯಃ ಪ್ರತೀಯತೇ। ಪರಮಮುಖ್ಯಯಾ ತು ವೃತ್ತ್ಯಾಽನ್ವಯಂ ದರ್ಶಯಿತುಂ ಸಾಕ್ಷಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಯದ್ವಾ ನ ಪ್ರಧಾನಪರಮಾಣ್ವಾದಿನಿರಸನೇನ ಉಪಾದಾನತ್ವಾದಿಪ್ರತಿಪಾದನೇನ ಚ ಪರಮ್ಪರಯಾ, ಕಿನ್ತು ಸಾಕ್ಷಾದೇವೇತ್ಯನೇನಾಽಚಷ್ಟೇ।

ಏವಂ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥಮಭಿಧಾಯ ತತ್ಸಙ್ಗತತ್ವೇನ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥಮಾಹ ಅವಿರೋಧ ಇತಿ। ಅತ್ರೋಕ್ತೇಽರ್ಥೇ ಅವಿರೋಧೋ ವಿರೋಧಾಭಾವೋಽತ್ರ ವ್ಯಾಚಿಖ್ಯಾಸಿತತಯಾ ಬುದ್ಧಿಸನ್ನಿಹಿತೇ ದ್ವಿತೀಯೇಽಧ್ಯಾಯೇ ಸಾಧ್ಯತೇ।

h ॥ ಪ್ರಥಾಮಾಧ್ಯಾಯೇನ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಲಕ್ಷಣಾ ಸಙ್ಗತಿಃ ॥

(###sudha --)

ಅನೇನಾಸ್ಯ ಅಧ್ಯಾಯಸ್ಯಾತೀತಾಧ್ಯಾಯೇನ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಲಕ್ಷಣಾ ಸಙ್ಗತಿಃ ಸೂಚಿತಾ ಭವತಿ। ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಸಮನ್ವಯೇನ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವೇ ಸಮಸ್ತಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವೇಽಶೇಷದೋಷವಿಧುರತ್ವೇ ಚ ಪರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಭಿಹಿತ ಏವ ಹಿ ತತ್ರ ವಿರೋಧಃ ಸ್ಫುರತಿ, ನಾನ್ಯಥಾ, ನಿರಾಶ್ರಯತ್ವಾತ್। ವಿರೋಧಸ್ಫೂರ್ತಾವೇವ ತದಭಾವಸಾಧನಸ್ಯಾವಸರೋ ನೇತರಥಾ। ಅಪ್ರಾಪ್ತಪ್ರತಿಷೇಧಾಯೋಗಾತ್। ಅತೋಽತೀತಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಕಾರಣತ್ವಮ್, ಏತದಧ್ಯಾಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಕಾರ್ಯತ್ವಂ ನಿಶ್ಚೀಯತೇ।

ಅಥವಾ ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯೇನೋಪಪಾದಿತೋಽಪ್ಯರ್ಥೋ ನ ತಾವಚ್ಛ್ರೋತೄಣಾಂ ದೃಢನಿರೂಢೋ ಭವತಿ, ಯಾವದತ್ರ ಪ್ರತೀತೇ ವಿರೋಧಾಭಾವೋ ನ ಸಾಧ್ಯತೇ। ವಿರೋಧೇನ ಶ್ರುತೀನಾಮೇವಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಶಙ್ಕನಾತ್। ತಥಾಚಾನುಪಪಾದಿತಕಲ್ಪ ಏವಾಽಪದ್ಯತೇ। ವಿರೋಧಾಭಾವಸಾಧನೇ ತು ಭವತ್ಯೇವ ದೃಢನಿರೂಢಃ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ವಿಮೃಶ್ಯ ಪಕ್ಷಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾಭ್ಯಾಮರ್ಥಾವಧಾರಣಂ ನಿರ್ಣಯಃ" ಇತಿ। ಅತೋ ವಿಪರೀತಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಲಕ್ಷಣಾ ಅನಯೋಃ ಸಙ್ಗತಿಃ।

ನನೂಕ್ತಾರ್ಥೇ ವಿರೋಧಸ್ತತ್ರತತ್ರೈವ ಪರಿಹೃತಃ। ತತ್ ಕಿಮಪರಮವಶಿಷ್ಯತೇ ಯದರ್ಥಮಧ್ಯಾಯಾನ್ತರಾರಮ್ಭಃ। ಸತ್ಯಮ್। ಪ್ರತಿವಕ್ಷ್ಯತ್ಯತ್ರಾಽಚಾರ್ಯಃ।

h ॥ ವಿರೋಧಚಾತುರ್ವಿಧ್ಯಸ್ಯ ಪಾದೋಪಾಧಿತ್ವಮ್, ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧಸ್ಯ ಪ್ರಬಲತ್ವೇನ ತತ್ಪರಿಹಾರಸ್ಯ ಪ್ರಾಥಮ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇವಮಧ್ಯಾಯಸ್ಯಾವಿರೋಧಲಕ್ಷಣೈಕಾರ್ಥತ್ವೇನೈಕವಾಕ್ಯತ್ವೇ ಸತಿ ಪಾದಭೇದಃ ಕಿನ್ನಿಬನ್ಧನಃ? ತತ್ರಾಪ್ಯಸ್ಯ ಪಾದಸ್ಯ ಪ್ರಾಥಮ್ಯಂ ಕಿನ್ನಿಬನ್ಧನಮಿತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಮಾಹ ಚತುರ್ವಿಧಸ್ಯೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

p**pಚತುರ್ವಿಧಸ್ಯ ತಸ್ಯಾಽದೌ ಯೌಕ್ತಃ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥1॥**

(###sudha --)

ತಸ್ಯಾವಿರೋಧಸ್ಯ। ನಿರ್ಧಾರಣೇ ಷಷ್ಠೀ। ಆದೌ ಪ್ರಥಮಪಾದೇ। ಅವಿರೋಧಃ ಸಾಧ್ಯತ ಇತ್ಯನುವರ್ತತೇ। ಚತುರ್ವಿಧಸ್ಯ ತಸ್ಯೇತ್ಯನುವಾದಾತ್ ಸ ಚತುರ್ವಿಧ ಇತಿ ಲಭ್ಯತೇ।

ತದಯಮರ್ಥಃ ಯದ್ಯಪ್ಯುಕ್ತೇಽರ್ಥೇ ವಿರೋಧಾಭಾವ ಇತ್ಯೇಕೋಽರ್ಥಃ, ತಥಾಽಪಿ ಯುಕ್ತಿಸಮಯಶ್ರುತಿನ್ಯಾಯೋಪೇತಶ್ರುತಿವಿರೋಧಾಭಾವರೂಪಾವಾನ್ತರಭೇದೇನ ಸ ಚತುರ್ವಿಧೋ ಭವತಿ। ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದನೇನ ಚತುರ್ಣಾಂ ಪಾದಾನಾಂ ಭೇದೋ ಯುಜ್ಯತೇ। ತಸ್ಯ ಚತುರ್ವಿಧಸ್ಯಾಪಿ ವಿರೋಧಾಭಾವಸ್ಯ ಮಧ್ಯೇ ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧಾಭಾವಃ ಪ್ರಥಮಪಾದೇ ಸಾಧ್ಯತೇ। ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ವಿರೋಧಾನಾಂ ಯುಕ್ತ್ಯುಪಜೀವಿತ್ವೇನ ತದ್ವಿರೋಧಸ್ಯ ಪ್ರಬಲತಯಾ ತದಭಾವಸಾಧನಸ್ಯ ಪ್ರಾಥಮ್ಯೋಪಪತ್ತೇಃ। ಯುಕ್ತಿಪುರಸ್ಕಾರೇಣ ಪ್ರವರ್ತನಾಚ್ಚ ವಿಚಾರಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯೇತಿ।

ನನು ಕಥಮಭಾವಸ್ಯ ಚಾತುರ್ವಿಧ್ಯಮ್? ಉಚ್ಯತೇ ಚತುರ್ವಿಧಾ ಹಿ ವಿರೋಧಿನ್ಯೋ ಯುಕ್ತ್ಯಾದಯಃ। ತದುಪಧಾನಾದ್ ವಿರೋಧೋಽಪಿ ಚತುರ್ವಿಧೋಽಭಿಧೀಯತೇ। ತತಸ್ತತ್ಪ್ರತಿಯೋಗಿಕೋಽಭಾವೋಽಪಿ ತಥೋಚ್ಯತೇ। ಅತ ಏವ ಯೌಕ್ತ ಇತ್ಯುಪಪನ್ನಮ್। ಅಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ಪರಮ್ಪರಯಾ ಯುಕ್ತಿಸಮ್ಬನ್ಧಿತ್ವಾತ್। ಅಥವಾಽವಿರೋಧಪದಸನ್ನಿಧಾಪಿತೋ ವಿರೋಧಸ್ತಸ್ಯೇತಿ ಪರಾಮೃಶ್ಯತೇ। ತಥಾಚ ವಿರೋಧಸ್ಯ ಯುಕ್ತ್ಯಾದ್ಯುಪಧಾನೇನ ಚತುರ್ವಿಧತ್ವಾತ್ ತದಭಾವಸಾಧನೇನ ಪಾದಭೇದೋ ಯುಜ್ಯತೇ।

ಚತುರ್ವಿಧಸ್ಯ ತಸ್ಯ ವಿರೋಧಸ್ಯ ಮಧ್ಯೇ ಯೌಕ್ತೋ ವಿರೋಧ ಆದಾವುಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣ ಪ್ರಬಲೋ ಯತಃ, ತಸ್ಮಾತ್ ತದಭಾವೋಽತ್ರಾಽದೌ ಸಾಧ್ಯತ ಇತಿ ಯೋಜನೀಯಮ್। ಯದ್ವಾ ತಸ್ಯೇತಿ ವಿರೋಧಿಪರಮರ್ಶೋಽಯಮ್। ತಸ್ಯಾಪ್ಯವಿರೋಧಪದೇನ ಬುದ್ಧಿಸನ್ನಿಹಿತತ್ವಾತ್। ಅವಿರೋಧೋ ಹಿ ವಿರೋಧನಿರೂಪಣಾಧೀನನಿರೂಪಣಃ। ವಿರೋಧಶ್ಚ ವಿರೋಧಿನಾ ವಿನಾ ನೋಪಪದ್ಯತೇ। ತತಶ್ಚ ವಿರೋಧಿನೋ ಯುಕ್ತ್ಯಾದಿಭೇದೇನ ಚತುರ್ವಿಧತ್ವಾತ್ ತದ್ವಿರೋಧಾಭಾವಸಾಧನೇನ ಪಾದಭೇದೋಪಪತ್ತಿಃ। ಚತುರ್ವಿಧಸ್ಯಾಪಿ ತಸ್ಯ ವಿರೋಧಿನೋ ಮಧ್ಯೇ ಯುಕ್ತೇಃ ಪ್ರಬಲತ್ವಾದಾದೌ ಯೌಕ್ತೋ ಯುಕ್ತಿಸಮ್ಬನ್ಧೀ ವಿರೋಧಾಭಾವಃ ಸಾಧ್ಯತ ಇತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್।

h॥ ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣಸ್ಯ ಪಾದಚತುಷ್ಟಯಾರ್ಥಸಮ್ಬನ್ಧಿತ್ವಾದ್ ಯುಕ್ತಿಪಾದೇ ಪ್ರಾಥಮ್ಯೇನ ತನ್ನಿವೇಶಃ॥

(###sudha --)

ಪ್ರಥಮಾಧಿಕರಣೇ ವಿಶೇಷಮಾಹ ತತ್ರಾಪೀತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ತತ್ರಾಪಿ ಚ ಸ್ಮೃತೇಃ॥1॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಪಿಪದಮಾದಾವಿತ್ಯಸ್ಯಾನುಕರ್ಷಣಾರ್ಥಮ್। ತತ್ರ ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧಾಭಾವಪ್ರತಿಪಾದಕೇಽಪಿ ಪಾದ ಇತ್ಯನೌಚಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಸೂಚನಾರ್ಥಂ ವಾ। ಚಶಬ್ದೇನಾವಿರೋಧಃ ಸಾಧ್ಯತ ಇತ್ಯೇತದನುಕೃಷ್ಯತೇ। ಸ್ಮೃತೇಃ ಪಾಶುಪತಾದಿಕಾಯಾಃ। ಯದ್ಯಪಿ ಸ್ಮೃತೇರಿತ್ಯಸ್ಯ ನ ನಞರ್ಥೇನ ಸಮ್ಬನ್ಧೋ ಘಟತೇ, ವಿರೋಧಶ್ಚ ಸಮಾಸೇ ಗುಣಭೂತಃ, ತಥಾಽಪಿ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ವಿವಿಕ್ತೇನ ತೇನ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ ಸಮ್ಭವತಿ।

ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧಪರಿಹಾರಲಕ್ಷಣೇಽತ್ರ ಪಾದೇ ಸ್ಮೃತಿವಿರೋಧಪರಿಹಾರೋ ನ ಕರ್ತವ್ಯಃ, ಅಸಙ್ಗತತ್ವಾತ್, ಕರ್ತವ್ಯತಾಯಾಂ ವಾ ಪ್ರಾಥಮ್ಯಂ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ತಸ್ಯಾ ಇತಿ।

p**p

ತಸ್ಯಾಶ್ಚತುಃಸ್ವರೂಪತ್ವಾತ್ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ p**p

(###sudha --)

ತಸ್ಯಾಃ ಪಾಶುಪತಾದಿಸ್ಮೃತೇರ್ಯುಕ್ತಿಸಮಯಾದಿವಿರೋಧಿಚತುಃಸ್ವರೂಪತ್ವಾತ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಪಾಶುಪತಾದಿಸ್ಮೃತಯೋ ಹಿ ಸ್ವಯಮಾಪ್ತಾಭಿಮತವಾಕ್ಯತಯಾ ಸಮರೂಪಾ ಅಪಿ ಸ್ವಾಭಿಮತಾರ್ಥೇ ಯುಕ್ತೇಃ ಶ್ರುತೀಶ್ಚ ಸಂವಾದಯನ್ತ್ಯೋ ಯುಕ್ತಿಸಮಯಾದಿವಿರೋಧಿಚತುಷ್ಟಯರೂಪಾಃ। ತತಶ್ಚೋಕ್ತೇಽರ್ಥೇ ತದ್ವಿರೋಧಪರಿಹಾರೋಽಧ್ಯಾಯೇ ಅನ್ತರ್ಭವತ್ಯೇವ। ಕಿನ್ತು ಪಾದಚತುಷ್ಟಯಾರ್ಥಸಙ್ಗತೋಽಪ್ಯಯಂ ನ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಯೈಕತ್ರೈವ ಪಾದೇಽನ್ತರ್ಭವತಿ। ತತೋಽಧ್ಯಾಯಾದೌ ತದನ್ತೇ ವಾ ವಕ್ತವ್ಯಃ। ಪ್ರಥಮಾತಿಕ್ರಮೇ ಚ ಕಾರಣಂ ನ ಕಿಞ್ಚಿದಸ್ತೀತ್ಯಾದ್ಯಾಧಿಕರಣೇ ನಿರೂಪ್ಯತ ಇತಿ।

ಏವಞ್ಚ ತತ್ರಾಪಿ ಚ ಸ್ಮೃತೇರಿತ್ಯಯಮುಕ್ತಸ್ಯಾಪವಾದೋ ಭವನ್ನಪಿ ನ ಸರ್ವಥೇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ಸಮಯಾದಿವಿರೋಧಸ್ಯಾಪಿ ಪರಿಹಾರೇಣ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟಪಾದಾರ್ಥಾಭಾವಾದ್ ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧಪರಿಹಾರಸ್ಯಾಪಿ ಭಾವೇನಾನ್ತರ್ಭಾವಸಮ್ಭವಾಚ್ಚ।

h ॥ ಅಧ್ಯಾಯಪಾದಅಧಿಕರಣಾನಾಂ ಸರ್ವಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏಕಸ್ಯೈವಾಧಿಕರಣಸ್ಯ ಪಾದಚತುಷ್ಟಯಾರ್ಥಸಮ್ಬನ್ಧೇನ ಚತುಃಸ್ವರೂಪತ್ವಕಥನೇನ ಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಛಿಷ್ಯಾಣಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಬಹುಮಾನೋತ್ಪಾದನಾಯಾನ್ಯದಪಿ ಚಾತುರ್ವಿಧ್ಯಂ ವಕ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಿತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಚತುರಾತ್ಮಕಾಃ।

ಪಾದಾಃ ಸರ್ವೇ ತದಂಶಾಶ್ಚ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥2॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಚತ್ವಾರೋಽಪಿ ಪಾದಾಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಚತುರಾತ್ಮಕಾಃ ಪಾದಚತುಷ್ಟಯಾರ್ಥವನ್ತೋ ದೃಷ್ಟವ್ಯಾಃ। ತದ್ಯಥಾ ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧಪರಿಹಾರಲಕ್ಷಣೋಽಪ್ಯಯಂ ಪಾದಃ ಸಮಯಾದಿತ್ರಯವಿರೋಧಪರಿಹಾರಾತ್ಮಕೋಽಪಿ ಭವತಿ। ತಥಾ ಸಮಯವಿರೋಧಪರಿಹಾರಲಕ್ಷಣೋಽಪಿ ದ್ವಿತೀಯೋ ಯುಕ್ತ್ಯಾದಿತ್ರಯವಿರೋಧಪರಿಹಾರಾತ್ಮಕೋಽಪಿ ಭವತೀತ್ಯಾದಿ।

ಪಾದಾ ಇತ್ಯೇವೋಕ್ತೇ ಸನ್ನಿಹಿತತ್ವಾದೇತಧ್ಯಾಯಗತಾ ಏವೇತಿ ಜ್ಞಾಯತೇ। ತದರ್ಥಂ ಸರ್ವೇ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಸರ್ವಾಧ್ಯಾಯಸಮ್ಬನ್ಧಿನೋಽಪೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಯೋ ಯದಧ್ಯಾಯಗತಃ ಪಾದಃ ಸ ತದಧ್ಯಾಯಗತಪಾದಚತುಷ್ಟಯಾರ್ಥವಾನವಧೇಯಃ।

ನ ಕೇವಲಮೇವಂ ಪಾದಾಃ, ಕಿನ್ತು ತದಂಶಾಶ್ಚ। ತೇ ಪಾದಾ ಅಂಶಾ ಯೇಷಾಂ ತೇ ತದಂಶಾ ಅಧ್ಯಾಯಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಃ ಸಮನ್ವಯಸ್ಯೇವ ಅವಿರೋಧಾದಿತ್ರಯಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರತಿಪಾದಕೋ ಭವತೀತ್ಯಾದಿ। ಪಾದಾನಾಂ ಚತುರಾತ್ಮಕತ್ವೇಽಧಿಕರಣಾನಾಂ ತಥಾತ್ವಂ ಸಿದ್ಧಮೇವ। ನಚೈವಮಧ್ಯಾಯಾದಿಭೇದಾನುಪಪತ್ತಿಃ, ಪೌನರುಕ್ತ್ಯದೋಷಶ್ಚೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ವಿವಕ್ಷಾಭೇದೇನ ಸಾಮಞ್ಜಸ್ಯಾತ್। ಯದಾ ಪ್ರಥಮಃ ಸಮನ್ವಯಾಥೋರ್ ವಿವಕ್ಷ್ಯತೇ ನ ತದಾ ತದರ್ಥತೇತರೇಷಾಮಿತ್ಯಾದಿ।

h॥ ಶಾಸ್ತ್ರಗತಸರ್ವವರ್ಣಾನಾಮಪಿ ವಾಸುದೇವಾದಿಚತುರ್ಮೂರ್ತಿಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಅನ್ಯದಪಿ ಚಾತುರ್ವಿಧ್ಯಂ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ದರ್ಶಯತಿ ಮೂರ್ತೀನಾಮಿತಿ।

॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।ಮೂರ್ತೀನಾಂ ವರ್ಣಮಾಽಽಽಽಗಮಾತ್॥2॥**

(###sudha --)

ಚತಸೃಣಾಂ ವಾಸುದೇವಾದಿಮೂರ್ತೀನಾಂ ಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವೇನಾಪಿ ಚತುರಾತ್ಮಕತ್ವಂ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮಿತಿ ಯೋಜನಾ। ನನ್ವೇತದುಕ್ತಮೇವ, (294) ಪುನಃ ಕಸ್ಮಾದುಚ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ವರ್ಣಮಿತಿ। ಅತ್ರಾಽಗಮಾದಿತ್ಯಾದ್ವಯಸ್ಯೋಪಶ್ಲೋಷೋ ದೃಷ್ಟವ್ಯಃ। ತತ್ರಾಽದ್ಯಸ್ಯಾಽರಭ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ। ದ್ವಿತೀಯೋಽಭಿವಿಧೌ। ಆಗಮ ಇತಿ ಚತುರಧ್ಯಾಯಿಶಾಸ್ತ್ರಮುಚ್ಯತೇ।

ತತಶ್ಚಾಯಮರ್ಥಃ ನ ಕೇವಲಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರಂ ಪ್ರತಿಪದಂ ಪ್ರತಿಸೂತ್ರಂ ಪ್ರತ್ಯಧಿಕರಣಂ ಕಿನ್ತ್ವೇತಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಗತಮೇಕಂ ವರ್ಣಮಾರಭ್ಯ ಆ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಾತ್, ಪ್ರತ್ಯಧಿಕರಣಂ ಪ್ರತಿಪಾದಂ ಪ್ರತ್ಯಧ್ಯಾಯಂ ಸಮಸ್ತೇನ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ಚ ಚತಸ್ರೋ ಮೂರ್ತಯಃ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನ್ತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

ಕುತ ಏತದವಗನ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಆಗಮಾದಿತಿ। ಬೃಹತ್ತನ್ತ್ರಾದೇರಿತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಪ್ರಥಮಪಾದಾಧಿಕರಣಾನಾಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾನ್ತಯುಕ್ತಯಃ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಏತತ್ಪಾದಾಧಿಕರಣಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾನ್ತಯುಕ್ತೀಃ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪೇಣಾऽಹ ಆಪ್ತತೇತ್ಯಾದಿನಾ ।

ಆಪ್ತತಾ ಸಮತಾऽದೃಷ್ಟಿಃಶ್ರುತಿಸಾಮ್ಯಬಲೋದ್ಭವಾಃ ।

ಸರ್ವಾನುಸಾರೋ ಲಘುತಾ ವಿಶೇಷಾದರ್ಶನಾಫಲೇ ॥3॥**

(###sudha --)

ಇಷ್ಟಾಸಿದ್ಧಿಶ್ಚ ನಿಯಮಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇಷು ಯುಕ್ತಯಃ ।

ಏತಾ ಏವ ತ್ವತಿಬಲಾಃ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಸ್ಯ ನಿಯಾಮಿಕಾಃ ॥4॥**

#aಅಥಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣಮ್ ॥1॥**

(###sudha --)

h॥ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಕಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಉಕ್ತಾರ್ಥಂ ಸ್ಮೃತಿವಿರೋಧೇನಾऽಕ್ಷಿಪ್ಯ ಸಮಾದಧತ್ ಸೂತ್ರಮ್ "ಸ್ಮೃತ್ಯನವಕಾಶದೋಷಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ಚೇನ್ನಾನ್ಯಸ್ಮೃತ್ಯನವಕಾಶದೋಷಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್" ಇತಿ । ಅಸ್ಯಾರ್ಥಃ ಯದುಕ್ತಂ ಪರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸಕಲಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಮ್, ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಸಕಲಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಮ್, ಸಮಸ್ತದೋಷದೂರತ್ವಂ ಚ, ತದಯುಕ್ತಮ್ । ಪಾಶುಪತಸಾಙ್ಖ್ಯಬೌದ್ಧಾರ್ಹತಾದಿಸ್ಮೃತಿವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್ । ತಾ ಹಿ ಶಿವಪ್ರಭೃತೀನಾಮೇವ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಾದಿಕಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ತಿ । ನಚ ತಾಸಾಮಾನ್ಯೋऽವಕಾಶೋऽಸ್ತಿ, ಯೇನ ಪ್ರತೀತೇऽಪ್ಯರ್ಥೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಾಭಾವಂ ಪ್ರತೀಮಃ । ಅನ್ಯಥಾ ತಾಸಾಂ ಸ್ಮೃತೀನಾಮನವಕಾಶೇನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಲಕ್ಷಣದೋಷಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ । ತನ್ನ । ಪುರುಷೋತ್ತಮಸ್ಯೈವ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾದಿಸ್ಮೃತಿಭಿರಖಿಲಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾದೇರುಕ್ತತ್ವಾತ್ । ಅನ್ಯಥಾ ತಾಸಾಂ ಪಾಶುಪತಾದಿಸ್ಮೃತಿಭ್ಯೋऽನ್ಯಾಸಾಂ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾದಿಸ್ಮೃತೀನಾಮವಕಾಶಾನ್ತರಾಭಾವೇನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದೋಷಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತಿ ।

h॥ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ಯ ನಿರ್ದಲತ್ವಮಾಶಯ ತನ್ನಿರಾಸಾಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ್ಯಭಿಪ್ರೇತಯುಕ್ತ್ಯಾದಿನಿರೂಪಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ತತ್ರಾऽಕ್ಷೇಪಸ್ತಾವದಯಮಯುಕ್ತಃ । ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯೇನಾಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಸಾಧಿತತ್ವಾತ್ । ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧಾನಾಂ ಚ ಸ್ಮೃತಿನಾಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯೇಷ್ಟತ್ವಾತ್ । ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯನ್ಯಾಯೇನ ಪಾಶುಪತಾದಿಸ್ಮೃತೀನಾಮಪಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸಮನ್ವಯೇನ, ಶಿವಾರ್ಚನಾದಿಪರತ್ವೇನ ವಾ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾಚ್ಚ । ಸಮಾಧಾನಮಪೀದಮಯುಕ್ತಮ್ । ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣಕತ್ವಮುಕ್ತಾರ್ಥಸ್ಯಾಭಿಧಾಯ ಇದಾನೀಂ ಸ್ಮೃತಿಮಾತ್ರೋಪಾದಾನೇ

ಕಾರಣಾಭಾವಾತ್। ಪರಾಭಿಧಿತ್ಸಿತಂ ದೋಷಮವಬುದ್ಧ್ಯ ಶ್ರುತಿಪರಿತ್ಯಾಗಸ್ತ್ವಯುಕ್ತಃ। ಕಿನ್ತು ಸ ಪರಿಹರ್ತವ್ಯಃ। ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರಾಗಪಿ ಶ್ರುತಿರನಾದೇಯಾ ಸ್ಯಾತ್।

ಕಿಞ್ಚ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾದಿಸ್ಮೃತೀನಾಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಪರಸ್ಯೇಷ್ಟಮೇವ। ವಾಸುದೇವಾರ್ಚನಾದಿಪರತಯಾ ಸಾವಕಾಶತಾಽಪಿ ತೇನ ಸಮ್ಭಾವ್ಯೇತ। ಸಾಮ್ಯಾಪಾದನಮಾತ್ರೇಽಪಿ ಪರಸ್ಯೈವ ಜಯೋ ನಿಶ್ಚಯಪ್ರತಿಬನ್ಧಕತ್ವಾದಿತ್ಯತೋ ನಿರ್ದಲಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಂ ತಾವದುಜ್ಜೀವಯತಿ ಆಪ್ತೈರಿತಿ।

#sutraಓಂ ಸ್ಮೃತ್ಯನವಕಾಶದೋಷಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ಚೇನ್ನಾನ್ಯಸ್ಮೃತ್ಯನವಕಾಶದೋಷಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ ಓಂ ॥1॥**

(###sudha --)

ಆಪ್ತೈಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತೋ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪ್ರೋಕ್ತಮರ್ಥಂ ಕಥಂ ಶ್ರುತಿಃ।

ಪಿಪೀಲಿಕಾಲಿಪಿನಿಭಾ ವಾರಯೇತ್ ಸರ್ವಗಾ ಹಿ ತೇ॥5॥**

(###sudha --)

h॥ ಸ್ಮೃತೀನಾಮಾಪ್ತೋಕ್ತತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್, ಶ್ರುತೀನಾಂ ತದಭಾವಾದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ಅಯಮಿಹಾಭಿಸನ್ಧಿಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಃ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧೇನ ಸ್ಮೃತೀನಾಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಭಿಲಷತಾ ಪ್ರಬಲದುರ್ಬಲತ್ವೇ ಸರ್ವಥಾ ಸಮರ್ಥನೀಯೇ। ಅನ್ಯಥಾಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನ ತಾವತ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕಾರಣಭಾವಾಭಾವಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಾಬಲ್ಯದೌರ್ಬಲ್ಯೇ। ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವತಸ್ತ್ವೇನಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್, ವೈಪರೀತ್ಯಾಚ್ಚ। ವಾಕ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಹಿ ಕಾರಣಂ ವಕ್ತುರಾಪ್ತತ್ವಮ್। ವಕ್ತಾರಶ್ಚ ಸ್ಮೃತೀನಾಮಾಪ್ತಾಃ। ನ ಶ್ರುತೇಃ। ಅಪೌರುಷೇಯತ್ವೇನಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ಅತ ಏವ ನ ಸಮೂಲತ್ವನಿರ್ಮೂಲತ್ವಾಭ್ಯಾಮ್। ಸ್ಮೃತೀನಾಮಾಪ್ತಿಮೂಲತ್ವಾತ್। ಶ್ರುತೇಸ್ತದಭಾವಾತ್। ನಾಪಿ ಕೃತ್ರಿಮತ್ವಾಕೃತ್ರಿಮತ್ವಾಭ್ಯಾಮ್। ಸ್ವರೂಪತೋಽಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಾತ್। ಉಕ್ತರೀತ್ಯಾ ವೈಪರೀತ್ಯಾಚ್ಚ। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಆಪ್ತೈ ರುದ್ರಕಪಿಲಕಮಲಾಸನಾದಿಭಿರುಕ್ತಮರ್ಥಂ ಶಿವಾದೀನಾಂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾದಿಕಂ, ಪಿಪೀಲಿಕಾಲಿಪಿನಿಭಾ ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಪ್ರಣಯಹೀನಾ ಶ್ರುತಿಃ ಕಥಂ ವಾರಯೇತ್? ನ ಕಥಮಪೀತಿ।

h॥ ಪಾಶುಪತಾದಿಸ್ಮೃತೀನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೂಲತ್ವೇನ ಶ್ರುತಿಮೂಲತ್ವಾಭಾವಾತ್ ತದ್ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವೇಽಪಿ ನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ನನು “ಔದುಮ್ಬರೀಂ ಸ್ಪೃಷ್ಟ್ವೋದ್ಗಾಯೇತ್” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧಾನಾಂ “ಔದುಮ್ಬರೀ ಸರ್ವಾ ವೇಷ್ಟಯಿತವ್ಯಾ” ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತೀನಾಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮುಪಲಬ್ಧಮ್, ತಥಾಽತ್ರ ಸ್ಯಾತ್। ನ ಸ್ಯಾತ್। ವೈಷಮ್ಯಾತ್। ಶ್ರುತಿಮೂಲತಯಾಽಭಿಮತಾ ಹಿ ತಾಃ ಸ್ಮೃತಯೋಽತಸ್ತಾಸಾಂ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಮೂಲಶ್ರುತ್ಯನುಮಾಪಕತ್ವೇನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿಷ್ಟಮ್। ನಚ ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧಾಯಾಃ ಸ್ಮೃತೇಃ ಮೂಲಶ್ರುತ್ಯನುಮಾಪಕತ್ವಂ ಸಮ್ಭವತೀತ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವ ಯುಕ್ತಮ್। ಯಥಾऽಹ ಜೈಮಿನಿಃ "ವಿರೋಧೇ ತ್ವನಪೇಕ್ಷಂ ಸ್ಯಾದಸತಿ ಹ್ಯನುಮಾನಮ್" ಇತಿ। ನಚೈವಂ ಪ್ರಕೃತೇ। ಪಾಶುಪತಾದಿಸ್ಮೃತೀನಾಂ ಶಿವಾದಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೂಲತ್ವೇನ ಶ್ರುತಿಮೂಲತ್ವಾಭಾವಾತ್। ತದಿದಮಾಹ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತೋ ದೃಷ್ಟೇತಿ।

h॥ ಸ್ಮೃತೀನಾಂ ವಿಸ್ಪಷ್ಟತಯಾऽರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಾತ್ ಅಸ್ಪಷ್ಟಶ್ರುತಿವಿರೋಧೇನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ನ ಯುಕ್ತಮ್॥

(###sudha --)

ನನುತರ್ಹಿ ಸ್ಮೃತೀನಾಮುಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾನ್ನಿರವಾಕಾಶಶ್ರುತಿವಿರೋಧೇನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಸ್ತು। ಮೈವಮ್। ವೈಪರೀತ್ಯಾತ್। ಸ್ಮೃತಯೋ ಹಿ ವಿಸ್ಪಷ್ಟವಾದಿನ್ಯೋ ನ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥಾತ್ ಪ್ರಚ್ಯಾವನಮರ್ಹನ್ತಿ। ಶ್ರುತಯಸ್ತ್ವಸ್ಪಷ್ಟವಿಕ್ಷಿಪ್ತವಾದಿನ್ಯೋऽವ್ಯವಸ್ಥಿತಾಲೌಕಿಕಶಾಬ್ದಲಕ್ಷಣವಿಷಯಾ ಅಶಕ್ಯಾಧ್ಯಯನಾನನ್ತಾಪರಿಪೂರ್ಣವಾಕ್ಯರೂಪಾ ನಾರ್ಥವಿಶೇಷನಿಷ್ಠಾ ಲಕ್ಷ್ಯನ್ತೇ। ಅತ ಏವ ಭವತಾಂ ಮೀಮಾಂಸಾಯಾಸಃ। ಏತದಪ್ಯುಕ್ತಮ್ ಪ್ರಕರ್ಷೇಣೋಕ್ತಮಿತಿ। ವಿಸ್ಪಷ್ಟಮುಕ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಪಿಪೀಲಿಕಾಲಿಪಿನಿಭೇತಿ ಚ। ಅಸ್ಪಷ್ಟೇತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣಾದಿಸಾಪೇಕ್ಷಾಣಾಮೇವ ಶ್ರುತೀನಾಮರ್ಥಬೋಧಕತ್ವಾತ್, ಸ್ಮೃತೀನಾಂ ತದಭಾವಾಚ್ಚ ಸ್ಪಷ್ಟಾಸ್ಪಷ್ಟತ್ವನಿಯಮಃ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ಶ್ರುತಯಸ್ತಾವದವಿಸ್ಪಷ್ಟಾರ್ಥಾಃ। ಪ್ರಣೇತೃವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಮ್ಪ್ರದಾಯವಿಕಲಾ ನ ಸ್ವತನ್ತ್ರಾಃ ಕಮಪ್ಯರ್ಥಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯಿತುಮೀಶತೇ। ಕಿನ್ತು ಸಹಜಸಿದ್ಧೇನ ಯೋಗರ್ಧಿಲಬ್ಧೇನ ವಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣಾಶೇಷಾರ್ಥದರ್ಶಿನಾಮಾಪ್ತಾನಾಂ ವಚನಮನುಸೃತ್ಯ ನೇತವ್ಯಾಃ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣಾಭ್ಯಾಂ ವೇದಂ ಸಮುಪಬೃಂಹಯೇತ್" ಇತಿ। ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣಗ್ರಹಣಮುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ತಥಾಚ ಕಥಂ ಪಾಶುಪತಾದಿಸ್ಮೃತ್ಯುಕ್ತಾರ್ಥನಿವಾರಣಾಯ ಸಮರ್ಥಾಃ ಸ್ಯುಃ। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಪಿಪೀಲಿಕಾಲಿಪಿನಿಭಾ ಸಂವಾದೇನ ವಿನಾ ಕಮಪ್ಯರ್ಥಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯಿತುಮಸಮರ್ಥಾ ಶ್ರುತಿರ್ಯದ್ವಚನಸಂವಾದಾಪೇಕ್ಷಿಣೀ ತೈರೇವಾऽಪ್ತೈಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತೋ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪ್ರೋಕ್ತಮರ್ಥಂ ಕಥಂ ವಾರಯೇತ್? ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯದಶಾಯಾಮಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಾತ್। ಪಾರತನ್ತ್ರ್ಯೇ ತು ವಿರೋಧಾಭಾವಾದೇವ। ಕಿನ್ತು ತದನುಸಾರೇಣೈವ ನೇತವ್ಯೇತಿ।

h॥ ರುದ್ರಾದೀನಾಮಾಪ್ತತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಭೇವೇದೇತದ್ ಯದಿ ಪಾಶುಪತಾದಿಸ್ಮೃತಿಪ್ರಣೇತೄಣಾಮಾಪ್ತತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ತದೇವ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸರ್ವಗಾ ಹೀತಿ। ಸರ್ವಂ ಗಚ್ಛನ್ತ್ಯವಗಚ್ಛನ್ತೀತಿ ಸರ್ವಗಾಃ। ಆಪ್ತತ್ವೋಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್। ತೇ ರುದ್ರಾದಯಃ। ಹೀತಿ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ದ್ಯೋತಯತಿ।

ಅಥವಾ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಮೇವಾತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯಾ ಸಾಧ್ಯತೇ। ತತ ಏವಾನ್ಯಸ್ಯ ಸಿದ್ಧೇಃ। ತಥಾಹಿ ಹರಿಹರಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾಸ್ತಾವತ್ ಸರ್ವಜ್ಞತಯಾ ಶ್ರುತೀತಿಹಾಸಪುರಾಣೇಷು ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ। ತತ್ರ ಹರೇರೇವತಾರಾ ಬುದ್ಧರ್ಷಭಕಪಿಲಾಃ ಸೌಗತಾದಿಸ್ಮೃತಿಪ್ರಣೇತರಃ। ತಥಾಚ ತೇಷಾಂ ಮೋಹಾಭಾವೇನ ರಾಗದ್ವೇಷಯೋರಪ್ಯಭಾವಾತ್ ವಿಪ್ರಲಿಪ್ಸಾ ಚ ನಿವರ್ತತೇ।

ಕಿಞ್ಚ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನಸ್ಥಾನಕರಣಪಾಟವಾನಿ ತಾವದುಪದೇಶಮಾತ್ರೇಣ ತೇಷಾಂ ನಿಶ್ಚೀಯನ್ತೇ। ಜ್ಞಾನಂ ತು ಯಥಾರ್ಥಮಯಥಾರ್ಥಂ ವಾ ಸ್ಯಾತ್। ಇಚ್ಛಾಽಪಿ ಪ್ರತಿಪಿಪಾದಯಿಷಾ ವಾ ವಿಪ್ರಲಿಪ್ಸಾ ವೇತಿ ಸನ್ದೇಹೋಽವಶಿಷ್ಯತೇ। ತತ್ರಾಭ್ಯಾಸದಶಾಪನ್ನೋಽಯಮರ್ಥೋಽಸ್ಯೇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ನಿಶ್ಚಯೇ ಭವತ್ಯೇವ ತಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಯಥಾರ್ಥತ್ವನಿಶ್ಚಯಃ। ಯಥಾಽಭ್ಯಾಸದಶಾಪನ್ನಮಿದಮರಣ್ಯಮಮೀಷಾಂ ಮ್ಲೇಚ್ಛಾನಾಮತೋಽಸ್ಮಿನ್ನೇತೇ ಮಾರ್ಗಾಭಿಜ್ಞಾ ಇತಿ ಪಾನ್ಥಾನಾಮೇವ ನಿಶ್ಚಯಃ।

ವಿಪ್ರಲಿಪ್ಸಾ ಚ ಹೇತುದರ್ಶನೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಾ ಹೇತೌ ಸತಿ ಸ್ಯಾತ್। ಸ ಚ ದ್ವಿರೂಪಃ। ಸ್ವೋಪಕಾರಃ ಪರಾಪಕಾರೋ ವಾ। ನ ತಾವತ್ ಪಾನ್ಥೇಷು ವಿಮಾರ್ಗೇಣ ಪ್ರತಿಷ್ಠಮಾನೇಷು ಮ್ಲೇಚ್ಛಾನಾಂ ಕಶ್ಚಿತ್ ಸ್ವೋಪಕಾರಃ। ಸ್ವಸ್ಯ ಗೃಹೀತತ್ವಾತ್। ಶರೀರಸ್ಯ ಚ ಕರಣೀಯಾನ್ತರಾಭಾವಾತ್। ಭಾವೇ ವಾ ಪರಿತ್ಯಾಗಾಯೋಗಾತ್। ನಾಪಿ ದ್ವಿತೀಯಃ, ನಹ್ಯನುನ್ಮತ್ತಾ ಅನಪಕಾರಿಣಮಪಕುರ್ವತೇ। ನಾಪಿ ಪರಾಪಕಾರಮಾತ್ರಂ ಪುರುಷಾರ್ಥಃ। ತಥಾಸತಿ ಸರ್ವಃ ಸರ್ವಮಪಕುರ್ಯಾದಿತಿ। ಏವಂ ವಿಪ್ರಲಿಪ್ಸಾಽಪಿ ನಿವಾರ್ಯತೇ। ಅನಭ್ಯಾಸದಶಾಪನ್ನೇ ತು ವಿಷಯೇ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಸಂವಾದಾತ್ ಪ್ರವೃತ್ತಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದ್ ವಾ ಮೋಹವಿಪ್ರಲಿಪ್ಸಯೋಃ ನಿವೃತ್ತಿರಿತ್ಯತೋ ಮ್ಲೇಚ್ಛಾ ಅಪ್ಯಾಪ್ತಾ ಭವನ್ತಿ। ಕಿಮುತ ಮಹಾನುಭಾವಾ ರುದ್ರಾದಯ ಇತಿ।

h॥ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾದಿಸ್ಮೃತಿಪ್ರಣೇತೄಣಾಮಪ್ಯುಕ್ತನ್ಯಾಯೇನಾಽಪ್ತೋಕ್ತತ್ವಾದಿಸಿದ್ಧೇಃ, ಅನ್ಯಸ್ಮೃತೀನಾಂ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸೂತ್ರಾಭಿಪ್ರಾಯಮಭಿಧಾಯ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಸೂತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ಇತಿ ಚೇದಿತಿ।

ಇತಿ ಚೇದ್ ಯದ್ಯಶೇಷಜ್ಞಾ ರುದ್ರಾದ್ಯಾ ಹರಿಪೂರ್ವಕಾಃ।

ಕಿಂ ನಾಶೇಷವಿದೋಮಾನಂ ಹ್ಯುಭಯತ್ರ ಸಮಂ ಭವೇತ್॥6॥**

(###sudha --)

ತನ್ನೇತಿ ಶೇಷಃ। ಕುತಃ? ನಿಶ್ಚಿತೇ ಹಿ ಪಾಶುಪತಾದಿಸ್ಮೃತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ತದ್ವಿರುದ್ಧಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾದಿಕಮಸತ್ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಾತ್। ಆಸ್ತಾಂ ತಾವಚ್ಛ್ರುತಿಃ। ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾದಿಸ್ಮೃತಯೋ ಹಿ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಸಕಲಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾದಿಕಮಭಿದಧಾನಾ ದೃಶ್ಯನ್ತೇ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನು ವಿರುದ್ಧಯೋಃ ಪ್ರಮಾಣಯೋಃ ಸಾಮ್ಯೇ ಸತಿ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತಾ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಂ ಪ್ರಕೃತೇ। ಪಾಶುಪತಾದಿಸ್ಮೃತೀನಾಮಾಪ್ತಪ್ರಣೀತತ್ವಾತ್ ವಿಸ್ಪಷ್ಟವಾದಿತ್ವೇನ ನಿರವಕಾಶತ್ವಾಚ್ಚ। ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾದಿಸ್ಮೃತೀನಾಂ ತದಭಾವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಯದೀತಿ। ಅಶೇಷಜ್ಞಾ ಅಶೇಷವಿದ ಇತ್ಯಾಪ್ತತ್ವೋಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಹರಿಪೂರ್ವಕಾ ಹರಿಮನುಪ್ರಭೃತಯಃ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾದಿಸ್ಮೃತಿಪ್ರಣೇತಾರಃ। ಯೇನ ನ್ಯಾಯೇನ ಪಾಶುಪತಾದಿಸ್ಮೃತೀನಾಮಾಪ್ತರಚಿತತ್ವಮುಪೇಯತೇ, ತೇನೈವ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾದೀನಾಮಪಿ ತದುಪೇಯಮ್। ನಚ ವಿಶೇಷಹೇತುರಸ್ತೀತಿ ಭಾವಃ। ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್। ವಿಸ್ಪಷ್ಟವಾದಿತ್ವೇನಾನವಕಾಶತ್ವಂ ಚ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್।

ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯೇವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಮಾನಮಿತಿ। ಹಿಶಬ್ದೋ ಹೇತೌ। ಯಸ್ಮಾದೇವಂ ತಸ್ಮಾದುಭಯತ್ರ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾನ್ತಯೋರ್ಮಾನಂ ಸ್ಮೃತಿದ್ವಯಂ ಸಮಂ ಭವೇತ್। ತಥಾಚ ಪಾಶುಪತಾದಿಸ್ಮೃತೀನಾಂ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಂ ಸ್ಥಿತಮಿತಿ ಶೇಷಃ।

h ll ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾದಿಸ್ಮೃತೀನಾಂ ಸಮೂಲತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿಶ್ಚಯಃ, ಅನ್ಯಸ್ಮೃತೀನಾಂ ತದಭಾವಾದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ ll

(###sudha --)

ನನು ಯೇ ವಿರುದ್ಧೇ ಪ್ರಮಾಣೇ ನ ತಯೋಃ ಸಾಮ್ಯಮ್। ಶುಕ್ತಿರಜತಜ್ಞಾನಯೋಸ್ತದಭಾವದರ್ಶನಾತ್। ಯೇ ಚ ಸಮೇ ನ ತಯೋಃ ವಿರೋಧಃ। ಪಟಃ ಶುಕ್ಲೋ ದೀರ್ಘಶ್ಚೇತ್ಯತ್ರ ತದಭಾವಾತ್। ತತ್ ಕಥಂ ಪಾಶುಪತಾದಿಸ್ಮೃತೇಃ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಸಮ್ಭವಃ? ಸಮ್ಭವೇಽಪಿ ಜಿತಂ ಪರೇಣ। ಸಿದ್ಧಾನ್ತನಿರ್ಣಯಸ್ಯಾಯೋಗಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಮಾನಮಿತಿ। ಉಭಯತ್ರ ದ್ವಯೋಃ ಸ್ಮರಣಯೋಃ ಮಧ್ಯೇ ಯತ್ ಸಮಂ ಸಹ ಮಯಾ ಮೂಲಪ್ರಮಾಣೇನ ವರ್ತತೇ ತದೇವ ಮಾನಮನ್ಯದಪ್ರಮಾಣಮ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ವಿಶೇಷಾನಿರ್ಧಾರಣಾಯಾಮೇವ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಮ್। ವಸ್ತುತಸ್ತು ಸಮೂಲಂ ಮಾನಮನ್ಯದಮಾನಮಿತಿ। ನನು ಸಮೂಲತ್ವೇನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾವಧಾರಣೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಪರತಸ್ತ್ವಾಪತ್ತಿಃ। ಮೈವಮ್। ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧೇನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಶಙ್ಕಾಪ್ರಾಪ್ತೌ ಸಮೂಲತ್ವೇನ ತದಪನಯನಾತ್। ತಥೋಭಯತ್ರ ಸ್ಮರಣೇ ಯತ್ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾದಿಸ್ಮರಣಂ ಸಮಂ ಸಮೂಲಪ್ರಮಾಣಂ ಸಂವಾದಿಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರೋಪೇತಂ ಚ ತದೇವ ಮಾನಂ ಭವೇತ್, ನತು ಪಾಶುಪತಾದಿಕಮ್, ಮೂಲಾದ್ಯಭಾವಾತ್। ಅತೋ ನೋಕ್ತದೋಷ ಇತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್। ವಕ್ಷ್ಯತೇ ಹಿ ಶ್ರುತಿಮೂಲತ್ವತತ್ಸಂವಾದಿತ್ವೇ ಚ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾದೀನಾಮ್। (464473)

h ll ರುದ್ರಾದೀನಾಮಾಪ್ತತ್ವಭಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ನನು ಕಥಂ ಪಾಶುಪತಾದಿಸ್ಮೃತೀನಾಂ ನಿರ್ಮೂಲತ್ವಮ್। ಯಾವತಾ ಪಶುಪತಿಪ್ರಭೃತೀನಾಮಾಪ್ತಿಸ್ತತ್ರ ಮೂಲಮುದಿತೇತ್ಯತ ಆಹ -- ನಚೇತಿ।

ನಚಾಽಪ್ತಿನಿಶ್ಚಯಸ್ತತ್ರ ಶಕ್ಯತೇ ವ್ಯಭಿಚಾರತಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತತ್ರ ಶಿವಾದಿಷು ನಿಶ್ಚಯೋಪಾಯಾಭಾವಾದಿತಿ ಶೇಷಃ। ನನೂಕ್ತಮತ್ರ "ಸರ್ವಗಾ ಹಿ ತೇ" ಇತಿ। ಮೈವಮ್। "ನಿತ್ಯಂ ವೃದ್ಧಿಕ್ಷಯಾಪೇತಮ್" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪರಮಪುರುಷಾದಿತರೇಷಾಂ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾಭಾವಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್। ಶ್ರುತ್ಯಾದೀನಾಂ ಚೋಪಚರಿತತ್ವಾತ್।

ನನ್ವಸ್ತಿ ತಾವದ್ ವಿಷ್ಣೋರನುಪಚರಿತಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಮ್। ಶಿವಾದೀನಾಮಪ್ಯುಪಾಯೋಪೇಯವಿಷಯಮ್। ಕಿಂ ಗಙ್ಗಾವಾಲುಕಾಕೀಟಸಙ್ಖ್ಯಾಪರಿಜ್ಞಾನೇನ? ಸತ್ಯಮ್। ನ ತಾವತ್ ತತ್ವಜ್ಞಾನಮೇವಾಽಪ್ತಿಃ, ವಿಪ್ರಲಮ್ಭಕೇಽತಿವ್ಯಾಪ್ತೇರಿತ್ಯಾಹ -- ವ್ಯಭಿಚಾರತ ಇತಿ।

ಅಥೋಚ್ಯೇತ ಸರ್ವಜ್ಞಾನಾಂ ಮೋಹಾಭಾವಾತ್ ತನ್ಮೂಲಯೋ ರಾಗದ್ವೇಷಯೋರಭಾವೇ ವಿಪ್ರಲಿಪ್ಸಾಽಪಿ ನಿವರ್ತತ ಇತ್ಯಾಪ್ತಿನಿಶ್ಚಯ ಇತಿ। ಕಿಂ ತತ್ರ ಸರ್ವೇಽಪಿ ತೀರ್ಥಕರಾ ಆಪ್ತಾ ಇತ್ಯಙ್ಗೀಕೃತ್ಯೈವಮನುಮೀಯತೇ, ಉತ ಸ್ವಸ್ವಾಭಿಮತಮೇಕಮೇವ। ಆದ್ಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ವ್ಯಭಿಚಾರತ ಇತಿ। ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾದಿಸ್ಮೃತಿಪ್ರಣೇತರಿ ನಾರಾಯಣೇಽಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರಸ್ಯ ಭಗ್ನತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಅಭಗ್ನೇ ವಾ ಸಿದ್ಧಂ ನಃ ಸಮೀಹಿತಮ್। ಯದ್ವಾ, ವ್ಯಭಿಚಾರೋಽನ್ಯೋನ್ಯವಿರೋಧಃ। ನಹಿ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧವಾದಿನಃ ಸರ್ವೇಽಪ್ಯಾಪ್ತಾ ಇತ್ಯಙ್ಗೀಕರ್ತುಮುಚಿತಮ್। ವಸ್ತುವಿಕಲ್ಪಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್।

ದ್ವಿತೀಯಂ ಪರಾಚಷ್ಟೇ ವ್ಯಭಿಚಾರತ ಇತಿ। ಯಸ್ಯ ತೀರ್ಥಕರಸ್ಯಾಽಪ್ತತ್ವಂ ನಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತತ್ರೈವ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಭಿಚಾರಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ನಚ ತತ್ರ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಂ ನಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ಯುಕ್ತಮ್। ಸಮಾನನ್ಯಾಯತ್ವಾತ್। ಅಥ ಹೇತುಂ ವಿಶಿಂಷ್ಯಾತ್, ತದಾ ಸನ್ದಿಗ್ಧಾಸಿದ್ಧ್ಯಾದಿಕಮ್।

ಯದಪ್ಯುಕ್ತಂ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನಸ್ಥಾನಕರಣಪಾಟವಾನಿ ತಾವದುಪದೇಶಮಾತ್ರೇಣ ನಿಶ್ಚೀಯನ್ತ ಇತಿ। ತನ್ನ। ಅಪಟುಕರಣಾನಾಮಪ್ಯುಪದೇಶದರ್ಶನೇನ ವ್ಯಭಿಚಾರಾದಿತ್ಯಾಹ -- ವ್ಯಭಿಚಾರತ ಇತಿ। ಉಪದೇಶವಿಶೇಷಣೇ ಚೋಕ್ತೋ ದೋಷಃ।

ನಿಶ್ಚೀಯತಾಂ ಜ್ಞಾನಮ್, ತಸ್ಯ ಯಥಾರ್ಥ್ಯಂ ತು ಕುತಃ? ಅಭ್ಯಾಸದಶಾಪನ್ನೋಽಯಮರ್ಥೋಽಸ್ಯೇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯನಿಶ್ಚಯೇ ಸತಿ ತತ್ಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ನೇತ್ಯಾಹ -- ವ್ಯಭಿಚಾರತ ಇತಿ। ವ್ಯಭಿಚಾರೋ ವಿಪ್ರಕರ್ಷಃ। ತೇಷಾಮೇವ ಸನ್ನಿಧಾನಂ ದುರ್ಲಭಮಸ್ಮದಾದೀನಾಮ್, ದೂರೇ ತದೀಯಾಭ್ಯಸಾವಧಾರಣಮಿತಿ ಭಾವಃ। ವಿನೇಯವಚನಪರಮ್ಪರಯಾ ತದವಧಾರಣಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತೀರ್ಥಕರಾನ್ತರೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಾದಿತ್ಯಾಹ -- ವ್ಯಭಿಚಾರತ ಇತಿ।

ತಾಸುತಾಸು ಸ್ಮೃತಿಷ್ವಭಿನಿವಿಷ್ಟಾಃ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಹಿ ತನ್ತ್ರಮಾಚಾರ್ಯಂ ತತ್ರತತ್ರಾರ್ಥೇಽಭ್ಯಾಸವನ್ತಮೇವಾಽಚಕ್ಷತೇ। ನಚ ತದೀಯಂ ಜ್ಞಾನಂ ಯಥಾರ್ಥಮೇವಾಙ್ಗೀಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯಮ್, ತ್ವತ್ಸಿದ್ಧಾನ್ತವಿರೋಧಿತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ತ್ವದೀಯಸಿದ್ಧಾನ್ತಸ್ಯ ಅವಾಸ್ತವತ್ವಾಪಾತಾದಿತ್ಯಾಹ -- ವ್ಯಭಿಚಾರತ ಇತಿ। ವ್ಯಭಿಚಾರಃ ವಿರೋಧಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಇಚ್ಛಾSಪಿ ವಿಪ್ರಲಿಪ್ಸಾ ಕುತೋ ನೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್।
ಸ್ವೋಪಕಾರಪರಾಪಕಾರರೂಪಹೇತುದರ್ಶನಾಭಾವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ತತ್ ಕಿಂ ಸ್ಮೃತಿಪ್ರಣೇತಾರಃ ಸರ್ವೇSಪಿ ನ ವಿಪ್ರಲಮ್ಭಕಾಃ। ಅದ್ಧೇತಿ ಚೇತ್, ಅಸ್ಯ ನಿಯಮಸ್ಯ ಬುದ್ಧಾದಿಷು ಭಗ್ನತ್ವಾದಿತ್ಯಾಹ -- ವ್ಯಭಿಚಾರತ ಇತಿ। ನಿಯಮೇ ಚ ಸ್ವವ್ಯಾಘಾತಃ। ಯಸ್ಯಕಸ್ಯಾಪಿ ವಿಪ್ರಲಮ್ಭಕತ್ವೇ ಹೇತುದರ್ಶನಾಭಾವಸ್ಯ ತತ್ರೈವ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ। ನಹಿ ತತ್ತತ್ಪುರುಷವಿಶೇಷಾನುಸಂಹಿತಾಃ ತೇತೇ ಪ್ರಯೋಜನವಿಶೇಷಾಃ ಪಿಶಿತನಯನೈರಸ್ಮದಾದಿಭಿರವಧಾರಯಿತುಂ ಶಕ್ಯನ್ತ ಇತ್ಯಾಶಯೇನಾSಹ ವ್ಯಭಿಚಾರತ ಇತಿ।

ಕೇನಾಪಿ ಪ್ರಮಾಣೇನ ಹೇತೂಪಲಮ್ಭಾಭಾವೋSವಿಪ್ರಲಮ್ಭಹೇತುರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸನ್ದಿಗ್ಧತ್ವಾತ್। ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವೋSವಿಪ್ರಲಮ್ಭಹೇತುಃ। ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಶ್ಚ ಪರವಞ್ಚನಸ್ಯಾಪುರುಷಾರ್ಥತ್ವಾದತತ್ಸಾಧನತ್ವಾಚ್ಚ ನಿಶ್ಚೀಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನವಿಪ್ರಲಮ್ಭಕೇಷು ವ್ಯಭಿಚಾರಾದಿತ್ಯಾಹ -- ವ್ಯಭಿಚಾರತ ಇತಿ। ಅಪುರುಷಾರ್ಥಮಪಿ ಪುರುಷಾರ್ಥತಯಾ ವಿಭ್ರಮ್ಯ ವಞ್ಚಯತ್ಯಸಾವಿತಿ ಚೇತ್, ಕಿಂ ತಾವತಾ? ಪ್ರಕೃತಸ್ತು ವಿವೇಕಿತಯಾ ನೈವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತೀರ್ಥಕರಾನ್ತರೇ ಅವಿದ್ಯಮಾನಸ್ಯ ವಿವೇಕಸ್ಯಾಸ್ಮಿನ್ನವಧಾರಣಾನುಪಪತ್ತೇಃ।

ಅಥ ವಿಶ್ವಹಿತೋಪದೇಶಾರ್ಥಂ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಾ ವಿಪ್ರಲಮ್ಭಾಭಾವೋSನುಮೀಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಬುದ್ಧಾದಿಷು ತತ್ಸಾಮ್ಯೇನ ವ್ಯಭಿಚಾರಾದಿತ್ಯಾಹ -- ವ್ಯಭಿಚಾರತ ಇತಿ। ಅಥ ತೇ ನ ತಥಾ, ಕಿನ್ತ್ವಯೋಗ್ಯಜನವ್ಯಾಮೋಹನಾರ್ಥಮಿತಿ ಚೇತ್, ಪ್ರಕೃತೋSಪಿ ನ ತಥೇತಿ ಕುತೋ ನಿಶ್ಚಿತಮ್? ನಿಶ್ಚಯೋಪಾಯಸ್ಯೇತರತ್ರಾಪಿ ತುಲ್ಯತ್ವಾತ್।

ಯದಪ್ಯುಕ್ತಂ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಸಂವಾದಾನ್ಮೋಹವಿಪ್ರಲಿಪ್ಸಯೋರ್ನಿವೃತ್ತಿರಿತಿ, ತದಸತ್। ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಂ ಹಿ ನ ತಾವತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್। ಅತೀನ್ದ್ರಿಯತ್ವಾದ್ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಾರ್ಥಸ್ಯ। ಅನುಮಾನಂ ಚೇದ್ ವ್ಯಭಿಚಾರೋ ಬುದ್ಧಾದಿಷು। ಆಭಾಸಮೇವ ತತ್, ಮದೀಯಂ ತ್ವನುಮಾನಮೇವೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಯತೋ ನಿವಾರಯಿಷ್ಯಾಮಸ್ತವ (824) ವಚನಚಮತ್ಕಾರಂ ಮಾ ತ್ವರಿಷ್ಠಾ ಇತ್ಯಾಶಯೇನಾSಹ ವ್ಯಭಿಚಾರತ ಇತಿ।

ಅಥಾSಗಮಃ। ಸ ಕಿಂ ವೇದಾದಿಃ, ಉತ ತದ್ವಿರುದ್ಧಂ ಸ್ಮೃತ್ಯನ್ತರಮ್, ಅಥವಾ ಸ್ವಯೂಥ್ಯರಚಿತಂ ಗ್ರನ್ಥಾನ್ತರಮ್? ನ ಪ್ರಥಮದ್ವಿತೀಯೌ, ವಿರೋಧಿತ್ವೇನ ಸಂವಾದಾಸಮ್ಭವಾದಿತ್ಯಾಹ -- ವ್ಯಭಿಚಾರತ ಇತಿ। ನಾಪಿ ತೃತೀಯಃ, ಬುದ್ಧಾದಿಪ್ರಣೀತಸ್ಮೃತೀನಾಮಪಿ ಸ್ವಯೂಥ್ಯಪುರುಷಾನ್ತರವಚನಸಂವಾದಿತ್ವೇನ ವ್ಯಭಿಚಾರಾದಿತ್ಯಾಹ -- ವ್ಯಭಿಚಾರತ ಇತಿ। ತೇSಪಿ ಸನ್ದಿಗ್ಧಾಪ್ತಭಾವಾ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪ್ರಕೃತೇಷ್ವಪಿ ತನ್ನಿಶ್ಚಯೋಪಾಯಾಭಾವಾತ್।

ಯಚ್ಚೋಕ್ತಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದ್ ವ್ಯಾಮೋಹವಿಪ್ರಲಿಪ್ಸಯೋರ್ನಿರಾಸ ಇತಿ, ತದಯುಕ್ತಮ್। ಪ್ರವೃತ್ತಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಹಿ ತತೋSರ್ಥಮವಬುಧ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಸ್ಯ ಫಲೋಪಲಮ್ಭಃ। ನಚ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಸ್ಮೃತಿಫಲಂ ಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣೇಕ್ಷ್ಯತೇ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಇನ್ದ್ರಿಯಾಣಾಂ ತಾದೃಗರ್ಥಾವಿಷಯತ್ವಾದಿತ್ಯಾಹ -- ವ್ಯಭಿಚಾರತ ಇತಿ। ಆಭಿಮುಖ್ಯೇನ ಚಾರೋಽಭಿಚಾರಃ, ತದಭಾವೋ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ।

ನಾಪ್ಯನುಮಾನೇನ। ಸ್ಮೃತಿತ್ವಾದೇರ್ವ್ಯಭಿಚಾರಿತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಸ್ಯ ಚಾಭಾವಾದಿತ್ಯಾಹ -- ವ್ಯಭಿಚಾರತ ಇತಿ। ಅಥಾಽಗಮೇನ। ಸೋಽಪಿ ನ ತಾವತ್ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನೋಽಸ್ತಿ। ನಚ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನೇನ। ತಸ್ಯ ಬೌದ್ಧಾದಿವಿಷಯೇಽಪಿ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವೇನ ವ್ಯಭಿಚಾರಾದಿತ್ಯಾಹ -- ವ್ಯಭಿಚಾರತ ಇತಿ।

h॥ ಫಲಸಂವಾದಿತ್ವೇನಾನ್ಯಸ್ಮೃತೀನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಾಧನೇ ಫಲವಿಸಂವಾದಿತ್ವಾದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಪ್ಯಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ದ್ವಿವಿಧಾ ಖಲು ಶಿವಾದಿಪ್ರಣೀತಾ ಸ್ಮೃತಿಃ ಏಕಾ ತಾವದದೃಷ್ಟಂ ಫಲಮುದಿಶ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಾ, ಪರಾ ತು ಸಮ್ಪದಾದಿಕಂ ದೃಷ್ಟಮ್। ತತ್ರ ದೃಷ್ಟಾರ್ಥಾಯಾಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣೋಪಲಭ್ಯತೇ। ತತಸ್ತತ್ಪ್ರಣೇತುರಾಪ್ತತ್ವಮಿತಿ। ತನ್ನ। ತಥಾಽಪಿ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಸ್ಮೃತೇರಾಪ್ತಿಮೂಲತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್। ತತ ಏವಾಸ್ಯಾ ಅಪಿ ತತ್ಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ನಹ್ಯೇಕತ್ರಾಽಪ್ತೇನ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ತಥಾ ಭಾವ್ಯಮಿತಿ ನಿಯಮೋಽಸ್ತಿ। ತಥಾಚ ಸತಿ ಸರ್ವಾಸಾಮಪಿ ಸ್ಮೃತಿನಾಮಾಪ್ತಿಮೂಲತಾಪಾತಾತ್। ತತ್ರಾಪಿ ದೃಷ್ಟಾರ್ಥಾನಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಸಾಮರ್ಥ್ಯೋಪಲಮ್ಭಾದಿತ್ಯಹ ವ್ಯಭಿಚಾರತ ಇತಿ। ಅಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ಚೇದಮುದಿತಮ್। ದೃಷ್ಟಾರ್ಥಾನಾಮಪಿ ತಾಸಾಂ ಬಹುಲಂ ಫಲವ್ಯಭಿಚಾರೋ ದೃಶ್ಯತೇ। ತಥಾಚ ಕಥಂ ತದ್ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನೇತರಾಸಾಮಾಪ್ತಿಮೂಲತಾನುಮಾನಮಿತ್ಯಾಹ -- ವ್ಯಭಿಚಾರತ ಇತಿ।

ಕಿಞ್ಚ ಫಲವ್ಯಭಿಚಾರತಸ್ತದಂಶಸ್ಯಾನಾಪ್ತಿಮೂಲತ್ವಸ್ಥಿತೌ ಪಶುಪತಿಪ್ರಣೀತತ್ವಾದೇಸ್ತತ್ರ ವ್ಯಭಿಚಾರತಃ ಕಥಮನುಮಾನಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಹ -- ವ್ಯಭಿಚಾರತ ಇತಿ। ತದೇವಂ ಪಾಶುಪತಾದಿಸ್ಮೃತೀನಾಮಾಪ್ತಿಮೂಲತ್ವಾನಿಶ್ಚಯೇನ ನಿರ್ಮೂಲಾನಾಂ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾದಿಸ್ಮೃತಿವಿರೋಧೇನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವ ಯುಕ್ತಮ್। ತದನೇನ "ಇತರೇಷಾಂ ಚಾನುಪಲಬ್ಧೇಃ", "ಏತೇನ ಯೋಗಃ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಃ" ಇತಿ ಸೂತ್ರದ್ವಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಭವತಿ।

ಯಚ್ಚೇತರೇಷಾಂ ಮಹದಹಙ್ಕಾರಾದಿತತ್ತ್ವಾನಾಮನುಪಲಬ್ಧೇಶ್ಚ ಸಾಙ್ಖ್ಯಸ್ಮೃತೇರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್, ತತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಪಲಬ್ಧೇರ್ವೇದಾನ್ತೇಷ್ವಪಿ ವ್ಯಭಿಚಾರತಃ ಸರ್ವಥಾಽನುಪಲಬ್ಧೇರಸಿದ್ಧೇರುಕ್ತತ್ವಾದಯುಕ್ತಮಿತಿ।

h॥ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾದಿಸ್ಮೃತೀನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಫಲಸಂವಾದಸಾಧ್ಯತ್ವಾಭಾವಾತ್, ಶ್ರುತಿಮೂಲತ್ವೇನ ನಿಶ್ಚಿತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕತ್ವಾಚ್ಚ ಫಲವ್ಯಭಿಚಾರೇಽಪಿ ನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ನನು ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾದಿಸ್ಮೃತಯೋಽಪಿ ಫಲಂ ವ್ಯಭಿಚರನ್ತಿ। ಕ್ವಚಿತ್ ತದುಕ್ತಾನುಷ್ಠಾನೇಽಪಿ ದೃಷ್ಟಫಲಾನುಪಲಮ್ಭಾತ್। ಅತಸ್ತಾಸಾಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾನ್ನ ತದ್ವಿರೋಧೇನ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪಾಶುಪತಾದಿಸ್ಮೃತೀನಾಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಫಲವ್ಯಭಿಚಾರಸ್ಯ ಅನೈಕಾನ್ತಿಕತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಚೇತಿ।

ನಚಾಸ್ಯಾ ವ್ಯಭಿಚಾರೇಽಪಿ ಹೀಯತೇ ಮಾನತಾ ಕ್ವಚಿತ್।

ಅಸ್ಯಾಃ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾದಿಸ್ಮೃತೇಃ ಕ್ವಚಿದ್ ವ್ಯಭಿಚಾರೇಽಪೀತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಕುತೋ ನ ಹೀಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಕಿಮದೃಷ್ಟಾರ್ಥಾಯಾಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಭಾವೋಽಭಿಧೀಯತೇ, ಉತ ದೃಷ್ಟಾರ್ಥಾಯಾ ಏವ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಯತಃ ಫಲವ್ಯಭಿಚಾರೇ ಹೇತೌ ಕ್ವಚಿದ್ ದೃಷ್ಟಾರ್ಥಾಯಾಂ ವರ್ತಮಾನೇಽಸ್ಯಾ ಅದೃಷ್ಟಾರ್ಥಾಯಾ ಮಾನತಾ ನ ಹೀಯತೇ। ವ್ಯಧಿಕರಣತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಯಸ್ಮಾತ್ ಕ್ವಚಿದ್ ದೃಷ್ಟಾರ್ಥಾಯಾಂ ಫಲವ್ಯಭಿಚಾರೇ, ತತ ಏವಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಸತ್ಯಪ್ಯಸ್ಯಾ ಅದೃಷ್ಟಾರ್ಥಾಯಾಸ್ತಾವನ್ಮಾನತಾ ನ ಹೀಯತೇ। ಕಾರಣಾಭಾವಾತ್। ತದ್ವಿರೋಧಾದೇವ ಚ ಪಾಶುಪತಾದೀನಾಮಪ್ರಮಾಣ್ಯಮುಕ್ತಮ್। ದೃಷ್ಟಾರ್ಥಾಯಾ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಚನಂ ತು ಪ್ರಕೃತಾನುಪಯುಕ್ತಮಿತ್ಯಭಿಸನ್ಧಿಃ।

ಅಥ ದೃಷ್ಟಾರ್ಥಾಯಾಃ ಫಲವ್ಯಿಭಚಾರೇಣಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಸತಿ ತತ ಏವಾದೃಷ್ಟಾರ್ಥಾಽಪ್ಯಪ್ರಾಮಾಣಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ತತ ಇತಿ ಕಿಂ ತೇನ ಹೇತುನಾ, ಉತ ತೇನ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಕ್ವಚಿದ್ ವ್ಯಭಿಚಾರೇಣಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇಽಪ್ಯಸ್ಯಾ ಮಾನತಾ ಹೀಯತ ಇತಿ ನ ಯುಕ್ತಮ್, ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭಾವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಕ್ವಚಿದ್ ವ್ಯಭಿಚಾರೇಽಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇಽಪಿ ಅಸ್ಯಾ ಮಾನತಾ ಹೀಯತ ಇತ್ಯೇತನ್ನ ಯುಕ್ತಮ್, ಹೇತ್ವಭಾವಾತ್। ನಾರಾಯಣವಾಕ್ಯತ್ವಾದೇರ್ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ಮಾ ಹಿ ಭೂತ್ ಸಕಲಮಪಿ ನಾರಾಯಣವಾಕ್ಯಮಪ್ರಮಾಣಮ್। ದೃಷ್ಟಾರ್ಥಾಯಾಂ ಫಲವ್ಯಭಿಚಾರೇ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಚ ಸತ್ಯಸ್ಯಾ ಅಪಿ ಮಾನತಾ ಶಙ್ಕಾಸ್ಪದತ್ವೇನ ಹೀಯತ ಇತಿ ನ ವಾಚ್ಯಮ್। ಅತ್ರ ಹೇತುಮಾಹ ನಿರ್ದೋಷೇತಿ।

ನಿರ್ದೇಷವಾಕ್ಯಮೂಲತ್ವಾನ್ನಚ ತದ್ಯುಕ್ತಿಮೂಲತಾ ॥7॥**

(###sudha --)

ನಿರ್ದೋಷವಾಕ್ಯಂ ವೇದಃ। ತದ್ಯುಕ್ತಿಃ ಸಮರ್ಥಪ್ರವೃತ್ತಿಜನಕತ್ವಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾವಾಧಾರಣಸ್ಯ ಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ಕಿಮಿದಂ ದೃಷ್ಟಾರ್ಥಾಯಾಃ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾದಿಸ್ಮೃತೇಃ ಫಲವ್ಯಭಿಚಾರೇಣಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾನುಮಾನಮ್, ತತ ಏವೇತರಸ್ಯಾ ಅಪ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಶಙ್ಕನಂ ಚ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ ಕ್ರಿಯತೇ, ಕಿಂವಾ ಪ್ರತಿಬನ್ದಿಗ್ರಹಣಮ್? ಆದ್ಯಂ ತೂತ್ತರಾಧಿಕರಣೇ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯಾಮಃ। (473) ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಪ್ರತಿಬನ್ದಿಗ್ರಹಣಂ ಹಿ ಪ್ರಮೇಯಸಾಧ್ಯೇ ಭವತಿ। ನಚೈವಂ ಪ್ರಕೃತೇ। ಪರೇಣ ಖಲು ಫಲಸಂವಾದಾದಿನಾ ಪಾಶುಪತಾದಿಸ್ಮೃತೇರಾಪ್ತಿಮೂಲತ್ವಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಯೋರನುಮಿತಯೋರಸ್ಮಾಭಿಸ್ತನ್ನ್ಯಾಯೇ ನ ಫಲವಿಸಂವಾದಂ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯ ದೋಷೋಽಭಿಹಿತಃ। ಯದಿ ನಾಮ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾದಿಸ್ಮೃತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾವಧಾರಣಂ ಫಲಸಂವಾದಯುಕ್ತ್ಯಾ ಆಶಾಸ್ಯೇತ, ಸ್ಯಾದಿದಂ ತದಾ ಪ್ರತಿಬನ್ದಿಗ್ರಹಣಮ್। ನಚಾಸ್ಮಾಭಿಃ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾದಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾವಧಾರಣಸ್ಯ ತದ್ಯುಕ್ತಿಮೂಲತೋಪೇಯತೇ। ನಚೈವಂ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾವಧಾರಣಂ ನಿರ್ಮೂಲಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಬೋಧಕತ್ವೇನ ಸ್ವತಃಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಶಙ್ಕಾನಿವೃತ್ತಿಃ ಕುತ ಇತಿ

ಚೇದಾಪ್ತಿಲತ್ವೇನೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತದವಧಾರಣಂ ನಿರ್ಮೂಲಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ।
ಶ್ರುತಿಸಂವಾದನಿಬನ್ಧನತ್ವಾದಿತಿ।

ನನು ಶ್ರುತೇರೇವ ವಕ್ತೃಗುಣಹೀನಾಯಾ ನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತ್ಯತೋ
ನಿರ್ದೋಷವಾಕ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಬೋಧಕತ್ವೇನೈವ ಹಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಿತಮ್। (138)
ತಚ್ಚ ವಾಕ್ಯತ್ವಾಚ್ಛ್ರುತೇರುಭಯಸಮ್ಮತಮ್। ದೋಷಸ್ತು ತದಪವಾದಕಃ।
ನಚಾಪೌರುಷೇಯೇ ಸ ಸಮ್ಭವತೀತಿ ನಿಷ್ಕಮ್ಪಮೇವ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯಾಮ
ಇತ್ಯರ್ಥಃ। (468)ಅಸ್ಯಾಂ ದಶಾಯಾಂ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧೇನಾಪಿ
ಪಾಶುಪತಾದಿಸ್ಮೃತೀನಾಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಶಕ್ಯಸಾಧನಮ್।

ಯದಪ್ಯುಕ್ತಮ್"ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣಾಭ್ಯಾಂ ವೇದಂ ಸಮುಪಬೃಂಹಯೇತ್" ಇತಿ, ತತ್ ತಥಾ।
ಕಿನ್ತ್ವವಿರುದ್ಧಾನಾಮೇವೋಪಾಯತ್ವಮ್, ನತು ವಿರುದ್ಧಾನಾಮ್।
ನಚೈವಮಿತರೇತರಾಶ್ರಯತ್ವಮ್। ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥನಿಶ್ಚಯಸ್ಯ
ಸ್ಮೃತಿಸಂವಾದೈಕನಿಬನ್ಧನತ್ವಾಭಾವಾದಿತಿ।

h ॥ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾದಿಸ್ಮೃತೀನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಫಲಸಂವಾದಸಾಧ್ಯತ್ವಾಭಾವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನುಚ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾದಿಸ್ಮೃತೀನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಙ್ಗೀಕುರ್ವಾಣೈಃ ಸರ್ವಥಾ
ಪ್ರವೃತ್ತಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್। ವ್ಯಭಿಚಾರಸ್ಯ ಚ
ಕರ್ತೃಕರಣಾದಿವೈಗುಣ್ಯನಿಬನ್ಧನತ್ವಮಭ್ಯುಪೇಯಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಫಲವ್ಯಭಿಚಾರಿ ಚ
ಪ್ರಮಾಣಂ ಚೇತಿ ವ್ಯಾಘಾತಾಪಾತಾತ್। ತಥಾಚ ಫಲಸಂವಾದೇನಾಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದಿಸಾಧನಂ
ಸುಶಕಮೇವೇತಿ ಕಿಮುಚ್ಯತೇ ನಚ ತದ್ಯುಕ್ತಿಮೂಲತೇತಿ ಸುಹೃದ್ಭಾವೇನ ಪೃಚ್ಛನ್ತಂ ಪ್ರತ್ಯಾಹ --
ವೇದೋಕ್ತಸ್ಯೇತಿ।

ವೇದೋಕ್ತಸ್ಯಾಧಿಕಾರಸ್ಯ ದುರ್ನಿರೂಪತ್ವತಃ ಸದಾ।

ನಿಯಮೋ ವ್ಯಭಿಚಾರೋ ವಾ ನೈವ ಜ್ಞಾತುಂ ಹಿ ಶಕ್ಯತೇ ॥8॥**

(###sudha --)

ವೈದಿಕಗ್ರನ್ಥೋಪದಿಷ್ಟಾನುಷ್ಠಾನೇ ವೇದೋಕ್ತಾ ನಿಷೇಕಾದಿಸಂಸ್ಕಾರಾ
ಏವಾಧಿಕಾರತಾಮಾಪದ್ಯನ್ತ ಇತಿ ವೇದೋಕ್ತಸ್ಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಯದ್ವಾ ವೇದಶಬ್ದೇನ
ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾದಯೋಽಪಿ ಗೃಹ್ಯನ್ತೇ। ಅಧಿಕಾರಸ್ಯೇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನಸ್ಯೇತ್ಯಪಿ
ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ದುರ್ನಿರೂಪತ್ವಮಸ್ಮಾದಾದ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಮ್। ಸದೇತಿ ಸ್ವಭಾವತ ಏವ, ನತು
ದೇಶಾದಿವ್ಯವಧಾನೇನೇತ್ಯರ್ಥಃ। ನಿಯಮೋ ವ್ಯಭಿಚಾರೋ ವಾ ಫಲಸ್ಯೇತಿ ಶೇಷಃ। ಹಿಶಬ್ದೋ
ಯಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ। ತಸ್ಮಾತ್ ಫಲಸಂವಾದೇನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದಿ ನಾನುಮೀಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಪ್ರಮಿತಂ ಖಲು ಲಿಙ್ಗಮನುಮಿತೇಃ ಕರಣಮ್। ನ ಸತ್ತಾಮಾತ್ರೇಣ। ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅತ್ರಚೈವಂ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಮ್ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾದಿಕಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ಸಮರ್ಥಪ್ರವೃತ್ತಿಜನಕತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನವದಿತಿ। ತಸ್ಯ ಚಾಯಮರ್ಥಃ ಏತದ್ವಿಹಿತಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನವದ್ಭಿಸ್ತತ್ಫಲಸ್ಯ ನಿಯಮೇನ ಪ್ರಾಪ್ತೇರಿತಿ। ನಚೈತಲ್ಲಿಙ್ಗಂ ಶಕ್ಯಾವಧಾರಣಮ್। ವ್ಯಭಿಚಾರಸ್ಯ ಬಹುಲಮುಪಲಮ್ಭೇನ ನಿಯಮಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯೇತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ತದವಧಾರಣೇ ಚ ಕಾಕತಾಲೀಯತಾಯಾಃ ಶಙ್ಕನಾತ್।

ತತ್ರೈತಾವದ್ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಕಾರ್ಯಂ ಕಾರಣಸಾಮಗ್ರೀಸಮ್ಪಾದ್ಯಂ ನತು ತದೇಕದೇಶೇನ, ತಥಾತ್ವೇಽತಿಪ್ರಸಕ್ತೇಃ। ಪ್ರಕೃತೇ ಚೋಭಯಕುಲಶುದ್ಧಿವೈದಿಕನಿಷೇಕಾದಿಸಂಸಕಾರಾದ್ಯಧಿಕಾರಪೂರ್ವಕಂ ವಿಶುದ್ಧಾಭಿಸನ್ಧ್ಯಾದಿಮತಾ ಸಮ್ಯಗನುಷ್ಠಿತಂ ಕರ್ಮ ಅಸತಿ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕೇ, ಸತಿ ಚೇಶ್ವರೇಚ್ಛಾದೌ ಹಿ ಸಹಕಾರಿಣಿ, ಸಮ್ಪದಾದಿಫಲಜನನಾಯಾಲಮ್। ತಥಾಚ ಯತ್ರ ಫಲಂ ನೋಪಲಬ್ಧಂ ತತ್ರಾಧಿಕಾರಾದಿವೈಗುಣ್ಯಮ್, ಇತರತ್ರ ತು ತತ್ಸಾದ್ಗುಣ್ಯಮಿತ್ಯತೋ ನಿಯಮನಿಶ್ಚಯ ಇತಿ।

ನಚೈತದ್ ಯುಕ್ತಮ್। ಪರಗತಯೋರಧಿಕಾರಾದಿಭಾವಾಭಾವಯೋರಸ್ಮದಾದಿಭಿರವಗನ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ನಹಿ ಖಲು ಪರಕೀಯಪಿತೃಪಿತಾಮಹಾದೀನಾಂ ಮಾನಸಾದಿವಿಶುದ್ಧಿರ್ವಾ, ನಿಷೇಕಾದಿಸಮೀಚೀನತಾ ವಾ, ಮನ್ತ್ರಾಣಾಮಯಾತಯಾಮತ್ವಾದಿಕಂ ವಾ, ದ್ರವ್ಯಾದೀನಾಂ ಶುಚಿತ್ವಾದಿಕಂ ವಾ, ಅರ್ವಾಚೀನೈರವಗನ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ। ತಥಾಚಾಸ್ಯ ಫಲನಿಯಮ ಏವ, ವ್ಯಭಿಚಾರಸ್ತು ವೈಗುಣ್ಯನಿಮಿತ್ತ ಇತಿ ವಾಽಸ್ತು। ವ್ಯಭಿಚಾರ ಏವಾಸ್ಯ। ಕ್ವಚಿತ್ ಫಲೋಪಲಮ್ಭಸ್ತು ಕಾಕತಾಲೀಯಃ, ಅನ್ಯನಿಮಿತ್ತ ಏವೇತಿ ವಾ ಭವತ್ವಿತಿ ಸನ್ದೇಹೋ ನ ನಿವರ್ತತೇ। ನಚ ಸನ್ದಿಗ್ಧೇನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾನುಮಾನಂ ಯುಜ್ಯತೇ। ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧ್ಯುತ್ತರಕಾಲಂ ತು ವ್ಯಭಿಚಾರಸ್ಯ ವೈಗುಣ್ಯನಿಮಿತ್ತತಾಕಲ್ಪನಾಯಾಮಿತರೇತರಾಶ್ರಯತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ವೇದಸಂವಾದೇನ ತು ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇಽವಧಾರಿತೇ ಶಕ್ಯತೇ ಫಲವ್ಯಭಿಚಾರಸ್ಯಾನ್ಯಾ ಗತಿಃ ಕಲ್ಪಯಿತುಮ್। ಅತೋ ವೇದಸಂವಾದೇನೈವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾದೀನಾಮವಧಾರ್ಯತೇ ನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನೇತಿ। ಏವಂ ನ್ಯಾಯಸಾಮ್ಯಾಭಾವೇನ ಪ್ರತಿಬನ್ದೀ ಮೋಚಿತಾ।

h ll ಅನ್ಯಸ್ಮೃತ್ಯುಕ್ತಾಧಿಕಾರಸಾಧನಾನಾಮತಿಸುಲಭತ್ವೇನ ತದ್ವೈಕಲ್ಯಕಲ್ಪನಾಯೋಗಃ ll

(###sudha --)

ಯದಪಿ ಪ್ರತಿಬನ್ದೀಮಾದದಾನಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್, ಯಥಾಚ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾದಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಭಿಲಷತಾ ಫಲವ್ಯಭಿಚಾರಸ್ಯ ಅಧಿಕಾರಾದಿವೈಕಲ್ಯನಿಬನ್ಧನತಾ ಕಲ್ಪ್ಯಾ, ತಥಾಽಹಮಪಿ ಪಾಶುಪತಾದಿಸ್ಮೃತಿಷು ಕಲ್ಪಯಿಷ್ಯಾಮೀತಿ, ತದಯುಕ್ತಂ ವೈಷಮ್ಯಾದಿತ್ಯಾಹ -- ಅಧಿಕಾರೋ ಹೀತಿ।

ಅಧಿಕಾರೋ ಹಿ ಸುಲಭಃ ಕಥಿತೋಽನ್ಯಾಗಮೇಷ್ವಲಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ವೇದೋಕ್ತೋ ಹ್ಯಧಿಕಾರಸ್ತು ದುರ್ಲಭಃ ಸರ್ವಮಾನುಷೈಃ ॥9॥**

(###sudha --)

ಅನ್ಯಾಗಮೇಷು ವಿಪ್ರತ್ವಮಪಿ ಚಣ್ಡಾಲಜನ್ಮನಾಮ್।

ಮಣ್ಡಲಾನ್ತಃಪ್ರವೇಶೇನ ಕ್ರಮಶಃ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ ॥10॥**

(###sudha --)

ಅಧಿಕಾರಗ್ರಹಣಂ ಸಾಧನಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಅನ್ಯಾಗಮೇಷು ಪಾಶುಪತಾದಿಷು ಕಥಿತೋಽಧಿಕಾರೋಽಲಂ ಸುಲಭಃ ಅನಾಯಾಸಸಾಧ್ಯಃ। ಕುತಃ? ಯಸ್ಮಾದನ್ಯಾಗಮೇಷು ತಥಾ ಕಥಿತಃ। ತಥಾಚ ತದ್ವೈಕಲ್ಯಕಲ್ಪನಮಸಮ್ಭಾವನಾಪ್ರತಿಹತಮ್। ವೇದೋಕ್ತಸ್ತ್ವಧಿಕಾರೋ ವಿಶುದ್ಧಸನ್ತಾನಜತ್ವಾದಿಃ ಸರ್ವಮಾನುಷೈರ್ದುರ್ಲಭ ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವ। ಅತಸ್ತದ್ವೈಕಲ್ಯಕಲ್ಪನಂ ಸಮ್ಭಾವಿತಮೇವೇತಿ।

ನನು ಕಥಮನ್ಯಾಗಮೇಷ್ವಧಿಕಾರಃ ಸಾಧನಂ ಚ ಸುಲಭಮುಕ್ತಮಿತ್ಯತೋ ಲೇಶೇನ ದರ್ಶಯತಿ ಅನ್ಯಾಗಮೇಷ್ವಿತಿ। ಯದ್ ಭವಾನ್ತರೇಣ, ಮಹತಾ ತಪಸಾ ವಿನಾ ವಾಽಲಭ್ಯಮ್, ತದಪೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಯತಿತ್ವಾದಿಕಮಪೀತಿ ವಾ। ಚಣ್ಡಾಲಜನ್ಮನಾಮಪಿ, ಕಿಮು ಕ್ಷತ್ರಿಯಾದೀನಾಮಿತಿ ವಾ।

ವಿಪ್ರಾ ಏವ ಯೇ ಕರ್ಮಣಾ ಚಣ್ಡಾಲಾಸ್ತೇಷಾಂ ಕಥಞ್ಚಿತ್ ಪ್ರತ್ಯಾಪತ್ತಿರ್ವೈದಿಕೈರಪ್ಯಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಇತ್ಯತಶ್ಚಣ್ಡಾಲಜನ್ಮನಾಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಚಣ್ಡಾಲೇಷು ಜನ್ಮ ಯೇಷಾಮಿತಿ ವಾ। ಚಣ್ಡಾಲಸಮ್ಬನ್ಧಿತ್ವಾಚ್ಚಣ್ಡಾಲಂ ಜನ್ಮ ಯೇಷಾಮಿತಿ ವಾ ತಥೋಕ್ತಾಃ। ಕ್ರಮಶೋ ಮಣ್ಡಲಾನ್ತಃಪ್ರವೇಶೇನೇತ್ಯನೇನೇದಮುಚ್ಯತೇ। ಯೋ ಯಾವಜ್ಜಾತಿವ್ಯವಹಿತಃ, ತಸ್ಯ ತಾವನ್ತಿ ಮಣ್ಡಲಾನಿ ಕಲ್ಪ್ಯಾನಿ। ತತ್ರ ಯದ್ಯನ್ಮಣ್ಡಲಂ ಪ್ರವಿಶತಿ ತತ್ತಜ್ಜಾತೀಯೋ ಭವತಿ। ಚರಮಮಣ್ಡಲಪ್ರವೇಶೇ ತು ವಿಪ್ರಃ ಸಮ್ಪದ್ಯತ ಇತ್ಯನ್ಯಾಗಮೇಷು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ ಇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ತಥಾಚೋಕ್ತಮ್

"ದೀಕ್ಷಾಪ್ರವೇಶಮಾತ್ರೇಣ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಭವತಿ ಕ್ಷಣಾತ್।

ಕಾಪಾಲಂ ವ್ರತಮಾಸ್ಥಾಯ ಯತಿರ್ಭವತಿ ಮಾನವಃ" ಇತಿ।

ಏತದಧಿಕಾರಸೌಲಭ್ಯಮುದಾಹೃತಮ್। ಏವಂ ಸಾಧನಸೌಲಭ್ಯಮಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಯಥಾಽಽಹುಃ ಕಾಪಾಲಿಕಾಃ

"ಮುದ್ರಿಕಾಷಟತತ್ವಜ್ಞಃ ಪರಮುದ್ರಾವಿಶಾರದಃ।

ಭಗಾಸನಸ್ಥಮಾತ್ಮಾನಂ ಧ್ಯಾತ್ವಾ ನಿರ್ವಾಣಮೃಚ್ಛತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕರ್ಣಿಕಾ ರುಚಕಂ ಚೈವ ಕುಣ್ಡಲಂ ಚ ಶಿಖಾಮಣಿಃ।

ಭಸ್ಮ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಂ ಚ ಮುದ್ರಾಷಂ ಪ್ರಚಕ್ಷತೇ।

ಆಭಿರ್ಮುದ್ರಿತದೇಹಸ್ತು ನ ಭೂಯ ಇಹ ಜಾಯತೇ “ ಇತ್ಯಾದಿ।

ತಥಾ ಕಾಲಾಮುಖಾ ಅಪಿ

“ರುದ್ರಾಕ್ಷಕಙ್ಕಣಂ ಹಸ್ತೇ ಜಟಾ ಚೈಕಾ ಚ ಮಸ್ತಕೇ।

ಕಪಾಲಂ ಭಸ್ಮನಾ ಸ್ನಾನಂ ಲಕುಟಂ ಕಲಶಾರ್ಚನಮ್” ಇತ್ಯಾದಿ।

h॥ ಸ್ವವ್ಯಾಹತ್ಯಾದಿದೋಷಾಕುಲಿತತ್ವಾಚ್ಚ ಪಾಶುಪತಾದಿಸ್ಮೃತೀನಾಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಯಥಾಽಧಿಕಾರಸಾಧನಯೋಃ ಸೌಲಭ್ಯಮುಕ್ತಮ್, ಏವಂ ತದ್ದೌರ್ಲಭ್ಯಮಪಿ ತತ್ರೈವೋಕ್ತಮಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ನ ಕೇವಲಂ ಫಲವಿಸಂವಾದೇನ ಪಾಶುಪತಾದೀನಾಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಪರಸ್ಪರವಿಸಂವಾದೇನಾಪೀತ್ಯಾಹ -- ಅಧಿಕಾರಮಿತಿ।

ಅಧಿಕಾರಂ ದುರಾಪಾದ್ಯಮುಕ್ತ್ವಾಽತಿಸುಲಭಂ ಪುನಃ।

ಅಶಕ್ಯಂ ಸಾಧನಂ ಚೋಕ್ತ್ವಾ ಸುಶಕಂ ತತ್ಫಲಾಪ್ತಯೇ।

ಉಚ್ಯತೇಽತಸ್ತದುಕ್ತಂ ಹಿ ವ್ಯಭಿಚಾರಿ ಫಲೇಽಪಿ ತು॥11॥**

(###sudha --)

ಕಥಂ ಪ್ರಮಾಣತಾಂ ಗಚ್ಛೇತ್॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।

ಯಸ್ಮಾತ್ ಕ್ವಚಿದಧಿಕಾರಂ ದುರಾಪಾದ್ಯಮುಕ್ತ್ವಾ ಪುನರಪಿ ಸುಲಭಂ ಬ್ರವೀತಿ, ಯಸ್ಮಾಚ್ಚ ತತ್ಫಲಾಪ್ತಯೇ ಸಮ್ಪದಾದಿಫಲಾಪ್ತಯೇ ಸಾಧನಮಶಕ್ಯಮುಕ್ತ್ವಾ ಸುಶಕಂ ಚೋಚ್ಯತೇ, ಯಸ್ಮಾಚ್ಚ ತದುಕ್ತಂ ಸಾಧನಂ ಫಲೇಽಪಿ ವಿಷಯೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಿ, ಅತಸ್ತದುಕ್ತಂ ಸಾ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯುಕ್ತಿಃ ಕಥಂ ಪ್ರಮಾಣತಾಂ ಗಚ್ಛೇತ್? ನ ಕಥಮಪೀತ್ಯರ್ಥಃ।

ದುರ್ಲಭತ್ವೋಕ್ತ್ಯನುರೋಧೇನ ಸೌಲಭ್ಯವಚನಂ ಪ್ರರೋಚನಾರ್ಥಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯತಾಮ್। ತಥಾಚ ಫಲವಿಸಂವಾದೋಽಪ್ಯಧಿಕಾರಾದಿವೈಗುಣ್ಯನಿಮಿತ್ತೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ ಯಥಾ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾದಾವಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ವೈಷಮ್ಯಾತ್। ಯುಕ್ತಂ ಹಿ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾದಿಷು ತಥಾ ಕಲ್ಪನಮ್। ಶ್ರುತಿಮೂಲತ್ವೇನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ನಿಶ್ಚಿತತಯಾ ಕಲ್ಪಕಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್। ಪಾಶುಪತಾದೌ ತು ತದಭಾವೇನ ವಿಸಂವಾದಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿಬನ್ಧನತೋಪಪತ್ತೌ ಕಲ್ಪಕಾಭಾವಾತ್। ಕ್ವಚಿತ್ ಸಂವಾದಸ್ತು ಕಾಕತಾಲೀಯೋ ವಾ ಗುಡಜಿಹ್ವಿಕಾನಿಮಿತ್ತೋ ವಾ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ತದಿದಮುಕ್ತಂ ತುಶಬ್ದೇನ। ತದುಕ್ತಂ ತ್ವಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ತದೇವಂ ಪಾಶುಪತಾದೀನಾಮಪಸ್ಮೃತಿತ್ವಾನ್ನ ತದ್ವಿರೋಧೇನೋಕ್ತಾರ್ಥಾಸಮ್ಭವಃ ಶಙ್ಕನೀಯ ಇತಿ ಸ್ಥಿತಮ್ ॥*#### h ॥ ಇತಿ ಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣಮ್ ॥1 ॥**

#aಅಥನವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ ॥2 ॥**

(###sudha --)

h ॥ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ ವೇದಾನಾಮಪ್ರಮಾಣ್ಯಸಾಧನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನ ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾದಸ್ಯ ತಥಾತ್ವಂ ಚ ಶಬ್ದಾತ್। ಪರಿಹೃತಃ ಸ್ಮೃತಿವಿರೋಧಃ। ಸಮ್ಪ್ರತಿ ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧಃ ಪರಿಹ್ರಿಯತೇ। ತಥಾಹಿ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಮನ್ವಯೇನ ಖಲು ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರೂಪಿತಮ್। ತತ್ರ ಶ್ರುತೇರೇವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತಾವದ್ ದುರ್ಲಭಮ್। ಯದ್ಧಿ ಫಲವ್ಯಭಿಚಾರಿ ತದಪ್ರಮಾಣಂ ದೃಷ್ಟಮ್, ಯಥಾ ವಿಪ್ರಲಮ್ಭಕವಾಕ್ಯಮ್। ಫಲವ್ಯಭಿಚಾರಿಣೀ ಚ ಶ್ರುತಿಃ, ಪುತ್ರಕಾಮೇಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯನುಷ್ಠಾನೇಽಪಿ ಕದಾಚಿತ್ ಪುತ್ರಜನ್ಮಾದ್ಯನುಪಲಬ್ಧೇಃ। ಅನ್ಯಥಾ ಫಲಾನುಪಲಬ್ಧ್ಯೋಕ್ತಂ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಪಿ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಏಕದೇಶೇ ಚಾಪ್ರಮಾಣ್ಯೇ ತನ್ನ್ಯಾಯೇನೈಕದೇಶಾನ್ತರಸ್ಯಾಪಿ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾನುಮಾನಂ ಸುಲಭಮೇವ।

ಕಿಞ್ಚ ಯದಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕಂ ತದಪ್ರಮಾಣಮ್, ಯಥಾ ಪಿಪೀಲಿಕಾಲಿಪಿಃ। ಅಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕಶ್ಚ ವೇದಃ, ಅಪೌರುಷೇಯತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಪೌರುಷೇಯತ್ವೇ ಚ ಮೂಲಪ್ರಮಾಣಶೂನ್ಯತ್ವಾದಪ್ರಮಾಣಮೇವ, ವಿಪ್ರಲಮ್ಭಕವಾಕ್ಯವತ್।

ಅಪಿಚಾಽಪ್ತಾಪ್ರಣೀತವಾಕ್ಯತ್ವಾದುನ್ಮತ್ತವಾಕ್ಯವದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ವೇದಸ್ಯಾನುಮೇಯಮ್। ಯದಾ ವೇದಸ್ಯೈತಾದೃಶೀ ದಶಾ, ತದಾ ಕಾ ವಾರ್ತಾ ಸ್ಮೃತೀತಿಹಾಸಪುರಾಣಾನಾಂ ಫಲವ್ಯಭಿಚಾರಾದಿದೋಷಜರ್ಝರಾಣಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ। ತಥಾಚ ವೇದಾದಿಸಮನ್ವಯೇನ ನ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ತತ್ಪ್ರತಿವಿಧಾನಾರ್ಥಸ್ಯ “ನ ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾತ್” ಇತಿ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ನಿತ್ಯತ್ವಾದಿತಿ।

h ॥ ಬೋಧಕತ್ವಾತ್, ವಿಪರೀತಾಬೋಧಕತ್ವಾಚ್ಚ ವೇದಾನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

#sutraಓಂ ನ ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾದಸ್ಯ ತಥಾತ್ವಂ ಚ ಶಬ್ದಾತ್ಓಂ ॥4 ॥**

(###sudha --)

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।ನಿತ್ಯತ್ವಾತ್ ಪುರುಷೋದ್ಭವೈಃ।

ಉಜ್ಝಿತಂ ಸರ್ವದೋಷೈಶ್ಚ ಕಥಂ ನೋ ಮಾನತಾಂ ವ್ರಜೇತ್ ॥12॥**

(###sudha --)

ವೇದವಾಕ್ಯಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಅಯಮರ್ಥಃ ಬೋಧಕತ್ವೇನ ಖಲು ಕರಣಾನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್, ದೋಷಾತ್ತು ಕದಾಚಿದಪನೀಯತೇ। ವೇದವಾಕ್ಯಂ ಚ ಬೋಧಕತ್ವೇನ ವಾದಿಪ್ರತಿವಾದಿಸಮ್ಮತಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಫಲವ್ಯಭಿಚಾರೋಽಪಿ ತತ್ರ ನ ಸ್ಯಾತ್। ವಾಕ್ಯೇ ಚ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಅಪವಾದಕಾ ದೋಷಾ ಅಬೋಧಕತ್ವವಿಪರೀತಬೋಧಕತ್ವಾದಯಃ ಸರ್ವೇಽಪಿ ವಕ್ತೃದೋಷನಿಬನ್ಧನಾ ಏವ। ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ತದವಗಮಾತ್। ವೇದವಾಕ್ಯಂ ಚ ನಿತ್ಯತ್ವಾದಪೌರುಷೇಯತ್ವಾತ್ ಪುರುಷದೋಷನಿಬನ್ಧನೈಃ ಸರ್ವದೋಷೈರ್ವರ್ಜಿತಂ ಸ್ವತ ಏವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಾಪ್ನೋತಿ। ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಚ ನಿಶ್ಚಿತೇ ಸತಿ ಫಲವ್ಯಭಿಚಾರಸ್ಯ ಸಾಮಗ್ರೀವೈಕಲ್ಯಂ ವಾ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕಸದ್ಭಾವೋ ವಾ ಕಾರಣಂ ಕಲ್ಪಯಿಷ್ಯತೇ। ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಾನನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಯೋರನನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಬಲವತ್ತ್ವಾದಿತಿ।

ಅತ್ರೈತೇ ಪ್ರಯೋಗಾ ಭವನ್ತಿ ವೇದಃ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ಬೋಧಕತ್ವೇ ಸತಿ ವಿಪರೀತಾಬೋಧಕತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನವತ್। ವಿಮತೋ ವಿಪರೀತಬೋಧಕೋ ನ ಭವತಿ, ಅನಾಪ್ತಾಪ್ರಣೀತವಾಕ್ಯತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನವಾಕ್ಯವತ್। ವಿಮತೋ ಅನಾಪ್ತಪ್ರಣೀತೋ ನ ಭವತಿ, ಅಪೌರುಷೇಯತ್ವಾತ್; ವ್ಯೋಮವತ್। ವಿಮತಃ ಫಲವ್ಯಭಿಚಾರೋ ವೈಕಲ್ಯಾದಿನಿಬನ್ಧನೋ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ, ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧಫಲವ್ಯಭಿಚಾರತ್ವಾತ್;ಚರಕಾದ್ಯುಕ್ತಫಲವ್ಯಭಿಚಾರವದಿತಿ।

h॥ ವೇದಾನಾಂ ನಿತ್ಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ನಿತ್ಯತ್ವಮೇವ ವೇದಸ್ಯ ಕುತಃ? ಪ್ರಾಗುಕ್ತಸಾಮಾನ್ಯಸಿದ್ಧಿಪರಿಶೇಷಾಭ್ಯಾಮಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ಯೇ ತು ಸ್ವಯೂಥ್ಯಾ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯಾಪಿ ತನ್ನಿತ್ಯತಾಂ ನಾನುಮನ್ಯನ್ತೇ, ತಾನ್ ಪ್ರತಿ ಸೂತ್ರಸೂಚಿತಾಭಿಃ ಶ್ರುತಿಭಿಸ್ತಾಮುಪಪಾದಯತಿ -- ವಿರೂಪೇತಿ।

ವಿರೂಪ ನಿತ್ಯಯಾ ವಾಚಾನಿತ್ಯಯಾಽನಿತ್ಯಯಾ ಸದಾ।

ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಭಿರ್ವೇದೋ ನಿತ್ಯ ಇತ್ಯೇವ ಗಮ್ಯತೇ ॥13॥**

(###sudha --)

ಅನೇನ "ತಸ್ಮೈ ನೂನಮಭಿದ್ಯವೇ ವಾಚಾ ವಿರೂಪ ನಿತ್ಯಯಾ। ವೃಷ್ಣೇ ಚೋದಸ್ವ ಸುಷ್ಟುತಿಮ್" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಮುಪಾದತ್ತೇ। ಅತ್ರ ವಾಚೋ ನಿತ್ಯತ್ವಮುಚ್ಯತೇ। ನ ವೇದಸ್ಯ। ತದಪಿ ಬಹುಕಾಲೀನತ್ವಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯತೋ "ನಿತ್ಯಯಾಽನಿತ್ಯಯಾ ಸ್ತೌಮಿ ಬ್ರಹ್ಮ ತತ್ ಪರಮಂ ಪದಮ್" ಇತಿ "ಶ್ರುತಿರ್ವಾವ ನಿತ್ಯಾಽನಿತ್ಯಾ ವಾವ ಸ್ಮೃತಯೋ ಯಾಶ್ಚಾನ್ಯಾ ವಾಚಃ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಮುಪಾದತ್ತೇ ನಿತ್ಯಯೇತಿ। ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನ್ತರನಿರಸಾಯ "ನಿತ್ಯಯಾ" ಇತ್ಯೇತತ್ ಸದಾ

ವಿದ್ಯಮಾನಯೇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್। ವಾಕ್ಯಶೇಷೇ ಹಿ ಬಹುಕಾಲೀನಾ ಅಪಿ ಸ್ಮೃತೀರನಿತ್ಯಪಕ್ಷೇ ನಿಕ್ಷಿಪ್ಯ ಶ್ರುತಿಮೇವ ನಿತ್ಯಾಮಾಹ। ಪೌರುಷೇಯತಾಮಪಿ ಶ್ರುತಯೋಽಭಿದಧತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ಆಪ್ತೋಕ್ತತ್ವಸ್ಯ ದುರವಧಾರಣತಾಯಾಃ ಪ್ರಾಗುಕ್ತತ್ವೇನ ಪೌರುಷೇಯತ್ವೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾವಧಾರಣಾನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗೇನ ದುರ್ಬಲತ್ವಾತ್। ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವತಸ್ತ್ವೇನಾಪೌರುಷೇಯತ್ವೇಽಪಿ ಕಾರಣಾಭಾವಾತ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ಯ ಆಭಾಸತ್ವಾತ್। ಪ್ರಬಲಶ್ರುತ್ಯನುಸಾರೇಣ ತತ್ತತ್ಪುರುಷಪ್ರವರ್ತಿತತ್ವಮೇವ ತಾಸಾಮರ್ಥೋಽವಗನ್ತವ್ಯಃ। ತಥಾಚ "ಋಚಃ ಸಾಮಾನಿ ಜಜ್ಞಿರೇ" "ಋಗ್ವೇದ ಏವಾಗ್ನೇರಜಾಯತ" ಇತ್ಯಾದ್ಯುಪಪನ್ನಂ ಭವತಿ। ನಹ್ಯೇಕಂ ವಾಕ್ಯಮನೇಕಕರ್ತೃಕಮಿತಿ ಸಮ್ಭವತಿ। ಸಮ್ಭವತಿ ತ್ವನೇಕಪ್ರವರ್ತಿತಮಿತಿ।

h॥ ಪಿಪೀಲಿಕಾಲಿಪೇಃ ವರ್ಣಸ್ಮರಣಹೇತುತಯಾ ಸಂಸ್ಕಾರೋದ್ಬೋಧಕಾರಣತ್ವೇನ ಬೋಧಕತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ಯದಪಿ ಪಿಪೀಲಿಕಾಲಿಪಿವದಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕತ್ವಾದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಶ್ರುತೇರಿತಿ, ತನ್ನಿರಾಕರೋತಿ -- -- ಪಿಪೀಲಿಕೇತಿ।

ಪಿಪೀಲಿಕಾಲಿಪಿಶ್ಚಾಪಿ ಪ್ರಮಾಣಮವಿರೋಧತಃ।

ಚೋ ಯಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ। ಬೋಧಕತ್ವಸಮುಚ್ಚಯೇ ವಾ। ತಸ್ಮಾದ್ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯವಿಕಲತ್ವಾದಸದನುಮಾನಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ನ ಕೇವಲಂ ಶ್ರುತಿಃ, ಕಿನ್ತು ಪಿಪೀಲಿಕಾಲಿಪಿರಪೀತ್ಯಪೇರರ್ಥಃ।

ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಖಲು ಪಿಪೀಲಿಕಾಲಿಪೇರಬೋಧಕತ್ವೇನ ವಾ ಸ್ಯಾತ್, ವಿಪರೀತಬೋಧಕತ್ವೇನ ವಾ। ನಾಽದ್ಯಃ, ಅನುಭವವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಪುರುಷಿಲಪೇರಪ್ಯಬೋಧಕತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಚ ತದ್ವ್ಯರ್ಥ್ಯಮಾಪದ್ಯೇತ। ಅಪಿಚೈವಂಸತ್ಯಾಕಾಶಾದಿಕಮೇವೋದಾಹ್ರಿಯೇತ, ತತ್ ಕಿಂ ಪಿಪೀಲಿಕಾಲಿಪಿಗವೇಷಣಯಾ? ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ತದ್ಧಿ ಬಲವತ್ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧತಃ ಕಲ್ಪನೀಯಮ್। ಅನ್ಯಥಾಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಚ ಪಿಪೀಲಿಕಾಲಿಪಿಬೋಧಿತೇಽರ್ಥೇ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧೋಽಸ್ತಿ। ಅತಃ ಕಥಮಸಾವಪ್ರಮಾಣಂ ಸ್ಯಾತ್?

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಲಿಪಿಸ್ತಾವನ್ನ ಪ್ರಮಾಣಂ ಪೃಥಕ್। ಅನುಪ್ರಮಾಣತ್ರಿತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ನಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಯೋರನ್ತರ್ಭವತಿ। ಅತಲ್ಲಕ್ಷಣತ್ವಾತ್। ಅತೋಽನುಮಾನಮೇವೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ತಚ್ಚ ಲೇಖಕಬುದ್ಧಿಸ್ಥಶಬ್ದವಿಷಯಂ ವಾ ತದವಬುದ್ಧಾರ್ಥವಿಷಯಂ ವಾ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈತತ್ ಪಿಪೀಲಿಕಾಲಿಪೌ ಸಮ್ಭವತಿ, ಪ್ರಮಾಣಬಾಧಿತತ್ವಾತ್। ತತ್ ಕಥಮಸೌ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ। ಮೈವಮ್। ತಥಾಸತ್ಯೇಡಮೂಕಿಲಪೇರಪ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಭವತು ಸಾಽಪ್ರಮಾಣಮಿತರಾ ತ್ವನುಮಾನಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಏಡಮೂಕಿಲಪೇರಪಿ ಸಾಂವ್ಯಾವಹಾರಿಕತ್ವದರ್ಶನಾತ್।

ಕಿಞ್ಚೇತರತ್ರಾಪ್ಯನುಮಾನೇ ಕಿಮೇಡಮೂಕವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಕಿಮಪಿ ವಿಶೇಷಣಮುಪಾದೇಯಮ್, ಉತ ನೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ನಾಽದ್ಯಃ, ಸನ್ದಿಗ್ಧಾಸಿದ್ಧಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ನಿರ್ಣೀತಲೇಖಕೈವ ಲಿಪಿರನುಮಾನಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ಅನಿರ್ಣೀತಲೇಖಕಾಯಾ ಅಪಿ ಸಾಂವ್ಯಾವಹಾರಿಕತ್ವಾತ್ । ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಏಡಮೂಕಿಲಪಾವನೈಕಾನ್ತ್ಯಾತ್ । ಅಥ ಮೂಲಲೇಖಕಬುದ್ಧಿಸ್ಥಶಬ್ದಾರ್ಥಾನುಮಾನೇ ನ ಕೋಽಪಿ ದೋಷ ಇತಿ ಮತಮ್ । ತದಪಿ ನ । ಪಿಪೀಲಿಕಾಲಿಪಾವನೈಕಾನ್ತ್ಯಾತ್ । ತದ್ವ್ಯಾವರ್ತನೇ ಚ ಸನ್ದಿಗ್ಧಾಸಿದ್ಧೇಃ । ನಹಿ ಪಿಪೀಲಿಕಾಲಿಪೇಃ ಪುರುಷಿಲಪೇರಸ್ತಿ ಕಶ್ಚಿದ್ ವಿಶೇಷಃ, ಯೇನ ನೇಯಂ ಪಿಪೀಲಿಕಾಲಿಪಿರಿತಿ ನಿಶ್ಚಿನುಯಾತ್ । ತಸ್ಮಾತ್ ಪುರುಷಿಲಪಿರಪಿ ಪದಮಿವ ಪದಾರ್ಥಸ್ಯ ವರ್ಣಾನಾಂ ಸ್ಮರಣಹೇತುರೇಷ್ಟವ್ಯಾ । ತತ್ ಸಮಂ ಪಿಪೀಲಿಕಾಲಿಪಾವಪಿ । ಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ ಪ್ರಮಿತಿತ್ವಂ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ । (538)

ನನು ಪ್ರಮಾತ್ವೇಽಪಿ ಸ್ಮೃತೇರ್ನ ತದ್ಧೇತುಮಾತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ । ಪ್ರಮಾತ್ರಾದೀನಾಮಪಿ ತತ್ಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ಕಿನ್ತು ಸಾಧಕತಮಸ್ಯೈವ । ತಚ್ಚ ಮನ ಏವೇತಿ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ । ಲಿಪಿದರ್ಶನಾದಿಕಂ ತು ಸಂಸ್ಕಾರೋದ್ಬೋಧಾಭಿಧಸಹಕಾರಿಸಮ್ಪಾದನೇನೈವ ಚರಿತಾರ್ಥಮಿತಿ ಕಥಂ ತಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್? ಮೈವಮ್ । ಅರ್ಥಸನ್ನಿಕರ್ಷಲಕ್ಷಣಾವಾನ್ತರವ್ಯಾಪಾರಸಹಿತಂ ಹೀನ್ದ್ರಿಯಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್, ನೇನ್ದ್ರಿಯಮಾತ್ರಮ್ । ಮನಸಶ್ಚ ಸ್ಮರಣೋದಯೇ ಸಂಸ್ಕಾರೋದ್ಬೋಧ ಏವಾರ್ಥಸನ್ನಿಕರ್ಷಃ । ತಥಾಚ ಚಕ್ಷುಷ ಇವಾರ್ಥೋಪಸರ್ಪಣತತ್ಸಂಯೋಗಸಹಿತಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್, ಏವಂ ಲಿಪಿದರ್ಶನತದುದ್ಬುದ್ಧಸಂಸ್ಕಾರಸಹಿತಸ್ಯೈವ ಮನಸ ಇತಿ ಕಥಂ ನ ಲಿಪೇಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್? ಕೇವಲಾಯಾಸ್ತು ನಾಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ಶ್ರುತೇರಪಿ ತನ್ನಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಏವೇತಿ ।

ನನ್ವತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಶಬ್ದೋ ಭಾವಸಾಧನೋ ವಾ ಸ್ಯಾತ್, ಕರಣಸಾಧನೋ ವಾ । ಆದ್ಯೇ ಪಿಪೀಲಿಕಾಲಿಪಿಃ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಂ ನ ಸ್ಯಾತ್ । ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ಪ್ರಮಾಣೀತಿ ಭವಿತವ್ಯಮ್ । ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ವೇದಾಃ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ಸ್ಮೃತಿಃ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ । ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಸಾಮಾನ್ಯೇನೋದ್ದಿಶ್ಯ ವೇದಾದಿತ್ವವಿಧಾನಾತ್ । ಅನ್ಯಥಾ ತತ್ರಾಪಿ ದೌರ್ಘಟ್ಯಮೇವೇತಿ । ಮೈವಮ್ । ಭಾವಸಾಧನತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ । ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಂ ತು ಭಾಕ್ತಮಿತಿ ।

h ॥ ಅಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕತ್ವಾದ್ ವೇದಾನಾಂ ಸಮ್ಯಗನುಭವಸಾಧನತ್ವಾಭಾವಾನುಮಾನೇ ಹೇತೋರನೈಕಾನ್ತಿಕತಾ ॥

(###sudha --)

ನನುಚ ಶ್ರುತೇಃ ಸಮ್ಯಗನುಭವಸಾಧನತ್ವೇನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿಷ್ಟಮ್, ನತು ಸ್ಮಾರಕತ್ವೇನ । ತಥಾಚ ನ ಶ್ರುತಿಃ ಸಮ್ಯಗನುಭವಸಾಧನಮ್, ಅಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕತ್ವಾತ್; ಪಿಪೀಲಿಕಾಲಿಪಿವದಿತ್ಯನುಮಾಸ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಯಥೇತಿ ।

ಯಥಾ ದ್ರೌಣೇರುಲೂಕೇನ ಕೃತಮಪ್ಯಾಸ ಬೋಧಕಮ್ ॥14॥**

(###sudha --)

ಅವಿರುದ್ಧಮ್ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ಯಥಾಽಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕಮಪ್ಯೇಕೇನೋಲೂಕೇನ ಕೃತಮನೇಕಕಾಕನಾಶನಮಶ್ವತ್ಥಾಮ್ನೋಽಹಮೇಕ ಏವಾನೇಕಾನ್ ವಧಿಷ್ಯಾಮೀತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಬೋಧಕಂ ಸಮ್ಯಗನುಭವಂ ಪ್ರತಿ ಸಾಧನಂ ಜಾತಮ್। ತಥಾ ಶ್ರುತಿರಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಾಽಪಿ ಸಮ್ಯಗನುಭವಸಾಧನಮ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಅಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕತ್ವಂ ಕಿಮನಾದಿತ್ವಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್, ಸಾದಿತ್ವೇಽಪಿ ಬುದ್ಧಿಜನ್ಯತ್ವಾಭಾವೋ ವಾ, ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಾರ್ಥಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕತ್ವಾಭಾವೋ ವಾ, ಅನೇನೈತದೇವಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯಿಷ್ಯಾಮೀತ್ಯಭಿಸನ್ಧಿಪೂರ್ವಕತಾವೈಧುರ್ಯಂ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಪಿಪೀಲಿಕಾಲಿಪಾವಭಾವಾತ್। ಗಗನಮೇವ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೋ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಚೇತ್, ತಥಾಽಪಿ ಶ್ರುತೇರನಾದಿತ್ವಸ್ಯ ಪರೇಣಾನಙ್ಗೀಕೃತತ್ವೇನಾಸಿದ್ಧೇಃ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಉತ್ಪದ್ಯಮಾನಂ ಬುದ್ಧಿಜನ್ಯಮೇವೇತಿ ಮಯಾಽಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ನ ತೃತೀಯಚತುರ್ಥೌ, ಉಲೂಕಕೃತವ್ಯಾಪಾರೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಾದಿತಿ।

ಯದ್ಯಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇ ವ್ಯಭಿಚಾರೋಽತ್ರ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ, ತಥಾಽಪಿ ಜ್ಞಾತಕರಣಸಜಾತೀಯತ್ವೇನ ಶಕ್ಯಪರಿಹಾರೋಽಸಾವಿತಿ ನೋದಿತಃ। ಅನುಮಾನಮಾತ್ರೇ ಸುವಚೋಽಪಿ ಚೇತನವ್ಯಾಪಾರವಿಷಯಸ್ಯ ತಥಾಭೂತ ಏವ ಶಾಕುನೇ ಪ್ರದರ್ಶಯಿತುಮುಚಿತ ಇತಿ ನ ಪ್ರದರ್ಶಿತಃ। ನನು ಶಾಕುನಮರ್ಥವಿಸಂವಾದ್ಯಪಿ ದೃಶ್ಯತೇ। ಸತ್ಯಮ್। ಯತ್ತು ಪ್ರಮಾಣಾವಿರುದ್ಧಂ ತದ್ ವ್ಯಭಿಚಾರಸ್ಥಲಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಭಾವೇನೋಕ್ತಮ್ ಅವಿರುದ್ಧಮಿತಿ। ಶಾಕುನಮಾತ್ರೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಸ್ಯ ದರ್ಶಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವೇಽಪ್ಯಾಗಮಿಕತ್ವೇನ ವಿಸಂವಾದಾನರ್ಹತಯೇದಮುದಾಹೃತಮ್।

h ॥ “ಆಸ” ಇತ್ಯಸ್ಯ ಸಾಧುತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಾಸೇತಿ ಕಥಮ್? ಅಸ್ತೇರ್ಭೂರಿತ್ಯಸ್ಯ ನಿತ್ಯತ್ವಾತ್। “ವಿಭಕ್ತಿಪ್ರತಿರೂಪಕಂ ಚಾವ್ಯಯಂ ಭವತಿ” ಇತಿ ವಚನಾದವ್ಯಯಮೇತದಿತಿ ನ ದೋಷಃ। ವಿಭಕ್ತಿಪ್ರತಿರೂಪಕಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ। ನಚೈವಂ ವಿಭಕ್ತಿರಸ್ತಿ। ನ ನಾಸ್ತಿ। ಆಮನ್ತ್ರಾನುಪ್ರಯೋಗಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್।

h ॥ ಶಬ್ದತ್ವೇ ಸತ್ಯಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕತ್ವಅಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕತ್ವಆಪ್ತಾಪ್ರಣೀತವಾಕ್ಯತ್ವಹೇತೂನಾಂ ಸೋಪಾಧಿಕತಾ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇವನ್ತರ್ಹಿ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ಶ್ರುತಿರ್ನ ಸಮ್ಯಾಗನುಭವಸಾಧನಮ್, ಶಬ್ದತ್ವೇ ಸತ್ಯಬದ್ಧಿಪೂರ್ವಕತ್ವಾದಿತಿ। ಯದ್ವಾ ಶ್ರುತಿರ್ನಾಽಗಮಃ, ಅಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕತ್ವಾದಿತಿ। ಅಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕತ್ವಂ ಚ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥತತ್ವಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕತ್ವಾಭಾವಃ। ಆದ್ಯಸ್ಯ ಪಿಪೀಲಿಕಾಲಿಪಾವಪ್ರವೇಶೇಽಪ್ಯುನ್ಮತ್ತವಾಕ್ಯಂ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ನಚೋನ್ಮತ್ತವಾಕ್ಯಮಪಿ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವಿರುದ್ಧಂ ತ್ವಿತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ವಿರುದ್ಧಂ ತು ವಿರೋಧಾದೇವ ಬಾಧಿತಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧಂ ಯದುನ್ಮತ್ತವಾಕ್ಯಂ ತತ್ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಾದೇವ ಬಾಧಿತಮಯಥಾರ್ಥಮಿತಿ ಯಾವತ್। ನತೂಕ್ತಹೇತುಭ್ಯಾಮಿತಿ। ಸೋಪಾಧಿಕತಾಮನೇನಾಽಚಷ್ಟೇ। ಅವ ಏವಾಽಪ್ತಾಪ್ರಣೀತವಾಕ್ಯತ್ವಹೇತರಪ್ಯಪಾಸ್ತಃ।

ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ನ ತಾವತ್ ಸಮ್ಯಗನುಭವಸಾಧನತ್ವಾಭಾವೋ ಜ್ಞಾನಸಾಧನತ್ವಾಭಾವೇನ, ಜ್ಞಾನಸಾಧನತ್ವಸ್ಯ ಉಭಯಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ನಾಪಿ ಸ್ಮೃತಿಸಾಧನತ್ವೇನ, ಅನನುಭೂತವಿಷಯತ್ವಸಮ್ಮತೇಃ। ತತೋ ವಿಪರೀತಬೋಧಕತ್ವೇನೈವೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಏವಂ ದ್ವಿತೀಯಪ್ರಯೋಗೇಽಪಿ ನ ತಾವದನಾಗಮತ್ವಮಶಬ್ದತ್ವೇನ। ಶಬ್ದತ್ವಸ್ಯೋಭಯಸಮ್ಮತತ್ವಾತ್। ತಸ್ಮಾದಯಥಾರ್ಥತ್ವೇನೇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಏವಂ ತೃತೀಯಪ್ರಯೋಗೇಽಪಿ ಸಾಧ್ಯನಿಷ್ಕರ್ಷಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ। ತಥಾಚ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಬಧಿತತ್ವಮುಪಾಧಿಃ। ಯದ್ವಾಽನುಭವಸಾಧನತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನೇ ಪ್ರಥಮಸಾಧ್ಯೇ, ವಾಕ್ಯತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನೇ ದ್ವಿತೀಯಸಾಧ್ಯೇ ಬೋಧಕತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನೇ ತೃತೀಯೇ ಚಾಯಮುಪಾಧಿರಿತಿ।

h ॥ ಪ್ರಮಾಣಾವಿರುದ್ಧತ್ವವಿಶಿಷ್ಟಬೋಧಕತ್ವಹೇತುನಾ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಾಧನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಸ್ಯೋಪಾಧೇರ್ಯದಯಥಾರ್ಥಂ ತತ್ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧಮಿತಿ ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕತ್ವೇಽಪಿ ಸಾಧನಾವ್ಯಾಪಕತ್ವಂ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವಿರೋಧೇತಿ।

ವಿರೋಧಾದರ್ಶನಾತ್ತಸ್ಮಾದ್ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿಷ್ಯತೇ ॥15॥**

(###sudha --)

ಪಕ್ಷೀಕೃತಾಯಾಂ ಶ್ರುತಾವುಕ್ತಸಾಧನಸದ್ಭಾವೇಽಪಿ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಸ್ಯಾದರ್ಶನಾತ್ ಸಾಧನಾವ್ಯಾಪಕತ್ವಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಅತ್ರ ವಿರೋಧಾಭಾವಾದಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇಽದರ್ಶನಾದಿತ್ಯುಕ್ತಂ ವಿರೋಧಾಭಾವಸಾಧನಾರ್ಥಮಿತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯೇವಂ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧತ್ವಮುಪಾಧಿರಿತಿ ಚೇತ್, ಉಪಾಧೇಃ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷೋನ್ನಾಯಕತ್ವಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವೇನ (521) ಅನುಮಾನಾನಾಂ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಮಿತ್ಯಾಶಯೇನಾಽಹ ತಸ್ಮಾದಿತಿ। ಯಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧತ್ವಮಯಯಾರ್ಥತ್ವಸ್ಯ ವ್ಯಾಪಕಮ್, ವ್ಯಾವೃತ್ತಂ ಚ ಪಕ್ಷೀಕೃತಾದ್ ವೇದಾತ್, ವ್ಯಾಪಕನಿವೃತ್ತೌ ವ್ಯಾಪ್ಯನಿವೃತ್ತಿರವಶ್ಯಮ್ಭಾವಿನೀ; ತಸ್ಮಾದ್ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇಷ್ಟವ್ಯಮ್।

ಅಯಮತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಃ ವೇದೋ ನಾಯಥಾರ್ಥಃ, ಪ್ರಮಾಣಾವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವತ್। ಯದ್ವಾ ವೇದೋ ಯಥಾರ್ಥಃ, ಬೋಧಕತ್ವೇ ಸತಿ ಪ್ರಮಾಣಾವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವತ್। ಏವಮ್ ವೇದಃ ಸಮ್ಯಗನುಭವಸಾಧನಮ್, ಅನುಭವಸಾಧನತ್ವೇ ಸತಿ ಪ್ರಮಾಣಾವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವತ್। ವೇದ ಆಗಮಃ, ವಾಕ್ಯತ್ವೇ ಸತಿ ಪ್ರಮಾಣಾವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನವದಿತಿ। ಏವಂ ವಾಕ್ಯತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನೇ ಸಾಧ್ಯೇಽನಾಪ್ತಪ್ರಣೀತತ್ವಮುಪಾಧಿಸ್ತದ್ವಿಪರ್ಯಯೇಣ ಚ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷೋಽಭಿಧೇಯ ಇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾದಿಸ್ಮೃತೀನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಾಧನಮ್ ll

(###sudha --)

ಅಸ್ತ್ವೇವಂ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ । ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾದಿಸ್ಮೃತೀನಾಂ ತು ಕಥಮ್? ನಹಿ ತಾ ಅಪ್ಯಪೌರುಷೇಯಾಃ । ಯೇನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮವಧಾರ್ಯ ಫಲವ್ಯಭಿಚಾರಮನ್ಯಥಾ ನೇಷ್ಯಾಮ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ತನ್ಮೂಲತ್ವಾದಿತಿ ।

ತನ್ಮೂಲತ್ವಾತ್ ಸ್ಮೃತೀನಾಂ ಚವಿರೋಧೋ ಯತ್ರ ನ ಕ್ವಚಿತ್ ।

ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿಷ್ಯತ ಇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ । ಯದ್ಯಪಿ ಭಗವದ್ರಚಿತಾನಾಂ ವೇದಾರ್ಥಮುಪಲಭ್ಯ ರಚಿತತ್ವಂ ವೇದಮೂಲತ್ವಂ ನಾಸ್ತಿ । ತಸ್ಯ ಸ್ವತಃ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾತ್ । ತಥಾऽಪಿ ತಮನುಸೃತ್ಯ ರಚಿತತ್ವಂ ತನ್ಮೂಲತ್ವಮಿಹ ವಿವಕ್ಷಿತಮಿತಿ ನೋಕ್ತದೋಷಃ ।

ಅಯಮತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಃ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾದಿಸ್ಮೃತಿಃ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ಪ್ರಮಾಣಮೂಲತ್ವಾತ್, ಪ್ರಮಾಣಸಂವಾದಿತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನವದಿತಿ । ಯದ್ವಾ ವಿಮತಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ವೇದಸಂವಾದಿತ್ವಾತ್ ಪರಾಭ್ಯುಪಗತಾಹಿಂಸಾದಿವಾಕ್ಯವತ್ । ಆಪ್ತವಾಕ್ಯತ್ವಮುಪಾಧಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದೌ ಸಾಧ್ಯಾವ್ಯಾಪನಾತ್ । ವಾಕ್ಯತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕತ್ವಾದದೋಷ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ । ತಥಾऽಪಿ ವೇದೇತರವಾಕ್ಯತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನಸಾಧನೇನೋಪಾಧೇಃ ಪಕ್ಷೇ ಸಾಧನಸೌಲಭ್ಯಾತ್ । ಸತಿಚೈವಂ ಸ್ಮೃತೀನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ತದ್ಬಲೇನ ಫಲವ್ಯಭಿಚಾರೋऽಪ್ಯನ್ಯಥಯಿತವ್ಯ ಇತಿ ।

ನನುಚೋಕ್ತಾರ್ಥವಿರುದ್ಧವಾದೀನ್ಯಪಿ ಸ್ಮೃತೀತಿಹಾಸಪುರಾಣಾನ್ಯುಪಲಭ್ಯನ್ತೇ । ತೇಷಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಾಧನೇ ಚ ಬಹುವಿಪ್ಲವಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವಿರೋಧ ಇತಿ । ಪೂರ್ವೇಣೈವಾನ್ವಯಃ । ಯಾಸಾಂ ಸ್ಮೃತೀನಾಂ ಸರ್ವಥಾ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧೋ ನಾಸ್ತಿ ತಾಸಾಮೇವ ಪಕ್ಷೀಕರಣಾನ್ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ದೋಷ ಇತ್ಯಾಶಯಃ ।

ನನ್ವೇವಂಸತಿ ವೇದಮೂಲತ್ವೋಪನ್ಯಾಸೋ ವ್ಯರ್ಥಃ । ಜ್ಞಾನಜನಕಾನಾಮವಶ್ಯಾಙ್ಗೀಕರಣೀಯೇನ ವಿರೋಧಾಭಾವೇನೈವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧೇರಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ಫಲವ್ಯಭಿಚಾರಲಕ್ಷಣವಿರೋಧದರ್ಶನೇನಾಸಿದ್ಧಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇನ ತದಪನಯನೇ ಚೇತರೇತರಾಶ್ರಯತ್ವಾಪಾತಾತ್ । ವೇದಮೂಲತ್ವೇನ ತು ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಸಿದ್ಧೇ ನ ಕೋऽಪಿ ದೋಷ ಇತಿ ।

h ll ಉಪಜೀವ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮವಿರೋಧ ಏವಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಹೇತುಃ ll

(###sudha --)

ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಯೋಜಕಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಸ್ಯಾಭಾವಾನ್ನ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತ್ಯೋರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತದಯುಕ್ತಮ್ । ಶ್ರುತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಸ್ಯೇಶ್ವರಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದೇರೀಶ್ವರೋ ನ ಸರ್ವಜ್ಞಃ, ಪುರುಷತ್ವಾತ್; ಯಜ್ಞದತ್ತವದಿತ್ಯಾದ್ಯನುಮಾನವಿರುದ್ಧತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವಿರೋಧೋऽಪೀತಿ ।

ವಿರೋಧೋಽಪಿ ಸ ಏವೋಕ್ತಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣಾಽಗಮೇನ ವಾ ॥16॥**

(###sudha --)

ಪ್ರಕೃತಸಮ್ಬನ್ಧಾರ್ಥೋಽಪಿಶಬ್ದಃ । ಯಚ್ಛಬ್ದೋಽಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಃ । ವಿರೋಧಾದೇವ ಬಾಧಿತಮಿತ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಯೋಜಕತಯೋಕ್ತೋ ವಿರೋಧೋಽಪಿ ಸ ಏವ ಯಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣಾಽಗಮೇನ ವಾ ಸ್ಯಾತ್ । ನ ಪುನರನುಮಾನೇನ ।

ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಯೋಜಕತಯಾ ಯದಸ್ಮಾಭಿರಭಿಹಿತಮ್, ತತ್ ಪಕ್ಷೇಽಪ್ಯುಪಪಾದಯಿತುಂ ಖಲು ಪರಸ್ಯಾಯಂ ಪ್ರಯತ್ನಃ । ಅಸ್ಮಾಭಿಶ್ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮವಿರೋಧ ಏವ ತಥಾಽಭಿಪ್ರೇತೋ ನಾನುಮಾನವಿರೋಧಃ । ತಥಾಚ ಪಕ್ಷೇ ತದ್ವ್ಯುತ್ಪಾದನಂ ಪ್ರಕೃತಾಸಙ್ಗತಮೇವ । ಸ್ವತನ್ತ್ರಾನುಮಾನವಿರೋಧಂ ತೂತ್ತರತ್ರ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯತಿ ಸೂತ್ರಕೃದಿತಿ ।

h॥ ಅನುಮಾನಸ್ಯ ವೇದೋಕ್ತಾರ್ಥಬಾಧಕತ್ವಾಭಾವಃ ॥

(###sudha --)

ನನು ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧ ಏವಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಪ್ರಯೋಜಕೋಽಸ್ತು, ಕಿಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣಾಽಗಮೇನ ವೇತಿ ವಿಶೇಷಣೇನ? ತಥಾಚೋಕ್ತಾನುಮಾನವಿರೋಧಾದ್ ವೇದಾದೇರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ । ಮೈವಮ್ । ವಕ್ಷ್ಯಾಮೋ ಹ್ಯತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿವಸ್ತುಷು ಪ್ರಮಾಣಂ ವೇದ ಏವೈಕ ಇತಿ ವೈದಿಕೇಽರ್ಥೇಽನುಮಾನಸ್ಯಾನವಕಾಶಮ್ । (541) ಯತ್ರ ಚ ಯಸ್ಯಾಪ್ರವೇಶೋ ನ ತಸ್ಯ ತದ್ ಬಾಧಕಮ್ । ನಹಿ ನಯನಂ ಸ್ಪರ್ಶಾಪಬಾಧನಸ್ಯ ಈಷ್ಟೇ । ತಥಾಚ ಕಥಮನುಮಾನಂ ವೇದಾದ್ಯರ್ಥಬಾಧನೇನ ತದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಪ್ರಯೋಜಕಂ ಸ್ಯಾತ್? ಪ್ರಕೃತಂ ಚ ವೇದಾದಿಕಮೇವೇತಿ ।

h॥ ಆಗಮಸ್ಯಾಽಗಮಾನ್ತರೇಣ ವಿರೋಧೇ ಅನ್ಯತರಾಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದ್ಯುಪೋದ್ಬಲಕತಯೈವಾನುಮಾನಸ್ಯೋಪಯೋಗಃ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇವಂಸತಿ ತರ್ಹಿ ವೇದಾರ್ಥಮೀಮಾಂಸಾ ನಾಽರಮ್ಭಣೀಯಾ ಸ್ಯಾತ್, ಮೀಮಾಂಸಾಯಾ ಯುಕ್ತ್ಯನುಸನ್ಧಾನಾತ್ಮಕತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಆಗಮೇನೇತಿ ।

ಆಗಮೇನಾಽಗಮಸ್ಯೈವ ವಿರೋಧೇ ಯುಕ್ತಿರಿಷ್ಯತೇ ।

ಏವಶಬ್ದೋ ವಿರೋಧ ಇತ್ಯತಃ ಪರೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ । ನಿರ್ಣಯಾರ್ಥಮಿತಿ ಶೇಷಃ ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಅನುಮಾನಂ ಹಿ ಧರ್ಮ್ಯಾದಿಪ್ರಮಿತಿಮಪೇಕ್ಷತೇ । ನಚ ಧರ್ಮ್ಯಾದಿರೂಪಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಕಂ ವೇದಾದೃತೇ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತಿ ತದನಪೇಕ್ಷ್ಯಾಯಾಮಾಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧ್ಯಾದಿಕಮ್,

ಅಪೇಕ್ಷ್ಯಾಯಾಂ ತು ವಿರೋಧಿನೋ ಧರ್ಮ್ಯಾದಿಗ್ರಾಹಕವಿರೋಧ ಇತ್ಯೇವಂ ವೈದಿಕೇಽರ್ಥೇಽನುಮಾನಸ್ಯಾನವಕಾಶೋಽಭಿಧಿತ್ಸಿತಃ। ಮೀಮಾಂಸಾಯಾಂ ತು ಕ್ವಚಿದಾಗಮಸ್ಯಾಽಗಮಾನ್ತರೇಣ ವಿರೋಧ ಏವ ಅರ್ಥನಿರ್ಣಯಾರ್ಥಂ ಯುಕ್ತಿರುಪಾದೀಯತೇ। ಸಾ ಖಲ್ವನ್ಯತರಾಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮುಪೋದ್ಬಲಯನ್ತೀ ಅನ್ಯತರಾಗಮಬಾಧಯಾಽರ್ಥನಿರ್ಣಯಾಯ ಪ್ರಭವತಿ। ಅನ್ಯತರಾಗಮಸಿದ್ಧಧರ್ಮ್ಯಾದ್ಯಾಶ್ರಯೇಣಾಽಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧ್ಯಾದ್ಯನವಕಾಶಾತ್। ಅನ್ಯತರಾಗಮಸ್ಯ ಧರ್ಮ್ಯಾದಿಗ್ರಾಹಕತ್ವಾಭಾವೇನಾಪ್ರಬಲಸ್ಯ, ಆಗಮಸಚಿವತಯೋಪಪತ್ತೇಸ್ತತೋ ದುರ್ಬಲಸ್ಯಾಕಿಞ್ಚಿತ್ಕರತ್ವಾತ್। ತದೇವಂವಿಧೋಪಪತ್ತೇರಾಗಮಿಕೇಽಪ್ಯರ್ಥೇ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾದುಪಪನ್ನಾ ಮೀಮಾಂಸೇತಿ।

h ll ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮವಿರೋಧೇಽಪಿ ಆಗಮಸ್ಯ ಪ್ರತೀತಾರ್ಥಪ್ರಚ್ಯಾವನಮಾತ್ರಮ್, ನತ್ವಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ ll

(###sudha --)

ಅಪಿಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮವಿರೋಧೋಽಪಿ ನ ಸ್ವರೂಪೇಣಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಪ್ರಯೋಜಯತಿ। ಕಿನ್ತು ತಯೋರುಪಜೀವ್ಯತ್ವಾದಿನಾ ಪ್ರಾಬಲ್ಯೇ ಸತ್ಯೇವ। ದುರ್ಬಲಯೋಃ ಸ್ವಯಂ ಬಾಧಿತತ್ವೇನ ಸಮಬಲಯೋಃ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಮಾತ್ರಹೇತುತ್ವೇನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿಶ್ಚಯಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಉಪಜೀವ್ಯಾದಿವಿರೋಧೇನ ಚಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಭವದ್ ವೇದಸ್ಯ ನ ಸರ್ವಥಾಽಯಥಾರ್ಥತ್ವಲಕ್ಷಣಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಪ್ರತೀತಾರ್ಥಪ್ರಚ್ಯಾವನಮಾತ್ರಮ್। ಅಪೌರುಷೇಯತಯಾ ನಿರ್ದೋಷಸ್ಯ ಸರ್ವಥಾಽಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ತಥಾಚಾನ್ಯಾರ್ಥಕಲ್ಪನಾಽವಶ್ಯಂ ಕಾರ್ಯೇತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಉಪಜೀವ್ಯೇತಿ।

ಉಪಜೀವ್ಯವಿರೋಧೇ ತು ವೇದಸ್ಯಾನ್ಯಾರ್ಥಕಲ್ಪನಾ ll17 ll**

(###sudha --)

ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್। ನಿರವಕಾಶತ್ವಾದಿಕಮಪಿ ಗ್ರಹ್ಯಮ್।

h ll ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಾನುಮಾನಾನಾಂ ಉಪಜೀವ್ಯತ್ವವ್ಯವಸ್ಥಾ ll

(###sudha --)

ಭವತ್ವೇವಮ್। ತತಃ ಕಿಮ್? ವೇದೋಪಜೀವ್ಯತ್ವಾದಿಕಂ ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಯೋರೇವ ಪ್ರಾಯೇಣ ಸಮ್ಭವತಿ। ಯುಕ್ತೇಸ್ತು ಕ್ವಚಿದೇವ। ಪುರುಷತ್ವಾದಿಯುಕ್ತೇಸ್ತು ನಾಸ್ತ್ಯೇವ। ಅತಶ್ಚ ನ ತದ್ವಿರೋಧೇನ ವೇದಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಮನ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯಾಶಯೇನಾಽಹ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಿತಿ।

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮುಪಜೀವ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್ ಪ್ರಾಯೋ ಯುಕ್ತಿರಪಿ ಕ್ವಚಿತ್।

ಆಗಮೈಕಪ್ರಮಾಣೇಷು ತಸ್ಯೈವ ಹ್ಯುಪಜೀವ್ಯತಾ ll18 ll**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ವೇದಸ್ಯೇತ್ಯನುವರ್ತತೇ। ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತಃ ಪರಮಿತಿಶಬ್ದೋಽಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಃ। "ತತ್ ತ್ವಮಸಿ" ಇತ್ಯಾದಿವೇದಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮುಪಜೀವ್ಯಮ್। ಯುಕ್ತಿರಪಿ ಕ್ವಚಿದ್ ವೇದಸ್ಯೋಪಜೀವ್ಯೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಯಥಾ "ಪ್ರಾಣಾ ವಾ ಅಣವಃ" ಇತ್ಯಾದೇಃ। ಆಗಮೈಕಪ್ರಮಾಣಕೇಷು ವಿಷ್ಣ್ವಾದಿವಿಷಯೇಷು ಪ್ರವರ್ತಮಾನಂ "ಜನಿತೋತ ವಿಷ್ಣೋಃ" ಇತ್ಯಾದಿವೇದಂ ಪ್ರತಿ "ನಿರನಿಷ್ಟೋ ನಿರವದ್ಯಃ" ಇತ್ಯಾದೇಸ್ತಸ್ಯ ವೇದಸ್ಯೋಪಜೀವ್ಯತೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಏವಂ ನಿರವಕಾಶತ್ವಾದಿಕಮಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಯೋರೇವ ಪ್ರಾಯೇಣ ಸಮ್ಭವತಿ, ಯುಕ್ತೇಸ್ತು ಕ್ವಚಿದೇವ। ತಚ್ಚ ನ ಪ್ರಕೃತಯುಕ್ತೇರಿತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್।

h॥ ಏಕಸ್ಯೈವಾಽಽಗಮಸ್ಯಾನೇಕಾರ್ಥಪ್ರತೀತೌ ಅರ್ಥಾವಧಾರಣಾಯಾನುಮಾನಸ್ಯೋಪಯೋಗಃ॥

(###sudha --)

ಆಗಮಯೋಃ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧೇ ಸತ್ಯನ್ಯತರಾಗಮಾಶ್ರಯೇಣ ಯುಕ್ತೇರನುಪ್ರವೇಶೋಪಪತ್ತೇರ್ಯುಕ್ತಾ ಮೀಮಾಂಸೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತದನುಪಪನ್ನಮ್, ಅಸಾರ್ವತ್ರಿಕತ್ವಾತ್। ನಹಿ ಸರ್ವತ್ರಾಽಽಗಮಯೋಃ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧ ಏವ ಮೀಮಾಂಸಾಽವತಾರ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಯುಕ್ತ ಇತಿ।

ಯುಕ್ತೋಽಯುಕ್ತಶ್ಚ ಯದ್ಯರ್ಥ ಆಗಮಸ್ಯ ಪ್ರತೀಯತೇ।

ಸ್ಯಾತ್ ತತ್ರ ಯುಕ್ತ ಏವಾರ್ಥಃ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥19॥**

(###sudha --)

ತತ್ರತತ್ರಹ್ಯರ್ಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ಸತ್ಯಮೇತತ್ ಕ್ವಚಿದೇವಾಯಂ ನ್ಯಾಯ ಇತಿ। ತಥಾಽಪಿ ಯತ್ರ ನೈವಂ ತತ್ರೈಕಸ್ಯೈವಾಽಽಗಮಸ್ಯ ಅನೇಕಾರ್ಥಪ್ರತೀತೌ ಯುಕ್ತ್ಯನುಸಾರಿಣಮರ್ಥಮುಪಾದಾಯ ತದನನುಗುಣತದ್ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಪರಿತ್ಯಾಗಃ ಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ನೋಕ್ತನಿಯಮಭಙ್ಗಃ। ಕೇವಲಯುಕ್ತೇರ್ವೈದಿಕೇಽರ್ಥೇಽನುಪ್ರವೇಶಸ್ಯಾನಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ನಾಪಿ ಮೀಮಾಂಸಾನುಪಪತ್ತಿಃ। ಅನ್ಯತರವೈದಿಕಾರ್ಥಾನುಸಾರಿಣ್ಯಾ ಯುಕ್ತೇರಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾದಿತಿ।

h॥ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮವಿರುದ್ಧಸ್ಯಾನುಮಾನಸ್ಯೈವಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ಪ್ರಾಕ್ ಪುರುಷತ್ವಾದಿಯುಕ್ತಿವಿರೋಧೇನಾಽಽಗಮಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ನ ವಾಚ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಇದಾನೀಂ ತು ಯುಕ್ತಿರೇವಾಸೌ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮವಿರೋಧೇನಾಪ್ರಮಾಣಮ್। ತಸ್ಯಾಸ್ತದುಪಜೀವಿತ್ವೇನ ತತೋ ದುರ್ಬಲತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಯುಕ್ತಿಶ್ಚೇತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ । ಯುಕ್ತಿಶ್ಚ ತ್ರಿವಿಧಾ ಮತಾ ॥19॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಾ ಯಸ್ಯಾ ಯುಕ್ತಿಗಾಽಽಗಮಗಾ ತಥಾ।

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಮೂಲಾ ತು ಯುಕ್ತಿಸ್ತತ್ರ ಬಲೀಯಸೀ ॥20॥**

(###sudha --)

h॥ ಅನುಮಾನಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಮೂಲತ್ವೇನ ತ್ರೈವಿಧ್ಯಮ್, ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾದಿಕಂ ಚ॥

(###sudha --)

ಯದ್ವಾ ಯತ್ ಸಿದ್ಧವತ್ಕೃತ್ಯ ತತ್ರ ಮೀಮಾಂಸಾರಮ್ಭಾನುಪಪತ್ತಿಃ ಪರಿಹೃತಾ ತದಿದಾನೀಂ ದರ್ಶಯಿತುಮಾಹ ಯುಕ್ತಿಶ್ಚೇತಿ। ಚಶಬ್ದಃ ಪ್ರಕೃತಾನುಸನ್ಧಾನಾರ್ಥಃ। ಕಥಂ ತ್ರೈವಿಧ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವ್ಯಾಪ್ತಿರಿತಿ। ಯಸ್ಯಾ ಯುಕ್ತೇಃ ಸಾಧ್ಯೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾವಗತಾ ಸೈಕಾ। ಯುಕ್ತಿಗಾ ಯುಕ್ತ್ಯವಗತಾ ಯಸ್ಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಸಾ ದ್ವಿತೀಯಾ। ತಥಾಽಽಗಮಗಾ ಆಗಮಾವಗತಾ ಯಸ್ಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಸಾ ತೃತೀಯೇತಿ। ಏವಂ ತ್ರಿವಿಧೇತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್। ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್। ಧರ್ಮ್ಯಾದಿಗ್ರಾಹಕಭೇದೇನಾಪಿ ತ್ರೈವಿಧ್ಯಂ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಏತಚ್ಚ ಸ್ಪಷ್ಟಯಿಷ್ಯಾಮಃ। (692)

ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಯಾ ಯುಕ್ತಿಮೂಲಾ ಯುಕ್ತಿಃ ಸಾ ನಾಽಗಮಾದ್ಯುಪಜೀವಿನೀತಿ ತಸ್ಯಾ ಬಾಧಿಕಾ, ತದಬಾಧ್ಯಾ ಚ ಭವತ್ವಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇತಿ। ತತ್ರ ತಾಸು ತ್ರಿವಿಧಾಸು ಯುಕ್ತಿಷು। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಮೂಲೇತಿ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೂಲಾಽಽಗಮಮೂಲಾ ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಯುಕ್ತಿಮೂಲಾಽಪಿ ಹಿ ಯುಕ್ತಿರನ್ತತಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಮೂಲೈವ ಏಷ್ಟವ್ಯಾ। ಅನ್ಯಥಾ ತನ್ಮೂಲಯುಕ್ತೇರ್ನಿರ್ಮೂಲತ್ವಮ್, ಅನವಸ್ಥಾ ವಾಽಽಪದ್ಯೇತ। ತಥಾಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯಪೇಕ್ಷತ್ವೇನ ಸಾಮ್ಯೇಽಪಿ ಬಹುಸಂವಿಧಾನಾನಪೇಕ್ಷಯೋಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಮೂಲಯೋರ್ಯುಕ್ತ್ಯೋಃ ಪ್ರಬಲತ್ವಮ್, ತದಪೇಕ್ಷಾಯಾಸ್ತು ಯುಕ್ತಿಮೂಲಾಯಾ ದುರ್ಬಲತ್ವಂ ಯುಕ್ತಮೇವ। ತಥಾಚ ಪ್ರಬಲಯೋರ್ಯುಕ್ತ್ಯೋರ್ಯದೇದೃಶೀ ದಶಾ ತದಾ ಕಾ ವಾರ್ತಾ ದುರ್ಬಲಾಯಾ ಯುಕ್ತೇರಾಗಮಬಾಧನಾದಾವಿತಿ।

h॥ ಪ್ರಮಾಣಾದಿನಿರೂಪಣಸ್ಯ ಪ್ರಾಸಙ್ಗಿಕತ್ವಮ್, ಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಾವಿಷಯಸ್ಯಾಪಿ ಅತ್ರ ನಿರೂಪಣೇ ನಿಮಿತ್ತಮ್॥

(###sudha --)

ತದೇವಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಸ್ಯೈವ ಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಾತ್, ಶ್ರುತ್ಯಾದೇಶ್ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮವಿರೋಧಾಭಾವಾತ್, ಅನುಮಾನವಿರೋಧಸ್ಯಾಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಾನ್ನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಬೋಧಕತ್ವೇನ ಸ್ವತ ಏವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತ್ಯುಪಪಾದಿತಮ್। ತದೇತತ್ ಪ್ರಮಾಣಾಪ್ರಮಾಣವಿವೇಕಮವಿದುಷಾಂ ದುರವಧಾರಮಿತ್ಯುದ್ದೇಶಲಕ್ಷಣವಿಭಾಗಪರೀಕ್ಷಾಭಿಸ್ತನ್ನಿರೂಪಣಾರ್ಥಮುತ್ತರೋ ಗ್ರನ್ಥಸನ್ದರ್ಭಃ। ನಚ ಸಾಂವ್ಯಾವಹಾರಿಕತ್ವಾತ್ ಪ್ರಮಾಣಾದೇಃ ಕಿಂ ತನ್ನಿರೂಪಣೇನೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ತಥಾಽಪಿ ಸ್ವರೂಪಸಙ್ಖ್ಯಾವಿಷಯಫಲಗೋಚರಾಣಾಂ ವಾದಿವಿವಾದಾನಾಂ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವೇನ ನಿರೂಪಣಾರ್ಹತ್ವಾತ್।

ಯದ್ಯಪ್ಯೇಷೋಽರ್ಥಸ್ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ವಿಷಯಃ, ನ ಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ। ತಥಾಽಪಿ ಶಿಷ್ಯಹಿತೈಷಿಣಾ ಭಾಷ್ಯಕೃತಾ ಪ್ರಸಙ್ಗಾಗತೋ ನಿರೂಪ್ಯತೇ। ಯಥಾ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾಭಾಷ್ಯಕಾರೇಣೇತ್ಯದೋಷಃ। ಅತ ಏವ ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣಾದೌ ನಿರೂಪಿತಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಪುನರತ್ರ ನಿರೂಪಣಂ ನ ದೋಷಾಯ। ಏಕೀಕೃತ್ಯ ನಿರೂಪಣಸ್ಯಾಪಿ ಶಿಷ್ಯಹಿತಾರ್ಥತ್ವಾತ್।

h॥ ಪ್ರಮಾಣಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಕಥನಮ್॥

(###sudha --)

ತತ್ರ ನಿರ್ಧಾರಿತಸ್ವರೂಪಸ್ಯೈವ ಸಙ್ಖ್ಯಾದಿಜಿಜ್ಞಾಸಾ। ಲಕ್ಷಣಂ ಚ ತನ್ನಿರ್ಧಾರಣೋಪಾಯಃ। ನಚ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣೇನ ವಿನಾ ವಿಶೇಷಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾವಸರ ಇತ್ಯತಃ ಪ್ರಮಾಣಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರಥಮಂ ತಾವದಾಹ -- ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಮೇವೇತಿ।

ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಮೇವ ಮಾನತ್ವಮ್॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥

h॥ ಖಣ್ಡನಕಾರೇಣ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಕಶ್ಚಿದಾಹ -- ಕಿಮರ್ಥಂ ಲಕ್ಷಣಮುಚ್ಯತೇ? ಕಿಂ ಸಜಾತೀಯವಿಜಾತೀಯವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರತೀತ್ಯರ್ಥಮ್, ಉತ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಾದಿಪ್ರತೀತಯೇ ತಚ್ಚಿಹ್ನೋಪದರ್ಶನಮಿದಮ್, ಅಥ ವ್ಯವಹಾರಾರ್ಥಮ್, ಉತ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಾವಧಾರಣಾರ್ಥಮ್, ಅನ್ಯಸ್ಮೈ ಕಸ್ಮೈಚಿತ್ ಪ್ರಯೋಜನಾಯ ವಾ?

h॥ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಸಜಾತೀಯವಿಜಾತೀಯವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥತ್ವನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ನಾಽದ್ಯಃ, ತಸ್ಯಾ ಏವ ದುರವಧಾರಣತ್ವಾತ್। ತಥಾಹಿ ಕಿಂ ಸಜಾತೀಯೇತಿ ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇನ ಸಾಜಾತ್ಯಂ ವಿವಕ್ಷಿತಂ ರೂಪಾನ್ತರೇಣ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ವ್ಯವಚ್ಛೇದಾವಧೇಃ ಸಜಾತೀಯಾದವ್ಯಾವೃತ್ತತ್ವೇನ ವ್ಯವಚ್ಛೇದಕತ್ವಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ವ್ಯಾವೃತ್ತತ್ವಸ್ವೀಕಾರೇಽವ್ಯಾಪಕತ್ವಾತ್।

ನಾಪಿ ದ್ವಿತೀಯಃ, ವಿಜಾತೀಯಪದೋಪಾದಾನವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್। ಅಸ್ತಿ ಹಿ ಪ್ರಮೇಯತ್ವೇನ ಸರ್ವಸಾಜಾತ್ಯಮ್। ಅಥ ಜ್ಞಾನತ್ವಾದಿನಾ ವಿಶೇಷೇಣ ಸಾಜಾತ್ಯಂ ವಿವಕ್ಷಿತ್ವೇದಮುಚ್ಯತೇ, ತರ್ಹಿ ಲಕ್ಷ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಜ್ಞಾನತ್ವಾದಿನಾ ಸಾಜಾತ್ಯಾದ್ ವ್ಯವಚ್ಛೇದ್ಯಕೋಟಿಪ್ರವಿಷ್ಟತಯಾ ಸಙ್ಗ್ರಹ್ಯಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಲಕ್ಷ್ಯಸ್ಯ ಯಜ್ಜ್ಞಾನತ್ವಾದಿಭಿಃ ಸಜಾತೀಯಂ ತದ್ ವ್ಯವಚ್ಛೇದ್ಯಮ್, ನಚ ಲಕ್ಷ್ಯಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ಸಜಾತೀಯಮ್, ಷಷ್ಠ್ಯರ್ಥಸ್ಯ ಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯ ಭೇದೇ ವ್ಯವಸ್ಥಿತತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಲಕ್ಷ್ಯಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಭಿನ್ನಾದ್ ವ್ಯವಚ್ಛೇದ ಇತ್ಯೇವೋಚ್ಯತಾಮ್। ಕೃತಂ ಜ್ಞಾನತ್ವಾದಿನಾ ಸಾಜಾತ್ಯೇನ ಪ್ರಕೃತಾನುಪಯೋಗಿನಾ ವರ್ಣಿತೇನ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯದಾ ಚ ಲಕ್ಷ್ಯಾದನ್ಯತ್ವಂ ಪರೋಕ್ಷಾಮವಗತಮ್, ತದಾ ಪರೇಭ್ಯೋಽನ್ಯತ್ವಮಪಿ ಲಕ್ಷ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಾದವಗಮ್ಯತ ಇತಿ ಸಿದ್ದಮಗ್ರತೋ ಲಕ್ಷಣಪ್ರಯೋಜನಮಿತಿ ವೈಯರ್ಥ್ಯಮೇವ ಸ್ಯಾಲ್ಲಕ್ಷಣಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ।

h ll ಲಕ್ಷಣಜ್ಞಾನಸ್ಯ ದುರವಧಾರಣತಾ ll

(###sudha --)

ಅಪಿಚ ನ ತಾವದನೇನ ಲಕ್ಷಣೇನಾನವಗತೇನೈವ ವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನಪ್ರತೀತಿಸಮ್ಭವಃ, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಾಪಿ ಜ್ಞಾತೇನ, ದುರವಧಾರಣತ್ವಾತ್। ನ ತಾವಲ್ಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್। ನಿರ್ದೋಷಾಕ್ಷೋದ್ಭವತ್ವಾದೇರಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿಶೇಷಣತ್ವಾತ್। ನಾಪಿ ಕಾರ್ಯೇಣ ಲಿಙ್ಗೇನ ತದನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ವಾ ತದವಗಮಃ। ತಾಭ್ಯಾಂ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಕಾರಣಮಾತ್ರಾಕ್ಷೇಪೇಣ ಕಾರಣಗತಾನುಗತರೂಪಾಸಿದ್ಧಾವೇಕರೂಪಲಕ್ಷಣಾಸಿದ್ಧೇಃ। ಕಾರ್ಯಸ್ಯೈಕಜಾತ್ಯಾದೇಕಜಾತೀಯಕಾರಣಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಕಾರ್ಯಗತೈಕಜಾತ್ಯಸ್ಯ ಪೂರ್ವಮವಶ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯೇತವ್ಯತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇಣ ತತ ಏವ ಸಜಾತೀಯವಿಜಾತೀಯವ್ಯವಚ್ಛೇದಪ್ರತಿಪತ್ತಿರಸ್ತು। ಕೃತಮನಯಾ ಪಾರಮ್ಪರ್ಯಕುಸೃಷ್ಟ್ಯಾ।

ನನ್ವೇತಾವತಾಽಪಿ ನ ಪ್ರಕೃತಲಕ್ಷಣಖಣ್ಡನಂ ಸಮ್ಭವತಿ। ಅವ್ಯಾಪ್ತೇರತಿವ್ಯಾಪ್ತೇರ್ವಾಽನುದ್ಭಾವನಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಮೈವಮ್। ಪ್ರಥಮಭಾವಿತಯಾಽವಶ್ಯಾಭ್ಯುಪೇಯತಯಾ ಲಘೋರುಪಾಯಾತ್ ಸಾಧ್ಯಸಿದ್ಧೌ ಸಮ್ಭವತ್ಯಾಂ ಚರಮಭಾವಿತಯಾ ಅವಶ್ಯಾನುಷ್ಠೇಯತ್ವಾಭಾವೇನ ಗುರಾವುಪಾಯೇ ಪ್ರವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ತವೈವೇದಂ ದೂಷಣೋದ್ಭಾವನಮ್। ಪ್ರದೀಪೇ ಪ್ರದೀಪಂ ಪ್ರಜ್ವಾಲ್ಯ ತಮೋನಿರಾಸಾಯ ಯತಮಾನಸ್ಯೇವ ಪುಂಸಃ। ನಹಿ ತತ್ರ ಕಶ್ಚಿದ್ ದೀಪದೋಷಃ। ಕಿನ್ತು ತಥಾಕಾರೀ ಪುರುಷ ಏವ ಪರ್ಯನುಯೋಜ್ಯಃ। ಸರ್ವಸಾಧನಸಾಧಾರಣೋ ವಾಽಯಂ ದೋಷಃ, ಯತ್ ಸಮ್ಭವದೇವಂವಿಧಲಘೂಪಾಯತ್ವಂ ನಾಮ ಸ್ವರೂಪಾಸಿದ್ಧಿರಿವ ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣಾನಾಮ್। ತಸ್ಮಾನ್ನಾತ್ರ ನಾಮ ಭೂದತಿವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದಿದೋಷಃ। ಸಾಮಾನ್ಯದೋಷಾದೇವ ದುಷ್ಟಂ ಲಕ್ಷಣಮಿತಿ।

h ll ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಾದಿಪ್ರತೀತ್ಯರ್ಥತ್ವನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

ಏತೇನ ದ್ವಿತೀಯೋಽಪಿ ನಿರಸ್ತಃ। ಪ್ರಮಾಣತ್ವಾದ್ಯವಗಮಮನ್ತರೇಣ ತದವಗಮಾನುಪಪತ್ತೇಸ್ತದವಗಮಾಯಾಸ್ಯ ಪ್ರತೀತಾವನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಅಸ್ತು ವಾಽನ್ಯದಪಿ ಲಕ್ಷಣೇ ಕಿಞ್ಚಿಲ್ಲಿಙ್ಗಮ್। ತಥಾಽಪಿ ತದೇವ ಲಕ್ಷ್ಯಾವಿನಭೂತತಯಾ ಲಕ್ಷಣಮುಪನ್ಯಸ್ಯತಾಮ್, ಸನ್ನಿಹಿತಪ್ರತಿಪತ್ತಿಕತ್ವಾತ್। ನ ತದವ್ಯಶ್ಯಂ ವ್ಯಾಪಕಂ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಲಿಙ್ಗತ್ವಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವೇನೈವೋಪಪತ್ತೇರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಯತ್ರ ಲಿಙ್ಗಮವ್ಯಾಪಕತ್ವಾನ್ನಾಸ್ತಿ, ತತ್ರ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್ ಪ್ರತ್ಯೇತುಮಶಕ್ಯತ್ವೇನ ಕಥಂ ತತಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದ್ಯವಗಮಃ? ಯದಾಚ ಕ್ವಚಿಲ್ಲಕ್ಷ್ಯಜಾತೀಯ ಏವ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾಲ್ಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾನವಧಾರಣೀಯತಯಾ ಲಕ್ಷ್ಯವ್ಯಾಪಕತಾನವಗಮೇಽಪಿ ಲಕ್ಷಣಮ್, ತದಾ ಕಿಮಪರಾದ್ಧಂ ಲಿಙ್ಗಾನ್ತರೇಣಾವ್ಯಾಪಕೇನ? ಅಥ ಯತ್ರ ತಲ್ಲಕ್ಷಣೇ ಲಿಙ್ಗಂ ನಾಸ್ತಿ ತತ್ರ ಲಿಙ್ಗಾನ್ತರಾತ್ ಪ್ರತ್ಯೇತವ್ಯಮ್, ತಥಾಽಪಿ ತಾವೇವಾಽಸ್ತಾಂ ಲಕ್ಷ್ಯೇ ಲಿಙ್ಗಮ್। ಕಿಂ ಲಕ್ಷಣಾನುಮಾನಪೂರ್ವಕಂ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತದನುಮಾನಕಲ್ಪನಯಾ? ಅಥ ತಥಾವಿಧಂ ಲಿಙ್ಗದ್ವಯಂ ಯತ್ತತ್ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮವ್ಯಾಪಕತಯಾ ನ ಲಕ್ಷಣಮ್, ತದನುಮಿತಂ ತು ತಥಾತ್ವಾಲ್ಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಲಕ್ಷ್ಯಾನುಮಾನಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಪ್ರಯೋಜನಸ್ಯೋಭಾಭ್ಯಾಮೇವ ಸಿದ್ಧೇಃ ಕೃತಂ ವ್ಯಾಪಕೇನ ತೇನ।

h ll ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ವ್ಯವಹಾರಾರ್ಥತ್ವಾದಿಪಕ್ಷದೂಷಣಮ್ ll

(###sudha --)

ನಾಪಿ ತೃತೀಯಃ, ಸ ಹ್ಯೇವಂರೂಪಃ ಯದ್ ಯಥಾರ್ಥಂ ತತ್ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ವ್ಯವಹರ್ತವ್ಯಮಿತಿ। ಅಯಮನುಪಪನ್ನಃ। ಸರ್ವತ್ರ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಜ್ಞಾತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ಪ್ರಮಾಣತ್ವಾದಿನಾ ತದವಗಮೇ ತದೇವಾಸ್ತು ವ್ಯವಹಾರನಿಯಮನಿದಾನಮ್। ಅವ್ಯವಹಿತಪ್ರತಿಪತ್ತಿಕತ್ವಾದಿತ್ಯಾವೇದಿತಮ್। ಅತ ಏವ ನ ಚತುರ್ಥಃ, ಕಲ್ಪನಾಗೌರವದೋಷಶ್ಚಾಧಿಕಃ। ನಾಪಿ ಪಞ್ಚಮಃ, ತಾದೃಶಸ್ಯ ದರ್ಶಯಿತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾದಿತಿ।

h ll ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಸಜಾತೀಯವಿಜಾತೀಯವ್ಯಾವೃತ್ತಲಕ್ಷ್ಯಾವಧಾರಾಣಾರ್ಥತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಪೂರ್ವಕಮನೂದಿತಮತನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ ಅಸ್ತು ತಾವತ್ ಸಜಾತೀಯವಿಜಾತೀಯವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರತೀತ್ಯರ್ಥಂ ಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಪಕ್ಷಃ। ಸಾಸ್ನಾದಿಮಾನ್ ಗೌರಿತಿ ವಿದಿತಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಸಮ್ಬನ್ಧೋ ಹಿ ಯಂ ಪಿಣ್ಡಂ ಸಾಸ್ನಾದಿಮನ್ತಂ ಪಶ್ಯತಿ ತಂ ನಾಯಮಶ್ವಾದಿಃ, ನಾಪಿ ಘಟಾದಿರಿತಿ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ।

ನನು ವ್ಯವಚ್ಛೇದೋಽನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವೋ ಭೇದ ಇತ್ಯನರ್ಥಾನ್ತರಮ್। ಭೇದಶ್ಚ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪಮೇವ। ತಥಾಚ ಲಕ್ಷ್ಯಸ್ವರೂಪಪ್ರತಿಪತ್ತಿರೇವ ತತ್ಪ್ರತಿಪತ್ತಿರಿತಿ ಕೃತಂ ಲಕ್ಷಣೇನ। ಅಥ ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರತೀತಿನಿರಪೇಕ್ಷಮೇವ ಲಕ್ಷಣೇನ ವ್ಯವಚ್ಛೇದೋ ಬೋಧ್ಯತ ಇತಿ ಮತಮ್, ತನ್ನ। ನಿರಾಶ್ರಯಸ್ಯ ತಸ್ಯ ಬೋಧಯಿತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾದಿತಿ।

ಸತ್ಯಮ್। ಸ್ವರೂಪಪ್ರತೀತಿರೇವ ಭೇದಪ್ರತೀತಿರಿತಿ। ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರತಿಯೋಗಿವಿಶೇಷಘಟಿತತದವಗಮಾಯ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಉಪಯೋಗಃ। ಅಸಙ್ಕೀರ್ಣತಯಾ ಗೋಪಿಣ್ಡಂ ಪಶ್ಯನ್ನಪಿ ಹಿ ನ ತಾವದಯಂ ನಾಶ್ವೋ ನ ಘಟ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯೇತಿ ಯಾವಲ್ಲಕ್ಷಣಂ ನಾವಗಚ್ಛತಿ। ಸಾಸ್ನಾದಿಮತ್ತ್ವಂ ತದಾ ಪ್ರತೀತಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸಾಸ್ನಾದಿಮಾನ್ ಗೌರಿತ್ಯೇವಮವಗಮಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್। ಅತ ಏವ ಸಜಾತೀಯೇತ್ಯಾದಿವಿಶೇಷಣೋಪಾದಾನಮ್।

h ll ಸಾಜಾತ್ಯವೈಜಾತ್ಯವ್ಯವಸ್ಥಾ ll

(###sudha --)

ಯದತ್ರೋಕ್ತಂ ಕಿಂ ಸಜಾತೀಯೇತ್ಯಾದಿ, ತದಸತ್। ಪೌರುಷೇಯವಚಸಾಂ ಪುರುಷವಿವಕ್ಷಾಧೀನತ್ವೇನ ನಿಯನ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ಲಕ್ಷ್ಯಾತಿರಿಕ್ತಂ ಹಿ ಸಜಾತೀಯವಿಜಾತೀಯತಯಾ ದ್ವೈರಾಶ್ಯೇನ ವಿವಕ್ಷ್ಯತೇ। ಯಥಾ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನತತ್ಸಾಧನಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಂ ತತ್ಸಾಧನಂ ಚ ಸಜಾತೀಯಮ್। ಯನ್ನ ಜ್ಞಾನಂ ನಾಪಿ ತತ್ಸಾಧನಮ್, ತದ್ ವಿಜಾತೀಯಮ್। ಯಥಾಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯಾನುಮಾನಾದಿಕಂ ಸಜಾತೀಯಮ್, ವಿಜಾತೀಯಂ ತು ಘಟಾದಿಕಮ್। ಏವಮನ್ಯತ್ರಾಪಿ ವಿವೇಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ। ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಲಕ್ಷ್ಯಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಭಿನ್ನಾದ್ ವ್ಯವಚ್ಛೇದ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಕೋ ನೇತ್ಯಾಹ? ನಹಿ ಕೋಽಪಿ ಸ್ವಸ್ಮಾತ್ಸ್ವಸ್ಮಾದೇವ ವ್ಯವಚ್ಛೇದಂ ಲಕ್ಷಣಪ್ರಯೋಜನಮಾಚಷ್ಟೇ।

h॥ ಲಕ್ಷಣಪ್ರಯೋಜನಸ್ಯ ಪ್ರಾಗೇವ ಸಿದ್ಧತ್ವೋಕ್ತಿನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಯದತ್ರೋಕ್ತಂ ಯದಾ ಚೇತ್ಯಾದಿ, ತದಸಙ್ಗತಮ್। ವಸ್ತುತೋ ಯಲ್ಲಕ್ಷ್ಯಾದ್ ಭಿನ್ನಮ್, ತತೋ ವ್ಯವಚ್ಛೇದಾವಗಮಾರ್ಥತ್ವಾಲ್ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ। ಪ್ರತಿಪಾದಕಸ್ಯ ಯದ್ಯಪಿ ಲಕ್ಷ್ಯಾನ್ಯತ್ವಜ್ಞಾನಮಲಕ್ಷ್ಯೇಽವಶ್ಯಾಪೇಕ್ಷಿತಮ್, ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಸ್ಯ ತದನಪೇಕ್ಷತ್ವಾನ್ನ ದೋಷಃ। ತಸ್ಯಾಪಿ ಪದಾರ್ಥಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕತ್ವಾದ್ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸಜಾತೀಯವಿಜಾತೀಯಪದೋಪಾತ್ತಲಕ್ಷ್ಯಾನ್ಯತ್ವಜ್ಞಾನಂ ವಿನಾ ಲಕ್ಷ್ಯಸ್ಯಾಲಕ್ಷ್ಯಾನ್ಯತ್ವಜ್ಞಾನಂ ಲಕ್ಷಣಪ್ರಯೋಜನಂ ನ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತಿ ಕಶ್ಚಿತ್। ತದನುಪಪನ್ನಮ್। ನಹಿ ಲಕ್ಷ್ಯಾನ್ಯವ್ಯಾವೃತ್ತಿರ್ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಾ। ಕಿನ್ನಾಮ। ತಜ್ಜ್ಞಾನಂ ಲಕ್ಷಣಪ್ರಯೋಜನತ್ವೇನೋಚ್ಯತೇ। ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ಏವ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯೇನ ಬೋದ್ಧವ್ಯಃ।

h॥ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯವಗತತ್ವಮ್, ಪ್ರಯೋಜನಸದ್ಭಾವಾದ್ ಗೌರವಸ್ಯಾದೋಷತ್ವಂ ಚ॥

(###sudha --)

ಯದಪಿ ಅಪಿಚೇತ್ಯಾದಿನಾ ಪೃಷ್ಟಮ್, ತತ್ರಾವಗತಮೇವ ಲಕ್ಷಣಂ ವ್ಯಾವೃತ್ತಲಕ್ಷ್ಯಜ್ಞಾನಮುಪಜನಯತೀತಿ ವದಾಮಃ। ನಚ ತಸ್ಯ ದುರವಧಾರಣತಾ। ಯಥಾಯಥಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿನಾ ತದವಧಾರಣಾತ್। ಯತ್ರ ಲಿಙ್ಗಾತ್ ತದವಗಮಃ, ತತ್ರ ತತ ಏವ ಲಕ್ಷಣಪ್ರಯೋಜನಸಿದ್ಧೇರ್ವ್ಯರ್ಥಾ ಪರಮ್ಪರಾಕುಸೃಷ್ಟಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪ್ರಯೋಜನಸದ್ಭಾವೇ ಗೌರವಸ್ಯಾಪ್ಯಾದರಣಸಮ್ಭವಾತ್। ಯಥೇನ್ದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರಾನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾನುವಿಧಾಯಿತ್ವೇನಾಕ್ಷೋದ್ಭವತ್ವಮನುಮಾಯ ತೇನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ। ತತ್ರಾನ್ವರ್ಥಸಞ್ಜ್ಞಾಜ್ಞಾಪನಂ ಪ್ರಯೋಜನಮ್। ಏವಮನ್ಯತ್ರಾಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್।

ಗೌರವಮನುರುದ್ಧ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಮವಧೀರ್ಯತಾಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪುರುಷಾಭಿಪ್ರಾಯಾಣಾಂ ನಿಯನ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ಗರೀಯಾಂಶ್ಚ ಪ್ರತಿಪತ್ತೌ ಗೌರವಾತ್ ಪ್ರಮೇಯಾಧಿಕ್ಯಲಾಭಃ। ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವೇ ತು ಪರಮ್ಪರಾಕುಸೃಷ್ಟಿರನಾದರಣೀಯೈವೇತಿ ತದೀಯದೋಷತಾವ್ಯುತ್ಪಾದನಂ ನಾಸ್ಮಾಕಮನಿಷ್ಟಮ್। ಏತೇನ ದ್ವಿತೀಯತೃತೀಯಚತುರ್ಥಾ ಅಪಿ ಸಮಾಹಿತಾ ವೇದಿತವ್ಯಾಃ। ಲಕ್ಷಣಾವಧಾರಣೋಪಾಯಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್। ಗೌರವಸ್ಯ ಚ ಸಮಾಹಿತತ್ವಾತ್।

ನನು ತಥಾಽಪಿ ಕಿಂ ತತ್ತ್ವಮ್? ಯಥಾಯಥಂ ಚತುಷ್ಟಯಮಪಿ। ತಥಾಹಿ ಕ್ವಚಿಲ್ಲಕ್ಷ್ಯಾತಿರಿಕ್ತಂ ಲಕ್ಷಣಂ ಭವತಿ, ಯಥಾ ಗನ್ಧವತೀ ಪೃಥಿವೀತಿ। ಕ್ವಚಿಲ್ಲಕ್ಷ್ಯಾನತಿರಿಕ್ತಮ್, ಯಥಾ ಪೃಥಿವೀತ್ವವತೀ ಪೃಥಿವೀ, ಯಥಾರ್ಥಂ ಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯಾದಿ। ತತ್ರಾಽದ್ಯಂ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವರೂಪಪ್ರತಿಪತ್ತಿಕಾರಣಂ ಭವತ್ ತಸ್ಯಾನ್ಯತೋ ವ್ಯವಚ್ಛೇದತಚ್ಛಬ್ದವ್ಯವಹರ್ತವ್ಯತೇ ಚ ಪ್ರತಿಪಾದಯತಿ। ದ್ವಿತೀಯಂ ತು ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ಭವದ್ ವ್ಯವಹಾರಮಾತ್ರಕಾರಣಂ ಭವತಿ। ತತ್ರ ಸಿದ್ಧಾಂಶೇನ ಪಕ್ಷೀಕರಣಮಸಿದ್ಧಾಂಶೇನ ಸಾಧ್ಯತ್ವಂ ಸ್ವಯಮೂಹನೀಯಮ್।

h॥ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ವ್ಯಾವರ್ತಕತ್ವೋಕ್ತೌ ಬಾಧಕಮಾಶಯ ಪರಿಹಾರಕಥನಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಲಕ್ಷಣಂ ವ್ಯಾವೃತ್ತಂ ವ್ಯಾವರ್ತಯತಿ, ಉತಾವ್ಯಾವೃತ್ತಮ್? ಆದ್ಯೇ ಸ್ವವ್ಯಾವೃತ್ತಿರ್ಲಕ್ಷಣಾನ್ತರಾಧೀನಾ, ನವಾ? ನ ಪ್ರಥಮಃ, ತತ್ರಾಪಿ ಲಕ್ಷಣಾಪೇಕ್ಷಾಯಾಮನವಸ್ಥಾಪಾತಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಲಕ್ಷ್ಯೇಽಪಿ ತತ್ಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಿರ್ನಿಮಿತ್ತಕಾರ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ಕಾದಾಚಿತ್ಕತಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ। ನಾನ್ತ್ಯಃ, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾದೇವೇತಿ।

ಉಚ್ಯತೇ ಲಕ್ಷಣಮಪಿ ವ್ಯಾವೃತ್ತಮೇವ ವ್ಯಾವರ್ತಯತಿ। ತದಪಿ ಲಕ್ಷಣೇನೈವ। ನಚೈವಮನವಸ್ಥಾ। ಪ್ರಾ ನಿಜ್ಞಾತೇಷ್ವರ್ಥೇಷು ವ್ಯವಸ್ಥಾನಾತ್। ಯಸ್ತು ಕಾಷ್ಮಲೋಷ್ಠಾಯಿತಃ ಕಞ್ಚಿತ್ ಪದಾರ್ಥಂ ವಾ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಕಿಞ್ಚಿಚ್ಛಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಂ ವಾ ನ ವೇತ್ತಿ ನಾಸೌ ಲಕ್ಷಣಶಾಸ್ತ್ರೇಽಧಿಕ್ರಿಯತೇ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಉಪದೇಶಾದಿನಾ ವಿದಿತಪದತದರ್ಥಸಙ್ಗತ್ಯಾದಿಃ ಸ್ವತನ್ತ್ರವ್ಯವಹಾರಾದ್ಯರ್ಥಂ ಲಕ್ಷಣಮಪೇಕ್ಷತ ಇತಿ।

h॥ ಅವಗತಸ್ಯೈವ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ವ್ಯಾವರ್ತಕತ್ವೇ ಲಕ್ಷಣೋಕ್ತೇರ್ನಿರರ್ಥಕತ್ವಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಅಥಾಪಿ ಸ್ಯಾತ್। ಕಿಮವಗತಂ ಲಕ್ಷಣಂ ಫಲಹೇತುಃ, ಕಿಂವಾಽನವಗತಮ್? ನ ತಾವಚ್ಚರಮಃ, ತದಭಿಧಾನವೈಯರ್ಥ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅಭಿಧಾನಸ್ಯ ಜ್ಞಾನೋತ್ಪಾದನೋಪಯೋಗಿತ್ವಾತ್। ತಸ್ಯ ಚಾನವಗತಸ್ಯೈವ ಫಲಸಾಧನತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ಆದ್ಯೇ ಕಿಮನ್ಯಸ್ಮಾತ್ ತದವಗಮಃ, ಉತ ತ್ವದೀಯಾಲ್ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯಾತ್? ಯದ್ಯನ್ಯಸ್ಮಾತ್, ಕೃತಮಮುನಾ ಲಕ್ಷಣಾಭಿಧಾನಪ್ರಯಾಸೇನ। ಅಭಿಧಾನಸ್ಯ ಜ್ಞಾನೋತ್ಪಾದಾತಿರಿಕ್ತಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್। ತಸ್ಯಾನ್ಯತ ಏವ ಸಿದ್ಧೇಃ। ಅನ್ತ್ಯೇ ಕಿಮಿದಂ ತ್ವದಭಿಧಾನಮಾಪ್ತೋಪದೇಶತಯಾ ಲಕ್ಷಣಂ ಬೋಧಯತಿ, ಉತ ಲಿಙ್ಗಾದಿಭಾವೇನ? ನ ತಾವಚ್ಚರಮಃ, ತ್ವದ್ವಚನಲಕ್ಷಣಾವಿನಾಭಾವಾದೇರ್ದರ್ಶಯಿತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ನಾಪಿ ಪ್ರಥಮಃ, ಪರಂ ಪ್ರತಿ ಭವತ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾಸಿದ್ಧೇಃ। ಸಿದ್ಧೌ ಹಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಮಾತ್ರಾದೇವ ಸಾಧ್ಯಸಿದ್ಧೇರ್ಹೇತ್ವಾದ್ಯಭಿಧಾನಮನರ್ಥಕಂ ಸ್ಯಾತ್।

ನನು ಪ್ರತಿವಾದಿನಂ ಪ್ರತಿ ಲಕ್ಷಣಾಭಿಧಾನಂ ನಾರ್ಥವತ್, ತೇನ ವಾದ್ಯಾಪ್ತಭಾವಾನಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಕಿನ್ತು ಶಿಷ್ಯಾರ್ಥಂ ಲಕ್ಷಣಮುಚ್ಯತೇ ಶಾಸ್ತ್ರೇ। ಸ ಹಿ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಕರ್ತಾರಮಾಪ್ತಮೇವ ಮನ್ಯತೇ, ತಸ್ಮಾಚ್ಛಿಷ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯಾಪ್ತವಚನತಯೈವ ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯಮರ್ಥಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯಿಷ್ಯತೀತಿ। ಮೈವಮ್। ಯದಿ ನ ಪ್ರತಿವಾದಿನಂ ಪ್ರತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಮ್, ಕಿನ್ತು ಶಿಷ್ಯಂ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರತಿ, ತದಾ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಮಾತ್ರಾದೇವಾಽಪ್ತವಚನಾಚ್ಛಿಷ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥನಿಶ್ಚಯೋಪಪತ್ತೇರ್ಹೇತ್ವಾದ್ಯಭಿಧಾನಮನರ್ಥಕತಾಮಾಪನ್ನಂ ಶಾಸ್ತ್ರೇ।

ಅಥ ಭವತು ಪ್ರತಿವಾದಿನಮಪಿ ಪ್ರತಿ ತಚ್ಛಾಸ್ತ್ರವಾಕ್ಯಂ ಯತ್ರ ಹೇತ್ವಾದ್ಯುಪಾತ್ತಮ್, ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯಂ ತು ಶಿಷ್ಯಮೇವ ಪ್ರತಿ ಪ್ರಯೋಜಕಂ ಪ್ರತಿಪನ್ನಶಾಸ್ತ್ರಕಾರಾಪ್ತಭಾವಮಿತಿ ಮನ್ಯಸೇ, ತದಪ್ಯನುಪಪನ್ನಮ್। ಶಾಸ್ತ್ರಾನ್ತರಸಾಧ್ಯತ್ವಾದಸ್ಯ ಅರ್ಥಸ್ಯ। ಅಸ್ತಿ ಹಿ ಸಮಯಗ್ರಾಹಕಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಮುನಿಭಿಃ ಪ್ರಣೀತಂ ನಾಮಲಿಙ್ಗಾನುಶಾಸನವ್ಯಾಕರಣಾದೀತಿ।

h॥ ನಿರರ್ಥಕತ್ವಾದಿಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಬ್ರೂಮಃ ಉಕ್ತಂ ಹ್ಯೇತದವಗತಮೇವ ಲಕ್ಷಣಂ ಫಲಹೇತುರಿತಿ। ತದವಗಮಶ್ಚ ಯಥಾಯಥಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಾದಿತ್ಯಪಿ। ನಚ "ಯಥಾರ್ಥಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್' ಇತಿ "ಸಾಸ್ನಾದಿಮಾನ್ ಗೌಃ' ಇತಿ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಮಭ್ಯುಪಗಚ್ಛಾಮಃ। ಯೇನಾನ್ಯತಃ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯೇದಮನರ್ಥಕಂ ಸ್ಯಾತ್। ಕಿನ್ತು ಯೋ ಲಕ್ಷಣಮನ್ಯತೋ ಜಾನಾತಿ, ನ ಜಾನಾತಿ ಚ ವ್ಯವಹಾರನಿದಾನತ್ವಾದಿನಾ, ತಂ ಪ್ರತಿ ತದವಬೋಧಾಯೇದಂ ವಾಕ್ಯಮ್।

h॥ ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಪರಾರ್ಥಾನುಮಾನಪ್ರಯೋಗವದ್ ವ್ಯವಹಾರೋಪಯೋಗಿತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ತಥಾಹಿ ಅಯಂ ಗೌರಿತ್ಯಾದ್ಯುಪದೇಶಾದಿನೈಕಸ್ಯಾಂ ವ್ಯಕ್ತೌ ಗೋಶಬ್ದಾರ್ಥತಯಾಽವಗತಾಯಾಂ ಕಿಮಿಯಮೇವ ವ್ಯಕ್ತಿರೇವಮ್, ಉತಾನ್ಯಾಽಪೀತಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಮಾನಂ ಪ್ರತ್ಯನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಗೋಶಬ್ದಾರ್ಥತಾಂ ವಿಜಿಜ್ಞಾಪಯಿಷುರುಪದೇಶಾದೇರಾನನ್ತ್ಯಾದಿನಾ ಕರ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾದಿದಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿವಿಷಯಂ ವಾಕ್ಯಮಾಹ "ಯಃ ಸಾಸ್ನಾದಿಮಾನ್ ಸ ಗೋಶಬ್ದಾರ್ಥಃ' ಇತಿ। ಇದಂ ಚ ನಾಽಪ್ತೋಪದೇಶತಯೈವ ವ್ಯಾಪ್ತಿಬೋಧಕಮ್, ಅಪಿತು ಪ್ರಯೋಗಾನ್ತರವತ್ ಪ್ರತೀತಾಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತೇಃ ಸ್ಮಾರಕತ್ವೇನ। ಅಪ್ರತೀತಾಯಾಸ್ತು ತದೇವ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಜನನದ್ವಾರೇಣ ಪ್ರಮೋತ್ಪಾದಕತ್ವೇನೋಪಯುಜ್ಯತೇ। ಸ್ಮೃತವ್ಯಾಪ್ತಿಶ್ಚ ಯಾಂಯಾಂ ವ್ಯಕ್ತಿಂ ಸಾಸ್ನಾದಿಮತೀಮವಲೋಕಯತಿ, ತಾನ್ತಾಂ ಗೋಶಬ್ದಾರ್ಥತಯಾಽನುಮಿನೋತೀತಿ ಕೋ ದೋಷಃ?

ಯದ್ವಾ ಯಃ ಪೃಥಿವೀತಿ ಪದಂ ವಾ ವ್ಯಕ್ತಿವಿಶೇಷಸ್ಯ ತದರ್ಥತಾಂ ವಾಽವಗಚ್ಛಂಸ್ತತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ಜಿಜ್ಞಾಸತೇ, ತಂ ಪ್ರತಿ ಪೃಥಿವೀತ್ವವತೀ ಪೃಥಿವೀತಿ ಪೃಥಿವೀತ್ವಂ ಪೃಥಿವೀಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮುಚ್ಯತೇ। ತತ್ರ ಯಸ್ಯ ವಕ್ತರ್ಯಾಪ್ತತಾಬುದ್ಧಿಃ ಸ ತಾವತಾ ಸನ್ತುಷ್ಯತಿ। ಅಪರಂ ಪ್ರತಿ ತ್ವವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದಿಶೂನ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಃ ಪ್ರವರ್ತತೇ।

ಅಥವಾ "ಅಸ್ತಿ ಗೌರ್ನಾಮಾರ್ಥಃ' ಇತಿ ವಿದಿತವತೋ ಯತ್ರತತ್ರ ಗವಿ ಘಟಾದಾವಶ್ವಾದೌ ಚ ಗೋಬುದ್ಧೌ ಪ್ರಸಕ್ತಾಯಾಂ ಗೋಃ ಸ್ವರೂಪಾವಧಾರಣಮುಖೇನೇತರವ್ಯವಚ್ಛೇದಂ ಕುರ್ವತ್

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

"ಸಾಸ್ನಾದಿಮಾನೇವ ಗೌಃ, ನತು ತದ್ವಿರಹೀ ಘಟಾದಿರಶ್ವಾದಿರ್ವಾ' ಇತಿ ವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ। ಇದಮಪಿ ಪೂರ್ವವದಾಪ್ತತ್ವಾವಧಾರಣಾನವಧಾರಣಾಯಾಂ ದ್ವಯಾಂ ಗತಿಮವಲಮ್ಬ್ಯತ ಇತಿ ಕಿಮತ್ರ ಅನುಪಪನ್ನಮ್?

h ll ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯಸ್ಯಾನುಮಾನತಯಾ ವ್ಯವಹಾರೋಪಯೋಗಿತ್ವೇ ಬಾಧಕಮಾಶಯ ಪರಿಹಾರಕಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ನನ್ವತ್ರ ತಾವದೇವಂ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಮ್ ಅಯಂ ಗೋತ್ವೇನ ವ್ಯವಹರ್ತವ್ಯಃ, ಸಾಸ್ನಾದಿಮತ್ತ್ವಾದಿತಿ। ತತ್ರ ಕಿಂ ಗೌರ್ವ್ಯವಹಾರಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಮ್, ಗೋಶಬ್ದೋ ವಾ? ಆದ್ಯೇ ಯದ್ಯಸೌ ಗೋವಿಶಿಷ್ಟಂ ವ್ಯವಹಾರಂ ನಾಜ್ಞಾಸೀತ್, ತದಾ ಕಥಂ ಪುರೋವರ್ತಿವ್ಯಕ್ತೌ ತಸ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯತಾಮನುಮಾನಾದಪಿ ಜಾನೀಯಾತ್। ನಹ್ಯವಿದಿತಾಗ್ನಿರನುಮಾನಾದಗ್ನಿಸಮ್ಬನ್ಧಂ ಬೋಧಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಃ। ಅಥ ಅಜ್ಞಾಸೀತ್, ತದಾ ಜ್ಞಾತಜ್ಞಾಪಕತ್ವೇನ ವ್ಯರ್ಥಮನುಮಾನಮ್।

ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ತದಾಹಿ ಅಯಂ ಗೋಶಬ್ದಾಭಿಧೇಯಃ, ಸಾಸ್ನಾದಿಮತ್ತ್ವಾದಿತ್ಯನುಮಾನಂ ಸ್ಯಾತ್। ತತ್ರಚಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ತತ ಏವ ಜಬಗಡದಶಾದಿಶಬ್ದಾಭಿಧೇಯತ್ವಮಪಿ ಸಾಧ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ತೇ ಸಾಮಾನ್ಯತೋಽಪ್ಯರ್ಥವತ್ತಯಾ ನ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ, ನೈವಂ ಗೋಶಬ್ದ ಇತ್ಯಸ್ತಿ ವಿಶೇಷ ಇತಿ ಚೇತ್, ತಥಾಽಪಿ ಶಶವಿಷಾಣಾದಿಶಬ್ದಾಭಿಧೇಯತ್ವಂ ಸಾಧ್ಯತಾಮ್। ತೇಽಪ್ಯಸದ್ವಿಷಯತಯೈವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ। ಗೌರಸ್ತೀತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗಾದ್ ಗೋಶಬ್ದೋ ನೈವಮಿತಿ ಚೇತ್, ಏವಮಪಿ ಸ್ವಸ್ತಿಮತೀತ್ಯಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತಾನುಮಾನಂ ಗೋಮಾತ್ರೇ ಸ್ಯಾತ್।

ಅಥ ಸತ್ಯಪಿ ಗೋತ್ವೇ ತದನ್ಯತ್ರ ತದಪ್ರಯೋಗಾನ್ನೇತಿ ಚೇತ್, ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಯತ್ರ ಸಾಸ್ನಾದಿಮತ್ತ್ವಂ ನಾಸ್ತಿ, ತತ್ರ ಗೋಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗೋಽಪಿ ನಾಸ್ತಿ, ಯತ್ರ ಸಾಸ್ನಾದಿಮತ್ತ್ವಮಸ್ತಿ ತತ್ರ ಸರ್ವತ್ರಾಸ್ತೀತಿ ಯೋ ಜಾನೀತೇ, ತಂ ಪ್ರತಿ ಲಕ್ಷಣಾಭಿಧಾನಮಿತಿ ಸ್ಯಾತ್। ಸ ಚ ವ್ಯವಹಾರಾನ್ತರವದನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಮೇವ ವಾಚ್ಯವಾಚಕಭಾವಮವಧಾರಿತವಾನಿತಿ ವ್ಯರ್ಥಮನುಮಾನಮಿತಿ।

ಮೈವಮ್। ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ದೋಷಾಭಾವಾತ್। ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿತ್ವೇ ಹಿ ಕಥಞ್ಚಿದೇತದಭಿಧಾತುಂ ಯುಕ್ತಮ್। ಉಪದೇಶಾದಿನಾ ವಿಶೇಷಣೇನ ಗವಾ ವಿಶೇಷಿತಂ ವ್ಯವಹಾರಮವಗತವತೋ ಹಿ ತದನ್ಯತ್ರ ತತ್ಕರ್ತವ್ಯತಾಽನುಮಾನಸಾಧ್ಯೇತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ಕೋ ವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾತ್? ಶಬ್ದವಿಶೇಷಿತವ್ಯವಹಾರಕರ್ತವ್ಯತಾಸಾಧನೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ ಕಿಂ ಬೋಧ್ಯಸ್ಯ, ಬೋಧಕಸ್ಯ ವೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ನಾಽದ್ಯಃ, ತೇನ ತದ್ವ್ಯಾಪ್ತೇರನವಗತತ್ವಾತ್, ಅವಗತತ್ವಾಚ್ಚ ಗೋಶಬ್ದವಾಚ್ಯತಾವ್ಯಾಪ್ತೇಃ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ತೇನಾಪಿ ಪೂರ್ವಂ ವೃದ್ಧವಚನಾದಿನಾ ತಥೈವ ವ್ಯಾಪ್ತೇರವಗತತ್ವಾತ್। ಪ್ರಯೋಗಭಾವಾಭಾವಾಭ್ಯಾಂ ಬಾಧಸ್ಯ ನಿರ್ಣೀತತ್ವಾಚ್ಚ। ನಹಿ ಬೋಧ್ಯೋ ಬಾಧಪರಿಚಯಶೂನ್ಯ ಇತ್ಯೇತಾವತಾ ಪರಿಚಿತಬಾಧೇನಾಪಿ ಬೋಧಕೇನ ವಿಪರೀತಂ ಬೋಧನೀಯಮ್। ವಿಪ್ರಲಮ್ಭಕತ್ವಾಪಾತಾತ್। ತತ್ವನಿರ್ಣಯಾರ್ಥತ್ವಾಚ್ಚ ವಾದಕಥಾನುಸಾರಿಣಃ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯೇತಿ। ಏವಂ ಪಕ್ಷಾನ್ತರೇಽಪ್ಯನುಮಾನಪ್ರಯೋಗಪ್ರಕಾರೋ ಬೋದ್ಧವ್ಯಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h II ಶಾಸ್ತ್ರಾನ್ತರಸಾಧ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ವಿಷಯಸ್ಯ ಸನ್ದಿಗ್ಧತ್ವಾದೌ ಸತಿ ತನ್ನಿರೂಪಣಂ ನಾಸಙ್ಗತಮ್ II

(###sudha --)

ಯದಪ್ಯುಕ್ತಂ ಶಾಸ್ತ್ರಾನ್ತರಸಾಧ್ಯತ್ವಾದಯಮರ್ಥೋ ನ ವಕ್ತವ್ಯ ಇತಿ, ತದಯುಕ್ತಮ್ । ನಹ್ಯೇವಮಸ್ಮಾಭಿಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಂ ಯತ್ ಸರ್ವಥಾ ಶಾಸ್ತ್ರಾನ್ತರಸಾಧ್ಯಂ ತನ್ನೋಚ್ಯತ ಇತಿ । ನಚೈವಂ ಶಾಸ್ತ್ರಸಾಙ್ಕರ್ಯಮಾಶಙ್ಕನೀಯಮ್ । ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಭೇದಾತ್ । ಯದಿಚ ಶಾಸ್ತ್ರಾನ್ತರಸಾಧ್ಯೋಽಪ್ಯರ್ಥೋ ಭವದೀಯಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ವಿಷಯಃ, ತರ್ಹಿ ವ್ಯಾಕರಣಾದಿಸಾಧ್ಯಮನ್ಯದಪಿ ಕಸ್ಮಾನ್ನೋಚ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ । ಸನ್ದಿಗ್ಧತ್ವಸಪ್ರಯೋಜನತ್ವಸದಸದ್ಭಾವಾಭ್ಯಾಂ ವೈಷಮ್ಯಾತ್ । ಸನ್ದಿಗ್ಧತಾದಿಸದ್ಭಾವೇಽಪಿ ಯದವಚನಂ ತದುಕ್ತದಿಶಾ ಶಿಷ್ಯೈರೇವ ಶಕ್ಯಜ್ಞಾನತ್ವಾದಿತಿ ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿದೇತತ್ । ಅನ್ಯಥಾ ಪರಸ್ಯಾಪಿ ಕುಲೀರಸ್ಯೇವ ಸ್ವಾಪತ್ಯಯುಕ್ತಿಹತತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ । ತೇನಾಪಿ ಹಿ "ಸ್ಮೃತಿರರೂಪಃ ಪರತ್ರ ಪೂರ್ವದೃಷ್ಟಾವಭಾಸೋಽಧ್ಯಾಸಃ" ಇತ್ಯಾದೀನಿ ಲಕ್ಷಣಾನಿ ಸ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇ ನಿಬದ್ಧಾನಿ । ಸೂತ್ರಕೃತಾ ಚ "ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ" ಇತಿ । ತತ್ರೈತೇ ದೋಷಾಸ್ತಾನಿ ಲಕ್ಷಣಾನಿ ಕಿಂ ಸಮಾಸ್ಕನ್ದತಿ, ಉತ ನೇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ । ನ ತಾವದ್ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಸಮಾನನ್ಯಾಯತ್ವಾತ್ । ನಾಽದ್ಯಃ, ದುಷ್ಟೋಪಾದಾನಸ್ಯ ಪರಾಜಯಹೇತುತ್ವಾತ್ । ದೋಷಾಸ್ಕನ್ದಿತಾನ್ಯಪಿ ತಾನಿ ವ್ಯವಹಾರಂ ನಿರ್ವಹನ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ನ । ಆಪಾತತೋಽಪಿ ದುಷ್ಟಾನಾಂ ತಥಾತ್ವೇ ಕಥಮುನ್ಮತ್ತಭಾಷಿತಾನಾಮಪಿ ತದ್ಭಾವೋ ನ ಸ್ಯಾತ್? ನಹಿ ತೇಷಾಮನಿರ್ವಾಹಕತ್ವೇಽನುಪಪತ್ತೇರನ್ಯತ್ ಕಾರಣಮಸ್ತಿ ।

ಕಿಞ್ಚೈವಂ ವದತಾ ಪ್ರಾಗ್ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಾದ್ ಬಾಧ್ಯಮವ್ಯಾವಹಾರಿಕಂ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಬಾಧ್ಯಂ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಮಿತಿ ಮತಮಪಿ ಪರಿತ್ಯಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್ । ನಹ್ಯಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೋ ನಾಪಿ ಬಾಧಃ ।

ಕಿಞ್ಚೈವಮಸ್ಮದೀಯಮಪಿ ಲಕ್ಷಣಂ ಕುತೋ ನ ವ್ಯವಹಾರಂ ನಿರ್ವಹೇತ್? ನಚ ವ್ಯವಹಾರನಿರ್ವಾಹಾತಿರಿಕ್ತಂ ಕಿಮಪಿ ತತ್ಸಾಧ್ಯಮಭಿಲಷಾಮಃ । ಭವದಭಿಲಷಿತಾ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕತಾ ಬಾಧ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್ । ಕಿಂ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ, ಉತ ಲಕ್ಷ್ಯಸ್ಯ? ನಾಽದ್ಯಃ, । ತಥಾಹಿ ವಿಮತಮಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಮ್, ಅಪ್ರಯೋಜನಾಭಿಧಾನತ್ವಾದಿತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್ । ನಚಾಸ್ಯಾಸ್ಮಾನ್ ಪ್ರತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಶಕ್ಯಾಭಿಧಾನಾ ।

ಕಿಞ್ಚಾಸ್ಮಿನ್ ಪಕ್ಷೇಽಧ್ಯಾಸಲಕ್ಷಣಾನುಪಪತ್ತಿಶ್ಚ ಭವತಾ ನ ಪರಿಹರಣೀಯಾ । ತಸ್ಯಾ ವ್ಯವಹಾರನಿರ್ವಾಹಾವಿರೋಧಾತ್ । ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕತಾನಿಷೇಧೌಪಯಿಕತ್ವೇನೇಷ್ಟಸಾಧನತ್ವಾಚ್ಚ । ಏತೇನಾತಿವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದಿದೋಷೋಽಪಿ ನಾಪರಮಾರ್ಥಿಕತಾಸಾಧಕಃ । ಅಲಕ್ಷಣತಾಸಾಧಕಸ್ತು ಸ್ಯಾತ್ । ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅನುಪಪದ್ಯಮಾನಲಕ್ಷಣತ್ವೇನ ಲಕ್ಷ್ಯಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸಾಧನೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್ । ಉಕ್ತಾಯಾ ಲಕ್ಷಣಾನುಪಪತ್ತೇಸ್ತಲ್ಲಕ್ಷಣೇಽಪಿ ಸಾಮ್ಯಾತ್ ।

ಕಿಞ್ಚಾಧ್ಯಾಸಲಕ್ಷಣಮುಪಪನ್ನಮ್, ನವಾ? ಆದ್ಯೇ ಸಪಕ್ಷಾಪ್ರವೇಶಃ ಸಾಧನಸ್ಯ । ದ್ವಿತೀಯೇ ತದನುಪಪತ್ತಿನಿರಾಸಾಯಾಸೋ ವ್ಯರ್ಥಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಸ್ತಾಂ ವಿಸ್ತರಃ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಯೋರಭೇದಃ॥

(###sudha --)

ಅರ್ಥಂ ನಾತಿವರ್ತತ ಇತಿ ಯಥಾರ್ಥಮ್, ತಸ್ಯ ಭಾವೋ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಮ್, ತದೇವ ಮಾನತ್ವಂ ಮಾನಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ಮಾನಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಯಾವತ್। ಯದ್ಯಪಿ ಸಾಸ್ನಾದಿಮಾನ್ ಗೌರಿತಿವದ್ ಯಥಾರ್ಥಂ ಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯುಕ್ತೇಽಪಿ ಭವತ್ಯೇವ ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಭಾವಪ್ರತೀತಿಃ। ತಥಾಽಪಿ ತದ್ವದೇವ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ಲಕ್ಷಣಾತಿರಿಕ್ತಂ ಶಯೇತ। ತತಶ್ಚ ಪೃಥ ನಿರೂಪ್ಯಮಪಿ ಸ್ಯಾತ್। ತನ್ಮಾ ಶಙ್ಕೀತಿ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಮೇವ ಮಾನತ್ವಂ ನತು ಸಾಸ್ನಾದಿಮತ್ತ್ವಾದ್ ಗೋತ್ವಮಿವ ತತೋಽತಿರಿಕ್ತಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್।

h॥ ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಯೋರ್ಲಕ್ಷಣೇ॥

(###sudha --)

ನನು ಕಿಮಿದಂ ಲಕ್ಷಣಂ ನಾಮ? ಲಕ್ಷ್ಯಸ್ಯಾಸಾಧಾರಣೋ ಧರ್ಮಃ। ಯಾವತ್ಸ್ವೇಕಃ ಶಬ್ದೋ ನಿವೇಶಯಿತುಮಿಷ್ಟಃ, ಯಾವನ್ತಿ ಚೇತರಸ್ಮಾದ್ ವ್ಯಾವರ್ತನೀಯಾನಿ ತಾನ್ಯುಚ್ಯನ್ತೇ ಲಕ್ಷ್ಯಾಣೀತಿ।

h॥ ಅವ್ಯಾಪ್ತೇಃ ಕ್ವಚಿದದೋಷತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವಸಾಧಾರಣೋ ಧರ್ಮಶ್ಚೇಲ್ಲಕ್ಷಣಮ್, ಅವ್ಯಾಪಕಸ್ಯಾಪಿ ತದಾ ಲಕ್ಷಣತಾಪತ್ತಿಃ। ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಸಮ್ಭವಾವಿವ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿರಪಿ ಹಿ ಲಕ್ಷಣದೋಷಃ। ಉಚ್ಯತೇ ಲಿಙ್ಗತಯಾ ಹಿ ಲಕ್ಷಣಮುಪಯುಜ್ಯತೇ। ನಚ ವ್ಯಾಪಕತಾ ಲಿಙ್ಗತ್ವೋಪಯೋಗಿನೀ। ವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವೇನೈವ ತದುಪಪತ್ತೇಃ। ಇತರಥಾ ಧೂಮಾದೀನಾಮಲಿಙ್ಗತಾಪಾತಾತ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಪಕ್ಷೀಕೃತದೃಷ್ಟಾನ್ತೀಕೃತವ್ಯಾಪಕತಾ ತ್ವಪೇಕ್ಷಿತೈವ। ಉಪಾಯತ್ವೇನೋಪನ್ಯಸ್ತಸ್ಯಾಭಾವೇ ತದುಪೇಯಪ್ರಾಪ್ತೇರಸಮ್ಭವಾತ್। ಉಭಯಧರ್ಮಭೂತಾಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತೇರನ್ಯತರಾಭಾವೇ ದರ್ಶಯಿತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ತಥಾಚ ತದಾನೀಂ ಲಿಲಕ್ಷಯಿಷಿತಮಾತ್ರವ್ಯಾಪಿತ್ವಂ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಅಪೇಕ್ಷಿತಮ್। ತಚ್ಚ ಲಕ್ಷ್ಯಸ್ಯ ಧರ್ಮ ಇತ್ಯುಕ್ತಮೇವ। ಅವ್ಯಾಪಕತ್ವಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣದೋಷತಾವಾದಸ್ತು ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಲಿಲಕ್ಷಯಿಷಿತತ್ವೇ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ।

h॥ ನ್ಯಾಯಸೂತ್ರಸಮ್ಮತ್ಯಾ ಅವ್ಯಾಪಕಸ್ಯಾಪಿ ಲಕ್ಷಣತ್ವೋಕ್ತಿಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಯದ್ವಾಽನ್ಯತ್ರ ಲಕ್ಷಣಾನ್ತರಾಭಾವನಿಶ್ಚಯನಿಮಿತ್ತಾ ತದುಕ್ತಿಃ। ವಸ್ತುತಸ್ತ್ವೇಕಮಿವಾನೇಕಮಪಿ ಸ್ವಸ್ವಾಶ್ರಯೇ ವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯಾದಿಕಂ ಕುರ್ವದ್ ಭವತ್ಯೇವ ಲಕ್ಷಣಮ್। ಅತ ಏವ ಕಣಾದಃ "ಕ್ರಿಯಾವದ್ಗುಣವತ್ಸಮವಾಯಿಕಾರಣಮ್" ಇತಿ ಕ್ರಿಯಾವತ್ತ್ವಮಪಿ ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣತ್ವೇನಾಽಹ। ಕ್ರಿಯಾವದ್ಗ್ರಹಣಮನ್ಯಾರ್ಥಮಿತಿ ಚೇತ್, ತತ್ ಕಿಮವ್ಯಾಪಕಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣತಾನುಪಪತ್ತೇರನ್ಯಥಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್, ಉತ ನಿಮಿತ್ತಾನ್ತರಾತ್? ನಾನ್ತ್ಯಃ। ತದದರ್ಶನಾತ್। ನ ಪ್ರಥಮಃ, ಅನುಪಪತ್ತೇರಪಾಕೃತತ್ವಾತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನ್ವತ್ರ ಪೃಥಿವ್ಯಾದೀನಿ ನವಾಪಿ ಪಕ್ಷೀಕೃತ್ಯೈತಾನಿ ದ್ರವ್ಯಾಣಿ ಕ್ರಿಯಾವತ್ತ್ವಾದಿತಿ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಮ್, ಕ್ರಿಯಾವನ್ತ್ಯೇವ ವಾ ಮೂರ್ತಾನಿ? ನಾऽದ್ಯಃ, ಭಾಗಾಸಿದ್ಧೇಃ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅನಧ್ಯವಸಿತತ್ವಾತ್। ತತ್ ಕಥಂ ನಾನುಪಪತ್ತಿಃ? ಮೈವಮ್। ಕೈಶ್ಚಿದನಧ್ಯವಸಿತಸ್ಯ ದೋಷತಾನಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಯೇಷಾಂ ಚ ಸ ದೋಷಃ, ತೇಷಾಮಪ್ಯುಪದೇಶಾದಿನಾ ಘಟಾದೇರ್ದ್ರವ್ಯತ್ವನಿಶ್ಚಯೇ ಸತಿ ತದಿತರಮೂರ್ತಪಕ್ಷೀಕಾರೇಣ ದ್ರವ್ಯತ್ವಸಾಧನೇ ಕೀದೃಶೋ ದೋಷಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಲಮ್।

h ॥ ಜ್ಞಾನತತ್ಸಾಧನಭೇದೇನ ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕೇಚಿದ್ ವಾದಿನೋ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಾಸ್ಥಿಷತ। ಅಪರೇ ತು ತತ್ಕರಣಸ್ಯ। ತತ್ ಕಿಮತ್ರ ತತ್ತ್ವಮ್? ದ್ವಯಮಪೀತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ಪ್ರಮಿತಿಃ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ಪ್ರಮೀಯತೇऽನೇನೇತಿ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಭಾವಕರಣಯೋಃ ಪ್ರಮಾಣಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್।

h ॥ ವಿಪ್ರಾಃ ಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯಸ್ಯೌಪಚಾರಿಕತ್ವಾತ್, ನ ಪ್ರಮಾಣತ್ರೈವಿಧ್ಯಾಶಙ್ಕಾ ॥

(###sudha --)

ಯದ್ಯಪಿ ಲ್ಯು ಭಾವಕರಣಯೋರಿವಾಧಿಕರಣೇऽಪಿ ಸ್ಮರ್ಯತೇ। ತಥಾऽಪಿ ಪ್ರಮಾಣಶಬ್ದಸ್ಯಾಭಿಧಾನಾಭಾವಾನ್ನ ತತ್ರ ವೃತ್ತಿಃ। ಕೃತ್ತದ್ಧಿತಸಮಾಸಾನಾಮಭಿಧಾನಾಧೀನತ್ವಾತ್। ನನ್ವಸ್ತಿ "ವಿಪ್ರಾಃ ಪ್ರಮಾಣಮ್' ಇತ್ಯಧಿಕರಣೇऽಪಿ ಪ್ರಯೋಗಃ। ಮೈವಮ್। ವಿಪ್ರಾಣಾಂ ಪ್ರಮಾಯಾಂ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ ಕರ್ತೄಣಾಮಧಿಕರಣತ್ವಾಭಾವಾತ್। ನಹಿ ಕ್ರಿಯಾಧಾರೋऽಧಿಕರಣಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ ಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯಯೋಃ ಧಾರಣಕ್ರಿಯಾಂ ಪ್ರತಿ ಯ ಆಧಾರಃ, ತತ್ ಕಾರಕಮ್। ತಸ್ಮಾತ್ ತದೀಯವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ವಾ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದ್ ವಿಪ್ರಾಃ ಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯುಪಚರ್ಯತೇ।

h ॥ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಜ್ಞಾನೇ ಮುಖ್ಯಮ್, ಅನುಪ್ರಮಾಣೇಷು ಚ ವೇದೇ ಮುಖ್ಯಮ್, ತದನ್ಯತ್ರಾಮುಖ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

ಯದಿತರ್ಹಿ ವಿಜ್ಞಾನಂ ತತ್ಕರಣಂ ಚ ಪ್ರಮಾಣಂ ದ್ವಯಮಪಿ, ತತ್ರೋಭಯತ್ರ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಾಪರಪರ್ಯಾಯಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಕಿಮೇಕಪ್ರಕಾರಂ ವರ್ತತೇ, ಉತಾನೇಕಪ್ರಕಾರಮ್? ಆದ್ಯೇ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಕೇವಲಪ್ರಮಾಣಮ್, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಾಗಮಲಕ್ಷಣಂ ತತ್ಕರಣಮನುಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಾನ್ತವಿರೋಧಾಪಾತಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ। ಪ್ರಕಾರದ್ವಯಸ್ಯಾನ್ಯೋನ್ಯಸ್ಮಿನ್ನವರ್ತನೇನಾವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತದಿತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ತನ್ಮುಖ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಶಬ್ದಯೋಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕರಣಭೂತಯೋಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಯೋಸ್ತ್ವಮುಖ್ಯಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಏತಚ್ಚ ಸ್ಫುಟೀಕರಿಷ್ಯತೇ। (488)

h॥ ಯಥಾಶಬ್ದಃ ಪದಾರ್ಥಾನತಿಕ್ರಮವಾಚೀ, ಅರ್ಥಶಬ್ದಃ ಜ್ಞೇಯವಾಚೀ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಯದಿ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಂ ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚ ತತ್ ಸಮ್ಭವತಿ, ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತೇಃ। ತಥಾಹಿ ಯೋಗ್ಯತಾ, ವೀಪ್ಸಾ, ಪದಾರ್ಥಾನತಿವೃತ್ತಿಃ, ಸಾದೃಶ್ಯಂ ಚೇತಿ ಯಥಾಶಬ್ದಾರ್ಥಾಃ। ಅರ್ಥಶಬ್ದಶ್ಚಾಭಿಧೇಯಧನವಸ್ತುಪ್ರಯೋಜನನಿವೃತ್ತಿಷು ವರ್ತತೇ। ತತ್ರ ಸಾದೃಶ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಯಥಾಶಬ್ದಸ್ಯ ತಾವದತ್ರ ನ ಪರಿಗ್ರಹಃ। “ಯಥಾಽಸಾದೃಶ್ಯೇ” ಇತ್ಯವ್ಯಯೀಭಾವವಿಧಾನೇ ವಿಶೇಷಣಾತ್। ಸಮಾಸಾನ್ತರಸ್ಯ ಚಾಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದಿಪ್ರತಿಹತತ್ವಾತ್। ಅತ ಏವ ಯಥಾರ್ಥಾನುಭವಃ ಪ್ರಮೇತ್ಯತ್ರ ಕಿಂ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಮರ್ಥಸಾದೃಶ್ಯಮಿತ್ಯಾದಿಃ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಪ್ರಶ್ನೋಽನುಪಪನ್ನಃ। ನಾಪಿ ಯೋಗ್ಯತಾವೀಪ್ಸಾರ್ಥಸ್ಯ। ವಾಕ್ಯಶೇಷಾಭಾವೇನಾರ್ಥಯೋಗ್ಯತಾಯಾಽರ್ಥಾನಾಂ ವೀಪ್ಸಾಯಾ ವಾ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಪತ್ತೇಃ। ತಸ್ಮಾತ್ ಪದಾರ್ಥಾನತಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಸ್ಯೇದಂ ಗ್ರಹಣಮ್। ಅರ್ಥಶಬ್ದಸ್ಯಾಭಿಧೇಯವಾಚಿನೋ ಗ್ರಹಣೇಽವ್ಯಾಪ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್, ವಿಷಯಾಪರಪರ್ಯಾಯವಸ್ತುವಚನಸ್ಯೈವ ಗ್ರಹಣಮ್। ತಥಾಚಾರ್ಥಂ ವಿಷಯಂ ನಾತಿವರ್ತತೇ ನ ವ್ಯಭಿಚರತಿ ಯತ್ ತತ್ ಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ಏತಚ್ಚ ಸಕರ್ಮಕಕ್ರಿಯಾಮಾತ್ರೇಽಸ್ತಿ। ನಹಿ ಗಮನಂ ಗಮ್ಯಮತಿವರ್ತತೇ, ನಾಪಿ ಛಿದಾ ಛೇದ್ಯಮ್। ಯದೇವ ಹಿ ಗತ್ಯಾದಿನಾ ಪ್ರಾಪ್ಯಮ್, ತದೇವ ಗಮ್ಯಾದಿ। ತತೋ ನೇದಂ ಲಕ್ಷಣಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅರ್ಥತ್ವಮಿತಿ।

ಅರ್ಥತ್ವಮರ್ಯತೈವ ಸ್ಯಾನ್ನ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥೇಷು ಸಾ ಮತಾ ॥21॥**

(###sudha --)

ಅರ್ಯತೈವ ಜ್ಞೇಯತೈವಾರ್ಥತ್ವಮರ್ಥಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮಸ್ಮಾಕಂ ವಿವಕ್ಷಿತಂ ಸ್ಯಾತ್। ನತು ವಿಷಯತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯಥಾಶಬ್ದಸ್ಯ ಪದಾರ್ಥಾನತಿವೃತ್ತಿವಾಚಿತ್ವಮಙ್ಗೀಕೃತಮೇವ। ಅರ್ಥಶಬ್ದಸ್ತು ನ ವಿಷಯಪರ್ಯಾಯೋ ಗೃಹ್ಯತೇ, ಕಿನ್ತು ಜ್ಞೇಯವಾಚೀ। ಯದ್ಯಪಿ ನ ತತ್ರ ತಸ್ಯ ರೂಢಿಃ, ತಥಾಽಪ್ಯರ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥ ಇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಾ ತದ್ವಾಚಿತಾ ಅಸ್ತ್ಯೇವ। ಅರ್ತೇರೌಣಾದಿಕಸ್ಯ ಥನ್ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಗತ್ಯರ್ಥಾನಾಂ ಚ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥತ್ವಾದಿತಿ।

ನನ್ವರ್ಯತೇತಿ ಕಥಮ್। “ಅರ್ಯಃ ಸ್ವಾಮಿವೈಶ್ಯಯೋಃ” ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಾತ್। ಮೈವಮ್। ಸ್ವಾಮಿತ್ವೋಪಚಾರಾತ್। ಅರ್ಥೋ ಹಿ ಜ್ಞಾನಾದ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ ಪ್ರಧಾನಂ ವಿವಕ್ಷ್ಯತೇ। ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯೇವಂ ಜ್ಞೇಯತೈವಾರ್ಥತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನೇತಿ। ಕ್ರಿಯಾರ್ಥೇಷು ಕ್ರಿಯಾವಿಷಯೇಷು। ಸಾ ಅರ್ಯತಾ। ತದಭಾವಾಚ್ಚ ನ ಯಥಾರ್ಥತಾ ಕ್ರಿಯಾಸ್ವಿತಿ ನಾತಿವ್ಯಾಪಕಂ ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಶೇಷಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಜ್ಞೇಯಮನತಿಕ್ರಮ್ಯ ವರ್ತಮಾನತ್ವಸ್ಯ ಗಮನಾದಾವತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಮಾಶಯ ಪರಿಹಾರಕಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ನನ್ವೇತಾವತಾऽಪಿ ನಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರಃ। ಗಮನಾದೀನಾಮಪಿ ಜ್ಞೇಯಾನತಿವೃತ್ತಿತ್ವಾತ್। ನಹಿ ತದ್ವಿಷಯೋ ಗ್ರಾಮಾದಿಃ ಸರ್ವಥಾ ನ ಜ್ಞೇಯ ಇತಿ ಶಕ್ಯತೇ ವಕ್ತುಮ್। ತದತ್ಯನ್ತಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತಿ। ಮೈವಮ್। ಯಥಾ ಹಿ "ಪಿತರಿ ಸಾಧುಃ' "ಮಾತರಿ ಸಾಧುಃ' ಇತಿವಾಕ್ಯಂ ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿತ್ಪಿತ್ರಾದೌ ಸಾಧುತ್ವೇನ ನ ಪರ್ಯವಸ್ಯತಿ, ಕಿನ್ತು ಸ್ವೀಯೇ ಪಿತ್ರಾದೌ। ತತ್ ಕಸ್ಯ ಹೇತೋಃ? ಪಿತ್ರಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಸಮ್ಬನ್ಧಿಶಬ್ದತ್ವಾತ್। ಸಮ್ಬನ್ಧಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಹ್ಯೇಷ ಮಹಿಮಾ। ಅನ್ಯಥಾ ಪಿತುರ್ಧನಮುಪಾದದ್ಯಾದಿತ್ಯಾದೌ ಬಹುವಿಪ್ಲವಃ ಸ್ಯಾತ್। ಸತಿಚೈವಂ ಶಬ್ದಮಹಿಮಾನಮನಾದೃತ್ಯ ಪ್ರತ್ಯವತಿಷ್ಠಮಾನಶ್ಛಲವಾದಿತಯಾ ಜೀಯೇತ। ತಥಾ ಪ್ರಕೃತೇऽಪಿ ಜ್ಞೇಯಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಮ್ಬನ್ಧಿಶಬ್ದತ್ವಾತ್ ಸ್ವಜ್ಞೇಯಂ ನಾತಿವರ್ತತೇ ಯತ್ ತತ್ ಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚ ಗಮನೇನೋಪಾಧಿನಾ ಗಮನೇನ ವಾ ನಿಮಿತ್ತೇನ ಗ್ರಾಮೋ ಜ್ಞೇಯಃ। ಯೇನ ತಮನತಿಕ್ರಮ್ಯ ವರ್ತಮಾನಂ ಗಮನಂ ಯಥಾರ್ಥಂ ಸ್ಯಾತ್। ಕಿನ್ತು ಗಮ್ಯ ಏವ। ತತ್ ಕಥಮತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ? ಭವತಿ ಚ ಘಟಾದಿಜ್ಞಾನತತ್ಕರಣಾಭ್ಯಾಮುಪಾಧಿನಿಮಿತ್ತಾಭ್ಯಾಂ ಜ್ಞೇಯ ಇತಿ। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥೇಷು ಸಾ ನ ಮತಾ ಶಬ್ದಾರ್ಥತತ್ವವಿದುಷಾಮಿತಿ।

ನನು ತಥಾऽಪ್ಯನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಮ್, ಆತ್ಮಾಶ್ರಯತ್ವಂ ವಾ। ಸ್ವಶಬ್ದೇನ ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯಾಭಿಧಾನಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಜ್ಞಾನತತ್ಕರಣಮಾತ್ರೋಪಾದಾನೇನ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತತ್ವಾತ್। ಸ್ವಗುಣಗ್ರಾಹಕಮಿನ್ದ್ರಿಯಂ ಶ್ರೋತ್ರಮಿತ್ಯತ್ರ ಯಥೇತಿ।

h ll ಜ್ಞೇಯಾವ್ಯಭಿಚಾರಿತ್ವಪರಿಷ್ಕಾರಃ ll

(###sudha --)

ನನು ಕಿಮಿದಂ ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯ ಜ್ಞೇಯಾವ್ಯಭಿಚಾರಿತ್ವಂ ನಾಮ? ಕಿಂ ಪ್ರಮೇಯವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವಮ್, ಕಿಂವಾ ಯಾವತ್ಪ್ರಮೇಯಗೋಚರತ್ವಮ್? ಆದ್ಯೇऽಪಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಕಿಂ ದೇಶತಃ, ಕಿಂವಾ ಕಾಲತಃ? ನ ಪ್ರಥಮಃ, ಪ್ರಮಾಣಾಸಮಾನದೇಶಾರ್ಥವಿಷಯಪ್ರಮಾಣೇಷ್ವವ್ಯಾಪ್ತೇಃ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅತೀತಾದಿವಿಷಯಪ್ರಮಾಣಾವ್ಯಾಪ್ತೇಃ। ನಾನ್ತ್ಯಃ, ಅಸರ್ವಜ್ಞಜ್ಞಾನಾನಾಂ ತತ್ಕರಣಾನಾಂ ವಾऽಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತಿ।

ಮೈವಮ್। ಅದ್ವೈತಾಗಮಾದೇಸ್ತತ್ವಾವೇದಕತ್ವಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಭ್ಯುಪಗಚ್ಛತಾ ಪರೇಣಾಪ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ನಿರ್ವಕ್ತವ್ಯತ್ವಾತ್। ಪರೇಣಾಙ್ಗೀಕೃತಮುಪಾದಾಯಾಸ್ಮಾಭಿರ್ವ್ಯವಹ್ರಿಯತೇ, ನತು ಕಿಮಪಿ ಲಕ್ಷಣಂ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸ್ವಪ್ರತಿಪತ್ತಾವವಶ್ಯಾಶ್ರಯಣೀಯತ್ವಾದ್ ವ್ಯವಸ್ಥಾಯಾಃ। ನಹಿ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಂ ತತ್ವಮಿತ್ಯೇತಾವತಾ ವಿನಾ ವೇದಾನ್ತಾಧಿಗಮಂ ತದಧಿಗಮಃ ಶಕ್ಯೋऽಙ್ಗೀಕರ್ತುಮ್।

ಅಥಾऽವೇದಿತಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಂ ತತ್ವಾವೇದಕತ್ವಮಿತಿ ನಿರ್ಬ್ರೂಯಾತ್, ತದಾ ವಿಭ್ರಮೇऽತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ತತ್ರಾಪ್ಯಾವೇದಿತಸ್ಯೇದಮಾಕಾರಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾತ್। ಅಥ ಯಾವದಾವೇದಿತಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಂ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತತ್ತ್ವಾವೇದಕತ್ವಂ ಸದೇಕಗೋಚರತ್ವಮಿತಿ ಯಾವದಿತಿ ವದೇತ್, ತದೇವಾಸ್ಮಾಕಮಪಿ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಮಿತಿ ವದಾಮಃ।

ನನ್ವೇವಮಪಿ ಭ್ರಮೇಽತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ। ನಹೀದಮಂಶೋ ವಾ, ರಜತತ್ವಾದಿಜಾತಿರ್ವಾ, ತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧಃ ಸಮವಾಯೋ ವಾ, ತತ್ತಾದಾತ್ಮ್ಯಂ ವಾ ನ ಸತ್। ಅನ್ಯತ್ರ ಸತ್ತ್ವೇಽಪ್ಯತ್ರಾಸದಿತಿ ಚೇತ್, ನಹಿ ದೇವದತ್ತೋ ಗೃಹೇಽಸನ್ನಿತ್ಯಸನ್ನೇವ। ನಚಾಯಮಸ್ತ್ಯಸ್ಮಾಕಂ ಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಅಧಿಷ್ಠಾನೇತರಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯಾನಿರ್ವಚನೀಯತಯಾಽಙ್ಗೀಕಾರಾದಿತಿ। ಮೈವಮ್। ಅಸ್ಮಾಭಿರಪಿ ತಸ್ಯ ಅತ್ಯನ್ತಾಸತ್ತ್ವಸ್ವೀಕಾರಾತ್।

ಅಥ ಮತಮ್ ಕಿಂ ವಿಷಯಸತ್ತ್ವಂ ತದಾನೀಮಭಿಮತಮ್, ಉತ ಪೂರ್ವಮ್, ಅಥ ಪಶ್ಚಾತ್, ಯದ್ವಾ ಸರ್ವದಾ, ಅಥವಾ ಯದಾಕದಾಚಿತ್, ಯದಿವಾ ಯದ್ ಯದ್ದೇಶಕಾಲಯೋರ್ಯಥಾಪ್ರತೀತಂ ತಸ್ಯ ತದ್ದೇಶಕಾಲಯೋಸ್ತಥಾತ್ವೇನ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಅತೀತಾನಾಗತವಿಷಯಪ್ರಮಾಣಾವ್ಯಾಪನಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ವರ್ತಮಾನಾನಾಗತವಿಷಯಾವ್ಯಾಪ್ತೇಃ। ಪಾಕರಕ್ತೇಽಪಿ ಘಟೇ ನೀಲಪ್ರತೀತೌ ವಿಭಾಗೋತ್ತರಕಾಲಂ ಸಂಯುಕ್ತಪ್ರತ್ಯಯೇ ವಾಽತಿವ್ಯಾಪ್ತೇಶ್ಚ। ನ ತೃತೀಯಃ, ಅತೀತಾದಿವಿಷಯಾವ್ಯಾಪ್ತೇಃ। ಭಾವಿಪಾಕಜರಾಗೇ ಕುಮ್ಭೇ ಶ್ಯಾಮೇಽಪಿ ರಕ್ತಪಿತ್ತಿನಾ ರಕ್ತತಾಪ್ರತಿಭಾಸೇಽತಿವ್ಯಾಪ್ತೇಶ್ಚ। ನ ಚತುರ್ಥಃ, ಅನಿತ್ಯವಿಷಯಾವ್ಯಾಪ್ತೇಃ। ನ ಪಞ್ಚಮಃ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಿಭ್ರಮೇಽತಿವ್ಯಾಪ್ತೇಃ। ನಾಪಿ ಷಷ್ಠಃ, ದೇಶಕಾಲಪ್ರಮಾಣಾವ್ಯಾಪ್ತೇಃ। ನಹಿ ದೇಶಕಾಲಯೋರ್ದೇಶಕಾಲಾನ್ತರಮಸ್ತೀತಿ।

ಮೈವಮ್। ದೇಶಕಾಲಯೋರಪಿ ಸ್ವಸಮ್ಬನ್ಧೇನ ನಿರೂಪಣಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। ಯದ್ವಾ ಯದ್ ಯಥಾಭೂತಂ ಪ್ರತೀತಮ್, ತಸ್ಯ ತಥಾಭೂತಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಮಿತ್ಯುಕ್ತ ಏವ ನಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ದೇಶಕಾಲಯೋರಪಿ ವಿಶೇಷಣಾನ್ತರವತ್ ಯಥಾಭೂತಮಿತ್ಯನೇನೈವ ಗೃಹೀತತ್ವಾತ್। ವಿಶೇಷಾನುಕ್ತೇರುಕ್ತದೋಷಾಪ್ರಸಕ್ತೇಶ್ಚ।

h ॥ ಕೇವಲಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾಸಮ್ಭವಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಃ ॥

(###sudha --)

ತಥಾಽಪಿ ನಿಶ್ಚಾಯಕಾಭಾವೇನಾಸಮ್ಭವೀದಂ ಲಕ್ಷಣಮ್। ತಥಾಹಿ ಜ್ಞಾನಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಂ ಕಿಮದುಷ್ಟಕರಣಜನ್ಯತ್ವೇನ ಅವಧಾರಣೀಯಮ್, ಉತ ದುಷ್ಟಕರಣಾಜನ್ಯತ್ವೇನ, ಅಥ ಪ್ರವೃತ್ತಿಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ, ಯದ್ವಾ ಜ್ಞಾನಾನ್ತರಸಂವಾದೇನ, ಕಿಂವಾ ವಿಸಂವಾದಾಭಾವೇನ? ನಾಽದ್ಯಃ, ತಸ್ಯಾಪಿ ದುರವಧಾರಣತ್ವಾತ್। ಜ್ಞಾನಯಾಥಾರ್ಥ್ಯೇನ ತದನುಮಾನೇ ಚೇತರೇತರಾಶ್ರಯತ್ವಾಪತ್ತೇಃ। ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನೇಷು ತದಭಾವಾಚ್ಚ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅಶಕ್ಯಾವಧಾರಣತ್ವಾತ್। ನ ತೃತೀಯಃ, ಸರ್ವತ್ರ ತದಭಾವಾತ್। ನ ಚತುರ್ಥಃ, ಸುಖಾದಿಜ್ಞಾನೇ ತದಭಾವಾತ್। ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಸಂವಾದಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಚ ಧಾರಾವಾಹಿಕವಿಭ್ರಮೇಽಪಿ ತದ್ಗ್ರಹಾಪತ್ತಿಃ। ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಸಂವಾದಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ತು ತತ್ತದ್ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಾವಧಾರಣೇನಾನವಸ್ಥಾ। ನ ಪಞ್ಚಮಃ, ಅಸಞ್ಜಾತಬಾಧಭ್ರಮೇಷ್ವಪಿ ತದಾಪಾತಾತ್। ಪುರುಷದೇಶಕಾಲವಿಕಲ್ಪಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚೇತಿ। ಮೈವಮ್। ತಥಾಸತಿ ವೇದಾನ್ತಜನಿತವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪಿ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಾನವಧಾರಣಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ವಿಷಯಸತ್ಯತ್ವಾತ್ ತದವಧಾರಣಮಿತಿ ಚೇತ್, ತದೇವ ಕಥಮ್? ಜ್ಞಾನಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಕಿಂ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಸ್ಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮ್, ಉತ ಯಥಾರ್ಥತಯಾ ನಿಶ್ಚಿತಸ್ಯ? ಆದ್ಯೇ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದೇರಪಿ ಸತ್ಯತಾಪತ್ತಿಃ। ದ್ವಿತೀಯೇಽಪಿ ಕಿಮೇತಸ್ಯೈವ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ, ಉತ ಜ್ಞಾನಾನ್ತರಸ್ಯ? ನ ಪ್ರಥಮಃ, ಪರಸ್ಪರಾಶ್ರಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅನವಸ್ಥಾದ್ಯಾಪಾತಾತ್।

ಅಥ ಮನ್ಯೇತ ಸ್ವತ ಏವ ವಿಜ್ಞಾನಾನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಹಃ ಬಾಧೇನ ಕ್ವಚಿದಪೋದ್ಯತೇ। ನಚ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಬಾಧಃ ಸಮ್ಭವತಿ। ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಪರೀಕ್ಷಾಯಾಮಪಿ ತದದರ್ಶನಾತ್। ನಿರ್ಮೂಲಶಙ್ಕಾಯಾಶ್ಚ ಅನುದಯಾತ್। ನಿರವಧಿಕಸ್ಯ ನಿಃಸಾಕ್ಷಿಕಸ್ಯ ಬಾಧಸ್ಯಾದರ್ಶನಾತ್। ಅವಧ್ಯಾದಿಸ್ವೀಕಾರೇ ಚ ತಸ್ಯೈವ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇ ಬಾಧಿತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾದಿತಿ। ತದೇತತ್ ಸಮಾನಮಸ್ಮನ್ಮತೇಽಪಿ। ವಿವೃತಶ್ಚಾಯಮರ್ಥಸ್ತತ್ರತತ್ರೇತ್ಯುಪಪನ್ನಂ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣತ್ವಮಿತಿ।

h ॥ ಜ್ಞಾನಾಪೇಕ್ಷಯಾ ವೇದೇ ಪ್ರಾಮಣ್ಯಮಮುಖ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

"ತನ್ಮುಖ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಶಬ್ದಯೋಃ" ಇತಿ ನ ಯುಕ್ತಮ್। ತಥಾಸತಿ ಜ್ಞಾನವಚ್ಛಬ್ದಸ್ಯಾಪಿ ಕೇವಲತ್ವಾಪತ್ತೇರಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಂ ಸೋಪಪತ್ತಿಕಂ ಪರಿಹರತಿ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥ ಇತಿ।

p**p

ಜ್ಞಾನಾರ್ಥೇ ಜ್ಞೇಯತಾ ಮುಖ್ಯಾ ಶಬ್ದಾರ್ಥೇ ತದನನ್ತರಮ್।

ಯಸ್ಮಾಜ್ಜ್ಞಾನಾರ್ಥೇ ಜ್ಞಾನವಿಷಯೇ ಜ್ಞೇಯತಾ ಮುಖ್ಯಾ, ಶಬ್ದಾರ್ಥೇ ಶಬ್ದವಿಷಯೇ ತದನನ್ತರಂ ಜ್ಞೇಯತಾಽಮುಖ್ಯೇತಿ ಯಾವತ್। ತಸ್ಮಾಜ್ಜ್ಞಾನ ಏವ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಮುಖ್ಯಮ್, ಶಬ್ದೇ ತ್ವಮುಖ್ಯಮ್। ತಥಾಚ ನ ತಸ್ಯ ಕೇವಲತ್ವಾಪತ್ತಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಜ್ಞಾನಾರ್ಥೇಷ್ವರ್ಯತಾ ಮುಖ್ಯೇತಿ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾದ್ ವಕ್ತವ್ಯೇಽರ್ಯತಾಽಪಿ ಗತಿಕರ್ಮಸು ವಿದ್ಯತ ಇತಿ ಗತಾವತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ತದವಸ್ಥೇತ್ಯಾಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಾಯ ಜ್ಞೇಯತೇತ್ಯರ್ಯತಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಕೃತಮ್।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ನ ಜ್ಞಾನಸಮಕಕ್ಷತಯಾ ಶಬ್ದೇ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಂ ಮುಖ್ಯಮ್, ಕಿನ್ತು ಕರಣತ್ರಯಾಪೇಕ್ಷಯಾ। ಜ್ಞಾನ ಏವ ಮುಖ್ಯಂ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಂ ಕರಣೇಷ್ವಪಿ ನಿರ್ಧಾರಣಾಯಾಂ ಶಬ್ದೇ ಮುಖ್ಯಮ್। ತದೇತೇ ಪರಮಮುಖ್ಯಮುಖ್ಯೇ ಏಕೀಕೃತ್ಯ ತನ್ಮುಖ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಶಬ್ದಯೋರಿತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ।

h ॥ ಪ್ರಮಾಣಾನಾಂ ಮುಖ್ಯಾಮುಖ್ಯತ್ವವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕೋಕ್ತಿಃ ॥

(###sudha --)

ಯದ್ವಾ ತನ್ಮುಖ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಶಬ್ದಯೋರಿತ್ಯತ್ರೈವಾಯಮರ್ಥೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವ್ಯಃ। ತಥಾಹಿ ತದ್ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಂ ಜ್ಞಾನೇ ಮುಖ್ಯಂ ಕರಣೇಷು ತ್ವಮುಖ್ಯಮ್। ಕರಣೇಷ್ವಪಿ ಕಿಮೇಕಪ್ರಕಾರಮನೇಕಪ್ರಕಾರಂ ವೇತಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಂ ಶಬ್ದೇ ಮುಖ್ಯಂ

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಯೋರಮುಖ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅತ್ರಚ ಶಬ್ದಶಬ್ದೇನ ವೇದಮೇವಾಧಿಕುರುತೇ ಭಗವಾನ್ ಮುನಿಃ। ತನ್ಮುಖ್ಯತಾಕಥನಸ್ಯೈವ ಮೀಮಾಂಸೋಪಯೋಗಿತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ವ್ಯರ್ಥಾಯಾ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಸ್ತತ್ಪರಿಹಾರಸ್ಯ ಚಾಸಙ್ಗತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಯದ್ಯಪಿ ಜ್ಞಾನಶಬ್ದಶಬ್ದೌ ದ್ವನ್ದ್ವನಿರ್ದಿಷ್ಟೌ, ತಥಾಽಪಿ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ವಿವಿಚ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮೇತದಿತಿ। ತತ್ರ ಕಥಂ ಜ್ಞಾನೇ ಯಥಾರ್ಥತ್ವಂ ಮುಖ್ಯಂ ಕರಣೇಷ್ವಮುಖ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಜ್ಞಾನಾರ್ಥ ಇತಿ। ಶಬ್ದ ಇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಯೋರಪೀತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ತು ಪೂರ್ವವತ್। ಶಬ್ದಸ್ಯ ಸ್ವಶಬ್ದೇನೋಪಾದಾನಂ ತು ಪೂರ್ವತ್ರ ಜ್ಞಾನಸಮಕಕ್ಷತಯಾ ಪ್ರತೀತಿಂ ವಾರಯಿತುಮಿತಿ।

ಜ್ಞಾನೇ ಮುಖ್ಯಂ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಮ್, ಕರಣೇಷ್ವಮುಖ್ಯಮ್, ತತ್ರಾಪಿ ಶಬ್ದೇ ಮುಖ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತತ್ರ ಜ್ಞಾನಕರಣಯೋರ್ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಸ್ಯ ಮುಖ್ಯತ್ವಾಮುಖ್ಯತ್ವೋಪಪಾದನಾಯ ತದ್ವಿಷಯಯೋರ್ಜ್ಞೇಯತಾಯಾಂ ಮುಖ್ಯಾಮುಖ್ಯತ್ವೇ ಹೇತುತಯೋಕ್ತೇ। ತದುಪಪಾದನಾರ್ಥಮಾಹ ಯಥಾರ್ಥೇತಿ।

ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಜನಕಾ ಯಥಾರ್ಥಾ ಯುಕ್ತಯಃ ಸ್ಮೃತಾಃ।

ಸೋಪಸ್ಕರಾಣಿ ವಾಕ್ಯಾನಿ ಭವನ್ತಿ। ತೇನ ಜ್ಞಾನಂ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ಯಥಾರ್ಥಮಿತ್ಯಾದೌ ಪಠಿತವ್ಯಮ್। ಬಹುವಚನಮಾದ್ಯರ್ಥೇ। ಯುಕ್ತ್ಯಾದಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ತೇನ ಜನಕಾ ಇತ್ಯುಪಪನ್ನಮ್। ಅವ್ಯಾಯೀಭಾವಸ್ಯ ಕ್ಲೀಬಾವ್ಯಯತ್ವಂ ಛನ್ದಸ್ತುಲ್ಯತ್ವೇನಾನಾಶ್ರಿತ್ಯ ಯಥಾರ್ಥಾ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್, ಕಥಞ್ಚಿದ್ ಬಹುವ್ರೀಹಿತಾಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ವಾ। ಯದ್ವಾ ಭಾವಪ್ರಧಾನಾದ್ ಯಥಾರ್ಥಶಬ್ದಾನ್ಮತ್ವರ್ಥೇ ಅರ್ಶಆದಿತ್ವಾದಚ್। ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯೋಪೇತಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

ತದಯಮರ್ಥಃ ಜ್ಞಾನಮೇವ ಹಿ ವಿಷಯಸ್ಯ ಜ್ಞೇಯಸ್ಯ ಜ್ಞೇಯತಾಯಾಂ ಸಾಕ್ಷಾದುಪಾಧಿರ್ಭವತಿ। ಜ್ಞಾತತಾಯಾ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (495,994) ಅತಸ್ತದ್ವಿಷಯಸ್ಯೈವ ಜ್ಞೇಯತ್ವಂ ಮುಖ್ಯಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಯೈವ ಮುಖ್ಯತೋ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಮ್। ಯುಕ್ತ್ಯಾದಿಕರಣಾನಿ ತು ವಿಷಯಸ್ಯ ಜ್ಞೇಯತಾಯಾಮುಪಾಧಿಭೂತಂ ಜ್ಞಾನಂ ಜನಯನ್ತೀತಿ ತದ್ವಿಷಯಸ್ಯ ಜ್ಞೇಯತ್ವಮಮುಖ್ಯಮ್। ತತ ಏವ ತೇಷಾಂ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಮಪ್ಯಮುಖ್ಯಮಿತಿ।

ಅತ್ರ "ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಜನಕಾ ಯಥಾರ್ಥಾಃ' ಇತ್ಯುಕ್ತಿಸ್ತು ಪರಮಸಾಧ್ಯಮಪಿ ಸೂಚಯಿತುಮ್। ಯುಕ್ತೇರಮುಖ್ಯತಾಯಾಮಾದಿತ್ವೇನ ಗ್ರಹಣಂ ತ್ರಿಷ್ವಪ್ಯಪಕರ್ಷಸೂಚನಾರ್ಥಮ್। ಆಗಮಯುಕ್ತ್ಯೋರುತ್ಕರ್ಷಾಪಕರ್ಷೌ ತತ್ರತತ್ರ ಸಮರ್ಥಿತಾವಿತಿ ನೇಹೋಕ್ತಮ್।

h ॥ ಅನುಪ್ರಮಾಣೋದ್ದೇಶಃ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯೇವಂ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಂ ಮುಖ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಕರಣಾನಾಂ ಚಾಮುಖ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನುಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ।

ಅನುಪ್ರಮಾಣಮೇತಾನಿ ಹ್ಯಕ್ಷಯುಕ್ತಿವಚಾಂಸ್ಯತಃ॥22॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರಾಪಿ ಜ್ಞಾನಂ ಕೇವಲಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಪ್ರಥಮಂ ಪಠಿತವ್ಯಮ್। ಹಿ ಯಸ್ಮಾದೇವಮತ ಇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಅನುಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯೇಕವಚನಂ ಬಹುವಚನಾರ್ಥೇ। “ಸುಪಾಂ ಸು ಲುಕ್” ಇತಿ ಸ್ಮರಣಾತ್। ಅಥವಾಽಕ್ಷಯುಕ್ತಿವಚಾಂಸೀತಿ ದ್ವನ್ದ್ವನಿರ್ದಿಷ್ಟಾನಾಮಪಿ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ವಿವೇಕೇನ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮನುಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಯದ್ವಾಽನುಪ್ರಮಾಣಾನುವಾದೇನಾಕ್ಷಾದಿತ್ವಕಥನಮತ್ರೇತಿ ನ ದೋಷಃ। ಅವಾನ್ತರವ್ಯಾಪಾರಮವಿವಕ್ಷಿತ್ವಾ ಕರಣಧರ್ಮಿಣ ಏವ ವಿವಕ್ಷಯಾಽಕ್ಷೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ವಚ ಇತ್ಯಾಗಮೋಪಲಕ್ಷಣಮ್।

h॥ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾವ್ಯಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ನಚೈವಮಪ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿರ್ಲಕ್ಷಣಸ್ಯೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಜ್ಞಾನಮೇವ ಯಥಾರ್ಥಮ್, ಕರಣಾನಿ ತು ತಜ್ಜನಕತಯಾ ತಥೋಪಚರ್ಯನ್ತ ಇತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ಹಿ ಸಾ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ಯಥಾವಸ್ಥಿತಾರ್ಥವಿಷಯಿತ್ವಸ್ಯೋಭಯತ್ರಾಪಿ ಸಾಮ್ಯಾತ್। ಜ್ಞಾನವಿಷಯ ಏವ ಹಿ ಕರಣಾನಾಂ ವಿಷಯಃ। ನಹಿ ಕಮಪ್ಯವಿಷಯೀಕುರ್ವನ್ತ್ಯೇವ ತಾನಿ ಜ್ಞಾನಂ ಜನಯನ್ತಿ, ನಾಪ್ಯನ್ಯವಿಷಯಾಣಿ, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಕೇವಲಂ ವಿಷಯಸ್ಯ ಜ್ಞೇಯತಾಂ ಜ್ಞಾನಮುಪಾಧಿತಯಾ, ಕರಣಾನಿ ತು ತಜ್ಜನಕತಯಾ ಸಮ್ಪಾದಯನ್ತೀತ್ಯೇತಾವನ್ತಂ ವಿಶೇಷಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಕೇವಲಾನುಪ್ರಮಾಣಭೇದಃ ಸಮರ್ಥಿತಃ। ಯದಿಚೈತಾವತಾಽಪ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷಃ, ತದಾ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಸ್ಯ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾದತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h॥ ಲಕ್ಷ್ಯಸಙ್ಗ್ರಹಃ॥

(###sudha --)

ಅಯಮತ್ರ ಸಮುದಾಯಾರ್ಥಃ ಯಥಾರ್ಥಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್। ತದ್ ದ್ವಿವಿಧಮ್ ಕೇವಲಮ್, ಅನುಪ್ರಮಾಣಂ ಚ। ತತ್ರ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಂ ಕೇವಲಮ್। ತತ್ಸಾಧನಮನುಪ್ರಮಾಣಮ್। ಕೇವಲಮಪಿ ದ್ವಿವಿಧಮ್। ಚೈತನ್ಯಂ ವೃತ್ತಿರೂಪಂ ಚೇತಿ। ಚೈತನ್ಯಮಪಿ ತ್ರಿವಿಧಮ್। ಉತ್ತಮಮಧ್ಯಮಾಧಮಭೇದಾತ್। ತತ್ರೋತ್ತಮಂ ಯಥಾರ್ಥಮೇವ। ಮಧ್ಯಮಂ ಮಿಶ್ರಮ್। ಅಧಮಮಯಥಾರ್ಥಮೇವ। ದ್ವಿತೀಯಮಪಿ ಕೇವಲಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಾಗಮಜಭೇದಾತ್ ತ್ರಿವಿಧಮೇವೇತಿ। ಅನುಪ್ರಮಾಣಮಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಾಗಮಭೇದಾತ್ ತ್ರಿವಿಧಮೇವೇತಿ।

h॥ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನು ತಥಾऽಪಿ ಕಾಕತಾಲೀಯೇऽತಿವ್ಯಾಪ್ತಿರಪರಿಹಾರ್ಯಾ। ತಥಾಹಿ ಪಾಣೌ ಪಞ್ಚ ವರಾಟಕಾನ್ ಪಿಧಾಯ ಕಶ್ಚಿತ್ ಕಞ್ಚಿತ್ ಪೃಚ್ಛತಿ ಮಮ ಕರೇ ಕತಿ ವರಾಟಕಾ ಇತಿ। ಸ ಚ ಪೃಷ್ಟೋऽಜಾಕೃಪಾಣೀಯನ್ಯಾಯೇನಾऽಹ ಪಞ್ಚೇತಿ। ತದೇತತ್ ಪ್ರಷ್ಟುರ್ವಕ್ತುಶ್ಚ ಜ್ಞಾನಂ ಯಥಾರ್ಥಮಿತಿ ಪ್ರಮಾಣಂ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ। ನಚ ನಿಃಸಾಧನಂ ತದುತ್ಪನ್ನಮಿತಿ ತತ್ಸಾಧನಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಾಪಾತಃ। ಯಾದೃಚ್ಛಿಕಸಂವಾದಿಲಿಙ್ಗವಿಭ್ರಮಾದಿಷ್ವಪ್ಯೇವಂ ಪ್ರಸಙ್ಗೋ ದುರ್ವಾರ ಇತಿ।

ಮೈವಮ್। ವಕ್ತುರ್ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸಂಶಯತ್ವೇನಾಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತತ್ರ ಚ ಪಾಕ್ಷಿಕವ್ಯವಹಾರಸ್ತು ವೈಯಾತ್ಯನಿಬನ್ಧನಃ। ನ ಸ್ವಜ್ಞಾನನಿಬನ್ಧನಃ। ಅನ್ಯಥಾ ವಿಪ್ರಲಮ್ಭಕಸ್ಯಾಪಿ ತಾದೃಶನಿಶ್ಚಯಾಪತ್ತೌ ವಿಪರ್ಯಸ್ತಾವಿಶೇಷಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಏತೇನಾऽಹಾರ್ಯನಿಶ್ಚಯಕಲ್ಪನಮಪ್ಯಪಾಸ್ತಮ್। ಪ್ರಷ್ಟುಸ್ತು ಪ್ರಾಗೂರ್ಧ್ವಂ ಚ ಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರಮಾಣಮೇವ। ತನ್ಮೂಲಂ ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್। ವಾಕ್ಯಜನಿತಮಪಿ ಪಾರ್ಶ್ವಸ್ಥಾದೇರ್ವಿಜ್ಞಾನಮೇವಮೇವ। ವಾಕ್ಯಂ ತು ಯಾದೃಚ್ಛಿಕಸಂವಾದಿ।

ಯಾದೃಚ್ಛಿಕಸಂವಾದಿಲಿಙ್ಗವಿಭ್ರಮವಾಕ್ಯಾಭಾಸಜನ್ಯಸ್ಯ ಕೇವಲಪ್ರಮಾಣತ್ವೇऽಪಿ ನ ತಯೋಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್। ತಥಾಹಿ ನ ತಾವತ್ ತತ್ರ ಬಾಷ್ಪಸ್ಯ, ಬಾಷ್ಪತಯಾ ವಿಜ್ಞಾತಸ್ಯ ವಾ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಸಾಧನತ್ವಂ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯಮ್। ನಾಪಿ ಧೂಮಸ್ಯ, ಅಸತಃ ಸಾಧನತ್ವಾಯೋಗಾತ್। ಸತ್ತ್ವೇऽಪ್ಯಪರಾಮೃಷ್ಟತ್ವಾತ್। ತತೋ ಧೂಮತ್ವೇನ ಜ್ಞಾತಸ್ಯ ಬಾಷ್ಪಸ್ಯ, ಬಾಷ್ಪವಿಷಯಸ್ಯ ಧೂಮವಿಭ್ರಮಸ್ಯ ವೇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ನಚ ತತ್ ಸಮ್ಭವತಿ। ತಜ್ಜಾತೀಯಸ್ಯ ಸರ್ವತ್ರ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಜನಕತ್ವಾಭಾವಾತ್। ತಥಾವಿಧಸ್ಯೈವ ಸಾಧನತ್ವೇನಾಸ್ಮಾಭಿರ್ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್। ತಥಾಸತ್ಯಕಾರಣಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿರಾಪನ್ನೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಲಿಙ್ಗವಿಭ್ರಮಸ್ಯ ಲೌಕಿಕಕರಣತ್ವೇऽಪಿ ಪಾರಿಭಾಷಿಕಸಾಧನತ್ವಾಭಾವಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್।

ವಾಕ್ಯಾಭಾಸಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗೋऽನೇನ ನಿರಸ್ತಃ। ತಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗೇऽಪಿ ನ ಕಾಚಿದಸ್ಮಾಕಂ ಕ್ಷತಿಃ। ನಹಿ ತಾಕಿಕಾಣಾಮಿವಾಸ್ಮಾಕಮಾಪ್ತೋಕ್ತತಯಾ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾನುಮಾನಾದಿಕಮಸ್ತಿ।

ಯದ್ವಾ ನಿರ್ದೋಷತಯಾ ಸಾಧನಂ ವಿಶಿಷ್ಯತೇ। ನಿರ್ದೋಷತಾ ಚ ಲಿಙ್ಗಜ್ಞಾನಾದೇರ್ಯಥಾರ್ಥತ್ವಾದಿಲಕ್ಷಣಾ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಾ। ತಥಾತ್ವೇ ನಿರ್ದೋಷಂ ಜ್ಞಾನಸಾಧನಮನುಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯೇವಾಸ್ತು। ಕೃತಂ ಯಥಾರ್ಥೇತಿ ಜ್ಞಾನವಿಶೇಷಣೇನೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತತ್ಫಲತಾರ್ಥಸ್ಯೈವ ನಿರ್ದೋಷಗ್ರಹಣೇನ ವರ್ಣಿತತ್ವಾತ್। ನಿರ್ದೋಷಕರಣಜಂ ಜ್ಞಾನಂ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಂ ನ ವ್ಯಭಿಚರತೀತಿ ಸ್ವರೂಪಕಥನಂ ವಾ ತದಿತಿ।

h ॥ ಲಕ್ಷಣಾನ್ತರರಚನಸ್ಯ ಸ್ಮೃತ್ಯನುವಾದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಙ್ಗ್ರಹಾರ್ಥತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ದರ್ಶನಾನ್ತರೋಕ್ತೇ ಲಕ್ಷಣೇ ಸತಿ ಕಿಮಪೂರ್ವನಿರ್ಮಾಣೇನೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ನಾನುವಾದಸ್ಯ ಸ್ಮೃತೇರಪಿ ವಿಹೀಯತೇ।

ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಮೇವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಶಬ್ದಾರ್ಥೋ ಯದ್ ವಿವಕ್ಷಿತಃ॥23॥**

(###sudha --)

ಯದ್ ಯದಾ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಮೇವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಶಬ್ದಾರ್ಥೋ ವಿವಕ್ಷಿತೋ ಭವತಿ, ತದೈವ ಯಥಾರ್ಥಯೋಃ ಸ್ಮೃತ್ಯನುವಾದಯೋಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ನ ಹೀಯತೇ। ದರ್ಶನಾನ್ತರೋಕ್ತಲಕ್ಷಣಕಕ್ಷೀಕಾರೇ ತು, ತೈಃ ಸ್ವಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾವ್ಯಾಪಕತಯಾಽಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್, ಸ್ಮೃತ್ಯಾದೌ ತದಭಾವಾತ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಭಾವ ಏವ ಪ್ರಸಜ್ಯತ ಇತಿ ಯುಕ್ತಂ ತದನಾದರೇಣ ಲಕ್ಷಣಾನ್ತರನಿರ್ಮಾಣಮಿತಿ।

h॥ ಮೀಮಾಂಸಕಪ್ರಭಾಕರತಾಕಿಕಬೌದ್ಧಜೈನೋಕ್ತಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ತಥಾಹಿ "ಅನಧಿಗತಾರ್ಥಗನ್ತೃ ಪ್ರಮಾಣಮ್" ಇತಿ ಮೀಮಾಂಸಕೋಕ್ತಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಸ್ಮೃತ್ಯಾದಾವಭಾವಃ ಸ್ಫುಟಃ। ತಸ್ಯಾಧಿಗತಗೋಚರತ್ವಾತ್। "ಅನುಭೂತಿಃ ಪ್ರಮಾಣಮ್" ಇತಿ ಪ್ರಭಾಕರೋಕ್ತಂ ಲಕ್ಷಣಮಪಿ ನ ತತ್ರಾಸ್ತಿ। ಸ್ಮೃತಿವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ಜ್ಞಾನಮನುಭೂತಿರಿತಿ ನಿರ್ವಚನಾತ್। ತಥಾ "ಪ್ರಮಾವ್ಯಾಪ್ತಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್", "ಪ್ರಮಾಕರಣಂ ಪ್ರಮಣಮ್" ಇತಿ ನೈಯಾಯಿಕೋಕ್ತಮಪಿ। ತೈರಪಿ "ಯಥಾರ್ಥಾನುಭವಃ ಪ್ರಮಾ" ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತತ್ವಾತ್। ಅತ ಏವ "ಪ್ರಮಾಸಾಮಗ್ರೀ ಪ್ರಮಾಣಮ್" ಇತಿ ನಿರಸ್ತಮ್। "ಅವಿಸಂವಾದಿವಿಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್" ಇತಿ ಸೌಗತೋಕ್ತಮಪಿ। ತದಭಿಪ್ರೇತಸ್ಯ ಅರ್ಥಜತ್ವಾದೇರವಿಸಂವಾದಸ್ಯ ಅಭಾವಾತ್ ಸ್ಮೃತ್ಯಾದೇರವ್ಯಾಪಕಮ್। "ಸ್ವಾಪೂರ್ವಾರ್ಥವ್ಯವಸಾಯಾತ್ಮಕಂ ಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್" ಇತಿ ಜೈನೋಕ್ತಮಪಿ ನ ಸ್ಮೃತ್ಯಾದೌ ವರ್ತತೇ। ತಸ್ಯಾಪೂರ್ವಾರ್ಥವಿಷಯತ್ವಾಭಾವಾತ್।

h॥ ಸ್ಮೃತೇರಪ್ರಮಾಣ್ಯಶಙ್ಕಾ॥

(###sudha --)

ನನು ಸ್ಮೃತಿರಪೂರ್ವಾರ್ಥವಿಷಯಾ, ತದಿತ್ಯುಲ್ಲೇಖಾತ್। ತಸ್ಯ ಚಾನುಭವೇನಾವಿಷಯೀಕರಣಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಥಾಸತಿ ಅಪೂರ್ವಗ್ರಹಣಸ್ಯ ವ್ಯವಚ್ಛೇದ್ಯಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಧಾರಾವಾಹಿಕಂ ತದ್ವ್ಯವಚ್ಛೇದ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅನೇಕಾನ್ತತಾವಾದೇ ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವೇನ ಧಾರಾವಾಹಿಕವಿಭ್ರಮೇಽಪ್ಯೇವಮಪೂರ್ವಾರ್ಥತಾಭ್ಯುಪಗಮಸೌಲಭ್ಯಾತ್। ಮಾ ಭೂದ್ ವಾಽತ್ರ ಸ್ಮೃತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಹಾನಿದೋರ್ಷಃ, ಧಾರಾವಾಹಿಕೇ ತು ತದ್ವಾನಿರವರ್ಜನೀಯಾ। ತದಪಿ ಸ್ಮೃತ್ಯನುವಾದಪದಾಭ್ಯಾಮುಪಲಕ್ಷ್ಯತ ಇತಿ।

ನನು ಭವತ್ಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಸ್ಮೃತೇಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಹೀಯತ ಏವ। ತಸ್ಯಾ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಾಭಾವಾತ್। ನಹಿ ಯಾದೃಶೋಽರ್ಥಃ ಸ್ಮರ್ಯತೇ ಯದಾ, ತಾದೃಶ ಏವಾಸೌ ತದಾ। ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥಾಯಾ

ವರ್ತಮಾನೇ ನಿವೃತ್ತತ್ವಾತ್। ಅನಿವೃತ್ತೌ ಹಿ ಪೂರ್ವತ್ವೈವ ನ ಸ್ಯಾತ್। ನಚ ನಿವೃತ್ತಪೂರ್ವಾವಸ್ಥಾತಯೈವ ತಮರ್ಥಂ ಸ್ಮೃತಿರಾಲಮ್ಬತೇ। ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥಾನಿವೃತ್ತಾವನುಭವಾಪ್ರವೃತ್ತೇಃ।

ನನು ಸಮಾನವಿಷಯತ್ವೇಽಪಿ ಸ್ಮೃತ್ಯನುಭವಯೋರನುಭವೋ ಯಥಾರ್ಥೋ ನತು ಸ್ಮೃತಿರಿತಿ ಕುತ ಏತತ್? ಅನುಭವಕಾಲೇ ತಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ತಾದವಸ್ಥ್ಯಾತ್। ಸ್ಮೃತಿಕಾಲೇ ತ್ವತಾದವಸ್ಥ್ಯಾತ್।

ನನು ಪೂರ್ವಂ ತಾವತ್ ತದವಸ್ಥ ಏವಾಸಾವಾಸೀದೇತಾವತ್ವೈವ ಜ್ಞಾನಮಸ್ತು ಯಥಾರ್ಥಮ್। ನ। ಪಾಕರಕ್ತೇಽಪಿ ಶ್ಯಾಮತಾಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಯಥಾರ್ಥತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನನ್ವತೀತಶ್ಯಾಮತಾಪ್ರತ್ಯಯಸ್ತತ್ರ ಯಥಾರ್ಥ ಏವ। ಸತ್ಯಮ್। ತದ್ವಿಷಯಸ್ಯ ತದಾನೀಮೇವ ತದವಸ್ಥತ್ವಾತ್। ನತು ಸ್ಮರ್ಯಮಾಣಾವಸ್ಥಸ್ತದಾನೀಂ ತದವಸ್ಥಃ। ತಸ್ಮಾತ್ ಸ್ಮೃತಿರಯಥಾರ್ಥೈವ।

h ॥ ನೈಯಾಯಿಕವೈಶೇಷಿಕೈಃ ಸ್ಮೃತೇಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಮೈವಮ್। ಅಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಾಪಾತಾತ್। ತಥಾಹಿ "ಉಪಲಬ್ಧಿಹೇತುಃ ಪ್ರಮಾಣಮ್" ಇತ್ಯತ್ರ ಸಂಶಯಾದಾವತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಮಾಶಯ ಪ್ರಕೃತಯಾಥಾರ್ಥ್ಯೇನೋಪಲಬ್ಧಿರ್ವಿಶೇಷಿತಾ। ತಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ಮೃತಿಹೇತಾವತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಮಾಶಯೋಪಲಬ್ಧಿಶಬ್ದಃ ಅನುಭವವಚನೋ ನ ಜ್ಞಾನಸಾಮಾನ್ಯವಚನ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ವಾಚಸ್ಪತಿನಾ। ತೇನ ಜ್ಞಾಯತೇ ತೇನಾಭ್ಯುಪಗತಂ ಸ್ಮೃತೇರ್ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಮಿತಿ। ಅನ್ಯಥಾ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯೇನ ಸ್ಮೃತೌ ವ್ಯಾವೃತ್ತಾಯಾಂ ಪುನರ್ನ ಶಙ್ಕ್ಯೇತ। ಶಙ್ಕಮಾನೋ ವಾ ತಮೇವ ಪರಿಹಾರಮನತಿದಿಶನ್ನುಪಲಬ್ಧಿಪದಮನುಭೂತಿಪರತಯಾ ನ ವ್ಯಾಕುರ್ಯಾತ್। "ಯಥಾರ್ಥಾನುಭವಃ ಪ್ರಮಾ" "ಸಮ್ಯಗನುಭವಸಾಧನಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್" ಇತ್ಯಾದೀನಿ ನ್ಯಾಯವಿದಾಂ ವಚನಾನ್ಯಪೀಮಮೇವಾರ್ಥಮವಗಮಯನ್ತಿ। ಅನ್ಯಥಾ ದ್ವ್ಯಙ್ಗವಿಕಲತ್ವಾತ್ ಸ್ಮೃತೇರನುಭವಪದವ್ಯಾವರ್ತ್ಯತಾ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಕಾಣಾದೈರಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಲೈಙ್ಗಿಕಸ್ಮೃತ್ಯಾರ್ಷಭೇದೇನ ವಿದ್ಯಾಚಾತುರ್ವಿಧ್ಯಮಙ್ಗೀಕುರ್ವಾಣೈರ್ಯಥಾರ್ಥತ್ವಂ ಸ್ಮೃತೇರಙ್ಗೀಕೃತಮ್।

h ॥ ಸ್ಮೃತೇಃ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಯದಪಿ "ನ ಹಿ ಯದಾ ಯಾದೃಶಃ' ಇತ್ಯಾದಿ, ತದನೇನ ಕಿಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ? ಸ್ಮರಣಕಾಲೇಽರ್ಥಸ್ಯ ತದವಸ್ಥತ್ವಾಭಾವಾದಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಂ ಸ್ಮೃತೇರಿತಿ ವಾ, ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥಾನಿವೃತ್ತೇರವಿಷಯೀಕರಣಾದಿತಿ ವಾ, ಅನಿವೃತ್ತಪೂರ್ವಾವಸ್ಥತ್ವೇನ ವಿಷಯೀಕರಣಾದಿತಿ ವಾ? ಆದ್ಯೇಽತೀತಾನಾಗತವಿಷಯಾನುಮಾನಾಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಚ್ಯುತಿಃ। ಅತೀತಾದಿವಿಷಯಸ್ಯ ತದಾನೀಮಸತ್ತ್ವಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಕಸ್ಯಾಪಿ ಸರ್ವಾತ್ಮನಃ ವಿಷಯೀಕರಣಾಭಾವಾತ್। ತೃತೀಯೇ ತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ। ನಹ್ಯನಿವೃತ್ತತದವಸ್ಥೋಽಸಾವಿತಿ

ಸ್ಮೃತಿರಾಲಮ್ಬತೇ, ಕಿನ್ತು ತದಾಽಸೌ ತಾದೃಶ ಇತಿ।
ತದವಸ್ಥಾನಿವೃತ್ತ್ಯನಿವೃತ್ತ್ಯೋರೇಸ್ಯೋದಾಸೀನ್ಯೈವ।

ನನ್ವನುಭವೇನ "ತದಾಽಸೌ ತಾದೃಶಃ' ಇತ್ಯವಿಷಯೀಕೃತಂ ತಥಾ ವಿಷಯೀಕುರ್ವಾಣಾಃ ಕಥಂ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಂ ಲಭನ್ತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸ್ಯಾದಿದಂ ಯದ್ಯನುಭವಾನುಸಾರಿತ್ವಂ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಮಿತಿ ವದಾಮಃ। ಅರ್ಥಾನುಸಾರಿತ್ವಂ ತು ತಥೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅನುಭವೇಽನ್ಯಾಕಾರೇ ಕುತಸ್ತ್ಯೋಽಯಂ ಸ್ಮೃತೇರನ್ಯಾಕಾರ ಇತಿ ಚೇತ್, ಕಿಮಯಂ ನಾಸ್ತೀತ್ಯಭಿಮಾನಃ, ಉತ ನಿರ್ಹೇತುಕ ಇತಿ ವಾ, ಯದ್ವಾ ಪ್ರಶ್ನಮಾತ್ರಮ್? ನಾಽದ್ಯಃ, ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ವ್ಯಾಘಾತಾತ್। ತೃತೀಯೇಽನುಭವಸ್ಯಾಪಿ ಕುತಸ್ತ್ಯಃ? ಸ್ವಹೇತುಸಮಾಸಾದಿತ ಇತಿ ಚೇತ್, ತುಲ್ಯಮ್। ಯದಿಚ ಸಂಸ್ಕಾರಮಾತ್ರಜನ್ಯತಾ ಸ್ಮೃತೇಃ ಸ್ಯಾತ್, ಸ್ಯಾತ್ ತದಾ ಕಥಞ್ಚಿದ್ ವೈಸಾದೃಶ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ। ಮಾನಸಂ ತದ್ಧಿ ವಿಜ್ಞಾನಮಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯತೇ। (539) ತಸ್ಮಾದ್ ವೈಯಾತ್ಯಮಾತ್ರನಿಮಿತ್ತಂ ಸ್ಮೃತಿಯಾಥಾರ್ಥ್ಯನಿರಾಕರಣಮ್। ತಥಾಚ ಸ್ಮೃತ್ಯನುವಾದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಙ್ಗ್ರಹಾಯ ಲಕ್ಷಣಾನ್ತರರಚನಮಿತಿ ಸೂಕ್ತಮ್।

ನನುಚ ಸಙ್ಗ್ರಾಹ್ಯಸ್ಯ ಸಙ್ಗ್ರಹೋ ಗುಣಃ, ನತ್ವಸಙ್ಗ್ರಾಹ್ಯಸ್ಯಾಪಿ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾ ದೋಷ ಏವ। ನಚ ಸ್ಮೃತ್ಯಾದಿ ಲಕ್ಷಣಸಙ್ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್। ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಭವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ತತ್ ಕಿಂ ಸ್ಮೃತ್ಯಾದಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸಾಧಕಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾನ್ನಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮ್, ಉತ ಬಾಧಕಸದ್ಭಾವಾತ್? ನಾಽದ್ಯಃ, ಲೋಕವ್ಯವಹಾರಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾತ್। ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನತತ್ಸಾಧನೇ ಹಿ ಪ್ರಮಾಣತಯಾ ಲೋಕೋ ವ್ಯವಹರತಿ। ನಹ್ಯಸ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಾಧಕಮನ್ಯಲ್ಲೋಕವ್ಯವಹಾರಾತ್।

ನನು ಪ್ರಮಾಣಾಭಿಯುಕ್ತಾನಾಂ ಕಣಭಕ್ಷಾಕ್ಷಪಾದಾದೀನಾಂ ತತ್ರ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವ್ಯವಹಾರೋ ನಾಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। "ಸ್ಮೃತಿಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೈತಿಹ್ಯಮ್" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಸಿದ್ಧಾರ್ಥಮನಙ್ಗೀಕುರ್ವತಾಮಾಪ್ತತ್ವಸ್ಯಾಸಿದ್ಧೇಃ।

ಸ್ಮೃತಿಃ ಪೌರುಷೇಯೋ ಗ್ರನ್ಥ ಇತಿ ಚೇತ್, ಕಿಮತ್ರಾಯಮಖಣ್ಡವೃತ್ತಿಃ ಶಬ್ದಃ, ಕಿಂವಾ ಯೌಗಿಕಃ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಕೃದನ್ತತಾಯಾಃ ಸ್ಪಷ್ಟಾವಭಾಸತ್ವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅವ್ಯಾಪ್ತ್ಯತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಭ್ಯಾಂ ಯೋಗಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ತಸ್ಮಾನ್ಮನ್ವಾದಿಸ್ಮರಣಮೂಲತ್ವಾತ್ ಸ್ಮೃತಿರಿತ್ಯುಪಚಾರೋ ಗ್ರಾಹ್ಯಃ। ತೇ ಹಿ ಶ್ರುತ್ಯಾದೀನಾಽನುಭೂತಮರ್ಥಂ ಸ್ಮೃತ್ವಾ ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಕಂ ಗ್ರನ್ಥಮಾರಚಯನ್ತಿ। ವ್ಯಾಸಾದಿಪ್ರಣೀತೇಷು ತತ್ಸಾದೃಶ್ಯಾತ್ ಪ್ರಯೋಗಃ। ನಚ ಮುಖ್ಯೇ ಬಾಧಕಮನ್ತರೇಣೋಪಚಾರೋ ಲಭ್ಯತೇ।

ಸನ್ತು ವಾಽಕ್ಷಚರಣಾದಯೋಽಪ್ಯಾಪ್ತಾಃ। ತಥಾಽಪಿ ತತ್ತದ್ವ್ಯವಹಾರಾಭಾವಮಾತ್ರೇಣ ಸ್ಮೃತ್ಯಾದಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾನಭ್ಯುಪಗಮೋಽಯುಕ್ತಃ। ನಹಿ ತೈಃ ಪ್ರತಿವ್ಯಕ್ತಿ ಪದಾರ್ಥಾ ನಿರೂಪಿತಾಃ। ತಥಾಽಪ್ಯುಕ್ತಲಕ್ಷಣೈಃ ಸಙ್ಗೃಹೀತಾ ಇತಿ ಚೇತ್, ತುಲ್ಯಂ ಸ್ಮೃತ್ಯಾದೇರಪಿ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯನ್ತರ್ಭಾವಸ್ಯ ಸುವಚತ್ವಾತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಪಿಚ ಸ್ಮೃತ್ಯಾದಿಕಂ ಪ್ರಮಾಣಪದವಾಚ್ಯಮ್, ಯಥಾರ್ಥತ್ವಾತ್; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವತ್।
ನಚಾನುಭವತ್ವಮುಪಾಧಿಃ। ಸಮವ್ಯಾಪ್ತಿಪಕ್ಷೇ ಸಂಶಯಾದೌ ವ್ಯಾಪ್ತಿಭಙ್ಗಾತ್।
ವಿಷಮವ್ಯಾಪ್ತಿಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಕರಣರೂಪೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇ ಸಾಧ್ಯಾವ್ಯಾಪಕತ್ವಾತ್।

ಕಿಞ್ಚೇದಮನುಭವತ್ವಂ ಸ್ಮೃತಿವ್ಯತಿರಿಕ್ತಜ್ಞಾನತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ಕಿಮರ್ಥಮಿದಂ ವಿಶೇಷಣಮ್?
ಪಕ್ಷವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಮಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಪಕ್ಷೇತರತ್ವೇನಾನುಪಾಧಿತ್ವಮ್।
ಅನ್ಯಥೇಶ್ವರಾನುಮಾನೇಽಪ್ಯುಪಾಧಿರಶಕ್ಯನಿರಾಸಃ ಸ್ಯಾತ್।
ಏತೇನಾನುಭವತತ್ಕರಣಯೋರನ್ಯತರತ್ವಮಪಿ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಮ್।

h॥ ಸ್ಮೃತ್ಯನುವಾದಯೋರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಾಧಕಫಲವತ್ತ್ವಹೇತೋರಸಿದ್ಧಿಃ, ಅಪ್ರಯೋಜಕತಾ ಚ॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತು ತರ್ಹಿ ಬಾಧಕಸದ್ಭಾವಾದಿತಿ ದ್ವಿತೀಯ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಙ್ಗೀಕೃತಂ ಚೇದಿತಿ।

ಅಙ್ಗೀಕೃತಂ ಚೇತ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸ್ಮೃತ್ಯಾದೇಃ ಕಾ ವಿರುದ್ಧತಾ।

ನಚಾಫಲತ್ವಂ ವಕ್ತವ್ಯಂ ಸರ್ವಸ್ಮೃತ್ಯನುವಾದಯೋಃ॥24॥**

(###sudha --)

ಫಲವತ್ತ್ವಂ ನಚಾಸ್ಮಾಭಿಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಹಿ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್।

ತೃಣಾದಿದರ್ಶನೇ ಕಿಂ ಚ ಫಲವತ್ತ್ವಂ ನಿಗದ್ಯತೇ॥25॥**

(###sudha --)

ಸ್ಮೃತ್ಯಾದೇಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಕಿಮಾಕ್ಷೇಪೇ। ತರ್ಹೀತಿ ಶೇಷಃ। ಸ್ಮೃತಿರನುವಾದಶ್ಚಾಪ್ರಮಾಣಮ್, ನಿಷ್ಫಲತ್ವಾತ್; ಯದ್ಯತ್ ಪ್ರಮಾಣಂ ತತ್ತತ್ ಸಫಲಂ ದೃಷ್ಟಮ್, ಯಥಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದೀತಿ ಬಾಧಕಸದ್ಭಾವಾತ್ ಕಥಮೇತದಿತಿ ಚೇತ್, ಕಿಮತ್ರ ಸರ್ವಾ ಸ್ಮೃತಿಃ ಸರ್ವಶ್ಚಾನುವಾದಃ ಪಕ್ಷೀಕ್ರಿಯತೇ, ಕಿಂವಾ ತದೇಕದೇಶಃ? ಆದ್ಯೇ ಭಾಗಾಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯಾಹ -- ನಚೇತಿ। ಕಾಸಾಞ್ಚಿತ್ ಸ್ಮೃತೀನಾಂ ಕೇಷಾಞ್ಚಿದನುವಾದಾನಾಂ ಚ ಸಫಲತ್ವೋಪಲಮ್ಭಾದಿತಿ ಚಾರ್ಥಃ। ಉಪಪಾದಯಿಷ್ಯತೇ ಚೈತತ್। (360) ಅಪ್ರಯೋಜಕಶ್ಚಾಯಂ ಹೇತುರಿತ್ಯಾಹ -- ಫಲವತ್ತ್ವಮಿತಿ। ಯದಿ ಹಿ ಫಲವತ್ತ್ವಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಪಕಮಸ್ಮಾಭಿಃ ಪರೀಕ್ಷಕೈರ್ವಿವಕ್ಷಿತಂ ಸ್ಯಾತ್, ಸ್ಯಾನ್ನಾಮ ತದಾ ವ್ಯಾಪಕಸ್ಯ ತಸ್ಯ ನಿವೃತ್ತ್ಯಾ ಸ್ಮೃತ್ಯಾದೇಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿವೃತ್ತಿಃ। ನಚೈವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ಅಪ್ರಮಾಣವ್ಯವಹಾರೇ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಾಭಾವ ಏವ ಪ್ರಯೋಜಕಃ, ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ತು ಕರಣದೋಷಬಾಧಕಪ್ರತ್ಯಯೌ, ನ ನಿಷ್ಫಲತ್ವಮಿತಿ।
ಏತೇನಾಫಲಾಂಶಸ್ಯೈವ ಪಕ್ಷೀಕರಣಮಿತಿ ದ್ವಿತೀಯೋಽಪಿ ನಿರಸ್ತಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕರಣದೋಷಬಾಧಕಪ್ರತ್ಯಯಾವಿವ ವಿಫಲತ್ವಮಪ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಯೋಜಕಂ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತೃಣಾದೀತಿ। "ಧರ್ಮಸ್ಯ ಧರ್ಮ್ಯಧಿಕರಣಮ್" ಇತಿ ಸಪ್ತಮೀ। ಗ್ರಾಮಂ ಗಚ್ಛತಃ ಪಥಿ ಪತಿತತೃಣಾದಿದರ್ಶನಸ್ಯ। ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್। ಸ್ವಕಾರಣಸಾಮರ್ಥ್ಯಾಯಾತಾನುಮಿತೇಶ್ಚೇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಕಿಮಾಕ್ಷೇಪೇ। ವಿಫಲತ್ವಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಯೋಜಕತ್ವೇ ತೃಣಾದಿದರ್ಶನಾದೇಸ್ತಥಾತ್ವೇನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ಲೋಕವ್ಯವಹಾರವಿರೋಧಾದಿತ್ಯಾಶಯಃ। ಯದ್ವಾಽನೈಕಾನ್ತಿಕಶ್ಚಾಯಂ ಹೇತುರಿತ್ಯನೇನಾಽಚಷ್ಟೇ। ಪ್ರಮಾಣತಯಾ ಸಮ್ಮತೇ ವಿಪಕ್ಷಭೂತೇ ತೃಣಾದಿದರ್ಶನೇ ಕಿಂ ಫಲವತ್ತ್ವಂ ನಿಗದ್ಯತೇ? ನ ಕಿಮಪೀತ್ಯಫಲತ್ವಂ ತತ್ರ ಗತಮಿತಿ।

h ll ಸ್ಮೃತ್ಯನುವಾದಯೋಃ ಸುಖದುಃಖಧರ್ಮಾಧರ್ಮಹೇತುತ್ವೇನ ಸಾಫಲ್ಯಮ್ ll

(###sudha --)

ನನು ಕಾರ್ಯಜಾತಂ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾಭ್ಯಾಮುಪಜಾಯತ ಇತಿ ತಾವದವಿವಾದಮ್। ತತಶ್ಚ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾಭ್ಯಾಮುಪಜನಿತತೃಣಾದಿದರ್ಶನಂ ಸ್ವಯಮಸುಖದುಃಖಾತ್ಮಕಂ ಯದಿ ಸುಖಂ ದುಃಖಂ ವಾ ತತ್ಸಾಧನಂ ವಾ ನ ಜನಯೇತ್, ತದಾ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಯೋಃ ವೈಯರ್ಥ್ಯಂ ಶ್ರುತ್ಯಾದೇರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಚಾಽಪದ್ಯೇತ। ತತಶ್ಚ ತೃಣಾದಿದರ್ಶನೇನಾಪಿ ಸುಖದುಃಖಾದಿಕಂ ಕಿಞ್ಚಿದುಪಜನಯಿತವ್ಯಮೇವ। ಅತಃ ಕಥಂ ತಸ್ಯ ವಿಫಲತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸುಖೇತಿ।

ಸುಖದುಃಖಾದಿಕಂ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಸ್ಮೃತಾವಪಿ ಹಿ ದೃಶ್ಯತೇ।

ಅನೇನ ನ್ಯಾಯೇನ ಸರ್ವಸ್ಯಾ ಸ್ಮೃತೇಃ ಸರ್ವಸ್ಯ ಚಾನುವಾದಸ್ಯ ಸಫಲತ್ವಾತ್ ಸ್ವರೂಪಾಸಿದ್ಧ ಏವ ಹೇತುಃ ಸ್ಯಾತ್। ಭಾಗಾಸಿದ್ಧತಾ ತು ಸ್ಪಷ್ಟಫಲೋಪಲಮ್ಭಾಭಾವಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣೋಕ್ತೇತಿ ಭಾವಃ। ಇಯಾಂಸ್ತು ವಿಶೇಷಃ ತೃಣಾದಿದರ್ಶನಸ್ಯ ಫಲಂ ಸರ್ವಥಾಽಪ್ಯವ್ಯಕ್ತಮ್, ನೈವಂ ಸ್ಮೃತ್ಯಾದೇರಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ ದೃಶ್ಯತೇಽಪಿ ಹೀತಿ। ಅತ್ರಾನುವಾದೋಽಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಃ।

ತಥಾಹಿ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಸ್ಮೃತೌ ಸುಖಮ್, ತಜ್ಜಾತೀಯೇ ರಾಗಃ, ಸಂಸ್ಕಾರಪಾಟವಂ ಚ। ಅನಿಷ್ಟಾರ್ಥಸ್ಮೃತೌ ದುಃಖಂ, ತಜ್ಜಾತೀಯೇ ದ್ವೇಷಃ, ಸಂಸ್ಕಾರಪಾಟವಂ ಚ। ಪ್ರಶಸ್ತಾರ್ಥಸ್ಮರಣೇ ಧರ್ಮಃ, ಅಪ್ರಶಸ್ತಾರ್ಥಸ್ಮರಣೇ ತ್ವಧರ್ಮಃ। ಏವಮನುವಾದೇಽಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರಣಿಧಾನಾದಿವೈಯರ್ಥ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। "ಶಬ್ದಾರ್ಥಯೋಃ ಪುನರ್ವಚನಂ ಪುನರುಕ್ತಮ್, ಅನ್ಯತ್ರಾನುವಾದಾತ್" ಇತಿ ವದತಾಽಕ್ಷಪಾದೇನಾಪ್ಯನುವಾದಸ್ಯ ಸಾಫಲ್ಯಮಙ್ಗೀಕೃತಮ್। ನಿಗಮನಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಯೋಜನಾನಿ ನ್ಯಾಯವಿದ್ಭಿರುಪಪಾದಿತಾನೀತಿ।

h ll ಜ್ಞಾತತಾನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

ಅಥಾಽಪಿ ಸ್ಯಾತ್। ಪ್ರಾಕಟ್ಯಾಪರಪರ್ಯಾಯಾಮರ್ಥಗತಾಂ ಜ್ಞಾತತಾಮುಪಜನಯದೇವ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ಯಥಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ। ನಚ ಸ್ಮೃತ್ಯಾದಿನಾಽರ್ಥೇ ಜ್ಞಾತತೋಪಜನಿಃ ಸಮ್ಭವತಿ।

ಅನುಭವೇನೈವ ತಸ್ಯಾ ಜಾತತ್ವಾತ್। ನಹಿ ಭಿನ್ನೇ ಭಿದಾ ಪುನರುತ್ಪದ್ಯತೇ। ತತ್ ಕಥಂ ತಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ। ತತ್ರಾऽಹ -- ನೇತಿ।

ನ ಪರಿಚ್ಛೇದಕಾರ್ಯೇವ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಚ ಪ್ರಮಾ ॥26॥**

(###sudha --)

ಪರಿಚ್ಛೇದೋ ಜ್ಞಾತತಾ। ಏವೇತಿ ಪ್ರತಿವಾದ್ಯುಕ್ತಾನುವಾದಃ। ಪರಿಚ್ಛೇದಕಾರ್ಯೇವ ಪ್ರಮಾಣಮ್। ತದಭಾವಾತ್ ಸ್ಮೃತ್ಯಾದಿಕಮಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ನೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಕುತೋ ನೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಇತಿ ಚೇತಿ। ಇತಿಶಬ್ದೇನಾರ್ಥಗತಾಂ ಜ್ಞಾತತಾಂ ಪರಾಮೃಶತಿ। ನೇತ್ಯಸ್ಯಾನುಕರ್ಷಣಾರ್ಥಶ್ಚಕಾರಃ। ಜ್ಞಾತತಾಯಾಂ ಪ್ರಮಾ ಪ್ರಮಾಣಂ ನಾಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ। (994) ತಥಾಚ ಜ್ಞಾತತಾಜನಕತ್ವಂ ಸಪಕ್ಷೇ ವಿಭ್ರಮಾದಾವಿವ ವಿಪಕ್ಷೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಾವಪಿ ವರ್ತತ ಇತಿ ಸಾಧಾರಣಾನೈಕಾನ್ತಿಕಮಿತಿ ಭಾವಃ।

ಕಿಞ್ಚ ಧಾರಾವಾಹಿಕವಿಜ್ಞಾನಾನಿ ಸ್ಮೃತ್ಯಾದಿಕಮಿವ ನ ಜ್ಞಾತತಾಮುಪಜನಯನ್ತೀತಿ ಕುತೋ ನಾನೈಕಾನ್ತ್ಯಮ್? ಅಪಿಚ ಸಂಶಯವಿಪರ್ಯಯಾವಪಿ ಜ್ಞಾತತಾಮುಪಜನಯತ ಇತಿ ತ್ವಯಾऽಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್। ಸಮಾನನ್ಯಾಯತ್ವಾತ್। ತತಶ್ಚ ವಿಪಕ್ಷಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವ ಸಪಕ್ಷಾದಪಿ ವ್ಯಾವೃತ್ತೇಸ್ತ್ವಾಸಾಧಾರಣೋ ಹೇತುಃ ಸ್ಯಾತ್।

ಯದ್ವಾ ಜ್ಞಾತತಾಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಪರಿಚ್ಛೇದಸ್ಯೈವಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಾತ್ ಪರಿಚ್ಛೇದಕಾರ್ಯೇವ ಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯಸ್ಯಾಂ ವ್ಯಾಪ್ತೌ ನ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತೀತ್ಯೇಕಗ್ರನ್ಥತಯಾ ಯೋಜ್ಯಮ್। ತಥಾಚ ವ್ಯಾಪಕಾನುಪಲಬ್ಧಿಲಿಙ್ಗಕಮನುಮಾನಂ ದೂರಾಪಾಸ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಅನಧಿಗತಾರ್ಥಗನ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣತ್ವೇ ನಿತ್ಯವಿಷಯಕಪ್ರಮಾಣಅನುಮಾನಆಗಮ ಧಾರಾವಾಹಿಕವಿಜ್ಞಾನೇಷು ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಃ, ಸ್ಮೃತ್ಯನುವಾದಯೋರತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಶ್ಚ ॥

(###sudha --)

ನನು ಚಾಜ್ಞಾತಜ್ಞಾಪಕಮೇವ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ಅಜ್ಞಾತಜ್ಞಾನಮೇವ ವಾ। ನಚೈತತ್ ಸ್ಮೃತ್ಯಾದಾವಸ್ತೀತಿ ತದಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯತೋ ವಾऽऽಹ ನೇತಿ। ಪರಿಚ್ಛೇದೋऽಜ್ಞಾತಜ್ಞಾನಂ, ತತ್ ಕರ್ತುಂ ಶೀಲಮಸ್ಯಾಸ್ತೀತಿ ಪರಿಚ್ಛೇದಕಾರಿ। ಯದ್ವಾ ಪರಿಚ್ಛೇದ ಏವ ಕಾರ ಆಕಾರಃ ಪರಿಚ್ಛೇದಕಾರಃ, ಸೋऽಸ್ಯಾಸ್ತೀತಿ ಪರಿಚ್ಛೇದಕಾರಿ।

ಕಿಂ ಪರಿಚ್ಛೇದಕಾರಿತ್ವಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ಯವ್ಯಾಪಕಭೂತಂ ಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ತದಭಾವಾತ್ ಸ್ಮೃತ್ಯಾದೇರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮುಚ್ಯತೇ, ಕಿಂವಾ ವ್ಯಾಪಕಮೇವೇತಿ? ಆದ್ಯೇ ಪರಿಚ್ಛೇದಕಾರ್ಯೇವ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಲಕ್ಷಣಂ ನ ಪ್ರಮಾ ನೋಪಪನ್ನಮಿತಿ ಯೋಜನಾ। ಅವ್ಯಾಪ್ತೇರತಿವ್ಯಾಪ್ತೇಶ್ಚೇತಿ। ತಥಾಹಿ ಧರ್ಮಿಣಮಾದಾಯಾನಧಿಗತಾರ್ಥಗನ್ತೃತ್ವಮುಚ್ಯತೇ, ಪ್ರಕಾರಂ ವಾ? ಆದ್ಯೇ ನಿತ್ಯವಿಷಯಾಣಾಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಪಾತಃ। ವ್ಯಾಪ್ಯವತ್ತಯಾऽವಗತಂ ಧರ್ಮಿಣಂ ವ್ಯಾಪಕವತ್ತಯಾ ವಿಷಯೀಕುರ್ವತೋऽನುಮಾನಸ್ಯ ಪೃಥಗವಗತಾನರ್ಥಾನ್ ಸಂಸೃಷ್ಟತಯಾ ಗೋಚರಯತಃ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಚಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ಧಾರಾವಾಹಿಕವಿಜ್ಞಾನಾನಾಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಹಿ ವೈನಾಶಿಕಾನಾಮಿವ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಮೀಮಾಂಸಕಾನಾಮನ್ಯ ಏವ ಘಟಃ। ನಾಪಿ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾನಾಮಿವ ಪರಿಣಾಮೀ। ನಾಪಿ ಪ್ರಕಾರಮಪ್ಯುಪಜನಾಪಾಯವನ್ತಮೀಕ್ಷಾಮಹೇ।

h॥ ಅನಧಿಗತವರ್ತಮಾನತ್ವವಿಷಯಕತ್ವಾದ್ ಧಾರಾವಾಹಿಕವಿಜ್ಞಾನಾನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇಽಭ್ಯುಪಗತೇ,

ಸ್ಮೃತ್ಯನುವಾದಯೋರಪಿ ತಥಾತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಯದ್ಯಪಿ ಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಪ್ರಕಾರಸ್ಯ ವಾ ತಾದವಸ್ಥ್ಯಮ್। ತಥಾಽಪಿ ಘಟೋಽಯಂ ಘಟೋಽಯಮಿತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನಧಾರಾಯಾಂ ವರ್ತಮಾನ ಏವಾರ್ಥಃ ಪರಿಸ್ಫುರತಿ। ನಚ ಕ್ರಮಭಾವಿನಾಂ ಜ್ಞಾನಾನಾಮೇಕ ಏವ ವರ್ತಮಾನಕಾಲೋ ವಿಷಯಃ, ನಾನಾಪ್ರತಿಪತ್ತೃವಜ್ಜ್ಞಾನಯೌಗಪದ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ। ಜ್ಞಾನಾನೇಕತ್ವೇಽಪ್ಯೇಕಕಾಲಾವಸ್ಥಾನಾಕಲನಾತ್। ತಸ್ಮಾತ್ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವವಿಜ್ಞಾನೈರನಾಕಲಿತ ಏವ ವರ್ತಮಾನೋಽರ್ಥ ಉತ್ತರೋತ್ತರೈರವಸೀಯತ ಇತ್ಯನಧಿಗತಾರ್ಥತ್ವಮೇವೇತಿ।

ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಸ್ಮೃತ್ಯಾದೇರಪ್ಯನಧಿಗತಾರ್ಥತ್ವಮೇವ। ಸ್ಮೃತಿರಪಿ ವರ್ತಮಾನತತ್ಕಾಲತಯಾಽನುಭೂತಮರ್ಥಮತೀತಕಾಲತಯಾ ಅವಗಾಹತೇ। ಅನ್ಯಥಾ ಸ ಇತಿ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಅನುವಾದೋಽಪಿ ಯದಿ ವಾದವಿಷಯಃ, ತದಾ ಸ್ಫುಟಮನಧಿಗತಾರ್ಥತ್ವಮ್। ಯದಿಚ ಪೂರ್ವವಿಜ್ಞಾನವಿಶಿಷ್ಟಾರ್ಥಗೋಚರಃ, ತಥಾಽಪಿ ಧಾರಾವಾಹಿಕಸಮಾನೋ ನ್ಯಾಯಃ। ಅಧಿಕವಿಧಾನೇನೈಕವಾಕ್ಯತಾಯಾಮಪಿ ತಥೇತಿ। ಸಂಶಯವಿಪರ್ಯಾಸಯೋರಪ್ಯನಧಿಗತವಿಷಯತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ಅನಧಿಗತತಥಾಭೂತಾರ್ಥಗನ್ತೃತ್ವಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅನಧಿಗತವಿಶೇಷಣವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್। ಸ್ಮೃತ್ಯಾದಿವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ತದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸ್ಮೃತ್ಯಾದಿಕಮೇವ ಕುತೋ ವ್ಯಾವರ್ತನೀಯಮ್? ಲಕ್ಷಣಾಭಾವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ತದಿದಮಿತರೇತರಾಶ್ರಯಮಿತಿ।

h॥ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಅನಧಿಗತಾರ್ಥಗನ್ತೃತ್ವಯೋರ್ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭಾವಃ॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತು ತರ್ಹಿ ವ್ಯಾಪಕನಿವೃತ್ತ್ಯಾ ವ್ಯಾಪ್ಯನಿವೃತ್ತಿರಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಃ ಪಕ್ಷಃ। ಸ್ಯಾದಪ್ಯೇವಮ್। ಯದಿ ಪರಿಚ್ಛೇದಕಾರ್ಯೇಣೇವ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಪ್ರಮಾ ಪ್ರಮಾಣಂ ಸ್ಯಾತ್, ನಚ ತದಸ್ತಿ। ತಥಾಹಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯಾನಧಿಗತಾರ್ಥತ್ವೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಕಿಂ ಸಾಹಚರ್ಯದರ್ಶನಮಾತ್ರಾತ್ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ, ಉತ ವ್ಯಭಿಚಾರಾದರ್ಶನಸಹಕೃತಾತ್, ಉತ ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕೋಪೇತಾತ್। ನಾಽದ್ಯಃ, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಧಾರಾವಾಹಿನಿ ವ್ಯಭಿಚಾರದರ್ಶನಾತ್, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾಪರಿಹಾರಾಚ್ಚ। ನ ತೃತೀಯಃ, ತದಭಾವಾತ್।

h॥ ಪ್ರಮಾಣಾನಾಮಧಿಗತಾರ್ಥಗನ್ತೃತ್ವೇ ಪರೋಕ್ತಬಾಧಕೋದ್ಧಾರಃ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಧಿಗತಮೇವಾರ್ಥಮಧಿಗಮಯತಾ ಪ್ರಮಾಣೇನ ಪಿಷ್ಟಂ ಪಿಷ್ಟಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್। ಕಿಮಿದಂ ಪಿಷ್ಟಪೇಷಣಂ ನಾಮ? ಕಿಮಧಿಗತೇಽರ್ಥೇಽಧಿಗತ್ಯನ್ತರಸ್ಯಾನುದಯಃ, ಕಿಂವಾ ವಿಫಲತ್ವಮ್, ಉತಾವಿಶಿಷ್ಟಫಲತ್ವಮ್, ಅಥ ಅನಪೇಕ್ಷಿತಫಲತ್ವಮ್? ನಾಽದ್ಯಃ, ಸ್ಯಾದಪ್ಯೇವಂ ಯದಿ ಜ್ಞಾನಾಭಾವೋಽಪಿ ಜ್ಞಾನಸಾಮಾಗ್ರ್ಯೇಕದೇಶಃ ಸ್ಯಾತ್। ಜ್ಞಾನಂ ವಾ ತತ್ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕಂ ಭವೇತ್। ನಚೈವಮ್। ತಥಾತ್ವೇ ಸ್ಮೃತೇರೇವಾನುದಯಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಉಕ್ತೋತ್ತರತ್ವಾತ್। ನ ತೃತೀಯಃ, ಆದ್ಯೇಽಪ್ಯಾಪತ್ತೇಃ। ನ ಚತುರ್ಥಃ, ತೃಣಾದಿದರ್ಶನೇ ಹೇಯದರ್ಶನೇ ಚ ಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್।

ನನುಚ ಕರಣವಿಶೇಷಃ ಪ್ರಮಾಣಮ್। ಕರಣಂ ಚ ಸಾಧಕತಮಮ್। ನಚ ಸಾಧ್ಯಸಿದ್ಧೌ ತಜ್ಜಾತೀಯಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಧಕತಮತ್ವಮಸ್ತಿ, ಛಿನ್ನೇ ಪರಶೋರಿವೇತಿ ಚೇತ್, ಮೈವಮ್। ನಹಿ ಕರಣಸ್ಯ ಸಾಧಕತಮತ್ವಂ ಸಾಧಕತಮಾನ್ತರಾಪೇಕ್ಷಯಾ। ಕಿನ್ತು ಪ್ರಧಾನಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಾನ್ತರಾಪೇಕ್ಷಯಾ। ಅನ್ಯಥಾ ಯತ್ರ ಕರಣಾನಾಂ ಸಮುಚ್ಚಯಃ, ತತ್ರ ಪರಸ್ಪರಾಪೇಕ್ಷಯಾಽನತಿಶಯಿತತ್ವಾದಕರಣತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ಛಿನ್ನೇ ಕುಠಾರಸ್ಯಾಕರಣತ್ವಂ ತು ಫಲಾನುದಯಾತ್। ನಚ ಪ್ರಕೃತೇ ತಥಾಽಸ್ತೀತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ।

ನನ್ವನಪೇಕ್ಷತ್ವಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಪಕಮ್, ಅನ್ಯೋನ್ಯನಿರಪೇಕ್ಷಾಸ್ತು ಧಾರಾವಾಹಿಕಾ ಬುದ್ಧಯಃ। ಅತಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಶ್ನುವತೇ। ನಚೈವಂ ಸ್ಮೃತ್ಯಾದೀತ್ಯಪ್ರಮಾಣಮೇವೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಸ್ಯಾ ಅಪಿ ವ್ಯಾಪ್ತೇರಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಾದಿತ್ಯಾಹ -- ನೇತಿ। ಪರಿಚ್ಛೇದೋಽನಪೇಕ್ಷಂ ಜ್ಞಾನಮ್।

ಕಿಞ್ಚಾನಪೇಕ್ಷತ್ವಂ ಸರ್ವಥಾ ಚೇತ್, ಅನಿತ್ಯಪ್ರಮಾಣೇಷು ನಾಸ್ತಿ। ಜ್ಞಾನಾನ್ತರಾನಪೇಕ್ಷತ್ವಂ ಚೇತ್, ಅನುಮಿತ್ಯಾದೌ ತದಭಾವಃ। ಉತ್ಪತ್ತಾವೇವಾನುಮಿತ್ಯಾದಿಕಂ ಲಿಙ್ಗಾದ್ಯಪೇಕ್ಷಂ ನಾರ್ಥಪರಿಚ್ಛೇದ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಜ್ಞಾನವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸ್ಯಾರ್ಥಪರಿಚ್ಛೇದಸ್ಯೈವಾಭಾವಾತ್। ಸ್ಮೃತ್ಯಾದಾವಪ್ಯೇವಮೇವ ಸುವಚತ್ವಾಚ್ಚ। ಸಮಾನವಿಷಯಕಜ್ಞಾನಾನಪೇಕ್ಷತ್ವಂ ಚೇತ್, ಧರ್ಮಿಣಮಾದಾಯ ಅನುಮಿತ್ಯಾದಾವಪಿ ತದಭಾವಃ। ಪ್ರಕಾರತೋಽಪಿ ಸ್ಮೃತ್ಯಾದಾವಸ್ತೀತ್ಯಸಿದ್ಧಿರಿತಿ।

ಅನನುಭವತ್ವಾತ್ ಸ್ಮೃತಿರಪ್ರಮಾಣಮ್, ಅನುಭವತತ್ಸಾಧನಯೋರೇವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದಿತ್ಯೇತದಪ್ಯಸತ್। ಪೂರ್ವವದ್ ವ್ಯಾಪ್ತೇರಸಿದ್ಧೇರಿತ್ಯಾಹ -- ನೇತಿ। ಪರಿಚ್ಛೇದೋಽನುಭವಃ।

h ॥ ನಿರ್ದೋಷಾರ್ಥಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟನಿರ್ದೋಷೇನ್ದ್ರಿಯೋದ್ಭವಂ ಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಪ್ರಮಾಣಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಮಭಿಧಾಯ ತದ್ವಿಶೇಷಾನ್ ಲಿಲಕ್ಷಯಿಷುರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯೋದ್ದಿಷ್ಟತ್ವಾತ್ ತಲ್ಲಕ್ಷಣಮಾಹ ನಿರ್ದೋಷೇತಿ।

ನಿರ್ದೋಷಾಕ್ಷೋದ್ಭವಂ ಹ್ಯತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಿತಿ ಗೀಯತೇ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅತ್ರ ಪ್ರಮಾಣೇಷು। ಲೋಕವೇದಯೋರಿತಿ ವಾ। ನನು ಕಥಮಿದಂ ವಿಜ್ಞಾಯತೇ? ಕಿಂ ನಿರ್ದೋಷರೈಕ್ಷೈರುದ್ಭವೋ ಯಸ್ಯೇತಿ, ಕಿಂವಾ ನಿರ್ದೋಷಂ ಚ ತದಕ್ಷೋದ್ಭವಂ ಚೇತಿ। ನಾಽದ್ಯಃ, ಅವ್ಯಾಪ್ತೇರತಿವ್ಯಾಪ್ತೇಶ್ಚ। ತಥಾಹಿ ಈಶ್ವರಾದಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ನಾಕ್ಷೋದ್ಭವಮ್, ನಿತ್ಯತ್ವಾತ್। ಅಕ್ಷಕಾರ್ಯಂ ಕ್ರಿಯಾದಿಕಮಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಸ್ಯಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ದ್ವಯೋರಪಿ ವಿಶೇಷಣತ್ವೇನ ಸಮಾಸಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಉಕ್ತಾವ್ಯಾಪ್ತ್ಯತಿವ್ಯಾಪ್ತ್ಯನಿಸ್ತಾರಾಚ್ಚೇತಿ।

ಉಚ್ಯತೇ ಅಸ್ತು ತಾವದಾದ್ಯಃ। ಅಜ್ಞಾನವಿಪರೀತಜ್ಞಾನಹೇತುಭಿಃ ಕಾಚಕಾಮಲಾದಿದೋಷೈ ರಹಿತಾನಿ ಯಾನ್ಯಕ್ಷಾಣಿ ಇನ್ದ್ರಿಯಾಣಿ ತೈರುದ್ಭವೋ ಯಸ್ಯೇತಿ। ನಚಾವ್ಯಾಪ್ತಿಃ, ಉದ್ಭವಶಬ್ದಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತ್ಯಭಿವ್ಯಕ್ತ್ಯನ್ಯತರಾರ್ಥತ್ವಾತ್। ಯಥೋಕ್ತಮ್ “ಸರ್ವಮಕ್ಷಾತ್ಮಕಂ ಮತಮ್” ಇತಿ। ನಾಪ್ಯತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ, ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪ್ರಕರಣಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾತ್। ತಥಾಽಪ್ಯಕ್ಷಲಿಙ್ಗಕೇಽನುಮಾನೇ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯಾಕ್ಷಜ್ಞಾನೋದ್ಭವತ್ವೇನಾಕ್ಷಮಾತ್ರೋದ್ಭವತ್ವಾಭಾವಾತ್। ನಿರ್ದೋಷಾಕ್ಷೋದ್ಭವಮಪ್ಯರ್ಥದೋಷಾದಯಥಾರ್ಥಮುತ್ಪದ್ಯತೇ ಜ್ಞಾನಮ್। ಯಥೋಕ್ತಮ್ “ಅತಿದೂರಾತ್, ಅತಿಸಾಮೀಪ್ಯಾತ್, ಇನ್ದ್ರಿಯದೋಷಾತ್, ಮನೋನವಸ್ಥಾನಾತ್, ಸೌಕ್ಷ್ಮ್ಯಾತ್, ವ್ಯವಧಾನಾತ್, ಅಭಿಭವಾತ್, ಸಮಾನಾಭಿಘಾತಾಚ್ಚ” ಇತಿ। ತಥಾಽಪಿ ನಿರ್ದೋಷಾರ್ಥಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟೇತಿ ವಿಶೇಷಣಾದದೋಷಃ।

ಅತ್ರ ಜ್ಞಾನಗ್ರಹಣಂ ಸುಖಾದಿವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಮಿತಿ ಕೇಚಿತ್। ತದಸತ್। ವಿಷಯಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಸ್ಯೈವ ಸುಖಾದಿಹೇತುತ್ವಾತ್। ಇನ್ದ್ರಿಯಾರ್ಥಸನ್ನಿಕರ್ಷಸ್ತು ತದರ್ಥಮಭ್ಯರ್ಥ್ಯತೇ।

ನನ್ವೇವಂಸತಿ ಸರ್ವಾರ್ಥಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವತಃ ಕುತೋ ನ ತತ್ಪ್ರಸಙ್ಗಃ? ಅಥ ನ ತಾವನ್ಮಾತ್ರಂ ಸುಖಾದಿಕಾರಣಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಧರ್ಮಾದಿಕಮಪಿ। ಅತಸ್ತದಭಾವಾನ್ನ ತಸ್ಯ ಸುಖಾದ್ಯುತ್ಪಾದ ಇತಿ ಚೇತ್, ತುಲ್ಯಮ್। ಅತ ಏವ ನ ಯೋಗಿಷ್ವಪಿ ಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ತಥಾಚಾಽಹುಃ “ದೇಹೇ ಶೀತೋಷ್ಣಾದಿಸಮ್ಬನ್ಧಾದ್ಧಿ ಶೀತೋಷ್ಣಾದ್ಯನುಭವ ಆತ್ಮನಃ। ತತಶ್ಚ ಸುಖದುಃಖೇ” ಇತಿ। ಅತ್ರ ದೇಹಶಬ್ದೇನ ತದಾಶ್ರಿತಾನೀನ್ದ್ರಿಯಾಣ್ಯುಪಲಕ್ಷ್ಯನ್ತೇ।

ತದಯಂ ಲಕ್ಷಣಾರ್ಥಃ ನಿರ್ದೋಷಾರ್ಥಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟನಿರ್ದೋಷೇನ್ದ್ರಿಯೋದ್ಭವಂ ಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಿತಿ। ಯದ್ವಾ ನಿರ್ದೋಷಾರ್ಥೇನ್ದ್ರಿಯಸನ್ನಿಕರ್ಷಜಂ ಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಿತ್ಯೇವಾರ್ಥಃ। ಜನ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿಷಯಮೇವ ವಾ ತದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯತ ಇತಿ ನೋಕ್ತದೋಷಃ। ಅನುಗತಲಕ್ಷಣಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ತು ದ್ವಿತೀಯಂ ಪಕ್ಷಂ ಪರಿಗೃಹ್ಣೀಮಃ। ನಿರ್ದೋಷಂ ಯಥಾರ್ಥಮಕ್ಷೋದ್ಭವಮಿತಿ। ಅಕ್ಷೋದ್ಭವಶಬ್ದೇನ ಚ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೋ ಲಕ್ಷ್ಯತ ಇತಿ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ದೋಷಃ। ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರತ್ವಂ ಚ ಜ್ಞಾನಗತ ಏವ ವಿಶೇಷೋ ನ ಕರಣೋಪಾಧಿಕಃ। ತದನೇನ ಕೇವಲಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಲಕ್ಷಿತಮ್।

h ॥ ಅನುಪ್ರಮಾಣಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಲಕ್ಷಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅತ್ರೈವ ಯತಸ್ತದಿತಿ ಪದದ್ವಯಾಧ್ಯಾಹಾರೇಣ ಯಥಾರ್ಥಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಸಾಧನಮಿತ್ಯನುಪ್ರಮಾಣಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಲಕ್ಷಣಮಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್। ತಚ್ಚ ವಿವಕ್ಷಾಭೇದೇನ ನಿರ್ದೋಷಾರ್ಥೇನ್ದ್ರಿಯಸನ್ನಿಕರ್ಷೋ ವಾ, ನಿರ್ದೋಷಾರ್ಥಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಮದುಷ್ಟಮಿನ್ದ್ರಿಯಂ ವೇತಿ।

ನನು “ಅದುಷ್ಟಮಿನ್ದ್ರಿಯಂ ತ್ವಕ್ಷಮ್” ಇತಿ ವಚನಾದಕ್ಷಶಬ್ದ ಏವಾದುಷ್ಟತಾಮಾಚಷ್ಟೇ। ತತ್ ಕಿಮರ್ಥಂ ನಿರ್ದೋಷೇತ್ಯಕ್ಷವಿಶೇಷಣಮ್? ಮೈವಮ್। ಇನ್ದ್ರಿಯಂ ತ್ವಕ್ಷಮ್, ತಚ್ಚಾದುಷ್ಟಮಿಹ ವಿವಕ್ಷಿತಮಿತಿ ತದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾತ್।

ನನ್ವೇತಲ್ಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರತಿಗತಮಕ್ಷಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಿತ್ಯೇವಂ ಶಬ್ದನಿರ್ವಚನಾದೇವ ಪ್ರತೀಯಮಾನಂ ಲಕ್ಷ್ಯಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನ್ನ ಭಿದ್ಯತೇ। ನಚೈಕಸ್ಯೈವ ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಭಾವಃ ಸಮ್ಭವತಿ। ಜ್ಞಾತತ್ವಾಜ್ಞಾತತ್ವಾಸಮ್ಭವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪದವಾಚ್ಯತಾಯಾಃ ಸಾಧ್ಯತ್ವೇನ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಯೇನೋಕ್ತಮ್ ಇತಿ ಗೀಯತ ಇತಿ।

h ll ಇನ್ದ್ರಿಯಾಣಾಂ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಗಮ್ಯತ್ವಮ್, ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಶ್ಚ ll

(###sudha --)

ನನು ನಿರ್ದೋಷತೇನ್ದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಕುತೋಽವಗನ್ತವ್ಯಾ? ಜ್ಞಾನಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ತದಪಿ ಕಿಂ ಕರಣಗತಯಾ ನಿರ್ದೋಷತಯಾ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್, ಕಿಂವಾ ವಿರುದ್ಧಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್? ನಾಽದ್ಯಃ, ಪರಸ್ಪರಾಶ್ರಯತಾಪತ್ತೇಃ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅಸಞ್ಜಾತವಿರೋಧಿವಿಭ್ರಮೇಽಪ್ಯಾಪತ್ತೇಃ। ಮೈವಮ್। ಜ್ಞಾನಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಪರೀಕ್ಷಾಪೇಕ್ಷಾಯಾಂ ತು ಪ್ರಬಲವಿರೋಧ್ಯಭಾವಃ ಸಾಚಿವ್ಯಮಾಚರತಿ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ “ಬಲವತ್ಪ್ರಮಾಣತಶ್ಚೈವ ಜ್ಞೇಯಾ ದೋಷಾ ನಚಾನ್ಯಥಾ” ಇತಿ। ಅಸಞ್ಜಾತಾವಿರೋಧೀ ತು ವಿಭ್ರಮ ಏವೇತಿ ಕುತಃ। ದೇಶಕಾಲಪುರುಷಾನ್ತರಸಮ್ಬನ್ಧಿವಿಪರೀತಪ್ರಮಾವಶಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಕಥಂ ತರ್ಹ್ಯಸಞ್ಜಾತವಿರೋಧಿತ್ವಮ್। ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಸರ್ವಥಾ ವಿಪರೀತಪ್ರಮಾಭಾವೋಽಙ್ಗೀಕೃತಃ ಸ್ಯಾತ್। ಅದ್ಧಾ। ಸೋಽಪಿ ತೈಸ್ತೈಃ ಪರೀಕ್ಷಾವಿಶೇಷೈರ್ನಿಶ್ಚೀಯತೇ। ನಿರ್ಮೂಲಂ ತು ನ ಶಯತೇ। ಅನ್ಯಥಾ ಸರ್ವತ್ರಾನಾಶ್ವಾಸೇನಾಭಿಮತಮಪಿ ನ ಸಿದ್ಧ್ಯೇದಿತಿ।

h ll ಗಗನಸ್ಯ ಚಕ್ಷುರ್ವಿಷಯತ್ವಾಭಾವಾದ್ ಚಕ್ಷುರಾಕಾಶಸನ್ನಿಕರ್ಷೇ ನಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ll

(###sudha --)

ನನ್ವಿನ್ದ್ರಿಯಾರ್ಥಸನ್ನಿಕರ್ಷಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವೇ ಗಗನನಯನಸನ್ನಿಕರ್ಷಾದಪಿ ಜ್ಞಾನಮುತ್ಪದ್ಯತಾಮ್। ಮೈವಮ್। ಅರ್ಥಶಬ್ದೇನ ತತ್ತದಿನ್ದ್ರಿಯಗ್ರಹಣಯೋಗ್ಯಸ್ಯೈವ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್। ಗಗನಾದೌ ಚ ತದ್ಯೋಗ್ಯತಾಭಾವಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಾಭಾವಾದೇವ ಸಿದ್ಧೇಃ। ಏತೇನ ಚಕ್ಷುರಾದಿನಾ ಗನ್ಧಾದಿಗ್ರಹಣಪ್ರಸಙ್ಗೋಽಪ್ಯಪಾಸ್ತಃ।

h ॥ ಚಕ್ಷುಷಃ ಪ್ರಾಪ್ಯಕಾರಿತ್ವಾಸಮ್ಭವಾತ್ ತತ್ರ ಸನ್ನಿಕರ್ಷಾಭ್ಯುಪಗಮೋಽಯುಕ್ತ ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಃ ॥

(###sudha --)

ಅಥ ಮತಮ್ ಯದ್ಯಾಶ್ರಿತಾ ಯೋಗ್ಯತಾ, ಕಿಮನ್ತರ್ಗಡುನಾ ಸನ್ನಿಕರ್ಷೇಣ? ತತ್ತದಿನ್ದ್ರಿಯವಿಷಯಃ, ತೇನತೇನೇನ್ದ್ರಿಯೇಣ ಗೃಹ್ಯತೇ। ಕಥಮನ್ಯಥಾ ಕಾಚಾಭ್ರಪಟಲದ್ಯನ್ತರಿತೋಪಲಬ್ಧಿಃ ಸ್ಯಾತ್? ಸಾನ್ತರಗ್ರಹಣಂ ಚ ಪ್ರಾಪ್ತಿಪಕ್ಷೇ ನ ಸಮ್ಭವತಿ। ಪ್ರಾಪ್ಯಕಾರಿಷು ತ್ವಗಾದಿಷು ತದಭಾವಾತ್। ಕಿಞ್ಚ ನಯನಂ ಚೇತ್ ಪ್ರಾಪ್ಯಕಾರಿ, ತದಾ ಸ್ವಸಂಯುಕ್ತಮಾತ್ರಂ ಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್। ಕುಠಾರಾದಿಷು ತಥಾ ದರ್ಶನಾತ್। ಪೃಥುತರಂ ಚ ಗೃಹ್ಣಾತಿ। ದಿಗ್ವಿಶೇಷಸನ್ದೇಹಶ್ಚೈವಂಸತಿ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಾ ತನ್ನಿಶ್ಚಯಪ್ರಾಪ್ತೇಃ। ಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟವಿಪ್ರಕೃಷ್ಟಯೋಃ ಶಾಖಾಚನ್ದ್ರಮಸೋರ್ಯುಗಪದ್ ಗ್ರಹಣಾಚ್ಚ। ನಹಿ ಪ್ರಾಪ್ಯಕಾರಿಣ್ಯೇವಂ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ।

ಅಪಿಚ ಚಕ್ಷುರಪ್ರಾಪ್ಯಾರ್ಥಪ್ರಕಾಶಕಮ್, ಅತ್ಯಾಸನ್ನಾಪ್ರಕಾಶಕತ್ವಾತ್; ವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಶ್ರೋತ್ರಾದಿವತ್ಃ ಚಕ್ಷುರ್ಗತ್ವಾ ನಾರ್ಥೇನ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ, ಇನ್ದ್ರಿಯತ್ವಾತ್; ಸ್ಪರ್ಶನಾದಿವತ್। ನಚಾರ್ಥಸ್ಯಾಽಗಮನಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧಾತ್। ತಥಾಚಾಪ್ರಾಪ್ಯಪ್ರಕಾಶಕತ್ವಸಿದ್ಧಿರಿತಿ।

ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ ವಿಷಯಕರಣಯೋರ್ಯೋಗ್ಯತಾಮಾತ್ರಮುಪಾದಾಯ ಸನ್ನಿಕರ್ಷಾಪಾಕರಣಂ ಕಿಂ ಸರ್ವತ್ರ, ಉತ ನಯನ ಏವೇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ನ ಪ್ರಥಮಃ, ಅಪ್ರಾಪ್ತೈರೇವ ಕುಠಾರಾದಿಭಿಃ ಕಾಷ್ಠಾದೌ ಛಿದಾದ್ಯುದಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಘ್ರಾಣರಸನಸ್ಪರ್ಶನೈರಪ್ರಾಪ್ತೈರೇವ ಗನ್ಧಾದ್ಯವಬೋಧೋದಯಾಪತ್ತೇಶ್ಚ। ತಥಾಚ ಯೋಗ್ಯತಾವದನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಸಿದ್ಧಾ ಪ್ರಾಪ್ತಿರಪಿ ಕ್ರಿಯೋತ್ಪಾದೋಪಯೋಗಿನೀ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ವಿಶೇಷಕಾರಣಾಭಾವಾತ್। ಯೋಗ್ಯತಾಯಾ ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕದರ್ಶನಾತ್ ಪ್ರಾಪ್ತೇಶ್ಚಾನುಪಲಮ್ಭಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ ಚಕ್ಷುಷೋಽಪಿ ಕರಣತ್ವೇನ್ದ್ರಿಯತ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತ್ಯುಪಲಮ್ಭಾತ್।

ನನ್ವತ್ರ ಕಿಂ ಗೋಲಕಂ ಪಕ್ಷೀಕ್ರಿಯತೇ, ಉತ ತದತಿರಿಕ್ತಂ ಚಕ್ಷುಃ? ಆದ್ಯೇ ಪ್ರಮಾಣಬಾಧಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ತ್ವಾಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತವಾಪಿ ಗೋಲಕಪಕ್ಷೀಕಾರೇ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಮ್। ಅನ್ಯತ್ರಾಽಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ಅಥ ವಿಶೇಷಂ ವಿಹಾಯ ರೂಪದರ್ಶನಾನುಮಿತಂ ಕರಣಮಾತ್ರಂ ಪಕ್ಷೀಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ಬ್ರೂಷೇ। ಸಮಂ ಮಮಾಪಿ। ಅತ ಏವ ಗೋಲಕಾತಿರಿಕ್ತಮಪಿ ತತ್ ಸೇತ್ಸ್ಯತಿ। ಸನ್ನಿಕರ್ಷಶ್ಚ ಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತಿಮಾತ್ರಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್, ನ ಸಂಯೋಗಾದಿರಿತಿ ನ ಶಬ್ದಾದಿಭಿಃ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ।

h ॥ ಯೋಗ್ಯತಾವಾದ ಏವ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಪ್ರಸಙ್ಗಃ, ನ ಸನ್ನಿಕರ್ಷವಾದೇ ॥

(###sudha --)

ಕಾ ಚೇಯಂ ಯೋಗ್ಯತಾ? ಯನ್ಮಾತ್ರಾದಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಮಪಿ ಚಕ್ಷುಃ ಪ್ರಕಾಶಯೇತ್। ಯದಿ ರೂಪವಿಶೇಷಾದಿರೂಪಾ ತದಾಽತೀತಾನಾಗತಯೋರಪಿ ತದ್ಭಾವಾಚ್ಚಾಕ್ಷುಷತಾಪತ್ತಿಃ। ಸನ್ನಿಕರ್ಷಾರ್ಥಂ ಖಲು ವರ್ತಮಾನತಾಭ್ಯರ್ಥನಮ್। ಸನ್ನಿಕರ್ಷಸ್ಯಾನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧೌ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯಾಂ ತತ್ತಾಂಶಸ್ಯ ಚಕ್ಷುಷಾಽವಭಾಸನಾತ್ ಸ ಚೇದನಪೇಕ್ಷಿತಃ, ಕಿಂ ತದಾ

ವರ್ತಮಾನತಯಾ? ಅಥ ವರ್ತಮಾನತಾಽಪಿ ರೂಪಾದಿವದ್ ಯೋಗ್ಯತಾನ್ತರ್ಗತಾ, ತದಾ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾ ನ ಸಿದ್ಧ್ಯೇತ್। ಕುಡ್ಯಾದಿವ್ಯವಹಿತಪ್ರತೀತಿಪ್ರಸಙ್ಗಶ್ಚ। ಪ್ರಾಪ್ತಿಪ್ರತಿಘಾತಕಂ ಹಿ ಕುಡ್ಯಾದಿವ್ಯವಧಾನಮಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತ್ಯರ್ಥಂ ತದಭಾವೋಽನ್ವೇಷಣೀಯಃ ಸ್ಯಾತ್। ಸಾ ಯದಿ ನೇಷ್ಯತೇ ತದಾ ಕುಡ್ಯಾದಿಕಂ ಕಸ್ಯಾಪಕುರ್ಯಾತ್? ಆವರಣಾಭಾವೋಽಪಿ ಯೋಗ್ಯತೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಕುಡ್ಯಾಪರಭಾಗಾವಸ್ಥಿತೇನಾಪ್ಯಗ್ರಹಣಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅಥ ನಯನವಿಷಯಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ ನಿಬಿಡಾವಯವದ್ರವ್ಯಾಭಾವೋ ವಿವಕ್ಷಿತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಸ್ಫಟಿಕಾದ್ಯನ್ತರಿತಾನುಪಲಬ್ಧಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅಸ್ವಚ್ಛದ್ರವ್ಯಾಭಾವೋ ವಿವಕ್ಷಿತ ಇತಿ ಚೇತ್, ತಥಾಽಪ್ಯವ್ಯವಹಿತದೂರದರ್ಶನಾಪತ್ತಿರೇವ। ಅಥ ಕ್ಷಣಭಙ್ಗಪರಿಣಾಮಾವಾಶ್ರಿತ್ಯ ತಥಾಭೂತಸ್ಯೋತ್ಪಾದಾನುತ್ಪಾದಾವೇವ ಯೋಗ್ಯತಾಯೋಗ್ಯತೇ ಮನ್ಯಸೇ, ತದಾ ಸೋಽರ್ಥಃ ಕದಾಚಿತ್ ಸರ್ವೈರುಪಲಭ್ಯೇತ, ಕದಾಚಿನ್ನ ಕೇನಾಪಿ। ದೃಷ್ಟನಿಬನ್ಧನೋಽಪಿ ತದ್ಭೇದೋಽಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪ್ರಮಿತಸನ್ನಿಕರ್ಷಪರಿತ್ಯಾಗೇನಾಪ್ರಮಿತಾನೇಕಕಲ್ಪನಸ್ಯಾನುಚಿತತ್ವಾತ್।

h ॥ ಸನ್ನಿಕರ್ಷವಾದಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚಾಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಪ್ರತೀತೌ ಚ ಆಸನ್ನಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟವಿಪ್ರಕೃಷ್ಟಯೋರ್ವೈಶದ್ಯಾವೈಶದ್ಯೇ ನ ಸ್ಯಾತಾಮ್। ಅಸ್ಮಾಕಂ ತು ನಯನರಶ್ಮಯಃ ಸಮ್ಯಗಾಸನ್ನೇನ ಸನ್ನಿಕೃಷ್ಯನ್ತೇ ವಿಪ್ರಕೃಷ್ಟೇನ ತ್ವಸಮ್ಯಕ್, ಪ್ರದೀಪರಶ್ಮಯ ಇವೇತಿ ಯುಕ್ತೇ ಪ್ರತೀತೇರ್ವೈಶದ್ಯಾವೈಶದ್ಯೇ। ಕಾಚಾದ್ಯನ್ತರಿತೋಪಲಬ್ಧ್ಯಾ ಕಿಮಪ್ರಾಪ್ಯಪ್ರಕಾಶಕತ್ವಂ ಕಲ್ಪಯಾಮಃ, ಕಿಂವಾ ಕಾಚಾದೀನಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತಿಪ್ರತಿಬನ್ಧಕತ್ವಾಭಾವಮ್? ಆದ್ಯಃ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧೋಽನೇಕಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಪರಾಹತ ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯ ಏವಾಽಶ್ರಯಣೀಯಃ। ತಥಾತ್ವೇ ಕಾಚಾದೇರ್ವ್ಯೂಹಾನ್ತರತಾಪತ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಜಲಾನಲವ್ಯತಿಭೇದೇಽಪಿ ಘಟಾದೇಸ್ತದಭಾವಾತ್। ತತ್ರಾಪಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮತರತದಭ್ಯುಪಗಮೇಽತ್ರಾಪಿ ಸಾಽಸ್ತು। ಸಾನ್ತರಗ್ರಹಣಮಪ್ಯಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಸ್ಯ ಗ್ರಹಣಂ ಚೇದಸಿದ್ಧಮ್। ಸಾನ್ತರ ಇತಿ ಗ್ರಹಣಂ ಚೇತ್, ಪ್ರದೀಪೇಽನೈಕಾನ್ತಿಕಮ್।

ಯಥಾ ಖಲು ದೀಪೋ ರಶ್ಮಿಭಿರರ್ಥಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟೋಽಪಿ ಸ್ವರೂಪಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಸಾನ್ತರ ಇತಿ ಪ್ರತೀಯತೇ, ತಥಾ ಚಕ್ಷುರಪ್ಯಧಿಷ್ಠಾನಾಪೇಕ್ಷಯೇತಿ ಕಿಮನುಪಪನ್ನಮ್? ಪೃಥುತರಗ್ರಹಣಮಪಿ ನಯನರಶ್ಮೀನಾಮುನ್ಮತ್ತಕಕುಸುಮವತ್ ಪೃಥ್ವಗ್ರಹತಯೋಪಪತ್ಸ್ಯತೇ। ಅಪ್ರಾಪ್ತೌ ತ್ವಲ್ಪಸ್ಯಾಪಿ ಗ್ರಹಣಂ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಪ್ರಾಪ್ತೌ ದಿಗ್ವಿಶೇಷಸನ್ದೇಹೋ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಪ್ರಾಪ್ತೌ ಸರ್ವತ್ರ ಸನ್ದೇಹಃ ಸ್ಯಾತ್। ಸನ್ದೇಹಾದಪಿ ಚ ನಿಶ್ಚಯೋ ಮಹೀಯಾನ್। ತತ್ರ ಸನ್ದೇಹ ಆಗನ್ತುಕಂ ಕಾರಣಾನ್ತರಂ ಕಲ್ಪಯಿಷ್ಯತಿ। ಯುಗಪದ್ ಗ್ರಹಣಾಭಿಮಾನಸ್ತು ತೇಜಸಃ ಶೀಘ್ರ್ಗಾಮಿತಾನಿಬನ್ಧನೋ ಭ್ರಮ ಏವ। ಪ್ರಾಪ್ತೇಃ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್।

ಅಪರ ಆಹ -- ನಾಯನರಶ್ಮಯಃ ಶಾಖಾಚನ್ದ್ರಸಂಯುಕ್ತೈಃ ಸೌರರಶ್ಮಿಭಿರೇಕೀಭೂತಾ ಯುಗಪಚ್ಛಾಖಾಚನ್ದ್ರಮಸೌ ಗ್ರಾಹಯನ್ತೀತಿ। ತದಸತ್। ಸರ್ವಾರ್ಥಗ್ರಹಣಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅದೃಷ್ಟಾತ್ ತದ್ವ್ಯವಸ್ಥೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಬಾಹ್ಯಸಾಧನಸಾಕಲ್ಯೇಽದೃಷ್ಟವೈಕಲ್ಯೇನ ಕಾರ್ಯಾನುದಯಸ್ಯ ಕ್ವಾಪ್ಯದರ್ಶನಾತ್। ಅದೃಷ್ಟವೈಕಲ್ಯೇ ಹಿ ಬಾಹ್ಯಸಾಮಗ್ರೀ ವಿಕಲಾ ಸ್ಯಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಸಮನಸ್ಕೇನ್ದ್ರಿಯಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಃ ಸ್ಫೀತಾಲೋಕಮಧ್ಯಮಧ್ಯಾಸೀನೋಽಪಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಘಟಃ ಕದಾಚಿನ್ನೋಪಲಭ್ಯೇತ। ಅಪ್ರಾಪ್ಯಾರ್ಥಪ್ರಕಾಶಕಮಿತಿ ಚಾಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತಾ। ಅತ್ಯಾಸನ್ನಾಪ್ರಕಾಶಕತ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ಯಪ್ರಕಾಶಕೇಷು ಘ್ರಾಣಾದಿಷ್ವಪಿ ವಿದ್ಯತೇ। ಸ್ವಗತಗನ್ಧಾದೇರಗ್ರಹಣಾತ್। ಪರಸ್ಯೈವಾತ್ಯಾಸನ್ನಕಾಚಾದ್ಯಗ್ರಹಣಮಯುಕ್ತಮ್। ಯೋಗ್ಯತಾಯಾ ಅನಪಾಯಾತ್।

ಗತ್ವಾ ನಾರ್ಥೇನ ಸನ್ನಿಕೃಷ್ಯತ ಇತ್ಯತ್ರ ಕಿಂ ಗತಿಪ್ರತಿಷೇಧಃ ಸಾಧ್ಯಃ, ಕಿಂವಾ ಸನ್ನಿಕರ್ಷಪ್ರತಿಷೇಧಃ, ಉತೋಭಯಪ್ರತಿಷೇಧಃ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಕಾಲಾತೀತತ್ವಾತ್, ಅನೈಕಾನ್ತ್ಯಾಚ್ಚ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅನೈಕಾನ್ತಿಕತ್ವಾದೇವ। ಅತ ಏವ ನ ತೃತೀಯೋಽಪಿ। ವಿಶಿಷ್ಟನಿಷೇಧೋಽಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸೋಽಪಿ ವಿಶೇಷಣಾಭಾವೇನ ವೇತ್ಯಾದಿವಿಕಲ್ಪದೂಷಣಾನಿಸ್ತಾರಾತ್। ಸನ್ನಿಕರ್ಷಾರ್ಥಂ ಗತಿಮನ್ನ ಭವತೀತಿ ಸಾಧ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸ್ಪರ್ಶನಾದಾವನೈಕಾನ್ತ್ಯಾತ್। ಶೀತಜಲಸನ್ನಿಕರ್ಷಾರ್ಥಂ ತ್ವಗಿನ್ದ್ರಿಯಗತಯೇ ಹಿ ಶರೀರಪರಿಸ್ಪನ್ದೋ ಭವತಿ।

ಅಥಾಯಮಭಿಪ್ರಾಯಃ ಅಧಿಷ್ಠಾನಾದ್ ಬಹಿರ್ನ ಗಚ್ಛತೀತಿ। ತದೇನ್ದ್ರಿಯತ್ವೇ ಸಮಾನೇಽಪಿ ಘ್ರಾಣಾದೀನಾಮತೈಜಸಾನಾಮನೇವಮ್ಭಾವಃ। ಚಕ್ಷುಷಸ್ತು ತೈಜಸಸ್ಯೈತ್ವಮ್ಭೂತತಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾದಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಮ್। ಚಾಕ್ಷುಷರಶ್ಮೀನಾಮುಪಲಬ್ಧಿಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅತೀನ್ದ್ರಿಯತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ। ಮಹತ್ತೇಜೋಜಾತೀಯಮೈನ್ದ್ರಿಯಕಮುಪಲಬ್ಧಮಿತಿ ಚೇತ್ ಚಾಕ್ಷುಷಮಪ್ಯುಪಲಬ್ಧಮಿತಿ ವಾರಿಸ್ಥಂ ತಥಾ ಸ್ಯಾತ್। ಅದೃಷ್ಟವಶಾದನುದ್ಭೂತರೂಪಂ ತದಿತಿ ಚೇತ್, ಇದಮಪ್ಯನುದ್ಭೂತರೂಪಸ್ಪರ್ಶಂ ಕುತೋ ನ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ? ಕಲ್ಪಿಕಾಯಾಂ ಪ್ರಾಪ್ಯಕಾರಿತಾಯಾಂ ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್। (500)

ಯದಿಚ ನಯನಂ ನಿರ್ಗತ್ಯಾರ್ಥಂ ಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್, ತದಾ ಉನ್ಮೀಲ್ಯ ನಿಮೀಲನೇಽಪ್ಯರ್ಥಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ಯದಿ ಚಾಕ್ಷುಷಮಧಿಷ್ಠಾನಾತಿರಿಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್, ಅಧಿಷ್ಠಾನೋಪಘಾತಚಿಕಿತ್ಸೇ ವ್ಯರ್ಥೇ ಸ್ಯಾತಾಮಿತಿ ತು ಪ್ರದೀಪೇನ ಸಮಾನಯೋಗಕ್ಷೇಮಮ್।

ಅಪಿಚ ಛಾಯಾಯಾಮುಪವಿಷ್ಟಸ್ಯಾಪ್ಯಾತಪಾಲೋಕನೇನ ನಯನಸ್ಯಾಶಿಶಿರತ್ವಮ್, ಆತಪೋಪವಿಷ್ಟಸ್ಯಾಪಿ ಶಿಶಿರದ್ರವ್ಯಾವಲೋಕನೇನ ಶಿಶಿರತ್ವಂ ಚೈತಮೇವಾರ್ಥಂ ಗಮಯತಃ। ನಹ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಾವೇತದುಪಪದ್ಯತೇ। ತದೇತದಖಿಲಮಪಿ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಕಿಮತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಹಿಶಬ್ದೇನಾಽಚಷ್ಟೇ। (498)

h ॥ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರಾಕೃತಭೇದೇನ ಇನ್ದ್ರಿಯದ್ವೈವಿಧ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

ಯದಕ್ಷವಿಶೇಷಣಂ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಮುಕ್ತಂ ತದ್ವ್ಯವಚ್ಛೇದ್ಯಂ ದರ್ಶಯಿತುಮಕ್ಷಭೇದಂ ತಾವದಾಹ -- ಪ್ರಾಕೃತಮಿತಿ।

ಪ್ರಾಕೃತಂ ಶುದ್ಧಚೈತನ್ಯಮಕ್ಷಂ ತು ದ್ವಿವಿಧಂ ಮತಮ್।

ಪ್ರಕೃತಿಶಬ್ದೇನಾಹಙ್ಕಾರಃ ಪಞ್ಚಭೂತಾನಿ ಚೋಚ್ಯನ್ತೇ। ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪೇಣ ನಿತ್ಯಮಪ್ಯಹಙ್ಕಾರಭೂತಾಂಶೈರುಪಚಿತತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಕೃತಮ್। ಶುದ್ಧಮಿತ್ಯಸ್ಯೈವ ವಿವರಣಮ್ ಚೈತನ್ಯಮಿತಿ। ಚೇತಿಶಬ್ದಾವಧ್ಯಾಹಾರ್ಯೌ। ತುಶಬ್ದೇನಾಚೈತನ್ಯಮೇವೇನ್ದ್ರಿಯಂ ತಚ್ಚಾಹಙ್ಕಾರಿಕಮೇವೇತಿ ವದತಾಂ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾದೀನಾಮ್, ಭೌತಿಕಮೇವೇತಿ ಭಾಷಮಾಣಾನಾಂ ವೈಶೇಷಿಕಾದೀನಾಮ್, ದ್ರವ್ಯೇನ್ದ್ರಿಯಭಾವೇನ್ದ್ರಿಯಭೇದಾದ್ ದ್ವಿವಿಧಮಿತಿ ಜಲ್ಪತಾಂ ಜೈನಾನಾಂ ಚ ಮತಂ ವ್ಯವಚ್ಛಿನತ್ತಿ। ಮತಮಿತಿ ಸ್ವೋಕ್ತಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಮಿತತ್ವಮಾಹ। ತತ್ರ ಜಡಚೈತನ್ಯಭೇದಮನುಪದಮೇವೋಪಪಾದಯಿಷ್ಯತಿ। ಜಡಸ್ಯ ಚ ನಿತ್ಯಾಹಙ್ಕಾರಿಕಭೌತಿಕತ್ವಮ್

"ಸೂಕ್ಷ್ಮೇನ್ದ್ರಿಯಾಣಿ ಸನ್ತ್ಯೇವ ಸ್ಯುಃ ಸ್ಥೂಲಾನ್ಯಪ್ಯಹಙ್ಕೃತೇಃ।

ತೇಷಾಂ ಭೂತೈರುಪಚಯಃ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲೇ ವಿಧೀಯತೇ"

ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತಿಸಿದ್ಧಮ್।

h॥ ಇನ್ದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಭೌತಿಕತ್ವಸಾಧಕಾನುಮಾನಚತುಷ್ಟಯನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ನಚ ಕೇವಲಾಹಙ್ಕಾರಿಕತ್ವೇ ಭೌತಿಕತ್ವೇ ವಾ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ। ಕಪಿಲಾದೀನಾಮಾಪ್ತತ್ವಾಸಿದ್ಧೇಃ। ಘ್ರಾಣಂ ಪಾರ್ಥಿವಮ್, ರಸಾವ್ಯಞ್ಜಕತ್ವೇ ಸತಿ ಗನ್ಧವ್ಯಞ್ಜಕತ್ವಾತ್; ಕುಙ್ಕುಮಗನ್ಧಾಭಿವ್ಯಞ್ಜಕಘೃತವತ್। ರಸನಮಾಪ್ಯಮ್, ರೂಪಾವ್ಯಞ್ಜಕತ್ವೇ ಸತಿ ರಸವ್ಯಞ್ಜಕತ್ವಾತ್; ಲಾಲಾವತ್। ಚಕ್ಷುಸ್ತೈಜಸಮ್, ಸ್ಪರ್ಶಾವ್ಯಞ್ಜಕತ್ವೇ ಸತಿ ರೂಪವ್ಯಞ್ಜಕತ್ವಾತ್; ಪ್ರದೀಪವತ್ಃ ಸ್ಪರ್ಶನಂ ವಾಯವೀಯಂ ಶಬ್ದಾವ್ಯಞ್ಜಕತ್ವೇ ಸತಿ ಸ್ಪರ್ಶವ್ಯಞ್ಜಕತ್ವಾತ್; ವ್ಯಜನವಾತವದಿತಿ।

ಅತ್ರ ಪಾರ್ಥಿವತ್ವಾದಿಮಾತ್ರಸಾಧನೇ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತ್ವಮ್। ತನ್ಮಾತ್ರತ್ವಸಾಧನೇ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಾನಾಂ ಸಾಧ್ಯವೈಕಲ್ಯಮ್, ಸರ್ವತ್ರ ಪಾಞ್ಚಭೌತಿಕತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ಸರ್ವತ್ರ ಚಾದೃಷ್ಟೇನ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ। ತತ್ ಸರ್ವವ್ಯಞ್ಜಕಮಿತಿ ಚೇತ್, ಕಿಂ ವ್ಯಕ್ತಿಪುರಸ್ಕಾರೇಣೋಚ್ಯತೇ, ಉತೋಪಾಧ್ಯವಚ್ಛೇದಪುರಸ್ಕಾರೇಣ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಯದದೃಷ್ಟಮೇಕೈಕವ್ಯಞ್ಜಕಂ ತತ್ರ ವ್ಯಭಿಚಾರಾನಿಸ್ತಾರಾತ್। ತನ್ನ ನಿಶ್ಚಿತಮಿತಿ ಚೇತ್, ತಥಾಽಪಿ ಸನ್ದಿಗ್ಧವ್ಯಭಿಚಾರಿತಾ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಇನ್ದ್ರಿಯತ್ವಾವಚ್ಛೇದೇನಾಸಿದ್ಧೇಃ।

ಕಿಞ್ಚ ಪಾರ್ಥಿವಾದಿಪದೈಃ ಪೃಥಿವೀತ್ವಾದ್ಯಭಿಧಾನೇ ತತ್ತತ್ಸನ್ನಿಕರ್ಷೈರನೈಕಾನ್ತ್ಯಮ್। ಇನ್ದ್ರಿಯತ್ವೇನ ಹೇತುವಿಶೇಷಣೇ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಾನಾಂ ಸಾಧನವೈಕಲ್ಯಮ್। ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಕಾರ್ಯತಾಸಾಧನೇ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾಪರಿಹಾರಾಯ ಮಾತ್ರಪದಪ್ರಯೋಗೇ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿರೂಪಾದಿವ್ಯಞ್ಜಕಸನ್ನಿಕರ್ಷೇಷು ವ್ಯಭಿಚಾರತಾದವಸ್ಥ್ಯಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಪಿಚ ಚರ್ಮಾದಿಗನ್ಧವ್ಯಞ್ಜಕತ್ವಂ ಜಲಾದೇಃ, ರಸವ್ಯಞ್ಜಕತ್ವಂ ಲವಣಾದೇಃ, ರೂಪವ್ಯಞ್ಜಕತ್ವಮಞ್ಜನಾದೇಃ, ಸ್ಪರ್ಶವ್ಯಞ್ಜಕತ್ವಂ ಕರ್ಪೂರಾದೇರಪ್ಯಸ್ತೀತಿ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಏವೇತಿ।

h॥ ಉಪಪತ್ತ್ಯಾ ಇನ್ದ್ರಿಯದ್ವೈವಿಧ್ಯಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಇನ್ದ್ರಿಯದ್ವೈವಿಧ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಮಿತತತ್ವಮುಕ್ತಮ್। ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಶುದ್ಧಮಿತಿ।

ಶುದ್ಧಮೀಶರಮಾಮುಕ್ತೇಷ್ವನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಾಕೃತೈರ್ಯುತಮ್॥27॥**

(###sudha --)

ಪ್ರಾಕ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿತಾರತಮ್ಯಮಪೇಕ್ಷ್ಯೋದ್ದೇಶೇಽಪಿ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯತಾರತಮ್ಯಾಪೇಕ್ಷಯೋಪಪಾದನಮಿತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಅನ್ಯತ್ರ ಸಂಸಾರಿಷು। ಪ್ರಾಕೃತೈರಕ್ಷೈರ್ಯುತಂ ಶುದ್ಧಮಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ।

ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ಉಪಪಾದಯಿಷ್ಯತೇ ಹೀಶರಮಾಮುಕ್ತಾನಾಮಕ್ಷವತ್ತ್ವಾ। (596,831,1345) ನಚ ತದಕ್ಷಂ ಪ್ರಾಕೃತಮಿತಿ ಯುಕ್ತಮ್। ನಿರ್ಗುಣತ್ವಾದಿಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿವಿರೋಧಾತ್। ತತಸ್ತಚ್ಛುದ್ಧಚೈತನ್ಯಮೇವ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ। ಸಂಸಾರಿಷು ಚಾಕ್ಷವತ್ತ್ವಾ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧಾ। ನಚ ತನ್ಮುಕ್ತಾವಕ್ಷಪ್ರತಿಪಾದಕಪ್ರಮಾಣಬಲಾಯಾತಂ ಶುದ್ಧಮೇವಾಸ್ತ್ವಿತಿ ಯುಕ್ತಮ್। ಸಂಸಾರೇಽಪಿ ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನನಿಯಮಾದ್ಯಾಪತ್ತೇಃ। ಅತಸ್ತತ್ರ ಪ್ರಾಕೃತಂ ಶುದ್ಧಂ ಚೇತಿ ದ್ವಿವಿಧಮಪ್ಯಸ್ತೀತಿ ಸ್ವೀಕಾರ್ಯಮ್। ತತಃ ಸಿದ್ಧಮುಕ್ತರೂಪಾಕ್ಷದ್ವೈವಿಧ್ಯಮಿತಿ।

ಪರೈರೀಶಲಕ್ಷ್ಮ್ಯೋರ್ಲೀಲಾವಿಗ್ರಹಗ್ರಹಣಾಙ್ಗೀಕಾರಿಭಿಸ್ತದಕ್ಷಸ್ಯ ಪ್ರಾಕೃತತತ್ವಮಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ। ತಾನ್ ಪ್ರತಿ ಕಿಂ ವಾದಾನ್ತರೇಣೇತಿ ಮುಕ್ತಗ್ರಹಣಮ್। ಸ್ವಮತೇ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಲೀಲಾವಿಗ್ರಹಸ್ವೀಕಾರಾತ್। ಕಿಮನ್ಯದಾಽಪೀನ್ದ್ರಿಯೋಪಪಾದನಾಯಾಸೇನೇತೀಶರಮೇತಿ।

h॥ ಇನ್ದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಸದೋಷತ್ವನಿರ್ದೋಷತ್ವವ್ಯವಸ್ಥಾ॥

(###sudha --)

ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯೇವಮಕ್ಷದ್ವೈವಿಧ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಿರ್ದೋಷಮೇವೇತಿ।

ನಿರ್ದೋಷಮೇವ ಚೈತನ್ಯಮನ್ಯತ್ರೋಭಯಮಿಷ್ಯತೇ।

ತತ್ರೋತ್ತಮಜೀವಸಮ್ಬನ್ಧಿಚೈತನ್ಯಮಕ್ಷಂ ನಿರ್ದೋಷಮೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅನ್ಯತ್ರಾಪಿ ನಿರ್ದೋಷತಾಸದ್ಭಾವಾದೇವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅನ್ಯತ್ರ ಮಧ್ಯಮಜೀವಸಮ್ಬನ್ಧಿಚೈತನ್ಯೇ। ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಾಕೃತೇ ಚಾಕ್ಷೇ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಂ ಸದೋಷತ್ವಂ ಚೋಭಯಂ ಕಾಲಾದಿಭೇದೇನೇಷ್ಯತೇ। ಅಧಮಸಮ್ಬನ್ಧಿಚೈತನ್ಯೇ ತು ಸದೋಷತ್ವಮೇವೇತಿ ಶೇಷಃ। ಇಷ್ಯತೇ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕೈರಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅನೇನಾಽಗಮಮ್, ಕಾರ್ಯಲಿಙ್ಗಕಮನುಮಾನಂ ಚಾತ್ರಾರ್ಥೇ ದರ್ಶಯತಿ। ಯಾವದತ್ರ ಸದೋಷಮುಕ್ತಂ ತನ್ನಿರ್ದೋಷಗ್ರಹಣವ್ಯವಚ್ಛೇದ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ।

h ll ಸಂಸಾರಿಣಾಂ ಸಾಕ್ಷೀನ್ದ್ರಿಯವತ್ತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ನನುಚ ಸಂಸಾರಿಷು ಪ್ರವೃತ್ತಿಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಮಿನ್ದ್ರಿಯಮವಶ್ಯಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್। ನಚ ತಚ್ಛುದ್ಧಮ್, ಉಕ್ತಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಅತಃ ಪ್ರಾಕೃತೇನೈವ ಸರ್ವಸ್ಯೋಪಪತ್ತೇಃ ಸಂಸಾರಿಷು ಶುದ್ಧೇನ್ದ್ರಿಯಾಭ್ಯುಪಗಮೋ ನಿರ್ಬೀಜ ಏವ। ನಚ ಮುಕ್ತೌ ಶುದ್ಧಸದ್ಭಾವಾತ್ ಪ್ರಾಗಪಿ ತದಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್। ಮುಕ್ತಿವಚ್ಛುದ್ಧೇನ್ದ್ರಿಯಸ್ಯಾಪಿ ಪಶ್ಚಾತ್ ಪ್ರಾಪ್ತ್ಯುಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸುಖೇತಿ।

ಸುಖದುಃಖಾದಿವಿಷಯಂ ಶುದ್ಧಂ ಸಂಸಾರಗೇಷ್ವಪಿ ll28 ll**

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಮೀಶರಮಾಮುಕ್ತೇಷು ಕಿನ್ತು ಸಂಸಾರಗೇಷ್ವಪಿ ಶುದ್ಧಮಿನ್ದ್ರಿಯಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್। ಕುತಃ? ಸುಖದುಃಖಾದಿವಿಷಯಮ್। ಅಯಮರ್ಥಃ ಅಸ್ತಿ ತಾವತ್ ಸಂಸಾರಿಣಾಂ ಸುಖದುಃಖೇಚ್ಛಾದಿವಿಷಯೋಽಪರೋಕ್ಷಾವಭಾಸಃ। ಲಿಙ್ಗಾದ್ಯನನುಸನ್ಧಾನೇನೈವಾಹಂ ಸುಖೀತ್ಯಾದಿಸ್ಪಷ್ಟಾವಭಾಸದರ್ಶನಾತ್। ನಚೇನ್ದ್ರಿಯವಿಷಯತಾಮನ್ತರೇಣಾಪರೋಕ್ಷಾವಭಾಸಿತ್ವಂ ಸುಖಾದೀನಾಂ ಯುಕ್ತಮ್। ಧರ್ಮಾದೇರಪಿ ತತ್ಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತಸ್ಮಾತ್ ಸುಖದುಃಖಾದಿವಿಷಯಮಿನ್ದ್ರಿಯಮಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯಮ್। ತದೇವ ಶುದ್ಧಮಿತಿ।

h ll ಸುಖಾದಿವಿಷಯಸ್ಯೇನ್ದ್ರಿಯಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ಅಸ್ತು ಸುಖದುಃಖಾದಿವಿಷಯಮಿನ್ದ್ರಿಯಂ ಸಂಸಾರಿಷು। ತಚ್ಛುದ್ಧಮಿತಿ ಕುತಃ? ಪ್ರಾಕೃತೇನಾಪಿ ತದಪರೋಕ್ಷಾವಭಾಸೋಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಿರ್ದೋಷತ್ವೇತಿ।

ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾತಿನಿಯಮಾತ್ ತದ್ ಬಿಲಷ್ಠತಮಂ ಮತಮ್।

ತತ್ ಸುಖಾದಿವಿಷಯಮಿನ್ದ್ರಿಯಂ ತಾವದ್ ಬಿಲಷ್ಠತಮಂ ಸರ್ವಥಾಽಪ್ಯಬಾಧ್ಯಂ ಮತಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸಮ್ಮತಮ್। ನಹಿ ಕದಾಚಿದಪ್ಯಸತಿ ಸುಖೇ ಅಹಂ ಸುಖೀತಿ ಪ್ರತ್ಯಯೋಽಸ್ತಿ। ನಾಪಿ ಸತಿ ನಾಸ್ಮಿ ಸುಖೀತಿ। ತಥಾಹಿಸತಿ ಇನ್ದ್ರಿಯಸ್ಯ ಬಾಧ್ಯತಾ ಸ್ಯಾತ್। ಬಿಲಷ್ಠತಮತಾ ಚೇನ್ದ್ರಿಯಸ್ಯ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾದಿನಿಯಮಾದೇವ ಉಪಪದ್ಯತೇ ನಾನ್ಯಥಾ। ಸದೋಷಾಣಾಂ ಬಾಧದರ್ಶನನಿಯಮಾತ್। ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾತಿನಿಯಮಶ್ಚ ಶುದ್ಧಸ್ಯೈವ ಧರ್ಮೋ ನ ಪ್ರಾಕೃತಸ್ಯ ಇತಿ ಸುಖಾದಿವಿಷಯಸ್ಯೇನ್ದ್ರಿಯಸ್ಯ ಶುದ್ಧತಾಸಿದ್ಧಿರಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸುಖಾದಿಕಮಿನ್ದ್ರಿಯವಿಷಯಃ, ಅಪರೋಕ್ಷಾವಭಾಸಿತ್ವಾತ್; ಘಟವತ್। ಸುಖಾದಿವಿಷಯಮಿನ್ದ್ರಿಯಂ ಶುದ್ಧಮ್, ನಿರ್ದೋಷತಾನಿಯಮವತ್ತ್ವಾತ್; ಈಶ್ವರಾದೀನ್ದ್ರಿಯವತ್। ವಿಮತಂ ನಿರ್ದೋಷತಾತಿನಿಯಮವತ್, ಸರ್ವಥಾಽಪ್ಯಬಾಧ್ಯತ್ವಾತ್; ತದ್ವದೇವೇತಿ।

ಯದ್ಯಪಿ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಶುದ್ಧೇನ್ದ್ರಿಯವತ್ತ್ವೇನ ಸಂಸಾರಿಣಾಂ ತದ್ವತ್ತಾ ಶಕ್ಯಸಾಧನಾ, ತಸ್ಯ ತತ್ಸ್ವರೂಪತಾವಗಮಾತ್। ಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಚಾನಾಗನ್ತುಕತ್ವಾತ್। ತಥಾಽಪಿ ಸಾಕ್ಷಿಣೋ ಯತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಮುಕ್ತಮ್, ತದ್ ವಿಭಾವಯಿತುಮಯಂ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರೋಪನ್ಯಾಸಃ। ಸುಖಾದಿವಿಷಯಂ ಸ್ವರೂಪಭೂತಂ ಚೈತನ್ಯೇನ್ದ್ರಿಯಂ ಹಿ ಸಾಕ್ಷೀತ್ಯುಚ್ಯತೇ, ತದಭಿವ್ಯಕ್ತಂ ಜ್ಞಾನಂ ಚೇತಿ।

h ॥ ಪ್ರಾಕೃತೇನ್ದ್ರಿಯಸ್ಯ ಷಾಡ್ವಿಧ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ಪ್ರಾಕೃತಶುದ್ಧಭೇದಾತ್ ದ್ವಿವಿಧಮಿನ್ದ್ರಿಯಮಿತ್ಯಸತ್। “ಶ್ರೋತ್ರಂ ಚಕ್ಷುಃ ಸ್ಪರ್ಶನಂ ಚ ರಸನಂ ಘ್ರಾಣಮೇವ ಚ। ಅಧಿಷ್ಠಾಯ ಮನಶ್ಚಾಯಮ್” ಇತಿ ಪಞ್ಚೇನ್ದ್ರಿಯಮನೋಭೇದೇನೇನ್ದ್ರಿಯಷಾಡ್ವಿಧ್ಯಸ್ಮರಣವಿರೋಧಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪಞ್ಚೇತಿ।

ಪಞ್ಚೇನ್ದ್ರಿಯಮನೋಭೇದಾತ್ ಪ್ರಾಕೃತಂ ಷಡ್ವಿಧಂ ಸ್ಮೃತಮ್ ॥29॥**

(###sudha --)

ಯತ್ ಪಞ್ಚೇನ್ದ್ರಿಯಮನೋಭೇದಾದಿನ್ದ್ರಿಯಂ ಷಡ್ವಿಧಮಿತಿ ಸ್ಮೃತಮ್, ತತ್ ಪ್ರಾಕೃತಮ್, ನತು ಸರ್ವಮಿತ್ಯತೋ ನ ವಿರೋಧಃ। ಜ್ಞಾನೇನ್ದ್ರಿಯಾಣಾಮೇವಾತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾನ್ನೈಕಾದಶತ್ವೋಕ್ತಿವಿರೋಧಃ। ಬುದ್ಧೇರಪಿ ಮನಸ್ಯನ್ತರ್ಭಾವಾನ್ನ ಸಪ್ತತ್ವವಿರೋಧಃ।

h ॥ ಶ್ರೋತ್ರಮನಸೋಃ ಪ್ರಾಕೃತತ್ವೇಽನುಪಪತ್ತಿಪರಿಹಾರಃ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಾಕಾಶಾತ್ಮಕಸ್ಯ ಶ್ರೋತ್ರಸ್ಯ ಕಥಂ ಪ್ರಾಕೃತತ್ವಮ್? ಮೈವಮ್। ಭೂತಾಕಾಶಪರಿಣಾಮತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ಅವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶಾತ್ಮಕತ್ವೇ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕಶಬ್ದೋಪಲಬ್ಧಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಕರ್ಣಶಷ್ಕುಲ್ಯವಚ್ಛೇದಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽಪಿ ಬಧಿರಾಭಾವಪ್ರಸಕ್ತಿಃ। ಅದೃಷ್ಟೋಪಗ್ರಹಾನ್ನೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಥಾಸತ್ಯಾಕಾಶಸ್ಯೈವ ತತ್ತದವಚ್ಛಿನ್ನಸ್ಯಾದೃಷ್ಟೋಪಗೃಹೀತಸ್ಯ ಘ್ರಾಣಾದಿಭಾವೋಪಪತ್ತೌ ಪಾರ್ಥಿವತ್ವಾದ್ಯಭ್ಯುಪಗಮವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್। ಗನ್ಧಾದಿಮತ್ತ್ವಾತ್ ತತ್ಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಸಿದ್ಧೇ;। ಯದಿನ್ದ್ರಿಯಂ ಯಂ ವಿಶೇಷಗುಣಂ ಗೃಹ್ಣಾತಿ ತತ್ ತದ್ವದಿತಿ ವ್ಯಾಪ್ತೇಃ ಸುಖಾದಿಗ್ರಾಹಿಣಿ ಮನಸಿ, ಸಾಂಸಿದ್ಧಿಕದ್ರವತ್ವಸ್ನೇಹಗ್ರಾಹಿಣಿ ಚಕ್ಷುಷಿ, ಶೀತೋಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶಗ್ರಾಹಿಣಿ ಸ್ಪರ್ಶನೇ ಚ ಭಗ್ನತ್ವಾತ್। ಆಗಮಾತ್ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಪ್ರಾಕೃತಿಕತಾಽವಗಮ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹ್ಯಹಙ್ಕಾರಿಕಾಕಾಶಕಾರ್ಯತಾ ಶ್ರೋತ್ರಸ್ಯಾಪಿ ತತ ಏವಾಙ್ಗೀಕರಣೀಯಾ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನು ಮನೋಽನಾದಿನಿತ್ಯಂ ಕಥಂ ಪ್ರಾಕೃತಮ್? ಮೈವಮ್। ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್। ಸ್ಪರ್ಶರಹಿತದ್ರವ್ಯತ್ವಾದೇಃ ಸತ್ತ್ವಾನ್ನೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಮಸ್ಯಸ್ಯಾಕಮನ್ಯೈಕಾನ್ತ್ಯಾತ್। ನಿತ್ಯತ್ವಾದಿಮಾತ್ರಸಾಧನೇ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತ್ವಾತ್। ಕೂಟಸ್ಥತಾಸಾಧನೇ ತ್ವಾಗಮವಿರೋಧಾದಿತಿ।

h॥ ಅನುಮಿತ್ಯಮಾನಯೋಃ ಲಕ್ಷಣೇ॥

(###sudha --)

ಕ್ರಮಪ್ರಾಪ್ತಂ ಕೇವಲಮನುಪ್ರಮಾಣಂ ಚ ಅನುಮಾನಂ ಲಕ್ಷಯತಿ ಅನುಮೇತಿ।

ಅನುಮಾ ಯುಕ್ತಿರೇವೋಕ್ತಾ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥

ಅತ್ರಾನುಮೇತಿ ಲಕ್ಷ್ಯಮ್। ಯುಕ್ತಿರಿತಿ ಲಕ್ಷಣಮ್। ಯದಿಚ ಯುಕ್ತೇರೇವ ಬಹುಶಃ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾತ್ ತತ್ಸ್ವರೂಪಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಮಿದಂ ಪ್ರವೃತ್ತಮ್, ತದಾ ವಿಪರೀತೋ ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಭಾವಃ।

ನನ್ವನುಮಾ ಯುಕ್ತಿರಿತಿ ಪರ್ಯಾಯಾವತೌ। ತಥಾಹಿ ಫಲಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪಕ್ಷೇಽನುಮಿತಿರನುಮೇತಿ ಭಾವಸಾಧನೋಽನುಮಾಶಬ್ದೋ ಲಿಙ್ಗದಶನಸಮುತ್ಥಂ ಲೈಙ್ಗಿಕವಿಷಯಮನುಮಿತಿನಾಮಕಂ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಮಾಹ। ತದೇವ ಯೋಜನಂ ಯುಕ್ತಿರಿತಿ ಯುಕ್ತಿಶಬ್ದೋಽಪಿ। ಸಾಧನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪಕ್ಷೇಽಪ್ಯನುಮೀಯತೇಽನಯೇತಿ ಕರಣಸಾಧನೋಽನುಮಾಶಬ್ದೋ ಯಮರ್ಥಮಾಚಷ್ಟೇ ತಮೇವ ಯುಜ್ಯತೇಽನಯೇತಿ ಯುಕ್ತಿಶಬ್ದೋಽಪಿ। ತತ್ ಕಥಂ ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಭಾವ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಉಕ್ತೈವೇತಿ। ಅತ್ರಾಪಿ ವ್ಯವಹಾರ ಏವ ಸಾಧ್ಯೋ ನತ್ವನುಮಾತ್ವಂ, ಯುಕ್ತಿತ್ವಂ ವಾ, ಯೇನೋಕ್ತದೋಷಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಲಕ್ಷಣೇ ನಿರ್ದೋಷಪದೋಪಾದಾನಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಾಧೀನತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಯುಕ್ತ್ಯುಪಪತ್ತಿಶಬ್ದಾವೇಕಾರ್ಥೌ। ತಥಾಚಾನ್ಯತ್ರ "ನಿರ್ದೋಷೋಪಪತ್ತಿರನುಮಾ" ಇತ್ಯಾದೌ ಯದಿ ನಿರ್ದೋಷಗ್ರಹಣಸ್ಯ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಮಸ್ತಿ, ತದಾಽತ್ರಾಪಿ ತತ್ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ಅನ್ಯಥಾಽತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಾಸ್ತಿ ಚೇತ್, ನ ತತ್ ಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿ।

ಉಚ್ಯತೇ ಅಸ್ತಿ ಖಲು ಶಬ್ದಾನಾಂ ಮುಖ್ಯಾಮುಖ್ಯಭೇದೇನ ದ್ವಯೀ ವೃತ್ತಿಃ। ಏವಞ್ಚೋಪಪತ್ತಿಶಬ್ದಾದುಪಪತ್ತಾವಿವ ತದಾಭಾಸೇಽಪಿ ಪ್ರತಿಪತ್ತಾವುತ್ಪನ್ನಾಯಾಂ ತದ್ವ್ಯವಚ್ಛೇದೇನ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥೋಪದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ತತ್ರ ನಿರ್ದೋಷಗ್ರಹಣಂ ಕೃತಮ್। ಅತ್ರ ಪುನರನ್ತರ್ಗತನಿರ್ದೋಷತ್ವಂ ಮುಖ್ಯಮೇವಾರ್ಥಮುಪಾದಾಯ ಯುಕ್ತಿರಿತ್ಯೇವೋಕ್ತಮ್। ಸಮೀಚೀನೋ ಹೇತುರನೈಕಾನ್ತಿಕೋ ಹೇತುರಿತಿ ಯಥೇತಿ। ತದಿದಮಪ್ಯುಕ್ತಮ್

ಯುಕ್ತಿರೇವೇತಿ। ನತು ನಿರ್ದೋಷತ್ವವಿಶೇಷಿತಾ। ಯುಕ್ತಿಶಬ್ದಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ತದನಪೇಕ್ಷಣಾದಿತಿ ಶೇಷಃ।

ಅಥವಾ ನೇದಂ ಪರ್ಯಾಯಲಕ್ಷಣಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಯುಜ್ಯತೇ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ ಇತಿ ಯುಕ್ತಿರನುಮೋಕ್ತೇತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್। ನನ್ವೇವಂಸತಿ ವಿರುದ್ಧಾನಧ್ಯವಸಿತವ್ಯವಚ್ಛೇದೇಽಪ್ಯನೈಕಾನ್ತಿಕಸ್ಯಾನುಮಾನತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತೋ ಯುಕ್ತಿರೇವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಯುಜ್ಯತ ಏವ ನತು ವಿಯುಜ್ಯತೇಽಪೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಪ್ರಮೇಯತ್ವಾದಿಕಂ ಹ್ಯನಿತ್ಯತ್ವಾದಿನಾ ಯುಜ್ಯತೇ, ನ ಯುಜ್ಯತೇ ಚ। ನತು ಯುಜ್ಯತ ಏವ। ತದನೇನ ಸಾಹಿತ್ಯನಿಯಮವದ್ ವ್ಯಾಪ್ಯಂ, ಲಿಙ್ಗಮ್, ಅನುಮಾನಮಿತಿ ಚೋಚ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

h ll ಅನುಮಾನಸ್ಯ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಾದಿಸಮ್ಬನ್ಧವಿಶೇಷವತ್ತ್ವನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

ಸೌಗತಾಸ್ತು ಮನ್ಯನ್ತೇ ತಾದಾತ್ಮ್ಯತದುತ್ಪತ್ತೀ ಏವಾನುಮಾನಾಙ್ಗಭೂತೌ ಸಮ್ಬನ್ಧಾವಿತಿ। ವೈಶೇಷಿಕಾಸ್ತು ಅಸ್ಯೇದಂ ಕಾರ್ಯಂ ಕಾರಣಂ ಸಮ್ಬನ್ಧ್ಯೇಕಾರ್ಥಸಮವಾಯಿ ವಿರೋಧಿ ಚೇತಿ ಲೈಙ್ಗಿಕನಿಮಿತ್ತಸಮ್ಬನ್ಧಾನ್ ಪರಿಸಙ್ಚಕ್ಷತೇ। ಏವಂ

"ಮಾತ್ರಾನಿಮಿತ್ತಸಂಯೋಗಿವಿರೋಧಿಸಹಚಾರಿಭಿಃ।

ಸ್ವಸ್ವಾಮಿವಧ್ಯಘಾತಾದ್ಯೈಃ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾನಾಂ ಸಪ್ತಧಾಽನುಮಾ"

ಇತಿ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾಃ ಪರಿಸಙ್ಖ್ಯಾತವನ್ತಃ। ತತ್ ಸರ್ವಮಪಾಕರ್ತುಂ ವಾ ಯುಕ್ತಿರೇವೇತ್ಯವಧಾರಣಮ್। ನಿಯತಸಮ್ಬನ್ಧವದೇವಾನುಮಾನಂ ನ ಸಮ್ಬನ್ಧವಿಶೇಷವದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಏತಚ್ಚೋಪಪಾದಯಿಷ್ಯಾಮಃ। (940, ಅನುಪದಂ ಚ)

h ll ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾಯಾ ಅನುಮಾನಾಙ್ಗತ್ವನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

ಕೇಚಿದಾಹುಃ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾಽಪ್ಯನುಮಾನಾಙ್ಗಮಿತಿ। ತದಪ್ಯಪಾಕುರ್ವನ್ನುಕ್ತಮೇವ ವಿವೃಣೋತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿರೇವೇತಿ।

ll ll ll ll ll ll ll ll ll । ವ್ಯಾಪ್ತಿರೇವ ತು ಸಾ ಸ್ಮೃತಾ।

ವಿಶೇಷೇಣಾಽಪ್ಯತ ಇತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ। ಯದವ್ಯಭಿಚರಿತಸಾಹಿತ್ಯೋಪೇತಮೇವ ಲಿಙ್ಗಂ ಸಾಽನುಮಾ। ನ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾಽವಶ್ಯಭ್ಯಾವಿನೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಯದ್ವಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿರಿತಿ ಭಾವಸಾಧನಃ। ತಥಾತ್ವೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿರೇವ ಸಾಽನುಮೇತಿ ಗೌಣೋ ನಿರ್ದೇಶಃ। ವ್ಯಾಪ್ತಿರೇವಾನುಮಾನಾಙ್ಗಂ ನ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಉಪಪಾದಯಿಷ್ಯತೇ ಚೈತದ್ ವ್ಯಧಿಕರಣಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಧಕತಾಮುಪಪಾದಯತಾ ಆಚಾರ್ಯೇಣೈವ। (940) ಏತೇನ

"ಜ್ಞಾತಸಮ್ಬನ್ಧನಿಯಮಸ್ಯೈಕದೇಶಸ್ಯ ದರ್ಶನಾತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏಕದೇಶಾನ್ತರೇ ಜ್ಞಾನಮನುಮಾನಮಬಾಧಿತಮ್"

ಇತ್ಯಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್। ಏಕದೇಶತಾನಿಯಮಸ್ಯಾಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಾತ್।

h॥ ಅನುಮಾನಸ್ಯ ಪಞ್ಚರೂಪೋಪಪನ್ನತ್ವನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಯದುಕ್ತಂ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತ್ವಮ್, ಸಪಕ್ಷೇ ಸತ್ತ್ವಮ್, ವಿಪಕ್ಷಾದ್ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ, ಅಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಮ್, ಅಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಮಿತಿ ಪಞ್ಚರೂಪೋಪಪನ್ನಮನುಮಾನಮಿತಿ। ಯಥಾಽಽಹ

"ಅನುಮೇಯೇನ ಸಮ್ಬದ್ಧಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಚ ತದನ್ವಿತೇ।

ತದಭಾವೇ ಚ ನಾಸ್ತ್ಯೇವ ತಲ್ಲಿಙ್ಗಮನುಮಾಪಕಮ್" ಇತಿ।

ಅತ್ರಾಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಮಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಂ ಚ ಚಶಬ್ದಸಙ್ಗೃಹೀತಮಿತಿ। ತದಸತ್। ಕೇವಲಾನ್ವಯಿನೋ ವಿಪಕ್ಷಾದ್ ವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯಭಾವೇನ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಣಶ್ಚ ಸಪಕ್ಷೇ ಸತ್ತ್ವಾಭಾವೇನಾವ್ಯಾಪಕತ್ವಾತ್। ಕ್ವಚಿಚ್ಚತೂರೂಪೋಪಪನ್ನತ್ವಮ್, ಕ್ವಚಿತ್ ಪಞ್ಚರೂಪೋಪಪನ್ನತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಏಕಪ್ರಯೋಜಕಾಲಾಭಾತ್। ವ್ಯಾಪ್ತಿಪಕ್ಷಧರ್ಮತೌಪಯಿಕತ್ವೇನ್ಯೇಷಾಂ ಗ್ರಹಣಮ್। ವಸ್ತುತಸ್ತು ತ ಏವಾನುಮಾನಾಙ್ಗಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾಯಾ ಅಪ್ಯಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಾತ್। ತಥಾಚ ವ್ಯಾಪ್ತಿರೇವ ಪ್ರಯೋಜಿಕೇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಕಿಮನೇನ ಜಲ್ಪಿತೇನೇತ್ಯಾಹ -- ವ್ಯಾಪ್ತಿರೇವೇತಿ। ಅವಿನಾಭಾವೋ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ।

h॥ ವ್ಯಾಪ್ತಿದ್ವೈವಿಧ್ಯನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಸಾ ದ್ವಿವಿಧಾ ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಭೇದಾತ್। ಸಾಧ್ಯೇನ ಸಾಧನಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿರನ್ವಯಃ। ಸಾಧನಾಭಾವೇನ ಸಾಧ್ಯಾಭಾವಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿರ್ವ್ಯತಿರೇಕ ಇತಿ ಕೇಚಿದಾಚಕ್ಷತೇ। ತದ್ದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ ತುಶಬ್ದೇನ ವ್ಯವಚ್ಛಿನತ್ತಿ। ತಥಾಹಿ ಯೋಽಗ್ನಿಮಾನ್ನ ಭವತಿ ಸ ಧೂಮವಾನ್ನ ಭವತೀತಿ ವ್ಯತಿರೇಕವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಕಿಂ ಧೂಮೇನಾಗ್ನ್ಯಾಧನ ಉಪಯುಜ್ಯತೇ, ಕಿಂವಾಽಗ್ನ್ಯಭಾವೇನ ಧೂಮಾಭಾವಸಾಧನೇ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಯೋ ಧೂಮವಾನಸಾವಗ್ನಿಮಾನಿತ್ಯನ್ವಯವ್ಯಾಪ್ತ್ಯೈವ ತತ್ಸಿದ್ಧೇಃ। ಅನ್ಯಥಾ ಕೇವಲಾನ್ವಯವತೋಽಸಾಧಕತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್।

ಕಿಞ್ಚಾತ್ರಾಭಾವಯೋರ್ವ್ಯಾಪ್ಯವ್ಯಾಪಕಭಾವೋ, ಭಾವೇನ ಭಾವಸಾಧನಮಿತಿ ಸುಭಾಷಿತಮ್। ಅನ್ಯಗತಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾ ಅನ್ಯಸ್ಯ ಸಾಧಕತ್ವೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಯದಭಾವಯೋರ್ವ್ಯಾಪ್ಯವ್ಯಾಪಕಭಾವಃ, ತಯೋರೇವ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಭಾವ ಇತ್ಯಭ್ಯುಪಗಮೇ ನಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಥಾಽಪಿ ವ್ಯಾಪ್ಯಂ ಲಿಙ್ಗಮಿತ್ಯಸ್ಯಾವ್ಯಾಪ್ತಿಪ್ರಸಕ್ತೇಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯದಭಾವೋ ಯದಭಾವಸ್ಯ ವ್ಯಾಪಕಃ ಸ ತಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ಯ ಇತಿ ನಿಯಮಾದದೋಷ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತರ್ಹಿ ನ ವ್ಯತಿರೇಕವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಪ್ರಕೃತಸಾಧ್ಯಸಿದ್ಧ್ಯುಪಯೋಗಿನೀ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಪ್ರಕೃತಸಾಧನವ್ಯಾಪ್ತಿಸಾಧನೋಪಯೋಗಿನೀ। ತತ್ರಚಾನ್ವಯಿರೂಪತ್ವೈವ ತಸ್ಯಾಃ। ದ್ವಿತೀಯಸ್ತ್ವಿಷ್ಯತ ಏವ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಸಾಽಪ್ಯನ್ವಯರೂಪೈವೇತಿ ನ ಸರ್ವಥಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ ಸಮ್ಭವತೀತಿ।

h ll ಅನುಮಾನತ್ರೈವಿಧ್ಯನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

ಏತೇನಾನುಮಾನಸ್ಯ ಕೇವಲಾನ್ವಯಿಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕ್ಯನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಿಭೇದೇನ ತ್ರೈವಿಧ್ಯಮಪಿ ಪರಾಸ್ತಮ್। ವ್ಯತಿರೇಕವ್ಯಾಪ್ತೇರನುಮಾನಾನಙ್ಗತ್ವಾತ್। ಸದ್ಭಾವಮಾತ್ರೇಣ ವ್ಯುತ್ಪಾದನಸ್ಯಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಿತ್ವಾತ್।

h ll ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಣೋ ಗಮಕತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ಕೋಽಯಂ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕೋ ನಾಮ? ಕೇವಲೋ ವ್ಯತಿರೇಕ ಏವ ಯಸ್ಯಾಸಾವಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಕಥಮತ್ಯನ್ತಾಸತೋಃ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನತಾ ಸ್ಯಾತ್? ದೃಶ್ಯತೇ ತಾವದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಯತಸ್ತಸ್ಯಾನ್ಯೈವ ಗತಿಃ। ಪ್ರಾಣಾದಿಮತ್ತ್ವಸ್ಯ ಸಾತ್ಮಕತ್ವೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಿರ್ಜೀವಚ್ಛರೀರ ಏವ ಗೃಹೀತಾ। ಅತಸ್ತತ್ರೈವ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತೌ ನ ಸೋಪದರ್ಶಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಾಽಭೂತ್। ವ್ಯಾಪ್ತಿಮಾತ್ರಮೇವಾನುಮಾನಾಙ್ಗಮ್, ನ ಪುನಃ ಸಪಕ್ಷೇ ತದುಪದರ್ಶನಮಪೀತ್ಯತೋ ವ್ಯತಿರೇಕಯೋರ್ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾ ತದುಪಪಾದನಂ ಕ್ರಿಯತೇ।

ಅಯಮತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಕ್ರಮಃ ಜೀವಚ್ಛರೀರಂ ಸಾತ್ಮಕಮ್, ಪ್ರಾಣಾದಿಮತ್ತ್ವಾತ್; ಯತ್ ಪ್ರಾಣಾದಿಮತ್ ತತ್ ಸಾತ್ಮಕಮ್, ಪ್ರಾಣಾದಿಮಚ್ಚೇದಮ್, ತಸ್ಮಾತ್ ಸಾತ್ಮಕಮಿತಿ ಪ್ರಯುಕ್ತೇ ಧೂಮಸ್ಯಾಗ್ನಿನೇವಾಸ್ಯ ನ ವ್ಯಾಪ್ತಿರ್ದೃಶ್ಯತೇ। ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾಯಾಂ ಪ್ರಯೋಗಾನ್ತರಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ। ಪ್ರಾಣಾದಿಮತ್ತ್ವಂ ಸಾತ್ಮಕತ್ವೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಮ್, ತದಭಾವವ್ಯಾಪಕಾಭಾವತ್ವಾತ್; ಯೋ ಯದಭಾವವ್ಯಾಪಕಾಭಾವಃ, ಸ ತದ್ವ್ಯಾಪ್ತೋ ಯಥಾ ಧೂಮೋಽಗ್ನಿನೇತಿ। ತೇದತಾವತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಯದನ್ಯಥಾ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ತದ್ ವಿವೇಕಿನಾಂ ಸ್ಫುಟಪ್ರತೀತಿಕತಯಾ, ಸಙ್ಗ್ರಹರುಚಿತಯಾ ವೇತಿ।

h ll ಯದ್ದೇಶಕಾಲಸಮ್ಬದ್ಧಸ್ಯ ಯಸ್ಯ ಯದ್ದೇಶಕಾಲಸಮ್ಬದ್ಧೇನ ಯೇನ ವಿನಾಽನುಪಪತ್ತಿಃ, ತಸ್ಯ ತತ್ಸಾಧಕತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ವ್ಯಾಪ್ಯಂ ಚೇದನುಮಾನಂ ತದಾ ಧೂಮಃ ಶಬ್ದಾನಿತ್ಯತ್ವೇಽಪ್ಯನುಮಾನಂ ಸ್ಯಾತ್। ವ್ಯಾಪ್ತೋ ಹಿ ಸೋಽಪ್ಯಗ್ನಿನೇತಿ। ಮೈವಮ್। ವ್ಯಾಪ್ಯಮಿತ್ಯಸ್ಯ ಸಮ್ಬನ್ಧಿಶಬ್ದತ್ವಾತ್। ತಥಾಚ ಯೋ ಯೇನ ವ್ಯಾಪ್ಯಃ ಸ ತಸ್ಮಿನ್ನನುಮಾನಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮತಿಪ್ರಸಙ್ಗೋಽಸ್ತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ಧರ್ಮಾಣಾಂ ಸ್ಥಿತಿಕಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ದ್ವಿವಿಧಾ ಹಿ ಧರ್ಮಾ ಭವನ್ತಿ । ಕೇಚಿತ್ ಪರಸ್ಪರಪರಿಹಾರೇಣೈವ ವರ್ತಮಾನಾಃ, ಯಥಾ ಕೃತಕತ್ವನಿತ್ಯತ್ವೇ, ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಪಾರತನ್ತ್ರ್ಯೇ ಚೇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ । ಕೇಚಿತ್ ಸಮಾವಿಷ್ಟಾಃ । ತೇಽಪಿ ತ್ರಿವಿಧಾಃ । ಕೇಚಿತ್ ಸಙ್ಕೀರ್ಣಾಃ । ಪರಸ್ಪರಪರಿಹಾರೇಣೈವ ವರ್ತಮಾನಯೋರೇಕತ್ರ ಸಮಾವೇಶಃ ಸಙ್ಕರಃ । ಯಥಾ ಭೂತತ್ವಮೂರ್ತತ್ವೇ, ಪುರುಷತ್ವಪಾಚಕತ್ವೇ ಚೇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ । ಕೇಚಿತ್ ಪರಾಪರಭಾವಾವಸ್ಥಿತಾಃ, ಯಥಾ ಸತ್ತ್ವದ್ರವ್ಯತ್ವೇ, ಧೂಮವತ್ತ್ವಾಗ್ನಿಮತ್ತ್ವೇ ಚೇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ । ಕೇಚಿತ್ ತುಲ್ಯವೃತ್ತಯಃ, ಯಥಾ ಕೃತಕತ್ವಾನಿತ್ಯತ್ವೇ, ಗುರುತ್ವರಸವತ್ತ್ವೇ ಚೇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ ।

ತತ್ರಾಽದ್ಯಾನಾಂ ಪರಸ್ಪರಸಮ್ಬನ್ಧ ಏವ ನಾಸ್ತೀತಿ ನಾನುಮಾನಾನುಮೇಯಭಾವಃ । ವಿರುದ್ಧಸಮಾಖ್ಯಯಾ ತೇಽಭಿಧೀಯನ್ತೇ । ದ್ವಿತೀಯಾನಾಮಪಿ ಸತ್ಯಪಿ ಸಮ್ಬನ್ಧೇ ಪರಸ್ಪರವ್ಯಭಿಚಾರೇಣ ವ್ಯಾಪ್ಯವ್ಯಾಪಕಭಾವಾಭಾವಾನ್ನಾನುಮಾನಾನುಮೇಯತಾ । ಕಿನ್ತು ಪರಸ್ಪರಮನೈಕಾನ್ತಿಕತಯಾಽಭಿಧೀಯನ್ತೇ । ತೃತೀಯೇಷ್ವಪರೇಷಾಂ ವ್ಯಾಪ್ಯತಯಾ ಪರೇಷಾಂ ವ್ಯಾಪಕತಯಾಽಸ್ತ್ಯನುಮಾನಾನುಮೇಯತ್ವಮ್ । ಪರೇ ತ್ವವ್ಯಾಪ್ಯತಯಾ ನಾಪರೇಷ್ವನುಮಾನತಾಮಶ್ನುವತೇ । ಕಿನ್ನಾಮ । ಅನೈಕಾನ್ತಿಕಾ ಏವ । ಚತುರ್ಥಾಸ್ತು ಪರಸ್ಪರಂ ವ್ಯಾಪ್ಯವ್ಯಾಪಕಭಾವಾದನ್ಯೋನ್ಯಮನುಮಾನತಾಮರ್ಹನ್ತಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಭ್ಯಾಂ ವಿಶಿಷ್ಯನ್ತ ಇತಿ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪಃ ।

h ॥ ವ್ಯಾಪ್ತಿಸ್ಮರಣಸಹಿತವ್ಯಾಪ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ಯೈವ ಅನುಮಿತಿಜನಕತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇವಮಪಿ ಧೂಮೇನಾಗ್ನಿಜ್ಞಾನಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸ್ಮೃತೇತಿ । ಪ್ರಮಿತತ್ವಸ್ಯೋಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್ । ಸ್ಮೃತಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿರೇವ ಪ್ರಮಿತಮೇವ ವ್ಯಾಪ್ಯಮನುಮಾ । ನತ್ವಿನ್ದ್ರಿಯವತ್ ಸತ್ತಾಮಾತ್ರೇಣ ಪ್ರಮಾಕರಣಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ನನು ತಥಾಽಪಿ ನಾರಿಕೇಲದ್ವೀಪವಾಸಿನೋ ಧೂಮದರ್ಶನಾದಗ್ನ್ಯನುಮಿತಿಪ್ರಸಕ್ತಿಃ । ಮೈವಮ್ । ವ್ಯಾಪ್ಯಸ್ವರೂಪಪ್ರಮಿತಿವದ್ ವ್ಯಾಪ್ತಿಪ್ರಮಿತೇರಪ್ಯಪೇಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್ । ತಥಾಽಪಿ ಗೃಹೀತಾಸ್ಮೃತವ್ಯಾಪ್ತೇಸ್ತದವಸ್ಥಃ ಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸ್ಮೃತೇತಿ । ಸ್ಮೃತಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿರೇವ ಸಾಽನುಮೋಪಯೋಗಿನೀತ್ಯರ್ಥಃ । ತಥಾಚ ವ್ಯಾಪ್ತಿಸ್ಮರಣಸವ್ಯಪೇಕ್ಷಂ ವ್ಯಾಪ್ಯಜ್ಞಾನಮನುಮಾನಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ ।

h ॥ ನೈಯಾಯಿಕಪ್ರಭಾಕರಮತಪರೀಕ್ಷಾ ॥

(###sudha --)

ಲಿಙ್ಗಪರಾಮರ್ಶೋಽನುಮಾನಮ್, ಪರಾಮರ್ಶಶ್ಚಾನುಸನ್ಧಾನಾತ್ಮಕಂ ತೃತೀಯಂ ಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಕಶ್ಚಿತ್ । ತಥಾಹಿ ಮಹಾನಸಾದೌ ಧೂಮಸ್ಯಾಗ್ನಿನಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಣಸಮಯೇ ಯಜ್ಜ್ಞಾನಮ್, ತತ್ ಪ್ರಥಮಮ್ । ಗೃಹೀತವ್ಯಾಪ್ತಿಕಸ್ಯ ಪರ್ವತಾದೌ ಯದ್

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಧೂಮಜ್ಞಾನಮ್, ತದ್ ದ್ವಿತೀಯಮ್। ತತಃ ಸಮ್ಬನ್ಧಿದರ್ಶನಸಮುದ್ಬುದ್ಧಸಂಸ್ಕಾರಕಾರಣಕಸ್ಯ ಯೋ ಧೂಮವಾನಸಾವಗ್ನಿಮಾನಿತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಸ್ಮರಣಸ್ಯ ಅನನ್ತರಮಯಂ ಚಾಗ್ನಿವ್ಯಾಪ್ತಧೂಮವಾನಿತಿ ಪ್ರತಿಸನ್ಧಾನಾತ್ಮಕಂ ಯದ್ ಧೂಮಜ್ಞಾನಮ್, ತತ್ ತೃತೀಯಮನುಮಾನಮಿತಿ।

ತದತೇದನ್ಯೋ ನ ಮನ್ಯತೇ। ವ್ಯಾಪ್ತಿಸ್ಮರಣಂ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾಜ್ಞಾನಮಿತ್ಯೇತಾವದೇವ ಹ್ಯನುಮಾನಸಾಮರ್ಥ್ಯಮ್। ತತ್ರಾನನುಭೂತಾಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತೇಃ ಸ್ಮರ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ಪ್ರಥಮಂ ಜ್ಞಾನಮಿಷ್ಯತೇ। ದ್ವಿತೀಯಜ್ಞಾನಮಪಿ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾವಿಷಯತ್ವಾದಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ। ತತೋ ವ್ಯಾಪ್ತಿಸ್ಮೃತೌ ಸತ್ಯಾಂ ಕಿಮಪರಮವಶಿಷ್ಯತೇ ಯದರ್ಥಂ ತೃತೀಯಂ ಜ್ಞಾನಮೇಷ್ಟವ್ಯಮಿತಿ।

ಸ ಸ್ಥೂಲದೃಶ್ವೇತ್ಯಾದ್ಯಃ। ನ ಖಲು ವಿಶಕಲಿತೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿಸ್ಮೃತಿಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾಜ್ಞಾನೇ ಭಾವಯತೋಽನುಮಿತಿಃ। ಪರಸ್ಪರವಾರ್ತಾನಭಿಜ್ಞಯೋಃ ಸಹಕಾರಿತಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಕಿನ್ತು ಸಙ್ಕಲಿತೇ। ನಚ ತತ್ ಸಙ್ಕಲಿತತ್ವಂ ವಿನಾ ತೃತೀಯಜ್ಞಾನಾದಿತಿ ಕಥಂ ತನ್ನೇಷ್ಟವ್ಯಮ್? ಆತ್ಮಾ ಸಙ್ಕಲಯತೀತಿ ಚೇತ್, ಸತ್ಯಮ್। ವೃತ್ತ್ಯಾ ಹ್ಯಸೌ ಸಙ್ಕಲಯೇತ್, ನತು ಸ್ವರೂಪೇಣೈವ। ನಚೈವಂ ತದೇವಾಸ್ತ್ವಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಪೂರ್ವೇಣ ವಿನಾ ತದನುಪಪತ್ತೇರಿತಿ।

ವಯಂ ತು ಬ್ರೂಮಃ ಯತ್ರ ಲಿಙ್ಗದಶನಾದೇವ ವ್ಯಾಪ್ತಿಸ್ಮೃತಿಃ, ಅಸ್ತು ತತ್ರೋಕ್ತಪ್ರಕಾರಃ। ಯದಾತು ಗೃಹೀತವ್ಯಾಪ್ತೇರ್ವಿನಾಽಪಿ ಲಿಙ್ಗದಶನಾದ್ ವಚನಾದಿನೈವ ವ್ಯಾಪ್ತಿಸ್ಮೃತಿರಾವಿರಸ್ತಿ ತದಾ ದ್ವಿತೀಯಮೇವ ಲಿಙ್ಗದಶನಂ ಪ್ರತಿಸನ್ಧಾನಾತ್ಮಕಮುದೇಷ್ಯತೀತಿ ನಾವಶ್ಯಮ್ಭಾವಿನೀಯಂ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ। ಯಥಾ ಖಲು ಸಂಸ್ಕಾರಸಾಹಿತ್ಯೇ ಸತೀನ್ದ್ರಿಯಸನ್ನಿಕರ್ಷಾದೇವ ಸೋಽಯಮಿತಿ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾ ಜಾಯತೇ, ತಥಾಽತ್ರಾಪೀತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ವಿರೋಧ ಇತಿ।

ನನು ವ್ಯಾಪ್ತಿರೇವ ಕೇನ ಪ್ರಮಾಣೇನ ಗ್ರಾಹ್ಯಃ? ಯಥಾಯಥಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಾಗಮೈರಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಯಥಾಚೈತತ್ ತಥಾ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ।

h ll ಅನುಮಾನಸ್ಯ ಸ್ವಾರ್ಥಪರಾರ್ಥಭೇದೇನ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಮ್ ll

(###sudha --)

ದ್ವಿವಿಧಮನುಮಾನಮ್ ಸ್ವಾರ್ಥಂ ಪರಾರ್ಥಂ ಚೇತಿ। ತತ್ರ ಯತ್ ಪರೋಪದೇಶಾನಪೇಕ್ಷಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಸ್ಮೃತಿಮದ್ವ್ಯಾಪ್ಯದರ್ಶನಂ ತತ್ ಸ್ವಾರ್ಥಮ್। ಪರೋಪದೇಶಾಪೇಕ್ಷಂ ತು ಪರಾರ್ಥಮ್।

h ll ಪರಾರ್ಥಾನುಮಾನಸ್ಯ ಪಞ್ಚಾವಯವಯವತ್ವನಿಯಮಾಭಾವಃ ll

(###sudha --)

ಸಸಾಮರ್ಥ್ಯಲಿಙ್ಗಪ್ರತೀತಿಜನಕಂ ವಾಕ್ಯಂ ಪರೋಪದೇಶಃ। ತಚ್ಚ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹೇತೂದಾಹರಣೋಪನಯನಿಗಮನೈಃ ಪಞ್ಚಭಿರವಯವೈರುಪೇತಮಿತ್ಯೇಕೇ। ತಮಿಮಂ ನಿಯಮಮರೋಚಯಮಾನ ಆಹ -- ಉಕ್ತೇತಿ। ಉಕ್ತಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿರೇವ ಸಾಽನುಮಾ।

ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯುಕ್ತಿರೇವ ಪರೋಪದೇಶ ಇತಿ ಯಾವತ್। ಏವಶಬ್ದೋ ನಿಯಮನಿರಾಕರಣಪರೋ ನ ಪುನಃ ಪಕ್ಷಾನ್ತರನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಃ। ಪಕ್ಷಾನ್ತರಸ್ಯ ಸ್ವಯಮೇವ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (514)

ನನು ಯೋ ಧೂಮವಾನ್ ಸೋಽಗ್ನಿಮಾನಿತಿ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯುಕ್ತಿಃ ಕಥಂ ಪ್ರತ್ಯಾಯನಾಙ್ಗಮ್? ವಾದಿಪ್ರತಿವಾದಿನೋರನ್ಯೋನ್ಯಸ್ಮಿನ್ನನಾಶ್ವಾಸಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸ್ಮೃತೇತಿ। ತುಶಬ್ದಶ್ಚಶಬ್ದಾರ್ಥೋ ಜಿಜ್ಞಾಸಿತೇತಿ ಸಮುಚ್ಚಿನೋತಿ। ಗೃಹೀತವ್ಯಾಪ್ತೇಸ್ತದುಕ್ತಿಃ ಸ್ಮರಣಹೇತುರಗೃಹೀತವ್ಯಾಪ್ತೇಸ್ತು ಜಿಜ್ಞಾಸಾಜನಿಕೇತ್ಯುಚ್ಯತೇ। ನತ್ವಾಗಮತಯೋಪಯುಜ್ಯತ ಇತ್ಯಾಶಯಃ।

h ॥ ವ್ಯಾಪ್ತಿವಚನಮೇವ ಪರೋಪದೇಶಃ ॥

(###sudha --)

ನನು ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯುಕ್ತಿರೇವ ಪರೋಪದೇಶ ಇತ್ಯಯುಕ್ತಮ್। ಪ್ರಥಮತ ಏವ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯುಕ್ತೇರಸಙ್ಗತತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಂ ಪರಿಹರನ್ "ಉಕ್ತಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿರೇವ ಸಾ" ಇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಮುಪಪಾದಯತಿ -- ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತೇತಿ।

ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಾರ್ಥಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿರೇವ ಯದೋದಿತಾ ॥30॥**

(###sudha --)

ಅವಶಿಷ್ಟಂ ಕಿಮತ್ರಾಸ್ತಿ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।

ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಾರ್ಥಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಮಿತ್ಯಸಙ್ಗತೇಃ ಪರಿಹಾರಃ। ತದೇತ್ಯಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಮ್। ಕಿಮಾಕ್ಷೇಪೇ। ಅತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯೇ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯೋ ಹಿ ಪರ್ವತಮಗ್ನಿಮನ್ತಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಮಾನಃ ಪರೇಣ ನಿರಗ್ನಿಕಂ ಮನ್ಯಮಾನೇನ ಕಿಂ ಪರ್ವತಸ್ಯಾಗ್ನಿಮತ್ತ್ವೇ ಮಾನಮಿತ್ಯನುಯುಜ್ಯತೇ। ಸ ಯದಿ ಯೋ ಧೂಮವಾನಸಾವಗ್ನಿಮಾನಿತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಮಾತ್ರಂ ಪರಂ ಪ್ರತಿ ಸ್ವಪ್ರತಿಪನ್ನಾರ್ಥಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ಬ್ರೂಯಾತ್, ತದಾ ಕಾ ನಾಮಾಸಙ್ಗತಿಃ? ಪರಪೃಷ್ಟಪ್ರಮಾಣಸ್ಯೋಪನ್ಯಸ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್। ಕಿಂವಾಽಪರಂ ವಕ್ತವ್ಯಮವಶಿಷ್ಟಮ್, ಯದರ್ಥಂ ಶಬ್ದಾನ್ತರಂ ವಕ್ತವ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ಅತೋ ವ್ಯಾಪ್ತಿವಚನಮೇವ ಪರೋಪದೇಶ ಇತಿ।

h ॥ ಪರೇಣ ಪರೋಪದೇಶಸ್ಯ ಪಞ್ಚಾವಯವತ್ವನಿಯಮೋಪಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ವ್ಯಾಪ್ತಿಪಕ್ಷಧರ್ಮತೋಪೇತತಯಾ ಲಿಙ್ಗಾನುಸನ್ಧಾನಂ ಖಲ್ವನುಮಾನಮ್। ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾಮನಙ್ಗಂ ಮನ್ಯಮಾನೈರಪಿ ಲಿಙ್ಗಸ್ಯ ಸತ್ತಾ ತಾವದವಶ್ಯಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯಾ। ಅನ್ಯಥಾ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರವ್ಯಾಘಾತಾತ್। ಸಾ ಚ ನಾವಿವಕ್ಷಿತಸ್ಥಾನಾ। ತಥಾಸತಿ ಯಸ್ಯಕಸ್ಯಚಿದ್ ಧೂಮವತ್ತ್ವಾದಿನಾ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯಗ್ನಿಮತ್ತ್ವಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅತೋ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯನುಸಾರೇಣ ನಿಯತದೇಶಧರ್ಮತಾಽಪ್ಯಙ್ಗೀಕರಣೀಯೈವ। ವ್ಯಧಿಕರಣೋಽಪಿ ಹಿ ಕೃತ್ತಿಕಾಗತ ಏವೋದಯೋ ರೋಹಿಣ್ಯುದಯಾಸತ್ತಿಂ ಗಮಯತಿ। ನತು ಯತ್ರತತ್ರತ್ಯಃ। ತತಸ್ತಾವದನೇನ ವಕ್ತವ್ಯಂ ಯಾವತಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿವಿವಕ್ಷಿತಸ್ಥಲಧರ್ಮತೋಪೇತತಯಾ ಲಿಙ್ಗಸ್ಯ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅನುಸನ್ಧಾನಂ ಸ್ಯಾತ್, ತದಪ್ಯಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾಕ್ರಮೇಣಾಭಿಧಾತವ್ಯಮಿತಿ ಸ್ಥಿತೇ, ನಿರಾಶ್ರಯಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯಾಭಿಧಾತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ಪ್ರಮಾಣಜಿಜ್ಞಾಸೋತ್ಥಾಪನಾಯ ವಿಷಯೋಪಕ್ಷೇಪರೂಪಂ ಪರ್ವತೋಽಗ್ನಿಮಾನಿತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಾಕ್ಯಂ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ತತಃ ಕಸ್ಮಾದಿದಂ ಪ್ರಮಾಣಾತ್ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಯಾಂ ಪರಾಙ್ಗತಾಪನ್ನಲಿಙ್ಗಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಪ್ರತಿಪಾದಕಂ ಧೂಮವತ್ತ್ವಾದಿತಿ ಹೇತುವಚನಮ್। ತತೋಽಸ್ಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಪ್ರತಿಪಾದನಾಯ ಯೋ ಧೂಮವಾನಸಾವಗ್ನಿಮಾನಿತ್ಯುದಾಹರಣವಾಕ್ಯಮ್। ಪಕ್ಷಾದಿವಿವಕ್ಷಿತಸ್ಥಲಧರ್ಮತಾಪ್ರತಿಪಾದನಾರ್ಥಂ ಧೂಮವಾಂಶ್ಚಾಯಮಿತ್ಯುಪನಯಃ। ತತಃ ಸರ್ವಸ್ಯ ಬುದ್ಧ್ಯಾರೋಹಾಯೈಕವಾಕ್ಯತಾಮಾಪಾದಯಿತುಂ ತಸ್ಮಾದಗ್ನಿಮಾನೇವೇತಿ ನಿಗಮನಮ್। ಅತ ಏವ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹೇತುಭ್ಯಾಮುಪನಯನಿಗಮನಯೋರ್ಗತಾರ್ಥತಾಂ ಮನ್ಯಮಾನಾ ನಿರಸ್ತಾ ಭವನ್ತಿ। ತದೇವಮೇತಾವತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಕಥಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಮಾತ್ರಮುಕ್ತ್ವಾ ಕೃತೀ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h ॥ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹೇತೂಪನಯಾನಾಮವಕ್ತವ್ಯತಾ ॥

(###sudha --)

ಉಚ್ಯತೇ ಯತ್ ತಾವತ್ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಶ್ಯಮ್ಭಾವೇ ಕಾರಣಮುಕ್ತಮ್, ತದಸತ್। ವಿವಾದೇನೈವ ವಿಷಯೋಪಕ್ಷೇಪಸ್ಯ ಸಿದ್ಧತಯಾಽಽಕಾಙ್ಕ್ಷೋದಯಸ್ಯ ಸಮರ್ಥಿತತ್ವಾತ್। ತಥಾಽಪ್ಯಾಕಾಙ್ಕ್ಷಿತತ್ವಾಲ್ಲಿಙ್ಗಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ತತ್ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾಯಾಶ್ಚ ಪ್ರತಿಪಾದನಾಯ ಹೇತೂಪನಯೌ ವಕ್ತವ್ಯಾವಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ವಿಕಲ್ಪಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ತಥಾಹಿ ಕಿಂ ಯೇನ ಧೂಮವತ್ತ್ವಂ ಪರ್ವತವೃತ್ತಿತಯಾಽವಗತಂ ತಂ ಪ್ರತಿ ಹೇತೂಪನಯೌ ವಕ್ತವ್ಯೌ, ಉತ ವಿಪರೀತಂ ಪ್ರತಿ? ಆದ್ಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ಲಿಙ್ಗಮಿತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।ಲಿಙ್ಗಂ ತತ್ರ ವಿಜಾನತಃ।

ಯದಿ ಲಿಙ್ಗಮಸಿದ್ಧಂ ಸ್ಯಾತ್ ಕುತ ಏವಾಸ್ಯ ಮಾನತಾ।

ತತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತೇ ಸ್ಥಲೇ। ಅವಶಿಷ್ಟಂ ಕಿಮಸ್ತೀತಿ ಪೂರ್ವೇಣಾನ್ವಯಃ। ಲಿಙ್ಗಸ್ವರೂಪತದೀಯಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾವಿಜ್ಞಾಪನಾಯ ಹಿ ಹೇತೂಪನಯೋಪಯೋಗಃ। ತಚ್ಚೇದ್ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಪರಸ್ಯ ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧಂ ತದಾ ಕಿಂ ಹೇತೂಪನಯಾಭ್ಯಾಮಿತಿ ಭಾವಃ।

ದ್ವಿತೀಯಮನೂದ್ಯ ದೂಷಯತಿ -- ಲಿಙ್ಗಮಿತಿ। ತತ್ರೇತ್ಯನುವರ್ತತೇ। ಅಸಿದ್ಧಂ ಪರೇಣಾಪ್ರಮಿತಮ್। ತದಾಽಸ್ಯ ಲಿಙ್ಗಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಾಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಮಾನತೈವ ಕುತಃ? ನಾಸ್ತೀತಿ ಯಾವತ್। ದೂರೇ ವಕ್ತವ್ಯತೇತ್ಯೇವಶಬ್ದಾರ್ಥಃ।

h ॥ ವ್ಯಾಪ್ತೇರಪ್ಯವಕ್ತವ್ಯತಾಮಾಶಯ ಪರಿಹಾರಕಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನ್ವೇವಂಸತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿರಪಿ ನ ವಕ್ತವ್ಯಾ। ಸಾಽಪಿ ಯದಿ ವಿದಿತವ್ಯಾಪ್ತಿಕಂ ಪ್ರತ್ಯುಚ್ಯತೇ ತದಾಽಭಿಧಾನವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್। ವಿಪರೀತಸ್ಯ ತು ವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವಾಸಿದ್ಧ್ಯಾ ತತ್ ಪ್ರಮಾಣಮೇವ ನ ಭವತೀತಿ ಕುತೋ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭಿಧಾನಮಿತಿ ತತ್ರಾಪಿ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ತಥಾಚ ವಾದಿಪ್ರತಿವಾದಿನೋರ್ಮೌನಮೇವಾಽಪತಿತಮಿತಿ।

ಮೈವಮ್। ಉಭಯಥಾಽಪ್ಯದೋಷಾತ್। ವ್ಯಾಪ್ತಿರ್ಹಿ ನ ಸ್ವರೂಪೇಣೋಪಯೋಗಿನೀ। ನಾಪಿ ಜ್ಞಾತತಾಮಾತ್ರೇಣ। ಅಪಿತರ್ಹಿ? ಸ್ಮರ್ಯಮಾಣಾ। ತಥಾಚ ಗೃಹೀತವ್ಯಾಪ್ತಿಕಂ ಪ್ರತಿ ತತ್ಸ್ಮಾರತಯಾ, ಅಗೃಹೀತವ್ಯಾಪ್ತಿಕಂ ಪ್ರತಿ ತು ತದ್ವೈವ ತಜ್ಜಿಜ್ಞಾಸಾಜನಕತಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿವಚನಮುಪಯುಜ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮೇವ।

h ॥ ಲಿಙ್ಗಸ್ವರೂಪಪಕ್ಷಧರ್ಮತಯೋಃ ವ್ಯಾಪ್ತಿವಚನೇನೈವ ಸಿದ್ಧೇಃ, ಹೇತೂಪನಯಯೋರವಕ್ತವ್ಯತಾ ॥

(###sudha --)

ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಹೇತೂಪನಯಾವಪಿ ನಾನುಪಯುಕ್ತೌ। ನಹಿ ಪಕ್ಷಧರ್ಮೋಪೇತಂ ಲಿಙ್ಗಂ ಸ್ವರೂಪೇಣೋಪಯುಕ್ತಮ್। ನಾಪಿ ವಿದಿತತ್ವಮಾತ್ರೇಣ। ಕಿನ್ತು ಜ್ಞಾತಚರಮ್। ಸ್ಮರ್ಯಮಾಣತಯಾ ಜ್ಞಾಯಮಾನಮಪಿ ನ ವೃಕ್ಷಾದಿಸಾಧಾರಣ್ಯೇನ। ಕಿನ್ತರ್ಹಿ? ಲಿಙ್ಗತಯಾ। ತಥಾಚ ವಿದಿತಲಿಙ್ಗಸ್ವರೂಪಪಕ್ಷಧರ್ಮತಂ ಪ್ರತಿ ತತ್ಸ್ಮಾರಕತ್ವೇನ ಲಿಙ್ಗತಯಾಽನುಸನ್ಧಾಯಕತ್ವೇನ, ಇತರಂ ಪ್ರತಿ ತಜ್ಜಿಜ್ಞಾಸಾಜನಕತ್ವೇನ ಹೇತೂಪನಯಯೋಃ ಸಾರ್ಥಕ್ಯಮೇವೇತ್ಯಾಶಯಾಽಹ ಯದೀತಿ।

ಯದಿ ಸ್ಮಾರಕಮಾತ್ರಂ ಸ್ಯಾತ್ ಸ್ಮೃತೇರ್ನಾತ್ರ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ ॥31॥**

(###sudha --)

ಸ್ಮಾರಕತ್ವಮುಕ್ತಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯೋಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಮಾತ್ರಗ್ರಹಣೇನ ಪ್ರತ್ಯಾಯಕತ್ವಂ ವ್ಯಾವರ್ತಯತಿ। ಹೇತ್ವಾದಿಕಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಪಕ್ಷಧರ್ಮತೋಪೇತಸ್ಯ ಲಿಙ್ಗಸ್ಯೇತಿ ಚ। ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತಃ ಪರಂ ಯತ ಇತ್ಯಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಮ್। ಸ್ಮೃತೇರಿತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಅತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತಿವಚನೇ। ನಿಮಿತ್ತಸಪ್ತಮೀಯಮ್। ಹೇತ್ವಾದಾವಿತಿ ಚ। ತತಶ್ಚ ವ್ಯಾಪ್ತಿವಚನವದ್ಧೇತ್ವಾದಿಕಮಪಿ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತೋಪೇತಸ್ಯ ಲಿಙ್ಗಸ್ಯ ಸ್ಮರಣಾನುಸನ್ಧಾನಜಿಜ್ಞಾಸಾಜನಕಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಯದುಚ್ಯತೇ, ತನ್ನ। ಯತೋ ವ್ಯಾಪ್ತಿವಚನೇನೈವ ತತ್ಸ್ಮರಣಾದಿಮತಸ್ತಸ್ಯ ಹೇತ್ವಾದಿನಾ ಪ್ರಯೋಜನಂ ನಾಸ್ತೀತಿ ಯೋಜನಾ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯದಿಹಿ ಹೇತ್ವಾದಿಕಂ ವಾಕ್ಯತಯಾ ಪ್ರತ್ಯಾಯಕಂ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಚಿನ್ತೋಪಯುಜ್ಯತೇ। ಯದಾತು ತತ್ಸ್ಮಾರಕತ್ವಾದಿನೈವೋಪಯುಕ್ತಮ್, ತದಾ ಸಂಸ್ಕಾರೋದ್ಬೋಧೋಪಯುಕ್ತಂ ಸಾದೃಶ್ಯಸಮ್ಬನ್ಧಾದಿಕಂ ಕಿಮಪ್ಯನ್ವೇಷ್ಟವ್ಯಮ್। ತದ್ ವ್ಯಾಪ್ತಿವಚನೇಽಪಿ ಸಮಾನಮ್। ಯೋ ಧೂಮವಾನಸಾವಗ್ನಿಮಾನಿತ್ಯಭಿಹಿತೇ ಖಲ್ವನುಮಾನಮುದ್ರಾವಿತ್ ಅತ್ರ ಧೂಮವತ್ತ್ವಂ ವ್ಯಾಪ್ಯಮಿತ್ಯವಬುಧ್ಯತ ಏವ। ತತಸ್ತದೀಯಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾದಿಸ್ಮೃತ್ಯಾದಿಮಾನಪಿ ಕಥಂ ನ ಭವೇದಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಪಞ್ಚಾವಯವವಾಕ್ಯಸ್ಯಾऽಗಮತಯಾ ಪ್ರತ್ಯಾಯಕತ್ವಾಭಾವಾದಪಿ ತನ್ನಿಯಮಾಭಾವಃ ll

(###sudha --)

ಯದ್ವಾ ಪರೋಪದೇಶಸ್ಯ ಪಞ್ಚಾವಯವತಾನಿಯತಿಂ ವದನ್ ಪ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ। ಕಿಮೇತತ್ ಪಞ್ಚಾವಯವಂ ವಾಕ್ಯಮಾಗಮತಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿಪಕ್ಷಧರ್ಮತೋಪೇತಸ್ಯ ಲಿಙ್ಗಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಾಯಕಮ್, ಉತ ಸ್ಮಾರಕಾದಿಮಾತ್ರಮ್? ಆದ್ಯೇ ತು ಸ್ಯಾದೇವೇದಂ ಪರವ್ಯುತ್ಪಾದಿತರೀತ್ಯಾ ವಾಕ್ಯಪರಿಮಾಣಂ ಕಥಞ್ಚಿತ್। ನಚಾಸೌ ಯುಜ್ಯತೇ। ವಾದಿಪ್ರತಿವಾದಿನೋರಿತರೇತರಸ್ಮಿನ್ನನಾಶ್ವಾಸಾತ್। ಆಶ್ವಾಸೇ ವಾ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಮಾತ್ರೇಣಾರ್ಥಸಿದ್ಧೌ ಹೇತ್ವಾದ್ಯಭಿಧಾನವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್।

ದ್ವಿತೀಯೇ ತ್ವಾಹ ಯದೀತಿ। ಪರೋಪದೇಶಂ ವಾಕ್ಯಂ ಯದಿ ಸ್ಮರಣಾದಿಮಾತ್ರಕಾರಣಮಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತದಾऽತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತಿವಚನೇ ಸತ್ಯೇವ ಸ್ಮರ್ತುರ್ವ್ಯಾಪ್ತಿವಚನಾದೇವ ಸ್ಮರಣಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತೇರಿತಿ ಯಾವತ್।

ಅತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತಿವಚನಾತಿರಿಕ್ತೇ ಶಬ್ದೇ ಪ್ರಯೋಜನಂ ನಾಸ್ತೀತಿ ನಾಸಾವವಶ್ಯಂ ವಕ್ತವ್ಯಃ। ದೃಶ್ಯತೇ ಖಲು ಲೋಕೇ ಪದ್ಯೈಕದೇಶಾದಿತೋऽಪಿ ಪದಾರ್ಥಸ್ಮರಣಾದಿಕಮ್। ಶಾಸ್ತ್ರೇऽಪಿ ಚ ವಾಕ್ಯೈಕದೇಶಪ್ರಯೋಗಃ। ತತ್ರ ವಕ್ತುರಾಪ್ತತ್ವಾವಧಾರಣಾದನುಸರಣಂ ಪ್ರತಿವಾದಿನಿ ತು ತನ್ನಾಸ್ತೀತಿ ಚೇನ್ಮಾ ಭೂತ್। ನಹ್ಯೇತದಾಗಮತಯಾ ಪ್ರತ್ಯಾಯಕಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಸಾಂವ್ಯಾವಹಾರಿಕಃ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಪ್ರಯೋಗೋऽಪಿ ನಾನುಸರಣೀಯಃ। ವಾಸ್ತವಪ್ರಯೋಗಪರಿಮಾಣಾನ್ಯಥಾತ್ವಸ್ಯೋಪಪಾದಿತತ್ವಾತ್। (508) ಪ್ರತಿವಾದಿನ್ಯಪ್ಯನುಸರಣೇ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನೋದ್ಭಾವನಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಲೌಕಿಕಾಶಾಸ್ತ್ರೀಯಸಂವ್ಯವಹಾರಾತಿಕ್ರಮೇ ತದವಕಾಶಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರಕರಣಾದ್ಯಾಪನ್ನಸ್ಯಾಸಙ್ಕೀರ್ತನಮಪಿ ನಿಗ್ರಹಹೇತುಃ ಸ್ಯಾತ್। ಕಿಂ ಪ್ರಕರಣಾದ್ಯಾಪನ್ನತಯಾऽಯಂ ನ ವದತಿ, ಉತಾಪ್ರತಿಪನ್ನತ್ವಾದಿನೇತಿ ಸನ್ದೇಹಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತೇऽಪಿ ತುಲ್ಯತ್ವಾದಿತಿ।

h ll ನೈಯಾಯಿಕೈಃ ಪಞ್ಚಾವಯವವಾಕ್ಯಸ್ಯ ನಿರ್ವಿಶಙ್ಕಸಾಧ್ಯಾವಧಾರಣಾರ್ಥತ್ವೇನಾವೈಯರ್ಥ್ಯಮಿತ್ಯುಪಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ಅಪರ ಆಹ -- ಪ್ರಮೇಯಾವಧಾರಣಾರ್ಥಂ ಹಿ ಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸಃ। ಪ್ರಮೇಯಾವಧಾರಣಂ ಚ ನಿರ್ವಿವಾದಾ ತತ್ಪ್ರತೀತಿಃ। ನಚ ಸಾ ಪ್ರಮಾಣಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರೋಪದರ್ಶನೇನ ಭವತಿ। ಕಿನ್ನಾಮ। ತದಾಭಾಸೋದ್ಧಾರೇಣಾಪಿ। ಅನ್ಯಥಾ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯೈವ ಅನವಸ್ಥಾನಾತ್। ತಥಾಚ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಾಕ್ಯೇನ ವಿಷಯಮುಪಕ್ಷಿಪ್ಯ ತತ್ರ ಹೇತುನಾ ಪ್ರಮಾಣಸ್ವರೂಪಮುಪದರ್ಶ್ಯ ತಸ್ಯೋದಾಹರಣವಾಕ್ಯೇನ ವಿರುದ್ಧಾನಧ್ಯವಸಿತಾನೈಕಾನ್ತಿಕತ್ವನಿರಾಸಃ ಕ್ರಿಯತೇ। ಉಪನಯೇನಾಸಿದ್ಧಿರಪಾಸ್ಯತೇ। ನಿಗಮನೇನಾಪಿ ಹೇತ್ವನುವಾದೇನ ತಸ್ಮಾದೇವ ನಾನ್ಯಸ್ಮಾದಿತಿ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾऽಪಕ್ಷಿಪ್ಯತೇ। ಸಾಧ್ಯಾನುವಾದೇನ ತು ಅಗ್ನಿಮಾನೇವ ನತು ನಿರಗ್ನಿಕ ಇತಿ ಬಾಧಪ್ರತಿಪಕ್ಷಪ್ರತಿಕ್ಷೇಪಃ ಕ್ರಿಯತೇ। ತದೇವಂ ವಿಧೂತವಿವಾದಸಾಧ್ಯಪ್ರತಿಪತ್ತಯೇ ಪಞ್ಚಾವಯವವಾಕ್ಯಮಾವಶ್ಯಕಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಅನುಮಾನಪ್ರಯೋಗಸ್ಯ ಪ್ರಮೇಯನಿರ್ಣಯಾವಧಿತ್ವೇ ಪಞ್ಚಾವಯವವಾಕ್ಯೇನಾಪಿ ತದಸಮ್ಭವಾತ್ ತನ್ನಿಯಮೋಽಯುಕ್ತಃ॥

(###sudha --)

ತದಯುಕ್ತಮ್। ಏವಂ ವದತಾಽಪಿ ಯಾವತಾ ವಿವಾದಾವಸಾನಮ್, ತಾವಾನ್ ಪರೋಪದೇಶ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಚ ಪಞ್ಚಾವಯವಂ ವಾಕ್ಯಂ ಪರೋಪದೇಶ ಇತ್ಯಯುಕ್ತಮ್। ಪಞ್ಚಾವಯವೋಕ್ತಾವಪಿ ವಿವಾದಾವಸಿತೇರಭಾವಾತ್। ಕಿನ್ತ್ವಾ ಕಥಾಪರಿಸಮಾಪ್ತೇಃ ಪರೋಪದೇಶ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ನೇತಿ।

ನ ಪಞ್ಚಾವಯವೋಕ್ತೌ ಚ ವಿವಾದಾವಸಿತಿರ್ಭವೇತ್।

ವಿವಾದಾವಸಿತಿಃ ವಿವಾದಾವಸಾನೋಪೇತಾ ಸಾಧ್ಯಪ್ರತೀತಿಃ। ನನ್ವೇತದಯುಕ್ತಮ್। ಉದಾಹರಣಾದ್ಯವಯವತ್ರಯೇಣ ಆಭಾಸೋದ್ಧಾರಸ್ಯ ಕೃತತ್ವಾತ್। ನಿರಸ್ತಸಮಸ್ತಾಭಾಸಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸೇಽಪಿ ವಿವಾದಾನವಸಾನೇ ಸರ್ವದಾಽಪಿ ತತ್ಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇತಿ।

ದೃಷ್ಟಾನ್ತಾದಿಷು ಚೈವಂ ಸ್ಯಾತ್ ಸಾಧನಂ ಪುನರೇವ ತು।

ದೃಷ್ಟಾನ್ತಪದೇನೋದಾಹರಣಾರ್ಥಮುಪಲಕ್ಷಯತಿ। ಆದಿಪದೇನೋಪನಯನಿಗಮನಾರ್ಥಗ್ರಹಣಮ್। ವಿಷಯಸಪ್ತಮೀಯಮ್। ಏವಂ ಯಥಾ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥೇ ಸಾಧನಂ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಸ್ಯಾದೇವೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ತುಶಬ್ದೋ ಯಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ।

ಅಯಮರ್ಥಃ ಸತ್ಯಮುದ್ಧೃತಾಭಾಸಾತ್ ಪ್ರಮಾಣಾತ್ ಪ್ರಮೇಯಾವಧಾರಣಂ ಭವತೀತಿ, ಕಿನ್ತು ಪಞ್ಚಭಿರಪ್ಯವಯವೈಃ ತಾದೃಶಪ್ರಮಾಣಪ್ರತೀತಿರೇವ ನ ಭವತೀತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ಆಭಾಸೋದ್ಧಾರಪರೋದಾಹರಣಾದ್ಯರ್ಥವಿಪ್ರತಿಪತ್ತೌ ತತ್ಸಾಧನಸ್ಯಾಪಿ ವಕ್ತವ್ಯತ್ವಾತ್। ನಚ ತತ್ರ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿರ್ನ ಕರ್ತವ್ಯಾ। ನಾಪಿ ವಾಙ್ಮಾತ್ರೇಣ ತನ್ನಿವೃತ್ತಿಃ। ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥಸಮಾನಯೋಗಕ್ಷೇಮತ್ವಾತ್। ನಚೋದಾಹರಣಾದಿಷ್ವೇವ ಸರ್ವಶಙ್ಕೋದ್ಧಾರಕಾರಣಮಸ್ತಿ, ಅನುಪಲಮ್ಭಾತ್। ಪಞ್ಚಾವಯವಪ್ರಯೋಗ ಏವ ಕಥಾಮುದ್ರಣಾಪಾತಾತ್। ಅತಃ ಪ್ರಮೇಯನಿರ್ಣಯಾವಧಿತ್ವೇಽನುಮಾನಪ್ರಯೋಗಸ್ಯ ನ ಪಞ್ಚಾವಯವತ್ವನಿಯಮೋ ಯುಜ್ಯತೇ। ಅಪಿತು ಕಥಾಪರಿಸಮಾಪ್ತ್ಯವಧಿಕತ್ವಮೇವಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮಿತಿ।

h॥ ಅನುಮಾನಪ್ರಯೋಗಸ್ಯ ಅವಾನ್ತರಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾಮಾತ್ರನಿವರ್ತಕತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಹೇತುವಚನೇನೈವ ತತ್ಸಿದ್ಧಿಃ॥

(###sudha --)

ಸತ್ಯಂ ನಿಃಶೇಷತೋ ವಿವಾದನಿವೃತ್ತಿರ್ನ ಪಞ್ಚಾವಯವಪ್ರಯೋಗೇಽಪಿ ಭವತೀತಿ। ತಥಾಽಪ್ಯವಾನ್ತರಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾನಿವರ್ತಕತ್ವೇನ ಪಞ್ಚಾವಯವಮೇವಾವಾನ್ತರವಾಕ್ಯಂ ಪರಿಸಮಾಪ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಲಿಙ್ಗೇತಿ।

ಲಿಙ್ಗೋಕ್ತಾವಪಿ ಚೈವಂ ಸ್ಯಾದನುಮಾವಸಿತಿರ್ಧ್ರು ವಾ ॥32॥**

(###sudha --)

ಚೋ ಹೇತ್ವರ್ಥೇ। ಅನುಮೇತಿ ತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧಿವಾಕ್ಯಮುಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ। ಏವಂಸತಿ ಕಿಮತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯವಾನ್ತರಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾನಿವೃತ್ತಿಹೇತೌ ಧೂಮವತ್ತ್ವಮಿತಿ ಲಿಙ್ಗೋಕ್ತೌ ಕೃತಾಯಾಮಪ್ಯವಾನ್ತರವಾಕ್ಯಪರ್ಯವಸಾನಮವಶ್ಯಂ ಭವತೀತಿ ತನ್ಮಾತ್ರಮೇವ ವಾಕ್ಯಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್। ನತು ಪಞ್ಚಾವಯವತ್ವನಿಯತಿರಿತಿ।

h॥ ಹೇತುವಚನಾದಿನಾಽಪಿ ಅಭಿಮತಾರ್ಥಸಿದ್ಧೇಃ ಪಞ್ಚಾವಯವತ್ವನಿಯಮ ಏವ ನಿರಾಕ್ರಿಯತೇ, ನತು ವಿಧಾನ್ತರಮ್॥

(###sudha --)

ಯದುಕ್ತಂ ಸ್ಮರಣಾದಿಮಾತ್ರಹೇತುತ್ವೇನ ವಾಕ್ಯಸ್ಯೋಪಯೋಗಃ, ತಚ್ಚ ವ್ಯಾಪ್ತಿವಚನಮಾತ್ರೇಣ ಭವತೀತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿರೇವ ವಕ್ತವ್ಯೇತಿ, ತದಯುಕ್ತಮ್। ತಥಾಸತಿ ಲಿಙ್ಗಮಾತ್ರವಚನಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯತ್ವಾಪಾತಾತ್। ಸಮ್ಭವತಿ ಹಿ ತಸ್ಯಾಪಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾಸ್ಮರಣಾದಿಹೇತುತೇತ್ಯುಕ್ತಾಭಿಪ್ರಾಯಮಜಾನಾನಸ್ಯ ಚೋದ್ಯಂ ವಾ ಪರಿಹರತಿ ಲಿಙ್ಗೇತಿ। ಯಥಾ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯುಕ್ತಾವೇವಂ ಲಿಙ್ಗೋಕ್ತಾವಪ್ಯನುಮಾವಸಿತಿರ್ಧ್ರು ವಾ ಸ್ಯಾತ್। ಇಷ್ಟಾಪಾದನಮೇತದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಚಶಬ್ದಃ "ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಹೇತುಗರ್ಭೈವ" ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಪಕ್ಷಾನ್ತರಸಮುಚ್ಚಯೇ। ನಚೈವಂಸತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿರೇವೇತ್ಯವಧಾರಣಾನುಪಪತ್ತಿಃ। ಯೇನಯೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದಿಸ್ಮರಣಾದಿಕಂ ಭವತಿ, ಯಶ್ಚ ಸಾಂವ್ಯಾವಹಾರಿಕಃ, ತನ್ತಮುಪಾದಾಯ ನಿಯಮನಿರಾಕರಣಸ್ಯ ತತ್ರೇಷ್ಟತ್ವಾದಿತ್ಯಭಿಸನ್ಧಿಃ। ಏತೇನ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹೇತುಭ್ಯಾಮುಪನಯನಿಗಮನಯೋರ್ಗತಾರ್ಥತಾಽಪಿ ಸಮರ್ಥಿತಾ ವೇದಿತವ್ಯೇತಿ।

h॥ ವಿರೋಧಃ, ಅಸಙ್ಗತಿಶ್ಚ ದ್ವೇ ಸಾಕ್ಷಾದನುಮಾನದೂಷಣೇ॥

(###sudha --)

ನಿರ್ದೋಷತಾಮನ್ತರ್ಭಾವ್ಯ ಯುಕ್ತಿರನುಮೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ದೋಷಪರಿಜ್ಞಾನ ಏವ ತದ್ವಿಯುಕ್ತಾ ಯುಕ್ತಿಃ ಸುಜ್ಞಾನೇತ್ಯತೋ ಯುಕ್ತಿದೋಷೋ ನಿರೂಪಣೀಯಃ। ಧೂಮಾದೇರಗ್ನ್ಯಾದಿಪ್ರಮಿತಿಜನಕತ್ವೇಽಪಿ ಯನ್ನಿಮಿತ್ತಂ ಕಶ್ಚಿದರ್ಥೋಽರ್ಥಾನ್ತರಜ್ಞಾನಂ ನ ಜನಯತಿ, ಸಂಶಯವಿಪರ್ಯಯೌ ವಾ ಕರೋತಿ, ಸ ಯುಕ್ತಿದೋಷಃ। ಸ ದ್ವಿವಿಧಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್, ವಾಚನಿಕಶ್ಚ। ತತ್ರಾಽದ್ಯಂ ವಿಭಾಗೇನೋದ್ದಿಶತಿ ವಿರೋಧ ಇತಿ।

p**p

ವಿರೋಧೋಽಸಙ್ಗತಿಶ್ಚೈವ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ಯುಕ್ತೇಸ್ತು ದೂಷಣಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರಾಯೇಣಾನುಮಾನದೋಷಾ ವಿರೋಧ ಏವಾನ್ತರ್ಭವನ್ತೀತಿ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾತ್ ಪ್ರಥಮಂ ತದುದ್ದೇಶಃ। ಏವೇತಿ ಪರಪರಿಸಙ್ಖ್ಯಾತಮಾಧಿಕ್ಯಂ ನಿರಾಕರೋತಿ -- । ದೋಷಾಣಾಂ ಸತಾಮತ್ರೈವಾನ್ತರ್ಭಾವಾತ್। ಅನನ್ತರ್ಭೂತಾನಾಂ ಚ ದೋಷತ್ವನಿರಾಸಾತ್। ಸಾಕ್ಷಾದಿತಿ। ವಚನೋಪಧಾನೇನ ವಿನಾಽರ್ಥನಿಷ್ಠಮ್। ಉಕ್ತಂ ಯುಕ್ತೇಃ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮ್, ದೂಷಣಂ ತ್ವಿತಿ ತುಶಬ್ದಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಸಾಕ್ಷಾತ್ತ್ವಿತಿ ವಾ। ಯುಕ್ತೇರ್ಯುಕ್ತಿತ್ವಾಭಿಮತಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ।

ಸಾಧನಾಭಿಮತಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯಭಿಮತೇನಾರ್ಥೇನ ಸಮ್ಭಾವಿತಪ್ರತೀತಿಕಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಭಾವಸ್ಯ ಬಾಧಲಕ್ಷಣಮಯೋಗ್ಯತ್ವಂ ವಿರೋಧ ಇತಿ ಶಿಷ್ಯೈರೇವೋಹ್ಯತಾಮಿತ್ಯಾಶಯವಾನಸಙ್ಗತಿಂ ನಿರೂಪಯತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾಮಿತಿ।

ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾಮಸಮ್ಬನ್ಧೋ ಯುಕ್ತೇರುಕ್ತಾ ಹ್ಯಸಙ್ಗತಿಃ ॥33॥**

(###sudha --)

ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪದೇನ ತದರ್ಥೋ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ। ವಿಷಯಸಪ್ತಮೀಯಮ್। ಅಸಮ್ಬನ್ಧೋಽತ್ರಾಽಕಾಙ್ಕ್ಷಾಲಕ್ಷಣಸಮ್ಬನ್ಧವಿರಹಃ। ಅತ್ರಾಪಿ ಯುಕ್ತೇರಿತಿ ಗೌಣೋ ನಿರ್ದೇಶಃ। ಅಸಮ್ಬನ್ಧೋಽಸಙ್ಗತಿರಿತಿ ಪರ್ಯಾಯಾವಿತ್ಯತೋ ವ್ಯವಹಾರಸಾಧ್ಯತಾಸೂಚನಾಯ ಉಕ್ತೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ವಿರೋಧಾಸಙ್ಗತಿಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಸ್ಫುಟತ್ವಾತ್, ಅನ್ಯೈರುಪದರ್ಶಿತತ್ವಾಚ್ಚ ಕಿಮತ್ರೋದಾಹರಣೋಪದರ್ಶನೇನೇತಿ ಹಿಶಬ್ದೇನಾಽಹ।

h ॥ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥವಿರೋಧಅಸಿದ್ಧಿಅವ್ಯಾಪ್ತಿಭೇದೇನ ವಿರೋಧಸ್ಯ ತ್ರೈವಿಧ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ಕಥಂ ದ್ವೇ ಏವಾನುಮಾನದೂಷಣೇ ಪರಪರಿಗಣಿತಾನಾಮಸಿದ್ಧತ್ವಾದೀನಾಂ ಬಹೂನಾಂ ಸತ್ತ್ವಾದಿತ್ಯತಸ್ತೇಷಾಮತ್ರಾನ್ತರ್ಭಾವಂ ವಿಭಾವಯಿತುಂ ವಿರೋಧವಿಭಾಗಮಾಹ ಧಿರೋಧೋಽಪೀತಿ।

ವಿರೋಧೋಽಪಿ ತ್ರಿಧೈವ ಸ್ಯಾತ್ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥವಿರುದ್ಧತಾ।

ಲಿಙ್ಗರಾಹಿತ್ಯಮವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥34॥**

(###sudha --)

ಸಾಮಾನ್ಯವಿಭಾಗೇನ ಸಹ ವಿಶೇಷವಿಭಾಗಸ್ಯ ಸಮುಚ್ಚಯೇಽಪಿಶಬ್ದಃ। ಅಸಙ್ಗತಿರಪ್ಯನೇಕವಿಧೇತಿ ವಾ। ತ್ರಿಧೈವ ನತ್ವೇಕವಿಧೈವ ಯೇನಾಸಿದ್ಧ್ಯಾದೀನಾಮನ್ತರ್ಭಾವೋ ದುರ್ಘಟಃ ಸ್ಯಾತ್। ಯದ್ವಾ ಯಾವನ್ತೋಽನುಮಾನಾಭಾಸಾಃ ಪರಪರಿಗಣಿತಾಃ, ತಾವದ್ಭೇದತಾಂ ನಿವರ್ತಯಿತುಮೇವಶಬ್ದಃ। ಸರ್ವೇಷಾಮತ್ರೈವಾನ್ತರ್ಭಾವಾತ್।

ತ್ರೈವಿಧ್ಯಂ ದರ್ಶಯತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥೇತಿ। ಸಾಧ್ಯಧರ್ಮವಿಶಿಷ್ಟೋ ಧರ್ಮೀ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥಃ। ತಸ್ಯ ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿಸದ್ಭಾವೋ ವಿರುದ್ಧತಾ। ಯತ್ರಾರ್ಥೇ ಲಿಙ್ಗಪ್ರಮಿತಿಃ ಸಾಧ್ಯಸಿದ್ಧ್ಯುಪಯೋಗಿನೀ ತತ್ರ ತದಭಾವೋ ಲಿಙ್ಗರಾಹಿತ್ಯಮ್। ವ್ಯಾಪ್ತೇರಭಾವಃ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಃ। ಇತಿಶಬ್ದೋಽಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಃ।

ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಭಾವಸಮ್ಬನ್ಧಯೋಗ್ಯತಾವಿರಹೋ ಹಿ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಾಭಿಮತಯೋಸ್ತದ್ಭಾವಸಮ್ಭವೇ ಭವತಿ। ನಚ ಸಾಧನಸ್ಯ ತದ್ಭಾವೇಽಪಿ ವಿರುದ್ಧಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯತಾ ಸಮ್ಭವತಿ। ನಿಶಿತತ್ವೇಽಪಿ ಪರಶೋರಾಕಾಶಸ್ಯ ಛೇದ್ಯತಾಭಾವಾತ್। ನಾಪಿ ಸಾಧ್ಯಸ್ಯ ತಥಾತ್ವಸಮ್ಭವೇಽಪ್ಯಸಮರ್ಥಸ್ಯ ಸಾಧನತೋಪಪದ್ಯತೇ। ಛೇದ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ಕಾಷ್ಠಸ್ಯ ಕುಣ್ಠಕುಠಾರಸ್ಯ ಛೇದಕತ್ವಾಭಾವಾತ್। ಅತಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥವಿರುದ್ಧತಾದೀನಾಂ ಯುಕ್ತಂ ವಿರೋಧಿತ್ವಮ್।

ಅಸ್ತು ಲಿಙ್ಗರಾಹಿತ್ಯಾವ್ಯಾಪ್ತ್ಯೋರ್ಯುಕ್ತಿದೋಷತ್ವಮ್। ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥವಿರುದ್ಧತಾ ತು ಕಥಂ ತದ್ದೋಷಃ? ಸಾಧ್ಯಸಮ್ಬನ್ಧಿತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸಾಧ್ಯಾಭಿಮತಸ್ಯ ತದ್ಭಾವಾಸಮ್ಭವೇ ಸಾಧನಾಭಿಮತಸ್ಯಾವಿಷಯವೃತ್ತಿತ್ವಾತ್।

h॥ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತ್ವಸ್ಯ ಅಸಙ್ಗತಾವನ್ತರ್ಭಾವಃ, ನ ವಿರೋಧೇ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇವಂಸತಿ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾಽಪಿ ವಿರೋಧ ಏವ ಸ್ಯಾತ್। ನಹಿ ಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯತಾ ಸಮ್ಭವತಿ। ನಚಾಸ್ತ್ವಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಉಕ್ತಪ್ರಕಾರತ್ರಯಾನನ್ತರ್ಭಾವಾತ್। “ಸಿದ್ಧಸಾಧಕೋಽಸಙ್ಗತಃ” ಇತಿ ಸ್ವವಚನವಿರೋಧಾಚ್ಚೇತಿ। ಮೈವಮ್। ಸತಿ ಸಾಕಾಙ್ಕ್ಷತ್ವೇಽನ್ವಯಾಯೋಗ್ಯತ್ವಂ ವಿರೋಧಃ। ನಚ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಸ್ಯ ಸಾಕಾಙ್ಕ್ಷತಾಽಸ್ತೀತಿ ನಾಸೌ ವಿರೋಧೇಽನ್ತರ್ಭವತಿ।

h॥ ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣೇ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹೇತುದೃಷ್ಟಾನ್ತವಿರೋಧಭೇದೇನ ತ್ರೈವಿಧ್ಯಸ್ಯಾನ್ಯಥಾನಿರೂಪಣಾತ್ ತದ್ವಿರೋಧಪರಿಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ನನುಚಾನ್ಯತ್ರ “ತ್ರಿವಿಧೋ ವಿರೋಧಃ” ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಲಿಙ್ಗರಾಹಿತ್ಯಾವ್ಯಾಪ್ತ್ಯೋರೇಕತಾಮುಪಾದಾಯ ಸಾಧ್ಯಸ್ಯ ಸಾಧನಸ್ಯ ವಾಽನನುಗಮೋ ದೃಷ್ಟಾನ್ತವಿರೋಧಸ್ತೃತೀಯತಯಾ ಪರಿಗೃಹೀತಃ। ಅತ್ರಾಪಿ “ಸಾಧ್ಯಸಾಧನವೈಕಲ್ಯಂ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ” ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯತೇ। ತತ್ ಕಥಮೇತತ್? ನಚಾತ್ರಾಪಿ ತದಧ್ಯಾಹಾರೇಣ ತಥೈವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಯುಕ್ತಮ್। ದೃಷ್ಟಾನ್ತದೋಷಸ್ಯಾನುಮಾನದೋಷತಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ನಹಿ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೋಽನುಮಾನಮ್। ತಥಾಽಪ್ಯನುಮಾನಾಙ್ಗವ್ಯಾಪ್ತಿದೂಷಕತಯಾಽನುಮಾನದೋಷತ್ವಮಸ್ತು। ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯವೈಕಲ್ಯೇ ಸಾಧನಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯಪರಿತ್ಯಾಗಾತ್। ಸಾಧನವೈಕಲ್ಯೇ ತು ವ್ಯಾಪ್ತೇರನುಪದರ್ಶನಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಥಾಸತ್ಯವ್ಯಾಪ್ತ್ಯೈವ ಸಙ್ಗೃಹೀತತ್ವೇ ತೃತೀಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇರಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಉಚ್ಯತೇ ಸ್ವಾರ್ಥಾನುಮಾನೇ ಹಿ ದೃಷ್ಟವ್ಯಾಪ್ತಿಕಸ್ಯ ಲಿಙ್ಗಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತಸ್ಥಲೇ ಸಿದ್ಧಿಮಾತ್ರೇಣ ಸಾಧ್ಯಪ್ರಮಿತಿರುತ್ಪದ್ಯತ ಇತಿ ತತ್ಪರಿಪನ್ಥಿನಾಂ ದೋಷತ್ವಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥವಿರುದ್ಧತಾಲಿಙ್ಗರಾಹಿತ್ಯಾವ್ಯಾಪ್ತೀನಾಮತ್ರ ಗ್ರಹಣಮ್। ಪರಾರ್ಥಾನುಮಾನೇ ತ್ವವ್ಯಾಪ್ತ್ಯೌಪಾಯಿಕಸ್ಯಾಪಿ ದೃಷ್ಟಾನ್ತದೋಷಸ್ಯ ತದಾಶ್ರಯತಯಾ ಪ್ರತೀತತ್ವೇನ ತಥೈವೋದ್ಭಾವನೀಯತಾಜ್ಞಾಪನಾಯ ತೇನ ಸಹ ತ್ರಿವಿಧತ್ವಮನ್ಯತ್ರೋಕ್ತಮಿತಿ ನ ವಿರೋಧಃ।

h ll ಸಾಧ್ಯಸಾಧನವೈಕಲ್ಯಭೇದೇನ ದೃಷ್ಟಾನ್ತದೋಷಸ್ಯ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಮೇವ, ನಾಷ್ಟವಿಧತ್ವಾದಿ ll

(###sudha --)

ಯದ್ವಾ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನೋಭಯಾಶ್ರಯಹೀನಸಾಧ್ಯಸಾಧನೋಭಯಾವ್ಯಾವೃತ್ತಾಶ್ರಯಹೀನಾನಷ್ಟೌ ದೃಷ್ಟಾನ್ತದೋಷಾನೇಕೇ ಭಾಷನ್ತೇ। ತನ್ನಿರಾಸಾಯ ದೃಷ್ಟಾನ್ತದೋಷಸ್ಯ ಪೃಥಗುಪಾದಾನಮ್। ತಥಾಹಿ ಉಭಯವಿಕಲಸ್ತಾವನ್ನ ಪರಿಸಙ್ಖ್ಯೇಯಃ। ಅನ್ಯತರವೈಕಲ್ಯೇನೈವ ದೃಷ್ಟಾನ್ತದುಷ್ಟತಾಸಿದ್ಧಾವಾಧಿಕ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅನ್ಯಥೈಕೈಕವಿಕಲಪರಿಸಙ್ಖ್ಯಾನಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕೀತಿ ಚೇತ್, ನ ಕಥಞ್ಚಿದಿತ್ಯುಕ್ತಮೇವ। (508) ಸಾಧ್ಯಾದ್ಯವ್ಯಾವೃತ್ತಿಸ್ತು ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ ಗುಣ ಏವ ನ ದೋಷಃ। ಸತೋ ಹಿ ಸತಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿಂ ಪ್ರದರ್ಶಯಿತುಂ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೋಽನ್ವೇಷ್ಟವ್ಯಃ। ವೈಧರ್ಮ್ಯದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯಾಯಂ ದೋಷ ಇತಿ ಚೇತ್, ಸ ಏವ ಕಿಮರ್ಥಃ? ವ್ಯತಿರೇಕವ್ಯಾಪ್ತಿಬೋಧಾಯೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯಾಃ ಸಾಕ್ಷಾದನುಪಯೋಗಾತ್। ಪಾರಮ್ಪರ್ಯೇಣೋಪಯೋಗೇ ತು ಸಾಧರ್ಮ್ಯದೃಷ್ಟಾನ್ತ ಏವಾಸಾವಿತಿ ಕಿಂ ಪೃಥಗುಪಾದಾನೇನ?

ಉಭಯಾವೃತ್ತಶ್ಚಾಧಿಕ್ಯಾನ್ನಿರಸ್ತಃ। ಆಶ್ರಯಹೀನಸ್ತ್ವಾಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧಿಸಮಾನಯೋಗಕ್ಷೇಮ ಇತಿ ದ್ವಾವೇವ ದೃಷ್ಟಾನ್ತದೋಷೌ। ಅಸಾರ್ವತ್ರಿಕಶ್ಚ ದೃಷ್ಟಾನ್ತದೋಷಃ। ನಹಿ ಸರ್ವತ್ರ ದೃಷ್ಟಾನ್ತ ಏವ ವ್ಯಾಪ್ತಿರುಪದರ್ಶನೀಯೇತ್ಯಸ್ತಿ ನಿಯಮಃ। ಆನುಮಾನಿಕಾಗಮಿಕವ್ಯಾಪ್ತೇಸ್ತದನಪೇಕ್ಷಣಾತ್।

h ll ಅನುಮಾನದೋಷಾಣಾಂ ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣ ನಿರೂಪಣಸ್ಯ ವೈಯರ್ಥ್ಯಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಃ ll

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥವಿರುದ್ಧತಯಾ ಹಿ ಕಾಲಾತೀತಪ್ರಕರಣಸಮೌ ಸಙ್ಗೃಹೀತೌ। ಲಿಙ್ಗರಾಹಿತ್ಯಮಿತ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ। ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಶ್ಚ ತ್ರಿವಿಧಾ ಭವತಿ ಸಾಧನಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯೇನ ಸಮ್ಬನ್ಧಾಭಾವಃ, ಸತ್ಯಪಿ ಸಮ್ಬನ್ಧೇ ತದಭಾವೇನಾಪಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ, ಸಾಧ್ಯಾಭಾವವ್ಯಾಪ್ಯತಾ ಚೇತಿ। ತದೇತತ್ ತ್ರಯಂ ಕ್ರಮೇಣಾನಧ್ಯವಸಿತಾನೈಕಾನ್ತಿಕವಿರುದ್ಧಸಞ್ಜ್ಞಾಂ ಲಭತೇ। ತಥಾಚ ಪರನಿರೂಪಿತಪ್ರಸ್ತಾರಸ್ಯ ಸಮಸನಮೇವಾನೇನ ಕೃತಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚಾನೇನ ಕಿಮಪಿ ಪ್ರಯೋಜನಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಪುರುಷಮತಿವೈರೂಪ್ಯೇಣ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾನ್ತರಸ್ಯಾಪಿ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾತ್। ನಚ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕಾದಿತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರಮನುಸೃತ್ಯೇತ್ಥಂ ವ್ಯುತ್ಪಾದನಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವೇಽನ್ಧಪರಮ್ಪರಾಪತ್ತೇರಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಉಚ್ಯತೇ ಅಸ್ತಿ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾನ್ತರಕರಣಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಮ್। ತಥಾಹಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥವಿರುದ್ಧತಯಾ ಹಿ ಸ್ವವಾಕ್ಯವಿರೋಧಸ್ಯಾಪಿ ಸಙ್ಗ್ರಹಂ ವಕ್ಷ್ಯತಿ। (523) ನಚ ಕಾಲಾತೀತತ್ವಾದಿನಾ ಸ ಲಭ್ಯತೇ। ಅಪಿಚ ವ್ಯವಹಾರೋಽಪಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥವಿರುದ್ಧತಯೋಪಪದ್ಯತೇ, ನ ಕಾಲಾತೀತತ್ವಾದಿನಾ, ವೈಯರ್ಥ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅಸಾಧಕಮಿದಮ್, ಕಾಲಾತೀತತ್ವಾತ್, ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಾದಿತ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಬಲಸಮಬಲಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ನಚಾತ್ರ ವಿಶೇಷಣಸ್ಯ ಕಿಮಪಿ ಪ್ರಯೋಜನಮಸ್ತಿ। ಹೀನಬಲಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಪದೇನೈವ ನಿರಸ್ತತ್ವಾತ್। ಪ್ರಮಾಣತದಾಭಾಸಾವಿವೇಕ ಏವ ಹಿ ಪ್ರಮಾಣಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಃ, ನತ್ವಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿಶ್ಚಯೇ। ಅಹೀನಬಲತಯಾ ವಾ ವಿಶೇಷಣೇ ಸಮ್ಭವತಿ ತದವಾನ್ತರಭೇದೋಪಾದಾನಂ ನಿರರ್ಥಕಮೇವ। ತಥಾಚೈಕಮೇವೇದಂ ದೂಷಣಂ ಸ್ಯಾತ್। ಲಿಙ್ಗರಾಹಿತ್ಯಗ್ರಹಣೇನ ಚಾದೂಷಣಾನಾಮಪಿ ದೂಷಣತಯಾ ಪರಪರಿಗಣಿತಾನಾಮಾಶ್ರಯವ್ಯಧಿಕರಣಸಾಧ್ಯಾನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧೀನಾಂ ನಿರಾಸೋ ಲಭ್ಯತೇ, ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧೇರ್ದೂಷಣತ್ವೇಽಪಿ ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (950)

ಅನಧ್ಯವಸಿತತ್ವಾದಿಭೇದೋಽಪಿ ಕಿಂ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭಾವೇ ಸಮ್ಭವತೀತ್ಯೇತಾವತಾ ಪರಿಸಙ್ಖ್ಯೇಯಃ, ವ್ಯವಹಾರೋಪಯೋಗಿತ್ವಾದ್ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ವ್ಯರ್ಥವ್ಯುತ್ಪಾದನಸ್ಯಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಿತ್ವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ವೈಯರ್ಥ್ಯಪ್ರಸಕ್ತೇಃ। ನೇದಂ ಸಾಧಕಮ್, ಅನೈಕಾನ್ತಿಕತ್ವಾದಿತ್ಯಸ್ಯ ಹಿ ಸಪಕ್ಷವೃತ್ತಿತ್ವೇ ಸತಿ ವಿಪಕ್ಷವೃತ್ತಿತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ನಚಾತ್ರ ವಿಶೇಷಣವ್ಯವಚ್ಛೇದ್ಯಂ ಕಿಞ್ಚಿದಸ್ತಿ। ಏವಂ ವಿರುದ್ಧತ್ವಾದಿತ್ಯಸ್ಯ ಸಪಕ್ಷಾವೃತ್ತಿತ್ವೇ ಸತಿ ವಿಪಕ್ಷವೃತ್ತಿತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ತಥಾಚ ವೈಯರ್ಥ್ಯಮೇವ। ಸಾಧ್ಯವಿಪರ್ಯಯವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಮಾತ್ರೇಣ ಕೃತಾರ್ಥತ್ವೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಣಂ ವ್ಯರ್ಥಮೇವ। ಏವಮವಾನ್ತರಭೇದವ್ಯುತ್ಪಾದನಮಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್। ಶಿಷ್ಯಮತಿವೈಶದ್ಯಾಯ ವ್ಯುತ್ಪಾದನಂ ತ್ವನುಮತಮೇವೇತಿ ನ ಸ್ವೀಯವ್ಯವಹಾರವಿರೋಧ ಇತಿ। ವಿರೋಧವದಸಙ್ಗತೇರಪಿ ಪ್ರಭೇದಾಃ ಸ್ವಯಮೇವೋಹನೀಯಾಃ।

h ॥ ನ್ಯೂನಮ್, ಆಧಿಕ್ಯಂ ಚ ವಾಚನಿಕೇ ಅನುಮಾನದೂಷಣೇ

ವಿರೋಧಾಸಙ್ಗತ್ಯೋರಪಿ ವಾಚನಿಕದೋಷತ್ವಮಾಶಯ ನಿರಾಕರಣಂ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಯುಕ್ತಿದೋಷಮಭಿಧಾಯ ವಾಚನಿಕದೋಷಮಾಹ -- ನ್ಯೂನೇತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।ನ್ಯೂನಾಧಿಕ್ಯೇ ತು ವಾಚಕೇ ॥34॥**

(###sudha --)

ನ್ಯೂನಶಬ್ದೋ ಭಾವಪ್ರಧಾನಃ। ಯುಕ್ತೇರ್ದೂಷಣಮಿತಿ ಪ್ರಕೃತಮನುವರ್ತತೇ। ಅವಶ್ಯವಕ್ತವ್ಯಾಪರಿಪೂರ್ತಿರ್ನ್ಯೂನತ್ವಮ್। ಕೃತಕಾರ್ಯತ್ವಮಾಧಿಕ್ಯಮ್। ವಚನದೋಷಾತ್ ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಿತಾ ಯುಕ್ತಿರಪಿ ದುಷ್ಟಾ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯೇತಯೋರ್ವಾಚನಿಕತ್ವಮ್।

ನನ್ವಯುಕ್ತೋಽಯಂ ವಿಭಾಗಃ। ವಿರೋಧಾಸಙ್ಗತ್ಯೋರಪಿ ವಾಚನಿಕತ್ವಾತ್। ನಹಿ ಕೃತಕತ್ವಂ ಸ್ವಯಮೇವ ದುಷ್ಟಮ್। ಅನಿತ್ಯತ್ವಸಾಧನೇಽಪಿ ತಥಾತ್ವಾಪತ್ತೇಃ। ಕೃಶಾನುಶೈತ್ಯಾದೌ ತಥೇತಿ ಚೇತ್, ತತ್ ಕಿಂ ಕೃತಕತ್ವಂ ಕೃಶಾನುಶೈತ್ಯಂ ವಾ, ಶಬ್ದಾನಿತ್ಯತ್ವಂ ವಾ ಸಾಧಯಿತುಂ ಸ್ವಯಮೇವ ಪ್ರವೃತ್ತಮ್, ಯೇನ ತತ್ರ ದುಷ್ಟಂ ಸ್ಯಾತ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ತತ್ಸಾಧನತಯಾ ಶಬ್ದೇನ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರದರ್ಶಿತಮ್। ಏವಮಸಙ್ಗತಾವಪಿ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾದಿಲಕ್ಷಣಾಯಾಂ ವಾಚ್ಯಮಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಾರ್ಥಂ ತುಶಬ್ದಃ। ನ್ಯೂನಾಧಿಕ್ಯೇ ಏವ ವಾಚನಿಕೇ, ನ ವಿರೋಧಾಸಙ್ಗತೀ। ಸ್ವಾರ್ಥಾನುಮಾನೇಽಪಿ ದರ್ಶನಾದಿತಿ ಭಾವಃ।

ಸನ್ತು ತರ್ಹಿ ಪ್ರತಿಪತ್ತೃಪ್ರತಿಪಾದಕಯೋರೇವೈತೇ ದೋಷಾಃ। ಯಥಾ ನಿಶಾತಮಸಿಮಾಕಾಶೇ ಛಿನ್ದ್ಧೀ ವಾ ವ್ಯಾಪಾರಯನ್ ಪುರುಷೋ ದೋಷವಾನ್ ಭವತಿ, ನಾಸಿಃ। ಏವಂ ಕೃತಕತ್ವಾದಿಕಂ ಕೃಶಾನುಶೈತ್ಯಾದೌ ವ್ಯಾಪಾರಯನ್ ಪುರುಷ ಏವಾಪರಾಧೀ ಸ್ಯಾತ್, ನತು ಕೃತಕತ್ವಾದಿಕಮಿತಿ।

ಮೈವಮ್। ಕೃತಕತ್ವಾದೇರದುಷ್ಟತ್ವೇ ತದ್ ವ್ಯಾಪಾರಯತೋಽಪ್ಯಪರಾಧಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಅನ್ಯಥಾ ಶಬ್ದಾನಿತ್ಯತ್ವಸಾಧನೇ ಪ್ರಯುಞ್ಜಾನೋಽಪ್ಯಪರಾಧ್ಯೇತ। ತತಃ ಕೃಶಾನುಶೈತ್ಯಾದೇಃ ಸಾಧ್ಯತಾನರ್ಹತ್ವಂ ನಿತ್ಯತ್ವಾದಿಸಾಧನೇ ಕೃತಕತ್ವಾದೇರಸಮರ್ಥತ್ವಮಿತ್ಯಾದಿರರ್ಥಶಬ್ದಗತ ಏವ ದೋಷೋಽಙ್ಗೀಕರಣೀಯಃ। ನಹ್ಯುಪಾಧಿಮನ್ತರ್ಭಾವ್ಯ ಭವನ್ ದೋಷೋ ನ ದೋಷೋ ಭವತಿ। ತಥಾಸತಿ ಬಹುವಿಪ್ಲವಾಪತ್ತೇರಿತಿ।

h ll ಸೋಪಾಧಿಕತ್ವನಿರೂಪಣಮ್, ತಸ್ಯ ಅವ್ಯಾಪ್ತಾವನ್ತರ್ಭಾವಸಮರ್ಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ನನು ಕಥಮೇತ ಏವಾನುಮಾನದೋಷಾಃ। ಸೋಪಾಧಿಕತ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾದಿತ್ಯತಸ್ತತ್ಸ್ವರೂಪಾನುವಾದೇನ ಉಕ್ತಾನ್ತರ್ಭಾವಮಾಹ ಸಾಧ್ಯೇತಿ।

ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕವೈಲೋಮ್ಯಮವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಸಾಧನಸ್ಯ ಚ।

ಸಾಧನಸ್ಯ ಯತ್ ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕವೈಲೋಮ್ಯಂ ಸಾಽವ್ಯಾಪ್ತಿಃ। ಚಶಬ್ದಾತ್ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತಾ ಚ। ಸಾಧ್ಯಸ್ಯಾಧರ್ಮಸಾಧನತ್ವಾದೇರ್ವ್ಯಾಪಕೋ ಯೋ ನಿಷಿದ್ಧತ್ವಾದಿಧರ್ಮಃ, ಯತ್ರಾಧರ್ಮಸಾಧನತ್ವಂ ತತ್ರ ನಿಷಿದ್ಧತ್ವಮಿತಿ ನಿಯಮಾತ್; ತೇನ ಸಾಧನಸ್ಯ ಹಿಂಸಾತ್ವಾದೇರ್ವೈಲೋಮ್ಯಂ ಸಾಧ್ಯಾಪೇಕ್ಷಯಾ ವೈಪರೀತ್ಯಮವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಮಿತಿ ಯಾವತ್। ಯತ್ರ ಹಿಂಸಾತ್ವಂ ತತ್ರ ನಿಷಿದ್ಧತ್ವಮಿತಿ ನಿಯಮಾಭಾವಾತ್। ವೈಧಹಿಂಸಾಯಾಂ ಸತ್ಯಪಿ ಹಿಂಸಾತ್ವೇ ನಿಷಿದ್ಧತ್ವಾಭಾವಾತ್। ತದನೇನ ಸೋಪಾಧಿಕತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಮುಕ್ತಮ್। ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕತ್ವೇ ಸತಿ ಸಾಧನಾವ್ಯಾಪಕೋ ಹಿ ಧರ್ಮ ಉಪಾಧಿಃ, ತದ್ವತ್ತ್ವಂ ಚ ಸಾಧನಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕಾವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವಮೇವ। ಏತತ್ ಪ್ರಾಗನುಮಾನಾದ್ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಣವೇಲಾಯಾಮವ್ಯಾಪ್ತಿರೇವ। ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕಂ ಪರಿತ್ಯಜತಃ ಸಾಧ್ಯಪರಿತ್ಯಾಗಾವಶ್ಯಮ್ಭಾವಾತ್। ನಹಿ ಸಾಧ್ಯಮಪರಿತ್ಯಜನ್ ತದ್ವ್ಯಾಪಕಂ ಪರಿತ್ಯಜತೀತಿ ಯುಜ್ಯತೇ। ಸಾಧ್ಯಪರಿತ್ಯಾಗಶ್ಚಾವ್ಯಾಪ್ತಿರೇವ।

ಅಪರೇ ತು ನಿರುಪಾಧಿಕಃ ಸಮ್ಬನ್ಧೋ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ। ಸೋಪಾಧಿಕತ್ವೇ ತು ಲಕ್ಷಣಾಭಾವಾದ್ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭಾವ ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ। ತದಸತ್। ವ್ಯಾಪ್ತಿಜ್ಞಾನಾಧೀನಮುಪಾಧಿಜ್ಞಾನಂ ತದಧೀನಂ ಚ ನಿರುಪಾಧಿಕತ್ವಜ್ಞಾನಂ ತದಾಯತ್ತಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಚಕ್ರಕಪ್ರಸಙ್ಗೇನ ತಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ತತ್ ಕಿಂ ಸೋಪಾಧಿಕಸ್ಯಾಪ್ಯಸ್ತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ? ಮೈವಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾನುಪಾಧಿಕತ್ವಯೋಃ ಸಮನಿಯಮೇಽಪಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಬೋಧಾನಙ್ಗತಯೋಪಾಧ್ಯಭಾವಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇರುಕ್ತತ್ವಾತ್।

ನನ್ವೇವಂ ಚೇತ್ ಕಥಂ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನವ್ಯವಹಾರಃ? ಆಗಾಮಿಸಮ್ಭಾವನಾಪೇಕ್ಷಯೇತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ವಸ್ತುತಸ್ತು ಯೋ ಧರ್ಮೋ ಯದ್ವ್ಯಾಪಕಾವ್ಯಾಪ್ತಃ, ತಸ್ಯ ತೇನಾವ್ಯಾಪ್ತಿರಿತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಅನುಮಾನಪ್ರವೃತ್ತ್ಯುತ್ತರಕಾಲಂ ತು ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವೈವ। ಸಾಧನಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕಪರಿತ್ಯಾಗೋ ಹಿ ಪಕ್ಷಾದನ್ಯತ್ರ ವಾ ಸ್ಯಾತ್, ಪಕ್ಷೇ ವಾ। ನ ತಾವದಾದ್ಯಃ, ತಥಾಸತಿ ಸ್ಫುಟವ್ಯಭಿಚಾರಪರಿತ್ಯಾಗೇನೋಪಾಧ್ಯುದ್ಭಾವನಸ್ಯಾನವಸರತ್ವಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕಸ್ಯ ಪಕ್ಷಾದ್ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ ಸಾಧ್ಯಮಪಿ ವ್ಯಾವರ್ತಯತೀತಿ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷೈವ।

ಏತೇನ "ಉಪಾಧ್ಯಭಾವಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವೇ ನೋಪಾಧೇರ್ದೂಷಣತ್ವಮ್, ನಹಿ ಯದಭಾವೋ ಯತ್ರ ದೂಷಣಂ ಸೋಽಪಿ ತತ್ರ ದೂಷಣಮಿತಿ ಯುಕ್ತಃ, ವಿರೋಧಾತ್' ಇತಿ ಪರಾಸ್ತಮ್। ಪಕ್ಷವ್ಯಾವೃತ್ತಿಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನೈವೋಪಾಧಿತ್ವಾತ್। ಏತದರ್ಥಂ ಚ ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕಸ್ಯ ವೈಲೋಮ್ಯಂ ಪಕ್ಷಾದ್ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ ಸಾಧನಸ್ಯ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತೇತಿ ಯೋಜನೀಯಮ್। ಭಾವಪ್ರಧಾನಸ್ಯಾದೋಷತ್ವಂ ತ್ವಿಷ್ಟಮೇವ।

ನನು ಚ ಪ್ರಾಗನುಮಾನಾದಪಿ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತಾಽನುಮಾನೋತ್ತರಮವ್ಯಾಪ್ತಿರ್ವಾ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್? ಮೈವಮ್। ಪಕ್ಷೇ ಹಿ ಸಾಧ್ಯಸ್ಯ ಉಪಸಂಹಾರೇ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾವಸರಃ। ನಚ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಣಸಮಯೇ ಪಕ್ಷಾದಿಪ್ರವಿಭಾಗೋಽಸ್ತೀತಿ ಕಥಂ ತದಾ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್, ಅನುಮಾನೋತ್ತರಮವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಕಥಮಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕ ಉಪಾಧಿಃ ಪಕ್ಷಾದ್ ವ್ಯಾವರ್ತಮಾನಃ ಸಾಧ್ಯಮಪಿ ವ್ಯಾವರ್ತಯತಿ। ತಥಾಚ ಸಾಧ್ಯರಹಿತೇ ತತ್ರ ವರ್ತಮಾನಂ ಸಾಧನಂ ಸಾಧ್ಯಂ ವ್ಯಭಿಚರತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಥಾಸತಿ ಬಾಧಿತಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯೋರಪಿ ವ್ಯಭಿಚಾರಿತಾಪಾತಾತ್। ಓಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ನಿರಸಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (524) ಬಾಧಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾಭ್ಯಾಮೇವಾನುಮಾನದೂಷಣಸಮ್ಭವೇ ಕಿಂ ತದುಪಜೀವಿನಾ ವ್ಯಭಿಚಾರೇಣೇತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ವ್ಯಾಪಕವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯಾ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷೇಣೈವಾನುಮಾನೇ ದೂಷಿತೇ ಕಿಂ ತದುಪಜೀವಿನಾ ವ್ಯಭಿಚಾರೇಣೇತಿ ತುಲ್ಯಮ್।

ಕಿಞ್ಚ ಪಕ್ಷೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ ಕಿಂ ನಿಶ್ಚಿತಃ, ಉತ ಸನ್ದಿಗ್ಧಃ? ನಾಽದ್ಯಃ, ವಿಕಲ್ಪಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ತಥಾಹಿ ಪಕ್ಷೇ ಸಾಧ್ಯಾಭಾವೋ ನಿಶ್ಚಿತಃ, ನವಾ? ಆದ್ಯೇ ಕಿಂ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರೇಣ, ಉತ ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕೋಪಾಧಿವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯಾ? ಪ್ರಥಮೇ ತತ ಏವಾನುಮಾನಂ ದುಷ್ಟಮಿತಿ ಕಿಮುಪಾಧಿನಾ? ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಪರಸ್ಪರಾಶ್ರಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಉಪಾಧೇಃ ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕತ್ವನಿಶ್ಚಯೇ ತದ್ವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯಾ ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾವೃತ್ತಿನಿಶ್ಚಯಃ, ಸತಿ ಚ ತಸ್ಮಿನ್ನಸಾವಿತಿ। ನೇತಿ ಪಕ್ಷೇ ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕತ್ವಾನಿಶ್ಚಯಾತ್ ಉಪಾಧೇಃ, ಕಥಂ ತದ್ವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯಾ ಪಕ್ಷೇ ಸಾಧನಸ್ಯ ನಿಶ್ಚಿತೋ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ ಸ್ಯಾತ್? ಪಕ್ಷೇ ಸನ್ದಿಗ್ಧೋ ವ್ಯಭಿಚಾರಸ್ತು ಸ್ವತ ಏವ ಸಿದ್ಧೋ ನೋಪಾಧಿಮುಖನಿರೀಕ್ಷಣಾಪೇಕ್ಷಃ। ಸರ್ವಾನುಮಾನೋಚ್ಛೇದಹೇತುಶ್ಚ। ತಸ್ಮಾದನುಮಾನೋತ್ತರಕಾಲಂ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವೈವೇತ್ಯುಚಿತಮ್। ಏತದೇವಾಭಿಪ್ರೇತ್ಯ "ಸ ಏವೋಪಾಧಿದೋಷೋಽಪಿ" ಇತ್ಯಾದಿವಚನಮ್।

ಅನುಕೂಲತರ್ಕಾದಿನಾ ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕತ್ವನಿಶ್ಚಯೇ ಸತಿ ಪಕ್ಷೇ ನಿಶ್ಚಿತವ್ಯಭಿಚಾರಿತಾಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ನಿಶ್ಚಿತಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕವ್ಯಾವೃತ್ತೇರ್ಬಾಧಕತ್ವೇನ ತತ ಏವಾನುಮಾನೇ ದೂಷಿತೇ

ವ್ಯಭಿಚಾರವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್। ತಥಾಽಪಿ ಸೋಪಾಧಿಕತ್ವಂ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಮಿತಿ ಗತಃ ಪಕ್ಷ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಸ್ಯ ಯಾವಜ್ಜೀವಂ ತದ್ಭಾವಾನಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾನಿರ್ಧಾರಣಾಯಾಮೇವ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಃ, ನಿರ್ಧಾರಿತೇ ತು ಸಾಮರ್ಥ್ಯೇ ಬಾಧಕೋ ವಾ ಸ್ಯಾತ್, ಬಾಧ್ಯೋ ವೇತಿ ಕೋ ನಾಮ ನಾಭ್ಯುಪೈತಿ?

ಅತ್ರ ಸೋಪಾಧಿಕತ್ವಮಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕವೈಲೋಮ್ಯಮಿತಿ ವಚನಮುಪಾಧಿಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಮ್। ತದಪಿ ಸಾಧ್ಯಸಮವ್ಯಾಪಕತ್ವಪಕ್ಷನಿರಾಸಾಯ।

h ॥ ಸನ್ನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಲೀವಿರೋಧಪರಿಹಾರಃ, ಉದಯನಮತದೂಷಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇಷ ಪಕ್ಷಷ್ಟೀಕಾಕೃತಾಽಙ್ಗೀಕೃತಃ। ಮೈವಮ್। ಪರಮತಾನುವಾದತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ "ಏಕಸಾಧ್ಯಾವಿನಾಭಾವೇ" ಇತ್ಯುದಯನವಚನೋದಾಹರಣವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್। ದೂಷಣಂ ತು ಸ್ಫುಟತ್ವಾನ್ನೋಕ್ತಮ್। ತಥಾಹಿ ಸಮಪದಂ ಕಿಂ ವಿಷಮವ್ಯಾಪ್ತಿಕವ್ಯವಚ್ಛೇದಾರ್ಥಮ್, ಉತ ಪ್ರಯೋಜನಾನ್ತರಾರ್ಥಮ್? ನಾಽದ್ಯಃ, ಪಾರ್ಥಿವಪರಮಾಣುರೂಪಾದಯೋ ನಿತ್ಯಾಃ, ಪರಮಾಣುವಿಶೇಷಗುಣತ್ವಾತ್; ಆಪ್ಯಪರಮಾಣುರೂಪಾದಿವದಿತ್ಯಾದೌ ಪೃಥಿವೀವಿಶೇಷಗುಣತ್ವಾಭಾವಾದೇರ್ವಿಷಮವ್ಯಾಪ್ತಿಕಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಾಧಿತ್ವೇನ ತದ್ವ್ಯವಚ್ಛೇದಸ್ಯಾಯುಕ್ತತ್ವಾತ್, ಪ್ರತಿಪಕ್ಷೋನ್ನಾಯಕತ್ವಸಮ್ಭವೇನ ದೂಷಣತ್ವಾಚ್ಚ। ವಿಷಮವ್ಯಾಪ್ತಿಕಸ್ಯೋಪಾಧಿತ್ವೇ ಪಕ್ಷೇತರತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ತತ್ಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ಚೇತ್, ತತ್ ಕಿಮುಕ್ತವಿಶೇಷಣದ್ವಯೋಪೇತಮ್, ನವಾ? ನೇತಿ ಪಕ್ಷೇ ತತ ಏವಾನುಪಾಧಿತ್ವಮ್। ಆದ್ಯೇ ತು ತಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಾಧಿತ್ವೇ ಕೋ ದೋಷಃ? ಪರ್ವತೇತರತ್ವಾದೇಃ ಸರ್ವತ್ರ ಸಮ್ಭವೇನ ನೈವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅನುಮಾನವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದಿಗ್ರಾಹಕಪ್ರಮಾಣಪ್ರಾಬಲ್ಯೇ ಸತಿ ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕತ್ವಭಙ್ಗಾತ್। ತದಭಾವೇ ಚಾನುಮಾನಭಙ್ಗಸ್ಯ ಇಷ್ಟತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಶಬ್ದೋಽಭಿಧೇಯಃ, ಪ್ರಮೇಯತ್ವಾತ್; ಘಟವದಿತ್ಯಾದಾವಶಬ್ದತ್ವಾದೇಃ ಸಮವ್ಯಾಪ್ತಿಕಪಕ್ಷೇತರಸ್ಯ ಅನಿರಾಸಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತದಿದಮಿಷ್ಟಮಪಿ ತ್ಯಜತಿ ಅನಿಷ್ಟಮಪಿ ಗೃಹ್ಣಾತೀತಿ ನ ವಿಶೇಷಣಮ್।

ಯದಪ್ಯುಕ್ತಮ್

"ಸ್ವಸಮ್ಬನ್ಧೇನ ಯಃ ಸ್ವೀಯಂ ಧರ್ಮಮನ್ಯತ್ರ ಯೋಜಯೇತ್।

ಸ ಉಪಾಧಿರ್ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಜಪಾದಿಃ ಸ್ಫಟಿಕಾದಿಷು।

ಇಹಾಪ್ಯವ್ಯಾಪ್ಯಹೇತ್ವರ್ಥವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವಭ್ರಮಹೇತುತಾ।

ಉಪಾಧೇಃ ಸ್ಯಾತ್ ತದಾ ತಸ್ಯ ಸಮವ್ಯಾಪ್ತಿರ್ಯದಾ ಭವೇತ್" ಇತಿ।

ತತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಕಿಮನೇನೋಕ್ತಂ ಭವತಿ। ಕಿಂ ವಿಷಮವ್ಯಾಪ್ತಿಕಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವಾಭಾವಾತ್ ತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧೇನ ಸಾಧನಾಭಿಮತೇ ವ್ಯಾಪ್ಯತಾಭ್ರಮಾನುಪಪತ್ತೇರದೋಷತ್ವೇನ

ತದ್ವ್ಯವಚ್ಛೇದಾಯ ಸಮಪದಮಿತಿ, ಕಿಂವಾಽನ್ವರ್ಥೋಪಾಧಿಶಬ್ದಸಮ್ಪಾದನಾರ್ಥಮಿತಿ। ನಾಽದ್ಯಃ, ಪ್ರತಿಪಕ್ಷೋನ್ನಾಯಕತ್ವೇನ ದೂಷಣತ್ವಸಮ್ಭವೇ ಸ್ವಗತವ್ಯಾಪ್ತ್ಯವಭಾಸಕತಾಭಾವಸ್ಯಾದೋಷತ್ವಾತ್। ಸಾಧ್ಯಸಾಹಚರ್ಯದರ್ಶನೇನೈವ ವ್ಯಾಪ್ಯತಾಭ್ರಮಸಮ್ಭವಾಚ್ಚ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಉಪಾಧಿಶಬ್ದಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯ ಸ್ವಕಪೋಲಕಲ್ಪಿತತ್ವಾತ್। ಅತ ಏವ ಭಗವಾನಾಚಾರ್ಯವರ್ಯಃ ಸೋಪಾಧಿಕತ್ವಮಿತ್ಯನಭಿಧಾಯ "ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕವ್ಯೈಲೋಮ್ಯಮ್" ಇತ್ಯಾಹ। ವ್ಯವಹಾರಾಸ್ತು ಪರಕೃತಸಙ್ಕೇತೇನಾಪಿ ನಿರ್ವಹಣೀಯಃ। ಯದ್ವಾ ಕ್ವಚಿತ್ ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪ್ಯತಾಸದ್ಭಾವೇನ ಉಪಾಧಿತ್ವೇಽನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಗೌಣ್ಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ಉಪಾಧಿವ್ಯವಹಾರೋಪಪತ್ತಿಃ। ಅತ ಏವ ನ ದ್ವಿತೀಯೋಽಪಿ।

h ll ಉಪಾಧೇಃ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷೋನ್ನಾಯಕತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ನನು ಚ ವಿಷಮವ್ಯಾಪ್ತಿಕಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷೋನ್ನಾಯಕತ್ವಂ ನ ಸಮ್ಭವತಿ। ಕ್ವಚಿತ್ ಪಕ್ಷೇತರವಿಪರ್ಯಯಸ್ಯಾಸಾಧಾರಣತ್ವಾದಿತಿ। ಮೈವಮ್। ಅಸಾಧಾರಣತ್ವಸ್ಯ ದೂಷಣತ್ವಾಸಮ್ಮತೇಃ। ಸಮ್ಮತೌ ವಾ ತತ್ರೋಪಾಧಿತ್ವಾಭಾವಸ್ಯ ವ್ಯುತ್ಪಾದನಾತ್। ಯತ್ರೋಪಾಧಿಃ ಪಕ್ಷೈಕದೇಶಾದ್ ವ್ಯಾವರ್ತತೇ ತತ್ರ ಕಥಂ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಃ, ಭಾಗಾಸಿದ್ಧಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಚಾಸೌ ನೋಪಾಧಿಃ। ಪಕ್ಷೈಕದೇಶಾದ್ ವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯಾಽಪಿ ಸಾಧನಾವ್ಯಾಪಕತ್ವಸಮ್ಭವಾತ್। ನಚಾಯಂ ಸಮವ್ಯಾಪ್ತಿಪಕ್ಷೇಽಸ್ತಿ ದೋಷಃ। ಉಪಾಧಿಮತ್ಯೇಕದೇಶೇ ಸಾಧ್ಯಸದ್ಭಾವನಿಯಮೇನ ತಂ ವಿಹಾಯೈಕದೇಶಾನ್ತರಸ್ಯೈವ ಪಕ್ಷೀಕರಣೌಚಿತ್ಯಾದಿತಿ।

ಉಚ್ಯತೇ ಅಸ್ಮಾಭಿರಪ್ಯುಪಾಧಿವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮಾನೇವ ಏಕದೇಶಃ ಪಕ್ಷೀಕ್ರಿಯತೇ। ಏಕದೇಶಾನ್ತರೇಽಪಿ ಯದಿ ಸಾಧ್ಯಸಮ್ಮತಿಃ, ತದಾ ತಸ್ಯಾಪಕ್ಷೀಕರಣಮೇವ। ಅಸಮ್ಮತೌ ತು ತತ್ರ ದೋಷಾನ್ತರಮೇವ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಕಿಮನುಪಪನ್ನಮ್?

ನನು ಶಙ್ಕಿತೋಪಾಧೌ ಕಥಂ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಃ, ಸನ್ದಿಗ್ಧಾಸಿದ್ಧಿಪ್ರಸಙ್ಗೇನಾಸಮಬಲತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪಾಕ್ಷಿಕಸಿದ್ಧ್ಯಾದಿನಾ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತಾಫಲಸ್ಯ ಸಂಶಯಸ್ಯಾನಿವಾರಣಾತ್। ಸಂಶಯಾನಙ್ಗತ್ವಮೇವಾಸಮಬಲತ್ವಮಭಿಪ್ರೇತಮ್।

h ll ಉಪಾಧಿಲಕ್ಷಣವಿಚಾರಃ ll

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕತ್ವೇ ಸತಿ ಸಾಧನಾವ್ಯಾಪಕತ್ವಂ ಕಿಮುಪಾಧಿಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಮ್, ಕಿಂವಾ ವಿಶೇಷಲಕ್ಷಣಮ್? ನಾಽದ್ಯಃ, ಸಮವಾಯಃ ಸಮವೇತಃ, ಸಮ್ಬನ್ಧತ್ವಾತ್; ಸಂಯೋಗವದಿತ್ಯತ್ರ ಸಾಧನಾವಚ್ಛಿನ್ನಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕಕೃತಕತ್ವೋಪಾಧ್ಯವ್ಯಾಪನಾತ್। ವಾಯುಃ ಸ್ಪಾರ್ಶನಃ, ಅನುದ್ಭೂತರೂಪಾನಧಿಕರಣತ್ವೇ ಸತ್ಯುಪಲಭ್ಯಮಾನಸ್ಪರ್ಶಾಧಿಕರಣತ್ವಾತ್; ಘಟವದಿತ್ಯತ್ರ ದ್ರವ್ಯತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕಚಾಕ್ಷುಷತ್ವೋಪಾಧ್ಯವ್ಯಾಪ್ತೇಶ್ಚ। ನಚ ಸಾಧನಾವಚ್ಛಿನ್ನಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕಸ್ಯ, ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿದವಚ್ಛಿನ್ನಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕಸ್ಯ ಚ ನೋಪಾಧಿತ್ವಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ತತ್ರತತ್ರಾಽಚಾರ್ಯೈಃ ಅಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ವ್ಯತಿರೇಕೋಪಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕತ್ವಾಚ್ಚ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ವಕ್ತವ್ಯತಾಪಾತಾತ್ । ನಚಾನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಿಧರ್ಮತ್ವಂ ತದಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ತಸ್ಯಾತ್ರಾಯಮುಪಾಧಿರಿತಿ ವ್ಯವಹಾರಕಾರಣತ್ವಾಭಾವಾತ್ । ತಥಾತ್ವೇ ಚ ಲಕ್ಷಣವೈಯರ್ಥ್ಯಾದಿತಿ ।

ಅತ್ರ ಬ್ರೂಮಃ ಇದಮೇವ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಮ್ । ಸಾಧ್ಯಪದೇನಾವಚ್ಛಿನ್ನಾನವಚ್ಛಿನ್ನಸಾಧ್ಯಸ್ಯಾಭಿಧಾನಾತ್ । ನಚ ತತ್ರ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾಸಮ್ಭವಃ । ಯದವಚ್ಛಿನ್ನಸಾಧ್ಯೇ ಯ ಉಪಾಧಿಃ, ತದ್ವ್ಯಾವೃತ್ತೇಸ್ತದ್ವಿಶಿಷ್ಟಾಭಾವೇ ಹೇತುತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ । ಯಥಾ ಸಮವಾಯಃ ಸಮ್ಬನ್ಧತ್ವೇ ಸತಿ ಸಮವೇತತ್ವೇನ ಹೀನಃ, ಅಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್; ಆಕಾಶವತ್ । ವಾಯುರ್ದ್ರವ್ಯತ್ವೇ ಸತಿ ಸ್ಪಾರ್ಶನತ್ವೇನ ಹೀನಃ, ಅಚಾಕ್ಷುಷತ್ವಾತ್; ಆಕಾಶವದಿತಿ ।

ನಚಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯವಿಶೇಷಣವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್ । ಶಬ್ದೋ ನ ಸ್ಪರ್ಶವದ್ವಿಶೇಷಗುಣಃ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವೇ ಸತ್ಯಕಾರಣಗುಣಪೂರ್ವಕತ್ವಾತ್; ಇತ್ಯಾದಾವಿವ ವ್ಯಭಿಚಾರಪರಿಹಾರ್ಥತ್ವಾತ್ । ಕ್ವಚಿತ್ ಸಾಧ್ಯಾವಚ್ಛೇದಕಾವಚ್ಛಿನ್ನಸ್ಯೋಪಾಧ್ಯಭಾವಸ್ಯ ಹೇತುತ್ವಾತ್ । ಯಥಾ ವಾಯುಃ ಸ್ಪಾರ್ಶನೋ ನ ಭವತಿ ದ್ರವ್ಯತ್ವೇ ಸತ್ಯಚಾಕ್ಷುಷತ್ವಾದಿತಿ । ವ್ಯತಿರೇಕವ್ಯಾಪ್ತೌ ತೂಕ್ತಮೇವೋತ್ತರಮ್ । ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಪದಾಭ್ಯಾಂ ಚ ಪ್ರಕೃತಯೋರೇವ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾನ್ನ ಕಶ್ಚಿತ್ ಕ್ಷುದ್ರೋಪದ್ರವಃ । ಯೋ ಯತ್ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕೋ ಯತ್ಸಾಧನಾವ್ಯಾಪಕ ಇತಿ ವಾಽಸ್ಯಾರ್ಥ ಇತಿ ಸರ್ವಂ ಸುಸ್ಥಮ್ ।

h ॥ ಸಮಬಲಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಸ್ಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥವಿರೋಧೇಽನ್ತರ್ಭಾವಃ ದುರ್ಬಲಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಸ್ಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥವಿರುದ್ಧತ್ವಾಭಾವಃ ॥

(###sudha --)

ನನು ಚ ಸೋಪಾಧಿಕತ್ವಸ್ಯ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವೇಽಪಿ ತೇನೈವಾನುಮಾನದೋಷಾಧಿಕ್ಯಮಿತಿ । ಮೈವಮ್ । ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥವಿರುದ್ಧತಾ ಇತ್ಯನೇನೈವ ಪ್ರಬಲಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧತಾಲಕ್ಷಣಕಾಲಾತೀತತಾವತ್ಸಮಬಲಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧತಾಯಾಃ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತಯಾ ಅಪಿ ಸಙ್ಗೃಹೀತತ್ವಾತ್ । ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿಸದ್ಭಾವಮಾತ್ರಂ ಹಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥವಿರುದ್ಧತೇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಏವನ್ತರ್ಹಿ ದುರ್ಬಲೇನ ವಿರೋಧೋಽಪಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥವಿರುದ್ಧತಾ ಸ್ಯಾತ್, ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣೋಪೇತತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ದುರ್ಬಲೇನೇತಿ ।

ದುರ್ಬಲೇನ ವಿರೋಧೇಽಪಿ ನ ಪ್ರಮಾಣಮಸಾಧಕಮ್ ॥35॥**

(###sudha --)

ಅಯಮರ್ಥಃ ಪ್ರಕರಣಾದಿವಶಾದ್ವಿ ಸಾಮಾನ್ಯಶಬ್ದಾ ಅಪಿ ವಿಶೇಷೇ ವರ್ತನ್ತ ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ । ಯಥಾ ವಿಶಿಷ್ಟಸಮಯೇ ಪುರುಷಮಾನಯೇತ್ಯುಕ್ತೇ ಪುರುಷವಿಶೇಷ ಏವಾಽನೀಯತೇ ನತು ಯಃ ಕೋಽಪಿ ಪುರುಷಃ । ಪ್ರಕೃತೇ ಚಾನುಮಾನಸ್ಯಾಸಾಧಕತ್ವನಿಮಿತ್ತಪರಿಸಙ್ಖ್ಯಾನಮ್ । ನಚ ದುರ್ಬಲೇನ ವಿರೋಧೇಽಪ್ಯನುಮಾನಮಸಾಧಕಂ ಭವತಿ । ಪ್ರಬಲವಿರೋಧಾದಿನಾ ತಸ್ಯೈವ ಆಭಾಸತ್ವಾತ್ । ಯಥಾ ವಿಮತಶ್ಚಕ್ಷುಷ್ಮಾನ್, ರೂಪಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿತ್ವಾದಿತ್ಯತ್ರ ವಿಮತೋಽನ್ಧಃ ಪುರುಷತ್ವಾದಿತಿ । ಅತಃ ಸಾಮಾನ್ಯಶಬ್ದಪ್ರಸಕ್ತೋಽಪಿ ದುರ್ಬಲೇನ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ವಿರೋಧೋ ನಾನುಮಾನಾಸಾಧಕತಾವಚ್ಛಿನ್ನಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥವಿರುದ್ಧತಾ। ಕಿನ್ತು ಪ್ರಬಲಸಮಬಲಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧತೈವೇತಿ।

h ll ಸ್ವವಾಕ್ಯವಿರೋಧಸ್ಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥವಿರೋಧೇಽನ್ತರ್ಭಾವರಃ ll

(###sudha --)

ನನ್ವೇವಮಾಧಿಕ್ಯನಿರಾಸೇಽಪಿ ನಾನುಮಾನವಿರೋಧತ್ರೈವಿಧ್ಯಂ ಸಮ್ಭವತಿ। ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಿರೋಧಸ್ಯಾವ್ಯಾಪ್ತ್ಯೈವ ಗತತ್ವಾತ್। ವಿರೋಧೇನೈವ ಸಾಧ್ಯವಿರಹಿಣಿ ಪಕ್ಷೇ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಹೇತೋರವ್ಯಾಪ್ತಿರ್ಭವತಿ। ನಹಿ ವಿರೋಧಸ್ಯಾವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಸಙ್ಕೀರ್ಣಮುದಾಹರಣಮಸ್ತಿ। ಯತ್ರ ತು ವಿರೋಧಸಮ್ಭವಃ, ತತ್ರಾವ್ಯಾಪ್ತೇರೇವಾನ್ಯತ್ರಾವಧೃತಸಾಮರ್ಥ್ಯಾಯಾ ದೂಷಣತ್ವಾತ್। ವಿರೋಧಸ್ಯಾವ್ಯಾಪ್ತ್ಯುತ್ಥಾಪನೇನ ಚರಿತಾರ್ಥತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಂ ಭಿಕ್ಷುಪಾದಪ್ರಸಾರಣನ್ಯಾಯೇನ ಪರಿಹರತಿ ಸ್ವವಾಕ್ಯೇನೇತಿ।

ಸ್ವವಾಕ್ಯೇನ ವಿರೋಧೇಽಪಿ ನೈವ ಸಾಧಕತಾಂ ವ್ರಜೇತ್।

ಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯನುವರ್ತತೇ। ನ ಕೇವಲಂ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧೇ, ಕಿನ್ತು ಸ್ವವಾಕ್ಯೇನ ವಿರೋಧೇಽಪಿ ಪ್ರಮಾಣಂ ನೈವ ಸಾಧಕತಾಂ ವ್ರಜೇತ್। ಏವಶಬ್ದೇನ ಪರೇಷಾಮಪಿ ಸಿದ್ಧೋಽಯಮರ್ಥ ಇತಿ ದರ್ಶಯತಿ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ಅವಿರೋಧಿಗ್ರಹಣಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಾಗಮಸ್ವಶಾಸ್ತ್ರಸ್ವವಚನವಿರೋಧಿನೋ ನಿರಸ್ತಾ ಭವನ್ತಿ" ಇತಿ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥವಿರೋಧೋ ದ್ವೇಧಾ ಭವತಿ। ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಃ, ಸ್ವವಾಕ್ಯವಿರೋಧಶ್ಚೇತಿ। ತತ್ರಾಽದ್ಯಃ ಪ್ರಬಲಸಮಬಲಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಾತ್ಮಾ ದ್ವಿವಿಧೋ ಭವತಿ। ದ್ವಿತೀಯೋಽಪ್ಯಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಜಾತಿಭೇದೇನ ದ್ವೇಧಾ। ಜಾತಿಶ್ಚ ಸ್ವವಚನವಿರೋಧಸ್ವನ್ಯಾಯವಿರೋಧಸ್ವಕ್ರಿಯಾವಿರೋಧಭೇದೇನ ತ್ರೇಧಾ। ತತ್ರಾಽಸ್ತಾಂ ತಾವತ್ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಃ। ಸ್ವವಾಕ್ಯವಿರೋಧಗ್ರಹಣಂ ತಾವತ್ ಪೃಥಕ್ಕರಣೀಯಮ್। ತಸ್ಯಾಪ್ಯವ್ಯಾಪ್ತ್ಯುತ್ಥಾಪನೇ ವ್ಯಾಪಾರಾಯೋಗಾತ್। ಸ್ವವಾಕ್ಯವಿರೋಧೇ ಹಿ ಕಿಂ ಸಾಧನಸ್ಯೋಭಯಾಭಿಮತತ್ವಾ ಪಕ್ಷೇ ವ್ಯಭಿಚಾರೋ ಭವೇತ್, ಕಿಂವಾಽನ್ಯತರಾಭಿಮತತ್ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಸ್ವವಾಕ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯೋಭಯಾಸಮ್ಮತೇಃ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ತಸ್ಯ ಸ್ವತಃಸಿದ್ಧತ್ವೇನ ಸ್ವವಾಕ್ಯವಿರೋಧಾನಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್, ಅದೋಷತ್ವಾಚ್ಚ। ತಸ್ಮಾದವಿಷಯವೃತ್ತಿತಾಹೇತುತ್ವೇನ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥವಿರುದ್ಧತಾ ಪೃಥಗೇವ ಪರಿಸಙ್ಖ್ಯಾತವ್ಯೇತಿ।

ಕಿಞ್ಚಾಯಂ ನ ಕೇವಲಂ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಪೇಕ್ಷಪ್ರವೃತ್ತೇರನುಮಾನಸ್ಯೈವ ದೋಷಃ। ಕಿನ್ನಾಮ। ತದನಪೇಕ್ಷಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದೇರಪಿ। ತಥಾಚ ಅನ್ಯತ್ರೋಪಲಬ್ಧಸಾಮರ್ಥ್ಯಸ್ಯಾನುಮಾನೇಽಪಿ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯಾಶಯವತಾ ಪ್ರಸ್ತಾವಾದನುಮಾನಮಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯೇವಾಧಿಕೃತಮ್।

h ll ಬಾಧಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯೋರಪಿ ಸ್ವತನ್ತ್ರದೋಷತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ll

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಏತೇನೈತದಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್ ಅಸ್ತು ಸ್ವವಾಕ್ಯವಿರೋಧಸ್ಯ ಪೃಥಗ್ ದೋಷತ್ವಮ್, ಅವ್ಯಾಪ್ತ್ಯುತ್ಥಾಪಕತ್ವಾಯೋಗಾತ್। ಬಾಧಪ್ರತಿರೋಧರೂಪಃ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಸ್ತು ನ ಸ್ವತನ್ತ್ರದೋಷಃ। ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧೇ ಹಿ ಹೇತುರಪಕ್ಷಧರ್ಮೋ ವಾ ಸ್ಯಾತ್, ಅನೈಕಾನ್ತಿಕೋ ವಾ। ಜಿಜ್ಞಾಸಿತಧರ್ಮಣೋ ಧರ್ಮಿಣಃ ಪಕ್ಷತ್ವಾತ್। ಪ್ರಮಾಣಾವಗತಸಾಧ್ಯವಿರುದ್ಧಧರ್ಮವತಶ್ಚಾಪಕ್ಷತ್ವೇನ ತದ್ವರ್ಮಸ್ಯಾಪಕ್ಷಧರ್ಮತ್ವನಿಯಮಾತ್। ಸಾಧ್ಯಧರ್ಮಣ್ಯೇವ ಪ್ರಮಾಣೋಪಸ್ಥಾಪಿತಸಾಧ್ಯಧರ್ಮವಿರುದ್ಧಧರ್ಮವತಿ ದರ್ಶನೇನ ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ನಚ ಸಪಕ್ಷವಿಪಕ್ಷಾವೇವಾನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಗಮ್ಯಾವಿನಾಭಾವದರ್ಶನವಿಷಯೌ, ನ ಪಕ್ಷ ಇತಿ ಸಾಮ್ಪ್ರತಮ್। ಯದಿ ಹಿ ಪಕ್ಷಂ ವಿಹಾಯ ಬಹಿರೇವಾವಿನಾಭಾವೋಽವಗಮ್ಯತೇ, ತದಾ ಬಹಿರ್ವ್ಯಾಪ್ತಿಬಲೇನ ಪಕ್ಷಧರ್ಮೋಽಪಿ ಹೇತುರ್ನ ಪಕ್ಷೇ ಸಾಧ್ಯಂ ಸಾಧಯೇತ್। ಅಸಿದ್ಧಾ ಹಿ ತತ್ರ ತಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ। ತಸ್ಮಾದನ್ತರ್ಬಹಿರ್ವಾ ಸರ್ವೋಪಸಂಹಾರೇಣ ಅವಿನಾಭಾವೋಽವಗನ್ತವ್ಯಃ। ಏವಞ್ಚ ಸಿದ್ಧಃ ಪಕ್ಷೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ ಸಾಧನಧರ್ಮಸ್ಯ।

ನನು ಪ್ರತಿರೋಧೇ ಕಥಮ್? ತತ್ರಾಪಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಾಹಕಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾತ್। ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಮಾಣಸದ್ಭಾವೇ ವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವಾಸಿದ್ಧಾವನ್ತರ್ಭಾವಾದಿತಿ। ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರೇಽಪ್ಯವಿಷಯವೃತ್ತಿತಾಹೇತುತ್ವೇನಾವಗತಸ್ವತನ್ತ್ರದೂಷಣಭಾವಸ್ಯಾನುಮಾನೇಽಪಿ ತಥೈವಾಙ್ಗೀಕರ್ತುಮುಚಿತತ್ವಾತ್।

ಅಪಿಚ ಕಿಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಣಸಮಯೇಽವ್ಯಾಪ್ತೇರುಪಸ್ಥಾಪಕಃ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾತ್, ಉತಾನುಮಾನಪ್ರವೃತ್ತ್ಯುತ್ತರಮಪಿ? ಆದ್ಯಸ್ತ್ವಿಷ್ಯತ ಏವ। "ಮಾನಬಾಧೇ ನ ತದ್ ಭವೇತ್" ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಉಪಜೀವ್ಯಪರಿತ್ಯಾಗೇನ ಉಪಜೀವಕಸ್ವೀಕಾರಸ್ಯಾಯುಕ್ತತ್ವಾತ್। ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧಸ್ಯಾಪಕ್ಷಧರ್ಮತ್ವೇ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಸ್ಯಾಪಿ ತಥಾತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ಸಮಾನನ್ಯಾಯತ್ವಾತ್। ಓಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸ್ವಾರ್ಥಾನುಮಾನೇಽಪಿ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಸ್ಯ ದೋಷತ್ವಾಪತ್ತೇಃ। ನಹಿ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾಸಿದ್ಧಿಃ ಪರಾರ್ಥ ಏವಾನುಮಾನೇ ದೋಷಃ। ತಸ್ಮಾತ್ ಪರಾನಾಕಾಙ್ಕ್ಷಿತತ್ವಾದಸಙ್ಗತ ಏವ ಸಿದ್ಧಸಾಧನ ಇತಿ।

h ॥ ನೈಯಾಯಿಕೋಕ್ತಾಶೇಷನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಾನಾಂ ವಿರೋಧಾದಿಷ್ವನ್ತರ್ಭಾವಃ ॥

(###sudha --)

ಏವಮನುಮಾನದೋಷಾನ್ ನಿರೂಪ್ಯ ಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ ಪರನಿರೂಪಿತಾಶೇಷನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಾನಾಮಪಿ ವಿರೋಧಾದಿಷ್ವೇವಾನ್ತರ್ಭಾವ ಇತ್ಯಾಹ -- ಸಂವಾದೇತಿ।

ಸಂವಾದಾನುಕ್ತಿಸಂಯುಕ್ತಾ ಏತ ಏವ ತು ನಿಗ್ರಹಾಃ ॥36॥**

(###sudha --)

ನಿಗೃಹ್ಯತೇ ಪರಾಜೀಯತೇ ಏತಾಭಿರಿತಿ ನಿಗ್ರಹಾಃ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಾನಿ। ನನುಚ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹಾನ್ಯಾದೀನಾಂ ವಕ್ತೃದೋಷಾಣಾಂ ಕಥಮರ್ಥವಚನದೋಷೇಷು

ವಿರೋಧಾಸಙ್ಗತಿನ್ಯೂನಾಧಿಕ್ಯೇಷ್ವನುಪ್ರವೇಶ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ --
ಸಂವಾದಾನುಕ್ತಿಸಂಯುಕ್ತಾ ಇತಿ। ತಥಾಽಪ್ಯನುಪಪತ್ತಿರೇವ।
ವಿರೋಧಾದಿಚತುಷ್ಟಯಸ್ಯಾನುಮಾನದೋಷತ್ವೇನೋಕ್ತತ್ವಾತ್। ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಾನಾಂ ಚ
ನಿಯಮೇನ ಅನುಮಾನಾಶ್ರಯತ್ವಾಭಾವಾತ್। ನಹಿ ಪುನರುಕ್ತಿರನುಮಾನ ಏವ ಸಮ್ಭಾವಿನೀ।
ಪ್ರಶ್ನಾದಾವಪ್ಯುಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯತೋಽಸ್ತ್ಯತ್ರ ವಿಶೇಷ ಇತಿ ತುಶಬ್ದೇನಾಽಹ। ದ್ವಿವಿಧಂ ಹಿ
ವಿರೋಧಾದಿಚತುಷ್ಟಯಮ್। ಸಮಯಬನ್ಧಾದಿಕಥಾಸರ್ವರೂಪಸಾಧಾರಣಮ್,
ಅಸಾಧಾರಣಂ ಚ। ತತ್ರಾನುಮಾನಸ್ಯೈವ ಯದಸಾಧಾರಣಂ ವಿರೋಧಾದಿ,
ತತ್ರಾನುಮಾನದೋಷಾಣಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಪ್ರವೇಶೋಽಭಿಹಿತಃ। ಸಾಧಾರಣೇ ತು
ಸರ್ವನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಾನಾಮಿತಿ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ವಿರೋಧಃ।
ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಸ್ವರೂಪಾನುವಾದಪೂರ್ವಕಮನ್ತರ್ಭಾವಪ್ರಕಾರಶ್ಚ
ಲೇಶತೋಽನ್ಯತ್ರಾಸ್ಮಾಭಿರ್ದರ್ಶಿತ ಇತಿ। ಯದ್ವಾ ಕಥಾಬಾಹ್ಯಾದೀನಾಮೇಷಾಂ
ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನತಾವ್ಯವಚ್ಛೇದಾರ್ಥಸ್ತುಶಬ್ದಃ।

h ॥ ಕಥಾಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಮ್, ವಾದಜಲ್ಪವಿತಣ್ಡಾಭೇದೇನ ಕಥಾಯಾಸ್ತ್ರೈವಿಧ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ಕೇಯಂ ಕಥಾ ನಾಮೇತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಂ ತತ್ಸ್ವರೂಪಂ ನಿರೂಪಯನ್ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಂ
ವಿಭಾಗಮುದ್ದೇಶಂ ಚಾಽಹ ವಾದ ಇತಿ।

p**p

ವಾದೋ ಜಲ್ಪೋ ವಿತಣ್ಡೇತಿ ಕಥಾಸ್ತಿಸ್ರೋ ವಿಜಾನತಾಮ್।

ಸ್ವಾರ್ಥಂ ಪರಾರ್ಥಮಪಿ ವಾ ತತ್ವನಿರ್ಣಯಸಾಧನೀ ॥37॥**

(###sudha --)

ಕೇವಲಂ ತು ಕಥಾ ವಾದೋ ಜಲ್ಪೋಽರ್ಥಾದಿವ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ।

ಸತಾಮೇವ ಕಥಾ ಜ್ಞೇಯಾವಿತಣ್ಡಾ ತ್ವಸತಾಂ ಸತಾಮ್ ॥38॥**

(###sudha --)

ಅಪ್ರಕಾಶ್ಯ ಸ್ವಸಿದ್ಧಾನ್ತಮಸತಾಂ ಪಕ್ಷದೂಷಣಮ್।

ಉಕ್ತೇ ತೈಃ ಪ್ರಥಮಂ ಮಾನೇ ವಕ್ತವ್ಯಂ ತಸ್ಯ ದೂಷಣಮ್ ॥39॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಕಥೇತಿ ಲಕ್ಷ್ಯಪದಮಾವರ್ತನೀಯಮ್। ವಿಚಾರಗೋಚರೇತ್ಯುಪಸ್ಕರ್ತವ್ಯಮ್।
ವಿಜಾನತಾಮಿತಿ ಜಾತೌ ಬಹುವಚನಮ್। ತಥಾಚಾನೇಕವಿದ್ವತ್ಕರ್ತೃಕವಿಚಾರಗೋಚರಾ
ಕಥಾ ವಾಕ್ಯಸನ್ದರ್ಭಃ ಕಥೇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಸಿದ್ಧಿಃ। ತಾಶ್ಚ ಕಥಾ ವಾದಾದಿಭೇದೇನ ತಿಸ್ರಃ
ತ್ರಿವಿಧಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ವಿಜಾನತಾಂ ಮತೇನ ತಿಸ್ರ ಇತಿ ವಾ। ತೇನ
ನ್ಯೂನಾಧಿಕಸಙ್ಖ್ಯೋಕ್ತಿಸ್ತದ್ವಿರೋಧಾದಯುಕ್ತೇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ವಾದಸ್ವರೂಪಮ್॥

(###sudha --)

ವಾದಲಕ್ಷಣಮಾಹ ಸ್ವಾರ್ಥಮಿತಿ। ತತ್ವನಿರ್ಣಯಸಾಧನೀತ್ಯರ್ಥಾದ್ಯರ್ಥಜಲ್ಪವಿತಣ್ಡಾವ್ಯವಚ್ಛೇದಃ। ತಥಾಽಪಿ ವಿತಣ್ಡಾವಿಶೇಷೇಽತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ, ತದರ್ಥಂ ಕೇವಲಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಸಾಕ್ಷಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ತುಶಬ್ದೇನ ತತ್ವನಿರ್ಣಯಸಾಧನಾದಪಿ ಜಲ್ಪವಿಶೇಷಾತ್ ತದುದ್ದೇಶೇನ ಪ್ರವೃತ್ತತ್ವವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ದರ್ಶಯತಿ। ಯದಾತು ವಿದಿತತತ್ವೌ ವೀತರಾಗಾವವಿದಿತತತ್ವೈಃ ಪರೈರಭ್ಯರ್ಥಿತೌ ಕಥಾಂ ಕುರುತಃ, ತದಾ ತತ್ರಾವ್ಯಾಪ್ತಮೇತಲ್ಲಕ್ಷಣಮ್। ನಚಾಸೌ ನ ವಾದಃ। ಅನ್ಯತ್ರಾನನ್ತರ್ಭಾವೇನ ತಿಸ್ರ ಇತ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಘಾತಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸ್ವಾರ್ಥಂ ಪರಾರ್ಥಮಪಿ ವೇತಿ। ಅಪಿಶಬ್ದ ಉಭಯಾರ್ಥತಾಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ।

h॥ ಜಲ್ಪಸ್ವರೂಪಮ್॥

(###sudha --)

ಜಲ್ಪಲಕ್ಷಣಮಾಹ ಜಲ್ಪ ಇತಿ। ಆದಿಪದೇನ ಖ್ಯಾತ್ಯಾದೇರ್ಗ್ರಹಣಮ್। ಅರ್ಥಾದಿವ್ಯಪೇಕ್ಷಯೇತಿ ವಾದವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಮ್। ಆನುಷಙ್ಗಿಕಾರ್ಥಾದಿಸಾಧನತ್ವಂ ವಾದಸ್ಯಾಪಿ ಸಮ್ಭವತೀತಿ ವ್ಯಪೇಕ್ಷಾಗ್ರಹಣಮ್। ವಿತಣ್ಡಾವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಸತಾಮೇವೇತಿ। ಸತಾಮಿತ್ಯೇವೋಕ್ತೇ ನ ವಿತಣ್ಡಾವ್ಯಾವೃತ್ತಿಸಿದ್ಧಿಃ। ವಿತಣ್ಡಾಯಾಮಪ್ಯೇಕಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾತ್, ಬಹುವಚನಸ್ಯ ಜಾತ್ಯರ್ಥತ್ವಾತ್। ತೇನ ಏವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್।

h॥ ವಿತಣ್ಡಾಸ್ವರೂಪಮ್॥

(###sudha --)

ವಿತಣ್ಡಾಂ ಲಕ್ಷಯತಿ ವಿತಣ್ಡೇತಿ। ತುಶಬ್ದೋ ವಾದಜಲ್ಪವ್ಯವಚ್ಛೇದಾರ್ಥಃ। ಕಥೇತ್ಯನುವರ್ತತೇ। ಕರ್ತೃಭೇದೇನ ಕಥಾಭೇದೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತ್ಯತೋ ಲಕ್ಷಣಾನ್ತರಮಾಹ -- ಅಪ್ರಕಾಶ್ಯೇತಿ। ಸದ್ಭಿಃ ಸ್ವಸಿದ್ಧಾನ್ತಮಪ್ರಕಾಶ್ಯ ಅಸಾಧಯಿತ್ವಾಽಸತಾಂ ಪಕ್ಷಸ್ಯ ದೂಷಣಮೇವ ಕ್ರಿಯತೇ ಯತ್ ಸಾ ವಿತಣ್ಡೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಪ್ರತಿವಾದಿನಃ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧನೇನ ವಿನಾ ಪರಪಕ್ಷಪ್ರತಿಕ್ಷೇಪಮಾತ್ರೇಣ ಪರ್ಯವಸ್ಯನ್ತೀ ಕಥಾ ವಿತಣ್ಡೇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

ನನ್ವೇತದೇವ ಕಿನ್ನಿಮಿತ್ತಮ್? ಪ್ರಾಶ್ನಿಕಾದ್ಯಧೀನಮಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ತೇಽಪಿ ಕುತ ಏತಾದೃಶನಿಯಮಂ ಕುರ್ಯುರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತತ್ವಜ್ಞಾನಾಯೋಗ್ಯಾನಸತಃ ಪ್ರತಿ ಸದ್ಭಿಃ ಸ್ವಸಿದ್ಧಾನ್ತಸಾಧನೇ ತೇಷಾಂ ತತ್ವಜ್ಞಾನೋತ್ಪಾದಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತಸ್ಯ ಚ ನಿಷಿದ್ಧತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಯೇನಾಸತಾಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಏತೇನ ಪ್ರಥಮಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾಪಿ ಸಮರ್ಥನಂ ವೇದಿತವ್ಯಮ್।

h॥ ವಿತಣ್ಡಾಲಕ್ಷಣೇಽನುಪಪತ್ತಿಪರಿಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನ್ವಸಮ್ಭವೀದಂ ಲಕ್ಷಣಮ್। ಪರಪಕ್ಷದೂಷಣಂ ಹಿ ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಕಪ್ರಮಾಣದೂಷಣೇನೈವ ಭವೇತ್। ನಚ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧನಹೀನಾಯಾಂ ವಿತಣ್ಡಾಯಾಂ ತತ್ ಸಮ್ಭವತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಉಕ್ತ ಇತಿ। ತೈರಸದ್ಭಿಃ ಪ್ರಥಮಂ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧನಾಯ ಮಾನ ಉಕ್ತೇ ಸತಿ ಸದ್ಭಿಸ್ತಸ್ಯ ಮಾನಸ್ಯ ದೂಷಣಂ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಅಸತೋ ವಾದಿಭೂತಸ್ಯ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧನಂ ಪರಪಕ್ಷನಿರಾಕರಣಂ ಚ ಕರಣೀಯಮ್। ಸತಸ್ತು ಪ್ರತಿವಾದಿನಃ ತತ್ಪ್ರಮಾಣದೂಷಣೇನೈವ ಚರಿತಾರ್ಥತ್ವಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

ಕ್ವಚಿತ್ "ಸತಾಮೇವ" ಇತ್ಯಾದಿಸಾರ್ಧಶ್ಲೋಕೋ "ವಾದಜಲ್ಪಯೋಃ" ಇತ್ಯತಃ ಪರಂ ಪಠಿತಃ। ತತ ಏತಾಮೇವ ಸಙ್ಗತಿಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಟೀಕಾಕೃತಾ ತತ್ರೈವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಃ।

h ll ಜಲ್ಪೇ ವಿತಣ್ಡೇ ಚ ಸಮವಿದ್ಯವಾದಿನೋರೇವಾಧಿಕಾರಃ ll

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ಗುರುಶಿಷ್ಯಾದಯೋಽಸಮಾನವಿದ್ಯಾ ಅಪಿ ವಾದೇಽಧಿಕ್ರಿಯನ್ತೇ। ತತ್ವನಿರ್ಣಯಾರ್ಥಿತ್ವಾತ್। ಜಲ್ಪವಿತಣ್ಡಯೋಸ್ತು ಸಮ್ಭಾವಿತಸಮಾನವಿದ್ಯಯೋರೇವಾಧಿಕಾರಃ,

"ಯಯೋರೇವ ಸಮಂ ವಿತ್ತಂ ಯಯೋರೇವ ಸಮಂ ಶ್ರುತಮ್।

ತಯೋರ್ವಿವಾಹೋ ವಾದಶ್ಚ ನೋತ್ತಮಾಧಮಯೋಃ ಕ್ವಚಿತ್"

ಇತಿ ಸ್ಮರಣಾತ್। ವಾದೋ ಜಲ್ಪವಿತಣ್ಡಾಲಕ್ಷಣೋ ವಿವಾದಃ। ಅನ್ಯಥಾಽತ್ಯನ್ತಾಪಕೃಷ್ಟೋಽಪ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟತಮೇನ ವೈಯಾತ್ಯಾದ್ ಘಟಮಾನೋ ಯದಿ ವಾ ದೈವಾತ್ ತಮಭಿಭಾವಯೇತ್ ತದಾ ವೃಥಾಖ್ಯಾತಿಂ ಲಭೇತ। ತಥಾಚ ಪ್ರಾಶ್ನಿಕಾದೀನಾಮಸುಜ್ಞತ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಶ್ಚ ಸ್ಯಾತ್। "ಅಪೂಜ್ಯಃ ಪೂಜ್ಯತೇ ಯತ್ರ" ಇತಿ ವಚನಾತ್। ಏವಞ್ಚ ವಾದಾಜ್ಜಲ್ಪವಿತಣ್ಡಯೋರ್ಭೇದಃ।

h ll ಜಲ್ಪವಿತಣ್ಡಯೋಃ ವಿದ್ಯಾಪರೀಕ್ಷಾಪೂರ್ವತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ನನ್ವೇತದಯುಕ್ತಮ್। ಪರಬುದ್ಧೇರಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವೇನ ವಿದ್ಯಾಸಾಮ್ಯವೈಷಮ್ಯಯೋರ್ಜ್ಞಾತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಜಲ್ಪವಿತಣ್ಡಾರ್ಥಿನೋರ್ವಿದ್ಯಾಸಾಮ್ಯಾದೇಃ ಪರೀಕ್ಷಯಾ ನಿಶ್ಚಯೋಪಪತ್ತೇಃ। ತದೇತದಾಹ -- ವಿದ್ಯೇತಿ।

ವಿದ್ಯಾಪರೀಕ್ಷಾಪೂರ್ವೈವ ವಿತಣ್ಡಾ ಜಲ್ಪ ಏವ ಚ।

ವಿದ್ಯಾಪರೀಕ್ಷಾ ಪೂರ್ವಾ ಕಾರಣಭೂತಾ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ ತಥೋಕ್ತಾ। ವಿದ್ಯಾಪರೀಕ್ಷಯಾ ನಿಶ್ಚಿತಸಾಮ್ಯಯೋರೇವ ವಿತಣ್ಡಾ ದಾತವ್ಯಾ, ನ ವಿಷಮವಿದ್ಯಯೋಃ। ಜಲ್ಪಶ್ಚೈವಂ ವಿದ್ಯಾಪರೀಕ್ಷಾಪೂರ್ವ ಏವೇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್। ದ್ವಿತೀಯೈವಶಬ್ದೋ ವಾದವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಃ। ಸಮಾನವಿದ್ಯಯೋರೇವೇತ್ಯಯಂ ನಿಯಮೋ ನ ವಾದೇಽಸ್ತೀತಿ।

h॥ ವಾದಿಪ್ರತಿವಾದಿನೋರ್ವಿದ್ಯಾಪರೀಕ್ಷಾಯಾಃ ವಾದೇನೈವ ಕರ್ತವ್ಯತಾಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಜಲ್ಪವಿತಣ್ಡಾರ್ಥಿನೋರ್ವಿದ್ಯಾಸಾಮ್ಯಾದಿನಿಶ್ಚಯಾಯ ಕರ್ತವ್ಯಾ ಪರೀಕ್ಷಾ ಕಿಂ ಕಥಯಾ, ಉತಾನ್ಯಥಾ? ನಾನ್ಯಥಾ, ಅನ್ಯೋನ್ಯಸಙ್ಘರ್ಷಣೇನ ವಿನಾ ತದಸಿದ್ಧೇಃ। ಆದ್ಯೇಽಪಿ ಕಿಂ ವಾದೇನ, ಜಲ್ಪವಿತಣ್ಡಾಭ್ಯಾಂ ವಾ? ನ ಪ್ರಥಮಃ, ಖ್ಯಾತ್ಯಾದಿಕಾಮಯೋಃ ಸ್ವಧರ್ಾವತೋರ್ವಾದಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅನವಸ್ಥಾಪಾತಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ವಾದೇನ ತಾವದ್ ವಿದ್ಯಾಪರೀಕ್ಷಣಸ್ಯೇಷ್ಟತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ವಾದಸ್ಯ ವಿದ್ಯಾಪರೀಕ್ಷಾಯಾಂ ಕಾರಣತ್ವಮನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ಸಾಧಯಿತುಮುಪೋದ್ಘಾತಂ ತಾವದಾಹ -- ಉಚ್ಚೇತಿ।

ಉಚ್ಚನೀಚತ್ವನಿರ್ಣೀತಿರ್ಯತೋ ಜಯಪರಾಜಯೌ ॥40॥**

(###sudha --)

ವಿನೈವ ತತ್ವನಿರ್ಣೀತಿಂ ನಹಿ ಜಲ್ಪಾದಿನಾ ಕ್ವಚಿತ್।

ಉಚ್ಚನೀಚತ್ವವಿಜ್ಞಾನಮಿತಿ ವಿದ್ಯಾಪರೀಕ್ಷಣಮ್ ॥41॥**

(###sudha --)

ವಾದೇನ ಚೋಚ್ಚನೀಚತ್ವವಿಜ್ಞಾನಂ ಭವತಿ ಸ್ಫುಟಮ್।

ಇತಿ ವಾದಸ್ಯ ಪೂರ್ವತ್ವಂ ತತ್ಸಿದ್ಧೌ ವ್ಯರ್ಥತಾಽನ್ಯಯೋಃ ॥42॥**

(###sudha --)

ಯತೋ ವಿದ್ಯಯೋಚ್ಚತ್ವೇನ ನಿರ್ಣೀತತತ್ವಮೇವ ಜಯಃ, ನೀಚತ್ವೇನ ನಿರ್ಣೀತತತ್ವಂ ಚ ಪರಾಜಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। "ಇತಿ ವಿದ್ಯಾಪರೀಕ್ಷಣಂ ವಾದೇನ" ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೇನಾನ್ವಯಃ।

ಏವಮುಪಯುಕ್ತಮಭಿಧಾಯ ವ್ಯತಿರೇಕಮಾಹ ವಿನೈವೇತಿ। ನಿರ್ಣೀಯತೇಽನಯೇತಿ ನಿರ್ಣೀತಿಃ, ತತ್ವಸ್ಯ ನಿರ್ಣೀತಿಃ ತತ್ವನಿರ್ಣೀತಿಃ। ವಾದ ಇತಿ ಯಾವತ್। ತತ್ವನಿರ್ಣೀತಿಂ ವಿನೋಚ್ಚನೀಚತ್ವವಿಜ್ಞಾನಂ ನಹೀತ್ಯೇವೋಕ್ತೇ ವಿನಾ ವಾದೇನೇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾತ್। ಅತೋ ಜಲ್ಪಾದಿನೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಇತಿಶಬ್ದಸ್ತಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ। ವಿದ್ಯಾಪರೀಕ್ಷಣಂ ವಾದೇನೇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಮತ್ರಾಪಿ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ಯದ್ಯಪಿ ಸತ್ಸಾಧನೋಪಲಮ್ಭೇ ಜಲ್ಪೇಽಪಿ ಭವತಿ ವಾದಿನೋರುಚ್ಚನೀಚತ್ವವಿಜ್ಞಾನಮ್। ತಥಾಽಪಿ

ತದುದ್ದೇಶೇನಾಪ್ರವೃತ್ತೇಸ್ತಾದರ್ಥ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಮನಿಶ್ಚಯಾನ್ನ ತದರ್ಥಂ ಜಲ್ಪೋ ದಾತುಂ ಶಕ್ಯತೇ।

ವ್ಯತಿರೇಕಸ್ಯಾನ್ಯದೀಯಾಕಾರಣತ್ವಮಾತ್ರನಿಶ್ಚಯಹೇತುತ್ವಾದ್ ವಾದಸ್ಯ ಕಾರಣತಾಮವಧಾರಯಿತುಮನ್ವಯಂ ಚಾಽಹ ವಾದೇನೇತಿ। ಚಶಬ್ದೋಽನ್ವಯಸ್ಯ ವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಸಯುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ। ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ಸಮರ್ಥಿತಮರ್ಥಮುಪಸಂಹರತಿ --ಇತೀತಿ। ಇತಿ ತಸ್ಮಾದ್ ವಾದಸ್ಯ ಪೂರ್ವತ್ವಮ್। ಜಲ್ಪವಿತಣ್ಡಾರ್ಥಿನೋರ್ವಿದ್ಯಾಸಾಮ್ಯಾದಿನಿಶ್ಚಯಹೇತುಪರೀಕ್ಷಾರ್ಥಂ ಪ್ರಥಮಾನುಷ್ಠೇಯತ್ವಂ ಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸಮಾನವಿದ್ಯಯೋರೇವ ಜಲ್ಪವಿತಣ್ಡೇ। ಸಮಾನವಿದ್ಯತಾ ಚ ಪರೀಕ್ಷಾನಿಶ್ಚೇಯಾ। ಪರೀಕ್ಷಾ ಚ ವಾದಕಥಯಾ ವಿಧೇಯಾ, ನ ಜಲ್ಪವಿತಣ್ಡಾಭ್ಯಾಮ್। ಜಯೇನ ಹಿ ವಿದ್ಯಾಧಿಕ್ಯಂ ನಿರ್ಣೇತವ್ಯಮ್। ಪರಾಜಯೇನ ಚ ತನ್ನ್ಯೂನತಾ। ಜಯಪರಾಜಯೌ ಚ ಪ್ರಮಾಣತರ್ಕಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಕೃತಪ್ರಮೇಯಸಾಧನಸಾಮರ್ಥ್ಯಾಸಾಮರ್ಥ್ಯಲಕ್ಷಣೌ ಉಚ್ಚನೀಚತ್ವನಿರ್ಣಯವಿಷಯತಾಶಬ್ದವಾಚ್ಯಾವೇವ ಪ್ರಕೃತೋಪಯೋಗಿನೌ। ತೌ ಚ ವಾದ ಏವ ಸಮ್ಭವತೋ ನ ಜಲ್ಪವಿತಣ್ಡಯೋಃ। ತತ್ರ ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿನ್ನಿಗ್ರಹೋದ್ಭಾವನಮಾತ್ರೇಣ ಜಯಪರಾಜಯವ್ಯವಸ್ಥಾಪನಾತ್। ಅತೋ ಜಲ್ಪವಿತಣ್ಡಾರ್ಥಂ ಜಲ್ಪವಿತಣ್ಡಾಭ್ಯರ್ಥನಾಭಾವಾನ್ನಾನವಸ್ಥೇತಿ।

ಜಲ್ಪವಿತಣ್ಡಾರ್ಥಿನೋರ್ವಿದ್ಯಾಪರೀಕ್ಷಾಯಾಂ ವಾದೇನ ಕೃತಾಯಾಂ ಕಿಂ ಕಾರ್ಯಮ್। ಸಮವಿದ್ಯತ್ವಸಮ್ಭಾವನಾಯಾಂ ಜಲ್ಪವಿತಣ್ಡೇ ಕರ್ತವ್ಯೇ ಇತ್ಯುಕ್ತಮೇವ। ವಿಷಮವಿದ್ಯತಾವಧಾರಣಾಯಾಂ ಕಿಂ ವಿಧೇಯಮಿತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಮಾಹ ತತ್ಸಿದ್ಧಾವಿತಿ। ತೇನ ವಾದೇನೈವ ತಸ್ಯ ನೀಚೋಚ್ಚಭಾವಸ್ಯ ಸಿದ್ಧೌ ಸತ್ಯಾಮನ್ಯಯೋರ್ಜಲ್ಪವಿತಣ್ಡಯೋರ್ವ್ಯರ್ಥತಾ। ತತಶ್ಚ ಅಕರ್ತವ್ಯತೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಪರೀಕ್ಷಾರ್ಥೇನ ವಾದೇನೈವೋಪರಮ ಇತಿ।

h ll ಲೋಕಸಂವಾದಾದಿನಾ ಏಕಸ್ಯ ವಾದಿನೋ ಬಹುವಿದ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧೌ ಕಥಾಯಾ ಏವಾಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಜಲ್ಪವಿತಣ್ಡಾರ್ಥಿನೋರ್ವಿದ್ಯಾಪರೀಕ್ಷಾರ್ಥಂ ವಾದಕಥಾ ಪ್ರಥಮಂ ದಾತವ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತಸ್ಯಾಪವಾದಮಾಹ ಬಹುವಿದ್ಯತ್ವೇತಿ।

ಬಹುವಿದ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧೌ ತು ನೈವ ವಾದೋಽಪಿಕಾರಣಮ್।

ಪ್ರಾಕ್ ಪರೀಕ್ಷತೋ ಲೋಕಸಂವಾದಾದಿನಾಽನ್ಯತರಸ್ಯ ಪ್ರತಿಯೋಗ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ ಬಹುವಿದ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧೌ ತು ವಾದೋಽಪಿ ನೈವ ದಾತವ್ಯಃ। ಕಿಮು ಜಲ್ಪವಿತಣ್ಡೇ ಇತಿ। ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಕಾರಣಮಿತಿ। ವಿದ್ಯಾಪರೀಕ್ಷಾಯಾ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ವಾದ ಇತ್ಯನುವರ್ತತೇ। ವಾದೋ ಹಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ವಿದ್ಯಾಪರೀಕ್ಷಾಕಾರಣಮಿತ್ಯೇಷ್ಟವ್ಯೋ ನತು ವ್ಯಸನಿತಯಾ। ತತ್ಫಲಂ ತ್ವನ್ಯತ ಏವ ಜಾತಮಿತಿ ಕಿಂ ಪರೀಕ್ಷಯಾ, ಕಿಂ ತದಙ್ಗೇನ ವಾದೇನೇತಿ।

h ॥ ವಾದಸ್ಯ ವಿದ್ಯಾಪರೀಕ್ಷಾಕಾರಣತ್ವೋಕ್ತಾವನುಪಪತ್ತಿಪರಿಹಾರಃ ॥

(###sudha --)

ಯದುಕ್ತಂ ಸ್ಪರ್ಧಾವತೋಃ ಖ್ಯಾತ್ಯಾದಿಕಾಮಯೋರ್ವಾದೋ ನ ಸಮ್ಭವತಿ, ತತ್ರಾಸತ್ಸಾಧನೋತ್ತರಪ್ರಯೋಗಸ್ಯಾವಶ್ಯಮವರ್ಜನೀಯತ್ವಾತ್, ತತಶ್ಚ ವಿದ್ಯಾಸಾಮ್ಯವೈಷಮ್ಯನಿರ್ಣಯಾನುಪಪತ್ತೇರಿತಿ ತತ್ರಾಽಽಹ -- ಸಭೇತಿ।

ಸಭಾಸಭಾಪಪ್ರಾಶ್ನಿಕಪೂರ್ವಸ್ತು ಸ್ಪರ್ಧಿನಾಮಪಿ ॥43 ॥**

(###sudha --)

ವಾದ ಏವ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ಪ್ರಶ್ನಶಬ್ದಾತ್ ಕರೋತೀತ್ಯರ್ಥೇ ಈಕಕ್ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಕ್ತವ್ಯಃ। ಸ್ಪರ್ಧಿನಾಮಿತಿ ಜಾತೌ ಬಹುವಚನಮ್। ಏವೇತ್ಯಸ್ಯ ಯುಜ್ಯತ ಇತ್ಯಧ್ಯಾಹೃತೇನಾನ್ವಯಃ। ಯತಃ ಸಭಾದಿಪೂರ್ವಃ, ತತಃ ಸ್ಪರ್ಧಿನಾಮಪಿ ವಾದೋ ಯುಜ್ಯತ ಏವೇತಿ। ತುಶಬ್ದೋ ಹೇತ್ವರ್ಥಃ। ಸಭಾಸಭಾಪತಿಪ್ರಾಶ್ನಿಕೈಃ ನಿಯತಯೋರಸತ್ಸಾಧನಾದಿಪ್ರಯೋಗವರ್ಜನಸಮ್ಭವಾದಿತಿ ಭಾವಃ।

h ॥ ವಿದ್ಯಾಪರೀಕ್ಷಾರ್ಥಸ್ಯ ವಾದಸ್ಯ ಅರ್ಥಾದಿಕಾರಣತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಯದುಕ್ತಂ "ತತ್ಸಿದ್ಧೌ ವ್ಯರ್ಥತಾಽನ್ಯಯೋಃ" ಇತಿ ತದಯುಕ್ತಮ್। ವಾದೇನ ತತ್ವನಿರ್ಣಯಸಿದ್ಧಾವಪ್ಯರ್ಥಾದ್ಯಸಿದ್ಧೇಃ। ತಥಾಚಾಭಿಲಷಿತಂ ನ ಸಿದ್ಧಮ್, ಸಿದ್ಧಂ ಚಾನಭಿಲಷಿತಮಿತಿ ತತ್ರಾಽಽಹ -- ಉಭಯೇತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ।ಉಭಯಾರ್ಥಃ ಸ್ಯಾನ್ನಿರ್ಣೀತಿಜಯಕಾರಕಃ।

ವಾದ ಇತ್ಯನುವರ್ತತೇ। ಅಸ್ಯೈವ ವಿವರಣಂ ನಿರ್ಣೀತೀತಿ। ನ ಕೇವಲಂ ನಿರ್ಣೀತಿಕಾರಕಃ, ಕಿನ್ತು ಜಯಕಾರಕಶ್ಚ। ಜಯಶಬ್ದೇನ ತತ್ಸಾಧ್ಯಮರ್ಥಾದಿಕಮುಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ। ವಿದ್ಯಾಪರೀಕ್ಷಾರ್ಥೇ ವಾದೇ ಜಯಿನೋಽರ್ಥಾದಿಕಮಪಿ ಸಭಾಪತಿನಾ ಸಮ್ಪಾದನೀಯಮಿತಿ ಭಾವಃ।

h ॥ ವಿತಣ್ಡಾಜಲ್ಪಯೋಃ ತತ್ವಾಪ್ರಕಾಶಃ ಏವ ಫಲಮ್ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏವನ್ತರ್ಹಿ ನ ಕದಾಽಪಿ ಜಲ್ಪವಿತಣ್ಡಾಪ್ರವೃತ್ತಿಃ, "ವ್ಯರ್ಥತಾಽನ್ಯಯೋಃ" ಇತಿ ಯುಕ್ತೇಃ ಸಮಾನತ್ವಾತ್। ಯಥಾಹಿ ವಿದ್ಯಾವೈಷಮ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಜಿತವತೋಽರ್ಥಾದಿಲಾಭಃ, ತಥಾ ತತ್ಸಾಮ್ಯೇ ದ್ವಯೋರಪಿ ಅರ್ಥಾದಿಲಾಭಃ ಸಮ್ಭವತ್ಯೇವ। ನಚ ಫಲಾನ್ತರಮಸ್ತಿ ಯೇನ ಪುನರ್ಜಲ್ಪವಿತಣ್ಡಾರಮ್ಭಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತತ್ತ್ವಾಪ್ರಕಾಶ ಏವೇತಿ।

ತತ್ತ್ವಾಪ್ರಕಾಶ ಏವೈಕೋ ವಿತಣ್ಡಾಜಲ್ಪಯೋಃ ಫಲಮ್ ॥44॥**

(###sudha --)

ತತ್ತ್ವಾಪ್ರಕಾಶ ಇತಿ ಪರವಞ್ಚನಸಾಮರ್ಥ್ಯಮುಚ್ಯತೇ। ತೇನ ತತ್ಸಾಧ್ಯೋಽರ್ಥಾದಿಲಾಭೋ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ।

ಇದುಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯದ್ಯಪಿ ವಿದ್ಯಾಸಾಮ್ಯವೈಷಮ್ಯಯೋರ್ನಿರ್ಣೀತಿಜಯೌ ಸ್ಯಾತಾಮ್, ತಥಾಽಪಿ ತಾತ್ತ್ವಿಕಕಥಾಫಲರೂಪಾವೇವ। ಪರಾಚ್ಛಾದನಚಾತುರ್ಯಪ್ರಯುಕ್ತಾರ್ಥಾದಿಲಾಭಾರ್ಥಂ ಸಮಾನವಿದ್ಯಯೋಃ ಪುನರ್ಜಲ್ಪವಿತಣ್ಡಾಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತಿ। ನಚೈವಂ ವಿಷಮವಿದ್ಯಯೋರಪಿ ತತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ, ಉಪಪ್ಲವಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ।

ಯದ್ವಾ ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯಫಲೋ ವಾದಃ, ಅರ್ಥಾದಿಫಲೇ ಜಲ್ಪವಿತಣ್ಡ ಇತಿ ಫಲಭೇದೇನ ಕಥಾಭೇದ ಉಕ್ತಃ। ಸೋಽನುಪಪನ್ನಃ। ತಥಾಸತ್ಯರ್ಥಾದೀನಾಂ ಭೇದೇನ ಕಥಾನನ್ತ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತತ್ತ್ವೇತಿ। ಯದ್ಯಪಿ ಅರ್ಥಾದಯೋಽವಾನ್ತರಭೇದಭಿನ್ನಾಃ, ತಥಾಽಪಿ ತತ್ತ್ವಾಪ್ರಕಾಶ ಏಕ ಏವ ವಿತಣ್ಡಾಜಲ್ಪಯೋಃ ಫಲಮ್। ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯೇತರತ್ವರೂಪೇಣಾರ್ಥಾದೀನಾಮೇಕತ್ವಾನ್ನೋಕ್ತದೋಷಃ। ತದವಾನ್ತರಭೇದವಿವಕ್ಷಾ ತು ವ್ಯರ್ಥೈವೇತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಅವಿಗೀತವಿದ್ವತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯಾದಿನಾ ವಾದಿನೋಃ ಸಮವಿದ್ಯತ್ವೇ ಸಿದ್ಧೇ ವಾದಸ್ಯಾನವಸರಃ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಕಥಯಾ ವಿದ್ಯಾಪರೀಕ್ಷಣಮಿತಿ ಪಕ್ಷಃ ಸಮರ್ಥಿತಃ। ಇದಾನೀಮನ್ಯಥೇತಿ ಪಕ್ಷಮಪಿ ಸಮರ್ಥಯಮಾನ ಆಹ -- ವಿನೇತಿ।

ವಿನಾ ವಾದೇನ ವಿದ್ಯಾಯಾ ಯದಿ ಶಕ್ಯಂ ಪರೀಕ್ಷಣಮ್।

ಸ್ಯಾಜ್ಜಲ್ಪಾದಿರಪಿ ಕ್ವಾಪಿವಾದ ಏವಾನ್ಯಥಾ ಭವೇತ್ ॥45॥**

(###sudha --)

ಅವಿಗೀತವಿದ್ವತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯಾದಿನೇತಿ ಶೇಷಃ। ಕ್ವಾಪಿತ್ಯಸ್ಯ ಪೂರ್ವಾರ್ಧೇನಾನ್ವಯಃ। ತದಾ ಸಮವಿದ್ಯಯೋಃ ಪ್ರಥಮಮಪಿ ಜಲ್ಪಾದಿಃ ಕಥಾವಿಶೇಷಃ ಕಾರ್ಯಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ತರ್ಹಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ವಿದ್ಯಾಪರೀಕ್ಷಣಂ ವಾದೇನೈವೇತ್ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ವಾದ ಏವೇತಿ। ವಾದ ಏವ ಪ್ರಥಮಂ ಕರ್ತವ್ಯೋ ಭವೇದಿತಿ ಯದುಕ್ತಂ ತದನ್ಯಥಾ ವಾದೇನ ವಿನಾ ವಿದ್ಯಾಪರೀಕ್ಷಣಸ್ಯ ಕರ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವ ಏವಾತೋ ನ ವಿರೋಧ ಇತಿ।

h ll ತತ್ವನಿರ್ಣಯಅರ್ಥಾದಿರೂಪಫಲದ್ವಯನಿಮಿತ್ತೇನ ಪ್ರವೃತ್ತಸ್ಯ ವಾದಸ್ಯ ಜಲ್ಪಶಬ್ದೇನಾಪಿ ವ್ಯವಹಾರ್ಯತಾ ll

(###sudha --)

ಅಸ್ತ್ವೇವಮುಪಾಯಾನ್ತರವಿರಹೇ ಕಥಯೈವ ವಿದ್ಯಾಪರೀಕ್ಷಣಮ್। ಸಾ ತು ವಾದ ಇತಿ ಕುತಃ? ತತ್ವನಿರ್ಣಯಾರ್ಥಿನೋಃ ಅಧಿಕಾರಿತ್ವಾತ್, ತತ್ಫಲತ್ವಾಚ್ಚೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಏವನ್ತರ್ಹಿ ವಿಜಿಗೀಷಾವತೋರಧಿಕಾರಿತ್ವಾದರ್ಥಾದಿಫಲತ್ವಾತ್ ಸಭಾದ್ಯಙ್ಗೋಪೇತತ್ವಾಜ್ಜಲ್ಪೋಽಪಿ ಸ್ಯಾದಿತಿ। ಕಿಮತ್ರ ಜಲ್ಪಶಬ್ದವಾಚ್ಯತಾಮಾತ್ರಮಾಪಾದ್ಯತೇ, ಕಿಂವಾ ವಾದಶಬ್ದವಾಚ್ಯತಾಭಾವಃ, ಅಥವಾ ಸಮಾಹಾರರೂಪಂ ಕಥಾನ್ತರಮ್, ಯದ್ವಾ ನಿಮಿತ್ತದ್ವಯಸಮಾವೇಶೇ ವಾದಶಬ್ದಸ್ಯೈವ ವ್ಯವಹಾರಾನುಪಪತ್ತಿಃ? ಸರ್ವತ್ರಾಪ್ಯುತ್ತರಮಾಹ --ಜಲ್ಪ ಇತಿ।

p**p

ಜಲ್ಪ ಇತ್ಯಪಿ ನಾಮ ಸ್ಯಾದ್ ವಾದಸ್ಯೈತಾದೃಶಸ್ಯ ತು।

ಏತಾದೃಶಸ್ಯ ನಿಮಿತ್ತದ್ವಯೋಪೇತಸ್ಯಾತ್ರ ಜಲ್ಪ ಇತಿ ನಾಮ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಭ್ಯುಪಗಮೇನಾಽದ್ಯೋ ನಿರಸ್ತಃ। ಅಪಿಶಬ್ದೇನ ವಾದಶಬ್ದವಾಚ್ಯತಾಂ ಪ್ರತಿಜಾನ್ಯೈತಾದೃಶಸ್ಯೇತ್ಯನೇನ ಹೇತುರುಕ್ತಃ। ತೇನ ದ್ವಿತೀಯೋಽಪಿ ನಿರಾಕೃತಃ। ನಹಿ ನಿಮಿತ್ತಸದ್ಭಾವೇ ವಾಚಕಾಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತಿ ಯುಕ್ತಮ್। ಜಲ್ಪಶಬ್ದೇಽಪಿ ಸಾಮ್ಯಾತ್। ಅತಸ್ತುಲಾಯಾಂ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮೇಯಶಬ್ದವದುಭಯಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಮಿತಿ। ತೃತೀಯೋಽಪ್ಯನೇನೈವ ನಿರಾಕೃತಃ। ಅನ್ಯಥಾ ತುಲಾಽಪಿ ಪ್ರಮಾಣಾದಿತೋ ವಿಧಾನ್ತರವತೀ ಸ್ಯಾತ್।

ವಾದಸ್ಯ ಜಲ್ಪ ಇತ್ಯಪಿ ನಾಮ ಸ್ಯಾದಿತಿ ವಾದಸಞ್ಜ್ಞಾ ತು ಮುಖ್ಯಾ ಜಲ್ಪಸಞ್ಜ್ಞಾ ತ್ವಮುಖ್ಯೇತೀ ಸೂಚಿತಮ್। ತೇನ ಚತುರ್ಥೋಽಪಿ ನಿರಸ್ತಃ। ತತ್ರ ಹೇತುವಿಶೇಷಸದ್ಭಾವಂ ತುಶಬ್ದೇನ ದ್ಯೋತಯತಿ।

ತಥಾಹಿ ಯದ್ಯಪಿ ಕಥಕಾವಾದಿತೋ ವಿಜಿಗೀಷೂ ತಥಾಽಪಿ ಸಭ್ಯಾದಿಭಿರ್ವಿಜಿಗೀಷಾಂ ಪರಿಭಾವ್ಯೋತ್ಪಾದಿತಾ ತತ್ವನಿರ್ಣಯಾರ್ಥಿತೈವ ಕಥೋಪಯೋಗಿನೀ। ಅರ್ಥಾದಿಲಾಭಶ್ಚಾನ್ತರಾ ಪ್ರಾಪ್ತೋ ನ ತ್ವಾದಿತ ಏವೋದ್ದಿಷ್ಟ ಇತ್ಯಮುಖ್ಯ ಏವ। ಅತ ಏವ ಪೂರ್ವ ಉಭಯಾರ್ಥಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯುಕ್ತೇ ಸಾಮ್ಯಪ್ರತೀತಿಪ್ರಸಕ್ತೌ ನಿರ್ಣೀತಿಜಯಕಾರಕ ಇತಿ ತತ್ವನಿರ್ಣೀತೇಃ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ವಿವರಣಂ ಕೃತಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಕಥಾಫಲದ್ವಯಸ್ಯೈವೋಭಯಶಬ್ದೇನ ಪ್ರತೀತೇರ್ವಿವರಣಂ ವ್ಯರ್ಥಂ ಸ್ಯಾತ್। "ಅಲ್ಪಾಚ್ತರಮ್" ಇತಿ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ವ್ಯಭಿಚಾರಂ ಕುರ್ವಾಣೇನಾಪ್ಯೇತದೇವ ಸೂಚಿತಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಜಯನಿರ್ಣೀತಿಕಾರಕ ಇತ್ಯವಕ್ಷ್ಯತ್। ಸಭ್ಯಾದಿಸಂವರಣಂ ಚ ವಿಜಿಗೀಷುತಾಪರಿಭವಾರ್ಥಮಿತಿ ವಾದತಾಪ್ರಾಧಾನ್ಯಮೇವೋಪೋದ್ಬಲಯತೀತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ವಿದ್ಯಾಪರೀಕ್ಷಾಕಾರಣಕಥಾಯಾ ವಾದತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಪಿಚಾಧಿಕಾರಿಭೇದಾದಿಕಂ ಬಹಿರಙ್ಗತಯೈವ ಕಥಾಭೇದಕಮ್ । ಅನ್ತರಙ್ಗಂ ತು ಪ್ರವೃತ್ತಿಪ್ರಕಾರ ಏವ । ಸ ಚ ವಾದಸಮ್ಬನ್ಧ್ಯೇವಾಸ್ಯಾಂ ಕಥಾಯಾಮಸ್ತೀತ್ಯತೋ ವಾದತ್ವಮೇವ ಮುಖ್ಯಮಿತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಪ್ರತಿಜ್ಞೇತಿ ।

ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಮಾತ್ರಸಾಧ್ಯತ್ವಮಪಿ ಸ್ಯಾದ್ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯವತ್ ।

ಸಂವಾದೇ ವಾದಿನೋಃ ಕ್ವಾಪಿವಿವಾದೇ ಹೇತುರಿಷ್ಯತೇ ॥46॥**

(###sudha --)

ವಿದ್ಯಾಪರೀಕ್ಷಾರ್ಥಾಯಾಂ ಕಥಾಯಾಂ ಕ್ವಾಪಿ ಪ್ರಮೇಯೇ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಮಾತ್ರೇಣ ಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸರಹಿತೇನ ವಚನೇನ ಸಾಧ್ಯತ್ವಂ ಪ್ರಜ್ಞಾಪನೀಯಂ ಸ್ಯಾತ್ । ಕುತ ಏತತ್? "ಕತ್ಯೇವ ದೇವಾ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ" ಇತಿ ಶಾಕಲ್ಯೇನ ಪೃಷ್ಟೇ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇನ "ತ್ರಯಸ್ತ್ರಿಂಶತ್" ಇತಿ ವಚನಮಾತ್ರೇಣ ಪ್ರಜ್ಞಾಪನಸ್ಯ ಕೃತತ್ವಾತ್ । ಸಾ ಚ ವಿದ್ಯಾಪರೀಕ್ಷಾರ್ಥಾ ಕಥೇತ್ಯುಪಕ್ರಮಪರ್ಯಾಲೋಚನಯಾ ಸಿದ್ಧಮ್ । ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಶಬ್ದೇನ ತತ್ಕಥೋಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ । ಸಪ್ತಮ್ಯರ್ಥೇ ವತಿಃ ।

ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸಂವಾದ ಇತಿ । ಏವಮ್ಭೂತೋ ಹಿ ವಾದಿಪ್ರತಿವಾದಿನೋಃ ಸಂವಾದೇಽನ್ಯೋನ್ಯಾಪ್ತತಾಶ್ವಾಸೇ ಸತ್ಯೇವ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾಶ್ವಾಸೋ ಹಿ ವಾದ ಏವ ಸಮ್ಭವತಿ, ನ ಜಲ್ಪೇ । ವಿಜಿಗೀಷುಣಾಽಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಾದಿಪರಿಹಾರೇಣ ಸರ್ವಥಾ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಶ್ನಸ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯತ್ವಾತ್ । ತೇನಾಯಂ ವಾದ ಏವೇತಿ ಜ್ಞಾಯತ ಇತಿ ।

ನನ್ವೇವನ್ತರ್ಹಿ ನ ವಿದ್ಯಾಪರೀಕ್ಷಾ ಸಮ್ಭವತಿ । ಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸೇ ಹಿ ತತ್ಸಮರ್ಥನೋಪಾಲಮ್ಭಾಭ್ಯಾಂ ಸಾ ಸ್ಯಾತ್ । ನತು ಪ್ರಶ್ನಪ್ರತಿಜ್ಞಾಭ್ಯುಪಗಮಮಾತ್ರೇಣೇತ್ಯತ ಆಹ -- ವಿವಾದ ಇತಿ । ಹೇತುರಿತಿ ಪ್ರಮಾಣಮಾತ್ರೋಪಲಕ್ಷಣಮ್ । ಪ್ರಮಾಹೇತುರಿತಿ ವಾ । ನಹ್ಯೇಕತ್ರಾಽಪ್ತಃ ಸರ್ವತ್ರಾಽಪ್ತ ಏವೇತಿ ನಿಯಮೋಽಸ್ತೀತಿ ಭಾವಃ । ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೇನಾಪಿ ತತ್ರತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸಃ ಕೃತ ಏವೇತಿ ಸಕಲಮನಾಕುಲಮ್ ।

h ॥ ಸಭ್ಯಸಭಾಪತಿಪ್ರಾಶ್ನಿಕಾನಾಂ ಲಕ್ಷಣಾನಿ ॥

(###sudha --)

ಪ್ರಕೃತಾನಾಂ ಸಭ್ಯಸಭಾಪತಿಪ್ರಾಶ್ನಿಕಾನಾಂ ಸ್ವರೂಪಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಮಾಹ ಸಭೇತಿ ।

ಸಭಾ ಸಭಾಪತಿಶ್ಚೈವ ಪ್ರಾಶ್ನಿಕಾಶ್ಚೈವ ವೈಷ್ಣವಾಃ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ರಾಗದ್ವೇಷವಿಹೀನಾಶ್ಚ ಸ್ಯುಃ ಸಭ್ಯಾಃ ಸರ್ವವೇದಿನಃ ॥47॥

(###sudha --)

ಪ್ರಾಶ್ನಿಕಾಶ್ಚ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।

ದ್ವೌ ಚಶಬ್ದೌ ಸಭಾದೀನಾಮನ್ಯೋನ್ಯಸಮುಚ್ಚಯೇ । ತೃತೀಯೋ ವಿಶೇಷಣಸಮುಚ್ಚಯೇ । ಏವಶಬ್ದೌ ತು ವೈಷ್ಣವ ಏವ ರಾಗದ್ವೇಷವಿಹೀನಾ ಏವೇತಿ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯೇತೇ । ಅನ್ಯಥಾ ಕಥಾನುಪಪತ್ತಿಸೂಚನಂ ತತ್ಪ್ರಯೋಜನಮ್ । ಸ್ಯುರಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಮಿಹಾಪಿ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ ।

ಸಭ್ಯಾನಾಂ ಪ್ರಾಶ್ನಿಕಾನಾಂ ಚ ವಿಶೇಷಣಾನ್ತರಮಾಹ --ಸ್ಯುರಿತಿ । ಸರ್ವಶಬ್ದೇನ ವಾದಿಪ್ರತಿವಾದಿದರ್ಶನಸ್ಯ ಕಥೋಪಯುಕ್ತಸ್ಯ ವ್ಯಾಕರಣಾದೇಶ್ಚ ಸಙ್ಗ್ರಹಃ । ಪುನಃ ಸಭ್ಯಪ್ರಾಶ್ನಿಕಗ್ರಹಣಂ ಸಭಾಪತಿವ್ಯವಚ್ಛೇದಾರ್ಥಮ್ । ತತ್ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಸ್ಯ ಕಥೋಪಯೋಗಾಭಾವಾತ್ । ಸಭ್ಯಾಃ ಪ್ರಾಶ್ನಿಕಾಶ್ಚ ಸರ್ವವೇದಿನಃ ಸ್ಯುರಿತ್ಯನ್ವಯಃ ।

h ॥ ಪ್ರಾಶ್ನಿಕಸಭ್ಯಾದಿಸಂವರಣಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ಪ್ರಾಶ್ನಿಕಾನಾಂ ಕ್ವೋಪಯೋಗಃ? ವಿವದಮಾನಯೋರ್ಗುಣದೋಷಾವಧಾರಣಾದಾವಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ । ಏವನ್ತರ್ಹಿ ತೈರೇವಾಲಂ ಕಿಂ ಸಭ್ಯೈರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಏತದಿತಿ ।

॥ ॥ ॥ ॥ ।ಏತದಜ್ಞಾನೇ ಸಭ್ಯಾಶ್ಚೈಷಾಂ ಚ ದೂರಗಾಃ ।

ಪ್ರಮಾಣಂ ನಿರ್ಣಯಾಯ ಸ್ಯುಃಪಕ್ಷಪಾತವಿವರ್ಜಿತಾಃ ॥48॥

(###sudha --)

ಅನನ್ತರೋಕ್ತಾನ್ ಪ್ರಾಶ್ನಿಕಾನೇತಚ್ಛಬ್ದೇನ ಪರಾಮೃಶತಿ । ಕ್ವಚಿತ್ ಸೂಕ್ಷ್ಮೇ ಪ್ರಮೇಯೇ ಏತೇಷಾಂ ಪ್ರಾಶ್ನಿಕಾನಾಂ ಕಾರಣಾನ್ತರಾದ್ ವಾಽಜ್ಞಾನೇ ಸತಿ ವಾದಿನೋರ್ಗುಣದೋಷನಿರ್ಣಯಾಯ ಸಭ್ಯಾಶ್ಚ ಪ್ರಮಾಣಂ ಸ್ಯುರಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೇನಾನ್ವಯಃ । ಪ್ರಮಾಣಾಶ್ರಯೇಷು ಪ್ರಮಾಣತ್ವೋಪಚಾರಃ ।

ಯದ್ಯೇವಂ ಪ್ರಾಶ್ನಿಕೇಷ್ವಜ್ಞಾನಶಙ್ಕಯಾ ಸಭ್ಯಾನಾಂ ವರಣಮ್, ತದಾ ತೇಷ್ವಪ್ಯಜ್ಞಾನಶಙ್ಕಯಾಽನ್ಯೇಽಪಿ ವರಣೀಯಾಃ । ಅನ್ಯಥಾ ನಿರ್ಣಯಾಭಾವೇನ ಕಥಾವೈಯರ್ಥ್ಯಾಪತ್ತೇಃ । ತೇಷ್ವಪ್ಯೇವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಏಷಾಂ ಚೇತಿ । ಏಷಾಂ ಸಭ್ಯಾನಾಂ ಚಾಜ್ಞಾನೇ ದೂರಗಾ ದೇಶಾನ್ತರಸ್ಥಾಃ । ನಚೈವಂ ಸಭ್ಯಸಂವರಣಮಪ್ಯನರ್ಥಕಮ್ । ತತಃ ಪರಂ ಪ್ರಾಯೇಣಾಜ್ಞಾನಶಙ್ಕಾನುದಯಾತ್ । ಲೌಕಿಕಶ್ಚಾಯಮರ್ಥ ಇತಿ ।

ದೂರಗಾನಾಂ ನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಸಮ್ಭವಾಯ ವಿಶಿನಷ್ಟಿ ಪಕ್ಷೇತಿ । ಏಕದೇಶೋತ್ಕೀರ್ತನೇನ ಯಥೋಕ್ತಂ ಸಭ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣಮತಿದಿಶತಿ ।

h || ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧನಮ್, ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದೂಷಣಂ ವಾದಜಲ್ಪಯೋಃ, ವಿತಣ್ಡಾಯಾಂ ತು ಪರಪಕ್ಷದೂಷಣಮಾತ್ರಮ್ ||

(###sudha --)

“ಅಪ್ರಕಾಶ್ಯ ಸ್ವಸಿದ್ಧಾನ್ತಮ್” ಇತಿ ವಿತಣ್ಡಾಲಕ್ಷಣಮುಕ್ತಮ್। ತತ್ ಕಥಂ ವಾದಜಲ್ಪಾಭ್ಯಾಂ ವ್ಯಾವರ್ತಕಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಉಭಾಭ್ಯಾಮಿತಿ।

ಉಭಾಭ್ಯಾಂ ಸಾಧನಂ ಚೈವ ದೂಷಣಂ ವಾದಜಲ್ಪಯೋಃ।

ವಾದಜಲ್ಪಯೋರುಭಾಭ್ಯಾಮೇವ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧನಂ ಪರಪಕ್ಷದೂಷಣಂ ಕರ್ತವ್ಯಮ್, ನತು ಪ್ರತಿವಾದಿನಃ ಪರಪಕ್ಷದೂಷಣಮಾತ್ರೇಣ ಕೃತಾರ್ಥತೇತಿ।

h || ಪಾಠಾನ್ತರಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ರಮಃ ||

(###sudha --)

“ಸತಾಮೇವ” ಇತಿ ಸಾರ್ಧಶ್ಲೋಕಸ್ಯಾತ್ರ ಸನ್ನಿವೇಶೇ ತು, ಲಕ್ಷಿತೌ ವಾದಜಲ್ಪೌ। ಇದಾನೀಂ ತು ವಿತಣಡಾಯಾ ಲಕ್ಷಣದ್ವಯಂ ವಿವಕ್ಷುಸ್ತಾವದುಪಯುಕ್ತಮಾಹ ಉಭಾಭ್ಯಾಮಿತಿ। ಕಥಾ ವಾದಜಲ್ಪಲಕ್ಷಣಾ। ಏತೇನ ಜಲ್ಪೋಽರ್ಥಾದಿವ್ಯಪೇಕ್ಷಯೇತ್ಯುಕ್ತಸ್ಯ ವಿತಣ್ಡಾಯಾಮತಿವ್ಯಾಪ್ತಿರಪಿ ಪರಿಹೃತಾ। ಉಭಯಸಾಧನವತ್ತ್ವೇನ ಸದೇಕಾಧಿಕಾರಿಕತ್ವೇನ ವಾಽರ್ಥಾದಿವ್ಯಪೇಕ್ಷಕಥಾಯಾ ವಿಶೇಷಿತತ್ವಾತ್।

ಯದರ್ಥಂ ಸತಾಮೇವೇತ್ಯುಕ್ತಂ ತದ್ ವಿತಣ್ಡಾಲಕ್ಷಣಮಾಹ ವಿತಣ್ಡಾ ತ್ವಿತಿ। ಕಥೇತ್ಯನುವರ್ತತೇ। ಉಭಾಭ್ಯಾಮಿತಿ ಯದರ್ಥಮುಕ್ತಂ ತಲ್ಲಕ್ಷಣಾನ್ತರಮಾಹ --ಅಪ್ರಕಾಶ್ಯೇತಿ। ಉಕ್ತೇ ತೈರಿತಿ ಪೂರ್ವವದಿತಿ।

h || ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧನೇ ನಿಯಮಾಃ ||

(###sudha --)

“ಉಭಾಭ್ಯಾಂ ಸಾಧನಮ್” ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಮ್। ತತ್ರ ಸಾಧನಾಯ ಕಿಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಮ್? ಯತ್ರ ಯದಸ್ತಿ ತತ್ರ ತದೇವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಸತ್ಯಮ್। ಪ್ರಮಾಣಸಮ್ಪ್ಲವೇ ತು ಕಥಮ್? ಕಿಂ ಸರ್ವಮೇವ, ಉತೈಕಮೇವ? ತತ್ರಾಪಿ ಕಿಮಿತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಮಾಹ ಸದ್ಭಿರಿತಿ।

ಸದ್ಭಿರಾಗಮ ಏವೈಕಃ ಪ್ರಯೋಜ್ಯೋಽಭೀಷ್ಟಸಾಧಕಃ।

ಏಕ ಏವ, ನತು ಸಮ್ಭವತ್ ಸರ್ವಮ್, ಆಧಿಕ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ಸ ಚಾಽಗಮ ಏವೇತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್ । ಯದ್ವೈಕಶಬ್ದೋ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಃ । ಈಶ್ವರಾದಿಪ್ರಮೇಯೇ ಮುಖ್ಯೋ ವೇದಾದಿರಾಗಮ ಏವ ವಕ್ತವ್ಯಃ । ನಾನುಮಾನಮಿತಿ ।

ನನ್ವವೈದಿಕಸ್ಯ ವೇದಾದ್ಯಾಗಮೋಪಾದಾನೇಽಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ ಸದ್ಭಿರಿತಿ । ಕುತೋ ವೇದಾದಿಪ್ರಯೋಗನಿಯಮ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಭೀಷ್ಟೇತಿ । ಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ । ಅನುಮಾನಂ ಖಲು ನ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣೇಶ್ವರಾದಿಸಾಧನಸ್ಯೇಷ್ಟೇ । ಸರ್ವತ್ರೋಪಾಧಿಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯೋಃ ಸಮ್ಭವಾತ್ । ತದರ್ಥಮನ್ತತೋಽಪ್ಯಾಗಮೋಽನುಸರಣೀಯಃ । ತತೋ ವರಂ ಪ್ರಥಮಮೇವಾಽಗಮೋ ವಕ್ತವ್ಯಃ । ತಸ್ಯ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ ಸಾಧ್ಯಸಿದ್ಧ್ಯಙ್ಗತ್ವಾತ್ । ನನ್ವವೈದಿಕಂ ಪ್ರತಿ ಕಥಮ್? ಆಗಮಂ ಪ್ರಯುಜ್ಯ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸಾಧನೀಯಮಿತಿ ।

h ॥ ವಿತಣ್ಡಾಯಾಂ ಅಸದ್ವಾದಿನಾ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧನಕ್ರಮಃ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಸದ್ಭಿಃ ಕಿಂ ವಕ್ತವ್ಯಮ್? ನ ತಾವತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್ । ಅತೀನ್ದ್ರಿಯೇ ತದಯೋಗಾತ್ । ನಚಾಽಗಮಃ । ಸ್ವಪರಾಗಮಯೋಃ ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಸಮ್ಮತೇಃ । ನಾಪ್ಯನುಮಾನಮ್ । ಪ್ರಯೋಗಪರಿಮಾಣಾಸಮ್ಮತೇಃ । ತಥಾಹಿ ಸೌಗತೋ ಯದಿ ದ್ವ್ಯವಯವಪ್ರಯೋಗಂ ಕುರ್ಯಾತ್, ತದಾ ನೈಯಾಯಿಕೇನ ನ್ಯೂನೇನ ನಿಗೃಹ್ಯೇತ । ಅನಿಗ್ರಹೇ ವಾ ಪ್ರತಿವಾದೀ ಪರ್ಯನುಯೋಜ್ಯಮುಪೇಕ್ಷೇತ । ಪಞ್ಚಾವಯವಪ್ರಯೋಗೇ ತ್ವಧಿಕೇನ ನಿಗೃಹ್ಯೇತ । ತಥಾ ಸ್ವೀಕಾರೇ ಚಾಪಸಿದ್ಧಾನ್ತೇನ । ತಥಾಚ ನಿಯತಾವಯವಾದಿವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ವಿತಣ್ಡೈವ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ವಸಿದ್ಧಾನ್ತೇತಿ ।

ಸ್ವಸಿದ್ಧಾನ್ತಾನುಸಾರೇಣ ಹ್ಯಸದ್ಭಿರನುಮೋಚ್ಯತೇ ॥49 ॥**

(###sudha --)

ಯಥಾಸಿದ್ಧಾನ್ತಂ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಾ ನಿಯಮಾತ್ ಸ್ವಸಿದ್ಧಾನ್ತನಿರ್ಣೀತಪ್ರಯೋಗಾವಯವಪರಿಮಾಣಾಪೇಕ್ಷಯೈವ ನ್ಯೂನಾದ್ಯವತಾರಾತ್, ಅನ್ಯಥಾ ಕಥಾನುಪಪತ್ತೇರಿತಿ ಹಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ ।

h ॥ ಪರಪಕ್ಷದೂಷಣೇ ನಿಯಮಾಃ ॥

(###sudha --)

ಸದ್ಭಿರಾಗಮೋ ವಕ್ತವ್ಯ ಇತ್ಯಯುಕ್ತಮ್ । ವೈದಿಕಸ್ಯ ಪ್ರತಿವಾದಿನಸ್ತದ್ದೂಷಣೇಽಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಾತ್ । ಅದೂಷಣೇ ತು ಪರಪಕ್ಷಾದೂಷಣೇನ ಕಥಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇತಿ ।

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮವೈರೂಪ್ಯಮಾಶ್ರಿತ್ಯಾನ್ಯಾರ್ಥತೈವ ತು ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಆಗಮೇ ದರ್ಶನೀಯಾಽತ್ರ ದೋಷೋ ಲಿಙ್ಗವಿಲೋಮತಾ।

ಲಿಙ್ಗಾನುಕೂಲ್ಯಂ ಸ್ವಾರ್ಥಸ್ಯ ಶ್ರುತ್ಯಾದೀನಾಮನುಗ್ರಹಃ ॥50॥**

(###sudha --)

ಆಗಮೇ ತು ವಾದಿನಾ ಪ್ರಯುಕ್ತೇ ಪ್ರತಿವಾದಿನಾ ವೈದಿಕೇನ ತಸ್ಯಾನ್ಯಾರ್ಥತೈವ ದರ್ಶನೀಯಾ। ನಾನುಮಾನಸ್ಯೇವಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್। ಯೇನಾಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ ಸ್ಯಾತ್। ತತ ಏವ ಕೃತಪರಪಕ್ಷದೂಷಣೋಽಪಿ ಭವೇತ್। ಅನ್ಯಾರ್ಥತಾಂ ದರ್ಶಿತವತಾಽಽಗಮಸ್ಯ ಪರಾಭಿಮತಾರ್ಥಾತ್ ಪ್ರಚ್ಯಾವಿತತ್ವಾತ್। ನಹ್ಯಪೇಕ್ಷಿತಾರ್ಥಾಸಾಧಕತ್ವಾದನ್ಯತ್ ಪ್ರಮಾಣದೂಷಣಮಸ್ತೀತಿ।

ನನ್ವೇವಂಸತಿ ಕಥಂ ಕಥಾಪರ್ಯವಸಾನಮ್? ಸ್ವಸ್ವಾಭಿಮತಾರ್ಥಾಗ್ರಹಪರಿತ್ಯಾಜನೋಪಾಯಾಭಾವಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇತ್ಯಾದಿ। ಅತ್ರ ಪರಾಭಿಮತೇಽರ್ಥೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮವಿರೋಧಮಾಶ್ರಿತ್ಯ। ನ ಕೇವಲಮೇತಾವತ್। ಅತ್ರೋಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಙ್ಗವಿಲೋಮತಾದೋಷೋಽಪಿ ದರ್ಶನೀಯಃ। ಅತ್ರಾನ್ಯತರಮಾತ್ರೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಮ್। ಅನ್ಯಥಾಽಽಧಿಕ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್।

h॥ ವಿತಣ್ಡಾಯಾಂ ಸ್ವಸಿದ್ಧಾನ್ತಾನುಸಾರೇಣೈವ ಅನುಮಾನಪ್ರಯೋಗಾದೇಃ ಕರ್ತವ್ಯತಾ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇತಾವತಾಽಪಿ ನ ಕಥಾಸಮಾಪ್ತಿಃ। ಪರಾಭಿಮತಾರ್ಥಾನುಪಪತ್ತಿಮಾತ್ರೇಣ ಸ್ವಾಭಿಮತಾರ್ಥಾಸಿದ್ಧೇರಿತ್ಯತಃ ಸತ್ಯಮಿತ್ಯಾಹ -- ಲಿಙ್ಗೇತಿ। ದರ್ಶನೀಯಪದಮನುವರ್ತತೇ। ಶ್ರುತ್ಯಾದೀನಾಂ ವೇದಾದೀನಾಂ "ಶ್ರುತಿರ್ಲಿಙ್ಗಂ ಸಮಾಖ್ಯಾ ಚ" ಇತ್ಯುಕ್ತಾನಾಂ ಲಿಙ್ಗಗ್ರಹಣೇನೈವ ಗೃಹೀತತ್ವಾತ್। ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್। ಪರಾರ್ಥೇ ಪ್ರಮಾಣಾನುಕೂಲ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವಾರ್ಥೇ ತತ್ಪ್ರತಿಕೂಲಸ್ಯ ಚ ನಿರಾಸೋ ದರ್ಶನೀಯ ಇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಸ್ವಸಿದ್ಧಾನ್ತಸಿದ್ಧಪ್ರಯೋಗಪರಿಮಾಣಾನತಿಕ್ರಮೇಣ ಪರಾರ್ಥಾನುಮಾನವಾಕ್ಯಪ್ರಯೋಗಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ। ತಥಾತ್ವೇ ಚ ನ ನ್ಯೂನಾದ್ಯವತಾರಃ। ತದತಿಕ್ರಮ ಏವ ತದವಕಾಶ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್।

h॥ ಉದಯನೋಕ್ತವಿತಣ್ಡಾಪ್ರವೃತ್ತಿಸಮರ್ಥನಪ್ರಕಾರನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಅಪರ ಆಹ -- ಯಥಾವಸ್ತು ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಮ್। ನಚ ವಸ್ತುತತ್ವ ಏವ ವಾದಿನಾಂ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತೇರವಶ್ಯಂ ನ್ಯೂನಾದ್ಯವತಾರಾಸಮ್ಭವೇನಾಪ್ರಯೋಗಪ್ರಾಪ್ತಿರಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಯಸ್ಯ ಯತ್ರ ತಾತ್ತ್ವಿಕತ್ವಾಭಿಮಾನಃ, ತೇನ ತತ್ಪ್ರಯೋಗಾನನ್ತರಂ ಪರೇಣ ನ್ಯೂನಾದಾವುದ್ಭಾವಿತೇ ತಥಾರೂಪತಾಯಾಃ ಸಾಧನೀಯತ್ವಾತ್। ನಚೈವಮರ್ಥಾನ್ತರಾಪಾತಃ। ಹೇತೋರನ್ಯತರಾಸಿದ್ಧ್ಯುದ್ಭಾವನೇ ತತ್ಸಿದ್ಧಿವ್ಯುತ್ಪಾದನವತ್ ಪ್ರಕೃತೋಪಯೋಗಸದ್ಭಾವಾದಿತಿ। ತದಯುಕ್ತಮ್। ದ್ವಿತ್ರಿಪಞ್ಚಾವಯವಾದಿಪಕ್ಷಾಣಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ತಾತ್ತ್ವಿಕತಾಯಾಃ ಸಮರ್ಥಿತತ್ವಾತ್। (515) ಸ್ವಸ್ವನಿಯಮಸ್ಯೈವ ತಾತ್ತ್ವಿಕತ್ವಮುಪೇತ್ಯ ತದನತಿಕ್ರಮೇಣೈವ ಪ್ರಯೋಗಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ತು ಸರ್ವಥಾ

ಕಥೋಚ್ಛೇದಾಪತ್ತೇಃ। ತತ್ತಾತ್ತ್ವಿಕತಾಯಾಂ ಪ್ರತಿವಾದಿನಾ ವಿಪ್ರತಿಪದ್ಯಮಾನೇನಾವಶ್ಯಂ ನ್ಯೂನಾದೇರುದ್ಭಾವನಾತ್। ನನೂಕ್ತಮತ್ರ ಸ್ವಸ್ವಾವಯವಕಲ್ಪನಾ ಪರಂ ಪ್ರತಿ ಸಮರ್ಥನೀಯೇತಿ। ದುರುಕ್ತಂ ತತ್। ತತ್ಸಮರ್ಥನಸ್ಯಾಶಕ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯಾಹ -- ತ್ರಿಪಞ್ಚೇತಿ।

ತ್ರಿಪಞ್ಚಾವಯವಾಮೇವ ಯುಗ್ಮಾವಯವಿನೀಮಪಿ।

ನಿಯಮಾದ್ ಯೋಽನುಮಾಂ ಬ್ರೂಯಾತ್ ತಂ ಬ್ರೂಯಾದ್ ಯದಿ ತಾದೃಶೀ।

ನಾನುಮೇತಿ ತದಾ ಕೇನ ಸಾಧ್ಯಾವಯವಕಲ್ಪನಾ ॥51॥**

(###sudha --)

ತ್ರಯಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹೇತೂದಾಹರಣಾನಿ, ಉದಾಹರಣೋಪನಯನಿಗಮನಾನಿ ವಾ, ಪಞ್ಚ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹೇತೂದಾಹರಣೋಪನಯನಿಗಮನಾನಿ ವಾಽವಯವಾ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ ತ್ರಿಪಞ್ಚಾವಯವಾ। ಏವಶಬ್ದೇನ ಪಕ್ಷದ್ವಯನಿಯಮಮಾಹ। ಯುಗ್ಮೌ ದ್ವಾವುದಾಹರಣೋಪನಯಾವವಯವೌ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ ಯುಗ್ಮಾವಯವಿನೀ। ನಿಯಮಾದಿತಿ ಸನ್ನಿಹಿತೇನೈವ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ। ಅನುಮೇತಿ ತಾದರ್ಥ್ಯಾತ್ ಪ್ರಯೋಗ ಉಚ್ಯತೇ। ವೈಶೇಷಿಕಾದೀನಾಂ ತತ್ರೈವ ವ್ಯವಹಾರಾತ್। ತಂ ಬ್ರೂಯಾದ್ ಯದಿ ಪರೋಽನಿಯತವಾದೀತಿ ಶೇಷಃ।

ಯದ್ವಾ ಯೋ ಮೀಮಾಂಸಕಃ, ತಾಕಿಕಾದಿಶ್ಚ ತ್ರಿಪಞ್ಚಾವಯವಾಮೇವಾನುಮಾಂ ಬ್ರೂಯಾತ್। ತಂ ಪ್ರತಿ ಯಃ ಸೌಗತೋ ನಿಯಮಾದ್ ಯುಗ್ಮಾವಯವಿನೀಂ ಬ್ರೂಯಾತ್। ಸ ಯದಿ ತಾದೃಶೀ ತ್ರ್ಯವಯವಾ ಪಞ್ಚಾವಯವಾ ಚ ನಾನುಮೇತಿ ಬ್ರೂಯಾದಿತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್। ಏವಂ ಪರಿವರ್ತನಾಪಿ। ತಾದೃಶೀ ನಾನುಮೇತ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾದಿತಿ ಶೇಷಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ನೈಯಾಯಿಕೇನ ಸೌಗತಂ ಪ್ರತಿ ಪಞ್ಚಾವಯವಪ್ರಯೋಗೇ ವಿಹಿತೇ ಸೌಗತೋಽಧಿಕಮಿತಿ ನಿಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್। ತತೋ ನೈಯಾಯಿಕೇನ ಪಞ್ಚಾವಯವಪ್ರಯೋಗಸ್ಯೈವ ತಾತ್ತ್ವಿಕತ್ವಾನ್ನೈವಮಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ತತಃ ಸೌಗತೋ ನೇದಂ ತತ್ತ್ವಮಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಾದಿತಿ ವದೇದೇವ। ಅಥ ನೈಯಾಯಿಕೇನಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಮಸಿದ್ಧಮಿತಿ ವದತಾ ಕಥಮಿತಿ ಸೌಗತೇ ಪೃಷ್ಟವತಿ ಸತಿ ಕೇನ ಪ್ರಮಾಣೇನ ಸ್ವೀಯಾ ಪಞ್ಚಾವಯವಕಲ್ಪನಾ ಸಾಧ್ಯಾ। ನ ತಾವತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ। ಪಞ್ಚಾವಯವವಾಕ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಪಕ್ಷಧರ್ಮತೋಪೇತಲಿಙ್ಗಪ್ರತೀತಿಜನಕತ್ವಮಿತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ತದಗೋಚರತ್ವಾತ್। ನಹಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಃ ಕ್ವಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ವಿಷಯಃ। ನಚಾಽಗಮೇನ। ತದಭಾವಾತ್। "ಪಞ್ಚಾವಯವಯುಕ್ತಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಗುಣದೋಷವಿತ್" ಇತಿ ಭಾರತಾದಿವಾಕ್ಯಮಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। "ಸೌಕ್ಷ್ಮ್ಯಂ ಸಙ್ಖ್ಯಾಕ್ರಮಶ್ಚೈವ ನಿರ್ಣಯಶ್ಚ ಪ್ರಯೋಜನಮ್" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ತತ್ರೈವ ಅನ್ಯಥಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತತ್ವಾತ್। ನಾಪ್ಯುಪಮಾನಾಭಾವಾಭ್ಯಾಮ್। ನಿಯತವಿಷಯತ್ವಾತ್। ನಚಾರ್ಥಾಪತ್ತ್ಯಾ। ತದಭಾವಾತ್, ಅನುಮಾನಾನತಿರೇಕಾಚ್ಚೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಮಾ ಭೂತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿನಾಽವಯವಕಲ್ಪನಾಸಿದ್ಧಿಃ। ಅನುಮಾನೇನ ತು ಭವಿಷ್ಯತಿ। ವ್ಯಾಪ್ತಿಪಕ್ಷಧರ್ಮತೋಪೇತಲಿಙ್ಗಪ್ರತೀತೇಃ ಪಞ್ಚಾವಯವವಾಕ್ಯಶ್ರವಣಾನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾನುವಿಧಾಯಿತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ ತಾವದಿದಮನುಮಾನಂ ತ್ವಚ್ಚೇತಸಿ ಪರಿವರ್ತಮಾನಂ ಪರಂ ಪ್ರತ್ಯಾಯನಾಙ್ಗಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಪ್ರಯುಜ್ಯಮಾನಮ್। ತತ್ರ ಕಿಂ ಪಞ್ಚಾವಯವಪ್ರಯೋಗೋಽಸ್ಯ ವಿಧಾಸ್ಯತೇ, ಅಥ ದ್ವ್ಯವಯವಃ? ನೋಭಾವಪೀತ್ಯಾಹ -- ನಿಯತೇತಿ।

ನಿಯತಾವಯವಾಸಿದ್ಧೌ ವ್ಯಾಪ್ತಿಮಾತ್ರೇಣ ಸಾಧನಮ್।

ಕರ್ತವ್ಯಮೇವ ತೇನ ಸ್ಯಾತ್ತಸ್ಮಾತ್ ಸೈವಾನುಮಾ ಮತಾ ॥52॥**

(###sudha --)

ನಿಯತಾವಯವಸ್ಯ ಪಞ್ಚಾವಯವಸ್ಯ ದ್ವ್ಯವಯವಸ್ಯ ಚ ಯಥಾಸಙ್ಖ್ಯಂ ಸೌಗತನೈಯಾಯಿಕಯೋರ್ಬೋಧೌಪಯಿಕತ್ವಾಸಿದ್ಧೌ ನಾನುಮಾನೇನಾಪ್ಯವಯಕಲ್ಪನಾಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಶೇಷಃ।

ಯದ್ವೋತ್ತರವಾಕ್ಯೇ ನಿಯತಾವಯವಾಸಿದ್ಧಾವಿತ್ಯನುವಾದೋಽಯಮ್। ತತೋ ನಿಯತಾವಯವಾಸಿದ್ಧೇರಿತಿ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ, ಪಞ್ಚಾವಯವಪ್ರಯೋಗೇ ಪರೇಣಾಧಿಕ್ಯೋದ್ಭಾವನಾತ್। ದ್ವ್ಯವಯವಪ್ರಯೋಗೇಽನ್ಯತರನ್ಯೂನತ್ವಾಪಾಸಿದ್ಧಾನ್ತಯೋರುದ್ಭಾವನಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವ್ಯಾಪ್ತೀತಿ। ಯತ ಏವಂ ನೋಪಾಯಾನ್ತರಂ ತೇನ ಕಾರಣೇನ। ತೇನ ನೈಯಾಯಿಕೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಮಾತ್ರೇಣ ಯದ್ಯಸ್ಯಾನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾವನುವಿಧತ್ತೇ ತತ್ತತ್ಕಾರ್ಯಮಿತ್ಯಾದಿವ್ಯಾಪ್ತಿವಚನಮಾತ್ರೇಣೈವ। ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್। "ಲಿಙ್ಗೋಕ್ತೌ" ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಾಗುಕ್ತತ್ವಾದಿತಪ್ರಕಾರೇಷ್ವನ್ಯತಮೇನೇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಸಾಧನಂ ಪಞ್ಚಾವಯವನಿಯಮಸ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ಸೌಗತೇನಾಪಿ ತದನುಸರಣೀಯಮ್। ಇತರಥಾ ತಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಯೋಗಾನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತಿ।

ತತೋಽಪಿ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತಸ್ಮಾದಿತಿ। ಯಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಯೋಗೇಯತ್ತಾಸಾಧನಂ ವಾದಿಪ್ರತಿವಾದಿಭ್ಯಾಮನ್ಯತರೇಣ ವಾ ಸ್ವಮತಪರಿತ್ಯಾಗೇನಾನ್ಯಮತಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ಕೃತ ಏವೋಪಪದ್ಯತೇ ನಾನ್ಯಥಾ। ತಸ್ಮಾತ್ ಸೈವಾನುಮಾ ಮತಾ। ವ್ಯಾಪ್ತಿವಚನಾದಿಕಮೇವ ಪರಾರ್ಥಪ್ರಯೋಗತ್ವೇನ ಸರ್ವತ್ರ ಮನ್ತವ್ಯಮ್।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯದಾ ನೈಯಾಯಿಕೋ ದ್ವ್ಯವಯವೇನ ಪಞ್ಚಾವಯವನಿಯಮಂ ಸಾಧಯತಿ, ತದಾ ದ್ವ್ಯವಯವಸ್ಯ ತಾತ್ವಿಕತ್ವಂ ಸ್ವಯಂ ಮನ್ಯತೇ, ನವಾ? ನೇತಿ ಪಕ್ಷೇ ಪ್ರತಾರಕಃ ಸ್ಯಾತ್। ಆದ್ಯೇಽನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಕಥಂ ತತ್ ತತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಏವಂ ಕಥಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಭೀರುಃ ಸೌಗತೋಽಪಿ ಪಞ್ಚಾವಯವೇನ ದ್ವ್ಯವಯವಸ್ಯಾಽವಶ್ಯಕತಾಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಮಾನಃ, ತತ್ವಂ ಮನ್ಯತೇ ನವಾ? ದ್ವಿತೀಯೇ ಕಥಂ ತತಃ ಪ್ರತಿಪದ್ಯೇತ? ಆದ್ಯೇಽನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಕುತಸ್ತನ್ನ ತತ್ವಮ್? ಅತೋಽತ್ರ ಸರ್ವಸಿದ್ಧಾನ್ತಪ್ರಕಾರಾಣಾಂ ತಾತ್ತ್ವಿಕತ್ವಾದ್ ಯುಕ್ತಂ ಸ್ವಸಿದ್ಧಾನ್ತಾನುಸಾರೇಣೇತಿ।

ಅಸ್ಮಾದೇವಂ ಸಙ್ಕಟಾದ್ ಬಿಭ್ಯದುದಯನೋ ಯಥಾವಸ್ತು ವಕ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಯಥಾಸಿದ್ಧಾನ್ತಂ ವಾ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಸಮಯಂ ಬದ್ಧ್ವಾ ಪ್ರವೃತ್ತಾಯಾಂ ಕಥಾಯಾಂ ನ ನ್ಯೂನಾದ್ಯವತಾರ ಇತಿ ಪಕ್ಷಾನ್ತರಮವಾದೀದಿತಿ। ಅವಸಿತಮನುಮಾನಮ್।

h ॥ ಆಗಮಸ್ವರೂಪಕಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನಿರ್ದೋಷಂ ವಾಕ್ಯಮಾಗಮಃ। ಸ ದ್ವಿವಿಧಃ ಪೌರುಷೇಯೋಽಪೌರುಷೇಯಶ್ಚ। ತತ್ರಾಪೌರುಷೇಯೋ ವೇದಃ। ಅನ್ಯಸ್ತು ಪೌರುಷೇಯ ಇತಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾನ್ನೋಕ್ತಮ್।

h ॥ ಆಗಮಸ್ಯಾನುಮಾನರೂಪತ್ವಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕೇಚಿದ್ ವಾಕ್ಯಂ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೇಽನುಮಾನಮಿತಿ ಬ್ರುವತೇ। ತದನುಪಪನ್ನಮ್। ವಾಕ್ಯವಾಕ್ಯಾರ್ಥಯೋರ್ದೇಶತಃ ಕಾಲತೋ ವಾಽನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭಾವಾತ್। ಅಥೇದಂ ವಾಕ್ಯಂ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವತ್, ವಾಕ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ಸಾಧ್ಯತೇ। ತತ್ರ ಕಿಂ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಾತ್ರಂ ಸಾಧ್ಯತೇ, ತದ್ವಿಶೇಷೋ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ವಿಶೇಷಪ್ರಮಿತೇರ್ನಿರ್ನಿಬನ್ಧನತ್ವಾಪತ್ತೇಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ಸ ವಿಶೇಷಃ ಪ್ರತೀತಃ, ನವಾ? ಆದ್ಯೇ ವಾಕ್ಯವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್। ದ್ವಿತೀಯೇಽಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತಾ। ವಿಶೇಷಸ್ಯಾನ್ಯತ್ರಾಭಾವಾದನೈಕಾನ್ತ್ಯಂ ಚ। ಮತುಬರ್ಥಶ್ಚ ಕಿಂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಪತಿಪಾದಕಭಾವಃ, ಸಮ್ಬನ್ಧಾನ್ತರಂ ವಾ? ಆದ್ಯೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್, ಲಿಙ್ಗತಯಾ ವಾ? ನ ಪ್ರಥಮಃ, ಅನುಮಾನವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್, ಅಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಾಚ್ಚ। ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ನೇದಂ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾನುಮಾನಂ ಕಿನ್ತು ಸಿದ್ಧೇಽರ್ಥೇ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಲಿಙ್ಗತಾನುಮಾನಮೇವ। ತತ್ರಚ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೋಽನ್ಯತರಸಾಧ್ಯವಿಕಲಃ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ತದಭಾವೇನ ಬಾಧಾತ್।

h ॥ ಉದಯನೋಕ್ತಾನುಮಾನದೂಷಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಥೈವಂ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ವಿವಾದಾಧ್ಯಾಸಿತಾನಿ ಪದಾನಿ ಸ್ವಸ್ಮಾರಿತಾರ್ಥಾನ್ವಯಪ್ರಮಿತಿಪೂರ್ವಕಾಣಿ, ಆಕಾಙ್ಕ್ಷಾದಿಮತ್ಪದಕದಮ್ಬಕತ್ವಾದಿತಿ। ತದಯುಕ್ತಮ್। ವಿನಾಪ್ಯನ್ವಯಪ್ರಮಿತಿಂ ದೈವಾತ್ ಪ್ರಯುಕ್ತೇಷ್ವಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾದಿಮತ್ಸು ಪದೇಷ್ವನೈಕನ್ತ್ಯಾತ್। ಆಪ್ತಪ್ರಯುಕ್ತತ್ವೇನ ಹೇತುವಿಶೇಷಣೇ ಸಾಧ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಹೇತ್ವರ್ಥೇ ಪ್ರವೇಶಾಪತ್ತೇಃ ಪುರುಷವಿಶೇಷಪ್ರಯುಕ್ತತ್ವಸ್ಯ ಅಧ್ಯಾಪಕಪ್ರಯುಕ್ತೇಷು ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ಮೂಲಪ್ರಮಾನುಮಾನೇಽಪಿ ವೇದೇಷ್ವನುಪಪತ್ತೇಃ। ತದಪೌರುಷೇಯತ್ವಸ್ಯ ಸಾಧಿತತ್ವಾತ್।

h ॥ ಪ್ರಭಾಕರಮತದೂಷಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಪರೇ ತ್ವಪೌರುಷೇಯಸ್ಯಾಽಗಮತ್ವಮುಪಗಮ್ಯ ಪೌರುಷೇಯಸ್ಯಾನುಮಾನತ್ವಮಭ್ಯುಪಗಚ್ಛನ್ತಿ। ತೇಷಾಂ ತು ಸ್ಫುಟೋ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ। ಕಿಞ್ಚ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪದಾನಾಮನ್ವಿತಾಭಿಧಾನೇ ಶಕ್ತಿಃ। ಪದಾನ್ಯೇವ ಚ ವಾಕ್ಯಮ್। ನಚ ವೈದಿಕಪದೇಭ್ಯೋಽನ್ಯಾನ್ಯೇವ ಲೌಕಿಕಾನಿ ಪದಾನಿ। ವಕ್ತಾ ತು ಪದಜ್ಞಾನ ಏವೋಪಯುಜ್ಯತೇ। ತತ್ ಕಥಂ ಲೋಕವೇದಯೋಃ ಪ್ರಕಾರಭೇದಃ ಸ್ಯಾತ್।

ಅಪಿಚ ವೇದಾನುಕಾರೇಣ ಪಠ್ಯಮಾನೇಷು ಲೌಕಿಕವಾಕ್ಯೇಷು ಕಥಮ್? ಅನ್ವಯಪ್ರತೀತಿರುತ್ಪದ್ಯತ ಏವ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಪುನಃ ಪೌರುಷೇಯತ್ವಜ್ಞಾನಾದಪನೀಯತ ಇತಿ। ಏವನ್ತರ್ಹಿ ವಾಕ್ಯಾದೇವ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನಮ್। ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿಶ್ಚಯಾಯ ತು ವಕ್ತ್ರಾದ್ಯನುಸರಣಮಿತ್ಯಾಯಾತಮಿತ್ಯಾಸ್ತಾಮ್।

h ॥ ಪ್ರಭಾಕರೋಕ್ತಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಪೂರ್ವಕಂ ಸ್ಮೃತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಾಧನಮ್॥

(###sudha --)

ತೇದವಂ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ವಿಶೇಷತಶ್ಚ ಪ್ರಮಾಣಾನಿ ಲಕ್ಷಿತಾನಿ। ತತ್ರ ಸ್ವೀಯಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಸಮರ್ಥನೇನಾರ್ಥಾದ್ ವಾದ್ಯನ್ತರೋಕ್ತಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಾನಿ ನಿರಸ್ತಾನ್ಯೇವ। ತಥಾಽಪಿ ಸ್ಮೃತಿವಿಷಯೇ ವಕ್ತವ್ಯವಿಶೇಷಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಭಾಕರಲಕ್ಷಣಂ ವಿಶೇಷತೋ ನಿರಾಕರೋತಿ -- ಅನುಭೂತಿರಿತಿ।

ಅನುಭೂತಿಃ ಪ್ರಮಾಣಂ ಚೇತ್ ಕೇನ ಸ್ಮೃತಿರಪೋದ್ಯತೇ।

“ತದಾ ವಕ್ತವ್ಯಂ ಸ್ಮೃತಿಃ ಪ್ರಮಾ, ನ ವಾ? ಆದ್ಯೇಽಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ’ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ತ್ವಾಹ ಕೇನೇತಿ। ಯದಿ ಸ್ಮೃತಿರ್ನ ಪ್ರಮಾ, ತದಾ ಲಕ್ಷಣೇನ ವ್ಯಾವರ್ತನೀಯಾ। ಅನ್ಯಥಾಽತಿವ್ಯಾಪ್ತೇಃ। ತತ್ ಕೇನ ಸ್ಮೃತಿರಪೋದ್ಯತೇ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯತೇ। ಸ್ಮೃತಿವ್ಯಾವರ್ತಕಂ ನ ಕಿಮಪಿ। ಲಕ್ಷಣೇಽಸ್ತೀತಿ ಯಾವತ್।

ನನ್ವನುಭೂತಿರಿತ್ಯುಕ್ತ ಏವ ಸ್ಮೃತಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಸ್ಮೃತಿವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ಜ್ಞಾನಮನುಭೂತಿರಿತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್। ನಹಿ ಸ್ಮೃತಿಃ ಸ್ಮೃತಿವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾ ಭವತೀತಿ। ಮೈವಮ್। ಸ್ಮೃತೇರಪಿ ಸ್ಮೃತ್ಯನ್ತರವ್ಯತಿರಿಕ್ತತ್ವಸಮ್ಭವೇನಾವ್ಯವಚ್ಛೇದಕತ್ವಾತ್। ಸ್ಮೃತಿತ್ವಾನಧಿಕರಣಂ ಜ್ಞಾನಮನುಭೂತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ಕಿಮಿದಂ ಸ್ಮೃತಿತ್ವಮ್। ನ ತಾವಜ್ಜಾತಿಃ। ಗುಣೇಷು ಜಾತೇರನಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ಸಂಸ್ಕಾರಮಾತ್ರಜನ್ಯಜ್ಞಾನತ್ವಂ ತು ನ ಸಮ್ಭವತಿ। ಅದೃಷ್ಟಾದಿಜನ್ಯತ್ವಾತ್। ಅಸಾಧಾರಣಕಾರಣವಿವಕ್ಷಾಯಾಮಪಿ ತಥಾ। ಸ್ಮೃತೇರ್ಮಾನಸತ್ವಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್।(539) ಏತೇನ ನಿಯಮೇನ ಪ್ರತ್ಯುತ್ಪನ್ನಾಸಾಧಾರಣಕಾರಣಕಪ್ರತ್ಯಯತ್ವಮನುಭೂತಿತ್ವಮಿತ್ಯಪ್ಯವಚ್ಛೇದಕಂ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಸ್ಮೃತೇರಪಿ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜನ್ಯಾಯಾಸ್ತಥಾತ್ವಾತ್। ಸಂಸ್ಕಾರಸ್ಯ ಕಾರಣತ್ವೇಽಪಿ ನಾಸೌ ಸತ್ತಾಮಾತ್ರೇಣ ಸ್ಮೃತಿಂ ಜನಯತಿ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಉದ್ಬುದ್ಧ ಏವ। ತಥಾಚ ಕಥಂ ನ ಪ್ರತ್ಯುತ್ಪನ್ನಾಸಾಧಾರಣಕಾರಣಜನ್ಯತ್ವಮ್? ಅನ್ಯಥೇನ್ದ್ರಿಯಾದಿಮಾತ್ರಮುಪಾದಾಯಾನುಭೂತೇರಪಿ ತನ್ನಿರಾಕುರ್ಯಾತ್। ಕಿಞ್ಚ ಸ್ಮೃತಿರಪಿ ಕಾಚಿತ್ ಪ್ರತ್ಯುತ್ಪನ್ನಸಂಸ್ಕಾರಜನ್ಯಾ ಸಮ್ಭವತ್ಯೇವ। ನಚಾವಚ್ಛೇದಕೇನ ವಿನಾ ನಿಯಮೋ ಜ್ಞಾತುಂ ಶಕ್ಯತ ಇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h || ಸ್ಮೃತೇಃ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧತ್ವಾಭಾವಾನ್ನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ ||

(###sudha --)

ಯದ್ವಾಽನುಭೂತಿಃ ಪ್ರಮಾಣಂ ಚೇತ್, ತದಾ ಸ್ಮೃತಾವವ್ಯಾಪ್ತಿರಿತಿ ಶೇಷಃ। ನನು ಸ್ಮೃತಿಃ ಪ್ರಮಾಣಮೇವ ನ ಭವತಿ। ತತ್ ಕಥಂ ತತ್ರಾವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಕೇನೇತಿ। ಸ್ಮೃತಿಃ ಕೇನ ನಿಮಿತ್ತೇನಾಪೋದ್ಯತೇ ಪ್ರಮಾಣಾದ್ ಬಹಿಃ ಕ್ರಿಯತೇ ನ ಕೇನಾಪೀತ್ಯರ್ಥಃ। ತಥಾಹಿ ಕಿಮಯಥಾರ್ಥತ್ವಾತ್, ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯೇಽಪ್ಯನನುಭೂತಿತ್ವಾದ್ ವಾ, ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾದ್ ವಾ, ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಸಾಧಕಾಭಾವಾತ್, ಬಾಧಕಸದ್ಭಾವಾದ್ ವಾ? ಆದ್ಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ಕೇನೇತಿ। ಸ್ಮೃತಿಃ ಕೇನ ಪ್ರಬಲೇನ ಪ್ರಮಾಣೇನಾಪೋದ್ಯತೇ ಬಾಧ್ಯತೇ। ಯೇನ ಯಥಾರ್ಥಾ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಬಾಧಕಾಭಾವಾನ್ನಾಯಥಾರ್ಥತ್ವಂ ವಾಚ್ಯಮಿತಿ।

h || ಸ್ಮೃತೇರನನುಭೂತಿತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿರಾಸಾಯೋಗಃ ||

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯಂ ನಿರಾಕರೋತಿ -- ಕೇನೇತಿ। ಕಿಮನುಭೂತಿತ್ವಂ ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಕೃತ್ವಾಽನನುಭೂತಿತ್ವಾತ್ ಸ್ಮೃತಿರಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ, ಕಿಂವಾ ಘಟಾದಿದೃಷ್ಟಾನ್ತಾವಷ್ಟಮ್ಭೇನ? ಆದ್ಯೇಽನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಮ್। ತಥಾಚ ಕೇನ ಸ್ಮೃತಿರಪೋದ್ಯತೇ? ದ್ವಿತೀಯೇಽಪಿ ಸ್ಮೃತಿರೇವ ಕೇನಾಪೋದ್ಯತೇ? ಅಸ್ಮೃತಿತ್ವೇನಾನುಭೂತಿಃ ಕುತೋ ನಾಪೋದ್ಯತೇ ವಿಶೇಷಾಭಾವಾದಿತಿ।

h || ಸ್ಮೃತೇರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಪೂರ್ವಾನುಭೂತವಿಷಯಸ್ಯ ನಿಷ್ಪ್ರಮಾಣಕತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ ||

(###sudha --)

ತೃತೀಯಮಪಾಕರೋತಿ -- ಪೂರ್ವೇತಿ।

ಪೂರ್ವಾನುಭೂತೇ ಕಿಂ ಮಾನಮಿತ್ಯುಕ್ತೇ ಸ್ಯಾತ್ ಕಿಮುತ್ತರಮ್।

ಯದಿ ಸ್ಮೃತಿರಪ್ರಮಾಣಂ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಪೂರ್ವಾನುಭೂತೇ ಕಿಂ ಮಾನಮಿತಿ ಪ್ರಶ್ನೇ ನಿರುತ್ತರಃ ಸ್ಯಾತ್। ಸ್ಮೃತಿವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯಾಭಾವಾತ್। ತಥಾಚ ಸಾಕ್ಷ್ಯಾದಿಲೋಕವ್ಯವಹಾರೋ ಲುಪ್ಯೇತ। ಸ್ಮೃತಿರೇವ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ಕಿನ್ತು ಲಿಙ್ಗತಯೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಥಾಽನುಭವಾಭಾವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೇಣ ಕಾರ್ಯೇಣ ಕರ್ಮಕಾರಕತಯಾ ಘಟಾದ್ಯನುಮಾನಮಿತ್ಯಪಿ ಸ್ಯಾತ್।

h || ಲೋಕವ್ಯವಹಾರತ ಏವ ಸ್ಮೃತಿಪ್ರಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ ||

(###sudha --)

ಚತುರ್ಥಂ ನಿರಾಹ ಪೂರ್ವೇತಿ। ಸ್ಮೃತಿರಿತ್ಯೇವ ಹಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್।
ವಚನಾಚ್ಚಾನುಭವೋಽನಮೀಯತ ಇತಿ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರ ಏವಾತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಸ್ಮೃತೇಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಬಾಧಕೋದ್ಧಾರಃ, ತಸ್ಯಾ ಮಾನಸತ್ವಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧತ್ವಕಥನಂ ಚ ll

(###sudha --)

ನನು ಯದಿ ಸ್ಮೃತಿಃ ಪ್ರಮಾ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ತತ್ಕರಣಸ್ಯ ಸಂಸ್ಕಾರಸ್ಯಾನುಪ್ರಮಾಣತ್ವಂ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ। ತಥಾಚಾನುಪ್ರಮಾಣತ್ರಿತ್ವಂ ಭಜ್ಯೇತ। ನಹಿ ಸಂಸ್ಕಾರಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಷ್ವನ್ತರ್ಭವತಿ। ಅನಿನ್ದ್ರಿಯಸನ್ನಿಕರ್ಷತ್ವಾತ್, ಅಜ್ಞಾತಕರಣತ್ವಾಚ್ಚೇತಿ ಪಙ್ಕ್ತಮಮಪಾಕರೋತಿ -- ಮಾನಸಮಿತಿ।

ಮಾನಸಂ ತದ್ಧಿ ವಿಜ್ಞಾನಂ ತಚ್ಚ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರಮಾಣಕಮ್ ll53 ll**

(###sudha --)

ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ತತ್ ಸ್ಮರಣಂ ಮಾನಸಂ ಮನಃಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜಂ ನ ಸಂಸ್ಕಾರಕರಣಕಮ್, ತತೋ ನೋಕ್ತದೋಷ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಅಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರರೂಪತ್ವಾನ್ನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಫಲತ್ವಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ವಿಜ್ಞಾನಮಿತಿ। ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಸ್ಮರಣಸ್ಯ ಮಾನಸತ್ವಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರತ್ವಂ ಚ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ತಚ್ಚೇತಿ। ತದಿತಿ ಮಾನಸತ್ವಮ್। ಚಶಬ್ದಾತ್ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರತ್ವಂ ಚ। ಯದ್ವಾ ದ್ವಯಮಪಿ ತಚ್ಛಬ್ದೇನ ಪರಾಮೃಶ್ಯತೇ। ಪ್ರಕೃತಾನುಸನ್ಧಾನಾರ್ಥಶ್ಚಶಬ್ದಃ।

h ll ಮನಸಃ ಸ್ಮರಣಸಾಧನತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ನನ್ವಿನ್ದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಪ್ರಾಪ್ಯಕಾರಿತ್ವನಿಯಮಾದತೀತೇನ ಚ ಮನಸಃ ಪ್ರಾಪ್ತೇರಯೋಗಾತ್ ಕಥಂ ಸ್ಮೃತೇರ್ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತೀತೇತಿ।

ಅತೀತಾನಾಗತಂ ಯದ್ವದ್ ಯೋಗಿಭಿರ್ದೃಶ್ಯತೇಽಞ್ಜಸಾ।

ಏವಂ ಪೂರ್ವಾನುಭೂತಂ ಚ ಮನಸೈವಾವಗಮ್ಯತೇ ll54 ll**

(###sudha --)

ಸನ್ತಿ ತಾವದ್ ಯೋಗಿನೋಽಣಿಮಾದಿಸಿದ್ಧಿಸಮ್ಪನ್ನಾ ಅತೀತಾನಾಗತದರ್ಶಿನಃ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತೀತಿಹಾಸಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ। ಶ್ರುತ್ಯಾದೇಃ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಸಾಧಿತತ್ವಾತ್। (126) ಕರ್ಮವಿಧಿಸಮಾನಯೋಗಕ್ಷೇಮತ್ವಾಚ್ಚ ಯೋಗವಿಧೀನಾಮ್। ನಚ ತಜ್ಜ್ಞಾನಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಃ। ಶ್ರುತ್ಯಾದಿನಾ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರತ್ವಪ್ರತೀತೇಃ। ತಥಾಹಿ ಶ್ರುತಿಃ "ಅಪಶ್ಯಮಪ್ಯಯೇ ಮಾಯಯಾ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಣ್ಯದೋ ಜಗನ್ನಿಹಿತಂ ಶುಭ್ರಚಕ್ಷುಃ" ಇತಿ। ಪುರಾಣಂ ಚ "ನಾರಾಯಣಪ್ರಸಾದೇನ" ಇತ್ಯಾದಿ। ಇತಿಹಾಸೋಽಪಿ "ದಿವ್ಯಂ ದದಾಮಿ ತೇ ಚಕ್ಷುಃ" ಇತ್ಯಾದಿ। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಅಞ್ಜಸೇತಿ। ಸಾಕ್ಷಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಏವಞ್ಚ ಯಥಾ ಯೋಗಿನಾಮಿನ್ದ್ರಿಯೇಣೈವಾತೀತಾನಾಗತಾರ್ಥಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಃ, ತಥಾಽತೀತಮಪಿ ಮನಸಾ ಸ್ಮರ್ಯತ ಇತಿ ಕೋ ದೋಷಃ?

ನನ್ವಿನ್ದ್ರಿಯಸ್ಯಾರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತಿರ್ನಾಮ ನ ಸಂಯೋಗಃ ಸಮವಾಯೋ ವೇತಿ ನಿಯಮಃ। ಕಿನ್ತು ಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತಿಮಾತ್ರಮ್। ಅಸ್ತಿ ಚ ತದ್ ಯೋಗೀನ್ದ್ರಿಯಾಣಾಮ್। ತತ್ತದುಪದರ್ಶಕಯೋಗಜಧರ್ಮಸಹಕೃತತ್ವಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಚೇತ್, ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಮನಸೋಽಪಿ ಪೂರ್ವಾನುಭವಜನಿತಸಂಸ್ಕಾರಸಾಚಿವ್ಯಲಕ್ಷಣಾಽಸ್ತ್ಯತೀತಾರ್ಥೇನ ಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತಿರಿತ್ಯಾಶಯವತೋಕ್ತಮ್ ಪೂರ್ವಾನುಭೂತಂ ಚೇತಿ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯದಿ ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಸಂಯೋಗಾದಿಲಕ್ಷಣಾ ವಿವಕ್ಷಿತಾ, ತದಾ ತದಭಾವೋಽನೈಕಾನ್ತಿಕಃ। ಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತಿಮಾತ್ರವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ತ್ವಸಿದ್ಧಿರಿತಿ। ದೃಷ್ಟಾನ್ತಕಥನಂ ತು ಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತಿಮಾತ್ರಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಹೇತುತಾಂ ಸಮ್ಭಾವಯಿತುಮ್, ಕಾರ್ಯದರ್ಶನವಶಾಚ್ಚೇಯಂ ಕಲ್ಪನಾಽತೋ ನಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ದರ್ಶಯಿತುಂ ಚ। ಏತೇನ ಮಾನಸಂ ಚೇತ್ ಸ್ಮರಣಂ ಸ್ಯಾತ್, ನ ಸಂಸ್ಕಾರಜಂ ತದಾಽನನುಭೂತೇಽಪ್ಯುತ್ಪದ್ಯೇತೇತಿ ಪರಾಸ್ತಮ್। ಸಂಸ್ಕಾರಸ್ಯ ಸನ್ನಿಕರ್ಷಸ್ಥಾನೀಯತಯಾಽಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್।

h॥ ಸ್ಮೃತೇರ್ಮಾನಸತ್ವಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧತ್ವೋಕ್ತಿಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಯತ್ ಸ್ಮೃತೇರ್ಮಾನಸತ್ವಂ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ತದಭಿನಯೇನ ದರ್ಶಯತಿ ವಿಜ್ಞಾತಮಿತಿ।

ವಿಜ್ಞಾತಂ ಮನಸಾ ಪೂರ್ವಂ ಮಯೈತತ್ ಕೃತಮಿತ್ಯಪಿ।

ಸಾಕ್ಷಾದನುಭವಾತ್ ಸಿದ್ಧಂ ಕಥಮೇವ ಹ್ಯಪೋದ್ಯತೇ॥55॥**

(###sudha --)

"ಏತನ್ಮಯಾ ಪೂರ್ವಂ ಕೃತಮ್' ಇತ್ಯೇತನ್ಮಯಾ ಮನಸಾ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಸ್ಮೃತಮಪೀತಿ ಸ್ಮರಣಸ್ಯ ಮಾನಸತ್ವಂ ಸಾಕ್ಷಾದನುಭವಾತ್ ಸಾಕ್ಷ್ಯನುಭವೇನ ಸಿದ್ಧಮಿತಿ। ಯದುಕ್ತಂ ಪರೈಃ ಪೂರ್ವಾನುಭವಾವಚ್ಛಿನ್ನಾರ್ಥಗೋಚರಾ ಸ್ಮೃತಿಸ್ತದ್ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಾದಿಕಮನುವಿದಧಾನಾ ನ ಸ್ವಯಂ ಯಥಾರ್ಥೇತಿ। ತದಸತ್, ಅನುಭವವಚ್ಛುದ್ಧಾರ್ಥವಿಷಯತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ ದರ್ಶಯಿತುಂ ಮಯೈತತ್ ಕೃತಮಿತ್ಯಪೀತ್ಯುಕ್ತಮ್। ನನು ಮನಸೋಽಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ಸ್ಮರಣಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಮ್ಯೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿವೇದ್ಯತಾಯಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (632) ತಥಾಽಪಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವೋ ನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಇತಿ ಚೇದನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಸಚಿವಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಣಸ್ತತ್ರ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ಜ್ಞಾನಂ ನಿತ್ಯಾನುಮೇಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಜ್ಞಾತತಾಯಾ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (994) ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅನಾತ್ಮತ್ವಾತ್, ಘಟವತ್। ಮಾನಸವೇದ್ಯತಾ ತು ನಿರಸಿಷ್ಯತ (12181219) ಇತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಕಥಮೇವೇತಿ।

h॥ ಈಶ್ವರಾದಿವಿಷಯೇ ವೇದಸ್ಯೈವ ಪ್ರಮಣತ್ವೋಕ್ತಿಪೂರ್ವಕಂ ಪ್ರಮಾಣನಿರೂಪಣಸ್ಯೋಪಸಂಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

“ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಮೇವ” ಇತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತೋಪಯೋಗಮಾಹ ಏವಮಿತಿ।

ಏವಂಲಕ್ಷಣಕೇ ಮಾನತ್ರಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿವಸ್ತುಷು।

ಪ್ರಮಾಣಂ ವೇದ ಏವೈಕಸ್ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಚ ಸಾಧಿತಮ್॥56॥**

(###sudha --)

ಯಸ್ಮಾನ್ಮಾನತ್ರಯಮೇವಂಲಕ್ಷಣಕಮ್, ತಸ್ಮಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿವಸ್ತುಷು ವೇದ ಏವ ಪ್ರಮಾಣಂ ನ ಯುಕ್ತ್ಯಾದೇಸ್ತತ್ರಾವಕಾಶಃ। ಇನ್ದ್ರಿಯಂ ಹಿ ರೂಪಾದಿಮತ್ಯೇವ ದ್ರವ್ಯೇ ಪ್ರವರ್ತತೇ। ನಚ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಕಂ ತಥಾ। ಅನುಮಾನಂ ಚ ವ್ಯಾಪ್ತಿಸಾಪೇಕ್ಷಮ್। ನಚ ವೇದನಿರಪೇಕ್ಷಸ್ಯ ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾದೌ ಸಞ್ಚಾರೋಽಸ್ತಿ। ಉಪಾಧಿಪ್ರತಿಪಕ್ಷಯೋಸ್ತು ಸರ್ವತ್ರ ಸಮ್ಭವೇನ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯನಿಶ್ಚಯಾತ್। ವೇದಾನುಸರಣೇ ತು ಸಾಧ್ಯಾವ್ಯಾಪಕತ್ವಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಯೋರಾವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್। ಪೌರುಷೇಯಾಗಮಸ್ತು ಪರತನ್ತ್ರ ಏವೇತಿ। ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಚೇತಿ। ಯಸ್ಮಾದ್ ವೇದವಿಷಯೇ ನ ಯುಕ್ತೇರವಕಾಶಃ, ತತೋ ವಿರೋಧೋಽಪಿ ಸ ಏವೋಕ್ತ ಇತ್ಯುಪಪನ್ನಮ್।

ತಥಾಚ ವೇದಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಾಭಾವಾತ್ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಚ ಸಾಧಿತಮ್। ಯದುಕ್ತಂ ಪ್ರಾಕ್ “ತಸ್ಮಾದ್ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿಷ್ಯತೇ” ಇತಿ ತತ್ ಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯರ್ಥಃ॥*#### h॥ ಇತಿ ನವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್॥2॥**

#aಅಥಅಭಿಮಾನ್ಯಧಿಕರಣಮ್॥3॥**

(###sudha --)

h॥ “ಮೃದಬ್ರವೀತ್’ ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ ನಿರವಕಾಶಯುಕ್ತಿವಿರುದ್ಧತ್ವಾದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತ್ಯಭ್ಯಧಿಕಾಶಙ್ಕಾ॥

(###sudha --)

ಅಭಿಮಾನಿವ್ಯಪದೇಶಸ್ತು ವಿಶೇಷಾನುಗತಿಭ್ಯಾಮ್। ಯುಕ್ತ್ಯನ್ತರವಿರೋಧಂ ವೇದಸ್ಯ ಪರಿಹರ್ತುಮಿದಮಾರಭ್ಯತೇ। ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧಾಃ ಕಿಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಪರಿಹರಣೀಯಾಃ, ಉತೋಪಲಕ್ಷಣಯಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ನಿರಸನೀಯಯುಕ್ತ್ಯಾಭಾಸಾನನ್ತ್ಯೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಾಪರ್ಯವಸಾನಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್, ಸೂತ್ರತ್ವವ್ಯಾಘಾತಾಚ್ಚ। ದ್ವಿತೀಯೇ ತ್ವನಾರಮ್ಭ ಏವಾಸ್ಯಾಧಿಕರಣಸ್ಯ। ನಿರನ್ತರಾತೀತಾಧಿಕರಣೇನೈವೋಪಲಕ್ಷಣಯಾ ಸಕಲಯುಕ್ತಿವಿರೋಧಾನಾಂ ಪರಿಹೃತತ್ವಾದಿತಿ। ಮೈವಮ್। ಅಭ್ಯಧಿಕಾಶಙ್ಕಾಸದ್ಭಾವೇನ ತದುಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಂ ತಾವದಾಹ -- ತಥಾಽಪೀತಿ।

ತಥಾಽಪಿ ಮೃಜ್ಜಲಾದೀನಾಂ ಬುದ್ಧಿವಾಗಾದಿವಾಚಕಃ।

ದೃಷ್ಟವ್ಯಾಪ್ತಿವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್ ತತ್ರ ಮಾನಂ ಕಥಂ ಭವೇತ್॥57॥**

(###sudha --)

ಯದ್ಯಪಿ ಫಲವ್ಯಭಿಚಾರಾದಿವಿರೋಧೋ ವೇದಸ್ಯ ಪರಿಹೃತಃ, ತಥಾಽಪೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಮೃಜ್ಜಲಾದೀನಾಮಿತ್ಯಾದಿಪದೇನ ತೇಜಃಪ್ರಭೃತೀನಾಂ ಗ್ರಹಣಮ್। ಬುದ್ಧಿರ್ಜ್ಞಾನಮ್। ವಾಗ್ ವಕ್ತೃತ್ವಮ್। ಆದಿಗ್ರಹಣೇನ ಶ್ರೋತೃತ್ವಾದಿಕಮ್। ವೇದ ಇತ್ಯನುವರ್ತತೇ। ದೃಷ್ಟಾ ಪ್ರಮಿತಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿರ್ಯಸ್ಯಾ ಯುಕ್ತೇಃ ಸಾ ತಥೋಕ್ತಾ। ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಣಂ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾಯಾ ಅಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಕ್ವಚಿತ್ ತನ್ನಿಯಮಾನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ ಸ್ವಶಬ್ದೇನಾಸಙ್ಕೀರ್ತನಮ್। ತಯಾ ವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್। ತತ್ರ ಮೃಜ್ಜಲಾದೀನಾಂ ಬುದ್ಧಿವಾಗಾದೌ। ಕಥಮಿತ್ಯಾಕ್ಷೇಪೇ। ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಾನ್ತರಂ ತು ನಾಸ್ತ್ಯಪ್ರತೀತೇರಿತಿ ಶೇಷಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ "ಮೃದಬ್ರವೀತ್", "ಆಪೋಽಬ್ರುವನ್", "ತತ್ ತೇಜ ಐಕ್ಷತ", "ತಾ ಆಪ ಐಕ್ಷನ್ತ", "ಶೃಣೋತ ಗ್ರಾವಾಣಃ", "ವಿದುಷೋಽನುಪ್ರಾಣಾಃ ಅಹಂ ಶ್ರೇಯಸಿ ವ್ಯೂದಿರೇ", "ಆಪೋ ವಾ ಅಕಾಮಯನ್ತ" ಇತ್ಯಾದಿವೇದಸ್ತಾವನ್ನ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ಯುಕ್ತಿವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಾಭಿಧಾಯಿತ್ವಾತ್; ನೀಲಂ ನಭ ಇತಿವತ್। ಮೃಜ್ಜಲಾದೀನಾಂ ಬುದ್ಧಿವಾಗಾದಿಮತ್ತ್ವಂ ಖಲ್ವಸ್ಯಾರ್ಥಃ। ಸ ಚ, ವಿಮತಾ ಮೃನ್ನ ವಕ್ತ್ರೀ, ಮೃತ್ತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಮೃದ್ವದಿತ್ಯಾದಿಯುಕ್ತಿವಿರುದ್ಧಃ। ತಥಾಚ ವೇದವಾಕ್ಯಾನ್ತರೇಽಪ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮನುಮಾಸ್ಯತೇ।

h ॥ ಮೃತ್ತ್ವವಕ್ತೃತ್ವಯೋಃ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದೇಃ ಪ್ರಮಿತತ್ವಾದ್ ಯುಕ್ತೇಃ ನಿರವಕಾಶತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು "ನ ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾತ್" ಇತ್ಯೇನೇನೈವ ನ್ಯಾಯೇನಾಯಮಪಿ ವಿರೋಧಃ ಪರಿಹರಣೀಯಃ। ಮೈವಮ್। ತನ್ನ್ಯಾಯಸಙ್ಕ್ಷರಾವಿಷಯತ್ವಾತ್। ತತ್ರಹಿ ಯಥೋಕ್ತಾನುಷ್ಠಾನೇಽಪಿ ಫಲವ್ಯಭಿಚಾರಶ್ಚೇದ್ಧೇತುಃ ತದಾಽಽಪಾತತಸ್ತಾವತ್ ಸನ್ದಿಗ್ಧವಿಶೇಷಣಾಸಿದ್ಧಿಃ। ಕರ್ತ್ರಾದಿವೈಗುಣ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಸಮ್ಭವಾತ್। ನಿತ್ಯತ್ವೇನ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಸ್ಥಿತೌ ತು ವಿಶೇಷಣಾಸಿದ್ಧಿನಿಶ್ಚಯ ಏವ। ಫಲವ್ಯಭಿಚಾರಮಾತ್ರಸ್ಯ ಹೇತುತ್ವೇ ತು ಅನೈಕಾನ್ತಿಕತ್ವಮಿತ್ಯೇವಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾವಿರಹವ್ಯುತ್ಪಾದನೇನ ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧಃ ಪರಿಹೃತಃ। ನಚಾಸ್ಯಾ ಯುಕ್ತೇರ್ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದ್ಯಙ್ಗವೈಕಲ್ಯಂ ಶಕ್ಯವ್ಯುತ್ಪಾದನಮ್। ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದೇಃ ಪ್ರಮಾಣದೃಷ್ಟತ್ವಾತ್। ನ ಖಲು ಮೃತ್ತ್ವಾದಿಕಮವಕ್ತೃತ್ವಾದಿನಾ ನ ಸಮ್ಬದ್ಧಮ್। ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೃದಾದೌ ತಥೋಪಲಮ್ಭಾತ್। ನಚ ತತ್ರಾಪಿ ಬುದ್ಧ್ಯಾದಿಸದ್ಭಾವಃ, ಕದಾಽಪಿ ತತ್ಕಾರ್ಯಸ್ಯಾದರ್ಶನಾತ್। ನಾಪಿ ಸಮ್ಬದ್ಧಮಪಿ ವ್ಯಭಿಚೀರ್ಣಮ್। ವ್ಯಭಿಚಾರಾನುಪಲಮ್ಭಾತ್। ನಚಾನುಪಲಮ್ಯಮಾನವ್ಯಭಿಚಾರಮಪಿ ಸೋಪಾಧಿಕಮ್, ಉಪಾಧೇರನಿರೂಪಣಾತ್। ಬುದ್ಧ್ಯಾದಿಮತ್ತ್ವೇ ಚ ಮೃದಾದೀನಾಂ ಶರೀರೇನ್ದ್ರಿಯವತ್ತ್ವಾಽಪಿ ಸ್ಯಾತ್। ಅಕರಣಕಕ್ರಿಯಾದರ್ಶನಾತ್। ನಚ ತದ್ ಯುಕ್ತಮ್, ಇನ್ದ್ರಿಯಾದೀನಾಮಪಿ ವಕ್ತೃತ್ವಾದಿವದದರ್ಶನಾತ್। ತತೋಽನುಕೂಲತರ್ಕಸನಾಥೇನೋಪಾಧಿವ್ಯಭಿಚಾರಾನುಪಲಮ್ಭಸಹಕೃತೇನ ಸಹಭಾವಗ್ರಾಹಕೇಣ ಪ್ರಮಾಣೇನ ಸಿದ್ಧಾ ಮೃತ್ತ್ವಾದೀನಾಮವಕ್ತೃತ್ವಾದಿನಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ। ನಚ ಮೃದಾದಿಷು ಮೃತ್ತ್ವಾದಿಕಂ ನಾಸ್ತೀತಿ ಯುಕ್ತಮ್। ವ್ಯಾಘಾತಾತ್। "ಮೃದಬ್ರವೀತ್" ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗಾಚ್ಚ। ತತಃ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾಽಪಿ ಸಿದ್ಧೈವೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನುಚ ನಿತ್ಯತಯಾ ವೇದಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ವ್ಯವಸ್ಥಿತೇ ತದ್ವಿರುದ್ಧಾಯಾ ಯುಕ್ತೇರೇವಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮುಚಿತಮಿತಿ । ಮೈವಮ್ । ವ್ಯಾಪ್ತಿಪಕ್ಷಧರ್ಮತೋಪೇತಾಯಾ ಯುಕ್ತೇರಪಿ ನಿರವಕಾಶತ್ವಾತ್ । ತತಶ್ಚ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತಯಾ ನಿಶ್ಚಾಯಕತ್ವಾಭಾವೇನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ವೇದಸ್ಯ ।

h ॥ ಅನುಮಾನಸ್ಯ ಧರ್ಮಿಗ್ರಹಾಕಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಮಾಶಯ ಪರಿಹಾರಕಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೃದಾದಿಪಕ್ಷೀಕಾರೇ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾ । ಪಕ್ಷಸಪಕ್ಷಭೇದಾಭಾವಶ್ಚ । ಸಪಕ್ಷಾನ್ತರಸ್ವೀಕಾರೇ ತತ್ರ ಮೃತ್ತ್ವಾದ್ಯಭಾವಃ । ಜಡತ್ವಸ್ಯ ಹೇತೂಕರಣೇ ತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ ಸ್ಯಾತ್ । ತಸ್ಮಾದಾದಿಕಾಲೀನಂ ಮೃದಾದೀಕಂ ಪಕ್ಷಯಿತವ್ಯಮ್ । ನಚ ತತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಸಿದ್ಧಮಿತಿ ವೇದ ಏವೋಪಜೀವ್ಯಃ । ತಥಾಚ ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಾದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಯುಕ್ತೇರಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದಿಮತ್ತ್ಯಾಸ್ತದಸಮ್ಭವಾತ್ । ಆದಿಕಾಲೀನಮೃದಾದಿಸ್ವರೂಪಪರವಾಕ್ಯಾನ್ತರೇಣ, ಪರಿದೃಶ್ಯಮಾನಕಾರ್ಯಲಿಙ್ಗೇನ ವಾ ಧರ್ಮಿಗ್ರಹೋಪಪತ್ತೇಃ । ಏತೇನ ವೈದಿಕೇಽರ್ಥೇ ಯುಕ್ತೇರವಕಾಶಾಭಾವಾನ್ನ ತದ್ವಿರೋಧಕತ್ವಮಿತ್ಯಪಾಸ್ತಮ್ ।

ತದೇವಂ ಮೃದಬ್ರವೀದಿತ್ಯದಿವೇದವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಯುಕ್ತಿವಿರುದ್ಧತ್ವೇನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ವೇದತ್ವಾತ್ "ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಮಪ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾನ್ನ ವೇದಸಮನ್ವಯೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ।

h ॥ ಮೃದಾದಿಶಬ್ದಾನಾಮಭಿಮಾನಿವಾಚಕತ್ವೇನ ನ ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧಃ ॥

(###sudha --)

ಸಿದ್ಧಾನ್ತಮಾಹ ತತ ಇತಿ ।

p**p

#sutraಓಂ ಅಭಿಮಾನಿವ್ಯಪದೇಶಸ್ತು ವಿಶೇಷಾನುಗತಿಭ್ಯಾಮ್ಓಂ ॥6॥**

(###sudha --)

ತತಸ್ತನ್ನಾಮಕಃ ಕಶ್ಚಿತ್ ಪುಮಾನನ್ಯೋ ಭವೇದಿತಿ ।

ಯುಕ್ತ್ಯಾಗಮಾವಿರೋಧೇನ ಪ್ರಾಪ್ತಮತ್ರಾಭಿಧೀಯತೇ ॥58॥**

(###sudha --)

ವೇದಸ್ಯ ಯುಕ್ತೇಶ್ಚ ನಿರವಕಾಶತ್ವಂ ತತ ಇತಿ ಪರಾಮೃಶತಿ । ತನ್ನಾಮಕೋ ಮೃದಾದಿನಾಮಕಃ ಕಶ್ಚಿದಿತಿ ಅಸ್ಮದಾದ್ಯತೀನ್ದ್ರಿಯತ್ವಮಭಿಪ್ರೈತಿ । ಪುಮಾಂಶ್ಚೇತನೋಽನ್ಯೋಽಸ್ಮದಾದಿವಿಲಕ್ಷಣೋಽನ್ತರ್ಧಾನಾದಿಶಕ್ತಿಮಾನ್ ಭವೇತ್ । ಅಸ್ಯಾಂ

ಶ್ರುತೌ ವಕ್ತೃತ್ವಾದಿನಾ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಇತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತಮಿತ್ಯನೇನಾನ್ವಯಃ। ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಪ್ರಮಿತಮ್। ಯುಕ್ತ್ಯಾಗಮವಿರೋಧೇನೇತ್ಯರ್ಥಾಪತ್ತಿಂ ಸೂಚಯತಿ।

ತತಶ್ಚಾಯಮರ್ಥಃ ನ “ಮೃದಬ್ರವೀತ್” ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧೇನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಅತ್ರ ಮೃದಾದಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಚೇತನವಿಷಯತ್ವಾತ್। ತಥಾಚ ತತ್ಪಕ್ಷೀಕಾರೇ ಹೇತೋರಸಿದ್ಧೇಃ। ಶಬ್ದಮಾತ್ರೇಣ ಹೇತುತ್ವೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅಚೇತನಮೃದಾದಿಪಕ್ಷೀಕಾರೇ ಚ ಪ್ರಕೃತಾವಿರೋಧಾತ್।

h॥ ಮೃದಾದ್ಯಭಿಮಾನಿನಾಂ ತತ್ತಚ್ಛಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಮ್, ಅನ್ತರ್ಧಾನಶಕ್ತ್ಯುಪೇತದೇಹವತ್ತ್ವಾದ್ ವಕ್ತೃತ್ವಮ್, ಅದೃಶ್ಯತ್ವಂ ಚ॥

(###sudha --)

ನನು ಕಥಂ ಚೇತನೇಷು ಮೃದಾದಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿಃ। ಅಭಿಧಾನಶಕ್ತ್ಯೇತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ಮೃದಾದ್ಯಭಿಮಾನಿತ್ವಾತ್। ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಷು ತದಭಿಮತತ್ವೇನ ಮೃದಾದಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿಃ। ನನ್ವೇತೇಽಭಿಮಾನಿನಃ ಕಿಮಭಿಮತಾರ್ಥವ್ಯಾಪಿನಃ, ತದೇಕದೇಶವೃತ್ತಯೋ ವಾ? ಆದ್ಯೇಽಪಿ ಸದೇಹಾಃ, ವಿದೇಹಾ ವಾ? ಆದ್ಯೇ ತದುಪಲಮ್ಭಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ತೇಷಾಮಿನ್ದ್ರಿಯಾಭಾವೇನ ವಕ್ತೃತ್ವಾದ್ಯನುಪಪತ್ತೌ ಪುನರ್ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧತಾದವಸ್ಥ್ಯಮ್। ತೃತೀಯೇ ತದ್ವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್। ತದನಧಿಷ್ಠಿತಪ್ರದೇಶವತ್ ಪ್ರದೇಶಾನ್ತರಪ್ರವೃತ್ತಿಸಮ್ಭವಾದಿತಿ। ಮೈವಮ್। ವ್ಯಾಪಕಾನಾಂ ಸದೇಹಾನಾಮಪಿ ಪಿಶಾಚಾದಿವದನ್ತರ್ಧಾನಶಕ್ತಿಯೋಗಾದದೃಶ್ಯತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ।

h॥ ನಿರವಕಾಶಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಿದ್ವಯಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಃ ಉಕ್ತಾರ್ಥೇ ಪ್ರಮಾಣಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇವಂಸತಿ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಮಾಪದ್ಯೇತ। ಕೇಷಾಞ್ಚಿಚ್ಚೇತನಾನಾಂ ಮೃದಾದ್ಯಭಿಮಾನಿತ್ವಮ್, ತತಸ್ತಚ್ಛಬ್ದಾನಾಂ ತೇಷು ವೃತ್ತಿರ್ವ್ಯಾಪಕತ್ವಮ್, ಸದೇಹತ್ವಮ್, ಅನ್ತರ್ಧಾನಶಕ್ತಿಃ, ತತ್ಪರತಾ ಚ ಶ್ರುತೇರಿತ್ಯನೇಕಸ್ಯ ಕಲ್ಪ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್। ಮೈವಮ್। ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿತಃ ಸರ್ವಸ್ಯಾಸ್ಯ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಶ್ರುತಿರ್ಹಿ ಮೃದಾದೀನಾಂ ವಕ್ತೃತ್ವಾದಿಕಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತಿ, ಯುಕ್ತಿಶ್ಚ ತದಭಾವಮ್। ನಚ ವಾಸ್ತವೋ ವಿರೋಧಃ ಸಮ್ಭವತಿ, ವಸ್ತುವಿಕಲ್ಪಾಪತ್ತೇಃ। ನಚಾಯಂ ವಿರೋಧೋ ವಿನೈತತ್ಕಲ್ಪನಯಾ ಶಾಮ್ಯತಿ। ಜಡಸ್ವೀಕಾರೇ ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧಾತ್। ಅನಭಿಮಾನಿಸ್ವೀಕಾರೇ ಚ ಪೃಥಕ್ ಶಬ್ದಶಕ್ತೌ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್। ಅವ್ಯಾಪಕತ್ವಾದ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ಚೋಕ್ತಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ನಚ ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತ್ಯೋರನ್ಯತರಾಪ್ರಮಾಣ್ಯೇನಾಪ್ಯೇತದುಪಪಾದ್ಯತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಉಕ್ತರೀತ್ಯಾ ದ್ವಯೋರಪಿ ನಿರವಕಾಶತ್ವಾತ್। ನಹಿ ಪರೇಣಾಪಿ ವಿದ್ವೇಷೇಣೈವಾಽಗಮಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಭಿಧಾತುಂ ಯುಕ್ತಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಉಪಪತ್ತಿಮಾಶ್ರಿತ್ಯೈವ। ತಥಾಚ ಕಥಂ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇಽಪಿ ನ ದೀಯತೇ ದೃಷ್ಟಿಃ। ತದೇವಂ ಯುಕ್ತ್ಯಾಗಮವಿರೋಧೇನಾಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾನ್ನ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಮಿತಿ।

ನನ್ವೇತದುತ್ಸೂತ್ರಿತಂ ಕಥಮುಚ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತ್ರೇತಿ। ಇತ್ಯುಕ್ತಮೇತತ್ ಸರ್ವಮತ್ರ “ಅಭಿಮಾನಿವ್ಯಪದೇಶಸ್ತು ವಿಶೇಷಾನುಗತಿಭ್ಯಾಮ್” ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಽಭಿಧೀಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯದ್ವಾಽತ್ರಾಭಿಧೀಯತ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಾನ್ತೋಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯಮ್। ತಸ್ಯೈವಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ಸಮಾಧಾನಮಭಿಧೀಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಏವಂ ಸೂತ್ರಮವತಾರ್ಯ ತತ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮಿತಿ।

h॥ ಮೃದಾದ್ಯಭಿಮಾನಿನಾಂ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತ್ಯಾ ತತ್ತಚ್ಛಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಯದುಕ್ತಂ ತನ್ನಾಮಕ ಇತಿ ಮೃದಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಂ ದೇವತಾಯಾಃ, ತದನುಪಪನ್ನಮ್। ಅಯೋಗಾತ್, ಅನುಪಯೋಗಾಚ್ಚ। ಮೃದಾದಿಶಬ್ದಾಃ ಖಲ್ವಚೇತನೇಷ್ವೇವ ರೂಢಾಃ। ನ ದೇವತಾಯಾಮ್। ಲಕ್ಷಣಾಶ್ರಯಣೇನಾಪಿ ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಿವಿರೋಧಶಾನ್ತಿರ್ಭವಿಷ್ಯತಿ। ನಾಪಿ ವಚನವೃತ್ತಿಂ ಸೂತ್ರಕೃದಾಹೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಬಾಲರೂಢಿಮಿತಿ।

ಬಾಲರೂಢಿಂ ವಿನೈವಾಪಿ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಸಮಾಶ್ರಯಾತ್।

ತತ್ತನ್ನಾಮಾನ ಏವೈತೇ ತತ್ತದ್ವಸ್ತ್ವಭಿಮಾನಿನಃ॥59॥**

(###sudha --)

ಸನ್ತಿ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥

ಏತೇ ಪೃಥಿವೀವರುಣಾದಯಸ್ತತ್ತನ್ನಾಮಾನ ಏವ ಸನ್ತಿ। ತಾನಿತಾನಿ ಮೃದಾದೀನಿ ನಾಮಾನಿ ವಾಚಕಾನಿ ಯೇಷಾಂ ತೇ ತಥೋಕ್ತಾಃ। ನತು ತಾನಿ ಲಕ್ಷಕಾಣೀತ್ಯೇವಶಬ್ದಾರ್ಥಃ। ಸನ್ತಿ ಭವನ್ತಿ। ಅಯೋಗಪರಿಹಾರಾಯ ಉಕ್ತಮ್ ಬಾಲೇತಿ। ಅವಿದ್ವದ್ರೂಢ್ಯಭಾವೇಽಪಿ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿಸದ್ಭಾವಾತ್। ಮೃದಾದಿಶಬ್ದಾಸ್ತಾವದ್ ದೇವತಾವಿಷಯಾ ಇತ್ಯರ್ಥಾಪತ್ತಿಸಿದ್ಧಮ್। ಮುಖ್ಯಾಸಮ್ಭವ ಏವ ಚ ಜಘನ್ಯವೃತ್ತಿರಾಶ್ರಯಣೀಯಾ। ನಚಾತ್ರ ಬಾಧಕಮಸ್ತೀತಿ ವೈದಿಕಪ್ರಯೋಗಾದೇವ ಬಾಧಕಾಭಾವಸಹಿತಾದ್ ವಿದ್ವದ್ರೂಢಿರವಗಮ್ಯತೇ। ಯಚ್ಚೋಕ್ತಂ ವಚನವೃತ್ತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಃ ಪ್ರಕೃತಾನುಪಯೋಗೀತಿ ತತ್ಪರಿಹಾರಾಯೋಕ್ತಮ್ ತತ್ತನ್ಮೃದಾದಿವಸ್ತ್ವಭಿಮಾನಿನ ಇತಿ।

ಅಯಮರ್ಥಃ ಮೃದಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಚೇತನವಿಷಯತಾಮಾತ್ರೇಣ ಪ್ರಕೃತವಿರೋಧಶಾನ್ತಾವಪಿ ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಂ ವಿಜಿಜ್ಞಾಪಯಿಷತಾ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣ ವ್ಯಪದೇಶಸ್ತ್ವಿತಿ ತುಶಬ್ದೇನ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಃ ಸೂಚಿತಾ। ತತೋಽಪಪತ್ತಿಜ್ಞಾಪನಾಯಾಭಿಮಾನೀತಿ ಚೋಕ್ತಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಚೇತನವ್ಯಪದೇಶ ಇತ್ಯವಕ್ಷ್ಯತ್। ಅಭಿಮಾನೀ ಖಲ್ವಭಿಮತಸ್ಯ ಸತ್ತಾದೇಃ ಪ್ರಯೋಜಕಃ। ತತಶ್ಚ "ತದಧೀನತ್ವಾತ್" ಇತಿ ನ್ಯಾಯೇನ ಸ ಏವ ತನ್ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ ಇತಿ। ತದೇತದಸ್ಮಾಭಿಃ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಕುರ್ವದ್ಭಿರಭಿಹಿತಮಿತಿ।

h॥ ಭಾಷ್ಯಯೋಃ ವಚನವ್ಯತ್ಯಾಸೇ ನಿಮಿತ್ತಮ್॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನ್ವತ್ರ ತನ್ನಾಮಕ ಇತ್ಯೇಕವಚನಂ ಪ್ರಕ್ರಮ್ಯ ತತ್ತನ್ನಾಮಾನ ಇತಿ ಬಹುವಚನಪ್ರಯೋಗೇ ಕಿಂ ನಿಮಿತ್ತಮ್? ತಥಾ ಭಾಷ್ಯೇಽಪಿ "ಅಭಿಮಾನಿದೇವತಾ ತತ್ರ ವ್ಯಪದಿಶ್ಯತೇ। ತಾಸಾಂ ಚ" ಇತ್ಯಾದಿ।

ಉಚ್ಯತೇ ಅತ್ರಾಭಿಮಾನಿವ್ಯಪದೇಶ ಇತ್ಯಭಿಮಾನಿಶಬ್ದೋ ಹ್ಯೇಕವಚನಾನ್ತಃ ಸಮಸ್ತಃ। ವ್ಯಪದೇಶಶಬ್ದಸ್ಯ ಏಕವಚನಾನ್ತತ್ವಾತ್। ನಹಿ ಬಹೂನಾಮೇಕೋ ವ್ಯಪೇದಶ ಇತಿ ಸಮ್ಭವತಿ। ಉತ್ತರಸೂತ್ರೇ ಚೈಕವಚನಮೇವ। ಅತೋ ಯಥಾಸೂತ್ರಂ ಪ್ರಥಮಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್। ಅಥೇದಾನೀಂ ಪ್ರಮಾಣಸಂವಾದಾದಿಘಟನಾಯ ಜಾತಾವಿದಮೇಕವಚನಮಿತ್ಯಾಶಯವತಾ ಬಹುವಚನಂ ಪ್ರಯುಕ್ತಮಿತಿ।

h॥ ಅಭಿಮಾನಿನಾಂ ಅನ್ತರ್ಧಾನಾದಿಶಕ್ತಿಮತ್ತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಮಿತತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಅಭಿಮಾನಿನಾಂ ಪ್ರಾದೇಶಿಕತ್ವವಿದೇಹತ್ವಯೋರ್ವ್ಯೆಯರ್ಥ್ಯವಕ್ತೃತ್ವಾದ್ಯನುಪಪತ್ತೇ, ವ್ಯಾಪ್ತಾನಾಂ ಸದೇಹತ್ವೇಽನುಪಲಮ್ಭಬಾಧ ಇತ್ಯೇತತ್ಪರಿಹಾರಾಯ "ವಿಶೇಷಾನುಗತಿಭ್ಯಾಮ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರಖಣ್ಡಂ "ಕಶ್ಚಿದನ್ಯಃ" ಇತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯತೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್। ತತ್ ಪ್ರಪಞ್ಚಯತಿ ತೇಷಾಮಿತಿ।

॥॥॥॥ ತೇಷಾಂ ವಿಶೇಷೇಣ ಶಕ್ತಿರನ್ಯೇಭ್ಯ ಉಚ್ಯತೇ।

ವ್ಯಾಪ್ತಿಶ್ಚೋಕ್ತಾನುಸಾರೇಣದೃಶ್ಯನ್ತೇ ಚಾಧಿಕಾರಿಭಿಃ॥60॥**

(###sudha --)

ವಿಶೇಷೇಣಾತಿಶಯೇನ। ಅನ್ಯೇಭ್ಯೋಽಸ್ಮದಾದಿಭ್ಯಃ। ವ್ಯಾಪ್ತಿಶ್ಚೋಚ್ಯತ ಇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ದೇಹವತ್ತ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್। ಯದ್ಯಪ್ಯೇತತ್ ಸರ್ವಮರ್ಥಾಪತ್ತ್ಯೈವ ಲಬ್ಧಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ವಿರೋಧಶಾನ್ತೇರೇವಾಪರ್ಯವಸಾನಾತ್। ತಥಾಽಪ್ಯುಚ್ಯತ ಇತಿ "ಪೃಥಿವ್ಯಾದ್ಯಭಿಮಾನಿನ್ಯಃ" ಇತ್ಯಾಗಮಮಪ್ಯತ್ರ ಸಂವಾದಿನಂ ದರ್ಶಯತಿ। ಯದ್ಯಪ್ಯತ್ರಾಽಕಾಙ್ಕ್ಷಾನುಸಾರೇಣ ವ್ಯಾಪ್ತಿಮಾದಾವುಕ್ತ್ವಾ ಶಕ್ತಿವಿಶೇಷೋಽನನ್ತರಮಭಿಧಾತವ್ಯಃ। ತಥಾಽಪ್ಯಲ್ಪಾಚ್ತರಸ್ಯ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಮನುಸೃತ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಂ ಸೂತ್ರಮನುಗಚ್ಛತಾ ಕ್ರಮೋ ಭಗ್ನಃ।

ನನುಚ "ಪೃಥಿವ್ಯಾದ್ಯಭಿಮಾನಿನ್ಯಃ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಂ ಕಥಮುಪಾದೇಯಮ್ "ಆತ್ಮನಿ ಚೈವಂ ವಿಚಿತ್ರಾಶ್ಚ ಹಿ", "ಉತ್ಕ್ರಾನ್ತಿಗತ್ಯಾಗತೀನಾಮ್" ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಗಾಮಿಸೂತ್ರೇಣಾಚಿನ್ತ್ಯಶಕ್ತೇಃ ಸರ್ವಗತತ್ವಸ್ಯ ಚ ವಿರುದ್ಧತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಉಕ್ತಾನುಸಾರೇಣೇತಿ। "ಆತ್ಮನಿ ಚೈವಮ್" ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಾನುಸಾರೇಣ ಶಕ್ತಿರ್ವ್ಯಾಪ್ತಿಶ್ಚೋಚ್ಯತ ಇತ್ಯನ್ವಯಃ। ಸ್ಯಾದಯಂ ವಿರೋಧೋ ಯದಿ ಶಕ್ತಿರ್ವ್ಯಾಪ್ತಿಶ್ಚ ನಿರವಧಿಕಾಽತ್ರೋಚ್ಯತೇ। ನಚೈವಮ್। ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಾನುಸಾರೇಣಾನ್ತರ್ಧಾನಾದಿಶಕ್ತೇರಭಿಮತಾರ್ಥವ್ಯಾಪ್ತೇಶ್ಚ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತಾಙ್ಗೀಕಾರಾದಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏವಮಸ್ಮದಾದ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾಽಭಿಮಾನಿನಾಮನುಪಲಮ್ಭಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ತದ್ಬಾಧಃ ಪರಿಹೃತಃ। ಇದಾನೀಮಸಿದ್ಧಶ್ಚಾಸಾವಿತ್ಯಾಹ -- ದೃಶ್ಯನ್ತೇ ಚೇತಿ। ಅಧಿಕಾರಿಭಿರನ್ತರ್ಹಿತಾರ್ಥದರ್ಶನಸಮರ್ಥೈರ್ಯೋಗಿಭಿಃ। ಏತಚ್ಚ ಭಾಷ್ಯೋದಾಹೃತಸ್ಮೃತಿಸಿದ್ಧಮ್। ಏತೇನ "ದೃಶ್ಯತೇ ಚ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಭವತಿ।

h॥ ಅಭಿಮಾನಿನಾಂ ಸದೇಹತ್ವಸ್ಯ ಉಪಪತ್ತ್ಯಾ ಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಯೇ ತು ಮೀಮಾಂಸಕಮ್ಮನ್ಯಾ ವಿಗ್ರಹವತೀಂ ದೇವತಾಂ ನ ಸಹನ್ತೇ ತೇಽಪ್ಯನೇನೈವ ನಿರಸ್ತಾ ಭವನ್ತಿ। ಅರ್ಥಾಪತ್ತ್ಯಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಚ ತತ್ಸಿದ್ಧೇಃ। ಸಮರ್ಥಿತಂ ಚಾಽಗಮಾನಾಂ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್। (126) ಅನುಪಲಮ್ಭಃ, ಅನೇಕತ್ರ ಯುಗಪತ್ ಸನ್ನಿಧಾನಂ ಚ ಶಕ್ತಿವಿಶೇಷಾದುಪಪದ್ಯತೇ ಪಿಶಾಚಾದಿವತ್। ನಚ ಪಿಶಾಚಾದಯೋಽಪಿ ನ ಸನ್ತಿ। ಮನ್ತ್ರೌಷಧಾದಿನಾಽಸ್ಮದಾದಿಭಿರಪ್ಯುಪಲಭ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್। ಅರ್ಥಕ್ರಿಯಯಾ ಸಂವಾದೇನ ಚ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೋಪಪತ್ತೇಃ। ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಚ ಸೂತ್ರಕಾರಃ "ದೇವಾದಿವತ್" ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ತತ್ರಾಪಿ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಂ ಪ್ರತಿ "ಅಪಿ ಲೋಕಃ" ಇತಿ।

ಕಿಞ್ಚೇನ್ದ್ರಾಗ್ನಿವರುಣಾದಿಪದಂ ಕಸ್ಯಚಿದ್ ವಾಚಕಮ್, ಪದತ್ವಾತ್; ಗೋಪದವತ್। ನಚಾಚೇತನಮಾತ್ರೇ ತತ್ಪ್ರಯೋಗೋಽಸ್ತಿ। ನಚ ಚೇತನೋ ಮುಕ್ತಃ ಪ್ರಲೀನೋ ವಾ ತದ್ವಾಚ್ಯಃ। ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಾರಸಮ್ಬನ್ಧಿನ್ಯಪಿ ಪ್ರಯೋಗಾತ್। ನಚಾಸೌ ವಿಗ್ರಹವಿಧುರಃ ಸಮ್ಭವತೀತ್ಯಲಮ್।

h॥ ಮೃದಾದಿಶಬ್ದಾನಾಮಭಿಮಾನಿಷು ವೃತ್ತ್ಯಸಮ್ಭವಮಭಿಧಾಯ ಶ್ರುತೇರಬೋಧಕತ್ವಶಙ್ಕಾ॥

(###sudha --)

ನನು ತಥಾಽಪಿ "ಮೃದಬ್ರವೀತ್" ಇತ್ಯಾದಿವೇದಸ್ಯಾಬೋಧಕತ್ವಲಕ್ಷಣಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ದುರ್ನಿವಾರಮ್। ತಥಾಹಿ ಯದ್ಯಪಿ ವಾಕ್ಯತಾಪನ್ನಾನಿ ಪದಾನಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಂ ಪದಾರ್ಥಾನಾಮನ್ಯೋನ್ಯಸಂಸರ್ಗವಿಶೇಷರೂಪಮಪೂರ್ವಮೇವಾವಗಮಯನ್ತಿ, ತಥಾಽಪಿ ಪದಾರ್ಥೈರ್ವಾಚ್ಯವಾಚಕಭಾವರೂಪಸಮ್ಬನ್ಧಪ್ರತಿಪತ್ತಿಲಕ್ಷಣಾಂ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಮಪೇಕ್ಷನ್ತೇ, ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ತಥಾಽವಧಾರಣಾತ್। ನಚ ಮೃದಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಷು ದೇವತಾಸು ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ ಸಮ್ಭವತಿ। ಸಮ್ಬನ್ಧಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸಮ್ಬನ್ಧಿಜ್ಞಾನಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್। ಪ್ರತಿಸಮ್ಬನ್ಧಿರೂಪಾಯಾಶ್ಚ ದೇವತಾಯಾಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ದುರಧಿಗಮತ್ವಾತ್। ಲಿಙ್ಗಾಭಾವೇನ ಅನುಮಾನಾಯೋಗಾತ್।

ನಚ ಶಬ್ದತಸ್ತದವಗಮಃ। ಸತ್ಯಾಂ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೌ ಶಬ್ದತೋ ದೇವತಾವಗಮಃ, ಸತಿ ಚ ತಸ್ಮಿನ್ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರಿತಿ ಪರಸ್ಪರಾಶ್ರಯತ್ವಾತ್। ನಚ ಶಬ್ದವಿಶೇಷಸ್ಯಾಗೃಹೀತಸಙ್ಗತಿಕಸ್ಯೈವ ಬೋಧಕತ್ವಮ್। ಅದೃಷ್ಟಕಲ್ಪನಾಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಯದ್ಯಪಿ "ದೃಶ್ಯತೇ ಚ" ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್, ತಥಾಽಪ್ಯಸ್ಮಾದಾದೀನಾಂ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತಿರೇವ। ದೇವತಾದರ್ಶನಂ ಚ ಯೋಗಿನಾಂ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ವೇದಾರ್ಥಜ್ಞಾನೋತ್ತರಭಾವನಾಜನ್ಯಮಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ನ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಹೇತುಃ। ಲಕ್ಷಣಾಽಪಿ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥದರ್ಶನಂ ವಿನಾಽನುಪಪನ್ನೈವೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತೇತಿ।

h ll ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯವಸ್ತುನಃ ಶಾಸ್ತ್ರಲಿಙ್ಗತ ಏವ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ ll

(###sudha --)

ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಸ್ತುನಶ್ಚೈವ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ ಶಾಸ್ತ್ರಲಿಙ್ಗತಃ।

ಚಶಬ್ದೋಽಪ್ಯರ್ಥಃ। ಏವಶಬ್ದಃ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಶಬ್ದೇನ ಸಮ್ಬನ್ಧನೀಯಃ, ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯವಸ್ತುನ ಇತಿ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯಗಮ್ಯಾಯಾ ಅಪಿ ದೇವತಾಯಾ ಇತಿ ಯಾವತ್। ವಸ್ತುನೋ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರಿತಿ ಮೃದಾದಿಶಬ್ದಸ್ಯ ತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧಿವಾಚಕತ್ವಪ್ರತಿಪತ್ತಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಅನೇನ ಚ ಏವಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಶಾಸ್ತ್ರಲಿಙ್ಗತಸ್ತಜ್ಜ್ಞಾನಸಮ್ಭವಾದಿತಿ ಶೇಷಃ।

ಯದ್ವಾ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಸ್ತುನೋಽಪಿ ಶಾಸ್ತ್ರಲಿಙ್ಗತೋಽಧಿಗತಿಸಮ್ಭವಾತ್ ತತ್ರ ಶಬ್ದಸ್ಯ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರ್ಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ಯೋಜನಾ। ದೇವತಾಯಾ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಸ್ತುನಶ್ಚೇತಿ ವಚನಂ ಶಙ್ಕಾನುವಾದರೂಪಮ್। ಶಾಸ್ತ್ರಮೇವ ಲಿಙ್ಗಂ ಶಾಸ್ತ್ರಲಿಙ್ಗಮ್। "ಮೃದಬ್ರವೀತ್" ಇತ್ಯಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಾದೇವೋಪಪತ್ತಿವಿರೋಧಸಹಿತಾನ್ಮೃದಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತಯೈವ ದೇವತಾಸ್ವರೂಪಮವಗಮ್ಯತ ಇತಿ।

ಯದ್ವಾ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ತೈಸ್ತೈಃ ಪ್ರಣೀತಂ ತತ್ಸದ್ಭಾವೇ ಲಿಙ್ಗಮ್। ನಹಿ ವೇದಾದನ್ಯದ್ ವಾಕ್ಯಂ ವಕ್ತಾರಮನ್ತರೇಣೋಪಪದ್ಯತೇ। ತತಶ್ಚ ವಚನಲಿಙ್ಗಾನುಮಿತೇ ವಕ್ತರಿ ವೃದ್ಧೈರನ್ಯಾನ್ ಪ್ರತಿ ಮೃದಾದಿಶಬ್ದಾಃ ಶಕ್ಯವ್ಯುತ್ಪಾದನಾಃ।

ಯದ್ವಾ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಶಾಸನಮ್। ವರ್ಷಣಾದ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್। ನಹಿ ವರ್ಷಣಾದಿಕ್ರಿಯಾ ವಿಕರ್ತೃಕಾ ಸಮ್ಭವತಿ। ತಥಾಚ ತಯಾಽನುಮಿತೇ ಕರ್ತರಿ ಶಕ್ಯತ ಏವ ವೃದ್ಧೈಃ ಶಬ್ದೋ ವ್ಯುತ್ಪಾದಯಿತುಮ್।

ಅಥವಾ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತಂ ಲಿಙ್ಗಮವ್ಯಭಿಚರಿತೋ ಧರ್ಮಃ ಶಾಸ್ತ್ರಲಿಙ್ಗಮ್। ಪಾಶಹಸ್ತತ್ವಸಹಸ್ರಾಕ್ಷತ್ವಾದಿಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತತತ್ತದ್ದೇವತಾಲಕ್ಷಣಾನ್ಯುಪಾದಾಯ ವ್ಯುತ್ಪಾದನಂ ಶಕ್ಯಮೇವ। ಯಥಾ ಖಲು ಲೋಕೇ, ಯಥಾ ಮುದ್ಗಸ್ತಥಾ ಮುದ್ಗಪರ್ಣೀ, ಯಥಾ ಮಾಷಸ್ತಥಾ ಮಾಷಪರ್ಣೀ, ದೀರ್ಘಗ್ರೀವಾದಿಮಾನ್ ಪಶುರುಷ್ಟ್ರ ಇತಿ ಲಕ್ಷಣಾನ್ಯುಪಾದಾಯ ಮುದ್ಗಪರ್ಣೀತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾ ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯನ್ತೇ, ತಥಾ ಯಃ ಪಾಶಹಸ್ತತ್ವಾದಿಮಾನ್ ಸೋಽಬಾದಿಶಬ್ದಾರ್ಥ ಇತಿ ವ್ಯುತ್ಪಾದನಂ ಸುಕರಮೇವ। ಪಾಶಾದಿಶಬ್ದಾಸ್ತು ಲೋಕತ ಏವ ಗೃಹೀತಸಙ್ಗತಯಃ। ಸಮಾಸಸ್ಯ ವಾಕ್ಯತ್ವೇನ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯನಪೇಕ್ಷತ್ವಮಿತಿ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ವಿರೋಧಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನ ಕೇವಲಂ ಮೃದಾದಿಶಬ್ದಾನಾಮಯಂ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಕಾರಃ । ಕಿನ್ನಾಮ । ಅತೀನ್ದ್ರಿಯೇ ಧರ್ಮಾದಾವಪಿ । ತತಶ್ಚೈವಂ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಾಕ್ಷಿಪತೋಽತೀನ್ದ್ರಿಯಾರ್ಥವ್ಯವಹಾರಮಾತ್ರವಿಲಯಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ಸೂಚಯಿತುಂ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಸ್ತುನಶ್ಚೇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಉಕ್ತಮ್ ।

h ॥ ಶಾಸ್ತ್ರಲಿಙ್ಗಲಬ್ಧವ್ಯುತ್ಪತ್ತೇರ್ಬಲವತ್ತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಕುಟಿಲಿಕೇಯಂ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರ್ದುರ್ಬಲಾ । ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತೇ ತು ಮೃದಾದಾವೇವ ಪ್ರಬಲಾ । ತತಶ್ಚ ದೇವತಾನಾಂ ಮುಖ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಮಿತ್ಯಯುಕ್ತಮ್ । ಕಿನ್ತು ಮೃದಾದೀನಾಮೇವ । ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯನುಸಾರಿತ್ವಾತ್ ಪ್ರತಿಪಾದನಸ್ಯೇತ್ಯತ ಆಹ -- ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರಿತಿ ।

ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ ಸಾ ಬಲವತೀ ಮೂರ್ಖವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿತೋ ಹಿ ಯತ್ ।

ಸೇತಿ । ಯಾ ವಿದಿತಶಬ್ದಶಕ್ತಿಭಿರ್ವೃದ್ಧೈಃ ಶಾಸ್ತ್ರಲಿಙ್ಗತಃ ಸಮ್ಪಾದಿತಾ । ಮೂರ್ಖೈರವಿದಿತಶಕ್ತಿಭಿರ್ವ್ಯುತ್ಪಾದಿತಾ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರ್ಮೂರ್ಖವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ । ಹಿಶಬ್ದೋ ಹೇತುಸೂಚಕಃ । ನಹಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿವಿಷಯಸ್ಯ ಪರೋಕ್ಷತ್ವಮಪರೋಕ್ಷತ್ವಂ ಚ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೇಃ ದೌರ್ಬಲ್ಯೇ ಪ್ರಾಬಲ್ಯೇ ಚ ಕಾರಣಮ್ । ಅಪಿತರ್ಹಿ? ವ್ಯುತ್ಪಾದಕಸ್ಯ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿತತ್ವಜ್ಞತ್ವಮ್ । ತದನುಸಾರೇಣ ವ್ಯುತ್ಪಾದನಂ ಪ್ರಾಬಲ್ಯೇ, ಅನ್ಯತ್ತು ದೌರ್ಬಲ್ಯೇ । ಅನ್ಯಥೈರಣ್ಡೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತೇ ಚನ್ದನಶಬ್ದಸ್ಯ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ ಪ್ರಬಲಾ । ಲಿಙ್ಗತೋಽಪಿ ಜ್ಞಾಪಿತೇ ಚನ್ದನೇ ದುರ್ಬಲೇತಿ ಸ್ಯಾತ್ । ಅಸ್ತಿ ಚೇದಂ ಕಾರಣಂ ಪ್ರಕೃತೇ । ಇತೀಯಮೇವ ಪ್ರಬಲಾ ನೇತರೇತಿ । ಯದ್ ಯಸ್ಮಾದೇವಂ ತತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ತತ್ತನ್ನಾಮಾನ ಏವೈತ ಇತಿ ಪೂರ್ವೇಣ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ ।

h ॥ ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧೇನ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಪ್ರಚ್ಯಾವನಸ್ಯ ಅಯುಕ್ತತಾಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಃ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇತದಯುಕ್ತಮ್, ಯದ್ ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧೇನ ವೇದಸ್ಯ ಸ್ವಾರ್ಥಾತ್ ಪ್ರಚ್ಯಾವನಮ್ । ತಸ್ಯ ಸಕಲಪ್ರಮಾಣಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಚ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾತ್ । ಯತ್ ಕ್ವಚಿತ್ ಸ್ವಾರ್ಥಾತ್ ಪ್ರಚ್ಯಾವನಂ ತದುಪಜೀವ್ಯವಿರೋಧ ಏವ । ನಚಾತ್ರ ತಥೇತ್ಯತ ಆಹ -- ದೃಢೇತಿ ।

ದೃಢಯುಕ್ತಿವಿರೋಧೇ ತು ಸರ್ವತ್ರ ನ್ಯಾಯ ಈದೃಶಃ ॥61॥**

(###sudha --)

ವಿರೋಧೇ ವೇದಸ್ಯೇತಿ ಶೇಷಃ । ಅಯಂ ಭಾವಃ ಶ್ರುತೇರರ್ಥಪ್ರಚ್ಯಾವನಸ್ಯಾಯುಕ್ತತಾಂ ವದತಃ ಕೋಽಭಿಸನ್ಧಿಃ? ಕಿಂ ವಿರುದ್ಧಯೋರೇವಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್, ಉತಾಽಗಮವಿರುದ್ಧಾಯಾ ಯುಕ್ತೇರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್? ನಾಽದ್ಯಃ, ವಸ್ತುವಿಕಲ್ಪಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ವ್ಯಾಪ್ತಿಪಕ್ಷಧರ್ಮತೋಪೇತಾಯಾಸ್ತದಯೋಗಾತ್ । ಕಥನ್ತರ್ಹಿ "ಉಪಜೀವ್ಯವಿರೋಧೇ ತು" ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಚೇತ್ । ಉಪಲಕ್ಷಣತ್ವೇನೇತಿ ಬ್ರೂಮಃ । ಉಪಜೀವ್ಯಂ ಖಲು ನೋಪಜೀವ್ಯಮಿತ್ಯೇವ ಬಾಧಕಮ್ । ಕಿನ್ತು ಪ್ರಬಲತ್ವೇನ । ತದ್ ಯದಿ ಯುಕ್ತ್ಯನ್ತರಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ಯಾತ್ ತದಾ ಕುತೋ ನ ಬಾಧಕತೇತಿ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಅಧಿಕರಣೋಪಾಧಿಃ॥

(###sudha --)

ಯದ್ವಾಽಧಿಕರಣೋಪಾಧಿಮನೇನಾಽಹ। ನ ಕೇವಲಮತ್ರೋದಾಹರಣೇ। ಕಿನ್ತು ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ವೇದವಾಕ್ಯೇ ಪ್ರಮಿತವ್ಯಾಪ್ತಿಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾವದ್ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧೇ ಸತೀದೃಶ ಏವಾನ್ಯಾರ್ಥಸ್ವೀಕಾರೇಣ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರೋ ನ್ಯಾಯಃ ಪ್ರಕಾರೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯ ಇತಿ॥*####

h॥ ಇತ್ಯಭಿಮಾನ್ಯಧಿಕರಣಮ್॥3॥**

#aಅಥಅಸದಧಿಕರಣಮ್॥4॥**

(###sudha --)

h॥ ಗತಾರ್ಥತಾಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಃ, ಅಧಿಕರಣೋಪಾಧಿಪ್ರದರ್ಶನಂ ಚ॥

(###sudha --)

ಅಸದಿತಿ ಚೇನ್ನ ಪ್ರತಿಷೇಧಮಾತ್ರತ್ವಾತ್। ನನುಚಾನಾರಮ್ಭಣೀಯಮೇವೇದಮಧಿಕರಣಮ್, "ನ ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾತ್" ಇತ್ಯನೇನೈವ ವೇದಸ್ಯ ಸಕಲಯುಕ್ತಿವಿರೋಧಾನಾಂ ಪರಿಹೃತತ್ವಾತ್, ದೃಢಯುಕ್ತಿವಿರೋಧಪರಿಹಾರಸ್ಯ ಚಾಭಿಮಾನ್ಯಧಿಕರಣನ್ಯಾಯಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತ್ಯತೋ ಗತಾರ್ಥತಾಂ ಪರಿಹರನ್ನಧಿಕರಣಸ್ಯೋಪಾಧಿಮಪ್ಯಾಹ -- ಅಲ್ಪವಾಕ್ಯೇತಿ।

ಅಲ್ಪವಾಕ್ಯಯುಕ್ತಾ ಯುಕ್ತಿರ್ಬಹುಲೈವ ವಿರೋಧಿನೀ।

ಯತ್ರ ತತ್ರ ಕಥಂ ವಸ್ತುನಿರ್ಣಯಃ ಸ್ಯಾದಿತೀರಿತೇ।

ವಿರೋಧಿಯುಕ್ತಿಬಾಹುಲ್ಯಾದಿತಿ ನ್ಯಾಯೋ ವಿನಿಶ್ಚಿತಃ॥62॥**

(###sudha --)

ಯತ್ರ ಯದಾ ವೇದಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಯುತಾ ಯುಕ್ತಿರ್ವಿರೋಧಿನೀ ಸ್ಯಾತ್, ತತ್ರ ತದಾ, ವಸ್ತುನಿರ್ಣಯಃ ಕಥಂ ಸ್ಯಾತ್ ಇತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣೇರಿತ ಸತಿ ತದ್ವಿರೋಧಿಯುಕ್ತೀನಾಂ ಬಾಹುಲ್ಯಾತ್ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾದ್ ವಸ್ತುನಿರ್ಣಯೋ ಭವೇದಿತಿ ಸಿದ್ಧಾನ್ತ ಇತ್ಯೇಷೋಽತ್ರಾಧಿಕರಣೇ ನ್ಯಾಯೋ ವಿನಿಶ್ಚಿತಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗೃಹೀತವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದಿಮತ್ತ್ವೇನ ದೃಢಯಾ ಯುಕ್ತ್ಯಾ ವಿರುದ್ಧತ್ವಾದ್ ವೇದೈಕದೇಶಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಸತಿ ತದ್ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯನ್ತೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾಭಿಧಾಯಕಸ್ಯಾಪಿ ವೇದಸ್ಯ ವೇದತ್ವಾದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ತದಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಪೂರ್ವಃ ಪಕ್ಷಃ। ಸಿದ್ಧಾನ್ತಸ್ತು ಯುಕ್ತಿವದ್ ವೇದಸ್ಯಾಪ್ಯಪೌರುಷೇಯತ್ವೇನ ದೃಢತ್ವಾತ್ ವಾಸ್ತವವಿರೋಧಸ್ಯ ಅನುಪಪತ್ತೇರವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಕಲ್ಪನೋಪಪತ್ತೇರ್ನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ।

ಇಹ ಪುನರ್ವೇದವಾಕ್ಯಾನ್ತರಸಂವಾದೇನ ಸುದೃಢಯಾ ಯುಕ್ತ್ಯಾ ವಿರುದ್ಧತ್ವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾಭಿಧಾತ್ರೀಣಾಂ ಶ್ರುತಿನಾಮೇವ ತತ್ರ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾನುಪಪತ್ತೌ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯೋಕ್ತವಸ್ತುನಿರ್ಣಯೋ ನ ಭವೇದಿತಿ ಪೂರ್ವಃ ಪಕ್ಷಃ। ಸಿದ್ಧಾನ್ತಸ್ತು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣೋತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿತಾಭ್ಯಃ ಶ್ರುತಿಸಹಿತಯುಕ್ತಿಭ್ಯೋಽಪಿ ಪ್ರಬಲಾನಾಂ ತದ್ವಿರೋಧಿಯುಕ್ತೀನಾಂ ಸದ್ಭಾವಾತ್ ತದ್ವಿರುದ್ಧಾನಾಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಶ್ರುತಿಯುಕ್ತೀನಾಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದುಪಪನ್ನತರಃ ಪ್ರಾಗುಕ್ತೋಽರ್ಥ ಇತಿ। ಅತಃ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪಕ್ಷನ್ಯಾಯಯೋರಗತತ್ವೇನ ಯುಕ್ತೋಽಧಿಕರಣಾರಮ್ಭ ಇತಿ। ಏತಚ್ಚಾನುಪದಮೇವೋದಾಹರಣೇನ ಪ್ರಪಞ್ಚಯಿಷ್ಯಾಮಃ।

h॥ ಅಧಿಕರಣಸ್ಯಾಸ್ಯ ಚತುರ್ಥಪಾದೇ ಸನ್ನಿವೇಶ್ಯತ್ವಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇವಂಸತಿ ಶ್ರುತೀನಾಂ ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಿವಿರೋಧಪರಿಹಾರೋಽಸ್ಯಾಧಿಕರಣಸ್ಯಾರ್ಥ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ಸೋಽಯಂ ಚತುರ್ಥಪಾದಾರ್ಥ ಏವೇತಿ ತತ್ರೈವಾಸ್ಯಾಧಿಕರಣಸ್ಯೋಪನಿಬನ್ಧನಮುಚಿತಮ್, ನಾತ್ರೇತ್ಯತೋಽಸ್ಯ ತತೋಽಪಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ದರ್ಶಯಿತುಮುಕ್ತಮ್ ಅಲ್ಪೇತಿ, ಬಹುಲೇತಿ ಚ। ಅತ್ರಾಲ್ಪತ್ವಮುಪಸರ್ಜನತ್ವಮ್, ಬಹುಲತ್ವಂ ಚ ಪ್ರಧಾನತ್ವಮಿತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್। ಏವಶಬ್ದಸ್ತು ನ ಗುಣಪ್ರಧಾನಭಾವವ್ಯತ್ಯಾಸಶ್ಚತುರ್ಥಪಾದ ಇವೇತ್ಯರ್ಥೇ।

ನನು ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಿಭ್ಯಾಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿತಂ ಕಥಂ ಪ್ರಬಲಯುಕ್ತಿಮಾತ್ರಾಶ್ರಯೇಣ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ? ಕಥಞ್ಚಿತ್ ಪತಿಪಕ್ಷತಾಮಾತ್ರಸಮ್ಭವಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ ವಿವೃಣ್ವನ್ನಾಹ ಯುಕ್ತೇಸ್ತ್ವಿತಿ।

ಯುಕ್ತೇಸ್ತು ಯುಕ್ತಿಬಾಹುಲ್ಯಮಾಗಮಾದಾಗಮಸ್ಯ ಚ।

ಕಥಂ ನ ನಿರ್ಣಯಂ ಕುರ್ಯಾದಿತಿ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥63॥**

(###sudha --)

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯುಕ್ತ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ ವಿರೋಧಿಯುಕ್ತೇರ್ಬಾಹುಲ್ಯಮ್। ತಥಾ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಗಮಾಪೇಕ್ಷಯಾ ವಿರೋಧ್ಯಾಗಮಸ್ಯ ಚ ಬಾಹುಲ್ಯಂ ಕಥಂ ನಿರ್ಣಯಂ ನ ಕುರ್ಯಾತ್? ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ್ಯುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿತಯುಕ್ತ್ಯಾಗಮಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಬಲೌ ವಿರೋಧಿಯುಕ್ತ್ಯಾಗಮೌ ತದ್ಬಾಧಯಾ ವಸ್ತುವ್ಯವಸ್ಥಾಂ ಕುರುತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಕುರ್ಯಾದಿತಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ನ ಕೇವಲಂ ಸಿದ್ಧಾನ್ತೇ ಪ್ರಬಲಯುಕ್ತಿಮಾತ್ರಮ್, ಕಿನ್ನಾಮ, ಪ್ರಬಲಾಗಮೋಽಪ್ಯಸ್ತೀತಿ ಭಾವಃ। ಇತಿ ಅತಃ ಅಧಿಕರಣಾರಮ್ಭಃ ಸಮ್ಭವತೀತಿ ಶೇಷಃ। ಅಧಿಕರಣೋಪಾಧಿವ್ಯುತ್ಪಾದನಸಮಾಪ್ತಿದ್ಯೋತಕೋ ವಾ ಇತಿಶಬ್ದಃ।

h॥ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ ಜಗತ್ಪ್ರಾಗಭಾವಸ್ಯ ಅನನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಪೂರ್ವಕ್ಷಣವೃತ್ತಿತ್ವಾತ್ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಮಿತ್ಯುಪಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತದಿದಮುದಾಹರಣನಿಷ್ಠಂ ವ್ಯುತ್ಪಾದಯಿತುಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಮನುವದತಿ ಸೂತ್ರಕಾರಃ ಅಸದಿತಿ ಚೇದಿತಿ।

#sutraಓಂ ಅಸದಿತಿ ಚೇನ್ನ ಪ್ರತಿಷೇಧಮಾತ್ರತ್ವಾತ್ಓಂ ॥8॥**

(###sudha --)

ಅಯಮಸ್ಯಾರ್ಥಃ ನ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಯುಕ್ತಮ್, ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್। "ಸದೇವ ಸೋಮ್ಯೇದಮಗ್ರ ಆಸೀತ್ ತತ್ ತೇಜೋಽಸೃಜತ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿರಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯಾ ಯುಕ್ತಿವಿರುದ್ಧತ್ವೇನ ಭವದಭಿಮತಾರ್ಥೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಭಾವಾತ್। ತಥಾಹಿ ಮಹಾಪ್ರಲಯೇ ತಾವದುತ್ಪತ್ಸ್ಯಮಾನಕಾರ್ಯಪ್ರಾಗಭಾವೋಽವಶ್ಯಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯಃ। ಅನ್ಯಥಾ ಸರ್ಗಾದೌ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪಾದಾಯೋಗಾತ್। ನಚಾಸ್ಯಾನ್ಯತ್ರ ಚರಿತಾರ್ಥತೋಪಲಭ್ಯತೇ। ತತಶ್ಚ ಸ ಏವ ಸಕಲಕಾರ್ಯಕಾರಣಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ।

ಅಯಮತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಃ ಮಹಾಪ್ರಲಯವರ್ತೀ ಕಾರ್ಯಪ್ರಾಗಭಾವೋ ಮಹದಾದಿಕಾರ್ಯಕಾರಣಂ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ, ಅನ್ಯತ್ರಾನುಪಕ್ಷೀಣತ್ವೇ ಸತಿ ನಿಯಮೇನ ತತ್ಪೂರ್ವಭಾವಿತ್ವಾತ್; ಯೋಽನ್ಯತ್ರಾನುಪಕ್ಷೀಣತ್ವೇ ಸತಿ ನಿಯಮೇನ ಯತಃ ಪೂರ್ವಭಾವೀ ಸ ತಸ್ಯ ಕಾರಣಮ್, ಯಥಾ ಕುವಿನ್ದಃ ಪಟಸ್ಯೇತಿ। ಮಹದಾದಿಕಂ ವಾ ಪ್ರಾಗಭಾವಕಾರ್ಯಮ್, ಅನನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧನಿಯತಪಶ್ಚಾದ್ಭಾವಿತ್ವಾತ್; ಯದ್ ಯದನನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧನಿಯತಪಶ್ಚಾದ್ಭಾವಿ ತತ್ ತತ್ಕಾರ್ಯಮ್। ಯಥಾ ಪಟಃ ಕುವಿನ್ದಸ್ಯೇತಿ।

h॥ ಪ್ರಲಯೇ ಈಶ್ವರಾದಿಭಾವಮಾತ್ರಸ್ಯ ಅಸತ್ತ್ವಸಾಧನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವತ್ರ ಜಗತ್ಪ್ರಾಗಭಾವಸ್ಯ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಮಾತ್ರಂ ವಾ ಸಾಧ್ಯಮ್, ಅನ್ಯಯೋಗವ್ಯವಚ್ಛೇದೇನ ವಾ। ಆದ್ಯೇಽರ್ಥಾನ್ತರತಾ, ಪ್ರಾಗಭಾವಸ್ಯ ಕಾರಣತ್ವೇಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಕಾರಣತಾಸಮ್ಭವಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭಾವಃ। ನಹಿ ಯೋ ಯದಪೇಕ್ಷಯಾ ಪೂರ್ವಭಾವೀ, ಸ ಏವ ತತ್ಕಾರಣಂ ನಾನ್ಯ ಇತಿ ನಿಯಮೋಽಸ್ತಿ। ತತಃ ಪ್ರಾಗಭಾವಸ್ಯ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇಽಪಿ ತತ್ಸಮಾನನ್ಯಾಯಾನಾಮೀಶ್ವರಾದೀನಾಮಪಿ ತತ್ಕಾರಣತ್ವಮಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮಿತಿ।

ಮೈವಮ್। ಸ್ಯಾದೇತದೇವಂ ಯದೀಶ್ವರಾದೀನಾಂ ಪ್ರಲಯೇ ಸತ್ತ್ವಮೇವ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈತದಸ್ತಿ। ಸಿದ್ಧಾನ್ತಿನಾ ಕಾರಣತ್ವೇನಾಽಽಶಾಸ್ಯಮಾನಮೀಶ್ವರಾದಿಕಂ ಪ್ರಲಯೇಽಸದ್ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ, ಭಾವತ್ವಾತ್; ಮಹದಾದಿಕಾರ್ಯವದಿತಿ ಯುಕ್ತಿವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್। ಏವಞ್ಚ ಈಶ್ವರಾದೀನಾಂ ಪ್ರಲಯೇಽಸತ್ತ್ವಸಿದ್ಧೌ ಪ್ರಾಗಭಾವಸ್ಯ ಕಾರಣತ್ವಮಾತ್ರಸಾಧನೇಽಪಿ ತಸ್ಯೈವ ಕಾರಣತ್ವಮಿತಿ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ।

h॥ ಜಗತೋಽಸತ್ಕಾರಣಕತ್ವಸ್ಯ ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನುಚ ಯತ್ ಕಾರ್ಯಂ ತತ್ ಸಕರ್ತೃಕಮಿತಿ ನಿಯಮಾನ್ಮಹದಾದಿಕರ್ತೃತ್ವೇನೇಶ್ವರೋಽವಶ್ಯಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯಃ। ನ। ಪ್ರಲಯೇ ತತ್ಸತ್ತ್ವಾಭಾವಸ್ಯ ಪ್ರಮಿತತ್ವೇನ ಪ್ರಾಗಭಾವಸ್ಯೈವ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ। ನಚೈತದನುಮಾನಜಾತಮುದಾಹೃತಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧತ್ವೇನಾಪ್ರಾಮಾಣಮಿತಿ ಸಾಮ್ಪ್ರತಮ್। "ಅಸದೇವೇದಮಗ್ರ ಆಸೀತ್", "ತದಸದೇವ ತನ್ಮನೋಽಕುರುತ", "ಅಸತಃ ಸದಜಾಯತ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸಂವಾದಿತ್ವೇನ ಶ್ರುತಿಮಾತ್ರತಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾತ್। ಪ್ರಬಲಯುಕ್ತಿವಿರುದ್ಧಾಯಾಶ್ಚ ಶ್ರುತೇಃ ಸ್ವಾರ್ಥಪರಿತ್ಯಾಗಸ್ಯಾತೀತಾಧಿಕರಣೇ ಸ್ಥಿತತ್ವಾತ್। (548) ಪ್ರಾಗಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ವರೂಪಸತ್ತ್ವಾದಿನಾ ಸದೇವೇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗವಿಷಯತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ।

h ॥ ಪ್ರಾಗಭಾವಸ್ಯ ಕಾರಣತ್ವೇ ಕರ್ತೃತ್ವೇ ಚಾನುಪಪತ್ತಿಮಾಶಯ ಪರಿಹಾರಕಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು "ಏತೇನ ಸರ್ವೇ" ಇತ್ಯಸದಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಾರ್ಥತ್ವಮುಕ್ತಮ್। ತತ್ ಕಿಂ ಶಬ್ದಾನಾಮನ್ಯತ್ರ ಶಕ್ತಿರೇವ ನಾಸ್ತಿ, ಕಿಂವಾ ಶ್ರುತೇಸ್ತತ್ರ ತಾತ್ಪರ್ಯಾಭಾವಃ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಸಮಾಕರ್ಷಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಯುಕ್ತ್ಯುಪೇತಾಯಾಸ್ತತ್ರ ತಾತ್ಪರ್ಯೋಪಪತ್ತೇಃ। ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರಾಗಭಾವಸ್ಯೈವ ಕಾರಣತ್ವಂ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಚ ನ ಕ್ವಾಪ್ಯುಪಲಬ್ಧಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಲೌಕಿಕಾರ್ಥಸ್ಯ ಯಥಾಗಮಂ ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾತ್। ಸನ್ತತೋತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ತು ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನೋಽಪಿ ಸಮಾನಃ। ಇಚ್ಛಾದಿಕಾರಣಾನಾಂ ಕಾದಾಚಿತ್ಕತ್ವೇನ ತತ್ಸಮಾಧಾನಂ ಮಮಾಪಿ ಸಮಾನಮ್। ಅತ ಏವ ಶ್ರುತಿರಾಹ "ತನ್ಮನೋಽಕುರುತ" ಇತಿ। ತಸ್ಮಾತ್ ತತ್ತತ್ಪ್ರಾಗಭಾವಸ್ಯೈವ ತತ್ತತ್ಕರ್ತೃತ್ವಾದುಕ್ತಮಯುಕ್ತಮಿತಿ। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಅಸದಿತಿ। ಅಭಾವಃ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವೇನೋಚ್ಯತೇ। ಅನುಮೀಯತೇ ಚ ತಥಾ। ತಸ್ಮಾತ್ ಸ ಏವ ಜಗತ್ಕರ್ತೇತಿ। ಅತ್ರಾಸಚ್ಛಬ್ದೋ ಭಾವಸಾಧನಃ ಶ್ರುತ್ಯನುಗಮಾರ್ಥಮಭಾವೇ ಪ್ರಯುಕ್ತಃ। ಅಪರಾಽಪಿ ವೃತ್ತಿಃ। ಭಾವತ್ವಹೇತುನಾ ಕಾರ್ಯವದೀಶ್ವರಾದಿಕಮಪಿ ಪ್ರಲಯೇಽಸದನುಮೀಯತ ಇತಿ। ಅತ್ರಾಸಚ್ಛಬ್ದಃ ಕರ್ತೃಸಾಧನಃ।

h ॥ ಅಸತಃ ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಉಪಪತ್ತಿವಿರುದ್ಧತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಇಹ ಪ್ರಥಮಾಂ ವೃತ್ತಿಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ನೇತಿ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಾಂಶಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಅಸದಿತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ಅಸತ್ ಕಾರಣಂ ನಹಿ ॥63 ॥**

(###sudha --)

ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥೋ ಭವತಿ ಕ್ವಾಪಿ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ಅಭಾವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಕಾರಣಮಿತಿ ತದ್ವಿಶೇಷಃ ಕರ್ತೋಚ್ಯತೇ। ಹೀತ್ಯನೇನೇದಮಾಹ ಉಪಪತ್ತಿವಿರುದ್ಧಸ್ತಾವನ್ನ ವೇದಾರ್ಥಃ ಸಮ್ಭವತಿ, ತದವಿರುದ್ಧೋಽರ್ಥೋ ಸಮ್ಭವತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಪ್ರಕೃತಶ್ಚೋಪಪತ್ತಿವಿರುದ್ಧಃ। ತಥಾಚ ವಕ್ಷ್ಯಾಮ ಇತಿ। (522) ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥೋ ನ ಭವತೀತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಅನುಮಾನಪ್ರಮೇಯಮಪೀದಂ ನ ಭವತ್ಯುಪಪತ್ತಿವಿರುದ್ಧತ್ವಾದಿತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್।

ಕಿಞ್ಚ ಸಮ್ಭಾವಿತ ಏವ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥೋ ವಕ್ತವ್ಯೋಽನುಮಾತವ್ಯಶ್ಚ । ನಚೈವಂ ಪ್ರಕೃತಃ । ಕ್ವಾಪ್ಯಭಾವಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಾನುಪಲಮ್ಭಾದಿತ್ಯಾಹ -- ಕ್ವಾಪೀತಿ । ಅಸತ್ ಕಾರಣಂ ನಹ್ಯುಪಲಬ್ಧಮಿತ್ಯನುವರ್ತತೇ ।

h ॥ ಚತುರ್ಥಪಾದಾರ್ಥಕಥನಪೂರ್ವಕಂ ತತೋಽಸ್ಯಾಧಿಕರಣಸ್ಯ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಸಮರ್ಥನಮ್, ವ್ಯವಧಾನೇನೋಕ್ತೌ ನಿಮಿತ್ತಂ ಚ ॥

(###sudha --)

ಚತುರ್ಥಪಾದಾದಸ್ಯಾಧಿಕರಣಸ್ಯ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ದರ್ಶಯಿತುಮಲ್ಪೇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತದವಿಶದಮ್ । ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಉಭಯಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನಾಧೀನತ್ವಾತ್ । ಅತಶ್ಚತುರ್ಥಪಾದಾರ್ಥಂ ದರ್ಶಯತಿ ಶ್ರುತೀತಿ ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಯೋಪಪತ್ತಿಭಿಃ ।

ಅವಿರೋಧಶ್ಚತುರ್ಥೇ ತು ಪಾದೇ ಸಮ್ಯಕ್ ಸಮರ್ಥ್ಯತೇ ॥64 ॥**

(###sudha --)

ಶ್ರುತೀನಾಂ ಪ್ರಾಯೋ ಬಾಹುಲ್ಯಮ್ । ತತ್ಸಹಿತಾಭಿರುಪಪತ್ತಿಭಿಃ । ಶ್ರುತಿಪ್ರಧಾನಕೋಪಪತ್ತಿಭಿರಿತಿ ಯಾವತ್ । ಅವಿರೋಧೋ ವಿರೋಧಾಭಾವಃ । ಶ್ರುತೀನಾಮಿತಿ ಶೇಷಃ ।

ಯದ್ವಾ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಯಶಬ್ದೇನ ಶ್ರುತಿಕಲ್ಪತ್ವಮುಚ್ಯತೇ । ಶ್ರುತಿಗೃಹೀತಾಭಿರುಪಪತ್ತಿಭಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅತ್ರ ತು ಸ್ವತನ್ತ್ರಾಭಿರಿತಿ ಸ್ಫುಟಮೇವ । ಅಥವಾಽತ್ರೋಕ್ತಾರ್ಥಸ್ಯೈವ ತತ್ರ ಪ್ರಪಞ್ಚನಾನ್ನ ದೋಷಃ । ಯಥಾ ಪ್ರಥಮಪಾದಾರ್ಥಪ್ರಪಞ್ಚನಾತ್ ದ್ವಿತೀಯಪಾದಸ್ಯ ಇತ್ಯಾಶಯೇನೋಕ್ತಮ್ ಸಮ್ಯಗಿತಿ ।

ಯದ್ವಾ ಕ್ವಾಪೀತಿ ಅತ್ರ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ । ತೇನ ಕ್ವಾಪ್ಯಧ್ಯಾತ್ಮಲಕ್ಷಣೇ ವಿಷಯೇ, ಅತ್ರ ತ್ವನ್ಯತ್ರೇತಿ ಭೇದಃ ಸೂಚಿತೋ ಭವತಿ । ಯದ್ಯಪ್ಯೇತತ್ ಪ್ರಾಗೇವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್, ತಥಾಽಪ್ಯಸತ್ಕಾರ್ಯಮಿತ್ಯಾದೇರ್ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಸ್ಯ, ಸೂತ್ರಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನ್ತರತ್ವದ್ಯೋತನಾಯ ವ್ಯವಧಾನೇನೋಕ್ತಮ್ । ಅನ್ಯಥಾ ಪೂರ್ವಮೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್, ಇದಂ ತು ತದುಪಪಾದನಾಯೋಪಯೋಗೀತಿ ವಿಜ್ಞಾಯೇತ ।

h ॥ ಅಭಾವಸ್ಯ ಪ್ರತಿಷೇಧೈಕಸ್ವರೂಪತ್ವಾತ್ ನ ಕರ್ತೃತ್ವಮ್, ಕಾರಣತ್ವಂ ವಾ ॥

#aಅಥದ್ವಿತೀಯಾಂ ವೃತ್ತಿಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ “ಅಸದಿತಿ ಚೇನ್ನ” ಇತ್ಯೇತಾವತ್ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಅಸದಿತಿ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಸತ್ ಕಾರ್ಯಂ ಯಥಾ ದೃಷ್ಟಂ ವಸ್ತುತ್ವಾತ್ ಕಾರಣಂ ತಥಾ।

ಇತಿ ಚೇನ್ನ ನಿಷೇಧೈಕಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ನ ಕರ್ತೃತಾ ॥65॥**

(###sudha --)

ಕಾರ್ಯಂ ಮಹದಾದಿಕಮ್। ಯಥಾ ಪ್ರಲಯೇಽಸತ್ ಪ್ರಮಿತಂ ತಥಾ ವಸ್ತುತ್ವಾದ್ ಭಾವತ್ವಾತ್ ಕಾರಣಂ ಕಾರಣತ್ವೇನ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಿನಾಽಙ್ಗೀಕೃತಮೀಶ್ವರಾದಿಕಮಪಿ ಪ್ರಲಯೇಽಸದ್ ಭವಿತುಮರ್ಹತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಕುತೋ ನೇತಿ ಚೇತ್। ನ ತಾವದಸ್ಮಾದೇವ ಅನುಮಾನಾದಭಾವಸ್ಯ ವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ, ಕಿನ್ತ್ವನೇನ ಪ್ರಲಯಾವಸ್ಥಾಯಾಮೀಶ್ವರಾದ್ಯಭಾವಸಿದ್ಧೌ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಸಕರ್ತೃಕತ್ವನಿಯಮೇ ಸ್ಥಿತೇ ಪ್ರಾಗಭಾವಸ್ಯ ನಿಯತಪೂರ್ವಭಾವಿತ್ವೇನ ವಿಶ್ವಕಾರಣತ್ವಂ ಸಿದ್ಧ್ಯತ್ ಕರ್ತೃತಯೈವ ಸೇತ್ಸ್ಯತೀತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ತದಿದಂ ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನಪರಾಹತಮಿತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ಪ್ರತಿಷೇಧಮಾತ್ರತ್ವಾದಿತಿ ಸೌತ್ರಂ ಹೇತುಂ ವ್ಯಾಕುರ್ವನ್ ಸಾಧ್ಯಮಧ್ಯಾಹರತಿ ನಿಷೇಧೇತಿ। ನಿಷೇಧೈಕಸ್ವರೂಪಸ್ಯೇತಿ ಹೇತುಗರ್ಭವಿಶೇಷಣಮ್।

ಅಯಮತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಃ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನೋಽಭಾವೋ ನ ಕರ್ತಾ, ಪ್ರತಿಷೇಧಮಾತ್ರತ್ವಾತ್, ನಿಷೇಧೈಕಸ್ವರೂಪತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಘಟಾಭಾವವದಿತಿ। ಕರ್ತೃತ್ವಮಾತ್ರಸ್ಯಾಭಾವೇ ವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವಂ ದೂರೋತ್ಸಾರಿತಮ್। ನಚ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಃ ಸಾಧ್ಯವಿಕಲಃ। ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ಕುಲಾಲಾದೇಃ ಕರ್ತೃತ್ವನಿಶ್ಚಯೇ ಅಭಾವಸ್ಯ ತತ್ಕಲ್ಪಕಾಭಾವಾತ್।

h॥ ಇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನಾದಿರೂಪಪ್ರವೃತ್ತಿಮತ್ತ್ವಸ್ಯೈವ ಕರ್ತೃತ್ವಾತ್, ಅಭಾವೇ ತದಸಮ್ಭವಃ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಸ್ತು ನಿಷೇಧೈಕಸ್ವರೂಪತ್ವಮ್, ಕತೃತ್ವಂ ಚ। ಕೋ ವಿರೋಧಃ? ತಥಾಚ ಘಟಾದ್ಯಭಾವಸ್ಯಾಕರ್ತೃತ್ವೇಽಪಿ ಪ್ರಲಯಕಾಲೀನೋಽಭಾವಃ ಕರ್ತಾ ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯತಃ ಕರ್ತೃತ್ವನಿಷೇಧೈಕಸ್ವರೂಪತ್ವಯೋರ್ವಿರೋಧಂ ಸ್ಫೋರಯಿತುಂ ಕರ್ತೃತ್ವಸ್ವರೂಪಮಾಹ ಬುದ್ಧೀತಿ।

ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ಹಿ ಕರ್ತೃತ್ವಮಿತಿ ನಿಶ್ಚಿತಮ್।

ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನಾದಿಕಾ। ನಿಶ್ಚಿತಂ ಸರ್ವೈರಪಿ ಪರೀಕ್ಷಕೈಃ। ವೃಕ್ಷೇಣ ಸ್ಥೀಯತ ಇತ್ಯಾದೌ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಪಾರಿಭಾಷಿಕಮ್, ನತು ಸ್ವಾಭಾವಿಕಮಿತಿ ಹಿ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಪ್ರತಿಪನ್ನಾಃ।

ಅತ್ರ ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತ್ಯೇತದ್ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ವಿವಿಚ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್। ತಥಾಹಿ ಸ್ಯಾತ್ ಕರ್ತೃತ್ವನಿಷೇಧೈಕಸ್ವರೂಪತ್ವಯೋರವಿರೋಧಃ, ಯದಿ ತೃತೀಯಾದಿವಿಷಯತ್ವಮೇವ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈತದಸ್ತಿ। ಅಪಿತರ್ಹಿ? ಇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನಾದಿರೂಪಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿರೇವ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸರ್ವೈರಪಿ ಪರೀಕ್ಷಕೈಸ್ತಸ್ಯಾ ಏವ ಕರ್ತೃತ್ವೇನ ನಿಶ್ಚಿತತ್ವಾತ್। ಪ್ರಕರಣಾಚ್ಚೈತದೇವ ನಿಶ್ಚಿತಮ್। ಅತ್ರೈವ ಹಿ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿರ್ನಾನ್ಯತ್ರ। ಸಾ ಚೇಯಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಾ ಬುದ್ಧಿವ್ಯಾಪ್ತಾ। ಕಾರ್ಯಾಯಾಃ ಪ್ರವೃತ್ತೇರ್ಬುದ್ಧಿಕಾರಣಕತ್ವಾತ್। ಅಕಾರ್ಯಾಯಾಶ್ಚ ಬುದ್ಧಿವ್ಯಭಿಚಾರಾದ್ಯರ್ಶನಾತ್। ನಚ ಕರ್ತೃತ್ವಾಪರಪರ್ಯಾಯಾಯಾಃ ಪ್ರವೃತ್ತೇರ್ವ್ಯಾಪಿಕಾ ಬುದ್ಧಿರಭಾವೇ ಸಮ್ಭವತಿ। ತತೋ ವ್ಯಾಪ್ಯಂ ಕರ್ತೃತ್ವಮಪಿ ನ ಸಮ್ಭವತ್ಯೇವೇತಿ ಕಥಂ ಕರ್ತೃತ್ವನಿಷೇಧೈಕಸ್ವರೂಪತ್ವಯೋರ್ನ ವಿರೋಧ ಇತಿ। ಅತ್ರ ಕರ್ತೃತ್ವಾನುವಾದೇನ ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನ್ನಿಶ್ಚಿತಮಿತಿ ನಪುಂಸಕೋಪಪತ್ತಿಃ। ಭಾವೇ ವಾ ಕ್ತಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ।

h॥ ಕುಲಾಲಾದೀನಾಮನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವಧರ್ಮಾತ್ಮನಾ ಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್ ತತ್ರ ವ್ಯಭಿಚಾರನಿರಾಸಾಯ ಸೂತ್ರೇ ಮಾತ್ರಪದಗ್ರಹಣಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಮಾ ಭೂದಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಂ ಹೇತೋಃ। ತಥಾಽಪಿ ವೈಯರ್ಥ್ಯಮಪರಿಹಾರ್ಯಮ್। ಅಭಾವಪರ್ಯಾಯೋ ಹಿ ಪ್ರತಿಷೇಧಶಬ್ದಃ, ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಚ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತ್ಯನುಕೂಲೇಚ್ಛಾದಿಯೋಗ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ನಚ ಪ್ರತಿಷೇಧತ್ವಂ ಕರ್ತರಿ ವರ್ತತೇ, ಯೇನಾಕರ್ತೃತ್ವಂ ವ್ಯಭಿಚರೇತ್। ತನ್ನಿರಾಸಾರ್ಥಂ ಚ ವಿಶೇಷಣಂ ಸಾರ್ಥಕಂ ಸ್ಯಾತ್। ಅತಃ ಪ್ರತಿಷೇಧತ್ವಾದಿತ್ಯೇತಾವತಾಽಕರ್ತೃತ್ವವ್ಯಭಿಚಾರಾಭಾವಾತ್ ಸೂತ್ರೇ ಮಾತ್ರಗ್ರಹಣಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇಽಪ್ಯೇಕಗ್ರಹಣಂ ವ್ಯರ್ಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರತಿಷೇಧೇತಿ।

ಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್ಮಕತ್ವಂ ತು ಭಾವಸ್ಯಾಭಾವಧರ್ಮತಃ।

ಧರ್ಮಧರ್ಮ್ಯೈಕ್ಯತಶ್ಚೈವ ನತು ತನ್ಮಾತ್ರತಾ ಭವೇತ್॥66॥**

(###sudha --)

ಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ಕುಲಾಲಾದೇಃ ಕರ್ತುಃ ಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್ಮಕತ್ವಂ ವಿದ್ಯತೇ। ಅತಃ ಪ್ರತಿಷೇಧತ್ವಾದಿತ್ಯೇವೋಕ್ತೇ ಕುಲಾಲಾದೌ ಅಕರ್ತೃತ್ವೇನ ಹೇತೋರ್ವ್ಯಭಿಚಾರಃ ಸ್ಯಾತ್। ತತ್ಪರಿಹಾರಾರ್ಥಂ ಮಾತ್ರಗ್ರಹಣಮ್, ತದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಚೈಕಗ್ರಹಣಂ ಚ ಸಾರ್ಥಕಮಿತಿ।

ನನು ಕುಲಾಲಾದೇರ್ಭಾವಸ್ಯ ಕಥಂ ಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್ಮಕತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಭಾವೇತಿ। ಆಭಾವೋಽತ್ರಾನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವೋ ವಿವಕ್ಷಿತಃ। ಸ ಧರ್ಮೋಽಸ್ಯೇತ್ಯಭಾವಧರ್ಮಾ। ತಸ್ಯ ಭಾವಸ್ತತ್ತ್ವಮ್। ತತ ಇತಿ ಭಾವಪ್ರಧಾನೋ ನಿರ್ದೇಶಃ। ಅಸ್ತಿ ಖಲು ಕುಲಾಲಾದೇರ್ಭಾವಸ್ಯ ಭೇದಾಪರಪರ್ಯಾಯಃ ಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್ಮಕೋಽನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವೋ ಧರ್ಮ ಇತಿ।

ನನ್ವಿದಮಸಙ್ಗತಮ್। ಯಃ ಕರ್ತಾ ಧರ್ಮೀ ಕುಲಾಲಾದಿಃ, ನ ತಸ್ಯ ಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್ಮಕತ್ವಮ್, ಯಶ್ಚ ಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್ಮಕೋಽನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವೋ ನ ತಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಧರ್ಮೇತಿ। ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಣೋಃ ಕುಲಾಲಾನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವಯೋರೇಕತ್ವತಃ। ಚಶಬ್ದೋ ಹೇತುಸಮುಚ್ಚಯೇ। ಅಭಾವಧರ್ಮತೋ ಧರ್ಮಧರ್ಮ್ಯೈಕ್ಯತಶ್ಚ ಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್ಮಕತ್ವಂ ಭಾವಸ್ಯಾಸ್ತೀತ್ಯನ್ವಯಃ। ಏವಶಬ್ದೋ ಭೇದವ್ಯುದಾಸಾರ್ಥಃ। ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವೋ ಹಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಧರ್ಮಿಣಾ ಅತ್ಯನ್ತಾಭಿನ್ನೋಽಭ್ಯುಪೇಯತೇ। ನತ್ವಯಾವದ್ದ್ರವ್ಯಭಾವೀ ಧರ್ಮ ಇವ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನಃ।

ಅಸ್ತ್ವೇವಂ ಪ್ರತಿಷೇಧತ್ವಸ್ಯ ಕುಲಾಲಾದೌ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ, ತಥಾಽಪಿ ಕಥಂ ಮಾತ್ರಗ್ರಹಣಸ್ಯ ಸಾರ್ಥಕ್ಯಮ್? ನಹ್ಯವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯಭಿಚಾರ ಏವ ವಿಶೇಷಣಂ ಪ್ರಯೋಜಯತಿ। ತಥಾತ್ವೇ ವಿಶೇಷಣನಿಯಮಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಕಿನ್ನಾಮ। ವಿಶೇಷಣಸ್ಯ ವ್ಯಭಿಚಾರನಿರಾಸೌಪಯಿಕತ್ವೇ ಸತಿ। ತದತ್ರ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನತ್ವಿತಿ। ಕುಲಾಲಾದೇಃ ಕರ್ತುರ್ಭಾವಸ್ಯ ಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್ಮಕತ್ವೇಽಪಿ ತನ್ಮಾತ್ರತಾ ಪ್ರತಿಷೇಧಮಾತ್ರತಾ ನ ಭವೇತ್। ಅತೋಽಸ್ತಿ ಮಾತ್ರಗ್ರಹಣಸ್ಯ ವ್ಯಭಿಚಾರಪರಿಹಾರೌಪಯಿಕತ್ವಮ್। ತುಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣೇ ಸನ್ದಿಗ್ಧವ್ಯಭಿಚಾರಪರಿಹಾರಾರ್ಥಃ।

h॥ ಧರ್ಮದ್ವಾರಮನ್ತರೇಣ ಧರ್ಮಿಣ ಏವ ಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್ಮಕತ್ವಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್

ಅಭಾವಸ್ಯ ಪ್ರಮೇಯತ್ವಾದಿನಾ ವಿಧಿರೂಪತ್ವೇಽಪಿ ನ ಸೌತ್ರಹೇತೋರಸಿದ್ಧಿಃ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇವಮೇಕಂ ಸನ್ದಿತ್ಸತೋಽಪರಂ ಪ್ರಚ್ಯವತೇ। ಯತೋ ವ್ಯರ್ಥವಿಶೇಷಣತಾಪರಿಹಾರೇ ಸ್ವರೂಪಾಸಿದ್ಧಿರಾಪನ್ನಾ। ತಥಾಹಿ ಪಕ್ಷೀಕೃತೇಽಭಾವೇ ಪ್ರಮೇಯತ್ವಾದಿಧರ್ಮಾಃ ಸನ್ತಿ, ನವಾ? ನೇತಿ ಪಕ್ಷೇಽಪ್ರಮಿತಾಶ್ರಯತ್ವಾದಿಕಂ ಹೇತೋಃ। ಆದ್ಯೇ ನ ತಾವತ್ ತೇಽಪ್ಯಭಾವಾಃ, ವಿಧಿಪ್ರತ್ಯಯವಿಷಯತ್ವಾತ್, ಪ್ರತಿಯೋಗ್ಯನಿರೂಪ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ। ಷದಾರ್ಥಾತಿರಿಕ್ತತ್ವಮಭಾವತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸ್ವೇಚ್ಛಾಪರಿಕಲ್ಪನಾಯಾ ಅನುಪಾದೇಯತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಪಞ್ಚೈವ ಭಾವಾಸ್ತದತಿರಿಕ್ತೋಽಭಾವ ಇತಿ ಕಲ್ಪನಾಯಾಂ ಸಮವಾಯಾದೇರಪಿ ಭಾವತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾತ್। ತೇ ಚ ನಾಭಾವಾದ್ ಧರ್ಮಿಣೋ ಭಿನ್ನಾಃ। ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವಸಮಾನನ್ಯಾಯತ್ವಾತ್। ತಥಾಚ ಯಥಾ ಕುಲಾಲಾದೇರ್ವಿಪಕ್ಷಸ್ಯ ವಿಧಿನಿಷೇಧಾತ್ಮಕತ್ವೇನ ಪ್ರತಿಷೇಧಮಾತ್ರತ್ವಾಭಾವಃ, ತಥಾ ಪಕ್ಷೀಕೃತಾಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ಧರ್ಮದ್ವಾರಾ ವಿಧಿರೂಪಸ್ಯ ಪ್ರತಿಷೇಧಮಾತ್ರತ್ವಾಭಾವಾತ್ ಸ್ವರೂಪಾಸಿದ್ಧೋ ಹೇತುಃ ಸ್ಯಾತ್। ದೃಷ್ಟಾನ್ತಶ್ಚ ಸಾಧನವಿಕಲಃ। ಘಟಾಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ಧರ್ಮದ್ವಾರಾ ವಿಧಿರೂಪಸ್ಯ ಪ್ರತಿಷೇಧಮಾತ್ರತ್ವಾಭಾವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಭಾವಸ್ಯ ಚೇತಿ।

ಅಭಾವಸ್ಯ ಚ ಭಾವೋಽಪಿ ಧರ್ಮೋಽಥಾಪಿ ಹಿ ಧರ್ಮಿಣಃ।

ತಾದೃಕ್ತ್ವಂ ಮಾತ್ರತೇಹೋಕ್ತಾ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥67 ॥**

(###sudha --)

ಪ್ರಥಮಾಪಿಶಬ್ದಾತ್ ಪೂರ್ವಂ ಯದೀತ್ಯಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಮ್। ಯದ್ಯಪ್ಯಭಾವಸ್ಯ ಪಕ್ಷೀಕೃತಸ್ಯ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೀಕೃತಸ್ಯ ಚ ಭಾವಃ ಪ್ರಮೇಯತ್ವಾದಿಧರ್ಮೋಽಸ್ತಿ। ಚಶಬ್ದಾದ್ ಧರ್ಮಿಣಾಽಭಿನ್ನಶ್ಚ। ಭಾವಸ್ಯಾಭಾವಧರ್ಮ ಇವೇತಿ ವಾ। ಅಥಾಽಪಿ ನ ಸ್ವರೂಪಾಸಿದ್ಧ್ಯಾದಿದೋಷ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಹಿ ಧರ್ಮಿಣ ಇತಿ। ಹಿಶಬ್ದೋ ಹೇತೌ। ತಾದೃಕ್ತ್ವಂ ಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್ಮಕತ್ವಮ್। ಮಾತ್ರತಾ ಪ್ರತಿಷೇಧಮಾತ್ರತಾ। ಇಹ ಸೂತ್ರೇ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸ್ಯಾದಯಂ ಸ್ವರೂಪಾಸಿದ್ಧ್ಯಾದಿದೋಷೋ ಯದ್ಯತ್ರ ಪ್ರತಿಷೇಧಮಾತ್ರಶಬ್ದೇನ ಕೇವಲಪ್ರತಿಷೇಧತ್ವಂ ವಿವಕ್ಷಿತಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ಕಿನ್ತು ಧರ್ಮದ್ವಾರಮನ್ತರೇಣ ಧರ್ಮಿಣ ಏವ ಪ್ರತಿಷೇಧತ್ವಮ್। ತಚ್ಚ ಪಕ್ಷದೃಷ್ಟಾನ್ತಯೋರಸ್ತ್ಯೇವ। ತಯೋರ್ಧರ್ಮದ್ವಾರೇಣ ವಿಧಿತ್ವೇಽಪಿ ಧರ್ಮಿಣೋಃ ಪ್ರತಿಷೇಧತ್ವಸ್ಯೋಭಯಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ವ್ಯಾವೃತ್ತಂ ಚ ವಿಪಕ್ಷಾತ್ ಕುಲಾಲಾದೇಃ। ತಸ್ಯ ಧರ್ಮತೋ ನಿಷೇಧತ್ವೇಽಪಿ ಧರ್ಮಿಣೋಽನಿಷೇಧತ್ವಾದಿತಿ।

ನನು ಕಥಮೇತಲ್ಲಭ್ಯತೇ? ಉಚ್ಯತೇ ಮಾತ್ರಶಬ್ದೋ ಹಿ ಸಾಕಲ್ಯೇ ವರ್ತತೇ। ನಚ ತತ್ ಕ್ವಾಪಿ ಸಮ್ಭವತಿ। ಪ್ರತಿಷೇಧೇಽಪಿ ವಿಧಿಸದ್ಭಾವಸ್ಯ ಪರೇಣೈವೋಕ್ತತ್ವಾತ್। ತತಃ ಪ್ರತಿಷೇಧಮಾತ್ರಶಬ್ದೋ ವಿಧೇರಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ ಲಕ್ಷಯತಿ, ಅನ್ನಮಾತ್ರಂ ಭುಕ್ತಮಿತಿ ಯಥಾ। ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಣೋಶ್ಚ ಅಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ ಧರ್ಮಸ್ಯ, ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ ಧರ್ಮಿಣಃ। ತೇನ ಧರ್ಮಿಣಃ ಪ್ರತಿಷೇಧತ್ವಂ ಪ್ರತಿಷೇಧಮಾತ್ರತ್ವಮಿತಿ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ।

h ॥ ಅಭಾವಸ್ಯ ಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್ಮಕತ್ವಾದೇವಾಚೇತನತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನಾದಿರೂಪಾಯಾಃ ಪ್ರವೃತ್ತೇಃ ಕರ್ತೃತಾಪರನಾಮಿಕಾಯಾಃ ವ್ಯಾಪಿಕಾ ಬುದ್ಧಿರಭಾವಾದ್ ವ್ಯಾವೃತ್ತಾ ತಾಮಪಿ ವ್ಯಾವರ್ತಯತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತತ್ರಾಭಾವಾದ್ ಬುದ್ಧಿವ್ಯಾವೃತ್ತಿರೇವ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಬುದ್ಧೀತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ಬುದ್ಧಿರಾಹಿತ್ಯಮೇವ ತತ್ ॥67 ॥**

(###sudha --)

ತತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರತಿಷೇಧಮಾತ್ರತ್ವಾದೇವ ಬುದ್ಧಿರಾಹಿತ್ಯಮಭಾವಸ್ಯ ಘಟಾಭಾವವತ್ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ದ್ವಿವಿಧಂ ಹಿ ಪ್ರಮೇಯಮ್ ಸ್ವತನ್ತ್ರಮ್, ಪರತನ್ತ್ರಂ ಚ। ಪರತನ್ತ್ರಮಪಿ ದ್ವಿವಿಧಮ್ ಭಾವಃ, ಅಭಾವಶ್ಚ। ಭಾವೋಽಪಿ ದ್ವೇಧಾ ಚೇತನಃ, ಅಚೇತನಶ್ಚ। ಏವಞ್ಚ ಯದಾ ಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ಕಸ್ಯಚಿನ್ನ ಚೈತನ್ಯಮ್, ಕಾ ವಾರ್ತಾ ತದಾಽಭಾವೇ ಚೈತನ್ಯಸ್ಯ। ಕಶ್ಚಿದಭಾವೋ ಬುದ್ಧಿಮಾನ್ ಕಿನ್ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ನಿರುಪಾಧಿಕಸಮ್ಬನ್ಧಮನಾದೃತ್ಯ ನಿರ್ನಿಮಿತ್ತಾಯಾಃ ಶಙ್ಕಾಯಾ ಅತಿಪ್ರಸಞ್ಜಿತ್ವಾತ್। "ತನ್ಮನೋಽಕುರುತ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಅಥ ಪ್ರತಿಷೇಧಮಾತ್ರತ್ವಮಪಿ ಪಕ್ಷೇ ನಾಭ್ಯುಪೇಯಾತ್, ತದಾಽಸದಿತಿ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಚ ಸಞ್ಜ್ಞಾಭೇದಮಾತ್ರಮ್। ಅನೇಕತ್ವಾದೇಃ ಪರೇಣಾಪಿ ತ್ಯಾಜ್ಯತ್ವಾತ್। ಅನೇಕಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇ ಕಾರ್ಯೋದಯಾಯೋಗಾತ್।

ನನ್ವಿದಂ ತತ್ರೈವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಸತ್ಯಮ್। ಪ್ರತಿಷೇಧಮಾತ್ರತ್ವೇ ವಿದಿತೇ ತತೋ ಬುದ್ಧಿರಾಹಿತ್ಯಪ್ರತೀತೇಃ ಸೌಲಭ್ಯಾದಿಹೋಕ್ತಮ್। ಟೀಕಾಕಾರಾಸ್ತು ಪ್ರಮೇಯತ್ವಾದಿಭಾವಧರ್ಮಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಬುದ್ಧಿರಪಿ ತಥಾ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಶಙ್ಕಾವಕಾಶಾದಿಹೋಕ್ತಮಿತ್ಯಾಹುಃ।

h ॥ ಭಾವಾಭಾವಯೋರಸಮ್ಬದ್ಧತ್ವಾತ್, ವಿರುದ್ಧಸ್ವಭಾವತ್ವಾಚ್ಚ

ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಭಾವಾನುಪಪತ್ತಿಮಾಶಯ ಪರಿಹಾರಕಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಭಾವಸ್ಯಾಭಾವೋ ಧರ್ಮಃ, ಅಭಾವಸ್ಯ ಚ ಭಾವೋಽಪಿ ಧರ್ಮ ಇತ್ಯನುಪಪನ್ನಮ್। ಭಾವಾಭಾವಯೋರಭಾವಭಾವಧರ್ಮಿತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್, ಸಮ್ಬನ್ಧಾಭಾವಾಚ್ಚ। ಸಮ್ಬದ್ಧಯೋರೇವ ಹಿ ಶೌಕ್ಲ್ಯಪಟಯೋರ್ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಭಾವೋ ದೃಷ್ಟೋ ನಾಸಮ್ಬದ್ಧಯೋರ್ಮೇರುಮನ್ದರಯೋಃ। ನಚ ಭಾವಾಭಾವಯೋಃ ಸಮ್ಬನ್ಧೋಽಸ್ತಿ। ಸಂಯೋಗಸಮವಾಯಯೋರ್ಭಾವನಿಯತತ್ವಾತ್। ವಿರುದ್ಧಸ್ವಭಾವತ್ವಾಚ್ಚ। ಯಾವವಿರುದ್ಧಸ್ವಭಾವೌ ಗುಣಗುಣಿನೌ ತಾವೇವ ಹಿ ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಣಾವುಪಲಬ್ಧೌ। ನ ವಿರುದ್ಧಸ್ವಭಾವಾವಶ್ವಮಹಿಷೌ। ವಿರುದ್ಧಸ್ವಭಾವೌ ಚ ಭಾವಾಭಾವೌ। ವಿಧಿನಿಷೇಧರೂಪತ್ವಾತ್, ಅಭೇದಾಚ್ಚ। ನಹಿ ಘಟಃ ಸ್ವಯಂ ಸ್ವಸ್ಯೈವ ಧರ್ಮೋ ಭವತಿ। ಉಕ್ತಂ ಚ ಧರ್ಮಧರ್ಮ್ಯೈಕ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವಿಶೇಷ್ಯತ್ವೈವೇತಿ।

ವಿಶೇಷ್ಯತ್ವೈವ ಧರ್ಮಿತ್ವಮ್ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥।

ವಿಶೇಷಣತ್ವೈವ ಚ ಧರ್ಮತ್ವಮಿತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಯೋ ಹಿ ಯೇನ ವಿಶಿಷ್ಯತೇ ವ್ಯವಚ್ಛಿದ್ಯತೇ ಸ ತಸ್ಯ ಧರ್ಮೀ, ಧರ್ಮಶ್ಚಾಪರಃ। ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರಸ್ಯ ನಿರ್ವಕ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ಪ್ರತೀಯತೇ ಚ ವಿಶೇಷ್ಯವಿಶೇಷಣಭಾವೋ ಭಾವಾಭಾವಯೋಃ। ಅನ್ಯಥಾ ಘಟಃ ಪಟೋ ನ ಭವತೀತಿ, ಅಭಾವಃ ಪ್ರಮೇಯ ಇತಿ ಚ ವ್ಯವಹಾರಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ತತ್ ಕಥಂ ಭಾವಭಾವಯೋರ್ನ ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಭಾವಃ? ಪಟಶೌಕ್ಲ್ಯಯೋಶ್ಚ ನ ಸಮ್ಬನ್ಧಪ್ರಯುಕ್ತೋ ಧರ್ಮಿಧರ್ಮಭಾವಃ। ನಾಪಿ ಮೇರುಮನ್ದರಯೋಸ್ತದಭಾವಃ ಸಮ್ಬನ್ಧಾಭಾವಪ್ರಯುಕ್ತಃ। ಕಿನ್ತು ಸ್ವಭಾವಾದೇವ ವಿಶೇಷ್ಯವಿಶೇಷಣತ್ವತದಭಾವರೂಪಃ। ಸಮ್ಬದ್ಧಯೋರಪಿ ಘಟಪಟಯೋಃ ತದಭಾವವತ್, ಭೂತಲಘಟಾಭಾವಯೋಸ್ತದ್ಭಾವಾಚ್ಚ।

ಏವಮೇವ ವಿರೋಧಿಸ್ವಭಾವಾಭೇದಾವಪಿ ಪರಾಸ್ತೌ। ಸಗುಣನಿರ್ಗುಣತ್ವೇನ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯತ್ವೇನ ವಾ ವಿರುದ್ಧಸ್ವಭಾವಯೋರಪಿ ಗುಣಗುಣಿನೋರ್ಧರ್ಮ್ಯಾದಿತ್ವಸ್ಯ ದರ್ಶನಾತ್, ಅದರ್ಶನಾಚ್ಚ ಪಟತ್ವಶೌಕ್ಲ್ಯಯೋಃ। ದೃಶ್ಯತೇ ಚಾಭೇದೇಽಪಿ ತದ್ಭಾವಃ। ಅಸ್ತಿತ್ವಾಭಿಧೇಯತ್ವಾದೀನಾಂ ಧರ್ಮಾಣಾಂ ಪರೈರ್ಧರ್ಮ್ಯಭೇದಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ಭಿನ್ನಾನಾಮಪಿ ತದ್ಭಾವೋ ನೋಪಲಭ್ಯತೇ। ತದೇವಮಸಮ್ಬದ್ಧಯೋರಪಿ, ವಿಲಕ್ಷಣಸ್ವಭಾವಯೋರಪಿ, ಭಾವಾಭಾವಯೋರಭೇದೇಽಪಿ ವಿಶೇಷಶಕ್ತ್ಯಾ ವಿಶೇಷ್ಯವಿಶೇಷಣತಾಲಕ್ಷಣೋ ಧರ್ಮಿಧರ್ಮಭಾವೋ ಯುಕ್ತ ಏವೇತಿ।

h ॥ ವಿಧಿಧರ್ಮಿಕಪದಾರ್ಥಸ್ಯ ಭಾವತ್ವಮ್, ನಿಷೇಧಧರ್ಮಿಕಪದಾರ್ಥಸ್ಯ ಅಭಾವತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಯದ್ಯೇವಂ ಭಾವಾಭಾವಯೋರಭಾವಭಾವಧರ್ಮಿತ್ವಂ ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಣೋಶ್ಚಾಭೇದಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಭಾವಸ್ಯಾಪ್ಯಭಾವತ್ವೇನ, ಅಭಾವಸ್ಯ ಚ ಭಾವತ್ವೇನ, ಘಟಾದೀನಾಂ ಭಾವತ್ವಮೇವ, ಪ್ರಾಕ್ಪ್ರಧ್ವಂಸಾತ್ಯನ್ತಾಭಾವಾನಾಮಭಾವತ್ವಮೇವೇತಿ ನಿಯಮೋ

ನಿರ್ನಿಬನ್ಧನಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮಸ್ತ್ವಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಸಕಲಲೋಕಸಿದ್ಧಸ್ಯ ತಥಾಭಾವಾನರ್ಹತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರಥಮೇತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ಪ್ರಥಮಪ್ರತಿಪತ್ತಿಷು।

ನಿಷೇಧವಿಧಿರೂಪತ್ವಂ ಭಾವಾಭಾವತ್ವಮತ್ರ ಹಿ ॥68॥**

(###sudha --)

ರೂಪಶಬ್ದೋ ಧರ್ಮಿವಚನಃ। ಭಾವಾಭಾವತ್ವಮಿತಿ ಯಥಾಯೋಗಂ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಅತ್ರೈವಂಸತ್ಯಪಿ। ಹಿಶಬ್ದಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧೌ।

ಅಯಮರ್ಥಃ ಕಿಂ ಭಾವಾಭಾವನಿಬನ್ಧನಂ ಪ್ರಮೇಯರೂಪಮನ್ವಿಷ್ಯತೇ, ಪ್ರಮಾಣಂ ವಾ? ಆದ್ಯಸ್ಯೋತ್ತರಾರ್ಧಮುತ್ತರಮ್। ಯದ್ಯಪಿ ಭಾವಾಭಾವಾತ್ಮಕಾ ಘಟಾದಯಃ, ಪ್ರಾಗಭಾವಾದಯಶ್ಚ। ತಥಾಽಪ್ಯತ್ರ ಪದಾರ್ಥಸಾರ್ಥೇ ಯಃ ಪಿಣ್ಡೋ ವಿಧಿಧರ್ಮಿಕೋ ಘಟಾದಿಃ ಸ ಭಾವೋ, ಯಸ್ತು ನಿಷೇಧಧರ್ಮಿಕಃ ಪ್ರಾಗಭಾವಾದಿಃ ಸೋಽಭಾವ ಇತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೋಪಪದ್ಯತೇ। ಅಭೇದೇಽಪಿ ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಭಾವೋ ವಿಶೇಷಶಕ್ತ್ಯಾ ಸಙ್ಗಚ್ಛತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮೇವ।

h॥ ಪ್ರಥಮಪ್ರತಿಪತ್ತೌ ವಿಧಿತ್ವೇನ ಪ್ರತೀಯಮಾನತ್ವಾದ್ ಘಟಾದೇಃ ಭಾವತ್ವಮ್,

ನಿಷೇಧತ್ವೇನ ಪ್ರತೀಯಮಾನತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಕ್ಪ್ರಧ್ವಂಸಾದೇರಭಾವತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯೋತ್ತರಮ್ ಪ್ರಥಮಪ್ರತಿಪತ್ತಿಷ್ವಿತಿ। ಯಃ ಪ್ರಥಮಂ ವಿಧಿತಯಾ ಪರಪ್ರತಿಕ್ಷೇಪರೂಪತಾಂ ವಿನಾ ಪ್ರತೀಯತೇ ಸ ಘಟಾದಿರ್ಭಾವಃ, ಯಸ್ತು ನಿಷೇಧತಯಾ ಪರಪ್ರತಿಕ್ಷೇಪೇಣ ಪ್ರತೀಯತೇ ಪ್ರಾಗಭಾವಾದಿಃ ಸೋಽಭಾವ ಇತ್ಯುತ್ತರಾರ್ಧೇನೈಕವಾಕ್ಯತಯಾ ಯೋಜ್ಯಮ್।

ಘಟೋ ಹಿ ಪ್ರಥಮಂ ವಿಧಿತ್ವೇನ ಧರ್ಮಿರೂಪೇಣ ಪ್ರತೀತೋಽನನ್ತರಂ ಪಟೋ ನ ಭವತೀತಿ ಪಟನಿಷೇಧಾತ್ಮತಯಾ ಪ್ರತೀಯತೇ। ಪ್ರಾಗಭಾವಾದಿರಪಿ ಪ್ರಥಮಂ ನಿಷೇಧತ್ವೇನ ಧರ್ಮಿಸ್ವರೂಪೇಣಾವಗತೋಽನನ್ತರಂ ಪ್ರಮೇಯ ಇತಿ ವಿಧಿತಯಾ ಪ್ರತೀಯತ ಇತಿ ಸಕಲಪ್ರತಿಪತ್ತೃಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಬಹುವಚನಹಿಶಬ್ದಾಭ್ಯಾಂ ದ್ಯೋತಯತಿ। ವಿಷಯಿವಿಷಯಯೋರಾಧಾರಾಧೇಯಭಾವಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಸಪ್ತಮೀಪ್ರಯೋಗಃ। ಕಾರಕೇಷು ಗೌಣಮುಖ್ಯತ್ವವಿವಕ್ಷಾಭಾವಸ್ಯ ಸ್ಥಿತತ್ವಾದಿತಿ।

h॥ ಪ್ರಲಯೇ ಅಭಾವಮಾತ್ರವತ್ತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ ಅಭಾವಕರ್ತೃಕತ್ವಮತಮಸಮಞ್ಜಸಮ್॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏವಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ್ಯುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿತಪ್ರಮಾಣಸಮುದಾಯಲಬ್ಧಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧೋ ದರ್ಶಿತಃ। ಇದಾನೀಮಸತ್ಕಾರ್ಯಂ ಯಥಾ ದೃಷ್ಟಮಿತ್ಯನುಮಾನಂ ವಿಶೇಷತೋ ನಿರಾಚಿಕೀರ್ಷುಸ್ತತ್ಪ್ರಸ್ತಾವನಾಯಾಸೂತ್ರಯತ್ ಸೂತ್ರಕಾರಃ "ಅಪೀತೌ ತದ್ವತ್ಪ್ರಸಙ್ಗಾದಸಮಙ್ಜಸಮ್" ಇತಿ।

#sutraಓಂ ಅಪೀತೌ ತದ್ವತ್ಪ್ರಸಙ್ಗಾದಸಮಙ್ಜಸಮ್ ಓಂ ॥9॥**

(###sudha --)

ಅಸಮಙ್ಜಸಮೇತದ್ ವಿಶ್ವಸ್ಯಾಭಾವಕರ್ತೃಕತ್ವಮತಮ್। ಕುತಃ? ಅಭಾವಸ್ಯೈವ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽಪೀತೌ ಪ್ರಲಯೇ ತದ್ವತ್ಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ ಅಭಾವವತ್ತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಈಶ್ವರಾದೇಃ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯಭಾವಾಭ್ಯುಪಗಮಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತಿ ಯಾವತ್। ನಹೀಶ್ವರಾದೌ ಸತಿ ತತ್ಪರಿತ್ಯಾಗೇನಾಭಾವಸ್ಯ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಮವಧಾರಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಮಿತಿ।

h॥ ಪ್ರಲಯೇ ಪದಾರ್ಥಸತ್ತ್ವಸಾಧಕಾನುಮಾನಸದ್ಭಾವಾತ್ ಸರ್ವಾಸತ್ತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೋಽಯುಕ್ತಃ॥

(###sudha --)

ನನು ನೇದಮನಿಷ್ಟಮ್। ಈಶ್ವರಾದಿಕಂ ಪ್ರಲಯೇಽಸದ್ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ, ಭಾವತ್ವಾತ್; ಘಟವದಿತ್ಯನುಮಾನೇನೇಶ್ವರಾದೇಃ ಸರ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಲಯೇಽಭಾವಾಭ್ಯುಪಗಮಾದಿತ್ಯತ್ರೋಕ್ತಂ ಸೂತ್ರಕೃತಾ "ನ ತು ದೃಷ್ಟಾನ್ತಭಾವಾತ್" ಇತಿ।

#sutraಓಂ ನ ತು ದೃಷ್ಟಾನ್ತಭಾವಾತ್ ಓಂ ॥10॥**

(###sudha --)

ನೈವ ಪ್ರಲಯೇ ಸರ್ವಸ್ಯಾಸತ್ತ್ವಮಙ್ಗೀಕರ್ತುಮುಚಿತಮ್। ಕಸ್ಮಾತ್? ದೃಷ್ಟಾನ್ತಭಾವಾತ್। ದೃಷ್ಟಾನ್ತ ಇತಿ ತತ್ರಾವಧಾರಿತವ್ಯಾಪ್ತಿಮೂಲಮನುಮಾನಮುಚ್ಯತೇ। ದೃಷ್ಟಾನ್ತಮಾತ್ರಸ್ಯ ಸಾಧನಬಾಧನಾನಙ್ಗತ್ವಾತ್। ತಥಾಚ ಪ್ರಲಯೇ ಪರಮೇಶ್ವರಾದಿಸದ್ಭಾವಸ್ಯ ಸಾಧಕಾನುಮಾನಸಮ್ಭವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ಪ್ರಲಯೇ ಚೇತನಸದ್ಭಾವಸಾಧಕಮನುಮಾನಮ್॥

(###sudha --)

ಕಿಂ ತದನುಮಾನಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಭಾಷ್ಯಕಾರಃ -- ಸರ್ವನಾಶೇಷ್ವಪೀತಿ।

** ವರ್ನಾಶೇಷ್ವಪಿ ಸದಾ ಶಿಷ್ಟತ್ವಾದ್ ಯಸ್ಯಕಸ್ಯ ನುಃ। **

ನಾಶೋಽಯಂ ವಿಮತೋಽಪಿ ಸ್ಯಾನ್ನಾಶತ್ವಾತ್ ಕರ್ತೃಶೇಷವಾನ್ ॥69॥

(###sudha --)

ಅಪಿರಭಿವ್ಯಾಪ್ತೌ । ಸರ್ವಶಬ್ದೋ ವರ್ತಮಾನಮಾತ್ರವಿವಕ್ಷಯಾಽಪಿ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತಃ ಸದೇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತದಿದಂ ವ್ಯಭಿಚಾರಪರಿಹಾರಾಯಾಭಿಹಿತಮ್ । ನುಃ ಪುರುಷಸ್ಯ । ಅಯಮಿತ್ಯಸ್ಯೈವ ವಿವರಣಂ ವಿಮತ ಇತಿ । ಅತ್ರ ಪೂರ್ವಾರ್ಧೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಿರುಕ್ತಾ । ಉತ್ತರಾರ್ಧೇನ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹೇತೂ ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಮಹಾಪ್ರಲಯಲಕ್ಷಣೋ ನಾಶಃ ಪುರುಷಶೇಷವಾನ್ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ, ನಾಶತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನನಾಶವದಿತಿ । ಅತ್ರ ಪುರುಷಾವಶೇಷಮಾತ್ರಂ ಸಾಧ್ಯಮ್ । ನತು ನಾಶಕರ್ತುಃ ಪುರುಷಸ್ಯಾವಶಿಷ್ಟತಾ । ಅತ ಏವೋಕ್ತಮ್ ಯಸ್ಯಕಸ್ಯೇತಿ । ನಾಶಸ್ಯ ಕರ್ತುರಕರ್ತುರ್ವೇತ್ಯರ್ಥಃ । ತಥಾಽಪಿ ಕರ್ತೃಶೇಷವಾನಿತಿ ವದತೇದಮಭಿಪ್ರೇತಮ್ ಪ್ರಲಯೇ ಪುರುಷಸದ್ಭಾವಮಾತ್ರಸಾಧನೇ ಸತಿ ಭಗ್ನಂ ತಾವತ್ ಪರಸ್ಯಾನುಮಾನಮ್ । ಯದಪಿ ಪರಸ್ಯಾಭಾವಕರ್ತೃಕತ್ವಂ ಜಗತೋಽಭಿಮತಮ್, ತದಪ್ಯತ ಏವಾಪಾಸ್ತಮ್ । ಅವಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಪುರುಷವಿಶೇಷಸ್ಯೈವ ವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವಸಮ್ಭವೇಽಭಾವಸ್ಯ ತತ್ಕಲ್ಪನಾನವಕಾಶಾತ್ । ದೃಷ್ಟಾನುಸಾರಿಣೀ ಹಿ ಕಲ್ಪನಾ । ನಹಿ ಲೋಕೇ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇಃ ಕುಲಾಲಾಭಾವಯೋಃ ಸತೋರಭಾವೋ ಘಟಸ್ಯ ಕರ್ತಾ ದೃಷ್ಟಃ । ಕಿನ್ನಾಮ । ಕುಲಾಲ ಏವೇತಿ ।

h ॥ ನಾಶತ್ವಹೇತೋರ್ವ್ಯಭಿಚಾರಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಅಭಿಪ್ರಾಯಮಜಾನಾನಃ ಕರ್ತೃಶೇಷವಾನಿತ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ ವಿಭ್ರಾನ್ತಶ್ಚೋದಯತಿ -- ಯತ್ರ ಸುನ್ದೋಪಸುನ್ದನ್ಯಾಯೇನಾಶೇಷಾ ಅಪಿ ಪುರುಷಾ ನಷ್ಟಾಃ, ತತ್ರ ನಾಶತ್ವಹೇತೋರನೈಕಾನ್ತಿಕತೇತಿ । ತತ್ರಾಽಹ -- ನಚೇತಿ ।

ನಚಾಶೇಷನೃನಾಶಸ್ತು ದೃಷ್ಟೋ ದೃಶ್ಯೋಽಸ್ತಿ ವಾ ಕ್ವಚಿತ್ ।

ಚಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣೇ । ಅಶೇಷನೃನಾಶಸ್ತು ನೈವ ಕ್ವಚಿದ್ ದೃಷ್ಟ ಇತ್ಯತೀತನಿಷೇಧೋ, ದೃಶ್ಯೋ ವಾ ನೈವೇತ್ಯನಾಗತಸ್ಯ, ನೈವಾಸ್ತಿ ವಾ ದೃಶ್ಯಮಾನ ಇತಿ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಅನೈಕಾನ್ತಿಕತ್ವಂ ಹಿ ಪ್ರಮಿತೇ ವಿಪಕ್ಷೇ ಹೇತುವೃತ್ತೌ ಸತ್ಯಾಂ ವಕ್ತವ್ಯಮ್, ನಾಪ್ರಮಿತೇ । ತಥಾಸತ್ಯನುಮಾನಮಾತ್ರೋಚ್ಛೇದಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ನಚಾಶೇಷಪುರುಷನಾಶಃ ಕಾಲತ್ರಯೇಽಪಿ ಪ್ರಮಿತಃ, ಯೇನ ನಾಶತ್ವಸ್ಯ ತತ್ರ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ ಸ್ಯಾತ್ । ಪ್ರಮಿತತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಚ ಪ್ರಮಾತುರೇವೋರ್ವರಿತತ್ವೇನ ವ್ಯಾಘಾತಶ್ಚ ಸ್ಯಾತ್ । ನಚ ನಾಶಕರ್ತುಃ ಪುರುಷಸ್ಯಾವಶಿಷ್ಟತಾ ಸಾಧ್ಯತ್ವೇನೇಷ್ಟಾ । ಯೇನ ಸುನ್ದೋಪಸುನ್ದಾದಿನಾಶಃ ಪ್ರತ್ಯುದಾಹ್ರಿಯೇತ । ಕಿನ್ತು ಪುರುಷಾವಶೇಷವತ್ತ್ವಮಾತ್ರಮಿತಿ । ಅನೇನ ಪ್ರಲಯಕಾಲಃ ಪುರುಷವಾನ್, ಕಾಲತ್ವಾತ್; ಇದಾನೀನ್ತನಕಾಲವದಿತ್ಯಪ್ಯನುಮಾನಂ ಸೂಚಿತಮ್ । ನಚ ತದಾ ಕಾಲಾಭಾವಾದಾಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧಿಃ । ತಥಾಸತಿ ತದೇತ್ಯೇವ ವಕ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ । ಪರಕೀಯಾನುಮಾನೇ ಚ ಪ್ರಲಯವಿಶೇಷಣಾನುಪಪತ್ತೇಃ ।

ಯದ್ಯಪ್ಯತ್ರ, “ಕಾಲೋಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ನವಾ । ಆದ್ಯೇ ತತ್ರೈವ ಭಾವತ್ವಹೇತೋರ್ವ್ಯಭಿಚಾರಃ । ದ್ವಿತೀಯೇ ಪ್ರಲಯವಿಶೇಷಣಾನುಪಪತ್ತಿಃ । ಸಕಲಕಾರ್ಯವಿನಾಶವಿಶಿಷ್ಟಕಾಲಸ್ಯ

ಪ್ರಲಯತ್ವಾತ್। ಅಥ ಕಾರ್ಯವಿನಾಶ ಏವ ಪ್ರಲಯಃ, ತಥಾಽಪೀಶ್ವರಾಭಾವಸ್ಯ ತೇನ ಸಮ್ಬನ್ಧಾಭಾವಾದೀಶ್ವರಾದಿಕಂ ಪ್ರಲಯೇಽಸದಿತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥಾನುಪಪತ್ತಿಃ। ದೇಶಾದಿದ್ವಾರಾ ಸಮ್ಬನ್ಧಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ತತ್ರೈವ ಭಾವತ್ವಸ್ಯ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ। ಪ್ರಲಯವಿಶೇಷಣಪರಿತ್ಯಾಗೇ ಚೇಶ್ವರಾದೇಃ ಸರ್ವದಾಽಪ್ಯಭಾವಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಃ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಚ ಸ್ಫುಟೋ ದೋಷಃ’ ಇತಿ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ, ತಥಾಽಪಿ ತಚ್ಛಿಷ್ಯೈರೇವೋಹ್ಯತಾಮಿತಿ ನ ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಕಾರಾಭ್ಯಾಮಭಿಹಿತಮ್। ಸೂಚಿತಂ ಚ “ಅಪೀತೌ” ಇತಿ ಸೂತ್ರಕೃತಾ। “ಲಯೇ ಮಾನಂ ಚ ಕಿಂ ಭವೇತ್” ಇತಿ ಭಾಷ್ಯಕೃತಾಽಪಿ।

h ॥ ಪ್ರಲಯೇ ಅದೃಷ್ಟಾಶ್ರಯತ್ವೇನ ಜೀವಸದ್ಭಾವಸಾಧನಮ್ ॥

(###sudha --)

ತದಿದಂ ಜೀವೇಶ್ವರಸಾಧಾರಣಮನುಮಾನಮುಕ್ತಮ್। ಇದಾನೀಂ ಪ್ರಲಯೇ ಜೀವಸದ್ಭಾವಸಾಧಕಮನುಮಾನಮಾಹ ಧರ್ಮೇತಿ।

ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾಶ್ರಯತ್ವೇನ ಸ್ವೀಕಾರ್ಯೋಽಪಿ ನರೋ ಲಯೇ ॥70॥**

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಮುಕ್ತಾನುಮಾನೇನ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾಶ್ರಯತ್ವೇನಾಪೀತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ನರೋ ಜೀವಾತ್ಮಾ। ಅಯಮತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಃ ಪ್ರಲಯಕಾಲವರ್ತೀ ಧರ್ಮಃ ಸಾಶ್ರಯಃ, ಧರ್ಮತ್ವಾತ್; ಇದಾನೀನ್ತನಧರ್ಮವತ್। ಏವಮಧರ್ಮಮಪಿ ಪಕ್ಷೀಕೃತ್ಯ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಮ್। ನಚ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾಶ್ರಯೋ ಜೀವಾತ್ಮನೋಽನ್ಯಃ ಸಮ್ಭವತಿ। ಏವಞ್ಚ ಪ್ರಲಯೇ ಜೀವಾತ್ಮಸದ್ಭಾವಾದ್ ಭಾವಮಾತ್ರಾಸತ್ತ್ವಸಾಧನಮನುಪಪನ್ನಮಿತಿ।

h ॥ ಪ್ರಲಯೇ ಅದೃಷ್ಟಾಧಿಷ್ಠಾತೃತ್ವೇನ ಈಶ್ವರಸದ್ಭಾವಸಾಧನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಯದ್ವೇಶ್ವರಸದ್ಭಾವಸಾಧನಮಿದಮ್। ಆಶ್ರಯಶಬ್ದಸ್ಯಾಧಿಷ್ಠಾತೃಪರತ್ವಾತ್। ತತ್ರೈವಂ ಪ್ರಯೋಗಃ ಪ್ರಲಯಕಾಲವರ್ತಿನೌ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮೌ ಕೇನಚಿದಧಿಷ್ಠಿತೌ, ಕಾರಣತ್ವೇ ಸತ್ಯಚೇತನತ್ವಾತ್; ವಾಶ್ಯಾದಿವದಿತಿ। ನಚಾತೀನ್ದ್ರಿಯಯೋರ್ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಯೋರಧಿಷ್ಠಾತೃತ್ವಮೀಶ್ವರಾದನ್ಯಸ್ಯೋಪಪದ್ಯತೇ। ಅತೋ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾಧಿಷ್ಠಾತೃತ್ವೇನಾಪಿ ನರಃ ಪರಮಪುರುಷೋ ಲಯೇ ಸ್ವೀಕಾರ್ಯ ಇತಿ।

h ॥ ಪ್ರಲಯೇ ಅದೃಷ್ಟಸ್ಯಾಪ್ಯಸತ್ತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ತಸ್ಯ ಕಾರಣತ್ವಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ನನು ಪ್ರಲಯೇ ಭಾವಮಾತ್ರಸ್ಯಾಸತ್ತ್ವಮಭ್ಯುಪಗಚ್ಛತೋ ಮಮ ತದಾ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾವಪಿ ನ ಸ್ತ ಏವೇತ್ಯಾಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧಿರಿತಿ। ಇದಮಿಹ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಕಿಂ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಸಞ್ಜ್ಞಿತಮದೃಷ್ಟಮಸ್ತಿ, ಕಾರ್ಯಮಾತ್ರಸ್ಯ ಕಾರಣಂ ಚ ಭವಾತೀತ್ಯಭ್ಯುಪಗಮ್ಯ ಪ್ರಲಯೇ ತದಭಾವೋಽಭಿಧೀಯತೇ, ಉತ ಸದಪಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತದಕಾರಣಮಿತ್ಯಭ್ಯುಪೇತ್ಯ, ಅಥ ತದೇವ ನಾಸ್ತೀತ್ಯಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ। ಆದ್ಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ಅನಾದಿತ್ವಮಿತಿ।

ಅನಾದಿತ್ವಂ ವಿನಾಽದೃಷ್ಟಂ ಕಥಂ ಸ್ಯಾತ್ ಕಾರಣಂ ಕ್ವಚಿತ್।

ಅನಾದಿತ್ವಮಿವಾನಾದಿತ್ವಂ ಪ್ರಲಯೇ ಸತ್ತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಕ್ವಚಿದಿತಿ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲೇ। ಯದ್ಯದೃಷ್ಟಂ ಪ್ರಲಯೇ ನ ಸ್ಯಾತ್ ತದಾಽಽದಿಕಾಲೀನಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಕಾರಣಂ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಅಸತಃ ಕಾರಣತ್ವಾಯೋಗಾತ್। ತಥಾಚ ಸರ್ವೋತ್ಪತ್ತಿಮತಾಂ ನಿಮಿತ್ತಮಿತ್ಯಭ್ಯುಪಗಮೋ ಭಗ್ನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಅಧುನಾತನಕಾರ್ಯಮದೃಷ್ಟಕಾರಣಕಮ್, ನತ್ವಾದಿಕಾಲೀನಮಿತಿ ಮಮಾಭ್ಯುಪಗಮಃ। ತತ್ ಕಿಮದೃಷ್ಟಸ್ಯ ಪ್ರಲಯೇ ಸದ್ಭಾವೇನೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನಾದಿತ್ವಮಿತಿ। ಅನಾದಿತ್ವಂ ವಿನಾ ತತ ಏವಾಽದಿಕಾಲೀನಕಾರ್ಯಕಾರಣತ್ವಂ ಚ ವಿನಾಽದೃಷ್ಟಂ ಕ್ವಚಿದಧುನಾತನೇಽಪಿ ಕಾರ್ಯೇ ಕಾರಣಂ ಕಥಂ ಸ್ಯಾತ್? ನ ಕಥಞ್ಚಿತ್। ಅಧುನಾತನಂ ಕಾರ್ಯಂ ಅದೃಷ್ಟಕಾರಣಕಂ ನ, ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್; ಆದಿಕಾಲೀನಕಾರ್ಯವದಿತ್ಯನುಮಾನಸಮ್ಭವಾತ್। ನಚೇದಿದಮಿವ ತದಪ್ಯದೃಷ್ಟಕಾರ್ಯಮೇವಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮಿತಿ।

ಯದ್ವಾ ಮಾ ಭೂದಾದಿಕಾಲೀನಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಸ್ಯಾದೃಷ್ಟಂ ಕಾರಣಮ್। ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರಲಯೇ ತದ್ಭಾವೋಽಙ್ಗೀಕರಣೀಯಃ। ಕುತಃ? ಅನಾದಿತ್ವಂ ಪ್ರಲಯೇ ಸತ್ತ್ವಂ ವಿನಾಽಽದೃಷ್ಟಂ ಕ್ವಚಿದಿದಾನೀನ್ತನೇಽಪಿ ಕಾರ್ಯೇ ಕಾರಣಂ ಕಥಂ ಸ್ಯಾತ್? ಅನ್ತರಾಲ ಏವ ಅದೃಷ್ಟೋತ್ಪತ್ತ್ಯಯೋಗಾದಿತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್।

ನನ್ವದೃಷ್ಟಸ್ಯ ಸರ್ವೋತ್ಪತ್ತಿಮನ್ನಿಮಿತ್ತತ್ವೇಽಪಿ ನ ಪ್ರಲಯೇ ಸದ್ಭಾವೋಽಭ್ಯುಪಗನ್ತವ್ಯಃ। ಆದಿಕಾಲ ಏವೋತ್ಪನ್ನಸ್ಯಾಪಿ ಮಹದಾದಿಕಾರಣತ್ವೋಪಪತ್ತೇರಿತಿ। ಇದಮತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ತದಾದಿಕಾಲೇ ಜನಿಮದದೃಷ್ಟಂ ತತಃ ಪೂರ್ವಾದೃಷ್ಟಾದುತ್ಪದ್ಯತೇ ನವೇತಿ। ಆದ್ಯಮುಪಾದತ್ತೇ ಪೂರ್ವೇತಿ।

ಪೂರ್ವಾದೃಷ್ಟಾತ್ ಪರಾದೃಷ್ಟಂ ಯದಿ ನೈವೋತ್ತರಂ ಕುತಃ।

ಜಾಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಪರಿಹರತಿ ನೈವೇತಿ। ಏವನ್ತರ್ಹಿ ತದುತ್ತರಮಾದಿಕಾಲೇ ಜನಿಮದದೃಷ್ಟಂ ನೈವಾಸ್ಮಾಭಿಃ ಪಕ್ಷೀಕ್ರಿಯತೇ। ಕಿನ್ತು ತತ್ಕಾರಣಂ ಪ್ರಲಯಕಾಲೀನಂ ಪೂರ್ವಾದೃಷ್ಟಮೇವೇತಿ ಕುತ ಆಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧಿರಿತಿ।

ದ್ವಿತೀಯಮುಪಾದತ್ತೇ ಪೂರ್ವೇತಿ। ನೈವೋತ್ಪದ್ಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ದೂಷಯತಿ -- ಉತ್ತರಮಿತಿ। ತರ್ಹಿ ತದುತ್ತರಮಾದಿಕಾಲೀನಮದೃಷ್ಟಂ ಕುತೋ ಜಾಯತೇ? ನ ಕುತಶ್ಚಿತ್।

ಸರ್ವೋತ್ಪತ್ತಿಮನ್ನಿಮಿತ್ತಸ್ಯಾದೃಷ್ಟಸ್ಯಾಭಾವಾದಾದಿಕಾಲೀನಾದೃಷ್ಟೋತ್ಪತ್ತಿರೇವ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ನ ಬ್ರೂಮೋ ವಯಂ ಸರ್ವಂ ಕಾರ್ಯಮದೃಷ್ಟಜನ್ಯಮಿತಿ। ಕಿನ್ತರ್ಹಿ? ಆದಿಕಾಲೇ ಜನಿಮತೋ ಮಹದಾದಿಕಾರಣಾದದೃಷ್ಟಾದನ್ಯದೇವಾತೋ ನೋಕ್ತದೋಷ ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಮುತ್ಥಾಪ್ಯ ದೂಷಯತಿ -- ಪೂರ್ವೇತಿ। ಯದಿ ಪರಾದೃಷ್ಟಂ ಸೃಷ್ಟ್ಯುಪಕ್ರಮೇ ಜನಿಮತ್ ಪೂರ್ವಾದೃಷ್ಟಾನ್ನೈವೋತ್ಪದ್ಯತೇ, ಅಪಿತ್ವದೃಷ್ಟನಿರಪೇಕ್ಷಮೇವ, ತರ್ಹ್ಯತ್ರಮಹದಾದಿಕಾರ್ಯಮಪಿ ಕುತೋಽದೃಷ್ಟಾದುತ್ಪದ್ಯತ ಇತ್ಯಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್। ಅದೃಷ್ಟವತ್ ತಸ್ಯಾಪ್ಯದೃಷ್ಟನಿರಪೇಕ್ಷತ್ವಸಮ್ಭವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಕಾರ್ಯತ್ವಾದೃಷ್ಟಸ್ಯಾಪ್ಯದೃಷ್ಟಾಪೇಕ್ಷಾಽಙ್ಗೀಕಾರ್ಯೇತಿ।

h॥ ಅದೃಷ್ಟಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣಾನುಪಲಭ್ಯಮಾನತ್ವಾದಸತ್ತ್ವೇ

ಪ್ರಲಯಸ್ಯಾಪಿ ತಥಾತ್ವಾದಸತ್ತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತು ತರ್ಹ್ಯದೃಷ್ಟಂ ಕಾರಣಮೇವ ನ ಭವತೀತಿ ದ್ವಿತೀಯಃ ಪಕ್ಷಃ, ಅದೃಷ್ಟಮೇವ ನಾಸ್ತೀತಿ ತೃತೀಯೋ ವಾ; ಉಭಯಸ್ಯಾಪ್ಯನುಪಲಮ್ಭಾತ್। ತಥಾಚಾಽಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧಿರಪರಿಹಾರ್ಯೇತ್ಯಾಶಯಾಽಹ ಅದೃಷ್ಟಮಿತಿ।

ಅದೃಷ್ಟಂ ಕಾರಣಂ ನೋ ಚೇಲ್ಲಯೇ ಮಾನಂ ಚ ಕಿಂ ಭವೇತ್ ॥71॥**

(###sudha --)

ಯದಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣಾನುಪಲಮ್ಭಾದದೃಷ್ಟಂ ನ ಸ್ಯಾತ್, ಸದಪಿ ವಾ ಕಾರಣಂ ನ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಲಯೇ ಚ ಕಿಂ ಮಾನಂ ಭವೇತ್? ಪ್ರಲಯೋಽಪ್ಯಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಾನ್ನ ಸ್ಯಾತ್। ನಹ್ಯಸಾವಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣೋಪಲಭ್ಯತೇ। ತಥಾಚೇಶ್ವರಾದಿಕಂ ಪ್ರಲಯೇಽಸದ್ ಭವಿತುಮರ್ಹತೀತ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣಃ ಪಕ್ಷಃ ಪರಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ಯಾತ್।

h॥ ಪ್ರಲಯಸದ್ಭಾವಾದೌ ಉದಯನೋಕ್ತಾನುಮಾನೋಪನ್ಯಾಸಃ॥

#aಅಥಮತಮ್ ಕಾಲವಿಪ್ರಕರ್ಷಾದನುಪಲಭ್ಯಮಾನೋಽಪಿ ಪ್ರಲಯೋಽನುಮಾನಸಿದ್ಧತ್ವಾದಙ್ಗೀಕರಣೀಯಃ। ತಥಾಹಿ ವಿಶ್ವಸನ್ತಾನೋಽಯಂ ದೃಶ್ಯಸನ್ತಾನಶೂನ್ಯೈಃ ಸಮವಾಯಿಭಿರಾರಬ್ಧಃ, ಸನ್ತಾನತ್ವಾತ್; ಆರಣೇಯಸನ್ತಾನವತ್। ವರ್ತಮಾನಬ್ರಹ್ಮಾಣ್ಡಪರಮಾಣವಃ ಪೂರ್ವಮುತ್ಪಾದಿತಸಜಾತೀಯಸನ್ತಾನಾನ್ತರಾಃ, ನಿತ್ಯತ್ವೇ ಸತಿ ತದಾರಮ್ಭಕತ್ವಾತ್; ಪ್ರದೀಪಪರಮಾಣುವತ್। ಸರ್ವೇ ಸನ್ತಾನಾಃ ಕದಾಚಿತ್ ಸಹೋಚ್ಛಿದ್ಯನ್ತೇ, ಸನ್ತಾನತ್ವಾತ್; ಪ್ರದೀಪಸನ್ತಾನವತ್। ಸರ್ವ ಏವ ಪರಮಾಣವಃ ಕದಾಚಿತ್ ಸಮಗ್ರೋಪಾದೇಯಪ್ರಬನ್ಧಶೂನ್ಯಾಃ, ಆರಮ್ಭಕತ್ವಾತ್; ನಷ್ಟಪವನಾರಮ್ಭಕಪರಮಾಣುವತ್। ಭೂಗೋಲಕಸನ್ತಾನಃ ಕದಾಚಿತ್ ಸಾಕಲ್ಯೇನೋಚ್ಛಿದ್ಯತೇ, ಸನ್ತಾನತ್ವಾತ್; ದೀಪಸನ್ತಾನವತ್। ಇಯಂ ಕ್ರಿಯಾ

ಸ್ವಾನ್ಯಾವಯವಿಕಾಲೀನತ್ವಾನಧಿಕರಣಕಿಞ್ಚಿತ್ಕಾಲೀನಕ್ರಿಯಾನ್ಯಾ, ಕ್ರಿಯಾತ್ವಾತ್; ಅನ್ಯಕ್ರಿಯಾವದಿತಿ।

h ॥ ಅದೃಷ್ಟಸ್ಯಾಪಿ ಅನುಮಾನಾರ್ಥಾಪತ್ತಿಸಿದ್ಧತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾವಪಿ ಸ್ವರೂಪತೋ ವಿಪ್ರಕೃಷ್ಟತ್ವಾದನುಪಲಭ್ಯಮಾನಾವಪಿ ದೇವದತ್ತಶರೀರಾದಿಕಂ ದೇವದತ್ತವಿಶೇಷಗುಣಜನ್ಯಮ್, ಕಾರ್ಯತ್ವೇ ಸತಿ ದೇವದತ್ತಭೋಗಹೇತುತ್ವಾತ್; ದೇವದತ್ತಪ್ರಯತ್ನಜನ್ಯಸ್ರಗಾದಿವದಿತ್ಯಾದ್ಯನುಮಾನೇನ, ವಿಚಿತ್ರಕಾರ್ಯಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ, “ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮೇನ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯಜೇತ”, “ಯೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಯಾವಗುರೇತ್ ತಂ ಶತೇನ ಯಾತಯಾತ್” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಸಾಧ್ಯಸಾಧನಭಾವಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ವಾ ಸಿದ್ಧತ್ವಾದಭ್ಯುಪಗನ್ತವ್ಯಾವಿತಿ ಸಮಂ ಸಮಾಧಾನಮ್।

h ॥ ಅದೃಷ್ಟಸಾಧಕಾನುಮಾನೇ ದೋಷೋದ್ಭಾವನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಥ ಮನ್ಯಸೇ ನಾನುಮಾನಾದಿನಾ ಧರ್ಮಾದಿಸಿದ್ಧಿಃ। ತಸ್ಯಾSಭಾಸತ್ವಾತ್। ತಥಾಹಿ ದೇವದೇತ್ತಶರೀರಾದೇಃ ದೇವದತ್ತವಿಶೇಷಗುಣಜನ್ಯತ್ವಂ ಕಿಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸಾಧ್ಯಮ್, ಉತ ಪರಮ್ಪರಯಾ? ನಾSದ್ಯಃ, ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಯೋರಪ್ಯಾರಮ್ಭಕಪ್ರೇರಣಾದಿರೂಪೇಣೈವೋಪಯೋಗಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ದೇವದತ್ತಶರೀರಂ ನ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ದೇವದತ್ತವಿಶೇಷಗುಣಜನ್ಯಮ್, ಶರೀರತ್ವಾತ್; ಯಜ್ಞದತ್ತಶರೀರವದಿತಿ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಾಚ್ಚ। ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ಜನ್ಮಾನ್ತರೀಯಪ್ರಯತ್ನಾರಾಧಿತದೇವತಾದ್ವಾರೇಣೋಪಪತ್ತೇರರ್ಥಾನ್ತರತಾ। ದೇವದತ್ತವಿಶೇಷಗುಣಜನ್ಯತಯಾ ವಿನಾSಪಿ ಆಕಾಶಾದೇರಿವೇಶ್ವರೇಚ್ಛಯಾ ದೇವದತ್ತಸ್ಯ ಭೋಗಹೇತುತಾ ಸಮ್ಭವತೀತ್ಯಪ್ರಯೋಜಕತಾ ಚ। ಕಾರ್ಯವೈಚಿತ್ರ್ಯಂ ಚ ದೃಷ್ಟಕಾರಣವೈಚಿತ್ರ್ಯಾದೇವೋಪಪದ್ಯತೇ। ಆದಿಕಾಲೀನಂ ಚ ತತ್ತತ್ಪ್ರಾಗಭಾವ ಏವ ವೈಚಿತ್ರ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರೇಣ ಸ್ವರ್ಗಯಾಗಾದೇಃ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಭಾವಶ್ರವಣಂ ತ್ವಸಿದ್ಧಮೇವ, ಯೋಗ್ಯತಾವಿರಹಾತ್। ಅನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿಮಾಶ್ರಿತ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮೇSಪ್ಯನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಮ್। ಯಾಗಾದ್ಯಾರಾಧಿತಾವಜ್ಞಾತದೇವತಾದ್ವಾರೇಣ ಸ್ವರ್ಗಾದ್ಯುಪಪತ್ತೇರಿತಿ।

h ॥ ಪ್ರಲಯಸಾಧಕಾನುಮಾನಾನಾಮಾಭಾಸತಾವ್ಯುತ್ಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಪ್ರಲಯಸಾಧಕಾನುಮಾನಾನಾಮಪ್ಯಾಭಾಸತ್ವಾನ್ನ ತೈಸ್ತತ್ಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ತುಲ್ಯಮುತ್ತರಮ್। ತಥಾಹಿ ವಿಮತಃ ಕಾಲೋSವಯವಿಯುಕ್ತಃ, ಕಾಲತ್ವಾತ್; ಇದಾನೀನ್ತನಕಾಲವತ್। ವಿಮತೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಪೂರ್ವಕಃ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಮತವದಿತ್ಯಾದಿನಾ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಂ ತಾವದುಕ್ತಾನುಮಾನಜಾತಮ್।

ನನು ಪ್ರಲಯಕಾಲಪಕ್ಷೀಕೃತಾವಾಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧಿಃ। ಅನ್ಯಥಾ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಮ್। ಏವಮಾದ್ಯಬ್ರಾಹ್ಮಣಪಕ್ಷೀಕಾರೇಽನ್ಯಥಾ ಚ ದೋಷ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪರ್ವತೋಽಗ್ನಿಮಾನಿತ್ಯಾದಾವಪ್ಯಗ್ನಿಮದನಗ್ನಿಮತ್ವಪಕ್ಷದೂಷಣಸಮ್ಭವೇನ ಸರ್ವಾನುಮಾನೋಚ್ಛೇದಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್।

ನನ್ವಗ್ನಿಮತ್ತ್ವಾದಿವ್ಯತಿರೇಕೇಣಾಪ್ಯಸ್ತಿ ಪರ್ವತಾದೇಃ ಸ್ವರೂಪಮ್, ಶಕ್ಯಂ ಚ ವಿಶೇಷಾನ್ತರೇಣಾವಧಾರಯಿತುಮ್। ತತ್ ಕಥಂ ದೋಷಾವಕಾಶ ಇತಿ ಚೇತ್। ತತ್ ಕಿಮವಯವಿಸಮ್ಬನ್ಧಾಸಮ್ಬನ್ಧೌ ವಿಹಾಯ ಕಾಲವಿಶೇಷಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಮೇವ ನಾಸ್ತಿ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣವ್ಯಕ್ತೇರ್ವಾಽಽದ್ಯತ್ವಾನಾದ್ಯತ್ವೇ ವಿಹಾಯ? ಅವಧಾರಣಂ ಚ ಕಾಲಾದೇರ್ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾಪವರ್ಗೋತ್ತರಭಾವಿತ್ವಾದಿನಾ ಭವಿಷ್ಯತಿ।

ಕಿಞ್ಚ ಪ್ರಥಮಪ್ರಯೋಗೇ ವಿಶ್ವಶಬ್ದೇನ ಕಿಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಣ್ಡಮಭಿಪ್ರೇಯತೇ, ಸಕಲಕಾರ್ಯಾಣಿ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಅಶ್ರಾಯಾಸಿದ್ಧೇಃ। ಪ್ರಲಯಮನಭ್ಯುಪಗಚ್ಛತಾ ಬ್ರಹ್ಮಾಣ್ಡಸ್ಯಾನಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ಬ್ರಹ್ಮಾಣ್ಡಾಭಾವೇಽಪಿ ಕಾರ್ಯಾನ್ತರಾವಸ್ಥಿತಿಸಮ್ಭವೇನ ಪ್ರಲಯಾಸಿದ್ಧೇಶ್ಚ। ಕಪಿಕಪೋಲಾನ್ತರ್ಗತೌದುಮ್ಬರೋದರವರ್ತಿಮಶಕಶರೀರಾದಿವತ್ ಕಾರ್ಯಾನ್ತರಾವಸ್ಥಾನಮಸಮ್ಭಾವಿತಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಕುಣ್ಡಬದರವದುಪಪತ್ತೇಃ। ಕಾಲಾಗ್ನಿರುದ್ರಾದಿಪ್ರಕ್ರಿಯಾಯಾ ಅಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇಽಪಿ ನ ಪ್ರಲಯಸಿದ್ಧಿಃ। ಯಥಾಹೀದಾನೀನ್ತನಾನಾಂ ದಹನಪವನಸನ್ತಾನಾನಾಂ ಕ್ರಮೇಣಾಸ್ತಮಯೇಽಪಿ ನ ಪ್ರಲಯಃ, ತಥಾ ತರುಗಿರಿಶರೀರಾದಿಸನ್ತಾನಾನಾಮಪಿ ಕ್ರಮಾರಮ್ಭಸಿದ್ಧಾವಪ್ಯವಯವಿಶೂನ್ಯಸಮಯಾಸಿದ್ಧೇಃ। ಅಥೈಕದೈವೇತಿ ವಿಶೇಷಣಮುಪಾದೀಯೇತ, ತದಾ ಕ್ರಮಾರಬ್ಧದಹನಪವನಾದಿಸನ್ತಾನೈರ್ವ್ಯಭಿಚಾರಃ ಸ್ಯಾತ್। ಏಕದಾಽರಮ್ಭಕಹೇತುಸಾಕಲ್ಯೇ ಸತೀತಿ ಹೇತುವಿಶೇಷಣೇ ವಿಶೇಷಣಾಸಿದ್ಧಿಃ। ದ್ವ್ಯಣುಕಾದಿಕ್ರಮೇಣಾಽರಮ್ಭಸ್ವೀಕಾರೇಣ ಬಾಧಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗಶ್ಚ।

ಏತೇನ ದ್ವಿತೀಯಾನುಮಾನಮಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್, ಬ್ರಹ್ಮಾಣ್ಡಾನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ಅಭ್ಯುಪಗಮೇಽಪ್ಯವಯವಾನಾಮಾವಾಪೋದ್ಧಾರಾಭ್ಯಾಮೇವೋತ್ಪಾದವಿನಾಶಯೋರುಪಪತ್ತೇಃ। ಕಾರ್ಯಾನ್ತರಾವಸ್ಥಾನೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ। ತೃತೀಯೇಽಪ್ಯಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ। ಕ್ರಮೇಣ ಉಚ್ಛೇದಸ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ಚತುರ್ಥೇಽಪಿ ಪಟಾದಿಭ್ಯಃ ಪೂರ್ವವಿನಷ್ಟೈಸ್ತನ್ತ್ವಾದಿಭಿರ್ವ್ಯಭಿಚಾರಃ। ಪರಮಾಣುತ್ವೇನ ಹೇತುವಿಶೇಷಣೇಽಪಿ ದ್ವ್ಯಣುಕಾದ್ಯವಸ್ಥಾನಸಮ್ಭವೇನ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ ಸನ್ದಿಗ್ಧಸಾಧ್ಯತಾ। ಪಞ್ಚಮೇಽಪಿ ಕಿಂ ಭೂಗೋಲಕಾ ಏವ ಸನ್ತಾನಶಬ್ದೇನೋಚ್ಯನ್ತೇ, ತದತಿರಿಕ್ತೋ ವಾ ಕಶ್ಚಿತ್? ಆದ್ಯೇ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಮ್। ಅವಯವಾನಾಮಾವಾಪೋದ್ಧಾರಾಭ್ಯಾಂ ಸನ್ತತೋತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಸಿದ್ಧೇಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ತ್ವಾಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧಿಃ। ಷಷ್ಠಂ ತ್ವಾಭಾಸಸಮಾನಯೋಗಕ್ಷೇಮತ್ವಾದುಪೇಕ್ಷಣೀಯಮಿತಿ।

h ll ಪ್ರಲಯಾದೃಷ್ಟಯೋರಾಗಮಸಿದ್ಧತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ಅಥ ಮಾ ಭೂದನುಮಾನೈಃ ಪ್ರಲಯಸಿದ್ಧಿಃ, ತಥಾಽಪ್ಯಾಗಮೈರ್ಭವಿಷ್ಯತಿ, ತೇಷಾಂ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥೇಽಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಸಾಧಿತತ್ವಾತ್; ತತೋ ನಾಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತೇತಿ ಬ್ರೂಷೇ;

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತರ್ಹ್ಯಸ್ಮಾಕಮಪಿ ಧರ್ಮಾದಿಸಿದ್ಧಿರಾಗಮಾದ್ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಕಥಮಾಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧಿರಿತಿ। ಏವಂ ಪ್ರಲಯೇ ಜೀವೇಶ್ವರಸದ್ಭಾವಂ ಸಾಧಯತಾ ಧರ್ಮಾದಿಸತ್ತ್ವಮಪಿ ಸಾಧಿತಮಿತಿ ನ ಪ್ರಲಯೇ ಭಾವಮಾತ್ರಾಸತ್ತ್ವಸಾಧನಂ ಯುಕ್ತಮ್। ಏವಮಾದಿಕಾರ್ಯಂ ಪಕ್ಷೀಕೃತ್ಯ ಸೋಪಾದಾನತ್ವಸಾಧನೇ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿಸಿದ್ಧಿರಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯೇತಿ।

h ll ಅನುಮಾನೇನ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಚೇತನಕರ್ತೃಕತ್ವಸಾಧನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರೇಽಭಾವಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವನಿರಾಸಾಯಾನುಮಾನಮುಕ್ತಮ್। ಇದಾನೀಮಿತೋಽಪಿ ನಾಭಾವಕರ್ತೃಕಂ ಜಗತ್, ಚೇತನಕರ್ತೃಕತ್ವೇ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಭಾವಾದಿತಿ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ವೃತ್ತ್ಯನ್ತರಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಚೇತನಕರ್ತೃಕತ್ವೇಽನುಮಾನಮಾಹ ಉತ್ಪತ್ತೀತಿ।

ಉತ್ಪತ್ತಿನಾಶಕಾರೀ ಚ ಬುದ್ಧಿಮಾನ್ ದೃಶ್ಯತೇ ಕ್ವಚಿತ್।

ತದ್ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ಸರ್ವತ್ರ ಕರ್ತಾ ಕಿಂ ನಾನುಮೀಯತೇ।

ಬುದ್ಧಿಮಾನುತ್ಪತ್ತಿನಾಶಕಾರೀತಿ ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಂ ತತ್ಕರ್ತೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಕ್ವಚಿತ್ ಪಟಾದೌ। ಸರ್ವತ್ರ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನೇ ಕಾರ್ಯೇ। ಮಹದಾದಿಕಾರ್ಯ ಇತ್ಯೇವೋಕ್ತೇಽಙ್ಕುರಾದೌ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ ಶಙ್ಕ್ಯೇತ, ತದರ್ಥಂ ತಸ್ಯಾಪಿ ಪಕ್ಷನಿಕ್ಷೇಪಾರ್ಥಂ ಸರ್ವತ್ರೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಕರ್ತಾ ಬುದ್ಧಿಮಾನಿತಿ ಶೇಷಃ। ಅನ್ಯಥಾಽಭಾವಕರ್ತೃತ್ವವಾದಿನಂ ಪ್ರತಿ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಕಿಮಾಕ್ಷೇಪೇ। ಅನನುಮಾನೇ ನ ಕಿಮಪಿ ಕಾರಣಮ್। ದೃಷ್ಟಾನ್ತಾಭಾವೇನ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾಸಮ್ಭವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಏತೇನ "ಸ್ವಪಕ್ಷದೋಷಾಚ್ಚ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಮಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಭವತಿ।

ಅಯಮತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಕ್ರಮಃ ವಿಮತಂ ಕಾರ್ಯಂ ಚೇತನೋತ್ಪಾದ್ಯಮ್, ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್; ಘಟವತ್। ಚೇತನವಿನಾಶ್ಯಂ ಚ ತತ ಏವ ತದ್ವದೇವ। ವಿಮತೋತ್ಪತ್ತಿಶ್ಚೇತನಕರ್ತೃಕಾ, ಉತ್ಪತ್ತಿತ್ವಾತ್; ಪಟೋತ್ಪತ್ತಿವತ್। ವಿಮತೋ ವಿನಾಶಶ್ಚೇತನಕರ್ತೃಕಃ, ವಿನಾಶತ್ವಾತ್ ಸಮ್ಮತವದಿತಿ। ಅತ್ರ ವಿನಾಶಸ್ಯ ಚೇತನಕರ್ತೃಕತ್ವಸಾಧನಂ ಪ್ರಾಸಙ್ಗಿಕಮ್।

ಯದ್ವಾ ಕೇಚಿತ್ ಕಾರಣಸ್ಯ ಬೀಜಾದೇಃ ಪ್ರಧ್ವಂಸೇನ ಅಙ್ಕುರಾದೇರ್ಜನ್ಮದರ್ಶನಾತ್, ತನ್ತ್ವಾದಿನಾಶೇನ ಪಟಾದಿನಾಶದರ್ಶನಾಚ್ಚ ಪ್ರಧ್ವಂಸಾಭಾವಸ್ಯೈವ ಜಗಜ್ಜನ್ಮವಿನಾಶಕರ್ತೃತ್ವಮಾಸ್ಥಿತಾಃ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ನಾನುಪಮೃದ್ಯ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಾದಿ" ಇತಿ। ತನ್ಮತಂ ವಾಽತ್ರ "ಅಸತ್" ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರೈರ್ನಿರಾಕೃತಮಿತಿ ಜ್ಞಾಪನಾರ್ಥಮ್। ದೃಷ್ಟಾನ್ತಾಭಾವಸ್ತು ಸ್ವಯಮೂಹನೀಯಃ।

h ll ಈಶ್ವರಾದೇರನುಮಾನಸಿದ್ಧತ್ವೋಕ್ತೌ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯತ್ವೋಕ್ತಿವಿರೋಧಪರಿಹಾರಃ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಿದಮನುಮಾನೇನೇಶ್ವರಸ್ಯ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಸಾಧನಂ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯ ಉಕ್ತವಿರುದ್ಧಮ್। "ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್" ಇತೀಶ್ವರೇ ಅನುಮಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವಯಮೇವ ನಿರಾಕೃತತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಆಗಮೇತಿ।

ಆಗಮಾನುಗೃಹೀತಾ ತು ಮಾನಮೇಷಾಽನುಮಾಽಪಿ ತು ॥72॥**

(###sudha --)

ಅನುಮೇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಮತ್ರಾಪಿ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ನ ಸರ್ವಥಾಽಪೀಶ್ವರೇಽನುಮಾನಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ನಿರಾಕೃತಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಆಗಮಾನನುಗೃಹೀತಸ್ಯ। ಆಗಮಾನುಗೃಹೀತಾ ತ್ವನುಮಾ ಈಶ್ವರೇ ಮಾನಮೇವಾಭಿಮತಾ। ಅನ್ಯಥಾ ವೇದವಾಕ್ಯಾರ್ಥೇ ಯುಕ್ತ್ಯನುಸನ್ಧಾನರೂಪಜಿಜ್ಞಾಸಾಂ ನಾಽರಭೇತೇತಿ।

ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯೇವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಏಷೇತಿ। ಆಗಮಾನುಗೃಹೀತೇತ್ಯನುವರ್ತತೇ। ಮಾನಮಿತಿ ಚ। ಏಷಾ ಸಮ್ಪ್ರತ್ಯುಪನ್ಯಸ್ತಾಽಪ್ಯನುಮಾ"ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ" ಇತ್ಯಾಗಮಾನುಗೃಹೀತಾ। ತತೋ ಭವತೀಶ್ವರೇ ಮಾನಮಿತಿ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ವಿರೋಧ ಇತಿ।

h ॥ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ ಅನುಮಾನಸ್ಯ ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತತ್ವೇನ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನಸಮ್ಭವಾದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತ್ಯುಪಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏವಮನುಮಾನೇನಾಭಾವಕರ್ತೃಕತ್ವಂ ವಿಶ್ವಸ್ಯಾಽಶಯಾನುಮಾನೇನೈವೇಶ್ವರಕರ್ತೃಕತ್ವಂ ಸಮರ್ಥಿತಮ್। ತದೇತನ್ಮತಾನ್ತರೇಣ ಆಕ್ಷಿಪ್ಯ ಸಮಾದಧತ್ ಸೂತ್ರಮ್ "ತರ್ಕಾಪ್ರತಿಷ್ಠಾನಾದಪ್ಯನ್ಯಥಾಽನುಮೇಯಮಿತಿ ಚೇದೇವಮಪ್ಯನಿರ್ಮೋಕ್ಷಪ್ರಸಙ್ಗಃ" ಇತಿ।

#sutraಓಂ ತರ್ಕಾಪ್ರತಿಷ್ಠಾನಾದಪ್ಯನ್ಯಥಾಽನುಮೇಯಮಿತಿ ಚೇದೇವಮಪ್ಯನಿರ್ಮೋಕ್ಷಪ್ರಸಙ್ಗಃ ಓಂ ॥12॥**

(###sudha --)

ತತ್ರಾಽಕ್ಷೇಪಸ್ಯಾಯಮರ್ಥಃ ನಾಯಮನುಮಾನಾವಷ್ಟಮ್ಭೇನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ ಸಿದ್ಧಾನ್ತೋ ವಾ ಯುಜ್ಯತೇ। ಯತಃ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾಸೇನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ ಪ್ರಮಾಣೇನ ಚ ಸಿದ್ಧಾನ್ತೋ ಭವತಿ। ನಚಾನುಮಾನಂ ನಾಮ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ। ಕುತಃ? ಅನ್ಯಥಾಽಪ್ಯನುಮೇಯಮ್। ಅಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಂ ಹ್ಯನುಮಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಾದಿಭಿರನುಗಮಾನಾಙ್ಗಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್। ಪ್ರತಿರುದ್ಧಸ್ಯ ಕರಣಸ್ಯ ಕ್ವಾಪಿ ಕ್ರಿಯಾನಿಷ್ಪಾದಕತ್ವಾದರ್ಶನಾತ್। ಅನುಮಾನಪ್ರತಿಪನ್ನಂ ಚಾನ್ಯಥಾಽಪ್ಯನುಮೇಯಮ್, ಅನುಮಾತುಂ ಶಕ್ಯಮ್, ಕಸ್ಮಾತ್? ತರ್ಕಾಪ್ರತಿಷ್ಠಾನಾತ್, ಏವಮೇವಾನುಮಾತವ್ಯಮ್, ನ ಪುನರನ್ಯಥೇತಿ ತರ್ಕಸ್ಯ ವ್ಯವಸ್ಥಾಭಾವಾತ್। ತಥಾಚೋಕ್ತಮ್ "ಉಪಾಧಿಪ್ರತಿಪಕ್ಷೌ ತು ಕ್ವ ನಾಮಾತೀವ ದುರ್ವಚೌ" ಇತಿ। ನನ್ವಿದಂ ವ್ಯಧಿಕರಣಮ್, ತರ್ಕಸ್ಯಾಪ್ರತಿಷ್ಠಿತತ್ವಾದನ್ಯಥಾಽನುಮೇಯಮಿತಿ। ಮೈವಮ್। ಏತದನೇನ ಜ್ಞಾಪಯತಿ ಸೂತ್ರಕಾರಃ ನ ತರ್ಕೋಽನುಮಾನಾದ್ ಭಿದ್ಯತ ಇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಥವಾ ತರ್ಕಸ್ಯಾನುಮಾನಸ್ಯಾಪ್ರತಿಷ್ಠಾನಾದಪ್ರಮಾಣತ್ವಾನ್ನಾನುಮಾನೇನ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪಕ್ಷೌ ಯುಕ್ತೌ। ಕಥಮಪ್ರಮಾಣತ್ವಮ್? ಯತೋಽನ್ಯಥಾಽನುಮೇಯಮಿತಿ ಯೋಜನಾ।

h॥ ಅನುಮಾನಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಾನುಗೃಹೀತತ್ವೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್, ಅನ್ಯಥಾಽಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕೋಕ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ತತ್ರ ಸಮಾಧಾನಸೂತ್ರಂ ಸಙ್ಗಮಯಿತುಮುತ್ತರಸೂತ್ರಮೇವ ಭಾಷ್ಯಕಾರಸ್ತಾವದುತ್ತರಮಾಹ -- ಆಗಮೇತಿ।

ಆಗಮಾನುಗ್ರಹಾಭಾವೇ ನ ತರ್ಕಃ ಸ್ಯಾತ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ।

ಅಕ್ಷಜಾಗಮಮೂಲಸ್ಯ ಸ್ಯಾದೇವಾಸ್ಯ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಿಃ।

ಆಗಮಗ್ರಹಣಂ ಪ್ರಮಾಣಮಾತ್ರೋಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಅತ ಏವೋತ್ತರಾರ್ಧೇಽಕ್ಷಜಮಪಿ ಸಙ್ಗೃಹೀತಮ್। ಪ್ರಮಾಣಾನುಗ್ರಹಪ್ರಮಾಣಮೂಲತ್ವಶಬ್ದಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಾವಧೃತಪಕ್ಷಲಿಙ್ಗವ್ಯಾಪ್ತಿಮತ್ತ್ವಂ ತತ್ಸಂವಾದಿತ್ವಂ ಚೋಚ್ಯತೇ। ತತ್ರಾಽದ್ಯಯೋಜನಾಯಾಮಸ್ಯಾಯಮರ್ಥಃ ಯದುಕ್ತಮನುಮಾನಸ್ಯಾವ್ಯವಸ್ಥಿತತ್ವೇನ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನಸಮ್ಭವ ಇತಿ, ತದನುಪಪನ್ನಮ್। ಯತಃ ಪ್ರಮಾಣಾನುಗ್ರಹಾಭಾವೇ ತರ್ಕೋ ನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ ಸ್ಯಾತ್। ಕಿನ್ತು ಪ್ರಮಾಣಮೂಲಸ್ಯೈವಾಸ್ಯ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಿಃ ಸ್ಯಾತ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನಂ ಭವತ್ ಕಿಂ ಪ್ರಮಾಣಾನುಗ್ರಹರಹಿತಂ ಸ್ಯಾತ್, ಉತ ತನ್ಮೂಲಮ್? ಆದ್ಯಂ ತು ಕಥಂ ಸ್ವಯಮದೃಢಭೂಮಿಕಂ ಪರಂ ಪ್ರತಿರುನ್ಧ್ಯಾತ್। ನಹಿ ಭವತಿ ತರಕ್ಷೋಃ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷೋ ಹರಿಣಶಾವಃ। ಕಿನ್ತ್ವಾದ್ಯೇನೈವ ಪ್ರಮಾಣಮೂಲೇನ ಬಾಧ್ಯತೇ। ದ್ವಿತೀಯಂ ತು ಸ್ಯಾದೇವ ಪ್ರಮಾಣಮ್। ಆದ್ಯಂ ಚಾಪಬಾಧೇತ। ಉಭಯಥಾಽಪಿ ನ ಸರ್ವಾನುಮಾನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್। ಯದಾತು ಉಭಯೋರಪಿ ಪ್ರಮಾಣಮೂಲತ್ವಸನ್ದೇಹಃ, ತದಾಽಸ್ತು ಪ್ರತಿರೋಧಃ। ಕಿನ್ತು ನೈವಂ ಸರ್ವತ್ರ। ಅವಧಾರಣಾಯಾಂ ತು ಪೂರ್ವೈವ ಗತಿರಿತಿ।

ದ್ವಿತೀಯಯೋಜನಾಯಾಂ ತು ಪ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ ಕಿಂ ಪ್ರಮಾಣಾನುಗ್ರಹರಹಿತಮನುಮಾನಂ ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನಪರಾಹತತ್ವಾದಪ್ರಮಾಣಮ್, ಉತ ತನ್ಮೂಲಮ್। ಆದ್ಯೇ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಮುತ್ತರಮಾಹ --ಆಗಮೇತಿ। ತಥಾಽಪಿ ನೈವಂ ಸರ್ವತ್ರೇತಿ ಭಾವಃ। ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ ಪ್ರಮಾಣಭೂತಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ತ್ವಾಹ ಅಕ್ಷಜೇತಿ। ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಿಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್। ತೇನೈವ ಪ್ರತಿಪ್ರಯೋಗಸ್ಯ ಬಾಧಿತತ್ವಾತ್। ಉಭಯೋರ್ವಾಸ್ತವಪ್ರಮಾಣಮೂಲತ್ವಾಸಮ್ಭವಾದಿತಿ ಭಾವಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಉಕ್ತವ್ಯವಸ್ಥಾನಙ್ಗೀಕಾರೇ ಸ್ವವ್ಯಾಘಾತಾದನಿವೃತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಯಸ್ತ್ವೇತಾಂ ವ್ಯವಸ್ಥಾಮನಭ್ಯುಪಗಮ್ಯ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಸ್ಯಾಸ್ತ್ಯವಕಾಶ ಇತಿ ಸರ್ವಮನುಮಾನಮಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಚ ಮನ್ಯತೇ, ತಸ್ಯ ಸೂತ್ರಾರೂಢಮುತ್ತರಮಾಹ -- ಅನ್ಯಥೇತಿ।

ಅನ್ಯಥಾಽಸ್ಯಾಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಚ ಸ್ವವಾಚಾ ವ್ಯಾಹತೈವ ಹಿ ll73 ll**

(###sudha --)

ಏತೇನೈವಮುಪಪಾದಿತೇಽಪಿ ಯೋ ನೈವಂ ಮನ್ಯತೇ ತಸ್ಯ ಸ್ವವಚನವ್ಯಾಘಾತಾದನಿರ್ಮೋಕ್ಷಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ಸೂತ್ರಯೋಜನಾ ಸೂಚಿತಾ। ತಥಾಹಿ ಸರ್ವಮನುಮಾನಮಪ್ರಮಾಣಂ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಪ್ರತಿಹತತ್ವಾದಿತಿ ತ್ವದೀಯಮನುಮಾನಂ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಪರಾಹತಂ ಚಾಪ್ರಮಾಣಂ ಚ ಭವತಿ, ನವಾ? ಆದ್ಯೇ ನಾನೇನ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ತ್ವತ್ರೈವ ಬಾಧಾದೀತಿ। ಅನ್ಯಥಾ ಉಕ್ತವ್ಯವಸ್ಥಾಂ ವಿಹಾಯ ಅಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯನುಮಾನಸ್ಯ ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಅಪ್ರಮಾಣತಾ ಸ್ವವಾಚೈವ ವ್ಯಾಹತಾ ಹೀತಿ।

h ll ಮಾಯಾವಾದಿಕೃತಾಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

ಅಪರೇ ತು “ನ ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾತ್” ಇತ್ಯಾದೀನಿ ಸೂತ್ರಾಣಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗದುಪಾದಾನತ್ವಾಕ್ಷೇಪಸಮಾಧಾನಾರ್ಥತಯಾ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ। ತತ್ ಪ್ರಕೃತ್ಯಧಿಕರಣ ಏವ ನಿರಾಕೃತಮ್।

ಯಚ್ಚಾತ್ರ ಸೂತ್ರೇ “ತರ್ಕಾಪ್ರತಿಷ್ಠಾನಾತ್” ಇತಿ ವಾಕ್ಯಂ ಭಿತ್ತ್ವಾ ಸಿದ್ಧಾನ್ತತಯೈವ ವರ್ಣಯನ್ತಿ, ತದ್ವಾ ಅನೇನ ಸಾರ್ಧೇನ ಶ್ಲೋಕೇನ ನಿರಾಚಷ್ಟೇ। ತಥಾಹಿ ತರ್ಕಸ್ಯಾಪ್ರತಿಷ್ಠಾಂ ವದನ್ ವಕ್ತವ್ಯಃ। ಕಿಂ ಪ್ರಮಾಣಾನುಗ್ರಹರಹಿತಸ್ಯ, ಉತ ತನ್ಮೂಲಸ್ಯ? ಆದ್ಯೇ ಗೂಢಾಭಿಸನ್ಧಿರುತ್ತರಮಾಹ --ಆಗಮೇತಿ। ಅಯಮಾಶಯಃ ಸತ್ಯಮೇತತ್। ತಥಾಽಪಿ ನ ಸಾಙ್ಖ್ಯಃ ಸ್ವತರ್ಕಸ್ಯಾಽಗಮಾದ್ಯನುಗ್ರಹಾಭಾವಂ ಮನ್ಯತೇ। ಸ್ವಮತೇನೇದಮುಚ್ಯತೇ ಚೇತ್ ಪೌನರುಕ್ತ್ಯಮ್। “ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್”, “ಈಕ್ಷತೇರ್ನಾಶಬ್ದಮ್”, “ಆನುಮಾನಿಕಮ್” ಇತ್ಯಾದಿನಾಽಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ।

ದ್ವಿತೀಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ಅಕ್ಷಜೇತಿ। ನಹಿ ಜ್ಞಾನಕರಣಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಗೃಹೀತವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದಿಮತ್ತ್ವೇನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕಾರಣವ್ಯಭಿಚಾರಾದಿಶಙ್ಕಾಕಲಙ್ಕವಿಕಲಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ನಾಸ್ತೀತಿ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ। ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕಂ ಚಾಽಹ ಅನ್ಯಥೇತಿ। ಅನ್ಯಥೋಕ್ತಾನಭ್ಯುಪಗಮೇನಾಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಮೂಲಸ್ಯಾಪ್ಯನುಮಾನಸ್ಯಾಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಸ್ವವಾಚಾ ವ್ಯಾಹತೈವ ಸೂತ್ರಕೃತಃ ಸ್ಯಾತ್। ಸ್ವಯಮೇವ ಹಿ ಯುಕ್ತ್ಯನುಸನ್ಧಾನರೂಪಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಮಾರಭ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಮೂಲಸ್ಯಾಪಿ ತರ್ಕಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಭಿದಧಾನಃ ಸೂತ್ರಕಾರೋ ನ ವ್ಯಾಹತಭಾಷೀ ಕಥಂ ಸ್ಯಾತ್?

h ॥ ವೃತ್ತಿಕೃದುಕ್ತಸೂತ್ರಾರ್ಥನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಯದಪಿ ವೃತ್ತಿಕಾರೈರುಕ್ತಮ್ “ಏಕೇನ ತಾಕಿಕೇಣೋತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿತಂ ತರ್ಕಮಪರೋ ದೂಷಯತಿ, ತೇನೋತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿತಮಪ್ಯಪರಃ, ಇತ್ಯತಃ ಪುರುಷಮತಿವೈರೂಪ್ಯಜನ್ಮಾ ತಕಃ ಸ್ಯಾದಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ” ಇತಿ। ತಚ್ಚಾಯುಕ್ತಮ್। ಯತೋಽಸ್ಯಾಪಿ ತರ್ಕಸ್ಯಾಪಿ ತರ್ಕಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇಽಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ವಾ ಅಸ್ಯಾಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಚ ಸ್ವವ್ಯಾಹತೈವೇತಿ ನಾಯಂ ವಾಕ್ಯಭೇದೋ ಯುಕ್ತ ಇತ್ಯುಕ್ತ ಏವ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ।

h ॥ ಮಾಯಾವಾದಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಸೂತ್ರಮ್ “ಏತೇನ ಶಿಷ್ಟಾ ಅಪರಿಗ್ರಹಾ ಅಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾಃ” ಇತಿ। ತತ್ ಕೇಚಿದ್ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಏತೇನ “ನ ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾತ್” ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪ್ರಕೃತೇನ ಶಿಷ್ಟೈಃ ಕೇನಚಿದಂಶೇನ ಪರಿಗೃಹೀತಸ್ಯ ಪ್ರಧಾನಕಾರಣವಾದಸ್ಯ ನಿರಾಕರಣೇನ ಶಿಷ್ಟೈರ್ಮನುವ್ಯಾಸಪ್ರಭೃತಿಭಿಃ ಕೇನಚಿದಪ್ಯಂಶೇನಾಪರಿಗೃಹೀತಾ ಯೇಽಣ್ವಾದಿಕಾರಣವಾದಾಸ್ತೇಽಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ ದೃಷ್ಟವ್ಯಾ ಇತಿ। ತದಿದಂ ದೂಷಯತಿ -- ನಚೇತಿ।

ನಚ ಶಿಷ್ಟಾಗೃಹೀತತ್ವಂ ನಿರೀಶಾದೀಶವಾದಿನಃ।

ಆಸ್ತಾಂ ತಾವದಭ್ಯಧಿಕಾಶಙ್ಕಾಪ್ರಕಾರಃ, ಪರಿಹಾರಾತಿದೇಶಪ್ರಕಾರಶ್ಚ। ಯತ್ತಾವದುಕ್ತಮ್, ಸಾಙ್ಖ್ಯಾದಪಿ ವೈಶೇಷಿಕಾದೇರತಿಶಯೇನ ಶಿಷ್ಟಾಗೃಹೀತತ್ವಮ್, ತದತೀವ ವಿರುದ್ಧಮ್। ಸಾಙ್ಖ್ಯಸ್ಯ ನಿರೀಶ್ವರತ್ವಾತ್। ವೈಶೇಷಿಕಾದೇಸ್ತು ಸೇಶ್ವರತ್ವಾತ್। ವೈಪರೀತ್ಯಸ್ಯೈವೋಚಿತತ್ವಾತ್। ಇಹ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಯೋ ನಿರಸ್ಯನ್ತೇ। ತತ್ರ ಸಾಙ್ಖ್ಯೋ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ನಾಭ್ಯುಪೈತಿ। ಕುತಸ್ತದೀಯಂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಮಿತ್ಯತಿಶಯೇನ ವೇದಾನ್ತವಾದವಿರೋಧಿತ್ವಾಚ್ಛಿಷ್ಟಾಪರಿಗೃಹೀತಃ। ವೈಶೇಷಿಕಾದಿಸ್ತು ಬ್ರಹ್ಮ ತಸ್ಯ ಜಗನ್ನಿಮಿತ್ತತ್ವಂ ಚಾಙ್ಗೀಕೃತ್ಯೋಪಾದಾನತಾಮಾತ್ರಂ ನಾಙ್ಗೀಕುರುತ ಇತೀಷದ್ ವಿರೋಧಿತ್ವಾತ್ ಈಷಚ್ಛಿಷ್ಟಾಪರಿಗೃಹೀತ ಇತಿ ಯುಕ್ತಮ್। ಸತ್ಕಾರ್ಯವಾದಿತ್ವಾದಿಕಂ ತು ಪ್ರಕೃತಾಸಙ್ಗತಮೇವ। ಅನ್ಯಥಾ ಯಾಗೀಯಹಿಂಸಾನಿಷೇಧಾದಿನಾ ವಿಪರಿವರ್ತಃ ಸ್ಯಾತ್। ಅಥ ವೇದಸಂವಾದಬಾಹುಲ್ಯಾಬಾಹುಲ್ಯಪ್ರಯುಕ್ತಮಿದಮ್। ತನ್ನ। ತತ್ವಾನಾಂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಾನಾಮಪರಿಸಙ್ಖ್ಯಾತತ್ವಾದಿತಿ।

h ॥ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾದೇವ ಜಗತಃ ಜೀವಪ್ರಧಾನಶೂನ್ಯಕಾಲಸ್ವಭಾವಾದಿಕಾರಣಕತ್ವವಾದಾ ನಿರಸ್ತಾಃ ॥

(###sudha --)

ಕಿನ್ತರ್ಹ್ಯಸ್ಯ ಸೂತ್ರಸ್ಯಾಭಿಧೇಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತ ಇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

#sutraಓಂ ಏತೇನ ಶಿಷ್ಟಾ ಅಪರಿಗ್ರಹಾ ಅಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾಃ ಓಂ ॥13॥**

ಅತೋಽವಶಿಷ್ಟಜೀವಾದಿಕರ್ತೃತಾಽತ್ರ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತೇ ॥74॥

(###sudha --)

ಅರ್ಥಾನ್ತರಸ್ಯ ನಿರಾಕೃತತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಅಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಕರಣಸ್ಯ ಸ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಾರ್ಢ್ಯಾರ್ಥತ್ವಾನ್ನಾಸಙ್ಗತಮಿತಿ ಸೂಚಯಿತುಮತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅವಶಿಷ್ಟಾ ನಿರಾಕೃತಾಯಾ ಅಭಾವಕರ್ತೃತಾಯಾಃ, ಜೀವಾದಿಕರ್ತೃತಾ, ಜಗತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಅನೇನ ನಿರಾಕೃತಾದವಶಿಷ್ಟಾ ವೇದಾಪರಿಗೃಹೀತಾ ಜೀವಪ್ರಧಾನಾಸತ್ಕಾಲಸ್ವಭಾವಾದಿವಾದಾ ನಿರಾಕೃತಾ ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಭವತಿ। ತತ್ರ ಶಿಷ್ಟಾ ಇತ್ಯೇವೋಕ್ತೇ ಬ್ರಹ್ಮಕಾರಣವಾದೋಽಪಿ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ। ತದರ್ಥಮಪರಿಗ್ರಹಾ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತನ್ಮಾತ್ರೇ ತೂಕ್ತೇ ಅಭಾವಕರ್ತೃತ್ವವಾದೋಽಪಿ ಗೃಹ್ಯೇತ। ತಥಾಚ ಪುನರುಕ್ತಿರತಿದೇಶಾನುಪಪತ್ತಿಶ್ಚ ಸ್ಯಾತ್। ಅತಃ ಶಿಷ್ಟಾ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅಭ್ಯಧಿಕಾಶಙ್ಕಾಸದ್ಭಾವಸೂಚನೇನ ಸೂತ್ರಾರಮ್ಭೋಪಪಾದನಾರ್ಥಂ ಚ ಶಿಷ್ಟಾಃ ಶಿಷ್ಟತಯಾ ಪ್ರತೀತಾಃ, ನತು ತತ ಏವ ನಿರಾಕೃತತಯೇತಿ।

h॥ ಅಸದಿತಿಸೂತ್ರೇ ಅಭಾವಸ್ಯ ಕಾರಣತ್ವನಿರಾಸಃ, ಅತ್ರ ಶೂನ್ಯಸ್ಯೇತಿ ನ ಪುನರುಕ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ನನು ಜೀವಾದೀತ್ಯಾದಿಗ್ರಹಣೇನಾಸತ್ಕರ್ತೃಕತ್ವಂ ಗೃಹೀತಮ್। ತದಸತ್। ತಸ್ಯ "ಅಸದಿತಿ ಚೇತ್" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ನಿರಸ್ತತ್ವೇನ ಪೌನರುಕ್ತ್ಯಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತನ್ಮನ ಇತಿ।

p**p

ತನ್ಮನೋಽಕುರುತೇತ್ಯಾದೇರಸತೋ ಮನಸೋ ಜನಿಃ।

ನಿವಾರಿತಾ ತು ಪೂರ್ವತ್ರ ಹ್ಯಕಸ್ಮಾದಿತಿ ತದ್ ವಿನಾ ॥75॥**

(###sudha --)

ಅಸತೋ ವಿಶ್ವಜನನಮಾಶಯಾತ್ರ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತೇ।

ಇತ್ಯಾದೇಃ ಪ್ರಮಾಣಾತ್। ಆಶಙ್ಕಿತೇತಿ ಶೇಷಃ। ಆದಿಪದೇನೋಕ್ತಯುಕ್ತಿರ್ಗೃಹ್ಯತೇ। ಅಸತಃ ಅಭಾವಸ್ಯ। ಮನಸ ಇತಿ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನೇಭ್ಯೋ ಜನಿಃ। ಜಗತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಪೂರ್ವತ್ರ ತ್ವಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ತಚ್ಚ ಪ್ರತಿಷೇಧಮಾತ್ರತ್ವಾದಿತ್ಯಾದಿನಾ ಸ್ಫುಟಮವಗಮ್ಯತ ಇತಿ ಹಿಶಬ್ದಃ। "ಅಕಸ್ಮಾದ್ವಿದಮಾವಿರಾಸೀತ್" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಾ। ತತ್ ಮನೋ ವಿನಾ। ಅಸತಃ ಶೂನ್ಯಾತ್।

ಯದ್ವಾ ಭಾಷ್ಯದಿಶಾ ನಿಷ್ಕಾರಣೈವಾತ್ರ ಜಗಜ್ಜನಿರಾಶಙ್ಕಿತೇತಿ ನ ಪೌನರುಕ್ತ್ಯಾದಿಕಮ್। ಅತ್ರ ಶಙ್ಕಾಪ್ರಾಪಕಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸಸ್ತು ಅಸ್ಯೈವ ಪ್ರಮೇಯಭೇದಸ್ಯೋಪಪಾದನಾರ್ಥಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏತೇನಾಭ್ಯಧಿಕಾಶಙ್ಕಾಽಪಿ ಸೂಚಿತಾ। ತಥಾಹಿ ಮಾ ಭೂದಭಾವಕರ್ತೃಕಂ ಜಗತ್, ತಥಾಽಪಿ ಜೀವಾದಿಭ್ಯೋ ಜನಿಮದ್ ಭವಿಷ್ಯತಿ। "ಜೀವಾದ್ ಭವನ್ತಿ ಭೂತಾನಿ", "ಪ್ರಧಾನಾದಿದಮುತ್ಪನ್ನಮ್", "ಅಕಸ್ಮಾದ್ದೀದಮಾವಿರಾಸೀತ್" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯನುಗೃಹೀತೇಭ್ಯೋ ಘಟದಧಿಕಣ್ವಕತ್ಯೈಕ್ಯಾಣ್ವದಿದೃಷ್ಟಾನ್ತೇಭ್ಯಃ। ನಹಿ ಜೀವಾದೀನಾಂ ಪ್ರತಿಷೇಧಮಾತ್ರತ್ವಮಸ್ತಿ, ಯೇನೋಕ್ತಯುಕ್ತಿವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾತ್। ಅಸತ್ತ್ವಾಚೇತನತ್ವಾದೇರುಪಲಕ್ಷಣಮೇತದಿತಿ ಚೇತ್। ಕಿಮತ್ರ ಅಸದಾದೇಃ ಕಾರಣತ್ವಮಾತ್ರಂ ನೇತ್ಯುಚ್ಯತೇ, ಕಿಂವಾ ಕರ್ತೃತ್ವಮ್? ನಾಽದ್ಯಃ, ಉಕ್ತದೃಷ್ಟಾನ್ತೇಷು ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯಾಸ್ಮಾಭಿರನಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾದಿತಿ। ಅತ ಏವಾತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಕರ್ತೃಶಬ್ದಃ ಕಾರಣತ್ವಮಾತ್ರಪರೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ।

h ॥ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ಯ ನಿರ್ದಲತ್ವಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಃ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವತ್ರ ಜೀವಾದೇರ್ವಿಶ್ವಕಾರಣತ್ವಮಾತ್ರಂ ಶಯತೇ, ತಸ್ಯೈವ ವಾ? ಆದ್ಯೇ ನ ಸಿದ್ಧಾನ್ತವಿರೋಧಃ। ಜೀವಸ್ಯ ಹ್ಯದೃಷ್ಟಾಧಾರತಯಾ ನಿಮಿತ್ತತ್ವಂ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಚೋಪಾದಾನತ್ವಮಙ್ಗೀಕೃತಮೇವ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಪ್ರಾಪಕಾಭಾವಾತ್। ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಸಕರ್ತೃಕತ್ವನಿಯಮದರ್ಶನಾಚ್ಚೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರಾಪಕಮಿತಿ।

ಪ್ರಾಪಕಂ ವಾಕ್ಯಮಾತ್ರಂ ತು ಪರಿಹಾರೋಽವಿಶೇಷಿತಃ ॥76॥**

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯ ಏವಾಽಶಯತೇ। ತಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಾಪಕಂ "ನ ಜೀವಾತ್ ಕಾರಣಂ ಪರಮ್", "ನಹ್ಯನ್ಯತ್ ಕಾರಣಂ ಮತಮ್" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಮ್। ನಚ ಲೋಕವಿರೋಧಃ। ವಾಕ್ಯಮಾತ್ರಸಿದ್ಧೇಽರ್ಥೇ ತತ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಮೇವ ಗೃಹ್ಯತೇ ನತು ಲೋಕೋಽನುಗಮ್ಯತ ಇತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೀ ಮನ್ಯತ ಇತಿ।

h ॥ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಪ್ತಪ್ರಧನಾಕಾರಣತ್ವವಾದೋಽತ್ರ ನಿರಾಕೃತಃ, ಸಮಯಪ್ರಾಪ್ತಸ್ತು ದ್ವಿತೀಯಪಾದ ಇತಿ ನ ಪೌನರುಕ್ತ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನುಚ ಪ್ರಧಾನಕಾರಣತ್ವಾದಿಮತಾನಿ ದ್ವಿತೀಯಪಾದೇ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯನ್ತೇ। ತೇಷಾಮತ್ರಾಪಿ ನಿರಾಕರಣೇ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತೋ ವಾಽಽಹ ಪ್ರಾಪಕಮಿತಿ। ಅತ್ರ ಶಙ್ಕಾಪ್ರಾಪಕಂ ವಾಕ್ಯಮಾತ್ರಮ್, ನತು ಸಮಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಅತ್ರ ಶ್ರುತ್ಯನುಗೃಹೀತಾಭಿರ್ಯುಕ್ತಿಭಿಃ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಪ್ರಧಾನಾದಿಕಾರಣತ್ವಂ ನಿರಾಕ್ರಿಯತೇ। ಉತ್ತರತ್ರ ತು ಸಾಙ್ಖ್ಯಾದಿಸಮಯಪ್ರಾಪ್ತಮ್। ಅತೋಽಪಿ ನೋಕ್ತದೋಷ ಇತಿ।

h ॥ ಪರಿಹಾರಾತಿದೇಶಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನ್ವೇವನ್ತರ್ಹ್ಯೇತೇನೇತ್ಯತಿದೇಶಃ ಕಥಮ್? ಉಕ್ತಪರಿಹಾರಸ್ಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ ಪರಿಹೃತತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪರಿಹಾರ ಇತಿ। ಯದ್ಯಪಿ ಪ್ರತಿಷೇಧಮಾತ್ರತ್ವಂ ಪ್ರಧಾನಾದಿಷ್ವಸಿದ್ಧಮ್। ಅಚೇತನತ್ವಾದಿಕಂ ಚ ಕಾರಣತ್ವಮಾತ್ರವಾದೇಽನೈಕಾನ್ತಿಕಮ್। ತಥಾಽಪಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಣಾಂ ಯುಕ್ತಿವಿರುದ್ಧತ್ವಂ ಯತ್ "ಪ್ರತಿಷೇಧಮಾತ್ರತ್ವಾತ್", "ದೃಷ್ಟಾನ್ತಭಾವಾತ್" ಇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸೂಚಿತಮ್, ಯಚ್ಚ "ಸ್ವಪಕ್ಷದೋಷಾಚ್ಚ" ಇತ್ಯಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಮ್, ಸ ಪರಿಹಾರೋಽತ್ರಾಪ್ಯವಿಶೇಷಿತಃ ಸಮಾನ ಇತ್ಯತಿದೇಶೋ ಯುಜ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ಜೀವಾದಿಕಾರಣಕತ್ವವಾದಸ್ಯ ಯುಕ್ತಿವಿರುದ್ಧತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಕಥಂ ಜಗತೋ ಜೀವಕರ್ತೃಕತ್ವಾದಿವಾದಸ್ಯ ಯುಕ್ತಿವಿರುದ್ಧತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಕ್ವಚಿದಿತಿ।

ಕ್ವಚಿಜ್ಜೀವಾಕೃತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾಽಚೇತನಾದೇವ ಚಾಕೃತಮ್।

ತದ್ವದೇವಾನುಮಾಽನ್ಯತ್ರ ವಸ್ತುತ್ವಾತ್ ಕ್ರಿಯತೇ ಶ್ರುತೇಃ॥77॥**

(###sudha --)

ಕ್ವಚಿದ್ ದೇಶಾದೌ। ಯದ್ವಾ ಕ್ವಚಿತ್ ಜೀವಾದೌ। ಅಕೃತಮಿತಿ ಚ ಭಾವಪ್ರಧಾನೋ ನಿರ್ದೇಶಃ। ಕಾರಣತ್ವಮಾತ್ರಮತ್ರ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋ ನ ಕರ್ತೃತ್ವಮಿತ್ಯತೋಽಚೇತನಾದಿತಿ ಪಞ್ಚಮೀಪ್ರಯೋಗಃ। ಅಚೇತನಾದಕೃತಂ ಚ ದೃಷ್ಟ್ವಾ। ಏವಶಬ್ದೇನ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಾನಾಮಸನ್ದಿಗ್ಧಸಾಧ್ಯತಾಮಾಹ। ಅನುಮಾ ಅನುಮಿತಿಃ। ಅನ್ಯಥಾ ವಸ್ತುತ್ವಸ್ಯೈವಾನುಮಾನತ್ವಾತ್ ಪಞ್ಚಮೀ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಜೀವಾಕೃತತ್ವಾದೇರಿತಿ ಶೇಷಃ। ಅನ್ಯತ್ರ ಮಹದಾದೌ।

ಅತ್ರೈತೇ ಪ್ರಯೋಗಾಃ ಮಹದಾದಿಕಾರ್ಯಂ ನ ಜೀವಕೃತಮ್, ವಸ್ತುತ್ವಾತ್; ಜೀವವತ್। ವಿಮತಂ ನ ಪ್ರಧಾನಕಾರ್ಯಂ ವಸ್ತುತ್ವಾತ್; ಪ್ರಧಾನವತ್। ವಿಮತಂ ನಾಸತ್ಕಾರ್ಯಮ್, ವಸ್ತುತ್ವಾತ್; ಘಟವದಿತಿ। ಯದ್ಯಪಿ ಜೀವಸ್ಯ ನಿಮಿತ್ತತ್ವೇನ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಉಪಾದಾನತ್ವೇನ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಮಙ್ಗೀಕೃತಮೇವ, ತಥಾಽಪಿ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಭಾವಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣೇದಂ ವಚನಮಿತಿ ನ ವಿರೋಧಃ।

ನನ್ವೇವಂಸತ್ಯತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ ಸ್ಯಾತ್। ವಿಮತಮೀಶ್ವರಕೃತಂ ನ ಭವತಿ, ವಸ್ತುತ್ವಾತ್; ಈಶ್ವರವದಿತ್ಯಪಿ ಪ್ರಯೋಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಶ್ರುತೇರಿತಿ। "ಸ ಇದಂ ಸರ್ವಮಸೃಜತ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇರ್ಮಹದಾದೇರೀಶ್ವರಕೃತತ್ವಾವಧಾರಣಾದತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾನುಮಾನಸ್ಯ ಬಾಧಿತತ್ವೇನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ।

ಸಮಂ ತರ್ಹೀದಂ ಭವದನುಮಾನೇಷು, "ಜೀವಾದ್ ಭವನ್ತಿ ಭೂತಾನಿ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಶ್ರುತೇರಿತಿ। ಭಾವಪ್ರಧಾನೋ ನಿರ್ದೇಶಃ। ಜೀವಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಶ್ರುತಿತ್ವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮನಾಮತ್ವಾನ್ನ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ತತ್ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಶ್ರುತೇರಿತಿ। "ನಾಮಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಯಮಾವಿಶನ್ತಿ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ। ಶೇಷಂ ಭಾಷ್ಯೇ।

ನನು ಜೀವಾದಿಕಾರಣಕತ್ವೇಽಪಿ ಘಟಾದಿದೃಷ್ಟಾನ್ತಾವಷ್ಟಮ್ಭೇನಾನುಮಾನಸಮ್ಭವಾತ್ ಕಥಮಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಶ್ರುತೇರಿತಿ। "ನಾನ್ಯೋಽತೋಽಸ್ತಿ ಕರ್ತಾ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇರ್ಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಾದ್ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಾನಾಂ ಸಾಧ್ಯವೈಕಲ್ಯಾಚ್ಚ ನಾನುಮಾನಾನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್।

ಏತೇನಾಸ್ಮದನುಮಾನೇಽಕಾರ್ಯತ್ವಮುಪಾಧಿರಿತ್ಯಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್। ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ ಜೀವಾದ್ಯಕೃತೇಽಪಿ ಘಟಾದಾವಕಾರ್ಯತ್ವಾಭಾವಾತ್। ಪ್ರತಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಾದಿದೋಷಾನುಷಙ್ಗಾಚ್ಚೇತಿ ಸರ್ವಂ ಸುಸ್ಥಮ್ ॥*#### h ॥ ಇತ್ಯಸದಧಿಕರಣಮ್ ॥4॥**

#aಅಥಭೋಕ್ತ್ರಾಪತ್ತ್ಯಧಿಕರಣಮ್ ॥5॥**

(###sudha --)

h ॥ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ "ಏಕೀಭವನ್ತಿ' ಇತಿ ಮೋಕ್ಷೇ ಜೀವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾಪತ್ತಿಶ್ರವಣಾತ್ ತಯೋರಭೇದಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಭೋಕ್ತ್ರಾಪತ್ತೇರವಿಭಾಗಶ್ಚೇತ್ ಸ್ಯಾಲ್ಲೋಕವತ್। ಅತೀತಾಧಿಕರಣೇ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವೇ ಶ್ರುತಿಸಂವಾದಿತ್ವೇನ ಪ್ರಬಲಯಾ ಯುಕ್ತ್ಯಾ ವಿರೋಧಃ ಪರಿಹೃತಃ। ಇದಾನೀಂ ತು ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧಲಿಙ್ಗತ್ವೇನ ಪ್ರಬಲಯಾ ಯುಕ್ತ್ಯಾ ವಿರೋಧಃ ಪರಿಹ್ರಿಯತೇ।

ತಥಾಹಿ ನ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಂ ವಾಸ್ತವಂ ಸಮ್ಭವತಿ। ಅಸರ್ವಕಾರಣೇನ ಮುಕ್ತಜೀವೇನಾತ್ಯನ್ತಾಭಿನ್ನತ್ವಾತ್। ನಹಿ ಯೋ ಯೇನಾತ್ಯನ್ತಾಭಿನ್ನಃ, ಸ ತದ್ವಿರುದ್ಧಸ್ವಭಾವೋ ವಸ್ತುತ ಇತಿ ಕ್ವಚಿದುಪಲಬ್ಧಮ್। ನಚ ಮುಕ್ತಸ್ಯಾಸರ್ವಕಾರಣತ್ವಮಸಿದ್ಧಮ್, ಸರ್ವಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಸಂಸಾರೇಽನುಪಲಮ್ಭಾತ್। ಸಂಸಾರೇ ಪ್ರತೀಯಮಾನಸ್ಯ ಕಸ್ಯಚಿದಾಕಾರಸ್ಯೈವ ಅಪಗಮೋ ಹಿ ಮೋಕ್ಷಃ, ನತ್ವಪೂರ್ವಾಕಾರೋತ್ಪಾದಃ, ಅನಿತ್ಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಚಾಽನನ್ದಾದೇರಿವ ವಿದ್ಯಮಾನಸ್ಯೈವಾವಿದ್ಯಯಾ ತಿರೋಹಿತತ್ವಾತ್ ಸರ್ವಕಾರಣತ್ವಸ್ಯಾನುಪಲಮ್ಭ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್, ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್। ಆನನ್ದಾದೇಃ ಪರಮಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದತ್ವಾದಿನಾ ಈಷದುಪಲಬ್ಧೇಶ್ಚ। ನಚ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಶ್ರವಣಾತ್ ಸರ್ವಥಾಽನುಪಲಭ್ಯಮಾನಮಪಿ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಂ ಸಂಸಾರೇ ಕಲ್ಪ್ಯಮಿತಿ ಯುಕ್ತಮ್, ಶ್ರುತೇಃ ಕಾಲ್ಪನಿಕಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾನುವಾದಿತ್ವೇನಾಪಿ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾತ್। ನಚ ತಥಾಭೂತಮೇವ ಲಕ್ಷಣಮಸ್ತ್ವಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್, ಅನಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಕಾಲ್ಪನಿಕಸ್ಯ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಧಾನಾದಿಷ್ವಪಿ ಸಮ್ಭವೇನಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚ

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಮುಕ್ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೈಕ್ಯಮೇವಾಸಿದ್ಧಮಿತಿ। ಮೈವಮ್। "ಕರ್ಮಾಣಿ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಶ್ಚ ಆತ್ಮಾ ಪರೇಽವ್ಯಯೇ ಸರ್ವ ಏಕೀಭವನ್ತಿ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ। ತದಿದಮುಕ್ತಂ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ಭೋಕ್ತುರ್ಜೀವಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೇ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾಪತ್ತಿಶ್ರವಣಾತ್ ತಯೋರವಿಭಾಗೋ ಭೇದಾಭಾವಃ। ತತಶ್ಚ ನ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಂ ವಾಸ್ತವಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ।

h॥ ಏಕೀಭಾವವಚನಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೈಕ್ಯಮತ್ಯೈಕ್ಯನಿಮಿತ್ತಕತ್ವಾನ್ನಾಭೇದಕಲ್ಪನಾ ಯುಕ್ತಾ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಿತಮ್।

#sutraಓಂ ಭೋಕ್ತ್ರಾಪತ್ತೇರವಿಭಾಗಶ್ಚೇತ್ ಸ್ಯಾಲ್ಲೋಕವತ್ ಓಂ॥14॥**

(###sudha --)

ಭವೇದೇತದಖಿಲಂ ಯದಿ ಮುಕ್ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಾಽಭೇದ ಏವ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈತದಸ್ತಿ। ಶ್ರೌತಸ್ತ್ವೇಕೀಭಾವಪ್ರಯೋಗಃ ಸ್ಯಾಲ್ಲೋಕವತ್। ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಉದಕೇ ಉದಕಸ್ಯೈಕೀಭಾವವ್ಯವಹಾರಃ ಸ್ಥಾನೈಕ್ಯನಿಬನ್ಧನಃ, ಯಥಾವಾ ಪ್ರಾಗ್ ವಿಭಿನ್ನಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ಸಾಮ್ಪ್ರತಮೇಕೀಭೂತಾ ಇತಿ ಮತ್ಯೈಕ್ಯನಿಬನ್ಧನಃ, ತಥಾ ಪ್ರಾಗ್ ವಿಭಿನ್ನಸ್ಥಾನಾ ಭಿನ್ನಮತಯಶ್ಚ ಜೀವಾ ಮುಕ್ತೌ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಏಕೀಭವನ್ತಿ। ಏಕಸ್ಥಾನಾ ಏಕಮತಯಶ್ಚ ಭವನ್ತೀತ್ಯುಪಪದ್ಯತೇ। ತಸ್ಮಾದಸಿದ್ಧೇನಾಸಿದ್ಧಸಾಧನಮೇತದಿತಿ।

h॥ ಪ್ರಾಗಭಿನ್ನಯೋರೇವ ಮೋಕ್ಷೇ ಅಭೇದಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಶ್ರುತೌ ಚ್ವಿಪ್ರತ್ಯಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ತದೇತದಯುಕ್ತಮ್। ಮುಖ್ಯಾರ್ಥೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್। ವಿನಾ ಬಾಧಕೇನ ಜಘನ್ಯವೃತ್ತ್ಯಾಶ್ರಯಣೇ ಚಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತ್ಯತೋ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥೇ ಬಾಧಕಯುಕ್ತಿವ್ಯುತ್ಪಾದನಪರತ್ವೇನಾಪಿ "ಸ್ಯಾಲ್ಲೋಕವತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರಖಣ್ಡಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ನಾನ್ಯದಿತಿ।

ನಾನ್ಯದನ್ಯತ್ವಮಾಪನ್ನಂ ಕ್ವಚಿದ್ ದೃಷ್ಟಂ ಕಥಞ್ಚನ।

ಅತೋ ಜೀವಸ್ಯ ನ ಬ್ರಹ್ಮಭಾವಃ ಸ್ಯಾದ್ಧಿ ಕದಾಚನ॥78॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಮುಖ್ಯಮೇವಾರ್ಥಮಙ್ಗೀಕುರ್ವಾಣಃ ಪ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ। ಕಿಂ ಪ್ರಾಗಭಿನ್ನಸ್ಯೈವ ಜೀವಸ್ಯ ಮುಕ್ತೌ ಬ್ರಹ್ಮಣೈಕ್ಯಮನೇನೋಚ್ಯತೇ, ಉತ ಭಿನ್ನಸ್ಯ, ಅಥವಾ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನಸ್ಯ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಅಭೂತತದ್ಭಾವಾರ್ಥಸ್ಯೈಕೀಭವನ್ತೀತಿ ಚ್ವಿಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯೈವಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಅತ ಏವ ನ

ತೃತೀಯಃ, ಐಕ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಕ್ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ । ಭೇದನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥತ್ವೇ ತು ಗೌಣಾರ್ಥತ್ವಾಪತ್ತೇಃ । ದ್ವಿತೀಯನಿರಾಕರಣೇನ ನಿರಸ್ತತ್ವಾಚ್ಚ ।

h ll ಪ್ರಾಗ್ ಜೀವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಭಿನ್ನತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ಕದಾಚಿದಪಿ ತದಭೇದೋ ನಾಙ್ಗೀಕಾರಾರ್ಹಃ ll

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯೇ ತ್ವಿದಮುಪತಿಷ್ಠತೇ ನಾನ್ಯದಿತಿ । ಹಿಶಬ್ದೋ ಹೇತೌ । ಯತೋ ಲೋಕೇ ಅನ್ಯದ್ ವಸ್ತು, ಅನ್ಯತ್ವಂ ವಸ್ತ್ವನ್ತರೇಣ ಅಭೇದಮಾಪನ್ನಂ ಕ್ವಚಿತ್ ಕಾಲೇ ಕಥಞ್ಚನೋಪಾಯೇನ ನ ದೃಷ್ಟಮ್ । ಅತಸ್ತದ್ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ಜೀವಸ್ಯಾಪಿ ಕದಾಚನ ಮುಕ್ತಾವಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಭಾವೋ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾತ್ ।

ಅಯಮತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಃ ಜೀವೋ ನ ಕಾಲಾನ್ತರೇಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೈಕ್ಯಮಾಪತ್ಸ್ಯತೇ, ಪ್ರಾಕ್ ತತೋಽತ್ಯನ್ತಭಿನ್ನತ್ವಾತ್; ಯಃ ಕದಾಚಿದ್ ಯತೋಽತ್ಯನ್ತಂ ಭಿದ್ಯತೇ, ನಾಸೌ ಕದಾಚಿತ್ ತದೈಕ್ಯಮಾಪದ್ಯತೇ, ಯಥಾ ಘಟಃ ಪಟೇನೇತಿ । ಅಥವಾ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರ್ಭೇದಃ ಸತೋರ್ಭೇದಿನೋರ್ನ ನಿವೃತ್ತಿಮಾನ್, ಭೇದತ್ವಾತ್; ಸ್ತಮ್ಭಕುಮ್ಭಾದಿಭೇದವದಿತಿ । ಆಗಮಬಾಧಿತಮೇತದಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ಆಗಮಾನಾಂ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತಾಸಮ್ಭವೇಽನುಮಾನಬಾಧಕತ್ವಮ್, ಬಾಧಿತೇ ಚಾನುಮಾನೇ ತೇಷಾಂ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತೇತಿ ಪರಸ್ಪರಾಶ್ರಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಾಚ್ಚ । ತಥಾಹಿ ಶ್ರುತಿಃ "ಯಥೋದಕಮ್" ಇತ್ಯಾದಿಕಾ । ಪ್ರಹ್ಲಾದೋಽಪಿ

"ಪರಮಾತ್ಮಾತ್ಮನೋರ್ಯೋಗಃ ಪರಮಾರ್ಥ ಇತೀಷ್ಯತಾಮ್ ।

ಮಿಥ್ಯೈತದನ್ಯದ್ ದ್ರವ್ಯಂ ಹಿ ನೈತಿ ತದ್ದ್ರವ್ಯತಾಂ ಯತಃ" ಇತಿ ।

h ll ಭಿನ್ನತಯಾ ಪ್ರಮಿತಸ್ಯ ಕಾಲಾನ್ತರೇಽಪಿ

ಅಭಿನ್ನತಯಾ ಪ್ರತೀತ್ಯಸಮ್ಭವಾತ್ ನಾಭೇದೋ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ ll

(###sudha --)

ಅಥ ಮತಮ್ । ನಾಯಮಸ್ತಿ ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧಃ । ಪ್ರಾಗಪ್ಯಭಿನ್ನ ಏವ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಜೀವ ಇತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ । ನಚ ಚ್ವಿಪ್ರತ್ಯಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ । ಪ್ರತೀತ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ ತದುಪಪತ್ತೇಃ । ಪ್ರಾಗ್ ವಿಭಿನ್ನತಯಾ ದೃಷ್ಟೋಽಯಂ ಜೀವೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ । ಅಥೇದಾನೀಂ ಮುಕ್ತಾವಭಿನ್ನತಯಾ ದೃಶ್ಯತೇ, ಇತ್ಯತ ಏಕೀಭವನ್ತೀತ್ಯುಚ್ಯತ ಇತಿ ।

ಅತ್ರೇದಂ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಕಿಂ ಪ್ರಾಕ್ತನೀ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರ್ಭೇದದೃಷ್ಟಿರ್ಭ್ರಾನ್ತಿಃ, ಉತ ಪ್ರಮೇತಿ । ನಾಽದ್ಯಃ, ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್ । ಶ್ರುತಯಸ್ತ್ವದ್ಯಾಪ್ಯವ್ಯವಸ್ಥಿತಾರ್ಥಾ ನ ಬಾಧಕತಾಮಶ್ನುವತೇ । ದ್ವಿತೀಯೇ ತ್ವಾಹ ಕ್ವಚಿದಿತಿ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕ್ವಚಿದ್ ಭಿನ್ನತಯಾ ದೃಷ್ಟಂ ತದಭಿನ್ನತಯಾ ಕಥಮ್।

ದೃಶ್ಯೇನ್ನೋ ದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಂ ಹಿ ತಾದೃಶಂ ನಚ ದೃಶ್ಯತೇ ॥79॥**

(###sudha --)

ಕ್ವಚಿತ್ ಕಾಲೇ ಯದ್ ವಸ್ತು ಯತೋ ಭಿನ್ನತಯಾ ಪ್ರಮಿತಮ್, ತತ್ ಕಾಲಾನ್ತರೇऽಪಿ ಕಥಂ ತದಭಿನ್ನತಯಾ ಪ್ರತೀಯೇತ? ನ ಕಥಞ್ಚಿದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನೋ ದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಂ ಹೀತಿ। ತಾದೃಶಂ ಪ್ರಾಗ್ ಭಿನ್ನತಯಾ ಪ್ರಮಿತಂ ಕಾಲಾನ್ತರೇऽಭಿನ್ನತಯಾ ಪ್ರಮೀಯಮಾಣಮ್।

ಅಯಮಿಹ ಪ್ರಯೋಗಃ ಜೀವೋ ನ ಕದಾಚಿದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾಭಿನ್ನತಯಾ ಪ್ರಮಾವಿಷಯಃ, ತತೋऽತ್ಯನ್ತಭಿನ್ನತಯಾ ಪ್ರಮಿತತ್ವಾತ್; ಯದೇವಂ ತದೇವಮ್, ಯಥಾ ಘಟಃ ಪಟಾದ್ ಭಿನ್ನತಯೇತಿ। ಯಸ್ತು ಕ್ವಚಿದಪಿ ಭೇದಪ್ರಮಾಂ ನ ಮನ್ಯತೇ, ತಂ ಪ್ರತ್ಯಾರೋಪಿತಭೇದಮೇಕಂ ವಸ್ತು ವ್ಯತಿರೇಕೋದಾಹರಣಂ ವಾಚ್ಯಮ್। ಏವಞ್ಚ ಪ್ರತೀತಿಮುಪಾದಾಯಾಪಿ ನ ಚ್ವಿಪ್ರತ್ಯಯೋಪಪತ್ತಿಃ। ಏತದರ್ಥತ್ವೇನಾಪಿ "ಸ್ಯಾಲ್ಲೋಕವತ್" ಇತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್। ತದೇವಂ ಗ್ರಾವಪ್ಲವನಾದಿಶ್ರುತಿವತ್ ಉಪಪತ್ತಿವಿರುದ್ಧತ್ವೇನ ಶ್ರುತೇರ್ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಾಸಮ್ಭವಾದಮುಖ್ಯಾರ್ಥ ಏವ ಸ್ವೀಕರಣೀಯೇ ಪರಕೀಯಹೇತೋರಸಿದ್ಧತ್ವಾನ್ನ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇ ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್।

h ॥ ಮಾಯಾವಾದಿಭಾಸ್ಕರವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಕೇಚಿದಿದಂ ಸೂತ್ರಮನ್ಯಥಾ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ। ಪೂರ್ವಂ ಕಿಲ ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕಸ್ಯ ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾದನತ್ವೇನ ಬ್ರಹ್ಮಾನನ್ಯತ್ವಮುಕ್ತಮ್। ತದಾಕ್ಷಿಪ್ಯ ಸಮಾಧಾತುಮಿದಂ ಸೂತ್ರಮ್। ತಥಾಹಿ ಯದಿ ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕಸ್ಯ ಜಗತೋ ಬ್ರಹ್ಮಾನನ್ಯತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಚೇತನೋ ಭೋಕ್ತಾ ಭೋಗ್ಯಾಶ್ಚಾಚೇತನಾ ವಿಷಯಾ ಇತ್ಯಯಂ ವಿಭಾಗೋ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಕುತಃ? ಭೋಗಸ್ಯಾಪಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಾಪತ್ತೇಃ। ಭೋಕ್ತುರಪಿ ಭೋಗ್ಯತ್ವಾಪತ್ತೇಃ। ಭವಿತವ್ಯಂ ಚಾನೇನ ವಿಭಾಗೇನ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಸ್ಯಾಲ್ಲೋಕವತ್। ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಸಮುದ್ರಾತ್ಮನಾಮಪಿ ಫೇನತರಙ್ಗಾದೀನಾಂ ನೇತರೇತರಭಾವಾಪತ್ತ್ಯಾ ವಿಭಾಗಭಙ್ಗಃ, ಯಥಾವಾ ಮಹಾಕಾಶಾತ್ಮನಾಮಪಿ ಘಟಮಠಾದ್ಯಾಕಾಶಾನಾಂ, ತಥಾ ಪ್ರಕೃತೇऽಪಿ ಸ್ಯಾದಿತಿ। ತದಿದಂ ದೂಷಯತಿ -- ಭೋಕ್ತ್ರೃತ್ವೇತಿ।

ಭೋಕ್ತ್ರೃತ್ವಾಪತ್ತಿತ ಇತಿ ಯನ್ಮತಂ ತತ್ ಕುತೋ ಹರಿಃ।

ಭೋಕ್ತ್ರಾ್ರಪತ್ತೇರಿತಿ ಪ್ರಾಹ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥80॥**

(###sudha --)

ಯದ್ ಯದಿ ಭೋಕ್ತ್ರಾಪತ್ತೇರಿತ್ಯತ್ರ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಾಪತ್ತೇರಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯಾಭಿಮತಂ ಸ್ಯಾತ್, ತತ್ ತರ್ಹಿ ಕುತೋ ಹರಿಃ ಸೂತ್ರಕೃತ್ ಭೋಕ್ತ್ರಾಪತ್ತೇರಿತಿ

ಪ್ರಾಹ। ಭೋಕ್ತೃತ್ವಾಪತ್ತೇರಿತ್ಯೇವ ಬ್ರೂಯಾತ್। ನಚೈವಮಬ್ರವೀತ್। ತತೋ ನಾಯಮಭಿಪ್ರಾಯಃ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯೇತಿ। ಯದ್ಯಪ್ಯತ್ರ ಪರೇಷಾಮಸ್ಮಾಕಂ ಚಾಧ್ಯಾಹಾರಸಾಮ್ಯಮ್। ತಥಾಽಪಿ ಭಾವಪ್ರತ್ಯಯಾಭಾವಃ ಪರಸ್ಯಾಧಿಕಃ।

h ll ರಾಮಾನುಜೋಕ್ತಸೂತ್ರಾರ್ಥನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

ಯೇ ತು ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ “ಚಿದಚಿದ್ವಸ್ತುಶರೀರತ್ವೇ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜೀವವತ್ ಸುಖದುಃಖಾದಿಭೋಕ್ತೃತ್ವಾಪತ್ತೇರ್ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಸ್ವಭಾವವಿಭಾಗೋ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಯಥಾ ಕಾನ್ತಾರೇ ನಿಪತಿತಸ್ಯಾಪಿ ನೃಪಸ್ಯ ದಂಶಮಶಕಾದ್ಯುಪದ್ರವಃ, ತಥಾಽತ್ರಾಪಿ ಸ್ಯಾತ್” ಇತಿ। ತೇಷಾಮಪ್ಯಯಂ ಶಬ್ದದೋಷಃ ಸಮಾನಃ।

h ll ಅಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಸಸ್ಯ ಅಯುಕ್ತತಾಮಾಶಯ ಪರಿಹಾರಕಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ನನು ಭಾವಪ್ರಧಾನಾ ನಿರ್ದೇಶಾಸ್ತತ್ರತತ್ರ ಬಹುಲಮುಪಲಭ್ಯನ್ತೇ। ತತ್ ಕಥಮಯಂ ದೋಷೋಽಭಿಧೀಯತೇ? ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿರ್ಭಾಷ್ಯಕಾರಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯೇ ವ್ಯವಸ್ಥಿತೇ ತದ್ಬಲಾಚ್ಚಾಬ್ದೀ ಗೌಣತಾ ಕಥಞ್ಚಿದನುಸರ್ತವ್ಯಾ। ನಚಾಸ್ಯ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ಇದಂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಮ್। ಜಗದುಪಾದಾನತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಾಗನುಕ್ತತ್ವೇನಾನುಕ್ತೋಪಾಲಮ್ಭಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಜಗಚ್ಛರೀರತ್ವಸ್ಯ ಅನ್ತರ್ಯಾಮ್ಯಧಿಕರಣೇ ಪ್ರಸಕ್ತತ್ವೇಽಪಿ ಸಮ್ಭೋಗಪ್ರಾಪ್ತಿರಿತ್ಯನೇನೈವ ಪರಿಹೃತತ್ವಾತ್। ತತ್ರ ಜೀವಶರೀರಗತತ್ವೇನ ಪ್ರಸಕ್ತಭೋಕ್ತೃತ್ವಮಪಾಸ್ತಮ್, ಅತ್ರ ತು ಜಗಚ್ಛರೀರತ್ವೇನೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪಕ್ಷಯೋರ್ನ್ಯಾಯಾವಿಶೇಷೇ ಸೂತ್ರಾರಮ್ಭಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಅತೋ ನಿರ್ನಿಮಿತ್ತಃ ಶಾಬ್ದದೋಷೋಽಪಿ ನಾನುಸರಣಾರ್ಹ ಇತಿ। ಯದ್ವೈತದರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದನಾಯ ಕಥಞ್ಚೇತ್ಯಾದ್ಯುತ್ತರವಾಕ್ಯಮತ್ರಾಪಿ ಸಂಯೋಜ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮಿತ್ಯುಕ್ತ ಏವ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಇತಿ ll*#### h ll ಇತಿ ಭೋಕ್ತ್ರಾಪತ್ತ್ಯಧಿಕರಣಮ್ ll5 ll**

#aಅಥಆರಮ್ಭಣಾಧಿಕರಣಮ್ ll6 ll**

(###sudha --)

h ll ಗತಾರ್ಥತಾಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಃ ll

(###sudha --)

ತದನನ್ಯತ್ವಮಾರಮ್ಭಣಶಬ್ದಾದಿಭ್ಯಃ। ಪ್ರಾಕ್ ಪ್ರಮಾಣಮೂಲತ್ವತತ್ಸಂವಾದಿತ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಬಲಯಾ ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಉಕ್ತೇಽರ್ಥೇ ವಿರೋಧೋ ನಿರಾಕೃತಃ। ಬಾಹುಲ್ಯಲಕ್ಷಣಬಲವದ್ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧಪರಿಹಾರಾಯ ಇದಮಧಿಕರಣಮಾರಭ್ಯತೇ।

h ll ಭಾಸ್ಕರೇಣ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಯೋರ್ಜಗದ್ಬ್ರಹ್ಮಣೋರಭೇದ ಅಧಿಕರಣಾರ್ಥ ಇತ್ಯುಪಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ತದಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮಪರಿಣಾಮವಾದೀ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಅನನ್ತರಾಧಿಕರಣೇ ಭೋಗ್ಯವರ್ಗಸ್ಯ ಪರಿಣಾಮತಃ ಸಿದ್ಧಪ್ರಾತಿಸ್ವಿಕರೂಪಭೇದಾನಪಹ್ನವೇನ ಲೋಕಸಿದ್ಧಕಾರಣಾಭೇದಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ಸಾಙ್ಖ್ಯಸಿದ್ಧಾನ್ತೇನ ಶಾಸ್ತ್ರತೋ ಭೋಕ್ತೃವರ್ಗಸ್ಯ ಸ್ವಾಭಾವಿಕರೂಪಬ್ರಹ್ಮಾವಿಭಾಗೇ ಭೋಗ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯವದ್ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಾಪತ್ತಿಮಾಶಯಾನೈಕಾನ್ತಿಕತ್ವೇನ ನಿರಾಸೋಽಭಿಹಿತಃ। ಸಮ್ಪ್ರತಿ ವೈಶೇಷಿಕಾದಿಮತೇನ ಸ್ವರೂಪಕಾರ್ಯವ್ಯಪದೇಶಾದಿಭೇದೇನ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಕಾರಣಾತ್ಮಕತ್ವಾಸಿದ್ಧ್ಯಾ ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ವೈತಮಾಕ್ಷಿಪ್ಯ ಸಮಾಧೀಯತೇ।

ತಥಾಹಿ ತದನನ್ಯತ್ವಂ ತೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣಾಽನನ್ಯತ್ವಂ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ। ಕುತಃ? ಆರಮ್ಭಣಶಬ್ದಾದಿಭ್ಯಃ, "ಯಥಾ ಸೋಮ್ಯೈಕೇನ ಮೃತ್ಪಿಣ್ಡೇನ ವಿಜ್ಞಾತೇನ ಸರ್ವಂ ಮೃನ್ಮಯಂ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಸ್ಯಾತ್। ವಾಚಾಽಽರಮ್ಭಣಂ ವಿಕಾರೋ ನಾಮಧೇಯಂ ಮೃತ್ತಿಕೇತ್ಯೇವ ಸತ್ಯಮ್" ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾತ್। ಆದಿಗ್ರಹಣಾತ್ "ಐತದಾತ್ಮ್ಯಮಿದಂ ಸರ್ವಮ್", "ಯದಯಮಾತ್ಮಾ", "ಸರ್ವಂ ಸ್ವಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯಾದಿತಾದಾತ್ಮ್ಯವೇದಕಶ್ರುತಿಪರಿಗ್ರಹ ಇತಿ।

h || ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ಕಾರ್ಯಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಪರತಯಾ ಅಧಿಕರಣವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ||

(###sudha --)

ವಿವರ್ತವಾದೀ ತು ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಅಭ್ಯುಪಗಮ್ಯ ಚೇಮಂ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಂ ಭೋಕ್ತೃಭೋಗ್ಯಲಕ್ಷಣಂ ವಿಭಾಗಮ್, "ಸ್ಯಾಲ್ಲೋಕವತ್" ಇತಿ ಪರಿಹಾರೋಽಭಿಹಿತಃ। ನತ್ವಯಂ ವಿಭಾಗಃ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕೋಽಸ್ತಿ। ಯಸ್ಮಾತ್ ತದನನ್ಯತ್ವಂ ಕಾರಣಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಕಾರ್ಯಸ್ಯಾಽಕಾಶಾದೇಃ ಪರಮಾರ್ಥತೋಽನನ್ಯತ್ವಂ ವ್ಯತಿರೇಕೇಣಾಭಾವಃ ಅವಗಮ್ಯತೇ। ಕುತಃ? ಆರಮ್ಭಣಶಬ್ದಾದಿಭ್ಯ ಇತಿ।

h || ಜಗದ್ಬ್ರಹ್ಮಣೋರಭೇದಸ್ಯ ಅಧಿಕರಣಾರ್ಥತ್ವಾಸಮ್ಭವಃ ||

(###sudha --)

ತತ್ರಾಽದ್ಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ತಾವನ್ನಿರಾಕರೋತಿ -- -- ಕಥಂ ಚೇತಿ।

|| || || || || || || || || ||ಕಥಞ್ಚ ತದನನ್ಯತಾ ||80 ||**

(###sudha --)

ಕಥಮಿತ್ಯಾಕ್ಷೇಪೇ। ಚಶಬ್ದಃ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರಾಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾಕ್ಷೇಪೇಣಾಸ್ಯ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ। ಜಗತ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಮತ್ರಾಪಿ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ। ಅತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಶೇಷಃ।

ಅಯಮಾಶಯಃ ಯೋ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾದಾನತಾಂ ಜಗತೋಽಭ್ಯುಪಗಮ್ಯಾಪಿ ತದನ್ಯತಾಂ ಮನ್ಯತೇ, ಸೋಽತ್ರ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೀಕರಣೀಯಃ। ನಚ ವೈಶೇಷಿಕಾದಿಸ್ತಥೇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಭಾವಾನ್ನ ತದನನ್ಯತ್ವೋಕ್ತೇರವಸರೋಽಸ್ತಿ। ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾದಾನತಾಮನಙ್ಗೀಕುರ್ವಾಣಂ ಪ್ರತಿ ತು ಸೈವ

ಸಮರ್ಥನೀಯಾ। ನತು ತದನನ್ಯತಾ। ತದಧೀನಸಿದ್ಧಿತ್ವಾದಸ್ಯಾಃ। ಅಥ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾದಾನತಾಽಪ್ಯತ್ರ ಸಮರ್ಥ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಥಾಸತಿ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾಧಿಕರಣವೈಯರ್ಥ್ಯಾಪತ್ತೇಃ। ಪ್ರಕೃತ್ಯಧಿಕರಣನ್ಯಾಯೇನೋಪಪಾದಿತಬ್ರಹ್ಮೋಪಾದಾನತಾಮಭ್ಯುಪೇತ್ಯಾಪಿ ತದನ್ಯತಾಂ ಮನ್ಯಮಾನೋಽತ್ರ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ಕಿಮಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾದಾನತ್ವಂ ಬಹ್ಮಸಮವಾಯಿತ್ವಂ ವಾ, ಬ್ರಹ್ಮಪರಿಣಾಮತ್ವಂ ವಾ, ಯತ್ ಪರೇಣಾಙ್ಗೀಕಾರಿತಮ್। ನಾಽದ್ಯಃ ಕಲ್ಪಃ, ತಸ್ಯಾನನ್ಯತ್ವವಿರೋಧಾತ್। ಸಮವಾಯಸ್ಯ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾಚ್ಚ। (695) ದ್ವಿತೀಯೇ ಪ್ರಯತ್ನವೈಯರ್ಥ್ಯಮೇವ। ನಹಿ ಕೋಽಪಿ ಪರಿಣಾಮವಾದಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಯೋರತ್ಯನ್ತಭೇದಮಙ್ಗೀಕುರುತೇ, ಯಂ ಪ್ರತೀದಮಾರಭ್ಯೇತ ಇತಿ।

h ll ಜಗದ್ಬ್ರಹ್ಮಣೋರಭೇದಸ್ಯ ಅಙ್ಗೀಕಾರಾನರ್ಹತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ಯದ್ವಾ, ಕಥಞ್ಚ ತದನನ್ಯತಾ ಜಗತೋ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ? ಅನನ್ಯತ್ವಂ ಹಿ ಭೇದಾಭಾವಃ। ಅತ್ಯನ್ತಾಭೇದ ಇತಿ ಯಾವತ್। ಭೇದಾಭೇದೌ ಚ ಪರೇಣಾಙ್ಗೀಕೃತೌ। ಅತಸ್ತಾದಾತ್ಮ್ಯಮಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ನೈಷ ದೋಷಃ, ಯಾವತಾ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಕಾರಣೇನ ಅಭೇದ ಏವ, ಕಾರಣಸ್ಯ ತು ಕಾರ್ಯಾದ್ ಭೇದ ಏವೇತ್ಯೇವಂ ಭೇದಾಭೇದಾವಙ್ಗೀಕೃತಾವಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಯದಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಜಗತೋಽನ್ಯದೇವ, ತದಾ ಕಥಞ್ಚ ತದನನ್ಯತಾ ಜಗತಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಹಿ ಯದ್ ಯತೋಽತ್ಯನ್ತಭಿನ್ನಮ್, ತತ್ ತೇನಾತ್ಯನ್ತಾಭಿನ್ನಮಿತಿ ಸಮ್ಭವತಿ, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತಿ।

h ll ಜಗದ್ಬ್ರಹ್ಮಣೋರಭೇದಸ್ಯ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ಅಥವಾ, ಕಥಞ್ಚ ತದನನ್ಯತಾ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತುಂ ಯುಕ್ತಾ? ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾದಿತಿ ಶೇಷಃ। ನನುಚ "ಆರಮ್ಭಣಶಬ್ದಾದಿಭ್ಯಃ" ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವ ಇತಿ ಚೇತ್। ಅತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಆರಮ್ಭಣಶಬ್ದಸ್ತಾವತ್ ಕಿಂ ಸಾಕ್ಷಾಜ್ಜಗತೋ ಬ್ರಹ್ಮಾನನ್ಯತ್ವಮಾಚಕ್ಷೀತ, ಉತ ವಿಕಾರಸ್ಯ ವಿಕಾರ್ಯನನ್ಯತ್ವಮ್। ಆದ್ಯೇ ಕಥಞ್ಚ ತದನನ್ಯತಾ ಜಗತೋಽಸ್ಯಾರ್ಥಃ ಸ್ಯಾತ್? "ಯಥಾ ಸೋಮ್ಯ" ಇತಿ ಮೃತ್ಪಿಣ್ಡಾದೇಃ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾದಿತ್ಯುತ್ತರಮ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ಭವತು ನಾಮ ವಿಕಾರಸ್ಯ ವಿಕಾರ್ಯನನ್ಯತ್ವಮ್, ಜಗತಸ್ತು ಕಥಂ ತದನನ್ಯತೇತಿ।

h ll ಜಗದ್ಬ್ರಹ್ಮಣೋರ್ವಿಕಾರಿವಿಕಾರಭಾವಾನುಪಪತ್ತಿಃ ll

(###sudha --)

ನನು ವಿಕಾರಸ್ಯ ವಿಕಾರ್ಯನನ್ಯತ್ವೇ ತೇನೋಕ್ತೇಽಪಿ ಜಗತೋ ಬ್ರಹ್ಮಾನನ್ಯತ್ವಂ ಸಿದ್ಧ್ಯತ್ಯೇವ। ತಸ್ಯಾಪಿ ತದ್ವಿಕಾರತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಜಗತಸ್ತ್ವಿತಿ।

ಜಗತಸ್ತ್ವವಿಕಾರತ್ವ ಉಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ ಸಾಧಿತೇ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅವಿಕಾರತ್ವೇ ಬ್ರಹ್ಮವಿಕಾರತ್ವಾಭಾವೇ। ಉಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ "ನಚ ಪ್ರಕೃತಿ" ಇತ್ಯಾದಿನೇತಿ ಶೇಷಃ। ಸಾಧಿತೇ ಸತಿ ಕಥಞ್ಚ ತದನನ್ಯತೇತ್ಯನ್ವಯಃ। ಯದ್ವಾ ಜಗತ ಇತಿ ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ। ಅವಿಕಾರತ್ವೇ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ನ ವಿದ್ಯತೇ ವಿಕಾರೋ ಯಸ್ಯೇತ್ಯವಿಕಾರಮ್। ತಸ್ಯ ಭಾವಸ್ತತ್ತ್ವಮ್, ತಸ್ಮಿನ್।

h ll ಪರೋದಾಹೃತಶ್ರುತೀನಾಂ ವಿಕಾರಪರತ್ವಾಭಾವಃ ll

(###sudha --)

ನನ್ವತ್ರಾಽರಮ್ಭಣಶಬ್ದೇನ "ಉತ ತಮಾದೇಶಮ್" ಇತ್ಯಾದ್ಯಾ ಶ್ರುತಿರುಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ, ತತ್ತಾತ್ಪರ್ಯಪರ್ಯಾಲೋಚನಾಯಾಂ ಚ ಜಗತೋ ಬ್ರಹ್ಮವಿಕಾರತ್ವಂ ತದನನ್ಯತ್ವಂ ಚಾವಗಮ್ಯತೇ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಮಹಾವಾಕ್ಯಾವಾನ್ತರವಾಕ್ಯೋಪಕ್ರಮತ್ವಪ್ರಧಾನವಾಚಿತ್ವಾದ್ಯಭಾವೇನಾಸ್ಯ ಶ್ರುತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಯೋಪಾದನೇ ನಿಮಿತ್ತಾಭಾವಾತ್। ಅಭ್ಯುಪೇತ್ಯಾಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣತ್ವಮಾಹ ಅವಿಕಾರತ್ವ ಇತಿ। ವಿಕಾರತ್ವಾದನ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಸಾದೃಶ್ಯಾದೌ। ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥತಯೋಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ ಸಾಧಿತೇ ಸತಿ ಶ್ರುತಿತಾತ್ಪರ್ಯಪರ್ಯಾಲೋಚನಯಾಽಪಿ ಕಥಞ್ಚ ತದನನ್ಯತಾ ಸಿದ್ಧ್ಯೇದಿತಿ।

ಯದಪ್ಯುಕ್ತಮ್, ಆದಿಪದಗೃಹೀತಾತ್ "ಐತದಾತ್ಮ್ಯಮಿದಂ ಸರ್ವಮ್" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾತ್ ತದನನ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧಿರಿತಿ, ತದಪ್ಯಸತ್। ಆದಿಪದೇನ ವಾಕ್ಯಾನ್ತರಗ್ರಹಣಸ್ಯಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ತಥಾಸತ್ಯೇತೇಷಾಮಪಿ ಶಬ್ದತ್ವೇನಾಽರಮ್ಭಣಾದಿಶಬ್ದೇಭ್ಯ ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್।

h ll ಜಗದ್ಬ್ರಹ್ಮಣೋರ್ವಿಕಾರಿವಿಕಾರಭಾವಸ್ಯ ಉಪಪತ್ತಿವಿರುದ್ಧತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ಅಸ್ತು ವಾ ಕಥಞ್ಚಿದಾದಿಪದೋಪಾತ್ತತಾ ತೇಷಾಂ ವಾಕ್ಯಾನಾಮ್। ತಥಾಽಪಿ ನೈತೇಭ್ಯಸ್ತದನನ್ಯತಾ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ಉಪಪತ್ತಿವಿರುದ್ಧತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಯೇನ ಪೃಚ್ಛತಿ ಕಥಞ್ಚೇತಿ। ಯಾ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಾ ಶ್ರುತಿಭಿಶ್ಚ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಾ ಸಾ ಜಗತಸ್ತದನನ್ಯತಾ ಕಥಂ ಕಿಮ್ಪ್ರಕಾರಾ? ಕಿಂ ಪಿಕಃ ಕೋಕಿಲ ಇತಿವದೇಕತ್ವಲಕ್ಷಣಾ, ಕಿಂವಾ ಮೃದ್ ಘಟ ಇತಿವದ್ ವಿಕಾರಿವಿಕಾರತ್ವಲಕ್ಷಣೇತಿ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಃ।

ಆದ್ಯಮಾಕ್ಷಿಪತಿ ಕಥಞ್ಚೇತಿ। ಏಕತ್ವಲಕ್ಷಣಾ ಜಗತಸ್ತದನನ್ಯತಾ ತು ಕಥಂ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯೇತ? ಕಥಂ ಚ ಶ್ರುತಿಭಿಃ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯೇತ? ನ ಕಥಞ್ಚಿದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಅತ್ರ ಹೇತುಮಾಹ ಅವಿಕಾರತ್ವ ಇತಿ। ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽವಿಕಾರತ್ವ ಉಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ ಸಾಧಿತೇ ಸತಿ ಜಗತಸ್ತು ವಿಕಾರಾತ್ಮಕತ್ವೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಿತೇ ಸತಿ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಧಿಕರಣತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ। ದ್ವಿತೀಯಮಾಕ್ಷಿಪತಿ ಕಥಞ್ಚೇತಿ। ವಿಕಾರಿವಿಕಾರತ್ವರೂಪ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಆಕ್ಷೇಪೇ ಯುಕ್ತಿಮಾಹ ಜಗತಸ್ತ್ವಿತಿ। ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಪೂರ್ವವತ್।

h ll ಶ್ರುತೀನಾಮರ್ಥಾನ್ತರಪರತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನ್ವೇವಮುಪಪತ್ತಿವಿರುದ್ಧಾಽಪಿ ಜಗತೋ ಬ್ರಹ್ಮಾನನ್ಯತಾಽಙ್ಗೀಕರಣೀಯಾ । ಅನ್ಯಥಾ" ಐತದಾತ್ಮ್ಯಮಿದಂ ಸರ್ವಮ್" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೀನಾಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಕಥಞ್ಚೇತಿ । ಅವಿಕಾರಿತ್ವೇಽಪಿ ವಿಕಾರಾತ್ತ್ವಾದನ್ಯಸ್ಮಿನ್ ತದಧೀನತ್ವಾದೌ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥೇ "ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇ ಚ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವೇ" ಇತ್ಯುಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ ಸಾಧಿತೇ ಸತಿ ಕಥಂ ತದನನ್ಯತಾಽಙ್ಗೀಕರ್ತುಮುಚಿತಾ । ಸಾವಕಾಶಶ್ರುತಿಪ್ರತೀತೋಽಪ್ಯರ್ಥೋ ನಿರವಕಾಶೋಪಪತ್ತಿವಿರೋಧಾತ್ ತ್ಯಾಜ್ಯ ಏವ । ಯಥೋಕ್ತಮಭಿಮಾನ್ಯಧಿಕರಣ ಇತಿ ಭಾವಃ । (548)

h ॥ ಮಾಯಾವಾದಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಪರಮಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ದೂಷಯತಿ -- ಕಥಞ್ಚೇತಿ । ಇತಿ ಪ್ರಾಹೇತ್ಯನುವರ್ತತೇ । ಯದ್ಯತ್ರ ಕಾರ್ಯಮಾತ್ರಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯಾನೃತತತ್ವಂ ಸೂತ್ರಕೃತೋಽಭಿಮತಂ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾಽನೃತತತ್ವಮಿತ್ಯೇವ ಬ್ರೂಯಾತ್ । ತದನನ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಕಥಂ ಪ್ರಾಹ? ನಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಾನನ್ಯತ್ವಶಬ್ದೋಽನೃತತತ್ವವಾಚೀ । ತಥಾಸತಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪ್ಯನೃತತತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ ।

ನನು ಚ ತದನನ್ಯತ್ವಂ ತದ್ವ್ಯತಿರೇಕೇಣಾಭಾವ ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ । ಸತ್ಯಮ್ । ನ ತಥಾಽಪ್ಯನೃತತತ್ವಲಾಭಃ । ತದ್ವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ನಾಸ್ತೀತ್ಯುಕ್ತೇ ತದಾತ್ಮನಾಽಸ್ತೀತಿ ಲಭ್ಯತೇ । ನ ಪುನಃ ಸರ್ವಥಾಽಪ್ಯನೃತತತ್ವಮ್ । ಅನ್ಯಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಾತಿರೇಕೇಣಾಸತೋ ಜೀವಚೈತನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಸರ್ವಥಾಽನೃತತತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ । ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಚೈತತ್ । ಯದ್ ವಿಶಿಷ್ಟವಿಷಯಃ ಪ್ರತಿಷೇಧೋ ವಿಶೇಷಣಮುಪಸಙ್ಕ್ರಾಮತೀತಿ । ಸತ್ಯಮ್ । ತಥಾಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿವರ್ತತಾಜ್ಞಾಪನಾಯೈವಮುಕ್ತಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ತಥಾಸತಿ ತತ್ರಾಽರೋಪಿತತತ್ವಮಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯತ್ವಾತ್ । ನಹಿ ಶುಕ್ತಿಕಾಶಕಲೇ ಕಲಧೌತಮಾರೋಪಿತಮಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ತತೋಽನನ್ಯದಿತಿ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ । ಅಥ ಬ್ರಹ್ಮಸತ್ತಯೈವೇದಂ ಸತ್, ನಾಪರಾ ಸತ್ತಾಽಸ್ಯಾಸ್ತೀತಿ ಜ್ಞಾಪನಮೇತಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಮಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಪರಮಾರ್ಥಸದೇವೇದಮಿತ್ಯಾಯಾತಮಿತಿ ಕಥಮನೃತತತ್ವಮ್?

ಅಥ ಯೇಯಂ ಪ್ರಪಞ್ಚೇ ಸತ್ತಾಽವಭಾಸತೇ, ಸಾಽಧಿಷ್ಠಾನಬ್ರಹ್ಮಗತೈವಾಽರೋಪಿತೇತ್ಯನೇನ ಜ್ಞಾಪ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ತತ್ ಕಿಮನ್ಯಥಾಖ್ಯಾತಿವಾದಿವದನಿರ್ವಚನೀಯಾಖ್ಯಾತಿವಾದಿನೋಽಪ್ಯಾರೋಪಿತಾಕಾರಸ್ಯಾನ್ಯತ್ರ ಪಾರಮಾರ್ಥ್ಯಮಾವಶ್ಯಕಮ್? ತಥಾತ್ವೇ ಚಾಽಕಾಶತ್ವಾದಿಕಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯಂ ಸ್ಯಾತ್ । ರಜತತ್ವಾದಿಕಂ ಚ ಶುಕ್ತಿಕಾಯಾಮಿತಿ ।

ಯದ್ವಾ "ಸ್ಯಾಲ್ಲೋಕವತ್" ಇತಿ ಭೋಕ್ತೃಭೋಗ್ಯಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ಸತ್ಯತಾಮಭಿಧಾಯೇದಾನೀಂ ಕಥಞ್ಚ ತದನನ್ಯೇತೇತಿ ತದ್ವಿರುದ್ಧಮನೃತತತ್ವಂ ಪ್ರಾಹೇತಿ ಯೋಜನಾ ।

ನನು ಸೂತ್ರಕಾರಃ ಪರಮಾರ್ಥಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ತದನನ್ಯತ್ವಮಿತ್ಯಾಹ । ವ್ಯಾವಹಾರಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ತು "ಸ್ಯಾಲ್ಲೋಕವತ್" ಇತಿ । ತತ್ ಕುತೋ ವಿರೋಧ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ । ಪ್ರತಾರಕತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರತ್ಯಾಚಕ್ಷೀತ । ಅಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾಯೈವ ಕಾರ್ಯಪ್ರಪಞ್ಚಮ್, ಪರಿಣಾಮಪ್ರಕ್ರಿಯಾಮಾಶ್ರಯತಿ ಸಗುಣೇಷೂಪಾಸನೇಷೂಪಯೋಕ್ಷ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಕಿಂ ಸಗುಣೋಪಸನವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನೇ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರಕೃತವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಾನುಕೂಲೇ, ಉತ ತದ್ವಿರುದ್ಧೇ, ಅಥೋದಾಸೀನೇ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಭೇದವಿಷಯತ್ವಾತ್, ಸಾಂಸಾರಿಕಫಲತ್ವಾಚ್ಚ। ಭೇದವಾಸನಾ ಹಿ ಸುದೃಢಾ ತಾಮೇವೋಪೋದ್ಬಲಯೇತ್। ಅತ ಏವ ನ ತೃತೀಯೋಽಪಿ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅನಾಪ್ತತ್ವಾಪರಿಹಾರಾದಿತಿ।

ಅಥವಾಽಽಸ್ತಾಂ ತಾವದಿಯಂ ಗ್ರನ್ಥಾರ್ಜವಚಿನ್ತಾ। ಕಥಂ ಚ ತದನನ್ಯತಾಽನೃತತ್ವಲಕ್ಷಣಾ ಜಗತೋ ಯುಕ್ತಾ ಸ್ಯಾತ್? ನ ಕಥಞ್ಚಿದಿತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್। ಅತ್ರ ಹೇತುಮಾಹ ಜಗತ ಇತಿ। ಅವಿಕಾರತ್ವೇ ಬ್ರಹ್ಮವಿವರ್ತತ್ವಾಭಾವೇ। "ಯಚ್ಚಾವಿಕೃತಮ್" ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ। ಏವಂ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಪರತ್ವೇನಾಪಿ ಪೂರ್ವವದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮಿತಿ।

h ॥ ಈಶ್ವರಾತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಾಭಾವಪ್ರತಿಪಾದನಮಧಿಕರಣಾರ್ಥಃ ॥

(###sudha --)

ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಕೋಽಸ್ಯಾರ್ಥ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ವತನ್ತ್ರೇತಿ।

#sutraಓಂ ತದನನ್ಯತ್ವಮಾರಮ್ಭಣಶಬ್ದಾದಿಭ್ಯಃ ಓಂ ॥15॥**

(###sudha --)

ಸ್ವತನ್ತ್ರಕಾರಣಾನ್ಯತ್ವಂ ತೇನ ಹ್ಯತ್ರ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತೇ ॥81॥**

(###sudha --)

ಯತ ಏವಂ ಜಗತೋ ಬ್ರಹ್ಮಾನನ್ಯತ್ವಮನೇಕವಿಧಮಪಿ ನಾತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಮ್, ತೇನೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅನೇನಾಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಕರಣಂ ಸ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದೃಢೀಕರಣಾರ್ಥತ್ವಾನ್ನಾಸಙ್ಗತಮಿತಿ ಸ್ಮಾರಯತಿ।

ಕರ್ತ್ರನಧೀನಸತ್ತಾಶಕ್ತ್ಯಾದಿಮತ್ಕಾರಣಾನ್ತರಸವ್ಯಪೇಕ್ಷಾ ಖಲು ಘಟಾದಿಸೃಷ್ಟಿರ್ದೃಷ್ಟಾ। ತತೋ ಮಹಾದದಿಸೃಷ್ಟಿರಪಿ ಕರ್ತೃವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸ್ವತನ್ತ್ರಕಾರಣಸವ್ಯಪೇಕ್ಷಾ, ಸೃಷ್ಟಿತ್ವಾತ್; ಘಟಸೃಷ್ಟಿವತ್, ಮಹದಾದಿಕಂ ವಾ ಕರ್ತೃವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸ್ವತನ್ತ್ರಕಾರಣಾಯತ್ತೋತ್ಪತ್ತಿಕಮ್, ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್; ಘಟವತ್, ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿಕಂ ವಾ ಸ್ವತನ್ತ್ರಮ್, ಕಾರಣತ್ವಾತ್; ಮೃದಾದಿವತ್, ಈಶ್ವರೋ ವಾ ಸ್ವತನ್ತ್ರಕಾರಣಸವ್ಯಪೇಕ್ಷಃ, ಕರ್ತೃತ್ವಾತ್; ಕುಲಾಲಾದಿವದಿತಿ ಯುಕ್ತಿವಿರುದ್ಧತ್ವಾಜ್ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರೇಽಭಿಪ್ರೇತಂ ಯತ್ ಪರಸ್ಯೈವ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ತನ್ನೋಪಪದ್ಯತೇ। ನಚ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ। ಶ್ರುತೀನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಮಾತ್ರಪರತ್ವಾತ್। ಸ್ವತನ್ತ್ರಕಾರಣಾನ್ತರನಿರಾಸೇ ಶ್ರುತೇರಭಾವಾತ್। ಭಾವೇಽಪ್ಯಪೌರುಷೇಯತಯಾ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಬಲ್ಯವದ್ ಬಾಹುಲ್ಯೇನ ಯುಕ್ತಿಪ್ರಾಬಲ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಸಮ್ಭವಾತ್, ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತಯಾ ಶ್ರುತ್ಯಭಿಪ್ರೇತಾವಧಾರಣಾನುಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್। ಸ್ವತನ್ತ್ರಕಾರಣಾನ್ಯತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽನ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವತನ್ತ್ರಕಾರಣತ್ವಮಿತಿ ಯಾವತ್। ಅತ್ರ ಅಧಿಕರಣೇ। "ತದನನ್ಯತ್ವಮ್" ಇತ್ಯನೇನ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತೇ। ಮಹದಾದಿಸೃಷ್ಟೌ ಯತ್ ಸ್ವತನ್ತ್ರಕಾರಣಂ ತಸ್ಯ ತದನನ್ಯತ್ವಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯದ್ಯತ್ರ ಸ್ವತನ್ತ್ರಕಾರಣಾಭಾವ ಇತ್ಯೇವ ಬ್ರೂಯಾತ್, ತದಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪಿ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಂ ಸ್ಯಾತ್ । ತದನನ್ಯತ್ವಂ ಸ್ವತನ್ತ್ರಕಾರಣಸ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತೇ ಹಿ ಸ್ವತನ್ತ್ರಕಾರಣಂ ತದೇವ ನಾನ್ಯದಿತಿ ಲಭ್ಯತೇ । ತದುಪಪಾದನಾಯ ಯತ್ “ಆರಮ್ಭಣಶಬ್ದಾದಿಭ್ಯಃ” ಇತಿ ಸ್ವಪಕ್ಷೇ ಪ್ರಮಾಣಮುಕ್ತಮ್, ಯಶ್ಚ “ಭಾವೇ ಚೋಪಲಬ್ಧೇಃ” ಇತಿ ವಿಪಕ್ಷೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಃ, ತದುಭಯಂ ಹಿಶಬ್ದೇನ ಸೂಚಯತಿ ।

ನನ್ವಾರಮ್ಭಣಾದ್ಯಾಕ್ಷೇಪಶಬ್ದಾದಿಭ್ಯ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ । ಸತ್ಯಮ್ । ಲಕ್ಷಿತಲಕ್ಷಣಯೈಷ ಏವಾರ್ಥಃ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ ಇತ್ಯದೋಷಃ । ತಥಾಽಪಿ “ಕಿಂಸ್ವಿದಾಸೀದಧಿಷ್ಠಾನಮ್” ಇತಿ ಶ್ರೌತನಿರ್ದೇಶಾನುಸಾರೇಣಾಧಿಷ್ಠಾನಸ್ಯೋಪಾದಾನಮುಚಿತಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ಶಾಬ್ದಾದಪ್ಯರ್ಥಪ್ರಾಧಾನ್ಯಸ್ಯ ಬಲವತ್ತ್ವಾತ್ । “ಸಾಧಕತಮಂ ಕರಣಮ್” ಇತಿ ಸ್ಮರಣಾತ್ ।

ನನು ಚ ಸ್ವತನ್ತ್ರಕಾರಣಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾನನ್ಯತ್ವಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯ ಕಾರಣಾನ್ತರಾಭಾವೇ ಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸೋಽಸಙ್ಗತಃ । ಮೈವಮ್ । ಅಸ್ತ್ಯತ್ರಾಭಿಪ್ರಾಯಃ । ವಕ್ಷ್ಯತೇ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಾತಿರಿಕ್ತಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿಕಾರಣಸದ್ಭಾವಃ । ಆರಮ್ಭಣಶಬ್ದಾದಿಭ್ಯಸ್ತದಭಾವೋಽವಗಮ್ಯತೇ । ತತೋಽರ್ಥಾತ್ ಸ್ವತನ್ತ್ರಕಾರಣಾನ್ತರಾಭಾವ ಏವ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತಿ ।

ನನು ಚ ಯುಕ್ತೀರುಪಲಭಮಾನೋಽಪಿ ಸೂತ್ರಕಾರಃ ಕಥಂ ಸ್ವತನ್ತ್ರಕಾರಣಾನ್ತರಭಾವೇ ಚ ಪ್ರಮಾಣೈರುಪಲಬ್ಧೇಃ ಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ವದನ್ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಮಾಹ? ಏವಂ ಮನ್ಯತೇ । ಶುಷ್ಕಾಭ್ಯೋ ಬಹುಯುಕ್ತಿಭ್ಯೋಽಪಿ ಶ್ರುತ್ಯನುಗೃಹೀತಾನಾಂ ಬಹ್ವೀನಾಂ ಯುಕ್ತೀನಾಂ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾತ್ ತದ್ವಿರುದ್ಧಾನಾಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯುಕ್ತೀನಾಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ ।

h ॥ ಭಗವದಧೀನಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದೇಃ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ ನ “ಅದ್ಭ್ಯಃ ಸಮ್ಭೂತಃ’ ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್ । “ಅದ್ಭ್ಯಃ ಸಮ್ಭೂತಃ” ಇತ್ಯಾದಿವಚನಾತ್ ಕಥಂ ಬ್ರಹ್ಮಾತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಸ್ವತನ್ತ್ರಕಾರಣಸ್ಯಾನುಪಲಬ್ಧಿಃ? ನಚಾತ್ರ ನ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ಶ್ರೂಯತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ಪಾರತನ್ತ್ರ್ಯಾನುಕ್ತೌ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಸ್ಯ ಲೋಕಾನುರೋಧಾದೇವ ಸಿದ್ಧೇರಿತಿ । ಏತತ್ಪರಿಹಾರಾಯ ಸೂತ್ರಮ್ “ಸತ್ತ್ವಾಚ್ಚಾವರಸ್ಯ” ಇತಿ ।

#sutraಓಂ ಸತ್ತ್ವಾಚ್ಚಾವರಸ್ಯ ಓಂ ॥17॥**

(###sudha --)

ತಸ್ಯಾಯಮರ್ಥಃ ಸ್ಯಾದಯಂ ದೋಷೋ ಯದಿ ವಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಾತಿರಿಕ್ತಂ ಕಾರಣಮೇವ ನಾಸ್ತೀತಿ ವದಾಮಃ । ನಚೈವಮ್ । ಅವರಸ್ಯ ತದಧೀನಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದೇಃ ಕಾರಣಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾದಿತಿ । ತದಿದಂ ಪರಿಹಾರಾಯ ನ ಪರ್ಯಾಪ್ತಮ್ । ಯಾವತಾ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ ಪಾರತನ್ತ್ರ್ಯಾನುಕ್ತೌ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಮೇವ ಸೇತ್ಸ್ಯತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ಯ ನಿರ್ದಲತ್ವಾಪತ್ತೇರಿತ್ಯತಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದೇಃ ಕಾರಣಜಾತಸ್ಯೇಶ್ವರಾಧೀನಸತ್ತಾಕತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಂ ದರ್ಶಯನ್ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ದ್ರವ್ಯಮಿತಿ।

h॥ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದೀನಾಂ ಭಗವದಧೀನತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಮ್॥

(###sudha --)

ದ್ರವ್ಯಂ ಕರ್ಮ ಚ ಕಾಲಶ್ಚ ಸ್ವಭಾವಶ್ಚೇತನಾ ಧೃತಿಃ।

ಯತ್ಪ್ರಸಾದಾದಿಮೇ ಸನ್ತಿ ನ ಸನ್ತಿ ಯದುಪೇಕ್ಷಯಾ।

ಇತಿ ಶ್ರುತೇಸ್ತದ್ವಶಸ್ಯ ಭಾವೋ॥॥॥॥॥॥॥82॥**

(###sudha --)

ಚೇತನಾಃ ಜೀವಾಃ। ಧೃತಿಃ ಚಿತ್ಪ್ರಕೃತಿಃ, “ಧಾರಕತ್ವಾತ್” ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ। ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದೇಸ್ತದ್ವಶಸ್ಯ ಭಾವೋಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ। ಅತಃ “ಅದ್ಭ್ಯಃ ಸಮ್ಭೂತಃ” ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಸಿದ್ಧೇರ್ನಾನುಪಲಬ್ಧಿರಯುಕ್ತೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಯದ್ಯಪಿ ಆರಮ್ಭಣಶಬ್ದಾದೇಃ “ಅದ್ಭ್ಯಃ ಸಮ್ಭೂತಃ” ಇತಿ ಶ್ರುತೇಶ್ಚ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧಾದರ್ಥಾಪತ್ತ್ಯೈವೈಷೋಽರ್ಥೋ ಲಭ್ಯತೇ, ತಥಾಽಪಿ ಮನ್ದಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಸ್ಪಷ್ಟಶ್ರುತ್ಯುದಾಹರಣಮ್।

ಯದ್ವಾ ಸ್ವತನ್ತ್ರಕಾರಣಾನ್ಯತ್ವಂ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತ ಇತ್ಯನೇನ ಪರತನ್ತ್ರಕಾರಣಾನ್ತರಸದ್ಭಾವಃ ಸೂಚಿತಃ। ಅನ್ಯಥಾ ಕಾರಣಾನ್ಯತ್ವಮಿತ್ಯೇವ ಬ್ರೂಯಾತ್। ಸ ಪರತನ್ತ್ರಕಾರಣಸದ್ಭಾವಃ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ದ್ರವ್ಯಮಿತಿ। ಭಾವೋ ಗಮ್ಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಅತ್ರ ತದ್ವಶತ್ವಂ ವಿಧೇಯಮ್। ಕಾರಣಸದ್ಭಾವಸ್ಯ ಪರೇಣಾಪ್ಯಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್।

h॥ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ ಪ್ರಲಯೇ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದೇರಸತ್ತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕಶ್ರುತಿಬಲಾತ್ ಕಾರಣಾನ್ತರಾಙ್ಗೀಕಾರಸ್ಯಾಯುಕ್ತತಾಕಥನಮ್॥

(###sudha --)

“ಅಸದ್ವ್ಯಪೇದಶಾನ್ನೇತಿ ಚೇನ್ನ ಧರ್ಮಾನ್ತರೇಣ ವಾಕ್ಯಶೇಷಾತ್” ಇತಿ ಸೂತ್ರಮ್।

#sutraಓಂ ಅಸದ್ವ್ಯಪದೇಶಾನ್ನೇತಿ ಚೇನ್ನ ಧರ್ಮಾನ್ತರೇಣ ವಾಕ್ಯಶೇಷಾತ್ ಓಂ॥18॥**

(###sudha --)

ತತ್ರಾಽಕ್ಷೇಪಸ್ಯಾಯಮರ್ಥಃ “ನಾಸದಾಸೀನ್ನೋ ಸದಾಸೀತ್ ತದಾನೀಮ್” ಇತಿ ಮಹಾಪ್ರಲಯೇ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತಾದೇರಶೇಷಸ್ಯ ಅಸತ್ತ್ವವ್ಯಪದೇಶಾತ್ ಕಾರಣೋಪಲಬ್ಧಿಪರಿಚೋದನಾ, ತಸ್ಯೇಶ್ವರವಶಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರೇಣ ಸಮಾಧಾನಂ ಚ

ಶ್ರೀಮನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನೋಪಪದ್ಯತೇ। ನಚಾಯಂ ಪಕ್ಷಃ "ಅಸದಿತಿ ಚೇತ್" ಇತ್ಯಾದಿನೈವ ನಿರಾಕೃತಃ। ತತ್ರೇಶ್ವರಸ್ಯಾಪ್ಯನಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಇಹ ಪುನರೀಶ್ವರಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ಕಾರಣಾನ್ತರನಿರಾಕರಣಾತ್। ನಚ "ಅದ್ಭ್ಯಃ ಸಮ್ಭೂತಃ" ಇತ್ಯಾದಿವಿರೋಧಃ। ಅತ್ರ ಮಹಾಪ್ರಲಯೇ ಕಾರಣಾನ್ತರಸದ್ಭಾವಸ್ಯಾಶ್ರವಣಾತ್। ಈಶ್ವರಾತಿರಿಕ್ತಕರ್ತೃಕಾಸು ಸೃಷ್ಟಿಷ್ವಬಾದಿಕರಣಸದ್ಭಾವಪರತ್ವಾಚ್ಚ। ಏವಞ್ಚಾಽರಮ್ಭಣಶಬ್ದಾದಯೋಽಪಿ ಸಮಞ್ಜಸಾ ಭವನ್ತೀತಿ।

h ll ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದೇಃ ಪಾರತನ್ತ್ರ್ಯಾವ್ಯಕ್ತತ್ವಾದಿಧರ್ಮಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಶ್ರುತಾವಸತ್ತ್ವವಚನಮ್, ನ ಸ್ವರೂಪಾಸತ್ತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ll

(###sudha --)

ಅತ್ರ ನೇತಿ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಾಂಶಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ದ್ರವ್ಯಮಿತಿ। ನ ಮಹಾಪ್ರಲಯೇ ಕಾರಣಾನ್ತರಸ್ಯಾಭಾವೋ ವಾಚ್ಯಃ, ಕಿನ್ತು ತದ್ವಶಸ್ಯ ಭಾವ ಏವ। ತಸ್ಯ ತದ್ವಶತ್ವಂ ಕುತ ಇತಿ ಚೇತ್। "ದ್ರವ್ಯಮ್" ಇತಿ ಶ್ರುತೇರಿತಿ।

ನನು "ನಾಸದಾಸೀತ್" ಇತಿ ಸರ್ವಸ್ಯಾಸತ್ತ್ವವ್ಯಪದೇಶಾತ್ ಕಥಂ ನೇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಧರ್ಮಾನ್ತರೇಣೇತಿ। ತದ್ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ತದ್ವಶಸ್ಯೇತಿ। ಸಾವಧಾರಣಂ ಚೇದಮ್। ತದ್ವಶಸ್ಯೈವ ಭಾವಃ ಪ್ರಲಯೇ, ನ ಸ್ವತನ್ತ್ರಸ್ಯ। ತತಃ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಲಕ್ಷಣಧರ್ಮವಿಶೇಷಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣಾಸತ್ತ್ವವ್ಯಪದೇಶೋ ಯುಜ್ಯತೇ। ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್। ಯಥೋಕ್ತಂ ಭಾಷ್ಯೇ। ಯತ್ ಖಲು ಪರತನ್ತ್ರಮ್, ಅವ್ಯಕ್ತಮ್, ಕಾರ್ಯಾನಭಿಮುಖಮ್, ತದಸದಿತಿ ವ್ಯಪದಿಶ್ಯತೇ।

ಕುತಃ ಶ್ರುತೇಃ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಪರಿತ್ಯಾಗೇನಾಮುಖ್ಯಾರ್ಥೋಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ? "ತಮ ಆಸೀತ್" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಶೇಷಾತ್। ನಚ ತಮೋ ಬ್ರಹ್ಮ, "ಆನೀದವಾತಮ್" ಇತಿ ತಸ್ಯ ಪೃಥಗವಸ್ಥಾನೋಕ್ತೇಃ। ನಚಾನನ್ತಪ್ರಕಾಶಸ್ಯ ತಮಸ್ತ್ವಮುಪಪದ್ಯತೇ। ಕಿನ್ತು ಪ್ರಕೃತೇರೇವ, ಆಚ್ಛಾದಕತ್ವಾದೇರಿತಿ।

h ll "ವಾಕ್ಯಶೇಷಾತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರಖಣ್ಡಸ್ಯ ವರ್ಣಕಾನ್ತರಮ್ ll

(###sudha --)

ನನುಚ ಪ್ರಲಯೇಽವಸ್ಥಿತಂ ಚೇತ್ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿ, ತಸ್ಯ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿಧರ್ಮಾಭಾವಃ ಕುತಃ, ಯೇನೈವಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ವಾಕ್ಯೋಪಕ್ರಮತಚ್ಛೇಷಯೋರ್ವಿರೋಧಾದರ್ಥಾಪತ್ತ್ಯೈವೇತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ಶ್ರೂಯತೇ ಚ ಸ್ಪಷ್ಟಮಿತ್ಯಾಶಯವಾನ್ "ವಾಕ್ಯಶೇಷಾತ್" ಇತ್ಯೇತತ್ ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ನ ಪರ ಇತಿ।

p**p

ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ।ನ ಪರ ಇತ್ಯತಃ ll82 ll**

(###sudha --)

“ತಸ್ಮಾದ್ಧಾನ್ಯನ್ನ ಪರಃ ಕಿಞ್ಚ ನಾಽಸ” ಇತ್ಯತೋ ವಾಕ್ಯಶೇಷಾತ್ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದೀನಾಂ ಪ್ರಲಯೇ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯದ್ಯಭಾವೋಽವಗಮ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಇಹ ಹಿ ತಸ್ಮಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽನ್ಯತ್ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿಕಂ ಪರಃ ಪರಂ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿಧರ್ಮೋಪೇತಂ ನಾಽಸೇತಿ ತತ್ಸದ್ಭಾವಾಭ್ಯುಪಗಮೇನ ಪರತ್ವಂ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತೇ। ಅನ್ಯಥಾ ಪರಶಬ್ದವೈಯರ್ಥ್ಯಾದಿತಿ।

h॥ ಭಗವತಃ ಸರ್ವದಾ ಕಾರಣಾನ್ತರಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವೇ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಭಙ್ಗಃ,

ತದಭಾವೇಽಪಿ ಕದಾಚಿತ್ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ತೇಷಾಂ ಕಾರಣತ್ವಭಙ್ಗ ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಕಾರಣಾನ್ತರಸದ್ಭಾವಮಭ್ಯುಪಗಮ್ಯ ತಸ್ಯೇಶ್ವರಾಧೀನತಾಂ ವದತಾ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಿನೇದಂ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಕಿಮೀಶ್ವರಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿಭಿರ್ವಿನಾಽಪಿ ಕದಾಚಿತ್ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕಂ ಕರೋತಿ, ಉತ ತೈರೇವೇತಿ ನಿಯಮಃ। ಆದ್ಯೇ ತೇಷಾಂ ಕಥಂ ಕಾರಣತ್ವಮ್? ಅನಿಯತತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ರಾಸಭಸ್ಯಾಪಿ ಘಟಕಾರಣತಾಪತ್ತೇಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ಕಥಂ ತತ್ಪರಿತ್ಯಾಗೇನ ಕದಾಽಪ್ಯಕುರ್ವಾಣಸ್ಯೇಶ್ವರಸ್ಯ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಮ್? ಕಥಞ್ಚ ನಿಯಮೇನಾಪೇಕ್ಷಣೀಯಾನಾಂ ತೇಷಾಂ ಪಾರತನ್ತ್ರ್ಯಮ್?

ಏವಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯೈವ ಮಹಾನ್ತಮ್, ಮಹತೈವಾಹಙ್ಕಾರಮಿತ್ಯಾದಿನಿಯಮಂ ಕದಾಚಿದಪಹಾಯ ಸೃಜತಿ, ಉತಾನೇನ ನಿಯಮೇನೈವ? ಆದ್ಯೇ ತ್ವನಿಯತತ್ವೇನಾಕಾರಣತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ಪುನರೀಶ್ವರಾದೇಃ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯದ್ಯನುಪಪತ್ತಿಃ। ತಥಾ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿಕಮುಪಾದಾನೀಕೃತ್ಯ ಕಾಲಾದಿಕಂ ನಿಮಿತ್ತೀಕೃತ್ಯ ಸೃಜಾತೀತಿ ನಿಯಮೇ ವ್ಯತ್ಯಾಸೇ ಚೋಕ್ತದೋಷಾನುಷಙ್ಗಃ।

ಅತೋ ಯುಕ್ತಿಬಾಧಿತತ್ವಾದಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಕಾರಣಾನ್ತರನಿರಪೇಕ್ಷ ಏವ ಭಗವಾನ್ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕಂ ಕರೋತೀತ್ಯೇವ ಜ್ಯಾಯಃ। ಏವಞ್ಚ ನಿರರ್ಗಲಮೈಶ್ವರ್ಯಮಸ್ಯ ಸಮರ್ಥಿತಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚ ಪ್ರಮಾಣಬಾಧಃ, “ಅದ್ಭ್ಯಃ ಸಮ್ಭೂತಃ ಪೃಥಿವ್ಯೈ ರಸಾಚ್ಚ” ಇತ್ಯಾದೇರನೀಶ್ವರಕರ್ತೃಕಾವಾನ್ತರಸೃಷ್ಟಿವಿಷಯತ್ವಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್। “ತಮ ಆಸೀತ್” ಇತ್ಯಾದೌ ತಮಃಪ್ರಭೃತೀನಾಂ ಪ್ರಲಯೇ ಸತ್ತ್ವಶ್ರವಣೇಽಪೀಶ್ವರಕರ್ತೃಕಾಯಾಂ ಸೃಷ್ಟೌ ಕಾರಣತ್ವಾಶ್ರವಣಾದಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಪನೋದನಾರ್ಥಂ ಸೂತ್ರಮ್ “ಯುಕ್ತೇಃ ಶಬ್ದಾನ್ತರಾಚ್ಚ” ಇತಿ।

#sutraಓಂ ಯುಕ್ತೇಃ ಶಬ್ದಾನ್ತರಾಚ್ಚ ಓಂ॥19॥**

(###sudha --)

ಅಸ್ಯಾಯಮರ್ಥಃ ನೋಕ್ತಯುಕ್ತಿವಿರೋಧೇನ ಭಗವತಃ ಕಾರಣಾನ್ತರವಿಧುರತ್ವಮುರರೀಕರ್ತವ್ಯಮ್। ಕಾರಣಾನ್ತರಸದ್ಭಾವಾಭ್ಯುಪಗಮೇಽಪಿ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದೇಃ ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯೇಶ್ವರಾದಿಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿಕಸ್ಯ ಚ ಯುಕ್ತೇಃ। ನಚೈವನ್ತರ್ಹಿ ವಿನಿಗಮನೇ ಕಾರಣಾಭಾವ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। “ಅದ್ಭ್ಯಃ ಸಮ್ಭೂತೋ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಃ” ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾನ್ತರಾತ್। ಪೂರ್ವೋದಾಹೃತಶಬ್ದವಿಲಕ್ಷಣಶಬ್ದಃ ಶಬ್ದಾನ್ತರಮ್।

ತೇನೇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯದ್ಯಪಿ ಪ್ರಾಗುದಾಹೃತಾಃ ಶಬ್ದಾಃ ಕಥಞ್ಚಿದನ್ಯಥಾ ನೇತುಂ ಶಕ್ಯನ್ತೇ, ತಥಾಽಪ್ಯಯಂ ನ ತಥಾ। ಅತ್ರೇಶ್ವರಕರ್ತೃಕಾಯಾಮೇವ ಸೃಷ್ಟೌ ಕಾರಣಾನ್ತರಸದ್ಭಾವಶ್ರವಣಾತ್। ನಹಿ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಸೃಷ್ಟಿರನೀಶ್ವರಕರ್ತೃಕಾ। ತಸ್ಯೈವ ಪ್ರಥಮಜತ್ವಾದಿತಿ।

h ॥ ಭಗವತಃ ಕಾರಣಾನ್ತರಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾದೇಃ ಸ್ವೇಚ್ಛಾಯತ್ತತ್ವಾತ್ ನ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದ್ಯನುಪಪತ್ತಿಃ ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರ "ಯುಕ್ತೇಃ" ಇತಿ ಯಾ ಸ್ವಪಕ್ಷೇ ಕಾರಣತ್ವಾದೇರ್ಘಟನೋಕ್ತಾ, ಸಾ ಕಥಮಿತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಮಾಹ ಶಕ್ತೋಽಪೀತಿ।

ಶಕ್ತೋಽಪಿ ಹ್ಯನ್ಯಥಾ ಕರ್ತುಂ ಸ್ವೇಚ್ಛಾನಿಯಮತೋ ಹರಿಃ।

ಕಾರಣೈರ್ನಿಯತೈರೇವ ಕರೋತೀದಂ ಜಗತ್ ಸದಾ ॥83॥**

(###sudha --)

ಅನ್ಯಥಾ, ಕಾರಣೈರ್ವಿನಾ ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ತೋಽಪಿ ಹರಿಃ ಕಾರಣಾನ್ತರಾಣ್ಯುಪಾದಾಯೈವ ಕರಿಷ್ಯಾಮೀತಿ ಸ್ವೇಚ್ಛಾನಿಯಮತಃ ಕಾರಣೈರೇವೇದಂ ಜಗತ್ ಸದಾ ಸೃಜತಿ। ಏವಮನ್ಯಥಾ, ಪ್ರಕೃತ್ಯಾಽಹಙ್ಕಾರಮ್, ಅಹಙ್ಕಾರೇಣ ಮಹಾನ್ತಮಿತ್ಯೇವಮ್, ತಥಾ ಪ್ರಕೃತಿಂ ನಿಮಿತ್ತೀಕೃತ್ಯ, ಕಾಲಾದಿಕಂ ಚೋಪಾದಾನೀಕೃತ್ಯ ಕರ್ತುಮ್, ತಥಾ ನಿಯತೈಃ ಸ್ವನಿಯತಸತ್ತಾಶಕ್ತ್ಯಾದಿಮದ್ಭಿರೇವ ಕಾರಣೈರಿದಂ ಜಗತ್ ಸದಾ ಕರೋತೀತಿ ಯೋಜನಾ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯದುಕ್ತಮೀಶ್ವರಸ್ಯ ಕಾರಣೋಪಾದಾನಾದಿನಿಯಮೋಽಸ್ತಿ, ನವೇತಿ। ತತ್ರಾಸ್ತೀತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ತಥಾಚ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದೀನಾಂ ಕಾರಣತ್ವಂ ಯುಕ್ತಮ್। ಸ ಚ ನಿಯಮೋ ನ ಕುಲಾಲಾದೇರಿವ ತಾನ್ಯಪಹಾಯ ವ್ಯತ್ಯಸ್ಯ ವಾಽಕರಣೇ ಶಕ್ತ್ಯಭಾವನಿಬನ್ಧನಃ। ಯೇನ ತಸ್ಯ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಮ್, ತೇಷಾಂ ಚ ಪಾರತನ್ತ್ರ್ಯಂ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಸ್ವೇಚ್ಛಾಯತ್ತ ಏವ। ತತಃ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿಕಮಪಿ ಯುಕ್ತಮ್। ನಚ ತಾನಿ ಸ್ವಾಧೀನಸತ್ತಾಶಕ್ತ್ಯಾದಿಮನ್ತಿ, ಯೇನೈಶ್ವರ್ಯಂ ನಿರರ್ಗಲಂ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಕಿನ್ತು ಭಗವತ್ಯೇವ ತದೀಯಂ ಸತ್ತಾದಿಕಮಾಯತತೇ। ತತಸ್ತತ್ಸಾಚಿವ್ಯಮತಿಶಯೇನೈಶ್ವರ್ಯಸ್ಯ ದ್ಯೋತಕಮೇವ। ಯಥೋಕ್ತಮ್

"ಸಾಧನಾನಾಂ ಸಾಧನತ್ವಂ ಯದಾಽಽತ್ಮಾಧೀನಮಿಷ್ಯತೇ।

ತದಾ ಸಾಧನಸಮ್ಪತ್ತಿರೈಶ್ವರ್ಯದ್ಯೋತಿಕಾ ಭವೇತ್" ಇತಿ।

ನನು ಶಕ್ತಸ್ಯಾಪೀಶ್ವರಸ್ಯ ತನ್ನಿಯಮಾನುಸಾರೇಣೇಚ್ಛಾ ಕುತ ಇತಿ ಚೇತ್। ಕಿಂ ಕಾರಣಂ ಪೃಚ್ಛಸಿ, ಉತ ಜ್ಞಾಪಕಮ್? ಆದ್ಯೇ ಸ್ವಭಾವೋಽಯಮಿತಿ ವದಾಮಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ತು

ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧೇರಿತಿ। ತದಿದಮುಕ್ತಂ ಹಿಶಬ್ದೇನ। ಶ್ರುತಿಂ ಚೋದಾಹರಿಷ್ಯತಿ। (588) ಅನೇನ "ಶಬ್ದಾನ್ತರಾಚ್ಚ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಂ ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್। ಶಬ್ದಾನ್ತರಂ ಚ ಶಬ್ದವಿಶೇಷಃ, ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕಃ ಶಬ್ದ ಇತಿ ಯಾವತ್। "ಪಟವಚ್ಚ" "ಯಥಾ ಪ್ರಾಣಾದಿಃ" ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ ಭಾಷ್ಯ ಏವ ವ್ಯಕ್ತೇ।

h॥ ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಯೋರಭೇದಸ್ಯ, ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇಃ ಸತ್ತ್ವಸ್ಯ ಚ

ಪ್ರತಿಪಾದಕತಯಾ ಸೂತ್ರಷವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್॥

(###sudha --)

ಅನ್ಯೇ ಪುನರನ್ಯಥೈತಾನಿ ಸೂತ್ರಾಣಿ ವರ್ಣಯನ್ತಿ। ತಥಾಹಿ ಭಾವೇ ಚೋಪಲಬ್ಧೇಃ। ಮೃದಾದೇಃ ಕಾರಣಸ್ಯ ಭಾವ ಏವ ಘಟಾದೇಃ ಕಾರ್ಯಸ್ಯೋಪಲಬ್ಧೇಶ್ಚಾನನ್ಯತ್ವಂ ಕಾರಣಾತ್ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ। ನಹಿ ಯದ್ ಯತೋ ಭಿನ್ನಂ ತತ್ ತದ್ಭಾವ ಏವೋಪಲಭ್ಯತೇ। ನಹ್ಯಶ್ವೋ ಗೋತೋಽನ್ಯೋ ಗೋರ್ಭಾವ ಏವೋಪಲಭ್ಯತೇ। ಕಿಞ್ಚ ಭಾವೇ ತಿಲಾದೌ ಕಾರಣೇ ತೈಲಾದ್ಯುಪಲಭ್ಯತೇ। ಕಾರ್ಯೇ ಚ ಭಾವೇ ಕುಣ್ಡಲಾದೌ ಸುವರ್ಣಾದಿಕಮ್। ಅತಶ್ಚ ತದಭೇದಸಿದ್ಧಿಃ।

ಸತ್ತ್ವಾಚ್ಚಾವರಸ್ಯ। ಅವರಕಾಲೀನಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇಃ "ಸದೇವ ಸೋಮ್ಯೇದಮಗ್ರ ಆಸೀತ್" ಇತಿ ಸತ್ತ್ವಾವಧಾರಣಾಚ್ಚಾನನ್ಯತ್ವಂ ಕಾರಣಾತ್ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ।

ಅಸದ್ವ್ಯಪದೇಶಾದಿತಿ ಚೇನ್ನ ಧರ್ಮಾನ್ತರೇಣ ವಾಕ್ಯಶೇಷಾತ್। "ಅಸದೇವೇದಮಗ್ರ ಆಸೀತ್", "ಅಸದ್ ವಾ ಇದಮಗ್ರ ಆಸೀತ್" ಇತಿ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇಃ ಕಾರ್ಯಸ್ಯಾಸತ್ತ್ವವ್ಯಪದೇಶಾನ್ನೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಭವದೇತದ್ ಯದಿ ಕಾರ್ಯಸ್ವರೂಪಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣಾಯಂ ವ್ಯಪದೇಶಃ ಸ್ಯಾತ್, ಕಿನ್ತು ವ್ಯಕ್ತತ್ವಲಕ್ಷಣಧರ್ಮಾನ್ತರಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ। ಕುತಃ? ವಾಕ್ಯಶೇಷಾತ್। "ಅಸದೇವೇದಮಗ್ರ ಆಸೀತ್" ಇತ್ಯಸಚ್ಛಬ್ದೇನೋಪಕ್ರಮೇ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ ಪುನಃ "ತತ್ ಸದಾಸೀತ್" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷೇ ನಿರ್ದಿಶತಿ। "ಅಸದ್ ವಾ" ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ "ತದಾತ್ಮಾನಂ ಸ್ವಯಮಕುರುತ" ಇತಿ । ತೇನ ಜ್ಞಾಯತೇ ನಾಸತ್ ಕಾರ್ಯಂ ಧರ್ಮಾನ್ತರೇಣೈವ ಅಸತ್ತ್ವವ್ಯಪದೇಶ ಇತಿ।

ಯುಕ್ತೇಃ ಶಬ್ದಾನ್ತರಾಚ್ಚ। ಯುಕ್ತೇಶ್ಚ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇಃ ಸತ್ತ್ವಂ ಕಾರಣಾದನನ್ಯತ್ವಂ ಚ ಗಮ್ಯತೇ। ಶಬ್ದಾನ್ತರಾಚ್ಚ। ಯುಕ್ತಿಸ್ತಾವದಸದಕರಣಾದಿತ್ಯಾದಿಕಾ ಸಾಙ್ಖ್ಯೋಕ್ತಾ। ವೃತ್ತಿವಿಕಲ್ಪಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾದಿಕಾ ಚ ಸೌಗತೋಕ್ತಾ। ಶಬ್ದಾನ್ತರಂ ಚಾಸದ್ವ್ಯಪದೇಶಾದನ್ಯಃ "ಸದೇವ ಸೋಮ್ಯೇದಮಗ್ರ ಆಸೀತ್" ಇತ್ಯಾದಿಸದ್ವ್ಯಪದೇಶಃ।

ಪಟವಚ್ಚ। ಸಂವೇಷ್ಟಿತಪ್ರಸಾರಿತಪಟನ್ಯಾಯೇನೇದಂ ಕಾರಣಾತ್ ಕಾರ್ಯಸ್ಯಾನನ್ಯತ್ವಂ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇಃ ಸತ್ತ್ವಂ ಚ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಮ್। ಯಥಾ ಪ್ರಾಣಾದಿಃ। ಪ್ರಾಣಾಯಾಮೇನ ನಿರುದ್ಧಾ ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಯೋ ಯಥಾ ತಥಾ ಚೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಕಾರ್ಯಯೋರತ್ಯನ್ತಭೇದಸ್ಯ, ಉಪಾದಾನಕಾರಣಕಾರ್ಯಯೋರ್ಭೇದಾಭೇದಸ್ಯ ಚ ಸಮರ್ಥನಪೂರ್ವಕಂ ಜಗದ್ಬ್ರಹ್ಮಣೋರಭೇದವಾದಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಸೂತ್ರಾಕ್ಷರಾಣಾಮಾರ್ಜವಾನಾರ್ಜವಾದಿಚಿನ್ತಾ ಶಿಷ್ಯೈರೇವ ಕ್ರಿಯತಾಮಿತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ಯದುಕ್ತಂ ಕಾರಣಾತ್ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಅನನ್ಯತ್ವಮ್, ತತ್ ತಾವನ್ನಿರಾಕರಿಷ್ಯನ್, ಕಿಮನೇನ ಪ್ರಬನ್ಧೇನ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಾನನ್ಯತ್ವಂ ಕಾರ್ಯಸ್ಯೋಪಪಾದಿತಮ್, ಉತ ಉಪಾದಾನಕಾರಣಾನನ್ಯತ್ವಮಿತಿ ವಿಕಲ್ಪಂ ಚೇತಸಿ ನಿಧಾಯಾಽದ್ಯಂ ೆನಿರಾಕರೋತಿ -- ನಿತ್ಯಭೇದ ಇತಿ।

p**p

ನಿತ್ಯಭೇದೋ ನಿಮಿತ್ತೇನ ಹ್ಯುಪಾದಾನೇನ ತು ದ್ವಯಮ್।

ಅಸದ್ ಯತ್ ಕಾರ್ಯರೂಪೇಣ ಕಾರಣಾತ್ಮತಯಾಽಸ್ತಿ ಹಿ।

(###sudha --)

ನಿತ್ಯಶಬ್ದೋ ನಿಯಮಾರ್ಥಃ। ಭೇದ ಏವೇತಿ। ಕಾರ್ಯಸ್ಯೇತಿ ಶೇಷಃ। ಹೀತಿ ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ಸೂಚಯತಿ। ತಥಾಚ ಸರ್ವಮಿದಂ ಬಾಧಿತವಿಷಯಮಿತಿ।

ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಪ್ರಕೃತಾನುಪಯೋಗಾತ್। ವಿಯದಾದಿಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾನನ್ಯತ್ವಮುಪಪಾದಯಿತುಂ ಸ್ವಲ್ಪಸ್ಯೋಪನ್ಯಾಸಃ। ತದ್ ಯದಿ ನಾಮ ಉಪಾದಾನಾನನ್ಯತ್ವಂ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ತದಾ ಕಿಮಾಯಾತಂ ಪ್ರಕೃತೇ? ನಹಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯೋಪಾದಾನಮಿತ್ಯೇತದುಕ್ತಪ್ರಾಯಮಿತಿ ಮನ್ವಾನೋ ದೂಷಣಾನ್ತರಮಾಹ -- ಉಪಾದಾನೇನೇತಿ। ಹೀತ್ಯನುವರ್ತ್ಯತೇ। ಉಪಾದಾನೇನ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ದ್ವಯಂ ಭೇದಾಭೇದೌ ಪ್ರಮಿತೌ। ತತೋಽಸ್ಮಿನ್ನಪಿ ಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಮಿತಿ।

ಕಥಂ ಕಾರ್ಯಂ ಕಾರಣೇನ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನಂ ಪ್ರಮಿತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಸದಿತಿ। ಯದ್ ಘಟಾದಿಕಂ ಮೃದಾದಿಕಾರಣಾತ್ಮತಯಾ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇರಸ್ತೀತಿ ಪ್ರಮಿತಂ ಪರೇಣಾಙ್ಗೀಕೃತಂ ಚ, ತದೇವ ಪೃಥುಬುಧ್ನೋದರಾಕಾರಾದಿನಾ ಕಾರ್ಯರೂಪೇಣ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇರಸತ್, ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಮಾದುಪಾದಾನೇನ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನಮಿತಿ ನಿಶ್ಚೀಯತೇ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಪರೋ ಹಿ ಘಟಾದೇಃ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇಃ ಸತ್ತ್ವಮಭ್ಯುಪಗಚ್ಛತಿ। ತತ್ ಕಿಂ ಪೃಥಗೇವ, ಉತ ಮೃದಾದಿಕಾರಣಾತ್ಮತಯೇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ನಾಽದ್ಯಃ, ಅನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್, ಅನುಪಲಬ್ಧೇಶ್ಚ। ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ಕಾರ್ಯಸ್ಯೋಪಾದಾನಾಭೇದಸ್ತಾವದಙ್ಗೀಕೃತಃ। ನಚಾತ್ಯನ್ತಾಭೇದಃ। ಘಟಾದೇಃ ಕಾರ್ಯಾಕಾರೇಣ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇರಸತ್ತ್ವಾತ್। ಯದಾ ಹಿ ಘಟಾದಿಕಂ ಮೃದಾದಿನಾಽತ್ಯನ್ತಾಭಿನ್ನಂ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇರ್ಘಟಾದಿರೂಪೇಣ ಸತ್ ಸ್ಯಾತ್। ಮೃದಾದೇಸ್ತದಾ ಸತ್ತ್ವಾತ್। ನಚೈವಮ್। ತೇನ ಜಾನೀಮೋ ಘಟಾದಿಕಂ ಮೃದಾದೀನಾ

ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನಮಿತಿ। ಅತ್ಯನ್ತಾಸತ್ಕಾರ್ಯವಾದಿನಂ ಪ್ರತಿ ಭೇದಾಭೇದಸಮರ್ಥನಂ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರಶ್ಚ ಉತ್ತರತ್ರ ವಿಧಾಸ್ಯತ ಇತಿ। (711712)

h ll ಸತ್ಕಾರ್ಯವಾದಭಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಯಚ್ಚ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇಃ ಸತ್ತ್ವಮುಕ್ತಮ್, ತದಪಿ ನೋಪಪನ್ನಮಿತ್ಯಾಹ -- ಅಸದಿತಿ। ಯದ್ ಘಟಾದಿಕಂ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇರಸ್ತೀತ್ಯಾವಯೋಃ ಸಮ್ಮತಮ್, ತದೇವ ತದಾಽಸಚ್ಚ ಯಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ಸದಸದೇವೇತಿ ಸತ್ಕಾರ್ಯವಾದೋಽನುಪಪನ್ನ ಏವ। ತಸ್ಯೈವ ತದೈವ ತತ್ರೈವ ಸತ್ತ್ವಮಸತ್ತ್ವಂ ಚ ವಿರುದ್ಧಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ರೂಪಭೇದೇನ ಅವಿರೋಧಾದಿತ್ಯಾಶಯೇನೋಕ್ತಮ್ ಕಾರಣಾತ್ಮತಯಾ ಕಾರ್ಯರೂಪೇಣೇತಿ। ನನ್ವೇವಂಸತಿ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಸದೇವ, ಕಿಞ್ಚಿದಸದೇವ, ಸದಸತ್ತು ನ ಕಿಮಪಿ ಸ್ಯಾತ್। ನ ಸ್ಯಾತ್। ತಯೋರಪಿ ರೂಪಯೋರತ್ಯನ್ತಭೇದಾಭಾವಾದಿತಿ।

h ll ಕಾರ್ಯಕಾರಣಯೋರತ್ಯಾನ್ತಾಭೇದೇ, ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇಃ ಸತ್ತ್ವೇ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶವ್ಯವಸ್ಥಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತದುಕ್ತಮ್, ಯದ್ಯಸತ್ತ್ವಂ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇಃ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಸ್ಯಾತ್। ತದೇವ ಕುತಃ? ತಥಾಚಾತ್ಯನ್ತಾಭಿನ್ನಂ ಕಾರ್ಯಮುಪಾದಾನೇನೇತ್ಯತೋ ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕಪ್ರದರ್ಶನೇನ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇರಸತ್ತ್ವಮುಪಾದಾನಾದ್ ಭೇದಂ ಚೋಪಪಾದಯತಿ -- ಅನವಸ್ಥೇತಿ।

ಅನವಸ್ಥಾಽನ್ಯಥಾ ಹಿ ಸ್ಯಾತ್ ಸರ್ವತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿನಾಶಯೋಃ ll84 ll**

(###sudha --)

ಅನ್ಯಥಾ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇರಾತ್ಯನ್ತಿಕೇ ಸತ್ತ್ವೇ ಕಾರಣೇನಾತ್ಯನ್ತಾಭೇದೇ ಚಾಙ್ಗೀಕೃತೇ ಸರ್ವತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿನಾಶಯೋರನವಸ್ಥಾ ಅವ್ಯವಸ್ಥಾ ಸ್ಯಾತ್। ಯಥಾಹಿ ಪಟಸ್ತನ್ತ್ವಾತ್ಮಕಃ ಪ್ರಾಗಪಿ ಸನ್ನೇವ, ತಥಾ ತನ್ತವೋಽಪಿ ಸ್ವಕಾರಣಾತ್ಮಕಾಃ ಸನ್ತ ಏವೇತ್ಯನೇನ ಕ್ರಮೇಣ ಸರ್ವಸ್ಯ ಮೂಲಕಾರಣಾತ್ಮಕತ್ವೇನಾಽತ್ಯನ್ತಿಕಂ ಸತ್ತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚ ಮೂಲಕಾರಣಮುತ್ಪದ್ಯತೇ ವಿನಶ್ಯತಿ ಚೇತಿ ಪಟಾದೀನಾಮಪ್ಯುತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶೌ ನ ಸ್ಯಾತಾಮ್। ತಥಾಚ ಪಟಾದಯ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶವನ್ತ ಆತ್ಮಾದಯಸ್ತದ್ರಹಿತಾ ಇತಿ ಲೋಕವೇದಪ್ರಸಿದ್ಧೋತ್ಪತ್ತಿನಾಶವ್ಯವಸ್ಥಾ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ। ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್। ಪಟಾದೀನಾಮುತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಾಭಾವೇ ತತ್ಕಾರಕವ್ಯಾಪಾರವೈಫಲ್ಯಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್।

h ll ಸತ್ಕಾರ್ಯವಾದೇ ಕಾರಣಸ್ಯ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇರಪ್ಯುಪಲಬ್ಧಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ,

ಅನುಪಲಭ್ಯಮಾನತ್ವೇಽಪಿ ಸತ್ತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಸತ್ತ್ವಾಸತ್ತ್ವವ್ಯವಸ್ಥಾಭಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಯದ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿನಾಶಶಬ್ದಾಭ್ಯಾಂ ಸತ್ತ್ವಮಸತ್ತ್ವಂ ಚೋಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ। ತತಶ್ಚಾಯಮರ್ಥಃ ಯದಿ ಪಟಸ್ತನ್ತ್ವಾತ್ಮಕಃ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇರಪಿ ಸನ್ನೇವ, ತದಾ ತದಾಽಪ್ಯುಪಲಭ್ಯೇತ ತನ್ತುವತ್। ಯದಿಚಾನುಪಲಭ್ಯಮಾನೋಽಪಿ ಸನ್ನಭ್ಯುಪೇಯತೇ, ತದಾ ಸರ್ವತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿನಾಶಯೋಃ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸದಸತ್ತ್ವಯೋರನವಸ್ಥಾ ಸ್ಯಾತ್। ಉಪಲಭ್ಯಮಾನಂ ಘಟಾದಿಕಮಸ್ತಿ, ಅನುಪಲಭ್ಯಮಾನಂ ಖರವಿಷಾಣಾದಿಕಂ ನಾಸ್ತೀತಿ ಸರ್ವಜನಸಮ್ಮತಾ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ನ ಸ್ಯಾತ್।

h ll ಸತ್ಕಾರ್ಯವಾದೇ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಯೋರುಪಪಾದನಾನುಪಪತ್ತಿಃ ll

(###sudha --)

ಅಥವೋತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಶಬ್ದಾಭ್ಯಾಂ ತದುಪಪಾದನಸ್ಯೋಪಲಕ್ಷಣಮ್। ತಥಾಚೈವಂ ಯೋಜನಾ ಆಸ್ತಾಂ ತಾವದನ್ಯತ್। ಸತ್ಕಾರ್ಯವಾದೇ ಸರ್ವತ್ರ ಶಿಷ್ಯಂ ಪ್ರತಿವಾದಿನಂ ವಾ ಪ್ರತಿ ಉತ್ಪತ್ತಿನಾಶಯೋರ್ನಾಸದುತ್ಪದ್ಯತೇ ನ ಸದ್ ವಿನಶ್ಯತೀತ್ಯೇವಂರೂಪೋಪಪಾದನಸ್ಯಾಪ್ಯನವಸ್ಥಾಽವಸ್ಥಾನಾಭಾವಃ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಹಿ ಇದಮುಪಪಾದನಂ ಕಿಮರ್ಥಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಶಿಷ್ಯಾದೇಃ ವಿದ್ಯೋತ್ಪತ್ತಯೇಽವಿದ್ಯಾನಾಶಾಯ ವಾದೇ, ಜಲ್ಪಾದೌ ತು ಖ್ಯಾತ್ಯಾದ್ಯುತ್ಪಾದಾಯೇತಿ ಚೇತ್, ತದ್ ವಿದ್ಯಾದಿಕಂ ಸಚ್ಚೇನ್ನೋತ್ಪಾದ್ಯಮ್, ಸತ್ತ್ವಾತ್; ಆತ್ಮವತ್। ಅಸಚ್ಚೇನೋತ್ಪಾದಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಮ್, ಅನ್ಯಥಾ ಸತ್ಕಾರ್ಯವಾದಭಙ್ಗಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಏವಮವಿದ್ಯಾ ಸತೀ ಚೇತ್, ನ ವಿನಾಶ್ಯಾ। ಅನ್ಯಥಾಽಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಾಪತ್ತೇಃ। ಅಸತೀ ಚೇತ್ ನಿತರಾಮ್। ನಿತ್ಯನಿವೃತ್ತತ್ವಾತ್। ತತಃ ಸರ್ವಥಾ ಪ್ರತಿಪಾದನಾಸಮ್ಭವ ಏವೇತಿ।

h ll ಸತ್ಕಾರ್ಯವಾದೇ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಯೋರ್ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮವತ್ತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ ll

(###sudha --)

ಯದಿವಾ ಉತ್ಪತ್ತಿನಾಶಯೋರಿತಿ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮೋಪಲಕ್ಷಣಮ್। ತಥಾಹಿ ಯದಿ ಕಾರ್ಯಮುಪಾದಾನಾತ್ಮಕಮೇವ ಸದೇವ ಚ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದೋತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಾದಿಧರ್ಮಾಣಾಮನವಸ್ಥಾ ಸ್ಯಾತ್। ತನ್ತವಃ ಪ್ರಾಗೇವ ಸನ್ತೋ ನೇದಾನೀಮುತ್ಪದ್ಯನ್ತೇ। ಪಟಸ್ತೂತ್ಪದ್ಯತೇ। ತನ್ತುಷ್ವವಿನಷ್ಟೇಷ್ವೇವ ಪಟೋ ವಿನಶ್ಯತಿ। ತನ್ತವೋ ಬಹವಃ ಪಟಸ್ತ್ವೇಕಃ। ಏವಮಾಕಾರಾಭಿಧಾನಬುದ್ಧಿಕಾರ್ಯಭೇದೋಽಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ। ಸೈಷಾ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h ll ವ್ಯಕ್ತ್ಯವ್ಯಕ್ತಿರೂಪವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ಉಕ್ತಾನುಪಪತ್ತಿಪರಿಹಾರಕಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ನನ್ವೇತತ್ ಸಕಲಮಪಿ "ಪಟವಚ್ಚ", "ಯಥಾ ಪ್ರಾಣಾದಿಃ" ಇತಿ ವ್ಯಕ್ತ್ಯವ್ಯಕ್ತ್ಯವಷ್ಟಮ್ಭೇನ ಪರಿಹೃತಮ್। ತಥಾಹಿ ವ್ಯಕ್ತ್ಯಪೇಕ್ಷಯೋತ್ಪತ್ತಿಃ ಪಟಾದೀನಾಮವ್ಯಕ್ತ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ ಚ ವಿನಾಶೇ ಯುಜ್ಯತೇ। ವ್ಯಕ್ತ್ಯವ್ಯಕ್ತ್ಯರ್ಥಮೇವ ಚ ಕಾರಕಾಣ್ಯುಪಯುಜ್ಯನ್ತೇ। ವ್ಯಕ್ತ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಭ್ಯಾಮೇವೋಪಲಬ್ಧ್ಯನುಪಲಬ್ಧೀ ಭವತಃ। ಅತ ಏವ ಪ್ರತಿಪಾದನಂ ಸಙ್ಗಚ್ಛತೇ। ವ್ಯಕ್ತಾವ್ಯಕ್ತರೂಪೇಣೈವ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾ ವ್ಯವತಿಷ್ಠನ್ತೇ। ಯಥಾಹಿ ಸಂವೇಷ್ಟಿತಃ ಪಟೋ ನ ಸ್ಫುಟಂ ಪಟ ಇತಿ ಪ್ರತೀಯತೇ, ನ ಪ್ರಾವ್ರಿಯತೇ, ನ ಶೀತಮಪನುದತಿ, ನ ಬಹುದೇಶವ್ಯಾಪೀ ಭವತಿ। ಪ್ರಸಾರಿತಸ್ತು ಸ್ಫುಟಪ್ರತೀತ್ಯಾದಿಮಾನ್। ನಚೈತಾವತಾ ಭೇದಃ। ನಾಪಿ ಪ್ರಸಾರಿತಃ ಪ್ರಾಗಸನ್। ಯಥಾಚ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮೇನ ನಿರುದ್ಧಃ ಶಾರೀರೋ ವಾಯುರ್ಜೀವನಮಾತ್ರಂ ಕರೋತಿ ನೋತ್ಕ್ಷೇಪಣಾದಿ। ನಿರೋಧಾಪಗಮೇ ತ್ವಾಸಾದಿತವ್ಯಕ್ತಿಸ್ತದಪಿ ಕರೋತಿ। ನ ತಾವನ್ಮಾತ್ರೇಣ ಭಿದ್ಯತೇ। ಪ್ರಾಗಸನ್ ವಾ। ತಥೈವೈತದಪಿ ವ್ಯಕ್ತ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಭ್ಯಾಂ ಸಮಞ್ಜಸಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಮಾಯಾವಾದ್ಯುಕ್ತವ್ಯವಸ್ಥಾನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಬ್ರೂಮಃ ಕೇಯಂ ಪಟಸ್ಯ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇರೂರ್ಧ್ವಂ ಚ ವಿನಾಶಾದವ್ಯಕ್ತಿಃ, ಮಧ್ಯೇ ಚ ವ್ಯಕ್ತಿಃ। ಅನುಪಲಬ್ಧಿರವ್ಯಕ್ತಿರುಪಲಬ್ಧಿರ್ವ್ಯಕ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ತತ್ರಾಽಹ -- ಅನವಸ್ಥೇತಿ। ಯದ್ಯುಪಲಬ್ಧ್ಯನುಪಲಬ್ಧೀ ಏವೋತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶೌ, ತದಾ ಸರ್ವತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿನಾಶಯೋರನವಸ್ಥಾ ಸ್ಯಾತ್। ಯದ್ ಯದೋಪಲಬ್ಧಮ್, ತತ್ ತದೈವೋತ್ಪನ್ನಮ್। ಅನುಪಲಬ್ಧಂ ಚ ವಿನಷ್ಟಮಿತಿ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಯಾವತ್। ಕಿಞ್ಚ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇಃ ಸತ್ತ್ವೇ ಪಟಸ್ಯ ಕಸ್ಮಾನ್ನೋಪಲಬ್ಧಿಃ, ಕಥಞ್ಚೋರ್ಧ್ವಮುಪಲಬ್ಧಿರಿತಿ ಪ್ರಶ್ನಸ್ಯ ಉಪಲಬ್ಧ್ಯನುಪಲಬ್ಧಿಭ್ಯಾಮೇವೇತಿ ಪರಿಹಾರಂ ವದನ್ ದೇವಾನಾಮ್ಪ್ರಿಯಃ ಶ್ಲಾಘನೀಯಪ್ರಜ್ಞಃ ಸ್ಯಾತ್। ಅಪಿಚ ಪ್ರಾಗೂರ್ಧ್ವಂ ಚ ತನ್ತೂಪಲಬ್ಧೌ ಕಥಂ ತನ್ಮಾತ್ರಸ್ಯ ಸತಃ ಪಟಸ್ಯಾನುಪಲಬ್ಧಿಃ? ಅನ್ಯಥಾ ತನ್ತೂನಾಮಪಿ ಸಾ ಸ್ಯಾತ್।

h ll ವ್ಯಕ್ತ್ಯವ್ಯಕ್ತ್ಯೋಃ ಕಾರ್ಯಧರ್ಮತ್ವೇಽಭೇದಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ, ಉಭಯಧರ್ಮತ್ವೇ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶವ್ಯವಸ್ಥಾಭಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಅಥ ಪಟಧರ್ಮಾವೇವ ವ್ಯಕ್ತ್ಯವ್ಯಕ್ತೀ, ತದಾ ತಾವಪಿ ತನ್ತೂನಾಂ ವಿದ್ಯೇತೇ, ನವಾ। ನಚೇತ್, ನ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಯೋರತ್ಯನ್ತಾಭೇದಃ। ವಿದ್ಯೇತೇ ಚೇತ್, ತತ್ರಾಽಹ -- ಅನವಸ್ಥೇತಿ। ಉತ್ಪತ್ತಿನಾಶವ್ಯವಹಾರಹೇತೂ ವ್ಯಕ್ತ್ಯವ್ಯಕ್ತೀ ಯದಿ ತನ್ತುಷ್ವಪಿ ವಿದ್ಯೇತೇ, ತದಾ ಸರ್ವತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿನಾಶಯೋರನವಸ್ಥಾ ಸ್ಯಾತ್। ತನ್ತವೋ ನೋತ್ಪನ್ನಾ ನ ನಷ್ಟಾಃ। ಕಿನ್ತು ಪಟ ಏವೇತ್ಯುತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶವ್ಯವಸ್ಥಾ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h ll ವ್ಯಕ್ತ್ಯವ್ಯಕ್ತ್ಯೋರುತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ ll

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚೇಯಮಭಿವ್ಯಕ್ತಿರುತ್ಪತ್ತ್ಯಾದಿವ್ಯವಹಾರಕಾರಣತಯೋಪಾದೀಯತೇ, ಸಾ ಕಿಂ ಚಕ್ರಚೀವರಾದಿಭಿಃ ಪ್ರಾಗಸತ್ಯೇವ ಉತ್ಪದ್ಯತೇ ಮುದ್ಗರಾಭಿಘಾತಾದಿನಾ ಚ ನಶ್ಯತಿ, ಉತ ಪ್ರಾಗಪಿ ಸತ್ಯೇವಾವಿನಾಶಿನೀ ಚ? ಏವಮವ್ಯಕ್ತಿರಪಿ ಕಿಂ ಪ್ರಾಗಸತೀ ಮುದ್ಗರಾಭಿಘಾತಾದಿನೋತ್ಪದ್ಯತೇ, ಕಿಂವಾ ಪ್ರಾಗಪಿ ಸತೀ? ಉಭಯತ್ರಾಽದ್ಯೌ ದೂಷಯತಿ -- ಅನವಸ್ಥೇತಿ। ವ್ಯಕ್ತ್ಯವ್ಯಕ್ತ್ಯೋರುತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶವತ್ತ್ವೇ ಸರ್ವತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಯೋರನವಸ್ಥಾ ವ್ಯವಸ್ಥಾಭಾವಃ ಸ್ಯಾತ್। ನ ಕಿಞ್ಚಿದಸದುತ್ಪದ್ಯತೇ, ನ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಸದ್ ವಿನಶ್ಯತೀತಿ ಸಿದ್ಧಾನ್ತವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ।

h ll ವ್ಯಕ್ತ್ಯವ್ಯಕ್ತ್ಯೋಃ ಸರ್ವದಾ ಸತ್ತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶವ್ಯವಹಾರಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯೌ ದೂಷಯತಿ -- ಅನವಸ್ಥೇತಿ। ವ್ಯಕ್ತ್ಯವ್ಯಕ್ತ್ಯೋಃ ಸದಾ ಸತ್ತ್ವೇ ಸರ್ವತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿನಾಶಯೋರನವಸ್ಥಾಽವ್ಯವಸ್ಥಿತಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಹಿ ಏತಾವನ್ತಂ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕಾಲಮನುತ್ಪನ್ನೋ ಘಟ ಇದಾನೀಮುತ್ಪನ್ನ ಇತಿ ತಾವನ್ನ ಸ್ಯಾತ್। ಉತ್ಪತ್ತಿವ್ಯವಹಾರಹೇತೋರಭಿವ್ಯಕ್ತೇಃ ಪ್ರಾಗಪಿ ಸತ್ತ್ವಾತ್। ತಥಾ ಮುದ್ಗರಾಭಿಘಾತಾದ್ಯುತ್ತರಕಾಲಮಪಿ ಘಟಸತ್ತ್ವವ್ಯವಹಾರಃ ಸ್ಯಾತ್। ತದ್ಧೇತೋರಭಿವ್ಯಕ್ತೇರವಿನಷ್ಟತ್ವಾತ್। ತಥೇದಾನೀಮೇವ ನಷ್ಟೋ ಘಟ ಇತ್ಯಪಿ ನ ಸ್ಯಾತ್। ವಿನಾಶವ್ಯವಹಾರಕಾರಣಾನಭಿವ್ಯಕ್ತೇಃ ಪ್ರಾಗಪಿ ಸತ್ತ್ವಾದಿತಿ। ಕಾರಕವ್ಯಾಪಾರವೈಫಲ್ಯತಾದವಸ್ಥ್ಯಂ ಸ್ಫುಟಮೇವ।

h ll ವ್ಯಕ್ತ್ಯವ್ಯಕ್ತ್ಯೋರಪಿ ಪೃಥಗ್ ವ್ಯಕ್ತ್ಯವ್ಯಕ್ತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇಽನವಸ್ಥಾಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಅಥೈತದ್ದೋಷಪರಿಹಾರಾಯ ವ್ಯಕ್ತ್ಯವ್ಯಕ್ತ್ಯೋರಪಿ ವ್ಯಕ್ತ್ಯವ್ಯಕ್ತೀ ಸ್ವೀಕ್ರಿಯೇತೇ, ತದಾ ತಯೋರಪ್ಯುಕ್ತವಿಕಲ್ಪದೋಷಾನುಷಙ್ಗಃ ಸ್ಯಾತ್। ಅಥ ತತ್ರಾಪಿ ವ್ಯಕ್ತ್ಯವ್ಯಕ್ತ್ಯನ್ತರಾಙ್ಗೀಕಾರಃ, ತದಾಽನವಸ್ಥಾ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಹ -- ಅನವಸ್ಥೇತಿ। ಉತ್ಪತ್ತಿನಾಶಯೋರಿತಿ ವಿಷಯಸಪ್ತಮೀ। ಸನ್ತ್ವನನ್ತಾ ವ್ಯಕ್ತಯೋಽವ್ಯಕ್ತಯಶ್ಚ। ಮೂಲಕ್ಷಯಾಭಾವಾನ್ನಾನವಸ್ಥಾ ದೋಷ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನವಸ್ಥೇತಿ। ಅನ್ಯಥಾಽನವಚ್ಛಿನ್ನವ್ಯಕ್ತ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಪರಮ್ಪರಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಸರ್ವತ್ರ ಘಟಾದಾವುತ್ಪತ್ತಿನಾಶಯೋರನವಸ್ಥಾಽನವಕ್ಲೃಪ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ಉತ್ತರೋತ್ತರವ್ಯಕ್ತ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಸಿದ್ಧೌ ಹಿ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವವ್ಯಕ್ತ್ಯವ್ಯಕ್ತೀನಾಮುತ್ಪತ್ತಿನಾಶವ್ಯವಹಾರನಿದಾನತ್ವಮ್। ತತಃ ಪ್ರಯೋಜನಪರಿಕ್ಷಯಹೇತುತ್ವಾದನವಸ್ಥಾ ದೂಷಣಮೇವ।

h ll ಅಸತ್ಕಾರ್ಯವಾದೇ ಏತದ್ದೋಷಾಣಾಮಪ್ರಸಕ್ತಿಃ ll

(###sudha --)

ನನ್ವಿದಂ ಭವತಾಮಪಿ ಸಮಾನಮ್। ಪ್ರಾಗಸತಃ ಸತ್ತಾಸಮವಾಯೋ ಹಿ ಜನಿರಿಷ್ಯತೇ। ಸತ್ತಾಸಮವಾಯೌ ಚ ಸದಾ ಸನ್ತಾವಿತಿ ಪ್ರಾಗ್ ವಿನಾಶೋತ್ತರಮಪಿ ಜನಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ವಿನಾಶಶ್ಚ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನವಸ್ಥೇತಿ। ಇಯಂ ಸರ್ವತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಯೋರನವಸ್ಥಾಽವ್ಯವಸ್ಥಿತಿಃ ಅನ್ಯಥಾ ಸಮವಾಯಸ್ಯ ಜನಿತ್ವಾಙ್ಗೀಕೃತಾವೇವ ಹಿ ಸ್ಯಾತ್। ನಾಸ್ಮನ್ಮತೇ। ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣ ಜನೇರ್ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾದಿತಿ। (741,757)

ನನು ಜನಿಃ ಕಿಂ ಪ್ರಾಕ್ ಸತೀ, ಉತ ಕಾರಕವ್ಯಾಪಾರಜನ್ಯಾ? ಆದ್ಯೇ ಪ್ರಾಗುಕ್ತ ಏವ ದೋಷಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ಜನೇರ್ಜನಿರಪಿ ತಥೇತ್ಯನವಸ್ಥಾ। ಏವಂ ವಿನಾಶೋಽಪೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನವಸ್ಥೇತಿ। ಸರ್ವತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿನಾಶಯೋರಿಯಮುಕ್ತಾನವಸ್ಥಾ। ಅನ್ಯಥಾ ಘಟಜನೇರನ್ಯಾ ಜನೇರ್ಜನಿರಿತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರ ಏವ ಸ್ಯಾತ್। ನತ್ವೇವಮಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ। ಅಪಿತರ್ಹಿ? ಘಟಜನ್ಮೈವ ಜನ್ಮನೋ ಜನ್ಮೇತಿ। ಯಥಾಽಽಹುಃ "ಯಥಾ ಜನೇರ್ಜನಿರ್ನಾನ್ಯಾ ತಸ್ಯಾ ವಸ್ತುಜನಿರ್ಜನಿಃ" ಇತಿ। ಘಟೋ ಜಾಯತೇ ಘಟಜನ್ಮ ಜಾಯತ ಇತ್ಯನಯೋರೇಕಾರ್ಥತೈವ ಹಿ ಲೌಕಿಕಪರೀಕ್ಷಕಸಮ್ಮತಾ। ನಚ ವ್ಯಕ್ತ್ಯವ್ಯಕ್ತ್ಯೋರಪ್ಯೇವಮಙ್ಗೀಕರ್ತುಮುಚಿತಮ್। ಜನ್ಮವಿನಾಶಾವುಪಲಬ್ಧ್ಯನುಪಲಬ್ಧೀ ವಾ ವಿಹಾಯ ವ್ಯಕ್ತ್ಯವ್ಯಕ್ತ್ಯೋರೇವಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಾದಿತಿ।

h ll ಅಸತ ಉತ್ಪತ್ತೌ ಸತೋ ವಿನಾಶೇ ಚ ವ್ಯವಸ್ಥಾನಿರೂಪಣಮ್ ll

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನು ಯದ್ಯಸದುತ್ಪದ್ಯೇತ ಸಚ್ಚ ವಿನಶ್ಯೇತ, ತದಾ ಸರ್ವತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿನಾಶಯೋರನವಸ್ಥೈವ ಸ್ಯಾತ್। ಏವಂಸತಿ ಹಿ ಖರವಿಷಾಣಮಪ್ಯುತ್ಪದ್ಯೇತ, ಆತ್ಮಾ ಚ ನಶ್ಯೇದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನವಸ್ಥೇತಿ। ಅನ್ಯಥಾ ಕಾರಣಶಕ್ತ್ಯನಾದರಣೇ ಹೀಯಮುತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಯೋರನವಸ್ಥಾ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ಕಿನ್ತು ಯಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಕಾರಣಮಸ್ತಿ, ತದಸದಪ್ಯುತ್ಪದ್ಯತೇ। ಯಸ್ಯ ಚ ವಿನಾಶಕಾರಣಂ ವಿದ್ಯತೇ ತತ್ ಸದಪಿ ನಿರುದ್ಧ್ಯತೇ। ನ ಖರವಿಷಾಣಜನ್ಮನ್ಯಾತ್ಮವಿನಾಶೇ ವಾ ಕರಾಣಮಸ್ತೀತಿ ತಯೋರ್ಜನನವಿನಾಶಾಭಾವಃ। ಕಾರಣಸ್ವಭಾವಾನನುಗಮೇ ತು ಸತ್ಕಾರ್ಯವಾದಿನೋಽಪ್ಯತಿಪ್ರಸಙ್ಗ ಏವೇತಿ।

ಅಥವಾ ಸ್ಯಾದಿಯಮನವಸ್ಥಾ ಯದ್ಯತ್ಯನ್ತಾಸದೇವೋತ್ಪದ್ಯತೇ ಸನ್ಮಾತ್ರಂ ವಿನಶ್ಯತೀತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ಸದಸದೇವೋತ್ಪದ್ಯತ ಇತಿ ಚೋಕ್ತಮ್, ವಿನಾಶಕಾರಣವದೇವ ಚ ವಿನಶ್ಯತೀತಿ।

h॥ ಮಾಯಾವಾದಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಸೂತ್ರಾಕ್ಷರಾನಾನುಗುಣ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ಯಚ್ಚೋಕ್ತಮ್, "ಭಾವೇ ಚೋಪಲಬ್ಧೇಃ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥತ್ವೇನ, ತದ್ ವ್ಯಪ್ಯವ್ಯಾಪಕಭಾವೇನೈವೋಪಪನ್ನಂ ನಾತ್ಯನ್ತಾಭೇದಸಾಧಕಮ್। ಅಥ ಕಾರಣೋಪರಕ್ತಬುದ್ಧಿಃ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಬುದ್ಧಿರ್ವಾಽತ್ರಾಭಿಮತೇತಿ ಮತಮ್, ಸಾಽಪಿ ಅಭೇದಮಾತ್ರೇಣ ಚರಿತಾರ್ಥಾ ನಾತ್ಯನ್ತಾಭೇದಸಾಧನಾಯಾಲಮ್। ಕಿಞ್ಚೈತದ್ "ಯುಕ್ತೇಶ್ಚ" ಇತ್ಯನೇನೈವ ಶಕ್ಯಸಙ್ಗ್ರಹಮ್, ನ ಪುನರಭಿಧಾತವ್ಯಮ್। ಅಥಾನೇನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮುಪನ್ಯಸ್ಯತೇ, ತದಪಿ ನಾತ್ಯನ್ತಾಭೇದಸಾಧಕಮ್। ಅತ ಏವ "ಭಾವಾಚ್ಚೋಪಲಬ್ಧೇಃ" ಇತಿ ಸೂತ್ರವಿಪರಿಣಾಮೋಽಪಿ ನಿರಸ್ತಃ।

"ಸತ್ತ್ವಾಚ್ಚಾವರಸ್ಯ" ಇತಿ ಯುಕ್ತಿಶ್ಚೇತ್, "ಯುಕ್ತೇಶ್ಚ" ಇತ್ಯೇತೇನೈವ ಗತಾರ್ಥತಾ। ಶ್ರುತಿಶ್ಚೇತ್, "ಶಬ್ದಾನ್ತರಾಚ್ಚ" ಇತ್ಯನೇನ। "ಅಸದ್ವ್ಯಪದೇಶಾತ್" ಇತಿ ತು ಪರಿಚೋದನೈವಾಸಙ್ಗತಾ। ಪರಮಾರ್ಥತೋ ಬ್ರಹ್ಮಕಾರಣತಾಪರತ್ವೇನ, ಆಪಾತತಸ್ತು ಶೂನ್ಯಸ್ಯಾಭಾವಸ್ಯ ವಾ ಕಾರಣಭಾವಪ್ರತಿಪಾದಕತಾಪ್ರತಿಭಾಸೇನ ಕಾರ್ಯಾಸತ್ತ್ವಸ್ಯ ಶ್ರುತಾವಪ್ರತೀತೇಃ। "ಯುಕ್ತೇಃ" ಇತ್ಯುಕ್ತಯುಕ್ತಿಂ ತೂತ್ತರತ್ರಾಪಾಕರಿಷ್ಯಾಮಃ। (628,766) ಶಬ್ದಾನ್ತರಂ ತ್ವಾಚಾರ್ಯೇಣೈವಾನ್ಯತ್ರಾನ್ಯಥೈವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್। ಪಟೇ ಪ್ರಾಣಾದೌ ಚ ನಾತ್ಯನ್ತಾನುಪಸಙ್ಖ್ಯಾತವಿಶೇಷತ್ವಮಿತ್ಯನುದಾಹರಣಮೇವೇತ್ಯಲಂ ಪ್ರಪಞ್ಚೇನ।

h॥ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಾದ್ ಭೇದೇ ಉಪಾದಾನಾದ್ ಭೇದಾಭೇದಾದೌ ಚ ಪ್ರಮಾಣಮ್॥

(###sudha --)

ಯದುಕ್ತಂ "ಶಕ್ತೋಽಪಿ ಹಿ' ಇತಿ, ಯಚ್ಚ "ನಿತ್ಯಭೇದಃ' ಇತಿ, ತದುಭಯಂ ಶ್ರುತ್ಯಾಽಪಿ ಸಾಧಯತಿ ಶಕ್ತೋಽಪೀತಿ।

ಶಕ್ತೋಽಪಿ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುರಕರ್ತುಂ ಕರ್ತುಮನ್ಯಥಾ।

ಸ್ವಭಿನ್ನಂ ಕಾರಣಾಭಿನ್ನಂ ಭಿನ್ನಂ ವಿಶ್ವಂ ಕರೋತ್ಯಜಃ।

ಇತಿ ಶ್ರುತೇರವಸಿತ ಉಕ್ತೋಽರ್ಥೋಽಯಮಶೇಷತಃ॥85॥**

(###sudha --)

ಅಕರ್ತುಂ ಶಕ್ತೋಽಪಿ ಕರೋತಿ। ಅನ್ಯಥಾ ವಿನಾ ಕಾರಣೈಃ, ತದ್ವ್ಯತ್ಯಾಸೇನ ಚ ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ತೋಽಪಿ ನಿಯತೈಃ ಕಾರಣೈಃ ಕರೋತಿ। ಇಚ್ಛಯೇತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್। ಸ್ವಸ್ಮಾನ್ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಾದ್ ಭಿನ್ನಮ್। ಉಪಾದಾನಕಾರಣೇನಾಭಿನ್ನಂ ಭಿನ್ನಂ ಚ। ಸಂಸಾರಿಣೋ ಹಿ ವಿಷ್ಟಿಗೃಹೀತಾ ಇವೇಶ್ವರಪ್ರೇರಿತಾ ಅನಿಷ್ಟಮಪಿ ಧಾರಕಪ್ರಯತ್ನೇನಾಕೃತ್ವಾ ನ ಸ್ಥಾತುಮೀಶತೇ। ನಚ ಭಗವಾಂಸ್ತಥೇತ್ಯಕರ್ತುಂ ಶಕ್ತೋಽಪೀತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅಶೇಷತಃ ಪ್ರಾಗಿದಾನೀಂ ಚೋಕ್ತಃ, ನತು ಸನ್ನಿಹಿತ ಏವೇತ್ಯರ್ಥಃ॥*#### h॥
ಇತ್ಯಾರಮ್ಭಣಾಧಿಕರಣಮ್॥6॥**

#aಅಥ ಇತರವ್ಯಪದೇಶಾಧಿಕರಣಮ್॥7॥**

(###sudha --)

h॥ ಜೀವಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯಾನಙ್ಗೀಕಾರೇ ಅಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಾದಿಃ॥

(###sudha --)

ಇತರವ್ಯಪದೇಶಾದ್ಧಿತಾಕರಣಾದಿದೋಷಪ್ರಸಕ್ತಿಃ। ಅಸ್ಮಿನ್ನಧಿಕರಣೇ "ಜೀವಕರ್ತೃತ್ವಪಕ್ಷಃ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಪ್ತೋ ವಿಸ್ತರಾನ್ನಿರಾಕ್ರಿಯತೇ" ಇತಿ ಭಾಷ್ಯಮ್। ಅತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಕಿಮತ್ರ ಜೀವಸ್ಯ ಸರ್ವಥಾ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ನಿರಾಕ್ರಿಯತೇ, ಉತೇಶ್ವರಾಧೀನಂ ತದಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಮಾತ್ರಮ್? ನಾಽದ್ಯಃ, ತಥಾಸತಿ "ಕರ್ತಾ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವತ್ತ್ವಾತ್" ಇತ್ಯಾದಿವಕ್ಷ್ಯಮಾಣವಿರೋಧಾಪತ್ತೇಃ। "ಸ್ವತಃ ಕರ್ತೃತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ" ಇತ್ಯಾದಿವಿಶೇಷಣವೈಯರ್ಥ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚ।

h॥ ಜೀವಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರೇ, ಕಾರ್ತ್ಸ್ನ್ಯೇನ ಕರ್ತೃತ್ವೇಽನುಭವವಿರೋಧಃ, ಏಕದೇಶೇನ ಕರ್ತೃತ್ವೇ ನಿರಂಶತ್ವಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ

ತಸ್ಯ ಈಶ್ವರಾಧೀನತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽಪಿ ಅನುಭವಶ್ರುತಿವಿರೋಧತಾದವಸ್ಥ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, "ಹಿತಾಕರಣಾದಿದೋಷಪ್ರಸಕ್ತಿಃ" ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರಾಣಾಂ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯನಿರಾಕರಣಪರತ್ವೇನ ಶಕ್ಯಯೋಜನಕತ್ವೇಽಪಿ "ಕೃತ್ಸ್ನಪ್ರಸಕ್ತಿರ್ನಿರವಯವತ್ವಶಬ್ದಕೋಪೋ ವಾ" ಇತ್ಯಸ್ಯ ಸೂತ್ರಸ್ಯಾಶಕ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನತ್ವಾತ್। ಇದಂ ಹಿ ಸೂತ್ರಂ ಸರ್ವಥಾ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ನಿರಾಕುರ್ವದುಪಲಭ್ಯತೇ। ತಥಾಹಿ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಕೃತ್ಸ್ನೈಕದೇಶಾಭ್ಯಾಂ ವ್ಯಾಪ್ತಮ್। ತತ್ರ ಕೃತ್ಸ್ನಪ್ರಸಕ್ತಾವನುಭವವಿರೋಧಃ। ಏಕದೇಶಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಚ "ಅಥ ಯಃ ಸ ಜೀವಃ ಸ ನಿತ್ಯೋ ನಿರವಯವಃ"

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಇತ್ಯನಂಶತ್ವಶ್ರುತಿವ್ಯಾಕೋಪಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಹಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾಪರಪರ್ಯಾಯಂ ಪ್ರಯತ್ನಾದಿರೂಪಂ ಕರ್ತೃತ್ವಮಸ್ಮಾಕಂ ಜೀವಾದ್ ಭಿನ್ನಮ್। ಯೇನ ತಸ್ಯ ವಿಚಿತ್ರತ್ವೇಽಪಿ ಜೀವಸ್ಯ ನಿರಂಶತ್ವಂ ನ ವ್ಯಾಹನ್ಯೇತ। ತತೋ ವ್ಯಾಪಕನಿವೃತ್ತ್ಯಾ ವ್ಯಾಪ್ಯಂ ಕರ್ತೃತ್ವಮಪಿ ನಿವರ್ತತ ಇತಿ ಖಲ್ವಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಪ್ರತೀಯತೇ। ಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ಯ ವಿಪರ್ಯಯೇ ಪರ್ಯವಸಾನಾವಶ್ಯಮ್ಭಾವಾತ್।

ಅಥ ಜೀವಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ಈಶ್ವರಾಧೀನತಾನಾಙ್ಗೀಕಾರ ಏವೈತೌ ಪ್ರಸಙ್ಗಾವುಕ್ತೌ, ನ ಕರ್ತೃತ್ವಮಾತ್ರೇ। ತಥಾಚೇಶ್ವರಾಧೀನತ್ವಮೇವ ವಿಪರ್ಯಯಪರ್ಯವಸಾನಲಭ್ಯಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸ್ಯಾದಪ್ಯೇವಂ ಯದಿ ಜೀವಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯೇಶ್ವರಾಧೀನತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇಣೇಮೌ ಪ್ರಸಙ್ಗೌ ಶಕ್ಯಸಮಾಧಾನೌ ಸ್ಯಾತಾಮ್। ನಚೈವಮ್। ಪರಾಧೀನೇನಾಪಿ ಖಲ್ವನೇನ ಕೃತ್ಸ್ನೇನ ವಾ ಕರ್ತವ್ಯಮ್, ಏಕದೇಶೇನ ವಾ। ತೃತೀಯಪ್ರಕಾರಾಭಾವಾತ್। ಭಾವೇ ವಾ ತೇನೈವಾಪರಾಧೀನತ್ವೇಽಪಿ ಕರ್ತೃತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ। ಅತೋ ವಿಪರ್ಯಯಾಪರ್ಯವಸಾನಾನ್ನೈವಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಕರ್ತೃತ್ವಾಭಾವ ಏವ ತಾತ್ಪರ್ಯಮ್। ತಥಾಚ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣವಿರೋಧಃ। ಅಥ ವಸ್ತುತೋ ನಾಸ್ತ್ಯೇವ ಜೀವಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಮ್, ಆಭಿಮಾನಿಕಂ ತು ತದಿತ್ಯವಿರೋಧಃ। ಮೈವಮ್। "ವಿಹಾರೋಪದೇಶಾತ್" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ವಾಸ್ತವಸ್ಯೈವ ತಸ್ಯ ಸಾಧಯಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್।

h॥ ಪರಮೇಶ್ವರಾಚಿನ್ತ್ಯಶಕ್ತ್ಯಾ ನಿರಂಶಸ್ಯಾಪಿ ಜೀವಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಾನುರೂಪಸಾಮರ್ಥ್ಯಪ್ರಯೋಗಸಮ್ಭವಾದವಿರೋಧಃ॥

(###sudha --)

ಅತೋ ದುರ್ಘಟಮೇತದಧಿಕರಣಮಿತ್ಯತೋ ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ಪ್ರಸಙ್ಗೌ ಜೀವಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯೇಶ್ವರಾಧೀನತಾನಙ್ಗೀಕಾರವಿಷಯೌ ವ್ಯಾಕರಿಷ್ಯನ್, ಆದೌ ತಾವದೀಶ್ವರಾಧೀನತಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಪ್ರಸಙ್ಗನಿವೃತ್ತಿಪ್ರಕಾರಮಾಗಮವಾಕ್ಯೋದಾಹರಣೇನ ದರ್ಶಯತಿ ಅನಂಶಸ್ಯಾಪೀತಿ।

ಅನಂಶಸ್ಯಾಪಿ ಜೀವಸ್ಯ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಯೋಜನಾಮ್।

ಕಾರ್ಯೇಷು ಯಃ ಕರೋತ್ಯದ್ಧಾ ನಮಸ್ತಸ್ಮೈ ಸ್ವಯಮ್ಭುವೇ ॥86॥**

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಯೋಜನಾಂ ಕಾರ್ಯಾನುರೂಪಸಾಮರ್ಥ್ಯಪ್ರಯೋಗಮ್। ಸ್ವಯಮ್ಭುವೇ ಸ್ವತನ್ತ್ರಾಯ। ಇತಿ ವಚನಾದವಸಿತೋಽಯಮಭಿಪ್ರೇತೋಽರ್ಥ ಇತ್ಯನುವರ್ತತೇ।

ತತಶ್ಚೈತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯದಿ ಜೀವಃ ಪರಮೇಶ್ವರಾಧೀನತಯಾ ಕರ್ತಾಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತದೋಪಪದ್ಯತ ಏವ ತಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಮ್, ಪ್ರಸಙ್ಗಯೋಃ ಸಮಾಧಾತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ಅನಂಶತ್ವಸ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮೇನ ಹಿ ನ ನಿರವಯವತ್ವಶಬ್ದಕೋಪಃ। ಅನಂಶಸ್ಯಾಪಿ

ಪರಮೇಶ್ವರಾಚಿನ್ತ್ಯಶಕ್ತಿವಶೇನ ಕಾರ್ಯಾನುರೂಪಸಾಮರ್ಥ್ಯಪ್ರಯೋಗಸಮ್ಭವಾನ್ನ ಕೃತ್ಸ್ನಪ್ರಸಕ್ತಿರಿತಿ। ಏತಚ್ಚಾನುಪದಂ ಸ್ಫುಟೀಭವಿಷ್ಯತಿ।

h ॥ ಈಶ್ವರಾಧೀನತ್ವಾನಙ್ಗೀಕಾರ ಏವಾನುಭವಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ ॥

(###sudha --)

ಏವಮುಪೋದ್ಘಾತಪ್ರಕ್ರಿಯಯಾ ವಿಪರ್ಯಯಪರ್ಯವಸಾನೋಪಪತ್ತಿಮುಕ್ತ್ವೇದಾನೀಂ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥೇ ಸೂತ್ರಂ ಯೋಜಯತಿ ಯದೀತಿ।

#sutraಓಂ ಇತರವ್ಯಪದೇಶಾದ್ಧಿತಾಕರಣಾದಿದೋಷಪ್ರಸಕ್ತಿಃ ಓಂ ॥22॥**

(###sudha --)

ಯದಿ ಭಾಗೇನ ಕಾರ್ಯೇಷು ಜೀವಶಕ್ತಿಂ ನ ಯೋಜಯೇತ್।

ಹರಿಸ್ತದಾ ಹಿ ಸರ್ವತ್ರ ಕೃತ್ಸ್ನಯತ್ನೋಽಂಶಿತಾಽಪಿ ವಾ ॥87॥**

(###sudha --)

ಭಾಗೇನ ಕಾರ್ಯಾನುಗುಣಾಂಶೇನ। ಅತ್ರ ಯದೀಶ್ವರಾಧೀನತಯಾ ಕರ್ತಾ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಯದಿ ಭಾಗೇನೇತ್ಯಾದಿವಚನಂ ಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ಫುಟೀಕರಣಾರ್ಥಮ್। ಈಶ್ವರಾಧೀನತ್ವಪ್ರಕಾರಪ್ರಪಞ್ಚನಾರ್ಥಂ ಚ। ಸರ್ವತ್ರ ತೃಣಾದಾನಾದಾವಪಿ ಕೃತ್ಸ್ನಯತ್ನಃ, ಅಂಶಿತಾಽಪಿ ವಾ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ। ತಥಾಚಾನುಭವಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ। ತಸ್ಮಾತ್ ಪರಮೇಶ್ವರಾಧೀನ ಏವ ಜೀವಃ ಕರ್ತೇತಿ ಶೇಷಃ। ನಚೋಪಾಧಿಕೃತಾಂಶಕಲ್ಪನಯಾ ಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯಾಽವಿದ್ಯಕತ್ವೇನ ವೋಪಪತ್ತಿಃ, “ಅನಂಶಸ್ಯಾಪಿ” ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧೋಪಪನ್ನೋಪಪಾದಕಪರಿತ್ಯಾಗೇನಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕಾನುಪಪನ್ನಸ್ವೀಕಾರಸ್ಯಾಯುಕ್ತತ್ವಾತ್।

h ॥ ಜೀವಸ್ಯಾಘಟಿತಘಟಕಾಚಿನ್ತ್ಯಶಕ್ತ್ಯಭಾವಃ ॥

(###sudha --)

ನನು ಜೀವಶಕ್ತ್ಯೈವೇದಂ ಘಟತಾಮ್। ಮೈವಮ್। ತಸ್ಯಾಘಟಿತಘಟಕಾಚಿನ್ತ್ಯಶಕ್ತ್ಯಭಾವಾತ್। ಭಾವೇ ವಾ ಹಿತಾಕರಣಾದಿದೋಷಪ್ರಸಕ್ತಿಃ। ನಹ್ಯತ್ರಾಧಿಕರಣೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ ಮಹದಾದಿಸಕಲಕಾರ್ಯಕರ್ತೃತ್ವಂ ಜೀವಸ್ಯಾಽಶಙ್ಕಿತಮ್। ಕಿನ್ತು ಘಟಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಮ್। ತತ್ತಾವದನುಭವಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ಕುಲಾಲಾದೀನಾಂ ನ ತ್ಯಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯಮ್। ತತ್ರೇಶ್ವರಸ್ಯಾಪಿ ಕರ್ತೃತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತೋ ನೇಶ್ವರಸ್ಯ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವಮಿತಿ। ತಥಾಚ ಕಥಮಚಿನ್ತ್ಯಶಕ್ತಿಪ್ರಸಕ್ತಿಃ?

h ॥ ಜೀವಾನಾಮಣುತ್ವಾನೇಕರೂಪತ್ವಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಸಾಂಶತ್ವಸಿದ್ಧೇರ್ನಿರಂಶತ್ವವಚನವಿರೋಧಮಯುಕ್ತಮಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನುಚ “ವ್ಯತಿರೇಕೋ ಗನ್ಧವತ್” ಇತಿ ಜೀವಾನಾಮನೇಕರೂಪತಾಂ ಸೂತ್ರಕಾರ ಏವ ವಕ್ಷ್ಯತಿ। “ಉತ್ಕ್ರಾನ್ತಿಗತ್ಯಾಗತೀನಾಮ್” ಇತ್ಯಣುತ್ವಂ ಚ। ನಚಾಣೋರ್ಯುಗಪದನೇಕರೂಪತ್ವಂ ವಿನಾ ಸಾಂಶತೋಪಪದ್ಯತ ಇತಿ ಸಾಂಶತಾಽಪಿ ತತ ಏವ ಸಿದ್ಧಾ। ತತ್ ಕಥಮತ್ರ “ನಿರವಯವತ್ವಶಬ್ದಕೋಪೋ ವಾ” ಇತ್ಯವಾದೀದಿತಿ ಗೂಢಾಭಿಸನ್ಧೇರಾಶಙ್ಕಾಮವಿದಿತಾಭಿಪ್ರಾಯ ಇವ ಪರಿಹರತಿ ಅಂಶಿನೋ ಹೀತ್ಯಾದಿನಾ ಸಾರ್ಧೇನ ಶ್ಲೋಕದ್ವಯೇನ।

h॥ ಅಂಶಾಂಶಿನೋರತ್ಯನ್ತಾಭಿನ್ನತ್ವಾತ್ ತದಪೇಕ್ಷಯಾ ಜೀವಾನಾಂ ಸಾಂಶತ್ವೇಽಪಿ ನಿರಂಶತ್ವವಚನಮ್,

ನತು ಸರ್ವಥಾಂಽಶರಾಹಿತ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ॥

(###sudha --)

ಅಂಶಿನೋ ಹಿ ಪಟಾದ್ಯಾ ಯೇ ಭಿನ್ನೈರೇವ ಪರಸ್ಪರಮ್।

ಅಂಶೈರಂಶಿನ ಉಚ್ಯನ್ತೇ ನೈವಮೇವ ಹಿ ಚೇತನಾಃ।

ಅತೋಽನಂಶಿನ ಇತ್ಯೇವ ಶ್ರುತಿರೇತೇಷು ವರ್ತತೇ॥88॥**

(###sudha --)

ಅಪ್ಯನೇಕಸ್ವರೂಪೇಷು ವಿಶೇಷಾದೇವ ಕೇವಲಮ್।

ಬಹುಸ್ವರೂಪತಾಖ್ಯಾ ತು ತೇಷ್ವಸ್ತ್ಯೇವ ಹಿ ಸಾಂಶತಾ॥89॥**

(###sudha --)

ತತ್ರ ಬಹುಸ್ವರೂಪತಾಖ್ಯೇತ್ಯನೇನ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಮಭ್ಯುಪೈತಿ। ಬಹ್ವಿತ್ಯನೇಕತ್ವೋಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಬಹುಸ್ವರೂಪತಯಾ ಖ್ಯಾಯತ ಇತಿ ಬಹುಸ್ವರೂಪತಾಖ್ಯಾ। ತುಶಬ್ದಃ ಶ್ರುತಿನಿಷೇಧ್ಯಾಯಾ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯದ್ಯೋತಕಃ। ತೇಷು ಚೇತನೇಷು। ಹಿಶಬ್ದಃ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ದ್ಯೋತಯತಿ। ಅತ ಏವಾಸ್ತ್ಯೇವೇತ್ಯವಧಾರಣಮ್।

ತತಶ್ಚಾಯಮರ್ಥಃ ಅಸ್ತ್ಯೇವ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾನೇಕಸ್ವರೂಪತಾ, ಅಣುತ್ವಂ ಚ, ತದನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಸಿದ್ಧಾ ಸಂಶತಾ ಚ। ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಸ್ಯ ತ್ಯಕ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾದಿತಿ। ತರ್ಹಿ ಕಥಮತ್ರ ತದ್ವಿರುದ್ಧಮುಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಅಂಶಿನ ಇತ್ಯಾದಿ। ಆದ್ಯೋ ಹಿಶಬ್ದಃ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧೌ, ದ್ವಿತೀಯೋ ಯಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ। ಯೇ ಪಟಾದ್ಯಾ ಅಂಶಿನಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಸ್ತೇ ಪರಸ್ಪರಂ ಭಿನ್ನೈರೇವಾಂಶೈರಂಶಿನಾ ಚ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಪ್ರಕಾರೇಣ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನೈರೇವ ನತ್ವತ್ಯನ್ತಾಭಿನ್ನೈಃ ತನ್ತ್ವಾದಿಭಿರಂಶೈರಂಶಿನ ಉಚ್ಯನ್ತೇ। ಚೇತನಾಸ್ತ್ವೇವಮೇವ ಪಟಾದಿವದುಕ್ತರೂಪೈರಂಶೈರಂಶಿನೋ ನ ಭವನ್ತಿ। ಕಿನ್ತು ಪರಸ್ಪರಮಂಶಿನಾ ಚಾತ್ಯನ್ತಾಭಿನ್ನೈಃ। ಯಸ್ಮಾದೇವಮತಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಂಶಿವೈಧರ್ಮ್ಯಾದೇವಾನೇಕಸ್ವರೂಪೇಷು ತತ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏವ ಸಾಂಶೇಷ್ವಪ್ಯೇತೇಷು ಚೇತನೇಷ್ವನಂಶಿನ ಇತಿ ಶ್ರುತಿರ್ವರ್ತತೇ। ನತು ಸರ್ವಥಾಂಽಶರಾಹಿತ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ। ಅತೋ ನ ವಿರೋಧ ಇತಿ।

h॥ ಅಘಟಿತಘಟಕೇಶ್ವರಾಚಿನ್ತ್ಯಶಕ್ತ್ಯನಙ್ಗೀಕಾರೇ ವಿರುದ್ಧಯೋರಭೇದಾನಕತ್ವಯೋಃ ಜೀವೇ ಸಮಾವೇಶಾಸಮ್ಭವಃ॥

(###sudha --)

ನನು ಯದಿ ಭೇದೋ ನಾಸ್ತಿ, ಕಥಂ ತರ್ಹ್ಯನೇಕತ್ವಮ್? ತಸ್ಯ ಭೇದವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾತ್। ಕಥಞ್ಚಾಂಶಿತ್ವಮ್? ಮತ್ವರ್ಥಸ್ಯ ಭೇದೇನ ವಿನಾಽನುಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ವಿಶೇಷಾದೇವೇತಿ। ಭೇದಾಭಾವೇಽಪಿ ಕೇವಲಂ ತತ್ಪ್ರತಿನಿಧೇರ್ವಿಶೇಷಾದೇವ ಅನೇಕಸ್ವರೂಪೇಷ್ವಿತಿ ಯೋಜನಾ। ಯದ್ವಾ "ಅಪ್ಯನೇಕಸ್ವರೂಪೇಷು" ಇತ್ಯನೇನೈವ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯಾಂಶಿನ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ವಿರೋಧಃ ಪರಿಹೃತಃ। ತತ್ರ ಭೇದಾಭಾವೇ ಕಥಮನೇಕತ್ವಮಂಶಿತ್ವಂ ಚೇತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಂ ವಿಶೇಷಾದೇವೇತ್ಯಾದಿಪಾದತ್ರಯೇಣ ಪರಿಹರತಿ। ಕೇವಲಮೇವ ಭೇದೇನ ವಿನೈವ ತೇಷು ಬಹುಸ್ವರೂಪತಾ ತಯಾ ಖ್ಯಾಯಮಾನಾ ಸಾಂಶತಾ ಚಾಸ್ತಿ। ಕಥಮ್? ವಿಶೇಷಾದೇವೇತಿ। ಕುತ ಏತತ್ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ? ಶ್ರುತಿದ್ವಯವಿರೋಧಾದೇವೇತಿ ಹಿಶಬ್ದೇನಾಽಹ। ಅತ್ರ ಜೀವಸ್ಯೇತಿ ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ ಯಚ್ಚೇತನಾ ಇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯೇನೋಕ್ತಮ್, ತೇನ ಚೇತನಮಾತ್ರೇಽಪ್ಯಯಂ ನ್ಯಾಯ ಇತಿ ಸೂಚಯತಿ। ಅಥವಾ ಯದ್ಯಂಶಿನೋ ಜೀವಾಃ, ತರ್ಹಿ ಪಟಾದಿವದೇವ ಸ್ಯುರಿತ್ಯಸ್ಯಾಚೇತನತ್ವಮುಪಾಧಿಮನೇನ ದ್ಯೋತಯತಿ।

ನನ್ವೇವನ್ತರ್ಹಿ, ಕಿಂ ಜೀವಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯೇಶ್ವರಾಧೀನತ್ವಕಲ್ಪನಯಾ? ತದಭಾವೇಽಪಿ ಸ್ವತೋ ಬಹುರೂಪತ್ವಸದ್ಭಾವೇನೈಕದೇಶತಃ ಕ್ರಿಯೋಪಪತ್ತೌ ಕೃತ್ಸ್ನಪ್ರಸಕ್ತೇರಭಾವಾತ್। ವಿಭಿನ್ನಾಂಶಾಭಾವೇನ ನಿರವಯವತ್ವಶಬ್ದಕೋಪಸ್ಯಾಪಿ ಪರಿಹಾರಾತ್। ಏತದತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಚೇಶ್ವರಕೃತ್ಯಸ್ಯಾದರ್ಶನಾದಿತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ ಸ್ವಾಭಿಸನ್ಧಾವುದ್ಘಾಟಿತೇ ಸತ್ಯಾಹ -- ಬಹುತ್ವೇನೇತಿ।

ಬಹುತ್ವೇನಾವಿನಾಭಾವಾದ್ ಭಿನ್ನತಾ ನಿಯಮಾದ್ ಭವೇತ್।

ಯದಿ ನೈವಂ ನಿಯಮಕೃದ್ ಭಗವಾನ್ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ।

ತಸ್ಯ ತ್ವಶೇಷಶಕ್ತಿತ್ವಾದ್ ಯುಜ್ಯತೇ ಸರ್ವಮೇವ ಹಿ॥90॥**

(###sudha --)

ಯದಿ ಭಗವನ್ ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಏವಂ ನ ನಿಯಮಕೃದ್ ಬಹುತ್ವೇಽಪಿ ಭೇದೋ ಜೀವೇಷು ಮಾ ಭೂದಿತಿ ವ್ಯವಸ್ಥಾಯಾಃ ಕರ್ತಾ ನ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಬಹುತ್ವೇನ ಹೇತುನಾ ಜೀವೇಷ್ವಪಿ ಭಿನ್ನತಾ ಭವೇತ್। ಬಹುತ್ವಸಙ್ಖ್ಯಯಾ ಭಿನ್ನತ್ವೇನಾವಿನಾಭಾವಲಕ್ಷಣಾನ್ನಿಯಮಾತ್। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ತದನುವಿಧಾನಾತ್ ಪೃಥಕ್ತ್ವಮ್" ಇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಪರಮೇಶ್ವರಾನಪೇಕ್ಷಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ನ ಸರ್ವಥೋಕ್ತಪ್ರಸಙ್ಗದ್ವಯಪರಿಹಾರಃ। ತಥಾಹಿ ಕೃತ್ಸ್ನಪ್ರಸಕ್ತಿಸ್ತಾವತ್ ಕಥಂ ಪರಿಹರಣೀಯಾ? ಬಹುತ್ವಸದ್ಭಾವೇನೇತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಬಹುತ್ವಸ್ಯ ಲೋಕೇ ಭೇದಾವಿನಾಭೂತತ್ವೇನ ಜೀವಸ್ಯ ಬಹುತ್ವೇ ಭಿನ್ನತ್ವಮಪ್ಯಾಪದ್ಯೇತ। ತಥಾಚ ದುರಾತ್ಮಾ ನಿರವಯವತ್ವಶಬ್ದಕೋಪೋ ದುಷ್ಪರಿಹರಃ। ಅಥ ತತ್ಪರಿಹಾರಾರ್ಥಂ ಭೇದೋ ನೇಷ್ಯತೇ, ತದಾ ವ್ಯಾಪಕನಿವೃತ್ತ್ಯಾ ವ್ಯಾಪ್ಯನಿವೃತ್ತೇರಾವಶ್ಯಕತ್ವಾದ್ ಬಹುತ್ವಸಙ್ಖ್ಯಾಽಪಿ ತ್ಯಾಜ್ಯಾ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಚ ಪುನಃ ಸೈವ ಕೃತ್ಸ್ನಾ ಕೃತ್ಸ್ನಪ್ರಸಕ್ತಿರಾಸ್ಕನ್ದೇತ।

ಅಥ ಜಡೇಷ್ವೇವ ಯತ್ರ ಬಹುತ್ವಮ್, ತತ್ರ ಭೇದ ಇತಿ ನಿಯಮಃ, ನ ಚೇತನೇಷ್ವಿತಿ ಚೇತ್, ಕುತ ಏತತ್? ತಥಾ ದರ್ಶನಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಯತಃ ಕಾರಕಪ್ರಶ್ನೋಽಯಂ ನ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಶ್ನಃ। ಸ್ವಭಾವೋಽಯಂ ಪದಾರ್ಥಾನಾಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅನೀಶ್ವರವಾದಪಾದಪ್ರಸಾರಿಕಾಪಾತಾತ್।

ಕಿಞ್ಚ ವಿರುದ್ಧಶ್ಚ ಸ್ವಭಾವಶ್ಚೇತಿ ಕಥಮ್? ನಹಿ ಸ್ವಯಮೇವ ಸ್ವೇನ ಸದ್ವಿತೀಯ ಇತಿ ಯುಕ್ತಮ್। ಪ್ರಮಿತತ್ವಾನ್ನ ವಿರೋಧ ಇತಿ ತು ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಚೈತನ್ಯಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದಿದಂ ಘಟಿತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಧೂಮವಾನಪಿ ಕಶ್ಚಿನ್ನಿರಗ್ನಿಃ ಘಟಿತಾಮ್। ಅಥ ವಿಶೇಷಶಕ್ತ್ಯೇದಮುಪಪದ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಘಟೇಽಪ್ಯುಪಪದ್ಯತಾಮ್। ನಹಿ ತತ್ರ ವಿಶೇಷೋ ನಾಸ್ತಿ। ವಿಶೇಷವೈಚಿತ್ರ್ಯಾನ್ನೇತಿ ಚೇತ್, ತದೇವ ಕುತಃ? ತಸ್ಮಾದ್ ಭಗವಾನೇವ ಸ್ವರೂಪಸ್ವಭಾವವಿಶೇಷಾಣಾಂ ನಿಯಾಮಕಶ್ಚೈತನ್ಯಮವಚ್ಛೇದಕಂ ವಿಧಾಯ ವಿಶೇಷಂ ನಿಮಿತ್ತೀಕೃತ್ಯ ವಿರುದ್ಧೇ ಅಪ್ಯಭೇದಬಹುತ್ವೇ ಸಮಾವೇಶ್ಯಾಭೇದೇನ ನಿರವಯವತ್ವಶಬ್ದಕೋಪಮಪಾಸ್ಯ ಬಹುತ್ವೇನ ಕೃತ್ಸ್ನಪ್ರಸಕ್ತಿಂ ನ್ಯಕ್ಕೃತ್ಯ ಕಾರ್ಯಾನುರೂಪಂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಶೇಷಂ ಯೋಜಯಞ್ಜೀವೇನ ಕಾರಯತೀತ್ಯಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿ।

ನನ್ವೇತತ್ ಸರ್ವಂ ಜೀವಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದಿನಾಽಶಕ್ಯಸಮ್ಪಾದನಂ ಕಥಂ ಭಗವಾನಪಿ ಸಮ್ಪಾದಯೇದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತಸ್ಯ ತ್ವಿತಿ। ತದೇವಮಸ್ಯ ಸೂತ್ರಸ್ಯೈವಂ ತಾತ್ಪರ್ಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ವಿರೋಧ ಇತಿ ಸ್ಥಿತಮ್ ॥*#### h ॥ ಇತೀತರವ್ಯಪದೇಶಾಧಿಕರಣಮ್ ॥7॥**

#aಅಥಶಬ್ದಮೂಲತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ ॥8॥**

(###sudha --)

h ॥ ಕೃತ್ಸ್ನಪ್ರಸಕ್ತೇಃ, ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಾತ್, ದೇಹಾದಿರಹಿತತ್ವಾಚ್ಚ ಈಶ್ವರಸ್ಯಾಕರ್ತೃಕತ್ವಮಿತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ॥

(###sudha --)

ಶ್ರುತೇಸ್ತು ಶಬ್ದಮೂಲತ್ವಾತ್। ನನ್ವೀಶ್ವರಸ್ಯಾಪಿ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ನ ಯುಜ್ಯತೇ। ಜೀವವತ್ ಕೃಸ್ನಪ್ರಸಕ್ತೇಃ। ನಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಣ್ಡಪಿಪೀಲಿಕಾಣ್ಡನಿರ್ಮಾಣೇ ಸಮಂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಪ್ರಯುಞ್ಜಾನಃ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವಾನ್ ಭವತಿ। ಗತ್ಯನ್ತರಾಭಾವಾನ್ನ ದೋಷ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಈಶ್ವರತ್ವವ್ಯಾಘಾತಾತ್। ಅಥೈತತ್ಪರಿಹಾರಾರ್ಥಮೇಕದೇಶೇನ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತದಾ "ನೇಹ ನಾನಾ" ಇತ್ಯಾದಿನಿರವಯವತ್ವಶಬ್ದಕೋಪಃ ಸ್ಯಾತ್। ಶರೀರೇನ್ದ್ರಿಯಾದಿವಿಕಲ್ಪತ್ವಾಚ್ಚ ನ ಕರ್ತೃತ್ವಮ್। ನಹಿ ಕಶ್ಚಿಚ್ಛರೀರಾದಿವಿಕಲಃ ಕರ್ತೋಪಲಬ್ಧಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಭೂಮ್ಯಾದ್ಯಾಧಾರವಿಧುರತ್ವಾಚ್ಚ । ಏವಂ ದೌರ್ಘಟ್ಯೇಽಪಿ ಯದಿ ಕರ್ತೃತ್ವಮೀಶ್ವರಸ್ಯ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಜೀವಸ್ಯಾಪಿ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್? ವಿಶೇಷಾದರ್ಶನಾತ್ । ಏವಞ್ಚ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವಂ ದೂರನಿರಸ್ತಮಿತ್ಯಯಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋಽತ್ರಾಧಿಕರಣೇ ನಿರಸ್ಯತೇ ।

h ॥ ಈಶ್ವರಸ್ಯಾಽಗಮೈಕಗಮ್ಯತ್ವಾದುಕ್ತದೋಷಾಣಾಮಪ್ರಸಕ್ತಿಃ ॥

(###sudha --)

ತಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ತಸ್ಯ ತ್ವಿತಿ । ತುಶಬ್ದೋ ಜೀವಾದ್ ವಿಶೇಷಂ ದ್ಯೋತಯತಿ । ಚಶಬ್ದೋ ಹೇತುಸಮುಚ್ಚಯೇ । ಈಶ್ವರಸ್ಯಾಲೌಕಿಕತ್ವಶ್ರುತೇಃ, ಆಗಮೈಕಗಮ್ಯತ್ವೇನ ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧಾನವಕಾಶಾತ್ "ವಿಚಿತ್ರಶಕ್ತಿಃ ಪುರುಷಃ", "ಸರ್ವೈರ್ಯುಕ್ತಾ ಶಕ್ತಿಭಿರ್ದೇವತಾ ಸಾ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಭಿರ್ವಿಚಿತ್ರಾಶೇಷಶಕ್ತಿತ್ವಾವಗಮಾಚ್ಚ । ಸರ್ವಮ್, ಭಿನ್ನಾಂಶರಹಿತಸ್ಯಾಪಿ ಕಾರ್ಯೇಷು ಕೃತ್ಸ್ನಪ್ರಸಕ್ತ್ಯಭಾವಃ, ಸ್ವರೂಪಾಂಶಬಾಹುಲ್ಯೇಽಪಿ ಭೇದಾಭಾವಃ, ಅಂಶತಃ ಕಾರ್ಯಕರಣೇಽಪಿ ನಿರವಯವತ್ವಶಬ್ದಕೋಪಾಭಾವಃ, ದೇಹಾದಿರಹಿತಸ್ಯಾಪಿ ಕರ್ತೃತ್ವನಿರ್ವಾಹ ಇತ್ಯಾದಿ ಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ।

ನನು ದುರ್ಘಟಮಪಿ ಜೀವಕರ್ತೃತ್ವಮೀಶ್ವರಶಕ್ತ್ಯಾ ಘಟತ ಇತ್ಯತೀತಾಧಿಕರಣೇಽಭಿಹಿತಮ್ । ತಥಾಚ ಕಥಮತ್ರ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾವಕಾಶಃ? ಯೋ ಹಿ ಪರತ್ರ ಪ್ರಮಿತಂ ಘಟಯಿತುಮೀಷ್ಟೇ ಸಃ ಸ್ವಸ್ಮಿನ್ ನೇಷ್ಟೇ ಇತ್ಯಸಮ್ಭಾವಿತಮ್ । ಉಚ್ಯತೇ ನೈಷೋಽರ್ಥಃ ಸೂತ್ರಕೃತಾಽತೀತಾಧಿಕರಣೇಽಭಿಹಿತಃ । ಕಿನ್ತ್ವಾಗಾಮಿನಮರ್ಥಂ ಮನಸಿ ನಿಧಾಯ ಜೀವಕರ್ತೃತ್ವವಾದನಿರಾಸ ಏವ ವಿಹಿತಃ । ಭಾಷ್ಯಕಾರೇಣ ತು ಶಿಷ್ಯಹಿತೈಷಿಣಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಮಪ್ಯರ್ಥಮಾಕೃಷ್ಯ ಪೂರ್ವೋತ್ತರವಿರೋಧಃ ಪರಿಹೃತ ಇತಿ ।

h ॥ ಅನ್ಯೈಃ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗದುಪಾದನತ್ವೇ ಕೃತ್ಸ್ನಪ್ರಸಕ್ತಿಶ್ರುತಿವಿರೋಧಪರಿಹಾರಪರತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಪರಿಣಾಮವಾದಿನೋ ವಿವರ್ತವಾದಿನಶ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗದುಪಾದಾನತ್ವಂ "ಕೃತ್ಸ್ನಪ್ರಸಕ್ತಿಃ" ಇತ್ಯನೇನಾಽಽಕ್ಷಿಪ್ಯ "ಶ್ರುತೇಸ್ತು" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಸಮಾಧೀಯತ ಇತಿ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ।

ತಥಾಹಿ ನ ಬ್ರಹ್ಮ ಜಗದುಪಾದಾನಮ್ । ಯತಃ, ತಥಾತ್ವೇ ಕೃತ್ಸ್ನಸ್ಯಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಕಾರ್ಯಾಕಾರತಾಪ್ರಸಕ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್ । ಸ್ಥಿತೌ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಾಭಾವೇ ತದ್ದರ್ಶನೋಪದೇಶಾನರ್ಥಕ್ಯಾದಿ ಸ್ಯಾತ್ । ಅಥೈತೇದ್ದೋಷಪರಿಜಿಹೀರ್ಷಯಾ ಬ್ರಹ್ಮ ಏಕದೇಶೇನ ಪರಿಣಮತೇ ಏಕದೇಶೇನ ಚಾವತಿಷ್ಠತ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ, ತದಾ "ನಿಷ್ಕಲಂ ಶಾನ್ತಮ್" ಇತ್ಯಾದಿನಿರವಯವತ್ವಶಬ್ದಕೋಪಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ।

ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ ನಾಯಂ ದೋಷಃ । "ತದಾತ್ಮಾನಂ ಸ್ವಯಮಕುರುತ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇರ್ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗದುಪಾದಾನತ್ವಸ್ಯ ಕೃತ್ಸ್ನಪರಿಣಾಮಾಭಾವಸ್ಯ ಚಾವಗಮಾತ್ । ಶಬ್ದಮೂಲತ್ವೇನ ಯುಕಿವಿರೋಧಾನವಕಾಶಾಚ್ಚ । ಅಪಿಚ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸರ್ವಶಕ್ತ್ಯುಪೇತಾ ಚ ಪರದೇವತಾ ಶ್ರೂಯತೇ, "ಸರ್ವಕರ್ಮಾ ಸರ್ವಕಾಮಃ" ಇತ್ಯಾದಿ। ತತೋ ನಿರವಯವಸ್ಯಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಕೃತ್ಸ್ನಪ್ರಸಕ್ತ್ಯಭಾವೇನೈವ ಜಗದುಪಾದಾನತ್ವಮುಪಪನ್ನಮಿತ್ಯಾದಿ।

h ॥ ಅಧಿಕರಣಸ್ಯ ಪರೋಕ್ತಾರ್ಥಪರತ್ವೇಽಧ್ಯಾಯಾನ್ತರ್ಭಾವಾಯೋಗಃ ॥

(###sudha --)

ತದೇತದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮನುಪಪನ್ನಮ್। ಏವಂಸತ್ಯೇಷಾಂ ಸೂತ್ರಾಣಾಮೇತದಧ್ಯಾಯಾನ್ತರ್ಭಾವಲಕ್ಷಣಸಙ್ಗತ್ಯಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವಿರೋಧ ಇತಿ।

p**p

ವಿರೋಧಃ ಸರ್ವವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೇ ಯೋ ದ್ವಿತೀಯೇ ನಿರಸ್ಯತೇ।

ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ತ್ವಧ್ಯಾಯೇ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥91 ॥**

(###sudha --)

ತುಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣೇ। ಪರಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಮಾಚ್ಚೇತನಾದಚೇತನಾಚ್ಚ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೇ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯೇ ಪರಮೋತ್ಕೃಷ್ಟತ್ವೇಽತ್ಯನ್ತವ್ಯಾವೃತ್ತತ್ವೇ ಚ ಯೋ ಯುಕ್ತ್ಯಾದಿವಿರೋಧಃ ಸ ಏವಾತ್ರ ದ್ವಿತೀಯೇಽಧ್ಯಾಯೇ ನಿರಸ್ಯತೇ। ಸಕಲಜಗದುಪಾದಾನತ್ವೇನ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವಂ ತು ನ ಸರ್ವವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಮ್। ನಾಪಿ ತದುಪಯುಕ್ತಮ್। ಪ್ರತ್ಯುತ ವಿರುದ್ಧಮೇವ। ತತ್ ಕಥಂ ತತ್ರ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರೋಽತ್ರಾನ್ತರ್ಭಾವಮಾಸಾದಯೇತ್?

ನನು ಜಗದುಪಾದಾನತ್ವಾದೇವ ಸರ್ವವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ, ನಹಿ ಜಗಜ್ಜಗದುಪಾದಾನಮಿತಿ ಚೇತ್, ತತ್ ಕಿಮುಪಾದಾನೋಪಾದೇಯಯೋರ್ಭೇದಂ ಮನ್ಯಸೇ। ತಥಾಚ "ತದನನ್ಯತ್ವಮ್" ಇತ್ಯುಕ್ತವಿರೋಧಃ। ಜಗದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನ ಭಿದ್ಯತೇ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಉಕ್ತೋತ್ತರತ್ವಾತ್।
(571572)

h ॥ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಉಪಾದಾನತ್ವಸ್ಯ ನಿರಾಕೃತತ್ವಾತ್ ಚೋದ್ಯಸ್ಯಾನವಕಾಶಃ ॥

(###sudha --)

ಪ್ರಾಗ್ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾದಾನತ್ವಸ್ಯಾನುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಕೃತ್ಸ್ನಪ್ರಸಕ್ತ್ಯಾದಿಪರಿಚೋದನೈವಾನವಕಾಶಾ। ಪರಿಣಾಮಪ್ರತಿಪಾದಕಶ್ರುತೇರಭಾವೇನ ಗಗನಾದಿಪ್ರಪಞ್ಚಾತ್ಮಕಸ್ಯ ತದಸಮ್ಭವಿಶಬ್ದಮೂಲತ್ವಸರ್ವಶಕ್ತಿತ್ವಾದ್ಯಸಮ್ಭವೇನ ಚ ಸಮಾಧಾನಮಪ್ಯುಕ್ತಮ್। ವಿವರ್ತವಾದೇ ತು ಸರ್ವಥಾಽಪಿ ನೈಷಾ ಶಙ್ಕಾಽವಕಾಶಮಶ್ನುತೇ। ಶುಕ್ತ್ಯಾದಿಕಮಿವ ರಜತಾದ್ಯಾರೋಪಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾಽವಿದ್ಯಕಪ್ರಪಞ್ಚಾರೋಪಸ್ಯಾಧಿಷ್ಠಾನಮಿತಿ ಸ್ಪಷ್ಟಮಾರಮ್ಭಣಾಧಿಕರಣೇಽಭಿಹಿತಮ್। ತತ್ರ ಕಥಂ ಕೃತ್ಸ್ನೈಕದೇಶವಿಚಾರಃ? ಉಕ್ತಾನವಧಾನಾಚ್ಛಙ್ಕೇತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹ್ಯುಕ್ತಂ ಸ್ಮರೇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಸ್ಪಷ್ಟಂ ಚಾಽರೋಪಿತತ್ವಂ ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯುಪಪಾದನೀಯಮ್। "ಶ್ರುತೇಸ್ತು" ಇತ್ಯಾದೇಸ್ತು ಕಾ ಸಙ್ಗತಿಃ?

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕಶ್ಚಿತ್ ಪರಿಹಾರಾದರ್ಶನಸಮ್ಪ್ರಾನ್ತಚಿತ್ತ ಆಹ -- ಅವಿದ್ಯಾಸಂವಿಲಿತಂ ಖಲು ಬ್ರಹ್ಮ ಜಗದುಪಾದಾನಮ್। ತತ್ರ ಅವಿದ್ಯೋಪಾದಾನತ್ವಸ್ಯಾಯಮಾಕ್ಷೇಪಃ ಪರಿಹಾರಶ್ಚೇತಿ। ತದತೀವ ಮನ್ದಮ್। ನಹ್ಯವಿದ್ಯಾಯಾ ಉಪಾದಾನತ್ವಮಪಿ ವಾಸ್ತವಮ್। ತಸ್ಯಾ ಅವಿಚಾರಿತರಮಣೀಯತಯೈವ ಶಙ್ಕಾವಿಷಯತ್ವಾತ್। ಕಿಞ್ಚ ಕೃತ್ಸ್ನಪ್ರಸಕ್ತಿಃ ಸಾವಯವತ್ವಂ ಚಾವಿದ್ಯಾಯಾಂ ಕಿಂ ಕರಿಷ್ಯತಿ? ಸಮಾಧಾನಂ ತು ಸರ್ವಥಾಽಪ್ಯಸಙ್ಗತಮೇವ। ಏತೇನ "ವಿಕರಣತ್ವಾತ್" ಇತ್ಯಾಕ್ಷೇಪಪರಿಹಾರಾವಪ್ಯಸಙ್ಗತೌ ವೇದಿತವ್ಯೌ। ನಹಿ ಭ್ರಮಾಧಿಷ್ಠಾನತಾ ಶರೀರಾದಿಕಮಪೇಕ್ಷತೇ। ಈಶ್ವರವಿಷಯಂ ತದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯ ವಿಕರಣತ್ವಾಭಾವೇನಾಽಕ್ಷೇಪಾನುದಯಾದಿತ್ಯಾದಿಕಂ ಸ್ವಯಮೇವ ಶಿಷ್ಯೈರವಗನ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯಸಙ್ಗತಿರೇವಾಽಚಾರ್ಯೇಣೋಕ್ತಾ।

h॥ ಲಕ್ಷಣಸೂತ್ರೋಕ್ತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸರ್ವವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೇ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರ ಏವ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥಃ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇವಮಸಙ್ಗತಿರ್ಯದಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸರ್ವವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೇ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರೋಽಧ್ಯಾಯಾರ್ಥಃ ಸ್ಯಾತ್। ತದೇವ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ತದನ್ಯ ಇತಿ।

p**p

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ತದನ್ಯೇ ತತ್ರತತ್ರಗಾಃ॥91॥**

(###sudha --)

ತಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಿಷಯಾದನ್ಯೇ ವಿರೋಧಾಸ್ತತ್ರತತ್ರೈವಾಧಿಕರಣೇಷು ಗತಾಃ ಪರಿಹೃತಾಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಅವಿರೋಧಲಕ್ಷಣೋ ದ್ವಿತೀಯೋಽಧ್ಯಾಯ ಇತಿ ತಾವತ್ ಸಮ್ಮತಮ್। ನಚಾನುಕ್ತೇಽರ್ಥೇ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರಃ ಸಙ್ಗತ ಇತಿ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥೇಽವಿರೋಧೋ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯಾರ್ಥಃ। ಪ್ರಥಮೇ ಚಾಽದಿಸೂತ್ರೇಣ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಪ್ರದರ್ಶನಮುಖೇನ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಃ ಕರ್ತವ್ಯತ್ವಮುಕ್ತಮ್। ತಚ್ಚತುರಧ್ಯಾಯೀಪರಿಸಮಾಪ್ಯಂ ನೈಕತ್ರ ಪರ್ಯವಸ್ಯತಿ। ತತಃ, ಕಿಂ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ? ಕಿಂ ಜೀವಃ, ಅಥ ಜಡಮಿತಿ ಸ್ವರೂಪಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಮ್, ಶೃಙ್ಗಗ್ರಾಹಿಕಯಾ ಪ್ರದರ್ಶಯಿತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರೇ ಸರ್ವತೋ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಪ್ರದರ್ಶನೇನ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟಂ ಸರ್ವಸ್ಮಾದ್ ವ್ಯಾವೃತ್ತಂ ಚೇತಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಮ್। ಸಜಾತೀಯವಿಜಾತೀಯಾಸಮ್ಭಾವಿತಧರ್ಮಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣತ್ವಾತ್। ಸಕಲೇತರವ್ಯಾವೃತ್ತೇಶ್ಚ ತತ್ಪ್ರಯೋಜನತ್ವಾತ್। ತೃತೀಯಸೂತ್ರೇ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮಭಿಧಾಯ ತಸ್ಯೋತ್ತರಪ್ರಬನ್ಧೇನ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ವಿಶೇಷತಶ್ಚ ಸಕಲಜೀವಜಡವ್ಯಾವೃತ್ತವಸ್ತುವಿಷಯತಾ ಸಮರ್ಥಿತಾ। ಏವಞ್ಚ ದ್ವಯೇ ವಿರೋಧಾಃ ಪರಿಹರಣೀಯಾ ಭವನ್ತಿ। ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರಸಿದ್ಧಸರ್ವವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಿಷಯಾಃ ಶಾಸ್ತ್ರಸಮನ್ವಯವಿಷಯಾಶ್ಚ। ತತ್ರ ದ್ವಿತೀಯಾ "ವಿಕಾರಶಬ್ದಾತ್" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ತತ್ರತತ್ರೈವಾಧಿಕರಣೇ ಪರಿಹೃತಾ ಇತಿ ಪರಿಶೇಷಾತ್ ಸರ್ವವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಿಷಯವಿರೋಧಪರಿಹಾರ ಏವ ದ್ವಿತೀಯಾರ್ಥ ಇತಿ ಜ್ಞಾಯತ ಇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಶ್ರುತೀನಾಂ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧಪರಿಹಾರೋಽಪಿ ಸರ್ವವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಸಮರ್ಥನಾಯೈವ ll

(###sudha --)

ನನುಚ ಶ್ರೂತೀನಾಂ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧೋಽಪಿ ದ್ವಿತೀಯೇಽಧ್ಯಾಯೇ "ನ ವಿಯದಶ್ರುತೇಃ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪರಿಹೃತಃ। ತತ್ ಕಥಮುಚ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸರ್ವವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೇ ವಿರೋಧೋ ದ್ವಿತೀಯೇ ನಿರಸ್ಯತ ಇತಿ। ತತ್ರಾಽಹ -- ಸೃಷ್ಟೀತಿ।

ಸೃಷ್ಟಿಸಂಹಾರವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಜೀವರೂಪಾಭಿಧಾಯಿನಾಮ್।

ಅಪ್ಯನ್ಯೋನ್ಯಾವಿರೋಧಸ್ತು ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಗೋಚರಃ।

ಜೀವರೂಪಾಭಿಧಾಯಿನಾಂ ವಾಕ್ಯಾನಾಮ್। ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್। ಪ್ರಾಣಾದಿವಿಷಯಾಣಾಂ ಚೇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿವಿಶೇಷಣಮುಪಪತ್ತಿಸೂಚನಾರ್ಥಮ್। ತುಶಬ್ದೋ ವಿಶೇಷಾರ್ಥಃ। ಯೋ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಗೋಚರೋ ವಾಕ್ಯಾನಾಮನ್ಯೋನ್ಯಾವಿರೋಧಃ ಸೋಽಪಿ ಪಾರಮೇಶ್ವರಸರ್ವವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಿರೋಧಪರಿಹಾರ ಏವ। ಕಿನ್ತು ಪ್ರಥಮದ್ವಿತೀಯಪದಾಯೋಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್, ತೃತೀಯಚತುರ್ಥಯೋಸ್ತು ವ್ಯವಧಾನೇನೇತಿ ವಿಶೇಷಃ।

ತಥಾಹಿ ಶ್ರುತೀನಾಂ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧಪರಿಹಾರಃ ಕಿಂ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿರ್ಣಯಮಾತ್ರಫಲಃ, ಕಿಂವಾ ಪ್ರಮೇಯನಿರ್ಣಯಫಲಃ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಮೀಮಾಂಸಾಯಾ ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರತ್ವಾಪತ್ತೇಃ। ಕಿಞ್ಚೈವಂಸತಿ ವಿಯದಾದಿಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿವಿಷಯವಾಕ್ಯವಿರೋಧಪರಿಹಾರ ಏವ ಕಸ್ಮಾತ್ ಕ್ರಿಯತೇ? ಉದಿತಹೋಮಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಮಪಿ ನ್ಯಾಯದರ್ಶನ ಇವೋಪಾದಾನೋಪಪತ್ತೇಃ। ಆಕಾಶವಾಯ್ವಾದಿಕ್ರಮಶ್ಚಾತ್ರ ನಾತ್ಯನ್ತಮುಪಯುಜ್ಯತೇ। ದ್ವಿತೀಯೇಽಪಿ ಕಿಂ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕಮೇವ ಪ್ರಮೇಯಮ್, ಉತ ತದಙ್ಗಿಭೂತಮನ್ಯತ್। ನಾಽದ್ಯಃ, ತಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪತೋಽಪ್ರಯೋಜನತ್ವಾತ್। ಪ್ರಥಮಾಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ। ಅನ್ಯಥಾ ಪುನರುದಿತಹೋಮಾದಿವಾಕ್ಯವಿರೋಧಪರಿಹಾರೋಽಪಿ ಕಾರ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್। ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿವಿಷಯನಿಷ್ಕರ್ಷೋಽಪಿ ನಿರ್ಹೇತುಕಃ। ಅತೋ ದ್ವಿತೀಯ ಏವ ಪರಿಶಿಷ್ಯತೇ। ನಚಾನ್ಯದಸ್ತಿ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಪ್ರಮೇಯಸ್ಯಾಙ್ಗಿ ಪ್ರಥಮೋಕ್ತಂ ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರಾಭಿಹಿತಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸರ್ವವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಾತ್। ಅತೋ ಯುಕ್ತಮುಕ್ತಮ್। ತದೇವಂ ಪರೋಕ್ತಸೂತ್ರಾರ್ಥಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಾನ್ತರ್ಭಾವಲಕ್ಷಣಸಙ್ಗತ್ಯಭಾವಾತ್, ವಿರೋಧಾಚ್ಚ ಉಕ್ತ ಏವ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್।

h ll ಭಗವತಃ ಇನ್ದ್ರಿಯಾದಿಮತ್ತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕಸೂತ್ರಸ್ಯ ಪೌನರುಕ್ತ್ಯಮಾಶಯ ಪರಿಹಾರಕಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ಅತ್ರೇಶ್ವರಸ್ಯ ಶರೀರೇನ್ದ್ರಿಯಾದಿಕರಣರಹಿತತ್ವಾತ್ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ನೋಪಪದ್ಯತ ಇತ್ಯಾಕ್ಷೇಪಸಮಾಧಾನಾರ್ಥಂ ಸೂತ್ರಮ್ "ವಿಕರಣತ್ವಾನ್ನೇತಿ ಚೇತ್ ತದುಕ್ತಮ್" ಇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

#sutraಓಂ ವಿಕರಣತ್ವಾನ್ನೇತಿ ಚೇತ್ ತದುಕ್ತಮ್ ಓಂ ॥32॥**

(###sudha --)

ಏತದನಾರಮ್ಭಣೀಯಮ್, ಪುನರುಕ್ತತ್ವಾತ್। "ಶ್ರುತೇಸ್ತು ಶಬ್ದಮೂಲತ್ವಾತ್", "ಆತ್ಮನಿ ಚೈವಂ ವಿಚಿತ್ರಾಶ್ಚ ಹಿ", "ಸರ್ವೋಪೇತಾ ಚ ತದ್ದರ್ಶನಾತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರೈರೇವಾಲೌಕಿಕತ್ವಶಬ್ದೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯತ್ವವಿಚಿತ್ರಾನನ್ತಶಕ್ತಿತ್ವಾದಿಯುಕ್ತಿಭಿಃ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ದೌರ್ಘಟ್ಯಸ್ಯ ಪರಿಹೃತತ್ವಾತ್। ಯೋ ಹಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕಾರಕಾಧಿಷ್ಠಾನಸ್ಯ ನೇಷ್ಟೇ, ಸ ಶರೀರವ್ಯವಧಾನಮಪೇಕ್ಷತೇ। ಯಸ್ಯ ಚಾಽಗನ್ತುಕಂ ಜ್ಞಾನಮ್, ಸ ತದರ್ಥಮಿನ್ದ್ರಿಯಾಣಿ। ಯಶ್ಚ ಗುರುಶರೀರೋ ನಾವಸ್ಥಾತುಂ ಶಕ್ನೋತಿ ಸ ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಕಮಾಧಾರಮ್। ಭಗವಾಂಸ್ತು ಸರ್ವಶಕ್ತಿಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ, ಕಿಮರ್ಥಮಪೇಕ್ಷತೇತಿ। ನಚ ಕಾಚಿದಭ್ಯಧಿಕಾಶಙ್ಕಾಽಸ್ತಿ ಯೇನ ಪುನರಾರಮ್ಭಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಮಾನೇತಿ।

h॥ ಪ್ರಮಾಣವಿಶೇಷಸ್ಯ ಪ್ರಮೇಯವಿಶೇಷಸ್ಯ ವಾ ವಕ್ತವ್ಯತ್ವೇ ಪುನರುಕ್ತೇರದೋಷತ್ವಮಿತ್ಯುಪಪಾದನಮ್ ॥

**

ಮಾನಮೇಯವಿಶೇಷೇಣ ಪುನರುಕ್ತಿರ್ನ ಜಾಯತೇ ॥92॥**

(###sudha --)

ಯಥಾ "ಅತ ಏವ ಪ್ರಾಣಃ" ಇತ್ಯಾದೌ ಮಾನೈಕ್ಯೇಽಪಿ ಮೇಯವಿಶೇಷೇಣ ನ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷಃ, ತಥಾಽತ್ರ ಮೇಯೈಕ್ಯೇಪಿ ಮಾನವಿಶೇಷೇಣ ನ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಕಿಮುಕ್ತಾರ್ಥೋಕ್ತಿಮಾತ್ರಂ ದೋಷಃ, ಕಿಂವೋಕ್ತಾನತಿರಿಕ್ತೋಕ್ತಿಃ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಉಕ್ತಪರಿಹಾರಾತಿದೇಶೋಕ್ತೇರಪಿ ದೋಷತ್ವಾನುಷಙ್ಗಾತ್। ದ್ವಿತೀಯಸ್ತು ಪ್ರಕೃತೇ ನ ಸಿದ್ಧಃ। ಪ್ರಮೇಯೈಕ್ಯೇಽಪಿ ಪ್ರಮಾಣಭೇದಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾತ್। ಇಹ ಹಿ ಚಿದಾನನ್ದಾದ್ಯಾತ್ಮಕದಿವ್ಯಮಙ್ಗಲವಿಗ್ರಹವತೋ ಮಹಾಪುರುಷಸ್ಯ ಪ್ರಾಕೃತಶರೀರಾದ್ಯಭಾವೇಽಪಿ ಸಕಲಕಾರ್ಯಕರ್ತೃತ್ವಂ "ಅಪಾಣಿಪಾದಃ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಮಾಶ್ರಿತ್ಯೋಕ್ತಮಿತಿ।

ಯದ್ವಾ ಮಾನಮೇಯಯೋರ್ವಿಶೇಷೇಣೇತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್। ತಥಾಚಾಯಮರ್ಥಃ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರೈಃ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಷಯಪ್ರಮಾಣಾನ್ಯಾಶ್ರಿತ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯತ ಏವ ಸರ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಪರಿಹಾರೋ ವಿಹಿತಃ, ಇಹ ತು ವಿಶೇಷವಿಷಯೇಣೈವ ಗ್ರಮಾಣೇನ ವಿಶೇಷಾನುಪಪತ್ತಿಪರಿಹಾರಃ ಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ಕಥಂ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷಾವಕಾಶ ಇತಿ। ತಥಾಽಪ್ಯಾಕ್ಷೇಪೋ ನೋಪಪದ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ವಿಶೇಷಜಿಜ್ಞಾಸಯಾ ಉಪಪತ್ತೇರಿತಿ ॥*#### h॥ ಇತಿ ಶಬ್ದಮೂಲತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ ॥8॥**

#aಅಥನಪ್ರಯೋಜನಾಧಿಕರಣಮ್ ॥9॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಸಿದ್ಧಾನ್ತಸೂತ್ರಯೋಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾನಾಚ್ಛಾದಕತ್ವಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಃ ll

(###sudha --)

ನ ಪ್ರಯೋಜನತ್ತ್ವಾತ್ । ಯತ್ಪ್ರಯೋಜನಾರ್ಥಂ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಃ, ತದೂನತ್ವಾದಪೂರ್ಣತೇತ್ಯಾಕ್ಷೇಪಪರಿಹಾರಾಯೇದಮಧಿಕರಣಮಾರಭ್ಯತೇ । ತದೇತದನುಪಪನ್ನಮಿವಾಽಭಾತಿ । ತಥಾಹಿ ಯದ್ಯತ್ರ ಕರ್ತೃತ್ವೇನ ಪ್ರಯೋಜನವತ್ತ್ವಂ ಪ್ರಸಾಧ್ಯಾಪೂರ್ಣತ್ವಸಾಧನಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣೋ ವಿವಕ್ಷಿತಂ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಮಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್ । ಅಪೂರ್ಣತಾಸಾಧಕಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರಯೋಜನವತ್ತ್ವಹೇತೋರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ । ಅಥ ಕರ್ತಾ ಚೇತ್ ಪ್ರಯೋಜನವಾನ್ ಸ್ಯಾತ್, ತಥಾಚಾಪೂರ್ಣಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಪಾದನಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್, ತದಾ ವ್ಯರ್ಥಮೇವೇದಂ ಸೂತ್ರಮ್ । ನಚಾಪೂರ್ಣಸ್ತತೋ ನ ಪ್ರಯೋಜನವಾನಿತಿ ಪರೇಣೈವಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್ । ಅನ್ಯಥಾ ವಿಪರ್ಯಯಾಪರ್ಯವಸಾನಾತ್ । "ಲೋಕವತ್ತು ಲೀಲಾಕೈವಲ್ಯಮ್" ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರಂ ತು ಪಕ್ಷದ್ವಯೇಽಪ್ಯಯುಕ್ತಮ್ । ಸಾಧನಾಪಾದಾನದೂಷಣಸ್ಯ ಅನುದ್ಭಾವನಾದಿತಿ ।

ಮೈವಮ್ । ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿನಾ ಪ್ರಯೋಜನಮಸ್ತಿ, ನವಾ? ಆದ್ಯೇಽಪೂರ್ಣತ್ವಂ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ । ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ಕರ್ತೃತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ, ತಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾದಿತ್ಯುಭಯಥಾಽಪೀಶ್ವರಸ್ಯ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿರಿತ್ಯತ್ರ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣೋ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ । ತತ್ರ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರೇಣ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಪಕ್ಷಂ ಸಯುಕ್ತಿಕಮುಪಾದತ್ತೇ । ತತ್ರೋಕ್ತದೋಷಪರಿಹಾರಾರ್ಥಂ ದ್ವಿತೀಯಂ ಸೂತ್ರಮ್ ।

ಯದ್ವಾ ಕರ್ತೃತ್ವೇನ ಪ್ರಯೋಜನಸ್ಯ ತೇನ ಚಾಪೂರ್ಣತ್ವಸ್ಯೇದಂ ಸಾಧನಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್, ಉತಾಽಪಾದನಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಾನ್ತೀ ವಿಕಲ್ಪ್ಯಾಽದ್ಯಮಾದ್ಯೇನ ನಿರಾಚಷ್ಟೇ । ನ ಕರ್ತೃತ್ವೇನ ಪ್ರಯೋಜನವತ್ತ್ವಂ ಸಾಧ್ಯಮ್ । ಕೃತಕೃತ್ಯತ್ವೇನ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಸ್ಯೈವ ನಿಶ್ಚಿತತ್ವಾತ್ । ನಚಾಸಿದ್ಧೋ ಹೇತುಃ । "ಅಥೈಷ ಏವ ಪರಮ ಆನನ್ದಃ", "ನಿರನಿಷ್ಟೋ ನಿರವದ್ಯಃ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ । ಪ್ರಯೋಜನವತ್ತ್ವೇನಾಪೂರ್ಣತಾನುಮಾನಂ ತು ಗರ್ಭಸ್ರಾವೇಣೈವ ಗತಮಿತಿ । ಆದ್ಯಸ್ಯ ದೂಷಣಾನ್ತರಂ ವದನ್ ದ್ವಿತೀಯಂ ದ್ವಿತೀಯೇನ ನಿರಾಕರೋತೀತಿ ।

h ll ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದೌ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವೇಽಪಿ ಸ್ವಭಾವಾದೇವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ll

(###sudha --)

ನನೂಕ್ತಮತ್ರ "ಲೋಕವತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ ಸಾಧನಸ್ಯಾಽಪಾದನಸ್ಯ ವಾ ನ ಕಿಞ್ಚಿದ್ ದೂಷಣಮುದ್ಭಾವ್ಯತ ಇತಿ । ಮೈವಮ್ । ಬಾಧಾದೇರುದ್ಭಾವನಾದಿತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ಸದೇತಿ ।

#sutraಓಂ ಲೋಕವತ್ತು ಲೀಲಾಕೈವಲ್ಯಮ್ ಓಂ ll34 ll**

(###sudha --)

ಸದಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿರೀಶಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವಾದೇವ ಕೇವಲಮ್ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಜ್ವಲನಪವನಾದೀನಾಮ್, ತಥೇಶಸ್ಯಾಪಿ ಸದಾ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದೌ ಕೇವಲಂ ಪ್ರಯೋಜನೇನ ವಿನಾ ಸ್ವಭಾವಾದೇವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಪ್ರಮಿತೇತಿ ಶೇಷಃ । ತದನೇನೇಶ್ವರಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಯೋಜನಸಾಧನಮನೈಕಾನ್ತಿಕಮ್, ಬಾಧಿತವಿಷಯಂ ಚ । ಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ತು ವ್ಯಾಪ್ತಿವಿಕಲೋ ವಿಪರ್ಯಯಾಪರ್ಯವಸಾಯೀ ಚೇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ ।

ಅಥ ಮನ್ಯೇತ ಚೇತನಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ನ ಪ್ರಯೋಜನೇನ ವಿನಾ ದೃಷ್ಟಾ, ಅತೋ ನಾನೈಕಾನ್ತ್ಯಾದೀತಿ । ತದಪಿ ನಾಸ್ತಿ । ಮತ್ತಸ್ಯ ಸುಖೋದ್ರೇಕಾದೇವ ನೃತ್ತಗಾನಾದಿಪ್ರವೃತ್ತಿದರ್ಶನಾತ್ । (251)

ನನು ಚ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ನ ಪ್ರಯೋಜನೋದ್ದೇಶೇನ ವಿನೋಪಲಬ್ಧಾ, ಇಯಂ ಚ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ । ಅತಃ ಪ್ರಯೋಜನೋದ್ದೇಶವತೀ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಸಾಧ್ಯಮಾಪಾದ್ಯಂ ಚೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಙ್ಗೇತಿ ।

ಅಙ್ಗಚೇಷ್ಟಾ ಯಥಾ ಪುಂಸಃ ಕಾಶ್ಚಿದುದ್ದೇಶವರ್ಜಿತಾಃ ।

ದೇವಸ್ಯೈಷ ಸ್ವಭಾವೋಽಯಮಿತ್ಯಾಹ -- ಶ್ರುತಿರಞ್ಜಸಾ ॥93॥**

(###sudha --)

ಕಾಶ್ಚಿದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದಾವಙ್ಗುಲಿಚಾಲನಾದಿಕಾಃ । ಉದ್ದೇಶವರ್ಜಿತಾಃ ಪ್ರಯೋಜನೋದ್ದೇಶವರ್ಜಿತಾಃ । ತಥಾ ಈಶಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತಿ ಪೂರ್ವೇಣಾನ್ವಯಃ । ತಥಾಽಪ್ಯನೈಕಾನ್ತ್ಯಾದ್ಯನಿಸ್ತಾರ ಇತಿ ಭಾವಃ ।

h॥ “ದೇವಸ್ಯೈಷ ಸ್ವಭಾವೋಽಯಮ್’ ಅಸ್ಯಾಃ ಶ್ರುತೇರರ್ಥಕಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಯದುಕ್ತಮೀಶ್ವರಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಪ್ರಯೋಜನೇನ ವಿನಾ ಸ್ವಭಾವಾದೇವ ಪ್ರಮಿತೇತಿ, ತತ್ ಪ್ರಮಾಣಮಿದಾನೀಮಾಹ ದೇವಸ್ಯೇತಿ । “ದೇವಸ್ಯೈಷ ಸ್ವಭಾವೋಽಯಮಾಪ್ತಕಾಮಸ್ಯ ಕಾ ಸ್ಪೃಹಾ” ಇತಿ ಶ್ರುತಿರಜ್ಜಸಾ ಸ್ಫುಟಮುಕ್ತಮರ್ಥಮಾಹ । ದೇವಸ್ಯಾಯಂ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿವಿಷಯ ಏಷಃ ಇಚ್ಛಾ, ತತ್ಪೂರ್ವಿಕಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತಿ ಯಾವತ್ । ಸ್ವಭಾವ ಏವ । ನ ಪ್ರಯೋಜನಾಯ । ಕುತಃ? ಆಪ್ತಕಾಮಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಸ್ಪೃಹಾಸಮ್ಭವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

h॥ ಈಶ್ವರಪ್ರವೃತ್ತೇಃ ಕ್ರೀಡಾಪ್ರಯೋಜನತ್ವವಾದನಿರಾಕರಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕೇಚಿದಿದಂ ಸೂತ್ರಮನ್ಯಥಾ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಸಪ್ತದ್ವೀಪಾಂ ಮೇದಿನೀಮಧಿತಿಷ್ಠತಃ ಸಮ್ಪೂರ್ಣಶೌರ್ಯವೀರ್ಯಪರಾಕ್ರಮಸ್ಯಾಪಿ ಮಹಾರಾಜಸ್ಯ ಕೇವಲಲೀಲೈಕಪ್ರಯೋಜನಾಃ ಕನ್ದುಕಾದ್ಯಾರಮ್ಭಾ ದೃಶ್ಯನ್ತೇ । ತಥೈವ ಪರಸ್ಯಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ

ಸ್ವಸಙ್ಕಲ್ಪಮಾತ್ರಾವಕ್ಲೃಪ್ತಜಗಜ್ಜನ್ಮಸ್ಥಿತಿಧ್ವಂಸಾದೇರ್ಲೀಲೈವ ಪ್ರಯೋಜನಮಿತಿ।
ತದೇತನ್ನಿರಾಕರೋತಿ -- -- ಕ್ರೀಡಾಮಿತಿ।

ಕ್ರೀಡಾಂ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಕೃತ್ವಾ ಸೃಷ್ಟಿಃ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಿನೀ।

ಇತಿ ಕೇವಲಲೀಲೈವ ನಿರ್ಣೀತಾ ಪ್ರಭುಣಾ ಸ್ವಯಮ್॥94॥**

(###sudha --)

“ಭೋಗಾರ್ಥಂ ಸೃಷ್ಟಿರಿತ್ಯನ್ಯೇ ಕ್ರೀಡಾರ್ಥಮಿತಿ ಚಾಪರೇ” ಇತಿ ಕ್ರೀಡಾಪ್ರಯೋಜನಾಂ ಭಗವತಃ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ವದತಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೀಕೃತ್ಯ “ದೇವಸ್ಯೈಷ ಸ್ವಭಾವೋಽಯಮ್” ಇತಿ ಸಯುಕ್ತಿಕಂ ಪ್ರಯೋಜನಲೇಶಾಭಾವಃ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಿತಃ। ಅತಃ ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧತ್ವಾದಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮೇವೈತತ್।

ಸೂತ್ರಾಕ್ಷರಾನನುಗುಣಂ ಚೈತದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿತ್ಯಾಹ -- ಇತೀತಿ। ಯತ ಏವಂ ಕ್ರೀಡಾಂ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಕೃತ್ವಾ ಸೃಷ್ಟಿಃ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಿನೀ, ಇತಿ ತಸ್ಮಾತ್ ಶ್ರುತ್ಯನುಸಾರಿಣಾ ಪ್ರಭುಣಾ ಸ್ವಯಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸ್ರಷ್ಟಂ ಕೇವಲಲೀಲೈವ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ನಿರ್ಣೀತಾ ಲೀಲಾಕೈವಲ್ಯಮಿತಿ। ನತು ಲೀಲಾರ್ಥೇತಿ ತತೋಽಪ್ಯಯುಕ್ತಮಿದಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿತಿ।

ಯದ್ವಾ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯೋಕ್ತೋ ಹೇತುಃ, ಅಯಂ ಸಾಧ್ಯನಿರ್ದೇಶಃ। ಯಸ್ಮಾಲ್ಲೀಲಾಂ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಕೃತ್ವಾ ಸೃಷ್ಟಿಃ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಿನೀ, ತಸ್ಮಾದೇತತ್ಸೂತ್ರೇ ಕೇವಲಲೀಲೈವ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ನಿರ್ಣೀತಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ ನ ಪುನರ್ಲೀಲಾರ್ಥೇತಿ।

h॥ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದೌ ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವೇಽಪಿ ಪರಪ್ರಯೋಜನೋದ್ದೇಶತಾಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ಕರ್ತೃತ್ವೇನ ಪ್ರಯೋಜನವತ್ತ್ವಂ ಸಾಧಯನ್, ಆಪಾದಯನ್ ವಾ ಪ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ। ಕಿಂ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಸ್ವಸಮ್ಬನ್ಧಿ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್, ಉತ ಪರಸಮ್ಬನ್ಧಿ, ಅಥ ಸಾಧಾರಣಮ್? ಆದ್ಯೇ ಸಾಧನೇಽನೈಕಾನ್ತ್ಯಮ್, ಆಪಾದನೇ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭಾವಃ, ವಿಪರ್ಯಯಪರ್ಯವಸಾನೇ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಏವ। ದೃಶ್ಯನ್ತೇ ಹಿ ಕೃಪಾಲವಃ ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನಮನುದ್ದಿಶ್ಯ ಪರಪ್ರಯೋಜನಾರ್ಥಮೇವ ಪ್ರವರ್ತಮಾನಾಃ। ನಚಾದೃಷ್ಟಾರ್ಥಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಪಶೂನಾಂ ಪಶುಪ್ರಾಯಾಣಾಂ ಚಾಪತ್ಯಪಾಲನಾದೌ ಪ್ರವೃತ್ತಿದರ್ಶನಾತ್। ನಚ ಪ್ರಯೋಜನೋದ್ದೇಶಿತಾ, ಕೃಪಾಲುತಾ ಚೇತಿ ಸಮ್ಭವತಿ। ದ್ವಿತೀಯೇಽಪ್ಯನೈಕಾನ್ತ್ಯಾದಿಕಮೇವ। ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನಾರ್ಥಂ ಪ್ರವೃತ್ತೇಃ ಬಹುಲಮುಪಲಮ್ಭಾತ್। ಭಗವತೋಽಪಿ ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವೇಽಪಿ ಪರಪ್ರಯೋಜನೋದ್ದೇಶಿತಾಙ್ಗೀಕಾರೇಣ ಕ್ರಮೇಣ ಸಿದ್ಧಸಾಧನೇಷ್ಟಾಪಾದನಾಸಿದ್ಧತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾಶ್ಚ। ಅತ ಏವ ನ ತೃತೀಯೋಽಪಿ। ಅತ ಏವ ಕೇನಚಿತ್ ಕರ್ತೃತ್ವವಿಶೇಷಣಮ್, ಪ್ರವೃತ್ತಿಸ್ವಭಾವತ್ವೇ ಸದಾ ಪ್ರವರ್ತೇತೇತ್ಯತಿಪ್ರಸಙ್ಗನಂ ಚ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಈಶ್ವರಪ್ರವೃತ್ತೇಃ ಪರಪ್ರಯೋಜನಾರ್ಥತ್ವಸ್ಯ ಶ್ರುತಿಸೂತ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತದೇವಮ್ । ಯದೀಶ್ವರಪ್ರವೃತ್ತೌ ಪರಪ್ರಯೋಜನೋದ್ದೇಶಃ ಸ್ಯಾತ್, ನಚಾಸಾವಙ್ಗೀಕರ್ತುಮುಚಿತಃ । ಕಾ ಸ್ಪೃಹಾ, ನ ಕಾऽಪೀತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ, ನೇತಿ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣ ಚ ಸರ್ವಥಾ ಪ್ರಯೋಜನೋದ್ದೇಶಸ್ಯ ನಿವಾರಿತತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಆತ್ಮೇತಿ ।

ಆತ್ಮಪ್ರಯೋಜನಾರ್ಥಾಯ ಸ್ಪೃಹಾಂ ಶ್ರುತಿರವಾರಯತ್ ।

ನ ಪ್ರಯೋಜನವತ್ತ್ವೇನೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಜಗದ್ಗುರುಃ ll95 ll**

(###sudha --)

ಶ್ರುತಿರಿತಿ ಸೂತ್ರಕೃತೋऽಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್ । ಪರಪ್ರಯೋಜನಾರ್ಥತಾಂ ತ್ವಙ್ಗೀಕುರುತ ಏವೇತಿ ಶೇಷಃ । ಕುತ ಏತದವಗಮ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನೇತಿ । ಯತಃ ಪರಪ್ರಯೋಜನಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯಾऽತ್ಮಪ್ರಯೋಜನಾರ್ಥತಾಮೇವ ನೇತಿ ನ್ಯವಾರಯತ್ । ಅತ ಏವ ಹಿ "ಪ್ರಯೋಜನವತ್ತ್ವಾತ್" ಇತಿ ತತ್ರ ಹೇತುಮಾಹ । ಅನ್ಯಥಾ ನೈತಂ ಬ್ರೂಯಾತ್ ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯದಿ ನೇತಿ ಸೌತ್ರೀಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಸ್ವಪರಪ್ರಯೋಜನವಿಷಯಾ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ "ಪ್ರಯೋಜನವತ್ತ್ವಾತ್" ಇತಿ ಹೇತುರನೈಕಾನ್ತಿಕಃ ಸ್ಯಾತ್ । ಸ್ವಯಂ ವ್ಯಾಪಾರಸಾಧ್ಯಪ್ರಯೋಜನವತೋऽಪಿ ಪರಪ್ರಯೋಜನೋದ್ದೇಶೇನ ವ್ಯಾಪಾರದರ್ಶನಾತ್ । ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನಮಾತ್ರವಿಷಯತ್ವೇ ತು ನಾಯಂ ದೋಷಃ । ಯೋऽವಾಪ್ತಯತ್ಪ್ರಯೋಜನಃ, ಸ ಸ್ವಾರ್ಥಂ ನ ತದುದ್ದಿಶತೀತಿ ವ್ಯಾಪ್ತೇರನವದ್ಯತ್ವಾತ್ । ಅತಃ "ಪ್ರಯೋಜನವತ್ತ್ವಾತ್" ಇತಿ ಹೇತುಂ ಬ್ರುವಾಣಃ ಸೂತ್ರಕೃದಾತ್ಮಪ್ರಯೋಜನೋದ್ದೇಶಮೇವ ನೇತಿ ನಿವಾರಿತವಾನ್ । ನ ಪರಪ್ರಯೋಜನೋದ್ದೇಶಮಪಿ । ತಥಾತ್ವೇ ತದ್ವ್ಯಾಪ್ತಮೇವ ಕಮಪಿ ಹೇತುಂ ಬ್ರೂಯಾತ್ । ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನನಿಷೇಧಂ ಕುರ್ವಾಣೋ ವಿಶೇಷನಿಷೇಧಸ್ಯ ಶೇಷಾಭ್ಯನುಜ್ಞಾಜ್ಞಾಪಕತ್ವಾತ್ ಪರಪ್ರಯೋಜನಮನುಜಾನಾತೀತಿ ಜ್ಞಾಯತ ಇತಿ ।

ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್ । ಶ್ರುತಿರಪಿ "ಆಪ್ತಕಾಮಸ್ಯ" ಇತಿ ಹೇತುಗರ್ಭವಿಶೇಷಣಂ ಪ್ರಯುಞ್ಜಾನಾऽऽತ್ಮಪ್ರಯೋಜನಸ್ಪೃಹಾಮೇವ ಆಕ್ಷಿಪತಿ ಪರಪ್ರಯೋಜನಸ್ಪೃಹಾಮಭ್ಯುಪೈತೀತಿ ಜ್ಞಾಯತ ಇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ ।

h ll ಭಗವತಃ ಇಚ್ಛಾರೂಪಗುಣನಿಷೇಧಪರತಯಾ ಶ್ರುತಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ದೂಷಣಮ್ ll

(###sudha --)

ಇಹ ಹಿ ಬುದ್ಧಿರೇವೇಶ್ವರಸ್ಯಾವ್ಯಾಹತಾ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಃ, ತಯೈವ ಸರ್ವಸ್ಯೋಪಪತ್ತೌ ಕಿಮಿಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನಕಲ್ಪನಯಾ? ಯದ್ವಾ ಪ್ರಯತ್ನಃ ಕರ್ತೃತ್ವಮ್ । ತಸ್ಯೈವಾऽಖ್ಯಾತಾರ್ಥತಯಾ ನಿರ್ಣೀತತ್ವಾತ್ । ಸ ಚ ದ್ವೇಧಾ ಬುದ್ಧಿಮಪೇಕ್ಷತೇ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಉತ್ಪತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ವಿಷಯನಿಯಮಾರ್ಥಂ ಚ। ತತ್ರೇಶ್ವರಪ್ರಯತ್ನೋ ಯದ್ಯಪಿ ನಿತ್ಯತ್ವಾನ್ನೋತ್ಪತ್ತಾವಪೇಕ್ಷತೇ ಬುದ್ಧಿಮ್। ತಥಾಽಪಿ ವಿಷಯನಿಯಮಾರ್ಥಂ ತಾಮಪೇಕ್ಷತ ಏವ। ನಹಿ ನಿರ್ವಿಷಯ ಏವಾಸೌ, ವ್ಯರ್ಥತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಚ ಸ್ವಭಾವತ ಏವಾರ್ಥಪ್ರವಣಃ, ಬುದ್ಧಿತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಬುದ್ಧಿರೇವ ಹಿ ಸ್ವಭಾವತೋಽರ್ಥಪ್ರವಣಾ। ಅತೋ ಜ್ಞಾನಪ್ರಯತ್ನಾಭ್ಯಾಮೇವ ಸರ್ವನಿರ್ವಾಹಾನ್ನೇಶ್ವರಸ್ಯೇಚ್ಛಾಽಸ್ತಿ। ನಚೇಚ್ಛಯಾ ಪ್ರಯತ್ನಸ್ಯ ವಿಷಯನಿಯಮಃ। ತಸ್ಯಾ ಅಪಿ ಸ್ವತೋ ವಿಷಯಪ್ರವಣತಾಭಾವಾತ್। ತದರ್ಥಂ ಬುದ್ಧ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ತಯೈವ ಪ್ರಯತ್ನಸ್ಯ ವಿಷಯನಿಯಮೋಪಪತ್ತೇಃ ಕಿಮನ್ತರ್ಗಡುನೇಚ್ಛಯೇತಿ ಮನ್ಯಮಾನಾಃ ಕೇಚಿತ್, “ಕಾ ಸ್ಪೃಹಾ” ಇತಿ ಶ್ರುತಿರ್ನೇಶ್ವರಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನೇಚ್ಛಾಮಾತ್ರನಿಷೇಧಪರಾ, ಕಿನ್ತ್ವಿಚ್ಛಾಲಕ್ಷಣಂ ಗುಣಮೇವ ನಿಷೇಧತೀತಿ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ। ತಾನ್ ನಿರಾಕರೋತಿ -- ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರಮಿತಿ।

h॥ ಶ್ರೌತಾರ್ಥವಾದಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಭಗವತ ಇಚ್ಛಾವತ್ತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರಂ ಪ್ರಭೋಃ ಸೃಷ್ಟಿರಿತಿ ಸೃಷ್ಟೌ ವಿನಿಶ್ಚಿತಾಃ।

ಇತಿ ಪ್ರಶಂಸಯಾ ಕಾಮಶ್ರುತಿಭ್ಯಶ್ಚೈವ ಯುಕ್ತಿತಃ ॥96॥**

(###sudha --)

“ಕಾ ಸ್ಪೃಹಾ” ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ನೇಶ್ವರಸ್ಯೇಚ್ಛಾಮಾತ್ರಂ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತೇ। ಕುತಃ? ಇಚ್ಛಾವತ್ತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣತಃ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ತಥಾಹಿ

“ವಿಭೂತಿಂ ಪ್ರಸವಂ ತ್ವನ್ಯೇ ಮನ್ಯನ್ತೇ ಸೃಷ್ಟಿಚಿನ್ತಕಾಃ।

ಸ್ವಪ್ನಮಾಯಾಸರೂಪೇತಿ ಸೃಷ್ಟಿರನ್ಯೈರ್ವಿಕಲ್ಪಿತಾ।

ಕಾಲಾತ್ ಪ್ರಸೂತಿಂ ಭೂತಾನಾಂ ಮನ್ಯನ್ತೇ ಕಾಲಚಿನ್ತಕಾಃ”

ಇತಿ ಪರಿಣಾಮವಾದಂ ವಿವರ್ತವಾದಂ ಕಾಲಾದಿನಿಮಿತ್ತವಾದಂ ಚಾನ್ಯಮತತ್ವೇನೋಕ್ತ್ವಾ “ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರಮ್” ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಸ್ವಮತಮುಚ್ಯತೇ। ಯೇ ಸೃಷ್ಟಿವಿಷಯೇ ವಿಶಿಷ್ಟನಿಶ್ಚಯವನ್ತಃ, ತೇ ಪ್ರಭೋರಿಚ್ಛಾಮಾತ್ರಾಧೀನಾ ಸೃಷ್ಟಿರ್ನ ಬ್ರಹ್ಮಪರಿಣಾಮಃ, ನಚ ತದ್ವಿವರ್ತಃ, ನಾಪಿ ಕಾಲಾದಿನಿಮಿತ್ತೇತಿ ಮನ್ಯನ್ತ ಇತಿ। ಅನಯಾ ಪ್ರಭೋರಿಚ್ಛಾಮಾತ್ರಾಯತ್ತತಾಂ ಸೃಷ್ಟೇರ್ಮನ್ಯಮಾನಾನಾಂ ವಿನಿಶ್ಚಿತಾ ಇತಿ ಪ್ರಶಂಸಯಾ ತಸ್ಯೇಚ್ಛಾವತ್ತ್ವಮವಗಮ್ಯತೇ। ಯದೀಶ್ವರಸ್ಯೇಚ್ಛಾ ನ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ತದಾಯತ್ತತಾಂ ಸೃಷ್ಟೇಃ ಮನ್ಯಮಾನಾ ವಿಪರ್ಯಸ್ತಾಃ ಸ್ಯುಃ। ವಿಶಿಷ್ಟನಿಶ್ಚಯವನ್ತಃ ಇತ್ಯೇಷಾ ಪ್ರಶಂಸಾಽನುಪಪನ್ನಾ ಸ್ಯಾತ್। ನಚ ಪ್ರಶಂಸಾತ್ವಾದೇವ ಅರ್ಥಾಸಿದ್ಧಿಃ। ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪಕ್ಷಾವಧಾರಣಪ್ರಸಙ್ಗೇ ಪ್ರಶಂಸಾಯಾ ಅಪಿ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಾವಶ್ಯಮ್ಭಾವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಪರಿಣಾಮಾದಿವಾದಾ ಅಪಿ ಪ್ರಶಂಸ್ಯೇರನ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ಭಗವತ ಇಚ್ಛಾವತ್ತ್ವೇ ಶ್ರುತ್ಯುಪನ್ಯಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಂ ಶ್ರುತಾರ್ಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ । ಅಪಿತರ್ಹಿ? “ಕಾಮಸ್ತದಗ್ರೇ ಸಮವರ್ತತಾಧಿ”, “ಸೋಽಕಾಮಯತ” ಇತ್ಯಾದಿಭ್ಯೋ ಭಗವತಃ ಕಾಮಪ್ರತಿಪಾದಕಶ್ರುತಿಭ್ಯಶ್ಚೇಚ್ಛಾಽವಗಮ್ಯತೇ । ಏವಶಬ್ದಃ ಶ್ರುತೀನಾಮರ್ಥಾಪತ್ತಿತಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಸೂಚಕಃ । ಇಚ್ಛಾಕಾಮಶಬ್ದಯೋರ್ಜ್ಞಾನಪ್ರಯತ್ನೋಪಲಕ್ಷಣತ್ವಸ್ಯ ಸಮ್ಭವಾನ್ನಾರ್ಥಾಪತ್ತಿಶ್ರುತಿಭ್ಯಾಮಿಚ್ಛಾಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ಮುಖ್ಯೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್ ।

h ॥ ಅನುಮಾನೇನ ಭಗವತ ಇಚ್ಛಾವತ್ತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಮಾ ವಾ ಸೈತ್ಸೀದಿಚ್ಛಾಽರ್ಥಾಪತ್ತಿಶ್ರುತಿಭ್ಯಾಮ್, ಯುಕ್ತಿತಸ್ತಾವತ್ ಸೇತ್ಸ್ಯತಿ । ತಥಾಹಿ ಈಶ್ವರ ಇಚ್ಛಾವಾನ್, ಆತ್ಮತ್ವಾತ್; ಯಜ್ಞದತ್ತವತ್ । ನಚ ಮುಕ್ತಾದೌ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ । ತತ್ರಾಪಿ ತಸ್ಯಾಃ ಸಾಧಯಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ । ಜ್ಞಾನವತ್ತ್ವಾತ್, ಪ್ರಯತ್ನವತ್ತ್ವಾತ್, ಕರ್ತೃತ್ವಾದ್ ವಾ । ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನಂ ವೇಚ್ಛಾಸಮಾನಾಶ್ರಯಮ್, ಜ್ಞಾನತ್ವಾತ್; ಅಸ್ಮದಾದಿಜ್ಞಾನವತ್ । ಏವಂ ತತ್ಪ್ರಯತ್ನಮಪಿ ಪಕ್ಷೀಕೃತ್ಯ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಮ್ ।

ಯದ್ವಾ ಕ್ಷಿತ್ಯಾದಿಕಮಿಚ್ಛಾವಜ್ಜನ್ಯಮ್, ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್; ಘಟವತ್ । ನನ್ವೇವಂ ದುಃಖಾದಿಕಮಪಿ ಸಾಧಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ತತ್ ಕಿಮತಿಪ್ರಸಙ್ಗಭೀರುಣಾ ಕ್ಷಿತ್ಯಾದೇರ್ಬುದ್ಧಿಮತ್ಕಾರಣತ್ವಾನುಮಾನಮಪಿ ತ್ಯಕ್ಷ್ಯತೇ । ದುಃಖಾದಿಸಾಧನೇ ಬಾಧೋಽಸ್ತಿ, ನ ಬುದ್ಧಿಸಾಧನ ಇತಿ ಚೇತ್, ಸಮಂ ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ ।

h ॥ ಭಗವತ ಇಚ್ಛಾಭಾವೇ ತಸ್ಯ ಶ್ರುತಿಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯತ್ವಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೀಶ್ವರಸ್ಯೇಚ್ಛಾಭಾವೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾದಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಮನುಮಾನಾನಾಮಿತಿ । ಮೈವಮ್ । ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಯುಕ್ತೇಶ್ಚ ।

ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಯುಕ್ತೇಶ್ಚ ನೇಚ್ಛಾಮಾತ್ರಂ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತೇ ।

ಯದೀಶ್ವರಸ್ಯ ಇಚ್ಛಾ ನ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ತಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ವವೇದಾನಾಂ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಬಾಧಕಸದ್ಭಾವಾತ್ । ಇಚ್ಛಾ ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನೇತಿ ಚೇತ್, ಸ್ಯಾದೇವಂ ಯದಿ ಪ್ರಯೋಜನಮನುರುದ್ಧ್ಯ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ । ಅನ್ಯತಃ ಸಿದ್ಧೇಽರ್ಥೇ ಕಿಂ ಪ್ರಯೋಜನಗವೇಷಣಯಾ?

h ॥ ಭಗವತ ಇಚ್ಛಾಯಾ ಅನಙ್ಗೀಕಾರೇ ಬುದ್ಧೇರಪ್ಯನಙ್ಗೀಕಾರ್ಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕಿಞ್ಚೈವಂಸತಿ ಬುದ್ಧಿರಪಿ ನಾಙ್ಗೀಕರಣೀಯಾ। ಸ್ವರೂಪಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನೈವೇಶ್ವರಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ। ಲೋಕವೈರೂಪ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ತತ್ ಕಿಮುದಾಸೀನಸ್ಯ ಬೋದ್ಧುಃ ಕರ್ತೃತ್ವಮುಪಲಬ್ಧಂ ಲೋಕೇ, ಯೇನಾನಿಚ್ಛತೋಽಪಿ ತದೀಶ್ವರಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ। ಪ್ರಯತ್ನವತ ಏವ ವಾ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ, ತಸ್ಯ ವಿಷಯನಿಯಮಾರ್ಥಂ ಬುದ್ಧಿರೇಷ್ಟವ್ಯೇತಿ, ಚೇತ್, ನ। ಬುದ್ಧಿವತ್ ಸ್ವತೋ ವಿಷಯಪ್ರವಣತೋಪಪತ್ತೇಃ। ತಥಾತ್ವೇ ಬುದ್ಧಿತೋ ಭೇದೋ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಬುದ್ಧಿತ್ವಾದಿನೈವ ತದುಪಪತ್ತೇಃ। ಅನ್ಯಥಾ ಪರೋಪಾಧಿಕವಿಷಯಪ್ರವಣತ್ವಯೋರಿಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನಯೋರಪಿ ಭೇದೋ ನ ಸ್ಯಾತ್।

ವಿಷಯನಿಯಮಾರ್ಥಮಿತಿ ಚ ಕೋಽರ್ಥಃ? ಕಿಂ ವಿಷಯವಿಶೇಷಸಮ್ಬದ್ಧತಯೋತ್ಪಾದಾರ್ಥಮ್, ಉತೋತ್ಪನ್ನಸ್ಯ ಸ್ಥಿತಸ್ಯೈವ ವಾ ತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧಾರ್ಥಮ್, ಅಥ ತಜ್ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಮ್? ನಾಽದ್ಯಃ, ಅನಾದಿತ್ವಾತ್। ಸಾದಿತ್ವೇಽಪಿ ಕಾರಣಸಾಪೇಕ್ಷತಯಾ ಬುದ್ಧೇರಪಿ ಪರತೋ ವಿಷಯಪ್ರವಣತಾಪತ್ತೇಃ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯಾಭಾವಾತ್। ನಹಿ ಪ್ರಯತ್ನ ಉತ್ಪದ್ಯ ಸ್ಥಿತ್ವಾ ವಾ ಪಶ್ಚಾದ್ ವಿಷಯೇಣ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ। ನ ತೃತೀಯಃ, ಸ್ವರೂಪಗ್ರಾಹಕಪ್ರಮಾಣೇನೈವ ತದ್ಗ್ರಹಣಾತ್। ಬುದ್ಧೇರಪಿ ಪರಾಪೇಕ್ಷಾಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚೇತಿ।

h ॥ ಶ್ರುತೀನಾಂ ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥತ್ವಾತ್, ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದಸಾಧ್ಯತ್ವೇನ ಭಗವತ ಏವ ಶ್ರುತಿಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯತ್ವಾತ್

ಪ್ರಸಾದಸ್ಯ ಇಚ್ಛಾವಿಶೇಷತ್ವಾತ್, ಇಚ್ಛಾಭಾವೇ ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್ ಶ್ರುತೇರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಯುಕ್ತೇಶ್ಚೇತಿ ಯದುಕ್ತಂ ತದಸತ್। ಯದೀಶ್ವರೋ ನೇಚ್ಛಾವಾನ್ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಶ್ರುತಿಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯೋ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭಾವಾತ್। ಇಚ್ಛಾರಹಿತಸ್ಯಾಪಿ ಧರ್ಮಾದೇಸ್ತತ್ತಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯತ್ವದರ್ಶನಾತ್। ಆಪಾದ್ಯಸ್ಯಾನಿಷ್ಟತ್ವಾಭಾವಾಚ್ಚೇತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ ವಿವೃಣೋತಿ ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಾ ಇತಿ।

p**p

ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಾಃ ಶ್ರುತಯೋ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸ ಚ ತಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದತಃ।

ಉನ್ನಿನೀಷತಿವಾಕ್ಯಾಚ್ಚ ಲೋಕದೃಷ್ಟ್ಯಾನುಸಾರತಃ ॥97॥**

(###sudha --)

ಇಚ್ಛಾನಿಮಿತ್ತಕೋ ಯಸ್ಮಾತ್ ತದಭಾವೇ ಕುತಃ ಶ್ರುತಿಃ।

ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯರಹಿತಾ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಂ ಗಮಿಷ್ಯತಿ ॥98॥**

(###sudha --)

ಯಸ್ಮಾತ್ ಕಾರಣಾತ್ ಸರ್ವಾ ಅಪಿ ಶ್ರುತಯೋ ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಾಃ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಯೋಜನಾಃ, ತಸ್ಮಾತ್ ತದಭಾವೇ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯೇಚ್ಛಾಭಾವೇ, ತತ ಏವ ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥತಾಭಾವೇ ಶ್ರುತಿಸ್ತತ್ರ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯರಹಿತಾ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಚ ಕಥಂ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಂ ಗಮಿಷ್ಯತೀತಿ ಯೋಜನಾ। ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥತ್ವೇ ಕಿಮೀಶ್ವರಸ್ಯೇಚ್ಛಯೇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸ ಚೇತಿ। ಸ ಚ ಮೋಕ್ಷಸ್ತಸ್ಯ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದತೋ ಯಸ್ಮಾತ್, ತಸ್ಮಾತ್ ತದಭಾವ ಇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ತಥಾಽಪೀಶ್ವರಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದೇನ ಭಾವ್ಯಂ ಕಿಮಿಚ್ಛಯೇತ್ಯತಃ ಪ್ರಸಾದತ ಇತ್ಯೇತದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ ಇಚ್ಛಾನಿಮಿತ್ತಕ ಇತಿ। ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನಾದೇವ ಮೋಕ್ಷಸಿದ್ಧೇಃ ಕಿಂ ತತ್ಪ್ರಸಾದೇನೇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಲೋಕೇತಿ। ವಿಮತೋ ಬನ್ಧಮೋಕ್ಷಃ ಪ್ರಭುಪ್ರಸಾದಸಾಧ್ಯಃ, ಮೋಕ್ಷತ್ವಾತ್; ಶೃಙ್ಖಲಾಮೋಕ್ಷವದಿತ್ಯಾದಿಲೋಕದೃಷ್ಟವ್ಯಾಪ್ತ್ಯುಪೇತಾನುಮಾನಾನುಸಾರತಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

ನ ಕೇವಲಮನುಮಾನಾತ್ ಕಿನ್ತ್ವಾಗಮಾದಪೀತ್ಯುಕ್ತಮ್ ಉನ್ನಿನೀಷತೀತಿ। "ಏಷ ಹ್ಯೇವ ಸಾಧುಕರ್ಮ ಕಾರಯತಿ ತಂ ಯಮೇಭ್ಯೋ ಲೋಕೇಭ್ಯ ಉನ್ನಿನೀಷತೇ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಾಚ್ಚ। ಅತ್ರ ಕರ್ಮೇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಉನ್ನಿನೀಷತೇ ಊರ್ಧ್ವಂ ನೇತುಮಿಚ್ಛತಿ।

ಯದ್ವಾ ಪ್ರಸಾದಶಬ್ದೇನೇಚ್ಛೋಚ್ಯತೇ ಇತ್ಯತ್ರ ಇದಂ ವಾಕ್ಯಂ ಜ್ಞಾಪಕಮ್। ಲೋಕದೃಷ್ಟ್ಯಾನುಸಾರತ ಇತ್ಯೇತದಪ್ಯಸ್ಯೈವಾರ್ಥಸ್ಯ ಜ್ಞಾಪಕಮುಕ್ತಮ್। ಶ್ರುತಯ ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮ್ಯ ಶ್ರುತಿರಿತ್ಯೇಕವಚನಂ ಕೈಮುತ್ಯಾರ್ಥಮ್। ಏಕಮಪಿ ವಾಕ್ಯಂ ನ ತತ್ರ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯವತ್ ಸ್ಯಾತ್, ಕಿಮುತ ಸರ್ವಾಃ ಶ್ರುತಯ ಇತಿ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಹಿ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಭಾವವದ್ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನವತ್ತಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತಮ್। ತತ್ರ ಶ್ರುತೀನಾಂ ಮೋಕ್ಷ ಏವ ಪ್ರಯೋಜನಮ್। "ತೇಷಾಂ ದುಃಖಪ್ರಹಾಣಾಯ ಶ್ರುತಿರೇಷಾ ಪ್ರವರ್ತತೇ" ಇತಿ ವಚನಾತ್। ಮೋಕ್ಷಾದನ್ಯತ್ರಾಽತ್ಯನ್ತಿಕದುಃಖಪ್ರಹಾಣಾಯೋಗಾತ್। ಸ್ವರ್ಗಾದಿಪ್ರಯೋಜನಂ ಭವದಪ್ಯವಾನ್ತರಮೇವ, ನ ಪ್ರಧಾನಮ್। ವಿಷಯಸ್ತು ಪರಮೇಶ್ವರ ಏವ। "ಸರ್ವೇ ವೇದಾ ಯತ್ ಪದಮಾಮನನ್ತಿ" ಇತ್ಯಾದಿವಚನಾತ್। ಧರ್ಮಾದಿಕಂ ತ್ವವಾನ್ತರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಮ್। ಅಭಿಪ್ರೇತಪ್ರಯೋಜನಸಾಧನಂ ಚ ವಿಷಯತಾಮಶ್ನುತೇ। ನಚ ಧರ್ಮಾದಿಕಂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧಮ್। "ಪುಣ್ಯಚಿತೋ ಲೋಕಃ ಕ್ಷೀಯತೇ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ। ಅತೋ ಭಗವತ್ಯೇವ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಾತ್ ಸರ್ವಶ್ರುತೀನಾಂ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಮ್। ನಚಾವ್ಯಾಪೃತಾತ್ ಸಾಧನಾತ್ ಫಲಸಿದ್ಧಿಃ। ವ್ಯಾಪಾರಶ್ಚ ಪ್ರಸಾದ ಏವ, ನತು ಶ್ರುತಿಜನಿತಂ ತಜ್ಜ್ಞಾನಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೋ ವಾ। "ಯಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದಾತ್" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾದುಕ್ತಾನುಮಾನಾಚ್ಚ। ಜ್ಞಾನಂ ತು ಪ್ರಸಾದಸಾಧನಮಿತಿ ನ ಸಮ್ಬನ್ಧಾನುಪಪತ್ತಿಃ। ಪ್ರಸಾದೋ ನಾಮೇಚ್ಛಾವಿಶೇಷಃ। ತಥಾಸತಿ "ಉನ್ನಿನೀಷತೇ", "ತದಿಚ್ಛಯಾ ಯತೋ ಹ್ಯಸ್ಯ ಬನ್ಧಮೋಕ್ಷೌ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೌ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಭಿಃ "ಯಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದಾತ್" ಇತಿ ಶ್ರುತೇರೈಕಾರ್ಥ್ಯಲಾಭಾತ್। ಪ್ರಸನ್ನೋಽಸ್ಮೀತಿ ಪ್ರತೀತೌ ಪರೋಪಚಿಕೀರ್ಷಾಯಾ ಏವ ಸ್ಫುರಣಾತ್। ತಥಾಚ ಯದೀಶ್ವರೋ ನೇಚ್ಛಾವಾನ್, ತದಾ ನ ಪ್ರಸೀದೇತ್, ಘಟವತ್। ಸಾಮಾನ್ಯಾಭಾವೇ ವಿಶೇಷಾಭಾವನಿಯಮಾತ್। ಪ್ರಸಾದರಹಿತಶ್ಚ ನ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಂ ಸ್ಯಾತ್। ಯದ್ ಯತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತಾವಾನ್ತರವ್ಯಾಪಾರರಹಿತಂ ನ ತತ್ ತತ್ರ ಸಾಧನಮಿತಿ ವ್ಯಾಪ್ತೇಃ। ಮೋಕ್ಷಂ ಪ್ರತ್ಯಸಾಧನಂ ಚ ನ ಮೋಕ್ಷಶಾಸ್ತ್ರಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯಃ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಚ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಯೋಜನತಾ ಶ್ರುತೀನಾಂ ಹೀಯೇತ। ನಚ ವಿಷಯಾನ್ತರಂ ಪ್ರಯೋಜನಾನ್ತರಂ ಚಾಸ್ತೀತಿ

ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಶೂನ್ಯತ್ವಾದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವಾಽಪದ್ಯೇತ। ನಚ ತದಪೌರುಷೇಯತಯಾಽನಾಶಙ್ಕಿತದೋಷಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಸ್ಯೋಪಪದ್ಯತೇ। ಅತೋಽವಶ್ಯಮುಕ್ತೇನ ಕ್ರಮೇಣೇಚ್ಛಾವತ್ತ್ವಂ ಭಗವತೋಽಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮಿತಿ।

h॥ ಫಲವತ್ತ್ವಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಯೋರ್ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭಾವೇಽಪಿ ಆಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಫಲವತ್ತ್ವವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾತ್ ಸುಸ್ಥೋಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ನನು ವಿಷಯಾಭಾವೇ ಸ್ಯಾದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್। ಫಲಾಭಾವೇ ತು ಕಥಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಪಾದನಮ್? ನಹಿ ಫಲವತ್ತ್ವಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್, ಕಿನ್ತು ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಮೇವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। (494) ನಾಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಪಕಮ್, ತೃಣಾದಿದರ್ಶನಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವೇಽಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಮೇವೇತಿ।

ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಮೇವ ಮಾನತ್ವಮಪಿ ವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರಯೋಜಕಮ್।

ಮಾನತ್ವಮೇತಿ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥99॥**

(###sudha --)

ಯದ್ಯಪಿ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಮೇವ ಮಾನತ್ವಮ್, ನ ಫಲವತ್ತ್ವಮ್। ನಾಪಿ ತೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಮ್। ತಥಾಽಪಿ ವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರಯೋಜಕಮೇವ ಮಾನತ್ವಮೇತೀತಿ ಯುಕ್ತಮಾಪಾದನಮ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಾತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನವತ್ತ್ವೇನ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭಾವೇಽಪಿ ತದ್ವಿಶೇಷಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಅಸ್ತ್ಯೇವ। ಪದಾನಾಮಿಷ್ಟಸಾಧನ ಏವ ಗೃಹೀತಸಙ್ಗತಿಕತ್ವಾತ್। ಪದಸಙ್ಗತಿಗ್ರಹಣಸವ್ಯಪೇಕ್ಷಸ್ಯೈವ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಬೋಧಕತ್ವಾತ್। ಫಲಸ್ಯ ವಿಷಯವಿಶೇಷೇ ವಾಕ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿರ್ಣಯಹೇತುತ್ವಾಚ್ಚ। ಅತೋ ವ್ಯಾಪಕಾಭಾವೇ ವ್ಯಾಪ್ಯವಾಕ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಭಾವಾಪಾದನಮುಪಪನ್ನಮೇವೇತಿ।

h॥ ಅವಾನ್ತರವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನವತ್ತ್ವಂ ನಾಽಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಪ್ರಯೋಜಕಮ್॥

(###sudha --)

ನನುಚ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಗೋಚರಸ್ಯ ವಿಷಯಸ್ಯ ಪರಮಪ್ರಯೋಜನಸ್ಯ ಚಾಭಾವೇಽಪ್ಯವಾನ್ತರವಿಷಯೇಣ ಧರ್ಮಾದಿನಾಽಪ್ರಧಾನಪ್ರಯೋಜನೇನ ಚ ಸ್ವರ್ಗಾದಿನಾ ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನವತೀ ಶ್ರುತಿಃ ಪ್ರಮಾಣಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ತತ್ರಾಪೀತಿ।

॥॥॥॥॥ ತತ್ರಾಪಿ ಯತ್ ಸಮ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಯೋಜನಮ್॥99॥**

(###sudha --)

ವಾಕ್ಯೇಽಪಿ। ನಿರ್ಧಾರಣೇ ಸಪ್ತಮೀ। ಪ್ರಯೋಜನವತ್ತ್ವೇಽಪೀತಿ ವಾ। ಯದ್ ವಾಕ್ಯಂ ಸಮ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಯೋಜನಂ ಮಹಾಪ್ರಯೋಜನಮ್। ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರಧಾನವಿಷಯಂ ಚೇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಯದಿತಿ ಶ್ರವಣತ್, ತದಿತಿ ಲಭ್ಯತೇ।
ಸಮ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಯೋಜನಮಿತಿ ಚಾಽವರ್ತನೀಯಮ್।
ಮಾನತ್ವಮೇತೀತ್ಯನುವರ್ತನೀಯಮ್।

ತಥಾಚಾಯಮರ್ಥಃ ನಾವಾನ್ತರವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಾಭ್ಯಾಂ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸಮ್ಭವತಿ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಯದ್ ವಾಕ್ಯಂ ಯನ್ಮಹತ್ ಪ್ರಯೋಜನಮುದ್ದಿಶ್ಯ ಯಂ ಪ್ರಧಾನಂ ವಿಷಯಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯಿತುಂ ಪ್ರವೃತ್ತಮ್, ತತ್ ತಾಭ್ಯಾಮೇವ ಪ್ರಯೋಜನವಿಷಯಾಭ್ಯಾಮುಪೇತಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಶ್ನುತೇ। ತದಭಾವೇಽವಾನ್ತರಪ್ರಯೋಜನಾದೇರಪ್ಯಸಿದ್ಧೇಃ। ಸಿದ್ಧೌ ವಾ ತಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಪ್ರಾಪ್ತೇಃ। ವೇದವಾಕ್ಯಂ ಚ ಮೋಕ್ಷೋದ್ದೇಶೇನ ಪರಮೇಶ್ವರೇ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯೋಪೇತಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತತ್ ತಯೋರೇವ ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಯೋರುಪಪತ್ತೌ ಪ್ರಮಾಣಂ ಸ್ಯಾತ್, ನಾನ್ಯಥೇತಿ ॥*#### h ॥ ಇತಿ ನಪ್ರಯಜನಾಧಿಕರಣಮ್ ॥9॥**

#aಅಥವೈಷಮ್ಯನೈರ್ಘೃಣ್ಯಾಧಿಕರಣಮ್ ॥10॥**

(###sudha --)

h ॥ ಕರ್ಮನಿರಪೇಕ್ಷಸ್ಯ ಭಗವತಃ ಫಲದಾತೃತ್ವೇ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಭಙ್ಗಃ, ತನ್ನಿರಪೇಕ್ಷತ್ವೇ ವೈಷಮ್ಯನೈರ್ಘೃಣ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ವೈಷಮ್ಯನೈರ್ಘೃಣ್ಯೇ ನ ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ ತಥಾಹಿ ದರ್ಶಯತಿ। ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ವಿವಿಧಾನ್ ದೇಹೇನ್ದ್ರಿಯಾದಿವಿಷಯಾನ್ ತತ್ಫಲಂ ಚ ಸುಖದುಃಖಲಕ್ಷಣಮುತ್ಪಾದಯನ್ನೀಶ್ವರಃ ಕಿಂ ತದೀಯಂ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮರೂಪಂ ಕರ್ಮಾಪೇಕ್ಷತೇ, ನವಾ? ಆದ್ಯೇ ತಸ್ಯ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಪ್ರಚ್ಯುತಿಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ನಿರ್ನಿಮಿತ್ತಂ ಕಾಂಶ್ಚಿತ್ ಸುಖಯನ್ ವಿಷಮಃ ಸ್ಯಾತ್, ಕಾಂಶ್ಚಿದ್ ದುಃಖಯನ್ ನಿರ್ಘೃಣಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯುಭಯಥಾ ನ ತಸ್ಯ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವಮಿತ್ಯೇಷ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋಽತ್ರಾಧಿಕರಣೇ ನಿರಾಕ್ರಿಯತೇ।

ತತ್ರ ತಾವದಾದ್ಯೇನ ಸೂತ್ರೇಣ ಕರ್ಮಾದಿಸಾಪೇಕ್ಷಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಮಭ್ಯುಪೇತ್ಯ ವೈಷಮ್ಯನೈರ್ಘೃಣ್ಯೇ ಪರಿಹೃತೇ। ಅಪೇಕ್ಷಣೀಯಂ ಕರ್ಮಾದಿ ಈಶ್ವರಾಯತ್ತಂ, ನವಾ? ನೇತಿ ಪಕ್ಷೇ ಸರ್ವಕಾರಣತ್ವಹಾನಿಃ। ಆದ್ಯೇ ನಿರ್ನಿಮಿತ್ತಂ ವಿಷಮಾಣಾಂ ಕರ್ಮಣಾಂ ಕಾರಯಿತುರ್ವೈಷಮ್ಯನೈರ್ಘೃಣ್ಯೇ ಸ್ಯಾತಾಮಿತ್ಯಾಕ್ಷಿಪ್ಯ ಕರ್ಮಾದೀನಾಮನಾದಿತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇನ ಸಮಾಧಾನಮುಕ್ತಮ್ "ನ ಕರ್ಮಾವಿಭಾಗಾದಿತಿ ಚೇನ್ನಾನಾದಿತ್ವಾತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ। ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಕರ್ಮಾದಿಸಾಪೇಕ್ಷಸ್ಯ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಶಯೋಕ್ತಮ್ "ಉಪಪದ್ಯತೇ ಚ" ಇತಿ। ಕರ್ಮಾದ್ಯಪೇಕ್ಷಸ್ಯಾಪಿ ತಸ್ಯ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಮುಪಪದ್ಯತೇ। ಕರ್ಮಾದಿಸತ್ತಾದೇರಪಿ ತದಧೀನತ್ವಸ್ಯಾಽರಮ್ಭಣಾಧಿಕರಣೇ ಸಮರ್ಥಿತತ್ವಾತ್। (579) ನಹಿ ಸ್ವಾಧೀನಸತ್ತಾದಿಕಮಪೇಕ್ಷಮಾಣಸ್ಯ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಪ್ರಚ್ಯುತಿರ್ಯುಕ್ತೇತಿ।

h ॥ ಕರ್ಮನಿರಪೇಕ್ಷತ್ವಾಕ್ಷಿಪ್ತವೈಷಮ್ಯನೈರ್ಘೃಣ್ಯಯೋರ್ವೇದಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಹೇತುತ್ವಾದ್ ದೋಷತ್ವಮ್,

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸ್ವಾಧೀನಸತ್ತಾದಿಕರ್ಮಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾಕ್ಷಿಪ್ತವೈಷಮ್ಯನೈರ್ಘೃಣ್ಯಯೋರದೋಷತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏವನ್ತರ್ಹಿ ತದಪೇಕ್ಷಾ ನಾಮಾನಪೇಕ್ಷೈವ । ತಥಾಚ
ಪುನರ್ವೈಷಮ್ಯಾದ್ಯಾಪತ್ತಿರಿತ್ಯಾಶಯೋಕ್ತಮ್ "ಉಪಲಭ್ಯತೇ ಚ" ಇತಿ । ಉಪಲಭ್ಯತೇ
ಹೀಶ್ವರಸ್ಯೇದೃಶಂ ವೈಷಮ್ಯಂ ನಿರ್ಘೃಣತ್ವಂ ಚ ಪ್ರಮಾಣೈಃ । ಅತೋ ನೇದಮನಿಷ್ಟಮಿತಿ ।
ತದಿದಮಯುಕ್ತಮ್ । ವೈಷಮ್ಯನೈರ್ಘೃಣ್ಯೇ ಹಿ ವಸ್ತುತೋ ದೂಷಣೇ, ನವಾ? ಆದ್ಯೇ
ಕಥಮನ್ತತೋಽಪ್ಯಙ್ಗೀಕ್ರಿಯೇತೇ? ದ್ವಿತೀಯೇ ಪ್ರಥಮಮೇವಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯೇ, ಕಿಂ
ಸಾಪೇಕ್ಷತಾಪಕ್ಷಂ ಕಕ್ಷೀಕೃತ್ಯ ತತ್ರ ದೂಷಣಪರಿಹಾರಕ್ಲೇಶೇನ? ತಥಾಚ
ಬಕಬನ್ಧರೀತಿರಿತ್ಯತೋಽಭಿಪ್ರಾಯಮಾಹ ವೈಷಮ್ಯಮಿತಿ ।

#sutraಓಂ ವೈಷಮ್ಯನೈರ್ಘೃಣ್ಯೇ ನ ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ ತಥಾಹಿ ದರ್ಶಯತಿ ಓಂ ॥35 ॥**

(###sudha --)

ವೈಷಮ್ಯಂ ಚೈವ ನೈರ್ಘೃಣ್ಯಂ ವೇದಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕಾರಣಮ್ ।

ನಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮತೋಽನ್ಯತ್ತು ನ ವೈಷಮ್ಯಾದಿನಾಮಕಮ್ ॥100 ॥**

(###sudha --)

ದ್ವಿವಿಧಂ ಖಲ್ವಿದಂ ವೈಷಮ್ಯಂ ನಿರ್ಘೃಣತ್ವಂ ಚ । ಏಕಂ ಕರ್ಮಾದ್ಯಾನಪೇಕ್ಷತಾಪ್ರಯುಕ್ತಮ್,
ಅಪರಂ ತು ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವೇಽಪಿ ಕರ್ಮಾದಿಸತ್ತಾದೇರಪೀಶ್ವರಾಧೀನತ್ವಪ್ರಯುಕ್ತಮ್ । ತತ್ರಾಽದ್ಯಂ
ವೇದಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕಾರಣತ್ವೇನ ದೂಷಣತ್ವಾನ್ನೇಶ್ವರಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕರ್ತುಮುಚಿತಮ್ । ವೇದೋ ಹಿ
ಧರ್ಮಂ ಸುಖಸಾಧನಮ್, ಅಧರ್ಮಂ ಚ ದುಃಖಸಾಧನಮಾಹ । ತತ್ರ ಯದೀಶ್ವರೋ
ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾವನಪೇಕ್ಷ್ಯ ವಿಷಮೋ ನಿರ್ಘೃಣಶ್ಚ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ವೇದೋದಿತಂ
ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಯೋಃ ಸುಖದುಃಖಸಾಧನತ್ವಮಸತ್ ಸ್ಯಾತ್ । ತಥಾಚ ತಸ್ಯ ಕಥಂ
ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್? ಅತಃ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣ ಕರ್ಮಾದಿಸಾಪೇಕ್ಷತಾಪಕ್ಷಮುರರೀಕೃತ್ಯ ತತ್
ಪರಿಹೃತಮ್ । ಅತೋಽನ್ಯತ್ತು ದ್ವಿತೀಯಂ ವೈಷಮ್ಯಂ ನೈರ್ಘೃಣ್ಯಂ ಚ ನ
ವೈಷಮ್ಯಾದಿನಾಮಕಂ ದೂಷಣರೂಪಂ ನ ಭವತೀತಿ ಯಾವತ್ ।

ತಥಾಹಿ ವೈಷಮ್ಯಾದಿಕಂ ತಾವನ್ನ ಸ್ವರೂಪೇಣ ದೋಷಃ, ಕಿನ್ತು ದೋಷಹೇತುತಯಾ ।
ನಚೇದಂ ವೇದಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕಾರಣಮ್ । ಕರ್ಮಾದಿಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ । ನಾಪಿ
ಜೀವಾನಾಮಿವೇಶ್ವರಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಹೇತುಃ । ತದಭಾವಾತ್ ।
ಅತೋಽದೂಷಣತ್ವಾದಙ್ಗೀಕೃತಂ ಸೂತ್ರಕೃತೇತಿ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ದೋಷಃ । ತಥಾಚ ಭಾಷ್ಯಮ್
"ನಚ ಪುನರ್ವೈಷಮ್ಯಾದ್ಯಾಪಾತೇನ ದೋಷಃ" ಇತಿ ॥*#### h ॥ ಇತಿ
ವೈಷಮ್ಯನೈಘೃಣ್ಯಾಧಿಕರಣಮ್ ॥10 ॥**

#aಅಥಸರ್ವಧರ್ಮೋಪಪತ್ತ್ಯಧಿಕರಣಮ್ ॥11 ॥**

(###sudha --)

h ॥ ಭಗವತಃ ಸರ್ವಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಸ್ಯ ಸರ್ವದೋಷದೂರತ್ವಸ್ಯ ಚ ಸಾಧನಮ್ ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಸರ್ವಧರ್ಮೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ । ಸರ್ವೇ ಚೇತನಾ ಅಪೂರ್ಣಗುಣಾ ದೋಷಿಣಶ್ಚ ದೃಷ್ಟಾಃ, ತದ್ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ಚೇತನತ್ವಾದೀಶ್ವರಸ್ಯಾಪಿ ಸಮಾಸವ್ಯಾಸಾಭ್ಯಾಮಪರಿಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವಮ್, ದೋಷಿತ್ವಂ ಚ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋಽತ್ರಾಧಿಕರಣೇ ನಿರಸ್ಯತೇ । ತದಿದಮಸ್ಪಷ್ಟಂ ಭಾಷ್ಯೇ । ಚಶಬ್ದಸಮುಚ್ಚಿತಾಯಾಃ ಶ್ರುತೇರೇವೋದಾಹೃತತ್ವಾತ್ । ಯುಕ್ತೇರವ್ಯುತ್ಪಾದನಾತ್ । ತತಃ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಯದಧೀನಾ ಇತಿ ।

#sutraಓಂ ಸರ್ವಧರ್ಮೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ ಓಂ ॥38॥**

**

ಯದಧೀನಾ ಗುಣಾಶ್ಚೈವ ದೋಷಾ ಅಪಿ ಹಿ ಸರ್ವಶಃ ।

ಗುಣಾಸ್ತಸ್ಯ ಕಥಂ ನ ಸ್ಯುಃ ಸ್ಯುರ್ದೋಷಾಶ್ಚ ಕಥಂ ಪುನಃ ॥101॥**

**

ಸರ್ವಧರ್ಮೋಪಪತ್ತೇಸ್ತದ್ ವಾಕ್ಯೈರಪಿ ಹಿ ತಾದೃಶೈಃ ।

ನಿರ್ದೋಷಾಶೇಷಗುಣಕೋ ನಿರ್ಣೀತೋ ಭಗವಾನ್ ಹರಿಃ ॥102॥**

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನನ್ದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಃ ಪಾದಃ ।

(###sudha --)

ಚಾಪಿಶಬ್ದಾವನ್ಯೋನ್ಯಸಮುಚ್ಚಯೇ । ಏವಶಬ್ದಸ್ಯ ಯದಧೀನಾ ಏವೇತ್ಯನ್ವಯಃ । ಹಿಶಬ್ದಃ ಸರ್ವಸ್ಯ ಭಗವದಧೀನತಾಯಾಂ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ದ್ಯೋತಯತಿ । ಕಥಮಿತ್ಯಾಕ್ಷೇಪೇ । ದ್ವೇಧಾ ಹಿ ವಸ್ತು ನ ಪ್ರಾಪ್ಯತೇ, ತತ್ರ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾಭಾವಾದ್ ವಾ, ಪ್ರೇಪ್ಸಾಭಾವಾದ್ ವಾ । ದ್ವೇಧಾ ಚ ನ ಹೀಯತೇ, ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾಭಾವಾದ್ ವಾ, ಜಿಹಾಸಾಭಾವಾದ್ ವಾ । ಅಸ್ತಿ ತಾವದೀಶ್ವರಸ್ಯ ಸರ್ವತ್ರ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಮ್, ಅಸ್ತಿ ಚ ಮಯಾ ಸರ್ವದಾಽಽನನ್ದಾದಿಗುಣವತಾ ದುಃಖಾದಿದೋಷವರ್ಜಿತೇನ ಭಾವ್ಯಮಿತೀಚ್ಛಾ, ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತ್ತ್ವಾತ್ । ಅತಃ ಕಥಂ ತಸ್ಯಾಽನನ್ದಾದಿಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಂ ದುಃಖಾದಿಸರ್ವದೋಷದೂರತ್ವಂ ನ ಭವತಿ?

ಅತ್ರೈತೇ ಪ್ರಯೋಗಾಃ ಈಶ್ವರಃ ಸಕಲಗುಣಪೂರ್ಣಃ ಸರ್ವದೋಷದೂರಶ್ಚ, ಸ್ವತನ್ತ್ರತ್ವಾತ್; ವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಯಜ್ಞದತ್ತವತ್ । ಈಶ್ವರೋ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಗುಣವಾನ್, ತತ್ರ ಪ್ರೇಪ್ಸಾವತ್ತ್ವೇ ಸತಿ ಸ್ವತನ್ತ್ರತ್ವಾತ್; ಯೋ ಯತ್ರ ಪ್ರೇಪ್ಸಾವತ್ತ್ವೇ ಸತಿ ಸ್ವತನ್ತ್ರಃ ಸ ತದ್ವಾನ್, ಯಥಾ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಃ । ಈಶ್ವರೋ ನ ವಿಮತದೋಷವಾನ್, ತಜ್ಜಿಹಾಸುತ್ವೇ ಸತಿ ಸ್ವತನ್ತ್ರತ್ವಾತ್; ಯೋ ಯತ್ರ ಜಿಹಾಸಾವತ್ತ್ವೇ ಸತಿ ಸ್ವತನ್ತ್ರಃ, ಸ ತದಭಾವವಾನ್, ಯಥಾ ಸಮ್ಮತ ಇತಿ ।

ತತ್ ಏವಮುಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಧರ್ಮಾಣಾಂ ಗುಣಾನಾಂ ದೋಷಾಭಾವಾನಾಂ ಚ ಸಮ್ಬನ್ಧಿನ್ಯಾಃ ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಿಕಾಯಾ ಉಪಪತ್ತೇಃ ತಾದೃಶೈಃ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸರ್ವಗುಣಪೂರ್ತ್ಯಾದೇರುಪಪಾದಕೈಃ। ಹಿಶಬ್ದಸ್ತೇಷಾಂ “ಗುಣಾಃ ಶ್ರುತಾಃ” ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧತಾಂ ಸೂಚಯತಿ। ತದನೇನ ಸ್ವಪಕ್ಷೇ ಪ್ರಮಾಣಮಭಿದಧತೈವ ಪರಕೀಯಯುಕ್ತೀನಾಂ ಕಾಲಾತ್ಯಯಾಪದಿಷ್ಟತ್ವಂ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾಭಾವೋಪಾಧಿದುಷ್ಟತ್ವಂ ಚೋಕ್ತಂ ಭವತೀತಿ ॥*####

h ॥ ಇತಿ ಸರ್ವಧರ್ಮೋಪಪತ್ತ್ಯಧಿಕರಣಮ್ ॥11॥**

ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಭಗವತ್ಪಾದಸುಕೃತೇ

ರನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಪ್ರಗುಣಜಯತೀರ್ಥಾಖ್ಯಯತಿನಾ।

ಕೃತಾಯಾಂ ಟೀಕಾಯಾಂ ವಿಷಮಪದವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿವೃತೌ

ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಚರಣಃ ಪರ್ಯವಸಿತಃ॥* ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಟೀಕಾಯಾಂ ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಮುನಿವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾಯಾಂ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಃ ಪಾದಃ।

h ॥ ಪಾದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಾರ್ಥಪ್ರದರ್ಶನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣೇ ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣೇ ಸಮಸ್ತಾವದ್ಯಗನ್ಧವಿಧುರೇ ಪರೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ವಿಷ್ಣೌ ಸಮಸ್ತಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯೋ ಯಃ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯೇಽಭಿಹಿತಃ, ತಸ್ಯ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾದಿಸಮಯವಿರೋಧೇನಾನ್ಯಥಾತ್ವಶಙ್ಕಾಯಾಂ ತನ್ನಿರಾಕರಣಾರ್ಥಮಯಂ ದ್ವಿತೀಯಪಾದ ಆರಭ್ಯತೇ।

h ॥ ಗತಾರ್ಥತಾಶಙ್ಕಾ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವನಾರಮ್ಭಣೀಯ ಏವಾಯಂ ಪಾದಃ। ತಥಾಹಿ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾದಿಮತಾನಿ ಕಿಂ ಸ್ಮೃತಿತ್ವೇನೋಕ್ತಾರ್ಥಮನ್ಯಥಯನ್ತೀತಿ ಶಯತೇ, ಕಿಂವಾ ಯುಕ್ತ್ಯುಪೇತತಯಾ, ಅಥವಾ ಶ್ರುತ್ಯುಪೇತತಯಾ, ಯದ್ವಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೋಪೇತತಯಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಪ್ರತಿಸ್ಮೃತಿಪರಾಹತತ್ವೇನಾಽಪ್ತಿನಿಶ್ಚಾಯಕಾಭಾವೇನ ಚ ತೇಷಾಮಪಸ್ಮೃತಿತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಪಾದೇ ಸಮರ್ಥಿತತ್ವಾತ್। (460) ಅತ ಏವ ನ ಚತುರ್ಥಃ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಉಕ್ತಾರ್ಥವಿರುದ್ಧಾನಾಂ ಸಕಲಯುಕ್ತೀನಾಮಾಭಾಸತ್ವಸ್ಯ ತತ್ರೈವ ವ್ಯುತ್ಪಾದಿತತ್ವಾತ್। ಪ್ರಬಲಯುಕ್ತಿವಿರೋಧೋಽತ್ರ ನಿರಸ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪ್ರಾಬಲ್ಯಂ ಹಿ ಯುಕ್ತೀನಾಂ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣಮೂಲತ್ವೇನ, ತತ್ಸಂವಾದಿತ್ವೇನ ವಾ, ಬಹುತ್ವೇನ ವಾ ಸ್ಯಾತ್। ಸರ್ವಥಾಽಪಿ ನಾಧಿಕಾಶಙ್ಕಾವಕಾಶಃ। ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಂವಾದಿನೀನಾಂ ತನ್ಮೂಲಾನಾಂ ಬಹ್ವೀನಾಂ ಚ ಯುಕ್ತೀನಾಂ ತತ್ರೈವ ನಿರಾಕೃತತ್ವಾತ್। ಕಾಶ್ಚಿದೇವ ತತ್ರ ನಿರಸ್ತಾ ನ ಸಮಸ್ತಾ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸೂತ್ರಾಣಾಮುಪಲಕ್ಷಣಾರ್ಥತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಯುಕ್ತ್ಯಾಭಾಸಾನಾಮನನ್ತತ್ವೇನ ಅಪರ್ಯವಸಾನಂ ಸ್ಯಾತ್। ಪಾದಭೇದಶ್ಚೈವಂಸತಿ ನ ಸ್ಯಾತ್। ನ ತೃತೀಯಃ, ಸಮಸ್ತಶ್ರುತೀನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸಮನ್ವಯಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ಮಾಯಾವಾದ್ಯುಕ್ತಗತಾರ್ಥತಾಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಸ್ಯ ದೂಷಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಕಶ್ಚಿದಾಹ -- ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧನಪರಪಕ್ಷಪ್ರತಿಕ್ಷೇಪಾಭ್ಯಾಮೇವ ನಿರ್ಣಯೋ ಭವತಿ। ತತ್ರ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯೇ ಸ್ವಪಕ್ಷೇ ಪ್ರಮಾಣಮುಕ್ತಮ್। ತಸ್ಯ ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧೋ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯಾಽದ್ಯಪಾದೇನ ನಿರಸ್ತಃ। ಏವಂ ಸ್ವಪಕ್ಷಸ್ಥಾಪನೇ ಜಾತೇ ಪರಪಕ್ಷಪ್ರತಿಕ್ಷೇಪಾರ್ಥಮಯಂ ಪಾದ ಆರಭ್ಯತ ಇತಿ। ತದಯುಕ್ತಮ್। ಪರಪಕ್ಷಪ್ರತಿಕ್ಷೇಪೋ ಹಿ ತದೀಯಸಾಧನನಿರಾಸಾದನ್ಯೋ ನಾಸ್ತಿ। ಸಾಧನಾನಿ ಚ ಸ್ಮೃತ್ಯಾದೀನ್ಯೇವ। ನಿರಸ್ತಾನಿ ಚ ಸಮಸ್ತಾನಿ ತಾನಿ ಪ್ರಥಮಪಾದ ಇತಿ ಕಿಮಸ್ಯ ಕೃತ್ಯಮ್? ಕಿಞ್ಚೈವಂಸತಿ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರೋಽಧ್ಯಾಯಾರ್ಥೋ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h ॥ ವಾದ್ಯನ್ತರೋಕ್ತಗತಾರ್ಥತಾಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಸ್ಯ ದೂಷಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಪರ ಆಹ -- ಉಕ್ತಾರ್ಥೇ ಸ್ಮೃತಿನ್ಯಾಯವಿರೋಧೋ ನಾಸ್ತೀತಿ ಸ್ಥಾಪಿತೇಽಪ್ಯಸ್ತಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸಮನ್ವಯಾಭಾವಶಙ್ಕಾ। ಕಥಮ್? ಯದ್ಯಪ್ಯನುಮಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಮಪಬಾಧಿತುಂ ನಾಲಮ್, ತಥಾಽಪಿ ಕಾರಣಾನ್ತರಂ ಜಗತೋಽವಗಮಯಿತುಮಲಮ್। ತತಶ್ಚ ವಸ್ತುವಿಕಲ್ಪಾನುಪಪತ್ತೇರನ್ಯತರಪರಿಗ್ರಹೇ ಹೇತ್ವಭಾವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಜಗತ್ಕಾರಣಮಿತಿ ನ ನಿಶ್ಚೇತುಂ ಶಕ್ಯತೇ, ಪ್ರತ್ಯುತ ಸರ್ವಜ್ಞಪ್ರಣೇತೃಕತ್ವೇನಾನುಮಾನಸ್ಯೋಪಬೃಂಹಿತತ್ವಾತ್ ಪ್ರಧಾನಾದ್ಯೇವ ಜಗತ್ಕಾರಣಂ ನ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಬುದ್ಧಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ಅತೋ ನ ಕೇವಲಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಮಪಬಾಧಿತುಮನುಮಾನಂ ನೋತ್ಸಹತೇ। ಕಿನ್ತು ಕಾರಣಾನ್ತರಮಪ್ಯವಗಮಯಿತುಂ ನಾಲಮಿತಿ ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ದ್ವಿತೀಯಃ ಪಾದ ಆರಭ್ಯತ ಇತಿ।

ಏತದಪ್ಯಯುಕ್ತಮ್। ತಥಾಹಿ ಕಿಮನೇನೋಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್? ಯದಿ ಪ್ರಾಕ್ ಸ್ವಾಭಿಮತಾರ್ಥೇ ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧಪರಿಹಾರೇಣ ಸ್ವಪಕ್ಷಸ್ಥಾಪನಾ ವಿಹಿತಾ, ಇದಾನೀಂ ಪರಪಕ್ಷಪ್ರತಿಕ್ಷೇಪೋ ವಿಧೀಯತ ಇತಿ। ತದೋಕ್ತಮೇವೋತ್ತರಮ್। ಅಥ ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧಪರಿಹಾರ ಏವ ಪಾದದ್ವಯಾರ್ಥಃ, ಕಿನ್ತು ಸ್ವಪಕ್ಷವಿರೋಧಿಯುಕ್ತಿನಿರಾಕರಣಂ ಪ್ರಥಮೇ, ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ಪರಪಕ್ಷಸಾಧಕಯುಕ್ತಿನಿರಾಕರಣಮಿತಿ, ತನ್ನ। ನ್ಯಾಯಸಾಮ್ಯೇನ ತಾಸಾಮಪಿ ಶಕ್ಯನಿರಾಕರಣತ್ವಾತ್। ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಂ ಚ ಪ್ರಣೇತೄಣಾಂ ಪ್ರಾಗೇವ ನಿರಸ್ತಮ್।

h ॥ ಗತಾರ್ಥತಾಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಃ ॥

(###sudha --)

ಅತೋ ನಾಯಂ ಪಾದ ಆರಮ್ಭಣೀಯ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ಮೃತೀತಿ।

p**p

ಸ್ಮೃತಿಯುಕ್ತಿಶ್ರುತಿಗುಣಯುಕ್ತಯೋ ಬಹುಯುಕ್ತಯಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏವಂ ಚತುರ್ವಿಧಾ ನೈವ ವಿರುದ್ಧ್ಯನ್ತೇऽನ್ವಯಂ ಪ್ರತಿ ll1 ll**

ಇತಿ ಪ್ರಥಮಪಾದೇನ ನಿರ್ಣೀತೇऽಪ್ಯಭಿಯೋಗತಃ ।

ದರ್ಶನಾನಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತತ್ವಾನ್ಮನ್ದ ಆಶಙ್ಕ್ಯತೇ -- ಪುನಃ ll2 ll**

(###sudha --)

ಶ್ರುತಯೋ ಗುಣಾ ಉಪಸರ್ಜನಭೂತಾ ಯಾಸಾಂ ತಾಸ್ತಥೋಕ್ತಾಃ । ಚತುರ್ವಿಧಾ ವಿರೋಧಿಪ್ರತೀತಯಃ । ಅನ್ವಯಂ ಪ್ರತಿ ನ ವಿರುದ್ಧ್ಯನ್ತ ಇತಿ । ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯಸಿದ್ಧಮರ್ಥಂ ನಾನ್ಯಥಯಿತುಂ ಶಕ್ನುವನ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಅಭಿಯೋಗ ಆಗ್ರಹಃ । ದೃಶ್ಯತೇ ಪ್ರಮೇಯಮೇಭಿರಿತಿ ದರ್ಶನಾನಿ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯದ್ಯಪಿ ಪರಮತಸಾಧಕಾನಾಮಸ್ಮನ್ಮತಬಾಧಕಾನಾಂ ಚ ಸ್ಮೃತ್ಯಾದೀನಾಮಾಭಾಸತ್ವವ್ಯುತ್ಪಾದನೇನ ಸ್ವಪರಪಕ್ಷಸಾಧನೋಪಾಲಮ್ಭೌ ಕೃತಾವೇವೇತಿ ಪರಮಾರ್ಥಃ । ತಥಾऽಪ್ಯುಕ್ತೇऽರ್ಥೇ ಪುನಃ ಪುರುಷಸ್ಯಾऽಶಙ್ಕಾ ಭವತ್ಯೇವ, ಕಿಮೇತದೇವಮ್, ಅನ್ಯಥಾ ವೇತಿ । ಕಸ್ಮಾತ್? ಅಭಿಯೋಗತೋ ದರ್ಶನಾನಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತತ್ವಾತ್, ತದುಪಲಮ್ಭಾದಿತಿ ।

h ll ಸಮಯಾನಾಂ ಪ್ರವಾಹಾನಾದಿತ್ವಾತ್, ಪ್ರಬಲಯುಕ್ತ್ಯುಪೇತತ್ವಾತ್, ಮಹಜನಪರಿಗೃಹೀತತ್ವಾಚ್ಚ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾ ll

(###sudha --)

ನನುಚ ಶ್ರುತಯಸ್ತಾವದಪೌರುಷೇಯತಯಾऽನಾಶಙ್ಕಿತದೋಷಾಃ ಪ್ರಬಲಯುಕ್ತಿಭಿಶ್ಚಾನುಸಂಹಿತಾರ್ಥಾ ನಿರಸ್ತಸಮಸ್ತಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾಶ್ಚ । ತತ್ ಕಥಂ ತತ್ಸಮನ್ವಯಸಿದ್ಧೇऽರ್ಥೇऽಭಿಯೋಗಪ್ರವೃತ್ತದರ್ಶನೋಪಲಮ್ಭಮಾತ್ರೇಣಾನ್ಯಥಾತ್ವಶಙ್ಕಾ ಸ್ಯಾತ್? ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ನನ್ವತ ಏವೋಕ್ತಂ ಮನ್ದ ಇತಿ । ಮೈವಮ್ । ಪ್ರಾಪ್ತಿಮನಾಲೋಚ್ಯ ಶಙ್ಕಮಾನಸ್ಯಾವಿಚಿಕಿತ್ಸಿತಶಙ್ಕಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರೇऽನಧಿಕಾರಾದಿತ್ಯತೋऽಭಿಯೋಗತೋ ದರ್ಶನಾನಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತತ್ವಾದಿತ್ಯುಕ್ತಶಙ್ಕಾಕಾರಣಂ ವಿವೃಣೋತಿ ಅನಾದೀತಿ ।

ಅನಾದಿಕಾಲತೋ ವೃತ್ತಾಃ ಸಮಯಾ ಹಿ ಪ್ರವಾಹತಃ ।

ನಚೋಚ್ಛೇದೋऽಸ್ತಿ ಕಸ್ಯಾಪಿ ಸಮಯಸ್ಯೇತಿ ll ll ll ll3 ll**

(###sudha --)

ಕಪಿಲಕಣಾದಾದೀನಾಂ ಪ್ರಣೇತೄಣಾಂ ಸ್ಮರಣಾತ್ ಕಥಮನಾದಿತ್ವಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಪ್ರವಾಹತ ಇತಿ । ಕಪಿಲಾದಯೋ ಹಿ ಪೂರ್ವೈಃ ಪ್ರಣೀತಾನ್ಯೇವ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ಕಾಲಬಲಾದುತ್ಸನ್ನಾನಿ ತಪಃಪ್ರಭಾವಾದಿನಾऽವಗಮ್ಯ ಪ್ರಬನ್ಧಾನ್ತರರಚನಯಾ ಪ್ರವರ್ತಯನ್ತಿ । ಏವಂ ಪೂರ್ವೇऽಪಿ ಪೂರ್ವತರೈರಿತ್ಯೇವಂ

ಪ್ರವಾಹತೋಽನಾದಿತ್ವಾದದೋಷಃ। ತಥೈವ ಚ ಸ್ಮರಣಾನೀತಿ। ಇತಿ ಹೇತೋರಾಶಙ್ಕ್ಯತ ಇತಿ ಪೂರ್ವೇಣ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಕರಣದೋಷಬಾಧಕಪ್ರತ್ಯಯವಶಾದೇವ ಹ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಕಲ್ಪನೀಯಮ್। ಅನ್ಯಥಾಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತತ್ರ ಯಥಾ ಶ್ರುತೀನಾಮನಾದಿತ್ವಾತ್ ಕರಣದೋಷಾಭಾವಃ, ತಥಾ ಸಮಯಾನಾಮಪಿ। ಸ್ವರೂಪಾನಾದಿತ್ವಮ್, ಪ್ರವಾಹಾನಾದಿತ್ವಮಿತಿ ತು ವೈಷಮ್ಯಮಾತ್ರಮ್। ಪುರುಷದೋಷಸಞ್ಚಾರಾಭಾವಸ್ಯೋಭಯತ್ರಾಪಿ ಸಾಮ್ಯಾತ್।

ಯಥಾಚಾನುಚ್ಛೇದೇನಾನುವೃತ್ತೇಃ ಶ್ರುತೀನಾಂ ಬಾಧಕಾಭಾವಃ, ಏವಂ ಸಮಯಾನಾಮಪಿ। ಯದಿ ಕರಣದೋಷಬಾಧಕಪ್ರತ್ಯಯೋಪೇತಾಃ ಸ್ಯುಃ, ತದೋನ್ಮತ್ತವಾಕ್ಯವದಿದಮ್ಪ್ರಥಮಾಃ ಸಮುಚ್ಛೇದವನ್ತಶ್ಚ ಸ್ಯುಃ। ನಚೈವಮ್। ಅತಃ ಕಥಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಶ್ನುವತೇ। ಯಥಾಚ ಶ್ರುತಯೋ ಬಲವದ್ಯುಕ್ತ್ಯನುಸಂಹಿತಾರ್ಥಾಃ, ಏವಂ ಸಮಯಾ ಅಪಿ। ನಚ ತಾಸಾಮಾಭಾಸತ್ವಮುಕ್ತಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಸರ್ವೇಷಾಂ ತದನುವರ್ತಿನಾಮಸ್ಮಾಭಿರನವಗತತ್ವೇನ ತತ್ಪರಿಹಾರಸಮ್ಭಾವನಾತ್।

ಏವಮೇವಾಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಂ ಶ್ರುತೀನಾಮಿವ ಸಮಯಾನಾಂ ಸಮ್ಭಾವಿತಮ್। ಕಥಮನ್ಯಥಾ ಸೂತ್ರಕೃದೇಕಧುರೀಣಾಃ ಶೌದ್ಧೋದನಿಪ್ರಭೃತಯೋಽಭಿಯೋಗತಸ್ತಾನ್ ಪ್ರವರ್ತಯೇಯುಃ? ಕಥಞ್ಚ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವನ್ತೋಽನೇಕೇಽಭಿಯೋಗೇನೈವೋಪಾದದೀರನ್? ತದೇವಂ ಶ್ರುತಿಸಮಾನಯೋಗಕ್ಷೇಮತಾಂ ಸಮಯಾನಾಂ ಮನ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಸ್ಯಾದೇವೋಕ್ತಾರ್ಥೇ ಸನ್ದೇಹ ಇತಿ।

h ll ಪೂರ್ವಪಾದೇ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪೇಣ ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧಮತಾನಾಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮುಕ್ತಮ್, ಅತ್ರ ತು ವಿಸ್ತರತಃ ll

(###sudha --)

ನನ್ವೇವಂಸತಿ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧಾನಾಮನೇಕೇಷಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತಾವನ್ನ ಸಮ್ಭವತಿ, ವಸ್ತುವಿಕಲ್ಪಾಪತ್ತೇಃ। ತಥಾಚಾವಶ್ಯಾಶ್ರಯಣೀಯೇ ಕಸ್ಯಚಿದೇವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇಽನಾದಿಕಾಲತೋಽನುವೃತ್ತತ್ವಾದೇರನ್ಯೇಷ್ವನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧೌ ಸರ್ವಥಾ ಕಲ್ಪನೀಯಾಯಾಂ “ಇತರೇಷಾಂ ಚಾನುಪಲಬ್ಧೇಃ” ಇತ್ಯುಕ್ತದಿಶಾ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾದಿಸಮಯಾನಾಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಕಲ್ಪಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತ ಏವ। ತತ್ ಕಥಂ ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯಸಿದ್ಧೋಽರ್ಥೇ ಪುನಃ ಶಙ್ಕೇತಿ।

ಉಚ್ಯತೇ ಯೋ ಹಿ “ಇತರೇಷಾಂ ಚಾನುಪಲಬ್ಧೇಃ” ಇತಿ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪೇಣೋದಿತಂ ನ್ಯಾಯಂ ಪರಿಕಲ್ಪಿತೇಷು ಪ್ರಮೇಯವಿಶೇಷೇಷೂತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿತುಂ ಕ್ಷಮತೇ, ತಂ ಪ್ರತ್ಯೇವಮೇತತ್। ಯಸ್ತ್ವೇವಂ ನ ಕ್ಷಮಃ ಸ ಯಾವದಯಂ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪೋ ನ ಪ್ರಪಞ್ಚ್ಯತೇ ತಾವದನ್ಯಪರಿತ್ಯಾಗೇನೈಕಗ್ರಹಣಸ್ಯಾನೀಶಾನಃ ಶಙ್ಕೇತೈವ। ನಚೈವಂ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ನಾಧಿಕ್ರಿಯೇತ। ಸಙ್ಗ್ರಹಪ್ರಪಞ್ಚೋಚ್ಛೇದಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತದಿದಮುಕ್ತಂ ಮನ್ದ ಆಶಙ್ಕ್ಯತ ಇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಪೂರ್ವತ್ರಾಸ್ಫುಟಮುಕ್ತಸ್ಯಾತ್ರ ಸ್ಫುಟೀಕರಣಾತ್ ಅನಯೋಃ ಪಾದಯೋಃ ಪ್ರಪಞ್ಚ್ಯಪ್ರಪಞ್ಚಕಭಾವಲಕ್ಷಣಾ ಸಙ್ಗತಿಃ॥

(###sudha --)

ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯೇವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತ ಇತಿ।

p**p

॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।ಅತೋ ವಿಭುಃ॥3॥**

(###sudha --)

ಭ್ರಾನ್ತಿಮೂಲತ್ವಮೇತೇಷಾಂ ಪೃಥಗ್ ದರ್ಶಯತಿ ಸ್ಫುಟಮ್।

ತರ್ಕೈರ್ದೃಢತಮೈರೇವ ವಾಕ್ಯೈಶ್ಚಾಽಗಮವಾದಿನಾಮ್॥4॥**

(###sudha --)

ಭ್ರಾನ್ತಿಪದಂ ವಿಪ್ರಲಮ್ಭಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಪೃಥಗ್ ವಿಸ್ತರೇಣ। ಸ್ಫುಟಮ್ ಸುಬೋಧಮ್। ತತ್ತತ್ಸಮಯೋಕ್ತಾರ್ಥಾನಾಮಪ್ರಾಮಣಿಕತ್ವಂ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧತ್ವಂ ಚ ಪ್ರಾಕ್ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪೇಣಾಸ್ಫುಟಂ ಚೋಕ್ತಂ, ಅತ್ರ ವಿಸ್ತರೇಣ ಸ್ಫುಟಂ ದರ್ಶಯಂಸ್ತೇಷಾಂ ಭ್ರಾನ್ತ್ಯಾದಿಮೂಲತ್ವಂ ಜ್ಞಾಪಯತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಏತೇನ ಪೂರ್ವಪಾದೇನಾಸ್ಯ ಪಾದಸ್ಯ ಪ್ರಪಞ್ಚ್ಯಪ್ರಪಞ್ಚಕಭಾವಲಕ್ಷಣಾ ಸಙ್ಗತಿಃ, ಪ್ರಪಞ್ಚನೇ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಚೋಕ್ತಂ ಭವತಿ। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ “ಇತರೇಷಾಮ್” ಇತ್ಯಾದಿಭಾಷ್ಯೇಣ।

ನನ್ವೇತದಶಕ್ಯಮ್, ತೈಃ ಸ್ವಪ್ರಮೇಯಾಣಾಂ ದೃಢತರ್ಕಾಗಮಸಾಧಿತತ್ವಾತ್ ಪರಕೀಯತರ್ಕಾದೇರ್ನಿರಸ್ತತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತರ್ಕೈರಿತಿ। ತರ್ಕಶಬ್ದಃ ಸೋಪಸ್ಕರಾನುಮಾನಾರ್ಥಃ। ದೃಢತಮೈಃ ಪರಕೀಯತರ್ಕಬಾಧಕೈಃ, ತದಬಾಧ್ಯೈಶ್ಚ। ವಾಕ್ಯೈಶ್ಚ ದೃಢತಮೈರಿತಿ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ। ಪೂರ್ವೇಣಾನ್ವಯಃ। ವೇದಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಭ್ಯುಪಗಚ್ಛನ್ತಂ ಪ್ರತಿ ಕಥಂ ತದುಪನ್ಯಾಸ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಆಗಮವಾದಿನಾಮಿತಿ। ಆಗಮಸ್ಯ ವೇದಾದೇಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಭ್ಯುಪಗಚ್ಛತಾಂ ಪುಂಸಾಂ ಸಮಯಾನಾಮಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಯದ್ವಾ ಸ್ವಾಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಾದಿನಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ತತಶ್ಚ ಸ್ವಾಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮನ್ಯಾಯೇನ ವೇದಾದೇರಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತೈರಙ್ಗೀಕರಯಿತ್ವೇತಿ ಭಾವಃ। ಅಥವಾಽಽಗಮಸ್ಯ ವೇದಾದೇಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಾದಿನಾಂ ಶಿಷ್ಯಾಣಾಂ ವ್ಯಪೇಕ್ಷಯೇತಿ ಶೇಷಃ। ತಥಾಚ ಬೌದ್ಧಾಧಿಕರಣಾನ್ತೇನ ನ ವಿರೋಧಃ। ಯದ್ಯಪ್ಯೇತದನುಪದಮೇವ ಪ್ರದರ್ಶಯಿಷ್ಯತೇ, ತಥಾಽಪಿ ಶ್ರೋತೃಮನಃಸಮಾಧಾನಾರ್ಥಮುಕ್ತಮಿತಿ।

h॥ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾದಿಸಮಯಾನಾಂ ಭ್ರಾನ್ತ್ಯಾದಿಮೂಲತ್ವಾಭಾವಸಾಧಕಾನುಮಾನದೂಷಣಮ್॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನು ಚಾನಾದ್ಯನನ್ತಕಾಲೇಽನುಚ್ಛೇದೇನ ಪ್ರವರ್ತಮಾನಾನಾಂ ಸಮಯಾನಾಂ ನ ಭ್ರಾನ್ತ್ಯಾದಿಮೂಲತ್ವಮುಚಿತಮ್। ನಹಿ ತಥಾವಿಧಸ್ಯೋನ್ಮತ್ತವಾಕ್ಯಾದೇರನಾದ್ಯನನ್ತಕಾಲೇಽನುವೃತ್ತಿರಸ್ತಿ। ತದಯಂ ಪ್ರಯೋಗಃ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾದಿಸಮಯಾಃ ಪ್ರಮಾಣಭೂತಾಃ, ನ ಭ್ರಾನ್ತ್ಯಾದಿಮೂಲಾ ವಾ, ಸರ್ವದಾಽನುವರ್ತಮಾನತ್ವಾತ್; ಮಹಾಜನಪರಿಗೃಹೀತತ್ವಾದ್ ವಾ; ವೇದವದಿತಿ। ತಥಾಚ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಸ್ಯ ತರ್ಕಾದೇರ್ಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಮಿತಿ।

ಮೈವಮ್। ಕಿಮತ್ರ ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಸಮಯಾನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದಿಕಂ ಸಾಧ್ಯಮ್, ಉತೈಕಸ್ಯ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧಾನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದಿಸಾಧನೇ ವಸ್ತುವಿಕಲ್ಪಾಪತ್ತ್ಯಾ ಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಾತ್, ಪರಸ್ಪರಪ್ರತಿಕ್ಷೇಪರೂಪತ್ವೇನ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಾಚ್ಚ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಪಕ್ಷೀಕೃತಾದನ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದ್ಯಭ್ಯುಪಗಮೇ ಪ್ರಾಗುಕ್ತದೋಷಾನುಷಙ್ಗಾತ್। ಅನಭ್ಯುಪಗಮೇ ತತ್ರೈವ ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದ್ಯಭ್ಯುಪಗಮೇ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಾರ್ಥಾನುಪಪತ್ತಿಃ। ಅನಭ್ಯುಪಗಮೇ ಚ ದೃಷ್ಟಾನ್ತದೋಷಃ।

h ॥ ಸಮಯಾನಾಂ ಭ್ರಾನ್ತ್ಯಾದಿಮೂಲತ್ವೇಽಪಿ ಅನಾದಿತೋಽನುವೃತ್ತತ್ವೇ ಕಾರಣನಿರೂಪಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಭವೇದೇವಮ್। ಭ್ರಾನ್ತ್ಯಾದಿಮೂಲತ್ವೇ ಸಮಾನೇ ಸತ್ಯುನ್ಮತ್ತವಾಕ್ಯೇಽವಿದ್ಯಮಾನಾ ಅನಾದ್ಯನನ್ತಕಾಲಾನುವೃತ್ತಿರೇತೇಷಾಮೇವ ತರ್ಹಿ ಕಿನ್ನಿಮಿತ್ತೇತಿ ಸುಹೃದ್ಭಾವೇನ ಪೃಚ್ಛನ್ತಂ ಪ್ರತ್ಯಾಹ -- ದೌರ್ಲಭ್ಯಾದಿತಿ।

ದೌರ್ಲಭ್ಯಾಚ್ಛುದ್ಧಬುದ್ಧೀನಾಂ ಬಾಹುಲ್ಯಾದಲ್ಪವೇದಿನಾಮ್।

ತಾಮಸತ್ವಾಚ್ಚ ಲೋಕಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಪ್ರಸಕ್ತಿತಃ ॥5॥**

(###sudha --)

ವಿದ್ವೇಷಾತ್ ಪರಮೇ ತತ್ವೇ ತತ್ವವೇದಿಷು ಚಾನಿಶಮ್।

ಅನಾದಿವಾಸನಾಯೋಗಾದಸುರಾಣಾಂ ಬಹುತ್ವತಃ।

ದುರಾಗ್ರಹಗೃಹೀತತ್ವಾದ್ ವರ್ತನ್ತೇ ಸಮಯಾಃ ಸದಾ ॥6॥**

(###sudha --)

ಸಮಯಪ್ರವರ್ತಕಾನಾಂ ಪುಂಸಾಂ ದುರಾಗ್ರಹಗೃಹೀತತ್ವಾದ್ ವರ್ತನ್ತೇ ಸಮಯಾಃ ಸದಾ। ನೈವಮುನ್ಮತ್ತವಾಕ್ಯೇ ವಿದ್ಯತೇ। ನನ್ವಾಗ್ರಹೇಽಪಿ ಕಿಂ ಕಾರಣಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ವಿದ್ವೇಷಾದಿತಿ। ತರ್ಹಿ ದ್ವೇಷೋತ್ಪತ್ತ್ಯನನ್ತರಂ ಪ್ರವರ್ತತಾಮ್। ಕಥಂ ಸದಾ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಅನಿಶಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನು ಪುರುಷಾರ್ಥಕಾಮಾಃ ಕಥಂ ವಿದ್ವೇಷನಿಮಿತ್ತಾದಾಗ್ರಹದನ್ಯಾಯಂ ಪ್ರವರ್ತಯನ್ತೀತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಅನಾದೀತಿ। ವಾಸನಾವಶಾತ್ ತೇಭ್ಯಸ್ತದೇವ ರೋಚಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ। ನನ್ವನಾದಿವಾಸನಾಽಪಿ ಬಲವತ್ಪ್ರಯತ್ನೇ ಕುತೋ ನ ನಿವರ್ತತ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಅಸುರಾಣಾಮಿತಿ। ವಿಪರೀತಪ್ರಯತ್ನಾದಿಪ್ರೇರಕಾಣಾಂ ಬುದ್ಧ್ಯಾದ್ಯಭಿಮಾನಿನಾಮಿತಿ ಶೇಷಃ।

ನನು ಸಾಧೂನಾಂ ವಿದುಷಾಂ ನಿವಾರಣಾತ್ ಕುತೋ ನ ನಿವರ್ತನ್ತ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ದೌರ್ಲಭ್ಯಾದಿತಿ। ಅಲ್ಪವೇದಿನಾಂ ಭ್ರಮಾಧಿಷ್ಠಾನಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರವಿದಾಂ ಸಮಯಪ್ರವರ್ತಕಾನಾಮ್। ತರ್ಹಿ ರಾಜಾದಿರ್ಲೋಕೋ ನಿವಾರಯಿಷ್ಯತಿ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ತಾಮಸತ್ವಾದಿತಿ। ತತ ಏವ ಕುಪಣ್ಡಿತನಿಮಿತ್ತಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಪ್ರಸಕ್ತಿತಶ್ಚ। ನಚೈತಾನಿ ಕಾರಣಾನಿ ಸ್ವರೂಪತೋಽಪ್ಯನಾದೌ ವೇದೇ ಸಮ್ಭವನ್ತೀತಿ। ಯದ್ಯಪ್ಯೇತತ್ ಪಾದಾನ್ತೇ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ತಥಾಽಪ್ಯತ್ರ ಪ್ರಸಙ್ಗಾಗತಂ ಬುದ್ಧಿಸಮಾಧಾನಾಯೋಕ್ತಮಿತಿ।

h ll ಸಮಯನಿರಾಸಸ್ಯ ತತ್ತತ್ಸಮಯೋಚ್ಛೇದೋ ನ ಪ್ರಯೋಜನಮ್, ಕಿನ್ತು ಯೋಗ್ಯಾನಾಂ ತತ್ವಜ್ಞಾನೋತ್ಪಾದ ಏವ ll

(###sudha --)

ಯದ್ಯೇವನ್ತರ್ಹ್ಯೇತೇಷಾಂ ಸುದೃಢನಿರೂಢಾನಾಂ ಸಮಯಾನಾಂ ಸರ್ವಥೋತ್ಪಾದನಸ್ಯಾಶಕ್ಯತ್ವಾದ್ ವ್ಯರ್ಥೇಯಂ ನಿರಾಕೃತಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತಥಾಽಪೀತಿ।

ತಥಾಽಪಿ ಶುದ್ಧಬುದ್ಧೀನಾಮೀಶಾನುಗ್ರಹಯೋಗಿನಾಮ್।

ಸುಯುಕ್ತ್ಯಸ್ತಮೋ ಹನ್ಯುರಾಗಮಾನುಗತಾಃ ಸದಾ ll7 ll**

(###sudha --)

ಇತಿ ವಿದ್ಯಾಪತಿಃ ಸಮ್ಯಕ್ ಸಮಯಾನಾಂ ನಿರಾಕೃತಿಮ್।

ಚಕಾರನಿಜಭಕ್ತಾನಾಂ ಬುದ್ಧಿಶಾಣತ್ವಸಿದ್ಧಯೇ ll8 ll**

(###sudha --)

ಯದ್ಯಪಿ ಕುಸಮಯಾ ನ ಸರ್ವಥಾ ಸಮುಚ್ಛೇದ್ಯಾಃ, ತಥಾಽಪಿ। ತಮಃ ಅಜ್ಞಾನಮ್। ಸುಯುಕ್ತಿತ್ವಸ್ಯ ವಿವರಣಮ್ ಸದಾಽಽಗಮಾನುಗತಾ ಇತಿ। ಪ್ರಮಾಣಗೃಹೀತವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದಿಯುಕ್ತಾಃ, ತತ್ಸಂವಾದಯುಕ್ತಾಶ್ಚ। ಇತಿ ಇತ್ಯೇವಮರ್ಥಮ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ನ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾದಿಸಮಯಸಮುಚ್ಛೇದಾರ್ಥೋಽಯಂ ಪ್ರಯತ್ನಃ, ಯೇನೋಕ್ತದೋಷಃ ಸ್ಯಾತ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಕೇಷಾಞ್ಚಿತ್ ಪುಂಸಾಂ ತೈಸ್ತೈಃ ಸಮಯೈರಾಹಿತಾನಜ್ಞಾನಸಂಶಯವಿಪರ್ಯಯಾನ್ ಆಗಮಸಹಿತಾಭಿರ್ಯುಕ್ತಿಭಿಸ್ತತ್ವಜ್ಞಾನಮುತ್ಪಾದ್ಯ ಅಪನೇತುಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h || ಕುಸಮಯಾಹಿತಾಜ್ಞಾನಾದೇರನಾದಿತ್ವಾದನಿವರ್ತ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ಉತ್ತಮಾನಾಂ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದಾತ್ ತನ್ನಿವೃತ್ತಿರ್ಭವತ್ಯೇವ ||

(###sudha --)

ನನ್ವೇತದಪ್ಯಯುಕ್ತಮ್, ಅತಿನಿರೂಢನಿಬಿಡವಾಸನಾನುಬದ್ಧಮನಾದ್ಯಜ್ಞಾನಮಿದಾನೀಮೇವೋತ್ಪನ್ನೇನ ತತ್ವಜ್ಞಾನೇನಾಪನೀಯತ ಇತಿ। ಕಿನ್ತು ತತ್ವಜ್ಞಾನಂ ಪರಿಭೂಯ ಸ್ವವಾಸನಾವಶಾತ್ ಪುನರುದ್ಭವತಿ। ಪ್ರವರ್ತಯತಿ ಚ ಸ್ವೋಚಿತಂ ಕಾರ್ಯಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಶುದ್ಧಬುದ್ಧೀನಾಮಿತಿ। ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಸ್ವಭಾವಾನಾಂ ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯಾನಾಮ್।

ಅಯಂ ಭಾವಃ ವಕ್ಷ್ಯತೇ ಹಿ ಕೇಚನ ಚೇತನಾ ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯಾಃ, ಕೇಚನ ನೇತಿ। (1206, 3411) ತತ್ರ ನಾಯೋಗ್ಯಾನಾಮಜ್ಞಾನಮಪನೇತುಮಯಮಾರಮ್ಭಃ, ಕಿನ್ತು ಯೋಗ್ಯಾನಾಮೇವ। ತೇ ಚ ವಿಶುದ್ಧವಿಜ್ಞಾನಸ್ವಭಾವಾಃ। ತಥಾಚ ಪ್ರಮಾಣೈರಿದಾನೀಮೇವೋತ್ಪನ್ನಮಪೀದಂ ಮನೋವೃತ್ತಿರೂಪಂ ತತ್ವಜ್ಞಾನಮನ್ತರಙ್ಗಭೂತೇನ ವಿಶುದ್ಧಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನೇನೋಪೋದ್ಬಲಿತಂ ಸದ್ ಬಹಿರಙ್ಗಮನಾದ್ಯಪಿ ಸವಾಸನಮಜ್ಞಾನಂ ಸಮೂಲಘಾತಂ ಹನ್ತಿ। ಸ್ವಭಾವಸ್ಯ ಸರ್ವತೋಽಪಿ ಬಲವತ್ತ್ವಾತ್। ನಚೈವಂ ಪ್ರಮಾಣವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್। ಸ್ವಭಾವಸ್ಯ ಬಾಹ್ಯಪ್ರಯತ್ನಸಚಿವಸ್ಯೈವ ಕಾರ್ಯಕಾರಿತ್ವಾತ್। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ವಿನಾ ಯತ್ನಂ ನ ಹರೋ ನಾಪಿ ಕರ್ಮ" ಇತಿ।

ಕಿಞ್ಚ ಸರ್ವತೋಽಪಿ ಬಲೀಯಾನೀಶ್ವರಾನುಗ್ರಹ ಇತಿ ತಾವತ್ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್। ಅಸ್ತಿ ಚಾಸೌ ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯೇಷು ಜೀವೇಷು ಅನಾದಿತ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯತೇ। (3438) ತಥಾಚ ತತ್ಸಚಿವಮಿದಂ ವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನಮಜ್ಞಾನಮತಿನಿರೂಢನಿಬಿಡವಾಸನಾನುಬದ್ಧಮನಾದ್ಯಪಿ ಸಮೂಲಕಾಷಂ ಕಷತ್ಯೇವ। ಅತೋ ನ ವ್ಯರ್ಥೇಯಂ ಸಮಯಾನಾಂ ನಿರಾಕ್ರಿಯೇತಿ ಭಾವೇನೋಕ್ತಮ್ ಈಶಾನುಗ್ರಹಯೋಗಿನಾಮಿತಿ। ನಚೈವಂ ತತ ಏವಾವಿದ್ಯಾನಿವೃತ್ತಿರ್ಭವಿಷ್ಯತಿ ಕಿಂ ತತ್ವಜ್ಞಾನೇನೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಈಶ್ವರಾನುಗ್ರಹಸ್ಯ ಪುರುಷಪ್ರಯತ್ನಾನುಸಾರೇಣೈವ ಫಲಜನನಸ್ವಾಭಾವ್ಯಾತ್। ತಥಾಚೋಕ್ತಮ್ "ಫಲಪ್ರದೋ ವಾಸುದೇವೋಽಖಿಲಸ್ಯ" ಇತಿ। ಅಖಿಲಸ್ಯ ಯೋಗ್ಯತಾಕರ್ಮಪ್ರಯತ್ನಸಾಕಲ್ಯಸ್ಯ ನ ಪುನರೇಕೈಕಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ।

h || ದೇವಾದೀನಾಮೇತಾದೃಶಭ್ರಾನ್ತ್ಯಭಾವೇನ ತನ್ನಿರಾಸಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನತ್ವಾಭಾವೇಽಪಿ ಜ್ಞಾನವೈಶದ್ಯಂ ತೇಷಾಂ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ ||

(###sudha --)

ಯದ್ಯೇವಂ ಸಾಧೂನಾಂ ಕುಸಮಯಾಹಿತಮಜ್ಞಾನಮಪನೇತುಂ ಭಗವಾನ್ ಸಮಯಾನಾಂ ನಿರಾಕೃತಿಂ ಚಕಾರ, ತದೇಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಭಿರನಾದರ್ತವ್ಯಾ ಸ್ಯಾತ್। ತೇಷು ಕುಸಮಯೈರಜ್ಞಾನಸ್ಯಾನಾಹಿತತ್ವೇನ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್। ತಥಾಚ "ಏವಂವಿಧಾನಿ ಕೃತ್ವಾ" ಇತ್ಯಾಗಮವಿರೋಧ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನಿಜೇತಿ। ಕುಸಮಯೈರನಾಹಿತಾಜ್ಞಾನಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಂ ಬುದ್ಧಿಂ ಪ್ರತಿ ಯುಕ್ತೀನಾಂ ಶಾಣತ್ವಸಿದ್ಧಯೇ ಯುಕ್ತಿಶಾಣೇನ ಜ್ಞಾನಾಸೇರತಿನೈಶಿತ್ಯಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಮಿತಿ ಯಾವತ್। ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಕುಸಮಯಾಹಿತಾಜ್ಞಾನನಿರಸನಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವೇಽಪಿ ಜ್ಞಾನವೈಶದ್ಯಪ್ರಯೋಜನಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್ ತೈರಿದಮಾದರಣೀಯಮಿತಿ ಭಾವಃ।

ಅಥ ರಚನಾನುಪಪತ್ತ್ಯಧಿಕರಣಮ್॥1॥**

(###sudha --)

h॥ ನಿರೀಶ್ವರಸಾಙ್ಖ್ಯಮತಾನುವಾದಃ, ಸಾಙ್ಖ್ಯಮತೇ ಚೇತನಾಚೇತನಭೇದೇನ ತತ್ವದ್ವೈವಿಧ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ತದೇವಂ ಸಮರ್ಥಿತಃ ಪಾದಾರಮ್ಭಃ। ತತ್ರಾಽದ್ಯಾಧಿಕರಣೇ ನಿರೀಶ್ವರಸಾಙ್ಖ್ಯಮತಂ ನಿರಾಕ್ರಿಯತೇ। ನಚ ತತ್ಸ್ವರೂಪಾಜ್ಞಾನೇ ದೂಷಣಂ ಸುಬೋಧಂ ಭವತೀತ್ಯತಸ್ತನ್ಮತಸ್ಥಿತಿಂ ತಾವದ್ ದರ್ಶಯತಿ ಚೇತನೇತಿ।

ಚೇತನಾಚೇತನಂ ತತ್ವದ್ವಯಮೇವ ನಿರೀಶ್ವರಾಃ।

ಆಹ --ಾಃ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।

ಚೇತನಮಚೇತನಂ ಚೇತಿ ದ್ವನ್ದ್ವೈಕವದ್ಭಾವಃ। ಆಹ --ಾಃ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ನನುಚ ವಿಧಾನ್ತರಾಸಮ್ಭವಾತ್ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕೈಸ್ತತ್ವದ್ವಯಮೇವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್, ತತ್ ಕಿಂ ತೇಷಾಂ ವೈಷಮ್ಯಮುಚ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ನಿರೀಶ್ವರಾ ಇತಿ। ಈಶ್ವರಮನಭ್ಯುಪಗಮ್ಯ ಜೀವಜಡಾತ್ಮಕಂ ತತ್ವದ್ವಯಮೇವಾಽಹುರಿತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ಅಚೇತನಾನಿ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿ, ಪುರುಷಸ್ತು ಏಕ ಇತಿ ಉಪಾಧಿಕ್ರೋಢೀಕಾರೇಣ ಪಞ್ಚವಿಂಶತಿ ತತ್ವಾನಿ॥

(###sudha --)

ನನು ಸಙ್ಖ್ಯಾ ಮನ್ಯನ್ತೇ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪತಸ್ತತ್ವಸ್ಯ ಚತಸ್ರೋ ವಿಧಾಃ। ಕಶ್ಚಿದರ್ಥಃ ಪ್ರಕೃತಿರೇವ। ಕಶ್ಚಿದರ್ಥೋ ವಿಕೃತಿರೇವ। ಕಶ್ಚಿತ್ ಪ್ರಕೃತಿವಿಕೃತಿಃ। ಕಶ್ಚಿದನುಭಯಃ। ತತ್ರ ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮಸಾಂ ಸಾಮ್ಯಾವಸ್ಥಾ ಪ್ರಧಾನಂ ಪ್ರಕೃತಿರೇವ। ಸಾ ಹಿ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಮೂಲಮ್। ನತ್ವಸ್ಯಾ ಮೂಲಾನ್ತರಮಸ್ತಿ।

ಮಹದಹಙ್ಕಾರತನ್ಮಾತ್ರಾಃ ಸಪ್ತ ಪ್ರಕೃತಿವಿಕೃತಯಃ। ಪ್ರಕೃತಯೋ ವಿಕೃತಯಶ್ಚೇತಿ। ತಥಾಹಿ ಮಹತ್ತತ್ವಮಹಙ್ಕಾರಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತಿಃ, ವಿಕೃತಿಶ್ಚ ಮೂಲಪ್ರಕೃತೇಃ। ಏವಮಹಙ್ಕಾರತತ್ವಂ ತನ್ಮಾತ್ರಾಣಾಮಿನ್ದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಚ ಪ್ರಕೃತಿಃ, ವಿಕೃತಿಶ್ಚ ಮಹತಃ। ಏವಂ ಪಞ್ಚ ತನ್ಮಾತ್ರಾಣಿ ತತ್ವಾನಿ ಭೂತಾನಾಮಾಕಾಶಾದೀನಾಂ ಪ್ರಕೃತಯೋ, ವಿಕೃತಯಶ್ಚ ಅಹಙ್ಕಾರಸ್ಯೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪಞ್ಚ ಭೂತಾನ್ಯೇಕಾದಶೇನ್ದ್ರಿಯಾಣೀತಿ ಷೋಡಶಕೋ ಗಣೋ ವಿಕೃತಿರೇವ। ಯದ್ಯಪಿ ಪೃಥಿವ್ಯಾದೀನಾಮಪಿ ಗೋಘಟವೃಕ್ಷಾದಯೋ ವಿಕಾರಃ, ಏವಂ ತದ್ವಿಕಾರಭೇದಾಃ ಪಯೋಬೀಜಾದಯಃ, ತೇಷಾಂ ದಧ್ಯಙ್ಕುರಾದಯಃ। ತಥಾಽಪಿ ಗವಾದಯೋ ಬೀಜಾದಯೋ ವಾ ನ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಭ್ಯಸ್ತತ್ವಾನ್ತರಮ್। ಸ್ಥೂಲತೇನ್ದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯತಾಸಾಮ್ಯಾತ್। ತತ್ತ್ವೋಪಾದಾನತ್ವಂ ಚ ಪ್ರಕೃತಿತ್ವಮಿಹ ವಿವಕ್ಷಿತಮಿತಿ। ಪುರುಷಸ್ತ್ವನುಭಯೋ ನ ಪ್ರಕೃತಿರ್ನಾಪಿ ವಿಕೃತಿಃ। ತದೇವಂ ವಿಸ್ತರತಃ ಪಞ್ಚವಿಂಶತಿ ತತ್ತ್ವಾನಿ। ಯಥೋಕ್ತಮ್

"ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿರವಿಕೃತಿರ್ಮಹದಾದ್ಯಾಃ ಪ್ರಕೃತಿವಿಕೃತಯಃ ಸಪ್ತ।

ಷೋಡಶಕಸ್ತು ವಿಕಾರೋ ನ ಪ್ರಕೃತಿರ್ನ ವಿಕೃತಿಃ ಪುರುಷಃ"

ಇತಿ। ತತ್ ಕಥಮುಚ್ಯತೇ ತತ್ವದ್ವಯಮೇವಾಽಹುರಿತಿ ಆಹ -- ತದಿತಿ।

॥ ॥ ॥ । ತತ್ ಪಞ್ಚಪಞ್ಚತ್ವವಿಭಾಗಸ್ಥಮಚೇತನಮ್।

ಚೇತನಂ ತದಸಙ್ಖ್ಯಾತಂ ಭಿನ್ನಮನ್ಯದ್ ಭಿದೋಜ್ಝಿತಮ್ ॥೨॥**

(###sudha --)

ಪಞ್ಚ ಚ ತೇ ಪಞ್ಚತಶ್ಚ ಪಞ್ಚಪಞ್ಚತಃ ತೇಷಾಂ ಭಾವಃ ಪಞ್ಚಪಞ್ಚತ್ವಮ್। ಸ ಚಾಸೌ ವಿಭಾಗಶ್ಚ। ತೇನೋಪಲಕ್ಷಿತಂ ತಿಷ್ಠತೀತಿ ಪಞ್ಚಪಞ್ಚತ್ವವಿಭಾಗಸ್ಥಮ್। ತತ್ ಚೇತನಮಚೇತನಂ ಚ ತತ್ವದ್ವಯಮೇವ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪತಃ ಚತುರ್ವಿಧಮ್, ವಿಸ್ತರತಃ ಪಞ್ಚವಿಂಶತಿಪ್ರಭೇದಮಾಹುರಿತ್ಯತೋ ನ ವಿರೋಧಃ।

h ॥ ಚೇತನಾನಾಂ ಪರಸ್ಪರಂ ಭಿನ್ನತ್ವೇಽಪಿ ಅಚೇತನಾನಾಂ ಪರಸ್ಪರಮಭೇದ ಏವ ॥

(###sudha --)

ನನು ಚೇತನಮಚೇತನಂ ಚಾಸಙ್ಖ್ಯಾತಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣೈರುಪಲಭಮಾನಾಃ ಕಥಮೇವಮಾಹುರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತದಿತಿ। ತದಿತ್ಯುಭಯಪರಾಮರ್ಶಃ। ಉಪಾಧಿಕ್ರೋಡೀಕಾರೇಣ ಪಞ್ಚವಿಂಶತಿಪ್ರಭೇದಂ ವದನ್ತೋಽಪ್ಯವಾನ್ತರಭೇದೇನ ತತ್ವದ್ವಯಮಸಙ್ಖ್ಯಾತಮಾಹುರಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ಚೇತನಾನಾಮಚೇತನಾನಾಂ ಚ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಸಙ್ಖ್ಯಾತತ್ವಸಾಮ್ಯೇಽಪಿ ನೋಭಯೋರ್ಭಿನ್ನತ್ವೇನ ಸಾಮ್ಯಮ್। ಕಿನ್ತರ್ಹೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಭಿನ್ನಮಿತಿ। ಚೇತನಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಚೇತನಂ ಪರಸ್ಪರತೋ ಭಿನ್ನಮಾಹುಃ। ಯಥೋಕ್ತಮ್

"ಜನನಮರಣಕರಣಾನಾಂ ಪ್ರತಿನಿಯಮಾದಯುಗಪತ್ ಪ್ರವೃತ್ತೇಶ್ಚ।

ಪುರುಷಬಹುತ್ವಂ ಸಿದ್ಧಂ ತ್ರೈಗುಣ್ಯವಿಪರ್ಯಯಾಚ್ಚೈವ"

ಇತಿ। ಅನ್ಯತ್ ಚೇತನಾತ್, ಅಚೇತನಂ ಭಿದೋಜ್ಝಿತಮಾಹುಃ।

h॥ ಅಚೇತನಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತೇರೇವ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ ಕರ್ತೃತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್, ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾಚ್ಚ ಈಶ್ವರಾನಭ್ಯುಪಗಮಃ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೀಶ್ವರಾನಭ್ಯುಪಗಮೇ ಕಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತೇಃ, ಸರ್ಗಾದ್ಯಸಮ್ಭವಾದೀಶ್ವರಾಖ್ಯಂ ತೃತೀಯಂ ತತ್ವಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್। ತತ್ ಕಥಂ ನಾಙ್ಗೀಕುರ್ವನ್ತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಚೇತನಸ್ಯೇತಿ।

ಅಚೇತನಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ ನಿಗದ್ಯತೇ।

ನಿಗದ್ಯತೇ ಸಾಙ್ಖ್ಯೈರಿತಿ ಶೇಷಃ। ತಥಾಹಿ ಚೇತನಃ ಸಙ್ಘಾತಪರಾರ್ಥತ್ವಾದಿಹೇತುಸಿದ್ಧಃ। ಅಚೇತನಂ ಚ ವ್ಯಕ್ತಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಸಿದ್ಧಮ್, ಅವ್ಯಕ್ತಂ ಚ ಕಾರಣಕಾರ್ಯವಿಭಾಗಾದಿಹೇತುಸಿದ್ಧಮ್। ನಚೈವಮನನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಮೀಶ್ವರೇ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ। ಅಚೇತನಸ್ಯೈವ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವೇನ ಸರ್ಗಾದ್ಯುಪಪತ್ತೇರದೃಷ್ಟೇಶ್ವರಕಲ್ಪನಾನುಪಪತ್ತೇರಿತಿ ಮನ್ಯನ್ತ ಇತಿ।

ನನ್ವಚೇತನಂ ಚೇತನಾನಧಿಷ್ಠಿತಂ ಕ್ವಾಪಿ ನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮದುಪಲಬ್ಧಮ್। ತತಃ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯಾಧಿಷ್ಠಾತ್ರೇಶ್ವರೇಣ ಭಾವ್ಯಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸ್ವತನ್ತ್ರ್ಯೇಣೇತಿ। ಚೇತನಾಧಿಷ್ಠಾನೇನ ವಿನೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಯಥೋಕ್ತಮ್

"ವತ್ಸವಿವೃದ್ಧಿನಿಮಿತ್ತಂ ಕ್ಷೀರಸ್ಯ ಯಥಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಜ್ಞಸ್ಯ।

ಪುರುಷಸ್ಯ ವಿಮೋಕ್ಷನಿಮಿತ್ತಂ ತಥಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ" ಇತಿ।

h॥ ಸತ್ಕಾರ್ಯವಾದಃ॥

(###sudha --)

ಅನ್ಯದ್ ಭಿದೋಜ್ಝಿತಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತದಸತ್। ಅಚೇತನಾನಾಮಪಿ ಚೇತನವತ್ ಪರಸ್ಪರತೋ ಭೇದಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪರಸ್ಪರೇತಿ।

ಪರಸ್ಪರವಿಭೇದಶ್ಚ ಕಾರ್ಯಾಣಾಮಾಲಯಂ ಭವೇತ್॥10॥**

(###sudha --)

ಆಲಯಂ ಪ್ರಲಯಪರ್ಯನ್ತಮ್, ಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ಪರಸ್ಪರವಿಭೇದಶ್ಚ ಭವೇದಿತಿ ನಿಗದ್ಯತೇ ತೈಃ। ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಕಾರ್ಯಂ ತಾವತ್ ಕಾರಣವ್ಯಾಪಾರಾತ್ ಪ್ರಾಗಪಿ ಸತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಸದಕರಣಾತ್। ಅಸಚ್ಚೇತ್ ಕಾರಣವ್ಯಾಪಾರಾತ್ ಪೂರ್ವಂ ಕಾರ್ಯಮ್, ನಾಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಂ ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯಮ್। ನಹಿ ನೀಲಂ ಶಿಲ್ಪಿಸಹಸ್ರೇಣಾಪಿ ಪೀತಂ ಶಕ್ಯಂ ಕರ್ತುಮ್।

ಕಿಞ್ಚ ಕಾರ್ಯೇಣ ಸಮ್ಬದ್ಧಂ ಕಾರಣಂ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಜನಕಮ್, ಅಸಮ್ಬದ್ಧಂ ವಾ? ಆದ್ಯೇ ತ್ವಸತಾ ಸಮ್ಬನ್ಧಾನುಪಪತ್ತೇಃ ಸತ್ತ್ವಮಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅಸಮ್ಬದ್ಧತ್ವಾವಿಶೇಷೇಣ ಸರ್ವಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವಸಮ್ಭವಾಪತ್ತೇಃ। ಅಸಮ್ಬದ್ಧತ್ವೇಽಪಿ ಕಾರಣಂ ತದೇವ ಕರೋತಿ ಯತ್ರ ಶಕ್ತಮ್, ಅತೋ ನಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ಚೇತ್। ಸಾ ಶಕ್ತಿಃ ಶಕ್ಯವಿಷಯಾ ವಾ ಸ್ಯಾತ್, ಸರ್ವತ್ರ ವಾ? ಸರ್ವತ್ರ ಚೇತ್ ಸೈವಾವ್ಯವಸ್ಥಾ। ಆದ್ಯೇ ತ್ವಸತಿ ಶಕ್ಯೇ ಕಥಂ ತದ್ವಿಷಯಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಸದೇವ ಕಾರ್ಯಮ್। ನಚ ಕಾರಣಾದನ್ಯತ್ ಕಾರ್ಯಂ ಸದುಪಲಭ್ಯತ ಇತಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಯೋರಭೇದೋಽಙ್ಗೀಕರಣೀಯಃ।

ಕಿಞ್ಚ ನ ಪಟಸ್ತನ್ತುಭ್ಯೋ ಭಿದ್ಯತೇ, ತನ್ತುಧರ್ಮತ್ವಾತ್; ಯದ್ ಯತೋ ಭಿದ್ಯತೇ ತತ್ ತಸ್ಯ ಧರ್ಮೋ ನ ಭವತಿ, ಯಥಾ ಗೌರಶ್ವಸ್ಯ। ಉಪಾದಾನೋಪಾದೇಯಭಾವಾಚ್ಚ। ಯಥೋರರ್ಥಾನ್ತರತ್ವಂ ನ ತಯೋರುಪಾದಾನೋಪಾದೇಯಭಾವಃ, ಯಥಾ ಘಟಪಟಯೋಃ। ಸಂಯೋಗಾಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಭಾವಾಚ್ಚ। ಅರ್ಥಾನ್ತರತ್ವೇ ಹಿ ಸಂಯೋಗೋ ದೃಷ್ಟಃ, ಯಥಾ ಕುಣ್ಡಬದರಯೋಃ। ಅಪ್ರಾಪ್ತಿರ್ವಾ ಯಥಾ ಹಿಮವದ್ವಿನ್ಧ್ಯಯೋಃ। ನಚೇಹ ಸಂಯೋಗಾಪ್ರಾಪ್ತೀ। ತಸ್ಮಾನ್ನಾರ್ಥಾನ್ತರತ್ವಮ್। ಗುರುತ್ವಾನ್ತರಕಾರ್ಯಸ್ಯಾವನತಿಭೇದಸ್ಯಾಗ್ರಹಣಾಚ್ಚ।

ಏವಞ್ಚ ಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ಪರಸ್ಪರಂ ಭೇದೇಽಪಿ ಸ್ವಸ್ವಕಾರಣೈರಭೇದಾತ್ ಕ್ರಮೇಣ ಮಹಾಪ್ರಲಯೇ ಮೂಲಕಾರಣಭಾವಂ ಗತಾನಾಮಭೇದ ಏವ ಇತ್ಯನೇನಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣಾನ್ಯದ್ ಭಿದೋಜ್ಝಿತಮಿತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ। ತಚ್ಚೋಕ್ತಮ್

"ಅಸದಕರಣಾದುಪಾದಾನಗ್ರಹಣಾತ್ ಸರ್ವಸಮ್ಭವಾಭಾವಾತ್।

ಶಕ್ತಸ್ಯ ಶಕ್ಯಕರಣಾತ್ ಕಾರಣಭಾವಾಚ್ಚ ಸತ್ ಕಾರ್ಯಮ್" ಇತಿ।

h ll ಚೇತನಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಾಭಾವಃ, ಭೋಕ್ತೃತ್ವಂ ತು ಕೈಶ್ಚಿದಙ್ಗೀಕೃತಮ್, ಕೈಶ್ಚಿನ್ನಾಙ್ಗೀಕೃತಮ್ ll

(###sudha --)

ತೇಷ್ವಪಿ ಮತಭೇದಮಾಹ ಭೋಕ್ತೃತಾಮಿತಿ।

ಭೋಕ್ತೃತಾಂ ಚೇತನಸ್ಯಾಽಹುಃ ಕೇಚಿತ್ ತಾಮಪಿ ನಾಪರೇ।

ಸರ್ವೇಽಪಿ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾಃ ಪುರುಷಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ನಾನುಮನ್ಯನ್ತೇ। ಕ್ರಿಯಾವೇಶೋ ಹಿ ಕರ್ತೃತ್ವಮ್। ನಚಾಽತ್ಮನಃ ಪರಿಸ್ಪನ್ದಲಕ್ಷಣಾ ಕ್ರಿಯೋಪಪದ್ಯತೇ, ಸರ್ವಗತತ್ವಾತ್। ನಾಪಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರಯತ್ನಲಕ್ಷಣಾ, ತಸ್ಯಾ ಅನ್ತಃಕರಣವೃತ್ತಿತ್ವಾತ್। ನಚ ವಿಕ್ರಿಯಾಲಕ್ಷಣಾ, ನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವಾತ್। ಯಥೋಕ್ತಮ್

"ತಸ್ಮಾಚ್ಚ ವಿಪರ್ಯಾಸಾತ್ ಸಿದ್ಧಂ ಸಾಕ್ಷಿತ್ವಮಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ।

ಕೈವಲ್ಯಂ ಮಾಧ್ಯಸ್ಥ್ಯಂ ದ್ರಷ್ಟೃತ್ವಮಕರ್ತೃಭಾವಶ್ಚ" ಇತಿ।

ತತ್ರ ಕೇಚಿಚ್ಚೇತನಸ್ಯ ಭೋಕ್ತೃತಾಮಾಹುಃ। ಯಥಾ "ಭೋಕ್ತೃಭಾವಾತ್" ಇತಿ। ಅಪರೇ ತಾಮಪಿ ನಾಽಹುಃ। ಯಥಾ

"ತಸ್ಮಾನ್ನ ಬಾಧ್ಯತೇ ನ ಮುಚ್ಯತೇ ನಾಪಿ ಸಂಸರತಿ ಕಶ್ಚಿತ್।

ಬಧ್ಯತೇ ಸಂಸರತಿ ಮುಚ್ಯತೇ ಚ ನಾನಾಶ್ರಯಾ ಪ್ರಕೃತಿಃ" ಇತಿ।

h ll ಕರ್ತೃತ್ವಾಭಾವೇಽಪಿ ಸ್ವರೂಪಚೈತನ್ಯಬಲಾತ್ ಸುಖಾದಿಪ್ರತೀತಿಸಿದ್ಧಭೋಕ್ತೃತ್ವೋಪಪತ್ತಿಃ ll

(###sudha --)

ನನು ಕರ್ತೃತ್ವಾಭಾವೇ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಮಪಿ ಕಥಮ್? ತಸ್ಯಾಪಿ ಕ್ರಿಯಾವೇಶಾತ್ಮಕತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ವರೂಪೇತಿ।

p**p

ಸ್ವರೂಪಚೈತನ್ಯಬಲಾತ್ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಾಚ್ಚ ಭೋಗಿತಾಮ್ ll11 ll**

(###sudha --)

ಸುಖದುಃಖಾದ್ಯನುಭವಿತೃತ್ವಂ ಹಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಮ್। ತಚ್ಚಾಽತ್ಮನಃ ಕ್ರಿಯಾವೇಶಮನ್ತರೇಣ ಸ್ವರೂಪಚೈತನ್ಯೇನೈವೋಪಪದ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹುಃ। ಕುತೋ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಮಾಹುರಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಾದಿತಿ। ಸುಖಾದ್ಯನುಭವಿತೃತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ರತೀತಿಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಯಥಾಽಽಹ "ಭೋಕ್ತೃತ್ವಯೋಗ್ಯತಾ ಚ ಪುರುಷಸ್ಯ ಚೈತನ್ಯಮ್" ಇತಿ। ನಚೈವಂ ಕರ್ತೃತ್ವಮಪ್ಯಙ್ಗೀಕರ್ತುಮುಚಿತಮ್। ಉಪಪತ್ತಿಬಾಧಿತತ್ವೇನ ಕರ್ತೃತ್ವಪ್ರತೀತೇರಧ್ಯಾಸರೂಪತ್ವಾತ್।

h ll ಸುಖಾದಿಪ್ರತೀತೇರ್ವಿವೇಕಾಗ್ರಹಮೂಲತ್ವೇನ ಭ್ರಾನ್ತಿತ್ವಾತ್, ಮೋಕ್ಷಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಂ ಕೈಶ್ಚಿನ್ನಾಙ್ಗೀಕೃತಮ್ ll

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನ್ವೇವನ್ತರ್ಹಿ ಪ್ರತೀತಿಸಿದ್ಧಂ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಮಪರೇ ಕಥಂ ನಾಭ್ಯುಪಯನ್ತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರಕೃತೇಶ್ಚೇತಿ।

ಪ್ರಕೃತೇಶ್ಚ ಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ವಿವೇಕಾಗ್ರಹಮೇವ ತು।

ಅಭೋಗವಾದಿನೋ ಭೋಗಮಾಹುಃ॥॥॥॥॥॥।12॥**

(###sudha --)

ಭೋಗಂ ಭೋಗವ್ಯವಹಾರಕಾರಣಮ್। ಅಯಂ ತೇಷಾಮಾಶಯಃ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಂ ಹಿ ನ ಪುರುಷಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವಃ। ಅಪವರ್ಗಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಆಗನ್ತುಕಂ ತು ನೋಪಪದ್ಯತೇ। ಅಪರಿಣಾಮಿತ್ವಾತ್। ಅತಃ ಕರ್ತೃತ್ವಮಿವ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಮಪ್ಯಾತ್ಮನೋ ನ ಶಕ್ಯಮಙ್ಗೀಕರ್ತುಮ್। ನಚ ಪ್ರತೀತಿವಿರೋಧಃ। ಪ್ರತೀತೇರಭಾವಾತ್। ವ್ಯವಹಾರ ಏವ ಹಿ ಕೇವಲಂ ಭೋಕ್ತಾಽಽತ್ಮೇತಿ। ಸ ಚ ಕರ್ತೃತ್ವವ್ಯವಹಾರವತ್ ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷವಿವೇಕಾಗ್ರಹಮಾತ್ರನಿಬನ್ಧನ ಇತಿ।

h॥ ಭೋಗವಾದಿನಾಂ ಮತೇ ವಿವೇಕಾಗ್ರಹೇ ಪ್ರಕೃತಿಸಂಯೋಗಸ್ಯ ಭೋಗಕಾರಣತ್ವಮ್,

ವಿವಕಗ್ರಹೇ ತು ಮೋಕ್ಷಕಾರಣತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಯೇಷಾಂ ಪುರುಷೋ ಭೋಕ್ತಾ ತೇಷಾಂ ಮೋಕ್ಷಾಭಾವಃ ಸ್ಯಾತ್। ಪ್ರಕೃತಿಸಂಯೋಗನಿಮಿತ್ತೋ ಹಿ ಪುರುಷಸ್ಯ ಭೋಗಸ್ತೈರಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ।

"ಪುರುಷಸ್ಯ ದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ಕೈವಲ್ಯಾರ್ಥಂ ತಥಾ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ।

ಪಙ್ಗ್ವನ್ಧವದುಭಯೋರಪಿ ಸಂಯೋಗಸ್ತತ್ಕೃತಃ ಸರ್ಗಃ" ಇತಿ ವಚನಾತ್।

ನಚ ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷಸಂಯೋಗಃ ಕದಾಽಪ್ಯಪೈತಿ ಯೇನ ಪುರುಷಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಭೇದಗ್ರಹಾದಿತಿ।

॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।ಭೇದಗ್ರಹಾತ್ ತಯೋಃ॥12॥**

(###sudha --)

ಭೋಗಿನಾಂ ಮುಕ್ತಿರುದ್ದಿಷ್ಟಾ॥॥॥॥॥॥॥।

ತಯೋಃ ಪ್ರಕೃತಿಪುರಷಯೋರ್ಭೋಗಿನಾಂ ಪುರುಷಸ್ಯ ಭೋಗಮಭ್ಯುಪಗಚ್ಛತಾಂ ಮತೇ। ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಸ್ತೇಷಾಮ್ ಪ್ರಕೃತಿಸಂಯೋಗೋ ಹಿ ಪುರುಷಸ್ಯ ನ ಕೇವಲಂ ಭೋಗಾರ್ಥಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕಿನ್ನಾಮ। ಅಪವರ್ಗಾರ್ಥಶ್ಚ। ತತ್ರ ವಿವೇಕಾಗ್ರಹಸಚಿವೋ ಭೋಗಾಯ ಭವತಿ। ವಿವೇಕಗ್ರಹೇ ಚಾಪವರ್ಗಾಯ। ಕರೋತು ನಾಮ ಪೌನಃಪುನ್ಯೇನ ಶಬ್ದಾದ್ಯುಪಭೋಗಂ ಪ್ರಕೃತಿಃ। ಅನಯಾ ವಿವೇಕಖ್ಯಾತಿರಕೃತೇತಿ। ಕೃತವಿವೇಕಖ್ಯಾತಿಸ್ತು ನ ಶಬ್ದಾದ್ಯುಪಭೋಜಯತಿ। ಅವಿವೇಕಖ್ಯಾತಿನಿಬನ್ಧನೋ ಹಿ ತದುಪಭೋಗಃ, ನಿಬನ್ಧನಾಭಾವೇ ನ ಭವಿತುಮರ್ಹತೀತಿ। ತಚ್ಚೋಕ್ತಮ್

“ದೃಷ್ಟಾ ಮಯೇತ್ಯುಪೇಕ್ಷಕ ಏಕೋ ದೃಷ್ಟಾಽಹಮಿತ್ಯುಪರಮತ್ಯನ್ಯಾ।

ಸತಿ ಸಂಯೋಗೇಽಪಿ ತಯೋಃ ಪ್ರಯೋಜನಂ ನಾಸ್ತಿ ಸರ್ಗಸ್ಯ” ಇತಿ।

ತಥಾ

“ರಙ್ಗಸ್ಯ ದರ್ಶಯಿತ್ವಾ ನಿವರ್ತತೇ ನರ್ತಕೀ ಯಥಾ ನೃತ್ಯಾತ್।

ಪುರುಷಸ್ಯ ತಥಾಽಽತ್ಮಾನಂ ಪ್ರಕಾಶ್ಯ ವಿನಿವರ್ತತೇ ಪ್ರಕೃತಿಃ” ಇತಿ।

ನಚ ನಿವೃತ್ತಾಽಪಿ ಪುನಃ ಪ್ರವರ್ತ್ಸ್ಯತೀತಿ ಶಙ್ಕನೀಯಮ್। ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್। ಉಕ್ತಂ ಚ

“ಪ್ರಕೃತೇಃ ಸುಕುಮಾರತರಂ ನ ಕಿಞ್ಚಿದಸ್ತೀತಿ ಮೇ ಮತಿರ್ಭವತಿ।

ಯಾ ದೃಷ್ಟಾಽಸ್ಮೀತಿ ಪುನರ್ನ ದರ್ಶನಮುಪೈತಿ ಪುರುಷಸ್ಯ” ಇತಿ।

ನಚ ಭೇದಗ್ರಹಸದ್ಭಾವಾತ್ ಕೈವಲ್ಯಾಭಾವಃ। ತಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ವೇನೈವ ನಿವೃತ್ತೇಃ।

h॥ ಅಭೋಕ್ತೃತ್ವವಾದಿನಾಂ ಮತೇಽಪಿ ವಿವೇಕಾಗ್ರಹೇಣ ಬನ್ಧಃ, ವಿವೇಕಗ್ರಹೇಣ ಮೋಕ್ಷಃ॥

(###sudha --)

ನನುಚ ಯೇಷಾಂ ಮತೇ ಪುರುಷಸ್ಯ ಭೋಗ ಏವ ನಾಸ್ತಿ ತೇಷಾಂ ಕಥಂ ಮೋಕ್ಷಃ? ಬನ್ಧಾಭಾವಾತ್। ತಥಾಚ ಯೋಗಾನುಶಾಸನವೈಯರ್ಥ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ ಏವೇತಿ।

॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥ಸ ಏವಾಭೋಗವಾದಿನಾಮ್।

ಸ ಭೇದಗ್ರಹ ಏವ ಮುಕ್ತಿರುದ್ದಿಷ್ಟಾ। ಭೇದಾಗ್ರಹನಿಬನ್ಧನೋ ಭ್ರಮ ಏವ ಹಿ ಬನ್ಧಃ। ಸ ಚ ಭೇದಗ್ರಹೇ ಸತಿ ನಿವರ್ತತೇ ಸೈವ ಮುಕ್ತಿಃ। ನತ್ವಪರಾಽಸ್ತೀತ್ಯತಃ ಸ ಏವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ನ

ಪುನರ್ಭೇದಗ್ರಹ ಏವ ಮುಕ್ತಿಃ। ತಸ್ಯಾಪಿ ನಿವರ್ತನೀಯತ್ವಾತ್। "ನಾಪಿ ವಿವೇಕಖ್ಯಾತಿಮ್" ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ।

h ‖ "ಪ್ರವೃತ್ತೇಶ್ಚ' ಇತ್ಯೇತತ್ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್, ವ್ಯತ್ಯಯೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ನಿಮಿತ್ತಮ್ ‖

(###sudha --)

ಏವಮುಪನ್ಯಸ್ತಂ ಮತಮಧುನಾ ನಿರಸನೀಯಮ್। ತತ್ರ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ಕ್ರಮಮವಿವಕ್ಷಿತ್ವಾ "ರಚನಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ ನಾನುಮಾನಮ್" ಇತಿ ಪ್ರಥಮಂ ಪರಪಕ್ಷೋಪಾಲಮ್ಭಂ ವಿಧಾಯಾನನ್ತರಂ "ಪ್ರವೃತ್ತೇಶ್ಚ" ಇತಿ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧನಂ ವಿಹಿತಮ್। ಭಾಷ್ಯಕಾರಸ್ತು ಸಾಧಕಪ್ರಮಾಣಸ್ಯ ತತ್ತ್ವಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯನ್ತರಙ್ಗತ್ವೇನ ತದುಪನ್ಯಾಸಸ್ಯ ಪ್ರಾಥಮ್ಯಮ್, ಪರಪಕ್ಷನಿರಾಸಸ್ಯ ತತ್ಸ್ಥೈರ್ಯಹೇತೋರ್ಬಹಿರಙ್ಗತ್ವೇನ ತದುಪನ್ಯಾಸಸ್ಯಾಽನನ್ತರ್ಯಮಿತಿ ಕ್ರಮಮಪಿ ಗ್ರಾಹಯಿಷ್ಯನ್ ವ್ಯತ್ಯಯೇನ ವ್ಯಾಚಕ್ಷಣಃ "ಪ್ರವೃತ್ತೇಶ್ಚ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ಪಾತನಿಕಾರ್ಥಮಾಹ ಈಶಸ್ಯೇತಿ।

#sutra ಓಂ ಪ್ರವೃತ್ತೇಶ್ಚ ಓಂ ‖2‖**

(###sudha --)

ಈಶಸ್ಯಾಸಙ್ಗ್ರಹಾದೇವ ನ ಯುಕ್ತೌ ತಾವುಭಾವಪಿ ‖13‖**

(###sudha --)

ಅಸಙ್ಗ್ರಹಾತ್ ಅನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ಏವೇತ್ಯಸ್ಯ ದೋಷಸ್ಯೋಲ್ಬಣತ್ವಂ ಸೂಚಯತಿ। ತಾವುಭಾವಪಿ ಪುರುಷಸ್ಯ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಾಭೋಕ್ತೃತ್ವಪಕ್ಷೌ।

h ‖ ಮಹದಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಕಾರಣತ್ವೇನೇಶ್ವರಸಾಧನಮ್ ‖

(###sudha --)

ನನ್ವಪ್ರಾಮಾಣಿಕಸ್ಯೇಶ್ವರಸ್ಯಾನಭ್ಯುಪಗಮೇ ಕಥಮಯುಕ್ತತ್ವಮಿತ್ಯತಃ "ಪ್ರವೃತ್ತೇಶ್ಚ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥತಯೇಶ್ವರೇ ಪ್ರಮಾಣಮಾಹ ಚೇತನೇತಿ।

ಚೇತನೇಚ್ಛಾನುಸಾರೇಣ ಯದಾ ದೃಷ್ಟಃ ಪಟೋದ್ಭವಃ।

ಏತಾದೃಶತ್ವಮನ್ಯಸ್ಯ ವಸ್ತುತ್ವಾತ್ ಕೇನ ವಾರ್ಯತೇ ‖14‖**

(###sudha --)

ಯದಾ ಯಸ್ಮಾತ್। ತಸ್ಮಾದಿತಿ ಲಭ್ಯತೇ। ಏತಾದೃಶತ್ವಂ ಪಟವಚ್ಚೇತನೇಚ್ಛಾನುಸಾರೇಣೋದ್ಭೂತತ್ವಮ್। ಅನ್ಯಸ್ಯ ಮಹದಾದೇಃ, ವಸ್ತುತ್ವಾತ್ ಕಾರ್ಯತ್ವಾದನುಮೀಯಮಾನಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಕೇನ ಇತ್ಯಾಕ್ಷೇಪೇ।

ಅಯಮತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಃ ಮಹದಾದಿಕಂ ಚೇತನೇಚ್ಛಾಧೀನೋತ್ಪತ್ತಿಕಮ್, ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್; ಪಟವದಿತಿ। ಯದ್ವಾ ಮಹದಾದ್ಯುದ್ಭವಃ ಚೇತನೇಚ್ಛಾಧೀನಃ, ಉದ್ಭವತ್ವಾತ್; ಪಟೋದ್ಭವವದಿತಿ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಮ್। ಪ್ರಯೋಗದ್ವಯಸೂಚನಾಯ ಪಟೋದ್ಭವದೃಷ್ಟಾನ್ತಮುಕ್ತ್ವಾ ವಸ್ತುತ್ವಾದಿತಿ ಹೇತುಮಾಹ। ಏವಮುಕ್ತಾವುಪಲಕ್ಷಣತ್ವಂ ಹ್ಯುಭಯತ್ರ ಜ್ಞಾಯೇತ। ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್। ಮಹದಾದ್ಯುಪಾದಾನಂ ಚೇತನಾಧಿಷ್ಠಿತಮ್, ಉಪಾದಾನತ್ವಾತ್; ತನ್ತುವದಿತ್ಯಾದ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ನಚಾನ್ಯಶ್ಚೇತನಸ್ತಥಾ ಭವಿತುಮರ್ಹತೀತಿ ಸರ್ವಾತಿಶಯೀ ಪುರುಷ ಈಶ್ವರ ಏವ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತಿ।

h ॥ ಶ್ರುತಿರೇವ ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕಪ್ರಮಾಣಮ್, ನ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾಚಾರ್ಯವಚನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಮಹದಾದಿಕಂ ನ ತಾವತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧಮ್, ಅವ್ಯಕ್ತತ್ವಾತ್। ಅತಃ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾಚಾರ್ಯವಚನಾತ್ ತತ್ಪ್ರಯುಕ್ತಾನುಮಾನಾದ್ ವಾ ತದವಗಮೋಽಭ್ಯುಪಗನ್ತವ್ಯಃ। ತೈಶ್ಚಾನೇವಂವಿಧಮೇವ ತದುಕ್ತಮನುಮಿತಂ ಚೇತಿ ಬಾಧಃ। ಅನ್ಯಥಾಽಽಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧಿರಿತಿ। ಮೈವಮ್। ವೇದತಸ್ತದವಗಮಾತ್। ಉಕ್ತಂ ಹೀದಮ್ “ಅಜಾಮೇಕಾಮ್” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಃ ಪ್ರಧಾನಮಪಿ ಪ್ರತಿಪಾದಯತೀತಿ। (382)

h ॥ ಉಕ್ತಾನುಮಾನೇಽಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತ್ವಾದಿಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಃ ॥

(###sudha --)

ನನು ಪುರುಷಶ್ಚೇತನೋ ನಾನ್ತಃಕರಣಮ್। ಇಚ್ಛಾ ಚಾನ್ತಃಕರಣಧರ್ಮೋ ನ ಚೇತನಸ್ಯಾವಿಕಾರಸ್ಯ। ಅತೋಽಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತಾ, ಬಾಧೋ ವಾ। ಪಟಾದೇರಪ್ಯೇವಮ್ಭಾವಾಭಾವಾದ್ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯವೈಕಲ್ಯಂ ಚೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಆತ್ಮನ ಏವೇಚ್ಛಾವತ್ತ್ವಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (630)

ತಥಾಽಪ್ಯುದ್ಭವೋ ನಾಮೋತ್ಪತ್ತಿರಭಿವ್ಯಕ್ತಿರ್ವಾ। ನಾಽದ್ಯಃ, ಪ್ರಥಮಪ್ರಯೋಗೇಽಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತ್ವಾತ್। ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯವಿಕಲತ್ವಾಚ್ಚ। ದ್ವಿತೀಯೇ ಚಾಽಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧೇಃ। ಮಯಾ ಸತ್ಕಾರ್ಯವಾದಸ್ಯಾಭ್ಯುಪಗತತ್ವಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇಽಪ್ಯೇತ ಏವ ದೋಷಾಃ। ತ್ವಯಾ ವ್ಯಕ್ತ್ಯನಭ್ಯುಪಗಮಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಸತ್ಕಾರ್ಯವಾದಸ್ಯ ಸಾಧಿತತ್ವಾತ್। (587) ಸತ್ಕಾರ್ಯವಾದೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾಚ್ಚ।

h ॥ ಸತ್ಕಾರ್ಯವಾದನಿರಾಸಪೂರ್ವಮಸತ್ಕಾರ್ಯವಾದಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

“ಅಸದಕರಣಾತ್” ಇತ್ಯಾದಿಭಿಶ್ಚ ಕಿಂ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಕ್ ಕರಣವ್ಯಾಪಾರಾತ್ ಸತ್ತ್ವಮಾತ್ರಂ ಸಾಧ್ಯಮ್, ಉತಾತ್ಯನ್ತಸತ್ತ್ವಮ್? ಆದ್ಯೇ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಮ್। ಸದಸತ್ತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ತು “ಅಸದಕರಣಾತ್” ಇತಿವತ್ ಸದಕರಣಾದಿತ್ಯಪಿ ಸಮಾನಮ್। ನಹಿ ಸನ್ನಾತ್ಮಾ ಕೇನಚಿತ್ ಕ್ರಿಯತೇ।

ನನ್ವಸತಃ ಕಥಂ ಕರ್ಮತ್ವಮ್? ಸತಃ ಕಥಂ ಕಾರ್ಯತ್ವಮಿತ್ಯಪಿ ಸಮಾನಮ್। ಅನೇನ ಘಟೋ ಜಾಯತ ಇತ್ಯಪಿ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತರ್ಹಿ ಘಟಂ ಕರೋತೀತ್ಯಾದೇಃ ಕೋಽರ್ಥಃ? ಮೃತ್ತಿಕಾಂ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಘಟೀಕರೋತೀತಿ। ಮೃತ್ತಿಕಾ ಘಟೀಭವತೀತಿ। ಅಸದುತ್ಪತ್ತೌ ಖರವಿಷಾಣಮಪಿ ಕುತೋ ನೋತ್ಪದ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್। ತದಾತ್ಮಕಸ್ಯೋಪಾದನಸ್ಯಾಭಾವಾದಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ಅನ್ಯಥಾ ಸತ ಉತ್ಪತ್ತಾವಾತ್ಮಾಽಪಿ ಕುತೋ ನೋತ್ಪದ್ಯತ ಇತಿ ಸಮಾನಮ್।

ಯದಪಿ ಕಾರ್ಯೇಣ ಕಾರಣಂ ಸಮ್ಬದ್ಧಂ ತದುಪಜನಯತಿ, ಉತಾಸಮ್ಬದ್ಧಮೇವೇತಿ ಪೃಷ್ಟಮ್। ತತ್ರ ಕಾರಣಶಬ್ದೇನೋಪಾದನಂ ವಾ ವಿವಕ್ಷಿತಂ ನಿಮಿತ್ತಂ ವಾ? ಆದ್ಯೇ ಜನಯತೀತ್ಯೇವ ನೇಷ್ಯತೇ। ಕಿನ್ತು ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಾನಿ ತತ್ ಕಾರ್ಯತಾಂ ನಯನ್ತಿ। ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ಕಾರ್ಯಾಕಾರೇಣಾಸಮ್ಬದ್ಧಂ ಕಾರಣಾಕಾರೇಣ ಸಮ್ಬದ್ಧಮಿತ್ಯುತ್ತರಮ್। ಅತ ಏವ ನಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಶಕ್ತಿಶ್ಚ ಕಾರಣಾನಾಂ ಸದಸದ್ವಿಷಯಾ। ಅನ್ಯಥಾ ನಿರ್ವಿಷಯತ್ವಾಪಾತಾತ್। ನಹಿ ಸತ್ ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯಂ ಭವತಿ।

h॥ ಉಪಾದಾನೋಪಾದೇಯಯೋರ್ಭೇದಾಭೇದಃ॥

(###sudha --)

ಯಚ್ಚ ತನ್ತುಪಟಯೋರಭೇದಾನುಮಾನಮ್, ತತ್ರಾಭೇದಮಾತ್ರಸಾಧನೇ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಮ್। ಭೇದಾಭೇದಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಅತ್ಯನ್ತಾಭೇದಸಾಧನೇ ತನ್ತುಧರ್ಮತ್ವಂ ತಾವದಸಿದ್ಧಮ್। ನಹಿ ಸ್ವಯಮೇವ ಸ್ವಸ್ಯ ಧರ್ಮೋ ಭವತಿ। ನಹಿ ಉಪಚಾರೋಽನುಮಾನಪ್ರವೃತ್ತೇರಙ್ಗಮ್। ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಕಥಞ್ಚ ತನ್ತುಧರ್ಮತ್ವಂ ಪಟಸ್ಯ? ತನ್ತುವಿಶೇಷಣತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪುರುಷಾದಿವಿಶೇಷಣೇ ದಣ್ಡಾದೌ ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ತದಾಶ್ರಿತತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಭೇದೇನಾಸಿದ್ಧಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಕುಣ್ಡಬದರಾದೌ ವ್ಯಭಿಚಾರಾಚ್ಚ। ತದಾತ್ಮಕತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸಾಧ್ಯಾವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಾಪತ್ತೇಃ। ಅಭೇದೇನ ಭೇದಾಭಾವಃ ಸಾಧ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಭೇದಾಭಾವಾತಿರಿಕ್ತಸ್ಯಾಭೇದಸ್ಯಾನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ಅಭ್ಯುಪಗಮೇಽಪಿ ಬಾಧಾತ್। ಏವಮುಪಾದಾನೋಪಾದೇಯಭಾವೋಽಪ್ಯಸಿದ್ಧ ಏವ। ನಹಿ ಸ್ವಯಮೇವೋಪಾದನಮುಪಾದೇಯಂ ಚೇತಿ ಯುಕ್ತಮ್। ಕರಣತ್ವಕರ್ಮತ್ವಯೋರ್ಭೇದನಿಯತತ್ವಾತ್। ಸಂಯೋಗಾಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಭಾವಶ್ಚಾತ್ಯನ್ತಭೇದಾಭಾವಾದುಪಪತ್ಸ್ಯತೇ। ಗುರುತ್ವಾನ್ತರಕಾರ್ಯಾದರ್ಶನಂ ಚಾಭೇದಾಙ್ಗೀಕಾರೇಣ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ಏತೇನ ಕಾರ್ಯತ್ವಮಭೂತ್ವಾಭಾವಿತ್ವಂ ಚೇದಸಿದ್ಧಮಸ್ಮಾಕಮ್। ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಧರ್ಮಕತ್ವಂ ಚೇದ್ ಯುಷ್ಮಾಕಮಿತಿ ಚ ನಿರಸ್ತಮ್। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಕೇನ ವಾರ್ಯತ ಇತಿ।

h॥ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಃ॥

(###sudha --)

ತದೇವಂ ಪಟಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತೌ ಚೇತನಸ್ಯ ಕುವಿನ್ದಾದೇಃ ಪ್ರವೃತ್ತೇರುಪಲಮ್ಭಾತ್ ತದ್ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ಮಹದಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತೇರಪಿ ಚೇತನೇಚ್ಛಾಧೀನತ್ವಮಿತ್ಯೇವಂ ಸ್ವಪಕ್ಷಂ ಪ್ರಸಾಧ್ಯ ಪರಪಕ್ಷನಿರಾಸಾರ್ಥಂ "ರಚನಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ ನಾನುಮಾನಮ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತುಂ ಪೀಠಮಾರಚಯತಿ ನಚೇತಿ।

ನಚ ಕಾಚಿತ್ ಪ್ರಮೋಕ್ತಾರ್ಥೇ ಶ್ರುತಿರೇವ ಪ್ರಮಾ ಹಿ ನಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನ ಕೇವಲಮಸ್ಮನ್ಮತೇ ಪ್ರಮಾಣಸದ್ಭಾವಃ। ಕಿನ್ತು ಸಾಙ್ಖ್ಯೋಕ್ತಾರ್ಥೇ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇ ಕಿಮಪಿ ಪ್ರಮಾಣಂ ನಾಸ್ತಿ। ತಥಾಹಿ ಕಿಮತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಸ್ಯಾತ್, ಉತ ಆಗಮಃ, ಅಥವಾಽನುಮಾನಂ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ತದ್ಧಿ ಅಸ್ಮದಾದೀನಾಂ ವಾ ಯೋಗಿನಾಂ ವಾ? ನ ಪ್ರಥಮಃ, ಅಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯಾತೀನ್ದ್ರಿಯತ್ವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅಸಿದ್ಧೇಃ। ನಹಿ, ಏವಂ ಯೋಗಿನಃ ಪಶ್ಯನ್ತೀತ್ಯಸ್ಮಾಕಂ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ।

ನಾಪ್ಯಾಗಮಃ। ಸ ಹ್ಯಪೌರುಷೇಯಃ ಪೌರುಷೇಯೋ ವಾ ಸ್ಯಾತ್। ನಾಽದ್ಯ ಇತ್ಯಾಹ -- ಶ್ರುತಿರೇವೇತಿ। ಶ್ರುತಿರ್ನೋಽಸ್ಮಾಕಮೇವ ಮತೇ ಪ್ರಮಾ ಹಿ। ಸರ್ವಾಽಪಿ ಹಿ ಶ್ರುತಿರೀಶ್ವರಮೇವ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ ಸಕಲಜಗತ್ಕಾರಣಂ ಸರ್ವಜ್ಞಂ ಸರ್ವಶಕ್ತಿಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತಿ। ಪ್ರಧಾನಂ ಚ ತದಾಯತ್ತಸತ್ತಾಪ್ರತೀತಿಪ್ರವೃತ್ತಿಮತ್, ತದಧಿಷ್ಠಿತಮ್, ಜಗದುಪಾದಾನಮಾತ್ರಮಿತಿ। ತಥಾಹಿ "ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ ಸರ್ವವಿತ್", "ಯೋ ಯೋನಿಮಧಿತಿಷ್ಠತ್ಯೇಕಃ" ಇತ್ಯಾದಿ। ತಥಾಚ ಶ್ರುತಿಃ ಪರಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಭೂತೈವ। ಪೌರುಷೇಯೋಽಪಿ ಕಿಂ ಸ್ಮೃತೀತಿಹಾಸಪುರಾಣಲಕ್ಷಣಃ, ಉತ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾಚಾರ್ಯಪ್ರಣೀತಃ? ನಾಽದ್ಯಃ, ತಸ್ಯಾಪ್ಯಸ್ಮನ್ಮತಾನುಸಾರಿತ್ವಾತ್।

"ಪ್ರಕೃತಿಂ ಪುರುಷಂ ಚೈವ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ।

ಕ್ಷೋಭಯಾಮಾಸ ಭಗವಾನ್ ಸೃಷ್ಟ್ಯರ್ಥಂ ಜಗತೋ ವಿಭುಃ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಚನಾತ್।

h ॥ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾಚಾರ್ಯಸ್ಯಾಽಪ್ತತ್ವನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯಾಸಮ್ಮತೇಃ। ಆಪ್ತೋಕ್ತತ್ವೇನ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಚೇತ್ ತತ್ರಾಽಹ -- ಆಪ್ತತ್ವಮಿತಿ।

ಆಪ್ತತ್ವಮುಕ್ತಮಾರ್ಗೇಣ ವಕ್ತುರ್ನೈವೋಪಪದ್ಯತೇ ॥15॥**

(###sudha --)

ಉಕ್ತಮಾರ್ಗೇಣ "ಶ್ರುತಿರೇವ ಪ್ರಮಾ ಹಿ ನಃ" ಇತ್ಯುಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧಭಾಷಿತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ವಕ್ತುಃ ಸಾಙ್ಖ್ಯಪ್ರಣೇತುಃ। ಯದ್ವಾ "ಇತರೇಷಾಂ ಚಾನುಪಲಬ್ಧೇಃ" ಇತ್ಯುಕ್ತಮಾರ್ಗೇಣ। ಸಾಙ್ಖ್ಯಶಾಸ್ತ್ರೇಽಪಿ ಹ್ಯಾಖ್ಯಾಯಿಕಾಸು ಯೋಗ್ಯಾನುಪಲಬ್ಧಿಬಾಧಿತಾ ಬಹವೋಽರ್ಥಾಃ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನ್ತೇ। ಅಥವಾ "ಅವಿಪ್ರಲಮ್ಭಸ್ತಜ್ಜ್ಞಾನಮ್" ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಮಾರ್ಗೇಣಾಽಪ್ತತ್ವನಿಶ್ಚಾಯಕಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ।

"ಕಪಿಲೋ ವಾಸುದೇವಾಖ್ಯಸ್ತನ್ತ್ರಂ ಸಾಙ್ಖ್ಯಂ ಜಗಾದ ಹ।

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಭ್ಯಶ್ಚ ದೇವೇಭ್ಯೋ ಭೃಗ್ವಾದಿಭ್ಯಸ್ತಥೈವ ಚ।

ತಥೈವಾಽಸುರಯೇ ಸರ್ವವೇದಾರ್ಥಪರಿಬೃಂಹಿತಮ್।

ಸರ್ವವೇದವಿರುದ್ಧಂ ಚ ಕಪಿಲೋಽನ್ಯೋ ಜಗಾದ ಹ।

ಸಾಙ್ಖ್ಯಮಾಸುರಯೇಽನ್ಯಸ್ಮೈ ಕುತರ್ಕಪರಿಬೃಂಹಿತಮ್”

ಇತಿ ಪುರಾಣೋಕ್ತಮಾರ್ಗೇಣೇತಿ ವಾ। “ಋಷಿಂ ಪ್ರಸೂತಂ ಕಪಿಲಮ್” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯುದಾಹರಣಮಪ್ಯನೇನೈವ ನಿರಸ್ತಮ್। ಏತೇನೈವ “ಆಗಮಾದ್ ಯೋಗಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾವಗಮಾತ್” ಇತ್ಯಪಾಕೃತಮ್।

h ll ಸಾಙ್ಖ್ಯೈಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಯೋಃ ಸ್ವತಸ್ತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾಚ್ಚ ತನ್ಮತಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ ll

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಮುಕ್ತಮಾರ್ಗೇಣಾಽಪ್ತತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಅನುಪಪನ್ನಭಷಿತ್ವಾದಪೀತ್ಯಾಹ -- ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇತಿ।

ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ವತಸ್ತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವೀಕಾರಾದಪಿಮಾಯಿವತ್।

ಸ್ವೋಕ್ತಾಖಿಲನಿಷೇಧೀ ಸ್ಯಾನ್ನಚ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯತಿ ll16 ll**

(###sudha --)

ಅಪಿಶಬ್ದೇನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ವತಸ್ತ್ವಮಪಿ ಸಮುಚ್ಚಿನೋತಿ। ಜ್ಞಾನಾನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಚ ಜ್ಞಾನಕಾರಣಮಾತ್ರಾಧೀನೋತ್ಪತ್ತಿಕಮಿತಿ ಸ್ವೀಕರೋತಿ ಸಾಙ್ಖ್ಯಃ। ತಚ್ಚಾನುಪಪನ್ನಮಿತ್ಯತೋಽಪ್ಯಸೌ ನಾಽಪ್ತಃ।

ಕಥಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಯೋಃ ಸ್ವತಸ್ತ್ವಮನುಪಪನ್ನಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಮಾಯಿವದಿತಿ। ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಯೋರ್ಜ್ಞಾನಕಾರಣಮಾತ್ರಜನ್ಯತ್ವೇ ಸಾಙ್ಖ್ಯಸ್ಯ ವಚನೇನೋತ್ಪನ್ನಂ ಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರಮಾಣಮಪ್ರಮಾಣಂ ಚೇತ್ಯುಭಯಾತ್ಮಕಂ ವಾ ಸ್ಯಾತ್, ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧೇನೋಭಯವಿಕಲಂ ವಾ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಮುತ್ಪದ್ಯತೇ, ನಿಃಸ್ವಭಾವಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ನೋತ್ಪದ್ಯತೇ ವಾ? ಆದ್ಯೇ ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣಂ ವಿಶ್ವಂ ಮನ್ಯಮಾನೋ ಮಾಯಾವಾದೀ ಯಥಾ ಸ್ವೋಕ್ತನಿಷೇಧೀ, ಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣಮಿತ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯ ಅಸತ್ತ್ವಸ್ಯ, ಸ್ವಯಮೇವ ಅಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ನಿಷೇಧಾತ್। ಅಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣಮಿತ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಚ ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವಯಮೇವ ಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ನಿಷೇಧಾತ್। ತಥಾ ಸಾಙ್ಖ್ಯೋಽಪಿ ಸ್ವೋಕ್ತಾಖಿಲನಿಷೇಧೀ ಸ್ಯಾತ್। ತದ್ವಾಕ್ಯಜನಿತಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಯಥಾರ್ಥ್ಯೇ ಹಿ ಪ್ರಕೃತಿರ್ಜಗತ್ಕಾರಣಮಿತ್ಯಾದಿಕೋಽರ್ಥೋ ಯೋ ಲಬ್ಧಃ, ಸ ಏವಾರ್ಥಸ್ತಸ್ಯಾಯಾಥಾರ್ಥ್ಯೇ ನಿಷಿದ್ಧಃ ಸ್ಯಾತ್। ಅಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಸ್ಯ ವಿಷಯವಿಪರ್ಯಾಸಾನತಿರೇಕಾತ್। ಉಭಯಸ್ವತಸ್ತ್ವೇ ವಸ್ತುನೋ

ವಿರುದ್ಧಾಕಾರದ್ವಯಾಲಿಙ್ಗಿತತ್ವಂ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತೇತಿ ಭಾವಃ। ಮಾಯಾಶಬ್ದಸ್ಯ ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿತ್ವಾನ್ಮಾಯೀತಿ ಸಾಧು।

ನನ್ವೇವಮಪಿ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯೇನ ಪ್ರಕೃತಿರ್ಜಗತ್ಕಾರಣಮಿತ್ಯಾದಿಕೋಽರ್ಥಸ್ತಾವತ್ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ನಚೇತಿ। ನಹಿ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧೇ ಕಿಮಪಿ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತಿ ಭಾವಃ। ತರ್ಹಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಕಾ ಗತಿರಿತಿ ಚೇತ್। ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇಽಪಿ ದೀಯತಾಂ ದೃಷ್ಟಿಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ದೋಷಮಾಹ -- ನಚೇತಿ। ಜ್ಞಾನಂ ಹಿ ಯಥಾವಸ್ಥಿತಮಯಥಾವಸ್ಥಿತಂ ವಾಽರ್ಥಂ ವಿಷಯೀಕುರ್ಯಾತ್। ತೃತೀಯಪ್ರಕಾರಾನಿರೂಪಣಾತ್। ತಥಾಚ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿಕಲಂ ಜ್ಞಾನಮಯಃಶಲಾಕಾವದವಿಷಯಮೇವ ಸ್ಯಾತ್। ಏವಞ್ಚ ನ ಸಾಙ್ಖ್ಯವಚನಾತ್ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯತೀತಿ। ತೃತೀಯೇ ತು ಜಗದಾನ್ಧ್ಯಮೇವ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಹ -- ನಚೇತಿ।

h॥ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ವತಸ್ತ್ವನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಯದಾ ಜ್ಞಾನಕರಣಂ ಗುಣೋಪೇತಂ ತದಾ ತದೀಯಾಯಾಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಜನನಶಕ್ತೌ ಗುಣೇನ ಪ್ರತಿಬದ್ಧಾಯಾಂ ಪ್ರಮಾಣಜ್ಞಾನಮೇವೋತ್ಪದ್ಯತೇ। ಯದಾತು ದೋಷೋಪೇತಂ ತದಾ ದೋಷೇಣ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಜನನಶಕ್ತೌ ಪ್ರತಿಬದ್ಧಾಯಾಂ ಅಪ್ರಮಾಣಜ್ಞಾನಮೇವೋತ್ಪದ್ಯತೇ। ನಹಿ ಕಿಮಪಿ ಕರಣಂ ಯುಗಪದುಭಯೋಪೇತಮುಭಯವಿಕಲಂ ವಾ ಸಮ್ಭವತಿ। ಯೇನೋಕ್ತದೋಷಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ। ಉಚ್ಯತೇ। ಕಿಮರ್ಥಮಿತ್ಥಂ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ? ಜ್ಞಾನಸ್ಯೋಭಯಾಕಾರತ್ವಪ್ರಸಕ್ತೇರಿತಿ ಚೇತ್। ತತ್ಪ್ರಸಕ್ತಿರಪಿ ಕುತೋ ನಾಭ್ಯುಪಗನ್ತವ್ಯಾ? ವಿರೋಧಭಯಾದಿತಿ ಚೇತ್। ಕರಣೇಽಪ್ಯುಭಯಶಕ್ತಿವಿರೋಧಾತ್ ಕುತೋ ನ ಬಿಭೇಷಿ?

ಯದಪಿ ವಿರುದ್ಧಕಾರ್ಯದ್ವಯಜನಕಂ ಕರಣಂ ತತ್ ಸಹಕಾರಿಸಾಹಿತ್ಯಾಹಿತಶಕ್ತಿಕಮೇವ। ಪ್ರಕೃತೇ ಚ ತಥಾಽಭ್ಯುಪಗಮೇ ದ್ವಯೋರಪಿ ಪರತಸ್ತ್ವಾಪತ್ತಿಃ।

ಕಿಞ್ಚ ವಚನೇ ಕೌ ಗುಣದೋಷೌ? ಆಪ್ತಾನಾಪ್ತತ್ವಪ್ರಣೀತತ್ವ ಇತಿ ಚೇತ್। ತರ್ಹ್ಯುಭಯಾಭಾವಾದ್ ವೇದವಾಕ್ಯೇನೋಭಯಾತ್ಮಕಮನುಭಯಾತ್ಮಕಂ ವಾ ಜ್ಞಾನಮುತ್ಪದ್ಯೇತ, ನೋತ್ಪದ್ಯೇತ ವಾ। ಅನಾಪ್ತಾಪ್ರಣೀತತ್ವಂ ಗುಣ ಇತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹ್ಯಾಪ್ತಾಪ್ರಣೀತತ್ವಂ ದೋಷೋಽಪಿ ಕಿನ್ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಸ ಏವ ಪ್ರಸಙ್ಗಃ।

ಏತೇನ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾಚಾರ್ಯವಚನಂ ಸ್ವತ ಏವ ಪ್ರಮಾಣಂ ಕಿಮಾಪ್ತಿನಿಶ್ಚಯೇನೇತ್ಯಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್। ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ವತಸ್ತ್ವೇನೋಕ್ತಸಕಲದೋಷಾಪತ್ತೇಃ। ಅಥ ಮಹಾಜನಪರಿಗ್ರಹಾತ್ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿಶ್ಚಯ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪೂಜ್ಯಾರ್ಥತ್ವೇಽಸಿದ್ಧೇಃ। ಬಹ್ವರ್ಥತ್ವೇ ಸವ್ಯಭಿಚಾರತ್ವಾತ್, ಸನ್ದಿಗ್ಧಾಸಿದ್ಧೇಶ್ಚೇತಿ।

h॥ ಅನುಮಾನೇನ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಸಾಧನಮ್॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಮಾ ಭೂತ್ ಪ್ರಕೃತಿಕಾರಣತ್ವೇ ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್। ಮಾ ಚ ಭೂದಾಗಮಃ।
ಅನುಮಾನಂ ತು ಭವಿಷ್ಯತಿ। ಯಥೋಕ್ತಮ್

"ಭೇದಾನಾಂ ಪರಿಮಾಣಾತ್ ಸಮನ್ವಯಾಚ್ಛಕ್ತಿತಃ ಪ್ರವೃತ್ತೇಶ್ಚ।

ಕಾರಣಕಾರ್ಯವಿಭಾಗಾದವಿಭಾಗಾದ್ ವೈಶ್ವರೂಪ್ಯಸ್ಯ" ಇತಿ।

ಅಯಮರ್ಥಃ ಕಾರಣಕಾರ್ಯವಿಭಾಗಾದವಿಭಾಗಾದ್ ವೈಶ್ವರೂಪ್ಯಸ್ಯ
ಮೂಲಕಾರಣಮಸ್ತ್ಯವ್ಯಕ್ತಮ್। ಯಥಾ ಕೂರ್ಮಶರೀರೇ ಸನ್ತ್ಯೇವಾಙ್ಗಾನಿ ತತೋ ವಿಭಜ್ಯನ್ತೇ,
ತಸ್ಮಿನ್ನೇವಾವ್ಯಕ್ತೀಭವನ್ತಿ। ಏವಂ ಕಾರಣಾನ್ಮೃತ್ಪಿಣ್ಡಾದ್ ಹೇಮಪಿಣ್ಡಾದ್ ವಾ ಕಾರ್ಯಾಣಿ
ಘಟಮುಕುಟಾದೀನಿ ವಿಭಜ್ಯನ್ತೇ। ಸನ್ತ್ಯೇವ ಚ ಪೃಥಿವ್ಯಾದೀನಿ ಕಾರಣಾತ್ ತನ್ಮಾತ್ರಾತ್।
ಸನ್ತ್ಯೇವ ಚ ತನ್ಮಾತ್ರಾಣ್ಯಹಙ್ಕಾರಾರಾತ್। ಸನ್ನೇವ ಚಾಹಙ್ಕಾರೋ ಮಹತಃ। ಸದೇವ ಚ
ಮಹತ್ ಪರಮಾವ್ಯಕ್ತಾದಿತಿ। ಸೋಽಯಂ ಕಾರಣಾತ್ ಪರಮಾವ್ಯಕ್ತಾತ್ ಪಾರಮ್ಪರ್ಯೇಣ
ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ವಿಭಾಗಃ ಪ್ರತಿಸರ್ಗೇ। ಮೃತ್ಪಿಣ್ಡಂ ಹೇಮಪಿಣ್ಡಂ ವಾ
ಘಟಮುಕುಟಾದಯೋ ವಿಶನ್ತೋಽವ್ಯಕ್ತೀಭಾವನ್ತೀತಿ
ತತ್ಕಾರಣರೂಪಮೇವಾನಭಿವ್ಯಕ್ತಘಟಮುಕುಟಾದಿಕಾರ್ಯಮಪೇಕ್ಷ್ಯಾವ್ಯಕ್ತಂ ಭವತಿ। ಏವಂ
ಪೃಥಿವ್ಯಾದಯಸ್ತನ್ಮಾತ್ರಾಣಿ ವಿಶನ್ತಃ ಸ್ವಾಪೇಕ್ಷಯಾ ತನ್ಮಾತ್ರಮವ್ಯಕ್ತಯನ್ತಿ। ಏವಂ
ತನ್ಮಾತ್ರಾಣ್ಯಹಙ್ಕಾರಂ ವಿಶನ್ತ್ಯಹಙ್ಕಾರಮವ್ಯಕ್ತಯನ್ತಿ। ಏವಮಹಙ್ಕಾರೋ
ಮಹಾನ್ತಮಾವಿಶನ್ ಮಹಾನ್ತಮವ್ಯಕ್ತಯತಿ। ಮಹಾನ್ ಪ್ರಕೃತಿಂ ಸ್ವಕಾರಣಂ ವಿಶತಿ।
ಪ್ರಕೃತೇಸ್ತು ನ ಕ್ವಚಿನ್ನಿವೇಶ ಇತಿ ಸಾ ಸರ್ವಕಾರ್ಯಾಣಾಮವ್ಯಕ್ತಮೇವ। ಸೋಽಯಮವಿಭಾಗಃ
ಪ್ರಕೃತೌ ವೈಶ್ವರೂಪ್ಯಸ್ಯ ನಾನಾರೂಪಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ। ತಸ್ಮಾತ್ ಕಾರಣೇ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಸತ ಏವ
ವಿಭಾಗಾವಿಭಾಗಾಭ್ಯಾಮವ್ಯಕ್ತಂ ಕಾರಣಮಸ್ತೀತಿ।

ಇತಶ್ಚ ಶಕ್ತಿತಃ ಪ್ರವೃತ್ತೇಃ। ಕಾರಣಶಕ್ತಿತೋ ಹಿ ಕಾರ್ಯಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ। ಅಶಕ್ತಾತ್ ಕಾರಣಾತ್
ಕಾರ್ಯಸ್ಯಾನುತ್ಪತ್ತೇಃ। ಶಕ್ತಿಶ್ಚ ಕಾರಣಗತಾ ನ ಕಾರ್ಯಸ್ಯಾವ್ಯಕ್ತತ್ವಾದನ್ಯಾ। ಅಸ್ತು ತರ್ಹಿ
ಮಹತ ಏವ ಪರಮಾವ್ಯಕ್ತತ್ವಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಭೇದಾನಾಂ ಪರಿಮಾಣಾದಿತಿ।
ಮಹದಾದೀನಾಮವ್ಯಾಪಕತ್ವಾದವ್ಯಕ್ತಕಾರಣಕತ್ವಂ ಘಟಾದಿವದಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ಇತಶ್ಚ ಸಮನ್ವಯಾತ್। ಸುಖದುಃಖಮೋಹಸಮನ್ವಿತಾನಿ ಹಿ ಕಾರ್ಯಾಣಿ। ಯಾನಿ ಚ
ಯದ್ರೂಪಮನುಗತಾನಿ ತಾನಿ ತತ್ಸ್ವಭಾವಾವ್ಯಕ್ತಕಾನಿ। ಯಥಾ ಮೃದ್ಧೇಮರೂಪಮನುಗತಾ
ಘಟಮುಕುಟಾದಯೋ ಮೃದ್ಧೇಮಪಿಣ್ಡಾವ್ಯಕ್ತಕಾಃ। ತಸ್ಮಾದಸ್ತಿ
ಸುಖದುಃಖಮೋಹಾತ್ಮಕಾನಾಂ ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮಸಾಂ ಸಾಮ್ಯಾವಸ್ಥಾಽವ್ಯಕ್ತಂ
ಭೇದಾನಾಮಿತಿ। ಯದ್ಯಪ್ಯೇತಾನ್ಯನುಮಾನಾನ್ಯವ್ಯಕ್ತಸ್ವರೂಪಂ ಸಾಧಯನ್ತಿ। ತಥಾಽಪಿ
ಮಹದಾದಿಕಾರಣತಯೈವ ತದೇತೈಃ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತಿ।

h॥ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ ರಚಯಿತೃತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ, ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾಚ್ಚ
ಸಾಙ್ಖ್ಯಾನುಮಾನಕಲ್ಪಿತಂ ಪ್ರಧಾನಂ ನ ಜಗತ್ಕರ್ತೃ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಕಿಮೇತ್ತೈರನುಮಾನೈರ್ಜಗದುಪಾದಾನತಾಮಾತ್ರೇಣಾವ್ಯಕ್ತಂ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ, ಉತ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣಾಪೀತಿ। ಆದ್ಯೇ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಮ್। ಅಸ್ಮಾಭಿರಪಿ ವಿಶ್ವೋಪಾದಾನಸ್ಯ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯಾಭ್ಯುಗತತ್ವಾತ್। "ಶರೀರರೂಪಕ" ಇತಿ ಹ್ಯುಕ್ತಮ್। ದ್ವಿತೀಯಂ ನಿರಾಕರ್ತುಂ ಸೂತ್ರಮ್ "ರಚನಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ ನಾನುಮಾನಮ್" ಇತಿ। ತದ್ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಇದಮಿತಿ।

#sutraಓಂ ರಚನಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ ನಾನುಮಾನಮ್ಓಂ ॥1॥**

(###sudha --)

ಇದಂ ನಾಚೇತನವಶಂ ವಸ್ತುತ್ವಾತ್ ಪ್ರತಿಪನ್ನವತ್।

ಇತ್ಯೇವ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಸ್ಯ ಕೇನ ಮೂಲಾನುಮಾ ಭವೇತ್ ॥17॥**

(###sudha --)

ಮಹದಾದಿಕಾರ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಅಚೇತನವಶಂ ಸ್ವತನ್ತ್ರಾಚೇತನಾಧೀನೋತ್ಪತ್ತಿಕಮ್। ಪ್ರತಿಪನ್ನವತ್ ಪ್ರಧಾನವತ್। ಆಸ್ತಾಂ ತಾವದ್ ದೂಷಣಾನ್ತರಮಿತಿ ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನೇನೈವ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಸ್ಯ ಪ್ರಧಾನಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಸ್ಯ ಮೂಲಾನುಮಾ ಸಾಧಕಾನುಮಾ ಕೇನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ ಭವೇತ್ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಮೂಲಾನುಮೇತಿ ವಾಽಽವರ್ತನೀಯಮ್। ಕಿಮಾಕ್ಷೇಪೇ। ಅಕಾರ್ಯತ್ವಮತ್ರೋಪಾಧಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪಟಾದೌ ಸಾಧ್ಯಾವ್ಯಾಪ್ತೇಃ। ಪಟಾದೇಃ ಕುವಿನ್ದಾದ್ಯಧಿಷ್ಠಿತತನ್ತ್ವಾದಿಕಾರ್ಯತ್ವಸ್ಯಾನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಮುಪಲಮ್ಭಾತ್।

h॥ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯಾಚೇತನತ್ವಾತ್ ಸ್ವತನ್ತ್ರಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಭಾವಃ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ರಚನಾಯಾಃ ಸ್ವತನ್ತ್ರಪ್ರವೃತ್ತೇರನುಮಾನವಿರೋಧೇನಾನುಪಪತ್ತೇರ್ನಾನುಮಾನಂ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಸೂತ್ರಾಕ್ಷರಯೋಜನಾಂ ಮನಸಿ ನಿಧಾಯ ಸೂತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಮುಕ್ತಮ್। ಇದಾನೀಂ ತಾಮೇವ ವಿವೃಣ್ವನ್ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾನ್ತರಮಾಹ --ಸ್ವತನ್ತ್ರೇತಿ।

ಸ್ವತನ್ತ್ರವೃತ್ತೀ ರಚನಾ ಸಾ ಚೈವಾಚೇತನೇ ಕುತಃ।

ಅಚೇತನತ್ವಂ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಮಿತಿ ಚಾಽತ್ಮಪ್ರಮಾಹತಮ್ ॥18॥**

(###sudha --)

ಚಶಬ್ದೋಽನುಮಾನಾನ್ತರಸಮುಚ್ಚಯೇ। ಕುತ ಏವೇತ್ಯನ್ವಯಃ। ಅಯಮತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಃ ಪ್ರಧಾನಂ ಸ್ವತನ್ತ್ರಪ್ರವೃತ್ತಿರಹಿತಮ್, ಅಚೇತನತ್ವಾತ್; ತನ್ತ್ವಾದಿವದಿತಿ।

h॥ ಅಚೇತನಸ್ಯ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಸ್ವವ್ಯಾಘಾತಃ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನ್ವಚೇತನತ್ವೇಽಪಿ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಸ್ತು, ಕೋ ವಿರೋಧಃ? ತಥಾಚ ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾದಪ್ರಯೋಜಕೋಽಯಂ ಹೇತುರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಚೇತನತ್ವಮಿತಿ। ತಾವದೇವ ಹ್ಯನೇನಾಽಶಙ್ಕನೀಯಂ ಯಸ್ಮಿನ್ನಾಶಯಮಾನೇ ಸ್ವವಚನಸ್ವಕ್ರಿಯಾಸ್ವನ್ಯಾಯಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರವಿರೋಧೋ ನ ಪ್ರಾದುಷ್ಯಾತ್। ನಹಿ ಕಶ್ಚಿದೇವಂ ಶಙ್ಕತೇ -- ಮೂಕೋಽಪಿ ವಕ್ತಾ ಕಿನ್ನ ಸ್ಯಾತ್? ಶಬ್ದೋಽಪ್ರತಿಪಾದಕಃ ಕಿನ್ನ ಭವೇತ್? ಅನುಮಾನತ್ವಾತ್ ಅನುಮಾನಮಾತ್ರಮಪ್ರಮಾಣಂ ಕುತೋ ನ ಸ್ಯಾತ್? ಅಗ್ನಿರನುಷ್ಣಃ ಕುತೋ ನ ಭವೇದಿತಿ। ನಹ್ಯೇಷಾ ಶಙ್ಕಾಪಿಶಾಚೀ ಕದಾಚಿಚ್ಛಾನ್ತಿಮುಪಗಚ್ಛತಿ। ತಸ್ಮಾದೇವಮಾಶಙ್ಕಮಾನೋ ನ ಲೌಕಿಕೋ ನಾಸ್ತಿ ಪರೀಕ್ಷಕ ಇತ್ಯುನ್ಮತ್ತವದುಪೇಕ್ಷಣೀಯಃ। ಪ್ರಕೃತೇ ಚಾಚೇತನತ್ವಂ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ಚಾಽತ್ಮಪ್ರಮಾಹತಮ್। ಸ್ವವ್ಯಾಹತಂ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧಂ ಚ। ತಸ್ಮಾದಚೇತನತ್ವೇಽಪಿ ಸ್ವತನ್ತ್ರಪ್ರವೃತ್ತಿರಸ್ತು ಪ್ರಧಾನಸ್ಯೇತಿ ಶಙ್ಕೈವ ನೋತ್ಪತ್ತುಮರ್ಹತೀತಿ ಕಿಮತ್ರ ಬಾಧಕೋಪನ್ಯಾಸೇನೇತಿ।

h ll ಸ್ವೇಚ್ಛಾನುಸಾರಿತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವತನ್ತ್ರಶಬ್ದಾರ್ಥತ್ವಾತ್, ಇಚ್ಛಾಯಾ ಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್,

ಅಚೇತನತ್ವಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಯೋಃ ಪರಸ್ಪರವ್ಯಾಹತತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ನನ್ವಚೇನಸ್ಯ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಶಙ್ಕಾಯಾಂ ಕಥಂ ಸ್ವವ್ಯಾಹತಿಃ? ನಹಿ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ನಾಮ ಚೈತನ್ಯಮ್। ನಾಪ್ಯಚೇತನತ್ವಂ ನಾಮಾಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಮ್। ಕಥಞ್ಚ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧ ಇತ್ಯತಃ ಸ್ವವ್ಯಾಘಾತಂ ತಾವದುಪಪಾದಯಿತುಂ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಸ್ವೇಚ್ಛೇತಿ।

ಸ್ವೇಚ್ಛಾನುಸಾರಿತಾಮೇವ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ಹಿ ವಿದೋ ವಿದುಃ।

ಕುತ ಇಚ್ಛಾಽಚೇತನಸ್ಯ ಸೇಚ್ಛಂ ಚೇತ್ ಕಿಮಚೇತನಮ್ ll19 ll**

(###sudha --)

ಪ್ರವೃತ್ತಾವಿತಿ ಶೇಷಃ। ವಿದೋ ವಿದುರಿತ್ಯನೇನ ಸಕಲವಿದ್ವತ್ಸಮ್ಮತಮೇತದಿತ್ಯಾಹ। ಅತ ಏವ ಹಿ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾಭಾವಾದ್ ವೃಕ್ಷಸ್ತಿಷ್ಠತೀತ್ಯಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವ್ಯವಹಾರೋ ಗೌಣ ಇತಿ ಸರ್ವೇ ಪ್ರತಿಪನ್ನಾಃ। ತಥಾಽಪಿ ಕಥಂ ಸ್ವವ್ಯಾಹತಿಃ? ನಹ್ಯಚೇತನತ್ವಂ ನಾಮೇಚ್ಛಾವಿರಹಃ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಚೈತನ್ಯವಿರಹ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಕುತ ಇತಿ। ಅಚೇತನಸ್ಯೇಚ್ಛಾ ಕುತಃ ಕಾರಣಾಜ್ಜಾಯತೇ? ನ ಕುತಶ್ಚಿತ್। ಜ್ಞಾನಮೇವ ಹೀಚ್ಛಾಯಾ ಜನಕಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ತಥಾಽಪಿ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸೇಚ್ಛಂ ಚೇದಿತಿ। ಸೇಚ್ಛಂ ಚೇದಙ್ಗೀಕೃತಮ್, ತದಾ ತದಚೇತನಂ ಕಿಮ್? ಚೇತನಮೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಅಚೇತನಮಪಿ ಪ್ರಧಾನಂ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮದಸ್ತ್ವಿತಿ ವದತಾಽಚೇತನಮಿಚ್ಛಾವದಸ್ತ್ವಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ಸ್ವೇಚ್ಛಾನುಸಾರಿತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಶಬ್ದಾರ್ಥತಯಾ ಸರ್ವಸಮ್ಮತತ್ವಾತ್। ಅಚೇತನಸ್ಯೇಚ್ಛಾವತ್ತ್ವಮಙ್ಗೀಕುರ್ವಾಣೇನ ಚೇತನತ್ವಮಪ್ಯಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಮಿಚ್ಛಾಯಾಃ ಸ್ವಸಮಾನಾಶ್ರಯಚೈತನ್ಯಕಾರ್ಯತ್ವಾವಧಾರಣಾತ್। ಕಾರ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಕಾರಣಾನಙ್ಗೀಕಾರಸ್ಯಾನುಚಿತತ್ವಾತ್। ಅಚೇತನಂ ಚೇತನಮಿತಿ ಚ ಸ್ಫುಟಾ ವ್ಯಾಹತಿರಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏತೇನೈತದಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್ ಅಚೇತನತ್ವಂ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ಚ ಯದಿ ಪರಸ್ಪರವ್ಯಾಹತಮ್, ತರ್ಹ್ಯಚೇತನತ್ವೇನ ಸ್ವತನ್ತ್ರಪ್ರವೃತ್ತಿರಾಹಿತ್ಯಸಾಧನೇ ಸಾಧ್ಯಾವಿಶಿಷ್ಟತಾದೋಷಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ। ನಹ್ಯಸ್ಮಾಭಿರಚೇತನತ್ವಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಯೋರ್ವನ್ಯಾ ಅಪತ್ಯವತೀತಿವತ್ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ವಿರೋಧೋಽಭಿಹಿತಃ। ಕಿನ್ತು ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಬಲೇನ ಚೈತನ್ಯಂ ಪರೇಣಾಙ್ಗೀಕಾರಯಿತ್ವಾ। ಅನೇನೈವ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽಚೇತನತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ ಬಾಧಕಂ ಚೋಕ್ತಂ ಭವತಿ।

h ll ಅಚೇತನಸ್ಯ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಇಚ್ಛಾಯಾ ಆತ್ಮಧರ್ಮತ್ವೇನಾನುಭೂಯಮಾನತ್ವಾತ್ ತದ್ವಿರೋಧಃ ll

(###sudha --)

ಏವಮಚೇತನಸ್ಯ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಸ್ವವ್ಯಾಹತಿಮುಪಪಾದ್ಯ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಮಪ್ಯುಪಪಾದಯತಿ -- ಇಚ್ಛಾಮೀತಿ।

ಇಚ್ಛಾಮ್ಯಹಮಿತಿ ಹ್ಯೇವ ನಿಜಾನುಭವರೋಧತಃ।

ಅಚೇತನೇಚ್ಛಾಽಪಗತಾ ll ll ll ll ll ll ll ll ll l20 ll**

(###sudha --)

ಹಿಶಬ್ದೇನಾಸ್ಯಾನುಭವಸ್ಯ ವಿಶ್ವಜನಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಂ ಸೂಚಯತಿ। ಏವಶಬ್ದಸ್ಯಾಪಗತೈವೇತ್ಯನ್ವಯಃ। ನಿಜಾನುಭವಃ ಸಾಕ್ಷ್ಯನುಭವಃ। ಅಹಮಿಚ್ಛಾಮೀತಿ ತಾವದಿಚ್ಛಾ ಆತ್ಮಸಮ್ಬನ್ಧಿನೀ ಸಾಕ್ಷಿಣಾಽನುಭೂಯತೇ। ನಚ ಸಾ ದ್ವಿಕರ್ತೃಕಾ ಸಮ್ಭವತಿ। ಕ್ವಾಪ್ಯೇಕಸ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಯ ದ್ವಿಕರ್ತೃಕತ್ವಾನುಪಲಮ್ಭಾತ್। ತತಶ್ಚಾಚೇತನಸ್ಯೇಚ್ಛಾಽಙ್ಗೀಕೃತಾ ಚೇತ್, ಅನುಭವವಿರೋಧಾದಚೇತನಸ್ಯೇಚ್ಛಾಽಪಗತಾ ನಾಸ್ತೀತಿ ಯಾವತ್। ಇಚ್ಛಾಭಾವೇ ನ ಸ್ವೇಚ್ಛಾನುಸಾರಿತ್ವಲಕ್ಷಣಂ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ದೂರೋತ್ಸಾರಿತಮಿತಿ ಭಾವಃ।

h ll "ಅಹಮಿಚ್ಛಾಮಿ' ಇತಿ ಆತ್ಮಮನಸೋರ್ವಿವೇಕಾಗ್ರಹನಿಮಿತ್ತಕವ್ಯವಹಾರ ಏವ, ನತ್ವನುಭವ ಇತಿ ಪರೇಣೋಪಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ನನು ನೈವಮಸ್ತ್ಯನುಭವಃ, ಕಿನ್ತ್ವಹಮಿಚ್ಛಾಮೀತಿ ವ್ಯವಹಾರಮಾತ್ರಮ್। ತಸ್ಯಾಪಿ ನಿಮಿತ್ತಂ ಭೇದಾಗ್ರಹಃ। ಆತ್ಮಾ ಹಿ ನಿತ್ಯೋ ನಿರ್ವಿಕಾರಶ್ಚೈತನ್ಯಮಾತ್ರವಪುರ್ನ ತಸ್ಯೇಚ್ಛಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಮಾಗನ್ತುಕಂ ಸಮ್ಭವತಿ। ಕಿನ್ತ್ವನ್ತಃಕರಣಸ್ಯೈವ ಪ್ರಸವಧರ್ಮತ್ವಾತ್। ತಯೋಶ್ಚಾಽತ್ಮಾನ್ತಃಕರಣಯೋರ್ಭೇದಾಗ್ರಹಾದಿತರೇತರಧರ್ಮವ್ಯವಹಾರಃ ಪ್ರವರ್ತತೇ। ಭೇದಾಗ್ರಹೇ ಚ ನಿಮಿತ್ತಂ ಸನ್ನಿಧಾನಮ್। ಯಥೋಕ್ತಮ್

"ತಸ್ಮಾತ್ ತತ್ಸಂಯೋಗಾದಚೇತನಂ ಚೇತನಾವದಿವ ಲಿಙ್ಗಮ್।

ಗುಣಕರ್ತೃತ್ವೇ ಚ ತಥಾ ಕರ್ತೇವ ಭವತ್ಯುದಾಸೀನಃ"

ಇತಿ। ಅತೋಽನುಭವಬಲಾಚ್ಚೇತನಸ್ಯೈವೇಚ್ಛಾವತ್ತ್ವಂ ನಾಚೇತನಸ್ಯೇತ್ಯಯುಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಯದೀತಿ।

h॥ ವ್ಯವಹಾರಸ್ಯ ಭೇದಾಗ್ರಹನಿಮಿತ್ತಕತ್ವೇ

ಘಟಪಟಯೋರಪಿ ಪರಸ್ಪರಧರ್ಮಸಂಸರ್ಗವ್ಯವಹಾರಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।ಯದಿ ಭೇದಾಗ್ರಹೋಽತ್ರ ಚ॥20॥**

(###sudha --)

ಕಥಂ ಸ ನ ಘಟಸ್ಯ ಸ್ಯಾತ್॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।

ಯದ್ಯೇವಮನುಭವ ಏವ ನಾಸ್ತಿ ಕಿನ್ತು ವ್ಯವಹಾರಮಾತ್ರಮ್, ಅತ್ರಚ ವ್ಯವಹಾರೇ ಭೇದಾಗ್ರಹ ಏವ ನಿಮಿತ್ತಮುಚ್ಯತೇ, ತದಾ ಸ ಭೇದಾಗ್ರಹೋ ಘಟಸ್ಯ ಕಥಂ ನ ಸ್ಯಾತ್? ವ್ಯವಹಾರಹೇತುರಿತಿ ಶೇಷಃ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಾನುಭವಾಪಲಾಪದೋಷಸ್ತಾವತ್। ವ್ಯವಹಾರೇ ಚ ನಿಮಿತ್ತಂ ನಾಸ್ತಿ। ನಚ ಭೇದಾಗ್ರಹಃ। ವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯವಹಾರಸ್ಯ ತಾದೃಶಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯತಾನಿಯಮಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಘಟಪಟಾವಪೀತರೇತರಭೇದಂ ನ ಗೃಹ್ಣೀತ ಇತೀತರೇತರಧರ್ಮಸಂಸರ್ಗವ್ಯವಹಾರಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

ನನು ಗೃಹ್ಯಮಾಣಯೋರ್ಭೇದಾಗ್ರಹೋ ವ್ಯವಹಾರಹೇತುಃ,ನ ಭೇದಾಗ್ರಹಮಾತ್ರಮ್। ನಚ ಘಟಪಟೌ ಸ್ವರೂಪಂ ಗೃಹ್ಣೀತಃ। ತತ್ ಕಥಮತಿಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ಚೇತ್। ಕಿಮಯಂ ವಿಶಿಷ್ಟೋ ಭೇದಾಗ್ರಹೋಽನ್ತಃಕರಣಸ್ಯ, ಉತಾಽತ್ಮನಃ? ನಾಽದ್ಯಃ, ತಸ್ಯಾಚೇತನತ್ವೇನ ಸ್ವರೂಪಗ್ರಹಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಉಪಪತ್ತೌ ವಾ ಸ ಕಥಂ ವಿಶಿಷ್ಟೋ ಭೇದಾಗ್ರಹೋ ಘಟಸ್ಯ ನ ಸ್ಯಾತ್? ತಥಾಚ ವ್ಯವಹಾರೋಽಪಿ ಸ್ಯಾತ್। ನನ್ವನ್ತಃಕರಣೇಽಸ್ತಿ ಚೈತನ್ಯಾರೋಪೋ ನ ಘಟೇ, ಅತೋ ನಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ಚೇತ್। ಕಿಂ ತಸ್ಯ ನಿಮಿತ್ತಮ್? ಸನ್ನಿಧಾನಮಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಸರ್ವಗತಾತ್ಮಸನ್ನಿಧಾನಂ ಘಟೇಽಪ್ಯಸ್ತೀತಿ ಕಥಂ ಸ ನ ಘಟಸ್ಯ ಸ್ಯಾತ್? ನನು ನ ಸಂಯೋಗಮಾತ್ರಂ ನಿಮಿತ್ತಮ್। ಕಿನ್ತೂಪಕಾರ್ಯೋಪಕಾರಕಭಾವೇ ಸತಿ। ಸ ಚಾಸ್ತ್ಯಾತ್ಮಾನ್ತಃಕರಣಯೋಃ। "ಪುರುಷಸ್ಯ ದರ್ಶನಾರ್ಥಮ್" ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್। ತರ್ಹಿ ಘಟೋಽಪಿ ಪುರುಷಸ್ಯೋಪಕಾರಕ ಇತಿ ಕಥಂ ಸ ನ ಘಟಸ್ಯ ಸ್ಯಾತ್?

ದ್ವಿತೀಯೇ ವ್ಯವಹಾರೋಽಪಿ ಕಿಮಾತ್ಮನ ಉತಾನ್ತಃಕರಣಸ್ಯ? ನಾಽದ್ಯಃ, ತಸ್ಯ ನಿರ್ವಿಕಾರಸ್ಯ ವ್ಯವಹಾರಕ್ರಿಯಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಉಪಪತ್ತೌ ವಾ ಕಿಮಿಚ್ಛಾಯಾಽಪರಾದ್ಧಮ್? ದ್ವಿತೀಯೇಽನ್ಯಗತೇನ ಭೇದಾಗ್ರಹೇಣಾನ್ಯತ್ರ ವ್ಯವಹಾರಶ್ಚೇತ್ ಕಥಂ ಸ ನ ಘಟಸ್ಯ ಸ್ಯಾತ್?

ಕಿಞ್ಚ ಯದಿ ಭೇದಾಗ್ರಹಾದನ್ತಃಕರಣಧರ್ಮ ಏವೇಚ್ಛಾಽಽತ್ಮನಿ ವ್ಯವಹ್ರಿಯತ ಇತ್ಯಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತದಾ ಘಟಸ್ಯಾಪ್ಯಾತ್ಮನಾ ಭೇದಾಗ್ರಹಾತ್ ಪೃಥುಬುಧ್ನೋದರಾಕಾರೋಽಹಮಿತಿ ವ್ಯವಹಾರಃ ಕಥಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಗೂಢಾಭಿಸನ್ಧೇರುತ್ತರಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯದ್ವಾಽತ್ರ ಚಾಽತ್ಮಾನ್ತಃಕರಣಯೋಶ್ಚ ಸ್ಫುಟಂ ಪ್ರತಿಭಾಸಮಾನಭೇದಯೋರಪೀತಿ ಹೃದಯಮ್। ಯದಿ ಭೇದಾಗ್ರಹಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಕಥಂ ಸ ಭೇದಾಗ್ರಹೋ ಘಟಸ್ಯಾಽತ್ಮನಶ್ಚ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಯೋಜನಾ।

ಅಥವೈವಂ ವದನ್ ಪ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ। ಭೇದಾಗ್ರಹಃ ಕಿಂ ಭೇದಗ್ರಹವಿರೋಧೀ, ನವೇತಿ। ನೇತಿ ಪಕ್ಷೇ ಕಥಂ ಸ ಘಟಸ್ಯಾಽತ್ಮನಾ ಪಟಾದಿನಾ ವಾ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯುತ್ತರಮ್।

h ॥ ಭೇದಗ್ರಹಸ್ಯ ಭೇದಾಗ್ರಹವಿರೇಧಿತ್ವೇ ಮನಸೋಽಪಿ ಭೇದೇನ ಗೃಹೀತತ್ವಾತ್ ಭೇದಾಗ್ರಹಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ನನು ಭೇದಗ್ರಹೋ ಭೇದಾಗ್ರಹವಿರೋಧೀ। ಸ ಚಾಸ್ತಿ ಘಟ ಇತಿ ಕುತಸ್ತತ್ರ ಭೇದಾಗ್ರಹಃ, ತತ್ಪ್ರಯುಕ್ತೋ ವ್ಯವಹಾರೋ ವೇತಿ ಗೂಢಾಭಿಸನ್ಧಿಮಜಾನತೋ ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷಮಾಶಯಾಽಹ ಮನ ಇತಿ।

p**p

॥॥॥॥॥॥॥॥॥।ಮನೋ ಮ ಇತಿ ಭೇದತಃ।

ಮನಸೋಽಪಿ ಗೃಹೀತತ್ವಾತ್॥॥॥॥॥॥॥॥॥।21॥**

(###sudha --)

ಭೇದತ ಇತಿ ತೃತೀಯಾರ್ಥೇ ತಸಿಃ। ಯದಿ ಭೇದಗ್ರಹೋ ಭೇದಾಗ್ರಹವಿರೋಧೀತಿ ಭೇದೇನ ಗೃಹ್ಯಮಾಣೇ ಘಟೇ ನ ಭೇದಾಗ್ರಹ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ, ತದಾ ಮೇ ಮನ ಇತಿ ಮನಸೋಽಪಿ ಭೇದೇನ ಗೃಹೀತತ್ವಾನ್ನಾಽತ್ಮನಾ ಭೇದಾಗ್ರಹಃ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಚ ಭೇದಾಗ್ರಹನಿಮಿತ್ತೋಽಹಮಿಚ್ಛಾಮೀತಿ ವ್ಯವಹಾರ ಇತ್ಯಸತ್। ಕಿನ್ತ್ವನುಭವನಿಮಿತ್ತ ಏವ। ಅತ ಏವ ನಾನ್ತಃಕರಣಧರ್ಮಸ್ಯಾಽತ್ಮನ್ಯಾರೋಪ ಇತ್ಯಪಿ ಯುಕ್ತಮ್। ಭೇದಗ್ರಹಸದ್ಭಾವೇನಾಽರೋಪಹೇತೋರ್ಭೇದಗ್ರಹಸ್ಯೋಪಯೋಗಾತ್। ನಹ್ಯವಿದಿತಭೇದಂ ಸಮ್ಬನ್ಧಿತಯಾ ಗೃಹ್ಯತೇ। ಆತ್ಮನ್ಯಪಿ ಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್।

h ॥ ಮನಸ ಆನುಮಾನಿಕತ್ವಾದಿನಿರಾಸಪೂರ್ವಕಂ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಕೇನ ಪುನಃ ಪ್ರಮಾಣೇನ ಮನೋ ಗೃಹ್ಯತೇ? ಸಾಕ್ಷಿಣೇತಿ ವದಾಮಃ। ತಥಾಹಿ ನ ತಾವಚ್ಚಕ್ಷುರಾದಿನಾ ತದವಗಮಃ, ಅರೂಪಿದ್ರವ್ಯತ್ವಾತ್। ಚಕ್ಷುರಾದ್ಯವ್ಯಾಪಾರೇಽಪ್ಯುಪಲಬ್ಧೇಃ। ನಚಾನುಮಾನೇನ, ಲಿಙ್ಗಾಭಾವಾತ್। ನನ್ವಸ್ತಿ ಯುಗಪಜ್ಜ್ಞಾನಾನುತ್ಪತ್ತಿರ್ಮನಸೋ ಲಿಙ್ಗಮ್। ತಥಾಹಿ ಬಾಹ್ಯೇನ್ದ್ರಿಯೇಷು ಸ್ವೈಃಸ್ವೈರ್ವಿಷಯೈರ್ಯುಗಪತ್ ಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟೇಷ್ವಾತ್ಮನಾಽಧಿಷ್ಠಿತೇಷ್ವಪಿ ನ ಯುಗಪಜ್ಜ್ಞಾನಾನಿ ಜಾಯನ್ತೇ। ತೇನ ಜ್ಞಾಯತೇಽಸ್ತ್ಯೇತೇಭ್ಯೋಽನ್ಯತ್ ಸಹಕಾರಿ। ಯತ್ಸಂಯೋಗಕ್ರಮವಶಾಜ್ಜ್ಞಾನಕ್ರಮಃ ಪ್ರಕ್ರಮತ ಇತಿ।

ಅತ್ರ ಕಶ್ಚಿದಾಹ -- ಆತ್ಮನ ಏವೈವಂವಿಧಸಾಮರ್ಥ್ಯಕಲ್ಪನೋಪಪತ್ತಾವನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಮನುಮಾನಮ್। ಮನಸಃ ಪ್ರತೀನ್ದ್ರಿಯಸಂಯೋಗವ್ಯಾಪಾರೇ ಕ್ರಮವತಿ ಕಾರಣಾನ್ತರಶೂನ್ಯೇಽನೈಕಾನ್ತಿಕಂ ಚ। ಫಲಸ್ಯ ಚ ವೃಕ್ಷಾತ್ ಪತತಃ ಕ್ರಮವರ್ತಿನ್ಯಾಕಾಶಸಂಯೋಗೇ ಕುಠಾರಾದಿವ್ಯಾಪಾರೇ ಚ। ಇನ್ದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಪ್ರತಿವಿಷಯಸಂಯೋಗವ್ಯಾಪಾರೇ ಚೇತಿ। ತದಯುಕ್ತಮ್। ದೃಷ್ಟಾನುಸಾರಿಣೀ ಹಿ ಕಲ್ಪನಾ। ಕರ್ತಾ ಹ್ಯನೇಕಕರಣಾಧಿಷ್ಠಾನೇನ ಯುಗಪನ್ನಾನಾ ಕಾರ್ಯಾಣಿ ಕುರ್ವಾಣೋ ದೃಷ್ಟಃ। ತಥಾಹಿ ಯುಗಪನ್ಮಾಣವಕೋ ಗಚ್ಛತಿ, ಪಠತಿ, ಪನ್ಥಾನಮೀಕ್ಷತೇ, ವಹತಿ ಚ ಕಮಣ್ಡಲುಮ್। ತಸ್ಮಾನ್ನೈಷ ಕರ್ತೃಧರ್ಮೋ ಯುಕ್ತಃ ಕಲ್ಪಯಿತುಮ್। ಕಿನ್ತು ದೃಷ್ಟತ್ವಾದ್ ದ್ರವ್ಯಾನ್ತರಮೇವಾವ್ಯಾಪಕಮ್। ಅನೈಕಾನ್ತ್ಯಂ ತು ನಾಸ್ತ್ಯೇವ। ತತ್ರಾಪಿ ಕ್ರಿಯಾಕ್ರಮಾದೇರ್ನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾದಿತಿ।

ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ ಅಸ್ತಿ ತಾವದವಿವೇಕಿನಾಮಪಿ ಮನಃಪ್ರತೀತಿಃ। ಮಮ ಮನೋಽನ್ಯತ್ರ ಗತಮಿತ್ಯಾದಿವ್ಯವಹಾರಾತ್। ನಚ ತೇ ಯುಗಪಜ್ಜ್ಞಾನಾನುತ್ಪತ್ತಿಂ ಜಾನನ್ತಿ। ಪ್ರತ್ಯುತ ಯುಗಪದೇವ ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಂ ಮನ್ಯನ್ತೇ। ಅನ್ಯಥಾ ವ್ಯಾಸಙ್ಗೇ ಕ್ರಮದರ್ಶನೇನಾನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಕ್ರಮಾನುಮಾನಂ ಪರಸ್ಯ ವ್ಯರ್ಥಂ ಸ್ಯಾತ್। ತಸ್ಮಾಲ್ಲಿಙ್ಗದಶನಾತ್ ಪ್ರಾಗೇವ ಭವದಿದಂ ಮನೋಜ್ಞಾನಂ ನ ತನ್ನಿಮಿತ್ತಕಮಿತಿ। ಅಸ್ತು ತರ್ಹಿ ಬುದ್ಧ್ಯಾದೀನಾಮಸಮವಾಯಿಕಾರಣಸ್ಯ ಸಂಯೋಗಸ್ಯಾಽಶ್ರಯತಯಾ ಮನಃಸಿದ್ಧಿಃ। ಮೈವಮ್। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನೇ ತಾವದಿನ್ದ್ರಿಯಾತ್ಮಸಂಯೋಗಸ್ಯೈವಾಸಮವಾಯಿಕಾರಣತ್ವಸ್ಯೋಪಪತ್ತೇಃ। ಅನುಮಿತ್ಯಾದೌ ಲಿಙ್ಗಜ್ಞಾನಾದೇಃ, ಸ್ಮೃತೌ ಭಾವನಾಯಾಃ, ಸುಖಾದಾವಿಷ್ಟಾರ್ಥೋಪಲಬ್ಧ್ಯಾದೇರಿತಿ। ನಿತ್ಯವಿಶೇಷಗುಣಾನಾಂ ಸಂಯೋಗಾಸಮವಾಯಿಕಾರಣತ್ವನಿಯಮಾನ್ನೈವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ವಿಭಾಗಜಶಬ್ದಜಶಬ್ದೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ಅಶ್ರಾವಣತ್ವೇನ ಹೇತುವಿಶೇಷಣಾನ್ನೇತಿ ಚೇತ್। ಯಥಾ ತರ್ಹಿ ವಿಭಾಗಾದಿಜಶಬ್ದೇ ಕಾರಣಾನ್ತರದರ್ಶನಾತ್ ತನ್ನಿರಸಾರ್ಥಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಣವೇಲಾಯಾಂ ಪ್ರಯತ್ಯತೇ, ತಥಾ ಸುಖಾದಿನಿರಾಸಾಯ ಪ್ರಯತನೀಯಮ್। ಅಸಮವಾಯಿಕಾರಣಾನ್ತರದರ್ಶನಸ್ಯ ತುಲ್ಯತ್ವಾತ್। ನಿಮಿತ್ತಂ ತದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಸಮವಾಯಿಕಾರಣಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಪ್ರಾಪ್ತೇರಿತಿ। ನಚ ಸುಖಾದ್ಯುಪಲಬ್ಧಿಕರಣತ್ವೇನ ಮನಃಸಿದ್ಧಿಃ। ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧತಯಾಽನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧೇಃ।

ಏವಮನುಮಾನಾನ್ತರಮಪಿ ನಿರಸನೀಯಮ್। ನಚಾಽಗಮೋ ಮನಸಿ ಪ್ರಮಾಣಮ್। ಜಾತಿಬಧಿರಾಣಾಮಪಿ ತತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾತ್। ತಸ್ಮಾತ್ ಸಿದ್ಧಂ ಸಾಕ್ಷಿಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಂ ಮನಸಃ। ತಸ್ಯ ಚ ತೇನೈವಾಽತ್ಮನೋ ಭಿನ್ನತಯಾ ಗ್ರಹಣಾದ್ ಭೇದಾಗ್ರಹಾಸಮ್ಭವೇನೇಚ್ಛಾಮ್ಯಹಮಿತಿ ನ ಭೇದಾಗ್ರಹನಿಬನ್ಧನೋವ್ಯವಹಾರ ಇತಿ।

h ll ಸಾಙ್ಖ್ಯೈಃ ಇಚ್ಛಾಯಾ ಅನ್ತಃಕರಣಧರ್ಮತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕಶ್ರುತಿಬಲಾತ್ "ಅಹಮಿಚ್ಛಾಮಿ' ಇತ್ಯಸ್ಯ ಭೇದಾಗ್ರಹನಿಮಿತ್ತಕವ್ಯವಹಾರತ್ವಕಲ್ಪನಮ್ ll

(###sudha --)

ನನುಚ "ಕಾಮಃಸಙ್ಕಲ್ಪೋ ವಿಚಿಕಿತ್ಸಾ ಶ್ರದ್ಧಾಽಶ್ರದ್ಧಾ ಧೃತಿರಧೃತಿರ್ಭೀರ್ಹೀರಿತ್ಯೇತತ್ ಸರ್ವಂ ಮನ ಏವ" ಇತಿ ಶ್ರುತೌ ಕಾಮಸ್ಯಾನ್ತಃಕರಣರೂಪತ್ವಂ ತಾವತ್ ಪ್ರತೀಯತೇ। ನಚ ಶ್ರೌತೇನಾರ್ಥೇನಾನ್ಯಥಾ ಭವಿತುಂ ಯುಕ್ತಮ್। ಅತೋ

ಬಲವದ್ಬಾಧಕೋಪನಿಪಾತಾದಿಚ್ಛಾಮ್ಯಹಮಿತಿ ಭೇದಾಗ್ರಹನಿಮಿತ್ತಂ ವ್ಯವಹಾರಮಾತ್ರಮೇತದಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್। ನತ್ವಾತ್ಮನ ಇಚ್ಛಾಸಮ್ಬನ್ಧಾನುಭವಃ। ನಚ ಮೇ ಮನ ಇತಿ ಭೇದಗ್ರಹಾತ್ ತದಗ್ರಹಾಸಮ್ಭವಃ। ಮೇ ಚೈತನ್ಯಮಿತಿವದ್ ವ್ಯವಹಾರಮಾತ್ರತ್ವಾತ್। ನಚೋಕ್ತಾನುಪಪತ್ತಿಃ। ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮಸಾಮಾದಿಕಾರ್ಯಂ ಹಿ ಬುದ್ಧಿರಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ। ಸಾ ಚಾಂಶತ್ರಯವತೀ। ಪುರುಷೋಪರಾಗಃ, ವಿಷಯೋಪರಾಗಃ, ವ್ಯಾಪಾರಾವೇಶಶ್ಚೇತ್ಯಂಶಾಃ। ಭವತಿ ಹ್ಯಹಮಿದಂ ಕರೋಮೀತಿ। ತತ್ರಾಹಮಿತಿ ಚೇತನೋಪರಾಗೋ ದರ್ಪಣಸ್ಯೇವ ಮುಖೋಪರಾಗೋ ಭೇದಾಗ್ರಹಾದತಾತ್ವಿಕಃ। ಇದಮಿತಿ ವಿಷಯೋಪರಾಗ ಇನ್ದ್ರಿಯಪ್ರನಾಡಿಕಯಾ ಪರಿಣತಿಭೇದೋ ದರ್ಪಣಸ್ಯೇವ ಮಲಸಮ್ಬನ್ಧಃ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಃ। ತಥೋಭಯಾಯತ್ತೋ ವ್ಯಾಪಾರಾವೇಶಃ। ಏಷೈವ ದಿಗಹಮಿಚ್ಛಾಮೀತ್ಯತ್ರಾಪೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಉಭಯೇತಿ।

h॥ ಅನ್ತಃಕರಣವೃತ್ತಿ ಆತ್ಮವೃತ್ತಿಭೇದೇನ ಕಾಮಸ್ಯ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಾತ್ ನೋಕ್ತಕಲ್ಪನಾ ಯುಕ್ತಾ ॥

(###sudha --)

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।ಉಭಯಾತ್ಮಕತಾ ಯತಃ ॥21 ॥**

(###sudha --)

ಕಾಮಸ್ಯ ತು ಮನಃ ಕಾಮಃ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ತುಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣೇ। ತತ ಇತ್ಯುಪಸ್ಕರ್ತವ್ಯಮ್। ಯತಃ ಕಾರಣಾತ್ ಕಾಮಸ್ಯೋಭಯಾತ್ಮಕತಾಽಸ್ತಿ। ಆತ್ಮಧರ್ಮತಾ ಮನೋಧರ್ಮತಾ ಚ। ತತ ಏವ ಮನಃ ಕಾಮ ಇತಿ ಶ್ರುತಿರುಪಪದ್ಯತೇ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಭವೇದಿದಂ ಭೇದಾಗ್ರಹಕಲ್ಪನಮ್। ಯದ್ಯಾತ್ಮನಃ ಕಾಮವತ್ತ್ವಂ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಂ ನ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈತದಸ್ತಿ। ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್। ದ್ವಿವಿಧೋ ಹಿ ಕಾಮೋಽಸ್ತಿ। ಏಕ ಆತ್ಮಧರ್ಮಃ, ಅಪರೋಽನ್ತಃಕರಣಧರ್ಮಃ। ತತ್ರಾನ್ತಃಕರಣಧರ್ಮಂ ಕಾಮಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಶ್ರುತಿಃ ಪ್ರವೃತ್ತಾ ನಾಽತ್ಮನಃ ಕಾಮವತ್ತ್ವಂ ಬಾಧತೇ। ನಹಿ ದೇವದತ್ತೋ ಗೋಮಾನಿತಿ ವಾಕ್ಯಂ ಯಜ್ಞದತ್ತಸ್ಯ ಗೋಸಮ್ಬನ್ಧಂ ಬಾಧಿತುಂ ಶಕ್ನೋತೀತಿ।

h॥ ಕಾಮದ್ವೈವಿಧ್ಯಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತದೇವಮ್। ಯದಿ ಕಾಮದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ ಪ್ರಮಿತಂ ಸ್ಯಾತ್, ಏತದೇವ ಕುತ ಇತಿ ಚೇತ್। ಶ್ರುತ್ಯನುಭವಬಲಾತ್ ತಾವತ್। ಪ್ರಕಾರಸಹಸ್ರಾನುಸರಣೇಽಪ್ಯಘಟನಾಯಾಂ ಖಲ್ವನುಭವಾಪಲಾಪಸಾಹಸಮಭ್ಯುಪೇಯಮ್। ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಂ ಚಾಽಹ ಪ್ರಿಯೇತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯವಿಭೇದತಃ।

ದ್ವೈವಿಧ್ಯೇ ದೃಶ್ಯತೇ ಚಾಸ್ಯತಸ್ಮಾದ್ ಭೇದಾಗ್ರಹಃ ಕುತಃ ॥22॥**

(###sudha --)

ಪ್ರಿಯಮಿತ್ಯಾತ್ಯನ್ತಿಕೇಷ್ಟಮುಚ್ಯತೇಽಪ್ರಿಯಮಿತಿ ಚ ತಾತ್ಕಾಲಿಕೇಷ್ಟಮ್। ವಿಷಯೇಣ ವಿಷಯಿಣ ಉಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಅಸ್ಯ ಕಾಮಸ್ಯ। ಅಯಮರ್ಥಃ ಅಸ್ತಿ ತಾವದಾಸ್ತಿಕಕಾಮುಕಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಸ್ರಕ್ಚನ್ದನವನಿತಾದೌ ಇದಂ ಮೇ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯೇಕತಃ ಕಾಮಃ। ಅನ್ಯತಸ್ತ್ ತ್ಯಜೇಯಮಿತಿ। ನಚೈಕ ಏವಾಯಮ್। ವಿರುದ್ಧರೂಪತ್ವಾತ್। ನಚ ದ್ವಾವಪಿ ಮನೋಧರ್ಮೌ, ಯೌಗಪದ್ಯಾತ್। ಯುಗಪತ್ ಸಜಾತೀಯಧರ್ಮಜನನಾಯೋಗಾತ್। ನಚ ಯೌಗಪದ್ಯಂ ನಾಸ್ತಿ। ಅನುಭವಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಬಾಧಕಾಭಾವಾಚ್ಚ। ತತ್ರಾ ಯೋಽಪ್ರಿಯವಿಷಯಃ ಸೋಽನ್ತಃಕರಣಧರ್ಮಃ, ಯಸ್ತು ಪ್ರಿಯವಿಷಯಃ ಸ ಆತ್ಮಧರ್ಮ ಇತಿ।

ಯದ್ವಾ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಶಬ್ದಾಭ್ಯಾಂ ಮುಕ್ತಿಸಂಸಾರಾವುಚ್ಯೇತೇ। ತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧಿವಿಭೇದೇನ ಕಾಮದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ। ಅಸ್ತಿ ತಾವತ್ ಸಂಸಾರೇ ಪ್ರಚುರೋಽಯಮನ್ತಃಕರಣವೃತ್ತಿರೂಪಃ ಕಾಮಃ। ಅಸ್ತಿ ಚಾಸೌ ಮುಕ್ತೌ। “ಸ ಯದಿ ಪಿತೃಲೋಕಕಾಮೋ ಭವತಿ” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ। ನಚೈಕ ಏವಾಯಮ್। ಮುಕ್ತಾವನ್ತಃಕರಣವಿಲಯಾತ್। ತಥಾಚಾಸಾವಾತ್ಮಧರ್ಮೋಽಭ್ಯುಪೇಯಃ। ನಚಾಽಗನ್ತುಕಧರ್ಮಸಮ್ಬನ್ಧೋ ಮುಕ್ತಾವಿತಿ ಪ್ರಾಗಪಿ ಕಾಮದ್ವೈವಿಧ್ಯಂ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತಿ।

ಶ್ರುತಿಬಾಧಪರಿಹಾರಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಮಾಹ ತಸ್ಮಾದಿತಿ। ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಸ್ಯ ಪರಿಹೃತತ್ವಾದ್ ಭೇದಾಗ್ರಹಃ ಕುತಃ ಪ್ರಮಾಣಾತ್ ಕಲ್ಪನೀಯಃ? ಕುತಶ್ಚಾನುಭವಾಪಲಾಪೇನ ವ್ಯವಹಾರಸ್ಯ ತನ್ನಿಮಿತ್ತತ್ವಮ್? ನ ಕುತೋಽಪೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಅನೇನಾಚೇತನಸ್ಯ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಂ ಸಾಧಯತಾಮನುಮಾನಾನಾಮಪಿ ಸ್ವವಚನವಿರೋಧಃ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಶ್ಚೋಕ್ತೌ ಭವತಃ। ದೃಷ್ಟಾನ್ತಶ್ಚ ಸಾಧ್ಯವಿಕಲಃ। ಅಚೇತನಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಸ್ಯ ಕ್ವಾಪ್ಯಸಮ್ಮತೇರಿತಿ।

h॥ “ನಾನುಮಾನಮ್’ ಇತ್ಯೇತತ್ಸೂತ್ರಖಣ್ಡಸ್ಯ ವರ್ಣಕಾನ್ತರಮ್॥

(###sudha --)

ಸೂತ್ರಾರ್ಥಮುಪಸಂಹರನ್ “ನಾನುಮಾನಮ್” ಇತ್ಯೇತತ್ ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ರಚನೇತಿ।

ರಚನಾನುಪಪತ್ತೇಸ್ತನ್ನ ಸರ್ವಜ್ಞಾನುಮಾಗತಮ್।

ಅಚೇತನಂ ಜಗತ್ಕರ್ತೃ॥॥॥॥॥॥॥॥॥23॥**

(###sudha --)

ತತ್ ತಸ್ಮಾತ್। ಸರ್ವಜ್ಞಾನುಮಾಗತಮನುಮಾನಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿಕಂ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್, ಪ್ರಮೇಯತ್ವಾದಿತಿ ಸರ್ವಜ್ಞಸಾಧಕಾನುಮಯಾಽವಗತಮ್। ಏತದನುಮಾನಸಿದ್ಧಸರ್ವಜ್ಞವಾಕ್ಯಾವಗತಮಿತಿ ಯಾವತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯದ್ವಾಽನುಮಾನಸಿದ್ಧಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕತ್ವೇನಾನುಮಾನಪ್ರಧಾನತ್ವೇನ ಚ ಸರ್ವಜ್ಞಾಭಿಮತಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಮೇವ ಸರ್ವಜ್ಞಾನುಮೋಽಚ್ಯತೇ। ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನ್ತರಸ್ಯ ಚೇದಂ ಪ್ರಯೋಜನಮ್। ಯತ್ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಮ್ ನ ಯೋಗಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಸಾಜ್ಞ್ಯಾಚಾರ್ಯವಚನೇನ ವಾಽಯಮರ್ಥಃ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತಿ, ತದಪಿ ಸೂತ್ರಸೂಚಿತಮೇವೇತಿ ಜ್ಞಾಪನಮ್। ಯದಾತು ಸರ್ವಜ್ಞಾಭಿಮತೋತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿತಯಾ ಭೇದಾನಾಂ ಪರಿಮಾಣಾದಿತ್ಯಾದಿಕಯಾಽನುಮಯಾಽವಗತಮನುಮಾನಮಿತಿ ಯೋಜನಾ। ತದಾ ವೈಚಿತ್ರ್ಯಪ್ರದರ್ಶನಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನ್ತರಪ್ರಯೋಜನಮ್। ಜಗತ್ಕರ್ತೃ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ ಜಗತ್ಕಾರಣಮ್।

h॥ ಅನ್ಯಾನಧಿಷ್ಠಿತಕ್ಷೀರಾದೀನಾಂ ದಧ್ಯಾದ್ಯಾತ್ಮನಾ ಪರಿಣಾಮಾದಿದರ್ಶನಾತ್

ಕಾರಕಾನ್ತರಾಪ್ರಯೋಜ್ಯತ್ವಲಕ್ಷಣಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಮಚೇನತನೇಷ್ವಸ್ತೀತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಪರಿಮಾಣಾದಿಹೇತುಭಿಸ್ತಾವನ್ಮಹದಾದಿಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ಕಿಮಪಿ ಮೂಲಕಾರಣಮಸ್ತೀತ್ಯವಗಮ್ಯತೇ। ತಸ್ಯಾಪಿ ಕಾರಣಾನ್ತರಕಲ್ಪನೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್, ಅನವಸ್ಥಾನಾಚ್ಚ। ತಸ್ಯ ಚ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ಕಾರಕಾನ್ತರಾಪ್ರಯೋಜ್ಯತ್ವಮೇವ, ನತು ಸ್ವೇಚ್ಛಾನುಸಾರಿತ್ವಮ್। ಯೇನೋಕ್ತದೋಷಃ ಸ್ಯಾತ್। ತಚ್ಚ ತತ್ಪ್ರಯೋಕ್ತುಃ ಕಾರಕಾನ್ತರಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಾದೇವ ಸಿದ್ಧಮ್। ನಚಾಚೇತನಸ್ಯ ತದಸಮ್ಭಾವಿತಮ್। ಅಚೇತನೇಷ್ವಪಿ ಪಯೋಮ್ಬುಪ್ರಭೃತಿಷು ದರ್ಶನಾತ್। ಅಚೇತನಮೇವ ಹಿ ಪಯೋಽನ್ಯಾನಧಿಷ್ಠಿತಮಪಿ ವತ್ಸವಿವೃದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ। ದಧಿಭಾವಂ ಚಾಽಪದ್ಯತೇ। ಘನವಿನಿರ್ಮುಕ್ತಂ ಚಾಮ್ಬು ಜಮ್ಬೀರನಾರಿಕೇಲಾದಿಷ್ವನೇಕವಿಧಂ ವಿಕಾರಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ। ನಾದೇಯಂ ಚಾಪಸರ್ಪತಿ। ತೃಣಂ ಚ ಗವಾ ಜಗ್ಧಂ ಕ್ಷೀರೀಭವತಿ। ಅಯಶ್ಚಾಯಸ್ಕಾನ್ತಮಭಿಸರ್ಪತಿ। ನಚ "ಇದಂ ನಾಚೇತನವಶಮ್" ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಃ। ತಸ್ಯೋಕ್ತಸ್ಥಾನೇಷ್ವೇವಾನೈಕಾನ್ತ್ಯಾತ್। ನಚೇದಂ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಾಂ ಸಮ್ಮತಮ್। ಯೇನ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಾರ್ಥಂ ಸೂತ್ರಮ್ "ಪಯೋಮ್ಬುವಚ್ಚೇತ್ ತತ್ರಾಪಿ" ಇತಿ। ತದ್ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಪಯೋಽಮ್ಬ್ವದಿ ಚೇತಿ।

h॥ ಚೇತನಾಚೇತನಮಾತ್ರಸ್ಯ ಭಗವದಧೀನತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕಶ್ರುತೇಃ ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಮಪಿ ನಾಚೇತನೇ ಸಮ್ಭಾವಿತಮ್॥

(###sudha --)

#sutraಓಂ ಪಯೋಮ್ಬುವಚ್ಚೇತ್ ತತ್ರಾಪಿಓಂ॥3॥**

(###sudha --)

॥॥॥॥॥॥॥ಪಯೋಮ್ಬ್ವದಿ ಚ ನೋಪಮಾ॥23॥**

(###sudha --)

ಏತತ್ ಪ್ರಶಾಸ್ತಿವಚನಾಚ್ಚೇತನಾಚೇತನಸ್ಯ ಚ।

ಉಪಮಾ ಸ್ವಾರ್ಥಸಮ್ಭಾವನಾಯಾಮಸ್ಮದೀಯಹೇತುವ್ಯಭಿಚಾರೇ ಚೇತಿ ಶೇಷಃ। ಯಥಾಽತ್ರ ಸಾಧ್ಯಂ ವ್ಯಭಿಚರತಿ ತಥಾ ಪಕ್ಷೇಽಪಿ ವ್ಯಭಿಚರತು ಹೇತುರಿತ್ಯೇವಮರ್ಥಂ ಹಿ ವ್ಯಭಿಚಾರೋದ್ಭಾವನಮ್। ತದತ್ರ ನ ಯುಜ್ಯತೇ। ಚೇತನಾಚೇತನಸ್ಯೈತತ್ಪ್ರಶಾಸ್ತಿವಚನಾತ್। ಪಾರಮೇಶ್ವರಪ್ರೇರಣಾಪ್ರತಿಪಾದಕಶ್ರುತೇಃ। ಆದ್ಯಶ್ಚಶಬ್ದೋ ಲೌಕಿಕಾನಾಂ ಸ್ವತನ್ತ್ರತಯಾ ಪ್ರತೀಯಮಾನಮಪೀತ್ಯರ್ಥೇ। ದ್ವಿತೀಯಸ್ತು ನ ಕೇವಲಮಚೇತನಸ್ಯ। ಕಿನ್ತೂಭಯಸ್ಯಾಪೀತಿ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಕಾರಕಾನ್ತರಾಪ್ರಯೋಜ್ಯತ್ವಲಕ್ಷಣಮಪಿ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ನ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯೋಪಪದ್ಯತೇ। ಅಸಮ್ಭಾವಿತತ್ವಾತ್। ಉಕ್ತಾನುಮಾನವಿರುದ್ಧತ್ವಾಚ್ಚ। ಯದುಕ್ತಮತ್ರ ಪಯೋಮ್ಬ್ವಾದಿವದಿತಿ। ತದಸತ್। ತತ್ರಾಪೀಶ್ವರಪ್ರೇರಣಾಯಾ "ಏತಸ್ಯ ವಾ ಅಕ್ಷರಸ್ಯ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಅತ ಏವ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಪರಪ್ರಯೋಜ್ಯತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವೋಽಪಿ ಪರಾಸ್ತ ಇತಿ। ಸೂತ್ರೇ ಪಯೋಮ್ಬುವದಿತ್ಯುಕ್ತೇಽಪಿ ನೋದಾಹರಣಮಾದರಣೀಯಮ್। ಸ್ಥಲಾನ್ತರೇ ಸಮ್ಭಾವನಾ ವ್ಯಭಿಚಾರಶ್ಚ ಭವಿಷ್ಯತ ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಾರ್ಥಸ್ಯ "ವ್ಯತಿರೇಕಾನವಸ್ಥಿತೇಶ್ಚಾನಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್" ಇತ್ಯುತ್ತರಸೂತ್ರಸ್ಯಾಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾಯ ಆದಿಪದಪ್ರಯೋಗಃ।

ಯದ್ವಾ ಪಯೋಮ್ಬುಗ್ರಹಣಮುಪಲಕ್ಷಣಮಿತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಽದಿಪದಂ ಪ್ರಯುಕ್ತಮ್। ಉತ್ತರಸೂತ್ರಂ ತು ಕೈಮುತ್ಯಾರ್ಥಮ್। ಚೇತನಪ್ರವೃತ್ತೇರಪೀಶ್ವರವ್ಯತಿರೇಕೇಣಾನವಸ್ಥಿತೇರಚೇತನಪ್ರವೃತ್ತೇಸ್ತದಧೀನತ್ವಂ ಕಿಮು ವಾಚ್ಯಮಿತಿ। ತದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾಯ ಚೇತನಾಚೇತನಸ್ಯ ಚೇತ್ಯುಕ್ತಮ್।

h || ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇ ಸಾಙ್ಖ್ಯೋಕ್ತಾನುಮಾನಭಙ್ಗಃ ||

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ಪರಿಮಾಣಾದಿತಿ ಹೇತುಸ್ತಾವದನೈಕಾನ್ತಿಕಃ। ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮಸಾಂ ಸಾಮ್ಯಾವಸ್ಥಾ ಹಿ ಪ್ರಕೃತಿರುಚ್ಯತೇ। ಸತ್ತ್ವಾದಯಶ್ಚ ಪರಿಮಿತಾ ಏವ। ಯಥೋಕ್ತಮ್

"ಅಬಗ್ನೀರನಭೋಽಹಙ್ಕೃನ್ಮಹತ್ತತ್ವಗುಣತ್ರಯೈಃ।

ಕ್ರಮಾದ್ ದಶೋತ್ತರೈಃ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।"

ಇತಿ। ನಚ ಪ್ರಕೃತಿರವ್ಯಕ್ತಾನ್ತರವತೀತಿ ಕಥಂ ನಾನೈಕಾನ್ತ್ಯಮ್? ನಚ ಪರಿಮಿತಸ್ಯಾಪಿ ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿತ್ವೇ ಬಾಧಕಮಸ್ತಿ। ಸಾರ್ವತ್ರಿಕಕಾರ್ಯಾನುತ್ಪತ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸರ್ವತ್ರ ಕಾರ್ಯಸದ್ಭಾವೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್। ಭಾವೇಽಪ್ಯನೇಕೈಸ್ತದುತ್ಪತ್ತ್ಯುಪಪತ್ತೇಃ। ಯುಕ್ತಂ ಚ ಪರಿಮಿತಾನಾಮೇವ ಕಾರಣತ್ವಮ್। ತನ್ತ್ವಾದಿಷು ದರ್ಶನಾತ್। ಅಪರಿಮಿತಸ್ಯ ಕೃತ್ಸ್ನೈಕದೇಶವಿಕಲ್ಪಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ। ಅಸ್ಮಾಕಂ ತ್ವೀಶ್ವರಶಕ್ತ್ಯೈವೋಪಪದ್ಯತೇ।

ಸಮನ್ವಯಾದಿತ್ಯಪ್ಯಸತ್। ಯತ್ ಕಾರ್ಯಂ ಯದನುಗತಿಮತ್ ತತ್ ತಾದೃಕ್ಕಾರಣೋಪೇತಮಿತ್ಯಸ್ಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತೇರವ್ಯಕ್ತಾದ್ ವ್ಯಕ್ತಜನ್ಮಾಙ್ಗೀಕಾರೇಣೈವ ಭಗ್ನತ್ವಾತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಶಕ್ತಿತಃ ಪ್ರವೃತ್ತೇಶ್ಚೇತ್ಯೇತದಪಿ ನ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥಸಾಧಕಮ್। ಅನ್ತರ್ಭಾವಿತಕಾರ್ಯತ್ವಮೇವ ಕಾರಣಸ್ಯ ಶಕ್ತಿರಿತ್ಯಸ್ಯ ಸಿದ್ಧೌ ಹಿ ತಥಾ ಸ್ಯಾತ್। ತಚ್ಚ ಸತ್ಕಾರ್ಯವಾದನಿರ್ವಾಹ್ಯಮಿತಿ। ಅತ ಏವ ವಿಭಾಗಾವಿಭಾಗಾವಪಿ ನಿರಸ್ತೌ। ವಿಭಾಗಾವಿಭಾಗಯೋರೇವ ಸತ್ಕಾರ್ಯವಾದಸಿದ್ಧ್ಯಧೀನಯೋರಸತ್ತ್ವಾತ್। ಸ್ವಪ್ರಕ್ರಿಯಾಮಾತ್ರೇಣಾರ್ಥಸಿದ್ಧೌ "ಸ್ಥೂಲಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಲೋಷ್ಟಾದೇಃ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ತಾರ್ಕಿಕಪರಿಕಲ್ಪಿತಾಭ್ಯಾಂ ವಿಭಾಗಾವಿಭಾಗಾಭ್ಯಾಂ ಪರಮಾಣುಕಾರಣತ್ವಮಪಿ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಸ್ತಾಂ ಪ್ರಪಞ್ಚಃ।

h॥ ಮನೋವೃತ್ತಿಕಾಮಸ್ಯ ಮನಉಪಾದನಕತ್ವಾದೇವ ತದ್ಧರ್ಮತ್ವವ್ಯವಹಾರಃ,

ದ್ವಿವಿಧಕಾಮಸ್ವಾಮಿತ್ವಂ ತು ಆತ್ಮನ ಏವೇತಿ ನಾಚೇತನಸ್ಯ ಇಚ್ಛಾವತ್ತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವಿದಂ ಘಟ್ಟಕುಟೀಪ್ರಭಾತಮನುಸರತಿ। ಇಚ್ಛಾವತ್ತ್ವಮಾತ್ಮನ ಏವ ನತು ಜಡಸ್ಯೇತ್ಯತ್ರ ಹಿ ಪ್ರಥಮಮನುಭವಃ ಪ್ರಮಾಣೀಕೃತಃ। ತತ್ರ ಚ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧೇ ಚೋದಿತೇಽನ್ತಃಕರಣಧರ್ಮ ಆತ್ಮಧರ್ಮಶ್ಚೇತಿ ಕಾಮಸ್ಯ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಾನ್ನ ವಿರೋಧ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಏವಞ್ಚಾಽತ್ಮನ ಏವೇಚ್ಛಾವತ್ತ್ವಂ ನತ್ವಚೇತನಸ್ಯೇತಿ ತ್ಯಕ್ತಮೇವೇತ್ಯಾಶಙ್ಕ್ಯಾಂ ಸಿಂಹಾವಲೋಕನನ್ಯಾಯೇನ ಪರಿಹರತಿ ದ್ವೈವಿಧ್ಯೇಽಪೀತಿ।

ದ್ವೈವಿಧ್ಯೇಽಪಿ ತು ಕಾಮಾದೇಃ ಕುತಃ ಸ್ವಾಮಿತ್ವಮಾತ್ಮನಃ॥24॥**

(###sudha --)

ಸಾಕ್ಷಾದನುಭವಾರೂಢಂ ಶಕ್ಯತೇಽಪೋದಿತುಂ ಕ್ವಚಿತ್।

ಕಾಮಾದೇರ್ದ್ವೈವಿಧ್ಯೇಽಪಿ ಸಾಕ್ಷಾದನುಭವಾರೂಢಮಾತ್ಮನಃ ಕಾಮಾದೇಃ ಸ್ವಾಮಿತ್ವಂ ತು ಕುತಃ ಪ್ರಮಾಣಾದಪೋದಿತುಂ ಶಕ್ಯತೇ? ನ ಕುತೋಽಪೀತಿ ಯೋಜನಾ। ಶ್ರುತ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾಽಽದಿಪದಗ್ರಹಣಮ್। ಅಪೋದಿತುಮಿತಿ ಸಮ್ಪ್ರಸಾರಣಂ ಛಾನ್ದಸಮ್।

ಅಯಮತ್ರೋತ್ತರಕ್ರಮಃ ಸತ್ಯಂ ಕಾಮೋ ದ್ವಿವಿಧ ಆತ್ಮಧರ್ಮೋ ಮನೋವೃತ್ತಿಶ್ಚೇತಿ। ತತ್ರ ಮನೋವೃತ್ತಿಮಪಿ ಕಾಮಂ ಪ್ರತ್ಯಾತ್ಮನ ಏವ ಸ್ವಾಮಿತ್ವಂ ನ ಮನಸಃ। ಅಹಂ ಕಾಮಯ ಇತಿ ಸಾಕ್ಷ್ಯನುಭವಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಮನಸಸ್ತು ಕಾಮಂ ಪ್ರತ್ಯುಪಾದಾನತ್ವಮೇವ। ಯಥಾ ಹಿ ಕ್ಷೇತ್ರೋಪಾದಾನಕಾನಾಮಪಿ ಸಸ್ಯಾನಾಂ ಕೃಷೀವಲ ಏವ ಸ್ವಾಮೀ, ನ ಕ್ಷೇತ್ರಮ್, ತಥೈವ। ನಚ ವಾಚ್ಯಮ್, ಮನಸ ಏವ ಕಾಮಸ್ವಾಮಿತ್ವಮ್, ಅಹಂ ಕಾಮಯ ಇತ್ಯನುಭವಸ್ತು ಭ್ರಾನ್ತಿಃ, ವ್ಯವಹಾರಮಾತ್ರಂ ವೇತಿ। ಬಾಧಕಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್। ನಚ ಕೌಟಸ್ಥ್ಯಂ ಬಾಧಕಮ್। ಅನ್ತಃಕರಣಸ್ಯೈವ ಕಾಮೋಪಾದಾನತ್ವೇನಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ಸ್ವಾಮಿತ್ವಮಾತ್ರೇಣ ಚ ಕೌಟಸ್ಥ್ಯಾವಿಘಾತಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಕೃಪಣಧನಸ್ಯೇವಾಽತ್ಮನೋ ವೈಯರ್ಥ್ಯಾಪತ್ತೇರಿತಿ। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಕ್ವಚಿದಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ಇಚ್ಛಾಸ್ವಾಮಿತ್ವಾಚೇತನತ್ವಯೋರೇವ ಪರಸ್ಪರವ್ಯಾಹತತ್ವಮ್, ನತ್ವಿಚ್ಛೋಪಾದನತ್ವಾಚೇತನತ್ವಯೋಃ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಸ್ತು ಕಾಮಸ್ವಾಮಿತ್ವಮಾತ್ಮನ ಏವ । ಮಾ ಭೂಚ್ಚ ಮನಸಃ । ತಥಾಽಪಿ ಪೂರ್ವೋತ್ತರವಿರೋಧಸ್ತದವಸ್ಥ ಏವ । ಇಚ್ಛಾಸ್ವಾಮಿತ್ವಾಭಾವೇಽಪಿ ಯಾದೃಶತಾದೃಶಸ್ಯೇಚ್ಛಾವತ್ತ್ವಸ್ಯ ಮನಸ್ಯಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಇಚ್ಛೇತಿ ।

ಇಚ್ಛಾಸ್ವಾಮಿತ್ವಮೇವೋಕ್ತಮಿಚ್ಛಾವತ್ತ್ವಂ ನಚಾಪರಮ್ ॥25॥**

(###sudha --)

"ಅಚೇತನೇಚ್ಛಾಽಪಗತಾ" ಇತ್ಯಾದಾವಿಚ್ಛಾಸ್ವಾಮಿತ್ವಮೇವೇಚ್ಛಾವತ್ತ್ವಮುಕ್ತಮ್ । ನಚಾಪರಮಿಚ್ಛೋಪಾದಾನತ್ವಲಕ್ಷಣಮ್ । ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸ್ಯಾದತ್ರ ಪೂರ್ವಾಪರವಿರೋಧಃ । ಯದಿ ಯದೇವೇಚ್ಛಾವತ್ತ್ವಂ ಪ್ರಾಙ್ಮನಸೋ ನಿಷಿದ್ಧಮ್, ತದೇವಾತ್ರ ಪುನರಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ । ನಚೈತದಸ್ತಿ । ಪೂರ್ವಂ ಹೀಚ್ಛಾಸ್ವಾಮಿತ್ವಲಕ್ಷಣಮಿಚ್ಛಾವತ್ತ್ವಮಾತ್ಮನ ಏವ ನತ್ವಚೇತನಸ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತಸ್ಯೈವ ಕರ್ತೃತ್ವೋಪಯೋಗಾತ್ । ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥತಯಾ ತ್ವಿಚ್ಛೋಪಾದಾನತ್ವಲಕ್ಷಣಮಿಚ್ಛಾವತ್ತ್ವಮಿದಾನೀಂ ಮನಸೋಽಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತ ಇತಿ ಕುತೋ ವಿರೋಧ ಇತಿ ।

h ॥ ಆತ್ಮನಃ ಕಾಮಸ್ವಾಮಿತ್ವಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷ್ಯನುಭವಸಿದ್ಧತ್ವಮ್, ಕರ್ತೃತ್ವವ್ಯಾಪ್ತತ್ವತ್ವಂ ಚ ॥

(###sudha --)

ಯದ್ವಾ ಕಾಮಸ್ಯ ದ್ವೈವಿಧ್ಯೇನ ಮನಸೋಽಪಿ ಕಾಮವತ್ತ್ವಾತ್ ಕರ್ತೃತ್ವಮುಪಪತ್ಸ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ದ್ವೈವಿಧ್ಯೇಽಪೀತಿ । ದ್ವಯೋಃ ಕಾಮವತ್ತ್ವೇಽಪಿ ಕಾಮಸ್ವಾಮಿತ್ವಮಾತ್ಮನ ಏವ, ನತು ಮನಸಃ । ನಿರಪವಾದಸಾಕ್ಷ್ಯನುಭವಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ । ಮನಸಸ್ತು ಕಾಮೋಪಾದನತ್ವಮೇವೇತಿ । ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಇಚ್ಛೇತಿ । ಇಚ್ಛಾಸ್ವಾಮಿತ್ವಲಕ್ಷಣಮೇವೇಚ್ಛಾವತ್ತ್ವಂ ಪ್ರಾಕ್ ಕರ್ತೃತ್ವೋಪಯುಕ್ತಮುಕ್ತಮ್ । ನ ಪುನರಿಚ್ಛೋಪಾದಾನತ್ವಲಕ್ಷಣಮ್ । ಯೋ ಹೀಚ್ಛತಿ ಸ ಪ್ರಯತತೇ, ನತು ಯದಿಚ್ಛಾ ಭವತಿ ತದಿತಿ । ತಸ್ಮಾದಿಚ್ಛಾಸ್ವಾಮಿತ್ವಾಚ್ಚೇತನಸ್ಯೈವ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ನಾಚೇತನಸ್ಯ । ತಸ್ಯೇಚ್ಛೋಪಾದನತ್ವೇಽಪೀಚ್ಛಾಸ್ವಾಮಿತ್ವಾಭಾವಾದಿತಿ ।

h ॥ ಆತ್ಮನಃ ಇಚ್ಛಾಂ ಪ್ರತಿ ಯಥೇಷ್ಟವಿನಿಯೋಕ್ತೃತ್ವಾಭಾವಾತ್ ಸ್ವಾಮಿತ್ವಾಭಾವಮಾಶಯ ಪರಿಹಾರಕಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್ । ಸ್ವಂ ನಾಮ ತದ್ ಭವತಿ, ಯದ್ ಯಥೇಷ್ಟವಿನಿಯೋಗಯೋಗ್ಯಮ್ । ಯಥಾ ಗವಾದಿ । ಸ್ವಾಮೀ ಚ ಸ ಉಚ್ಯತೇ ಯೋ ಯಥೇಷ್ಟವಿನಿಯೋಕ್ತಾ । ನಚೇಚ್ಛಾತ್ಮನೋರೇತದಸ್ತಿ । ಯಸ್ಮಾದಾಸ್ತಿಕಕಾಮುಕಸ್ಯ ನಿಷಿದ್ಧೇಚ್ಛಾಂ ನಿಯಚ್ಛತೋಽಪಿ ಸಾಽಽವಿರ್ಭವತಿ । ಪ್ರಯತಮಾನಸ್ಯಾಪಿ ವಿಹಿತೇಚ್ಛಾ ನೋದೇತಿ । ತತ್ ಕಥಮಿಚ್ಛಾಸ್ವಾಮಿತ್ವಮಾತ್ಮನಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್ । ಕಿಮಿಚ್ಛಾಽಽತ್ಮನಃ ಸರ್ವಥಾಽಪಿ ವಶಾ ನ ಭವತೀತ್ಯುಚ್ಯತೇ, ಉತ ಕಿಞ್ಚಿದ್ವಶತ್ವಮಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಅನುಭವವಿರೋಧಾತ್ ।

ಇಚ್ಛತಿ ದೇವದತ್ತ ಇತ್ಯಾದಿವ್ಯವಹಾರವಿರಹಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚ। ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ಸಿದ್ಧಂ ಸ್ವಾಮಿತ್ವಮಿತ್ಯಾಹ -- ಕಿಞ್ಚಿದಿತಿ।

ಕಿಞ್ಚಿತ್ ತದ್ವಶಗತ್ವೇಽಪಿ ಸ್ವಾಮಿತ್ವಂ ಲೋಕವದ್ ಭವೇತ್।

ಪ್ರಬಲವಿರೋಧಿವಶಾದತ್ಯನ್ತವಶತ್ವಾಭಾವೇಽಪೀಚ್ಛಾಯಾಃ ಕಿಞ್ಚಿದಾತ್ಮವಶತ್ವಮಾತ್ರೇಣಾಪಿ ತಾಂ ಪ್ರತ್ಯಾತ್ಮನಃ ಸ್ವಾಮಿತ್ವಂ ಭವೇದೇವ। ಕಥಮ್? ಯಥಾಽತ್ಯನ್ತಮವಶಾಯಾಮಪಿ ಗವಿ ಕಿಞ್ಚಿದ್ವಶತ್ವಮಾತ್ರೇಣ ದೇವದತ್ತಸ್ವಾಮಿತ್ವಂ ಲೋಕೇ ದೃಷ್ಟಮ್, ತಥೈವ। ಅನ್ಯಥಾ ತದಪಿ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h॥ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ನಿರುಪಚರಿತಂ ಕಾಮಸ್ವಾಮಿತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇವಂಸತ್ಯೇಕಂ ಸನ್ದಿತ್ಸತೋಽನ್ಯಚ್ಚ್ಯವತ ಇತ್ಯಾಪನ್ನಮ್। ಅಚೇತನಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ನಿರಾಕರ್ತುಮಾತ್ಮನ ಏವೇಚ್ಛಾಸ್ವಾಮಿತ್ವಮ್, ನತು ಮನಸ ಇತಿ ಸಮರ್ಥಿತಮ್। ತರ್ಹೀಶ್ವರಸ್ಯಾಪಿ ಕುಲಾಲಾದಿಮನೋವೃತ್ತೀಚ್ಛಾಂ ಪ್ರತಿ ಸ್ವಾಮಿತ್ವಂ ನಾಸ್ತೀತಿ ಘಟಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಚ "ಇತರವ್ಯಪದೇಶಾತ್" ಇತ್ಯಧಿಕರಣವಿರೋಧ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸರ್ವಾತ್ಮೇತಿ।

ಸರ್ವಾತ್ಮತನ್ತ್ರಕಾಮಾದೇಃ ಕಿಮುತೈವ ಪರೇಶಿತುಃ॥26॥

(###sudha --)

ಯದಾ ಜೀವಸ್ಯಾಪಿ ಕಾಮಾದಿಸ್ವಾಮ್ಯಂ ತದಾ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ತನ್ತ್ರಮಧೀನಂ ಕಾಮಾದಿ ಯಸ್ಯಾಸೌ ತಥೋಕ್ತಃ। ಸರ್ವೇಷಾಮಾತ್ಮನಾಂ ತನ್ತ್ರಂ ಸಾಧನಂ ಯಃ ಕಾಮಸ್ತಸ್ಯಾಽದಿಃ ಕಾರಣಂ ತಸ್ಯ ಪರೇಶಿತುಃ ಕಾಮಸ್ವಾಮಿತ್ವಂ ಕಿಮುತೈವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್?

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಜೀವೇಶ್ವರೌ ದ್ವಾವಪಿ ಶರೀರಮಧಿತಿಷ್ಠತಃ। ತತ್ರೇಶ್ವರೋಽನ್ತಃಕರಣಂ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತತ್ರ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನರೂಪಾ ವೃತ್ತೀಃ ಸ್ವೇಚ್ಛಾಜ್ಞಾನಪ್ರಯತ್ನೈರುತ್ಪಾದ್ಯ ಬಾಹ್ಯಕಾರಣಾನಿ ಚಾಧಿಷ್ಠಾಯ ಘಟಾದ್ಯುತ್ಪಾದಯತಿ। ಜೀವಸ್ತು ತದ್ದತ್ತಸ್ವಾಮ್ಯೋಽವತಿಷ್ಠತೇ। ಯಥೋಕ್ತಂ "ಬುದ್ಧಿರ್ಜ್ಞಾನಮ್" ಇತ್ಯಾದಿ। ತಸ್ಮಾದೀಶ್ವರಸ್ಯೈವ ಮುಖ್ಯಂ ಸ್ವಾಮ್ಯಂ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಚ। ಜೀವಸ್ಯ ತ್ವಮುಖ್ಯಮೇವೇತಿ। ತಥಾಚೋಕ್ತಮ್ "ಸ್ವಸ್ವಾಮಿಭಾವೋ ಧ್ರುವ ಏಷ ಯತ್ರ ತರ್ಹ್ಯಚ್ಯುತೇಽಸಾವಿತಿ ಕೃತ್ಯಯೋಗಃ" ಇತಿ।

h॥ ಉಪಜೀವ್ಯಾನುಭವವಿರೋಧಾತ್ ಮನಸಃ ಕಾಮಸ್ವಾಮಿತ್ವಾಭಿಧಾಯಕಶ್ರುತೇರರ್ಥಪ್ರಚ್ಯಾವನಮ್॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯದುಕ್ತಂ ನಿರಪವಾದಾನುಭವಬಲಾದಾತ್ಮನ ಏವೇಚ್ಛಾಸ್ವಾಮಿತ್ವಮಿತಿ। ತದಯುಕ್ತಮ್।
"ಕಾಮಃ ಸಙ್ಕಲ್ಪಃ" ಇತಿ ಮನಸಃ ಕಾಮಸ್ವಾಮಿತ್ವಾಭಿಧಾತ್ರ್ಯಾಽಪೌರುಷೇಯತ್ವೇನ ಬಲವತ್ಯಾ ವೇದವಾಚೈವಾಪೋದಿತತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಚೇತಿ।

ನಚಾನುಭವಗಂ ಕಾಮಸ್ವಾಮಿತ್ವಂ ವೇದವಾಗಪಿ।

ಶಕ್ತಾಽಪವದಿತುಂ ತಸ್ಮಾತ್ ಸಾ ತದನ್ಯಾಭಿಧಾಯಿನೀ ॥27॥**

(###sudha --)

ಕಾಮಸ್ವಾಮಿತ್ವಮಾತ್ಮನ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಕಾಮಾದ್ಯನುವಾದೇನ ಖಲ್ವಿಯಂ ವೇದವಾಕ್ ಆತ್ಮೋಪಾದಾನತ್ವಂ ವೈಶೇಷಿಕಾದಿಮತಪ್ರಾಪ್ತಂ ವಾರಯಿತುಂ ತೇಷಾಂ ಮನೋರೂಪತ್ವಮಾಚಷ್ಟೇ। ಕಾಮಾದಿಸ್ವರೂಪಂ ಚ ಸಾಕ್ಷ್ಯನುಭವೇನೈವ ಸಿದ್ಧಮಿತಿ ತಸ್ಯೋಪಜೀವ್ಯತ್ವಮ್। ಸ ಚ ತಾನಾತ್ಮಸ್ವಾಮಿಕಾನೇವ ವಿಷಯೀಕರೋತಿ। ನಚೋಪಜೀವಕಮುಪಜೀವ್ಯಮಪವದಿತುಂ ಶಕ್ನೋತಿ। ವೇದಸ್ಯೋತ್ಸರ್ಗತೋ ಬಲವತ್ತ್ವೇಽಪ್ಯುಪಜೀವ್ಯಾಪೇಕ್ಷಯಾ ದೌರ್ಬಲ್ಯಮೇವ। ಯಥಾಽಽಹುಃ

"ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮಾಗಮಸ್ಯೈವ ಜಾತ್ಯಾ ತೇಷು ತ್ರಿಷು ಸ್ಮೃತಮ್।

ಉಪಜೀವ್ಯವಿರೋಧೇ ತು ನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಮುಷ್ಯ ಚ"

ಇತಿ। ಅತೋ ನ ಶ್ರುತೇರನುಭಾವಾಪದಕತ್ವಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ। ತರ್ಹಿ ಶ್ರುತೇಃ ಕಾ ಗತಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತಸ್ಮಾದಿತಿ। ಉಪಜೀವ್ಯತ್ವೇನ ಬಲವತಾಽನುಭವೇನ ಬಾಧಿತತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ತದನ್ಯಾಭಿಧಾಯಿನೀ ಸ್ವಾಮಿತ್ವಾದನ್ಯಸ್ಯೋಪಾದಾನತ್ವಸ್ಯಾಭಿಧಾಯಿನೀ।

h॥ ಮನಸಃ ಕಾಮಸ್ವಾಮಿತ್ವೇ ಮೋಕ್ಷೇಚ್ಛಾಯಾ ಅಪಿ ಮನೋಗತತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗೇನ

ಸಾಧನಾನನುಷ್ಠಾತುರಾತ್ಮನೋ ಮೋಕ್ಷಃ, ತದನುಷ್ಠಾತುಸ್ತು ಮನಸೋ ನಾಶ ಇತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್॥

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಮುಪಜೀವ್ಯಬಾಧಾತ್ ಕಿನ್ತೂಪಪತ್ತಿವಿರೋಧಾಚ್ಚೇತ್ಯಾಹ -- ಮೋಕ್ಷಕಾಮ ಇತಿ।

p**p

ಮೋಕ್ಷಕಾಮೋ ಭವೇದನ್ಯೋ ಯದಿ ಮುಕ್ತಾದ್ ಭವಿಷ್ಯತಃ।

ಯದಿ ಕಾಮೋಽನ್ತಃಕರಣಕರ್ತೃಕಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಮೋಕ್ಷಕಾಮೋಽಪ್ಯನ್ತಃಕರಣಸ್ಯೈವ ಸ್ಯಾತ್। ಮೋಕ್ಷಸ್ತು ಆತ್ಮನ ಇತಿ ಚ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್। ತಥಾಚ ಯೋ ಮುಕ್ತೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ ತಸ್ಮಾದನ್ಯ ಏವ ಮೋಕ್ಷಕಾಮ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ಕಾಮಸ್ಯಾನ್ಯಗತತ್ವೇ ಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾತಾಽಪ್ಯನ್ಯ ಏವೇತ್ಯಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಫಲಕಾಮನಾಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನಯೋರೇಕನಿಷ್ಠತ್ವದೃಷ್ಟೇಃ।
ತಥಾಚಾಕೃತಾಭ್ಯಾಗಮಕೃತವಿಪ್ರಣಾಶಪ್ರಸಙ್ಗಃ।

h॥ ಪ್ರಯೋಜನಶೂನ್ಯತ್ವಾತ್, ಪುರುಷಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಂ ಪ್ರಕೃತೇರಿಚ್ಛಾಸಾಧನಯೋರಙ್ಗೀಕಾರಾಯೋಗಃ॥

(###sudha --)

ನನು ನಾಯಂ ದೋಷಃ। ಪುರುಷವಿಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಂ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ದೃಶ್ಯತೇ ಹಿ ಪರಪ್ರಯೋಜನಾರ್ಥಂ ಜನಾನಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತಿ। ಅತ್ರೇದಮುಪತಿಷ್ಠತೇ ಮೋಕ್ಷಕಾಮಸ್ಯೇತಿ।

ಮೋಕ್ಷಕಾಮಸ್ಯ ಕಿಂ ತೇನ ಸ್ವನಾಶಾರ್ಥಂ ಚ ಕೋ ಯತೇತ್॥28॥**

(###sudha --)

ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್। ಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾತುರಿತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಪರಪ್ರಯೋಜನಾರ್ಥಂ ಪ್ರವರ್ತಮಾನಾಃ ಖಲು ಲೋಕೇ ದೃಷ್ಟಮದೃಷ್ಟಂ ವಾ ಕಿಮಪಿ ಪ್ರಯೋಜನಮನುಸನ್ದಧಾನಾಃ ಪ್ರಾಯೇಣೋಪಲಭ್ಯಾಃ। ತಥಾಽತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಪ್ರಯೋಜನೇನ ಭಾವ್ಯಮ್। ನಚ ತದಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ಪ್ರಕೃತಿಲಯಸ್ಯೈವ ಮೋಕ್ಷತ್ವಾತ್ ಪುರುಷಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಂ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಸ್ವನಾಶೇಚ್ಛಾಸಾಧನಯೋರಙ್ಗೀಕಾರಾಯೋಗಃ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನಮನನುಸನ್ಧಾಯೈವ ಜೀವಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಂ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ, ಯಥಾ ಕೃಪಾಲುತ್ವೇನ ಭವತಾಮೀಶ್ವರಸ್ಯೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ವನಾಶಾರ್ಥಂ ಚೇತಿ। ನ ಕೇವಲಂ ಪರಪ್ರಯೋಜನಾರ್ಥಾ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ಯುಜ್ಯತೇ। ಪ್ರಕೃತಿಲಯೋ ಹಿ ಮೋಕ್ಷೋ ನಾಮ। ನಹಿ ಕೋಽಪಿ ಕೃಪಾಲುರಾತ್ಮನಾಶಾರ್ಥಂ ಯತಮಾನೋ ದೃಷ್ಟ ಇತಿ। ಯದ್ಯಪ್ಯತ್ರಾನಾಧೇಯಾತಿಶಯಸ್ಯ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯಸ್ಯೋಪಕಾರ್ಯತ್ವಮಪಿ ಕ್ವಚಿನ್ನ ದೃಷ್ಟಮಿತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ತಥಾಽಪಿ ತಚ್ಛಿಷ್ಯೈರೇವೋಹ್ಯತಾಮಿತಿ ತದಭ್ಯುಪಗಮೇನ ದೂಷಣಾನ್ತರಮಿದಮುಕ್ತಮ್।

h॥ ಅಚೇತನಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಾನುಸನ್ಧಾನಾಯೋಗ್ಯತ್ವೇ ಪುರುಷಮೋಕ್ಷಾನುಸನ್ಧಾನಾದ್ಯಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ,

ತತ್ಸ್ವಭಾವತ್ವಙ್ಗೀಕಾರೇ ಸಂಸಾರಾದ್ಯಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಿದಮಯುಕ್ತಮ್। ಚೇತನೋ ಹಿ ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನಮನುಸನ್ದಧ್ಯಾತ್। ಸ್ವನಾಶಾಚ್ಚ ಬಿಭ್ಯತ್ ಪರಾವರ್ತೇತ। ಪ್ರಕೃತಿಸ್ತ್ವಚೇತನಾ ಕಥಮೇವಂ ಪರ್ಯನುಯೋಗಮರ್ಹತೀತಿ। ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಕಥಮಾತ್ಮಮೋಕ್ಷಮಪ್ಯನುಸನ್ಧಾಯ ಪ್ರವರ್ತೇತ? ಸ್ವಭಾವೋಽಯಂ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯೇತಿ ಚೇತ್। ತರ್ಹಿ ಕದಾಽಪಿ ಸಂಸಾರೋಽಸ್ಯ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಭೋಗಾರ್ಥಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಸ್ವಭಾವ

ಇತಿ ಚೇತ್। ತರ್ಹಿ ಮೋಕ್ಷಾಭಾವಃ। ಉಭಯಸ್ವಾಭಾವತ್ವೇ ತೂಭಯಂ ನ ಸ್ಯಾತ್, ವಿರೋಧಾತ್। ಅವಿರೋಧೇ ವಾ ಯುಗಪದುಭಯಂ ವಾ ಸ್ಯಾತ್। ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕಾಭಾವಾತ್। ಭೋಗೇಷೂಪಭುಕ್ತೇಷು ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಭೋಗಾನಾಮಾನನ್ತ್ಯೇನಾಪರಿಸಮಾಪ್ತೇರಿತಿ।

ಅಯಂ ಪ್ರಸಙ್ಗಾರ್ಥಃ ಯದ್ಯಾತ್ಮಾ ನ ಕಾಮಕರ್ತಾ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಮುಮುಕ್ಷುರಪಿ ನ ಸ್ಯಾತ್। ತತಶ್ಚ ನ ತದರ್ಥಂ ಪ್ರಯತೇತ। ತಥಾಚ ನ ಮುಚ್ಯೇತ। ಪರಪ್ರವೃತ್ತೇಃ ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನಭಾವಾಭಾವಯೋರಯುಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ।

h॥ ಧಾತುಷು ಪರಸ್ಮೈಪದಾದಿಪ್ರದರ್ಶನಸ್ಯ ಪ್ರಾಯಿಕತ್ವಾತ್ "ಯತೇತ್' ಇತಿ ಸಾಧು॥

(###sudha --)

"ಬಹುಲಮೇತನ್ನಿದರ್ಶನಮ್" ಇತಿ ಸ್ಮರಣಾದ್ ಯತೇದಿತಿ ಪರಸ್ಮೈಪದಮ್। ತಥಾಚಾಽಹ

"ಚನ್ದ್ರಾದಯಸ್ತು ಮನ್ಯನ್ತೇ ಸರ್ವಸ್ಮಾದುಭಯಂ ಪದಮ್" ಇತಿ।

h॥ ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವಯೋಃ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಸ್ಯ ಅನುಭವಸಿದ್ಧತ್ವಮ್, ವೈಯಧಿಕರಣ್ಯೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಶ್ಚ॥

(###sudha --)

ಏವಮನೀಶ್ವರಸಾಙ್ಖ್ಯಮತಂ ಸಾಧಾರಣದೂಷಣೈರಪಾಕೃತ್ಯ ಯೇ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಪ್ರಕೃತೇರೇವ, ಭೋಕ್ತೃತ್ವಂ ತ್ವಾತ್ಮನ ಇತಿ ಮನ್ಯನ್ತೇ ತನ್ಮತಂ ದೂಷಯತಿ -- ಕರ್ತೃತ್ವಮಿತಿ।

ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಯಸ್ಯ ತಸ್ಯೈವ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಮುಪಲಭ್ಯತೇ।

ವಿಭಾಗೇ ಚ ತಯೋರ್ಮಾನಂ ನೈವ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಕ್ವಚಿದ್ ಭವೇತ್ ॥29॥**

(###sudha --)

ಯದ್ವಾ, ಏವಮಾತ್ಮನಃ ಕರ್ತೃತ್ವಮುಪಪಾದ್ಯ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಮಪ್ಯನೇನೈವೋಪಪಾದಯತಿ। ಯೇನ ಮಯೇದಂ ಕೃತಂ ಸ ಏವಾಹಂ ತತ್ಫಲಂ ಭುಞ್ಜ ಇತಿ ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವಯೋಃ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾನುಭವಾತ್ ತದ್ವೈಯಧಿಕರಣ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽನುಭವವಿರೋಧ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಭ್ರಾನ್ತೋಽಯಮನುಭವ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಬಾಧಕಾಭಾವಾದಿತ್ಯಾಹ -- ವಿಭಾಗೇ ಚೇತಿ। ತಯೋಃ ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವಯೋಃ। ವಿಭಾಗೇ ವ್ಯಧಿಕರಣತ್ವೇ। ಅಕೃತಾಭ್ಯಾಗಮಕೃತವಿನಾಶೌ ಚೈವಂಸತಿ ಸ್ಯಾತಾಮಿತಿ।

h॥ ಪ್ರಕೃತೇರೇವ ಬನ್ಧಮೋಕ್ಷಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಃ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯದುಕ್ತಮಾತ್ಮನೋ ಮೋಕ್ಷೋ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ। ತದಿಷ್ಟಾಪಾದನಮ್। ಪ್ರಕೃತೇರೇವ ಮೋಕ್ಷಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ನಚ ಬನ್ಧಮೋಕ್ಷಯೋರ್ವೈಯಧಿಕರಣ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ। ಬನ್ಧಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಕೃತಿಗತತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸಕಲಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತೀಹಾಸಪುರಾಣಾನುಭವೈರ್ಬನ್ಧಮೋಕ್ಷಯೋರಾತ್ಮಗತತ್ವಾವಗಮೇನ ತದ್ವಿರೋಧಾದಿತ್ಯಾಶಯವಾನುಪಸಂಹರತಿ --ಸರ್ವೇತಿ।

h॥ ಸಾಙ್ಖ್ಯಮಾಯಾವಾದಸಮಯಯೋಃ ಸಾಮ್ಯಮ್, ಮಾಯಾವಾದಸ್ಯಾಪಿ ಏತತ್ಸೂತ್ರೇಣ ನಿರಾಕೃತತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಸರ್ವಮಾನವಿರೋಧೈಕದುರ್ದೀಕ್ಷಾದೀಕ್ಷಿತಸ್ತ್ವಯಮ್।

ಮಾಯಾವಾದ್ಯುಪಮಾಂ ಯಾಯಾತ್ತಚ್ಛಶಬ್ದಾನ್ನಿರಾಕೃತಃ॥30॥**

(###sudha --)

ಸರ್ವಮಾನವಿರೋಧ ಏವ ಯಾ ಪ್ರಧಾನದುರ್ದೀಕ್ಷಾ ದುಷ್ಟೋಽನುಷ್ಠಾನಸಙ್ಕಲ್ಪಃ, ತಯಾ ದೀಕ್ಷಿತೋಽಯಂ ತು ಸಾಙ್ಖ್ಯೋ ಮಾಯಾವಾದಿನಾಮುಪಮಾತ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ನುಯಾತ್। ತೇಽಪಿ ಹಿ ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವಾದಿಸಕಲಧರ್ಮವಿಕಲಮಸತ್ಕಲ್ಪಂ ಚೈತನ್ಯಮಾತ್ರಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯಾವಿದ್ಯಾಯಾ ಏವಾಚೇತನಾಯಾ ಬನ್ಧಮೋಕ್ಷಾಧಿಕರಣತ್ವಂ ಚಾಭ್ಯುಪಗಚ್ಛನ್ತಿ। ತದೇತೇಷಾಂ ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಾಙ್ಗೀಕಾರಿತ್ವೇ ಸಾಙ್ಖ್ಯೋಽಯಂ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಭಾವಮಾಪದ್ಯತ ಇತಿ।

ಯತ್ಪುರುಷಬಹುತ್ವಂ ಸಾಙ್ಖ್ಯೇನಾಙ್ಗೀಕೃತಂ ತದಪಿ ಮಾಯಾವಾದಿಭಿರಭ್ಯುಪಗತಮೇವ। ಜನನಾದಿಪ್ರಕೃತಿಧರ್ಮೈರೇವ ಹಿ ತದ್ ಬಹುತ್ವಮ್। ನತು ಸ್ವರೂಪೇ ಕಶ್ಚಿದಸ್ತಿ ಪರಸ್ಪರತೋ ವಿಶೇಷಃ। ಮಾಯಾವಾದಿನೋಽಪಿ ಉಪಾಧಿನಿಬನ್ಧನಂ ಭೇದಮಙ್ಗೀಕುರ್ವನ್ತ್ಯೇವ। ನಚ ಪ್ರಪಞ್ಚಾಸತ್ಯತ್ವಂ ವಿಶೇಷಃ। ಕಾರಣಮಾತ್ರತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇನ ಕಾರ್ಯಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ಸಾಙ್ಖ್ಯೇನ ನಿರಸ್ತತ್ವಾದಿತಿ। ಯಾಽಪಿ ಸಾಙ್ಖ್ಯಪರಿಕಲ್ಪಿತಾ ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಲಯಬನ್ಧಮೋಕ್ಷತತ್ಸಾಧನಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ಸಾಽಪಿ ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧೇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

ನ ಕೇವಲಂ ಸಾಙ್ಖ್ಯಸ್ಯ ಮಾಯಾವಾದಿಸದೃಶತ್ವಮಸ್ಮಾಭಿರೇವೋಚ್ಯತೇ, ಕಿನ್ತು ಸೂತ್ರಕೃತಾಽಪಿ ಸೂಚಿತಮಿತ್ಯಾಹ -- ತದಿತಿ। ತಸ್ಮಾನ್ಮಾಯಾವಾದಿಸದೃಶತ್ವಾದೇವ ಹಿ ಸಾಙ್ಖ್ಯೋ "ಭೋಕ್ತ್ರಾಪತ್ತೇರವಿಭಾಗಶ್ಚೇತ್ ಸ್ಯಾಲ್ಲೋಕವತ್" ಇತಿ ಪ್ರಾಕ್ ಪರಾಕೃತೇನ ಮಾಯಾವಾದಿನಾ "ರಚನಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ ನಾನುಮಾನಮ್" ಇತಿ ಚಶಬ್ದೇನ ಸಮುಚ್ಚಿತ್ಯ ನಿರಾಕೃತಃ।

ಯದ್ವಾ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧೋಽಪಿ ನೋತ್ಸೂತ್ರಿತ ಇತ್ಯತೇನಾಽಹ। ತಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವಮಾನವಿರೋಧಿತ್ವಾದೇವ। ಚಶಬ್ದಾತ್ ಸರ್ವಮಾನವಿರೋಧಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಂ ಚಶಬ್ದಂ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ॥*#### h॥ ಇತಿ ರಚನಾನುಪಪತ್ತ್ಯಧಿಕರಣಮ್॥1॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

#aಅಥಅನ್ಯತ್ರಾಭಾವಾಧಿಕರಣಮ್ ॥2॥**

(###sudha --)

h॥ ಮಾಯಾವಾದಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನುವಾದಃ, ತನ್ನಿರಾಸಶ್ಚ ॥

(###sudha --)

ಅನ್ಯತ್ರಾಭಾವಾಚ್ಚ ನ ತೃಣಾದಿವತ್। ಇದಂ ಸೂತ್ರಂ ಕೇಚಿದಿತ್ಥಂ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಯಥಾ ತೃಣಪಲ್ಲವಾದಿಕಂ ಗವಾದಿನೋಪಭುಕ್ತಂ ಸ್ವಯಮೇವ ಕ್ಷೀರೀಭವತಿ। ಏವಂ ಪ್ರಧಾನಂ ಸ್ವಯಮೇವ ಮಹದಾದಿರೂಪೇಣ ಪರಿಣಮತ ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕಾ ಕಿಲಾಽತ್ರ ನಿರಸ್ಯತೇ। ನ ತೃಣಾದಿವತ್ ಸ್ವಯಮೇವ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಪರಿಣಾಮೋ ವಕ್ತವ್ಯಃ। ಯತಸ್ತೃಣಾದೀನಾಮಪಿ ಸ್ವಯಮೇವ ಪರಿಣಾಮೋ ನಾಸ್ತಿ। ಕುತಃ? ಅನ್ಯತ್ರಾನಡುಹೋಪಭುಕ್ತೇ ತದಭಾವಾದಿತಿ।

ಅತ್ರಾಽಶಙ್ಕೈವ ತಾವದನುಪಪನ್ನಾ। "ಪಯೋಽಮ್ಬುವಚ್ಚೇತ್ ತತ್ರಾಪಿ" ಇತ್ಯನೇನೈವ ಪರಿಹೃತತ್ವಾತ್। ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣಂ ಚ ಸೂತ್ರಪ್ರಣಯನಾಯೋಗಾತ್। ಪರಿಹಾರೋಽಪ್ಯಯಮನುಪಪನ್ನಃ। ಗವಾದ್ಯುಪಭುಕ್ತಸ್ಯೈವ ಕ್ಷೀರತ್ವಂ ನಾನ್ಯತ್ರೇತಿ ಹಿ ವದತಾ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಸಹಕಾರಿಸದ್ಭಾವಮಾತ್ರಮುಪಪಾದಿತಂ ಸ್ಯಾತ್। ನ ಪುನರೀಶ್ವರಾಪೇಕ್ಷತ್ವಮ್। ಅತೋ ನಾಯಂ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ। ಕಿನ್ತು ಪಾತಞ್ಜಲಮತ್ರಾಧಿಕರಣೇ ನಿರಾಕ್ರಿಯತ ಇತ್ಯಾಶಯವಾಂಸ್ತದುಪನ್ಯಸ್ಯತಿ ಸಾಙ್ಖ್ಯಸ್ತ್ವಿತಿ।

h॥ ಪತಞ್ಜಲಿನಾ ಕ್ಷೇತ್ರಾನುಗ್ರಹಶಕ್ತಿಮತ್ತ್ವಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಪಞ್ಚಕ್ಲೇಶಕರ್ಮತತ್ಫಲರಹಿತತ್ವವಿಶಿಷ್ಟೇಶ್ವರನಿರೂಪಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಸಾಙ್ಖ್ಯಸ್ತು ಸೇಶ್ವರೋ ಬ್ರೂತೇ ಕ್ಷೇತ್ರಾನುಗ್ರಹಶಕ್ತಿಮಾನ್।

ಅಸ್ತೀಶ್ವರಃ ಸ್ವಯಮ್ಪ್ರಾತಃ ಕ್ಲೇಶಕರ್ಮಾದಿವರ್ಜಿತಃ॥31॥**

(###sudha --)

ಸಾಙ್ಖ್ಯಮತಸ್ಯ ನಿರಸ್ತತ್ವಾತ್ ಕಿಂ ಪುನರುಪನ್ಯಾಸೇನೇತ್ಯತೋಽಸ್ಯ ಮತಸ್ಯ ತತೋ ವಿಶೇಷಂ ತುಶಬ್ದೇನ ಸೂಚಯತಿ। ತಮೇವ ವಿಶೇಷಂ ವ್ಯನಕ್ತಿ ಸೇಶ್ವರ ಇತಿ। ಸೇಶ್ವರಶ್ಚೇನ್ನ ನಿರಾಕಾರ್ಯೋ ವಿರೋಧಾಭಾವಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಕ್ಷೇತ್ರೇತಿ। ತುಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣಾರ್ಥೋಽತ್ರಾಪ್ಯನ್ವೀಯತೇ। ಯದ್ಯಪಿ ಸೇಶ್ವರ ಇತ್ಯನೇನೈವೇಶ್ವರೋಽಸ್ತೀತಿ ಬ್ರೂತ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್, ತಥಾಽಪಿ ತದನುವಾದೇನ ವಿಶೇಷಣವಿಧಾನಮೇವೈತತ್। ಯ ಈಶ್ವರೋಽಸ್ತಿ ಸ ಕ್ಷೇತ್ರಾನುಗ್ರಹಶಕ್ತಿಮಾನೇವೇತಿ ಬ್ರೂತ ಇತಿ। ಕ್ಷಿಯನ್ತ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಕಾರ್ಯಾಣ್ಯವ್ಯಕ್ತತಯೇತಿ ಕ್ಷೇತ್ರಮುಪಾದಾನಂ ಪ್ರಕೃತಿಃ। ತದನುಗ್ರಹಶಕ್ತಿರೇವೇಶ್ವರಸ್ಯ ತೇನಾಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ। ಅತೋ ನಿರಾಕರಣೀಯ ಏವಾಸಾವಿತಿ।

ಸರ್ವಶಕ್ತಿತ್ವಾಭಾವೇ ಕಿಂ ತಸ್ಯೇಶ್ವರತ್ವಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸ್ವಯಮ್ಪ್ರಾತ ಇತಿ। ಸ್ವಯಮಿನ್ದ್ರಿಯಾದ್ಯನಪೇಕ್ಷಮೇವ ಭಾತಃ। ಕರ್ತರಿ ಕ್ತಃ। ತತಶ್ಚ ಸರ್ವಜ್ಞ ಇತಿ ಲಭ್ಯತೇ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಈಶ್ವರತ್ವೋಪಪಾದಕಂ ವಿಶೇಷಣಾನ್ತರಮಾಹ --ಕ್ಲೇಶೇತಿ। ಕ್ಲೇಶಕರ್ಮವಿಪಾಕಾಶಯವರ್ಜಿತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ತಥಾಚಾऽಽಹ ಪತಞ್ಜಲಿಃ "ಕ್ಲೇಶಕರ್ಮವಿಪಾಕಾಶಯೈರಪರಾಮೃಷ್ಟಃ ಪುರುಷವಿಶೇಷ ಈಶ್ವರಃ" ಇತಿ। ತಥಾ, "ನಿರ್ಮಾಣಕಾಯಮಧಿಷ್ಠಾಯ ಸಮ್ಪ್ರದಾಯಪ್ರವರ್ತಕೋऽನುಗ್ರಾಹಕಶ್ಚ" ಇತಿ।

ತತ್ರಾವಿದ್ಯಾಸ್ಮಿತಾರಾಗದ್ವೇಷಾಭಿನಿವೇಶಾಃ ಪಞ್ಚ ಕ್ಲೇಶಾಃ। ಅನಾತ್ಮನ್ಯಾತ್ಮಬುದ್ಧಿರವಿದ್ಯಾ। ಇದಂ ಮದೀಯಮಿತ್ಯಭಿಮಾನೋऽಸ್ಮಿತಾ। ವಿಷಯೇಷ್ವಾಸಕ್ತೀ ರಾಗಃ। ಕೋಪೋ ದ್ವೇಷಃ। ಭಯಮಭಿನಿವೇಶಃ। ಏತ ಏವ ಪಞ್ಚ ಕ್ಲೇಶಾಸ್ತನ್ತ್ರಾನ್ತರೇ ತಮಃ, ಮೋಹಃ, ಮಹಾಮೋಹಃ, ತಾಮಿಸ್ರಃ, ಅನ್ಧತಮಿಸ್ರ ಇತಿ ವ್ಯವಹ್ರಿಯನ್ತೇ। ವಾರ್ಷಗಣ್ಯಸ್ತ್ವೇತಾನವಿದ್ಯೇತ್ಯೇವಾಹ। ಕರ್ಮೇತಿ ವಿಧಿನಿಷೇಧಾವುಚ್ಯೇತೇ। ಆಶಯಶಬ್ದೇನ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮೌ। ವಿಪಾಕ ಇತಿ ತತ್ಫಲಂ ಸುಖದುಃಖೇ ತದುಪಾಯಶ್ಚೇತಿ। ಇತಿಶಬ್ದಸ್ಯಾऽಗಾಮಿನಃ ಪ್ರತಿವಾಕ್ಯಂ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

h ॥ ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷಯೋರೇವ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ ಉಪಾದಾನೋತ್ಪತ್ತಿಶಕ್ತಿಮತ್ತ್ವಮ್, ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಪರ್ಜನ್ಯವತ್ ತದನುಗ್ರಾಹಕತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ವೇದವಾದವಿರೋಧಂ ಸ್ಫುಟೀಕರ್ತುಮವಧಾರಣವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಮಾಹ ಕ್ಷೇತ್ರೇತಿ।

ಕ್ಷೇತ್ರಶಕ್ತಿಮತೀ ಸೈವ ಪ್ರಕೃತಿರ್ಬೀಜಶಕ್ತಿಮಾನ್।

ಜೀವಃ ಪರ್ಜನ್ಯವದ್ ದೈವಶಕ್ತಿಮಾನೀಶ್ವರಃ ಸ್ಮೃತಃ ॥32 ॥**

(###sudha --)

ಯಾ ಜಗದುಪಾದಾನಂ ಸಾ ಪ್ರಕೃತಿರೇವೋಪಾದಾನತ್ವಶಕ್ತಿಮತೀತಿ ಬ್ರೂತೇ। ನ ಪುನರ್ವೇದವಾದಿನ ಇವ ತಾಮಪಿ ಶಕ್ತಿಮೀಶ್ವರಾಯತ್ತಾಮ್। ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಾನ್ತರಮಾಹ -- ಬೀಜೇತಿ। ಅತ್ರಾಪ್ಯೇವೇತಿ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ಶರೀರೇನ್ದ್ರಿಯಾದಿಸಮ್ಬನ್ಧೇನೋತ್ಪತ್ತೌ ಯಾ ಶಕ್ತಿಃ ಸಾ ಬೀಜಶಕ್ತಿಃ। ಜೀವ ಏವ ತದ್ವಾನಿತಿ ಬ್ರೂತೇ। ನತು ತದೀಯಾಂ ಬೀಜಶಕ್ತಿಂ ತತ್ತ್ವವಾದಿನ ಇವ ಭಗವದಧೀನಾಮ್।

ಯದ್ಯುಪಾದಾನತ್ವೋತ್ಪತ್ತಿಶಕ್ತಿಮತ್ತ್ವಂ ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷಯೋರೇವ, ತದಾ ಕಿಮೀಶ್ವರೇಣಾನುಗ್ರಾಹಕೇಣೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಪರ್ಜನ್ಯವದಿತಿ। ಯಥಾಹಿ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ ಕಲಮಾದಿಬೀಜಾನಾಂ ಚೋಪಾದಾನತ್ವಬೀಜತ್ವಶಕ್ತೀ ಯದ್ಯಪಿ ಸ್ವಾಯತ್ತೇ, ತಥಾऽಪ್ಯಙ್ಕುರೋತ್ಪತ್ತೌ ಪರ್ಜನ್ಯಸ್ಯಾಸ್ತಿ ಪೃಥಿವ್ಯನುಗ್ರಾಹಕತ್ವಮ್। ತಥಾ ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷಯೋಃ ಸ್ವಾಯತ್ತಶಕ್ತಿತ್ವೇऽಪೀಶ್ವರಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯನುಗ್ರಹಶಕ್ತಿಮಾನಙ್ಗೀಕರಣೀಯಃ।

ತತ್ ಕಿಂ ಪರ್ಜನ್ಯವದನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಮೀಶ್ವರಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತ್ಯನುಗ್ರಾಹಕತ್ವಮವಸೇಯಮ್? ನೇತ್ಯಾಹ -- ದೈವೇತಿ।

ದೈವಶಬ್ದೋಽದೃಷ್ಟಸ್ವರೂಪತ್ವಮಾಹ। ತೇನಾನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾವಿಷಯತ್ವಂ ಲಕ್ಷಯತಿ। ತತ್ ಕಿಂ ನಿಷ್ಪ್ರಮಾಣಕ ಏವೇಶ್ವರಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯನುಗ್ರಾಹಕೋಽಙ್ಗೀಕರಣೀಯ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸ್ಮೃತ ಇತಿ। "ಮಯಾಽಧ್ಯಕ್ಷೇಣ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಸೂಯತೇ ಸಚರಾಚರಮ್" ಇತ್ಯಾದಾವಿತಿ ಶೇಷಃ। ಸ್ಮೃತ ಇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಶ್ರುತ ಇತ್ಯಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್।

h ll ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷಯೋರುಪಾದಾನತ್ವೋತ್ಪತ್ತಿಶಕ್ತಿಮತ್ತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವಾಯತ್ತತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷಯೋಃ ಸ್ವಾಯತ್ತಶಕ್ತಿತ್ವಂ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಪೃಥಿವೀವದಿತಿ।

ಪೃಥಿವೀವತ್ ಪ್ರಧಾನಂ ತಜ್ಜೀವಃ ಸನ್ನಿಧಿಮಾತ್ರತಃ।

ಬೀಜಾವಪನಕರ್ತೃವೇತಿ ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll33 ll**

(###sudha --)

ಯಥಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ ಸ್ವಾಯತ್ತೋಪಾದಾನತ್ವಶಕ್ತಿಃ, ತಥಾ ತತ್ ತಸ್ಮಾದುಪಾದಾನತ್ವಾತ್ ಪ್ರಧಾನಮಪಿ ಸ್ವಾಯತ್ತೋಪಾದಾನತ್ವಶಕ್ತಿಮದನುಮೇಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್। ಕಲಮಾದಿಬೀಜವದ್ ಬೀಜತ್ವಾಜ್ಜೀವೋಽಪಿ ಸ್ವಾಯತ್ತಬೀಜಶಕ್ತಿಮಾನನುಮಾತವ್ಯ ಇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್।

ನನು ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಕಲಮಾದಿಬೀಜಾನಾಂ ಕಶ್ಚಿದಾವಪನಕರ್ತಾಽಸ್ತಿ, ತಥಾಽತ್ರಾಪಿ ತತ್ಸ್ಥಾನೀಯೇನ ಕೇನಾಪಿ ಭಾವ್ಯಮ್। ನಚಾಸಾವನ್ಯೋಽಸ್ತಿ ಪರಮೇಶ್ವರಾತ್। ತತ್ ಕಥಂ ಕ್ಷೇತ್ರಾನುಗ್ರಹಶಕ್ತಿಮಾನೇವೇಶ್ವರ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಜೀವ ಇತಿ। ದೃಶ್ಯತೇ ಖಲ್ವಪತ್ಯಜೀವೋ ಬೀಜಭೂತಃ। ಪಿತೃಜೀವಶ್ಚಾಽವಪನಕರ್ತೃಸ್ಥಾನೀಯಃ। ತಸ್ಮಾತ್ ಕಿಮೀಶ್ವರಸ್ಯ ತಚ್ಛಕ್ತಿಕಲ್ಪನಯಾ? ವಿಷಯೋತ್ಪತ್ತೌ ತು ತದಪೇಕ್ಷೈವ ನಾಸ್ತೀತಿ ಭಾವಃ।

ನನ್ವೇವಂ ಪಿತೃಜೀವಸ್ಯಾಪತ್ಯೋತ್ಪಾದಕತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ ಸ್ಯಾತ್। ಸಾಙ್ಖ್ಯೈರ್ಜೀವಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಾನಭ್ಯುಪಗಮಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸನ್ನಿಧಿಮಾತ್ರತ ಇತಿ। ಶರೀರಾದಿರೂಪಾ ಪ್ರಕೃತಿರೇವಾಪತ್ಯೋತ್ಪಾದಕತ್ರೀ। ತತ್ಸನ್ನಿಧಿನಿಮಿತ್ತಾದ್ ವಿವೇಕಾಗ್ರಹಾಜ್ಜೀವೇ ತತ್ಕರ್ತೃತ್ವವ್ಯವಹಾರ ಏವೇತಿ ಬ್ರೂತ ಇತಿ।

h ll ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದೇರುಪಾದಾನತ್ವಾದಿಶಕ್ತೀನಾಂ ಭಗವದಧೀನತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ಏವಮುಪನ್ಯಸ್ತಮತನಿರಾಸಾರ್ಥಂ ಸೂತ್ರಮವತಾರಯತಿ ಅತ್ರೇತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।ಅತ್ರ ಪ್ರಾಹ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಭುಃ ॥33॥**

(###sudha --)

#sutraಓಂ ಅನ್ಯತ್ರಾಭಾವಾಚ್ಚ ನ ತೃಣಾದಿವತ್ಓಂ ॥5॥**

(###sudha --)

ಅನ್ಯತ್ರ ಕಾऽಪಿ ಶಕ್ತಿರ್ನ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣೇಶ ಏವ ಹಿ ।

ಶಕ್ತೀಸ್ತಾಃ ಪ್ರೇರಯತ್ಯಙ್ಗಸ್ತದಧೀನಾಶ್ಚ ಸರ್ವದಾ ॥34॥**

(###sudha --)

ಸತ್ತಾ ಪ್ರಧಾನಪುರುಷಶಕ್ತೀನಾಂ ಚ ಪ್ರತೀತಯಃ ।

ಪ್ರವೃತ್ತಯಶ್ಚ ತಾಃ ಸರ್ವಾ ನಿತ್ಯಂ ನಿತ್ಯಾತ್ಮನಾ ಯತಃ ॥35॥**

(###sudha --)

ಯಥಾऽನಿತ್ಯತಯಾऽನಿತ್ಯಂ ನಿತ್ಯಶಕ್ತ್ಯಾ ಸ್ವಯೇಶ್ವರಃ ।

ನಿಯಾಮಯತಿ ನಿತ್ಯಂ ಚ ನ ಋತೇ ತ್ವದಿತಿ ಶ್ರುತೇಃ ॥36॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರೈತನ್ಮತವಿಷಯೇ ದೂಷಣಂ ಪ್ರಾಹೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಸ್ವಯಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ । ನೋಪಚಾರೇಣ । ಪ್ರಭುರಿತಿ ಸೂತ್ರಕೃತೋ ದೂಷಣಸಾಮರ್ಥ್ಯಮಾಚಷ್ಟೇ । ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಅನ್ಯತ್ರೇತಿ । ಅನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಕೃತೌ ಪುರುಷೇ । ತಥಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ಕಲಮಾದಿಬೀಜೇ ಚ । ಕಾऽಪೀತಿ ಕ್ಷೇತ್ರಶಕ್ತಿರ್ಬೀಜಶಕ್ತಿರ್ಬೀಜಾವಪನಶಕ್ತಿಶ್ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಕಥನ್ತರ್ಹ್ಯುಪಾದಾನತ್ವಾದಿಕಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣೇತಿ । ಕುತೋ ನಾಸ್ತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಈಶೇತಿ । ಯಸ್ಮಾದೀಶ ಏವ ತಾಃ ಪ್ರಧಾನಾದಿಶಕ್ತೀಃ ಪ್ರೇರಯತೀತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ । ತಸ್ಮಾದನ್ಯತ್ರ ಕಾऽಪಿ ಶಕ್ತಿಃ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ ನಾಸ್ತೀತಿ । ನಚ ಪ್ರಧಾನಾದಿವದೀಶ್ವರಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರೇರಣಾಶಕ್ತಿಃ ಪರಾಯತ್ತೇತ್ಯುಕ್ತಮಙ್ಗ ಇತಿ । ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಮೇತತ್ । ತದನೇನ ಪರಕೀಯಾನುಮಾನಸ್ಯ ಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಮ್, ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ ಚ ಸಾಧ್ಯವಿಕಲತ್ವಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ।

h ॥ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದೇಃ ಸತ್ತಾಪ್ರತೀತಿಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಾದೇರಪಿ ಭಗವದಧೀನತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಂ ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷಯೋಃ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ ಶಕ್ತ್ಯಭಾವಃ, ಪರಮೇಶ್ವರಾಯತ್ತಶಕ್ತಿತ್ವಂ ಚ । ಕಿನ್ತ್ವಿರ್ತ್ಯತಶ್ಚಶಬ್ದಸಮುಚ್ಚಿತಮರ್ಥಮಾಹ ತದಧೀನಾಶ್ಚೇತಿ । ಆದ್ಯಶ್ಚಶಬ್ದಃ ಶಕಿಪ್ರೇರಕತ್ವಸ್ಯ ಸತ್ತಾದಿಪ್ರದತ್ವೇನ ಸಹ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ । ಉತ್ತರಾವನ್ಯೋನ್ಯಸಮುಚ್ಚಯೇ । ಪ್ರಧಾನಪುರುಷಯೋಸ್ತದೀಯಾನಾಂ ಶಕ್ತೀನಾಂ ಚ ಸತ್ತಾ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸ್ವರೂಪಮ್, ಪ್ರತೀತಯಶ್ಚ ಪ್ರಮಾವಿಷಯತ್ವಂ ಚೇತಿ ಯಾವತ್, ತಾಸ್ತಾಃ ಸರ್ವಾಃ ಪ್ರವೃತ್ತಯಶ್ಚ ಸರ್ವದಾ ತದಧೀನಾ ಇತಿ ಯೋಜನಾ। ಕೇಚಿನ್ಮನ್ಯನ್ತೇ ಸ್ವರೂಪಮೇವ ವಸ್ತುನಃ ಸತ್ತ್ವಮಿತಿ, ಅಪರೇ ತು ಪ್ರಮಾಣಯೋಗ್ಯತ್ವಮ್, ಅನ್ಯೇ ಪುನರರ್ಥಕ್ರಿಯಾವತ್ತ್ವಮ್। ತದಿದಂ ತ್ರಯಮಪಿ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದೀನಾಂ ಭಗವದಧೀನಮೇವೇತಿ।

h॥ ಸತ್ತಾದೇರ್ನಿತ್ಯತ್ವಾದ್ ಭಗವದಧೀನತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿರಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇತದಯುಕ್ತಮ್। ಪ್ರಧಾನಾದಿಸತ್ತಾದೇರ್ನಿತ್ಯತ್ವಾತ್। ನಿತ್ಯಸ್ಯ ಪರಾಧೀನತಾಸಮ್ಭವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಿತ್ಯಮಿತಿ। ಯಥಾಽನಿತ್ಯಂ ಘಟಾದಿಕಮನಿತ್ಯತಯಾ ನಿಯಮ್ಯತೇ, ತಥಾ ನಿತ್ಯಮಪಿ ನಿತ್ಯಾತ್ಮನಾ ನಿತ್ಯಂ ಚ ಸರ್ವದೈವೇಶ್ವರೋ ನಿಯಾಮಯತಿ। ಯತ ಏವಂ ತಸ್ಮಾದುಕ್ತಮುಪಪನ್ನಮಿತಿ ಯೋಜನಾ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯಥಾ ಹಿ ಘಟಾದಯೋಽನಿತ್ಯತ್ವಸ್ವಭಾವಾ ಅಪಿ ನಾಕಸ್ಮಾದನಿತ್ಯಾ ಭವನ್ತಿ। ತಥಾತ್ವೇ ಚೋತ್ಪತ್ತ್ಯುತ್ತರಕ್ಷಣ ಏವ ವಿನಾಶಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಏವಂ ನಿತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ನಿತ್ಯತಾ ಯದಿ ಪರಾಧೀನಾ ತದಾ ಕೋ ದೋಷಃ? ನಚಾನಿತ್ಯತಾ ಪರಾಧೀನೇತಿ ಕದಾಚಿದ್ ಘಟಾದೇರ್ನಿತ್ಯತಾ ಪ್ರಾಪ್ತಾ। ವಿನಾಶಕಾರಣೋಪನಿಪಾತಧ್ರೌವ್ಯಾತ್। ತಥಾ ನಿತ್ಯಸ್ಯ ನಿತ್ಯತಾಯಾಃ ಪರಾಧೀನತ್ವೇಽಪಿ ನ ಜಾತ್ವನಿತ್ಯತಾಪ್ರಸಕ್ತಿಃ। ತನ್ನಿಯಮನನಿಯಮಾದಿತಿ। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ನಿತ್ಯಂ ಚೇತಿ।

ನಚೈತದಲೌಕಿಕಮ್। ನಿತ್ಯಕರ್ಮಭಿರ್ದುರಿತಪ್ರಾಗಭಾವಾನುವೃತ್ತೇಃ ಸಾಧ್ಯತ್ವೇನ ವಾದಿಭಿರಭ್ಯುಪಗತತ್ವಾತ್। ಅನುವೃತ್ತೇರ್ನಿತ್ಯತಾಪಾದನಾನತಿರೇಕಾತ್। ಭವೇದೇತದೇವಮಸ್ವರಸನಿತ್ಯಸ್ಯ, ನ ಸ್ವರಸನಿತ್ಯಸ್ಯೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಈಶ್ವರಾತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ತದ್ಭಾವಾಸಮ್ಮತೇಃ। ಇಯಾಂಸ್ತು ವಿಶೇಷಃ। ಕಿಞ್ಚಿದಸ್ಮದಾಯತ್ತನಿತ್ಯತ್ವಮ್। ಕಿಞ್ಚಿಚ್ಚೇಶ್ವರಾಯತ್ತನಿತ್ಯತ್ವಮಿತಿ। ತದಪ್ಯಸ್ಮಾಸು ಕಸ್ಮಾನ್ನಾಯತತೇ ತಥಾಭೂತಂ ಚ ಕಥಮೀಶ್ವರಾಧೀನಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ನಿತ್ಯಶಕ್ತ್ಯೇತಿ। ಪ್ರಧಾನಾದಿಶಕ್ತೇಃ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾತ್ ತದ್ಗ್ರಹಣಮಿದಮಿತಿ ಮನ್ದಾಶಙ್ಕಾಂ ವಾರಯಿತುಂ ಸ್ವಯೇತ್ಯುಕ್ತಮ್।

h॥ ಉಕ್ತಾರ್ಥೇ ಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸಃ, ಸಾಙ್ಖ್ಯಮತನಿರಾಸೋಪಸಂಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ಯದುಕ್ತಂ ಪ್ರಧಾನಾದೇರುಪಾದಾನತ್ವಾದಿಶಕ್ತಿರ್ನ ಸ್ವಾಧೀನಾ ಕಿನ್ತ್ವೀಶ್ವರಪ್ರೇರಿತೈವೇತಿ। ತತ್ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನೇತಿ। "ನ ಋತೇ ತ್ವತ್ ಕ್ರಿಯತೇ ಕಿಞ್ಚನಾರೇ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ। ಪ್ರಾಗುಕ್ತಂ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಶಕ್ತಿರೇವ ಹಿ ಕ್ರಿಯೋಚ್ಯತೇ। ಯತ್ ಪ್ರಧಾನಾದಿಸತ್ತಾದೇರ್ಭಗವದಧೀನತ್ವಮುಕ್ತಂ ತಸ್ಯ ಸಮ್ಭಾವನೈವೋಕ್ತಾ। ಪ್ರಮಾಣಂ ತು ತತ್ರ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ವಭಾವೇತಿ।

ಸ್ವಭಾವಜೀವಕರ್ಮಾಣಿ ದ್ರವ್ಯಂ ಕಾಲಃ ಶ್ರುತಿಃ ಕ್ರಿಯಾಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯತ್ಪ್ರಸಾದಾದಿಮೇ ಸನ್ತಿ ನ ಸನ್ತಿ ಯದುಪೇಕ್ಷಯಾ ॥37॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರುತೇರ್ನ ಸತ್ತಾದ್ಯಾ ಅಪಿ ನಾರಾಯಣಂ ವಿನಾ ।

ತತ್ ಪತಞ್ಜಿಲವಿನ್ಯಾದಿಮತಂ ನ ಪುರುಷಾರ್ಥದಮ್ ॥38॥**

(###sudha --)

ಕರ್ಮಶಬ್ದೇನ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮವ್ಯಕ್ತಯೋ ಗೃಹ್ಯನ್ತೇ । ಕ್ರಿಯಾಃ ಪರಿಸ್ಪನ್ದಾಃ । ಶ್ರುತಿರ್ವೇದಃ । ಸನ್ತೀತಿ ತ್ರಿವಿಧಮಪಿ ಸತ್ತ್ವಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ । ಸತ್ತಾದ್ಯಾಃ ಪ್ರಧಾನಾದೇಃ । ನಾರಾಯಣಂ ವಿನಾ ತತ್ಪ್ರೇರಣಾಂ ವಿನಾ ।

ತಸ್ಮಾದನ್ಯತೋಽಪಾದಾನತ್ವಾದಿಶಕ್ತೇರಭಾವಾತ್, ತತ್ಸತ್ತಾದೇರಪೀಶ್ವರಾಯತ್ತತ್ವಾಚ್ಚ ನ ತೃಣಾದೀನಾಮುತ್ಪತ್ತೌ ಪರ್ಜನ್ಯಸ್ಯೇವ ಪೃಥಿವ್ಯನುಗ್ರಾಹಕತ್ವಮ್, ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಮಹದಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತೌ ಕ್ಷೇತ್ರಾನುಗ್ರಾಹಕತ್ವಮಾತ್ರಮ್, ಕಿನ್ತು ಸರ್ವಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಮೇವೇತಿ ।

ಯದನ್ಯದಭ್ಯುಪಗತಂ ಪಾತಞ್ಜಲೈರ್ವೈದಿಕಮತವಿರುದ್ಧಮ್, ತತ್ ಸರ್ವಂ ಪ್ರಥಮಾಧಿಕರಣ ಏವ ನಿರಸ್ತಮ್ । ಕಿಂ ಪುನಃ ಪ್ರಯತ್ನೇನೇತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ಪೂರ್ವಮತೇನ ಸಹೈತಸ್ಯ ಹೇಯತಾಮುಪಸಂಹರತಿ --ತದಿತಿ । ವಿನ್ಧ್ಯೋಽನೀಶ್ವರಃ ಸಾಙ್ಖ್ಯಃ । ಆದಿಪದೇನ ತದೇಕದೇಶಿನಾಂ ಪಞ್ಚಶಿಖೇಶ್ವರಕೃಷ್ಣಾದೀನಾಂ ಗ್ರಹಣಮ್ । ತದವಾನ್ತರಮತಯೋರಪಿ ನಿರಸ್ತತ್ವಾತ್ । ಯದ್ವಾ ಪತಞ್ಜಿಲವಿನ್ಧ್ಯವಾದೀ ಯಸ್ಯ ತತ್ ತಥೋಕ್ತಮ್ । ಪತಞ್ಜಿಲನಾಽಙ್ಗೀಕೃತೋಽಪೀಶ್ವರೋ ಅನೀಶ್ವರಕಲ್ಪ ಏವ । ಅತಃ ಪೂರ್ವಸ್ಯಾಸ್ಯ ಚ ಸಾಮ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ವಾ ಸಹೋಪಸಂಹಾರ ಇತಿ ॥*#### h ॥
ಇತ್ಯನ್ಯತ್ರಾಭಾವಾಧಿಕರಣಮ್ ॥2॥**

#aಅಥಅಭ್ಯುಪಗಮಾಧಿಕರಣಮ್ ॥3॥**

(###sudha --)

h ॥ ಮಾಯಾವಾದ್ಯುಕ್ತಸೂತ್ರಾರ್ಥನಿರಾಕರಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಭ್ಯುಪಗಮೇಽಪ್ಯರ್ಥಾಭಾವಾತ್ । ಕೇಚಿದಿದಂ ಸೂತ್ರಮೇವಂ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಪ್ರಾಕ್ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ನೋಪಪದ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಅಥೇದಾನೀಂ ಪ್ರವೃತ್ತೇರಭ್ಯುಪಗಮೇಽಪಿ ತಸ್ಯಾಃ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾದಿತಿ । ತದುಯಕ್ತಮ್ । “ಅಭ್ಯುಪಗಮೇಽಪಿ” ಇತ್ಯೇತಾವತೋ ವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್ । “ಅರ್ಥಾಭಾವಾಚ್ಚ” ಇತ್ಯೇತಾವತೈವ ಪೂರ್ಣತ್ವಾತ್ ।

ಕಿಞ್ಚ ಅರ್ಥಾಭಾವೇನ ಕಿಂ ಸಾಧ್ಯಮ್? ಸಾಙ್ಖ್ಯಮತಸ್ಯಾಸಾಮಞ್ಜಸ್ಯಂ ವಾ, ಪ್ರಕೃತೇಃ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತಿರ್ವಾ । ನಾಽದ್ಯಃ, ವ್ಯಧಿಕರಣತ್ವಾತ್ । ಕಥಞ್ಚಿದೇಕಾಧಿಕರಣತಾಪಾದನೇಽಪಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸ್ವಮತೇನಾನ್ಯೈಕಾನ್ತ್ಯಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅಭ್ಯುಪಗಮವಿರೋಧಾತ್। ನಹ್ಯಭ್ಯುಪಗಮವಾದೇಽಪಿ ಯದೇವಾಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ ತದೇವ ನಿರಾಕ್ರಿಯತೇ। ಅನಾಸ್ಥಾಂ ಖಲು ತಾತ್ಕಾಲಿಕೀಮಭ್ಯುಪಗಮೇನ ದ್ಯೋತಯನ್ತಿ। ಯಥಾ "ಅಸ್ತು ಶಬ್ದೋ ನಿತ್ಯೋಽನಿತ್ಯೋ ವಾ, ಅನುಶಾಸನಂ ತಾವತ್ ಕರ್ತವ್ಯಮ್" ಇತಿ। ತಸ್ಮಾನ್ನಾಯಂ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ।

h ॥ ಲೋಕಾಯತಿಕಮತಾನುವಾದಃ ॥

(###sudha --)

ಕಿನ್ನಾಮ। ಮಾ ಭೂದಚೇತನಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಮ್, ಶರೀರಸ್ಯೈವ ಚೇತನಾವತ್ತ್ವೇನ ಕರ್ತೃತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ। ಕಿಮೀಶ್ವರಾದಿನೇತ್ಯಧಿಕಾಶಙ್ಕಯಾ ಪ್ರತ್ಯವತಿಷ್ಠಮಾನಸ್ಯ ಚಾರ್ವಾಕಸ್ಯ ಮತಮತ್ರಾಧಿಕರಣೇ ನಿರಸ್ಯತ ಇತಿ ಭಾವೇನ ತನ್ಮತಮುಪನ್ಯಸ್ಯತಿ ಚಾರ್ವಾಕೈರಿತಿ।

ಚಾರ್ವಾಕೈರುಚ್ಯತೇ ಮಾನಮಕ್ಷಜಂ ನಾಪರಂ ಕ್ವಚಿತ್।

ದೇಹ ಆತ್ಮಾ ಪುಮರ್ಥಶ್ಚ ಕಾಮಾರ್ಥಾಭ್ಯಾಂ ವಿನಾ ನಹಿ ॥39॥**

(###sudha --)

ಚಾರ್ವೀ ಬುದ್ಧಿಸ್ತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧಾದಾಚಾರ್ಯೋಽಪಿ ಚಾರ್ವೀ। ತಸ್ಯೇಮೇ ಚ್ಛಾತ್ರಾಶ್ಚಾರ್ವಾಕಾಃ। ತೈರಕ್ಷಜಂ ಮಾನಮುಚ್ಯತೇ। ನನ್ವೇತದಸ್ಮಾಕಮಪಿ ಸಮ್ಮತಮಿತ್ಯತಃ ಸಾವಧಾರಣಮಿದಮುಕ್ತಮಿತ್ಯಾಶಯೇನೋಕ್ತಂ ವಿವೃಣೋತಿ ನಾಪರಮಿತಿ। ಅನುಮಾನಮಾಗಮಶ್ಚ ಮಾನಂ ನೋಚ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಏತದಪ್ಯಸ್ಮಾಕಮನುಮತಮೇವ। ಪ್ರಮೇಯವಿಶೇಷೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯೈವ ಮಾನತಾಭ್ಯುಪಗಮಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಕ್ವಚಿದಿತಿ। ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಪ್ರಮಾಣಾಧೀನಾ ಹಿ ಪ್ರಮೇಯಸಿದ್ಧಿಃ। ಪ್ರಮಾಣಂ ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೇವ। ನಾತೋಽನ್ಯದಸ್ತಿ। ನಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣೇಶ್ವರಂ ಪ್ರತೀಮಃ। ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾನ್ನಾಸ್ತೀಶ್ವರ ಇತಿ।

ನನು ಯದಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾತಿರಿಕ್ತಂ ನ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ತದಾ ಧರ್ಮಮೋಕ್ಷಯೋಸ್ತತ್ಸಾಧನಾನಾಂ ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾವಿಷಯಾಣಾಮಸಿದ್ಧಿಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ದೇಹ ಇತಿ। ಜ್ಞಾನವಾನ್ ಖಲ್ವಾತ್ಮಾ। ಜ್ಞಾನಂ ಚ ದೇಹಧರ್ಮಃ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ಪೃಥಿವ್ಯಾಪಸ್ತೇಜೋವಾಯುರಿತಿ ತತ್ತ್ವಾನಿ। ತತ್ಸಮುದಾಯೇ ಶರೀರೇನ್ದ್ರಿಯವಿಷಯಸಞ್ಜ್ಞಾ। ತೇಭ್ಯಶ್ಚೈತನ್ಯಂ ಮದಶಕ್ತಿವದ್ ವಿಜ್ಞಾನಮ್" ಇತಿ। ತಸ್ಮಾದ್ ದೇಹ ಏವಾಽತ್ಮಾ। ಸ ಚ ವಿನಾಶೀತ್ಯತಃ ಕಾಲಾನ್ತರಭಾವಿನಃ ಪುಂಸ ಏವಾಭಾವಾದ್ ಧರ್ಮಮೋಕ್ಷಾಖ್ಯಪುರುಷಾರ್ಥಾಭಾವೋ ನಾನಿಷ್ಟಃ। ಪುರುಷಾರ್ಥೌ ತು ಕಾಮಾರ್ಥಾವೇವ। ಪುರುಷಾನ್ವಯಸಮ್ಭವಾದಿತಿ। ತತ್ರಾಪಿ ಕಾಮ ಏವ ಮುಖ್ಯಃ, ಅರ್ಥಸ್ತು ತತ್ಸಾಧನತಯೈವ ಪುಮರ್ಥ ಇತಿ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಂ ಕಾಮಸ್ಯಾಽದೌ ಸಙ್ಕೀರ್ತನಮ್। ಇತಿ ಚೋಚ್ಯತ ಇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

h ॥ ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಶೂನ್ಯತ್ವಾತ್ ಚಾರ್ವಾಕಸಮಯಸ್ಯ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏತನ್ಮತನಿರಾಸಾರ್ಥಂ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತುಮುಪೋದ್ಘಾತಂ ತಾವದಾಹ -- ಯದೇವಮಿತಿ।

ಯದ್ಯೇವಂ ದರ್ಶನೇನಾಸ್ಯ ಕೋಽರ್ಥಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರಃ।

ಲಬ್ಧಸ್ತೇನೈವ ಹಿ ನರೈಃ ಶಾಸ್ತ್ರಾತ್ ಕಿಂ ಮೋಹನಂ ವಿನಾ ॥40॥**

(###sudha --)

ಯದ್ಯೇವಮತೀನ್ದ್ರಿಯಂ ವಸ್ತು ನ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ತದೀಯಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಶೂನ್ಯಮಾಪದ್ಯೇತೇತಿ ಶೇಷಃ। ತತ್ ಕಥಮಿತಿ ಚೇತ್। ಕಿಮನೇನ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ತತ್ಪ್ರಣೇತಾ ವಿಷಯಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ, ಪ್ರಯೋಜನಂ ಚ ಲಭತೇ, ಉತ ವಿನೇಯಾ ನರಾಃ? ಆದ್ಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ದರ್ಶನೇನೇತಿ। ಕಿಮಾಕ್ಷೇಪೇ। ಅರ್ಥೋ ವಿಷಯಃ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಚ। ಲಬ್ಧ ಉಪಲಬ್ಧಃ ಪ್ರಾಪ್ತಶ್ಚ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರೋ ಹೀತಿ ತತ್ರ ಹೇತುಃ।

ತತಶ್ಚಾಯಮರ್ಥಃ ನ ತಾವದನೇನ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಣೇತ್ರಾಽತೀನ್ದ್ರಿಯೋಽರ್ಥ ಉಪಲಭ್ಯತೇ। ತದಭಾವಾತ್। ನಾಪ್ಯೈನ್ದ್ರಿಯಕಃ। ತಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರತ್ವೇನ ವಿಷಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಅಪ್ರಾಪ್ತೇ ಹಿ ಶಾಸ್ತ್ರಮರ್ಥವತ್। ಕಿಞ್ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ತಮರ್ಥಮುಪಲಭ್ಯ ಖಲ್ವಸೌ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರಣೀತವಾನ್। ಅನ್ಯಥಾ ತತ್ಪ್ರಣಯನಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ತಥಾ ಚ ತಂ ಪ್ರತಿ ತಮೇವಾರ್ಥಮುಪದರ್ಶಯತ್ ಕಥಂ ಸವಿಷಯಂ ಸ್ಯಾತ್? ಏವಂ ಪ್ರಯೋಜನಮಪಿ ನ ತಾವದತೀನ್ದ್ರಿಯಮ್। ತದಭಾವಾತ್। ನಾಪ್ಯೈನ್ದ್ರಿಯಕಮ್। ತಸ್ಯ ಯೋಗ್ಯಾನುಪಲಮ್ಭಬಾಧಿತತ್ವಾತ್। ನನು ಹಿತೋಪದೇಷ್ಟರಿ ಜನೋಽನುರಜ್ಯತೇ।
“ಜನಾನುರಾಗಪ್ರಭವಾಶ್ಚ ಸಮ್ಪದಃ” ಇತಿ ಚೇತ್।
ಕೃತಘ್ನತಾನಿಮಿತ್ತಪ್ರತ್ಯವಾಯಾನುಸನ್ಧಾನೇ ಸತ್ಯೇವಮೇತತ್। ತತ್ತು ಪರೇಣ ತ್ಯಾಜಿತಮಿತಿ। ದ್ವಿತೀಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ನರೈರಿತಿ। ಲಬ್ಧಮಿತ್ಯನುವರ್ತತೇ। ಅತ್ರಾಪಿ ಪೂರ್ವವದುತ್ತರಮ್।

h ॥ ಆಗಮಾನುಮಾನಯೋರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ ತತ್ಸಮಯಸ್ಯ ವಿಷಯಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಾಭಾವಾದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಧರ್ಮಾದ್ಯತೀನ್ದ್ರಿಯಾಭಿಮತಾರ್ಥಾಭಾವಃ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ವಿಷಯಃ। ತಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವೇಽಪಿ ವೈದಿಕವಾಸನಾನಿಮಿತ್ತಶಙ್ಕಾಕಲಙ್ಕಿತತ್ವೇನ ವಿಷಯತ್ವಮುಪಪದ್ಯತೇ। ಪ್ರಯೋಜನಂ ಚ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಶಙ್ಕೋಪರುದ್ಧಾರ್ಥಕಾಮೋಪಭೋಗಃ। ತತ್ ಕಥಂ ನರೈಃ ಶಾಸ್ತ್ರಾತ್ ಕಿಂ ಲಬ್ಧಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ।

ಮೈವಮ್। ವಿಷಯಪ್ರತಿಪತ್ತೌ ಹಿ ಪ್ರಯೋಜನಾವಾಪ್ತಿಃ। ವಿಷಯಂ ಚ ಕಿಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮಾಪ್ತವಾಕ್ಯತಯಾ ಪ್ರತಿಪಾದಯೇತ್, ಉತೋಪಪತ್ತಿವ್ಯುತ್ಪಾದನೇನ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಆಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಾಸ್ತ್ಯತೀನ್ದ್ರಿಯಂ ಕಿಮಪೀತ್ಯೇತಾವತೈವ ಪೂರ್ಣತ್ವೇನ ವಾಕ್ಯವಿಸ್ತರವೈಯರ್ಥ್ಯಾಚ್ಚ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಉಪಪತ್ತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಶಙ್ಕಾಮೇವ ನಿವಾರಯತಿ। ವಿಷಯಪ್ರತಿಪತ್ತಿಸ್ತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣೈವೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸ್ವಯಂ ವಾ, ಉಪಪತ್ತಿವ್ಯುತ್ಪಾದನೇನ ವಾ ಕಮಪ್ಯರ್ಥಮನುಪದರ್ಶಯತಃ ಶಙ್ಕಾನಿವಾರಣಾಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್। ಶಙ್ಕಾ ಹಿ ಸಂಶಯೋ ವಾ ಸ್ಯಾತ್, ವಿಪರ್ಯಯೋ ವಾ। ದ್ವಾವಪಿ ವಿಪರೀತಾರ್ಥಗೋಚರಬಲವತ್ಪ್ರತ್ಯಯನಿರಸನೀಯೌ। ನಾಽಜ್ಞಾನಮಾತ್ರೇಣ। ತರ್ಕವ್ಯುತ್ಪಾದನಂ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಾತ್।

ತದಿದಂ "ದರ್ಶನೇನ" ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಾನುವೃತ್ತೌ ಸತ್ಯಾಂ "ಶಾಸ್ತ್ರಾತ್ ಕಿಮ್" ಇತಿ ವದತಾ ಸೂಚಿತಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ನರೈಶ್ಚೇತ್ಯವಕ್ಷ್ಯತ್। "ಮೋಹನಂ ವಿನಾ" ಇತ್ಯುಭಯವಾಕ್ಯಶೇಷಃ ಪರಿಹಾಸಃ। ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಣೇತ್ರಾ ಸುರಗುರುಣಾಽಯೋಗ್ಯಜನವ್ಯಾಮೋಹನಂ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಲಬ್ಧಮ್। ಅನ್ಯೈಶ್ಚ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಮ್। ನಾತೋಽಧಿಕಮಿತಿ।

ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯೇವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ವೇತಿ।

ಸ್ವಪರಾರ್ಥವಿಹೀನತ್ವಾತ್ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ನಿಷ್ಫಲಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಂ ಸಿಂಹಾವಲೋಕಿತೇನಾನುವರ್ತತೇ। ತಚ್ಚೋಪಲಕ್ಷಣಮ್। ನಿರ್ವಿಷಯಂ ಚೇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನವತ್ತ್ವಂ ಹಿ ಸ್ವಪರವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನವತ್ತಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತಮ್, ತೃತೀಯಪ್ರಕಾರಾಭಾವಾತ್। ಸರ್ವಪ್ರಕಾರಪರಿತ್ಯಾಗೇನ ಸಾಮಾನ್ಯಾನವಸ್ಥಾನಾತ್। ತತಶ್ಚ ವ್ಯಾಪಿಕಾಯಾಃ ಸ್ವಪರವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನವತ್ತಾಯಾ ಅಭಾವಾತ್ ತದ್ವ್ಯಾಪ್ತಂ ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನವತ್ತ್ವಮಪಿ ನಾಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ।

h ॥ ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನರಾಹಿತ್ಯಸ್ಯ ಚಾರ್ವಾಕೇಣಾಪ್ಯಭ್ಯುಪಗತತ್ವಾತ್ ತತ್ಸಮಯಸ್ಯಾನರಮ್ಭಣೀಯತಾ ॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತ್ವೇವಂ ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಶೂನ್ಯಮಸ್ಮದೀಯಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮ್। ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತಃ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಸ್ವಮತೇನೈವೇತಿ।

#sutraಓಂ ಅಭ್ಯುಪಗಮೇಽಪ್ಯರ್ಥಾಭಾವಾತ್ಓಂ ॥6 ॥**

(###sudha --)

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ । ಸ್ವಮತೇನೈವ ನಿಷ್ಫಲಮ್।

ಕಿಮಿತ್ಯುನ್ಮತ್ತವಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಂ ವೃಥಾ ಪ್ರಲಪತಿ ಸ್ವಯಮ್ ॥41 ॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯತ ಏವಂ ಸ್ವಮತೇನೈವ ನಿಷ್ಫಲಂ ನಿರ್ವಿಷಯಂ ಚ। ನ ಕೇವಲಂ ಪರೋಪಪಾದನೇನ। ತಸ್ಮಾದ್ ವೃಥಾ ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಶೂನ್ಯಮ್। ಯಸ್ಮಾದ್ ವಾದಿನಾ ಚಾರ್ವಾಕೇಣ ಪ್ರತಿವಾದಿಭಿಶ್ಚ ತದಿತರೈಃ ಸರ್ವೈರ್ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಶೂನ್ಯತಯಾಽಭ್ಯುಪಗತಮ್, ತಸ್ಮಾದ್ ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಶೂನ್ಯಮೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಯಸ್ಮಾದ್ ವೃಥಾ ತಸ್ಮಾತ್ ತಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಂ ಕಿಮಿತಿ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವಾನ್ ಪ್ರಲಪತಿ। ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತಾ ನಾಽರಮ್ಭಣೀಯಮಿತಿ ಯಾವತ್। ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಶೂನ್ಯಂ ಚಾಽರಭಮಾಣೋ ನ ಲೌಕಿಕಃ, ನಾಪಿ ಪರೀಕ್ಷಕ ಇತ್ಯುನ್ಮತ್ತವದುಪೇಕ್ಷಣೀಯಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

ಯದ್ವಾ ನಿಷ್ಫಲಮಿತಿ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾಭಿಧಾನಮ್। ವೃಥೇತಿ ವಿಷಯಾಭಾವವಚನಮ್। ತಥಾಚೈವಂ ಸೂತ್ರಯೋಜನಾ ನ ಕೇವಲಂ ಪರೋಪಪಾದನೇನ, ಕಿನ್ತು ಸ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇಽಪ್ಯರ್ಥಾಭಾವಾದನಾರಮ್ಭಣೀಯಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮಿತಿ ಶೇಷ ಇತಿ। ಅರ್ಥಾಭಾವಹೇತೋರಸಿದ್ಧಿಪರಿಹಾರಾಯಾಭ್ಯುಪಗಮೇಽಪೀತ್ಯುಕ್ತಮ್।

h॥ ದೇಹಾತ್ಮೈಕ್ಯವಾದನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ನನುಚ ಪ್ರಮಾಣಾನುರೋಧಿ ಪ್ರಯೋಜನಮ್। ನ ಪುನಃ ಪ್ರಯೋಜನಮನುರುಧ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕೋಽಪ್ಯರ್ಥೋಽಙ್ಗೀಕರ್ತುಮುಚಿತಃ, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಪ್ರಮಾಣಂ ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೇವ ನಾನ್ಯತ್। ನಚೈವಂ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರೋಚ್ಛೇದಃ। ಸಮ್ಭಾವನಯೈವ ತದುಪಪತ್ತೇಃ। ಸಂವಾದೇನ ಚ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಭಿಮಾನಾತ್। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಚ ದೇಹ ಏವಾಽತ್ಮೋಪಲಭ್ಯತೇ। ಗೌರೋಽಹಂ ಜಾನಾಮೀತಿ। ತಥಾಚ ಕಾಲಾನ್ತರಭಾವಿಪ್ರಯೋಜಾನ್ವಯಿನಃ ಪುರುಷಸ್ಯಾಭಾವಾತ್ ಕಥಂ ಧರ್ಮಮೋಕ್ಷಾಖ್ಯಂ ಪ್ರಯೋಜನಮ್, ಅತೀನ್ದ್ರಿಯಶ್ಚ ವಿಷಯೋಽಙ್ಗೀಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ದೇಹಾದಿತಿ।

ದೇಹಾದನ್ಯೋಽನುಭವತ ಆತ್ಮಾ ಭಾತಿ ಶರೀರಿಣಾಮ್।

ಮಮ ದೇಹ ಇತಿ ವ್ಯಕ್ತಂ ಮಮಾರ್ಥ ಇತಿವತ್ ಸದಾ॥42॥**

(###sudha --)

ಅನುಭವತಃ ಪರಾಭ್ಯುಪಗತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣೈವ। ಮಮ ದೇಹ ಇತಿ ಹ್ಯಹಙ್ಕಾರಾಸ್ಪದಾತ್ಮಸಮ್ಬನ್ಧೀ ದೇಹಃ ಪ್ರತೀಯತೇ। ನಚಾನ್ಯತಾಪ್ರತೀತೌ ಸಮ್ಬನ್ಧಪ್ರತೀತಿರುಪಪದ್ಯತೇ। ಯಥಾ ಮಮಾರ್ಥ ಇತಿ ಪ್ರತೀತೌ ಭೇದಪ್ರತೀತಿಪೂರ್ವಕ ಏವ ಸಮ್ಬನ್ಧಾವಭಾಸ ಇತಿ।

ನನ್ವೇವಂ ಪ್ರತಿಭಾಸ ಏವ ನಾಸ್ತಿ। ಅಪಿತರ್ಹಿ? ಘಟಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಮಿತಿವದ್ ವ್ಯವಹಾರಮಾತ್ರಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಕಲ್ಪಕಾಭಾವಾತ್। ವಿಪರೀತಪ್ರಮಿತೌ ಖಲ್ವೇವಂ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ। ನಚೈವಂ ಪ್ರಕೃತೇ। ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಕದಾಚಿದಪಿ ದೇಹೋಽಹಮಿತಿ ಪ್ರಮಾಭಾವಾತ್। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಶರೀರಿಣಾಂ ಸದೇತಿ। ಅತ ಏವ ಪ್ರತಿಭಾಸೋಽಪಿ ಭ್ರಮೋಽಸ್ತ್ವಿತಿ ನಿರಸ್ತಮ್। ಅಸ್ತಿ ಗೌರೋಽಹಮಿತಿ ಪ್ರಮೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತಯಾ ಬಾಧಕತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕಿಞ್ಚ ನಾಯಂ ದೇಹಾತ್ಮತಾವಭಾಸಃ। ಕಿನ್ತು ದೇಹಧರ್ಮಸ್ಯಾಽತ್ಮಧರ್ಮತಾವಭಾಸಃ। ನಚ ವ್ಯಧಿಕರಣಯೋರ್ವಿರೋಧೋಽಸ್ತಿ। ತದಭಾವೇ ಕಥಮಸಾವಿತಿ ಚೇತ್। ಕಿಮೇತದನುಮಾನಮ್, ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿರ್ವಾ, ಪ್ರಶ್ನಮಾತ್ರಂ ವಾ? ನ ಪ್ರಥಮದ್ವಿತೀಯೌ, ಅಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಾತ್। ಸ್ಫಟಿಕಜಪಾಕುಸುಮಯೋರಭೇದಾಪ್ರತಿಭಾಸೇಽಪಿ ತದ್ಧರ್ಮಸ್ಯ ತತ್ರ ಪ್ರತೀತಿದರ್ಶನಾಚ್ಚ। ತೃತೀಯೇ ತು ವಕ್ಷ್ಯತೇ। (979) ಅಸ್ತು ಪ್ರತೀತಿಃ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಿತಿ ತು ಕುತಃ? ಅಬಾಧಪ್ರತಿಭಾಸಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದನ್ಯಸ್ಯ ಪರೇಣಾನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ಅಭ್ಯುಪಗಮೇ ವಾ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಪರಿಹಾರಾತ್। ಅಪರೋಕ್ಷತಯಾಽನುಭವಾಚ್ಚ। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ವ್ಯಕ್ತಮಿತಿ। ನಚ ತದೇವಾಸಿದ್ಧಮ್। ಲಿಙ್ಗಾದ್ಯನುಸನ್ಧಾನಾಭಾವೇಽಪಿ ಭಾವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ದೇಹಪ್ರತಿಭಾಸಸ್ಯಾಪಿ ತನ್ನ ಸ್ಯಾತ್। ಏತದಪ್ಯುಕ್ತಮ್ ಸದೇತಿ। ಕೇಚಿದಾಹುಃ ದೇಹಾತ್ಮಭೇದಜ್ಞಾನಂ ಸಮಾಧಿಪರಿಪಾಕವತಾಮೇವೇತಿ। ತದಸತ್। ಆವಿಪಾಲಗೋಪಾಲಂ ಮಮ ದೇಹ ಇತಿ ಪ್ರತಿಭಾಸಸ್ಯಾನಪಲಪನೀಯತ್ವಾತ್। ಅತ ಏವಾಽಹ ಶರೀರಿಣಾಂ ಶರೀರಾಭಿಮಾನಿನಾಮಿತಿ।

h॥ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವದ್ ಆಗಮಾನುಮಾನಯೋರಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧೇಸ್ತತ ಏವ ಧರ್ಮಾದ್ಯತೀತೀನ್ದ್ರಿಯಪದಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಃ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಸ್ತ್ವಾತ್ಮಾ ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತಃ, ತಥಾಽಪ್ಯರ್ಥಕಾಮಾತಿರಿಕ್ತೇ ಪುರುಷಾರ್ಥೇ ತತ್ಸಾಧನಾದೌ ಚ ಕಿಂ ಮಾನಮ್? ವೇದಾದಿರಾಗಮಃ, ಅನುಮಾನಂ ಚೇತಿ ವದಾಮಃ। ತಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವ ಕುತ ಇತಿ ಚೇತ್। ತತ್ರಾಽಹ -- ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯೈವೇತಿ।

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯೈವ ಮಾನತ್ವಮಿತಿ ಕೇನಾವಸೀಯತೇ।

ಯದಿ ತತ್ಸಾಧಕಂ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ನ ಕಥಂ ಭವೇತ್ ॥43॥**

(###sudha --)

ಯತ್ ಪರೇಣಾಭ್ಯುಪಗತಮರ್ಥಾದಿ ತತ್ ಕುತಃ ಸಿದ್ಧಮಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣೇತಿ ಚೇತ್। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಮಾನತ್ವಮಿತ್ಯೇವ ಕೇನಾವಸೀಯತೇ। ತಥಾಚ ಪುರುಷಾರ್ಥತತ್ಸಾಧನಮಾತ್ರಾಸಿದ್ಧೌ ಜಗದನೀಹಮಾಪದ್ಯೇತೇತಿ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನಂ ತಾವತ್ ಪ್ರತೀಯತೇ। ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಚ ಜ್ಞಾನಗ್ರಾಹಕಮಾತ್ರಗ್ರಾಹ್ಯಮ್। ಅತಃ ಕಥಮುಕ್ತೋ ದೋಷಃ? ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪರತಸ್ತ್ವವಾದೇಽಪಿ ಬಾಧಕಾಭಾವಾದಿನಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಯದೀತಿ। ಯದಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಗ್ರಾಹಕಂ ವಾ ಬಾಧಕಾಭಾವಾದಿಕಂ ವಾ ಸಾಧಕಮುಚ್ಯತೇ, ತರ್ಹಿ ತದೇವ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿಷಯೇ ಕಥಂ ಸಾಧಕಂ ನ ಭವೇತ್? ನಹಿ ವೇದವಾಕ್ಯಾಜ್ಜ್ಞಾನಂ ನೋತ್ಪದ್ಯತೇ। ನಚ ನ ಪ್ರತೀಯತೇ । ಅತ್ರ ವೇದಗ್ರಹಣಮುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಅತ ಏವಾನ್ಯೇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ವಕ್ಷ್ಯತಿ। (ಅನುಪದಮ್)

h॥ ವೇದಾದೇಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಜ್ಞಾನಗ್ರಾಹಕಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಾಹಕತ್ವಮಿತ್ಯುತ್ಸರ್ಗಃ। ಅಪವಾದೇನ ತ್ವಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಪಿ ಗೃಹ್ಯತೇ। ತತ್ ಕಥಂ ವೇದಾದಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ? ಪರತಸ್ತ್ವೇಽಪಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಬಾಧಕಾಭಾವಃ ಕುತ ಇತಿ ಚೇತ್। ಸಮಮೇತತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇऽಪಿ।
ಅನುಪಲಮ್ಭಾದಪವಾದಾದ್ಯಭಾವಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧ ಇತಿ ಚೇತ್, ತುಲ್ಯಮೇತದ್
ವೇದಾದಾವಿತ್ಯಾಹ -- ನಚೇತಿ।

ನಚಾನ್ಯಾಮಾನತಾ ಕ್ವಾಪಿ ಪ್ರಮಾಣೇನಾವಸೀಯತೇ।

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದನ್ಯಯೋರನುಮಾನಾಗಮಯೋರಮಾನತಾ। ಕ್ವಾಪಿ ವಿಷಯೇ। ಯದ್ವಾ
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಭ್ಯುಪಗಚ್ಛನ್ ಪ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ। ಕಿಂ ತ್ವಯಾऽನುಭೂಯಮಾನಸ್ಯೈಕಸ್ಯೈವ
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಮಾನತ್ವಮ್, ಉತ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ? ಆದ್ಯೇ ದೋಷಮಾಹ --
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯೈವೇತಿ। ಇತರೇಷಾಮಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಣಾಂ ತತ್ತುಲ್ಯಸಾಮಗ್ರೀಜನ್ಯತ್ವೇ ಸತ್ಯೇಕಸ್ಯೈವ
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಮಾನತ್ವಮಿತಿ ಕೇನಾವಸೀಯತೇ? ದ್ವಿತೀಯೇ ದೋಷಮಾಹ -- ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯೈವೇತಿ।
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಮಾನತ್ವಮೇವ, ಸರ್ವಮಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಕೇನಾವಸೀಯತೇ?
ಅನುಭೂಯಮಾನಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದನ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ, ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಚಾವಸಾಯಕಂ ನ
ಕಿಮಪೀತ್ಯರ್ಥಃ।

ಪರಕೀಯವಚನೇನ, ಚೇಷ್ಟಯಾ ವಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮವಗಮ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವೇನ ತಸ್ಯ
ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮವಗಮ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಯದೀತಿ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಚ ಸಾಧಕಂ
ವಚನಮನುಮಾನಂ ಚ ಯದಿ ಪ್ರಮಾಣಮಿಷ್ಯತೇ ತರ್ಹಿ ವೇದಾದಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಕಥಂ ನ
ಭವೇತ್? ಅಭ್ಯುಪಗಮ ಇತಿ ಶೇಷಃ।

ಏವಮನುಮಾನಾಗಮಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯಪಿ ವಿಕಲ್ಪಃ। ಆದ್ಯಸ್ತು ಪೂರ್ವವನ್ನಿರಸ್ತಃ।
ಅಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಶ್ಚಾಧಿಕಃ। ದ್ವಿತೀಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ನಚೇತಿ। ಅನ್ಯಯೋಃ
ಪರಪುರುಷಾದಿವರ್ತಿನೋರನುಮಾನಾಗಮಯೋರಮಾನತಾ।
ಪೂರ್ವವದಾಶ್ರಯಾದ್ಯಸಿದ್ಧೇಃ। ತತ್ಸಾಧಕಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಚ ವ್ಯಾಘಾತಾದಿತಿ ಭಾವಃ।

ನನ್ವರ್ಥಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಕರಣಜನ್ಯತ್ವಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್।
ಅನುಮಾನಾಗಮಯೋರತೀತಾದಿಕಮಪಿ ವಿಷಯೀಕುರ್ವತೋಃ ತದಭಾವಾತ್ ಕಥಂ
ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ। ಕಿಂ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಮೇವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್, ತನ್ನಿಯಾಮಕಶ್ಚ ಸನ್ನಿಕರ್ಷಃ,
ಅನ್ಯಥಾऽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ, ಉತ ವಿಷಯಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಕರಣಜನ್ಯತ್ವಂ
ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ।

ಆದ್ಯೇऽಪಿ ಕಿಂ ಯಥಾಕಥಞ್ಚಿತ್ ಸನ್ನಿಕರ್ಷೋ ನಿಯಾಮಕಃ, ಉತ ಸಂಯೋಗ ಏವ? ಆದ್ಯಂ
ದೂಷಯತಿ -- ನಚೇತಿ। ಏವನ್ತರ್ಹ್ಯನ್ಯಯೋರನುಮಾನಾಗಮಯೋರಮಾನತಾ ನಾಸ್ತಿ।
ಅವಿನಾಭಾವಾದಿಸನ್ನಿಕರ್ಷಸ್ಯ ತತ್ರಾಪಿ ಸತ್ತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ದೋಷಮಾಹ --
ಕ್ವಾಪೀತಿ। ಕ್ವಾಪಿ ಪ್ರಮಾಣೇ ಚಾಕ್ಷುಷೇ ಶ್ರಾವಣೇ ಚ। ನಾವಸೀಯತೇ
ನಾಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇऽರ್ಥಸಂಯುಕ್ತಕರಣಜನ್ಯತಾ। ಪರೇಣ ಗೋಲಕಾತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ
ಚಕ್ಷುರಾದೇರನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ತದಾತ್ಮಕಸ್ಯ ಚಾರ್ಥಸಂಯೋಗಾಭಾವಾತ್। ತತಃ
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯಾಪಿ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ದ್ವಿತೀಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ನಚೇತಿ। ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಾದನ್ಯಾ
ಅರ್ಥಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಕರಣಜನ್ಯತಾಲಕ್ಷಣಾ ಮಾನತಾ ನ ವಕ್ತವ್ಯಾ। ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಕ್ವಾಪೀತಿ।
ಪೂರ್ವವಚ್ಚಾಕ್ಷುಷಾದಾವವ್ಯಾಪ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ। ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್।
ವಿಪರ್ಯಯಾದಾವತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಶ್ಚೇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್।

ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯೇ ಸತೀದಂ ಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ತದೇವಾಸ್ತು ಕಿಂ ವಿಶೇಷ್ಯೇಣ?
ಅನುಮಾನಾದಿವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯಾದ್ಯಾಪ್ಯಸಿದ್ಧೇರಿತ್ಯಾಹ --
ನಚೇತಿ।

ನನು ವೇದಾದ್ಯರ್ಥಸ್ಯಾನುಪಲಮ್ಭಬಾಧಿತತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ।
ವೇದಾದಿನೈವೋಪಲಬ್ಧೇಃ। ತದನ್ಯೇನ ನೋಪಲಭ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್। ತತ್ ಕಿಂ
ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಸಂವಾದಿತ್ವಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್? ಅದ್ಧೇತಿ ಚೇತ್, ತತ್ರಾಽಹ -- ನಚೇತಿ।
ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಸಂವಾದಲಕ್ಷಣಾ ಮಾನತಾ ನೇತ್ಯರ್ಥಃ।

ಕುತೋ ನೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಕ್ವಾಪೀತಿ। ಅನವಸ್ಥಾಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ ಕ್ವಾಪಿ ಪ್ರಮಾಣೇ ನಾವಸೀಯತೇ
ಯತಃ। ಯದ್ವಾ ಕ್ವಾಪಿ ಸ್ವಸುಖಾದಿಜ್ಞಾನೇ ಪ್ರಮಾಣಸಂವಾದ ಏವ ನಾವಸೀಯತ ಇತಿ
ಯೋಜ್ಯಮಿತ್ಯಲಮ್।

h II ಚಾರ್ವಾಕಮತಸ್ಯ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವದನುಪಾದೇಯತ್ವಮ್ II

(###sudha --)

ಸೂತ್ರಾರ್ಥಮುಪಸಂಹರತಿ --ಸ್ವಮತೇನೇತಿ।

ಸ್ವಮತೇನಾರ್ಥರಹಿತ ಉಪೇಕ್ಷ್ಯಃ ಪಕ್ಷ ಈದೃಶಃ II44 II**

(###sudha --)

ಸ್ವಸಮ್ಮತ್ಯೈವಾರ್ಥರಹಿತೋ ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನರಹಿತಃ। ಈದೃಶಃ
ಈಶ್ವರಾದ್ಯತೀನ್ದ್ರಿಯಾನಭ್ಯುಪಗಮಲಕ್ಷಣಃ II*#### h II ಇತ್ಯಭ್ಯುಪಗಮಾಧಿಕರಣಮ್ II3 II**

#aಅಥಪುರುಷಾಶ್ಮಾಧಿಕರಣಮ್ II4 II**

(###sudha --)

h II ನಿರೀಶ್ವರಸಾಙ್ಖ್ಯೈಕದೇಶಿಮತಾನುವಾದಃ, ಸೂತ್ರಕ್ರಮೇ ನಿಮಿತ್ತೋಕ್ತಿಃ II

(###sudha --)

ಪುರುಷಾಶ್ಮವದಿತಿ ಚೇತ್ ತಥಾಽಪಿ। ಅತ್ರಾನೀಶ್ವರಸಾಙ್ಖ್ಯೈಕದೇಶಿನಾಂ
ಪುರುಷೋಪಸರ್ಜನಪ್ರಕೃತಿಕರ್ತೃಕತ್ವವಾದಿನಾಂ ಮತಮಪಾಕ್ರಿಯತೇ। ನನ್ವೇವನ್ತರ್ಹಿ

ತದನನ್ತರಮೇವೇದಮಾರಮ್ಭಣೀಯಮ್ । ಸತ್ಯಮ್ ।
ತಥಾಽಪ್ಯಭ್ಯಧಿಕಾಶಙ್ಕಾನುಸಾರೇಣೇಯಮುಕ್ತಿಃ ।

ತಥಾಹಿ ಪರಮಚೇತನಸ್ಯ ಭಗವತ ಏವ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವಂ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಮ್ । ತಸ್ಯ ಕೇವಲಪ್ರಕೃತಿಕರ್ತೃಕತ್ವವಾದಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ವಿರೋಧೀತಿ ಪ್ರಥಮಮಪಾಕೃತಃ । ತತ್ರ ಮಾ ಭೂತ್ ಕೇವಲಸ್ಯಾಚೇತನಸ್ಯ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಮ್, ಈಶ್ವರಾನುಗೃಹೀತಸ್ಯ ತು ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯಾಶಙ್ಕಾ ದ್ವಿತೀಯಾಧಿಕರಣೇ ನಿರಾಕೃತಾ । ಮಾ ಭೂದಚೇತನಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಮ್, ಕಿನ್ತು ಶರೀರಸ್ಯೈವ ಚೈತನ್ಯಾಶ್ರಯಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಮಸ್ತ್ವಿತ್ಯಾಶಯ ಶರೀರಸ್ಯ ಚೈತನ್ಯಾಶ್ರಯತಾಯೋಗಾತ್ ಪುನಸ್ತದವಸ್ಥಃ ಕರ್ತೃತ್ವಾಯೋಗ ಇತಿ ತೃತೀಯೇಽಭಿಹಿತಮ್ । ಇದಾನೀಂ ತು ಕೇವಲಸ್ಯಾಚೇತನಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಾಯೋಗೇಽಪಿ ಚೇತನಸನ್ನಿಧಾನೇನ ತದುಪಪತ್ತೇಃ ಕಿಮೀಶ್ವರೇಣೇತ್ಯೇಷಾ ಶಙ್ಕಾ ನಿರಾಕ್ರಿಯತೇ । ತನ್ಮತರೀತಿಃ ಸೂತ್ರ ಏವೋಕ್ತೇತಿ ತದೇವ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಸನ್ನಿಧಾನಾದಿತಿ ।

h || ಚೇತನಾಧಿಷ್ಠಿತಶರೀರಸ್ಯ ಅಶ್ಮಾನಯನಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವತ್ ಪುರುಷೋಪಸರ್ಜನಪ್ರಕೃತೇರೇವ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಮ್ ||

(###sudha --)

#sutraಓಂ ಪುರುಷಾಶ್ಮವದಿತಿ ಚೇತ್ ತಥಾಽಪಿ ಓಂ ||7 ||**

(###sudha --)

ಸನ್ನಿಧಾನಾಚ್ಚೇತನಸ್ಯ ವರ್ತತೇ ಯದ್ಯಚೇತನಮ್ ।

ತಥಾಽಪ್ಯಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವತ್ವಾದುಕ್ತದೋಷಃ ಸಮೋ ಭವೇತ್ ||45 ||**

(###sudha --)

ಯಥಾ ಖಲ್ವಚೇತನಮೇವ ಶರೀರಂ ಚೇತನಸ್ಯಾಽತ್ಮನಃ ಸನ್ನಿಧಾನಮಾತ್ರೇಣ ಅಶ್ಮಾನಯನಾದಿಕಂ ಕರೋತಿ । ಏವಮಚೇತನಾಽಪಿ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಪುರುಷಸನ್ನಿಧಾನಾನ್ಮಹದಾದಿಕಾರ್ಯಂ ಕರಿಷ್ಯತಿ । ತಥಾಚ ಪ್ರಯೋಗಃ ಮಹದಾದಿಕಂ ಪುರುಷೋಪಸರ್ಜನಪ್ರಕೃತಿಕರ್ತೃಕಮ್, ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್; ಅಶ್ಮಾನಯನಾದಿವದಿತಿ । ಏವಞ್ಚ ಕಿಮೀಶ್ವರೇಣೇತಿ ಶಙ್ಕಾರ್ಥಃ ।

h || ಚೇತನಾಧಿಷ್ಠಿತಶರೀರೇ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನವತ್ತ್ವರೂಪಕರ್ತೃತ್ವಾಭವೇನ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯವೈಕಲ್ಯಮ್ ||

(###sudha --)

ಯದ್ಯಪ್ಯೇವಮಭ್ಯಧಿಕಮಾಶಙ್ಕಿತಮ್, ತಥಾಽಪಿ "ರಚನಾನುಪಪತ್ತೇಃ" ಇತ್ಯುಕ್ತದೋಷಃ ಸಮೋ ಭವೇತ್, ನ ಪರಿಹೃತೋ ಭವೇತ್ । ಕುತಃ? ಅಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವತ್ವಾತ್ । ಪ್ರಕೃತೇರಿತಿ ಶೇಷಃ । ಬುದ್ಧಿಃ ಪೂರ್ವಾ ಯಸ್ಯ ತದ್ ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಮ್ । ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ನ ವಿದ್ಯತೇ ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಂ ಯಸ್ಯ ತತ್ ತಥೋಕ್ತಮ್, ತಸ್ಯ ಭಾವಸ್ತತ್ತ್ವಮ್, ತಸ್ಮಾತ್ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನವತ್ತ್ವಂ ಹಿ ಕರ್ತೃತ್ವಮ್ । ನಚ ಪುರುಷಸನ್ನಿಧಾನೇಽಪಿ ನ ಪ್ರಕೃತೇರ್ಬುದ್ಧಿಮತ್ತ್ವಂ ಸಮ್ಭವತಿ । ಅಚೇತನತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರವಿರೋಧಾತ್ । ನಚ ಬುದ್ಧ್ಯಭಾವೇ ತತ್ಕಾರ್ಯಯೋರಿಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನಯೋರಪಿ ಸಮ್ಭವಃ । ತಥಾಚಾಚೇತನಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ವ್ಯಾಹತೈವೇತಿ । ನನ್ವಾತ್ಮೋಪಸರ್ಜನಸ್ಯ ಶರೀರಸ್ಯಾಶ್ಮಾನಯನಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಂ ನಿದರ್ಶಿತಮ್ । ತತ್ ಕಥಮೇತದಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ಶರೀರಸ್ಯಾಪ್ಯುಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಕರ್ತೃತ್ವಾಸಮ್ಮತೇಃ ।

h॥ ಚೇತನಸ್ಯ ಶರೀರೋಪಸರ್ಜನಾತಾಯಾ ಅನುಭವವಿರುದ್ಧತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ದೂಷಣಾನ್ತರಂ ಚ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇ ದರ್ಶಯಿತುಂ ಸೂತ್ರಮ್ "ಅಙ್ಗಿತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇ" ಇತಿ । ತದ್ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಅಙ್ಗಿತ್ವಮಿತಿ ।

#sutraಓಂ ಅಙ್ಗಿತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ ಓಂ ॥8॥**

(###sudha --)

ಅಙ್ಗಿತ್ವಂ ಪುರುಷಸ್ಯೈವ ಸರ್ವೈರೇವಾನುಭೂಯತೇ ।

ತದಙ್ಗತ್ವೋಕ್ತಿತಶ್ಚೈವ ಸ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಲಾಪಕಃ ।

ಕಿಮು ಸರ್ವೇಶ್ವರಸ್ಯಾಸ್ಯ ಹ್ಯಪಲಾಪಾದ್ ಯತೋಽಖಿಲಮ್ ॥46॥**

(###sudha --)

ಚಶಬ್ದೋ ದೂಷಣಾನ್ತರಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ । ಏವಶಬ್ದೋ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಕೈಮುತ್ಯಸ್ಫುಟೀಕರಣಾರ್ಥಃ । ಅಙ್ಗಿತ್ವಂ ಪ್ರಧಾನತ್ವಂ ಶರೀರಂ ಪ್ರತೀತಿ ಶೇಷಃ । ತದಙ್ಗತ್ವೋಕ್ತಿತಃ ತಸ್ಯೋಪಸರ್ಜನತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ । ಸ್ಯಾತ್ ಸಾಙ್ಖ್ಯ ಇತಿ ಶೇಷಃ ।

h॥ ಅನುಪಚರಿತಸ್ಯ ಈಶ್ವರಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯಾಪಲಾಪೇ ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಃ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇತತ್ ಪ್ರಕೃತವಿರುದ್ಧಮ್ । ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯ ಹಿ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವಮುಪಪಾದಯಿತುಮಯಮಾರಮ್ಭಃ । ತಥಾಚಾಶ್ಮಾನಯನಾದಿಕಾರ್ಯೇ ಜೀವಸ್ಯ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೋಪಪಾದನಂ ಕಥಂ ನ ಪ್ರಕರಣವಿರುದ್ಧಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ಜೀವಗತಸ್ಯಾಮುಖ್ಯಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ನಿರಾಸ ಏವ ಯದಾ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಃ, ತದಾ ಕಿಮು ವಕ್ತವ್ಯಂ ಸರ್ವಕರ್ತುರೀಶ್ವರಸ್ಯಾಪಲಾಪ ಇತ್ಯೇತತ್ಪ್ರದರ್ಶನಾಯೈವ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ಜೀವಸ್ಯಾಙ್ಗಿತ್ವೋಪಪಾದನಾದಿತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಕಿಮ್ವಿತಿ । ಅಸ್ಯ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವೇನ ಪ್ರತಿಪಿಪಾದಯಿಷಿತಸ್ಯ । ಉತ್ತರಸೂತ್ರೇ ಚಾಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರವಾದತ್ವಂ ಸ್ಫುಟೀಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಹಿಶಬ್ದೇನ ಸೂಚಯತಿ ।

ಕಥಂ ಜೀವಸ್ಯ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯನಿರಾಸಾದಪ್ಯತಿಶಯೇನೇಶ್ವರನಿರಾಸಃ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಯತ ಇತಿ। ಯತಃ ಕಾರಣಾದಖಿಲಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಯೋಗಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಾಗಮಾತ್ಮಕಂ ಸರ್ವಕರ್ತಾರಮೀಶ್ವರಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತಿ, ತಸ್ಮಾದಿತಿ ಪೂರ್ವೇಣ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ॥*#### h॥ ಇತಿ ಪುರುಷಾಶ್ಮಾಧಿಕರಣಮ್॥4॥**

(###sudha --)

ಅಥಾನ್ಯಥಾಽನುಮಿತ್ಯಧಿಕರಣಮ್॥5॥**

(###sudha --)

h॥ ನಿರೀಶ್ವರಾಙ್ಖ್ಯಾನಾಂ ಪ್ರಕೃತಿಗುಣಕಜೀವಕರ್ತೃತ್ವವಾದನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಅನ್ಯಥಾಽನುಮಿತೌ ಚ ಜ್ಞಶಕ್ತಿವಿಯೋಗಾತ್। ಪ್ರಕೃತ್ಯುಪಸರ್ಜನಪುರುಷಕರ್ತೃತ್ವವಾದಿನಾಂ ನಿರೀಶ್ವರಸಾಙ್ಖ್ಯೈಕದೇಶಿನಾಂ ಮತಮತ್ರ ನಿರಾಕ್ರಿಯತೇ।

ತಥಾಹಿ ಅಶ್ಮಾನಯನಾದಿಪ್ರವೃತ್ತೌ ತಾವತ್ ಪುರುಷಸ್ಯ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ ಶರೀರಸ್ಯ ಚೋಪಸರ್ಜನತ್ವಮನುಭವಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತಥಾಚ ತದ್ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ಮಹದಾದಿಕಾರ್ಯಮಪಿ ಪ್ರಕೃತ್ಯುಪಸರ್ಜನಪುರುಷಕರ್ತೃಕಮನುಮೀಯತೇ। ಪುರುಷಸ್ಯ ಚ ಚೇತನತ್ವೇನ ನ ಕರ್ತೃತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ। ಸುಷುಪ್ತ್ಯಾದೌ ಚ ಕರ್ತೃತ್ವಾನುಪಲಮ್ಭಾತ್ ಪ್ರಕೃತಿರುಪಸರ್ಜನಭೂತಾಽಙ್ಗೀಕರಣೀಯಾ। ಏವಞ್ಚ ಕಿಮೀಶ್ವರೇಣೇತಿ।

h॥ ಜೀವಸ್ಯ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ ಕರ್ತೃತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽಪಿ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರೇರಕತ್ವೇನ ಸ್ವತನ್ತ್ರೇಶ್ವರಾಭ್ಯುಪಗಮಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಕಿಂ ಪುರುಷಸ್ಯೈಕಾಕಿನಃ ಕುತ್ರಾಪಿ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ನಾಸ್ತಿ, ಉತಾಸ್ತೀತಿ। ಆದ್ಯಂ ದೂಷಯಿತುಂ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಅಙ್ಗಿತ್ವಮಿತಿ।

#sutraಓಂ ಅನ್ಯಥಾಽನುಮಿತೌ ಚ ಜ್ಞಶಕ್ತಿವಿಯೋಗಾತ್ ಓಂ॥9॥**

(###sudha --)

ಅಙ್ಗಿತ್ವಂ ಯದಿ ತಸ್ಯೈವ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ಚೇನ್ನಚಾಖಿಲಮ್।

ತತ್ಪ್ರೇರಣೇಽಪ್ಯಶಕ್ತತ್ವಾತ್ ಸ್ವತನ್ತ್ರೋಽನ್ಯೋ ಹ್ಯಪೇಕ್ಷಿತಃ॥47॥**

(###sudha --)

ಯದಿ ಪುರುಷಸ್ಯೈವಾಙ್ಗಿತ್ವಂ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಮ್, ಕರ್ತೃತ್ವಮಿತಿ ಯಾವತ್। ಪ್ರಕೃತೇಸ್ತೂಪಸರ್ಜನತ್ವಮೇವೇತಿ ಪೂರ್ವಮತಾದನ್ಯಥಾಽನುಮೀಯತೇ। ತತ್ರಾಪಿ ಚ ಪುರುಷಸ್ಯಾಖಿಲಂ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ನಾಸ್ತೀತಿ ಪಕ್ಷೋ ಯದ್ಯಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತದಾ ಸ್ವತನ್ತ್ರೋಽನ್ಯಃ ಪರಮೇಶ್ವರೋಽಙ್ಗೀಕರಣೀಯ ಏವ ಸ್ಯಾತ್। ಕುತಃ? ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರೇರಣೇ ಪುರುಷಸ್ಯಾಶಕ್ತತ್ವಾತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಮಾ ಭೂತ್ ತಾವತ್ ಕಾರ್ಯಾನ್ತರಾರ್ಥಮೀಶ್ವರಾಪೇಕ್ಷಾ । ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರೇರಣಾರ್ಥಮಪೇಕ್ಷಣೀಯ ಏವಾಸಾವಿತ್ಯಪೇರರ್ಥಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ನ ತಾವತ್ ಸತ್ತಾಮಾತ್ರೇಣ, ಸಂಯೋಗಮಾತ್ರೇಣ ವಾ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಕರ್ತಾರಂ ಪುರುಷಂ ಪ್ರತ್ಯುಪಸರ್ಜನತ್ವಮ್। ಸುಪ್ತಿಪ್ರಲಯಾದಾವಪಿ ಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಕಿನ್ತು ಕರಣತ್ವಾದಿನಾ। ನಚ ಕರ್ತ್ರಾಽಪ್ರಯುಜ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಕರಣತ್ವಾದಿಕಂ ದೃಷ್ಟಮ್। ನಚ ತದೇವ ತತ್ಪ್ರೇರಣೇ ಕರಣಾದಿ। ಸ್ವವೃತ್ತಿವಿರೋಧಾತ್। ತಥಾಚ ಪ್ರಕೃತಿನಿರಪೇಕ್ಷಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಕ್ವಾಪಿ ವ್ಯಾಪಾರಾಸಾಮಾರ್ಥ್ಯೇಽವಶ್ಯಮನ್ಯೇನ ಸಹಕಾರಿಣಾ ಭಾವ್ಯಮ್। ನಚಾಸಾವಪ್ಯೇವಂವಿಧ ಏವ। ತಸ್ಯಾಪಿ ಸಹಕಾರ್ಯನ್ತರಾಪೇಕ್ಷಾಯಾಮನವಸ್ಥಾಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅತಃ ಸ್ವತನ್ತ್ರ ಏವಾಸಾವಙ್ಗೀಕರಣೀಯಃ। ಸ ಏವ ಚೇಶ್ವರ ಇತಿ ಕಥಮಸೌ ನಾಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತ ಇತಿ।

h ॥ ಚೇತನಸ್ಯೈವ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಅಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ, ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಶ್ಚ ॥

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯಂ ನಿಷೇಧತಿ ನಚೇತಿ।

#sutraಓಂ ವಿಪ್ರತಿಷೇಧಾಚ್ಚಾಸಮಞ್ಜಸಮ್ ಓಂ ॥10॥**

(###sudha --)

ನಚ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಮಸ್ಯೈವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವಿರೋಧತಃ।

ಹಿತಾಕ್ರಿಯಾದಿದೋಷಾಚ್ಚ ಭದ್ರಂ ನಾನೀಶ್ವರಂ ಮತಮ್ ॥48॥**

(###sudha --)

ತಥಾಸತಿ ಪ್ರಕೃತ್ಯನಪೇಕ್ಷತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗೇನ ಅಸ್ಯ ಸ್ವಸಿದ್ಧಾನ್ತವಿರೋಧಾಪತ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ। ಅನೇನ "ವಿಪ್ರತಿಷೇಧಾಚ್ಚ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಭವತಿ।

ಸೂತ್ರಸ್ಯಾರ್ಥಾನ್ತರಮಾಹ --ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದೀತಿ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣೈರ್ಹಿ ಪುರುಷಸ್ಯಾಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ಸರ್ವದಾ ಉಪಲಭ್ಯತೇ। ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಹಿತೇತಿ। ಆದಿಪದೇನಾಹಿತಕ್ರಿಯೋಪಾದಿಯತೇ।

ಏವಂ ಪಞ್ಚಮತಾನಿ ನಿರಾಕೃತ್ಯೋಪಸಂಹರತಿ --ಭದ್ರಮಿತಿ। ಪಾತಞ್ಜಲಾಭಿಮತಸ್ಯೇಶ್ವರಸ್ಯೇಶ್ವರಲಕ್ಷಣಾಭಾವಾತ್ ತದಪ್ಯನೀಶ್ವರಮೇವ ಮತಮಿತಿ।

h ॥ ಭಿನ್ನಕಸಂಸಾರಮೋಚಕಾದ್ಯನೀಶ್ವರಮತಾನಾಮುಕ್ತದೂಷಣೈರೇವ ನಿರಸ್ತತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನ್ವನ್ಯಾನ್ಯಪಿ ಭಿನ್ನಕಸಂಸಾರಮೋಚಕಾದೀನ್ಯನೀಶ್ವರಾಣಿ ಮತಾನಿ ಸನ್ತಿ । ತಾನಿ ಕುತೋ ನ ನಿರಾಕ್ರಿಯನ್ತೇ? ಉಕ್ತದೋಷೈರೇವ ನಿರಸ್ತತ್ವಾದಭ್ಯಧಿಕಾಶಙ್ಕಾಭಾವಾಚ್ಚೇತ್ಯಾಹ -- ಸಂಸಾರಿಣ ಇತಿ ।

p**p

ಸಂಸಾರಿಣೋಽನ್ಯಂ ಸರ್ವೇಶಂ ಸರ್ವಶಕ್ತಿಮನೌಪಮಮ್ ।

ಚೇತನಾಚೇತನಸ್ಯಾಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾದೇಸ್ತದಧೀನತಾಮ್ ।

ನಾಙ್ಗೀಕುರ್ವನ್ತಿ ಯೇ ತೇಷಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಚ ಸಮಾ ಇಮೇ ॥49॥**

(###sudha --)

ಸಂಸಾರಿಪದಮೀಶ್ವರಾತಿರಿಕ್ತೋಪಲಕ್ಷಣಮ್ । ಸರ್ವೇಶಮಿತಿ ವಿಶೇಷ್ಯಪದಮ್ । ತೇನ ನ ಪೌನರುಕ್ತ್ಯಮ್ । ಉಪಮೈವೌಪಮಮ್ । ಸ್ವಾರ್ಥಿಕೋಽಣ್ । ನಾಸ್ತ್ಯೌಪಮಂ ಯಸ್ಯಾಸಾವನೌಪಮಃ । ಯದ್ವೋಪಮಾಯಾ ಅಯಮೌಪಮಃ । ಸೋಪಮ ಇತಿ ಯಾವತ್ । ತತೋ ನಞ್ಸಮಾಸಃ । ಅಸ್ಯ ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ । ಇಮೇ ಕಥಿತಾ ದೋಷಾ ಇತಿ ಶೇಷಃ । ನ ಕೇವಲಂ ಸರ್ವೇಶಂ ಸ್ವರೂಪೇಣಾನಙ್ಗೀಕುರ್ವತಾಮಿಮೇ ದೋಷಾಃ । ಕಿನ್ತು ತಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯಾಪಿ ಜೀವಾದ್ಯನ್ಯತ್ವಾದಿವಿಶೇಷಣಾನಿ ತಸ್ಯಾನಙ್ಗೀಕುರ್ವತಾಮಪಿ । ತಥಾತ್ವೇ ಫಲತಸ್ತಸ್ಯಾನೀಶ್ವರತ್ವಾದಿತಿ ।

h॥ ಶ್ರುತಿಭಿರುಪಪತ್ತಿಭಿಶ್ಚ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ॥

(###sudha --)

ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯೇವಮನೀಶ್ವರಮತಮಸಮಞ್ಜಸಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತಸ್ಮಾದಿತಿ ।

ತಸ್ಮಾಚ್ಛ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣೇನ ಯುಕ್ತಿಭಿಶ್ಚ ಪರೋ ಹರಿಃ ।

ಅಙ್ಗೀಕಾರ್ಯತಮೋ ನಿತ್ಯಃ ಸರ್ವೈರಪಿ ಸುನಿಶ್ಚಿತಮ್ ॥50॥**

(###sudha --)

ನ ಪರಪಕ್ಷನಿರಾಸಮಾತ್ರೇಣ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯತಃ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣೇನೇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಪರ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಉಕ್ತವಿಶೇಷಣೋಪಪನ್ನಃ । ನಿತ್ಯ ಇತಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದಙ್ಗೀಕಾರಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಮ್ । ಸರ್ವದೇತಿ ಯಾವತ್ । ನಿಶ್ಚಯಸ್ಯ ಸ್ವಪರಪಕ್ಷಸಾಧನೋಪಾಲಮ್ಭಾತಿರಿಕ್ತಾನಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್, ಪ್ರಾಮಾಣಿಕನಿಶ್ಚಯಸ್ಯ ಚಾಸಮೀಚೀನತ್ವಾಯೋಗಾತ್ ಸುನಿಶ್ಚಿತಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯವೃತ್ತಾಪಾದಿತೇನ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧನೇನ, ಅತ್ರ ವೃತ್ತಾಪಾದಿತೇನ ಪರಪಕ್ಷೋಪಾಲಮ್ಭೇನ ಚ ಯಥಾಲಕ್ಷಿತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯಾಶಯಃ ।

h॥ ಉಕ್ತದೂಷಣೈರೇವಾನ್ಯಮತಾನಾಂ ನಿರಸ್ತಪ್ರಾಯತ್ವೇಽಪಿ ದೂಷಣಾನ್ತರವೃತ್ತಾಪಾದನಾಯೋತ್ತರಗ್ರನ್ಥಃ ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ನನ್ವೇವನ್ತರ್ಹಿ ಉತ್ತರಾಧಿಕರಣಾನಾಮನಾರಮ್ಭ ಏವ। ನಿರಾಕರಿಷ್ಯಮಾಣೈರಪ್ಯುಕ್ತವಿಶೇಷಣಸ್ಯೇಶ್ವರಸ್ಯಾನಭ್ಯುಪಗತತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್। ಸತ್ಯಮ್। ತಥಾಽಪಿ ತನ್ಮತಾನಾಮತ್ಯನ್ತಹೇಯತಾಪ್ರದರ್ಶನಾಯ ದೂಷಣಾನ್ತರಾಣಿ ವ್ಯುತ್ಪಾದಯಿತುಮುತ್ತರೋ ಗ್ರನ್ಥಃ॥*#### h॥ ಇತ್ಯನ್ಯಥಾಽನುಮಿತ್ಯಧಿಕರಣಮ್॥5॥**

#aಅಥವೈಶೇಷಿಕಾಧಿಕರಣಮ್॥6॥**

(###sudha --)

h॥ ವೈಶೇಷಿಕಮತೇ ಈಶ್ವರಧರ್ಮಾಣಾಂ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಪ್ರಕ್ರಿಯಾಣಾಂ ಚಾನ್ಯಥಾ ನಿರೂಪಣಾತ್

ತನ್ನಿರಾಸಾರ್ಥಮಧಿಕರಣಾರಮ್ಭಃ॥

(###sudha --)

ಮಹದ್ದೀರ್ಘವದ್ ವಾ ಹ್ರಸ್ವಪರಿಮಾಣ್ಡಲಾಭ್ಯಾಮ್। ಅತ್ರ ಪರಮಾಣ್ವಾರಮ್ಭವಾದಿನಾಂ ವೈಶೇಷಿಕಾದೀನಾಂ ಮತಮಪಾಕ್ರಿಯತೇ। ನನು ವೈಶೇಷಿಕಾದಯಃ ಪರಮೇಶ್ವರಮಙ್ಗೀಕುರ್ವನ್ತ್ಯೇವ। ತತ್ ಕಥಂ ತನ್ನಿರಾಸಾಯಾಧಿಕರಣಾರಮ್ಭ ಇತ್ಯಾಶಯ, ಯದ್ಯಪೀಶ್ವರಂ ಸ್ವರೂಪೇಣಾಙ್ಗೀಕುರ್ವನ್ತಿ, ತಥಾಽಪಿ ತದ್ಧರ್ಮೇಷು ಸುಖಾದಿಷು ವಿಪ್ರತಿಪದ್ಯನ್ತ ಏವ, ತಥಾ ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಲಯಾದಿವಿಧಿಂ ಚಾನ್ಯಥಾ ಮನ್ಯನ್ತ ಇತ್ಯತೋ ಯುಕ್ತಸ್ತನ್ನಿರಾಸಾಯಾಧಿಕರಣಾರಮ್ಭ ಇತ್ಯಾಶಯವಾಂಸ್ತನ್ಮತಮುಪನ್ಯಸ್ಯತಿ ನಿತ್ಯೇತಿ।

h॥ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಸಙ್ಖ್ಯಾಪರಿಮಾಣಪೃಥಕ್ತ್ವಸಂಯೋಗವಿಭಾಗಜ್ಞಾನಇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನಲಕ್ಷಣಾಷ್ಟಗುಣತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನಪ್ರಯತ್ನೇಚ್ಛಂ ಸಙ್ಖ್ಯಾದ್ಯೈರಪಿ ಪಞ್ಚಭಿಃ।

ಯುಕ್ತಮೀಶಂ ವದನ್ತ್ಯೋಽನ್ಯೇ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥

ಈಶಂ ವದನ್ತ್ಯೋಽನ್ಯೇ ಇತ್ಯಾಹುರಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೇನಾನ್ವಯಃ। ನಿತ್ಯಾ ಜ್ಞಾನಪ್ರಯತ್ನೇಚ್ಛಾ ಯಸ್ಯಾಸೌ ತಥೋಕ್ತಃ। ಸಙ್ಖ್ಯಾದ್ಯೈಃ ಸಙ್ಖ್ಯಾಪರಿಮಾಣಪೃಥಕ್ತ್ವಸಂಯೋಗವಿಭಾಗೈಃ। ಸಾವಧಾರಣಂ ಚೈತತ್। ಏವಮಷ್ಟಗುಣಕಮೇವ ವದನ್ತ ಇತಿ। ನಿತ್ಯದ್ರವ್ಯಾಶ್ರಿತಾನ್ಯೇಕತ್ವೈಕಪೃಥಕ್ತ್ವಪರಿಮಾಣಾನಿ ನಿತ್ಯಾನ್ಯೇವ, ದ್ವಿತ್ವದ್ವಿಪೃಥಕ್ತ್ವಾದೀನಿ ಸಂಯೋಗವಿಭಾಗೌ ಚ ಸರ್ವತ್ರಾನಿತ್ಯಾ ಏವೇತಿ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ಸಙ್ಖ್ಯಾದೌ ವಿದ್ಯಮಾನೋಽಪಿ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯತ್ವವಿಭಾಗೋ ನಾಭಿಹಿತಃ। ಜ್ಞಾನಾದೀನಾಂ ತು ಜೀವಾಶ್ರಿತಾನಾಮನಿತ್ಯತ್ವಾದತ್ರ ನಿತ್ಯತ್ವಸಙ್ಕೀರ್ತನಮ್।

ಯದ್ಯಪಿ ಕೇಚಿದೀಶ್ವರಂ ಷುಣಮಾಚಕ್ಷತೇ, ತಥಾಽಪಿ ನ ತತ್ ಪರಮಂ ಮತಮಿತ್ಯಷ್ಟಗುಣತ್ವಮೇವೋಪನ್ಯಸ್ತಮ್। ಏವಮಾತ್ರೇಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಾನಿತ್ಯತ್ವಮಪಿ ನೋಪನ್ಯಸ್ತಮ್।

ಯದ್ವಾ ನಿತ್ಯತ್ವಸಙ್ಕೀರ್ತನಂ ಗುಣಾನ್ತರಾಭಾವೇ ಯುಕ್ತಿತ್ವೇನ ಕೃತಮ್। ತಥಾಹಿ ಜೀವಾತ್ಮನೋ ಬುದ್ಧಿಸುಖದುಃಖೇಚ್ಛಾದ್ವೇಷಪ್ರಯತ್ನಧರ್ಮಾಧರ್ಮಭಾವನಾಭಿರ್ನವಭಿರ್ವಿಶೇಷಗುಣೈರ್ಯುಕ್ತಾಃ। ತತ್ರ ನಿತ್ಯಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮೋಹಾಭಾವಾತ್ ತತ್ಪ್ರಭವಸ್ಯ ದ್ವೇಷಸ್ಯಾಭಾವಃ। ತದಭಾವೇ ತನ್ಮೂಲಯೋರ್ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಯೋರಭಾವಃ। ಇಚ್ಛಾಯಾ ಅಪಿ ಮೋಹಾಭಾವೇನಾರಾಗರೂಪತ್ವಾತ್, ನ ಧರ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಮ್। ಧರ್ಮಾದ್ಯಭಾವೇ ಚ ತತ್ಕಾರ್ಯಯೋಃ ಸುಖದುಃಖಯೋರಭಾವ ಏವ। ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನತ್ವಾದೇವ ಸ್ಮೃತ್ಯಸಮ್ಭವೇನ ಕಲ್ಪಕಾಭಾವಾದ್ ಭಾವನಾಯಾ ಅಪ್ಯಭಾವ ಇತಿ। ಅಥವಾ ನಿತ್ಯತ್ವೇನ ಜ್ಞಾನಾದೀನಾಮಖಣ್ಡತ್ವಂ ಸೂಚಯತಿ।

h ॥ ಪರಮಾಣ್ವಾರಮ್ಭವಾದಃ ॥

(###sudha --)

ಏವಮೀಶ್ವರವಿಷಯಾಂ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಮುಪನ್ಯಸ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿವಿಷಯಾಮುಪನ್ಯಸ್ಯತಿ ತದಿಚ್ಛೇತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ । ತದಿಚ್ಛಾದೃಷ್ಟಚೋದಿತಾಃ।

ಪರಮಾಣವಶ್ಚತುರ್ವರ್ಗಾಃ ಸಂಯುಜ್ಯನ್ತೇ ದ್ವಿಶೋಽಖಿಲಾಃ ॥51 ॥**

(###sudha --)

ಪರಮಾಣುದ್ವಯೇನೈವ ದ್ವ್ಯಣುಕಂ ನಾಮ ಜಾಯತೇ।

ದ್ವ್ಯಣುಕತ್ರಯೇಣ ತ್ರ್ಯಣುಕಂ ತೈಶ್ಚತುರ್ಭಿಸ್ತದಾತ್ಮಕಮ್ ॥52 ॥**

(###sudha --)

ತತಸ್ತ್ವನಿಯಮೇನೈವ ಖಣ್ಡಾವಯವಿನಾಂ ಭವಃ।

ತತಶ್ಚಾನಿಯಮೇನೈವ ಸರ್ವಾವಯವಿಸಮ್ಭವಃ ॥53 ॥**

(###sudha --)

ಮಹಾಪ್ರಲಯೇ ಹಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೋ ನಿತ್ಯವರ್ಗೋಽನಿತ್ಯಾಶ್ಚ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಸಂಸ್ಕಾರಾದಯೋಽವತಿಷ್ಠನ್ತೇ। ತತೋ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಷಶತಾನ್ತೇ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಭೋಗಭೂತಯೇ ಮಹೇಶ್ವರಸ್ಯ ಸಿಸೃಕ್ಷಾ ಸಞ್ಜಾಯತೇ। ತಯಾ ಚ ಸರ್ವಾತ್ಮಗತಾ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಲಕ್ಷಣಾದೃಷ್ಟಾದಯೋ ಲಬ್ಧವೃತ್ತಯೋ ಭವನ್ತಿ। ತತಸ್ತದಿಚ್ಛಯಾ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸಿಸೃಕ್ಷಾಲಕ್ಷಣೇಶ್ವರೇಚ್ಛಯಾಽದೃಷ್ಟೈರದೃಷ್ಟವದಾತ್ಮಸಂಯೋಗೈಶ್ಚೇತಿ ಯಾವತ್। ಚೋದಿತಾಃ ಪ್ರೇರಿತಾಃ। ಕ್ರಿಯಾವನ್ತ ಇತಿ ಯಾವತ್।

ಪ್ರಾಕ್ ಪ್ರವಿಭಕ್ತತಯಾಽವಸ್ಥಿತಾಃ ಪರಮಾಣವಶ್ಚತುರ್ವರ್ಗಾಃ ಪಾರ್ಥಿವಾಃ, ಪಾಥಸೀಯಾಃ, ತೈಜಸಾಃ, ವಾಯವೀಯಾಶ್ಚ ದ್ವಿಶಃ ಸಂಯುಜ್ಯನ್ತೇ। ಅತ್ರ ಪರಮಾಣವ ಇತ್ಯೇವೋಕ್ತೇ ಮನಸಾಮಪಿ ಗ್ರಹಣಂ ಸ್ಯಾತ್। ತೇಷಾಂ ಸಂಯೋಗಸದ್ಭಾವೇಽಪಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಂ ದ್ರವ್ಯಾರಮ್ಭಕತ್ವಂ ಗಗನವದಸ್ಪರ್ಶವತ್ತ್ವಾದಯುಕ್ತಮ್। ಅತಸ್ತದ್ವ್ಯಾವೃತ್ತಯೇ ಚತುರ್ವರ್ಗಾ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಯದ್ವಾ ಸಜಾತೀಯಸಂಯೋಗ ಏವ ದ್ರವ್ಯಾರಮ್ಭಕೋ ನತ್ವನ್ಯ ಇತ್ಯನೇನ ಸೂಚಯತಿ। ಅಖಿಲಾ ಇತಿದ್ವಿಶಃ ಸಂಯೋಗೇ ನಿಯಮವಚನಮ್। ಯೇ ಪರಮಾಣವೋ ದವ್ಯಾರಮ್ಭಾಯ ಸಂಯುಜ್ಯನ್ತೇ ತೇಽಖಿಲಾ ದ್ವಿಶೋ ದ್ವೌದ್ವೌ ಏವೇತಿ।

ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪರಮಾಣ್ವಿತಿ। ಪರಮಾಣುಪುಞ್ಜವಾದಮ್, ಪರಿಣಾಮವಾದಮ್, ಅನಿಯಮವಾದಂ ಚೈವಶಬ್ದೇನ ವ್ಯಾವರ್ತಯತಿ। ಪರಮಾಣುದ್ವಯೇನೈವ, ನತು ನಿರನ್ತರತಯೋತ್ಪನ್ನಪರಮಾಣುದ್ವಯಮ್, ನಾಪಿ ಪರಮಾಣುದ್ವಯಮೇವ ಸಂಯುಕ್ತಮಾಸಾದಿತಪರಿಣಾಮವಿಶೇಷಮ್, ನಚ ತ್ರಯಾದಿನೇತಿ। ಜಾಯತೇ ಇತ್ಯಸತ್ಕಾರ್ಯವಾದಂ ಸೂಚಯತಿ। ಜಾತ್ಯಪೇಕ್ಷಯೈಕವಚನಮ್। ತತಶ್ಚ ಸಂಯುಕ್ತಸಜಾತೀಯಪರಮಾಣುದ್ವಯೈಸ್ತತೋಽತ್ಯನ್ತಭಿನ್ನಾನಿ ತತ್ಸಮವೇತಾನಿ ಪ್ರಾಗಸನ್ತ್ಯೇವ ದ್ವ್ಯಣುಕನಾಮಕಾನಿ ದ್ರವ್ಯಾಣ್ಯುತ್ಪದ್ಯನ್ತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

ದ್ವ್ಯಣುಕತ್ರಯೇಣ ತ್ರ್ಯಣುಕಮ್। ಜಾಯತ ಇತ್ಯನುವರ್ತತೇ। ಏವೇತಿ ಚ। ಅತ್ರಾಪಿ ಪೂರ್ವವದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್। ಅಣುತ್ವಪರಿಮಾಣಸ್ಯ ಪರಮಾಣೌ ದ್ವ್ಯಣುಕೇ ಚ ಸಾಮ್ಯಾದ್ ದ್ವ್ಯಣುಕಸಞ್ಜ್ಞಾವತ್ ತ್ರ್ಯಣುಕಸಞ್ಜ್ಞಾಽಪ್ಯುಪಪದ್ಯತ ಏವ। ತೈಃ ಸಜಾತೀಯೈಃ ಸಂಯುಕ್ತೈಶ್ಚತುರ್ಭಿಸ್ತ್ರ್ಯಣುಕೈಸ್ತದಾತ್ಮಕಂ ಚತುರಣುಕಾತ್ಮಕಂ ದ್ರವ್ಯಂ ಜಾಯತೇ। ತ್ರ್ಯಣುಕೇಷ್ವಣುಸಞ್ಜ್ಞೋಪಚಾರಾತ್।

ಕೇಚಿದ್ ದ್ವ್ಯಣುಕೈರೇವ ಚತುರಣುಕಾರಮ್ಭಮಭ್ಯುಪಯನ್ತಿ। ತನ್ಮತಾನುಸಾರೇಣ ತೈರ್ದ್ವ್ಯಣುಕೈರಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್। ದ್ವ್ಯಣುಕಾನಿ ತ್ರೀಣಿ ದ್ರವ್ಯಂ ಯತ್ ಕಾರ್ಯಮಾರಭನ್ತೇ ತತ್ ತ್ರ್ಯಣುಕಮ್। ಚತುರ್ಭಿರಾರಬ್ಧಂ ಚತುರಣುಕಮಿತಿ। ಅತ್ರಚ ಸಞ್ಜ್ಞಾ ಮುಖ್ಯೈವ। ತತಃ ತ್ರ್ಯಣುಕೇಭ್ಯಶ್ಚತುರಣುಕೇಭ್ಯೋ ವಾ। ತುಶಬ್ದೋ ವಿಶೇಷಾರ್ಥಃ। ತಮೇವಾಽಹ ಅನಿಯಮೇನೈವ। ಏತಾವದ್ಭಿರೇವೇತಿ ಸಙ್ಖ್ಯಾನಿಯಮಂ ವಿನೇತ್ಯರ್ಥಃ। ದ್ರವ್ಯಸಮವಾಯಿಕಾರಣಾನಿ ಕಾರ್ಯದ್ರವ್ಯಾಣಿ ಖಣ್ಡಾವಯವಿನಃ। ತ್ರ್ಯಣುಕಾದೇರನ್ತ್ಯಾವಯವಿನಶ್ಚ ಮಧ್ಯೇ ನೈಕಮೇವ ಖಣ್ಡಾವಯವಿ, ಕಿನ್ತು ಅನಿಯಮೇನಾನೇಕಾನ್ಯಪಿ ಭವನ್ತೀತಿ ಸೂಚಯಿತುಂ ಬಹುವಚನಮ್। ತತಸ್ತೈಃ ಖಣ್ಡಾವಯವಿಭಿಶ್ಚಾನಿಯಮೇನೈವ ಸಙ್ಖ್ಯಾನಿಯಮಂ ವಿನೈವ ಸರ್ವಾವಯವಿನಾಮನ್ತ್ಯಾವಯವಿನಾಂ ಶರೀರೇನ್ದ್ರಿಯವಿಷಯಾಣಾಂ ಸಮ್ಭವಃ। ತದನೇನ ದ್ರವ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿರಭಿಹಿತಾ। ಗುಣಾನಾಂ ಕರ್ಮಣಾಂ ಚ ಸ್ವಾಶ್ರಯದ್ರವ್ಯೇಷೂತ್ಪಾದೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ।

h॥ ಸಮವಾಯಿಕಾರಣನಿರೂಪಣಮ್॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಸರ್ವಮಪಿ ಕಾರ್ಯಂ ಭಾವರೂಪಂ ಕಾರಣತ್ರಿತಯಜನ್ಯಮ್। ಕಾರಣಾನಿ ಚ ಸಮವಾಯ್ಯಸಮವಾಯಿನಿಮಿತ್ತನಾಮಾನಿ। ತತ್ರ ಯತ್ಸಮವೇತಂ ಕಾರ್ಯಮುತ್ಪದ್ಯತೇ ತತ್ ಸಮವಾಯಿಕಾರಣಮ್। ತತ್ ಸ್ವರೂಪೇಣ ದರ್ಶಯತಿ ಕಾರಣಮಿತಿ।

ಕಾರಣಂ ಸಮವಾಯ್ಯಾಖ್ಯಂ ಪರಮಾಣ್ವಾದಿರತ್ರ ಹಿ।

ಅತ್ರ ದ್ವ್ಯಣುಕಾದಿಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತೌ ಪರಮಾಣ್ವಾದಿದ್ರವ್ಯಪದಾರ್ಥಃ ಸಮವಾಯಿಕಾಣಮ್। ಕುತಃ? ಅತ್ರ ಪರಮಾಣ್ವಾದೌ ದ್ರವ್ಯೇ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವಕಾರ್ಯಂ ಸಮವೇತಮುತ್ಪದ್ಯತೇ ತಸ್ಮಾದಿತಿ ಶೇಷಃ।

h ॥ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣನಿರೂಪಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಸಮವಾಯ್ಯಸಮವಾಯಿವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ಕಾರಣಂ ನಿಮಿತ್ತಮ್। ತದುದಾಹರತಿ ಈಶೇತಿ।

ಈಶೇಚ್ಛಾದೃಷ್ಟಕಾಲಾಸ್ತು ನಿಮಿತ್ತಂ ಕಾರಣಂ ಮತಮ್ ॥54॥**

(###sudha --)

ನಿಮಿತ್ತಂ ತ್ವಿತ್ಯನ್ವಯಃ। ಇದಂ ಚ ಸರ್ವಕಾರ್ಯಸಾಧಾರಣಂ ನಿಮಿತ್ತಂ ದರ್ಶಿತಮ್। ಏವಮನ್ಯದಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಯಥಾ ತುರೀವೇಮಾದಿಕಂ ಪಟಸ್ಯೇತ್ಯಾದಿ।

h ॥ ಅಸಮವಾಯಿಕಾರಣಲಕ್ಷಣಮ್, ಶೃಙ್ಗಗ್ರಾಹಿಕಯಾ ತತ್ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ಪದಾರ್ಥೇಷು ಕಾರ್ಯಾಕಾರ್ಯವಿಭಾಗನಿರೂಪಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಸಮವಾಯಿಕಾರಣಪ್ರತ್ಯಾಸನ್ನಮವಧೃತಸಾಮರ್ಥ್ಯಮಸಮವಾಯಿಕಾರಣಮ್। ಸಮವಯಿಕಾರಣತತ್ಸಮವಾಯಿಕಾರಣಯೋರನ್ಯತರಸಮವೇತತ್ವಂ ಸಮವಾಯಿಕಾರಣಪ್ರತ್ಯಾಸನ್ನತ್ವಮ್। ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾವಧಾರಣಂ ಚಾನನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧನಿಯತಪೂರ್ವಭಾವಿತ್ವೇನ ಭವತಿ। ತಚ್ಚಾಸಮವಾಯಿಕಾರಣಂ ದ್ರವ್ಯಂ ಸಮವಾಯಿಕಾರಣಮಿತಿವನ್ನೈಕೋಕ್ತ್ಯಾ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯಮ್। ಪ್ರತಿಕಾರ್ಯಂ ಪೃಥಕ್ತ್ವಾತ್। ಅತಸ್ತದ್ ವಿವೇಕೇನ ದರ್ಶಯಿತುಂ ತಜ್ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಜ್ಞಾನಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ ಕಾರ್ಯಾಕಾರ್ಯವಿಭಾಗಂ ತಾವದಾಹ -- ಸಾಮಾನ್ಯೇತಿ।

ಸಾಮಾನ್ಯಾನ್ತ್ಯವಿಶೇಷೌ ಚ ಸಮವಾಯಶ್ಚ ತತ್ ತ್ರಯಮ್।

ನಿತ್ಯಂ ಕ್ರಿಯಾ ಅನಿತ್ಯಾಶ್ಚ ಗುಣದ್ರವ್ಯೇ ದ್ವಿರೂಪಕೇ ॥55॥**

(###sudha --)

ಕಾರ್ಯತ್ವಾನಿತ್ಯತ್ವಯೋಃ ಸಮನಿಯಮಾನ್ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯವಿಭಾಗೋಕ್ತ್ಯಾ ಕಾರ್ಯಾಕಾರ್ಯವಿಭಾಗ ಏವ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ।

h ll ದ್ರವ್ಯಗುಣಕರ್ಮಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಸಮವಾಯಾನಾಂ ಲಕ್ಷಣಾನಿ

ತತ್ರ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಸಮವಾಯಾನಾಂ ನಿತ್ಯತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ಷಡಿಮೇ ದ್ರವ್ಯಗುಣಕರ್ಮಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಸಮವಾಯಾ ಭಾವರೂಪಾಃ ಪದಾರ್ಥಾಃ। ಅಭಾವಃ ಸಪ್ತಮಃ। ವಿಧಿರೂಪೋ ಭಾವಃ। ನಿಷೇಧರೂಪೋಽಭಾವಃ। ಗುಣಾಶ್ರಯೋ ದ್ರವ್ಯಮ್। ಸಮವಾಯಿಕಾರಣಂ ವಾ। ಸಾಮಾನ್ಯವಾನ್, ಅಸಮವಾಯಿಕಾರಣಮ್, ಅಸ್ಪನ್ದಾತ್ಮಾ ಗುಣಃ। ಚಲನಾತ್ಮಕಂ ಕರ್ಮ। ನಿತ್ಯಮ್, ಏಕಮ್, ಅನೇಕಸಮವೇತಂ ಸಾಮಾನ್ಯಮ್। ನಿತ್ಯೇಷ್ವೇವ ದ್ರವ್ಯೇಷ್ವೇವ ವರ್ತನ್ತ ಏವ ಯೇ ತೇ ವಿಶೇಷಾಃ। ಅತ್ಯನ್ತವ್ಯಾವೃತ್ತಿಹೇತವೋ ವಾ। ಅಯುತಸಿದ್ಧಯೋಃ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ ಸಮವಾಯಃ। ಅವಶ್ಯಮಾಶ್ರಯಾಶ್ರಯಿಭಾವೇನಾವಸ್ಥಿತಾವಯುತಸಿದ್ಧೌ। ನಿತ್ಯಃ ಸಮ್ಬನ್ಧೋ ವಾ। ತತ್ರ ಸಾಮಾನ್ಯಮನ್ತ್ಯವಿಶೇಷಶ್ಚ ಸಮವಾಯಶ್ಚೇತ್ಯತತ್ತ್ರಯಂ ನಿತ್ಯಮ್, ಅಕಾರ್ಯಂ ಚ।

h ll ದ್ರವ್ಯಗುಣಕರ್ಮಅಪರಸಾಮಾನ್ಯಾನಾಮಪಿ ವಿಶೇಷತ್ವಾತ್

ತದ್ವ್ಯಾವೃತ್ತಯೇ ವಿಶೇಷಸ್ಯಾನ್ತ್ಯತ್ವೇನ ವಿಶೇಷಣಮ್ ll

(###sudha --)

ವಿಶೇಷ ಇತ್ಯೇವೋಕ್ತೇ ದ್ರವ್ಯಗುಣಕರ್ಮಸಾಮಾನ್ಯಾನಾಮಪಿ ಗ್ರಹಣಂ ಸ್ಯಾತ್। ವಿಶಿಷ್ಯತೇಽನೇನೇತಿ ಹಿ ವಿಶೇಷಃ। ದ್ರವ್ಯಂ ಚ ದಣ್ಡಾದಿಕಮದಣ್ಡ್ಯಾದಿಭ್ಯೋ ದೇವದತ್ತಾದಿಕಂ ವ್ಯಾವರ್ತಯತಿ। ಗುಣಶ್ಚ ನಿರ್ಗುಣಾದ್ ದ್ರವ್ಯಮ್। ಕರ್ಮಾಪಿ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯಾನ್ಮೂರ್ತಮ್। ಸಾಮಾನ್ಯಂ ದ್ವಿವಿಧಮ್ ಪರಮ್, ಅಪರಂ ಚ। ಪರಂ ಸತ್ತಾ, ಪ್ರಚುರಾಶ್ರಯತ್ವಾತ್। ಅಪರಂ ದ್ರವ್ಯತ್ವಾದಿ, ಅಲ್ಪಾಶ್ರಯತ್ವಾತ್। ತತ್ರ ಪರಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯಾನುವೃತ್ತಿಮಾತ್ರಹೇತುತ್ವೇನ ಸಾಮಾನ್ಯಮಾತ್ರತ್ವೇಽಪ್ಯಪರಸಾಮಾನ್ಯಂ ವ್ಯಾವೃತ್ತೇರಪಿ ಹೇತುತ್ವಾದ್ ವಿಶೇಷೋಽಪಿ ಭವತಿ। ಅತಸ್ತದ್ವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಮನ್ತ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅನ್ತ್ಯೇ ದ್ರವ್ಯಾದಿವ್ಯಾವರ್ತಕಾನಾಮಭಾವೇಽಪಿ ಯೇ ವ್ಯಾವರ್ತಕಾ ಭವನ್ತಿ ತೇಽನ್ತ್ಯಾಃ। ಅತ್ಯನ್ತವ್ಯಾವೃತ್ತಿಹೇತವ ಇತಿ ಯಾವತ್। ನಹಿ ದಣ್ಡಾದಿಕಂ ತಥಾ। ದಣ್ಡ್ಯನ್ತರಾದಿಭ್ಯೋಽವ್ಯಾವರ್ತಕತ್ವಾತ್।

h ll ಕ್ರಿಯಾ ಅನಿತ್ಯಾಃ ll

(###sudha --)

ಕ್ರಿಯಾ ಉತ್ಕ್ಷೇಪಣಾಪಕ್ಷೇಪಣಾಕುಞ್ಚನಪ್ರಸರಣಗಮನರೂಪಾ ಅನಿತ್ಯಾಶ್ಚ। ಚಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣೇ। ನ ದ್ರವ್ಯಾದಿವದುಭಯರೂಪಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

h ll ದ್ರವ್ಯೇಷು ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯವಿಭಾಗಃ ll

(###sudha --)

ಗುಣಾ ದ್ರವ್ಯಾಣಿ ಚ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯಭೇದೇನ ದ್ವಿವಿಧಾನೀತಿ। ತಥಾಹಿ ದ್ರವ್ಯಾಣಿ ಪೃಥಿವ್ಯಪ್ತೇಜೋವಾಯ್ವಾಕಾಶಕಾಲದಿಗಾತ್ಮಮನಾಂಸಿ। ತತ್ರ ಪರಮಾಣುರೂಪಾಣಿ ಪೃಥಿವ್ಯಾದೀನಿ ಚತ್ವಾರಿ, ಗಗನಾದೀನಿ ಪಞ್ಚ ನಿತ್ಯಾನಿ। ದ್ವ್ಯಣುಕಾದಿರೂಪಾಣಿ ಪೃಥಿವ್ಯಾದೀನಿ ಚತ್ವಾರ್ಯನಿತ್ಯಾನೀತಿ।

h ॥ ಗುಣೇಷು ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯವಿಭಾಗಃ ॥

(###sudha --)

ಗುಣಾಶ್ಚಾನಿತ್ಯದ್ರವ್ಯಗತಾ ಅನಿತ್ಯಾ ಏವ।

ಪಾರ್ಥಿವಪರಮಾಣೌ ಏಕತ್ವೈಕಪೃಥಕ್ತ್ವಪರಿಮಾಣಗುರುತ್ವಾನಿ ನಿತ್ಯಾನಿ। ರೂಪರಸಗನ್ಧಸ್ಪರ್ಶಾನೇಕತ್ವಾನೇಕಪೃಥಕ್ತ್ವಸಂಯೋಗವಿಭಾಗಪರತ್ವಾಪರತ್ವಸಂಸ್ಕಾರಾ ಅನಿತ್ಯಾಃ।

ಆಪ್ಯೇ ಚ ರೂಪರಸಸ್ಪರ್ಶೈಕತ್ವೈಕಪೃಥಕ್ತ್ವಪರಿಮಾಣಗುರುತ್ವದ್ರವತ್ವಸ್ನೇಹಾ ನಿತ್ಯಾಃ। ಅನೇಕತ್ವಾನೇಕಪೃಥಕ್ತ್ವಸಂಯೋಗವಿಭಾಗಪರತ್ವಾಪರತ್ವಸಂಸ್ಕಾರಾ ಅನಿತ್ಯಾಃ।

ತೈಜಸೇ ಚ ರೂಪಸ್ಪರ್ಶೈಕತ್ವೈಕಪೃಥಕ್ತ್ವಪರಿಮಾಣಾನಿ ನಿತ್ಯಾನಿ। ಅನೇಕತ್ವಾನೇಕಪೃಥಕ್ತ್ವಸಂಯೋಗವಿಭಾಗಪರತ್ವಾಪರತ್ವದ್ರವತ್ವಸಂಸ್ಕಾರಾ ಅನಿತ್ಯಾಃ।

ವಾಯವೀಯೇ ಚ ಸ್ಪರ್ಶೈಕತ್ವೈಕಪೃಥಕ್ತ್ವಪರಿಮಾಣಾನಿ ನಿತ್ಯಾನಿ। ಅನೇಕತ್ವಾನೇಕಪೃಥಕ್ತ್ವಸಂಯೋಗವಿಭಾಗಪರತ್ವಾಪರತ್ವಸಂಸ್ಕಾರಾ ಅನಿತ್ಯಾಃ।

ಆಕಾಶೇ ಚೈಕತ್ವೈಕಪೃಥಕ್ತ್ವಪರಿಮಾಣಾನಿ ನಿತ್ಯಾನಿ। ಅನೇಕತ್ವಾನೇಕಪೃಥಕ್ತ್ವಸಂಯೋಗವಿಭಾಗಶಬ್ದಾ ಅನಿತ್ಯಾಃ।

ಆತ್ಮನಿ ಚೈಕತ್ವೈಕಪೃಥಕ್ತ್ವಪರಿಮಾಣಾನಿ ನಿತ್ಯಾನಿ। ಅನೇಕತ್ವಾನೇಕಪೃಥಕ್ತ್ವಸಂಯೋಗವಿಭಾಗಾ ಬುದ್ಧ್ಯಾದಯಶ್ಚ ನವ ಅನಿತ್ಯಾಃ। ಈಶ್ವರಾತ್ಮನಿ ವಿಶೇಷೋಽಭಿಹಿತಃ। (657)

ಮನಸಿ ಚೈಕತ್ವೈಕಪೃಥಕ್ತ್ವಪರಿಮಾಣಾನಿ ನಿತ್ಯಾನಿ। ಅನೇಕತ್ವಾನೇಕಪೃಥಕ್ತ್ವಸಂಯೋಗವಿಭಾಗಪರತ್ವಾಪರತ್ವಸಂಸ್ಕಾರಾ ಅನಿತ್ಯಾ ಇತಿ ವಿವೇಕಃ।

h ॥ ಶೃಙ್ಗಗ್ರಾಹಿಕಯಾ ಅಸಮವಾಯಿಕಾರಣಪ್ರದರ್ಶನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏವಂ ಕಾರ್ಯಾಕಾರ್ಯವಿಭಾಗಮುಕ್ತ್ವಾ ಯಸ್ಯ ಯದಸಮವಾಯಿಕಾರಣಂ ತದಾಹ -- ಕಾರ್ಯ ಇತಿ।

p**p

ಕಾರ್ಯೇ ಗುಣಕ್ರಿಯಾಣಾಂ ತು ಸಮವಾಯ್ಯನ್ಯಕಾರಣಮ್।

ಕಾರಣಸ್ಥಾ ಗುಣಾದ್ಯಾಸ್ತು ಸಂಯೋಗೋ ದ್ರವ್ಯಕಾರಣಮ್ ॥56॥**

(###sudha --)

ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗ್ರಹಣಮುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ತತಶ್ಚ ಕಾರ್ಯೇಽಕಾರ್ಯೇ ಚ ದ್ರವ್ಯೇ ಜಾಯಮಾನಾನಾಂ ಗುಣಾನಾಂ ಸಮವಾಯಿಕಾರಣಸಮವಾಯಿಕಾರಣಸ್ಥಾಃ, ಸಮವಾಯಿಕಾರಣಸ್ಥಾಶ್ಚ ಗುಣಾಃ, ಸಮವಾಯಿಕಾರಣಸ್ಥಂ ಕರ್ಮ ಚ ಸಮವಾಯ್ಯನ್ಯಕಾರಣಂ ಅಸಮವಾಯಿಕಾರಣಮ್। ಕರ್ಮಣಶ್ಚ ಸಮವಾಯಿಕಾರಣಸ್ಥಾ ಗುಣಾ ಏವಾಸಮವಾಯಿಕಾರಣಮಿತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್। ಆದ್ಯಸ್ತುಶಬ್ದೋ ದ್ರವ್ಯಾದ್ ವಿಶೇಷಂ ದ್ಯೋತಯತಿ। ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ ದ್ರವ್ಯಕಾರಣಂ ತ್ವಿತ್ಯನ್ವಯಃ। ಯದ್ವಾ ದ್ವಾವಪ್ಯನುಕ್ತಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥೌ। ತಚ್ಚೋಕ್ತಮ್। ತಥಾಹಿ ಕಾರ್ಯಗತಾನಾಂ ರೂಪರಸಗನ್ಧಸ್ಪರ್ಶಪರಿಮಾಣೈಕತ್ವೈಕಪೃಥಕ್ತ್ವೇತ್ತರಸಂಯೋಗವಿಭಾಗಗುರುತ್ವದ್ರವತ್ವಸ್ನೇಹವೇಗಾನಾಂ ಕಾರಣಗತಾ ರೂಪಾದಯೋಽಸಮವಾಯಿಕಾರಣಮ್। ಪಾರ್ಥಿವಪರಮಾಣುಗತಾನಾಂ ರೂಪರಸಗನ್ಧಸ್ಪರ್ಶಾನಾಂ ಪಾರ್ಥಿವತೈಜಸಪರಮಾಣುಗತದ್ರವತ್ವಸ್ಯ ತದ್ಗತ ಏವ ತೇಜಃಸಂಯೋಗಃ। ಸರ್ವತ್ರಾನೇಕತ್ವಾನೇಕಪೃಥಕ್ತ್ವಯೋರಾಶ್ರಯಗತೈಕತ್ವೈಕಪೃಥಕ್ತ್ವಾನಿ। ಸಂಯೋಗವಿಭಾಗವೇಗಾನಾಮಾಶ್ರಯಗತಂ ಕರ್ಮ। ಪರತ್ವಾಪರತ್ವಯೋರಾಶ್ರಯಗತೌ ದಿಕ್ಕಾಲಸಂಯೋಗೌ। ಆತ್ಮವಿಶೇಷಗುಣಾನಾಮಾತ್ಮಗತೋ ಮನಃಸಂಯೋಗಃ। ಶಬ್ದಸ್ಯಾಽಕಾಶಗತಾಃ ಸಂಯೋಗವಿಭಾಗಶಬ್ದಾಃ। ಕರ್ಮಣಶ್ಚ ಆಶ್ರಯಗತಾ ಗುರುತ್ವದ್ರವತ್ವವೇಗಸಂಯೋಗಾ ಇತಿ। ದ್ರವ್ಯಸ್ಯ ತು ಸಮವಾಯಿಕಾರಣಾನಾಮವಯವಾನಾಂ ಸಂಯೋಗೋಽಸಮವಾಯಿಕಾರಣಮಿತಿ।

h॥ ಕಾರಣಗತಪರಿಮಾಣಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಗತಂ ಪರಿಮಾಣಂ ಪ್ರತಿ ಅಸಮವಾಯಿಕಾರಣತ್ವೇಽಪಿ

ದ್ವ್ಯಣುಕಗತಸ್ಯ ಹ್ರಸ್ವತ್ವಸ್ಯ ಅಣುತ್ವಸ್ಯ ಚ ತ್ರ್ಯಣುಗಕಗತಂ ದೀರ್ಘತ್ವಂ ಮಹತ್ತ್ವಂ ಚ ಪ್ರತ್ಯಸಮವಾಯಿಕಾರಣತ್ವಂ ನಾಸ್ತಿ

ತಥಾ, ಪರಮಾಣುಗತಸ್ಯಾಣುತ್ವಸ್ಯ ದ್ವ್ಯಣುಕಗತಂ ಅಣುತ್ವಂ ಹ್ರಸ್ವತ್ವಂ ಚ ಪ್ರತಿ ಅಸಮವಾಯಿಕಾರಣತ್ವಂ ನಾಸ್ತಿ ॥

(###sudha --)

ಉಕ್ತಸ್ಯ ಕ್ವಚಿದಪವಾದಮಾಹ ಏವಮಿತಿ।

ಏವಂ ಸ್ಥಿತೇಽಪಿ ಸಿದ್ಧಾನ್ತೇ ವಿಶೇಷಸ್ತತ್ರ ಕಲ್ಪಿತಃ।

ದ್ವ್ಯಣುಕೇ ಪರಮಾಣೌ ಚ ಹ್ರಸ್ವತ್ವಂ ಪರಿಮಾಣ್ಡಲಮ್ ॥57॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ನ ಕಾರಣಂ ಕಾರ್ಯಗುಣೇ ವೈರೂಪ್ಯಂ ತತ್ರ ಕಾರಣಮ್।

ಇತ್ಯಾಹುಃ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥58॥**

(###sudha --)

ಕಾರಣಗತಂ ಪರಿಮಾಣಂ ಕಾರ್ಯಗತಸ್ಯ ಪರಿಮಾಣಸ್ಯಾಸಮವಾಯಿಕಾರಣಮಿತ್ಯೇವಂ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸಿದ್ಧಾನ್ತೇ ಸ್ಥಿತೇಽಪಿ, ತತ್ರ ಪರಿಮಾಣವಿಶೇಷೇ ವಿಶೇಷೋಽನ್ಯಥಾಭಾವಃ ಕಲ್ಪಿತೋ ವೈಶೇಷಿಕೈಃ। ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ದ್ವ್ಯಣುಕ ಇತಿ। ಚತುರ್ವಿಧಂ ಪರಿಮಾಣಮ್। ಅಣುತ್ವಮ್, ಮಹತ್ತ್ವಮ್, ಹ್ರಸ್ವತ್ವಮ್, ದೀರ್ಘತ್ವಂ ಚ।

ತತ್ರಾಣುತ್ವಂ ದ್ವಿವಿಧಮ್ ನಿತ್ಯಮನಿತ್ಯಂ ಚ। ನಿತ್ಯಂ ಚತುರ್ವಿಧಪರಮಾಣೌ ಮನಸಿ ಚ। ಪಾರಿಮಾಣ್ಡಲ್ಯಮಿತಿ ಚೋಚ್ಯತೇ। ಅನಿತ್ಯಂ ದ್ವ್ಯಣುಕ ಏವ।

ಮಹತ್ತ್ವಮಪಿ ದ್ವಿವಿಧಮ್, ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯಭೇದಾತ್। ನಿತ್ಯಮಾಕಾಶಕಾಲದಿಗಾತ್ಮಸು ಪರಮಮಹತ್ತ್ವಮ್। ಅನಿತ್ಯಂ ತ್ರ್ಯಣುಕಾದೌ ಕಾರ್ಯದ್ರವ್ಯೇ।

ಹ್ರಸ್ವತ್ವಂ ದ್ವ್ಯಣುಕ ಏವ। ದೀರ್ಘತ್ವಂ ತ್ರ್ಯಣುಕಾದಿಕಾರ್ಯದ್ರವ್ಯ ಏವ। ಕೇಚಿತ್ ಪರಮಾಣಾವಪಿ ಹ್ರಸ್ವತ್ವಮ್, ಗಗನಾದಾವಪಿ ದೀರ್ಘತ್ವಮಭ್ಯುಪಯನ್ತಿ।

ತತ್ರ ದ್ವ್ಯಣುಕೇ ವರ್ತಮಾನಂ ಹ್ರಸ್ವತ್ವಮ್। ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್, ಅಣುತ್ವಂ ಚ। ಕಾರ್ಯಗುಣೇ ದ್ವ್ಯಣುಕಕಾರ್ಯತ್ರ್ಯಣುಕಪರಿಮಾಣೇ। ವಿಷಯಸಪ್ತಮೀಯಮ್। ತ್ರ್ಯಣುಕಮಹದ್ದೀರ್ಘತ್ವಯೋರಸಮವಾಯಿಕಾರಣಂ ನ ಭವತಿ, ತಥಾ ಪರಮಾಣೌ ವರ್ತಮಾನಂ ಪರಿಮಣ್ಡಲಂ ಪಾರಿಮಾಣ್ಡಲ್ಯಂ ಪರಮಾಣುಕಾರ್ಯದ್ವ್ಯಣುಕಗುಣಸ್ಯ ಹ್ರಸ್ವತ್ವಸ್ಯಾಣುತ್ವಸ್ಯ ಚಾಸಮವಾಯಿಕಾರಣಂ ನ ಭವತಿ। ತ್ರ್ಯಣುಕಾದಿಗತಂ ತು ಮಹತ್ತ್ವಂ ದೀರ್ಘತ್ವಂ ಚ ಚತುರಣುಕಾದಿಪರಿಮಾಣಂ ಪ್ರತ್ಯಸಮವಾಯಿಕಾರಣಂ ಭವತ್ಯೇವೇತಿ।

h॥ ಉಕ್ತಸ್ಥಲೇಷು ಕಾರಣಗತಪರಿಮಾಣಾನಾಂ ಕಾರ್ಯಗತಪರಿಮಾಣೇಭ್ಯೋ ವೈಜಾತ್ಯಂ ಕಾರಣತ್ವಾಭಾವಕಲ್ಪನೇ ನಿಮಿತ್ತಮ॥

(###sudha --)

ಕಸ್ಮಾದೇವಂ ಕಲ್ಪಿತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವೈರೂಪ್ಯಮಿತಿ। ತತ್ರ ದ್ವ್ಯಣುಕಪರಮಾಣುಪರಿಮಾಣಾನಾಂ ತ್ರ್ಯಣುಕದ್ವ್ಯಣುಕಪರಿಮಾಣಾನಿ ಪ್ರತಿ ಕಾರಣತ್ವಾಭಾವೇ ವೈರೂಪ್ಯಂ ವಿಜಾತೀಯತ್ವಂ ಕಾರಣಮ್। ಸಜಾತೀಯಯೋರೇವ ಹಿ ತನ್ತುಪಟಪರಿಮಾಣಯೋಃ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವೋ ದೃಷ್ಟಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತಥಾಚ ಪ್ರಯೋಗಃ ದ್ವ್ಯಣುಕತ್ರ್ಯಣುಕಪರಿಮಾಣೇ ನ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವತೀ, ವಿಜಾತೀಯಪರಿಮಾಣತ್ವಾತ್; ವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ತನ್ತುಪಟಪರಿಮಾಣವತ್। ಏವಂ ಪರಮಾಣುದ್ವ್ಯಣುಕಪರಿಮಾಣಯೋರಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್।

ಪರಮಾಣೋರಣುತ್ವಂ ದ್ವ್ಯಣುಕಾಣುತ್ವಸ್ಯ ಕಾರಣಮಸ್ತ್ವಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತತ್ರಾಪಿ ನಿತ್ಯಪರಿಮಾಣತ್ವಸ್ಯ ಪರಮಾಣುತ್ವಸ್ಯ ಚ ವೈರೂಪ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾತ್।

h॥ ಪರಮಾಣುದ್ವಯಗತಾ ದ್ವಿತ್ವಸಙ್ಖ್ಯಾ ದ್ವ್ಯಣುಕಗತಾಣುತ್ವಹ್ರಸ್ವತ್ವಯೋರಸಮವಾಯಿಕಾರಣಮ್

ದ್ವ್ಯಣುಕತ್ರಯಗತಾ ತ್ರಿತ್ವಸಙ್ಖ್ಯಾ ತ್ರ್ಯಣುಕಗತಮಹತ್ತ್ವದೀರ್ಘತ್ವಯೋರಸಮವಾಯಿಕಾರಣಮ್॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಚೇದ್ ದ್ವ್ಯಣುಕತ್ರ್ಯಣುಕಪರಿಮಾಣಾನಾಂ ಕಿಮಸಮವಾಯಿಕಾರಣಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವೈರೂಪ್ಯಮಿತಿ। ಅನೇಕತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಈಶ್ವರಬುದ್ಧಿಮಪೇಕ್ಷ್ಯೋತ್ಪನ್ನಾ ಪರಮಾಣ್ವೋರ್ದ್ವಿತ್ವಸಙ್ಖ್ಯಾ ದ್ವ್ಯಣುಕೇಽಣುತ್ವಂ ಹ್ರಸ್ವತ್ವಂ ಚ ಕರೋತಿ। ದ್ವ್ಯಣುಕೇಷು ಚೋತ್ಪನ್ನಾ ತ್ರಿತ್ವಸಙ್ಖ್ಯಾ ತ್ರ್ಯಣುಕೇ ಮಹತ್ತ್ವಂ ದೀರ್ಘತ್ವಂ ಚ ಕರೋತೀತಿ।

h॥ ಅನೂದಿತವೈಶೇಷಿಕಮತನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಏವಮುಪನ್ಯಸ್ತಂ ಮತಮಪಾಕರ್ತುಮಧಿಕರಣಸೂತ್ರಮವತಾರಯತಿ ತಾನಿತಿ।

॥॥॥।ತಾನಥೋವಾಚ ವಿದ್ಯಾಧೀಶಃ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಭುಃ॥58॥**

(###sudha --)

ಉವಾಚ "ಮಹದ್ದೀರ್ಘವದ್ ವಾ" ಇತ್ಯಾದೀತಿ ಶೇಷಃ।

ಪ್ರಬಲತರ್ಕೋಪಬೃಂಹಿತಮತನಿರಾಸೇ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಸೂತ್ರಕೃತಃ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸ್ವಯಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸರ್ವವಿದ್ಯಾನಾಮಧೀಶಃ, ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಭುರಿತಿ।

h॥ ಯಥಾ ತ್ರ್ಯಣುಕಾದಿಗತಾತ್ ಮಹತ್ತ್ವಾದ್ ದೀರ್ಘತ್ವಾಚ್ಚ ಚತುರಣುಕಾದೀನಾಂ ಮಹತ್ತ್ವಂ ದೀರ್ಘತ್ವಂ ಚೋತ್ಪದ್ಯತೇ,

ತಥಾ ದ್ವ್ಯಣುಕಗತಾಭ್ಯಾಮಣುತ್ವಹ್ರಸ್ವತ್ವಾಭ್ಯಾಂ ತ್ರ್ಯಣುಕಗತಮಹತ್ತ್ವದೀರ್ಘತ್ವೇ,

ಪರಮಾಣುಗತಾದಣುತ್ವಾದ್ ದ್ವ್ಯಣುಕಗತಾಣುತ್ವಹ್ರಸ್ವತ್ವೇ ಉತ್ಪದ್ಯೇತಾಮ್।

ಯದಿ ಹ್ರಸ್ವತ್ವಾಣುತ್ವಯೋರಕಾರಣತ್ವಮ್, ತರ್ಹಿ ಮಹತ್ತ್ವದೀರ್ಘತ್ವಯೋರಪ್ಯಕಾರಣತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ನ ವೈಶೇಷಿಕಾದಿಮತವಿರೋಧೇನೋಕ್ತಾರ್ಥಸ್ಯಾನ್ಯಥಾತ್ವಂ ಶಙ್ಕನೀಯಮ್। ತಸ್ಯೋಪಪತ್ತಿವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್। ತಥಾಹಿ ಯತ್ತಾವದುಕ್ತಂ ದ್ವ್ಯಣುಕಾದಿಪರಿಮಾಣಂ ನ ತ್ರ್ಯಣುಕಾದಿಪರಿಮಾಣಸ್ಯಾಸಮವಾಯಿಕಾರಣಮಿತಿ, ತದುಪಪತ್ತಿವಿರುದ್ಧಮಿತಿ ದರ್ಶಯನ್ "ಮಹದ್ದೀರ್ಘವದ್ ವಾ ಹ್ರಸ್ವಪರಿಮಣ್ಡಲಾಭ್ಯಾಮ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಮಹತ್ವಂ ಚೇತಿ।

#sutraಓಂ ಮಹದ್ದೀರ್ಘವದ್ ವಾ ಹ್ರಸ್ವಪರಿಮಣ್ಡಲಾಭ್ಯಾಮ್ ಓಂ ॥11॥**

(###sudha --)

ಮಹತ್ತ್ವಂ ಚೈವ ದೀರ್ಘತ್ವಂ ತ್ರ್ಯಣುಕಾದ್ಯೇಷು ಕಲ್ಪಿತಮ್।

ತಸ್ಮಾಚ್ಚ ಸದೃಶಂ ಕಾರ್ಯಂ ತತ್ಕಾರ್ಯೇಷೂಪಜಾಯತೇ ॥59॥**

(###sudha --)

ಯಥಾ ತಥೈವ ಹ್ರಸ್ವತ್ವಾತ್ ಪಾರಿಮಾಣ್ಡಲ್ಯತೋಽಪಿ ಹಿ।

ಜಾಯೇತ ಸದೃಶಂ ಕಾರ್ಯೇ ಪರಿಮಾಣಂ ಸಮತ್ವತಃ ॥60॥**

(###sudha --)

ಏವಶಬ್ದಸ್ಯ ತ್ರ್ಯಣುಕಾದ್ಯೇಷ್ವೇವೇತಿ ಕಲ್ಪಿತಮೇವೇತಿ ವಾ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ತ್ರ್ಯಣುಕಾದ್ಯೇಷು ದ್ರವ್ಯೇಷು। ತಸ್ಮಾತ್ ತ್ರ್ಯಣುಕಾದೌ ಕಾರ್ಯೇಽನ್ತ್ಯಾವಯವಿವ್ಯತಿರಿಕ್ತೇ ವರ್ತಮಾನಾನ್ಮಹತ್ತ್ವಾದ್ ದೀರ್ಘತ್ವಾತ್। ಚಶಬ್ದೋ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಸಮುಚ್ಚಯೇ। ಕಾರ್ಯಂ ಪರಿಮಾಣಮ್। ತತ್ಕಾರ್ಯೇಷು ತ್ರ್ಯಣುಕಾದಿಕಾರ್ಯೇಷು ಚತುರಣುಕಾದಿಷು। ತಥೈವೇತ್ಯೇವಶಬ್ದೇನ ದೃಷ್ಟಾನ್ತದಾರ್ಷ್ಟಾನ್ತಿಕವೈಷಮ್ಯಶಙ್ಕಾಮಪಾಕರೋತಿ --। ಕಾರ್ಯೇ ತ್ರ್ಯಣುಕೇ ದ್ವ್ಯಣುಕೇ ಚ ಸಮತ್ವತಃ ಕಾರ್ಯಪರಿಮಾಣತ್ವಾದಿಸಾಮ್ಯಾದಿತಿ ಹೇತುವಚನಮ್। ಹಿಶಬ್ದೋ ವ್ಯಾಪ್ತಿದ್ಯೋತಕಃ।

ಯದ್ಯಪಿ ಮಹದಾದಿಶಬ್ದಾ ದ್ರವ್ಯತ್ವವಚನಾಃ, ತಥಾಽಪಿ ಭಾವಪ್ರಧಾನತ್ವಾತ್ ಪರಿಮಾಣವಾಚಿನೋಽಪಿ ಭವನ್ತೀತ್ಯಾಶಯೇನ ಮಹತ್ತ್ವಮಿತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಮ್। ಸೂತ್ರಕೃತಶ್ಚ ಭಾವಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನೋಕ್ತಿಃ ಕಣಾದಸೂತ್ರಾನುಸಾರೇಣ। "ಕಾರಣಬಹುತ್ವಾತ್ ಕಾರಣಮಹತ್ತ್ವಾತ್ ಪ್ರಚಯವಿಶೇಷಾಚ್ಚ ಮಹತ್" ಇತ್ಯಾದಿ ಹಿ ತತ್। ಮಹದ್ದೀರ್ಘವದಿತಿ ಷಷ್ಠ್ಯರ್ಥೇ ವತಿಃ। ವಿಭಕ್ತಿವಿಪರಿಣಾಮೇನ ವಾ ಸಕಾಶಾದಿತ್ಯಧ್ಯಾಹಾರೇಣ ವಾ ತಸ್ಮಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್।

ಅತ್ರೈತಾವದಾದೌ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಯಥಾ ತಸ್ಮಾತ್ ಕಾರ್ಯೇಷು ಕಾರ್ಯಮುಪಜಾಯತೇ ತಥೈವ ಹ್ರಸ್ವತ್ವಾತ್ ಪಾರಿಮಾಣ್ಡಲ್ಯತೋಽಪಿ ಕಾರ್ಯೇ ಪರಿಮಾಣಂ ಜಾಯೇತ, ಸಮತ್ವತೋ ಹೀತಿ।

h ll ದ್ವ್ಯಣುಕಪರಮಾಣುಪರಿಮಾಣಾನಾಮಾರಮ್ಭಕತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ತ್ರ್ಯಣುಕದ್ವ್ಯಣುಕಪರಿಮಾಣಂ ಸ್ವಾಶ್ರಯಾಶ್ರಯಸಮವಾಯಿಕಾರಣಪರಿಮಾಣಜಮ್, ಕಾರ್ಯಪರಿಮಾಣತ್ವಾತ್; ಚತುರಣುಕಾದಿಪರಿಮಾಣವತ್ । ದ್ವ್ಯಣುಕಪರಮಾಣುಪರಿಮಾಣಂ ಪರಿಮಾಣಾರಮ್ಭಕಮ್, ದ್ರವ್ಯಸಮವಾಯಿಕಾರಣಪರಿಮಾಣತ್ವಾತ್; ತ್ರ್ಯಣುಕಪರಿಮಾಣವತ್ । ತ್ರ್ಯಣುಕದ್ವ್ಯಣುಕೇ ವಾ ಪರಿಮಾಣಾರಭ್ಯಪರಿಮಾಣವತೀ, ಕಾರ್ಯದ್ರವ್ಯತ್ವಾತ್; ಚತುರಣುಕಾದಿವತ್ । ದ್ವ್ಯಣುಕಪರಮಾಣೂ ಪರಿಮಾಣಾಸಮವಾಯಿಕರಣಪರಿಮಾಣವನ್ತೌ, ದ್ರವ್ಯಸಮವಾಯಿಕಾರಣತ್ವಾತ್; ತ್ರ್ಯಣುಕವದಿತಿ ।

ನಚ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥಾಸಿದ್ಧಿಃ, ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ತತ್ಸಿದ್ಧೇಃ । ನಚ ಯತ್ರ ಕೇವಲೇನ ಪ್ರಚಯೇನ ಪರಿಮಾಣಮಾರಭ್ಯತೇ ತತ್ರ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್, ತಸ್ಯಾಪಿ ಪಕ್ಷತುಲ್ಯತ್ವಾತ್ । ನಚೈವಂಸತಿ ಬಾಧಃ, ಪ್ರಚಯಕಾರಣತಾಯಾ ಅನಿವಾರಣಾತ್ । ನಚೋಭಯಕಾರಣತ್ವಕಲ್ಪನೇ ಗೌರವದೋಷಃ, ದ್ವಯೋರಪಿ ಕ್ಲೃಪ್ತಶಕ್ತಿತ್ವಾತ್ । ದ್ವ್ಯಣುಕಪರಿಮಾಣಂ ತ್ರ್ಯಣುಕಪರಿಮಾಣಾಜನಕಮ್, ಪರಮಾಣುಪರಿಮಾಣಂ ಚ ದ್ವ್ಯಣುಕಪರಿಮಾಣಾಜನಕಮ್, ಪರಿಮಾಣತ್ವಾತ್; ಪಟಪರಿಮಾಣವದಿತ್ಯಾದಿನಾ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತೇತಿ ಚೇತ್, ನ । ತತ್ಸಮವಾಯಿಕಾರಣಪರಿಮಾಣತ್ವಾಭಾವಸ್ಯೋಪಾಧಿತ್ವಾತ್ । ತ್ರ್ಯಣುಕಪರಿಮಾಣಂ ಚತುರಣುಕಪರಿಮಾಣಾಜನಕಮ್, ಪರಿಮಾಣತ್ವಾತ್; ಪಟಪರಿಮಾಣವದಿತ್ಯಾದ್ಯಾಭಾಸಸಮಾನಯೋಗಕ್ಷೇಮತ್ವಾಚ್ಚ । ಪರಮಾಣುಪರಿಮಾಣಂ ಪರಿಮಾಣಾನಾರಮ್ಭಕಮ್, ನಿತ್ಯಪರಿಮಾಣತ್ವಾತ್; ಗಗನಪರಿಮಾಣವದಿತ್ಯಪಿ ನ । ದ್ರವ್ಯಸಮವಾಯಿಕಾರಣಪರಿಮಾಣತ್ವಾಭಾವಸ್ಯೋಪಾಧಿತ್ವಾತ್ । ಆಪ್ಯಪರಮಾಣುರೂಪಂ ರೂಪಾನಾರಮ್ಭಕಮ್, ನಿತ್ಯತ್ವಾತ್; ಗಗನಪರಿಮಾಣವತ್ । ಪರಮಾಣವೋ ದ್ರವ್ಯಾನಾರಮ್ಭಕಾಃ, ನಿತ್ಯತ್ವಾತ್; ಗಗನವದಿತ್ಯಾದ್ಯಾಭಾಸತುಲ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ ।

ಏತೇನ ಪರಮಾಣುದ್ವ್ಯಣುಕಪರಿಮಾಣೇ ಪರಿಮಾಣಾನಾರಮ್ಭಕೇ, ಅಣುತ್ವಾತ್; ಮನಃಪರಿಮಾಣವದಿತ್ಯಪಿ ಪರಾಸ್ತಮ್ । ನಚಾನಣುತ್ವಮುಪಾಧಿಃ । ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣನ್ಯಾಯೇನ (668) ಪರಿಮಾಣಾವಾನ್ತರಜಾತೇರಪಾಕರಣಾತ್ । ಪಕ್ಷೀಕೃತಾದ್ ಹ್ರಸ್ವತ್ವಾದವ್ಯಾವೃತ್ತೇಶ್ಚ ।

h ll ಪರಿಮಾಣವೈಜಾತ್ಯನಿರಾಸಃ, ಸಾಜಾತ್ಯಸಮರ್ಥನಂ ಚ ll

(###sudha --)

ನನುಚ ತ್ರ್ಯಣುಕಾದಿಪರಿಮಾಣಂ ಚತುರಣುಕಾದಿಪರಿಮಾಣಂ ಚ ಸಜಾತೀಯಮಿತಿ ಯುಕ್ತಸ್ತತ್ರ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಃ । ದ್ವ್ಯಣುಕತ್ರ್ಯಣುಕಪರಿಮಾಣಯೋಸ್ತು ವಿಜಾತೀಯತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ತಥಾತ್ವಮಿತ್ಯತೋ ದೃಷ್ಟಾನ್ತದಾರ್ಷ್ಟಾನ್ತಿಕಯೋಃ ಸದೃಶಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಯಥಾ ತ್ರ್ಯಣುಕಾದಿಪರಿಮಾಣಾಚ್ಚತುರಣುಕಾದೌ ಸಜಾತೀಯಂ ಪರಿಮಾಣಮುತ್ಪದ್ಯತೇ, ತಥಾ ದ್ವ್ಯಣುಕಪರಮಾಣುಪರಿಮಾಣಾದಪಿ ತ್ರ್ಯಣುಕಾದೌ ಸಜಾತೀಯಪರಿಮಾಣೋತ್ಪಾದಸ್ಯೈವ ಸಿಷಾಧಯಿಷಿತತ್ವಾನ್ನ ದೋಷ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನುಚ ತ್ರ್ಯಣುಕಾದೌ ಮಹತ್ತ್ವದೀರ್ಘತ್ವೇ ದ್ವ್ಯಣುಕಾದೌ ತ್ವಣುತ್ವಹ್ರಸ್ವತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧೇ। ತತ್ ಕಥಂ ಸಾಜಾತ್ಯಸಾಧನೇ ಬಾಧೋ ನ ಭವೇದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಮಹತ್ತ್ವಂ ಚೇತಿ। ಕಲ್ಪನೈವೈಷಾ ವೈಶೇಷಿಕಾಣಾಮ್, ನತು ಪರಿಮಾಣಾವಾನ್ತರಜಾತಿಭೇದೇ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಪರಿಮಾಣಮೇಕಜಾತೀಯಮೇವೋತ್ಕರ್ಷಾಪಕರ್ಷವದಿತಿ ಭಾವಃ। ಅನೇನ ವೈರೂಪ್ಯಸ್ಯಾಸಿದ್ಧಿರುಕ್ತಾ ವೇದಿತವ್ಯಾ।

h ll ದ್ವ್ಯಣುಕಾದಿಪರಿಮಾಣಾನಾಂ ತ್ರ್ಯಣುಕಾದಿಪರಿಮಾಣೇಭ್ಯೋಽವಿಶೇಷತ್ವೇಽಪಿ ಕಾರಣತ್ವಾನಙ್ಗೀಕಾರೇ

ತ್ರ್ಯಣುಕಾದಿಪರಿಮಾಣಾನಮಪಿ ಕಾರಣತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾತ್ ll

(###sudha --)

ನನುಚ ದ್ವ್ಯಣುಕಾದಿಪರಿಮಾಣಸ್ಯ ಪರಮಾಣ್ವಾದಿಪರಿಮಾಣಾಜನ್ಯತ್ವೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾದಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಮನುಮಾನಾನಾಮ್। ದ್ವ್ಯಣುಕಾದಿಪರಿಮಾಣಸ್ಯ ಸಙ್ಖ್ಯಯೈವ ಜನ್ಮಸಮ್ಭವಾದಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಂ ಪರಿಹರನ್ ವಾಶಬ್ದಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ನಚೇದಿತಿ।

ನಚೇನ್ಮಹತ್ತ್ವತಶ್ಚೈವ ದೀರ್ಘತ್ವಾದಪಿ ನೋ ಭವೇತ್।

ಚಾಪಿಶಬ್ದಾವಿತರೇತರಯೋಗೇ। ಏವಶಬ್ದೋ ನೋ ಭವೇದೇವೇತಿ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ। ಇದಮಿಹ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ದ್ವ್ಯಣುಕಾದಿಪರಿಮಾಣೇಽಸಮವಾಯಿಕಾರಣಲಕ್ಷಣಮಸ್ತಿ ನವೇತಿ। ಆದ್ಯೇಽಸಮವಾಯಿಕಾರಣಲಕ್ಷಣಸದ್ಭಾವೇಽಪಿ ತ್ರ್ಯಣುಕಾದಿಪರಿಮಾಣಂ ದ್ವ್ಯಣುಕಾದಿಪರಿಮಾಣಜಂ ನ ಚೇದ್ ಭವೇತ್, ತದಾ ತ್ರ್ಯಣುಕಾದಿಗತಾನ್ಮಹತ್ತ್ವತೋ ದೀರ್ಘತ್ವಾಚ್ಚ ನೋ ಭವೇದೇವ, ಚತುರಣುಕಾದಿಪರಿಮಾಣಮಿತಿ ಶೇಷಃ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ಯದಿ ಸಮವಾಯಿಕಾರಣಪ್ರತ್ಯಾಸನ್ನತ್ವಾದಿಸದ್ಭಾವೇಽಪಿ ನಾಸಮವಾಯಿಕಾರಣತ್ವಮ್, ತದೇದಮತಿವ್ಯಾಪಕತ್ವಾದಲಕ್ಷಣಂ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಚ ನ ತಥಾಭೂತಸ್ಯಾಪಿ ಮಹತ್ತ್ವಾದೇರಸಮವಾಯಿಕಾರಣತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

ದ್ವಿತೀಯೇ ಕಿಂ ಸಮವಾಯಿಕಾರಣಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತಿರ್ನಾಸ್ತಿ, ಉತ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾವಧಾರಣಮ್? ನಾಽದ್ಯಃ, ದ್ವ್ಯಣುಕಾದಿಪರಿಮಾಣಸ್ಯ ತ್ರ್ಯಣುಕಾದಿಪರಿಮಾಣಸಮವಾಯಿಕಾರಣಸಮವಾಯಿಕಾರಣೇ ದ್ವ್ಯಣುಕಾದೌ ಸಮವೇತತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಮಿತತ್ವಾತ್। ಸಮವಾಯಿಕಾರಣಸಮವೇತತ್ವಾಭಾವಾನ್ನಚೇದ್ ದ್ವ್ಯಣುಕಾದಿಪರಿಮಾಣಾತ್ ತ್ರ್ಯಣುಕಾದಿಪರಿಮಾಣಸ್ಯೋತ್ಪಾದಃ, ತದಾ ತ್ರ್ಯಣುಕಾದಿಗತಾಭ್ಯಾಂ ಮಹತ್ತ್ವದೀರ್ಘತ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಚತುರಣುಕಾದಿಪರಿಮಾಣಮಪಿ ನೋ ಭವೇತ್। ತಸ್ಯಾಪಿ ಸಮವಾಯಿಕಾರಣಸಮವೇತತ್ವಾಭಾವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅನನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧನಿಯತಪೂರ್ವಭಾವಿತ್ವೇನ ಹಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮವಧಾರಣೀಯಮ್। ತಚ್ಚಾಸ್ತಿ ದ್ವ್ಯಣುಕಾದಿಪರಿಮಾಣೇ। ಏವಮಪಿ ನಚೇತ್ ತತಸ್ತ್ರ್ಯಣುಕಾದಿಪರಿಮಾಣಾದಿಜನ್ಮ, ತದೋಕ್ತಪ್ರಸಙ್ಗ ಏವ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸದೃಶಪರಿಮಾಣಸ್ಯೈವ ಕಾರಣತ್ವಾವಧಾರಣಾದ್ ವಿಸದೃಶಮೇತದಕಾರಣಮವರ್ಜನೀಯಸನ್ನಿಧೀತಿ ಚೇತ್, ಕಿಮಿದಂ ವಿಸದೃಶತ್ವಮ್? ಕಿಂ ಜಾತಿಭೇದಃ, ಉತ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮಾತ್ರಮ್? ನಾಽದ್ಯಃ, ಪರಮಾಣುದ್ವ್ಯಣುಕಾದಿಪರಿಮಾಣಾನಾಮನುಮಾನೇನೈಕಜಾತೀಯತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಧಿತತ್ವಾತ್। (665) ದ್ವಿತೀಯೇ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮಾತ್ರೇಣ ನಚೇತ್ ಕಾರಣತ್ವಮ್, ತದಾ ಮಹತ್ತ್ವಾದೇರಪಿ ನ ಸ್ಯಾತ್। ನಹಿ ತ್ರ್ಯಣುಕಚತುರಣುಕಮಹತ್ತ್ವೇ ನ ವಿಲಕ್ಷಣೇ। ಸೋತ್ಕರ್ಷತ್ವಸ್ಯಾನುಭವಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್।

h ll ದ್ವ್ಯಣುಕಪರಮಾಣುಗತಸಙ್ಖ್ಯಯೋರಾರಮ್ಭಕತ್ವೇ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಸಙ್ಖ್ಯಯಾ ಏವ ಕಾರಣತ್ವಮಭ್ಯುಪಗಮನೀಯಮ್ ll

(###sudha --)

ಅಥ ಸಙ್ಖ್ಯಾತ ಏವ ಜನ್ಮಸಮ್ಭವೇ ಪರಿಮಾಣಸ್ಯಾಪಿ ಕಾರಣತ್ವಂ ನ ಕಲ್ಪನೀಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ತಥಾಽಪ್ಯುಕ್ತ ಏವಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಚತುರಣುಕಾದಿಪರಿಮಾಣಸ್ಯಾಪಿ ಸಙ್ಖ್ಯಾತ ಏವ ಜನನೋಪಪತ್ತೇಃ। ಯತ್ರ ತು ನಿಯಾಮಕವಿಶೇಷಃ, ತತ್ರ ಪರಿಮಾಣಮಪ್ಯಾದ್ರಿಯತಾಮಿತಿ।

ಯದ್ಯಪಿ ಪರಿಣಾಮವಾದಿನಾಂ ನಾಯಂ ಪನ್ಥಾಃ। ಕಿನ್ತೂಪಾದಾನಾನಿ ಸ್ವಗುಣಯುಕ್ತಾನಿ ತಥಾವಿಧಕಾರ್ಯತಾಮಾಪದ್ಯನ್ತ ಇತಿ। ತಥಾಽಪಿ ಪರಮತಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಪರೇಷಾಮೇವೇದಂ ದೂಷಣಾಭಿಧಾನಮಿತಿ ನ ಕಾಚಿತ್ ಕ್ಷತಿಃ।

h ll ದ್ವ್ಯಣುಕಾದೌ ಪರಮಾಣುಪರಿಮಾಣಸಜಾತೀಯಪರಿಮಾಣೋತ್ಪತ್ತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ

ಪರಮಾಣುದ್ವ್ಯಣುಕಯೋಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ, ತ್ರ್ಯಣುಕಾದೀನಾಮಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗೋ ವೇತ್ಯಾಕ್ಷೇಪಃ ll

(###sudha --)

ಏವಂ ಪರಮಾಣುಪರಿಮಾಣಾದ್ದ್ವ್ಯಣುಕಪರಿಮಾಣಸ್ಯೋತ್ಪಾದಃ, ತತಸ್ತ್ರ್ಯಣುಕಪರಿಮಾಣಸ್ಯ ಜನ್ಮ, ತೇಷಾಂ ಚೈಕಜಾತೀಯತ್ವಮಿತ್ಯನುಮಾನೇನ ಸಾಧಿತಮ್। ತದಸತ್। ಪ್ರತಿತರ್ಕಪರಾಹತತ್ವಾತ್। ತಥಾಹಿ ಕಿಂ ಪರಮಾಣುಪರಿಮಾಣಾದ್ ದ್ವ್ಯಣುಕೇ, ದ್ವ್ಯಣುಕಪರಿಮಾಣಾಚ್ಚ ತ್ರ್ಯಣುಕೇ ಸಜಾತೀಯಪರಿಮಾಣಸ್ಯಾಣುತ್ವಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಃ ಸಾಧ್ಯತೇ, ಉತ ಮಹತ್ತ್ವಸ್ಯ, ಅಥ ಹ್ರಸ್ವತ್ವಸ್ಯ, ಯದ್ವಾ ದೀರ್ಘತ್ವಸ್ಯ? ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಪಕ್ಷಾಣಾಂ ದುಷ್ಟತ್ವಂ ಪ್ರತಿಜಾನೀತೇ -- ಸದೃಶಸ್ಯ ಹೀತಿ।

ಸದೃಶಸ್ಯ ಹಿ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ನೈವ ಯೋಗಃ ಕಥಞ್ಚನ ll61 ll**

(###sudha --)

ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಮೇವ ಸ್ಯಾದ್ ಯತಃ ಕಾರ್ಯೇಷ್ವಣುತ್ವತಃ।

ಇತಿ ಚೇತ್ ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll l62 ll**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯೋಗೋ ಘಟನಾ। ಕಥಞ್ಚನ ಉಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಷು ಕೇನಾಪಿ ಪ್ರಕಾರೇಣ। ಕುತ ಇತ್ಯತಃ ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷೇಽನಿಷ್ಟಮಾಹ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಮಿತಿ। ಯದಿ ಪರಮಾಣುಪರಿಮಾಣಾದಣುತ್ವೇನ ಸಜಾತೀಯಂ ದ್ವ್ಯಣುಕೇ, ದ್ವ್ಯಣುಕಪರಿಮಾಣಾಚ್ಚ ತ್ರ್ಯಣುಕೇ ಪರಿಮಾಣಮುತ್ಪದ್ಯತೇ, ತದಾ ಸರ್ವಕಾರ್ಯೇಷ್ವಣುತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗೇನಾಸ್ಮದಾದ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಮೇವ ಸ್ಯಾದ್ ಯತಸ್ತಸ್ಮಾನ್ನೇತಿ। ದ್ವ್ಯಣುಕಸ್ಯಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಮಿಷ್ಟಮೇವೇತ್ಯತೋಽವಧಾರಣಮ್। ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಕಾರ್ಯಾಣಾಮಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಮೇವ ಸ್ಯಾತ್। ನತು ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಮಿತಿ। ದ್ರವ್ಯಸ್ಯ ಹ್ಯಸ್ಮದಾದಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಂ ಮಹತ್ತ್ವೇ ಸತ್ಯುದ್ಭೂತರೂಪಸ್ಪರ್ಶವತ್ತ್ವೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಮ್। ತಥಾಚ ತ್ರ್ಯಣುಕಾದೀನಾಮಣುತ್ವೇ ಮಹತ್ತ್ವಾಭಾವಾದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ಏತೇನ ತೃತೀಯೋಽಪಿ ಪರಾಸ್ತಃ। ತ್ರ್ಯಣುಕಾದೇರಪಿ ಹ್ರಸ್ವತ್ವೇ ಮಹತ್ತ್ವಾಭಾವಾದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ಯ ದುರ್ನಿವಾರತ್ವಾತ್।

ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ಪರಮಾಣುದ್ವ್ಯಣುಕಯೋರಪಿ ಮಹತ್ತ್ವೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾಪತ್ತಿಃ। ನಚೋದ್ಭೂತರೂಪಸ್ಪರ್ಶಯೋರನ್ಯತರಾಭಾವೇನ ತದಭಾವಃ। ತ್ರ್ಯಣುಕಾದಾವಪಿ ತದಭಾವಾಪತ್ತೇಃ। ಅತ ಏವ ಚತುರ್ಥೋಽಪಿ ಪರಾಸ್ತಃ। ದೀರ್ಘತ್ವೇ ಮಹತ್ತ್ವಸ್ಯಾವರ್ಜನೀಯತ್ವಾದಿತಿ ಪಕ್ಷದ್ವಯದೂಷಣಂ ಸ್ಪಷ್ಟತ್ವಾನ್ನೋಕ್ತಮ್। ಯದ್ಯಪೀದಂ ಪರಿಮಾಣಾವಾನ್ತರಜಾತೀನಾಮಣುತ್ವಾದೀನಾಮಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವೋಕ್ತ್ಯಾ ಪರಿಹೃತಮೇವ। ತಥಾಽಪಿ ತಸ್ಯೈವಾರ್ಥಸ್ಯ ಸ್ಫುಟೀಕರಣಾರ್ಥಂ ಪುನರಾಶಙ್ಕಿತಮಿತ್ಯದೋಷಃ।

h॥ ಪರಮಾಣಾವಪಿ ಮಹತ್ತ್ವಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ ತಸ್ಮಾದೇವ ದ್ವ್ಯಣುಕಾದಿಮಹತ್ತ್ವೋತ್ಪತ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರ ತಾವದ್ವಿಕಲ್ಪಿತೇಷು ಮಹತ್ತ್ವಪಕ್ಷಂ ಗೃಹ್ಣಾತಿ ನ ಮಹತ್ತ್ವಂ ಚೇತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ।ನ ಮಹತ್ತ್ವಂ ಚ ಪರಮಾಣಾವಣಾವಪಿ ॥62॥**

(###sudha --)

ಚಶಬ್ದೋ ದೀರ್ಘತ್ವಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ। ಅಣೌ ದ್ವ್ಯಣುಕೇ। ಕಥಂ ನ ಕಥ್ಯತ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಮತ್ರಾಪಿ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ಯದುಕ್ತಮ್, ಕಿಮಣುತ್ವಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಃ ಸಾಧ್ಯತ ಇತ್ಯಾದಿ, ತತ್ರ ಪರಮಾಣುಮಹತ್ತ್ವಾದ್ ದ್ವ್ಯಣುಕೇ ಮಹತ್ತ್ವಮ್। ದ್ವ್ಯಣುಕಮಹತ್ತ್ವಾತ್ ತ್ರ್ಯಣುಕಮಹತ್ತ್ವಮುತ್ಪದ್ಯತೇ ಇತ್ಯೇಷ ಪಕ್ಷಸ್ತಾವತ್ ಪರಿಗೃಹ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಯದ್ಯಪ್ಯತ್ರ ಪರಿಮಾಣಾವಾನ್ತರಜಾತ್ಯಭಾವಾನ್ನೈವಂ ವಿಕಲ್ಪ ಏವ ಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್, ತಥಾಽಪಿ ತದಭಾವಮೇವೋಪಪಾದಯಿತುಂ ಗೂಢಾಭಿಸನ್ಧಿನಾ ಪಕ್ಷಪರಿಗ್ರಹಃ ಕೃತ ಇತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್।

h॥ ಪರಮಾಣೋರಣುತ್ವಾದ್ ದ್ವ್ಯಣುಕಾಣುತ್ವಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಃ, ತ್ರ್ಯಣುಕಾದೀನಾಂ ಚಾಣುತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಃ॥

(###sudha --)

ಅತ ಏವ ಪಕ್ಷಾನ್ತರಮಪಿ ಗೃಹ್ಣಾತಿ ಕಥಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕಥಂ ತ್ರ್ಯಣುಕಪೂರ್ವೇಷು ನಾಣುತ್ವಮಪಿ ಕಥ್ಯತೇ।

ಪರಮಾಣೋರಣುತ್ವಾದ್ ದ್ವ್ಯಣುಕೇಽಣುತ್ವಂ ದ್ವ್ಯಣುಕಾಣುತ್ವಾತ್ ತ್ರ್ಯಣುಕೇಽಣುತ್ವಂ ತತಶ್ಚ ಚತುರಣುಕೇಽಣುತ್ವಮಿತಿ ವಾ ಪಕ್ಷಃ ಪರಿಗೃಹ್ಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ।

ನನ್ವೇವಂಸತಿ ಪಕ್ಷದ್ವಯೋಕ್ತದೋಷಾಪತ್ತಿಃ, ವ್ಯಾಘಾತಶ್ಚಾಧಿಕಃ। ತಥಾಹಿ ಪರಮಾಣುಮಾರಭ್ಯಾನ್ತ್ಯಾವಯವಿಪರ್ಯನ್ತಸ್ಯೋದ್ಭೂತರೂಪಸ್ಪರ್ಶವತೋ ಮಹತ್ತ್ವೇ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ಅಣುತ್ವೇ ಚಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚ ಪರಮಾಣ್ವಾದೇಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಂ ತ್ರ್ಯಣುಕಾದೇರಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಂ ಯುಕ್ತಮ್। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವೇ ಚ ಪರಸ್ಪರವ್ಯಾಹತೇ। ಯತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಘಟಾದಿ ನ ತದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್। ಯಚ್ಚಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಗಗನಾದಿ ನ ತತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಿತಿ ತಯೋಃ ಪರಸ್ಪರಪರಿಹಾರೇಣೈವ ವೃತ್ತೇಃ।

h ll ಪರಮಾಣ್ವಾದೌ ಪುರುಷವಿಶೇಷಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾದೇರ್ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್, ತದಾಪಾದಾನಮಿಷ್ಟಮೇವ ll

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ಮಹತ್ತ್ವಾಣುತ್ವೇ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧೇ ಕಥಮೇಕೈಕತ್ರಾಙ್ಗೀಕರ್ತುಮುಚಿತೇ। ಯಥಾಽಽಹ ಸೂತ್ರಕಾರಃ "ದೃಷ್ಟಾನ್ತಾಚ್ಚ" ಇತಿ। ನಚ ಕಾಲಭೇದೇನ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರಃ, ಪರಿಮಾಣಸ್ಯ ಯಾವದ್ದ್ರವ್ಯಭಾವಿತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಯೋಸ್ತಾವದಿಷ್ಟಾಪಾದನತ್ವಂ ವದನ್ ವ್ಯಾಹತಿಂ ಪರಿಹರತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವೇತಿ।

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವತದನ್ಯತ್ವೇ ಪುರುಷಾಪೇಕ್ಷಯಾಽಖಿಲೇ ll63 ll**

(###sudha --)

ಪರಮಾಣ್ವಾದಾವಖಿಲೇಽಪಿ ದ್ರವ್ಯೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವೇ ಸ್ತ ಏವೇತಿ ನೈತೌ ಪ್ರಸಙ್ಗೌ ಯುಕ್ತೌ। ನಚ ವ್ಯಾಹತಿಃ। ಪುರುಷಭೇದಾಪೇಕ್ಷಯಾ ವ್ಯವಸ್ಥೋಪಪತ್ತೇರಿತಿ। ಏತಚ್ಚೋತ್ತರತ್ರ ಸ್ಫುಟೀಭವಿಷ್ಯತಿ। (ಉತ್ತರಶ್ಲೋಕೇ)

h ll ಅಣುತ್ವಮಹತ್ತ್ವಯೋಃ ಸಹಾವಸ್ಥಾನೇ ವ್ಯಾಘಾತಪರಿಹಾರಃ ll

(###sudha --)

ಇದಾನೀಮಣುತ್ವಮಹತ್ತ್ವವ್ಯಾಘಾತಂ ಪರಿಹರತಿ ಅಣುತ್ವಂ ಚೇತಿ।

ಅಣುತ್ವಂ ಚ ಮಹತ್ತ್ವಂ ಚ ಯತೋ ವಸ್ತ್ವಪೇಕ್ಷಯಾ।

ಅಖಿಲೇತ್ಯನುವರ್ತತೇ। ಅಣುತ್ವಂ ಚ ಮಹತ್ತ್ವಂ ಚಾಖಿಲೇ ವಸ್ತುನಿ ವಿದ್ಯೇತೇ। ನತು ವಿರುದ್ಧೇ। ಕಥಮ್? ಯತೋ ವಸ್ತ್ವಪೇಕ್ಷಯಾಽಣುತ್ವಂ ಚ ಮಹತ್ತ್ವಂ ಚ ತದೇವೋಚ್ಯತ ಇತಿ ಯೋಜನಾ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸ್ಯಾದಯಂ ಪರಮಾಣ್ವಾದಿಷ್ವಖಿಲದ್ರವ್ಯೇಷ್ವಣುತ್ವಮಹತ್ತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ವಿರೋಧೋ ಯದಿ ರೂಪೇ ನೀಲತ್ವಪೀತತ್ವವತ್ ಪರಿಮಾಣೇಽಣುತ್ವಮಹತ್ತ್ವಾದಿಜಾತಿಯೋಗಃ ಸ್ಯಾತ್ । ನಚೈವಮ್ । ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್ । ಕಿನ್ತು ಯಥಾ ತ್ರ್ಯಣುಕಾದಿಷು ಮಹತ್ತ್ವಮೇಕಜಾತೀಯಮೇವ ಉತ್ಕರ್ಷಾಪಕರ್ಷವತ್ ಪರೇಣಾಙ್ಗೀಕೃತಮ್ । ಯಥಾಚಾಣುತ್ವಂ ಪರಮಾಣುದ್ವ್ಯಣುಕಯೋಃ, ಏವಂ ಪರಿಮಾಣಮವಾನ್ತರಜಾತಿರಹಿತಮೇವ ಸರ್ವದ್ರವ್ಯೇಷೂತ್ಕರ್ಷಾಪಕರ್ಷವದ್ ವರ್ತತೇ । ತಥಾಚೈಕತ್ರ ದ್ರವ್ಯೇ ವರ್ತಮಾನಂ ಪರಿಮಾಣಂ ದ್ರವ್ಯಾನ್ತರವರ್ತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟಪರಿಮಾಣಾಪೇಕ್ಷಯಾಽಣುತ್ವಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ । ತದೇವ ದ್ರವ್ಯಾನ್ತರವರ್ತಿನೋಽಪಕೃಷ್ಟಪರಿಮಾಣಸ್ಯಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಮಹತ್ತ್ವಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ । ಏವಞ್ಚ ಕುತೋ ವಿರೋಧಃ? ಯಥಾ ಖಲ್ವೇಕಮೇವ ದ್ರವ್ಯಂ ದ್ರವ್ಯಭೇದಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಂ ವಿಪ್ರಕೃಷ್ಟಂ ಚೋಚ್ಯಮಾನಂ ನ ವಿರೋಧಾಸ್ಪದಮ್ । ಅತ ಏವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವವಿರೋಧೋಽಪ್ಯಪಾಸ್ತಃ । ತಯೋರ್ಮಹತ್ತ್ವಾದಿಮಾತ್ರನಿಮಿತ್ತತ್ವೇ ಹಿ ಸ ಸ್ಯಾತ್ । ನಚೈವಮ್ । ಕಿನ್ತು ಪುರುಷಾಣಾಮಿನ್ದ್ರಿಯಪಾಟವಾಪಾಟವನಿಮಿತ್ತತ್ವಮೇವ । ಅನ್ಯಥಾ ಮನ್ದವಿಲೋಚನೇನಾಪಿ ತ್ರ್ಯಣುಕಮುಪಲಭ್ಯೇತ । ತರ್ಹಿ ಗಗನಾದೇರಪಿ ಕದಾಚಿತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ಉದ್ಭೂತರೂಪಾಭಾವಾತ್ । ದ್ವ್ಯಣುಕಾನುಪಲಮ್ಭೋ ಗುಣವಿಶೇಷವಿಪರ್ಯಯಾಧೀನಃ, ಆಲೋಕೇನ್ದ್ರಿಯಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಚಾಕ್ಷುಷದ್ರವ್ಯಾನುಪಲಮ್ಭತ್ವಾತ್; ಪವನಾನುಪಲಮ್ಭವದಿತ್ಯಾದಿಕಂ ತ್ವಪಕೃಷ್ಟಮಹತ್ತ್ವಾದಿನೈವಾನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಮ್ । ತರ್ಹಿ ಪರ್ವತಾದೇರಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಾ ಸ್ಯಾತ್ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ । ಅಪಕರ್ಷವಿಶೇಷಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್ । ನಾಸೌ ವ್ಯವಸ್ಥಿತೋಽಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ಸತ್ಯಮ್ । ಅತ ಏವ ಪುರುಷಾಪೇಕ್ಷಯೇತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ।

h ॥ ಪರಮಾಣೋರಪಿ ಸಾವಯವದ್ರವ್ಯತ್ವಾತ್, ಸ್ವಾವಯವಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಮಹತ್ತ್ವಂ ವಿದ್ಯತ ಏವ ॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತ್ವೇವಂ ಪರಿಮಾಣೇಽವಾನ್ತರಜಾತ್ಯಭಾವಃ, ತಥಾಽಪಿ ನ ಸರ್ವತ್ರ ಮಹತ್ತ್ವಾಣುತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೋ ಯುಜ್ಯತೇ । ಉತ್ಕೃಷ್ಟಾಪಕೃಷ್ಟಪರಿಮಾಣಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಹಿ ಮಧ್ಯವರ್ತಿ ಪರಿಮಾಣಮಣುತ್ವಂ ಮಹತ್ತ್ವಂ ಚೋಚ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತಚ್ಚ ದ್ವ್ಯಣುಕಾದಿಪರಿಮಾಣೇ ಸಮ್ಭವತಿ । ನಚ ಪರಮಾಣುಪರಿಮಾಣೇ । ನಹಿ ಪರಮಾಣುಪರಿಮಾಣಾದಪಕೃಷ್ಟಂ ಪರಿಮಾಣಮಸ್ತಿ । ಯದಪೇಕ್ಷಯಾ ತನ್ಮಹತ್ತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ । ಅತಃ ಪರಮಾಣೋರಣುತ್ವಮೇವ । ತಥಾಚ "ನ ಮಹತ್ತ್ವಂ ಚ" ಉತ್ಯಸದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತಾರತಮ್ಯೇತಿ ।

ತಾರತಮ್ಯಸ್ಥಿತಾ ಯಸ್ಮಾತ್ ಪದಾರ್ಥಾಃ ಸರ್ವ ಏವ ಚ ॥64॥**

(###sudha --)

ಯಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಪದಾರ್ಥಾಃ ಪರಿಮಾಣತಾರತಮ್ಯೇನೈವ ಸ್ಥಿತಾಃ । ಸ್ವಪರಿಮಾಣಾಪೇಕ್ಷಯೋತ್ಕೃಷ್ಟಾಪಕೃಷ್ಟಪರಿಮಾಣವನ್ತಃ । ಸರ್ವಾಣ್ಯಪಿ ದ್ರವ್ಯಾಣಿ ಕುತಶ್ಚಿತ್ ಪರಿಮಾಣಾದುತ್ಕೃಷ್ಟೇನ, ಕುತಶ್ಚಿದಪಕೃಷ್ಟೇನ ಪರಿಮಾಣೇನ ಉಪೇತಾನೀತಿ ವಾ । ತಸ್ಮಾತ್ ಪರಮಾಣೋರಪಿ ಮಹತ್ತ್ವಂ ಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ ।

ಅಯಮತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಃ ಪರಮಾಣುಃ ಕುತಶ್ಚಿದುತ್ಕೃಷ್ಟೇನ ಪರಿಮಾಣೇನ ಯುಕ್ತಃ, ಸ್ವಪರಿಮಾಣಾಪೇಕ್ಷಯಾಽಪಕೃಷ್ಟಪರಿಮಾಣವಾನಿತಿ ವಾ, ದ್ರವ್ಯತ್ವಾತ್; ತನ್ತುವದಿತಿ। ನಚ ಪರಮಾಣೋರಪಕೃಷ್ಟದ್ರವ್ಯಾಭಾವಾದ್ ಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಮ್। ತದ್ಭಾಗಾನಾಂ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (683) ನಚ ತೇಷ್ವೇವ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ। ತೇಷಾಮಪಿ ಭಾಗವತ್ತ್ವಾತ್।

h ll ಪರಿಮಾಣಾವನ್ತರಜಾತಿಕಲ್ಪನಾಯಾ ಅಯುಕ್ತತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ತದೇವಂ ಪರಮಾಣುದ್ವ್ಯಣುಕಾದಿಪರಿಮಾಣಾನಾಂ ವೈಜಾತ್ಯಸ್ಯಾಭಾವಾದ್ ಯುಕ್ತಂ ಸೌತ್ರಮನುಮಾನಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಮ್। ಯದ್ಯಪಿ ವೈಜಾತ್ಯಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯಾಪಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಃ ಶಕ್ಯೋಪಪಾದನಃ। ಅನ್ಯಥಾ ಸಙ್ಖ್ಯಯಾ ಅಪ್ಯಕಾರಣತ್ವಾಪತ್ತೇಃ। ಪರಿಮಾಣಸ್ಯೈವಮಿತಿ ನಿಯಮಸ್ಯ ನಿರ್ಮೂಲತ್ವಾತ್। ತಥಾಽಪಿ ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿರೇವ ವಕ್ತವ್ಯೇತಿ ಪರಿಮಾಣತ್ವಾವಾನ್ತರಜಾತ್ಯಪಾಕರಣೇನ ಸಜಾತೀಯತಾಮುಪಪದ್ಯಾನುಮಾನಂ ಸಮಾಹಿತಮಿತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್।

h ll ಪರೈಃ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷತಾರತಮ್ಯದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ಪರಿಮಾಣಾಪಕರ್ಷತಾರತಮ್ಯಸ್ಯ ಪರಮಾಣೌ ವಿಶ್ರಾನ್ತತ್ವಸಾಧನಮ್ ll

(###sudha --)

ಪರಮಾಣೋರಪ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟಪರಿಮಾಣಾಶ್ರಯತ್ವಮುಕ್ತಮ್, ತದಾಕ್ಷಿಪತಿ ಯಥೇತಿ।

ಯಥಾ ಮಹತ್ತ್ವವಿಶ್ರಾನ್ತಿಸ್ತಥಾಽಣುತ್ವಸ್ಯ ಚೇಷ್ಯತೇ।

ಪರಿಮಾಣತ್ವತಶ್ಚೇತ್ ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ।

ಯಥಾ ಮಹತ್ತ್ವಸ್ಯ ವಿಶ್ರಾನ್ತಿಃ, ತಥಾ ಪರಿಮಾಣತ್ವತೋ ಹೇತೋರಣುತ್ವಸ್ಯ ಚ ವಿಶ್ರಾನ್ತಿರಿಷ್ಯತೇ ಚೇದಿತಿ ಯೋಜನಾ। ಅತ್ರ ಮಹತ್ತ್ವಾಣುತ್ವಶಬ್ದಾಭ್ಯಾಂ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾಪಕರ್ಷಾವುಚ್ಯೇತೇ। ತಾಭ್ಯಾಂ ಚ ತತ್ತಾರತಮ್ಯಮುಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ। ಪರಿಮಾಣತ್ವತ ಇತಿ। ಪರಿಮಾಣತಾರತಮ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ತಥಾಚಾಣೌ ಸಿದ್ಧೇಽಣುತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ, ತತ್ಸಿದ್ಧೌ ಚಾಣುತ್ವಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಪರಸ್ಪರಾಶ್ರಯದೋಷಃ ಪರಾಸ್ತಃ।

ತದಯಮರ್ಥಃ ಪರಿಮಾಣಾಪಕರ್ಷತಾರತಮ್ಯಂ ಕ್ವಚಿದ್ ವಿಶ್ರಾನ್ತಮ್, ಪರಿಮಾಣತಾರತಮ್ಯತ್ವಾತ್; ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷತಾರತಮ್ಯವದಿತ್ಯನುಮಾನೇನ ಪರಿಮಾಣಪಕರ್ಷತಾರತಮ್ಯಸ್ಯ ಕ್ವಚಿದ್ ವಿಶ್ರಾನ್ತಿಸಿದ್ಧೌ, ಯತ್ರೇದಂ ವಿಶ್ರಾನ್ತಂ ಯತಃ ಪರಮಣುರ್ನಾಸ್ತಿ ಸ ಪರಮಾಣುರಿತಿ ಪರಿಮಾಣಾಪಕರ್ಷಕಾಷ್ಠಾಶ್ರಯತಯಾ ಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಪರಮಾಣೋಃ ಕಥಮುತ್ಕೃಷ್ಟಪರಿಮಾಣಾಖ್ಯಮಪಿ ಮಹತ್ತ್ವಂ ಸಾಧಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಮ್? ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕಪ್ರಮಾಣೇನ ಸ್ವವಚನೇನ ಚ ವ್ಯಾಘಾತಾದಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಇಯತ್ತಾಪರಿಚ್ಛೇದರೂಪವಿಶ್ರಾನ್ತೇಃ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷತಾರತಮ್ಯೇಽಭಾವಾದ್ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯವಿಕಲತಾ ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಕೇಯಂ ಕ್ವಚಿದ್ ವಿಶ್ರಾನ್ತಿರ್ನಾಮ? ಕಿಮಿಯತ್ತಾಪರಿಚ್ಛೇದಃ, ತ್ರ್ಯಣುಕಪರಿಮಾಣಾತ್ ಷಷ್ಠಭಾಗ ಏವ ಪರಿಮಾಣಂ ನ ತತೋಽಪಕೃಷ್ಟಮಸ್ತೀತಿ, ಕಿಂವಾ ಕ್ವಚಿದ್ ದ್ರವ್ಯೇ ವೃತ್ತಿಃ, ಅಪಕರ್ಷತಾರತಮ್ಯಮಿಯತ್ತಾವಚ್ಛೇದರಹಿತಮೇವ ಕಿನ್ತ್ವನನ್ತಾಂಶೋಪೇತಮಪಿ ತತ್ ಸರ್ವಜ್ಞ್ಯಚಿದಾಶ್ರಿತಮೇವೇತಿ। ತತ್ರಾಽದ್ಯೇ ಸಾಧ್ಯೇ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಃ ಸಾಧ್ಯವಿಕಲ ಇತ್ಯಾಹ -- ನೇತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।ನ ಮಹತ್ತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ವಿಶ್ರಮಃ।

ದೃಶ್ಯತೇಽನನ್ತ ಇತ್ಯೇವ ತಥಾಽನನ್ತ್ಯಮಣಾವಪಿ ॥65 ॥**

(###sudha --)

ದೃಷ್ಟಾನ್ತೀಕೃತಸ್ಯ ಮಹತ್ತ್ವಸ್ಯ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷತಾರತಮ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ವಿಶ್ರಮ ಉಕ್ತರೂಪೋ ನಾಸ್ತಿ। ನ ಕೇವಲಂ ಪಕ್ಷಸ್ಯೇತ್ಯಪೇರರ್ಥಃ। ಕುತೋ ನಾಸ್ತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ। ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷತರತಮಭಾವೋಽನನ್ತೋಽನವಧಿಕ ಇತ್ಯೇವ ದೃಶ್ಯತೇ। ನ ತ್ವಿಯತ್ತಾಪರಿಚ್ಛೇದವಾನಿತಿ। ಬಾಧಕಪ್ರಮಾಣಸದ್ಭಾವಾತ್ ಸಾಧಕಾಭಾವಾಚ್ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ।

ಕಾಲಾತ್ಯಯಾಪದಿಷ್ಟಂ ಚಾಸ್ಮಿನ್ ಪಕ್ಷೇಽನುಮಾನಮಿತ್ಯಾಹ -- ತಥೇತಿ। ತಥಾಶಬ್ದೋ ದೂಷಣಸಮುಚ್ಚಯೇ। ನ ಕೇವಲಂ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷತರತಮಭಾವೋಽನನ್ತ ಇತಿ ದೃಶ್ಯತೇ। ಕಿನ್ತ್ವಣೌ ಪರಿಮಾಣಾಪಕರ್ಷತಾರತಮ್ಯೇಽಪ್ಯಾನನ್ತ್ಯಮನವಧಿಕತ್ವಂ ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ಪರಮಮಹದ್ದ್ರವ್ಯಾಣಾಮಿಯತ್ತಾಪರಿಚ್ಛೇದಾಭಾವಃ ॥

(###sudha --)

"ದೃಶ್ಯತೇಽನನ್ತ ಇತ್ಯೇವ" ಇತೀಯತ್ತಾಪರಿಚ್ಛೇದೋ ನ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇ ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯೇವಶಬ್ದೇನೋಕ್ತಮ್। ತದ್ ವಿಶದಯತಿ -- ನೇತಿ।

ನ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವಗುಣತ ಏತಾವಾನಿತಿ ಹೀಶ್ವರಃ।

ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಃ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।66 ॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಮಹತ್ತತ್ತ್ವಮಿತಿ ದ್ರವ್ಯವಿಶೇಷಸ್ಯೇಯಂ ಸಞ್ಜ್ಞಾ। ತೇನ "ಆನ್ಮಹತಃ" ಇತ್ಯೇಷ ವಿಧಿರ್ನ ಭವತಿ। ದೃಷ್ಟಾನುಗತಿರ್ಹಿ ಸಞ್ಜ್ಞಾಛನ್ದಸೋರಿಷ್ಯತೇ। ಯಥಾऽऽಹ "ಬಹುಲಂ ತಣಿ" ಇತಿ।

p**p

ಗುಣಶಬ್ದೋऽತ್ರ ತನ್ತ್ರೇಣ ದ್ವಿರುಪಾತ್ತಃ। ತತ್ರಾऽದ್ಯಸ್ಯ ಪರಿಮಾಣಾಖ್ಯೋ ಗುಣವಿಶೇಷೋऽರ್ಥಃ। ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ ಗುಣನಮೀಶ್ವರ ಇತಿ ಪರಮಮಹತ್ತ್ವಾಶ್ರಯದ್ರವ್ಯೋಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷತಾರತಮ್ಯಸ್ಯೇಯತ್ತಾಪರಿಚ್ಛೇದೋ ಹಿ ತಥಾಸತಿ ದೃಷ್ಟಃ ಸ್ಯಾತ್। ಯದಿ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವಾದಿಪರಿಮಾಣಗಣನಯೇಶ್ವರಾದಿಃ ಏತಾವಾನ್ ಪಞ್ಚಗುಣಪರಿಮಾಣವಾನ್ ಷಣಪರಿಮಾಣವಾನ್ ವೇತಿ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ತಥಾಸತಿ ಪರಮಮಹತ್ತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇರಿತಿ ಹಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ।

h ll ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧಮಹತ್ತತ್ತ್ವಾದೀನಾಮಸಙ್ಗ್ರಹಾದ್ ವೈಶೇಷಿಕಾಭಿಮತದ್ರವ್ಯಾದಿವಿಭಾಗೋऽಯುಕ್ತಃ ll

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವಗ್ರಹಣೇನೇದಂ ಸೂಚಯತಿ ಯದುಕ್ತಮ್, ವೈಶೇಷಿಕಾದಿಭಿಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾದೀನಿ ನವೈವ ದ್ರವ್ಯಾಣೀತಿ, ತದಸತ್। ಮಹದಹಙ್ಕಾರಾದೀನಾಮಪಿ ಸತ್ತ್ವಾತ್। ನಚ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಃ। ಶ್ರುತ್ಯಾದೇಃ ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್। ನಚ ತ್ರ್ಯಣುಕಾದಿಕಮೇವ ತಥೋಚ್ಯತೇ। ಅವ್ಯಕ್ತತ್ವಾದಿಶ್ರವಣಾತ್। ನಚ ಬಾಧಕಂ ಕಿಞ್ಚಿದ್ ವಿದ್ಯತೇ। ಯೇನೋಪಚಾರಕಲ್ಪನೇತಿ। ಈಶ್ವರಗ್ರಹಣೇನ ಜೀವಾತ್ಮನಾಮಪಿ ಯತ್ ಪರೈಃ ಪರಮಮಹತ್ತ್ವಮುಕ್ತಮ್, ತದಸದಿತಿ ಸೂಚಯತಿ। ಉಪಪಾದಯಿಷ್ಯತೇ ಖಲ್ವಣುತ್ವಂ ಜೀವಸ್ಯೇತಿ।

h ll ಪರಮಾಣೋಃ ಸಾವಯವತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇ ವಿಶ್ರಮಾಭಾವೋಪಪಾದನಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಮಾಹ ತಥೇತಿ।

ll ll llತಥಾऽಣೋಶ್ಚ ನೈತಾವದ್ಭಾಗತಾ ಕ್ವಚಿತ್ ll66 ll**

(###sudha --)

ಯತೋ ದೃಷ್ಟಾನ್ತ ಏತಾವದ್ಗುಣಮೇವ ಪರಿಮಾಣಮುತ್ಕೃಷ್ಯತೇ ನಾತೋऽಧಿಕಮಿತಿ ಸಾಧ್ಯಂ ನಾಸ್ತಿ, ಅತಃ ತಥಾ ತದ್ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ಅಣೋಃ ಅಣುತ್ವಸ್ಯ ಪರಿಮಾಣಾಪಕರ್ಷಸ್ಯ ಚೈತಾವದ್ಭಾಗತಾ ತ್ರ್ಯಣುಕಪರಿಮಾಣಾತ್ ಷಷ್ಠಭಾಗ ಏವ ಪರಿಮಾಣಮಪಕೃಷ್ಯತೇ ನಾತೋऽಧಿಕಮಿತೀಯತ್ತಾ ಕ್ವಚಿದ್ ದ್ರವ್ಯೇ ನ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ನಹಿ ಮಹಾಹ್ರದಂ ಸಪಕ್ಷೀಕೃತ್ಯ ಪರ್ವತೇऽಗ್ನಿಮತ್ತ್ವಂ ಶಕ್ಯಸಾಧನಮ್। ತದಸಿದ್ಧೌ ಚ ನ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥಲಾಭಃ। ಅಸ್ಮಾದೇತಾವದ್ಭಾಗಮೇವ ಪರಿಮಾಣಮಪಕೃಷ್ಯತೇ, ನಾತೋऽಧಿಕಮಿತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಹಿ ಸಿದ್ಧಾವಪಕರ್ಷಕಾಷ್ಠಾಶ್ರಯಭೂತಂ ಕುತಶ್ಚಿದಪ್ಯನುತ್ಕೃಷ್ಯಮಾಣಾಂ ದ್ರವ್ಯಂ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತಿ।

ಯದ್ವ್ಯಾಽನೇನ ವಾಕ್ಯೇನ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಮಾಹ। ತಥಾಹಿ ಸಮರ್ಥಿತಂ ತಾವತ್ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷತಾರತಮ್ಯಂ ನ ಕ್ವಚಿದ್ ವಿಶ್ರಾನ್ತಮಸ್ಮಾದೇತಾವದ್ಗುಣಮೇವ ಪರಿಮಾಣಮುತ್ಕೃಷ್ಯತ ಇತೀಯತ್ತಾಭಾವಾದಿತಿ, ತಥಾ ತದ್ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನಾಣೋಶ್ಚೈತಾವದ್ಭಾಗತಾ ಕ್ವಚಿನ್ನಾಸ್ತೀತಿ ಸಾಧ್ಯತ ಇತಿ। ಅತ್ರಾಯಂ ಪ್ರಯೋಗಃ ಪರಿಮಾಣಾಪಕರ್ಷತಾರತಮ್ಯಂ ಕ್ವಚಿನ್ನ ವಿಶ್ರಾನ್ತಮ್, ಪರಿಮಾಣತಾರತಮ್ಯತ್ವಾತ್; ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷತಾರತಮ್ಯವದಿತಿ।

h॥ ಪರಿಮಾಣಾಪಕರ್ಷತಾರತಮ್ಯಸ್ಯ ಅನನ್ತತ್ವೇಽಪಿ ಪರ್ಯವಸಿತತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಸ್ಫುಟೋ ವಿರೋಧಃ॥

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯಂ ಶಙ್ಕತೇ -- ವಿಶ್ರಾನ್ತ ಇತಿ।

p**p

ವಿಶ್ರಾನ್ತೋ ಯದ್ಯನನ್ತಾಂಶಃ ಕಶ್ಚಿದಸ್ತೀತಿ ಗಮ್ಯತೇ।

ನಾವಸಾಯಯಿತುಂ ಶಕ್ಯೋ ವಿರೋಧಾದೇವ ಕೇವಲಮ್॥67॥**

(###sudha --)

ವಿಶ್ರಾನ್ತ ಇತ್ಯಸ್ಯ ತ್ರ್ಯಣುಕಾದ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ ಪರಿಮಾಣತೋಽನನ್ತಾಂಶೋ ದ್ರವ್ಯವಿಶೇಷಃ ಕಶ್ಚಿದಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥ ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷೋ ಗಮ್ಯತೇಽಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ ಯದೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಪರಿಮಾಣಾಪಕರ್ಷತಾರತಮ್ಯಮಿಯತ್ತಾನವಚ್ಛಿನ್ನಮೇವ। ಕಿನ್ತ್ವನನ್ತಾಂಶರೂಪಮಪಿ ತತ್ ಕ್ವಚಿದಾಶ್ರಿತಮಿತಿ।

ೕನಿರಾಕರೋತಿ -- ನೇತಿ। ತರ್ಹೀತಿ ಶೇಷಃ। ಕಶ್ಚಿದಿತಿ ವರ್ತತೇ। ಏವಂ ಸಾಧನೇ ಕಶ್ಚಿದಪಿ ದ್ರವ್ಯವಿಶೇಷೋ ನಾವಸಾಯಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಃ। ಅಯಮೇವ ಸರ್ವತೋಽಪಕೃಷ್ಟಪರಿಮಾಣವಾನ್ ನಾತೋಽಪಕೃಷ್ಟಪರಿಮಾಣೋಽಸ್ತೀತಿ ಸರ್ವಾನ್ತಿಮತಯಾ ನ ಪ್ರತಿಪತ್ತುಂ ಕಶ್ಚಿಚ್ಛಕ್ಯತೇ। ಕುತಃ? ಕೇವಲಂ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ವಿರೋಧಾತ್। ಪರಿಮಾಣಾಪಕರ್ಷೋಽನನ್ತಶ್ಚ ಪರ್ಯವಸಿತಶ್ಚೇತಿ ಹಿ ವಿಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಮೇತತ್। ಭವಿತವ್ಯಂ ಚಾವಸಾನೇನ। ಅನ್ಯಥಾ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟಾಪಕೃಷ್ಟಪರಿಮಾಣಸಮ್ಭವೇನ ಪರಮಾಣೋರ್ಮಹತ್ತ್ವನಿರಾಕರಣಾಸಮ್ಭವಾತ್। ಏವಶಬ್ದೇನ ವಿರೋಧಸ್ಯಾಪರಿಹಾರ್ಯತ್ವಂ ಸೂಚಯತಿ। ತದನೇನಾಪಸಿದ್ಧಾನ್ತೋಽಭಿಹಿತೋ ಭವತಿ।

h॥ ಅನನ್ತತ್ವಮನಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ಪರ್ಯವಸಿತತ್ವಸಾಧನೇ ತ್ರ್ಯಣುಕಷಷ್ಠಭಾಗಪರಿಮಾಣದ್ರವ್ಯಾಸಿದ್ಧೇರರ್ಥಾನ್ತರತಾ॥

(###sudha --)

ಯದಿ ಚಾಽನನ್ತ್ಯಮವಧೀರ್ಯ ಪರಿಮಾಣಾಪಕರ್ಷತಾರತಮ್ಯಂ ಕ್ವಚಿದಾಶ್ರಿತಮಿತ್ಯೇವ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥಃ ಸ್ಯಾತ್, ತಥಾಽಪಿ ನ ಸಿಷಾಧಯಿಷಿತಮವಸಾನಂ ಲಭ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಾನ್ತರತಾ ಸ್ಯಾತ್। ಯಥಾಽಽಕಾಶಾದೇರುತ್ಕೃಷ್ಟಪರಿಮಾಣಂ ದ್ರವ್ಯಂ ನಾಸ್ತಿ ತಥಾ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪರಮಾಣೋರಪಕೃಷ್ಟಪರಿಮಾಣಂ ದ್ರವ್ಯಂ ನಾಸ್ತೀತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥ ಇತಿ ಚೇತ್, ಸತ್ಯಮ್। ನಾಯಮಿತೋ ಲಭ್ಯತ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ।

h ll ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೈರಪಿ ಪರಿಮಾಣತಾರತಮ್ಯಸ್ಯ ಪರ್ಯವಸಿತತ್ವಸಾಧನಾಯೋಗಃ ll

(###sudha --)

ಪರಿಮಾಣಾಪಕರ್ಷತಾರತಮ್ಯಂ ಕ್ವಚಿನ್ನಿರತಿಶಯಮ್, ಪರಿಮಾಣತಾರತಮ್ಯತ್ವಾತ್; ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷತಾರತಮ್ಯವದಿತಿ ವಿವಕ್ಷಿತಮಿತಿ ಚೇತ್, ಕೋಽಯಮತಿಶಯೋ ನಾಮ? ಕಿಮಾಧಿಕ್ಯಮ್, ಉತ ನ್ಯೂನತಾ, ಅಥ ಸಾಧಾರಣಂ ಕಿಞ್ಚಿತ್? ಆದ್ಯೇ ಬಾಧಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯವಿಕಲತಾ। ನ ತೃತೀಯಃ, ತದಭಾವಾತ್। ಶಬ್ದಸಾಮ್ಯಮಾತ್ರೇಣಾನುಮಾನಾಪ್ರವೃತ್ತೇಃ। ಯಥಾಽಽಕಾಶಾದಿಪರಿಮಾಣಮುಭಯಾವಧಿಮನ್ನ ಭವತಿ, ತಥಾ ತ್ರ್ಯಣುಕಾವಯವಪರಿಮಾಣಮಪಿ ಸಾಧ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಹೇತ್ವಭಾವಾತ್। ಪರಿಮಾಣತ್ವಸ್ಯ ಘಟಾದಿಪರಿಮಾಣೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ನಿತ್ಯಪರಿಮಾಣತ್ವಸ್ಯ ಆಶ್ರಯಾನಿತ್ಯತಾಯಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವೇನಾಸಿದ್ಧೇಃ। (763) ಪರಿಮಾಣಕಾಷ್ಠಾತ್ವಸ್ಯ ನ ಸಾಧ್ಯತ್ವಾತ್। ಏವಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಾನ್ತರಾಣ್ಯಪಿ ನಿರಾಕಾರ್ಯಾಣೀತಿ।

h ll ಕಾಲಾಕಾಶಯೋಃ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾನನ್ತ್ಯಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷತಾರತಮ್ಯಸ್ಯಾನನ್ತತ್ವಂ ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತತ್ ಕೇನ ಪ್ರಮಾಣೇನೇತ್ಯಾಶಯ ಕಾಲಾಕಾಶೇಶ್ವರಾದೀನಿ ಹಿ ದ್ರವ್ಯಾಣಿ ಪರಮಮಹತ್ತ್ವವನ್ತೀಷ್ಯನ್ತೇ। ತತ್ರ ಕಾಲಾಕಾಶಯೋಸ್ತಾವತ್ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಸ್ಯಾಽನನ್ತ್ಯಂ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯಾಹ -- ಕೇವಲಮಿತಿ।

ಕೇವಲಂ ಸಾಕ್ಷಿಮಾನೇನ ಕಾಲೋ ದೇಶೋಽಪಿ ನಾನ್ತವಾನ್।

ಕೇವಲಶಬ್ದೇನ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಾಭಾವಂ ಪ್ರತಿಜಾನೀತೇ --। ದೇಶ ಇತ್ಯಾಕಾಶ ಉಚ್ಯತೇ। ನಾನ್ತವಾನಿತ್ಯನವಧಿಕಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷವಾನ್। ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಮಾತ್ರಾಪಿ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ಕಾಲಾಕಾಶೌ ಹಿ ಕೇವಲಂ ಸಾಕ್ಷಿವೇದ್ಯಾವಿತ್ಯುಪಪಾದಿತಂ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯೇ। (417,421) ಅತಸ್ತತ್ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಸ್ಯಾನವಧಿಕತ್ವಮಪಿ ತೇನೈವ ಗಮ್ಯತ ಇತಿ।

h ll ಕಾಲಾಕಾಶಯೋಃ ಪರಿಮಾಣಾಪಕರ್ಷಾನನ್ತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ಪರಿಮಾಣಾಪಕರ್ಷತಾರತಮ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯಾನನ್ತ್ಯಂ ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತತ್ ಕೇನ ಪ್ರಮಾಣೇನೇತ್ಯಾಶಯ ಕಾಲಕಾಶಯೋಸ್ತಾವತ್ ಸಾಕ್ಷಿಣೈವೇತ್ಯಾಹ -- ಅಪರ್ಯವಸಿತಿಶ್ಚೇತಿ।

ಅಪರ್ಯವಸಿತಿಶ್ಚಾಣೋರ್ದೃಶ್ಯತೇ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ದ್ವಯೋಃ ll68 ll**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ದ್ವಯೋಃ ಕಾಲೇ ಗಗನೇ ಚ। ಅಣೋಶ್ಚ ಪರಿಮಾಣಾಪಕರ್ಷತಾರತಮ್ಯಸ್ಯ ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅಪರ್ಯವಸಿತಿಃ ಆನನ್ತ್ಯಮ್। ನನ್ವೇತದನುಪಯುಕ್ತಮ್। ಪರಮಾಣುಪರಿಮಾಣತೋಽಪಕೃಷ್ಟಪರಿಮಾಣಸದ್ಭಾವೇ ಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸಸ್ಯ ಕಾರ್ಯತ್ವೇ ಕಾಲಾಕಾಶಯೋಃ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾನನ್ತ್ಯೇ ಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾದಿತಿ। ಮೈವಮ್। ನಹಿ ಪರೇಣ ಸಾಕ್ಷಾದೇವಮುಕ್ತಮ್। ಕಿನ್ತು ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಪರಮ್ಪರಾವತ್ ತದಪಕರ್ಷಪರಮ್ಪರಾऽಪಿ ಪರ್ಯವಸಾನವತೀತಿ। ತಥಾಚ ಕಾಲಾಕಾಶಯೋಃ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾಪಕರ್ಷಪರಮ್ಪರಾಯಾಃ ಪರ್ಯವಸಾನಾಭಾವೇ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸಃ ಕಥಮಸಙ್ಗತಃ?

h ll ಪರಿಮಾಣಾಪಕರ್ಷಾನನ್ತ್ಯಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧತ್ವಾನಙ್ಗೀಕಾರೇ

ತದುತ್ಕರ್ಷಾನನ್ತ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯಸಿದ್ಧಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ನನ್ವಸ್ತು ಕಾಲಾಕಾಶಯೋಃ ಪರಿಮಾಣಪ್ರಕರ್ಷೋಽನವಧಿಕಃ। ತದಪಕರ್ಷಾನನ್ತ್ಯಂ ತು ಕಥಮ್? ವ್ಯಾಹತತ್ವಾತ್। ಮೈವಮ್। ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಪ್ರಮಿತೇಽರ್ಥೇ ವಿರೋಧಾನವಕಾಶಾತ್।

ಕಾಲಾದಾವನವಧಿಕಃ ಪರಿಮಾಣಾಪಕರ್ಷಃ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧ ಇತ್ಯೇವ ನೇಷ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಕಿಂ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ನಾವಗಮ್ಯತೇ, ಉತಾವಗತೋಽಪಿ ನ ಸತ್ಯಃ, ಅಥವಾ ಸಾಕ್ಷೀ ನಾಮ ಪ್ರಮಾಣಂ ನಾಸ್ತಿ? ಆದ್ಯಂ ಶಙ್ಕತೇ -- ಯದೀತಿ।

ಯದಿ ನೋ ಸಾಕ್ಷಿಗಮ್ಯಂ ತನ್ಮಹತ್ತ್ವಂ ಕೇನ ಗಮ್ಯತೇ।

ತದಿತಿ ಕಾಲಾದೇಃ ಪರಿಮಾಣಾಪಕರ್ಷಸ್ಯಾऽನನ್ತ್ಯಂ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಪರಾಮೃಶತಿ। ದೂಷಯತಿ -- ಮಹತ್ತ್ವಮಿತಿ। ಕಾಲಾಕಾಶಯೋರಿತಿ ವರ್ತತೇ। ಮಹತ್ತ್ವಮ್, ಅನವಧಿಕಃ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಃ। ತರ್ಹೀತಿ ಶೇಷಃ।

ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ಕಾಲಾದೌ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಸ್ಯಾऽನನ್ತ್ಯಮುಪೇತ್ಯ ಹಿ ಪರೇಣ ತದಪಕರ್ಷಾನನ್ತ್ಯಂ ನೇಷ್ಯತೇ। ತತ್ರ ತಕ್ತವ್ಯಮ್ ಪ್ರಕರ್ಷಾನನ್ತ್ಯಂ ಕೇನ ಪ್ರಮಾಣೇನಾವಗಮ್ಯತ ಇತಿ। ಸಾಕ್ಷಿಣೇತಿ ಚೇತ್, ಅಪಕರ್ಷಾನನ್ತ್ಯಮಪಿ ತದ್ಬಲೇನ ಕುತೋ ನಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮ್? ತತ್ ತೇನ ನಾವಗಮ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಚೇತ್, ತದಪಿ ತೇನ ನಾವಗಮ್ಯತ ಇತಿ ವದನ್ತಂ ಪ್ರತಿ ಕಿಮುತ್ತರಮ್? ಅನುಭವಾಪಲಾಪೋ ನ ಯುಕ್ತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಸಮಂ ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ। ಯಥಾಹಿ ಕಾಲಾದೇರುತ್ಕರ್ಷಾನವಧಿಕತ್ವಮನುಭವೇ ಚಕಾಸ್ತಿ, ತಥಾऽಪಕರ್ಷಾನನ್ತ್ಯಮಪೀತಿ ಕಿಮೇಕತ್ರ ಪಕ್ಷಪಾತೇನ? ಅನ್ಯಥೈಕಾಪಲಾಪೇ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯಾಪ್ಯಪಲಾಪೋ ದುರುತ್ತರಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h ll ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾನನ್ತ್ಯಸ್ಯ ಆನುಮಾನಿಕತ್ವನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ನ ಕಾಲಾದೇಃ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾನನ್ತ್ಯಂ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ಕಿನ್ತ್ವನುಮಾನಗಮ್ಯಮ್। ತಥಾಚ ನ ಪ್ರತಿಬನ್ದೀಗ್ರಹ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ವಿಶ್ರಾನ್ತಿರಿತಿ।

ವಿಶ್ರಾನ್ತಿಸ್ತಾರತಮ್ಯೇನ ದೃಶ್ಯತೇ ಹ್ಯನುಮಾನತಃ ॥69॥**

(###sudha --)

ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಪರಮ್ಪರಾಯಾ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಅನುಮಾನತ ಇತಿ ತೃತೀಯಾರ್ಥೇ ತಸಿಃ। ನಾನುಮಾನೇನ ಕಾಲಾದಾವನವಧಿಕಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಸಿದ್ಧಿಃ। ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ತಾರತಮ್ಯೇನಾನುಮಾನೇನ ತದ್ವಿಶ್ರಾನ್ತಿರ್ದೃಶ್ಯತೇ। ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷತಾರತಮ್ಯಂ ಇಯತ್ತಾವತ್, ಪರಿಮಾಣತಾರತಮ್ಯತ್ವಾತ್; ತದಪಕರ್ಷತಾರತಮ್ಯವದಿತಿ ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನಪ್ರತಿರುದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ ಯಾವತ್। ನಚ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೋಽಸ್ಮಾಕಂ ಸಾಧ್ಯವಿಕಲ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಅಪಕರ್ಷತಾರತಮ್ಯಸ್ಯ ಅನನ್ತವತ್ತ್ವಮುಪೇತ್ಯೋತ್ಕರ್ಷತಾರತಮ್ಯಸ್ಯಾಽನನ್ತ್ಯಮನುಮಿಮಾನಸ್ಯ ಪರಸ್ಯೈವಂ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷೋತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯುಚ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್। ತಥಾಚ ಸಾಕ್ಷಿವಿರುದ್ಧಂ ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನಮಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ಸ ಏವ ಕಾಲಾದಾವನವಧಿಕಾಪಕೃಷ್ಟಪರಿಮಾಣಂ ನ ಸಾಧಯೇದಿತಿ।

h॥ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾನನ್ತ್ಯಸ್ಯ ಅಗಮಸಿದ್ಧತ್ವನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತು ತರ್ಹ್ಯಾಗಮಾತ್ ಕಾಲಾದಾನವಧಿಕೋತ್ಕೃಷ್ಟಪರಿಮಾಣಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯಾಶಯಾಽಹ ಯದೀತಿ।

ಯದ್ಯಾಗಮಾದನನ್ತಂ ತನ್ಮಹತ್ತ್ವಮವಗಮ್ಯತೇ।

ಅನನ್ತಮೇವ ಚಾಣುತ್ವಂ ಕುತೋ ನೈವಾವಸೀಯತೇ ॥70॥**

(###sudha --)

ಆಗಮಾತ್ "ಸ ಏಷೋಽನನ್ತಃ" ಇತ್ಯಾದೇಃ। ತನ್ಮಹತ್ವಂ ಕಾಲಾದಿಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಃ। ಅಣುತ್ವಂ ಪರಿಮಾಣಾಪಕರ್ಷಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ನಾಽಗಮಃ ಕಾಲಾದ್ಯನನ್ತತಾಂ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತಿ। ತತ್ಪ್ರವೃತ್ತೇಃ ಪ್ರಾಗೇವ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ತತ್ಪ್ರತಿಭಾಸಾತ್। ಕಿನ್ತ್ವನುವಾದ ಏವಾಯಮ್। ಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವೇ ವಾ ನಾಸ್ಮತ್ಪ್ರಯೋಜನಪರಿಕ್ಷಯಃ। ಯಸ್ಮಾದಾಗಮಾತ್ ಕಾಲಾದ್ಯುತ್ಕರ್ಷೋಽನವಧಿಕಃ ಪ್ರತೀಯತೇ, ತಸ್ಮಾದೇವಾಪಕರ್ಷಾನನ್ತ್ಯಪ್ರತೀತೇಃ। ಅನನ್ತಶಬ್ದೋ ಹ್ಯನವಚ್ಛೇದಮಾತ್ರಮಾಚಷ್ಟೇ। ಸ ಚ ಯಥಾ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷವಿಷಯೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯತೇ, ತಥಾ ತದಪಕರ್ಷವಿಷಯೋಽಪಿ ಶಕ್ಯತೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತುಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಪರಿಮಾಣಾಪಕರ್ಷಾನನ್ತ್ಯಪ್ರತೀತೇಃ ಯಥಾರ್ಥತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷವತ್ ತದಪಕರ್ಷಸ್ಯಾಪಿ ಕಾಲಾದಾವಾನನ್ತ್ಯಂ ಸಾಕ್ಷಿಣಾಽಽಗಮೇನ ವಾ ಪ್ರತೀಯತ ಏವ। ತಥಾಽಪಿ ನ ತತ್ ಸತ್ಯಮ್। ನಹಿ ಪ್ರತೀತತತ್ವಮಾತ್ರೇಣ ಸತ್ಯತಾನಿಶ್ಚಯಃ, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಂ ನಿರಾಕರೋತಿ -- ಮಹತ್ತ್ವೇತಿ।

ಮಹತ್ತ್ವಾಣುತ್ವಯೋರ್ನೈವ ವಿಶ್ರಾನ್ತಿರುಪಲಭ್ಯತೇ।

ಕಾಲಾದೌ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾಪಕರ್ಷಯೋರ್ವಿಶ್ರಾನ್ತಿರಿಯತ್ತಾವಚ್ಛೇದೋ ಬಲವತ್ಪ್ರಮಾಣೇನ ನೈವೋಪಲಭ್ಯತೇ। ಅತ್ರ ಮಹತ್ತ್ವಗ್ರಹಣಂ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಾರ್ಥಮ್।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯಥಾ ಕಾಲಾದೌ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಸ್ಯಾಽನನ್ತ್ಯಂ ಸಾಕ್ಷ್ಯಾದ್ಯವಗತಂ ವಿಪರೀತಗ್ರಾಹಕಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್ ಸತ್ಯಮೇವ, ತಥಾ ತದಪಕರ್ಷಸ್ಯಾಪಿ। ವಿನಾ ಬಾಧಕೇನ ಸಾಕ್ಷ್ಯಾದಿಸಿದ್ಧಂ ಪರಿಮಾಣಾಪಕರ್ಷಾನನ್ತ್ಯಂ ಕಾಲಾದಾವಸತ್ಯಂ ಚೇತ್, ತದುತ್ಕರ್ಷಾನನ್ತ್ಯಮಪ್ಯಸತ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ಅವಿಶೇಷಾತ್। ತತಶ್ಚಾಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಪರಿಮಾಣತಾಙ್ಗೀಕಾರೋ ಭಜ್ಯೇತ। ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ತು ಬಾಧಕಾಭಾವೇನಾಪಾಸ್ತ ಇತಿ।

h॥ ಪರಿಚ್ಛೇದಾಭಾವಸ್ಯೈವಾನನ್ತತ್ವೇನ "ಅಪಕರ್ಷೋಽನನ್ತಃ' ಇತ್ಯತ್ರ ನ ವಿಶೇಷ್ಯವಿಶೇಷಣಭಾವಾನುಪಪತ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಸ್ತ್ವೇವ ಪರಿಮಾಣಾಪಕರ್ಷಸ್ಯಾಽನನ್ತ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ಬಾಧಕಮ್। ತಥಾಹಿ ಅಪಕರ್ಷೋ ನಾಮಾಲ್ಪತಾ। ಆನನ್ತ್ಯಂ ಚಾನಲ್ಪತಾ। ನಚ ವಿರುದ್ಧಯೋರ್ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವಃ ಸಮ್ಭವತಿ। ನಹಿ ಭವತಿ ಪೀತೋಽಪೀತ ಇತಿ। ಅತೋ ಬಾಧಕಸದ್ಭಾವಾತ್ ಪ್ರತೀತಮಪ್ಯಪಕರ್ಷಾನನ್ತ್ಯಂ ತ್ಯಜ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನ್ಯದೇವೇತಿ।

ಅನ್ಯದೇವ ಹ್ಯನನ್ತತ್ವಂ ಮಹತ್ತ್ವಾಣುತ್ವಯೋಃ ಸಮಮ್॥71॥**

(###sudha --)

ನಾನನ್ತತ್ವಂ ನಾಮಾನಲ್ಪತ್ವಮ್। ಕಿನ್ತ್ವನ್ಯದೇವ ಪರಿಚ್ಛೇದಾಭಾವರೂಪಮ್। ತಸ್ಮಾತ್ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾಪಕರ್ಷಯೋಃ ಸಮಾನೋ ಧರ್ಮ ಇತಿ ಯುಜ್ಯತೇ। ಅತ್ರಾಪಿ ಮಹತ್ತ್ವಗ್ರಹಣಂ ದೃಷ್ಟಾನ್ತತ್ವೇನ। ಯಥಾ ಮಹತ್ತ್ವಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಂ ತಥಾಽಣುತ್ವಸ್ಯಾಪೀತಿ। ಯದ್ಯನನ್ತತ್ವಂ ನಾಮಾನಲ್ಪತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್, ತದೋತ್ಕರ್ಷಸ್ಯಾಪಿ ವಿಶೇಷಣಂ ನ ಸ್ಯಾತ್। ನಹಿ ತದೇವ ತಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಂ ಭವತಿ। ಪೀತಃ ಪೀತ ಇತ್ಯದರ್ಶನಾತ್। ಅತಸ್ತತ್ರಾಽನನ್ತ್ಯಂ ನಾಮ ಪರಿಚ್ಛೇದಾಭಾವ ಇತಿ ಸ್ವೀಕೃತ್ಯ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವಃ ಸಮರ್ಥನೀಯಃ, ತಥಾ ಪ್ರಕೃತೇಽಪೀತಿ। ಯಥಾಹಿ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷೋ ಗಗನಾದಾವನವಿಧಕಃ, ತಥಾ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತದಪಕರ್ಷೋಽಪ್ಯನವಧಿಕ ಏವೇತಿ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ನ ಕೋಽಪಿ ದೋಷ ಇತಿ।

h॥ ಅನನ್ತಶಬ್ದಸ್ಯ ಪರಿಚ್ಛೇದಾಭಾವಾರ್ಥಕತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಆನನ್ತ್ಯಂ ನಾಮಾನಲ್ಪತ್ವಾದನ್ಯದಿತ್ಯೇತತ್ ಪ್ರತ್ಯಾಯಯಿತುಂ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಾನ್ತರಮಾಹ -- ಬಹುತ್ವೇತಿ।

p**p

ಬಹುತ್ವಾಲ್ಪತ್ವಯೋರ್ಯದ್ವತ್ ಸಙ್ಖ್ಯಾಯಾಮುಪಲಭ್ಯತೇ।

ಆನನ್ತ್ಯಮ್॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥72॥**

(###sudha --)

ಯದ್ವದ್ ಯಥಾ ಸಙ್ಖ್ಯಾಯಾಂ ಬಹುತ್ವಾಲ್ಪತ್ವಯೋರ್ವಿಶೇಷಣತಯಾಽಽನನ್ತ್ಯಮುಪಲಭ್ಯತೇ। ಬಹುತ್ವಮನನ್ತಮಲ್ಪತ್ವಂ ಚಾನನ್ತಮಿತಿ, ತಥಾ ಪ್ರಕೃತೇಽಪೀತಿ। ಯದ್ಯನನ್ತತ್ವಂ ನಾಮಾನಲ್ಪತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ನ ಬಹುತ್ವಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಂ ಸ್ಯಾತ್। ತಸ್ಯೈವ ತದ್ವಿಶೇಷಣತ್ವಾಯೋಗಾತ್। ನಾಪ್ಯಲ್ಪತ್ವಸ್ಯ, ವಿರೋಧಾತ್। ಅತೋಽವಚ್ಛೇದಾಭಾವ ಏವಾನನ್ತತ್ವಮಿತ್ಯಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ಬಹುತ್ವಮಲ್ಪತ್ವಂ ಚಾನನ್ತಮಪರ್ಯವಸಿತಮಿತಿ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವೋ ಬೋದ್ಧವ್ಯಃ, ತಥಾ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾಪಕರ್ಷಯೋರಪೀತಿ।

h॥ ಸಙ್ಖ್ಯಾಯಾಂ ಬಹುತ್ವಾಲ್ಪತ್ವಯೋರನವಧಿಕತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ನನುಚ ನಾಸ್ತ್ಯೇವ ಸಯಾಯಾಂ ಬಹುತ್ವಾಲ್ಪತ್ವಯೋರಾನನ್ತ್ಯಮ್। ಬಹುತ್ವಸ್ಯ ಪರಾರ್ಧ ಏವ ಪರ್ಯವಸಿತತ್ವಾತ್। ಅಲ್ಪತ್ವಸ್ಯ ಚೈಕತ್ವಾವಧಿತ್ವಾತ್। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ಸಾ ಚೈಕತ್ವಾದಿಪರಾರ್ಧಪರ್ಯನ್ತಾ" ಇತಿ। ಅತಃ ಕಥಮಯಂ ದೃಷ್ಟಾನ್ತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಏಕೇತಿ।

॥॥॥॥।ಏಕಭಾಗಾನಾಂ ತಾವತ್ತ್ವಂ ಹ್ಯವಗಮ್ಯತೇ॥72॥**

(###sudha --)

ಸಙ್ಖ್ಯಾಮಧಿಕೃತ್ಯ ಹಿ ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರವೃತ್ತಮ್। ತತ್ರಚ ಕಲಾಸವರ್ಣನಪ್ರಭಾಗಭಾಗಾನುಬನ್ಧಭಾಗಾಪವಾಹಭಾಗಭಾಗಾದಿಪ್ರಕರಣೇಷ್ವೇಕಭಾಗಾನಾಂ ತಾವತ್ತ್ವಮನವಧಿಕತ್ವಂ ಗಮ್ಯತೇ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಮಾದವಗಮ್ಯತೇ, ಅಸ್ತ್ಯೇಕತ್ವಾದಪ್ಯಪಕೃಷ್ಟಾಽನವಧಿಕಾ ಸಙ್ಖ್ಯೇತಿ। ಪರಾರ್ಧಾತ್ ಪರತೋಽಪಿ ಸಙ್ಖ್ಯಾಸದ್ಭಾವಃ ಸ್ಫುಟ ಏವೇತಿ ನೋಪಪಾದಿತಃ। ಸಮ್ಭವತಿ ಹಿ ಪರೇಷಾಮಪೀಶ್ವರಾಪೇಕ್ಷಾಬುದ್ಧ್ಯಾ ಪರಮಾಣ್ವಾದೌ ಪರಾರ್ಧಾತ್ ಪರತೋಽಪಿ ಸಙ್ಖ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಃ। ತತಃ ಪರಂ ಸಙ್ಖ್ಯಾಙ್ಕಕರಣಂ ತು

ಗಣಕಾನಾಂ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್। ಏತಾಮೇವ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಮಪನೇತುಂ ಸಙ್ಖ್ಯಾದೃಷ್ಟಾನ್ತೋಪಾದಾನಂ ಕೃತಮಿತಿ।

h ll ಶ್ರುತ್ಯಾ ಈಶ್ವರಸ್ಯಾನವಧಿಕಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾಪಕರ್ಷವತ್ತ್ವಸಾಧನಮ್ ll

(###sudha --)

ಏವಂ ಕಾಲಕಾಶಯೋಃ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾಪಕರ್ಷಾನನ್ತ್ಯಂ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ಪ್ರಸಾಧ್ಯೇಶ್ವರೇ ತದಾಗಮೇನ ಸಾಧಯತಿ ಅಣೀಯಾಂಶ್ಚೇತಿ।

ಅಣೀಯಾಂಶ್ಚ ಮಹೀಯಾಂಶ್ಚ ಭಗವಾನಾಗಮೋದಿತಃ।

"ಅಣೋರಣೀಯಾನ್ ಮಹತೋ ಮಹೀಯಾನಾತ್ಮಾ" ಇತ್ಯಾಗಮೇನ ಭಗವಾನೀಶ್ವರೋಽಣೋರಪ್ಯಣೀಯಾನ್ ಮಹತೋಽಪಿ ಮಹೀಯಾನುದಿತಃ। ನಚ ತತ್ರಾಣುಮಹಚ್ಛಬ್ದಾಭ್ಯಾಂ ಕಿಞ್ಚಿದ್ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಮುಚ್ಯತೇ, ವಿಶೇಷಣಾಭಾವಾತ್। ತತೋ ಯದ್ಯದಪಕೃಷ್ಟಪರಿಮಾಣಂ ತತಸ್ತತೋಽಪ್ಯಪಕೃಷ್ಟಪರಿಮಾಣಃ, ಯದ್ಯಚ್ಚೋತ್ಕೃಷ್ಟಪರಿಮಾಣಂ ತತಸ್ತತೋಽಪ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟಪರಿಮಾಣ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಚೇಶ್ವರಗತಯೋಃ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾಪಕರ್ಷಯೋರನವಧಿಕತ್ವಮೇವ ಲಭ್ಯತೇ।

ನನ್ವಣೀಯಾನ್ ಮಹೀಯಾನಿತ್ಯುಕ್ತ ಏವ ಭಗವತಿ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾಪಕರ್ಷಯೋಃ ಪರ್ಯವಸಾನಾತ್ ಕಥಂ ತಯೋರನವಧಿಕತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಣೀಯಾನಿತಿ। ಅಣೀಯಾನ್ ಮಹೀಯಾನಿತ್ಯುಕ್ತಯೋರಪ್ಯಣೋರ್ಮಹತಶ್ಚೇತಿ ಶಬ್ದವಿಷಯತ್ವಾದಿತಿ। ನನ್ವೇವಂಸತಿ ಸ್ವಸ್ಮಾದಪಿ ಸ್ವಯಮಪಕೃಷ್ಟ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಶ್ಚೇತ್ಯಾಗತಮ್। ಕೋ ನೇತ್ಯಾಹ? ಯಥಾಚೈತತ್, ತಥಾ ವಕ್ಷ್ಯತೇ। (681)

h ll ಪರಬ್ರಹ್ಮಣಃ ದೇಶಾನನ್ತ್ಯಕಾಲಾನನ್ತ್ಯವಸ್ತ್ವಾನನ್ತ್ಯರೂಪತ್ರಿವಿಧಾನನ್ತ್ಯಮ್ ll

(###sudha --)

ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರಂ ಚೇಶ್ವರೇ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾಪಕರ್ಷಯೋರಾನನ್ತ್ಯಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯದಸ್ತೀತ್ಯಾಹ -- ಆನನ್ತ್ಯೇತಿ।

ಆನನ್ತ್ಯವಾಚಕಃ ಶಬ್ದೋ ದ್ವಿಧಾಽಽನನ್ತ್ಯೇಽಪಿ ಮಾನತಾಮ್

ಯಾತಿ ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll l73 ll**

(###sudha --)

"ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನನ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಆನನ್ತ್ಯಸ್ಯ ವಾಚಕೋಽನನ್ತಶಬ್ದಸ್ತಾವದ್ ದೇಶತಃ ಕಾಲತೋ ವಸ್ತುತಶ್ಚಾಽನನ್ತ್ಯಮಾಹ। ತತ್ರ ದೇಶಾನನ್ತ್ಯಂ ನಾಮಾನವಧಿಕಪರಿಮಾಣವತ್ತ್ವಮ್। ಕಾಲಾನನ್ತ್ಯಂ ನಾಮಾನವಚ್ಛಿನ್ನಸತ್ತಾಕತ್ವಮ್। ವಸ್ತ್ವಾನನ್ತ್ಯಂ ನಾಮಾಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಸಙ್ಖ್ಯಾಗುಣಕರ್ಮವಿಗ್ರಹತ್ವಮ್।

ತತ್ರ ಯದಾ ಪರಿಮಾಣಾನನ್ತ್ಯಸ್ಯ ವಾಚಕಃ, ತದಾ ದ್ವಿಧಾऽऽನನ್ತ್ಯೇऽಪಿ ಉತ್ಕರ್ಷಾಪಕರ್ಷಾಭ್ಯಾಮಾನನ್ತ್ಯೇऽಪಿ ಮಾನತಾಂ ಯಾತಿ। ನತತ್ರೋತ್ಕರ್ಷಾನನ್ತ್ಯಮಾತ್ರೇ। ವಿಶೇಷಾಭಾವಾದಿತಿ।

h || ಆನನ್ತ್ಯಸ್ಯ ತ್ರೈವಿಧ್ಯಮ್, ಪರಿಮಾಣಾನನ್ತ್ಯಸ್ಯ ಉತ್ಕರ್ಷಾಪಕರ್ಷಭೇದೇನ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಮ್ ||

(###sudha --)

ನನ್ವನೇಕಾರ್ಥತ್ವಮನ್ಯಾಯಃ। ಕೋऽತ್ರ ನ್ಯಾಯವಿರೋಧಃ? ನಿರರ್ಥಕಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಾಯೋಗಾತ್ ತಾವದೇಕೋऽರ್ಥೋऽಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಃ। ದ್ವಿತೀಯಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ತು ನ ಕಿಞ್ಚಿದ್ ಬೀಜಮಿತಿ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಮ್। ಉಚ್ಯತೇ। ಯತ್ರ ಹ್ಯೇಕಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥೇ ವ್ಯವಸ್ಥಿತೇ ಸತಿ ವೃಥೈವಾರ್ಥಾನ್ತರಾಙ್ಗೀಕಾರಃ, ತತ್ರೈವಮೇತತ್। ನಚೈವಂ ಪ್ರಕೃತೇ। ಅನನ್ತಶಬ್ದೋ ಹಿ ಪರಿಚ್ಛೇದಾಭಾವಮಾಹ। ಪರಿಚ್ಛೇದಶ್ಚ ದೇಶತಃ ಕಾಲತೋ ವಸ್ತುತಶ್ಚ ಭವನ್ ಯುಗಪದೇವ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ। ನಚ ತತ್ರ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಪ್ರಾಥಮ್ಯಮಸ್ತಿ। ನಾಪ್ಯನ್ಯತಮಪರಿತ್ಯಾಗೇ ಕಾರಣಮ್। ಏವಂ ಪರಿಮಾಣಾನನ್ತ್ಯೇऽಪ್ಯುತ್ಕರ್ಷಾಪಕರ್ಷಪರಿಗ್ರಹೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯ ಇತಿ।

h || ಪರಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಕೇವಲಮಲ್ಪಗುಣತ್ವಮ್, ಅಲ್ಪಕಾಲಮಾತ್ರಸತ್ತ್ವಂ ಚ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧಮ್ ||

(###sudha --)

ನನ್ವೇವಂ ಕಾಲತೋ ಗುಣತಶ್ಚಾऽನನ್ತ್ಯವಾಚಕಸ್ಯಾನನ್ತಶಬ್ದಸ್ಯಾಲ್ಪಕಾಲತ್ವಮಲ್ಪಗುಣತ್ವಂ ಚಾರ್ಥಃ ಸ್ಯಾತ್। ಅನ್ಯಥಾऽಲ್ಪಪರಿಮಾಣವತ್ತ್ವಮಪಿ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಅವಿಶೇಷಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಕಿಮಿದಂ ಕಾಲತೋ ಗುಣತಶ್ಚಾಲ್ಪತ್ವಮಾಪಾದ್ಯಮ್, ಕಿಮಲ್ಪಾ ಏವ ಗುಣಾಃ ಸನ್ತಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನ ಬಹುತರಾಃ, ತಥಾ ಅಲ್ಪಕಾಲೀನೈವ ಸತ್ತಾ ನ ಪ್ರಚುರಕಾಲೀನೇತಿ, ಕಿಂವಾ ಸರ್ವಕಾಲಗತಸ್ಯಾಲ್ಪಕಾಲೇऽಪ್ಯವಸ್ಥಿತಿಃ ಸ್ಯಾತ್, ಮಹಾಗುಣಸ್ಯ ಚಾಲ್ಪೋऽಪಿ ಗುಣಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ। ಆದ್ಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ನೈವೇತಿ।

|| ||ನೈವ ಗುಣಾಲ್ಪತ್ವಂ ಕಾಲಾಲ್ಪತ್ವಂ ಚ ಮಾನಗಮ್ ||73 ||**

(###sudha --)

ಗುಣಾಲ್ಪತ್ವಂ ಕಾಲಾಲ್ಪತ್ವಂ ಚ ಮಾನಗಮ್। "ಅನನ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂ ನೈವ ಭವೇದಿತಿ ಗೂಢಾಭಿಸನ್ಧೇಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ। ಹೇತುಮುತ್ತರತ್ರ ವಕ್ಷ್ಯತಿ। (ಉತ್ತರಶ್ಲೋಕೇ)

h || ಮಹಾಗುಣಸ್ಯ ಅಲ್ಪಗುಣತ್ವಮ್,

ಸರ್ವಕಾಲಗತಸ್ಯ ಅಲ್ಪಕಾಲೀನತ್ವಂ ಚಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಏವ ||

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯಮಾಶಯಾಙ್ಗೀಕರೋತಿ ಸರ್ವೇತಿ।

ಸರ್ವಕಾಲಗತಸ್ಯಾಲ್ಪಕಾಲೇಽಪಿ ಸ್ಯಾದವಸ್ಥಿತಿಃ।

ಮಹಾಗುಣಸ್ಯ ಚಾಲ್ಪೋಽಪಿ ಗುಣಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇದ್ ಭವೇತ್।

ತಾವತ್ತ್ವಮೇವ ನೈವ ಸ್ಯಾದ್ ದೇಶೇಽಪ್ಯೇತನ್ನ ನೋ ಮತಮ್॥74॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಚೇದಾಪಾದ್ಯತೇ, ತದ್ ಭವೇದೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅತ್ರ ಗುಣಗ್ರಹಣಂ ಕ್ರಿಯಾದೇರಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಗುಣಕಾಲಯೋರ್ಯಥೇಷ್ಟಮುಪಾದಾನಂ ಪ್ರಾಥಮ್ಯನಿರಾಸಾರ್ಥಮ್। ತೇನೋಕ್ತಕಲ್ಪನಾಗೌರವಪರಿಹಾರಂ ಸೂಚಯತಿ।

ನನು ಯದಿ ಕಾಲಾಲ್ಪತ್ವಂ ಗುಣಾಲ್ಪತ್ವಂ ಚಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ನೈವ ಗುಣಾಲ್ಪತ್ವಮಿತಿ ನಿರಾಕರಣಮಿತ್ಯತೋಽಭಿಸನ್ಧಿಮುದ್ಘಾಟಯತಿ ತಾವತ್ತ್ವಮೇವೇತಿ। ಅಲ್ಪತ್ವಮೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಪ್ರಾಗಿತಿ ಶೇಷಃ।

ಕುತೋ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಆಪಾದಕಾಭಾವಾದಿತ್ಯಾಹ -- ದೇಶೇಽಪೀತಿ। ಪರಿಮಾಣೇಽಪೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಏತತ್ ತಾವತ್ತ್ವಮೇವ। ನಃ ಅಸ್ಮಾಕಮ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಪರಿಮಾಣವಿಷಯೇಽಸ್ಮದೀಯಂ ಶ್ರುತಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮುಪಲಭ್ಯ ಹಿ ಗುಣಕಾಲಯೋರಪ್ಯೇತದಾಪಾದ್ಯತೇ। ಆಪಾದಕಾನ್ತರಾಭಾವಾತ್। ನಚ ಪರಿಮಾಣೇಽಸ್ಮಾಭಿರೇವಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯತೇ। ಅಪಕೃಷ್ಟಮೇವ ಪರಿಮಾಣಮನವಧಿಕಮಸ್ತಿ ನೋತ್ಕೃಷ್ಟಮಿತಿ। ದ್ವಿಧಾಽಽನನ್ತ್ಯೇಽಪೀತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್। ಅತೋ ನಿರ್ಮೂಲಮೇತದಾಪಾದನಮಿತಿ।

h॥ ಈಶ್ವರಾದೇರನವಧಿಕಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾಪಕರ್ಷಸದ್ಭಾವಸಮರ್ಥನಸ್ಯ ಉತ್ಸೂತ್ರಿತತ್ವಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇತದೀಶ್ವರಾದೇರನವಧಿಕೋತ್ಕೃಷ್ಟಪರಿಮಾಣಸಮರ್ಥನಮಯುಕ್ತಮ್। ಸೂತ್ರಕಾರೇಣ ಕ್ವಾಪ್ಯನುಕ್ತತ್ವಾತ್। "ಮಹದ್ದೀರ್ಘವದ್ ವಾ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ವಿಜಾತೀಯಯೋರಪಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವೋಪಪಾದನೇನ ವ್ಯಧಿಕರಣಯೋರಪ್ಯಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾಪಕರ್ಷಯೋರುಪಪಾದನೇನ ವಾ ಸಮರ್ಥಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಮಹತ ಇತಿ।

p**p

ಮಹತೋಽಲ್ಪತ್ವಮಪಿ ಹಿ ವ್ಯೋಮವತ್ ಪ್ರಾಹ ವೇದವಿತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನಿರವಧಿಕಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷವತೋಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಲ್ಪಪರಿಮಾಣವತ್ತ್ವಂ ಚ ವ್ಯೋಮ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೀಕೃತ್ಯ “ವ್ಯೋಮವಚ್ಚ” ಇತಿ ಸೂತ್ರಖಣ್ಡೇನ ಪ್ರಾಹ ಸೂತ್ರಕಾರಃ। ಅತೋ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಗಗನಸ್ಯ ವಾಽನವಧಿಕಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾಪಕರ್ಷಸದ್ಭಾವಸ್ತತ್ಸಿದ್ಧಾನ್ತೋ ಭವತ್ಯೇವೇತಿ।

h ॥ ಕಾಲಾದೇಃ ಪರಿಮಾಣಾಪಕರ್ಷಸ್ಯಾಽನನ್ತ್ಯಾನಙ್ಗೀಕಾರೇ ಅಲ್ಪಾಲ್ಪತರಪರಿಮಾಣವತ್ತ್ವಾಯೋಗಃ,

ತದನಙ್ಗೀಕಾರೇ ಅಲ್ಪಾಲ್ಪತರದೇಶಾವಸ್ಥಾನಾಯೋಗಃ, ತದನಙ್ಗೀಕಾರೇ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ, ಅಸತ್ತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಶ್ಚ ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ಯೋಽರ್ಥೋ ನಿರವಕಾಶಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧಃ, ಯದ್ವಿಪರ್ಯಯೇ ಚಾನಿಷ್ಟಮ್, ಸ ಸರ್ವೋಽಪಿ ಸಿದ್ಧಾನ್ತ ಏವ। ತತ್ರ ಕಾಲಾಕಾಶಯೋರೀಶ್ವರೇ ಚಾನವಧಿಕಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾಪಕರ್ಷಸದ್ಭಾವಃ ಸಾಕ್ಷಿಣಾಽಽಗಮೇನ ಚ ಸಿದ್ಧ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತದ್ವಿಪರ್ಯಯೇ ಬಾಧಕಮಾಹ ಯದೀತಿ।

ಯದ್ಯಲ್ಪದೇಶಸಂಸ್ಥಾನಂ ನ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ನೋ ಭವೇತ್ ॥75॥**

(###sudha --)

ಕಾಲಾದೇರಿತಿ ವರ್ತತೇ। ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಸಂಸ್ಥಾನಮಿತಿ ಚ। ಕಾಲಾದೀನಾಂ ಸರ್ವಗತತ್ವಂ ಪರೇಣಾಪ್ಯಙ್ಗೀಕೃತಮ್। ಸರ್ವಗತತ್ವಂ ಚ ಸರ್ವದೇಶೇ ಸಂಸ್ಥಾನಮ್। ತಥಾಚ ಯದಿ ಕಾಲಾದೇರಲ್ಪಾಲ್ಪತರದೇಶೇಷು ಸಂಸ್ಥಾನಂ ನ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಸರ್ವತ್ರಾವಸ್ಥಾನಮಪಿ ನೋ ಭವೇತ್।

ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ಥಿತಸ್ಯ ಹೀತಿ।

ಸ್ಥಿತಸ್ಯ ಹ್ಯಲ್ಪದೇಶೇಷು ಸರ್ವಗತ್ವಂ ಭವೇದ್ ಧ್ರುವಮ್।

ಏಕತ್ರಾಪ್ಯನವಸ್ಥಸ್ಯ ಕುತ ಏವಾಖಿಲಸ್ಥತಾ ॥76॥**

(###sudha --)

ಶೂನ್ಯತ್ವಮೇವ ತಸ್ಯ ಸ್ಯಾದ್ ಯಸ್ಯೈಕತ್ರಾಪಿ ನ ಸ್ಥಿತಿಃ।

ಧ್ರುವಮಿತ್ಯವಧಾರಣೇ। ಅಲ್ಪದೇಶೇಷು ಸ್ಥಿತಸ್ಯೈವೇತಿ। ಯಥಾ ಖಲ್ವೇಕೈಕಂ ವರ್ಣಮುಚ್ಚಾರಯತ ಏವ ಸರ್ವವೇದೋಚ್ಚಾರಣಮ್, ನತ್ವೇಕಮಪಿ ವರ್ಣಮನುಚ್ಚಾರಯತಃ, ತಥಾಽಲ್ಪಾಲ್ಪತರದೇಶೇಷು ಸ್ಥಿತಸ್ಯೈವ ಹಿ ಸರ್ವದೇಶಗತತ್ವಂ ಭವೇತ್। ಏಕೈಕತ್ರಾಪಿ ದೇಶೇಽನವಸ್ಥಿತಸ್ಯಾಖಿಲದೇಶಸ್ಥತಾ ಕುತ ಏವ ಭವೇತ್? ಅನೇನ ಯೋ

ಯತ್ಸಮುದಾಯಂ ವ್ಯಾಪ್ನೋತಿ ಸ ತದೇಕದೇಶಾನಪಿ ವ್ಯಾಪ್ನೋತ್ಯೇವ, ಯಶ್ಚೈಕದೇಶಾನ್ ನ ವ್ಯಾಪ್ನೋತಿ ನಾಸೌ ತತ್ಸಮುದಾಯಮಿತ್ಯನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕೌ ದರ್ಶಿತೌ।

ನ ಕೇವಲಮಲ್ಪಾಲ್ಪತರದೇಶಸ್ಥತ್ವಾಭಾವೇ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಕಿನ್ತು ಶಶವಿಷಾಣಾದಿವತ್ ಸತ್ತ್ವಾಽಪಿ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಹ -- ಶೂನ್ಯತ್ವಮೇವೇತಿ। ಏವಞ್ಚ ಕಾಲಾದೀನಾಮಲ್ಪಾಲ್ಪತರದೇಶಾವಸ್ಥಾನೇಽಲ್ಪಾಲ್ಪತರಪರಿಮಾಣವತ್ತ್ವಮಪ್ಯವರ್ಜನೀಯ ಮಿತ್ಯನವಧಿಕಪರಿಮಾಣಾಪಕರ್ಷಸಿದ್ಧಿಃ।

h॥ ಕಾಲಾದೇಃ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾನನ್ತ್ಯಸ್ಯಾನಙ್ಗೀಕಾರೇಽಪಿ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಅನವಧಿಕೋತ್ಕರ್ಷಸ್ತು ಪರೇಣಾಪ್ಯಙ್ಗೀಕೃತ ಏವೇತಿ ನ ತದ್ವಿಪರ್ಯಯೇ ಬಾಧಕಮುಕ್ತಮ್। “ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ನೋ ಭವೇತ್” ಇತ್ಯೇವ ವಾ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ನಹಿ ಪರಮಮಹತ್ತ್ವಾಭಾವೇ ಸರ್ವಗತತ್ವಂ ಸಮ್ಭವತಿ। ತಥಾಚಾಽಽಹ “ವಿಭುತ್ವಾನ್ಮಹಾನಾಕಾಶ” ಇತ್ಯಾದಿ।

h॥ ಆಕಾಶಸ್ಯ ಅಲ್ಪಾಲ್ಪದೇಶಸ್ಥತ್ವೇಽನುಪಪತ್ತಿಮಾಶಯ ಪರಿಹಾರಕಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಅಲ್ಪಾಲ್ಪತರದೇಶಪರ್ಯವಸಿತಸ್ಯಾಲ್ಪಾಲ್ಪತರಪರಿಮಾಣತ್ವಮ್। ನಚೈವಮಾಕಾಶಾದೀತಿ ಚೇತ್, ತತ್ ಕಿಮಾಕಾಶಾದಿ ಸಮುದಿತರೂಪಂ ಯೇನ ಪರ್ಯವಸಾನಾಪರ್ಯವಸಾನವಿಷಯತ್ವಮಶ್ನುವೀತ, ಕಿನ್ತ್ವೇಕಮೇವ? ತಚ್ಚ ಯದ್ಯಲ್ಪಾಲ್ಪತರದೇಶೇಷು ತಿಷ್ಠೇತ್, ತದಾ ತತ್ತತ್ಪರಿಮಾಣಂ ಭವೇದೇವ। ಯದಿ ತತ್ರತತ್ರ ಸ್ಥಿತಸ್ಯ ತತ್ತತ್ಪರಿಮಾಣತ್ವಂ ತದಾ ಘಟಾದಾವಪಿ ತತ್ಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯ ಸಾಂಶತ್ವೇನಾನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್।

ನನುಚ ಸರ್ವಮೂರ್ತದ್ರವ್ಯಸಂಯೋಗಿತ್ವಮೇವ ಸರ್ವಗತತ್ವಮ್, ನ ಸರ್ವತ್ರ ಸಂಸ್ಥಾನಮ್। ಆಕಾಶಾದೇರನಾಶ್ರಿತತ್ವಾತ್। ಸಂಯೋಗಶ್ಚ ತತ್ತತ್ಪರಿಮಾಣಾಭಾವೇಽಪಿ ಭವೇದೇವ। ನಹಿ ಘಟೋ ಗಗನೇನ ಸಂಯುಜ್ಯಮಾನೋ ಭವತಿ ಪರಮಮಹಾನ್, ನಾಪಿ ಪರಮಾಣುನಾ ಸಂಯುಜ್ಯಮಾನಃ ಪರಮಾಣುಃ। ತತ್ ಕಸ್ಯ ಹೇತೋಃ? ಸಂಯೋಗಸ್ಯ ಪ್ರದೇಶವೃತ್ತಿತ್ವಾದಿತಿ।

ಮೈವಮ್। ಸರ್ವಪರಿಮಾಣಾನಾಮಪ್ಯಾಕಾಶೇ ಸತ್ತ್ವಾತ್, ಪರಮಾಣುನಾ ಚ ಘಟಾಂಶಸ್ಯೈವ ಸಂಯೋಗಾತ್। ತಥಾಹಿ ವಿಶೇಷಶಕ್ತ್ಯಾ, ನಿರ್ಭೇದಮಪ್ಯಾಕಾಶಮನನ್ತಾಂಶೋಪೇತಮ್। ತತ್ರಾನವಧಿಕೌ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾಪಕರ್ಷೌ ವ್ಯವಸ್ಥಯಾ ವರ್ತೇತೇ। ತತಶ್ಚ ಘಟೋ ವಿತಸ್ತಿಪರಿಮಾಣೇನೈವಾಽಽಕಾಶೇನ ಸಂಯುಜ್ಯತೇ। ಸ್ವಯಂ ಚ ತತ್ಪರಿಮಾಣ ಇತಿ ಕೋ ದೋಷಃ? ಘಟಾಂಶ ಏವ ಪರಮಾಣುಸಂಯೋಗೋ ವರ್ತತೇ, ನ ಘಟ ಇತಿ ಕಥಂ ಘಟಸ್ಯ ಪರಮಾಣುತಾ? ತರ್ಹ್ಯಾಕಾಶಪ್ರದೇಶಾ ಏವಾಲ್ಪತರಪ್ರದೇಶಸಂಯೋಗಿನ ಇತಿ, ತ ಏವ ತತ್ತತ್ಪರಿಮಾಣಾಃ ಸ್ಯುರ್ನಾಽಽಕಾಶಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತೇಷಾಮಪ್ಯಾಕಾಶಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಸಂಯೋಗಸ್ಯ ಪ್ರದೇಶವೃತ್ತಿತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾದ್ ವ್ಯಾಘಾತಾದಿತಿ।

h ll ಅಣುತ್ವಮಹತ್ತ್ವಯೋರಪರ್ಯವಸಿತತ್ವೋಪಸಂಹಾರಃ ll

(###sudha --)

ಕಾಲಾದೌ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾಪಕರ್ಷಯೋರಾನನ್ತ್ಯಮುಪಪಾದ್ಯೋಪಸಂಹರತಿ --ಅತ ಇತಿ l

p**p

ಅತೋ ನಾಣುತ್ವವಿಶ್ರಾನ್ತಿರ್ನ ಮಹತ್ತ್ವಸ್ಯ ಚ ಕ್ವಚಿತ್ ll77 ll**

(###sudha --)

ಕ್ವಚಿತ್ ಕಾಲಾದೌ ತ್ರಯೇ l ಯದ್ವಾಽನುಮಾನದೂಷಣೋಪಸಂಹಾರೋಽಯಮ್ l ತತಶ್ಚ ಕಾಲಾತೀತತತ್ವದೃಷ್ಟಾನ್ತದೋಷಾವಪರಿಹಾರ್ಯಾವಿತಿ l

h ll ಕಾಲಾದಿವ್ಯತಿರಿಕ್ತಪರಮಮಹದ್ದ್ರವ್ಯಾನ್ತರಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದೇರಪಿ ಅನವಧಿಕಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷವತ್ತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ಕಾಲಾಕಾಶೇಶ್ವರೇಷು ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾಪಕರ್ಷಯೋರನನ್ತ್ಯಮಸ್ತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್ l ನ ಕೇವಲಂ ತೇಷ್ವೇವ l ಕಿನ್ತು ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವಗತೇ ಪರಮಮಹತಿ ದ್ರವ್ಯಾನ್ತರೇಽಪೀತ್ಯಾಹ -- ಉಭಯೇತಿ l

ಉಭಯಾನನ್ತ್ಯಯುಕ್ ತಸ್ಮಾದ್ ಯದಿ ಮುಖ್ಯಂ ಮಹದ್ ಭವೇತ್ l

ತಸ್ಮಾದಿತಿ l ಕಾಲಾದಿಷೂಕ್ತನ್ಯಾಯಾತ್ l ಮುಖ್ಯಂ ಮಹತ್ ಪರಮಮಹತ್ l

h ll ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ ಅನವಧಿಕಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷವತ್ತ್ವರೂಪಾನನ್ತ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣತ್ವೇನ

ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್ ನ ಕಾಲಾದಿಷ್ವತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ll

(###sudha --)

ಯದಿ ಕಾಲಾದೇರಪ್ಯಾನನ್ತ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್ l ಕಥನ್ತರ್ಹಿ "ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನನ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯಾನನ್ತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷಣತ್ವೇನೋಚ್ಯತೇ l ನಹ್ಯತಿವ್ಯಾಪ್ತಂ ಲಕ್ಷಣಂ ಭವತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ತಚ್ಚೇತಿ l

ತಚ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಸರ್ವಾನನ್ತ್ಯಯುತಂ ಸದಾ ll78 ll**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪರಮಿತಿ ಕೇವಲಾರ್ಥೇ। ಯದ್ಯಪಿ ಕಾಲಾದಿಕಮಪ್ಯನನ್ತಂ, ತಥಾಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ತದನನ್ತಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ। ಕುತಃ? ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರಾನಪೇಕ್ಷಯಾಽನನ್ತತ್ವಾತ್। ಅಪರಾಧೀನತ್ವಾಪೇಕ್ಷಯೇತಿ ಯಾವತ್।

h ॥ ದೇಶತಃ ಕಾಲತಃ ಗುಣತಶ್ಚ ಅನನ್ತತ್ವಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್, ಗುಣಾನನ್ತ್ಯಸ್ಯಾನ್ಯತ್ರಾಭಾವಾನ್ನಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ॥

(###sudha --)

ಪಕ್ಷಾನ್ತರಮಾಹ --ಸರ್ವೇತಿ। ನಾಸ್ಯಾಂ ಶ್ರುತವಾನನ್ತ್ಯಮಾತ್ರಂ ಲಕ್ಷಣತ್ವೇನೋಚ್ಯತೇ। ಕಿನ್ತು ದೇಶತಃ ಕಾಲತೋ ಗುಣಾದಿತಶ್ಚ। ತಾದೃಶಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮೈವೇತಿ ನ ದೋಷಃ। ಯಥೋಕ್ತಮ್

“ದೇಶತಃ ಕಾಲತಶ್ಚೈವ ಗುಣತಶ್ಚ ತ್ರಿಧಾ ತತಿಃ।

ಸಾ ಸಮಸ್ತಾ ಹರೇರೇವ ನಹ್ಯನ್ಯೇ ಪೂರ್ಣಸದ್ಗುಣಾಃ” ಇತಿ।

ಪಕ್ಷಾನ್ತರಮನ್ವಾಚಿನೋತಿ ಸದೇತಿ। ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ತಥಾಚ ಕಾಲಕ್ಷಣೇಷು ದೇಶತೋಽನನ್ತೇಷ್ವಪಿ ನಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿರಿತಿ।

h ॥ ಸಾಕ್ಷಿರೂಪಪ್ರಮಾಣಾನಙ್ಗೀಕಾರೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದೀನಾಂ ಪ್ರಮಾಣ್ಯಸ್ಯಾಸಿದ್ಧಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ, ಸುಖಾದೀನಾಂ ಪ್ರತೀತ್ಯಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಶ್ಚ ॥

(###sudha --)

ಪರಮಾಣಾವಪಿ ಪರಿಮಾಣಾಪಕರ್ಷತಾರತಮ್ಯವಿಶ್ರಾನ್ತಿರ್ನಾಸ್ತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತದಸತ್। ಪರಿಮಾಣಸ್ಯ ದ್ರವ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಾತ್। ಪರಮಾಣುತೋಽಪ್ಯಪಕೃಷ್ಟಪರಿಮಾಣಾಶ್ರಯಸ್ಯ ದ್ರವ್ಯಸ್ಯಾಭಾವಾತ್। ಮೈವಮ್। ಪರಮಾಣುಭಾಗಾನಾಂ ಸತ್ತ್ವಾತ್। ನಚ ತೇಷು ವಿಶ್ರಾನ್ತಿಃ। ತೇಷಾಮಪಿ ಸಭಾಗತ್ವಾತ್। ಅವಿಶ್ರಾನ್ತಭಾಗಪರಮ್ಪರಾ ಕುತಃ ಸಿದ್ಧ್ಯೇತ್ಯತಃ ಸಾಕ್ಷಿಣೇತಿ ವಕ್ತುಮ್, ಸಾಕ್ಷೀ ನಾಮ ಪ್ರಮಾಣಮೇವ ನಾಸ್ತೀತಿ ವದತೋ ಬಾಧಕಂ ತಾವದಾಹ -- ಯದೀತಿ।

ಯದಿ ಸಾಕ್ಷೀ ಸ್ವಯಮ್ಭೂತೋ ನ ಮಾನಂ ಕೇನ ಗಮ್ಯತೇ।

ಅಕ್ಷಜಾದೇಶ್ಚ ಮಾನತ್ವಮನವಸ್ಥಾಽನ್ಯಥಾ ಭವೇತ್ ॥79 ॥**

(###sudha --)

ಸಾಕ್ಷೀ ನಾಮ ಮಾನಂ ಯದಿ ನೇಷ್ಯತೇ, ತದಾಽಕ್ಷಜಾದೇರ್ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮಾನತ್ವಮ್। ಚಶಬ್ದಾದ್ ಬಹಿಃ ಕಾಲಾಕಾಶಾದಿಕಮ್, ಅನ್ತಃ ಸುಖಾದಿಕಂ ಚ ಕೇನ ಪ್ರಮಾಣೇನ ಗಮ್ಯತೇ? ನ ಕೇನಾಪಿ। ತದ್ಗ್ರಾಹಕಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಸ್ಯಾಭಾವಾತ್। ನಚ ತನ್ಮಾ ಭೂದಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ತದ್ವ್ಯವಹಾರವಿಲಯಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತಿ।

h ll ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ನನ್ವಸ್ತು ಸಾಕ್ಷಿಣಮನಙ್ಗೀಕುರ್ವಾಣಸ್ಯೇದಂ ಬಾಧಕಮ್ । ಸಾಧಕಂ ತು ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ವಯಮ್ಪ್ರಾಪ್ತ ಇತಿ । ಯಸ್ತು ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶಮಾನೇಽಪಿ ಸಾಕ್ಷಿಣಿ ವಿಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ಸಃ ಅಕ್ಷಜಾದೇರ್ಮಾನತ್ವಂ ಸಪ್ರಮಾಣಕಮ್, ವಸ್ತುತ್ವಾತ್; ಘಟವದಿತಿ ಪ್ರಸಙ್ಗಸೂಚಿತೇನಾನುಮಾನೇನ ಬೋಧನೀಯಃ । ಪ್ರಸಕ್ತಪ್ರತಿಷೇಧಶ್ಚ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣನ್ಯಾಯೇನ ಭವಿಷ್ಯತಿ । (ಅನುಪದಂ) ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕಪ್ರಮಾಣೇನೈವ ಸಿದ್ಧೇರ್ನ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಪೃಥಕ್ ಪ್ರಮಾಣಂ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ । ಅತ ಏವ ಮಾನಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ ।

h ll ಅನುಮಾನಾದಿನಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇಽನವಸ್ಥಾಪ್ರಸಙ್ಗಃ, ll

(###sudha --)

ನ ಸಾಕ್ಷಿಣೋಽನಭ್ಯುಪಗಮೇಽಪ್ಯಕ್ಷಜಾದಿಜ್ಞಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಪ್ರಾಮಾಣಿಕಂ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ । ಪ್ರವೃತ್ತಿಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ ತಜ್ಜಾತೀಯತ್ವೇನ ವಾಽನುಮಾನೇನ ತತ್ಸಿದ್ಧೇರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನವಸ್ಥೇತಿ । ಅನ್ಯಥಾ ಸಾಕ್ಷೀತರಪ್ರಮಾಣವೇದ್ಯತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ । ತರ್ಹಿ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಪ್ಯನ್ಯೇನ ಗ್ರಾಹ್ಯಮಿತ್ಯನವಸ್ಥೈವೇತಿ ಚೇತ್, ನ । ತಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಾದಿತಿ । ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಸ್ವಯಮ್ಪ್ರಾಪ್ತ ಇತಿ ।

h ll ಸರ್ವಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಸಾವಯವತ್ವಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯೇವಂ ಸಾಕ್ಷೀ ನಾಮ ಪ್ರಾಮಾಣಮಸ್ತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತ ಇತಿ ।

p**p

ಅತಃ ಸರ್ವಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಭಾಗಾಃ ಸನ್ತ್ಯೇವ ಸರ್ವದಾ ।

ಸರ್ವದಿಕ್ಷ್ವಪಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಾತ್ ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll80 ll**

(###sudha --)

ಸಾಕ್ಷಿತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಸರ್ವಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಪರಮಾಣೋಸ್ತದ್ಭಾಗಾನಾಂ ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಸನ್ತ್ಯೇವ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಶೇಷಃ ।

h ll ಪದಾರ್ಥತ್ವಹೇತುನಾ ಪರಮಾಣೋಃ ಸಾವಯವತ್ವಸಾಧನಮ್ ll

(###sudha --)

ಯದ್ವಾ ಸರ್ವಪದಾರ್ಥಾನಾಮಿತ್ಯನೇನಾನುಮಾನಮಪಿ ಸೂಚಯತಿ । ಪರಮಾಣುಃ ಸಭಾಗಃ, ಪದಾರ್ಥತ್ವಾತ್; ಘಟವದಿತಿ । ನಚಾಽಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧಿಃ, ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕವಿರೋಧೋ ವಾ । ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ಪರಮಾಣುಸಿದ್ಧೇರುಕ್ತತ್ವಾತ್ । ತೇನ ಚ ಸಭಾಗತಯೈವ ಸಿದ್ಧೇಃ ।

ನಚೈವಮನುಮಾನವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್। ಪ್ರಮಾಣಸಮ್ಪ್ಲವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಸಭಾಗತ್ವಮಾತ್ರೇ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಂ ಪ್ರತಿ ಸಾರ್ಥಕ್ಯಾಚ್ಚ।

h॥ ಯುಗಪದ್ ದಶದ್ರುವ್ಯಸಂಯೋಗಿತ್ವಾತ್ ಪರಮಾಣೋಃ ಸಾವಯವತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ॥

(###sudha --)

ಅನುಮಾನಾನ್ತರಮಾಹ --ಸರ್ವದೇತಿ। ಯುಗಪದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಸರ್ವದಿಕ್ಷು ಸ್ಥಿತೈರ್ದ್ರವ್ಯೈಃ ಸಮ್ಬನ್ಧಾತ್ ಸಂಯೋಗಾದಪಿ ಭಾಗಾಃ ಸನ್ತೀತ್ಯವಗಮ್ಯತೇ। ಯದ್ಯಪಿ ಸಭಾಗತ್ವಮಾತ್ರಸಾಧನೇ ಸಂಯೋಗಿತ್ವಮಾತ್ರಂ ಪ್ರಯೋಜಕಮ್। ಗಗನಾದೀನಾಮಪಿ ಭಾಗಾಙ್ಗೀಕಾರೇಣ ವ್ಯಭಿಚಾರಾಭಾವಾತ್। ತಥಾಽಪಿ ಬಹುಭಾಗಸಾಧನಾಯ ವಿಶೇಷಣೋಪಾದಾನಮ್। ತಥಾಹಿ ಪರಮಾಣುರ್ದಶಭಾಗವಾನ್ ,ಯುಗಪದ್ ದಶಮೂರ್ತಸಂಯೋಗಿತ್ವಾತ್; ಘಟವದಿತಿ।

ನನು ದ್ರುವ್ಯತ್ವೇನೈವಾಲಂ ಕಿಂ ಸಂಯೋಗಿತ್ವೇನ? ಹೇತೂಚ್ಛಿತ್ತಿರೂಪವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕಸೂಚನಾರ್ಥಮಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ತಥಾಹಿ ಅಸ್ತಿ ತಾವತ್ ಪರಮಾಣೋಃ ಪರಮಾಣ್ವನ್ತರಸಂಯೋಗಃ। ಅನ್ಯಥಾ ದ್ವ್ಯಣುಕಾದ್ಯಾರಮ್ಭಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ನಚೈಕೇನೈವೇತಿ ನಿಯಮಃ। ಕಾರಣಕಾರಣಸಂಯೋಗಜಸಂಯೋಗಪ್ರಕ್ರಿಯಾಯಾಮೇಕೈಕಸ್ಯ ಪರಮಾಣೋಃ ಸಜಾತೀಯವಿಜಾತೀಯಪರಮಾಣುದ್ವಯೇನ ಯುಗಪತ್ ಸಂಯೋಗಸ್ಯೋರರೀಕೃತತ್ವಾತ್। ಪಾಷಾಣಾದಿಮಧ್ಯವರ್ತಿನಃ ಪರಮಾಣೋಃ ಪರಿತೋಽವಸ್ಥಿತೈಃ ಪರಮಾಣುಭಿಃ ಸಂಯೋಗಾಭಾವಾದ್ಯನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ। ನಚ ಮೂರ್ತಾನಾಂ ಯುಗಪದೇಕದೇಶಾವಸ್ಥಾನಂ ಸಮ್ಭವತಿ। ಪ್ರದೇಶವರ್ತಿನಶ್ಚ ಸಂಯೋಗಾಃ। ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಘಟಾದೌ ತದ್ದರ್ಶನೇನ ಚ ಪರಮಾಣಾವಪ್ಯನುಮಾನಾಚ್ಚ। ತಥಾಚ ಯದಿ ಪರಮಾಣುರನೇಕಾಂಶೋ ನ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಯುಗಪದನೇಕೈರ್ನ ಸಂಯುಜ್ಯೇತೇತಿ।

ನನು ಸಂಯೋಗಸ್ಯ ಪ್ರದೇಶವೃತ್ತಿತ್ವಂ ನಾಮ ಸ್ವಾತ್ಯನ್ತಾಭಾವಸಮಾನದೇಶತ್ವಮೇವ। ನತು ಘಟಸಂಯೋಗೋ ಘಟಾವಯವೇ ವರ್ತತ ಇತಿ। ತತ್ ಕಥಂ ಭಾಗಾಭಾವೇ ಸಂಯೋಗಾನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ। ಮೈವಮ್। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಅವಯವವೃತ್ತಿತ್ವಸ್ಯ ಪರಿತ್ಯಾಗೇನಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕವ್ಯಾಹತಾಙ್ಗೀಕಾರಸ್ಯಾನುಚಿತತ್ವಾತ್। ವಕ್ಷ್ಯತೇ ಚೈತತ್। (715)

h॥ ಪರಮಾಣುಲಕ್ಷಣನಿರೂಪಣಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಪರಮಾಣುಃ ಸಾವಯವ ಇತಿ ಸ್ವವ್ಯಾಘಾತಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಮುದಾಹರಣಮ್। ಯೋ ಹಿ ಸರ್ವತೋಽಪಕೃಷ್ಟಃ, ಯತಃ ಪರಮಾಣುರ್ನಾಸ್ತಿ ತಂ ಪರಮಾಣುಮಾಚಕ್ಷತೇ। ತಸ್ಯ ಚ ಸಾವಯವತ್ವೇಽವಯವಿತೋಽವಯವಾನಾಮಪಕೃಷ್ಟಪರಿಮಾಣತ್ವಾವಶ್ಯಮ್ಭಾವಾತ್ ಕಥಂ ನ ವ್ಯಾಹತಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅವಿಭಾಗ ಇತಿ।

p**p

॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥ ಅವಿಭಾಗಃ ಪರಾಣುತಾ ॥80॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸ್ಯಾದಯಂ ವಿರೋಧೋ ಯದೀದಂ ಪರಮಾಣುಪದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ಸಾವಯವತಯಾ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧೇ ತದಸಮ್ಭವಾತ್। ಕಿನ್ತು ಅವಿಭಾಗಃ ಪರಾಣುತಾ ಪರಮಾಣುಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮ್। ತಥಾಚ ಕುತೋ ವ್ಯಾಘಾತ ಇತಿ।

ನನ್ವವಿಭಾಗ ಇತಿ ಕಥಮಿದಂ ವಿಜ್ಞಾಯತೇ। ಸರ್ವಥಾ ವಿಭಾಗಲಕ್ಷಣಗುಣಾಭಾವ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಗುಣಾದೇರಪಿ ಪರಮಾಣುತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ದ್ರವ್ಯತ್ವೇ ಸತೀತಿ ವಿಶೇಷಣಾದದೋಷ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಸಮ್ಭವಾತ್। ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿದ್ವಿಭಾಗಾಭಾವಾಭಿಪ್ರಾಯೇ ಮೇರುಮನ್ದರಯೋರಪ್ಯಣುತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅವಯವವಿಭಾಗಾಭಾವೋಽಭಿಮತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಗಗನಾದೇರಪಿ ಪರಮಾಣುತ್ವಾಪತ್ತೇಃ। ಅವಯವನಾಶಾದೇವ ನಷ್ಟಸ್ಯಾವಯವಿನೋಽಪಿ ತದಾಪತ್ತೇರಿತಿ।

ಮೈವಮ್। ಯಸ್ಯ ವಿಭಿನ್ನಾವಯವೇಷು ಸತ್ಸ್ವಪಿ ತೇಷಾಂ ವಿಭಾಗೋ ನ ಕದಾಽಪಿ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ ಸ ಪರಮಾಣುರಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾತ್। ಏತೇನಾವಯವಪರಮ್ಪರಾವಿಶ್ರಾನ್ತ್ಯಭಾವೇಽನವಸ್ಥೇತ್ಯಪಿ ಪರಾಸ್ತಮ್। ಮೂಲಕ್ಷಯಾಭಾವಸ್ಯ ಸೂಚಿತತ್ವಾತ್।

ಯದ್ವಾ ವಿಭಜ್ಯತೇ ವಿಭಿದ್ಯತ ಇತಿ ವಿಭಾಗಃ। ತದಭಾವಃ ಪರಮಾಣುತೇತಿ। ಯತಃ ಸ್ವಾವಯವಂ ವಿನಾ ಸ್ವತನ್ತ್ರಮನವಯವರೂಪಮಪಕೃಷ್ಟಪರಿಮಾಣಂ ವಸ್ತು ನಾಸ್ತಿ ಸ ಪರಮಾಣುರಿತಿ ಯಾವತ್।

h॥ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾಪಕರ್ಷಯೋರಾನನ್ತ್ಯೇ ಸರ್ಷಪಪರ್ವತಯೋಃ ಪರಿಮಾಣಾವಿಶೇಷತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಮಾಶಯ ಪರಿಹಾರಕಥನಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇವಮವಯವಪರಮ್ಪರಾವಿಶ್ರಾನ್ತ್ಯಭಾವೇಽನನ್ತಾವಯವಾರಬ್ಧತ್ವಾವಿಶೇಷಾತ್ ಸರ್ಷಪಮಹೀಧರಯೋಃ ಪರಿಮಾಣಾವಿಶೇಷಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಚ ಕಾರಣಸಙ್ಖ್ಯಾವಿಶೇಷೇಽಪಿ ತತ್ಪರಿಮಾಣಪ್ರಚಯವಿಶೇಷಾತ್ ಸರ್ಷಪಮಹೀಧರಯೋಃ ಪರಿಮಾಣವಿಶೇಷ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಅವಯವಾನನ್ತ್ಯಸಾಮ್ಯೇ ತಯೋರಪ್ಯನುಪಪತ್ತೇರಿತಿ।

ಉಚ್ಯತೇ। ಕಿಮಯಂ ಪ್ರಸಙ್ಗಃ, ಉತಾನುಮಾನಮ್? ಆದ್ಯೇ ಹ್ಯಯಮರ್ಥಃ ಯದಿ ಸರ್ಷಪಮಹೀಧರಾವವಿಶ್ರಾನ್ತಾವಯವಪರಮ್ಪರೌ ಸ್ಯಾತಾಮ್, ತದಾ ಅನನ್ತಾವಯವಾರಬ್ಧೌ ಪ್ರಸಜ್ಯೇಯಾತಾತ್। ತಥಾಚ ಸಮಪರಿಮಾಣೌ ಭವೇತಾಮಿತಿ। ತತ್ರೋಭಯತ್ರಾಪಿ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭಾವಃ। ಯದವಿಶ್ರಾನ್ತಾವಯವಪರಮ್ಪರಮ್, ತದನನ್ತಾವಯವಾರಬ್ಧಮ್। ಯಚ್ಚೈವಂ ತತ್ ತುಲ್ಯಪರಿಮಾಣಮಿತಿ। ಕಿನ್ನಾಮ ಭವತೋಪಲಬ್ಧಮ್? ಕಿಞ್ಚಾವಯವಪರಮ್ಪರಾವಿಶ್ರಾನ್ತ್ಯಭಾವೇ ತೇ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಸಮ್ಭೂಯಾನನ್ತಾಃ ಸ್ಯುಃ। ಸರ್ಷಪಮಹೀಧರಾರಮ್ಭಕಾಣಾಮಾನನ್ತ್ಯಂ ತು ಕುತಃ? ಅತ ಏವ ದ್ವಿತೀಯಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ಯಾಽಪಾದಕಾಸಿದ್ಧಿಃ। ಏತೇನಾವಯವಪರಮ್ಪರಾವಿಶ್ರಾನ್ತ್ಯಭಾವೇ ಸಮಸಙ್ಖ್ಯಾವಯವಾರಬ್ಧತ್ವಮ್, ತತಶ್ಚಾವಯವಪರಿಮಾಣಾದಿವಿಶೇಷಾಭಾವೇ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪರಿಮಾಣಾವಿಶೇಷಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಪಿ ಪರಾಸ್ತಮ್। ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಸಿದ್ಧೇಃ।
ಸಮಸಙ್ಖ್ಯಾವಯವಾರಬ್ಧತ್ವಾಸಿದ್ಧೇಶ್ಚ।

ದ್ವಿತೀಯೇ ತ್ವಿದಮುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್ ಸರ್ಷಪಮಹೀಧರೌ ನಾನನ್ತಾವಯವಾರಬ್ಧೌ, ವಿಸದೃಶಪರಿಮಾಣತ್ವಾತ್। ವಿಮತೌ ನಾವಿಶ್ರಾನ್ತಾವಯವಪರಮ್ಪರೌ, ಅನನ್ತಾವಯವಾನಾರಬ್ಧತ್ವಾದಿತಿ। ಆದ್ಯೇ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಮ್। ನಹಿ ಸರ್ಷಪಾದೇರವಯವಪರಮ್ಪರಾವಿಶ್ರಾನ್ತ್ಯಭಾವಾದಿನಾಽನನ್ತಾವಯವಾರಬ್ಧತ್ವಮಙ್ಗೀಕೃತಮ್। ಕಿನ್ತು ಸಮೂತಾನಾಮನನ್ತತ್ವಮ್। ತದಭಾವಸಾಧನೇ ಮಾಂ ಪ್ರತಿ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಾಭಾವಃ। ಗುಣಾದೌ ಸಾಧನಾಭಾವಾತ್। ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ ತ್ವಪ್ರಯೋಜಕತೇತಿ।

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಸರ್ಷಪಾವಯವಪರಮ್ಪರಾಯಾ ನಿರವಧಿಕತ್ವೇ ಮೂರ್ತಾನಾಂ ಸಮಾನದೇಶತ್ವಾನುಪಪತ್ತೌ ಸರ್ಷಪಾವಯವೈರ್ಜಗತಿ ವ್ಯಾಪ್ತೇ ವಿಶ್ವವ್ಯಾಪೀ ಸರ್ಷಪಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಮಹೀಧರಸ್ಯಾನವಕಾಶ ಏವೇತ್ಯಾಪಾದನಾರ್ಥ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪಾರ್ಥಿವಪರಮಾಣೂನಾಮನನ್ತತ್ವೇಽಪಿ ಮೂರ್ತಾನ್ತರಾವಕಾಶದರ್ಶನಾತ್। ಸರ್ಷಪೋ ಯಾವನ್ತಂ ದೇಶಮವಷ್ಟಭ್ಯ ವರ್ತಮಾನೋ ದೃಶ್ಯತೇ ತಾವತ್ಯೇವಾನವಧಿಕಾಯಾ ಅಪಿ ತದವಯವಪರಮ್ಪರಾಯಾ ಅವಸ್ಥಾನಾಚ್ಚ। ಅತ ಏವ ಹಿ ಆಕಾಶಾದೀನಾಮಪ್ಯನವಧಿಕಾಮಂಶಪರಮ್ಪರಾಮುಪೇತ್ಯ ತತ್ರ ಪರಿಮಾಣಾಪಕರ್ಷಾನನ್ತ್ಯಮುಪಪಾದಿತಮ್।

ನನು ಮಾ ಭೂತ್ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸರ್ಷಪಮಹೀಧರಾರಮ್ಭಕಾಣಾಂ ಸಮಸಙ್ಖ್ಯತ್ವಮ್, ತಥಾಽಪ್ಯವಯವಪರಮ್ಪರಾಯಾ ವಿಶ್ರಾನ್ತ್ಯಭಾವೇಽಪಿ ಸಮೂತಾವಯವಾನಾಂ ಸಮಸಙ್ಖ್ಯತ್ವಾತ್ ಪರಿಮಾಣಭೇದೋ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಆನನ್ತ್ಯೇಽಪಿ ತಾರತಮ್ಯಸಮ್ಭವಾತ್। ಅನನ್ತಾ ಹಿ ಪಾರ್ಥಿವಪರಮಾಣವೋಽನನ್ತಾಶ್ಚಾನ್ತ್ಯವಿಶೇಷಾಃ। ನಚ ತೇ ಸಮಸಙ್ಖ್ಯಾಃ। ತಥಾಸತಿ ಆಪ್ಯಪರಮಾಣುಷು ತದಭಾವಾಪಾತಾತ್, ತಥಾ ಸರ್ವಕಲ್ಪೇಷು ಸಂಸಾರಿಣೋಽನನ್ತಾಃ। ತಥಾಽಪ್ಯಪವರ್ಗವಶಾತ್ ತಾರತಮ್ಯಮುಪೇಯಮೇವ। ಏವಮನೇಕಮುದಾಹರಣಮಿತಿ।

h ll ಸಜಾತೀಯಪರಮಾಣುದ್ವಯಸಂಯೋಗಸ್ಯೈವ ದ್ವ್ಯಣುಕಾದಿದ್ರವ್ಯಾಸಮವಾಯಿಕಾರಣತ್ವಮಿತ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ll

(###sudha --)

ಯದೇತತ್ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ಪರಿಮಾಣಾಸಮವಾಯಿಕಾರಣವಿಷಯೇ ದೂಷಣಮುಕ್ತಮ್, ತದುಪಲಕ್ಷಣಮಾತ್ರಮ್। ಅನ್ಯತ್ರಾಪ್ಯಸಮವಾಯಿಕಾರಣೇ ಸ್ವಯಂ ದೂಷಣಾನ್ಯೂಹನೀಯಾನೀತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ದ್ರವ್ಯಾಸಮವಾಯಿಕಾರಣಸಂಯೋಗವಿಷಯೇ ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತಿಪತ್ತಿಂ ನಿರಾಕರೋತಿ -- ತತ್ಸಂಯೋಗಾದಿತಿ।

ತತ್ಸಂಯೋಗಾದನಿಯತಾತ್ ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಜನಿರ್ಭವೇತ್।

ದ್ವಯೋರೇವ ತು ಸಂಯೋಗ ಇತಿ ಕೇನಾವಸೀಯತೇ ll81 ll**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಅವಯವಸಂಯೋಗೋ ದ್ರವ್ಯಾಸಮವಾಯಿಕಾರಣಮಿತಿ ವದನ್ತೋಽಪಿ ವೈಶೇಷಿಕಾದಯಃ ಪರಮಾಣುಕಾರ್ಯೋರ್ತ್ಪತ್ತೌ ದ್ವಯೋರೇವ ಸಜಾತೀಯಯೋರೇವ ಪರಮಾಣ್ವೋರೇವ ಸಂಯೋಗಸ್ಯ ಕಾರಣತ್ವಮಿತ್ಯಾದ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ। ತದಶ್ರದ್ಧೇಯಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ತೇಷಾಂ ಕಾರಣಾನಾಮನಿಯತಾದುಕ್ತನಿಯಮರಹಿತಾತ್ ಸಂಯೋಗಾತ್ ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ದ್ರವ್ಯಾಣಾಂ ಜನಿರ್ಭವೇತ್। ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಕಾರ್ಯಂ ದ್ವಯೋಃ ಪರಮಾಣ್ವೋಃ ಸಂಯೋಗಾದುಪಜಾಯತೇ। ತದ್ ದ್ವ್ಯಣುಕಮುಚ್ಯತೇ। ಕದಾಚಿತ್ ತ್ರಯಾಣಾಮ್। ತತ್ ತ್ರ್ಯಣುಕಮ್। ಚತುರ್ಭಿಃ ಪರಮಾಣುಭಿರಾರಬ್ಧಂ ತಚ್ಚತುರಣುಕಮ್। ಏವಮನ್ಯದಪಿ, ತಥಾ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಸಜಾತೀಯಯೋಃ ಪರಮಾಣ್ವೋಃ ಸಂಯೋಗಾತ್, ಕಿಞ್ಚಿದ್ ವಿಜಾತೀಯಯೋಃ। ಏವಂ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಪರಮಾಣ್ವೋರೇವ ಸಂಯೋಗಾತ್, ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಪರಮಾಣುದ್ವ್ಯಣುಕಯೋರಿತ್ಯಾದಿ। ಏವಂ ದ್ವ್ಯಣುಕಕಾರ್ಯೋರ್ತ್ಪತ್ತಾವಪ್ಯನಿಯಮೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ।

ಕುತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಉಕ್ತನಿಯಮೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾದಿತ್ಯಾಹ -- ದ್ವಯೋರೇವೇತಿ। ತುಶಬ್ದೋ ವಿಶೇಷಾರ್ಥಃ। ತೇನ ಸಜಾತೀಯಯೋಃ ಪರಮಾಣ್ವೋರಿತಿ ನಿಯಮೋ ಲಭ್ಯತೇ। ಸಂಯೋಗ ಆದಿಕಾರ್ಯಸ್ಯಾಸಮವಾಯಿಕಾರಣಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಕೇನ ಪ್ರಮಾಣೇನೇತ್ಯಾಕ್ಷೇಪೇ। ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್। ತ್ರಯಾಣಾಮೇವ ದ್ವ್ಯಣುಕಾನಾಮಿತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್।

ನನು ಸಾವಯವಸ್ಯಾನೇಕಸಂಯೋಗಃ ಸಮ್ಭವತಿ। ಪರಮಾಣುಸ್ತು ನಿರವಯವ ಇತಿ ದ್ವಯೋರೇವೇತಿ ನಿಯಮಸಿದ್ಧಿರಿತಿ। ಉಕ್ತೋತ್ತರಮ್। ನಿರವಯವತ್ವೇ ದ್ವಯೋರಪಿ ಸಂಯೋಗೋ ನ ಸಮ್ಭವತಿ। ಸಂಯೋಗಸ್ಯಾಂಶವೃತ್ತಿತ್ವಾತ್।

h ll ದ್ವ್ಯಣುಕಾದೌ ಗನ್ಧಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಸಜಾತೀಯಪರಮಾಣುಸಂಯೋಗಸ್ಯ

ಕಾರಣತ್ವಮಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮಿತಿ ಪರೇಣೋಪಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ನನು ಸಜಾತೀಯಸಂಯೋಗ ಏವಾಽರಮ್ಭಕ ಇತಿ ನಿಯಮೋ ನ ನಿಷ್ಪ್ರಮಾಣಕಃ। ಪರಮಾಣುಕಾರ್ಯೇ ಗನ್ಧಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತೇರೇವ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಾತ್। ತಥಾಹಿ ಪಾರ್ಥಿವಾಪ್ಯಪರಮಾಣುಭ್ಯಾಂ ಯದ್ಯೇಕಂ ಕಾರ್ಯಮುತ್ಪದ್ಯತೇ ತದಾ ತದಗನ್ಧಮಸ್ನೇಹಮಾಪದ್ಯೇತ। ಪಾರ್ಥಿವತೈಜಸಾಭ್ಯಾಮುತ್ಪನ್ನಮಗನ್ಧಮರೂಪಮಾಪದ್ಯೇತ। ಏಕಸ್ಯ ಗನ್ಧಾದೇರನಾರಮ್ಭಕತ್ವಾತ್। ಅತೋ ಗನ್ಧಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯೈವ ಸಜಾತೀಯಸಂಯೋಗಸ್ಯಾಽರಮ್ಭಕತ್ವಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಕಾರಣಸ್ಯೇತಿ।

ಕಾರಣಸ್ಯ ಗುಣಾಸ್ತೇನ ಭವೇಯುಃ ಕಾರ್ಯಗಾ ಅಪಿ।

h ll ವಿಜಾತೀಯಪರಮಾಣೂನಾಂ ಸಂಯೋಗಸ್ಯ ಕಾರಣತ್ವೇಽಪಿ ಗನ್ಧಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತಾವನುಪಪತ್ತ್ಯಭಾವಾತ್ ನೋಕ್ತನಿಯಮೋ ಯುಕ್ತಃ ll

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ತೇನೇತಿ। ದ್ವಯೋರೇವೇತಿ ನಿಯಮಾಭಾವೇನೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಸ್ಯಾದೇತದ್ ವಿಜಾತೀಯಾರಮ್ಭಕತ್ವೇ ಬಾಧಕಮ್। ಯದಿ ದ್ವಯೋರೇವ ಪರಮಾಣ್ವೋಃ ಸಂಯೋಗಃ ಕಾರ್ಯಾರಮ್ಭಕ ಇತಿ ನಿಯಮಃ ಪ್ರಮಾಣವಾನ್ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ತಥಾಚ ಬಹೂನಾಂ ಪರಮಾಣೂನಾಂ ವಿಜಾತೀಯಾನಾಂ ಸಂಯೋಗಾತ್ ಕಾರ್ಯಾರಮ್ಭೇ ಕಾರಣಗತಾ ಗನ್ಧಾದಯೋ ಗುಣಾಃ ಸದ್ವಿತೀಯಾಃ ಸನ್ತಃ ಕಾರ್ಯಗಾಃ ಕಾರ್ಯಗತಗನ್ಧಾದ್ಯಾರಮ್ಭಕಾ ಅಪಿ ಭವೇಯುಃ, ಕೋ ದೋಷಃ?

ನನ್ವನಿಯಮವಾದಿನಾ ದ್ವಯಸಂಯೋಗಸ್ಯಾಽರಮ್ಭಕತ್ವಂ ತಾವದಿಷ್ಯತೇ। ತತ್ರ ವಿಜಾತೀಯಯೋರಾರಮ್ಭಕತ್ವೇ ಕಾರ್ಯೇ ಗನ್ಧಾದ್ಯನುತ್ಪತ್ತಿಃ ಪ್ರಸಜ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಏಕೈಕಸ್ಯಾಪಿ ಗನ್ಧಾದೇರಾರಮ್ಭಕತ್ವೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್। ಅಪೇಕ್ಷಣೀಯಾನ್ತರಾಭಾವಾತ್। ಸನ್ತತೋತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗೋ ಬಾಧಕ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಕಾರ್ಯದ್ರವ್ಯೋತ್ಪತ್ತೇರಪೇಕ್ಷಣೀಯತ್ವಾತ್। ಸಮವಾಯಿಕಾರಣಾಭಾವೇ ಕಾರ್ಯಾನುತ್ಪಾದಾತ್। ಅನ್ಯಥಾಽನೇಕಗನ್ಧಾದ್ಯಭ್ಯುಪಗಮೇಽಪಿ ಸಮಾನೋ ದೋಷಃ। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಕಾರ್ಯಗಾ ಇತಿ।

h ॥ ಸಿದ್ಧಾನ್ತರೀತ್ಯಾ ಗನ್ಧಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಕಾರನಿರೂಪಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏತಚ್ಚ ಪರಮತರೀತ್ಯೋಕ್ತಮ್। ವಸ್ತುತಸ್ತು ಯತಃ ಕಾರಣಾನ್ಯೇವ ಕಾರ್ಯಾಕಾರೇಣೋತ್ಪದ್ಯನ್ತೇ ತೇನ ಕಾರಣಗುಣಾ ಏವ ಕಾರ್ಯಗಾ ಭವೇಯುಃ। ತತಶ್ಚ ವಿಜಾತೀಯಾರಮ್ಭಕತ್ವೇ ಕೋ ದೋಷಃ? ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಪೃಥಿವೀತ್ವಾದಿಜಾತಿಸಙ್ಕರಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ತತಃ ಕಿಮ್? ವ್ಯವಹಾರವಿಲೋಪಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। "ವೈಶೇಷ್ಯಾತ್ತು ತದ್ವಾದಃ" ಇತಿ ಪರಿಹರಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। ತಥಾಽಪಿ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಸಜಾತೀಯಾರಬ್ಧಕಾರ್ಯದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಾನಮಪಿ ಸಜಾತೀಯಾರಬ್ಧತ್ವಮನುಮಾಸ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ವಿಜಾತೀಯಾರಮ್ಭಕತ್ವಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧತ್ವೇನ ಬಾಧಾತ್।

h ॥ ಪರಮಾಣುದ್ವಯಸಂಯೋಗಸ್ಯ ಕಾರಣತ್ವಸಾಧಕಾನುಮಾನನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಯದಿ ಬಹೂನಾಂ ಪರಮಾಣೂನಾಂ ಸಂಯೋಗಸ್ಯಾಽರಮ್ಭಕತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ಆರಮ್ಭಕಸಙ್ಖ್ಯಾಪಕರ್ಷತಾರತಮ್ಯಂ ಕ್ವಚಿದ್ ವಿಶ್ರಾನ್ತಮ್, ತಾರತಮ್ಯತ್ವಾತ್; ಪರಿಮಾಣತಾರತಮ್ಯವದಿತ್ಯನುಮಾನೇನಾಽರಮ್ಭಕಸಙ್ಖ್ಯಾಪಕರ್ಷಸ್ಯ ಕ್ವಚಿದ್ ವಿಶ್ರಾನ್ತಿಸಿದ್ಧಾವೇಕಸ್ಯಾಽರಮ್ಭಕತ್ವೇ ಸನ್ತತೋತ್ಪತ್ತ್ಯಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ ತ್ರ್ಯಾದಿಕಲ್ಪನೇ ಗೌರವಾದ್ ದ್ವಯೋರೇವ ಪರಮಾಣ್ವೋಃ ಸಂಯೋಗೋ ದ್ರವ್ಯಾರಮ್ಭಕ ಇತಿ ನಿಯಮಸಿದ್ಧೇರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತಾರತಮ್ಯೇನೇತಿ।

ತಾರತಮ್ಯೇನ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಮಹಾನ್ತಶ್ಚಾಣವೋ ಯತಃ ॥82॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯತಃ ಕಾರಣಾತ್ ತಾರತಮ್ಯೇನ ಸರ್ವೇಽಪ್ಯರ್ಥಾ ಮಹಾನ್ತಶ್ಚಾಣವಶ್ಚ ಸಮರ್ಥಿತಾಃ, ತತಃ ಪರಿಮಾಣತಾರತಮ್ಯವದಿತಿ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯವಿಕಲತ್ವಾದ್ ದ್ವಯೋರೇವ ತು ಸಂಯೋಗ ಇತಿ ಕೇನಾವಸೀಯತ ಇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಕಿಞ್ಚಾನೇನೈವ ನ್ಯಾಯೇನ ದ್ವ್ಯಣುಕದ್ವಯಸಂಯೋಗಸ್ಯಾಪ್ಯಾರಮ್ಭಕತ್ವಂ ಕಿಂ ನೇಷ್ಯತೇ? ಬಹುತ್ವಾಭಾವೇ ಕಾರ್ಯಮಹತ್ತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಯತಸ್ತಾರತಮ್ಯೇನ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಮಹಾನ್ತಶ್ಚಾಣವಶ್ಚ ಸಮರ್ಥಿತಾಃ। ತೇನ ದ್ವ್ಯಣುಕಮಹತ್ತ್ವಾತ್ ತದುತ್ಪತ್ತ್ಯುಪಪತ್ತೇಃ। ಪರಮಾಣುದ್ವಯಾರಬ್ಧಕಾರ್ಯದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ಸರ್ವತ್ರಾನುಮಾನೇ ತ್ವತಿಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ।

h ॥ ಅನಿಯಮಸೃಷ್ಟೇಃ ಸಾಕ್ಷ್ಯಾದಿಸಿದ್ಧತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತ್ವೇವಮುಕ್ತನಿಯಮೇಷು ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಃ, ತಥಾಽಪ್ಯನಿಯಮಸೃಷ್ಟೌ ಕಿಂ ಮಾನಮಿತಿ ಚೇತ್, ಸಾಕ್ಷೀ ತಾವತ್। ಲೋಷ್ಟಾದಿಕಾರ್ಯಾಣಾಮನಿಯತಸಙ್ಖ್ಯೈರ್ವಿಜಾತೀಯೈರ್ವಿಸದೃಶೈಶ್ಚಾಽರಮ್ಭದರ್ಶನೇನಾನುಮಾನಂ ಚ। ಆಗಮಾಶ್ಚಾತ್ರ ಬಹುಲಂ ಭವನ್ತಿ। ತದ್ದರ್ಶನಂ ಭ್ರಾನ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ಕಿಂ ನಿಯಮಗ್ರಾಹಕಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಾದೇವಮುಚ್ಯತೇ, ಉತ ಕೇವಲಯಾ ವೈಶೇಷಿಕಾದಿಕಲ್ಪನಯಾ ವಿರೋಧಾತ್? ಆದ್ಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ನಚೇತಿ।

**ನಚ ತತ್ರೋಕ್ತಸೃಷ್ಟೌ ತು ಮಾನಂ ಕೇವಲಕಲ್ಪನಾ।

ಕಥಂ ಸಾಕ್ಷಿಮಿತಸ್ಯಾಸ್ಯ ಶಕ್ನುಯಾದ್ ವಾರಣೇ ಕ್ವಚಿತ್ ॥83॥**

(###sudha --)

ಸಜಾತೀಯಾಭ್ಯಾಮೇವ ದ್ವಾಭ್ಯಾಮೇವ ಪರಮಾಣುಭ್ಯಾಮೇವೇತ್ಯಾದಿನಿಯಮವತ್ಯಾಂ ತತ್ರೋಕ್ತಸೃಷ್ಟೌ ತು ಮಾನಂ ನಾಸ್ತಿ। ಯತ್ ಸಾಕ್ಷ್ಯಾದಿಸಿದ್ಧಸ್ಯಾಸ್ಮದಭಿಮತಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಕಾರಸ್ಯ ಬಾಧಕಂ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಚೋಕ್ತಮ್। (686)

ದ್ವಿತೀಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ಕೇವಲೇತಿ। ನಿರ್ಮೂಲೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಸಾಕ್ಷೀತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಅಸ್ಯ ಅನಿಮಯಾರಮ್ಭಸ್ಯ। ಕಲ್ಪನಾಮಾತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕನಿವಾರಕತ್ವೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ಭಾವಃ।

h ॥ ವೈಶೇಷಿಕಾಭಿಮತಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಕಾರಸ್ಯ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿವಿರುದ್ಧತ್ವಮ್, ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಂ ಚ ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರ ತತ್ರೋಕ್ತಸೃಷ್ಟಾವಿತಿ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ವದತಾಽನ್ಯದಪಿ ತತ್ಕಲ್ಪಿತಮಪ್ರಾಮಾಣಿಕಮಿತಿ ಸೂಚಿತಮ್। ತಥಾಹಿ ಪ್ರಕೃತೇರ್ಮಹಾನ್, ಮಹತೋಽಹಙ್ಕಾರಃ, ಅಹಙ್ಕಾರಾತ್ ಕ್ರಮೇಣಾಽಕಾಶಾದೀನಿ ಮಹಾಭೂತಾನೀತ್ಯೇತಾಂ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧಾಂ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾಮಪಹಾಯ ವಾಯ್ವಾದೀನಾಂ ಚತುರ್ಣಾಮನ್ಯೋನ್ಯಾನಪೇಕ್ಷ್ಯೈವ ಸೃಷ್ಟಿರ್ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮೇಣ ಚಾಭಿಹಿತಾ। ವಿನೈವ ಬಾಧಕೇನ "ಆಕಾಶಾದ್ ವಾಯುಃ। ವಾಯೋರಗ್ನಿಃ" ಇತ್ಯಾದಿಪಞ್ಚಮೀ ಭಾಕ್ತೀ

ಸ್ವೀಕೃತಾ। ಅತ್ಯನ್ತಾಸತ ಏವ ಚ ಜನಿರಙ್ಗೀಕೃತಾ। ಸರ್ವಾಽಪಿ ಸೃಷ್ಟಿಃ ಸಮವಾಯ್ಯಾದಿಕಾರಣತ್ರಯಾಧೀನಾಽಭ್ಯುಪಗತಾ।

h॥ ಸಮವಾಯಿಕಾರಣಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಮ್, ಅಸಮವಾಯಿಕಾರಣಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಂ ಚ॥

(###sudha --)

ತತ್ರ ಸಮವಾಯಿಕಾರಣಂ ಸಮವಾಯಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾದಯುಕ್ತಮ್। (695) ಅತ ಏವಾಸಮವಾಯಿಕಾರಣಮಪಿ। ತದಧೀನನಿರೂಪಣತ್ವಾಚ್ಚ ತಲ್ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ। ಸಮವಾಯಿನಿಮಿತ್ತಯೋರತಿವ್ಯಾಪ್ತೇಶ್ಚ। ತಥಾಹಿ ತನ್ತುಪಟಯೋರುತ್ಪನ್ನಸ್ಯ ದ್ವಿತ್ವಸ್ಯ ಪಟಃ ಸಮವಾಯಿಕಾರಣಮ್। ಸ ಚ ದ್ವಿತ್ವಸಮವಾಯಿಕಾರಣೇ ತನ್ತೌ ಸಮವೇತತ್ವಾತ್ ಸಮವಾಯಿಕಾರಣಪ್ರತ್ಯಾಸನ್ನಃ। ಸಮವಾಯಿಕಾರಣತಯಾಽವಧೃತಸಾಮರ್ಥ್ಯಶ್ಚ।

ಶರೀರಾತ್ಮನೋರುತ್ಪನ್ನಸ್ಯ ದ್ವಿತ್ವಸ್ಯಾಪೇಕ್ಷಾಬುದ್ಧಿರ್ನಿಮಿತ್ತಮ್। ಸಾ ಚ ದ್ವಿತ್ವಸಮವಾಯಿಕಾರಣಾತ್ಮಸಮವೇತತ್ವಾನ್ನಿಮಿತ್ತತ್ವಾಚ್ಚೋಕ್ತಲಕ್ಷಣಸಮ್ಪನ್ನಾ। ಸಮವಾಯಿಕಾರಣಪ್ರತ್ಯಾಸನ್ನತಯಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾವಧಾರಣಮಭಿಮತಮ್। ನಚ ತಥಾ ಪ್ರಕೃತ ಇತಿ ಚೇತ್, ತಥಾಽಪಿ ವ್ಯಾಪ್ಯಬುದ್ಧ್ಯೇರ್ವ್ಯಾಪಕಬುದ್ಧಿಂ ಪ್ರತಿ ವಿಷಯಬುದ್ಧೇರ್ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಯೋಶ್ಚ ಸುಖದುಃಖೇ ಪ್ರತ್ಯಸಮವಾಯಿಕಾರಣತ್ವಾಪತ್ತೇಃ। ನಹ್ಯನ್ಯಗತಂ ವ್ಯಾಪ್ಯಬುದ್ಧ್ಯಾದ್ಯನ್ಯಗತಸ್ಯ ವ್ಯಾಪಕಬುದ್ಧ್ಯಾದೇರ್ನಿಮಿತ್ತಂ ಭವತಿ। ಆತ್ಮನಿ ಪ್ರದೇಶಭೇದಾನ್ನೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಆದ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ದ್ವಿತೀಯಾದಿಶಬ್ದಾಸಮವಾಯಿಕಾರಣತ್ವಾಭಾವಾಪತ್ತೇಃ। ಏಕಾಕಾಶಗತತ್ವೇನ ತತ್ಸಮ್ಭವೇ ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ ಸಮಾನಮ್।

ಏವಮನ್ಯತ್ರಾಪ್ಯತಿವ್ಯಾಪ್ತಿರೂಹನೀಯಾ। ಸಙ್ಕೇತೋಽಯಮಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ, ಅತೋ ನಾತೀವಾತ್ರ ನಿರ್ಬನ್ಧಃ ಕರಣೀಯ ಇತಿ ಚೇತ್, ಏವನ್ತರ್ಹಿ ನಿರ್ಮೂಲೈವೇಯಂ ಪ್ರಕ್ರಿಯೇತಿ ಸಿದ್ಧಮೇವ। ಪಾಕಜಪ್ರಕ್ರಿಯಾಂ ಚಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕೀಮಙ್ಗೀಕುರ್ವನ್ತಿ। ತಚ್ಚ ವಕ್ಷ್ಯತ ಇತ್ಯಲಮ್।

h॥ ಪರಮಾಣುದ್ವ್ಯಣುಕಯೋರಾನುಮಾನಿಕತ್ವನಿರಾಸೇನ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಪರಮಾಣುದ್ವ್ಯಣುಕೇ ಏವ ತಾವನ್ನ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧೇ ಕುತಸ್ತದೀಯಾರಮ್ಭಪ್ರಕಾರಃ। ತತ್ ಕಥಮುಕ್ತಂ ಸಾಕ್ಷಿಮಿತಸ್ಯೇತಿ। ತತ್ರಾಽಹ -- ಯದೀತಿ।

**ಯದಿ ಸಾಕ್ಷಿಮಿತಂ ನೈತನ್ನಾನುಮಾ ತತ್ರ ವರ್ತತೇ।

**ಪಕ್ಷೀಕರ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ಕುತ ಏವಾನುಮಾ ಭವೇತ್।

ಯತ್ರ ನಾಸ್ತಿ ಪದನ್ಯಾಸಃ ಕಸ್ತಂ ವಿಷಯಮಾಪ್ನುಯಾತ್ ॥84॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಏತದಿತಿ।ಪರಮಾಣ್ವಾದಿಕಮ್। ತರ್ಹಿ ತದಪ್ರಾಮಾಣಿಕಮೇವಾಽಪದ್ಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ।

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಯದ್ಯಪಿ ಮಹತ್ತ್ವಾಭಾವಾನ್ನ ಪರಮಾಣ್ವಾದಿಕಂ ಚಕ್ಷುರಾದೇರ್ಗೋಚರಃ। ಬಹಿರಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾನ್ಮನಸೋಽಪಿ। ಆಗಮಾದಿ ತು ನಾನುಮಾನಾದ್ ಭಿದ್ಯತೇ। ಭೇದೇಽಪ್ಯತೀನ್ದ್ರಿಯೇ ಸಙ್ಕೇತಾನುಪಪತ್ತೇರ್ನಾಽಗಮಸ್ಯ ವಿಷಯಃ। ತಥಾಽಪ್ಯನುಮಾನಂ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ತತ್ ಕಥಂ ಪರಮಾಣ್ವಾದೇಃ ಸಾಕ್ಷಿವೇದ್ಯತ್ವಾಭಾವೇಽಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಾಪತ್ತಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನೇತಿ। ಕಥಮಿತಿ ಚೇತ್, ಕಿಂ ಪರಮಾಣ್ವಾದಿಕಮೇವ ಪಕ್ಷೀಕೃತ್ಯ ತತ್ ಸಾಧ್ಯತೇ, ಉತಾನ್ಯತ್?

ಆದ್ಯೇ ತತ್ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರತಃ ಸಿದ್ಧಮ್, ನವಾ? ಪಕ್ಷದ್ವಯೇ ದೋಷಮಾಹ -- ಪಕ್ಷೀಕರ್ತುಮಿತಿ। ಸಿದ್ಧತ್ವೇ ಪಕ್ಷಲಕ್ಷಣಾಭಾವಾತ್, ಅಸಿದ್ಧತ್ವೇ ನ್ಯಾಯಾವಿಷಯತ್ವಾತ್ ಪರಮಾಣ್ವಾದೇಃ ಪಕ್ಷೀಕರ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ತತ್ಪಕ್ಷೀಕಾರೇಣಾನುಮಾ ದೂರನಿರಸ್ತೇತಿ।

ನನು ಪಕ್ಷೀಕರಣಾಸಮ್ಭವೇ ಕಥಮನುಮಾನಾನುಪಪತ್ತಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಯತ್ರೇತಿ। ಯಥಾ ತಥೇತ್ಯಧ್ಯಾಹರ್ತವ್ಯಮ್। ಯತ್ರ ಯದ್ವಿಷಯೇ। ವಿಷಯಂ ದೇಶಮ್। ಯಥಾಹಿ ವಿಷಯಪ್ರಾಪ್ತೇಃ ಪದನ್ಯಾಸಃ ಕಾರಣಮ್, ಸ್ಥಾಣ್ವಸ್ಥಾಣುಸಂಯೋಗಸ್ಯಾಸ್ಥಾಣುಕ್ರಿಯಾಹೇತುಕತ್ವಾತ್। ಅತಃ ಪದನ್ಯಾಸಾಭಾವೇ ವಿಷಯಪ್ರಾಪ್ತಿರಪಿ ನಾಸ್ತಿ। ತಥಾಽನುಮೋತ್ಪತ್ತೌ ಪಕ್ಷೀಕರಣಂ ಕಾರಣಮ್। ನಹಿ ಪರ್ವತಾದಿರ್ವಾ ವಹ್ನ್ಯಾದಿರ್ವಾಽನುಮಾನಸ್ಯ ವಿಷಯಃ। ಕಿನ್ತು ತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ನಚ ಸಮ್ಬನ್ಧಿಜ್ಞಾನೇನ ವಿನಾ ಸಮ್ಬನ್ಧಜ್ಞಾನಂ ಸಮ್ಭವತಿ। ಅತಃ ಪಕ್ಷೀಕರಣಾಭಾವೇ ನಾನುಮಾನೋತ್ಪತ್ತಿಃ ಸಮ್ಭವತೀತಿ।

ದ್ವಿತೀಯಮಪಿ ನಿರಾಕರೋತಿ -- ಪಕ್ಷೀಕರ್ತುಮಿತಿ। ದ್ವ್ಯಣುಕಂ ಹಿ ಪಕ್ಷೀಕೃತ್ಯ ಪರಮಾಣುರನುಮಾತವ್ಯಃ। ಕಾರ್ಯಮೇವಾತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್। ತಚ್ಚೇದಾನೀಮಪ್ಯಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಪಕ್ಷೀಕರ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ಕುತ ಏವ ತತ್ಕಾರಣಪರಮಾಣ್ವನುಮಾ ಭವೇತ್?

ಅನುಮಿತಂ ದ್ವ್ಯಣುಕಂ ಪಕ್ಷೀಕೃತ್ಯ ಪರಮಾಣುರನುಮಾಸ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತದಪಿ ಹಿ ಪರಮಾಣುಂ ಪಕ್ಷೀಕೃತ್ಯ ಯದಿ ಸಾಧ್ಯತೇ, ತದೋಕ್ತ ಏವ ದೋಷ ಇತ್ಯಾಹ -- ಪಕ್ಷೀಕರ್ತುಮಿತಿ। ಅದ್ಯಾಪ್ಯಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಪರಮಾಣೋಃ ಪಕ್ಷೀಕರ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ಕುತ ಏವ ತತ್ಕಾರ್ಯದ್ವ್ಯಣುಕಾನುಮಾ ಭವೇತ್?

ನನ್ವಣುಪರಿಮಾಣತಾರತಮ್ಯಂ ಕ್ವಚಿದ್ ವಿಶ್ರಾನ್ತಮ್, ಪರಿಮಾಣತಾರತಮ್ಯತ್ವಾತ್; ಮಹತ್ಪರಿಮಾಣತಾರತಮ್ಯವದಿತ್ಯನುಮಾನೇನ ಪರಮಾಣುಸಿದ್ಧಿರ್ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ವಿಕಲ್ಪಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಅಣುಪರಿಮಾಣಶಬ್ದೇನ ಕಿಂ ಪರಿಮಾಣಾಪಕರ್ಷೋಽಭಿಧೀಯತೇ, ಕಿಂವಾ ಪರಮಾಣುಪರಿಮಾಣಮ್, ಯದ್ವಾ ದ್ವ್ಯಣುಕಪರಿಮಾಣಮ್, ಯದಿವಾ ಉಭಯಪರಿಮಾಣಮ್? ನಾಽದ್ಯಃ, ದೂಷಿತತ್ವಾತ್। ಉತ್ತರಪಕ್ಷತ್ರಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ಪಕ್ಷೀಕರ್ತುಮಿತಿ। ಪರಮಾಣುದ್ವ್ಯಣುಕಯೋರಸಿದ್ಧೌ ತತ್ಪರಿಮಾಣಸ್ಯಾಪ್ಯಸಿದ್ಧೇಃ। ಏಕೈಕತ್ರ ತಾರತಮ್ಯಸ್ಯಾಭಾವಾಚ್ಚೇತಿ ಭಾವಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯದಿದಂ ಜಾಲಸೂರ್ಯಮರೀಚಿಸ್ಥಂ ಸರ್ವತಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮತಮಂ ರಜ ಉಪಲಭ್ಯತೇ ತತ್ ತ್ರ್ಯಣುಕಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ। ತದಿದಂ ಮಹತ್, ಚಾಕ್ಷುಷದ್ರವ್ಯತ್ವಾತ್; ಘಟವತ್। ಕಾರ್ಯಂ ಚ ಮಹತ್ತ್ವೇ ಸತಿ ಚಾಕ್ಷುಷತ್ವಾತ್, ಮಹತ್ತ್ವೇ ಸತಿ ಕ್ರಿಯಾವತ್ತ್ವಾದ್ ವಾ। ಸಾವಯವಂ ಚ, ಕಾರ್ಯದ್ರವ್ಯತ್ವಾತ್। ತದವಯವಾಶ್ಚ ದ್ವ್ಯಣುಕನಾಮಾನಃ। ತೇಽಪಿ ಕಾರ್ಯಾಃ, ಸಾವಯವಾಶ್ಚ, ಮಹದ್ದ್ರವ್ಯಾರಮ್ಭಕತ್ವಾತ್; ತನ್ತುವತ್। ಯಶ್ಚ ತದವಯವಃ ಸ ಏವ ಪರಮಾಣುಃ, ತದವಯವಕಲ್ಪನಾಯಾಂ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್, ಬಾಧಕಸದ್ಭಾವಾಚ್ಚ। ಅತೋಽನುಮಾನೇನೈವ ಪರಮಾಣುದ್ವ್ಯಣುಕಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪಕ್ಷೀಕರ್ತುಮಿತಿ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ತ್ರ್ಯಣುಕಸ್ಯೈವ ಪರಮಾಣುತ್ವಸಮ್ಭವೇನ ತತ್ಕಾರ್ಯತ್ವಸಾವಯವತ್ವಸಾಧನಾಯ ಪಕ್ಷೀಕರ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ಕುತ ಏವ ದ್ವ್ಯಣುಕಪರಮಾಣ್ವೋರನುಮಾ ಭವೇತ್?

ಮಹತ್ತ್ವಾತ್ ಕಥಮಸೌ ಪರಮಾಣುರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಮಹತ್ತ್ವಾಸಿದ್ಧೇಃ। ಚಾಕ್ಷುಷದ್ರವ್ಯತ್ವಾತ್ ತತ್ಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಕಸ್ಯಚಿದಮಹತೋಽಪಿ ಚಾಕ್ಷುಷತ್ವೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್। ಮಹತ್ತ್ವಂ ಚ ದ್ರವ್ಯಚಾಕ್ಷುಷತಾಯಾಂ ಕಾರಣಮಿತಿ ಚೇತ್, ಸತ್ಯಮ್। ಕ್ವಚಿದನ್ಯದಪಿ ಕಾರಣಂ ಕಲ್ಪಯಿಷ್ಯತೇ। ಗೌರವಂ ತಥಾಸತಿ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಧರ್ಮಿಕಲ್ಪನಾತೋ ಧರ್ಮಮಾತ್ರಕಲ್ಪನಾಯಾ ಲಘುತ್ವಾತ್।

ಅಸ್ತು ವಾ ಮಹತ್ತ್ವಮ್। ತಥಾಽಪ್ಯಣುತ್ವೇನ ತಸ್ಯ ಸಮಾವೇಶೇ ಕೋ ವಿರೋಧಃ? ಕಾರ್ಯತ್ವಸಾಧನಂ ಚಾಪ್ರಯೋಜಕಮ್। ಮಹತೋಽಪ್ಯಾತ್ಮನಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವವಚ್ಚಾಕ್ಷುಷತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ। ಪರಮಮಹತ್ತ್ವಾಭಾವೇನ ಕ್ರಿಯಾಸಮ್ಭವಾಚ್ಚ। ಮಹತ್ತ್ವಸ್ಯ ಕಾರಣಬಹುತ್ವಂ ಕಾರಣಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ನಿತ್ಯತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ। ಚಾಕ್ಷುಷಮಹತ್ತ್ವಾನ್ನೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್। ಅತ ಏವ ಕಾರ್ಯದ್ರವ್ಯತ್ವಮಸಿದ್ಧಮ್। ಸನ್ತು ವಾ ತದವಯವಾಃ, ತ ಏವ ಪರಮಾಣವ ಇತಿ ತೇಷಾಂ ಪುನರವಯವಸಾಧನಾಯ ಪಕ್ಷೀಕರ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ಕುತ ಏವಾನುಮಾ ಭವೇತ್।

ನನು ಮಹದ್ದ್ರವ್ಯಾರಮ್ಭಕತ್ವಾತ್ ತೇಽಪಿ ಸಾವಯವಾ ಏವೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ನಿರವಯವಸ್ಯ ಮಹದ್ದ್ರವ್ಯಾರಮ್ಭಕತ್ವೇ ಚ ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್। ಬಹುತ್ವೇನೈವ ಮಹತ್ತ್ವಾರಮ್ಭೋಪಪತ್ತೇಃ। ದ್ರವ್ಯಾರಮ್ಭೇ ಸಾವಯವತ್ವಸ್ಯಾನುಪಯೋಗಾತ್। ಸನ್ತು ವಾ ದ್ವ್ಯಣುಕಾವಯವಾಃ, ತೇಽಪಿ ಕುತಃ ಪರಮಾಣವಃ? ಮಹದ್ದ್ರವ್ಯಾರಮ್ಭಕತ್ವೇನ ತೇಷಾಮಪಿ ಸಾವಯವತ್ವಾನುಮಾನಾತ್। ಅನವಸ್ಥಾ ಬಾಧಿಕೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತದವಯವಾನಾಂ ತದವಯವಾವಯವಾನಾಂ ವಾ ನಿರವಯವತ್ವೇನ ತದ್ವಿಶ್ರಾನ್ತೇಃ। ಕಥಂ ಚೇಯಮನವಸ್ಥಾ ದೂಷಣಮ್? ಮೇರುಸರ್ಷಪಾದೀನಾಂ ಸಮಪರಿಮಾಣತ್ವಾಪತ್ತಿಸ್ತು ದೂಷಿತಾ। ಘಟಾದಿಕಾರ್ಯಾನುತ್ಪತ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸಾವಯವಸ್ಯೈವ ನಿತ್ಯತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ “ಅವಿಭಾಗಃ ಪರಾಣುತಾ” ಇತಿ।

h ll ಆಕಾಶಾದೇಃ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾನನ್ತ್ಯಸ್ಯಾಽನುಮಾನಿಕತ್ವನಿರಾಸೇನ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ಏವಂ ಪರಮಾಣುದ್ವ್ಯಣುಪಕಯೋರನುಮಾನತಃ ಸಿದ್ಧಿಮಪಾಕೃತ್ಯ ಪ್ರಸಙ್ಗಾದಾಕಾಶಾದಿಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾನನ್ತ್ಯಸ್ಯಾಽನುಮಾನಿಕತ್ವಂ ನ ಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ಯದುಕ್ತಮ್, ತತ್ ಪ್ರಪಞ್ಚಯತಿ ದೇಶಾನನ್ತರೇತಿ।

ದೇಶಾನ್ತರಾದಿಶಬ್ದಾಶ್ಚ ಶಶಶೃಙ್ಗಾದಿಶಬ್ದವತ್।

ಯೋಽಯಂ ಯೋಜನಾದಿಪರಿಚ್ಛಿನ್ನೋ ದೇಶಃ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಃ, ಸ ಸ್ವತಃ ಸ್ಥೂಲೇನ ದೇಶಾನ್ತರೇಣ ಯುಕ್ತಃ, ದೇಶತ್ವಾತ್; ಹಸ್ತಾದಿದೇಶವದಿತ್ಯಾದ್ಯನುಮಾನೈಃ ಖಲ್ವಾಕಾಶಾದಿಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾನನ್ತ್ಯಂ ಸಾಧನೀಯಮ್। ತ ಏತೇ ದೇಶಾನ್ತರಾದಿಶಬ್ದಾಃ ದೇಶಾನ್ತರಾದಿಸಾಧಕಾನುಮಾನಪ್ರಯೋಗಾಃ ಶಶಶೃಙ್ಗಾದಿಶಬ್ದವತ್ ಶಶಶೃಙ್ಗಾದಿಸಾಧಕಾನುಮಾನಪ್ರಯೋಗೈಸ್ತುಲ್ಯಂ ವರ್ತನ್ತೇ। ಅನೇನೈವ ಪ್ರಕಾರೇಣ ಶಶಶೃಙ್ಗಾದಿಕಮಪ್ಯನುಮಾತುಂ ಶಕ್ಯತ ಇತಿ ಯಾವತ್।

ಶಬ್ದಮಾತ್ರಮೇವೈತತ್। ನತ್ವನುಮಾನಮಿತಿ ಸೂಚಯಿತುಂ ಶಬ್ದಾ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ನ ಕೇವಲಮಾಕಾಶಾದೀನಾಂ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾನನ್ತ್ಯಾನುಮಾನಂ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಪರಾಹತಮ್। ಅಪಿತು ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಾನಿ ಸರ್ವಶೃಙ್ಗಾಣಿ ಶೃಙ್ಗಾನ್ತರವನ್ತಿ, ಶೃಙ್ಗತ್ವಾತ್; ಗೋಶೃಙ್ಗವತ್। ವಿಮತಾಃ ಸರ್ವೇ ಪುತ್ರಾಃ ಪುತ್ರಾನ್ತರೋಪೇತಾಃ, ಪುತ್ರತ್ವಾತ್; ದೇವದತ್ತಪುತ್ರವದಿತಿ ಶಶಶೃಙ್ಗಾದಿಸಾಧಕಾನುಮಾಸಮಾನಯೋಗಕ್ಷೇಮಂ ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ।

ನ ವಯಮೇವಮಾಕಾಶಾದಿಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾನನ್ತ್ಯಮನುಮಿಮೀಮಹೇ। ಯೇನಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ ಸ್ಯಾತ್। ಕಿನ್ತು ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನೋ ದೇಶಃ ಸ್ವತಃ ಸ್ಥೂಲೇನ ಸದೃಶೇನ ಸಜಾತೀಯೇನ ವಾ ದ್ರವ್ಯಾನ್ತರೇಣ ಯುಕ್ತಃ, ದೇಶತ್ವಾತ್; ಹಸ್ತಾದಿದೇಶವತ್। ಸೋಽಪ್ಯೇವಂ ಸೋಽಪ್ಯೇವಮ್। ಏವಂ ಕಾಲೇಽಪ್ಯನುಮಾತವ್ಯಮ್। ನಚೈವಂ ಶಶಶೃಙ್ಗಾನುಮಾನಂ ಶಕ್ಯಮ್। ತಸ್ಯಾತ್ಯನ್ತಾಸತೋಽನುಪಲಭ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಗವಾದಿಶೃಙ್ಗೈಃ ಸಾದೃಶ್ಯಸಾಜಾತ್ಯಯೋರಭಾವಾತ್। ನಚಾಽಕಾಶಾದೇರಪ್ಯೇಕೈಕತ್ವಾತ್ ಸಾದೃಶ್ಯಾದ್ಯಭಾವಃ। ಔಪಾಧಿಕಭೇದೇನ ತದುಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸದೃಶಂ ಚೇತಿ।

ಸದೃಶಂ ಚ ಸಜಾತೀಯಂ ನಾಸ್ಮತ್ಪಕ್ಷೇ ಕಿಮೇವ ಹಿ ॥85॥

(###sudha --)

ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನದೇಶಾದಿನಾ ಸದೃಶಂ ಸಜಾತೀಯಂ ಚಾಸ್ಮತ್ಪಕ್ಷೇ ಗಗನಾದಿಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾನನ್ತ್ಯಮನಭ್ಯುಪಗಚ್ಛತಾಂ ಪಕ್ಷೇ ಕಿಮೇವ ನ ಭವತಿ? ಕಿನ್ತು ಭವತ್ಯೇವೇತಿ। ತಥಾಚ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನದೇಶಸ್ಯ ತತಃ ಸ್ಥೂಲೇನಾಽತ್ಮನಾ ಸದೃಶೇನ ಸಜಾತೀಯೇನ ಚೋಪೇತತ್ವಸ್ಯ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾ ಸ್ಯಾತ್। ಆಕಾಶಾದಿಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾನನ್ತ್ಯಾಸಿದ್ಧೇರರ್ಥಾನ್ತರತಾ ಚೇತಿ। ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನದೇಶಸ್ಯೇಶ್ವರಾದಿಮತ್ತ್ವಂ ಬಾಧಿತಂ ಸಮ್ಬನ್ಧಾಭಾವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ದೇಶಾನ್ತರೇಣಾಪಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಾಭಾವಾತ್। ಏತೇನ ಶಶವಿಷಾಣಾದಿಸಾಧಕಾನುಮಾನೇಽಪಿ ಬಾಧಾಭಿಧಾನಂ ಪರಾಸ್ತಮ್। ದೇಶಾನ್ತರಾನುಮಾನೇಽಪಿ ಸಾಮ್ಯಾತ್। ತದೇವಂ ಪರಮಾಣುದ್ವ್ಯಣುಕಯೋರಾಕಾಶಾದಿಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾನನ್ತ್ಯಸ್ಯ ಚ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧತಾಮನಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ಕೇವಲಾನುಮಾನವೇದ್ಯತ್ವಸ್ವೀಕರಣಮನುಪಪನ್ನಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಈಶ್ವರಧರ್ಮಾಣಾಮನುಮಾನಮಾತ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಶಶವಿಷಾಣಾದೀನಾಮಪಿ ಸಿದ್ಧಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಏವಮಾಗಮಮನಾದೃತ್ಯೇಶ್ವರಧರ್ಮಾದ್ಯನುಮಾನಮಪ್ಯಯುಕ್ತಮಿತಿ ಪ್ರಸಙ್ಗಾದಾಹ -- ಯೇನೈವೇತಿ।

**ಯೇನೈವ ಚ ಪ್ರಕಾರೇಣಾತ್ಯಸಿದ್ಧಮನುಮೀಯತೇ।

ತೇನೈವ ಶಶಶೃಙ್ಗಾದೇಃ ಶಕ್ಯಮಸ್ತಿತ್ವಕಲ್ಪನಮ್ ll86 ll**

(###sudha --)

ಅತ್ಯಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯನೇನಾಽಗಮಾನಾದರಂ ದರ್ಶಯತಿ। ಶಶಶೃಙ್ಗಾದೇರಿತ್ಯಪ್ರಾಮಾಣಿಕಸ್ಯೋಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಏತಚ್ಚ ತತ್ರತತ್ರ ಲೇಶತೋ ದರ್ಶಿತಮ್। (206, 266, 694, 792)

ನ ಶಶಶೃಙ್ಗಾದ್ಯನುಮಾನಪ್ರತಿಬನ್ದಿಗ್ರಸ್ತತ್ವಮಾತ್ರೇಣೈತೇಷಾಮನುಮಾನಾನಾಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಯುಕ್ತಮ್। ತಥಾಸತಿ ಧೂಮಾನುಮಾನಸ್ಯಾಪ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತತ್ರಾಪಿ ಹಿ ಶಕ್ಯತೇ ವಕ್ತುಮ್ ಯದಿ ಧೂಮವತ್ತ್ವಾತ್ ಪರ್ವತೋಽಗ್ನಿಮಾನ್, ತದಾ ಪಶುತ್ವಾಚ್ಛಶೋಽಪಿ ವಿಷಾಣವಾನ್ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

ಅಥೋಚ್ಯೇತ। ತುಲ್ಯಯೋಗಕ್ಷೇಮತ್ವೇ ಹಿ ಪ್ರತಿಬನ್ದಿಗ್ರಹಃ। ಅನ್ಯಥಾಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಚಾತ್ರ ತುಲ್ಯಯೋಗಕ್ಷೇಮತಾ ಧೂಮಾನುಮಾನಸ್ಯ, ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಸಹಿತತ್ವಾತ್। ಶಶಶೃಙ್ಗಾದ್ಯನುಮಾನಸ್ಯ ತದಭಾವಾದಿತಿ। ಸಮಮೇತತ್ ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ। ಪ್ರಸ್ತುತಾನುಮಾನಾನಾಮಪಿ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದಿಮತ್ತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಿತಿ।

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾಗಮೋ ವಾಽಪಿ ಭವೇದ್ ಯತ್ರ ನಿಯಾಮಕಃ।

ಸೈವ ವ್ಯಾಪ್ತಿರ್ಭವೇನ್ಮಾನಂ ನಾನ್ಯಾ ಸನ್ದಿಗ್ಧಮೂಲತಃ ll87 ll**

(###sudha --)

ವಾಶಬ್ದಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ। ಅಪಿರನುಮಾನಸ್ಯ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ। ನಿಯಾಮಕೋ ಗ್ರಾಹಕಃ। ಮಾನಮ್, ಅನುಮಾನಮಾನತ್ವೋಪಯೋಗಿನೀ। ಅನ್ಯಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯಗೃಹೀತಾ। ಸನ್ದಿಗ್ಧಮೂಲತಃ ಸನ್ದಿಗ್ಧಾವ್ಯಭಿಚಾರತ್ವತಃ। ಅವ್ಯಭಿಚಾರೋ ಹಿ ಸಾಹಿತ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿತ್ವೇ ಮೂಲಮ್। ತತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೃಹೀತಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿರ್ಯಥಾ ಧೂಮಸ್ಯಾಗ್ನ್ಯಾ। ಆಗಮಗೃಹೀತಾ ಯಥಾ "ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ನ ಹನ್ತವ್ಯಃ' ಇತಿ। ಅನುಮಾನಗೃಹೀತಾ ಯಥಾ ವ್ಯತಿರೇಕಿಪ್ರಯೋಗೇ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯವಧೃತಂ ಹಿ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದ್ಯನುಮಾನಮಾನತಾಙ್ಗಮ್। ನ ಸ್ವಸಮಯಮಾತ್ರಸಿದ್ಧಮ್। ಸನ್ದಿಗ್ಧವ್ಯಭಿಚಾರಿತ್ವಾತ್। ಸಮಯಾನಾಂ ಸನ್ದಿಗ್ಧಮೂಲತ್ವಾಚ್ಚ। ವಿದ್ಯತೇ ಚ ಧೂಮಾದ್ಯನುಮಾನಾನಾಂ ಪ್ರಮಾಣಾವಧೃತಂ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದೀತಿ ನ ಪ್ರತಿಬನ್ದಿಗ್ರಹಮಾತ್ರೇಣ ತದ್ಭಙ್ಗಃ। ನ ಪರಮಾಣ್ವಾದ್ಯನುಮಾನಾನಾಮಿತಿ ಪ್ರತಿಬನ್ದಿಗ್ರಸ್ತತ್ವಾದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವ। ನನು ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದ್ಯಭಾವೇ ಕಿಂ ಪ್ರತಿಬನ್ದಿಗ್ರಹೇಣ? ತತ ಏವಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧೇರಿತಿ। ಸತ್ಯಮ್। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯನವಧೃತವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದೇರಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗೋ ವಾ, ತದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೋ ವಾ, ಪ್ರತಿಬನ್ದಿಗ್ರಹೇಣ ದ್ಯೋತ್ಯತ ಇತ್ಯದೋಷ ಇತಿ।

h ll ಸಹದರ್ಶನಮಾತ್ರಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯನಿರ್ಣಾಯಕತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ಸತ್ಯಮೇತತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯವಧೃತೈವ ವ್ಯಾಪ್ತಿರನುಮಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೋಪಯೋಗಿನೀತಿ। ಸಾ ಚ ಧೂಮಾನುಮಾನವತ್ ಪರಮಾಣ್ವಾದ್ಯನುಮಾನೇಷ್ವಪ್ಯಸ್ತ್ಯೇವ। ಧೂಮಸ್ಯಾಗ್ನ್ಯೇವ ಮಹದಾರಮ್ಭಕತ್ವಾದೀನಾಮಪಿ ಸಾವಯವತ್ವಾದಿನಾ ಸಾಹಿತ್ಯದರ್ಶನಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸಹೇತಿ।

ಸಹದರ್ಶನಮಾತ್ರೇಣ ನ ವ್ಯಾಪ್ತಿರವಸೀಯತೇ।

ನ ಧೂಮಾದೀನಾಮಪ್ಯಗ್ನ್ಯಾದಿಭಿಃ ಸಹದರ್ಶನಮಾತ್ರೇಣ ವ್ಯಾಪ್ತಿರವಸೀಯತೇ। ಯೇನ ಮಹದಾರಮ್ಭಕತ್ವಾದೀನಾಮಪಿ ಸಾವಯವತ್ವಾದಿಭಿಸ್ತತೋಽವಸೀಯೇತ। ತಥಾಸತ್ಯಗ್ನ್ಯಾದೀನಾಂ ಧೂಮಾದಿಭಿರಪಿ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಧ್ಯವಸಾಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಸಹದರ್ಶನಮಾತ್ರಸ್ಯ ತತ್ರಾಪಿ ಸತ್ತ್ವಾತ್। ವ್ಯಭಿಚಾರಾನುಪಲಮ್ಭೇ ಸತಿ ಸಾಹಿತ್ಯದರ್ಶನಂ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಧ್ಯವಸಾಯಹೇತುರಿತಿ ಚೇತ್, ಕಿಂ ಸಕಲದೇಶಕಾಲನಿಷ್ಠೋಽನುಪಲಮ್ಭಃ, ಕಿಂ ವಾ ತದ್ವಿಶೇಷನಿಷ್ಠಃ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಅಸ್ಮದಾದ್ಯಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತಿ।

h ll ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಾಭ್ಯಾಂ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯ ಅವ್ಯಭಿಚರಿತತ್ವೇ ನಿಶ್ಚಿತೇ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಧ್ಯವಸಾಯಃ ll

(###sudha --)

ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಧ್ಯವಸಾಯಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಯದ್ವೈವೇತಿ।

ಯದ್ವೈವಾವ್ಯತಿರೇಕೇಽಸ್ಯ ಹ್ಯಕ್ಷಜಂ ವಾಽಽಗಮೋ ಭವೇತ್।

ತನ್ನಿರ್ಧಾರಿತಯುಕ್ತಿರ್ವಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಸೈವಾಪರಾ ನಹಿ ll88 ll**

(###sudha --)

ಅವ್ಯತಿರೇಕೇ ಸಾಧ್ಯಾಭಿಮತವ್ಯತಿರೇಕೇಣಾಸತ್ತ್ವೇ। ಅಸ್ಯ ಸಾಧನಾಭಿಮತಸ್ಯ ಧರ್ಮಸ್ಯ। ಯುಕ್ತೇರ್ವ್ಯಾಪ್ತಿನಿಶ್ಚಯಹೇತುತ್ವೇಽನವಸ್ಥಾ ಸ್ಯಾತ್। ತದ್ವ್ಯಾಪ್ತೇರಪಿ ಯುಕ್ತ್ಯನ್ತರೇಣ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನಿಶ್ಚೀತವ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ತನ್ನಿರ್ಧಾರಿತೇತಿ। ವ್ಯಾಪ್ತಿಶಬ್ದೋಽಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಃ। ತೇನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಆಗಮೇನ ವಾ ನಿರ್ಧಾರಿತವ್ಯಾಪ್ತಿಕೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅಪರಾ ಸಾಹಿತ್ಯದರ್ಶನಮಾತ್ರನಿಬನ್ಧನಾ ನಹಿ।

ಅಯಮರ್ಥಃ ನಿಯತಃ ಸಮ್ಬನ್ಧೋ ಹಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ। ನ ಸಮ್ಬನ್ಧಮಾತ್ರಮ್। ನಿಯಮಶ್ಚ ವ್ಯಭಿಚಾರಾಭಾವಃ। ಅತಃ ಸಾಹಿತ್ಯ ಇವ ವ್ಯಭಿಚಾರಾಭಾವೇಽಪಿ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರವೃತ್ತೌ ವ್ಯಾಪ್ತಿಸಿದ್ಧಿಃ। ನಚೈತದಶಕ್ಯಮ್। ಅನುಮಿತ್ಯನುದಯೇ ಸರ್ವವ್ಯವಹಾರವಿಲೋಪಪ್ರಸಙ್ಗೇನ ಕಾರ್ಯದರ್ಶನಾದೇವ ತತ್ಸಿದ್ಧೇಃ। ಪ್ರಕಾರಸ್ತು ಚಿನ್ತ್ಯತೇ।

h॥ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಪ್ರಕಾರಃ॥

(###sudha --)

ತತ್ರ ಧೂಮಸ್ಯಾಗ್ನಿನಾ ಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ತಾವತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣಾವಗಮ್ಯತೇ। ಪರಿಚಿತದೇಶಕಾಲಯೋರ್ವ್ಯಭಿಚಾರಶ್ಚ ನಾವಗಮ್ಯತೇ। ದೇಶಾನ್ತರಾದಿಗತೇ ತು ವ್ಯಭಿಚಾರೇ ಸನ್ದೇಹೋಽವಶಿಷ್ಯತೇ। ಸ ಚ ನ ತಾವದ್ ವ್ಯಭಿಚಾರಚಿಹ್ನದರ್ಶನಜನ್ಯಃ। ಕಿನ್ತು ಭೂಯಃಸಹಚರಿತತಯಾ ದೃಷ್ಟಾ ಅದೃಷ್ಟವ್ಯಭಿಚಾರಾ ಅಪಿ ಧರ್ಮಾ ವ್ಯಭಿಚಾರಿಣೋ ದೃಷ್ಟಾಃ। ಧರ್ಮಶ್ಚಾಯಮಿತ್ಯೇವಮುತ್ಪದ್ಯತೇ। ತತ್ರ ಯದ್ಯಯಮೇತತ್ಸಹವೃತ್ತಿಸ್ವಭಾವಃ, ತದಾಽನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಸಹೈವ ವರ್ತೇತ। ಸ್ವಭಾವಸ್ಯಾನಪಾಯಾತ್। ಯದಿಚ ಅಸಹವೃತ್ತಿಸ್ವಭಾವಃ, ತದಾಽತ್ರಾಪಿ ನ ಸಹ ವರ್ತೇತ। ಅಸಹವೃತ್ತಿಸ್ವಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ಸಹವೃತ್ತಿರ್ನಿಮಿತ್ತಾನ್ತರಾಯತ್ತಾ ಚೇದತ್ರೋಪಲಭ್ಯೇತ। ಸಹವೃತ್ತಿಸ್ವಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ನಿಮಿತ್ತಾನ್ತರಾದ್ ವ್ಯಭಿಚಾರೋ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ತು ನಿರ್ಬೀಜಾ ಶಙ್ಕಾ ನೋದೇತ್ಯೇವ। ಸರ್ವವ್ಯವಹಾರಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್।

ತದೇವಂ ಮೀಮಾಂಸಾಸಹಕೃತಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಧೂಮಸ್ಯಾಗ್ನಿಸಮ್ಬನ್ಧಂ ಗೃಹ್ಣದ್ ವ್ಯಭಿಚಾರಾಭಾವಮಪ್ಯಾಕಲಯತೀತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಮವಧಾರಯತ್ಯೇವ। ಅನುಮಾನಾಗಮಾಭ್ಯಾಂ ತು ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಪ್ರಕಾರಃ ಸುಗಮ ಏವೇತಿ।

h॥ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯಸಹಕೃತಾನುಮಾನೇನೈವ ಪರಮಾಣ್ವಾದಿಸಿದ್ಧ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ

ಸಪ್ತಮರಸಾದೀನಾಮಪಿ ಸಿದ್ಧಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ನನ್ವನೇನೈವ ನ್ಯಾಯೇನ ಮಹದಾರಮ್ಭಕತ್ವಾದೀನಾಮಪಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿನಿಶ್ಚಯಸಮ್ಭವಾತ್ ಕಥಂ ಪರಮಾಣ್ವಾದಾವಾನುಮಾನಾಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪಕ್ಷೇತರತ್ವಸ್ಯೋಪಾಧಿತ್ವಸಮ್ಭವೇನ ವ್ಯಭಿಚಾರಾಭಾವಾನಿಶ್ಚಯಾತ್। ಅಥ ತಸ್ಯೋಪಾಧಿತ್ವಂ ನಾಸ್ತೀತ್ಯುಚ್ಯೇತ ತದಾ ಬಾಧಕಮಾಹ ಅನ್ಯಥೇತಿ।

ಅನ್ಯಥಾ ಸಪ್ತಮರಸಭಾವೋಽಪ್ಯನುಮಯಾಽಽಪತೇತ್।

ಅನಿಷ್ಟಾನಿ ಚ ಸರ್ವಾಣಿ ಹ್ಯನುಮಾ ಕಾಮಚಾರಿಣೀ ॥89॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಪಕ್ಷೇತರತ್ವಸ್ಯೋಪಾಧಿತಾಮನಾದೃತ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಾಸಹಕೃತೇನೈವಾನುಮಾನೇನ ಪರಮಾಣ್ವಾದಿಸಿದ್ಧ್ಯಭ್ಯುಪಗಮ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಮಧುರೋ ರಸೋ ಲವಣಾದಿರಸಪಞ್ಚಕವ್ಯತಿರಿಕ್ತರಸಾನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವವಾನ್, ರಸತ್ವಾತ್; ಲವಣವದಿತ್ಯಾದ್ಯನುಮಯಾ। ಅನಿಷ್ಟಾನಿ ಚ ಸರ್ವಾಣಿ ದಹನಶೈತ್ಯಾದೀನ್ಯಾಪತೇಯುಃ। ಕುತಃ? ಯಸ್ಮಾದೇವಂವಿಧಾಽನುಮಾ ಕಾಮಚಾರಿಣೀ।

ನನುಚ ಸಪ್ತಮರಸಾದೇರನುಪಲಮ್ಭಾದಿಬಾಧಿತತ್ವಾತ್ ಪಕ್ಷೇತರತ್ವೋಪಾಧಿದುಷ್ಟತ್ವಮನುಮಾನಾನಾಮಿತಿ ಚೇತ್, ಸಮಂ ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ। ಪರಮಾಣ್ವಾದೇರಪ್ಯನುಪಲಮ್ಭಬಾಧಿತತ್ವಾತ್। ಅಯೋಗ್ಯಂ ತದಿತಿ ಚೇತ್, ತುಲ್ಯಂ ಸಪ್ತಮರಸಾದಾವಪಿ। ಅನುಮಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಸಪ್ತಮರಸಾದಿಸಿದ್ಧಾವಯೋಗ್ಯತ್ವಂ ಕಲ್ಪ್ಯಮ್। ಕಲ್ಪಿತೇ ಚ ತಸ್ಮಿನ್ನನುಮಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಏತದಪಿ ತಾದೃಗೇವ। ಅನುಪಭೋಗ್ಯಸ್ಯ ಸಪ್ತಮರಸಾದೇಃ ಕಲ್ಪನೇ ಗೌರವಮಿತಿ ಚೇತ್, ಸಮಾಧಿಸಾಮ್ಯಮ್। ಪ್ರಮಿತೇ ನ ಗೌರವಂ ದೋಷ ಇತ್ಯೇತದಪಿ ಸಮಾನಮ್। ತಸ್ಮಾತ್ ಪರಮಾಣ್ವಾದೇಃ ಸಾಕ್ಷಿವೇದ್ಯತ್ವಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ಪ್ರತಿಬನ್ದೀ ಮೋಚನೀಯೇತಿ ಕಥಂ ನ ತಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿವೇದ್ಯತ್ವಮಿತಿ ॥*॥

(###sudha --)

h॥ ದ್ವಾದಶಸೂತ್ರಸ್ಯಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ನಿಮಿತ್ತಮ್ ॥

(###sudha --)

"ಉಭಯಥಾಽಪಿ ನ ಕರ್ಮಾತಸ್ತದಭಾವಃ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಮ್, ತತ್ "ನಿತ್ಯಮೇವ ಚ ಭಾವಾತ್" ಇತ್ಯಾಗಾಮಿಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನನ್ಯಾಯೇನೈವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಮನ್ವಾನಸ್ತದಪಹಾಯ ಹೇತ್ವನ್ತರೇಣ ವೈಶೇಷಿಕಾದಿಸಮಯಮಪಾಕುರ್ವನ್ "ಸಮವಾಯಾಭ್ಯುಪಗಮಾಚ್ಚ ಸಾಮ್ಯಾದನವಸ್ಥಿತೇಃ" ಇತ್ಯೇತತ್ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಕಾರ್ಯೇತಿ।

h॥ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕಸಮವಾಯಾಭ್ಯುಪಗಮಾಚ್ಚ ವೈಶೇಷಿಕಮತಸ್ಯ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವದನುಪಾದೇಯತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

#sutraಓಂ ಸಮವಾಯಾಭ್ಯುಪಗಮಾಚ್ಚ ಸಾಮ್ಯಾದನವಸ್ಥಿತೇಃ ಓಂ ॥13॥**

(###sudha --)

p**p

ಕಾರ್ಯಕಾರಣಯೋಶ್ಚೈವ ಗುಣಾದೇಃ ಪಞ್ಚಕಸ್ಯ ಚ।

ಭಿನ್ನಸ್ಯೈವ ತು ಸಮ್ಬನ್ಧಃ ಸಮವಾಯೋಽನ್ಯ ಈರ್ಯತೇ ॥90॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸಮವಾಯ ಈರ್ಯತ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಮಾತ್ರಾಪಿ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ। ಅನೇನ ಸಮವಾಯಪ್ರತಿಪಾದಕಂ ಪರೇಷಾಂ "ಇಹೇತಿ ಯತಃ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಯೋಃ ಸ ಸಮವಾಯ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಮರ್ಥತೋಽನುವದತಿ। ಅತ್ರ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಶಬ್ದಾವವಯವ್ಯವಯವವಾಚಕೌ। ತೌ ಚೋಪಲಕ್ಷಣಪರಾವಿತಿ ಸೂಚನಾರ್ಥಶ್ಚಶಬ್ದಃ। ಏವಶಬ್ದಃ ಸಮವಾಯಸ್ಯೇಹಪ್ರತ್ಯಯಸಿದ್ಧತ್ವಂ ಸೂಚಯತಿ।

ತದೇತತ್ ಸ್ವಯಮೇವ ವಿವೃಣೋತಿ ಗುಣಾದೇರಿತಿ। ಗುಣಾದೇಃ ಪಞ್ಚಕಸ್ಯೇತಿ ಗುಣಾವಯವಕ್ರಿಯಾಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಾಣಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಚಶಬ್ದೇನ ಗುಣ್ಯಾದಿಪಞ್ಚಕಸ್ಯ ಚ ಇತಿ ಸಮುಚ್ಚಿನೋತಿ।

ನನು ಗುಣಗುಣ್ಯಾದಿಕಮಭಿನ್ನಮ್, ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನಂ ವಾ। ತತ್ ಕಿಂ ಸಮವಾಯೇನೇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಭಿನ್ನಸ್ಯೈವೇತಿ। ತುಶಬ್ದೋ ವಿಶೇಷಾರ್ಥಃ। ನ ಯಯೋಃ ಕಯೋಶ್ಚಿದ್ ಗುಣಗುಣಿನೋಃ ಸಮವಾಯಃ, ಕಿನ್ತ್ವಯುತಸಿದ್ಧಯೋರೇವೇತಿ। ಸ ಗುಣಗುಣ್ಯಾದಿಸ್ವಭಾವ ಏವ ಚೇತ್, ನ ಪದಾರ್ಥಾನ್ತರಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಅನ್ಯ ಇತಿ। ಈರ್ಯತೇ ವೈಶೇಷಿಕಾದಿಭಿಃ। ಅತೋಽಪಿ ತದ್ದರ್ಶನಮಯುಕ್ತಮಿತಿ ಶೇಷಃ।

ಅಯಮರ್ಥಃ ವೈಶೇಷಿಕಾದಯೋಽವಯವಾವಯವಿನೋಃ, ಗುಣಗುಣಿನೋಃ, ಕ್ರಿಯಾಕ್ರಿಯಾವತೋಃ, ಜಾತಿವ್ಯಕ್ತ್ಯೋಃ, ವಿಶೇಷನಿತ್ಯದ್ರವ್ಯಯೋರತ್ಯನ್ತಭೇದಮಭ್ಯುಪಗಮ್ಯಾತ್ಯನ್ತಭಿನ್ನಮೇವ ಸಮವಾಯಾಖ್ಯಂ ಸಮ್ಬನ್ಧಮಭ್ಯುಪಗಚ್ಛನ್ತಿ। ತತೋಽಪ್ಯನುಪಪನ್ನಭಾಷಿಣ ಇತಿ।

h ll ಪರೈರವಯವಾವಯವ್ಯಾದೀನಾಂ ಭಿನ್ನತ್ವಮುಪೇತ್ಯ ತೇಷಾಮಾಧಾರಾಧೇಯಭಾವಪ್ರತೀತ್ಯನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಸಮವಾಯಸಮರ್ಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ನನು ಚ ಗುಣಗುಣ್ಯಾದೀನಾಮತ್ಯನ್ತಭೇದಸ್ತಾವದ್ ವ್ಯಪದೇಶಭೇದಾದಿಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧಃ। ಅನ್ಯಥಾ ಸ್ತಮ್ಭಕುಮ್ಭಾದೀನಾಮಪ್ಯತ್ಯನ್ತಭೇದೋ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಅಸ್ತಿ ಚೇಹ ತನ್ತುಷು ಪಟಃ, ಇಹ ಪಟೇ ರೂಪಮ್, ಇಹ ಮೂರ್ತೇ ಕರ್ಮ, ಇಹ ಗವಿ ಗೋತ್ವಮ್, ಇಹ ನಿತ್ಯದ್ರವ್ಯೇ ವಿಶೇಷ ಇತ್ಯಬಾಧಿತಃ ಪ್ರತ್ಯಯಃ। ನ ಚೇಹೇದಮಿತಿ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಿನಾಽತಿರಿಕ್ತೇನ ಸಮ್ಬನ್ಧೇನೋಪಪದ್ಯತೇ। ಇಹ ಕುಣ್ಡೇ ಬದರಾಣೀತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಸಂಯೋಗಪೂರ್ವಕತ್ವದರ್ಶನಾತ್। ಸ ಚಾಯಮಯುತಸಿದ್ಧಯೋಃ ಸಮ್ಬನ್ಧ ಇತಿ ಸಂಯೋಗಾದ್ ಭಿದ್ಯತೇ। ಯುತಸಿದ್ಧಯೋರ್ಹಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ ಸಂಯೋಗಃ। ದ್ರವ್ಯಮಾತ್ರವೃತ್ತಿಶ್ಚ। ತದೇವಂ ಪ್ರಮಿತಸ್ಯ ಸಮವಾಯಸ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ಕಥಮಯುಕ್ತವಾದಿತ್ವಂ ವೈಶೇಷಿಕಾದೀನಾಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಭಿನ್ನತ್ವೇತಿ।

h ll ಅಯುತಸಿದ್ಧಯೋಃ ಇಹಪ್ರತ್ಯಯಬಲಾತ್ ಸಮವಾಯಸ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮನೀಯತ್ವೇ ಸಮವಾಯಸಮವಾಯಿನೋರಪಿ

ಅಯುತಸಿದ್ಧತ್ವೇನ ಅಬಾಧಿತೇಹಪ್ರತ್ಯಯಬಲಾತ್ ಸಮವಾಯೇ ಸಮವಾಯಾನ್ತರಾಙ್ಗೀಕಾರಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಭಿನ್ನತ್ವಸಾಮ್ಯತಸ್ತಸ್ಯ ತಾಭ್ಯಾಂ ಯೋಗೋ ಭವೇದ್ ಧ್ರುವಮ್।

ಭಿನ್ನತ್ವಸಾಮ್ಯತ ಇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಇಹಪ್ರತ್ಯಯಸಾಮ್ಯತಶ್ಚೇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ತಸ್ಯ ಸಮವಾಯಸ್ಯ। ತಾಭ್ಯಾಮ್ ಅವಯವಾವಯವ್ಯಾದಿಸಮ್ಬನ್ಧಿಭ್ಯಾಂ ಸಹ। ಯೋಗಃ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಇಹ ತನ್ತುಷು ಪಟ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಃ ಸಮ್ಬನ್ಧಪೂರ್ವಕಃ, ಅಬಾಧಿತೇಹಪ್ರತ್ಯಯತ್ವಾತ್; ಇಹ ಕುಣ್ಡೇ ಬದರಾಣೀತಿ ಪ್ರತ್ಯಯವದಿತಿ ಸಮವಾಯಮನುಮಿಮಾನೇನ ಯೋಽಬಾಧಿತೇಹಪ್ರತ್ಯಯಃ ಸ ಸಮ್ಬನ್ಧಪೂರ್ವಕ ಇತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿರವಶ್ಯಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯಾ। ವಿದ್ಯತೇ ಚೇಹ ತನ್ತುಪಟಯೋಃ ಸಮವಾಯ ಇತ್ಯಬಾಧಿತೇಹಪ್ರತ್ಯಯಃ। ತೇನ ಸಮವಾಯಸ್ಯಾಪಿ ತನ್ತುಪಟಾಭ್ಯಾಂ ಸಮವಾಯೋಽಭ್ಯುಪಗನ್ತವ್ಯ ಏವ ಸ್ಯಾತ್। ನಚಾಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ। ಅತಸ್ತತ್ರ ಅನೈಕಾನ್ತಿಕಮನುಮಾನಮಿತಿ।

ನನು ತನ್ತುಪಟಯೋಃ ಸಮವಾಯಃ ಸಿದ್ಧಃ, ನವಾ? ಸಿದ್ಧಶ್ಚೇತ್ ಕಿಮುತ್ತರಕಾಲಭಾವಿನಾಽನೈಕಾನ್ತ್ಯೇನ? ನಚೇತ್ ಕ್ವಾನೈಕಾನ್ತ್ಯಮ್? ಮೈವಮ್। ಆಪಾತತಃ ಪ್ರತೀತೇ ಸಮ್ಬನ್ಧೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪರಾವೃತ್ತೇರಾವಶ್ಯಕತ್ವಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್।

h ll ಮೂಲೇ ಸಮವಾಯಸ್ಯ ಸಮವಾಯಿಭ್ಯಾಂ ಭಿನ್ನತ್ವಸಾಮ್ಯೋಕ್ತೇಃ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ ll

(###sudha --)

ನನ್ವತ್ರ ಭಿನ್ನತ್ವಸಾಮ್ಯಂ ಕಿಮರ್ಥಮುಪನ್ಯಸ್ತಮ್? ನಹಿ ಭಿನ್ನತ್ವಂ ಹೇತೂಕೃತಮಿತಿ। ಸತ್ಯಮ್। ಅಬಾಧಿತತ್ವದ್ಯೋತನಾರ್ಥಂ ಭಿನ್ನತ್ವಗ್ರಹಣಮ್। ವಿಭಿನ್ನವಸ್ತ್ವಭಾವೇ ಖಲ್ವಿಹ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಬಾಧಿತಃ ಸ್ಯಾತ್। ಇಹ ತನ್ತುಪಟಯೋಃ ಸಮವಾಯ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯೋಽಪಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಪೂರ್ವಕ ಏವ ತನ್ತುಪಟಸಮವಾಯಸ್ಯೈತತ್ಕಾರಣತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಆಧಾರಾಧೇಯತಯಾ ಪ್ರತೀಯಮಾನಯೋಃ ಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯ ಪರೇಣ ಸಿಷಾಧಯಿಷಿತತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಸ್ಥಾಣುಶ್ಯೇನಯೋಃ ಸಂಯೋಗ ಇತ್ಯತ್ರ ಸಮವಾಯಾಸಿದ್ಧಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಇನ್ದ್ರಿಯಾರ್ಥಸನ್ನಿಕರ್ಷಾದಿನಾ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾಪತ್ತೇಶ್ಚ।

h ll ಸಮವಾಯಸ್ಯಾಪಿ ಸಮವಾಯಾನ್ತರಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಅನವಸ್ಥಾಪ್ರಸಙ್ಗಃ, ಅಪಸಿದ್ಧಾನ್ತೋ ವಾ ll

(###sudha --)

ನನ್ವನವಸ್ಥಿತೇರಿತಿ ಸೂತ್ರಂ ಕಥಮ್? ಇತ್ಥಮ್ ಯದಿ ವ್ಯಭಿಚಾರಪರಿಹಾರಾಯ ಸಮವಾಯಸ್ಯಾಪಿ ಸಮವಾಯಾನ್ತರಮುಪೇಯತೇ। ತದಾಽನವಸ್ಥಿತಿರಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಇಹ ಕೇಚಿತ್ ಸಮವಾಯಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾಚಕ್ಷಾಣಾಃ, ಯತ ಇತಿ ಚ ವಿಷಯಸಪ್ತಮೀಂ ವ್ಯಾಚಕ್ಷಾಣಾಃ, ತತ್ಸ್ಥೇಮ್ನೋಽನುಮಾನಮಾಚಕ್ಷತೇ। ತೇಷಾಮಿಹಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಸಮ್ಬನ್ಧಪೂರ್ವಕತ್ವಂ ನಾಮ ತತ್ಪ್ರತೀತಿಪೂರ್ವಕತ್ವಮೇವ। ತನ್ಮತೇ ಸ್ಫುಟೈವಾನವಸ್ಥಾ।

ಯೇ ತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಾಂ ನಾಭ್ಯುಪಗಚ್ಛನ್ತಿ, ಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯ ಸತ್ತಾಮಾತ್ರೇಣೇಹಪ್ರತ್ಯಯಕಾರಣತ್ವಮಾಹುಃ, ತೇಷಾಮವಸ್ಥಿತಿಃ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ ತದ್ವಿರೋಧೋಽನವಸ್ಥಿತಿರಿತ್ಯನವಸ್ಥಿತಿಶಬ್ದೋಽಪಸಿದ್ಧಾನ್ತವಾಚೀ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯತೇ।

ಯದ್ವೇಹ ಕುಣ್ಡೇ ಬದರಾಣೀತಿವತ್ ಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯ ಪ್ರತೀತ್ಯೈವೇಹಪ್ರತ್ಯಯಕಾರಣತ್ವಾದತ್ರಾಪಿ ಪ್ರತೀತಿಮಾಪಾದ್ಯಾನವಸ್ಥೈವ ವಕ್ತವ್ಯಾ। ಕುಣ್ಡಬದರಸಂಯೋಗಸ್ಯ ಯೋಗ್ಯತಯಾ ಅವರ್ಜನೀಯತಯಾ ಪ್ರತೀತಿರ್ನೇಹಪ್ರತ್ಯಯಕಾರಣಮಿತಿ ಕುತ ಏಷಾ ಕಲ್ಪನಾ? ಸತ್ತಾಮಾತ್ರೇಣೇಹಪ್ರತ್ಯಯಕಾರಣತ್ವೋಪಪತ್ತೌ ಪ್ರತೀತೇರಪಿ ಕಾರಣತ್ವಕಲ್ಪಕಾಭಾವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸತ್ಯಪಿ ಸಂಯೋಗೇ ಕುತಶ್ಚಿದ್ ವ್ಯವಧಾನಾದಪ್ರತೀಯಮಾನೇ ನೇಹಬುದ್ಧಿರ್ಭವತಿ। ಭವತಿ ಚಾಸತ್ಯಪಿ ಸಂಯೋಗೇ ತದ್ವಿಪರ್ಯಯಾದಿತ್ಯನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಯೋಃ ಕಲ್ಪಕತ್ವಾತ್। ಸ್ವಸ್ವಾಮಿಭಾವಾದಯೋಽಪಿ ಹಿ ಜ್ಞಾತಾ ಏವ ಸಮ್ಬನ್ಧನಿಮಿತ್ತವ್ಯವಹಾರಹೇತವೋ ದೃಷ್ಟಾಃ, ನಾನ್ಯಥಾ। ನ ತೇ ಸಮ್ಬನ್ಧಾ ಅದ್ವಿಷ್ಠತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸಂಯೋಗಸ್ಯಾಪ್ಯದ್ವಿಷ್ಠತಾಯಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (721) ಕಿಞ್ಚೈವಂ ಸಮವಾಯೋಽಪಿ ನ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ ಸ್ಯಾತ್। ತಸ್ಯಾನಾಶ್ರಿತತ್ವಾಭ್ಯುಗಮಾತ್।

ನನ್ವೇವನ್ತರ್ಹಿ ನಾನೈಕಾನ್ತ್ಯಮ್, ಅನವಸ್ಥಯೈವ ಬಾಧಿತತ್ವೇನಾಬಾಧಿತೇಹಪ್ರತ್ಯಯತ್ವಸ್ಯ ತತ್ರಾವೃತ್ತೇರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅನವಸ್ಥಾಯಾಃ ಸಾಧ್ಯಬಾಧಕತ್ವೇನ ಸಾಧನಾಬಾಧಕತ್ವಾತ್। ಸಾಧ್ಯಬಾಧೇನೈವ ಸಾಧನಬಾಧನಾಭ್ಯುಪಗಮಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿನಿಶ್ಚಯೋತ್ತರಕಾಲೀನತ್ವಾತ್। ತನ್ತುಪಟಯೋಃ ಸಮವಾಯ ಇತಿ ಪ್ರತೀತಿರಪಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಪೂರ್ವಿಕೈವ। ಕಿನ್ತ್ವಾರೋಪಿತ ಏವಾಸೌ ಸಮ್ಬನ್ಧ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅನವಸ್ಥಾನಿಸ್ತಾರಾತ್। ಆರೋಪಿತಸಮ್ಬನ್ಧಪೂರ್ವಕತ್ವಂ ಹಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಾರೋಪಪೂರ್ವಕತ್ವಮೇವ, ಪ್ರತೀತೌ ಚೇಹಾನವಸ್ಥೋಕ್ತೇತಿ ಕಥಂ ತನ್ನಿಸ್ತಾರಃ? ಕಿಞ್ಚೈವಂ ವದತಾ ಸತ್ತಯೈವ ಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯ ಕಾರಣತ್ವಮಿತಿ ಮತಂ ತ್ಯಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್।

ಅಪಿಚಾಬಾಧಿತೋಽಪೀಹಪ್ರತ್ಯಯೋ ಯದಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಾರೋಪಮಾತ್ರೇಣ ಭವೇತ್, ತದಾ ತನ್ತುಪಟಾದಾವಪಿ ಕಿಂ ನ ಭವೇದಿತಿ ಸಮವಾಯಾಸಿದ್ಧಿಃ। ಕ್ವಚಿತ್ ಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಕ್ವಚಿದಾರೋಪಃ ಕುತ್ರಾಪ್ಯಭಾವೇ ತದಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸ್ಥಾಣುಶ್ಯೇನಯೋಃ ಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಸಮವಾಯೇಽಪಿ ಸಮವಾಯಾನ್ತರಾರೋಪೋ ನ ಸ್ಯಾತ್ ಸಮವಾಯಾನ್ತರಸ್ಯ ಕ್ವಾಪ್ಯಸಮ್ಭವಾತ್। ಸಮವಾಯೇ ಭೇದ ಏವಾಽರೋಪ್ಯತೇ ನ ಸಮವಾಯಾನ್ತರಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಾವನ್ಮಾತ್ರೇಣೇಹಪ್ರತ್ಯಯಾಯೋಗಾತ್। ಸಮ್ಬನ್ಧಿಸಮ್ಬನ್ಧಭಾವೋಽಪ್ಯಾರೋಪ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತರ್ಹಿ ತನ್ತುಪಟಾದಾವಪಿ ತದಾರೋಪಮಾತ್ರೇಣೇಹಪ್ರತ್ಯಯೋಪಪತ್ತೌ ಕಿಂ ಸಮವಾಯೇನೇತಿ।

h ll ಸಮವಾಯಸ್ಯ ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ದ್ರವ್ಯಸ್ಯೈವ ತಥಾತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇನಾಭಿಮತಸಿದ್ಧೇಃ ಸಮವಾಯಕಲ್ಪನಾಯೋಗ ll

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನು ಸಮವಾಯೇಽಪೀಹೇದಮಿತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಸಮವಾಯಾಧೀನ ಏವ। ನಚಾಪಸಿದ್ಧಾನ್ತೋಽನವಸ್ಥಾ ವಾ। ತಸ್ಯೈವ ಸಮವಾಯಸ್ಯ ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕತ್ವಾತ್। ಯ ಏವ ಹಿ ಸಮವಾಯೋಽವಯವಾದಿಷ್ವವಯವ್ಯಾದೀನಾಂ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ, ಸ ಏವಾವಯವಾವಯವ್ಯಾದಿಷ್ವಾತ್ಮನಃ ಸಮ್ಬನ್ಧ ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕ್ಯತೇ -- ಸ ಇತಿ।

p**p

ಸ ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕಶ್ಚೇತ್ ಸ್ಯಾದ್ದ್ರವ್ಯಮೇವ ತಥಾ ನ ಕಿಮ್ ॥91॥**

(###sudha --)

ಸಃ ಅವಯವಾವಯವ್ಯಾದಿಸಮವಾಯಃ। ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಕಿಂ ಸಮವಾಯೇನ? ದ್ರವ್ಯಸ್ಯೈವ ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕತ್ವೋಪಪತ್ತೇರಿತಿ ಪರಿಹರತಿ ದ್ರವ್ಯಮೇವೇತಿ। ತರ್ಹೀತಿ ಶೇಷಃ, ತಥಾ ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕಮ್। ಕಿಂ ಕಸ್ಮಾತ್।

ಅಯಮಾಶಯಃ ಯದೀಹೇದಮಿತಿ ಬುದ್ಧಿರ್ನಾವಶ್ಯಂ ಸ್ವಾತಿರಿಕ್ತಸಮ್ಬನ್ಧಸಾಪೇಕ್ಷಾ, ಕ್ವಚಿತ್ ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕತ್ವಾತ್, ತರ್ಹಿ ದ್ರವ್ಯಗುಣಾದೀನಾಮಿಹೇದಮಿತಿ ಪ್ರತ್ಯಯೋಽಪಿ ನಾತಿರಿಕ್ತಸಮ್ಬನ್ಧಾಧೀನೋಽಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಃ। ದ್ರವ್ಯಸ್ಯೈವ ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕತಯಾಽಪಿ ತದುಪಪತ್ತೇರಿತಿ। ಸಮವಾಯಃ ಸಮ್ಬನ್ಧಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್ ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕಃ, ನ ದ್ರವ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತದಸಿದ್ಧೌ ಸಮ್ಬನ್ಧತ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯಸಿದ್ಧೇಃ। ಸಂಯೋಗಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕತಾಪತ್ತೇಶ್ಚ। ತಸ್ಯಾನಿತ್ಯತ್ವಾನ್ನೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸಮವಾಯನಿತ್ಯತ್ವಸ್ಯಾಸಿದ್ಧೇರಿತಿ।

h॥ ಸಮವಾಯತದ್ಧರ್ಮಾಣಾಂ ಸವಿಶೇಷಾಭೇದಸ್ಯಾವಶ್ಯಮಭ್ಯುಪಗಮನೀಯತ್ವೇನ

ಗುಣಕ್ರಿಯಾದೀನಾಮೇವ ದ್ರವ್ಯವಿಶೇಷತ್ವಮಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತಾಮ್, ಲಾಘವಾತ್॥

(###sudha --)

ಏವಂ ದ್ರವ್ಯಾದ್ ಗುಣಾದೀನಾಮತ್ಯನ್ತಭೇದೇಽಪಿ ನ ತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧಃ ಸಮವಾಯಲಕ್ಷಣೋಽಪರಃ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ, ಸಮವಾಯವದ್ ದ್ರವ್ಯಸ್ಯೈವ ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ ಕಲ್ಪನಾಲಾಘವಾಚ್ಚೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಇದಾನೀಂ ಗುಣಾದೀನಾಂ ದ್ರವ್ಯಾದತ್ಯನ್ತಭೇದಾಭಾವಾಚ್ಚ ನ ಸಮವಾಯಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯಾಶಯವಾಂಸ್ತದತ್ಯನ್ತಭೇದೇ ಪರೋಪನ್ಯಸ್ತಾನ್ ಹೇತೂನಪಾಕರ್ತುಂ ಉಪೋದ್ಘಾತಂ ತಾವದಾಹ -- ವಿಶೇಷ ಇತಿ।

p**p

ವಿಶೇಷಸ್ತದ್ಗತತ್ವಾದಿರ್ಯದ್ಯಭಿನ್ನೇಽವಸೀಯತೇ।

ಗುಣಕ್ರಿಯಾದಿರೂಪಸ್ಯ ನಿಷೇಧಃ ಕೇನ ಹೇತುನಾ ॥92॥**

ದ್ರವ್ಯಮೇವ ತತೋಽನನ್ತವಿಶೇಷಾತ್ಮತಯಾ ಸದಾ।

ನಾನಾವ್ಯವಹೃತೇರ್ಹೇತುಃ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥93॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಭಿನ್ನೇ ಸಮವಾಯ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಅವಸೀಯತೇ ಅಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ಯಾವತ್। ಗುಣಕ್ರಿಯಾದಿರೂಪಸ್ಯ ವಿಶೇಷಸ್ಯೇತಿ ಶೇಷಃ। ಕೇನ ಹೇತುನಾ ನ ಕೇನಾಪಿ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸಮವಾಯೇ ತಾವದವಯವಾವಯವ್ಯಾದಿಗತತ್ವಮಙ್ಗೀಕೃತಮ್। "ಆಶ್ರಿತತ್ವಂ ಚಾನ್ಯತ್ರ ನಿತ್ಯದ್ರವ್ಯೇಭ್ಯಃ" ಇತಿ ವಚನಾತ್। ನಚಾನಿತ್ಯದ್ರವ್ಯಗುಣಕರ್ಮಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಾಣಾಮಿವ ಸಮವಾಯಸ್ಯ ತದ್ಗತತ್ವಂ ನಾಮ ಸಮವಾಯಲಕ್ಷಣವೃತ್ತಿಃ ಸಮ್ಭವತಿ। ತಸ್ಯಾಭಿನ್ನತ್ವಾತ್। ಅತಸ್ತದ್ಗತತ್ವಂ ನಾಮ ಸಮವಾಯಸ್ವರೂಪಮೇವೇತ್ಯಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯಮ್। ಪರತನ್ತ್ರತಯೋಪಲಬ್ಧಿತಸ್ತದ್ಗತತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯಾಃ ಸಮವಾಯಧರ್ಮತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ತದ್ವಿಷಯತ್ವಾತ್ ತದ್ಧರ್ಮತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ವಿಷಯತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಸಮವಾಯಸ್ವರೂಪಾನತಿರೇಕಾತ್।

ಏವಮಸ್ತಿತ್ವಾಭಿಧೇಯತ್ವಜ್ಞೇಯತ್ವಸಮ್ಬನ್ಧತ್ವಾದಯೋಽಪಿ ಸಮವಾಯೇಽಭ್ಯುಪಗತಾಃ ನ ಸಮವಾಯಸ್ವರೂಪಾದ್ ಭಿದ್ಯನ್ತೇ। ಭೇದೇ ಹಿ ತೇಷಾಂ ಸಮವಾಯೇನ ಸಮ್ಬನ್ಧೋ ವಕ್ತವ್ಯಃ। ಅನ್ಯಥಾ ಕಥಮೇತೇ ತತ್ರ ಸ್ಯುಃ? ನಚ ಸಮ್ಬನ್ಧೋ ಯುಕ್ತಃ, ಸಂಯೋಗಸ್ಯ ಗುಣತ್ವೇನ ದ್ರವ್ಯಮಾತ್ರವೃತ್ತೇಃ, ಸಮವಾಯಸ್ಯ ಚಾಭಿನ್ನತ್ವಾತ್। ತತ್ರ ಪೃಚ್ಛಾಮಃ ಸಮವಾಯಸ್ಯ ತದ್ಗತತ್ವಾದಿಧರ್ಮಾಣಾಂ ಚಾಭೇದೇ ಕಥಮಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಂ, ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಭಾವಃ, ಷಷ್ಠೀಪ್ರಯೋಗೋ, ಜ್ಞಾತತ್ವಾಜ್ಞಾತತ್ವಮ್, ಏಕತ್ವಾನೇಕತ್ವಮಿತ್ಯಾದಿ ಯುಜ್ಯತ ಇತಿ। ನಹ್ಯತ್ರೋಪಚಾರಾದಿಕಲ್ಪನಾ ಯುಕ್ತಾ। ಮುಖ್ಯಪ್ರಯೋಗಾದೇರದರ್ಶನಾತ್। ನ ತದ್ಗತತ್ವಾದಿ ಸಮವಾಯತನ್ಮಾತ್ರಂ, ಯೇನಾನುಪಪತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ಕಿನ್ತು ಸಮವಾಯಾಭಿನ್ನಮಪಿ ತದ್ವಿಶೇಷಾತ್ಮಕಮ್। ಅತೋ ವ್ಯಪದೇಶಭೇದಾದಿ ಯುಜ್ಯತೇ। ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಭೇದಪ್ರತಿನಿಧಿತ್ವಾದಿತ್ಯೇವಾಗತಿಕತಯಾ ತತ್ರ ಸಮಾಧಿರಭಿಧಾನೀಯಃ। ತಥಾಚ ಯದ್ಯಭಿನ್ನೇಽಪಿ ಸಮವಾಯೇ ತದ್ಗತತ್ವಾದಿವಿಶೇಷೋಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ ತದಾ ಗುಣಕ್ರಿಯಾದಿಕಮಪಿ ದ್ರವ್ಯಸ್ವರೂಪಮೇವ ಸದ್ವಿಶೇಷಾತ್ಮಕಂ ಭವತು, ನತು ತನ್ಮಾತ್ರಮ್। ಸಮವಾಯಧರ್ಮಾಸ್ತದ್ವಿಶೇಷಾಃ, ಗುಣಾದಯಸ್ತು ನ ದ್ರವ್ಯವಿಶೇಷಾ ಇತ್ಯತ್ರ ವಿಶೇಷಹೇತ್ವಭಾವಾದಿತಿ।

ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯೇವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ದ್ರವ್ಯಮೇವೇತಿ। ಸಮವಾಯಧರ್ಮವದ್ ಗುಣಾದೀನಾಂ ದ್ರವ್ಯವಿಶೇಷತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಅನನ್ತಶಬ್ದೋ ಯತ್ರ ಯಾವನ್ತೋ ವ್ಯವಹಾರಾಸ್ತಾವತಾಮುಪಲಕ್ಷಕಃ। ನಾನಾವ್ಯವಹೃತೇಃ ವ್ಯಪದೇಶಭೇದಾದೇರಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಗುಣಗುಣ್ಯಾದೇರತ್ಯನ್ತಭೇದೇ ಸಿದ್ಧೇ ಹಿ ತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧಃ ಸಮವಾಯಃ ಸಿಧ್ಯತಿ। ಗುಣಗುಣ್ಯಾದ್ಯತ್ಯನ್ತಭೇದಸ್ತು ನ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಃ। ತಥಾಹಿ ನ ತಾವತ್ ತತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ಗವಾಶ್ವಾದಿವದನುಪಲಮ್ಭಾತ್। ಅತೋ ಗುಣಗುಣಿನಾವತ್ಯನ್ತಭಿನ್ನೌ, ಅಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಾತ್; ಘಟಪಟವದಿತ್ಯಾದ್ಯನುಮಾನಮೇವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ತಚ್ಚ ಅನೈಕಾನ್ತಿಕಮ್। ಸಮವಾಯಸ್ಯ ತದ್ಧರ್ಮಾಣಾಂ ಚ ಭೇದಾಭಾವೇಽಪ್ಯಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಾದನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಂ ಚ। ಯಥಾ ಸಮವಾಯೇ ತದ್ಗತತ್ವಾದಿಧರ್ಮಾಣಾಂ ಭೇದಾಭಾವೇಽಪಿ ವಿಶೇಷಾಪರನಾಮಕಾತ್ ಸ್ವಭಾವವಿಶೇಷಾದೇವಾಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿಕಮುಪಪಾದನೀಯಮ್, ಗತ್ಯನ್ತರಾಭಾವಾತ್, ತಥಾ ಗುಣಗುಣ್ಯಾದೀನಮತ್ಯನ್ತಾಭೇದೇಽಪಿ ಗುಣಾದೀನಾಂ ದ್ರವ್ಯವಿಶೇಷತ್ವೇ ತದ್ ದ್ರವ್ಯಮೇವ

ವಿಶೇಷಶಕ್ತ್ಯೈವಾಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿವ್ಯವಹಾರಹೇತುರ್ಭವಿಷ್ಯತಿ। ತಥಾಚ ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾದಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಂ ಹೇತೂನಾಮಿತಿ।

h॥ ಗುಣಗುಣ್ಯಾದ್ಯತ್ಯನ್ತಭೇದಸಾಧಕಹೇತೂನಾಂ ವ್ಯಭಿಚರಿತತ್ವಮ್, ಅಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಂ ಚ॥

(###sudha --)

ಯದ್ವಾ, “ವಿಶೇಷಸ್ತದ್ಗತತ್ವಾದಿಃ” ಇತ್ಯನೇನೈವ ಗುಣಗುಣ್ಯಾದ್ಯತ್ಯನ್ತಭೇದಸಾಧಕಾನಾಂ ಹೇತೂನಾಮನೈಕಾನ್ತ್ಯಾಪ್ರಯೋಜಕತ್ವೇ ವರ್ಣಿತೇ। ಯದಿ ತದ್ಗತತ್ವಾದಿಧರ್ಮಾಭಿನ್ನೇ ಸಮವಾಯೇ ತದ್ಗತತ್ವಾದಿವಿಶೇಷೋಽಭ್ಯುಪೇಯತೇ, ವಿಶೇಷೇಣೈವ ಚ ವ್ಯವಹಾರಾ ನಿರ್ವಹಿಷ್ಯನ್ತೇ, ತದಾ ವ್ಯಪದೇಶಭೇದಾದಿಹೇತೂನಾಂ ವ್ಯಭಿಚಾರಾನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿಭ್ಯಾಂ ಆಭಾಸತ್ವಾತ್ ಕೇನ ಹೇತುನಾ ದ್ರವ್ಯಸ್ಯ ಗುಣಕ್ರಿಯಾದಿರೂಪಸ್ಯ ಗುಣಕ್ರಿಯಾದಿಸ್ವರೂಪತ್ವಸ್ಯ ನಿಷೇಧಃ ಕರಿಷ್ಯತೇ? ಗುಣಗುಣ್ಯಾದ್ಯತ್ಯನ್ತಭೇದಃ ಕೇನ ಹೇತುನಾ ಸಾಧಯಿಷ್ಯತ ಇತಿ ಯಾವತ್।

ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿಮೇವ ಪ್ರಕಟಯನ್ನುಪಸಂಹರತಿ -- ದ್ರವ್ಯಮೇವೇತಿ। ಸಮವಾಯವದಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಮತ್ರಾಪಿ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ಯಥಾ ಸಮವಾಯಸ್ಯ ತದ್ಗತತ್ವಾದಿವಿಶೇಷಾತ್ಮತಯಾ ವ್ಯಪದೇಶಭೇದಾದಿವ್ಯವಹಾರಹೇತುತ್ವಮ್, ತಥಾ ದ್ರವ್ಯಮೇವ ಘಟಾದಿಕಂ ಗುಣಕ್ರಿಯಾದ್ಯನನ್ತವಿಶೇಷಾತ್ಮತಯಾ ನಾನಾವ್ಯವಹೃತೇರ್ಹೇತುರ್ಭವತೀತಿ।

h॥ ಗುಣಗುಣ್ಯಾದಿಭೇದವ್ಯವಹಾರಾಣಾಂ ಗೌಣತ್ವಕಲ್ಪನಾನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೌಪಚಾರಿಕತ್ವಂ ವಾ ಭ್ರಾನ್ತಿಮೂಲತ್ವಂ ವಾ ವ್ಯವಹಾರಣಾಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ಹೇತೂನಾಂ ದೂಷಣಂ ಶಕ್ಯಮ್। ತತ್ ಕಿಂ ವಿಶೇಷಾಙ್ಗೀಕಾರೇಣ? ನೈವಂ ಶಕ್ಯಮ್। ಔಪಚಾರಿಕತ್ವಾದೌ ಹಿ ಕದಾಚಿನ್ಮುಖ್ಯೋ ವ್ಯವಹಾರಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಹಿ ತೀರಾದೌ ಸದಾ ಗಙ್ಗಾದಿವ್ಯವಹಾರೋಽಸ್ತಿ। ನಚೈವಂ ಪ್ರಕೃತೇ। ಸದೈವಾಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಾದೇಃ ಸತ್ತ್ವಾತ್। ಯದಾಽಪ್ಯಭೇದಬೋಧಾಯ ರೂಪಮೇವ ಘಟ ಇತಿ ವಾ, ವಿಜ್ಞಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವಾ ವ್ಯವಹ್ರಿಯತೇ ತದಾಽಪಿ ನ ಪರ್ಯಾಯತಾಮುಪೇತ್ಯ, ತಥಾಽನನುಭವಾತ್। ಅತೋ ವಕ್ತವ್ಯಮೇವಾತ್ರ ನಿಮಿತ್ತಮ್। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಸದೇತಿ।

h॥ ಗುಣಕ್ರಿಯಾದೀನಾಂ ದ್ರವ್ಯವಿಶೇಷತ್ವಾಙ್ಗೀಕೃತೌ ವ್ಯಾಹತಿಮಾಶಯ ಪರಿಹಾರಕಥನಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವನನ್ತವಿಶೇಷಾತ್ಮಕಮೇಕಮೇವ ದ್ರವ್ಯಮಿತಿ ವ್ಯಾಹತಮಿತಿ ಚೇತ್, ಕಿಂ ಮಾತಾ ವನ್ಧ್ಯೇತಿವತ್ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ವಿರೋಧಃ, ಕಿಂವಾ ಕೃತಕಂ ನಿತ್ಯಮಿತಿವದ್ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಯತೋಽನನ್ತತ್ವಂ ಸಙ್ಖ್ಯಾವಿಶೇಷಃ, ಏಕತ್ವಂ ಚಾಭೇದಃ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಯತ್ರಾನೇಕತ್ವಂ ತತ್ರಾವಶ್ಯಂ ಭೇದ ಇತಿ ವ್ಯಾಪ್ತೌ ಹಿ ಸ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ಭೇದಪ್ರತಿನಿಧಿನಾ ವಿಶೇಷೇಣೈವ ಅನೇಕತ್ವಸಙ್ಖ್ಯಾನಿರ್ವಾಹಾದಿತ್ಯಾಹ -- ಅನನ್ತತ್ವಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

|| || || || || || || || || ||ಅನನ್ತತ್ವಂ ವಿಶೇಷತಃ||93||**

(###sudha --)

ಈಶ್ವರಾಖ್ಯದ್ರವ್ಯವಿಶೇಷಾಣಾಮನನ್ತತ್ವಮ್, ಅನ್ಯತ್ರಾನೇಕತ್ವಮಿತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಅತ್ರಾಪಿ ಸಮವಾಯವದಿತಿ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ। ಏಕ ಏವ ಹಿ ಸಮವಾಯೋಽನೇಕಧರ್ಮಾತ್ಮಕೋಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ।

h|| ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ ನಾನವಸ್ಥಾಪ್ರಸಙ್ಗಃ||

(###sudha --)

ನನ್ವಯಂ ನಾನಾವ್ಯವಹಾರನಿರ್ವಾಹಹೇತುರ್ವಿಶೇಷೋ ಯದಿ ದ್ರವ್ಯಾತ್ಮೈವ, ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ದ್ರವ್ಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷಃ ಸ್ಯಾತ್? ತದೀಯತಾಯಾ ಭೇದವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾತ್। ಮೈವಮ್। ವಿನಾಽಪಿ ಭೇದೇನ ತತ್ಪ್ರತಿನಿಧಿನಾ ವಿಶೇಷೇಣೈವ ವಿಶೇಷಸ್ಯ ತದೀಯತೋಪಪತ್ತೇಃ। ಏವನ್ತರ್ಹಿ ತಸ್ಯಾಪಿ ವಿಶೇಷಸ್ಯ ವಿಶೇಷತ್ವಸಿದ್ಧ್ಯೇ ವಿಶೇಷಾನ್ತರಮಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯನವಸ್ಥೇತ್ಯತ ಆಹ -- ವಿಶೇಷಶ್ಚೇತಿ।

ವಿಶೇಷಶ್ಚ ವಿಶೇಷೀ ಸಃ ಸ್ವೇನೈವ ಸಮವಾಯವತ್।

ಯಥಾ ಸಮವಾಯಃ ಸ್ವೇನೈವ ಸಮವಾಯೀ, ನ ಸಮ್ಬನ್ಧಾನ್ತರೇಣೇತ್ಯಭ್ಯುಪಗಮ್ಯಾನವಸ್ಥಾ ಪರೇಣ ಪರಾಕ್ರಿಯತೇ, ತಥಾ ಸ ದ್ರವ್ಯೇಽನೇಕವ್ಯವಹಾರನಿರ್ವಾಹಹೇತುರ್ವಿಶೇಷಶ್ಚ ಸ್ವೇನೈವ ವಿಶೇಷೀ ನ ಪುನರ್ವಿಶೇಷಾನ್ತರೇಣ। ಅತೋ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ದೋಷ ಇತಿ। ಸಮವಾಯವದಿತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಸತ್ತಾನ್ತ್ಯವಿಶೇಷವಚ್ಚೇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಯಥಾ ದ್ರವ್ಯಗುಣಕರ್ಮಸು ಸದ್ವ್ಯವಹಾರಹೇತುಃ ಸತ್ತಾ ಸ್ವೇನೈವ ಸತೀ ಸ್ವೀಕೃತಾ, ಯಥಾಚ ನಿತ್ಯದ್ರವ್ಯೇಷ್ವತ್ಯನ್ತವ್ಯಾವೃತ್ತಿಪ್ರತ್ಯಯೇ ಹೇತುರನ್ತ್ಯೋ ವಿಶೇಷಃ ಸ್ವೇನೈವಾತ್ಯನ್ತವ್ಯಾವೃತ್ತಃ, ತಥೈವೇತಿ।

h|| ಗುಣಗುಣ್ಯಾದೀನಾಂ ಭೇದೇ ಅಭೇದೇ ವಾ ಸಮವಾಯವಿಶೇಷಾನ್ಯತರಾಙ್ಗೀಕಾರೇಣ ದೋಷಪರಿಹಾರಸಮ್ಭವೇಽಪಿ

ಲಾಘವಾದಭೇದಪಕ್ಷ ಏವಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ನ ಭೇದಪಕ್ಷಃ||

(###sudha --)

ಅಥಾಽಪಿ ಸ್ಯಾತ್। ಗುಣಗುಣ್ಯಾದಿಭೇದಮಭ್ಯುಪಗಚ್ಛತಾ ಮಯಾ ಇಹೇದಮಿತಿ ವ್ಯವಹಾರನಿರ್ವಾಹಾಯ ಸಮವಾಯೋಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತಸ್ಯ ಚಾನವಸ್ಥಾಪರಿಹಾರಾಯ ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕತ್ವಮ್। ಅಭೇದಂ ಚಾಭ್ಯುಪಗಚ್ಛತಾ ತ್ವಯಾಽಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದವಾಚ್ಯತಾದಿಸಿದ್ಧ್ಯೇ ವಿಶೇಷೋಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತಸ್ಯ ಚಾನವಸ್ಥಾನಿರಾಸಾಯ ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕತ್ವಮಿತಿ ಪಕ್ಷದ್ವಯೇ ಸಮಾನೇ ಕೋ ವಿಶೇಷೋಽಭೇದಪಕ್ಷೇ, ಯೇನ ಸ ಪರಿಗೃಹ್ಯತೇ? ಸಮವಾಯಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ಸಮಂ ವಿಶೇಷೇಽಪಿ। ಅಪರ್ಯಾಯವ್ಯವಾಹಾರಾದಿನಾ ಸ ಸಿದ್ಧ ಇತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಸಮವಾಯೋಽಪೀಹೇದಮಿತ್ಯಾದಿನಾ ಸಿದ್ಧ ಇತಿ ತುಲ್ಯಮ್। ತದನೈಕಾನ್ತಿಕಮಿತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಚೇತ್, ಅಪರ್ಯಾಯವ್ಯವಹಾರಾದಿಕಮಪಿ ಘಟಪಟಾದಾವನೈಕಾನ್ತಿಕಮಿತಿ ಸಮಾನಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಸ್ತು ತರ್ಹಿ ಗುಣಗುಣ್ಯಾದಿಭೇದೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವೋ ವಿಶೇಷ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಭೇದೇಽಪಿ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್। ಗವಾಶ್ವಾದಿವದ್ ವಿವೇಕೇನಾನುಪಲಮ್ಭೋ ಅಭೇದೇ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ವ್ಯಪದೇಶಭೇದಾದಿ ಭೇದೇ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತೀತಿ ಸಮಾಧಿಸಾಮ್ಯಮ್। ತದ್ ವ್ಯಭಿಚಾರಾನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿಭ್ಯಾಂ ನಿರಸ್ತಮಿತಿ ಚೇತ್, ಅಭೇದಪ್ರಮಾಣಮಪಿ ತಾದೃಗೇವ। ತಸ್ಯಾಪಿ ಕ್ಷೀರನೀರಾದೌ ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ಅಯುತಸಿದ್ಧತ್ವೇನಾನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧೇಶ್ಚ। ತಸ್ಮಾನ್ನಿರ್ನಿಮಿತ್ತೋಽಯಮಭೇದಪಕ್ಷಪಾತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಕಲ್ಪನೇತಿ।

p**pಕಲ್ಪನಾಗುರುತಾದೋಷಾತ್ ಪದಾರ್ಥಾನ್ತರತಾ ನಹಿ ॥94॥**

(###sudha --)

ಪದಾರ್ಥಾನ್ತರತಾ ಗುಣಗುಣ್ಯಾದೀನಾಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಯದ್ಯಪಿ ಭೇದಾಭೇದಪಕ್ಷಯೋಃ ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕಸಮವಾಯವಿಶೇಷಾಙ್ಗೀಕಾರೇಣ ಸಾಮ್ಯಮ್, ತಥಾಽಪಿ ಭೇದಪಕ್ಷೇ ಕಲ್ಪನಾಗುರುತಾದೋಷಾತ್ ಗುಣಗುಣ್ಯಾದೀನಾಂ ಪದಾರ್ಥಾನ್ತರತಾ ನಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ। ಕಲ್ಪನಾಲಾಘವಾದಭೇದ ಏವೋಪೇಯತ ಇತಿ।

h॥ ಗುಣಗುಣ್ಯಾದೀನಾಂ ಭೇದಪಕ್ಷೇ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಕಥಂ ಭೇದವಾದೇ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಕಲ್ಪಯಿತ್ವೇತಿ।

p**p

ಕಲ್ಪಯಿತ್ವಾ ಸ ಪದಾರ್ಥಾನ್ ಸಾಭಾವಾನಪಿ ಕೇವಲಮ್।

ಏಕಸ್ಮಿನ್ ಸ ವಿಶೇಷಶ್ಚೇತ್ ಕಿಂ ಪೂರ್ವಂ ತಸ್ಯ ವಿಸ್ಮೃತಿಃ ॥95॥**

(###sudha --)

ಕೇವಲಮಿತ್ಯೇತತ್ ಷಡಿತ್ಯನೇನೈಕಸ್ಮಿನ್ನಿತ್ಯನೇನ ಚ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ಏಕಸ್ಮಿನ್ ಸಮವಾಯೇ, ಸಃ ವಿಚಿತ್ರವ್ಯವಹಾರಹೇತುಶ್ಚೇದಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಕಿಂ ಕಸ್ಮಾತ್। ಪೂರ್ವಂ ದ್ರವ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ತಸ್ಯ ವಿಶೇಷಸ್ಯ।

ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ವ್ಯಪದೇಶಭೇದಾದಿಪ್ರಮಾಣಮವಲಮ್ಬ್ಯ ವೈಶೇಷಿಕಾದಿಭಿರ್ದ್ರವ್ಯಾದಯೋ ಭಾವಪದಾರ್ಥಾಃ ಷಡೇವ, ಅಭಾವೋಽಪಿ ಸಪ್ತಮ ಇತಿ ಕಲ್ಪಿತಮ್। ಸಮವಾಯೇ ಪ್ರತೀತಂ ತದ್ಗತತ್ವಾದಿಕಂ ತು ನ ಸಮವಾಯಾತಿರಿಕ್ತಮ್। ಕಿನ್ತು ಸ್ವಭಾವಭೇದಾಪರನಾಮ್ನಾ ವಿಶೇಷೇಣೈವ ತತ್ರ ವ್ಯಪದೇಶಭೇದಾದ್ಯುಪಪತ್ತಿರಿತಿ ಚ। ತತ್ರಾನ್ತತೋಽಪ್ಯಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯೇನ ವ್ಯಪದೇಶಭೇದಾದಿನಿರ್ವಾಹಕೇಣ ವಿಶೇಷೇಣೈವ ದ್ರವ್ಯೇಽಪಿ ತನ್ನಿರ್ವಾಹೋ ವಕ್ತವ್ಯಃ। ಸಪ್ತಪದಾರ್ಥೀನಿರೂಪಣಂ ನ ಕರ್ತವ್ಯಮ್। ಯದ್ವಾ ದ್ರವ್ಯವತ್ ಸಮವಾಯೇಽಪಿ ತದ್ಗತತ್ವಾದೀನಾಂ ಭೇದ ಏವ ಸ್ವೀಕಾರ್ಯಃ। ತೇಷಾಂ ಚ ದ್ರವ್ಯಾದಿಷ್ವನ್ತರ್ಭಾವಾಸಮ್ಭವೇ ಸಪ್ತಪದಾರ್ಥನಿಯಮಸ್ತ್ಯಾಜ್ಯಃ। ವಿಶೇಷಕಾರಣೇನ ವಿನಾ ಕ್ವಚಿದ್ ಭೇದಸ್ಯ ಕ್ವಚಿದ್ ವಿಶೇಷಸ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ಕಥಂ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಂ ನ ಸ್ಯಾತ್? ತದಭಾವೇ ವಾಽಭೇದವಾದೇ ಕಥಂ ಕಲ್ಪನಾಲಾಘವಂ ನ ಭವೇದಿತಿ। ಭೇದಪ್ರತೀತ್ಯಪ್ರತೀತಿಭ್ಯಾಂ ವಿಶೇಷ ಇತ್ಯಾದಿ ತು ನಿರಾಕರಿಷ್ಯತೇ। ಅತ್ರ ದ್ವಿಧಾಕಲ್ಪನಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥೇನೈವ ಪೂರ್ವಾರ್ಧೇನ ಸಮವಾಯೇ

ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಅಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯತಾಽಪಿ ಸಮರ್ಥಿತಾ ವೇದಿತವ್ಯಾ। ಅತ ಏವ ಕೇವಲಶಬ್ದಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಸಪ್ತೈವ ಹಿ ಪದಾರ್ಥಾಃ। ನಚ ತೇಷು ಸಮವಾಯಧರ್ಮಾಣಾಮನ್ತರ್ಭಾವಃ ಸಮ್ಭವತೀತಿ ವಿಶೇಷಾ ಏವ ತೇಽಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯಾ ಇತಿ।

h ll ಸಮವಾಯಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಂ ಸರ್ವಥಾಽಙ್ಗೀಕಾರ್ಯೇಣ ವಿಶೇಷೇಣೈವ ಗುಣಗುಣ್ಯಾದಿವ್ಯಪದೇಶಭೇದಾದ್ಯುಪಪತ್ತೌ ದ್ರವ್ಯಭೇದಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ಸಮವಾಯ ಏವ ಏಕಸ್ಮಿನ್ ವಿಶೇಷಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಮಿತಿ ಭೇದಮತಮಪಹಾಯಾಭೇದಪಕ್ಷಪಾತಃ ಕ್ರಿಯತೇ। ಕಿನ್ತು ಸಮವಾಯೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾದಪಿ।

ತಥಾಹಿ ನ ತಾವತ್ ತತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್। ಕುಣ್ಡದಧ್ನೋಃ ಸಂಯೋಗ ಇತಿವತ್ ತನ್ತುಪಟಯೋಃ ಸಮವಾಯ ಇತ್ಯಪ್ರತೀತೇಃ। ಸಮ್ಬನ್ಧಪ್ರತೀತಿರೇವ ತತ್ಪ್ರತೀತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯಾ ಅಸಮ್ಮತೇಃ।

ಏತೇನಾಯಂ ತನ್ತುಪಟಸಮ್ಬನ್ಧಪ್ರತ್ಯಯಶ್ಚಕ್ಷುರ್ಜನ್ಯಃ, ಅನನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧತದನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾನುವಿಧಾಯಿತ್ವಾತ್; ಪಟಪ್ರತ್ಯಯವತ್ಃ ಅಯಂ ತನ್ತುಪಟಯೋಃ ಸಮ್ಬನ್ಧೋ ಯೋಗಜಧರ್ಮಾಜನ್ಯಜನ್ಯಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಿಷಯಃ, ತನ್ತುಪಟಸಮ್ಬನ್ಧತ್ವಾತ್; ಏತತ್ತನ್ತುಪಟಾನ್ತರಸಂಯೋಗವದಿತಿ ಸಮವಾಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಾಸಾಧನಮಪ್ಯಪಾಸ್ತಮ್। ತನ್ತುಪಟಸಮ್ಬನ್ಧತತ್ಪ್ರತ್ಯಯಯೋಃ ಅಸಿದ್ಧ್ಯಾಽಽಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧೇಃ। ಸಮ್ಬನ್ಧಾಪ್ರತೀತೌ ತಸ್ಯ ತತ್ಪೂರ್ವಕತ್ವದರ್ಶನಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸಮವಾಯೋಽಸ್ತೀತ್ಯಾದೌ ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್।

h ll ಪರೋಕ್ತಸಮವಾಯಸಾಧಕಾನುಮಾನಾನಾಮಾಭಾಸತಾವ್ಯುತ್ಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ನಾಪ್ಯನುಮಾನಮ್, ಇಹೇದಮಿತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ದೂಷಿತತ್ವಾತ್। ಇಹ ಭೂತಲೇ ಘಟಾಭಾವ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಾಚ್ಚ। ಭಾವಮಾತ್ರವಿಷಯತ್ವೇನ ವಿಶೇಷಣಾದದೋಷ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಭಾವವದ್ ಭಾವೇಽಪ್ಯುಪಪತ್ತಾವನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧೇಃ। ಇಹ ಘಟೇ ಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಾಪರಿಹಾರಾಚ್ಚ। ಬಾಧಿತೋಽಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅನ್ಯಥಾಪ್ರತ್ಯಯಾನುಪಲಬ್ಧೇಃ।

ಏತೇನ ಜಾತ್ಯಾದಿಗೋಚರೋ ವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯವಹಾರಃ ಸಮ್ಬನ್ಧನಿಯತಃ, ಭಾವಮಾತ್ರವಿಷಯಾಬಾಧಿತವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯವಹಾರತ್ವಾತ್; ಸಘಟಂ ಭೂತಲಮಿತಿ ವ್ಯವಹಾರವದಿತ್ಯಪಾಸ್ತಮ್। ಜ್ಞಾತೋ ಘಟಃ, ಅಸ್ತಿ ಸಮವಾಯ ಇತ್ಯಾದೌ ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್।

ಏತೇ ತನ್ತವ ಏತತ್ಪಟಸಮ್ಬದ್ಧಾಃ, ಏತದಾಶ್ರಯತ್ವಾತ್; ಭೂತಲವತ್। ಅಯಂ ಪಟ ಏತತ್ತನ್ತುಸಮ್ಬದ್ಧಃ, ಏತದಾಶ್ರಿತತ್ವಾತ್; ಏತದಾಶ್ರಿತತೃಣಾದಿವದಿತ್ಯಪ್ಯಸತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತನ್ತುಪಟಯೋರಾಶ್ರಯಾಶ್ರಯಿಭಾವಾಸಿದ್ಧೇಃ। ಇಹ ತನ್ತುಷ್ವಯಂ ಪಟ ಇತಿ ವ್ಯವಹಾರಸಿದ್ಧತತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾತ್ ತತ್ಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಇಹ ಸಮವಾಯೇಽಸ್ತಿತ್ವಮಿತ್ಯಾದೌ ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್।

ಭೂತಲರೂಪಾದಯೋ ಭೂತಲಸಮ್ಬದ್ಧಾಃ, ಭೂತಲವಿಶೇಷಣತ್ವಾತ್; ಘಟವದಿತ್ಯಪಿ, ಭೂತಲವಿಶೇಷಣೇ ಜ್ಞಾನಂ ವ್ಯಭಿಚಾರಾದಯುಕ್ತಮ್।

ಇಹ ತನ್ತುಷು ಪಟ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರತ್ಯಯ ಏತಜ್ಜನಕಸಂಯೋಗತ್ವರಹಿತಸಮ್ಬನ್ಧಜನ್ಯಃ, ಇಹೇತಿಪ್ರತ್ಯಯತ್ವಾತ್; ಇಹ ಕುಣ್ಡೇ ಬದರಾಣೀತಿ ಪ್ರತ್ಯಯವತ್। ನಚ ಇಹ ಭೂತಲೇ ಘಟಾಭಾವ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ, ತತ್ರಾಪಿ ಚಕ್ಷುರ್ಭೂತಲಸಂಯೋಗಾದಿಜನ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾದಿತ್ಯಪಿ ನ ಯುಕ್ತಮ್, ಅಯಂ ಪಟ ಏತಜ್ಜನಕತನ್ತುತ್ವರಹಿತೋಪಾದಾನಜನ್ಯಃ, ಪಟತ್ವಾತ್; ಪಟಾನ್ತರವದಿತ್ಯಾಭಾಸಸಮಾನಯೋಗಕ್ಷೇಮತ್ವಾತ್।

ರೂಪಾದಯಃ ಸಮ್ಬನ್ಧವನ್ತಃ ಪ್ರಮೇಯತ್ವಾತ್; ಘಟವದಿತ್ಯಪ್ಯನುಪಪನ್ನಮ್, ಸಮವಾಯಾಭಾವಯೋರ್ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ತತ್ರಾಪಿ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವಾಭ್ಯುಪಗಮಾನ್ನೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯ ಪರೇಣ ಸಮ್ಬನ್ಧತ್ವಾನಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಅಙ್ಗೀಕಾರೇ ವಾ ತೇನೈವಾರ್ಥಾನ್ತರತ್ವಾತ್। ಮತುಬರ್ಥಸ್ಯಾಭಾವಾದ್ ಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಾಚ್ಚ।

ಸಮವಾಯಃ ಸ್ವೇನೈವ ಸಮ್ಬನ್ಧೀ ಇತ್ಯಾದಿ ನಿರಸ್ತಮ್।

ಇದಂ ಚಕ್ಷುರೇತಜ್ಜನ್ಯಸಂಯೋಗಜ್ಞಾನತ್ವರಹಿತಸಮ್ಬನ್ಧಜ್ಞಾನಜನಕಮ್, ಚಕ್ಷುಷ್ಟ್ವಾತ್; ಅನ್ಯಚಕ್ಷುರ್ವತ್ಃ ಅಹಂ ಮನ್ನಿಷ್ಠಸಂಯೋಗಜ್ಞಾನತ್ವರಹಿತಸಮ್ಬನ್ಧಜ್ಞಾನವಾನ್, ಆತ್ಮತ್ವಾತ್; ಆತ್ಮಾನ್ತರವತ್ಃ ಅಯಂ ಕಾಲ ಇದಾನೀನ್ತನಸಂಯೋಗಜ್ಞಾನತ್ವರಹಿತಸಮ್ಬನ್ಧಜ್ಞಾನವಾನ್, ಕಾಲತ್ವಾತ್; ಅನ್ಯಕಾಲವದಿತ್ಯಾದೀನಿ ಆಭಾಸಸಮಾನಯೋಗಕ್ಷೇಮತ್ವಾತ್, ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವಾದಿನಾಽರ್ಥಾನ್ತರತ್ವಾಚ್ಚಾಪಾಸ್ತಾನಿ।

ಸಂಯೋಗತ್ವಂ ಸಮ್ಬನ್ಧವ್ಯಾವೃತ್ತಮ್, ಜಾತಿತ್ವಾತ್; ಗೋತ್ವವದಿತಿ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಮ್। ಜಾತೇಃ ಪ್ರತಿವ್ಯಕ್ತಿನಿಯತತ್ವಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವೇನೈಕಸ್ಯ ಸಂಯೋಗತ್ವಸ್ಯ ಸಂಯೋಗಾನ್ತರಾದ್ ವ್ಯಾವೃತ್ತೇಃ, ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವಾದಿತೋ ವ್ಯಾವೃತ್ತೇಶ್ಚ।

ವಿವಾದಾಧ್ಯಾಸಿತಾ ಮೃತ್ ಘಟಸಮ್ಬದ್ಧಾ, ದ್ರವ್ಯತ್ವಾತ್; ಆಕಾಶವದಿತಿ ಚ ಘಟಾನ್ತರಸಂಯೋಗೇನಾರ್ಥಾನ್ತರಮ್। ಏತದ್ಘಟಸಮ್ಬದ್ಧೇತಿ ನಿರ್ದೇಶೇಽಪ್ಯೇತದ್ಘಟಸಮ್ಬನ್ಧಮಲಬ್ಧ್ವಾ ವಿನಷ್ಟದ್ರವ್ಯೇಽನೈಕಾನ್ತಿಕಮ್। ತತ್ರಾಪಿ ಪರಮ್ಪರಾಸಮ್ಬನ್ಧೋಽಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಮ್। ಮೃತ್ಸಂಯುಕ್ತಭೂತಲಸ್ಯ ಘಟಸಂಯುಕ್ತತ್ವಾತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತನ್ತುಪಟೌ ನಿತ್ಯಸಮ್ಬನ್ಧಸಮ್ಬದ್ಧೌ, ದ್ರವ್ಯತ್ವಾತ್; ಆಕಾಶವದಿತಿ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯವಿಕಲತ್ವಾದಪಾಸ್ತಮ್। ಸಂಯೋಗಃ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸಮ್ಬನ್ಧಾದ್ ಭಿನ್ನಃ, ಪ್ರಮೇಯತ್ವಾತ್; ಘಟವದಿತ್ಯತ್ರ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಪದೇನ ಸ್ವಾನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾ। ಏಕಸ್ಯ ಸಂಯೋಗಸ್ಯ ಸಂಯೋಗಾನ್ತರಾದ್ ಭಿನ್ನತ್ವಾತ್। ಸಂಯೋಗತ್ವರಹಿತತ್ವವಿವಕ್ಷಾಯಾಮಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತ್ವಮ್। ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವಾದಿನಾ ತತ್ಸಮಾಧಾನೇ ತೇನೈವ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಮ್।

ಅಯಂ ಸಂಯೋಗ ಏತದನ್ಯಸಂಯೋಗತ್ವರಹಿತಸಮ್ಬನ್ಧಾನ್ಯಃ, ಮೇಯತ್ವಾತ್; ಘಟವದಿತ್ಯಾದ್ಯಾಶ್ಚ ಆಭಾಸಸಮಾನಯೋಗಕ್ಷೇಮತ್ವಾದುಪೇಕ್ಷಣೀಯಾಃ। ತದೇವಂ ಸಮವಾಯೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾನ್ನ ಭೇದಪಕ್ಷೋಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ।

h ll ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧತ್ವಾದಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯತೋಽ೯೦

ನನೂಕ್ತಮತ್ರಾಭೇದಪಕ್ಷೋಽಪಿ ತರ್ಹಿ ನಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯೋ ವಿಶೇಷೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭವಾದಿತಿ, ತತ್ರಾಽಹ -- ಯೇನೇತಿ।

**ಯೇನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧೇನ ವ್ಯವಹಾರೋಽಖಿಲೋ ಭವೇತ್।

**ಭಾವಾಭಾವವಿಭಾಗೇನ ಯಂ ವಿನಾ ನ ಕಥಞ್ಚನ।

ಏತಾದೃಶೇ ವಿಶೇಷೇಽಸ್ಮಿನ್ ಕೋ ದ್ವೇಷೋ ವಾದಿನಾಂ ಭವೇತ್ ll96 ll

(###sudha --)

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧೇನೇತ್ಯನೇನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧ ಇತಿ ಲಭ್ಯತೇ। ಯೇನಾಖಿಲೋ ವ್ಯವಹಾರೋ ಭವೇತ್। ಯಂ ವಿನಾ ನ ಭವೇದಿತ್ಯನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ವಿಶೇಷಕಾರ್ಯತ್ವಂ ವ್ಯವಹಾರಸ್ಯ ದರ್ಶಯತಾ ವ್ಯವಹಾರಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಶ್ಚ ವಿಶೇಷೇ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ತದನಙ್ಗೀಕಾರೇ ವ್ಯವಾಹರೋಚ್ಛೇದಪ್ರಸಙ್ಗಶ್ಚೇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ಅಖಿಲ ಇತ್ಯಸ್ಯೈವ ವಿವರಣಮ್ ಭಾವಾಭಾವವಿಭಾಗೇನ ವಿಧಿನಿಷೇಧಭೇದೇನ ಇತಿ। ದ್ವಿವಿಧಸ್ಯಾಪಿ ಶೇಷಃ।

ನನು ಭೇದಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಸಮವಾಯಾಭ್ಯುಪಗಮೇನಾಖಿಲೋಽಪಿ ವ್ಯವಹಾರೋ ಘಟಿಷ್ಯತೇ। ಅತ್ಯನ್ತಾಭೇದೇಽಪಿ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಸ್ವೀಕಾರೇಣ ಭೇದಾಭೇದಾಭ್ಯಾಂ ತು ಸುತರಾಮ್। ತತ್ ಕಿಂ ವಿಶೇಷೇಣೇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಕಥಞ್ಚನೇತಿ। ಏತಾದೃಶೇ ಸರ್ವವ್ಯವಹಾರನಿರ್ವಾಹಹೇತೌ ಕೋ ದ್ವೇಷಃ ಕಿನ್ನಿಮಿತ್ತಾಽನುಪಾದಿತ್ಸಾ? ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವೋ ಹ್ಯನುಪಾದಾನನಿಮಿತ್ತಮ್। ಸತಿ ಪ್ರಮಾಣೇ ನಾನುಪಾದಾನನಿಮಿತ್ತಮಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಮಾ ಭೂದ್ ವ್ಯವಹಾರ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ವಾದಿನಾಮಿತಿ। ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್। ಜ್ಞಾತೄಣಾಂ ಚೇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ವಿಶಿಷ್ಟವಿಷಯಾಭಿಜ್ಞಾಭಿವದನಲಕ್ಷಣೋ ಹ್ಯತ್ರ ವ್ಯವಹಾರಃ ಪ್ರಕೃತಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಅವಯವಾವಯವ್ಯಾದೀನಾಂ ಪರಸ್ಪರಮಭೇದಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚಾವಯವಾವಯವ್ಯಾದಿಭೇದೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾಚ್ಚ ತಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯಾಭೇದಪಕ್ಷೋಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ। ನನೂಕ್ತಮತ್ರಾಭೇದೇಽಪಿ ಪ್ರಮಾಣಂ ನಾಸ್ತೀತಿ। ತತ್ರಾಽಹ -- ಅಭೇದೇನೇತಿ।

ಅಭೇದೇನ ಪ್ರತೀತಿಶ್ಚ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಪೂರ್ವಕೇ।

ಅಭಾವಾನ್ತೇ ಪದಾರ್ಥೇಽಸ್ಮಿನ್ ಸವಿಶೇಷಾಽವಸೀಯತೇ॥97॥**

(###sudha --)

ಇಹಾಪಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗ್ರಹಣೇನಾವಯವ್ಯವಯಾವುಚ್ಯೇತೇ। ಪೂರ್ವಶಬ್ದೇನ ಗುಣಗುಣ್ಯಾದಿಕಮ್। ಅಭಾವಶಬ್ದೇನಾನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವೋ ಗೃಹ್ಯತೇ। ತಸ್ಯೈವ ಧರ್ಮ್ಯಭಿನ್ನತ್ವಾತ್। ಯದ್ವಾಽಭಾವತದ್ಧರ್ಮಾವನೇನೋಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ। ಅವಸೀಯತೇ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ।

ತಥಾಹಿ ತನ್ತುಪಟಾದಿವಿಷಯಾ ಬುದ್ಧಿರತ್ಯನ್ತಭಿನ್ನಘಟಪಟಾದಿವಿಷಯಬುದ್ಧಿತೋ ವಿಲಕ್ಷಣಾಽನುವ್ಯವಸೀಯತೇ, ಉತಾವಿಲಕ್ಷಣಾ? ನ ತಾವದ್ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಪ್ರತೀತ್ಯಪಲಾಪಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಆದ್ಯೇ ಕಥಮಭೇದಪ್ರತೀತಿರ್ನಾಸ್ತೀತಿ ಶಕ್ಯಂ ವಕ್ತುಮ್। ಸಮ್ಬನ್ಧೇನ ವಿಶಿಷ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಕುಣ್ಡಬದರಪ್ರತೀತಿತೋಽಪಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಾನುಭವಾತ್। ಸಮ್ಬನ್ಧಿನೋರಯುತಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ತಥೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಆಧಾರಾಧೇಯಭಾವೇನಾವಸ್ಥಾನಸಮಯೇ ತಸ್ಯಾಕಿಞ್ಚಿತ್ಕರತ್ವಾತ್। ಅತಸ್ತನ್ತುಪಟಯೋಃ ಕುಣ್ಡಬದರಯೋಶ್ಚ ಭೇದೇ ಸಮ್ಬನ್ಧೇ ಚ ಸಮಾನೇ ಕಾಲಾನ್ತರಭಾವಿನಃ ಸಮ್ಬನ್ಧವಿನಾಶಾದೇಃ ಸಮ್ಬನ್ಧಿವಿಭಾಗಾದೇರ್ವಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರತೀತಿಂ ಪ್ರತ್ಯುಪಯೋಗಾಭಾವಾದ್ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ನಾನುಭೂಯೇತ। ಅನುಭೂಯತೇ ಚ ತನ್ತುಪಟಾದಿಬುದ್ಧಿಃ ಕುಣ್ಡಬದರಾದಿಬುದ್ಧೇರ್ವಿಲಕ್ಷಣೇತ್ಯಭೇದವಿಷಯೈವ ಸಾಽವಸೀಯತೇ।

ಕಿಞ್ಚ ಪಟೋತ್ಪತ್ತೇಃ ಪ್ರಾಗ್ ಯಾವನ್ತಂ ದೇಶಮವಷ್ಟಭ್ಯ ತನ್ತವಸ್ತಿಷ್ಠನ್ತಿ, ಪಟೋಽಪಿ ತಾವನ್ತಮೇವ। ನಚ ಮೂರ್ತಯೋಃ ಸಮಾನದೇಶತ್ವಂ ಯುಜ್ಯತೇ। ತೇನ ಜ್ಞಾಯತೇ ತನ್ತ್ವಭಿನ್ನಃ ಪಟ ಇತಿ। ನಚಾವಯವಾವಯವಿನೋಽರೂಪರಸಾದಿವದ್ ದ್ವೈತಮನುಭೂಯತ ಇತ್ಯಾದ್ಯಭೇದಪ್ರಮಾಣಂ ಸ್ವಯಮೂಹನೀಯಮ್।

h॥ ಅಭೇದಸ್ಯ ಸವಿಶೇಷತ್ವೇನೈವ ಪ್ರತೀಯಮಾನತ್ವಾತ್ ನ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವ್ಯವಹಾರಾದ್ಯನುಪಪತ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನ್ವಭೇದಶ್ಚೇತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣೈವೇಕ್ಷ್ಯತೇ। ತದಾ ಕಥಂ "ಶುಕ್ಲಃ ಪಟಃ', "ಚಲತಿ ಪಟಃ' ಇತ್ಯಾದಿಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾದಿವ್ಯವಹಾರಃ? ತಸ್ಯ ದಣ್ಡೀ ಕುಣ್ಡಲೀತಿವದ್ ಭೇದವಿಷಯತ್ವಾತ್। ನಹಿ ಪ್ರತೀತಿವಿರೋಧೀ ವ್ಯವಹಾರೋ ಭವತೀತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸವಿಶೇಷೇತಿ। ವಿಶೇಷೇಣ ವಿಷಯೇಣ ಉಪೇತಾ।

ಅಯಮರ್ಥಃ ಯತ್ರ ಕೇವಲಮಭೇದಃ ಪ್ರತೀಯತೇ, ನ ತತ್ರ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವ್ಯವಹಾರೋ ಭವತಿ। ಯಥಾ "ಘಟಃ ಕಲಶಃ' ಇತಿ। ಅತ್ರ ತ್ವಭೇದಃ ಪ್ರತೀಯಮಾನೋ ವಿಶೇಷೇಣ ಸಹಿತ ಏವ ಪ್ರತೀಯತೇ। ವಿಶೇಷಶ್ಚ ಭೇದಪ್ರತಿನಿಧಿಃ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವ್ಯಹಾರಂ ಪ್ರಸೂತ ಇತಿ।

ನನ್ವಭೇದಪ್ರತೀತಿಮಭಿಭೂಯ ವಿಶೇಷಪ್ರತೀತಿಃ ಸ್ವಕಾರ್ಯಂ ಕರೋತಿ ಚೇದಭೇದಪ್ರತೀತಿರಪಿ ವಿಶೇಷಪ್ರತೀತಿಮಭಿಭೂಯ ಸ್ವಕಾರ್ಯಂ ಕಥಂ ನ ಕುರ್ಯಾತ್? ಮೈವಮ್। ನಹಿ ಪ್ರತೀತಿರಸ್ತೀತ್ಯೇವ ವ್ಯವಹಾರಃ, ಕಿನ್ತು ಪ್ರಯೋಜನೇಽಪಿ ಸತಿ। ಪ್ರಯೋಜನಂ ಚ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವ್ಯವಹಾರೇಣೈವ ಬಹುಲಂ ಲೋಕವೇದಯೋಃ। ಯದಾತ್ವಭೇದವ್ಯಾಹಾರಃ ಪ್ರಯೋಜನವಾನ್, ತದಾ ಸೋಽಪಿ ದೃಶ್ಯತ ಏವ। ಯಥಾ "ವಿಜ್ಞಾನಮಾನನ್ದಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯಾದಿ।

h ll ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ಯದ್ವಾ ವಿಶೇಷಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾರ್ಥಾಪತ್ತಿಸಿದ್ಧ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧತಾಂ ತಾವದುಪಪಾದಯತಿ -- ಅಭೇದೇನೇತಿ। ಅನುಕ್ತಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಶ್ಚಶಬ್ದಃ। ಪದಾರ್ಥ ಇತ್ಯೇಕವಚನಂ ಜಾತಿವಿಷಯಮ್। ಅಸ್ತಿ ಯತಃ, ತಸ್ಮಾತ್ ಸಾ ಸವಿಶೇಷಾಽವಸೀಯತ ಇತಿ ಯೋಜನಾ।

ತತಶ್ಚಾಯಮರ್ಥಃ ಅಸ್ತಿ ತಾವದವಯವಾವಯವ್ಯಾದಿಪದಾರ್ಥಸಾರ್ಥೇಽಭೇದೇನ ಪ್ರತೀತಿಃ। ಕುಣ್ಡಬದರಾದಿಪ್ರತೀತಿತೋಽಸ್ಯಾ ವ್ಯಾವೃತ್ತತಯಾಽಧ್ಯವಸಾಯಾತ್। ನಚಾಭೇದಮನ್ತರೇಣ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಹೇತುರಸ್ತಿ। ಅತೋಽಸತಿ ನಿಮಿತ್ತಾನ್ತರೇ ಸಮ್ಮತಭೇದವಸ್ತ್ವನ್ತರಪ್ರತೀತಿತೋ ವ್ಯಾವೃತ್ತೇಯಮಭೇದ ಏವ ವಿಶ್ರಾಮ್ಯತೀತಿ। ಅಸ್ತಿ ಚ ತಥಾಽಪಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾದಿವ್ಯವಹಾರಃ। ತತ್ರ ಯದೀಯಮಭೇದಮಾತ್ರವಿಷಯಾ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ನ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾದಿವ್ಯವಹಾರಂ ಕುರ್ಯಾತ್। "ಘಟಃ ಕಲಶಃ' ಇತಿ ವ್ಯವಹಾರಾದರ್ಶನಾತ್। ತತೋ ಜ್ಞಾಯತೇಽಧಿಕೋಽಪಿ ವಿಷಯೋಽಸ್ಯಾ ವಿದ್ಯತ ಇತಿ। ನಚ ಭೇದೋಽಸಾವಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಭೇದಾಭೇದವಾದೇಽಪ್ಯನ್ತತೋ ವಿಶೇಷಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್। ತಥಾಚೇಯಮಭೇದಪ್ರತೀತಿರಿನ್ದ್ರಿಯಜಾ ಸವಿಶೇಷಾಽವಸೀಯತ ಇತಿ।

h ll ಧರ್ಮಧರ್ಮ್ಯಾದಿವ್ಯವಹಾರಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಚ ಸರ್ವಪದಾರ್ಥೇಷ್ವಪಿ ವಿಶೇಷೋಽಙ್ಗೀಕರಣೀಯಃ ll

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರಾಗುಕ್ತಮ್, (698) ಸಮವಾಯೇ ವಿಶೇಷೋಽಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯ ಇತಿ। ತನ್ನ ತಾವದೇವ। ಕಿನ್ತು ಸರ್ವೇಷ್ವಪಿ ಪದಾರ್ಥೇಷ್ವಿತಿ ದರ್ಶಯನ್ ವಿಶೇಷಸ್ಯ ವ್ಯವಹಾರಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಸಿದ್ಧತಾಂ ಚೋಪಪಾದಯತಿ -- ಸಾಮಾನ್ಯಾದೀತಿ।

p**p

ಸಾಮಾನ್ಯಾದಿಪದಾರ್ಥೇಷು ತನ್ನಿಷ್ಠತ್ವಾದಯೋಽಖಿಲಾಃ।

ಕಥಂ ಧರ್ಮಾ ನಿವಾರ್ಯನ್ತೇ ವಸ್ತ್ವೈಕ್ಯೇಽಪಿ ಹಿ ವಾದಿಭಿಃ॥98॥**

(###sudha --)

ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ತತ್ತನ್ನಿಷ್ಠತ್ವಂ ಗುಣಾದೇರ್ವ್ಯಾಪಿತಾದಿಕಃ।

ಕಥಂ ವಿಶೇಷೋ ನೈವಾಸ್ತಿ ಸ ಚ ಧರ್ಮೋಽಪರೋ ಯದಿ॥99॥**

(###sudha --)

ಪದಾರ್ಥಾತಿರೇಕಃ ಸ್ಯಾತ್॥॥॥॥॥॥॥।

ತನ್ನಿಷ್ಠತ್ವಾದಯೋ ವ್ಯಕ್ತಿನಿಷ್ಠತ್ವಾದಯಃ। ಕಥಮಿತ್ಯಾಕ್ಷೇಪೇ। ವಸ್ತ್ವೈಕ್ಯೇಽಪಿ ಧರ್ಮ್ಯೈಕ್ಯೇಽಪಿ। ಕುತೋ ನ ನಿವಾರ್ಯನ್ತ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ವಾದಿಭಿರಿತಿ। ಅವಿಸಂವಾದಿವ್ಯವಹಾರಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ ಯಾವತ್।

ಏತದೇವ ಪ್ರಪಞ್ಚಯತಿ ಕಾರ್ಯಸ್ಯೇತಿ। ಅಸ್ತಿ ತಾವದವಯವಿನೋಽವಯವನಿಷ್ಠತ್ವಂ ನಾಮ ಧರ್ಮಃ। ಗುಣಾನಾಂ ಕೇಷಾಞ್ಚಿದ್ ರೂಪಾದೀನಾಮಾಶ್ರಯವ್ಯಾಪಿತ್ವಮ್, ಕೇಷಾಞ್ಚಿತ್ ಸಂಯೋಗಾದೀನಾಂ ಪ್ರದೇಶವೃತ್ತಿತ್ವಮ್, ರೂಪಾದೀನಾಮುದ್ಭೂತತ್ವಮ್, ಸರ್ವೇಷಾಂ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿತ್ವಮ್, ಕರ್ಮಣಶ್ಚ ಆಶ್ರಯವ್ಯಾಪಿತ್ವಮ್, ಅನಿತ್ಯತ್ವಮ್, ಪಞ್ಚತ್ವಮ್, ಮೂರ್ತನಿಷ್ಠತ್ವಮ್, ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ದ್ರವ್ಯಗುಣಕರ್ಮನಿಷ್ಠತ್ವಮ್, ನಿತ್ಯತ್ವಮ್, ಅನುಗತತ್ವಮ್, ದ್ವಿವಿಧತ್ವಮಿತ್ಯತಿಬಹುಲೋಽಯಂ ಪದಾರ್ಥಧರ್ಮಸಮೂಹಃ। ನಚಾಯಮಾಶ್ರಯತೋ ಭಿನ್ನ ಏವೇತಿ ಯುಕ್ತಮ್। ಅಸ್ತಿ ಚ ಧರ್ಮಧರ್ಮ್ಯಾದಿವ್ಯವಹಾರಃ, "ತನ್ತುಷು ಪಟಃ', "ಘಟೋ ನ ಭವತಿ ಪಟಃ' ಇತ್ಯಾದಿಃ। ಸ ಚಾಯಮತ್ಯನ್ತಾಭೇದೇಽನುಪಪದ್ಯಮಾನಃ ಸ್ವೋಪಪಾದಕಂ ವಿಶೇಷಮವಗಮಯತೀತಿ ಸರ್ವಪದಾರ್ಥೇಷು ಕಥಂ ವಿಶೇಷೋ ನೈವಾಸ್ತಿ?

h॥ ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಸ್ವನಿಷ್ಠಧರ್ಮ್ಯೈಃ ಭಿನ್ನತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ಷದಾರ್ಥನಿಯಭಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಸತ್ಯಮ್। ಸನ್ತ್ಯೇವ ದ್ರವ್ಯಾದಿಷು ಸಪ್ತಸ್ವಪಿ ಪದಾರ್ಥೇಷು ತೇತೇ ಧರ್ಮಾಃ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಆಶ್ರಯತೋ ಭಿನ್ನಾ ಏವ। ತಥಾಚ ತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧನಿಬನ್ಧನತಯೈವೋಪಪದ್ಯಮಾನೋ ವ್ಯವಹಾರಃ ಸರ್ವಪದಾರ್ಥೇಷು ನ ವಿಶೇಷಮಾಕ್ಷೇಪ್ತುಮಲಮಿತ್ಯಾಶಯೇನ ಶಙ್ಕತೇ -- ಸ ಚೇತಿ। ನ ಕೇವಲಂ ಗುಣಾದಿ ದ್ರವ್ಯಾದಿತೋ ಭಿನ್ನಮ್। ಕಿನ್ತು ಸಃ ತತ್ತನ್ನಿಷ್ಠತ್ವಾದಿಧರ್ಮಶ್ಚಾಪರಃ ಸ್ವಾಶ್ರಯಾದ್ ಭಿನ್ನೋ ಯದ್ಯಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

ನಿರಾಕರೋತಿ -- ಷಡಿತಿ। ತರ್ಹಿ ಧರ್ಮಾಣಾಂ ಷಭ್ಯಃ ಪದಾರ್ಥೇಭ್ಯೋಽತಿರೇಕಃ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಚ ಷಡೇವ ಪದಾರ್ಥಾ ಇತಿ ನಿಯಮೋ ಭಜ್ಯೇತೇತಿ।

h || ಕಿರಣಾವಲೀಕಾರೇಣ ಪದಾರ್ಥಧರ್ಮಾಣಾಂ ಷದಾರ್ಥೇಷ್ವನ್ತರ್ಭಾವಮಭ್ಯುಪಗಮ್ಯ ಷದಾರ್ಥನಿಯಮಸಮರ್ಥನಮ್ ||

(###sudha --)

ನನು ಸ್ವಾಶ್ರಯತೋ ವಿಭಿನ್ನಾ ಅಪಿ ಧರ್ಮಾ ನ ಷದಾರ್ಥೇಭ್ಯೋಽತಿರಿಚ್ಯನ್ತೇ। ಕಿನ್ತು ತ ಏವಾನ್ಯೋನ್ಯವಿಶೇಷಣೀಭೂತಾ ಧರ್ಮಾ ಇತ್ಯುಚ್ಯನ್ತೇ। ಯಥಾಽಽಹ ಯದ್ಯಪಿ ಧರ್ಮಾಃ ಷದಾರ್ಥೇಭ್ಯೋ ನ ವ್ಯತಿರಿಚ್ಯನ್ತೇ। ಕಿನ್ತು ತ ಏವಾನ್ಯೋನ್ಯಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಣಶ್ಚ ಭವನ್ತೀತಿ। ಅನ್ಯತ್ರಾಪಿ "ತೇಷಾಂ ಧರ್ಮಾಸ್ತ ಏವ ಪರಸ್ಪರಂ ವಿಶೇಷಣೀಭೂತಾಃ" ಇತಿ। ತತ್ ಕಥಂ ನಿಯಮಭಙ್ಗ ಇತಿ।

h || ಪದಾರ್ಥಧರ್ಮಾಣಾಂ ದ್ರವ್ಯಾದಿಷ್ವನ್ತರ್ಭಾವಾಸಮ್ಭವವ್ಯುತ್ಪಾದನಮ್ ||

(###sudha --)

ಮೈವಮ್। ತನ್ನಿಷ್ಠತ್ವಾದೀನಾಂ ಷು ಪದಾರ್ಥೇಷ್ವನ್ತರ್ಭಾವಯಿತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ತಥಾಹಿ "ಆಶ್ರಿತತ್ವಂ ಚಾನ್ಯತ್ರ ನಿತ್ಯದ್ರವ್ಯೇಭ್ಯಃ" ಇತ್ಯಭ್ಯುಪಗತಮ್। ಕಾರ್ಯದ್ರವ್ಯಗುಣಕರ್ಮಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಸಮವಾಯಾನಾಮವಯವಾದಿನಿಷ್ಠತ್ವಂ ನ ತಾವದ್ ದ್ರವ್ಯಾದಿಕಮ್, ಗುಣಾದಿವೃತ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತೇಃ। ನಾಪಿ ಸಮವಾಯಃ, ತಸ್ಯ ಸ್ವವೃತ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತೇಃ। ಕಿಞ್ಚಾಽಧಾರ್ಯಾಧಾರಭೂತಯೋಃ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ ಸಮವಾಯ ಇಷ್ಯತೇ। ತಥಾಚ ಕಥಂ ಸ ಏವಾಧಾರಿತ್ವಮಾಧಾರತ್ವಂ ಚ ಸ್ಯಾತ್?

ತಥಾ ರೂಪಾದೀನಾಮಾಶ್ರಯವ್ಯಾಪಿತ್ವಂ ನ ದ್ರವ್ಯಾದಿಷ್ವನ್ತರ್ಭವತಿ। ತೇಷಾಂ ಗುಣವೃತ್ತಿತ್ವಾಸಮ್ಭವಾತ್। ಸಮವಾಯಸ್ತೂಕ್ತರೀತ್ಯಾ ನಿರಸ್ತಃ। ಅಪಿಚ ವೃತ್ತಿತ್ವಮಾತ್ರಂ ಸಮವಾಯಃ। ವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವಂ ತ್ವತಿರಿಕ್ತಂ ನಿರ್ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಕೃತ್ಸ್ನೇ ಸ್ವಾಶ್ರಯೇ ಸಮವಾಯಸ್ತದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ದ್ರವ್ಯಸ್ಯಾಸಮುದಿತತ್ವೇನ ಕೃತ್ಸ್ನತ್ವಾದ್ಯನವಕಾಶಾತ್। ಸ್ವಾಭಾವೇನ ಸಹಾನವಸ್ಥಾನಂ ವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯಾಪ್ಯನ್ತರ್ಭಾವ್ಯತ್ವಾತ್। ಅಭಾವೋಽಸಾವಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ನಿರಾಕರಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (708) ಏವಂ ಸಂಯೋಗಾದೀನಾಂ ಪ್ರದೇಶವೃತ್ತಿತ್ವಂ ನಿರಸ್ತಮ್।

ಉದ್ಭೂತತ್ವಂ ಚ ನ ಜಾತಿವಿಶೇಷಃ। ರೂಪತ್ವಾದಿನಾ ಪರಾಪರಭಾವನಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಯದಿ ಹಿ ರೂಪತ್ವಂ ಪರಂ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಸ್ಪರ್ಶಸ್ಯೋದ್ಭೂತತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಯದಿಚೋದ್ಭೂತತ್ವಂ ಪರಂ ಭವೇತ್, ತದಾ ಸರ್ವಮಪಿ ರೂಪಮುದ್ಭೂತಮಿತಿ ಚಕ್ಷುರಾದೇರಪಿ ಪ್ರತೀತಿಃ ಸ್ಯಾತ್।

ಚತುರ್ವಿಂಶತಿತ್ವಂ ಚ ನ ಸಙ್ಖ್ಯಾ, ಗುಣಾನಾಂ ನಿರ್ಗುಣತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಉಪಚಾರೋಽಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ನಿಮಿತ್ತಾಭಾವಾತ್। ನ ತಾವದೇಕಾರ್ಥಸಮವಾಯೋ ನಿಮಿತ್ತಮ್। ದ್ರವ್ಯೇ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿತ್ವನಿಯಮಾಭಾವಾತ್। ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ರೂಪಾದಿಷು ತತ್ಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚ। ಅಪರ್ಯಾಯಚತುರ್ವಿಂಶತಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಶಬ್ದೇಽಪಿ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿತ್ವಾಭಾವಾತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಪುರುಷೋಚ್ಚಾರಿತಾಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಬಧಿರಾದೀನಾಂ ರೂಪಾದಿಷು ಸಙ್ಜ್ಞಾವ್ಯವಹಾರಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಏವಮನ್ಯೇಷಾಮಪಿ ಧರ್ಮಾಣಾಮನ್ತರ್ಭಾವೋ ನಿರಸನೀಯಃ।

h॥ ಪದಾರ್ಥಧರ್ಮಾಣಾಮಭಾವೇಽನ್ತರ್ಭಾವಾಯೋಗಃ॥

(###sudha --)

ಕಶ್ಚಿದಾಹ -- ಧರ್ಮಪದಾರ್ಥೋಽಭಾವೇಽನ್ತರ್ಭವತೀತಿ। ತದಸತ್। ನಿಷೇಧಬುದ್ಧಿಬೋಧ್ಯತ್ವಾಭಾವಾತ್। ಅಭಾವೇಽಭಾವಾನಙ್ಗೀಕಾರೇಣ ತದ್ಧರ್ಮಾಣಾಮಭಾವತ್ವಾಯೋಗಾಚ್ಚ। ದ್ರವ್ಯಾದಿಷಲಕ್ಷಣಾನ್ಯತಮರಾಹಿತ್ಯಮಭಾವತ್ವಮ್, ನತು ನಿಷೇಧಬುದ್ಧಿವೋಧ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಲೋಕಪ್ರತೀತಿಮವಧೂಯ ಸ್ವಕಲ್ಪನಾದರಣೇ ದ್ರವ್ಯಮೇವ ಭಾವಃ, ತಲ್ಲಕ್ಷಣರಹಿತೋಽಭಾವ ಇತ್ಯಪಿ ಕಲ್ಪನಾಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್।

ಅತಸ್ತತ್ತನ್ನಿಷ್ಠತ್ವಾದಯೋ ದ್ರವ್ಯಾದಿಧರ್ಮಾಸ್ತದಾತ್ಮಾನ ಏವಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಾಃ। ತಥಾಚಾಽಹ "ಭಾವಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಮೇವಾವಸ್ಥಾಭೇದೇನಾಸ್ತಿತ್ವಮ್, ಜ್ಞೇಯತ್ವಮ್, ಅಭಿಧೇಯತ್ವಂ ಚೋಚ್ಯತೇ" ಇತಿ। ನಚ ವಿಶೇಷಮಪಹಾಯಾವಸ್ಥಾಭೇದಃ ಶಕ್ಯನಿರೂಪಣಃ।

h॥ ಷದಾರ್ಥನಿಯಮಮನಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ಪದಾರ್ಥಧರ್ಮಾಣಾಂ ಪೃಥಕ್ಪದಾರ್ಥತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಧರ್ಮಪರಮ್ಪರಾನವಸ್ಥಾಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ನನು ಧರ್ಮಾ ಧರ್ಮಿತೋ ಭಿನ್ನಾ ಏವ। ನಚೋಕ್ತದೋಷಃ। ನೈಯಾಯಿಕಾದಿಭಿಃ ಪರಮಾಣ್ವಾರಮ್ಭವಾದಿಭಿಃ ಷಡೇವ ಪದಾರ್ಥಾ ಇತಿ ನಿಯಮಸ್ಯಾನಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ಧರ್ಮಪದಾರ್ಥಸ್ಯ ಪೃಥಗಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾಚ್ಚ। ತಥಾಚ ಭಿನ್ನಧರ್ಮಸಂಸರ್ಗವಶಾತ್ ಸರ್ವವ್ಯವಹಾರೋಪಪತ್ತೌ ನ ತದನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ವಿಶೇಷಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪದಾರ್ಥೇತಿ।

॥॥॥॥॥॥॥॥ ಪದಾರ್ಥಾನಿಯಮೇಽಪಿ ಹಿ।

ಧರ್ಮಸ್ಯ ಧರ್ಮಸನ್ತಾನಾದನವಸ್ಥಾಖನಿರ್ಭವೇತ್ ॥100॥**

(###sudha --)

ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಷಡೇವೇತಿ ನಿಯಮಾಭಾವಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಹಿ ಯಸ್ಮಾದ್ ಧರ್ಮಸ್ಯ ಧರ್ಮಸನ್ತಾನಾದನವಸ್ಥಾಯಾ ಆಕರೋ ಭವೇದಯಂ ಪಕ್ಷಃ, ತಸ್ಮಾದ್ ಧರ್ಮಧರ್ಮಾಣಾಮಾಶ್ರಯಾಭೇದೇಽವಶ್ಯಮಙ್ಗೀಕಾರ್ಯೇ ತತ್ರ ಧರ್ಮಧರ್ಮ್ಯಾದಿವ್ಯವಹಾರಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ವಿಶೇಷೋಽಙ್ಗೀಕರಣೀಯ ಇತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್। ಖನಿಃ ಆಕರಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಧರ್ಮಪದಾರ್ಥಂ ದ್ರವ್ಯಾದಿಭ್ಯೋ ಭಿನ್ನಮಭ್ಯುಪಗಚ್ಛನ್ ಪ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ। ಅಸ್ತಿತ್ವಾದಿಧರ್ಮೇಷ್ವಪ್ಯಸ್ತಿತ್ವಾದಿಕಮಸ್ತಿ, ನವಾ? ನೇತಿ ಪಕ್ಷೇಽನುಭವವಿರೋಧಃ। ಅಸ್ತಿತ್ವಂ ನ ಜ್ಞೇಯಂ ನಾಭಿಧೇಯಮಿತಿ ಸ್ವಕ್ರಿಯಾವಿರೋಧಶ್ಚ। ಅನ್ಯಥಾ ದ್ರವ್ಯಾದಿಷ್ವಪಿ ತದಭಾವಾಪತ್ತಿಃ। ಆದ್ಯೇ ತದಾಶ್ರಯತೋ ಭಿನ್ನಮ್, ಅಭಿನ್ನಂ ವಾ? ಆದ್ಯೇ ತತ್ರಾಪ್ಯಸ್ತಿತ್ವಾದ್ಯನ್ತರಮಿತ್ಯನವಸ್ಥಾ ಸ್ಯಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ತ್ವಸ್ತಿ ತಾವತ್ ತತ್ರಾಪಿ ಧರ್ಮಧರ್ಮ್ಯಾದಿವ್ಯವಹಾರಃ। ಸ ಚಾನುಪಪದ್ಯಮಾನೋ ವಿಶೇಷಂ ಗಮಯತೀತಿ।

ಕಿಞ್ಚ ಧರ್ಮಗತಾ ಧರ್ಮಾ ಯದಿ ಆಶ್ರಯಾಭಿನ್ನಾಃ, ತದಾ ಕಿಂ ದ್ರವ್ಯಾದಿಗತಾಸ್ತಿತ್ವಾದಿಧರ್ಮೈರಪರಾದ್ಧಮ್? ಯೇನ ತೇ ದ್ರವ್ಯಾದಿತೋ ಭಿದ್ಯೇರನ್। ಯೋಗಕ್ಷೇಮಸಾಮ್ಯಾತ್। ತತಸ್ತೇಷಾಮೇವ ದ್ರವ್ಯಾದ್ಯಭೇದೇ ಸತಿ ಪುನರ್ವ್ಯವಹಾರಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ದ್ರವ್ಯಾದಿಷ್ವೇವ ವಿಶೇಷಸಿದ್ಧಿಃ।

h॥ ಅನವಸ್ಥಾಭಯಾದೇವ ಪರೈಃ ಸಾಮಾನ್ಯೇ ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯ ಗುಣೇ ಚ ಗುಣಸ್ಯಾನಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಮುಪದರ್ಶ್ಯ

ಅನವಸ್ಥಾಯಾ ದೂಷಣತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವಸ್ತ್ಯೇವ ದ್ರವ್ಯಾದಿಧರ್ಮೇಷ್ವಸ್ತಿತ್ವಾದಿಷ್ವಪ್ಯಸ್ತಿತ್ವಾದಿಕಮ್। ತಚ್ಚಾಽಽಶ್ರಯತೋ ಭಿನ್ನಮೇವ। ನಚೈವಂ ಧರ್ಮಸ್ಯಾನವಧಿಕಧರ್ಮಸನ್ತಾನಾದನವಸ್ಥಾದೋಷಃ। ಉತ್ಪತ್ತಿಜ್ಞಪ್ತಿಪ್ರತಿಬನ್ಧಕತ್ವಾಭಾವೇನಾದೋಷತ್ವಾತ್। ಯಥಾಽಽಹುಃ "ಮೂಲಕ್ಷಯಕರೀಂ ಪ್ರಾಹುರನವಸ್ಥಾಂ ಹಿ ದೂಷಣಮ್" ಇತಿ। ಯದರ್ಥಮುತ್ತರೋತ್ತರಾನುಸರಣಂ ತನ್ಮೂಲಮುತ್ಪತ್ತಿರ್ಜ್ಞಪ್ತಿರ್ವಾ। ತತೋ ಭಿನ್ನನಿಮಿತ್ತತಯೋಪಪದ್ಯಮಾನೋ ವ್ಯವಹಾರೋ ನ ವಿಶೇಷಮಾಕ್ಷೇಪ್ತುಮಲಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯಾಪೀತಿ।

ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ಗುಣಸ್ಯಾಪಿ ಗುಣೋ ಹ್ಯತಃ।

ನಾಙ್ಗೀಕೃತಃ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।101॥**

(###sudha --)

ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯ ಗೋತ್ವಾದೇಃ, ಸಾಮಾನ್ಯಂ ಸತ್ತಾಲಕ್ಷಣಮ್। ಗುಣಸ್ಯ ಚ ರೂಪಾದೇಃ, ಸಙ್ಖ್ಯಾಪೃಥಕ್ತ್ವಾದಿಗುಣಃ। ಅತ ಅನವಸ್ಥಾಭಯಾದೇವ ಹಿ ನಾಙ್ಗೀಕೃತಃ।

ಅಯಮಾಶಯಃ ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ತಾವತ್ ಪರೇಣ ನಾಙ್ಗೀಕೃತಮ್, ತಥಾ ಗುಣಸ್ಯಾಪಿ ಗುಣೋ ನಾಙ್ಗೀಕೃತಃ। ತತ್ ಕಸ್ಮಾದಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ನ ತಾವತ್ ಪ್ರತೀತ್ಯಭಾವಾತ್। ಸದ್ ಗೋತ್ವಮ್, ಚತುರ್ವಿಂಶತಿ ಗುಣಾಃ, ರೂಪಾದ್ ರಸಃ ಪೃಥಗಿತಿ ಪ್ರತಿಭಾಸಸ್ಯ ದುರಪಹ್ನವತ್ವಾತ್। ನಚ ನ ಸದ್ ಗೇತ್ವಮಿತ್ಯಾದಿ ಬಾಧಕಮಸ್ತಿ, ಯೇನ ಪ್ರತೀತಸ್ಯಾಪಿ ಪರಿತ್ಯಾಗಃ। ಗೋತ್ವಂ ನ ಸತ್ತಾವತ್, ಅಪರಸಾಮಾನ್ಯಶೂನ್ಯತ್ವಾತ್; ವಿಶೇಷವತ್ಃ ಗುಣಾ ನ ಗುಣವನ್ತಃ, ಅದ್ರವ್ಯತ್ವಾತ್; ಕ್ರಿಯಾವದಿತ್ಯಾದಿಬಾಧಕಮಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕಾಭಾವೇನಾಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಾತ್। ದೃಷ್ಟಾನ್ತಯೋಃ ಸಾಧ್ಯವಿಕಲತ್ವಾಚ್ಚ। ಯದಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಗೋತ್ವಾದೌ ಸತ್ತಾ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಸತ್ತಾಯಾಮಪಿ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಚಾಽತ್ಮಾಶ್ರಯತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸತ್ತಾನ್ತರತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ। ಕಿಞ್ಚ ಪ್ರತೀತೇ ಕಿಮಾತ್ಮಾಶ್ರಯತಾ ಕರಿಷ್ಯತಿ? ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರಮೇಯತ್ವಾದೀನಾಂ ಕೇವಲಾನ್ವಯಿತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಆತ್ಮಾಶ್ರಯಭಯಾದ್ ಯತಃ ಪ್ರಮೇಯತ್ವಾದಿವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ, ತಸ್ಯೈವ ವಿಪಕ್ಷತ್ವಾತ್। ಉಕ್ತಂ ಚ

“ಕಥಂ ಸ್ವವೃತ್ತಿರಿಷ್ಟಾ ಚೇದ್ ಯಥಾಽನ್ಯತ್ರೇತಿ ಗೃಹ್ಯತಾಮ್।

ಪ್ರಮಾಣಂ ಶರಣಂ ವೃತ್ತೌ ನ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನತೇಯತೇ” ಇತಿ।

ಗುಣಾನಾಮಪಿ ಗುಣವತ್ತ್ವೇ ದ್ರವ್ಯಲಕ್ಷಣಯೋಗಾದ್ ದ್ರವ್ಯತಾಪತ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪ್ರತೀತಿಮನುರುದ್ಧ್ಯ ಲಕ್ಷಣಾನ್ತರಸ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯತ್ವಾತ್। ತಸ್ಮಾತ್ ಸಾಮಾನ್ಯೇ ಸಾಮಾನ್ಯಮ್, ಗುಣೇ ಚ ಗುಣೋಽನವಸ್ಥಾಭಯಾದೇವ ನಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಇತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಯಥಾಽಽಹ

“ವ್ಯಕ್ತೇರಭೇದಸ್ತುಲ್ಯತ್ವಂ ಸಙ್ಕರೋಽಥಾನವಸ್ಥಿತಿಃ।

ರೂಪಹಾನಿರಸಮ್ಬನ್ಧೋ ಜಾತಿಬಾಧಕಸಙ್ಗ್ರಹಃ” ಇತಿ।

ನಚಾನವಚ್ಛಿನ್ನಾ ಸಾಮಾನ್ಯಪರಮ್ಪರಾ ಗುಣಪರಮ್ಪರಾ ಚೋತ್ಪತ್ತಿಜ್ಞಪ್ತಿಪ್ರತಿಬನ್ಧೇ ಹೇತುಃ। ತಥಾಚ ಯಥಾ ಸಾ ದೂಷಣಂ ತಥಾ ಪ್ರಕೃತೋಽಪಿ ದೂಷಣಮೇವ। ನಚೇತ್ ಸಾಽಪಿ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಸಾಮಾನ್ಯಾದೇರಪಿ ಸಾಮಾನ್ಯಾದ್ಯಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ಯದಿ ಕಥಞ್ಚಿಜ್ಜ್ಞಪ್ತಿಪ್ರತಿಬನ್ಧಕತ್ವಂ ತತ್ರ ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯೇತ, ತರ್ಹಿ ವಯಮಪ್ಯತ್ರ ತದ್ ವ್ಯುತ್ಪಾದಯಿಷ್ಯಾಮ ಇತಿ।

h ll ವೈಯಾತ್ಯಾದ್ ಗುಣಾದೌ ಗುಣಾದ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ಅನವಸ್ಥಾಯಾಃ ಸರ್ವತ್ರಾಪ್ಯದೋಷತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಯದಿ ಕಶ್ಚಿದ್ ವೈಯಾತ್ಯಾದ್ ಬ್ರೂಯಾತ್। ಅಸ್ತ್ಯೇವ ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ಗುಣಸ್ಯಾಪಿ ಗುಣಃ, ನಿರ್ಬಾಧಪ್ರತೀತಿಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಉತ್ಪತ್ತಿಜ್ಞಪ್ತ್ಯಪ್ರತಿಬನ್ಧಹೇತೋರನವಸ್ಥಾಯಾ ದೋಷತ್ವಾಯೋಗಾತ್। ಅತೋ ನೈತನ್ನ್ಯಾಯೇನ ಧರ್ಮಪರಮ್ಪರಾನವಸ್ಥಾಭಯಾನ್ನಿವಾರಣೀಯೇತಿ। ತತ್ರಾಽಹ -- ಸ ಚೇತಿ।

p**p

ll ll ll ll lಸ ಚ ಯದಿ ನಾನವಸ್ಥಾ ಕ್ವಚಿದ್ ಭವೇತ್ ll101 ll**

(###sudha --)

ಸ ಚ ಗುಣಸ್ಯಾಪಿ ಗುಣಃ। ಚಶಬ್ದಾತ್ ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ಯದ್ಯಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತದಾ ಬ್ರೂಮೋ ನಾನವಸ್ಥಾ ಕ್ವಚಿದ್ ಭವೇದಿತಿ। ಅಯಮಾಶಯಃ ಏವಂ ವದನ್ ಕ್ವಚಿದನವಸ್ಥಾದೂಷಣಮಙ್ಗೀಕರೋತಿ ನವೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ನಚೇದ್ ದೂಷಣಾನ್ತರಮಪಿ

ನಾಙ್ಗೀಕುರ್ಯಾತ್, ಅವಿಶೇಷಾತ್। ತಥಾಚ ಕಥಾಯಾಂ ನಾಧಿಕಾರೀ ಸ್ಯಾತ್। ನಾಽದ್ಯಃ, ಧರ್ಮಸಾಮಾನ್ಯಗುಣಾನವಸ್ಥಾಯಾ ಅದೂಷಣತ್ವೇ ವಿಮತಾಯಾ ಅಪಿ ದೂಷಣತ್ವಾಯೋಗಾತ್। ವಿಶೇಷಹೇತೋರಭಾವಾತ್।

h॥ ಉತ್ಪತ್ತಿಜ್ಞಪ್ತಿಪ್ರತಿಬನ್ಧಕತ್ವಮಾತ್ರಸ್ಯ ಅನವಸ್ಥಾದೋಷತ್ವಪ್ರಯೋಜಕತ್ವನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಪರ್ಯವಸಿತಪರಮ್ಪರಾಮಾತ್ರಸಾಮ್ಯೇಽಪಿ ಯತ್ರೋತ್ಪತ್ತ್ಯಾದಿಪ್ರತಿಬನ್ಧಕತ್ವಂ ತತ್ರ ದೂಷಣತ್ವಮ್। ಯತ್ರ ತದಭಾವಃ, ತತ್ರಾದೂಷಣತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ಕಿಮರ್ಥಮುತ್ಪತ್ತ್ಯಾದಿಪ್ರತಿಬನ್ಧಕತ್ವಮನುಸರಣೀಯಮ್? ಅನವಸ್ಥಾ ಹಿ ತರ್ಕವಿಶೇಷಃ। ತರ್ಕಶ್ಚಾನಿಷ್ಟಪ್ರಸಞ್ಜನಮ್। ಉತ್ಪತ್ತ್ಯಾದಿಪ್ರತಿಬನ್ಧಶ್ಚಾನಿಷ್ಟಃ, ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಪರಿತ್ಯಾಗರೂಪತ್ವಾತ್। ಉತ್ಪತ್ತ್ಯಾದೇಃ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಾತ್। ಅತಸ್ತದಪ್ರತಿಬನ್ಧೇ ತರ್ಕತ್ವಾಯೋಗಾತ್ ಕಥಂ ದೂಷಣತ್ವಮ್?

ಏವಮೇವ ದೂಷಣತ್ವೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ಚೇತ್, ಕಿಂ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಪರಿತ್ಯಾಗ ಏವಾನಿಷ್ಟಃ, ಉತಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕಸ್ವೀಕಾರೋಽಪಿ? ನಾಽದ್ಯಃ, ನಿಯಾಮಕಾಭಾವಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ಕಥಂ ನ ಪ್ರಕೃತಾನವಸ್ಥಾ ದೂಷಣಮ್? ಅತ್ಯನ್ತಭಿನ್ನಧರ್ಮಪರಮ್ಪರಾಯಾ ಅಪ್ಯಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಾತ್।

ಅಥಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕಸ್ವೀಕಾರೋ ನ ದೂಷಣಮ್, ತರ್ಹಿ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಪರಿತ್ಯಾಗೋಽಪಿ ನ ದೂಷಣಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ನಾನವಸ್ಥಾ ಕ್ವಚಿದ್ ದೂಷಣಂ ಭವೇತ್। ಅಥಾನಿಷ್ಟಾಪತ್ತಿಹೇತುರನವಸ್ಥಾ ದೂಷಣಮ್, ನ ಪುನರನಿಷ್ಟರೂಪೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅನಿಷ್ಟರೂಪೈವಾನವಸ್ಥಾ ದೂಷಣಮ್, ನತ್ವನಿಷ್ಟಾಪತ್ತಿಹೇತುರಿತ್ಯಪಿ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವೇನ ಕ್ವಚಿದಙ್ಗೀಕೃತಾಽಪ್ಯನವಸ್ಥಾ ನ ದೂಷಣಂ ಭವೇತ್।

ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಪರಿತ್ಯಾಗಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕಪರಿಗ್ರಹರೂಪಾ ವಾ, ತದ್ಧೇತುರ್ವಾಽನವಚ್ಛಿನ್ನಪರಮ್ಪರಾಽನವಸ್ಥೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಅತ ಏವ ನಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ತಥಾಚ ಧರ್ಮಪರಮ್ಪರಾಯಾ ಅಪ್ಯನವಸ್ಥಾತ್ವೇನಾಭೇದ ಏವಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಃ। ಏವಞ್ಚ ಉಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ ವ್ಯವಹಾರಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ವಿಶೇಷಸಿದ್ಧಿರಿತಿ।

h॥ ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಣೋಃ ಸವಿಶೇಷಾಭೇದಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಉಕ್ತಾನವಸ್ಥಾಪರಿಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ಅಪಿಚ ಯೋ ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಣೋರ್ಭೇದಂ ಸಮವಾಯಂ ಚಾಙ್ಗೀಕೃತ್ಯಾಭೇದಂ ವಿಶೇಷಂ ಚಾವಜಾನಾತಿ, ತೇನಾನವಸ್ಥಾತೋ ಬಿಭ್ಯತಾ ಗುಣಸಾಮಾನ್ಯಯೋರ್ಗುಣಸಾಮಾನ್ಯಪ್ರತೀತಿರೇವಾಪಲಪನೀಯಾ। ವಿನೈವ ಬಾಧಕೇನ ಭ್ರಾನ್ತಿರ್ವಾ ವಾಚ್ಯಾ। ಪ್ರತೀತ್ಯಪಲಾಪಾದಿತೋ ವಾ ವಿಭ್ಯತೋಽನವಸ್ಥಾ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯೇಕಂ ಸನ್ನಿತ್ಸತೋಽನ್ಯತ್ ಪ್ರಚ್ಯವತೇ। ಅಭೇದಂ ವಿಶೇಷಂ ಚಾಙ್ಗೀಕುರ್ವತಾಂ ತು ನೇದಂ ದೂಷಣದ್ವಯಮ್, ಅತೋಽಪಿ ತತ್ಪಕ್ಷಪಾತ ಇತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಅಸ್ಮತ್ಪಕ್ಷ ಇತಿ।

p**p

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಸ್ಮತ್ಪಕ್ಷೇ ಗುಣಾದ್ಯಾಶ್ಚ ತದ್ವನ್ತೋ ಹಿ ವಿಶೇಷತಃ।

ಅನನ್ಯತ್ವಾನ್ನಾನವಸ್ಥಾ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥102 ॥**

(###sudha --)

ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಣೋಃ ಸವಿಶೇಷಾಭೇದವಾದಿನಾಂ ಪಕ್ಷ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಗುಣಾದ್ಯಾ ಗುಣಾಃ ಸಾಮಾನ್ಯಾನಿ ಚ। ತದ್ವನ್ತೋ ಗುಣವನ್ತಃ, ಸಾಮಾನ್ಯವನ್ತಿ ಚ। ತೇನ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿ ಗುಣಾಃ, ಸದ್ ಗೋತ್ವಮಿತ್ಯಾದಿಪ್ರತೀತಿವಿರೋಧೋ ನಾಸ್ತೀತಿ ಶೇಷಃ। ಅನನ್ಯತ್ವಾದ್ ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಣೋರಿತಿ ಶೇಷಃ। ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕಾಪರ್ಯವಸಿತಪರಮ್ಪರಾರೂಪಾ ಹ್ಯೇಷಾ। ಅನನ್ಯತ್ವೇ ಕಥಂ ತದ್ವತ್ತ್ವಮಿತಿ ತದವಸ್ಥಃ ಪ್ರತೀತಿವಿರೋಧ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ವಿಶೇಷತೋ ಹಿ ತದ್ವನ್ತ ಇತಿ। ಭೇದಸಮ್ಬನ್ಧಕಾರ್ಯಕಾರೀ ಹಿ ವಿಶೇಷ ಇತಿ।

h ॥ ಅಯಾವದ್ದ್ರವ್ಯಭಾವಿಧರ್ಮಾಣಾಂ ಧರ್ಮಿಣಾ ಭೇದಾಭೇದೌ, ನಾತ್ಯನ್ತಾಭೇದಃ ॥

(###sudha --)

ಏವಮವಯವಾವಯವ್ಯಾದೀನಾಮಭೇದೋಽತ್ರ ನಿರೂಪಿತಃ। ಇದಾನೀಂ ಕ್ವಚಿದ್ ಭೇದಾಭೇದಾವಪಿ ಭವತ ಇತಿ ತದಪವಾದಮಾಹ ಭೇದ ಇತಿ।

p**p

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ಭೇದೋ ನಾಶೇ ಭವೇತ್ ತಥಾ ॥102 ॥**

(###sudha --)

ಯದ್ವಾ, ಯದ್ಯವಯವ್ಯಾದಯೋಽವಯವಾದ್ಯಭಿನ್ನಾಃ। ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ಸತ್ಸ್ವೇವಾವಯವಾದಿಷು ವಿನಶ್ಯನ್ತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಭೇದ ಇತಿ। ತಥಾಶಬ್ದಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ। ಅವಯವಾದಿಷು ಸತ್ಸ್ವೇವಾವಯವ್ಯಾದೀನಾಂ ನಾಶೇ ಭೇದೋಽಭೇದಶ್ಚ ಭವೇದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಅತ್ರ ನಾಶ ಇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಯತ್ರ ಸತ್ಸ್ವೇವಾವಯವೇಷ್ವವಯವಿನೋಽಭಾವಃ, ಸತಿ ಗುಣಿನಿ ಗುಣಸ್ಯಾಭಾವಃ, ತತ್ರ ಭೇದಾಭೇದಾವಿತ್ಯಾದಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಯತ್ರಾವಯವಾವಯವ್ಯಾದೀನಾಂ ಯುಗಪದ್ ವಿನಾಶಃ, ತತ್ರ ಭೇದಾಭೇದಾವುಕ್ತೌ ನ ಸ್ಯಾತಾಮ್।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ "ಸತ್ಯಪಿ ತಸ್ಮಿನ್ನಸತ್ತ್ವಾತ್' ಇತ್ಯನೇನ ಹೇತುನಾಽವಯವ್ಯಾದೀನಾಮವಯವಾದಿಭ್ಯೋ ಭೇದಮಾತ್ರಂ ವಾ ಸಾಧ್ಯತೇ, ಅತ್ಯನ್ತಭೇದೋ ವಾ? ಆದ್ಯೇ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾ ಭಾಗಾಸಿದ್ಧಿಶ್ಚ। ತಥಾಹಿ ಸತ್ಯಪ್ಯುಪಾದಾನೇ ಕದಾಚಿದುಪಾದೇಯಮಸತ್, ಯಥಾ ಪಟಃ। ಏವಮ್, ಸತ್ಯಪಿ ದ್ರವ್ಯೇ ಕೇಚಿದ್ ಗುಣಾ ಅಸನ್ತಃ, ಯಥಾ ಪಾಕಜಾದಯಃ। ತಥಾ ಸತ್ಯಪ್ಯಾಶ್ರಯೇ ಕಾಶ್ಚಿತ್ ಕ್ರಿಯಾ ಅಸತ್ಯಃ, ಯಥಾ ಪಟಚಲನಾದಯಃ। ಜಾತಿಶ್ಚ ಕಾಚಿತ್ ಸತಿ ಜಾತಿಮತ್ಯಸತೀ, ಯಥಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯಮ್। ತತ್ರ ಭೇದಾಭೇದಯೋರಙ್ಗೀಕಾರಾದ್ ಭೇದಸಾಧನಂ ಸಿದ್ಧವಿಷಯಮ್। ಗಗನತದ್ಭಾಗಯೋರೀಶ್ವರಾದ್ಯಾಶ್ರಿತಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಕ್ರಿಯಾಜಾತಿಷ್ವಭಾವಾದ್ ಭಾಗಾಸಿದ್ಧತ್ವಂ ಹೇತೋರಿತಿ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಕಾಲಾತ್ಯಯಾಪದಿಷ್ಟತ್ವಾತ್। ಅಭೇದಸ್ಯ ಪ್ರಾಗುಪಪಾದಿತತ್ವಾತ್, (704) ಉಪಪಾದಯಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾಚ್ಚೇತಿ। (713714)

h ll ಅಯಾವದ್ದ್ರವ್ಯಭಾವಿಧರ್ಮಾಣಾಂ ಭೇದಾಭೇದಸ್ಯೈವಾಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಯಥಾ ಭೇದಸಾಧಕಾನಾಂ ವ್ಯಪದೇಶಭೇದಾದೀನಾಂ ವಿಶೇಷಾಶ್ರಯೇಣೈವಾನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿರುಕ್ತಾ, ತಥಾ ಸತ್ಯಪಿ ತಸ್ಮಿನ್ನಸತ್ತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ವಿಶೇಷೇಣೈವ ನಿರ್ವಾಹಃ ಕ್ರಿಯತಾಮ್। ಕಿಂ ಭೇದಾಭೇದಾಭ್ಯುಪಗಮೇನ? ಮೈವಮ್। ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಭೇದಕಾರ್ಯವ್ಯವಹಾರಮಾತ್ರನಿರ್ವಾಹಕತ್ವೇನ ವಿನಾಶಂ ಪ್ರತ್ಯನಿರ್ವಾಹಕತ್ವಾತ್। ಸಕಲಭೇದಕಾರ್ಯಕಾರಿತ್ವೇ ವಿಶೇಷೋ ಭೇದ ಏವ, ನ ತತ್ಪ್ರತಿನಿಧಿಃ ಸ್ಯಾತ್।

ಕಿಞ್ಚಾನೇಕಾಶ್ರಿತಸ್ಯಾವಯವಿನೋ ದ್ವಿತ್ವಾದೇಶ್ಚಾಽಶ್ರಯೇಣಾತ್ಯನ್ತಾಭೇದೇ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯಾಣಾಮಪಿ ಪರಸ್ಪರಂ ಭೇದಃ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ। ತತ್ಪರಿಹಾರಾರ್ಥಂ ತಾವದವಶ್ಯಂ ತತ್ರ ಭೇದೋಽಙ್ಗೀಕರಣೀಯಃ। ನಚಾವಚ್ಛೇದಕೇನ ವಿನಾ ಭೇದಾಭೇದಭೂಮೇಃ ಸಙ್ಗ್ರಹಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಯಾವದಶ್ರಯಭಾವಿತ್ವಮೇವ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್। ತತ್ರಾಪಿ ವಿಶೇಷ ಏವ ಸಙ್ಕರಂ ವಾರಯಿಷ್ಯತೀತಿ ತು ನಿರಸ್ತಮ್। ಕಿಞ್ಚ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರಿಣೀ ವ್ಯವಸ್ಥಾ, ನತು ಸ್ವೇಚ್ಛಾನುಸಾರಿಣೀ। ಪ್ರಮಾಣಂ ತು ಭೇದಾಭೇದಾವವಗಾಹತ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯತೇ।

h ll ವಿಶೇಷಬಲಾದ್ ಭೇದಾಭೇದಯೋರೇಕತ್ರಾವಾಸ್ಥಾನಾನುಪಪತ್ತ್ಯಭಾವಃ ll

(###sudha --)

ನನು ಅನಿತ್ಯದ್ರವ್ಯಾಶ್ರಿತಾ ಏಕತ್ವಾದಯೋಽಪಿ ಗುಣಾಃ ಕಿಂ ಭೇದವನ್ತಃ, ತೇಷಾಮಪಿ ದ್ರವ್ಯಕಾರ್ಯತಯಾ ತದುತ್ತರಕ್ಷಣಭಾವಿತ್ವಾದಿತಿ। ಮೈವಮ್। ಉಕ್ತೋತ್ತರತ್ವಾತ್। ಉಕ್ತಂ ಹ್ಯೇತತ್ ಉಪಾದಾನದ್ರವ್ಯಂ ಗುಣವದುಪಾದೇಯತಯಾ ಪರಿಣಮತ ಇತಿ। (667) ನನು ಭೇದಾಭೇದಾವೇಕತ್ರ ವಿರುದ್ಧೌ। ತತ್ ಕಥಮಯಾವದಾಶ್ರಯಭಾವಿನಾಮವಯವಿಗುಣಕರ್ಮಸಾಮಾನ್ಯಾನಾಮವಯವಾದಿಭಿರ್ಭೇದಾಭ್ಯುಪಗಮ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ವಿಶೇಷಮೇವೇತಿ।

ವಿಶೇಷಮೇವ ಸಂಶ್ರಿತ್ಯವಿಶೇಷೋ ಬಲವಾನ್ ಯತಃ।

ಭೇದಾಭೇದಾವೇಕತ್ರ ಭವತ ಇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಅವಧಾರಣಂ ಕಾಲಾದಿಭೇದವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಮ್। ಕಥಂ ವಿಶೇಷಾಶ್ರಯಣೇ ವಿರೋಧಶಾನ್ತಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವಿಶೇಷ ಇತಿ। ಬಲವಾನ್ ಭೇದಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ತತೋ ವಿಶೇಷಂ ಸಮಾಶ್ರಿತ್ಯೈಕತ್ರ ಭೇದಾಭೇದೌ ಭವತ ಇತ್ಯನ್ವಯಃ।

ಅಯಮರ್ಥಃ ಭೇದೋ ಹಿ ವಿರೋಧಶಾನ್ತಿಹೇತುಃ। ತಥಾಹಿ ಕ್ವಚಿದಾಶ್ರಯಭೇದೋ ಯಥಾ ಮಧುರಾಯಾಂ ದೇವದತ್ತಸದ್ಭಾವಃ, ಸ್ರುಘ್ನೇ ತದಭಾವಃ। ಕ್ವಚಿತ್ ಕಾಲಭೇದೋ ಯಥಾ ಮಧುರಾಯಾಮೇವ ದೇವದತ್ತಸ್ಯ ಭಾವಾಭಾವೌ। ಕ್ವಚಿತ್ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಭೇದೋ ಯಥಾ ಗವಯೋ ಗೋಘಟಾಭ್ಯಾಂ ಸದೃಶೋ ವಿಸದೃಶಶ್ಚೇತಿ। ಭೇದಪ್ರತಿನಿಧಿಶ್ಚ ವಿಶೇಷ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅತಃ ಕಥಮಸೌ ಭೇದಾಭೇದಾವೇಕದ್ರವ್ಯೈಕತ್ರೈವ ನಾವಸ್ಥಾಪಯೇದಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h || ಏಕತ್ರೈವ ಭೇದಾಭೇದಯೋಃ ಪ್ರಮಿತತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ||

(###sudha --)

ಏವನ್ತರ್ಹ್ಯತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಸರ್ವತ್ರ ವಿಶೇಷಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ವಿರೋಧಸ್ಯೋತ್ಸಾದಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ದೃಷ್ಟೀತಿ।

ದೃಷ್ಟಿಪ್ರಮಾಣತಶ್ಚೈವವಿರೋಧೋ ದರ್ಶನೇ ಕಥಮ್ ||103||**

(###sudha --)

ದೃಷ್ಟಿಶ್ಚ ತತ್ ಪ್ರಮಾಣಂ ಚ। ಪ್ರಮಾಣಭೂತಾ ದೃಷ್ಟಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ। ತತೋ ಭೇದಾಭೇದೌ ನ ವಿರುದ್ಧಾವಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಚಶಬ್ದೋ ವಿಶೇಷೇಣ ಸಹ ದೃಷ್ಟೇಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ। ನ ಸ್ವೇಚ್ಛಾಮಾತ್ರೇಣ ಭೇದಾಭೇದಾವಿತ್ಯುಪೇತ್ಯ ವಿಶೇಷೇಣ ವಿರೋಧಾಭಾವೋಽಭಿಧೀಯತೇ, ಯೇನಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯೇವಶಬ್ದಃ। ಉಕ್ತಂ ತಾವದವಯವಾವಯವ್ಯಾದ್ಯಭೇದಗ್ರಾಹಿಣೀ ದೃಷ್ಟಿರಸ್ತಿ। ಸಮ್ಬದ್ಧವಸ್ತುಬುದ್ಧಿತೋ ವಿಲಕ್ಷಣತಯಾಽನುವ್ಯವಸಾಯಾತ್। ಅಸ್ತಿ ಚ ಭೇದಗ್ರಾಹಿಣೀ ಸತ್ಯಪಿ ತಸ್ಮಿನ್ನಸತ್ತ್ವಾದಿತಿ ಹೇತುಜನಿತಾ ದೃಷ್ಟಿರಿತಿ। ನಚೈತೇ ಬಾಧ್ಯಬಾಧಕೇ। ಅನ್ಯತರಾನನುವೃತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಾಪಿ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಭೂತೇ। ಪ್ರತಿಪತ್ತ್ರೂಣಾಮುಭಯೋದಾಸೀನತಾಪತ್ತೇಃ। ನಚೈವಮ್। ಅತೋ ದ್ವಯೋರಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇಷಿತವ್ಯಮ್। ಪ್ರಮಾಣತಶ್ಚ ಭೇದಾಭೇದಯೋರವಗತಯೋರ್ನ ವಿರೋಧಃ। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಪ್ರಮಾಣತ ಇತಿ।

h || ಸಹಾವಸ್ಥಿತಯೋಃ ವಿರುದ್ಧತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಸ್ವವ್ಯಾಹತ್ಯಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ ||

(###sudha --)

ನನು ಭವತಾಂ ಭೇದಾಭೇದಾವೇಕತ್ರೈವೈಕದೈವ ಪ್ರಮಿತೌ, ತಥಾಽಪಿ ಕಥಂ ವಿರೋಧಶಾನ್ತಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವಿರೋಧ ಇತಿ। ಸಹದರ್ಶನೇ ಸತಿ ಕಥಂ ವಿರೋಧೋ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ? ಸಹದೃಷ್ಟೌ ವಿರುದ್ಧೌ ಚೇತಿ ವಿಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಮಿತಿ ಭಾವಃ।

ಏತದೇವ ವಿವೃಣೋತಿ ವಿರೋಧೋ ಹೀತಿ।

p**p

ವಿರೋಧೋ ಹ್ಯವಿರೋಧಶ್ಚ ಯತೋ ದರ್ಶನಮಾನಕೌ।

ತತೋ ದೃಷ್ಟೇ ವಿರೋಧಸ್ತು ಸದ್ಭಿರಾಪಾದ್ಯತೇ ಕಥಮ್ ||104||**

(###sudha --)

ಸರ್ವತ್ರ ಪರಸ್ಪರಪರಿಹಾರೇಣೈವ ಸತ್ತ್ವದರ್ಶನಂ ಸಹಾನಸ್ಥಾನಲಕ್ಷಣವಿರೋಧೇ ಪ್ರಮಾಣಮ್। ಕ್ವಚಿತ್ ಸಹದರ್ಶನಂ ಚಾವಿರೋಧೇ। ಅನ್ಯಸ್ಯಾನಿರೂಪಣಾತ್। ಅತಃ ಸಹದೃಷ್ಟೇ ಭೇದಾಭೇದಲಕ್ಷಣೇ ವಸ್ತುದ್ವಯೇ ವಿರೋಧಃ ಕಥಮುಚ್ಯೇತ? ಸಹದರ್ಶನೇ ಹ್ಯವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾತ್। ಪುನರ್ವಿರೋಧಕಥನೇ ವ್ಯಾಘಾತಾನಿವಾರಣಾದಿತಿ। ಹಿಶಬ್ದೇನ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಶೀತೋಷ್ಣಾದೌ ರೂಪರಸಾದೌ ಚ ವಿರೋಧಾವಿರೋಧಯೋರ್ದರ್ಶನೈಕಪ್ರಮಾಣತ್ವಂ ನಿದರ್ಶಯತಿ। ತುಶಬ್ದಸ್ಯ ದೃಷ್ಟೇ ತ್ವಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಸದ್ಭಿರ್ವಿದ್ವದ್ಭಿರಿತ್ಯುಪಹಾಸಃ। ವೈಶೇಷಿಕಾದಯೋ ಹಿ ಸಂಯೋಗವಿಭಾಗಶಬ್ದಾತ್ಮವಿಶೇಷಗುಣಾನಾಂ ತತ್ರೈವ ತದೈವ ಭಾವಾಭಾವಾವುಪೇತ್ಯ ಸಹದರ್ಶನಾದ್ ವಿರೋಧೋ ನಾಸ್ತೀತಿ ವದನ್ತಃ, ಪುನರತ್ರ ಸಹದರ್ಶನೇಽಪಿ ವಿರೋಧಮುದ್ಭಾವಯನ್ತಃ, ಸ್ವವ್ಯಾಹತಭಾಷಿಣಃ, ಸ್ವೋಕ್ತವಿಸ್ಮರಣಶೀಲಾಃ, ಸ್ವದೃಷ್ಟಿಪಕ್ಷಪಾತಿನಃ ಕಥಂ ಸನ್ತಃ ಸ್ಯುಃ? ಸರ್ವತ್ರಾಸಹದೃಷ್ಟಯೋರ್ಯದಿ ಕಶ್ಚಿದಾಗ್ರಹಮಾತ್ರೇಣ ಸಹಾವಸ್ಥಾನಂ ಮನ್ಯತೇ, ತಂ ಪ್ರತ್ಯೇವ ವಿರೋಧೋದ್ಭಾವನಂ ಕ್ರಿಯತೇ ನಾನ್ಯಥೇತಿ।

h॥ ಚೇತನಸ್ಯ ಸ್ವಾವಯವಗುಣಕ್ರಿಯಾದಿಭಿರನ್ತ್ಯನ್ತಾಭೇದಃ, ಚೇತನಾನ್ತರೈರಚೇತನೈಶ್ಚಾತ್ಯನ್ತಭೇದಃ॥

(###sudha --)

ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಣೋರ್ಭೇದಾಭೇದೌ ಕ್ವಚಿದಿತಿ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪೇಣೋಕ್ತಮ್। ತತ್ ಕಿಂ ಸರ್ವೇಷ್ವಪಿ ದ್ರವ್ಯೇಷು, ಉತ ಕೇಷುಚಿದೇವೇತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಮಾಹ ಅಭಿನ್ನ ಇತಿ।

p**p

ಅಭಿನ್ನೋ ಭಗವಾನ್ ಸ್ವೇನ ತದನ್ಯೇನ ವಿಭೇದವಾನ್।

ನಿತ್ಯಾ ಧರ್ಮಾಸ್ತದೀಯಾಸ್ತು ಸರ್ವೇಽಸ್ಮಾನ್ನೈವ ಭೇದಿನಃ॥105॥**

(###sudha --)

ಭಗವಾನಿತಿ ಚೇತನಮಾತ್ರೋಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಸ್ವೇನ ಸ್ವಾವಯವಗುಣಕ್ರಿಯಾದಿಭಿಃ। ತದನ್ಯೇನ ಪ್ರಕೃತಿಜೀವಜಡಾತ್ಮನಾ ಪ್ರಪಞ್ಚೇನೇತ್ಯೇವಂ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಾವೇವ ಭೇದಾಭೇದೌ ನತ್ವೇಕವಿಷಯಾವಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಅಯಾವದ್ದ್ರವ್ಯಭಾವಿಧರ್ಮೈರ್ಭೇದಾಭೇದೌ ಕುತೋ ನ ಸ್ಯಾತಾಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಿತ್ಯಾ ಇತಿ। ತುಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣೇ। ಅಸ್ಮಾತ್ ಕಾರಣಾತ್। ಅಸ್ಮಾದ್ ಭಗವತಃ। ದ್ವಿತ್ವಾದಿಸಙ್ಖ್ಯಾವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾ ಇತಿ ಶೇಷಃ।

h॥ ಅಚೇತನೇಷು ಯಾವದ್ದ್ರವ್ಯಭಾವಿನಾಂ ಧರ್ಮಾಣಾಮಭೇದಃ, ಅಯಾವದ್ದ್ರವ್ಯಭಾವಿನಾಂ ಭೇದಾಭೇದೌ॥

(###sudha --)

ಕ್ವ ತರ್ಹಿ ಭೇದಾಭೇದಾವಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸಾಮಸ್ತ್ಯೇತಿ।

ಸಾಮಸ್ತ್ಯೋಚ್ಛೇದಿನೋಽನ್ಯತ್ರ ಧರ್ಮಾ ಉಭಯರೂಪಕಾಃ।

ಭಾವೇತ ಏವ ಚೋಚ್ಛೇದಾತ್ ತದನ್ಯೇ ಚ ಸಮಸ್ತಶಃ॥106॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅನ್ಯತ್ರ ಪರಮೇಶ್ವರಾತ್। ಜಡೇ ವಸ್ತುನೀತಿ ಯಾವತ್। ಸತ್ಯೇವ ಧರ್ಮಿಣಿ ಸಾಮಸ್ತ್ಯೇನೋಚ್ಛೇದವನ್ತೋ ಯೇ ಧರ್ಮಾಃ, ತೇ ಉಭಯರೂಪಿಣೋ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅಭಿಭವವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಸಾಮಸ್ತ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಯದ್ವಾ ಸಾಮಸ್ತ್ಯೇ ದ್ರವ್ಯಸ್ಯಾವಿಕಲತ್ವೇ ನಾಶಾಭಾವೇಽಪಿ ಯೇ ಉಚ್ಛೇದಿನ ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್। ಕಿಂ ಸ್ವಸದ್ಭಾವವೇಲಾಯಾಮಭೇದಿನೋಽಸದ್ಭಾವವೇಲಾಯಾಂ ಭೇದಿನ ಇತ್ಯೇವಂ ಕಾಲಭೇದೇನ ಭೇದಾಭೇದಾವಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಭಾವ ಇತಿ। ಸ್ವಸದ್ಭಾವದಶಾಯಾಮೇವೋಭಯರೂಪಕಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ವಿನಾಶಾಸಮ್ಭವಾಚ್ಚ।

ಕುತೋ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನಾ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ತ ಏವೇತಿ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಬಲೇನ ತ ಏವ ಧರ್ಮಿಸ್ವರೂಪಭೂತಾ ಏವ ಉಚ್ಛೇದಾತ್ ಸತ್ಯೇವ ಧರ್ಮಿಣ್ಯಸತ್ತ್ವಾದ್ ಹೇತೋಸ್ತದನ್ಯೇ। ಚಶಬ್ದೌ ಮಿಥಃ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥೌ। ಸಮಸ್ತಶ ಇತ್ಯಯಾವದ್ದ್ರವ್ಯಭಾವಿವಿವಕ್ಷಯೋಕ್ತಮ್।

h ॥ ಯಾವದ್ದ್ರವ್ಯಭಾವಿಧರ್ಮಾಣಾಮತ್ಯನ್ತಾಭೇದಾಙ್ಗೀಕಾರೇಣ ಅಂಶಸಂಯೋಗಸ್ಯ

ಅಂಶಿಸಂಯೋಗರೂಪತ್ವಲಾಭಾತ್ ಅಂಶತಃ ಸಂಯೋಗಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ನಾನವಸ್ಥಾಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ಯದುಕ್ತಮ್, ಯಾವದವಯವಭಾವಿನೋಽವಯವಿನೋಽವಯವೈರತ್ಯನ್ತಾಭೇದಃ, ಅಯಾವದವಯವಭಾವಿನಸ್ತು ಭೇದಾಭೇದಾವಿತಿ, ತೇನಾನ್ಯದಪಿ ಚೋದ್ಯಂ ಪರಿಹೃತಮಿತ್ಯಾಹ -- ಅಂಶಾಂಶಿನೋರಿತಿ।

ಅಂಶಾಶಿನೋರಭೇದೇನ ತ್ವಂಶಸಂಯೋಗ ಏವ ಹಿ।

ಅಂಶಿನೋ ನಾನವಸ್ಥಾಽತೋ ಯದ್ಯಪ್ಯಂಶೇಷ್ವವಿಶ್ರಮಃ ॥107 ॥**

(###sudha --)

ತಥಾಹಿ "ಸರ್ವದಿಕ್ಷ್ವಪಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಾತ್" ಇತಿ ಯದಂಶತಃ ಸಂಯೋಗ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್, ತದಯುಕ್ತಮ್। ಅನವಸ್ಥಾಪತ್ತೇಃ। ಘಟಸಂಯೋಗೋ ಹಿ ಘಟಾಂಶಸಂಯೋಗಪೂರ್ವಕಃ। ಸೋಽಪಿ ತದಂಶಸಂಯೋಗಪೂರ್ವಕಃ। ನಚೇಯಂ ನಿರಂಶೇ ಪರಮ್ಪರಾ ವಿಶ್ರಾಮ್ಯತೀತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಅಂಶಪರಮ್ಪರಾಯಾ ಅವಿಶ್ರಮಸ್ಯಾಪ್ಯಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ಅತಃ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಸಂಯೋಗಾನುತ್ಪತ್ತಾವುತ್ತರೋತ್ತರಾನುತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾದಂಶತಃ ಸಂಯೋಗ ಇತಿ ನಿಯಮೋ ನೋಪಪದ್ಯತ ಇತಿ। ತದಿದಮಸಙ್ಗತಮ್। ಯದ್ಯಪ್ಯಂಶತ ಏವ ಸಂಯೋಗಃ, ಯದ್ಯಪಿ ಚಾಂಶೇಷ್ವಂಶಪರಮ್ಪರಾಯಾ ಅವಿಶ್ರಮಃ, ತಥಾಽಪ್ಯಂಶಾಂಶಿನೋರಭೇದನ್ಯೈವಾಂಶಸಂಯೋಗ ಏವ ಹಿ ಯಸ್ಮಾದಂಶಿನಃ ಸಂಯೋಗೋಽತೋ ನಾನವಸ್ಥೇತಿ।

ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ಸ್ಯಾದಿಯಮನವಸ್ಥಾ ಯದಿ ಸರ್ವತ್ರಾಂಶತ ಏವ ಸಂಯೋಗ ಇತಿ ವದತಾಮಸ್ಮಾಕಮಂಶಿನಃ ಸಂಯೋಗೋಂಽಶಸಂಯೋಗೇನ್ಯೈವ ಜಾಯತ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ಕಿನ್ತು ಯೋ ಯಸ್ಯಾಂಶಿನಃ ಸಂಯೋಗಃ, ಸ ತದಂಶೇ ವರ್ತತೇ। ನಿರಂಶಸ್ತು ತು ಸಂಯೋಗಃ ಕ್ವ ನಾಮ ವರ್ತತಾಮ್? ಅತಃ ಪರಮಾಣ್ವೋಃ ಸಂಯೋಗೇ ಸತಿ

ತದ್ವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಮಂಶೋಽಙ್ಗೀಕರಣೀಯ ಇತಿ। ನಹ್ಯೇವಂಸತಿ ಕಾಚಿದನವಸ್ಥಾಽಸ್ತಿ। ಅನವಸ್ಥಿತಕಾರ್ಯಕಾರಣಭೂತಾಸಿದ್ಧಸಂಯೋಗಪರಮ್ಪರಾಶ್ರಯಣಾಭಾವಾತ್।

ಏತಾವತ್ತು ಭವೇತ್। ಘಟಸಂಯೋಗೋ ಘಟಾಂಶವೃತ್ತಿರಿತ್ಯಪ್ಯಯುಕ್ತಮ್, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತಥಾಸತಿ ಹಿ ಪಟವೃತ್ತಿರಪಿ ಘಟಸಂಯೋಗಃ ಸ್ಯಾತ್। ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಾಚ್ಚ। ಘಟಸಂಯೋಗೋ ಘಟವೃತ್ತಿಃ, ತದ್ಗುಣತ್ವಾತ್; ತದ್ರೂಪವದಿತಿ। ಘಟಾಂಶವೃತ್ತಿಃ ಸಂಯೋಗೋ ನ ಘಟಸಂಯೋಗಃ, ತದನ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವಾತ್; ಪಟಸಂಯೋಗವದಿತಿ।

ಏತದಪ್ಯನವಕಾಶಮ್। ಅಂಶಾಂಶಿನೋರಭೇದಸ್ಯ ಸಾಧಿತತ್ವಾತ್। ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗೋ ಹಿ ತದಾ ಸ್ಯಾತ್, ಯದಿ ಪಟವದ್ ಘಟಾಂಶೋಽಪಿ ಘಟಾದತ್ಯನ್ತಭಿನ್ನಃ ಸ್ಯಾತ್। ಅಭೇದೇ ತು ಕ್ವಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ? ಅನುಮಾನಸ್ಯಾಪ್ಯಾದ್ಯಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾ। ಅಂಶವೃತ್ತೇರೇವ ಘಟವೃತ್ತಿತ್ವಾತ್। ಅಂಶಾವೃತ್ತಿತ್ವೇ ಸತಿ ಘಟವೃತ್ತಿತ್ವಸಾಧನೇ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಃ ಸಾಧ್ಯವಿಕಲಃ ಸ್ಯಾತ್। ದ್ವಿತೀಯಸ್ತು ಹೇತುಃ ಸ್ವರೂಪಾಸಿದ್ಧೋಽನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧೋ ವೇತಿ। ಯದಿ ಘಟಸಂಯೋಗೋ ಘಟಾಂಶೇ ವರ್ತತೇ, ತರ್ಹಿ ಘಟಾಂಶಸಂಯೋಗಃ ಕ್ವ ವರ್ತತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಅನೇನೈವ ನ್ಯಾಯೇನ ತದಂಶೇ ಸೋಽಪಿ ತದಂಶ ಇತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ನಚೈವಮನವಸ್ಥಾ। ಸರ್ವೇಽಪ್ಯಂಶಿಸಂಯೋಗಾಸ್ತತ್ತದಂಶವೃತ್ತಯ ಇತ್ಯತ್ರೇತರೇತರಾಪೇಕ್ಷಾಯಾ ಅಭಾವಾತ್। ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಪರಮಾಣುವೃತ್ತಿರಪಿ ಸಂಯೋಗೋ ಘಟಸಂಯೋಗಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಕೋ ನೇತ್ಯಾಹೇತಿ।

h ll ಏಕಸ್ಯಾಂಶಸಂಯೋಗಸ್ಯ ಅನ್ಯಾಂಶಸಂಯೋಗಪೂರ್ವಕತ್ವಾನಙ್ಗೀಕಾರಾತ್, ಸಂಯೋಗೈಕ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರಾಚ್ಚ ನಾನವಸ್ಥಾಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಅಂಶಸಂಯೋಗ ಏವ ಹ್ಯಂಶಿನಃ ಸಂಯೋಗೋಽತೋ ನಾನವಸ್ಥೇತ್ಯುಕ್ತಮನವಸ್ಥಾಪರಿಹಾರಂ ವಿವೃಣೋತಿ ಏಕಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ।

ಏಕಸ್ಮಿನ್ ಜಾತ ಏವಾನ್ಯಃ ಸಂಯೋಗೋ ಜಾಯತೇ ಯದಿ।

ಅನವಸ್ಥಾ ತದೈವ ಸ್ಯಾತ್ ಸಂಯೋಗೈಕ್ಯೇ ಭವೇತ್ ಕ್ವ ಸಾ ll108 ll**

(###sudha --)

ಅವಯವಪರಮ್ಪರಾಯಾ ಅವಿಶ್ರಮಮಭ್ಯುಪಗಮ್ಯೈಕೈಕಸ್ಮಿನ್ನವಯವಸಂಯೋಗೇ ಜಾತ ಏವಾನ್ಯೋಽವಯವಸಂಯೋಗೋ ಜಾಯತ ಇತಿ ಯದ್ಯಙ್ಗೀಕುರ್ಮಃ, ತದೈವಾನವಸ್ಥಾ ಸ್ಯಾತ್। ಸಂಯೋಗೈಕ್ಯೇ ಅವಯವಿಸಂಯೋಗಃ ಕ್ರಿಯಾತೋ ಜಾತಸ್ತದವಯವೇ ವರ್ತತೇ, ಅವಯವವೃತ್ತೇಃ ಸಂಯೋಗಾದಪರೋಽವಯವಿನಃ ಸಂಯೋಗೋ ನಾಸ್ತೀತಿ ವಾದೇ ತು ಕ್ವ ಸಾಽನವಸ್ಥೇತಿ।

h ll ಸಂಯೋಗತ್ರೈವಿಧ್ಯನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

ಏತೇನೈತದಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್, ಯದಾಹುಃ ಸಂಯೋಗಸ್ತ್ರಿವಿಧಃ, ಅನ್ಯತರಕರ್ಮಜೋಭಯಕರ್ಮಜಸಂಯೋಗಜಭೇದಾತ್ । ತತ್ರಾನ್ಯತರಕರ್ಮಜೋ ಯಃ ಕ್ರಿಯಾವತಾ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯಸ್ಯ, ಯಥಾ ಸ್ಥಾಣೋಃ ಶ್ಯೇನೇನ । ಉಭಯಕರ್ಮಜಸ್ತು ವಿರುದ್ಧದಿಕ್ಕ್ರಿಯಯೋಃ ಸನ್ನಿಪಾತಃ, ಯಥಾ ಮಲ್ಲಯೋಃ । ಸಂಯೋಗಜಸ್ತು ಸಂಯೋಗಃ ಕಾರಣಾಕಾರಣಸಂಯೋಗಾತ್ ಕಾರ್ಯಾಕಾರ್ಯಸಂಯೋಗಃ, ಯಥಾ ಹಸ್ತತರುಸಂಯೋಗಾತ್ ಕಾಯತರುಸಂಯೋಗ ಇತಿ ।

h॥ ಅವಯವಾವಯವಿನೋರಭೇದಾತ್, ಅವಯವಸಂಯೋಗಸ್ಯೈವಾವಯವಿಸಂಯಗತ್ವೇನ ನ ಸಂಯೋಗಜಸಂಯೋಗೋಽಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಃ॥

(###sudha --)

ನಹಿ ಹಸ್ತತರುಸಂಯೋಗಾತಿರಿಕ್ತಃ ಕಾಯತರುಸಂಯೋಗೋಽಸ್ತಿ । ಯೇನಾಸೌ ತಜ್ಜನ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್ । ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್ । ಕಿನ್ತು ಹಸ್ತಕರ್ಮಣಾ ಜನಿತೋ ಹಸ್ತವೃತ್ತಿಃ ಸಂಯೋಗ ಏವ ಹಸ್ತಕಾಯಯೋರಭೇದಾತ್ ಕಾಯಸಂಯೋಗೋ ಭವತಿ । ಅತ ಏವ ಹಸ್ತಸ್ಯಾಶುಚಿಸಂಯೋಗೇ ಕಾಯಕ್ಷಾಲನಾದಿವಿಧಯೋಽಪ್ಯುಪಪದ್ಯನ್ತೇ ।

h॥ ವಿಭಾಗಜವಿಭಾಗಸ್ಯ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ಅತ ಏವ ವಿಭಾಗಜೋಽಪಿ ವಿಭಾಗೋ ನಿರಸ್ತಃ । ದ್ವಿವಿಧಂ ಹಿ ತಮಾಚಕ್ಷತೇ । ಕಾರಣಾಕಾರಣವಿಭಾಗಾತ್, ಕಾರಣವಿಭಾಗಾಚ್ಚೇತಿ । ತತ್ರಾಽದ್ಯೋ ಯಥಾ ಹಸ್ತತರುವಿಭಾಗಾತ್ ಕಾಯತರುವಿಭಾಗಃ । ದ್ವಿತೀಯೋ ಯಥಾ ದ್ವಿತನ್ತುಕಾವಯವೇ ತನ್ತೌ ಕರ್ಮೋತ್ಪನ್ನಂ ತಸ್ಯ ತನ್ತ್ವನ್ತರಾದ್ ವಿಭಾಗಂ ಕರೋತಿ । ವಿಭಾಗಾತ್ ತನ್ತ್ವೋಃ ಸಂಯೋಗೋ ನಶ್ಯತಿ । ತತೋ ದ್ವಿತನ್ತುಕವಿನಾಶಃ । ತತ ಇದಾನೀಂ ತನ್ತ್ವೋರ್ವರ್ತಮಾನೋ ವಿಭಾಗಃ ಸಕ್ರಿಯಸ್ಯಾವಯವಸ್ಯ ದ್ವಿತನ್ತುಕಸಂಯುಕ್ತಾಕಾಶಾದಿದೇಶಾದ್ ವಿಭಾಗಂ ಕರೋತೀತಿ ।

h॥ ಅವಯವವಿಭಾಗಾತಿರಿಕ್ತಾವಯವಿವಿಭಾಗಸ್ಯಾಭಾವಾತ್ ಕಾರಣಾಕಾರಣವಿಭಾಗಜವಿಭಾಗೋ ನಿರಸ್ತಃ॥

(###sudha --)

ತತ್ರಾಽದ್ಯಸ್ತಾವದನುಪಪನ್ನಃ । ಹಸ್ತತರುವಿಭಾಗಾತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಕಾಯತರುವಿಭಾಗಸ್ಯಾನುಪಲಮ್ಭಾತ್ । ಹಸ್ತಕರ್ಮಣಾ ಜನಿತೋ ಹಿ ವಿಭಾಗೋ ಹಸ್ತಕಾಯಯೋರಭೇದಾದ್ ಹಸ್ತಕಾಯಗುಣೋ ಭವತಿ । ಅತ ಏವ ವಿವಾದಾಧ್ಯಾಸಿತೋ ವಿಭಾಗೋ ನ ಕರ್ಮಾಸಮವಾಯಿಕಾರಣಕಃ, ಕರ್ಮೈಕಾರ್ಥಾಸಮವೇತತ್ವಾತ್; ಶಬ್ದವದಿತ್ಯಸಿದ್ಧತಯಾ ನಿರಸ್ತಮ್ ।

ಶ್ರೀಮನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಏಕಸ್ಮಾದೇವ ಕರ್ಮಣೋ ವಿಭಾಗದ್ವಯೋತ್ಪತ್ತೌ ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್ ಕಾರಣವಿಭಾಗಜವಿಭಾಗಾಙ್ಗೀಕಾರೋಽಯುಕ್ತಃ ll

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯಸ್ತ್ವನುಪಪನ್ನತರಃ । ತನ್ತುಕರ್ಮಣೈವ ತನ್ತೋಸ್ತನ್ತ್ವನ್ತರಾದಾಕಾಶಾದಿದೇಶಾಚ್ಚ ವಿಭಾಗೋತ್ಪತ್ತ್ಯುಪಪತ್ತೌ ಕ್ರಮಕಲ್ಪನಾನುಪಪತ್ತೇಃ । ಅನ್ಯಥಾಙ್ಗುಲಿಕರ್ಮಣಾಽಙ್ಗುಲೇರಙ್ಗುಲ್ಯನ್ತರಾದೇವ ವಿಭಾಗೋ ಭವತಿ ಆಕಾಶಾದಿದೇಶಾತ್ತು ವಿಭಾಗಾದೇವೇತಿ ಸ್ಯಾತ್ ।

h ll ತನ್ತುದ್ವಯವಿಭಾಗಸ್ಯ ತನ್ತ್ವಾರಮ್ಭಕಸಂಯೋಗವಿರೋಧಿತ್ವಾತ್, ತನ್ತ್ವಾಕಾಶವಿಭಾಗಸ್ಯ ತದವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್

ವಿರುದ್ಧವಿಭಾಗಯೋಃ ನೈಕಕರ್ಮಜತ್ವಂ ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯಾಕ್ಷೇಪಃ ll

(###sudha --)

ನನ್ವಙ್ಗುಲಿಕರ್ಮ ಅಙ್ಗುಲಿವಿಭಾಗಮಾಕಾಶಾದಿವಿಭಾಗಂ ಚ ಕರೋತಿ । ತಯೋರ್ವಿಭಾಗಯೋರವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್ । ತನ್ತುಕರ್ಮ ತು ತನ್ತ್ವನ್ತರವಿಭಾಗಮಾಕಾಶಾದಿವಿಭಾಗಂ ಚ ನ ಕರ್ತುಮರ್ಹತಿ । ತಯೋರ್ವಿಭಾಗಯೋರ್ದ್ರವ್ಯಾರಮ್ಭಕಸಂಯೋಗವಿರೋಧಿತ್ವಾವಿರೋಧಿತ್ವರೂಪವಿರೋಧಾತ್ । ನಹ್ಯವಿರುದ್ಧಾತ್ ಕಾರಣಾದ್ ವಿರುದ್ಧಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಃ ಸಮ್ಭವತೀತಿ ।

h ll ದ್ರವ್ಯಕ್ರಿಯಾಯಾಃ ಪೂರ್ವದೇಶವಿಭಾಗಉತ್ತರದೇಶಸಂಯೋಗರೂಪವಿರುದ್ಧಗುಣದ್ವಯಜನಕತ್ವಸ್ಯ,

ತನ್ತುಕರ್ಮಣಃ ವಿರುದ್ಧಸಂಯೋಗದ್ವಯಜನಕತ್ವಸ್ಯ ಚ ತೈರೇವಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್ ನಾಯಮಾಕ್ಷೇಪೋ ಯುಕ್ತಃ ll

(###sudha --)

ಮೈವಮ್ । ಏಕಸ್ಮಾದೇವ ಕರ್ಮಣಃ ಸಂಯೋಗವಿಭಾಗಜನನಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ । ತನ್ತುಕರ್ಮಣಾ ದ್ರವ್ಯಾರಮ್ಭಕಾನಾರಮ್ಭಕತನ್ತ್ವನ್ತರಾಕಾಶಸಂಯೋಗಜನ್ಮಾಙ್ಗೀಕಾರಾಚ್ಚ । ಅನ್ಯಥಾ ಕಾರಣಾಕಾರಣಸಂಯೋಗಜಸಂಯೋಗವತ್ ಕಾರಣಮಾತ್ರಸಂಯೋಗಜೋಽಪಿ ಸಂಯೋಗಃ ಸ್ವೀಕಾರ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್ ।

h ll ದ್ರವ್ಯಾನಾರಮ್ಭಕದ್ರವ್ಯಗತಸಂಯೋಗಸ್ಯ ದ್ರವ್ಯಾರಮ್ಭಕದ್ರವ್ಯಗತಸಂಯೋಗೇನಾವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್ ಏಕಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಃ

ತತ್ಸಂಯೋಗದ್ವಯಜನಕತ್ವಮಿತ್ಯಭ್ಯುಪಗಮೇ, ವಿಭಾಗಯೋರಪಿ ತಥಾಽವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್ ಏಕಕರ್ಮಜತ್ವಮಭ್ಯುಪಗಮನೀಯಮ್ ll

(###sudha --)

ನನು ಸಂಯೋಗಸ್ಯ ನ ಸ್ವರೂಪತೋ ವಿರೋಧೋಽಸ್ತಿ । ಯತೋ ದ್ರವ್ಯಾನಾರಮ್ಭಕದ್ರವ್ಯಸಮವೇತ ಏವ ಸಂಯೋಗೋ ದ್ರವ್ಯಾನಾರಮ್ಭಕಃ । ದ್ರವ್ಯಾನಾರಮ್ಭಕಂ ಚ ದ್ರವ್ಯಂ ಸಪ್ತವಿಧಮ್ ಆರಬ್ಧದ್ರವ್ಯಮ್, ಅನ್ತ್ಯಾವಯವಿ,

ಸ್ಪರ್ಶರಹಿತಮ್, ವಿನಶ್ಯದವಸ್ಥಮ್, ವಿನಶ್ಯದವಸ್ಥಸಂಯೋಗಮ್, ನಿಷ್ಪಲಾರಮ್ಭಮ್, ವಿಜಾತೀಯಂ ಚೇತಿ। ತತಃ ಕರ್ಮಣ್ಯೈವ ಸಂಯೋಗದ್ವಯಜನ್ಯೋಪಪತ್ತಿರಿತಿ। ಏವನ್ತರ್ಹಿ ವಿಭಾಗಯೋರಪಿ ಕೋ ವಿರೋಧಃ? ದ್ರವ್ಯಾರಮ್ಭಾನಾರಮ್ಭಪ್ರಯುಕ್ತತ್ವಾದ್ ವಿರೋಧಪ್ರತೀತೇಃ।

h ll ತನ್ತುಕರ್ಮಣಃ ವಿಭಾಗದ್ವಯಜನಕತ್ವಾಭಾವಾದಿಸಾಧಕಾನುಮಾನಾನಾಂ ನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

ತನ್ತುದ್ವಯವಿಭಾಗಜನಕಂ ತನ್ತುಕರ್ಮ ನ ತನ್ತ್ವಾಕಾಶವಿಭಾಗಜನಕಮ್, ದ್ರವ್ಯಾರಮ್ಭಕಸಂಯೋಗವಿರೋಧಿವಿಭಾಗಜನಕಕರ್ಮತ್ವಾತ್; ದ್ರವ್ಯಾನ್ತರಾರಮ್ಭಕಸಂಯೋಗವಿರೋಧಿವಿಭಾಗಜನಕಕರ್ಮವದಿತ್ಯಾಭಾಸಸಮಾನಯೋಗಕ್ಷೇಮಮ್। ತನ್ತುಕರ್ಮ ನ ತನ್ತ್ವನ್ತರವಿಭಾಗಜನಕಮ್, ಕರ್ಮತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಕರ್ಮವದಿತ್ಯಪಿ ಪ್ರಯೋಗಸಮ್ಭವಾತ್ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಬಾಧ ಇತಿ ಚೇತ್, ಸಮಮನ್ಯತ್ರಾಪಿ। ವಿಭಾಗದ್ವಯಯೌಗಪದ್ಯಾನುಭವಾತ್। ತನ್ತುಕರ್ಮ ಆಕಾಶವಿಭಾಗಜನಕಮ್, ಕರ್ಮತ್ವಾದಿತಿ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಶ್ಚ। ಆಕಾಶವಿಭಾಗೇ ವಿಭಾಗೇನ ಕರ್ತವ್ಯೇ ಕರ್ಮಣೋ ನಿಮಿತ್ತತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಜನಕಶಬ್ದಸ್ಯಾಸಮವಾಯ್ಯರ್ಥತ್ವಾತ್।

ಏತೇನ ವಿಮತಂ ಕರ್ಮ ದ್ರವ್ಯಾರಮ್ಭಕಸಂಯೋಗವಿರೋಧಿತದವಿರೋಧಿವಿಭಾಗಜನಕಂ ನ ಭವತಿ, ಕರ್ಮತ್ವಾದಿತಿ ನಿರಸ್ತಮ್। ವಿಮತಂ ಕರ್ಮ ದ್ರವ್ಯಾರಮ್ಭಕಾನಾರಮ್ಭಕಸಂಯೋಗಾರಮ್ಭಕಂ ನ ಭವತಿ, ಕರ್ಮತ್ವಾತ್; ಶ್ಯೇನಕರ್ಮವದಿತ್ಯಾಭಾಸತುಲ್ಯತ್ವಾತ್, ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಾಚ್ಚ। ಯದಾಕಾಶವಿಭಾಗಜನಕಂ ಕರ್ಮ ನ ತದ್ ದ್ರವ್ಯಾರಮ್ಭಕಸಂಯೋಗವಿರೋಧಿವಿಭಾಗಜನಕಮ್, ಯಥಾಙ್ಗುಲಿಕರ್ಮೇತಿ ವ್ಯಾಪ್ತೇಸ್ತನ್ತುಕರ್ಮಣೋ ಗಗನವಿಭಾಗಜನಕತ್ವೇ ತನ್ತ್ವನ್ತರವಿಭಾಗಜನಕತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಯದ್ ಯತ್ಪ್ರದೇಶವಿಭಾಗಜನಕಂ ನ ಭವತಿ, ನ ತತ್ ತತ್ಪ್ರದೇಶಸ್ಥದ್ರವ್ಯವಿಭಾಗಜನಕಮಿತಿ ವ್ಯಾಪ್ತೇರಾಕಾಶದೇಶವಿಭಾಗಾಜನಕತ್ವೇ ತನ್ತ್ವನ್ತರಾದಪಿ ವಿಭಾಗಜನಕಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಪ್ರತಿಪ್ರಸಙ್ಗಸಮ್ಭವಾತ್।

ಕಿಞ್ಚ ತನ್ತೋರಾಕಾಶವಿಭಾಗೋ ಯದಿ ವಿಭಾಗಜೋ ನತು ಕರ್ಮಜಃ, ತದಾ ಸಕರ್ಮಕಸ್ಯೇವಾಕರ್ಮಕಸ್ಯಾಪಿ ಕುತೋ ನ ಸ್ಯಾತ್? ವಿಭಾಗಸ್ಯೋಭಯತ್ರಾಪಿ ಸಾಮ್ಯಾತ್। ಉತ್ತರವಿಭಾಗೇ ಕರ್ಮ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಮಿತ್ಯತೋ ನೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಆದ್ಯವಿಭಾಗಜನನೇನೈವೋಪಕ್ಷೀಣಸ್ಯ ಕಾರಣತ್ವಾನವಧಾರಣಾತ್। ಅವಧಾರಣೇ ವಾಽಸಮವಾಯಿತ್ವಸ್ಯಾನಿವಾರಣಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ತಲ್ಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾತಿವ್ಯಾಪ್ತೇರಿತ್ಯಲಂ ವಿಸ್ತರೇಣ।

h ll ಸಂಯೋಗಸ್ಯ ಸ್ವಾಭಾವಸಮಾನಾಧಿಕರಣತ್ವರೂಪಾವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವನಿರಾಸಪೂರ್ವಕಂ ಅಂಶವೃತ್ತಿತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏವಂ ಛಲತ್ವೇನಾನವಸ್ಥಾಪ್ರಸಙ್ಗಂ ನಿರಾಕೃತ್ಯ ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣ ನಿರಾಕರೋತಿ -- ಅಂಶ ಇತಿ।

p**p

ಅಂಶೇ ಸಂಯೋಗದೃಷ್ಟೇಶ್ಚದೃಷ್ಟೇ ಕಾ ಸಾಽನವಸ್ಥಿತಿಃ।

ಅಂಶಿಸಂಯೋಗಸ್ಯಾಂಶವೃತ್ತಿತ್ವದೃಷ್ಟೇಶ್ಚ ನಾನವಸ್ಥಾದೋಷ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ದೃಷ್ಟತ್ವೇ ಕಥಮದೋಷತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ದೃಷ್ಟ ಇತಿ। ಆಪಾದಕೇಽರ್ಥೇ ದೃಷ್ಟೇ ಸತಿ ಸಾಽನವಸ್ಥಿತಿಃ ಕಾ? ನ ದೂಷಣಮಿತಿ ಯಾವತ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯದ್ಯಂಶತಃ ಸಂಯೋಗಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾಽನವಸ್ಥಾ ಸ್ಯಾತ್। ತತಶ್ಚ ಸಂಯೋಗಾಭಾವ ಏವಾಽಪದ್ಯೇತ। ನಚಾಸೌ ಯುಕ್ತಃ। ತಸ್ಮಾನ್ನಾಂಶತಃ ಸಂಯೋಗ ಇತಿ ಹಿ ವಿಪರ್ಯಯೇ ಪರ್ಯವಸಾನಂ ಕರ್ತವ್ಯಮ್। ಅನವಸ್ಥಾಯಾಸ್ತರ್ಕತ್ವಾತ್। ವಿಪರ್ಯಯಾಪರ್ಯವಸಾಯಿನಶ್ಚ ತರ್ಕಾಭಾಸತ್ವನಿಯಮಾತ್। ಅತ್ರಾಂಶತಃ ಸಂಯೋಗೋ ನ ಭವತೀತಿ ಕೋಽರ್ಥಃ, ಯದ್ಯಂಶಿಸಂಯೋಗಸ್ಯಾಂಶಸಂಯೋಗಪೂರ್ವಕತಾನಿಯಮೋ ನಾಸ್ತೀತಿ, ತರ್ಹ್ಯೇಷ್ಟಮಿತಿ ವದಾಮಃ। ಯದ್ಯಂಶಿಸಂಯೋಗೋಂಽಶವೃತ್ತಿರ್ನ ಭವತೀತಿ, ತನ್ನ। ಘಟಾದ್ಯಂಶಿಸಂಯೋಗಸ್ಯ ತದಂಶವೃತ್ತಿತಾಯಾಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದೃಷ್ಟತ್ವೇನ ವಿಪರ್ಯಯಪರ್ಯವಸಾನಸ್ಯ ಬಾಧಿತತ್ವಾತ್। ಘಟಸಂಯೋಗೋ ಘಟ ಏವ ವರ್ತತೇ। ಕಿನ್ತ್ವವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವಾತ್ ತದಂಶವೃತ್ತಿರಿವಾವಭಾಸತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಕೇಯಮವ್ಯಾಪ್ಯವೃತ್ತಿತಾ ನಾಮ, ಅನ್ಯಾ ಅಂಶವೃತ್ತಿತ್ವಾತ್? ಸ್ವಾಭಾವಸಮಾನಾಧಿಕರಣತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್। ದೃಷ್ಟತ್ವಾದವಿರೋಧ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಕಿಮಂಶಭೇದೇನ ಭಾವಾಭಾವೌ ದೃಶ್ಯೇತೇ, ಉತ ಘಟ ಏವೇತಿ ಸನ್ದೇಹಾತ್। ನಹ್ಯವಿರುದ್ಧವಿಷಯತ್ವೇ ಸತಿ ವಿರುದ್ಧವಿಷಯತಾಽಙ್ಗೀಕರ್ತುಂಕರ್ತುಮುಚಿತಾ। ಉಪಾಧಿಭೇದಾದವಿರೋಧ ಇತಿ ಚೇತ್। ಕೇ ತ ಉಪಾಧಯಃ? ಅಂಶಾ ಏವೇತಿ ಚೇತ್, ತ ಏವ ಸನ್ತು ತರ್ಹಿ ಸಂಯೋಗಭಾವಾಭಾವಾಶ್ರಯಾಃ ಕಿಮಂಶವೃತ್ತಿತ್ವೇನ ವಿರುದ್ಧೇನಾಙ್ಗೀಕೃತೇನ? ಅಂಶಾಂಶಿನೋರಭೇದೇನಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ಯಾಪಾಸ್ತತ್ವಾದಿತಿ।

h॥ ಸಂಯೋಗಸ್ಯಾಂಶವೃತ್ತಿತ್ವಾನಙ್ಗೀಕಾರೇ ಕಾರ್ಯದ್ರವ್ಯೇ ಕಾರಣಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಪ್ರತಿತರ್ಕಪರಾಹತತ್ವಾಚ್ಚಾಪ್ರಸಙ್ಗೋಽಯಮಿತ್ಯಾಹ -- ಯದೀತಿ।

ಯದ್ಯಂಶಗೋ ನ ಸಂಯೋಗಃ ಕಾರ್ಯೇಷು ಪ್ರಥಿಮಾ ಕಥಮ್ ॥109॥**

(###sudha --)

ಯದಿ ಕಾರಣಾನಾಂ ಸಂಯೋಗಸ್ತದಂಶವೃತ್ತಿರ್ನ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ತದಾರಬ್ಧೇಷು ಕಾರ್ಯೇಷು ಕಾರಣಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷೋ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ಕಾರಣಪರಿಮಾಣಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಕಾರ್ಯೇ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಸ್ತಾವತ್ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಚಯಜನ್ಯಃ।

ದ್ವಿತೂಲಕೇ ತಥಾ ದರ್ಶನಾತ್। ಪ್ರಚಯಹೀನತೂಲದ್ವಯಜನ್ಯರಜ್ಜುದ್ರವ್ಯೇ ತದಭಾವೋಪಲಮ್ಭಾಚ್ಚ। ಪ್ರಚಯಶ್ಚ ಕಾರಣಯೋಃ ಪ್ರಶಿಥಿಲಃ ಸಂಯೋಗಃ। ಪ್ರಶಿಥಿಲತಾ ಚ ಸಂಯೋಗಸ್ಯ ಕೇಷುಚಿದಂಶೇಷು ವೃತ್ತಿಃ, ಕೇಷುಚಿದವೃತ್ತಿರೇವ। ನಾನ್ಯಾ, ಅನಿರೂಪಣಾತ್। ತತಃ ಸಂಯೋಗಸ್ಯಾಂಶವೃತ್ತಿತ್ವಾಭಾವೇ ಪ್ರಚಯೋಽಸೌ ನ ಭವತೀತಿ ಕಾರಣಾಭಾವಾದುತ್ಕೃಷ್ಟಪರಿಮಾಣೋತ್ಪಾದೋ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

ಅಸ್ತ್ವನ್ಯತ್ರ ಸಂಯೋಗೋ ಯಥಾತಥಾ। ಪ್ರಸ್ತುತೇ ಪರಮಾಣೌ ಸಂಯೋಗಸ್ಯಾಂಶವೃತ್ತಿತ್ವಾಭಾವೇ ನಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ಕಾರಣಪರಿಮಾಣೋತ್ಕೃಷ್ಟಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಪರಿಮಾಣಸ್ಯ ಪ್ರಚಯಾಖ್ಯಾಂಶವೃತ್ತಿಸಂಯೋಗಜತ್ವಾವಧಾರಣಾತ್ ಕಾರಣಾಭಾವೇ ಚ ಕಾರ್ಯಾಭಾವನಿಯಮಾತ್ ಪರಮಾಣುಸಂಯೋಗಸ್ಯಾಂಶವೃತ್ತಿತ್ವಾಭಾವೇ ತತ್ಕಾರ್ಯೇ ದ್ವ್ಯಣುಕೇ ಪರಮಾಣುಪರಿಮಾಣಾದುತ್ಕೃಷ್ಟಪರಿಮಾಣಂ ನೋತ್ಪದ್ಯೇತೇತ್ಯಸ್ಯೈವ ಬಾಧಕಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾತ್।

h ॥ ಪರಮಾಣ್ವಪೇಕ್ಷಯಾ ದ್ವ್ಯಣುಕೇ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾನಙ್ಗೀಕಾರೇ ಸ್ವವ್ಯಾಹತಿಃ, ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಶ್ಚ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಿದಮಿಷ್ಟಾಪಾದನಮ್। ಪರಮಾಣುತೋ ದ್ವ್ಯಣುಕೇ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾಭಾವಾದಿತ್ಯತ್ರ ಆಹ -- ಪರಮಾಣೋರಿತಿ।

ಪರಮಾಣೋರಣೋರ್ನಾಸ್ತಿ ಮಹತ್ತ್ವೇತ್ಯದ್ಭುತಂ ವಚಃ।

ಪರಮಾಣುಪರಿಮಾಣಾದಣೋರ್ದ್ವ್ಯಣುಕಸ್ಯ ಮಹತ್ತ್ವಾ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷೋ ನಾಸ್ತೀತಿ ವಚೋಽದ್ಭುತಂ ಸ್ವವ್ಯಾಹತಂ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧಂ ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅಯಮಾಢ್ಯೋಽಯಂ ಪರಮಾಢ್ಯ ಇತಿವದಣುಪರಮಾಣುಶಬ್ದಾಭ್ಯಾಮೇವ ಪರಿಮಾಣತಾರತಮ್ಯಾವಗತೇಸ್ತದಭಾವವಚನಂ ಸ್ವವ್ಯಾಹತಂ ಭವತಿ। ದ್ವಿತನ್ತುಕಪರಿಮಾಣವದಸಮ್ಮೃದಿತಾವಯವಜನ್ಯದ್ರವ್ಯಪರಿಮಾಣತ್ವೇನ ದ್ವ್ಯಣುಕಪರಿಮಾಣಸ್ಯ ಪರಮಾಣುಪರಿಮಾಣಾದುತ್ಕರ್ಷಸ್ಯಾನುಮಾನಾವಗತತ್ವಾಚ್ಚೇತಿ।

h ॥ ತ್ರ್ಯಣುಕದ್ವ್ಯಣುಕಯೋಃ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಸ್ಯ ದ್ವ್ಯಣುಕಪರಮಾಣುದ್ವಯಗತತ್ರಿತ್ವದ್ವಿತ್ವರೂಪಸಙ್ಖ್ಯಾಜನ್ಯತ್ವಸ್ಯ

ಪ್ರಾಗೇವ ನಿರಸ್ತತ್ವಾತ್ ಸುಸ್ಥಃ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಃ ॥

(###sudha --)

ನನು ಯತ್ ಕಾರಣಪರಿಮಾಣಜನ್ಯಮುತ್ಕೃಷ್ಟಪರಿಮಾಣಂ ತದೇವ ಪ್ರಚಯಜನ್ಯಮ್। ತ್ರ್ಯಣುಕರಿಮಾಣವದ್ ದ್ವ್ಯಣುಕಪರಿಮಾಣಮಪಿ ಕಾರಣಪರಿಮಾಣಜನ್ಯಂ ನ ಭವತಿ। ಕಿನ್ತು ಕಾರಣಸಙ್ಖ್ಯಾಜನ್ಯಮೇವ। ತತ್ ಕಥಂ ಪರಮಾಣೋಃ ಪ್ರಚಯಾಭಾವೇ ದ್ವ್ಯಣುಕೇ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾನುತ್ಪಾದಾಪಾದನಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಣೂನಾಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಣೂನಾಂ ಪ್ರಥಿಮಾಪೇಕ್ಷಾಂ ವಿನೈವ ತ್ರ್ಯಣುಕೇಽಪಿ ಸಃ।

ಪರಮಾಣೋರ್ಮಹತ್ತ್ವಂ ಚ ವಿನೇತ್ಯೇತದ್ ವಚಃ ಕಥಮ್ ॥110॥**

(###sudha --)

ದ್ವ್ಯಣುಕಾನಾಂ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಾಪೇಕ್ಷಾಂ ವಿನೈವ ಸಙ್ಖ್ಯಾಮಾತ್ರೇಣ ತ್ರ್ಯಣುಕೇ ಸ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷೋ ಜಾಯತೇ, ತಥಾ ಪರಮಾಣೋರ್ಮಹತ್ತ್ವಂ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷಂ ವಿನಾ ಕೇವಲಸಙ್ಖ್ಯಯಾ ದ್ವ್ಯಣುಕೇ ಪರಿಮಾಣೋತ್ಕರ್ಷೋ ಜಾಯತ ಇತ್ಯೇತದ್ ವಚಃ ಕಥಂ ಘಟತೇ? "ಮಹದ್ದೀರ್ಘವದ್ ವಾ" ಇತಿ ನಿರಸ್ತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ।

ಚಾಪಿಶಬ್ದಾವಿತರೇತರಸಮುಚ್ಚಯೇ। ಅತ್ರ ಪರಿಮಾಣಮಾತ್ರಗ್ರಹಣೇ ಕರ್ತವ್ಯೇ ಪ್ರಥಿಮೇತಿ ಮಹತ್ತ್ವಮಿತಿ ಚೋಕ್ತಿರ್ವಿಸದೃಶಪರಿಮಾಣತ್ವಸ್ಯಾನಪೇಕ್ಷಾಹೇತೋರ್ನಿರಾಕರಣಂ ಸ್ಮಾರಯಿತುಮಿತಿ।

h॥ ಪಟಸ್ಯ ತನ್ತುಸಮುದಾಯೇನಾಭೇದಃ, ಏಕೈಕೇನ ತನ್ತುನಾ ಭೇದಾಭೇದೌ॥

(###sudha --)

ಅಂಶಾಂಶಿನೋರತ್ಯನ್ತಾಭೇದೋ ಭೇದಾಭೇದೌ ಚೇತಿ ಯದುಕ್ತಮ್, ತದ್ ವಿಶದಯತಿ -- ಅಂಶಿನ ಇತೀ।

ಅಂಶಿನೋಂಽಶೈರಭೇದೋಽಯಮಂಶೇನ ತು ಭಿದಾಭಿದಾ।

ಯಥಾ ಗಗನಾದೇರ್ಯಾವದಂಶಭಾವಿನೋಂಽಶಿನಃ ಸ್ವಾಂಶೈರತ್ಯನ್ತಾಭೇದಃ, ತಥಾ ಪಟಾದೇರಂಶಿನೋಽಪಿ ಸರ್ವೈರಂಶೈರತ್ಯನ್ತಾಭೇದಃ। ಏಕೈಕಾಂಶೇನ ತು ಭಿದಾಭಿದಾ। ಅಯಮಿತ್ಯುತ್ತರವಾಕ್ಯೇನ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ।

h॥ ವ್ಯತಿಷಿಕ್ತತನ್ತುಸಮುದಾಯಸ್ಯೈವ ಪಟೇನಾಭೇದಃ, ನ ತನ್ತುಸಮುದಾಯಮಾತ್ರಸ್ಯ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇತದಯುಕ್ತಮ್। ಸರ್ವತನ್ತುಭಾವೇಽಪಿ ಕದಾಚಿತ್ ಪಟಸ್ಯಾಭಾವಾತ್। ಖಣ್ಡಿತೇ ಭೇದಾಭೇದಸ್ವೀಕಾರಾತ್। ಅತ ಏಕೇನೇವ ಸರ್ವೈರಪಿ ತನ್ತುಭಿಃ ಪಟಸ್ಯ ಭೇದಾಭೇದಾವೇವೋಚಿತೌ। ತಥಾಚೋಕ್ತಂ ಬೃಹತ್ತರ್ಕೇ

"ತನ್ತುಭ್ಯೋಽನ್ಯಃ ಪಟಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕಸ್ಯ ದೃಷ್ಟಿಪಥಂ ಗತಃ।

ಅನನ್ಯಶ್ಚೇತ್ ತನ್ತುಭಾವೇ ಪಟಾಭಾವಃ ಕುತೋ ಭವೇತ್" ಇತಿ।

ಉಚ್ಯತೇ ವ್ಯತಿಷಙ್ಗವಿಶಿಷ್ಟಾ ಹಿ ತನ್ತವೋಽವಗಮ್ಯನ್ತೇ। ನಚ ತದ್ಭಾವೇ ಕದಾಽಪಿ ಪಟಾಭಾವಃ। ತಸ್ಮಾದ್ ವ್ಯತಿಷಙ್ಗವಿಶೇಷವಿಶಿಷ್ಟೈಃ ಸರ್ವತನ್ತುಭಿಃ ಪಟಸ್ಯಾತ್ಯನ್ತಾಭೇದ ಏವ। ಅವಿವಕ್ಷಿತವ್ಯತಿಷಙ್ಗೈಃ ಸರ್ವತನ್ತುಭಿಸ್ತು ಭೇದಾಭೇದಾವೇವೇತಿ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ವಿರೋಧಃ।

h॥ ಅವಯವ್ಯವಯವಿನೋರಭೇದಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಪರಮಾಣುಪುಞ್ಜವಾದಪ್ರಸಕ್ತಿಮಾಶಯ ನಿರಾಕರಣಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇವನ್ತರ್ಹಿ ವ್ಯತಿಷಕ್ತತನ್ತುವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಪಟಾಭಾವೇ ಪರಮಾಣುಪುಞ್ಜವಾದಾಪತ್ತಿರಿತಿ। ಮೈವಮ್। ಯಥಾಹಿ ಗುಣಾನಾಂ ದ್ರವ್ಯಾಭೇದೇಽಪಿ ನ ದ್ರವ್ಯಂ ನಿರ್ಗುಣಮ್, ಯಥಾಚ ಪರೇಷಾಂ ಸಾಮಾನ್ಯಾದಾವತಿರಿಕ್ತಸತ್ತಾಭಾವೇಽಪಿ ನಾಸತ್ತ್ವಮ್, ತಥಾ ವ್ಯತಿಷಕ್ತತನ್ತವ ಏವ ಪಟಃ, ತಥಾಽಪಿ ನ ಪಟಾಭಾವಃ। ಕಿನ್ತು ಸನ್ತಿ ವ್ಯತಿಷಕ್ತಾಸ್ತನ್ತವಃ, ಪಟಶ್ಚ। ಸ ಚ ತೇಭ್ಯೋ ನ ಭಿದ್ಯತ ಇತಿ। ಕಥಮೇತದಿತಿ ಚೇತ್, ವಿಶೇಷಶಕ್ತ್ಯೈವೇತಿ ಬ್ರೂಮಃ।

h॥ ಉಕ್ತಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ನಾನುಮಾನವಿರೋಧಃ॥

(###sudha --)

ನನು ವ್ಯತಿಷಕ್ತಸರ್ವತನ್ತುಭ್ಯೋಽಪಿ ಪಟಸ್ಯ ಭೇದೋಽಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಃ। ತನ್ತುವ್ಯತಿಷಙ್ಗಾನನ್ತರಂ ಪಟಸ್ಯ ಜಾಯಮಾನತ್ವಾತ್। ಕಥಞ್ಚ ಏಕೈಕತನ್ತುನಾಽಭೇದಃ? ಏಕೈಕತ್ರ ಪಟಬುದ್ಧ್ಯಭಾವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸರ್ವೇತಿ।

ಸರ್ವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿಷಯಃ ಕಥಮೇವ ಹ್ಯಪೋದ್ಯತೇ॥111॥**

(###sudha --)

ಉಕ್ತೋಽಯಮರ್ಥಃ ಸರ್ವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿಷಯೋ ಯಸ್ಮಾತ್, ತಸ್ಮಾತ್ ಕಥಮೇವಾಪೋದ್ಯತೇ? ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಅಸ್ತಿ ತಾವದ್ ವ್ಯತಿಷಕ್ತಸರ್ವತನ್ತೂನಾಂ ಪಟಸ್ಯ ಚಾಭೇದೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್। ತತ್ಪ್ರತೀತೇಃ ಸಮ್ಬದ್ಧವಸ್ತುದ್ವಯಪ್ರತೀತಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ನಚ ಭೇದೇ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ। ಯೇನ ಸೋಽಪಿ ಸ್ವೀಕರಿಷ್ಯತೇ। ಜಾಯತಾಂ ನಾಮ ತನ್ತುವ್ಯತಿಷಙ್ಗಾನನ್ತರಂ ಪಟಃ, ತಥಾಽಪಿ ನ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥಹಾನಿಃ। ನಹಿ ತನ್ತುವ್ಯತಿಷಙ್ಗಂ ಪಟಮಾಚಕ್ಷ್ಮಹೇ। ಕಿನ್ತು ವ್ಯತಿಷಙ್ಗೇ ಸತಿ ಯತ್ ತನ್ತೂನಾಂ ವಿಶಿಷ್ಟಂ ರೂಪಮ್। ನಚೈಕೈಕತನ್ತುಪರಿತ್ಯಾಗೇ ಸರ್ವತನ್ತವೋ ನಾಮ ಸನ್ತಿ। ಅತಸ್ತತ್ರಾಪ್ಯಸ್ತ್ಯೇವಾಭೇದಪ್ರತೀತಿಃ। ಏಕೈಕತ್ರ ಪಟಬುದ್ಧ್ಯಭಾವಸ್ತು ಭೇದಮಾಕ್ಷಿಪತಿ। ನತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧಮಭೇದಮಪವದತೀತಿ।

h॥ ಸಂಯೋಗವಿಭಾಗಪೃಥಕ್ತ್ವಾನಾಮನೇಕಾಶ್ರಿತತ್ವಂ ನಿರಾಕೃತ್ಯ ಪ್ರಾತಿಸ್ವಿಕತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಅಥಾಪಿ ಸ್ಯಾತ್। ಅವಯವ್ಯಾದೀನಾಮವಯವಾದಿಭಿರಭೇದೋ ನೋಪಪದ್ಯತೇ। ಏಕೋ ಹ್ಯವಯವೀ, ಅನೇಕೇ ಚಾವಯವಾಃ। ತದಭೇದೇಽವಯವಾನಾಮಪ್ಯಭೇದಃ, ಅವಯವಿನೋ ವಾ ಭೇದಃ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ। ತಥಾ ಗುಣಾಶ್ಚ ಕೇಚಿದನೇಕಾಶ್ರಿತಾಃ। ಏಕೈವ ಹಿ ಸಂಯೋಗವ್ಯಕ್ತಿರ್ದ್ವಯೋರ್ದ್ವಯೋರ್ವರ್ತತೇ। ತಥಾ ವಿಭಾಗವ್ಯಕ್ತಿರಪಿ। ಸಙ್ಖ್ಯಾ ಚ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ದ್ವಿವಿಧಾ, ಏಕತ್ವಾನೇಕತ್ವಭೇದಾತ್। ತತ್ರೈಕತ್ವಸ್ಯೈಕದ್ರವ್ಯಗತತ್ವೇಽಪಿ ದ್ವಿತ್ವಾದಿಕಮನೇಕಾಶ್ರಿತಮ್। ಏವಂ ಪೃಥಕ್ತ್ವಮಪಿ ದ್ವಿವಿಧಮ್, ಏಕಪೃಥಕ್ತ್ವಮನೇಕಪೃಥಕ್ತ್ವಂ ಚ। ತತ್ರೈಕಪೃಥಕ್ತ್ವಸ್ಯೈಕದ್ರವ್ಯವೃತ್ತಿತ್ವೇಽಪಿ ದ್ವಿಪೃಥಕ್ತ್ವಾದಿಕಮನೇಕಾಶ್ರಿತಮೇವ। ಏವಞ್ಚ ಗುಣಾನಾಂ ಗುಣಿನೈಕ್ಯೇ ಸಂಯೋಗಾದ್ಯಾಶ್ರಯಾನೇಕದ್ರವ್ಯಾಭೇದೋ ವಾ, ಸಯೋಗಾದಿಭೇದೋ ವಾಽಽಪದ್ಯೇತ। ಸಾಮಾನ್ಯಂ ಚೈಕಮನೇಕಾಶ್ರಿತಮ್। ತಸ್ಯ ವ್ಯಕ್ತ್ಯಭೇದೇ ವ್ಯಕ್ತೀನಾಮಪ್ಯಭೇದಃ, ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯ ವಾ ಭೇದಃ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತೇತ್ಯತಃ ಸಂಯೋಗವಿಭಾಗಪೃಥಕ್ತ್ವಾನಾಂ ತಾವದನೇಕಾಶ್ರಿತತ್ವಂ ನಾಸ್ತೀತ್ಯಾಹ -- ಸಂಯೋಗಶ್ಚೇತಿ।

ಸಂಯೋಗಶ್ಚ ವಿಭಾಗಶ್ಚ ಭೇದಶ್ಚೈವ ಪೃಥಕ್ಪೃಥಕ್।

ಅನ್ಯೋನ್ಯಪ್ರತಿಯೋಗೇನ ಹ್ಯುಭಯೋರಪಿ ದೃಶ್ಯತೇ ॥112॥**

(###sudha --)

ಭೇದ ಇತಿ ಪೃಥಕ್ತ್ವಮುಚ್ಯತೇ। ಚಶಬ್ದಾ ಇತರೇತರಯೋಗೇ। ಪೃಥಕ್ಪೃಥಗೇವ ಏಕೈಕದ್ರವ್ಯಾಶ್ರಿತಾ ಏವೇತ್ಯರ್ಥಃ। ತತಶ್ಚೈಕೇನ ಗುಣೇನಾಭಿನ್ನತ್ವೇ ದ್ರವ್ಯಯೋರಪ್ಯಭೇದಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತಿಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ಯಾಽಪಾದಕಾಸಿದ್ಧಿಃ। ಅನೇಕದ್ರವ್ಯಾಭಿನ್ನತ್ವೇ ಗುಣಸ್ಯಾಪಿ ಭೇದಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಸ್ಯೇಷ್ಟಾಪತ್ತಿರ್ದೂಷಣಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

ನನು ಘಟಪಟಸಂಯೋಗವಿಭಾಗಭೇದಾ ಘಟಪಟಸಮ್ಬನ್ಧಿತಯಾಽನುಭೂಯನ್ತೇ। ತತ್ ಕಥಮೇಕೈಕಾಶ್ರಿತಾಃ? ತಥಾತ್ವೇ ಚೈಕೈಕಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಸಂಯುಕ್ತಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನ್ಯೋನ್ಯೇತಿ। ಪ್ರತಿಯೋಗಃ ಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಮ್। ಅನ್ಯೋನ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರತಿಯೋಗೋಽನ್ಯೋನ್ಯಪ್ರತಿಯೋಗಃ। ಯತ್ಸಂಯೋಗಾದಿರುಭಯೋರಪಿ ದೃಶ್ಯತೇ ತದನ್ಯೋನ್ಯಪ್ರತಿಯೋಗೇನ ಹಿ ನಿಮಿತ್ತೇನ। ಅತ್ರೋಭಯೋರಪೀತ್ಯನೇಕೋಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಭೇದಸ್ಯ ಬಹುಸಮ್ಬನ್ಧಿತಯಾಽಪಿ ಪ್ರತೀತೇಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಘಟಪ್ರತಿಯೋಗಿಕಃ ಸಂಯೋಗಾದಿಃ ಪಟೇಽಸ್ತಿ। ತಥಾ ಪಟಪ್ರತಿಯೋಗಿಕೋ ಘಟೇಽಸ್ತಿ। ತಸ್ಮಾದುಭಯಸಮ್ಬನ್ಧಿತಯಾ ಪ್ರತಿಭಾಸಃ, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾಭಾವಶ್ಚ ಯುಜ್ಯತ ಇತಿ।

ಸ್ಯಾದೇತದ್ ಯದಿ ಸಂಯೋಗಾದೀನಾಮೇಕೈಕವೃತ್ತಿತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಂ ಸ್ಯಾತ್। ತದೇವ ನಾಸ್ತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನ್ಯೋನ್ಯೇತಿ। ಪೃಥಕ್ಪೃಥಗೇವೇತ್ಯನುವರ್ತತೇ। ಅನ್ಯೋನ್ಯಪ್ರತಿಯೋಗೇನ ಹೇತುನಾ ಸಂಯೋಗಾದಿಕಮುಭಯೋರಪಿ ಪೃಥಕ್ಪೃಥಗೇವ ಹಿ ದೃಶ್ಯತೇ।

ಅಯಮರ್ಥಃ ಪಟೋ ಘಟೇನ ಸಂಯುಕ್ತಃ, ಘಟಾದ್ ವಿಭಕ್ತಃ, ಘಟಾದ್ ಭಿನ್ನ ಇತಿ ಪಟಧರ್ಮಃ ಸಂಯೋಗಾದಿರ್ಘಟಪ್ರತಿಯೋಗಿಕತಯಾ ಪ್ರತೀಯತೇ। ಯಶ್ಚ ಯತ್ಪ್ರತಿಯೋಗಿಕೋ ನಾಸೌ ತದ್ಧರ್ಮಃ। ಯಥಾ ಸ್ಥವಿರಪ್ರತಿಯೋಗಿಕಮಪರತ್ವಂ ನ ಸ್ಥವಿರಧರ್ಮಃ, ತಸ್ಮಾನ್ನಾಯಂ ಸಂಯೋಗಾದಿರ್ಘಟಧರ್ಮಃ। ಏವಂ ಘಟಧರ್ಮಃ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸಂಯೋಗಾದಿಃ ಪಟಪ್ರತಿಯೋಗಿತಯೋಪಲಭ್ಯಮಾನೋ ನ ಪಟಧರ್ಮೋ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ। ತಥಾಚ ಪೃಥಕ್ಪೃಥಗೇವ ಸಂಯೋಗಾದಿರನೇಕಧರ್ಮೋಽವಗಮ್ಯತ ಇತಿ।

h॥ ಪೃಥಕ್ತ್ವಸ್ಯಾನೇಕಾಶ್ರಿತತ್ವೇ "ಭಿನ್ನಾವಿಮೌ' ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರತೀತ್ಯನುಪಪತ್ತಿಪರಿಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಸ್ತು ಸಂಯೋಗವಿಭಾಗಯೋರಿಯಂ ಗತಿಃ। ನತು ಪೃಥಕ್ತ್ವೇ। ಯದ್ಧಿ ಘಟಾತ್ ಪಟಃ ಪೃಥಕ್, ಪಟಾಚ್ಚ ಘಟಃ ಪೃಥಗಿತ್ಯನ್ಯೋನ್ಯಪ್ರತಿಯೋಗಿಕತಯಾ ಪ್ರತೀಯತೇ, ತದೇಕಪೃಥಕ್ತ್ವಂ ಪೃಥಕ್ಪೃಥಗೇವಾಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ। ಯತ್ತು ಭಿನ್ನಾವಿಮೌ ಭಿನ್ನಾ ಇಮೇ ಇತಿ ಪ್ರತೀಯತೇ, ತದನೇಕಪೃಥಕ್ತ್ವಮನೇಕಾಶ್ರಿತಮೇವ ಪ್ರತಿಯೋಗ್ಯನಿರೂಪ್ಯಸ್ಯೈಕಾಶ್ರಿತತ್ವೇ ಮಾನಾಭಾವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಭಿನ್ನಾ ಇತಿ।

p**p

ಭಿನ್ನಾ ಇತಿ ತು ಭೇದಾನಾಂ ಸಮುದಾಯೋ ಹಿ ದೃಶ್ಯತೇ।

ಯಥೈವ ಚ ಪದಾರ್ಥಾನಾಮನಯೋರ್ಭೇದ ಇತ್ಯಪಿ॥113॥**

(###sudha --)

ಇತೋಽಮುಷ್ಯಾಮುತೋಽಮುಷ್ಯ ಭೇದೋ ದೃಷ್ಟೋ ದ್ವಿಧರ್ಮಿಕಃ।

ತತ್ರೈಕವಚನಂ ಯತ್ ತದ್ ವಿಪ್ರಾಣಾಂ ಭೋಜನಂ ಯಥಾ॥114॥**

(###sudha --)

ಇಮೇ ಭಿನ್ನಾ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರತೀತೌ ಭೇದಾನಾಂ ಸಮುದಾಯೋಽನೇಕತ್ವಂ ಹಿ ದೃಶ್ಯತೇ। ಕಥಮ್? ಯಥೈವ ಚ ಪದಾರ್ಥಾನಾಮ್। ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯಥಾಹಿ ಶುಕ್ಲಾ ಇಮೇ ಪಟಾ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರತೀತಾವನೇಕೇ ಪಟಾ ಅನೇಕಾನಿ ಚ ತದ್ವಿಶೇಷಾಣಿ ಶೌಕ್ಲ್ಯಾನ್ಯವಭಾಸನ್ತೇ, ತಥಾ ಭಿನ್ನಾ ಇಮೇ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರತೀತಾವಪ್ಯನೇಕೇ ಪದಾರ್ಥಾ ಅನೇಕೇ ಚ ಭೇದಾಃ ಪ್ರಕಾಶನ್ತೇ ಇತ್ಯಭ್ಯುಪಗನ್ತವ್ಯಮ್। ನಚ ವಿಶೇಷಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ, ಯೇನಾತ್ರಾನ್ಯೋ ವಿಧಿರ್ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ। ಏತೇನ ಸಂಯುಕ್ತಾವಿಮಾವಿತ್ಯಾದಿಪ್ರತೀತಿರಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ ವೇದಿತವ್ಯಾ।

ನನ್ವನಯೋರ್ಭೇದೋಽಮೀಷಾಂ ಭೇದ ಇತಿ ಪ್ರತೀತಾವನೇಕಾಶ್ರಿತಂ ಪೃಥಕ್ತ್ವಮುಪಲಭ್ಯತೇ। ತತ್ ಕಥಮೇತದಿತಿ ಚೇತ್, ಕಿಮತ್ರಾನೇಕಸ್ಯ ಧರ್ಮಿತಯಾಽವಭಾಸಂ ಪ್ರಮಾಣಯಸಿ, ಉತ ಧರ್ಮಸ್ಯೈಕತ್ವಾವಭಾಸಮ್, ಉತೋಭಯಾವಭಾಸಮ್? ಪಕ್ಷತ್ರಯೇಽಪ್ಯುತ್ತರಮಾಹ --ಅನಯೋರಿತಿ। ಅಸ್ಯಾಮಪಿ ಪ್ರತೀತಾವಿತೋ ಘಟಾದಮುಷ್ಯ ಪಟಸ್ಯ, ಅಮುತಃ ಪಟಾದಮುಷ್ಯ ಘಟಸ್ಯ ಭೇದ ಇತ್ಯೇವಂ ದ್ವಿಧರ್ಮಿಕೋ ಭೇದೋ ದೃಷ್ಟಃ। ತಥಾಚಾನೇಕಸ್ಯ ಧರ್ಮಿತ್ವೇಽಪಿ ಧರ್ಮಸ್ಯೈಕತ್ವಾವಭಾಸಾಸಮ್ಮತೇರ್ನಾನೇನಾಭಿಮತಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ಅನೇನೈವಾನಯೋಃ ಸಂಯೋಗ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರತೀತಿರಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾ।

h II ಪೃಥಕ್ತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಾತಿಸ್ವಿಕತ್ವೇ “ಅನಯೋರ್ಭೇದಃ’ ಇತ್ಯಾದಿಷ್ವೇಕವಚನಾನುಪಪತ್ತಿಪರಿಹಾರಃ II

(###sudha --)

ನನು ವಚನಲಿಙ್ಗಾ ಹಿ ವಕ್ತುರಭಿಪ್ರಾಯಾಃ। ಭೇದ ಇತಿ ಚೈಕವಚನಂ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ। ತೇನಾನುಮೀಯತೇಽಸ್ಯಾಂ ಪ್ರತೀತಾವೇಕ ಏವ ಭೇದೋ ದ್ವಿಧರ್ಮಿಕೋ ದೃಷ್ಟ ಇತಿ। ತಸ್ಮಾದನ್ಯೋನ್ಯಪ್ರತಿಯೋಗಿಕಾನೇಕಧರ್ಮಿಕಾನೇಕಭೇದವಿಷಯತ್ವಂ ಪ್ರತೀತೇರ್ನ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತತ್ರೇತಿ। ತತ್ರ ಅನಯೋರ್ಭೇದ ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇ, ಭೇದದ್ವಯೇ ವಾ। ಭೋಜನಮಿತ್ಯೇಕವಚನಂ ಯಥಾ ತಥೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಏತೇನ ಏಕವಚನೇನ ಪ್ರತೀತೇರೇಕಾರ್ಥವಿಷಯತ್ವಾನುಮಾನೇಽನೈಕಾನ್ತಿಕತ್ವಮ್, ಸಮುದಾಯವಿಷಯತ್ವೇನಾನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿಶ್ಚೇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

h II ಅವಯವಾವಯವಿನೋರ್ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮವತ್ತ್ವೇಽಪಿ ನಾಭೇದಾನುಪಪತ್ತಿಃ II

(###sudha --)

ಅವಯವಿನಸ್ತ್ವೇಕತ್ವೇಽಪಿ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ದೋಷಃ। ಆಕಾಶಸ್ಯ ಸ್ವಾವಯವೈರಭೇದವದವಯವಾನಾಮಪ್ಯಭೇದಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ಪಟಸ್ಯ ಚ ಯಾದೃಶೇನ ತನ್ತುಸಮುದಾಯೇನಾತ್ಯನ್ತಾಭೇದೋಽಭಿಹಿತಃ ಸ ಏಕ ಏವ। ವ್ಯತಿಷಕ್ತಾನಾಂ ತನ್ತೂನಾಂ ವಿಶಿಷ್ಟಾಕಾರೋ ಹ್ಯಸೌ। ಸ ಚಾಽಗನ್ತುಕತ್ವಾತ್ ತನ್ತುಭ್ಯೋ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನ ಏವ। ಏಕೈಕೇನ ತನ್ತುನಾ ಸರ್ವೈಶ್ಚಾಭೇದೇಽಪಿ ಭೇದಸ್ಯಾಪಿ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾನ್ನಾನ್ಯೋನ್ಯಾಭೇದಪ್ರಸಕ್ತಿರಿತಿ ಸ್ವಯಮೇವೋಹ್ಯತಾಮಿತಿ ನೋಕ್ತಮ್।

h II ಸಂಯೋಗಾದೇಃ ಪ್ರಾತಿಸ್ವಿಕತ್ವೋಕ್ತಿಸಮರ್ಥನಮ್ II

(###sudha --)

ನನ್ವೇವನ್ತರ್ಹಿ ಸಂಯೋಗಾದೇರಪ್ಯೇಕೈಕಾಶ್ರಿತತ್ವಂ ನ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಅಯಾವದ್ದ್ರವ್ಯಭಾವಿತ್ವೇನ ಭೇದಾಭೇದಾಭ್ಯಾಮೇವೋಕ್ತಾಕ್ಷೇಪಸಮಾಧಾನಾದಿತಿ। ಸತ್ಯಮ್। ತಥಾಽಪಿ ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿರಿಯಮುಕ್ತೇತ್ಯದೋಷಃ। ಅಪಿಚಾಜಸಂಯೋಗೇ ನಾಯಂ ಸಮಾಧಿಃ ಸಮ್ಭವತಿ। ಸ ಏವ ನಾಸ್ತಿ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪರಮಾಣೋರಾಕಾಶಾದಿಸಂಯೋಗಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಸೋಽಪಿ ಪರಮಾಣುಕರ್ಮಜ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪ್ರಾಗಸಂಯೋಗಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅಂಶಭೇದಾನ್ನೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸ್ವಾಭಾವಿಕಸ್ಯಾನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ಔಪಾಧಿಕಸ್ಯ ಚ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (737)

ಕಿಞ್ಚಾಽಕಾಶಮೀಶ್ವರೇಣ ಸಂಯುಜ್ಯತೇ, ದ್ರವ್ಯತ್ವಾತ್; ಘಟವತ್। ನಚ ಮೂರ್ತತ್ವಮುಪಾಧಿಃ, ವಿಶೇಷಣವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್। ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಪರಿಮಾಣವತ್ತ್ವಂ ಹಿ ಮೂರ್ತತ್ವಮ್। ತತ್ರ ಪರಿಮಾಣವತ್ತ್ವೇನೈವಾಲಮ್। ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವವಿಶೇಷಣಂ ತು ವ್ಯರ್ಥಮೇವ। ಆಕಾಶಮೀಶ್ವರೇಣ ನ ಸಂಯುಜ್ಯತೇ, ಅಮೂರ್ತತ್ವಾತ್; ರೂಪವದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅದ್ರವ್ಯತ್ವಸ್ಯೋಪಾಧಿತ್ವಾದಿತಿ।

h II ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಾಭ್ಯಾಂ ಜಾತೇಃ ಪ್ರತಿವ್ಯಕ್ತಿ ಭಿನ್ನತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ II

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಇದಾನೀಂ ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯೈಕೈಕಾಶ್ರಿತತ್ವಮಾಹ ನರತ್ವಾದಿಕಮಿತಿ।

ನರತ್ವಾದಿಕಮಪ್ಯೇವಂ ತತ್ತದ್ಧರ್ಮತಯೇಯತೇ।

ನ ಸರ್ವಧರ್ಮ ಏಕೋಽಸ್ತಿ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥115॥**

(###sudha --)

ಏವಂ ಸಂಯೋಗಾದಿವದೇಕೈಕವೃತ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಸಾಮಾನ್ಯಮಪೀತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವಾದೇರಯಾವದ್ದ್ರವ್ಯಭಾವಿತ್ವೇನಾಪಿ ತತ್ರ ಪರಿಹಾರಃ ಸಮ್ಭವತೀತಿ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಂ ನರತ್ವಾದಿಕಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಉಪಪಾದನಂ ಚ ನೈಕಪ್ರಕಾರಮಿತಿ ಯೋಗವಿಭಾಗಃ।

ಕುತೋ ನರತ್ವಾದಿಕಂ ಪ್ರತಿವ್ಯಕ್ತಿ ಭಿನ್ನಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತತ್ತದಿತಿ। ಯಥಾಹಿ ನರೇಷೂಪಲಭ್ಯಮಾನೇಷು ತದೀಯಂ ರೂಪಾದಿಕಂ ಪ್ರತಿನಿಯತಮುಪಲಭ್ಯತೇ, ತಥಾ ನರತ್ವಾದಿಕಮಪಿ ತತ್ತನ್ನಿಯತಧರ್ಮತಯೈವೇಯತೇ ದೃಶ್ಯತೇ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮುಕ್ತಮ್। ಯದ್ವಾ ಯೋಽನೇಕಾಶ್ರಿತೋ ಧರ್ಮೋ ನಾಸಾವೇಕೈಕಪ್ರತೀತೌ ಪ್ರತೀಯತೇ, ಯಥಾ ದ್ವಿತ್ವಾದಿ। ಪ್ರತೀಯತೇ ಚ ನರತ್ವಾದಿಕಮೇಕೈಕಪ್ರತೀತಾವತೋ ನಾನುಗತಮಿತ್ಯನುಮಾನಮನೇನ ಸೂಚಯತಿ।

ಕಿಞ್ಚ ನರತ್ವಾದಿಕಂ ನಾನೇಕಾನುವೃತ್ತಮ್, ಧರ್ಮತ್ವಾತ್; ರೂಪಾದಿವತ್। ಅಸ್ಯಾಽಭಾಸೋದ್ಧಾರಂ ಕರೋತಿ ನೇತಿ। ಸರ್ವಧರ್ಮಃ ಅನೇಕವೃತ್ತಿಧರ್ಮಃ। ತೇನ ಧರ್ಮತ್ವಂ ನ ಭಗ್ನವ್ಯಾಪ್ತಿಕಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾ ತು ಸ್ಫುಟೈವೇತಿ।

h॥ ಅನೇಕತ್ವಸಙ್ಖ್ಯಯಾ ಅನೇಕಾಶ್ರಿತತ್ವಾದ್ ಧರ್ಮತ್ವಹೇತೋರ್ವ್ಯಭಿಚಾರಮಾಶಯ ಪರಿಹಾರಕಥನಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವನೇಕತ್ವಸಙ್ಖ್ಯಾ ತಾವದನೇಕಾಶ್ರಿತಾ। ಏಕೈಕಸ್ಮಿನ್ ದ್ವಿತ್ವಾದೇಃ ಶಙ್ಕಿತುಮಪ್ಯಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ನಹಿ ದ್ವಿತ್ವಾದಿಕಮೇಕೈಕಪ್ರತೀತೌ ಪ್ರತೀಯತೇ। ನಚ ಪ್ರತಿಯೋಗಿನಿರೂಪ್ಯಮ್। ಧರ್ಮಿತಯೈವಾನೇಕೇಷಾಮನುಭವಾತ್। ಅತೋ ಧರ್ಮತ್ವಹೇತೋಸ್ತತ್ರಾನೈಕಾನ್ತ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸಮುದಾಯಸ್ತ್ವಿತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ಸಮುದಾಯಸ್ತು ಭಿನ್ನಗಃ॥115॥**

(###sudha --)

ಸಮುದಾಯೋಽನೇಕತ್ವಂ ಭಿನ್ನಗೋಽನೇಕಾಶ್ರಿತಃ। ಸತ್ಯಮನೇಕತ್ವಸಙ್ಖ್ಯಾಽನೇಕಾಶ್ರಿತಾ। ತಥಾಽಪಿ ತದನ್ಯತ್ವೇನ ಹೇತುವಿಶೇಷಣಾದದೋಷ ಇತಿ ಭಾವಃ। ಸಾ ಚಾಪೇಕ್ಷಾಬುದ್ಧಿಜನ್ಯತ್ವಾದಯಾವದ್ದ್ರವ್ಯಭಾವಿನೀ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನೇತಿ ನಾಽಶ್ರಯಯೋರಭೇದಾಪತ್ತಿಃ।

h ॥ ಸಾದೃಶ್ಯಸ್ಯಾನೇಕವೃತ್ತಿತ್ವಾದ್ ಧರ್ಮತ್ವಹೇತೋರನೈಕಾನ್ತಿಕತಾ ॥

(###sudha --)

ಪ್ರಾಭಾಕರಾಸ್ತ್ವಾಹುಃ । ಸಾದೃಶ್ಯಂ ತಾವದೇಕಮನೇಕಾನುಗತಮ್, ತತ್ರ ಧರ್ಮತ್ವಹೇತೋರ್ವ್ಯಭಿಚಾರಃ । ನಚ ವಾಚ್ಯಮ್ ಸಾಮಾನ್ಯಮೇವ ಸಾದೃಶ್ಯಮತಃ ಪಕ್ಷೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಚೋದನೇಯಮನುಪಪನ್ನೇತಿ, ಜಾತಿಸಙ್ಕರಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ಅಸ್ತಿ ಹಿ ಕಯೋಶ್ಚಿದಶ್ವರಾಸಭವ್ಯಕ್ತ್ಯೋಃ ಸಾದೃಶ್ಯಮ್, ತತ್ರ ಯದಿ ಸಾದೃಶ್ಯಮಶ್ವತ್ವಾತ್ ಪರಮ್, ತದಾ ಸರ್ವೇಷಾಮಪ್ಯಶ್ವಾನಾಂ ರಾಸಭಸಾದೃಶ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್ । ಯದಿಚಾಪರಮ್, ತದಾ ರಾಸಭವ್ಯಕ್ತಾವಪ್ಯಶ್ವತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ । ಏವಂ ರಾಸಭತ್ವೇಽಪಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ನ ಸಾದೃಶ್ಯಮಶ್ವರಾಸಭವೃತ್ತಿ ಬ್ರೂಮಃ, ಕಿನ್ತು ತದವಯವವೃತ್ತಿ । ದ್ರವ್ಯಗುಣಾವಯವಕರ್ಮವೃತ್ತೀನಿ ಸಾಮಾನ್ಯಾನ್ಯೇವ ಹಿ ಸಾದೃಶ್ಯನಾಮಾನ್ಯಭ್ಯುಪಗಚ್ಛಾಮಃ, ಅತೋ ನ ಜಾತಿಸಙ್ಕರದೋಷ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ । ಗೌರ್ಗವಯೇನ ಸದೃಶೀತ್ಯಾದಿವ್ಯವಹಾರಣಾಮಮುಖ್ಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ನಚ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ಪ್ರತಿಯೋಗಿನಿರೂಪ್ಯಮ್ । ತನ್ನಿರೂಪ್ಯಂ ಚ ಸಾದೃಶ್ಯಮಿತಿ ಸ್ಫುಟೋಽನಯೋರ್ಭೇದ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಏತಾದೃಶಂ ಚೇತಿ ।

h ॥ ಸಾದೃಶ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರತಿವ್ಯಕ್ತಿ ಭಿನ್ನತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ ನಾನೈಕಾನ್ತಿಕತಾ ॥

(###sudha --)

ಏತಾದೃಶಂ ಚ ಸಾದೃಶ್ಯಂ ಪದಾರ್ಥೇಷು ಪೃಥಕ್ಪೃಥಕ್ ।

ಭವತು ಸಾದೃಶ್ಯಂ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ಭಿನ್ನಮ್, ತಥಾಽಪಿ ತತ್ ಪದಾರ್ಥೇಷು ಪೃಥಕ್ಪೃಥಗೇವೇತಿ ನ ತೇನ ಧರ್ಮತ್ವಹೇತೋರ್ವ್ಯಭಿಚಾರಃ । ಏತಾದೃಶಮಿತಿ ತತ್ರೋಕ್ತಹೇತ್ವತಿದೇಶಃ । ನಹಿ ಸಾದೃಶ್ಯಸ್ಯಾನೇಕವೃತ್ತಿತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ । ಸದೃಶಾವಿಮಾವಿತ್ಯಾದೇಃ ಶುಕ್ಲಾವಿಮಾವಿತ್ಯಾದಿವದುಪಪತ್ತೇಃ । ಅನಯೋಃ ಸಾದೃಶ್ಯಮಿತ್ಯಾದೇಶ್ಚಾಸ್ಯಾನೇನ ಸಾದೃಶ್ಯಮಸ್ಯಾನೇನ ಸಾದೃಶ್ಯಮಿತ್ಯುಪಪತ್ತೇಃ । ಏಕವಚನಸ್ಯ ಚ ವಿಪ್ರಾಣಾಂ ಭೋಜನಮಿತ್ಯಾದಿವದುಪಪನ್ನತ್ವಾತ್, ಪ್ರತಿಯೋಗಿನೋ ಧರ್ಮಿತ್ವಾಸಮ್ಭವಾಚ್ಚ । ಏಕಾಶ್ರಿತತ್ವೇಽಪಿ ಪ್ರತಿಯೋಗಿನಿರೂಪ್ಯತ್ವೇನೈಕೈಕಪ್ರತೀತಾವಪಿ ಅಪ್ರತೀತಿಸಮ್ಭವಾಚ್ಚೇತಿ ।

h ॥ ಹೇತ್ವನ್ತರೇಣ ಜಾತೇಃ ಪ್ರತಿವ್ಯಕ್ತಿ ಭಿನ್ನತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನರತ್ವಾದಿಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರತಿವ್ಯಕ್ತಿ ಭಿನ್ನತ್ವೇಽನುಮಾನಾನ್ತರಮಾಹ --ಏಕಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ।

ಏಕಸ್ಮಿನ್ ಸ ವಿನಷ್ಟೇಽಪಿ ಯತೋಽನ್ಯತ್ರೈವ ದೃಶ್ಯತೇ ॥116 ॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏಕಸ್ಮಿನ್ನರೇ ನಷ್ಟೇ ತದಾಶ್ರಿತಂ ನರತ್ವಂ ತಾವನ್ನಷ್ಟಮ್। ತಥಾಽಪಿ ಸ ನರತ್ವಲಕ್ಷಣೋ ಧರ್ಮೋಽನ್ಯತ್ರ ನರಾನ್ತರೇ ದೃಶ್ಯತ ಏವ, ಯತೋಽತೋಽಪಿ ನರತ್ವಾದಿಕಮಿತ್ಯುಕ್ತೇನ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಯದ್ವಾ ವಿನಷ್ಟಂ ವಿನಾಶಃ, ಸಹ ವಿನಷ್ಟೇನ ವರ್ತತ ಇತಿ ಸವಿನಷ್ಟಮ್, ತಸ್ಮಿನ್। ವಿನಾಶವತೀತಿ ಯಾವತ್। ಅಥವಾಽಽಶ್ರಯೇಣ ಸಹ ವಿನಷ್ಟಂ ಸವಿನಷ್ಟಮ್, ತಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ಯೋಜನಾ।

ಅಯಮತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಃ ನಷ್ಟಾನಷ್ಟವರ್ತಿ ನರತ್ವಂ ಭೇದವತ್, ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಶ್ರಯತ್ವಾತ್; ಛಾಯಾತಪವತ್। ನಚಾಸಿದ್ಧೋ ಹೇತುಃ। ನಷ್ಟಾಶ್ರಯಸ್ಯ ನರತ್ವಸ್ಯ ನಷ್ಟತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಸ್ಯ ತು ದೃಶ್ಯಮಾನತ್ವೇನಾವಿನಷ್ಟತ್ವಾತ್। ಯದ್ವೇದಂ ನರತ್ವಂ ವಿನಷ್ಟಾನ್ನರತ್ವಾದ್ ಭಿದ್ಯತೇ, ಅವಿನಷ್ಟತ್ವಾತ್; ಘಟವತ್। ಯದಿ ವಾ ತನ್ನರತ್ವಮವಿನಷ್ಟಾನ್ನರತ್ವಾದ್ ಭಿದ್ಯತೇ, ವಿನಷ್ಟತ್ವಾತ್; ಘಟವದಿತಿ।

h॥ ಜಾತೇರ್ನಿತ್ಯತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್॥

(###sudha --)

ಭವೇದೇತದ್ ಯದಿ ವಿನಷ್ಟನರಾಶ್ರಿತಮಪಿ ನರತ್ವಂ ವಿನಶ್ಯೇತ್। ನಚೈತದಸ್ತಿ ತಸ್ಯ ನಿತ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಕುತ ಇತಿ।

p**p

ಕುತೋ ಭಸ್ಮತ್ವಮಾಪ್ತಸ್ಯ ನರತ್ವಂ ಪುನರಿಷ್ಯತೇ।

ಏಕತ್ವೇ ನಾಸ್ತಿ ಮಾನಂ ಚ॥॥॥॥॥॥॥॥॥।117॥**

(###sudha --)

ಭಸ್ಮತ್ವಮಾಪ್ತಸ್ಯ ನರಸ್ಯೇತಿ ಶೇಷಃ। ಪುನಃ ಆಶ್ರಯನಾಶೋತ್ತರಕಾಲಮ್। ಇಷ್ಯತೇ ಅಸ್ತಿತ್ವೇನೇತಿ ಶೇಷಃ। ನಷ್ಟಸ್ಯೇತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಭಸ್ಮತ್ವಮಾಪ್ತಸ್ಯೇತಿ ವಚನಮವಸ್ಥಾನ್ತರಾಪತ್ತಿರೇವ ವಿನಾಶಃ, ನತು ತಾಕಿಕಾದೀನಾಮಿವ ಸರ್ವಥಾ ನಾಸ್ತಿತ್ವಮಿತಿ ಸೂಚಯಿತುಮ್। ಆಶ್ರಯನಾಶೋತ್ತರಕಾಲಂ ಸಾಮಾನ್ಯಸತ್ತ್ವಮ್, ವಿಮತಂ ವಿನಾಶವತ್, ವಿನಾಶವದಾಶ್ರಯಸಮವೇತತ್ವಾತ್; ರೂಪಾದಿವದಿತ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧಮ್, ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕಂ ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ।

ನಷ್ಟನರಾಶ್ರಿತಸ್ಯಾಪಿ ನರತ್ವಸ್ಯ ಪುನಃ ಸತ್ತ್ವಂ ನ ನಿಷ್ಪ್ರಮಾಣಕಮ್, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ನಷ್ಟಾನಷ್ಟನರಾಶ್ರಿತಂ ನರತ್ವಂ ತಾವದೇಕಮ್। ತಚ್ಚಾವಿನಷ್ಟೇ ನರೇ ಪುನರುಪಲಭ್ಯತೇ। ಅತ ಏವಾನುಮಾನಮಪಿ ಬಾಧಿತವಿಷಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಏಕತ್ವ ಇತಿ। ಸ್ಯಾತೇತದ್ ಯದ್ಯೇತಯೋರೇಕತ್ವೇ ಮಾನಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚ ತದಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ನಚ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್। ತಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪತಃ ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇನ ಚ ಸನ್ದಿಗ್ಧತ್ವಾತ್। ಚಶಬ್ದೇನಾನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಂ ಸಮುಚ್ಚಿನೋತಿ। ಏಕತ್ವೇ ಹಿ ಪುನಸ್ತಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ, ತತ್ಸಿದ್ಧೌ ಚೈಕತ್ವಸಿದ್ಧಿರಿತಿ।

h॥ ಆಗಮೇನ ಜಾತ್ಯಾದೀನಾಂ ಪ್ರತಿವ್ಯಕ್ತಿ ಭಿನ್ನತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಏವಂ ಸಾಮಾನ್ಯಾದೀನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಾಶ್ರಯಂ ಭೇದೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಾನ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಶ್ರುತಿಮಪ್ಯಾಹ -- ಶ್ರುತಿರಪೀತಿ ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ಶ್ರುತಿರಪ್ಯಾಹ ಸಾದರಮ್ ॥117॥**

(###sudha --)

ಭಿನ್ನಾಶ್ಚ ಭಿನ್ನಧರ್ಮಾಶ್ಚ ಪದಾರ್ಥಾ ನಿಖಿಲಾ ಅಪಿ ।

ಸ್ವೈಃ ಸ್ವೈರ್ಧರ್ಮೈರಭಿನ್ನಾಶ್ಚ ಸ್ವರೂಪೈರಪಿ ಸರ್ವಶಃ ॥118॥**

(###sudha --)

ಅನಿವೃತ್ತವಿನಾಶಾಸ್ತು ಧರ್ಮಾ ಉಭಯರೂಪಕಾಃ ।

ನ ಕೇನಚಿದಭಿನ್ನೋಽತೋ ಭಗವಾನ್ ಸ್ವಗುಣೈರ್ವಿನಾ ॥119॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ॥ ।

ಆಹ -- ಸಾಮಾನ್ಯಾದೀನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಾಶ್ರಯಂ ಭೇದಮಿತಿ ಶೇಷಃ । ಭಿನ್ನಾಃ ಪರಸ್ಪರತೋ ಭೇದವನ್ತಃ । ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ ಭಿನ್ನಾ ಧರ್ಮಾ ಯೇಷಾಂ ತೇ ಭಿನ್ನಧರ್ಮಾಃ । ಭಿನ್ನಧರ್ಮಾ ಇತ್ಯನೇನಾಽಶ್ರಯತೋಽಪಿ ಭೇದೋಽಭಿಹಿತ ಇತಿ ಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಾರ್ಥಮುಕ್ತಮ್ ಸ್ವೈರಿತಿ । ಸ್ವರೂಪೈರಪಿ, ಯಥಾ ಭಗವಾನ್ ಮತ್ಸ್ಯಾದಿಭಿಃ । ಸ್ವೈಃ ಸ್ವೈರ್ಧರ್ಮೈರಭಿನ್ನಾಶ್ಚೇತ್ಯಸ್ಯಾಪವಾದೋಽನಿವೃತ್ತೇತಿ । ಅನಿವೃತ್ತೇಽಪ್ಯಾಶ್ರಯೇ ವಿನಾಶೋ ಯೇಷಾಂ ತೇ ತಥೋಕ್ತಾಃ । ಯಥಾಽಽಮಘಟಶ್ಯಾಮತಾದಯಃ । ಉಭಯರೂಪಕಾ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನಾಃ । ನ ಕೇನಚಿದಿತಿ ಶ್ರುತಿಃ ಸ್ವಪ್ರಕೃತಮುಪಸಂಹರತಿ । ಅತ್ರ ಸರ್ವಶ ಇತ್ಯಾದಿವಚನಾದುಕ್ತವಿವರಣಾಚ್ಚಾಽದರಃ ಪ್ರತೀಯತೇ ।

h ॥ ಪೀಲುಪಾಕಪ್ರಕ್ರಿಯಾನಿರಾಕರಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ಘಟಾದೇರಾಮದ್ರವ್ಯಸ್ಯಾಗ್ನಿನಾ ಸಮ್ಬದ್ಧಸ್ಯ, ಅಗ್ನ್ಯಭಿಘಾತಾನ್ನೋದನಾದ್ ವಾ ತದಾರಮ್ಭಕೇಷು ಪರಮಾಣುಷು, ಕರ್ಮಾಣ್ಯುತ್ಪದ್ಯನ್ತೇ । ತೇಭ್ಯೋ ವಿಭಾಗಾಃ, ವಿಭಾಗೇಭ್ಯಃ ಸಂಯೋಗವಿನಾಶಾಃ, ಸಂಯೋಗವಿನಾಶೇಭ್ಯಃ ಕಾರ್ಯದ್ರವ್ಯಂ ವಿನಶ್ಯತಿ । ತಸ್ಮಿನ್ ವಿನಷ್ಟೇ ಪರಮಾಣುಷ್ವಗ್ನಿಸಂಯೋಗಾದೌಷ್ಣ್ಯಾಪೇಕ್ಷಾಚ್ಛ್ಯಾಮಾದೀನಾಂ ವಿನಾಶಃ । ಪುನರನ್ಯಸ್ಮಾದಗ್ನಿಸಂಯೋಗಾದೌಷ್ಣ್ಯಾಪೇಕ್ಷಾತ್ ಪಾಕಜಾ ಜಾಯನ್ತೇ । ತದನನ್ತರಂ ಭೋಗಿನಾಮದೃಷ್ಟಾಪೇಕ್ಷಾದಾತ್ಮಾಣುಸಂಯೋಗಾದುತ್ಪನ್ನಪಾಕಜೇಷ್ವಣುಷು ಕರ್ಮೋತ್ಪತ್ತೌ ತೇಷಾಂ ಪರಸ್ಪರಸಂಯೋಗಾದ್ ದ್ವ್ಯಣುಕಾದಿಪ್ರಕ್ರಮೇಣ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕಾರ್ಯದ್ರವ್ಯಮುತ್ಪದ್ಯತೇ। ತತ್ರ ಚ ಕಾರಣಗುಣಪ್ರಕ್ರಮೇಣ ರೂಪಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರ್ಭವತಿ। ತತ್ ಕಥಮಾಮಘಟಶ್ಯಾಮತ್ವಾದೀನಾಮಯಾವದ್ದ್ರವ್ಯಭಾವಿತ್ವಮುಚ್ಯತೇ?

ಮೈವಮ್। ಅತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್। ನೋದನಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತೌ ಕರ್ಮೋತ್ಪತ್ತಿಃ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ಕರ್ಮಸು ವಿಭಾಗಾಃ, ತೇಷು ಪೂರ್ವಸಂಯೋಗನಿವೃತ್ತಿಃ, ತತ್ರ ಕಾರ್ಯದ್ರವ್ಯವಿನಾಶಃ, ತತ್ರ ಚ ಪೂರ್ವರೂಪಾದಿಪರಾವೃತ್ತಿಃ। ತಥಾ ರೂಪಾದ್ಯನ್ತರೋತ್ಪತ್ತಿಃ ಸ್ಥೂಲದ್ರವ್ಯೋತ್ಪತ್ತೌ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ಸಾ ತದವಯವಪರಮ್ಪರಾಯಾಮ್, ಸಾ ದ್ವ್ಯಣುಕೇ, ತದುತ್ಪತ್ತಿಃ ಪರಮಾಣುಸಂಯೋಗೇ, ಸ ಚ ತತ್ಕ್ರಿಯಾಯಾಮ್, ಸಾಽದೃಷ್ಟವದಾತ್ಮಸಂಯೋಗ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪರಮಾಣುಷ್ವಿವ ಕಾರ್ಯದ್ರವ್ಯೇಷು ಪೂರ್ವರೂಪಾದಿನಿವೃತ್ತೇರಪೂರ್ವರೂಪಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತೇರುಪಪತ್ತೇಃ। ಪಾರ್ಥಿವಾವಯವಿರೂಪಾದಯಃ ಸ್ವಾಶ್ರಯವಿನಾಶಾದೇವ ವಿನಶ್ಯನ್ತಿ, ಅವಯವಿರೂಪಾದಿತ್ವಾತ್; ದಗ್ಧಪಟರೂಪಾದಿವತ್। ಕಾರಣಗುಣೇಭ್ಯ ಏವೋತ್ಪದ್ಯನ್ತೇ ತತ ಏವ ತದ್ವದೇವೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಕ್ವಚಿತ್ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯೇಽಪಿ ರೂಪಾದಿವಿನಾಶೇಽಗ್ನಿಸಂಯೋಗಜತ್ವೇ ಚ ವಿರೋಧಾಭಾವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಕಾರ್ಯದ್ರವ್ಯಂ ಸಂಯೋಗವಿನಾಶಾದೇವ ವಿನಶ್ಯತಿ, ಕಾರ್ಯದ್ರವ್ಯತ್ವಾತ್; ದ್ವ್ಯಣುಕವದಿತ್ಯಾದಿಕಮಪಿ ಸ್ಯಾತ್।

ನನ್ವಗ್ನಿಸಂಯೋಗಃ ಸರ್ವಾವಯವೇಷ್ವಸ್ತಿ, ನವಾ? ನಚೇತ್ ತತ್ರ ರೂಪಾದಿವಿನಾಶೋತ್ಪಾದಾಸಮ್ಭವಃ। ತಥಾಚಾವಯವಾವಯವಿನೋರ್ವಿಲಕ್ಷಣರೂಪಾದಿಮತ್ತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ಆದ್ಯೇಽಗ್ನ್ಯವಯವಾನಾಂ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರವೇಶೇನ ಅವಯವಿನಾಶಸ್ಯಾವರ್ಜನೀಯತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅವಯವಿದ್ರವ್ಯಾಣಾಂ ಸಚ್ಛಿದ್ರತ್ವೇನ ಪ್ರವೇಶೋಪಪತ್ತೇಃ। ಸಂಸ್ಥಾನಾಪಗಮಾಭಾವೇನಾವಯವಿವಿನಾಶಾಯೋಗಾತ್। ತಥಾವಿಧಸ್ಯೈವೋದಾಹೃತತ್ವಾದಿತ್ಯಲಮ್।

h ॥ ಪರೇಣ ಜಾತೇರನುಗತತ್ವಾಭಾವೇ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾಭಿಧಾನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯಾನೇಕವೃತ್ತಿತ್ವಂ ಪ್ರಮಾಣೈರಪಾಕೃತಮ್। ತದಯುಕ್ತಮ್। ತಸ್ಯಾನೇಕವೃತ್ತಿತ್ವಾಭಾವೇ ಬಾಧಕಸದ್ಭಾವಾತ್।ತಥಾಹಿ ಸರ್ವೇಷು ಗೋಪಿಣ್ಡೇಷು ಯದ್ಯನುಗತಮೇಕಂ ಗೋತ್ವಸಾಮಾನ್ಯಂ ನ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ತತ್ರ ಗೋಶಬ್ದಸಙ್ಗತಿಗ್ರಹಣಲಕ್ಷಣಾ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರ್ನ ಸ್ಯಾತ್। ವೃದ್ಧವ್ಯವಹಾರೋಪದೇಶಾದಿನಾ ಹಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರ್ಭವತಿ। ನಚ ಪ್ರತಿಪಿಣ್ಡಂ ವ್ಯವಹಾರಾದಿಕಮಸ್ತಿ। ತೇಷಾಮಾನನ್ತ್ಯೇನ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಾವೇವ ಪುರುಷಾಯುಷಪರ್ಯವಸಾನಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅತೋ ಯತ್ರೋಪದೇಶಾದಿಕಂ ತತ್ರೈವ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರ್ವ್ಯವಹಾರಶ್ಚೇತಿ ಸ್ಯಾತ್।

ಅಥ ವಿನೈವೈಕೇನ ನಿಮಿತ್ತೇನೋಪದೇಶಾದ್ಯಭಾವೇಽಪಿ ಗೋಪಿಣ್ಡಾನ್ತರೇ ಗೋಶಬ್ದಸಙ್ಗತಿಂ ಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್, ತದಾಽಶ್ವಪಿಣ್ಡೇಽಪಿ ಕಿಂ ನ ಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್? ಅವಿಶೇಷಾತ್। ಅನುಗತಗೋತ್ವೇ ತು ಗೋಶಬ್ದವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತತಯೋಪದೇಶಾದಿನಾಽವಗತೇ ನಾಯಂ ದೋಷಃ ಪ್ರಾದುಷ್ಯಾತ್। ತಸ್ಮಾದನೇಕೇಷ್ವೇಕಶಬ್ದಸಙ್ಗತಿಗ್ರಹಣಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾಽನುಗತಮೇಕಮಭ್ಯುಪಗನ್ತವ್ಯಮೇವ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನು ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ಸಾಮಾನ್ಯರಹಿತೇಷು ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಷು ಭೂತಮೂರ್ತಾದಿಶಬ್ದಸಙ್ಗತಿಗ್ರಹಣಮ್? ಉಚ್ಯತೇ ತತ್ರಾಪಿ ಬಾಹ್ಯೈಕೇನ್ದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯಗುಣಾಶ್ರಯತ್ವೇಯತ್ತಾವಚ್ಛಿನ್ನಪರಿಮಾಣತ್ವಾದ್ಯುಪಾಧಿನಿಬನ್ಧನೈವ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ। ಉಪಾಧೀನಾಂ ವ್ಯಾವೃತ್ತತ್ವೇಽಪ್ಯನುಗತಸಾಮಾನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವೇನ ದೋಷಾಭಾವಾತ್।

h ॥ ಜಾತೇರನುಗತತ್ವಾಭಾವೇ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವ್ಯಾಪ್ತಿಜ್ಞಾನಉತ್ಸರ್ಗಾಪವಾದನ್ಯಾಯಾನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚಾನನುಗತತನ್ತುತ್ವಪಟತ್ವಾದಿಸಾಮಾನ್ಯಾಭಾವೇ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಾವಧಾರಣಂ ನ ಸ್ಯಾತ್। ತತಶ್ಚ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಿನಃ ಕಾರಣೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ನ ಸ್ಯಾತ್। ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವೇ ಹ್ಯನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕೌ ವಾ, ಉಪದೇಶೋ ವಾ ಪ್ರಮಾಣಮ್। ನಚ ವ್ಯಾವೃತ್ತೇಷು ವಸ್ತುಷ್ವನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಗ್ರಹಣಮುಪಪದ್ಯತೇ। ನಿಯಮವ್ಯಭಿಚಾರಯೋರ್ದುರ್ಜ್ಞಾನತ್ವಾತ್। ಉಪದೇಶಶ್ಚಾನನ್ತ್ಯೇಷು ನ ಸಮ್ಭವತ್ಯೇವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅಪಿಚ ವ್ಯಾಪ್ತಿಜ್ಞಾನಮಪ್ಯನುಗತಸಾಮಾನ್ಯಾಭಾವೇಽನುಪಪನ್ನಂ ಸ್ಯಾತ್। ವ್ಯಾವೃತ್ತವಸ್ತೂನಾಮನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾವಗಮಾನುಪಪತ್ತೇಃ।

ಸಾಮಾನ್ಯಾಪವಾದನ್ಯಾಯಶ್ಚಾನುಗತಸಾಮಾನ್ಯಾಭಾವೇ ನ ಭವೇತ್। ದ್ವಯೋಃ ಪ್ರಮಾಣಯೋರೇಕಸ್ವರೂಪವಿಷಯತ್ವೇ ತ್ವನ್ಯತರಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವ ಸ್ಯಾತ್। ಭಿನ್ನವಿಷಯತ್ವೇ ನಾಪವಾದವಿಷಯೋಽಸ್ತಿ। ಅಸ್ತಿ ಚ ತಾವದ್ ಗೌರಯಮಿತ್ಯನುಗತಾಕಾರಪ್ರತ್ಯಯಃ। ನಚಾಸೌ ವ್ಯಾವೃತ್ತೇಷು ಸಮ್ಭವತಿ। ಭ್ರಾನ್ತತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಚೈತತ್ ಸರ್ವಮನ್ಯಾಪೋಹನಿಬನ್ಧನಮ್। ತಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರತಿಪಿಣ್ಡಂ ವ್ಯಾವೃತ್ತತ್ವಾತ್। ಅನುಗತತ್ವೇ ವಾ ಕಿಮಪರಾದ್ಧಂ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ? ತಥಾಚ ವಿಧಿರೂಪಃ ಪ್ರತ್ಯಯೋಽಪಿ ಸಮಾಹಿತಃ ಸ್ಯಾತ್।

h ॥ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಾದೀನಾಂ ಸಾದೃಶ್ಯೇನೈವ ಉಪಪದ್ಯಮಾನತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಏವಞ್ಚಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯೇ ಗೋತ್ವಾದೇರನುಗಮೇ ನಿತ್ಯತ್ವಮಪ್ಯನಿವಾರ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರಪೀತಿ।

॥ ॥ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರಪಿ ಹಿ ಸಾದೃಶ್ಯೇನೈವ ಗಮ್ಯತೇ।

ಸರ್ವೇಷು ಯುಗಪಚ್ಛಬ್ದಃ ಸದೃಶೇಷು ಪ್ರವರ್ತತೇ॥120॥**

(###sudha --)

ಅಪಿಪದಂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಾವಧಾರಣಾದಿಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಮ್। ಹಿಶಬ್ದೋ ಯಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ। ಗಮ್ಯತೇ ಅಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ। ಅವಗಮ್ಯತ ಇತಿ ವಾ। ಅಸ್ತಿ ತಾವತ್ ಸಾದೃಶ್ಯಂ ನಾಮ ಪದಾರ್ಥಾನ್ತರಮ್, ಗೋಸದೃಶೋ ಗವಯ ಇತ್ಯಾದ್ಯಧ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತೇನೈವ ಚೋಪಪದ್ಯತೇ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಾದಿಕಮ್। ತಸ್ಮಾನ್ನ ತದರ್ಥಂ ಗೋತ್ವಾದೇರನುಗತತ್ವಂ ಕಲ್ಪನೀಯಮ್।

ಸಾದೃಶ್ಯೇನ ತಾವತ್ ಶಬ್ದವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಕಾರಂ ದರ್ಶಯಿತುಮುಪಕ್ರಮತೇ ಸರ್ವೇಷ್ವಿತಿ। ಬಹವೋ ಹಿ ಶಬ್ದಸಙ್ಗತಿಗ್ರಹಣೋಪಾಯಾಃ। ತತ್ರ ಯದೋಪದೇಶತೋ ವ್ಯುತ್ಪದ್ಯತೇ ತದಾಽಯಂ ಗೌರಿತ್ಯುಪದೇಶವಾಕ್ಯಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಾಹಕತಯೋಪಯುಜ್ಯತೇ। ಕಥಮ್? ಸಾದೃಶ್ಯೋಪಧಾನೇನ ಸರ್ವೇಷು ಗೋಪಿಣ್ಡೇಷು ಯುಗಪದೇಕಕಾಲಮಯಮಿತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಃ ಪ್ರವರ್ತತೇ। ಅಯಂ ಗೌರಿತ್ಯಸ್ಯ ಅಯಮೇತತ್ಸದೃಶಾಃ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಗೋಶಬ್ದವಾಚ್ಯಾ ಇತ್ಯರ್ಥೋ ವಕ್ತ್ರಾ ಅಭಿಪ್ರೇಯತೇ, ಶ್ರೋತ್ರಾ ಚಾವಧಾರ್ಯತ ಇತಿ ಯಾವತ್। ದ್ವಯೋರಪಿ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಕಾಮತ್ವೇನ ವಾಕ್ಯಸ್ಯೈಕಪಿಣ್ಡವಿಷಯಕತ್ವಕಲ್ಪನಾನುಪಪತ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ।

h ॥ ಉಪದೇಶವಾಕ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಪರತ್ವೇ ಬಾಧಕಪರಿಹಾರಃ ॥

(###sudha --)

ಯದ್ಯಯಂ ಗೌರಿತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಂ ನೈಕಪಿಣ್ಡಮಾತ್ರವಿಷಯಮ್, ಕಿನ್ತ್ವಯಂ ಚೈತತ್ಸದೃಶಾಶ್ಚ ಸರ್ವೇ ಗೋಶಬ್ದವಾಚ್ಯಾ ಇತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಪರಮ್, ತದಾ ಸಙ್ಗತಿಗ್ರಹಣೋತ್ತರಕಾಲಂ ಗಾಮಾನಯೇತ್ಯುಕ್ತೇ ಗೋಶಬ್ದಾತ್ ಸರ್ವಗೋಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ಅಭೀಷ್ಟಗೋಪ್ರತಿಪತ್ತಿಸ್ತು ಜಾಯತೇ, ಸಾ ಕಥಮಿತಿ ತಟಸ್ಥಸ್ಯ ಚೋದ್ಯಂ ಪರಿಹರತಿ ತಥಾಽಪೀತಿ।

ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರಾಪ್ತಿತಸ್ತ್ವೇಕವಚನಾಚ್ಚ ವಿಶೇಷತಃ।

ಅಭೀಷ್ಟಾವಗತಿಶ್ಚ ಸ್ಯಾತ್ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥121 ॥**

(###sudha --)

ಯದ್ಯಪ್ಯುಪದೇಶೋ ನೈಕಪಿಣ್ಡವಿಶೇಷಗೋಚರಃ, ತಥಾಽಪಿ ಗಾಮಾನಯೇತ್ಯುಕ್ತೇಽಭೀಷ್ಟಗೋಪಿಣ್ಡಾವಗತಿಃ ಸ್ಯಾದೇವ। ಕಥಮ್? ಪ್ರಾಪ್ತಿತೋ ಯೋಗ್ಯತ್ವಾತ್। ಅತೀತಾನಾಗತಾನಾಮತ್ಯನ್ತವಿಪ್ರಕೃಷ್ಟದೇಶಸ್ಥಾನಾಂ ಗವಾಮಾನಯನಯೋಗ್ಯತಾಭಾವಮಾಲೋಚ್ಯ ತತ್ಪರಿತ್ಯಾಗ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ತರ್ಹಿ ಸನ್ನಿಹಿತಸರ್ವಗೋಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ ಕುತೋ ನ ಭವತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ಗಾಮಿತ್ಯೇಕವಚನಾತ್। ತಥಾಽಪಿ ಯಸ್ಯಕಸ್ಯಚಿದೇಕಸ್ಯ ಗೋಪಿಣ್ಡಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಾಭೀಷ್ಟಸ್ಯೈವೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಶಬಲಾಂ ಬಹುಲಾಂ ಕಾಲಾಕ್ಷೀಮಿತ್ಯಾದಿವಿಶೇಷಣತ್। ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಗೋಶಬ್ದಾದ್ ಭವತ್ಯೇವ ಸರ್ವಗೋಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ। ಕಿನ್ತು ಲಿಙ್ಗಪ್ರಕಾರಣಾದಿಬಲಾತ್ ಪಿಣ್ಡವಿಶೇಷೇ ಕಾರ್ಯಪ್ರತಿಪತ್ತಿರಿತಿ।

h ॥ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿಗ್ರಹಣೇ ಸಾದೃಶ್ಯಸ್ಯ ಲಿಙ್ಗತಯೋಪಯುಜ್ಯಮಾನತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತ್ವಯಂ ಗೌರಿತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಪರಮ್। ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಶಕ್ತಿರಿತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।ಶಕ್ತಿಃ ಸಾದೃಶ್ಯಗಾ ಯತಃ ॥121॥**

(###sudha --)

ತಾದೃಶೋಽಯಂ ಚ ತಚ್ಛಬ್ದ ಇತಿ ಜ್ಞಾಪಯತಿ ಸ್ಫುಟಮ್।

ಯತೋ ವಾಚಕತ್ವಶಕ್ತಿಃ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಾದೃಶ್ಯಗಾ ಸಾದೃಶ್ಯಸಮ್ಬನ್ಧಿನೀ ಸಾದೃಶ್ಯವ್ಯಾಪಿಕೇತಿ ಯಾವತ್। ಅಸ್ಮಾದ್ ವಾಕ್ಯಾದವಧಾರಿತೇತಿ ಶೇಷಃ। ಅತಸ್ತಾಂ ಶಕ್ತಿಂ ತತ್ತದ್ವಿಷಯತಯಾ ಸಾದೃಶ್ಯಂ ಸ್ಫುಟಂ ಜ್ಞಾಪಯತಿ।

ಕಥಮಿತ್ಯತಃ ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಕಾರಂ ದರ್ಶಯತಿ ತಾದೃಶ ಇತಿ। ಚೋ ಯಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ। ಅಯಂ ಪರಿದೃಶ್ಯಮಾನೋ ಯಸ್ಮಾತ್ ತಾದೃಶ ಉಪದೇಶಕಾಲೇ ಸನ್ನಿಹಿತೇನ ಪಿಣ್ಡೇನ ಸದೃಶಸ್ತಸ್ಮಾತ್, ತಚ್ಛಬ್ದಃ ಸ ಶಬ್ದೋ ಯಸ್ಯ ವಾಚಕೋಽಸೌ ತಥೋಕ್ತಃ। ಇತಿಶಬ್ದಃ ಪ್ರಕಾರವಾಚೀ।

h॥ ಸಾದೃಶ್ಯೇನ ಶಬ್ದವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಕಾರಸ್ಯ ಸಙ್ಗ್ರಹೇಣ ನಿರೂಪಣಮ್॥

(###sudha --)

ಅಯಮತ್ರ ಸಮುದಾಯಾರ್ಥಃ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ತಾವನ್ನಾನುಗತಂ ಕಿಮಪ್ಯಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್। ಸಾದೃಶ್ಯೇನೈವ ತದುಪಪತ್ತೇಃ। ನಚ ವಾಚ್ಯಂ ಸಾದೃಶ್ಯಮಪ್ಯನುಗತಂ ಚೇತ್, ಕಿಂ ಸಾಮಾನ್ಯೇನಾಪರಾದ್ಧಮ್, ವ್ಯಾವೃತ್ತತ್ವೇ ಕಥಂ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಙ್ಗಮಿತಿ। ನಹಿ ಸಾದೃಶ್ಯಂ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿವಿಷಯತಯಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತತಯಾ ವಾಽಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಲಿಙ್ಗತಯಾ। ಯಥಾಹಿ ಗನ್ಧವತ್ತ್ವಂ ನ ಪೃಥಿವೀಶಬ್ದವಾಚ್ಯಮ್, ನಾಪಿ ತತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮ್, ಕಿನ್ತು ಪೃಥಿವೀತ್ವವತ್ಯಾ ವ್ಯಕ್ತೇಃ ಪೃಥಿವೀಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವೇ ಲಿಙ್ಗಮೇವ, ತಥಾ ತೇತೇ ವ್ಯಾವೃತ್ತಾಕಾರಾ ಏವ ತೈಸ್ತೈರ್ವ್ಯಾವೃತ್ತೈರ್ದ್ರವ್ಯಗುಣಕರ್ಮಸಾಮಾನ್ಯಾದಿಭಿರ್ನಿಮಿತ್ತೈಸ್ತತ್ತಚ್ಛಬ್ದವಾಚ್ಯಾಃ। ಸಾದೃಶ್ಯಂ ತು ವ್ಯಾವೃತ್ತಮಪಿ ತದವಬೋಧೇ ಲಿಙ್ಗತಯೋಪಯುಜ್ಯತೇ। ತಥಾಹಿ ಯದಾಽಯಂ ಗೌರಿತ್ಯುಪದೇಶಪೂರ್ವಿಕಾ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ, ತದಾ ತದ್ವಾಕ್ಯಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಾಹಕಮ್। ಅಯಂ ಚೈತತ್ಸದೃಶಾಶ್ಚ ಸರ್ವೇ ಗೋಶಬ್ದವಾಚ್ಯಾ ಇತ್ಯೇವಮ್ಪರತ್ವಾತ್। ವ್ಯವಹಾರಾದಿಪೂರ್ವಿಕಾಯಾಂ ತು ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೌ ಭೂಯೋವ್ಯವಹಾರಾದಿದರ್ಶನೇನ ಸಾದೃಶ್ಯವ್ಯಾಪ್ಯತಾವಗಮೋ ಭವತಿ। ತತಶ್ಚೈತದ್ವಾಕ್ಯಾದಿನಾಽವಗತವ್ಯಾಪ್ತಿರನುಮಿಮೀತೇ ಅಯಂ ಗೋಶಬ್ದವಾಚ್ಯೋ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ, ತತ್ಸದೃಶತ್ವಾತ್; ಯಸ್ತತ್ಸದೃಶಃ ಸ ಗೋಶಬ್ದವಾಚ್ಯಃ, ತಥಾಚಾಯಂ ತತ್ಸದೃಶಃ, ತಸ್ಮಾದ್ ಗೋಶಬ್ದವಾಚ್ಯ ಇತಿ।

ನನ್ವತ್ರ ಕೋ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಃ? ಉಪದೇಶಕಾಲೇ ಸನ್ನಿಹಿತೋ ಗೋಪಿಣ್ಡ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯ ತತ್ಸದೃಶತ್ವಾಭಾವಾತ್। ಮೈವಮ್। ದೃಷ್ಟಾನ್ತನಿಯಮಸ್ಯ ನಿರಸ್ತತ್ವಾತ್। (517) ನಚ ಸಾಸ್ನಾದಿಮತ್ತ್ವಮೇವ ಲಿಙ್ಗಮಸ್ತು ಕಿಂ ಸಾದೃಶ್ಯೇನೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ತಸ್ಯ ಗೋತ್ವವತ್ ಪ್ರತಿವ್ಯಕ್ತಿವ್ಯಾವೃತ್ತತ್ವಾತ್। ಸಾದೃಶ್ಯಸ್ಯ ತು ವ್ಯಾವೃತ್ತತ್ವೇಽಪಿ ಪ್ರತಿಯೋಗಿನಿರೂಪ್ಯತ್ವೇನ ಅನುಗತಫಲಸಾಧಕತ್ವಾನುಭವಾತ್। ಸಾಸ್ನಾದಿಮತ್ತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಸಾದೃಶ್ಯೋಪಹಿತಸ್ಯ ಲಿಙ್ಗತ್ವಮಭ್ಯುಪಗಚ್ಛಾಮಃ। ನಚ ವಾಚ್ಯಮ್, ಗೋಸಾದೃಶ್ಯಮಶ್ವೇಽಪ್ಯಸ್ತೀತಿ ತತ್ರಾಪಿ ಗೋಶಬ್ದವಾಚ್ಯತಾನುಮಾನಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ। ಜಾತಿನಿಮಿತ್ತತ್ವೇಽಪ್ಯೇವಮ್ಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ಯ

ಸಮಾನತ್ವಾತ್। ಜಾತಿವಿಶೇಷೋ ನಿಮಿತ್ತತಯಾಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ ಯೋಽವ್ಯಭಿಚಾರೀತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಸಾದೃಶ್ಯವಿಶೇಷ ಏವ ಲಿಙ್ಗಂ ಯೋ ಲಕ್ಷಣಭೂತ ಇತಿ ವದಾಮಃ।

h ll ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಾದ್ಯನುಪಪತ್ತಿಪರಿಹಾರಃ ll

(###sudha --)

ಏತೇನ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಾವಧಾರಣಾದಿಕಮಪಿ ಸಮಾಹಿತಂ ವೇದಿತವ್ಯಮ್। ಸಾದೃಶ್ಯೇನೈವ ತದುಪಪತ್ತೇಃ। ಅನ್ತ್ಯವಿಶೇಷೇ ಹಿ ನ ಕಿಞ್ಚಿದನುಗತಮಸ್ತಿ, ನಾಪ್ಯನುಗತಾಶ್ರಯ ಉಪಾಧಿಃ। ತದ್ಭಾವೇ ದ್ರವ್ಯಗುಣಕರ್ಮವದತ್ಯನ್ತವ್ಯಾವರ್ತಕತ್ವಸ್ವರೂಪಹಾನಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತಥಾಽಪ್ಯಸ್ತಿ ತತ್ರ ವಿಶೇಷಶಬ್ದವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ, ಅತ್ಯನ್ತವ್ಯಾವೃತ್ತಿಬುದ್ಧಿಂ ಪ್ರತಿ ಕಾರಣತ್ವಾವಧಾರಣಮಿತ್ಯಾದಿ। ತತ್ರ ಪರೇಣಾಪಿ ಲಕ್ಷಣರೂಪಂ ಸಾದೃಶ್ಯಮೇವಾಽದರಣೀಯಮಿತಿ।

h ll ಅನುಗತಜಾತ್ಯೈವ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಾದ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ಜಾತಿಶಬ್ದಸ್ಯೈವ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಏವಮನುಗತಸಾಮಾನ್ಯಾನಭ್ಯುಪಗಮೇನೈವ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಾದಿಕಂ ಸಮರ್ಥಿತಮ್। ಯಸ್ತು ಮನ್ಯತೇಽನುಗತಸಾಮಾನ್ಯೇನೈವ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಾದಿಕಂ ನಾನ್ಯಥೇತಿ ತಸ್ಯ ಬಾಧಕಮಾಹ ಜಾತಿತಶ್ಚೇದಿತಿ।

ಜಾತಿತಶ್ಚೇತ್ ಕಥಂ ತಾಸು ತತ್ರ ಚೇದನವಸ್ಥಿತಿಃ ll122 ll**

(###sudha --)

ಯದ್ಯನುಗತಜಾತಿನಿಮಿತ್ತೈವ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ, ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಾವಧಾರಣಾದಿಕಂ ಚ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ತಾಸು ಜಾತಿಷು ಕಥಂ ಜಾತ್ಯಾದಿಶಬ್ದವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ, ಅನುಗತಬುದ್ಧಿಕಾರಣತ್ವಾವಧಾರಣಮ್, ಗೋತ್ವಂ ನಿತ್ಯಂ ಜಾತಿತ್ವಾದಿತ್ಯಾದಿವ್ಯಾಪ್ತಿಜ್ಞಾನಮಿತ್ಯಾದಿಕಂ ಸ್ಯಾತ್? ಜಾತಿಷು ಜಾತ್ಯಭಾವೇನ ತತ್ರ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಾದಿಕಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ।

h ll ಸಾಮಾನ್ಯೇಽಪಿ ಸಾಮಾನ್ಯಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಸಮರ್ಥನೇ ಅನವಸ್ಥಾಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಯದಿ ವೈಯಾತ್ಯಾತ್ ಕಶ್ಚಿದ್ ಬ್ರೂಯಾತ್ ಅಸ್ತಿ ಜಾತಿಷ್ವಪಿ ಜಾತಿತ್ವಂ ನಾಮ ಜಾತಿಃ, ತದ್ವಶಾತ್ ತತ್ರ ಸರ್ವಮುಪಪದ್ಯತ ಇತಿ। ತಂ ಪ್ರತ್ಯಾಹ -- ತತ್ರ ಚೇದಿತಿ। ಯದಿ ತತ್ರ ಜಾತಿಷ್ವಪಿ ಜಾತಿತ್ವಂ ನಾಮ ಜಾತಿರಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ ತದಾಽನವಸ್ಥಿತಿಃ ಸ್ಯಾತ್।

ತಥಾಹಿ ಗೋತ್ವಾದಿಜಾತಿಷು ಜಾತಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ಯಾ ಜಾತಿತ್ವಂ ನಾಮ ಜಾತಿಃ, ಸಾ ನ ತಾವತ್ ಸ್ವರೂಪೇ ವರ್ತತೇ। ಸ್ವವೃತ್ತೇರಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಾತ್। ಅತಃ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾಸ್ವೇವ ಜಾತಿಷು ವರ್ತತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ತಥಾಚ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಜಾತಿಷು ಜಾತಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಾವಿಯಂ

ನಿಮಿತ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್, ನತು ಸ್ವರೂಪೇಽಪಿ। ಅತಸ್ತಸ್ಯಾಂ ತದ್ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾಸು ಜಾತಿಷ್ವೇಕಸ್ಯ ಜಾತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತೌ ನಿಮಿತ್ತಂ ಜಾತ್ಯನ್ತರಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್। ತತ್ರಾಪ್ಯೇವಮೇವೇತ್ಯನವಸ್ಥೇತಿ।

ನನು ಗೋತ್ವಾದಿಜಾತಿಷು ಜಾತಿತ್ವಪ್ರಯುಕ್ತೋ ಜಾತಿಶಬ್ದಃ। ಜಾತಿತ್ವೇ ತೂಪದೇಶಾಧೀನೋ ಭವತು। ತಸ್ಯಾ ಏಕತ್ವಾದಿತಿ। ಮೈವಮ್। ನಹ್ಯಸ್ಮಾಭಿಃ ಸಾದೃಶ್ಯಮಿವ ಭವತಾ ಜಾತಿಃ ಶಬ್ದವೃತ್ತೌ ಜ್ಞಾಪಕತಯೋಪೇಯತೇ। ಯೇನ ಕ್ವಚಿದುಪದೇಶೋ ನಿವೇಶ್ಯತೇ। ಕಿನ್ತು ನಿಮಿತ್ತತಯಾ। ತತ್ರೋಪದೇಶೋಪನ್ಯಾಸಸ್ಯ ಕ್ವೋಪಯೋಗಃ?

h ॥ ಅನುಗತಜಾತೇರ್ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವತ್ವಾದಿಹೇತುತ್ವೇ ವ್ಯಕ್ತಿಶಬ್ದಾವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ಸ್ಥಾನಾನ್ತರೇಽಪಿ ಬಾಧಕಮಾಹ ತಥೈವೇತಿ।

ತಥೈವ ವ್ಯಕ್ತಿವಿಜ್ಞಾನಂ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಾಭಾವದೂಷಿತಮ್।

ಯದಿ ತಚ್ಚಾಸ್ತಿ ತಸ್ಯಾಪಿ ವಿಶೇಷೇಷ್ವನವಸ್ಥಿತಿಃ ॥123 ॥**

(###sudha --)

ಯಥಾ ಜಾತಿವಿಜ್ಞಾನಂ ಜಾತಿತ್ವಾಭಾವೇನ ದೂಷಿತಮ್, ತಥೈವ ವ್ಯಕ್ತಿವಿಜ್ಞಾನಂ ವ್ಯಕ್ತೀನಾಂ ವ್ಯಕ್ತಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವಿಜ್ಞಾನಂ ತನ್ನಿಮಿತ್ತವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಜಾತ್ಯಭಾವೇನ ದೂಷಿತಮ್। ದ್ರವ್ಯಗುಣಕರ್ಮಾಣಿ ಖಲು ವ್ಯಕ್ತಯ ಉಚ್ಯನ್ತೇ। ನಚ ತತ್ರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಂ ನಾಮ ಸಾಮಾನ್ಯಮಸ್ತಿ। ಸತ್ತಯಾ ಪರಾಪರಭಾವಾಭಾವಾತ್। ತಸ್ಮಾತ್ ತತ್ರ ವ್ಯಕ್ತಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಜ್ಞಾನಂ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಮಾ ಭೂದ್ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಂ ಸತ್ತೈವ ವ್ಯಕ್ತಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತೌ ನಿಮಿತ್ತಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯ ಪರ್ಯಾಯಪ್ರವೃತ್ತೌ ನಿಮಿತ್ತತ್ವಾತ್। ಸದ್ವ್ಯಕ್ತಿಶಬ್ದಯೋರಪರ್ಯಾಯತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಸಂಯೋಗ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾನಾಮಪಿ ದ್ರವ್ಯಾದಿಶಬ್ದಪರ್ಯಾಯತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್।

ನನು ಶಬ್ದಮಾತ್ರಸ್ಯ ಜಾತಿನಿಮಿತ್ತತ್ವಾತ್ ಸತ್ತಯಾ ಪರಾಪರಭಾವಶೂನ್ಯಮಪಿ ದ್ರವ್ಯಗುಣಕರ್ಮಸು ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಮಸ್ತ್ಯೇವೇತ್ಯತೋ ನೋಕ್ತದೋಷ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಯದೀತಿ। ತರ್ಹಿ ತಸ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ವಿಶೇಷೇಷು ವ್ಯಕ್ತಿಷು ಪ್ರವೇಶಃ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಚಾನವಸ್ಥಿತಿರಿತಿ ಯೋಜನಾ।

ತಥಾಹಿ ಯಃ ಶಬ್ದೋಽನೇಕವಾಚಕಃ ಸ ಸರ್ವೋ ಜಾತಿನಿಮಿತ್ತಕ ಇತಿ ಸ್ವೀಕೃತ್ಯ ದ್ರವ್ಯಗುಣಕರ್ಮಸು ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಂ ನಾಮ ಜಾತಿರ್ಯದ್ಯಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತರ್ಹಿ ತಸ್ಯಾಮನ್ಯಾಸು ಚ ಜಾತಿಷು ಜಾತಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಯೇ ಜಾತಿತ್ವಂ ನಾಮ ಜಾತಿರಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯಾ ಸ್ಯಾತ್। ಓಮಿತಿ ಚೇತ್। ತರ್ಹಿ ಸಾ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಜಾತಿರಪಿ ಜಾತಿತ್ವಜಾತಿಂ ಪ್ರತಿ ವ್ಯಕ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಚ ಸಾ ಸ್ವರೂಪೇ ವರ್ತತೇ। ತತೋ ದ್ರವ್ಯಾದಿತ್ರಯೇ ತಸ್ಯಾಂ ಚ ವ್ಯಕ್ತಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಮಪರಂ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್। ತತ್ರ ಪುನರ್ಜಾತಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಯೇ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಜಾತಿತ್ವಮಭ್ಯುಪಗನ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಸಾಽಪಿ ತದಾಶ್ರಯತಯಾ ವ್ಯಕ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ತಸ್ಯಾಂ ಪುನರ್ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಾನ್ತರಮಿತ್ಯೇವಮನವಸ್ಥೇತಿ।

h॥ ಅನುಗತಜಾತೇರ್ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಾದಿಹೇತುತ್ವೇ ಸ್ವರೂಪಶಬ್ದಾವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಸ್ಥಲಾನ್ತರೇ ಬಾಧಕಮಾಹ ಕಥಮಿತಿ।

ಕಥಂ ಸ್ವರೂಪತ್ವಮಪಿ ಜ್ಞಾಯತೇಽನುಗತಂ ಯದಿ।

ಏಕವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಪರ್ಯನ್ತಮನವಸ್ಥಾದಿದೂಷಿತಮ್।

ಅತ್ರ ಸ್ವರೂಪಮಿತ್ಯಧ್ಯಾಹರ್ತವ್ಯಮ್। ತತಶ್ಚಾಯಮರ್ಥಃ ಯದ್ಯನುಗತಸಾಮಾನ್ಯನಿಬನ್ಧನೈವ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ, ತದಾ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಸ್ವರೂಪಂ ಸ್ವರೂಪಶಬ್ದವಾಚ್ಯತಯಾ ಕಥಂ ಜ್ಞಾಯತೇ? ಅನುಗತಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪತ್ವಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯ ಅಭಾವಾತ್। ಸ್ವರೂಪೇಷು ಸ್ವರೂಪಶಬ್ದವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರ್ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

ನನು ಚ ಸರ್ವಸ್ವರೂಪೇಷ್ವನುಗತಂ ಸ್ವರೂಪತ್ವಮಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ ಮಯಾಽತೋ ನೋಕ್ತದೋಷ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸ್ವರೂಪತ್ವಮಪಿ ಯದ್ಯನುಗತಮಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತದಾ ಅನವಸ್ಥಾದಿದೂಷಿತಂ ಭವತೀತಿ। ತಥಾಹಿ ಸರ್ವೇಷು ಸ್ವರೂಪೇಷು ಯತ್ ಸ್ವರೂಪಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ಸ್ವರೂಪತ್ವಂ ನಾಮ ಸಾಮಾನ್ಯಮಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ, ತದಪಿ ತಾವತ್ ಸ್ವರೂಪಮೇವ। ನಚ ತತ್ರ ಸ್ವಯಮೇವ ವರ್ತತೇ। ಆತ್ಮಾಶ್ರಯತ್ವಸ್ಯಾಲೌಕಿಕತ್ವಾತ್। ಅತಸ್ತಸ್ಮಿನ್ನನ್ಯೇಷು ಚ ಸ್ವರೂಪೇಷು ಸ್ವರೂಪಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಯೇಽನ್ಯತ್ ಸ್ವರೂಪತ್ವಂ ನಾಮ ಸಾಮಾನ್ಯಮಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮ್। ತದಪಿ ಸ್ವರೂಪಮೇವೇತ್ಯನವಸ್ಥಾ। ಆದಿಪದೇನಾನ್ತ್ಯವಿಶೇಷಸ್ವರೂಪೇಷು ಸ್ವರೂಪತ್ವಸಾಮಾನ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽತ್ಯನ್ತವ್ಯಾವೃತ್ತಿಧೀಹೇತುತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾತ್, ಸಮವಾಯಾಭಾವಸ್ವರೂಪೇ ಚ ಸಮ್ಬನ್ಧಾಭಾವ ಇತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್। ಅನವಸ್ಥಾದ್ಯನಿಷ್ಟಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ಯ ವಿಪರ್ಯಯೇ ಪರ್ಯವಸಾನಂ ಸೂಚಯತಿ ಏಕವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಪರ್ಯನ್ತಮಿತಿ। ಏಕಂ ಕೇವಲಮನುಗತಸಾಮಾನ್ಯಹೀನಮಿತಿ ಯಾವತ್। ತಸ್ಮಿನ್ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರೇಕವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ। ತತ್ಪರ್ಯನ್ತಂ ತಾವದಿದಂ ದೂಷಣಮುಪಪ್ಲವತ ಏವ। ಯಾವದನುಗತಸಾಮಾನ್ಯನಿಬನ್ಧನೈವ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರಿತಿ ಪಕ್ಷಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯಹೀನೇಽಪಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಮಙ್ಗೀಕುರ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಅನವಸ್ಥಾದಿಪರಿಹಾರಾಯಾನುಗತಸಾಮಾನ್ಯೇನ ವಿನಾಽಪಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರಙ್ಗೀಕರಣೀಯೇತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಉಪಾಧ್ಯಾದಿನಾ ಜಾತಿವ್ಯಕ್ತಿಸ್ವರೂಪಶಬ್ದಾನಾಂ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಾದ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನ್ವಿದಂ ಸಕಲಮಪ್ಯಸಙ್ಗತಮ್। ತಥಾಹಿ ಯದುಕ್ತಮ್, “ಜಾತಿತಶ್ಚೇತ್ ಕಥಂ ತಾಸು” ಇತಿ, ತತ್ ತಾವದಸತ್। ಜಾತಿಷು ಜಾತ್ಯನ್ತರಾಭಾವೇಽಪಿ ನಿತ್ಯತ್ವೇ ಸತ್ಯನೇಕಾನುಗತತ್ವೇನೋಪಾಧಿನಾ ಜಾತಿಶಬ್ದವೃತ್ತ್ಯುಪಪತ್ತೇಃ। ಅಸ್ತು ವಾ ಜಾತಿಷು ಜಾತಿತ್ವಂ ನಾಮ ಜಾತಿಃ। ನಚಾನವಸ್ಥಾ। ಜಾತಿತ್ವೇ ಜಾತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪನಿಬನ್ಧನತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ।

“ತಥೈವ ವ್ಯಕ್ತಿವಿಜ್ಞಾನಮ್” ಇತ್ಯೇತದಪ್ಯಸತ್। ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಾಭಾವೇಽಪಿ ಜಾತಿವ್ಯಞ್ಜಕತ್ವೋಪಾಧಿನಾ ದ್ರವ್ಯಾದಿಷು ವ್ಯಕ್ತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪನಿಮಿತ್ತತ್ವಸಮ್ಭವಾತ್।

ಯದಪಿ “ಕಥಮ್” ಇತ್ಯಾದಿ, ತದಯುಕ್ತಮ್। ಪ್ರಮಾಣಗಮ್ಯತ್ವೋಪಾಧಿನೈವ ಸ್ವರೂಪಶಬ್ದವೃತ್ತ್ಯುಪಪತ್ತೇಃ। ಸ್ವರೂಪತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇಽಪಿ ನಾನವಸ್ಥಾ। ತತ್ರ ಸ್ವರೂಪಶಬ್ದಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರನಿಬನ್ಧನತ್ವಾತ್। ಅನ್ತ್ಯವಿಶೇಷೇಷೂಪಾಧಿನಿಬನ್ಧನ ಏವೇತಿ ನ ರೂಪಹಾನಿಃ। ಸಮವಾಯಾದೌ ಸ್ವರೂಪಮೇವ ಸಮ್ಬನ್ಧ ಇತ್ಯತೋ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ದೋಷ ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಂ ಪರಿಹರನ್ನನುಗತಸಾಮಾನ್ಯದೂಷಣಮುಪಸಂಹರತಿ --ಕಲ್ಪನೇತಿ।

ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಾತ್ ತೇನ ಯುಕ್ತಾ ನಾನುಗಕಲ್ಪನಾ ॥124॥**

(###sudha --)

ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾವೃತ್ತಮೇವ ವಾಚ್ಯಂ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತೌ ನಿಮಿತ್ತಂ ಚ। ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಸ್ತು ಸಾದೃಶ್ಯನಿಬನ್ಧನೇತ್ಯೇಕರೂಪಕಲ್ಪನೇನ ಸರ್ವಸಾಮಞ್ಜಸ್ಯೇ ಕ್ವಚಿದನುಗತಂ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ನಿಮಿತ್ತಮ್, ಕ್ವಚಿದುಪಾಧಿಃ, ಕ್ವಚಿತ್ ಸ್ವರೂಪಮೇವೇತ್ಯನೇಕಕಲ್ಪನೇ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ತೇನ ಬಾಧಕಸದ್ಭಾವೇನ, ಸಾಧಕಾಭಾವೇನ ಚ।

ನನ್ವನುಗತತ್ವಾಭಾವೇ ಕಥಂ ಗೋತ್ವಾದಿಕಂ ಸಾಮಾನ್ಯಮ್? ಅನನುಗತತ್ವೇಽಪಿ ಗುಣಕರ್ಮವದವಾನ್ತರಭೇದಸ್ಯ ಕಲ್ಪನೀಯತ್ವಾದಿತಿ।

h ॥ ಸಮವಾಯಸ್ಯೈಕತ್ವನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಸಮವಾಯಂ ಸ್ವರೂಪತೋ ನಿರಾಕೃತ್ಯೇದಾನೀಂ ಯತ್ ಸಮವಾಯಸ್ಯ ಸರ್ವತ್ರೈಕತ್ವಂ ನಿತ್ಯತ್ವಂ ಚ “ತತ್ತ್ವಂ ಭಾವೇನ” ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣೋಕ್ತಮ್, ತತ್ತ್ವಂ ಸಮವಾಯಸ್ಯ ಸರ್ವತ್ರೈಕತ್ವಂ ನಿತ್ಯತ್ವಂ ಚ, ಭಾವೇನ ಸತ್ತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮಿತಿ। ತದಪಿ ನಿರಾಚಿಕೀರ್ಷುರಾದೌ ತಾವದೇಕತ್ವಂ ನಿರಾಕರ್ತುಂ ಪೀಠಮಾರಚಯತಿ ಔಪಾಧಿಕೇತಿ।

ಔಪಾಧಿಕವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ಯಮಪಿ ತದ್ ವಸ್ತು ಕಿಂ ತತಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅನ್ಯತ್ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥125 ॥**

(###sudha --)

ಔಪಾಧಿಕಃ ಪಾಚಕಯಾಜಕಾದಿಃ । ವಿಶಿಷ್ಟೋ ನೀಲಾಗ್ನ್ಯಾದಾದಿಃ । ಆದ್ಯಗ್ರಹಣಾದುಪಲಕ್ಷಿತಗ್ರಹಣಮ್ । ಅಪಿಶಬ್ದೋ ದೂಷಣಾನ್ತರಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ । ತದ್ ವಸ್ತೂಪಾಧ್ಯಾದಿತ್ರಯಮ್ । ಕಿಂಶಬ್ದಸ್ಯೋಭಯತಃ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ । ತತ ಉಪಾಧ್ಯಾದಿತ್ರಯಾತ್ । ವಸ್ತ್ವಿತ್ಯೇತದೌಪಾಧಿಕವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ಯಮಿತ್ಯನೇನಾಪಿ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ ।

h ॥ ಔಪಾಧಿಕವಿಶಿಷ್ಟಉಪಲಕ್ಷಿತಾನಾಂ ಉಪಾಧಿಪುರುಷತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧಾದಿಭ್ಯಃ ಭೇದಃ, ಅಭೇದೋ ವೇತಿ ವಿಕಲ್ಪಃ ॥

(###sudha --)

ಅಯಮರ್ಥಃ ಸಮವಾಯಸ್ಯ ಸರ್ವತ್ರೈಕತ್ವಂ ವದತೇದಂ ತಾವದ್ ವಿವಿಚ್ಯತಾಮ್ । ಏಕ ಏವ ಪುರುಷಃ ಪಚನಯಜನಾದಿಭಿರುಪಾಧಿಭಿರವಚ್ಛೇದಕೈರ್ಧರ್ಮೈಃ ಪಾಚಕೋ ಯಾಜಕಶ್ಚೇತ್ಯಾದ್ಯಭಿಧೀಯತೇ, ಸ ಪಾಚಕಯಾಜಕಾದಿರೌಪಾಧಿಕೋಽರ್ಥಃ ಕಿಂ ಪಚನಾದ್ಯುಪಾಧಿಪುರುಷತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧೇಭ್ಯೋಽನನ್ಯಃ, ಉತಾನ್ಯ ಇತಿ ।

ತಥಾ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಂ ವ್ಯಾವರ್ತಕಂ ವಿಶೇಷಣಮ್, ಯಥೋತ್ಪಲಸ್ಯ ನೀಲಂ ರೂಪಮ್, ಪರ್ವತಸ್ಯ ಚಾಗ್ನಿಃ । ವ್ಯಧಿಕರಣಂ ತು ವ್ಯಾವರ್ತಕಮುಪಲಕ್ಷಣಮ್ । ಯಥಾ ನೀಲರೂಪಗತಂ ನೀಲತ್ವಮುತ್ಪಲಸ್ಯ । ಅನ್ಯೇ ತು ಕಾರ್ಯಪ್ರವೇಶಾಪ್ರವೇಶಾಭ್ಯಾಂ ವಿಶೇಷಣೋಪಲಕ್ಷಣಯೋರ್ಭೇದಮಾಚಕ್ಷತೇ । ಯಥಾ ಲಮ್ಬಕರ್ಣ ಆನೀಯತಾಂ ಚಿತ್ರಗುರಾನೀಯತಾಮಿತಿ । ಅಪರೇ ತು ಶಾಬ್ದಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವೈಯಧಿಕರಣ್ಯಾಭ್ಯಾಮ್ । ಯಥಾ ದಣ್ಡೀ ದೇವದತ್ತೋ ಜಟಾಭಿಸ್ತಾಪಸ ಇತಿ । ಕೇಚಿತ್ ಪುನರ್ವ್ಯವಚ್ಛಿತ್ತಿಸಮಯೇ ಸತ್ತ್ವಾಸತ್ತ್ವಾಭ್ಯಾಮ್ ।

ತತ್ರ ವಿಶಿಷ್ಟಂ ನೀಲಮಗ್ನಿಮಾನ್ ವಾ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧೇಭ್ಯೋಽನನ್ಯತ್ ಅನ್ಯದ್ ವಾ । ಉಪಲಕ್ಷಿತಂ ಚೋಪಲಕ್ಷಣೋಪಲಕ್ಷ್ಯತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧೇಭ್ಯೋಽನನ್ಯತ್ ಅನ್ಯದ್ ವೇತಿ ।

h ॥ ಔಪಾಧಿಕಾದಿಪದಾರ್ಥಸ್ಯ ಉಪಾಧ್ಯಾದಿತ್ರಿತಯೇನ ಭೇದೇ ಅನುಭವವಿರೋಧಃ, ಅಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ, ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧಶ್ಚ ॥

(###sudha --)

ತತ್ರಾನ್ಯತ್ವಪಕ್ಷಸ್ತಾವದನುಭವಾಭ್ಯುಪಗಮೋಪಪತ್ತಿವಿರುದ್ಧತ್ವಾದಸಮ್ಭಾವಿತ ಏವ । ನಹಿ ಪಾಚಕಾದಿಃ ಪಚನಾದಿತ್ರಯಾತಿರಿಕ್ತೋಽನುಭೂಯತೇ । ನಚ ಯೋಗ್ಯಸ್ಯಾನನುಭವೇ ಸತ್ತ್ವಂ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ । ನಾಪ್ಯಗ್ನ್ಯಾದಾದಿಃ ಪರ್ವತಾದ್ಯತಿರಿಕ್ತೋಽನುಭೂಯತೇ । ಅತಿರಿಕ್ತತ್ವೇ ಚೌಪಾಧಿಕವಿಶಿಷ್ಟಾದೇರ್ದ್ರವ್ಯಾದ್ಯನ್ತರ್ಭಾವಾಸಮ್ಭವಾತ್ । ಷದಾರ್ಥಾತಿರೇಕಪ್ರಸಙ್ಗೇನಾಭ್ಯುಪಗಮವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾತ್ । ಯದಿಚೌಪಾಧಿಕವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ಯಮತಿರಿಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಪಾಚಕಮಾನಯೇತ್ಯುಕ್ತೇ ಪುರುಷಾದ್ಯಾನಯನಂ ನ ಕ್ರಿಯೇತೇತ್ಯಾದ್ಯುಪಪತ್ತಿವಿರೋಧಃ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಅವಚ್ಛಿನ್ನತ್ವಮೌಪಾಧಿಕತ್ವಮ್, ವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನತ್ವಂ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಮಿತ್ಯಭ್ಯುಪಗಮ್ಯ ಭೇದಸಮರ್ಥನಸ್ಯ ನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ನನ್ವವಚ್ಛಿತ್ತಿರೌಪಾಧಿಕತ್ವಮ್, ವ್ಯವಚ್ಛಿತ್ತಿಶ್ಚ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಂ ತ್ರಿತಯಾದ್ ಭಿನ್ನಮೇವೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅವಚ್ಛಿತ್ತೇರನಿರೂಪಣಾತ್। ಸಾ ಕಿಮುಪಾಧಿಸಮ್ಬನ್ಧೋ ವಾ, ಪುರುಷಸ್ಯೈಕತ್ವಂ ವಾ, ಸ್ವಗತೋ ಭೇದೋ ವಾ? ಆದ್ಯೇ ನ ತ್ರಯಾತಿರೇಕಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ತ್ವನೌಪಾಧಿಕಾದವಿಶೇಷಃ। ತೃತೀಯೇ ತ್ವಸತ್ತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ವ್ಯವಚ್ಛಿತ್ತಿರ್ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಮಿತಿ ಚಾಯುಕ್ತಮ್। ತಸ್ಯಾ ನೀಲಾದಿಪದಾರ್ಥತ್ವಾಭಾವಾತ್। ಸಾ ಹಿ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಪ್ರತೀತಿಫಲವಿಷಯತಯಾ ಅನುಭೂಯತೇ।

h॥ ಅನುಭವವಿರೋಧಾತ್, ಆನಯನಾದಿಕರ್ಮತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ ಲೀಲಾವತ್ಯುಕ್ತಂ ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಜ್ಞಾನರೂಪತ್ವಮಯುಕ್ತಮ್॥

(###sudha --)

ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಸಮ್ಬನ್ಧಾವಗಾಹ್ಯೇಕಂ ವಾ ವಿಜ್ಞಾನಮ್, ಅವಿರಲಮನೇಕಂ ವಾ ವಿಶಿಷ್ಟಮಿತಿ ಕಶ್ಚಿತ್। ಯಥಾಽಽಹ "ವಿಶೇಷಣಂ ವಿಶೇಷ್ಯಂ ಚ ತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧಫಲಾರ್ಪಕಮ್। ಜ್ಞಾನರೂಪಂ ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದ್ ವಿಶಿಷ್ಟಮಿತಿ ಕೀರ್ತಿತಮ್" ಇತಿ। ತನ್ನ। ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥತಯಾಽನುಭವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಸಾಧ್ಯಧರ್ಮವಿಶಿಷ್ಟಃ ಪಕ್ಷಃ, ಸೋಽನುಮಾನೇನ ಪ್ರಜ್ಞಾಪನೀಯ ಇತ್ಯಾದ್ಯಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ತಸ್ಮಾದತಿರೇಕಪಕ್ಷೋಽನುಪಪನ್ನ ಏವ।

h॥ ಔಪಾಧಿಕಾದಿಪದಾರ್ಥಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಾದಿತ್ರಿತಯೇನಾಭೇದಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾದೋಷೇಣ ಸರ್ವಾನುಮಾನೋಚ್ಛೇದಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತು ತರ್ಹ್ಯೌಪಾಧಿಕವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ಯಂ ತ್ರಿತಯಾನನ್ಯದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತದೇವೇತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ । ತದೇವ ಚೇದಗ್ನಿಮತ್ತ್ವಂ ಕಿಂ ತತ್ರ ಭಣ್ಯತೇ ॥125॥**

(###sudha --)

ಅಗ್ನಿಸಂಯೋಗಮಾತ್ರಂ ಚೇದ್ ಭವೇತ್ ತತ್ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಮ್।

ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಸೌಕರ್ಯಾಯೋದಾಹರಣನಿಷ್ಠತಯಾ ಮತುಪಾ ಪ್ರಶ್ನಃ ಕೃತೋಽಗ್ನಿಮತ್ತ್ವಮಿತಿ। ಧೂಮಾದ್ಯನುಮಾನಸಾಧ್ಯಂ ವಿಶಿಷ್ಟಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಔಪಾಧಿಕಾದೇರಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್।

ಅಯಮರ್ಥಃ ಅಗ್ನಿಮದಾದಿವಿಶಿಷ್ಟಂ ಚ ಯದಿ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧೇಭ್ಯೋಽನನ್ಯದಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತದಾಽಪಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಕಿಂ ತತ್ ತ್ರಿತಯಮಪಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ವಿಶಿಷ್ಟಮ್, ಉತ ತತ್ರಾನ್ಯತಮಮ್? ದ್ವಿತೀಯೋಽಪಿ ಕಿಂ ವಿಶೇಷಣಭೂತೋಽಗ್ನಿರೇವಾಗ್ನಿಮಚ್ಛಬ್ದಾರ್ಥಃ, ಉತ ವಿಶೇಷ್ಯರೂಪಃ ಪರ್ವತಃ, ಅಥ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸಂಯೋಗಲಕ್ಷಣಃ। ಸಂಯೋಗಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಕಿಂ ನಿರ್ವಿಶೇಷಣಸಂಯೋಗಃ ಕಿಂವಾಽಗ್ನೇಃ ಸಂಯೋಗಃ? ಉತ್ತರತ್ರಾಪಿ ಕಿಮಗ್ನಿಸಂಯೋಗಮಾತ್ರಮ್, ಉತ ಪರ್ವತಸ್ಯಾಗ್ನಿಸಂಯೋಗ ಇತಿ। ಏವಂ ಪಾಚಕಾದೇರಪಿ ಪಚನಾದಿಕ್ರಿಯಾನನ್ಯತ್ವೇ ವಿಕಲ್ಪೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ।

ಅನ್ಯಪಕ್ಷಾತಿರಿಕ್ತಾನ್ ಸರ್ವಪಕ್ಷಾನಪಾಕರೋತಿ -- ಅಗ್ನೀತಿ। ಅಗ್ನಿಸಂಯೋಗಮಾತ್ರಮಿತಿ ಸರ್ವಪಕ್ಷೋಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಚೇತ್ ಅಗ್ನಿಮಚ್ಛಬ್ದಾರ್ಥ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ತದ್ ಧೂಮವತ್ತ್ವಾದ್ಯನುಮಾನಮಗ್ನಿಪರ್ವತಸಂಯೋಗಾನಾಂ ಸಮಸ್ತಾನಾಂ ವ್ಯಸ್ತಾನಾಮಗ್ನೇಃ ಸಂಯೋಗಸ್ಯ ಚಾಗ್ನಿಮಚ್ಛಬ್ದವಾಚ್ಯವಿಶಿಷ್ಟತ್ವೇ ಧೂಮಾನುಮಾನಂ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಂ ಸ್ಯಾತ್। ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯಾನುಮಾನಸಾಧ್ಯತ್ವಾತ್। ಅಗ್ನ್ಯಾದೇರ್ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಮಾನಾನ್ತರತ ಏವ ಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ।

h॥ ವಿಶೇಷ್ಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಸಂಯೋಗ ಏವ ವಿಶಿಷ್ಟಪದಾರ್ಥ ಇತ್ಯಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ

ತಸ್ಯಾನುಮಾನಸಾಧ್ಯತ್ವೇ ನ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾ ಇತ್ಯಾಕ್ಷೇಪಃ॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತು ತರ್ಹಿ ಪರ್ವತಸ್ಯಾಗ್ನೇಃ ಸಂಯೋಗೋ ವಿಶಿಷ್ಟರೂಪೋಽಗ್ನಿಮಚ್ಛಬ್ದಾರ್ಥೋಽನುಮಾನಸಾಧ್ಯ ಇತ್ಯನ್ತಿಮಃ ಪಕ್ಷಃ। ತತ್ರೋಕ್ತದೋಷಾಭಾವಾತ್। ಪರ್ವತಾಗ್ನಿಸಂಯೋಗಾನಾಂ ಸಮಸ್ತಾನಾಂ ವ್ಯಸ್ತಾನಾಮಗ್ನಿಸಂಯೋಗಸ್ಯ ಚ ಸಿದ್ಧತ್ವೇಽಪಿ ಪರ್ವತಸ್ಯಾಗ್ನೇಃ ಯಃ ಸಂಯೋಗಸ್ತಸ್ಯಾನುಮಾನತಃ ಪ್ರಾಗಸಿದ್ಧೇರಿತಿ ಶಙ್ಕ್ಯತೇ -- ಭೂಧರಸ್ಯೇತಿ।

ಭೂಧರಸ್ಯಾಗ್ನಿಸಂಯೋಗೋ ಯದಿ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।126॥**

(###sudha --)

ಅಗ್ನಿಮಚ್ಛಬ್ದಾರ್ಥೋ ವಿಶಿಷ್ಟೋಽನುಮಾನಸಾಧ್ಯ ಇತಿ ಶೇಷಃ।

h॥ ತಥಾತ್ವೇ ಷಷ್ಠ್ಯರ್ಥಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯೈವ ಅನುಮಾನಸಾಧ್ಯತ್ವಾತ್, ಗುಣಗುಣಿನೋಃ ಸಂಯೋಗಪರ್ವತಯೋಃ ಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯ ಸಮವಾಯತ್ವಾತ್, ತಸ್ಯ ಚ ಏಕತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇನ ತನ್ತುಪಟಾದೌ ಪ್ರಾಗೇವ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾ ತದವಸ್ಥಾ॥

(###sudha --)

ದೂಷಯಿತುಂ ಪೃಚ್ಛತಿ ಷಷ್ಠ್ಯರ್ಥ ಇತಿ।

p**p

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ । ಷಷ್ಠ್ಯರ್ಥ ಏವ ಕಃ ॥126॥**

(###sudha --)

ಸಮವಾಯೋ ಯದಿ ಹ್ಯಸ್ಯ ಚೈಕತ್ವಾತ್ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪರ್ವತಸ್ಯಾಗ್ನಿಸಂಯೋಗಸ್ಯ ಚ ಸಿದ್ಧತ್ವೇಽಪಿ ಪರ್ವತಸ್ಯ ಯೋಽಗ್ನಿಸಂಯೋಗಃ ಸ ನ ಸಿದ್ಧ ಇತ್ಯತಃ ಸ ಏವ ವಿಶಿಷ್ಟೋಽಗ್ನಿಮಚ್ಚ್ವಬಾದ್ಧರ್ಥೋಽನುಮಾನವೇದ್ಯ ಇತಿ ವದತಾ ಪರ್ವತಸ್ಯೇತಿ ಷಷ್ಠ್ಯಾ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಃ ಸಮ್ಬನ್ಧ ಏವ ವಿಶಿಷ್ಟೋಽಗ್ನಿಮಚ್ಚ್ವಬಾದ್ಧರ್ಥೋಽನುಮಾನವೇದ್ಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ಅನ್ಯಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಷಷ್ಠ್ಯರ್ಥಾಶ್ಚ ಸಮ್ಬನ್ಧಾ ವೈಯಾಕರಣೈರನೇಕೇ ಗಣಿತಾಃ। ಅತಃ ಕೋಽತ್ರ ಸಮ್ಬನ್ಧೋ ವಿವಕ್ಷಿತ ಇತಿ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಃ। ಏವಶಬ್ದಃ ತಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯದ್ಯೋತನಾರ್ಥಃ।

ಉತ್ತರಂ ಶಙ್ಕತೇ -- ಸಮವಾಯ ಇತಿ। ಸಂಯೋಗೋ ಹಿ ಗುಣಃ ಪರ್ವತಶ್ಚ ಗುಣೀ ಗುಣಗುಣಿನೋಶ್ಚ ಸಮವಾಯಃ ಸಮ್ಬನ್ಧ ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಹಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ। ಷಷ್ಠ್ಯರ್ಥ ಇತಿ ವರ್ತತೇ। ◌ನಿರಾಕರೋತಿ -- ಅಸ್ಯ ಚೇತಿ। ಪರ್ವತಾದೇರಿವಾಸ್ಯ ಸಮವಾಯಸ್ಯ ಚ ಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ ಶೇಷಃ। ಸಿದ್ಧಸಾಧನಂ ಧೂಮಾದ್ಯನುಮಾನಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಕಥಂ ಸಮವಾಯಸ್ಯ ಸಿದ್ಧತ್ವಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಏಕತ್ವಾದಿತಿ। ಯಸ್ತನ್ತುಪಟಯೋಃ ಸಮವಾಯಃ ಸ ಏವ ಹಿ ಪರ್ವತಾಗ್ನಿಸಂಯೋಗಯೋಃ ಸಮವಾಯಃ ಪರೇಣಾಙ್ಗೀಕೃತಃ। ತನ್ತುಪಟಯೋಃ ಸಮವಾಯಶ್ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ವಾಽನುಮಾನೇನ ವಾ ಸಿದ್ಧ ಏವೇತಿ।

h॥ ಸಮವಾಯಸ್ಯ ಏಕತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ಸರ್ವಾನುಮಾನೋಚ್ಛೇದಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತ್ಯುಕ್ತಾರ್ಥಸ್ಯ ಸಙ್ಗ್ರಹೇಣ ನಿರೂಪಣಮ್॥

(###sudha --)

ಅಯಮತ್ರ ಸಮುದಾಯಾರ್ಥಃ ಯದ್ಯೇಕ ಏವ ಸರ್ವತ್ರ ಸಮವಾಯಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಸರ್ವಾನುಮಾನಾನಾಂ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾ ಸ್ಯಾತ್। ಯದ್ಯಪಿ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಮೇವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್, ತಥಾಽಪಿ ಶಬ್ದವತ್ ಪರಾರ್ಥಾನುಮಾನಸ್ಯ ಪರಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಪ್ರವೃತ್ತತ್ವಾತ್ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾ ದೋಷ ಏವ।

ತಥಾಹಿ ಸರ್ವಮಪ್ಯನುಮಾನಂ ನ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಪರಮ್। ತಸ್ಯಾಸಿದ್ಧಾವಾಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧೇಃ। ಸಿದ್ಧೌ ಚ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತ್ವಾತ್। ಕಿನ್ತು ಕೇನಚಿದುಪಹಿತಂ ವಾ ವಿಶಿಷ್ಟಂ ವೋಪಲಕ್ಷಿತಂ ವೇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ತಚ್ಚ ವಿಶಿಷ್ಟಾದಿಕಂ ನ ವಿಶೇಷಣಾದಿತ್ರಯಾದನ್ಯದೇವೇತಿ ಯುಕ್ತಮ್। ಅನುಪಲಮ್ಭಾದಿಬಾಧಾತ್। ತ್ರಯಾನನ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ನ ವಿಶೇಷಣಮಾತ್ರಮ್। ತಸ್ಯ ಅನುಮಾನಾತ್ ಪ್ರಾಕ್ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಅಸಿದ್ಧೌ ಚಾಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತ್ವಾಪತ್ತೇಃ। ಅಗ್ನೇರೇವಾಗ್ನಿಮಚ್ಚ್ವಬಾದ್ಧರ್ಥತ್ವೇ ಮತುಪೋ ವೈಯರ್ಥ್ಯಾಪತ್ತೇಶ್ಚ। ನಾಪಿ ಧರ್ಮಿಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಮ್। ಉಕ್ತದೋಷಾತ್। ಪರ್ವತೋಽಗ್ನಿಮಾನಿತ್ಯೇತಯೋರೇಕಾರ್ಥತ್ವಾಪತ್ತೇಶ್ಚ। ನಚ ಸಮ್ಬನ್ಧಮಾತ್ರಮ್। ಸಂಯೋಗೋ ಹಿ ಕ್ವಚಿತ್ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ ಸ್ಯಾತ್, ಯಥಾಽಗ್ನಿಪರ್ವತಯೋಃ। ಕ್ವಚಿತ್ ಸಮವಾಯಃ, ಯಥಾ ರಸಾದ್ ರೂಪಾನುಮಾನೇ। ದ್ವಾವಪಿ ಸ್ವರೂಪತಃ ಸಿದ್ಧಾವಿತಿ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಮೇವ। ಸಂಯೋಗಮಾತ್ರಸ್ಯ ಸಿದ್ಧತ್ವೇಽಪ್ಯಗ್ನ್ಯಾದಿಸಂಯೋಗಃ ಸಾಧ್ಯ ಇತ್ಯಪಿ ನ ವಾಚ್ಯಮ್। ತಸ್ಯಾಪಿ ಮಹಾನಸಾದೌ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಅಥ ಪರ್ವತಾದೇರಗ್ನ್ಯಾದಿಸಂಯೋಗಃ ಸಾಧ್ಯಃ। ಅತ್ರಾಪಿ ವಿವೇಕ್ತವ್ಯಮ್। ಕಸ್ಯಾತ್ರಾಸಿದ್ಧ್ಯಾ ಸಾಧ್ಯತ್ವಮಿತಿ। ಅನ್ಯಸ್ಯಾಸಮ್ಭವಾತ್। ಷಷ್ಠ್ಯರ್ಥಸ್ಯ ಸಮವಾಯಸ್ಯೇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಸ ಚ ಸರ್ವತ್ರೈಕ ಏವ ಚೇತ್, ಪುನಃ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತೈವ ಸ್ಯಾತ್। ಅತಃ ಸರ್ವಾನುಮಾನೋಚ್ಛೇದಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ ಸರ್ವತ್ರ ಸಮವಾಯೈಕ್ಯಮಯುಕ್ತಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಸಮವಾಯೇಽಙ್ಗೀಕೃತೈಕ್ಯಸ್ಯ ಅಭೇದರೂಪತ್ವೇನ ತತ್ರೌಪಾಧಿಕಭೇದಾಙ್ಗೀಕಾರೇ

ವಿರುದ್ಧಯೋಃ ಭೇದಾಭೇದಯೋರೇಕತ್ರ ಸಮಾವೇಶಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ನನು ತನ್ತುಷು ಪಟಾದಿಸಮವಾಯಃ ಪರ್ವತಾಗ್ನಿಸಂಯೋಗಾದಿಸಮವಾಯಶ್ಚ ಯದ್ಯಪಿ ಸ್ವರೂಪೇಣೈಕ ಏವ, ತಥಾಽಪಿ ತನ್ತುಪಟಾದಿಪರ್ವತಾಗ್ನಿಸಂಯೋಗಾದ್ಯುಪಾಧಿನಿಮಿತ್ತಃ ಸಮವಾಯಸ್ಯ ಭೇದೋಽಸ್ತಿ। ತತಃ ಸಿದ್ಧತ್ವೇಽಪಿ ಸಾಧ್ಯತ್ವಮುಪಪದ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಯದೀತಿ।

ಯದ್ಯಸ್ಯೌಪಾಧಿಕೋ ಭೇದಃ ಕುತ ಏಕತ್ವಮಿಷ್ಯತೇ॥127॥**

(###sudha --)

ಯದಿ ಅಸ್ಯ ಸಮವಾಯಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಮೌಪಾಧಿಕೋ ಭೇದ ಇಷ್ಯತೇ, ತದೈಕತ್ವಂ ಕುತ ಇಷ್ಯತೇ? ಸಮವಾಯಸ್ಯೈಕತ್ವಂ ಹಿ ನ ಸಙ್ಖ್ಯಾವಿಶೇಷಃ। ನಿರ್ಗುಣತ್ವಾತ್। ಕಿನ್ತ್ವಭೇದಃ। ನಚ ಭೇದಾಭೇದೌ ಕ್ವಾಪಿ ಪರೇಣಾಙ್ಗೀಕೃತೌ। ತಸ್ಮಾತ್ ಸಮವಾಯೇ ಭೇದಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕೃತೌ ತದ್ವಿರುದ್ಧೋಽಭೇದೋ ನಾಙ್ಗೀಕರ್ತುಮುಚಿತ ಇತಿ।

h॥ ಔಪಾಧಿಕಭೇದಸ್ಯ ಅಪಾರಮಾರ್ಥಿಕತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽಪಿ ನ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ನನು ಸ್ವಾಭಾವಿಕಮೇಕತ್ವಂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೇನೈವ ಭೇದೇನ ವಿರುಧ್ಯತೇ, ನ ಪುನರೌಪಾಧಿಕೇನ। ಸ್ವಭಾವತೋಽಭಿನ್ನೇಽಪಿ ಗಗನಾದಾವೌಪಾಧಿಕಭೇದದರ್ಶನಾತ್। ಸಮವಾಯೇ ಚೌಪಾಧಿಕ ಏವ ಭೇದೋಽಭ್ಯುಪಗತಃ। ತತ್ ಕಥಂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೈಕತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೋಽನುಚಿತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನೇತಿ।

p**p

ನಾನಿರ್ವಾಚ್ಯಂ ಹಿ ತೇನೇಷ್ಟಮತ ಔಪಾಧಿಕಾನ್ಯಯೋಃ।

ಸತ್ಯತ್ವಾತ್ ಕೋ ವಿಶೇಷಃ ಸ್ಯಾನ್ಮಾಯಾವಾದ್ಯನ್ಯಥಾ ಭವೇತ್॥128॥**

(###sudha --)

ವಿರುದ್ಧಾಭಿಮತಯೋರವಿರೋಧೋ ಹಿ ಕಾಲಭೇದೇನ ಭವತಿ, ಯಥಾ ತತ್ರೈವ ಭೂತಲೇ ತಸ್ಯೈವ ಘಟಸ್ಯ ಭಾವಾಭಾವಯೋಃ। ದೇಶಭೇದೇನ ವಾ, ಯಥಾ ತದೈವ ತಸ್ಯೈವ ಘಟಸ್ಯಾಸ್ತಿತ್ವನಾಸ್ತಿತ್ವಯೋಃ। ವ್ಯಕ್ತಿಭೇದೇನ ವಾ, ಯಥಾ ತತ್ರೈವ ಭೂತಲೇ ಯದೈಕಸ್ಯ ಘಟಸ್ಯ ಭಾವಃ, ತದೈವ ಘಟಾನ್ತರಸ್ಯಾಭಾವಃ। ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕತ್ವಾಪಾರಮಾರ್ಥಿಕತ್ವಾಭ್ಯಾಂ ವಾ, ಯಥಾ ಗಗನೇ ರೂಪತದಭಾವಯೋಃ।

ತತ್ರ ತಾವತ್ ಸಮವಾಯೇಽಭೇದಭೇದಯೋರ್ನಾಽದ್ಯಂ ವಿಧಾತ್ರಯಂ ಸಮ್ಭವತೀತಿ ಪರಸ್ಯಾಪಿ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಮ್। ನಾಪಿ ಚತುರ್ಥೀ ವಿಧಾ ಸಮ್ಭವತಿ। ಸಮವಾಯಭೇದಸ್ಯಾಪಾರಮಾರ್ಥಿಕತ್ವಮಸತ್ತ್ವಮ್, ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯತ್ವಂ ವಾ? ಆದ್ಯೇ

ಸಿದ್ಧಸಾಧನತ್ವಂ ತದವಸ್ಥಮೇವ। ದ್ವಿತೀಯೇ ತ್ವಿದಮುಪತಿಷ್ಠತೇ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ತೇನ ವೈಶೇಷಿಕಾದಿನಾಽನಿರ್ವಾಚ್ಯಂ ವಸ್ತು ನೇಷ್ಟಮ್, ಅತೋಽಸತ್ತ್ವಾನಿರ್ವಾಚ್ಯತ್ವಾಭಾವಾದೌಪಾಧಿಕಸ್ಯ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಸ್ಯ ಚ ಸತ್ಯತ್ವಾತ್ ಕೋ ವಿಶೇಷಃ ಸ್ಯಾತ್? ಔಪಾಧಿಕಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವತ್ ಸತ್ಯತ್ವಾತ್ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕತ್ವಾಪಾರಮಾರ್ಥಿಕತ್ವಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ವಿರೋಧಶಾನ್ತಿಹೇತೋರಭಾವಾದೌಪಾಧಿಕತ್ವಾದ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ ನ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಕೃತಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಔಪಾಧಿಕಭೇದಸ್ಯ ಅನಿರ್ವಚನೀಯತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಮಾಯಾವಾದಾನುಪ್ರವೇಶಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಇಷ್ಯತೇ ಸಮವಾಯಭೇದಸ್ಯಾನಿರ್ವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಮಯಾ ಚೇತ್, ತದಾ ಕೋ ದೋಷ ಇತಿ ಚೇದಪಸಿದ್ಧಾನ್ತ ಇತ್ಯಾಹ -- ಮಾಯೇತಿ। ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯವಸ್ತ್ವಙ್ಗೀಕಾರೇ ವೈಶೇಷಿಕಾದಿರಪಿ ಮಾಯಾವಾದೀ ಭವೇದಿತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ಸಮವಾಯೇ ಭೇದಸ್ಯ ಉಪಾಧಿಜನ್ಯತ್ವರೂಪೌಪಾಧಿಕತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಉಪಾಧೀನಾಮಾನನ್ತ್ಯೇನ ಸಮವಾಯಾನನ್ತ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ನನು ಪ್ರಕಾರಭೇದೇನಾಪಿ ವಿರೋಧಶಾನ್ತಿರ್ಭವಿಷ್ಯತಿ। ಯಥಾ ತತ್ರೈವ ತದೈವ ನೀಲಪಟಸದ್ಭಾವೇಽಪಿ ಪೀತಪಟಾಭಾವಃ, ತಥಾ ಸಮವಾಯೇಽಪ್ಯೌಪಾಧಿಕೋ ಭೇದೋ ನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಮಭೇದಂ ವಿರುಣದ್ಧೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಉಪಾಧೀತಿ।

ಉಪಾಧಿಜನ್ಯಂ ತದ್ಗಮ್ಯಮಿತಿ ವೌಪಾಧಿಕಂ ಭವೇತ್।

ಉಭಯತ್ರಾಪ್ಯನನ್ತಾಃ ಸ್ಯುಃ ಸಮವಾಯಾ ಇತಸ್ತತಃ।

ಭಿನ್ನತ್ವಂ ಚೈವ ತೇಷ್ವಸ್ತಿ ಕೋ ವಿಶೇಷ ಉಪಾಧಿಗೇ॥129॥**

(###sudha --)

ಉಪಾಧಿಶಬ್ದಾತ್ ತೃತೀಯಾಸಮರ್ಥಾಜ್ಜನ್ಯಗಮ್ಯಯೋಃ ಶೈಷಿಕೇ ಠಕಿ ಕೃತೇ ಸತಿ ಔಪಾಧಿಕಮಿತಿ ಭವತಿ। ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಉಭಯತ್ರೇತಿ। ಏವಂಸತಿ ಸಮವಾಯಭೇದಸ್ಯೌಪಾಧಿಕತ್ವಂ ನಾಮೋಪಾಧಿಜನ್ಯತ್ವಂ ವಾ, ಉಪಾಧಿಗಮ್ಯತ್ವಂ ವಾ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ತಥಾಚ ಪಕ್ಷದ್ವಯೇಽಪ್ಯನನ್ತಾಃ ಸಮವಾಯಾಃ ಸ್ಯುಃ। ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಇತಸ್ತತ ಇತಿ। ಸರ್ವದೇಶಕಾಲಗತಾನಾಮವಯವಾವಯವ್ಯಾದ್ಯುಪಾಧೀನಾಮನನ್ತತ್ವಾದಿತಿ ಶೇಷಃ।

ಉಪಾಧೀನಾಮನನ್ತತ್ವೇಽಪಿ ಸಮವಾಯಾನನ್ತ್ಯಂ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಭಿನ್ನತ್ವಮಿತಿ। ಚೋ ಯಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ। ನಹ್ಯೌಪಾಧಿಕೋ ಭೇದೋ ನಾಮೋಪಾಧೀನಾಮೇವ ಭೇದಃ। ತಥಾಸತಿ

ಸಮವಾಯಸ್ಯೇತಿ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಉಕ್ತದೋಷಪರಿಹಾರಶ್ಚ ನ ಭವೇತ್। ಕಿನ್ತು ತೇಷು ಸಮವಾಯೇಷ್ವೇವೋಪಾಧಿಜನ್ಯಂ ತದವಗಮ್ಯಂ ವಾ ಭಿನ್ನತ್ವಮಸ್ತಿ। ಭೇದಹೇತತವಶೋರ್ಪ್ಯೇಪಾಧಯೋಽನನ್ತಾ ಇತಿ ಕಥಂ ನ ಸಮವಾಯಾನನ್ತ್ಯಮ್?

ತಥಾಽಪ್ಯೌಪಾಧಿಕಮೇವ ತದಾನನ್ತ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಸ್ಯ ಕಿಮಾಯಾತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಕ ಇತಿ। ಉಪಾಧಿಗಃ ತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧೀ ಔಪಾಧಿಕ ಇತಿ ಯಾವತ್। ಔಪಾಧಿಕಭೇದೇ ಕೋ ವಿಶೇಷೋ ಯೇನಾಸಾವಭೇದಂ ನ ವಿರುಣದ್ಧೀತ್ಯರ್ಥಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ನೀಲಪಟಸದ್ಭಾವೇಽಪಿ ಪೀತಪಟಾಭಾವ ಇತ್ಯತ್ರ ಹಿ ಯದಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಿಷಯೌ ವಿಧಿನಿಷೇಧೌ, ತದಾ ಭಿನ್ನವಿಷಯತ್ವೇನ ವಿರೋಧಾಭಾವಃ। ನೀಲಪೀತಪಟಯೋರ್ಭಿನ್ನತ್ವಾತ್। ನಚೈವಂ ಪ್ರಕೃತೇ। ಭೇದವಿಶೇಷಾಭಾವೇಽಪಿ ಭೇದಾನ್ತರಾಭ್ಯುಪಗಮಾಪತ್ತೇಃ। ತಥಾಚೈಕತ್ವೋಕ್ತಿರಯುಕ್ತೈವ। ನಹಿ ಪಾರ್ಥಿವಪರಮಾಣೌ ರೂಪಾದಯೋಽಗ್ನಿಸಂಯೋಗಜಾ ನತ್ವಾಪ್ಯಪರಮಾಣುರೂಪಾದಯ ಇವ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾ ಇತ್ಯೇತಾವತಾ ರೂಪಾದಿರಹಿತೋಽಸೌ ಭವತಿ। ಯದಿಚ ವಿಶೇಷಣವಿಷಯೌ ತದಾ ಸಮವಾಯೇ ಭೇದೋಽಸ್ತ್ಯೇವ। ಸ ತು ಸಮ್ಬನ್ಧಿಭಿರುಪಾಧಿಭಿಃ ಕೃತೋ ನತ್ವಕೃತ್ರಿಮ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಚ ಘಟಾದಿಭೇದೇನ ತುಲ್ಯ ಇತಿ ರಿಕ್ತೈವಾಭೇದೋಕ್ತಿಃ। ಉಪಧೀನಾಂ ಚ ಸರ್ವದಾಽನಪಾಯಾನ್ನ ಭೇದಸ್ಯಾಽಗನ್ತುಕತ್ವಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ।

h॥ ಸಮವಾಯಭೇದಸ್ಯ ಉಪಾಧಿಗಮ್ಯತ್ವರೂಪೌಪಾಧಿಕತ್ವಾದವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಅವಿದ್ಯಮಾನಾನೇಕತ್ವವಿಶಿಷ್ಟಸಮವಾಯಸ್ಯ ಅನುಮಾನಸಾಧ್ಯತ್ವೇನ ಸರ್ವಾನುಮಾನಾನಾಂ ಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಮ್,

ಸಮವಾಯಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಶ್ಚ ॥

(###sudha --)

ಉಪಾಧಿಗಮ್ಯಮೌಪಾಧಿಕಮಿತಿ ಪಕ್ಷಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯೋಕ್ತದೋಷಾಭಾವಂ ಶಙ್ಕತೇ -- ಅವಿದ್ಯಮಾನ ಏವೇತಿ।

ಅವಿದ್ಯಮಾನ ಏವಾನ್ಯಃ ಸಮವಾಯೋಽಧಿಗಮ್ಯತೇ।

ಉಪಾಧಿನಾತದ್ಗಮಕಮನುಮಾನಂ ನ ಮಾ ಭವೇತ್ ॥130॥**

(###sudha --)

ಸತ್ಯಮುಪಾಧಿಗಮ್ಯತ್ವಾದೌಪಾಧಿಕಃ ಸಮವಾಯಭೇದಃ। ಅಧಿಗಮಶ್ಚ ನ ಪ್ರಮಾ। ಯೇನಾಸೌ ಭೇದಃ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಃ ಸ್ಯಾತ್। ಕಿನ್ತು ವಿಭ್ರಮ ಏವ। ನಚೈವಂ ಭೇದಸ್ಯಾಸತ್ತ್ವಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಾ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾತಾದವಸ್ಥ್ಯಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಯತೋಽವಿದ್ಯಮಾನ ಏವಾನ್ಯಃ ಸಮವಾಯೋಽಧಿಗಮ್ಯತೇ ತತ್ತದುಪಾಧಿನೇತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ಯಥಾ ಅಙ್ಗುಲ್ಯವಷ್ಟಬ್ಧನಯನಾದ್ಯುಪಾಧಿವಶಾದವಿದ್ಯಮಾನ ಏವ ದ್ವಿತೀಯಶ್ಚನ್ದ್ರೋಽಧಿಗಮ್ಯತೇ, ತಥಾ ತೈಸ್ತೈಃ ಸಮ್ಬನ್ಧಿಲಕ್ಷಣೋಪಾಧಿಭಿರವಿದ್ಯಮಾನಾ ಏವಾನೇಕೇ ಸಮವಾಯಾಃ ಪ್ರತೀಯನ್ತೇ। ತ ಏತೇ ಸಮವಾಯಾ ಔಪಾಧಿಕಭೇದಭಿನ್ನಾ ಇತ್ಯುಚ್ಯನ್ತೇ। ತ ಏವ ಚಾಗ್ನ್ಯಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯಾ ಅನುಮಾನಸಾಧ್ಯಾ ವಿಶಿಷ್ಟಾಕಾರಾಃ। ತಥಾಚ ನ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸಮವಾಯೈಕತ್ವಹಾನಿಃ।
ಚನ್ದ್ರವದಾರೋಪಿತಾನಾಮನೇಕತ್ವೇಽಪ್ಯನಾರೋಪಿತಸ್ಯೈಕತ್ವಾವಿರೋಧಾತ್।
ನಾಪ್ಯನುಮಾನಾನಾಂ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾ। ತಥಾವಿಧಸಮವಾಯಾನಾಂ ಪ್ರಾಗಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ।

ಪರಿಹರತಿ ತದ್ಗಮಕಮಿತಿ। ಯದ್ಯಪ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಪಕ್ಷೇ ನ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಂ ಧೂಮಾದ್ಯನುಮಾನಮ್। ತಥಾಽಪಿ ತದ್ಗಮಕಮವಿದ್ಯಮಾನಸಮವಾಯಸತ್ತ್ವಾಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯದನುಮಾನಜಾತಂ ದಹನಶೈತ್ಯಾನುಮಾನಮಿವ ಬಾಧಿತವಿಷಯತಯಾ ನ ಪ್ರಮಾಣಂ ಭವೇತ್। ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್। ಉಪಾಧೀನ್ ವಿನಾ ಸಮವಾಯಾವಭಾಸಸ್ಯ ಕ್ವಾಪ್ಯಭಾವಾತ್ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ತಸ್ಯಾವಿದ್ಯಮಾನತ್ವೈವ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್।

ತದೇವಂ ಸರ್ವಾನುಮಾನಾನಾಂ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತ್ವಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗಾನ್ನ ಸಮವಾಯೈಕ್ಯಮುಪಪನ್ನಮಿತಿ। ಏತಚ್ಚೋಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಆಗಮಾಪಹ್ನವಶ್ಚ ಸಮವಾಯೈಕ್ಯೇ ಸ್ಯಾತ್। ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ತತ್ಸಂಸರ್ಗಾಣಾಂ ಚ ಸಿಕತಾವದ್ ವಿಶಕಿಲತಾನಾಂ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್।

h॥ ಸಮವಾಯಸ್ಯ ನಿತ್ಯತ್ವೇ ಪ್ರಾಗಸತಃ ಸತ್ತಾಸಮವಾಯರೂಪೋತ್ಪತ್ತೇಃ ಸರ್ವದಾ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವೇನ

ಪದಾರ್ಥಾನಾಮನುತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಇದಾನೀಂ ಸಮವಾಯಸ್ಯ ನಿತ್ಯತ್ವಂ ँನಿರಾಕರೋತಿ -- ಏವಮೇವೇತಿ।

ಏವಮೇವಾಸತಃ ಸತ್ತಾಸಮವಾಯೋ ಜನಿರ್ಮತಾ।

ತತ್ರಾಪಿ ಹ್ಯುಕ್ತದೋಷಾಣಾಂ ನೈವ ಕಿಞ್ಚಿನ್ನಿವಾರಕಮ್ ॥131॥**

(###sudha --)

ಯಥಾ ಸಮವಾಯಸ್ಯ ಸರ್ವತ್ರೈಕತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಸರ್ವಾನುಮಾನಾನಾಂ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತ್ವಾದಿದುಷ್ಟತ್ವಮುಕ್ತಮ್, ಏವಮೇವ ತನ್ನಿತ್ಯತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ಪ್ರಾಗಸತಃ ಸತ್ತಾಸಮವಾಯೋ ಜನಿರ್ದುಷ್ಟಾ ಮತಾ। ಸಮವಾಯನಿತ್ಯತ್ವೇ ನ ಕಸ್ಯಾಪಿ ಜನಿಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತತ್ರಾಪೀತಿ। ಉಕ್ತದೋಷಾಣಾಂ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತ್ವಾದೀನಾಮ್।

ತಥಾಹಿ ಪ್ರಾಗಸತಃ ಸತ್ತಾಸಮವಾಯೋ ಜನಿರಿತಿ ಪರೇಣ ಜನಿಲಕ್ಷಣಮಭಿಹಿತಮ್। ತತ್ರ ಯದಿ ಸಮವಾಯೋ ನಿತ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ತಲ್ಲಕ್ಷಣಾ ಘಟಜನಿಃ ಪ್ರಾಕ್ ಕುಲಾಲಾದಿವ್ಯಾಪಾರಾದಸ್ತೀತಿ ತದರ್ಥಸ್ಯ ತಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾ ಸ್ಯಾತ್। ಜ್ಞಪ್ತೌ ಹಿ ಸಿದ್ಧಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಧನಂ ಘಟತೇ। ಕಿನ್ತು ಕ್ವಚಿದನಪೇಕ್ಷತ್ವಮಿತ್ಯೇವ। ಕೃತೌ ತು ಪ್ರಾಕ್ಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಸಾಧನಮೇವಾಶಕ್ಯಮಿತಿ ಕುಲಾಲಾದಿವ್ಯಾಪಾರಸ್ಯ ನಿಷ್ಫಲತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್।

ಅಥ ಸಮವಾಯಸ್ಯ ನಿತ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ಪ್ರಾಗಸತಃ ಸತ್ತಾಸಮವಾಯಃ ಸಾಧ್ಯೋಽಸ್ತು ಕೋ ದೋಷ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸಮವಾಯೈಕ್ಯವ್ಯಾಘಾತಾತ್। ಔಪಾಧಿಕಃ ಸಮವಾಯಸ್ಯ ಭೇದ ಇತಿ ಚೇತ್, ಯಥಾಸಮ್ಭವಂ ಸರ್ವಮುಕ್ತಮನುಸನ್ಧೇಯಮ್। ನಹಿ ಪ್ರಾಗಸದ್ವಿಷಯೋ ವ್ಯಾಪಾರಃ ಸಮ್ಭವತಿ। ತಸ್ಯ ಸತ್ಕರಣಾತಿರಿಕ್ತಕರ್ತವ್ಯಾಭಾವಾತ್। ಸತ್ಕರಣಸ್ಯ ಸತ್ತಾಸಮವಾಯಾನತಿರೇಕಾತ್। ಸ್ವರೂಪಲಾಭಃ ಕುಲಾಲಾದಿವ್ಯಾಪಾರಸಾಧ್ಯ ಇತಿ ಚೇತ್, ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಕಿಮಪರೇಣ ಸತ್ತಾಸಮವಾಯೇನ? ತದೇವಂ ಸಮವಾಯಸ್ಯೈಕತ್ವನಿತ್ಯತ್ವೇ ಸರ್ವಥಾಽಪ್ಯಯುಕ್ತೇ ಇತಿ।

h॥ ವೈಶೇಷಿಕಾಭಿಮತವಿಶಿಷ್ಟಾದಿಪದಾರ್ಥನಿರಾಕರಣಮ್॥

(###sudha --)

ಯದ್ವಾ ಸಮವಾಯನಿರಾಕರಣಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ ಪರೋಕ್ತಂ ವಿಶಿಷ್ಟಾದೇರ್ಜನೇಶ್ಚ ಸ್ವರೂಪಂ ತನ್ಮತಾಸಾಮಞ್ಜಸ್ಯಪ್ರದರ್ಶನಾಯ ಔಪಾಧಿಕೇತ್ಯಾದಿನಾ ನಿರಾಕೃತಂ ವೇದಿತವ್ಯಮ್।

h॥ ಸಿದ್ಧಾನ್ತೇ ವಿಶೇಷ್ಯಮೇವ ವಿಶಿಷ್ಟಮ್, ವಿಶಿಷ್ಟಾಕಾರಸ್ಯ ಯಾವದ್ದ್ರವ್ಯಭಾವಿತ್ವೇ ವಿಶೇಷ್ಯೇಣಾತ್ಯನ್ತಾಭೇದಃ,

ಅಯಾವದ್ದ್ರವ್ಯಭಾವಿತ್ವೇ ಭೇದಾಭೇದೌ, ವಿಶೇಷಬಲಾತ್ ಸರ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಪರಿಹಾರಶ್ಚ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇತತ್ಸರ್ವಂ ವ್ಯಾಹತಮ್। ಯುಷ್ಮಾಭಿರಪಿ ಲೋಕವೇದವ್ಯವಹಾರಂ ಪರಿಪಾಲಯದ್ಭಿರ್ವಿಶಿಷ್ಟಾದೇರಙ್ಗೀಕರಣೀಯತ್ವಾತ್। ತತ್ರಾಪ್ಯುಕ್ತದೋಷಾನುಷಙ್ಗಾದಿತ್ಯತೋ ವಿಶಿಷ್ಟಾದಿನಿರೂಪಣೇ ತಾವದ್ ದೋಷಾಭಾವಂ ಸ್ವಮತೇ ದರ್ಶಯತಿ ಅಸ್ಮದಿತಿ।

ಅಸ್ಮತ್ಪಕ್ಷೇ ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಸರ್ವತ್ರಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವತಃ।

ನಾಸ್ತಿ ದೋಷಃ ಕ್ವಚಿತ್॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।132॥**

(###sudha --)

ವಿಶಿಷ್ಟಾಕಾರೋ ನ ವಿಶೇಷಣಮ್, ನಾಪಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಕಿನ್ನಾಮ। ವಿಶೇಷ್ಯಮ್। ನಚ ತನ್ಮಾತ್ರಮ್। ದ್ವಿವಿಧೋ ಹಿ ವಿಶಿಷ್ಟಾಕಾರಃ। ಯಾವದ್ವಿಶೇಷ್ಯಭಾವೀ, ಅಯಾವದ್ವಿಶೇಷ್ಯಭಾವೀ ಚ। ತತ್ರಾಽದ್ಯೋ ವಿಶೇಷ್ಯೇಣಾತ್ಯನ್ತಾಭಿನ್ನಃ। ಯಥೇಶ್ವರಃ ಸ್ವರೂಪೇಣ ಸರ್ವಜ್ಞಃ। ಏವಂ ಯತ್ರಯತ್ರ ವಿಶೇಷಣಸಮ್ಬನ್ಧೋ ಯಾವದ್ವಿಶೇಷ್ಯಭಾವೀ ತತ್ರತತ್ರ ವಿಶಿಷ್ಟಾಕಾರೋಽಪಿ ತಥಾಭೂತೋ ವಿಶೇಷ್ಯೇಣಾತ್ಯನ್ತಾಭಿನ್ನೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ। ತಥಾಽಪಿ ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಭೇದಪ್ರತಿನಿಧೇಃ ಸರ್ವಪದಾರ್ಥೇಷ್ವಙ್ಗೀಕೃತತ್ವೇನೇಶ್ವರಃ ಸರ್ವಜ್ಞ ಇತ್ಯಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಾದ್ಯನುಪಪತ್ತಿದೋಷೋ ನಾಸ್ತಿ। ಈಶ್ವರ ಏವ ಸರ್ವಜ್ಞ ಇತ್ಯಭೇದಸ್ತಾವತ್ ಪ್ರಮಿತಃ। ಭೇದೇ ತು ನ ನಿರವಕಾಶಂ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತೀತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ದ್ವಿತೀಯಸ್ತು ವಿಶೇಷ್ಯೇಣ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನಃ। ಯಥಾ ಪರ್ವತೇನಾಗ್ನಿಮಾನ್। ಯಥಾಹಿ ಸಂಯೋಗವಿಶೇಷಸಚಿವಾಸ್ತನ್ತವಃ ಪಟಾಕಾರೇಣ ಪರಿಣಮನ್ತೇ, ತಥಾಽಽಗನ್ತುಕವಿಶೇಷಣಸಮ್ಬನ್ಧಾದ್ ವಿಶೇಷ್ಯಸ್ವರೂಪಂ ವಿಶಿಷ್ಟಾಕಾರೇಣ ಪರಿಣಮತೇ। ತತ್ರ ಯದ್ಯಪಿ ಭೇದಾಭೇದೌ ವಸ್ತುನಃ ಸ್ವರೂಪಭೂತೌ, ತಥಾಽಪ್ಯಸ್ಮತ್ಪಕ್ಷೇ ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಸರ್ವತ್ರಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವತೋ ನ ಸಙ್ಕರದೋಷಃ। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಕ್ವಚಿದಿತಿ। ಅತ್ಯನ್ತಾಭೇದಸ್ಥಲೇ ಭೇದಾಭೇದಸ್ಥಲೇ ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ಔಪಾಧಿಕೋಪಲಕ್ಷಿತಯೋರಪಿ ವಿಶಿಷ್ಟವದ್ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ಯದ್ವಾ ಕ್ವಚಿದಿತ್ಯೌಪಾಧಿಕಾದಿತ್ರಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ತಸ್ಯಾಪ್ಯುಕ್ತಪ್ರಕಾರತ್ವಾತ್। ಏತೇನ ಭೇದಹೀನೇಽಪ್ಯಾಕಾಶಾದಾವೌಪಾಧಿಕೋ ಭೇದೋ ದೃಷ್ಟ ಇತ್ಯಪ್ಯಪಾಸ್ತಮ್। ವಿಶೇಷನಿಬನ್ಧನಾನಾಮೇವಾಽಕಾಶಾದ್ಯಂಶಾನಾಂ ಘಟಾದ್ಯುಪಾಧಿಭಿಃ ಸ್ಫುಟೀಕರಣಾದಿತಿ।

h॥ ಸಿದ್ಧಾನ್ತೇ ಮೃದಾದೀನಾಂ ಘಟಾದ್ಯಾಕಾರಪರಿಣಾಮ ಏವ ಜನಿಃ॥

(###sudha --)

ಜನಿನಿರೂಪಣೇ ದೋಷಾಭಾವಂ ಸ್ವಮತೇ ದರ್ಶಯತಿ ಅಸ್ಮದಿತಿ। ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಪರಿಣಾಮಸ್ಯ ಜನಿತ್ವೇನಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವತೋ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ದೋಷೋಽಸ್ತೀತಿ ಯೋಜನಾ। ಮೃದಾದೀನಾಂ ಘಟಾದ್ಯಾಕಾರಾಪತ್ತಿರೇವ ಘಟಾದಿಜನಿರ್ನತು ಸಮವಾಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ವಿಶೇಷ್ಯಾಭೇದೋಕ್ತೌ ಭಾವಾಭಾವಯೋರಭೇದಪ್ರಸಙ್ಗಮಾಶಯ ಪರಿಹಾರಕಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಕ್ವಚಿದ್ ಭಾವೋ ವಿಶೇಷ್ಯೋ ವಿಶಿಷ್ಟಾಕಾರಶ್ಚಾಭಾವೋ ದೃಶ್ಯತೇ। ಯಥಾ ಘಟೋ ನ ಜಾನಾತಿ, ಪ್ರಕೃತಿರ್ನ ಕರ್ತ್ರೀತಿ। ಕ್ವಚಿಚ್ಚಾಭಾವೋ ವಿಶೇಷ್ಯೋ ವಿಶಿಷ್ಟಾಕಾರಾಶ್ಚ ಭಾವಃ ಪ್ರತೀಯತೇ। ಅಭಾವೋಽಸ್ತಿ, ಅಭಾವಃ ಪ್ರಮೇಯ ಇತಿ। ನಚ ವಿಧಿನಿಷೇಧಾತ್ಮನೋರ್ಭಾವಾಭಾವಯೋರಭೇದೋ ಯುಜ್ಯತೇ। ತತ್ ಕಥಂ ವಿಶೇಷ್ಯಾಭಿನ್ನಂ ವಿಶಿಷ್ಟಮುಚ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಭಾವೋ ಹೀತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ಭಾವೋ ಹ್ಯಭಾವಶ್ಚ ಸ ಏವ ಹಿ ॥132 ॥**

(###sudha --)

ಕ್ವಚಿದಿತ್ಯನುವರ್ತತೇ। ಯೋ ಭಾವಃ ಸ ಏವ ಕ್ವಚಿದಭಾವೋ ಭವತಿ। ಯಶ್ಚಾಭಾವಃ ಸ ಏವ ಕ್ವಚಿದ್ ಭಾವೋ ಭವತೀತ್ಯೇತದುಭಯಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ। ವಾಕ್ಯಾರ್ಥದ್ವಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿದ್ಯೋತನಾರ್ಥಂ ಹಿಶಬ್ದದ್ವಯಮ್। ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಭಾವಸ್ಯ ಚೇತಿ।

ಅಭಾವಸ್ಯ ಚ ಧರ್ಮಾಃ ಸ್ಯುರ್ಭಾವಾಸ್ತೇಷಾಂ ಚ ತೇಽಖಿಲಾಃ।

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾನತಃ ಸರ್ವಮೇತನ್ನೋ ವಾರಣಕ್ಷಮಮ್ ॥133॥**

(###sudha --)

ಅಸ್ತಿ ತಾವದಿದಂ ಯದಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ಭಾವಾ ಧರ್ಮಾಃ ಸ್ಯುಃ, ತಥಾ ತೇಷಾಂ ಚ ಭಾವಾನಾಂ ಚ ತೇಽಭಾವಾ ಧರ್ಮಾಃ ಸ್ಯುರಿತಿ। ಅಖಿಲಾ ಇತಿ ಬಹುತ್ವೋಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಏತದಪಿ ನಾಙ್ಗೀಕರೋಮೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇತಿ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಹಣಮುಪಲಕ್ಷಣಾರ್ಥಮ್। ಯಸ್ಮಾದಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ಭಾವಾ ಧರ್ಮಾಃ ಸನ್ತಿ, ಭಾವಸ್ಯ ಚಾಭಾವಾ ಇತ್ಯೇತತ್ ಸರ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣತಃ ಸಿದ್ಧಮ್, ಅತೋ ನ ವಾರಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಮ್।

h ॥ ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಭಾವಾಭಾವಾತ್ಮಕತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತ್ವಭಾವಭಾವಯೋರ್ಭಾವಾಭಾವಧರ್ಮವತ್ತ್ವಮ್, ತಥಾಽಪಿ ಭಾವಸ್ಯಾಭಾವತ್ವಮಭಾವಸ್ಯ ಚ ಭಾವತ್ವಂ ಕ್ವಚಿದಸ್ತೀತ್ಯತ್ರ ಕಿಮಾಯಾತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸರ್ವ ಇತಿ।

p**p

ಸರ್ವೇ ಭಾವಾ ಅಭಾವಾಶ್ಚ ಪದಾರ್ಥಾಸ್ತೇ ನ ಸರ್ವದಾ।

ಯತೋಽಭಾವಭಾವಯೋರ್ಭಾವಾಭಾವಧರ್ಮವತ್ತ್ವಂ ಸಿದ್ಧಮ್, ಸಿದ್ಧಶ್ಚ ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಣೋರಭೇದಃ, ತೇನ ಕಾರಣೇನ ಸರ್ವೇ ಭಾವಾಃ ಪದಾರ್ಥಾ ಅಭಾವಾಶ್ಚ ಭವನ್ತಿ। ಅಭಾವಾಶ್ಚ ಸರ್ವೇ ಪದಾರ್ಥಾ ಭಾವಾ ಭವನ್ತೀತ್ಯುಕ್ತಮುಪಪನ್ನಮಿತ್ಯರ್ಥಃ।

h ॥ ಪ್ರಥಮಪ್ರತಿಪತ್ತೌ ವಿಧಿಬುದ್ಧಿವಿಷಯತ್ವಂ ಭಾವತ್ವಮ್,

ನಿಷೇಧಬುದ್ಧಿವಿಷಯತ್ವಮಭಾವತ್ವಮಿತಿ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕೋಕ್ತಿಃ ॥

(###sudha --)

ಯದ್ಯೇವಂ ಭಾವಸ್ಯಾಪ್ಯಭಾವತ್ವಮಭಾವಸ್ಯ ಚ ಭಾವತ್ವಮ್, ತರ್ಹಿ ದ್ರವ್ಯಾದಯೋ ಭಾವಾ ಏವ ಪ್ರಾಗಭಾವಾದಯಸ್ತ್ವಭಾವಾ ಏವೇತಿ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋ ಭಾವಾಭಾವವಿಭಾಗಃ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತಥಾಽಪೀತಿ।

ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರಥಮಂ ಬುದ್ಧ್ಯೋರ್ನಿಷೇಧಸ್ಯ ಗೋಚರಃ।

ಸೋಽಭಾವೋ ವಿಧಿಬುದ್ಧೇಸ್ತು ಗೋಚರಃ ಪ್ರಥಮಂ ಪರಃ ॥134॥**

(###sudha --)

ನಿಷೇಧಸ್ಯ ಬುದ್ಧೇರಿತಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಮ್। ಪರೋ ಭವತಃ। ಯದ್ಯಪ್ಯೇಷೋಽರ್ಥಃ ಪ್ರಾಗೇವೋಕ್ತಃ, (557) ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ ಪುನಃ ಸ್ಮಾರಿತ ಇತ್ಯದೋಷಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ “ಅಭಾವೋಽಸ್ತಿ’ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರತೀತಿಃ ಅಭಾವಸ್ಯ ಭಾವಧರ್ಮತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಮ್॥

(###sudha --)

ಅಭಾವಭಾವಯೋರ್ಭಾವಾಭಾವಧರ್ಮವತ್ತ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತಸ್ಮಾದಿತಿ।

ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಧ್ವಸ್ತಭೇದಾದಿ ಸದಿತ್ಯೇವಾವಗಮ್ಯತೇ।

ಪ್ರಧ್ವಸ್ತಂ ಪ್ರಧ್ವಂಸಃ, ಭೇದಃ ಪೃಥಕ್ತ್ವಮ್। ಆದಿಪದೇನ ಪ್ರಮೇಯತ್ವಾದಿಗ್ರಹಣಮ್। ಯಸ್ಮಾದಭಾವಸ್ಯ ಭಾವಧರ್ಮತ್ವಮಸ್ತಿ। ತಸ್ಮಾದೇವ ಹಿ ಪ್ರಧ್ವಂಸಾಭಾವಾದೇಃ ಪೃಥಕ್ತ್ವಪ್ರಮೇಯತ್ವಾದಿಭಾವಧರ್ಮಜಾತಮಸ್ತ್ಯೇವೇತ್ಯವಗಮ್ಯತೇ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿನೇತಿ ಯೋಜನಾ। ಪ್ರಧ್ವಂಸಃ ಪ್ರಾಗಭಾವಾದ್ ವಾ ಘಟಾದ್ ವಾ ಪೃಥಕ್ ಪ್ರಮೇಯೋಽಭಿಧೇಯಶ್ಚೇತ್ಯವಗಮ್ಯತೇ। ಅಭಾವಸ್ಯ ಭಾವಧರ್ಮಾನಭ್ಯುಪಗಮೇ ತದ್ವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ। ಘಟಃ ಪಟೋ ನ ಭವತೀತಿ ಭಾವಸ್ಯಾನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವಧರ್ಮತ್ವಂ ಸ್ಫುಟತ್ವಾನ್ನ ಪ್ರದರ್ಶಿತಮ್।

h॥ ವಿಶೇಷ್ಯವಿಶಿಷ್ಟಯೋರ್ಭಾವಾಭಾವಯೋರಭೇದಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಏವಮಭಾವಭಾವಯೋರ್ಭಾವಾಭಾವಾತ್ಮಕತ್ವಂ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಪ್ರಸಾಧ್ಯ ಪ್ರಕೃತೇ ಯೋಜಯತಿ ಅಸ್ತೀತಿ।

ಅಸ್ತ್ಯಭಾವೋಽಸ್ತಿ ಚ ಧ್ವಂಸೋ ದೇಹಾಭಾವಶ್ಚ ಭಸ್ಮತಾ।

ಇತ್ಯಾದಿ ಯುಜ್ಯತೇ ಸರ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣತಃ॥135॥**

(###sudha --)

ತಸ್ಮಾದಿತ್ಯನುವರ್ತತೇ। ಯತ ಏವಮಭಾವಸ್ಯ ಭಾವತ್ವಂ ಭಾವಸ್ಯ ಚಾಭಾವತ್ವಮುಪಪಾದಿತಮ್, ತಸ್ಮಾದಭಾವೋಽಸ್ತಿ, ಪ್ರಧ್ವಂಸೋಽಸ್ತಿ, ದೇಹಾಭಾವೋ ಭಸ್ಮತೇತ್ಯಭಾವಸ್ಯ ವಿಶೇಷ್ಯತ್ವಂ ಭಾವಸ್ಯ ಚ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಂ ತಯೋಶ್ಚಾಭೇದಃ, ತಥಾ ಘಟೋ ನ ಜಾನಾತೀತಿ ಭಾವೋ ವಿಶೇಷ್ಯೋಽಭಾವಶ್ಚ ವಿಶಿಷ್ಟಾಕಾರಸ್ತಯೋಶ್ಚಾಭೇದ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಯುಜ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

ಯದಿ ಭಾವಾಭಾವಯೋರೇಕತ್ವಂ ನ ವಿರುದ್ಧಮ್, ತದಾ ಘಟೋಽಪಿ ಸ್ವಾಭಾವಾತ್ಮಾ ಕಿನ್ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದೀತಿ। ಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಶೇಷಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಭಾವಾಭಾವಯೋರ್ವಿಶೇಷ್ಯವಿಶಿಷ್ಟಯೋರೈಕ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧಮ್। ನತು ಘಟತದಭಾವಯೋಃ, ಅತೋ ನಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

ಯದ್ವಾ ಭಾವಾಭಾವಯೋರ್ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಭಾವೋ ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಣೋಶ್ಚಾಭೇದಃ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಇತ್ಯೇತತ್ ಕಿಂ ಭಾವಾಭಾವಯೋರ್ವಿಶೇಷ್ಯವಿಶಿಷ್ಟಯೋರೈಕ್ಯಸ್ಯೋಪಪಾದಕಮ್? ಕಿಂವಾ ಸಮ್ಭಾವನಾಹೇತುಃ? ಆದ್ಯೇ ತೂಕ್ತೋಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ಸಾಧಕಂ ವಾಚ್ಯಮಿತ್ಯತ್ರೇದಮುಕ್ತಮ್। ಅನೇನ ಕ್ವಚಿದಿತ್ಯುಕ್ತಂ ವಿವೃತಂ ಭವತಿ।

h ll ಸಿದ್ಧಾನ್ತರೀತ್ಯಾ ಪರಿಣಾಮವಾದ(ಸದಸತ್ಕಾರ್ಯವಾದ)ನಿರೂಪಣಮ್ ll

(###sudha --)

ಅಥವಾ ಭಾವೋ ಹೀತ್ಯಾದಿನಾ ಪರಿಣಾಮವಾದಃ ಪ್ರಪಞ್ಚ್ಯತೇ। ತಥಾಹಿ ಕೇಚಿತ್ ಪರಿಣಾಮವಾದಿನಃ ಸತ ಏವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಂ ಜನಿಮಾಹುಃ। ತದ್ವ್ಯುದಾಸಾರ್ಥಮಾಹ ಭಾವೋ ಹೀತಿ। ಅತ್ರ ಭಾವಾಭಾವಶಬ್ದೌ ಸದಸತ್ಪರೌ। ಯಃ ಕಾರಣತ್ವಾಭಿಮತೋ ಮೃತ್ಪಿಣ್ಡಃ ಸ ಕಾರ್ಯಘಟಾತ್ಮನಾಽಭಾವಃ ಸ ಏವ ತದಾತ್ಮನಾ ಭಾವಶ್ಚ। ಯದ್ವಾ ಸ ಘಟಃ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇರ್ಭಾವಃ ಸನ್, ಸ ಏವ ತದಭಾವೋಽಸಂಶ್ಚ। ಅಥವಾ ಯಃ ಕುಲಾಲಾದಿವ್ಯಾಪಾರಾತ್ ಪ್ರಾಗಭಾವೋ ಘಟಾತ್ಮನಾಽಸನ್ ಮೃತ್ಪಿಣ್ಡಃ ಸ ಏವ ತದನನ್ತರಂ ಭಾವೋ ಘಟಾತ್ಮನಾ ಸನ್ ಭವತೀತಿ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಕಾರ್ಯಂ ಕಾರಣೇನ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನಮ್। ತತ ಏವ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇಃ ಸದಸತ್। ಅತಃ ಕಾರಣಂ ಪ್ರಾಕ್ ಕಾರಕವ್ಯಾಪಾರಾದಕಾರ್ಯಾತ್ಮಕಂ ಸತ್ ಕಾರ್ಯರೂಪತಾಮಾಪದ್ಯತೇ ಯತ್ ಸಾ ಜನಿರಿತಿ।

ನನ್ವೇಕಸ್ಯೈವ ಭಿನ್ನತ್ವಮಭಿನ್ನತ್ವಂ ಚ ಸತ್ತ್ವಮಸತ್ತ್ವಂ ಚ ವಿರುದ್ಧಮಿತ್ಯತಃ, ಯಥೈಕಸ್ಯೈವ ಭಾವತ್ವಮಭಾವತ್ವಂ ಚ ನ ವಿರುದ್ಧಮ್, ತಥೈತದಪೀತ್ಯಾದೌ ಸಮ್ಭಾವನಾಂ ತಾವದುಪದರ್ಶಯನ್ನೇಕೈಕಸ್ಯ ಭಾವತ್ವಮಭಾವತ್ವಂ ಚೋಪಪಾದಯತಿ -- ಅಭಾವಸ್ಯೇತಿ ಸಾರ್ಧಶ್ಲೋಕದ್ವಯೇನ। ಪೂರ್ವವದೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್।

ಅಸ್ತ್ವಿಯಂ ಸಮ್ಭವನಾ। ನಿಶ್ಚಾಯಕಂ ತು ಕಿಮಿತ್ಯತೋ ಭೇದಾಸತ್ತ್ವಯೋಃ ಪರೇಣಾಪ್ಯಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾದಭೇದಸತ್ತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣೇನ ಸಾಧಯತಿ ತಸ್ಮಾದಿತಿ। ಪ್ರಧ್ವಸ್ತಸ್ಯ ಘಟಾದೇರ್ಭೇದಃ ಪ್ರಧ್ವಸ್ತಭೇದಃ। ಆದಿಪದೇನಾನುತ್ಪನ್ನಸ್ಯ ಕಾರಕತ್ವಂ ಗೃಹ್ಯತೇ। "ನಷ್ಟಾನಾಮಪಿ ವಸ್ತೂನಾಂ ಭೇದೋ ನೈವ ವಿನಶ್ಯತಿ" ಇತಿ ಯತ್ ಪ್ರಧ್ವಸ್ತಭೇದಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಮವಗಮ್ಯತೇ, ಯಚ್ಚ ಘಟೋ ಜಾಯತೇ, ಘಟಂ ಜನಯತೀತ್ಯನುತ್ಪನ್ನಸ್ಯಾಪಿ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಕರ್ಮತ್ವಂ ಚ, ತತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಕಾರಣಾಭೇದಾತ್ ಪ್ರಾಗುತ್ಪತ್ತೇರ್ವಿನಾಶೋತ್ತರಂ ಚ ಸತ್ತ್ವಾದೇವ ಹಿ ಯುಜ್ಯತೇ। ನಹ್ಯತ್ಯನ್ತಾಸತ್ತ್ವಮಾಪನ್ನಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಭೇದಃ ಸನ್ನಿತಿ ಯುಜ್ಯತೇ। ನಾಪ್ಯತ್ಯನ್ತಾಸತಃ ಕಾರಕತ್ವಮ್। ನಚ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಪೃಥಗೇವ ಸತ್ತ್ವಮಸ್ತಿ। ಅನುಪಲಮ್ಭಾತ್। ಅತಃ ಸತ್ತ್ವಂ ಕಾರಣಾಭೇದಶ್ಚಾಙ್ಗೀಕರಣೀಯಃ। ನಚ ವಿನೈವ ಬಾಧಕೇನೋಪಚಾರತ್ವಕಲ್ಪನಾ ಯುಕ್ತಾ। ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅವಗಮ್ಯತ ಏವೇತಿ। ನ ಕೇವಲಂ ವ್ಯವಹ್ರಿಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅಭಾವಸ್ಯ ಚ ಭಾವಾಃ ಸ್ಯುರ್ಧರ್ಮಾಸ್ತೇ ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧತ್ವಾದ್ ಯುಜ್ಯನ್ತ ಏವ, ನತು ನಿರಾಕರಣಾರ್ಹಾ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್, ತದ್ ವಿಶದಯತಿ -- ಅಸ್ತೀತಿ। ಆದಿಪದೇನ ಘಟಾದೇರ್ಭಾವಸ್ಯ ಪಟಾನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವಧರ್ಮತ್ವಂ ಗೃಹ್ಯತೇ।

h ll ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವಭೇದಪೃಥಕ್ತ್ವಾನಾಂ ಪರಸ್ಪರಂ ಭಿನ್ನತ್ವೇ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವಸ್ಯ ಭಾವಧರ್ಮತ್ವೇಽಪಿ ತಸ್ಯ ಭಾವಾತ್ ಪೃಥಕ್ತ್ವೇನ ಕಥಂ ಭಾವಸ್ಯಾಪ್ಯಭಾವತ್ವಮುಚ್ಯತೇ? ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವಸ್ಯ ಭೇದತ್ವಾದ್ ಭೇದಸ್ಯ ಚ ಸ್ವರೂಪತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸ್ವರೂಪಭೇದಸ್ಯಾನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವಾತಿರಿಕ್ತತ್ವಾತ್। ಯಚ್ಚೋಕ್ತಮಭಾವೇಽಪಿ ಪೃಥಕ್ತ್ವಮಸ್ತೀತಿ, ತದಸತ್। ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್। ಸ್ವರೂಪಭೇದೇನೈವಾಸಙ್ಕರೋಪಪತ್ತೇಃ। ಪೃಥಕ್ತ್ವಸ್ಯ ಚ ಸ್ವರೂಪಭೇದಾತಿರಿಕ್ತತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನ್ಯೋನ್ಯೇತಿ।

ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವಭೇದೌ ಚ ಪೃಥಕ್ತ್ವಂ ಚ ಪೃಥಕ್ಪೃಥಕ್।

ಯತ್ ಕಲ್ಪಯನ್ತಿ ತಚ್ಚೈವ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಾದ್ ಗತಮ್।

ಪರ್ಯಾಯತ್ವೇನ ತೇ ಶಬ್ದಾ ಜ್ಞಾಯನ್ತೇ ಸರ್ವ ಏವ ಹಿ ll136 ll**

(###sudha --)

ಪೃಥಕ್ಪೃಥಕ್ ವಿಭಿನ್ನಾನೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಚಶಬ್ದೋ ದೂಷಣಾನ್ತರಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ। ಗತಂ ಪ್ರಾಗೇವ ನಿರಾಕೃತಮ್। (325) ಅನೇನ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷಃ ಪರಿಹೃತೋ ಭವತಿ। ಕಥಂ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಾದಿಕಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪರ್ಯಾಯತ್ವೇನೇತಿ। ಕ್ರಮಪ್ರಯೋಜ್ಯತ್ವೇನೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಸರ್ವ ಏವ ಲೌಕಿಕಾ ವೈದಿಕಾಶ್ಚ।

h ll ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ಭೇದಸ್ಯ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪತ್ವೇ, ತಸ್ಯ ವಿದಾರಣಾತ್ಮಕತ್ವಾದ್ ವಸ್ತುವಿದಾರಣಪ್ರಸಙ್ಗೇನ ಸರ್ವಶೂನ್ಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ಬಾಧಕೋಕ್ತಿಃ ll

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಮಾಯಾವಾದಿನಶ್ಚೋದಯನ್ತಿ ಸ್ವರೂಪಭೇದಾನತಿರಿಕ್ತಯೋರನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವಪೃಥಕ್ತ್ವಯೋರ್ಭಾವಾಭಾವಧರ್ಮತ್ವೋಪಲಮ್ಭಾತ್ ಸರ್ವಪದಾರ್ಥಾನಾಮಪಿ ಭಾವಾಭಾವಾತ್ಮತಾಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಯದುಕ್ತಂ ತದಯುಕ್ತಮ್। ಭೇದಸ್ಯ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ತಥಾಹಿ ಭೇದಸ್ತಾವಾದ್ ವಿದಾರಣಾತ್ಮಾ। "ಭಿದಿರ್ವಿದಾರಣೇ" ಇತಿ ವಿದಾರಣಾರ್ಥಭಿದಿಧಾತುರುಪತ್ವಾದ್ ಭೇದಶಬ್ದಸ್ಯ। ತಸ್ಯ ಚ ವಿದಾರಣಾತ್ಮನೋ ಭಾವಸ್ವಭಾವತ್ವೇ ತಸ್ಯಾಪಿ ವಿದಾರಣಂ ಸ್ಯಾತ್, ತಥಾ

ತದೇಕದೇಶಾನಾಮಪಿ ಭೇದಃ ಸ್ವಭಾವ ಇತಿ ತತ್ರಾಪಿ ವಿದಾರಣಂ ಭವೇದಿತ್ಯನೇನ ಕ್ರಮೇಣ ಸರ್ವಶೂನ್ಯತಾ ಸ್ಯಾತ್।

h॥ ಭೇದಸ್ಯ ಧರ್ಮಿಸ್ವರೂಪತ್ವೇ ಪದಾರ್ಥಾನಾಮೇಕತ್ವಾನೇಕತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ ಸರ್ವಶೂನ್ಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ಭೇದಸ್ಯ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪತ್ವೇ ನ ತತ್ರೈಕತಾ ಸಮವೇಯಾತ್। ಅಭೇದೈಕಾರ್ಥಸಮವಾಯಿನ್ಯಾ ಏಕತಾಯಾ ಭೇದೇನ ವಿರೋಧಾತ್। ಏಕತ್ವಾಭಾವೇऽನೇಕತ್ವಮಪಿ ನ ಸ್ಯಾತ್। ತತ್ಸಮಾಹಾರರೂಪತ್ವಾತ್ ತತ್ಕಾರ್ಯತ್ವಾದ್ ವಾ ತಸ್ಯ। ಏಕತ್ವಾನೇಕತ್ವವಿಕಲಂ ಚ ಶೂನ್ಯಮೇವಾऽಪದ್ಯತೇ।

h॥ ಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಅನ್ಯಾನಪೇಕ್ಷತ್ವಾದ್ ಭೇದಸ್ಯ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪತ್ವೇ ಪ್ರತಿಯೋಗ್ಯನಿರೂಪ್ಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ

ವಿಶೇಷ್ಯವಿಶೇಷಣಭಾವಾನುಪಪತ್ತಿಃ, ಸಂಶಯವಿಪರ್ಯಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ, ಅದ್ವೈತಾಙ್ಗೀಕಾರಪ್ರಸಙ್ಗಶ್ಚ॥

(###sudha --)

ಅಪಿಚ ಯದಿ ಭೇದೋ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪಂ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಪ್ರತಿಯೋಗ್ಯನಪೇಕ್ಷಃ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ। ಸ್ವರೂಪಸ್ಯಾನಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್। ನಹಿ ಘಟಾತ್ ಪಟಸ್ಯ ಭೇದ ಇತಿವದ್ ಘಟಾತ್ ಪಟ ಇತಿ ಪ್ರತೀತಿರಸ್ತಿ। ಘಟೋ ಭಿನ್ನಃ, ಘಟಸ್ಯ ಭೇದ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವಸಮ್ಬನ್ಧಪ್ರತಿಭಾಸೋऽಪಿ ಭೇದಸ್ಯ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪತ್ವೇ ದುರ್ಘಟಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಹಿ ಸ್ವಯಮೇವ ಸ್ವಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಮ್, ಸಮ್ಬನ್ಧಿ ವಾ ಭವತಿ। ಸಂಶಯವಿಪರ್ಯಯೌ ಚೈವಮುಚ್ಛಿದ್ಯೇಯಾತಾಮ್। ಭೇದಾಗ್ರಹನಿಮಿತ್ತೌ ಹಿ ತೌ ಭವತಃ। ತತ್ರ ಯದಿ ಧರ್ಮಿಣಮವಗಾಹ್ಯ ತೌ ಭವತಃ, ತದಾ ತತ್ಸ್ವಭಾವಭೂತೋ ಭೇದೋऽಪಿ ಗೃಹೀತ ಇತಿ ಕ್ವ ತಯೋರವಕಾಶಃ? ನಚೇನ್ನಿರ್ವಿಷಯತ್ವಾತ್ ಸುತರಾಮ್। ಯದಿಚಾಸ್ಮಾದಯಂ ಭಿನ್ನ ಇತಿ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಘಟಿತತಯಾ ಪ್ರತೀಯಮಾನೋ ಭೇದೋ ವಸ್ತುನಃ ಸ್ವರೂಪಂ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ತಸ್ಯ ಸಪರಿಕರಸ್ಯ ಭೇದಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪೇऽನ್ತರ್ಭಾವಾತ್ ಪ್ರತಿಯೋಗಿನೋऽಪಿ ಸ್ವರೂಪತಯಾ ನಿಮಜ್ಜನಾದದ್ವೈತಮತಮೇವ ಪರ್ಯವಸ್ಯೇದಿತಿ।

h॥ ಭೇದಸ್ಯ ಕೇವಲಂ ಪ್ರತಿಯೋಗಿತೋ ಅನುಯೋಗಿನೋ ವಿದಾರಕತ್ವೇನ ಸ್ವಸ್ಮಿನ್ ವಿದಾರಣಾಭಾವಾತ್ ಸರ್ವಶೂನ್ಯತಾಪಾದನಮಯುಕ್ತತರಮ್॥

(###sudha --)

ತಾನಪಾಕರೋತಿ -- ಭೇದಸ್ಯೇತಿ।

ಭೇದಸ್ಯ ತು ಸ್ವರೂಪತ್ವೇ ಯೇ ವದನ್ತಿ ಚ ಶೂನ್ಯತಾಮ್।

ಅದ್ಭುತಾಸ್ತೇ ಯತೋऽನ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಮಿಷ್ಯತೇ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರತಿಯೋಗಿನೋ ಹಿ ಭೇದೋಽಯಂ ನತು ಸ್ವಸ್ಮಾತ್ ಕಥಞ್ಚನ ॥137॥**

(###sudha --)

ತುಶಬ್ದಃ ಪ್ರಕೃತಾದ್ ವೈಶೇಷಿಕಾದೇರ್ವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ದನ್ ಯೇ ತ್ವಿತಿ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ಸ್ವರೂಪತ್ವೇ ಭೇದ್ಯವಸ್ತುಸ್ವರೂಪತ್ವೇ। ಶೂನ್ಯತಾಂ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪೀತಿ ಶೇಷಃ। ಚಶಬ್ದಃ ಪೂರ್ವೋಕ್ತದೂಷಣಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ। ಅದ್ಭುತಾ ಆಶ್ಚರ್ಯಾಃ। ನ ಲೌಕಿಕೇಷ್ವೇವಂವಿಧಾ ದೃಶ್ಯನ್ತೇ, ನಾಪಿ ಪರೀಕ್ಷಕೇಷ್ವಿತಿ ಯಾವತ್। ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತಃ ಶೂನ್ಯತಾಪತ್ತಿಂ ತಾವನ್ನಿರಾಕರೋತಿ -- -- ಯತ ಇತಿ। ಯೋ ಭೇದೋ ಯಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಮಿಷ್ಯತೇ ತಂ ಭೇದಂ ಪ್ರತಿ ತತೋಽನ್ಯಸ್ಯೈವ ವಸ್ತುನಃ ಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಮಿಷ್ಯತೇ ಯತಃ, ತಸ್ಮಾದದ್ಭುತಾಸ್ತ ಇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಅನ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವೇಽಪಿ ಕಥಮುಕ್ತದೋಷಪರಿಹಾರ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರತಿಯೋಗಿನೋ ಹೀತಿ। ಹಿಶಬ್ದಃ ಪೂರ್ವವದ್ಧೇತೌ। ಅಯಮಿತ್ಯೇವಮ್ಭಾವಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಸಿದ್ಧತಾಂ ಸೂಚಯತಿ। ಸ್ವಸ್ಮಾದ್ ಧರ್ಮಿಸ್ವರೂಪಾತ್।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ವಿದಾರಣಾತ್ಮಾ ಹಿ ಭೇದೋ ಯಸ್ಯ ಯತಃ, ತಂ ತತೋ ವಿದಾರಯೇತ್। ನತು ಯಂ ಕಮಪಿ ಯತಃಕುತಶ್ಚಿತ್। ನಹಿ ಘಟಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಭೇದಸ್ಯ ಘಟ ಏವ ಪ್ರತಿಯೋಗೀ, ಯೇನ ಸ್ವಸ್ಮಿನ್ ವಿದಾರಣಂ ಸ್ಯಾತ್। ಕಿನ್ತು ಘಟಾದನ್ಯ ಏವ। ತತೋ ವಿದಾರಣಂ ತು ನಾನಿಷ್ಟಮ್। ತಸ್ಯ ಶೂನ್ಯತಾನಾಪಾದಕತ್ವಾದಿತಿ।

h॥ ವಸ್ತುತಸ್ತು ಭೇದಸ್ಯ ವಿದಾರಕತ್ವಸ್ಯೈವಾನಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ ನ ಶೂನ್ಯತಾಪಾದನಂ ಯುಕ್ತಮ್॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ಭಿದ್ಯತೇಽನೇನೇತಿ ಯದಿ ಭೇದಶಬ್ದಃ ಕರಣಸಾಧನೋ ಭವೇತ್, ತದಾ ಭೇದಃ ಕಮಪಿ ವಿದಾರಯೇತ್। ನಚೈವಮ್। ಭಾವಸಾಧನತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಅತೋಽಭ್ಯುಪಗಮ್ಯೈವ ಕರಣಸಾಧನತಾಮಯಂ ಪರಿಹಾರೋಽಭಿಹಿತ ಇತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಕಥಞ್ಚನೇತಿ। ಇದಮುದಿತಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಕಿಞ್ಚ ವಿದಾರಣಮಪಿ ಲವಿತ್ರಾದಿ ಯತ್ಸಮ್ಬನ್ಧಿ ತದ್ ವಿದಾರಯತಿ। ನತು ಸ್ವಾತ್ಮಾನಮ್। ಅತೋ ಧರ್ಮಭೇದವಾದೇ ಕಥಞ್ಚಿದಿದಂ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಸ್ವರೂಪಭೇದವಾದೇ ತು ಕ್ವಾಸ್ಯಾವಕಾಶಃ?

h॥ ವಸ್ತುನಃ ಸ್ವಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಏಕತ್ವಮ್, ಅನ್ಯಾಪೇಕ್ಷಯಾಽನೇಕತ್ವಮಿತಿ ತಯೋರವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್

ಏಕತ್ರೈವ ಸಮಾವೇಶಸಮ್ಭವಾತ್ ನ ಶೂನ್ಯತಾಪಾದನಂ ಯುಕ್ತಮ್॥

(###sudha --)

ಭೇದಸ್ಯ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪತ್ವೇ ನ ತತ್ರೈಕತಾ ಸಮವೇಯಾದಿತ್ಯಪ್ಯನೇನೈವ ನಿರಸ್ತಮ್। ನಹ್ಯೇಕತಾನೇಕತೇ ಸ್ವರೂಪೇಣ ವಿರುದ್ಧೇ। ಏಕಸ್ಯೈವ ಘಟಸ್ಯಾನ್ಯಾಪೇಕ್ಷಯಾಽನೇಕತ್ವದರ್ಶನಾತ್। ಕಿನ್ತು ಯದಪೇಕ್ಷಯಾ ಅನೇಕಃ, ತದಪೇಕ್ಷಯೈವೈಕ ಇತಿ ವಿರುದ್ಧಮ್। ತತ್ರ ಘಟಸ್ಯ ಪರಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರತಿಯೋಗಿನ ಏವ ಭೇದ ಇತಿ। ತದಪೇಕ್ಷಯೈವಾನೇಕತ್ವಮ್, ಸ್ವಾಪೇಕ್ಷಯಾ ತ್ವೇಕತ್ವಮಿತಿ ಕೋ ವಿರೋಧಃ? ಅಪಿಚೈಕತ್ವಾನೇಕತ್ವಯೋಃ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಂ ವಾ ವಿರುದ್ಧಮ್, ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಭಾವೋ ವಾ? ಆದ್ಯೇ ನೈಕತಾಯಾ ಭೇದೇನ ವಿರೋಧಃ। ಭೇದಸ್ಯ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸ್ವರೂಪತ್ವೇನೈಕತಾಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾಭಾವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಏಕಂ ದ್ವಿತ್ವಮಿತಿ ದರ್ಶನಾತ್। ಏಕತ್ವಾನೇಕತ್ವಾಭಾವೇಽಪಿ ಶೂನ್ಯತ್ವಂ ಕುತಃ? ವೈಶೇಷಿಕಾದೀನಾಂ ಗುಣಾದಿವತ್, ಮಾಯಾವಾದಿನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮವದಗುಣಸ್ಯಾಪಿ ಸತ್ತ್ವೋಪಪತ್ತೇರಿತಿ।

h॥ ಮಾಯಾಮತೇ ಪರನಿರೂಪ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜೀವೈಕ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪತ್ವವತ್ ಪ್ರತಿಯೋಗಿನಿರೂಪ್ಯಸ್ಯ ಭೇದಸ್ಯ ಧರ್ಮಿಸ್ವರೂಪತ್ವೇ ಕೋ ವಿರೋಧಃ?॥

(###sudha --)

ನನು ಭೇದೋ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪಂ ಚೇತ್, ಪ್ರತಿಯೋಗಿನಿರೂಪ್ಯ ಏವ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ತದಭಾವಾತ್। ಅತೋ ನಾಯಂ ಪರಿಹಾರೋ ಯುಜ್ಯತೇ। ತಥಾಚ ಸ್ವಸ್ಮಿನ್ನೇವ ವಿದಾರಣೇ ಪುನಃ ಶೂನ್ಯತೈವೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸ್ವತಃ ಪರತೋಽಪಿ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಸಿದ್ಧೇಃ। ಯಥಾಹಿ ಪರನಿರೂಪ್ಯಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜೀವೈಕ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಂ ಮಾಯಾವಾದಿನಾಽಙ್ಗೀಕೃತಮ್, ಅಸ್ಮಾಭಿಶ್ಚ ಪರತ್ವಾದಿಕಂ ದ್ರವ್ಯಸ್ವರೂಪಮ್, ತಥಾ ಪ್ರತಿಯೋಗಿನಿರೂಪ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಭೇದಸ್ಯ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪತ್ವೇ ಕೋ ವಿರೋಧಃ?

ಕಿಞ್ಚ ಭೇದೋ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪಮಿತಿ ಬ್ರುವಾಣೋ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪಸ್ಯಾಪರನಿರೂಪ್ಯತ್ವಂ ಕಥಮಭ್ಯುಪೇಯಾತ್? ಏತಾವತ್ತು ಸ್ಯಾತ್ ಏಕಸ್ಯೈವ ವಸ್ತುನಃ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಪ್ರತೀತಿಮಪೇಕ್ಷ್ಯಾನಪೇಕ್ಷ್ಯ ಚ ಪ್ರತೀತಿಃ ಕಥಮ್? ತತ್ರಾಪಿ ನ ಸೈವ ಪ್ರತೀತಿರುಭಯೀಂ ಗತಿಮಶ್ನುತೇ। ಕಿನ್ತು ಪ್ರತೀತಿದ್ವಯಮೇತತ್। ತಚ್ಚೈಕಸ್ಮಿನ್ನಪಿ ವಸ್ತುನಿ ವಿಶೇಷಬಲಮವಲಮ್ಬ್ಯ ಸಮಞ್ಜಸಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಭೇದಸ್ಯ ಪರಪ್ರತಿಯೋಗಿತೋಪಪತ್ತೇಃ ಕುತಃ ಸ್ವಸ್ಮಿನ್ ವಿದಾರಣಾಪತ್ತಿಃ?

h॥ ಭೇದಸ್ಯ ವಿದಾರಕತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽಪಿ ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಸೂಕ್ಷ್ಮತಮತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್, ನ ಶೂನ್ಯತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತು ವಾ ಸ್ವರೂಪವಿದಾರಣಮ್। ತಥಾಽಪಿ ಶೂನ್ಯತಾಪಾದನಮಯುಕ್ತಮೇವೇತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ವಿಭಾಗೇನೇತಿ।

ವಿಭಾಗೇನಾಲ್ಪತೈವ ಸ್ಯಾತ್ ಕುತ ಏವ ತು ಶೂನ್ಯತಾ।

ನ ಶೂನ್ಯಾನಾಂ ಹಿ ಸಂಯೋಗಾದ್ ಭಾವೋ ವಸ್ತುನ ಇಷ್ಯತೇ॥138॥**

(###sudha --)

ಲೋಷ್ಟಾದೇಃ ಖಲ್ವವಯವವಿಭಾಗೇನ ಲೋಷ್ಟಾದಿವಿನಾಶೇ ಸತ್ಯಲ್ಪಪರಿಮಾಣಾವಯವಾವಶೇಷೋಽವಗತಃ, ನತು ಸರ್ವಶೂನ್ಯತಾ, ತಥಾ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ವಿಭಾಗೇನಾಲ್ಪತಾಽಲ್ಪಾವಯವಾವಶೇಷತೈವ ಸ್ಯಾತ್। ಶೂನ್ಯತಾ ತು ಕುತ ಏವ ಸ್ಯಾತ್?

ನನುಚ ಪಞ್ಚಷೇಷು ಸ್ಥಲೇಷು ವಿದಾರಣೇನಾಲ್ಪಾಲ್ಪತರಾಲ್ಪತಮವಸ್ತ್ವವಶೇಷೇಽಪ್ಯನ್ತತಃ ಕಸ್ಯಚಿದವಯವಜಾತಸ್ಯ ಶೂನ್ಯತಾಯಾಂ ಸರ್ವಶೂನ್ಯತಾ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನೇತಿ। ಯತ್ಸಂಯೋಗೇನ ಹಿ ಯದ್ ವಸ್ತೂತ್ಪನ್ನಂ ತಸ್ಮಿನ್ ವಿದಾರಣೇ ಸತಿ ಸಂಯೋಗನಾಶಾದ್ ವಸ್ತುನಾಶಾನನ್ತರಂ ತದವಶೇಷೋ ಭವತಿ। ಯಥಾ ತನ್ತುಸಂಯೋಗೇನೋತ್ಪನ್ನೇ ಪಟೇ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತನ್ತುವಿದಾರಣಸಂಯೋಗನಾಶಕ್ರಮೇಣ ವಿನಷ್ಟೇ ತನ್ತ್ವವಶೇಷಃ। ಏವಞ್ಚ ಯದಿ ಕೇಷಾಞ್ಚಿತ್ ಪರಮಾಲ್ಪಾನಾಂ ವಸ್ತೂನಾಂ ಶೂನ್ಯಸಂಯೋಗಾದುತ್ಪತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ವಿದಾರಣೇ ಸತಿ ಸಂಯೋಗನಾಶೇನ ಕಾರ್ಯನಾಶೇ ಶೂನ್ಯಾವಶೇಷಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಂ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕೈರಿಷ್ಯತೇ। ಅತೋಽಸಙ್ಗತಂ ಸರ್ವಶೂನ್ಯತಾಪಾದನಮಿತಿ। ಭಾವೋ ಜನ್ಮ।

h॥ ಭೇದಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಭಾಗಅನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವರೂಪದ್ವ್ಯರ್ಥಕತ್ವೇಽಪಿ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವಸ್ಯೈವಾತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್

ವಸ್ತೂನಾಂ ಸೂಕ್ಷ್ಮತಮತ್ವರೂಪಶೂನ್ಯತ್ವಾಪಾದನಮಪ್ಯಯುಕ್ತಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಶೂನ್ಯತ್ವಂ ನಾಮ ನಾತ್ಯನ್ತಾಸತ್ತ್ವಮಾಪಾದ್ಯತ್ವೇನ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್। ಕಿನ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮತಮತ್ವಮೇವ। ತಚ್ಚಾನಿಷ್ಟಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವಿದಾರಣೇತಿ।

ವಿದಾರಣಾರ್ಥೋ ಧಾತುಶ್ಚ ವಿಭಾಗಗುಣವಾಚಕಃ।

ಸ್ಯಾದೇತದ್ ಯದಿ ಭೇದೋ ವಿದಾರಣಾತ್ಮಾ ಭವೇತ್। ನಚೈವಮ್। ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್। ಅಙ್ಗೀಕೃತ್ಯೈವ ತು ಪೂರ್ವಃ ಪರಿಹಾರೋಽಭಿಹಿತಃ।

ನನೂಕ್ತಮತ್ರ ಭೇದಶಬ್ದಾದೇವ ಭೇದಸ್ಯ ವಿದಾರಣಾತ್ಮಕತ್ವಮವಗಮ್ಯತೇ। ಸ ಹಿ ಭಿದೇರ್ಧಾತೋ ರೂಪಮ್। ಸ ಚ ವಿದಾರಣಾರ್ಥತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತ ಇತಿ। ಅತ್ರೋತ್ತರಮ್ ಯದಾ ಭಿದಿಧಾತುರ್ವಿದಾರಣಾರ್ಥೋ ವಿವಕ್ಷಿತಃ, ತದಾ ಭೇದಶಬ್ದೋ ವಿಭಾಗಾಖ್ಯಗುಣವಾಚಕಃ, ನತ್ವನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವಲಕ್ಷಣಭೇದವಾಚಕ ಇತಿ। ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ

"ಕ್ರಿಯಾವಾಚಿತ್ವಮಾಖ್ಯಾತುಮೇಕೈಕೋಽರ್ಥಃ ಪ್ರದರ್ಶಿತಃ।

ಪ್ರಯೋಗತೋಽನುಗನ್ತವ್ಯಾ ಅನೇಕಾರ್ಥಾ ಹಿ ಧಾತವಃ"

ಇತಿ ವಚನಾದ್ ಭಿದಿರ್ವಿಭಾಗವಚನೋಽನ್ಯತ್ವವಚನಶ್ಚ। ಭಿನ್ನೋ ಘಟ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಸ್ಫುಟಿತ ಇತಿ ಗಮ್ಯತೇ। ಭಿನ್ನಂ ಗಗನಂ ಘಟಾದಿತ್ಯನ್ಯದಿತಿ ವಿಜ್ಞಾಯತೇ। ತತ್ರ ವಿಭಾಗೋ ವಿದಾರಣಾತ್ಮಾ ನಾನ್ಯತ್ವಮ್। ತದೇವ ಚಾತ್ರ ಪ್ರಕೃತಂ ನ ವಿಭಾಗ ಇತ್ಯನ್ಯತಾಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಭೇದಸ್ಯ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪತ್ವೇ ವಿದಾರಣಪ್ರಸಙ್ಗೇನಾತ್ಯಲ್ಪತಾಪಾದನಮಪ್ಯಸಙ್ಗತಮೇವ, ಫಲತ್ವಾದಿತಿ। ನನು ವಿಭಾಗಸ್ಯಾನ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಚ ಕೋ ವಿಶೇಷೋ ಯೇನೈವಮುಚ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಗುಣಗ್ರಹಣೇನೈವ ಪರಿಹೃತತ್ವಾತ್। ವಿಭಾಗೋ ಹಿ ಗುಣತಯಾ ವೈಶೇಷಿಕಾದಿಭಿರುಪಾತ್ತಃ। ಅನ್ಯತಾ ಚಾನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವ ಇತಿ ಸ್ಫುಟೋ ಭೇದಃ।

h॥ ವಿಭಾಗಸ್ಯ ಗುಣತ್ವಾತ್, ಭೇದಸ್ಯ ಚಾಭಾವತ್ವಾತ್ ತಯೋರ್ಭಿನ್ನತ್ವಮಿತ್ಯುಕ್ತಾರ್ಥಸ್ಯ ಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯಸ್ತು ಗುಣಾದಿಪ್ರಕ್ರಿಯಾಂ ನ ಮಾಯಾವಾದೀ ಮನ್ಯತೇ, ತಂ ಬೋಧಯಿತುಮಾಹ ಅವಿದಾರಣೇऽಪೀತಿ।

ಅವಿದಾರಣೇऽಪಿ ಹ್ಯಾಸ್ಯಸ್ಯ ಭಿನ್ನಾವೋಷ್ಠೌ ಚ ತಸ್ಯ ಚ।

ಆಸ್ಯಸ್ಯೇತ್ಯಾಸ್ಯಸಮ್ಬನ್ಧಿನೋರೋಷ್ಠಯೋರ್ಗ್ರಹಣಮ್। ತಸ್ಯ ಚ ಮಾಯಾವಾದಿನ ಏವ। ಯದಾ ಹಿ ಮಾಯಾವಾದೀ ನಿರುತ್ತರತಯಾ ತೂಷ್ಣೀಮಾಸ್ತೇ, ತದಾ ತದೀಯಯೋರೋಷ್ಠಯೋರ್ವಿದಾರಣಲಕ್ಷಣವಿಭಾಗಾಭಾವೇऽಪ್ಯೋಷ್ಠೌ ಭಿನ್ನಾವನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವಲಕ್ಷಣಭೇದವನ್ತೌ ಭವತ ಏವ। ಯದಭಾವೇ ಚ ಯದಸ್ತಿ ತತ್ ತತೋऽನ್ಯದಿತಿ ಚ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವ। ಅತೋ ವಿಭಾಗಾದ್ ಭೇದೋऽರ್ಥಾನ್ತರಮೇವೇತಿ ಜ್ಞಾಯತೇ। ತಸ್ಯ ಚೇತ್ಯನೇನ ನಾತಃಪರಂ ಸ್ವರೂಪಭೇದೇ ಕಾಚಿದನುಪಪತ್ತಿಃ ಸಮ್ಭಾವಿತಾऽಸ್ತೀತಿ ಸೂಚಿತಮ್।

h ll ಭೇದಸ್ಯ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪತ್ವೇ ವಿಶೇಷ್ಯವಿಶೇಷಣಭಾವಸಂಶಯವಿಪರ್ಯಯಾನುಪಪತ್ತಿಪರಿಹಾರಃ ll

(###sudha --)

ನನು ಕಥಂ ನಾಸ್ತಿ? ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾದೇರಪರಿಹೃತತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸ್ವರೂಪತ್ವೇऽಪಿ ವಿಶೇಷಬಲೇನ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವಸಮ್ಭನ್ಧಾವಭಾಸೋಪಪತ್ತೇಃ। ಅನ್ಯಥಾ “ಆನನ್ದಂ ಬ್ರಹ್ಮ”, “ಆನನ್ದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ” ಇತ್ಯಾದೇರನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಸಂಶಯವಿಪರ್ಯಯಾನುಪಪತ್ತಿರಪಿ ನಾಸ್ತಿ। ಸವಿಶೇಷತ್ವೇನ ಜ್ಞಾತಾಜ್ಞಾತತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ। ಅನ್ಯಥಾऽऽತ್ಮಸ್ವರೂಪೇ ಸ್ವಯಮ್ಪ್ರಕಾಶಮಾನೇ ತತ್ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಾಣಾಮದ್ವಿತೀಯತ್ವಾನನ್ದತ್ವಾದೀನಾಮಪಿ ಪ್ರಕಾಶನಿಯಮಾನ್ನ ಜಾತು ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಸಂಶಯವಿಪರ್ಯಯೌ ಸ್ಯಾತಾಮ್। ಅವಿದ್ಯಾವಶಾತ್ ತತ್ರ ತಥೇತಿ ಚೇತ್, ಅತ್ರಾಪಿ ಸಾದೃಶ್ಯಾದಿವಶಾತ್ ತಥೇತಿ ಸನ್ತೋಷ್ಟವ್ಯಮ್।

h ll ಅದ್ವೈತಪರ್ಯವಸನೋಕ್ತಿನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

ಯಚ್ಚಾದ್ವೈತಪರ್ಯವಸಾನಮುಕ್ತಮ್, ತತ್ ಕುತ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಯದಿ ಮನ್ಯೇತ ಯಥಾಹಿ ಲಮ್ಬಕರ್ಣ ಆಗತಃ, ನೀಲಮಾನೀಯತಾಮಿತ್ಯಾದೌ ಪರಿಕರವತೋ ಯದ್ ಭವತಿ ತತ್ ಪರಿಕರಸ್ಯಾಪಿ, ತಥಾ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಘಟಿತಸ್ಯ ಭೇದಸ್ಯ ಧರ್ಮಿಸ್ವರೂಪತ್ವೇ ಪ್ರತಿಯೋಗಿನೋऽಪಿ ತನ್ನಿಮಜ್ಜನಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ತತ್ರ ಕಿಂ ಸಮ್ಭಾವನಯೇದಮುಚ್ಯತೇ, ಉತ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾ? ನಾऽದ್ಯಃ, ಪ್ರಶಿಥಿಲಮೂಲತ್ವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಚಿತ್ರಗುರಾನೀಯತಾಮ್, ಕಾಶೀನಿವಾಸೀ ಸಮಾಗತ ಇತ್ಯಾದೌ ತದಭಾವಾತ್। ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕೀಂ ದೃಷ್ಟಿಮವಲಮ್ಬಮಾನಸ್ಯ ತದಪ್ಯಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಚೇತ್, ಅಹೋ ಪಕ್ಷಪಾತೋऽಸ್ಯ! ಯತ್ ಪರಸ್ಯ ಅನಿಷ್ಟಂ ಪ್ರಸಞ್ಜಯನ್ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಣಾಯ ಲೌಕಿಕಂ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಂ ಬಹುಮನ್ಯತೇ, ವ್ಯಭಿಚಾರೇ ತು ತತ್ರೋದಾಸ್ತೇ। ಪರಸಿದ್ಧೇನ ಪರಸ್ಯೈವಾನಿಷ್ಟಾಪಾದನಮಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಮೂಲಶೈಥಿಲ್ಯಮಪಿ ಪರಃ ಸ್ವಸಿದ್ಧೇನ ಪ್ರತಿಪತ್ಸ್ಯತೇ। ವೈಚಿತ್ರ್ಯಂ ಕಿನ್ನಿಮಿತ್ತಮಿತಿ ಚೇತ್, ವ್ಯಾವರ್ತಕತ್ವಮಾತ್ರೇಣ ಪ್ರತಿಯೋಗಿನಾಮುಪಯೋಗಾದಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ಮಾಯಾವಾದಸ್ಯಾನಿರಾಸೇನೈವ ಉಪೇಕ್ಷಿತತ್ವೇ ನಿಮಿತ್ತಮ್ ॥

(###sudha --)

ತದೇವಂ ಸ್ವಪರಮತಾವಲೋಕಾನಪೇಕ್ಷಯೈವ ದೋಷೋದ್ಭಾವನಾದುಪೇಕ್ಷಣಮೇವೋನ್ಮತ್ತವಾಕ್ಯವನ್ಮಾಯಾವಾದಸ್ಯೋಚಿತಮ್ । ಕಿಂ ನಿರಾಕರಣೇನೇತ್ಯಾಶಯವಾನುಪಸಂಹರತಿ --ಅತ ಇತಿ ।

p**p

ಅತ ಉನ್ಮತ್ತವಾಕ್ಯತ್ವಾನ್ಮಾಯಾವಾದೋ ಹ್ಯುಪೇಕ್ಷಿತಃ ॥139 ॥**

(###sudha --)

ನನ್ವೇವಂವಿಧಂ ಮತಂ ಸಿದ್ಧಾನ್ತವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ಕುತೋಽತ್ರ ನ ನಿರಾಕೃತಮಿತ್ಯೇತದನೇನ ಪರಿಹ್ರಿಯತೇ । ಉಪೇಕ್ಷಿತಃ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣೇತಿ ಶೇಷಃ ।

h ॥ ಈಶ್ವರಸ್ಯಾಷ್ಟಗುಣತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಸಮವಾಯಂ ನಿರಾಕೃತ್ಯೇದಾನೀಂ ಸಮ್ಬನ್ಧಪ್ರಸಙ್ಗೇನ ಸಮ್ಬನ್ಧಿನಾಮಪಿ ಗುಣಾದೀನಾಂ ಪ್ರಸಕ್ತತ್ವಾದೀಶ್ವರಗುಣಸಙ್ಖ್ಯಾವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಂ ೕನಿರಾಕರೋತಿ -- ನಚೇತಿ ।

ನಚಾಮನ್ದಸದಾನನ್ದಸ್ಯಾನ್ಯನನ್ತಗುಣಾರ್ಣವಃ ।

ಈಶ್ವರೋಽಷ್ಟಗುಣತ್ವೇನ ಪ್ರಮೇಯೋಽಪ್ರಮಿತತ್ವತಃ ॥140 ॥**

(###sudha --)

ಈಶ್ವರೋಽಷ್ಟಗುಣತ್ವೇನ ಅಷ್ಟಾವೇವ ಗುಣಾ ಅಸ್ಯ ಸನ್ತೀತ್ಯೇವಂರೂಪೇಣ, ನ ಪ್ರಮೇಯೋ ನ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಃ । ಕುತಃ? ಅಪ್ರಮಿತತ್ವತಃ, ಅಷ್ಟಗುಣತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್ । ಕಿನ್ತ್ವಮನ್ದಸದಾನನ್ದಸ್ಯಾನ್ಯನನ್ತಗುಣಾರ್ಣವಃ ಪ್ರಮೇಯಃ । ಅರ್ಣವ ಇವಾರ್ಣವಃ । ಕ್ಷೀರಾರ್ಣವಃ ಸುಧಾಸ್ಯನ್ದೀ ಭವತಿ । ಅಯಂ ಚಾನಲ್ಪವಿದೋಷಾನನ್ದಸುಧಾಸ್ಯನ್ದೀ । ಸಃ ಅನನ್ತಾ ಗುಣಾಃ ಶುಭಪದಾರ್ಥಾಶ್ಚಿನ್ತಾಮಣಿಪ್ರಭೃತಯೋಽಸ್ಮಿನ್ನಿತ್ಯನನ್ತಗುಣಃ । ಅಯಮಪ್ಯಾನನ್ದಾದಯೋಽನನ್ತಾ ಗುಣಾ ಅಸ್ಮಿನ್ನಿತ್ಯನನ್ತಗುಣಃ । ಅಮನ್ದಸದಾನನ್ದಸ್ಯನ್ದೀ ಚಾಸಾವನನ್ತಗುಣಶ್ಚಾಸಾವರ್ಣವಶ್ಚೇತಿ ವಿಗ್ರಹಃ ।

h ॥ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಈಶ್ವರಸ್ಯಾನನ್ತಗುಣತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಷ್ಟಗುಣತ್ವವದನನ್ತಗುಣತ್ವೇಽಪೀಶ್ವರಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಂ ನಾಸ್ತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಮಯೀತಿ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಮಯ್ಯನನ್ತಗುಣೇಽನನ್ತೇ ಗುಣತೋಽನನ್ತವಿಗ್ರಹೇ।

ಅನನ್ತಗುಣಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಶಕ್ತಿಜ್ಞಾನಮಹಾರ್ಣವಃ।

ನಾರಾಯಣಃ ಪರೋಽಶೇಷಚೇತನೇಭ್ಯಃ ಪರಂ ಪದಮ್ ॥141॥**

(###sudha --)

ಇತ್ಯಾದಿವೇದತದ್ವಾಕ್ಯೈರನನ್ತೈಶ್ಚಾವಸೀಯತೇ।

ಅನನ್ತಗುಣತಾ ವಿಷ್ಣೋಃ ಕಥಮೇವ ಹ್ಯಪೋದ್ಯತೇ ॥142॥**

(###sudha --)

ಅನನ್ತಾ ಅಸಙ್ಖ್ಯಾತಾ ಗುಣಾ ಯಸ್ಯಾಸಾವನನ್ತಗುಣಃ। "ಗುಣತೋಽನನ್ತೇ" ಇತಿ ಗುಣಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮನವಧಿಕತ್ವಮ್, ಅನನ್ತಾವಾನ್ತರವಿಶೇಷವತ್ತ್ವಂ ಚಾಭಿಪ್ರೇಯತೇ। "ಅನನ್ತವಿಗ್ರಹೇ " ಇತ್ಯನ್ತಂ ಭಗವದ್ವಾಕ್ಯಮ್। ಉತ್ತರಂ ವೇದವಾಕ್ಯಮ್। ಗುಣಮಾಹಾತ್ಮ್ಯೇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಾಭ್ಯಾಮುಕ್ತಮ್। ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ ಪರಿಮಾಣಾತಿಶಯಃ। "ಪರಂ ಪದಮ್" ಇತ್ಯುದ್ದಿಶ್ಯಾನ್ಯದುಚ್ಯತ ಇತಿ ನ ಲಿಙ್ಗವ್ಯತ್ಯಯದೋಷಃ।

h॥ ಅನನ್ತಗುಣವಾಚಿಶ್ರುತೀನಾಮೌಪಚಾರಿಕತ್ವೋಕ್ತಿನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇತಾತಿ ವಚನಾನ್ಯುಪಚರಿತಾರ್ಥಾನಿ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯುರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಕಥಮೇವೇತಿ। ಬಾಧಕವಶಾದ್ಧಿ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥೋಽಪೋದ್ಯತೇ। ನಚಾತ್ರ ತದಸ್ತೀತ್ಯತೋಽನನ್ತಗುಣತಾ ವಿಷ್ಣೋಃ ಕಥಮೇವಾಪೋದ್ಯತೇ?

h॥ ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನಾನಾಂ ನಿರ್ವಿಷಯತ್ವೇ

ತಸ್ಯ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವಸರ್ವಸಂಹರ್ತೃತಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಯಚ್ಚ ವೈಶೇಷಿಕಾದಿಭಿರೀಶ್ವರಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನಾನಾಮಖಣ್ಡತ್ವಮುಕ್ತಮ್, ತದಪ್ಯಸತ್। "ಅನನ್ತಂ ಗುಣತಃ" ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಗುಣಾನಾಮನನ್ತವಿಶೇಷವತ್ತ್ವಸ್ಯಾಽಗಮಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ತದನಙ್ಗೀಕಾರೇ ಬಾಧಕಂ ಚಾಽಹ ಯದೀತಿ।

ಯದ್ಯನನ್ತವಿಶೇಷಾಶ್ಚ ತಜ್ಜ್ಞಾನಾದೇರ್ನಿವಾರಿತಾಃ।

ಕಥಂ ತತ್ತದ್ವಿಷಯತಾ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾರ್ಥಂ ವಿಧೀಯತೇ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತತ್ತದ್ವಿಷಯತಾ ಘಟಾದಿವಿಷಯತಾ, ವಿಧೀಯತೇ ಅಸ್ತಿತ್ವೇನಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ। ಮಾ ಭೂತ್ ತತ್ತದ್ವಿಷಯತ್ವಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾರ್ಥಮಿತಿ। ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್। ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವಾದ್ಯರ್ಥಂ ಚೇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಅತ್ರಾನನ್ತವಿಶೇಷಾ ಇತಿ ಯಥಾಗಮಸಿದ್ಧೋಕ್ತಿಃ। ವಸ್ತುತಸ್ತು ಯದಿ ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನಾದಿ ನಿರ್ವಿಶೇಷಂ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ತತ್ತದ್ವಿಷಯತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಚ ತಸ್ಯ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಕಂ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಸರ್ವವಿಷಯಜ್ಞಾನವಾನ್ ಹಿ ಸರ್ವಜ್ಞೋ ನಾಮ। ತಥಾ ಸರ್ವಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿವಿಷಯೇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನವಾನ್ ಸರ್ವಕರ್ತಾ। ಸರ್ವಕಾರ್ಯವಿನಾಶವಿಷಯೇಚ್ಛಾದಿಮಾಂಶ್ಚ ಸರ್ವಸಂಹರ್ತಾ। ಅಙ್ಗೀಕೃತಂ ಚ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿ ಪರೇಣ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯ। ಅತಸ್ತದರ್ಥಂ ಜ್ಞಾನಾದೇಸ್ತತ್ತದ್ವಿಷಯತಯಾ ಭಾವ್ಯಮ್। ಕಥಞ್ಚ ತಥಾಸತಿ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಮಿತಿ।

ಏತೇನೈತದಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್। ಯದಾಹುಃ "ಅನಿತ್ಯಂ ಹಿ ಜ್ಞಾನಾದಿ ಕರ್ಮಕಾರಕತಯಾ ವಿಷಯಸಹಿತತ್ವಮಪೇಕ್ಷೇತ। ನಿತ್ಯಸ್ಯ ತು ಕಿಂ ವಿಷಯೇಣ" ಇತಿ। ವಿಷಯಾಣಾಂ ಚಾನನ್ತ್ಯಾದನನ್ತವಿಶೇಷತಾಸಿದ್ಧಿಃ।

h॥ ಜ್ಞಾನಾದೀನಾಮೌಪಾಧಿಕವಿಶೇಷವತ್ತ್ವನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ನಿರ್ವಿಶೇಷಮೇವೇಶ್ವರಜ್ಞಾನಂ ಜ್ಞಪ್ತಿರೂಪಮ್। ತತ್ತು ತೈಸ್ತೈರ್ಘಟಾದ್ಯುಪಾಧಿಭಿಸ್ತತ್ತದ್ವಿಷಯಮಿತಿ ವ್ಯಪದಿಶ್ಯತೇ। ಏವಮಖಣ್ಡೈವ ತಸ್ಯೇಚ್ಛಾಽಸ್ತಿತ್ವೇವಮಾಕಾರಾ। ತಥಾಽಪಿ ತೈಸ್ತೈಃ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯುಪಾಧಿಭಿಃ ಸಿಸೃಕ್ಷಾ ಸಞ್ಜಿಹೀರ್ಷೇತ್ಯಾದ್ಯುಚ್ಯತೇ, ತಥಾ ಪ್ರಯತ್ನೋಽಪಿ। ಅತಃ ಸ್ವತೋ ವಿಶೇಷಾಭಾವೇಽಪ್ಯೌಪಾಧಿಕವಿಶೇಷವಶಾತ್ ತತ್ತದ್ವಿಷಯತಾ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಕಂ ಚ ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಔಪಾಧಿಕೇತಿ।

ಔಪಾಧಿಕವಿಶೇಷಸ್ತು ಪೂರ್ವಮೇವ ನಿರಾಕೃತಃ॥143॥**

(###sudha --)

ಔಪಾಧಿಕೋಽಪಿ ವಿಶೇಷೋಽಸ್ತಿ, ನವಾ? ಅಸ್ತಿ ಚೇತ್ ಕಥಂ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಮ್? ನಚೇತ್ ಪುನಃ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದ್ಯಭಾವ ಇತ್ಯಾದಿಪೂರ್ವೋಕ್ತನ್ಯಾಯೇನೈವ ನಿರಸ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಕಿಞ್ಚೋಪಾಧಿಜ್ಞಾನಾದಿಸಮ್ಬದ್ಧೋ ವಿಶೇಷಮಾಪಾದಯೇತ್, ಅಸಮ್ಬದ್ಧೋ ವಾ? ಆದ್ಯೇ ಸಮ್ಬನ್ಧೋ ವಿಷಯವಿಷಯಿಭಾವಾತಿರಿಕ್ತೋ ನಾಸ್ತೀತಿ ಪೂರ್ವಮೇವ ತದ್ವಿಷಯತೈಷ್ಟವ್ಯಾ। ದ್ವಿತೀಯೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ।

ಅಪಿಚಾಸ್ತಿತ್ವೇವಮಾಕಾರೇಣೈವೇಚ್ಛಾದಿನಾ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕಂ ಭವತಿ, ಉತ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕಂ ಭವತ್ವಿತ್ಯೇವಮಾಕಾರೇಣ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ಸ್ವತಃ ಸವಿಶೇಷತ್ವಮಿತ್ಯೇಷಾ ದಿಕ್।

h॥ ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ರಕಶತ್ವಾಭಾವೇ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ವೈಶೇಷಿಕಾದಾಯಃ ಕೇಚಿದೀಶ್ವಜ್ಞಾನಂ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಂ ನ ಭವತೀತ್ಯಾಹುಃ। ತಾನಪಾಕರೋತಿ -- ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಮಪೀತಿ।

ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಮಪಿ ತು ಯೈರ್ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ನಿವಾರಿತಮ್।

ಕಥಂ ಸರ್ವಜ್ಞತಾ ತಸ್ಯಸ್ವಜ್ಞಾನಾಧಿಗಮಂ ವಿನಾ ॥144॥**

(###sudha --)

ಯೈಸ್ತ್ವಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಕೇಚಿದ್ ವೈಶೇಷಿಕಾದಾಯಃ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತಾಮಙ್ಗೀಕುರ್ವನ್ತೀತ್ಯೇತತ್ ಸೂಚಯಿತುಂ ತುಶಬ್ದಃ। ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನಸ್ಯ। ತೇಷಾಂ ಪಕ್ಷ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ತಸ್ಯ ಈಶ್ವರಸ್ಯ। ಕಥಂ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಾಭಾವೇ ಸರ್ವಜ್ಞತಾಭಾವ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ವೇತಿ। ಸ್ವಜ್ಞಾನಾಧಿಗಮಾಭಾವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಏಕಮೇವ ಹೀಶ್ವರಜ್ಞಾನಂ ತಚ್ಚ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಮೇವ ವಿಷಯೀಕರೋತಿ, ನತು ಸ್ವರೂಪಮಿತಿ ಕಥಮೀಶ್ವರಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h ॥ ಪರೇಣ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಜ್ಞಾನದ್ವಯಮಭ್ಯುಪಗಮ್ಯ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಜ್ಞಾನಾಭಾವೇಽಪೀಶ್ವರಸ್ಯ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಸಮ್ಭವಂ ಶಙ್ಕತೇ -- ಜ್ಞಾನಮಿತಿ।

ಜ್ಞಾನಂ ವಿಶ್ವಾಧಿಗಂ ತ್ವೇಕಂ ತಜ್ಜ್ಞಾನವಿಷಯಂ ಪರಮ್।

ಇತಿ ಜ್ಞಾನದ್ವಯೇನವ ಸರ್ವವಿತ್ ಪರಮೇಶ್ವರಃ ॥145॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಚೇದೇಷ ಏವಾರ್ಥಸ್ತಜ್ಜ್ಞಾನಾವಸಿತೋ ಯದಿ।

ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಮೇವ ಸ್ಯಾಜ್ಜ್ಞಾನಂ ಹ್ಯೇತದ್ ವಿಶೇಷಣಮ್ ॥ ।146॥**

(###sudha --)

ವಿಶ್ವಾಧಿಗಂ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸಮಸ್ತವಿಷಯಮ್। ತಜ್ಜ್ಞಾನಂ ವಿಷಯೋ ಯಸ್ಯ ತತ್ ತಥೋಕ್ತಮ್। ಸ್ಯಾದಯಂ ದೋಷೋ ಯದೀಶ್ವರಸ್ಯೈಕಮೇವ ಜ್ಞಾನಂ ಸ್ಯಾತ್, ನಚೈವಮ್। ದ್ವೇ ಖಲ್ವೀಶ್ವರಜ್ಞಾನೇ। ತತ್ರೈಕಂ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತದ್ವಿತೀಯಜ್ಞಾನಸಹಿತಸರ್ವವಿಷಯಮ್। ದ್ವಿತೀಯಂ ತು ತಜ್ಜ್ಞಾನವಿಷಯೀಕಾರಿ। ಏವಞ್ಚ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವವಿಷಯತ್ವಾಭಾವೇಽಪೀಶ್ವರಸ್ಯೈವಂವಿಧಜ್ಞಾನದ್ವಯೇನೈವ ಸರ್ವವಿತ್ತ್ವಮುಪಪದ್ಯತ ಇತಿ।

p**p

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ಜ್ಞಾನದ್ವಯವತ್ತ್ವಸ್ಯ ಅಙ್ಗೀಕೃತಜ್ಞಾನದ್ವಯಾನ್ಯತರವಿಷಯತ್ವೇ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಮಭ್ಯುಪಗತಮೇವ ॥

(###sudha --)

ತಥಾಽಪೀಶ್ವರಸ್ಯಾಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಮ್, ತಜ್ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ವಾ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಂ ದುಷ್ಪರಿಹರಮಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾನುತ್ತರಮಾಹ --ಏಷ ಏವೇತಿ। ಆಸ್ತಾಂ ತಾವತ್ ಸಜಾತೀಯಾತ್ಮವಿಶೇಷಗುಣಯೌಗಪದ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ। ಜ್ಞಾನದ್ವಯವಾನಹಂ, ಜ್ಞಾನದ್ವಯೇನ ಸರ್ವಜ್ಞೋಽಸ್ಮಿ, ಇದಂ ಮೇ ಜ್ಞಾನಮೇತಜ್ಜ್ಞಾನವಿಷಯಮ್, ಏತಚ್ಚೈತದ್ವಿಷಯಮಿತ್ಯಾದಿರೇಷ ಏವಾರ್ಥ ಈಶ್ವರೇಣ ಜ್ಞಾಯತೇ, ನವಾ? ನೇತಿ ಪಕ್ಷೇ ತಸ್ಯ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಂ ನ ಸ್ಯಾತ್।

ಆದ್ಯೇ ಕಿಮೇತಯೋರನ್ಯತರೇಣ, ಉತ ಜ್ಞಾನಾನ್ತರೇಣ? ಪ್ರಥಮಸ್ಯೇದಮುತ್ತರಮ್ ಏಷ ಏವಾರ್ಥಸ್ತಯೋರನ್ಯತರೇಣ ಜ್ಞಾನೇನ ಅವಸಿತೋ ವಿಷಯೀಕೃತೋ ಯದಿ, ತದಾ ತಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಂ ಸ್ಯಾದೇವೇತಿ। ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಜ್ಞಾನಂ ಹೀತಿ। ಯದ್ಯಪ್ಯೇತಜ್ಜ್ಞಾನಂ ನ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟಂ ಸ್ವಸ್ಯ ಸ್ವವಿಷಯತಾಮಾಪದ್ಯತೇ। ತಥಾಽಪಿ ಜ್ಞಾನವಿಷಯಸ್ಯೈತಸ್ಯ ಜ್ಞಾನದ್ವಯವಾನಹಮಿತ್ಯಾದೇರರ್ಥಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಂ ಭವತ್ಯೇವ। ತಥಾಚ ವಿಶಿಷ್ಟಾರ್ಥವಿಷಯತ್ವೇ ವಿಶೇಷಣಭೂತಸ್ವವಿಷಯತ್ವಮವರ್ಜನೀಯಮೇವ। ನಹಿ ದಣ್ಡಿಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೇ ದಣ್ಡೋ ನ ಸ್ಫುರತೀತಿ ಯುಕ್ತಮಿತಿ।

h ॥ ಜ್ಞಾನದ್ವಯವತ್ತ್ವಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಾನ್ತರವಿಷಯತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಅನವಸ್ಥಾಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯೇ ದೋಷಮಾಹ -- ಜ್ಞಾನಾನ್ತರೇಣೇತಿ।

ಜ್ಞಾನಾನ್ತರೇಣ ಚೇದತ್ರ ಭವೇದೇವಾನವಸ್ಥಿತಿಃ।

ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಮೇತಸ್ಮಾದ್ ದುರ್ನಿವಾರಂ ಸಮಾಪತೇತ್ ॥147॥**

(###sudha --)

ಜ್ಞಾನಾನ್ತರೇಣ ತೃತೀಯೇನ ಜ್ಞಾನೇನ, ಯದ್ಯೇಷೋಽರ್ಥೋ ವಿಷಯೀಕ್ರಿಯತೇ, ಅತ್ರ ಅಸ್ಮಿನ್ ಪಕ್ಷೇ ಅನವಸ್ಥಿತಿಃ ಜ್ಞಾನದ್ವಯವಾನೀಶ್ವರ ಇತಿ ನಿಯಮಾಭಾವೋ ಭವೇತ್।

ಯಸ್ತು ಜ್ಞಾನತ್ರಯವಾನಿತಿ ನಿಯಮಂ ಮನ್ಯತೇ, ಸ ಪ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ ಕಿಂ ಜ್ಞಾನತ್ರಯವಾನಹಮಸ್ಮೀತ್ಯಾದಿಕಮರ್ಥಮೀಶ್ವರೋ ವೇತ್ತಿ, ನವೇತಿ। ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ಪುನರಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಮ್। ಆದ್ಯೇ ಕಿಮೇತತ್ತ್ರಯಾನ್ಯತಮೇನ, ಉತ ಚತುರ್ಥೇನ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತಾಪತ್ತೇಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ಪುನರನವಸ್ಥೈವ। ಏವಂ ಜ್ಞಾನಾನ್ತರಪರಮ್ಪರಾಭ್ಯುಪಗಮವ್ಯಸನಂ ದುರ್ವಾರಂ ಸ್ಯಾತ್।

h ॥ ಜ್ಞಾನಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಸ್ಯಾವಶ್ಯಮಭ್ಯುಪಗಮನೀಯತ್ವೋಕ್ತಿಃ ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ನನ್ವನನ್ತಾನೀಶ್ವರಜ್ಞಾನಾನ್ಯಭ್ಯುಪಗಚ್ಛಾಮಿ ಕೋ ದೋಷ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಾದ್ ವರಮೇಕಸ್ಯೈವ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮ ಇತ್ಯಾಶಯವಾನುಪಸಂಹರತಿ --ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಮಿತಿ।

ನನು ಜ್ಞಾನಂ ನ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಮ್, ವಸ್ತುತ್ವಾದಿತ್ಯಾದೇಃ ವಿರುದ್ಧಂ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಂ ಕಥಮಙ್ಗೀಕರ್ತುಮುಚಿತಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಯದ್ ವಸ್ತು, ನ ತತ್ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಮಿತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಜ್ಞಾನಂ ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ ನ ವಿಷಯೀಕರೋತಿ ಚೇತ್, ನ ಸರ್ವೋಽಪಸಂಹಾರವದ್ವ್ಯಾಪ್ತಿಸಿದ್ಧಿಃ। ವಿಷಯೀಕರಣೇ ತು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಂ ದುರ್ನಿವಾರಮಿತ್ಯಾಶಯವತೋ ವೋಪಸಂಹಾರಃ।

h॥ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಸುಖಿತ್ವೇ ದುಃಖಿತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ತರ್ಕನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಯದುಕ್ತಮೀಶ್ವರೋಽನನ್ತಗುಣ ಇತಿ ತದನುಪಪನ್ನಮ್। ಚತುರ್ವಿಂಶತೇರಧಿಕಾನಾಂ ಗುಣಾನಾಮಭಾವಾತ್। ತತ್ರಾಪಿ ಕೇಷಾಞ್ಚಿದೀಶ್ವರೇಽನುಪಪತ್ತೇಃ। ತಸ್ಮಾದುಪಪನ್ನೈರಷ್ಟಭಿರೇವ ಗುಣೈರುಪಪನ್ನೋ ಭಗವಾನಿತಿ। ಮೈವಮ್। ಶೌರ್ಯೌದಾರ್ಯಪ್ರಾಗಲ್ಭ್ಯಪ್ರಭೃತೀನಾಂ ಗುಣಾನಾಂ ಭಾವಾತ್। ಪರೇಣ ಸ್ವೀಕೃತೇಷ್ವಪಿ ಕೇಷಾಞ್ಚಿದನುಪಪತ್ತ್ಯಭಾವಾಚ್ಚ। ತಥಾಹಿ ಸುಖಂ ತಾವದೀಶ್ವರಸ್ಯ ಕುತೋ ನಾಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯಮ್? ಈಶ್ವರಃ ಸುಖರಹಿತಃ, ದುಃಖರಹಿತತ್ವಾತ್; ಘಟವತ್, ಸುಖವಾಂಶ್ಚೇದ್ ದುಃಖವಾನ್ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ ದೇವದತ್ತವದಿತಿ ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕೋಪಪನ್ನಾದನುಮಾನಾದಿತಿ ಚೇತ್, ತತ್ರಾನುಗ್ರಾಹಕಸ್ಯ ತರ್ಕಸ್ಯ ತಾವದ್ ದೂಷಣಮಾಹ ಸುಖವಾನಿತಿ।

ಸುಖವಾನ್ ದುಃಖವಾಂಶ್ಚ ಸ್ಯಾದಿತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಶ್ಚ ನೋ ಭವೇತ್।

ನಿರ್ದುಃಖತ್ವಂ ಮಹಾನನ್ದಃ ಶ್ರುತ್ಯೈವೇಶಸ್ಯ ಭಣ್ಯತೇ॥148॥**

(###sudha --)

ಕಥಂ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭಾವ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನಿರ್ದುಃಖತ್ವಮಿತಿ। ಯದ್ಯಪಿ ಸುಖಿತ್ವಂ ದುಃಖಿತ್ವೇನ ಸಹಚರಿತಂ ದೇವದತ್ತಾದಾವುಪಲಬ್ಧಮ್, ತಥಾಽಪೀಶ್ವರೇ ನಿರ್ದುಃಖೇಽಪಿ ವರ್ತಮಾನಂ ವ್ಯಭಿಚಾರಿತ್ವಾದ್ ವ್ಯಾಪ್ತಿವಿಕಲಂ ಭವತಿ। ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾ ವಿನಾ ಪ್ರಸಞ್ಜನೇ ಚಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ।

ನನ್ವಿದಮಯುಕ್ತಮ್। ಆಪಾದನಸ್ಥಲೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿಭಙ್ಗಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಪ್ರಸಙ್ಗಮಾತ್ರೋಚ್ಛೇದಾಪತ್ತೇಃ। ನಚ ವಾಚ್ಯಮ್, ಪ್ರಾಕ್ ಪ್ರಸಞ್ಜನಾದ್ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಣವೇಲಾಯಾಮೇವೇದಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಭಙ್ಗೋದ್ಭಾವನಮಿತಿ। ಸರ್ವತ್ರಾಪ್ಯೇವಂ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವೇನೋಕ್ತದೋಷಾನಿರಸ್ತಾರಾದಿತಿ। ಮೈವಮ್। ಸ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಮಾತ್ರೇಣಾಽಪಾದನಸ್ಥಲೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿಭಙ್ಗಾಭಿಧಾನೇ ಸತ್ಯೇವಮೇತತ್। ನಚೈವಂ ಪ್ರಕೃತೇ। ಶ್ರುತಿಬಲೇನೈವೇಶ್ವರೇ ಸುಖಿತ್ವಸ್ಯ ದುಃಖಿತ್ವವ್ಯಭಿಚಾರೋಪಪಾದನಾತ್। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಶ್ರುತ್ಯೈವ ಭಣ್ಯತ ಇತಿ। ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸಮ್ಬನ್ಧಾದೇಕವಚನಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ನಿರ್ದುಃಖತ್ವೇ ಸುಖಿತ್ವೇ ಚ ಶ್ರುತ್ಯುಪನ್ಯಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಕಾಽಸೌ ಶ್ರುತಿರಿತ್ಯತೋಽರ್ಥತಸ್ತಾಮುದಾಹರತಿ ಯ ಇತಿ।

p**p

ಯೋಽಶನಾಯಾಪಿಪಾಸೇ ಚ ಶೋಕಾದೀಂಶ್ಚಾತಿವರ್ತತೇ।

ಆನನ್ದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿದ್ವಾನ್ ವಿಪಾಪ್ಮೇತ್ಯಾದಿಕಾ ಚ ಸಾ ॥149॥**

(###sudha --)

ಅನೇನ "ಯೋಽಶನಾಯಾಪಿಪಾಸೇ ಶೋಕಂ ಮೋಹಂ ಜರಾಂ ಮೃತ್ಯುಮತ್ಯೇತಿ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಮುಪಾದತ್ತೇ। ವಿಪಾಪ್ಮೇತ್ಯನೇನ "ಯ ಆತ್ಮಾಽಪಹತಪಾಪ್ಮಾ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಮ್। ಸಾ ನಿರ್ದುಃಖತ್ವಾದ್ಯಭಿಧಾತ್ರೀ।

h ॥ ಆನನ್ದಶ್ರುತೇಃ ದುಃಖಾಭಾವವಿಷಯತ್ವೋಕ್ತಿನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಾನನ್ದಶ್ರುತೇರ್ದುಃಖಾಭಾವವಿಷಯತ್ವೋಪಪತ್ತೇರ್ನ ಶ್ರುತ್ಯವಷ್ಟಮ್ಭೇನ ಪ್ರಸಙ್ಗಮೂಲಭೂತವ್ಯಾಪ್ತಿಭಙ್ಗೋ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ ಇತ್ಯತೋಽಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ತಾವತ್ ಸೋಪಾಧಿಕತ್ವಮಾಹ ಈಶ್ವರಸ್ಯೇತಿ।

ಈಶ್ವರಸ್ಯ ತಥೇಷ್ಟತ್ವಂ ದುಃಖಿತ್ವೋಪಾಧಿರಿತ್ಯಪಿ।

ಉಕ್ತೇ ಕಿಮುತ್ತರಂ ಬ್ರೂಯಾತ್ ಶ್ರುತ್ಯನಾದರತತ್ಪರಃ ॥150॥**

(###sudha --)

ನಚಾಽತ್ಮದುಃಖಿತೇಚ್ಛಾ ಸ್ಯಾದತ ಏತನ್ನಿವಾರ್ಯತೇ।

ತಥೇಷ್ಟತ್ವಂ ದುಃಖೀ ಭವತ್ವಿತೀಷ್ಟತ್ವಮ್। ದುಃಖಿತ್ವೋಪಾಧಿಃ ದುಃಖಿತ್ವಪ್ರಯೋಜಕಮ್। ಅಪಿಪದೇನಾಧರ್ಮಾದಿಮತ್ತ್ವಂ ಸಮುಚ್ಚಿನೋತಿ। ಅನಾದರೋ ವಿನಾ ಬಾಧಕೇನ ಪ್ರತೀತಾರ್ಥಪರಿತ್ಯಾಗಃ। ಮಾ ಭೂತ್ ತಾವತ್ ಶ್ರುತ್ಯವಷ್ಟಮ್ಭೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಭಙ್ಗಃ, ಸೋಪಾಧಿಕತಯಾ ತು ಭವಿಷ್ಯತಿ। ಸೋಪಾಧಿಕಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯ ವ್ಯಭಿಚಾರನಿಯಮಾದಿತಿ।

ಯಃ ಸುಖೀ ಸ ದುಃಖೀ ಭವತ್ವಿತೀಶ್ವರೇಚ್ಛಾವಿಷಯ ಏವೇತಿ ನಿಯಮಾನ್ನಾಯಮುಪಾಧಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಚೇತಿ। ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಹಿ "ಆನನ್ದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿದ್ವಾನ್" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ ಸುಖಿತ್ವೇಽಪಿ ನೋಪಾಧಿಮತ್ತ್ವಮ್। ಕಸ್ಯಾಪ್ಯಾತ್ಮದುಃಖಿತೇಚ್ಛಾಭಾವಾದತ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏತದುಪಾಧೇರ್ವ್ಯಾಪ್ಯಾಭಿಮತವ್ಯಾಪಕತ್ವಂ ನಿವಾರ್ಯತೇ। ಯದ್ಯಪ್ಯಯಂ ನಿಯಮೋ ನ ದರ್ಶನಮಾತ್ರೇಣ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಿಯಾಮಕಂ ತು ನಾಸ್ತೀತಿ ಶಕ್ಯತೇ ವಕ್ತುಮ್। ತಥಾಽಪಿ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಪರಿತ್ಯಾಗಂ ವಾರಯಿತುಂ ಪ್ರಸಙ್ಗಾಪಾದನಾಯೇದಮುದಿತಮಿತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್।

h॥ ಅನುಮಾನಬಲಾದಾನನ್ದಶ್ರುತೇಃ ಸ್ವಾರ್ಥಪ್ರಚ್ಯಾವನೇ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತಾ॥

(###sudha --)

ಭವೇದೇತದ್ ಯದ್ಯಾನನ್ದಶ್ರುತಿಃ ಸುಖವಾದಿನೀ ಸ್ಯಾತ್, ನಚೈತದಸ್ತಿ। ತಸ್ಯಾ ದುಃಖಾಭಾವಪರತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಕಿಂ ಬಾಧಕಾದಿಯಂ ಶ್ರುತಿಃ ಸ್ವಾರ್ಥಾತ್ ಪ್ರಚ್ಯಾವ್ಯತೇ, ಉತೈವಮೇವ? ನ ತಾವದ್ ದ್ವಿತೀಯಃ। ದುಃಖಾಭಾವಶ್ರುತೇರಪ್ಯನ್ಯಥಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವೇನ ತರ್ಕಸ್ಯೇಷ್ಟಾಪತ್ತಿತಾಪತ್ತೇಃ। ಆದ್ಯೇ ನ ತಾವತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾಗಮೋ ವಾ ಬಾಧಕೋಽಸ್ತಿ। ತತಃ ಸುಖಿತ್ವೇ ದುಃಖಿತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗೋ ವಾ ನಿರ್ದುಃಖತ್ವಾನುಮಾನಂ ವಾ ಬಾಧಕಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ತದುಭಯಮಪಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಬಲಪ್ರವೃತ್ತಂ ವಾ ಸ್ಯಾತ್, ಸಹದರ್ಶನಮಾತ್ರಬಲಪ್ರವೃತ್ತಂ ವಾ। ನಾಽದ್ಯಃ, ಇತರೇತರಾಶ್ರಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಸಿದ್ಧೇ ಹಿ ಶ್ರುತೇಃ ಸ್ವಾರ್ಥಪ್ರಚ್ಯಾವನೇ ತರ್ಕಾನುಮಾನಯೋರ್ವ್ಯಾಪ್ತಿಸಿದ್ಧಿಃ, ತತ್ಸಿದ್ಧೌ ಚ ಶ್ರುತೇಃ ಸ್ವಾರ್ಥಾತ್ ಪ್ರಚ್ಯಾವನಸಿದ್ಧಿರಿತಿ।

ನನ್ವೇತದ್ ಭವತಾಮಪಿ ಸಮಾನಮ್। ಶ್ರುತೇಃ ಸ್ವಾರ್ಥಪರತ್ವೇ ತರ್ಕಾನುಮಾನಯೋರ್ವ್ಯಾಪ್ತಿಭಙ್ಗಃ, ಸತಿ ಚ ತಸ್ಮಿನ್ ಶ್ರುತೇಃ ಸ್ವಾರ್ಥಪರತ್ವಮಿತಿ। ಮೈವಮ್। ಯತಃ ಪ್ರತೀತಾರ್ಥಪರಿತ್ಯಾಗ ಏವ ಬಾಧಕಮಪೇಕ್ಷತೇ। ನ ಸ್ವಾರ್ಥಪರತ್ವಮ್, ಬಾಧಕಾಭಾವಮ್। ತಸ್ಯ ಪ್ರತೀತ್ಯೈವ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್।

h॥ ಸಹದರ್ಶನಮಾತ್ರೇಣ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಪ್ರಚ್ಯಾವನೇ ಯಾಗೀಯಹಿಂಸಾದೇರಪಿ ಪಾಪಹೇತುತ್ವಕಲ್ಪನಾಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯೇ ತ್ವತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಹ -- ಸಹೇತಿ।

ಸಹದರ್ಶನಮಾತ್ರೇಣ ಶ್ರುತೀನಾಮಪಲಾಪಕಃ ॥151॥**

(###sudha --)

ಯಜ್ಞಾದೇರಪಿ ಪಾಪಸ್ಯ ಹೇತುತ್ವಂ ಹಿಂಸಯಾ ಯುತೇಃ।

ನಾನುಮಾತಿ ಕಥಂ ತತ್ರ ಯದ್ಯುಪಾಧಿರ್ನಿಷಿದ್ಧತಾ ॥152॥**

(###sudha --)

ಆಪಾದ್ಯೇನ ಸಾಧ್ಯೇನ ವಾ ಸಹದರ್ಶನಂ ಯಸ್ಯಾಽಪಾದಕಸ್ಯ ಸಾಧನಸ್ಯ ವಾ ತತ್ ಸಹದರ್ಶನಮ್। ತನ್ಮಾತ್ರೇಣ ಶ್ರುತೀನಾಮೀಶ್ವರಸ್ಯಾಽನನ್ದವಾದಿನೀನಾಮಪಲಾಪಕಃ ಸ್ವಾರ್ಥಪ್ರಚ್ಯಾವಕಃ। ಯಜ್ಞಾದೇರಿತ್ಯಾದಿಪದೇನ ಗೋಭ್ಯೋ ಯವಸದಾನಂ ಗೃಹ್ಯತೇ। ಯುತೇಃ ಯೋಗಾತ್। ಯದಿ ಸಹದರ್ಶನಮಾತ್ರೇಣಾಽನನ್ದಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಾಪಲಾಪಃ ಕ್ರಿಯೇತ,

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತದಾ ಯಾ ಹಿಂಸಾ ಸಾ ಪಾಪಹೇತುರಿತಿ ಸಹದರ್ಶನೇನ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮಾದಿಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಾಪಲಾಪೋऽಪಿ ಕ್ರಿಯತಾಮ್, ಅವಿಶೇಷಾದಿತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಸುಖಿತ್ವದುಃಖಿತ್ವಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯ ಸೋಪಾಧಿಕತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವವಿಶೇಷೋऽಸಿದ್ಧಃ। ಹಿಂಸಾತ್ವಪಾಪಸಾಧನತ್ವಯೋಃ ಸಾಹಚರ್ಯೇ ನಿಷಿದ್ಧತ್ವಸ್ಯೋಪಾಧೇರ್ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್। ನಚ ಸುಖಿತ್ವದುಃಖಿತ್ವಸಮ್ಬನ್ಧೇ ಕಶ್ಚಿದುಪಾಧಿರಸ್ತಿ। ಈಶ್ವರಸ್ಯ ತಥೇಷ್ಟತ್ವಮುಪಾಧಿಸ್ತ್ವಿದಾನೀಮಪಿ ಗಹನಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟ ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕ್ಯತೇ -- ತತ್ರೇತಿ। ಅಸ್ತೀತ್ಯುಚ್ಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಕೇಯಂ ನಿಷಿದ್ಧತಾ ನಾಮ? ಅಕರ್ತವ್ಯತಯಾ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ಕೇಯಮಕರ್ತವ್ಯತಾऽಪಿ? ಕರಣಾನರ್ಹತಾ, ವಾ ಕರ್ತುರನಿಷ್ಟಹೇತುತಾ ವಾ? ನಾऽದ್ಯಃ, ಬ್ರಹ್ಮಹಿಂಸಾಯಾ ಅಪಿ ಕ್ರಿಯಮಾಣತ್ವಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇऽಪಿ ಕಿಂ ಸಾಕ್ಷಾದನಿಷ್ಟಸಾಧನತ್ವಮ್, ಪರಮ್ಪರಯಾ ವಾ? ನಾऽದ್ಯಃ, ಹಿಂಸಾನನ್ತರಮೇವ ದುಃಖೋತ್ಪಾದಾದರ್ಶನಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ಪಾಪಸಾಧನತಯೋಕ್ತತ್ವಮುಪಾಧಿರಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ಏವಞ್ಚಾತ್ರಾಪ್ಯುಪಾಧಿಸದ್ಭಾವಾದವಿಶೇಷ ಏವೇತಿ ಪರಿಹರತಿ ಅದುಃಖಿತ್ವೇನೇತಿ।

ಅದುಃಖಿತ್ವೇನ ಚಾನುಕ್ತಿಃ ಕಥಂ ನೋಪಾಧಿತಾಂ ವ್ರಜೇತ್।

ಅದುಃಖಮಿತರತ್ ಸರ್ವಂ ಜೀವಾ ಏವ ತು ದುಃಖಿನಃ।

ತೇಷಾಂ ದುಃಖಪ್ರಹಾಣಾಯ ಶ್ರುತಿರೇಷಾ ಪ್ರವರ್ತತೇ ॥153॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರುತಿರ್ಹಿ ಪರಮಾ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।

ಅದುಃಖಿತ್ವೇನಾನುಕ್ತಿರಿತಿ, ದುಃಖಿತ್ವೇನೋಕ್ತಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಕಾऽಸೌ ದೇವದತ್ತಾದೀನಾಂ ಶ್ರೌತೀ ದುಃಖಿತ್ವೋಕ್ತಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅದುಃಖಮಿತಿ। ಪ್ರವರ್ತತೇ ದುಃಖಪ್ರಹಾಣಸಾಧನಂ ಪರಮಾತ್ಮಾನಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತೀತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ಸುಖಾಭಾವಾದಿಸಾಧಕಾನುಮಾನಭಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಏವಮನುಮಾನಾನುಗ್ರಾಹಕಂ ತರ್ಕಂ ನಿರಾಕೃತ್ಯೇದಾನೀಮೀಶ್ವರೋ ನ ಸುಖೀ, ನಿರ್ದುಃಖತ್ವಾತ್; ಘಟವದಿತ್ಯನುಮಾನಮಪಿ ದೂಷಯತಿ -- ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಿರಿತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಿರ್ಯದಿ ಕಾರಣಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕಿಂ ಕಾರ್ಯಮನುಮಾನೇನ ಗಲಸ್ತನಸಮೇನ ಹಿ ॥154॥**

(###sudha --)

ಕಾರಣಂ ಪ್ರಮಾಯಾಃ। "ಆನನ್ದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿದ್ವಾನ್" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಃ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ನವಾ? ನೇತಿ ಪಕ್ಷೇಽಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ। ಆದ್ಯೇ ತದಾಬ್ಧಿತತ್ವೇನಾಜಾಗಲಸ್ತನ ಇವ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥಾಸಾಧಕಮನುಮಾನಮುಪೇಕ್ಷಣೀಯಮಿತಿ ಭಾವಃ।

ನನು ಶ್ರುತಿಃ ಪ್ರಮಾಣಮೇವ, ಕಿನ್ತ್ವನುಮಾನವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್ ಪ್ರತೀತಾರ್ಥಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ದುಃಖಾಭಾವಪರತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವ್ಯೇತ್ಯಾಶಯ; ನೈವಮ್, ಅನುಮಾನಸ್ಯ ಶ್ರುತಿಬಾಧಕತ್ವಾದರ್ಶನಾತ್, ಕ್ವಚಿದುಪಜೀವ್ಯತ್ವಾದಿನೈವ ಬಾಧಕತ್ವಾತ್। ಏವಮೇವ ಬಾಧಕತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ತ್ವತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಹ -- ಅನುಮಾನೇನೇತಿ।

ಅನುಮಾನೇನ ಯದ್ಯರ್ಥಃ ಶ್ರುತಿದೃಷ್ಟೋಽಪ್ಯಪೋದ್ಯತೇ।

ಪೂರ್ವೋಕ್ತೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ ನೇಶ್ವರೋ ಧರ್ಮ ಏವ ಚ।

ಸ್ಯಾತ್ ತತ್ಫಲಂ ಚತೇನಾತ್ರ ಶ್ರುತಿರೇವ ಪ್ರಮಾ ಭವೇತ್ ॥155॥**

(###sudha --)

ಪೂರ್ವೋಕ್ತೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಸೂತ್ರೋಕ್ತೇನ। ನೇಶ್ವರಃ ಸ್ಯಾತ್ ಶ್ರುತಿದೃಷ್ಟೋಽಪೀಶ್ವರೋಽನುಮಾನವಿರೋಧಾತ್ ತ್ಯಾಜ್ಯಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಯಾವತ್। ಧರ್ಮಶ್ಚ ನೈವ ಸ್ಯಾತ್, ತತ್ಫಲಂ ಚ ನೈವ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ್ರಾಪ್ಯೇವಮೇವ ತಾತ್ಪರ್ಯಮ್। ಯಜ್ಞಕ್ರಿಯಾ ನಾದೃಷ್ಟಫಲಹೇತುಃ, ಕ್ರಿಯಾತ್ವಾತ್; ನಿಷ್ಠೀವನಾದಿಕ್ರಿಯಾವತ್। ಧರ್ಮೋ ವಾ ನ ಸುಖಸಾಧನಮ್, ಅದೃಷ್ಟತ್ವಾತ್; ಅಧರ್ಮವದಿತ್ಯಾದ್ಯನುಮಾನಸಮ್ಭವಾತ್।

ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ಯ ವಿಪರ್ಯಯೇ ಪರ್ಯವಸಾನಮಾಹ ತೇನೇತಿ। ಯಸ್ಮಾದುಪಜೀವ್ಯತ್ವಾದಿರಹಿತೇನಾನುಮಾನೇನಾಽನನ್ದಶ್ರುತೇರ್ಬಾಧಾಭ್ಯುಪಗಮೇಽನಿಷ್ಟಪ್ರಸಙ್ಗಃ, ತೇನ ಕಾರಣೇನೈಷಾ ಶ್ರುತಿರತ್ರೇಶ್ವರಸ್ಯಾಽನನ್ದವತ್ತ್ವ ಏವ ಪ್ರಮಾಣಂ ಭವೇತ್, ನ ಪುನರನ್ಯಥಾ ಯೋಜ್ಯೇತಿ।

h॥ ಈಶ್ವರಸ್ಯಾಽನುಮಾನಿಕತ್ವನಿರಾಸಾತ್ ಶ್ರುತೇರೇವ ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕತ್ವೇನೋಪಜೀವ್ಯತ್ವಾತ್ ತದ್ವಿರೋಧೇನಾನುಮಾನಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

ಮಾ ಭೂತ್ ಶ್ರುತಿರಪ್ರಮಾಣಮ್, ಮಾ ಚ ಭೂದನುಮಾನಬಾಧಯಾಽರ್ಥಾನ್ತರಪರಾ, ತಥಾಽಪ್ಯನುಮಾನಸ್ಯ ಬಾಧಿಕಾ ಕುತಃ? ಪ್ರತಿರೋಧಿಕಾ ತು ಭವೇದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಈಶಸ್ಯೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಈಶಸ್ಯಾನುಮಯಾऽಸಿದ್ಧೇಃ ಶ್ರುತಿರ್ಧರ್ಮಿಪ್ರಮಾ ಭವೇತ್।

ತಯಾ ಸರ್ವಗುಣೈಃ ಪೂರ್ಣ ಈಶ ಉಕ್ತೋ ಯತಸ್ತತಃ ॥156॥**

(###sudha --)

ಅನಾನನ್ದಾನುಮಾನಸ್ಯ ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಿವಿರೋಧತಃ।

ನ ಪ್ರಮಾಣಂ ಭವೇತ್ ತಸ್ಮಾನ್ನಾನುಮಾऽತ್ರೋಪಯೋಗಿನೀ ॥ ।157॥**

(###sudha --)

ಅನುಮಯೇತಿ ಶ್ರುತಿವ್ಯತಿರಿಕ್ತಪ್ರಮಾಣೋಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಧರ್ಮಿಪ್ರಮಾ ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್। ಅನುಮಾನಂ ಹಿ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರೇಣ ಸಿದ್ಧೇ ಧರ್ಮಿಣಿ ಪ್ರವರ್ತತೇ, ನಾನ್ಯಥಾ। ಅತ್ರ ಚೇಶ್ವರೋ ಧರ್ಮೀ। ನಚಾಸಾವನುಮಾನೇನ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತಿ ಸಮರ್ಥಿತಂ ಪ್ರಾಕ್। (202) ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯವಿಷಯತ್ವಂ ತು ಪರಸ್ಯಾಪಿ ಸಮ್ಮತಮ್। ತತಃ ಪರಿಶೇಷಾತ್ ಶ್ರುತಿರೇವ ಧರ್ಮಿಣಃ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯ ಗ್ರಾಹಿಕೇತ್ಯೇಷ್ಟವ್ಯಮ್। ತಥಾಚಾನೇನಾನುಮಾನೇನ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮನುಮತಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಸ್ವಸ್ಯಾನುತ್ಥಾನಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಸಾ ಚೋಪಜೀವ್ಯಾ ಶ್ರುತಿರೀಶ್ವರಮಾನನ್ದವನ್ತಮಾಚಷ್ಟೇ। ತತಸ್ತದ್ವಿರೋಧಾದನುಮಾನಮಪ್ರಮಾಣಮೇವ। ಅಗ್ನಿಸ್ವರೂಪಗ್ರಾಹಕಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರುದ್ಧತಚ್ಛೈತ್ಯಾನುಮಾನವದಿತಿ। ನಚ ವಾಚ್ಯಮ್, "ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಮನುಮಾನಸ್ಯೋಪಜೀವ್ಯಂ ನಾऽನನ್ದವಾದೀತಿ। ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ವೇದಸ್ಯೈಕವಾಕ್ಯತ್ವೇನಾರ್ಧಜರತೀಯಾಯೋಗಾತ್। ಅನ್ಯಥಾऽಗ್ನಿಗ್ರಾಹಕಮೇವೋಪಜೀವ್ಯಮ್। ನತು ತದೌಷ್ಣ್ಯಗ್ರಾಹಕಮಿತ್ಯಪಿ ಸ್ಯಾತ್।

ಅನೇನೈವ ನ್ಯಾಯೇನೇಶ್ವರಸ್ಯ ವಿಗ್ರಹರಾಹಿತ್ಯಾದ್ಯನುಮಾನಮಪಿ ಸರ್ವಂ ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧತ್ವಾದಪ್ರಮಾಣಮೇವೇತ್ಯಾಶಯವಾನುಪಸಂಹರತಿ --ತಸ್ಮಾದಿತಿ। ಅತ್ರ ಈಶ್ವರವಿಷಯೇ। ಅತ ಏವ ಸರ್ವಗುಣೈಃ ಪೂರ್ಣ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅನ್ಯಥಾऽऽನನ್ದವಾನಿತ್ಯವಕ್ಷ್ಯತ್ ॥*॥

(###sudha --)

h ॥ ವೈಶೇಷಿಕಮತೇ ಈಶ್ವರೇಚ್ಛಾಪರಮಾಣ್ವೋರ್ನಿತ್ಯತ್ವಾತ್ ಕಾಲಾದೇಃ ಪ್ರಲಯೇ ಸತ್ತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾಚ್ಚ ಸರ್ವದಾ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ಅನುಪಪತ್ತ್ಯನ್ತರಂ ವೈಶೇಷಿಕಾದಿದರ್ಶನೇ ದರ್ಶಯತ್ "ನಿತ್ಯಮೇವ ಚ ಭಾವಾತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ನಿತ್ಯೇಚ್ಛತ್ವಾದಿತಿ।

#sutraಓಂ ನಿತ್ಯಮೇವ ಚ ಭಾವಾತ್ ಓಂ ॥14॥**

(###sudha --)

ನಿತ್ಯೇಚ್ಛತ್ವಾತ್ ಪರೇಶಸ್ಯ ಪರಮಾಣುಸದಾತ್ವತಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅದೃಷ್ಟಕಾಲಯೋಶ್ಚೈವ ಭಾವಾತ್ ಕಾರ್ಯಂ ಸದಾ ಭವೇತ್ ॥158॥

(###sudha --)

ವೈಶೇಷಿಕಾದಯೋ ಹಿ ಕಾಲವಿಶೇಷೇ ದ್ವ್ಯಣುಕಾದಿಪ್ರಕ್ರಮೇಣ ಮಹಾಭೂತಸೃಷ್ಟಿಮಭ್ಯುಪಗಚ್ಛನ್ತಿ । ತತ್ ತದೀಯಪ್ರಕ್ರಿಯಾಪರ್ಯಾಲೋಚನಾಯಾಂ ನೋಪಪದ್ಯತೇ । ಕಿನ್ತು ತತ್ಪಕ್ಷೇ ಕಾರ್ಯಂ ಸದಾ ಭವೇತ್ । ಯದಾಽಭಿಲಷ್ಯತೇ ತತಃ ಪ್ರಾಗಪಿ ಭವೇತ್ । ಕುತಃ? ಕಾರಣಸಾಮಗ್ರೀಸಮ್ಪತ್ತಿನಿಬನ್ಧನೋ ಹಿ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತೇಃ ಕಾಲನಿಯಮಃ । ತತ್ರಾಽದಿಸೃಷ್ಟೌ ಪರಮಾಣವಃ ಸಮವಾಯಿಕಾರಣಭೂತಾಸ್ತಾವತ್ ಸದಾ ವಿದ್ಯನ್ತೇ । ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಂ ಚೇಶ್ವರೇಚ್ಛಾ ನಿತ್ಯೈವ, ತಥಾ ಕಾಲೋ ದಿಕ್ ಚ । ಯದ್ಯಪ್ಯದೃಷ್ಟಂ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಸಮಾಖ್ಯಾತಂ ನ ನಿತ್ಯಮ್, ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರಲಯೇಽಸ್ತೀತ್ಯಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಏವ । ವೃತ್ತಿಲಾಭಸ್ತದಾ ನಾಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ನ । ತಸ್ಯಾಪೀಶ್ವರೇಚ್ಛಾದಿಕಾರಣಕಸ್ಯ ತದ್ಭಾವೇಽಭಾವಾನುಪಪತ್ತೇಃ । ಅತ ಏವ ಪರಮಾಣುಸಂಯೋಗಸ್ಯ ಅಸಮವಾಯಿಕಾರಣಸ್ಯಾಭಾವಾನ್ನ ಸದಾ ಮಹದಾದಿಸೃಷ್ಟಿರಿತಿ ನಿರಸ್ತಮ್ । ಸಂಯೋಗಾನುತ್ಪಾದಸ್ಯಾಪ್ಯನುಪಪತ್ತೇಃ । ತದಸಮವಾಯಿಕಾರಣಕರ್ಮಾಭಾವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ತದನುತ್ಪಾದಸ್ಯಾಪ್ಯಯೋಗಾತ್ । ನಚಾತೋಽನ್ಯದ್ ದ್ವ್ಯಣುಕಾದೇಃ ಕಾರಣಮಸ್ತಿ । ಯದ್ವೈಕಲ್ಯಾದಭಿಲಷಿತಸಮಯಾತ್ ಪ್ರಾಕ್ ಕಾರ್ಯಾಭಾವೋ ಭವೇತ್ । ಸತ್ಯಾಂ ಚಾಭಿಮತಸಾಮಗ್ರ್ಯಾಂ ಕಾರ್ಯಾನುದಯೇ ಪಶ್ಚಾದಪಿ ನೋತ್ಪದ್ಯೇತ । ನಿಯಾಮಕಾಭಾವಾದಿತಿ ।

ಸದಾತ್ವಂ ಸದಾತನತ್ವಮ್ । ಭಾವಾತ್ ಪ್ರಲಯೇಽಪೀತಿ ಶೇಷಃ । ಏವಶಬ್ದಸ್ಯ ಸದೈವೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ । ಕಾರ್ಯಂ ಭವೇದಿತಿ ಚಾಭ್ಯುಪಗಮ್ಯೋಕ್ತಮ್ । ವಸ್ತುತಸ್ತು ತತ್ಪಕ್ಷೇ ಕದಾಽಪಿ ದ್ವ್ಯಣುಕಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರ್ನ ಸಮ್ಭವತಿ । ವಿನಾಶಕಾರಣಸ್ಯೇಶ್ವರೇಚ್ಛಾದೇಃ ಸದಾತನತ್ವೇನ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಾತ್ । ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಸಹಕೃತಮೇವೇಶ್ವರೇಚ್ಛಾದಿಕಂ ವಿನಾಶಕಾರಣಮಿತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇಽಪ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯನನ್ತರಮೇವ ವಿನಾಶಃ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತೇತಿ । ಅತ ಏವ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದೀತಿ ವಕ್ಷ್ಯತಿ ।

h ॥ ಕಾಲವಿಶೇಷಸ್ಯ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಸಮಯನಿಯಮವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕತ್ವೇ, ಕಾಲಸ್ಯೈಕತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾದಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇವಂ ಯದಿ ಕಾಲಮಾತ್ರಂ ಸೃಷ್ಟೇರ್ವಾ ಸಂಹಾರಸ್ಯ ವಾ ಕಾರಣಂ ಸ್ಯಾತ್ । ನಚೈವಮ್ । ಕಿನ್ತು ಕಾಲವಿಶೇಷ ಏವ । ಅತಸ್ತದ್ಭಾವಾಭಾವಾಭ್ಯಾಂ ಸೃಷ್ಟಿಸಂಹಾರನಿಯಮೋ ಘಟತೇ । ತಥಾ ನೇಶ್ವರೇಚ್ಛಾಮಾತ್ರಂ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಹೇತುಃ, ಕಿನ್ತು ತದ್ವಿಶೇಷ ಏವ । ತತಸ್ತದ್ಭಾವಾಭಾವಪ್ರಯುಕ್ತಾ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿವ್ಯವಸ್ಥಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ಕಿಂ ಕಾಲದೇಶಾದೇರೌಪಾಧಿಕೋ ಭೇದಃ, ಕಿಂವಾ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಃ? ನಾಽದ್ಯಃ, ನಿರಸ್ತತ್ವಾತ್ । ದ್ವಿತೀಯೇ ತ್ವಪಸಿದ್ಧಾನ್ತ ಇತ್ಯಾಹ -- ನಹೀತಿ ।

ನಹಿ ಕಾಲವಿಭೇದೋಽಸ್ತಿ ತತ್ಪಕ್ಷೇಽಸ್ಮನ್ಮತೇ ಹರೇಃ ।

ವಿಶೇಷಕಾಲ ಏವೈತತ್ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದೀಚ್ಛಾ ಸದಾತನಾ ॥159 ॥**

(###sudha --)

ಹಿಶಬ್ದೇನ "ಆಕಾಶಕಾಲದಿಶಾಮೇಕೈಕತ್ವಾತ್" ಇತ್ಯಾದಿ ತದ್ವಾಕ್ಯಂ ಸ್ಮಾರಯತಿ। ಕಾಲೇತೀಶ್ವರೇಚ್ಛಾಯಾ ಅಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್।

h ॥ ಸಿದ್ಧಾನ್ತೇ, ಕಾಲೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಭೇದಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಸಮಯನಿಯಮೋಪಪತ್ತಿಃ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಿದಂ ದೂಷಣಂ ಭವತಾಮಪಿ ಸಮಾನಮ್। ತಥಾಹಿ ಮಹದಾದ್ಯುಪಾದಾನಕಾರಣಂ ಪ್ರಕೃತಿರ್ನಿತ್ಯೈವ, ತಥಾ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಮೀಶ್ವರೇಚ್ಛಾಕಾಲಾದಿಕಮಪಿ। ತದೇವ ಚ ಪ್ರಲಯಕಾರಣಮ್। ಅತಃ ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಲಯಸಮಯನಿಯಮೋ ಭವತಾಮಪಿ ದುರ್ಘಟ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಸ್ಮನ್ಮತ ಇತಿ। ಯದ್ಯಪ್ಯಸ್ಮನ್ಮತೇ ಹರೇರಿಚ್ಛಾ ಸದಾತನಾ। ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್। ತಥಾಽಪಿ ವಿಶೇಷಕಾಲ ಏವೈತಸ್ಯ ಮಹದಾದೇಃ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಭವತೀತಿ ಯೋಜನಾ। ಅಸ್ಮಾಭಿಃ ಕಾಲೇ ಸ್ವಭಾವತ ಏವ ಭೇದೋಽಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ। ತಥಾಚ ಕಾಲವಿಶೇಷಸ್ಯೈವ ಸೃಷ್ಟಿಂ ಸಂಹಾರಂ ಚ ಪ್ರತಿ ಕಾರಣತ್ವಾತ್ ತದ್ಭಾವಾಭಾವಾಭ್ಯಾಂ ಸತ್ಸ್ವಪೀತರಕಾರಣೇಷು ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಸಮಯನಿಯಮೋ ಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ।

h ॥ "ವಿಶೇಷಕಾಲೇ' "ಸದಾತನಾ' ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ಸಿದ್ಧಿಪ್ರಕಾರಃ ॥

(###sudha --)

ನನು ಕಾಲವಿಶೇಷ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಮೈವಮ್। ವಿಶಿಷ್ಯತ ಇತಿ ವಿಶೇಷಃ, ಸ ಚಾಸೌ ಕಾಲಶ್ಚೇತಿ ವಿಗ್ರಹಗ್ರಹಣಾತ್। ನನು ಸದಾತನೀತಿ ಭವಿತವ್ಯಮ್। ಮೈವಮ್। ನಾಯಂ ಟ್ಯುಟ್ಯುಲೋರನ್ಯತರಃ ಪ್ರತ್ಯಯಃ। ಕಿನ್ತು ಭವಾರ್ಥೇ ತನಪ್ರತ್ಯಯೋಽಯಮ್। ಅಥವಾ ತನೇತಿ ತನೋತೇ ರೂಪಮೇತತ್।

h ॥ ಕಾಲವಿಶೇಷಾಣಾಂ ಅನಿತ್ಯತ್ವಮ್, ಪ್ರಕೃತ್ಯುಪಾದನಕತ್ವಮ್, ಈಶ್ವರೇಚ್ಛಯಾ ನಿರನ್ತರಪ್ರವಾಹತಯಾ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಮತ್ತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ತೇ ಕಾಲಭೇದಾ ಯದಿ ನಿತ್ಯಾಃ, ತದಾ ಸ ಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ತದವಸ್ಥಃ। ವ್ಯರ್ಥಶ್ಚ ಕಾಲಭೇದಾಭ್ಯುಪಗಮಃ। ಅನಿತ್ಯತ್ವೇ ತತ್ಕಾರಣಂ ವಾಚ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ಸತ್ಯಮ್। ಉಪಾದಾನಂ ತು ಪ್ರಕೃತಿರೇವ। ನಿಮಿತ್ತಮಾಹ ವಿಶೇಷಾಶ್ಚೇತಿ।

ವಿಶೇಷಾಶ್ಚೈವ ಕಾಲಸ್ಯ ಹರೇರಿಚ್ಛಾವಶಾಃ ಸದಾ।

ನ ಕೇವಲಂ ಮಹದಾದಿ, ಕಿನ್ತು ಕಾಲಸ್ಯ ವಿಶೇಷಾಶ್ಚ ಕ್ಷಣಲವಾದಯಃ। ಏವಶಬ್ದಸ್ಯ ಹರೇರೇವೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಸದೇತ್ಯನೇನ ನ ಯುಗಪತ್ ಸರ್ವಕ್ಷಣಸೃಷ್ಟಿಃ, ಯೇನ ತೇಷಾಮಪಿ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ಕಿನ್ತು ನಿರನ್ತರಪ್ರವಾಹತಯೇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

h॥ ಕಾಲವಿಶೇಷಾಣಾಂ ಈಶ್ವರಾಜ್ಞನಿಮತ್ತ್ವೇ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತ್ಯುದಾಹರಣಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಕಾಲವಿಶೇಷಾಣಾಂ ಪರಮೇಶ್ವರಾಜ್ಞನ್ಮ ಕುತಃ ಪ್ರಮಾಣಾತ್ ಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸರ್ವ ಇತಿ।

p**p

ಸರ್ವೇ ನಿಮೇಷಾ ಇತಿ ಹಿ ಶ್ರುತಿರೇವಾಽಹ ಸಾದರಮ್।

ಉದೀರಯತಿ ಕಾಲಾಖ್ಯಾಂ ಶಕ್ತಿಮಿತ್ಯಸ್ಯ ವಾಗಪಿ॥160॥**

(###sudha --)

"ಸರ್ವೇ ನಿಮೇಷಾ ಜಜ್ಞಿರೇ ವಿದ್ಯುತಃ ಪುರುಷಾದಧಿ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿರೇವ ಕಾಲವಿಶೇಷಾಣಾಮೀಶ್ವರಾಜ್ಞನಿಮಾಹ ಹಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ವಿಶೇಷೇಣ ದ್ಯೋತತ ಇತಿ ವಿದ್ಯುತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ಪರಮಪುರುಷಾತ್ ಸರ್ವೇ ನಿಮೇಷಾಃ ಕಾಲಭೇದಾ ಅಧಿಜಜ್ಞಿರೇ ಯಥಾಸ್ವಂ ಜಾಯನ್ತ ಇತಿ।

ನನ್ವೇಷಾ ಶ್ರುತಿಃ ಕಾಲೋಪಾಧೀನಾಮೀಶ್ವರಾಜ್ಞನನಮಾಹ, ನತು ಕಾಲಸ್ಯ। ತಥಾಸತಿ "ಕಾಷ್ಠಾಕಲಾಮುಹೂರ್ತಾಶ್ಚ" ಇತ್ಯುತ್ತರವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಪೌನರುಕ್ತ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಹಿ ಸರ್ವನಿಮೇಷಾತಿರಿಕ್ತಂ ಕಾಷ್ಠಾಕಲಾದಿಕಮಸ್ತಿ। ಉಪಾಧಯಸ್ತು ನಿಮೇಷಾದಿರೂಪಾಃ ಪೃಥಗೇವೇತಿ ನ ತತ್ರ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸಾದರಮಿತಿ। ಯತ್ ಸರ್ವನಿಮೇಷಜನ್ಮಾಭಿಧಾಯ ಪುನಃ ಕಾಷ್ಠಾದಿಜನ್ಮಾಭಿಧತ್ತೇ ತದಾದರಾರ್ಥಮಿತ್ಯತೋ ನ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷಃ। ಉಪಾಧಿಭೇದಸ್ತು ನೋಪಪದ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮೇವೇತಿ। (738)

ನನು ನಿಮೇಷಾದಿಶಬ್ದಾ ಅಕ್ಷಿಪಕ್ಷ್ಮಸಂಯೋಗಾದಿವಾಚಿನೋ ನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕಾಲಾಭಿಧಾಯಿನಃ। ಅತೋ ನೇಯಂ ಶ್ರುತಿರ್ವ್ಯಕ್ತಂ ಕಾಲಸ್ಯೈವೇಶ್ವರಾಜ್ಞನ್ಮ ಪ್ರತಿಪಾದಯಿತುಮಲಮಿತ್ಯತೋಽತ್ರ ಸ್ಪಷ್ಟಾಂ ಸ್ಮೃತಿಂ ಚಾಽಹ ಉದೀರಯತೀತಿ। "ಸೋಽನ್ತಃಶರೀರೇಽರ್ಪಿತಭೂತಸೂಕ್ಷ್ಮಃ ಕಾಲಾತ್ಮಿಕಾಂ ಶಕ್ತಿಮುದೀರಯಾಣಃ" ಇತಿ, ಅಸ್ಯ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ವಾಗಪಿ ಕಾಲಸ್ಯೇಶ್ವರಾದುತ್ಪತ್ತಿಮಾಹೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಕಾಲಾತ್ಮಿಕಾಂ ಕಾಲಾಖ್ಯಾಂ ಸಹಕಾರಿಶಕ್ತಿಮುದೀರಯಾಣೋ ಜನಯನ್ನಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಅತ್ರ ಕಾಲಶಬ್ದಾದೀಶ್ವರಸ್ಯ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟೌ ಶಕ್ತಿತ್ವಾಭಿಧಾನಾಚ್ಚ ನಾರ್ಥಾನ್ತರಕಲ್ಪನಾವಕಾಶಃ।

h॥ ಕಾಲೋತ್ಪತ್ತೌ ಕಾಲ ಏವಾಧಿಕರಣಮ್॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಕಾಲಸ್ತಾವತ್ ಸರ್ವೋತ್ಪತ್ತಿಮತಾಂ ನಿಮಿತ್ತಮ್। ನಚ ಕಾಲಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತೌ ಕಾಲಾನ್ತರಮಸ್ತಿ। ತತ್ ಕಥಂ ತಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಃ? ಪೂರ್ವಕಾಲಃ ಪರಕಾಲಸ್ಯ ನಿಮಿತ್ತಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಇದಾನೀಂ ಜಾತಸ್ತದಾನೀಂ ಜಾತ ಇತ್ಯಧಿಕರಣತಯಾ ಕಾಲಸ್ಯ ಕಾರಣತಾವಧಾರಣಾತ್। ಅಧಿಕರಣಸ್ಯ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಸಮಾನಕಾಲೀನತಾಯಾ ಗೇಹೇ ಜಾತೋ ಗೋಷ್ಠೇ ಜಾತ ಇತ್ಯಾದೌ ನಿಶ್ಚಿತತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಕಾಲಸ್ಯೇತಿ।

ಕಾಲಸ್ಯ ಕಾಲಗತ್ವೇನ ನ ವಿರೋಧೋಽಪಿ ಕಶ್ಚನ।

ಕಾಲಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ನ ಕೇವಲಂ ಸಾಧಕಸದ್ಭಾವಃ ಕಿನ್ತು ಕಶ್ಚನ ವಿರೋಧೋಽಪಿ ನಾಸ್ತೀತಿ ಯೋಜನಾ। ಏತಚ್ಚ ಪ್ರಪಞ್ಚಯಿಷ್ಯತೇ। (ಉತ್ತರಶ್ಲೋಕೇ)

h ll ಈಶ್ವರೇಚ್ಛಾಯಾ ಅನನ್ತವಿಶೇಷವತ್ತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ ತದ್ವ್ಯಕ್ತ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಪ್ರಯುಕ್ತತ್ವೇನ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಸಮಯನಿಯಮೋಪಪತ್ತಿಃ ll

(###sudha --)

ಏವಂ ಸ್ವಮತೇ ಕಾಲವಿಶೇಷಭಾವಾಭಾವಪ್ರಯುಕ್ತಃ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದೇಃ ಸಮಯನಿಯಮ ಇತಿ ಸಮರ್ಥಿತಮ್। ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣ ತಂ ಸಮರ್ಥಯತೇ ಅಸಙ್ಖ್ಯಾತೇತಿ।

ಅಸಙ್ಖ್ಯಾತವಿಶೇಷತ್ವಾದಿಚ್ಛಾಯಾ ಅಪಿ ಸರ್ವದಾ ll161 ll**

(###sudha --)

ಸರ್ವದಾ ವಿದ್ಯಮಾನಾಯಾ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಸರ್ವದಾ ವಿದ್ಯಮಾನಾಯಾ ಅಪೀಶ್ವರೇಚ್ಛಾಯಾಃ ಶಕ್ತಿವ್ಯಕ್ತಿರೂಪಾವಸ್ಥಿತಸಿಸೃಕ್ಷಾತ್ವಾದ್ಯಸಙ್ಖ್ಯಾತವಿಶೇಷವತ್ತ್ವಾತ್, ತದ್ವ್ಯಕ್ತ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಪ್ರಯುಕ್ತಃ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದೇಃ ಸಮನಿಯಮೋ ಯುಜ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಯದ್ಯಪಿ ಕಾಲಭೇದಮಾತ್ರೇಣ ಕೃತಸಮಾಧಾನಮೇತತ್। ಕಾಲವಿಶೇಷೇ ಸೃಕ್ಷ್ಯಾಮೀತ್ಯೇವಂರೂಪತ್ವಾದ್ ಭಗವದಿಚ್ಛಾಯಾ ನ ಮೋಘತ್ವಮಾಪದ್ಯತೇ। ತಥಾಽಪಿ ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿರಿಯಂ ದರ್ಶಿತಾ ವೇದಿತವ್ಯಾ।

h ll ಏಕಸ್ಯೈವ ಕಾಲಸ್ಯ ಅಧಿಕರಣತ್ವಅಧಿಕರ್ತವ್ಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಪೂರ್ವಕಂ ಕಾಲಸೃಷ್ಟಿಸಮರ್ಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ಕಾಲಸ್ಯ ಕಾಲಗತ್ವೇನೇತ್ಯುಕ್ತಮ್, ತತ್ರ ಕಿಂ ಕಾಲಃ ಸ್ವಗತಃ, ಕಿಂ ವಾ ಕಾಲಾನ್ತರಗತಃ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಸ್ವಸ್ಕನ್ಧಾರೋಹಣವದ್ ವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ತದಭಾವಾತ್। ಭಾವೇ ವಾ ಕಾಲಾನ್ತರಸೃಷ್ಟಿವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್। ತಸ್ಯಾಪ್ಯುತ್ಪತ್ತೌ ಕಾಲಾನ್ತರಾಙ್ಗೀಕಾರಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತ್ಯತಃ ಸಪ್ರಮಾಣಕಮುಕ್ತಂ ವಿವೃಣೋತಿ ಈಶ ಇತಿ।

p**p

ಈಶೋ ದೇಶಶ್ಚ ಕಾಲಶ್ಚ ಸ್ವಗತಾ ಏವ ಸರ್ವದಾ।

ಈಶಾಧೀನೌ ಚ ತೌ ನಿತ್ಯಂ ತದಾಧಾರೌ ಚ ತದ್ಗತೌ ll162 ll**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರುತಿರಪಿ ಪ್ರಾಹ ಕಾಲೇ ಸ್ರೋದ್ದಿಷ್ಟ ಏವ ತು ।

ತತ್ಕಾಲಸೃಷ್ಟಿಮೇವಾತೋ ವಾಞ್ಛತೀಶಃ ಸದೈವ ಹಿ ॥163 ॥**

(###sudha --)

ಸ್ಯಾತ್ ಕಾಲಃ ಸ ತದೈವೇತಿ ಕಾಲಸ್ಯ ಸ್ವಗತತತ್ವತಃ

ದೇಶ ಇತ್ಯವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶಾಭಿಧಾನಮ್ । ಸ್ವಗತಾ ಇತ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಾಪ್ತಾಂ ದೇಶಕಾಲಯೋಃ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಶಙ್ಕಾಂ ವಾರಯತಿ ಈಶಾಧೀನಾವಿತಿ । ವಿಶೇಷಣತ್ರಯೇಣ ಸತ್ತಾಪ್ರತೀತಿಪ್ರವೃತ್ತೀನಾಂ ಪರೇಮೇಶ್ವರಾಯತ್ತತ್ವಮುಚ್ಯತೇ । ಶ್ರುತಿರಪೀತಿ ಸಾಕ್ಷಿಣಂ ಸಮುಚ್ಚಿನೋತಿ । ಯತಃ ಕಾಲಸ್ಯ ಸ್ವಗತತತ್ವಂ ಶ್ರುತಿಃ ಪ್ರಾಹ, ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ಚ ಸಿದ್ಧಮ್, ಅತಃ ಕಾಲಸ್ಯ ಸ್ವಗತತತ್ವತಃ । ಸ ಕಾಲಸ್ತದೈವ ಸ್ಯಾದಿತೀಶಃ ಸದೈವ ಸ್ರೋದ್ದಿಷ್ಟ ಏವ ಕಾಲೇ, ತತ್ತತ್ಕಾಲಸೃಷ್ಟಿಮೇವ ವಾಞ್ಛತೀತ್ಯನ್ವಯಃ ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಕಾಲಾತಿರಿಕ್ತಕಾರ್ಯಾಣಾಮೇವ ಕಾಲೋಽಧಿಕರಣತಯಾ ಕಾರಣಮ್, ನ ಕಾಲಸ್ಯ । ಕೇವಲಂ "ಶ್ವೋ ಘಟಂ ಸ್ರಷ್ಟಾಽಸ್ಮಿ' ಇತಿವತ್ ಕಾಲಸೃಷ್ಟಿಂ ವಾಞ್ಛತಃ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯಾಧಿಕರಣತಯೋದ್ದೇಶ್ಯಃ ಕಾಲಃ ಕ ಇತಿ ಪ್ರಶ್ನೋಽವಶಿಷ್ಯತೇ । ತತ್ರ ಯಃ ಸೃಜ್ಯಃ ಸ ಏವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ನಹಿ ಸೃಜ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಕ್ ಸತ್ತ್ವಮಸ್ತಿ, ಯೇನೋದ್ದೇಶ್ಯತ್ವಂ ಸತ್ತ್ವಮಪೇಕ್ಷೇತ । ಅಧಿಕರಣಾಧಿಕರ್ತವ್ಯತಾ ಚೈಕಸ್ಯೈವ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಿದ್ಧಾ, ವಿಶೇಷಬಲಾಚ್ಚೋಪಪದ್ಯತೇ । ಅತೋ ನ ಕಾಲಸ್ಯ ಉತ್ಪತ್ತೌ ಕಾಚಿದನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ ।

h ॥ ಈಶ್ವರೇಚ್ಛಾಯಾ ವೈಚಿತ್ರ್ಯಾಣಾಂ ಕಾಲವಿಶೇಷನಿಮಿತ್ತಕತ್ವಾಭಾವಾತ್ ನಾನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತಾ ॥

(###sudha --)

ಯದುಕ್ತಂ ಯದೇಶ್ವರೇಚ್ಛಾ ಸಿಸೃಕ್ಷಾಕಾರಾ ವ್ಯಜ್ಯತೇ, ತದಾ ಮಹಾದಾದಿಸೃಷ್ಟಿರ್ಭವತಿ । ಯದಾತು ಸಞ್ಜಿಹೀರ್ಷಾರೂಪಾ ಸಮ್ಪದ್ಯತೇ, ತದಾ ಸಂಹಾರೋ ಭವತೀತಿ । ತತ್ರೇದಂ ವೈಚಿತ್ರ್ಯಂ ಕಿನ್ನಿಮಿತ್ತಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ನಚ ಕಾಲವಿಶೇಷೋ ನಿಮಿತ್ತಮಿತಿ ಯುಕ್ತಮ್ । ತಸ್ಯೇಶ್ವರೇಚ್ಛಾಯತ್ತತ್ವಾತ್ । ನಾಪಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಾಯತ್ತಮ್ । ಪಾರತನ್ತ್ರ್ಯಪತ್ತೇರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ವಭಾವಾದೇವೇತಿ ।

ಸ್ವಭಾವಾದೇವ ಹೀಚ್ಛೈಷಾ ದೇವಸ್ಯೈಷ ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ॥164 ॥**

(###sudha --)

ಏಷಾ ವಿಚಿತ್ರಾ । ತಸ್ಮಾತ್ ಕಾಲವಿಶೇಷಾಣಾಮೀಶ್ವರಾಧೀನತ್ವೇ ನೇತರೇತರಾಶ್ರಯದೋಷಾಪತ್ತಿರಿತಿ ಹಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ । ಕುತ ಏತದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ದೇವಸ್ಯೇತಿ । ಏತದವಗಮ್ಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಕಾರ್ಯಕಾರಣಾನಾಂ ಸ್ವಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ಈಶ್ವರಾಧೀನತ್ವಸ್ಯೋಪಪಾದಿತತ್ವಾತ್ ನ ಸ್ವಭಾವವಾದೋಽನುಸರಣೀಯಃ ll

(###sudha --)

ಅಪರ ಆಹ -- ಕಿಮನಯಾ ಕಾಲಾದಿವೈಚಿತ್ರ್ಯಕಲ್ಪನಯಾ? ಯಾವತಾ ಕಾರಣಾನಾಂ ಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ಚ ಸ್ವಭಾವಾದೇವ ಸಮಯನಿಯಮೋಪಪತ್ತೇಃ। ಅನ್ತತೋಽಪಿ ಹಿ ಸ್ವಭಾವವಾದೋಽಭ್ಯುಪಗನ್ತವ್ಯಃ। ತತೋ ವರಮಾದಾವೇವ ಸ್ವಭಾವವಾದಾಭ್ಯುಪಗಮ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ವಭಾವೋಽಪೀತಿ।

ಸ್ವಭಾವೋಽಪಿ ಪರೇಶೇಚ್ಛಾವಶ ಇತ್ಯುದಿತಃ ಪುರಾ।

ನಿತ್ಯಾ ಅನಿತ್ಯಾಶ್ಚ ತತಸ್ತದಧೀನಾ ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ ll165 ll**

(###sudha --)

ಪುರಾ "ಚೇತನಾನಾಂ ವಿಶೇಷೋ ಯಃ" ಇತ್ಯಾದೌ। (319, 36, 579, 646)

ಸ್ವಭಾವವಾದಮಭ್ಯುಪಗಚ್ಛತಾಽಪಿ ತನ್ನಿಯಾಮಕತಯೇಶ್ವರ ಅಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಃ। ತತಸ್ತತ್ರೈಕತ್ರೈವ ಸ್ವಭಾವಾನುಸಾರೇಣ ಪ್ರಮಾಣಾಯತ್ತೇಽಙ್ಗೀಕಾರ್ಯೇ ಕಿಮನೇಕತ್ರ ತದಭ್ಯುಪಗಮೇನೇತಿ ಭಾವಃ। ನ ಕೇವಲಂ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಮೇವ ಪ್ರಮಾಣಂ ಸ್ಮರ್ತವ್ಯಮ್। ಕಿನ್ತು ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಮಪ್ಯಸ್ತೀತ್ಯಾಹ -- ನಿತ್ಯಾ ಇತಿ। ತತ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಶ್ರುತಾವೇವ ಪರಾಮರ್ಶವಿಷಯೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ। ಶ್ರುತಿಃ ಸರ್ವಸ್ಯೇಶ್ವರಾಧೀನತಾಮಾಹೇತಿ ಶೇಷಃ ll* ll

(###sudha --)

h ll ಭೌತಿಕರೂಪರಸಾದಿಮತ್ತ್ವಾಚ್ಚ ಪರಮಾಣೂನಾಮನಿತ್ಯತ್ವಮ್, ರೂಪಾದಿಮತ್ತ್ವೇಽಪಿ ನಿತ್ಯತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಘಟಾದೀನಾಂ ನಿತ್ಯತ್ವಾಪತ್ತಿಃ, ಅನಿತ್ಯತ್ವೇ ತು ತೇಷಾಂ ಮೂಲಕಾರಣತ್ವಾಯೋಗಃ ll

(###sudha --)

ಅನುಪಪತ್ತ್ಯನ್ತರಂ ವೈಶೇಷಿಕಾದಿಮತೇ ದರ್ಶಯತ್ "ರೂಪಾದಿಮತ್ತ್ವಾಚ್ಚ ವಿಪರ್ಯಯೋ ದರ್ಶನಾತ್","ಉಭಯಥಾ ಚ ದೋಷಾತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರದ್ವಯಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ರೂಪೇತಿ।

#sutraಓಂ ರೂಪಾದಿಮತ್ತ್ವಾಚ್ಚ ವಿಪರ್ಯಯೋ ದರ್ಶನಾತ್ ಓಂ ll15 ll**

(###sudha --)

#sutraಓಂ ಉಭಯಥಾ ಚ ದೋಷಾತ್ ಓಂ ll16 ll**

(###sudha --)

ರೂಪಸ್ಪರ್ಶಾದಿಹೇತುಭ್ಯಃ ಪರಮಾಣೋರನಿತ್ಯತಾ।

ಅನುಮೇಯಾ ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪರಮಾಣೋರಿತಿ ಜಾತ್ಯಪೇಕ್ಷಮೇಕವಚನಮ್। ಪಾರ್ಥಿವಾದೀನಾಂ ಚತುರ್ವಿಧಾನಾಂ ಪರಮಾಣೂನಾಂ ನಿತ್ಯತಾಮುಪಯನ್ತಿ ವೈಶೇಷಿಕಾದಯಃ। ತದನುಪಪನ್ನಮ್। ಪಾರ್ಥಿವಾಃ ಪಾಥಸೀಯಾಸ್ತೈಜಸಾಶ್ಚ ಪರಮಾಣವೋಽನಿತ್ಯಾಃ, ರೂಪವತ್ತ್ವಾತ್; ಪಟವತ್। ಯದ್ವಾ ಚತುರ್ವಿಧಾ ಅಪ್ಯನಿತ್ಯಾಃ, ಸ್ಪರ್ಶವತ್ತ್ವಾತ್; ಪಟವತ್। ಏವಂ ಪಾರ್ಥಿವಾ ಆಪ್ಯಾಶ್ಚಾನಿತ್ಯಾಃ, ರಸವತ್ತ್ವಾತ್; ಪಟವತ್। ಪಾರ್ಥಿವಾ ಅನಿತ್ಯಾಃ, ಗನ್ಧವತ್ತ್ವಾತ್; ತದ್ವದೇವೇತ್ಯಾದ್ಯನುಮಾನವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್।

ನಚ ಸಾವಯವತ್ವಮುಪಾಧಿಃ। ಗುಣಾದೌ ಸಾಧ್ಯಾವ್ಯಾಪ್ತೇಃ। ನಚ ದ್ರವ್ಯತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನೇ ಸಾಧ್ಯೇಽಸ್ಯೋಪಾಧಿತ್ವಮ್। ಯದ್ ರೂಪಾದಿಮತ್ ತತ್ ಸಾವಯವಮಿತಿ ಸಾಧನವ್ಯಾಪಕತ್ವಾತ್। ನಚ ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕವಿರೋಧಃ। ಸಾಕ್ಷಿಣೈವ ಪರಮಾಣುಸಿದ್ಧೇರುಕ್ತತ್ವಾತ್। ಅನಿತ್ಯತ್ವೇ ಚ ಪರಮಾಣೂನಾಂ ನ ಮೂಲಕಾರಣತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ। ಯದಿಚ ರೂಪಾದಿಮನ್ತೋಽಪಿ ಪರಮಾಣವೋ ನಾನಿತ್ಯಾಃ, ತದಾ ಘಟಾದಯೋಽಪ್ಯನಿತ್ಯಾ ನ ಸ್ಯುಃ, ಅವಿಶೇಷಾತ್। ತಥಾಽಪಿ ನ ಪರಮಾಣೂನಾಂ ಮೂಲಕಾರಣತ್ವಮ್। ನಚೇಶ್ವರೇ ಹೇತೂನಾಂ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ, ಭೌತಿಕತ್ವೇನ ವಿಶೇಷಣಾತ್। ತಥಾಚ ವಕ್ಷ್ಯತಿ "ಭೌತಿಕಂ ತ್ವೇವ ರೂಪಾದಿ ವ್ಯಾಪ್ತಂ ನಾಶೇನ ನೋ ಮತೇ" ಇತಿ। (819)

h ॥ ಸಿದ್ಧಾನ್ತೇ ಭೂತಸೂಕ್ಷ್ಮಾಣಾಂ ನಿತ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ನ ತಾನಿ ಪರಮಾಣವಃ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಸ್ಮಾಭಿರ್ಭೂತಸೂಕ್ಷ್ಮಾಣಾಂ ನಿತ್ಯತಾಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ। ತತ್ ಕಥಮೇವಮನುಮೀಯತೇ? ಮೈವಮ್। ನಹಿ ಪರಮಾಣವೋ ಭೂತಸೂಕ್ಷ್ಮಾಣಿ, ಕಿನ್ನಾಮ। ಅಹಙ್ಕಾರೋಪಚಿತಾನಿ। ವಿಕೃತಾಕಾರಾಶ್ಚ ಅನಿತ್ಯಾ ಏವೇತಿ ॥*॥

(###sudha --)

h ॥ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಪರಿಗ್ರಹಶೂನ್ಯತ್ವಾತ್, ತದ್ವಿರುದ್ಧತ್ವಾಚ್ಚ ವೈಶೇಷಿಕಮತಸ್ಯ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವದನುಪಾದೇಯತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

"ಅಪರಿಗ್ರಹಾಚ್ಚಾತ್ಯನ್ತಮನಪೇಕ್ಷಾ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಶ್ರುತೀನಾಂ ಚೇತಿ।

#sutraಓಂ ಅಪರಿಗ್ರಹಾಚ್ಚಾತ್ಯನ್ತಮನಪೇಕ್ಷಾ ಓಂ ॥17॥**

(###sudha --)

॥॥॥ಶ್ರುತೀನಾಂ ಚ ವಿರುದ್ಧತ್ವಾನ್ನ ತನ್ಮತಮ್।

ಉಪಾದೇಯಮತಶ್ಚಾಯಮವಿರುದ್ಧಃ ಸಮನ್ವಯಃ ॥166॥**

(###sudha --)

ಸಮ್ಬನ್ಧಮಾತ್ರೇ ಷಷ್ಠೀ। ಅನ್ಯಥಾ ತೃತೀಯಾ ಸ್ಯಾತ್। ಶ್ರುತಯಶ್ಚ "ಆತ್ಮನ ಆಕಾಶಃ" ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಸ್ತತ್ರತತ್ರೋದಾಹೃತಾ ಜ್ಞಾತವ್ಯಾಃ। ವೈಶೇಷಿಕಾದಿಮತಸ್ಯಾನುಪಾದೇಯತ್ವೇ ಸಿದ್ಧೇ ಕಿಂ ಲಬ್ಧಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತಶ್ಚೇತಿ। ಅಯಂ ಸಕಲಗುಣಪೂರ್ಣಪರಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಃ।

ಅವಿರುದ್ಧ ಇತಿ ನ ವೈಶೇಷಿಕಾದಿಮತವಿರೋಧೇನಾಸಮಞ್ಜಸೋ ಮನ್ತವ್ಯ ಇತಿ ಭಾವಃ ||*####
h || ಇತಿ ವೈಶೇಷಿಕಾಧಿಕರಣಮ್ ||6 ||**

#aಅಥಸಮುದಾಯಾಧಿಕರಣಮ್ ||7 ||**

(###sudha --)

h || ಬೌದ್ಧಮತಸ್ಯ ಚಾತುರ್ವಿಧ್ಯಮ್, ವೈಭಾಷಿಕಸೌತ್ರಾನ್ತಿಕಯೋರಾದೌ ನಿರಾಕರಣೇ ನಿಮಿತ್ತಂ ಚ ||

(###sudha --)

ಸಮುದಾಯ ಉಭಯಹೇತುಕೇಽಪಿ ತದಪ್ರಾಪ್ತಿಃ | ಅಥೇದಾನೀಂ ಸೌಗತಮತಮಪಾಕ್ರಿಯತೇ | ತೇ ಚ ಚತುರ್ವಿಧಾಃ ವೈಭಾಷಿಕಾಃ, ಸೌತ್ರಾನ್ತಿಕಾಃ, ಮಾಧ್ಯಮಿಕಾಃ, ಯೋಗಾಚಾರಾಶ್ಚೇತಿ | ತತ್ರ ಜಗತ್ ಸತ್ಯಮೇವ ಪರಮಾಣುಮಯಮಾಚಕ್ಷಾಣಾನಾಂ ವೈಶೇಷಿಕಾದೀನಾಂ ನಿರಸನಪ್ರಸಙ್ಗಾದನತಿಭೇದಂ ವೈಭಾಷಿಕಸೌತ್ರಾನ್ತಿಕಮತಮಾದೌ ತಾವನ್ನಿರಾಕ್ರಿಯತೇ |

h || ಬೌದ್ಧಾನಾಂ ಪರಮಾಣುಪುಞ್ಜಮತಾನುವಾದಃ, ಜಗತಃ ಕ್ಷಣಿಕತಾಸ್ವಭಾವತ್ವಮ್ ||

(###sudha --)

ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಂ ದರ್ಶಯಂಸ್ತನ್ಮತಮುಪನ್ಯಸ್ಯತಿ ವೈಭಾಷಿಕಾಶ್ಚೇತಿ |

ವೈಭಾಷಿಕಾಶ್ಚ ಸೌತ್ರಾನ್ತಾಃ ಸ್ವರಸಕ್ಷಣಿಕಂ ಜಗತ್ |

ಆಹ --ರಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೇನ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ | ಕ್ಷಣಿಕಂ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರಾವಸ್ಥಾಯಿ | ಮುದ್ಗರಾಭಿಘಾತಾದೀನಾಂ ವಿನಾಶಹೇತೂನಾಂ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣಮನುಪಲಮ್ಭಾತ್ ಕಥಂ ಕ್ಷಣಭಙ್ಗಿತ್ವಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸ್ವರಸೇತಿ | ಸ್ವಭಾವೇನೈವ ಕ್ಷಣಿಕಮ್, ಸ್ವಭಾವ ಏವಾಯಂ ವಸ್ತುನೋ ಯದ್ ವಿನಾಶಿತ್ವಮ್ | ತತ್ರ ಕಾ ಕಾರಣಾಪೇಕ್ಷಾ? ಮುದ್ಗರಾದಯೋಽಪಿ ನ ವಸ್ತುವಿನಾಶಹೇತವಃ | ಕಿನ್ನಾಮ | ಘಟಾದಿತಃ ಕಪಾಲಾದೇರ್ವಿಸದೃಶಕಾರ್ಯಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತೌ ನಿಮಿತ್ತಭೂತಾ ಏವೇತಿ |

h || ಅವಯಸಮುದಾಯಾತಿರಿಕ್ತಾವಯವ್ಯಭಾವಃ ||

(###sudha --)

ನನು ಚ ಕಾರಣಾನಾಂ ಕ್ರಿಯಯಾ ಸಂಯೋಗೇ ಸತಿ ತತ್ಸಮವೇತತಯಾ ತತ್ಪರಿಣಾಮತಯಾ ವಾ ಕಾರ್ಯೇಣೋತ್ಪತ್ತವ್ಯಮ್ | ತತ್ಕಾರ್ಯೇಣಾಪ್ಯೇವಮಿತಿ ಕಥಂ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಂ ಜಗತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಣೂನಾಮಿತಿ |

ಅಣೂನಾಂ ಸಮುದಾಯಂ ಚ ಕಾಲಕರ್ಮನಿಮಿತ್ತತಃ ||167 ||**

(###sudha --)

ಉತ್ಪತ್ತಿಕಾಲೇ ಯುಕ್ತಾನಾಮ್॥॥॥॥॥॥॥॥॥।

ಜಗದಾಹುಃ। ಅಣುಸಮುದಾಯಾ ಏವ ಗೋಘಟಾದಿಬೋಧಬೋಧ್ಯಾಃ। ನತು ತದತಿರಿಕ್ತೋಽವಯವೀ ನಾಮಾಸ್ತಿ, ಯೇನ ಕ್ಷಣಿಕತಾ ವಿರುದ್ಧ್ಯೇತ। ಅಣುಮಾತ್ರಮಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಸಮುದಾಯಗ್ರಹಣಮೇಕೋ ಮಹಾನಿತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರತ್ಯಯವಿರೋಧಪರಿಹಾರಾರ್ಥಮ್। ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಣೂನಾಮಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವೇಽನೇಕತ್ವೇಽಮಹತ್ತ್ವೇಽಪಿ ತತ್ಸಮುದಾಯಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾದಿ ಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟೇಃ, ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ವಿಚಿತ್ರಾಕಾರತ್ವಸ್ಯ ಚ ಕಾಲಕರ್ಮನಿಮಿತ್ತಕತ್ವೇನೈವೋಪಪತ್ತೇಃ

ಈಶ್ವರಾದಿಕೃತ್ಯಾಭಾವಾತ್ ತದನಭ್ಯುಪಗಮಃ॥

(###sudha --)

ಸಮುದಾಯೋ ಹಿ ಮೇಲಕೇನ ಕೇನಚಿತ್ ಪುಂಸಾ ಭವತಿ। ನಚಾಸ್ಮದಾದಿಸ್ತಥೇತೀಶ್ವರೋಽಭ್ಯುಪಗನ್ತವ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾ ಅವಯವ್ಯನಭ್ಯುಪಗಮೇ ಗೋಘಟಾದಿವಿಲಕ್ಷಣಾಕಾರತಾ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಕಾಲೇತಿ। ಕಾಲಕರ್ಮಣೀ ಚ ತೇ ನಿಮಿತ್ತೇ ಚ, ತತಃ। ಉತ್ಪತ್ತಿಕಾಲೇ ಆದಿಸೃಷ್ಟೌ। ಅನ್ಯದಾ ತು ನಿಮಿತ್ತಾನ್ತರಮಸ್ತೀತಿ ಭಾವಃ। ಯುಕ್ತಾನಾಂ ಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟತಯೋತ್ಪನ್ನಾನಾಮಣೂನಾಂ ಸಮುದಾಯಮಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಕರ್ಮಾದಿವಶಾದೇವ ತಥಾತಥಾ ಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಾಃ ಪರಮಾಣವೋ ಜಾಯನ್ತೇ, ಯಥಾಯಥಾ ಗೋಘಟಾದಿವಿಚಿತ್ರಾಕಾರಾವಭಾಸಃ ಸ್ಯಾತ್। ತತ್ರ ಕಿಮೀಶ್ವರೇಣ? ಕಿಂ ವಾಽವಯವಿನಾ? ಸಿದ್ಧಾನ್ತಿನಾಽಪಿ ಹಿ ಕರ್ಮಾದಿಕಂ ನಿಮಿತ್ತಮಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯಮ್। ಸಂಯೋಗಶ್ಚಾವಯವ್ಯುತ್ಪಾದಾನುಗುಣಃ। ತಾವತೈವ ಸರ್ವಮುಪಪದ್ಯತ ಇತಿ।

p**p

h॥ ಜೀವಸ್ಯಾಪಿ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಕಿಮನಾತ್ಮಪ್ರಪಞ್ಚ ಏವ ಕ್ಷಣಿಕೋ ನೇತ್ಯಾಹ -- ಆತ್ಮಾನಮಿತಿ।

॥॥॥॥॥॥॥॥॥ಆತ್ಮಾನಂ ಚ ಕ್ಷಣಸ್ಥಿತಮ್।

ನಿತ್ಯಂ ಸನ್ತಾನಮೇತೇಷಾಮ್ ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।168॥**

(###sudha --)

ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಹೇತೋಃ ಸತ್ತ್ವಸ್ಯ ಸರ್ವತ್ರ ಸಾಮ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ। ಕ್ಷಣಿಕತ್ವೇ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾವಿರೋಧ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನಿತ್ಯಮಿತಿ। ಏತೇಷಾಮ್, ಅಣೂನಾಮ್। ಸನ್ತಾನವಿಷಯಾ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೇತಿ ಭಾವಃ। ನಚೈವಂ ಸತ್ತ್ವಸ್ಯಾನೈಕಾನ್ತ್ಯಮ್। ಸನ್ತಾನಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾಭಾವಾತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಜಗದ್ವೃಕ್ಷಸ್ಯ ಸಂಸ್ಕಾರರೂಪವಿಜ್ಞಾನಸಞ್ಜ್ಞಾದುಃಖರೂಪಪಞ್ಚಸ್ಕನ್ಧಾತ್ಮಕತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ನಿರೂಪ್ಯ ವಿಭಾಗಮಾಹ ಪಞ್ಚೇತಿ।

॥॥॥॥॥॥॥॥। ಪಞ್ಚಸ್ಕನ್ಧಾತ್ಮನಾ ಸ್ಥಿತಮ್॥168॥**

(###sudha --)

ಸಂಸ್ಕಾರರೂಪವಿಜ್ಞಾನಸಞ್ಜ್ಞಾದುಃಖಾತ್ಮನಾ ಸ್ಥಿತಿಃ।

ಜಗದ್ವೃಕ್ಷಂ ಪಞ್ಚಸ್ಕನ್ಧಾತ್ಮನಾ ಸ್ಥಿತಮಾಹುಃ। ಪಞ್ಚಸ್ಕನ್ಧಾನಾಹ -- ಸಂಸ್ಕಾರೇತಿ। ಸ್ಥಿತಿಃ ಸ್ಕನ್ಧಾನಾಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಸಮನನ್ತರಪ್ರತ್ಯಯಃ ಸಂಸ್ಕಾರಸ್ಕನ್ಧಃ। ರೂಪರಸಗನ್ಧಸ್ಪರ್ಶಶಬ್ದಾತ್ಮಕಾಃ ಪರಮಾಣವೋ ರೂಪಸ್ಕನ್ಧಃ। ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕಂ ಜ್ಞಾನಂ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಕನ್ಧಃ। ಸವಿಕಲ್ಪಕಂ ಜ್ಞಾನಂ ಸಞ್ಜ್ಞಾಸ್ಕನ್ಧಃ। ವೇದನಾಪರಪರ್ಯಾಯಂ ದುಃಖಂ ಚೈಕಸ್ಕನ್ಧಃ। ಅತ್ರ ರೂಪಸ್ಕನ್ಧೋ ಬಾಹ್ಯಃ। ಅನ್ಯೇ ಚತ್ವಾರ ಆಭ್ಯನ್ತರಾ ಇತ್ಯಾಹುರಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

h॥ ಸುಖಾದಿಪದಾರ್ಥಸ್ಥಿತುಕ್ತಿಃ, ಸಂಸಾರಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪಮ್॥

(###sudha --)

ಸುಖಾದೀನಾಂ ಪದಾರ್ಥಾನ್ತರಾಣಾಂ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ಪಞ್ಚೈವ ಸ್ಕನ್ಧಾ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ದುಃಖಾಭಾವಮಿತಿ।

ದುಃಖಾಭಾವಂ ಸುಖಂ ಚಾಽಹುರರೂಪಜ್ಞಾಸನಸನ್ತತಿಮ್॥169॥**

(###sudha --)

ಮೋಕ್ಷಮ್॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।

ಚಶಬ್ದೇನ ಕೇಚಿತ್ ಸುಖಂ ವೇದನಾಸ್ಕನ್ಧೇಽನ್ತರ್ಭಾವಯನ್ತೀತಿ ಸೂಚಿತಂ ಭವತಿ। ಯದ್ವಾಽನುಕ್ತಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಶ್ಚಶಬ್ದಃ। ಯಥಾ ಮೂರ್ತಾಭಾವಾ ಏವಾಽಕಾಶಮ್, ರೂಪಾದಯ ಏವ ಪೃಥಿವ್ಯಾದ್ಯಾಃ। ಸಙ್ಖ್ಯಾದಯಸ್ತು ಗುಣಾಃ ಪೃಥಗನುಪಲಮ್ಭಾನ್ನ ಸನ್ತ್ಯೇವ। ದೇಶಾನ್ತರೋತ್ಪಾದ ಏವ ಕರ್ಮಪ್ರತ್ಯಯಾಲಮ್ಬನಮ್। ಕ್ಷಣಿಕಸ್ಯ ವಾಸ್ತವಕರ್ಮಾಯೋಗಾತ್। ಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟವಿಪ್ರಕೃಷ್ಟತಯೋತ್ಪಾದ ಏವ ಸಂಯೋಗಾದಿವ್ಯವಹಾರಗೋಚರಃ। ಅತದ್ವ್ಯಾವೃತ್ತಿರೇವ ಗೋತ್ವಾದಿಸಾಮಾನ್ಯಬುದ್ಧಿಬೋಧ್ಯೇತ್ಯಾದಿ।

ಅರೂಪೇತಿ। ಸನ್ತನ್ಯಮಾನಂ ಜ್ಞಾನಮೇವಾಽತ್ಮಾ ತಸ್ಯ ವಿಷಯೋಪಪ್ಲವಃ ಸಂಸಾರಃ। ಅರೂಪಾ ನಿರ್ವಿಷಯಾ ಯಾ ಜ್ಞಾನಸನ್ತತಿಃ, ತಾಮೇವ ಮೋಕ್ಷಮಾಹುರ್ನಾನ್ಯಮಿತ್ಯತೋ ನ ಪಞ್ಚಸ್ಕನ್ಧಪ್ರಕ್ರಿಯಾಭಙ್ಗ ಇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಸಮುದಾಯಸ್ಯ ಏಕಪರಮಾಣುಹೇತುಕತ್ವೇ ವ್ಯಾಹತಿಃ, ಅಸಮುದಿತಾನೇಕಪರಮಾಣುಹೇತುಕತ್ವೇ ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ,

ಸಮುದಿತಪರಮಾಣುಹೇತುಕತ್ವೇ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಏವಂ ವೈಭಾಷಿಕಸೌತ್ರಾನ್ತಿಕಾಯೋಃ ಸಾಧಾರಣಂ ಮತಮುಪನ್ಯಸ್ಯಾವಾನ್ತರಭೇದಂ ತು ನಿರಾಕರಣಪ್ರಸ್ತಾವ ಏವ ವಿವಕ್ಷುಃ, ಯತ್ ತಾವದುಕ್ತಂ ಪರಮಾಣುಸಮುದಾಯ ಏವ ಗೋಘಟಾದಿಪ್ರಪಞ್ಚೋ ನತ್ವವಯವೀ ಕಶ್ಚಿದಸ್ತೀತಿ, ತನ್ನಿರಾಕರ್ತುಂ "ಸಮುದಾಯ ಉಭಯಹೇತುಕೇಽಪಿ ತದಪ್ರಾಪ್ತಿಃ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಸ ಇತಿ l

#sutraಓಂ ಸಮುದಾಯ ಉಭಯಹೇತುಕೇಽಪಿ ತದಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಓಂ ll18 ll**

(###sudha --)

ll ll llಸ ಸಮುದಾಯೋ ಹಿ ನೈಕಸ್ಮಾದೇವ ಯುಜ್ಯತೇ l

ನೋಭಯೋಶ್ಚೋಭಯತ್ವಂ ಯತ್ ಸಮುದಾಯವ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ l

ಅತೋಽನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವೇನ ಸಮುದಾಯೋ ನ ಯುಜ್ಯತೇ ll170 ll**

(###sudha --)

ಯೋಽಯಂ ಗೋಘಟಾದಿಬುದ್ಧಿವಿಷಯತ್ವೇನಾಭ್ಯುಪಗತಃ ಸಮುದಾಯಃ ಸ ಕಿಮೇಕಪರಮಾಣುಹೇತುಕಃ, ಕಿಂವಾಽನೇಕಪರಮಾಣುಹೇತುಕಃ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಏಕಸ್ಮಾತ್ ಪರಮಾಣೋಃ ಸಮುದಾಯೋತ್ಪಾದಾನುಪಪತ್ತೇಃ l ನಹ್ಯೇಕೈಕಸ್ಮಿಂಸ್ತರೌ ತರುಸಮುದಾಯಬುದ್ಧಿಃ ಕಸ್ಯಾಪಿ ವಿದ್ಯತೇ l ಸಮುದಾಯಕಲ್ಪನಂ ವಾಽನರ್ಥಕಮಾಪದ್ಯೇತ l ಮಹತ್ತ್ವಚಕ್ಷುರಿನ್ದ್ರಿಯಕತ್ವಯೋರಸಮರ್ಥಿತತ್ವಾತ್ l ಅನೇನ ಅಪಿಶಬ್ದಲಬ್ಧೋಽರ್ಥೋ ದರ್ಶಿತಃ l ದ್ವಿತೀಯಂ ನಿರಾಕರೋತಿ -- ನೇತಿ l ಉಭಯಗ್ರಹಣಮನೇಕಮಾತ್ರೋಪಲಕ್ಷಣಮ್ l ಸಕಾಶಾದಿತಿ ಶೇಷಃ l ಚಶಬ್ದೇನ ಸಮುದಾಯೋ ಯುಜ್ಯತ ಇತ್ಯನುಕೃಷ್ಯತೇ l

ಕುತೋ ನ ಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಅನೇಕಹೇತುಕತ್ವೇಽಪಿ ಕಿಮಸಮುದಿತಾನೇಕಹೇತುಕಃ, ಅಥ ಸಮುದಿತಾನೇಕಹೇತುಕ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ l ಆದ್ಯೇ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಗೋಘಟಾದಿಬುದ್ಧಿಪ್ರಸಕ್ತಿಃ, ಅಸಮುದಿತಪರಮಾಣೂನಾಂ ಸರ್ವತ್ರ ಭಾವಾತ್, ಸಮುದಾಯಸ್ಯ ಚ ತನ್ಮಾತ್ರಹೇತುಕತ್ವಾತ್, ಸಮುದಾಯಾಙ್ಗೀಕಾರವೈಯರ್ಥ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಶ್ಚ l ದ್ವಿತೀಯಾನುಪಪತ್ತೌ ಹೇತುಮಾಹ ಉಭಯತ್ವಮಿತಿ l ಯದ್ ಯಸ್ಮಾದುಭಯತ್ವಂ ಸಮುದಿತಾನೇಕತ್ವಂ ಸಮುದಾಯಸಾಪೇಕ್ಷಮ್ l ಜಾತೇ ಹಿ ಸಮುದಾಯೇಽನೇಕೇಷಾಂ ಸಮುದಿತತ್ವಂ ಸಮ್ಭವತಿ, ತಸ್ಮಾನ್ನೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ l

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸಮುದಿತಾನೇಕತ್ವಸ್ಯ ಸಮುದಾಯಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವೇಽಪಿ ಕುತಸ್ತತಃ ಸಮುದಾಯೋತ್ಪಾದೋ ನ ಯುಜ್ಯತ ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಂ ಪರಿಹರತ್ಸೂತ್ರಾರ್ಥಮುಪಸಂಹರತಿ --ಅತ ಇತಿ। ಸಮುದಾಯಸ್ಯ ಸಮುದಿತಾನೇಕೇಷಾಂ ಚೇತರೇತರಾಪೇಕ್ಷೋತ್ಪತ್ತಿಕತ್ವೇನೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಸಮುದಾಯಾನುಪಪತ್ತೌ ಚಾಣೂನಾಂ ಮಹಾನೇಕ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಬುದ್ಧಿಗೋಚರತಾಯೋಗಾದವಶ್ಯಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯೋಽವಯವೀತಿ।

h ॥ ಸಮುದಾಯಸ್ಯ ಅನಿರೂಪ್ಯತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚಾಯಂ ಸಮುದಾಯಃ ಕಿಂ ಪರಮಾಣೂನಾಂ ಸಂಯೋಗಃ, ಕಿಂವಾಽನೇಕತ್ವಸಙ್ಖ್ಯಾ, ಉತ ದ್ರವ್ಯಾನ್ತರಮ್? ನಾಽದ್ಯದ್ವಿತೀಯೌ, ಅನಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಅಙ್ಗೀಕಾರೇಽಪ್ಯತೀನ್ದ್ರಿಯಾಶ್ರಿತಯೋಸ್ತಯೋರೈನ್ದ್ರಿಯಕತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ। ತೃತೀಯೇ ಸ ಏವಾವಯವೀ। ಸಾಂವೃತೋಽಸಾವಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಪುನರ್ಮಹಾನಿತ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾನುಪಪತ್ತಿಸ್ತದವಸ್ಥೈವ। ಭ್ರಾನ್ತಿರಿಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಭ್ರಾನ್ತೇರಭ್ರಾನ್ತಿಪೂರ್ವಕತ್ವೇನ ಕ್ವಚಿನ್ಮಹತ್ತ್ವಾದೇರ್ವಾಸ್ತವತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅನಾದಿವಾಸನಾವಶಾದನಾದಿರೇವೇಯಂ ಭ್ರಾನ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ನೀಲಾದಿಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪಿ ತಥಾತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್।

h ॥ ಅವಯವ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ಪರೋಕ್ತಬಾಧಕನಿಸ್ತಾರಃ ॥

(###sudha --)

ನನು ವಿಷಮಮಿದಮುಚ್ಯತೇ। ಅವಯವಿನಿ ಬಾಧಕಸದ್ಭಾವಾತ್। ತಥಾಹಿ ಅವಯವೀ ಕಿಮವಯವೇಷು ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಕಾರ್ತ್ಸ್ನ್ಯೇನ ವರ್ತತೇ, ಕಿಂವೈಕದೇಶೇನ? ಆದ್ಯೇಽನೇಕತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ತಸ್ಯಾವಯವಾನ್ ವಿಹಾಯೈಕದೇಶಾಭಾವಾತ್। ಭಾವೇ ವಾ ತತ್ರಾಪಿ ವೃತ್ತಿವಿಕಲ್ಪಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್।

ಕಿಞ್ಚ ಕೇಷುಚಿತ್ ತನ್ತುಷು ಚಲತ್ಸು ತದ್ಗತೋಽವಯವೀ ಚಲತಿ, ನವಾ? ನೇತಿ ಪಕ್ಷೇ ಯುತಸಿದ್ಧಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಆದ್ಯೇ ತು ನಿಶ್ಚಲಾವಯವಾಶ್ರಿತೋ ನ ಚಲತೀತಿ ಚಲಾಚಲತ್ವಲಕ್ಷಣೋ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಧ್ಯಾಸಃ। ಏವಮಾವೃತಾನಾವೃತತ್ವರಕ್ತಾರಕ್ತತ್ವಲಕ್ಷಣಾವಪಿ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಧ್ಯಾಸೌ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾವಿತಿ।

ಉಚ್ಯತೇ ನಾಸ್ಮಾಭಿರವಯವೇಭ್ಯೋಽತ್ಯನ್ತಭಿನ್ನೋಽವಯವೀ ಗೃಹ್ಯತೇ। ಕಿನ್ತು ತತ್ಪರಿಮಾಣಮವಿಶೇಷ ಏವ। ತತ್ರ ಕುತೋ ವೃತ್ತಿವಿಕಲ್ಪಾವಕಾಶಃ? ಚಲಾಚಲತ್ವಾದಿವಿರೋಧಸ್ತು ಭೇದಾಭೇದವಿರೋಧವದಪಾಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ನಾವಯವಿನಿ ಬಾಧಕಸದ್ಭಾವಃ। ನಚ ವಾಚ್ಯಮ್, ಸಮುದಾಯೋ ಭವದ್ಭಿರಙ್ಗೀಕೃತ ಏವ, ತತಶ್ಚಾತ್ರಾಽಕ್ಷೇಪಸಮಾಧಾನಸಾಮ್ಯಮಿತಿ। ಯತೋಽನೇಕೇಷಾಮೇಕಕಾಲದೇಶಕಾರ್ಯಾದ್ಯವಚ್ಛೇದೇನ ಮೇಲನಂ ಸಮುದಾಯೋಽಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ। ಸ ಚಾಮಿಲಿತೇಭ್ಯ ಏವ ಭವತೀತಿ। ಸ್ಥಾಯಿತಾಯಾಂ ಚ ತತ್ಸಮ್ಭವೋ ನ ಕ್ಷಣಭಙ್ಗವಾದ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯತಿ। (772773)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಪರೇಣ, ಅನೇಕಪರಮಾಣುರೂಪಸ್ಯ ಸಮುದಾಯಸ್ಯ ನಿತ್ಯತ್ವಾತ್ ನಾನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತಾ,

ನಿತ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ತತ್ಪ್ರತೀತಿವ್ಯವಹಾರಯೋಃ ಪರಮಾಣುಸಾಮೀಪ್ಯಹೇತುಕಾಪೇಕ್ಷಾಬುದ್ಧ್ಯಧೀನತ್ವೇನ ಕಾದಾಚಿತ್ಕತ್ವಮ್, ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿನಿಯಮಶ್ಚೋಪಪದ್ಯತ ಇತಿ ಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಉಕ್ತಮರ್ಥಮಾಕ್ಷಿಪ್ಯ ಸಮಾದಧತ್ ಸೂತ್ರಮ್ "ಇತರೇತರಪ್ರತ್ಯಯತ್ವಾದಿತಿ ಚೇನ್ನೋತ್ಪತ್ತಿಮಾತ್ರನಿಮಿತ್ತತ್ವಾತ್" ಇತಿ। ತತ್ರಾಽಕ್ಷೇಪಾಂಶಂ ತಾವದ್ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಅನ್ಯೋನ್ಯೇತಿ।

#sutraಓಂ ಇತರೇತರಪ್ರತ್ಯಯತ್ವಾದಿತಿ ಚೇನ್ನೋತ್ಪತ್ತಿಮಾತ್ರನಿಮಿತ್ತತ್ವಾತ್ ಓಂ॥19॥**

(###sudha --)

ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಪುಂಸಃ ಸಮುದಾಯತ್ವವೇದನಮ್।

ಸ್ಯಾತ್ ತತ್ಸದಾತನತ್ವೇಽಪಿ ತಚ್ಚ ಸಾಮೀಪ್ಯಹೇತುಕಮ್॥171॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಚೇತ್॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।

ಭವೇದಿದಮನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಂ ಯದ್ಯಯಂ ಸಮುದಾಯಃ ಕಾದಾಚಿತ್ಕಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ಸದಾತನಂ ತ್ವಿಮಮಭ್ಯುಪಗಚ್ಛಾಮಃ। ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಲಯವ್ಯವಸ್ಥಾ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಯತಸ್ತಸ್ಯ ಸಮುದಾಯಸ್ಯ ಸದಾತನತ್ವೇಽಪಿ ಪುಂಸಃ ಸಮುದಾಯತ್ವವೇದನಂ ಸ್ಯಾತ್। ಕದಾಚಿದಿತಿ ಶೇಷಃ। ತತಸ್ತದಪೇಕ್ಷಯಾ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿವ್ಯವಸ್ಥೋಪಪದ್ಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ। ಸಮುದಾಯಸ್ಯ ಸದಾತನತ್ವೇ ತದ್ವೇದನಮಪಿ ಕುತಃ ಕಾದಾಚಿತ್ಕಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ತಚ್ಚೇತಿ। ತತ್ಸಮುದಾಯತ್ವವೇದನಂ ಪರಮಾಣುಸಾಮೀಪ್ಯಹೇತುಕಮ್। ನಚ ಸಾಮೀಪ್ಯಂ ಸದಾಽಸ್ತೀತಿ ವೇದನಸ್ಯ ಕಾದಾಚಿತ್ಕತ್ವಮಿತಿ। ಸಮುದಾಯತ್ವವೇದನಸ್ಯ ಸಾಮೀಪ್ಯಹೇತುಕತಾ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನ್ಯೋನ್ಯೇತಿ। ಅನ್ಯೋನ್ಯಪರಮಾಣುಜ್ಞಾನಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಹಿ ತದ್ ಭವತಿ। ನಚಾನ್ಯೋನ್ಯಜ್ಞಾನಂ ಸಾಮೀಪ್ಯೇನ ವಿನಾ ಭವತೀತಿ।

ನನು ವೇದನಮೇವ ಪುಮಾನಿತಿ ಸೌಗತಾ ಮನ್ಯನ್ತೇ, ತತ್ ಕಥಂ ಪುಂಸೋ ವೇದನಮಿತಿ? ಉಚ್ಯತೇ ಜ್ಞಾನಂ ಹಿ ದ್ವಿವಿಧಂ ಭವತಿ, ಪ್ರವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನಮ್, ಆಲಯಜ್ಞಾನಂ ಚೇತಿ। ತತ್ರಾಽಲಯಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನದುಃಖಸಂಸ್ಕಾರಾಸ್ಪದಂ ಪುಮಾನಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ। ಪ್ರವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನಂ ತು ಸಮುದಾಯತ್ವವೇದನಮಿತಿ ನ ವಿರೋಧಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಅನೇಕೇ ಪರಮಾಣವ ಏವ ಸಮುದಾಯಃ। ತದನೇಕತ್ವಂ ಚ ಸಮುದಾಯತ್ವಮ್। ತನ್ಮಿಲಿತೇಷ್ವಿವ ವಿರಲೇಷ್ವಪಿ ವಿದ್ಯತೇ। ಕಿನ್ತು ನ ಸದಾ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸಮುದಾಯತ್ವವದೇನಂ ಭವತಿ। ಇತರಪರಮಾಣುಸಹಿತೇತರಪರಮಾಣುಜ್ಞಾನೇ ಸತಿ ಹಿ ಸಮುದಾಯತ್ವಜ್ಞಾನಂ ಭವತಿ। ಅಪೇಕ್ಷಾಬುದ್ಧೇರನೇಕತ್ವವ್ಯಞ್ಜಕತ್ವಾತ್। ನಚೇತರೇತರಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಿರಲೇಷು ಪರಮಾಣುಷು ಸಮ್ಭವತಿ। ನಹಿ ಮಥುರಾಪಾಟಿಲಪುತ್ರಸ್ಥಿತಯೋರ್ವೃಕ್ಷಯೋರಿತರೇತರಪ್ರತ್ಯಯೋ ದೃಷ್ಟಃ।

ಕಿಞ್ಚಾಧಿಪತಿಸಹಕಾರ್ಯಾಲಮ್ಬನಸಮನನ್ತರಪ್ರತ್ಯಯಾಶ್ಚತ್ವಾರೋ ಹಿ ಜ್ಞಾನಹೇತವಃ। ಅಧಿಪತಿರಿನ್ದ್ರಿಯಮ್। ನಚ ವಿರಲಾನಾಂ ಪರಮಾಣೂನಾಮಿನ್ದ್ರಿಯಾಲಮ್ಬನತಾऽಸ್ತಿ। ನಾಪಿ ತೇಷ್ವಿನ್ದ್ರಿಯಾಣಾಮಾಧಿಪತ್ಯಮ್। ಅತೋऽದೃಷ್ಟಾದಿಸಹಕಾರಿವಶಾದಿನ್ದ್ರಿಯಾನಾಲಮ್ಬನವಿರಲಪರಮಾಣುಭ್ಯಸ್ತದಾಲಮ್ಬನತಯಾ ತಥಾತಥಾ ಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಾಃ ಪರಮಾಣವೋ ಜಾಯನ್ತೇ। ಅನಧಿಪತೀನ್ದ್ರಿಯೇಭ್ಯಶ್ಚಾಧಿಪತೀನ್ದ್ರಿಯಾಣಿ। ಅಥೇದಾನೀಂ ಸಮನನ್ತರಪ್ರತ್ಯಯಬಲಾದೇಕೋ ಮಹಾನಿತಿ ಜ್ಞಾನಮುಪತ್ಪದ್ಯತೇ। ತೇನ ನಾನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಮ್। ನಾಪಿ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ।

ಏತೇನ ಪಕ್ಷಾನ್ತರಮಪಿ ಸೂಚಿತಮ್। ವಿರಲಪರಮಾಣುಭ್ಯಃ ಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಾಃ ಪರಮಾಣವೋ ಜಾಯನ್ತೇ। ತದೇವ ತೇಷಾಂ ಸಮುದಾಯತ್ವಮ್। ಅತೋ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ದೋಷ ಇತಿ।

h ॥ ಕಾರಣಸ್ಯ ಸ್ವಸದೃಶಕಾರ್ಯಜನಕತ್ವಪಕ್ಷೇ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರಲಪರಮಾಣ್ವಾದಿಭ್ಯಃ

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಮುದಾಯೋತ್ಪತ್ತ್ಯಸಮ್ಭವಃ, ಪರಮಾಣ್ವಾದೀನಾಂ ವಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾದ್ಯಭ್ಯುಪಗಮಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ಸಮಾಧಾನಾಂಶಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಕಾರ್ಯೇತಿ।

p**p

॥ ॥ಕಾರ್ಯಸಮ್ಭೂತಿಮಾತ್ರವ್ಯಾಪೃತಿ ಕಾರಣಮ್।

ನತು ಕಾರ್ಯವಿಶೇಷೇಷು ವ್ಯಾಪೃತಂ ಕಾರಣಂ ಭವೇತ್ ॥172॥**

(###sudha --)

ಅತೋऽರ್ಥೇನ್ದ್ರಿಯಸಂಯೋಗಿರೂಪಕಾರಣತಾತ್ಮನಃ।

ಸಂಯೋಗಿರೂಪರಾಹಿತ್ಯಾನ್ನೈವ ತಜ್ಜ್ಞಾನತಾऽಪಿ ಹಿ ॥173॥**

(###sudha --)

ಕಾರ್ಯಸಮ್ಭೂತಿಮಾತ್ರೇ ವ್ಯಾಪೃತಿರ್ಯಸ್ಯ ತತ್ ತಥೋಕ್ತಮ್, ಕಾರಣಂ ಕಾರ್ಯಸಮ್ಭೂತಿಮಾತ್ರವ್ಯಾವೃತಿ ಯತಃ, ತತೋ ನೇತಿ ಶೇಷಃ। ಯಥಾಶ್ರುತಮೇತನ್ನ ಪರಿಹಾರಕ್ಷಮಮ್। ಅತೋऽಭಿಪ್ರಾಯಮಾಹ ನತ್ವಿತಿ। ವಿಶಿಷ್ಯನ್ತ ಇತಿ ವಿಶೇಷಾಃ। ಕಾರ್ಯಾಣ್ಯೇವ ವಿಶೇಷಾಃ ಕಾರ್ಯವಿಶೇಷಾಃ। ಕಾರಣಮಿತಿ ಜಾತಾವೇಕವಚನಮ್। ಕಾರಣಾನಿ

ಖಲು ಸ್ವಸದೃಶಕಾರ್ಯಜನನವ್ಯಾಪಾರಾಣಿ। ನತು ವಿಸದೃಶಕಾರ್ಯಜನನೇ ವ್ಯಾಪೃತಾನೀತ್ಯರ್ಥಃ।

ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯೇವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತ ಇತಿ। ಸದೃಶಕಾರ್ಯಜನಕತ್ವನಿಯಮಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಸಂಯೋಗಿರೂಪೇ ಗ್ರಾಹ್ಯಗ್ರಾಹಕರೂಪೇ ಯೇಽರ್ಥೇನ್ದ್ರಿಯೇ ತಯೋಃ ಕಾರ್ಯಯೋಃ ಕಾರಣತಾ ಸಂಯೋಗಿರೂಪಕಾರಣತಾ। ಅರ್ಥೇನ್ದ್ರಿಯಯೋಃ ಸಂಯೋಗಿರೂಪಕಾರಣತಾ ಸಾ ನೈವೋಪಪದ್ಯತೇ। ಕುತಃ? ಸಂಯೋಗಿರೂಪಪರಾಹಿತ್ಯಾತ್। ಕಾರಣಯೋರರ್ಥೇನ್ದ್ರಿಯಯೋರ್ಗ್ರಾಹ್ಯಗ್ರಾಹಕರೂಪರಾಹಿತ್ಯಾತ್। ಆತ್ಮನೋಽಪಿ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ತತ್ಸಮುದಾಯವಿಷಯಂ ಜ್ಞಾನಂ ಯಸ್ಯಾಸೌ ತಜ್ಜ್ಞಾನಃ, ತಸ್ಯ ಭಾವಸ್ತಜ್ಜ್ಞಾನತಾ, ನೈವೋಪಪದ್ಯತೇ। ಕುತಃ? ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ಕಾರಣಸ್ಯಾಽತ್ಮನೋ ನೈವ ತಜ್ಜ್ಞಾನತಾಽಸ್ತೀತಿ ಯೋಜನಾ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಕಾರಣಂ ಹಿ ಸದೃಶಕಾರ್ಯಜನನಸ್ವಭಾವಂ ವಾ ಸ್ಯಾತ್, ವಿಸದೃಶಕಾರ್ಯಜನನಸ್ವಭಾವಂ ವಾ, ಉಭಯಸ್ವಭಾವಂ ವಾ, ಅನುಭಯಜನನಸ್ವಭಾವಂ ವಾ। ತತ್ರ ಯದ್ಯಾದ್ಯಃ ಕಲ್ಪೋಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತದೇನ್ದ್ರಿಯಾನಾಲಮ್ಬನೇಭ್ಯೋ ವಿರಲಪರಮಾಣುಭ್ಯಃ, ತಥಾಭೂತಾ ಏವ ಪರಮಾಣವೋ ಜಾಯೇರನ್। ನ ಪುನಃ ಕದಾಚಿದಿನ್ದ್ರಿಯಾಲಮ್ಬನಭೂತಾ ಮಿಲಿತಾಃ। ಇನ್ದ್ರಿಯೇಭ್ಯಶ್ಚಾರ್ಥಾನಧಿಪತಿಭ್ಯಸ್ತಥಾವಿಧಾನ್ಯೇವೇನ್ದ್ರಿಯಾಣ್ಯುತ್ಪದ್ಯೇರನ್। ನ ಜಾತ್ವರ್ಥಾಧಿಪತೀನ್ದ್ರಿಯಾಣಿ। ಆತ್ಮನಶ್ಚಾಸಮುದಾಯಜ್ಞಾನಾತ್ ತಾದೃಶ ಏವಾಽತ್ಮಾ ಜಾಯೇತ। ನ ಕದಾಚಿತ್ ತಜ್ಜ್ಞಾನವಾನ್। ಅನ್ಯಥಾ ಕಾರಣಪರಮಾಣ್ವಾದೀನಾಮಪೀನ್ದ್ರಿಯಾಲಮ್ಬನತ್ವಾದಿಕಮಭ್ಯುಪಗನ್ತವ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ಇತರಥಾ ಸದೃಶಕಾರ್ಯಜನನಸ್ವಭಾವಭಙ್ಗಾಪತ್ತೇಃ। ಉಭಯಥಾ ಸಮುದಾಯವೇದನಸ್ಯ ಕಾದಾಚಿತ್ಕತ್ವಂ ನೋಪಪದ್ಯತ ಇತಿ।

h ॥ ಕಾರಣಸ್ಯ ವಿಸದೃಶಕಾರ್ಯಜನಕತ್ವಪಕ್ಷೇ ಘಟಾದ್ ಗಜಸ್ಯ ಗಜಾದ್ ಗರ್ದಭಾದೇರುತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗೇನ

ಆ ಪ್ರಧ್ವಂಸಂ ಘಟಾಕಾರಾನುವೃತ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತಿಃ ॥

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯಮಾಶಙ್ಕತೇ -- ವಿಶೇಷೇತಿ।

ವಿಶೇಷಕಾರ್ಯಜನಕಂ ಯದಿ ಕಾರಣಮಿಷ್ಯತೇ।

ಕುತಃ ಸಮಾನರೂಪತ್ವಂ ಕಾರ್ಯಾಣಾಮಪಿ ಸರ್ವಶಃ ॥174॥**

(###sudha --)

ತಥಾಚೇನ್ದ್ರಿಯಾನಾಲಮ್ಬನವಿರಲಪರಮಾಣ್ವಾದಿಭ್ಯಸ್ತದಾಲಮ್ಬನಮಿಲಿತಪರಮಾಣ್ವಾದಿಜನಿರುಪಪದ್ಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ। ँನಿರಾಕರೋತಿ -- ಕುತ ಇತಿ। ತರ್ಹೀತಿ ಶೇಷಃ। ಸರ್ವಶೋಽಪಿ ಕಾರ್ಯಾಣಾಮಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಅತ್ರ ಕಾರ್ಯಗ್ರಹಣಂ ಪರಮತಾನುಸಾರೇಣ। ಕಾರಣಸ್ಯ

ವಿಸದೃಶಕಾರ್ಯಜನನಸ್ವಭಾವತಾಯಾಮಾಕಪಾಲಭಾವಾತ್ ಸರ್ವೇಷ್ವಪಿ ಘಟಕ್ಷಣೇಷು ಘಟಾಕಾರತಾ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಕಿನ್ತು ಘಟಕ್ಷಣಾದ್ ಗಜಕ್ಷಣಃ ತತೋ ಗರ್ದಭಕ್ಷಣ ಉತ್ಪದ್ಯೇತ, ತಥಾ ನೀಲಕ್ಷಣಾತ್ ಪೀತಕ್ಷಣಃ ತತಃ ಕಪೋತಕ್ಷಣೋ ಜಾಯೇತ। ನೀಲಾನುವೃತ್ತಿಸ್ತು ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h ll ಕಾರಣಸ್ಯ ಸದೃಶವಿಸದೃಶೋಭಯಕಾರ್ಯಜನತ್ವೇ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಾನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಅಸ್ತು ತರ್ಹ್ಯುಭಯಸ್ವಭಾವಂ ಕಾರಣಮಿತಿ ತೃತೀಯಃ ಪಕ್ಷ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ವಿರೋಧೇನೈಕಸ್ಯಾಪ್ಯಜನನಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅವಿರೋಧೇ ತ್ವಾಹ ಅತ ಇತಿ।

p**p

ಅತೋಽನಿಯತ್ಯಾ ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿದ್ ಯಸ್ಯಕಸ್ಯಾಪಿ ಕಾರಣಮ್।

ಪ್ರಕೃತಪಕ್ಷದ್ವಯಂ ಸಮಾಹೃತ್ಯಾತ ಇತಿ ಪರಾಮೃಶತಿ। ಅನಿಯತ್ಯಾ ಘಟೋ ಘಟಸ್ಯೈವ ನೀಲೋ ನೀಲಸ್ಯೈವೇತಿ ನಿಯತಿಂ ವಿನಾ। ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿದ್ ಘಟಾದಿಕಂ ನೀಲಾದಿಕಂ ವಾ। ಯಸ್ಯಕಸ್ಯಾಪಿ ಘಟಾದೇರಘಟಾದೇಃ, ನೀಲಾದೇರನೀಲಾದೇಶ್ಚ। ಕಾರಣಂ ಸ್ಯಾತ್। ಘಟಕ್ಷಣಸ್ಯೋಭಯವಿಧಕಾರ್ಯಜನನಸ್ವಭಾವತ್ವೇಽಸೌ ತದುಭಯಂ ಜನಯೇತ್। ತಥಾಚೋಪಲಭ್ಯೇತೇತಿ ಯಾವತ್।

ಕೇಚಿದಿದಂ ವಾಕ್ಯಂ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯಶೇಷತಯಾ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ। ಸರ್ವಶೋಽಪಿ ಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ಸಮಾನರೂಪತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಕಿನ್ತು ವಿಸದೃಶಕಾರ್ಯಜನನಸ್ವಭಾವತ್ವಾದ್ ಘಟಾದಿಕಂ ಗಜಾದೇಃ ಕಾರಣಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h ll ಕಾರಣಸ್ಯ ಉಭಯಾಜನಕತ್ವೇ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತ್ಯಸಮ್ಭವೇನ ಕಾರಣಸ್ಯಾರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿತ್ವಾಭಾವಾದಸತ್ತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ನ ಚತುರ್ಥಃ, ಅರ್ಥಕ್ರಿಯಾರಹಿತಸ್ಯಾಸತ್ತ್ವಪ್ರಾಪ್ತೇಃ। ಅರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿತ್ವಂ ಸತ್ತ್ವಮಿತಿ ಹಿ ಸೌಗತಾಃ।

h ll ಕಾರಣಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಜನನಮಾತ್ರಸ್ವಭಾವತ್ವೇ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಾನುಪಪತ್ತಿಃ ll

(###sudha --)

ನನುಚ ಕಾರ್ಯಜನನಮಾತ್ರಂ ವಸ್ತುನಃ ಸ್ವಭಾವ ಇತ್ಯಙ್ಗೀಕುರ್ಮಃ, ನತೂಕ್ತೇಷು ಕಮಪಿ ಪಕ್ಷಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತ ಇತಿ। ಬುದ್ಧಿಸ್ಥಮಿಮಂ ಕಲ್ಪಮತ ಇತಿ ಪರಾಮೃಶತಿ। ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ತು ನ ತಿರೋಹಿತಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಕಾರಣಸ್ಯ ಸದೃಶಕಾರ್ಯಜನಕತ್ವೇ, ಉಭಯಕಾರ್ಯಜನಕತ್ವೇ, ಕಾರ್ಯಮಾತ್ರಜನಕತ್ವೇ ವಾ

ಅದೃಷ್ಟಾದಿಸಹಕಾರಿವಶಾದ್ ವಿಸದೃಶಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿರಿತಿ ಪರೇಣೋಪಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್ । ಯಥಾ ಭವನ್ಮತೇ ಪ್ರಮಾಜನನಸ್ವಭಾವತ್ವೇಽಪೀನ್ದ್ರಿಯಾದೇರ್ದೋಷಸಹಕಾರಿವಶಾದಪ್ರಮಾಜನನಮ್, ತಥಾ ಕಾರಣಸ್ಯ ಸದೃಶಕಾರ್ಯಜನಕತ್ವೇಽಪ್ಯದೃಷ್ಟಾದಿಸಹಕಾರಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ ಕದಾಚಿದ್ ವಿಸದೃಶಕಾರ್ಯಜನನಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ ।

ಯದ್ವಾ ಯಥಾ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾನಾಮಿನ್ದ್ರಿಯಾದೀನಿ ಪ್ರಮಾಪ್ರಮಾಜನನಸ್ವಭಾವಾನಿ, ತತ್ರಾಪ್ರಮಾಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾಣಾಂ ಗುಣಾನಾಮುಪನಿಪಾತೇ ಪ್ರಮಾಮೇವೋಪಜನಯನ್ತಿ, ಪ್ರಮಾಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾಣಾಂ ದೋಷಾಣಾಮುಪನಿಪಾತೇ ತ್ವಪ್ರಮಾಮ್, ತಥಾ ಕಾರಣಸ್ಯೋಭಯಸ್ವಭಾವತ್ವೇಽಪ್ಯದೃಷ್ಟಾದಿವಶಾತ್ ತದನ್ಯತರಜನ್ಮೋಪಪತ್ಸ್ಯತೇ ।

ಅಥವಾ ಯಥಾ ನೈಯಾಯಿಕಾದೀನಾಮಿನ್ದ್ರಿಯಾದೀನಿ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಜನನಸ್ವಭಾವಾನಿ, ಗುಣಾದಿಸಹಕಾರ್ಯುಪನಿಪಾತೇನ ಪ್ರಮಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ, ತಥಾ ಕಾರಣಂ ಕಾರ್ಯಜನನಸ್ವಭಾವಮೇವ । ಅದೃಷ್ಟಾದಿಸಹಕಾರಿಸಮವಧಾನಾತ್ ತು ತತ್ಸದೃಶಂ ವಿಸದೃಶಂ ವಾ ಜನಯಿಷ್ಯತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಅದೃಷ್ಟಮಪೀತಿ ।

h ll ಅದೃಷ್ಟಾದೇಃ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವೇನ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಾದೃಷ್ಟಾನಿ ಉತ್ತರೋತ್ತರಾದೃಷ್ಟೇಷು ವಿಸದೃಶಕಾರ್ಯಜನಕತ್ವಅನ್ಯತರಪ್ರತಿಬನ್ಧಕತ್ವಉಭಯಜನಕತ್ವರೂಪವಿಶೇಷತ್ರಯಸ್ಯ ಅನಾಪಾದಕಾ ಆಪದಕಾ ವೇತಿ ವಿಕಲ್ಪ್ಯ ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷದೂಷಣಮ್ ll

(###sudha --)

ಅದೃಷ್ಟಮಪಿ ತಸ್ಯೈವ ವಿಶೇಷಾಪಾದಕಂ ಕುತಃ ll175 ll**

(###sudha --)

ಅತ್ರಾದೃಷ್ಟಗ್ರಹಣಮುಪಲಕ್ಷಣಂ ಸಹಕಾರಿಮಾತ್ರಸ್ಯ । ಅದೃಷ್ಟಮಪಿ ವಿಶೇಷಸ್ಯ, ಆದ್ಯೇ ವಿಸದೃಶಕಾರ್ಯಜನಕತ್ವಸ್ಯ, ದ್ವಿತೀಯೇಽನ್ಯತರಪ್ರತಿಬನ್ಧಸ್ಯ, ತೃತೀಯೇ ತೂಭಯಜನಕತ್ವಸ್ಯಾಽಪಾದಕಂ ಕುತ ಇತ್ಯೇಕಂ ವಾಕ್ಯಮ್ । ತಥಾಹಿ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವತರಾದ್ಯದೃಷ್ಟಕ್ಷಣಾ ವಿಶೇಷಾನಾಪಾದಕಾಃ, ತದಾಪಾದಕಾ ವಾ? ಆದ್ಯೇ ತ್ವಸ್ಯಾದೃಷ್ಟಕ್ಷಣಸ್ಯ ವಿಶೇಷಾಪಾದಕತ್ವಂ ನ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ । ಕಾರಣಾಭಾವಾತ್ । ವಿಶೇಷಾನಾಪಾದಕಾದೃಷ್ಟಕ್ಷಣಜನ್ಯೋಽಪ್ಯಯಮದೃಷ್ಟಕ್ಷಣಃ ಸಹಕಾರಿವಶಾದ್ ವಿಶೇಷಮಾಪಾದಯಿಷ್ಯತೀತಿ ಚೇತ್, ನ । ತತ್ಸಹಕಾರಿಣ್ಯಪ್ಯಸ್ಯ ಸಾಮ್ಯಾತ್ । ತತ್ರಾಪಿ ಸಹಕಾರ್ಯನ್ತರಾನುಸರಣೇ ಗೌರವಮಿತಿ ।

h ll ಅದೃಷ್ಟಾದೇಃ ವಿವಕ್ಷಿತಕಾರಣಸ್ಯೈವ ಉಕ್ತರೂಪವಿಶೇಷಾಪಾದಕತ್ವಂ ವಾ,

ಕಾರಣಮಾತ್ರಸ್ಯ ತದಾಪಾದಕತ್ವಂ ವೇತಿ ವಿಕಲ್ಪ್ಯ ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷದೂಷಣಮ್ ll

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ತಸ್ಯೈವ ಕಾರಣಸ್ಯ ವಿಶೇಷಾಪಾದಕಂ ಕುತ ಇತ್ಯಪರಂ ವಾಕ್ಯಮ್। ತಥಾಹಿ ವಿಶೇಷಾಪಾದಕಮಪ್ಯದೃಷ್ಟಂ ಕಿಂ ವಿವಕ್ಷಿತಸ್ಯೈವ ಕಾರಣಸ್ಯ ವಿಶೇಷಮಾಪಾದಯತಿ, ಕಾರಣಮಾತ್ರಸ್ಯ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ನಿಯಾಮಕಯೋಃ ಕಾರಣಜ್ಞಾಪಕಯೋರಭಾವಾದಿತಿ। ಯೇಭ್ಯ ಇನ್ದ್ರಿಯಾನಾಲಮ್ಬನವಿರಲಪರಮಾಣುಭ್ಯಸ್ತದಾಲಮ್ಬನಮಿಲಿತಪರಮಾಣೂತ್ಪತ್ತಿರಾಶಾಸ್ಯತೇ, ಯತಶ್ಚಾರ್ಥಾನಧಿಪತೇರಿನ್ದ್ರಿಯಾದರ್ಥಾಧಿಪತೀನ್ದ್ರಿಯಸ್ಯ, ಯಸ್ಮಾಚ್ಚ ಸಮುದಾಯಜ್ಞಾನರಹಿತಾದಾತ್ಮನಃ ತದ್ವದಾತ್ಮೋತ್ಪಾದಃ, ತದಿದಂ ತಸ್ಯೈವೇತ್ಯುಚ್ಯತೇ।

h ll ಪೂರ್ವಾದೃಷ್ಟಾನಾಂ ಉತ್ತರಾದೃಷ್ಟೇಷು ವಿಶೇಷಾಪಾದಕತ್ವೇ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವತರಾದೃಷ್ಟಪರಮಾಣುಭ್ಯ ಏವ ಸಮುದಾಯೋತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್

ಸಮುದಾಯಪ್ರತೀತ್ಯಾದೇಃ ಕಾದಾಚಿತ್ಕತ್ವಭಙ್ಗಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ದ್ವಿತೀಯೌ ಕಲ್ಪೌ ದೂಷಯತಿ -- ಯಸ್ಯೇತಿ।

ಯಸ್ಯಕಸ್ಯಾಪಿ ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿದ್ ವಿಶೇಷಮುಪಪಾದಯೇತ್।

ಅತ್ರಾಪಿ ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿದದೃಷ್ಟಂ ವಿಶೇಷಮುಪಪಾದಯೇದಿತ್ಯೇಕಂ ವಾಕ್ಯಮ್। ಯದಿ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವತರಾದ್ಯದೃಷ್ಟಸ್ಯಾಪ್ಯಸ್ತಿ ವಿಶೇಷಾಪಾದಕತ್ವಮ್, ತರ್ಹಿ ತದಪಿ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವತರಾದಿಪರಮಾಣ್ವಾದೌ ವಿಶೇಷಮಾಪಾದಯೇದೇವ। ಸಮರ್ಥಸ್ಯ ಕ್ಷೇಪಾನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ತಥಾಚ ಸಮುದಾಯಪ್ರತೀತೇಃ ಸಮಯನಿಯಮೋ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h ll ಅದೃಷ್ಟಾದೇಃ ಕಾರಣಮಾತ್ರಸ್ಯ ವಿಶೇಷಾಪಾದಕತ್ವೇ ಯುಗಪತ್ ಸರ್ವಸಮುದಾಯೋತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗೇನ

ಏಕಸಮುದಾಯಪ್ರತೀತಿದಶಾಯಾಂ ಸರ್ವಸಮುದಾಯಪ್ರತೀತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಯಸ್ಯಕಸ್ಯಾಪಿ ವಿಶೇಷಮುಪಪಾದಯೇದಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಮ್। ಯದಿ ಕಾರಣಮಾತ್ರಸ್ಯ ವಿಶೇಷಾಪಾದಕಮದೃಷ್ಟಮಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತದಾ ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಕಾರಣಾನಾಂ ವಿಶೇಷಮುಪಪಾದಯೇತ್। ತಥಾಚ ಘಟಪರಮಾಣುಮೇಲನೇ ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಮೇಲನಂ ಸ್ಯಾತ್। ನತು ಕುತ್ರಾಪ್ಯಭಿಲಷಿತಪರಮಾಣ್ವವಸ್ಥಾನಂ ಭವೇತ್। ನಚ ಯುಗಪತ್ ಸರ್ವಸಮುದಾಯೋ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ।

h ll ಪದಾರ್ಥಸ್ಥೈರ್ಯವಾದೇಽಪಿ ಉಕ್ತಾನುಪಪತ್ತಿಮಾಶಯ, ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕಸದ್ಭಾವಾತ್

ಸ್ಥಿರತ್ವಪಕ್ಷೇ ನಾನುಪಪತ್ತಿಃ, ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಪಕ್ಷೇ ತದಭಾವಾದನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ ಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಅಥ ಮತಮ್ ಸರ್ವಮಿದಂ ಸ್ವವ್ಯಾಹತಮ್। ತಥಾಹಿ ತನ್ತವೋ ಯದಿ ಸದೃಶಕಾರ್ಯಜನನಸ್ವಭಾವಾಃ, ತದಾ ತನ್ತ್ವನ್ತರಮೇವ ಜನಯೇಯುರ್ನತು ಪಟಮ್। ಯದಿಚ ವಿಸದೃಶಕಾರ್ಯಜನನಸ್ವಭಾವಾಃ, ತದಾ ನ ತೇಭ್ಯಃ ಪಾರ್ಥಿವಪಟಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ಕಿನ್ತು ಪಾಥಸೀಯಂ ಕಿಮಪಿ ಜಾಯೇತ। ಉಭಯಸ್ವಭಾವತ್ವಂ ತು ವಿರುದ್ಧಮ್। ಅನುಭಯಸ್ವಭಾವತ್ವೇ ಪಟಸ್ಯಾಪ್ಯನುತ್ಪತ್ತಿಃ। ಸಹಕಾರಿವಶಾದ್ ವ್ಯವಸ್ಥಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಸಹಕಾರಿಷ್ವಪೀದಂ ಸಮಾನಮ್।

ಅಥೋಚ್ಯೇತ ಅಸ್ತಿ ತಾವತ್ ತನ್ತುಪಟಯೋಃ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಃ। ಪ್ರಮಿತಸ್ಯಾಪಹ್ನವಾನರ್ಹತ್ವಾತ್। ಸ ಚ ಯಥಾಯಥೋಪಪದ್ಯತೇ, ತಥಾತಥಾ ಕಲ್ಪಯಿಷ್ಯತ ಇತಿ। ಸಮಮೇತನ್ಮಮಾಪೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಕಾರ್ಯಂ ಚೇತಿ।

ಕಾರ್ಯಂ ಚ ಕಾರಣಂ ಚೈವ ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿದ್ ಯಸ್ಯಕಸ್ಯಚಿತ್ ॥176॥**

(###sudha --)

ಭವೇನ್ನಿಯಾಮಕಾಭಾವಾತ್ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।

ನಿತ್ಯವಿನಾಶಿತ್ವ ಇತ್ಯೇತದ್ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಮತ್ರಾಪಿ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿನ್ನೀಲಾದಿಕಂ ಯಸ್ಯಕಸ್ಯಚಿದೇವ ಪೀತಾದೇಃ ಕಾರ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್, ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಪೀತಾದಿಕಂ ಯಸ್ಯಕಸ್ಯಚಿದೇವ ನೀಲಾದೇಃ ಕಾರಣಂ ಸ್ಯಾತ್। ಕುತಃ? ನೀಲಂ ನೀಲಸ್ಯೈವ ಕಾರ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್, ನ ಪೀತಸ್ಯ। ನೀಲಮೇವ ನೀಲಸ್ಯ ಕಾರಣಮ್, ನ ಪೀತಮಿತಿ ನಿಯಾಮಕಾಭಾವಾದಿತಿ ಯೋಜನಾ। ಚಶಬ್ದೌ ಮಿಥಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸಮ್ಭವತಿ ಸ್ಥಿರವಾದೇ ಪರಿಹಾರೋಽಯಮ್। ಯದ್ ಯತ್ರ ಸಮವೇತಮ್, ಯದ್ ಯೇನಾಽಕಾರೇಣ ಪರಿಣತಂ ವಾ, ತತ್ ತಸ್ಯ ಕಾರಣಂ ಕಾರ್ಯಂ ಚೇತಿ ನಿಯಾಮಕಸದ್ಭಾವೇನ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಾವಧಾರಣೇ ಸತಿ ತದುಪಪಾದಕಕಲ್ಪನೋಪಪತ್ತೇಃ। ಕ್ಷಣಭಙ್ಗನಯೇ ತು ಪೂರ್ವೋತ್ತರಕ್ಷಣಯೋರ್ನಿರನ್ವಯವಿನಾಶೋತ್ಪಾದಯೋಃ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಾವಧಾರಣೋಪಾಯ ಏವ ನಾಸ್ತಿ। ಸಮವಾಯಪರಿಣಾಮಯೋರಭಾವಾತ್। ತಥಾಚ ಕಸ್ಯ ಬಲಾದುಪಪಾದಕಂ ಕಲ್ಪಯಿಷ್ಯತ ಇತಿ।

h ॥ ಪರೋಕ್ತಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕದೂಷಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಸಮವಾಯಪರಿಣಾಮಯೋರಭಾವೇಽಪಿ ಯದ್ ಯದಪೇಕ್ಷಯಾ ಪೂರ್ವಭಾವಿ ತದೇವ ತಸ್ಯ ಕಾರಣಮ್। ಯಚ್ಚ ಯದಪೇಕ್ಷಯಾ ಪಶ್ಚಾದ್ಭಾವಿ ತದೇವ ತಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಮಿತ್ಯವಧಾರಣೋಪಪತ್ತೇರ್ನಿಯಾಮಕಾಭಾವೋಽಸಿದ್ಧ ಇತ್ಯತಃ ಕಾರ್ಯನಿಯಮಂ ತಾವನ್ನಿರಾಕರೋತಿ -- -- ಇದಮಸ್ಯೈವೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ಇದಮಸ್ಯೈವ ಕಾರಣಮ್।

ಇತಿ ನಿತ್ಯವಿನಾಶಿತ್ವೇ ಕೇನ ಮಾನೇನ ಗಮ್ಯತೇ।

ಇದಂ ನ ಜಾಯತೇऽಮುಷ್ಮಾದಿತ್ಯತ್ರಾಪಿ ನ ಕಾರಣಮ್ ॥177॥**

(###sudha --)

ಇದಂ ನೀಲಮಸ್ಯ ನೀಲಸ್ಯೈವ ಕಾರಣಮ್, ನತು ಪೀತಸ್ಯೇತ್ಯೇವಂ ನೀಲಸ್ಯ ನೀಲಕಾರ್ಯತ್ವಮ್, ನಿತ್ಯವಿನಾಶಿತ್ವೇ ನಿರನ್ವಯವಿನಾಶೋತ್ಪಾದಪಕ್ಷೇ, ಕೇನ ಮಾನೇನ ಗಮ್ಯತೇ? ನ ಕೇನಾಪಿ। ಪಶ್ಚಾದ್ಭಾವಮಾತ್ರಸ್ಯ ನೀಲಸ್ಯೇವ ಪೀತಸ್ಯಾऽಪಿ ಸತ್ತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ। ಸಾದೇಶ್ಯಂ ಸಾರೂಪ್ಯಂ ವಾ ನಿಯಾಮಕಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ವಿರಲಪರಮಾಣುಭ್ಯೋ ಮಿಲಿತಾನಾಂ ಮಿಲಿತೇಭ್ಯಶ್ಚ ವಿರಲಾನಾಮುತ್ಪತ್ತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಾತ್।

ಕಾರಣನಿಯಮಮಪ್ಯಕಾರೋತಿ ಇದಂ ನೇತಿ। ಇದಂ ನೀಲಮಮುಷ್ಮಾತ್ ಪೀತಾನ್ನ ಜಾಯತೇ, ಕಿನ್ತು ನೀಲಾದೇವೇತ್ಯತ್ರ ನೀಲಸ್ಯ ಕಾರಣತ್ವಾವಧಾರಣೇऽಪಿ ಕಾರಣಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ನಾಸ್ತಿ। ನೀಲಸ್ಯೇವ ಪೀತಸ್ಯಾಪಿ ನೀಲಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಪೂರ್ವಭಾವಿತಾಯಾಃ ಸತ್ತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಸ್ಥಿರವಾದೇ ಆತ್ಮನಃ ಸ್ಥಾಯಿತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇನ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಾವಧಾರಣೋಪಪತ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ನನು ಯಥಾ ಭವತಾಂ ಸಮವಾಯಪರಿಣಾಮಯೋರಭಾವೇऽಪಿ ಕುವಿನ್ದಪಟಯೋಃ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಾವಧಾರಣಮ್, ತಥಾ ಮಮಾಪಿ ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಇದಮಸ್ಯೇತಿ। ನಿತ್ಯವಿನಾಶಿತ್ವ ಆತ್ಮನ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಯುಜ್ಯತೇऽಸ್ಮಾಕಂ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಕಾರ್ಯಯೋಸ್ತದ್ಭಾವಾವಧಾರಣಮನ್ಯತ್ರಾನುಪಕ್ಷೀಣಾನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಮ್। ನತು ಪರಸ್ಯ। ಅಸ್ಮಾಭಿರನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾನುಸನ್ಧಾತುರಾತ್ಮನಃ ಸ್ಥಾಯಿತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ಪರೇಣ ಚ ಕ್ಷಣಿಕತಾಸ್ವೀಕಾರಾತ್। ನಹಿ ತಥಾವಿಧೋऽನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಯೋರನ್ಯತ್ರಾನುಪಕ್ಷಯಸ್ಯ ಚಾವಧೃತೇರಿಷ್ಟ ಇತಿ ಭಾವಃ। ಯೋಜನಾ ತು ಪೂರ್ವವದೇವ।

h॥ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಸಮುದಾಯಂ ನಿರಾಕೃತ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ಕ್ಷಣಿಕತಾಮಧುನಾ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವೇನ ತದ್ವಿರೋಧೇನಚಾಪಾಕರ್ತುಮುತ್ತರೋ ಗ್ರನ್ಥಃ। ತಥಾಹಿ ನ ಕೇವಲಂ ಸಮುದಾಯೋ ನೋಪಪದ್ಯತೇ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಸರ್ವಸ್ಯ ಕ್ಷಣಿಕತಾ ಚ। ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಕ್ಷಣಿಕತಾಮರ್ಥಾನಾಮವಗಮಯತಿ। ತದ್ಧಿ ವರ್ತಮಾನಮಾತ್ರಗೋಚರಮರ್ಥಸ್ಯ ವರ್ತಮಾನಕ್ಷಣಮಾತ್ರಸಮ್ಬನ್ಧಿನೀಂ ಸತ್ತಾಮವಗಾಹತೇ। ನ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಕ್ಷಣಸಮ್ಬನ್ಧಿನೀಮಪಿ। ತತ್ ಕಥಂ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಮರ್ಥಾನಾಮಪ್ರಾಮಾಣಿಕಮಿತಿ। ಉಚ್ಯತೇ ಕಿಮಿದಂ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಂ ನಾಮ? ಕಿಂ ಕ್ಷಣಸಮ್ಬನ್ಧಿಸತ್ತ್ವಮ್, ಕಿಂವಾ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರ ಏವೋತ್ಪತ್ತಿನಾಶವತ್ತ್ವಮ್, ಯದ್ವಾ ಕ್ಷಣಾನ್ತರಾಸಮ್ಬನ್ಧಿತ್ವೇ ಸತ್ಯೇಕಕ್ಷಣಸಮ್ಬನ್ಧಿತ್ವಮ್? ಆದ್ಯಸ್ತ್ವಿಷ್ಟ ಏವ। ಸ್ಥಾಯಿನೋಽಪ್ಯರ್ಥಸ್ಯೈಕಕ್ಷಣಸತ್ತಾಸ್ವೀಕಾರಾತ್। ದ್ವಿತೀಯತೃತೀಯೌ ದೂಷಯತಿ -- ವಿನಾಶೇತಿ।

ವಿನಾಶೋತ್ಪತ್ತಯಶ್ಚೈವ ನ ದೃಶ್ಯನ್ತೇ ಸದಾತನಾಃ।

ಅನೇಕಪದಾರ್ಥಸಮ್ಬನ್ಧಿತ್ವೇನ ಬಹುವಚನಮ್। ಚಶಬ್ದಸ್ತೃತೀಯಪಕ್ಷಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ। ಏವಶಬ್ದಸ್ಯ ನೈವೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಸದಾತನಾಃ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣಭಾವಿನ್ಯಃ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಖಲ್ವರ್ಥಾನಾಂ ವರ್ತಮಾನಕಾಲಸತ್ತಾಮವಗಾಹತೇ, ನ ಪುನಃ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರಭಾವಿನಾವುತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಾವಪಿ। ನಾಪಿ ಕ್ಷಣಾನ್ತರಾಸಮ್ಬನ್ಧಿತ್ವಮ್। ತಥಾಚ ಕಥಂ ತೇನ ಕ್ಷಣಿಕತಾ ಸಿದ್ಧ್ಯೇದಿತಿ।

ನನುಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಕ್ಷಣವರ್ತಿತ್ವಮಪ್ಯರ್ಥಸ್ಯ ಗೃಹ್ಣಾತಿ, ನವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ವರ್ತಮಾನಮಾತ್ರಗ್ರಾಹಿತ್ವಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಪಲಮ್ಭೇನ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಕ್ಷಣಯೋರಸತ್ತ್ವಸಿದ್ಧೇಃ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವೈವ ಸಿದ್ಧೇತಿ ಚೇತ್, ದ್ವಿತೀಯಂ ತಾವದುರರೀಕುರ್ಮಃ। ನಚೈವಂ ಕ್ಷಣಿಕತಾಸಿದ್ಧಿಃ। ಯೋಗ್ಯಾನುಪಲಮ್ಭಸ್ಯೈವಾಸತ್ತ್ವಗಮಕತ್ವಾತ್। ನಚ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಕಾಲವರ್ತಿತಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಯೋಗ್ಯಾ। ವರ್ತಮಾನಮಾತ್ರಗ್ರಾಹಿತಾಯಾಃ ಪರೇಣೈವೋಕ್ತತ್ವಾತ್।

h ll ಪದಾರ್ಥಸ್ಥಾಯಿತ್ವೇ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಲಕ್ಷಣಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್ ll

(###sudha --)

ಅಸ್ತು ವಾಽಽದ್ಯಃ ಪಕ್ಷಃ। ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ವರ್ತಮಾನಮಾತ್ರಗ್ರಾಹಿತ್ವೇಽಪಿ ತದೇವೇದಮಿತಿ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ತದಭಾವಾದಿತ್ಯಾಶಯೇನಾಽಹ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ।

#sutraಓಂ ಅನುಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ ಓಂ ll25 ll**

(###sudha --)

ದೃಶ್ಯತೇ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾತಃ ಸ್ಥಿರತ್ವಂ ಸರ್ವವಸ್ತುಷು ll178 ll**

(###sudha --)

ವಿಷಯೀಕ್ರಿಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ತೃತೀಯಾರ್ಥೇ ತಸಿಃ। ಏಕಸ್ಯೈವಾನೇಕಕ್ಷಣಸಮ್ಬನ್ಧಿತ್ವಂ ಸ್ಥಿರತ್ವಮ್। ಏತೇನ ನ ಕೇವಲಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಕ್ಷಣಿಕತಾಂ ನ ಗೋಚರಯತಿ। ಕಿನ್ತು ಸ್ಥಾಯಿತ್ವಮಪಿ ಗೋಚರಯತೀತಿ ವದತಾ ಪರಪಕ್ಷೇ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಃ ಸ್ವಪಕ್ಷೇ

ಪ್ರಮಾಣಸದ್ಭಾವಶ್ಚೋದಿತೋ ಭವತಿ। ಅನೇನ “ಅನುಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ” ಇತಿ ಸೂತ್ರಂ ಕೃತವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ವೇದಿತವ್ಯಮ್।

h॥ ಏಕಪರಮಾಣುನಾಶೇ ದ್ವ್ಯಣುಕನಾಶಾದಿಕ್ರಮೇಣ ಘಟನಾಶಸ್ಯಾವಶ್ಯಮ್ಭಾವಿತ್ವಾತ್ ತತ್ಸ್ಥೈರ್ಯಗ್ರಾಹಿಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯಾ ಭ್ರಾನ್ತಿತ್ವಮಿತಿ ಬೌದ್ಧೇನ ಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಸರ್ವವಸ್ತುಷ್ವಿತ್ಯನೇನ ಸೌಗತಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನಿರಾಕರಣಂ ವೈಶೇಷಿಕಾದಿಮತಮೇವ ಸ್ಪೃಶತಿ, ನತ್ವಸ್ಮನ್ಮತಮಿತಿ ಸೂಚಯತಿ। ತಥಾಹಿ ಕಿಮನಯಾ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಯಾ ನಿತ್ಯತ್ವೇನಾಭ್ಯುಪಗತೇಷು ಪರಮಾಣ್ವಾದಿಷು ಸ್ಥಿರತ್ವಂ ಸಾಧ್ಯತೇ, ಕಿಂವಾ ಘಟಾದಿಷು? ನಾಽದ್ಯಃ, ತೇಷಾಮತೀನ್ದ್ರಿಯತ್ವೇನ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರತ್ವಸ್ಯಾಭ್ಯುಪಗನ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಘಟಾದಿಷು ಪರೇಣಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯಾ ಭ್ರಾನ್ತಿತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವೀಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್। ಯದಾಹಿ ಘಟಾದೌ ಸೂಚ್ಯಗ್ರಾದಿನೈಕೋಽಪಿ ಪರಮಾಣುರಪೈತಿ ತದಾ ನಷ್ಟವ್ಯಮೇವ ತದಾರಬ್ಧೇನ ದ್ವ್ಯಣುಕೇನ। ವಿಭಾಗೇನಾಸಮವಾಯಿಕಾರಣಸ್ಯ ಸಂಯೋಗಸ್ಯ ನಷ್ಟತ್ವಾತ್। ದ್ವ್ಯಣುಕನಾಶೇ ಸಮವಾಯಿಕಾರಣನಾಶಾತ್ ತ್ರ್ಯಣುಕನಾಶ ಇತ್ಯನೇನ ಕ್ರಮೇಣ ಘಟನಾಶೋಽಪ್ಯವಶ್ಯಮ್ಭಾವೀ। ನಚ ಪರಮಾಣುಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೋ ಯೇನ ತದಪಗಮಾನಪಗಮೌ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಶಕ್ಯನಿಶ್ಚಯೌ। ನಚ ವಾಚ್ಯಮ್, ನಿಬಿಡಾವಯವೇಷು ಸ್ಫಟಿಕಾದಿಷು ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಯಾ ಸ್ಥಿರತ್ವಂ ಸೇತ್ಸ್ಯತೀತಿ। ತತ್ರಾಪಿ ಪರಮಾಣ್ವಪಗಮಾಭಾವಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ನಿಶ್ಚೇತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ನಿಬಿಡಾವಯವತ್ವಂ ಚ ನ ವಿಭಾಗಾಯೋಗ್ಯಾವಯವತ್ವಮ್। ವಿಭಾಗಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಕಿನ್ತು ಘಟಾದಿತೋಽಪ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟಕಾರಣಾಪೇಕ್ಷತ್ವಮ್। ನಚ ತದ್ವಿಶೇಷಾಭಾವಃ ಶಕ್ಯೋಽಸ್ಮಾಭಿರವಗನ್ತುಮ್। ದೃಶ್ಯತೇ ಹಿ ಕಾಲತಃ ಸ್ಫಟಿಕಾದಾವಪಿ ಗುರುತ್ವಾಪಕರ್ಷಃ। ನಚಾವಯವಾನಪಗಮೇ ಸ ಸಮ್ಭವತೀತಿ। ನಾಪಿ ಗುಣಾದೌ ಸ್ಥಾಯಿತ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಯಾ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ತಸ್ಯಾಪಿ ಕಸ್ಯಚಿದತೀನ್ದ್ರಿಯತ್ವಾತ್। ಕಸ್ಯಚಿದ್ ಘಟಾದಿತುಲ್ಯತ್ವಾತ್। ಸಾಮಾನ್ಯಾದಿಕಂ ತು ಸ್ವರೂಪತೋ ನಾಸ್ತ್ಯೇವ। ಸತ್ತ್ವೇಽಪಿ ರೂಪಾದಿಸಮಾನಮೇವೇತಿ ಶಙ್ಕಿತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನಂ ನ ಕುತ್ರಾಪಿ ಸ್ಥೈರ್ಯಸಿದ್ಧೌ ಪ್ರಮಾಣಯಿತುಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ।

h॥ ಪರಮಾಣ್ವಾರಮ್ಭವಾದೇ ಇದಂ ದೂಷಣಮ್, ಪರಿಣಾಮವಾದೇ ತು ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ವಿಕಾರಿತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇಣ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾ ಯಥಾರ್ಥೈವ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ ಸ್ಯಾದಯಂ ದೋಷಃ ಪರಮಾಣ್ವಾರಮ್ಭವಾದಿನಾಮ್। ನ ಪರಿಣಾಮವಾದಿನಾಮಸ್ಮಾಕಮ್। ತದೇವ ಹಿ ವಸ್ತ್ವವಯವೋಪಚಯಾಪಚಯಾಭ್ಯಾಮನ್ಯಥಾ ವಿಕ್ರಿಯತೇ, ನ ಪುನರನ್ಯದೇವ ಭವತೀತಿ ಹಿ ಪರಿಣಾಮವಾದಿನೋ ಮನ್ಯನ್ತೇ। ಅತಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಯೋಗ್ಯೇಷು ಸರ್ವವಸ್ತುಷು ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಯಾ ಸ್ಥಿರತ್ವಗ್ರಹಣಂ ಯುಕ್ತಮೇವೇತಿ।

h॥ ಸಿದ್ಧಾನ್ತೇ ವಿಶಿಷ್ಟಯೋರ್ಭೇದಾಭೇದಸ್ಯಾಪ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ ತದತ್ಯನ್ತಾಭೇದಗ್ರಾಹಿಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯಾಃ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಭ್ರಾನ್ತಿತ್ವಮಾಶಯ ಪರಿಹಾರಕಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ಭವನ್ಮತೇऽಪಿ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾ ಭ್ರಾನ್ತಿರೇವ । ಪರಿಣಾಮವಾದೇ ಪೂರ್ವೋತ್ತರವಸ್ತುನೋರ್ಭೇದಾಭೇದಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ । ತದೇವೇದಮಿತಿ ಚ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಯಾऽತ್ಯನ್ತಾಭೇದಸ್ಯಾವಗಾಹನಾತ್ । ಉಚ್ಯತೇ ಯದಾತು ಪೂರ್ವೋತ್ತರಕಾಲಭಾವಿನೋರಭೇದಃ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾವಿಷಯೋऽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತದಾ ಸಾವಧಾರಣಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಭ್ರಮತ್ವೇऽಪಿ ತದಿದಮಿತಿ ತು ನ ಭ್ರಮಃ । ತೇನೈವ ಚ ಸ್ಥಾಯಿತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ । ಯದಾತು ಕಾಲಾದಿದ್ವಯಸಮ್ಬನ್ಧೋ ವಿಷಯಃ, ತದಾ ಸಾವಧಾರಣಮಪಿ ನ ಭ್ರಮ ಇತಿ ।

ನನ್ವಿದಂ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನಂ ಪರಿಲೂನಪುನರ್ಜಾತಕುನ್ತಲಕಲಾಪಾದಾವಿವ ಭ್ರಾನ್ತಂ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್ । ಏವಮೇವ ಭ್ರಾನ್ತಿತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ನೀಲಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಮಪಿ ತಥಾತ್ವಾಪತ್ತೇಃ । ನಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಬಾಧಕಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ ।

h ॥ ಸತ್ತ್ವಹೇತುನಾ ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಸಾಧನೇ ಆಕಾಶಾದೇರಪಿ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗೇನ

ನ ತದನುಮಾನಂ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಬಾಧಕಮ್ ॥

(###sudha --)

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯಾಬಾಧಕತ್ವೇऽಪ್ಯನುಮಾನಂ ಬಾಧಕಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಶಙ್ಕತೇ -- ಫಲಾದೀನಾಮಿತಿ ।

ಫಲಾದೀನಾಂ ವಿಶೇಷೇಣ ಸರ್ವತ್ರಾಪ್ಯನುಮೀಯತೇ ।

ಸತ್ತ್ವೇನ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಂ ಚೇದಾಕಾಶಸ್ಯಾವಿಶೇಷತಃ ।

ಅವಿಶೇಷೋऽಖಿಲಸ್ಯಾಪಿ ಸತ್ತ್ವಾತ್ ಕಿಂ ನಾನುಮೀಯತೇ ॥179॥**

(###sudha --)

ಆದಿಪದೇನ ದೇಹದೀಪಾದಿಗ್ರಹಣಮ್ । ವಿಶೇಷೇಣ ಪರಿಮಾಣಭೇದೇನ, ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಂ ತಾವದನುಮೀಯತ ಇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ । ತತಸ್ತದ್ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ಸರ್ವತ್ರ ಫಲಾದಿವ್ಯತಿರಿಕ್ತೇऽಪಿ ವಸ್ತುನಿ ಸತ್ತ್ವೇನ ಹೇತುನಾ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಮನುಮೀಯತೇ ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯತ್ ಸತ್ ತತ್ ಕ್ಷಣಿಕಮ್, ಯಥಾ ಫಲಾದಿ, ಸನ್ತಶ್ಚ ಪಞ್ಚಸ್ಕನ್ಧಾ ಇತ್ಯನುಮಾನಂ ಸ್ಥಿರತ್ವವಿಷಯಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯಾ ಬಾಧಕಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ । ನಚ ಫಲಾದಿದೃಷ್ಟಾನ್ತಃ ಸಾಧ್ಯವಿಕಲಃ । ಯದ್ ವಿರುದ್ಧಪರಿಮಾಣಂ ತನ್ನಾನಾ ದೃಷ್ಟಮ್, ಯಥಾ ಘಟಪಟೌ, ವಿರುದ್ಧಪರಿಮಾಣಂ ಚ ಫಲಾದಿಕಂ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಕ್ಷಣಯೋರಿತ್ಯನುಮಾನೇನ ಫಲಾದೀನಾಂ ಕ್ಷಣಿಕತಾಸಿದ್ಧೇರಿತಿ ।

ಪರಿಹರತಿ ಆಕಾಶಸ್ಯೇತಿ। ಅವಿಶೇಷತಃ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಕ್ಷಣಯೋರ್ಭೇದರಹಿತತ್ವತಃ, ಅವಿಶೇಷಃ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಕ್ಷಣಯೋರ್ಭೇದರಾಹಿತ್ಯಮ್। ಅಖಿಲಸ್ಯಾಪಿ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಸ್ಯ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯತ್ ಸತ್ ತದಕ್ಷಣಿಕಮ್, ಯಥಾಽಽಕಾಶಮ್। ಸಚ್ಚ ನೀಲಾದೀತಿ ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನಪ್ರತಿರುದ್ಧತ್ವೇನ ಅನುಮಾನಸ್ಯಾಽಭಾಸತ್ವಾನ್ನ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಬಾಧಕತ್ವಂ ಸಮ್ಭವತೀತಿ। ನಚಾಽಽಕಾಶದೃಷ್ಟಾನ್ತಃ ಸಾಧ್ಯವಿಕಲಃ, “ಆಕಾಶೋ ದ್ವೌ ನಿರೋಧೌ ಚ ನಿತ್ಯಂ ತ್ರಯಮಸಂಸ್ಕೃತಮ್” ಇತಿ ಪರೇಣೈವಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ಕ್ಷಣಿಕತಾಸಾಧಕಸ್ಯ ಪರಿಮಾಣಭೇದಾದೇರಾಕಾಶೇಽಭಾವಾಚ್ಚ। ತದಿದಮಪ್ಯುಕ್ತಮ್ ಅವಿಶೇಷತಃ ಪರಿಮಾಣಭೇದಾದಿರಹಿತತ್ವತ ಇತಿ।

h ॥ ಸತ್ತ್ವಾನುಮಾನಸ್ಯಾಽಭಾಸತ್ವಾಚ್ಚ ನ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಬಾಧಕತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಯದ್ವಾಽಽಕಾಶಸ್ಯಾವಿಶೇಷತಃ ಪರಿಮಾಣಭೇದರಹಿತತ್ವತಃ। ತದ್ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನಾಖಿಲಸ್ಯಾಪಿ ಫಲಾದೇರವಿಶೇಷಃ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಕಾಲಯೋಃ ಪರಿಮಾಣಭೇದಾಭಾವಃ ಸತ್ತ್ವಾತ್ ಕಿಂ ನಾನುಮೀಯತ ಇತಿ ಯೋಜನಾ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ನಾನುಮಾನಂ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯಾ ಬಾಧಕಂ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ। ಅನುಮಾನಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತೋ ದುರ್ಬಲತ್ವೇನ ತದ್ಬಾಧ್ಯತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಫಲಾದಿಕಂ ಪರಿಮಾಣಭೇದರಹಿತಮ್, ಸತ್ತ್ವಾತ್; ಆಕಾಶವದಿತ್ಯಪ್ಯನುಮಾನಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಹ್ಯತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಬಾಧಂ ವಿನಾ ಕಶ್ಚಿದ್ ದೋಷೋಽಸ್ತಿ। ತಥಾಚ ತದ್ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಸಾಧಕಸ್ಯಾಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ಸಾಧ್ಯವಿಕಲತಾ ಸ್ಯಾತ್। ತತಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧೇನೈವಾಸ್ಯಾನುಮಾನಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್। ಅನ್ಯಥಾಽನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ತಚ್ಚ ಸಮಂ ಪ್ರಕೃತೇಽಪೀತಿ।

ಏತೇನ “ಆಕಾಶೇ ಚಾವಿಶೇಷಾತ್” ಇತಿ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಭವತಿ। ತದನೇನ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಸಾಧಕಾನುಮಾನಸ್ಯ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಂ ಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಂ ಚ ವದತಾಽಽಕಾಶೇಽನೈಕಾನ್ತ್ಯಮಪಿ ಸೂಚಿತಮ್। ಭವದನುಮಾನಸ್ಯಾಪಿ ಫಲಾದಿನಾಽನೈಕಾನ್ತ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತತ್ರಾಪಿ ಕ್ಷಣಿಕತಾಭಾವಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾದಿತಿ।

h ॥ ಆಕಾಶಸ್ಯಾಭಾವರೂಪತ್ವಾದಸತ್ತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ದೇಹಾದೀನಾಮಪ್ಯಸತ್ತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ಭವೇದಿದಂ ಯದ್ಯಾಕಾಶಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈತದಸ್ತಿ। ಮೂರ್ತಾಭಾವತ್ವಾದಾಕಾಶಸ್ಯ। ಭಾವತ್ವಂ ಹಿ ಸತ್ತ್ವಮತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್। ಸಸ್ವರೂಪತ್ವೇಽಪಿ ವಾ ಸತ್ತ್ವೇ, ಅಭಾವೋ ನಿಃಸ್ವರೂಪ ಇತ್ಯಙ್ಗೀಕೃತಮಿತ್ಯಾಶಯಾಽಽಹ ಯದೀತಿ।

ಯದ್ವ್ಯಾಕಾಶಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಂ ನ ಕುತ ಏವ ನರಾದಿಷು।

ಯದ್ವ್ಯಾಕಾಶಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಂ ನಾಸ್ತೀತ್ಯಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾನುಮಾನೇ ಚ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ ಸಾಧನವೈಕಲ್ಯಂ ಸ್ವಾನುಮಾನಸ್ಯಾನೈಕಾನ್ತಿಕತ್ವಾಭಾವಶ್ಚೋಚ್ಯತೇ, ತದಾ ದೇಹಾದಿಷು ಸತ್ತ್ವಂ ಕುತ ಏವ ಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ತಥಾಚ ಪರಕೀಯಸ್ಯಾಪಿ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ ಸಾಧನವೈಕಲ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ಯದಿಚ ವಿಧಿಮುಖಪ್ರತ್ಯಯವೇದ್ಯತ್ವಾದ್ ದೇಹಾದೀನಾಂ ಭಾವತ್ವಂ ಪ್ರಮಾವಿಷಯತ್ವಾತ್ ಸತ್ತ್ವಂ ಚೋಚ್ಯತೇ, ತದಾಕಾಶೇಽಪಿ ಸಮಾನಮಿತಿ।

h ॥ ಅಭಾವಸ್ಯ ಧರ್ಮಿಪ್ರತಿಯೋಗಿಸಾಹಿತ್ಯನಿಯಮಃ ॥

(###sudha --)

ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರೇಣಾಽಕಾಶಸ್ಯಾಭಾವತ್ವಂ ವಾರಯಿತುಮುಪೋದ್ಘಾತಮಾಹ ಸಧರ್ಮೀತಿ।

ಸಧರ್ಮಿಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಮಭಾವಸ್ಯ ನಿಯಾಮಕಮ್ ॥180॥**

(###sudha --)

ತೌ ವಿನಾ ನಹ್ಯಭಾವಶ್ಚ ಕ್ವಚಿದ್ ದೃಷ್ಟಃ ಕದಾಚನ।

ಯತ್ರಾಭಾವಃ ಸ ಧರ್ಮೀ। ಯಸ್ಯಾಭಾವಃ ಸ ಪ್ರತಿಯೋಗೀ। ತದುಭಯವತ್ತ್ವಮಭಾವಸ್ಯ ನಿಯಾಮಕಂ ವ್ಯಾಪಕಮ್। ಯೋಽಭಾವಃ ಸರ್ವೋಽಪಿ ಧರ್ಮಿಪ್ರತಿಯೋಗಿಸಹಿತ ಏವ। ಯಥಾ ಘಟಾದ್ಯಭಾವಃ। ಸ ಹಿ ಭೂತಲದಿಧರ್ಮಿಣಾ ಘಟಾದಿಪ್ರತಿಯೋಗಿನಾ ಚೋಪೇತ ಏವೇತಿ।

ನನ್ವಿದಮನುಪಪನ್ನಮ್। ಅಭಾವಸ್ಯ ಹಿ ಧರ್ಮಿಪ್ರತಿಯೋಗಿಸಾಹಿತ್ಯನಿಯಮಃ ಕಿಂ ದೇಶತಃ ಸ್ಯಾತ್, ಕಿಂವಾ ಕಾಲತಃ? ಆದ್ಯೇ ಧರ್ಮಿಣಾ ಸಾದೇಶ್ಯಂ ತಾವನ್ನಾಸ್ತಿ। ಭೂತಲಸ್ಯ ಸ್ವಾಶ್ರಯೇ, ಅಭಾವಸ್ಯ ತು ಭೂತಲೇ ವೃತ್ತೇಃ। ಪ್ರತಿಯೋಗಿನಾ ತು ವಿರುದ್ಧಮೇವ। ದ್ವಿತೀಯಸ್ತು ಯದ್ಯಪಿ ಧರ್ಮಿಣಾ ಕಥಞ್ಚಿತ್ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರತಿಯೋಗಿನಾ ನಾಸ್ತ್ಯೇವ। ಪ್ರಾಗಭಾವಪ್ರಧ್ವಂಸಾಭಾವಯೋಃ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಭಿನ್ನಕಾಲತ್ವನಿಯಮಾದಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಂ ಪರಿಹರನ್ನಭಾವಸ್ಯ ಧರ್ಮಿಪ್ರತಿಯೋಗಿಸಾಹಿತ್ಯವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಮುಪಪಾದಯತಿ -- ತೌ ವಿನೇತಿ। ಅತ್ರ ದೃಷ್ಟ ಇತಿ ಪ್ರಕರಣಾತ್ ತೌ ವಿನೇತಿ ತಜ್ಜ್ಞಾನಂ ವಿನೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಚಶಬ್ದೋಽಭಾವೋ ದೃಶ್ಯಮಾನೋ ಧರ್ಮಿಪ್ರತಿಯೋಗಿಪ್ರತೀತಾವೇವ ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯನ್ವಯಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ। ಹಿಶಬ್ದೇನಾನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಯೋಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಂ ಸೂಚಯತಿ। ತದನೇನಾನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಮಭಾವಪ್ರತೀತೇರ್ಧರ್ಮಿಪ್ರತಿಯೋಗಿಪ್ರತೀತಿಪೂರ್ವಕತಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿರುಪಪಾದಿತಾ ಭವತಿ।

ಯದ್ವಾ ತಾವಿತ್ಯನೇನ ನ ಜ್ಞಾನಮುಪಲಕ್ಷಣೀಯಮ್। ಅಭಾವಃ ಪ್ರತೀಯಮಾನೋ ಧರ್ಮಿಪ್ರತಿಯೋಗಿಘಟಿತ ಏವ, “ಅತ್ರೇದಂ ನಾಸ್ತಿ’ ಇತ್ಯಾದಿರೂಪೇಣ ಪ್ರತೀಯತೇ। ನತು ತೌ ವಿನಾ ಕೇವಲ ಇತ್ಯನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಮೇಕಜ್ಞಾನಸಮ್ಬನ್ಧೇನ

ವ್ಯಾಪ್ಯವ್ಯಾಪಕಭಾವೋಽಪಪಾದನಮೇತದಿತ್ಯವಗನ್ತವ್ಯಮ್ । ಪ್ರಾತರ್ಗಜಾದ್ಯಭಾವಜ್ಞಾನಂ ತ್ವನ್ಯಥೋಽಪಪಾದಯಿಷ್ಯಾಮಃ । (954)

h ॥ ಆಕಾಶಸ್ಯಾಭಾವತ್ವೋಕ್ತಿಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯೇವಮಭಾವಸ್ಯ ಧರ್ಮಿಪ್ರತಿಯೋಗಿಸಾಹಿತ್ಯಂ ಪ್ರತೀತೌ ವ್ಯಾಪಕಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಧರ್ಮೀತಿ ।

ಅಧರ್ಮಿಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಮಾಕಾಶಸ್ಯಾವಗಮ್ಯತೇ ॥181॥**

(###sudha --)

ಪ್ರತೀತಾವಭಾವಸ್ಯ ವ್ಯಾಪಕಂ ಸಧರ್ಮಿಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಮಾಕಾಶಾತ್ ತಾವದ್ ವ್ಯಾವರ್ತತೇ । ಯಸ್ಮಾದಾಕಾಶ ಇತ್ಯೇವಾವಗಮ್ಯತೇ ನತ್ವತ್ರೇದಂ ನಾಸ್ತೀತಿ । ಇಯಮಪಿ ಚ ವಸ್ತುತೋ ಮೂರ್ತಾಭಾವಗೋಚರೈವ ಪ್ರತೀತಿಃ ಪ್ರಲಯಾದಿವನ್ನಙ್ಗೀಕೃತಾಭಿಲಾಪಸಮ್ಬನ್ಧಾದತಾದೃಶೀವ ಪ್ರಕಾಶತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ । ನೀಲಾದಿಪ್ರತೀತೇರಪಿ ತಥಾತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ಅನಾನುಭಾವಿಕತ್ವಸ್ಯೋಭಯತ್ರಾಪಿ ಸಾಮ್ಯಾತ್ । ತಥಾಚ ಪರಸ್ಯಾಪ್ಯಸಿದ್ಧ್ಯಾದ್ಯಾಪಾತಃ । ವ್ಯಾಪಕನಿವೃತ್ತ್ಯಾ ಚ ವ್ಯಾಪ್ಯನಿವೃತ್ತಿರವಶ್ಯಮ್ಭಾವಿನೀತ್ಯಾಕಾಶಸ್ಯ ನಾಭಾವತ್ವಮಿತಿ । ತದಯಂ ಪ್ರಯೋಗಃ ಆಕಾಶೋ ನಾಭಾವಃ, ಧರ್ಮಿಪ್ರತಿಯೋಗಿನೌ ವಿನೈವ ಪ್ರತೀಯಮಾನತ್ವಾತ್; ರೂಪವದಿತಿ । ಕಿಞ್ಚ ಮೂರ್ತಾಭಾವಮಾಕಾಶಂ ವದತಾ ಯೋ ಧರ್ಮೀ ತಸ್ಯೋಚ್ಯತೇ, ಸ ಏವಾಸ್ಮಾಕಮಾಕಾಶ ಇತಿ ನಾಮ್ನ್ಯೇವ ವಿವಾದೋಽವಶಿಷ್ಯತೇ । ವಕ್ಷ್ಯತೇ ಚೈತದ್ ವಿಯದಧಿಕರಣ ಇತಿ । (859)

h ॥ ಸೂತ್ರದ್ವಯಾರ್ಥೋಪಸಂಹಾರಃ ॥

(###sudha --)

ಸೂತ್ರದ್ವಯಾರ್ಥಮುಪಸಂಹರತಿ --ಸ್ವೀಕಾರೇತಿ ।

ಸ್ವೀಕಾರತ್ಯಾಗತೋಽದೃಷ್ಟದೃಷ್ಟಯೋಃ ಸರ್ವವಸ್ತುಷು ।

ಗುಣಾನುನ್ಮತ್ತ ಏವಾಸೌ ವಿದಧಾತ್ಯಧಿಕಂ ಪುನಃ ॥182॥**

(###sudha --)

ಅದೃಷ್ಟಸ್ಯ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಾದೇಃ ಸ್ವೀಕಾರತಃ, ದೃಷ್ಟಸ್ಯ ಸ್ಥಿರತ್ವಾದೇಸ್ತ್ಯಾಗತಃ । ಅಸೌ ಸೌಗತಃ । ಅಧಿಕಂ ಸ್ವತ ಇತಿ ಶೇಷಃ । ಉನ್ಮತ್ತಮಪಿ ಸ್ವಸ್ಮಾದಧಿಕವಿವೇಕವನ್ತಂ ಖ್ಯಾಪಯತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ನಹ್ಯುನ್ಮತ್ತಃ ಸರ್ವತ್ರಾಪ್ರಮಿತಂ ಸ್ವೀಕರೋತಿ ನಾಪಿ ಪ್ರಮಿತಂ ತ್ಯಜತೀತಿ ।

h ॥ ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಾಭಾವೇ ಅರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿತ್ವರೂಪಸತ್ತ್ವಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗೇನ

ತದಭ್ಯುಪಗಮನೀಯಮಿತಿ ಪರೇಣೋಪಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ಚ ಯದಿ ನೀಲಾದಿಕಂ ಕ್ಷಣಿಕಂ ನ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಸನ್ನ ಸ್ಯಾತ್। ಅರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿತ್ವಂ ಹಿ ಸತ್ತ್ವಮ್। ವ್ಯಾಪ್ತಂ ಚ ಕ್ರಮಯೌಗಪದ್ಯಾಭ್ಯಾಮ್। ತೃತೀಯಪ್ರಕಾರಾಭಾವಾತ್। ನಚ ಸ್ಥಿರೇ ತತ್ಸಮ್ಭವಃ ಪ್ರಸಙ್ಗತದ್ವಿಪರ್ಯಯಾಭ್ಯಾಮ್। ತಥಾಹಿ ಸ್ಥಾಯೀಭಾವಃ ಕಿಂ ಸ್ವಕೀಯಾಮರ್ಥಕ್ರಿಯಾಂ ಕ್ರಮೇಣ ಕುರ್ಯಾತ್, ಯುಗಪದ್ ವಾ? ಆದ್ಯೇ ಕಾಲಾನ್ತರಭಾವಿನೀಮರ್ಥಕ್ರಿಯಾಂ ಪ್ರತೀದಾನೀಂ ಸಮರ್ಥಃ, ನವಾ? ಪ್ರಥಮೇ ತಾಮಪೀದಾನೀಮೇವ ಕುರ್ಯಾತ್। ಸಮರ್ಥಸ್ಯ ಕ್ಷೇಪಾಯೋಗಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ತದಾಽಪಿ ನ ಕುರ್ಯಾತ್। ಇದಾನೀಮಸಮರ್ಥೋಽಪಿ ತದಾನೀಂ ಸಮರ್ಥತ್ವಾತ್ ಕರಿಷ್ಯತೀತಿ ಚೇತ್, ತದಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾಸಾಮರ್ಥ್ಯಲಕ್ಷಣವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಧ್ಯಾಸೋ ಭಾವಂ ಭಿನ್ದ್ಯಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ತ್ವಾದ್ಯಕ್ಷಣ ಏವ ಕರ್ತವ್ಯಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ಕೃತತ್ವಾತ್ ದ್ವಿತೀಯಾದಿಕ್ಷಣೇಽಸತ್ತ್ವಮವರ್ಜನೀಯಮೇವ। ತದೇವಮನುಕೂಲತರ್ಕಬಲಲಬ್ಧಪ್ರತಿಬನ್ಧಸ್ಯ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಾನುಮಾನಸ್ಯ ಬಲವತ್ತ್ವಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಪ್ರತ್ಯನುಮಾನೇ ತದ್ಬಾಧಿತೇ ನ ಸ್ಥೈರ್ಯಸಾಧನಾಯಾಲಮಿತಿ।

h || ಆತ್ಮಾನಾತ್ಮನೋಃ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವೇ ಅನುಮಾನಪ್ರಕ್ರಿಯಾಸಮ್ಭವೇನ ಅನುಮಿತ್ಯಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ ||

(###sudha --)

ಮೈವಮ್। ಏಷಾಂ ತರ್ಕಾಣಾಂ ಪ್ರತಿತರ್ಕಪರಾಹತತ್ವಾದಿನಾಽಽಭಾಸತ್ವಾತ್। ತಥಾಹಿ ಯದ್ಯಾತ್ಮಾನಾತ್ಮಪ್ರಪಞ್ಚಃ ಸರ್ವೋಽಪಿ ಕ್ಷಣಿಕಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಪ್ರಮಾಪ್ರಮಾರೂಪಃ ಸಕಲೋಽಪ್ಯನುಮಾನಾಗಮಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಲಕ್ಷಣೋ ವ್ಯವಹಾರೋ ಲುಪ್ಯೇತ। ತರ್ಕಸ್ಯಾಪ್ಯಸ್ಯ ನೋತ್ಥಾನಂ ಸ್ಯಾತ್। ತಸ್ಯ ತಜ್ಜಾತೀಯಸ್ಯ ವಾ ತೇನ ತಜ್ಜಾತೀಯೇನ ವಾ ಸಹ ಭೂಯಃ ಸಮ್ಬನ್ಧಾವಗಮೇ ತಾದಾತ್ಮ್ಯತದುತ್ಪತ್ತ್ಯವಧಾರಣೇನ ವಾ ಉಪಾಧ್ಯಭಾವಾದ್ಯವಧಾರಣೇನ ವಾ ವ್ಯಭಿಚಾರಾಭಾವನಿಶ್ಚಯೇ ಸತಿ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯವಧಾರಣಮ್। ಅವಧೃತವ್ಯಾಪ್ತೇಶ್ಚ ಪಕ್ಷದರ್ಶನಂ ಲಿಙ್ಗದಶನಂ ಚ। ತತೋಽನುಭೂತವ್ಯಾಪ್ತಿಸ್ಮರಣಮ್। ಅಥ ಯನ್ಮಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವೇನ ಜ್ಞಾತಂ ಲಿಙ್ಗಂ ತದತ್ರ ಪಕ್ಷೇಽಸ್ತೀತ್ಯನುಸನ್ಧಾನಮ್। ಅಥೇದಾನೀಮನುಮಿತಿರಿತ್ಯನುಮಾನಪ್ರಕ್ರಿಯಾ। ನಹ್ಯೇತತ್ ಸರ್ವಂ ಕ್ಷಣಿಕಸ್ಯಾಽತ್ಮನಃ ಸಮ್ಭವತಿ। ಯೇನ ಹಿ ಸಕೃದ್ ಧೂಮೋ ದೃಷ್ಟೋ ನಷ್ಟ ಏವಾಸೌ। ಕಸ್ಯ ಭೂಯೋದರ್ಶನಮ್? ಕಸ್ಯ ಚ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯವಧಾರಣಾದಿ? ಯಸ್ಮಿಂಶ್ಚ ಪರ್ವತೇ ಧೂಮೋ ದೃಷ್ಟೋ ನಷ್ಟ ಏವಾಸೌ। ಕುತ್ರ ಪುನರ್ವ್ಯಾಪ್ತಿಲಿಙ್ಗಾನುಸನ್ಧಾನಮ್? ಕುತ್ರ ಚ ಸಾಧ್ಯಾಧ್ಯವಸಾಯಃ?

h || ಆತ್ಮನಃ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವೇ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಯೋರನುತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ

ಅನುಮಾನಪ್ರಕ್ರಿಯಾನಿರಾಸೇನೈವ ತರ್ಕಪ್ರಕ್ರಿಯಾಯಾ ಅಪಿ ನಿರಾಸಾತ್ ತದನುಪಪತ್ತಿಶ್ಚ ||

(###sudha --)

ಏವಮಾಗಮೇಽಪ್ಯೇಕೈಕವರ್ಣಶ್ರವಣಾನಿ, ಪದಾನುಸನ್ಧಾನಮ್, ಸಮಯಗ್ರಹಃ, ಪುನಃ ಪದಶ್ರವಣಮ್, ಸಮಯಸ್ಮರಣಮ್, ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನಮಿತ್ಯನೇಕಾನುಸನ್ಧಾನಂ ನಾಽತ್ಮನಃ ಕ್ಷಣಿಕತಾಯಾಮುಪಪದ್ಯತೇ। ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನಮಪಿ ಯೇನ ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥೋಽಥೋರ್ಽ ಜ್ಞಾತಃ, ತೇನೈವ ತಸ್ಯ ವಾ ತತ್ಸದೃಶಸ್ಯ ವಾ ದರ್ಶನೇ ಭವತಿ। ತತ್ ಕಥಂ ಕ್ಷಣಿಕಸ್ಯಾಽತ್ಮನಃ ಸ್ಯಾತ್? ಅನುಮಾನೇನ ತರ್ಕೋಽಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಆತ್ಮಾನಾತ್ಮಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣಂ ಭಿನ್ನತ್ವೇಽಪಿ ಅನುಮಿತ್ಯಾದ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ಬಹುವಿಪ್ಲವಃ ಸ್ಯಾತ್ ll

(###sudha --)

ಪ್ರತಿಕ್ಷಣಮಾತ್ಮನೋಽನಾತ್ಮನಶ್ಚ ಭೇದೇಽಪ್ಯನುಮಾನಾದ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ ಸ್ಯಾತ್ । ಯಸ್ಯಕಸ್ಯಚಿದ್ ವ್ಯಾಪ್ತಿಜ್ಞಾನೇ ನಾರಿಕೇಲದ್ವೀಪವಾಸಿನೋಽಪ್ಯಗ್ನ್ಯುಮಾ ಸ್ಯಾತ್ । ಪರ್ವತೇ ಲಿಙ್ಗದಶನೇನ ಹ್ರದೇಽಪ್ಯಗ್ನ್ಯನುಮೀಯೇತೇತ್ಯಾದಿ । ಪೂರ್ವೋತ್ತರಕ್ಷಣವರ್ತಿನಾಮಾತ್ಮನಾಂ ಪರ್ವತಾದೀನಾಂ ಚ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಾದುಪಪನ್ನೋಽನುಮಾನಾದಿವ್ಯವಹಾರ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ । ಅನ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಅನಪಾಯಾತ್ । ಅನ್ಯಥೋಪಾಧ್ಯಾಯಶಿಷ್ಯಬುದ್ಧ್ಯಾದಾವಪಿ ಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ ।

h ll ಕಾರ್ಯಕ್ಷಣೋತ್ಪತ್ತೌ ಕಾರಣಕ್ಷಣಾನಾಂ ವಿನಷ್ಟತ್ವಾತ್ ಕಾರಣಾನಾಂ ಕಾರ್ಯೇಷು ಸಂಸ್ಕಾರಾಧಾನಾಸಮ್ಭವೇನ

ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವನವಧಾರಣಾತ್ ಅನುಮಾನಾದಿವ್ಯವಹಾರವಿಲೋಪಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ತದವಸ್ಥಃ ll

(###sudha --)

ಅಥ ಮತಮ್ ಕಾರಣಕ್ಷಣಾಃ ಕಾರ್ಯಕ್ಷಣೇಷು ಸಂಸ್ಕಾರಾನರ್ಪಯನ್ತಿ । ಅತಃ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಾತ್ಮಸಂಸ್ಕಾರಯೋಗಿನಾಮುತ್ತರೋತ್ತರೇಷಾಮಾತ್ಮನಾಮನುಮಾನಾದಿವ್ಯವಾಹರೋ ಯುಜ್ಯತೇ । ಪರ್ವತಾದಯೋಽಪಿ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಸಂಸ್ಕಾರಭಾಜಃ ಪಕ್ವಾದಿತ್ವಮಶ್ನುವತೇ ಇತಿ । ಏತನ್ನಿರಾಕರಣಾಯ ಸೂತ್ರಮ್ "ಉತ್ತರೋತ್ಪಾದೇ ಚ ಪೂರ್ವನಿರೋಧಾತ್" ಇತಿ । ತದ್ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಉತ್ತರೇತಿ ।

#sutraಓಂ ಉತ್ತರೋತ್ಪಾದೇ ಚ ಪೂರ್ವನಿರೋಧಾತ್ ಓಂ ll20 ll**

(###sudha --)

ಉತ್ತರೋತ್ಪತ್ತಿಮಾತ್ರೇಣ ವಿನಾಶಾತ್ ಪೂರ್ವವಸ್ತುನಃ ।

ನ ಸಂಸ್ಕಾರಾರ್ಪಕತ್ವಂ ಚ ಯುಜ್ಯತೇ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಕ್ವಚಿತ್ ।

ಅತೋ ಜ್ಞಾತಂ ಮಯೇತ್ಯಾದಿ ನ ಜ್ಞೇಯಮನುಮಾ ಕುತಃ ll183 ll**

(###sudha --)

ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಕಾರಣಸ್ಯ, ಕ್ವಚಿತ್ ಕಾರ್ಯೇ । ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತ ಇತಿ । ಆತ್ಮನಃ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಾತ್, ಸಂಸ್ಕಾರಾರ್ಪಣಸ್ಯ ಚಾಸಮ್ಭವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಯನ್ಮಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವೇನ ಜ್ಞಾತಮ್, ತದತ್ರ ವಿದ್ಯತ ಇತ್ಯಾದಿ ಯಥಾ ಭವತಿ, ತಥಾ ನ ಜ್ಞೇಯಂ ಜ್ಞಾತುಮಶಕ್ಯಮ್ । ತತಶ್ಚಾನುಮಾ ಕುತಃ? ಆಗಮಾದೇರಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್ ।

h ll ಅನುಮಾನಾದಿವ್ಯವಹಾರಸ್ಯ ಅನ್ಯಥೈವೋಪಪತ್ತೇಃ, ನ ತದನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕಾರಣಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಾರ್ದ್ ಭಿನ್ನಕಾಲೀನತ್ವೇಽಪಿ ಸಂಸ್ಕಾರಾರ್ಪಕತ್ವಂ ಕಲ್ಪನೀಯಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಸ್ತಿ ತಾವದನುಮಾನಾದಿವ್ಯವಹಾರಃ, ಸರ್ವಲೋಕಸಿದ್ಧಸ್ಯಾಪಹ್ನವಾಯೋಗಾತ್। ತದ್ಬಲೇನಾಲೌಕಿಕಮಪ್ಯಸಹಭಾವಿನಃ ಸಂಸ್ಕಾರಾರ್ಪಕತ್ವಂ ಕಲ್ಪಯಿಷ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಏಕತ್ವಮಿತಿ।

ಏಕತ್ವಮನುಭೂತಿಸ್ಥಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ನಿರ್ಮಾನಿಕಾ ಭಿದಾ।

ಕುತ ಆತ್ಮಾದಿಕೇಷು ಸ್ಯಾದ್ ಬಲ್ಯೇವಾನುಭವೋ ಯತಃ ॥184॥**

(###sudha --)

ಕಿಮನುಮಾನಾದಿವ್ಯವಹಾರಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಮಾತ್ರೇಣಾಲೌಕಿಕಂ ಕಲ್ಪನೀಯಮ್, ಕಿಂವಾಽಽತ್ಮಾದೇಃ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವೇಽಪಿ ಸತಿ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಆತ್ಮಾದೇಃ ಸ್ಥಾಯಿತ್ವೇನೈವ ತದುಪಪತ್ತೇಃ। ದ್ವಿತೀಯಸ್ತು ಸ್ಯಾತ್, ಯದ್ಯಾತ್ಮಾದೇಃ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಂ ಸಿದ್ಧಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚ ತದಸ್ತಿ। ಪ್ರಮಾಣಬಾಧಿತತ್ವಾನ್ನಿಷ್ಪ್ರಮಾಣಕತ್ವಾಚ್ಚೇತಿ ಭಾವಃ। ಏಕತ್ವಂ ಭಿದೇತ್ಯತ್ರ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಕಾಲಯೋರಿತಿ ಶೇಷಃ। ಅನುಭೂತಿಸ್ಥಂ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಸಿದ್ಧಮ್। ಕುತೋಽಙ್ಗೀಕಾರ್ಯೇತ್ಯಧ್ಯಾಹಾರಾತ್ ಸಮಾನಕರ್ತೃತಾಸಿದ್ಧಿಃ।

ನನುಚ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನಂ ಭ್ರಾನ್ತಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತತ್ ಕಥಮಾತ್ಮಾದೇರೈಕ್ಯಂ ತತಃ ಸಿದ್ಧ್ಯೇದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಬಲ್ಯೇವೇತಿ। ತರ್ಕಬಲೇನಾನುಮಾನೇ ನಿರವಕಾಶತಯಾ ಪ್ರಬಲೇ ಸತಿ ಹಿ ತದ್ವಿರೋಧಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನಂ ಭ್ರಾನ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ಯದಾ ತು ತರ್ಕಸ್ಯ ಉಕ್ತವಿಧಯಾಽಽಭಾಸತ್ವಮ್, ತದಾ ಕುತಃ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಾನುಮಾನಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್? ಕುತಶ್ಚ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯಾಸ್ತದ್ಬಾಧಃ? ಅಬಾಧಿತಶ್ಚ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನುಭವೋ ಯತೋ ಬಲ್ಯೇವ। ಅತ ಆತ್ಮಾದೇರೇಕತ್ವಂ ತೇನ ಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಏತೇನಾನುಮಾನಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಭೇದಸ್ಯ ಕಥಂ ನಿರ್ಮಾನಕತ್ವಮಿತ್ಯಪಿ ಪರಾಸ್ತಮ್। ತದುಪಜೀವ್ಯಸ್ಯ ತರ್ಕಸ್ಯಾದ್ಯಾಪ್ಯನವಸ್ಥಾನಾತ್।

h॥ ತೈಲಾದಿಸಮ್ಬದ್ಧಾನಾಮೇವ ಕುಸುಮಾದೀನಾಂ ಸಂಸ್ಕಾರಾಧಾಯಕತ್ವದರ್ಶನಾತ್, ಏಕಕಾಲೀನಯೋರೇವ ಸಮ್ಬದ್ಧತ್ವಸಮ್ಭವಾತ್, ಭಿನ್ನಕಾಲೀನತ್ವಾತ್ ಕಾರ್ಯಾಸಮ್ಬದ್ಧಸ್ಯ ಕಾರಣಸ್ಯ ಸಂಸ್ಕಾರಾಧಾಯಕತ್ವಾಸಮ್ಭವಃ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಸೂತ್ತರೋತ್ಪಾದ ಏವ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ನಿರೋಧಃ, ತಥಾಽಪಿ ಕುತಃ ಪೂರ್ವಸ್ಯೋತ್ತರಸ್ಮಿನ್ ಸಂಸ್ಕಾರಾನಾಧಾಯಕತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಕಾರ್ಯಕಾರಣಯೋಶ್ಚೇತಿ।

ಕಾರ್ಯಕಾರಣಯೋಶ್ಚೈಕಕಾಲೀನತ್ವಂ ವಿನಾ ಕಥಮ್।

ಪೂರ್ವಸಂಸ್ಕಾರಯೋಗೀ ಸ್ಯಾದುತ್ತರೋ ನಿಯಮೇನ ಚ ॥185॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಸಮ್ಬದ್ಧಾ ಏವ ಸಂಸ್ಕಾರಮನ್ಯತ್ರಾಽದಧತೇಽಖಿಲಾಃ।

ಅಸಮ್ಬದ್ಧಃ ಕಥಂ ಪೂರ್ವ ಉತ್ತರೇ ವಾಸನಾಕರಃ॥186॥**

(###sudha --)

ಉತ್ತರೋತ್ಪಾದ ಏವ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ನಿರೋಧಾತ್ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಯೋರೇಕಕಾಲೀನತ್ವಂ ತಾವನ್ನಾಸ್ತೀತಿ ಲಭ್ಯತೇ। ಏಕಕಾಲೀನತ್ವಂ ಚ ವಿನಾ ಪೂರ್ವಾಹಿತಸಂಸ್ಕಾರಯೋಗಿತ್ವಮುತ್ತರಸ್ಯ ನ ಯುಜ್ಯತೇ। ನಿಯಮೇನ ಚೇತ್ಯನೇನ ಕ್ವಚಿದಪಿ ನ ಯುಜ್ಯತೇ, ಕುತಃ ಸರ್ವತ್ರೇತಿ ಸೂಚಯತಿ। ಯದ್ವೈಕಕಾಲೀನತ್ವ ಏವ ಸಂಸ್ಕಾರಾರ್ಪಕತ್ವಂ ದೃಷ್ಟಮ್, ನ ಭಿನ್ನಕಾಲತ್ವ ಇತಿ ವ್ಯಾಪ್ತೇರಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ನನ್ವೇಕಕಾಲೀನತ್ವಾಭಾವೇಽಪಿ ಕುತಃ ಸಂಸ್ಕಾರಾರ್ಪಕತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸಮ್ಬದ್ಧಾ ಏವೇತಿ। ಯಸ್ಮಾತ್ ಅಖಿಲಾಃ ಸಂಸ್ಕಾರಾಧಾಯಕಾಶ್ಚಮ್ಪಕಕುಸುಮಾದಯಃ ಪದಾರ್ಥಾಸ್ತೈಲಾದಿಭಿಃ ಸಮ್ಬದ್ಧಾ ಏವ ಅನ್ಯತ್ರ ತೈಲಾದೌ ಸಂಸ್ಕಾರಮಾದಧತೇ, ನಾಸಮ್ಬದ್ಧಾ ಇತ್ಯಸ್ತಿ ನಿಯಮಃ, ನಚ ಭಿನ್ನಾಕಾಲೀನಯೋಃ ಸಮ್ಬನ್ಧೋ ಯುಜ್ಯತೇ, ತಸ್ಮಾದುತ್ತರೇಣಾಸಮ್ಬದ್ಧಃ ಪೂರ್ವಃ, ತಸ್ಮಿನ್ನುತ್ತರೇ ವಾಸನಾಂ ನ ಕುರ್ಯಾದಿತಿ।

h ॥ ಉಕ್ತಾರ್ಥಪಿಣ್ಡೀಕರಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಉಕ್ತಮರ್ಥಂ ಬುದ್ಧ್ಯಾರೋಹಾರ್ಥಂ ಸಙ್ಕಲಯ್ಯಾಽಹ ಏಕಕಾಲತಯೇತಿ।

ಏಕಕಾಲತಯಾ ಯೋಗಂ ವಿನಾ ಸಂಸ್ಕಾರತಃ ಕಥಮ್।

ಅತ್ರೈಕಕಾಲತಯಾ ವಿನಾ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಯೋರ್ಯೋಗೋ ನ ಯುಜ್ಯತೇ। ಯೋಗಂ ವಿನಾ ಕಾರಣಸ್ಯ ಕಾರ್ಯೇ ಸಂಸ್ಕಾರಾರ್ಪಕತ್ವಂ ಚ ನ ಘಟತೇ, ಸಂಸ್ಕಾರತೋ ವಿನಾ ಕಥಮನುಮಾನಾದಿವ್ಯವಹಾರ ಇತ್ಯಧ್ಯಾಹಾರೇಣ ಯೋಜನಾ। ಯದಿದಂ ಸಙ್ಕಲನಂ ನ ಕ್ರಿಯೇತ, ತದಾ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸಂಸ್ಕಾರಾನಾಧಯಕತ್ವೇ ಹೇತುತ್ವಂ ಜ್ಞಾಯೇತ। ಸರ್ವತ್ರ ಸಾಧ್ಯನಿರ್ದೇಶಾತ್ ತತ್ರ ಕೋ ದೋಷಃ? ಉಕ್ತಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾಕುಣ್ಠಿತತ್ವಮೇವೇತಿ।

ಅತ್ರೈತೇ ಪ್ರಯೋಗಾಃ ಪೂರ್ವಕ್ಷಣ ಉತ್ತರಕ್ಷಣೇ ಸಂಸ್ಕಾರಾಧಾಯಕೋ ನ ಭವತಿ, ತೇನಾಸಮ್ಬದ್ಧತ್ವಾತ್; ಯೋ ಯೇನಾಸಮ್ಬದ್ಧೋ ನಾಸೌ ತತ್ರ ಸಂಸ್ಕಾರಾಧಾಯಕಃ, ಯಥಾ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಃ। ಯದ್ವಾ ಯೋ ಯತ್ರ ಸಂಸ್ಕಾರಾಧಾಯಕಃ ಸ ತತ್ಸಮ್ಬದ್ಧ ಏವ ದೃಷ್ಟಃ, ಯಥಾ ಸಮ್ಮತಃ। ಅಸಮ್ಬದ್ಧಸ್ಯಾಪಿ ಸಂಸ್ಕಾರಾಧಾಯಕತ್ವೇ ಮೃಗಮದೋ ವಸನಮಿವ ಸರ್ವಂ ವಾಸಯೇತ್, ಅವಿಶೇಷಾತ್। ಅಸಮ್ಬದ್ಧಶ್ಚ ಪೂರ್ವ ಉತ್ತರೇಣ, ತತೋ ಭಿನ್ನಕಾಲೀನತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನವತ್। ಭಿನ್ನಕಾಲೀನಯೋರಪಿ ಸಮ್ಬನ್ಧೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಭಿನ್ನಕಾಲೀನಶ್ಚ ಪೂರ್ವ ಉತ್ತರೇಣ, ತದುತ್ಪಾದ ಏವ ವಿನಷ್ಟತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಮತವತ್। ಪ್ರಾಗೇವ ನಷ್ಟಸ್ಯ ತೇನೈಕಕಾಲೀನತ್ವಶಙ್ಕಾ ಏವ ವ್ಯಾಹತೇತಿ। ನನು ಲಾಕ್ಷಾರಸಾಹಿತಬೀಜಪೂರಕುಸುಮಲೌಹಿತ್ಯವತ್ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತತ್ರಾಪಿ ನಿರನ್ವಯವಿನಾಶೋತ್ಪಾದಾನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ಅತ್ರ ಚ ಪರಸಿದ್ಧನ್ಯಾಯೇನ ಪರಸ್ಯ ಬೋಧನಾನ್ನಾಽಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧ್ಯಾದಿ ಶಙ್ಕನೀಯಮಿತಿ।

h॥ ಕಾರಣಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಾತ್ ಪೂರ್ವಭಾವಿತ್ವನಿಯಮಾತ್ ಕಾರ್ಯಕ್ಷಣೇ ಕಾರಣಸತ್ತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಭಙ್ಗಃ

ಕ್ಷಣಿಕತ್ವೇ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತೌ ಕಾರಣವಿನಾಶಾವಶ್ಯಮ್ಭಾವಾತ್ ಸುಸ್ಥಃ ತಯೋಃ ಸಮ್ಬನ್ಧಾಭಾವಃ॥

(###sudha --)

ಭವೇದೇತದ್ ಯದಿ ಕಾರಣಸ್ಯ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪಾದ ಏವ ವಿನಾಶಃ ಸ್ಯಾತ್। ಸ ಏವ ಕುತಃ ಸಿದ್ಧ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಕ್ಷಣಮಾತ್ರಮಿತಿ।

ಕ್ಷಣಮಾತ್ರಮವಸ್ಥಾನಂ ಸ್ವೀಕೃತಂ ಸರ್ವವಸ್ತುಷು ॥187॥**

(###sudha --)

ಕಾರ್ಯಕಾರಣಯೋಸ್ತಾವದುತ್ತರಪೂರ್ವತ್ವಮಾವಶ್ಯಕಮ್। ಯೌಗಪದ್ಯೇ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವ್ಯಾಘಾತಾತ್। ತತಃ ಪೂರ್ವಕ್ಷಣವರ್ತಿ ಕಾರಣಂ ಯದಿ ಕಾರ್ಯಕ್ಷಣೇಽಪಿ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಸರ್ವವಸ್ತೂನಾಮಙ್ಗೀಕೃತಂ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರಮವಸ್ಥಾನಂ ಭಜ್ಯೇತ। ಅತಃ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮ ಏವೋತ್ತರೋತ್ಪಾದೇ ಚ ಪೂರ್ವನಿರೋಧಂ ಗಮಯತೀತಿ।

h॥ ಬೌದ್ಧೈಃ ಕ್ಷಣೇ ವಿಭಾಗಾನಙ್ಗೀಕಾರಾಚ್ಚ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಯೋಃ ಸಮ್ಬನ್ಧಾನುಪಪತ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಕಾರಣಂ ಕ್ಷಣಸ್ಯ ಪೂರ್ವವಿಭಾಗೇ ಲಬ್ಧಸತ್ತಾಕಂ ಮಧ್ಯವಿಭಾಗೇ ಕಾರ್ಯಮುತ್ಪಾದ್ಯಾಪರವಿಭಾಗೇ ತತ್ರ ಸಂಸ್ಕಾರಮಾಧಾಯ ನಶ್ಯತೀತ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ನ ಕೋಽಪಿ ದೋಷ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಪೂರ್ವೇತಿ।

ಪೂರ್ವಮಧ್ಯಾಪರಕಲಾವಿಕಲಃ ಕ್ಷಣ ಇಷ್ಯತೇ।

ಅತ್ರ ವಿಭಾಗಮಾತ್ರಂ ಕಲೋಚ್ಯತೇ। ಪೂರ್ವಾಪರಯೋರಭಾವೇ ತನ್ನಿರೂಪ್ಯಮಧ್ಯಾಭಾವಃ ಸಿದ್ಧಃ। ಇಷ್ಯತೇ ಸೌಗತೇಃ।

h॥ ಅಸತಿ ಕಾರಣೇ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ತತ್ ತಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಭಙ್ಗಃ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸತಿ ಕಾರಣೇ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ಸರ್ವಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ಯೌಗಪದ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಃ ಇತಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ತರ್ಕಸ್ಯ ಪ್ರತಿತರ್ಕಪರಾಹತಿಮಭಿಧಾಯೇದಾನೀಂ ಯಥಾ ಸ್ಥಾಯಿನಃ ಸತ್ತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ, ಏವಂ ಕ್ಷಣಿಕಸ್ಯಾಪಿ ತದನುಪಪತ್ತೇರನನುಕೂಲತಾ ನಾಮ ತರ್ಕದೋಷ ಇತಿ ಪ್ರತಿಪಾದಯಿತುಂ ಸೂತ್ರಮ್ "ಅಸತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೋಪರೋಧೋ ಯೌಗಪದ್ಯಮನ್ಯಥಾ" ಇತಿ। ತದ್ ವ್ಯಾಚಕ್ಷಾಣಸ್ತಾವದ್ ವಿಕಲ್ಪೇನ ತತ್ ಪೃಚ್ಛತಿ ಪೂರ್ವೇತಿ।

#sutraಓಂ ಅಸತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೋಪರೋಧೋ ಯೌಗಪದ್ಯಮನ್ಯಥಾ ಓಂ ॥21॥**

(###sudha --)

ಪೂರ್ವಭಾವಭವಂ ಕಾರ್ಯಮುತ ತನ್ನಾಶಸಮ್ಭವಮ್ ॥188॥**

(###sudha --)

ಯೌಗಪದ್ಯಂ ಸತಿ ಭವೇದುತ್ಪಾದ್ಯಾನಾಮಶೇಷತಃ।

ವಿನಾಶೇ ಚೇನ್ನ ತತ್ ಕಾರ್ಯಂ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತೌ ಚ ಕಾ ಪ್ರಮಾ ॥189॥**

(###sudha --)

h ॥ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಕಾರಣಸತ್ತಾಸಮಾನಕಾಲೀನತ್ವೇ ಯುಗಪತ್ ಸರ್ವಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ಅರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿತ್ವಂ ಹಿ ಸತ್ತ್ವಂ ಪರಸ್ಯಾಭಿಮತಮ್। ತಚ್ಚ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣವಿಕಲ್ಪದ್ವಯವ್ಯಾಪ್ತಮ್। ತೃತೀಯಪ್ರಕಾರಾನಿರೂಪಣಾತ್। ನಚ ತತ್ ಕ್ಷಣಿಕೇ ಸಮ್ಭವತಿ। ತಥಾಹಿ ಕ್ಷಣಿಕಾದ್ ಭಾವಾದ್ ಭವತ್ ಕಾರ್ಯಂ ಕಿಂ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಕಾರಣಸ್ಯ ಭಾವೇ ಭವತಿ, ಕಾರಣಸತ್ತಾಸಮಾನಕಾಲೀನಸತ್ತ್ವಮಿತಿ ಯಾವತ್। ಉತ ತಸ್ಯ ಕಾರಣಸ್ಯ ನಾಶೇ ಸತಿ ಸಮ್ಭವತೀತಿ। ಆದ್ಯೇ ದೋಷಮಾಹ -- ಯೌಗಪದ್ಯಮಿತಿ। ಸತಿ ಕಾರಣೇ। ಕಾರ್ಯಂ ಭವತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹೀತಿ ಶೇಷಃ। ಕ್ಷಣಿಕಂ ಹಿ ಕಾರಣಮ್, ಕಾರ್ಯಂ ಚ ತತ್ಸತ್ತಾಸಮಾನಕಾಲೀನಸತ್ತ್ವಂ ಚೇತ್ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಯೋಃ ಸಹೋತ್ಪಾದ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ಕ್ಷಣೇ ವಿಭಾಗಾಭಾವಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್। ತತ್ಕಾರ್ಯಾಣಾಮಪ್ಯಯಮೇವ ನ್ಯಾಯ ಇತಿ ತತ್ಸನ್ತಾನಭಾವಿನಾಮಶೇಷಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ಯೌಗಪದ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ತಚ್ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವಿರುದ್ಧಮಿತಿ। ಅತ್ರ ಯದ್ಯಪಿ ಯುಗಪದ್ ಭವತೋಃ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಾನುಪಪತ್ತಿರಪಿ ದೂಷಣಮ್। ತಥಾऽಪಿ ತಚ್ಛಿಷ್ಯೈರೇವ ಜ್ಞಾತುಂ ಶಕ್ಯತ ಇತಿ, "ಉಭಯಥಾ ಚ ದೋಷಾತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ ಕಥಿತಮಿತಿ ಚಾತ್ರ ನೋಕ್ತಮ್।

h ॥ ಕಾರಣಸ್ಯ ವಿನಾಶಾನನ್ತರಂ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಾನುಪಪತ್ತಿಃ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ದ್ವಿತೀಯಂ ೕನಿರಾಕರೋತಿ -- ವಿನಾಶೇ ಚೇದಿತಿ। ಕಾರಣಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಂ ಭವೇತ್, ತರ್ಹೀತಿ ಶೇಷಃ। ತತ್ ತಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಂ ನ ಭವತೀತ್ಯಾಪನ್ನಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಸರ್ವಸ್ಯ ಸರ್ವಂ ಕಾರ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಹ್ಯಾನನ್ತರ್ಯಮಾತ್ರೇಣ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಃ। ತಥಾತ್ವೇ ವಿನಾಶಕಾರ್ಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಆನನ್ತರ್ಯಸ್ಯಾನ್ಯಾಪೇಕ್ಷಯಾಽಪಿ ಸತ್ತ್ವಾತ್। ಸಾದೇಶ್ಯಾದೇರಪಾಕೃತತ್ವಾತ್। ಏವಮನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಕಾರ್ಯಂ ನ ಭವತೀತಿ ನ ಕಾರ್ಯಂ ಸ್ಯಾದಕಾರಣಂ ವಾ। ಉಭಯಥಾಽಪಿ ಪೂರ್ವಸ್ಯಾರ್ಥಕ್ರಿಯಾವಿರಹಾದಸತ್ತ್ವಪ್ರಾಪ್ತಿರಿತಿ।

ಸೂತ್ರಕೃತಾ ಸೌಗತಾಭ್ಯುಪಗತಂ ಪಕ್ಷಂ ಪ್ರಧಾನೀಕೃತ್ಯ ದೂಷಣಮುಕ್ತಮ್। ಭಾಷ್ಯಕೃತಾ ತ್ವಭಾವಸ್ಯ ಭಾವಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ ತೇನ ಕ್ರಮೇಣ। ಅತೋಽರ್ಥವಿರೋಧಾಭಾವಃ।

h॥ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣಂ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತೌ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಃ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಸ್ತಿ ತಾವತ್ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣಂ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಃ। ನಚ ಕಾರ್ಯಂ ಕಾರಣೇನ ವಿನೋತ್ಪತ್ತುಮಲಮ್। ತಥಾಸತಿ ನಿತ್ಯಂ ಸತ್ತ್ವಮಸತ್ತ್ವಂ ಚೇತ್ಯಾಪತ್ತೇಃ। ಅತಃ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿರೇವಾನ್ಯತರಪಕ್ಷದೋಷಮಾಭಾಸಯಿಷ್ಯತಿ। ಪಕ್ಷಾನ್ತರಂ ವಾ ಗ್ರಾಹಯಿಷ್ಯತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತೌ ಚೇತಿ। ಸ್ಯಾದೇತದ್ ಯದಿ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣಂ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಃ ಪ್ರಮಾಣವತೀ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈತದಸ್ತಿ। ನಚ ಸ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಮಾತ್ರೇಣಾರ್ಥಾನ್ತರಾಕ್ಷೇಪಸಾಮರ್ಥ್ಯಮ್, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತಿ।

ನನ್ವಸ್ತಿ ಯತ್ ಸತ್ ತತ್ ಕ್ಷಣಿಕಮ್, ಯಥಾ ದೇಹಾದಿ। ಸಚ್ಚ ವಿವಾದಪದಮಿತಿ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣಂ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತೌ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಸ್ಯೈವ ನಿರಾಕ್ರಿಯಮಾಣತ್ವಾತ್। ದೇಹಾದೀನಾಮಪಿ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಾಭಾವೇನ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯವಿಕಲತ್ವಾಚ್ಚ।

h॥ ದೇಹಾದೇಃ ಪರಿಮಾಣಭೇದಸ್ಯಾನ್ಯಥೈವ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ನ ತದನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ॥

(###sudha --)

ನನು ದೇಹಾದೇಃ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಕ್ಷಣಯೋಃ ಪರಿಮಾಣಭೇದೇನ ಭೇದಸಿದ್ಧೌ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಭೇದೇಽಪೀತಿ।

ಅಭೇದೇಽಪಿ ವಿಶೇಷೇಣ ದೇಹದೀಪಫಲಾದಿಷು।

ವಿಶೇಷದರ್ಶನಂ ಯುಕ್ತಮಸ್ಮಾಕಮನುಭೂತಿತಃ॥190॥**

(###sudha --)

ಪೂರ್ವೋತ್ತರಕ್ಷಣಯೋರಿತಿ ಶೇಷಃ। ವಿಶೇಷೇಣ ಆರಮ್ಭವಾದಾದ್ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯೇನ। ಆದಿಪದೇನಾಙ್ಕುರಾದಿ। ವಿಶೇಷದರ್ಶನಂ ಪರಿಮಾಣಭೇದದರ್ಶನಮ್। ಅಸ್ಮಾಕಂ ಪರಿಣಾಮವಾದಿನಾಂ ಮತೇ।

ಅಯಮರ್ಥಃ ಆರಮ್ಭವಾದಿನೋ ಹಿ ಪರಿಮಾಣಂ ಯಾವದ್ದ್ರವ್ಯಭಾವ್ಯಭ್ಯುಪಯನ್ತಿ । ಅವಯವಸಙ್ಖ್ಯಾತಿಶಯಾನತಿಶಯಾಯತ್ತತ್ವಾತ್ ಪರಿಮಾಣಭೇದಸ್ಯ । ಅವಯವಾಪಚಯೇ ದ್ರವ್ಯವಿನಾಶಸ್ಯಾವಯವೋಪಚಯೇ ಚ ತದುತ್ಪಾದಸ್ಯಾವರ್ಜನೀಯತ್ವಾತ್ । ಅತಸ್ತೇಷಾಂ ಪರಿಮಾಣಭೇದೋ ದ್ರವ್ಯಂ ಭಿನ್ದ್ಯಾದೇವ । ಅಸ್ಮಾಕಂ ತ್ವವಸ್ಥಿತಮೇವ ದ್ರವ್ಯಮವಯವೋಪಚಯಾಪಚಯಾಭ್ಯಾಂ ತತ್ತತ್ಪರಿಮಾಣಕತಯಾ ವಿಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ದರ್ಶನಮ್ । ತತ್ರ ಪರಿಮಾಣಭೇದೋ ನ ಭೇದಮಾಕ್ಷಿಪತೀತಿ ।

ಕಿಞ್ಚ ಫಲಾದೀನಾಂ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಕ್ಷಣಯೋರ್ಭೇದಃ ಸಾಧ್ಯತೇ, ಉತಾಭೇದಾಭಾವಃ? ಆದ್ಯೇ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಮ್, ಭೇದಸ್ಯಾಸ್ಮಾಭಿರಪ್ಯಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್ । ತಾವತಾ ಕ್ಷಣಭಙ್ಗಾಸಿದ್ಧೇಃ । ದ್ವಿತೀಯೇ ದೋಷಮಾಹ -- ಅನುಭೂತಿತ ಇತಿ । ತದಿದಂ ಫಲಮಿತಿ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಯಾ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಕ್ಷಣಯೋರಭೇದಸಿದ್ಧೇರ್ಬಾಧಿತವಿಷಯಮನುಮಾನಮಿತಿ ಶೇಷಃ ।

ಭ್ರಾನ್ತಾ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾ ನಾಭೇದಂ ಸಾಧಯಿತುಮಲಮಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಭ್ರಾನ್ತಂ ಪರಿಮಾಣಭೇದದರ್ಶನಂ ನ ಭೇದಸಾಧನಾಯಾಲಮಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ । ಪರಿಮಾಣಭೇದದರ್ಶನಂ ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್ ಪ್ರಮಾಣಮೇವೇತಿ ಚೇತ್, ತತ್ರಾಽಹ -- ವಿಶೇಷೇತಿ ।

ವಿಶೇಷದರ್ಶನಂ ಮಾನಂ ಯದಿ ನ ಸ್ಥೈರ್ಯದೃಕ್ ಕುತಃ ।

ತರ್ಹಿ ಸ್ಥೈರ್ಯದೃಕ್ ಕುತೋ ನ ಮಾನಮ್? ತಸ್ಯಾ ಅಪಿ ಬಾಧಕರಹಿತತ್ವಾತ್ । ವಿಶೇಷದರ್ಶನಂ ಬಾಧಕಮಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ತತ್ಸ್ಥೈರ್ಯದರ್ಶನಂ ಕುತೋ ನ ಬಾಧಕಮ್? ಅತೋಽನುಪಲಭ್ಯಮಾನವಿಶೇಷಯೋರನಯೋರ್ಬಾಧ್ಯಬಾಧಕಭಾವಾಯೋಗಾದನ್ಯೋನ್ಯ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತಾನನುಭವಾಚ್ಚಾನ್ಯತರಪಕ್ಷಪಾತಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಭೇದಾಭೇದವಿಷಯತಯೈವ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನಂ ಯುಕ್ತಮ್ । ಅನ್ಯಥಾ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇ ಸಾಧ್ಯಸನ್ದೇಹೇನಾಪಿ ಪರಾನುಮಾನಂ ದುಷ್ಟಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ । ಏವಂ ತರ್ಕಾಙ್ಗಾನ್ತರವೈಕಲ್ಯಂ ಸ್ವಯಮೂಹನೀಯಮ್ ।

h || ಸೂತ್ರಾಣಾಂ ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ, ಸೂತ್ರದ್ವಯಸ್ಯಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಚ ನಿಮಿತ್ತಕಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇತಾನಿ ಸೂತ್ರಾಣಿ ಕುತೋ ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾನಿ? ಉಚ್ಯತೇ ಉಪೋದ್ಘಾತಪ್ರಕ್ರಿಯಯಾ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣೈವಾಽದೌ ಬಾಧಕಾನಿ ನಿರಾಕೃತ್ಯಾನ್ತೇ ನಿಷ್ಕಣ್ಟಕಾ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೋಪನ್ಯಸ್ತಾ । ಭಾಷ್ಯಾಕಾರೇಣ ತು ಸುಬೋಧತ್ವಾಯ ಶಿಷ್ಯಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾಕ್ರಮೇಣಾಽದೌ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಮಭಿಧಾಯಾನನ್ತರಂ ತದ್ಬಾಧಕಾನಿ ಪರಿಹೃತಾನೀತಿ । “ಪ್ರತಿಸಙ್ಖ್ಯಾ” ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರದ್ವಯಂ ಭಾಷ್ಯ ಏವ ಸ್ಪಷ್ಟಮಿತಿ ನಾತ್ರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ ।

h || “ಆಕಾಶೇ ಚಾವಿಶೇಷಾತ್’ ಇತಿ ಸೂತ್ರಸ್ಯ “ಆಕಾಶೇ ಭಾವತ್ವಸಾಧಕೋ ಯೋ ನ್ಯಾಯಃ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತಸ್ಯ ಸುಖೇಽಪ್ಯವಿಶೇಷಾತ್ ನ ಸುಖಮಭಾವರೂಪಮ್' ಇತಿ ವರ್ಣಕಾನ್ತರಮ್ ॥

(###sudha --)

"ದುಃಖಾಭಾವಂ ಸುಖಂ ಚಾಽಹುಃ" ಇತಿ ಯದನೂದಿತಂ ತನ್ನಿರಾಕರೋತಿ -- -- ದಿಗಿತಿ।

ದಿಕ್ಸುಖೇ ಚ ಖದೃಷ್ಟಾನ್ತಾದ್ ಭಾವೌ ಸಚ್ಚೇತ್ ಕ್ವಚಿದ್ ಭವೇತ್ ॥191॥**

(###sudha --)

ಖದೃಷ್ಟಾನ್ತಾದಿತ್ಯಾಕಾಶಸ್ಯ ಭಾವತ್ವೇ ಯೋ ನ್ಯಾಯೋಽಭಿಹಿತಃ, ತಸ್ಮಾದಿತಿ ಹೇತ್ವತಿದೇಶಃ। ಧರ್ಮಿಪ್ರತಿಯೋಗಿನಿರಪೇಕ್ಷಮೇವ ವಿಧಿರೂಪೇಣ ಪ್ರತೀಯಮಾನತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಸದ್ಭಾವಃ ಕ್ವಚಿದ್ ಭವೇಚ್ಚೇತ್, ತದ್ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನೇತಿ ಶೇಷಃ। ಅನೇನಾನ್ಯಥಾ ರೂಪಾದೀನಾಮಪಿ ಭಾವತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾದವಿಶೇಷಾದಿತಿ ಬಾಧಕಂ ಸೂಚಯತಿ। ಯದ್ಯಪಿ ದಿಶೋ ನಾಽಕಾಶಾದ್ ಭಿದ್ಯನ್ತೇ, ತಥಾಽಪ್ಯಾಕಾಶಸ್ಯ ಭಾಗಸದ್ಭಾವಂ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಂ ತಾಸಾಂ ಗ್ರಹಣಮ್। ಏಕವಚನಂ ತು ಜಾತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಮ್। ಏತೇನ "ಆಕಾಶೇ ಚಾವಿಶೇಷಾತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರಂ ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಭವತಿ।

ಆಕಾಶಾದೀನಾಂ ಭಾವತ್ವಸಮರ್ಥನೇನ ಪಞ್ಚಸ್ಕನ್ಧಾತ್ಮಕಂ ವಿಶ್ವಮಿತಿ ನಿರಸ್ತಮ್। ಆತ್ಮನೋ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕತ್ವಂ ತು ನಾಸ್ಮಾಕಂ ವಿರುದ್ಧಮ್। ಕ್ಷಣಭಙ್ಗಿತಾಯಾ ನಿರಸ್ತತ್ವಾತ್। ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪಿ ಗ್ರಾಹಕತಾಯಾಃ ಪರೇಣಾಭ್ಯುಪಗತತ್ವಾತ್। ಮೋಕ್ಷಸ್ತು ಚತುರ್ಥೇ ಪರೀಕ್ಷಿಷ್ಯತೇ। (1328)

h॥ ಸೌತ್ರಾನ್ತಿಕಾಣಾಂ ಬಾಹ್ಯಾನುಮೇಯತಾವಾದಸ್ಯ ಮಾಯಾವಾದವದತ್ಯನ್ತನಿರ್ದಲತ್ವಾತ್,

ಸ್ಫುಟದೂಷಣತ್ವಾಚ್ಚ ಸೂತ್ರೇಽನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ವೈಭಾಷಿಕಸೌತ್ರಾನ್ತಿಕಯೋರ್ಯಃ ಸಾಧಾರಣಃ ಸ್ವಮತವಿರುದ್ಧಃ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ ಸ ಏವ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ನಿರಾಕೃತಃ, ಯಸ್ತು ಸೌತ್ರಾನ್ತಿಕಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಾನ್ತವಿಶೇಷಃ "ಪ್ರಮಾಣಂ ತಾವದ್ ದ್ವಿವಿಧಮ್, ಪ್ರಮೇಯದ್ವೈವಿಧ್ಯಾತ್। ತತ್ರ ಜ್ಞಾನಾತಿರಿಕ್ತಃ ಸರ್ವೋಽಪಿ ರೂಪಾದಿಪ್ರಪಞ್ಚೋಽನುಮೇಯ ಏವ। ನತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಃ। ಜ್ಞಾನಂ ತು ನೀಲಾದ್ಯಾಕಾರಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇದ್ಯಮ್" ಇತಿ, ಸ ಕಸ್ಮಾನ್ನ ನಿರಾಕೃತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ವಿಶ್ವಮಿತಿ।

ವಿಶ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ತಯೋರ್ಯೋಽನುಮಿತಂ ವದೇತ್।

ಮಾಯಾವಾದಿವದೇವಾಸಾವುಪೇಕ್ಷ್ಯೋ ಭೂತಿಮಿಚ್ಛತಾ ॥192॥**

(###sudha --)

ತಯೋಃ ವೈಭಾಷಿಕಸೌತ್ರಾನ್ತಿಕಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ ಯಃ ಸೌತ್ರಾನ್ತಿಕೋ ವಿಶ್ವಂ ರೂಪಾದಿಕಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ರೂಪಾದೇರ್ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇದ್ಯತಾಂ ವೈಭಾಷಿಕಾದಿಭಿರಭ್ಯುಪಗತಾಮನಭ್ಯುಪಗಮ್ಯೇತಿ ಯಾವತ್, ಅನುಮಿತಂ ವದೇದ್

ರೂಪಾದೇರ್ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಅನುಮಾನವೇದ್ಯತಾಮಙ್ಗೀಕುರ್ಯಾತ್। ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ತುಲ್ಯಂ ವರ್ತತ ಇತಿ ಮಾಯಾವಾದಿವತ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯಥಾ ಸರ್ವಾನ್ ದುಃಸಮಯಾನಪಾಕುರ್ವತಾಽಪಿ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ನ ಮಾಯಾವಾದೋಽತ್ರ ಪಾದೇ ನಿರಾಕೃತಃ। ತಸ್ಯಾತ್ಯನ್ತನಿರ್ದಲಸ್ಯೋಪೇಕ್ಷ್ಯೈವ ಕಾರ್ಯಾ, ನತ್ವೀಷತ್ಸದಲೈಃ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾದಿಸಮಯೈಃ ಸಹ ನಿರಾಸ ಇತಿ ಜ್ಞಾಪನಾರ್ಥಮ್, ತಥಾ ಬಾಹ್ಯಾನುಮೇಯತಾವಾದೋಽಪೀತಿ।

ನನು ಮಾಯಾವಾದಃ ಸೂತ್ರೋತ್ಪತ್ತ್ಯುತ್ತರಕಾಲಭಾವೀ। ತಸ್ಯ ಕಥಂ ನಿರಾಸಪ್ರಸಕ್ತಿಃ? ಮೈವಮ್। "ಅನದಿಕಾಲತೋ ವೃತ್ತಾಃ" ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾದಿನಿರಾಸಸ್ಯಾಪ್ಯಪ್ರಸಕ್ತೇರಿತಿ।

h ॥ ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಾಗಮಸಿದ್ಧತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಮನುಮತಂ ಭವತೀತಿ ನ್ಯಾಯೇನ ನೀಲಾದೇರ್ವಿಶ್ವಸ್ಯಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಂ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯಾಭಿಮತಮೇವೇತಿ ಕುತೋ ನ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ? ನೈವಂ ಶಕ್ಯಮ್। ಪ್ರಮಾಣಾವಿರುದ್ಧಃ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರೀ ಚ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯಃ ಕಲ್ಪನೀಯಃ। ನಚಾಯಮರ್ಥಸ್ತಥೇತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಸರ್ವೇತಿ।

ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧಂ ಯದ್ ಬುದ್ಧೇರ್ಭೇದೇನ ಸರ್ವದಾ।

ಕಥಂ ನು ತಸ್ಯ ಬುದ್ಧಿತ್ವಮ್ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥193 ॥**

(###sudha --)

ಅಯಮತ್ರೋತ್ತರಕ್ರಮಃ ನೀಲಾದೇರರ್ಥಸ್ಯಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಂ ನ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ, ನೀಲಾದಿಪ್ರತೀತೇರಪರೋಕ್ಷತಾಯಾಃ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಇನ್ದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರಭಾವಭಾವಿತ್ವೇನಾನುಮಾನಸಿದ್ಧತ್ವಾಚ್ಚ।

ಅಥ ಮತಮ್ ಯೇನಾರ್ಥೇನ ಯಜ್ಜ್ಞಾನಂ ಜಾಯತೇ ತತ್ ತದಾಕಾರಂ ಭವತಿ। ತಚ್ಚ ಜ್ಞಾನಂ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತಯಾ ಸ್ವಗತಂ ನೀಲಾದ್ಯಾಕಾರಮಪಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕುರುತೇ। ಅತೋಽಪರೋಕ್ಷತಯೋಪಲಭ್ಯಮಾನಸ್ಯ ನೀಲಾದ್ಯಾಕಾರನಿಕರಸ್ಯ ಬುದ್ಧಿಗತತ್ವಾನ್ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ದೋಷ ಇತಿ।

ಅತ್ರೇದಮುಪತಿಷ್ಠತೇ ಯದಪರೋಕ್ಷತಯಾಽವಭಾಸಮಾನಂ ನೀಲಾದ್ಯಾಕಾರಚಕ್ರಂ ಬುದ್ಧೇರ್ಭೇದೇನ ಸರ್ವದಾ ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧಮ್, ತಸ್ಯ ಕಥಂ ನು

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಬುದ್ಧಿತ್ವಮಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ? ಬಹಿರ್ಮುಖತಯೇದನ್ತ್ವೇನ ಹ್ಯಯಂ ನೀಲಾದ್ಯಾಕಾರೋಽಪರೋಕ್ಷಮವಭಾಸತೇ। ನ ಜಾತ್ವನ್ತರ್ಮುಖತಯಾಽಹಂ ನೀಲಮಿತಿ।

ತಥಾ ನೀಲಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಸಮನನ್ತರಂ ನೀಲಾರ್ಥೀ ನಿಯಮೇನ ಬಹಿಃ ಪ್ರವರ್ತತೇ। ತೇನಾನುಮೀಯತೇಽನೇನ ಬಹಿರರ್ಥ ಏವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತ ಇತಿ। ನಹ್ಯನ್ಯತ್ರ ಜ್ಞಾನಮನ್ಯತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತಿ ಯುಜ್ಯತೇ, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಮಧ್ಯೇಽನುಮಾನಂ ತು ನಿರಸಿಷ್ಯತೇ। ಏವಮಾಪ್ತೋಽಪಿ ಕಿಮಪರೋಕ್ಷತಯಾ ಪಶ್ಯಸೀತಿ ಪೃಷ್ಟೋಽಙ್ಗುಲಿ ಪ್ರಸಾರ್ಯೇದಮಿತಿ ಬಾಹ್ಯಮೇವ ಬ್ರವೀತಿ, ಅತಸ್ತ್ರಿಭಿರಪಿ ಪ್ರಮಾಣೈರಪರೋಕ್ಷತಯಾಽವಭಾಸಮಾನಸ್ಯ ನೀಲಾದ್ಯಾಕಾರಸ್ಯ ಬುದ್ಧಿತೋ ಭೇದ ಏವಾವಸೀಯತೇ।

ನಚೇದಂ ಸರ್ವಂ ಭ್ರಾನ್ತಮ್। ಕದಾಽಪ್ಯನ್ಯಥಾಪ್ರತೀತ್ಯಭಾವಾತ್। ವಿನೈವ ಬಾಧಕೇನ ಭ್ರಾನ್ತಿತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅತೋಽಪರೋಕ್ಷತಯಾಽವಭಾಸಮಾನೋ ನೀಲಾದ್ಯಾಕಾರೋ ಬಾಹ್ಯ ಏವ, ನತು ಬುದ್ಧಿಗತ ಇತಿ।

h ॥ ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವೇ ತತ್ಸಾಧಕಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್ ತದಸಿದ್ಧಿಪ್ರಸಙ್ಗೇನ ತದಭ್ಯುಪಗಮವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವೇ ತದಸಿದ್ಧಿರೇವ ಸ್ಯಾತ್। ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್। ತಥಾಚ ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥಾಭ್ಯುಪಗಮೋ ರಿಕ್ತಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಹ -- ವಿಶ್ವಮಿತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ವಿಶ್ವಮನ್ಯಚ್ಚ ಕಿಮ್ಪ್ರಮಮ್ ॥193 ॥**

(###sudha --)

ಅನ್ಯತ್ ಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಕಾ ಪ್ರಮಾ ಯಸ್ಯ ತತ್ ಕಿಮ್ಪ್ರಮಮ್। ಅನುಮೇಯೋ ಬಾಹ್ಯಾಕಾರ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸರ್ವಥಾಽಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಪಕ್ಷೀಕರಣಾಯೋಗಾತ್। ಲಿಙ್ಗಾಭಾವಾದ್ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಸಿದ್ಧೇಶ್ಚ।

h ॥ ಸಾಮಾನ್ಯಪರಿಶೇಷಾನುಮಾನಾಭ್ಯಾಂ ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥಸಾಧನಾಯೋಗಃ ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಬುದ್ಧಿಗತಸ್ತಾವದಾಕಾರೋಽಪರೋಕ್ಷಮವಭಾಸತೇ। ಸ ಕಾದಾಚಿತ್ಕತ್ವಾತ್ ಕಿಮಪಿ ಕಾರಣಮಪೇಕ್ಷಮಾಣೋ ಬಾಹ್ಯಂ ನೀಲಾದ್ಯನುಮಾಪಯಿಷ್ಯತೀತಿ। ಮೈವಮ್। ಬಾಹ್ಯತಯೈವ ನೀಲಾದ್ಯಾಕಾರಸ್ಯ ಸ್ಫುರಣಾತ್। ಕುತ್ರ ಚೇದಮುಪಲಬ್ಧಮ್, ಯತ್ ಕಾದಾಚಿತ್ಕಂ ತತ್ ಕಾರಣವದಿತಿ। ಜ್ಞಾನ ಏವೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಬಾಹ್ಯಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವವಾದೇ ತತ್ರಾಪಿ ಕಾರಣವತ್ತ್ವಾನವಧಾರಣಾತ್। ಜ್ಞಾನಂ ಪೂರ್ವಜ್ಞಾನಕಾರಣಕಮುಪಲಬ್ಧಮಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹ್ಯಾಕಾರೋಽಪಿ ಪೂರ್ವಾಕಾರಜನ್ಯಃ ಕಲ್ಪ್ಯತಾಮ್। ಕಿಂ ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥವ್ಯಸನೇನ? ನೀಲಜ್ಞಾನಾನನ್ತರಂ ಪೀತಜ್ಞಾನೋತ್ಪಾದದರ್ಶನಾನ್ನೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸದೃಶಜನ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಪರೇಣ ಕ್ವಾಪ್ಯನುಪಲಬ್ಧತ್ವಾತ್।

ಕಿಞ್ಚ ವಾಸನಾದಿಕಮಾನ್ತರಮೇವ ಸಹಕಾರೀಕೃತ್ಯ ವಿಸದೃಶಮಪಿ ಜ್ಞಾನಂ ಜನಯತೀತಿ ಕಲ್ಪನೀಯಮ್। ನ ಬಾಹ್ಯಮ್। ದೃಷ್ಟೇನೈವ ಕಥಞ್ಚಿದುಪಪತ್ತಾವದೃಷ್ಟಕಲ್ಪನಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಅತೋ ಬಾಹ್ಯೋಽಪ್ಯರ್ಥಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧ ಇತಿ ಶಙ್ಕಾನಾಸ್ಪದತ್ವಾದಿದಂ ಮತಮತ್ರ ನ ದೂಷಿತಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್।

h॥ ನೀಲಾದೇರನುಭವಸಿದ್ಧಬಾಹ್ಯಾರ್ಥತ್ವಾಪಲಾಪಾತ್, ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕಜ್ಞಾನಗತತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾಚ್ಚ ಸ್ಫುಟದೂಷಣೋಽಯಂ ವಾದಃ॥

(###sudha --)

ಯದ್ವಾ ಸ್ಫುಟತರಾನಲ್ಪದೋಷತ್ವೇನ ಶಿಷ್ಯೈರೇವ ಹೇಯತಯಾ ಜ್ಞಾತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಯೇನಾಽಹ ಸರ್ವೇತಿ।

p**p

ಸರ್ವಲೋಕೋ ವಿಭೇತ್ಯಞ್ಜೋ ಯಸ್ಮಾದನುಭವಾತ್ ಸದಾ।

ತಸ್ಯಾಪಲಾಪಿನಃ ಕಿಂ ನ ನಿಷ್ಪ್ರಮಾಣಕವಾದಿನಃ॥194॥**

(###sudha --)

ಮಾಧ್ಯಮಿಕಾದಯೋಽಪಿ ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥಾನ್ ಅಪಹ್ನುವಾನಾ ಅಪಿ ಹ್ಯನುಭವಾದ್ ಬಿಭ್ಯತಃ ಸಾಂವೃತಸತ್ತ್ವಾದ್ಯಭ್ಯುಪಯನ್ತಿ। ತತಃ ಸರ್ವೈರನುಸರಣೀಯ ಏವಾಯಮನುಭವಃ। ತಮಪಿ ಯಃ ಸೌತ್ರಾನ್ತಿಕೋಽಪಲಪತಿ, ಅನುಭವಸಿದ್ಧಾಯಾ ಅಪರೋಕ್ಷಸ್ಯ ನೀಲಾದ್ಯಾಕಾರಸ್ಯ ಬಾಹ್ಯತಾಯಾ ಅಪಾಕರಣಾತ್। ತಥಾ ನಿಷ್ಪ್ರಮಾಣಕಂ ವದತಿ, ನೀಲಾದ್ಯಾಕಾರಸ್ಯ ಬುದ್ಧಿಸ್ಥತಾಯಾಂ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್। ತಸ್ಯ ಅನುಭವಸ್ಯಾಪಲಾಪಿನಃ ನಿಷ್ಪ್ರಮಾಣಕವಾದಿನಸ್ತಸ್ಯ ಸೌತ್ರಾನ್ತಿಕಸ್ಯ ಕಿಂ ದೂಷಣಂ ನ ಭವೇತ್? ಸರ್ವಮಪಿ ಭವೇದಿತಿ।

h॥ ಆತ್ಮಾನಾತ್ಮಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಥಾಯಿತ್ವಸ್ಯ, ಸುಖಸ್ಯ ವಿಧಿತ್ವಸ್ಯ, ದಿಗ್ಗನಯೋರ್ಭಾವತ್ವಸ್ಯ ಚಾನುಭವಸಿದ್ಧತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

"ಏಕತ್ವಮನುಭೂತಿಸ್ಥಮ್", "ಖದೃಷ್ಟಾನ್ತಾತ್", "ತಸ್ಯಾಪಲಾಪಿನಃ" ಇತಿ ಪರಪಕ್ಷೇ ತತ್ರತತ್ರಾನುಭವವಿರೋಧೋಽಭಿಹಿತಃ। ಸ ಕಥಮಿತ್ಯತೋಽಭಿನಯೇನ ತಂ ದರ್ಶಯತಿ ಸೋಽಹಮಿತಿ।

p**p

ಸೋಽಹಂ ತದಿದಮೇವಾಹಂ ಸುಖೀ ಸದ್ ಗಗನಂ ದಿಶಃ।

ಸತ್ಯಾ ಇತ್ಯಾದ್ಯನುಭವಾಃ ಸದಾ ತತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಗಾಃ॥195॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅತ್ರ ಸ ಏವಾಹಮಿತ್ಯಾತ್ಮೈಕತ್ವಗ್ರಾಹೀ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನುಭವೋ ದರ್ಶಿತಃ। ತದಿದಮಿತ್ಯನಾತ್ಮನಃ। ಅಹಂ ಸುಖೀತಿ ಸುಖಸ್ಯ ವಿಧಿತ್ವಾನುಭವಃ। ಸದ್ ಭಾವರೂಪಂ ಗಗನಮ್, ದಿಶಃ ಸತ್ಯಾ ಭಾವರೂಪಾ ಇತಿ ಗಗನಸ್ಯ ದಿಶಾಂ ಚ ಭಾವತ್ವಾನುಭವಃ। ಆದಿಪದಾದಿದಂ ನೀಲಮ್, ನಾಹಂ ನೀಲಮಿತ್ಯಾದೇಃ ಪರಿಗ್ರಹಃ। ತತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಗಾಃ ತದಭ್ಯುಪಗತಾರ್ಥವಿರುದ್ಧವಿಷಯಾಃ।

h॥ ವೈಭಾಷಿಕಸೌತ್ರಾನ್ತಿಕಮತಯೋಃ ಸದನುಪಾದೇಯತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ವೈಭಾಷಿಕಸೌತ್ರಾನ್ತಿಕಮತನಿರಾಕರಣಮುಪಸಂಹರತಿ --ಅತ ಇತಿ।

p**p

ಅತೋ ನಿರ್ಮಾನಮಖಿಲಪ್ರಮಾಣಪ್ರತಿಪಕ್ಷಗಮ್।

ದುರ್ಮತಂ ಕೋ ನು ಗೃಹ್ಣೀಯಾದ್ ವಿನಾಽಸುರತತಿಂ ಕ್ವಚಿತ್॥196॥**

(###sudha --)

ಅಖಿಲಪ್ರಮಾಣಪ್ರತಿಪಕ್ಷಗಂ ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧಾರ್ಥವಿಷಯಮ್। ಅತ ಏವ ದುರ್ಮತಮ್। ದಿಂಗಪ್ರಭೃತಿಭಿರ್ಬಹುಭಿಃ ಗೃಹೀತತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ಕೋ ನು ಗೃಹ್ಣೀಯಾದಿತ್ಯಾಕ್ಷೇಪ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ವಿನೇತಿ। ಸತ್ಪುರುಷವಿಷಯ ಏವಾಯಮಾಕ್ಷೇಪ ಇತಿ ಭಾವಃ। ನಚೈವಂ ನಿರಾಕರಣವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್। ಉಕ್ತಾರ್ಥಾನುಸನ್ಧಾನೇ ಕೋ ನು ಗೃಹ್ಣೀಯಾದಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದಿತಿ॥*#### h॥ ಇತಿ ಸಮುದಾಯಾಧಿಕರಣಮ್॥7॥**

#aಅಥಅಸದಧಿಕರಣಮ್॥8॥**

(###sudha --)

h॥ ಮಾಧ್ಯಮಿಕೈಃ ಶೂನ್ಯಸ್ಯ ಜಗದಾತ್ಮಕತ್ವಸ್ವಯಮ್ಪ್ರಭತತ್ವಾದಿನಿರೂಪಣಮ್॥

(###sudha --)

ನಾಸತೋಽದೃಷ್ಟತ್ವಾತ್। ಮಾಧ್ಯಮಿಕಮತಮತ್ರಾಪಾಕ್ರಿಯತೇ। ತಸ್ಯೋಕ್ತಾರ್ಥವಿರುದ್ಧತಾಂ ದರ್ಶಯಿತುಂ ತತ್ ತಾವದುಪನ್ಯಸ್ಯತಿ ಅಪರ ಇತಿ।

p**p

ಅಪರಃ ಶೂನ್ಯಮಖಿಲಂ ಮನೋವಾಚಾಮಗೋಚರಮ್।

ನಿರ್ವಿಶೇಷಂ ಸ್ವಯಮ್ಪ್ರಭಂ ನಿರ್ಲೇಪಮಜರಾಮರಮ್।

ಅಶೇಷದೋಷರಹಿತಮನನ್ತಂ ದೇಶಕಾಲತಃ॥197॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

p**pವಸ್ತುತಶ್ಚ || || || || || || || || || || || || || || || ||

(###sudha --)

ಅಪರೋ ಮಾಧ್ಯಮಿಕಃ। "ಇತಿ ಬ್ರೂತೇ" ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೇನ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಶೂನ್ಯಮೇವ ತತ್ತ್ವಂ ನ ತತೋಽನ್ಯದಸ್ತೀತಿ ಶೇಷಃ। ನನು ಪಞ್ಚಸ್ಕನ್ಧಾಸ್ತತೋಽತಿರಿಕ್ತಾಃ ಸನ್ತೀತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಅಖಿಲಮಿತಿ। ಪಞ್ಚಸ್ಕನ್ಧಾತ್ಮಕಮಖಿಲಂ ಜಗಚ್ಛೂನ್ಯಮೇವ, ನ ತತೋಽನ್ಯದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ತಚ್ಛೂನ್ಯಂ ಕುತಃ ಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸ್ವಯಮ್ಭಾತಮಿತಿ। ಸ್ವಯಮ್ಭಾತತ್ವಂ ಚ ನ ಸ್ವಕರ್ಮಕಪ್ರಕಾಶತ್ವಮ್। ಕಿನ್ತ್ವಪರಪ್ರಕಾಶ್ಯತ್ವಮೇವೇತ್ಯಾಶಯೇನೋಕ್ತಮ್ ಮನ ಇತಿ। ಪ್ರಮಾಣಮಾತ್ರೋಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್। ಕುತಃ ಪ್ರಮಾಣಾವಿಷಯತ್ವಂ ಶೂನ್ಯಸ್ಯ? ನಿರ್ಧರ್ಮಕತ್ವಾತ್। ಸಧರ್ಮಕ ಏವ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರವೃತ್ತೇರಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ ನಿರ್ವಿಶೇಷಮಿತಿ।

ನಿಖಿಲಜಗದಾತ್ಮಕಂ ಚೇಚ್ಛೂನ್ಯಮ್, ತರ್ಹಿ ತದ್ಧರ್ಮಾ ಲೇಪಜರಾಮರಣದುಃಖಪರಿಚ್ಛೇದಾದಯಸ್ತಸ್ಯೈವ ಸ್ಯುರಿತಿ ಕಥಂ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಾದಿಕಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಿರ್ಲೇಪಮಿತಿ। ಲೇಪೋ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ದೋಷಾ ದುಃಖಾದಯಃ। ವಸ್ತುತಶ್ಚ ಅನನ್ತಂ ವಸ್ತ್ವನ್ತರಪ್ರತಿಯೋಗಿಕಾನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವರಹಿತಮ್।

ಯದ್ವಾ ಶುದ್ಧಂ ಸರ್ವಗತಂ ನಿತ್ಯಂ ಸರ್ವಾತ್ಮಕಂ ಶೂನ್ಯಮಭಿಲಪ್ಯತೇ। ತತ್ ಕಥಂ ನಿರ್ವಿಶೇಷಮಿತ್ಯುಚ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಏತದುಕ್ತಮ್। ಲೇಪಾದಿದೋಷಾಭಾವಮಾತ್ರೇಣ ಶುದ್ಧಮುಚ್ಯತೇ। ದೇಶಾದಿಪರಿಚ್ಛೇದಾಭಾವಮಾದಾಯ ಸರ್ವಗತತ್ವಾದಿವಾದಃ, ನತು ಕಮಪಿ ಧರ್ಮಮಾಶ್ರಿತ್ಯೇತಿ।

h || ಶೂನ್ಯೈಕ್ಯಜ್ಞಾನಾತ್ ಶೂನ್ಯತ್ವಾಪತ್ತಿರೂಪೋ ಮೋಕ್ಷಃ ||

(###sudha --)

ಉಪಾಯೋಪೇಯಭಾವಾವಸ್ಥಿತಪದಾರ್ಥಖ್ಯಾಪನಂ ಶಾಸ್ತ್ರಧರ್ಮಃ। ಅತಸ್ತತ್ವವಿಷಯಾಂ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಂ ದರ್ಶಯಿತ್ವಾ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನೇ ಉಪಾಯೋಪೇಯೇ ದರ್ಶಯತಿ ತದಸ್ಮೀತಿ।

p**p

|| ।ತದಸ್ಮೀತಿ ನಿತ್ಯೋಪಾಸಾಪರೋಕ್ಷಿತಮ್।

ರಾಗಾದಿದೋಷರಹಿತಂ ತದ್ಭಾವಂ ಯೋಗಿನಂ ನಯೇತ್ ||198||**

(###sudha --)

ತಚ್ಛೂನ್ಯಮಹಮಸ್ಮೀತಿ ನಿತ್ಯೋಪಾಸಯಾಽಪರೋಕ್ಷೀಕೃತಮ್। ತಚ್ಛೂನ್ಯಂ ರಾಗಾದಿದೋಷರಹಿತಂ ಯೋಗಿನಂ ತದ್ಭಾವಂ ಶೂನ್ಯತ್ವಲಕ್ಷಣಂ ಮೋಕ್ಷಂ ನಯೇದಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ಪ್ರದೀಪಸ್ಯೇವ ನಿರ್ವಾಣಂ ವಿಮೋಕ್ಷಸ್ತಸ್ಯ ಭಾವಿನಃ" ಇತಿ।

h || ಜಗತಃ ಶೂನ್ಯಾವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತತ್ವಮ್, ಸಾಂವೃತಸತ್ಯತ್ವಮ್, ಶೂನ್ಯಸ್ಯೈವ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಸತ್ಯತ್ವಮ್ ||

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಯದಿ ಶೂನ್ಯಮುಕ್ತರೂಪಮ್, ಕಥನ್ತರ್ಹ್ಯಖಿಲಂ ಶೂನ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತಸ್ಯೈವೇತಿ।

p**p

ತಸ್ಯೈವಾನಾದಿಸಂವೃತ್ಯಾ ನಾನಾಭೇದಾತ್ಮಕಂ ಜಗತ್।

ಸದಿವಾऽಭಾತಿ ಸತ್ಯತ್ವಂ ಸಾಂವೃತಂ ತಸ್ಯ ಚೇಷ್ಯತೇ॥।199॥**

p**p

ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಸತ್ತ್ವಂ ತು ಶೂನ್ಯಾದನ್ಯಸ್ಯ ನ ಕ್ವಚಿತ್।

(###sudha --)

ಶೂನ್ಯಸ್ಯೈವ। ಸಂವ್ರಿಯತೇऽನಯೇತಿ ಸಂವೃತಿರವಿದ್ಯಾ। ಸಂವೃತೇಃ ಸತ್ಯತ್ವೇऽದ್ವೈತಹಾನಿಃ, ಆರೋಪಿತತ್ವೇ ತು ಸಂವೃತ್ಯನ್ತರಾಪೇಕ್ಷೇತ್ಯತೋऽನಾದೀತ್ಯುಕ್ತಮ್। ನಾನಾಭೇದಾತ್ಮಕಂ ಪಞ್ಚಸ್ಕನ್ಧಾತ್ಮಕಮ್। ಶೂನ್ಯಾವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತತ್ವಾದಖಿಲಂ ಶೂನ್ಯಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ। ನ ಪುನಸ್ತದೇವ ತದಿತಿ। ತತ್ ಕಿಮಸದೇವೇದಮ್? ತಥಾತ್ವೇ ವಾ ಕಥಂ ಸದಿತಿ ಪ್ರತಿಭಾಸಃ? ಸತ್ತ್ವಾರೋಪಾತ್। ಪಕ್ಷಾನ್ತರಮಾಹ --ಸತ್ಯತ್ವಮಿತಿ। ತಸ್ಯ ಅರೋಪಿತಸ್ಯಾಪಿ ಜಗತಃ, ಸಾಂವೃತಂ ಸತ್ಯತ್ವಮಿಷ್ಯತೇऽತೋ ನ ಸತ್ಪ್ರತ್ಯಯವಿರೋಧಃ। ಅಸ್ತಿ ಚೇತ್ ಜಗತಃ ಸತ್ತ್ವಂ ಕಥನ್ತರ್ಹ್ಯಸತ್। ಯೇನ ಸದಿವಾऽಭಾತೀತ್ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕೇತಿ। ಸರ್ವಥಾऽಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಸತ್ತ್ವಮ್, ತದಭಾವಾದಸದಿದಂ ಜಗದುದ್ಗೀಯತ ಇತಿ।

h॥ ಸಾಂವೃತಸತ್ಯಸ್ಯೈವ ವ್ಯವಹಾರನಿರ್ವಾಹಕತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಸತ್ತ್ವಾಭಾವೇ ಕಥಂ ಜಗತ್ಯರ್ಥಕ್ರಿಯಾದಿವ್ಯವಹಾರ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸಾಂವೃತೇನೈವೇತಿ।

p**pಸಾಂವೃತೇನೈವ ಸತ್ತ್ವೇನ ವ್ಯವಹಾರೋऽಖಿಲೋ ಭವೇತ್॥200॥**

(###sudha --)

ಅಖಿಲೋ ಹಾನೋಪಾದಾನೋಪೇಕ್ಷಾಭಿಜ್ಞಾಭಿವದನಾರ್ಥಕ್ರಿಯಾಲಕ್ಷಣಃ। ವ್ಯವಹಾರಸ್ಯಾಪ್ಯಸತ್ತ್ವಾತ್। ಸ್ವಪ್ನ ಇವೇತಿ ಶೇಷಃ। ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಸತ್ತ್ವಮೇವ ವ್ಯವಹಾರವಿರೋಧಿ, ತಸ್ಯ ವಿಕ್ರಿಯಾರಹಿತತ್ವಾತ್। ನತು ತದಭಾವ ಇತಿ ಭಾವೇನೋಕ್ತಮ್ ಸಾಂವೃತೇನೈವ ಸತ್ತ್ವೇನೇತಿ।

h॥ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯಸ್ಯ ಶೂನ್ಯಸ್ಯೈವ ಸಂವೃತಿಯೋಗಾತ್ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

p**p

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಲಯವಿಷಯಂ ವಿಗಾನಂ ದರ್ಶಯತಿ ಶೂನ್ಯಾದಿತಿ।

p**pಶೂನ್ಯಾತ್ ಸಂವೃತಿಯೋಗೇನ ವಿಶ್ವಮೇತತ್ ಪ್ರವರ್ತತೇ।

p**pಸೃಷ್ಟಿಕಾಲೇ ಪುನಶ್ಚಾನ್ತೇ ಸ್ತಿಮಿತಂ ಶೂನ್ಯತಾಂ ವ್ರಜೇತ್।

ಇತಿ ಬ್ರೂತೇ ತಮುದ್ದಿಶ್ಯ ಜಗಾದ ಜಗತಾಂ ಗುರುಃ ॥201॥**

(###sudha --)

ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲೇ ಪ್ರವರ್ತತೇ ಜಾಯತೇ। ಶೂನ್ಯಸ್ಯ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸಂವೃತಿಯೋಗೇನೇತಿ। ಅನ್ತೇ ಪ್ರಲಯಕಾಲೇ। ಸ್ತಿಮಿತಂ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯಮ್। ಅನೇನ ಕ್ರಿಯಾವಿಭಾಗಾದಿನ್ಯಾಯೇನ ಯಾ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವವಾದಿನಾಂ ಪ್ರಲಯಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ಸಾ ನಿರಾಕ್ರಿಯತೇ। ಸ್ವಾಪ್ನಗಜಾದಿರಿವೇತಿ ಶೇಷಃ।
ಏವಮುಪನ್ಯಸ್ತಮತನಿರಾಸಾರ್ಥತ್ವೇನಾಧಿಕರಣಮವತಾರಯತಿ ತಮುದ್ದಿಶ್ಯೇತಿ। ಜಗಾದ ಇದಮಧಿಕರಣಮಿತಿ ಶೇಷಃ।

h॥ ಸರ್ವಧರ್ಮರಹಿತತ್ವೇನ ಶಶವಿಷಾಣಸದೃಶಾತ್ ಶೂನ್ಯಾತ್ ಜಗದುತ್ಪತ್ತಿರ್ನ ಸಮ್ಭವತಿ, ಶೂನ್ಯಾದುತ್ಪತ್ತೇರಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾತ್ ॥

(###sudha --)

ಯತ್ ತಾವದುಕ್ತಂ ಶೂನ್ಯಾದೇವೇದಂ ಜಗದುತ್ಪದ್ಯತ ಇತಿ, ತದ್ ಯಥಾಶ್ರುತಮಪಾಕರ್ತುಂ ಸೂತ್ರಮ್ "ನಾಸತೋಽದೃಷ್ಟತ್ವಾತ್" ಇತಿ। ತದ್ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ನಾಸತ ಇತಿ।

#sutraಓಂ ನಾಸತೋಽದೃಷ್ಟತ್ವಾತ್ ಓಂ ॥26॥**

p**p

ನಾಸತೋ ಜಗತೋ ಭಾವೋನಹಿ ದೃಷ್ಟಾಽಸತೋ ಜನಿಃ।

ಸತಃ ಕ್ವಚಿತ್ಪ್ರಮಾಣಂ ಚ ದೃಷ್ಟಿರೇವಾಖಿಲಾದ್ ವರಮ್ ॥202॥**

(###sudha --)

ಅಸತಃ ಸರ್ವವಿಶೇಷವಿನಿರ್ಮುಕ್ತತ್ವೇನ ಗಗನಕುಸುಮಸಮಾನಾಚ್ಛೂನ್ಯಾಜ್ಜಗತೋ ಭಾವೋ ಜನ್ಮ ನೋಪಪದ್ಯತೇ। ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನಹೀತಿ। ಸತೋ ಭವತಃ ಕಾರ್ಯಸ್ಯೇತಿ ಯಾವತ್। ಕ್ವಚಿದಸತೋ ಜನಿರ್ನ ದೃಷ್ಟಾ ಯತಃ। ಅತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಶೂನ್ಯಸ್ಯಾಸತ್ತ್ವಮಾಪಾದ್ಯ ದೂಷಣಾಭಿಧಾನಮಿತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್।

h॥ ಸೂತ್ರೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾದಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಭಾವಾದಿತ್ಯುಕ್ತೌ ನಿಮಿತ್ತಮ್ ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಃ ಪ್ರಮೇಯಾಭಾವಂ ಸಾಧಯತಿ। ನ ಪುನಃ ಪ್ರಮಾಣವಿಶೇಷಾಭಾವಃ। ಮಾ ಹಿ ಭೂದಸ್ಮದಾದಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯಾ ಧರ್ಮಾದ್ಯಭಾವಸಿದ್ಧಿಃ। ತದತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾದಿತಿ ಹೇತುರ್ವಕ್ತವ್ಯಃ। "ಅದೃಷ್ಟತ್ವಾತ್" ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಭಾವಕಥನಂ ತು ಕಥಮ್? ಅನೈಕಾನ್ತಿಕತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರಮಾಣಂ ಚೇತಿ। ದೃಷ್ಟಿಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೇವ ಅಖಿಲಾತ್ ಅನುಮಾನಾದಾಗಮಾಚ್ಚ ವರಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್।

ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ನಾಸತೋ ಜಗತೋ ಭಾವ ಇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯ ಕುತ ಇತ್ಯಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾಯಾಂ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾದಿತಿ ಹೇತುಂ ಮನಸಿ ವಿಧಾಯ, ಕಥಂ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವ ಇತಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಮನುಮಾನಾಗಮಯೋಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೂಲತ್ವೇನ ತತಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೇವ ವರಂ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ, ಆದಾವದೃಷ್ಟತ್ವಾದಿತಿ ತದಭಾವೋಽಯಂ ದರ್ಶಿತಃ, ನತು ಪ್ರಧಾನಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾಂ ಹೇತುತ್ವೇನ, ಯೇನೋಕ್ತದೋಷಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

ತರ್ಹ್ಯನುಮಾನಾದ್ಯಭಾವೋಽಪಿ ವಕ್ತವ್ಯ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರಮಾಣಂ ಚೇತಿ। ಅಯಮಾಶಯಃ ವೇದಾದೇಃ ಶೂನ್ಯವಾದಿನಾ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ನಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ। ತದೀಯಾಗಮಸ್ಯ ತ್ವಸ್ಮಾಭಿರಿತ್ಯತೋ ನಾಸ್ತ್ಯತ್ರಾಽಗಮಃ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನ ಇತಿ ಶಿಷ್ಯೈರೇವ ಶಕ್ಯತೇ ಜ್ಞಾತುಮ್। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಭಾವೇನಾನುಮಾನಸ್ಯಾಪ್ಯಭಾವಃ ಸಿದ್ಧ ಏವ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯಾನುಮಾನೋಪಜೀವ್ಯತ್ವಾತ್। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಕ್ವಚಿದುಪಲಬ್ಧಮೇವ ಹ್ಯನುಮಾನೇನ ಕ್ವಚಿತ್ ಸಾಧನೀಯಮ್। ಅತೋಽನುಮಾನಾದ್ಯಭಾವಸ್ಯಾನುಕ್ತಾವಪಿ ಲಾಭಾದದೃಷ್ಟತ್ವಾದಿತ್ಯೇವೋಕ್ತಂ ಸೂತ್ರಕೃತೇತಿ। ಅತ ಏವ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಮ್ ಕ್ವಚಿದಿತಿ।

h॥ ಶೂನ್ಯಾಜ್ಜಗದುತ್ಪತ್ತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ಸಪ್ತಮರಸಾದೀನಾಂ ಸಕಾಶಾತ್ ಪೀನತ್ವಾದಿಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಮಾ ಭೂಚ್ಛೂನ್ಯಾಜ್ಜಗದುತ್ಪತ್ತೌ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್। ಮಾ ಚ ಭೂದಾಗಮಃ। ತಥಾಽಪ್ಯನುಮಾನಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ಅಸತಃ ಸದುತ್ಪತ್ತೌ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಭಾವೇನ ದೃಷ್ಟಾನುಮಾನಾನುಪಪತ್ತಾವಪಿ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ದೃಷ್ಟಸ್ಯೋಪಪತ್ತೇಃ। ಕಾರಣಸ್ಯ ಹಿ ಸತ್ತ್ವೇ ನಿಷಿದ್ಧೇಽಸತ ಏವ ಜನ್ಮ ಸೇತ್ಸ್ಯತೀತ್ಯಾಶಯಾನುಮಾನಾನಾಂ ತರ್ಕಪ್ರತಿಘಾತಂ ವಕ್ತುಂ ಸೂತ್ರಮ್ "ಉದಾಸೀನಾನಾಮಪಿ ಚೈವಂ ಸಿದ್ಧಿಃ" ಇತಿ। ತದ್ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಯದ್ಯೇವಮಿತಿ।

#sutraಓಂ ಉದಾಸೀನಾನಾಮಪಿ ಚೈವಂ ಸಿದ್ಧಿಃ ಓಂ ॥27॥**

(###sudha --)

p**pಯದ್ಯೇವಂ ಸಪ್ತಮರಸಾನ್ಮಧುರಾದಿವ ಪೀನತಾ।

ಭವೇಜ್ಜನಸ್ಯ ಮಾರ್ಜಾರಶೃಙ್ಗಂ ಗೋರಿವ ಘಾತಕಮ್ ॥203॥**

(###sudha --)

ಯದ್ಯಸತ ಏವ ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಕಾರ್ಯಂ ಜಾಯೇತ, ತದಾ ಮಧುರಾದಿವ ಸಪ್ತಮರಸಾಜ್ಜನಸ್ಯ ಪೀನತಾ ಸ್ಯಾತ್। ಗೋಃ ಶೃಙ್ಗಮಿವ ಮಾರ್ಜಾರಶೃಙ್ಗಮಪಿ ಜನಸ್ಯ ಘಾತಕಂ ಭವೇದವಿಶೇಷಾದಿತ್ಯನೇನನ ಏವಂಸತ್ಯದುಽಸೀನಾನಾಂ ಹೇಯೋಪಾದೇಯೋಪೇಕ್ಷಣೀಯಬುದ್ಧ್ಯವಿಷಯಾಣಾಂ ಸಪ್ತಮರಸಾದೀನಾಮಪಿ ಸಕಾಶಾತ್ ಪೀನತ್ವಾದಿಕಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಃ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತೇತಿ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಭವತಿ।

h॥ ಶೂನ್ಯಾಜ್ಜಗದುತ್ಪತ್ತೌ ತನ್ತ್ವಾದ್ಯುಪಾದಾನಾದಿರಹಿತಾನಾಂ ಪುಂಸಾಂ ಸಕಾಶಾತ್ ಪಟಾದಿಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥೀತಿ।

p**p

ಕಾರ್ಯಾರ್ಥೀ ಕಾರಣಂ ಸಚ್ಚ ನೋಪಾದದ್ಯಾತ್ ಕಥಞ್ಚನ।

ನ ಪ್ರವರ್ತೇತ ಚೇಷ್ಟಾಯ ಶೂನ್ಯಾದೇವೇಷ್ಟಸಮ್ಭವಾತ್।

(###sudha --)

ಯದ್ಯಸತ ಏವ ಕಾರ್ಯಮುತ್ಪದ್ಯತೇ, ತದಾ ಪಟಾದಿಕಾರ್ಯಾರ್ಥೀ ಕುವಿನ್ದಾದಿಃ ಸತ್ ತನ್ತ್ವಾದಿಕಾರಣಂ ಸರ್ವಥಾ ನೋಪಾದದೀತ। ಅಸತ ಏವ ಪಟಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತೇಃ। ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾನ್ತರಮಾಹ --ನೇತಿ। ನ ಕೇವಲಮಸತಃ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತೌ ಸತ್ಕಾರಣೋಪಾದಾನಾನುಪಪತ್ತಿಃ। ಕಿನ್ತ್ವಿಷ್ಟಾಯ ಪಟಾದ್ಯುತ್ಪಾದಾಯ ನ ಪ್ರವರ್ತೇತ। ನ ಪ್ರಯತೇತ ಚ। ಕುತಃ? ಶೂನ್ಯಾದೇವೇಷ್ಟಸಮ್ಭವಾತ್। ಏತೇನ ತನ್ತ್ವಾದ್ಯುಪಾದಾನಾದುದಾಸೀನಾನಾಂ ಚಿಕೀರ್ಷಾದಿರಹಿತಾನಾಂ ಚ ಪುಂಸಾಂ ಪಟಾದಿಸಿದ್ಧಿಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಭವತಿ।

h॥ ಶೂನ್ಯಾಜ್ಜಗದುತ್ಪತ್ತೌ ಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ದೇಶಕಾಲಾದಿನಿಯಮಮನಪೇಕ್ಷ್ಯೈವ ಉತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ದೇಶೇತಿ।

p**p

ದೇಶಕಾಲಾದಿನಿಯಮೋ ನಹಿ ಶೂನ್ಯಾತ್ ಸತೋ ಭವೇತ್ ॥204॥**

(###sudha --)

ಶೂನ್ಯಾತ್ ಸತಃ ಶೂನ್ಯಾದೇವ ಭವತಃ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ದೇಶಕಾಲವಯೋವಸ್ಥಾನಿಯಮೋ ನ ಭವೇತ್। ತಥಾಹಿ ಯದಿ ಜಗಚ್ಛೂನ್ಯಾದೇವ ಭವೇತ್, ತದಾ ಗೋಧೂಮಾಃ ಕೃಷ್ಣಭೂಮೌ ಸಮ್ಪದ್ಯನ್ತೇ ನ ಪಾಣ್ಡುಭೂಮೌ। ವಸನ್ತೇ ಕಿಂಶುಕಾಃ ಪುಷ್ಪಿತಾ ಭವನ್ತಿ, ನ ವರ್ಷಾಸು। ತ್ರಿಹಾಯಿಣ್ಯೇವ ಗೌರ್ಗರ್ಭಂ ಧತ್ತೇ, ನಾನ್ಯಥಾ। ಸತುಷಾ ಏವ ವ್ರೀಹಯೋಽಙ್ಕುರಾನುತ್ಪಾದಯನ್ತಿ ನೇತರಥಾ ಇತ್ಯಾದಿದೇಶಕಾಲಾದಿನಿಯಮಃ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತೌ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಶೂನ್ಯಸ್ಯ ಸರ್ವತ್ರಾವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಾತ್। ಅನೋನೋದಾಸೀನಾನಾಂ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ದೇಶಕಾಲಾದಿನಿಯಮಾನಪೇಕ್ಷಾಣಾಮಪಿ ಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ಸಿದ್ಧಿರುತ್ಪತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಭವತಿ। ಶೂನ್ಯಾದೇವ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತೌ ಕರ್ತ್ರುಪಾದಾನನಿಮಿತ್ತಾಪೇಕ್ಷಾ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಸಮುದಾಯಾರ್ಥಃ।

h॥ "ನಾ ಸತೋ ದೃಷ್ಟತ್ವಾತ್" ಇತ್ಯಸ್ಯ ವರ್ಣಕಾನ್ತರಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವಾದಿಸೃಷ್ಟಾವೇವ ಶೂನ್ಯಾತ್ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪಾದಂ ಬ್ರೂಮಃ, ನ ಸರ್ವದಾ। ಅನ್ಯದಾ ತು ಕರ್ತ್ರಾದಿಕಾರಣಗಣಾದೇವ। ಅತೋ ನಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಪುರುಷೇತಿ।

p**p

ಪುರುಷೇಚ್ಛಾನುಸಾರೇಣ ಯದಿ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಪ್ರಜಾಯತೇ।

ಕಿಂ ನಾನುಮೀಯತೇ ತದ್ವದ್ ವಸ್ತುತ್ವಾತ್ ಪುರುಷೋದ್ಭವಃ॥205॥**

(###sudha --)

ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥

ಕಿಞ್ಚಿದಿತ್ಯಧುನಾತನಂ ಕಾರ್ಯಮ್। ವಸ್ತುತ್ವಾತ್ ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್। ಸರ್ವಸ್ಯಾಪೀತಿ। ಆದಿಕಾಲೀನಸ್ಯಾಪಿ ಕಾರ್ಯಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅನೇನ ನಾ ಪುರುಷಃ ಸತಃ ಆದಿಕಾಲೀನಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಕರ್ತಾಽನುಮಾತವ್ಯಃ, ಕುತಃ? ದೃಷ್ಟತ್ವಾತ್; ಅಧುನಾತನಾನಾಂ ಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ಪುರುಷಕರ್ತೃಕತ್ವಸ್ಯ ನಿಶ್ಚಿತತ್ವಾದಿತಿ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಂ ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಭವತಿ। ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಯೋಃ ಪುರುಷಗ್ರಹಣಂ ತು ಉಪಾದಾನಾದ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್।

h॥ ಪರೇಣ ಸತಃ ಕಾರಣತ್ವೇಽಪಿ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಯೋರ್ವ್ಯುತ್ಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವಿದಂ ಸರ್ವಮಪಿ ಸ್ವವ್ಯಾಹತಮ್। ತಥಾಹಿ ಯದುಕ್ತಮ್, "ನಾಸತೋಽದೃಷ್ಟತ್ವಾತ್" ಇತಿ। ತತ್ ಸತಃ ಕರಣತ್ವೇಽಪಿ ಸಮಾನಮ್। ನಹಿ ಸತಃ ಕಾರಣತ್ವಮಪಿ ಕ್ವಾಪ್ಯಾವಯೋಃ ಸಮ್ಮತಮ್। ನನುಚ "ಮಧುರಾದಿವ'," ಗೋಃ ಶೃಙ್ಗಮಿವ' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಸತಃ ಸೃಷ್ಟಿಸಂಹಾರಕಾರಿತ್ವಂ ನಿದರ್ಶಿತಮ್। ಮೈವಮ್। ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಜಗತೋಽಸತ್ತ್ವೇನ ತದನ್ತಃಪಾತಿನೋ ಮಧುರಾದೇರಪಿ ಸತ್ತ್ವಾಭಾವಾತ್।

ಯಶ್ಚಾಯಮತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ, ಅಸತಃ ಕಾರಣತ್ವೇ ಸಪ್ತಮರಸಾದೇರಪಿ ಮಧುರಾದಿವತ್ ಕಾರ್ಯಕಾರಿತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ, ಸೋಽಪಿ ಸತಃ ಕಾರಣತ್ವೇ ತನ್ತ್ವಾದೀನಾಂ ಮೃದಾದಿಕಾರ್ಯಕಾರಿತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗೇನ ತುಲ್ಯಃ। ತಥಾಽಪಿ ಕಾರಣತ್ವಮಾತ್ರಂ ಸತೋಽಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ತತ್ಸತ್ತ್ವಾಸಮ್ಮತೇರುಕ್ತತ್ವಾತ್। ನಹಿ ಸಕಲವಿಕ್ರಿಯಾತೀತಸ್ಯ ಕಾರಣತ್ವಂ ಶಕ್ಯಸಮ್ಭಾವನಮ್। ಮಧುರಾದೀನಾಂ ಸಪ್ತಮರಸಾದೀನಾಂ ಚಾಸತ್ತ್ವಾವಿಶೇಷೇಽಪಿ ಸದ್ಬುದ್ಧಿಭಾವಾಭಾವಾಭ್ಯಾಂ ವಿಶೇಷಾತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯದಪಿ "ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಿ" ಇತ್ಯಾದಿ, ತದೀಶ್ವರಸ್ಯ ಸರ್ವಕಾರಣತ್ವೇ ತತ ಏವ ಪಟಾದಿಸಮ್ಭವಾತ್ ತನ್ತ್ವಾದ್ಯುಪಾದಾನಂ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಕುವಿನ್ದಾದೇರಿಚ್ಛಾದಿಕಂ ಚ ವ್ಯರ್ಥಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಸಮಾನಮ್। ಏತೇನ ದೇಶಕಾಲಾದೀತಿ ಪ್ರಸಙ್ಗೋಽಪಿ ಸಮೀಕೃತೋ ವೇದಿತವ್ಯಃ। ಯಚ್ಚ "ಪುರುಷೇಚ್ಛಾನುಸಾರೇಣ" ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್, ತದಪಿ ತನ್ಮಹದಾದಿಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಕುಲಾಲಾದಿಜನ್ಯತಾಸಾಧನಸಮಾನಯೋಗಕ್ಷೇಮಮಿತಿ।

h॥ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಸತ್ಯತ್ವಾವಗಮಾತ್ ನಾಸತ್ತ್ವಕಲ್ಪನಾ ಯುಕ್ತಾ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಯದ್ ವಿಶ್ವಸ್ಯಾಸತ್ತ್ವಮುಕ್ತಂ ತತ್ ತಾವನ್ನಿರಾಕರ್ತುಂ ಸೂತ್ರಮ್ "ನಾಭಾವ ಉಪಲಬ್ಧೇಃ" ಇತಿ। ತದ್ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ನಚೇತಿ।

#sutraಓಂ ನಾಭಾವ ಉಪಲಬ್ಧೇಃ ಓಂ॥28॥**

(###sudha --)

॥॥॥।ನಚಾಭಾವೋ ವಿಶ್ವಂ ಸದಿತಿ ಗಮ್ಯತೇ।

ಯತೋಽನುಭವರೋಧೇ ತು ವಚನಂ ವಾದಿನಃ ಕುತಃ॥206॥**

(###sudha --)

ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ। ನ ಭಾವೋಽಭಾವಃ। ಅಸದಿತಿ ಯಾವತ್। ಸದಿತಿ ಗಮ್ಯತೇ ಯತ ಇತ್ಯನೇನ ವಿಶ್ವಸತ್ಯತ್ವೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಪ್ರಮಾಣಮುಕ್ತಂ ವೇದಿತವ್ಯಮ್। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಸದಿತ್ಯನುಭೂಯಮಾನಮಪಿ ವಿಶ್ವಮಸಚ್ಚೇತ್ ಕೋ ದೋಷ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನುಭವೇತಿ। ಅನುಭವವಿರೋಧೇ ತು ಕ್ರಿಯಮಾಣ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ತತ್ರ ಯದಿ ಸತ್ತ್ವೇನೋಪಲಭ್ಯಮಾನಮಪ್ಯಸತ್ ಸ್ಯಾತ್ ತದೋತ್ತರಂ ವದತ್ಯಪಿ ಶೂನ್ಯವಾದಿನಿ ನೋಕ್ತಂ ತ್ವಯೇತ್ಯತಸ್ತೇಽಪ್ರತಿಭೇತಿ ಬ್ರುವಾಣಂ ಪರಂ ಪ್ರತಿ ಶೂನ್ಯವಾದಿನಃ ಸ್ವವಚನಸಾಧಕೋಪಾಯಭಾವಾತ್ ಪರಾಜಯ ಏವಾಽಪದ್ಯೇತ। ಯದಿಚ ಪ್ರಾಶ್ನಿಕಾದ್ಯವಗತಂ ಕಥಂ ಮದ್ವಚನಂ ನಾಸ್ತೀತಿ ಬ್ರೂಯಾತ್, ತದಾಽಙ್ಗೀಕೃತಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ ಸತ್ತ್ವೇನ ತದವಗತಂ ವಿಶ್ವಂ ಕಥಮಸತ್ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h॥ ಪರೇಣ ವಿಶ್ವಸತ್ಯತ್ವಪ್ರತೀತೇರ್ಭ್ರಾನ್ತಿತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಉಕ್ತದೋಷಪರಿಹಾರಂ ಶಙ್ಕತೇ -- ಸ್ವಪ್ನೇತಿ।

ಸ್ವಪ್ನಭ್ರಾನ್ತಿವದೇವೇದಂ ಸಂವೃತ್ಯೈವೋಪಲಭ್ಯತೇ।

ಯದಿ ಸತ್ತ್ವೇನ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।207 ॥**

(###sudha --)

ಸ್ವಪ್ನಶ್ಚ ಭ್ರಾನ್ತಿಶ್ಚ ತಯೋರಿವ ಸ್ವಪ್ನಭ್ರಾನ್ತಿವತ್ । ಯದ್ಯಪಿ ಪರಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ನೋಽಪಿ ಭ್ರಾನ್ತಿರೇವ । ತಥಾಽಪಿ ಗೋಬಲೀವರ್ದನ್ಯಾಯೇನ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರಮಪೇಕ್ಷ್ಯ ಪೃಥಗುಕ್ತಿಃ । ಯಥಾ ಸ್ವಪ್ನೇ ಭ್ರಾನ್ತೌ ಚಾಸದೇವ ಗಾಜಾದಿಕಂ ಸರ್ಪಾದಿಕಂ ಚ ಸದಿತ್ಯುಪಲಭ್ಯತೇ ತಥಾಽಸದೇವೇದಂ ವಿಶ್ವಂ ಸತ್ತ್ವೇನೋಪಲಭ್ಯತೇ । ಏತದೇವ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಶೂನ್ಯಕಾರಣತ್ವಂ ನಾಮ, ನಾಪರಮ್ । ತತ್ರ ಕಥಂ ಸದಿತ್ಯುಪಲಮ್ಭೇನ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ? ನಚೈವಮಧಿಷ್ಠಾನಸ್ಯ ದೃಷ್ಟುಃ ಕಾರಣಾನಾಂ ತದ್ವಿಷಯಾಣಾಂ ಚ ಸತ್ತ್ವಮಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮ್ । ಅನ್ಯಥಾ ಭ್ರಾನ್ತಿವೈಚಿತ್ರ್ಯಾದ್ಯನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ಅಸತ್ಪ್ರಕಾಶನಶಕ್ತ್ಯಾ ಸಂವೃತ್ತ್ಯೈವ ಸರ್ವಸ್ಯೋಪಪತ್ತೌ ತದಙ್ಗೀಕಾರವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್ । ಏವಞ್ಚ ನ ವಚನಾಸಿದ್ಧಿಃ । ಸಾಂವೃತಸತ್ತ್ವಸ್ಯ ವಚನಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣೈವ ಸಿದ್ಧೇಃ । ತಾವತೈವ ವ್ಯವಹಾರೋಪಪತ್ತೌ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಸತ್ತ್ವಸ್ಯೋಪಯೋಗಾಭಾವಾದಿತಿ ।

h ॥ ಪ್ರತೀತೇರ್ಭ್ರಾನ್ತಿತ್ವಾವಧಾರಣಸ್ಯ ಬಾಧಬೋಧಾಧೀನತ್ವೇನ, ಬಾಧಕಾಭಾವಾದ್ ವಿಶ್ವಸತ್ತ್ವಪ್ರತತಿರ್ನ ಭ್ರಾನ್ತಿಃ ॥

(###sudha --)

ಏತತ್ಪರಿಹಾರಾಯ "ವೈಧರ್ಮ್ಯಾಚ್ಚ ನ ಸ್ವಪ್ನಾದಿವತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರಮ್ । ತದ್ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಕಿಞ್ಚೇತಿ ।

#sutraಓಂ ವೈಧರ್ಮ್ಯಾಚ್ಚ ನ ಸ್ವಪ್ನಾದಿವತ್ ಓಂ ॥29 ॥**

(###sudha --)

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ಕಿಞ್ಚಾತ್ರ ಭ್ರಮೋ ನೈವ ನಿವರ್ತತೇ ॥207 ॥**

(###sudha --)

ಭವೇದೇವಂ ಯದಿ ಪ್ರಪಞ್ಚೇ ರಜ್ಜುಸರ್ಪಾದಾವಿವ ಸತ್ತ್ವಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭ್ರಮಃ ಸ್ಯಾತ್ । ನಚೈವಮ್ । ತಥಾತ್ವೇ ಅತ್ರ ಪ್ರಪಞ್ಚೇ ಸತ್ತ್ವಭ್ರಮಃ ಕಿಮಿತಿ ನೈವ ನಿವರ್ತತೇ? ಜ್ಞಾನಾನಾಂ ಭ್ರಮತ್ವಾವಧಾರಣಂ ಹಿ ಬಾಧಬೋಧಾಧೀನಮ್ । ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಸ್ಥಲೇ ತಥಾ ದರ್ಶನಾತ್ । ಪ್ರತ್ಯಯತ್ವಮಾತ್ರಾಧೀನತ್ವೇ ಪ್ರಾಗಪಿ ಬಾಧಬೋಧೋದಯಾದ್ ರಜ್ಜುಸರ್ಪಾದಿಜ್ಞಾನೇ ಲೌಕಿಕಪರೀಕ್ಷಕಾಣಾಂ ಭ್ರಮತ್ವಾವಧಾರಣಂ ಸ್ಯಾತ್ । ನಚೈವಂ ಕ್ವಚಿದ್ ದೃಷ್ಟಮ್ । ನಚ ಪ್ರಪಞ್ಚಸತ್ತ್ವಾವಗಮಸ್ಯ ಬಾಧಕಂ ಪಶ್ಯಾಮಃ । ತತೋ ನ ಭ್ರಮತ್ವಾವಧಾರಣಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ । ಸ್ವಪ್ನಸ್ಯ ಭ್ರಾನ್ತಿತ್ವಾಭಾವಃ, ಭ್ರಮಸ್ಯ ಚಾಧಿಷ್ಠಾನಾದ್ಯಪೇಕ್ಷಾನಿಯಮಃ, ಸಾಂವೃತಸತ್ತ್ವಸ್ಯ ವ್ಯವಹಾರನಿರ್ವಾಹಕತ್ವಸ್ಯಾಭಾವಶ್ಚಾನ್ಯತ್ರ ಸಮರ್ಥಿತೋಽತ್ರಾನುಸನ್ಧೇಯಃ । (411,922; 408; 52,64,410 ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯಾದೌ ಚ)

h ॥ ಪ್ರತ್ಯಯತ್ವಾತ್ ಸರ್ವಪ್ರತೀತೇರ್ಭ್ರಮತ್ವೇ ಬಾಧಪ್ರತೀತೇರಪಿ ಭ್ರಮತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್ । ಕಿಂ ಪ್ರಪಞ್ಚಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯೇದಾನೀಂ ಬಾಧೋ ನಾಸ್ತೀತ್ಯುಚ್ಯತೇ, ಉತೋತ್ತರಕಾಲೇಽಪಿ? ಆದ್ಯೇ ನ ತಾವತಾ ಭವತೋಽಪಿ ವಿಶ್ವಸತ್ಯತ್ವಾವಧಾರಣಮ್,

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಶುಕ್ತಿರಜತಾದೌ ತದಯೋಗಾತ್। ದ್ವಿತೀಯಸ್ತು ನಾಸ್ತಿ। ಪ್ರಪಞ್ಚಪ್ರತ್ಯಯೋ ಬಾಧಿಷ್ಯತೇ, ಪ್ರತ್ಯಯತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನವದಿತ್ಯಾಗಾಮಿಬಾಧಸಿದ್ಧೇರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನಾದೇರಿತಿ।

ಅನಾದೇರಸ್ಯ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ನಿವೃತ್ತಿರ್ಯದಿ ಚೇಷ್ಯತೇ।

ನಿವೃತ್ತಿಶ್ಚ ನಿವರ್ತೇತ ತಸ್ಯಾ ಭ್ರಾನ್ತಿತ್ವಸಮ್ಭವಾತ್ ॥208॥**

(###sudha --)

ಅನಾದಿತೋಽನುವೃತ್ತಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ। ವಿಶ್ವಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ। ನಿವೃತ್ತಿಃ ಬಾಧಃ। ನಿವರ್ತೇತ ಬಾಧ್ಯೇತ। ಯದಿ ಪ್ರತ್ಯಯತ್ವಾತ್ ಪ್ರಪಞ್ಚಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಬಾಧೋಽನುಮೀಯತೇ, ತದಾಽವಶ್ಯಂ ಬಾಧಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯಾಪಿ ಬಾಧೇನ ಭಾವ್ಯಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರತ್ಯಯತ್ವಹೇತೋಸ್ತತ್ರ ವ್ಯಭಿಚಾರಾಪತ್ತೇಃ। ಬಾಧಕಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಬಾಧ್ಯತ್ವೇ ಪ್ರಪಞ್ಚಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ। ತಿಷ್ಠತು ತಾವತ್ ಪರಮಾರ್ಥಚಿನ್ತಾ, ವ್ಯಾವಹಾರಿಕೇ ತು ತಥಾ ದೃಷ್ಟಮೇವ। ನ ಕೇವಲಮಿದಮಾಪಾದನಮ್, ಕಿನ್ತು ಸಮ್ಭಾವಿತಂ ಚೈತತ್। ಯತ್ ಪ್ರಪಞ್ಚಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಂ ತನ್ನಾಸ್ತಿತಾಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಬಾಧ್ಯತ್ವಮ್। ಅನಾದಿತೋಽನುವೃತ್ತಸ್ಯಾನೇಕಸಜಾತೀಯವಿಜಾತೀಯಸಂವಾದತೋ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಸಮ್ಭವಾತ್। ಕಾದಾಚಿತ್ಕಸ್ಯ ಸಂವಾದವಿಧುರತ್ವೇನ ಭ್ರಮತ್ವಸಮ್ಭವಾದಿತಿ।

h॥ ಪ್ರಮಿತಸ್ಯ ಕಲ್ಪಿತತ್ವಾದ್ ಬಾಧ್ಯತ್ವಮ್, ಅಪ್ರಮಿತಸ್ಯಾಕಲ್ಪಿತತ್ವಾದಬಾಧ್ಯತ್ವಮಿತ್ಯಸ್ಯ ದೂಷಣಮ್॥

(###sudha --)

ನನುಚ ಪ್ರಪಞ್ಚನಿವೃತ್ತಿರ್ನಾಮ ಶೂನ್ಯಮೇವ। ತಚ್ಚ ಪರಮಾರ್ಥರೂಪಮ್, ನ ಕಲ್ಪಿತಮ್, ಅದೃಷ್ಟತ್ವಾತ್। ತತ್ ಕಥಂ ತತ್ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಬಾಧ್ಯತಾ ಸ್ಯಾತ್? ಕಿನ್ತು ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ದೃಷ್ಟತ್ವೇನ ಕಲ್ಪಿತತ್ವಸಮ್ಭವಾತ್ ತತ್ಪ್ರತ್ಯಯ ಏವ ಬಾಧ್ಯಃ। ಹೇತುಶ್ಚ ಪ್ರಪಞ್ಚಪ್ರತ್ಯಯತ್ವೇನ ವಿವೇಕ್ತವ್ಯ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ದೃಷ್ಟಸ್ಯೇತಿ।

ದೃಷ್ಟಸ್ಯ ಭ್ರಾನ್ತಿತಾ ಚೇತ್ ಸ್ಯಾದದೃಷ್ಟೇ ನ ಭ್ರಮಃ ಕುತಃ।

ಗವಾಮಶೃಙ್ಗಿಭಾವೇನ ನಹಿ ಸ್ಯಾಚ್ಛಾಶಶೃಙ್ಗಿತಾ ॥209॥**

(###sudha --)

ಭ್ರಾನ್ತಿತಾಭ್ರಮಶಬ್ದಾಭ್ಯಾಂ ಕಲ್ಪಿತತ್ವಮುಚ್ಯತೇ। ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ವಿಪರೀತಮೇತದುಕ್ತಂ ಯತ್ ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣದೃಷ್ಟಸ್ಯ ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ಕಲ್ಪಿತತ್ವಮಾದಾಯ ತತ್ಸತ್ತಾಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಬಾಧ್ಯತ್ವಸ್ವೀಕರಣಮ್। ಕೇನಾಪಿ ಪ್ರಮಾಣೇನಾದೃಷ್ಟಸ್ಯ ಶೂನ್ಯಸ್ಯ ಅಕಲ್ಪಿತತ್ವಂ ಗೃಹೀತ್ವಾ ತತ್ಸತ್ತ್ವಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯಾಬಾಧ್ಯತ್ವೋಪಾದಾನಮ್। ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಮಕಲ್ಪಿತಮ್, ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕಂ ಚಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯಮಾಣಂ ಕಲ್ಪಿತಮಿತಿ ಸರ್ವಸಮ್ಮತತ್ವಾದಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏತದೇವ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ದರ್ಶಯತಿ ಗವಾಮಿತಿ। ಅಶೃಙ್ಗಭಾವೇನ ಸಹಿತೇತಿ ಶೇಷಃ। ಕಶ್ಚಿದ್ ಗವಾಂ ಶೃಙ್ಗಿತ್ವಮಸ್ತೀತ್ಯಾಹ, ಕಶ್ಚಿಚ್ಚಶಸ್ಯೇತಿ। ತತ್ರ ಪರೋಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಗವಾಂ ಶೃಙ್ಗಿತಾ ಕಲ್ಪಿತಾ, ದೃಷ್ಟತ್ವಾತ್। ಶಶಶೃಙ್ಗಿತಾ ತ್ವಕಲ್ಪಿತಾಽದೃಷ್ಟತ್ವಾದಿತಿ ಸ್ಯಾತ್। ನಹ್ಯೇವಂ ಲೋಕೇ ಪ್ರತೀತಿಃ, ಲೋಕಾನುಸಾರೇಣೈವ ಚ ಪರಮಾರ್ಥೋ ಬೋದ್ಧವ್ಯೋ ನಾನ್ಯಥಾ। ಲೋಕನ್ಯಾಯಸ್ಯೈವ ತದ್ಬೋಧೋಪಾಯತ್ವಾದಿತಿ।

h॥ ಸತಃ ಕಾರಣತ್ವೇ ಪ್ರತಿವಾದ್ಯುಕ್ತಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗೋದ್ಧಾರಃ॥

(###sudha --)

ತದೇವಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಬಲೇನ ವಿಶ್ವಸತ್ಯತಾ ಸಾಧಿತಾ। ತದ್ಬಾಧಕಶಙ್ಕಾ ಚ ಪರಿಹೃತಾ। ತತಃ ಕಿಂ ಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯತೋ ಯದುಕ್ತಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ, ಸತೋಽಪಿ ಕಾರಣತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವ ಇತಿ ತತ್ ಪರಿಹೃತಮಿತಿ ವದನ್ ಸಮೀಕರಣಾನನ್ತರಮಪಿ ಪರಿಹರತಿ ಅಸ್ಮಾಕಂ ತ್ವಿತಿ।

ಅಸ್ಮಾಕಂ ತು ಪ್ರಮಾಣೇನ ಪ್ರಸಾದಾದೀಶ್ವರಸ್ಯ ಚ।

ಉಕ್ತಭಗ್ಯಾಽಽಗಮಾನಾಂ ಚ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದ್ ಯುಜ್ಯತೇಽಖಿಲಮ್ ॥210॥**

(###sudha --)

ಸತ್ಕಾರಣತ್ವವಾದಿನಾಮ್। ಅಖಿಲಂ ಪರೇಣಾಽಕ್ಷಿಪ್ತಂ ಯುಜ್ಯತೇ। ಕಥಮ್? ಬಾಧವಿಧುರೇಣ ಪ್ರಮಾಣೇನ ಜಗತಃ ಸತ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧೌ ಮಧುರಾದೀನಾಂ ಪುಷ್ಪಾದ್ಯಾದಿಕಾರಣಾನಾಂ ಸತ್ತ್ವಸಿದ್ಧೇಃ।

ತನ್ತ್ವಾದೀನಾಂ ಚ ವಿಚಿತ್ರಸ್ವಭಾವತಯಾ ಪ್ರಮಾಣೇನ ಸಿದ್ಧಾನಾಂ ನ ಮೃದಾದಿಕಾರ್ಯಕಾರಿತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ನಹಿ ಸತ ಇವಾಸತೋಽಪಿ ಸ್ವಭಾವಭೇದಃ, ಅಸತ್ತ್ವವ್ಯಾಘಾತಾತ್। ಪ್ರಮಾಣೇನೈವ ಸತಃ ಕಾರಣತ್ವೋಪಲಬ್ಧೇರನುಪಪತ್ತಿರಾಭಾಸಭೂತೈವ। ಪ್ರಮಾಣೇನ ಸತ್ತಯಾ ಪ್ರಮಿತಾನಾಂ ಮಧುರಾದೀನಾಂ ಸದ್ಬುದ್ಧಿಮಾತ್ರವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಕಲ್ಪನಾ ತ್ವಯುಕ್ತೈವ। ಅನ್ಯಥಾ ಸದ್ಬುದ್ಧ್ಯಾಽವಗತಾತ್ ಸಪ್ತಮರಸಾದಪಿ ಪೀನತಾ ಸತೀ ಸ್ಯಾತ್।

ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಸರ್ವಕಾರಣತ್ವೇಽಪಿ ತನ್ತ್ವಾದ್ಯಪೇಕ್ಷಾ, ಪುರುಷಪ್ರಯತ್ನಾದ್ಯಪೇಕ್ಷಾ, ದೇಶಕಾಲಾದಿನಿಯಮಶ್ಚ ಯುಜ್ಯತ ಏವ। ತನ್ತ್ವಾದ್ಯಪೇಕ್ಷಯೈವ ಕಾರ್ಯಮುತ್ಪದ್ಯತಾಮಿತೀಶ್ವರಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದಾತ್ ಸಙ್ಕಲ್ಪಾತ್। ನಚೈವಂ ನಿರ್ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಶೂನ್ಯಸ್ಯ ಸಙ್ಕಲ್ಪೋ ಯುಜ್ಯತೇ।

ನಚೈತದಪ್ರಾಮಾಣಿಕಮ್। ಆರಮ್ಭಣಾಧಿಕರಣೋಕ್ತರೀತ್ಯಾಽತ್ರಾಽಗಮಾನುಮಾನಾದೀನಾಂ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಾತ್। (588, 579; 582) ನಚ ವೇದಾದ್ಯಾಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಸಿದ್ಧಮ್। ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರೋಕ್ತರೀತ್ಯಾಽಽಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಅನುಮಾನೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗೋಽಪ್ಯಾಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇನೈವಾಪಾಸ್ತ ಇತಿ। ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನ್ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಾವೀಶ್ವರಸ್ತೇಷು ಕೃಪಯಾಽಪೇಕ್ಷತೇ। ಪರಮೇಶ್ವರನಿಯೋಗಾನುಷ್ಠಾನೇ ತೇಷಾಂ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥಲಾಭಾದಿತಿ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಂ ಪ್ರಸಾದಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ದೃಶ್ಯತ್ವಾನುಮಾನಸ್ಯ ಅಸಿದ್ಧಿವ್ಯಭಿಚಾರಾಭ್ಯಾಮಾಭಾಸತಾವ್ಯುತ್ಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಪ್ರಾಗ್ ವಿಶ್ವಸತ್ಯತ್ವಸಾಧನಾಯೋಪನ್ಯಸ್ತಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯಾನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿಮಾಶಯ ತತ್ಪರಿಹಾರತ್ವೇನ "ವೈಧರ್ಮ್ಯಾಚ್ಚ ನ ಸ್ವಪ್ನಾದಿವತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್। ಇದಾನೀಂ ವಿಶ್ವಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇ ಪರಾಭಿಹಿತಸ್ಯಾನುಮಾನಸ್ಯ ದೂಷಕತ್ವೇನಾಪಿ ತದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತುಂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇಽನುಮಾನಂ ತಾವಚ್ಛಙ್ಕತೇ ದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿತಿ।

ದೃಶ್ಯತ್ವಾದ್ ವಿಮತಂ ಮಿಥ್ಯಾ ಸ್ವಪ್ನವಚ್ಚೇದಿಯಂ ಚ ಮಾ।

ಮಿಥ್ಯಾ ಚೇತ್ ಸಾಧ್ಯಸಿದ್ಧಿರ್ನ ವ್ಯಭಿಚಾರೋ ನಚೇದ್ ಭವೇತ್॥211॥**

(###sudha --)

ಸರ್ವಂ ಮಿಥ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತೇ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದೌ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾ, ಶೂನ್ಯೇ ಬಾಧಶ್ಚ ಸ್ಯಾತ್। ಅತಃ ಸತ್ಯತ್ವಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾಭ್ಯಾಂ ವಿಮತಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ವಿಮತಂ ಗಗನಾದಿಕಂ ಮಿಥ್ಯಾ, ದೃಶ್ಯತ್ವಾತ್; ಸ್ವಪ್ನವದಿತ್ಯನುಮಾನೇನ ವಿಶ್ವಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸಿದ್ಧೇಃ ಕಥಂ ತತ್ಸತ್ಯತ್ವಮಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

ದೂಷಯಿತುಂ ಪೃಚ್ಛತಿ ಇಯಂ ಚೇತಿ। ತಿಷ್ಠತು ತಾವದ್ ವಿಶ್ವಮ್। ಇಯಂ ಚ ಮಾ ಇದಮೇವ ದೃಶ್ಯತ್ವಾನುಮಾನಮ್, ಮಿಥ್ಯಾ ಸತ್ಯಾ ವೇತಿ ಶೇಷಃ। ಆದ್ಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ಮಿಥ್ಯೇತಿ। ನಹಿ ಶಬ್ದೇಽವಿದ್ಯಮಾನೇನ ಚಾಕ್ಷುಷತ್ವೇನ ಶಬ್ದಾನಿತ್ಯತ್ವಂ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತಿ ಭಾವಃ।

ದ್ವಿತೀಯೇ ದೃಶ್ಯತ್ವಂ ದೃಶ್ಯಮ್, ಅದೃಶ್ಯಂ ವಾ? ಪ್ರಥಮಂ ದೂಷಯತಿ -- ವ್ಯಭಿಚಾರ ಇತಿ। ದೃಶ್ಯತ್ವಂ ಮಿಥ್ಯಾ ನ ಚೇತ್, ಅಥ ಚ ದೃಶ್ಯಮ್। ತದಾ ದೃಶ್ಯತ್ವಸ್ಯ ದೃಶ್ಯತ್ವ ಏವ ವ್ಯಭಿಚಾರೋ ಭವೇತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ತ್ವಜ್ಞಾನಾಸಿದ್ಧತಾ ಹೇತೋರಿತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ದೃಶ್ಯತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇ ಸಾಧಕತ್ವಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾದಿಃ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಮಿಥ್ಯೈವ ದೃಶ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ನಚೈವಂ ಸಾಧ್ಯಾಸಾಧಕತ್ವಮ್। ವರ್ಣದೈರ್ಘ್ಯಾದೀನಾಂ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಾನಾಮಪಿ ಸಾಧಕತ್ವಸ್ಯೋಭಯಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಚಾಕ್ಷುಷತ್ವಾದೀನಾಂ ತ್ವಾರೋಪಾಭಾವಾತ್। ಆರೋಪೇಽಪ್ಯಸಾಂವ್ಯಾವಹಾರಿಕತ್ವಾದಸಾಧಕತ್ವಮ್, ನತು ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸಾಧಕತ್ವಮಿತಿ।

ಸಾಧಕತ್ವಮಸತ್ಯಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯಂ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿತಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತಸ್ಯ ಚೇತ್ಯನವಸ್ಥಾ ಸ್ಯಾತ್ಸತ್ತ್ವಂ ಚಾಸ್ಯಾನುಭೂತಿತಃ ॥212॥

(###sudha --)

ಯತ್ರೋದಾಹರಣೇ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಂ ತತ್ರ ಸಾಧಕತ್ವೇ, ಯತ್ರ ಚ ಸಾಧಕತ್ವಂ ಸಮ್ಮತಂ ತತ್ರ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿತೋಽಸತ್ಯಸ್ಯ ಸಾಧಕತ್ವಂ ಸಾಧ್ಯಮೇವ, ನ ಪುನರಸ್ಮಾಕಂ ಸಿದ್ಧಮಿತಿ।

ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತೌ ಸಾಧಕತ್ವಂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ವಾ ಸಾಧಯಿಷ್ಯಾಮೀತಿ ಚೇತ್, ಕಿಂ ಸತ್ಯೇನ ಪ್ರಮಾಣೇನ, ಉತ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತೇನ? ಆದ್ಯೇ ತೂಕ್ತಮೇವೋತ್ತರಮ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ದೋಷಮಾಹ -- ತಸ್ಯ ಚೇತಿ। ನಹಿ ಕ್ವಾಪ್ಯಸ್ಮಾಕಂ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಸ್ಯ ಸಾಧಕತ್ವಂ ಸಮ್ಮತಮ್। ಅತಸ್ತಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಧಕತ್ವಂ ಸಾಧ್ಯಮೇವ।

ತಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಧಕತ್ವಂ ಸಾಧಯಿಷ್ಯಾಮೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಇತೀತಿ। ಪೂರ್ವೋಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣೇತ್ಯರ್ಥಃ। ನಹಿ ಸರ್ವಮಸತ್ಯಂ ಸಾಧಕಮಿತ್ಯೇಕಂ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ। ನಾಪಿ ಸದ್ವಾದೀ ಕದಾಽಪಿ ಸತ್ತ್ವಾಸತ್ತ್ವೋದಾಸೀನೇನ ಪ್ರಮಾಣೇನ ಸಾಧ್ಯಸಿದ್ಧಿಮಙ್ಗೀಕುರ್ಯಾತ್। ಯೇನಾನವಸ್ಥಾಶಾನ್ತಿರ್ಭವೇದಿತಿ।

ಏವಮಸಿದ್ಧಿವ್ಯಭಿಚಾರಾಭ್ಯಾಮನುಮಾನಂ ನಿರಾಕೃತ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಬಾಧಂ ಚಾಽಹ ಸತ್ತ್ವಂ ಚೇತಿ। ಅಸ್ಯ ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ। ಅನುಭೂತಿತಃ ಸಿದ್ಧಮತೋ ಬಾಧಿತವಿಷಯಂ ಚಾನುಮಾನಮಿತಿ ಶೇಷಃ।

h ॥ ಜಡತ್ವಾದ್ಯನುಮಾನಾಮಪ್ಯಾಭಾಸತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಂ ದೃಶ್ಯತ್ವಾನುಮಾನಸ್ಯಾನೇನ ದೋಷೇಣಾಽಭಾಸತ್ವಮ್, ಕಿನ್ತು ಯದನ್ಯದಪಿ ಪ್ರಪಞ್ಚಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇಽನುಮಾನಂ ಜಡತ್ವಂ ವಾ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವಂ ವಾ ಪರೈರುಚ್ಯತೇ ತಸ್ಯಾಪೀತ್ಯಾಹ -- ಅನುಭೂತೀತಿ।

ಅನುಭೂತಿವಿರೋಧೇನ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇ ಮಾ ನ ಕಾಚನ।

ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್। ಪೂರ್ವೋಕ್ತವ್ಯಭಿಚಾರಾಸಿದ್ಧಿಭ್ಯಾಂ ಚೇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ತಥಾಹಿ ಜಡತ್ವಾದಿಕಂ ಸತ್ಯಮ್, ಮಿಥ್ಯಾ ವಾ? ಆದ್ಯೇ ಜಡತ್ವಾದಿಮತ್, ನವಾ? ಪ್ರಥಮೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ। ದ್ವಿತೀಯೇಽಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ। ಮಿಥ್ಯಾ ಚೇತ್ ಸಾಧ್ಯಸಿದ್ಧಿರ್ನೇತಿ।

h ॥ ಪ್ರಪಞ್ಚತ್ರೈಕಾಲಿಕಾಬಾಧ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಭವೇದಸತ್ತ್ವಮನುಮಾನಾನಾಂ ಯದ್ಯನುಭವವಿರೋಧೋ ಭವೇತ್। ನಚಾಸಾವಸ್ತಿ, ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾಪರಪರ್ಯಾಯಂ ಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ಹ್ಯನುಮಾನಸಾಧ್ಯಮ್। ನಚ ತದಭಾವಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ವೇದ್ಯಃ। ತಸ್ಯ ವರ್ತಮಾನಮಾತ್ರವಿಷಯತ್ವೇನ ಕಥಞ್ಚಿದ್ ವರ್ತಮಾನಕಾಲೀನಬಾಧಾಭಾವವಿಷಯತ್ವೇಽಪಿ ಕಾಲಾನ್ತರಭಾವಿಬಾಧಾಭಾವವಿಷಯತ್ವಾಯೋಗಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತೀತೇತಿ।

ಅತೀತಾನಾಗತೌ ಕಾಲಾವಪಿ ನಃ ಸಾಕ್ಷಿಗೋಚರೌ ॥213॥**

(###sudha --)

ತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧಿತಯಾ ಸತ್ತ್ವಮಪಿ ದೃಷ್ಟಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಗಮ್।

ದೃಢದೃಷ್ಟಂ ತು ಯದ್ದೃಷ್ಟಂ ದೃಷ್ಟಾಭಾಸಸ್ತತೋಽಪರಮ್ ॥214॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರಾತೀತಗ್ರಹಣಂ ಪ್ರಾಸಙ್ಗಿಕಮ್। ನ ಕೇವಲಂ ವರ್ತಮಾನ ಇತ್ಯಪೇರರ್ಥಃ। ನಃ ಸರ್ವೇಷಾಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ತದ್ವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯವಹಾರಾನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ ಭಾವಃ। ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯೇವಮವರ್ತಮಾನೋಽಪಿ ಕಾಲಃ ಸಾಕ್ಷಿಗೋಚರ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ತದಿತಿ।

ಕಾಲಾನ್ತರಸಮ್ಬನ್ಧಿತಯಾ ಸತ್ತ್ವಮಬಾಧ್ಯತ್ವಮ್। ನ ಕೇವಲಂ ಕರ್ತಮಾನಕಾಲೀನಬಾಧಾಭಾವೋಽನುಭವವೇದ್ಯಃ। ಕಿನ್ತು ಸರ್ವಕಾಲಗತೋಽಪೀತ್ಯರ್ಥಃ। ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ದೃಷ್ಟಸ್ಯೇತಿ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರತೀತಿವಿಷಯಸ್ಯ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರತೀತಾನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ಗ್ರಹಣಾದಿತಿ ಭಾವಃ। ನಹಿ ವಿಷಯಸ್ಯ ತ್ರೈಕಾಲಿಕಾಬಾಧ್ಯತ್ವಮನನ್ತರ್ಭಾವ್ಯ ತತ್ಪ್ರತೀತೇಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಶಕ್ಯಗ್ರಹಣಮ್।

ಯದಿ ಪ್ರತೀತಿಂ ಗೃಹ್ಣನ್ ಸಾಕ್ಷೀ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಹಣಸ್ವಭಾವತ್ವಾತ್ ತದ್ ಗೃಹ್ಣಂಸ್ತದ್ವಿಷಯಸ್ಯ ತ್ರೈಕಾಲಿಕಾಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಯೇತ್, ತದಾ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದಿಪ್ರತೀತೇರಪಿ ಸ ಏವ ಗ್ರಾಹಕ ಇತಿ ತಸ್ಯಾ ಅಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್। ತಥಾಚ ತದ್ವಿಷಯಸ್ಯಾಪಿ ರಜತಾದೇಸ್ತ್ರೈಕಾಲಿಕಾಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ಸಿದ್ಧ್ಯೇದಿತ್ಯತೋ ದೃಷ್ಟಶಬ್ದಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ದೃಢೇತಿ। ಯನ್ನಿರ್ದೋಷತ್ವೇನಾವಧೃತಯಾ ಪ್ರತೀತ್ಯಾ ವಿಷಯೀಕೃತಮ್, ತದೇವ ದೃಷ್ಟಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಕುತಃ? ಇತರಸ್ಯ ಸಮ್ಮುಗ್ಧದೃಷ್ಟಸ್ಯ ದೃಷ್ಟಾಭಾಸತ್ವಾತ್। ಮುಖ್ಯಾಮುಖ್ಯಯೋಶ್ಚ ಮುಖ್ಯಗ್ರಹಣಸ್ಯ ನ್ಯಾಯ್ಯತ್ವಾತ್। ಕೃತವ್ಯುತ್ಪಾದನಂ ಚೈತತ್ ಪ್ರಾಕ್। (417)

h ॥ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾನುಮಾನಾನಾಂ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾಣಿ ಚ ದೃಶ್ಯತ್ವಾದ್ಯನುಮಾನಾನೀತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಭ್ರಾನ್ತೇರಿತಿ।

ಭ್ರಾನ್ತೇಃ ಸಂವೃತಿಸತ್ಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷೋಽವ್ಯಭಿಚಾರವಾನ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತೇನಾಪ್ಯಙ್ಗೀಕೃತಃ ಸಮ್ಯಕ್ ಸ ನಃ ಸತ್ಯತ್ವಮೇವ ಹಿ ॥215॥**

(###sudha --)

ಭ್ರಾನ್ತಿವಿಷಯತ್ವೇನ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಾಚ್ಛುಕ್ತಿರಜಾದಿಕಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಸಂವೃತಿಸತ್ಯಸ್ಯ ತಥಾತ್ವೇನಾಭ್ಯುಪಗತಸ್ಯ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ವಿಶೇಷೋ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮ್, ಅವ್ಯಭಿಚಾರವಾನ್ ಕದಾಚಿತ್ ಕ್ವಚಿದಪಿ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಮಿಥ್ಯಾಭಾವೇಽವರ್ತಮಾನಃ। ತೇನ ಶೂನ್ಯತ್ವಾದಿನಾಽಪಿ। ಸಮ್ಯಗಿತ್ಯಸನ್ದೇಹೇನ। ಸ ಏವ ವಿಶೇಷೋ, ನಃ ಅಸ್ಮಾಕಂ ಮತೇ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವಂ ಸಾಧಯಿಷ್ಯತೀತಿ ಶೇಷಃ। ತತಃ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾಣಿ ದೃಶ್ಯತ್ವಾದ್ಯನುಮಾನಾನೀತಿ।

ಅತ್ರ ತೇನಾಪಿ ಸಮ್ಯಗಙ್ಗೀಕೃತ ಇತ್ಯನೇನ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾ ಸಮರ್ಥಿತಾ। ಅವ್ಯಭಿಚಾರವಾನಿತ್ಯನೇನ ತು ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ। ಅಯಮತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಃ ವಿಶ್ವಂ ಕಾಲತ್ರಯಾಬಾಧ್ಯಮ್, ಪ್ರಾತೀತಿಕವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾತ್; ವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದಿವದಿತಿ।

h॥ ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ಶೂನ್ಯಜ್ಞಾನನಿವರ್ತ್ಯತ್ವನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ನನುಚ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದೀನಾಂ ಪ್ರಾಕ್ ಶೂನ್ಯತತ್ವಜ್ಞಾನಾಚ್ಛುಕ್ತ್ಯಾದಿಜ್ಞಾನೇನೈವ ನಿವೃತ್ತಿರ್ಭವತಿ। ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ತು ಶೂನ್ಯಜ್ಞಾನೇನ ಕದಾಚಿನ್ನಿವೃತ್ತಿರ್ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯೇವಂ ಮಯಾ ಪ್ರಾತೀತಿಕಸಾಂವೃತಯೋಃ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮಙ್ಗೀಕೃತಮ್। ನಚೇದಂ ವಿಶ್ವಸತ್ಯತ್ವೇ ಭವತಾ ಹೇತೂಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯಮ್, ವಿರೋಧಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವಿಜ್ಞಾನಾದಿತಿ।

ವಿಜ್ಞಾನಾದ್ ವ್ಯಭಿಚಾರೋಽಸ್ಯ ಕದಾಚಿತ್ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಪ್ರಮಾ।

ನೈವ ದೃಷ್ಟಾ ಪ್ರಮಾ ಸಾ ಚ ನ ಭವೇತ್ ಸ್ವವಿರೋಧತಃ॥216॥**

(###sudha --)

ವ್ಯಭಿಚಾರೋ ನಿವೃತ್ತಿಃ। ನಾಯಂ ವಿಶೇಷೋಽಙ್ಗೀಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ, ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಾತ್। ನಹ್ಯಪ್ರಾಮಾಣಿಕೇನ ಶೃಙ್ಗೇಣಾಶ್ವೋಽನ್ಯತೋ ವಿಶಿಷ್ಯಮಾಣೋ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ।

ನನ್ವಿದಂ ಕದಾಚಿದ್ ಬಾಧಿಷ್ಯತೇ, ದೃಶ್ಯತ್ವಾತ್; ಶುಕ್ತಿರಜತಾದಿವದಿತ್ಯನುಮಾನಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾತ್ ಕಥಮತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವ ಇತ್ಯತಸ್ತಸ್ಯೋಕ್ತಂ ದೋಷಂ ಸ್ಮಾರಯತಿ ಪ್ರಮೇತಿ। ಯಾ ಚ ಶಯತೇ ಸೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಸ್ವವಿರೋಧತ ಇತಿ। ಸ್ವವಿಷಯಸ್ಯ ಸ್ವಸ್ಯ ಚ ಬಾಧ್ಯತ್ವಾಪಾದಕತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಅನ್ಯಥಾ ವ್ಯಭಿಚಾರಾಪತ್ತೇಃ। ಯಸ್ಯ ವಿಷಯೋಽಸನ್, ಯತ್ ಸ್ವಯಂ ಚ ಬಾಧ್ಯಮ್, ಕಥಂ ತತ್ ಪ್ರಮಾಣಂ ಭವೇತ್? ಅತೋಽಸ್ಯ ವಿಶೇಷಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವೇನ ಅಙ್ಗೀಕರ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವೇ, ಯೋಽನ್ಯೋ ವಿಶೇಷಃ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಃ ಪ್ರಮಾಣಾವಿರೋಧೀ ಚಾಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯಃ, ಸೋಽಸ್ಮಾಕಂ ಸತ್ಯತ್ವೇ ಹೇತುರ್ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ। ಸ ಚ ಪ್ರಮಾಣಗಮ್ಯತ್ವಮರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿತ್ವಂ ಚೇತಿ ಹೃದಯಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನುತರ್ಹ್ಯೇವಮೇವ ಕುತೋ ನೋಚ್ಯತೇ? ತಥೋಚ್ಯಮಾನೇ ಪ್ರಮಾಣಾನಾಂ ತತ್ತ್ವಾವೇದಕತ್ವಮ್, ಅರ್ಥಕ್ರಿಯಾಯಾಃ ಸತ್ತ್ವಮ್, ಅಸತಿ ತದಭಾವ ಇತ್ಯಾದಿ ಬಹು ಸಂವಿಧೇಯಂ ಸ್ಯಾತ್ । ಲಾಘವಾರ್ಥಂ ತ್ವೇವಮುಕ್ತಮ್, ತದಪಿ ಯಥಾವಸರಮುಪಪಾದಿತಮೇವ । (52, 410,412)

h ॥ ಪರಿಶೇಷಪ್ರಮಾಣೇನ ವಿಶ್ವಸ್ಯಾಬಾಧ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ ॥

(###sudha --)

ಯದ್ವಾ ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯಾಬಾಧ್ಯತ್ವೇ ಪರಿಶೇಷಪ್ರಮಾಣಮನೇನೋಕ್ತಮ್ । ತಥಾಹಿ ಜಗತೋ ಬಾಧ್ಯತ್ವಮ್, ಅಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ಚ ಪ್ರಸಕ್ತಮ್ । ತೃತೀಯಪ್ರಕಾರಾಭಾವಾತ್ । ಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ಚ ಪ್ರಸಿದ್ಧಪದಾರ್ಥತತ್ವಜ್ಞಾನೇನ, ಅನ್ಯೇನ ವಾ? ತತ್ರಾಽದ್ಯಂ ವಾದಿಪ್ರತಿವಾದಿಭ್ಯಾಮನಭ್ಯುಪಗತಮ್ । ದ್ವಿತೀಯಂ ತು ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವನಿರಸ್ತಮ್ । ಪರಿಶೇಷಾದಬಾಧ್ಯತ್ವಮೇವ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತಿ ।

h ॥ ವಿಶ್ವಮಬಾಧ್ಯಮ್, ಬಾಧ್ಯತ್ವವ್ಯಾಪಕಪ್ರಸಿದ್ಧಪದಾರ್ಥತದಿತರಜ್ಞಾನನಿವರ್ತ್ಯತ್ವಾಭಾವವತ್ತ್ವಾತ್; ಇತ್ಯಬಾಧ್ಯತ್ವೇಽನುಮಾನಾನ್ತರಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಥವಾ ವ್ಯಾಪಕಾನುಪಲಬ್ಧಿಲಿಙ್ಗಕಮನುಮಾನಮೇತೇನ ಶ್ಲೋಕದ್ವಯೇನೋಕ್ತಮ್ । ಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ಹಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಪದಾರ್ಥತದಿತರತತ್ವಜ್ಞಾನನಿವರ್ತ್ಯತ್ವೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಮ್ । ತಚ್ಚ ವ್ಯಾಪಕಮನಭ್ಯುಪಗಮಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾಭ್ಯಾಂ ಜಗತೋ ವ್ಯಾವರ್ತಮಾನಂ ಸ್ವವ್ಯಾಪ್ಯಂ ಬಾಧ್ಯತ್ವಮಪಿ ವ್ಯಾವರ್ತಯತೀತಿ ।

h ॥ ಬೌದ್ಧೇನ, ಭೇದಜ್ಞಾನಸ್ಯ ವಿಶೇಷ್ಯವಿಶೇಷಣಧರ್ಮಿಪ್ರತಿಯೋಗಿಜ್ಞಾನಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್,

ತಜ್ಜ್ಞಾನಯೋಶ್ಚ ಭೇದಜ್ಞಾನಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವೇನ ಭೇದಸ್ಯ ದುರ್ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಮಿತ್ಯುಪಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಪ್ರಪಞ್ಚಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾನುಮಾನಾನಿ ನಿರಾಕೃತ್ಯೇದಾನೀಂ ತದನುಗ್ರಾಹಕತ್ವೇನ, ಸತ್ಯತ್ವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಪ್ರತಿಕೂಲತ್ವೇನ ಚ ಪರೋತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿತಂ ತರ್ಕಮಪಿ ನಿರಾಕರ್ತುಮಾಶಙ್ಕತೇ -- ಭೇದ ಇತಿ ।

ಭೇದೋ ವಿಶೇಷ್ಯಧರ್ಮ್ಯಾದಿಗ್ರಹಣಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಯದಿ ।

ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತಾಹೇತೋರ್ದುರ್ಗ್ರಾಹ್ಯ ಇತಿ ಯನ್ನ ತತ್ ॥217 ॥**

(###sudha --)

ಆದಿಪದೇನ ವಿಶೇಷಣಪ್ರತಿಯೋಗಿನೋರ್ಗ್ರಹಣಮ್ । ಯದಿ ಗೃಹ್ಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ । ತರ್ಹೀತಿ ಚ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಯಮರ್ಥಃ ಯದಿ ಪ್ರಪಞ್ಚೋ ಸಾಂವೃತೋ ನ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೋಽಪ್ಯಸೌ ನ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಹಿ ಅನೇಕಭೇದಭಿನ್ನೋ ಹಿ ಪ್ರಪಞ್ಚ ಇಷ್ಯತೇ। ಭೇದಸ್ಯ ಚಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಾಯಾಂ ಸೋಽಪ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಏವ। ವಿನಾ ಭೇದೇನ ತತ್ಪ್ರತೀತಾವದ್ವಿತೀಯಶೂನ್ಯಪ್ರತೀತ್ಯಾಪತ್ತೇಃ। ನಚ ಭೇದಪ್ರತೀತಿರುಪಪದ್ಯತೇ। ಭೇದೋ ಹಿ ಪ್ರತೀಯಮಾನಃ, ಘಟಪಟೌ ಭಿನ್ನಾವಿತಿ ಘಟಪಟಯೋರ್ವಿಶೇಷಣತಯಾ, ಘಟಪಟಯೋರ್ಭೇದ ಇತಿ ತಾಭ್ಯಾಂ ವಿಶೇಷ್ಯತಯಾ ವಾ ಪ್ರತ್ಯೇತವ್ಯಃ। ಭೇದ ಇತ್ಯೇವ ಪ್ರತೀತೇರಭಾವಾತ್। ಯದ್ವಾ ಘಟಾತ್ ಪಟೋ ಭಿನ್ನ ಇತಿ, ಘಟಾತ್ ಪಟಸ್ಯ ಭೇದ ಇತಿ ವಾ ಘಟಪ್ರತಿಯೋಗಿತಯಾ, ಪಟಧರ್ಮಿಕತಯಾ ಚ ಭೇದಗ್ರಹಣಮೇಷ್ಟವ್ಯಮ್।

ತತೋಭಯತ್ರಾಪ್ಯನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಮ್। ವಿಶೇಷ್ಯಯೋರ್ಘಟಪಟಯೋರ್ಜ್ಞಾನೇ ಸತಿ ಹಿ ತದ್ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಭೇದೋ ಜ್ಞಾತವ್ಯಃ। ನಹಿ ದೇವದತ್ತಾದರ್ಶನೇ ದಣ್ಡಸ್ಯ ತದ್ವಿಶೇಷಣತಯಾ ದರ್ಶನಂ ಯುಜ್ಯತೇ। ವಿಶೇಷ್ಯಜ್ಞಾನಂ ಚ ಭೇದಾಪೇಕ್ಷಮ್। ನಹಿ ಭೇದಾಪ್ರತೀತೌ ಘಟಪಟಾವಿತಿ ದ್ವಿತ್ವವಿಶಿಷ್ಟಾರ್ಥಪ್ರತೀತಿಃ ಸಮ್ಭವತಿ। ಏವಂ ವಿಶೇಷ್ಯತಯಾ ಭೇದಪ್ರತೀತಾವಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್।

ತಥಾ ಧರ್ಮಿಪ್ರತಿಯೋಗಿಜ್ಞಾನೇ ಸತಿ ಭೇದಜ್ಞಾನಮ್, ತನ್ನಿರೂಪ್ಯತ್ವಾತ್। ಭೇದಜ್ಞಾನೇ ಸತಿ ಚ ಧರ್ಮಿಪ್ರತಿಯೋಗಿನೋರ್ಜ್ಞಾನಮ್। ನಹಿ ಭೇದಾಗ್ರಹೇ ಧರ್ಮಿಪ್ರತಿಯೋಗಿಭಾವೋಽವಗನ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ। ತಥಾತ್ವೇ ಘಟಾದ್ ಘಟಸ್ಯ ಭೇದ ಇತ್ಯಪಿ ಪ್ರತೀತಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಚ ಪರಸ್ಪರಾಶ್ರಯಾಣಿ ಕಾರ್ಯಾಣಿ ಸಮ್ಭವನ್ತಿ। ಅತೋ ವಾಸ್ತವತ್ವೇ ಭೇದಸ್ಯ ಪ್ರತೀತ್ಯನುಪಪತ್ತೌ ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯಾಪಿ ತದಾಪತ್ತೇರವಿಚಾರಿತರಮಣೀಯಃ ಸಂವೃತಿಮಯ ಏವಾಯಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯ ಇತಿ। ನಿರಾಕಾರೋತಿ ನೇತಿ। ಯದುಕ್ತಂ ಭೇದಸ್ಯ ದುರ್ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಂ ತನ್ನಾಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ।

h ll ಭೇದಸ್ಯ ಧರ್ಮಿಸ್ವರೂಪತ್ವೇನ ಧರ್ಮಿಜ್ಞಾನಸ್ಯೈವ ಭೇದಜ್ಞಾನತ್ವಾತ್ ನಾನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತಾ ll

(###sudha --)

ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ವರೂಪಮಿತಿ।

ಸ್ವರೂಪಂ ವಸ್ತುನೋ ಭೇದೋಯನ್ನ ತಸ್ಯ ಗ್ರಹೇಽಗ್ರಹಃ।

ಯದ್ ಯಸ್ಮಾದ್ ಭೇದೋ ವಸ್ತುನಃ ಸ್ವರೂಪಮ್, ತಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಯ ವಸ್ತುನೋ ಗ್ರಹಣೇ ಸತಿ ಪಶ್ಚಾದ್ ಭೇದಗ್ರಹ ಇತಿ ನಾಸ್ತಿ। ಕಿನ್ತು ವಸ್ತುಗ್ರಹ ಏವ ಭೇದಗ್ರಹಃ। ತಥಾಚ ಕ್ವಾನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಂ ಯೇನ ಭೇದೋ ದುರ್ಗ್ರಹಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h ll ತಾಕಿಕಾದೀನ್ ಪ್ರತಿ ಭೇದಸ್ಯ ಧರ್ಮಿಸ್ವರೂಪತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ಭೇದಸ್ಯ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪತ್ವಂ ಕುತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಯೋ ಹಿ ಭೇದಮೇವ ನಾಙ್ಗೀಕುರ್ಯಾತ್, ಕಿಂ ತಸ್ಯಾಽದ್ರ್ಕವಣಿಜೋ ವಹಿತ್ರಚಿನ್ತಯಾ? ಯಸ್ತು ಭೇದಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ತಸ್ಯ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪತ್ವಂ ನಾಭ್ಯುಪೈತಿ, ತಂ ಪ್ರತ್ಯಾಹ -- ಯದಿತಿ। ಯಸ್ಮಾದ್ ವಸ್ತುನೋ ಗ್ರಹೇ ತಸ್ಯ ಭೇದಸ್ಯಾಗ್ರಹೋ ನಾಸ್ತಿ ತಸ್ಮಾದ್ ಭೇದೋ ವಸ್ತುನಃ ಸ್ವರೂಪಮಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಅಯಮತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಃ ವಿಮತೋ ಭೇದೋ ಘಟಸ್ವರೂಪಂ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ, ಘಟಗ್ರಹೇಽಗೃಹ್ಯಮಾಣತ್ವರಹಿತತ್ವಾತ್; ಘಟಸ್ವರೂಪವದೇವೇತಿ। ಯದ್ಯತ್ರ ತಸ್ಯ ಗ್ರಹೇ ಗೃಹ್ಯಮಾಣತ್ವಾದಿತ್ಯೇವೋಚ್ಯೇತ ತದಾ ಘಟಪಟಾವಿತಿ ಘಟಜ್ಞಾನೇನ ಜ್ಞಾಯಮಾನೇನ ಪಟೇನಾನೈಕಾನ್ತಿಕತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ತದರ್ಥಂ "ತಸ್ಯ ಗ್ರಹೇಽಗ್ರಹೋ ನ' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ನಹಿ ಘಟಗ್ರಹೇ ಗೃಹ್ಯಮಾಣೋಽಪಿ ಪಟೋ ಘಟಗ್ರಹೇ ಸರ್ವಥಾ ಗೃಹ್ಯತ ಏವೇತಿ ನಿಯಮೋಽಸ್ತಿ। ಯಜ್ಜ್ಞಾನೇ ಯತ್ ಸರ್ವಥೋಪಲಭ್ಯತೇ ತತ್ ತತ್ಸ್ವರೂಪಮಿತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಾವುಚ್ಯಮಾನಾಯಾಂ ದಣ್ಡಿಜ್ಞಾನೇ ದಣ್ಡೋಽಪ್ಯವಶ್ಯಂ ಸ್ಫುರತ್ಯೇವ। ನಚಾಸೌ ದಣ್ಡಿನಃ ಸ್ವರೂಪಮಿತ್ಯತೋ ವಿಶೇಷನಿಷ್ಠೈವ ವ್ಯಾಪ್ತಿರಭಿಧಾತವ್ಯಾ।

ಕಿಞ್ಚ ವಿಶಿಷ್ಟಂ ನಾಮ ವಿಶೇಷಣಸಮ್ಬನ್ಧನಿಮಿತ್ತೋ ವಿಶೇಷ್ಯಸ್ಯಾಽಕಾರಭೇದ ಇತಿ ಪಕ್ಷೇ ನ ವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರತ್ಯಯೇ ವಿಶೇಷಣಸ್ಫುರಣಮಸ್ತಿ। ಕಿನ್ನಾಮ। ವಿಶೇಷಣಜ್ಞಾನಂ ವಿಶಿಷ್ಟಜ್ಞಾನಕಾರಣಮ್। ಆಶುಭಾವಾಚ್ಚ ನ ಕ್ರಮೋ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ। ಯದ್ವಾ ಘಟಭೇದೌ ಪಕ್ಷೀಕೃತ್ಯ ನಿಯಮೇನಾನ್ಯತರಪ್ರತೀತಾವನ್ಯತರಸ್ಯ ಸ್ಫುರಣೇನಾನ್ಯೋನ್ಯಾಭಿನ್ನತ್ವಂ ಸಾಧ್ಯಮ್। ನಹಿ ದಣ್ಡಿಪ್ರತೀತೌ ದಣ್ಡಸ್ಯ ಸ್ಫುರಣೇಽಪಿ, ದಣ್ಡಪ್ರತೀತೌ ಸರ್ವಥಾ ದಣ್ಡಿನಃ ಸ್ಫುರಣಮಸ್ತೀತಿ।

h II ಭೇದಪ್ರತೀತೇಃ ಧರ್ಮಿಪ್ರತೀತಿಸಮಾನಕಾಲೀನತ್ವಾನಭ್ಯುಪಗಮೇ ಸವಿಕಲ್ಪಕಜ್ಞಾನಾನುತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ II

(###sudha --)

ಭವೇದೇತದ್ ಯದಿ ಭೇದೋ ವಸ್ತುಗ್ರಹ ಏವ ಗೃಹ್ಯೇತ। ನಚೈವಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ವಸ್ತುಪ್ರತೀತ್ಯುತ್ತರಕಾಲಮೇವ। ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕೇ ಹಿ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ವಸ್ತುಮಾತ್ರಮವಭಾಸತೇ। ಭೇದಸ್ತು ವಸ್ತುದರ್ಶನೋತ್ತರಕಾಲಂ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಸ್ಮರಣೇ ಸತ್ಯವಭಾಸತೇ। ಯಥಾ ಸಾದೃಶ್ಯಮ್, ಅಭಾವಶ್ಚೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನ್ಯಥೇತಿ।

ಅನ್ಯಥಾಽಸ್ಯಾಮುನಾ ಭೇದ ಇತಿ ವಕ್ತುಂ ನ ಶಕ್ಯತೇ II218 II**

(###sudha --)

ಯದಿ ಭೇದೋ ವಸ್ತುಪ್ರತೀತೌ ನ ಪ್ರತೀಯೇತ, ತದಾಽಸ್ಯಾಮುನಾ ಭೇದ ಇತ್ಯುತ್ತರಕಾಲಂ ಸವಿಕಲ್ಪಕಜ್ಞಾನಮಪಿ ನ ಜಾಯೇತ। ತಥಾಚ ತಥಾ ವ್ಯವಹಾರೋಽಪಿ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಅಸ್ಯಾಮುನೇತಿ ಹಿ ಧರ್ಮಿಪ್ರತಿಯೋಗಿತಯಾ ವಸ್ತುದ್ವಯಮುದ್ದಿಶ್ಯ ಭೇದೋ ಜ್ಞಾಯತೇ। ನಚಾಗೃಹೀತಭೇದಂ ತಥೋದ್ದೇಷ್ಟುಂ ಶಕ್ಯತೇ। ಏಕಸ್ಮಿನ್ನಪಿ ತತ್ಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಭೇದಸತ್ತಾಮಾತ್ರೇಣ ತದುಪಪತ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ದೂರಸ್ಥವನಸ್ಪತ್ಯೋರಭೇದಪ್ರತ್ಯಯಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ದೋಷಾತ್ ತತ್ರ ತಥೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಭೇದಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಸತ್ತಯೈವೋಪಯೋಗೇ ದೋಷಸ್ಯಾಕಿಞ್ಚಿತ್ಕರತ್ವಾದಿತಿ।

h ‖ ಭೇದಪ್ರತೀತೇಃ ಧರ್ಮಿಪ್ರತೀತಿಸಮಾನಕಾಲೀನತ್ವಾನಭ್ಯುಪಗಮೇ ಘಟಪಟಯೋರಭಿನ್ನತ್ವೇನ ಪ್ರತೀತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ ‖

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಂ ವಸ್ತುದರ್ಶನೇ ಭೇದಸ್ಫುರಣಮನಭ್ಯುಪಗಚ್ಛತೋಽಸ್ಯಾಮುನಾ ಭೇದ ಇತಿ ಪಶ್ಚಾತ್ಕಾಲೀನಂ ಸವಿಕಲ್ಪಕಜ್ಞಾನಂ ತಥಾ ವ್ಯವಹಾರಶ್ಚ ನೋಪಪದ್ಯತೇ, ಕಿನ್ತರ್ಹೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಗೃಹೀತ ಇತಿ ।

ಅಗೃಹೀತೋ ಯದಾ ಭೇದಸ್ತದಾ ಸ್ವಸ್ಮಾದಿತಿ ಗ್ರಹಃ ।

ಸ್ಯಾತ್ ಪ್ರತೀತಿವಿರೋಧಾಚ್ಚನಹಿ ಕಶ್ಚಿತ್ ತಥಾ ವದೇತ್ ‖219 ‖**

(###sudha --)

ಯದಿ ಘಟದರ್ಶನೇಽಪಿ ತದ್ಭೇದೋ ನ ದೃಷ್ಟಃ, ತದಾಽನನ್ತರಂ ಸ್ಮಾರ್ಯಮಾಣೋ ವಾ ಪ್ರತಿಯೋಗೀ ಪಟೋಽಪಿ ವಿನಾ ಭೇದೇನೋಪಲಬ್ಧವ್ಯಃ । ಭೇದಾದರ್ಶನೇ ಚಾವಶ್ಯಮಭೇದಜ್ಞಾನಂ ಸ್ಯಾತ್ । ತಥಾಚೋತ್ತರಕಾಲಂ ಸ್ವಸ್ಮಾತ್ ಸ್ವಯಂ ಭಿನ್ನ ಇತಿ ಸವಿಕಲ್ಪಕೋ ಭೇದಗ್ರಹಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ।

ಅಸ್ತ್ವೇವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರತೀತೀತಿ । ಚಶಬ್ದಸ್ಯೋತ್ತರತ್ರ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ । ಪಟಾದ್ ಘಟೋ ಭಿನ್ನ ಇತ್ಯೇವ ಹಿ ಸವಿಕಲ್ಪಿಕಾ ಪ್ರತೀತಿರನುಭೂಯತೇ । ನ ಜಾತು ಸ್ವಸ್ಮಾತ್ ಸ್ವಯಂ ಭಿನ್ನ ಇತಿ । ಅತಃ ಪ್ರತೀತಿವಿರೋಧಾದೇವಂವಿಧಃ ಸವಿಕಲ್ಪಕಗ್ರಹೋ ನಾಙ್ಗೀಕರ್ತುಮುಚಿತ ಇತಿ ಶೇಷಃ ।

ಕಿಞ್ಚ ಯದಿ ಸ್ವಸ್ಮಾತ್ ಸ್ವಯಂ ಭಿನ್ನ ಇತಿ ಸವಿಕಲ್ಪಕೋ ಭೇದಗ್ರಹಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಕದಾಚಿತ್ ತಥಾವಿಧೋ ವಾಗ್ವ್ಯವಹಾರೋಽಪಿ ಸ್ಯಾತ್ । ನಚೈವಮಿತ್ಯಾಹ -- ನಹೀತಿ । ಏತೇನ ಕಿಮೇಕಪ್ರತೀತಿವಿರೋಧಃ, ಉತ ಸರ್ವಪ್ರತೀತಿವಿರೋಧಃ? ನಾಽದ್ಯಃ, ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್ । ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅಸಿದ್ಧೇರಿತ್ಯಪಿ ಪರಾಸ್ತಮ್ । ಕದಾಽಪಿ ಕಸ್ಯಚಿದಪಿ ತಥಾ ವ್ಯವಹಾರಾಭಾವೇನ, ವಿಪರೀತವ್ಯವಹಾರೇಣ ಚ ಸರ್ವಪ್ರತೀತಿಸಿದ್ಧೇರಿತಿ । ಅತೋ ವಸ್ತುಪ್ರತೀತಾವೇವ ಭೇದಸ್ಯ ಸ್ಫುರಣಾತ್ ತತ್ಸ್ವರೂಪತ್ವಮೇವೇತಿ ।

h ‖ ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರಾಭ್ಯಾಮನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಮಾಶಯ ಪರಿಹಾರಕಥನಮ್ ‖

(###sudha --)

ನನ್ವೇವಂ ಭೇದಸ್ಯ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪತ್ವೇನ ತತ್ಪ್ರತೀತಿಭೇದಾಭಾವಾದಿತರೇತರಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಸ್ಯ ಸುತರಾಮಭಾವಾನ್ನಾನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತತ್ರ ಕಿಂ ಭೇದೋ ಧರ್ಮಿಣಃ ಸ್ವರೂಪಮ್, ಉತ ಪ್ರತಿಯೋಗಿನೋಽಪಿ । ನ ತಾವದ್ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಏಕಸ್ಯೈವ ಭೇದಸ್ಯೋಭಯಸ್ವರೂಪತ್ವೇಽದ್ವೈತಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ಆದ್ಯೇ ತು ಯದ್ಯಪಿ ಧರ್ಮಿಜ್ಞಾನಭೇದಜ್ಞಾನಯೋರ್ನಾನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಮ್, ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಜ್ಞಾನಾಪೇಕ್ಷಯಾಽನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಂ ಕಥಂ ಪರಿಹರಣೀಯಮ್? ಮೈವಮ್ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಭೇದಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪತೋ ಜ್ಞಾನೇ ಪ್ರತಿಯೋಗಿವಿಶೇಷಜ್ಞಾನಾನಪೇಕ್ಷಣಾತ್।
ಪ್ರತಿಯೋಗಿಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನೇ ಚೈತದ್ಭೇದಜ್ಞಾನಾನಪೇಕ್ಷಣಾತ್।

ಅಸ್ತು ತರ್ಹಿ ವಿಶೇಷಣಜ್ಞಾನೇಽನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಮ್। ತದ್ಧಿ ಘಟಾತ್ ಪಟೋ ಭಿನ್ನ ಇತ್ಯುತ್ಪದ್ಯತೇ। ತತ್ರ ಧರ್ಮಿಣೋ ಭೇದೇನ ಪ್ರತಿಪನ್ನಸ್ಯ ವಾ ಪ್ರತಿಯೋಗಿತಾ, ಅನ್ಯಥಾ ವಾ? ನ ತಾವದ್ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಸ್ವತೋಽಪಿ ಭೇದಪ್ರತೀತ್ಯಾಪತ್ತೇಃ। ಆದ್ಯೇ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಸ್ವರೂಪಭೇದಪ್ರತೀತೌ ಧರ್ಮಿಣಃ ಪ್ರತಿಯೋಗಿತಾಯಾಂ ಸ ಏವ ನ್ಯಾಯಃ। ತಥಾಚ ಪಟಾದ್ ಘಟಸ್ಯ ಭೇದಪ್ರತೀತೌ ಘಟಾತ್ ಪಟಸ್ಯ ಭೇದಪ್ರತೀತಿರಿತ್ಯನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಮಿತಿ। ಮೈವಮ್। ವಸ್ತುತೋಽನ್ಯೋನ್ಯಪ್ರತಿಯೋಗಿಕಯೋರ್ಘಟಪಟಸ್ವರೂಪಭೇದಯೋಃ ಪ್ರತೀತಯೋಃ ಸತೋರಸತಿ ಸಾದೃಶ್ಯಾದೌ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕೇಽನ್ಯೋನ್ಯಪ್ರತಿಯೋಗಿಕತಯಾ ವಿಶಿಷ್ಟಭೇದಪ್ರತೀತೌ ಬಾಧಕಾಭಾವಾದಿತಿ।

h ॥ ಭಾಸರ್ವಜ್ಞಾದ್ಯುಕ್ತಾನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯಪರಿಹಾರಪ್ರಕಾರಾನುವಾದಃ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಸ್ವಮತೇನ ಭೇದಪ್ರತೀತಾವನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಂ ಪರಿಹೃತ್ಯ ಭಿನ್ನಭೇದವಾದಿನಾಂ ಪರಿಹಾರಮಾಹ --ಧರ್ಮಿತ್ವೇತಿ।

ಧರ್ಮಿತ್ವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವತದ್ಭೇದಾ ಯುಗಪದ್ ಯದಿ।

ವಿಶೇಷಣಂ ವಿಶೇಷ್ಯಂ ಚ ತದ್ಭಾವಶ್ಚೈವ ಗೃಹ್ಯತೇ ॥220॥**

(###sudha --)

ಕೋ ವಿರೋಧಃ ಸ್ವರೂಪೇಣ ಗೃಹೀತೋ ಭೇದ ಏವ ತು।

ಅಸ್ಯಾಮುಷ್ಮಾದಿತಿ ಪುನರ್ವಿಶೇಷೇಣೈವ ಗೃಹ್ಯತೇ ॥221॥**

(###sudha --)

ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್। ಧರ್ಮಿಪ್ರತಿಯೋಗಿನೌ ಚೇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ತದ್ಭಾವೋ ವಿಶೇಷಣತ್ವಮ್, ವಿಶೇಷ್ಯತ್ವಂ ಚ। ಅತ್ರ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಯೋರನ್ಯತರತ್ವಾದ್ ಭೇದಸ್ಯ ಪೃಥಗ್ ಗ್ರಹಣಾಭಾವಃ।

ಅಯಮರ್ಥಃ ಕಿಂ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕಪ್ರತೀತಾವನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಮುಚ್ಯತೇ, ಉತ ಸವಿಕಲ್ಪಕಪ್ರತೀತೌ? ನಾಽದ್ಯಃ, ತತ್ರ ಧರ್ಮಿಪ್ರತಿಯೋಗಿಸ್ವರೂಪಯೋಃ, ತದ್ಭಾವಯೋಃ, ತದ್ಭೇದಸ್ಯ, ಭೇದಯೋರ್ವಾ ಯುಗಪದುಭಯಾವಭಾಸಾತ್, ತಥಾ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭೂತಯೋರ್ಘಟಪಟಯೋರ್ಭೇದಸ್ಯ ಚ ತದ್ಭಾವಯೋಶ್ಚ ಯುಗಪತ್ ಪ್ರತೀತೇಃ। ಯುಗಪದೇವ ಸರ್ವಸ್ಯೇನ್ದ್ರಿಯಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟತ್ವಾತ್, ದರ್ಶನಯೋಗ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ। ನನು ಧರ್ಮಿಪ್ರತಿಯೋಗಿನೋರ್ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಯೋಶ್ಚ ತದ್ಭಾವೋಽಪರೋ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಭಿನ್ನಭೇದವಾದಿಭಿರ್ನೇಷ್ಯತೇ। ತತ್ ಕಥಮೇತತ್? ಮೈವಮ್। ಭೂಷಣಕಾರಾದಿಭಿಸ್ತಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ತೇಷಾಮೇವ ಚಾಯಂ ಪರಿಹಾರ ಇತಿ।

ನನು ಯತ್ರ ಪ್ರತಿಯೋಗೀ ಪಶ್ಚಾತ್ ಪ್ರತೀಯತೇ, ತತ್ರ ಯುಗಪದವಭಾಸೋ ನಾಸ್ತೀತಿ ತದ್ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ಸರ್ವತ್ರಾಪ್ಯೇವಮನುಮೀಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಸನ್ನಿಹಿತವತ್ ಸನ್ನಿಹಿತಸ್ಯಾಪ್ಯಜ್ಞಾನಸಾಧನೇ ಪ್ರತೀತಿವಿರೋಧಾತ್। ಯತ್ರಚ ಪ್ರತಿಯೋಗೀ ನ ಸನ್ನಿಹಿತಃ, ತತ್ರಾಪಿ ಧರ್ಮಿಧರ್ಮಿತ್ವಭೇದಾನಾಂ ತಾವದ್ ಯುಗಪತ್ ಪ್ರತೀತಿರ್ನಾನುಪಪನ್ನಾ। ತದದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಕೋ ವಿರೋಧ ಇತಿ।

ದ್ವಿತೀಯಂ ँನಿರಾಕರೋತಿ -- ಸ್ವರೂಪೇಣೇತಿ। ಅಸ್ಯಾಮುಷ್ಮಾದಿತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। "ಅನಯೋರ್ಭೇದಃ' "ಭಿನ್ನಾವಿಮೌ' ಇತ್ಯಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್। ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕಪ್ರತೀತಾರ್ಥಾನಾಮನ್ಯೋನ್ಯವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಮಾತ್ರಂ ಸವಿಕಲ್ಪಕಜ್ಞಾನೇಽವಭಾಸತೇ ನಾಧಿಕಮಿತಿ ನ ತತ್ರಾಪೀತರೇತರಾಶ್ರಯತ್ವಮಿತಿ। ತಥಾಚಾಽಹುರ್ಭಿನ್ನಭೇದವಾದಿನಃ "ಏಕಸ್ಯಾಮೇವ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಿಕಾಯಾಂ ಸಂವಿದಿ ಭೇದಸ್ಯ ಭೇದಿನೋಶ್ಚ ಯುಗಪದವಭಾಸೇ ಸತಿ ತತ್ರೈಕಂ ಭೇದಿನಮವಧಿಂ ಕೃತ್ವಾ "ಏತಸ್ಮಾದಯಂ ಭಿನ್ನಃ' ಇತಿ ಸವಿಕಲ್ಪಕಬೋಧೋದಯಾತ್ ಕಥಂ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಭೇದಪಕ್ಷೇಽನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಮ್" ಇತಿ।

h॥ ನೈಯಾಯಿಕೋಕ್ತಪರಿಹಾರಾನುವಾದೇ ನಿಮಿತ್ತಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಕಿಮರ್ಥಮಯಂ ಪರಮತೋಪನ್ಯಾಸಃ? ಭೇದಪಾರ್ಥಕ್ಯಮನ್ತರೇಣ ವಿಶೇಷಪ್ರತೀತಾವಸ್ಮಾಕಮಪ್ಯಯಮೇವ ಪರಿಹಾರ ಇತಿ ಜ್ಞಾಪನಾರ್ಥಮ್। ತರ್ಹೀದಮೇವ ವಾಕ್ಯಂ ತಥಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯತಾಮ್। ನೈವಂ ಶಯಮ್। ತದ್ಭೇದಶ್ಚೇತಿ ಪೃಥಗ್ ಭೇದಗ್ರಹಣವಿರೋಧಾತ್। ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವೇನ ಗ್ರಹಣಮಪಿ ನ ಧರ್ಮಿಪ್ರತಿಯೋಗಿಪ್ರಕಾರಾದ್ ಭಿದ್ಯತ ಇತಿ ವೈಶೇಷಿಕಪರೀಕ್ಷಾಯಾಮುಕ್ತಮ್। (713, 714) ಅತೋ ನಾತ್ರ ವ್ಯುತ್ಪಾದನಂ ಕೃತಮಿತಿ।

h॥ ಭೇದಜ್ಞಾನಧರ್ಮಿಜ್ಞಾನಯೋರನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಾಪಾದನೇ ಸ್ವವ್ಯಾಹತ್ಯಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಏವಮಾಪಾದಕಾನಭ್ಯುಪಗಮೇನಾನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಂ ನಿರಾಕೃತ್ಯೇದಾನೀಂ ದೂಷಣಾನ್ತರಂ ಪ್ರತಿಜಾನೀತೇ -- ಕಿಞ್ಚೇತಿ।

ಕಿಞ್ಚ ಭೇದಃ ಕಥಂ ಗ್ರಾಹ್ಯ ಇತಿ ಯಃ ಪರಿಪೃಚ್ಛತಿ।

ಧರ್ಮ್ಯಾದಿಭೇದಗ್ರಹಣಾತ್ ತೇನೋಕ್ತೋಽನ್ಯೋನ್ಯಸಂಶ್ರಯಃ॥222॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಅನ್ಯತ್ವಾಗ್ರಹಣೇ ಪ್ರೋಕ್ತಃ ಕಥಮನ್ಯೋನ್ಯಸಂಶ್ರಯಃ।

ಅನ್ಯತ್ವಂ ಯದಿ ಸಿದ್ಧಂ ಸ್ಯಾತ್ ಕಥಮನ್ಯೋನ್ಯಸಂಶ್ರಯಃ॥223॥**

(###sudha --)

ಅನ್ಯಚ್ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಕಥಮಿತಿ ಚೇತ್, ಕಿಮತ್ರ ಯದಿ ಧರ್ಮ್ಯಾದಿಪ್ರತೀತ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ ಭೇದಃ ಪ್ರತೀಯೇತ, ತದಾಽನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯೇವಾಽಪಾದ್ಯತೇ, ಕಿಂವಾ ಯದಿ ಭೇದಃ ಪ್ರತೀಯೇತ, ತದಾಽನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

ಆದ್ಯೇ ದೋಷಮಾಹ -- ಭೇದ ಇತಿ। ಕಥಮಿತ್ಯಾಕ್ಷೇಪೇ। ಪರಿಪೃಚ್ಛತೀತಿ ಮೃದೂಕ್ತಿಃ। ಆಕ್ಷಿಪತೀತಿ ಯಾವತ್। ಧರ್ಮ್ಯಾದಿಭೇದಗ್ರಹಣಾದ್ ಧರ್ಮ್ಯಾದಿಗ್ರಹಣಸಾಪೇಕ್ಷಭೇದಗ್ರಹಣಾತ್। ಕಥಮಿದಂ ಲಭ್ಯತೇ? ಧರ್ಮ್ಯಾದಿಪದಸ್ಯ ತದ್ಗ್ರಹಣೋಪಲಕ್ಷಣತ್ವಾತ್। ಆದಿಪದಸ್ಯ ಚ ಕಾರಣಾರ್ಥಸ್ಯಾಽವೃತ್ತೇಃ। ತದೇತತ್ ಪರಸ್ಪರಂ ವ್ಯಾಹತಮಿತಿ ಶೇಷಃ।

ತಥಾಹಿ ಭೇದೋ ದುರ್ಗ್ರಹ ಇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯ ತದುಪಪತ್ತಯೇ ಹೀದಮುಚ್ಯತೇ। ಅನೇನ ಚ ಯದಿ ಭೇದೋ ಧರ್ಮ್ಯಾದಿಪ್ರತೀತಿಮಪೇಕ್ಷ್ಯ ಪ್ರತೀಯೇತ, ತದಾಽನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಚ ನ ಪ್ರತೀಯೇತೇತ್ಯಾಪಾದನೇನ ಪ್ರತೀಯತೇ ಚಾತೋ ನ ಧರ್ಮ್ಯಾದಿಗ್ರಹಣಾಪೇಕ್ಷಾ ತತ್ಪ್ರತೀತಿರಿತಿ ಲಬ್ಧಂ ಭವೇತ್। ತಥಾಚ “ಭೇದೋ ದುರ್ಗ್ರಹಃ’,”ಪ್ರತೀಯತೇ ಚ’ ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ಕಥಂ ನ ಪೂರ್ವೋತ್ತರವಿರೋಧ ಇತಿ।

ದ್ವಿತೀಯೇ ಪೃಚ್ಛಾಮಃ ಕಿಂ ಪರೇಣ ಕ್ವಾಪಿ ಭೇದೋ ನ ಗೃಹೀತಃ, ಕಿಂವಾ ಕ್ವಚಿದ್ ಗೃಹೀತ ಇತಿ। ಆದ್ಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ಅನ್ಯತ್ವೇತಿ। ಯದ್ಯನ್ಯತ್ವಂ ಕ್ವಾಪಿ ನ ಗೃಹೀತಮ್, ತದಾಽನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಾಪಾದನಮೇವ ನ ಶಕ್ಯಮ್, ನಿರಾಶ್ರಯತ್ವಾತ್। ತದ್ಧಿ ಪ್ರತೀತಯೋರ್ದ್ವಯೋಃ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಾಶ್ರಯಣೇ ಸತ್ಯಾಪಾದ್ಯತೇ। ಅನ್ಯತೋ ವಾದಿಪ್ರತಿವಾದಿನೋಃ ದೂಷ್ಯದೂಷಕಯೋರಾಪಾದ್ಯಾಪಾದಕಯೋರ್ಭೇದಾಗ್ರಹೇಽನುತ್ಥಾನಮೇವಾಽಪಾದನಸ್ಯ।

ದ್ವಿತೀಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ಅನ್ಯತ್ವಮಿತಿ। ಸಿದ್ಧಂ ಪ್ರತೀತಮ್। ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವೇ ಹಿ ಭೇದಪ್ರತೀತಿರೇವ ನ ಸ್ಯಾತ್। ನಹ್ಯನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯಾಣಿ ಕಾರ್ಯಾಣಿ ಕ್ವಾಪಿ ಪ್ರಕಲ್ಪ್ಯನ್ತೇ। ತಥಾಚಾಸ್ತಿ ಚೇದ್ ಭೇದಪ್ರತೀತಿಃ, ನೂನಮಾಭಾಸಭೂತಮೇವೇದಮನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ತ್ವಮ್, ಅಪ್ರತಿಬನ್ಧಕತ್ವಾದಿತಿ।

ಅಸ್ತಿ ಭೇದಪ್ರತೀತಿಃ, ಸಾ ನ ಪ್ರಮೇತಿ ತು ತಾತ್ಪರ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಕಿಮನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಮನ್ಯೋನ್ಯೋತ್ಪಾದಂ ಪ್ರತಿಬಧ್ನಾತೀತಿ ಮತಮ್, ಕಿಂವಾ

ತದ್ಧರ್ಮಮ್? ಆದ್ಯೇ ಕಥಮಪ್ರಮಾಽಪಿ ಭೇದಪ್ರತೀತಿರುತ್ಪದ್ಯತೇ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅನ್ಯಯೋರನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಮ್, ಅನ್ಯತ್ತು ಲುಪ್ಯತೇ ಇತ್ಯಸ್ಯಾನ್ಯಾಯತ್ವಾತ್। ಸಾಂವೃತೀ ಪ್ರತೀತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ತತ್ ಕಿಂ ಪಟಃ ಸಾವೃತ ಇತಿ ಯೇಭ್ಯಸ್ತನ್ತುಭ್ಯೋ ಜಾತಃ , ತೇಷಾಮೇವ ಕಾರಣಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ।

h॥ ಬೌದ್ಧಮಾಯಾವಾದ್ಯುಕ್ತೀನಾಂ ಜಾತ್ಯುತ್ತರತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವನೇನಾಸ್ಯ ತರ್ಕಸ್ಯ ಕಿಂ ದೂಷಣಮುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಏತಾದೃಶಸ್ಯೇತಿ।

ಏತಾದೃಶಸ್ಯ ವಕ್ತಾರಾವುಭೌ ಜಾತ್ಯುತ್ತರಾಕಾರೌ।

ಮಾಯೀ ಮಾಧ್ಯಮಿಕಶ್ಚೈವ ತದುಪೇಕ್ಷ್ಯೌ ಬಭೂಷುಭಿಃ॥224॥**

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಮೇತಜ್ಜಾತ್ಯುತ್ತರಮ್, ಕಿನ್ತು ಯದನ್ಯದಪಿ ತದೀಯಂ ವಚನಮ್। ತಥಾಹಿ "ಭೇದಸ್ಯಾಪಿ ಭೇದಾನ್ತರಭೇದ್ಯತ್ವೇಽನವಸ್ಥಾ" ಇತಿ। ತಥಾ "ಭಿನ್ನೇ ಭೇದನಿವೇಶಶ್ಚೇತ್ ತೇನೈವ ಭೇದೇನ ಭಿನ್ನತಾಯಾಮಾತ್ಮಾಶ್ರಯತ್ವಮ್, ಭೇದಾನ್ತರಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ತ್ವನವಸ್ಥಾ, ಅಭಿನ್ನೇ ಭೇದನಿವೇಶಶ್ಚೇತ್ ಸ್ವತೋಽಪಿ ಪಟಸ್ಯ ಭೇದಾಪತ್ತಿಃ" ಇತಿ।

ತಥಾ "ನ ತಾವತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಭೇದ ಏವ ದೃಶ್ಯತೇ। ಭೇದ ಇತ್ಯೇವ ಪ್ರತೀತೇರನನುಭವಾತ್। ವಸ್ತುನೋಽಪಿ ಪ್ರತೀತೌ ನ ತಾವದ್ ಭೇದಪೂರ್ವಂ ವಸ್ತುಪ್ರತೀತಿಃ। ಉಕ್ತದೋಷಾತ್। ನಾಪಿ ವಸ್ತುಪ್ರತೀತಿಪೂರ್ವಿಕಾ ಭೇದಪ್ರತೀತಿಃ। ಅಭೇದೇನ ಪ್ರತೀತೇ ಭೇದಪ್ರತೀತಾವತಿಪ್ರಸಕ್ತೇಃ। ನಚ ಯುಗಪತ್। ಭೇದಪ್ರತೀತಿಂ ಪ್ರತಿ ವಸ್ತುಪ್ರತೀತೇಃ ಕಾರಣತ್ವೇನ ಯೌಗಪದ್ಯಾಯೋಗಾತ್। ನಚ ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರಮಸ್ತಿ" ಇತಿ।

ತಥಾ "ಸತ್ತಾವತ್ಕಾರಣಂ ವಾ, ಕಾರಣೇ ಸತ್ತಾ ವಾ? ಆದ್ಯೇ ಕಾರಣಸ್ಯಾಸತ್ತ್ವಮ್। ದ್ವಿತೀಯೇಽಸತ ಏವ ಕಾರಣತ್ವಮ್" ಇತ್ಯಾದಿ। ತತ್ ಸರ್ವಂ ಜಾತ್ಯುತ್ತರಮಿತಿ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಮೇತಾದೃಶಸ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ವವ್ಯಾಘಾತಕತ್ವಾತ್। ಭೇದಸ್ಯ ಸತ್ತಾಯಾಶ್ಚ ಸ್ವರೂಪಾತಿರಿಕ್ತಯೋರಯುಕ್ತಯೋರೇವಾಙ್ಗೀಕರಣಾಚ್ಚ। ಕತಮೇಯಂ ಜಾತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಸದ್ಭಾವೇಽಸ್ಯ ನಿರ್ಬನ್ಧಸ್ಯ ವ್ಯರ್ಥತ್ವಾತ್। ಅಹೇತುಪ್ರಸಙ್ಗನಿತ್ಯಸಮಾಸ್ವನ್ತರ್ಭಾವಾಚ್ಚ।

h॥ ಶೂನ್ಯವಾದನಿರಾಕೃತ್ಯೈವ ಮಾಯಾವಾದಸ್ಯಾಪಿ ನಿರಾಕೃತತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಮಾಯಾಶಬ್ದಸ್ಯ ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿತ್ವಾನ್ಮಾಯೀತಿ ಸಾಧುಃ। ಶೂನ್ಯವಾದಿನಿರಾಸೇನೈವ ಮಾಯಾವಾದೋಽಪಿ ನಿರಸ್ತೋ ವೇದಿತವ್ಯ ಇತ್ಯತಿದೇಶಜ್ಞಾಪನಾಯ ಮಾಯೀ ಚೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಏವಶಬ್ದಸ್ಯೋತ್ತರತ್ರ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

h ll ಸೂತ್ರಕೃತಾಽನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಾದ್ಯನಿರಾಕರಣೇ ನಿಮಿತ್ತಕಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ನನ್ವೇತದನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಾದಿಕಂ ಸೂತ್ರಕೃತೈವ ಕುತೋ ನ ನಿರಾಕೃತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತದಿತಿ। ತಸ್ಮಾಜ್ಜಾತ್ಯುತ್ತರಾಕರತ್ವಾದುಪೇಕ್ಷ್ಯಾವೇವ। ನತು ಪರಿಹಾರಾಯ ಪ್ರತಿವಾದೀಕರ್ತವ್ಯೌ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸದಲಮೇವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿವಚನಂ ನಿರಾಕರ್ತವ್ಯಂ ಭವತಿ, ನ ನಿರ್ದಲಮ್। ಅನ್ಯಥಾಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಏತಚ್ಚ ಜಾತ್ಯುತ್ತರತ್ವೇನ ನಿರ್ದಲಮಿತ್ಯುಪೇಕ್ಷಿತಂ ಸೂತ್ರಕೃತಾ। ಅಸ್ಮಾಭಿಸ್ತು ಶಿಷ್ಯವ್ಯುತ್ಪಾದನಾಯ ನಿರಾಕೃತಮಿತಿ।

h ll ಪರಪ್ರಮೇಯವಿಷಯೇ ಶೂನ್ಯವಾದಮಾಯಾವಾದಯೋಃ ಸಾಮ್ಯಮ್ ll

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಶೂನ್ಯವಾದೀ ಶೂನ್ಯಂ ಜಗತ್ಕಾರಣಂ ಮನ್ಯತೇ। ಮಾಯಾವಾದೀ ತು ಬ್ರಹ್ಮ। ತತ್ ಕಥಂ "ನಾಸತೋಽದೃಷ್ಟತ್ವಾತ್" ಇತ್ಯಾದಿಶೂನ್ಯವಾದನಿರಾಸಸ್ಯ ಮಾಯಾವಾದೇಽತಿದೇಶಃ। ಮತವೈಷಮ್ಯೇಽತಿದೇಶಾಸಮ್ಭವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಯದಿತಿ।

ಯಚ್ಛೂನ್ಯವಾದಿನಃ ಶೂನ್ಯಂ ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಮಾಯಿನಃ।

ನಹಿ ಲಕ್ಷಣಭೇದೋಽಸ್ತಿ ನಿವಿಶೇಷತ್ವತಸ್ತಯೋಃ।

ಅನೃತಾದಿವಿರೋಧಿತ್ವಮುಭಯೋಶ್ಚ ಸ್ವಲಕ್ಷಣಮ್ ll225 ll**

(###sudha --)

ತಸ್ಮಾದತಿದೇಶೋ ಯುಕ್ತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಹೀತಿ। ಲಕ್ಷಣಭೇದೇನ ಹಿ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನೋ ಭೇದೋ ಬೋಧನೀಯಃ। ನಚಾಸೌ ಶೂನ್ಯಬ್ರಹ್ಮಣೋಃ ಸಮ್ಭವತಿ। ದ್ವಯೋರಪಿ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್।

ನನು ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವೇನ ಬಾಹ್ಯಲಕ್ಷಣಭೇದಾಭಾವೇಽಪಿ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾನನ್ದಾನನ್ದಾತ್ಮಕತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸ್ವಲಕ್ಷಣಂ ಮಾಯಾವಾದಿನಾಽಙ್ಗೀಕೃತಮ್। ನ ಶೂನ್ಯಸ್ಯ ಶೂನ್ಯವಾದಿನಾ। ತೇನ ಬ್ರಹ್ಮಶೂನ್ಯಯೋರ್ಭೇದೋ ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನೃತಾದೀತಿ। ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದ್ಯಾತ್ಮಕತ್ವಂ ನಾಮಾನೃತಜಡಾದಿವಿರಧಿತ್ವಮೇವಾಭಿಮತಂ ಮಾಯಾವಾದಿನಃ,

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅನ್ಯಸ್ಯ ಅಸಮ್ಭವಾತ್, "ಅನೃತಜಡವಿರೋಧಿರೂಪಮನನ್ತತ್ರಯಮಲಬನ್ಧನದುಃಖತಾವಿರುದ್ಧಮ್" ಇತಿ ತದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾಚ್ಚ। ಅನೃತಾದಿವಿರೋಧಿತ್ವಂ ಚ ಶೂನ್ಯವಾದೀ ಶೂನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಮನ್ಯತೇ। "ಜಾಡ್ಯಸಂವೃತಿದುಃಖಾನ್ತಪೂರ್ವದೋಷವಿರೋಧಿ ಯತ್" ಇತಿ ವಚನಾತ್। ತತೋ ನೈತದಪಿ ಭೇದಕಮಿತಿ ಯುಕ್ತ ಏವಾತಿದೇಶಃ।

h॥ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾನುಮಾನದೂಷಣಾನಾಂ ಉತ್ಸೂತ್ರಿತತ್ವಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಪ್ರಪಞ್ಚಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾನುಮಾನನಿರಾಸಾರ್ಥಂ "ವೈಧರ್ಮ್ಯಾಚ್ಚ ನ ಸ್ವಪ್ನಾದಿವತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರಮ್। ತತ್ರ ಯದ್ "ಭ್ರಾನ್ತೇಃ ಸಂವೃತಿಸತ್ಯಸ್ಯ" ಇತಿ ದೂಷಣಮುಕ್ತಮ್, ತದೇವ ವೈಧರ್ಮ್ಯಾದಿತಿ ಸೂತ್ರೇ ಪ್ರತೀಯತೇ। ಯತು ಪುನರುಕ್ತಮ್, ದೃಶ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವೇ ತತ್ರೈವ ವ್ಯಭಿಚಾರಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ ತಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ವಾಚ್ಯಮ್, ತಥಾಚಾಸಾಧಕತ್ವಮಿತಿ, ತತ್ ಸೂತ್ರೇ ನ ದೃಶ್ಯತೇ। ತತ್ ಕಥಮೇತದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ವವಾಕ್ಯೇತಿ।

ಸ್ವವಾಕ್ಯಾಭಾವಸಂವಾದಾನ್ನ ಕೃತ್ಯಂ ಪ್ರತಿವಾದಿನಃ।

ತತ್ಪಕ್ಷ ಇತಿ ವೈಧರ್ಮ್ಯಾನ್ನ ಸ್ವಪ್ನಾದಿವದಿತ್ಯಜಃ॥226॥**

(###sudha --)

ಅಪ್ರಯತ್ನಾನ್ನಿರಾಚಕ್ರೇ ಚೇತಿ ದೃಷ್ಟಿವಿರುದ್ಧತಾಮ್।

ನಿಷ್ಪ್ರಮಾಣತ್ವಮಪ್ಯಸ್ಯ ಸೂಚಯಾಮಾಸ ವಿಶ್ವಕೃತ್॥227॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರ ವಾಕ್ಯಮಿತಿ ಹೇತುವಾಕ್ಯಾರ್ಥೋ ದೃಶ್ಯತ್ವಂ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ। ತತ್ಪಕ್ಷ ಇತಿ ವಿಷಯಸಪ್ತಮೀ। ತನ್ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸಾಧನವಿಷಯ ಇತಿ ಯಾವತ್। ಇತಿಶಬ್ದೋ ಹೇತೌ। ಅಪ್ರಯತ್ನಾತ್ ಪ್ರಯತ್ನಮವಿಧಾಯ, "ವೈಧರ್ಮ್ಯಾಚ್ಚ ನ ಸ್ವಪ್ನಾದಿವತ್" ಇತ್ಯೇವ ನಿರಾಚಕ್ರ ಇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ದೃಶ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯತ್ವಂ ಶೂನ್ಯವಾದಿನೈವಾಭ್ಯುಪಗತಮ್। ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಸ್ಯ ಚಾಸಾಧಕತ್ವಂ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವ। ಅತ ಏವೈತದ್ವಿಷಯೇ ಸದ್ವಾದಿನಃ ಕಿಮಪಿ ಕೃತ್ಯಂ ನಾಸ್ತ್ಯೇವ। ಸ್ಫುಟದೂಷಣವ್ಯುತ್ಪಾದನೇ ಸೂತ್ರತ್ವವ್ಯಾಘಾತಾತ್। ತಸ್ಮಾದೇತದ್ದೂಷಣವ್ಯುತ್ಪಾದನೇ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ಪ್ರಯತ್ನೋ ನ ವಿಹಿತಃ। ಅಸ್ಮಾಭಿಸ್ತು ತದಭಿಪ್ರಾಯಃ ಸ್ಫುಟೀಕೃತ ಇತಿ।

ತಥಾಽಪಿ "ಸತ್ತ್ವಂ ಚಾಸ್ಯಾನುಭೂತಿತಃ" ಇತಿ ಯತ್ ಪ್ರಪಞ್ಚಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರುದ್ಧತ್ವಮುಕ್ತಮ್, ಯಚ್ಚ "ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇ ಮಾ ನ ಕಾಚನ" ಇತಿ ನಿಷ್ಪ್ರಮಾಣತ್ವಮ್,

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತದುಭಯಂ ಸೂತ್ರೇ ನ ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಚೇತಿ । ಅಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸ್ಯ । ನನ್ವನುಕ್ತಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥೇನ ಚಶಬ್ದೇನೇದಂ ದೂಷಣದ್ವಯಂ ಸೂಚಿತಮಿತಿ ಯಥಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೇ, ತಥಾ ತದಪಿ ಚಶಬ್ದಾರ್ಥತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯತಾಮ್ । ಕಿಮನುಕ್ತತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇಣ? ಮೈವಮ್ । "ನ ಕೃತ್ಯಂ ಪ್ರತಿವಾದಿನಃ" ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ ।

ಸೂತ್ರೇ ಹೇತುವಿಶೇಷಸ್ಯಾನುಪಾದಾನಾನ್ನಿಷ್ಪ್ರಮಾಣಕತ್ವಂ ಜ್ಞಾಪಿತಮಿತ್ಯಸ್ತು । ಕಿಂ ಚಶಬ್ದಸ್ಯೋಭಯಸೂಚಕತ್ವಗ್ರಹಣೇನ? ನ । ಸತಿ ಶಬ್ದೇ ಸಾವಕಾಶಜ್ಞಾಪಕಾದರಣಾನುಪಪತ್ತೇಃ ।

h॥ "ಸ್ವಪ್ನಾದಿವತ್" ಇತ್ಯತ್ರಾಽದಿಪದಕೃತ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

"ಸ್ವಪ್ನಾದಿವತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರಂ ಸ್ವಪ್ನವದಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ । ಕೋಽತ್ರಾಭಿಪ್ರಾಯಃ? ಉಚ್ಯತೇ । ಬಹುಷು ಸ್ಥಲೇಷು ಗೃಹೀತೇಯಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿರಿತ್ಯತೋ ನ ವ್ಯಭಿಚಾರಮರ್ಹತೀತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣೋಽಭಿಮಾನಂ ಸೂಚಯಿತುಂ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣಾಽದಿಪದಂ ಪ್ರಯುಕ್ತಮ್ । ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರಯೋಗವೇಲಾಯಾಮೇಕ ಏವ ದೃಷ್ಟಾನ್ತ ಉಪಾದೇಯಃ, ಅನ್ಯಥಾಽಽಧಿಕ್ಯಂ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತೇತಿ । ಯಥಾಽಽಹ "ಹೇತೂದಾಹರಣಾದಿಕಮಧಿಕಮ್" ಇತಿ । ಏತಜ್ಜ್ಞಾಪನಾಯ ಭಾಷ್ಯಕಾರೇಣ ಸ್ವಪ್ನವದಿತ್ಯೇವೋಕ್ತಮಿತಿ ಸರ್ವಂ ಸುಸ್ಥಮ್ ॥*#### h॥ ಇತ್ಯಸದಧಿಕರಣಮ್ ॥8॥**

#aಅಥಅನುಪಲಬ್ಧ್ಯಧಿಕರಣಮ್ ॥9॥**

(###sudha --)

h॥ ವಿಜ್ಞಾನವಾದಿಮತಾನುವಾದಃ ॥

(###sudha --)

ನ ಭಾವೋಽನುಪಲಬ್ಧೇಃ । ಅತ್ರ ಯೋಗಾಚಾರಾಣಾಂ ಮತಮಪಾಕ್ರಿಯತೇ । ತದರ್ಥಂ ತದುಪನ್ಯಸ್ಯತಿ ಜ್ಞಾನಮೇವೇತಿ ।

ಜ್ಞಾನಮೇವೈಕಮಖಿಲಜ್ಞೇಯಾಕಾರಂ ಪ್ರಭಾಸತೇ ।

ವಿಜ್ಞಾನಮೇವ ತತ್ವಮ್, ನ ರೂಪಾದಯಶ್ಚತ್ವಾರಃ ಸ್ಕನ್ಧಾ ಇತಿ ಯೋಗಾಚಾರಾ ಮನ್ಯನ್ತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ವಿಜ್ಞಾನಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽಪಿ ವಿಶೇಷಮಾಹ ಏಕಮಿತಿ । ಅದ್ವಿತೀಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ನನು ಜ್ಞೇಯಮಪಿ ರೂಪಾದಿಕಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಸಿದ್ಧಮ್, ತತ್ ಕಥಂ ವಿಜ್ಞಾನಮೇವ ತತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಖಿಲೇತಿ । ಜ್ಞಾನಮೇವ ಜ್ಞೇಯಾಕಾರಮ್ । ನ ಜ್ಞೇಯಂ ನಾಮ ಜ್ಞಾನಾದ್ ಭಿನ್ನಮಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಕುತೋ ಜ್ಞೇಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರಭಾಸತ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಇತಿ। ಜ್ಞಾನಂ ಹಿ ಪ್ರಕಾಶತೇ। ತೇನ ಪ್ರಕಾಶಮಾನತ್ವಸ್ಯ ಜ್ಞಾನತ್ವೇನ ವ್ಯಾಪ್ತೌ ಸಿದ್ಧಾಯಾಂ ನೀಲಾದೇರಪಿ ಪ್ರಕಾಶಮಾನಸ್ಯ ಜ್ಞಾನತ್ವಂ ಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಯದ್ವಾ ಪ್ರಭಾಸತೇ ನೀಲಾದಿನಾ ಸಹೈವೇತಿ ಶೇಷಃ। ತೇನ "ಸಹೋಪಲಮ್ಭನಿಯಮಾದಭೇದೋ ನೀಲತದ್ಧಿಯೋಃ " ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

ನನ್ವಯುಕ್ತೋ ಜ್ಞಾನಜ್ಞೇಯಯೋರಭೇದಃ। ಭೇದಸ್ಯ ಪ್ರತಿಭಾಸನಾತ್। ಏಕಮಿತಿ ಚಾಯುಕ್ತಮ್। ವಿಜ್ಞಾನಸನ್ತತೀನಾಂ ಭೇದಸ್ಯ ಏಕೈಕಸ್ಯಾಮಪಿ ಸನ್ತತೌ ವಿಜ್ಞಾನಭೇದಸ್ಯ ಚ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್। ಕಿಞ್ಚ ಆಸ್ತಾಮನ್ಯೋ ಭೇದಃ। ಭೇದಾಭಾವಸ್ತಾವದಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ। ತೇನೈವ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸದ್ವಿತೀಯತ್ವಪ್ರಾಪ್ತೇರ್ನೈಕತ್ವಮುಪಪದ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ತತ್ರೇತಿ।

ತತ್ರ ಸನ್ತತಿಭೇದಶ್ಚ ಸ್ವಭೇದೋ ಭೇದ ಏವ ಚ।

ಕಲ್ಪಿತಾಃ ಪ್ರತಿಭಾಸನ್ತೇ ನಾನಾಸಂವೃತಿಭೂಮಿಷು ॥228॥**

(###sudha --)

ತತ್ರ ಜ್ಞಾನಜ್ಞೇಯಯೋರ್ಭೇದ ಇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಸನ್ತತಿಭೇದಃ ಸನ್ತತೀನಾಂ ಪರಸ್ಪರಂ ಭೇದಃ। ಸ್ವಭೇದಃ ಏಕೈಕಸ್ಯಾಮಪಿ ಸನ್ತತೌ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಜ್ಞಾನಭೇದಃ। ಕಲ್ಪಿತಾ ಏವೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ನಾನಾಸಂವೃತಿಭೂಮಿಷು ಅನೇಕಾಜ್ಞಾನಸ್ಥಾನೇಷ್ವನ್ತಃಕರಣೇಷು। ಯದ್ವಾ ನಾನಾಸಂವೃತಿಕಾರಣಕಾಸು ವಾಸನಾಸ್ವಿತಿ ನಿಮಿತ್ತಸಪ್ತಮೀ। ತದುಕ್ತಮ್ "ಭೇದಸ್ತು ಭ್ರಾನ್ತಿಬುದ್ಧ್ಯೈವ ದೃಶ್ಯ ಇನ್ದಾವಿವಾದ್ವಯೇ" ಇತಿ।

h॥ ಜ್ಞಾನಜ್ಞೇಯಯೋರಭೇದಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರುದ್ಧತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಏವಮನೂದಿತಂ ಮತಮಪಾಕರೋತಿ -- ಇತ್ಯೇತದಪೀತಿ।

#sutraಓಂ ನ ಭಾವೋಽನುಪಲಬ್ಧೇಃ ಓಂ॥30॥**

(###sudha --)

ಇತ್ಯೇತದಪಿ ನೋ ಯುಕ್ತಂ ನಹಿ ಜ್ಞಾನತಯಾ ಜಗತ್।

ಭಾಸತೇಽನುಭವಸ್ಯೈವ ವಿರುದ್ಧತ್ವಾದಪೇಶಲಮ್॥229॥**

(###sudha --)

ತನ್ಮತಮ್॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪೂರ್ವಮತಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥೋಽಪಿಶಬ್ದಃ। ಅನೇನ “ನ ಭಾವಃ” ಇತಿ ಸೂತ್ರಾಂಶೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಃ। ಜಗದ್ ಭಾವೋ ಜ್ಞಾನಂ ನ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಭವತೇರನುಭವಾರ್ಥತ್ವಾತ್। ಉಪಸರ್ಗಾ ಹಿ ಧಾತುಲೀನಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ವ್ಯಞ್ಜಕಾ ಏವ।

ಕುತೋ ನ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಚೇತ್, ಕಿಂ ಜ್ಞೇಯಂ ಸ್ವರೂಪೇಣಾಸದೇವ ವಿಜ್ಞಾನೇ ಸಮಾರೋಪಿತಂ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ, ಕಿಂವಾ ಪರಮಾರ್ಥಸತ ಏವ ಜ್ಞೇಯಸ್ಯ ಜಗತೋ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕತ್ವಮ್, ಭೇದಮಾತ್ರಂ ತ್ವಸದಿತಿ। ಆದ್ಯಸ್ತ್ವತೀತಾಧಿಕರಣರೀತ್ಯಾ ನಿರಸ್ತಃ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಜಗತೋ ಜ್ಞಾನಾಭೇದೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್। ನ ತಾವತ್ ತತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಸ್ತೀತ್ಯಾಹ -- ನಹೀತಿ। ಅನೇನ “ಅನುಪಲಬ್ಧೇಃ” ಇತ್ಯೇತದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಭವತಿ।

h॥ ಜ್ಞಾನಜ್ಞೇಯಯೋರಭೇದಾನುಮಾನಸ್ಯ ಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಮಾ ಭೂತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಯೋರಭೇದಸಿದ್ಧಿಃ। ಪ್ರಕಾಶಮಾನತ್ವಾದ್ಯನುಮಾನೇನ ತು ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನುಭವಸ್ಯೈವೇತಿ। ಸಮ್ಬನ್ಧಮಾತ್ರೇ ಷಷ್ಠೀ। ಏವಶಬ್ದೇನಾನುಭವಸ್ಯಾನುಮಾನತಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಂ ಸೂಚಯತಿ। ತನ್ಮತಂ ತದಭಿಮತಮನುಮಾನಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಜ್ಞಾನಜ್ಞೇಯಯೋರೈಕ್ಯಮಿತಿ ವಾ। ಜ್ಞಾನಜ್ಞೇಯಯೋಃ ಸ್ಫುಟಂ ಭೇದಸ್ಯೈವ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ಕಾಲಾತ್ಯಯಾಪದಿಷ್ಟತ್ವಮನುಮಾನಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅನೇನಾನುಪಲಬ್ಧೇರಿತ್ಯೇತದುಪಲಬ್ಧಿವಿರೋಧಾದಿತಿ ಚ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್।

ನನು ಭೇದಗ್ರಾಹಕಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಭ್ರಾನ್ತಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್। ಅನುಮಾನಂ ಬಾಧಕಮಿತಿ ತು ನ ವಾಚ್ಯಮ್। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯಾನುಮಾನತೋ ಬಲವತ್ತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಕಾಲಾತೀತೋಚ್ಛೇದಪ್ರಾಸಙ್ಗಾತ್। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಭ್ರಾನ್ತಿತ್ವೇಽನುಮಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್, ತಸ್ಮಿಂಶ್ಚ ಸತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಭ್ರಾನ್ತತ್ವಮಿತ್ಯನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಾಚ್ಚೇತಿ।

h॥ ಜ್ಞಾನಜ್ಞೇಯಯೋರಭೇದಾನುಮಾನಸ್ಯ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಅನುಮಾನವಿರೋಧಂ ಚಾನುಮಾನಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಯಿತುಂ ಸೂತ್ರಮ್ “ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಾಚ್ಚ” ಇತಿ। ತದ್ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಾಚ್ಚೇತಿ।

#sutraಓಂ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಾಚ್ಚ ಓಂ ॥31॥**

(###sudha --)

॥॥॥ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಾಚ್ಚ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ಥಿರರೂಪತಃ।

ಜ್ಞೇಯಸ್ಯೋಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।

ಆಶುತರವಿನಾಶಿತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ನಚ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಂ ಭ್ರಾನ್ತಮ್। ಅಬಾಧಿತಪ್ರತ್ಯಯಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಸ್ಥಿರರೂಪತಃ ಆಶುತರವಿನಾಶಿತಾರಹಿತತ್ವತಃ, "ಅನುಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ" ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣ। ಅತ್ರ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಾಕ್ಷಣಿಕತ್ವಲಕ್ಷಣವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಧ್ಯಾಸಂ ಭೇದಹೇತುಂ ವದತಾಽಽನ್ತರಬಾಹ್ಯತ್ವಾದಿರನೇಕೋ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಸಂಸರ್ಗ ಉಪಲಕ್ಷಿತೋ ಬೋದ್ಧವ್ಯಃ।

h॥ ಸಕಲಬೌದ್ಧಮತಸಾಧಾರಣದೂಷಣಮ್॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ನಿರಾಕೃತಾನಿ ಬೌದ್ಧಮತಾನಿ ಸಾಧಾರಣದೋಷೇಣ ದೂಷಯಿತುಂ ಸೂತ್ರಮ್ "ಸರ್ವಥಾಽನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ" ಇತಿ। ತದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಸರ್ವೇತಿ।

#sutraಓಂ ಸರ್ವಥಾಽನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ ಓಂ॥32॥**

(###sudha --)

॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥ಸರ್ವಶ್ರುತಿವಿರೋಧತಃ।

ಅನುಭೂತಿವಿರುದ್ಧತ್ವಾದಪಿ ಪಕ್ಷಾ ಇಮೇಽಶಿವಾಃ॥230॥**

(###sudha --)

ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಸಮರ್ಥಿತತ್ವಾದವೈದಿಕಂ ಪ್ರತ್ಯಪಿ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಕಥನಂ ಯುಕ್ತಮೇವ। ಅಭ್ಯುಪಗತಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಶಿಷ್ಯಂ ಪ್ರತಿ ವಾ ತೇಷಾಂ ಪಕ್ಷಾಣಾಮಶಿವತ್ವಮನೇನ ಜ್ಞಾಪ್ಯತ ಇತಿ। ನನ್ವನುಭೂತಿವಿರೋಧಃ ಪ್ರಾಗುಕ್ತ ಏವ ಪುನಃ ಕಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ? ಉಪಸಂಹಾರಾರ್ಥಮಿತ್ಯದೋಷಃ। ಯದ್ವಾ ತದೀಯಪ್ರಮೇಯಾನ್ತರೇಽಪೀತಿ॥*#### h॥ ಇತ್ಯನುಪಲಬ್ಧ್ಯಧಿಕರಣಮ್॥9॥**

#aಅಥನೈಕಸ್ಮಿನ್ನಧಿಕರಣಮ್॥10॥**

(###sudha --)

h॥ ಸ್ಯಾದ್ವಾದಿಮತಾನುವಾದಃ॥

(###sudha --)

ನೈಕಸ್ಮಿನ್ನಸಮ್ಭವಾತ್। ಜೈನಮತಮತ್ರ ನಿರಾಕ್ರಿಯತೇ। ನಿರಾಕಾರ್ಯಾಂಶಜ್ಞಾಪನಾಯ ತದುಪನ್ಯಸ್ಯತಿ ಆಹ --ೀತಿ।

h॥ ಜೈನಮತೇ ಪದಾರ್ಥನಿರೂಪಣಮ್॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಆಹ -- ಕ್ಷಪಣಕೋ ವಿಶ್ವಂ ಸದಸದ್ ದ್ವಯಮದ್ವಯಮ್ ।

ದ್ವಯಾದ್ವಯಮತತ್ಸರ್ವಂ ಸಪ್ತಭಙ್ಗಿ ಸದಾತನಮ್ ॥231॥**

(###sudha --)

ದ್ವಿವಿಧಂ ತಾವದ್ ವಿಶ್ವಮ್, ಜೀವಾಜೀವಾತ್ಮಕಂ ನಿರೀಶ್ವರಮ್ । ತತ್ ಪುನಃ ಷದ್ರವ್ಯಾತ್ಮಕಮ್ । ತಾನಿ ಚ ದ್ರವ್ಯಾಣಿ ಜೀವಧರ್ಮಾಧರ್ಮಪುದ್ಗಲಕಾಲಾಕಾಶನಾಮಾನಿ । ತತ್ರ ಜೀವಾಸ್ತ್ರಿವಿಧಾಃ ಬದ್ಧಾಃ, ಯೋಗಸಿದ್ಧಾಃ, ಮುಕ್ತಾಶ್ಚೇತಿ । ಧರ್ಮೋ ಗತಿಹೇತುರ್ಜಗದ್ವ್ಯಾಪೀ । ಅಧರ್ಮಃ ಸ್ಥಿತಿಹೇತುರ್ವ್ಯಾಪಕ ಏವ । ಪುದ್ಗಲೋ ರೂಪರಸಗನ್ಧಸ್ಪರ್ಶವದ್ ದ್ರವ್ಯಮ್ । ತದ್ ದ್ವಿವಿಧಮ್ ಪರಮಾಣುರೂಪಮ್, ಸಙ್ಘಾತರೂಪಂ ಚ । ಕಾಲಃ ಅಭೂತ್, ಭವತಿ, ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ವ್ಯವಹಾರಹೇತುರಪ್ಯಣುರೂಪಃ । ಆಕಾಶ ಏಕೋಽನನ್ತಪ್ರದೇಶಶ್ಚ । ಸ ದ್ವಿವಿಧಃ ಲೋಕಾಕಾಶಃ, ಅಲೋಕಾಕಾಶಶ್ಚೇತಿ । ಏತೇಷ್ವಣುವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾನ್ಯಸ್ತಿಕಾಯಶಬ್ದಾನಿ । ಅನೇಕದೇಶವರ್ತಿನಿ ದ್ರವ್ಯೇಽಸ್ತಿಕಾಯಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತೇಃ । ತೇ ಚ ಜೀವಾಸ್ತಿಕಾಯಃ, ಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯಃ, ಅಧರ್ಮಾಸ್ತಿಕಾಯಃ, ಪುದ್ಗಲಾಸ್ತಿಕಾಯಃ, ಆಕಾಶಾಸ್ತಿಕಾಯ ಇತಿ ಪಞ್ಚ ।

h॥ ಜೈನಮತೇ ಮೋಕ್ಷೋಪಯೋಗಿನಃ ಸಪ್ತ ಪದಾರ್ಥಾ ಜೀವಾಜೀವಾಸ್ರವಬನ್ಧನಿರ್ಜರಸಂವರಮೋಕ್ಷಾಃ । ಜೀವೋ ಜ್ಞಾನದರ್ಶನಸುಖವೀರ್ಯಗುಣಃ । ಅಜೀವೋ ಜೀವೋಪಭೋಗ್ಯಂ ವಸ್ತುಜಾತಮ್ । ಆಸ್ರವಃ ತದ್ಭೋಗೋಪಕರಣಮಿನ್ದ್ರಿಯಾದಿಕಮ್ । ಬನ್ಧೋ ದ್ವಿವಿಧಃ ಘಾತ್ಯಘಾತಿಕರ್ಮಚತುಷ್ಟಯಭೇದಾತ್ । ಆದ್ಯಂ ಜೀವಗುಣಾನಾಂ ಜ್ಞಾನಾನನ್ದಾದೀನಾಂ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕಮ್ । ದ್ವಿತೀಯಂ ಶರೀರಸಂಸ್ಥಾನತದಭಿಮಾನತತ್ಸ್ಥಿತಿತತ್ಪ್ರಯುಕ್ತಸುಖದುಃಖಹೇತುಭೂತಮ್ । ನಿರ್ಜರೋ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಂ ತಪಃ । ಸಂವರ ಇನ್ದ್ರಿಯನಿರೋಧಃ । ಮೋಕ್ಷಃ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಾವಿರ್ಭಾವಃ । ಮೋಕ್ಷಗ್ರಹಣೇನೈವ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗೋಽಪಿ ಸಙ್ಗೃಹೀತಃ । ಸ ಚ ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಸಮ್ಯಕ್ಚಾರಿತ್ರ್ಯಾಖ್ಯರತ್ನತ್ರಯಾತ್ಮಕಃ ।

h॥ ಸತ್ತ್ವಮ್, ಅಸತ್ತ್ವಮ್, ಸದಸತ್ತ್ವಮ್, ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಮ್, ಸತ್ತ್ವೇ ಸತಿ ಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಮ್, ಅಸತ್ತ್ವೇ ಸತಿ ಅಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಮ್, ಸದಸತ್ತ್ವೇ ಸತಿ ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಮಿತಿ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸಪ್ತಪ್ರಕಾರತಾನಿರೂಪಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ತದೇತದ್ ವಿಶ್ವಂ ಸಪ್ತಭಙ್ಗಿ, ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸಪ್ತಪ್ರಕಾರಕಮಾಹ ಕ್ಷಪಣಕಃ । ಕಥಮ್? ಸದಿತ್ಯೇಕಪ್ರಕಾರಃ । ಅಸದಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಃ । ದ್ವಯಂ ಸದಸದಾತ್ಮಕಮಿತಿ ತೃತೀಯಃ । ಅದ್ವಯಮ್, ಅವಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಚತುರ್ಥಃ । ದ್ವಯಾದ್ವಯಮಿತಿ ಪಞ್ಚಮಷಷ್ಠೌ । ತತ್ರ ಸದವಕ್ತವ್ಯಂ ಚೇತಿ ಪಞ್ಚಮಃ, ಅಸದವಕ್ತವ್ಯಂ ಚೇತಿ ಷಷ್ಠಃ । ಅತತ್ಸರ್ವಮಿತಿ ಸಪ್ತಮಃ । ಸರ್ವಮಿತಿ ಸದಸದಾತ್ಮಕಮ್, ಅತದಿತಿ ಅವಕ್ತವ್ಯಮ್ । ತತ್ ಕಿಂ ಕಾಲಭೇದೇನ ಸಪ್ತಭಙ್ಗಿ ನೇತ್ಯಾಹ -- ಸದಾತನಮಿತಿ । ಏತಚ್ಚೋಪಲಕ್ಷಣಮ್ । ನಿತ್ಯತ್ವಾನಿತ್ಯತ್ವಭಿನ್ನತ್ವಾಭಿನ್ನತ್ವಾದಿರೂಪೇಣಾಪ್ಯನೇಕಾನ್ತವಾದೋಽವಗನ್ತವ್ಯಃ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವೇನಾಸಮ್ಭಾವಿತತ್ವಾತ್ ಏಕಸ್ಮಿನ್ ಪದಾರ್ಥೇ ಅನಿಯತಸಪ್ತಪ್ರಕಾರಾ ನ ಯುಕ್ತಾಃ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಸಪ್ತಭಙ್ಗಿತ್ವನಿರಾಸಾರ್ಥಂ "ನೈಕಸ್ಮಿನ್ನಸಮ್ಭವಾತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ನೈತದಿತಿ।

#sutraಓಂ ನೈಕಸ್ಮಿನ್ನಸಮ್ಭವಾತ್ ಓಂ॥33॥**

(###sudha --)

ನೈತತ್ ಪದಾರ್ಥ ಏಕಸ್ಮಿನ್ ಯುಕ್ತಂ ದೃಷ್ಟಿವಿರೋಧತಃ।

ಭಾವಾಭಾವತಯಾ ವಿಶ್ವಂ ಯೇನ ರೂಪೇಣ ಮೀಯತೇ।

ತದ್ರೂಪಮೇವ ತದಿತಿ ನಿಯಮಃ ಕೇನ ವಾರ್ಯತೇ॥232॥**

(###sudha --)

ಏತತ್ ಸಪ್ತಪ್ರಕಾರತ್ವಮ್। ಕುತಃ? ಅಸಮ್ಭವಾತ್। ಸೋಽಪಿ ಕಥಮ್? ದೃಷ್ಟಿವಿರೋಧತಃ। ಸರ್ವಂ ಹಿ ಸ್ವೋಪಾಧೌ ಸತ್, ಪರೋಪಾಧಾವಸತ್। ಸ್ವರೂಪೇಣ ಭಾವಃ, ಅನ್ಯಾತ್ಮತ್ವಾದಿನಾಽಭಾವಃ। ದ್ರವ್ಯರೂಪೇಣ ನಿತ್ಯಮ್, ಅವಸ್ಥಾಭೇದೇನ ಅನಿತ್ಯಮ್। ಸ್ವರೂಪಾದಿನಾಽಭಿನ್ನಮ್, ಸ್ವಗುಣಾದಿನಾ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನಮಿತ್ಯೇವ ಪ್ರತೀಯತೇ। ನಾತೋಽನ್ಯೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ। ಅತೋ ವ್ಯವಸ್ಥಯಾ ನಿಯಮಗ್ರಾಹಕಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧೇನಾಸಮ್ಭವಾದಯುಕ್ತಮೇವಾನೇಕಾನ್ತಮತಮಿತಿ।

ನನ್ವೇಕಾನ್ತದರ್ಶನಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾದೃಷ್ಟಿತ್ವೇನ ನ ತದ್ವಿರೋಧೋಽಸಮ್ಭವಮಾಹವತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಭಾವೇತಿ। ಯೇನ ರೂಪೇಣ ಇತ್ಯಸ್ಯೈವ ವಿವರಣಮ್ ಭಾವಾಭಾವತಯೇತಿ। ತಚ್ಚ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಸದಸತ್ತ್ವಾದ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಂ ಬೋದ್ಧವ್ಯಮ್। ಯದ್ವಾ ಭಾವಾಭಾವತಯಾಽನ್ಯೇನ ಚ ಯೇನ ಸತ್ತ್ವಾದಿನಾ ರೂಪೇಣೇತಿ ಯೋಜನಾ। ಅಥವಾ ಯೇನ ಭಾವಾಭಾವತಯಾ ರೂಪೇಣೇತಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯೇನ ಯೋಜ್ಯಮ್। ಯದಿವಾ ಭಾವಾಭಾವತಯೇತ್ಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಮೇತತ್। ಯೇನ ವ್ಯವಸ್ಥಿತೇನ ರೂಪೇಣೇತಿ। ಕೇನ ಪ್ರಮಾಣೇನೇತ್ಯಾಕ್ಷೇಪಃ। ಭವೇದೇತನ್ನಿಯಮದರ್ಶನಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾದೃಷ್ಟಿತ್ವಮ್। ಯದಿ ದೃಷ್ಟಸ್ಯ ನಿಯಮಸ್ಯ ನಿವಾರಕಮನೇಕಾನ್ತಸಾಧಕಂ ಪ್ರಬಲಪ್ರಮಾಣಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈತದಸ್ತಿ। ನಚ ಬಾಧಕೇನ ವಿನಾ ಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಕಲ್ಪಯಿತುಂ ಯುಕ್ತಮ್, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತಿ।

h॥ ಸಕಲವಾದ್ಯುಕ್ತಪಕ್ಷಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ತತ್ತದ್ವಾದ್ಯುಕ್ತಪಕ್ಷಾನ್ತರದೋಷಾಣಾಮಪಿ ಪ್ರಸಕ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ನಿಯಮಸ್ಯ ಬಾಧಕಮಾಶಙ್ಕತೇ -- ತತ್ತದಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತತ್ತದ್ದೋಷನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಸ್ವೀಕೃತಾ ತತ್ತದಾತ್ಮನಾ।

ಯದಿ ತೈರಖಿಲೈರ್ದೋಷೈರ್ಲಿಪ್ಯತೇ ಚಲದರ್ಶನಃ॥233॥**

(###sudha --)

ಸದ್ವಾದಿನೋ ಹಿ ಸತ್ತ್ವಂ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣೈಃ ಪ್ರಾತಿಷ್ಠಿಪನ್। ತದನಙ್ಗೀಕಾರೇ ದೋಷಾಂಶ್ಚ ನ್ಯರೂರುಪನ್। ಏವಮಸದ್ವಾದಿನೋಽಪ್ಯಸತ್ತ್ವಸ್ಥಾಪನಮ್, ತದನಙ್ಗೀಕಾರೇ ದೂಷಣಂ ಚ ವ್ಯುತ್ಪಾದಿತವನ್ತಃ। ತಥಾಽನ್ಯೇಽಪಿ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧನಂ ತದನಭ್ಯುಪಗಮೇ ಬಾಧನಂ ಚ ಕೃತವನ್ತಃ। ತಥಾಚ ಯದಿ ಸತ್ತ್ವಂ ನಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತದಾ ತು ತದುಪನ್ಯಸ್ತಂ ಪ್ರಮಾಣಮುಪರುದ್ಧ್ಯೇತ, ದೂಷಣಂ ಚಾನುಷಜ್ಯೇತ। ಏವಮಸತ್ತ್ವಾದ್ಯನಙ್ಗೀಕಾರೇಽಪಿ। ಅತಸ್ತತ್ತದ್ದೋಷಪರಿಹಾರಾರ್ಥಂ ತತ್ತತ್ಪ್ರಮಾಣಾನುಸರಣಾರ್ಥಂ ಚ ತತ್ತದಾತ್ಮತಾ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಮಯಾ ಸ್ವೀಕೃತಾ। ತಥಾಚಾನೇಕಾನ್ತೇ ಪ್ರಬಲಪ್ರಮಾಣಸದ್ಭಾವಾತ್ ಕಥಂ ನಿಯಮೇ ಬಾಧಕಾಭಾವ ಇತಿ। ಪರಿಹರತಿ ತೈರಿತಿ। ತರ್ಹೀತಿ ಶೇಷಃ।

ಇದಮತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಸದ್ವಾದಿಮತಾನುಸರಣಸಮಯೇಽಸತ್ತ್ವಾದಿಭಙ್ಗೀರಙ್ಗೀಕರೋಷಿ ವಾ, ನವೇತಿ। ಏವಮಸದ್ವಾದಿಚರಣಶರಣಪ್ರವೇಶವೇಲಾಯಾಂ ಸತ್ತ್ವಾದಿಪ್ರಕಾರಾನೂರೀಕರೋಷಿ ವಾ, ನವೇತಿ। ಏವಮನ್ಯೇಷ್ವಪಿ ಪಕ್ಷೇಷು ವಿಕಲ್ಪಃ। ಯದ್ಯಾದ್ಯಃ, ತದಾಽಸೌ ಚಲದರ್ಶನಃ ಸದಾ ಸಕಲಪಕ್ಷಾಙ್ಗೀಕಾರವಾನ್ ತೈರಖಿಲೈರ್ದೋಷೈರ್ಲಿಪ್ಯತೇ।

ತಥಾಹಿ ಸದ್ವಾದಿನೋ ಹಿ ನ ಕೇವಲಂ ಸತ್ತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಂ ತದನಙ್ಗೀಕಾರೇ ಚ ದೂಷಣಂ ಚ ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯ ನಿವೃತ್ತಾಃ। ಕಿನ್ತ್ವಸತ್ತ್ವಾದಿಪಕ್ಷೇಷು ದೋಷಾನಪಿ ವ್ಯುತ್ಪಾದಿತವನ್ತಃ। ಏವಮಸದ್ವಾದಿನೋಽಪಿ ನಾಸತ್ತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಂ ತದನಭ್ಯುಪಗಮೇ ಬಾಧಕಂ ಚಾಭಿಧಾಯೈವೋಪರತಾಃ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಸತ್ತ್ವಾದಿಕ್ಷೇಷು ದೋಷಾನಪ್ಯುಪಪಾದಿತವನ್ತಃ। ಏವಮನ್ಯೇಽಪಿ। ತಥಾಚ ಸಕಲಪಕ್ಷಕಕ್ಷೀಕಾರೇ ತು ತತ್ತದ್ವಾದ್ಯುಕ್ತಪಕ್ಷಾನ್ತರದೋಷಲೇಪಃ ಕಥಂ ನ ಸ್ಯಾತ್?

ಅಥ ಮನ್ಯಸೇ। ನ ತೇ ದೋಷಾಃ, ಕಿನ್ತ್ವಾಭಾಸಾಃ। ತೇ ಚ ನಾನೇಕಾನ್ತವಾದಂ ಬಾಧನ್ತ ಇತಿ। ತದಾ ಕಥಂ ತಾನಿ ಪ್ರಮಾಣಾನಿ? ಅನಙ್ಗೀಕಾರೇ ದೋಷಾಶ್ಚ ನಾಽಭಾಸಾಃ। ಯೇ ನಾನುಽಸರಣೀಯಾಃ। ತಸ್ಮಾತ್ ತತ್ತದ್ವಾದಿವ್ಯುತ್ಪಾದಿತಪ್ರಮಾಣಾದ್ಯನುಸಾರೇಣ ಸಪ್ತಭಙ್ಗೀರಙ್ಗೀಕುರ್ವಾಣೇನ ತದುಕ್ತವಿಪಕ್ಷದೋಷಾನುಸಾರೇಣ ತತ್ಪರಿತ್ಯಾಗೋಽಪಿ ಕಾರ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಚಾಙ್ಗೀಕಾರಪರಿತ್ಯಾಗಾಭ್ಯಾಮುಭಯತ ಆಕೃಷ್ಯೋಽಯಂ ಕಷ್ಟಾಂ ದಶಾಮಾವಿಷ್ಟಃ ಸ್ಯಾತ್।

ನನ್ವನೇಕಾನ್ತೋ ದ್ವೇಧಾ ಕ್ರಮಾಕ್ರಮಭೇದಾತ್। ತತ್ರ ಕ್ರಮಾನೇಕಾನ್ತೇ ತಾವನ್ನಾಙ್ಗೀಕಾರಪರಿತ್ಯಾಗೌ ವಿರುದ್ಧೌ। ಅಕ್ರಮಾನೇಕಾನ್ತೇಽಪಿ ಯೇನ ರೂಪೇಣ ನಿತ್ಯತ್ವಂ ತೇನೈವಾನಿತ್ಯತ್ವಮಿತ್ಯಾದ್ಯನಙ್ಗೀಕಾರಾನ್ನ ವಿರೋಧಃ। ತಥಾಚ ಸಪ್ತಭಗ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಿಣಾ ಮಯಾ ತಾನಿ ಪ್ರಮಾಣಾನಿ ದೂಷಣಾನಿ ಚ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಿತಾನಿ ಭವನ್ತೀತಿ ನೋಕ್ತದೋಷಃ।

ಮ್ಯೆವಮ್ । ತತ್ತತ್ಪ್ರಮಾಣಾದೀನಾಂ ವ್ಯವಸ್ಥಾನರ್ಹತ್ವಾತ್ । ನ ಖಲು ತತ್ತತ್ಪ್ರಮಾಣವಾದಿಭಿಸ್ತಾನಿತಾನಿ ಪ್ರಮಾಣಾದೀನಿ ಸಾವಕಾಶಾನ್ಯುಪನ್ಯಸ್ತಾನಿ । ತಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವೇಷ್ವಪಿ ವಾದಿಷು ಪರಮಾಸ್ತಿಕಸ್ಯ ಕಥಿತೈವ ಗತಿಃ । ಅಪಿಚೈವಮಪಿ ಸಪ್ತಭಗ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೋ ನಿರ್ಮೂಲ ಏವ । ನಹ್ಯೇವಂವಾದಿನೋ ವಾದಿನಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ । ಸಮ್ಭಾವನಯಾ ತದಙ್ಗೀಕಾರೇ ಚ ನ ಸಪ್ತತ್ವಪರಿನಿಷ್ಠಾ । ಸಮ್ಭಾವನಾಕೋಶಸ್ಯ ನಿಸ್ಸೀಮತ್ವಾತ್ । ಕಿಞ್ಚ ಸರ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಪಕ್ಷೇ ಸ್ಯಾದಸ್ತಿ ಚ ನಾಸ್ತಿ ಚೇತಿ ಪಕ್ಷಾತ್ ಸ್ಯಾದಸ್ತಿ ಸ್ಯಾನ್ನಾಸ್ತೀತಿ ಪಕ್ಷದ್ವಯಂ ನ ಭಿದ್ಯತೇ ।

ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷೇ ತು ಚಲದರ್ಶನ ಇತ್ಯೇವ ದೂಷಣಮ್ । ಅಪಸಿದ್ಧಾನ್ತೀ ಸ್ಯಾದಿತಿ । ತದೇವಂ ಸಪ್ತಭಗ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಃ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧೋಽಪ್ರಾಮಾಣಿಕಶ್ಚೇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಅಖಿಲೈರ್ದೋಷೈರ್ಲಿಪ್ಯತ ಇತ್ಯನೇನ ಪರಸ್ಪರವ್ಯಾಹತಿಶ್ಚೇತ್ಯಪಿ ಸೂಚಿತಮ್ ।

h || ಸಪ್ತಭಙ್ಗಿತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕಸ್ವೀಕಾರಪ್ರಾಮಾಣಿಕಪರಿತ್ಯಾಗಸ್ವವ್ಯಾಹತ್ಯಾದಿದೋಷಪ್ರಸಕ್ತಿಃ ||

(###sudha --)

ಏವಮ್ಭೂತಸ್ಯಾಪಿ ಸಪ್ತಭಙ್ಗಿನಯಸ್ಯ ಸ್ವೀಕಾರೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಂ ಚಾಽಹ ಅತಿಹಾಯೇತಿ ।

ಅತಿಹಾಯ ಪ್ರಮಾಣಾಪ್ತನಿಯಮಂ ಸದಸತ್ತಯಾ ।

ಅಶೇಷಮಾವಿರುದ್ಧಂ ಚ ನಿರ್ಮಾನಂ ವ್ಯಾಹತಂ ಸದಾ ||234||**

(###sudha --)

ಸರ್ವಪ್ರಕಾರಂ ವದತೋ ದೃಷ್ಟಹಾನಿರಮಗ್ರಹಃ ।

ಸ್ವವ್ಯಾಹತತ್ವಮಿತ್ಯಾದ್ಯಾ ದೋಷಾಃ ಸರ್ವೇ ಭವನ್ತಿ ಹಿ ||235||**

(###sudha --)

ಅಶೇಷಮಾವಿರುದ್ಧಂ ವದತ ಇತ್ಯಸ್ಯೋಪಪಾದನಂ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಯಾ ಸದಸತ್ತಯಾ ಪ್ರಮಾಣಾಪ್ತನಿಯಮಮತಿಹಾಯೇತಿ । ಸರ್ವೇ ಪ್ರಕಾರಾ ಯಸ್ಯ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ತತ್ ತಥೋಕ್ತಮ್ । ಸರ್ವಶ್ಚಾಸೌ ಪ್ರಕಾರಶ್ಚೇತಿ ವಾ । ನನು ಕ್ರಮಾನೇಕಾನ್ತೇ ತಾವತ್ ಕಾಲಭೇದೇನ ನ ವ್ಯಾಘಾತಃ । ಅಕ್ರಮಾನೇಕಾನ್ತೇಽಪಿ ರೂಪಭೇದೇನೇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸದಾ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರಂ ವದತ ಇತಿ । ಸದೇತಿ ರೂಪಾಭೇದಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್ ।

ಅಯಮಾಶಯಃ ಯದಿ ಕ್ರಮೇಣ ವಾ ರೂಪಭೇದೇನ ವಾಽನೇಕಪ್ರಕಾರತ್ವಮ್, ತದಾ ನಾಯಮನೇಕಾನ್ತವಾದಃ ಸಮರ್ಥನೀಯಃ । ಸರ್ವೈರಪಿ ವಾದಿಭಿರಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್ । ನಹಿ ಕೋಽಪಿ ವಾದೀ ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಕಾಲತೋ ರೂಪತಶ್ಚಾವಸ್ಥಾವೈಚಿತ್ರ್ಯಮನಙ್ಗೀಕುರ್ವಾಣೋಽಸ್ತಿ, ಯಂ ಪ್ರತ್ಯನೇಕಾನ್ತವಾದಾವತಾರಃ ಸಙ್ಗಚ್ಛೇತ । ಕೇವಲಂ ಕ್ಷಣಭಙ್ಗೋ ವಾ, ಅತ್ಯನ್ತಸತ್ಕಾರ್ಯವಾದೋ ವಾ, ಅವಸ್ಥಾವಸ್ಥಾವತೋರತ್ಯನ್ತಭೇದೋ ವಾಽಪಾಕರಣೀಯಃ । ಅತಃ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅನೇಕಾನ್ತವದಾಮವತಾರಯತಾ ಕ್ಷಪಣಕೇನ ಸದಾ ರೂಪಾಭೇದೇನೈವ ಚ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರತ್ವಮಿತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ತಥಾಚ ನ ವ್ಯಾಘಾತನಿಸ್ತಾರ ಇತಿ।

ಅಶೇಷಮಾವಿರುದ್ಧಂ ಸದಾ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರತ್ವಂ ವದತೋ ದೃಷ್ಟಹಾನಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಿರ್ಮಾನಂ ಚ ಸದಾ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರಂ ವದತೋ ಅಮಗ್ರಹಃ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕಸ್ವೀಕಾರಃ ಸ್ಯಾತ್। ವ್ಯಾಹತಂ ಸದಾ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರಂ ವದತಃ ಸ್ವವ್ಯಾಹತತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಯೋಜನಾ। ದೃಷ್ಟಹಾನ್ಯಾದ್ಯನುಷಙ್ಗಿದೋಷಾನ್ತರಸಙ್ಗ್ರಹಾರ್ಥಮಿತ್ಯಾದ್ಯಾ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಹಿಶಬ್ದಃ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಙ್ಗೇ ಹೇತುಸೂಚನಾರ್ಥಃ।

ಅಯಮರ್ಥಃ ಯದಿ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧಮಪಿ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರತ್ವಂ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸ್ವೀಕ್ರಿಯತೇ, ತದಾ ದಹನಶೈತ್ಯಂ ವಾ ಗವಾಲಮ್ಭನಾದೇರ್ಧರ್ಮಸಾಧನತ್ವಾದಿಕಂ ವಾಽಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧೇನ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷನಿರಾಕರಣಂ ಚ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಕಿನ್ತು ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾದಿವಿರುದ್ಧಮಪಿ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಾದಿಕಮಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್, ಅವಿಶೇಷಾತ್।

ಯದಿಚಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕಮಪಿ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರತ್ವಮುರರೀಕ್ರಿಯತೇ, ತದಾ ಖರವಿಷಾಣಾದಿಕಂ ವಾ ಗೋಮಾಂಸಾದಿಭಕ್ಷಣಸ್ಯ ಧರ್ಮಸಾಧನತ್ವಂ ಚೋರರೀಕರಣೀಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವೇನ ಪರಮತನಿರಾಸೋಽಪಿ ನ ಕಾರ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್। ತದಪ್ಯಭ್ಯುಪಗಮನೀಯಮೇವ ಭವೇತ್, ಅವಿಶೇಷಾತ್। ತಥಾಚ ದೂಷ್ಯೋಪಾದೇಯಹೀನಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ಮಾಣಮಪಿ ನ ಸ್ಯಾತ್।

ಯದಿಚ ವ್ಯಾಹತಮಪಿ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರತ್ವಮಙ್ಗೀಕುರ್ಯಾತ್ ತದಾ ಮಾತುರಪಿ ವನ್ಧ್ಯಾತ್ವಮ್, ಜಿನೋಪದೇಶಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣತಯಾಽಭ್ಯುಪಗತಸ್ಯಾಪ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್, ಬದ್ಧಸ್ಯಾಪಿ ಮುಕ್ತತ್ವಮ್, ಮುಕ್ತಸ್ಯಾಪಿ ಬದ್ಧತ್ವಮ್, ಸಿದ್ಧಸ್ಯಾಪಿ ರಾಗಿತ್ವಮ್, ಶ್ವಪಚಸ್ಯಾಪಿ ಸಿದ್ಧತ್ವಮಿತ್ಯಾದಿಸರ್ವಮಪ್ಯಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ಅನ್ಯಥಾಽನೇಕಾನ್ತಭಙ್ಗಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಏವಞ್ಚ ನ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಣಯನಪ್ರಯಾಸಃ ಕಾರ್ಯಃ। ಮತ್ತೋನ್ಮತ್ತಾದಿಭಿರೇವಾಸ್ಯ ಕೃತತ್ವಾದಿತಿ।

h ॥ ಪರೇಣ ಆತ್ಮನಃ ಕಾಯಪರಿಮಾಣತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಕ್ಷಪಣಕೋಕ್ತಂ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರತ್ವಂ ನಿರಾಕೃತ್ಯ ತದುಕ್ತಮರ್ಥಾನ್ತರಮಪಿ ನಿರಾಕರ್ತುಮನುವದತಿ ವಕ್ತೀತಿ।

ವಕ್ತಿ ಸ್ವಪ್ರಭಮಾತ್ಮಾನಂ ದೇಹಮಾನಮ್ ॥ ॥ ॥

ಕ್ಷಪಣಕ ಇತಿ ವರ್ತತೇ। ಸ್ವಪ್ರಭಂ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಮ್। ದೇಹಸ್ಯ ಮಾನಂ ಪರಿಮಾಣಮಿವ ಮಾನಂ ಯಸ್ಯಾಸೌ ತಥೋಕ್ತಃ। ಅತ್ರ ದೇಹಮಾನತ್ವಮೇವ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನೋಽರ್ಥಃ। ಸ್ವಪ್ರಭತ್ವಂ ತು ಸಮ್ಮತಮೇವಾಸ್ಮಾಕಮ್। ಯದ್ವಾ ಸ್ವಪ್ರಭಮಿತಿ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಮ್। ವಿನಾ ಪ್ರಮಾಣೇನ ಸ್ವೀಯಯಾ ಪ್ರಭಯೋತ್ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯೈವ ವಕ್ತೀತಿ। ಅಥವಾಽನೇನ ದೇಹಪರಿಮಾಣತ್ವೇ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಜೈನೋಕ್ತಂ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾಸಮನುವದತಿ। ತತ್ರ ಸ್ವಶಬ್ದೇನ ಸ್ವೀಯೋ ದೇಹ ಉಚಯತೇ। ತತ್ರ ಪ್ರಭಾ ಯಸ್ಯಾಸೌ ತಥೋಕ್ತಃ।

ತಥಾಚ ಪ್ರಯೋಗಃ ದೇವದತ್ತಾತ್ಮಾ ತದ್ದೇಹ ಏವ, ತತ್ರ ಸರ್ವತ್ರೈವ ಚ ವಿದ್ಯತೇ, ತತ್ರೈವ ತತ್ರ ಸರ್ವತ್ರೈವ ಚ ಸ್ವಾಸಾಧರಣಗುಣಾಧಾರತಯೋಪಲಮ್ಭಾತ್; ಯೋ ಯತ್ರೈವ ಯತ್ರ ಸರ್ವತ್ರೈವ ಸ್ವಾಸಾಧಾರಣಗುಣಾಧಾರತಯೋಪಲಭ್ಯತೇ ಸ ತತ್ರೈವ ತತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಚ ವಿದ್ಯತೇ। ಯಥಾ ದೇವದತ್ತಗೃಹ ಏವ ತತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಚೋಪಲಭ್ಯಮಾನಸ್ವಾಸಾಧಾರಣಭಾಸ್ವರತ್ವಾದಿಗುಣಃ ಪ್ರದೀಪಃ। ತಥಾಚಾಯಮ್। ತಸ್ಮಾತ್ ತಥೇತಿ। ಅನ್ಯಥಾ ಕಮನೀಯತನಯಾಲಿಙ್ಗನೇನ ಸರ್ವತ್ರಾಽಹ್ಲಾದಕರಸ್ಯ ಸುಖಸ್ಯಾನನುಭವಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ತಥಾಚ ಸರ್ವಾಙ್ಗೀಣರೋಮಾಞ್ಚಾದಿಕಾರ್ಯಾನುದಯಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ। ಯದ್ವಾ ಪ್ರದೀಪಸ್ಯೇವ ಸ್ವಾನಪಾಯಿನೀ ಪ್ರಭಾ ಯಸ್ಯಾಸೌ ಸ್ವಪ್ರಭ ಇತಿ।

h॥ ಆತ್ಮನಃ ಕಾಯಪರಿಮಾಣತ್ವೇ ಪಿಪೀಲಿಕಾದಿದೇಹಸ್ಥಾತ್ಮನೋ

ಗಜಾದಿದೇಹಪ್ರಾಪ್ತೌ ಸರ್ವದೇಹವ್ಯಾಪಿತ್ವಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರಾಽತ್ಮನಃ ಕಾಯಪರಿಮಾಣತ್ವನಿರಾಸಾರ್ಥಂ ಸೂತ್ರಮ್ "ಏವಞ್ಚಾಽತ್ಮಾಕಾತ್ಸ್ನ್ಯರ್ಮ್" ಇತಿ। ತಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ತದಪೀತಿ।

#sutraಓಂ ಏವಞ್ಚಾಽತ್ಮಾಕಾತ್ಸ್ನ್ಯರ್ಮ್ ಓಂ ॥34॥**

(###sudha --)

#sutraಓಂ ನಚ ಪರ್ಯಾಯಾದಪ್ಯವಿರೋಧೋ ವಿಕಾರಾದಿಭ್ಯಃ ಓಂ ॥35॥**

(###sudha --)

॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥ತದಪ್ಯಲಮ್।

ದುಷ್ಟಂ ನಾನಾಶರೀರೇಷು ಪ್ರವೇಶಾದನ್ಯಥಾಭವಾತ್ ॥236॥**

(###sudha --)

ಕುತಃ? ಅಕಾತ್ಸ್ನ್ಯರ್ದಿಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತಿ ಶೇಷಃ। ಪಿಪೀಲಿಕಾದಿದೇಹಸ್ಥಸ್ಯ ತತ್ಪರಿಮಾಣಸ್ಯಾಽತ್ಮನಃ ಕರ್ಮವಿಪಾಕವಶಾದ್ ಗಜಗವಯಾದಿದೇಹಪ್ರಾಪ್ತೌ ತತ್ರಾಕಾತ್ಸ್ನ್ಯರ್ಂ ಸ್ಯಾತ್। ಗಜಾದಿದೇಹಗತಸ್ಯ ಚ ತತ್ಪರಿಮಾಣಸ್ಯ ಪಿಪೀಲಿಕಾದಿದೇಹೇಽತಿರೇಕಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯುಭಯಥಾ ಕಾಯಪರಿಮಾಣತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿರೇವೇತಿ। ಏತದರ್ಥತ್ವೇನ ವಾ ನಾನಾಶರೀರೇಷ್ವಿತಿ ವಾಕ್ಯಂ ಯೋಜ್ಯಮ್। ತತ್ರಾನ್ಯಥಾಭವಾದಿತಿ ಕಾಯಪರಿಮಾಣತ್ವಾಭಾವಾಪತ್ತೇರಿತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ಕ್ರಮಾತ್ ತತ್ತದ್ದೇಹಪರಿಮಾಣತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಆತ್ಮನೋ ವಿಕಾರಿತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಯಂಯಂ ದೇಹಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತ್ಯಾತ್ಮಾ ತತ್ತತ್ಪರಿಮಾಣೋ ಭವತಿ, ಅತೋ ನೋಕ್ತದೋಷ ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಾರ್ಥಂ ಸೂತ್ರಮ್ "ನಚ ಪರ್ಯಾಯಾದಪ್ಯವಿರೋಧೋ ವಿಕಾರಾದಿಭ್ಯಃ" ಇತಿ। ತಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ತದಪ್ಯಲಮಿತಿ। ಚಿತ್ತಸ್ಥಂ ಪರಿಮಾಣಪರ್ಯಾಯಂ ತಚ್ಛಬ್ದೇನ ಪರಾಮೃಶತಿ। ನಾನಾಶರೀರೇಷು ಪ್ರವೇಶಾದನ್ಯಥಾಭಾವಾದಿತಿ। ಸ್ಥೂಲಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರೇಷು ಪ್ರವೇಶಾತ್ ಸ್ಥೂಲಸೂಕ್ಷ್ಮಪರಿಮಾಣೋಪಜನನೇ ಸತಿ ಪರಿಮಾಣತದ್ವತೋರತ್ಯನ್ತಭೇದಾನಭ್ಯುಪಗಮಾದಾತ್ಮನ ಏವಾನ್ಯಥಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ಆತ್ಮನೋ ವಿಕಾರಿತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽನಿತ್ಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತ್ವಾತ್ಮನ ಏವಾನ್ಯಥಾಭಾವಃ, ತತಃ ಕೋ ದೋಷ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನ್ಯಥೇತಿ।

ಅನ್ಯಥಾಭಾವಿ ಯದ್ ವಸ್ತು ತದನಿತ್ಯಮಿತಿ ಸ್ಥಿತಿಃ।

ತನ್ಮತೇ ತದನಿತ್ಯತ್ವಂ ಪುದ್ಗಲಸ್ಯಾನಿವಾರಿತಮ್ ॥237॥**

(###sudha --)

ಸ್ಥಿತಿಃ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ। ತನ್ಮತೇ ಜೈನದರ್ಶನೇ। ಅಙ್ಗೀಕೃತೇತಿ ಶೇಷಃ। ತತೋಽಪಿ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತದಿತಿ।ಯತ ಏವಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ, ಯತಶ್ಚಾನ್ಯಥಾಭಾವಿತ್ವಮಙ್ಗೀಕೃತಮ್, ತತ್ ತಸ್ಮಾದಾತ್ಮನೋಽನಿತ್ಯತ್ವಮಾಪತತೀತಿ ಶೇಷಃ। ಅತ್ರ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಃ ಪುದ್ಗಲಸ್ಯೇತಿ। ಇವಶಬ್ದೋಽಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಃ। ಪುದ್ಗಲಸ್ಯ ದೇಹಸ್ಯೇವೇತಿ। ಯದ್ವಾ ಪುದ್ಗಲಶಬ್ದೋ ಜರಜ್ಜೈನೈರಾತ್ಮವಾಚಿತ್ವೇನ ಸ್ವೀಕೃತ ಇತ್ಯತ್ರಾಽತ್ಮವಾಚೀ। ಯದ್ವಾ ಸ್ವಮತೇನಾಯಮಾತ್ಮನಿ ಪ್ರಯುಕ್ತಃ। ಯಥಾಽಽಹುಃ "ಪುದ್ಗಲೋ ನಿರಯಂ ಗಿರನ್" ಇತಿ।

ನನ್ವವಸ್ಥಾಪರ್ಯಾಯರೂಪೇಣಾಽತ್ಮನೋಽಪ್ಯನಿತ್ಯತ್ವಮಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಏವ। ತತ್ ಕಥಮನಿತ್ಯತ್ವಾಪಾದನಮಿತ್ಯತೋ ವಾ ಪದ್ಗಲಸ್ಯ ದೇಹಸ್ಯೇವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಯಥಾ ದೇಹಸ್ಯ ದೇಹಾಕಾರನಾಮಪರಿತ್ಯಾಗೇನ ಭಸ್ಮೀಭಾವಲಕ್ಷಣಾನಿತ್ಯತ್ವಮ್, ತಥಾವಿಧಮಾತ್ಮನೋಽಪ್ಯಾಪಾದ್ಯತ ಇತಿ। ನನ್ವನ್ಯಥಾಭಾವಸ್ಯೈವಂವಿಧಾನಿತ್ಯತ್ವೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಿರ್ನಾಸ್ತಿ, ಪರಮಾಣ್ವಾದೌ ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ತತ್ ಕಥಮಾಪಾದನಮ್? ಮೈವಮ್। ಪರಿಮಾಣವ್ಯತ್ಯಯಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾನ್ಯಥಾಭಾವಸ್ಯೈವಂವಿಧಾನಿತ್ಯತ್ವವ್ಯಾಪ್ತತ್ವೇನ ದೇಹಾದೌ ದೃಷ್ಟತಯಾ ತದ್ವತೋಽಪ್ಯಾತ್ಮನಸ್ತಥಾವಿಧಾನಿತ್ಯತ್ವಸ್ಯ ನಿವಾರಯಿತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಅನಿವಾರಿತಮಿತಿ।

h॥ ಸಿದ್ಧಾನ್ತೇ ಆತ್ಮನೋ ಸುಖದುಃಖಾದಿನಾ ವಿಕಾರಿತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽಪಿ ನಾನಿತ್ಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನ್ವಸ್ಮನ್ಮತವದ್ ಭವನ್ಮತೇಽಪ್ಯಾತ್ಮನೋಽನ್ಯಥಾಭಾವೋಽಸ್ತ್ಯೇವ, ಸುಖದುಃಖಾಭ್ಯಾಮುಚ್ಚನೀಚತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ಅನ್ಯಥಾಭಾವಿನಶ್ಚ ದೇಹಾದೇರನಿತ್ಯತೋಪಲಬ್ಧೇ। ತಸ್ಮಾದ್ ಭವನ್ಮತೇಽಪ್ಯಾತ್ಮನೋಽನಿತ್ಯತಾ ದುರ್ವಾರೇತ್ಯತ ಆಹ -- ನೇತಿ।

ನಾನಿತ್ಯತಾಽಸ್ಮತ್ಪಕ್ಷೇ ತು ಚೈತನ್ಯಾದೇರ್ವಿಶೇಷಿಣಃ।

ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ನಿವೃತ್ತೌ ತು ಸ್ಯಾನ್ನ ತಚ್ಚೇತನೇ ಕ್ವಚಿತ್॥238॥**

(###sudha --)

ಅನ್ಯಥಾಭಾವವತೋಽಪ್ಯಾತ್ಮನಃ ಪ್ರಸಜ್ಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಚೈತನ್ಯಾದೇರಿತಿ। ಅಸ್ಮನ್ಮತ ಇತಿ ವರ್ತತೇ। ಅನಿತ್ಯತೇತಿ ಚ। ತುಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣೇ। ಅಸ್ಮನ್ಮತೇ ಚೈತನ್ಯಾದೇರ್ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ನಿವೃತ್ತಾವೇವ ವಿಶೇಷಿಣೋ ಲಕ್ಷಣವತೋಽರ್ಥಸ್ಯಾನಿತ್ಯತಾ ಸ್ಯಾತ್। ನತು ಜೈನಾನಾಮಿವಾನ್ಯಥಾಭಾವಮಾತ್ರೇಣ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯಸ್ಯ ವಸ್ತುನೋ ಯಲ್ಲಕ್ಷಣಂ ತನ್ನಿವೃತ್ತಿರೂಪೋಽನ್ಯಥಾಭಾವ ಏವ ತದನಿತ್ಯತಾನಿಬನ್ಧನಮ್, ನಾನ್ಯಥಾಭಾವಮಾತ್ರಮಿತಿ।

ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಶಬ್ದಾದಿಲಕ್ಷಣಾಭಾವಾದ್ ಗಗನಾದೀನಾಂ ಮಹಾಪ್ರಲಯೇ ವಿನಾಶಃ ಸ್ಯಾತ್, ಚೇಷ್ಟಾಶ್ರಯತ್ವಾಭಾವಾಚ್ಛರೀರಸ್ಯ ಸುಪ್ತ್ಯಾದೌ ವಿಲಯೋ ಭವೇದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ವಿಶೇಷಿಣೋ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯೇತಿ। ವಿಶೇಷವತೋ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ, ನತು ಲಕ್ಷಣಮಾತ್ರಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯೇವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನೇತಿ। ತದಿತಿ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಂ ಪರಾಮೃಶತಿ। ಅನಿತ್ಯತ್ವಕಾರಣತ್ವೇನೋಕ್ತಂ ವಿಶೇಷಿಣೋ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ನಿವರ್ತನಂ ಚೇತನೇ ಕ್ವಚಿದಪಿ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಅತಸ್ತಸ್ಯಾನಿತ್ಯತಾಽಪಿ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಯದ್ವಾ ತದಿತಿ ಲಕ್ಷಣಪರಾಮರ್ಶಃ। ಚೇತನೇ ವರ್ತಮಾನಂ ಕ್ವಚಿನ್ನ ನಿವರ್ತತ ಇತಿ ಶೇಷಃ।

h॥ ಯಾವಲ್ಲಕ್ಷ್ಯಭಾವಿಲಕ್ಷಣನಿವೃತ್ತೇರೇವಾನಿತ್ಯತಾಕಾರಣತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ವಿಶೇಷಿಣೋ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ನಿವೃತ್ತೌ ಲಕ್ಷ್ಯಸ್ಯಾನಿತ್ಯತಾ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತದ್ ವಿಶದಯತಿ -- ಓತೇತಿ।

ಓತಪ್ರೋತಾತ್ಮಕತ್ವಂ ತು ಪಟೇ ದೇಹೇಽಙ್ಗಸಂಸ್ಥಿತಿಃ।

ಇತ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣಸ್ಯೈವ ನಿವೃತ್ತೌ ಸ್ಯಾದನಿತ್ಯತಾ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಔತಪ್ರೋತಾತ್ಮಕತ್ವಂ ನಾಮ ತನ್ತೂನಾಂ ಸಂಯೋಗವಿಶೇಷಃ ಪಟೇ ಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಅಙ್ಗಸಂಸ್ಥಿತಿಃ ಕರಚರಣಾದ್ಯಙ್ಗಾನಾಂ ಸನ್ನಿವೇಶವಿಶೇಷಃ। ಆದಿಶಬ್ದಃ ಪ್ರಕಾರವಚನಃ। ಅನಿತ್ಯತಾ ಲಕ್ಷ್ಯಸ್ಯೇತಿ ಶೇಷಃ। ಯಾವಲ್ಲಕ್ಷ್ಯಭಾವಿನಾಂ ಲಕ್ಷಣಾನಾಂ ನಿವೃತ್ತಿರೇವ ಲಕ್ಷ್ಯಾನಿತ್ಯತ್ವನಿಮಿತ್ತಮ್। ತಾದೃಶಂ ಚಾಽತ್ಮನಶ್ಚೈತನ್ಯಮ್। ತಚ್ಚ ಕದಾಽಪಿ ನ ನಿವರ್ತತೇ ಇತಿ ಕಥಂ ತಸ್ಯ ವಿನಾಶಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ।

h ॥ ಆತ್ಮನಃ ಸ್ವಪ್ರಭತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽಪಿ ಅನಿತ್ಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ಯದುಕ್ತಮಾತ್ಮಾ ಸ್ವಪ್ರಭ ಇತಿ, ತದಪ್ಯಸತ್। ಸ್ವಪ್ರಭಾವತಃ ಪ್ರದೀಪಾದೇರಿವ ರೂಪಸ್ಪರ್ಶಾಪತ್ತೇಃ। ರೂಪಾದಿಮತ್ತ್ವಾಚ್ಚ ವಿನಾಶಿತ್ವಾಪತ್ತೇಃ। ಯದ್ ರೂಪಾದಿಮತ್ ತದನಿತ್ಯಮಿತಿ ಪರೇಣೈವ ವ್ಯಾಪ್ತೇರಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾದಿತಿ।

h ॥ ಸಿದ್ಧಾನ್ತೇ ಆತ್ಮನೋ ರೂಪಾದಿಮತ್ತ್ವೇಽಪಿ ಪ್ರಾಕೃತರೂಪಾದ್ಯಭಾವಾತ್ ನಾನಿತ್ಯತಾಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ನನು ಸಿದ್ಧಾನ್ತೇಽಪ್ಯಾತ್ಮನೋ ರೂಪಾದಿಮತ್ತ್ವಮಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಏವ, ರೂಪಾದಿಮತೋಽನಿತ್ಯತ್ವಮಿತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಶ್ಚ। "ರೂಪಾದಿಮತ್ತ್ವಾಚ್ಚ ವಿಪರ್ಯಯೋ ದರ್ಶನಾತ್" ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್। ತತ್ ಕಥಮನಿತ್ಯತ್ವಪರಿಹಾರ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಭೌತಿಕಂ ತ್ವಿತಿ।

ಭೌತಿಕಂ ತ್ವೇವ ರೂಪಾದಿ ವ್ಯಾಪ್ತಂ ನಾಶೇನ ನೋ ಮತೇ ॥239॥**

(###sudha --)

ತುಶಬ್ದೋ ವಿಶೇಷಾರ್ಥಃ। ಸ ಏವ ಭೌತಿಕಮಿತಿ ವಿವೃತಃ। ನ ರೂಪಾದಿಮಾತ್ರಮಿತ್ಯೇವಾರ್ಥಃ। ನಚ ಭೌತಿಕಂ ರೂಪಾದಿಕಮಾತ್ಮನ್ಯಸ್ತಿ। ತಸ್ಮಾನ್ನಾನಿತ್ಯತಾಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ಭಾವಃ।

h ॥ ಜೈನಮತೇ ಆತ್ಮನೋಽನಿತ್ಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ಯ ದುಷ್ಪರಿಹರತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಯಥಾ ಭವದ್ಭಿರನ್ಯಥಾಭಾವೋ ವಿಶೇಷ್ಯತೇ, ಯಾವಲ್ಲಕ್ಷ್ಯಭಾವಿವಿಶೇಷಲಕ್ಷಣವ್ಯಾವೃತ್ತಿರೂಪೋಽನ್ಯಥಾಭಾವೋಽನಿತ್ಯತ್ವವ್ಯಾಪ್ತ ಇತಿ। ರೂಪಾದಿಮತ್ತ್ವಂ ಚ ಭೌತಿಕತ್ವೇನ। ತಥಾಽಸ್ಮನ್ಮತೇಽಪಿ ವಿಶೇಷಣಪ್ರಕ್ಷೇಪೇ ನೋಕ್ತದೋಷ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನೈವಮಿತಿ।

ನೈವಂ ತಸ್ಯಾನ್ಯಥಾಭಾವೋ ಯಸ್ಯಾನಿತ್ಯತ್ವಮೀರಿತಮ್।

ರೂಪಾದಿಯುಕ್ತಸ್ಯ ತಥಾ ಜಗನ್ನಾಶಿತ್ವಸಿದ್ಧಯೇ।

ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾ ತಯಾಽನ್ಯಥಾಭಾವಾದಾತ್ಮನೋಽನಿತ್ಯತಾ ಭವೇತ್ ll240 ll**

(###sudha --)

ತಸ್ಯ ಕ್ಷಪಣಕಸ್ಯ ಮತೇ ನೈವಮನ್ಯಥಾಭಾವೋ ರೂಪಾದಿಮತ್ತ್ವಂ ಚ ವಿಶೇಷ್ಯತೇ। ಕಿನ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯಮೇವಾನಿತ್ಯತ್ವವ್ಯಾಪ್ತತಯಾಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ ತತೋ ನೋಕ್ತದೋಷಪರಿಹಾರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನ್ಯಥೇತಿ। ಭೂಭೂಧರಾದೇರ್ಜಗತೋ ನಾಶಿತ್ವಸಿದ್ಧಯೇ ಯಸ್ಯಾನ್ಯಥಾಭಾವಃ, ತಸ್ಯಾನಿತ್ಯತ್ವಮೀರಿತಂ ಕ್ಷಪಣಕೇನ। ತಥಾಶಬ್ದಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ। ರೂಪಾದಿಯುಕ್ತಸ್ಯಾಪ್ಯನಿತ್ಯತ್ವಮೀರಿತಮಿತಿ। ಯದ್ವಾ ಯದ್ ರೂಪಾದಿಯುಕ್ ತತ್ ತಥಾಽನಿತ್ಯಮೀರಿತಮಿತಿ ಯೋಜನಾ। ತಸ್ಯೇತ್ಯಸ್ಯ ಯಸ್ಯೇತ್ಯನೇನಾನ್ವಯಃ। ಅನ್ಯಥಾ ತು ಯಚ್ಛಬ್ದಶ್ರವಣಾತ್ ತಚ್ಛಬ್ದಾಧ್ಯಾಹಾರಃ। ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯಾತ್ ತಸ್ಯೇತ್ಯನುವರ್ತತೇ ವಾ। ಏತಚ್ಚೋಪಪಾದಯಯಿಷ್ಯತೇ। (820)

ಉಕ್ತಮುಪಸಂಹರತಿ --ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯೇತಿ। ಯದನ್ಯಥಾಭಾವಿ ತದನಿತ್ಯಮ್, ಯಚ್ಚ ರೂಪಾದಿಮತ್ ತದನಿತ್ಯಮಿತಿ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾ। ಅನ್ಯಥಾಭಾವಾದಿತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ರೂಪಾದಿಮತ್ತ್ವಾಚ್ಚೇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್।

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನವ್ಯಾಪ್ತಿಕವ್ಯಾಪ್ಯಾರೋಪೇ ಅನಿಷ್ಟವ್ಯಾಪಕಾರೋಪಸ್ತರ್ಕಃ। ಅತ್ರ ಚ ನಚೇದ್ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಸಮ್ಮತಾ ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ತರ್ಕತ್ವಮ್? ಮೈವಮ್। ವ್ಯಾಪ್ಯವದ್ ವ್ಯಾಪ್ತೇರಪಿ ಪರಾಭ್ಯುಪಗತತ್ವೇಽಪಿ ತರ್ಕತ್ವಾವಿರೋಧಾತ್। ಏವಮೇವ ಕ್ವಚಿದಾಶ್ರಯಸ್ಯೋಭಯಾಸಮ್ಮತಾವಪಿ ನ ದೋಷಃ। ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಚೈತತ್ "ಪರನ್ಯಾಯೈಸ್ತು ದೂಷಣಮ್" ಇತಿ। (957)

h ll ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಸನ್ತತೋರ್ಧ್ವಗತಿರೂಪತ್ವವಾದಭಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಕ್ಷಪಣಕೋಕ್ತಂ ಪ್ರಮೇಯಾನ್ತರಂ ನಿರಾಕರ್ತುಂ ಸೂತ್ರಮ್ "ಅನ್ತ್ಯಾವಸ್ಥಿತೇಶ್ಚೋಭಯನಿತ್ಯತ್ವಾದವಿಶೇಷಾತ್" ಇತಿ। ತತ್ರಾನ್ತ್ಯಾವಸ್ಥಿತೇಶ್ಚೇತ್ಯೇತಾವತ್ ತಾವದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ನಿತ್ಯೇತಿ।

#sutraಓಂ ಅನ್ತ್ಯಾವಸ್ಥಿತೇಶ್ಚೋಭಯನಿತ್ಯತ್ವಾದವಿಶೇಷಾತ್ ಓಂ ll36 ll**

(###sudha --)

ನಿತ್ಯೋರ್ಧ್ವಗತಿರಪ್ಯೇಷಾ ಯಾ ಮುಕ್ತಿರಿತಿ ಕಥ್ಯತೇ।

ಅಲೋಕಾಕಾಶಮಾಪ್ತಸ್ಯ ಕಥಂ ನ ವಿಕೃತಿಶ್ಚ ಸಾ ll241 ll**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಪಿಶಬ್ದಃ ಪ್ರಮೇಯಾನ್ತರನಿರಾಕರಣಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ। ಚಶಬ್ದಃ ಪರಿಮಾಣಪರ್ಯಾಯೇಣ ಸಹ ಸಮುಚ್ಚಯೇ। ಯಾ ಏಷಾ ನಿತ್ಯೋರ್ಧ್ವಗತಿರ್ಮುಕ್ತಿರಿತಿ ಜೈನೈಃ ಕಥ್ಯತೇ, ಸಾ ಚ ಕಥಮಾತ್ಮನೋ ವಿಕೃತಿರ್ನೋ ಭವೇತ್? ಭವೇದೇವ। ತತ್ ಕಥಮ್? ಅಲೋಕಾಕಾಶಮಾಪ್ತಸ್ಯ। ಪ್ರಾಕ್ ಲೋಕಾಕಾಶಸ್ಥೋ ಹ್ಯಯಮಾತ್ಮಾ ನಿರನ್ತರೋರ್ಧ್ವಗತ್ಯಾಽಲೋಕಾಕಾಶಮಾಪ್ನೋತಿ। ತಥಾಚಾನ್ಯಥಾಭಾವಾದಾತ್ಮನೋಽನಿತ್ಯತ್ವಾಪತ್ತಿರಿತಿ ಭಾವಃ। ಅನೇನಾನ್ಯಾ ಯಾ ಅವಸ್ಥಿತಿಃ ಸನ್ತತೋರ್ಧ್ವಗತಿಲಕ್ಷಣಾ, ತತಶ್ಚಾಽತ್ಮನೋಽನಿತ್ಯತ್ವಾಪತ್ತಿರಿತಿ ಸೂತ್ರಖಣ್ಡಸ್ಯಾರ್ಥ ಉಕ್ತೋ ಭವತಿ।

ನನ್ವನ್ಯಥಾಭಾವಮಾತ್ರಮನಿತ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜಕಮಿತಿ ನ ತಾವದ್ ಭವದೀಯಃ ಪಕ್ಷ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ನಾಪಿ ಮದೀಯಃ ಪಕ್ಷಃ। ತತ್ ಕಥಂ ಪ್ರದೇಶವಿಶೇಷಸಂಯೋಗಮಾತ್ರರೂಪಾನ್ಯಥಾತ್ವೇನ ಮುಕ್ತಾತ್ಮನೋಽನಿತ್ಯತ್ವಪ್ರಸಞ್ಜನಮಿತ್ಯತೋ ಜೈನಪಕ್ಷೋಽಯಮಿತಿ ಸಮರ್ಥಯಿತುಂ ತಾವತ್ ಪೃಚ್ಛತಿ ಕೀದೃಶಶ್ಚೇತಿ।

ಕೀದೃಶಶ್ಚಾನ್ಯಥಾಭಾವೋ ನಾಶಹೇತುತಯೇಷ್ಯತೇ।

ಸಂಸ್ಥಾನಾಪಗಮಶ್ಚೇತ್ ಸ ನಹಿ ಭೂಸಾಗರಾದಿಷು।

ಯಃ ಕಶ್ಚಿದನ್ಯಥಾಭಾವೋ ಯದಿ ಮುಕ್ತಿಶ್ಚ ತಾದೃಶೀ ॥242॥**

(###sudha --)

ಕ್ಷಪಣಕೇನ ಹಿ ಕ್ಷಿತ್ಯಾದೇಃ ಸರ್ವಸ್ಯ ನಿತ್ಯತ್ವಾದ್ಯನೇಕಾನ್ತಂ ಸಮರ್ಥಯಮಾನೇನ ದ್ರವ್ಯಪರ್ಯಾಯಾಭ್ಯಾಂ ನಿತ್ಯತ್ವಮನಿತ್ಯತ್ವಂ ಚೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ದ್ರವ್ಯಾಕಾರಸ್ಯ ಕದಾಽಪ್ಯನಪಾಯಾನ್ನಿತ್ಯತ್ವಮ್। ಪರ್ಯಾಯೋಽನ್ಯಥಾಭಾವಃ ತಸ್ಮಾದನಿತ್ಯತ್ವಮಿತಿ। ತತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಕೀದೃಶೋಽತ್ರಾನ್ಯಥಾಭಾವೋ ನಾಶಂ ಪ್ರತಿ ಹೇತುತಯೇಷ್ಯತೇ? ಕಿಂ ಸಂಸ್ಥಾನಾದಿಲಕ್ಷಣಾಪಗಮರೂಪೋ ವಾ, ಸಾಧಾರಣೋ ವೇತಿ ಭಾವಃ।

ಆದ್ಯಂ ಶಙ್ಕತೇ -- ಸಂಸ್ಥಾನೇತಿ। ಸಂಸ್ಥಾನಗ್ರಹಣಂ ಲಕ್ಷಣೋಪಲಕ್ಷಣಮ್। ನಾಶಹೇತುತಯೇಷ್ಯತ ಇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಪ್ರತಿಷೇಧತಿ ಸ ನೇತಿ। ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಕುತೋ ನೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ ನಹೀತಿ। ಯಾವಲ್ಲಕ್ಷ್ಯಭಾವಿಲಕ್ಷಣಾಪಗಮಲಕ್ಷಣೋಽನ್ಯಥಾಭಾವೋ ಭೂಸಾಗರಾದಿಷು ಪಕ್ಷೈಕದೇಶಭೂತೇಷು ನಹೀದಾನೀಂ ಪ್ರಮಿತಃ, ತತೋ ಹೇತೋಃ ಸನ್ದಿಗ್ಧಾಸಿದ್ಧತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಪ್ರಮಿತತ್ವೇ ತು ತಸ್ಯಾನಿತ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ಸಂಶಯೋ ನಾಸ್ತೀತ್ಯನುಮಾನಂ ವ್ಯರ್ಥಮಾಪದ್ಯತೇ।

ತರ್ಹಿ ದ್ವಿತೀಯೋಽಸ್ತ್ವಿತಿ ಶಙ್ಕತೇ -- ಯಃ ಕಶ್ಚಿದಿತಿ। ಪೂರ್ವವದೇವ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಅವಿವಕ್ಷಿತವಿಶೇಷ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಮುಕ್ತಾತ್ಮನೋಽಪ್ಯನಿತ್ಯತ್ವಾಪಾದನಂ ಸುಸ್ಥಿತಮಿತಿ ಭಾವೇನಾಽಹ ಮುಕ್ತಿಶ್ಚೇತಿ। ತಾದೃಶೀ ಅನ್ಯಥಾಭಾವಸ್ವರೂಪಾ। ಏವಮಪ್ಯಾತ್ಮನೋ ನಿತ್ಯತ್ವೇ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಭೂಭೂಧರಾದೀನಾಮಪಿ ನಿತ್ಯತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಹೇತೋರನೈಕಾನ್ತ್ಯಾತ್। ತದಿದಮುಕ್ತಂ ಸೂತ್ರಕೃತಾ “ಉಭಯನಿತ್ಯತ್ವಾತ್” ಇತಿ।

ಅವಯವೋಪಚಯಾಪಚಯಲಕ್ಷಣೋಽನ್ಯಥಾಭಾವೋಽನಿತ್ಯತ್ವೇ ಹೇತುರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸ್ಫಟಿಕಾದೌ ಪಕ್ಷೈಕದೇಶೇ ಸನ್ದಿಗ್ಧತ್ವಾತ್। ರೂಪಾದಿಮತ್ತ್ವಂ ಸವಿಶೇಷಣಮುಪಾದೀಯತೇ ಚೇತ್ ಕೋ ದೋಷ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪರಸ್ಯ ವೈಯರ್ಥ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಹಿ ಪರೋ ರೂಪಾದಿಮತ್ ಕಿಞ್ಚಿನ್ನಿತ್ಯಮಭ್ಯುಪೈತಿ। ಆತ್ಮನಸ್ತು ಪ್ರಭಯಾ ರೂಪಾದಿಮತ್ತ್ವಮಾಪಾದಿತಮೇವ। ಯದ್ವಾ ಆತ್ಮನೋ ರೂಪಾದಿಮತ್ತ್ವಂ ಸ್ವಸಿದ್ಧಾನ್ತ ಏವ। ರೂಪಾದಿಮತೋಽನಿತ್ಯತ್ವಮಿತಿ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾನಿತ್ಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವ್ಯಃ।

h॥ ಸ್ಥಾವರಾಣಾಮನಾತ್ಮಕತ್ವವಾದಭಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಕ್ಷಪಣಕೋಕ್ತಮರ್ಥಾನ್ತರಂ ದೂಷಯಿತುಮನುವದತಿ ದೇಹೇತಿ।

ದೇಹಮಾನೇ ವಿಕಾರಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಸ್ಥಾಸ್ನೂನನಾತ್ಮನಃ।

ಆಹ -- ಹಸ್ತ್ಯಾದಿದೇಹೇಷು ಹ್ಯಪಿ ಸ್ಯಾದನ್ಯಥಾಭವಃ॥243॥**

(###sudha --)

ದೇಹಮಾನೇ ದೇಹಮಾನತ್ವೇ। ಪ್ರಮಿತೇ ಸತೀತಿ ಶೇಷಃ। ವಿಕಾರಃ ಸ್ಯಾತ್, ಸ್ಥಾವರಾಣಾಂ ಸಾತ್ಮಕತ್ವಾಙ್ಗೀಕೃತಾವಾತ್ಮನ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಇತಿ, ಸ ಮಾ ಭೂದಿತ್ಯೇವಮರ್ಥಮ್। ಸ್ಥಾಸ್ನೂನ್ ವೃಕ್ಷಾದೀನ್। ಅನಾತ್ಮನಃ ಆತ್ಮಾನಧಿಷ್ಠಿತಾನ್। ಆಹ -- ಕ್ಷಪಣಕಃ।

ಅತ್ರ ಕ್ಷಪಣಕಃ ಸ್ಥಾವರಾನನಾತ್ಮನ ಆಹ --ೀತ್ಯೇತಾವತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಯದಾತ್ಮನೋ ದೇಹಪರಿಮಾಣತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಮಿತತ್ವಾದ್ ವೃಕ್ಷಾದೀನಾಮಪಿ ಸಾತ್ಮಕತ್ವೇ ತತ್ಪರಿಮಾಣತ್ವಾಪತ್ತಾವಙ್ಕುರಾವಸ್ಥಾಯಾಮಣುಮಾತ್ರಸ್ಯ ಮಹಾವೃಕ್ಷಾವಸ್ಥಾಯಾಂ ಚ ಮಹತೋ ವಿಕಾರಿತ್ವಂ ವಿಕಾರಿತ್ವಾದನಿತ್ಯತ್ವಂ ಚ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ ತನ್ಮಾ ಪ್ರಾಸಾಙ್ಕ್ಷೀದಿತ್ಯೇತದರ್ಥಮಿತಿ ಹೇತುಕಥನಮ್, ತತ್ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಪ್ರಮೇಯದೃಢೀಕರಣಾರ್ಥಮ್। ಯದಿ ವಿಕಾರಿತ್ವಮಾತ್ರಮನಿತ್ಯತ್ವೇ ಪ್ರಯೋಜಕಂ ಜೈನೋ ನಾಭ್ಯುಪೇಯಾತ್, ತದಾ ವಿಕಾರಿತ್ವೇನಾನಿತ್ಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾದ್ ಬಿಭ್ಯತಾ ಸ್ಥಾವರಾಣಾಮನಾತ್ಮತ್ವಂ ಯತ್ ತೇನಾಭ್ಯುಪಗತಮ್, ತದನುಪಪನ್ನಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಹಿ ಸ್ಥಾವರಾಣಾಂ ಸಾತ್ಮಕತಾಯಾಮಾತ್ಮನೋ ಲಕ್ಷಣಾಪಗಮೋ ಭವತಿ। ಕಿನ್ತ್ವನ್ಯಥಾಭಾವಮಾತ್ರಮಿತಿ। ಯದ್ವಾ ದೂಷಣಸೌಕಾರ್ಯಾರ್ಥಂ ಹೇತ್ವನುವಾದಃ।

ತದಿದಂ ವಿಕಾರಿತ್ವಾಪತ್ತಿಭಯಾತ್ ಸ್ಥಾವರಣಾಮನಾತ್ಮತ್ವಾಙ್ಗೀಕರಣಮಯುಕ್ತಮ್। ತಥಾಸತಿ ಹಸ್ತ್ಯಾದಿಶರೀರಾಣಾಮಾಪ್ಯನಾತ್ಮತ್ವಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ --

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಹಸ್ತ್ಯಾದೀತಿ। ಪಿಪೀಲಿಕಾದಿದೇಹಸ್ಥಸ್ಯ ತತ್ಪರಿಮಾಣಸ್ಯ ಹಸ್ತ್ಯಾದಿದೇಹೇಷು ಪ್ರಾಪ್ತೇಷ್ವನ್ಯಥಾಭಾವಃ ಸ್ಯಾತ್, ಹಿ ತಸ್ಮಾದಿತಿ। ಅಥವಾ ಶರೀರಮಾತ್ರಸ್ಯ ಅನಾತ್ಮಕತ್ವಮಾಪಾದ್ಯ ತದುಪಪಾದನಮಿದಂ ಕ್ರಿಯತೇ। ಹಸ್ತ್ಯಾದಿಸರ್ವದೇಹೇಷ್ವಪಿ ಆತ್ಮನೋಽನ್ಯಥಾಭಾವಃ ಸ್ಯಾತ್। ಉತ್ಪತ್ತಿಸಮಯೇ ದೇಹಾನಾಂ ಹಸ್ತವಿತಸ್ತ್ಯಾದಿಮಾತ್ರಪರಿಮಾಣತ್ವಾತ್। ಯೌವನೇ ತೂತ್ಕೃಷ್ಟಪರಿಮಾಣತ್ವಾದಿತಿ। ಅನೇನ "ಅವಿಶೇಷಾತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರಖಣ್ಡಸ್ಯಾರ್ಥ ಉಕ್ತೋ ಭವತಿ।

h ॥ ಸ್ಥಾವರಾಣಾಂ ಸಾತ್ಮಕತ್ವೇ ಬಾಧಕೋದ್ಧರಃ ॥

(###sudha --)

ನನುಚ ವಿಷಮೋಽಯಮುಪನ್ಯಾಸಃ। ಅಲ್ಪೈವ ಹಿ ಹಸ್ತ್ಯಾದಿದೇಹೇಷ್ವಾತ್ಮನೋ ವಿಕೃತಿಃ। ವೃಕ್ಷಾದೌ ತು ಮಹತೀ। ತತೋ ವೃಕ್ಷಾದೀನಾಮನಾತ್ಮತ್ವೇ ಹಸ್ತ್ಯಾದೀನಾಮಪಿ ತದಾಪಾದನಮನುಚಿತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಣುದೇಹಸ್ಯೇತಿ।

ಅಣುದೇಹಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ ಗಜತ್ವೇ ವಿಕೃತಿರ್ಹಿ ಯಾ।

ದೇಹವ್ಯಾಪ್ತೌ ವಿಶೇಷಃ ಕಸ್ತಸ್ಯಾಃ ಸ್ಥಾಸ್ನುತನೌ ಚ ನುಃ ॥244॥**

(###sudha --)

ಅಣುದೇಹಸ್ಯ ಪಿಪೀಲಿಕಾದಿದೇಹಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ ಗಜತ್ವೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ। ಯದ್ವೋತ್ಪತ್ತಿಸಮಯೇ ಅಣುದೇಹಸ್ಯ ಹಸ್ತವಿತಸ್ತ್ಯಾದಿಪರಿಮಿತದೇಹಸ್ಯ ಮಹಾಗಜತ್ವೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ದೇಹವ್ಯಾಪ್ತೌ ಯಾ ಯಾವತೀ ವಿಕೃತಿಃ, ಸ್ಥಾಸ್ನುತನೌ ಚ ನುಃ ಪುರುಷಸ್ಯ ಯಾ ವಿಕೃತಿಃ, ತಸ್ಯಾಃ ತಸ್ಯಾಶ್ಚ ಪರಸ್ಪರಂ ಕೋ ವಿಶೇಷಃ? ನ ಕೋಽಪಿ।

ಅಯಮರ್ಥಃ ಆತ್ಮನಃ ಕಿಂ ಮಹತೀ ವಿಕೃತಿರನಿತ್ಯತ್ವಹೇತುತ್ವಾದನಭ್ಯುಪಗನ್ತವ್ಯಾ, ಕಿಂವಾ ವಿಕೃತಿಮಾತ್ರಮ್? ನಾಽದ್ಯಃ, ಮಹತ್ತ್ವಸ್ಯ ಅಪರಿನಿಷ್ಠಿತತ್ವಾತ್ ಪರಿನಿಷ್ಠಾಕಲ್ಪನೇ ಕೇಷುಚಿದ್ ವೃಕ್ಷಾದಿಷು ತದಭಾವಾತ್। ತದವಿರೋಧೇನಾಪಿ ಪರಿನಿಷ್ಠಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಹಸ್ತ್ಯಾದಾವಪಿ ತದ್ಭಾವಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ತೂಭಯೋರ್ವಿಕಾರಿತ್ವೇನಾವಿಶೇಷಾದ್ ವೃಕ್ಷಾದಿವದ್ ಹಸ್ತ್ಯಾದಾವಪ್ಯನಾತ್ಮತ್ವಮಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮ್। ಹಸ್ತ್ಯಾದಿವದ್ ವೃಕ್ಷಾದೀನಾಮಪಿ ಸಾತ್ಮಕತ್ವಂ ನ ಪರಿತ್ಯಾಜ್ಯಮಿತಿ। ಏತೇನ "ಅವಿಶೇಷಾತ್" ಇತ್ಯಸ್ಯ ಅರ್ಥಾನ್ತರಮುಕ್ತಂ ವೇದಿತವ್ಯಮ್।

h ॥ ವೃಕ್ಷಾದೀನಾಂ ಇನ್ದ್ರಿಯವತ್ತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಪೂರ್ವಕಂ ಸಾತ್ಮಕತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ನ ವಯಂ ವಿಕಾರಿತ್ವಾಪತ್ತಿಭಯಾದ್ ವೃಕ್ಷಾದೀನಾಮನಾತ್ಮಕತ್ವಮಾಚಕ್ಷ್ಮಹೇ। ಕಿನ್ತು ಸಾತ್ಮಕತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್, ಬಾಧಕಪ್ರಮಾಣಸದ್ಭಾವಾಚ್ಚ। ವೃಕ್ಷಾದೀನಾಂ ದೇಹತ್ವೇ ತದ್ವ್ಯಾಪಕಮಿನ್ದ್ರಿಯವತ್ತ್ವಮಪಿ ಸ್ಯಾತ್। ನಚ ತದಸ್ತಿ। ತತ್ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಶ್ರವಣಾದೇರಭಾವಾತ್। ಸೋಽಪಿ ತಜ್ಜ್ಞಾಪಕಸ್ಯಾಭಾವಾತ್। ಅದೇಹತ್ವೇ ಚ ನ ಸಾತ್ಮಕತ್ವಮ್, ಶಿಲಾದಿವದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಗೀತಾದಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಗೀತಾತ್ ಪುಷ್ಪಫಲಾವಾಪ್ತಿಃ ಸ್ಪರ್ಶಾತ್ ಕಾರ್ಶ್ಯಂ ರಸಾತ್ ಸ್ಥಿತಿಃ।

ಅಪಿ ವೃಕ್ಷಸ್ಯ ದೃಶ್ಯನ್ತ ಇತಿ ನಾನಾತ್ಮತಾ ಭವೇತ್।

ಗೀತಾತ್ ತಾವದ್ ವೃಕ್ಷಸ್ಯಾಪಿ ಪುಷ್ಪಫಲಾವಾಪ್ತಿರ್ದೃಶ್ಯತೇ। ತಯಾ ಶ್ರವಣಮನುಮೀಯತೇ, ವಿಮತಃ ಶ್ರವಣವಾನ್ ಗೀತಸಾನ್ನಿಧ್ಯೇ ಸತಿ ಲಬ್ಧವಿಕಾಸತ್ವಾತ್; ರಾಜಾದಿವದಿತಿ। ನಚಾಯಂ ಸ್ವಭಾವ ಏವ। ರಾಜಾದೇರಪಿ ತತ್ಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಶ್ರವಣೇನ ಚ ಶ್ರೋತ್ರಸದ್ಭಾವೋಽನುಮೀಯತೇ। ಏವಂ ಶೀತೋಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶವಿಶೇಷಾತ್ ಕಾರ್ಶ್ಯಂ ದೃಶ್ಯತೇ। ತೇನ ಸುಕುಮಾರಶರೀರವತ್ ಸ್ಪರ್ಶಜ್ಞಾನಮನುಮೀಯತೇ। ತೇನ ಚ ತ್ವಗಿನ್ದ್ರಿಯಸತ್ತ್ವಮ್। ತಥೋದಕಾದಿರಸಾತ್ ಸ್ಥಿತಿರಶುಷ್ಯತೋಽವಸ್ಥಾನಂ ದೃಶ್ಯತೇ। ತೇನ ಸಮ್ಮತದೇಹವದ್ ರಸಜ್ಞಾನಮ್, ತತೋ ರಸನೇನ್ದ್ರಿಯಸದ್ಭಾವೋಽನುಮೀಯತೇ। ಏವಂ ಕಮನೀಯಕಾನ್ತಾವಲೋಕನೇನೋತ್ಕೋರಕತ್ವಂ ತಿಲಕವೃಕ್ಷಸ್ಯೋಪಲಭ್ಯತೇ। ತೇನ ದರ್ಶನಕಾಮೌ। ತತೋ ನಯನಮನಸೀ ಸಿದ್ಧ್ಯತಃ। ಧೂಪೋಪಯೋಗೇನ ಚಾತಿಶಯದರ್ಶನಾದ್ ಘ್ರಾಣಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಶರೀರಾವಿಶೇಷಾತ್ ಸ್ಥಾವರಾಣಾಮನಾತ್ಮತಾ ನ ಸಿದ್ಧ್ಯೇತ್।

h ॥ ನೈಯಾಯಿಕೋಕ್ತಸಾತ್ಮಕತ್ವಾನುಮಾನದೂಷಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕೇಚಿತ್, ಮೂಲೇ ನಿಷಿಕ್ತಾನಾಮಪಾಮುಪರಿ ಸರ್ಪಣಾದಾಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾಯುಸಮ್ಬನ್ಧಮನುಮಾಯ ಸಾತ್ಮಕತ್ವಮನುಮಿಮತೇ। ತದಸತ್। ಭಸ್ಮಗುಲಿಕಾದೌ ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ಏತೇನ “ಅವಿಶೇಷಾತ್” ಇತ್ಯೇತತ್ ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಭವತಿ।

h ॥ ಉಕ್ತಾರ್ಥಾನಾಮುತ್ಸೂತ್ರಿತತ್ವಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

“ವಕ್ತಿ ಸ್ವಪ್ರಭಮ್” ಇತ್ಯಾದಿಕಮುತ್ಸೂತ್ರಿತಂ ಕಸ್ಮಾದ್ ವರ್ಣಿತಮಿತಿ ಮನ್ದಾಶಙ್ಕಾಂ ನಿವಾರಯಿತುಂ ಸೂತ್ರಾರೂಢಂ ಕರೋತಿ ಏವಞ್ಚೇತಿ।

ಏವಞ್ಚಾಽತ್ಮಾಕಾತ್ಸ್ನ್ಯರ್ಮಿತಿ ತತ ಏವಾಽಹ ವೇದವಿತ್ ॥245॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ತ್ರಿಸೂತ್ರೀಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ತತ ಏವ ತದರ್ಥಮೇವ। ಉಕ್ತಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದನಾರ್ಥಮೇವ। ಏವಮನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಸೂತ್ರಾನುಪನ್ಯಾಸೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇಽಪಿ ನೈವಮಾಶಙ್ಕನೀಯಮಿತಿ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಮಿದಮಭಿಹಿತಮಿತಿ ॥*#### h ॥ ಇತಿ ನೈಕಸ್ಮಿನ್ನಧಿಕರಣಮ್ ॥10॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

#aಅಥಪತ್ಯುರಧಿಕರಣಮ್ ॥11॥**

(###sudha --)

h॥ ಪಾಶುಪತಮತಾನುವಾದಃ॥

(###sudha --)

ಪತ್ಯುರಸಾಮಞ್ಜಸ್ಯಾತ್। ಇಹ ಮಹಾದೇವಂ ಪುರಸ್ಕೃತ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಮಾನಾನಾಂ ಮತಮಪಾಕ್ರಿಯತೇ। ತೇ ಚತುರ್ವಿಧಾಃ ಶೈವಾಃ ಪಾಶುಪತಾಃ ಕಾಲಾಮುಖಾ ಮಹಾವ್ರಾತ್ತಿಶ್ಚೇತಿ। ತೇಷಾಂ ಸತ್ಯಪ್ಯವಾನ್ತರಭೇದೇ ಸಾಧಾರಣಮೇವ ಪ್ರಮೇಯಂ ವೇದವಾದಸ್ಯ ಅತಿವಿರುದ್ಧತ್ವಾದಪಾಕರ್ತುಮನುವದತಿ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿಕೈರಿತಿ।

ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿಕೈಃ ಸರ್ವೈರ್ಗುಣೈರ್ಯುಕ್ತಂ ಸದಾಶಿವಮ್।

ಜಗದ್ವಿಚಿತ್ರರಚನಾಕರ್ತಾರಂ ದೋಷವರ್ಜಿತಮ್॥246॥**

(###sudha --)

ಆಹ --ಃ ಪಾಶುಪತಾಃ॥॥॥॥॥॥॥॥।

ಪಶುಪತೇರಿಮೇ ಪಾಶುಪತಾ ಇತಿ ಚತುರ್ವಿಧಾ ಅಪಿ ಗೃಹ್ಯನ್ತೇ। ತೇ ಸದಾಶಿವಂ ಜಗದ್ವಿಚಿತ್ರರಚನಾಕರ್ತಾರಮಾಹುಃ। ತತೋ "ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ" ಇತ್ಯುಕ್ತಮಸದಿತಿ। ಅಜ್ಞಾನಾದಿದೋಷಯುಕ್ತಂ ಕಥಂ ಜಗತ್ಕರ್ತಾರಮಾಹುರಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ದೋಷವರ್ಜಿತಮಿತಿ। ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದ್ಯಭಾವೇಽಜ್ಞಾನಾದಿವರ್ಜನಂ ಚೇತನಸ್ಯ ನೋಪಪದ್ಯತ ಇತ್ಯತಃ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿಕೈಃ ಸರ್ವೈರ್ಗುಣೈರ್ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಯದ್ವಾ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿಕೈಃ ಸರ್ವೈರ್ಗುಣೈರ್ಯುಕ್ತಂ ದೋಷವರ್ಜಿತಮಿತಿ ಪ್ರಧಾನಲಕ್ಷಣವಿರುದ್ಧಾರ್ಥೋಪನ್ಯಾಸಃ। ಜಗದ್ವಿಚಿತ್ರರಚನಾಕರ್ತಾರಮಿತಿ ಶ್ರೌತಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣವಿರುದ್ಧಾರ್ಥೋಕ್ತಿರಿತ್ಯವಗನ್ತವ್ಯಮ್।

h॥ ಶ್ರುತಿಭಿಃ ಶಿವಸ್ಯ ಪಾರತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿದೋಷವತ್ತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಪೂರ್ವಕಂ ತಸ್ಯ ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವೋಕ್ತಿಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್॥

(###sudha --)

ತದೇತದ್ ದೂಷಯಿತುಂ "ಪತ್ಯುರಸಾಮಞ್ಜಸ್ಯಾತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ತಚ್ಚೇತಿ।

#sutraಓಂ ಪತ್ಯುರಸಾಮಞ್ಜಸ್ಯಾತ್ ಓಂ॥37॥**

(###sudha --)

॥॥॥॥॥॥॥॥॥ತಚ್ಚ ಬಹುಶ್ರುತಿವಿರೋಧತಃ।

ನೋಪಾದೇಯಂ ಮತಂ ಹ್ಯಸ್ಯ ದೇವಸ್ಯ ಸ್ತುಹಿ ಗರ್ತಗಮ್ ll247 ll**

(###sudha --)

ಉತ್ಕ್ಷಿಪೇಷ ಶಿರಸ್ತಸ್ಯ ಗೃಣೀಷೇ ಸತ್ಪತಿಂ ಪದಮ್ l

ಯದ್ ವಿಷ್ಣೋರುಪಮಂ ಹನ್ತುಂ ರುದ್ರಮಾಕೃಷ್ಯತೇ ಮಯಾ ll248 ll**

(###sudha --)

ಧನುರ್ಯಂ ಕಾಮಯೇ ತಂ ತಮುಗ್ರಂ ಮಾ ಶಿಶ್ನದೇವತಾಃ l

ಘ್ನಿಷ್ಟಿಶ್ನದೇವಾನೇಕೋಽಸಾವಾಸೀನ್ನಾರಾಯಣಃ ಪರಃ ll249 ll**

(###sudha --)

ತಸ್ಮಾದ್ ರುದ್ರಃ ಸಮ್ಪ್ರಸಾದಶ್ಚಾಭೂತಾಂ ವೈಷ್ಣವಂ ಮಖಮ್ l

ಯಜ್ಞೇನ ಯಜ್ಞಮಯಜನ್ತಾಬಧ್ನನ್ ಪುರುಷಂ ಪಶುಮ್ ll250 ll**

(###sudha --)

ಯೋ ಭೂತಾನಾಮಧಿಪತೀ ರುದ್ರಸ್ತನ್ತಿಚರೋ ವೃಷಾ l

ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ ಪಾರತನ್ತ್ರ್ಯಂ ಜನಿರ್ಮೃತಿಃ ll251 ll**

(###sudha --)

ಪರಾಧೀನಪದಪ್ರಾಪ್ತಿರಜ್ಞತ್ವಂ ಪ್ರಲಯೇಽಭವಃ l

ಪ್ರತೀಯನ್ತೇ ಸದೋಷತ್ವಾನ್ನೇಶಃ ಪಶುಪತಿಸ್ತತಃ ll252 ll**

(###sudha --)

ಚಶಬ್ದಃ ಪೂರ್ವಮತ್ಯೈಃ ಸಹ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ l ಹಿಶಬ್ದೋ ಹೇತೌ l ತತ್ ಪಶುಪತೇಃ ಸರ್ವಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾದಿಕಂ ಮತಂ ನೋಪಾದೇಯಮ್ l ಕುತಃ? ಪತ್ಯುಃ ಪಶುಪತೇಃ, ಅಸಾಮಞ್ಜಸ್ಯಾತ್ ದೋಷಿತ್ವಾತ್ l ತದನಙ್ಗೀಕಾರೇ ಚ ಬಹುಶ್ರುತಿವಿರೋಧ ಇತಿ ಯೋಜನಾ l ಕಾಸ್ತಾಃ ಶ್ರುತಯ ಇತ್ಯತಸ್ತಾ ಉದಾಹರತಿ ಅಸ್ಯೇತಿ l ಅನೇನ

"ಅಸ್ಯ ದೇವಸ್ಯ ಮೀಳ್ಹುಷೋ ವಯಾ ವಿಷ್ಣೋರೇಷಸ್ಯ ಪ್ರಭೃಥೇ ಹವಿರ್ಭಿಃ l

ವಿದೇ ಹಿ ರುದ್ರೋ ರುದ್ರಿಯಂ ಮಹಿತ್ವಂ ಯಾಸಿಷ್ಟಂ ವರ್ತಿರಶ್ವಿನಾವಿರಾವತ್"

ಇತಿ ಶ್ರುತಿಮುಪಾದತ್ತೇ l ಸ್ತುಹಿ ಗರ್ತಗಮಿತ್ಯನೇನ,

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

"ಸ್ತುಹಿ ಶ್ರುತಂ ಗರ್ತಸದಂ ಯುವಾನಂ ಮೃಗಂ ನ ಭೀಮಮುಪಹತ್ನುಮುಗ್ರಮ್।

ಮೃಳಾ ಜರಿತ್ರೇ ರುದ್ರ ಸ್ತವಾನೋಽನ್ಯಂ ತೇ ಅಸ್ಮನ್ನಿಪನ್ತು ಸೇನಾಃ" ಇತಿ।

ಉತ್ಕ್ಷಿಪೇಷೇತ್ಯನೇನ "ರುದ್ರಸ್ಯ ತ್ವೇವ ಧನುರಾರ್ತ್ನಿಃ ಶಿರ ಉತ್ಪಿಪೇಷ" ಇತಿ।

ಗೃಣೀಷೇತ್ಯನೇನ

"ಕುಮಾರಶ್ಚಿತ್ ಪಿತರಂ ವನ್ದಮಾನಂ ಪ್ರತಿ ನಾನಾಮ ರುದ್ರೋಪಯನ್ತಮ್।

ಭೂರೇರ್ದಾತಾರಂ ಸತ್ಪತಿಂ ಗೃಣೀಷೇ ಸ್ತುತಸ್ತ್ವಂ ಭೇಷಜಾ ರಾಸ್ಯಸ್ಮೇ" ಇತಿ।

ಪದಮಿತ್ಯನೇನ

"ತವ ಶ್ರಿಯೇ ಮರುತೋ ಮರ್ಜಯನ್ತ ರುದ್ರ ಯತ್ತೇ ಜನಿಮ ಚಾರು ಚಿತ್ರಮ್।

ಪದಂ ಯದ್ ವಿಷ್ಣೋರುಪಮಂ ನಿಧಾಯಿ ತೇನ ಪಾಸಿ ಗುಹ್ಯಂ ನಾಮ ಗೋನಾಮ್" ಇತಿ।

ಹನ್ತುಮಿತ್ಯನೇನ "ಅಹಂ ರುದ್ರಾಯ ಧನುರಾತನೋಮಿ ಬ್ರಹ್ಮದ್ವಿಷೇ ಶರವೇ ಹನ್ತವಾ ಉ" ಇತಿ।

ಯಂ ಕಾಮಯ ಇತ್ಯನೇನ "ಯಂ ಕಾಮಯೇ ತಂ ತಮುಗ್ರಂ ಕೃಣೋಮಿ ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ತಮೃಷಿಂ ತಂ ಸುಮೇಧಾಮ್" ಇತಿ।

ಮಾ ಇತ್ಯನೇನ "ಮಾ ಶಿಶ್ನದೇವಾಁ ಅಪಿ ಗುರ್ಋತಂ ನಃ" ಇತಿ।

ಘ್ನನ್ನಿತ್ಯನೇನ "ಘ್ನಞ್ಛಿಶ್ನದೇವಾಁ ಅಭಿವರ್ಪಸಾ ಭೂತ್" ಇತಿ।

ಏಕೋಽಸಾವಿತ್ಯನೇನ "ಏಕೋ ನಾರಾಯಣ ಆಸೀನ್ನ ಬ್ರಹ್ಮಾ ನಚ ಶಙ್ಕರಃ" ಇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತಸ್ಮಾದಿತ್ಯನೇನ "ಸ ರುಷ್ಟಃ ಸ ಪ್ರಸನ್ನೋ ಯದ್ ರುಷ್ಟೋ ಯತ್ ಪ್ರಸನ್ನಸ್ತಸ್ಮಾದ್ ರುದ್ರಸಮ್ಪ್ರಸಾದಾವಭೂತಾಮ್" ಇತಿ।

ವೈಷ್ಣವಮಿತ್ಯನೇನ "ತೇಷಾಂ ಮಖಂ ವೈಷ್ಣವಂ ಯಶ ಆರ್ಛತ್" ಇತಿ।

"ಯಜ್ಞೇನ" ಇತಿ "ಅಬಧ್ನನ್" ಇತಿ, "ಯೋ ಭೂತಾನಾಮ್" ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್।

ಕಥಮೇತಾಭಿಃ ಶ್ರುತಿಭಿಃ ಪಶುಪತೇರ್ನಿರ್ದೋಷತ್ವಂ ವಿರುದ್ಧಮಿತ್ಯತಸ್ತಾಸಾಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ಇತ್ಯಾದೀತಿ। ಅಭವಃ ಅಭಾವಃ। ಪ್ರತೀಯನ್ತೇ ಪಶುಪತೇರಿತಿ ಶೇಷಃ।

"ಅಸ್ಯ ದೇವಸ್ಯ" ಇತ್ಯನೇನ ಪರಾಧೀನಪದಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಪ್ರತೀಯತೇ। ಮೀಳ್ಹುಷಃ ಸೇಚಕಸ್ಯ, ಏಷಸ್ಯ ಇಚ್ಛಾರೂಪಸ್ಯ, ಅಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರ್ದೇವಸ್ಯ, ಪ್ರಭೃಥೇ ಪ್ರಭರಣೇ ಪೂಜಾಯಾಮಿತಿ ಯಾವತ್। ಹವಿರ್ಭಿಃ ಕೃತೇ ಸತಿ ವಯಾಃ ಬನ್ಧಕೋ ರುದ್ರಃ, ರುದ್ರಿಯಂ ಮಹಿತ್ವಂ ರೌದ್ರಂ ಪದಮ್, ವಿದೇ ವಿವಿದೇ ಲೇಭೇ। ಹಿ ಯಥಾ ತಥಾ ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ ಯುವಾಮಪಿ ಇರಾವತ್ ಅನ್ನವತ್, ವರ್ತಿ ವರ್ತನಮ್, ಯಾಸಿಷ್ಟಂ ಅಯಾಸಿಷ್ಟ ಪ್ರಾಪ್ತವನ್ತೌ ಸ್ಥ ಇತಿ।

"ಸ್ತುಹಿ" ಇತ್ಯನೇನ ಸ್ತಾವಕತಯಾ ಪಾರತನ್ತ್ರ್ಯಮ್। ಹೇ ರುದ್ರ ತ್ವಂ ಶ್ರುತಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್, ಗರ್ತಸದಂ ಹೃದಯಗುಹಾನಿವಾಸಮ್, ಯುವಾನಮ್, ಮೃಗಂ ನ ಭೀಮಂ ಸಿಂಹಮಿವ ಭೀಷಣಮ್, ಉಗ್ರಂ ಉಗ್ರಾಣಾಂ ದೈತ್ಯಾನಾಂ ಉಪಹತ್ನುಂ ಉಪಹನ್ತಾರಂ ನೃಹರಿಂ ಸ್ತುಹಿ ಸ್ತೌಷಿ। ಸ ಏವಂ ಸ್ತವಾನಃ ಸ್ತುವಂಸ್ತ್ವಮ್, ಜರಿತ್ರೇ ಸ್ತೋತ್ರೇ, ತ್ವಾಂ ಸ್ತುವನ್ತಂ ಮಾಮ್। ಮೃಳ ಮೃಡಯ ಸುಖಯ। ತೇ ಸೇನಾಶ್ಚಾಸ್ಮದನ್ಯಮೇವ ನಿವಪನ್ತು ಘ್ನನ್ತ್ವಿತಿ।

"ರುದ್ರಸ್ಯ" ಇತ್ಯನೇನಾಜ್ಞತ್ವಮ್, ಪಾರತನ್ತ್ರ್ಯಮ್, ಮೃತಿಶ್ಚ। ಆರೋಪಿತಂ ಧನುರ್ಹನಾವವಷ್ಟಭ್ಯಾವಸ್ಥಿತಸ್ಯ ರುದ್ರಸ್ಯ ಶಿರೋ ಜ್ಯಾಯಾಂ ವಮ್ರ್ಯಾಪೇಣೇನ್ದ್ರೇಣ ಛಿನ್ನಾಯಾಮುತ್ಕ್ಷಿಪ್ತಾ ಧನುರಾರ್ತ್ನಿರುತ್ಪಿಪೇಷ ಚಿಚ್ಛೇದೇತಿ।

"ಕುಮಾರಃ" ಇತ್ಯನೇನಾಪಿ ಪಾರತನ್ತ್ರ್ಯಮ್, ಜನಿಶ್ಚ। ಹೇ ರುದ್ರ ಕುಮಾರಃ ಪುತ್ರೋ ಭವಾನ್ ಜಗದ್ವ್ಯಾಮೋಹನಾಯ ಕೈಲಾಸಮುಪಯನ್ತಮ್, ತ್ವಾಂ ವನ್ದಮಾನಂ ಪಿತರಂ ಕೃಷ್ಣಂ ಪ್ರತಿ ನನಾಮ। ತೇನ ಸ್ತುತಸ್ತ್ವಂ ಭೂರೇಃ ಪುರುಷಾರ್ಥಸ್ಯ ದಾತಾರಂ ಸತ್ಪತಿಂ ಗೃಣೀಷೇ ಸ್ತೌಷಿ ಸ್ತುತವಾನಸಿ। ಏವಮ್ಭೂತಸ್ತ್ವಮಸ್ಮಾಭಿಃ ಸ್ತುತಃ ಅಸ್ಮೇಽಸ್ಮಭ್ಯಂ ಭೇಷಜಾ ಭೇಷಜಾನಿ ಸಂಸಾರವ್ಯಾಧಿನಿರಸನಾನಿ ಜ್ಞಾನಾನಿ ರಾಸಿ ದದಾಸಿ ದೇಹೀತಿ।

"ತವ ಶ್ರಿಯೇ" ಇತ್ಯನೇನ ಪರಾಧೀನಪದಪ್ರಾಪ್ತಿಃ, ಜನಿಃ, ಪಾರತನ್ತ್ರ್ಯಂ ಚ। ಹೇ ರುದ್ರ ಯತ್ ಯೇಭ್ಯಃ, ತೇ ಜನಿಮ ಜನ್ಮ ಅಭೂತ್, ತೇ ಮರುತೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಃ ಅತೀತವರ್ತಮಾನಾಃ, ತವ ಶ್ರಿಯೇ ಸಮ್ಪದೇ, ಚಾರು ಸುನ್ದರಮ್, ಚಿತ್ರಮಾಶ್ಚರ್ಯಮ್, ಉಪಮಂ ಉಪ ಸಮೀಪೇ ಮಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀರ್ಯಸ್ಯ ಸಂವಹನಕರ್ತ್ರೀ ತತ್ ತಥೋಕ್ತಮ್, ಯದ್ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪದಮ್, ಮರ್ಜಯನ್ತಃ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಶೋಧಿತವನ್ತಃ ಕ್ಷಾಲಿತವನ್ತಃ, ತತ್ ತ್ವಯಾ ಹೃದಿ ನಿಧಾಯಿ ನ್ಯಧಾಯಿ। ತೇನ ಕಾರಣೇನ ತ್ವಂ ಗೋನಾಂ ಗವಾಂ ವಾಚಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಗುಹ್ಯಂ ನಾಮ ನಾರಾಯಣಾದಿಕಂ ಪಾಸಿ ಜಪೋಪದೇಶಾದಿನಾ ಪಾಲಯಸೀತಿ।

"ಅಹಮ್" ಇತ್ಯನೇನ ಮೃತಿಃ। ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮದ್ವಿಷೇ ಬ್ರಹ್ಮದ್ವಿಷಾಂ ದೈತ್ಯಾನಾಮ್, ಶರವೇ ಹಿಂಸಕಾಯ ಹಿಂಸಕಮ್, ರುದ್ರಾಯ ರುದ್ರಮ್, ಹನ್ತವೈ ಹನ್ತುಮೇವ ಪ್ರಲಯೇ ಧನುರಾತನೋಮಿ ವಿಸ್ತಾರಯಾಮೀತಿ।

"ಯಮ್" ಇತ್ಯನೇನ ಪರಾಧೀನಪದಪ್ರಾಪ್ತಿಃ। ಅಹಂ ಯಂಯಂ ರುದ್ರಂ ಕರ್ತುಂ ಕಾಮಯೇ ತನ್ತಮುಗ್ರಂ ರುದ್ರಂ ಕೃಣೋಮಿ ಕರೋಮಿ। ಏವಂ ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ತಮೃಷಿಂ ತಂ ಸುಮೇಧಾಂ ಸುಮಧಸಂ ಕರೋಮೀತಿ।

"ಮಾ" ಇತ್ಯನೇನಾಜ್ಞತ್ವಮ್। ಅತೀತಾನಾಗತವರ್ತಮಾನಾ ಗುಹ್ಯಾಭಿಮಾನಿನೋ ದೇವಾ ರುದ್ರಾ ಅಪಿ ನೋಽಸ್ಮಾಕಮುಪಾಸ್ಯಂ ಋತಂ ಜ್ಞಾನರೂಪಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಮಾ ಗುರ್ನ ಜ್ಞಾತವನ್ತ ಇತಿ।

"ಘನ್ನ್" ಇತ್ಯನೇನ ಮೃತಿಃ। ಗುಹ್ಯಾಭಿಮಾನಿದೇವಾನ್ ಘ್ನನ್ನೀಶ್ವರೋ ವರ್ಪಸಾ ಬಲೇನ ಸರ್ವಮಭ್ಯಭೂದಭಿಭೂತವಾನಿತಿ।

"ಏಕಃ" ಇತ್ಯನೇನ ಪ್ರಲಯೇಽಭಾವಃ ಜನಿಶ್ಚ।

"ತಸ್ಮಾತ್" ಇತ್ಯನೇನ ಜನಿಃ। ಪರಮೇಶ್ವರರೋಷಜೋ ರುದ್ರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಸಮ್ಪ್ರಸಾದೋ ಬ್ರಹ್ಮಾ।

"ತೇಷಾಮ್" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೈಃ ಪಾರತನ್ತ್ರ್ಯಮ್। ತೇಷಾಂ ದೇವಾನಾಂ ಯಶಃ, ವೈಷ್ಣವಂ ಮಖಂ ವಿಷ್ಣುಮಖೇ ಪಶುತ್ವೇನ ನಿಯುಕ್ತಂ ರುದ್ರಮಾರ್ಥತ್ ಪ್ರಾಪ್ತವದಿತಿ। ದೇವಾ ಯಜ್ಞೇನ ರುದ್ರೇಣ ಪಶುನಾ ಯಜ್ಞಂ ವಿಷ್ಣುಮಯಜನ್ತೇತಿ। ದೇವಾಃ ಪುರುಷಂ ರುದ್ರಂ ಪಶುಮಬಧ್ನನ್ನಿತಿ। ಯೋ ಭೂತಾನಾಧಿಪತೀ ರುದ್ರಃ ಸ ವಿಷ್ಣೋರಾಜ್ಞಾರೂಪಾಯಾಂ ತನ್ತ್ಯಾಂ ಚರತಿ ವೃಷಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧತನ್ತ್ಯಾಮಿವೇತಿ।

ಏತಾಸಾಂ ಶ್ರುತೀನಾಮೇತದರ್ಥತ್ವೋಪಪಾದನಂ ತ್ವಾಚಾರ್ಯೇಣೈವಾನ್ಯತ್ರೋದಾಹೃತೇಭ್ಯೋ ವಾಕ್ಯೇಭ್ಯಃ, ಟೀಕಾತಶ್ಚಾವಗನ್ತವ್ಯಮ್। ಅತ ಏವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್।

ಸೂತ್ರಾರ್ಥಮುಪಸಂಹರತಿ --ಸದೋಷತ್ವಾದಿತಿ। ತತಃ ಶ್ರುತಿಬಲೇನ ಸದೋಷತ್ವಾತ್ ಪಶುಪತಿಃ ಈಶೋ ಜಗತ್ಕರ್ತಾ ನ ಭವತಿ। ದೋಷಿಣೋ ಯಜ್ಞದತ್ತಸ್ಯೇವ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇರಿತಿ।

h॥ ಶಿವಸ್ಯಾಶರೀರತ್ವಾತ್ ಜಗತಾ ಕಾರ್ಯಕರ್ತೃಭಾವರೂಪಸಮ್ಬನ್ಧಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ ನ ತಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಯುಕ್ತ್ಯನ್ತರೇಣ ಶಿವಸ್ಯ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಮಪಾಕರ್ತುಂ ಸೂತ್ರಮ್ "ಸಮ್ಬನ್ಧಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ" ಇತಿ। ತಸ್ಯಾರ್ಥಮಾಹ ಅಶರೀರತ್ವತ ಇತಿ।

#sutraಓಂ ಸಮ್ಬನ್ಧಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ ಓಂ॥38॥**

(###sudha --)

ಅಶರೀರತ್ವತಸ್ತಸ್ಯ ಸಮ್ಬನ್ಧೋ ಜಗತಾ ಕ್ವಚಿತ್।

ಕರ್ತೃತ್ವೇನ ನ ಯುಜ್ಯೇತ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥253॥**

(###sudha --)

ತಸ್ಯ ಶಿವಸ್ಯ। ಅಶರೀರಸ್ಯಾಪಿ ಗಗನಾದೇರ್ಜಗತಾ ಸಮ್ಬನ್ಧದರ್ಶನಾತ್ ಕಥಮೇತದಿತ್ಯತಃ ಸಮ್ಬನ್ಧಮೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಕ್ವಚಿತ್ ಕಾರ್ಯೇಕರ್ತೃತ್ವೇನೇತಿ। ಕಾರ್ಯಕರ್ತೃತ್ವಲಕ್ಷಣಃ ಸಮ್ಬನ್ಧೋ ನ ಯುಜ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಕ್ವಚಿದಿತ್ಯನೇನ ಕುತಃ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವಮಿತಿ ಸೂಚಯತಿ। ಅಯಮತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಃ ಶಿವೋ ನ ಕರ್ತಾ, ಅಶರೀರತ್ವಾತ್; ಸುಪ್ತಪ್ರಲೀನವದಿತಿ।

h॥ ಉಕ್ತಾನುಮಾನೇ ಬಾಧಕೋದ್ಧಾರಃ॥

(###sudha --)

ನನು ಶಿವಃ ಸಿದ್ಧಃ, ನವಾ? ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಆಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧೇಃ। ಆದ್ಯೇ ತು ಕರ್ತೃತ್ವೇನೈವ ಸಿದ್ಧ ಇತಿ ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕಮಾನವಿರೋಧಃ। ಕಿಞ್ಚ ಭವನ್ಮತೇಽಪಿ ಶಿವಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಮ್, ಶರೀರಿತ್ವಂ ಚಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಏವ। ತಥಾಚಾಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಾನ್ಯತರಾಸಿದ್ಧೀ ಸ್ಯಾತಾಮಿತಿ।

ಉಚ್ಯತೇ। ಇದಮತ್ರಾಽಕೂತಮ್ ಪಶುಪತೇರ್ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಂ ವದನ್ ಪ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ। ಕಿಂ ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಾಣ್ಯನುಮಾನಾನಿ ವಾಽಽಶ್ರಿತ್ಯೇದಮುಚ್ಯತೇ, ಉತ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಕಮ್? ಆದ್ಯೇ ತ್ವತಿಪ್ರಸಙ್ಗೋಽಯಮುಚ್ಯತೇ। ಯದಿ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯಾಶ್ರಿತ್ಯೇದಮುಚ್ಯತೇ ತರ್ಹಿ ತಸ್ಯಾಶರೀರತ್ವಮಪಿ ತತಃ ಸಿದ್ಧಮಿತಿ ತದಪ್ಯಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಚ ಕರ್ತೃತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ। ಅತ ಏವ ನ ಯುಜ್ಯೇತೇತಿ ಲಿಙ್ಪ್ರಯೋಗಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ವಕ್ಷ್ಯತ ಇತಿ।(833) ಏವಞ್ಚ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ದೋಷಃ। ಶಿವಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಅಸ್ಮಾಕಂ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿತಃ ಸಿದ್ಧೇರಾಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧ್ಯಭಾವಾತ್। ಪರಸಿದ್ಧೇನಾಶರೀರತ್ವೇನ ಕರ್ತೃತ್ವಾಭಾವಾಪಾದನಾದ್

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕವಿರೋಧಾದ್ಯಭಾವಾತ್। ಏತೇನ ಪಾಶುಪತಾದಿವಿರೋಧಾತ್ ಶ್ರುತಯೋಽನ್ಯಥಾ ಯೋಜ್ಯಾ ಇತಿ ನಿರಸ್ತಮ್।

h॥ ಕರ್ತೃತ್ವಶರೀರಿತ್ವಯೋರ್ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯುಪಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವಶರೀರಸ್ಯಾಪಿ ಕರ್ತೃತ್ವೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾದ್ ವ್ಯಾಪ್ತಿವಿಧುರೋಽಯಂ ಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಕಾರಕಪ್ರಯೋಕ್ತೃತ್ವಂ ಹಿ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ನ ಶರೀರಿತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ದೇಹಿನ ಇತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ದೇಹಿನೋ ಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟಿತಃ॥253॥**

(###sudha --)

ಸತ್ಯಂ ಕಾರಕಪ್ರಯೋಕ್ತೃತ್ವಮೇವ ಕರ್ತೃತ್ವಮ್, ನ ಶರೀರಿತ್ವಮಿತಿ। ತಚ್ಚ ನ ಪ್ರಯತ್ನೇನ ವಿನಾ ಸಮ್ಭವತಿ। ನಚೇಚ್ಛಾಮನ್ತರೇಣ ಪ್ರಯತ್ನಃ। ನಚ ಜ್ಞಾನಾದ್ ವಿನೇಚ್ಛಾ। ನಚ ಶರೀರಾದ್ ಋತೇ ಜ್ಞಾನಮ್। ದೇಹಿನಾಮೇವ ಜಾಗ್ರತಾಂ ಜ್ಞಾನದರ್ಶನಾತ್। ಅದೇಹಿನಾಂ ಸುಪ್ತಪ್ರಲೀನಾನಾಂ ಚಾದರ್ಶನಾತ್। ತತಃ ಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ವ್ಯಾಪಕಂ ಶರೀರಂ ಶಿವಾದ್ ವ್ಯಾವರ್ತಮಾನಂ ತದಪಿ ವ್ಯಾವರ್ತಯತೀತಿ।

ನನು ಜ್ಞಾನಜನ್ಮನ್ಯೇವ ಶರೀರಸ್ಯೋಪಯೋಗಃ, ಜ್ಞಾನಸ್ಯೇನ್ದ್ರಿಯಜನ್ಯತ್ವಾತ್। ಇನ್ದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಚ ಶರೀರಸಂಯೋಗನಿಯಮಾತ್। ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನಶ್ಚ ಭಗವಾಞ್ಶಿವ ಇತಿ ಕಿಂ ತಸ್ಯ ಶರೀರೇಣೇತಿ। ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಪ್ರಯತ್ನಜನ್ಮನ್ಯೇವೇಚ್ಛಾ ಉಪಯೋಗಿನೀತಿ ನಿತ್ಯಪ್ರಯತ್ನಸ್ಯೇಚ್ಛಾಽಪಿ ನ ಸ್ಯಾತ್। ತಥೇಚ್ಛೋತ್ಪತ್ತಾವೇವ ಜ್ಞಾನಮುಪಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ನಿತ್ಯೇಚ್ಛಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಮಪಿ ನ ಸ್ಯಾತ್।

ಅಥ ನ ಪ್ರಯತ್ನಮಾತ್ರಂ ಕರ್ತೃತ್ವಮ್। ಅಪಿತರ್ಹಿ? ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛೇ ಅಪಿ। ಪರಿದೃಷ್ಟಸಾಮರ್ಥ್ಯಕಾರಕಪ್ರಯೋಕ್ತೃತ್ವಂ ಕರ್ತೃತ್ವಮಿತಿ ಹಿ ವೃದ್ಧಾ ಇತಿ ಚೇತ್। ತಥಾಽಪೀಚ್ಛಾತ್ಯಾಗೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್। ಕುತಶ್ಚೈವಂ ಕಲ್ಪನೀಯಮ್? ಕುಲಾಲಾದೌ ತಥಾ ದರ್ಶನಾದಿತಿ ಚೇತ್। ಕಿಂ ತತ್ರ ಶರೀರಂ ನ ದೃಷ್ಟಮ್? ದೃಷ್ಟಮಪ್ಯನುಪಯುಕ್ತಮಿತಿ ಚೇತ್, ಕಿಂ ನಿಯಮಾಭಾವಾದೇವಮಾಶ್ರೀಯತೇ, ಅನ್ಯತ್ರೋಪಕ್ಷಯಾದ್ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ವ್ಯಭಿಚಾರಾಭಾವಾತ್। ಶರೀರಪ್ರೇರಣೇಽಪರಂ ಶರೀರಂ ನಾಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ತೇನೈವ ಸಶರೀರತ್ವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ನಿರಸ್ತತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಜ್ಞಾನಾದೀನಾಮಪ್ಯನುಪಯೋಗಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಕುತಶ್ಚಾಸ್ಯ ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ? ಆಗಮಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪರಸ್ಪರಾಶ್ರಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಸಿದ್ಧೇ ಹ್ಯಾಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನೇಶ್ವರಸಿದ್ಧಿಃ, ತತ್ಸಿದ್ಧೌ ಚಾಽಗಮಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರಣೀತತ್ವೇನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಿದ್ಧಿರಿತಿ।

h॥ ವಿಶ್ವಸ್ಯೈವ ಶಿವಶರೀರತ್ವೇ ಶಿವಸ್ಯ ವಿಶ್ವಸಮ್ಬನ್ಧಿಸುಖದುಃಖಾದ್ಯನುಭವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಉಕ್ತದೋಷಪರಿಹಾರಮಾಶಯ ತನ್ನಿರಾಸಾಯ ಸೂತ್ರಮ್ "ಕರಣವಚ್ಚೇನ್ನ ಭೋಗಾದಿಭ್ಯಃ" ಇತಿ। ತನ್ನೇತ್ಯನ್ತಂ ತಾವದ್ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ನಚೇತಿ।

#sutraಓಂ ಕರಣವಚ್ಚೇನ್ನ ಭೋಗಾದಿಭ್ಯಃ ಓಂ ॥40॥**

(###sudha --)

ನಚ ದೇಹಾದಿವದ್ ವಿಶ್ವಮಸ್ಯ ಸ್ಯಾದ್ ಭೋಗಸಮ್ಭವಾತ್।

ಯದುಕ್ತಮಶರೀರತ್ವಾಚ್ಛಿವಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ, ತದಸತ್। ಕುಲಾಲಾದಯೋ ಹಿ ಕರ್ತಾರೋ ದಣ್ಡಾದಿಕಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಯತ್ನೇನಾಧಿಷ್ಠಾತುಮನೀಶಾನಾಃ, ತದಧಿಷ್ಠಾನಾಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಯತ್ನಾಧಿಷ್ಠೇಯಂ ಶರೀರಮಪೇಕ್ಷನ್ತೇ। ಅಸ್ಯ ತು ವಿಶ್ವಂ ಕಾರಕಚಕ್ರಮೇವ ದೇಹವತ್ ಸ್ಯಾತ್ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಯತ್ನಾಧಿಷ್ಠೇಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ತತಃ ಕಿಮಪರೇಣ ಶರೀರೇಣ? ಅತ ಏವ ಭಗವಾನ್ ವಿಶ್ವಮೂರ್ತಿರಿತಿ ಗೀಯತೇ। ನಚಾಽಽದಿಸೃಷ್ಟೇಃ ಪ್ರಾಕ್ ಕಾರಕಾಭಾವಃ। ಮಾಯಾದೇರನಾದೇರ್ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಸೃಷ್ಟ್ಯನುಪಪತ್ತೇರಿತಿ। ಆದಿಪದೇನೇನ್ದ್ರಿಯಾಣಾಂ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಸ್ಯಾಧಿಷ್ಠಾನಸ್ಯ ಚ ಸಙ್ಗ್ರಹಃ। ತದಿದಂ ನೋಪಪದ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

ಕುತೋ ನೇತ್ಯತಃ ಸೌತ್ರಹೇತುಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಭೋಗೇತಿ। ಯದಿ ಶಿವಸ್ಯ ಕಾರಕಗ್ರಾಮಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಯತ್ನಾಧಿಷ್ಠೇಯಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಸ ತಸ್ಯ ಸುಖದುಃಖಾನುಭವಲಕ್ಷಣಭೋಗಹೇತುಃ ಸ್ಯಾತ್। ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಯತ್ನಾಧಿಷ್ಠೇಯೇಽಸ್ಮದಾದಿಶರೀರೇ ತಥಾ ದರ್ಶನಾತ್। ಕರ್ಮಾರ್ಜಿತಸ್ಯೈವ ತಥಾತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಯತ್ನಾಧಿಷ್ಠೇಯತ್ವೇನ ತಥಾಭಾವಸ್ಯಾಪ್ಯಾಪತ್ತೇರ್ಭೋಗಾದಿಮತಶ್ಚ ನೇಶ್ವರತ್ವಮ್। ಅತಃ ಶಿವಸ್ಯ ಭೋಗಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗಾನ್ನೇಯಂ ಕಲ್ಪನಾ ಯುಕ್ತೇತಿ।

h॥ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲೇ ಭೂತಾನಾಂ ಪ್ರಲೀನತ್ವೇನ ಪೃಥಿವ್ಯಾದ್ಯಧಿಷ್ಠಾನಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ ಶಿವಸ್ಯ ನ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಹೇತ್ವನ್ತರೇಣ ಶಿವಸ್ಯ ವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವಂ ನಿರಾಕುರ್ವನ್ "ಅಧಿಷ್ಠಾನಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಅಧಿಷ್ಠಾನ ಇತಿ।

#sutraಓಂ ಅಧಿಷ್ಠಾನಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ ಓಂ ॥39॥**

(###sudha --)

ಅಧಿಷ್ಠಾನೇ ಸ್ಥಿತಃ ಕರ್ತಾ ಕಾರ್ಯಂ ಕುರ್ವನ್ ಪ್ರತೀಯತೇ

ಯಃ ಕರ್ತಾ ಕುಲಾಲಾದಿಃ ಸ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಾವಧಿಷ್ಠಾನೇ ಸ್ಥಿತ ಏವ ಘಟಾದಿಕಾರ್ಯಂ ಕುರ್ವನ್ ಪ್ರತೀಯತೇ। ನತು ನಿರಧಿಷ್ಠಾನಃ ಕಶ್ಚಿತ್ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಕುರ್ವಾಣಃ। ಅನೇನ ವ್ಯತಿರೇಕಾವಿನಾಭಾವೇನ ನಿರಧಿಷ್ಠಾನತ್ವಸ್ಯಾಕರ್ತೃತ್ವೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಿರುಪಪಾದಿತಾ ಭವತಿ।

ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಾಸ್ಯೇತಿ।

ನಾಸ್ಯಾಧಿಷ್ಠಾನಯೋಗೋಽಸ್ತಿ ಭೂತಾನಾಂ ಪ್ರಲಯೇ ತದಾ ॥254॥**

(###sudha --)

ಅಸ್ಯ ಶಿವಸ್ಯ। ತದಾ ಆದಿಸೃಷ್ಟಿಸಮಯೇ। ಕುತೋ ನಾಸ್ತಿ? ಪ್ರಾಗುತ್ಪನ್ನಾನಾಂ ಪೃಥಿವ್ಯಾದೀನಾಂ ಮಹಾಭೂತಾನಾಂ ಪ್ರಲಯೇ ಸತಿ। ತಸ್ಮಾತ್ ಕರ್ತೃತ್ವಮಪಿ ತಸ್ಯ ನೋಪಪದ್ಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ।

ನನು ಕಾರಕಾಣಾಮೇವ ಅಧಿಷ್ಠಾನತ್ವಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ಮೈವಮ್। ಸಾಧಿಷ್ಠಾನಸ್ಯ ಚೇತನಸ್ಯ ಭೋಗಾದಿಪ್ರಸಕ್ತೇರುಕ್ತತ್ವಾತ್। ನನ್ವಯಂ ನಿರಧಿಷ್ಠಾನತ್ವಹೇತುಃ ಕರ್ತುರ್ವಿಪಕ್ಷಾತ್ ಕುಲಾಲಾದಿವಾಕರ್ತುಃ ಸಪಕ್ಷಾದ್ ಘಟಾದೇರಪಿ ವ್ಯಾವೃತ್ತತ್ವಾದಸಾಧಾರಣಃ। ಮೈವಮ್। ಗಗನಾದೌ ಸಪಕ್ಷೇ ವೃತ್ತೇಃ।

h ॥ ಸೂತ್ರದ್ವಯಸ್ಯ ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ನಿಮಿತ್ತಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಿದಂ ಸೂತ್ರದ್ವಯಂ ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮೇಣ ಕುತೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್? ಸಮ್ಬನ್ಧಾನುಪಪತ್ತ್ಯಧಿಷ್ಠಾನಾನುಪಪತ್ತ್ಯೋರುಭಯೋರಪಿ ಪರಿಹಾರಃ "ಕರಣವಚ್ಚೇತ್" ಇತ್ಯನೇನ ನಿರಸ್ಯತ ಇತಿ ಜ್ಞಾಪನಾರ್ಥಮ್। ಯದಿ ಖಲು ಯಥಾಕ್ರಮಮೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯೇತ, ತದಾ ಸನ್ನಿಹಿತಾಧಿಷ್ಠಾನಾನುಪಪತ್ತಿಪರಿಹಾರನಿರಾಸಕಮೇವೇದಂ ಜ್ಞಾಯೇತ। ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮೇಣ ತು ಉಭಯಮಧ್ಯೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಸತ್ಯುಭಯಸಮ್ಬನ್ಧಿ ವಿಜ್ಞಾಯತ ಇತಿ। ಅತ ಏವ ಭಾಷ್ಯೇ "ಅಧಿಷ್ಠಾನಾದಿರೂಪಮ್" ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್, ಅತ್ರ ತು ದೇಹಾದಿವದಿತಿ।

h ॥ ಶಿವಸ್ಯ ದೇಹವತ್ತ್ವೇಽನ್ತವತ್ತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ, ದೇಹಾಭಾವೇ ಜ್ಞಾನಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ನನು ಯುಕ್ತಂ ಕುಲಾಲಸ್ಯಾಧಿಷ್ಠಾನಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಂ ಶರೀರಿತ್ವಾತ್। ಶರೀರಂ ಹಿ ಗುರುತ್ವಾತ್ ಪ್ರಸಕ್ತಪತನಂ ತತ್ಪ್ರತಿಬನ್ಧಾಯ ಸ್ಪರ್ಶವದಧಿಷ್ಠಾನಮಪೇಕ್ಷತೇ। ಅನವಸ್ಥಿತಶರೀರಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಾಯೋಗಾತ್। ಈಶ್ವರಸ್ಯ ತು ಶರೀರವಿಧುರಸ್ಯ ಕಿಮಧಿಷ್ಠಾನೇನ? ಇಹೇದಂ ಜಾತಮಿತ್ಯಾದಿವ್ಯವಹಾರಸ್ತು ಗಗನಾದಿಕಮಾಶ್ರಿತ್ಯೋಪಪತ್ಸ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅದೇಹಶ್ಚೇದಿತಿ।

#sutraಓಂ ಅನ್ತವತ್ತ್ವಮಸರ್ವಜ್ಞತಾ ವಾ ಓಂ ॥41॥**

(###sudha --)

ಅದೇಹಶ್ಚೇದಸರ್ವಜ್ಞಃ ಶಿಲಾಕಾಷ್ಠಾದಿವತ್ ಸದಾ।

ದೇಹೀ ಚೇದನ್ತವಾನೇವ ಯಜ್ಞದತ್ತನಿದರ್ಶನಾತ್ ॥255॥**

(###sudha --)

ಸದೇತ್ಯನೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಮುಪಪಾದಯತಿ। ಅತ ಏವ ಶಿಲಾಕಾಷ್ಠಾದಿವದಿತ್ಯನೇಕದೃಷ್ಟಾನ್ತೋಪಾದಾನಮ್। ತಥಾಚ ಕುತಃ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಮ್, ಕುತಶ್ಚ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ। ಸ್ಯಾದೇತತ್। ನ ಸರ್ವಥಾ ಸದಾಶಿವೋಽಶರೀರಃ। ಕಿನ್ತು ಲೀಲಯಾ ಶರೀರಾಣ್ಯಪಿ ಗೃಹ್ಣಾತಿ। ತತೋ ನಾಯಂ ದೋಷಃ। ನಚ ಭೋಗಾದಿಪ್ರಾಪ್ತಿಃ। ಲೀಲಯಾ ಗೃಹೀತಸ್ಯ ವಿಗ್ರಹಸ್ಯ ತದಹೇತುತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ದೇಹೀ ಚೇದಿತಿ। ಅನ್ತವಾನ್ ಮರಣವಾನ್ ಸ್ಯಾತ್। ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್। ದುಃಖಾದಿಮಾಂಶ್ಚ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್।

ನನ್ವಸೌ ವಿಗ್ರಹೋ ನ ತದ್ಧೇತುರಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಮೈವಮ್। ಶರೀರಂ ನ ಭೋಗಾಯತನಂ ಚೇತ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಹತತ್ವಾತ್। ಶರೀರತ್ವೇನೈವ ತದನುಮಾನಾಚ್ಚ। ತದಿದಮಾಹ ಏವೇತಿ। ಏತೇನ "ಅನ್ತವತ್ತ್ವಮಸರ್ವಜ್ಞತಾ ವಾ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಭವತಿ। ಪಾಠಕ್ರಮಾದರ್ಥಕ್ರಮೋ ಗರೀಯಾನಿತ್ಯತೋ ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್।

h॥ ವಿಷ್ಣೋರ್ವಿಶ್ವಕರ್ತೃತ್ವೇಽಪಿ ಪ್ರಾಗುಕ್ತದೋಷಾನಾಶಯ ಪರಿಹಾರಕಥನಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇವಂ ಶಿವಸ್ಯ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಮಪಾಕುರ್ವತಾಂ ಕೋಽಭಿಪ್ರಾಯಃ? ಕಿಮಕರ್ತೃಕಮೇವೇದಂ ವಿಶ್ವಮಿತಿ, ಕಿಂವಾ ವಿಷ್ಣುಕರ್ತೃಕಮಿತಿ। ನಾಽದ್ಯಃ, ಕಾರ್ಯಸ್ಯಾಕರ್ತೃಕತ್ವೇ ವಿರೋಧಾತ್, ಅಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಪ್ರಸಕ್ತೇಶ್ಚ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ವಿಷ್ಣಾವಪಿ ಕರ್ತರ್ಯಭ್ಯುಪಗಮ್ಯಮಾನೇ ದೋಷಾಣಾಮೇಷಾಂ ಸಮಾನತ್ವೇನ ವ್ಯಾಹತತ್ವಾತ್। ತಥಾಹಿ ಯದುಕ್ತಮಸಾಮಞ್ಜಸ್ಯಂ ಶಿವಸ್ಯ ತತ್ ತಾವದ್ ವಿಷ್ಣಾವಪಿ ಸಮಮ್। "ಜನಿತೋತ ವಿಷ್ಣೋಃ" ಇತ್ಯಾದೌ ಜನ್ಮಾದಿದೋಷಶ್ರವಣಾತ್। ಸಮ್ಬನ್ಧಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾದಿಕಂ ತು ಸ್ಫುಟಮೇವೇತ್ಯತ ಆಹ -- ನಚೇತಿ।

ನಚೈತದಖಿಲಂ ವಿಷ್ಣೌ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗೌರವಾತ್।

ಏತದಖಿಲಂ ದೋಷಜಾತಂ ವಿಷ್ಣಾವಪಿ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಕರ್ತರ್ಯಭ್ಯುಪಗತೇ ಸಮಾನಮಿತಿ ನ ವಾಚ್ಯಮ್। ಕುತಃ? ಶ್ರುತ್ಯೈವ ಸಕಲದೋಷಪರಿಹಾರೇಣ ವಿಷ್ಣೋರ್ವಿಶ್ವಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಿತತ್ವಾತ್। ನನು ಪಶುಪತೇರಪ್ಯೇವಮಾಗಮೈರನುಮಾನೈಶ್ಚ ಜಗತ್ಕಾರಣತಾ ಪ್ರತಿಪಾದಿತೈವ। ತತಃ ಕೋ ವಿಶೇಷ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಶ್ರುತೀತಿ। ಪಾಶುಪತಾದಿತೋಽಪಿ ಶ್ರುತೀನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಗುರುತ್ವಾತ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಪಾಶುಪತಾದಿಕಂ ಹಿ ಶಿವೇ ಜಗತ್ಕರ್ತರಿ ಸರ್ವಜ್ಞೇ ಸಿದ್ಧೇ ತತ್ಪ್ರಣೀತತ್ವೇನ ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇನ ನಿಶ್ಚೀಯೇತ। ನಿಶ್ಚಿತೇ ಚ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಶಿವಸ್ಯೈವಂವಿಧಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತಯಾ ದುರವಧಾರಣಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್। ಅನ್ಯತಃ ಶಿವಸ್ಯೈವಂವಿಧತಾಸಿದ್ಧಾವಲಮನೇನ। ನಚಾನ್ಯತ್ ತಾದೃಶಂ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅನುಮಾನಾನಾಂ ದೂಷಿತತ್ವಾತ್। ನಚೈವಂ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್। ಅಪೌರುಷೇಯತ್ವೇನ ಕರಣದೋಷಾಣಾಂ ಬಾಧಕಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಚಾಭಾವೇ ಸತಿ ತಸ್ಯ ನಿಷ್ಕಮ್ಪ್ರಮೇವ ಸ್ವತೋ ನಿಶ್ಚಿತತ್ವಾತ್। ಅತೋ ನಿಶ್ಚಿತಪ್ರಮಾಣಭಾವಯಾ ಶ್ರುತ್ಯಾ ವಿಧೂತಾವದ್ಯಗನ್ಧಂ ವಿಷ್ಣೋರ್ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಂ ಸಿದ್ಧ್ಯತ್ಯೇವೇತಿ।

h॥ ಶ್ರುತಿಭಿಃ ವಿಷ್ಣೋರ್ದೋಷರಾಹಿತ್ಯಾದಿಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕಾಸ್ತಾಃ ಶ್ರುತಯ ಇತ್ಯತಸ್ತಾ ಉದಾಹರತಿ ಮನ ಇತಿ।

ಮನೋಬುದ್ಧ್ಯಙ್ಗಿತಾಂ ವಿಷ್ಣೋರ್ಲಕ್ಷಯಾಮೋ ಯ ಏವ ಸಃ॥256॥**

(###sudha --)

ಸ ಏವ ದೇಹೋ ವಿಜ್ಞಾನಮೈಶ್ವರ್ಯಂ ಶಕ್ತಿರೂರ್ಜಿತಾ।

ದೇಹೋ ವಿಷ್ಣೋರ್ನ ತೇ ವಿಷ್ಣೋ ವಾಸುದೇವೋಽಗ್ರತೋ ಭವೇತ್॥257॥**

(###sudha --)

ಏಕೋ ನಾರಾಯಣ ಆಸೀನ್ನ ಬ್ರಹ್ಮಾ ನಚ ಶಙ್ಕರಃ।

ಅಜಸ್ಯ ನಾಭಾವಧ್ಯೇಕಮರ್ಪಿತಂ ಮಾತ್ರಯಾ ಪರಃ॥258॥**

(###sudha --)

ಸದ್ದೇಹಃ ಸುಖಗನ್ಧಶ್ಚ ಜ್ಞಾನಭಾಃ ಸತ್ಪರಾಕ್ರಮಃ।

ಜ್ಞಾನಜ್ಞಾನಃ ಸುಖಸುಖಃ ಸ ವಿಷ್ಣುಃ ಪರಮೋಽಕ್ಷರಃ॥259॥**

(###sudha --)

ಆನನ್ದಃ ಏಕ ಏವಾಗ್ರ ಆಸೀನ್ನಾರಾಯಣಃ ಪ್ರಭುಃ।

ಪ್ರಿತ್ಯಂ ತಸ್ಯ ಶಿರೋ ಮೋದಪ್ರಮೋದೌ ಚ ಭುಜೌ ಹರೇಃ॥260॥**

(###sudha --)

ಆನನ್ದೋ ಮಧ್ಯತೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಪುಚ್ಛಂ ನಾನ್ಯದಭೂತ್ ಕ್ವಚಿತ್।

ಮನಸೋಽಸ್ಯಾಭವದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಲಲಾಟಾದಪಿ ಶಙ್ಕರಃ॥261॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪಕ್ಷಯೋರ್ಗರುಡಃ ಶೇಷೋ ಮುಖಾದಾಸೀತ್ ಸರಸ್ವತೀ।

ಸಹಸ್ರಶೀರ್ಷಾ ಪುರುಷಃ ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷಃ ಸಹಸ್ರಪಾತ್ ॥262॥**

(###sudha --)

ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸನ್ದರ್ಭಬಲಾನ್ನಿತ್ಯಗುಣಾತ್ಮನಃ।

ವಿಷ್ಣೋರ್ದೇಹಾಜ್ಜಗತ್ ಸರ್ವಮಾವಿರಾಸೀದಿತೀಯತೇ ॥263॥**

(###sudha --)

ಅನೇನ "ಬುದ್ಧಿಮನೋಙ್ಗಪ್ರತ್ಯಙ್ಗವತ್ತಾಂ ಭಗವತೋ ಲಕ್ಷಯಾಮಹೇ। ಬುದ್ಧಿಮಾನ್ ಮನೋವಾನಙ್ಗವಾನ್ ಪ್ರತ್ಯಙ್ಗವಾನ್" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಮುಪಾದತ್ತೇ। "ಯ ಏವ" ಇತ್ಯನೇನ "ಯದಾತ್ಮಕೋ ಭಗವಾಂಸ್ತದಾತ್ಮಿಕಾ ವ್ಯಕ್ತಿಃ ಕಿಮಾತ್ಮಕೋ ಭಗವಾನ್ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕ ಐಶ್ವರ್ಯಾತ್ಮಕಃ ಶಕ್ತ್ಯಾತ್ಮಕಃ" ಇತಿ। ಊರ್ಜಿತಾ ಬಲವತೀ, ಸರ್ವತ್ರಾಪ್ರತಿಬದ್ಧಾ। ಏತದಾತ್ಮಕೋ ಭಗವಾಂಸ್ತತಸ್ತಸ್ಯ ದೇಹೋಽಪ್ಯೇತದಾತ್ಮಕ ಇತಿ ಶ್ರುತಿಲಬ್ಧೋಽರ್ಥಃ। "ನ ತೇ ವಿಷ್ಣೋ" ಇತ್ಯನೇನ "ನ ತೇ ವಿಷ್ಣೋ ಜಾಯಮಾನೋ ನ ಜಾತೋ ದೇವ ಮಹಿಮ್ನಃ ಪರಮನ್ತಮಾಪ" ಇತಿ। "ವಾಸುದೇವಃ" ಇತ್ಯನೇನ "ವಾಸುದೇವೋ ವಾ ಇದಮಗ್ರ ಆಸೀತ್" ಇತಿ। "ಮಾತ್ರಯಾ" ಇತ್ಯನೇನ "ಪರೋ ಮಾತ್ರಯಾ ತನ್ವಾ ವೃಧಾನ ನ ತೇ ಮಹಿತ್ವಮನ್ವಶ್ನುವನ್ತಿ" ಇತಿ।

ಕಥಮೇತಾಭಿಃ ಶ್ರುತಿಭಿರಭಿಪ್ರೇತಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯತಸ್ತಾಸಾಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ಇತ್ಯಾದೀತಿ। ನಿತ್ಯಶ್ಚಾಸೌ ಗುಣಾತ್ಮಾ ಚೇತಿ ತಥೋಕ್ತಃ, ತಸ್ಮಾತ್। ತತ್ರ "ಬುದ್ಧಿ" ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ವಿಷ್ಣೋರ್ದೇಹವತ್ತ್ವಮವಗಮ್ಯತೇ। ಅಙ್ಗಂ ದೇಹಃ, ಪ್ರತ್ಯಙ್ಗಾನಿ ಹಸ್ತಾದೀನಿ, ಲಕ್ಷಯಾಮಹೇ ಜ್ಞಾಪಯಾಮಃ। ಕಥಮ್? ಬುದ್ಧಿಮಾನಿತ್ಯಾದಿ। "ಯದಾತ್ಮಕೋ ಭಗವಾನ್" ಇತ್ಯನಯಾ ಭಗವತೋ ದೇಹಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಾತ್ಮಕತ್ವಮ್। ವ್ಯಕ್ತಿಃ ದೇಹಃ। "ನ ತೇ ವಿಷ್ಣೋ" ಇತ್ಯನಯಾ ಭಗವತೋ ದೇಹಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಾತ್ಮಕತ್ವಮ್, ಅನಾದಿನಿತ್ಯತ್ವಮ್। ಜಾತಾದಿಭಿರಪ್ರಾಪ್ಯಮಹಿತ್ವಸ್ಯಾನ್ಯಥಾಽನುಪಪತ್ತೇಃ।

"ವಾಸುದೇವಃ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿದ್ವಯೇನಾನಾದಿನಿತ್ಯದೇಹತ್ವಮ್। "ಅಜಸ್ಯ" ಇತ್ಯನಯಾ ದೇಹವತ್ತ್ವಮ್, ತಸ್ಯಾಪ್ಯಜತ್ವಮ್। "ಪರೋ ಮಾತ್ರಯಾ" ಇತ್ಯನಯಾ ದೇಶಕಾಲಗುಣೈರಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತನುತ್ವಮ್। "ಸದ್ದೇಹಃ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿದ್ವಯೇನ ಜನ್ಮಾದಿದೋಷರಹಿತಗುಣಾತ್ಮದೇಹವತ್ತ್ವಮ್। ಸದ್ದೇಹೋ ಜನ್ಮಾದಿದೋಷರಹಿತದೇಹಃ। ಸುಖಗನ್ಧಃ ಸುಗನ್ಧಃ। ಜ್ಞಾನಭಾ ನತು ತೈಜಸಭಾಃ। ಜ್ಞಾನಜ್ಞಾನ ಇತ್ಯಾದೇರತಿಶಯಿತಜ್ಞಾನ ಇತ್ಯಾದಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಪ್ರಿಯಾದಿಶಬ್ದಾಃ ಸುಖವಿಶೇಷವಾಚಿನಃ। ಅನ್ಯತ್ ಪ್ರಾಕೃತಾದಿಕಮ್। "ಮನಸಃ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿದ್ವಯೇನ ದೇಹವತ್ತ್ವಮ್, ತತೋ ಜಗತೋ ಜನ್ಮ ಚ। "ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋಽಸ್ಯ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಶೇಷಾತ್। ಪಕ್ಷಯೋಃ ಪಾರ್ಶ್ವಯೋಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅತ್ರ ಕಾಸುಚಿತ್ ಶ್ರುತಿಷು ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥೋಽ ನ ಸ್ಫುಟಂ ಪ್ರತೀಯತೇ। ಕಿನ್ತೂಪಪತ್ತಿಸಾಧ್ಯ ಇತ್ಯಾಶಯವತೋಕ್ತಮ್ ಬಲಾದಿತಿ। ಆವಿರಾಸೀದಿತ್ಯನೇನ ಸತ್ಕಾರ್ಯವಾದಂ ಸೂಚಯತಿ। ಈಯತೇ ಜ್ಞಾಯತೇ। ಅತ್ರ ಸಕಲಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯೈವ ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧತ್ವೇ ಸರ್ವದೋಷಪರಿಹಾರಃ ಸಿದ್ಧತ್ಯೇವ। ನಹಿ ದೋಷೇಷು ಸತ್ಸು ತತ್ ಸಮ್ಭವತಿ। ತಥಾಽಪಿ ದೋಷಾಭಾವೋಽಪಿ ಶ್ರೌತೋಽಸ್ತಿ ಕಿಮುಪಪತ್ತಿಗವೇಷಣಯೇತ್ಯಾಶಯೇನ ಸೋಽಪಿ ದರ್ಶಿತಃ। ತತ್ರ ದೇಹವತ್ತ್ವೇನ ದೇಹಾಭಾವಪ್ರಯುಕ್ತಾನಿ ದೂಷಣಾನಿ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಾನಿ। ತಸ್ಯ ಚ ದೇಹಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಾನನ್ದಾದಿಗುಣಾತ್ಮಕತ್ವೇನ ಜನನಾದಿದೋಷಪರಿಹಾರೋಽಪಿ ಸಿದ್ಧಃ। "ಜನಿತೋತ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಂ ತು ಬಹ್ವೀಭಿರ್ನಿರವಕಾಶಾದಿಭಿಃ ಶ್ರುತಿಭಿಃ ವಿರುದ್ಧಮನ್ಯಥಾ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಸನ್ದರ್ಭಬಲಾದಿತಿ।

h॥ ವಿಷ್ಣೋರ್ಜ್ಞಾನಾನನ್ದಾದಿವಿಗ್ರಹತ್ವೋಕ್ತೌ ಬಾಧಕೋದ್ಧಾರಃ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ದೇಹೋ ಜ್ಞಾನಾನನ್ದಾದಿಗುಣಾತ್ಮಾ, ಅನಾದಿನಿತ್ಯಶ್ಚೇತ್ಯೇತಚ್ಛಶೋ ವಿಷಾಣವಾನಿತಿವದ್ ವಿರುದ್ಧಮ್। ಯೋ ದೇಹಃ ಸ ಭೌತಿಕೋ ಜನ್ಮಾದಿಮಾನಿತಿ ನಿಯಮದರ್ಶನಾತ್। ತತೋ ವಿಷ್ಣೋರ್ದೇಹಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ತಸ್ಯಾಭೌತಿಕತ್ವಾದ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ಶಶಸ್ಯಾಪಿ ವಿಷಾಣಿತ್ವಮಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮಿತ್ಯತೋ ದೇಹಸ್ಯಾಭೌತಿಕತ್ವಾದಿನಾ ವಿರೋಧಂ ತಾವದಪಾಕರೋತಿ -- ಮಾನವತ್ತ್ವಾದಿತಿ।

ಮಾನವತ್ತ್ವಾದ್ ವಿರೋಧಃ ಕೋ ನಾಮಾನಂ ಕ್ವಚಿದಿಷ್ಯತೇ।

ಅವಿರೋಧೋ ವಿರೋಧಶ್ಚ ಮಾನೇನೈವ ಹಿ ಗಮ್ಯತೇ

ಅತ ಉಕ್ತಂ ಸಮಸ್ತಂ ಚ ವಾಸುದೇವಸ್ಯ ಯುಜ್ಯತೇ॥ ।264॥**

(###sudha --)

ಕ ಇತ್ಯಾಕ್ಷೇಪೇ। ನಾಸ್ತಿ ವಿರೋಧಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಇದಾನೀಂ ಶಶವಿಷಾಣಪ್ರತಿಬನ್ದೀಂ ಮೋಚಯತಿ ನೇತಿ। ಅಙ್ಗೀಕುರ್ಮಃ ಶಶವಿಷಾಣಮಪಿ, ಯದಿ ಪರಮೇಶ್ವರವಿಗ್ರಹಸ್ಯಾಽನನ್ದಾದ್ಯಾತ್ಮಕತ್ವಮಿವ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ನಹ್ಯಪ್ರಾಮಾಣಿಕಂ ಕೇನಾಪಿ ಕದಾಽಪಿ ಕ್ವಚಿದಪ್ಯೇಷ್ಟುಂ ಶಕ್ಯತ ಇತಿ।

ನನು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವೇಽಪಿ ವಿರೋಧಾಭಾವಃ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅವಿರೋಧ ಇತಿ। ಯಯೋಃ ಕ್ವಚಿತ್ ಸಹದರ್ಶನಂ ತಯೋರವಿರೋಧಃ। ಯಯೋಸ್ತು ನಿಯಮೇನ ವ್ಯಧಿಕರಣತಯೈವ ದರ್ಶನಂ ತಯೋರ್ವಿರೋಧ ಇತ್ಯೇವಂ ಸಹದರ್ಶನಾಸಹದರ್ಶನಲಕ್ಷಣೇನ ಮಾನೇನ ವಸ್ತೂನಾಮವಿರೋಧವಿರೋಧಾವವಗನ್ತವ್ಯೌ। ತನ್ನಿಯಾಮಕಸ್ಯಾನ್ಯಸ್ಯಾಭಾವಾತ್। ಅತಃ ಪ್ರಮಾಣೇನ ಸಹದೃಷ್ಟೇಽರ್ಥೇ ವಿರೋಧಃ ಕಥಂ ಸ್ಯಾತ್? ವ್ಯಾಘಾತಾದಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಉಪಸಂಹರತಿ --ಅತ ಇತಿ। ಪ್ರಮಾಣೈಃ ಸಹದೃಷ್ಟೇಽರ್ಥೇ ವಿರೋಧಸ್ಯಾನಾಶಙ್ಕನೀಯತ್ವಾತ್। ಉಕ್ತಮ್, ಉದಾಹೃತಾಭಿಃ ಶ್ರುತಿಭಿಃ। ಸಮಸ್ತಂ ಚಿದಾನನ್ದಾದ್ಯಾತ್ಮಕನಿರವದ್ಯವಿಗ್ರಹೇಣ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಮ್। ಏತಚ್ಚ "ಅರೂಪವದೇವ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಂ ಶಿಷ್ಯಹಿತೈಷಿಣಾಽಽಚಾರ್ಯೇಣಾತ್ರೋಕ್ತಮಿತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್।

h॥ ವಿಷ್ಣೋಃ ಶಿವಾದಿಸರ್ವನಾಮವತ್ತ್ವಂ ಶ್ರುತಿಭಿರುಪಪಾದ್ಯ ಶಿವಾದಿಶ್ರುತೀನಾಂ ತತ್ಪರತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇತದಸ್ಮಾಕಮಪಿ ಸಮಾನಮ್। ತಥಾಹಿ ಯದ್ಯಪಿ ಪಾಶುಪತಾದಿಕಮಶಕ್ಯಾವಧಾರಣಪ್ರಮಾಣಭಾವಮ್, ತಥಾಽಪಿ "ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಶಿವಂ ಶಾನ್ತಿಮತ್ಯನ್ತಮೇತಿ", "ಏಕೋ ರುದ್ರೋ ನ ದ್ವಿತೀಯಾಯ ತಸ್ಥೇ", "ಸ ಇಮಾನ್ ಲೋಕಾನೀಶತ ಈಶನೀಭಿಃ" ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಃ ಶ್ರುತಯಸ್ತಾವಚ್ಛಿವಸ್ಯ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಹೇತುತಾಮಾಚಕ್ಷತೇ, ಶಿವಾದಿನಾಮೋಪೇತತ್ವಾತ್। ನಚ ತಥಾವಿಧಸ್ಯಾಸಮಞ್ಜಸತ್ವಂ ಸಮ್ಭವತೀತ್ಯುದಾಹೃತಾಃ ಶ್ರುತಯೋಽನ್ಯಥಾ ಯೋಜ್ಯಾಃ। ಅತಃ ಸಮ್ಬನ್ಧಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾದಿಕಂ ಶ್ರುತಿರೇವಾಽಭಾಸಯಿಷ್ಯತಿ। ತದ್ಘಟಕಂ ವಾ ಕಿಮಪಿ ಕಲ್ಪಯಿಷ್ಯತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಶಿವಾದೀತಿ।

ಶಿವಾದಿನಾಮಯುಕ್ತಾಶ್ಚ ಶ್ರುತಯೋ ವಿಷ್ಣುವಾಚಕಾಃ।

ನಾಮಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಚ ಯಮೇಕೋ ಯೋ ದೇವನಾಮಧಾಃ।

ವಿಷ್ಣುನಾಮಾನಿ ನಾನ್ಯಸ್ಯ ಸರ್ವನಾಮಾ ಹರಿಃ ಸ್ವಯಮ್॥265॥**

(###sudha --)

ನ ನಾರಾಯಣನಾಮಾನಿ ತದನ್ಯೇಷ್ವಪರೇ ಹರೌ।

ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಯಸ್ತತ್ರ ಮಾನಂ ಚೋಕ್ತಃ ಸಮನ್ವಯಃ॥266॥**

(###sudha --)

ಭವೇದೇವಂ ಯದ್ಯೇತಾಃ ಶ್ರುತಯಃ ಶಿವಪರಾಃ ಸ್ಯುಃ। ನಚೈವಮ್। ಕಿನ್ತು ಶಿವಾದಿನಾಮಯುಕ್ತಾ ಅಪಿ ವಿಷ್ಣುವಿಷಯಾ ಏವ। ನನ್ವೇತತ್ ಕುತಃ? ಏವಂಸತ್ಯಸ್ಮಾಭಿರಪಿ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ ಏವ। "ಏಕೋ ನಾರಾಯಣಃ" ಇತ್ಯಾದ್ಯಾ ಅಪಿ ಶ್ರುತಯಃ ಶಿವಪರಾ ಇತಿ। ಮೈವಮ್। ಶಿವಾದಿನಾಮ್ನಾಂ ವಿಷ್ಣೌ ಶಕ್ತಿಮತ್ತ್ವಾತ್। ನಾರಾಯಣಾದಿನಾಮ್ನಾಂ ಶಿವೇ ಶಕ್ತ್ಯಭಾವಾತ್।

ಅತ್ರಾಪಿ ಕಿಂ ಮಾನಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಾಮಾನೀತಿ। ಅನೇನ "ನಾಮಾನಿ ವಿಶ್ವಾಭಿ ನ ಸನ್ತಿ ಲೋಕೇ" ಇತ್ಯಾದಿಕಾಂ ಶ್ರುತಿಮುಪಾದತ್ತೇ। "ಏಕಃ" ಇತ್ಯನೇನ "ಯೋ ದೇವಾನಾಂ ನಾಮಧಾ ಏಕ ಏವ" ಇತಿ। ನಾಮಾನಿ ಧತ್ತ ಇತಿ ನಾಮಧಾಃ। ನಾನ್ಯಸ್ಯ ವಾಚಕಾನಿ। ನ ತದನ್ಯೇಷು ವರ್ತನ್ತೇ। ಅಪರೇ ಶಿವಾದಿಶಬ್ದಾಃ। ಉಕ್ತಃ ಸಮನ್ವಯಶ್ಚ ತತ್ರ ಮಾನಮಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಸಮನ್ವಯಗ್ರಹಣೇನೈತದಪಿ ಪರಿಹೃತಮ್। ಏತಾ ಅಪಿ ಶ್ರುತೀರಹಂ ಶಿವಾದಿವಿಷಯತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಾಮೀತಿ। ಉಪಕ್ರಮಾದಿಭಿರ್ಲಿಙ್ಗಾದಿಭಿಶ್ಚ ಭಗವತ್ಪರತಯಾ ನಿಶ್ಚಿತತ್ವಾದಿತಿ।

h॥ ಶೈವಪುರಾಣಾನಾಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರತಿಪಾದನಮ್, ವೈಷ್ಣವಪುರಾಣಾನಾಮಪ್ರಮಾಣ್ಯಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಶ್ಚ ॥

(###sudha --)

ಮಾ ಭೂಚ್ಛ್ರುತಿಭಿಃ ಶಿವಸ್ಯ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾವಧಾರಣಮ್। ಶೈವಪುರಾಣೈಸ್ತು ಭವಿಷ್ಯತಿ। ನಚ ತಾನ್ಯಪಿ ವಿಷ್ಣುಪರಾಣಿ। ಉಪಕ್ರಮಾದಿಬಲೇನ ಶಿವವಿಷಯತಯಾ ನಿಶ್ಚಿತತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪುರಾಣಾನೀತಿ।

ಪುರಾಣಾನಿ ಪುರಾಣಾದ್ಯೈರ್ವಿರುದ್ಧತ್ವಾನ್ನ ತತ್ ಪ್ರಮಾ।

ತದ್ವಿರುದ್ಧೇಷು ನೋ ಮಾನಂ ಪೂರ್ವಾಪರವಿರೋಧತಃ ॥267॥**

(###sudha --)

ಸಮಬ್ರಾಹ್ಮವಿರೋಧಾಚ್ಚ ನಿಯಮಾದ್ ವೈಷ್ಣವೇಷ್ವಪಿ।

ಮೋಹಾರ್ಥಮುಕ್ತಿತಶ್ಚೈವ ವಿಷ್ಣುರೇಕೋ ಗುಣಾರ್ಣವಃ ॥268॥**

(###sudha --)

ಪುರಾಣಾದ್ಯೈಃ ವೈಷ್ಣವೈಃ। ವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್, ಪ್ರಾಕ್ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಚಿನ್ತಾಯಾಃ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಾತ್। ತದುತ್ತರಂ ಬಾಧಿತತ್ವಾಚ್ಚ। ತತ್ ತತ್ರ, ಶಿವಸ್ಯ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವೇ।

ನ ಕೇವಲಂ ವೈಷ್ಣವಾದಿಪುರಾಣಾದಿವಿರುದ್ಧತ್ವಾದಪ್ರಮಾಣಂ ಶೈವಪುರಾಣಮ್। ಕಿನ್ತು ಶೈವಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧತ್ವಾದಪೀತ್ಯಾಹ -- ತದಿತಿ। ತದ್ವಿರುದ್ಧೇಷು ಶೈವಪುರಾಣಾದಿವಿರುದ್ಧೇಷು ಶಿವಜಗತ್ಕಾರಣಾದಿಷು ನೋ ಮಾನಮ್। ಶೈವಪುರಾಣಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಕಥಂ ಶೈವಪುರಾಣಸ್ಯ ಶೈವಪುರಾಣವಿರೋಧ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಪೂರ್ವೇತಿ। ಏತಚ್ಚಾನ್ಯತ್ರ ದರ್ಶಿತಮ್।

ಕಿಞ್ಚ ಶೈವವೈಷ್ಣವಪಕ್ಷಪಾತಶೂನ್ಯಬ್ರಾಹ್ಮಪುರಾಣವಿರುದ್ಧತ್ವಾಚ್ಚ ಶೈವಪುರಾಣಂ ವಿಮತೇಽರ್ಥೇ ನ ಮಾನಮಿತ್ಯಾಹ -- ಸಮೇತಿ। ಇದಮಪ್ಯನ್ಯತ್ರ ದರ್ಶಿತಮ್। ಏವನ್ತರ್ಹಿ ವೈಷ್ಣವಾನಾಮಪಿ ಪುರಾಣಾದೀನಾಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ತೇಷಾಮಪಿ ಶೈವಬ್ರಾಹ್ಮಪುರಾಣವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್, ಪೂರ್ವಾಪರವಿರೋಧಾಚ್ಚೇತ್ಯತ ಆಹ -- ನಿಯಮಾದಿತಿ। ಏಕಪ್ರಕಾರತ್ವಾತ್। ಪೂರ್ವಾಪರವಿರೋಧಾಭಾವಾತ್।

ಶೈವಾದಿಪುರಾಣಾನಾಮೇತತ್ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕತ್ವಾದ್ಯಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದಿತ್ಯಪರೇರ್ಥಃ। ತೇಷಾಂ ನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ ಶೇಷಃ।

ನನು ವೈಷ್ಣವೇಷ್ವಪಿ ಪುರಾಣಾದಿಷು ಶಿವಾದೀನಾಂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾದಿಕಮ್, ವಿಷ್ಣುನಾ ತದೀಯಸ್ತುತ್ಯಾದಿಕರಣಂ ಚ ಪ್ರತೀಯತ ಏವ। ತತ್ ಕಥಂ ನಿಯಮ ಉಚ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಮೋಹಾರ್ಥಮಿತಿ। ಶಿವಾದೀನಾಂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾದೇರಯೋಗ್ಯಜನವ್ಯಾಮೋಹನಾರ್ಥಮೇವೋಕ್ತಿತಃ , ಚಶಬ್ದಾದ್ ವಿಷ್ಣುನಾ ಶಿವಸ್ತುತ್ಯಾದೇರ್ಮೋಹಾರ್ಥಂ ಕೃತಸ್ಯಾನುವಾದತಶ್ಚ ನಿಯಮೋ ನ ವಿರುದ್ಧ ಇತಿ।

ಕಥಂ ಶೈವಪುರಾಣಾದೀನಾಂ ಪ್ರತಿರೋಧಕತ್ವಾದ್ಯಸಾಮರ್ಥ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಮೋಹಾರ್ಥಮಿತಿ। ಶೈವಪುರಾಣಾದೀನಾಂ ಮೋಹಾರ್ಥಮೇವ ಉಕ್ತಿತಃ ಕೃತತ್ವಾತ್। ಚಶಬ್ದೇನ ವೈಷ್ಣವಾನಾಂ ತತ್ವಜ್ಞಾನಾರ್ಥಮೇವ ಕೃತತ್ವಾತ್। ಅತ್ರಚಾರ್ಥೇಽನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ಯುಕ್ತಾನಿ। ಅಧಿಕರಣಾರ್ಥಮುಪಸಂಹರತಿ --ವಿಷ್ಣುರಿತಿ। ತಸ್ಮಾದಿತಿ ಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಶೇಷಃ।

h ll ಪಾಶುಪತಮತನಿರಾಕರಣನ್ಯಾಯಸ್ಯ ಸ್ಕನ್ದಾದಿಮತೇಷ್ವತಿದೇಶಃ ll

(###sudha --)

ನನು ಸ್ಕನ್ದಾದಿಮತಾನ್ಯಪ್ಯುಕ್ತಾರ್ಥವಿರೋಧೀನಿ ಸನ್ತಿ ತಾನಿ ಕುತೋಽತ್ರ ನ ನಿರಾಕ್ರಿಯನ್ತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ಕನ್ದೇತಿ।

ಸ್ಕನ್ದಸೂರ್ಯಗಣೇಶಾದಿಮತಾನಿ ನ್ಯಾಯತೋಽಮುತಃ।

ನಿರಾಕೃತಾನ್ಯಶೇಷೇಣ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಸ್ಯಾವಿಶೇಷತಃ ll269 ll**

(###sudha --)

ಅಮುತೋ ನ್ಯಾಯತಃ ಪಾಶುಪತಮತನಿರಾಕರಣನ್ಯಾಯತಃ। ಅತೋ ನ ನಿರಾಕ್ರಿಯನ್ತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಕಥಮನೇನ ನ್ಯಾಯೇನ ತನ್ನಿರಾಕರಣಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಶೇಷೇಣೇತಿ। ಕಾರ್ತ್ಸ್ನ್ಯೇನ ತದೀಯಸಿದ್ಧಾನ್ತಾನಾಂ ಪಾಶುಪತಸಿದ್ಧಾನ್ತಸ್ಯ ಚಾವಿಶೇಷತಃ। ಕೇವಲದೇವತಾನ್ತರಪರಿಗ್ರಹೇಣೈವ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಭೇದಃ। ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ತು ಸರ್ವತ್ರ ಸಮಾನೈವ। ಅತಃ ಪೂರ್ವನಿರಾಕರಣನ್ಯಾಯೇನೈವ ತನ್ನಿರಾಕರಣಂ ಯುಕ್ತಮೇವೇತಿ ಭಾವಃ ll*#### h ll ಇತಿ ಪತ್ಯುರಧಿಕರಣಮ್ ll11 ll**

#aಅಥಉತ್ಪತ್ತ್ಯಧಿಕರಣಮ್ ll12 ll**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯೇನ ನಿರಾಕೃತಸ್ಯಾಪಿ ಶಾಕ್ತಮತಸ್ಯ ಪುನರ್ನಿರಾಕರಣಾರಮ್ಭೇ ನಿಮಿತ್ತಮ್॥

(###sudha --)

ಉತ್ಪತ್ತ್ಯಸಮ್ಭವಾತ್। ಶಾಕ್ತಂ ಮತಮತ್ರಾಪಾಕ್ರಿಯತೇ। ನ ನಿರಾಕರ್ತವ್ಯಮೇವೈತತ್। ಸ್ಕಾನ್ದಾದಿಮತವದಸ್ಯಾಪಿ ಪೂರ್ವನ್ಯಾಯೇನೈವ ನಿರಸ್ತತ್ವಾತ್। ಯಥಾಹಿ ಪತ್ಯುರಿತ್ಯಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ಸ್ಕನ್ದಸ್ಯೇತ್ಯಾದಿ ಪಠಿತ್ವಾಽಸಾಮಞ್ಜಸ್ಯೇ ತದನುಸಾರಿಣ್ಯಃ ಶ್ರುತಯ ಉದಾಹ್ರಿಯನ್ತೇ, ಸಮ್ಬನ್ಧಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾದಿಕಂ ಚ ತದ್ವಿಷಯಂ ಯೋಜ್ಯತೇ, ತಥಾ ಶಕ್ತಾವಪಿ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ। ಅನ್ಯಥಾ ಸ್ಕನ್ದಾದಿದರ್ಶನಮಪಿ ಪೃಥಗಪಾಕರಣೀಯಂ ಸ್ಯಾತ್।

ಅಥೋಚ್ಯೇತ ಶಾಕ್ತಮತೇ ಪಾಶುಪತಾದಾಚಾರಭೇದಾದೇರ್ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್ ತತ್ಸಿದ್ಧಾನ್ತಾವಿಶೇಷೋ ನಾಸ್ತೀತಿ। ತನ್ನ। ಸೌರಾದಿಮತೇಷ್ವಪಿ ತಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್। ಅಥ ಕಿಂ ತೇನ? ದೇವತಾವಿಶೇಷಪರಿಗ್ರಹಮನ್ತರೇಣೋಕ್ತಾರ್ಥವಿರುದ್ಧೋ ದೂಷ್ಯೋಽರ್ಥಃ ಸರ್ವತ್ರ ಸಮಾನ ಏವೇತಿ ಬ್ರೂಷೇ। ತಚ್ಚಾಕ್ತೇಽಪಿ ಸಮಾನಮಿತ್ಯತೋ ನೈತದಪಿ ಪೃಥಗಪಾಕರಣೀಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಿರಾಕೃತಾವಿತಿ।

ನಿರಾಕೃತೌ ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಭಾವಾಚ್ಛಕ್ತಿಮತಂ ಪೃಥಕ್।

ದೂಷ್ಯತೇ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।

ಸತ್ಯಮ್। ಸ್ಕಾನ್ದಾದಿವಚ್ಛಾಕ್ತಸ್ಯಾಪಿ ಮತಸ್ಯ ನ ಪಾಶುಪತಾದ್ ವಿಶೇಷಃ। ಅತ ಏವೋಕ್ತದೋಷಗ್ರಾಮವಿಷಯತ್ವಮಪಿ। ತಥಾಽಪಿ ತತ್ರಾಸಾಧಾರಣಸ್ಯ ದೂಷಣಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್ ತದ್ವಿವಕ್ಷಯಾ ಶಕ್ತಿಮತಂ ಪೃಥಗ್ಬಗ್ಯಾ ದೂಷ್ಯತೇ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣ। ಉತ್ಪತ್ತ್ಯಸಮ್ಭವೋ ಹಿ ಶಾಕ್ತಸ್ಯೈವಾಸಾಧಾರಣದೋಷೋ ನತು ಪುರುಷದೈವತಾನಾಮ್। ಏತಚ್ಚ ವಕ್ಷ್ಯಾಮ ಇತಿ। (837)

h॥ ಮಹಾವಾಮಮಧ್ಯವಾಮಅಣುವಾಮಲಕ್ಷಣತ್ರಿವಿಧಶಾಕ್ತಸಾಧಾರಣಮತಸ್ಯಾನುವಾದಃ॥

(###sudha --)

ಏವಮಧಿಕರಣಾರಮ್ಭಮುಪಪಾದ್ಯೇದಾನೀಂ ಶಾಕ್ತಮತಮುಪನ್ಯಸ್ಯತಿ ಮಹತೀತಿ।

॥॥॥।ಮಹತೀ ದೇವೀ ಹ್ರೀಙ್ಕಾರೀ ಸರ್ವಕಾರಣಮ್।

ತ್ರಿಪುರಾಭೈರವೀತ್ಯಾದಿನಾಮಭಿಃ ಸಾಽಭಿಧೀಯತೇ॥270॥**

(###sudha --)

ಶಕ್ತಿಮತಮಿತಿ ವರ್ತತೇ। ಸರ್ವಸ್ಯಾಽಗಾಮಿನಾ ಇತಿಶಬ್ದೇನ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ದೇವೀ ಮಹತೀ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟೇತಿ ಶಕ್ತಿಮತಮಿತಿ। ಕಥಂ ಮಹತೀತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ ಸರ್ವಕಾರಣಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸಕಲಜಗತ್ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕಾರಣತ್ವಾತ್, ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಸರ್ವಗುಣವತೀ ಸಮಸ್ತದೋಷದೂರಾ ಭಗವತೀತ್ಯತಃ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟೇತಿ।

ನನ್ವಿದಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮನ್ಯೋನ್ಯವ್ಯಾಹತಂ ಕಥಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಸ್ಯಾತ್? ಭುವನೇಶ್ವರೀತನ್ತ್ರೇ ಹಿ ಸೈವ ಮಹತೀ ಸರ್ವಕಾರಣಮಿತಿ ಚೋಚ್ಯತೇ। ತ್ರಿಪುರಾತನ್ತ್ರೇ ತು ತ್ರಿಪುರೈವ। ತಥಾ ಭೈರವೀತನ್ತ್ರೇ ಭೈರವೀ। ಏವಂ ಕುಬ್ಜಿಕಾದಿತನ್ತ್ರೇಷ್ವನ್ಯಾ ಚಾನ್ಯಾ ಚ। ನಚ ಬಹ್ವೀನಾಂ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಮುಪಪದ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಹ್ರೀಙ್ಕಾರೀ, ತ್ರಿಪುರಾ, ಭೈರವೀತ್ಯಾದಿನಾಮಭಿಃ ಸಾ ಭಗವತ್ಯೇಕೈವಾಭಿಧೀಯತೇ। ಅತೋ ನ ವ್ಯಾಘಾತ ಇತಿ।

h ll ಮಹಾವಾಮೈಃ ಕೇವಲಶಕ್ತೇಃ ಶಿವಾದಿಸೃಷ್ಟಿಕಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ಶಾಕ್ತಾಶ್ಚ ತ್ರಿವಿಧಾಃ ಮಹಾವಾಮಾ ಮಧ್ಯವಾಮಾ ಅಣುವಾಮಾಶ್ಚೇತಿ। ಏತ ಏವ ಕ್ವಚಿಚ್ಛಾಕ್ತಶಾಮ್ಭವಾಣವಶಬ್ದೈರುಚ್ಯನ್ತೇ। ತತ್ರಾऽದ್ಯಾನಾಂ ಮತವಿಶೇಷಂ ದರ್ಶಯತಿ ತಸ್ಯಾ ಇತಿ।

ತಸ್ಯಾಃ ಸದಾಶಿವಾದ್ಯಾಶ್ಚ ಜಾಯನ್ತೇ ದೇವಮಾನವಾಃ।

ಭೂತಭೌತಿಕಮಪ್ಯೇತದಿತಿ ತನ್ನೋಪಪದ್ಯತೇ ll271 ll**

(###sudha --)

ತಸ್ಯಾಃ ಕೇವಲಾಯಾ ಏವ ಶಕ್ತೇಃ। ಸದಾಶಿವಗ್ರಹಣೇನ ಮತಾನ್ತರಾದ್ ಭೇದೋ ದರ್ಶಿತಃ। ತತ್ರ ಸದಾಶಿವಸ್ಯ ಶಕ್ತಿತೋ ಜನ್ಮಾನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್।

h ll ಪುರುಷಾನನುಗೃಹೀತಸ್ತ್ರೀಮಾತ್ರಾತ್ ಅಪತ್ಯೋತ್ಪತ್ತ್ಯಸಮ್ಭವಾತ್ ನ ಶಕ್ತೇರ್ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಂ ಯುಕ್ತಮ್ ll

(###sudha --)

ಏವಮುಪನ್ಯಸ್ತಂ ಮಹಾವಾಮಮತಂ ತಾವದಯುಕ್ತಮಿತ್ಯಾಹ -- ತದಿತಿ। ನಿರನ್ತರೋಪನ್ಯಸ್ತಂ ಮಹಾವಾಮಮತಂ ತದಿತಿ ಪರಾಮೃಶತಿ। ಕುತ ಇತ್ಯಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾಯಾಂ ಸೂತ್ರಮ್ "ಉತ್ಪತ್ತ್ಯಸಮ್ಭವಾತ್" ಇತಿ। ತದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತುಂ ತಾವದ್ ವ್ಯಾಪ್ತಿಮುಪಪಾದಯತಿ -- ದೃಷ್ಟೇತಿ।

#sutraಓಂ ಉತ್ಪತ್ತ್ಯಸಮ್ಭವಾತ್ ಓಂ ll42 ll**

(###sudha --)

ದೃಷ್ಟಾ ಪುಮ್ಭ್ಯಃ ಸದಾ ಸೃಷ್ಟಿಃ ಸ್ತ್ರೀಪುಮ್ಭ್ಯಾಂ ವಾ ವಿಶೇಷತಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕೇವಲಾಭ್ಯೋ ನಹಿ ಸ್ತ್ರೀಭ್ಯಸ್ತತ ಉತ್ಪತ್ತ್ಯಸಮ್ಭವಾತ್॥272॥**

(###sudha --)

ನಾರ್ಚ್ಯಂ ಮಹಾವಾಮಮತಮ್॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥

ಅತ್ರ ಸೃಷ್ಟಿಶಬ್ದೇನಾಪತ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿರ್ವಿವಕ್ಷಿತಾ ನ ಸೃಷ್ಟಿಮಾತ್ರಮ್। ತಸ್ಯ ಕೇವಲಾಭ್ಯೋಽಪಿ ಸ್ತ್ರೀಭ್ಯೋ ದರ್ಶನಾತ್। ಸದೇತಿ ವ್ಯಭಿಚಾರಾಭಾವಂ ಸೂಚಯತಿ। ವಾಶಬ್ದಸ್ತುಶಬ್ದಾರ್ಥಃ। ವಿಶೇಷತಃ ಪ್ರಾಚುರ್ಯೇಣ। ಕೇಷಾಞ್ಚಿದೇವ ಹಿ ದ್ರೋಣಾದೀನಾಂ ಸೃಷ್ಟಿಃ ಕೇವಲೇಭ್ಯಃ ಪುರುಷೇಭ್ಯೋ ದೃಷ್ಟಾ।

ನನ್ವಚತುರಾದಿಸೂತ್ರೇಣ ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸೇಭ್ಯ ಇತಿ ಭವಿತವ್ಯಮ್। ಸ್ತ್ರೀಪುಮ್ಭ್ಯ ಇತಿ ಕಥಮ್? “ಸಮಾಸಾನ್ತೋ ವಿಧಿರನಿತ್ಯಃ” ಇತಿ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ಯದ್ವಾ ದ್ವನ್ದ್ವಾತ್ ಪರಃ ಸಮಾಸಾನ್ತೋಽಸೌ ನಿಪಾತಿತಃ। ಅತ್ರ ತು ಸ್ತ್ರೀಭಿಃ ಸಹಿತಾಃ ಪುಮಾಂಸಃ ತೇಭ್ಯ ಇತಿ ನ ದ್ವನ್ದ್ವ ಇತಿ ನ ಭವಿಷ್ಯತಿ।

ಕೇವಲಾಭ್ಯಃ ಪುರುಷಾನನುಗೃಹೀತಾಭ್ಯಃ। ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತಃ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ತತ ಇತಿ। ಯತ ಏವಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ, ಯತಶ್ಚ ಪ್ರಕೃತಾ ಕೇವಲಾ। ಶಿವಾದೀನಾಂ ತತೋ ಜನ್ಮಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ತತಃ ಕಾರಣಾತ್ ತತಃ ಶಕ್ತೇರಪತ್ಯೋತ್ಪತ್ತ್ಯಸಮ್ಭವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ಅಯಮತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಃ ಆದಿಕಾಲೀನಾಪತ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿರ್ನ ಕೇವಲಸ್ತ್ರೀಕೃತಾ, ಅಪತ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿತ್ವಾತ್; ಯಾಽಪತ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಃ ಸಾ ನ ಕೇವಲಸ್ತ್ರೀಕರ್ತೃಕಾ, ಯಥಾ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಾ। ಸಾ ಹಿ ಕದಾಚಿತ್ ಪುರುಷಮಾತ್ರಾತ್, ಕ್ವಚಿತ್ ಪುರುಷಾನುಗೃಹೀತಾಭ್ಯಃ ಸ್ತ್ರೀಮ್ಯೋ ದೃಷ್ಟಾ। ನ ಪುನಃ ಕ್ವಾಪಿ ಕೇವಲಾಭ್ಯಃ ಸ್ತ್ರೀಭ್ಯೋ ದೃಷ್ಟಾ, ಯೇನೋಕ್ತವ್ಯಾಪ್ತೇರ್ವ್ಯಭಿಚಾರಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

ಯದ್ವಾ ಶಕ್ತಿರ್ನಾಪತ್ಯಪ್ರಸವಿತ್ರೀ, ಕೇವಲಸ್ತ್ರೀತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಕೇವಲಸ್ತ್ರೀವತ್। ಅತ್ರ ಕೇವಲಾಭ್ಯೋ ನಹಿ ಸ್ತ್ರೀಭ್ಯ ಇತ್ಯನ್ವಯಕಥನಂ ದೃಷ್ಟೇತ್ಯಾದಿ ತದ್ವ್ಯಭಿಚಾರಪರಿಹಾರಾರ್ಥಮಿತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್। ಯದಿ ವಾ ಕೇವಲಸ್ತ್ರೀತ್ವಾನ್ನಾಪತ್ಯಪ್ರಸವಿತ್ರೀ ಚೇಚ್ಛಕ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಕೇವಲಪುರುಷತ್ವಾತ್ ಪುರುಷೋತ್ತಮೋಽಪಿ ತಥಾ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಕ್ಷೇಪಮಪಾಕರ್ತುಂ ಪ್ರಾಗೇವ ದೃಷ್ಟೇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅಸಿದ್ಧಂ ಚ ಕೇವಲತ್ವಂ ತಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತೇರಿತ್ಯಾಶಯೇನ ಸ್ತ್ರೀಪುಮ್ಭ್ಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಕೇವಲಾಭ್ಯ ಇತಿ ತು ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯುಪಪಾದಕಮ್। ಅಥವಾ ಯತ್ “ನಿರಾಕೃತೌ ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಭಾವಾತ್” ಇತ್ಯನೇನಾಸ್ಯ ದೋಷಸ್ಯ ಅಸಾಧಾರಣತ್ವಮುಕ್ತಮ್, ತದುಪಪಾದನಾಯ ದೃಷ್ಟೇತ್ಯಾದ್ಯುಪನ್ಯಾಸಃ।

h॥ ಮಧ್ಯವಾಮ್ಯೈಃ ಸಶಿವಾಯಾಃ ಶಕ್ತೇಃ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಇದಾನೀಮಧಿಕಾಶಙ್ಕಯಾ ಮತಾನ್ತರಮುತ್ಥಾಪಯತಿ ವಾಮ್ಯೈರಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।ವಾಮ್ಯೈರನ್ಯದುದೀರ್ಯತೇ।

ಶಿವೋಪಸರ್ಜನಾ ಶಕ್ತಿಃ ಸಸರ್ಜೇದಂ ಸಮನ್ತತಃ॥273॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।

ಮಧ್ಯವಾಮ್ಯೈರಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಅನ್ಯತ್ ಮಹಾವಾಮಸಿದ್ಧಾನ್ತಾತ್। ಕಿಂ ತದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಶಿವೇತಿ। ಶಿವ ಉಪಸರ್ಜನಂ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ ಶಿವೋಪಸರ್ಜನಾ। ಇದಮಿತ್ಯಸ್ಯೈವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ಸಮನ್ತತಃ, ದೇಶೇ ಕಾಲೇ ಚ ವರ್ತಮಾನಂ ಕಾರ್ಯಮಿತಿ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ನೋತ್ಪತ್ತ್ಯಸಮ್ಭವೋಽಸ್ಮನ್ಮತೇಽಸ್ತಿ। ಅಸ್ಮಾಭಿಃ ಶಿವಸಹಿತಾಯಾಃ ಶಕ್ತೇರ್ವಿಶ್ವಪ್ರಸವಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ನಚೈವಂ ದ್ವಯೋಃ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟತ್ವಂ ವಿರುದ್ಧಮಾಪದ್ಯತೇ। ಶಿವಸ್ಯ ಶಕ್ತಿಂ ಪ್ರತ್ಯುಪಸರ್ಜನತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾದಿತಿ।

h॥ ಶಿವಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಾದ್ಯಭಾವಾತ್ ಶಕ್ತ್ಯನುಗ್ರಾಹಕತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ಏತತ್ ಪ್ರತಿಷೇಧತಿ ತಚ್ಚೇತಿ। ಅತ್ರಾಪ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಸಮ್ಭವಸ್ಯಾಪರಿಹಾರಾದಿತಿ ಭಾವಃ। ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ್ರ ಸೂತ್ರಮ್"ನಚ ಕರ್ತುಃ ಕರಣಮ್" ಇತಿ। ತದ್ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಶಿವಸ್ಯೇತಿ।

#sutraಓಂ ನಚ ಕರ್ತುಃ ಕರಣಮ್ ಓಂ॥43॥**

(###sudha --)

॥॥ತಚ್ಚೋಪಪನ್ನಂ ನ ಶಿವಸ್ಯಾಕರಣತ್ವತಃ।

ಅದೇಹತ್ವಾತ್॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥274॥**

(###sudha --)

ಅಕರಣತ್ವತ ಇತ್ಯಸ್ಯೈವ ಸ್ವಪದಸ್ಯ ವರ್ಣನಮ್ ಅದೇಹತ್ವಾದಿತಿ। ಯದ್ವಾಽಕರಣತ್ವತೋ ಜ್ಞಾನಾದಿಕರಣಾಭಾವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ತದೇವ ಕಥಮಿತ್ಯತೋಽಕರಣತ್ವತೋ ನಿರಿನ್ದ್ರಿಯತ್ವಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತದಪಿ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಅದೇಹತ್ವಾದಿತಿ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ದೇಹವತಾ ಹಿ ಶಿವೇನಾಪತ್ಯೋತ್ಪತ್ತೌ ಶಕ್ತೇಃ ಸಾಚಿವ್ಯಮಾಚರಣೀಯಮ್। ನ ವಿದೇಹೇನ। ತಸ್ಯ ಪ್ರಲೀನವದಿನ್ದ್ರಿಯವಿಜ್ಞಾನಾದಿವಿಕಲಸ್ಯ ತದನುಪಪತ್ತೇಃ। ನಚ ಶಿವದೇಹೋತ್ಪತ್ತೌ ಕೇವಲಾಯಾಃ ಶಕ್ತೇಃ ಶಕ್ತಿರಸ್ತಿ। ಪ್ರಾಗುಕ್ತದೋಷಾತ್। ಅನ್ಯಥಾಽತ್ರಾಪಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತಥೋಪಪತ್ತೌ ಶಿವಾಙ್ಗೀಕಾರವೈಯರ್ಥ್ಯಾಪತ್ತೇಶ್ಚ। ನಚ ಶಿವಸಹಿತಾಯಾಃ। ವಿದೇಹಸ್ಯ ಸಾಹಾಯ್ಯಕರಣಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಅತಃ ಅಙ್ಗೀಕೃತಸ್ಯಾಪಿ ಶಿವಸ್ಯಾಜಾಗಲಸ್ತನಾಯಿತತ್ವೇನಾತ್ರಾಪ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಸಮ್ಭವ ಏವೇತಿ।

h॥ ಅಣುವಾಮ್ಯೈಃ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿವಿಶಿಷ್ಟಶಿವಸ್ಯ ಶಕ್ತ್ಯನುಗ್ರಾಹಕತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಃ॥

(###sudha --)

ಮತಾನ್ತರಮುತ್ಥಾಪಯತಿ ಅಪಿಹೀತಿ।

॥॥॥॥।ಅಪಿಹ್ಯನ್ಯೇ ಬ್ರೂಯುಃ ಸರ್ವಜ್ಞಮೀಶ್ವರಮ್॥274॥**

(###sudha --)

ಅಣುವಾಮಾ ನ ತದ್ ಯುಕ್ತಮ್॥॥॥॥॥॥॥।

ಅನ್ಯೇಽಪೀತ್ಯನ್ವಯಃ। ತಾನೇವ ವಿಶೇಷನಾಮ್ನಾಽಽಹ ಅಣುವಾಮಾ ಇತಿ। ಅಸ್ಯ ಮತಸ್ಯ ಲೋಕೇ ಪ್ರಚುರತಾಂ ಸೂಚಯಿತುಂ ಹಿಶಬ್ದಃ। ಸರ್ವಜ್ಞಮಿತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯುಪಯುಕ್ತಸಕಲಕರಣೋಪೇತಮ್।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಶಿವಸಹಿತಾ ಶಕ್ತಿರ್ಜಗಜ್ಜನನೀತ್ಯಭ್ಯುಪಗಚ್ಛತೋ ಮಮ ನೋಕ್ತದೋಷಃ। ಶಿವಸ್ಯ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಮತ್ತ್ವೇನ ದೇಹೇನ್ದ್ರಿಯಾನಪೇಕ್ಷಣಾತ್। ಲೀಲಾವಿಗ್ರಹಗ್ರಹಣೇನ ಶಕ್ತಿಸಾಹಾಯ್ಯಕರಣಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಪತ್ತೇರಿತಿ।

h॥ ಶಿವಸ್ಯ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ಶೈವಮತಾನುಪ್ರವೇಶಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ತದಿದಂ ದೂಷಯತಿ -- ನ ತದಿತಿ। ಕುತ ಇತ್ಯತ್ರ ಸೂತ್ರಮ್ "ವಿಜ್ಞಾನಾದಿಭಾವೇ ವಾ ತದಪ್ರತಿಷೇಧಃ" ಇತಿ।

#sutraಓಂ ವಿಜ್ಞಾನಾದಿಭಾವೇ ವಾ ತದಪ್ರತಿಷೇಧಃ ಓಂ॥44॥**

(###sudha --)

ತಸ್ಯಾರ್ಥಃ ಶಿವಸ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನಾದಿಭಾವೇಽಙ್ಗೀಕೃತೇ ತಸ್ಯ ಮತಸ್ಯ ಪ್ರತಿಷೇಧೋ ನ ಕ್ರಿಯತ ಇತಿ। ನನ್ವಿದಂ ಮತಮನುಮತಮ್, ನವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಉಕ್ತಾರ್ಥವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್। "ನ ತದ್ ಯುಕ್ತಮ್' ಇತ್ಯಸ್ಯ ಚಾಯೋಗಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ಕಥಂ ತದಪ್ರತಿಷೇಧ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್? ಕಥಂ ಚ "ನ ತದ್ ಯುಕ್ತಮ್' ಇತ್ಯತ್ರಾಸ್ಯ ಹೇತುತ್ವಮಿತ್ಯತಸ್ತದಪ್ರತಿಷೇಧ ಇತಿ ನಿವೇಶಯಿತುಮುತ್ತರಸೂತ್ರಂ ತಾವದ್ಧೇತುಮಾಹ ಈಶೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಗುಣೈರ್ಯುಕ್ತಂ ಗುರುಕಲ್ಪನಯಾ ದ್ವಯಮ್ ॥275॥**

(###sudha --)

ನ ಯುಜ್ಯತೇ ತತಸ್ತ್ವೀಶ ಏಕ ಏವ ಪ್ರಯೋಜಕಃ।

ಉಕ್ತದೋಷಶ್ಚ ತತ್ಪಕ್ಷ ಇತಿ ನೈವಾತ್ರ ದೂಷ್ಯತೇ ॥276॥**

(###sudha --)

ಶೈವಮತಪ್ರವೇಶಾಪತ್ತೇರಿತ್ಯರ್ಥಃ। ನನು ಶೈವಾಃ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಗುಣೋಪೇತಂ ಶಿವಮೇಕಮೇವಾಭ್ಯುಪಯನ್ತಿ। ಶಾಕ್ತಾಸ್ತು ಶಿವಂ ಶಕ್ತಿಂ ಚೇತ್ಯಸ್ತಿ ಮಹಾನ್ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಭೇದಃ। ತತ್ ಕಥಂ ಶಾಕ್ತಾನಾಂ ಶೈವಮತಾನುಪ್ರವೇಶ ಇತ್ಯತ ಆಪಾದಿತದೋಷೋಽಯಮಿತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದೀತಿ। ಸತ್ಯಂ ಶಾಕ್ತೈಃ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಗುಣೈರ್ಯುಕ್ತಂ ಶಿವಶಕ್ತ್ಯಾಖ್ಯಂ ದ್ವಯಮಭ್ಯುಪಗತಮಿತಿ। ತತ್ತು ನ ಯುಜ್ಯತೇ। ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಾತ್।

ತಥಾಹಿ ನ ತಾವತ್ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದ್ಯುಪೇತಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಸಿದ್ಧಮ್। ಪರಚಿತ್ತವೃತ್ತೀನಾಂ ಪರಂ ಪ್ರತ್ಯತೀನ್ದ್ರಿಯತ್ವಾತ್। ನಾಪ್ಯಾಗಮೇನ। ಶಾಕ್ತಾಗಮಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸನ್ದೇಹಾತ್। ಅಪೌರುಷೇಯಾಗಮಸ್ಯ ಪರೇಣ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾನಾದರಣಾತ್। ಆದರಣೇ ವಾ ತತ ಏವ ಸ್ವಮತಹಾನೇಃ। ತತಃ ಪ್ರಪಞ್ಚರಚನಾನುಪಪತ್ತ್ಯೈವ ತಥಾವಿಧಂ ವಸ್ತು ಕಲ್ಪನೀಯಮ್। ಏಕೇನೈವ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಮತಾ ಸರ್ವಂ ನಿರ್ವಹತ್ಯೇವ। ತಥಾ ಚ ವೃಥಾ ತಥಾಭೂತವಸ್ತುದ್ವಯಕಲ್ಪನೇ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಮೇವ। ಅತ ಏಕಮೇವ ತಾದೃಶಂ ವಸ್ತ್ವಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮಿತಿ।

ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತತ ಇತಿ। ಉಕ್ತಹೇತೋರೇಕಸ್ಯೈವ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಮತೋಽಙ್ಗೀಕಾರ್ಯತ್ವೇ ಕೇವಲಶಕ್ತೇರಙ್ಗೀಕೃತಾವುತ್ಪತ್ತ್ಯಸಮ್ಭವಪ್ರಸಙ್ಗಾದೀಶ ಏವ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದ್ಯುಪೇತಃ ಪ್ರಪಞ್ಚರಚನಾಯಾಃ ಪ್ರಯೋಜಕಃ ಶಾಕ್ತೈರಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್। ಏವಞ್ಚ ಕಥಂ ನ ಶೈವಮತಪ್ರವೇಶಃ ಶಾಕ್ತಮತಸ್ಯೇತಿ।

ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯೇವಮ್। ಶಾಕ್ತಸ್ಯಾಪಸಿದ್ಧಾನ್ತೇನ ಪರಾಜಯಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್ ಸತ್ಯಮ್। ತಾವತಾಽಪಿ ಭವತ್ಸಿದ್ಧಾನ್ತಾನವಕ್ಲೃಪ್ತಿರೇವ। ಶೈವಮತಸ್ಯಾಪಿ ಭವತ್ಸಿದ್ಧಾನ್ತವಿರೋಧಿತ್ವೇನ ನಿರಾಕರ್ತವ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯತಸ್ತದಪ್ರತಿಷೇಧ ಇತಿ ಸೂತ್ರಾಂಶಂ ಸೋಪಪತ್ತಿಕಂ ನಿವೇಶಯತಿ ಉಕ್ತೇತಿ। ಯತಃ ಶೈವಪಕ್ಷೋ ನಿರನ್ತರಾತೀತಾಧಿಕರಣ ಏವೋಕ್ತದೋಷಃ, ಅತೋಽತ್ರ ನ ಪುನರ್ದೂಷ್ಯತೇ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷಭಯಾದಿತಿ।

h॥ ಶಾಕ್ತಮತಾನಾಂ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿವಿರುದ್ಧತ್ವೇನ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವದನುಪಾದೇಯತ್ವಮ್ ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಏವಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಪಾಕೃತಾನಿ ತ್ರೀಣ್ಯಪಿ ಮತಾನಿ ಸಾಧಾರಣದೂಷಣೇನ ನಿರಾಕರ್ತುಂ ಸೂತ್ರಮ್ "ವಿಪ್ರತಿಷೇಧಾಚ್ಚ" ಇತಿ। ತದ್ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಶ್ರುತೀತಿ।

#sutraಓಂ ವಿಪ್ರತಿಷೇಧಾಚ್ಚ ಓಂ ॥45॥**

(###sudha --)

ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತೀತಿಹಾಸಾನಾಂ ಸಾಮಸ್ತ್ಯೇನ ವಿರೋಧತಃ।

ಸತಾಂ ಜುಗುಪ್ಸಿತತ್ವಾಚ್ಚ ನಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಂ ಹಿ ತನ್ಮತಮ್ ॥277॥**

(###sudha --)

ಸತಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಜುಗುಪ್ಸಿತತ್ವಾತ್ ಗೋಪ್ತುಮಿಷ್ಟತ್ವಾತ್। ಯದ್ವಾ "ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ ಕೃತಿ" ಇತಿ ಕರ್ತರಿ ಷಷ್ಠೀ। ಸದ್ಭಿರ್ನಿನ್ದಿತತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಹಿಶಬ್ದೇನ ಶ್ರುತ್ಯಾದೀನಾಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧತಾಂ ದ್ಯೋತಯತಿ।

h॥ ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ಪಞ್ಚರಾತ್ರನಿರಾಸಪರತಯಾ ಚತುಃಸೂತ್ರೀವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕೇಚಿದಿಮಾಂ ಚತುಃಸೂತ್ರೀಂ ಭಾಗವತಮತನಿರಾಕರಣಪರತಯಾ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ। ತಥಾಹಿ ಪಾಞ್ಚರಾತ್ರಿಕಾ "ವಾಸುದೇವಾತ್ ಸಙ್ಕರ್ಷಣೋ ನಾಮ ಜೀವೋ ಜಾಯತೇ। ಸಙ್ಕರ್ಷಣಾತ್ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಸಞ್ಜ್ಞಕಂ ಮನೋ ಜಾಯತೇ। ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಾದನಿರುದ್ಧಸಞ್ಜ್ಞಕೋಽಹಙ್ಕಾರೋ ಜಾಯತೇ" ಇತಿ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾಮಾಹುಃ।

ತತ್ರ ಸೂತ್ರಮ್ ಉತ್ಪತ್ತ್ಯಸಮ್ಭವಾದಿತಿ। ವಾಸುದೇವಾತ್ ಸಙ್ಕರ್ಷಣೋ ನಾಮ ಜೀವೋ ಜಾಯತ ಇತಿ ತಾವದಯುಕ್ತಮ್। ಜೀವಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತ್ಯಸಮ್ಭವಾತ್। ಉತ್ಪತ್ತಿಮತೋ ಹಿ ಜೀವಸ್ಯ ಅನಿತ್ಯತ್ವಾದಯೋ ದೋಷಾಃ ಪ್ರಸಜ್ಯೇರನ್। ತತಶ್ಚ ನೈವಾಸ್ಯ ಭಗವತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿರ್ಮೋಕ್ಷಃ ಸ್ಯಾತ್। "ನ ಜಾಯತೇ ಮ್ರಿಯತೇ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿವಿರೋಧಾಚ್ಚ।

ನಚ ಕರ್ತುಃ ಕರಣಮ್। ಸಙ್ಕರ್ಷಣಸಞ್ಜ್ಞಕಾಜ್ಜೀವಾತ್ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಸಞ್ಜ್ಞಕಸ್ಯ ಮನಸೋ ಜನ್ಮಾಪಿ ಪಞ್ಚರಾತ್ರೋಕ್ತಂ ನೋಪಪದ್ಯತೇ। ನಹಿ ಲೋಕೇ ಕರ್ತುರ್ದೇವದತ್ತಾದೇಃ ಕರಣಂ ಪರಶ್ವಾದ್ಯುತ್ಪದ್ಯಮಾನಂ ದೃಶ್ಯತೇ। ಯದಾ ಚೋತ್ಪದ್ಯತೇ, ತದಾ ಕರ್ಮೈವ ನ ಕರಣಮ್। ಜೀವಶ್ಚ ಕರ್ತಾ ಮನಶ್ಚ ಕರಣಮ್। ತತಸ್ತನ್ನ ತತೋ ಜನಿಮದ್ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ। "ಏತಸ್ಮಾಜ್ಜಾಯತೇ ಪ್ರಾಣೋ ಮನಃ ಸರ್ವೇನ್ದ್ರಿಯಾಣಿ ಚ" ಇತೀಶ್ವರಾದೇವ ಮನೋಜನನಶ್ರವಣಾಚ್ಚ। ಏತೇನ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಾದನಿರುದ್ಧಸಞ್ಜ್ಞಕೋಽಹಙ್ಕಾರೋ ಜಾಯತ ಇತ್ಯಪಿ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಥಾಪಿ ಸ್ಯಾತ್। ನೈವೈತೇ ಸಙ್ಕರ್ಷಣಾದಯೋ ಜೀವಾದಿಭಾವೇನಾಭಿಪ್ರೇಯನ್ತೇ। ಕಿನ್ತರ್ಹಿ। ಈಶ್ವರಾ ಏವೈತೇ ಸರ್ವೇ ಜ್ಞಾನೈಶ್ವರ್ಯಶಕ್ತಿಬಲವೀರ್ಯತೇಜೋಭಿರೈಶ್ವರೈರ್ಧರ್ಮೈರನ್ವಿತಾ ಅಭ್ಯುಪಗಮ್ಯನ್ತೇ। ತಸ್ಮಾನ್ನಾಯಂ ದೋಷ ಇತಿ। ಅತ್ರ ಪರಿಹಾರಂ ಪಠತಿ ವಿಜ್ಞಾನಾದಿಭಾವೇ ವಾ ತದಪ್ರತಿಷೇಧಃ। ಪರಮಾತ್ಮನೋ ವಾಸುದೇವಸ್ಯೇವ ಸಙ್ಕರ್ಷಣಾದೀನಾಮಪಿ ವಿಜ್ಞಾನಾದಿಷಾಡ್ಗುಣ್ಯಸದ್ಭಾವೇ ತತ ಏವ ಚೇಶ್ವರತ್ವೇಽಭ್ಯುಪಗಮ್ಯಮಾನೇಽಪಿ ತಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತ್ಯಸಮ್ಭವದೋಷಸ್ಯಾಪ್ರತಿಷೇಧಃ। ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣ ಪ್ರಾಪ್ನೋತ್ಯೇವಾಯಮುತ್ಪತ್ತ್ಯಸಮ್ಭವದೋಷಃ। ತಥಾಹಿ ನ ತಾವದೇತೇ ಚತ್ವಾರಃ ಪರಸ್ಪರಂ ಭಿನ್ನಾಃ। ಅನೇಕೇಶ್ವರಕಲ್ಪನಾಯಾಂ ಗೌರವಾದಿದೋಷಾಪತ್ತೇಃ। ಅಭೇದೇ ತು ಕಥಂ ಸ್ವತ ಏವ ಸ್ವಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಃ ಸಮ್ಭವೇತ್? ನಿರತಿಶಯತ್ವಾತ್। ನಚೈತೇ ಭಗವದ್ವ್ಯೂಹಾಶ್ಚತುಃಸಙ್ಖ್ಯಯಾಮೇವಾವತಿಷ್ಠೇರನ್। ತದ್ವ್ಯೂಹಾನಾಮನನ್ತತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್।

ವಿಪ್ರತಿಷೇಧಾಚ್ಚ। ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧಶ್ಚ ಪಞ್ಚರಾತ್ರೇ ಭವತಿ। "ಜ್ಞಾನೈಶ್ವರ್ಯಬಲವೀರ್ಯಶಕ್ತಿತೇಜಾಂಸಿ ಭಗವತೋ ಗುಣಾಃ" ಇತಿ ಕ್ವಚಿದುಚ್ಯತೇ। "ಆತ್ಮಾನ ಏವೈತೇ ಭಗವನ್ತೋ ವಾಸುದೇವಾಃ" ಇತಿ ಕ್ವಚಿದ್ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪತ್ವಮಿತ್ಯಾದಿ।

ವೇದಪ್ರತಿಷೇಧಶ್ಚಾತ್ರ ಭವತಿ। "ಭಗವಾಞ್ಛಾಣ್ಡಿಲ್ಯಃ ಷಡಙ್ಗಂ ವೇದಮಧೀತ್ಯ ತಸ್ಮಿನ್ ಮಹತ್ಯಾಮ್ನಾಯೇ ನಿಷ್ಠಾಮನಧಿಗಚ್ಛನ್ ಯಃ ಸರ್ವಪರೋ ಧರ್ಮೋ ಯಸ್ಮಾನ್ನ ಭೂಯೋಽಸ್ತಿ ಕಥಂ ತಂ ವಿದ್ಯಾಮಿತ್ಯೇವಂ ಬಲವದ್ವಿವೇಕಮಾತಿಷ್ಠಮಾನೋ ಬಭೂವ। ತತ್ರ ಭಗವತೇ ಶಾಣ್ಡಿಲ್ಯಾಯ ಭಗವತಾ ಸಙ್ಕರ್ಷಣೇನ ವ್ಯಕ್ತೇನ ಶಬ್ದವಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರೋಕ್ತಮ್" ಇತಿ ವೇದನಿನ್ದಾದರ್ಶನಾತ್। ತಥಾ ಚಾನ್ಯತ್ರ

"ಅಧೀತಾ ಭಗವನ್ ವೇದಾಃ ಸಾಙ್ಗೋಪಾಙ್ಗಾಃ ಸವಿಸ್ತರಾಃ।

ಶ್ರುತಾನಿ ಚ ಮಯಾಽಙ್ಗಾನಿ ವಾಕೋವಾಕ್ಯಯುತಾನಿ ಚ।

ನಚೈತೇಷು ಸಮಸ್ತೇಷು ಸಂಶಯೇನ ವಿನಾ ಕ್ವಚಿತ್।

ಶ್ರೇಯೋಮಾರ್ಗಂ ಪ್ರಪಶ್ಯಾಮಿ ಯೇನ ಸಿದ್ಧಿರ್ಭವಿಷ್ಯತಿ"

ಇತಿ। ತಸ್ಮಾದಯುಕ್ತಂ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಶಾಸ್ತ್ರಮಿತಿ।

h ll ಪಞ್ಚರಾತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೋಪಪಾದನಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಯಾವಾದಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ll

(###sudha --)

ತಾಮಿಮಾಮಪವ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಪಞ್ಚರಾತ್ರೇತಿ।

ಪಞ್ಚರಾತ್ರನಿಷೇಧಾರ್ಥಮೇತಾನ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಯದಿ।

ಸೂತ್ರಾಣ್ಯತಿವಿರುದ್ಧಂ ತದ್ ಯತ ಆಹ -- ಸ ಭಾರತೇ ॥278॥**

(###sudha --)

ಪಞ್ಚರಾತ್ರಸ್ಯ ಕೃತ್ಸ್ನಸ್ಯ ವಕ್ತಾ ನಾರಾಯಣಃ ಸ್ವಯಮ್।

ಜ್ಞಾನೇಷ್ವೇತೇಷು ರಾಜೇನ್ದ್ರ ಸರ್ವೇಷ್ವೇತದ್ ವಿಶಿಷ್ಯತೇ ॥279॥**

(###sudha --)

ಪಞ್ಚರಾತ್ರವಿದೋ ಯೇ ತು ಯಥಾಕ್ರಮಪರಾ ನೃಪ।

ಏಕಾನ್ತಭಾವೋಪಗತಾ ವಾಸುದೇವಂ ವಿಶನ್ತಿ ತೇ ॥280॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ಆಚಕ್ಷತೇ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ। ಯದಿತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥೇ ಯದಿಶಬ್ದಃ। ತದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮತಿಶಯೇನ ವಿರುದ್ಧಂ ಸ್ವವ್ಯಾಹತಮ್, ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಪ್ರತಿಹತಂ ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ। ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತಃ ಸ್ವವ್ಯಾಹತಿಂ ತಾವದುಪಪಾದಯತಿ -- ಯತ ಇತಿ। ಯಸ್ಮಾತ್ ಸೂತ್ರಕಾರ ಏವ ಭಾರತೇ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಾಹ। ತಸ್ಮಾದತ್ರ ತನ್ನಿರಾಕರಣೇ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯ ಸ್ವವಚನವ್ಯಾಹತಿಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ತದ್ ಭಾರತವಚನಮುದಾಹರತಿ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಸ್ಯೇತಿ।

“ಸಾಙ್ಖ್ಯಂ ಯೋಗಃ ಪಾಶುಪತಂ ವೇದಾರಣ್ಯಕಮೇವ ಚ।

ಜ್ಞಾನಾನ್ಯೇತಾನಿ ಭಿನ್ನಾನ್ಯುತಾಹೋ ನೇತಿ ಚೋಚ್ಯತಾಮ್”

ಇತಿ ಜ್ಞಾನಕರಣತ್ವಾಜ್ಜ್ಞಾನಶಬ್ದವಾಚ್ಯಾನಿ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾದೀನಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣ್ಯನ್ಯೋನ್ಯವಿರುದ್ಧಾನಿ, ಉತಾವಿರುದ್ಧಾನೀತಿ ಪ್ರಶ್ನಸ್ಯ

“ಸಾಙ್ಖ್ಯಂ ಯೋಗಃ ಪಾಶುಪತಂ ವೇದಾರಣ್ಯಕಮೇವ ಚ।

ಜ್ಞಾನಾನ್ಯೇತಾನಿ ಭಿನ್ನಾನಿ ನಾತ್ರ ಕಾರ್ಯಾ ವಿಚಾರಣಾ”

ಇತಿ ಪರಿಹಾರೋಽಭಿಹಿತಃ। ತತಃ ಪುನರ್ವಸ್ತುವಿಕಲ್ಪಾನುಪಪತ್ತೇಃ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧಾನಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಯೋಗಾದೇತೇಷು ಕಿಂ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಂ “ಸಾಙ್ಖ್ಯಸ್ಯ ವಕ್ತಾ ಕಪಿಲಃ” ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾದೀನಾಮನಾಪ್ತಕರ್ತೃಕತ್ವಮಭಿಧಾಯ, ಪ್ರಾಗ್ ವೇದಾರಣ್ಯಕಪದೋಪಲಕ್ಷಿತಸ್ಯ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಸ್ಯ ಪರಮಾಪ್ತತಮೇನ ನಾರಾಯಣೇನ

ಪ್ರಣೀತತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತ್ಯನೇನ ವಾಕ್ಯೇನೋಚ್ಯತೇ। ವೇದಾನಾಂ ತ್ವಪೌರುಷೇಯತಯಾ ಸ್ವತ ಏವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸಿದ್ಧಮೇವೇತಿ ನೋಕ್ತಮ್। ಫಲವತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಜನಕತ್ವಾದಪಿ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ “ಪಞ್ಚರಾತ್ರವಿದಃ” ಇತ್ಯನೇನ ವಾಕ್ಯೇನೋಚ್ಯತೇ। ಯಥಾಕ್ರಮಪರಾ ದೇವತಾತಾರತಮ್ಯಪರಾಃ। ಏಕಾನ್ತಭಾವೋಪಗತಾ ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿಣೀಂ ಭಕ್ತಿಂ ಪ್ರಾಪ್ತಾಃ।

h || ಭಗವದ್ಗೀತಾಯಾಃ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಸಙ್ಕ್ಷೇಪರೂಪತ್ವಮ್ ||

(###sudha --)

ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣ ಸ್ವವ್ಯಾಹತಿಮಾಹ ಗೀತಾ ಚೇತಿ।

|| ||ಗೀತಾ ಚ ತಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಸಙ್ಕ್ಷೇಪ ಇತಿ ಹೀರಿತಮ್।

ತಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಸಙ್ಕ್ಷೇಪಃ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಸಙ್ಕ್ಷೇಪ ಇತಿ ಹೀರಿತಮ್।

“ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರೇನ್ದ್ರಸೂರ್ಯಾಣಾಂ ಯದ್ ದತ್ತಂ ವಿಷ್ಣುನಾ ಪುರಾ।

ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾತ್ಮಕಂ ಜ್ಞಾನಂ ವ್ಯಾಸೋಽದಾತ್ ಪಾಣ್ಡವೇಷು ತತ್।

ತೇಷಾಮೇವಾವತಾರೇಷು ಸೇನಾಮಧ್ಯೇಽರ್ಜುನಾಯ ಚ।

ಪ್ರಾದಾದ್ ಗೀತೇತಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪೇಣಾಯುಯುತ್ಸವೇ”

ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪುರಾಣವಾಕ್ಯೇನೇತಿ ಶೇಷಃ। ತತಃ ಪ್ರಮಾಣತಯಾ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಸಙ್ಕ್ಷೇಪರೂಪಾಂ ಗೀತಾಂ ಪ್ರಣೀತವತೋ ಬಾದರಾಯಣಸ್ಯ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮನುಮತಮೇವೇತಿ ಪುನರತ್ರ ತನ್ನಿರಾಕರಣೇ ಕಥಂ ಸ್ವವ್ಯಾಹತಿರ್ನ ಭವೇದಿತಿ।

h || ಪಞ್ಚರಾತ್ರಸ್ಯ ಭಗವತ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಹೇತುತ್ವಮ್ ||

(###sudha --)

ಸ್ವವ್ಯಾಹತಿಂ ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣ ದರ್ಶಯತಿ ವೇದೇನೇತಿ।

ವೇದೇನ ಪಞ್ಚರಾತ್ರೇಣ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಯಜ್ಞೇನ ಚೈವ ಹಿ।

ದೃಶ್ಯೋಽಹಂ ನಾನ್ಯಥಾ ದೃಶ್ಯೋ ವರ್ಷಕೋಟಿಶತೈರಪಿ ||281||**

(###sudha --)

ಇತಿ ವಾರಾಹವಚನಮ್ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।

ಏವಂ ವರಾಹಪುರಾಣೇ ಭಗವದ್ದರ್ಶನಸಾಧನತ್ವೇನ ವೇದವತ್ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಭ್ಯುಪಗಮ್ಯೇಹ ಪುನಸ್ತನ್ನಿರಾಕರಣೇ ವ್ಯಾಘಾತ ಏವೇತಿ।

h ॥ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಾದಸ್ಯ ವೇದವಿರುದ್ಧತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಸ್ವವ್ಯಾಹತಿಮುಪಪಾದ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರವಿರೋಧಂ ದರ್ಶಯತಿ ಶ್ಲೋಕಾ ಇತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ಶ್ಲೋಕಾ ಇತಿ ವಚಃ ಶ್ರುತೌ।

ವಚಃ ಅಸ್ತೀತಿ ಶೇಷಃ। "ಋಗ್ವೇದೋ ಯಜುರ್ವೇದಃ ಸಾಮವೇದೋಽಥರ್ವಾಙ್ಗಿರಸ ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣಂ ವಿದ್ಯಾ ಉಪನಿಷದಃ ಶ್ಲೋಕಾಃ ಸೂತ್ರಾಣ್ಯನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನಿ " ಇತ್ಯಸ್ಯಾಂ ಶ್ರುತೌ ಋಗ್ವೇದಾದಿಪ್ರಮಾಣೋದ್ದೇಶಪ್ರಸಙ್ಗೇ ಶ್ಲೋಕಾ ಇತಿ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಮುಪಾತ್ತಮ್। "ಪಞ್ಚರಾತ್ರವಿದೋ ಮುಖ್ಯಾಃ" ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಪಞ್ಚರಾತ್ರವಿಷಯತ್ವೇನ

"ಋಷೀನುವಾಚ ತಾನ್ ಸರ್ವಾನದೃಶ್ಯಃ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ।

ಕೃತಂ ಶತಸಹಸ್ರಂ ಹಿ ಶ್ಲೋಕಾನಾಂ ಹಿತಮುತ್ತಮಮ್"

ಇತಿ ಶ್ಲೋಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಭಾರತೇ ಪ್ರಯೋಗಾತ್। ಛನ್ದೋಗಶ್ರುತೌ "ಋಗ್ವೇದೋ ಯಜುರ್ವೇದಃ" ಇತ್ಯಾರಭ್ಯ "ಏಕಾಯನಮ್" ಇತಿ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಮುಚ್ಯತೇ। ತತ್ಸಮಾಖ್ಯಯಾ ಶ್ಲೋಕಶಬ್ದಃ ಪಞ್ಚರಾತ್ರವಿಷಯೋಽಶೇಷೋ ಜ್ಞಾಯತೇ। ಅತಃ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸಿದ್ಧಮಿತಿ ತದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಾದಃ ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧಃ।

ಸ್ಪಷ್ಟಶ್ರುತಿವಿರೋಧಂ ಚ ದರ್ಶಯತಿ ವೇದೈಶ್ಚೇತಿ।

ವೇದೈಶ್ಚ ಪಞ್ಚರಾತ್ರೈಶ್ಚ ಧ್ಯೇಯೋ ನಾರಾಯಣಃ ಪರಃ ॥282 ॥**

(###sudha --)

ಪಞ್ಚರಾತ್ರಂ ಚ ವೇದಾಶ್ಚ ವಿದ್ಯೈಕೈವ ದ್ವಿಧೇಯತೇ।

ಇತ್ಯಾದಿವೇದವಚನೈಃ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಮಪೋದ್ಯತೇ ॥283 ॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಕಥಮೇವ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥

ವೇದಪಞ್ಚರಾತ್ರೋಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಸಂಹಿತಾಭೇದಾತ್ ಪಞ್ಚರಾತ್ರೈರಿತಿ ಬಹುವಚನಮ್। ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧಶಾಸ್ತ್ರದ್ವಯಾನುಸಾರೇಣ ಕಥಂ ಧ್ಯಾನಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಪಞ್ಚರಾತ್ರಂ ಚೇತಿ। ಇತ್ಯಾದಿವೇದವಚನೈಶ್ಚ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕಥನಂ ವಿರುದ್ಧಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪಞ್ಚರಾತ್ರಮಿತಿ। ಯತ ಏವಂ ಪಞ್ಚರಾತ್ರನಿರಾಕರಣಂ ಸ್ವವ್ಯಾಹತಮ್, ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರವ್ಯಾಹತಂ ಚ। ಅತೋಽತ್ರ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಂ ಅಪೋದ್ಯತೇ ದೂಷ್ಯತ ಇತಿ ಕಥಮೇವ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ। ನಹಿ ವ್ಯಾಹತಭಾಷೀ ಭಗವಾನಿತಿ।

h॥ ಏಕದೇಶಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಾದಸ್ಯ ನಿರಾಕರಣಮ್॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾನ್ಮತಮ್। ನಾಸ್ತ್ಯಯಂ ವ್ಯಾಘಾತಃ। "ಯೋಽಸೌ ನಾರಾಯಣಃ ಪರೋಽವ್ಯಕ್ತಾತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಸ ಆತ್ಮನಾಽಽತ್ಮಾನಮನೇಕಧಾ ವ್ಯೂಹ್ಯ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ। ತಮಿತ್ಥಮ್ಭೂತಂ ಷಾಂಣ್ಯವಿಗ್ರಹಂ ಭಗವನ್ತಮಭಿಗಮನೋಪಾದಾನೇಜ್ಯಾಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಯೋಗೈಃ ಪಞ್ಚಕಾಲಾಭಿಧಾನೈರನೇಕಕಾಲಮಿಷ್ಟ್ವಾ ಕ್ಷೀಣಕ್ಲೇಶೋ ಭಗವನ್ತಮೇವ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ" ಇತ್ಯಾದೇಃ ಪಞ್ಚರಾತ್ರೋದಿತಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಸ್ವೀಕೃತತ್ವಾತ್। ತತ್ಪರತಯೈವ ಭಾರತಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಮುಪಪತ್ತೇರಿತಿ। ಮೈವಮ್। ಏವಂಸತಿ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾದಿಶಾಸ್ತ್ರೇಷ್ವಪ್ಯುಪಾದೇಯಾಂಶಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವೇನ ವಿಶೇಷತಃ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಭಿಧಾನಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಕೃತ್ಸ್ನಸ್ಯೇತಿ ವಿಶೇಷಣಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ।

"ಋಗಾದ್ಯಾ ಭಾರತಂ ಚೈವ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಮಥಾಖಿಲಮ್।

ವೇದಾರ್ಥಪೂರಕಂ ಜ್ಞೇಯಂ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಂ ಯತೋಽಖಿಲಮ್"

ಇತ್ಯಖಿಲಶಬ್ದವಿರೋಧಾಚ್ಚೇತಿ।

h॥ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಸ್ಯ ಜೀವೋತ್ಪತ್ತ್ಯಭಿಧಾಯಕತ್ವಾದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ವೇದಸೂತ್ರಾಣಾಮಪಿ ತತ್ಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಇತಶ್ಚ ನ ಪಞ್ಚರಾತ್ರದೂಷಣಂ ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯಾಹ -- ಅತ್ರೇತಿ।

॥॥॥ಅತ್ರ ದೋಷಃ ಕ ಉತ್ಪತ್ತಿರ್ಜೋರ್ನ್ನಾಽತ ಇತ್ಯಪಿ।

ಇಹೈವೋಕ್ತಾ ನಚಾಭೂತಭಾವಸ್ತತ್ರಾಪಿ ಕಥ್ಯತೇ॥284॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಪಞ್ಚರಾತ್ರೇ ಕೋ ದೋಷೋ ಯೇನ ತನ್ನಿರಾಕ್ರಿಯೇತ? ನ ಕೋಽಪೀತ್ಯರ್ಥಃ। ನನು ಕಥಂ ದೋಷೋ ನಾಸ್ತಿ? ಜೀವೋತ್ಪತ್ತೇರಸಮ್ಭಾವಿತಾಯಾಸ್ತತ್ರೋಕ್ತತ್ವಾದಿತ್ಯತೋಽಙ್ಗೀಕಾರವಾದೇನಾಽಹ ಉತ್ಪತ್ತಿರಿತಿ। ಕಿಂ ಜೀವೋತ್ಪತ್ತ್ಯಭಿಧಾನಮಾತ್ರಂ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಹೇತುತಯೋಪಾದೀಯತೇ, ಉತಾಭೂತಭವನರೂಪಜೀವೋತ್ಪತ್ತ್ಯಭಿಧಾನಮ್? ಆದ್ಯೇ ತೂತ್ಪತ್ತಿಮಾತ್ರಂ ಇಹೈವ, ಪ್ರಮಾಣತಯಾಽಭ್ಯುಪಗತೇ ಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರೇ, “ಜ್ಞೋಽತ ಏವ” ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣೋಕ್ತಮ್। ಅಪಿಪದೇನ “ಸರ್ವ ಏವೈತ ಆತ್ಮಾನೋ ವ್ಯುಚ್ಚರನ್ತಿ” ಇತಿ ಶ್ರುತಾವುಕ್ತೇತಿ ಸಮುಚ್ಚಿನೋತಿ। ತತೋ ವೇದತನ್ಮೀಮಾಂಸಯೋರಪ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಹೇತೋರನೈಕಾನ್ತ್ಯಾಪತ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ। “ಜ್ಞೋಽತ ಏವ” ಇತಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥೇ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಂ ಪ್ರತಿ ಶ್ರುತಿರೇವೋದಾಹರ್ತವ್ಯಾ।

h || ಜೀವೋತ್ಪತ್ತ್ಯಭಿಧಾಯಕತ್ವಹೇತೋಃ ಸ್ವರೂಪಾಸಿದ್ಧತಾ ||

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ದ್ವಿತೀಯ ಏವ ಹೇತುರುಪಾದೀಯತೇ। ನಚಾಸೌ ಶ್ರುತಿಸೂತ್ರಯೋರ್ವರ್ತತೇ। ತತ್ರ ಹಿ ಪ್ರಾಗ್ ವಿದ್ಯಮಾನಸ್ಯೈವ ಜೀವಸ್ಯ ದೇಹಾದ್ಯುಪಾಧ್ಯಪಕ್ಷಯೈವೋತ್ಪತ್ತಿರುಚ್ಯತೇ। ನತ್ವಭೂತಭಾವಲಕ್ಷಣೇತ್ಯತ ಆಹ -- ನಚೇತಿ। ತತ್ರಾಪಿ ಪಞ್ಚರಾತ್ರೇಽಪಿ। ಯಥಾಹಿ ಶ್ರುತಿಸೂತ್ರಯೋಃ ಪ್ರತೀತಮಪಿ ಜೀವಜನನಮಭೂತಭವನಂ ವಿಹಾಯ ಉಪಾಧಿವಿಷಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯತೇ, ತಥಾ ಪಞ್ಚರಾತ್ರೋಕ್ತಮಪಿ ತತ್ ತಥಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯತಾಮ್। ತತಶ್ಚ ಸ್ವರೂಪಾಸಿದ್ಧೋ ಹೇತುರಿತಿ ಭಾವಃ।

ನನು ವಿಷಮೋಽಯಮುಪನ್ಯಾಸಃ। ಶ್ರುತಿಸೂತ್ರಯೋಃ ಖಲು “ಅನಾದಿಮಾಯಯಾ ಸುಪ್ತಃ”, “ನಾನಾದಿತ್ವಾತ್” ಇತ್ಯಾದಿನಾಽನಾದಿಕರ್ಮಸಮ್ಬನ್ಧೋಽಭಿಧೀಯತೇ। ನಹ್ಯಭೂತತ್ವಾ ಭಾವವತೋ ಜೀವಸ್ಯಾಸಾವುಪಪದ್ಯತೇ। ಅತಸ್ತದನುರೋಧಾತ್ ತತ್ರ ಪ್ರತೀತಮಪಿ ಜೀವಜನನಮನ್ಯಥಾ ನೇತವ್ಯಮೇವ। ನಚ ತಥಾವಿಧಂ ವಾಚಕಮಿಹಾಸ್ತಿ। ಯೇನ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯಾಮುಖ್ಯಾರ್ಥಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯೇಮಹಿ। ತತೋ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥೇ ಗ್ರಾಹ್ಯೇ ನ ಹೇತೋರಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನಾದೀತಿ।

ಅನಾದಿಕರ್ಮಣಾ ಬದ್ಧೋ ಜೀವಃ ಸಂಸಾರಮಣ್ಡಲೇ।

ವಾಸುದೇವೇಚ್ಛಯಾ ನಿತ್ಯಂ ಭ್ರಮತೀತಿ ಹಿ ತದ್ವಚಃ

ನಹಿ ಸಂಸಾರಸಾದಿತ್ವಂ ಪಞ್ಚರಾತ್ರೋದಿತಂ ಕ್ವಚಿತ್ || |285 ||**

(###sudha --)

ತದ್ವಚಃ ಪಞ್ಚರಾತ್ರವಾಕ್ಯಮ್। ಶ್ರುತಿಸೂತ್ರವತ್ ಪಞ್ಚರಾತ್ರೇಽಪಿ ಜೀವಸ್ಯಾನಾದಿಕರ್ಮಸಮ್ಬನ್ಧಾಭಿಧಾನಾತ್ ತದನುರೋಧೇನ ತತ್ರೋಕ್ತಂ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಜೀವಜನನಮಪ್ಯನ್ಯಥಾವ್ಯಾಖ್ಯಾತವ್ಯಮೇವ। ಪಕ್ಷಪಾತೇ ಕಾರಣಾಭಾವಾತ್। ತಥಾಚ ಹೇತೋರಸಿದ್ಧಿಸ್ತದವಸ್ಥೇತ್ಯರ್ಥಃ।

ಅಥಾಪಿ ಸ್ಯಾತ್। ನ ಕುತ್ರಾಪಿ ವೇದಾದೌ ಸಂಸಾರಸಾದಿತ್ವಾದಿಕಂ ಜೀವಾನಾಮಭೂತ್ವಾಭವನಜ್ಞಾಪಕಂ ಸ್ಪಷ್ಟಮುಕ್ತಮ್। ಅತಃ ಸಾವಕಾಶಮಿದಮನ್ಯಥಾ ಯೋಜ್ಯಮೇವೇತಿ ಚೇತ್। ಏತದಪಿ ಸಮಾನಮತ್ರೇತಿ ಭಾವೇನಾಽಹ ನಹೀತಿ।

h ll ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ll

(###sudha --)

ಅನೇನೈವ ನ್ಯಾಯೇನ "ನಚ ಕರ್ತುಃ ಕರಣಮ್" ಇತ್ಯೇತದಪ್ಯಪಾಕರಣೀಯಮ್। ತಥಾಹಿ ಕಿಂ ಕರಣಂ ಕರ್ತುರ್ನ ಜಾಯತ ಇತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ, ಕಿಂವಾ ಯಸ್ಯಾಂ ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ಯತ್ ಕರಣಂ ತತ್ ತತ್ಕ್ರಿಯಾಕರ್ತುರ್ನ ಜಾಯತ ಇತಿ? ನಾಽದ್ಯಃ, ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಕರಣಾನಾಮನುತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ ತಥಾಭಾವಾಸಿದ್ಧೇಃ। "ಏತಸ್ಮಾಜ್ಜಾಯತೇ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧೋಽಪಿ ಕಿಂ ಜೀವಾನ್ಮನಸೋ ಜನನಮಾತ್ರಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ಸ್ಯಾತ್, ಉತ ಜನನವಿಶೇಷಾಭ್ಯುಪಗಮೇ। ನಾಽದ್ಯಃ, "ಅನ್ನಮಶಿತಂ ತ್ರೇಧಾ ವಿಧೀಯತೇ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರತ್ಯಹಂ ಮನಸೋ ಜೀವಾದುತ್ಪತ್ತೇಃ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ತಥಾತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತೇಽಪ್ಯಸಮ್ಮತೇಃ। ಏವಂ ಮನಸೋಽಪ್ಯಹಙ್ಕಾರಜನ್ಮನಿ ದೋಷಃ ಪರಿಹರಣೀಯಃ।

h ll "ಜೀವೋ ಜಾಯತೇ' ಇತ್ಯಾದೇರರ್ಥಕಥನಪೂರ್ವಕಂ ಪರೋಕ್ತಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ll

(###sudha --)

ಏವಂ ಜೀವಾದಿಪದಾನಾಂ ಯಥಾಶ್ರುತಾರ್ಥಾಭ್ಯುಪಗಮೇನ ಸೂತ್ರದ್ವಯಾರೋಪಿತದೋಷಪರಿಹಾರೋಽಭಿಹಿತಃ। ಇದಾನೀಂ "ವಾಸುದೇವಾತ್ ಸಙ್ಕರ್ಷಣೋ ನಾಮ ಜೀವೋ ಜಾಯತೇ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಪರಕಲ್ಪಿತಾದರ್ಥಾದರ್ಥಾನ್ತರಮಾಹ --ಜೀವೇತಿ।

**

ಜೀವಾಭಿಮಾನಿಶೇಷಸ್ಯ ನಾಮ್ನಾ ಸಙ್ಕರ್ಷಣಸ್ಯ ತು।**

ವಾಸುದೇವಾಜ್ಜನಿಃ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಸ್ಯ ತತಸ್ತಥಾ ll286 ll

**ಮನೋಭಿಮಾನಿನಃ ಕಾಮಸ್ಯೈವಂ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಧರೇಃ ಕ್ವಚಿತ್। **

**ಸಙ್ಕರ್ಷಣಾದಿನಾಮ್ನೈವ ನಿತ್ಯಾಚಿನ್ತ್ಯೋರುಶಕ್ತಿತಃ। **

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ವ್ಯೂಹ ಉಕ್ತೋಽನ್ಯಥಾಽನೂದ್ಯ ಕಥಂ ದುಷ್ಟತ್ವಮುಚ್ಯತೇ ॥287॥

(###sudha --)

ಜೀವಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮುಪಪಾದಯಿತುಂ ಜೀವಾಭಿಮಾನೀತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಸಙ್ಕರ್ಷಣಸ್ಯ ಭಗವತೋ ಜನೇರಭಾವಾತ್ ತದ್ವ್ಯುದಾಸಾಯ ನಾಮ್ನಾ ಸಙ್ಕರ್ಷಣಸ್ಯ ಶೇಷಸ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಪ್ರೋಕ್ತಾ ವಾಸುದೇವಾದಿತ್ಯಾದಿನಾ ವಾಕ್ಯೇನ। ತತಃ ಸಙ್ಕರ್ಷಣಾತ್। ತಥಾಶಬ್ದಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ। ಜನಿಃ ಪ್ರೋಕ್ತೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಮನೋಽಭಿಮಾನಿನಃ ಕಾಮಸ್ಯೇತ್ಯಸ್ಯ ಪೂರ್ವವದೇವ ಪ್ರಯೋಜನಮ್। ಏವಂಶಬ್ದೇನ "ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಾದನಿರುದ್ಧಸಞ್ಜ್ಞಃ ಕೋಽಹಙ್ಕಾರೋ ಜಾಯತೇ" ಇತ್ಯತ್ರಾಪ್ಯುಕ್ತವ್ಯಾಖ್ಯಾನನ್ಯಾಯಮತಿದಿಶತಿ। ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಾದಹಙ್ಕಾರಾಭಿಮಾನಿನಃ ಕಾಮಪುತ್ರಸ್ಯಾನಿರುದ್ಧಸ್ಯ ಜನಿಃ ಪ್ರೋಕ್ತೇತಿ।

ನನ್ವೇವಮಪ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಸಮ್ಭವದೋಷಸ್ತದವಸ್ಥಃ ಶೇಷಾದೀನಾಮಪಿ ಜೀವತ್ವಾದಿತಿ। ಮೈವಮ್। ನಹ್ಯತ್ರ ಸಙ್ಕರ್ಷಣಾದೀನಾಮುತ್ಪತ್ತಿರುಚ್ಯತೇ। ಕಿನ್ತು ಜಾಯತ ಇತಿ ಜನಿರುಚ್ಯತೇ। ಜನಿಶ್ಚ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಃ। "ಜನೀ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೇ" ಇತಿ ಪಠನ್ತಿ। ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಶ್ಚ ಶರೀರೋತ್ಪತ್ತೌ ಜೀವಸ್ಯ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧಃ। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಜನಿಃ ಪ್ರೋಕ್ತೇತಿ। ಅತ ಏವ ಪೂರ್ವೋಽಭ್ಯುಪಗಮವಾದಃ।

ಅರ್ಥಾನ್ತರಮಪ್ಯಾಹ -- ಸಾಕ್ಷಾದಿತಿ। ಶೇಷಾದಯೋಽಪಿ ಭಗವದಂಶತ್ವಾದ್ಧರಿತ್ವೇನೋಚ್ಯನ್ತೇ। ತದ್ವ್ಯುದಾಸಾಯ ಸಾಕ್ಷಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಸಾಕ್ಷಾದ್ಧರೇರೇವ ಸಙ್ಕರ್ಷಣಾದಿನಾಮ್ನಾ ವ್ಯೂಹ ಉಕ್ತ ಇತ್ಯನ್ವಯಃ। ನನ್ವತೋಽಕ್ತಂ ತದಪ್ರತಿಷೇಧೋ ಹರೇರುತ್ಪತ್ತ್ಯಭಾವಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ವ್ಯೂಹೋ ವಿಭಾಗ ಏವೋಕ್ತೋ ನ ತೂತ್ಪತ್ತಿರಿತಿ।

ಯದಪ್ಯುಕ್ತಮ್, ಕಿಮೇತೇಽನ್ಯೋನ್ಯಂ ಭಿನ್ನಾ ಉತ ನೇತಿ। ತಸ್ಯೋತ್ತರಂ ಹರೇರೇಕಸ್ಯೈವೇತಿ। ನನ್ವೇವನ್ತರ್ಹಿ ನಿರತಿಶಯತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ಸ್ವಸ್ಮಾದೇವ ಸ್ವಸ್ಯ ವಿಭಾಗ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ನಿತ್ಯೇತಿ। ಕಿನ್ನಾಮ। ದುರ್ವಿಭಾವ್ಯಂ ಭಗವತಿ ಯತ್ ಪ್ರಮಿತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ಯದಪ್ಯುಕ್ತಮ್, ನೈವೇತೇ ಭಗವದ್ವ್ಯೂಹಾಶ್ಚತುಃಸಙ್ಖ್ಯಯಾಮೇವ ಪರಿನಿಷ್ಠಿತಾಃ ಅನನ್ತತ್ವಾದಿತಿ। ತತ್ರೋತ್ತರಮ್ ಕ್ವಚಿದಿತಿ। ಕಾಲವಿಶೇಷೇ, ಪ್ರಯೋಜನವಿಶೇಷೇ ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅನಭಿಜ್ಞೋ ಭವಾನ್ ಭಾಗವತಸಮ್ಪ್ರದಾಯಸ್ಯ। ಆದಿಕಾಲೇ ಹಿ ಭಗವಾನ್ ನಾರಾಯಣೋ ನಿಜಮುಕ್ತಿಪದಪ್ರದಾನಾದ್ಯರ್ಥಂ ವಾಸುದೇವಾದಿಚತುರ್ವ್ಯೂಹೋ ಬಭೂವ। ತತಃ ಕಾಲಾನ್ತರೇ ಪ್ರಯೋಜನಾನ್ತರಾರ್ಥಂ ದಶದ್ವಾದಶಾದಿವ್ಯೂಹೋ ಜಾತಃ। ಸೇಯಂ ಶುದ್ಧಸೃಷ್ಟಿರಿತಿ ಪಾಞ್ಚರಾತ್ರಿಕೈರಭಿಧೀಯತೇ। ತದಪೇಕ್ಷಯಾ ಚತುರ್ವ್ಯೂಹವರ್ಣನಂ ಕಥಂ ನಾಮಾನುಪಪನ್ನಮಿತಿ। ಏವಮಧಿಕಾರಿವಿಶೇಷಾರಾಧನಾರ್ಥಮಿಯಮುಕ್ತಿರ್ಯುಕ್ತೈವ। ಯಥೋಕ್ತಮ್

"ಏಕಮೂರ್ತಿಶ್ಚತುರ್ಮೂರ್ತಿರಥವಾ ಪಞ್ಚಮೂರ್ತಿಕಃ।

ದ್ವಾದಶಾದಿಪ್ರಭೇದೋ ವಾ ಪೂಜ್ಯತೇ ಸಜ್ಜನೈರ್ಹರಿಃ” ಇತಿ।

ಅರ್ಥಾನ್ತರಕಥನಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಮಾಹ ಅನ್ಯಥೇತಿ। ಏವಮರ್ಥಾನ್ತರವಿವಕ್ಷಯಾ ಪ್ರಯುಕ್ತಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಸ್ಯಾನ್ಯಥಾ ಅನುವಾದಂ ವಿಧಾಯ ದೂಷಣಾಭಿಧಾನಂ ಕಥಂ ಕ್ರಿಯತೇ? ಛಲಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತಿ। ನಚ ಜೀವಾದಿಶಬ್ದಾನಾಮನುಪಪತ್ತಿಃ। ಭಗವತ ಏವ ಮುಖ್ಯತಃ ಪ್ರಾಣಧಾರಣಾದಿಮತಸ್ತದರ್ಥತ್ವಾತ್।

ಯಚ್ಚ “ವಿಪ್ರತಿಷೇಧಾಚ್ಚ” ಇತಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥತಯಾ ಕಲ್ಪಿತಂ ಪರಸ್ಪರವ್ಯಾಘಾತೋಽಸ್ತಿ ಪಞ್ಚರಾತ್ರ ಇತಿ, ತದಪಿ ನಿತ್ಯಾಚಿನ್ತ್ಯೋರುಶಕ್ತಿತ ಇತ್ಯನೇನೈವ ಪರಿಹೃತಮ್। ಭಗವಚ್ಛಕ್ತ್ಯೈವ ಗುಣಗುಣ್ಯಾದಿವ್ಯವಹಾರೋಪಪತ್ತಿರಿತಿ। ಸಮರ್ಥಿತಶ್ಚ ಭೇದಪದೇಽಭಿಷಿಕ್ತಃ ಪ್ರಮಿತಸರ್ವನಿರ್ವಾಹಹೇತುರ್ವಿಶೇಷಃ। (195,329,704)

h ॥ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಸ್ಯ ವೇದವಿರುದ್ಧತ್ವೋಕ್ತಿಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಯದಪ್ಯುಕ್ತಮ್, ಶಾಣ್ಡಿಲ್ಯವೃತ್ತಾನ್ತಕಥನೇ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಸ್ಯ ವೇದವಿದ್ವೇಷಃ ಪ್ರತೀಯತ ಇತಿ। ತನ್ನಿರಾಕರೋತಿ -- -- ಯದೀತಿ।

ಯದಿ ವಿದ್ಯಾಚ್ಚತುರ್ವೇದಾನಿತಿವದ್ ವೇದಪೂರಣಮ್।

ಪಞ್ಚಗತ್ವಾದಿತಿ ಕುತೋ ದ್ವೇಷಃ ಶಾಣ್ಡಿಲ್ಯವರ್ತನೇ ॥288॥**

(###sudha --)

“ಯದಿ ವಿದ್ಯಾಚ್ಚತುರ್ವೇದಾನ್ ಸಾಙ್ಗೋಪನಿಷದಾನ್ ದ್ವಿಜಃ।

ನಚೇತ್ ಪುರಾಣಂ ಸಂವಿದ್ಯಾನ್ನೈವ ಸ ಸ್ಯಾದ್ ವಿಚಕ್ಷಣಃ”

ಇತ್ಯತ್ರ ವಾಕ್ಯೇ ಯಥೇತಿಹಾಸಪುರಾಣಾದಿತೋ ವೇದಪೂರಣಮಭಿಪ್ರೇಯತೇ, ತಥಾಽತ್ರಾಪಿ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾದ್ ವೇದಪೂರಣಮೇವಾಭಿಪ್ರೇತಂ ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಸತಿ, ಶಾಣ್ಡಿಲ್ಯವರ್ತನೇಽಭಿಧೀಯಮಾನೇ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಸ್ಯ ವೇದವಿದ್ವೇಷಃ ಪ್ರತೀಯತ ಇತಿ ಕುತಃ? ನ ಪ್ರತೀಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಯದ್ವೈವಂ ವಾಕ್ಯದ್ವಯೇ ಸಮಾನೇ ಸತಿ ಶಾಣ್ಡಿಲ್ಯವರ್ತನಾಭಿಧಾಯಿನ್ಯೇವ ವಾಕ್ಯೇ ಭವತೋ ದ್ವೇಷಃ ಕುತಃ? ಯೇನ “ಯದಿ ವಿದ್ಯಾತ್” ಇತ್ಯೇತದಿತಿಹಾಸಪುರಾಣಯೋರ್ವೇದಪೂರಕತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯಮಾದಾಯ “ಭಗವಾನ್ ಶಾಣ್ಡಿಲ್ಯಃ” ಇತ್ಯಾದಿಕಂ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಸ್ಯ ವೇದವಿರೋಧಿತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯಮಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯತ ಇತಿ।

ಅಯಮತ್ರೋತ್ತರಕ್ರಮಃ ಯದ್ಯೇತದ್ವಾಕ್ಯಬಲಾತ್ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಸ್ಯ ವೇದವಿರೋಧಿತ್ವಂ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ, ತದಾ “ಯದಿ ವಿದ್ಯಾತ್” ಇತಿ ವಾಕ್ಯಬಲಾದಿತಿಹಾಸಪುರಾಣಯೋರಪಿ ತತ್

ಕಲ್ಪ್ಯತಾಮ್, ವಿಶೇಷಾಭಾವಾತ್। ಅಥ ತತ್ರ ಇತಿಹಾಸಾದೇರ್ವೇದಪೂರಕತ್ವಮಭಿಪ್ರಾಯಃ, ಅತ್ರಾಪಿ ಸ ಏವ ಕಲ್ಪ್ಯತಾಮ್, ವಿಶೇಷಾಭಾವಾತ್। "ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣಾಭ್ಯಾಂ ವೇದಂ ಸಮುಪಬೃಂಹಯೇತ್" ಇತ್ಯುತ್ತರವಾಕ್ಯಾನುರೋಧಾತ್ ತಥಾ ಕಲ್ಪನಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಚೇತ್। ಅತ್ರಾಪಿ "ವೇದಾರ್ಥಪೂರಕಂ ಜ್ಞೇಯಂ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಮ್" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾನುರೋಧಾತ್ ತಥಾ ಕಲ್ಪನಮಿತಿ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ವಿಶೇಷಃ। "ಅನ್ಯತ್ರ ವಿದ್ವೇಷಾತ್" ಇತಿ ಪರಮಸಂಹಿತಾವಾಕ್ಯಮಪ್ಯೇವಮೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವ್ಯಮ್।

h ‖ ಅಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಸೋಪಸಂಹಾರಃ ‖

(###sudha --)

ಅಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಕರಣಮುಪಸಂಹರತಿ --ಅತಃ ಪರಮೇತಿ।

ಅತಃ ಪರಮಶಾಸ್ತ್ರೋರುದ್ವೇಷಾದುದಿತಮಾಸುರೈಃ।

ದೂಷಣಂ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಸ್ಯ ವೀಕ್ಷಾಯಾಮಪಿ ನ ಕ್ಷಮಮ್ ‖289‖**

(###sudha --)

ವೀಕ್ಷಾಯಾಮಪಿ ನ ಕ್ಷಮಂ ವ್ಯಧಿಕರಣಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ತರ್ಹಿ ಕಸ್ಮಾದುದಿತಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಪರಮೇತಿ। ಪರಮಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಮ್। ದ್ವೇಷ ಏವ ಕಿನ್ನಿಬನ್ಧನ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಆಸುರೈರಿತಿ। ಭಾಗವತಶಾಸ್ತ್ರೇ ಹಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಏವ ಹಿ ವಿದ್ವೇಷೋಽಸುರಾಣಾಮ್। ನತು ದೋಷದರ್ಶನನಿಮಿತ್ತಃ। ಏತೇ ಚಾಸುರಸಮ್ಬನ್ಧಿನಸ್ತತ್ಸ್ವಭಾವಾಶ್ಚ ವೃತ್ತಿಕಾರಾಃ। ಆಸುರೈರೇವೋಕ್ತಮ್, ನತು ಸೂತ್ರಕಾರೇಣೇತ್ಯನೇನ ತಸ್ಮಾನ್ನಾಯಂ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ, ಕಿನ್ತು ಶಾಕ್ತಮತನಿರಾಸ ಏವೇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

h ‖ ರಾಮಾನುಜೀಯಾಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಸಃ ‖

(###sudha --)

ಏತೇನೈತದಪಿ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಮ್ ಯತ್ ಕೇಚಿದಿದಮಧಿಕರಣಂ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾದಿವತ್ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಸ್ಯಾಪ್ಯತ್ರಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಾಶಯ ತನ್ನಿರಾಸಾರ್ಥಮಿತಿ ವರ್ಣಯನ್ತಿ। ತಥಾಹಿ ಉಕ್ತರೀತ್ಯಾ "ಉತ್ಪತ್ತ್ಯಸಮ್ಭವಾತ್" "ನಚ ಕರ್ತುಃ ಕರಣಮ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರದ್ವಯೇನ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯಿತ್ವಾ "ವಿಜ್ಞಾನಾದಿಭಾವೇ ವಾ ತದಪ್ರತಿಷೇಧಃ" ಇತಿ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಿತಮ್। ವಾಶಬ್ದಾತ್ ಪಕ್ಷೋ ವಿಪರಿವರ್ತತೇ। ವಿಜ್ಞಾನಂ ಚಾದಿ ಚೇತಿ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಜ್ಞಾನಾದಿ। ಸಙ್ಕರ್ಷಣಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಾನಿರುದ್ಧಾನಾಮಪಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮಭಾವೇ ಸತಿ ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಕಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ನ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧ್ಯತೇ।

ವಿಪ್ರಷತಿಷೇಧಾಚ್ಚ। ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಾ ಹಿ ಜೀವೋತ್ಪತ್ತಿರಸ್ಮಿನ್ನಪಿ ತನ್ತ್ರೇ। ಯಥೋಕ್ತಂ ಪರಮಸಂಹಿತಾಯಾಮ್

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

“ಅಚೇತನಾ ಪರಾರ್ಥಾ ಚ ನಿತ್ಯಾ ಸತತವಿಕ್ರಿಯಾ।

ತ್ರಿಗುಣಾ ಕರ್ಮಣಾಂ ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಪ್ರಕೃತೇ ರೂಪಮುಚ್ಯತೇ।

ಪ್ರಾಪ್ತಿರೂಪೇಣ ಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ತಸ್ಯಾಶ್ಚ ಪುರುಷಸ್ಯ ಚ।

ಸ ಹ್ಯನಾದಿರನನ್ತಶ್ಚ ಪರಮಾರ್ಥೇನ ನಿಶ್ಚಿತಃ” ಇತಿ।

ಪಞ್ಚರಾತ್ರಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಶಙ್ಕಾಯಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತಾಯಾಮೇವ ಹಿ ತನ್ನಿರಾಸಾಯ ಪ್ರಯಾಸಃ ಸಾರ್ಥಕಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಚ ವ್ಯಧಿಕರಣಾನಿ ದೂಷಣಾನಿ ತಚ್ಛಙ್ಕಾಂ ಪ್ರಾಪಯಿತುಮೀಶತೇ। ನಹಿ ಛಲೋತ್ತರಾಣ್ಯೇತಾವದಧಿಕರಣಂ ಪ್ರಯೋಜಯನ್ತಿ, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್।

ಪ್ರಕರಣಾನನುಗುಣಂ ಚೈತತ್। ಪರಮತನಿರಾಸೋ ಹ್ಯತ್ರ ಪ್ರಕೃತಃ, ನತು ಸ್ವಮತಸಮರ್ಥನಮ್। ಕೃತಂ ಚ ತತ್ “ನ ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾತ್” ಇತ್ಯಾದಿನಾ।

ಸೂತ್ರಾಕ್ಷರಾನನುರೂಪಂ ಚೈತದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್। ನಹ್ಯತ್ರ ವಿಜ್ಞಾನಾದಿಪದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಕ್ವಚಿತ್ ಪ್ರಯುತ್ತಮ್। “ತದಪ್ರತಿಷೇಧಃ” ಇತಿ ಚ ವ್ಯರ್ಥಮ್। ನ ಪ್ರಾಜ್ಞತ್ವಾದಿತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಲಘು ಚೈವಂ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಕ್ತಂ ಚ ಸ್ಯಾತ್। ತಸ್ಮಾದುಕ್ತ ಏವ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಇತಿ ಸ್ಥಿತಮ್।

h॥ ಪಾದಾರ್ಥೋಪಸಂಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ಪಾದಾರ್ಥಮುಪಸಂಹರತಿ --ಅತೋಽಶೇಷೇತಿ।

ಅತೋಽಶೇಷಜಗದ್ಧಾತಾ ನಿರ್ದೋಷೋರುಗುಣಾರ್ಣವಃ।

ನಾರಾಯಣಃ ಶ್ರುತಿಗಣತಾತ್ಪರ್ಯಾದವಸೀಯತೇ॥290॥**

(###sudha --)

ಸಾಙ್ಖ್ಯಾದಿವಿರೋಧಿಸಮಯಾನಾಂ ನಿರಸ್ತತ್ವಾತ್ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯೇ ಯತ್ ಸಕಲಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯೇನ ಭಗವತೋ ಲಕ್ಷಣದ್ವಯಂ ಸಾಧಿತಂ ತನ್ನಿರ್ಣೀತಮೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ಪರಪಕ್ಷಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। “ನ ನಿಗೃಹ್ಯ ಕಥಾಂ ಕುರ್ಯಾತ್” ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತಿನಿಷಿದ್ಧಂ ಪರನಿರಾಕರಣಮಿದಂ ನ ಕಾರ್ಯಮೇವ। ತತ್ ಕುತಃ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾದಿನಿರಾಕರಣಂ ಕೃತಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಸ್ಯ ನಿಷೇಧಸ್ಯ ಸದ್ವಿಷಯತ್ವಾತ್। ಕುತಃ ಸಙ್ಕೋಚ ಇತಿ ಚೇತ್। ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತ್ಯೋಃ ಶ್ರುತೇರ್ಬಲವತ್ತ್ವಾತ್। ಶ್ರುತೌ ಚ ಪರನಿರಾಕರಣಸ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯತಯಾಽವಗತತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಯವಾನ್

“ಅನ್ಧನ್ತಮಃ ಪ್ರವಿಶನ್ತಿ ಯೇಽವಿದ್ಯಾಮುಪಾಸತೇ।

ತತೋ ಭೂಯ ಇವ ತೇ ತಮೋ ಯ ಉ ವಿದ್ಯಾಯಾಂ ರತಾಃ”

“ವಿದ್ಯಾಂ ಚಾವಿದ್ಯಾಂ ಚ ಯಸ್ತದ್ವೇದೋಭಯಂ ಸಹ।

ಅವಿದ್ಯಯಾ ಮೃತ್ಯುಂ ತೀರ್ತ್ವಾ ವಿದ್ಯಯಾಽಮೃತಮಶ್ನುತೇ”

ಇತಿ ಮನ್ತ್ರದ್ವಯಮರ್ಥತೋಽನುವದತಿ ಅನ್ಧಮಿತಿ।

ಅನ್ಧನ್ತಮಃ ಪ್ರವಿಶನ್ತಿ ಯೇ ತ್ವವಿದ್ಯಾಮುಪಾಸತೇ।

ತತೋ ಭೂಯ ಇವಾಽಯಾನ್ತಿ ಏತಸ್ಯಾ ನೈವ ನಿನ್ದಕಾಃ ॥291॥**

(###sudha --)

ತತೋ ವಿದ್ಯಾಮವಿದ್ಯಾಂ ಚ ಯೋ ಜಾನಾತ್ಯುಭಯಂ ಸಹ।

ದೋಷಜ್ಞಾನಾದತೀತ್ಯೈತಾಂ ವಿದ್ಯಯಾಽಮೃತಮಶ್ನುತೇ ॥292॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನನ್ದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ

ಶ್ರೀಮದ್ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಃ ಪಾದಃ।

ಅವಿದ್ಯಾಮ್ ಅವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತಮವಿದ್ಯಮಾನಾರ್ಥಮ್। ಆಯಾನ್ತಿ ತಮಃ। ಇವಶಬ್ದಃ ಕಿಞ್ಚಿದರ್ಥಃ। ಉಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣಾರ್ಥಃ। ಯೇ ಕೇವಲಂ ವಿದ್ಯಾಯಾಮೇವ ರತಾ ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಲಬ್ಧಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಕಥನಮ್ ಏತಸ್ಯಾ ನೈವ ನಿನ್ದಕಾ ಇತಿ। ಅನ್ಯಥಾ “ವಿದ್ಯಯಾಽಮೃತಮಶ್ನುತೇ ” ಇತ್ಯನೇನ ವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾತ್। ತತಃ ಅವಿದ್ಯಾನಿರಾಕರಣಾಭಾವೇ ದೋಷಸದ್ಭಾವಾತ್। ಸಹೇತಿ ಸಮುಚ್ಚಯನಿಯಮಂ ದ್ಯೋತಯತಿ। ದೋಷಜ್ಞಾನಾದತೀತ್ಯೈತಾಮಿತ್ಯನೇನ ಅವಿದ್ಯಯಾ ದುಷ್ಟತ್ವೇನ ಜ್ಞಾತಯಾ ಮೃತ್ಯುಂ ತಾಮೇವಾವಿದ್ಯಾಂ ತತ್ಕಾರ್ಯಂ ದುಃಖಾದಿಕಂ ಚಾತೀತ್ಯ ತೀರ್ತ್ವಾ ಇತ್ಯರ್ಥೋ ಜ್ಞಾಯತೇ।

ಯದ್ಯಪಿ ತತ್ವಜ್ಞಾನಂ ನ ಸ್ವಪಕ್ಷಪ್ರಮಾಣಮಾತ್ರೇಣ ಭವತಿ, ಯಾವತ್ ಪರಪಕ್ಷಪ್ರಮಾಣಂ ನ ನಿರಾಕ್ರಿಯತೇ। ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯ ನಿರ್ಣಯಾನಙ್ಗತ್ವಾತ್। ಅತಸ್ತತ್ವಜ್ಞಾನಂ ಕಾಮಯಮಾನೇನಾವಶ್ಯಂ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧನಮಿವ ಪರಪಕ್ಷನಿರಾಸೋಽಪಿ ವಿಧೇಯ ಏವೇತ್ಯುಪಪತ್ತಿಸಿದ್ಧೋಽಯಮರ್ಥಃ। ತಥಾಽಪ್ಯಾಗಮಾವಷ್ಟಮ್ಭೇನ ಪ್ರತ್ಯವತಿಷ್ಠಮಾನಃ, ತಥೈವ ಬೋಧನೀಯ ಇತ್ಯಾಶಯವತಾ ಮನ್ತ್ರಾವುದಾಹೃತಾವಿತಿ ಸರ್ವಮನವದ್ಯಮ್ ॥*#### h॥ ಇತ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಧಿಕರಣಮ್ ॥12॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಭಗವತ್ಪಾದಸುಕೃತೇ

ರನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಪ್ರಗುಣಜಯತೀರ್ಥಾಖ್ಯಯತಿನಾ।

ಕೃತಾಯಾಂ ಟೀಕಾಯಾಂ ವಿಷಮಪದವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿವೃತೌ

ದ್ವಿತೀಯೇಽಧ್ಯಾಯೇಽಯಂ ಸಮಯಚರಣಃ ಪರ್ಯವಸಿತಃ ॥* ॥

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಟೀಕಾಯಾಂ

ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಮುನಿವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾಯಾಂ

ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಃ ಪಾದಃ।

#sutraಓಂ ತತ್ ಸತ್

ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಪಾದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಾರ್ಥಃ, ಸಙ್ಗತಿಶ್ಚ ॥

(###sudha --)

“ನ ವಿಯದಶ್ರುತೇಃ” ಇತ್ಯಾದಿ ಪಾದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂ ಸಸಙ್ಗತಿಕಂ ದರ್ಶಯತಿ ಅಥೇತಿ।

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್

ಅಥಾಶೇಷಸಮಾಮ್ನಾಯವಿರೋಧಾಪಾಕೃತಿಂ ಪ್ರಭುಃ।

ಕರಿಷ್ಯನ್ನಧಿದೈವಾಧಿಭೂತಜೀವಪರಾತ್ಮನಾಮ್ ॥1॥**

(###sudha --)

ಸ್ವರೂಪನಿರ್ಣಯಾಯೈವ ವಚನಾನಾಂ ಪರಸ್ಪರಮ್।

ಪಾದೇನಾನೇನಾವಿರೋಧಂ ದರ್ಶಯತ್ಯಮಿತದ್ಯುತಿಃ ॥2॥**

(###sudha --)

ಪ್ರಭುಃ ಸೂತ್ರಕಾರಃ। ಅನೇನ ವ್ಯಾಚಿಖ್ಯಾಸಿತತಯಾ ಬುದ್ಧಿಸನ್ನಿಹಿತೇನ ತೃತೀಯೇನ ಪಾದೇನ ವೈದಿಕಾನಾಂ ವಚನಾನಾಂ ಪರಸ್ಪರಮವಿರೋಧಂ ವಿರೋಧಾಭಾವಂ ದರ್ಶಯತೀತಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಕಥನಮ್। ಅಸ್ಯಾನ್ತರ್ಭಾವಲಕ್ಷಣಾಂ ಸಙ್ಗತಿಂ ದರ್ಶಯಿತುಮುಕ್ತಮ್ ಅಶೇಷೇತಿ। ಅಶೇಷಾಶ್ಚ ತೇ ಸಮಾಮ್ನಾಯವಿರೋಧಾಶ್ಚೇತಿ ವಿಗ್ರಹಃ। ಕರಿಷ್ಯನ್ನಿತ್ಯಧ್ಯಾಯೋಪಕ್ರಮಸಮಯಾಪೇಕ್ಷಯಾ। ಸೂತ್ರಕೃತಾ ಖಲು ಸರ್ವಾನಪಿ ವೇದವಿರೋಧಾನ್ ಪರಿಹರ್ತುಂ ದ್ವಿತೀಯೋಽಯಮಧ್ಯಾಯ ಆರಬ್ಧಃ। ವೈದಿಕಾನಾಂ ವಚನಾನಾಂ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧೋಽಪಿ ತದನ್ತರ್ಭೂತ ಏವೇತ್ಯತಸ್ತದಪಾಕರಣಮಿಹ ಸಙ್ಗತಮೇವೇತಿ। ಆನನ್ತರ್ಯಲಕ್ಷಣಾಂ ಸಙ್ಗತಿಂ ದರ್ಶಯಿತುಮಥೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅವಸರಪ್ರಾಪ್ತೌ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧಪರಿಹಾರಸ್ಯ ಪ್ರಾಥಮ್ಯೇ ತತ್ಪ್ರಪಞ್ಚಾತ್ಮಕತ್ವೇನ ಸಮಯವಿರೋಧಪರಿಹಾರಸ್ಯ ತದಾನನ್ತರ್ಯೇ ಸತಿ ಶ್ರುತೀನಾಂ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧಪರಿಹಾರಸ್ಯ ಭವತ್ಯಯಮವಸರ ಇತಿ।

ನನ್ವೇವನ್ತರ್ಹ್ಯಸ್ಯ ಪಾದಸ್ಯ ಚತುರ್ಥಪಾದಾದ್ ಭೇದೋ ನ ಸ್ಯಾತ್। ತತ್ರಾಪಿ ವೇದವಚಸಾಂ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧಸ್ಯ ಅಪಾಕ್ರಿಯಮಾಣತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಅಧಿದೈವೇತಿ। ಅಧಿದೈವಾನಿ ಅವ್ಯಕ್ತಾದ್ಯಭಿಮಾನಿದೇವತಾಃ। ಅಧಿಭೂತಾನಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣೋಪೇತಾನಿ ವಿಯದಾದಿಭೂತಾನಿ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯದ್ಯಪಿ ಪಾದದ್ವಯೇ ವೇದವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧ ಏವ ನಿರಸ್ಯತೇ, ತಥಾಽಪಿ ವಿಷಯಭೇದಾದ್ ಭೇದೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ಇಹಾಧಿದೈವಾದಿವಿಷಯವಾಕ್ಯಾನಾಮ್, ಚತುರ್ಥೇ ತ್ವಧ್ಯಾತ್ಮವಿಷಯಾಣಾಮಿತಿ। ನಚೈವಮಸ್ಯ ಪಾದಸ್ಯ ಅನೇಕವಿಷಯತ್ವೇನಾನೇಕತ್ವಾಪತ್ತಿಃ। ಅಧ್ಯಾತ್ಮೇತರವಿಷಯತ್ವೇನೈಕತ್ವೋಪಪತ್ತೇರಿತಿ। ಅತ್ರಾಪಿ ಕ್ರಮನಿಯಮೇ ಹೇತುಮಾಚಾರ್ಯ ಏವ ವಕ್ಷ್ಯತಿ। (1064)

h॥ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಪರಿಹಾರಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಮ್॥

(###sudha --)

ನನುಚ ವೇದವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧಪರಿಹಾರಃ ಕಿಮರ್ಥಃ? ಮಿಥೋ ವಿರುದ್ಧಾನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾನಿಶ್ಚಯಾತ್ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿಶ್ಚಯಾರ್ಥ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಏವಂಸತ್ಯಸ್ಯ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗೇನ ಮೀಮಾಂಸಾತ್ವವ್ಯಾಘಾತಾದಿತಿ। ಉಚ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಶೇಷಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವನಿಶ್ಚಯೋ ಹ್ಯಶೇಷಜಗತ್ಸ್ವರೂಪನಿರ್ಣಯೇ ತಸ್ಯ ಕಾರ್ಯತ್ವಾದಿನಿರ್ಣಯೇ ಚ ಸತಿ ಸ್ಯಾತ್, ನಾನ್ಯಥಾ। ನಚ ತದ್ವಿಷಯಾಣಾಂ ವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಮಿಥೋ ವ್ಯಾಘಾತೇ ತತ್ಸ್ವರೂಪನಿರ್ಣಯೋ ಭವತಿ। ಅತೋಽಧಿದೈವಾದಿವಸ್ತುತತ್ವಾವಧಾರಣಾರ್ಥ ಏವಾಯಂ ಮಿಥೋ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರಃ। ತದಿದಮಪ್ಯುಕ್ತಮ್ ಸ್ವರೂಪನಿರ್ಣಯಾಯೈವೇತಿ।

ನನು ಕಿಂ ಕತಿಪಯವಚನಾನಾಮನ್ಯೋನ್ಯವಿರೋಧಃ ಪರಿಹ್ರಿಯತೇ, ಉತ ಸರ್ವೇಷಾಮ್? ನಾಽದ್ಯಃ, ವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್। ತತ್ರೈವ ವಚನಾನ್ತರವಿರೋಧಸದ್ಭಾವೇನಾನಿರ್ಣಯತಾದವಸ್ಥ್ಯಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ,

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ವೇದವಾಕ್ಯಾನಾಮನನ್ತತ್ವೇನ ಜ್ಞಾತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಅಮಿತದ್ಯುತಿರಿತಿ। ಸರ್ವಜ್ಞ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯತೃತೀಯಪಾದಾಧಿಕರಣಾನಾಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾನ್ತಯುಕ್ತಯಃ॥

(###sudha --)

ಏತತ್ಪಾದಾಧಿಕರಣಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾನ್ತಯುಕ್ತೀಃ ಸಙ್ಗೃಹ್ಣಾಽಹ ಅನುಭೂತೀತಿ।

ಅನುಭೂತಿಯುಕ್ತಿಬಹುವಾಗ್ವ್ಯಲೋಮ್ಯಂ ಚ ತತೋಽಧಿಕಮ್।

ಏತತ್ ಸರ್ವಂ ಸತಃ ಸಾಮ್ಯಂ ದ್ವಾರವೈಯರ್ಥ್ಯಮೇವ ಚ॥3॥**

(###sudha --)

ದೃಷ್ಟಯುಕ್ತ್ಯನುಸಾರಿತ್ವಮುಕ್ತಾನ್ಯಾರ್ಥಾವಿರೋಧತಃ।

ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಮಸ್ವೀಕಾರೋ ಬಹುವಾಕ್ಯಾನುವರ್ತಿತಾ॥4॥**

(###sudha --)

ಲೋಕದೃಷ್ಟಾನುಸಾರಿತ್ವಂ ಜೀವಸಾಮ್ಯಮನಾದಿತಾ।

ತತ್ರತತ್ರ ಪರಿಜ್ಞಾನಂ ಗುಣಸಾಮ್ಯಶ್ರುತೀ ತಥಾ॥5॥**

(###sudha --)

ಉತ್ಪತ್ತಿಮತ್ತ್ವಂ ಸ್ವಗುಣಾನನುಭೂತ್ಯಲ್ಪಕಲ್ಪನೇ।

ನಾನಾಶ್ರುತಿಶ್ಚ ವೈಚಿತ್ರ್ಯಂ ಯುಕ್ತಯಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಾಃ॥6॥**

(###sudha --)

ವ್ಯವಸ್ಥಾಽನುಪಪತ್ತಿಶ್ಚ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಮನುಸಾರಿತಾ।

ಮುಖ್ಯತಾ ಶಕ್ತಿಮತ್ತ್ವಂ ಚ ವೈರೂಪ್ಯಂ ಸರ್ವಸಙ್ಗ್ರಹಃ॥7॥**

(###sudha --)

ಗತ್ಯಾದಿರೀಶಶಕ್ತಿಶ್ಚ ಸರ್ವಮಾನವಿರೋಧಿತಾ।

ಅಭೀಷ್ಟಾಸಿದ್ಧಿಸುವ್ಯಕ್ತೀ ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧಿರ್ವಿಪರ್ಯಯಃ।

ವಿಶೇಷಕಾರಣಂ ಚೇತಿ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಸ್ಯೈವ ಸಾಧಿಕಾಃ ॥8॥**

#aಅಥವಿಯದಧಿಕರಣಮ್ ॥1॥**

(###sudha --)

h॥ ಸೌತ್ರವಿಯತ್ಪದಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಪರತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ನ ವಿಯದಶ್ರುತೇಃ । ಅತ್ರಾಧಿಕರಣೇ "ಅನಾದಿರ್ವಾಽಯಮಾಕಾಶಃ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೀನಾಂ ಗೌಣತ್ವಮ್, "ಆತ್ಮನ ಆಕಾಶಃ ಸಮ್ಭೂತಃ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೀನಾಂ ಮುಖ್ಯತ್ವಮುಪಾದಾಯ ವಿಯತ ಉತ್ಪತ್ತಿಃ ಸಮರ್ಥಿತಾ । ತತ್ರ ವಿಯತ್ಪದಂ ನಾಽಕಾಶಮಾತ್ರಪರಮ್ । ಕಿನ್ನಾಮ । "ಅಥ ಹ ವಾವ ನಿತ್ಯಾನಿ ಪುರುಷಃ ಪ್ರಕೃತಿರಾತ್ಮಾ ಕಾಲಃ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿವಿಗಾನವಿಷಯಾಣಾಂ ಪರಮಾತ್ಮಾತಿರಿಕ್ತಾನಾಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದೀನಾಮುಪಲಕ್ಷಣಾರ್ಥಂ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮಿತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಪ್ರಕೃತಿರಿತಿ ।

#sutraಓಂ ನ ವಿಯದಶ್ರುತೇಃ ಓಂ ॥1॥**

(###sudha --)

ಪ್ರಕೃತಿಃ ಪುರುಷಃ ಕಾಲೋ ವೇದಾಸ್ತದಭಿಮಾನಿನಃ ।

ಮಹದಾದ್ಯಾಶ್ಚ ಜಾಯನ್ತೇ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।

ಪ್ರಕೃತಿಃ ಅಚೇತನಾ । ಪುರುಷೋ ಜೀವಃ । ತದಭಿಮಾನಿನಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದ್ಯಭಿಮಾನಿನಃ । ಮಹದಾದ್ಯಾ ಇತಿ ಮಹದಹಙ್ಕಾರಮನೋಬುದ್ಧೀನ್ದ್ರಿಯಭೂತಸೂಕ್ಷ್ಮತನ್ಮಾತ್ರಾಣ್ಯುಚ್ಯನ್ತೇ । ಪ್ರಕೃತಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತ್ಯಸಮ್ಭವಸ್ಯ ನೇತಿ ಪ್ರತಿಷೇಧೇ ಲಬ್ಧಮರ್ಥಮಾಹ ಜಾಯನ್ತ ಇತಿ ।

ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ನ ತಾವತ್ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಯೋ ಜನ್ಮರಹಿತಾ ಏವಾಭ್ಯುಪಗತಾ ಇತಿ ಯುಕ್ತಮ್ । "ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹಾನಿರವ್ಯತಿರೇಕಾಚ್ಛಬ್ದೇಭ್ಯಃ","ಯಾವದ್ವಿಕಾರಂ ತು ವಿಭಾಗೋ ಲೋಕವತ್" ಇತ್ಯುಕ್ತಾನಾಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹಾನ್ಯಾದೀನಾಮತ್ರಾಪಿ ಸಾಮ್ಯಾತ್ । ಅನ್ಯಥಾ ತೇಷಾಮನೈಕಾನ್ತಿಕತ್ವಾಪಾತಾತ್ । ನಾಪ್ಯವಿಗೀತಜನ್ಮನಃ । ಶ್ರುತಿವಿಗಾನಸ್ಯ ದರ್ಶಿತತ್ವಾತ್ । ನಚಾಧಿಕರಣಾನ್ತರಂ ತತ್ಪರಮಸ್ತಿ । ತಸ್ಮಾದತ್ರೈವ ವಿಯತ್ಪದೇನ ತೇಷಾಮುಪಲಕ್ಷಣಂ ಯುಕ್ತಮ್ । ಮಾತರಿಶ್ವಪ್ರಭೃತಿಷು ಪುನರಧಿಕಾಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಾಯಾಧಿಕರಣಾನ್ತರಾರಮ್ಭ ಇತಿ ।

h॥ ಆಕಾಶಾದಿಸೃಷ್ಟೇಃ ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಾವಾಪ್ತಿರೂಪತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಇಹಾಽಕಾಶಸ್ಯೋಕ್ತಂ ಜನ್ಮ ಘಟಾದೇರಿವಾಭೂತ್ವಾಭವನಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಕೇಚಿದಾಸ್ಥಿತಾಃ। ತನ್ನಿರಾಕರಿಷ್ಯನ್ ಸ್ವಮತಂ ತಾವದಾಹ -- ಪರಾಧೀನೇತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಿತಾ।

ಇದಂ ಸರ್ವಂ ಸಸರ್ಜೇತಿ ಜನಿಮತ್ತ್ವಮಿಹೋದಿತಮ್ ॥9॥**

(###sudha --)

"ಆತ್ಮನ ಆಕಾಶಃ ಸಮ್ಭೂತಃ", "ಇದಂ ಸರ್ವಮಸೃಜತ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಂ ವಿಭಕ್ತತ್ವಾದಿಯುಕ್ತಿಂ ಚಾಽಶ್ರಿತ್ಯ ಯದಿಹಾಧಿಕರಣೇ ವಿಯತೋ ಜನಿಮತ್ತ್ವಮುದಿತಮ್, ತತ್ ಪರಾಧೀನಾತಿಶಯಲಾಭಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಮ್। ಅಪೂರ್ವವಿಶೇಷೋಪಜನನೇ ಹಿ ವಿಶಿಷ್ಟಾಕಾರೋಪಜನೋಽವಶ್ಯಮ್ಭಾವೀ। ವಿಶಿಷ್ಟಾಕಾರಶ್ಚ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪಾಭಿನ್ನ ಇತಿ ತಸ್ಯೈವ ಅಸಾವುಪಜನೋ ಭವತಿ। ದೇವದತ್ತಃ ಶರೀರೀ ಜಾತಃ, ವಿದ್ವಾನ್ ಜಾತ ಇತಿ, ಘಟಃ ಸಂಯುಕ್ತೋ ಜಾತಃ, ವಿಭಕ್ತೋ ಜಾತ ಇತಿ ಚಾವಸ್ಥಿತಸ್ವರೂಪ ಏವ ವಸ್ತುನಿ ವಿಶೇಷಾವಾಪ್ತಿಮಾತ್ರೇಣ ಜನನವ್ಯವಹಾರೋ ದೃಶ್ಯತ ಏವ।

ನನು ಪರಿಣಾಮವಾದೇ ಘಟಾದೇರಪ್ಯೇಷೈವೋತ್ಪತ್ತಿರ್ಯದವಸ್ಥಿತಸ್ವರೂಪಸ್ಯೈವ ಮೃದಾದೇರಪ್ಯಾಕಾರಾನ್ತರತಾಪತ್ತಿಃ। ಪರೈರಪಿ ಪರಿಣಾಮವಾದ ಏವಾಙ್ಗೀಕೃತೋ ನಾಽರಮ್ಭವಾದಃ। ಅತೋ ವಿವಾದಾಭಾವಾದ್ ವ್ಯರ್ಥೋಽಯಮಾರಮ್ಭಃ। ಯಥಾ ನ ವ್ಯರ್ಥಃ, ತಥಾಽಽಚಾರ್ಯ ಏವ ವಿವಾದವಿಷಯಂ ಸ್ಪಷ್ಟಯಿಷ್ಯತಿ। (863)

ಅತ್ರ "ಇದಂ ಸರ್ವಂ ಸಸರ್ಜ" ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯುದಾಹರಣಂ ಶ್ರುತ್ಯಾದಾವಪ್ಯೇವಮೇವ ಜನ್ಮ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮಿತಿ ಜ್ಞಾಪನಾರ್ಥಮ್। ಯಚ್ಚ ವಿಯತ್ಪದಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಪರಮಿತ್ಯಭಿಪ್ರೇತಂ ತತ್ರೋಕ್ತರೀತ್ಯೋಪಪತ್ತಿಸೂಚನಾರ್ಥಂ ಚೇತಿ।

h॥ ಅವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶಸ್ಯ ಅಭೂತ್ವಾಭವನರೂಪಜನ್ಮನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಪರೋಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಘಟಾದಿವದಭೂತ್ವಾಭವನಲಕ್ಷಣೈವೋತ್ಪತ್ತಿರ್ವಿಯತಃ ಶ್ರುತಿಸೂತ್ರವಿವಕ್ಷಿತಾ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಅತ್ರ ಪೃಚ್ಛಾಮಃ ಆಕಾಶಶಬ್ದೇನ ಕಿಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್? ಪರೇಷಾಂ ವೈಶೇಷಿಕಾದಿವದವಕಾಶಮಾತ್ರಮ್, ಉತ ಬಾಹ್ಯಾನಾಮಿವ ಮೂರ್ತಾಭಾವಃ? ಆದ್ಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ಅವಕಾಶಮಾತ್ರಮಿತಿ।

ಅವಕಾಶಮಾತ್ರಮಾಕಾಶಃ ಕಥಮುತ್ಪದ್ಯತೇಽನ್ಯಥಾ।

ಅನ್ಯಥಾ ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಾಪ್ತಿರ್ಜನ್ಮೇತ್ಯನಙ್ಗೀಕೃತ್ಯಾಭೂತ್ವಾಭವನಂ ಜನ್ಮೇತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇಽವಕಾಶಮಾತ್ರಮಾಕಾಶ ಇತಿ ಚಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಕಥಮಸಾವುತ್ಪದ್ಯತೇ? ತಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿರ್ನೋಪಪದ್ಯತ ಇತಿ ಯಾವತ್। ಸೋಪಾದಾನಾ ಹಿ ಸರ್ವಾ ಸೃಷ್ಟಿರ್ದೃಷ್ಟಾ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನಚಾಽಕಾಶೋತ್ಪತ್ತಾವುಪಾದಾನಮಸ್ತಿ । ನಚ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಉಪಾದಾನತ್ವಮುಪಪದ್ಯತ ಇತಿ ಪ್ರಕೃತ್ಯಧಿಕರಣೇ ನಿಷ್ಟಙ್ಕಿತಮ್ । (387) ಯಸ್ಯ ಚೋತ್ಪತ್ತಿಃ, ತಸ್ಯ ಪ್ರಾಗಭಾವೇನ ಭಾವ್ಯಮ್ । ನಚಾಽಕಾಶಸ್ಯ ಪ್ರಾಗಭಾವಃ ಸಮ್ಭವತಿ । ಅನುಪಪನ್ನಪ್ರತೀತಿಕತ್ವಾತ್ । ಅಭಾವೋ ಹಿ ಪ್ರತೀಯಮಾನೋಽಸ್ಯಾತ್ರೇತಿ ಪ್ರತೀಯತೇ, ನತು ನಿರಾಶ್ರಯಃ । ನಚಾಽಕಾಶಾಭಾವಸ್ಯಾಽಶ್ರಯಪ್ರತೀತಿರುಪಪದ್ಯತೇ । ಯದೇವೇಹೇತಿ ನಿರ್ದಿಶ್ಯತೇ ತಸ್ಯೈವಾಽಕಾಶತ್ವಾತ್ । ಉಪಾದಾನಾಶ್ರಿತಾಭಾವವಾದೇಽಪಿ ತದಭಾವಾನ್ನಾಭಾವಪ್ರತೀತ್ಯುಪಪತ್ತಿಃ । ತಥಾಚ ಶ್ರುತಿಃ "ಅಭಾವೋ ಹಿ ಪ್ರದೇಶಸ್ಯ ನಹ್ಯತ್ರಾಭಾವ ಇತ್ಯಪಿ" ಇತಿ । ಅನವಕಾಶರೂಪಂ ಬ್ರಹ್ಮೈವಾಽಕಾಶಸ್ಯ ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥಾ ಪ್ರಾಗಭಾವಶಬ್ದೇನೋಚ್ಯತ ಇತ್ಯಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽನುಪಾದಾನತ್ವೇನ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಪ್ರತಿಯೋಗ್ಯಾಶ್ರಯ ಏವಾಭಾವಾಶ್ರಯಃ । ನಚಾಽಕಾಶಸ್ಯಾಽಶ್ರಯೋಽಸ್ತೀತಿ ತದಭಾವೋಽಪಿ ನಿರಾಶ್ರಯೋಽಸ್ತ್ವಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ನಿರಾಶ್ರಯತ್ವೇ ಕಾರ್ಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ । ಕಿಞ್ಚ ಪ್ರತೀತಾವಾಕಾಶಃ ಸ್ವಾಶ್ರಯ ಇತ್ಯತಸ್ತದಭಾವೋಽಪ್ಯಾಕಾಶಾಶ್ರಯಃ ಪ್ರತೀಯೇತೇತಿ ವಿರುದ್ಧಮಾಪದ್ಯತೇ ।

ಪ್ರಕೃತಿರಾಕಾಶಸ್ಯ ಕಾರಣಮಿತಿ ಕಶ್ಚಿತ್ । ತನ್ಮತೇ ಪ್ರಕೃತೇರಜನ್ಮಪ್ರಸಙ್ಗಃ । ಅಥ ತತ್ರ ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಾವಾಪ್ತಿರ್ಜನ್ಮಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತದಾಽಸಮ್ಭಾವಿತೋತ್ಪತ್ತಿಕೇ ವಿಯದಾದಾವಪ್ಯೇವಮೇವಾಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮಿತಿ ।

h ॥ ಮೂರ್ತಾಭಾವಲಕ್ಷಣಾಕಾಶಸ್ಯ ಸೃಷ್ಟ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ಪ್ರಾಕ್ ಸೃಷ್ಟೇಃ ಜಗತೋ ಮೂರ್ತನಿಬಿಡತಾಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯೇಽಪಿ ಕಿಂ ಪ್ರದೇಶರೂಪಮಾಕಾಶಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯೇದಮುಚ್ಯತೇ, ಉತಾನಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ? ಪ್ರಥಮೇ ಯಸ್ಯಕಸ್ಯಚಿನ್ಮೂರ್ತದ್ರವ್ಯಾಭಾವಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿರ್ವಾ ಸರ್ವಸ್ಯ ವಾ ವಿವಕ್ಷಿತಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ತಸ್ಯಾಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಸಿದ್ಧತ್ವೇನಾಧಿಕರಣಾನಾರಮ್ಭಕತ್ವಾತ್ । ದ್ವಿತೀಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ಯದೀತಿ ।

ಯದ್ಯನಾಕಾಶತಾ ಪೂರ್ವಂ ಕಿಂ ಮೂರ್ತನಿಬಿಡಂ ಜಗತ್ ॥10॥**

(###sudha --)

ಮೂರ್ತಸಮ್ಪೂರ್ಣತಾ ಚೈವ ಯದ್ಯನಾಕಾಶತಾ ಭವೇತ್ ।

ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಮೂರ್ತಾಭಾವಸ್ಯ ಸೃಷ್ಟಾವುತ್ಪತ್ತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ಪ್ರಲಯೇಽವಶ್ಯಂ ತದಭಾವೋಽಭ್ಯುಪಗನ್ತವ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್ । ಅತ್ಯನ್ತಸತೋ ಜನ್ಮಾಸಮ್ಭವಾತ್ । ಯದಿಚ ಸೃಷ್ಟೇಃ ಪೂರ್ವಂ ಪ್ರಲಯೇಽನಾಕಾಶತಾ ಸರ್ವಸ್ಯ ಮೂರ್ತದ್ರವ್ಯಾಭಾವಸ್ಯಾಭಾವಃ ಅಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತರ್ಹಿ ಕಿಂ ತದಾ ಮೂರ್ತನಿಬಿಡಂ ಜಗದಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ?

ಏತದೇವ ಸ್ಪಷ್ಟಯತಿ ಮೂರ್ತೇತಿ । ಯದ್ಯುಕ್ತಲಕ್ಷಣಾಕಾಶಾಭಾವಃ ಪ್ರಲಯೇ ಭವೇತ್, ತದಾ ಮೂರ್ತಸಮ್ಪೂರ್ಣತಾ ಭವೇದೇವ । ಅಭಾವಾಭಾವಸ್ಯ ಭಾವಾನತಿರೇಕಾತ್ । ತದ್ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾದ್ ವಾ । ಚಶಬ್ದೋಽನುಕ್ತಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ । ಸೃಷ್ಟ್ಯುತ್ತರಕಾಲಂ

ಮೂರ್ತಮಾತ್ರಂ ಚ ನ ಸ್ಯಾತ್ । ಏವಞ್ಚ ಸರ್ಗಪ್ರಲಯವಿಪರಿವರ್ತಃ ಸ್ಯಾತ್ । ಅಧಿಕಾ ಚ ಪ್ರಲಯೇ ಮೂರ್ತಸಮ್ಮೂರ್ತೇರಾಪತ್ತಿಃ ।

h ॥ ಅವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶಾನಙ್ಗೀಕಾರೇ ಬಾಧಕೋಕ್ತಿಃ, ತತ್ಸದ್ಭಾವಸಮರ್ಥನಂ ಚ ॥

(###sudha --)

ಮೂರ್ತದ್ರವ್ಯಾಭಾವ ಏವಾಽಕಾಶೋ ನ ತತೋಽತಿರಿಕ್ತೋಽಸ್ತೀತಿ ದ್ವಿತೀಯಂ ನಿರಾಕರೋತಿ -- ಮೂರ್ತದ್ರವ್ಯಾಣೀತಿ ।

ಮೂರ್ತದ್ರವ್ಯಾಣಿ ಚಾಽಕಾಶೇ ಸ್ಥಿತಾನ್ಯೇವ ಹಿ ಸರ್ವದಾ ॥11 ॥**

(###sudha --)

ತದಭಾವಶ್ಚೇತಿ ಚಾರ್ಥಃ । ಯೋ ಮೂರ್ತದ್ರವ್ಯಾಣಿ ತದಭಾವಾಂಶ್ಚಾಙ್ಗೀಕರೋತಿ, ತೇನಾವಶ್ಯಂ ತದತಿರಿಕ್ತಾಕಾಶೋಽಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯ ಏವ, ಯಸ್ಮಾತ್ ತಾನಿ ಸರ್ವದಾಽಽಕಾಶೇ ಸ್ಥಿತಾನಿ ತೇನೇತಿ ಯೋಜನಾ ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಏಕಸ್ಮಿನ್ ಪತತ್ರಿಣಿ ಪತತಿ ದ್ವಿತೀಯೇನ ಪತತ್ರಿಣಾ ಕುತ್ರ ಪತಿತವ್ಯಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ಯತ್ರಾಸೌ ನಾಸ್ತಿ ತತ್ರೇತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಯೇನಾಧಿಕರಣೇನೈಕಸ್ಯ ಪತತ್ರಿಣೋಽಭಾವಃ ಪರಸ್ಯ ಚ ಭಾವೋ ವಿಶಿಷ್ಯತೇ ತದರ್ಥಾನ್ತರಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್ । ಸ ಏವ ಪ್ರದೇಶರೂಪ ಆಕಾಶ ಇತಿ ಕಥಂ ತದನಭ್ಯುಪಗಮಃ? ಕಿಞ್ಚ "ಇಹ ಪಕ್ಷೀ' "ನೇಹ ಪಕ್ಷೀ' ಇತಿ ಮೂರ್ತತದಭಾವಾಶ್ರಯತಯಾ ಪ್ರದೇಶಃ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧಃ ಕಥಮಪಹ್ನೋತುಂ ಶಕ್ಯತೇ?

ಅಪಿಚ ಕಿಂ ಮೂರ್ತದ್ರವ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಗಭಾವ ಆಕಾಶಃ, ಕಿಂವಾ ಪ್ರಧ್ವಂಸಃ, ಯದ್ವಾಽತ್ಯನ್ತಾಭಾವಃ, ಅಥವಾಽನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವಃ? ನ ಪ್ರಥಮದ್ವಿತೀಯೌ । ಸೃಷ್ಟ್ಯುತ್ತರಕಾಲೇ ನಿರಾಕಾಶತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ಪ್ರಾಗಭಾವಪ್ರಧ್ವಂಸಾಭಾವಯೋರುಪಾದಾನನಿಷ್ಠತ್ವೇನ ತತ್ರಾಽಕಾಶಬುದ್ಧೇಃ, ಅನ್ಯತ್ರ ತದಭಾವಸ್ಯ ಚಾಽಪತ್ತೇಃ । ನ ತೃತೀಯಃ, ಕ್ವಚಿತ್ ಕದಾಚಿನ್ಮೂರ್ತಸದ್ಭಾವೇ ತದತ್ಯನ್ತಾಭಾವಾನುಪಪತ್ತೇಃ । ನ ಚತುರ್ಥಃ, ಘಟಾನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವೋ ಹಿ ಪಟಸ್ತನ್ನಿಷ್ಠೋ ವೇತಿ ತತ್ರಾಽಕಾಶಬುದ್ಧಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ಮೂರ್ತದ್ರವ್ಯಸಂಸರ್ಗಾಭಾವಮಾತ್ರಮಾಕಾಶ ಇತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಉತ್ಪತತಃ ಪತತ್ರಿಣಃ ಕೇನ ಸಂಸರ್ಗೋ ಯೇನ ತದಭಾವಸ್ಯಾಽಕಾಶತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯವಶ್ಯಾಶ್ರಯಣೀಯಃ ಪ್ರದೇಶ ಇತಿ । ತದೇವಮಾಕಾಶಸ್ಯಾಭೂತ್ವಾಭವನರೂಪೋತ್ಪತ್ತಿರಯುಕ್ತೇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ ।

h ॥ ಭೂತಾಕಾಶಸ್ಯಾಭೂತ್ವಾಭವನರೂಪೋತ್ಪತ್ತಿಃ,

ಅವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶಸ್ಯ ತದಭಿಮಾನಿನಶ್ಚ ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಾವಾಪ್ತಿರೂಪೋತ್ಪತ್ತಿಃ ॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತ್ವೇವಂ ಪರಕೃತಮಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ । ಕಸ್ತರ್ಹ್ಯಾಕಾಶಶಬ್ದಾರ್ಥಃ? ಕಾ ಚ ತಸ್ಯ ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಾಪ್ತಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತ ಇತಿ ।

**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅತ ಆಕಾಶಶಬ್ದೋಕ್ತಸ್ತದ್ದೇವೋಽತ್ರ ವಿನಾಯಕಃ।

ದೇಹೋತ್ಪತ್ತ್ಯಾ ಸಮುತ್ಪನ್ನ ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾಽಭಿಧೀಯತೇ ॥12॥

**

ಭೂತಮಪ್ಯಸಿತಂ ದಿವ್ಯದೃಷ್ಟಿಗೋಚರಮೇವ ತು।

**ಉತ್ಪದ್ಯತೇಽವ್ಯಾಕೃತಂ ಹಿ ಗಗನಂ ಸಾಕ್ಷಿಗೋಚರಮ್।

ಪ್ರದೇಶ ಇತಿ ವಿಜ್ಞೇಯಂ ನಿತ್ಯಂ ನೋತ್ಪದ್ಯತೇ ಹಿ ತತ್ ॥13॥

(###sudha --)

ಪರಕೀಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯಾಯುಕ್ತತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ತದ್ದೇವೋ ಭೂತಾಕಾಶಾಭಿಮಾನೀತಿ ವಿನಾಯಕಸ್ಯಾಽಕಾಶಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವೋಪಪಾದನಮ್। ಅತ್ರ “ಆತ್ಮನ ಆಕಾಶಃ” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೌ। ದೇಹೋತ್ಪತ್ತ್ಯೇತಿ ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಾಪ್ತೇರ್ವಿವರಣಮ್। ವಾಕ್ಯದ್ವಯಮೇತದಿತ್ಯತೋಽತ್ರೇತಿ ಶ್ರುತ್ಯೇತಿ ಚ ಯುಜ್ಯತೇ।

ಶ್ರುತೇರ್ವಿಷಯಾನ್ತರಂ ಚಾಽಹ ಭೂತಮಪೀತಿ। ಭೂತಮಪ್ಯಾಕಾಶಶಬ್ದೋಕ್ತಂ ತಚ್ಚ ಘಟಾದಿವದುತ್ಪದ್ಯತ ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಅಭಿಧೀಯತ ಇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಕುತೋ ಭೂತಾಕಾಶಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಮತ್ತ್ವಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಅಸಿತಮಿತಿ। ರೂಪಿತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ತಥಾಚ ಶ್ರುತಿಃ “ಆಕಾಶೋ ನೀಲಿಮೋದೇತಿ” ಇತಿ। ತಥಾಸತಿ ಚಾಕ್ಷುಷತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ದಿವ್ಯೇತಿ। ತುಶಬ್ದೇನಾನುದ್ಭೂತತ್ವವಿಶೇಷಂ ಸೂಚಯತಿ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಕಿಂ ಚಾಕ್ಷುಷತ್ವಮಾತ್ರಮಾಪಾದ್ಯಮ್, ಉತಾಸ್ಮದಾದೀನ್ ಪ್ರತಿ? ಆದ್ಯೇ ತ್ವಿಷ್ಟಾಪಾದನಮ್। ದಿವ್ಯದೃಷ್ಟಿಗೋಚರತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ಭೂತಾದಿಶರೀರೇಷು ವ್ಯಾಪ್ತಿಭಙ್ಗಃ। ತತ್ರಾನುದ್ಭೂತಾದಿಕಲ್ಪನೇಽತ್ರಾಪಿ ತತ್ ಸಮಾನಮ್, ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದಿತಿ।

ನನ್ವಾಕಾಶಸ್ಯಾಭೂತ್ವಾಭವನಲಕ್ಷಣಾಮುತ್ಪತ್ತಿಮಧುನೈವ ನಿರಾಕೃತ್ಯಾತ್ರ ಪುನಸ್ತದಙ್ಗೀಕಾರೇ ಕಥಂ ಪೂರ್ವೋತ್ತರವ್ಯಾಘಾತೋ ನ ಭವೇದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅವ್ಯಾಕೃತಮಿತಿ। ಯತೋಽವ್ಯಾಕೃತಮೇವ ಗಗನಂ ನೋತ್ಪದ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್, ನತು ಭೂತಮ್, ಅತೋ ನ ವಿರೋಧಃ। ತಸ್ಯಾನುತ್ಪತ್ತೌ ಹೇತ್ವನ್ತರಮಪ್ಯಾಹ -- ನಿತ್ಯಂ ಹಿ ತದಿತಿ। ನಚೈತದಸಿದ್ಧಮ್। ವಿನಾಶಕಾರಣಾಭಾವಾತ್। ನಹಿ ಕಾರಣಾನ್ತರಮನಪೇಕ್ಷ್ಯೇಶ್ವರೇಚ್ಛಾ ವಿನಾಶಹೇತುರ್ದೃಷ್ಟಾ। ಉತ್ಪತ್ತಿಶ್ರುತೇಸ್ತದಪಿ ಕಲ್ಪನೀಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯಾ ಭೂತತದಭಿಮಾನಿವಿಷಯತ್ವೇನ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾತ್। ಅವಶ್ಯಂ ಚೈತದೇವಮ್। “ಆತ್ಮನ ಆಕಾಶಃ ಸಮ್ಭೂತಃ” ಇತ್ಯಾದೇರ್ಭೂತಪ್ರಕರಣತ್ವಾತ್। ನನ್ವವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶೇ ಪ್ರಮಾಣಮೇವ ನಾಸ್ತಿ, ಕಸ್ಯಾನುತ್ಪತ್ತಿರುಚ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸಾಕ್ಷೀತಿ। ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರದೇಶ ಇತಿ। ನನ್ವೇತದೇವ ಭೂತಾಕಾಶಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ರೂಪಿತ್ವಾರೂಪಿತ್ವವ್ಯಾಕೃತತ್ವಾವ್ಯಾಕೃತತ್ವಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವಾಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವಶ್ರುತೀನಾಂ ಸತ್ತ್ವಾತ್। ಕಿಞ್ಚೋತ್ಪತ್ತ್ಯನುತ್ಪತ್ತಿಶ್ರುತ್ಯೋರ್ವಿರೋಧೋಽಪ್ಯಾಕಾಶದ್ವೈತಮವಗಮಯತಿ। ವ್ಯವಸ್ಥಯಾಽವಿರೋಧೋಪಪತ್ತಾವನುತ್ಪತ್ತಿಶ್ರುತೇರೌಪಚಾರಿಕತ್ವಕಲ್ಪನಾಯೋಗಾತ್। ನಚ ಪ್ರದೇಶಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿರುಪಪದ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಪ್ರಾಕ್। ನನು ಸೂತ್ರಕೃತೈವ “ಗೌಣ್ಯಸಮ್ಭವಾತ್” ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಸತ್ಯಮ್। ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ತದ್ ಭಾಷ್ಯಕೃತಾ। ವಿವೃತಂ ಚಾಸ್ಮಾಭಿಃ।

h॥ ಆಕಾಶಪ್ರಕೃತಿಕಾಲರಮಾಜೀವಾನಾಂ ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಾವಾಪ್ತಿರೂಪೋತ್ಪತ್ತೌ ನೈಕಪ್ರಕಾರತಾ॥

(###sudha --)

ನನ್ವವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತ್ಯಭಾವೇ ಮಾ ಭೂತ್ “ಆಕಾಶಃ ಸಮ್ಭೂತಃ” ಇತಿ ವಿರೋಧಃ। “ಇದಂ ಸರ್ವಮಸೃಜತ” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿವಿರೋಧಸ್ತು ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯಾಭೂತ್ವಾಭವನಲಕ್ಷಣೋತ್ಪತ್ತ್ಯಸಮ್ಭವೇಽಪಿ ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಾಪ್ತಿರೂಪೋತ್ಪತ್ತಿಸದ್ಭಾವಾದಿತ್ಯಾಹ -- ತಥಾಽಪೀತಿ।

**

ತಥಾಽಪಿ ಮೂರ್ತಸಮ್ಬನ್ಧಪರತನ್ತ್ರವಿಶೇಷಯುಕ್।

ಖಮೇವೋತ್ಪತ್ತಿಮನ್ನಾಮ ಶ್ರುತಿಶಬ್ದವಿವಕ್ಷಿತಮ್॥14॥**

(###sudha --)

ಪ್ರಕೃತಿಃ ಪುರುಷಃ ಕಾಲ ಇತ್ಯೇತೇ ಚ ಸಮಸ್ತಶಃ।

ಈಶಾಧೀನವಿಶೇಷೇಣ ಜನ್ಯಾ ಇತ್ಯೇವ ಶಬ್ದಿತಾಃ।

ಕಾಲಪ್ರವಾಹ ಏವೈಕೋ ನಿತ್ಯೋ ನತು ವಿಶೇಷವಾನ್॥15॥**

(###sudha --)

ಪುರುಷಾವ್ಯಕ್ತಕಾಲಾನಾಂ ರಮ್ಯೈವೈಕಾಽಭಿಮಾನಿನೀ।

ಸಿಸೃಕ್ಷುತ್ವವಿಶೇಷಂ ತತ್ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ಭಗವದಿಚ್ಛಯಾ॥16॥**

(###sudha --)

ಪ್ರಾಪ್ಯೈವ ಸೃಷ್ಟೇತ್ಯುದಿತಾ ಪ್ರಧಾನಂ ವಿಕೃತೇರಪಿ।

ಪುಮಾಂಸೋ ದೇಹಸಮ್ಬನ್ಧಾತ್ ಸೃಷ್ಟಿಮನ್ತ ಇತೀರಿತಾಃ॥17॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಮೂರ್ತಸಮ್ಬನ್ಧಶ್ಚಾಸೌ ಪರತನ್ತ್ರವಿಶೇಷಶ್ಚೇತಿ ವಿಗ್ರಹಃ। ಯದನಾದಿತ್ವೇನೋಕ್ತಂ ತದೇವ ಖಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। "ಇದಂ ಸರ್ವಮಸೃಜತ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಂ ಶ್ರುತಿಶಬ್ದಃ। ಏವಂ ಶ್ರೌತಾಕಾಶೋತ್ಪತ್ತಿಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯೋಪಲಕ್ಷಿತಪ್ರಕೃತ್ಯಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಪ್ರಕೃತಿರಿತಿ। ಇತ್ಯೇತೇ ಚ ಏತದಾದಯಶ್ಚ। ಈಶ್ವರಾಧೀನವಿಶೇಷೇಣೈವ ನಾಭೂತ್ವಾಭಾವಿತ್ವೇನೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಕಾಲಸ್ಯ ತ್ವಭೂತ್ವಾಭವನಮಪ್ಯಸ್ತೀತ್ಯಾಶಯೇನಾಽಽಹ ಕಾಲೇತಿ। ವಿಶೇಷವಾನ್ ಕ್ಷಣಲವಾದಿರೂಪಃ। ಉಪಪಾದಿತಂ ಚೈತತ್ ಪ್ರಾಗೇವ। (759,760)

ಪ್ರಾಕ್ ಪರಿಗಣಿತಾನಾಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದೀನಾಮೀಶ್ವರಾಧೀನವಿಶೇಷಾವಾಪ್ತಿರೇವ ಜನ್ಮೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತತ್ರ ಕಸ್ಯ ಕೀದೃಶೀ ವಿಶೇಷಾವಾಪ್ತಿರಿತ್ಯತಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿತ್ರಯಾಭಿಮಾನಿದೇವತಾಯಾಃ ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಾವಾಪ್ತಿಂ ವಿಶದಯತಿ -- ಪುರುಷೇತಿ। ಯಸ್ಮಾತ್ ಪುರುಷಾದೀನಾಂ ರಮಾಽಭಿಮಾನಿನೀ। ಸಾ ಚೈಕೈವ ದೇಹದೇಹ್ಯಾದಿಭೇದರಹಿತಾ। ತತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ಭಗವದಿಚ್ಛಯಾ ಸಿಸೃಕ್ಷುತ್ವವಿಶೇಷಂ ಪ್ರಾಪ್ತ್ಯೈವ ಸೃಷ್ಟೇತ್ಯುದಿತಾ। ನತು ವಿನಾಯಕಾದ್ಯಭಿಮಾನಿವದ್ ದೇಹೋತ್ಪತ್ತಿಮತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಯದ್ಯಪಿ ಭಗವತ್ಯಾ ಇಚ್ಛಾಽಪಿ ನಿತ್ಯಾ, ತಥಾಽಪಿ ವ್ಯಕ್ತಿರೂಪಸ್ಯೇಶ್ವರಾಧೀನತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣೇದಮುಕ್ತಮಿತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್।

ಪ್ರಕೃತೇಃ ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಾವಾಪ್ತಿಂ ವಿವೃಣೋತಿ ಪ್ರಧಾನಮಿತಿ। ಪ್ರಧಾನಮಪಿ ವಿಕೃತೇರೀಶ್ವರಾಧೀನಾಯಾಃ ಕಾರಣಾತ್ "ಇದಂ ಸರ್ವಮಸೃಜತ" ಇತ್ಯಾದೌ ಸೃಷ್ಟಮಿತ್ಯುದಿತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ವಿಕಾರೋಽವ್ಯಕ್ತಜನ್ಮ ಹಿ" ಇತಿ। ಪುರುಷಾಣಾಂ ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಾವಾಪ್ತಿಂ ಸ್ಪಷ್ಟಯತಿ ಪುಮಾಂಸ ಇತಿ ॥*#### h ॥ ಇತಿ ವಿಯದಧಿಕರಣಮ್ ॥1॥**

#aಅಥಮಾತರಿಶ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ ॥2॥**

(###sudha --)

h ॥ ಅಧಿಕರಣವಿಷಯಾದಿರಭ್ಯಧಿಕಾಶಙ್ಕಾ ಚ ॥

(###sudha --)

ಏತೇನ ಮಾತರಿಶ್ವಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಃ। ಅತೀತಾಧಿಕರಣೇ ವಿಯದಾದಿವಿಷಯಾಣಾಮುತ್ಪತ್ತ್ಯನುತ್ಪತ್ತಿಶ್ರುತೀನಾಂ ವ್ಯವಸ್ಥಯಾ ವಿರೋಧಃ ಪರಿಹೃತಃ। ಇದಾನೀಂ "ತೇಜೋಽಬನ್ನಾನ್ಯಾಕಾಶ ಇತಿ ತಾನ್ಯನಿತ್ಯಾನಿ ವಾಯುರ್ವಾವ ನಿತ್ಯಃ" ಇತಿ ಶ್ರುತೌ ವ್ಯವಸ್ಥಿತನಿತ್ಯತ್ವಾನಿತ್ಯತ್ವವನ್ತಮಪ್ಯಾಕಾಶಮನಿತ್ಯಪಕ್ಷೇ ನಿಕ್ಷಿಪ್ಯ ವಾಯೋರ್ನಿತ್ಯತ್ವಾಭಿಧಾನಾದಾಕಾಶದೇವತಾಯಾ ವಿನಾಯಕಸ್ಯೇವ, ವಾಯುದೇವತಾಯಾಃ ಸ್ವರೂಪೇಣ ನಿತ್ಯತ್ವಮ್, ದೇಹೋತ್ಪತ್ತ್ಯಾದಿನಾ ಜನ್ಮಾದಿಮತ್ತ್ವಮಿತಿ ವ್ಯವಸ್ಥಾನುಪಪತ್ತೇರ್ಮುಖ್ಯೈವಾನುತ್ಪತ್ತಿರಿತ್ಯಧಿಕಾಶಙ್ಕಯಾ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿತೇ ವ್ಯವಸ್ಥಾತಿದೇಶೇನೈವ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಿತಮ್। ತತ್ರ ಕೀದೃಶೀ ವಾಯೌ ಶ್ರುತೀನಾಂ ವ್ಯವಸ್ಥಾ? ಯಯಾಽಧಿಕಾಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತಸ್ತಾಂ ದರ್ಶಯತಿ ಏವಮಿತಿ।

h ॥ ವಾಯೋರ್ನಿತ್ಯಸಮತ್ವೋಕ್ತೌ ನಿಮಿತ್ತಕಥನಮ್, ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಾವಾಪ್ತಿರೂಪೋತ್ಪತ್ತಿಮತ್ತ್ವಸಮರ್ಥನಂ ಚ ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಏವಂ ಪ್ರಲಯಕಾಲೇಽಪಿ ಪ್ರತಿಭಾತಪರಾವರಃ।

ಮುಖ್ಯವಾಯುರ್ನಿತ್ಯಸಮಃ ಶರೀರೋತ್ಪತ್ತಿಕಾರಣಾತ್।

ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷೇಣ ಜನಿಮಾನೇವ ಶಬ್ದಿತಃ॥18॥**

(###sudha --)

ಯಥಾ ವಿಯದನಾದಿ, ಜನ್ಮವಚ್ಚೋಕ್ತಮೇವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಪ್ರತಿಭಾತಪರಾವರಃ ಶರೀರಾಭಾವೇಽಪಿ ಪ್ರಾತಿಭೇನೈವ ಜ್ಞಾನೇನ ವಿಷಯೀಕೃತಾತೀತಾನಾಗತೋ ಯತಃ, ತಸ್ಮಾನ್ನಿತ್ಯಸಮ ಇತಿ ಶಬ್ದಿತಃ। ಶರೀರೋತ್ಪತ್ತಿಕಾರಣಾತ್, ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷೇಣ ಇತ್ಯೇತಯೋರ್ಹೇತುಹೇತುಮದ್ಭಾವಃ। ಏವಶಬ್ದಸ್ಯ ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷೇಣೈವೇತ್ಯನ್ವಯಃ। ಮುಖ್ಯವಾಯುರಿತ್ಯನೇನ ಭೂತಪ್ರಕರಣೇಽಪಿ ನ ಭೂತವಾಯುವಿಷಯಮಿದಂ ಸೂತ್ರಮ್। ತತ್ರಾಧಿಕಾಶಙ್ಕಾಭಾವಾತ್। ಅತ ಏವ ನಾವಾನ್ತರಾಭಿಮಾನಿವಿಷಯಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ತತ್ಪರಮಾಭಿಮಾನಿವಿಷಯಮೇವೇತಿ ಸೂಚಯತಿ। ಸ್ವರೂಪಾತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಪ್ರಾತಿಭಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪ್ಯನುಪಪ್ಲವಾದಾಕಾಶದೇವತಾತೋ ವಿಶೇಷೋ ಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಾವಾಪ್ತಿರೂಪೋತ್ಪತ್ತ್ಯನಙ್ಗೀಕಾರೇ ಭಗವತಃ ಸರ್ವಸ್ರಷ್ಟೃತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ಯದುಕ್ತಮತ್ರ ಪ್ರಕರಣೇ ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಾವಾಪ್ತಿರೇವ ಜನಿರ್ನಾಭೂತ್ವಾಭವನಮಿತಿ ತದುಪಪತ್ತ್ಯನ್ತರೇಣೋಪಪಾದಯನ್ನಧಿಕರಣಾರ್ಥಮುಪಸಂಹರತಿ --ನೈವೇತಿ।

ನೈವ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ತತೋ ಜನ್ಮವರ್ಜಿತಂ ಪರಮಾದೃತೇ।

ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷತ್ವೇ ಜನ್ಮನಃ ಸ್ಥೂಲತಾಭವಃ॥19॥**

(###sudha --)

ಪೂರ್ವಶಬ್ದವಿಲೋಪಶ್ಚ ಯದಿ ಜನ್ಮೇತಿ ಕೀರ್ತ್ಯತೇ।

ರಮಾಯಾ ನೈವ ಜನ್ಮಾಸ್ತಿ ಚೈತನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಕೇವಲಮ್॥20॥**

(###sudha --)

ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಚ ವೇದಸ್ಯ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಇತಿ ಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಏತಚ್ಚ ಜನ್ಮನಃ ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಲಾಭತ್ವ ಏವಾಙ್ಗೀಕೃತೇ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ ನತ್ವಭೂತ್ವಾಭವನರೂಪತ್ವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

ನನ್ವವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶಸ್ಯಾಭೂತ್ವಾಭವನಾನುಪಪತ್ತೇರಸ್ತು ತತ್ರ ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಾವಾಪ್ತಿರ್ಜನ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥಃ। ಅನ್ಯತ್ರ ತ್ವಭೂತ್ವಾಭವನಮೇವಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ ಚೇತ್, ಕೋ ದೋಷಃ? ಬಾಧಕಭಾವಾಭಾವಾಭ್ಯಾಮನೇಕಾರ್ಥತ್ವಕಲ್ಪನಾವಿರೋಧಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ಥೂಲತೇತಿ। ಉಪಾದಾನಧರ್ಮಿಣೋ ಧರ್ಮ್ಯನ್ತರಾತ್ಮನಾ ಪರಿವರ್ತಃ ಸ್ಥೂಲತಾಭವಃ। ಅತ ಏವ ಪೂರ್ವಶಬ್ದವಿಲೋಪಶ್ಚ ಪೂರ್ವಶಬ್ದನಿವೃತ್ತೌ ಶಬ್ದಾನ್ತರಪ್ರವೃತ್ತಿಶ್ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಉದಾಹೃತಂ ಚೈತತ್ ಪ್ರಕೃತ್ಯಧಿಕರಣೇ। (388, 398) ಅಭೂತ್ವಾಭವನಂ ಯದಿ ಜನ್ಮೇತಿ ಕೀರ್ತ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತೇಽಸದನುವಾದಃ ಸ್ಯಾತ್। ಪರಿಣಾಮವಾದಿಭಿಃ ಕ್ವಾಪ್ಯಭೂತ್ವಾಭವನಾನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ಅತೋ ವಿಮತಿಪದಂ ದರ್ಶಯಿತುಂ ಸ್ಥೂಲತೇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಮ್।

ತರ್ಹಿ ರಮಾಯಾ ಜೀವಚೈತನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ವೇದಸ್ಯ ಚೈವಂವಿಧಂ ಜನ್ಮ ನೈವಾಸ್ತೀತ್ಯತಃ ಪರಮೇಽಶ್ವರಾದೃತೇ ಸರ್ವಂ ಜನಿಮದಿತಿ ನ ಸಿದ್ಧ್ಯೇತ್। ತಥಾಚ "ಇದಂ ಸರ್ವಮಸೃಜತ" ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹಾನಿಃ, "ಆತ್ಮಾ ವಾ" ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದವಿರೋಧಃ, ವಿಭಕ್ತತ್ವಹೇತೋರನೈಕಾನ್ತ್ಯಂ ಚ ಸ್ಯಾದಿತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಃ। "ಏಷ ಚೇತನಯಾ ಯುಕ್ತೋ ಜೀವ ಇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ" ಇತ್ಯಾದಿವಚನಾಜ್ಜೀವಶಬ್ದೋ ಭೂತಾದಿಸಙ್ಘಾತೇ ವರ್ತತೇ। ತಸ್ಯ ಚೋಕ್ತವಿಧೋತ್ಪತ್ತಿರಸ್ತ್ಯೇವೇತ್ಯತಃ ಕೇವಲಂ ಚೈತನ್ಯಸ್ಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ನಹಿ ಕ್ಷೀರಂ ದಧಿ ಜಾತಮಿತಿವದಿದಂ ದ್ರವ್ಯಂ ರಮಾದಿತ್ವೇನ ಪರಿವೃತ್ತಮಿತ್ಯತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ। ಕಿನ್ತು "ದ್ವಾವೇತೌ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೌ ನಿತ್ಯೌ ಸರ್ವಗತೌ", "ಅಜೋ ನಿತ್ಯಃ", "ಅಜಾಮೇಕಾಮ್", "ಯಾವದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಠಿತಂ ತಾವತೀ ವಾಕ್" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಭ್ಯೋಽನಾದಿತ್ವಮೇವಾವಗತಮ್।

h ॥ ವೇದಸ್ಯ ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಾವಾಪ್ತಿವಿವರಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ವೇದಸ್ಯ ಕೀದೃಶೀ ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಾಪ್ತಿಃ, ಯೇನ ಭವತ್ಪಕ್ಷೇ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹಾನ್ಯಾದಿಕಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವೇದಸ್ಯಾಪೀತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।ವೇದಸ್ಯಾಪೀಶ್ವರೇಚ್ಛಯಾ।

ವ್ಯಕ್ತಿರ್ನಾಮ ವಿಶೇಷೋಽಸ್ತಿ ತಸ್ಮಾತ್ ತದ್ವಶತೈವ ಹಿ ॥21॥**

(###sudha --)

ಉತ್ಪತ್ತಿರತ್ರ ಕಥಿತಾ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನಿಯತವಿಶಿಷ್ಟಾನುಪೂರ್ವಿಕತ್ವೇನಾರ್ಥಬೋಧಕತ್ವಶಕ್ತ್ಯಾವಿರ್ಭಾವೋ ವ್ಯಕ್ತಿಃ। ಕಾಲಪ್ರವಾಹಸ್ಯ ನಾಸ್ತಿತ್ವೇ ದೋಷೋ ವಕ್ಷ್ಯತೇ। (977,1325) ಮಹದಾದಿಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪನಿತ್ಯತಾ ಚ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧಾ । ಅತೋಽಪಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹಾನ್ಯಾದ್ಯನಿಸ್ತಾರ ಇತ್ಯಾಶಯವಾನುಪಸಂಹರತಿ --ತಸ್ಮಾದಿತಿ। ತದ್ವಶತಾ ಪರಮೇಶ್ವರವಶತ್ವವಿಶೇಷಲಾಭಃ। ಅತ್ರ ಶ್ರುತಿಸೂತ್ರಯೋಃ ॥*#### h॥ ಇತಿ ಮಾತರಿಶ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ ॥2॥**

#aಅಥಅಸಮ್ಭವಾಧಿಕರಣಮ್ ॥3॥**

(###sudha --)

h॥ ಅಭ್ಯಧಿಕಾಶಙ್ಕಾದಿಃ॥

(###sudha --)

ಅಸಮ್ಭವಸ್ತು ಸತೋಽನುಪಪತ್ತೇಃ। ಅಸಮ್ಭಾವ್ಯಮಾನಜನ್ಮನೋರ್ಗಗನಪವನಯೋರುತ್ಪತ್ತಾವುಕ್ತಾಯಮಿದಮಾಶಯತೇ। "ಸದಜಾಯತ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇರ್ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪಿ ಜನ್ಮಾಸ್ತಿ। ನಚ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿವಿರೋಧಃ। ಸ್ವರೂಪೋತ್ಪತ್ತ್ಯಭಾವೇಽಪಿ ಪರಾಯತ್ತವಿಶೇಷಾವಾಪ್ತಿರೂಪೋತ್ಪತ್ತಿಸಮ್ಭವಾತ್, ಗಗನಪವನವದಿತಿ। ತನ್ನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಮಿದಮಧಿಕರಣಮಾರಬ್ಧಮ್। ಏತಚ್ಚ ಅಯುಕ್ತಮಿವಾಽಭಾತಿ। "ಅಸಮ್ಭವಃ" ಇತ್ಯನುತ್ಪತ್ತಿಮಾತ್ರಪ್ರತಿಜ್ಞಾನಾತ್। ತಸ್ಯ ಚ ಪರೇಣಾಪ್ಯಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ನನ್ವವಧಾರಣಾರ್ಥಸ್ಯ ತುಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗಾನ್ನಾಯಂ ದೋಷಃ। ಸತ್ಯಮ್। ತಥಾಽಪಿ ತತ್ರ ಹೇತೋರನಭಿಧಾನಾದಯುಕ್ತಮೇವ। ನನು "ಅನುಪಪತ್ತೇಃ" ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಸತ್ಯಮ್। ಕಿಂ ತಸ್ಯಾರ್ಥಃ? ನಹ್ಯಸತಃ ಸದುತ್ಪತ್ತೇರದೃಷ್ಟತ್ವಾದನುಪಪತ್ತೇರಿತಿ। ನಚೈತತ್ ಸರ್ವಥಾಽಪ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಭಾವಮುಪಪಾದಯಿತುಮಲಮ್। ಕಾರಣವಿಶೇಷಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್। ಮೈವಮ್। ಪ್ರಸಕ್ತಕಾರಣನಿರಾಸಾದನ್ಯಸ್ಯಾಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ ಕಾರಣಾಭಾವಸ್ಯೈವ ಸಿದ್ಧೇರಿತಿ ಸ್ಥಿತೇ ವಿಭವಾತ್ "ಅನುಪಪತ್ತೇಃ" ಇತಿ ಹೇತುಂ ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣ ವ್ಯಾಚಕ್ಷಾಣಃ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಮಾಹ ಸ್ವತನ್ತ್ರತ್ವಾದಿತಿ।

h॥ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ವಿಭಾಗೋತ್ಪತ್ತಿಪರಾಧೀನವಿಶೇಷಾವಾಪ್ತ್ಯೋರ್ನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

#sutraಓಂ ಅಸಮ್ಭವಸ್ತು ಸತೋಽನುಪಪತ್ತೇಃ ಓಂ॥9॥**

(###sudha --)

॥॥॥॥॥॥॥॥॥।ಸ್ವತನ್ತ್ರತ್ವಾತ್ ಪರಾತ್ಮನಃ।

ನೈವೋತ್ಪತ್ತಿಃ ಕಥಮಪಿ ನ ಸ್ವತನ್ತ್ರಂ ತತೋಽಪರಮ್ ॥22॥**

(###sudha --)

ಕಥಮಪೀತಿ। ಸ್ವರೂಪತೋ ವಿಶೇಷತಶ್ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಕುತಃ ಪರಮಾತ್ಮನಃ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್। ಮೈವಮ್। ಕಿಂ ಸ್ವತನ್ತ್ರಮೇವ ವಸ್ತು ನಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ಕಿಂವಾಽತೋಽನ್ಯತ್

ಸ್ವತನ್ತ್ರಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ತಸ್ಯ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ನಿರಾಕ್ರಿಯತೇ? ನಾಽದ್ಯಃ, “ಅನವಸ್ಥಿತೇರಸಮ್ಭವಾಚ್ಚ” । ದ್ವಿತೀಯಂ ಪ್ರತ್ಯಾಹ -- ನೇತಿ । ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್ । ಭಾವೇ ವಾ ತದೇವಾಸ್ಮಾಭಿಃ ಪರಮಾತ್ಮತಯಾಽಙ್ಗೀಕರಿಷ್ಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ ।

h ॥ ವೃತ್ತಿಕೃದಭಿಹಿತಸೂತ್ರಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕೇಚಿದಿದಂ ಸೂತ್ರಮನ್ಯಥಾ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ “ಪ್ರಾಗ್ ಗುಣಿನಾಂ ವಿಯದಾದೀನಾಮುತ್ಪತ್ತಿರುಕ್ತಾ । ಇದಾನೀಂ ರೂಪಾದೀನಾಂ ಗುಣಾನಾಂ ದಿಕ್ಕಾಲಾದೇಶ್ಚೋತ್ಪತ್ತಿರುಚ್ಯತೇ । ಸತೋ ಗುಣಾದೇರಸಮ್ಭವೋ ನೋಪಪದ್ಯತೇ । ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹಾನ್ಯಾದಿನಾಽನುಪಪತ್ತೇಃ” ಇತಿ । ತದಸತ್ । ವಿಯತ್ಪದೇನೈವ ಸರ್ವಸ್ಯೋಪಲಕ್ಷಣಾತ್ । ಅಭ್ಯಧಿಕಾಶಙ್ಕಾಭಾವಾಚ್ಚ । ವಿಯತ್ಪದಸ್ಯ ಸಜಾತೀಯಭೂತಮಾತ್ರೋಪಲಕ್ಷಕತ್ವಂ ನ್ಯಾಯ್ಯಮ್ । ವಿಜಾತೀಯಗುಣಾದ್ಯುಪಲಕ್ಷಕತ್ವಮಯುಕ್ತಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ಸಙ್ಗತಿರೇಷಾ ನಾಭ್ಯಧಿಕಾ ಶಙ್ಕಾ । ರೂಪಾದೀನಾಮುತ್ಪತ್ತ್ಯಶ್ರವಣಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ಪ್ರತಿಜ್ಞಾದಿಭ್ಯಸ್ತದವಗತೇಃ । ಸಙ್ಕೋಚಸ್ತತ್ರ ಕಲ್ಪ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ । ಬಾಧಕಾನುಪನ್ಯಾಸಾದಿತಿ ।

h ॥ ರಾಮಾನುಜೀಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅನ್ಯೇ ತ್ವೇವಂ ವ್ಯಾಕುರ್ವತೇ “ಬ್ರಹ್ಮಣ ಏವಾಸಮ್ಭವೋ ನತು ತದ್ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ । ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹಾನ್ಯಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗೇನ ಅನುಪಪತ್ತೇಃ” ಇತಿ । ಏತದಪ್ಯಸತ್ । ಪೂರ್ವೇಣೈವಾಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಲಬ್ಧತ್ವಾತ್ । ವಿಯನ್ಮಾತರಿಶ್ವನೋರುತ್ಪತ್ತಿಪ್ರತಿಪಾದನಮುಪಲಕ್ಷಣಾರ್ಥಮಿತಿ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಮೇತದಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹಾನ್ಯಾದ್ಯುಪನ್ಯಾಸೇನೈವ ತಜ್ಜ್ಞಾಪನಸಿದ್ಧೇಃ । ಸಮಾನನ್ಯಾಯೋಪಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಮೀಮಾಂಸಾಯಾಂ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ । ಅನ್ಯಥಾಽತಿದೇಶೇಽಭ್ಯಧಿಕಾಶಙ್ಕಾಭ್ಯೂಹನವೈಯರ್ಥ್ಯಾದಿತ್ಯುಕ್ತ ಏವ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ । ಏತದೇವ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಂ ಭಗವತಾಽಽಚಾರ್ಯೇಣ ಪ್ರಾಗೇವ “ನೈವ ಕಿಞ್ಚಿತ್” ಇತ್ಯುಪಸಂಹೃತಮ್ ॥*#### h ॥ ಇತ್ಯಸಮ್ಭವಾಧಿಕರಣಮ್ ॥3॥**

#aಅಥವ್ಯತಿರೇಕಾಧಿಕರಣಮ್ ॥13॥**

(###sudha --)

h ॥ ವಿಭಾಗಾಯೋಗ್ಯಜೀವಂ ವಿಭಜ್ಯ ಭೋಗಪ್ರದಾತುರ್ವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ವ್ಯತಿರೇಕೋ ಗನ್ಧವತ್ ತಥಾಚ ದರ್ಶಯತಿ । ಅತ್ರ ಯೋಗಿನಾಂ ಸ್ವರೂಪೇಣೈವಾನೇಕತ್ವಮುಪಪಾದ್ಯತೇ । ತಸ್ಯ ಚ “ಅವಿರೋಧಶ್ಚನ್ದನವತ್” ಇತ್ಯುಕ್ತಾರ್ಥೋಪಪಾದಕತಯಾ ಸಙ್ಗತೌ ಸ್ಥಿತಾಯಾಂ “ಅಸಮ್ಭವಸ್ತು ಸತೋಽನುಪಪತ್ತೇಃ” ಇತಿ ಯದೀಶ್ವರಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಮುಕ್ತಂ ತದುಪಪಾದಕತ್ವೇನಾಪಿ ಸಙ್ಗತಿಂ ಜ್ಞಾಪಯನ್, ತಥಾ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಅಚ್ಛೇದ್ಯಸ್ಯಾಪೀತಿ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

#sutraಓಂ ವ್ಯತಿರೇಕೋ ಗನ್ಧವತ್ ತಥಾಚ ದರ್ಶಯತಿ ಓಂ ॥26॥**

(###sudha --)

ಅಚ್ಛೇದ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಜೀವಸ್ಯ ವಿಭಾಗಂ ಬಹುಧಾ ಹರಿಃ।

ಕೃತ್ವಾ ಭೋಗಾನ್ ಪ್ರದಾಯೈವ ಚೈಕ್ಯಮಾಪಾದಯೇತ್ ಪುನಃ।

ಅತ ಈಶವಶಂ ಸರ್ವಂ ಚೇತನಾಚೇತನಂ ಜಗತ್ ॥23॥**

(###sudha --)

ಅವಿಭಾಗಂ ವಿಭಾಗಾಯ ಯದಾ ನಯತಿ ಕೇಶವಃ।

ಕಿಮಶಕ್ಯಂ ಪರೇಶಸ್ಯ ತದೇತಿ ಹ್ಯಭಿಧೀಯತೇ ॥24॥**

(###sudha --)

ಭೋಗಾಂಶ್ಚೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಐಕ್ಯಮೇವೇತ್ಯೇವಶಬ್ದಾನ್ವಯಃ। ಐಕ್ಯಂ ಏಕರೂಪತ್ವಮ್। ಸ್ವರೂಪೈಕ್ಯಸ್ಯ ವಿಭಾಗೇಽಪಿ ಸತ್ತ್ವಾತ್। ಸರ್ವಮೀಶವಶಮ್। ತಥಾಚ ಸ ಏವ ಸ್ವತನ್ತ್ರ ಇತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಃ।

ನನ್ವನ್ಯೈಶ್ಚೇತ್ತುಮಶಕ್ಯಂ ಛಿತ್ವಾ ತೇಷಾಮಪಿ ಭಾಗಾನಾಂ ಭೋಗಶಕ್ತಿಂ ಪ್ರದಾಯ ಯದಿ ಪುನರೇಕತಾಮಾಪಾದಯತಿ -- ಹರಿಃ, ತರ್ಹಿ ತತ್ರ ತಸ್ಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಜ್ಞಾಯತಾಮ್। ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಕಾರಣಶಕ್ತಿಂ ವಿನಾಽನುಪಪತ್ತೇಃ। ಸರ್ವಂ ಜಗದೀಶವಶಮಿತಿ ತು ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅವಿಭಾಗಮಿತಿ। ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಕಿಞ್ಚಿದದ್ಭುತಂ ಕಾರ್ಯಂ ಕೃತವತಸ್ತಥಾಭೂತೇಽನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಕಾರ್ಯಶಕ್ತಿಃ ಸಮ್ಭಾವ್ಯತೇ, ತಥಾಽತ್ಯನ್ತಾಘಟಿತಮಿದಂ ಘಟಯತೋ ಜಗನ್ನಾಥಸ್ಯ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಶಕ್ತಿಸಮ್ಭಾವನಾ ಯುಕ್ತೈವೇತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಉಕ್ತಾರ್ಥಸ್ಯ ಉತ್ಸೂತ್ರಿತ್ವಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ನನ್ವತ್ರ ಸೂತ್ರೇ ಜೀವಸ್ಯಾನೇಕತ್ವಾಪತ್ತಿಮಾತ್ರಮುಚ್ಯತೇ, ನತು ತಸ್ಯಾಃ ಪರಮೇಶ್ವರಾಯತ್ತತ್ವಮ್। ತತ್ ಕಥಮನೇನ ತಸ್ಯ ಸರ್ವೈಶ್ವರ್ಯಾವಗತಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಇತಿ ಹೀತಿ। “ತಂ ಯಥಾಯಥೇಶ್ವರಃ ಪ್ರಕುರತೇ ತಥಾತಥಾ ಭವತಿ। ಸೋಽಚಿನ್ತ್ಯಃ ಪರಮೋ ಗರೀಯಾನ್”,

“ಅಚಿನ್ತ್ಯೇಶಶಕ್ತ್ಯೈವ ಹ್ಯೇಕೋಽವಯವವಿವರ್ಜಿತಃ।

ಆತ್ಮಾನಂ ಬಹುಧಾ ಕೃತ್ವಾ ಕ್ರೀಡತೇ ಯೋಗಸಮ್ಪದಾ”

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಇತಿ ಸೂತ್ರೋಪಾತ್ತಾಭ್ಯಾಂ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಭ್ಯಾಂ ಯಸ್ಮಾದೇವಮಭಿಧೀಯತೇ ತಸ್ಮಾತ್ ಸೂತ್ರೇಣಾಪ್ಯೇವಮೇವಮಭಿಧೀಯತೇ। ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪ್ರಮಾಣಯೋರೇಕಾರ್ಥತಾಯಾ ಆವಶ್ಯಕತ್ವಾದಿತಿ॥*#### h॥ ಇತಿ ವ್ಯತಿರೇಕಾಧಿಕರಣಮ್॥13॥**

#aಅಥಪೃಥಗುಪದೇಶಾಧಿಕರಣಮ್॥14॥**

(###sudha --)

h॥ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ ಆಗಮಾನುಮಾನಾಭ್ಯಾಂ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯಸಾಧನಮ್॥

(###sudha --)

ಪೃಥಗುಪದೇಶಾತ್। ಅತ್ರ ಜೀವಾತ್ಮನಃ ಪರಮಾತ್ಮನಾಽಽತ್ಯನ್ತಿಕೋ ಭೇದಃ ಸಮರ್ಥ್ಯತೇ। ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಯಥಾಹಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣೈರವಾವಧೃತಸಿಂಹದೇವದತ್ತಭೇದಸ್ಯ ಪುಂಸಃ "ಸಿಂಹೋ ದೇವವತ್ತಃ' ಇತಿ ವಾಕ್ಯಶ್ರವಣೇಽಪಿ ನ ಸಿಂಹದೇವದತ್ತಸ್ವರೂಪೈಕ್ಯಪ್ರತಿಪತ್ತಿರ್ಭವತಿ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಗೌಣ ಏವಾಯಂ ಪ್ರಯೋಗ ಇತ್ಯಧ್ಯವಸ್ಯತಿ। ತಥಾ "ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ" ಇತ್ಯಾದಿಭಿಃ "ವ್ಯತಿರೇಕೋ ಗನ್ಧವತ್" ಇತ್ಯನ್ತೈಃ ಸೂತ್ರೈಃ ಜೀವಾತ್ಮಪರಮಾತ್ಮಭೇದಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಬಲೇನೋಪಪಾದಿತತ್ವಾತ್ ತತ್ತ್ವಮಸ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಶತೇನಾಪಿ ನ ತದಭೇದಪ್ರತಿಪತ್ತಿರುತ್ಪತ್ತುಮಲಮ್। ಕಿನ್ತು ಗೌಣಾರ್ಥ ಏವ ಶ್ರುತಯ ಏವ ಇತಿ ನಿಶ್ಚಯೋ ಭವೇತ್। ಅತಃ ಪ್ರಾಪಕಾಭಾವಾನ್ನೇದಮಧಿಕರಣಮಾರಮ್ಭಣೀಯಮಿತ್ಯತೋಽಧಿಕಾಶಙ್ಕಾಂ ದರ್ಶಯನ್ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯತಿ ಏವಂ ಸ್ಥಿತೇಽಪೀತಿ।

ಏವಂ ಸ್ಥಿತೇಽಪಿ ಜೀವೈಕ್ಯಂ ಕೇಚಿದಾಹುಃ ಪರಾತ್ಮನಾ।

ತದ್ ಯೋಽಹಮಿತಿ ಪೂರ್ವಾಭಿಃ ಶ್ರುತಿಭಿಶ್ಚಾನುಮಾಬಲಾತ್॥25॥**

(###sudha --)

ಏವಮತೀತಗ್ರನ್ಥೋಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ ಜೀವಾತ್ಮಪರಮಾತ್ಮನೋರ್ಭೇದೇ ನಿಶ್ಚಿತೇಽಪೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಸ್ಮೃತಿಭಿಶ್ಚೇತಿ ಚಾರ್ಥಃ। ಅನುಮಾನಬಲಾಚ್ಚೇತಿ ವಾ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯದ್ಯಪಿ ಭೇದಃ ಪ್ರಾಕ್ ಸಮರ್ಥಿತಃ, ತಥಾಽಪಿ ಜೀವಃ ಪರಮಾತ್ಮನಾಽಭಿನ್ನ ಏವ। "ತದ್ ಯೋಽಹಂ ಸೋಽಸೌ ಯೋಽಸೌ ಸೋಽಹಮ್", "ತತ್ ತ್ವಮಸಿ", "ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ।

"ಅಹಂ ಹರಿಃ ಸರ್ವಮಿದಂ ಜನಾರ್ದನೋ ನಾನ್ಯತ್ ತತಃ ಕಾರಣಕಾರ್ಯಜಾತಮ್।

ಈದೃ ಮನೋ ಯಸ್ಯ ನ ತಸ್ಯ ಭೂಯೋ ಭವೋದ್ಭವಾ ದ್ವನ್ದ್ವಗದಾ ಭವನ್ತಿ"

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ । ನಚೈತಾಃ ಶ್ರುತಯಃ, ಸ್ಮೃತಯಶ್ಚ ಗೌಣಾರ್ಥಾ ಯೋಜ್ಯಾಃ । ಉಪಕ್ರಮಾದಿಬಲೇನ ತಾತ್ಪರ್ಯಾವಧಾರಣಾತ್ । ಬಲವದ್ಬಾಧಕಾಭಾವಾಚ್ಚ । ಉಪನ್ಯಸ್ತಾನಿ ತು ಪ್ರಮಾಣಾನ್ಯಾವಿದ್ಯಕಮಿಥ್ಯಾಭೇದವಿಷಯತಯಾಽಪಿ ಸಮ್ಭವನ್ತಿ । ತಥಾಚಾನುಮಾನಮ್ ವಿಮತೋ ಭೇದೋ ಮಿಥ್ಯಾ, ಭೇದತ್ವಾತ್; ಚನ್ದ್ರಭೇದವದಿತಿ । ನಚ "ಅಸ್ಮಿನ್ನಸ್ಯ ಚ ತದ್ಯೋಗಂ ಶಾಸ್ತಿ" ಇತಿ ಮುಕ್ತಾವಪಿ ಭೇದೋಕ್ತಿರ್ಬಾಧಿಕಾ । ತಸ್ಯಾ ಅವಾನ್ತರವಿಷಯತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ । ನಚ ಪರಮಮುಕ್ತೌ ಭೇದೇ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ ।

"ಯತ್ರ ತ್ವಸ್ಯ ಸರ್ವಮಾತ್ಮೈವಾಭೂತ್",

"ವಿಭೇದಜನಕೇ ಜ್ಞಾನೇ ನಾಶಮಾತ್ಯನ್ತಿಕೇ ಗತೇ ।

ಆತ್ಮನೋ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಭೇದಮಸನ್ತಂ ಕಃ ಕರಿಷ್ಯತಿ ।

ಆ ವಿಮುಕ್ತೇಸ್ತು ಭೇದಃ ಸ್ಯಾಜ್ಜೀವಸ್ಯ ಪರಮಸ್ಯ ಚ ।

ತತಃ ಪರಂ ನ ಭೇದೋಽಸ್ತಿ ಭೇದಹೇತೋರಭಾವತಃ"

ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಯೋಽಪವದನ್ತಿ ಚ ಪರಮಮುಕ್ತೌ ಜೀವಪರಭೇದಮಿತ್ಯೇವಂ ಕೇಚಿದ್ ವಾದಿನೋ ವದನ್ತಿ । ಅತೋ ಯುಕ್ತಸ್ತನ್ನಿರಾಕರಣಾಯಾಧಿಕರಣಾರಮ್ಭ ಇತಿ ।

h ॥ ಶ್ರುತೌ ಭೇದವ್ಯಪದೇಶಾತ್ ಜೀವೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಭಿನ್ನ ಏವ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯಿತ್ವಾ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಯತ್ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ನ ತದಿತಿ ।

#sutra ಓಂ ಪೃಥಗುಪದೇಶಾತ್ ಓಂ ॥27॥**

(###sudha --)

ನ ತದ್ ಯುಕ್ತಂ ಯತೋ ವಿಷ್ಣುಃ ಪೃಥಗೇವಾಭಿಧೀಯತೇ ।

ಪ್ರಜ್ಞಾನೇತ್ರೋಽಲೋಕ ಇತಿ ಮುಕ್ತೌ ಭೇದೋಽಭಿಧೀಯತೇ ॥26॥**

(###sudha --)

ತತ್ ಜೀವಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮೈಕ್ಯಂ ನ ಯುಕ್ತಮ್ । ಕಿನ್ತು ಪೃಥಗೇವ ಜೀವಾತ್ಮಪರಮಾತ್ಮಾನೌ । ಕುತಃ? ಯತೋ ವಿಷ್ಣುರ್ಜೀವಾತ್, ಜೀವಶ್ಚ ವಿಷ್ಣೋಃ "ಭಿನ್ನೋಽಚಿನ್ತ್ಯಃ ಪರಮೋ ಜೀವಸಙ್ಘಾತ್" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಭಿಃ ಪೃಥಗೇವ ಅಭಿಧೀಯತೇ, ತಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನ್ವೇತಾಃ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಯೋಽವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತಭೇದವಿಷಯತಯಾಽನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಾಃ, ನ ತಾತ್ತ್ವಿಕಭೇದಸಿದ್ಧ್ಯೈ ಪ್ರಭವನ್ತೀತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಚೇತ್। ಮಾ ತ್ವರಿಷ್ಠಾಃ, ನಿರಾಕರಿಷ್ಯಾಮಃ ಶ್ರುತ್ಯಾದೇರತತ್ತ್ವಾದೇಕತ್ವಂ (883, 968) ಇತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ಕಲ್ಪಿತಭೇದವಿಷಯಾಂ ಶ್ರುತಿಮುದಾಹರತಿ ಪ್ರಜ್ಞೇತಿ। "ಏಷ ಬ್ರಹ್ಮೈಷ ಪ್ರಜಾಪತಿರಿನ್ದ್ರಃ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ವಿಶ್ವಪ್ರಪಞ್ಚಮನೂದ್ಯ ಸರ್ವಂ ತತ್ ಪ್ರಜ್ಞಾನೇತ್ರುಮಿತಿ ತಸ್ಯ ಪ್ರಜ್ಞಾಖ್ಯಬ್ರಹ್ಮನೇತೃಕತ್ವಮಭಿಧಾಯ, ನೇತೃನೇತವ್ಯಭಾವಸ್ಯ ಕಲ್ಪಿತತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ "ಪ್ರಜ್ಞಾನೇತ್ರೋಽಲೋಕಃ" ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಮುಕ್ತಾವಪಿ ಜೀವಪರಯೋರ್ಭೇದೋಽಭಿಧೀಯತೇ, ಅಲೋಕೋ ಮುಕ್ತೋಽಪಿ ಪ್ರಜ್ಞಾನೇತ್ರೋ ಬ್ರಹ್ಮನೇತೃಕ ಇತಿ। ನೀಯತೇಽನೇನೇತಿ ನೇತ್ರಮ್। "ದಾಮ್ನಿ" ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರಾತ್। ಪ್ರಜ್ಞಾ ಚ ಬ್ರಹ್ಮ। "ಪ್ರಜ್ಞಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಪ್ರಜ್ಞಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಾತ್। ನಚಾತ್ರ ಲೋಕ ಇತಿ ಪದಂ ಛೇದ್ಯಮ್। ಜನಭುವನದೇಹರೂಪಸ್ಯ ಲೋಕಸ್ಯ ಪ್ರಾಗೇವ ಬ್ರಹ್ಮನೇತೃಕತ್ವಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವೇನ ಪುನರುಕ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಚ ನೇತೃನೇತವ್ಯಯೋರಭೇದಃ ಕ್ವಚಿದಸ್ತಿ। ನಚಾವಾನ್ತರಮುಕ್ತಿವಿಷಯೇಯಂ ಶ್ರುತಿಃ। ತತ್ರ ಲೋಕಾತೀತಾಯೋಗಾತ್। ದೇಹೇನ್ದ್ರಿಯಾದಿವೈಕಲ್ಯಂ ಖಲ್ವಲೋಕತ್ವಮ್। ಪರಮಮುಕ್ತೌ ಚಾನುವರ್ತಮಾನೋ ಭೇದೋ ನಾವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತೋ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತಿ।

h ॥ ಪರಮಮೋಕ್ಷೇ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋಃ ಭೇದಾಭಿಧಾತ್ರೀಣಾಂ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತೀನಾಮುದಾಹರಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ಮುಕ್ತಾವಭೇದೇಽನೇಕಾಃ ಶ್ರುತಯಃ ಸ್ಮೃತಯಶ್ಚ ಸನ್ತಿ। ತತ್ ಕಥಮೇಕಾಕಿನೀಯಂ ಶ್ರುತಿರ್ಮುಕ್ತೌ ಭೇದಸಾಧನಾಯ ಅಲಮಿತ್ಯತೋ ಬಹ್ವೀಃ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತೀರತ್ರೋದಾಹರತಿ ಏತಮಿತಿ।

ಏತಮಾನನ್ದಮಿತ್ಯನ್ಯಾ ಪರಮಂ ಸಾಮ್ಯಮಿತ್ಯಪಿ।

ಇದಂ ಜ್ಞಾನಮುಪಾಶ್ರಿತ್ಯ ಮಮ ಸಾಧರ್ಮ್ಯಮಾಗತಾಃ।

ಸರ್ಗೇಽಪಿ ನೋಪಜಾಯನ್ತೇ ಪ್ರಲಯೇ ನ ವ್ಯಥನ್ತಿ ಚ ॥27॥**

(###sudha --)

"ಏತಮಾನನ್ದಮಯಮಾತ್ಮಾನಮುಪಸಙ್ಕ್ರಮ್ಯ" ಇತ್ಯನ್ಯಾ ಶ್ರುತಿರ್ಮುಕ್ತಸ್ಯ ಪಸ್ಮಾದ್ ಭೇದಮಾಹ। ಸಾಮೀಪ್ಯಪ್ರಾಪ್ತೇರಭಿಧಾನಾತ್। ನಚೇಯಮವಾನ್ತರಮುಕ್ತಿಃ, "ಅಸ್ಮಾಲ್ಲೋಕಾತ್ ಪ್ರೇತ್ಯ" ಇತಿ ವಿದೇಹತ್ವವಚನಾತ್।

"ತದಾ ವಿದ್ವಾನ್ ಪುಣ್ಯಪಾಪೇ ವಿಧೂಯ ನಿರಞ್ಜನಃ ಪರಮಂ ಸಾಮ್ಯಮುಪೈತಿ" ಇತ್ಯಪಿ ಶ್ರುತಿರ್ಮುಕ್ತೌ ಜೀವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಭೇದಮಾಚಷ್ಟೇ। ಸಾಮ್ಯಸ್ಯ ಭೇದಸಮಾನಾಶ್ರಯತ್ವಾತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪುಣ್ಯಪಾಪಾಜ್ಞಾನಾಖ್ಯಾವಿದ್ಯಾವಿಧೂನನಾಭಿಧಾನಾದಸ್ಯಾಪಿ ಪರಮಮುಕ್ತಿವಿಷಯತ್ವಂ ಜ್ಞಾಯತೇ।

"ಇದಂ ಜ್ಞಾನಮ್" ಇತಿ ಭಗವದ್ವಾಕ್ಯೇಽಪಿ ಮಮ ಸಾಧರ್ಮ್ಯಮಾಗತಾ ಇತಿ ಭೇದೋ ಜ್ಞಾಯತೇ। ಸರ್ಗಪ್ರಲಯಯೋರಪ್ಯುಪಜನನವ್ಯಥಾಭಾವೋಕ್ತ್ಯಾ ಪರಮಮುಕ್ತಿತ್ವಂ ಚ।

ಉಪಸಮ್ಪದ್ಯತೇ ಜ್ಯೋತಿಃ ಸ್ವರೂಪೇಣಾಭಿಪದ್ಯತೇ।

ತತ್ರ ಪರ್ಯೇತಿ ಜಕ್ಷಂಶ್ಚ ಕ್ರೀಡನ್ನಪಿ ಸದಾ ಸುಖೀ ॥28॥**

(###sudha --)

ಆಚಕ್ಷ್ವ ಮೇ ಪರಂ ಮೋಕ್ಷಂ ಧೀರಾ ಯಂ ಪ್ರವದನ್ತಿ ತಮ್।

ಇತ್ಯುಕ್ತ ಆಹ -- ವಾಗ್ದೇವೀ ಪರಂ ಮೋಕ್ಷಂ ಪ್ರಜಾಪತೇಃ ॥29॥**

(###sudha --)

"ಉಪಸಮ್ಪದ್ಯತೇ" ಇತ್ಯನೇನ

"ಪರಂ ಜ್ಯೋತಿರುಪಸಮ್ಪದ್ಯ ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣಾಭಿನಿಷ್ಪದ್ಯತೇ। ಸ ತತ್ರ ಪರ್ಯೇತಿ ಜಕ್ಷನ್ ಕ್ರೀಡನ್ ರಮಮಾಣಃ"

ಇತ್ಯೇತಾಂ ಶ್ರುತಿಮರ್ಥತೋಽನುವದತಿ। ಅತ್ರಾಪಿ ಸಾಮೀಪ್ಯಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಾದಿನಾ ಭೇದೋಽವಗಮ್ಯತೇ। "ಅಸ್ಮಾಚ್ಛರೀರಾತ್ ಸಮುತ್ಥಾಯ ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣಾಭಿನಿಷ್ಪದ್ಯತೇ" ಇತ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಪರಮಮೋಕ್ಷತ್ವಂ ಚ।

ಶಾಖಾಂ ಶಾಖಾಂ ಮಹಾನದ್ಯಃ ಸಂಯಾನ್ತಿ ಪರಿತಃಸ್ರವಾಃ।

ಧಾನಾಪೂಪಾ ಮಾಂಸಕಾಮಾಃ ಸದಾ ಪಾಯಸಕರ್ದಮಾಃ ॥30॥**

(###sudha --)

ಯಸ್ಮಿನ್ನಗ್ನಿಮುಖಾ ದೇವಾಃ ಸೇನ್ದ್ರಾಃ ಸಹಮರುದ್ಗಣಾಃ।

ಈಜಿರೇ ಕ್ರತುಭಿಃ ಶ್ರೇಷ್ಠೈಸ್ತದಕ್ಷರಮುಪಾಸತೇ ॥31॥**

(###sudha --)

ಪ್ರವಿಶನ್ತಿ ಪರಂ ದೇವಂ ಮುಕ್ತಾಸ್ತತ್ರೈವ ಭೋಗಿನಃ।

ನಿರ್ಗಚ್ಛನ್ತಿ ಯಥಾಕಾಮಂ ಪರೇಶೇನೈವ ಚೋದಿತಾಃ ॥32॥**

(###sudha --)

“ಶಾಖಾಂ ಶಾಖಾಮ್” ಇತಿ ಮಹಾಭಾರತವಾಕ್ಯೇ ಭೇದಾವಭಾಸಃ ಸ್ಫುಟ ಏವ। ತಸ್ಯ ಚ ಪರಮಮೋಕ್ಷವಿಷಯತಾಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಮಾಚಕ್ಷ್ವೇತ್ಯಾದಿಪೂರ್ವವಾಕ್ಯಾರ್ಥಸಙ್ಗ್ರಹಕಥನಮ್। ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಪ್ರಜಾಪತಿನೇತಿ ಪೃಷ್ಟೇ। ತಸ್ಯ ಮಧ್ಯೇ ವೇತಸಃ ಪುಣ್ಯಗನ್ಧಃ ಸಹಸ್ರಶಾಖೋ ವಿಮಲೋ ವಿಭಾತಿ। ತಸ್ಯ ವೇತಸಸ್ಯ ಶಾಖಾಂ ಶಾಖಾಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಧಾನಾಪೂಪವತ್ಯಃ, ಮಾಂಸಕಾಮವತ್ಯಃ, “ಅರ್ಶಆದಿಭ್ಯೋಽಚ್”, ಪಾಯಸಂ ಕರ್ದಮಸ್ಥಾನೀಯಂ ಯಾಸಾಂ ತಾಃ, ತಥೋಕ್ತಾಃ। ಯಸ್ಮಿನ್ ಲೋಕೇ। ಈಜಿರೇ ಯಜನ್ತೇ ಚ। ತದಕ್ಷರಂ ಪರಮಂ ಬ್ರಹ್ಮ। ತತ್ರೈವ ಪರಮೇಶ್ವರಾನ್ತರ ಏವ।

ಭೇದದೃಷ್ಟ್ಯಾಽಭಿಮಾನೇನ ನಿಃಸಙ್ಗೇನಾಪಿ ಕರ್ಮಣಾ।

ಕರ್ತೃತ್ವಾತ್ ಸಗುಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪುರುಷಂ ಪುರುಷರ್ಷಭಮ್ ॥33॥**

(###sudha --)

ಸ ಸಙ್ಗತ್ಯ ಪುನಃ ಕಾಲೇ ಕಾಲೇನೇಶ್ವರಮೂರ್ತಿನಾ।

ಜಾತೇಽಗುಣವ್ಯತಿಕರೇ ಯಥಾಪೂರ್ವಂ ಪ್ರಜಾಯತೇ ॥34॥**

(###sudha --)

“ಭೇದದೃಷ್ಟ್ಯಾ” ಇತಿ ಭಾಗವತವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಯಮರ್ಥಃ

“ಆದ್ಯಃ ಸ್ಥಿರಚರಾಣಾಂ ಯೋ ವೇದಗರ್ಭಃ ಸಹರ್ಷಿಭಿಃ।

ಯೋಗೇಶ್ವರೈಃ ಕುಮಾರಾದ್ಯೈಃ ಸಿದ್ಧೈರ್ಯೋಗಪ್ರವರ್ತಕೈಃ”

ಸ ಜೀವೇಶ್ವರಾದಿಭೇದಜ್ಞಾನೇನ, ಅಭಿಮಾನೇನೇಶ್ವರಬಹುಮಾನೇನ, ನಿವೃತ್ತಕರ್ಮಣಾ ಚ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಾತ್ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಗುಣೋಪೇತಂ ಪರಮಪುರುಷಾಖ್ಯಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸಙ್ಗತ್ಯ ಮುಕ್ತಃ ಸನ್ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಪುನಃ ಕಾಲಾಖ್ಯಪರಮೇಶ್ವರಮೂರ್ತ್ಯಾ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲೇ ಜಾತೇ ಸತಿ ಅಗುಣವ್ಯತಿಕರೇ ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣವಿಕ್ರಿಯಾಹೀನೇ ವಿಷ್ಣುಲೋಕೇ ಪೂರ್ವವತ್ ಸರ್ವಮುಕ್ತಾಧಿಪತಿರ್ಜಾಯತ ಇತಿ। ಅತ್ರ ತು ಭೇದಃ ಸ್ಫುಟ ಏವ। ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಮುಕ್ತಿತ್ವಾದೇವ ಪರಮಮುಕ್ತಿತ್ವಂ ಚ ಸಿದ್ಧಮ್।

ಋಚಾಂ ತ್ವಃ ಪೋಷಮಾಸ್ತೇ ಚ ಪರೇಣ ಪ್ರೇರಿತಾಃ ಸದಾ।

ಯತ್ಕಾಮಸ್ತತ್ ಸೃಜತ್ಯದ್ಧ್ಯೈವಾಽತ್ಮನಾ ತತ್ ಸೃಜತ್ಯಪಿ ॥35॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

"ಋಚಾಂ ತ್ವಃ ಪೋಷಮಾಸ್ತೇ ಪುಪುಷ್ವಾನ್

ಗಾಯತ್ರಂ ತ್ವೋ ಗಾಯತಿ ಶಕ್ವರೀಷು।

ಬ್ರಹ್ಮಾ ತ್ವೋ ವದತಿ ಜಾತವಿದ್ಯಾಂ

ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಮಾತ್ರಾಂ ವಿಮಿಮೀತ ಉ ತ್ವಃ"

ಇತಿ ಮನ್ತ್ರಸ್ಯಾಯಮರ್ಥಃ ಮುಕ್ತಿಸ್ಥಾನೇ ತ್ವಃ ಕಶ್ಚಿದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಋಚಾಂ ಪೋಷಂ ಪುಪುಷ್ವಾನಾಸ್ತೇ ಋಚಃ ಪುಷ್ಟಾಃ ಕುರ್ವನ್ನಾಸ್ತೇ। ತ್ವೋ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಶಕ್ವರೀಷು ಋಕ್ಷ್ವಾರೂಢಂ ಗಾಯತ್ರಂ ಸಾಮ ಗಾಯತಿ। ತ್ವೋ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಜಾತವಿದ್ಯಾಂ ಪೌರುಷೇಯವಿದ್ಯಾಂ ವದತಿ। ತ್ವೋ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರ್ಮಾತ್ರಾಮಂಶಮೇವ ವಿಮಿಮೀತೇ ಧ್ಯಾಯತೀತಿ। ಅತ್ರಾಪಿ ಭೇದಃ ಸ್ಫುಟ ಏವಾವಭಾಸತೇ। ಬ್ರಹ್ಮಬಾಹುಲ್ಯಶ್ರವಣಾತ್ ಪರಮಮೋಕ್ಷತ್ವಂ ಚ। ನಚಾಸ್ಯ ಋತ್ವಿಗ್ವಿಷಯತ್ವಮ್। ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಾತವಿದ್ಯಾವಾದಿತ್ವಸ್ಯ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಚತುರ್ಣಾಮಪಿ ಪಾದಾನಾಂ ಹೋತ್ರಾದಿಭಿನ್ನವಿಷಯತ್ವೇ ತೃತೀಯಪಾದೇ ತ್ವ ಇತಿ ಚ ವ್ಯರ್ಥಂ ಸ್ಯಾತ್। ಚಶಬ್ದೋ ವಾಕ್ಯಶೇಷಸಮುಚ್ಚಯೇ।

"ಪರೇಣ ಪ್ರೇರಿತಾಃ ಸದಾ" ಇತ್ಯನೇನ "ಸ ವಾ ಏಷ ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠ ಇದಂ ಶರೀರಂ ಮರ್ತ್ಯಮತಿಮೃಜ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾಭಿಸಮ್ಪದ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಪಶ್ಯತಿ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೀಃ, "ಯಥೇಷ್ಟಂ ಪರಿವರ್ತನ್ತೇ ತಸ್ಯೈವಾನುಗ್ರಹೇರಿತಾಃ" ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತೀಶ್ಚೋಪಾದತ್ತೇ।

"ಯತ್ಕಾಮಃ" ಇತ್ಯನೇನ "ನ ಹಾಸ್ಯ ಕರ್ಮ ಕ್ಷೀಯತೇಽಸ್ಮಾದ್ಧ್ಯೇವಾಽತ್ಮನೋ ಯದ್ಯತ್ ಕಾಮಯತೇ ತತ್ತತ್ ಸೃಜತೇ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿರುಪಾದೀಯತೇ। ಮುಕ್ತೋ ಯದ್ಯತ್ ಕಾಮಯತೇ ತತ್ತದ್ ವಸ್ತು ತತ್ ಕರ್ಮ ಸೃಜತೇ। ಕಥಮ್? ಯತ್ ಸೃಜತೇ ತದಸ್ಮಾದಾತ್ಮನ ಏವ ಪರಮೇಶ್ವರಾನುಗ್ರಹದ್ವಾರೈವೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅದ್ಧ್ಯೇವೇತಿ ಹ್ಯೇವಶಬ್ದಾರ್ಥಃ। ಅತ್ರೇಶ್ವರಾಜ್ಜೀವಸ್ಯ ಭೇದಃ ಸ್ಪಷ್ಟ ಏವ। ಕರ್ಮಾಕ್ಷಯವಚನಾತ್ ಪರಮಮುಕ್ತಿತ್ವಂ ಚ।

ಸಹೈವ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಕಾಮಾನ್ ಭುಙ್ಕ್ತೇ ನಿಸ್ತೀರ್ಣತದ್ಗುಣಃ।

ದುಃಖಾದೀಂಶ್ಚ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಾರವರ್ಜಿತಃ ॥36॥**

(###sudha --)

ಭುಙ್ಕ್ತೇ ಭೋಗಾನ್ ಸಹೈವೋಚ್ಚಾನಿತ್ಯಾದ್ಯಾಗಮಮಾನತಃ।

ಮುಕ್ತಸ್ಯ ಭೇದಾವಗತೇಃ ಕಥಮೇವ ಹ್ಯಭಿನ್ನತಾ ॥37॥**

(###sudha --)

ಜೀವೇಶಯೋಃ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

"ಸಹೈವ" ಇತ್ಯನೇನ "ಸೋಽಶ್ನುತೇ ಸರ್ವಾನ್ ಕಾಮಾನ್ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ವಿಪಶ್ಚಿತಾ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಮುಪಾದತ್ತೇ। "ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಕತಯಾ ಸರ್ವಾನ್ ಕಾಮಾನ್ ಸಹ ಯೌಗಪದ್ಯೇನ ಭುಙ್ಕ್ತೇ" ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ತು ಶ್ರೌತಾಕ್ಷರಾನನುಗುಣಂ ತತ್ಸಿದ್ಧಾನ್ತಾನನುಗುಣಂ ಚ।

ನಿಸ್ತೀರ್ಣೇತ್ಯನೇನ "ತೀರ್ಣೋ ಹಿ ತದಾ ಸರ್ವಾನ್ ಶೋಕಾನ್ ಹೃದಯಸ್ಯ ಭವತಿ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿರ್ಗೃಹ್ಯತೇ। ತದಾ ಸರ್ವಾನ್ ಶೋಕಾಂಸ್ತೀರ್ಣೋ ಮುಕ್ತೋ ಹೃದಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಶೇಷಭೂತೋ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಹೃದಯನತ್ವಾದ್ ಹೃದಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ। ತದ್ದುಃಗ್ಣಾ ಹೃದ್ದುಃಗ್ಣಾ ದುಃಖಾದ್ಯಾಃ। ಅತ್ರ ಸರ್ವಶೋಕತರಣಾತ್ ಪರಮಮುಕ್ತಿತ್ವಮವಗಮ್ಯತೇ।

"ದುಃಖಾದೀಂಶ್ಚ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ" ಇತ್ಯನೇನ,

"ಜ್ಯೋತಿರ್ಮಯೇಷು ದೇಹೇಷು ಸ್ವೇಚ್ಛಯಾ ವಿಶ್ವಮೋಕ್ಷಿಣಃ।

ಭುಞ್ಜತೇ ಸುಸುಖಾನ್ಯೇವ ನ ದುಃಖಾದೀನ್ ಕದಾಚನ"

ಇತ್ಯಾದಿ ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತವಾಕ್ಯಂ ಗೃಹ್ಯತೇ। ಅತ್ರ ಬಹುವಚನೇನ ಭೇದಃ, ದುಃಖಾದ್ಯಭಾವೇನ ಪರಮಮುಕ್ತಿತ್ವಂ ಚಾವಭಾಸತೇ।

ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಾರೇತ್ಯನೇನ,

"ಸ್ವಾಧಿಕಾನನ್ದಸಮ್ಪ್ರಾಪ್ತೌ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿವ್ಯಾಪೃತಿಷ್ವಪಿ।

ಮುಕ್ತಾನಾಂ ನೈವ ಕಾಮಃ ಸ್ಯಾದನ್ಯಾನ್ ಕಾಮಾಂಸ್ತು ಭುಞ್ಜತೇ"

ಇತಿ ವಾರಾಹವಚನಂ ಗೃಹ್ಯತೇ। ಅತ್ರೈಶ್ವರ್ಯಮರ್ಯಾದಯಾ ಭೇದೋ ಗಮ್ಯತೇ। ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧನಮುಪಸಂಹರತಿ --ಇತ್ಯಾದೀತಿ। ಮುಕ್ತಸ್ಯ, ಪರಬ್ರಹ್ಮಣ ಇತಿ ಶೇಷಃ।

h॥ ಭೇದಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸಾಧಕಾನುಮಾನಭಙ್ಗಃ, ॥

(###sudha --)

ಇದಾನೀಂ ಪರಪಕ್ಷಂ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯನ್ ಯದುಕ್ತಂ "ಶ್ರುತಿಭಿಶ್ಚಾನುಮಾಬಲಾತ್" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಸಾಚಿವ್ಯೇನ ಅನುಮಾನಮ್, ತತ್ ತಾವನ್ನಿರಾಕರ್ತುಮುಪಕ್ರಮತೇ ನಾನುಮಾ ಚೇತಿ।

॥॥॥॥॥॥ನಾನುಮಾ ಚ ತದಭೇದಂ ಪ್ರಮಾಪಯೇತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಮಿಥ್ಯೈವ ಭೇದೋ ವಿಮತೋ ಭೇದತ್ವಾಚ್ಚನ್ದ್ರಭೇದವತ್।

ಇತಿ ಚೇತ್ ಸಾಧ್ಯಧರ್ಮೋಽಯಂ ಸನ್ನಸನ್ ವಾ ನವೋಭಯಮ್ ॥38॥**

(###sudha --)

ಯದಿ ಸನ್ನಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ ಸ ಏವಾಸನ್ನಿತೀರಿತೇ।

ನೋಭಯಂ ಚೇನ್ನ ಸಿದ್ಧಂ ತದಿತಿ ಮಾನಸ್ಯ ದೂಷಣಮ್ ॥39॥**

(###sudha --)

ಚಶಬ್ದಃ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧನಪರಪಕ್ಷನಿರಾಸಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ। ಪ್ರಮಾಪಯೇತ್ ಪ್ರಮಿತಂ ಕುರ್ಯಾತ್। ಯದ್ವಾ ಜೀವೇಶ್ವರಾಭೇದೇ ಪರೋಪನ್ಯಸ್ತಸಮಸ್ತಪ್ರಮಾಣನಿರಸನಪ್ರತಿಜ್ಞೇಯಮ್। ತಥಾಚ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತೀ ಚೇತಿ ಚಾರ್ಥಃ।

ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತೋಽನುಮಾನಂ ತಾವದನುವದತಿ ಮಿಥ್ಯೈವೇತಿ। ಭೇದೋ ಮಿಥ್ಯೇತ್ಯೇತಾವತ್ಯುಕ್ತೇ ಚನ್ದ್ರಭೇದಾದಿನಾ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತೋ ವಿಮತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರ್ಭೇದ ಇತಿ ಯಾವತ್। ಸ್ತಮ್ಭಕುಮ್ಭಾದಿಭೇದಸ್ಯ ಪಕ್ಷತುಲ್ಯತ್ವಾನ್ನ ತತ್ರ ಭೇದತ್ವಹೇತೋರ್ವ್ಯಭಿಚಾರಃ ಶಙ್ಕನೀಯ ಇತಿ ಜ್ಞಾಪನಾರ್ಥಂ ವಾ। ಯಾವಾನ್ ಕಶ್ಚಿದ್ ವಿಮತೋ ಭೇದಃ ಸ ಸರ್ವೋಽಪೀತಿ। ಭೇದಗ್ರಹಣಂ ಸ್ಪಷ್ಟಾರ್ಥಮ್। ಸಾಧ್ಯಾವಧಾರಣೇನಾಸಿದ್ಧ್ಯಾದ್ಯಾಭಾಸೋದ್ಧಾರಂ ಸೂಚಯತಿ। ಭೇದಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸಿದ್ಧಾವಭೇದ ಏವ ವಾಸ್ತವಃ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತಿ ಭಾವಃ।

ದೂಷಯಿತುಂ ಪೃಚ್ಛತಿ ಸಾಧ್ಯೇತಿ। ಅಯಂ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಭೇದಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಲಕ್ಷಣಃ। ಸನ್ನಿತಿ ಸ್ವಮತಾನುಸಾರೇಣ। ನನು ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಸಚ್ಚೇತ್, ತದ್ ಯಸ್ಯ ತದಪಿ ಸತ್ ಸ್ಯಾತ್। ನಹಿ ಸಮ್ಭವತಿ ನಾಸ್ತಿ ಧರ್ಮೀ ಧರ್ಮಶ್ಚಾಸ್ತೀತಿ। ತಥಾಚ ವೈಪರೀತ್ಯಮೇವ। ಮೈವಮ್। ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಖಲ್ವತ್ಯನ್ತಾಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಮ್, ತಚ್ಚ ಬುದ್ಧಿದ್ವಾರೇಣೈವ। ಅತ್ಯನ್ತಾಸತೋಽಪಿ ಪ್ರತೀತಿರಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ। ತಥಾಚ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಸ್ತೀತ್ಯಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರತಿಯೋಗಿಕೋಽತ್ಯನ್ತಾಭಾವಃ ಸನ್ನಿತ್ಯರ್ಥಃ। ನಚಾತ್ರ ಕೋಽಪಿ ವಿರೋಧಃ।

ಅಸನ್ ವೇತಿ ಮಾಧ್ಯಮಿಕಮತಾನುರೋಧೇನ। ನಹಿ ಪ್ರತಿವಾದಿನ್ಯಾಶ್ವಾಸೋಽಸ್ತಿ। ಯೇನಾಸೌ ಸ್ವಮತಮತಿಪತ್ಯ ನ ವದೇದಿತಿ ನಿಶ್ಚಿನುಮಃ। ಉಭಯಂ ನವೇತಿ ಪ್ರತಿವಾದಿಮತಾನುಸಾರೇಣ। ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

ನನು ಸದಸತ್ತ್ವಮಪಿ ಜೈನಾದಿರೀತ್ಯಾ ಕುತೋ ನ ವಿಕಲ್ಪಿತಮ್? ಸದಾದಿಪಕ್ಷದೂಷಣಸಾಮ್ಯಾದಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ಯದ್ವೋಭಯಂ ಚೇತಿ ತೃತೀಯಃ ಪಕ್ಷಃ। ನೇತಿ ಚತುರ್ಥಃ। ಉಭಯಂ ನವೇತ್ಯರ್ಥಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಆದ್ಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ಯದೀತಿ। ಯದ್ಯಯಂ ಸಾಧ್ಯಧರ್ಮಃ ಸನ್ನಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ, ತದಾ ಮಾಯಾವಾದಿನೋಽಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಹಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರ್ಭೇದಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮ, ಯೇನ ತಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವೇಽಪಿ ಸದದ್ವೈತವಾದಿನೋ ನಾಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ ಸ್ಯಾತ್। ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕತ್ವಾತ್।

ದ್ವಿತೀಯೇ ದೋಷಮಾಹ -- ಸ ಏವೇತಿ। ಅಪಸಿದ್ಧಾನ್ತ ಏವ। ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸ್ಯಾಸತ್ತ್ವೇ ಸತ್ತ್ವಮೇವ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಭೇದಸ್ಯ ಸ್ಯಾತ್। ನಚಾಸತ್ ಪ್ರಮಾಣವಿಷಯ ಇತಿ ತೇಷಾಂ ಪಕ್ಷಃ। ಅನೇನ ಸದಸತ್ತ್ವಪಕ್ಷೋಽಪಿ ನಿರಸ್ತೋ ವೇದಿತವ್ಯಃ।

ಅನ್ತಿಮಮಪಾಕರೋತಿ -- ನೋಭಯಂ ಚೋದಿತಿ। ತದುಭಯವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಂ ಚ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಭೇದಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇಽನ್ಯತ್ರ ವಾ ಕ್ವಾಪಿ ನ ಸಿದ್ಧಮ್।

ನನ್ವನೇನ ಕಿಮುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್? ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸದಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಸ್ಯ ಪಕ್ಷವಿಶೇಷಣತ್ವಾಭಾವಾತ್। ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮೇವ ಪಕ್ಷವಿಶೇಷಣಮುಪನ್ಯಸ್ತಮ್, ತದ್ಧರ್ಮ ಏವ ಸದಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮ್। ನಚ ವಿಮತಂ ಬುದ್ಧಿಮತ್ಕರ್ತೃಪೂರ್ವಕಮಿತಿವದ್ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷಣೇನಾಪಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇನ ಭಾವ್ಯಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ವೈಷಮ್ಯಾತ್। ಯದ್ಧಿ ವ್ಯಾಪಕಕೋಟಿನಿವಿಷ್ಟಂ ವಿವಾದಪದಂ ಚ ತಸ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧತಾಽವಶ್ಯಮ್ಭಾವಿನೀ। ಅನ್ಯಥಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಣಪಕ್ಷತಯೋರಸಮ್ಭವಾತ್। ಅಸ್ತಿ ಚ ಬುದ್ಧಿಮತ್ತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ವ್ಯಾಪಕಕೋಟಿನಿವೇಶಾದಿ, ನತು ಸದಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಸ್ಯೇತಿ।

ಉಚ್ಯತೇ ಯೋ ಹ್ಯರ್ಥಃ ಪ್ರಮಾಣಸಾಧ್ಯಃ ಸ ಸಮ್ಭಾವಿತಪ್ರಕಾರೇಷ್ವನ್ಯತಮಪ್ರಕಾರವಾನುಪಲಬ್ಧಃ। ಇದಂ ಚ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಭೇದಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ನ ಸದಾದಿಪ್ರಕಾರವದಙ್ಗೀಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯಮ್, ಪ್ರಕಾರತ್ರಯಸ್ಯಾಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಪರಾಹತತ್ವಾತ್। ಚತುರ್ಥಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಾತ್। ನಹ್ಯಪ್ರಾಮಾಣಿಕೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ ಪ್ರಕಾರವತ್ ಕಿಞ್ಚಿದ್ ಭವತಿ। ಅತೋ ವ್ಯಾಪಕಾನುಪಲಬ್ಧಿಬಾಧಿತಂ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರ್ಭೇದಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ನ ಸಾಧಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಮಿತಿ ಸಮುದಾಯಾರ್ಥೋ ವಿವಕ್ಷಿತ ಇತಿ ನ ಕಾಚಿದನುಪಪತ್ತಿಃ। ಅನೇನೈವಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಟೀಕಾಽಪಿ ನೇತವ್ಯೇತಿ।

ದೂಷಣಾನ್ತರಮಾಹ -- ಇತಿ ಮಾನಸ್ಯೇತಿ। ಮೀಯತ ಇತಿ ಮಾನಮ್। ಕೃತ್ಯಲ್ಯುಟೋ ಬಹುಲಮಿತಿ ವಚನಾತ್। ಮಿಥ್ಯಾಶಬ್ದಾರ್ಥಂ ವಿಕಲ್ಪ್ಯಾಪ್ಯೇವಂ ದೂಷಣಮಭಿಧಾನೀಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ತಥಾಹಿ ಕಿಂ ಮಿಥ್ಯೇತ್ಯಸತ್ತ್ವಮುಚ್ಯತೇ, ಕಿಂವಾ ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯತ್ವಮ್? ಆದ್ಯೇಽಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ। ದ್ವಿತೀಯೇಽಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತಾ ಪಕ್ಷಸ್ಯೇತಿ। ಸತ್ತ್ವಾಭಾವೋ ಮಿಥ್ಯಾಪದಾರ್ಥ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯೈವಾಸತ್ತ್ವಪದಾರ್ಥತ್ವೇನ ಅಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಾನಿಸ್ತಾರಾದಿತಿ।

ದೋಷಾನ್ತರಮಾಹ -- ಇತೀತಿ। ಮಾನಸ್ಯ ಲಿಙ್ಗಸ್ಯ। ಭೇದತ್ವಹೇತುರಪಿ ಸನ್, ಅಸನ್ ವಾ, ಸದಸನ್ ವಾ, ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯೋ ವೇತಿ ವಿಕಲ್ಪ್ಯ, ಆದ್ಯೇಽದ್ವೈತವಾದಿನೋಽಸಿದ್ಧಿಃ, ದೃಷ್ಟಾನ್ತಶ್ಚ

ಸಾಧನವಿಕಲಃ। ದ್ವಿತೀಯತೃತೀಯಯೋರ್ದ್ವಯೋರಪಿ। ಚತುರ್ಥೇ ದ್ವೈತವಾದಿನ ಇತಿ ದೂಷಣಮಭಿಧಾತವ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ನಚ ಸದಸದಾದೌ ಭೇದತ್ವಸಾಮಾನ್ಯಮಸ್ತಿ। ಯೇನ ಧೂಮವತ್ತ್ವವದಯಂ ಹೇತುಃ ಸ್ಯಾತ್।

ಜೀವೋ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನ ಭಿದ್ಯತೇ, ಆತ್ಮತ್ವಾತ್; ಬ್ರಹ್ಮವದಿತ್ಯಾದಾವನುಮಾನಾನ್ತರೇಽಪ್ಯೇವಮೇವ ವಿಕಲ್ಪ್ಯ ದೂಷಣಾನ್ತರಮಭಿಧಾತವ್ಯಮಿತ್ಯಾಹ -- ಇತಿ ಮಾನಸ್ಯೇತಿ। ಯದ್ವಾಽದ್ವೈತವಾದಿಪ್ರಯುಕ್ತೇಷು ವಿರುದ್ಧವಿಷಯೇಷು ಸರ್ವೇಷ್ವಪಿ ಅನುಮಾನೇಷ್ವೇವಂ ಸಾಧ್ಯಂ ಹೇತುಂ ಚ ವಿಕಲ್ಪ್ಯ ದೋಷೋ ವಕ್ತವ್ಯ ಇತ್ಯತಿದಿಶತಿ ಇತೀತಿ।

h ॥ ಅನಿರ್ವಚನೀಯತ್ವಸಾಧಕಾನುಮಾನಸ್ಯಾಽಭಾಸತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

"ನ ಸಿದ್ಧಂ ತತ್" ಇತ್ಯಯುಕ್ತಮ್। ಪಕ್ಷೀಕೃತೇ ಭೇದೇ ವಾ, ಪ್ರಪಞ್ಚೇ ವಾ, ಅವಿದ್ಯಾಯಾಂ ವಾ, ಶುಕ್ತಿರಜತಾದೌ ವಾಽನಿರ್ವಚನೀಯತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣೇನ ಸಾಧಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಚೇತಿ।

**ನಚ ಮಾನಾನ್ತರೇಣೈತಚ್ಛಕ್ಯಂ ಸಾಧಯಿತುಂ ಕ್ವಚಿತ್।

ಅನುಮಾನೇನ ಚೇತ್ ಸೈವ ಹ್ಯನವಸ್ಥಾ ಭವಿಷ್ಯತಿ ॥40॥**

(###sudha --)

ಯದಾ ಭೇದಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾದಿವಿಕಲ್ಪೇನ ದೂಷಣಾಭಿಧಾನಮ್, ತದಾಽನ್ತರಶಬ್ದೋ ವಿಶೇಷವಚನಃ। ಯದಾತು ಮಿಥ್ಯಾಶಬ್ದಾರ್ಥವಿಕಲ್ಪೇನ ದೂಷಣಾಭಿಧಾನಮ್, ತದಾಽನ್ಯನ್ಮಾನಂ ಮಾನಾನ್ತರಮ್। ಏತತ್ ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯತ್ವಮ್। ಕ್ವಚಿತ್ ಇತ್ಯುಕ್ತಸ್ಥಲೇಷು।

ತತ್ ಕಥಮಿತಿ ಚೇದಿತ್ಥಮ್ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಪದಾರ್ಥಸ್ಯಾನಿರ್ವಾಚ್ಯತ್ವೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ವಾ ಪ್ರಮಾಣಮುಚ್ಯತೇ, ಅನುಮಾನಂ ವಾ, ಆಗಮೋ ವಾ, ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿರ್ವಾ, ಉಪಮಾನಂ ವಾ, ಅಭಾವೋ ವೇತಿ ಮನಸಿ ವಿಕಲ್ಪಾನ್ ನಿಧಾಯ ಪರಾಙ್ಗೀಕಾರಪ್ರಾಚುರ್ಯಾನುರೋಧೇನಾನುಮಾನಂ ತಾವದಪಾಕರೋತಿ -- ಅನುಮಾನೇನ ಚೇದಿತಿ। ವಿಮತಮನಿರ್ವಾಚ್ಯಮ್, ಬಾಧ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯಾದ್ಯನುಮಾನೇನ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದೇರನಿರ್ವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಸಾಧ್ಯತೇ ಚೇದನವಸ್ಥಾ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ಕಥಮ್? ಸೈವ ಹಿ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತಾಪರಿಹಾರಾರ್ಥಾನುಮಾನಪರಮ್ಪರಾದ್ವಾರಿಕಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧೈವೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಯದತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯಂ ತತ್ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರ ಏವಾಸ್ಮಾಭಿರಭಿಹಿತಮ್।

h ॥ "ನಾಸದಾಸೀತ್" ಇತಿ ಶ್ರುತೇರನಿರ್ವಚನೀಯವಸ್ತುಪರತ್ವಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಆಗಮಮಪಾಕರೋತಿ -- ನಚೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನಚಾಽಗಮಸ್ತದರ್ಥೋಽಸ್ತಿ ನಾಸದಾಸೀನ್ನ ತದ್ ವದೇತ್।

ತದರ್ಥೋಽನಿರ್ವಚನೀಯಾರ್ಥಃ। ಅನುಪಲಮ್ಭಾದಿತಿ ಭಾವಃ। ನನು ಕಥಂ ನಾಸ್ತಿ? "ನಾಸದಾಸೀನ್ನೋ ಸದಾಸೀತ್ ತದಾನೀಮ್" ಇತ್ಯಾಗಮಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಾಸದಿತಿ। ಇತ್ಯಾಗಮ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ತತ್ ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯಂ ವಸ್ತು। ಅಯಂ ಭಾವಃ ಪದಸಮನ್ವಯಬಲೇನ ಪ್ರತೀತಃ ಪದಾರ್ಥಸಂಸರ್ಗೋ ಹಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಃ, ನಾಪರಃ। ಅನ್ಯಥಾಽರ್ಥಾಪತ್ತ್ಯಾದೇರಪ್ಯಾಗಮಾನ್ತರ್ಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅತ್ರ ಚ ಪ್ರಲಯೇ ಸದಾದ್ಯಭಾವಮಾತ್ರಂ ವಾಕ್ಯಾತ್ ಪ್ರತೀಯತೇ, ನ ಪುನರನಿರ್ವಾಚ್ಯಂ ವಸ್ತು। ತತೋ ನಾಯಮಾಗಮೋಽನಿರ್ವಾಚ್ಯಾರ್ಥ ಇತಿ।

h ॥ ಪರಿಶೇಷಾದನಿರ್ವಚನೀಯಸಿದ್ಧ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಏವಾನಿರ್ವಚನೀಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ಮಾ ಭೂದಯಮಾಗಮೋಽನಿರ್ವಚನೀಯಾರ್ಥಃ, ತಥಾಽಪ್ಯೇತದ್ವಚನಬಲೇನಾನಿರ್ವಚನೀಯಾರ್ಥಃ ಸೇತ್ಸ್ಯತಿ। ತಥಾಹಿ ಅತ್ರ ತಾವತ್ ಪ್ರಲಯೇ ಸದಸದಭಾವಃ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ। ತತ್ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್, ತದಾ ವಿದ್ಯಮಾನಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾಸತ್ತ್ವಪ್ರತಿಷೇಧಾವಗತೌ ಪರಿಶೇಷಾದನಿರ್ವಾಚ್ಯತ್ವಾವಗತೇಃ। ನಚ ತದಾ ವಸ್ತುಮಾತ್ರಾಭಾವಃ। ಪುನಃ ಸೃಷ್ಟ್ಯನುಪಪತ್ತೇಃ। ಅಭಾವಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ। ಪರಿಶೇಷಶ್ಚಾರ್ಥಾಪತ್ತಿಃ, ಅನುಮಾನಂ ವೇತ್ಯಾಶಙ್ಕ್ಯತೇ -- ಪರಿಶೇಷಾದಿತಿ।

**ಪರಿಶೇಷಾದನಿರ್ವಾಚ್ಯಂ ಯದಿ ಸಿದ್ಧ್ಯೇತ್ ಪರಾತ್ಮನಃ।

ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯತ್ವಮೇವ ಸ್ಯಾತ್ ಪರಿಶಿಷ್ಟೋ ಹ್ಯಸೌ ತದಾ ॥41 ॥**

(###sudha --)

ಪರಿಶೇಷಾದನಿರ್ವಾಚ್ಯಂ ವಸ್ತು ಸಿದ್ಧ್ಯೇದಿತಿ ಯದ್ಯುಚ್ಯತ ಇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಅತ್ರ ಬ್ರೂಮಃ ಭವೇದಿದಂ ಯದ್ಯತ್ರ ಸದಸಚ್ಛಬ್ದೌ ಪ್ರತೀತಾರ್ಥೌ ಸ್ಯಾತಾಮ್। ನಚೈವಮ್। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪಞ್ಚಮಹಾಭೂತಪರತ್ವಾತ್। "ನ ಸತ್ ತನ್ನಾಸದುಚ್ಯತೇ" ಇತ್ಯಾದೌ ತತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಾತ್।

ಕುತ ಏತದಿತಿ ಚೇತ್ ಪ್ರತೀತಾರ್ಥತ್ವೇಽನಿಷ್ಟಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಪರಾತ್ಮನ ಇತಿ। ತರ್ಹಿ ಸತ್ತ್ವೇನಾಙ್ಗೀಕೃತಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮನ ಏವಾನಿರ್ವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಪರಿಶಿಷ್ಟೋ ಹೀತಿ। ಸದಸತ್ಪ್ರತಿಷೇಧಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಕಾರ್ಯಲಯೇಽವಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಖಲ್ವನಿರ್ವಾಚ್ಯತ್ವಮೇವೇಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಅಸೌ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಯಸ್ಮಾತ್ ತದಾ ಪ್ರಲಯವೇಲಾಯಾಮಲೀನತಯಾಽವಶಿಷ್ಟಃ, ತಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಯಾನಿರ್ವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಭವೇದಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನಚ ವಾಚ್ಯಮ್, ಯದ್ಯಪಿ ಪ್ರಲಯೇ ಪರಮಾತ್ಮಾ ವಿದ್ಯತ ಏವ, ತಥಾಽಪಿ "ತಮ ಆಸೀತ್" ಇತ್ಯಾದಿಸನ್ನಿಹಿತವಾಕ್ಯಾತ್ ತಮೋಽವಿದ್ಯಾಖ್ಯಂ ಬುದ್ಧಿಸನ್ನಿಹಿತಮಿತಿ ತದುಪರಕ್ತಾಯಾಂ ಬುದ್ಧೌ ಪರಿಶೇಷಪ್ರಮಾಣಮಪಿ ತಮಸ ಏವ ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯತಾಮಾಧಾಸ್ಯತೀತಿ। "ಆನೀದವಾತಮ್" ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪಿ ಬುದ್ಧಿಸನ್ನಿಧಾನಾತ್। "ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮ್" ಇತಿ ತಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವಾವಗಮಾದಪವಾದ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। "ಆಸೀತ್" ಇತಿ ತಮಸೋಽಪಿ ಸತ್ತ್ವಾವಗಮಾದಪವಾದಃ ಸ್ಯಾತ್। ಸಾಂವ್ಯಾವಹಾರಿಕಂ ಸತ್ತ್ವಂ ತದಿತಿ ಚೇತ್। ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪಿ ತಥಾ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್? ಕಿಞ್ಚಾಸ್ಮಿನ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ತದಾನೀಮಿತಿ ವ್ಯರ್ಥಮ್, ಸದಾ ತಮಸೋಽನಿರ್ವಾಚ್ಯತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಪರಂ ವಾಕ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್। ತಥಾಽಪ್ಯಸನ್ನಾಸೀದಿತಿ ವ್ಯರ್ಥಮೇವ। ಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಭಾವಾತ್।

h ll ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರಸ್ಯಾನಿರ್ವಚನೀಯಪರತ್ವನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

"ನ ತಂ ವಿದಾಥ ಯ ಇಮಾ ಜಜಾನಾನ್ಯದ್ ಯುಷ್ಮಾಕಮನ್ತರಂ ಬಭೂವ। ನೀಹಾರೇಣ ಪ್ರಾವೃತಾ ಜಲ್ಪ್ಯಾ ಚಾಸುತೃಪ ಉಕ್ಥಶಾಸಶ್ಚರನ್ತಿ", "ತ ಇಮೇ ಸತ್ಯಾಃ ಕಾಮಾ ಅನೃತಾಪಿಧಾನಾಃ" ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಗಮಸ್ತರ್ಹ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ಯಾನಿರ್ವಾಚ್ಯತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಚೇತಿ।

ನಚಾನ್ಯ ಆಗಮಸ್ತತ್ರ ಸದಸತ್ಪ್ರತಿಯೋಗಿನಿ।

ತತ್ರಾನಿರ್ವಾಚ್ಯೇಽರ್ಥೇ ಮಾನಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಅನ್ಯಾನೃತಶಬ್ದಾಭ್ಯಾಮನಿರ್ವಚನೀಯಾಜ್ಞಾನಾಭಿಧಾನಾತ್ ಕಥಂ ನೇತ್ಯತೋಽನಿರ್ವಾಚ್ಯತ್ವಂ ನಿರ್ವಕ್ತಿ ಸದಸದಿತಿ। ಸದಸತೀ ಪ್ರತಿಯೋಗಿನೀ ಯಸ್ಯ ತತ್ ತಥೋಕ್ತಮ್। ಯನ್ನ ಸತ್, ನಾಪ್ಯಸತ್, ತದ್ಧಿ ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯಮ್। ನಚಾತ್ರ ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಕಃ ಶಬ್ದೋಽಸ್ತಿ। ಅನೃತಾದಿಶಬ್ದಸ್ಯ ತ್ವನ್ಯಥಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದಿತಿ।

h ll ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾರ್ಥಾಪತ್ತಿಭ್ಯಾಮಪಿ ಅನಿರ್ವಚನೀಯಸ್ಯಾಸಿದ್ಧಿಃ ll

(###sudha --)

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಪ್ರತಿಕ್ಷಿಪತಿ- ನಚೇತಿ।

ನಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮತ್ರಾಸ್ತಿ ನಚಾರ್ಥಾಪತ್ತಿರಿಷ್ಯತೇ ll42 ll**

(###sudha --)

ನಹೀದಮನಿರ್ವಾಚ್ಯಮಿತಿ ಕಶ್ಚಿಲ್ಲೌಕಿಕಃ ಪರೀಕ್ಷಕೋ ವಾ ಚಕ್ಷುರಾದಿನೇಕ್ಷತೇ। ಬಾಧೋತ್ತರಕಾಲಂ ಮಿಥ್ಯೈವ ರಜತಂ ಪ್ರತ್ಯಭಾದಿತ್ಯನುವಾದಾತ್ ಕಥಂ ನೇಕ್ಷತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಮಿಥ್ಯಾಶಬ್ದಸ್ಯಾಸದರ್ಥತ್ವಾತ್।

ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಮಪಾಕರೋತಿ -- ನಚೇತಿ। ಅನುಮಾನಾತ್ ಪೃಥಕ್ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕೈರಿತಿ ಶೇಷಃ। ಅನುಮಾನಂ ಚಾಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತಯಾ ನಿರಸ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ। ಕಿಞ್ಚ ನಾಸ್ತ್ಯಸಾವನುಪಪದ್ಯಮಾನೋಽರ್ಥೋ ಯೇನ ಕಸ್ಯಚಿದರ್ಥಸ್ಯಾನಿರ್ವಾಚ್ಯತಾಪತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್।

h॥ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಬಾಧಪ್ರತೀತ್ಯನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾಽನಿರ್ವಚನೀಯತ್ವಸಾಧನಮ್, ತನ್ನಿರಾಸಶ್ಚ ॥

(###sudha --)

ಅಥ ಮತಮ್ ಯದಿ ವಿಯದಾದಿವಿಶ್ವಂ ವಾ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದಿಕಂ ವಾ ಸತ್ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ನ ಬಾಧ್ಯೇತ, ಸತೋ ಬಾಧಾಯೋಗಾತ್। ನಹಿ ಸನ್ನಾತ್ಮಾ ಬಾಧ್ಯತೇ। ಯದಿ ವಾಽಸತ್ ಸ್ಯಾತ್, ತರ್ಹಿ ನ ಪ್ರತೀಯೇತ, ಅಸತಃ ಪ್ರತೀತ್ಯಯೋಗಾತ್। ನಹಿ ನರಿ ಶೃಙ್ಗಂ ಭಾತಿ ಗವೀವ। ಅತೋ ಬಾಧಪ್ರತೀತ್ಯೋರನುಪಪತ್ತ್ಯಾಽನಿರ್ವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಗಮ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಬಾಧೇತಿ।

**ಬಾಧಾಯೋಗಾತ್ ಸತ ಇತಿ ಬಾಧಾಭಾವತ ಏವ ಹಿ।

ಇಷ್ಟಾಪತ್ತಿರ್ನಹಿ ಭ್ರಾನ್ತಾವಪಿ ಬಾಧೋಽವಗಮ್ಯತೇ ॥43॥**

(###sudha --)

ವಿಷಯಸ್ಯ ಕುತೋ ಬಾಧೋ ವಿದ್ಯಮಾನಂ ಹಿ ಬಾಧ್ಯತೇ।

ನಹಿ ವನ್ಧ್ಯಾಸುತೋ ಬಾಧ್ಯೋ ಯಜ್ಞದತ್ತೋ ಹಿ ಬಾಧ್ಯತೇ ॥44॥**

(###sudha --)

ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿರ್ನೇಷ್ಯತ ಇತಿ ವರ್ತತೇ। ಏಕದೇಶೋಕ್ತಿರ್ತನೇನೋಕ್ತಂ ಸರ್ವಮುಪಾತ್ತಂ ವೇದಿತವ್ಯಮ್। ಸತೋ ಬಾಧಾಯೋಗಾದಿತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಾರ್ಥಾಪತ್ತಿರ್ನಾನಿರ್ವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಗಮಯಿತುಮಲಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ವಿಯದಾದೇಃ ಸತ್ತ್ವೇ, ಶುಕ್ತಿರಜತಾದೇಶ್ಚಾಸತ್ತ್ವೇಽನುಪಪತ್ತ್ಯಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ।

ನನು ಯದಿ ವಿಯದಾದಿಕಂ ಸತ್ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಬಾಧೋ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಬಾಧಾಭಾವತ ಇತಿ। ವಿಯದಾದೇರ್ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಬಾಧಾಭಾವತ ಏವ, ಸತ್ತ್ವೇ ಬಾಧೋ ನ ಸ್ಯಾದಿತೀಷ್ಟಾಪಾದಾನಮೇತತ್। "ನೇಹ ನಾನಾಽಸ್ತಿ" ಇತಿ ಶ್ರೌತನಿಷೇಧಾತ್ಮಾ ಬಾಧೋಽಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯ ಪ್ರಾ ನಿಷಿದ್ಧತ್ವಾತ್। (49, 410) ತದಿದಮಾಹ ಹಿಶಬ್ದೇನ। ಅನೇನಾಽಕ್ಷೇಪಕಾಸಿದ್ಧಿಶ್ಚೋಕ್ತಾ ಭವತಿ।

ವಿಮತಂ ಬಾಧ್ಯಮ್, ದೃಶ್ಯತ್ವಾತ್; ಭ್ರಾನ್ತಿವದಿತಿ ವಿಯದಾದೌ ಬಾಧಃ ಪ್ರಮಿತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನಹೀತಿ। ತಸ್ಮಾದ್ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಃ ಸಾಧ್ಯವಿಕಲ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಕಥಮಿತಿ ಚೇತ್, ವಕ್ತವ್ಯಂ ತರ್ಹಿ ಕಸ್ಯ ಬಾಧ ಇತಿ। ಕಿಂ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ, ಉತ ವಿಷಯಸ್ಯ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಅಧಿಷ್ಠಾನಜ್ಞಾನನಾಶ್ಯತ್ವಲಕ್ಷಣಸ್ಯ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪರಾಭಿಮತಸ್ಯ ಬಾಧಸ್ಯ ತತ್ರ ಸ್ವಭಾವಭಙ್ಗರೇಽಭಾವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರಮಿತೇರಪಿ ತತ್ಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಪರಮತೇ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿತ್ವೇನ ವಿನಾಶಾಯೋಗಾಚ್ಚ।

ದ್ವಿತೀಯಂ ಪ್ರತಿಷೇಧತಿ ವಿಷಯಸ್ಯೇತಿ। ನ ಕುತೋಽಪೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಕುತೋ ನೇತಿ ಚೇತ್। ವಿಷಯಃ ಕೋಽಭಿಮತಃ? ಕಿಂ ಶುಕ್ತ್ಯಾದಿಃ, ಕಿಂವಾ ರಜತಾದಿಃ? ಆದ್ಯೇ ಹೇತುಮಾಹ ವಿದ್ಯಮಾನಂ ಹೀತಿ। “ನಹಿ ಭ್ರಾನ್ತೌ” ಇತ್ಯತೋ ಮಣ್ಡೂಕಪ್ಲುತ್ಯಾ ನೇತ್ಯನುವರ್ತತೇ। ವಿದ್ಯಮಾನಂ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನೋದಯಾನನ್ತರಮಪ್ಯನುವರ್ತಮಾನಂ ನಹಿ ಬಾಧ್ಯತೇ। ತಥಾಸತ್ಯಾತ್ಮನೋಽಪಿ ಬಾಧಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತಿ ಭಾವಃ।

ದ್ವಿತೀಯೇ ಹೇತುಮಾಹ ವಿದ್ಯಮಾನಂ ಹೀತಿ। ಯತ್ ಪೂರ್ವಂ ವಿದ್ಯಮಾನಮ್, ತದೇವ ಕೇನಚಿನ್ನಾಶ್ಯತೇ, ನತ್ವವಿದ್ಯಮಾನಮ್। ಶುಕ್ತಿರಜತಾದಿಕಂ ಚಾವಿದ್ಯಮಾನಮಿತಿ ತಸ್ಯ ನಾಶ್ಯತ್ವಾಯೋಗಾತ್ ತದ್ವಿಷಯೋ ಬಾಧಃ ಸುತರಾಮಯುಕ್ತ ಇತಿ। ಅಸತೋ ನಾಶ್ಯತ್ವಂ ನಾಸ್ತಿ ಕಿನ್ತು ವಿದ್ಯಮಾನಸ್ಯೈವೇತ್ಯತ್ರ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಾವಾಹ ನಹೀತಿ। ಅಯಮತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಃ ಶುಕ್ತಿರಜತಂ ನ ನಾಶ್ಯಮ್, ಅಸತ್ತ್ವಾತ್; ಯದಸತ್, ತನ್ನ ನಾಶ್ಯಮ್, ಯಥಾ ವನ್ಧ್ಯಾಸುತಃ। ಯದ್ವಾ ಯನ್ನಾಶ್ಯಮ್, ನ ತದಸತ್, ಯಥಾ ಯಜ್ಞದತ್ತ ಇತಿ।

h॥ ವಿಯದಾದೇಃ ಅನ್ಯಥಾವಿಜ್ಞಾತಸ್ಯ ಸಮ್ಯಗ್ವಿಜ್ಞಾನಗೋಚರತ್ವಲಕ್ಷಣಬಾಧ್ಯತ್ವಮಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ,

ನತು ಅಧಿಷ್ಠಾನಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನನಾಶ್ಯತ್ವಲಕ್ಷಣಮ್॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಬಾಧಾನಭ್ಯುಪಗಮೇ ಲೌಕಿಕವೈದಿಕವ್ಯವಹಾರವಿರೋಧಃ, ಅಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಶ್ಚ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತಃ ಸರ್ವಥಾ ಅಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯೇ ಬಾಧೇ, ತದ್ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ವಿಯದಾದೇರಪಿ ಬಾಧಾಯೋಗಾತ್ ಸತ್ತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಬಾಧೇತಿ।

ಬಾಧಾಯೋಗಾತ್ ಸತ ಇತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿರೇಷಾ ಕ್ವ ದೃಶ್ಯತೇ।

ಕ್ವೇತ್ಯಾಕ್ಷೇಪೇ। ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸತ್ಯಮಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಏವ ಬಾಧೋಽಸ್ಮಾಭಿಃ। ಕಿನ್ತ್ವನ್ಯಥಾವಿಜ್ಞಾತಸ್ಯ ಸಮ್ಯಗ್ವಿಜ್ಞಾನಗೋಚರತ್ವಲಕ್ಷಣಃ। ಸ ತು ಭ್ರಾನ್ತಾವಿವ ವಿಯದಾದಾವಪ್ಯಸ್ತ್ಯೇವ। ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಬ್ರಹ್ಮಪರಿಣಾಮತ್ವಾದಿರೂಪೇಣ ವಿಜ್ಞಾತಸ್ಯ ಸ್ಥಾಯಿತ್ವಾದಿರೂಪೇಣಾವಗಮಾತ್। ಅಧಿಷ್ಠಾನಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನನಾಶ್ಯತ್ವಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಕ್ ನಿರಸ್ತತ್ವಾತ್। ತತ್ಸಾಧನೇ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾ ಸ್ಯಾತ್। ನಚ ತೇನ ವಿಯದಾದೌ ಸತ್ತ್ವಪ್ರತಿಕ್ಷೇಪಃ ಸಮ್ಭವತಿ। ಯತ್ ಸತ್ ತನ್ನ ಬಾಧ್ಯತ ಇತಿ ವ್ಯಾಪ್ತೇರನವಗತತ್ವಾತ್। ಸತ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯಾತ್ಮನೋಽನ್ಯಾಕಾರೇಣ ವಿದಿತಸ್ಯ ಸಮ್ಯಗ್ವಿಜ್ಞಾನಗೋಚರತ್ವಸ್ಯೋಭಯಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ನಚಾರ್ಥಾಪತ್ತೇಃ ಪೃಥಕ್ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇ ಕಿಂ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ನಹಿ ವಯಮನುಪಪದ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಅರ್ಥಸ್ಯೋಪಪಾದಕೇನಾರ್ಥೇನ ವ್ಯಾಪ್ತೇರಭಾವಂ ಚೋದಯಾಮಃ। ಕಿನ್ತು ಸತ್ತ್ವಸ್ಯ ಬಾಧಾಭಾವೇನ ಬಾಧಸ್ಯ ವಾ ಸತ್ತ್ವಾಭಾವೇನ। ನಹಿ ಬಾಧ ಏವಾನುಪಪದ್ಯಮಾನೋಽರ್ಥಃ। ಕಿನ್ತು ಪ್ರತೀತತ್ವೇ ಸತಿ ಬಾಧಃ। ತಸ್ಯ ಚಾನ್ಯಥಾಽನುಪಪತ್ತಿಂ ವ್ಯುತ್ಪಾದಯತಾ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸರ್ವಥಾಽಸತ್ತ್ವೇ ಬಾಧೋ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಪ್ರಸಙ್ಗೋ ವಾ, ಬಾಧಾತ್ ಸನ್ನ ಭವತೀತ್ಯನುಮಾನಂ ವಾ ವಾಚ್ಯಮ್। ತದುಭಯಂ ಚ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಪೇಕ್ಷಮೇವ। ಯದಾತು ಪ್ರಮಾಣದ್ವಯವಿರೋಧೋಽರ್ಥಾಪತ್ತಿಃ, ತದಾ ಸ್ಪಷ್ಟ ಏವ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭಾವೋ ದೋಷ ಇತಿ।

ನನು ಬಾಧಾಯೋಗಾದಿತಿ ಪಞ್ಚಮೀ ಕಿಮರ್ಥಾ? ಉಚ್ಯತೇ ಸತೋ ಬಾಧಾಯೋಗಾದ್ ಬಾಧ್ಯಮಾನಮಿದಂ ನ ಸದಿತ್ಯನುಮಾನೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿರೇಷಾ ಕ್ವ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯತೇ। ಯದ್ವಾಽಸ್ಮದಭಿಮತಬಾಧಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ಬಾಧಾಯೋಗಾತ್ ಸತ ಇತ್ಯಾದಿಕಂ ನೋಪಪದ್ಯತ ಇತಿ ನಞಃೋಽನುವೃತ್ತ್ಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ। ಕುತ ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಯಾಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿರಿತ್ಯಾದಿಕಂ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್।

h॥ ಪರಮತಾನುಸಾರೇಣ ಬಾಧ್ಯತ್ವವಿಕಲ್ಪಃ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ವಿನಾಶಲಕ್ಷಣಂ ಬಾಧಂ ಸಿದ್ಧವತ್ಕೃತ್ಯ ಶುಕ್ತಿರಜಾದೌ ವಿಯದಾದೌ ಚ ಬಾಧಸ್ಯಾಸಿದ್ಧಿರಭಿಹಿತಾ। ಇದಾನೀಂ ತಾಮೇವ ವಿವರಿತುಂ ಬಾಧಸ್ವರೂಪಂ ಪರಂ ಪೃಚ್ಛತಿ ಕಶ್ಚೇತಿ।

**ಕಶ್ಚಾಯಂ ಬಾಧ ಉದ್ದಿಷ್ಟೋ ನಹಿ ನಾಶೋಽಸತೋ ಭವೇತ್।

ನಿವೃತ್ತಿಶ್ಚಾಪ್ರವೃತ್ತಸ್ಯ ಕಥಮೇವೋಪಪದ್ಯತೇ ॥45॥**

(###sudha --)

ಯೋಽಯಂ ವಿಯದಾದೇಃ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದೇಶ್ಚ ಸತ್ತ್ವಾಭಾವಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ಬಾಧ ಉದ್ದಿಷ್ಟಃ, ಅಯಂ ಕಃ? ಕಿಂ ಜ್ಞಾನೇನ ವಿನಾಶಃ, ಕಿಂವಾ ನಿವೃತ್ತಿಃ, ಯದ್ವಾ "ನಾಸೀತ್, ನಾಸ್ತಿ, ನ ಭವಿಷ್ಯತಿ' ಇತಿ ಕಾಲತ್ರಯಸತ್ತಾನಿಷೇಧ ಇತಿ ಭಾವಃ।

ನನು ವಿನಾಶನಿವೃತ್ತ್ಯೋಃ ಕೋ ಭೇದಃ? ಉಚ್ಯತೇ ಕೇಚಿತ್ ಖಲು ಮಾಯಾವಾದಿನೋ ವದನ್ತಿ ಅಧಿಷ್ಠಾನಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನೇನ ಸವಿಲಾಸಾಽವಿದ್ಯಾ ವಿನಶ್ಯತಿ। ಯಾವನ್ತಿ ಜ್ಞಾನಾನಿ ತಾವತ್ಯೋ ಹ್ಯವಿದ್ಯಾ ಇತಿ। ತನ್ಮತರೀತ್ಯಾ ವಿನಾಶ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅಪರೇ ತ್ವೇಕೈವಾವಿದ್ಯಾ ತದವಸ್ಥಾವಿಶೇಷಾ ಏವ ರಜತಾದ್ಯುಪಾದಾನಾನಿ ಭವನ್ತೀತಿ ಮನ್ವಾನಾ ಅಧಿಷ್ಠಾನತತ್ವಜ್ಞಾನೇನ ಸಹ ಕಾರ್ಯೈರವಿದ್ಯಾ ತಿರೋಧತ್ತ ಇತಿ। ತತ್ಸಮಯಾನುಸಾರೇಣ ನಿವೃತ್ತಿರಿತಿ।

ಯದ್ವಾಽವಿದ್ಯಾಯಾ ವಿದ್ಯಯಾ ವಿನಾಶೋ ಭವತಿ। ಕಾರ್ಯಂ ತು ರಜತಾದಿಕಮುಪಾದಾನವಿನಾಶೇ ಸ್ವಯಮೇವ ವಿಲೀಯತ ಇತಿ ಪರೇಷಾಂ ಮತಮ್। ತದುಭಯಾನುಸಾರೇಣೇದಂ ಕಲ್ಪದ್ವಯಮ್। ಅಥವಾಽಲೌಕಿಕರಜತೋತ್ಪಾದವಾದಿನಾಂ ಮತಮನುಸೃತ್ಯ ವಿನಾಶ ಇತಿ। ಮಾಯಾವಾದಿನಾಂ ತು ಮತಮನುರುದ್ಧ್ಯ ನಿವೃತ್ತಿರಿತಿ। ಯದಿ

ವಾ, ವಿನಾಶ ಇತಿ ಮಾಯಾವಾದಿನಾಂ ಮತಮ್, ವಿವೇಕಾಗ್ರಹಾತ್ ಪ್ರವೃತ್ತಸ್ಯ ವಿವೇಕಗ್ರಹೇ ಸತಿ ನಿವೃತ್ತಿರಿತಿ ಪ್ರಾಭಾಕರಮತಮಿತಿ।

h ll ಜ್ಞಾನವಿನಾಶ್ಯತ್ವಲಕ್ಷಣಬಾಧ್ಯತ್ವನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

ಆದ್ಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ನಹೀತಿ। ಅಸತ ಇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। "ಅಸದೇವ ರಜತಂ ಪ್ರತ್ಯಭಾತ್' ಇತ್ಯುತ್ತರಾನುಭವಬಲಾದಸದೇವ ತಾವಚ್ಛುಕ್ತಿರಜತಮ್। ನಚಾಸತಃ ಶಶವಿಷಾಣವದ್ ವಿನಾಶಃ ಸಮ್ಭವತಿ। ಸ್ವರೂಪನಿವೃತ್ತಿರ್ಹಿ ವಿನಾಶಃ। ನಚಾಸತಃ ಸ್ವರೂಪಮಸ್ತಿ, ವ್ಯಾಘಾತಾತ್। ನಾಪಿ ವಿಯದಾದೇರ್ವಿನಾಶಃ ಸಮ್ಭವತಿ, ನಿತ್ಯತ್ವಾತ್। ಘಟಾದೇರಪಿ ಮುದ್ಗರಾಭಿಘಾತಾದಿನೈವ ವಿನಾಶಃ, ನಾಧಿಷ್ಠಾನತತ್ವಜ್ಞಾನೇನೇತಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಂ ಸ್ಮಾರಯಿತುಮೇತದುಕ್ತಮಿತಿ ಹಿಶಬ್ದಃ।

h ll ಜ್ಞಾನನಿವರ್ತ್ಯತ್ವಲಕ್ಷಣಬಾಧ್ಯತ್ವನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯಂ ನಿರಾಕರೋತಿ -- ನಿವೃತ್ತಿಶ್ಚೇತಿ। ತಿರೋಭಾವಾದಿರೂಪಾ ನಿವೃತ್ತಿಃ ಖಲ್ವಾವಿರ್ಭಾವಾದಿರೂಪಪ್ರವೃತ್ತಿಮತೋ ಭವೇತ್।ಸದ್ಧರ್ಮಶ್ಚಾಽವಿರ್ಭಾವಃ। ಶುಕ್ತಿರಜತಾದಿಕಂ ಚಾಸದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅತೋಽಪ್ರವೃತ್ತಸ್ಯ ತಸ್ಯ ನಿವೃತ್ತಿಶ್ಚ ಕಥಮೇವೋಪಪದ್ಯತೇ? ಯದ್ವಾ ಅವಿದ್ಯಯಾ ಪ್ರವೃತ್ತಸ್ಯ ತದುಪಾದಾನಕಸ್ಯ ಹಿ ವಿದ್ಯಯಾ ನಿವೃತ್ತಿರುಕ್ತರೂಪೋಪಪದ್ಯತೇ। ನಚ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದಿಕಮವಿದ್ಯೋಪಾದಾನಕಮ್, ಅಸತ್ತ್ವಾತ್। ಅತೋಽಪ್ರವೃತ್ತಸ್ಯ ನಿವೃತ್ತಿಶ್ಚ ಕಥಮೇವೋಪಪದ್ಯತೇ? ಏತೇನ ವಿಯದಾದಾವಪಿ ಬಾಧಾಸಿದ್ಧಿರುಕ್ತಾ ವೇದಿತವ್ಯಾ। ಪ್ರಾಭಾಕರಂ ಪ್ರತಿ ರಜತಾರ್ಥಿತಾಭಾವಾದಿನಾಽಪ್ರವೃತ್ತಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ನಿವೃತ್ತಿರ್ನೋಪಪದ್ಯತ ಇತಿ ತತ್ರಾವ್ಯಾಪ್ತೇರ್ನೇದಂ ಬಾಧಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್।

h ll ತ್ರೈಕಾಲಿಕಸತ್ತಾನಿಷೇಧ್ಯತ್ವರೂಪಬಾಧ್ಯತ್ವನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

**ತೃತೀಯಂ ದೂಷಯಿತುಮನುವದತಿ ನಾಸೀದಿತಿ।

**ನಾಸೀದಸ್ತಿ ಭವಿಷ್ಯಚ್ಚ ತದಿತಿ ಜ್ಞಾನಮೇಯತಾ।

ಯದಿ ಬಾಧಸ್ತದಾಽಸತ್ತ್ವಂ ತೇನೈವಾಙ್ಗೀಕೃತಂ ಪುನಃ ll46 ll

(###sudha --)

ಯದೇತಾವನ್ತಂ ಕಾಲಂ ಪ್ರತ್ಯಭಾತ್, ತತ್, "ನಾಸೀತ್, ನಾಸ್ತಿ, ನ ಭವಿಷ್ಯತಿ' ಇತಿ ತ್ರೈಕಾಲಿಕಸತ್ತ್ವನಿಷೇಧರೂಪಜ್ಞಾನವಿಷಯತಾ ಯದಿ ಬಾಧ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಯದ್ಯಪ್ಯೇವವಿಧಂ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಜ್ಞಾನಂ ಬಾಧ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್, ತಥಾಽಪಿ ತಸ್ಯ ರಜತಾದಿಸಮ್ಬನ್ಧಿತಾಜ್ಞಾಪನಾರ್ಥಂ ಜ್ಞಾನಮೇಯತೇತ್ಯುಕ್ತಮ್।

ದೂಷಯತಿ -- ತದೇತಿ। ಯದ್ಯೇವಂ ತ್ರೈಕಾಲಿಕಸತ್ತ್ವನಿಷೇಧಲಕ್ಷಣೋ ಬಾಧೋ ವಿಯದಾದೇಃ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದೇಶ್ಚಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತದಾ ಅಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮುರರೀಕುರ್ವತಾ ತೇನೈವ ಪುನರಸತ್ತ್ವಮಙ್ಗೀಕೃತಂ ಸ್ಯಾತ್। ಸತ್ತ್ವಾವಿರಹವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಶಶವಿಷಾಣಾದೀನಾಮಪ್ಯಸತ್ತ್ವಸ್ಯಾನಿರೂಪಣಾತ್। ಅಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಪ್ರಸಙ್ಗಾನ್ನಾಯಂ ಬಾಧಃ ಪರೇಣಾಙ್ಗೀಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ ಇತ್ಯಾಶಯಃ। ಅಸಿದ್ಧಶ್ಚಾಯಂ ಬಾಧೋ ವಿಯದಾದಾವಿತಿ ಪ್ರಾಗೇವೋಕ್ತಮ್। (72)

h ॥ ಅಸತಃ ಪ್ರತೀತಿವಿಷಯತ್ವಸ್ಯಾವಶ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮನೀಯತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಯದುಕ್ತಂ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದೇರಸತ್ತ್ವಾನ್ನ ವಿನಾಶಾದಿಲಕ್ಷಣೋ ಬಾಧಃ ಸಮ್ಭವತೀತಿ, ತದಸಿದ್ಧಮ್। ವಿಮತಂ ನಾಸತ್, ಪ್ರತೀಯಮಾನತ್ವಾತ್; ಯತ್ ಪ್ರತೀಯತೇ ತನ್ನಾಸತ್, ಯಥಾ ಪಟಃ, ಯಚ್ಚಾಸತ್ ನ ತತ್ ಪ್ರತೀಯತೇ, ಯಥಾ ಶಶವಿಷಾಣಮಿತಿ ಪ್ರಮಾಣೇನಾಸತ್ತ್ವವಿರಹಸ್ಯ ನಿಶ್ಚಿತತ್ವಾತ್। ಅತ ಏವಾಸತ್ತ್ವೇಽನುಪಪತ್ತ್ಯಭಾವಾದರ್ಥಾಪತ್ತೇರನ್ಯಥೈವೋಪಪತ್ತಿರಿತ್ಯಪಿ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಪ್ರತೀತೇರೇವಾನುಪಪತ್ತೇಃ।

ಯಚ್ಚೋಕ್ತಂ ತ್ರೈಕಾಲಿಕಸತ್ತ್ವನಿಷೇಧೇಽಸತ್ತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ, ತದಪ್ಯಸತ್। ಪ್ರತೀತತ್ವೇನಾಸತ್ತ್ವಾನುಪಪತ್ತೌ ನಿಷೇಧಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವೋತ್ಸಾರಣಮಾತ್ರ ಏವ ಪರ್ಯವಸಾನೋಪಪತ್ತೇಃ।

ಯದಪ್ಯತ್ರೋಕ್ತಂ ಸತ್ತ್ವಾವಿರಹವ್ಯತಿರೇಕೇಣಾಸತ್ತ್ವಂ ನಾಮ ದುರ್ನಿರೂಪಮಿತಿ, ತಚ್ಚಾಯುಕ್ತಮ್। ನಿರುಪಾಖ್ಯತ್ವಮಸತ್ತ್ವಮಿತಿ ನಿರೂಪಣಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಸತಃ ಪ್ರತೀತ್ಯಭಾವೇ ಖಲ್ವಿದಂ ಸರ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ಅಸತಃ ಪ್ರತೀತಿಂ ನಿರಾಕುರ್ವತಾ ತ್ವಯೈವ ತಸ್ಯಾ ಅಙ್ಗೀಕಾರ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಪ್ರತೀತಿರಿತಿ।

**ಪ್ರತೀತಿರ್ನಾಸತ ಇತಿ ವದನ್ನಙ್ಗೀಕರೋತಿ ತಾಮ್। **

ನಿಷೇಧೋ ಹ್ಯಪ್ರತೀತಸ್ಯ ಕಥಞ್ಚಿನ್ನೋಪಪದ್ಯತೇ।

ವದನ್ನಿತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಜಾನನ್ನಿತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಅಸತಃ ಪ್ರತೀತಿರ್ನಾಸ್ತೀತಿ ನಿಷೇಧಂ ಕುರ್ವತಾ ಕುತೋಽಸತಃ ಪ್ರತೀತಿರಙ್ಗೀಕಾರ್ಯೇತ್ಯತ ಆಹ -- ನಿಷೇಧೋ ಹೀತಿ। ಪ್ರತೀತಿರ್ನಾಸತ ಇತಿ ಕಿಮಸತಃ ಪ್ರತೀತಿರ್ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತೇ, ಕಿಂವಾ ಪ್ರತೀತೇರಸದ್ವಿಷಯತ್ವಮ್? ಆದ್ಯೇ ಪ್ರತಿಷೇಧವಿಷಯತಯಾ, ದ್ವಿತೀಯೇ ಪ್ರತಿಷೇಧ್ಯನಿವಿಷ್ಟತಯಾಽವಶ್ಯಮಸತಃ ಪ್ರತೀತಿರಙ್ಗೀಕರಣೀಯಾ। ತಸ್ಮಾತ್ ಕಥಞ್ಚಿದುಕ್ತಪ್ರಕಾರದ್ವಯೇನಾಪ್ರತೀತಸ್ಯ ಸಮ್ಬನ್ಧೀ ನಿಷೇಧೋ ನೋಪಪದ್ಯತೇ। ನಹ್ಯಪ್ರತೀತೇ ಭೂತಲೇ ಘಟೇ ವಾ ಭೂತಲೇ ಘಟೋ ನಾಸ್ತೀತಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರತಿಷೇಧೋ ದೃಷ್ಟಃ। ತದನೇನ ವಿಮತೋऽಸತ್ಪ್ರತೀತಿಮಾನ್, ತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧಿನಿಷೇಧಕರ್ತೃತ್ವಾತ್, ತದ್ವ್ಯವಹರ್ತೃತ್ವಾದ್ ವಾ; ಸಮ್ಮತವದಿತಿ ಪ್ರಮಾಣಂ ಸೂಚಿತಂ ಭವತಿ। ಅವಶ್ಯಂ ಚ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಂ ಪರೀಕ್ಷಕೇಣಾಭ್ಯುಪಗನ್ತವ್ಯಮ್। ಮನಸ್ಯಭ್ಯುಪಗಮೋ ವಾಚಿ ನಿಷೇಧ ಇತಿ ಸ್ವಕ್ರಿಯಾವಿರೋಧೋ ವಾऽನೇನ ಸೂಚಿತ ಇತಿ।

h ॥ ಉಪಮಾನಾಭಾವಾಭ್ಯಾಮಪಿ ಅನಿರ್ವಚನೀಯಸ್ಯಾಸಿದ್ಧಿಃ ॥

(###sudha --)

ಏವಮರ್ಥಾಪತ್ತಿಂ ನಿರಸ್ಯೋಪಮಾನಂ ಚ ನಿರಸ್ಯತಿ --ನಚೇತಿ।

ನಚೋಪಮಾ ಭವೇದತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾತ್ ಸತ್ತ್ವಮೇವ ಚ ॥47॥

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಅನಿರ್ವಚನೀಯಾರ್ಥಸದ್ಭಾವೇ। ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ತಸ್ಯಾಃ ಸಾದೃಶ್ಯಾದಿನಿಯತವಿಷಯತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ।ಅಭಾವಮಪಾಕರೋತಿ -- ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿತಿ। ವಿಯದಾದೌ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದೌ ವಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣಾನುಪಲಮ್ಭೇನ ವಾ ಸತ್ತ್ವಾಸತ್ತ್ವಯೋರಭಾವಸಿದ್ಧಾವನಿರ್ವಚನೀಯಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ನಚ ತದ್ ಯುಕ್ತಮ್। ಯತೋ ವಿಯದಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾತ್ ಸತ್ತ್ವಮೇವ ನಿಶ್ಚೀಯತೇ। ಚಶಬ್ದಾಚ್ಛುಕ್ತಿರಜತಾದಾವಸತ್ತ್ವಂ ಚ ನಿಶ್ಚೀಯತ ಇತಿ ಗೃಹ್ಯತೇ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ವಿಪರೀತಮ್, ಅನುಪಲಮ್ಭಶ್ಚಾಸಿದ್ಧ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

h ॥ ಅನಿರ್ವಚನೀಯಸಾಧಕಪ್ರಮಾಣಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧಃ ॥

(###sudha --)

ಏವಮನುಮಾನಾದೀನಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ದೂಷಣಮಭಿಧಾಯ ಸಾಧಾರಣಂ ದೂಷಣಮಾಹ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿತಿ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಗಗನಾದೌ ಸತ್ತ್ವಮೇವ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದೌ ತ್ವಸತ್ತ್ವಮೇವ ನಿಶ್ಚೀಯತೇ। “ಸದ್ ಗಗನಮ್’, “ಅಸ್ತಿ ಮೇऽಜ್ಞಾನಮ್’, “ಅಸದೇವ ರಜತಂ ಪ್ರತ್ಯಭಾತ್’ ಇತಿ ಸರ್ವಲೋಕಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ದುರಪಹ್ನವತ್ವಾತ್। ಅತಸ್ತದನಿರ್ವಾಚ್ಯತಾಯಾಮಾಶಯಮಾನಾನ್ಯನುಮಾನಾದೀನಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಪಹೃತವಿಷಯಾಣೀತಿ “ನೋಭಯಂ ಚೇನ್ನ ಸಿದ್ಧಂ ತತ್” ಇತಿ ಯುಕ್ತಮ್।

h ॥ ಜೀವೇಶ್ವರಭೇದಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾನುಮಾನಸ್ಯ ದೂಷಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಯದ್ವಾ ಜೀವೇಶ್ವರಯೋರ್ಭೇದೋ ಮಿಥ್ಯಾ, ಭೇದತ್ವಾತ್; ಇತ್ಯಾದ್ಯನುಮಾನಸ್ಯ ದೂಷಣಾನ್ತರಮಾಹ --ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿತಿ। ಜೀವೇಶ್ವರಭೇದಸ್ಯಾವಧಾರ್ಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ತತಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರುದ್ಧತ್ವೇನ ಕಾಲಾತ್ಯಯಾಪದಿಷ್ಟತ್ವಂ ಜೀವೇಶ್ವರಭೇದಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾದಿಸಾಧಕಾನುಮಾನಸ್ಯೇತಿ ಭಾವಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಸ್ವಾತ್ಮಪರಮಾತ್ಮನೋರ್ಭೇದಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧತ್ವಾದೈಕ್ಯಾನುಮಾನಸ್ಯ ಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್ । ಈಶ್ವರಸ್ತಾವನ್ನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧಃ । ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಸ್ಯಾಭ್ಯುಪಗತತ್ವಾತ್ । ನಾಪಿ ಸರ್ವೇ ಜೀವಾಃ । ಪರಾತ್ಮನಾಂ ಪರಾತ್ಮಾನಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಸ್ಯಾನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ । ನಚಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಸ್ತುಭೇದಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧಃ, ದೂರೇ ತತ್ಸತ್ಯತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಶಾಸ್ತ್ರೇತಿ ।

**ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯಪರೇಶಾನಾದ್ ಭೇದಃ ಸ್ವಾತ್ಮನ ಈಯತೇ । **

ಅನುಭೂತಿವಿರೋಧೇನ ಕಥಮೇಕತ್ವಮುಚ್ಯತೇ ॥48॥

(###sudha --)

ಈಯತೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣೇತಿ ಶೇಷಃ । ಉಕ್ತಂ ತಾವನ್ನೈಕ ಏವ ಭೇದೋಽನೇಕತ್ರ ವ್ಯಾಸಜ್ಯ ವರ್ತತೇ, ಕಿನ್ತ್ವೇಕಪ್ರತಿಯೋಗಿಕೋಽಪರಧರ್ಮಿಕ ಇತಿ । (721) ತತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಾಯಾಂ ಚ ಧರ್ಮಿಣ ಏವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತೋಪಯುಜ್ಯತೇ । ಪ್ರತಿಯೋಗಿನಸ್ತ್ವವಗಮಮಾತ್ರಮ್, ತಥಾ ಲೋಕೇ ದರ್ಶನಾತ್ । ತತ್ರೇಶ್ವರಸ್ಯಾಽತ್ಮಾನ್ತರಾಣಾಂ ಚಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವೇನ ತದ್ಧರ್ಮಿಕಸ್ಯ ಭೇದಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಜ್ಞಾತುಮಶಕ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ಪರಮೇಶ್ವರಪ್ರತಿಯೋಗಿಕಃ ಸ್ವಾತ್ಮಧರ್ಮಿಕೋ ಭೇದಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಜ್ಞಾತುಂ ಶಕ್ಯತ ಏವ । ಸ್ವಾತ್ಮನಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾತ್ । ಪರೇಶಾನಸ್ಯ ಚ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣಾವಗತತ್ವಾತ್ । ಯಸ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರೇಣೇಶ್ವರಂ ನ ಜಾನಾತಿ ತೇನ ಮಾ ವಿಜ್ಞಾಯಿ ತತ್ಪ್ರತಿಯೋಗಿಕಃ ಸ್ವಾತ್ಮನೋ ಭೇದಃ । ಶಾಸ್ತ್ರಾದ್ ವಿದಿತೇಶ್ವರಸ್ಯೈವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ತತಃ ಸ್ವಾತ್ಮನೋ ಭೇದೇ ಪ್ರಮಾಣಮುಕ್ತಮಿತಿ ।

ತಥಾಽಪಿ ಕಥಮನುಮಾನಸ್ಯ ಕಾಲಾತ್ಯಯಾಪದಿಷ್ಟತ್ವಂ ಭೇದಗ್ರಾಹಕಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾನಿರೂಪಣಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನುಭೂತೀತಿ । ಅತ್ರಾನುಭೂತಿಶಬ್ದೇನ ಸಾಕ್ಷೀ ಗೃಹ್ಯತೇ । ಉಚ್ಯತೇ ಅನುಮೀಯತೇ । ಪರಾರ್ಥಾನುಮಾನಪ್ರಯೋಗಸ್ಯ ವಚನಾತ್ಮಕತ್ವಾದುಚ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಅನುಮಾನೇನೇತ್ಯಧ್ಯಾಹಾರೋ ವಾ ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಖಲು ಸ್ವಾತ್ಮನಃ ಪರಮಾತ್ಮಭೇದಗ್ರಾಹಕಮಿಷ್ಟಮ್ । ತಚ್ಚಾನುಮಾನತಃ ಪ್ರಬಲಮೇವ । ತತ್ಸ್ವರೂಪಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಯೋರ್ಧರ್ಮಿಕೋಟಿನಿವಿಷ್ಟಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ ಚ ಗ್ರಾಹಕತ್ವೇನೋಪಜೀವ್ಯತ್ವಾತ್ । ಅತಸ್ತದ್ವಿರೋಧೇನ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರೇಕತ್ವಂ ನಾನುಮಾತುಂ ಶಕ್ಯತ ಇತಿ ।

h ll ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಸ್ವಾತ್ಮಪರಮಾತ್ಮಭೇದಗ್ರಾಹಿತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ಅಸ್ತು ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮನುಮಾನಾತ್ ಪ್ರಬಲಮ್, ತಸ್ಯೇಶ್ವರಾತ್ ಸ್ವಾತ್ಮನೋ ಭೇದಗ್ರಾಹಕತ್ವಂ ತು ಕುತೋ ನಿಶ್ಚಿತಮ್, ಯೇನ ಅನುಮಾನಂ ಬಾಧಿತವಿಷಯಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಕಿಞ್ಚಿದಿತಿ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

**ಕಿಞ್ಚಿತ್ಕರ್ತಾ ಚ ದುಃಖೀತಿ ಸರ್ವೈರೇವಾನುಭೂಯತೇ।

ಸರ್ವಜ್ಞೋ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುಃ ಸರ್ವಶಕ್ತಿರಿತಿ ಶ್ರುತಃ॥49॥

(###sudha --)

ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್। ಅಲ್ಪಜ್ಞೋಽಲ್ಪಶಕ್ತಿಶ್ಚೇತ್ಯಪಿ ಪೂರ್ವಾರ್ಧೇ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್। ತಥಾ ಸರ್ವಕರ್ತಾ ನಿರ್ದುಃಖ ಇತ್ಯಪರಾರ್ಧೇ। ಅನುಭೂಯತೇ ಸ್ವಾತ್ಮೇತಿ ಶೇಷಃ। ಶ್ರುತಃ "ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ", "ಪರಾಽಸ್ಯ ಶಕ್ತಿಃ","ಸ ಹಿ ಸರ್ವಸ್ಯ ಕರ್ತಾ", "ನಿರನಿಷ್ಟಃ" ಇತ್ಯಾದಾವಿತಿ ಶೇಷಃ।

ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ಯೋ ಹಿ ಯಮರ್ಥಮಧಿಗಮ್ಯ ತದ್ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಣಂ ಯಮಧ್ಯಕ್ಷೀಕರೋತಿ ಸ ತಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಯ ಭೇದಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಃ ಪಶ್ಯತ್ಯೇವೇತಿ ಸರ್ವಸಾಕ್ಷಿಕಮ್। ಯದ್ಯಪಿ ಭೇದಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧಃ, ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರತಿಯೋಗಿನೋ ವೈಧರ್ಮ್ಯದರ್ಶನಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಾಚಿವ್ಯಮಾಚರತೀತಿ ನ ದೋಷಃ। ದೃಷ್ಟಂ ಹಿ ರತ್ನತತ್ವಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೇ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಲಕ್ಷಣಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸಾಚಿವ್ಯಮ್। ತದಿಹಾಪಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾವಗತಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಮದೀಶ್ವರಃ ಪುರುಷಃ ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ ತದ್ವಿರುದ್ಧಾಲ್ಪಜ್ಞತ್ವಾದಿಧರ್ಮವನ್ತಂ ಸಾಕ್ಷಿಣಾಽನುಭವನ್, ತತಃ ಸ್ವಾತ್ಮನೋ ಭೇದಂ ಕಥಂ ನಾಧ್ಯಕ್ಷೀಕುರ್ಯಾದಿತಿ।

ಅಸ್ತ್ವೇಕಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯೇಶ್ವರಾದ್ ಭೇದಃ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧಃ, ತಥಾಽಪಿ ತಂ ವಿಹಾಯಾನ್ಯತ್ರೇಶ್ವರಾಭೇದಾನುಮಾನೇ ನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಬಾಧ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸರ್ವೈರೇವೇತಿ। ಏಕಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಬಾಧಾಭಾವೇಽಪಿ ತತ್ತತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಬಾಧೋ ದುಷ್ಪರಿಹರ ಇತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಐಕ್ಯಾನುಮಾನಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮವಿರೋಧಃ॥

(###sudha --)

ನನು ಜೀವಂ ಪಕ್ಷೀಕೃತ್ಯೇಶ್ವರಾಭೇದಸಾಧನೇ ಭವೇದಯಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧಃ। ನಚೈವಮನುಮೀಯತೇ। ಕಿನ್ತ್ವೀಶ್ವರಂ ಪಕ್ಷೀಕೃತ್ಯ ಜೀವಾಭೇದ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನುಭೂತಾದ್ಧೀತಿ।

ಅನುಭೂತಾದ್ಧಿ ಭೇದೇನ ಶ್ರುತಿರೇಷಾ ವದತ್ಯಮುಮ್।

ಈಶ್ವರಂ ಪಕ್ಷೀಕುರ್ವತಾ ಹಿ ತತ್ಸಿದ್ಧಿರವಶ್ಯಂ ವಕ್ತವ್ಯಾ। ನಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿನಾ ಸ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತಿ ಶ್ರುತಿರೇವ ತದ್ಗ್ರಾಹಿಕಾ ಗ್ರಾಹ್ಯಾ। ಏಷಾ ಚ ಧರ್ಮಿಪ್ರಮಾಣಭೂತಾ "ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ" ಇತ್ಯಾದಿಕಾ ಶ್ರುತಿಃ ಅಮುಮೀಶ್ವರಮಲ್ಪಜ್ಞತ್ವಾದಿನಾ ಅನುಭೂತಾಜ್ಜೀವಾದ್ ಭೇದೇನ ವದತಿ। ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಬಾಧಾಭಾವೇಽಪ್ಯುಪಜೀವ್ಯಶ್ರುತಿವಿರೋಧೇನ ಕಾಲಾತ್ಯಯಾಪದಿಷ್ಟತಾ ದುಷ್ಪರಿಹರೈವ। ಸದಾವಗತಾಲ್ಪಜ್ಞತ್ವಾದಿಮಜ್ಜೀವಸ್ವರೂಪಂ ಪ್ರತಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಮದೀಶ್ವರಸ್ವರೂಪಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ತೀ ಶ್ರುತಿಃ ತತಸ್ತಂ ಭಿನ್ನಮೇವ ಪ್ರತಿಪಾದಯತಿ। ಅನುಭವಸ್ಯಾಪಲಪಿತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ಅನೇನೈವೋಭಯಪಕ್ಷೀಕಾರೋಽಪಿ ಪರಾಸ್ತಃ। ಉಪಜೀವ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಶ್ರುತಿಬಾಧಿತತ್ವಾದಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll “ತದ್ ಯೋಽಹಮ್’ ಇತ್ಯಾದೇರೈಕ್ಯಪರತ್ವೇ ಉಪಜೀವ್ಯಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಃ ll

(###sudha --)

ಏವಮನುಮಾನಂ ನಿರಾಕೃತ್ಯೇದಾನೀಂ “ತದ್ ಯೋಽಹಮ್” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಂ ನಿರಾಕರೋತಿ -- ಉಪಜೀವ್ಯೇತಿ।

ಉಪಜೀವ್ಯವಿರುದ್ಧಂ ತು ಕಥಮೈಕ್ಯಂ ಶ್ರುತಿರ್ವದೇತ್ ll50 ll

(###sudha --)

ತುಶಬ್ದೋ ವಿಶೇಷಾರ್ಥಃ। ದುಷ್ಟಂ ಹ್ಯನುಮಾನಮಪ್ರಮಾಣಮೇವ, ಶ್ರುತೇಸ್ತು ಪ್ರತೀತಾರ್ಥಪ್ರಚ್ಯಾವನಮಾತ್ರಮಿತಿ। ಐಕ್ಯಂ ಜೀವೇಶ್ವರಯೋಃ। ಶ್ರುತ್ಯಾ ಹಿ ಯದಿ ಜೀವಮನೂದ್ಯ ತಸ್ಯೇಶ್ವರೈಕ್ಯಂ ಬೋಧ್ಯತೇ, ತದಾ ಜೀವಗ್ರಾಹಕಂ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮುಪಜೀವ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ತಚ್ಚ ಭೇದಗ್ರಾಹಕಮಿತ್ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯುಪಜೀವ್ಯವಿರೋಧಃ। ಯದಿ ಚೇಶ್ವರಾನುವಾದೇನ ತಸ್ಯ ಜೀವಾಭೇದೋ ವಿಧೀಯತೇ ತದಾ “ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ” ಇತ್ಯಾದಿಕಂ ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರಮೇವೋಪಜೀವ್ಯಂ ಭವೇತ್। ತಚ್ಚ ಭೇದಗ್ರಾಹಕಮಿತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾದುಪಜೀವ್ಯವಿರೋಧ ಏವ। ಯದಿಚೋಭಯಾನುವಾದೇನಾಭೇದಮಾತ್ರಬೋಧ್ಯಮ್, ತದೋಭಯಮುಪಜೀವ್ಯಮಿತ್ಯುಪಜೀವ್ಯಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಃ ಸ್ಫುಟ ಏವ। ಯದ್ಯಪ್ಯೇತತ್ ಸರ್ವಂ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರ ಏವೋಕ್ತಮ್, ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರಪಞ್ಚನಾರ್ಥಂ ಪುನರಾರಭ್ಯತ ಇತ್ಯದೋಷಃ। (117)

h ll ಉಪಜೀವಕವಿರೋಧೇನ ಉಪಜೀವ್ಯಸ್ಯ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಯೋಗಃ ll

(###sudha --)

ನನೂಪಜೀವ್ಯವಿರೋಧೇನೋಪಜೀವಕಂ ಬಾಧ್ಯತ ಇತ್ಯತ್ರ ಕಿಂ ನಿಯಾಮಕಮ್? ಯೇನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮವಿರೋಧಾದನುಮಾನಾಗಮಯೋರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮುಕ್ತಮ್। ಉಚ್ಯತೇ ಇಹ ಹಿ ಭೇದಾಭೇದವಿಷಯಯೋರುಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕಯೋರುಭಯೋರಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವ ವಾ, ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವ ವಾ, ಏಕಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಅಪರಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ವಾ, ತತ್ರಾಪ್ಯುಪಜೀವಕಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಉಪಜೀವ್ಯಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ವಾ, ಉಪಜೀವ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಉಪಜೀವಕಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ ಪಕ್ಷಾಃ ಸಮ್ಭವನ್ತಿ। ತತ್ರ ನ ತಾವತ್ ಪ್ರಥಮಃ, ವಿರುದ್ಧಯೋಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಉಪಪತ್ತೌ ವಾ ವಸ್ತುನೋ ದ್ವೈರೂಪ್ಯಾಪತ್ತೇಃ। ಭ್ರಾನ್ತಿಬಾಧವ್ಯವಸ್ಥಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚ। ನಚ ಭೇದಾಭೇದಾಭ್ಯಾಮುಪಪತ್ತಿಃ, ನಿರಾಕರಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್, (1009) ಅಸಾರ್ವತ್ರಿಕತ್ವಾಚ್ಚ। ನಚಾನೈಕಾನ್ತವಾದೇನ ನಿಸ್ತಾರಃ, ದ್ವಯೋರಪಿ ಸಾವಧಾರಣತ್ವಾಸಮ್ಭವಾತ್। ನಾಪಿ ದ್ವಿತೀಯಃ, ವಸ್ತುನೋ ನಿಃಸ್ವಭಾವತ್ವಾಪತ್ತೇಃ। ನಚಾನಿರ್ವಾಚ್ಯತಾಸ್ವೀಕಾರೇಣ ನಿರ್ವಾಹಃ। ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಪಿ ಸಮ್ಭವಾದಿತಿ ಪಕ್ಷದ್ವಯಮತಿಸ್ಫುಟದೋಷತ್ವಾದನಿರಾಕೃತ್ಯ ತೃತೀಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ।

**ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಯದಾ ಭೇದವಾಚಕಸ್ಯ ಭವಿಷ್ಯತಿ। **

ಸ ಏವ ಧರ್ಮಿಣೋ ಗ್ರಾಹೀ ತದಭೇದಃ ಕಥಂ ಭವೇತ್ ll51 ll

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಭೇದವಾಚಕಸ್ಯಾಽಗಮಸ್ಯೇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಭೇದಗ್ರಾಹಿಣಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯೇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಏವಂ ತದಾ ಸ ಏವೇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವ್ಯಮ್। ಧರ್ಮಿಣೋ ಜೀವಸ್ಯೇಶ್ವರಸ್ಯ ಚ। ಇತಿಶಬ್ದೋಽಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಃ। ಕಥಂ ಬೋಧ್ಯ ಇತಿ ಶೇಷಃ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯದ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮನೋ ಗ್ರಾಹಕಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾಗಮವಾಕ್ಯಂ ವಾಽಪ್ರಮಾಣಂ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಜೀವೇಶ್ವರಯೋರಸಿದ್ಧೌ ತತ್ತ್ವಮಸ್ಯಾದ್ಯಾಗಮೈರನುಮಾನೈಶ್ಚ ತದಭೇದಬೋಧನಂ ನ ಸ್ಯಾತ್, ನಿರ್ವಿಷಯತ್ವಾತ್। ತಥಾಚ ಕಸ್ಯ ವಿರೋಧಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದೇರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್? ಜ್ಞಾಪಕಶ್ಚಾಯಮರ್ಥೋ ನ ಕಾರಕಃ। ಅಖಣ್ಡಾರ್ಥಬೋಧನಮಪಿ ಲೌಕಿಕವಾಕ್ಯನ್ಯಾಯಮನುಸೃತ್ಯ ಪಶ್ಚಾಲ್ಲಕ್ಷಣಯಾ ಪರೇಣಾಭ್ಯುಪಗತಮ್। ನ ಪುನರೇವಮೇವ। ಅಲೌಕಿಕಪ್ರಕಾರಸ್ಯ ಬೋಧಾನಙ್ಗತ್ವಾತ್। ತಸ್ಮಾದುಪಜೀವಕವಿರೋಧೇನೋಪಜೀವ್ಯಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಯೋಗಾತ್ ಪರಿಶೇಷತಃ ಚತುರ್ಥಪ್ರಕಾರ ಏವ ಚ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತಿ।

h ll ಭೇದಬೋಧಕಾಗಮಸ್ಯ ನಿಷೇಧ್ಯಸಮರ್ಪಕತಯಾ ಉಪಜೀವ್ಯತ್ವಾತ್ ಅನುಮಾನಬಾಧ್ಯತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ

ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕಪ್ರಮಾಣಾಭಾವೇನಾನುಮಾನಸ್ಯೈವಾನುತ್ಥಾನಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಭವೇದೇವೋಪಜೀವಕಾದುಪಜೀವ್ಯಂ ವಲವತ್, ತದ್ವಿರೋಧೇ ಚೋಪಜೀವಕಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್। ಕಿನ್ತ್ವಾಮ। ಅಸ್ತಿ ತತ್ರ ವಿಶೇಷಃ। ಅನೇಕಪ್ರಕಾರೋ ಹ್ಯುಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕಭಾವಃ। ಕ್ವಚಿದ್ ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕತಯಾ। ಕ್ವಚಿತ್ ಸಾಧ್ಯಗ್ರಾಹಕತಯಾ। ಕ್ವಚಿತ್ ತದ್ಗ್ರಹಣೋಪಯುಕ್ತತಯಾ। ಕ್ವಾಪಿ ಸ್ವರೂಪಗ್ರಹಣೇನ। ಕುತ್ರಚಿತ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೋಪಪಾದನೇನ। ಕ್ವಚಿದ್ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದ್ಯಙ್ಗಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವೇನೇತಿ। ತತ್ರ ಸರ್ವತ್ರೋಪಜೀವ್ಯವಿರುದ್ಧಮುಪಜೀವಕಂ ಬಾಧ್ಯತ ಏವ। ಆಶ್ರಯಾದಿಹೀನಸ್ಯೋತ್ಥಾನವಿರಹಾಪತ್ತೇಃ। ಯತ್ರ ಪುನಃ ಪ್ರತಿಷೇಧಕಸ್ಯೋಪಜೀವಕಸ್ಯ ಪ್ರತಿಷೇಧ್ಯಸಮರ್ಪಕಮುಪಜೀವ್ಯಂ ಭವತಿ, ತದಾ ನಾಯಂ ನ್ಯಾಯಃ। ತತ್ರ ಚೋಪಜೀವಕೇನೈವೋಪಜೀವ್ಯಸ್ಯ ಬಾಧಃ। ನಿಷೇಧಾರ್ಥಮೇವ ತೇನ ತದುಪಜೀವನಾತ್। ದೃಷ್ಟಂ ಹೀದಂ ರಜತಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ನೇದಂ ರಜತಮಿತಿ ಜ್ಞಾನೇನ ಬಾಧ್ಯತ್ವಮ್। ತದಿಹಾಪಿ ಯದುಕ್ತಮಭೇದಪ್ರಮಾಣಯೋರನುಮಾನಾಗಮಯೋರುಪಜೀವ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಾಭ್ಯಾಂ ವಿರೋಧಾದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ, ತದಯುಕ್ತಮ್। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಯೋರನುಮಾನಾಗಮೌ ಪ್ರತಿ ನಿಷೇಧ್ಯಸಮರ್ಪಕತಯೋಪಪಜೀವ್ಯತ್ವಾತ್। ಭೇದನಿಷೇಧೋ ಹಿ ನ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಂ ವಿನಾ ಸಮ್ಭವತಿ। ತೇನಾತ್ರೋಪಜೀವಕವಿರೋಧಿನೋರುಪಜೀವ್ಯಯೋಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಯೋರೇವಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮುಚಿತಮಿತ್ಯತೋ "ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ" ಇತ್ಯಾದೇರಾಗಮಸ್ಯ ತಾವದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಪಾಕರೋತಿ -- ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ। ಭೇದವಾಚಕಸ್ಯ ಭೇದಕಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿವಿಶಿಷ್ಟಪರಮಾತ್ಮಪ್ರತಿಪಾದಕಸ್ಯಾಽಗಮಸ್ಯ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸಮುತ್ಥಾನವತಾ ಖಲ್ವನುಮಾನೇನಾಽಗಮೇನ ವಾ ವಿರೋಧಿನಾ “ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ” ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಗಮಸ್ಯ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಅಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ತ್ವನುಮಾನಾದೇರುತ್ಥಾನಮೇವ ದುರ್ಲಭಮ್। ದೂರೇ ತದ್ಬಾಧನಮ್। ಪರಮಾತ್ಮಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಧರ್ಮಿಣಸ್ತದೇಕಗಮ್ಯತ್ವಾತ್। ನಿರಾಶ್ರಯಸ್ಯಾನುಮಾನಾದೇಃ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ।

h ll ನೇದಂ ರಜತಮಿತ್ಯತ್ರ ಯದುಪಜೀವ್ಯಂ ನ ತದುಪಜೀವಕೇನ ಬಾಧ್ಯತೇ, ಯಚ್ಚ ಬಾಧ್ಯತೇ ನ ತದುಪಜೀವ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇವನ್ತರ್ಹಿ ನೇದಂ ರಜತಮಿತಿ ಜ್ಞಾನವಿರೋಧೇನ ಇದಂ ರಜತಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ನ ಸ್ಯಾತ್। ನ ನ ಸ್ಯಾತ್। ನಹಿ ನೇದಂ ರಜತಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಂ ರಜತತಾವಿಶಿಷ್ಟಂ ವಸ್ತು ಧರ್ಮೀಕೃತ್ಯೋತ್ಪದ್ಯತೇ, ಕಿನ್ತು ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಮ್। ಸರ್ವಮಪಿ ಹಿ ಜ್ಞಾನಂ ಧರ್ಮಿಣಿ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ಪ್ರಕಾರೇ ತು ವಿಪರ್ಯಯಃ। ತದತ್ರಾಪೀದಂ ರಜತಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಮಿದಮಂಶೇ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ತತ್ಸಿದ್ಧಮಿದಮಾಕಾರಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತೇನ ಬಾಧಕಪ್ರತ್ಯಯೇನ ವಿರೋಧಾದ್ ರಜತಾಂಶೇ ಪೂರ್ವಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಯುಜ್ಯತ ಏವ।

h ll ಆಗಮಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್, ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಾಕಾರೇಽಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತ್ಯಸ್ಯ ದೂಷಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವನೇನೈವ ನ್ಯಾಯೇನಾಭೇದಾನುುಮಾನಾಗಮವಿರೋಧೇನ “ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಶಕ್ಯೋಪಪಾದನಮ್। ಇಯಮಪಿ ಶ್ರುತಿರ್ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರೇ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ತನ್ಮಾತ್ರಮುಪಜೀವ್ಯ, ಅನುಮಾನಾಗಮಾಭ್ಯಾಂ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಭೇದಕಧರ್ಮವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಂಶೇಽಪ್ರಮಾಣೀಕರಿಷ್ಯತೇ। ತಥಾಚ ಯದ್ ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕಮ್, ನ ತದ್ವಿರೋಧೋಽನುಮಾನಾದೇಃ। ಯಚ್ಚ ವಿರೋಧಿ ನ ತದ್ಧರ್ಮಿಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಯದಿತಿ।

ಯತ್ ಸ್ವರೂಪಗ್ರಹೇ ಮಾನಂ ತದ್ ಧರ್ಮೇ ನ ಕಥಂ ಭವೇತ್।

ಯತ್ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಗ್ರಹಣಾರ್ಥಂ ಮಾನಮಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತದ್ ಧರ್ಮೇ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಧರ್ಮವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಾಕಾರೇ ಕಥಂ ನ ಮಾನಂ ಭವೇತ್?

ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದಿಜ್ಞಾನಂ ಹೀದಮಂಶೇ ಪ್ರಮಾಣಂ ರಜತವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಂಶೇ ತ್ವಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಯುಕ್ತಮ್। ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಂಶಸ್ಯ ಬಾಧಕಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್। ಇದಮಾಕಾರಸ್ಯೋತ್ತರತ್ರಾಪ್ಯನುವೃತ್ತೇಃ। ಇದಂ ನ ರಜತಮಿತಿ ಬಾಧಕಜ್ಞಾನಮುತ್ಪದ್ಯತೇ ನ ಪುನರ್ನೇದಂ ನ ರಜತಂ ಚೇತಿ। ನಚಾಯಮತ್ರ ನ್ಯಾಯಃ। ಸ್ವರೂಪವದ್ ವಿಶಿಷ್ಟಾಂಶೇಽಪಿ ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್। ನಚಾಭೇದಾನುಮಾನಾಗಮೌ ಬಾಧಕೌ, ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಾತ್। ಬಾಧಿತತ್ವೇನ ಶ್ರುತೇರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸತ್ಯುಪಜೀವ್ಯವಿರೋಧರಹಿತಸ್ಯಾನುಮಾನಾದೇರ್ಬಾಧಕತ್ವಮ್, ಸತಿ ಚ ತಸ್ಮಿನ್ ತದ್ವಿರೋಧಿನ್ಯಾಃ ಶ್ರುತೇರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ।

ಕಥಞ್ಚಾನುಮಾನಾದೇಃ ಶ್ರುತಿಬಾಧಕತ್ವಮ್? ನ ತಾವದ್ ವಿರೋಧಿತ್ವಮಾತ್ರೇಣ। ವೈಪರೀತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಸುವಚತ್ವಾತ್। ನಾಪಿ ವಿರೋಧ್ಯುತ್ತರಜ್ಞಾನತ್ವೇನ ಶುಕ್ತಿರಿಯಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಾನನ್ತರಂ ರಜತಮಿದಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ದರ್ಶನಾತ್। ಅನುತ್ತರವಿರೋಧಿಜ್ಞಾನಂ ಬಾಧಕಮ್, ಇದಂ ತು ಸೋತ್ತರಮಿತ್ಯಪಿ ನ। ಕದಾಚಿದನುತ್ತರಸ್ಯಾಪಿ ರಜತಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸಮ್ಭವಾತ್। ಕಿನ್ತು ಯಾವಚ್ಛಕ್ತಿ ಪರೀಕ್ಷಿತಮುತ್ತರಂ ವಿರೋಧ್ಯಪರೀಕ್ಷಿತಸ್ಯ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಬಾಧಕಂ ಭವತಿ। ನಚೈವಮತ್ರಾಸ್ತೀತಿ।

h॥ ಇದಂ ರಜತಮಿತ್ಯತ್ರ ವಿಷಯೋಪಾಧಿವಶಾದ್ ದ್ವಿಭಾಗತ್ವಸ್ಯ, ಬಾಧಕಬಲಾದೇಕಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಚಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽಪಿ

"ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ' ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಗಮಜನ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಏಕತ್ವಾತ್, ಬಾಧಾಭಾವಾಚ್ಚ ನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಂ ಬಾಧಕಾಭಾವಸಾಮ್ಯಾದಯಂ ವಿಭಾಗೋ ನ ಯುಕ್ತಃ, ಕಿನ್ತರ್ಹೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಏಕೇತಿ।

ಏಕವಿಜ್ಞಾನವಿಜ್ಞಪ್ತ್ಯಾ ದ್ವಯಂ ಮಾನಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ।

ನಚೇದೇಕಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ತದ್ ದ್ವಯಮಪ್ಯತ್ರ ನೋ ಭವೇತ್॥52॥

(###sudha --)

ಏಕವಿಧಮೇವೇದಂ "ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಜನಿತಂ ವಿಜ್ಞಾನಮ್, ನ ಪುನಃ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದಿಜ್ಞಾನಮಿವ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರೇ ಪ್ರಮಾಣಂ ವಿಶಿಷ್ಟಾಕಾರೇ ತ್ವಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯನೇಕವಿಧಮಿತ್ಯೇವಂ ಪರೀಕ್ಷಾಸಹಕೃತಸಾಕ್ಷಿರೂಪವಿಜ್ಞಪ್ತ್ಯಾಽಪೀದಂ ಜ್ಞಾನದ್ವಯಂ ಧರ್ಮಧರ್ಮಿದ್ವಯಗರ್ಭಂ ವಿಶಿಷ್ಟಾಕಾರಂ ಪ್ರತ್ಯಪಿ ಮಾನಂ ಭವತ್ಯೇವ। ವಕ್ಷ್ಯತೇ ಚಾಯಮರ್ಥಃ ಪ್ರಪಞ್ಚೇನ। ಯದ್ವಾ ದ್ವಯಂ ಪ್ರತೀತಿದ್ವಯಂ ಸ್ವರೂಪವದ್ ಧರ್ಮೇಽಪೀತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್।

ಅಥವಾ "ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇರ್ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್, ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತು ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿವಿಶಿಷ್ಟಾಕಾರ ಇತಿ ವದತಃ ಕೋಽಭಿಪ್ರಾಯಃ? ಕಿಂ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದಿಜ್ಞಾನಮಿವೈಕಮೇವೇದಂ ಜ್ಞಾನಂ ವಿಷಯಭೇದೇನ ಪ್ರಮಾಣಂ ಅಪ್ರಮಾಣಂ ಚೇತಿ, ಕಿಂವಾ ಜ್ಞಾನದ್ವಯಮೇತತ್ ತತ್ರೈಕಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಅಪರಂ ಚಾಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ? ಆದ್ಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ಯದಿತಿ। ಪೂರ್ವ ಏವಾಭಿಪ್ರಾಯಃ। ದ್ವಿತೀಯಂ ನಿರಾಕರೋತಿ -- ಏಕೇತಿ। ಏಕಮೇವೇದಂ ವಿಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಸಾಕ್ಷಿವಿಜ್ಞಪ್ತ್ಯಾ ನಾನೇಕತ್ವಂ ಕಲ್ಪ್ಯಮಿತಿ ಶೇಷಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅನ್ಯಥಾ ಸ್ತಮ್ಭೋಽಯಮಿತ್ಯಾದಾವಪಿ ಜ್ಞಾನದ್ವಯಕಲ್ಪನಾಪತ್ತಿಃ। ತಥಾಚ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಂ ನ ಕೇನಾಪಿ ಜ್ಞಾಯೇತ।

ಅಸ್ತು ವೇದಂ ಜ್ಞಾನದ್ವಯಮ್, ತಥಾಽಪಿ ನೈಕಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ। ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನಸ್ಯೇವ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪ್ಯಬಾಧಿತತ್ವಾದಿತ್ಯಾಹ -- ದ್ವಯಮಿತಿ। ಜ್ಞಾನದ್ವಯಮಪೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಧರ್ಮಜ್ಞಾನಮಪೀತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ದ್ವಯಮಿತಿ ವಚನಂ ನ್ಯಾಯಸಾಮ್ಯಸೂಚನಾರ್ಥಮ್।

ಏವಂ ಬಾಧಾಭಾವಪರೀಕ್ಷಿತತ್ವಸಾಮ್ಯೇಽಪಿ ಶ್ರೌತಮೇಕಂ ಜ್ಞಾನದ್ವಯಂ ವಾಽಙ್ಗೀಕೃತ್ಯಾಂಶತಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ವದತೋಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಮಾಹ --ನಚೇದಿತಿ। ತಚ್ಛ್ರೌತಂ ಜ್ಞಾನಂ ದ್ವಯಂ ವಿಶಿಷ್ಟಾಕಾರಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರಮಾಣಂ ನಚೇತ್, ತದಾಽತ್ರ ವಿಷಯೇ ಏಕಂ ಸ್ವರೂಪಾಂಶಂ ಪ್ರತ್ಯಪಿ ಪ್ರಮಾಣಂ ನ ಭವೇತ್, ಅವಿಶೇಷಾತ್। ತಥಾಚ ಪುನರನಾಶ್ರಯಯೋರನುಮಾನಾಗಮಯೋರನುತ್ಥಾನಮೇವ। ಯದ್ವಾ ತದ್ವಿಜ್ಞಾನಮತ್ರ ವಿಷಯೇ ಏಕಂ ವಿಶಿಷ್ಟಾಕಾರಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರಮಾಣಂ ನಚೇತ್, ತದಾ ದ್ವಯಂ ಪ್ರತ್ಯಪಿ ನೋ ಭವೇತ್। ವಿಶಿಷ್ಟಾಕಾರವತ್ ಸ್ವರೂಪೇಽಪಿ ಪ್ರಮಾಣಂ ನ ಭವೇತ್, ಅವಿಶೇಷಾದಿತಿ ಯಾವತ್। ಜ್ಞಾನದ್ವಯಾಙ್ಗೀಕಾರವಾದೇ ತ್ವತ್ರ ಜ್ಞಾನದ್ವಯೇ ತದ್ವಿಶಿಷ್ಟವಿಷಯಂ ಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ನಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಜ್ಞಾನದ್ವಯಮಪಿ ಪ್ರಮಾಣಂ ನ ಭವೇತ್। ವಿಶಿಷ್ಟಜ್ಞಾನಮಿವ ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನಮಪ್ಯಪ್ರಮಾಣಂ ಸ್ಯಾತ್, ಅವಿಶೇಷಾದಿತಿ।

h ll ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿವಿಶಿಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ದುಃಖಾದಿವಿಶಿಷ್ಟಜೀವಸ್ವರೂಪಸ್ಯೈವ ಚ ಧರ್ಮಿತ್ವಾತ್

ಐಕ್ಯಾಗಮಸ್ಯ ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕವಿರೋಧೋ ದುಷ್ಪರಿಹರಃ॥

(###sudha --)

ಏವಮಭೇದಾನುಮಾನಾಗಮೌ ಪ್ರತಿ "ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇರ್ನಿಷೇಧ್ಯಸಮರ್ಪಕತ್ವೇನೋಪಜೀವ್ಯತ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತಥಾಽಪಿ ನಾನುಮಾನಾಗಮಯೋರುಪಜೀವ್ಯಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧೋಽಸ್ತಿ। "ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಾಶ್ರಯಣೇನ ಪ್ರವೃತ್ತತ್ವಾತ್। ನಹಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿವಿಶಿಷ್ಟಾಕಾರಮವಲಮ್ಬ್ಯಾನುಮಾನಾದಿನಾ ಪ್ರವರ್ತಿತವ್ಯಮಿತ್ಯತ್ರ ನಿಯಾಮಕಮಸ್ತಿ। ತತೋ ವಿರುದ್ಧಾಕಾರಸ್ಯಾನುಪಯೋಗಿತಯಾಽನುಪಜೀವನಾದುಪಜೀವ್ಯಸ್ಯ ಚ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಸ್ಯ ಅವಿರೋಧಿತ್ವಾನ್ನೋಪಜೀವ್ಯಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧೋಽನುಮಾನಾದೇಃ। ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಸ್ತು ಕಥಞ್ಚಿತ್ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಂ ಪರಿಹರನ್ನುಪಸಂಹರತಿ --ಧರ್ಮೀತಿ।

ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಿವಿರೋಧಸ್ತು ತಸ್ಮಾನ್ಮಾನಸ್ಯ ದೂಷಣಮ್।

ತುಶಬ್ದೋ ವಿಶೇಷಾರ್ಥಃ ಪ್ರಮಾಣಮಾತ್ರವಿರೋಧಾದ್ ವ್ಯವಚ್ಛಿನತ್ತಿ। ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಿಣ್ಯಾ ಶ್ರುತ್ಯಾ ವಿರೋಧಃ। ಮಾನಸ್ಯ ಅಭೇದಪ್ರಮಾಣಸ್ಯಾನುಮಾನಾಗಮರೂಪಸ್ಯ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಯಮಾಶಯಃ ಪರಮಾಣವಃ ಸಾವಯವಾ ಇತ್ಯಾದೇರನುಮಾನಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಚ ಕಥಮುಪಜೀವ್ಯವಿರೋಧಃ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಪರಮಾಣುಗ್ರಾಹಕೇಣ ಪ್ರಮಾಣೇನ ನಿರವಯವತಯೈವ ತೇಷಾಂ ಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತತ್ರಾಪಿ ಪರಮಾಣುತ್ವಸ್ಯ ಅನುಪಯೋಗಿನೋಽನುಪಜೀವ್ಯತ್ವಮ್, ಕಿನ್ತು ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಸ್ಯೇತಿ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ನೈವಂ ಯುಕ್ತಮ್। ನಿರವಯವತ್ವಾದಿನಾ ವಿನಾ ಪರಮಾಣೋರ್ಧರ್ಮೀಕರಣಾಸಮ್ಭವಾತ್। ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಧರ್ಮೀಕರಣೇ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥತಾಪತ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ಸಮಂ ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ। ನಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಪಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿನಾ ವಿನಾ ಶಕ್ಯಂ ಧರ್ಮೀಕರ್ತುಮ್। ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಧರ್ಮೀಕರಣೇ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಾತ್। ಆರೋಪಿತೇನ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿನಾ ವ್ಯಾವೃತ್ತಸ್ಯ ಧರ್ಮೀಕರಣೇ ಕೋ ದೋಷಃ? ಯೋಽಯಂ ಸ್ಥಾಣುಃ ಸ ಪುರುಷ ಇತಿವದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಆರೋಪಿತೇನ ನಿರವಯವತ್ವಾದಿನಾ ವ್ಯಾವೃತ್ತಸ್ಯ ತತ್ರಾಪಿ ಧರ್ಮೀಕರಣಸಮ್ಭವಾತ್। ನಿರವಯವತ್ವಾದಿಗ್ರಾಹಕಂ ಪ್ರಮಾಣತಯಾಽವಧೃತಮ್, ನಾಽರೋಪಿತ ಇತಿ ಚೇತ್, ತುಲ್ಯಮತ್ರಾಪಿ। ಶ್ರುತೇರಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿಶ್ಚಯಾತ್। ತದೇವಂ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧೇನ ನಿರವಯವತ್ವಾದಿನಾ ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯೈವ ಯಥಾ ಧರ್ಮೀಕರಣಮ್, ತಥಾಽತ್ರಾಪಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿನಾ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕೇನೈವ ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯೈವ ಧರ್ಮೀಕರಣಮಿತ್ಯತೋ ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಿವಿರೋಧೋ ದುಷ್ಪರಿಹರ ಇತಿ।

h ॥ ಅಭೇದಪ್ರಮಾಣಸ್ಯ ನಿಷೇಧಸಮರ್ಪಕತಯಾ ಉಪಜೀವ್ಯತ್ವಾತ್ ತದುಪಜೀವಕಭೇದಶ್ರುತಿಬಾಧ್ಯತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಯಥಾ ಖಲ್ವಭೇದಪ್ರಮಾಣಯೋರನುಮಾನಾಗಮಯೋರುಪಜೀವ್ಯವಿರೋಧಾನ್ನಾಭೇದಸಾಧಕತ್ವಮ್, ತಥೋದಾಹೃತಾಯಾ “ಭಿನ್ನೋಽಚಿನ್ತ್ಯಃ” ಇತ್ಯಾದಿಭೇದಶ್ರುತೇರಪ್ಯುಜೀಪವ್ಯವಿರೋಧಾನ್ನ ಭೇದಸಾಧಕತ್ವಂ ಸಮ್ಭವತಿ। ತಾದಾತ್ಮ್ಯಪ್ರತಿಯೋಗಿಕಃ ಪ್ರತಿಷೇಧೋ ಹಿ ಭೇದೋ ನಾಮ। ನಚಾಪ್ರಾಪ್ತೇ ತಾದಾತ್ಮ್ಯೇ ತತ್ಪ್ರತಿಷೇಧಬೋಧನಂ ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯಭೇದಪ್ರಾಪಕಂ ಪ್ರಮಾಣಮುಪಜೀವ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಾ ಭೇದಶ್ರುತಿಃ ಕಥಂ ನೋಪಜೀವ್ಯವಿರುದ್ಧಾ? ಕಿಞ್ಚ ನಿರ್ಭೇದಂ ಸ್ವರೂಪಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ತಸ್ಯ ಭೇದೋ ಬೋಧನೀಯಃ। ತಥಾಚ ಕಥಂ ನೋಪಜೀವ್ಯವಿರೋಧಃ? ಯಥೋಕ್ತಮ್

”ಅಭೇದಂ ನೋಲ್ಲಿಖನ್ತೀ ಧೀರ್ನ ಭೇದೋಲ್ಲೇಖನಕ್ಷಮಾ।

ತಥಾಚಾಽದ್ಯೇ ಪ್ರಮಾ ಸಾ ಸ್ಯಾನ್ನಾನ್ತ್ಯೇ ಸ್ವಾಪೇಕ್ಷ್ಯವೈಶಸಾತ್”

ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನೇತಿ।

ನೋಪಜೀವ್ಯೋ ಹ್ಯಭೇದೋಽತ್ರ ಕ್ವಚಿದ್ ಭೇದಶ್ರುತೇರ್ಬಲಾತ್ ॥53॥

(###sudha --)

ಹಿಶಬ್ದೋ ಯುಕ್ತಿಸೂಚಕಃ। ಅಭೇದ ಇತಿ ತದ್ಗ್ರಾಹಕಮ್। ಅತ್ರ ಕ್ವಚಿದಿತಿ। ಧರ್ಮಿತ್ವಾದಾವಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತದಯಮರ್ಥಃ ಭೇದಶ್ರುತೇರ್ಹಿ ನ ಧರ್ಮಿಸಮರ್ಪಕತ್ವೇನಾಭೇದಜ್ಞಾನೋಪಜೀವಕತ್ವಂ ತಾವತ್। ಜೀವೇಶ್ವರಸ್ವರೂಪಸ್ಯೈವ ಧರ್ಮಿತ್ವಾತ್। ನಾಪಿ ಸ್ವರೂಪಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಾಹಕತ್ವೇನ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣೈವ ತತ್ಸಿದ್ಧೇಃ। ಅತೋ ನಿಷೇಧ್ಯಪ್ರಾಪಕತಯೈವೇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ನಚ ತದ್ವಿರೋಧೋಽಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಾವಹತಿ। ನಿಷೇಧಶಾಸ್ತ್ರಪಲಾಪಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಚ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯಾಯಂ ಪ್ರತಿಷೇಧಃ, ಕಿನ್ತು ತತ್ತ್ವಮಸ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿತಾತ್ಪರ್ಯಾಪರಿಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯೈವ। ಯದಪಿ ನಿರ್ಭೇದಂ ಸ್ವರೂಪಮಾದಾಯ ಭೇದೋ ಬೋದ್ಧವ್ಯ ಇತಿ ತತ್ರಾಪಿ ನ ಯಯೋರ್ಭೇದೋ ಬೋಧನೀಯಃ, ತಯೋರಭೇದ ಆಶ್ರಯಣೀಯಃ। ಕಿನ್ತು ಸ್ವಗತಾಭೇದಂ ವಸ್ತು ಧರ್ಮಿತಯೋಪಾದಾಯ ತಸ್ಯಾನ್ಯತೋ ಭೇದೋ ಬೋಧ್ಯತೇ। ಅತೋ ಜೀವೇಶಭೇದಶ್ರುತೇಸ್ತದಭೇದೋಪಜೀವನಾಭಾವಾದನಪೇಕ್ಷತ್ವಲಕ್ಷಣಾದ್ ಬಲಾದ್ ಯುಕ್ತಂ ಭೇದಸಾಧಕತ್ವಮಿತಿ ಶೇಷಃ।

ಕಿಞ್ಚ ತಿಷ್ಠತು ತಾವತ್ "ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇರುಪಜೀವ್ಯತ್ವಮ್, ತಥಾಽಪ್ಯಭೇದಾನುಮಾನಾಗಮಬಾಧಕತ್ವಂ ಭವೇದೇವ। ಇಯಂ ಖಲು ಶ್ರುತಿಃ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿವಿಶಿಷ್ಟಮೀಶ್ವರಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ತೀ ನ ಕಿಞ್ಚಿದಪೇಕ್ಷತೇ। ಅನುಮಾನಾಗಮೌ ತು ಸಾಪೇಕ್ಷೌ। ಸಾಪೇಕ್ಷನಿರಪೇಕ್ಷಯೋಶ್ಚ ನಿರಪೇಕ್ಷಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾದಿತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ನೋಪಜೀವ್ಯೋ ಹೀತಿ। ಅತ್ರ ಭೇದಾಭೇದಪ್ರಮಾಣಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ। ಭೇದಶ್ರುತೇಃ ಭೇದಕಧರ್ಮವಿಶಿಷ್ಟಧರ್ಮಿಶ್ರುತೇಃ। ಅಭೇದ ಇತ್ಯಭೇದಪ್ರಮಾಣಮ್। ಅನಪೇಕ್ಷತ್ವೋಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್। ಅತೋ ಬಲಾದಭೇದಪ್ರಮಾಣಬಾಧಕತ್ವಮಿತಿ ಶೇಷಃ।

h॥ "ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ" ಇತ್ಯಾದೇಃ ಅನುಪಜೀವ್ಯತ್ವೇಽಪಿ, ನಿರಪೇಕ್ಷತ್ವೇನ ಪ್ರಬಲತ್ವಾತ್

ಪ್ರತಿಷೇಧ್ಯಸಮರ್ಪಕಪ್ರಮಾಣಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವೇನ ದುರ್ಬಲಸ್ಯಾನುಮಾನಾದೇಃ ಬಾಧಕತ್ವಮಸ್ತ್ಯೇವ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। "ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿರ್ನ ಜೀವಭೇದಕಧರ್ಮವಿಶಿಷ್ಟಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರತಿಪಾದಯತಿ। ಕಿನ್ತ್ವನುವದತ್ಯೇವ। ಅತೋ ನಾನುಮಾನಾದೇಸ್ತದ್ಬಾಧ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನಚೇತಿ।

**ನಚ ಮಾನಾನ್ತರೋಪೇಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತದ್ ಭವತಿ ಕ್ವಚಿತ್। **

ಉಪೇಯಂ ಜ್ಞೇಯಮ್। ತದಿತಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದ್ಯುಪೇತಮ್। ಕ್ವಚಿದಿತಿ ಭ್ರಾನ್ತಿಪ್ರತಿಪನ್ನಮಪಿ ನ ಭವತೀತಿ ಸೂಚಯತಿ। ನ ತಾವತ್ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿವಿಶಿಷ್ಟಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಶ್ರುತಿವ್ಯತಿರಿಕ್ತಪ್ರಮಾಣಗಮ್ಯಮ್। ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಯೋನಿತ್ವಸ್ಯ ಸಮರ್ಥಿತತ್ವಾತ್। ನಾಪಿ ಭ್ರಾನ್ತಿಪ್ರತಿಪನ್ನಮ್। ಕ್ವಚಿತ್ ಪ್ರಮಿತಸ್ಯೈವಾನ್ಯತ್ರಾಽರೋಪಾತ್। ನಚ ಪ್ರಮಾಣೇನ ಭ್ರಾನ್ತ್ಯಾ ವಾಽಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯಾನುವಾದಃ ಸಮ್ಭವತಿ। ಅತೋ ನೇಯಂ ಶ್ರುತಿರನುವಾದಿನೀ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಪ್ರತಿಪಾದಯತ್ಯೇವೋಕ್ತರೂಪಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನು ತಥಾಽಪಿ ನೋಪಜೀವ್ಯಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧೋಽನುಮಾನಾದೇಃ। ಶ್ರುತ್ಯುಪಜೀವನೇ ಹಿ ಸಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ತದ್ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಪ್ರಮಾಣೋಪಜೀವನಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಚೇತಿ। ವಸ್ತುವ್ಯವಹಿತೋ ವಹ್ನಿರಧೂಮಸ್ಥಲೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯವೇದ್ಯೋಽಪಿ ಕ್ವಚಿದ್ ದೇಶೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣಾನುಮಾನೇನ ವಾಽವಗಮ್ಯತೇ। ಪ್ರಾಕ್ ಪತನೋತ್ಪತ್ತೇರಗಮ್ಯಮಪಿ ಗುರುತ್ವಂ ಕ್ವಚಿತ್ ಕಾಲೇಽನುಮಾನೇನ ಗಮ್ಯತೇ। ನಚೈವಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಕ್ವಚಿನ್ಮಾನಾನ್ತರೋಪೇಯಮ್। ಯೇನ ತದುಪಜೀವ್ಯಾನುಮಾನಾದಿಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್।

h॥ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರವೇದ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ಐಕ್ಯಾಗಮಸ್ಯ ತದ್ವಿರೋಧೋ ದುಷ್ಪರಿಹರಃ॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತು ವಾ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರವೇದ್ಯಮ್, ತಥಾಽಪ್ಯಭೇದಾನುಮಾನಾದೇರುಪಜೀವ್ಯಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧೋ ದುಷ್ಪರಿಹರಃ। ಶ್ರುತಿವತ್ ತಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯ ಭೇದಪ್ರತ್ಯಾಯಕತ್ವಾದಿತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯವಾನಾಹ -- ಯೇನೇತಿ।

ಯೇನ ಮಾನೇನ ಚೋಪೇಯಂ ಭೇದಸ್ತೇನಾವಗಮ್ಯತೇ ॥54॥

ಸರ್ವಜ್ಞಾನುಮಯೈವೇಶೋ ಯದ್ಯುಪೇಯಃ ಕಥಞ್ಚನ।

ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಗುಣೇನೈವ ತಯಾ ಭೇದೋಽವಗಮ್ಯತೇ ॥55॥

(###sudha --)

ಉಪೇಯಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಶೇಷಃ। ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯೇತಿ। ಧರ್ಮಾದಿಕಂ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್, ಪ್ರಮೇಯತ್ವಾತ್; ಘಟವದಿತ್ಯಾದಿಕಯಾ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಸಾಧಕಯಾಽನುಮಯಾ। ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವಾದ್ಯನುಮಾನೋಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್। ಏವೇತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ವ್ಯಾವರ್ತಯತಿ। ಕಥಞ್ಚನೇತ್ಯಭ್ಯುಪಗಮವಾದೋಽಯಮಿತಿ ಸೂಚಯತಿ। ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವೇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ತಯೈವೇತ್ಯನ್ವಯಃ। ಈಶ್ವರೇ ತಾವತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಶಙ್ಕಾರ್ಹಮೇವ ನ ಭವತಿ। ಅತೋಽನುಮಾನಮೇವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾದಿನಾ ಪರಾಹತಸ್ಯಾಪಿ ತಸ್ಯ ಕಥಞ್ಚಿತ್ಪ್ರಙ್ಕಾರ್ಹತ್ವಾತ್। ಅನುಮಾನಂ ಚ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಕೇನಚಿದ್ ವಿಶಿಷ್ಟಮೇವ ಪ್ರತಿಪಾದಯತಿ। ನತು ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟಂ ವಸ್ತು। ನಚ ಜೀವಾದಿಸಾಧಾರಣಧರ್ಮವಿಶಿಷ್ಟಾರ್ಥಸಿದ್ಧಾವೀಶ್ವರಃ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ತಸ್ಮಾದ್ ಭೇದಕಧರ್ಮವೈಶಿಷ್ಟ್ಯೇನೈವ ತತ್ಸಿದ್ಧಿರ್ವಕ್ತವ್ಯಾ। ತಥಾಚಾನುಮಾನಾದೇರುಪಜೀವ್ಯವಿರೋಧೋ ವಜ್ರಲೇಪಾಯಿತಃ। ಯದ್ಯಪ್ಯನುಮಾನಂ ಸ್ವತಃ ಶ್ರುತಿತೋ ದುರ್ಬಲಮ್, ತಥಾಽಪಿ ಉಪಜೀವ್ಯತಯಾ ಬಾಧಕಂ ಭವತ್ಯೇವೇತಿ।

h॥ ದುಃಖಾನುಭವಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ತದನೇನೇಶ್ವರಗ್ರಾಹಿಕಾಯಾಃ ಶ್ರುತೇರ್ಭೇದಕಧರ್ಮವಿಶಿಷ್ಟೇ ತಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮುಪಪಾದಿತಮ್। ಇದಾನೀಂ ಜೀವಗ್ರಾಹಕಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯೇಶ್ವರಭೇದಕಧರ್ಮಿಣಿ ಜೀವೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸಮರ್ಥ್ಯತೇ। ತಥಾಹಿ ಭವತು ಶ್ರುತಿರದುಃಖಿತ್ವಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಮದೀಶ್ವರೇ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ತಥಾಽಪಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನಾಭೇದಾನುಮಾನಾಗಮಯೋರುಪಜೀವ್ಯಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧೇನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್। ದುಃಖಿತ್ವಾದಿರೂಪೇ ಹಿ ಜೀವಸ್ಯ ತಾತ್ತ್ವಿಕೇ ಸತಿ ತಥಾ ಸ್ಯಾತ್, ನಚೈವಮ್। ಅಹಂ ದುಃಖೀತ್ಯಾದೇರನುಭವಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾನುಭವತ್ವಾತ್। ಅನ್ತಃಕರಣಗತೋ ಹಿ ದುಃಖಾದಿರನರ್ಥಃ ಸ್ವರೂಪತೋ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತೋ ಜಪಾಕುಸುಮಾರುಣಿಮೇವ ಸ್ಫಟಿಕೇ ಚೈತನ್ಯೇ ಚಕಾಸ್ತಿ। ನಚ ಭ್ರಾನ್ತಿಪ್ರತಿಪನ್ನೇನ ಭೇದಕೇನ ವಸ್ತು ಭಿದ್ಯತೇ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನೇತಿ।

**ನ ದುಃಖಾನುಭವಃ ಕ್ವಾಪಿ ಮಿಥ್ಯಾನುಭವತಾಂ ವ್ರಜೇತ್। **

ನಹಿ ಬಾಧಃ ಕ್ವಚಿದ್ ದೃಷ್ಟೋ ದುಃಖಾದ್ಯನುಭವಸ್ಯ ತು ॥56॥

(###sudha --)

ಕ್ವಾಪೀತಿ। ಸರ್ವಥೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಭವೇದೇತದ್ ಯದ್ಯಹಂ ದುಃಖೀತ್ಯಾದ್ಯನುಭವೋ ಮಿಥ್ಯಾನುಭವಃ ಸ್ಯಾತ್, ನಚ ತಥಾ। ಅಪಿತು ಪ್ರಮಾಣಮೇವ। ಯದ್ಯಪಿ ದುಃಖಾದಿಕಮನ್ತಃಕರಣಗತಂ, ತಥಾಽಪಿ ಸ್ವರೂಪೇಣ ಸದೇವ। ಜೀವಾತ್ಮನಶ್ಚ ತದೈಕ್ಯೇನ ತದ್ವತ್ತ್ವಂ ತಾತ್ತ್ವಿಕಮೇವ। ಅಲ್ಪಶಕ್ತಿತ್ವಪಾರತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿಕಂ ತು ಸ್ವರೂಪಗತಮೇವೇತ್ಯಾಶಯಃ।

ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನಹೀತಿ। ತುಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣೇ ನೈವೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಅಸಞ್ಜಾತಬಾಧಭ್ರಮೇಷು ವ್ಯಭಿಚಾರಪರಿಹಾರಾಯ ಕ್ವಚಿದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ನಹಿ ಕದಾಚಿತ್ ಕುತ್ರಚಿತ್ ಕಶ್ಚಿತ್ "ನಾಹಂ ದುಃಖೀ, ಕಿನ್ತ್ವನ್ತಃಕರಣಗತೇನೈವ ಮಿಥ್ಯಾದುಃಖೇನ ದುಃಖಿತಯಾಽಽತ್ಮಾನಮಮನಿಷಮ್' ಇತಿ ಬಾಧಕಪ್ರತ್ಯಯವಾನ್ ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ದುಃಖಾನುಭವಸ್ಯ ಶ್ರುತಿಬಾಧಿತತ್ವೋಕ್ತಿನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ನನು "ವಿಮುಕ್ತಶ್ಚ ವಿಮುಚ್ಯತೇ" "ತತ್ ತ್ವಮಸಿ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿರೇವಾಸ್ಯಾನುಭವಸ್ಯ ಬಾಧಿಕಾಽಸ್ತೀತಿ ಕಥಂ ನ ದುಃಖಾನುಭೂತಿರ್ಭ್ರಾನ್ತಿಃ? ಅತ್ರಹಿ ದುಃಖಾದ್ಯುಪಪ್ಲವರಹಿತಮೇವಾಸ್ಯಾಽತ್ಮನಸ್ತಾತ್ತ್ವಿಕಂ ರೂಪಮಿತಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಯದೀತಿ।

**ಯದಿ ದುಃಖಾನುಭೂತಿಶ್ಚ ಭ್ರಾನ್ತಿರಿತ್ಯವಸೀಯತೇ। **

ಅದುಃಖಿತಾಶ್ರುತಿಃ ಕೇನ ನ ಭ್ರಾನ್ತಿರಿತಿ ಗಮ್ಯತೇ ॥57॥

(###sudha --)

ಅವಸೀಯತೇ ಶ್ರುತಿಮಾಶ್ರಿತ್ಯೇತಿ ಶೇಷಃ। ಕೇನ ಕರಣೇನ। ಭ್ರಾನ್ತಿಃ ಸ್ವರೂಪತೋಽರ್ಥತಶ್ಚ। ಗಮ್ಯತೇ ಅಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ। ಅನುಭವಮಾಶ್ರಿತ್ಯೇತಿ ಶೇಷಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಭವೇದೇಷಾ ಶ್ರುತಿರಸ್ಯಾನುಭವಸ್ಯ ಬಾಧಿಕಾ, ಯದಿ ನಿಶ್ಚಿತಪ್ರಮಾಣಭಾವಾ ಭವೇತ್। ನಚ ತಥಾ। ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕಾನುಭವವಿರೋಧೇನಾಸ್ಮಾಭಿಃ ತದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್। ಪರಸ್ಯ ಚ ತತ್ಪರಿಹಾರಾಯ ಅದ್ಯಾಪಿ ಸಮುದ್ಯತತ್ವಾತ್। ತಥಾಚ ಸತಿ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿಶ್ಚಯೇಽನುಭವಸ್ಯ ಭ್ರಾನ್ತಿತ್ವಮ್, ತಸ್ಮಿಂಶ್ಚ ಸತಿ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿಶ್ಚಯ ಇತಿ ಪರಸ್ಪರಾಶ್ರಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ನನ್ವನುಭವವಿರೋಧೇನ ಶ್ರುತ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಭಿಧಾನೇಽಪಿ ಸಮಾನಮೇತತ್। ನ ಸಮಾನಮ್। ಅನುಭವಸ್ಯಾನಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ ಶ್ರುತೇಸ್ತದಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಸರ್ವತ್ರ ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕವಿರೋಧೋಚ್ಛೇದಾಪತ್ತಿರಿತಿ।

ನನು ತರ್ಹಿ ನೇದಂ ರಜತಮಿತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ರಜತಮಿದಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರತಿ ಬಾಧಕತ್ವಮಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ನ ಸ್ಯಾತ್। ನೇದಂ ರಜತಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ಪರೀಕ್ಷಯಾ ನಿಶ್ಚಿತತ್ವಾತ್। ಇದಂ ರಜತಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ತದಭಾವಾತ್। ಪರೀಕ್ಷಿತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇನೋಪಜೀವಕೇನೋಪಜೀವ್ಯಸ್ಯಾತಥಾಭೂತಸ್ಯ ಬಾಧೋಪಗಮಾತ್। ಉಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕನ್ಯಾಯಸ್ಯ ತದನ್ಯವಿಷಯತ್ವಾತ್। ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸನ್ದೇಹೇ ಖಲು ನ್ಯಾಯಾನುಸರಣಮ್। ನಿಶ್ಚಿತೇ ತು ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಕಿಮನೇನ? ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಚೈತದಾಚಾರ್ಯಃ।

h॥ ಮಾಯಾಮತೇ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿಶ್ಚಯಾಯೋಗಃ॥

(###sudha --)

ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಶ್ರುತೇರಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಪರೀಕ್ಷಾಸಹಕೃತೇನ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ನಿಶ್ಚಿತಮಿತ್ಯನುಭವಬಾಧಕತ್ವಮುಪಪತ್ಸ್ಯತ ಇತ್ಯಾಶಯವಾನಾಶಙ್ಕತೇ -- ಶ್ರುತೀತಿ।

**ಶ್ರುತಿಸ್ವರೂಪಮರ್ಥಶ್ಚ ಮಾನೇನೈವಾವಸೀಯತೇ। **

**ತಚ್ಚೇನ್ಮಾನಂ ಗೃಹೀತಂ ತೇ ಕಿಂ ದುಃಖಾನುಭವೇ ಭ್ರಮಃ। **

ನಚ ಬಾಧವಿಶೇಷೋಽಸ್ತಿ ಯದಬಾಧಿತಮೇವ ತತ್॥58॥

(###sudha --)

ಸ್ವರೂಪಮರ್ಥಶ್ಚೇತಿ ವಿವಕ್ಷಾಭೇದೇನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವೋಕ್ತಮ್। ಜೀವಸ್ಯ ನಿರ್ದುಃಖಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮತಾಪ್ರತಿಪಾದಕಶ್ರುತಿಸ್ವರೂಪಮಸ್ಯಾಃ ಶ್ರುತೇಃ ಸೋಽರ್ಥ ಇತ್ಯುಭಯತ್ರ ಫಲತೋಽರ್ಥಭೇದಾಭಾವಾತ್। ಏತದೇವ ಹಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಪಿ। ಮಾನೇನ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ। ಪರಿಹರತಿ ತಚ್ಚೇದಿತಿ। ತ ಇತ್ಯವ್ಯಯಂ ತೃತೀಯಾರ್ಥೇ। ತೇ ಮತ ಇತ್ಯಧ್ಯಾಹಾರೋ ವಾ। ಕಿಂ ಕಿನ್ನಿಮಿತ್ತಮ್। ದುಃಖಾನುಭವೇ ಭ್ರಮ ಇತಿ। ದುಃಖಾನುಭವಸ್ಯ ಭ್ರಮತ್ವಮಿತಿ ಯಾವತ್। ಅಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ತತ್ ಸಾಕ್ಷಿಲಕ್ಷಣಂ ಮಾನಂ ದುಃಖಾನುಭವವಿಷಯೇ ಭ್ರಮಃ ಕೃತೋಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ವಾ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ನಿಶ್ಚಿತಮಿತಿ ನ ಪರೇಣಾಙ್ಗೀಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ। ತಥಾಸತಿ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಇಷ್ಯತೇ ತದಿತಿ ಚೇತ್, ನ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತಥಾಸತ್ಯಹಂ ದುಃಖೀತಿ ದುಃಖಾದಿವಿಷಯೋಽಪಿ ಸ ಏವೇತಿ ತತ್ರಾಪಿ ತಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವ ಗ್ರಾಹ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್, ನ ಭ್ರಮತ್ವಮ್। ನಚೇತ್ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಹಣೇಽಪಿ ಭ್ರಮಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h ll ದುಃಖಾದಿವಿಷಯಕಸಾಕ್ಷ್ಯನುಭವಸ್ಯ ಅಬಾಧಿತತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ ll

(###sudha --)

ನನ್ವೇಕತ್ರ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ವಿಷಯಾನ್ತರೇಽಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇನ ಭಾವ್ಯಮ್, ತತ್ರಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಚಾನ್ಯತ್ರಾಪ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇನ ಭವಿತವ್ಯಮಿತಿ ಕುತ ಏತತ್? ಮಾ ಹಿ ಭೂದೇಕಸ್ಯ ಚಕ್ಷುರಾದೇರಯಂ ನಿಯಮ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನಚೇತಿ। ಭವೇದೇವೈಕಸ್ಯಾಪಿ ಕ್ವಚಿತ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಪರತ್ರಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್, ಕಾರಣವಿಶೇಷಾತ್। ಸ ಚೋತ್ಪತ್ತೌ ದೋಷೋ ಜ್ಞಪ್ತೌ ಬಾಧಃ। ದೋಷೋಽಪಿ ಬಾಧೋನ್ನೇಯ ಏವ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ಬಲವತ್ಪ್ರಮಾಣತಶ್ಚೈವ ಜ್ಞೇಯಾ ದೋಷಾ ನಚಾನ್ಯಥಾ" ಇತಿ। ತತೋ ಬಾಧ ಏವ ವಿಶೇಷಃ। ನಚ ದುಃಖಾದಿವಿಷಯಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷ್ಯನುಭವಸ್ಯ ಬಾಧರೂಪೋ ವಿಶೇಷೋಽಸ್ತಿ। ಯೇನಾಸೌ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಪ್ರಮಾಣಭೂತೋಽಪಿ ದುಃಖಾದೌ ಭ್ರಮಃ ಸ್ಯಾತ್। ಯದ್ ಯಸ್ಮಾದೇವಂ ತತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿವ ತತ್ ಆತ್ಮನೋ ದುಃಖಿತ್ವಾದಿಕಮಪ್ಯಬಾಧಿತಮೇವ ಸತ್ಯಮೇವಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮಿತಿ। ಯದ್ವಾ ಯದ್ ಯಸ್ಮಾದೇವಂ ತತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ಕಿಂ ದುಃಖಾನುಭವೇ ಭ್ರಮ ಇತಿ ಪೂರ್ವೇಣ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

h ll ದುಃಖಾದಿಕೇ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಚೇತ್ಯುಭಯತ್ರ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ ll

(###sudha --)

ನನ್ವೇತತ್ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ದುಃಖಾದಿಕಂ ಚ ಸಾಕ್ಷಿಗೃಹೀತಮೇವ। ನಚೋಭಯತ್ರ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸಾಕ್ಷಿಣೋ ಯುಕ್ತಮ್। ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧಾತ್। ತತ ಏಕತ್ರಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾವಶ್ಯಮ್ಭಾವೇ ದುಃಖಾದಾವೇವ ತದಿತಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್। ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯಾಪೌರುಷೇಯತ್ವಾದಿಪರೀಕ್ಷಾಸಹಕೃತೇನ ಗೃಹೀತತ್ವಾತ್। ಅತೋ ಮಿಥ್ಯೈವ ದುಃಖಿತ್ವಾದಿಕಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ದುಃಖಾದಾವಪಿ ಸಜಾತೀಯವಿಜಾತೀಯಸಂವಾದರೂಪಪರೀಕ್ಷಾಸದ್ಭಾವಾತ್। ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಸನ್ದೇಹಾನ್ನ ದುಃಖಾದಿಸತ್ಯತಾನಿಶ್ಚಯೋ ಭವತಾಂ ಯುಕ್ತ ಇತಿ ನ ಶ್ರುತೇರನುಭವಬಾಧೋ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಬಾಧಿತಮೇವೇತಿ।

ತದ್ ದುಃಖಂ ಸತ್ಯಮೇವೇತ್ಯವಧಾರಯತೋಽಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ಸತ್ಯಮ್। ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ದುಃಖಾದಿಕಂ ಚ ಸಾಕ್ಷಿಗೃಹೀತಮೇವ। ನಚೈಕತ್ರಾಪಿ ಬಾಧಕಮಸ್ತೀತ್ಯುಭಯತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಮಾಣಂ ಸಾಕ್ಷೀ। ನಚ ವಿರೋಧಃ। ಅದ್ವೈತಸತ್ತಾಮನ್ತರೇಣಾಪಿ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸತ್ತಾಯಾಃ ಸಮ್ಭವಾತ್। ನಹ್ಯಪೌರುಷೇಯತ್ವಾದಿಯುಕ್ತಯೋ ವಿಷಯವಿಶೇಷನಿಯತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿಶ್ಚಯೇ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಸಾಚಿವ್ಯಮಾಚರನ್ತಿ। ಕಿನ್ತು ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಾತ್ರನಿಶ್ಚಯೇ। ಉಪಕ್ರಮಾದ್ಯಾಸ್ತು ತತ್ರತತ್ರಾಽಭಾಸೀಕೃತಾ ಏವ। ನಚ ದುಃಖಸತ್ತಾಮನ್ತರೇಣ ತತ್ರ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಸಮ್ಭವೋಽಸ್ತಿ। ನಚ ದುಃಖಸತ್ತಯಾ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಾತ್ರಸ್ಯ ವಿರೋಧೋಽಸ್ತಿ। ವಿಷಯಾನ್ತರೇಽಪಿ ತಸ್ಯ ಸಮ್ಭವಾತ್। ಅತಃ ಸತ್ಯಮೇವ ದುಃಖಾದಿಕಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಶ್ರುತಿಸ್ವರೂಪಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಾಹಕತಯಾಽಪಿ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್ ll

(###sudha --)

ಶ್ರುತಿರನುಭವಸ್ಯ ಬಾಧಿಕಾ ನ ಭವತಿ। ಕಿನ್ತು ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕತಯಾ ಪ್ರಬಲೇನಾನುಭವೇನೈವ ಬಾಧ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ನ ಕೇವಲಂ ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕತಯಾಽನುಭವಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಶ್ರುತಿಸ್ವರೂಪಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಾಹಕತ್ವೇನಾಪೀತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಶ್ರುತೀತಿ। ಅರ್ಥ ಇತ್ಯರ್ಥವತ್ತ್ವಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ ಯಾವತ್। ಸ್ವರೂಪತಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯತಶ್ಚಾವಸಿತಾ ಹಿ ಶ್ರುತಿರಭಿಪ್ರೇತಸಿದ್ಧಯೇ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಾ, ನಾನ್ಯಥಾ। ಶ್ರುತಿಸ್ವರೂಪಂ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಚ ಮಾನೇನೈವ ಸಾಕ್ಷಿಲಕ್ಷಣೇನಾವಸೀಯತೇ ನಾನ್ಯೇನ। ಯದ್ಯಪಿ ಶ್ರುತಿಸ್ವರೂಪಂ ಶ್ರೋತ್ರವೇದ್ಯಮ್, ತಥಾಽಪಿ ಶ್ರೋತ್ರಜನಿತತದ್ವೃತ್ತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಯಾವನ್ನ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ಗೃಹ್ಯತೇ, ತಾವನ್ನ ತತ್ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತ್ಯತಃ ಶ್ರುತಿಸ್ವರೂಪಾವಸಾಯೋಽಪಿ ಸಾಕ್ಷಿಣ್ಯೇವಾಽಯತತೇ।

ಯದ್ವಾ ಶ್ರುತಿಶಬ್ದೇನ ತಜ್ಜನಿತಜ್ಞಾನಮುಚ್ಯತೇ। ತತ್ರ ಪೃಚ್ಛಾಮಃ ತಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಭವತಾಽಪ್ಯಭ್ಯುಪಗತಮ್, ನವೇತಿ। ನೇತಿ ಪಕ್ಷೇ ಶ್ರುತಿಸ್ವರೂಪಾದ್ಯಸಿದ್ಧೇರ್ನ ತದ್ವಿರೋಧೇನ ದುಃಖಾದ್ಯನುಭವಸ್ಯ ಭ್ರಮತ್ವಂ ವಕ್ತುಂ ಯುಕ್ತಮ್। ಆದ್ಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ತಚ್ಚೇದಿತಿ। ತತ್ ಸಾಕ್ಷಿರೂಪಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ತ್ವಯಾ ಗೃಹೀತಂ ಚೇತ್, ತದಾ ದುಃಖಾನುಭವಸ್ಯ ಭ್ರಮತ್ವಂ ಕಿಂ ಕಥಮ್? ನ ಕಥಞ್ಚಿತ್। ಶ್ರುತಿವಿರೋಧೇನ ಖಲು ತದುಚ್ಯತೇ। ಸಾ ತು ಸ್ವರೂಪಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಾಹಕತಯೋಪಜೀವ್ಯೇನಾನುಭವೇನ ಬಾಧಿತಾ ಕಥಂ ತದ್ಬಾಧನಾಯ ಪ್ರಭವತೀತಿ।

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಶ್ರುತಿಸ್ವರೂಪಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಯೋಃ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ। ದುಃಖಾದೌ ತು ವಿಷಯಾನ್ತರೇ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧೇನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಾಶ್ರೀಯತೇ। ತತ್ ಕಥಮುಕ್ತದೋಷ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನಚೇತಿ। ಬಾಧಸ್ಯ ಬಾಧಕತ್ವೇನ ಅಭಿಮತಾಯಾಃ ಶ್ರುತೇಃ ವಿಶೇಷೋ ಬಾಧ್ಯತಯಾಽಭಿಮತಾತ್ ಸಾಕ್ಷಿಣೋಽತಿಶಯೋ ನಾಸ್ತಿ। ಅಸ್ತಿ ಚೋಕ್ತವಕ್ಷ್ಯಮಾಣರೀತ್ಯಾ ಸಾಕ್ಷಿಣ ಏವ ವಿಶೇಷ ಇತಿ। ಶಿಷ್ಟಂ ಸ್ಪಷ್ಟಮ್।

h ll ಸಾಕ್ಷಿಣ ಏಕತ್ರ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್, ಅಪರತ್ರಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಾಯೋಗಃ ll

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚಾಹಂ ದುಃಖೀತ್ಯಾದಿಸಾಕ್ಷಿಣೋ ಭ್ರಮತ್ವಂ ವದನ್ ಪ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ ಕಿಂ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಸಾಕ್ಷಿಣೋ ಭ್ರಮತ್ವಮಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ಉತ ಕ್ವಚಿತ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಪಿ? ಆದ್ಯೇ ದೋಷಮಾಹ -- ಶ್ರುತಿಸ್ವರೂಪಮಿತಿ। ಮಾನೇನ ಸಾಕ್ಷಿಣೈವ। ತಥಾಚ ತಸ್ಯ ಭ್ರಾನ್ತಿತ್ವೇ ತನ್ನ ಸಿದ್ಧ್ಯೇದಿತಿ ಭಾವಃ। ಪರಮಾರ್ಥತೋ ಮಾ ಸ್ಯೈತ್ರ್ಯೇದಿತಿ ಚ ನ ವಾಚ್ಯಮ್। ತತ್ತ್ವಾವೇದಕತ್ವಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ಅಥ ಶ್ರುತಿಸ್ವರೂಪಾದಿವಿಷಯೇ ತನ್ಮಾನತ್ವಂ ಸ್ವೀಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಮನೂದ್ಯೋತ್ತರಮಾಹ --ತಚ್ಚೇದಿತಿ। ಏಕತ್ರ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಪರತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯೇತತ್ ಕುತ ಇತ್ಯತೋಽವಿಶೇಷಾದಿತ್ಯಾಹ -- ನಚೇತಿ। ಪೂರ್ವವದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್।

h ll ಸಾಕ್ಷಿಣೋ ಯಥಾರ್ಥತ್ವನಿಯಮಃ ll

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಏವಂ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಸಾಧಾರಣರೂಪತ್ವಮುಪೇತ್ಯ ಬಾಧಕಾಭಾವೇನಾಹಂ ದುಃಖೀತ್ಯಾದೇರ್ಭ್ರಮತ್ವಂ ನೋಪಪದ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಇದಾನೀಂ ಸಾಕ್ಷಿಣೋ ಯಥಾರ್ಥತ್ವನಿಯಮಾಚ್ಚ ನ ದುಃಖಾದಿವಿಷಯೇ ಭ್ರಮತ್ವಶಙ್ಕೋಪಪದ್ಯತೇ, ಕಿಂ ಬಾಧಕಗವೇಷಣಾದಿನೇತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ಸಾಕ್ಷಿಣೋ ಯಥಾರ್ಥತ್ವನಿಯಮಂ ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕೇನ ಸಮರ್ಥಯತೇ ಬಾಧ ಇತಿ।

ಬಾಧೋ ಯದ್ಯನುಭೂತೇಽರ್ಥೇ ಕಥಂ ನಿರ್ಣಯ ಈಯತೇ।

ಕೋಽಪಿ ಹ್ಯರ್ಥೋ ನ ನಿಶ್ಚೇತುಂ ಶಕ್ಯತೇ ಭ್ರಮವಾದಿನಾ ॥59॥**

(###sudha --)

ಅನುಭೂತೇ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತೀತೇಽರ್ಥೇ ಯದಿ ಬಾಧಃ ಪ್ರವರ್ತೇತ, ಸಾಕ್ಷೀ ಯದಿ ಕುತ್ರಚಿದಯಥಾರ್ಥಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಯಾವತ್। ಅಯಥಾರ್ಥತ್ವಸ್ಯ ಬಾಧೋನ್ನೇಯತ್ವಾದೇವಮುಕ್ತಮ್, ತದಾ ಕಥಂ ಸ್ತಮ್ಭೋಽಯಂ ಕುಮ್ಭೋಽಯಮಿತಿ ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ನಿರ್ಣಯ ಈಯತೇ ಉಪೇಯತೇ?

ಏತದೇವ ಪ್ರಪಞ್ಚಯತಿ ಕೋಽಪೀತಿ। ಭ್ರಮವಾದಿನಾ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಕ್ವಚಿದ್ ಭ್ರಮತ್ವಂ ವದತಾ। ಯದಿ ಸಾಕ್ಷೀ ಕ್ವಚಿದಯಥಾರ್ಥಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಪದಾರ್ಥನಿರ್ಣಯೋ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಯಥಾಽಽಹುರನ್ಯೇಽಪಿ "ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ವ್ಯಭಿಚಾರಿತ್ವೇ ವಿಶ್ವಾಸಃ ಕಿನ್ನಿಬನ್ಧನಃ" ಇತಿ।

ನನು ಚ ನಿರ್ಣಯೋ ನಿಶ್ಚಯ ಇತಿ ಚಾವಧಾರಣಾತ್ಮಕಂ ಜ್ಞಾನಮುಚ್ಯತೇ। ತಚ್ಚ ಸ್ತಮ್ಭಕುಮ್ಭಾದಿಷ್ವರ್ಥೇಷು ತತ್ತತ್ಕಾರಣಸಾಮಗ್ರೀವಶಾದೇವೋತ್ಪದ್ಯತೇ। ನಿರ್ಣಾಯಕಾಭಾವಸಹಕೃತಸಮಾನಧರ್ಮದರ್ಶನಾದಿನಾ ಹ್ಯನವಧಾರಣಾತ್ಮಕಂ ಜ್ಞಾನಂ ಸಂಶಯಪದವೇದನೀಯಂ ಜನ್ಯತೇ। ತದ್ವಿಲಕ್ಷಣಯಾ ಚ ಸಾಮಗ್ರ್ಯಾ ಅವಧಾರಣಜ್ಞಾನಮ್। ತತ್ರ ಕಃ ಸಾಕ್ಷಿಣೋ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯನಿಯಮಸ್ಯೋಪಯೋಗಃ? ಕಿಞ್ಚ ತದಭಾವೇನಾಪನೇಷ್ಯತೇ?

ಉಚ್ಯತೇ ನ ಸ್ತಮ್ಭೋಽಯಮಿತ್ಯೇಕಾಕಾರಪ್ರತಿನಿಯತಂ ಜ್ಞಾನಮಿಹ ನಿರ್ಣಯಾದಿಶಬ್ದೈರಭಿಧೀಯತೇ। ಅಪಿತರ್ಹಿ? ತದನನ್ತರಭಾವೀ ವಸ್ತುತಥಾತ್ವಾಶ್ವಾಸಃ। ತಥಾಹಿ ವಕ್ತಾರೋ ಭವನ್ತಿ। ಸ್ತಮ್ಭ ಇತಿ ಪ್ರತೀಯತೇ ಭವತಿ ಚಾಯಂ ಸ್ತಮ್ಭ ಇತಿ ವಾ, ವಸ್ತುತತ್ವಂ ತು ನ ವಿದ್ಮ ಇತಿ ವೇತಿ। ತತ್ ಕಸ್ಯ ಹೇತೋಃ? ಏಕಾಕಾರಪ್ರತಿನಿಯತೇಷ್ವಪಿ ಜ್ಞಾನೇಷು ಕೇಷಾಞ್ಚಿದ್ ಭ್ರಮತ್ವಸ್ಯ ಕೇಷಾಞ್ಚಿದಭ್ರಮತ್ವಸ್ಯ ಬಹುಲಮುಪಲಬ್ಧತ್ವೇನೇದಾನೀಂ ಜಾಯಮಾನೇಷ್ವೇಕಾಕಾರನಿಯತೇ ಜ್ಞಾನೇ ವಸ್ತುತಥಾತ್ವವಿಶ್ವಾಸಾಯೋಗಾತ್।

h ॥ ವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನಾನಾಂ ಭ್ರಮತ್ವಾಭ್ರಮತ್ವಯೋಃ ಸಾಕ್ಷಿವೇದ್ಯತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಭವತು ವಸ್ತುತಥಾತ್ವಾಶ್ವಾಸೋ ವಸ್ತುದರ್ಶನಪೃಷ್ಠಭಾವೀ ನಿರ್ಣಯಃ। ಸೋಽಪಿ ತಸ್ಯ ದರ್ಶನಸ್ಯ ಭ್ರಮತ್ವಾಭ್ರಮತ್ವನಿರ್ಣಯಮೇವಾಪೇಕ್ಷತೇ। ಯದಿ ಜ್ಞಾನಂ ಭ್ರಮಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ವಸ್ತ್ವತಥಾಭೂತಮಿತ್ಯವಸೀಯತೇ। ಯದಿತ್ವಭ್ರಮಃ, ತದಾ ತಥಾಭೂತಮಿತಿ। ಏವಞ್ಚ ಕಿಂ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸಾಕ್ಷಿಣೋ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯನಿಯಮೇನೋಪನೀಯತೇ, ಕಿಞ್ಚ ತಸ್ಯ ಭ್ರಮತ್ವೇನಾಪನೀಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಭ್ರಮತ್ವಮಿತಿ।

ಭ್ರಮತ್ವಮಭ್ರಮತ್ವಂ ಚ ಯದ್ಯೈವಾನುಭವೋಪಗಮ್।

ಏಕಸ್ಯ ಭ್ರಮತಾ ತತ್ರ ಪರಸ್ಯಾಭ್ರಮತಾ ಕುತಃ ॥60॥**

(###sudha --)

ಸತ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಂ ಭ್ರಮತ್ವಾಭ್ರಮತ್ವನಿರ್ಣಯಾಯತ್ತೋ ವಸ್ತುನಿರ್ಣಯ ಇತಿ। ಸೈವ ತತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯೇಷ್ವೇಕಸ್ಯ ಸ್ತಮ್ಭಾದೌ ಪುರುಷಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಭ್ರಮತಾ, ಅಪರಸ್ಯ ಸ್ತಮ್ಭಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯಾಭ್ರಮತಾ ಚ ಕುತೋ ನಿರ್ಣೇತವ್ಯಾ? ನ ಕುತೋಽಪಿ। ಕುತಃ? ಯದಾ ಯತಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಂ ಭ್ರಮತ್ವಮಭ್ರಮತ್ವಂ ಚ ಅನುಭವೋಪಗಂ ಸಾಕ್ಷಿಣೈವಾಧ್ಯವಸೇಯಮಿತಿ।

h॥ ಸಾಕ್ಷಿಣೋ ಯಥಾರ್ಥತ್ವನಿಯಮಾಭಾವೇ ಕರಣದೋಷಾದಿನಿಶ್ಚಯಾಸಮ್ಭವೇನ ಜ್ಞಾನಾನಾಂ ಭ್ರಮತ್ವಾಭ್ರಮತ್ವನಿಶ್ಚಯಾಯೋಗಃ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್, ಕರಣದೋಷಬಾಧಕಪ್ರತ್ಯಯಾಧೀನಂ ಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಂ ಭ್ರಮತ್ವಮಭ್ರಮತ್ವಂ ಚ ಸಂವಾದಾಯತ್ತಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ತತ್ ಕಥಂ ತದನವಧಾರಣಮಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಂ ಪರಿಹರನ್ನುಕ್ತಮರ್ಥಂ ಸ್ಪಷ್ಟಮಾಚಷ್ಟೇ ಭ್ರಮತ್ವಮಿತಿ।

ಭ್ರಮತ್ವಮಭ್ರಮತ್ವಂ ಚ ಸರ್ವಂ ವೇದ್ಯಂ ಹಿ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ।

ಸ ಚೇತ್ ಸಾಕ್ಷೀ ಕ್ವಚಿದ್ ದುಷ್ಟಃ ಕಥಂ ನಿರ್ಣಯ ಈಯತೇ ॥61॥**

(###sudha --)

ಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಂ ಭ್ರಮತ್ವಮಭ್ರಮತ್ವಂ ತದವಧಾರಣೋಪಯುಕ್ತಂ ಚ ಸರ್ವಂ ಕರಣದೋಷಾದಿಕಂ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ನಿಶ್ಚೇಯಮ್। ಅನಿಶ್ಚಿತಸ್ಯ ಭ್ರಮತ್ವಾದ್ಯವಧಾರಣಾನಙ್ಗತ್ವಾತ್। ಸ ಚೇತ್ ಸಾಕ್ಷೀ ಕ್ವಚಿತ್ ವಿಷಯೇ ದುಷ್ಟಃ ಅಯಥಾರ್ಥಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಕಥಂ ಕರಣದೋಷಾದೇಃ, ಭ್ರಮತ್ವಾದೇಃ, ವಸ್ತುತಥಾತ್ವಾದೇರ್ವಾ ನಿರ್ಣಯ ಈಯತೇ?

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಂ ಭ್ರಮತ್ವಾವಧಾರಣಂ ಕರಣದೋಷಾದ್ಯಾಯತ್ತಮ್, ತಥಾಽಪಿ ಸಾಕ್ಷಿಣೋ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯನಿಯಮಾಭಾವೇ ನ ಸಿದ್ಧ್ಯೇತ್। ನಹಿ ತತ್ ಸ್ವರೂಪೇಣೋಪಯುಕ್ತಮ್, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಕಿನ್ತು ನಿಶ್ಚಿತಮೇವ। ತನ್ನಿಶ್ಚಯಶ್ಚ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರಮ್ಪರಯಾ ವಾ ಸಾಕ್ಷಿಣ್ಯಾಯತತೇ। ಸ ಹಿ ಕರಣದೋಷಾದಿಕಂ ಸ್ವಯಮೇವ ವಾ, ತದ್ಗ್ರಾಹಕಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಹಣೇನ ವಾ ನಿಶ್ಚಿತ್ಯ ಭ್ರಮತ್ವಂ ನಿಶ್ಚಿನೋತಿ। ತತಶ್ಚ ತಸ್ಯ ಕ್ವಚಿದಯಥಾರ್ಥತ್ವೇಽವಿಶ್ವಸನನೀಯತ್ವಾಪತ್ತ್ಯಾ ನ ನಿರ್ಣಯಃ ಸ್ಯಾತ್। ಅಭ್ರಮತ್ವನಿಶ್ಚಯಸ್ತು ನ ಸಂವಾದಾಧೀನಃ। ತಥಾಸತ್ಯನವಸ್ಥಾದಿದೋಷಾಃ

ಪ್ರಾದುಷ್ಯುರಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಕಿನ್ತು ಕೇವಲಸಾಕ್ಷಿಣ್ಯಾಯತ್ತಃ । ವಿಪರ್ಯಯಶಙ್ಕಾನಿರಾಸೇ ತು ಸಂವಾದಸ್ಯಾನುಪ್ರವೇಶಃ । ನಚ ಸಂವಾದೋಽಪ್ಯನಿಶ್ಚಿತೋಽಙ್ಗಮ್ । ತನ್ನಿಶ್ಚಯಶ್ಚ ಸಾಕ್ಷ್ಯಧೀನ ಏವ । ತಸ್ಯ ಚ ಕ್ವಚಿದಯಥಾರ್ಥತ್ವೇ ತದುಭಯನಿರ್ಣಯೋಽಪಿ ನ ಭವೇದಿತಿ ।

h ॥ ಉಕ್ತಪ್ರಕ್ರಿಯಾನಙ್ಗೀಕಾರೇ ಸರ್ವವ್ಯವಹಾರವಿಲೋಪಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ನನು ಸಾಕ್ಷಿಣೋ ಯಥಾರ್ಥತ್ವನಿಯಮೇಽಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಂ ಭ್ರಮತ್ವಾಭ್ರಮತ್ವನಿರ್ಣಯೋ ನೋಪಪದ್ಯತೇ । ನಹಿ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಂ ಸ್ವರೂಪೇಣೈವೋಪಯುಕ್ತಮ್, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ಕಿನ್ತು ನಿಶ್ಚಿತಮೇವ । ನಚ ತನ್ನಿಶ್ಚಯೋಪಾಯೋಽಸ್ತಿ । ಅತಸ್ತದನಿಶ್ಚಯಾತ್ ಕರಣದೋಷಾದೇಃ, ಭ್ರಮತ್ವಾದೇಃ, ಸ್ತಮ್ಭತ್ವಾದೇರನಿಶ್ಚಯ ಏವೇತ್ಯತ ಆಹ -- ವಿಶೇಷಾ ಇತಿ ।

ವಿಶೇಷಾಃ ಸರ್ವ ಏವೈತೇ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರಾಃ ।

ಊರೀಕೃತ್ಯ ಚ ತಾನ್ ಸರ್ವಾನ್ ವ್ಯವಹಾರಃ ಪ್ರವರ್ತತೇ ।

ಸಾಕ್ಷಿಣೋ ವ್ಯವಸಾಯೀ ತು ವ್ಯವಹಾರೋಽಭಿಧೀಯತೇ ॥62॥**

(###sudha --)

ವಿಶಿಷ್ಯನ್ತೇ ಏತೈರಿತಿ ವಿಶೇಷಾಃ ಕರಣದೋಷಾದಯಃ । ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರಾ ಏವೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ । ಸಾಕ್ಷಿಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಣೈವ ನಿಶ್ಚಯೋಪಪತ್ತೇಃ । ಅಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಚ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣವ್ಯವಹಾರಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಯದಿ ಸಾಕ್ಷೀ ಕ್ವಚಿದ್ ವ್ಯಭಿಚರೇತ್, ತದಾ ತೇನಾವಿಶ್ವಸನೀಯೇನ ಕರಣದೋಷಾದಿನಿಶ್ಚಯೋ ನ ಸ್ಯಾತ್ । ತದಭಾವೇ ಚ ಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಂ ಭ್ರಮತ್ವಾದಿ ನ ನಿಶ್ಚೀಯೇತ । ತಥಾಚ ವಸ್ತುನಿರ್ಣಯೋ ನ ಸ್ಯಾತ್ । ಕಾರಣಾಭಾವೇ ಕಾರ್ಯಾಯೋಗಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತತ್ರ ಮಾ ಭೂದೇತತ್ ಸರ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ತಥಾಸತಿ ಹಾನೋಪಾದಾನಾದಿಸರ್ವವ್ಯವಹಾರವಿಲೋಪಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ಕಥಮ್? ಸರ್ವವ್ಯವಹಾರಾಣಾಮೇತತ್ಕಾರ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯಾಹ -- ಊರೀಕೃತ್ಯ ಚೇತಿ । ನಿಶ್ಚಿತ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಚೋಽವಧಾರಣೇ । ತಾನ್ ಸರ್ವಾನ್ ಕರಣದೋಷಾದೀನ್ ಊರೀಕೃತ್ಯ ವ್ಯವಹಾರಃ ಪ್ರವರ್ತತ ಇತಿ ಗೌಣಂ ಸಮಾನಕರ್ತೃಕತ್ವಮ್ ।

ಯದ್ವೋರೀಕೃತ್ಯ ಕಾರಣತಯಾ ಉಪಾದಾಯ ಕಾರಣೀಕೃತ್ವೇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್ । ತಥಾಹಿ ಇದಂ ರಜತಮಿತಿ ಭ್ರಾನ್ತ್ಯಾ ಪ್ರವೃತ್ತಃ ಕರಣದೋಷಂ ಬಾಧಕಪ್ರತ್ಯಯಂ ವಾಽವಧಾರ್ಯ ತಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಭ್ರಮತ್ವಂ ನಿಶ್ಚಿತ್ಯ ನೇದಂ ರಜತಮ್, ಕಿನ್ತು ಶುಕ್ತಿರೇವೇತಿ ವಸ್ತು ವ್ಯವಸ್ಥಾಪ್ಯ ಜಹಾತಿ । ತಥಾ ಜಲಮೇತದಿತಿ ಪ್ರತೀತ್ಯ ತಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯಾಽಪಾತತ ಏವಾನ್ಯಥಾತ್ವಶಙ್ಕಾಯಾಂ ಸಂವಾದಂ ನಿವೇಶ್ಯ ತತ್ಸ್ವರೂಪಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಗೃಹೀತ್ವಾ, ಅಭ್ರಮತ್ವಂ ನಿಶ್ಚಿತ್ಯ, ಜಲಮೇತದ್ ಭವತ್ಯೇವೇತ್ಯವಧಾರ್ಯ ತದುಪಾದತ್ತ ಇತಿ ।

ನನು ನಾಯಮಸ್ತಿ ನಿಯಮೋ ಯದುಕ್ತರೀತ್ಯಾಽರ್ಥತಥಾತ್ವಾಧ್ಯವಸಾಯಪೂರ್ವಕ ಏವ ವ್ಯವಹಾರ ಇತಿ । ತತ್ಸನ್ದೇಹಾದಿನಾಽಪಿ ವ್ಯವಹಾರದರ್ಶನಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸಾಕ್ಷಿಣ ಇತಿ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ವ್ಯವಸಾಯೀ ನಿಃಶಙ್ಕೋಽವಿಸಂವಾದೀ ಚ ವ್ಯವಹರೋಽಸ್ಮಾಭಿರುಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಕಾರ್ಯೋಽಭಿಧೀಯತೇ, ನತು ವ್ಯವಹಾರಮಾತ್ರಮ್। ನಚ ವಿಶಿಷ್ಟೋ ವ್ಯವಹಾರೋಽರ್ಥತಥಾತ್ವಾಧ್ಯವಸಾಯಪೂರ್ವಕತಾಂ ವ್ಯಭಿಚರತೀತಿ।

h॥ ಸರ್ವಲೋಕಸಿದ್ಧನಿಃಶಙ್ಕಅವಿಸಂವಾದಿವ್ಯವಹಾರಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಃ ಸಾಕ್ಷಿಣೋ ಯಥಾರ್ಥತ್ವನಿಯಮೇ ಪ್ರಮಾಣಮ್॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತು ವ್ಯವಹಾರವಿಲೋಪಃ ಕಿಂ ನಶ್ಛಿನ್ನಮಿತ್ಯಾಶಙ್ಕ್ಯಾಂ ಪರಿಹರನ್ನುಕ್ತಪ್ರಸಙ್ಗಾನಾಂ ವಿಪರ್ಯಯಪರ್ಯವಸಾನಮಾಹ ತಸ್ಮಾದಿತಿ।

ತಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯ ವ್ಯವಹಾರಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಯೇ।

ಸಾಕ್ಷೀ ನಿರ್ದೋಷ ಏವೈಕಃ ಸದಾಽಙ್ಗೀಕಾರ್ಯ ಏವ ನಃ॥63॥**

(###sudha --)

ಯಸ್ಮಾತ್ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಕ್ವಚಿದಯಥಾರ್ಥತ್ವೇಽವಿಶ್ವಸನೀಯತ್ವಾಪತ್ತ್ಯಾ ಕರಣದೋಷಾದ್ಯನಿಶ್ಚಯಪ್ರಸಙ್ಗೇನ ಜ್ಞಾನಾನಾಂ ಭ್ರಮತ್ವಾಭ್ರಮತ್ವನಿರ್ಧಾರಣಾಭಾವಪ್ರಸಕ್ತ್ಯಾಽರ್ಥತಥಾತ್ವಾತಥಾತ್ವನಿರ್ಣಯಾಭಾವಾನುಷಙ್ಗೇಣ ನಿಃಶಙ್ಕೋಽವಿಸಂವಾದೀ ವ್ಯವಹಾರೋ ಲುಪ್ಯೇತ। ನಚ ತಲ್ಲೋಪೋಽಙ್ಗೀಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯಃ। ಸರ್ವಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ತಥಾವಿಧಸ್ಯ ಚ ಲೌಕಿಕೈಃ ಪರೀಕ್ಷಕೈಶ್ಚೋಲ್ಲಙ್ಘನಾಯೋಗಾತ್। ಪ್ರಮಿತಾರ್ಥಾನನುಮತಾವುನ್ಮತ್ತತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯ ನಿಃಶಙ್ಕಸ್ಯ ಅವಿಸಂವಾದಿನೋ ವ್ಯವಹಾರಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಭೂತಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಯೇ ವಸ್ತುತಥಾತ್ವಾತಥಾತ್ವನಿಶ್ಚಯಃ ಕಾರಣಭೂತೋಽಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಃ। ತತ್ಸಿದ್ಧಯೇ ಕರಣದೋಷಾದಿನಿಶ್ಚಯದ್ವಾರಾ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ಜ್ಞಾನಾನಾಂ ಭ್ರಮತ್ವಾಭ್ರಮತ್ವನಿರ್ಣಯೋಽಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಃ। ತತ್ಸಿದ್ಧಯೇ ಸಾಕ್ಷಿಣೋ ವಿಶ್ವಸನೀಯತ್ವಮ್, ತತ್ಸಿದ್ಧಯೇ ಚ ಸಾಕ್ಷೀ ಸದಾ ನಿರ್ದೋಷೋ ಯಥಾರ್ಥ ಏವ ನಃ ಪರೀಕ್ಷಕಾಣಾಮಙ್ಗೀಕಾರ್ಯ ಇತಿ।

ನನ್ವೇವನ್ತರ್ಹಿ ಪ್ರಾಭಾಕರಾದಿದಿಶಾ ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಂ ಯಥಾರ್ಥತ್ವನಿಯಮೋಽಸ್ತ್ವಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಏಕ ಏವೇತಿ। ಏಕಸ್ಯೈವ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯನಿಯಮೇನ ಸರ್ವಸ್ಯೋಪಪತ್ತೌ ಕಿಮಪ್ರಾಮಾಣಿಕೇನ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧೇನ ಸರ್ವಪ್ರತ್ಯಯಯಾಥಾರ್ಥ್ಯನಿಯಮೇನೇತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಸಾಕ್ಷಿಣೋ ಯಥಾರ್ಥತ್ವನಿಯಮಾದ್ ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕವಿರೋಧೇನ ಐಕ್ಯಶ್ರುತೇರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯೇವಂ ಸಾಕ್ಷೀ ನಿಯಮೇನಾರ್ಥಾವ್ಯಭಿಚಾರೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಶುದ್ಧ ಇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಶುದ್ಧಃ ಸಾಕ್ಷೀ ಯದಾ ಸಿದ್ಧೋ ದುಃಖಿತ್ವಂ ವಾರ್ಯತೇ ಕಥಮ್ ।

ಉಪಜೀವ್ಯಪ್ರಮಾಣಂ ತದ್ ಭೇದಗ್ರಾಹಕಮೇವ ಹಿ ।

ಅತೋ ಜೀವೇಶಯೋರ್ಭೇದಃ ಶ್ರುತಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಸುಸ್ಥಿರಃ ॥64॥**

(###sudha --)

ದುಃಖಿತ್ವಂ ತೇನ ಪ್ರತೀತಂ ಜೀವಸ್ಯೇತಿ ಶೇಷಃ । ತತಶ್ಚ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಉಪಜೀವ್ಯೇತಿ । ಶ್ರುತ್ಯನುಮಾನಯೋರುಪಜೀವ್ಯಪ್ರಮಾಣಂ ತತ್ ತಸ್ಮಾದ್ ಭೇದಗ್ರಾಹಕಂ ಭೇದಪ್ರಮಾಪಕಮ್ । ತಥಾಚೋಪಜೀವ್ಯವಿರೋಧಾದಭೇದಶ್ರುತ್ಯಾದೇರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ । ತತೋಽಪಿ ಕಿಮಿತ್ಯತಃ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಮುಪಸಂಹರತಿ --ಅತ ಇತಿ । ಶ್ರುತಿಃ "ಭಿನ್ನೋಽಚಿನ್ತ್ಯಃ" ಇತ್ಯಾದಿಕಾ । ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಮ್ ।

h ॥ ಯಥಾ ಪ್ರಾಜ್ಞಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸರ್ವಭೂತಗುಣಯುಕ್ತತಯಾ ಜಗದ್ಗುಣಸದೃಶಗುಣಸ್ವರೂಪತ್ವಾತ್ "ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಾವಭೇದವ್ಯಪದೇಶಃ, ತಥಾ ಜೀವಸ್ಯ ಭಗವದ್ಗುಣಸದೃಶಗುಣಸ್ವರೂಪತ್ವಾತ್

"ತತ್ ತ್ವಮಸಿ' ಇತ್ಯಾದಾವಭೇದವ್ಯಪದೇಶಃ, ನತು ಐಕ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ॥

(###sudha --)

ಯದ್ಯೇವಂ ಜೀವೇಶ್ವರಯೋರ್ಭೇದ ಏವ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕೋ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ, ತದಾ "ತತ್ ತ್ವಮಸಿ" ಇತ್ಯಾದ್ಯದ್ವೈತಶ್ರುತೀನಾಮ್, "ಅಹಂ ಹರಿಃ" ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತೀನಾಂ ಚ ಕಾ ಗತಿಃ? ನಹಿ ತಾಸಾಮನುಮಾನವತ್ ಸರ್ವಥಾಽಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಯುಕ್ತಮ್ । ಅಪೌರುಷೇಯತ್ವೇನಾಽಪ್ತೋಕ್ತತ್ವೇನ ಚ ತತ್ಕಾರಣಭಾವಾದಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಾಯ ಸೂತ್ರಮ್ "ತದ್ಗುಣಸಾರತ್ವಾತ್ತು ತದ್ವ್ಯಪದೇಶಃ ಪ್ರಾಜ್ಞವತ್" ಇತಿ । ತದ್ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ತಥಾಽಪೀತಿ ।

#sutraಓಂ ತದ್ಗುಣಸಾರತ್ವಾತ್ತು ತದ್ವ್ಯಪದೇಶಃ ಪ್ರಾಜ್ಞವತ್ ಓಂ ॥28॥**

(###sudha --)

ತಥಾಽಪಿ ತು ಚಿದಾನನ್ದಪೂರ್ವಾಸ್ತತ್ಸದೃಶಾ ಗುಣಾಃ ।

ಸಾರಃ ಸ್ವರೂಪಮಸ್ಯಾಪಿ ಮುಕ್ತಾವಪ್ಯವಶಿಷ್ಯತೇ ॥65॥**

(###sudha --)

ಅತೋಽಭೇದವದೇವೈತಾಃ ಶ್ರುತಯಃ ಪ್ರವದನ್ತಿ ಹಿ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪೌರಾಣಾನಿ ಚ ವಾಕ್ಯಾನಿ ಸಾದೃಶ್ಯಾಭೇದಸಂಶ್ರಯಾತ್ ॥66॥**

(###sudha --)

ಯದ್ಯಪಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರ್ಭೇದ ಏವ, ತಥಾऽಪ್ಯಭೇದವದಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ತುಶಬ್ದೋ ವಿಶೇಷಾರ್ಥಃ। ತಂ ಚ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ। (898) ತತ್ಸದೃಶಾಃ ಪರಮಾತ್ಮಗುಣಸದೃಶಾಃ। ಸಾರ ಇತ್ಯನುವಾದೇನ ಸ್ವರೂಪಮಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್। ಅಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ। ಕುತಃ? ಮುಕ್ತಾವಪಿ ಕೈವಲ್ಯೇऽಪ್ಯವಶಿಷ್ಯತೇ ಯತಃ। ಅಭೇದವತ್ ಅಭೇದಮಿವ। "ತತ್ರ ತಸ್ಯೇವ" ಇತ್ಯತ್ರೋಪಸಜ್ಜ್ಯೇಯಮೇತತ್। ಶಿಷ್ಟಪ್ರಯೋಗಾತ್। ಯದ್ವಾऽಭೇದ ಇತಿ ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಕಮುಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ। ಅತ ಏವೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಏತಾಃ ಪರೋದಾಹೃತಾಃ। ಹೀತಿ ಮುಖ್ಯೇ ಬಾಧಕಂ ಸೂಚಯತಿ।

ಅತ ಏವೇತ್ಯಸ್ಯೈವ ವಿವರಣಮ್ ಸಾದೃಶ್ಯೇತಿ। ಸಾದೃಶ್ಯಮೇವಾಭೇದಃ ಸಾದೃಶ್ಯಾಭೇದಃ। ಸಿಂಹೋ ದೇವದತ್ತ ಇತ್ಯಾದಿವದ್ ಗೌಣೋऽಯಂ ವ್ಯಪದೇಶ ಇತಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಃ। ಅದ್ವೈತವಾದಿಭಿಃ ಖಲು ತತ್ತ್ವಮ್ಪದಯೋರ್ವಿರುದ್ಧಸ್ವಾರ್ಥೈಕದೇಶತ್ಯಾಗೇನ ಏಕದೇಶಲಕ್ಷಣಯಾ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಮಾತ್ರಂ ಮುಖ್ಯಮಙ್ಗೀಕೃತಮ್। ತತೋ ವರಂ ಪದದ್ವಯಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಮಭ್ಯುಪಗಮ್ಯ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಮಾತ್ರಸ್ಯ ಗೌಣತ್ವಮಭ್ಯುಪಗನ್ತುಮ್। ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಙ್ಗಾನಿ ಚ ತತ್ರತತ್ರಾನ್ಯಥಾ ನೀತಾನಿ।

h॥ ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೈರಪಿ ಐಕ್ಯವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಗತಿಕಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್ ಸೌತ್ರಮಭೇದಾಗಮವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿತ್ಯಾಶಯವಾನುಕ್ತಾನುವಾದೇನಾರ್ಥಾನ್ತರಮಪ್ಯಾಹ -- ಸಾದೃಶ್ಯಾಚ್ಚೇತಿ।

ಸಾದೃಶ್ಯಾಚ್ಚ ಪ್ರಧಾನತ್ವಾತ್ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದಪಿ ಚಾಭಿದಾಮ್।

ಆಹ --ಂರೀಶೇನ ಜೀವಸ್ಯ ನ ಸ್ವರೂಪಾಭಿದಾಂ ಕ್ವಚಿತ್ ॥67॥**

(###sudha --)

ಪ್ರಧಾನತ್ವಾದಪೀತ್ಯನ್ವಯಃ। ಆಹ --ಂಃ ಶ್ರುತಯಃ। ಪೌರಾಣಾನಿ ವಾಕ್ಯಾನೀತಿ ವರ್ತತೇ। ಉಕ್ತಾನುವಾದಃ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಸೌಕರ್ಯಾರ್ಥಃ। ಪ್ರಧಾನತ್ವಂ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಮ್। "ತತ್ ತ್ವಮಸಿ" ಇತ್ಯಾದಿವ್ಯಪದೇಶಃ ಸಾದೃಶ್ಯಾದ್ ಗೌಣ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। "ನಾನ್ಯೋऽತೋऽಸ್ತಿ ದ್ರಷ್ಟಾ" ಇತ್ಯಾದಿನಿರ್ದೇಶಸ್ತು ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ಲಾಕ್ಷಣಿಕಃ। ದ್ರಷ್ಟೃಪದೇನ ತತ್ರಾರೋಪಿತವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಂ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ಚೋಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ। ತಥಾಚ ದ್ರಷ್ಟಾ ವಿಶಿಷ್ಟಃ ಸ್ವತನ್ತ್ರಶ್ಚಾನ್ಯೋ ನಾಸ್ತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಸಮ್ಪದ್ಯತೇ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯದ್ವಾ "ತತ್ ತ್ವಮಸಿ" ಇತ್ಯಾದಿನಿರ್ದೇಶೋऽಪಿ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ಲಾಕ್ಷಣಿಕೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯತೇ। ತಥಾಹಿ ತಚ್ಛಬ್ದೇನ ತದೀಯೇ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇ ಲಕ್ಷ್ಯೇತೇ। ಪುನಸ್ತಾಭ್ಯಾಂ ತದ್ವಿಷಯತಾ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ। ತತಶ್ಚ ತತ್ಪ್ರಧಾನಕಃ, ತತ್ತನ್ತ್ರಶ್ಚೇತಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೋ ಭವತಿ। ಏತದಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। "ಅತತ್ ತ್ವಮಸಿ" ಇತ್ಯಾದಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನನ್ತರಮಪ್ಯತ್ರ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್।

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ತುಶಬ್ದೋ ಹಿ ಸೌತ್ರೋऽವಧಾರಣಾರ್ಥಃ, ತೇನ ಚ ಸಾದೃಶ್ಯತಿರಿಕ್ತೋऽರ್ಥೋ ನಿವರ್ತ್ಯತೇ। ತತ್ ಕಥಮರ್ಥಾನ್ತರವರ್ಣನಮಿತ್ಯತೋऽನ್ಯಥಾ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ನೇತಿ। ಕ್ವಚಿತ್ ಪ್ರದೇಶೇ। ಸ್ವರೂಪಾಭಿದಾಂ ನಾऽಹುರಿತಿ ತುಶಬ್ದಾರ್ಥಃ, ನತು ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾದಿನಿವೃತ್ತಿರಿತಿ।

h॥ ಮುಕ್ತಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯಶ್ರುತೀನಾಂ ಸ್ಥಾನೈಕ್ಯಮತ್ಯೈಕ್ಯನಿಮಿತ್ತೇನ ಪ್ರವೃತ್ತತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತ್ವೇವಂ ಜೀವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯಮ್, ಮುಕ್ತಸ್ಯ ತತ್ ಕಥಂ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್? ನಚ ತದಪ್ಯುಕ್ತನ್ಯಾಯೇನೇತಿ ಯುಕ್ತಮ್। ತಥಾಸತಿ "ಯತ್ರ ತ್ವಸ್ಯ" ಇತ್ಯಾದಿವಿಶೇಷೋಕ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ಥಾನೈಕ್ಯಮಿತಿ।

ಸ್ಥಾನೈಕ್ಯಮೈಕಮತ್ಯಂ ಚ ಮುಕ್ತಸ್ಯ ತು ವಿಶಿಷ್ಯತೇ।

ಸಾದೃಶ್ಯಂ ಚ ವಿಶೇಷೇಣ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।

ಈಶೇನೇತಿ ವರ್ತತೇ। ನ ಕೇವಲಮುಕ್ತನಿಮಿತ್ತತ್ರಯಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಏತನ್ನಿಮಿತ್ತದ್ವಯಂ ವಿಶಿಷ್ಯತೇ। ಅತೋ ವಿಶೇಷೇಣ ಅಭೇದೋಕ್ತಿರುಪಪದ್ಯತೇ। ತತ್ರ ಸ್ಥಾನೈಕ್ಯೇನೈಕ್ಯವ್ಯಪದೇಶೋ ಲಾಕ್ಷಣಿಕಃ। ಸ್ಥಾನಗತಸ್ಯೈಕ್ಯಸ್ಯ ಸ್ಥಾನಿಷು ಪ್ರಯೋಗಾತ್। ಐಕಮತ್ಯನಿಮಿತ್ತೇ ತು ಪ್ರಯೋಗೇ ಲಕ್ಷಿತಲಕ್ಷಣಾ। ವಿಷಯೈಕ್ಯಾನ್ಮತ್ಯೈಕ್ಯಮ್, ತತಶ್ಚ ಮತಿಮತಾಮಿತಿ।

ಕಿಞ್ಚ ಯತ್ಸಾದೃಶ್ಯಂ ಸಜ್ಜೀವಮಾತ್ರಸಾಧಾರಣತಯೋಕ್ತಮ್, ತತ್ ಸಂಸಾರಿಣ್ಯನಭಿವ್ಯಕ್ತಮ್, ಮುಕ್ತೇ ತು ವ್ಯಕ್ತಮಿತಿ ತದಭಿಪ್ರಾಯೇಣಾಪಿ ವಿಶೇಷತೋऽಭೇದೋಕ್ತಿರ್ಯುಕ್ತೇತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಸಾದೃಶ್ಯಂ ಚೇತಿ। ಮುಕ್ತಸ್ಯೇಶೇನೇತಿ ವರ್ತತೇ।

h॥ ಚಿದಾನನ್ದಾದಿಭಗವದ್ಗುಣಸದೃಶಗುಣಾನಾಂ ಕೇವಲಮುತ್ತಮಜೀವಸ್ವರೂಪತ್ವಾತ್ ಶ್ರುತೇಸ್ತನ್ಮಾತ್ರಪರತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಸಾದೃಶ್ಯದಿಕಂ ಜಡೇಷ್ವಪಿ ವಿದ್ಯತೇ। ತತ್ ಕಥಂ ತೇಷಾಂ "ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ", "ಭೂತಾನಿ ವಿಷ್ಣುರ್ಭುವನಾನಿ ವಿಷ್ಣುರ್ವನಾನಿ ವಿಷ್ಣುರ್ಗಿರಯೋ ದಿಶಶ್ಚ" ಇತ್ಯದೌ ಕ್ವಚಿದೇವ

ಪರಮಾತ್ಮೈಕ್ಯವ್ಯಪದೇಶೋ ನ ಪುನರ್ಜೀವವತ್ ಪ್ರಾಚುರ್ಯೇಣೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಜಡಾನಾಮಿತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ಜಡಾನಾಂ ದ್ವಯಮೇವ ತು।

ಭವೇತ್ ಸಾದೃಶ್ಯಮತ್ಯಲ್ಪಂ ತೃತೀಯಂ ಪರಮಾತ್ಮನಾ ॥68॥**

(###sudha --)

ತತ್ಪ್ರಧಾನಕತ್ವಂ ತತ್ತನ್ತ್ರತ್ವಮೇವ। ಜಡಾನಾಂ ತ್ವಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಸಾದೃಶ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ತೃತೀಯಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮನತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ದ್ವಯಮೇವೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಭವೇದಿತಿ। ಜಡಾನಾಮಿತಿ ವರ್ತತೇ। ಸತ್ಯಮಸ್ತಿ ಸಾದೃಶ್ಯಮ್, ಕಿನ್ತು ತತ್ ಸತ್ತಾದಿನೈವ। ನತು ಜೀವವದಾನನ್ದಾದಿನಾ। ಅತೋ ದ್ವಯಸ್ಯೈವ ಸತ್ತ್ವಾದುಪಪನ್ನಾಽಪ್ರಚುರೋಕ್ತಿಃ।

ನನ್ವಾನನ್ದಾದಿನಾ ಸಾದೃಶ್ಯಂ ಜೀವೇಷ್ವಪಿ ನಾಸ್ತಿ। ಕೇಷಾಞ್ಚಿಜ್ಜೀವಾನಮತದ್ರೂಪತಾಭ್ಯುಪಗಮಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಮಾ ಭೂತ್। ನಹಿ ಜೀವಮಾತ್ರಂ ಪ್ರತಿ "ತತ್ ತ್ವಮಸಿ" ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ। ತಸ್ಯ ವೇದಾನಧಿಕಾರಿತ್ವಾತ್। ಕಿನ್ತು ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯಂ ಪ್ರತೀತ್ಯೇವೇತ್ಯದೋಷಃ। ಅತ್ರ ಸ್ವಾನೈಕ್ಯಂ ಚ ಕ್ಷೀರಾಬ್ಧ್ಯಾದಿಸ್ಥಿತಭಗವದ್ರೂಪಾಪೇಕ್ಷಯೋಕ್ತಮಿತಿ ನ ಜೀವಜಡಸಾಧಾರಣಮ್। ಜಡಾಭೇದವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇನ "ಪ್ರಾಜ್ಞವತ್" ಇತಿ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೋಽಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೋ ಭವತಿ।

h॥ ಭಗವತಃ ಸ್ವಗುಣಕ್ರಿಯಾರೂಪಾವಯವೈಃ ಮುಖ್ಯ ಏವಾಭೇದಃ॥

(###sudha --)

ಸೂತ್ರೇ "ಪ್ರಾಜ್ಞವತ್" ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತಸ್ಯಾಯಮರ್ಥಃ ಪ್ರಾಜ್ಞೇ ಯಥಾಽಭೇದವ್ಯಪದೇಶೋಽಮುಖ್ಯಃ, ತಥೇತಿ। ತತ್ರ ಪ್ರತಿಯೋಗಿವಿಶೇಷಾನುಕ್ತೇಃ "ವಿಜ್ಞಾನಮಾನನ್ದಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯಾದಿರಖಿಲೋಽಪ್ಯಭೇದವ್ಯಪದೇಶೋ ನಿತ್ಯತ್ವಾದಿಸಾದೃಶ್ಯೇನ ಅಮುಖ್ಯ ಇತಿ ಜ್ಞಾಯೇತ। ತನ್ಮಾ ವಿಜ್ಞಾಯೀತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಈಶೇತಿ।

ಈಶರೂಪಕ್ರಿಯಾಣಾಂ ಚ ಗುಣಾನಾಮಪಿ ಸರ್ವಶಃ।

ತಥೈವಾವಯವಾನಾಂ ತತ್ಸ್ವರೂಪೈಕ್ಯಂ ತು ಮುಖ್ಯತಃ ॥69॥**

(###sudha --)

ರೂಪಾಣಿ ಮತ್ಸ್ಯಾದೀನಿ। ಕ್ರಿಯಾಃ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಾಃ। ಗುಣಾ ಜ್ಞಾನಾದಯಃ। ಸರ್ವಶ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ತಥಾಶಬ್ದಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ। ಏವಶಬ್ದಸ್ಯ ಮುಖ್ಯತ ಇತ್ಯನೇನಾನ್ವಯಃ। ಅವಯವಾ ಹಸ್ತಾದ್ಯಾಃ। ತತ್ಸ್ವರೂಪೈಕ್ಯಂ ಈಶ್ವರಸ್ವರೂಪೇಣ ಐಕ್ಯಮ್, ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಕಂ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ವಾಕ್ಯಮಿತಿ ಯಾವತ್। ಮುಖ್ಯತ ಏವ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ತುಶಬ್ದೋ ಜಡವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಃ। ತಥಾಚ ಜಡವಿಶೇಷ ಏವಾಯಂ ದೃಷ್ಟಾನ್ತ ಇತಿ ಭಾವಃ। ನಚೈವಂ ಸಾಧ್ಯಸಮತ್ವದೋಷಃ। ಜೀವಮಾತ್ರಾಭೇದವಾದಿನಂ ಪ್ರತ್ಯಸ್ಯ ಅಧಿಕರಣಸ್ಯಾಽರಬ್ಧತ್ವಾದಿತಿ।

h॥ ಭಗವತಸ್ತದ್ಗುಣಾನಾಂ ಚ ಪರಸ್ಪರಂ ಭೇದಸ್ಯ ಭೇದಾಭೇದಸ್ಯ ವಾ ದರ್ಶನೇ ತಮಃಪ್ರಾಪ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ಕುತ ಏತದಿತಿ ಚೇತ್। ತತ್ರ ಭೇದದರ್ಶನೇ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾದಿತ್ಯಾಹ -- ಯಥೇತಿ।

ಯಥೋದಕಂ ದುರ್ಗೇ ವೃಷ್ಟಂ ಪರ್ವತೇಷು ವಿಧಾವತಿ।

ಏವಂ ಧರ್ಮಾನ್ ಪೃಥಕ್ ಪಶ್ಯಂಸ್ತಾನೇವಾನುವಿಧಾವತಿ।

ಇತಿ ಶ್ರುತೇರ್ನೋಭಯಂ ಚ ಭೇದಾಭೇದಾಖ್ಯಮಿಷ್ಯತೇ॥70॥**

(###sudha --)

ಪರ್ವತೇಷು ದುರ್ಗೇ ಶಿಖರೇ ವೃಷ್ಟಮುದಕಂ ಯಥಾಽಧೋ ಧಾವತಿ, ಏವಂ ಪಾರಮೇಶ್ವರಾನ್ ಧರ್ಮಾನ್ ತತಃ ಪೃಥಕ್ ಪಶ್ಯನ್ ತಾನೇವ ತದ್ದರ್ಶನಮನ್ವೇವಾವಿಲಮ್ಬೇನ ನರಕಂ ವಿಧಾವತೀತ್ಯರ್ಥಃ।

ನನ್ವೀಶ್ವರಧರ್ಮಾಣಾಂ ಭೇದಾಭೇದೌ ಭವತಾಮ್। ತಥಾಚಾತ್ಯನ್ತಾಭೇದೋಕ್ತಿರಮುಖ್ಯೇತಿ ಸೌತ್ರೋ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೋಽಸಙ್ಕುಚಿತವೃತ್ತಿರ್ಭವಿಷ್ಯತಿ। ಇಯಂ ಚ ಶ್ರುತಿರತ್ಯನ್ತಭೇದದರ್ಶನನಿನ್ದಾಪರಾ ಭವತ್ವಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನೋಭಯಂ ಚೇತಿ। ಇಷ್ಯತೇ ಸೂತ್ರಕೃತೇತಿ ಶೇಷಃ। ಭೇದಾಭೇದೋ ನೇಷ್ಯತೇ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಭೇದಾಭೇದಾಖ್ಯಮುಭಯಮಿತಿ ವಚನಂ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಶ್ರುತಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನುಸಾರೇಣೇತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್।

h॥ "ಏಕಮೇವ' "ನೇಹ ನಾನಾ' ಇತ್ಯೇತಯೋರರ್ಥಕಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಕುತೋ ನೇಷ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಏಕಮೇವೇತಿ।

ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಂ ತು ನೇಹ ನಾನಾಽಸ್ತಿ ಕಿಞ್ಚನ।

ಮೃತ್ಯೋಃ ಸ ಮೃತ್ಯುಮಾಪ್ನೋತಿ ಯ ಇಹ ನಾನೇವ ಪಶ್ಯತಿ॥71॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರುತಾವಿವೇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ ಭೇದಾಭೇದನಿರಾಕೃತಿಃ।

ಇವ್ರೋಭಯೇ ಚ ಸಾದೃಶ್ಯ ಇತಿ ವಾಕ್ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯೇ ॥72॥**

(###sudha --)

ಏಕಮ್ ಅಭಿನ್ನಮ್। ಏಕಮಪಿ ಘಟಾದಿಕಮವಯವಭೇದವದುಪಲಬ್ಧಮತ ಏವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅದ್ವಿತೀಯಂ ಸಮಾಧಿಕರಹಿತಮ್। ಇಹ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಕಿಞ್ಚನ ಗುಣಾದಿಕಮಿತಿ ನಾನಾಭೂತಂ ನಾಸ್ತಿ। ಯಸ್ತ್ವಿಹ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ವಿದ್ಯಮಾನಂ ಗುಣಾದಿಕಂ ನಾನಾ ಭಿನ್ನಮ್, ಇವಶಬ್ದಾದಭಿನ್ನಂ ಚ ಪಶ್ಯತಿ, ಸ ಮೃತ್ಯೋರನನ್ತರಂ ಮೃತ್ಯುಂ ನರಕಮಾಪ್ನೋತಿ। ಇತಿ ಶ್ರುತಾವಿವೇತ್ಯಸ್ಮಾಚ್ಛಬ್ದಾತ್। ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್। ಏವಶಬ್ದಾಚ್ಚ ಭೇದಾಭೇದನಿರಾಕೃತಿಃ ಕೃತಾ ಜ್ಞಾಯತೇ। ಅತೋ ನೇಷ್ಯತ ಇತಿ ಯೋಜನಾ।

ಇವಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಾತ್ ಕಥಮೇತಲ್ಲಭ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಇವೇತಿ। ಉಭಯೇ ಯದುಕ್ತಂ ಪೂರ್ವಪದೇನ ತತ್ಪ್ರತಿಯೋಗಿನಿ ದ್ವಿತೀಯೇ ವರ್ತತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅತ್ರ ಚ ನಾನೇಕ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಇವಶಬ್ದೋಽನಾನಾ ಗೃಹ್ಣಾತೀತಿ ಭೇದಾಭೇದಾಖ್ಯಮುಭಯಂ ನಿರಾಕೃತಂ ಭವತಿ। ವಾಗಸ್ತೀತಿ ಶೇಷಃ। ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯೋ ನಾಮ ಗ್ರನ್ಥವಿಶೇಷಃ ॥*#### h ॥ ಇತಿ ಪೃಥಗುಪದೇಶಾಧಿಕರಣಮ್ ॥14॥**

#aಅಥಅಂಶಾಧಿಕರಣಮ್ ॥18॥**

(###sudha --)

h ॥ ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ಜೀವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಭಿನ್ನಾಂಶತ್ವಪರತಯಾ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಂಶೋ ನಾನಾವ್ಯಪದೇಶಾದನ್ಯಥಾ ಚಾಪಿ ದಾಶಕಿತವಾದಿತ್ವಮಧೀಯತ ಏಕೇ। ಕೇಚಿದಿದಮೇವಂ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಜೀವಃ ಪರಮಾತ್ಮನೋಂಽಶಃ। ಅಂಶತ್ವಂ ಚ ನಾಽರಮ್ಭಕತ್ವಮ್, ಪರಮಾತ್ಮನೋಽನಾರಬ್ಧತ್ವಾತ್। ನಾಪಿ ಖಣ್ಡತ್ವಮ್, ಅಚ್ಛೇದ್ಯತ್ವಾತ್। ನಚ ಪ್ರದೇಶತ್ವಮ್, ಪಟಾದಿವದನಿತ್ಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನತ್ವಮ್। ಅತ್ರ ಭೇದ ಔಪಾಧಿಕಃ, ಅಭೇದಸ್ತು ಸ್ವಾಭಾವಿಕಃ। ಉಪಾಧಿಶ್ಚ ಅನಾದ್ಯನಿರ್ವಾಚ್ಯಾಽವಿದ್ಯೇತ್ಯೇಕೇ। ಅನ್ಯೇ ತು ಸತ್ಯಮೇವಾನ್ತಃಕರಣಾದಿಕಮಿತಿ। ಕುತ ಏತತ್? "ದ್ವಾ ಸುಪರ್ಣಾ" "ನಿತ್ಯೋ ನಿತ್ಯಾನಾಮ್" ಇತ್ಯಾದಿನಾನಾವ್ಯಪದೇಶಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಚಾಪಿ "ತತ್ ತ್ವಮಸಿ" "ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ" ಇತ್ಯಾದ್ಯಭೇದವ್ಯಪದೇಶಾತ್। ನಚೈಕಸ್ಯೈವ ಜೀವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಭೇದಾಭೇದೌ, ಕಿನ್ತು ಸರ್ವೇಷಾಮ್। ಯತೋ "ಬ್ರಹ್ಮದಾಶಾ ಬ್ರಹ್ಮಕಿತವಾಃ" ಇತ್ಯೇಕೇ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ದಾಶಕಿತವಾದಿತ್ವಮಧೀಯತ ಇತ್ಯಾದಿ।

h ॥ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರ್ಭೇದಸ್ಯ ಸ್ವಾಭಾವಿಕತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತದಿದಮಯುಕ್ತಮ್। ತಥಾಹಿ ಕೋಽಯಮಭೇದಃ? ಕಿಂ ಮುಖ್ಯ ಏವ, ಉತಾಮುಖ್ಯಃ ಸಾದೃಶ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣಃ। ಆದ್ಯಂ ೕನಿರಾಕರೋತಿ -- ಭೇದಸ್ಯೇತಿ।

ಭೇದಸ್ಯ ಮುಕ್ತೌ ವಚನಾದಪಿ ತತ್ಪಕ್ಷನಿಗ್ರಹಃ।

ಚೇತನತ್ವಾದಿಸಾದೃಶ್ಯಂ ಯದ್ಯಭೇದ ಇತೀಷ್ಯತೇ।

ಅಙ್ಗೀಕೃತಂ ತದಸ್ಮಾಭಿರ್ನ ಸ್ವರೂಪೈಕತಾ ಕ್ವಚಿತ್ ॥73॥**

(###sudha --)

ಮುಕ್ತಾವಪೀತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ತತ್ಪಕ್ಷೋ ಮುಖ್ಯಾಭೇದಪಕ್ಷಃ। ಜೀವಸ್ಯೌಪಾಧಿಕ ಏವ ಪರಮಾತ್ಮನೋ ಭೇದಃ, ಅಭೇದಸ್ತು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಇತಿ ವದತಾ ಮುಕ್ತೌ ಭೇದಾಭಾವೋವಾಚ್ಯಃ। ತತ್ರಾವಿದ್ಯಾಯಾ ಅನ್ತಃಕರಣಾದೇಶ್ಚಾಭಾವಾತ್। ನಚ ತದ್ ಯುಜ್ಯತೇ। ಮುಕ್ತಾವಪಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರ್ಭೇದಸ್ಯ ಪ್ರಾಗುದಾಹೃತಾಭಿಃ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಭಿರಭಿಹಿತತ್ವಾತ್। ಅತಃ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧತ್ವಾದಸ್ಯ ಪಕ್ಷಸ್ಯ ಹೇಯತ್ವಮೇವ।

ದ್ವಿತೀಯಂ ನಿರಾಚಷ್ಟೇ ಚೇತನತ್ವಾದೀತಿ। ಸಾದೃಶ್ಯಮಿತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ತತ್ಪ್ರಧಾನಕತ್ವಾದ್ಯಪೀತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಅಭೇದೋಽಙ್ಗೀಕೃತಶ್ಚೇತ್, ಕಥಂ ತತ್ಪಕ್ಷನಿಗ್ರಹ ಇತ್ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನೇತಿ। ಕ್ವಚಿದಿತಿ ಸಂಸಾರೇ ಮುಕ್ತೌ ವೇತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರ್ಭೇದಾಭೇದಾಙ್ಗೀಕಾರಾಯೋಗಃ॥

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಂ ಯುಕ್ತಿವಿರುದ್ಧೋ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರ್ಭೇದಾಭೇದಾಙ್ಗೀಕಾರಃ, ಕಿನ್ತರ್ಹಿ, ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧೋಽಪೀತ್ಯಾಹ -- ನ ಕೇನಚಿದಿತಿ।

ನ ಕೇನಚಿದಭೇದೋಽಸ್ತಿ ಭೇದಾಭೇದೋಽಪಿ ವಾ ಕ್ವಚಿತ್।

ಸಮುದಾಯಮೃತೇ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸ್ವಗುಣಾದೀನ್ ವಿನಾಽಪಿ ವಾ।

ಇತಿ ಶ್ರುತೇರ್ನ ತಸ್ಯಾಸ್ತಿ ಭೇದಾಭೇದೋಽಪಿ ಕೇನಚಿತ್ ॥74॥**

(###sudha --)

ಭೇದೇನ ಸಹಿತೋಽಭೇದೋ ಭೇದಾಭೇದಃ। ಕ್ವಚಿದಪೀತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ವಾಶಬ್ದಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ। ಋತೇಯೋಗೇ ದ್ವಿತೀಯಾಽಪ್ಯುಪಸಙ್ಖ್ಯಾತವ್ಯಾ। ಶ್ರೌತಪ್ರಯೋಗಾತ್। ಅಪಿಶಬ್ದಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ। ವಾಶಬ್ದೋ ವಿಕಲ್ಪಾರ್ಥಃ। ಸ ಚ ವ್ಯವಸ್ಥಿತೋ ವಿಕಲ್ಪಃ। ಸಮುದಾಯಮೃತೇ ಕೇನಚಿದ್ ಭೇದಾಭೇದೋ ನಾಸ್ತಿ। ಸ್ವಗುಣಾದೀನ್ ವಿನಾಽಭೇದೋ ನಾಸ್ತೀತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕೇನಚಿದಪೀತ್ಯನ್ವಯಃ। ಏತೇನ "ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರ್ಭೇದಾಭೇದೌ ದ್ವಾವಪಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೌ, ನತು ಭೇದೋಽವಿದ್ಯಾದ್ಯುಪಾಧಿನಿಬನ್ಧನಃ। ಅತೋ ಮುಕ್ತಾವಪಿ ಭೇದಸದ್ಭಾವಾನ್ನಾಸ್ಮಾಕಂ ಮುಕ್ತಭೇದವಚನವಿರೋಧಃ" ಇತಿ ವದನ್ ಯಾದವಪ್ರಕಾಶೋಽಪಿ ನಿರಸ್ತಃ। ಕ್ವಚಿತ್ ಕೇನಚಿದಿತಿ ವಿಶೇಷಶ್ರುತಿವಿರೋಧಾದಿತಿ।

h ll ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋಃ ಪುತ್ರಭ್ರಾತೃಸಖಿಸ್ವಾಮಿತ್ವಾದಿನಾನಾಪ್ರಕಾರೇಣ ಸಮ್ಬನ್ಧವ್ಯಪದೇಶಾದ್ ಭೇದಾಭೇದಶ್ರುತ್ಯನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಚ, ಜೀವಃ ತದುಪಜೀವಕತ್ವಾತ್, ತತ್ಸದೃಶತ್ವಾತ್, ತಚ್ಛೇಷಭೂತತ್ವಾಚ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಅಂಶ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ॥

(###sudha --)

ಯದ್ಯೇವಂ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರ್ನ ಭೇದಾಭೇದೌ, ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ಸೌತ್ರಂ ಭೇದಾಭೇದಶ್ರುತ್ಯುದಾಹರಣಮಿತ್ಯತಃ ಸ್ವಮತೇನ ಸೂತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ಅಭೇದೇತಿ।

#sutraಓಂ ಅಂಶೋ ನಾನಾವ್ಯಪದೇಶಾದನ್ಯಥಾ ಚಾಪಿ ದಾಶಕಿತವಾದಿತ್ವಮಧೀಯತ ಏಕೇ ಓಂ ll42 ll**

(###sudha --)

ಅಭೇದಶ್ರುತಯೋಽಂಶತ್ವಾತ್ll ll ll ll ll ll ll ll ll l

ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್। ಭೇದಶ್ರುತಯಶ್ಚೇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಅಂಶತ್ವಾದೇವ ಹಿ ಉಪಪದ್ಯನ್ತ ಇತಿ ಶೇಷಃ।

ಅಯಮರ್ಥಃ ಜೀವಃ ಪರಮಾತ್ಮನೋಽಂಶ ಇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಾರ್ಥೇ "ನಾನಾವ್ಯಪದೇಶಾತ್" ಇತಿ ಪುತ್ರಭ್ರಾತೃತ್ವಾದಿನಾನಾವಿಧಸಮ್ಬನ್ಧವ್ಯಪದೇಶಂ ಹೇತುಮಭಿಧಾಯ "ಅನ್ಯಥಾ ಚಾಪಿ" ಇತ್ಯಾದಿನಾಽರ್ಥಾಪತ್ತಿರಪ್ಯುಚ್ಯತೇ। ತಥಾಹಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರ್ಭೇದಮಭೇದಂ ಚ ವದನ್ತ್ಯಃ ಶ್ರುತಯಸ್ತಾವದ್ ವಿದ್ಯನ್ತೇ, ತಾಶ್ಚ ಜೀವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಶತ್ವಾದೇವ ಹ್ಯುಪಪದ್ಯನ್ತೇ ನಾನ್ಯಥಾ। ಯದಿ ಜೀವೋ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಘಟ ಇವ ಪಟಾದತ್ಯನ್ತಭಿನ್ನಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾಽಭೇದಶ್ರುತಯ ಉಪರುದ್ಧ್ಯೇರನ್। ಯದಿ ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಾಭಿನ್ನಃ ಸ್ಯಾತ್, ತರ್ಹಿ ಭೇದಶ್ರುತಯೋ ಬಾಧ್ಯೇರನ್। ನಚ ಭೇದಾಭೇದಾಶ್ರಯಣೇನ ಶ್ರುತಿದ್ವಯಸಾಮಞ್ಜಸ್ಯಂ ವಾಚ್ಯಮ್। "ನ ಕೇನಚಿತ್" ಇತ್ಯುದಾಹೃತಶ್ರುತಿವಿರೋಧಾತ್। ಅತೋ ಭೇದಾಭೇದಶ್ರುತ್ಯನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಜೀವೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಶೋಽಙ್ಗೀಕಾರ್ಯ ಇತ್ಯೇವ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಇತಿ। ಏತದರ್ಥಂ ಚ "ನ ಕೇನಚಿತ್" ಇತ್ಯಾದ್ಯೇಕವಾಕ್ಯತಯಾ ವ ಯೋಜ್ಯಮ್। ಯಥೋಕ್ತಮ್

"ಯತೋ ಭೇದೇನ ತಸ್ಯಾಯಮಭೇದೇನ ಚ ಗೀಯತೇ।

ಅತಶ್ಚಾಂಶತ್ವಮುದ್ದಿಷ್ಟಂ ಭೇದಾಭೇದೌ ನ ಮುಖ್ಯತಃ" ಇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ಅಂಶತ್ವನಿರುಕ್ತಿಃ ॥

(###sudha --)

ಪರಮಾತ್ಮಾಂಶತ್ವಂ ಚೇದುಪಗತಂ ಜೀವಸ್ಯ, ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ನ ಭೇದಾಭೇದಾಙ್ಗೀಕಾರಃ? ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣಾಂಶತ್ವಸ್ಯ ನಿರ್ವಕ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ಮತ್ಸ್ಯಾದಿಷು ಪರಮೇಶ್ವರಾಂಶೇಷ್ವಭೇದಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾಚ್ಚೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸಾದೃಶ್ಯಂ ಚೇತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।ಸಾದೃಶ್ಯಂ ಚಾಂಶತಾಽಸ್ಯ ತು।

ಅಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ ಪರಮೇಶ್ವರಾಂಶತಾ ತು ತತ್ಸಾದೃಶ್ಯಮ್। ಚಶಬ್ದಾತ್ ತದಧೀನಸತ್ತಾದಿಮತ್ತ್ವಂ ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಏತೇನ "ಪುಂಸ್ತ್ವಾದಿವತ್" ಇತ್ಯನೇನೈವೇದಂ ಗತಾರ್ಥಮಧಿಕರಣಮಿತ್ಯಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್। ಯದ್ವಾ ಚಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣಾರ್ಥಃ। ಸತ್ಯಮ್, ಮತ್ಸ್ಯಾದಿಷ್ವಭೇದನಿಮಿತ್ತಕೋಽಂಶಶಬ್ದಃ, ತಥಾಽಪಿ ಮುಖ್ಯಾಂಶಸಾದೃಶ್ಯಂ ತತ್ಸತ್ತಯೈವ ಸತ್ತಾವತ್ತ್ವಲಕ್ಷಣಮೇವ ಜೀವಸ್ಯ ಅಂಶತ್ವಮ್, ಗೌಣೋಽಯಮಂಶಶಬ್ದ ಇತಿ ಯಾವತ್।

h ॥ ಮತ್ಸ್ಯಾದೀನಾಂ ಭಗವದಭಿನ್ನಾಂಶತ್ವಮ್, ಜೀವಾನಾಂ ಭಿನ್ನಾಂಶತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಂಶಶಬ್ದಸ್ಯಾನೇಕಾರ್ಥತ್ವಮ್, ತತ್ರ ಮತ್ಸ್ಯಾದೀನಾಂ ಸ್ವರೂಪಾಂಶತ್ವಮ್, ಜೀವಾನಾಂ ತ್ವತಥಾಭೂತಾಂಶತ್ವಮಿತ್ಯೇತತ್ ಕುತ ಇತ್ಯತೋಽತ್ರಾಽಗಮವಾಕ್ಯಂ ಪಠತಿ ಅಂಶಸ್ತ್ವಿತಿ।

ಅಂಶಸ್ತು ದ್ವಿವಿಧೋ ಜ್ಞೇಯಃ ಸ್ವರೂಪಾಂಶೋಽನ್ಯ ಏವ ಚ।

ವಿಭಿನ್ನಾಂಶೋಽಲ್ಪಶಕ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್ ಕಿಞ್ಚಿತ್ಸಾದೃಶ್ಯಮಾತ್ರಯುಕ್ ॥75॥**

(###sudha --)

ಅಂಶಿನೋ ಯತ್ತು ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಯತ್ ಸ್ವರೂಪಂ ಯಥಾ ಸ್ಥಿತಿಃ।

ಸ ಏವ ಚೇತ್ ಸ್ವರೂಪಾಂಶಃ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಾ ಹರೇರ್ಯಥಾ ॥76॥**

(###sudha --)

ದ್ವಿವಿಧ ಏವ, ನತ್ವೇಕವಿಧ ಏವೇತ್ಯನ್ವಯಃ। ಕಿಞ್ಚಿತ್ಸಾದೃಶ್ಯಮಾತ್ರಯುಗಿತಿ ಪುರೋವದುಭಯಥಾ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್। ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಲಕ್ಷಣಮ್। ಸ್ವರೂಪಂ ಪೂರ್ಣಾನನ್ದಾದಿಕಮ್। ಸ್ಥಿತಿಃ ಸರ್ವಗತತ್ವಾದಿಪರಿಮಾಣಮ್। ಸ ಏವ ಚೇತ್ ತತ್ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದಿಯುಕ್ತಶ್ಚೇದಂಶಃ, ತದಾಽಸೌ ತತ್ಸ್ವರೂಪಾಂಶೋ ಜ್ಞಾತವ್ಯಃ। ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಾ ಇತಿ ತಸ್ಯೈವೋದಾಹರಣಮ್। ಏವಂ ಜೀವಾ ಯಥೇತ್ಯಾದ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯುದಾಹರಣಂ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಅನೇನ "ಪ್ರಕಾಶಾದಿವನ್ನೈವಂ ಪರಃ" ಇತ್ಯಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಯಥಾ ಸೂರ್ಯಮಣ್ಡಲಾಭಿಮಾನಿನಃ ಅಂಶಿನಃ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಕಾಶಾಭಿಮಾನ್ಯಂಶೇನಾಭೇದಃ, ಖದ್ಯೋತಾಭಿಮಾನ್ಯಂಶೇನ ಚ ಭೇದಃ

ಅಮೃತಾಬ್ಧ್ಯಭಿಮಾನಿನೋ ವರುಣಸ್ಯ ಬಾಹ್ಯೋದಾಭಿಮಾನ್ಯಂಶೇನಾಭೇದಃ, ಮೂತ್ರಾಭಿಮಾನ್ಯಂಶೇನ ಚ ಭೇದಃ

ಬ್ರಹ್ಮಾಣ್ಡಾಭಿಮಾನಿನ್ಯಾಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ ಮೇರ್ವಾದ್ಯಭಿಮಾನ್ಯಂಶೇನಾಭೇದಃ, ವಿಡಭಿಮಾನ್ಯಂಶೇನ ಚ ಭೇದಃ

ತಥಾ, ಸರ್ವಗುಣಪೂರ್ಣಸ್ಯ ಅಂಶಿನೋ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಪೂರ್ಣಗುಣಯುಕ್ತಮತ್ಸ್ಯಾದ್ಯಂಶೈರಭೇದಃ, ಅಲ್ಪಗುಣಯುಕ್ತಜೀವೈಃ ಭೇದಃ ll

(###sudha --)

ಮತ್ಸ್ಯಾದೀನಾಂ ಜೀವಾನಾಂ ಚ ಪರಮೇಶ್ವರಾಂಶತ್ವಸಾಮ್ಯೇऽಪಿ ನೈಕಪ್ರಕಾರತಾ, ಕಿನ್ತು ಮತ್ಸ್ಯಾದ್ಯಾಃ ಸ್ವರೂಪಾಂಶಾ ಏವ ಜೀವಾ ವಿಭಿನ್ನಾಂಶಾ ಏವೇತ್ಯತ್ರಾಸಮ್ಭಾವನಾನಿರಾಸಾಯ "ಪ್ರಕಾಶವತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಾ ದತ್ತಾಃ l ತೇ ಚಾಯುಕ್ತಾ ಇವ ಪ್ರತೀಯನ್ತೇ, ಉಭಯತ್ರ ಭೇದಾಭೇದಸಾಮ್ಯಾದಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಾರ್ಥಂ ಭಾಷ್ಯಮ್ "ಅಭಿಮಾನಿದೇವತಾಪೇಕ್ಷಯೈತತ್" ಇತಿ l ತದವಿಸ್ಪಷ್ಟಮಿತ್ಯತಃ ಸೌತ್ರಾನ್ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಾನ್ ಸ್ಪಷ್ಟಯತಿ ಸೂರ್ಯೇತಿ l

#sutraಓಂ ಪ್ರಕಾಶಾದಿವನ್ನೈವಂ ಪರಃ ಓಂ ll46 ll**

(###sudha --)

ಸೂರ್ಯಮಣ್ಡಲಮಾನ್ಯೇಕಸ್ತತ್ಪ್ರಕಾಶಾಭಿಮಾನವಾನ್ l

ಸೂರ್ಯೋऽಥ ಸಪ್ತಮಾಬ್ಧೇಶ್ಚ ಬಾಹ್ಯೋದಸ್ಯ ಚ ವಾರಿಪಃ ll77 ll**

(###sudha --)

ಕಠಿನತ್ವೇನ ಮೇರ್ವಾದಿಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಅಪಿ ದೇವತಾ l

ಧರಾದೇವ್ಯೇವಮೇವೈಕೋ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುರವ್ಯಯಃ l

ನಾನಾವತಾರರೂಪೇಣ ಸ್ಥಿತಃ ಪೂರ್ಣಗುಣಃ ಸದಾ ll78 ll**

(###sudha --)

ವಿಣ್ಮೂತ್ರಾದ್ಯಭಿಮಾನಿನ್ಯೋ ಯಥಾऽಪಭ್ರಷ್ಟದೇವತಾಃ l

ಸೂರ್ಯಾದಿಭ್ಯಸ್ತಥೈವಾಯಂ ಸಂಸಾರೀ ಪರಮಾತ್ ಪೃಥಕ್ ll79 ll**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸೂರ್ಯಮಣ್ಡಲಮಾನ್ಯಂಶೀ ಸೂರ್ಯಸ್ತತ್ಪ್ರಕಾಶಾಭಿಮಾನವಾಂಸ್ತದಂಶಶ್ಚೈಕ ಏವ। ಯಥೇತಿ ಸರ್ವತ್ರಾನ್ವೀಯತೇ। ಅಥಶಬ್ದಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ। ಬಾಹ್ಯೋದಸ್ಯಾಭಿಮಾನ್ಯಂಶೀ ವಾರಿಪಃ ಸಪ್ತಮಾಬ್ಧೇರಭಿಮಾನೀ ತದಂಶಶ್ಚೈಕ ಏವ। ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ ಪಞ್ಚಾಶತ್ಕೋಟಿವಿಸ್ತೀರ್ಣಾಯಾ ಅಭಿಮಾನಿನೀ ಅಂಶಿಭೂತಾ ದೇವತಾ ಧರಾದೇವೀ ಮೇರ್ವಾದೇರಭಿಮಾನಿನೀ ದೇವತಾಽಪ್ಯಂಶರೂಪೈಕೈವ। ಮೇರುಹಿಮವದಾದೇಃ ಪುರುಷಾ ಅಭಿಮಾನಿನಃ ಪುರಾಣೇಷು ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಕಠಿನತ್ವೇನೇತಿ। "ಯತ್ ಕಠಿನಂ ಸಾ ಪೃಥಿವೀ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇರ್ಧರಾದೇವ್ಯೇವ ಸರ್ವಸ್ಯಾಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಅಭಿಮಾನಿನೀ। ಅವಾನ್ತರಾಭಿಮಾನಿನಸ್ತ್ವನ್ಯೇ ಇತಿ। ಅನೇನ ಸ್ವರೂಪಾಂಶೋ ನಿದರ್ಶಿತಃ।

ದಾರ್ಷ್ಟಾನ್ತಿಕಂ ದರ್ಶಯತಿ ಏವಮೇವೇತಿ। ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುರಂಶೀ ನಾನಾವತಾರರೂಪೇಣ ಸ್ಥಿತಃ ಅಂಶಶ್ಚೈಕ ಏವೇತಿ ಯೋಜನಾ। ಅವ್ಯಯಃ ಸದಾ ಪೂರ್ಣಗುಣ ಇತ್ಯಾಗಾಮಿಸೂತ್ರಾನುಸಾರೇಣಾಭೇದೋಪಪಾದನಮ್।

ವಿಭಿನ್ನಾಂಶದೃಷ್ಟಾನ್ತವಿವರಣಪೂರ್ವಕಂ ದಾರ್ಷ್ಟಾನ್ತಿಕಂ ವಿವೃಣೋತಿ ವಿಣ್ಮೂತ್ರೇತಿ। ಅಪಭ್ರಷ್ಟನಾಮಕಾ ದೇವತಾ ಅಂಶರೂಪಾಃ ಸೂರ್ಯಾದಿಭ್ಯಃ ಸೂರ್ಯವರುಣಪೃಥಿವೀಭ್ಯೋಂಽಶಿಭ್ಯೋ ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮೇಣ ಯಥಾ ಪೃಥಕ್।

h॥ ಯಥಾ ಪರದೇಹಗತದೋಷದುಷ್ಟಾನಾಂ ಖದ್ಯೋತಾದ್ಯಭಿಮಾನಿನಾಂ ಸೂರ್ಯಾದ್ಯಧೀನಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಾದಿಮತ್ತ್ವಾತ್ ತದ್ಭಿನ್ನಾಂಶತ್ವಮ್,

ತಥಾ ಜೀವಸ್ಯ ದೇಹದೋಷಿಲಪ್ತತ್ವಾತ್ ಭಗವದಧೀನಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಾದಿಮತ್ತ್ವಾಚ್ಚ ತದ್ಭಿನ್ನಾಂಶತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಜೀವಾಂಶಾನಾಮಂಶಿನಃ ಪರಮೇಶ್ವರಾತ್ ಪೃಥಕ್ತ್ವಂ ಯುಕ್ತಿತಃ ಸಮರ್ಥಯಿತುಂ ಸೂತ್ರಮ್ "ಅನುಜ್ಞಾಪರಿಹಾರೌ ದೇಹಸಮ್ಬನ್ಧಾಜ್ಜ್ಯೋತಿರಾದಿವತ್" ಇತಿ। ಅತ್ರಾಪಿ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಾನಾಮಸಙ್ಗತಿಮಾಶಯಾಭಿಮಾನಿವಿಷಯತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ದೇಹೇತಿ।

#sutraಓಂ ಅನುಜ್ಞಾಪರಿಹಾರೌ ದೇಹಸಮ್ಬನ್ಧಾಜ್ಜ್ಯೋತಿರಾದಿವತ್ ಓಂ॥47॥**

(###sudha --)

ದೇಹದೋಷೈಶ್ಚ ದುಷ್ಟತ್ವಾದಪಭ್ರಷ್ಟಾಖ್ಯದೇವತಾಃ।

ಅನ್ಯಾಃ ಸೂರ್ಯಾದಿದೇವೇಭ್ಯೋ ಹ್ಯನುಗ್ರಾಹ್ಯಾಶ್ಚ ತೈಃ ಸದಾ॥80॥**

(###sudha --)

ಏವಮೇವ ಪರಾದ್ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪೃಥಕ್ ಸಂಸಾರಿಣೋ ಮತಾಃ।

ಅನುಗ್ರಾಹ್ಯಾಶ್ಚ ತೇನೈವ ತತ್ಪ್ರಸಾದಾಚ್ಚ ಮೋಕ್ಷಿಣಃ॥81॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ನತು ಮತ್ಸ್ಯಾದಿರೂಪಾಣಾಮನುಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಮಿಷ್ಯತೇ ।

ಪರದೇಹಗತದೋಷೈಃ । ದೇವತಾತ್ವಂ ತ್ವನ್ತರ್ಧಾನಾದಿಶಕ್ತಿಯೋಗಃ । ಚಶಬ್ದೌ ಹೇತ್ವೋಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ । ಹಿ ಯಸ್ಮಾದನುಗ್ರಾಹ್ಯಾಶ್ಚ ತೈಃ ಸೂರ್ಯಾದಿಭಿಃ, ತತ್ಪ್ರಸಾದಾಯತ್ತಪ್ರತಿಬನ್ಧನಿವೃತ್ತಿತ್ವಾಚ್ಚೇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ । ಅನುಗ್ರಾಹ್ಯಾಶ್ಚೇತ್ಯಾದೌ ಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ । ದೇಹದೋಷಿಲಪ್ತತ್ವಾದಿತ್ಯಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್ ।

ನನ್ವನುಜ್ಞಾದಿಹೇತುತ್ರಯಂ ಸ್ವರೂಪಾಂಶೇಷು ಮತ್ಸ್ಯಾದಿಷ್ವಸ್ತೀತ್ಯನೈಕಾನ್ತಿಕಂ ನ ಜೀವಾಂಶಾನಾಂ ಪರಮೇಶ್ವರಾದ್ ಭೇದಂ ಸಾಧಯಿತುಮಲಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನತ್ವಿತಿ । ಅನುಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಮಿತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್ । ನೇಷ್ಯತೇ "ನೈವ ತೇ ಜಾಯನ್ತೇ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಬಲೇನೇತಿ ಶೇಷಃ ।

h ॥ ಮತ್ಸ್ಯಾದೀನಾಂ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾದ್ ಭಗವತಾ ಭೇದಾಭಾವಃ ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರೈವ ಸೂತ್ರಮ್ "ಅಸನ್ತತೇಶ್ಚಾವ್ಯತಿಕರಃ" ಇತಿ । ತಜ್ಜೀವಾಂಶಾನಾಂ ಪರಮೇಶ್ವರಾದ್ ಭೇದಮೇವ ಸಾಧಯತ್ ಪ್ರತೀಯತೇ, ನತು ಮತ್ಸ್ಯಾದೀನಾಮಭೇದಮಪಿ । ಅತ ಉಪಲಕ್ಷಣತ್ವೇನ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಗುಣೈರಿತಿ ।

#sutraಓಂ ಅಸನ್ತತೇಶ್ಚಾವ್ಯತಿಕರಃ ಓಂ ॥48 ॥**

(###sudha --)

ಗುಣೈರಶೇಷೈಃ ಪೂರ್ಣತ್ವಾನ್ಮುಖ್ಯಾಭೇದೋಽಪರೈರ್ನಚ ॥82 ॥**

(###sudha --)

ಮತ್ಸ್ಯಾದಿರೂಪಾಣಾಮಿತಿ ವರ್ತತೇ । ಮುಖ್ಯಾಭೇದೋಂಽಶಿನಾ । ಅಪರೈರ್ಜೀವೈರೀಶ್ವರಸ್ಯಾಭೇದೋ ನಚ ತೇಷಾಮಪರಿಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವಾಚ್ಚೇತಿ । ಅನುಜ್ಞಾಪರಿಹಾರಾವಿತ್ಯೇತದಪ್ಯೇವಮುಪಲಕ್ಷಣತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್ । ತದರ್ಥಂ ವಾ "ನತು ಮತ್ಸ್ಯಾದಿರೂಪಾಣಾಮ್" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಂ ಯೋಜ್ಯಮ್ ।

h ॥ ಜೀವಸ್ಯ ಭಗವನ್ಮುಖ್ಯಾಂಶತ್ವಾಭಾವಃ ॥

(###sudha --)

ಏವಮಂಶಸ್ಯಾಪಿ ಜೀವಸ್ಯೇಶ್ವರಾದ್ ಭೇದಃ ಪ್ರಮಾಣೈಃ ಸಮರ್ಥಿತಃ । ಯಸ್ತ್ವಂಶತ್ವಾದಭೇದಂ ಸಾಧಯೇತ್, ತಸ್ಯಾಂಶಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಮಾತ್ರತ್ವಂ ಚೇದ್ಧೇತುಃ, ತದಾಽನೈಕಾನ್ತಿಕತ್ವಮುಕ್ತಮೇವ । (903) ಮುಖ್ಯಾಂಶತ್ವಂ ಚೇದ್ಧೇತುಃ, ತದಾಽಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಪ್ರತಿಪಾದಯತ್ "ಆಭಾಸ ಏವ ಚ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಅಂಶೇತಿ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

#sutraಓಂ ಆಭಾಸ ಏವ ಚ ಓಂ ॥49॥**

(###sudha --)

ಅಂಶಾಭಾಸಾಶ್ಚ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಪರಸ್ಯಾಂಶಾ ನ ಮುಖ್ಯತಃ।

ಯಥೈಷಾ ಪುರುಷೇ ಚ್ಛಾಯಾ ಏತಸ್ಮಿನ್ನೇತದಾತತಮ್।

ನತು ಪುಮ್ಪಾದವತ್ ಪಾದಾ ಜೀವಾ ಏತೇ ಪರಾತ್ಮನಃ॥83॥**

(###sudha --)

ಪೂರ್ಣಾಸ್ತಸ್ಯ ಗುಣಾ ಏವ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವತಯಾ ಸ್ಥಿತಾಃ।

ಏವಂ ಜಗಾದ ಪರಮಾ ಶ್ರುತಿರ್ನಾರಾಯಣಂ ಪರಮ್॥84॥**

(###sudha --)

ಸರ್ವೇಽಪಿ ಜೀವಾಃ। ಜೀವಾನಾಮಂಶಾಭಾಸತ್ವಂ ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರೇಣ ದ್ರಢಯತಿ ಯಥೇತಿ। ತಥೈತಸ್ಮಿನ್ ಪುರುಷೋತ್ತಮೇ ಏತಜ್ಜೀವಜಾತಮಾತತಮ್। ಏತದೇವಾಸ್ಯ ತದಂಶತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ।

ನನ್ವೇತತ್ ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧಮ್, "ಪಾದೋಽಸ್ಯ ವಿಶ್ವಾ ಭೂತಾನಿ ತ್ರಿಪಾದಸ್ಯಾಮೃತಂ ದಿವಿ" ಇತ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಮನ್ತ್ರೇಽನನ್ತಾಸನಶ್ವೇತದ್ವೀಪವೈಕುಣ್ಠೇಷು ದ್ಯುಶಬ್ದವಾಚ್ಯೇಷ್ವವಸ್ಥಿತರೂಪತ್ರಯವದ್ ಭೂತಶಬ್ದವಾಚ್ಯಾನಾಂ ಜೀವಾನಾಮಪಿ ಪರಮಪುರುಷಪಾದತ್ವಾಭಿಧಾನಾದಿತ್ಯಾಶಯ ವಿಶೇಷಶ್ರುತಿಬಲೇನ ಪಾದಶಬ್ದಸ್ಯಾನೇಕಾರ್ಥತ್ವಕಲ್ಪನಂ ನ್ಯಾಯ್ಯಮಿತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ನತ್ವಿತಿ। ಪುಮ್ಪಾದವತ್ ಪುರುಷಸ್ಯಾಮೃತಪಾದತ್ರಯಮಿವ। ಕುತಃ? ಪೂರ್ಣಾಃ। ನಾರಾಯಣಂ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವರೂಪಮ್। ಜೀವಾಂಶೇಭ್ಯಃ ಪರಂ ವಿಲಕ್ಷಣಂ ಜಗಾದ।

h॥ ಪಾದಾರ್ಥಸಙ್ಗ್ರಹಃ॥

(###sudha --)

ಅಧಿದೈವಾದಿಸ್ವರೂಪನಿರ್ಣಯಾಯ ಪಾದೋಽಯಮಾರಬ್ಧ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತತ್ರ ಕೀದೃಶೋಽತ್ರ ನಿರ್ಣಯೋ ಜಾತ ಇತ್ಯತಸ್ತಂ ಬುದ್ಧ್ಯಾರೋಹಾಯ ಪಿಣ್ಡೀಕೃತ್ಯಾಽಽಹ -- ಅಕ್ಷಯ ಇತಿ।

ಅಕ್ಷಯೋ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುರ್ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯವಾಸೋ ಲಯೇ ಸ್ಥಿತಃ।

ಮುಕ್ತೈಃ ಸದಾ ಚಿನ್ತ್ಯಮಾನೋ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯೈಸ್ತಾರತಮ್ಯಗೈಃ ll85 ll**

(###sudha --)

ದೇಹಾದಿಕ್ಷಯರಹಿತ ಏವ ಪ್ರಲಯೇ ಸ್ಥಿತಃ। ಅನೇನ "ಅಸಮ್ಭವಸ್ತು ಸತೋಽನುಪಪತ್ತೇಃ", "ನಾಽತ್ಮಾ ಶ್ರುತೇರ್ನಿತ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ ತಾಭ್ಯಃ" ಇತ್ಯಧಿಕರಣತಾತ್ಪರ್ಯಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾವಾಸ ಇತಿ। ದೇವ್ಯಾ ಅಪಿ ಪ್ರಲಯೇಽವಸ್ಥಾನೋಕ್ತ್ಯಾ ವಿಯತ್ಪದೇನೋಪಲಕ್ಷಿತಾಯಾಸ್ತಸ್ಯಾ ನ ಜೀವವಜ್ಜನನಮಿತಿ। ವಿಯದಾದಿಪದೋಪಾದಾನೇನ ತದಭಿಮಾನಿತ್ವದಶಾಯಾಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಂ ದೇಹಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರ್ನ ಮುಕ್ತಾವಿತಿ ಸೂಚಿತಮ್, ತತ್ ಸೂಚಯತಿ ಮುಕ್ತೈರಿತಿ। ತಥಾಽಪಿ ಸೃಷ್ಟಿಲಯಕ್ರಮಸಮರ್ಥನೇನ ಸೂಚಿತಂ ತಾರತಮ್ಯಂ ತು ತತ್ರಾಪಿ ನಾಪೈತೀತ್ಯಾಶಯೇನೋಕ್ತಮ್ ತಾರತಮ್ಯಗೈರಿತಿ।

h ll ಸೃಷ್ಟಿಕ್ರಮಃ ll

(###sudha --)

"ವಿಪರ್ಯಯೇಣ ತು ಕ್ರಮೋಽತಃ" ಇತಿ ಸೃಷ್ಟಿಕ್ರಮವಿಪರ್ಯಯೇಣ ಪ್ರಲಯೇ ಕ್ರಮೋಽಭಿಹಿತಃ। ತತ್ರ ಕಃ ಸೃಷ್ಟೌ ಕ್ರಮ ಇತ್ಯತಸ್ತಂ ದರ್ಶಯನ್ ವಿಯದಧಿಕರಣತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ಪ್ರಕೃತಿರಿತಿ।

ಪ್ರಕೃತಿಃ ಪುರುಷಃ ಕಾಲೋ ವೇದಾಶ್ಚೇತಿ ಚತುಷ್ಟಯಮ್।

ನಿತ್ಯಂ ಸ್ವರೂಪತೋ ವಿಷ್ಣೋರ್ವಿಶೇಷಾವಾಪ್ತಿಮಾತ್ರತಃ।

ಉತ್ಪತ್ತಿಮದಿತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸ್ತದಭಿಮಾನಿನೀ ll86 ll**

(###sudha --)

ತತೋ ಜಾತಃ ಪುಮಾನ್ ನಾಮ ಬ್ರಹ್ಮಾಽಸ್ಯಾಂ ವಾಸುದೇವತಃ।

ಸೂತ್ರಾತ್ಮಾ ಪ್ರಾಣನಾಮಾ ಚ ದೇವ್ಯೌ ಪ್ರಕೃತಿಮಾನಿನೀ।

ತತೋ ರೂಪಂ ಮಹನ್ನಾಮ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಹಙ್ಕೃತಿಃ ಶಿವಃ ll87 ll**

(###sudha --)

ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಬುದ್ಧಿನಾಮ್ನೋಮಾ ತತ ಇನ್ದ್ರೋ ಮನೋಭಿಧಃ।

ಸ್ಕನ್ದಶ್ಚ ತತ ಏವಾನ್ಯೇ ಸರ್ವೇ ದೇವಾಃ ಪ್ರಜಜ್ಞಿರೇ ll88 ll**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ತದಭಿಮಾನಿನೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ್ಚೈವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ತತಃ ತದನನ್ತರಮ್। ಪ್ರಾಣನಾಮಾ ಸಙ್ಕರ್ಷಣಾತ್। ದೇವ್ಯೌ ಸರಸ್ವತೀಭಾರತ್ಯೌ। ಪ್ರಕೃತಿಮಾನಿನೀ ಪ್ರಕೃತಿಮಾನಿನ್ಯೌ। "ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್ಪೂರ್ವಸವರ್ಣ" ಇತಿ ಪೂರ್ವಸವರ್ಣಃ। ತತಃ ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷಾಭ್ಯಾಮ್। ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವರೂಪಾತ್। ತತಃ ಅಹಙ್ಕಾರಾತ್। ತತ ಏವ ಇನ್ದ್ರಸ್ಕನ್ದಾಭ್ಯಾಮ್। ಅನ್ಯೇ ತತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿನಃ। ಅತ್ರೋಪಲಕ್ಷಿತಾನಾಮಪ್ಯಧಿಕಾಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಾಯ "ತಥಾ ಪ್ರಾಣಃ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ನಿರ್ಣಯಃ ಕರಿಷ್ಯತ ಇತ್ಯದೋಷಃ।

h॥ ಪೂರ್ವಂ ಸೃಷ್ಟಸ್ಯ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವಮ್, ಪಶ್ಚಾತ್ ಸೃಷ್ಟಸ್ಯ ನೀಚತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಲಯಯೋಃ ಕ್ರಮವಿಪರ್ಯಯಸಮರ್ಥನಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ತತ್ರೇತಿ।

ತತ್ರ ಪೂರ್ವತನಃ ಶ್ರೇಯಾನ್ ಗುಣೈಃ ಸರ್ವೈಃ ಸಮಸ್ತಶಃ।

ತೇಭ್ಯಶ್ಚ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುಸ್ತದಧೀನಾ ಇಮೇ ಸದಾ॥89॥**

(###sudha --)

ಜನ್ಮಸ್ಥಿತಿಲಯಾಜ್ಞಾನನಿಯತಿಜ್ಞಾನಸಂಸೃತಿಃ।

ಮೋಕ್ಷಶ್ಚ ತದಧೀನತ್ವಮೇತೇಷಾಂ ನೈವ ಹೀಯತೇ॥90॥**

(###sudha --)

ಮುಕ್ತಾವಪಿ ಸ ಏವೈಕಃ ಸ್ವತನ್ತ್ರಃ ಪೂರ್ಣಸದ್ಗುಣಃ।

ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯುಪಪತ್ತಿಭ್ಯಾಂ ಪಾದೇಽಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಭುಣೋದಿತಮ್॥91॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನನ್ದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ತೃತೀಯಃ ಪಾದಃ।

ಸಮಸ್ತಶಃ ಸಮಸ್ತೇಷು। "ತೇಜೋಽತಃ","ತದಭಿಧ್ಯಾನಾತ್" ಇತ್ಯಾದೇಸ್ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ತೇಭ್ಯಶ್ಚೇತಿ। ಶ್ರೇಯಾನಿತಿ ವರ್ತತೇ । ಸಮಸ್ತಶ ಇತಿ ಪಞ್ಚಮ್ಯನ್ತಮತ್ರ ವಾ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ। ಸರ್ವಸ್ಯ ಜನ್ಮಲಯೌ ಪರಮೇಶ್ವರಾಯತ್ತಾವಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। "ಪರಾತ್ತು ತಚ್ಛ್ರುತೇಃ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿಶ್ಚ। ತತ್ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ತದಧೀನಾ ಇತಿ। ಇಮೇ ಜನ್ಮಾದ್ಯಾ ಮೋಕ್ಷಾನ್ತಾ ಭಾವಾಃ। ಏತೇಷಾಮಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಮತ್ರಾಪಿ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ। ದ್ವನ್ದ್ವೈಕವದ್ಭಾವೇಽಪಿ ನಪುಂಸಕತ್ವಾಭಾವಃ ಛಾನ್ದಸಃ। "ಯುವೋರನಾಕೌ" ಇತಿ ಯಥಾ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಮುಕ್ತೌ ಜನ್ಮಾಭಾವೇऽಪಿ ಸ್ಥಿತ್ಯಾದೌ ಭಗವದಧೀನತ್ವಮತ್ಸ್ಯೇವೇತ್ಯಾಹ -- ತದಧೀನತ್ವಮಿತಿ। ಏತೇಷಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಮ್। ಪರಮಪ್ರಮೇಯಮಾಹ ಸ ಏವೇತಿ। ಉಪಸಂಹರತಿ -- ಇತೀತಿ॥*#### h॥ ಇತ್ಯಂಶಾಧಿಕರಣಮ್॥18॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಭಗವತ್ಪಾದಸುಕೃತೇ

ರನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಪ್ರಗುಣಜಯತೀರ್ಥಾಖ್ಯಯತಿನಾ।

ಕೃತಾಯಾಂ ಟೀಕಾಯಾಂ ವಿಷಮಪದವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿವೃತೌ

ದ್ವಿತೀಯೇऽಧ್ಯಾಯೇऽಸ್ಮಿನ್ ಗಗನಚರಣಃ ಪರ್ಯವಸಿತಃ॥*॥

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಟೀಕಾಯಾಂ

ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಮುನಿವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾಯಾಂ

ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ತೃತೀಯಃ ಪಾದಃ।

#sutraಓಂ ತತ್ ಸತ್

ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಪಾದಭೇದೇ ನಿಮಿತ್ತಾನ್ತರಮ್॥

(###sudha --)

ಯದ್ಯಪಿ ಚತುರ್ಥಪಾದೇऽಪಿ ಶ್ರುತಿವಚನಾನಾಂ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧ ಏವ ಪರಿಹ್ರಿಯತೇ। ತಥಾऽಪ್ಯಧ್ಯಾತ್ಮವಿಷಯತ್ವೇನ ಭೇದಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಪ್ರಾಗೇವ ಸೂಚಿತಮ್। (855) ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣ ಪಾದಭೇದಂ ದರ್ಶಯಿತುಮಾಹ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ ಇತಿ।

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್

ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಿಭ್ಯಾಂ ವಿರುದ್ಧ ಇವ ದೃಶ್ಯತೇ।

ಯತ್ರ ತನ್ನಿರ್ಣಯಂ ದೇವಃ ಸುವಿಶಿಷ್ಟೋಪಪತ್ತಿಭಿಃ।

ಕರೋತ್ಯನೇನ ಪಾದೇನ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥1॥**

(###sudha --)

ಯದ್ಯಪಿ ಶ್ರುತಿರಿತ್ಯೇವೋಕ್ತೇऽಪಿ ಸಿದ್ಧ್ಯತ್ಯರ್ಥ ಇತಿ। ವಾಕ್ಯಾನಾಮರ್ಥದ್ವಾರೈವ ವಿರೋಧಸ್ಥಿತೇಃ, ತಥಾऽಪ್ಯರ್ಥನಿರ್ಣಯಾಯೈವ ಪಾದಾರಮ್ಭಃ, ನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿರ್ಣಯಾಯ,

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅತೋ ನ ಮೀಮಾಂಸಾತ್ವಹಾನಿರಿತಿ ದರ್ಶಯಿತುಮರ್ಥಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಯದ್ಯಪಿ ಯುಕ್ತಯಃ ಪೂರ್ವಪಾದೇಽಪಿ ಸನ್ತಿ, ತಥಾಽಪ್ಯಾಗಮಗೃಹೀತವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದಿಮತ್ತ್ವೇನಾತ್ರ ಪ್ರಬಲಾ ಇತಿ ವಿಶೇಷಃ । ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕೇ ವಿರೋಧೇ ನಿರ್ಣಯೋ ದುಷ್ಕರ ಇತ್ಯತ ಇವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಯತ್ರ ಪ್ರಾಣಾದಿವಿಷಯೇ । ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥೋ ಜನ್ಮಾದಿಃ । ಯುಕ್ತ್ಯುಪಸರ್ಜನಾಭಿಃ ಶ್ರುತಿಭಿರ್ವಿರುದ್ಧ ಇವ ದೃಶ್ಯತೇ । ತನ್ನಿರ್ಣಯಮಿತಿ ಯೋಜನಾ । ಯುಕ್ತಿಸಹಿತಶ್ರುತಿಭಿಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿತೇ ಕಥಂ ಶ್ರುತಿಮಾತ್ರೇಣ ತದ್ವಿಪರೀತಾರ್ಥನಿರ್ಣಯ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸುವಿಶಿಷ್ಟೇತಿ । ಅನೇನ ಬುದ್ಧಿಸನ್ನಿಹಿತೇನ ।

h ॥ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಚತುರ್ಥಪಾದಾಧಿಕರಣಾನಾಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾನ್ತಯುಕ್ತಯಃ ॥

(###sudha --)

"ತಥಾ ಪ್ರಾಣಾಃ" ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಸೂತ್ರಾಣಾಂ ಭಾಷ್ಯ ಏವಾರ್ಥೋ ವಿಸ್ಪಷ್ಟ ಇತ್ಯತಃ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪಕ್ಷಯುಕ್ತೀಃ ಸಙ್ಗೃಹ್ಯಾಽಹ ತತ್ರೇತಿ ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ತತ್ರ ಸ್ಪಷ್ಟಾರ್ಥವಚ್ಛ್ರುತಿಃ ॥1॥**

(###sudha --)

ವಿಶೇಷಶ್ರುತಿವೈರೂಪ್ಯಂ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ ವ್ಯಕ್ತಸದ್ಗುಣಃ ।

ದೃಷ್ಟಾ ಯುಕ್ತಿಃ ಸಮಾನತ್ವಂ ಕರ್ತೃಶಕ್ತಿರ್ವಿಮಿಶ್ರಿತಾ ॥2॥**

(###sudha --)

ಯುಕ್ತಯಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇಷು ಸುನಿರ್ಣೀತಾಸ್ತು ತಾದೃಶಾಃ ।

ಯುಕ್ತಯೋ ನಿರ್ಣಯಸ್ಯೈವ ಸ್ವಯಂ ಭಗವತೋದಿತಾಃ ॥3॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನನ್ದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಚತುರ್ಥಃ ಪಾದಃ ।

ತತ್ರ ಚತುರ್ಥಪಾದೇ । ತಾದೃಶಾಃ ತಚ್ಛಬ್ದವಾಚ್ಯಾಃ । ನಿರ್ಣಯಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಸ್ಯ । ತಾದೃಶಾಶ್ಚೇತ್, ಕಥಂ ನಿರ್ಣಯಂ ಕುರ್ಯುರಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸುನಿರ್ಣೀತಾಸ್ತ್ವಿತಿ । ತಾದೃಶಾರ್ಥಾ ಇತಿ ಶೇಷಃ । ಕುತ ಏತದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸ್ವಯಮಿತಿ । ಸ್ವಯಮೇವೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ ॥*॥

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಭಗವತ್ಪಾದಸುಕೃತೇ

ರನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಪ್ರಗುಣಜಯತೀರ್ಥಾಖ್ಯಯತಿನಾ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕೃತಾಯಾಂ ಟೀಕಾಯಾಂ ವಿಷಮಪದವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿವೃತೌ

ದ್ವಿತೀಯೇಽಧ್ಯಾಯೇಽಸ್ಮಿಂಶ್ಚರಮಚರಣಃ ಪರ್ಯವಸಿತಃ ॥* ॥

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಟೀಕಾಯಾಂ

ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಮುನಿವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾಯಾಂ

ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಚತುರ್ಥಃ ಪಾದಃ ।

#sutraಓಂ ತತ್ ಸತ್

ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ಏತತ್ಪಾದೀಯಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾನ್ತಯುಕ್ತಯಃ ॥

(###sudha --)

ಕುಪಿತಾಹಿಫಣಚ್ಛಾಯಾಸಮೀಕೃತ್ಯಾಪರಂ ಸುಖಮ್ ।

ಸೇವನ್ತೇ ಯತ್ಪದಂ ಧೀರಾಸ್ತಂ ಭಜೇ ವಲ್ಲಭಂ ಶ್ರಿಯಃ ॥

(###sudha --)

"ಸಾಧನವಿಚಾರೋಽಯಮಧ್ಯಾಯಃ । ವೈರಾಗ್ಯಾರ್ಥೇ ಗತ್ಯಾದಿನಿರೂಪಣಾ ಪ್ರಥಮಪಾದೇ" ಇತ್ಯಧ್ಯಾಯಪಾದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂ ಭಾಷ್ಯ ಏವ ಸ್ಪಷ್ಟಮ್ । ಸಙ್ಗತಿಂ ತು ಲಾಘವಾಯೈಕೀಕೃತ್ಯೋಪರಿ ವಕ್ಷ್ಯಾಮ (1082) ಇತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯಾದ್ಯಪಾದಾಧಿಕರಣಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾನ್ತಯುಕ್ತೀಃ ಸಙ್ಗ್ರಹೇಣಾಽಹ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೇತಿ ।

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್

ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾನ್ಯಥಾನಾಮಸಹಭಾವಾನ್ಯಥೋಕ್ತಯಃ ।

ಅವಿಶೇಷವಿಶೇಷೌ ಚ ಸಹಭಾವೋ ವಿಮಿಶ್ರತಾ ॥1॥**

(###sudha --)

ವಿರುದ್ಧೋಕ್ತಿಃ ಸಹಸ್ಥಾನಂ ವೈಯರ್ಥ್ಯಂ ಚಾನ್ಯಥಾಗತಿಃ ।

ಯುಕ್ತಯಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ಯ ಗುಣಾಧಿಕ್ಯಾರ್ಥತೋಭವೌ ॥2॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಉಪಪತ್ತಿರ್ದ್ವಿರೂಪತ್ವಮಾಧಿಕ್ಯಮನುರೂಪತಾ।

ಯೋಗ್ಯತಾ ಬಲವತ್ತ್ವಂ ಚ ವಿಭಾಗಃ ಕಾರಣಾಭವಃ।

ಕ್ಲೃಪ್ತಿರನ್ಯಾ ಗತಿಶ್ಚೈವ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಸ್ಯೈವ ಸಾಧಕಾಃ॥3॥**

(###sudha --)

ಸಾಧಕಾ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ಯೇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ। ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಸ್ಯೇತಿ ಜಾತಾವೇಕವಚನಮ್। ಸಾಧಕಾ ಇತಿ ಚ್ಛಾನ್ದಸೋ ನಿರ್ದೇಶಃ। ಯದ್ವಾ ಯುಕ್ತಯಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ಯೇತ್ಯತ್ರ ಸಾಧಕಾ ಇತಿ ನಾಽಕೃಷ್ಯತೇ। ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಮ್ಬನ್ಧಿನ್ಯೋ ಯುಕ್ತಯ ಇತ್ಯೇವಾರ್ಥಃ। ಸಿದ್ಧಾನ್ತಸ್ಯೈವ ಸಾಧಕಾ ಇತ್ಯತ್ರ ತು ನ್ಯಾಯಾ ಇತಿ ಶೇಷಃ।

ಅಥ ಯೋನ್ಯಧಿಕರಣಮ್ ॥20॥**

(###sudha --)

#sutraಓಂ ಯೋನೇಃ ಶರೀರಮ್ ಓಂ ॥29॥**

(###sudha --)

h॥ ಕರ್ಮಿಣಃ ಶರೀರೋತ್ಪತ್ತೌ ಬೀಜಾದಿಸಮ್ಬನ್ಧನಿಯಮಾಭಾವಃ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಸೂತ್ರಮ್ ಯೋನೇಃ ಶರೀರಮಿತಿ। ತದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಭಾಷ್ಯೇ । ಸ್ವರ್ಗಾದವಾಗ್ನತೋ ಜೀವೋ ವೃಷ್ಟಿದ್ವಾರಾ ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿಬೀಜೇಷು ಸಙ್ಕ್ರಾನ್ತೋ ರೇತಃಸಿಚಂ ಪುರುಷಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಸಹ ರೇತಸಾ ಮಾತೃಯೋನಿದ್ವಾರೇಣ ಜಠರಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ ಕಲಲಬುದ್ಬುದಾದಿಕ್ರಮೇಣೋತ್ಪನ್ನಂ ಶರೀರಮಾಪ್ನೋತೀತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್। ತತ್ ಕಿಂ ತಥ್ಯಮ್, ಉತಾತಥ್ಯಮಿತಿ ಸನ್ದೇಹಃ। ನ ತಥ್ಯಮಿತಿ ಪೂರ್ವಃ ಪಕ್ಷಃ। ಕುತಃ? "ದೇಹಂ ಗರ್ಭಸ್ಥಿತಂ ಕ್ವಾಪಿ ಪ್ರವಿಶೇತ್ ಸ್ವರ್ಗತೋ ಗತಃ" ಇತ್ಯಾದಿವಚನಾತ್। ಮಾನ್ಧಾತೃದ್ರೋಣದ್ರುಪದಕೃಪಶುಕಾದೀನಾಮಿತಿಹಾಸಪುರಾಣೇಷು ವಿನೈವ ಬೀಜಾದಿಸಮ್ಬನ್ಧೇನ ಜನನದರ್ಶನಾಚ್ಚ। ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧೇ ಚಾರ್ಥೇ ನ ಬಹುಕಲ್ಪನಾ ಯುಕ್ತಾ। ಅತಸ್ತೇ ವೈರಾಗ್ಯಜನನಾರ್ಥಮೇವಾಧ್ಯಾತ್ಮವಿದಾಂ ವಾದಾ ಇತಿ।

ತಥ್ಯಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ। ಕಸ್ಮಾತ್? "ಮೇಘೋ ಭೂತ್ವಾ ಪ್ರವರ್ಷತಿ। ತ ಇಹ ವ್ರೀಹಿಯವಾ ಓಷಧಯಸ್ತಿಲಾ ಮಾಷಾ ಇತಿ ಜಾಯನ್ತೇ। ಯೋ ಯೋ ಹ್ಯನ್ನಮತ್ತಿ। ಯೋ ವಾ ರೇತಃ ಸಿಞ್ಚತಿ ಸ ತದ್ರೂಪ ಏವ ಭವತಿ। ತದ್ಯ ಇಹ ರಮಣೀಯಚರಣಾ ಅಭ್ಯಾಶೋ ಹ ಯತ್ತೇ ರಮಣೀಯಾಂ ಯೋನಿಮಾಪದ್ಯನ್ತೇ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ। ನಚಾದೃಷ್ಟೇಽರ್ಥೇಽನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿರವಕಾಶವತೀ। ನಚ ವಚನಾನ್ತರಲಿಙ್ಗದಶನವಿರೋಧಃ। ಕ್ವಚಿದ್ ಬೀಜಾದಿಸಮ್ಬನ್ಧಾಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವೇನ ತದ್ವಿಷಯತ್ವಾತ್। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ದಿವಃ ಸ್ಥಾಸ್ನೂನ್ ಗಚ್ಛತಿ", "ಸ್ಥಾವರಾಣಿ ದಿವಃ ಪ್ರಾಪ್ತಃ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಭ್ಯಾಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಬೀಜಾದಿಸಮ್ಬನ್ಧನಿಯಮಾಭಾವಸ್ಯ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರಾನುವೃತ್ತಾಥಶಬ್ದೋಕ್ತತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ತದಿದಮಯುಕ್ತಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ । ಉತ್ಸೂತ್ರತ್ವಾತ್ । ಯದ್ಯಪ್ಯತ್ರ ಯೋನಿಶಬ್ದೋ ಬೀಜಾದ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಃ ಶಕ್ಯೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತುಮ್, ತಥಾಽಪಿ ತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧನಿಯಮ ಏವ ಸೂತ್ರೇ ಪ್ರತೀಯತೇ । ನತು ಕ್ವಾಚಿತ್ಕಸ್ತದಭಾವೋಽಪಿ । ಯದಿಚ ಕ್ವಚಿದ್ ಬೀಜಾದಿಸಮ್ಬನ್ಧಾಭಾವಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾಽಽಕಸ್ಮಿಕತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಬೀಜೇತಿ ।

ಬೀಜಪೂರುಷಯೋನೀನಾಂ ಸಜಾತಿನಿಯಮೋಜ್ಝಿತಿಮ್ ।

ಅಥಶಬ್ದೇನ ಭಗವಾನಾಹ -- ಕಾರಣತಶ್ಚ ತಾಮ್ ll4 ll**

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನನ್ದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಃ ಪಾದಃ ।

ಬೀಜಶಬ್ದೇನ ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿಕಂ ರೇತಶ್ಚೋಚ್ಯತೇ । ಸಜಾತಿನಿಯಮೋಜ್ಝಿತಿಂ ಸಮ್ಬನ್ಧಾತಿನಿಯಮಾಭಾವಮ್ ।

ಅಯಮರ್ಥಃ "ರೇತಃಸಿಗ್ಯೋಗೋಽಥ" ಇತಿ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರಾದಥಶಬ್ದೋಽತ್ರಾಪ್ಯನುವರ್ತತೇ । ಸ ಚ ಪ್ರಕೃತಾದರ್ಥಾದರ್ಥಾನ್ತರೇ ವರ್ತತೇ । ತಥಾಚ ಯೋನೇಃ ಶರೀರಮಾಪದ್ಯತೇ । ಕ್ವಚಿತ್ ತದಭಾವೇನಾಪೀತ್ಯಥಶಬ್ದೇನ ಭಗವಾನ್ ಸೂತ್ರಕಾರೋ ಬೀಜಾದಿಸಮ್ಬನ್ಧನಿಯಮಾಭಾವಂ ಸೂತ್ರಿತವಾನಿತ್ಯತೋ ನೋತ್ಸೂತ್ರಿತ್ವಪರ್ಯನುಯೋಗೋ ಯುಕ್ತ ಇತಿ ।

ಯದುಕ್ತಮೇವಂಸತ್ಯಾಕಸ್ಮಿಕತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ತತ್ ಪರಿಹರತಿ ಕಾರಣತಶ್ಚೇತಿ । ತಾಂ ಚ ಬೀಜಾದಿಸಮ್ಬನ್ಧನಿಯಮೋಜ್ಝಿತಿಂ ಕಾರಣತ ಆಹ -- ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಜನ್ಮಕಾರಣಾದೃಷ್ಟಾಕೃಷ್ಟೋ ಜನ್ತುರ್ಬೀಜಾದಿಸಮ್ಬನ್ಧೇನ ಶರೀರಮಾಪದ್ಯತ ಇತ್ಯುತ್ಸರ್ಗಃ । ಸ ಚ ಕ್ವಚಿಜ್ಜ್ಞಾನತಪೋಯೋಗಾದ್ಯತಿಶಯಲಕ್ಷಣೇನ ಕಾರಣವಿಶೇಷೇಣಾಪೋದ್ಯತೇ । ಯಥಾ ಕ್ಷುದ್ರಜನ್ತುಯಾತನಾಶರೀರೋತ್ಪತ್ತಾವಪವಾದ ಇತಿ । ತಥಾಚೋಕ್ತಮ್

"ವಿಶೇಷಕಾರಣಾದೇವ ವಿಶೇಷಾಜ್ಜನಿರಿಷ್ಯತೇ ।

ಸಾಮಾನ್ಯಜನನಂ ಚೈವ ನೃಣಾಂ ಸಾಮಾನ್ಯಹೇತುತಃ" ಇತಿ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅತೋ ಯುಕ್ತಮೇತದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿತಿ ॥*#### h॥ ಇತಿ ಯೋನ್ಯಧಿಕರಣಮ್ ॥20॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಭಗವತ್ಪಾದಸುಕೃತೇ

ರನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಪ್ರಗುಣಜಯತೀರ್ಥಾಖ್ಯಯತಿನಾ ।

ಕೃತಾಯಾಂ ಟೀಕಾಯಾಂ ವಿಷಮಪದವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿವೃತೌ

ತೃತೀಯೇಽಧ್ಯಾಯೇಽಯಂ ಪ್ರಥಮಚರಣಃ ಪರ್ಯವಸಿತಃ ॥* ॥

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಟೀಕಾಯಾಂ

ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಮುನಿವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾಯಾಂ

ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಃ ಪಾದಃ।

#sutraಓಂ ತತ್ ಸತ್

ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಏತತ್ಪಾದೀಯಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾನ್ತಯುಕ್ತಯಃ॥

(###sudha --)

"ಭಕ್ತಿರಸ್ಮಿನ್ ಪಾದ ಉಚ್ಯತೇ। ಭಕ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಹಿ ಭಗವನ್ಮಹಿಮೋಕ್ತಿಃ" ಇತಿ ಪಾದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂ ಭಾಷ್ಯ ಏವ ಸ್ಫುಟಮ್। ಸಙ್ಗತಿಂ ತೂತ್ತರತ್ರ ವಕ್ಷ್ಯಾಮ (1063) ಇತ್ಯಾಶಯವಾನೇತತ್ಪಾದಾಧಿಕರಣೇಷು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾನ್ತಯುಕ್ತೀಃ ಸಙ್ಗ್ರಹೇಣಾಽಹ ಪಶ್ಚಾದಿತಿ।

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್

ಪಶ್ಚಾದದೃಷ್ಟ್ಯವಿಜ್ಞಾನಕಾಲದುಃಖಪೃಥಗ್ಭವಾಃ।

ಸ್ಥಾನಭೇದೋ ವಿರುದ್ಧತ್ವಂ ನ್ಯಾಯಸಾಮ್ಯಂ ಸ್ವತೋಭವಃ॥1॥**

(###sudha --)

ಗುಣಸಾಮ್ಯಮಯೋಗಶ್ಚ ತರ್ಕಬಾಧೋ ವಿಲೋಮತಾ।

ನಾನಾಭಾವಃ ಪ್ರಲೋಭಶ್ಚ ಯುಕ್ತಯಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಾಃ॥2॥**

(###sudha --)

ಅಶಕ್ಯಕರ್ತೃತಾಶಕ್ತಿಃ ಸ್ವತೋಽಬೋಧಸ್ತದೇವ ಚ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಮಾನಕ್ಲೃಪ್ತಿಸನ್ಮಾನವ್ಯವಸ್ಥಾತ್ಯಲ್ಪತಾಭವಾಃ ॥3॥

(###sudha --)

ವಿಶೇಷದೃಷ್ಟಿವಾಕ್ಯೇ ಚ ಪುಂಶಕ್ತಿಃ ಸುನಿದರ್ಶನಮ್।

ಅಲೌಕಿಕತ್ವಮಾಧಿಕ್ಯಂ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ನಿರ್ಣಯಪ್ರಮಾಃ ॥4॥

(###sudha --)

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಾಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಮ್ಬನ್ಧಿನ್ಯಃ। ನಿರ್ಣಯಪ್ರಮಾಃ ಸಿದ್ಧಾನ್ತನಿರ್ಣಯಾರ್ಥಾನಿ ಪ್ರಮಾಣಾನಿ।

ಅಥ ಸನ್ಧ್ಯಾಧಿಕರಣಮ್ ॥1॥

(###sudha --)

h॥ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸ್ವಪ್ನಾರ್ಥತದ್ದ್ರೀನಿಯಾಮಕತ್ವರೂಪಮಹಿಮಾ ॥

(###sudha --)

ಸನ್ಧ್ಯೇ ಸೃಷ್ಟಿರಾಹ ಹಿ। ಏವಂ "ಯೋನೇಃ ಶರೀರಮ್" ಇತ್ಯೇತದವಸಾನೈಃ ಸೂತ್ರೈರ್ಜೀವಸ್ಯ ಜನ್ಮಾವಗತಮ್। ಜಾತಸ್ಯ ಚ ಸ್ವಪ್ನಾದ್ಯವಸ್ಥಾಸಮ್ಬನ್ಧಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ। ತತ್ರ ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥಾಪ್ರವರ್ತಕತ್ವಲಕ್ಷಣೋ ಮಹಿಮಾ ಭಗವತೋಽತ್ರಾಧಿಕರಣೇ ನಿರ್ಣೀಯತೇ।

h॥ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ ಸ್ವಾಪ್ನಾರ್ಥಾನಾಮಸತ್ಯತ್ವಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರತೀತೇಃ ಭ್ರಮತ್ವಸ್ಯ ಚ ಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ತಥಾಹಿ ಸ್ವಪ್ನೋ ನಾಮಾರ್ಥಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕಃ। ತತ್ರ ತಾವತ್ ಸ್ವಾಪ್ನಾನಾಂ ಕರಿತುರಗಾದೀನಾಂ ಪರಮೇಶ್ವರಾಯತ್ತತಾ ನೋಪಪದ್ಯತೇ। ಅಸತ್ಯತ್ವಾತ್। ನ ತಾವದಿಮೇಽನಾದಿನಿತ್ಯಾಃ। ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥಾತಃ ಪ್ರಾಗೂರ್ಧ್ವಂ ಚೋಪಲಬ್ಧಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಹಿ ವಿದ್ಯಮಾನಾ ಅಪ್ಯುಪಲಬ್ಧಿಸಾಧನೇಷು ಚಕ್ಷುರಾದಿಷ್ವನುಪರತೇಷು ನೋಪಲಭ್ಯನ್ತೇ, ಉಪಲಭ್ಯನ್ತೇ ಚೋಪರತೇಷ್ವಿತಿ ಸಮ್ಭವತಿ। ನಚಾನ್ಯತ್ರ ಗತಾಃ । ಅನ್ಯೈರಪ್ಯನುಪಲಮ್ಭಾತ್। ಮಧ್ಯಮಪರಿಮಾಣಾಶ್ಚೈತೇ ದೃಶ್ಯನ್ತೇ। ನಚ ತಥಾವಿಧಮನಾದಿನಿತ್ಯಂ ಕಿಮಪಿ ದೃಷ್ಟಮ್। ನಾಪ್ಯುತ್ಪತ್ತಿನಾಶವನ್ತಃ। ತಥಾತ್ವೇಽಪಿ ಪ್ರಾಗೂರ್ಧ್ವಮುಪಲಮ್ಭಪ್ರಸಕ್ತೇಃ। ನಚ ವಾಚ್ಯಮ್ ವಿದ್ಯುದಾದಿವತ್ ತದೈವೋತ್ಪತ್ತಿರ್ವಿನಾಶಶ್ಚೇತಿ। ಇತ್ಥಮ್ಭಾವೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್, ಪ್ರಾ ಮೃದದೀನಾಮೂರ್ಧ್ವಂ ಕಪಾಲಾದೀನಾಂ ಚೋಪಲಮ್ಭಾಪತ್ತೇಶ್ಚ। ನಚೈಷಾಂ ತಾತ್ಕಾಲಿಕಜನ್ಮನ್ಯುಪಾದಾನಂ ನಿಮಿತ್ತಂ ಚ ಪಶ್ಯಾಮಃ।

ಕರ್ತಾ ಚ ನ ತಾವಜ್ಜೀವಾತ್ಮಾ। ದೃಷ್ಟ್ಯರ್ನಿರ್ವ್ಯಾಪಾರತ್ವಾತ್। ಅಪರಸ್ಯ ಚಾದರ್ಶನಾತ್। ನಾಪೀಶ್ವರಃ। ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್। ಭ್ರಾನ್ತಿತ್ವಂ ಚೈತೇಷಾಮ್ "ಸ್ವಪ್ನಮಾಯಾಸರೂಪಾ" ಇತಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

“ಸ್ವಪ್ನಮನೋರಥೋ ಯಥಾ” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಭ್ಯಾಮಾವೇದ್ಯತೇ।
ಶಿಷ್ಟಮಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನುವಾದೇ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ। (928)

ತದೇವಂ ನ ಸ್ವಾಪ್ನಾನಾಮರ್ಥಾನಾಮೀಶ್ವರಾಧೀನತ್ವಮ್। ನಾಪಿ ತಜ್ಜ್ಞಾನಸ್ಯ। ತಸ್ಯಾಪಿ ನಿಮಿತ್ತಾಭಾವೇನಾಪರಮಾರ್ಥತ್ವಾತ್। ನ ತಾವಚ್ಚಕ್ಷುರಾದೀನಾಂ ತನ್ನಿಮಿತ್ತತ್ವಮ್। ತೇಷಾಮುಪರತತ್ವಾತ್। ನಾಪಿ ಮನಸಃ। ರೂಪಾದಿಮತ್ಯರ್ಥೇ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾಭಾವಾತ್। ಅತ ಏವ ನ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ। ಇನ್ದ್ರಿಯಾಪ್ರವೃತ್ತೌ ಲಿಙ್ಗಶಬ್ದಯೋರಪಿ ನಾವಕಾಶಃ। ಅಪರೋಕ್ಷಾಕಾರಂ ಚೇದಮವಭಾಸತೇ। ಅತೋಽರ್ಥಜ್ಞಾನರೂಪಾ ಸ್ವಾಪ್ನಾವಸ್ಥಾ ನೇಶ್ವರಾಧೀನೇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ತತ್ಪ್ರತಿವಿಧಾನಾಯೋಪೋದ್ಘಾತಮಾಹ ವಾಸನಾ ಇತಿ।

h ॥ ಜಡಮನಸಃ ಅಶೇಷವಸ್ತುವಿಷಯಕಾನುಭವಜನ್ಯಸಂಸ್ಕಾರಾಖ್ಯವಾಸನಾಶ್ರಯತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ವಾಸನಾಃ ಸರ್ವವಸ್ತೂನಾಮನಾದ್ಯನುಭವಾಗತಾಃ।

ಸನ್ತ್ಯೇವಾಶೇಷಜೀವಾನಾಮನಾದಿಮನಸಿ ಸ್ಥಿತಾಃ ॥5 ॥**

(###sudha --)

ಭಾವನಾಪರನಾಮಕಾಃ ಸಂಸ್ಕಾರಾಃ। ಸರ್ವಗ್ರಹಣಪ್ರಯೋಜನಮುತ್ತರತ್ರ ಭವಿಷ್ಯತಿ। (926)
ನನು ಭಾವನಾಖ್ಯಸಂಸ್ಕಾರೋಽನುಭವಜನ್ಯಃ। ನಚ ಸರ್ವಜೀವಾನಾಂ ಸರ್ವವಸ್ತ್ವನುಭವೋಽಸ್ತಿ। ತತ್ ಕಥಮಶೇಷಜೀವಾನಾಂ ಸರ್ವವಸ್ತುವಾಸನಾಃ ಸನ್ತ್ಯೇವೇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಅನಾದೀತಿ। ಅನಾದ್ಯನುಭವಪ್ರವಾಹೋತ್ಪನ್ನಾಃ। ವಾಸನಾನಾಮಾತ್ಮಸಮವೇತತ್ವಂ ವೈಶೇಷಿಕಾದಿಭಿರಭ್ಯುಪಗತಮ್। ತನ್ನಿರಾಸಾರ್ಥಮುಕ್ತಮ್ ಮನಸಿ ಸ್ಥಿತಾ ಇತಿ। ಜಾತಾವೇಕವಚನಮ್। ಸಾದಿನೋ ಮನಸಃ ಕಥಮನಾದಿವಾಸನಾಸಮ್ಬನ್ಧ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಅನಾದೀತಿ।

h ॥ ಜಡಮನಸಃ ಅನಾದಿತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏತದೇವ ಪ್ರಪಞ್ಚಯತಿ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕಮಿತಿ।

ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕಂ ಮನೋಽಸ್ತ್ಯೇವ ಯಾವನ್ಮುಕ್ತಿಃ ಸದಾತನಮ್।

ತತ್ರೈವಾಶೇಷಸಂಸ್ಕಾರಾಃ ಸಞ್ಚೀಯನ್ತೇ ಸದೈವ ಚ ॥6 ॥**

(###sudha --)

ಮನಸ ಏವ ಸಂಸ್ಕಾರಾಶ್ರಯತ್ವಂ ನಾಽತ್ಮನ ಇತ್ಯತ್ರೋಪಪತ್ತಿಸೂಚನಾಯ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಗುಣಾತ್ಮಕಮಿತ್ಯೇವೋಕ್ತೇ ಪರಿಮಾಣಾದಿಗುಣಾತ್ಮಕಮಿತ್ಯಪಿ ಪ್ರತೀತಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ತದಾತ್ಮನೋಽಪಿ ಸಮಾನಮಿತ್ಯತಸ್ತ್ರಿಗ್ರಹಣಮ್। ತಥಾಚ ಜೀವಾತ್ಮಾ ನ

ಭಾವನಾಶ್ರಯಃ, ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಾನಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್; ಈಶ್ವರವತ್ । ಭಾವನಾ ವಾ ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಾತ್ಮಕದ್ರವ್ಯಾಶ್ರಯಾ, ಸಂಸ್ಕಾರತ್ವಾತ್; ವೇಗಾದಿವತ್ । ತಚ್ಚ ಪರಿಶೇಷಾನ್ಮನ ಏವೇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ । ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಾನಭ್ಯುಪಗನ್ತಾರಂ ಪ್ರತಿ ತು ತತ್ಸ್ಥಾನೇಽಚೇತನಪದಂ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಮ್ । ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕಗ್ರಹಣಂ ಚ ಸ್ವರೂಪಕಥನಮ್ । ಅಸ್ತ್ಯೇವ ಸರ್ವದೇತಿ ಶೇಷಃ ।

h ॥ ಜೀವಮನಃಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಾವಧಿತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ತಥಾಸತಿ ಮೋಕ್ಷೇಽಪಿ ಸತ್ತ್ವಾತ್ ಸ್ವಪ್ನಾದ್ಯವಸ್ಥಾಪತ್ತಿರಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಂ ವಿವೃಣೋತಿ ಯಾವದಿತಿ । ಯದ್ಯಪಿ ಮನಃ ಸ್ವರೂಪೇಣ ನಿತ್ಯಮೇವ, ತಥಾಽಪಿ ಜೀವಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ತಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಾವಧಿರಿತ್ಯತ ಇದಮುಕ್ತಮ್ । "ತದ್ವೈ ಜೈವಂ ಮನೋ ಯೇನಾಽನನ್ತ್ಯೇವ ಭವತಿ" ಇತಿ ಮುಕ್ತಾವಪ್ಯಾತ್ಮನೋ ಮನಃಸಮ್ಬನ್ಧಶ್ರವಣಾತ್ ಕಥಂ ಯಾವನ್ಮುಕ್ತಿರಿತ್ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯತೋ ವಾ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಮನಸೋ ಮುಕ್ತೌ ಸತ್ತ್ವೇಽಪಿ ಜಡಮನೋಽಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಯಮವಧಿರುಕ್ತ ಇತಿ । ಚಸ್ತಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ । ತತ್ರೈವ ನತ್ವಾತ್ಮನಿ ।

h ॥ ಮನಸಃ ಸಾದಿತ್ವೇ ಸಂಸಾರಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ ಮನೋಜನ್ಮಶ್ರುತೇರುಪಚಯಪರತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

"ಏತಸ್ಮಾಜ್ಜಾಯತೇ ಪ್ರಾಣೋ ಮನಃ ಸರ್ವೇನ್ದ್ರಿಯಾಣಿ ಚ" ಇತಿ ಮನಸೋ ಜನ್ಮಶ್ರವಣಾತ್ ಕಥಮನಾದಿತ್ವಮುಚ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವೇನೇತಿ ।

ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವೇನ ಲಯೇ ಸಚ್ಚ ಪ್ರಾಕೃತೈರುಪಚೀಯತೇ ।

ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲೇ ಯದಾ ತನ್ನ ಕುತಃ ಸಂಸಾರಸಂಸ್ಥಿತಿಃ ॥7॥**

(###sudha --)

ಚಶಬ್ದ ಏವಾರ್ಥೇ । ಪ್ರಾಕೃತೈಃ ಅಹಙ್ಕಾರಾದ್ಯೈಃ । ಮನ ಇತಿ ವರ್ತತೇ । ಪ್ರಲಯೇ ಸತೋಽಪ್ಯುಪಚಯಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಜನ್ಮಶ್ರುತಿರಿತಿ ಭಾವಃ । ಕುತ ಏಷಾ ಕಲ್ಪನಾ? ಮುಖ್ಯಾರ್ಥೇ ಬಾಧಕಸದ್ಭಾವಾದಿತ್ಯಾಹ -- ಯದೇತಿ । ಯದಿ ಮನೋ ಮುಖ್ಯತ ಏವ ಜನಿಮತ್ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಪ್ರಲಯೇ ತನ್ನ ಸ್ಯಾತ್ । ಯದಿಚ ಪ್ರಲಯೇ ತನ್ನ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾಽಽತ್ಮನಃ ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥಾನಂ ನ ಸ್ಯಾತ್ ।

ನಚ ಮಾ ಭೂತ್ ಪ್ರಲಯೇ ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥಾನಮಿತಿ ಯುಕ್ತಮ್ । ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಪುನಃಸಂಸಾರಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಸೃಷ್ಟ್ಯನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಾದ್ಯಧೀನಃ ಸಂಸಾರ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ । ಅವಿದ್ಯಾದೇರೇವ ಸಂಸಾರತ್ವಾತ್ । "ಮನಃ ಪರಂ ಕಾರಣಮಾಮನನ್ತಿ " ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತಿವಿರೋಧಾಚ್ಚ । ತಥಾಚ ಶ್ರುತಿಃ "ನಿತ್ಯಂ ಮನೋಽನಾದಿತ್ವಾನ್ನಹ್ಯಮನಾಃ ಪುಮಾಂಸ್ತಿಷ್ಠತಿ" ಇತಿ । ಪುಮಾನ್ ಸಂಸಾರೀತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಸ್ವಾಪ್ನಾರ್ಥಾನಾಂ ವಾಸನೋಪಾದಾನಕತ್ವಮ್, ಭಗವತ್ಕರ್ತೃಕತ್ವಮ್, ತಾತ್ಕಾಲಿಕಜನ್ಮನಾಶವತ್ತ್ವಂ ಚ॥

(###sudha --)

ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯೇವಂ ಸರ್ವವಸ್ತ್ವನುಭವಾಹಿತಸಂಸ್ಕಾರಸದ್ಭಾವ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸಂಸ್ಕಾರೈರಿತಿ।

ಸಂಸ್ಕಾರೈರ್ಭಗವಾನೇವ ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ನಾನಾವಿಧಂ ಜಗತ್।

ಸ್ವಪ್ನಕಾಲೇ ದರ್ಶಯತಿ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥8॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಸೃಷ್ಟ್ವೇತ್ಯನೇನಾನಾದಿನಿತ್ಯತ್ವಪಕ್ಷದೋಷಾ ಅನಭ್ಯುಪಗಮೇನೈವ ನಿರಸ್ತಾಃ। ಸ್ವಪ್ನಕಾಲ ಏವ ಸೃಷ್ಟ್ವೇತ್ಯನೇನ ಪ್ರಾಗೂರ್ಧ್ವಂ ಚೋಪಲಮ್ಭಪ್ರಸಙ್ಗೋ ನಿರಾಕೃತಃ। ಸೃಷ್ಟೇಃ ಸಂಹಾರೋಪಲಕ್ಷಣತ್ವಾತ್। ಸಂಸ್ಕಾರೈರಿತ್ಯುಪಾದಾನಕೀರ್ತನಮ್। ನಚ ತೇಷಾಂ ಗುಣತ್ವೇನೋಪಾದಾನತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ। ಮನೋವೃತ್ತಿತ್ವೇನ ದ್ರವ್ಯತ್ವಾತ್। ಸಂಸ್ಕಾರಾಣಾಂ ಚಾತೀನ್ದ್ರಿಯತ್ವೇನ ತ್ರ್ಯಣುಕಜನ್ಮವಿನಾಶಯೋರಿವ ಪ್ರಾಗೂರ್ಧ್ವಂ ಚಾನುಪಲಮ್ಭೋ ನ ದೋಷಾಯ। ಭಗವಾನಿತಿ ಕರ್ತೃನಿರ್ದೇಶಃ। ತದೈವ ಸೃಷ್ಟಿಸಂಹಾರಕರಣಮಸಮ್ಭಾವಿತಮಿತ್ಯತೋಽಶಕ್ಯಕರ್ತೃತಾಶಕ್ತಿಸೂಚನಾಯ ಭಗವಾನಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಏವಞ್ಚ ಸತಿ ಅದೃಷ್ಟಾದಿನಿಮಿತ್ತಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವ। ನ ಕೇವಲಮೇವಮರ್ಥಾನಾಂ ಸತ್ಯತ್ವಸಮ್ಭವೇನ ಭಗವದಧೀನತ್ವಮ್, ಅಪಿತು ತಜ್ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪೀತ್ಯುಕ್ತಮ್ ದರ್ಶಯತೀತಿ। ಜೀವಾಯೇತಿ ಶೇಷಃ। ದರ್ಶನಸಾಧನಂ ಚ ಮನ ಏವೇತಿ ವಕ್ಷ್ಯತಿ। (1001)

h॥ ಸ್ವಪ್ನಸ್ಯ ಸ್ಮರಣರೂಪತ್ವನಿರಾಸಃ, ಅನುಭವತ್ವಸಮರ್ಥನಂ ಚ॥

(###sudha --)

ದರ್ಶನಂ ಚಾನುಭವೋ ವಿವಕ್ಷಿತಃ। ತೇನ ಸ್ಮರಣಮೇವೈತದಿತಿ ಮತಂ ನಿರಸ್ತಂ ಭವತಿ। ಸ್ಮರಣತ್ವಂ ಖಲ್ವಸ್ಯ ತಚ್ಚಿಹ್ನಸ್ಯ ತದಿತ್ಯುಲ್ಲೇಖಸ್ಯ ಸದ್ಭಾವಾದ್ ವಾ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ, ಅಸನ್ನಿಹಿತಗೋಚರತ್ವಾದ್ ವಾ, ಸಂಸ್ಕಾರಪ್ರಭವತ್ವಾದ್ ವಾ। ನಾಽದ್ಯಃ, ಇದಮಿತ್ಯುಲ್ಲೇಖೇನ ತದಭಾವಾತ್। ಅತ ಏವ ಸ್ಮೃತಿವಿಪರ್ಯಾಸೋಽಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸ್ಮೃತಿತ್ವಸ್ಯೈವಾಸಿದ್ಧೇಃ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ವಿಷಯಸಾನ್ನಿಧ್ಯಸ್ಯೋಪಪಾದಿತತ್ವಾತ್। (924)

ನ ತೃತೀಯಃ, ಪದಾರ್ಥಜನ್ಮನಿ ಸಂಸ್ಕಾರಸ್ಯೋಪಕ್ಷೀಣತ್ವೇನ ಅಸಿದ್ಧೇಃ। ತಸ್ಮಾದ್ ಯಥಾ ಮನೋರಥೇ ಧ್ಯಾನೇ ವಾ ಸಂಸ್ಕಾರಯೋನೀನರ್ಥಾನ್ ಮನಸಾಽನುಭವತಿ, ಏವಂ ಸ್ವಪ್ನೇಽಪೀತಿ ಕಿಮನುಪಪನ್ನಮ್? ಇಯಾಂಸ್ತು ವಿಶೇಷಃ। ಮನೋರಥಾದೌ ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಿಕಾ ಪದಾರ್ಥಸೃಷ್ಟಿಃ। ಸ್ವಪ್ನೇ ಪುನರೀಶ್ವರೇಚ್ಛಾಧೀನೈವೇತಿ।

h॥ ಸ್ವಪ್ನಸ್ಯ ವೈಶೇಷಿಕಾಭಿಮತಂ ಜಾಗರಾನುಭೂತಸ್ಮರಣಯೋಗ್ಯಪದಾರ್ಥವಿಷಯಕಾನುಭವರೂಪತ್ವಂ ನಿರಸ್ಯ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ವಾಸನಾಜನ್ಯಸತ್ಯಪದಾರ್ಥವಿಷಯಕಾನುಭವತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಅಪರೇ ತು ಭವತ್ಯೇವಾಯಮನುಭವಃ। ಕಿನ್ತು ಜಾಗರಾನುಭೂತಸ್ಮರ್ತವ್ಯಾರ್ಥ ಏವೇತಿ ಮನ್ಯನ್ತೇ। ತದಪ್ಯಸತ್। ತಥಾಹಿ ಕಿಮಯಮನುಭವೋ ಯಥಾರ್ಥಃ, ಉತಾಯಥಾರ್ಥಃ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥಾನಾಂ ದೇಶಕಾಲವಿಪ್ರಕೃಷ್ಟತ್ವೇನ ತದನುಪಪತ್ತೇಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಕಿಮಯಮಗಜೇ ಗಜತ್ವೋಲ್ಲೇಖೀತ್ಯಯಮಯಥಾರ್ಥಃ, ಕಿಂವಾ ಗಜ ಏವಾಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟೇ ಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟತ್ವೋಲ್ಲೇಖೀತ್ಯಯಥಾರ್ಥಃ? ಆದ್ಯೇ ನಾಯಂ ಗಜಃ ಕಿನ್ತು ಗವಯ ಏವೇತಿ ಬಾಧೋದಯಃ ಸ್ಯಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ನಾಯಂ ಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಃ, ಕಿನ್ನಾಮ ವಿಪ್ರಕೃಷ್ಟ ಇತಿ ಬಾಧೋ ಭವೇತ್। ನಚೈತದಸ್ತಿ। ತಸ್ಮಾತ್ ಸಂಸ್ಕಾರಪ್ರಭವಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಸತ್ಯಾರ್ಥಪ್ರಮಿತಿರೇವೇಯಮಿತಿ ಯುಕ್ತಮ್।

h॥ ಸ್ವಾಪ್ನಪ್ರತೀತೇಃ ಶ್ರೌತೀ ಭ್ರಾನ್ತಿತ್ವೋಕ್ತಿಃ ಸ್ವಪ್ನಕಾಲೀನಜಾಗ್ರತ್ತ್ವಪ್ರತೀತಿವಿಷಯಿಕಾ॥

(###sudha --)

ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಷು ಸ್ವಪ್ನಪ್ರತೀತೇರ್ಭ್ರಾನ್ತಿತ್ವಮುಚ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಭ್ರಾನ್ತಿರಿತಿ।

॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।ಭ್ರಾನ್ತಿರ್ಜಾಗ್ರತ್ತ್ವಮೇವ ಹಿ॥8॥**

(###sudha --)

ಜಾಗ್ರತ್ತ್ವಮಿತಿ ತತ್ಪ್ರತೀತಿಮುಪಲಕ್ಷಯತಿ। ಏವೇತಿ ಪದಾರ್ಥಸ್ವರೂಪಂ ವ್ಯಾವರ್ತಯತಿ। ಜಾಗ್ರತ್ತ್ವಂ ಜಾಗರಾನುಭೂತಪದಾರ್ಥೈರೇಕತ್ವಮ್। ಸ್ವಪ್ನೇ ಹಿ ತಾತ್ಕಾಲಿಕತಯಾಽದೃಷ್ಟಚರಾನೇವ ತನಯಾದೀನ್ ದೃಷ್ಟಚರತಯಾಽನುಸನ್ದತ್ತೇ। ಯದ್ವಾ ಜಾಗ್ರತ್ತ್ವಂ ನಾಮ ಗಗನಾದೀನಾಂ ನಿತ್ಯತ್ವಾದಿಕಮ್, ಘಟಾದೀನಾಂ ಮೃದಾದ್ಯುಪಾದಾನಕತ್ವಮ್, ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕ್ಷಮತ್ವಮಿತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್। ಜಾಗ್ರತ್ತ್ವಪ್ರತೀತೇರ್ಭ್ರಾನ್ತಿತ್ವಾತ್ ತದ್ವಿಷಯಂ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಕಮಿತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಜಾಗ್ರತ್ತ್ವಪ್ರತೀತೇರಪಿ ಯಥಾರ್ಥತ್ವಮಾಶಯ ತನ್ನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಜಾಗ್ರತ್ತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಸಂಸ್ಕಾರೋಽಸ್ತ್ಯೇವೇತಿ ಸೋಪಾದಾನತ್ವಸಮ್ಭವಾತ್ ಕಥಂ ತತ್ಪ್ರತೀತಿಃ ಭ್ರಾನ್ತಿರಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ? ಅನ್ಯಥಾಽರ್ಥಪ್ರತೀತಿರಪಿ ಭ್ರಾನ್ತಿಃ ಸ್ಯಾದವಿಶೇಷಾದಿತಿ। ಮೈವಮ್। ನಹಿ ವಯಂ ಕಾರಣಸಾಮಗ್ರೀಸಮ್ಪಾದನಸಮ್ಭವಮಾತ್ರೇಣಾರ್ಥಾನಾಂ ಸತ್ಯತಾಮಾತಿಷ್ಠಾಮಹೇ। ಕಿನ್ತು ಬಾಧಾಭಾವೇನೇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ। (996) ಸಾಮಗ್ರ್ಯಭಾವೇನ ಅಸತ್ಯತ್ವಂ ಬ್ರುವಾಣಂ ಪ್ರತಿ ತು ತದಸಿದ್ಧಿರೇವಾಽವೇದಿತಾ। ಅಸ್ತಿ ಚ ಜಾಗ್ರತ್ತ್ವಪ್ರತೀತೇರ್ಬಾಧಃ। ಸ್ವಾಪ್ನ ಏವಾಯಂ ನ ಜಾಗರಾನುಭೂತ ಇತ್ಯಾದ್ಯುದಯಾತ್। ತದಿದಮುಕ್ತಂ ಹಿಶಬ್ದೇನ।

h॥ ಸ್ವಾಪ್ನಸ್ವಶಿರಶ್ಛೇದಾದಿಪ್ರತೀತೇರ್ಯಥಾರ್ಥತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಜಾಗ್ರತ್ತ್ವಪ್ರತೀತಿರೇವ ಭ್ರಾನ್ತಿರಿತ್ಯಯುಕ್ತಮ್। ಅರ್ಥಾನಾಮಪಿ ಕೇಷಾಞ್ಚಿದಸತ್ತ್ವೇನ ತತ್ಪ್ರತೀತೇರಪಿ ಭ್ರಾನ್ತಿತ್ವಾತ್। ಸ್ವಪ್ನೇಽಪಿ ಸ್ವಶಿರಶ್ಛೇದಾದಯೋಽಪಿ ಪ್ರತೀಯನ್ತೇ। ನಚ ತದುತ್ಪತ್ತಾವುಪಾದಾನಮಸ್ತಿ। ಅನನುಭೂತತ್ವೇನ ಸಂಸ್ಕಾರೋದಯಾಯೋಗಾತ್। ಅನನುಭೂತೇಽಪಿ ಸಂಸ್ಕಾರೋದಯಾಭ್ಯುಪಗಮೇ "ಅದೃಷ್ಟೇ ಚಾಶ್ರುತೇ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾತ್। ಕದಾಚಿದನನುಭೂತಾರ್ಥಸ್ಮೃತಿರಪ್ಯಾಪದ್ಯೇತ। ತತೋ ಯದ್ಯಪಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸ್ವಶಿರಶ್ಛೇದಾದೇರ್ಬಾಧೋ ನಾಸ್ತಿ, ತಥಾಽಪಿ ಕಾರಣಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾಽಸತ್ತ್ವಮಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮೇವೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅದೃಷ್ಟೇ ಚೇತಿ।

ಅದೃಷ್ಟೇ ಚಾಶ್ರುತೇ ಭಾವೇ ನ ಭಾವ ಉಪಜಾಯತೇ।

ಅದೃಷ್ಟಾದಶ್ರುತಾದ್ ಭಾವಾನ್ನ ಭಾವ ಉಪಜಾಯತೇ।

ಇತಿ ಶ್ರುತಿಪುರಾಣೋಕ್ತಿರನಾದಿತ್ವಾತ್ತು ಯುಜ್ಯತೇ ॥9॥**

(###sudha --)

ಭಾವೇ ಪದಾರ್ಥೇ। ಭಾವೋ ವಾಸನಾ। ಪಞ್ಚಮೀ ಸಪ್ತಮ್ಯರ್ಥೇ। ಉಕ್ತಿರಿತ್ಯತಃ ಪರಸ್ತುಶಬ್ದೋ ಬೋದ್ಧವ್ಯಃ। ಅನಾದಿತ್ವಾತ್ ಸಂಸಾರಸ್ಯೇತಿ ಶೇಷಃ। ಸಂಸಾರಸ್ಯಾನಾದಿತ್ವಾತ್ ಕ್ವಚಿಜ್ಜನ್ಮನಿ ಸ್ವಶಿರಶ್ಛೇದಾದೇರಪ್ಯನುಭವಸಮ್ಭವೇನ ಸಂಸ್ಕಾರೋಪಪತ್ತೇಃ। ಸತ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ಶ್ರುತಿಪುರಾಣೋಕ್ತಿರ್ಯುಜ್ಯತ ಏವ, ನತು ವಿರುದ್ಧ್ಯತೇ। ವಿನಾಽಪ್ಯನುಭವೇನ ಸಂಸ್ಕಾರೋದಯಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ಹಿ ಸಾ ವಿರುದ್ಧ್ಯೇತೇತಿ। ಅತ್ರಾಶ್ರುತಗ್ರಹಣೇನಾತ್ರಾಪಿ ಜನ್ಮನಿ ಶ್ರವಣಜನಿತಸಂಸ್ಕಾರಃ ಸಮ್ಭವತೀತಿ ಸೂಚ್ಯತೇ। ಯತ್ರ ತು ಶ್ರವಣಾದ್ಯಪಿ ನಾಸ್ತಿ ತತ್ರಾನಾದಿತ್ವಂ ನಿವೇಶಿತಮ್। ಅನೇನ ಯತ್ ಪೂರ್ವಂ ಸರ್ವಗ್ರಹಣಂ ಕೃತಂ (922) ತದುಪಪತ್ತಯೇ ವಾಽನಾದ್ಯನುಭವಪರಮ್ಪರೋಕ್ತಾ ತಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯೋಪಯೋಗಃ ಕಥಿತೋ ಭವತಿ।

h॥ ಸ್ವಾಪ್ನಶಶವಿಷಾಣಪ್ರತೀತೌ ಶಶಪ್ರತೀತೇಃ ವಿಷಾಣಪ್ರತೀತೇಶ್ಚ ಯಥಾರ್ಥತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಶಶವಿಷಾಣಾದಿಪ್ರತೀತೌ ಕಥಮ್? ನಹಿ ಭವಾನ್ತರೇಽಪಿ ತದನುಭವಃ ಸಮ್ಭವತಿ। "ಯಥಾಪೂರ್ವಮ್" ಇತಿ ಸರ್ವಕಲ್ಪಾನಾಮೇಕವಿಧತ್ವಶ್ರವಣಾತ್। ಮೈವಮ್। ಶಶವಿಷಾಣಾದಿಪ್ರಮಾಭಾವೇಽಪಿ ಶಬ್ದಾದಿನಾ ಭ್ರಾನ್ತಿಸಮ್ಭವೇನ ಸಂಸ್ಕಾರೋಪಪತ್ತೇಃ। ಯೇನ ತು ಶಶವಿಷಾಣಾದಿಕಂ ಭ್ರಾನ್ತ್ಯಾಽಪಿ ನ ಪ್ರತಿಪನ್ನಂ ತಸ್ಯ ಕಥಮ್? ನಹಿ ಸರ್ವೋಽಪಿ ಭ್ರಾಮ್ಯತೀತಿ ನಿಯಮೋಽಸ್ತಿ। ನಾಪಿ ಸ್ವಪ್ನೇ ನ ತತ್ ಪಶ್ಯತೀತಿ ನಿಯನ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ। ಉಚ್ಯತೇ ಕಿಮತ್ರ ಶಶಾದೀನಾಂ ವಿಷಾಣಾದೀನಾಂ ಚೋಪಾದಾನಾಸಮ್ಭವೇನಾಸತ್ತ್ವಮುಚ್ಯತೇ, ಉತ ಶಶತ್ವಾದಿವಿಷಾಣಿತ್ವಾದಿಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾದೇಃ? ಆದ್ಯಂ ನಿರಾಕರೋತಿ -- ಕದಾಚಿದಿತಿ।

ಕದಾಚಿದ್ ದರ್ಶನಾಯೋಗ್ಯಂ ಯತ್ ತತ್ರಾಪಿ ವಿಭಾಗತಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ದೃಷ್ಟಂ ಸಮಾಧಿಕರಣಂ ದೃಶ್ಯತೇಽತ್ರ ಸ ಚ ಭ್ರಮಃ।

ಯತ್ ಸ್ವಪ್ನೇ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ವಿಭಾಗತಃ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯೇನ ವಿನಾ ದೃಷ್ಟಂ ಜಾಗರೇ। ಯದ್ಯಪಿ ಶಶತ್ವವಿಷಾಣಿತ್ವಾದೀನಾಂ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಂ ಶಶವಿಷಾಣಾದಿಸಮ್ಬನ್ಧವಿಶೇಷೋ ವಾ ಜಾಗರೇ ನಾನುಭೂತಃ, ತಥಾಽಪಿ ವಿವಿಕ್ತಂ ಶಶತ್ವಾದಿಕಮನುಭೂತಮೇವೇತಿ ತತ್ಸಂಸ್ಕಾರಸಮ್ಭವೇನ ನ ಶಶಾದೀನಾಮಸತ್ತ್ವಂ ವಾಚ್ಯಮಿತಿ।

h॥ ಶಶತ್ವವಿಷಾಣಿತ್ವಯೋಃ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಪ್ರತೀತೇಃ ಭ್ರಾನ್ತಿತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯೇ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಮುತ್ತರಮಾಹ --ಸಮೇತಿ। ಭಾವಪ್ರಧಾನೋ ನಿರ್ದೇಶಃ। ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್। ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯತ್ರ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಂ ಸ ಇತಿ ಪರಾಮೃಶತಿ। ಯದಿತ್ಯನುವರ್ತತೇ। ಅತ್ರ ಸ್ವಪ್ನೇ ನ ಕೇವಲಂ ಜಾಗ್ರತ್ತ್ವಮಿತಿ ಚಾರ್ಥಃ। ಯಸ್ಯೋಪಾದಾನಂ ಸಮ್ಭವತಿ ಬಾಧಶ್ಚ ನಾಸ್ತಿ, ತದೇವ ಹಿ ಪ್ರಾಗೇವಶಬ್ದೇನ ವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನಮಿತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಸ್ವಾಪ್ನಾರ್ಥಾನಾಂ ವಾಸನೋಪಾದನಕತ್ವೇ, ಭಗವತ್ಕರ್ತೃಕತ್ವೇ, ತಾತ್ಕಾಲಿಕಜನ್ಮನಾಶವತ್ತ್ವೇ ಚ ಪ್ರಮಾಣಾನಿ॥

(###sudha --)

ಭವೇದೇತತ್ ಸರ್ವಂ ಯದಿ ಸ್ವಾಪ್ನಾರ್ಥಾನಾಂ ವಾಸನೋಪಾದನತ್ವಾದೌ ಪ್ರಮಾಣಂ ಭವೇತ್। ನಚೈತತ್ ಪಶ್ಯಾಮ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ವಾಸನೇತಿ।

ವಾಸನಾಮಾತ್ರಮೂಲತ್ವಾಜ್ಜಾಗ್ರದ್ವತ್ ಸ್ಪಷ್ಟತಾ ನಚ॥10॥**

(###sudha --)

ವಾಸನಾಮಾತ್ರೋಪಾದಾನತ್ವಾದೇವ ಹಿ ಸ್ವಾಪ್ನಾರ್ಥಾನಾಂ ಜಾಗರೋಪಲಬ್ಧಾನಾಮಿವ ಸ್ಪಷ್ಟತಾ ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥಕ್ರಿಯಾಸಾಮರ್ಥ್ಯಲಕ್ಷಣಾ ನಾಸ್ತಿ। ಅನ್ಯಥಾ ಸಾ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ಸ್ವಾಪ್ನಾಸ್ತಾವದ್ ಘಟಾದಯೋ ನಾಸನ್ತೋ ಬಾಧಾಭಾವಾತ್। ನಾಪ್ಯನಾದಿನಿತ್ಯಾಃ, ಪೂರ್ವೋತ್ತರಮನುಪಲಮ್ಭಾತ್। ನಚ ನಿರುಪಾದಾನೋತ್ಪತ್ತಿರುಪಪನ್ನಾ। ತತೋಽವಶ್ಯಮುಪಾದಾನೇಽನುಸರಣೀಯೇ, ನ ತಾವತ್ತೇ ಬಾಹ್ಯಮೃದಾದ್ಯುಪಾದಾನಾಃ। ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥಕ್ರಿಯಾಸಾಮರ್ಥ್ಯರಹಿತತ್ವಾತ್। ವಿಮತೋ ಘಟೋ ನ ಬಾಹ್ಯಮೃದಾದ್ಯುಪಾದಾನಕಃ, ಬಾಹ್ಯಮೃದಾದ್ಯುಪಾದಾನಕಾರ್ಯಕ್ರಿಯಾರಹಿತತ್ವಾತ್; ಪಟವದಿತಿ ಪ್ರಯೋಗಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ತತ್ಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಚೋಪಾದಾನಾನ್ತರಮಸ್ತಿ। ತತಃ ಪರಿಶೇಷಾದ್ ವಾಸನೋಪಾದಾನಕಾ ಏವೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಚಶಬ್ದೇನ ಭಗವತ್ಕರ್ತೃಕತ್ವೇ, ತಾತ್ಕಾಲಿಕೋತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶಿತ್ವೇ ಚ ಪರಿಶೇಷಮ್, "ಯ ಏಷ ಸುಪ್ತೇಷು ಜಾಗರ್ತಿ", "ಏತಸ್ಮಾದ್ಧ್ಯೇವ ಪುತ್ರೋ ಜಾಯತೇ" , "ನ ತತ್ರ ರಥಾ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಂ ಚ ಪ್ರಮಾಣಂ ಸಮುಚ್ಚಿನೋತಿ।

ತದನೇನ ಪ್ರಬನ್ಧೇನ "ಸನ್ಧ್ಯೇ ಸೃಷ್ಟಿರಾಹ ಹಿ" , "ನಿರ್ಮಾತಾರಂ ಚೈಕೇ ಪುತ್ರಾದಯಶ್ಚ" , "ಮಾಯಾಮಾತ್ರಂ ತು ಕಾರ್ತ್ಸ್ನ್ಯೇನಾನಭಿವ್ಯಕ್ತಸ್ವರೂಪತ್ವಾತ್" ಇತಿ ತ್ರಿಸೂತ್ರೀ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ ಭವತಿ।

h ll ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ಸ್ವಾಪ್ನಾರ್ಥಾನಾಂ ಅನಿರ್ವಚನೀಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕಪರತಯಾ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ll

(###sudha --)

ಅನ್ಯೇ ಪುನರನ್ಯಥೈತಾನಿ ಸೂತ್ರಾಣಿ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ। ತಥಾಹಿ "ನ ತತ್ರ ರಥಾ ನ ರಥಯೋಗಾ ನ ಪನ್ಥಾನೋ ಭವನ್ತ್ಯಥ ರಥಾನ್ ರಥಯೋಗಾನ್ ಪಥಃ ಸೃಜತೇ" ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರೂಯತೇ। ತತ್ರ ಸಂಶಯಃ ಕಿಂ ಪ್ರಬೋಧ ಇವ ಸ್ವಪ್ನೇऽಪಿ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕೀ ಸೃಷ್ಟಿಃ, ಆಹ -- ೋಸ್ವಿನ್ಮಾಯಾಮಯೀತಿ। ತತ್ರ ತಾವತ್ ಪ್ರತಿಪದ್ಯನ್ತೇ ಸನ್ಧ್ಯೇ ಸೃಷ್ಟಿರಾಹ ಹಿ। ಪ್ರಬೋಧಸಮ್ಪ್ರಸಾದಸ್ಥಾನಯೋಃ ಸನ್ಧೌ ಭವತೀತಿ ಸನ್ಧ್ಯಂ ಸ್ವಪ್ನಸ್ಥಾನಮ್। ತತ್ರ ತಥಾರೂಪೈವ ಸೃಷ್ಟಿಃ। ಕುತಃ? ಯತಃ ಪ್ರಮಾಣಭೂತಾ ಶ್ರುತಿರೇವಮಾಹ। "ಅಥ ರಥಾನ್ ರಥಯೋಗಾನ್ ಪಥಃ ಸೃಜತೇ" ಇತ್ಯಾದಿ।

ನಿರ್ಮಾತಾರಂ ಚೈಕೇ ಪುತ್ರಾದಯಶ್ಚ। ಅಪಿಚೈಕೇ ಶಾಖಿನಃ ಸನ್ಧ್ಯೇ ಕಾಮಾನಾಂ ನಿರ್ಮಾತಾರಮಾತ್ಮಾನಮಾಮನನ್ತಿ। "ಯ ಏಷ ಸುಪ್ತೇಷು ಜಾಗರ್ತಿ ಕಾಮಂ ಕಾಮಂ ಪುರುಷೋ ನಿರ್ಮಿಮಾಣಃ" ಇತಿ । ಪುತ್ರಾದಯಶ್ಚ ತತ್ರ ಕಾಮಾಃ, ಅಭಿಪ್ರೇಯನ್ತೇ ಕಾಮ್ಯನ್ತ ಇತಿ। ನ ಪುನರಿಚ್ಛಾವಿಶೇಷಾಃ। "ಶತಾಯುಷಃ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾನ್ ವೃಣೀಷ್ವ" ಇತಿ ಪ್ರಕೃತೇಷು ಪುತ್ರಾದಿಷು "ಕಾಮಾನಾಂ ತ್ವಾ ಕಾಮಭಾಜಂ ಕರೋಮಿ" ಇತಿ ಕಾಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಯುಕ್ತತ್ವಾತ್।

ಪ್ರಾಜ್ಞಂ ಚೈನಂ ನಿರ್ಮಾತಾರಂ ಪ್ರಕರಣವಾಕ್ಯಶೇಷಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರತೀಮಃ। "ಅನ್ಯತ್ರ ಧರ್ಮಾದನ್ಯತ್ರಾಧರ್ಮಾದ್" ಇತ್ಯಾದೇಃ ಪ್ರಾಜ್ಞಸ್ಯ ಹೀದಂ ಪ್ರಕರಣಮ್। ವಾಕ್ಯಶೇಷೋऽಪಿ "ತದೇವ ಶುಕ್ರಂ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯಾದಿಃ। ಪ್ರಾಜ್ಞಕರ್ತೃಕಾ ಚ ಸೃಷ್ಟಿರ್ಯಥಾರೂಪಾ ಸಮಧಿಗತಾ ಜಾಗರಿತಾಶ್ರಯಾ ತಥಾ ಸ್ವಪ್ನಾಶ್ರಯಾऽಪಿ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ। ತಸ್ಮಾತ್ ತಥಾಭೂತೈವ ಸನ್ಧ್ಯೇ ಸೃಷ್ಟಿರಿತಿ।

ಏವಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಪ್ರತ್ಯಾಹ -- ಮಾಯಾಮಾತ್ರಂ ತು ಕಾರ್ತ್ಸ್ನ್ಯೇನಾನಭಿವ್ಯಕ್ತಸ್ವರೂಪತ್ವಾತ್। ತುಶಬ್ದಃ ಪಕ್ಷಂ ವ್ಯಾವರ್ತಯತಿ। ಮಾಯೇತ್ಯನಾದಿರನಿರ್ವಾಚ್ಯಾऽವಿದ್ಯೋಚ್ಯತೇ। ಮಾಯೈವ ಸನ್ಧ್ಯೇ ಸೃಷ್ಟಿರ್ನ ಪರಮಾರ್ಥಗನ್ಧೋऽಪ್ಯಸ್ತಿ। ಕುತಃ? ಕಾರ್ತ್ಸ್ನ್ಯೇನ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅನಭಿವ್ಯಕ್ತಸ್ವರೂಪತ್ವಾತ್। ದೇಶಕಾಲನಿಮಿತ್ತಸಮ್ಪತ್ತಿರಬಾಧಶ್ಚ ಕಾತ್ಸ್ನ್ಯಮ್, ತೇನಾಭಿವ್ಯಕ್ತಸ್ವರೂಪತ್ವಾಭಾವಾತ್।

ತಥಾಹಿ ನ ತಾವತ್ ಸ್ವಪ್ನೇ ರಥಾದೀನಾಮುಚಿತೋ ದೇಶಃ ಸಮ್ಭವತಿ। ನಹಿ ಸಂವೃತೇ ದೇಹದೇಶೇ ರಥಾದಯೋಽವಕಾಶಂ ಲಭೇರನ್। ನಚ ವಾಚ್ಯಮ್ “ಬಹಿಷ್ಕುಲಾಯಾದಮೃತಶ್ಚರಿತ್ವಾ” ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಪ್ರತ್ಯಯಭೇದಾಚ್ಚ ಬಹಿರ್ದೇಹಾತ್ ಸ್ವಪ್ನಂ ಪಶ್ಯತೀತಿ। ಸುಪ್ತಸ್ಯ ಜನ್ತೋರ್ಯೋಜನಶತಾನ್ತರಿತಂ ದೇಶಂ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರೇಣ ಪರ್ಯೇತುಂ ವಿಪರ್ಯೇತುಂ ಚ ಸರ್ವತಃ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾಭಾವಾತ್। ಕ್ವಚಿಚ್ಚ ಪ್ರತ್ಯಾಗಮನವರ್ಜಿತಃ ಸ್ವಪ್ನೋ ಭವತಿ । ಕುರುಷ್ವಹಮದ್ಯ ಶಯಾನಃ ಸ್ವಪ್ನೇ ಪಾಞ್ಚಾಲಾನಧಿಗತಶ್ಚ ಪ್ರತಿಬುದ್ಧಶ್ಚೇತಿ। ದೇಹಾಚ್ಚೇದಪೇಯಾತ್ ಪಾಞ್ಚಾಲೇಷು ಪ್ರತಿಬುದ್ಧ್ಯೇತ। ಕುರುಷ್ವೇವ ತು ಪ್ರತಿಬುದ್ಧ್ಯತೇ। ಯೇನ ಚಾಯಂ ದೇಹೇನ ದೇಶಾನ್ತರಮಶ್ನುವಾನೋ ಮನ್ಯತೇ, ತಮ್, ಅಸ್ಯಾಭ್ಯಾಶಸ್ಥಾಃ ಶಯನದೇಶ ಏವ ಪಶ್ಯನ್ತಿ। ಯಥಾಭೂತಾನಿ ಚಾಯಂ ದೇಶಾನ್ತರಾಣಿ ಸ್ವಪ್ನೇ ಪಶ್ಯತಿ, ನ ತಾನಿ ತಥಾಭೂತಾನ್ಯೇವ ಭವನ್ತಿ। ಪರಿಧಾವಂಶ್ಚೇತ್ ಪಶ್ಯೇಜ್ಜಾಗ್ರದ್ವದ್ಭೂತಮರ್ಥಮಾಕಲಯೇತ್। ದರ್ಶಯತಿ ಚ ಶ್ರುತಿರನ್ತರೇವ ಸ್ವಪ್ನಮ್ “ಸ್ವೇ ಶರೀರೇ ಯಥಾಕಾಮಂ ಪರಿವರ್ತತೇ” ಇತಿ। ಅತಶ್ಚ ಶ್ರುತ್ಯುಪಪತ್ತಿವಿರೋಧಾದ್ ಬಹಿಃಶ್ರುತಿರನುಪಕಾರಿತ್ವಸಾಮ್ಯಾದ್ ಗೌಣೀ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಾ। ಸ್ಥಿತಿಗತಿಪ್ರತ್ಯಯಭೇದಶ್ಚ ಭ್ರಾನ್ತೋಽಭ್ಯುಪೇಯಃ।

ಕಾಲವಿಸಂವಾದೋಽಪಿ ಸ್ವಪ್ನೇ ಭವತಿ। ರಜನ್ಯಾಂ ಸುಪ್ತೋ ಹಿ ವಾಸರಂ ಭಾರತೇ ವರ್ಷೇ ಮನ್ಯತೇ। ತಥಾ ಮುಹೂರ್ತಮಾತ್ರಮಪಿ ವರ್ಷಮ್। ನಿಮಿತ್ತಾನ್ಯಪಿಚ ಸ್ವಪ್ನೇ ನ ಬುದ್ಧಯೇ ಕರ್ಮಣೇ ವೋಚಿತಾನಿ ವಿದ್ಯನ್ತೇ। ಬಾಧ್ಯನ್ತೇ ಚೈತೇ ರಥಾದಯಃ ಸ್ವಪ್ನೇ ದೃಷ್ಟಾಃ ಪ್ರಬೋಧೇ। ಸ್ವಪ್ನ ಏವ ಚೈತೇ ಸುಲಭಬಾಧಾ ಭವನ್ತಿ। ಆದ್ಯನ್ತಯೋರ್ವ್ಯಭಿಚಾರದರ್ಶನಾತ್। ರಥೋಽಯಮಿತಿ ಹಿ ಕದಾಚಿತ್ ಸ್ವಪ್ನೇ ನಿರ್ಧಾರಿತಃ ಕ್ಷಣೇನ ಮನುಷ್ಯಃ ಸಮ್ಪದ್ಯತೇ। ಮನುಷ್ಯೋಽಯಮಿತಿ ನಿರ್ಧಾರಿತಃ ಕ್ಷಣೇನ ವೃಕ್ಷಃ। ಸ್ಪಷ್ಟಂ ಚಾಭಾವಂ ರಥಾದೀನಾಂ ಸ್ವಪ್ನೇ ಶ್ರಾವಯತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಮ್ “ನ ತತ್ರ ರಥಾ ನ ರಥಯೋಗಾ ನ ಪನ್ಥಾನೋ ಭವನ್ತಿ” ಇತ್ಯಾದಿ। ತಸ್ಮಾನ್ಮಾಯಾಮಾತ್ರಂ ಸ್ವಪ್ನದರ್ಶನಮ್।

ಅಪರ ಆಹ -- ಕಾತ್ಸ್ನ್ಯೇನಾನಭಿವ್ಯಕ್ತಸ್ವರೂಪತ್ವಾದ್ ದೃಷ್ಟ್ಯಭಿನ್ನತ್ವಾದಿನಾ ನಿರ್ವಕ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ತಥಾಹಿ ಸ್ವಾಪ್ನಾನಾಂ ರಥಾದೀನಾಂ ದೃಷ್ಟ್ಯಭೇದಃ, ಅಭೇದಃ, ಭೇದಾಭೇದೋ ವಾ। ನ ತಾವದ್ ಭೇದಃ, ಪಾರ್ಶ್ವಸ್ಥಾನಾಮಪಿ ತದುಪಲಮ್ಭಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಆನ್ತರತ್ವಸ್ಯ ಚಾನುಚಿತತ್ವಾತ್। ನಾಪ್ಯಭೇದಃ, ಏಕಸ್ಯಾವಿಚಿತ್ರಸ್ಯ ವಿಚಿತ್ರಾನೇಕಾತ್ಮಕತಾಯಾ ವಿನಾ ಭ್ರಾನ್ತಿಮನುಪಪತ್ತೇಃ। ಭೇದಪ್ರತ್ಯಯವಿರೋಧಾಚ್ಚ। ನಚ ಭೇದಾಭೇದೌ, ವ್ಯಾಘಾತಾತ್। ಅತೋಽನಿರ್ವಾಚ್ಯಾವಿದ್ಯಾವಿಲಾಸ ಏವಾಯಮಿತಿ।

ಸೂಚಕಶ್ಚ ಹಿ ಶ್ರುತೇರಾಚಕ್ಷತೇ ಚ ತದ್ವಿದಃ। ಮಾಯಾಮಾತ್ರತ್ವಾತ್ ತರ್ಹಿ ನ ಕಶ್ಚಿತ್ ಸ್ವಪ್ನೇ ಪರಮಾರ್ಥಗನ್ಧ ಇತಿ। ನೇತ್ಯುಚ್ಯತೇ। ಸೂಚಕಶ್ಚ ಹಿ ಸ್ವಪ್ನೋ ಭವತಿ ಭವಿಷ್ಯತೋಃ ಸಾಧ್ವಸಾಧುನೋಃ। ಕುತಃ? “ಯದಾ ಕರ್ಮಸು” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ। ಆಚಕ್ಷತೇ ಚ ಸ್ವಪ್ನಾಧ್ಯಾಯವಿದಃ। ತತ್ರ ಭವತು ಸೂಚ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವಮ್। ಸೂಚಕಸ್ಯ ತು ವೈತಥ್ಯಮೇವೇತಿ ಭಾವಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯದುಕ್ತಮ್ "ಆಹ -- ಹಿ" ಇತಿ। ತದೇವಂಸತಿ ಭಾಕ್ತಂ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್। ಸುಪ್ತೋ ಹಿ ಸ್ವಪ್ನದರ್ಶನನಿಮಿತ್ತಸುಕೃತದುಷ್ಕೃತಕರ್ತೃತ್ವಾದ್ ರಥಾದೀನಾಂ ಕರ್ತೇತ್ಯುಚ್ಯತೇ। ನಿರ್ಮಾಣಶ್ರುತಿರಪ್ಯೇವಂ ಭಾಕ್ತಾ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಾ।

ಯದಪ್ಯುಕ್ತಂ ಪ್ರಾಜ್ಞಮೇನಂ ನಿರ್ಮಾತಾರಮಾಮನನ್ತೀತಿ ತದಪ್ಯಸತ್। ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರೇ "ಸ್ವಯಂ ವಿಹೃತ್ಯ ಸ್ವಯಂ ನಿರ್ಮಾಯ" ಇತಿ ಜೀವವ್ಯಾಪಾರಶ್ರವಣಾತ್।

ಅಪರಸ್ತ್ವೇತದರ್ಥಮೇವ ಸೂಚಕಶ್ಚೇತಿ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾನ್। ಶುಭಾಶುಭಸೂಚಕೋ ಹಿ ಸ್ವಪ್ನಃ। ನಹಿ ಪ್ರಾಜ್ಞಸ್ಯ ಶುಭಾಶುಭಯೋರ್ಗೋಽವಕಲ್ಪತ ಇತಿ। ಜೀವಸ್ಯೈವ "ತದೇವ ಶುಕ್ಲಮ್ " ಇತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷೇ ಜೀವಭಾವಂ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಭಾವ ಉಪದಿಶ್ಯತೇ "ತತ್ ತ್ವಮಸಿ" ಇತ್ಯಾದಿವದಿತಿ ನ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಕರಣಂ ವಿರುದ್ಧ್ಯತೇ। ಅಸ್ತು ವಾ ಸ್ವಪ್ನೇಽಪಿ ಪ್ರಾಜ್ಞವ್ಯಾಪಾರಃ। ನಚ ತಾವತಾ ವಿಯದಾದಿವತ್ ಸ್ವಪ್ನಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವಮ್। ವೈಷಮ್ಯಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್। ವಿಯದಾದಿಪ್ರಪಞ್ಚೋಽಪ್ಯಸತ್ಯ ಏವೇತ್ಯುಪಪಾದಿತಂ ಚಾಽರಮ್ಭಣಾಧಿಕರಣೇ। (574) ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮತ್ವದರ್ಶನಾದ್ ವಿಯದಾದಿಪ್ರಪಞ್ಚೋ ಬಾಧ್ಯತೇ। ಸನ್ಧ್ಯಾಶ್ರಯಸ್ತು ಪ್ರತಿದಿನಮಿತ್ಯತೋ ವೈಶೇಷಿಕಮಿದಂ ಸನ್ಧ್ಯಸ್ಯ ಮಾಯಾಮಾತ್ರತ್ವಮುಪಪಾದಿತಮ್।

ಪರಾಭಿಧ್ಯಾನಾತ್ತು ತಿರೋಹಿತಂ ತತೋ ಹ್ಯಸ್ಯ ಬನ್ಧವಿಪರ್ಯಯೌ। ನನ್ವಗ್ನೇರಂಶಸ್ಯ ವಿಷ್ಫುಲಿಙ್ಗಸ್ಯ ಯಥಾ ದಹನಪ್ರಕಾಶನಶಕ್ತೀ ಭವತಸ್ತಥೇಶ್ವರಾಂಶಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯಾಪಿ ಜ್ಞಾನೈಶ್ವರ್ಯಶಕ್ತಿಭ್ಯಾಂ ಭಾವ್ಯಮ್। ತತಶ್ಚ ಸಾಙ್ಕಲ್ಪಿಕೀ ಸೃಷ್ಟಿಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಸ್ಯೇದಮುತ್ತರಮ್। ಸತ್ಯಮಸ್ತ್ಯೇವೇಶ್ವರಸಾಧರ್ಮ್ಯಂ ಜೀವಸ್ಯ। ಕಿನ್ತು ತಿರೋಹಿತಮ್। ತತ್ತು ಪರಮೇಶ್ವರಾಭಿಧ್ಯಾನಾದೇವ ಆವಿರ್ಭವತಿ। ಕುತಃ? ತತೋ ಹೀಶ್ವರಾದ್ ಹೇತೋರಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ ಬನ್ಧಮೋಕ್ಷೌ ಭವತಃ।

ದೇಹಯೋಗಾದ್ ವಾ ಸೋಽಪಿ। ಕಸ್ಮಾಜ್ಜೀವಸ್ಯ ಜ್ಞಾನೈಶ್ವರ್ಯತಿರಸ್ಕಾರೋ ಭವತಿ? ವಿಷ್ಫುಲಿಙ್ಗವದತಿರಸ್ಕಾರೋ ಹಿ ಯುಕ್ತ ಇತ್ಯತ್ರೇದಮುತ್ತರಮ್। ಸೋಽಪಿ ತಿರಸ್ಕಾರೋ ಜೀವಸ್ಯ ದೇಹಯೋಗಾತ್। ಅವಿದ್ಯಾಪ್ರತ್ಯುಪಸ್ಥಾಪಿತನಾಮರೂಪಕೃತದೇಹೇನ್ದ್ರಿಯಮನೋಬುದ್ಧಿವಿಷಯವೇದನಾದ್ಯುಪಾಧಿಯೋಗಾತ್ ತದವಿವೇಕಭ್ರಮಕೃತೋ ಭವತಿ। ಯಥಾಽರಣಿಯೋಗಾದಗ್ನೇಃ। ಕಿಮನಯಾ ಕಲ್ಪನಯಾ? ಅನ್ಯ ಏವಾಸ್ತು ಜೀವಃ ಪರಮೇಶ್ವರಾದಿತ್ಯೇತದ್ ವಾಶಬ್ದೇನವ್ಯವಚ್ಛಿನತ್ತಿ। ಮೈವಮ್। ತತ್ತ್ವಮಸ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿವಿರೋಧಾದಿತಿ।

h ll ಆದ್ಯಸೂತ್ರದ್ವಯಸ್ಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷತ್ವೋಕ್ತಿನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

ತದಿದಮನುಪಪನ್ನಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್। ತಥಾಹಿ ಯತ್ ತಾವತ್ ಸ್ವಪ್ನದೃಷ್ಟೇಃ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕಂ ಸೂತ್ರದ್ವಯಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾನುವಾದಪರಮಿತಿ ತತ್, ತದಾ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರತೀಮೋ ಯದಿ ಮಾಯಾಮಾತ್ರಮಿತ್ಯನಿರ್ವಾಚ್ಯತ್ವಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಸ್ಯಾತ್ । ನಚೈವಮ್ । ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಕಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್ ।

h ॥ ಮಾಯಾವಾದ್ಯುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿತಭೇದಾದಿವಿಕಲ್ಪಪ್ರಶ್ನಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥತ್ವಾದಯುಕ್ತತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನೂಕ್ತಂ ಕಾರ್ತ್ಸ್ನ್ಯೇನಾನಭಿವ್ಯಕ್ತಸ್ವರೂಪತ್ವಾದಿತಿ ದೇಶಕಾಲನಿಮಿತ್ತಸಮ್ಭೃತ್ಯಬಾಧರಾಹಿತ್ಯಮ್, ತಥಾ ಭಿನ್ನತ್ವಾದಿನಾ ನಿರೂಪಯಿತುಮಶಕ್ಯತ್ವಂ ಚ । ಮೈವಮ್ । ತಸ್ಯಾನುಪಪನ್ನತ್ವಾತ್ । ತತ್ರ ಯದ್ ದೇಶದಿರಾಹಿತ್ಯಮುಪಪಾದಿತಮ್, ತತ್ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣೇನೈವಾಽಭಾಸೀಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯಾಶಯವಾನ್ (1001) ಭೇದಾದಿವಿಕಲ್ಪಪ್ರಶ್ನೇನ ಯದ್ ದೂಷಣಮುಕ್ತಂ (929) ತತ್ರ ಪ್ರಶ್ನ ಏವಾಸಾವನುಪಪನ್ನೋ ದೂರೇ ದೂಷಣಾಭಿಧಾನಮಿತ್ಯಾಹ -- ಭೇದ ಇತಿ ।

ಭೇದೋಽಭೇದೋಽಥವಾ ದ್ವನ್ದ್ವಮಿತಿ ಪ್ರಶ್ನೋ ನ ಯುಜ್ಯತೇ ।

ದೃಷ್ಟುಃ ಸ್ವಪ್ನಸ್ಯ ದೃಷ್ಟತ್ವಾದ್ ಭೇದಸ್ಯೈವಾಖಿಲೈರ್ಜನೈಃ ॥11॥**

(###sudha --)

ದೃಷ್ಟುರ್ದೇವದತ್ತಾತ್ ಸ್ವಪ್ನಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ನೋಪಲಭ್ಯಸ್ಯ ರಥಾದೇಃ ಕಿಂ ಭೇದಃ, ಅಥಾಭೇದಃ, ದ್ವನ್ದ್ವಂ ಭೇದಾಭೇದೌ ವೇತಿ ವಿಕಲ್ಪ್ಯ ಪ್ರಶ್ನೋ ನ ಯುಜ್ಯತೇ । ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ದೃಷ್ಟತ್ವಾದಿತಿ । ದೃಷ್ಟುಃ ಸ್ವಪ್ನಸ್ಯೇತ್ಯನುವರ್ತತೇ । ಸನ್ದೇಹಮೂಲೋ ಹಿ ವಿಕಲ್ಪಪ್ರಶ್ನಃ । ನಚ ಪ್ರಕೃತೇ ಸನ್ದೇಹಃ ಸಮ್ಭವತಿ । ಸ್ವಪ್ನತದ್ದ್ರಷ್ಟ್ರೋರ್ಭೇದಸ್ಯೈವಾಖಿಲೈರ್ಜನೈರ್ದೃಷ್ಟತ್ವೇನ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತೇರಭಾವಾತ್ ।

ಸ್ಯಾದೇತತ್ । ಮಾ ಭೂದ್ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಮೂಲೋಽಯಂ ಸಂಶಯಃ । ಸಮಾನಧರ್ಮಜಸ್ತು ಭವಿಷ್ಯತಿ । ಕಿಞ್ಚಿದ್ ವಸ್ತು ದೃಷ್ಟುರ್ಭಿನ್ನಂ ಭವತಿ, ಕಿಞ್ಚಿದಭಿನ್ನಮ್, ಕಿಞ್ಚಿದ್ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನಮ್ । ವಸ್ತು ಚೇದಮತೋ ಭಿನ್ನಮಭಿನ್ನಂ ವೇತ್ಯಾದಿಸಂಶಯೋ ಭವೇದಿತಿ । ಮೈವಮ್ । ಸಂಶಯೋ ಹಿ ಕಿಂ ಸಮಾನಧರ್ಮದರ್ಶನಮಾತ್ರಾದ್ ಭವತಿ, ಉತ ನಿರ್ಣಾಯಕಾಭಾವಸಹಕೃತಾತ್? ನಾಽದ್ಯಃ, ಸರ್ವತ್ರ ಸನ್ದೇಹೋತ್ಪಾದಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ಅಸ್ತಿ ಹಿ ಸರ್ವತ್ರ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಸಾಧರ್ಮ್ಯಮ್ । ತದನಿವೃತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚ । ನಹಿ ಸಮಾನೋ ಧರ್ಮಃ ಕದಾಽಪಿ ನಿವರ್ತತೇ । ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ಕಥಮತ್ರ ಸನ್ದೇಹಃ? ಭೇದಸ್ಯೈವಾಖಿಲೈರ್ಜನೈರ್ದೃಷ್ಟತ್ವೇನ ನಿರ್ಣಾಯಕಾಭಾವಸ್ಯೈವಾಸಿದ್ಧೇಃ ।

ಅಥ ಮತಮ್ ಭೇದೋ ಹಿ ಕಶ್ಚಿತ್ ಪರಮಾರ್ಥೋ ದೃಷ್ಟಃ, ಯಥಾ ಸ್ತಮ್ಭಕುಮ್ಭಯೋಃ । ಕಶ್ಚಿದಪರಮಾರ್ಥಃ, ಯಥಾ ಚನ್ದ್ರಮಸೋಃ । ದೃಶ್ಯತೇ ಚಾಯಂ ಭೇದಃ, ತತೋ ಭವೇದೇವ ಸನ್ದೇಹ ಇತಿ । ಏತದಪಿ ನ । ತಥಾಸತಿ ಯಥಾಸಂಶಯಂ ವಿಕಲ್ಪಪ್ರಶ್ನಸ್ಯ ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್ । ಸ ಏವಾನಯಾ ವಾಚೋಭಗ್ಯಾ ಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ । ಪ್ರತೀತಿರಪಿ ಹಿ ನ ಕೇವಲಾ ಸಂಶಯಹೇತುರ್ಭವತಿ । ಸರ್ವತ್ರ ಸಂಶಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ತದನಿವೃತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ವಿಶೇಷಪ್ರತೀತ್ಯಾ ಹಿ ತನ್ನಿವೃತ್ತಿರೇಷ್ಟವ್ಯಾ । ತತ್ರಾಪಿ ಚ ಸನ್ದೇಹೋಽವಸ್ಕನ್ದತ ಏವ । ಕಿನ್ತು ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯಾದಿಕಲುಷಿತಾ । ನಚಾತ್ರ ತದಸ್ತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಔತ್ಸರ್ಗಿಕಂ ಹಿ ಪ್ರತೀತೀನಾಂ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯಮ್ । ಅನ್ಯಥಾತ್ವಂ ತ್ವಪವಾದಾತ್ । ತದೇವಂ ಸಿದ್ಧವಿಷಯತ್ವಾತ್ ಪ್ರಶ್ನ ಏವಾಯಮನುಪಪನ್ನಃ ।

ನನುಚ ಭೇದಪಕ್ಷಮೇವಾಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ತತ್ರೋಕ್ತೋ ದೋಷಃ ಶಕ್ಯತ ಏವ ಪರಿಹರ್ತುಮ್ । ಮನೋಯೋನಿತ್ವೇನ ಸುಖಾದಿವತ್ ಪಾರ್ಶ್ವಸ್ಥಾನುಪಲಮ್ಭಸಮ್ಭವಾತ್ । ತತ್ ಕಿಮನೇನ ಪ್ರಶ್ನಖಣ್ಡನೇನ? ಸತ್ಯಮ್ । ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರತಿವಾದಿಸ್ಖಲಿತಂ ನೋಪೇಕ್ಷಾಮರ್ಹತೀತಿ ಶಿಷ್ಯಾನ್ ಶಿಕ್ಷಯಿತುಮೇತತ್ । ತಥಾಚ ವಕ್ಷ್ಯತಿ । (932) ಯುಕ್ತಿಪಾದವ್ಯುತ್ಪಾದಿತನ್ಯಾಯಶೇಷಂ ಪ್ರಸಙ್ಗೇನ ವ್ಯುತ್ಪಾದಯಿತುಂ ಚ । ಇಹ ಚ ತದ್ವ್ಯುತ್ಪಾದನಸ್ಯೋಪಯೋಗಂ ಲೇಶತೋ ದರ್ಶಯಿಷ್ಯಾಮಃ । (960)

h ॥ ಚತ್ವಾರಃ ಪ್ರಶ್ನದೋಷಾಃ ॥

(###sudha --)

ಸಿದ್ಧೇಽರ್ಥೇ ಸಂಶಯೋ ನ ಯುಜ್ಯತೇ । ತತೋ ವಿಕಲ್ಪಪ್ರಶ್ನೋಽಪೀತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತತ್ರ ನ ಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ಕೋಽರ್ಥಃ? ನ ತಾವನ್ನೋತ್ಪದ್ಯತ ಇತಿ । ಸಂಶಯವಿಕಲ್ಪಪ್ರಶ್ನೋತ್ಪತ್ತೇಃ ಪ್ರಮಿತತ್ವಾತ್ । ನಚೋತ್ಪನ್ನೋಽಪಿ ನಿಷ್ಕಾರಣ ಇತಿ । ಅಕಾರಣಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತೇಃ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್ । ನಾಪ್ಯತತ್ಕಾರಣಾದುತ್ಪನ್ನ ಇತಿ । ಯತ ಉತ್ಪನ್ನಸ್ತಸ್ಯೈವ ಕಾರಣತ್ವೇನ ವ್ಯಾಹತತ್ವಾತ್ । ನಚಾನ್ಯದನುಪಪನ್ನತ್ವಮಸ್ತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರಶ್ನೇತಿ ।

ಪ್ರಶ್ನದೋಷಾ ಹಿ ಚತ್ವಾರಃ ಸ್ವವ್ಯಾಹತಿರಸಙ್ಗತಿಃ ।

ಸಿದ್ಧಾರ್ಥತಾ ಚ ವೈಫಲ್ಯಂ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ವಿಕಲ್ಪಪ್ರಶ್ನದೋಷಾಃ । ಪ್ರಮಾಣವ್ಯಾಹತಿಃ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥತೈವೇತಿ ನ ಪೃಥಗುಕ್ತಾ । ಸ್ವವ್ಯಾಹತಿರ್ಯಥಾ ವನ್ಧ್ಯಾ ಕಿಂ ಪುತ್ರವತೀ ನವೇತಿ । ಅಸಙ್ಗತಿರ್ಯಥಾ ಈಶ್ವರಃ ಸುಖೀತ್ಯುಕ್ತೇ ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವೇ ಕಿಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ಉತಾನುಮಿತಿರಿತಿ । ಸಿದ್ಧಾರ್ಥತಾ ತು ಪ್ರಕೃತೈವ । ವೈಫಲ್ಯಂ ಯಥಾ ಕಾಕಸ್ಯಾಷ್ಟೌ ದಶ ವಾ ದನ್ತಾ ಇತಿ । ವೈಫಲ್ಯಮಿತ್ಯತಃ ಪರಮಿತಿಶಬ್ದೋಽಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಃ ।

h ॥ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಶ್ನದೋಷತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ಸ್ವವ್ಯಾಹತ್ಯಾದಿಕಂ ತಾವತ್ ತ್ರಯಂ ಪ್ರಶ್ನದೂಷಣಂ ಭವತ್ಯೇವ । ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಿರೋಧಾರ್ಥಾನ್ತರಾದೇಃ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನತ್ವೇನ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕೈಃ ಪರಿಗಣಿತತ್ವಾತ್ । ತಸ್ಯಾನುಪಪನ್ನತಾ ಕೀದೃಶೀ ಯೇನ ದೂಷಣತ್ವಮಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಥ ಮನ್ಯೇತ। ಅವ್ಯಾಹತ್ಯಾದಿಕಮರ್ಥಪ್ರತ್ಯಯನಾಙ್ಗಮ್। ವ್ಯಾಹತಾದಿಕಂ ಚ ಬ್ರುವಾಣಸ್ತನ್ನ ಪ್ರತ್ಯೇತಿ ವಿಪರೀತಂ ಚ ಪ್ರತ್ಯೇತೀತ್ಯನುಮೀಯತೇ। ಅತೋಽಪ್ರತಿಪತ್ತಿವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಲಿಙ್ಗತ್ವಾದನುಪಪನ್ನಮಿತಿ।

ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥತಾಽಪ್ಯೇವಮೇವೇತಿ ಕಥಂ ನ ದೋಷಃ? ವಿಕಲ್ಪಪ್ರಶ್ನೋ ಹಿ ಸನ್ದೇಹಮೂಲಃ। ಸನ್ದೇಹಶ್ಚ ಸಮಾನಧರ್ಮದರ್ಶನಾದಿನಾ ನಿರ್ಣಾಯಕಾಭಾವಸಹಕೃತೇನ ಭವತಿ। ಸಮಾನಧರ್ಮಾದ್ಯಭಾವೇ ವಾ ನಿರ್ಣಾಯಕಸದ್ಭಾವೇಽಪಿ ವಾ ಯಃ ಸನ್ದಿಗ್ಧೇ, ವಿಕಲ್ಪಾಂಶ್ಚ ಪೃಚ್ಛತಿ ಸ ನೂನಮವಿದ್ಯಮಾನಮೇವ ಸಮಾನಧರ್ಮಾದಿಕಂ ಪ್ರತಿಪನ್ನೋ ನ ಪ್ರತಿಪನ್ನಶ್ಚ ನಿರ್ಣಾಯಕಸದ್ಭಾವಮಿತ್ಯನುಮೀಯತೇ। ನಹಿ ಕಾರ್ಯಮಕಾರಣಂ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ। ದೃಶ್ಯತೇ ಹಿ ಸರ್ಪಭ್ರಮಾದಿನಾಽಪಿ ಭಯಕಮ್ಪಾದಿಕಾರ್ಯೋತ್ಪಾದ ಇತಿ।

h॥ ಪ್ರಶ್ನದೋಷಾಣಾಂ ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯವಿರೋಧಿತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ಗ್ರನ್ಥಾಸ್ತಾವದಿಮೇ ವಾದಕಥಾಪ್ರಕ್ರಿಯಯಾ ಪ್ರವೃತ್ತಾಃ। ನಚ ವಾದೇ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಮಸ್ತಿ। ತಸ್ಯ ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯಾವಸಾನತ್ವಾತ್। ನಹಿ ವಾದಿಪ್ರತಿವಾದಿನೋರನ್ಯತರಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹಾನ್ಯಾದಿನಾ ನಿಗೃಹೀತೇ ಸತ್ಯನ್ಯತರಪಕ್ಷನಿರ್ಣಯಃ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ಪುನಃ ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರತಿಪದ್ಯ ಪ್ರತ್ಯವಸ್ಥಾನಸಮ್ಭವಾತ್। ಯತ್ತು ವಾದಸೂತ್ರೇ "ಸಿದ್ಧಾನ್ತಾವಿರುದ್ಧಃ ಪಞ್ಚಾವಯವೋಪಪನ್ನಃ" ಇತ್ಯಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಾದೇಃ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನತ್ವಂ ಸೂಚಿತಮ್, ತದಪಿ ವಾದಸ್ಯಾನ್ಯತರಪಕ್ಷನಿರ್ಣಯಾವಸಾನತ್ವವಿರೋಧಾದನುಪಪನ್ನಮ್। ಯದಿಚ ವಾದೇಽಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಾದೀನಿ ಕಾನಿಚಿನ್ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಾನಿ ಸ್ಯುಃ, ತದಾಽಪರಾಣ್ಯಪಿ ಕಸ್ಮಾನ್ನ ಸ್ಯುಃ? ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯಾವಸಾನವಿರೋಧಿತ್ವಸ್ಯೋಭಯತ್ರ ಸಾಮ್ಯಾತ್। ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹಾನ್ಯಾದಿನಾ ನಿಗ್ರಹೇ ವೀತರಾಗತ್ವಹಾನಿಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್। ಸಮಮಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಾದಾವಪೀತಿ। ಅತೋ ವಾದೇ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಾಭಾವಾತ್ ಕಥಂ ಪ್ರಶ್ನದೋಷೋದ್ಭಾವನಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನ ತೈರಿತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ । ನ ತೈಃ ಸ್ಯಾತ್ ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯಃ।

ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯವೈಲೋಮ್ಯಂ ಸ್ಯಾದ್ ವಾದೇಽಪಿ ಹಿ ನಿಗ್ರಹಃ ॥12॥**

(###sudha --)

ತೈಃ ಸ್ವವ್ಯಾಹತಾದಿಪ್ರಶ್ನೈಃ। ಸ್ವವ್ಯಾಹತಾದಿಪ್ರಶ್ನಾಸ್ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯವಿರೋಧಿನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ನಹಿ ಸಿದ್ಧೇಽಪ್ಯರ್ಥೇ ಸನ್ದಿಹಾನಃ ಶತೇನಾಪಿ ಪ್ರಮಾಣಾನಾಂ ತತ್ತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತೇ। ತತ್ರಾಪಿ ಸನ್ದೇಹಾನಿವಾರಣಾತ್।

ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತತ್ತ್ವೇತಿ। ನ ಕೇವಲಂ ಜಲ್ಪವಿತಣ್ಡಯೋರೇವ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಸದ್ಭಾವಃ। ಕಿನ್ತು ವಾದೇಽಪಿ । ನಿಗೃಹ್ಯತೇಽನೇನೇತಿ ನಿಗ್ರಹೋ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಂ ಸ್ಯಾದೇವ। ಅಯಂ ತು ವಿಶೇಷಃ ನ ಜಲ್ಪವಿತಣ್ಡಯೋರಿವ ಸಮಸ್ತಮ್। ಅಪಿತು ಯಾವತ್ ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯವಿರೋಧಿ ತಾವದೇವ। ಸಿದ್ಧಪ್ರಶ್ನಾದಿಕಂ ಚ ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯವಿರೋಧೀತ್ಯುಕ್ತಮ್, ತತ್ ಕುತೋ ವಾದೇ ನ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಮಿತಿ। ಯೋ ಹಿ ಯದರ್ಥಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ ಸ ತದ್ವಿರುದ್ಧಮಾಚರನ್ ಕಥಂ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನಾಪರಾಧೀ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಹಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ। ನಿಗ್ರಹನಿಮಿತ್ತನಿಷ್ಕರ್ಷಾರ್ಥಂ ವೈಲೋಮ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಪ್ರತ್ಯಯಃ।

h॥ ತತ್ವನಿರ್ಣಯವಿರೋಧಿನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಾನಾಂ ವಾದೇಽಪ್ಯುದ್ಭಾವನೀಯತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇವನ್ತರ್ಹಿ ವಾದಸ್ಯ ತತ್ವನಿರ್ಣಯಾರ್ಥತ್ವಂ ವ್ಯಾಹನ್ಯೇತ। ತಥಾಚ ವಿಜಯಾರ್ಥತ್ವೇನ ಜಲ್ಪಾದಿತೋ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಶ್ಚ ನ ಸ್ಯಾತ್। ತದ್ವದೇವ ಸರ್ವನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಸದ್ಭಾವೋಽಪಿ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಉದ್ಭಾವನೀಯಮೇವೇತಿ।

ಉದ್ಭಾವನೀಯಮೇವ ಸ್ಯಾನ್ನ ಕಥಾವಸಿತಿರ್ಭವೇತ್।

ವಿಜಿಗೀಷುಕಥಾಯಾಂ ತು ಕಥಾವಸಿತಿಕಾರಣಮ್॥13॥**

(###sudha --)

ತತ್ವನಿರ್ಣಯವೈಲೋಮ್ಯಂ ವಾದ ಇತ್ಯನುವರ್ತತೇ। ಅವಸೀಯತೇಽನೇನೇತ್ಯವಸಿತಿಃ। ವಿಜಿಗೀಷುಕಥಾಯಾಂ ಜಲ್ಪವಿತಣ್ಡಾಲಕ್ಷಣಾಯಾಮ್। ಕಥಾವಸಿತಿಕಾರಣಂ ಸರ್ವಮಪಿ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಮಿತಿ ಶೇಷಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ವಾದೇ ಕಿಞ್ಚಿದಸಮ್ಭಾವಿತಮೇವ। ಯಥಾ ವಿಕ್ಷೇಪಾದಿ। ತಸ್ಯಾಜ್ಞಾನಸಙ್ಗೂಹನಾದ್ವ್ಯರ್ಥತ್ವಾತ್। ತತ್ವನಿರ್ಣಿನೀಷೋಶ್ಚ ತತ್ರಾನರ್ಥಿತ್ವಾತ್। ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಸಮ್ಭಾವಿತಮಪ್ಯನುದ್ಭಾವ್ಯಮ್। ಯಥಾಽನನುಭಾಷಣಾದಿ। ತಸ್ಯೋಭಯಾಭಿಲಷಿತತತ್ವನಿರ್ಣಯಾವಿರೋಧಿತ್ವೇನ ತದುದ್ಭಾವನಸ್ಯ ವ್ಯರ್ಥತ್ವಾತ್। ಕಿಞ್ಚಿದುದ್ಭಾವ್ಯಮಾತ್ರಂ ಯಥಾ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಿರೋಧಾದಿಕಂ ಪ್ರಕೃತಮ್। ತಸ್ಯ ತತ್ವನಿರ್ಣಯವಿರೋಧಿತ್ವೇನ ತದುದ್ಭಾವನಸ್ಯ ಅತ್ಯಾಜನೇನ ತತ್ವನಿರ್ಣಯಾಙ್ಗತ್ವಾತ್। ವಾದಾವಸಾನಂ ತ್ವನ್ಯತರಸ್ಯ ಸಾಧನದೂಷಣಯೋಃ ಸ್ಥಿತಯೋರನ್ಯಸ್ಮಿಂಶ್ಚ ನಿಸ್ಸಾಧನದೂಷಣೇ ಸತಿ ಭವತಿ । ಸ ಏವ ಹಿ ತತ್ವನಿರ್ಣಯ ಇತಿ । ಜಲ್ಪವಿತಣ್ಡಯೋಸ್ತು ಸರ್ವಮಪಿ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಂ ಸಮ್ಭಾವಿತಂ ಚೋದ್ಭಾವ್ಯಂ ಚ। ಉದ್ಭಾವಿತಂ ಚ ಕಥಾಂ ಚಾವಸಾಯಯತಿ। ತಯೋರ್ವಿಜಯಾರ್ಥತ್ವಾತ್। ಸರ್ವಸ್ಯ ವಿಜಯಸಾಧನತ್ವಾತ್। ಅತೋ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ದೋಷ ಇತಿ।

h॥ ಪ್ರಶ್ನೇ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥತ್ವಸ್ಯಾದೂಷಣತ್ವೇ ಪ್ರತಿವಾದಿಸಿದ್ಧಾರ್ಥಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾ ಅಪಿ ಅದೂಷಣತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥವಿಷಯತ್ವಂ ಪ್ರಶ್ನಸ್ಯ ದೂಷಣಮುದ್ಭಾವ್ಯಂ ಚೇತ್ಯುಪಪಾದ್ಯ ತದ್ದೂಷಣತ್ವಾನಭ್ಯುಪಗಮೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಂ ಸೂಚಯಿತುಮಾಹ ಪರಿಹಾರೇಽಪೀತಿ।

ಪರಿಹಾರೇಽಪಿ ಸಿದ್ಧತ್ವಂ ದೂಷಣಂ ಪ್ರತಿವಾದಿನಃ।

ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾಮ್ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥14॥**

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಂ ಸಿದ್ಧವಿಷಯತ್ವಂ ಪ್ರಶ್ನದೂಷಣಮ್ । ಕಿನ್ನಾಮ । ಪರಿಹಾರೇಽಪ್ಯುತ್ತರೇಽಪ್ಯರ್ಥಸ್ಯ ಸಿದ್ಧತ್ವಂ ದೂಷಣಮ್ । ಇಯಾಂಸ್ತು ವಿಶೇಷಃ ಪ್ರಶ್ನೇ ತು ಪೃಚ್ಛ್ಯಮಾನಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಷ್ಟುಃ ಸಿದ್ಧತ್ವಂ ದೂಷಣಮ್ । ಪ್ರತಿಯೋಗಿನಸ್ತು ಸಿದ್ಧತ್ವಂ ನ್ಯಾಯ್ಯಮೇವ । ಅನ್ಯಥಾ ತಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರಶ್ನಾನುಪಪತ್ತೇಃ । ಉತ್ತರೇ ತು ತದರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರತಿವಾದಿನಃ ಸಿದ್ಧತ್ವಂ ದೂಷಣಮ್ । ವಾದಿನಸ್ತು ಸಿದ್ಧತ್ವಮೇವ ನ್ಯಾಯ್ಯಮ್ । ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇರಿತಿ । ತತ್ ಕಿಮುತ್ತರವಾಕ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರತಿವಾದಿಸಿದ್ಧತ್ವಂ ದೂಷಣಮ್? ನೇತಿ ಬ್ರೂಮಃ । ಕಿನ್ತು ಪತಿಜ್ಞಾರ್ಥಸ್ಯೈವ, ಪರಿಹಾರೇಽಪಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾಮರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರತಿವಾದಿನಃ ಸಿದ್ಧತ್ವಂ ದೂಷಣಮಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯದಿ ಸ್ವಸಿದ್ಧಾರ್ಥೇ ಪ್ರಶ್ನಕರಣಂ ನ ದೂಷಣಂ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಪ್ರತಿವಾದಿಸಿದ್ಧಾರ್ಥಪ್ರತಿಜ್ಞಾಽಪಿ ನ ದೂಷಣಂ ಸ್ಯಾದವಿಶೇಷಾತ್ । ನನು ಪರಂ ಪ್ರತಿ ಸಾಧನಾಯ ಪಕ್ಷವಚನಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ । ನಚ ಸಿದ್ಧಂ ಸಾಧನಮರ್ಹತಿ । ಅತಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತ್ವವ್ಯಾಘಾತಾತ್ ಪ್ರತಿವಾದಿಸಿದ್ಧಾರ್ಥತ್ವಂ ದೂಷಣಮೇವೇತಿ । ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪೂರ್ವಕಂ ವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರಶ್ನಃ । ನಚ ಜ್ಞಾತೇ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಸಮ್ಭವತಿ । ಅತಃ ಪ್ರಶ್ನತ್ವವ್ಯಾಘಾತಾತ್ ಸ್ವಸಿದ್ಧಾರ್ಥವಿಷಯತ್ವಂ ಕಥಂ ನ ದೂಷಣಮಿತಿ ।

h॥ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾ ಏವ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥತ್ವಂ ದೋಷಃ, ಹೇತ್ವಾದೀನಾಮಸಿದ್ಧತ್ವಮೇವ ದೋಷಃ ॥

(###sudha --)

ಅಥ ಕಿಮರ್ಥಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾಮಿತ್ಯುಚ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ತದನ್ಯಸ್ಯೇತಿ ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ತದನ್ಯಸ್ಯ ಸಿದ್ಧತೈವ ಹಿ ಸಾಧಿಕಾ ॥14॥**

(###sudha --)

ವ್ಯಾಪಕಧರ್ಮಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯಧರ್ಮಿಣಾ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ ತದಪರ್ಯವಸಾನಲಭ್ಯಶ್ಚಾರ್ಥಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥಃ । ತದನ್ಯಸ್ಯ ಹೇತ್ವಾದ್ಯರ್ಥಸ್ಯ ಸಿದ್ಧತೈವ ಹಿ ಸಾಧ್ಯಸಾಧಿಕಾ ಭವತಿ । ಅಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಲಿಙ್ಗಾದೇಃ ಸಾಧ್ಯಸಾಧಕತ್ವೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ಅತಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ ।

h॥ ಅಸಿದ್ಧಿಪ್ರಕಾರಾಃ ॥

(###sudha --)

ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಾರ್ಥವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸ್ಯೋತ್ತರವಾಕ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಸಿದ್ಧತೈವ ಸಾಧಿಕೇತ್ಯನೇನ ತದಸಿದ್ಧೇಃ ದೂಷಣತ್ವಂ ಲಬ್ಧಮ್ । ಸಾ ಚಾನೇಕಪ್ರಕಾರಾ । ತಥಾಹಿ ಸಾಧ್ಯಧರ್ಮಿಣೋಽಸಿದ್ಧಿರಾಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧಿಃ । ಯಥಾ ನೃಶೃಙ್ಗಮಸ್ತಿ, ಶೃಙ್ಗತ್ವಾತ್; ಗೋಶೃಙ್ಗವದಿತಿ । ಸಾಧ್ಯಧರ್ಮಾಸಿದ್ಧಿರಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತಾಪರಸಞ್ಜ್ಞಾ । ಯಥಾ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಶುಕ್ತಿರಜತಾದಿಕಂ ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣಮ್, ಬಾಧ್ಯತ್ವಾದಿತಿ। ಲಿಙ್ಗಾಸಿದ್ಧಿರ್ಯಥಾ ವಿಮತಮಚೇತನಮ್, ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾದಿತಿ। ಲಿಙ್ಗಸ್ಯ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾಸಿದ್ಧಿರ್ಯಥಾ ಶಬ್ದೋ ನಿತ್ಯಃ, ಚಾಕ್ಷುಷತ್ವಾದಿತಿ। ವ್ಯಧಿಕರಣಾಸಿದ್ಧಿರ್ಯಥಾ ಶಬ್ದೋಽನಿತ್ಯಃ, ಘಟಸ್ಯ ಕೃತಕತ್ವಾದಿತಿ । ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಸಿದ್ಧಿರ್ಯಥಾ ಯತ್ ಸತ್ ತತ್ ಕ್ಷಣಿಕಮ್, ಯಥಾ ಪ್ರದೀಪಃ, ಸಂಶ್ಚ ಪ್ರಪಞ್ಚ ಇತಿ। ಏವಂ ವಿಶೇಷಣಾಸಿದ್ಧ್ಯಾದಯೋಽಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾಃ।

h ll ಆಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧಿವ್ಯಧಿಕರಣಾಸಿದ್ಧಿಸಾಧ್ಯಾಸಿದ್ಧೀನಾಂ ಅದೋಷತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ತತ್ರ ಸರ್ವಾಸಾಮಪ್ಯಸಿದ್ಧೀನಾಂ ದೂಷಣತ್ವೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇಽಪವಾದಮಾಹ ಆಶ್ರಯೇತಿ।

ಆಶ್ರಯವ್ಯಾಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧೀ ಸಾಧ್ಯಾಸಿದ್ಧಿಶ್ಚ ದೂಷಣಮ್।

ಕೇಷಾಞ್ಚಿನ್ನಚ ತೇ ದೋಷಾ ವ್ಯಾಪ್ತೌ ಸತ್ಯಾಂ ಕಥಞ್ಚನ ll15 ll**

(###sudha --)

ಆಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧಿಃ, ವ್ಯಧಿಕರಣಾಸಿದ್ಧಿಃ, ಸಾಧ್ಯಾಸಿದ್ಧಿಶ್ಚ ಯದ್ಯಪಿ ಕೇಷಾಞ್ಚಿನ್ನೈಯಾಯಿಕಾದೀನಾಂ ಮತೇ ದೂಷಣಮ್। ತಥಾಽಪಿ ತತ್ವತೋ ನಚ ತೇ ದೋಷಾಃ।

ಆಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧಿರನೇಕಪ್ರಕಾರಾ ಅಸದಾಶ್ರಯತ್ವಮ್, ಅಭಾವಾಶ್ರಯತ್ವಮ್, ಅಪ್ರತೀತಾಶ್ರಯತ್ವಮ್, ಪಕ್ಷೀಕೃತಾಕಾರೇಣಾಸತ್ತ್ವಮ್, ಸಿದ್ಧಸಾಧಕತ್ವಂ ಚೇತಿ। ತತ್ರಾಽದ್ಯಯೋಃ ದ್ವಯೋರದೋಷತ್ವಂ ಪ್ರತಿಜಾನೀತೇ -- ನಚೇತಿ। ಅಪ್ರತೀತಾಶ್ರಯತ್ವಾದೇರ್ದೋಷತ್ವಸ್ಯ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಅತ ಏವೋಕ್ತಮನ್ಯತ್ರ "ಅಸದಾಶ್ರಯಸ್ಯ " ಇತ್ಯಾದಿ, "ನಚಾತ್ಯಾನ್ತಾಭಾವೋಽಪಿ" ಇತಿ। ಏವಮುತ್ತರತ್ರಾಪಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್। ಆಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧಿಶಬ್ದೇನ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯಾಽಶ್ರಯಹೀನತಾಽಪಿ ಸಙ್ಗ್ರಾಹ್ಯಾ।

ಕುತಸ್ತೇ ನ ದೋಷಾ ಇತಿ ಚೇತ್। ಕಿಂ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದಿಭಙ್ಗಹೇತುತ್ವೇನ ದೋಷತ್ವಮ್, ಉತ ಸತ್ಯೇವ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದೌ ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಆಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧ್ಯಾದಾವಪಿ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದೇಃ ಸತ್ತ್ವಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ತ್ವಿದಮುಪತಿಷ್ಠತೇ। ವ್ಯಾಪ್ತೌ ಸತ್ಯಾಂ ಕಥಞ್ಚನ ಕೇನಾಪಿ ಪ್ರಕಾರೇಣ ನ ದೋಷಾ ಇತಿ। ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಣಮಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಾದ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ವಸ್ತುತೋ ವ್ಯಾಪ್ತಾವೇವ ತಸ್ಯೋಪಯೋಗಾನ್ನ ಪೃಥಗುಕ್ತಮ್। ಅಸ್ಯೈವಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಪಞ್ಚಾರ್ಥಮುತ್ತರಃ ಪ್ರಬನ್ಧಃ।

h ll ಅಸದಾಶ್ರಯಸ್ಯಾಪಿ ಹೇತೋಃ ಸಾಧಕತ್ವೇ ವಿಷಾಣತ್ವಹೇತುನಾ ನರವಿಷಾಣಾಸ್ತಿತ್ವಸಾಧನಪ್ರಸಙ್ಗಮಾಶಯ

ಪ್ರಮಾಣಬಾಧಾದೇವ ತಸ್ಯಾದುಷ್ಟತ್ವಮಿತ್ಯುಪಪಾದನಮ್ ll

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ತತ್ರ ಭಾವವದಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಂ ಸಧರ್ಮಕತ್ವಂ ಚ ಪ್ರಾಗೇವ ಸಾಧಿತಮ್ । (555, 742) ಅಸದಾಶ್ರಯಸ್ಯ ತು ಕುತೋ ದುಷ್ಟತ್ವಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ಕಿಂ ನರವಿಷಾಣಮಸ್ತಿ ವಿಷಾಣತ್ವಾದಿತ್ಯಾದೇರಪಿ ಸಾಧನತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್, ಉತಾಸತೋ ನಿರ್ಧರ್ಮಕತ್ವೇನ ಸಾಧ್ಯಧರ್ಮಾಶ್ರಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವೇನ, ಅಥ ಸಾಧನಧರ್ಮಾಶ್ರಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಸ್ವರೂಪಾಸಿದ್ಧತ್ವೇನ, ಯದ್ವಾಽಸತಃ ಸಕಲವ್ಯವಹಾರಾಭಾಜನತ್ವೇನ, ಯದಿ ವಾಽಪ್ರಾಮಾಣಿಕಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಾಙ್ಗತಾಸಮ್ಭವೇನ, ಅಥವಾಽಸದಾಶ್ರಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತ್ಯೇತಿ । ಆದ್ಯಂ ್ನಿರಾಕರೋತಿ -- ದೋಷ ಇತಿ ।

ದೋಷೋ ವ್ಯಾಹತಿರೇವಾಸ್ತಿ ನೃಶೃಙ್ಗಾಸ್ತಿತ್ವಸಾಧನೇ ।

ವ್ಯಾಹತಿಃ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಃ । ಶೃಙ್ಗಶಬ್ದೋ ಹಿ ಮಹತಃ ಶಿರಃಸಂಯುಕ್ತಸ್ಯ ರೂಪವತೋಽವಯವವಿಶೇಷಸ್ಯ ವಾಚಕೋಽಭಿಪ್ರೇತಃ ಸ್ಯಾತ್ । ಅತೀನ್ದ್ರಿಯಸ್ಯ ವಾ ಕಸ್ಯಚಿತ್ । ಆದ್ಯೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ತಸ್ಯ ನಾಸ್ತಿತಾವಧಾರಣಾತ್ ಪ್ರಮಾಣಬಾಧಿತತ್ವೇನೈವ ವಿಷಾಣತ್ವಸ್ಯಾಸಾಧನತ್ವಾತ್ ನಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ । ದ್ವಿತೀಯೇ ತ್ವಿಷ್ಟಾಪಾದನಮಿತಿ ।

h ll ಶೃಙ್ಗತ್ವಹೇತೋಃ ಪ್ರಮಾಣಬಾಧಾದೇವ ದುಷ್ಟತ್ವಮ್, ನತ್ವಸದಾಶ್ರಯತ್ವೇನೇತ್ಯುಪಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್ । ಶೃಙ್ಗತ್ವಂ ತಾವದಸಾಧನಮಿತ್ಯವಿವಾದಮ್ । ಅಸ್ತಿ ಚ ತತ್ರ ಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಮಸದಾಶ್ರಯತ್ವಂ ಚ । ತತ್ರ ಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಮೇವ ತದೀಯಾಸಾಧನತ್ವೇ ಪ್ರಯೋಜಕಂ ನಾಸದಾಶ್ರಯತ್ವಮಿತಿ ಕುತೋ ನಿಯಮ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಯತ್ರೇತಿ ।

ಯತ್ರ ವ್ಯಾಹತತಾ ನಾಸ್ತಿ ಕೋಽತಿಸಙ್ಗೋಽಸ್ಯ ಸಾಧನೇ ll16 ll**

(###sudha --)

ಯಸ್ಮಿನ್ ಸಾಧ್ಯೇ ವ್ಯಾಹತತಾ ಪ್ರಮಾಣಬಾಧೋ ನಾಸ್ತಿ । ಅಸ್ಯ ಸಾಧನೇಽಸದಾಶ್ರಯೇಣಾಪಿ ಹೇತುನಾ ಕ್ರಿಯಮಾಣೇ ಕೋಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ? ನ ಕೋಽಪಿ ದೋಷಃ । ವ್ಯಾಹತತೇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್ । ವ್ಯಭಿಚಾರಾದಿಕಂ ಚೇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಅಸ್ತಿ ತಾವದ್ ಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಸ್ಯ ದೂಷಣತ್ವೇ ಕೃಶಾನುಶೈತ್ಯಾದಿಸಾಧನಂ ಕೃತಕತ್ವಾದಿಕಂ ದೋಷಾನ್ತರಾಸಙ್ಕೀರ್ಣಮುದಾಹರಣಮ್ । ತೇನತಸ್ಯ ದೂಷಣತ್ವಂ ನಿಶ್ಚಿನುಮಃ । ನಚಾಸದಾಶ್ರಯತ್ವಸ್ಯ ದೋಷತ್ವೇ ಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಾದ್ಯಸಙ್ಕೀರ್ಣಮುದಾಹರಣಮಸ್ತಿ । ಯೇನ ತಸ್ಯ ದೋಷತ್ವಂ ಪ್ರತೀಮಃ । ಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಾದಿದೋಷಾನ್ತರಾಭಾವೇ ಕೇವಲಾಸದಾಶ್ರಯಸ್ಯ ಹೇತುತ್ವೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್ । ದೃಶ್ಯತೇ ಚ ತಥಾವಿಧಸ್ಯ ಹೇತುತ್ವಮ್ । ಯಥಾ ವನ್ಧ್ಯಾಸುತೋ ನ ವಕ್ತಾ,

ಅಚೇತನತ್ವಾತ್; ಪಾಷಾಣವದಿತಿ । ಅತೋ ಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವೇನೈವ ಶೃಙ್ಗತ್ವಮಸಾಧನಂ ನಾಸದಾಶ್ರಯತ್ವೇನೇತಿ ನಿಶ್ಚೀಯತೇ।

h॥ ವನ್ಧ್ಯಾಸುತಸ್ಯಾವಕ್ತೃತ್ವಸಾಧಕಾಚೇತನತ್ವಹೇತೋಃ ಸುತತ್ವಹೇತುನಾ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಮಾಶಯ

ಸುತತ್ವಹೇತೋಃ ಬಾಧಿತತ್ವೇನ ದುರ್ಬಲತ್ವಾದಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಮಿತ್ಯುಪಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಅಥ ಮತಮ್ ವನ್ಧ್ಯಾಸುತೋ ವಕ್ತಾ, ಸುತತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಮತವದಿತಿ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಮೇತತ್ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್? ಅಸದಾಶ್ರಯತಾಭಯಸ್ಯ ಭವತೈವ ತ್ಯಾಜಿತತ್ವಾದಿತಿ। ಮೈವಮ್। ತದೀಯವಕ್ತೃತಾಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಕದಾಽಪಿ ಕೇನಾಪ್ಯನುಪಲಬ್ಧತ್ವೇನ ಬಾಧಿತವಿಷಯತಯಾ ದುರ್ಬಲಸ್ಯಾಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಾತ್। ನಹಿ ಭವತಿ ತರಕ್ಷೋಃ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷೋ ಹರಿಣಶಾವಃ। ಅವಕ್ತೃತ್ವಮಪಿ ವಚನೇತರಕ್ರಿಯಾಕರ್ತೃತ್ವಮಿತ್ಯತೋಽಚೇತನತ್ವಮಪಿ ಬಾಧಿತವಿಷಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ವಕ್ತೃತ್ವಾಭಾವಮಾತ್ರಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯತ್ವಾತ್।

h॥ ಅಸತೋಽಪಿ ವನ್ಧ್ಯಾಸುತಸ್ಯ ವಕ್ತೃತ್ವಾಭಾವರೂಪಧರ್ಮವತ್ತ್ವಮಸ್ತ್ಯೇವ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಭಾವೋಽಪ್ಯಸತಿ ಕಥಮ್। ತಸ್ಯ ಧರ್ಮಾಭಾವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಧರ್ಮಾಣಾಮನೇಕವಿಧತ್ವಾತ್। ಕೇಚಿದ್ಧಿ ಧರ್ಮಿಸಮವೇತಾ ಭವನ್ತಿ। ಯಥಾ ರೂಪಾದಯಃ। ಕೇಚಿದನ್ಯಸಮವೇತಾ ಅಪ್ಯನ್ಯಮುಪರಞ್ಜಯನ್ತಿ। ಯಥಾ ಜ್ಞಾನಾದಯೋ ಘಟಾದೀನಾಮ್। ಕೇಚಿದಾಶ್ರಯಸಮವಾಯಮಪಿ ನಾಪೇಕ್ಷನ್ತೇ ಕೇವಲಂ ಕೇನಚಿತ್ ನಿರೂಪ್ಯನ್ತೇ। ಯಥಾಽಭಾವಃ। ನಚ ವಾಚ್ಯಮಭಾವೋಽಪಿ ಸದ್ಧ್ಯಾಂ ನಿರೂಪಣೀಯ ಇತಿ। ಪ್ರಾಗಭಾವಾದ್ಯನಿರೂಪಣಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಘಟಾದೇಃ ಕದಾಚಿತ್ ಸತ್ತ್ವಾತ್ ನೈವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯ ನಿರೂಪಣಸಮಯೇಽನುಪಯೋಗಾತ್। ಪ್ರತೀತ್ಯಾ ನಿರೂಪಕತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ಸಮಂ ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ। ಶಬ್ದಾಭಾಸಾದಿನಾ ಬನ್ಧ್ಯಾಸುತಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರತೀತಿಸಮ್ಭವಾತ್।

h॥ ಸುತತ್ವಹೇತೋಃ ಅಸಿದ್ಧಿವ್ಯಭಿಚಾರಾಭ್ಯಾಂ ಚ ದುರ್ಬಲತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಅಸಿದ್ಧಂ ಚ ಸುತತ್ವಂ ವನ್ಧ್ಯಾಸುತಸ್ಯ। ನಚೈವಂ ಸ್ವವಚನವ್ಯಾಘಾತಃ। ಕಾಲ್ಪನಿಕಾನುವಾದೇನ ವಾಸ್ತವನಿರಾಕರಣಾತ್। ಕಾಲ್ಪನಿಕಸ್ಯ ಕಥಂ ಪಕ್ಷತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ನಿಷೇಧಂ ಪ್ರತಿ ಪಕ್ಷತ್ವೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಪರಪಕ್ಷಪ್ರತಿಕ್ಷೇಪಾಯೋಗಾತ್। ಅಥಾಚೇತನತ್ವಮಪ್ಯಸಿದ್ಧಮ್। ತಸ್ಯ ಚೇತನಾತಿರಿಕ್ತಸ್ವಭಾವತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಚೈತನ್ಯವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮಾತ್ರಸ್ಯ ಹೇತುತ್ವಾತ್। ಅಭಾವಸ್ಯ ಚಾಸತೋಽಪಿ ನಿರೂಪಣಮುಪಪದ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್।

ಮೂಕೇಽನೈಕಾನ್ತಿಕಶ್ಚ ಸುತತ್ವಹೇತುಃ। ಅಮೂಕತ್ವೇನ ವಿಶೇಷಣೇ ತಸ್ಯ ವಕ್ತೃತ್ವಾನತಿರಿಕ್ತತ್ವೇನ ಸಾಧ್ಯಾವಿಶಿಷ್ಟತಾ ಸ್ಯಾತ್। ಏತೇನ ವಿಕಲ್ಪಿತಾಃ ಪಕ್ಷಾಃ ಸಮಸ್ತಾ ಅಪಿ ನಿರಸ್ತಾ ಭವನ್ತೀತ್ಯಾಸ್ತಾಂ ವಿಸ್ತರಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದಿಮದ್ಧೇತೋರೇವ ಸದನುಮಾನತ್ವಾತ್,

ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧಹೇತೋರಾಭಾಸತ್ವಾತ್ ಪ್ರಮಾಣಬಾಧಸ್ಯ ದೋಷತ್ವಮಿತ್ಯುಪಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧೇನ ಶೃಙ್ಗತ್ವಹೇತುರಾಭಾಸ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಅಥ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಸ್ಯಾಪಿ ಕುತೋ ದೂಷಣತ್ವಮ್? ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದ್ಯಙ್ಗಸಾಕಲ್ಯೇ ಸಾಧ್ಯಸಿದ್ಧೇರಾವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್ । ತದಭಾವೇ ತತ ಏವಾಽಭಾಸತ್ವಮ್ । ಕಿಂ ಪ್ರಮಾಣಬಾಧೇನೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇತಿ ।

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಮೂಲಾಸ್ತು ನ್ಯಾಯಾಃ ಸರ್ವೇ ಭವನ್ತಿ ಹಿ ।

ನ್ಯಾಯಾಭಾಸಾ ಅಮೂಲಾಃ ಸ್ಯುರ್ನ್ಯಾಯಸ್ಯಾನ್ಯಸ್ಯ ತೌ ಪುನಃ ll17 ll**

(###sudha --)

ತುಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣೇ । ಹಿಶಬ್ದಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧೌ । ಯಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ ಚ । ಯದ್ಯಪಿ ನಿಷೇಧಕಹೇತೋರ್ನಿಷೇಧಾತ್ಮನೋಽಪ್ರಾಮಾಣಿಕಮಪ್ಯಾಶ್ರಯೋ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಧರ್ಮೀ ಚ ಕ್ವಚಿದ್ ಭವತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್, ತಥಾಽಪಿ ವಿಧಾಯಕಾನಾಂ ವಿಧಿರೂಪಾಣಾಂ ಚಾಽಶ್ರಯೇಣ ಅವಶ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಗೃಹೀತೇನ ಭಾವ್ಯಮ್ । ಕ್ವಚಿನ್ನಿಷೇಧಕಸ್ಯ ನಿಷೇಧಾತ್ಮನಶ್ಚ ನಿಷೇಧೇ ಸಾಧ್ಯೇ ಕ್ವಚಿತ್ ಪ್ರತಿಯೋಗಿನಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗೃಹೀತೇನ ಭವಿತವ್ಯಮ್ । ಲಿಙ್ಗಂ ಚ ನ ಸ್ವರೂಪೇಣ ಸಾಧ್ಯಪ್ರಮಿತಿಮುಪಜನಯಿತುಮಲಮ್ । ಕಿನ್ತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಾಭ್ಯಾಂ ನಿಶ್ಚಿತಸ್ವರೂಪವ್ಯಾಪ್ತಿಕಮ್, ಇತ್ಯೇವಮನೇಕಧಾ ಸರ್ವೇಽಪಿ ನ್ಯಾಯಾಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಮೂಲಾ ಏವ ಭವನ್ತೀತಿ ತಾವತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ ।

ಯತ ಏವಂ, ತಸ್ಮಾದಮೂಲಾಃ ಸ್ವಮೂಲಭೂತಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮವಿರುದ್ಧಾ ನ್ಯಾಯಾಭಾಸಾ ಏವ ಸ್ಯುಃ । ಯಥಾ ಖಲು ನೈಶತ್ಯಾದಿಸಮ್ಪನ್ನೋಽಪಿ ಪರಶುರವಿಷಯೇ ಗಗನಾದೌ ನ ಛಿದಾಂ ಜನಯತಿ ಏವಮನುಮಾನಾನ್ಯುಪಜೀವ್ಯತ್ವಾದಿನಾ ಪ್ರಬಲಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಾಭ್ಯಾಂ ಬಾಧಿತತ್ವೇನಾವಿಷಯೇ ನ ಪ್ರಮಾಮುಪಜನಯಿತುಮಲಮಿತ್ಯಾಭಾಸಭೂತಾನ್ಯೇವೇತಿ ।

ನನ್ವನುಮಾನಮೂಲೋಽಪಿ ನ್ಯಾಯೋಽಸ್ತಿ । ಯಥಾ ಚಕ್ಷುರಾದಿಪಕ್ಷೀಕಾರೇಣ ಪ್ರವೃತ್ತಃ । ತತ್ ಕಥಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಮೂಲಾಃ ಸ್ಯುರಿತ್ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನ್ಯಾಯಸ್ಯೇತಿ । ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಮೂಲಾತ್ ನ್ಯಾಯಾದನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ನ್ಯಾಯಸ್ಯ ತೌ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಾವೇವ ಮೂಲಮ್ । ಕಥಮ್? ಯತೋ ಮೂಲಭೂತಸ್ಯಾಪ್ಯನ್ಯಸ್ಯ ನ್ಯಾಯಸ್ಯ ತೌ ಪುನರ್ಮೂಲಮಿತ್ಯನ್ತತಃ ಸರ್ವಥಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಾನತಿಕ್ರಮಾತ್ ತಥೋಕ್ತಮಿತಿ । ಯದ್ಯಪ್ಯಾಗಮೋಽಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೂಲಃ, ತಥಾಽಪಿ ಕ್ವಚಿತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯಾಪಿ ಮೂಲಂ ಭವತೀತ್ಯತೋ ದ್ವಯೋರ್ಗ್ರಹಣಮ್ । ಅನುಮಾನಸ್ಯಾಪಿ ಕ್ವಚಿತ್ ತನ್ಮೂಲತ್ವೇಽಪಿ ನ ಸ್ವತನ್ತ್ರಸ್ಯೇತ್ಯತಸ್ತತ್ಪರಿತ್ಯಾಗಃ ।

h ll ವ್ಯಾಪ್ತಿಭಙ್ಗಹೇತುತ್ವಾದಪಿ ಪ್ರಮಾಣಬಾಧಸ್ಯ ದೋಷತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ಏವಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಭಙ್ಗಾದ್ಯನಪೇಕ್ಷಮೇವಾವಿಷಯವೃತ್ತಿತ್ವೇನ ಬಾಧಿತಸ್ಯ ದುಷ್ಟತ್ವಮುಪಪಾದಿತಮ್। ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರಮಪ್ಯಾಹ -- ಅದೃಷ್ಟ ಇತಿ।

ಅದೃಷ್ಟೇ ವ್ಯಭಿಚಾರೇ ತು ಸಾಧಕಂ ತದಿತಿ ಸ್ಫುಟಮ್।

ಜ್ಞಾಯತೇ ಸಾಕ್ಷಿಣೈವಾದ್ಧಾ ಮಾನಬಾಧೇ ನ ತದ್ ಭವೇತ್ ॥18॥**

(###sudha --)

ತುಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣೇ। ತಲ್ಲಿಙ್ಗಂ ಧೂಮಾದಿಕಂ ದಹನಾದಿಸಾಧ್ಯವ್ಯಭಿಚಾರೇಽದ್ಧಾ ಸರ್ವಥಾಽಪ್ಯದೃಷ್ಟ ಏವ ಸತಿ ತಸ್ಯ ಸಾಧಕಮ್, ನತು ವ್ಯಭಿಚಾರದರ್ಶನ ಇತಿ ತಾವತ್ ಸಾಕ್ಷಿಣೈವ ಸ್ಫುಟಂ ಜ್ಞಾಯತೇ।

ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯದೃಷ್ಟವ್ಯಭಿಚಾರಸ್ಯೈವ ಲಿಙ್ಗಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯಸಾಧಕತ್ವಂ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಮಾನೇತಿ। ಪ್ರಮಾಣಬಾಧೇ ಸತಿ ತದದೃಷ್ಟವ್ಯಭಿಚಾರಿತ್ವಂ ನ ಭವೇತ್। ಪ್ರಮಾಣಬಾಧೇನಾಗ್ನ್ಯಾದೇಃ ಶೈತ್ಯಾದ್ಯಪಹಾರೇ ಸತಿ ತತ್ರೈವ ಲಿಙ್ಗಸ್ಯ ಕೃತಕತ್ವಾದೇಃ ಸಾಧ್ಯವ್ಯಭಿಚಾರದರ್ಶನಾತ್। ತದನೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಭಙ್ಗಹೇತುತಯಾ ಬಾಧಸ್ಯ ದೂಷಣತ್ವಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ತತ್ರಾಯಂ ವಿವೇಕಃ ಪರಾರ್ಥಪ್ರಯೋಗೋತ್ತರಕಾಲಮವಿಷಯವೃತ್ತಿತ್ವಮೇವೋದ್ಭಾವ್ಯಮ್। ನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಭಙ್ಗಃ। ವ್ಯಾಪ್ತಿಭಙ್ಗೋಪಪಾದನಾಯೋಪಜೀವ್ಯೇನಾವಿಷಯವೃತ್ತಿತ್ವೇನೈವಾನುಮಾನಸ್ಯ ದುಷ್ಟತ್ವೇ ಜಘನ್ಯಪ್ರತಿಪತ್ತಿಕಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಭಙ್ಗಸ್ಯ ಅನುಸರಣಸ್ಯಾನ್ಯಾಯ್ಯತ್ವಾತ್। ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಣಸಮಯೇ ತು ತದ್ಭಙ್ಗಹೇತುತ್ವೇನೈವ। ತದಾನೀಂ ವಿಷಯಸ್ಯ ಬುದ್ಧಾವನಾರೂಢತ್ವಾತ್। ವ್ಯಾಪ್ತಿಭಙ್ಗಸ್ಯೈವ ಪುರಸ್ಫೂರ್ತಿಕತ್ವಾಚ್ಚೇತಿ ಸಾಕ್ಷಿಣೈವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್।

h ॥ ಪ್ರಮಾಣಾನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ತತ್ ಪ್ರಸಙ್ಗಾದುಪಪಾದಯತಿ -- ಯದಿತಿ।

ಯತ್ ಸಾಕ್ಷಿಣೈವ ಮಾನತ್ವಂ ಮಾನಾನಾಮವಸೀಯತೇ।

ಯಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಮಾನಾನಾಂ ಜ್ಞಾನಾನಾಂ ಮಾನತ್ವಂ ಸಾಕ್ಷಿಣೈವಾವಸೀಯತೇ। ಅನ್ಯಥಾಽನವಸ್ಥಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತಸ್ಮಾದನುಮಾನಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತೇನೈವ ಜ್ಞಾಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮೇವ।

h ॥ ರಜತಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಾಹಕಂ ಮನ ಏವ, ನ ಸಾಕ್ಷೀ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯದಿತರ್ಹಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸಾಕ್ಷಿವೇದ್ಯಂ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಪ್ರಾಗುಪಪಾದಿತೋ (889) ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯನಿಯಮೋ ಭಜ್ಯೇತ। ಕದಾಚಿದಮಾನಸ್ಯಾಪಿ ಹಿ ಮಾನತ್ವಂ ಗೃಹ್ಯತೇ। ಅನ್ಯಥಾ ವಿಪರ್ಯಯಾದವಿಶಙ್ಕಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ನ ಸ್ಯಾತ್। ತಸ್ಯ ಚಾಯಥಾರ್ಥತ್ವಂ ಬಾಧೇನಾऽವೇದ್ಯತೇ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಮಾನಸ್ಯೇತಿ।

ಅಮಾನಸ್ಯ ತು ಮಾನತ್ವಂ ಮಾನಸತ್ವಾಚ್ಚಲಂ ಭವೇತ್ ॥19॥**

(###sudha --)

ಮಾನತ್ವಂ ಮಾನತ್ವಗ್ರುಹಣಂ ಚಲಂ ಬಾಧಿತಮ್। ಅಮಾನಸ್ಯ ತು ಯನ್ಮಾನತ್ವಂ ಗೃಹ್ಯತೇ ತನ್ಮನಸೈವ। ನ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ। ಅತಸ್ತಸ್ಯ ಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ನ ದೋಷಮಾವಹತೀತಿ।

h॥ ಪ್ರಮಾಣ್ಯಾವಗತಿಪ್ರಕ್ರಿಯಾ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರೈಷಾ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ಸರ್ವಮಪಿ ಜ್ಞಾನಂ ಸಾಕ್ಷೀ ಗೃಹ್ಣಾತಿ। ಯದ್ಯಸ್ಯ ಬಾಧೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ ತದಾऽಪ್ರಮಾಣಮ್, ನಚೇತ್ ಪ್ರಮಾಣಮೇವೇತಿ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಪಿ ಗೃಹ್ಣಾತಿ। ಸತಿ ಪ್ರಯೋಜನೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದಿಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಂ ಪರೀಕ್ಷಾಮನುಸೃತ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ವಾ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಯತಿ। ಅಲಾಭೇ ತು ಪರೀಕ್ಷಾಯಾ ವಿಶೇಷಾವಧಾರಣಾದುದಾಸ್ತೇ। ಅಸ್ಯಾಮವಸ್ಥಾಯಾಂ ರಾಗಾದಿಕಲುಷಿತಂ ಮನಃ ಪರೀಕ್ಷಾಭಾಸಸಹಾಯಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದಿಕಮವಧಾರಯತಿ। ತಚ್ಚ ಕದಾಚಿದ್ ಬಾಧ್ಯತೇ ಕದಾಚಿನ್ನೇತಿ। ಕುತ ಏಷಾ ಕಲ್ಪನೇತಿ ಚೇತ್, ಸಾಕ್ಷಿಣೋ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯನಿಯಮಸ್ಯೈವೋಪಪಾದಿತತ್ವಾತ್। ವಕ್ಷ್ಯತೇ ಚೈತದಿತಿ। (1219)

h॥ ನಿರುಪಾಧಿಕಸಾಧ್ಯವ್ಯಭಿಚಾರ ಏವ ಹೇತೋರಸಾಧಕತ್ವೇ ಪ್ರಯೋಜಕಃ, ನತು ಸೋಪಾಧಿಕೋऽಪಿ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ॥

(###sudha --)

ಅದೃಷ್ಟೇ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಇತಿ ಸಾಧ್ಯವ್ಯಭಿಚಾರಿಲಿಙ್ಗಮಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತತ್ರ ವಿಶೇಷಮಾಹ ಉತ್ಸರ್ಗತೋऽಪೀತಿ।

ಉತ್ಸರ್ಗತೋऽಪಿ ಯತ್ ಪ್ರಾಪ್ತಮಪವಾದವಿವರ್ಜಿತಮ್।

ವ್ಯಭಿಚಾರ್ಯಪವಾದೇನ ಮಾನಮೇವ ಭವಿಷ್ಯತಿ ॥20॥**

(###sudha --)

ಯಲ್ಲಿಙ್ಗಮುತ್ಸರ್ಗತಃ ಸ್ವಭಾವೇನಾಪವಾದವಿವರ್ಜಿತಂ ಸಾಧ್ಯವ್ಯಭಿಚಾರವರ್ಜಿತಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ನಿಶ್ಚಿತಮಪ್ಯಪವಾದೇನ ಕಾರಣವಿಶೇಷೇಣೈವ ವ್ಯಭಿಚಾರಿ ತನ್ಮಾನಮೇವ ಭವಿಷ್ಯತಿ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯಥಾ ಸಾಧನಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯಸಾಹಿತ್ಯಮಾತ್ರಂ ನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೋಪಯೋಗಿ, ಕಿನ್ತು ನಿರುಪಾಧಿಕಮೇವ। ಅನ್ಯಥಾ ಸೋಪಾಧಿಕಸಾಧ್ಯಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯ ಮೈತ್ರೀತನಯತ್ವಾದೇರಪಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಶ್ಯಾಮತಾಸಾಧನತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತಥಾ ವ್ಯಭಿಚಾರೋಽಪಿ ನಿರುಪಾಧಿಕ ಏವಾಸಾಧನತ್ವೇ ಹೇತುಃ। ಯಥಾ ಪ್ರಮೇಯತ್ವಸ್ಯ ನಿತ್ಯತ್ವೇನ। ನಹಿ ಪ್ರಮೇಯತ್ವಂ ಸ್ವಭಾವೇನ ನಿತ್ಯತ್ವಾವ್ಯಭಿಚಾರಿ, ವ್ಯಭಿಚಾರಿ ತು ನಿಮಿತ್ತಾನ್ತರೇಣೇತ್ಯತ್ರ ನಿಯಾಮಕಂ ಪಶ್ಯಾಮಃ। ಯಸ್ತು ಸ್ವಭಾವೇನ ಸಾಧ್ಯಾವ್ಯಭಿಚಾರಿಣೋಽಪಿ ಸಾಧನಸ್ಯೌಪಾಧಿಕೋ ವ್ಯಭಿಚಾರೋ ನಾಸಾವಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕಾರಣಮಿತಿ।

h ॥ ಸೋಪಾಧಿಕವ್ಯಭಿಚಾರಸ್ಯಾಪಿ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕಾರಣತ್ವೇ ಬಾಧಕೋಕ್ತಿಃ ॥

(###sudha --)

ಕುತ ಏತದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತೋ ಹೀತಿ।

ಅತೋ ಹಿ ಭೋಜನಾದೀನಾಮಿಷ್ಟಸಾಧನತಾನುಮಾ।

ಮಾನಂ ವ್ಯವಹೃತೌ ನಿತ್ಯಂ ವ್ಯಭಿಚಾರೋ ಹಿ ತತ್ರ ಚ ॥21॥

(###sudha --)

ಏವಶಬ್ದೋಽತ್ರಾಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಃ। ಸೋಪಾಧಿಕವ್ಯಭಿಚಾರಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕಾರಣತ್ವಾಭಾವಾದೇವ ಹ್ಯಾಗಾಮಿಭೋಜನಾದೀನಾಮಿಷ್ಟಸಾಧನತಾನುಮಾ ಮಾನಮ್। ಯದಿ ಸೋಪಾಧಿಕೋಽಪಿ ವ್ಯಭಿಚಾರೋಽಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಹೇತುಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ವಿಮತಂ ಭೋಜನಮಿಷ್ಟಸಾಧನಮ್, ಭೋಜನತ್ವಾತ್; ಹ್ಯಸ್ತನಭೋಜನವದಿತ್ಯನುಮಾನಮಮಾನಂ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತೇತಿ।

ಅಪ್ರಮಾಣಮೇವ ತದಸ್ತ್ವಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವ್ಯವಹೃತಾವಿತಿ। ಕಾರಣಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಯದಿ ವ್ಯಭಿಚಾರೇಣೇದಮಮಾನಂ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಪ್ರಮೇಯತ್ವಮಿವ ವ್ಯವಹರ್ತೃಭಿರಮಾನತಯಾ ನಿಶ್ಚೀಯೇತಾಪಿ। ತಥಾಚ ತತೋ ಭೋಜನೇ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ನ ಸ್ಯಾತ್।

ನನು ವ್ಯಭಿಚಾರಿಸಾಧನಂ ಸನ್ದೇಹಮಾವಹತಿ। ಸನ್ದೇಹೋಽಪಿ ಭವತಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತುರಿತಿ। ಸತ್ಯಮ್। ಸನ್ದೇಹಃ ಸಾಶಙ್ಕಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮುಪಜನಯತಿ ನ ನಿರಙ್ಕುಶಾಮ್। ಇಯಂ ತು ನಿರಙ್ಕುಶಾ ಸರ್ವಾನುಭವಸಿದ್ಧೇತಿ। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ನಿತ್ಯಮಿತಿ। ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಭವತೀದಮನುಮಾನಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಕಿನ್ತು ವ್ಯಭಿಚಾರಾಭಾವಾದೇವೇತ್ಯತ ಆಹ -- ವ್ಯಭಿಚಾರೋ ಹೀತಿ। ತತ್ರ ಭೋಜನತ್ವಾದೌ ಸಾಧನೇ ಸಾಧ್ಯೇಷ್ಟಸಾಧನತ್ವವ್ಯಭಿಚಾರಃ ಸ್ಫುಟ ಏವ। ಕ್ವಚಿದನಿಷ್ಟಸಾಧನತ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಲಮ್ಭಾತ್। ಕಿನ್ತ್ವಪಥ್ಯತ್ವಾದ್ಯುಪಾಧಿನಿಬನ್ಧನ ಏವ। ನಚ ಪಥ್ಯತ್ವಾದಿವಿಶಿಷ್ಟಮೇವ ಭೋಜನತ್ವಾದಿಕಂ ಸಾಧನಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ತಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯುತ್ತರಕಾಲಂ ಫಲಾನುಮೇಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಗಸಿದ್ಧೇಃ। ನ ಖಲು ಫಲಮೂಲಾದೀನಾಂ ವಿಷಪತ್ರಿಕಾದ್ಯನುಪಹತತ್ವಮಸ್ಮದಾದಿಭಿರವಧಾರಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತೇ। ತಸ್ಮಾನ್ನಿರುಪಾಧಿಕ ಏವ ವ್ಯಭಿಚಾರೋಽಸಾಧನತ್ವಹೇತುರಿತಿ। ತದೇವಂ ಪ್ರಮಾಣಬಾಧಸ್ಯ ದೂಷಣತ್ವೇ ಪ್ರಕಾರಸಮ್ಭವಾನ್ನಾಸದಾಶ್ರಯತ್ವಸ್ಯಾದೂಷಣತ್ವೇ ತತ್ಪ್ರತಿಬನ್ದೀ ಯುಕ್ತೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ವ್ಯಧಿಕರಣಹೇತೋಃ ಸಾಧಕತ್ವೇ ಕಾಕಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯಾತ್ ಆತ್ಮಾನಿತ್ಯತ್ವಸಾಧನಪ್ರಸಙ್ಗಮಾಶಯ

ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭಾವಾದೇವ ತಸ್ಯ ದುಷ್ಟತ್ವಮಿತ್ಯುಪಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ಏವಮಸದಾಶ್ರಯತ್ವಸ್ಯ ಹೇತುದೂಷಣತ್ವಂ ನಿರಾಕೃತ್ಯ ವ್ಯಧಿಕರಣತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ತನ್ನಿರಾಕುರ್ವಾಣೋ ಯದಿ ವ್ಯಧಿಕರಣೋಽಪಿ ಹೇತುಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾಽಽತ್ಮಾಽನಿತ್ಯಃ, ಕಾಕಸ್ಯ ಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯಾತ್; ಇತ್ಯಯಮಪಿ ಹೇತುಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾದ್ ವಾ ವ್ಯಧಿಕರಣತ್ವಸ್ಯ ಹೇತುದೂಷಣತ್ವಮಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯಮ್, ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭಾವಾದ್ ವಾ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾಭಾವಾದ್ ವೇತಿ ವಿಕಲ್ಪಂ ಮನಸಿ ನಿಧಾಯಾಽದ್ಯಂ ನಿರಾಚಷ್ಟೇ ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವ ಇತಿ l

ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವೇ ವ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಂ ತು ಕಥಮೇವ ಹಿ ದೂಷಣಮ್ l

ಸಾಧನಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯೇನ ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವೇ ಸತಿ ತೇನ ವಿಭಿನ್ನಾಶ್ರಯತ್ವಂ ಕಥಮೇವ ಹಿ ದೂಷಣಮ್? ನ ಕಥಞ್ಚಿತ್ l

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಕಾಕಸ್ಯ ಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯಂ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭಾವಾದೇವ ಹಿ ನಿತ್ಯತ್ವಾಸಾಧಕಂ ನ ಪುನರ್ವ್ಯಧಿಕರಣತ್ವಾತ್ l ಅತೋ ನಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ l ಕುತ ಏತತ್? ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದ್ಯಙ್ಗಸಾಕಲ್ಯೇ ವ್ಯಧಿಕರಣತ್ವಮಾತ್ರೇಣಾಸಾಧಕತ್ವಸ್ಯ ಕ್ವಾಪ್ಯನುಪಲಮ್ಭಾತ್ l ಘಟಸ್ಯ ಕೃತಕತ್ವಾತ್ ಶಬ್ದೋಽನಿತ್ಯ ಇತ್ಯಾದೌ ದೃಷ್ಟಮಿತಿ ಚೇತ್ l ಘಟಸ್ಯೇತ್ಯೇತದ್ಧೇತುವಿಶೇಷಣಂ ನವಾ l ಆದ್ಯೇ ವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್ l ದ್ವಿತೀಯೇ ಕಥಮಸಾಧಕತ್ವಮ್? ಅಥ ಅನಿತ್ಯತ್ವವ್ಯಾಪ್ತಮಪಿ ಕೃತಕತ್ವಂ ಘಟವೃತ್ತಿ ನ ಶಬ್ದೇಽನಿತ್ಯತ್ವಂ ಸಾಧಯತೀತಿ ಚೇತ್, ನ l ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭಾವಾತ್ l ತಥಾಚ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ l (941)

h ll ವ್ಯಧಿಕರಣಸ್ಯಾಪಿ ಕೃತ್ತಿಕೋದಯಸ್ಯ ರೋಹಿಣ್ಯುದಯಾಸತ್ತಿಸಾಧಕತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಂ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದ್ಯಙ್ಗಸಾಕಲ್ಯೇ ವ್ಯಧಿಕರಣತ್ವಮಾತ್ರೇಣ ದುಷ್ಟತ್ವಂ ನ ದೃಷ್ಟಮ್ l ಕಿನ್ತು ದೃಷ್ಟಂ ಚ ವ್ಯಧಿಕರಣಸ್ಯಾಪಿ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದಿಸಮ್ಪತ್ತಿಮತಃ ಸಾಧಕತ್ವಮಿತ್ಯಾಹ -- ರೋಹಿಣೀತಿ l

ರೋಹಿಣ್ಯುದಯ ಆಸನ್ನಃ ಕೃತ್ತಿಕಾಽಭ್ಯುದಿತಾ ಯತಃ l

ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಸಾಧನಂ ನೋ ಕಿಂ ನಹ್ಯಾಜ್ಞೈವಾತ್ರ ಸಾಧಿಕಾ ll22 ll**

(###sudha --)

ನದೀಪೂರದರ್ಶನೇನೋತ್ತರದೇಶೇ ವೃಷ್ಟ್ಯನುಮಾನಂ ಪ್ರತ್ಯಗ್ರಶರಾವಚಕ್ರಭ್ರಮದರ್ಶನೇನ ಕುಲಾಲಾಸತ್ತ್ಯನುಮಾನಂ ಚಾಽಶಯ ಕೇನಚಿದುಕ್ತಂ ನೋತ್ತರದೇಶೋಽತ್ರ ಪಕ್ಷಃ, ಕಿನ್ನಾಮ, ನದೀ l ತದ್ಧರ್ಮೇಣೈವ ಪೂರೇಣ ತದ್ಧರ್ಮಸ್ಯೈವ ವೃಷ್ಟಿಮದುತ್ತರದೇಶಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸಾಧ್ಯತ್ವಮ್। ಏವಂ ಶರಾವಚಕ್ರಧರ್ಮಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರತ್ಯಗ್ರತ್ವಭ್ರಮಾಭ್ಯಾಂ ತದ್ಧರ್ಮಸ್ಯೈವ ಕುಲಾಲಾಸತ್ತೇರನುಮಾನಮಿತಿ। ಅತ ಇದಮುದಾಹರಣಾನ್ತರಮುದಿತಮ್। ನಹಿ ತತ್ರೇವೇಹ ರೋಹಿಣ್ಯಾಃ ಕೃತ್ತಿಕಾಯಾ ದ್ವೌ ಧರ್ಮೌ ಸಮ್ಪಾದಯಿತುಂ ಶಕ್ಯೌ।

h॥ ಉಕ್ತಾನುಮಾನೇ ಪ್ರಯೋಗವಿಪರಿಣಾಮೇನ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣತ್ವಸಮ್ಭವಮಾಶಯ ತನ್ನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಿಹಾಪಿ ಕಾಲಂ ಪಕ್ಷೀಕೃತ್ಯ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಮ್। ವಿಮತಃ ಕಾಲೋ ರೋಹಿಣ್ಯುದಯಾಸತ್ತಿಮಾನ್, ಕೃತ್ತಿಕೋದಯವತ್ಕಾಲತ್ವಾತ್; ಅತೀತಕಾಲವದಿತಿ। ಮೈವಮ್। ಏವಂಸತಿ ದೇಶಂ ಕಾಲಂ ವಾಽಽದಾಯ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಸ್ಯ ಸರ್ವತ್ರ ಸತ್ತ್ವಾದ್ ವ್ಯಧಿಕರಣಾಸಿದ್ಧ ಏವ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ವ್ಯರ್ಥಂ ತತ್ಪರಿಸಙ್ಖ್ಯಾನಮ್। ಏವಮಪ್ರಯೋಗೇ ವ್ಯಧಿಕರಣತ್ವಂ ಸಾವಕಾಶಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಥಾಸತ್ಯಸಿದ್ಧೇರುಕ್ತಿದೋಷತ್ವೇನ ಅರ್ಥದೋಷತ್ವಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಚೋಕ್ತಿದೋಷತ್ವಮಪಿ। ವ್ಯಧಿಕರಣತಯೋಕ್ತೇರಪಿ ಸಾಧ್ಯಸಿದ್ಧ್ಯಙ್ಗತ್ವಾನುಭವಾತ್। ಏವಮೇವ ಹಿ ಲೌಕಿಕಾನಾಮುಕ್ತಯಃ। ಪರೀಕ್ಷಕಾ ಅಪಿ ಹಿ "ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಾಪ್ತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾತ್" ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಯುಞ್ಜತೇ। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಇತಿ ವ್ಯಧಿಕರಣತಯಾ ಉಕ್ತೇಽಪ್ಯೇತದ್ವಾಕ್ಯಂ ಸಾಧನಂ ಸಾಧ್ಯಸಿದ್ಧ್ಯಙ್ಗಂ ನೋ ಕಿಮ್? ಭವತ್ಯೇವೇತಿ।

ಕಿಞ್ಚ ಕಾಲಾದಿಕಮಾದಾಯ ಪ್ರಯೋಗವಿಪರಿಣಾಮಃ ಕಾರ್ಯ ಇತ್ಯತ್ರ ಕಿಂ ನೈಯಾಯಿಕಾದಿಸಮಯೋ ನಿಯಾಮಕಃ, ಕಿಂವಾ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ? ಆದ್ಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ನಹೀತಿ। ಅತ್ರ ಉಪಪತ್ತಿಸಿದ್ಧೇಽರ್ಥೇ। ಆಜ್ಞೈವ ಸಮಯಮಾತ್ರಮ್। ತಥಾಸತಿ ಸರ್ವಂ ವಾಙ್ಮಾತ್ರೇಣೈವೋಪದೇಷ್ಟವ್ಯಮ್। ನ ಪುನಃ ಕ್ವಾಪಿ ಪ್ರಮಾಣಂ ವಾಚ್ಯಮ್। ವಿಪರೀತಾಜ್ಞಯಾ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತಾ ಚ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಹಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ। ಆಜ್ಞಾ ಖಲು ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಾವಿಷಯೇ ಧರ್ಮಾದೌ ಭವತಿ। ಸಾ ಚಾವಗತಾಪ್ತಭಾವಾನಾಮ್। ನಾಪಿ ದ್ವಿತೀಯಃ, ತದನುಪಲಮ್ಭಾತ್।

h॥ ವ್ಯಧಿಕರಣಸಾಧ್ಯಸಾಧನಯೋಃ ವ್ಯಾಪ್ಯವ್ಯಾಪಕಭಾವಾನುಪಪತ್ತಿಪರಿಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ವ್ಯಾಪ್ತಿಸ್ತಾವದನುಮಾನಾಙ್ಗಮ್। ಸಮ್ಬನ್ಧವಿಶೇಷಶ್ಚ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ। ನಚ ವ್ಯಾಶ್ರಯಯೋಃ ಸಮ್ಬನ್ಧೋ ಯುಜ್ಯತೇ। ಅತೋ ವ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಸ್ಯ ದೋಷತ್ವಾತ್ ಸಮ್ಮತವಿಷಯೇ ವಿಪರಿಣಾಮ ಇತಿ। ಮೈವಮ್। ಅವಿನಾಭಾವಮಾತ್ರಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿತ್ವಾತ್। ಅವಿನಾಭಾವಶ್ಚ ಕ್ವಚಿದೇಕಾಶ್ರಯತಾಮನ್ತರ್ಭಾವ್ಯ ಭವತಿ। ಯಥಾ ಕೃತಕತ್ವಸ್ಯಾನಿತ್ಯತ್ವೇನ। ಅತ ಏವಾನ್ಯಗತೇನ ತೇನ ನಾನ್ಯತ್ರಾನಿತ್ಯತಾಸಿದ್ಧಿಃ। ಕ್ವಚಿದ್ ವಿಭಿನ್ನಾಶ್ರಯಯೋರೇವ। ಯಥಾ ಧೂಮಸ್ಯಾಗ್ನಿನಾ। ಧೂಮಾಗ್ನೀ ಖಲು ನ ಸಮವಾಯವೃತ್ತ್ಯಾ ಸಮಾನಾಶ್ರಯೌ। ನಾಪಿ ಸಂಯೋಗವೃತ್ತ್ಯಾ। ಊರ್ಧ್ವಾಧೋದೇಶಸಂಯೋಗಿತ್ವಾತ್। ಧೂಮಸ್ಯಾಧೋದೇಶಸಂಯೋಗಸ್ಯ ಅಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ತಥಾಽಪ್ಯೇಕಪರ್ವತಸಂಯೋಗಿತಾ ದ್ವಯೋರಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಥಾಸತ್ಯಗ್ನ್ಯರ್ಥಿನೋ ನಿಯಮೇನ ಪ್ರದೇಶವಿಶೇಷೇ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತೇಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಧೂಮ ಏವ ಧೂಮತ್ವೇನ ಮೂಲೇಽಗ್ನಿಮಾನ್ ಸಾಧ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್। ಕಿಮೇಷಾ ಲೌಕಿಕೀ ಪ್ರತೀತಿಃ, ಆಹ --ೊಸ್ವಿತ್ ಸಮಯಸಿದ್ಧ್ಯೇ ವಿಪರಿಣಾಮಃ ಕ್ರಿಯತೇ? ನ ಪ್ರಥಮಃ। ಲೌಕಿಕಾ ಹ್ಯೂರ್ಧ್ವದೇಶಂ ಧೂಮವನ್ತಮವಲೋಕ್ಯಾಧೋದೇಶಂ ವಹ್ನಿಮನ್ತಮವಗಚ್ಛನ್ತಿ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ನಿರ್ಮೂಲತ್ವಾತ್। ಅಪಿಚ ದೇಹಾದೀನಾಂ ತಾವತ್ ಪರೇಣ ಕ್ಷಣಿಕತಾ ಆಸ್ಥೀಯತೇ। ತತ್ರ ಪತನಕರ್ಮಣಾ ಗುರುತ್ವಾನುಮಾನಂ ದುರ್ಘಟಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಹಿ ತಯೋಃ ಕಾಲತಃ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಮ್। ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಾತ್। ನಾಪಿ ದೇಶತಃ। ವಿಭಿನ್ನದ್ರವ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಾತ್। ಅತಃ ಕಸ್ಯಚಿದ್ ವಿಭಿನ್ನಾಶ್ರಯೇಣೈವ ಅವಿನಾಭಾವಃ।

h ॥ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾನಿಯಮಾಭಾವಾದೇವ ವ್ಯಧಿಕರಣಸ್ಯ ತದಭಾವೋಽಪಿ ನ ದೋಷಾಯ ॥

(###sudha --)

ನನು ವ್ಯಧಿಕರಣಸ್ಯ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾ ನಾಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ಮಾ ಭೂತ್। ತನ್ನಿಯಮಸ್ಯ ನಿರ್ನಿಬನ್ಧನತ್ವಾತ್। ತಥಾಸತಿ ಸಾಧ್ಯಸ್ಯ ನಿಯತದೇಶತಾ ಕಥಂ ಸಿದ್ಧ್ಯೇದಿತಿ ಚೇತ್, ವ್ಯಾಪ್ತಿಸ್ವಭಾವಾದಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ತಥಾಹಿ ಯತ್ ಕೃತಕಂ ತದನಿತ್ಯಮಿತಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಮನ್ತರ್ಭಾವ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ತೇಃ ಕೃತಕತ್ವಂ ಸ್ವಾಶ್ರಯ ಏವಾನಿತ್ಯತ್ವಂ ಗಮಯತಿ। ತಥಾ ಕೃತ್ತಿಕೋದಯೋ ವ್ಯಧಿಕರಣಯ್ಯೈವ ರೋಹಿಣ್ಯುದಯಾಸತ್ತ್ಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತ ಇತಿ ತಾಂ ತಥೈವ ಗಮಯತಿ। ಯಥಾಚ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯೇಽಪ್ಯಸ್ತಿ ಪ್ರದೇಶಾದಿನಿಯಮಃ, ತಥಾ ವೈಯಧಿಕರಣ್ಯೇಽಪೀತಿ ಕೋ ದೋಷಃ? ತಸ್ಮಾದ್ ಯತ್ರೇದಂ ತತ್ರೇದಮಿತಿವತ್, ಯದೇದಂ ತದೇದಮಿತಿವತ್, ಯದೇವಂ ತದೇವಮಿತಿವಚ್ಚ ಯದೀದಂ ತರ್ಹೀದಮಿತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಸಮ್ಭವಾತ್। ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯನುರೋಧೇನೈವ ಹೇತುಸಿದ್ಧೇರಾವಶ್ಯಕತಯಾ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾನಾವಶ್ಯಕತ್ವಾದ್ ಯುಕ್ತಂ ವ್ಯಧಿಕರಣಸ್ಯಾಪಿ ಹೇತುತ್ವಮಿತಿ।

h ॥ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತಾಯಾ ಅದೋಷತ್ವೇ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸದಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಸಿದ್ಧಿಮಾಶಯ ಸ್ವವ್ಯಾಘಾತಾದೇವ ತದನುಮಾನಸ್ಯ ದುಷ್ಟತ್ವಮಿತ್ಯುಪಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ತಥಾ ಸಾಧ್ಯವಿಶೇಷಣಸ್ಯಾಪ್ರಸಿದ್ಧಾವಪಿ। ತಥಾಹಿ ಸಾಧ್ಯವಿಶೇಷಣಾಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ ಕುತೋ ದೂಷಣತ್ವಮ್? ಕಿಂ ವಿಶ್ವಂ ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣಂ ಬಾಧ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯಾದೇರಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್, ಉತ ಸಾಧ್ಯವಿಶೇಷಣಾಪ್ರಸಿದ್ಧೌ ತತ್ಸನ್ದೇಹಾನುಪಪತ್ತೌ ಪಕ್ಷತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇರ್ಹೇತೋಃ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಸಕ್ತೇಃ, ಅಥವಾ ಸಾಧ್ಯವಿಶೇಷಣಾಪ್ರಸಿದ್ಧೌ ತೇನ ಸಾಧ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಪ್ರತೀತ್ಯನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್, ಯದ್ವಾ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಪ್ರತೀತಪದಾರ್ಥಕತ್ವೇನಾಬೋಧಕತ್ವಾಪತ್ತೇಃ? ಆದ್ಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ಅನ್ಯದಿತಿ।

ಅನ್ಯತ್ ಸದಸತೋರ್ವಿಶ್ವಮಿತಿ ಚ ವ್ಯಾಹತೇರಮಾ।

ಸನ್ನ ಭವತೀತ್ಯುಕ್ತೇಽಸತ್ತ್ವಮುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ಸತ್ತ್ವಪ್ರತಿಕ್ಷೇಪರೂಪತ್ವಾದಸತ್ತ್ವಸ್ಯ। ಪುನರಸನ್ನ ಭವತೀತ್ಯುಕ್ತೇ ಸ್ವವಚನವ್ಯಾಹತಿಃ। ಏವಮಸನ್ನ ಭವತೀತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ "ದ್ವೌ ನಞೌ ಪ್ರಕೃತಮರ್ಥಂ ಸಾತಿಶಯಂ ಗಮಯತಃ" ಇತಿ ಸತ್ತ್ವಂ ಲಭ್ಯತೇ। ಪುನಃ ಸನ್ನ ಭವತೀತ್ಯುಕ್ತೇ ಸ್ವವ್ಯಾಹತಿರೇವ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತದೇವಂ ವಿಶ್ವಂ ಸದಸತೋಃ ಸಕಾಶಾದನ್ಯತ್ ಸದಸಚ್ಚ ನ ಭವತೀತ್ಯೇಷಾ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಸ್ವವ್ಯಾಹತೇರೇವ ಅಮಾ ಅಪ್ರಮಾ ಸಾಧನಾಙ್ಗಂ ನ ಭವತಿ। ನತು ವಿಶೇಷಣಸ್ಯ ಸದಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವೇನ। ಕುತಃ? ಸ್ವವ್ಯಾಹತಿರ್ಹಿ ಮೇ ಮಾತಾ ವನ್ಧ್ಯೇತ್ಯಾದೌ ದೂಷಣತ್ವೇನ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಾ। ಸ್ವವಚನಸ್ವನ್ಯಾಯಸ್ವಕ್ರಿಯಾಸ್ವಸಿದ್ಧಾನ್ತಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಾಪ್ರತಿಹತಾಯಾ ಏವೋಕ್ತೇಃ ಸಾಧನದೂಷಣಾಙ್ಗತ್ವಾತ್। ನಹಿ ಸ್ವವಿಷವಿಮೂರ್ಛಿತಾ ಭುಜಙ್ಗೀ ಪರಂ ದಶತಿ। ನಚ ದೋಷಾನ್ತರಾಸಙ್ಕೀರ್ಣಂ ಸಾಧ್ಯವಿಶೇಷಣಾಸಿದ್ಧೇರುದಾಹರಣಂ ಪಶ್ಯಾಮೋ ಯೇನ ದೋಷತ್ವಂ ಪ್ರತೀಮಃ। ಕಸ್ಯಚಿದಸಾಧಾರಣಧರ್ಮೇಣ ಶಶವಿಷಾಣಾದಿಮತ್ತ್ವಸಾಧನಮಪಿ ಪ್ರಮಾಣಂ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತತ್ರಾಪಿ ದೃಶ್ಯಾನುಪಲಮ್ಭಬಾಧಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್। ಅತೀನ್ದ್ರಿಯಸಂಸರ್ಗಸಾಧನೇ ನ ಕೋಽಪಿ ದೋಷ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಈಶ್ವರಾದಿಸಂಸರ್ಗೇಣ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತ್ವಾತ್। ಏವಮನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ದೋಷಾನ್ತರಮನ್ವೇಷಣೀಯಮ್। ತದಿದಮುಕ್ತಂ ಚಶಬ್ದೇನ। ಅತ ಏವ ವ್ಯಾಹತೇರಿತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್।

h ll ಸಾಧ್ಯಾಪ್ರಸಿದ್ಧೌ ತತ್ಸನ್ದೇಹಾಯೋಗಾತ್ ಪಕ್ಷತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಮಾಶಯ ಪರಿಹಾರಕಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯಂ ಪರಾಚಷ್ಟೇ ಅಸಿದ್ಧೇತಿ।

ಅಸಿದ್ಧಸಾಧನೇ ದೋಷಃ ಕೋ ವ್ಯಾಪ್ತಿರ್ಯದಿ ವಿದ್ಯತೇ।

ಸಾಧ್ಯಾಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯಾ ಯತ್ರ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತ್ವಾಸಿದ್ಧಿರುಚ್ಯತೇ ಹೇತೌ, ತತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದೀತರಾಙ್ಗಸಾಕಲ್ಯಮಸ್ತಿ ನವಾ? ನಚೇತ್ ತತ ಏವಾನುಮಾನಂ ದುಷ್ಟಮ್, ಕಿಂ ಸಾಧ್ಯವಿಶೇಷಣಾಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯಾ? ಯದಿ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದಿಕಂ ವಿದ್ಯತೇ ತದಾಽಸಿದ್ಧಸಾಧನೇ ಕೋ ದೋಷಃ? ನ ಕೋಽಪಿ।

ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ಹೇತೋರ್ಹಿ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತ್ವಾಸಿದ್ಧಿಸ್ತದಾ ಸ್ಯಾತ್, ಯದಿ ಧರ್ಮೀ ವಾ, ಹೇತೋಸ್ತದ್ಧರ್ಮತ್ವಂ ವಾ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಸನ್ದೇಹಾಭಾವೇನ ಪಕ್ಷತ್ವಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತ್ವಾಭಾವೇ ತು ಸ್ವಾರ್ಥಾನುಮಾನವಿಶೇಷವಿಲೋಪಃ ಸ್ಯಾತ್। ಯದಾ ಹಿ ಯೋ ಧೂಮವಾನಸಾವಗ್ನಿಮಾನಿತಿ ಗೃಹೀತವ್ಯಾಪ್ತಿಕೋ ಗಿರಿಶಿಖರೇ ಧೂಮಂ ಸಹಸೈವ ಪಶ್ಯನ್ ವ್ಯಾಪ್ತಿಂ ಸ್ಮರತಿ, ತದೋತ್ಪದ್ಯತ ಏವಾಸ್ಯಾನುಮಿತಿಃ। ನಚ ತಸ್ಯಾಗ್ನಿಸನ್ದೇಹೋಽಸ್ತಿ। ಯದಾಚಾಽಪ್ತವಚನಾದ್ ವಿನಿಶ್ಚಿತಪರ್ವತಾಗ್ನಿಸಮ್ಬನ್ಧಃ ಪರ್ವತಂ ಪ್ರತ್ಯಾಸೀದನ್ ಧೂಮಮವಲೋಕಯತಿ, ತದಾಽಪಿ ತಸ್ಯ ವಿನಾ ಸನ್ದೇಹೇನಾಗ್ನ್ಯನುಮಿತಿರ್ಭವತ್ಯೇವ। ನಹಿ ಸಾಮಗ್ರೀ ಬುದ್ಧಿಮತೀ। ಯೇನ ಯನ್ಮಯಾ ಕರ್ತವ್ಯಂ ತದನ್ಯೇನ ಕೃತಮಿತಿ ಪರ್ಯಾಲೋಚ್ಯೋದಾಸೀತ। ನಾಪಿ ಛಿನ್ನೇ ಛಿದಾಯಾ ಇವ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನೇ ಪರಿಚ್ಛೇದಾನ್ತರೋತ್ಪಾದೋಽಯುಕ್ತಃ। ನಾಪಿ ಪರಾರ್ಥಾನುಮಾನೇ ಸನ್ದೇಹನಿಯಮಃ। ವಿಪರ್ಯಸ್ತಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರತಿವಾದಿತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ। ಅತ ಏವ ಸಿದ್ಧಸಾಧಕೋಽಸಙ್ಗತ ಏವ ನಾಽಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। (516)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕಿಞ್ಚ ವಿದಿತತತ್ತ್ವೋಽಪಿ ಯದಾ ಪರಪರೀಕ್ಷಾರ್ಥಂ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಂ ಪೃಚ್ಛತಿ, ತದಾ ಪ್ರಯುಕ್ತಮನುಮಾನಮಮಾನಂ ಸ್ಯಾತ್। ಸನ್ದೇಹಾಭಾವಾತ್। ತಸ್ಮಾತ್ "ಸನ್ದಿಗ್ಧಸಾಧ್ಯಃ ಪಕ್ಷಃ" ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಃ ಪ್ರಾಚಾಂ ವಾಚಃ ಸಮ್ಭಾವನಾಭಿಪ್ರಾಯಾಃ। ಪರಮಾರ್ಥತಸ್ತ್ವನುಮಿತಿವಿಷಯ ಏವ ಪಕ್ಷಃ। ಅತಃ ಸನ್ದೇಹಾಭಾವೇ ಪಕ್ಷತ್ವಾನುಪಪತ್ತ್ಯಭಾವಾನ್ನಾಪ್ರಸಿದ್ಧಸಾಧನೇ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತ್ವಾಸಿದ್ಧಿರೂಪೋ ದೋಷ ಇತಿ।

h ॥ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಣೋ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯವಗಮಾತ್, ಪರೈರಭ್ಯುಪಗತತ್ವಾಚ್ಚ ನ ಸಾಧ್ಯಾಪ್ರಸಿದ್ಧೌ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ತೃತೀಯಂ ನಿರಾಕರೋತಿ -- ವ್ಯಾಪ್ತಿಶ್ಚೇತಿ।

ವ್ಯಾಪ್ತಿಶ್ಚ ವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ತತ್ರ ತೈಶ್ಚಾವಗಮ್ಯತೇ ॥23॥**

(###sudha --)

ತತ್ರ ಜೀವಚ್ಛರೀರಜಾತಂ ಸಾತ್ಮಕಮ್, ಪ್ರಾಣಾದಿಮತ್ತ್ವಾತ್; ಭೂರಿತರೇಭ್ಯೋ ಭಿದ್ಯತೇ, ಗನ್ಧವತ್ತ್ವಾತ್; ಈಶ್ವರಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ, ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವಾದಿತ್ಯಾದೌ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಣಿ ಸಾಧನಸಮೂಹೇ ತೈಃ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧೈರಪಿ ಸಾತ್ಮಕತ್ವಾದಿಭಿಃ ಸಾಧ್ಯೈರ್ವ್ಯಾಪ್ತಿಶ್ಚಾಸ್ತಿ। ನ ಕೇವಲಂ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾ। ವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಸಾಧ್ಯಾಭಾವಸ್ಯ ಸಾಧನಾಭಾವವ್ಯಾಪ್ತತ್ವೇನ ಲಿಙ್ಗೇನಾವಗಮ್ಯತೇ ಚ ಸಾ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸಾಧ್ಯವಿಶೇಷಣಾಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿಪ್ರತೀತ್ಯಭಾವಂ ಪ್ರಸಞ್ಜಯತೋ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭಾವಃ। ತಥಾಹಿ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕ್ಯನುಮಾನಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ನವಾ? ನೇತಿ ಪಕ್ಷೇ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ। (948) ಆದ್ಯೇ ತಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಸದ್ಭಾವೋ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯವಗಮಶ್ಚ ಅವಶ್ಯಮಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಃ। ಅನ್ಯಥಾಽನುಮಾನತ್ವವ್ಯಾಘಾತಾತ್। ನಚ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಣಿ ಸಾಧ್ಯಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್। ಪಕ್ಷೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧೌ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧೌ ತತ್ರ ಹೇತೋರ್ವೃತ್ತೌ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಅವೃತ್ತಾವಸಾಧಾರಣ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅತಃ ಶಿಥಿಲಮೂಲಃ ಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ವ್ಯತಿರೇಕಿಣಃ ಕ್ವ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಕೇನ ಚಾವಗಮ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್। ಪಕ್ಷ ಏವ ವ್ಯತಿರೇಕೇಣಾಽವಗಮ್ಯತ ಇತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ಪಕ್ಷಾದಿಪ್ರವಿಭಾಗಾತ್ ಪ್ರಾಗವಗತಾ ತತ್ರೈವ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯುಪದರ್ಶಯಿತುಮಶಕ್ಯಾ ವ್ಯತಿರೇಕೇಣೋಪಪಾದ್ಯತ ಇತಿ। ತೈರಿತಿ ಬಹುವಚನೇನಾತಿಪ್ರಸಿದ್ಧತಾಂ ಪ್ರಸಙ್ಗವ್ಯಾಪ್ತಿಭಙ್ಗಸ್ಯ ಸೂಚಯತಿ।

ನ ಕೇವಲಂ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಸಾಧನಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಿರ್ವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ತದವಗಮಶ್ಚಾಸ್ಮಾಭಿರೇವಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ। ಕಿನ್ತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತ್ವದೂಷಣತ್ವವಾದಿಭಿರಪಿ ಕೈಶ್ಚಿದಿತ್ಯಾಹ -- ತೈಶ್ಚೇತಿ। ಅವಗಮ್ಯತೇ ಅಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ। ಯಥಾಽಽಹುಃ "ಯದಿ ಸಾಧ್ಯೇನಾಸ್ಯ ಕ್ವಚಿದಪ್ಯನ್ವಯೋ ನಾಸ್ತಿ, ತದಾ ವಿರುದ್ಧ ಏವಾಯಮ್" ಇತ್ಯಾಶಯ "ನೋಪೇಯತ್ವಮನ್ವಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಸೇಧಾಮೋಽಪಿ ತೂಪಾಯತ್ವಮ್" ಇತ್ಯಾದಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತಥಾ, ಯಥಾಚ ವ್ಯತಿರೇಕಬಲಾದನ್ವಯಸಿದ್ಧಿಸ್ತಥಾ ವೈಶೇಷಿಕೈರಪ್ಯುಪಪಾದನೀಯಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಯೋರವ್ಯಾಪ್ತೌ ವ್ಯತಿರೇಕಿಣೋ ಗಮಕತ್ವಭಙ್ಗಾದಿತ್ಯಾದಿ। ತಥಾಚಾಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣಸ್ಯಾಪಿ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಣೋ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯುಪಪಾದನಮಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತ್ವೇ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಪ್ರತೀತಿಪ್ರಸಙ್ಗನಂ ಚ ಕಥಂ ನ ವ್ಯಾಹತಮಿತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಣಃ ಅನ್ವಯತ ಏವ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯವಗಮಾತ್ ನ ತದ್ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ಸಾಧ್ಯಾಸಿದ್ಧೇರದೋಷತ್ವಂ ಸಾಧನೀಯಮಿತಿ ಪರೇಣೋಪಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಯದುಕ್ತಂ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಣೋ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯವಗಮಾತ್ ಪರೈರಭ್ಯುಪಗಮಾಚ್ಚ ನಾಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತ್ವೇಽಪಿ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯನವಗತಿರಿತಿ। ತದಯುಕ್ತಮ್। ಯತಃ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಣ್ಯನ್ಯೈವ ಗತಿಃ। ಯೇ ಹಿ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಪ್ರಮಾಣಭಾವಾಃ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಣಸ್ತೇಷು ಸಾಮಾನ್ಯತೋಽನ್ವಯವ್ಯಾಪ್ತಿರೇವಾಭಿಧಾತವ್ಯಾ। ತಥಾಹಿ ಪ್ರಾಣಾದಿಮತ್ತ್ವೇನ ಜೀವಚ್ಛರೀರಸ್ಯ ಸಾತ್ಮಕತ್ವೇ ಸಾಧ್ಯೇ ಯದ್ಯತ್ ಕಾರ್ಯವತ್ ತತ್ತತ್ ಕಾರಣವತ್, ಯಥಾಽಙ್ಕುರವತೀ ಭೂಮಿರ್ಬೀಜಗರ್ಭೇತಿ। ತಥಾ ಗನ್ಧವತ್ತ್ವೇನ ಭುವೋಽನ್ಯಭೇದಸಾಧನೇ ಯದ್ಯದಸಾಧಾರಣಧರ್ಮವತ್ ತತ್ತತೋ ಭಿದ್ಯತೇ, ಯಥಾ ಅಬಾದೀತಿ। ಏವಮೀಶ್ವರಸ್ಯ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವೇನ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಸಾಧನೇ ಯೋ ಯಸ್ಯ ಕರ್ತಾ ಸ ತಸ್ಯ ಕಾರಣಂ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಚ ಜಾನಾತಿ, ಯಥಾ ಕುಲಾಲ ಇತಿ। ಏವಂ ಶಬ್ದಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟದ್ರವ್ಯಾತಿರಿಕ್ತದ್ರವ್ಯಾಶ್ರಿತಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿವೃತ್ತೌ ಬಾಧಕೋಪಪನ್ನತ್ವೇ ಸತಿ ಗುಣತ್ವಾದಿತ್ಯಾದೌ ಯೋ ಯದ್ವೃತ್ತೌ ಬಾಧಕೋಪಪನ್ನತ್ವೇ ಸತಿ ಗುಣಃ ಸ ತತೋಽನ್ಯದ್ರವ್ಯವೃತ್ತಿಃ, ಯಥಾ ಗನ್ಧ ಇತ್ಯಾದಿರೂಪೇಣ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ವ್ಯಾಪ್ತಿರಭಿಧಾತವ್ಯಾ।

h॥ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಷು ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸಾಧ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯುಪಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಯದ್ವಾ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ವಿಶೇಷಣಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ವಿಧಾಯ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕೀ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಃ। ಯಥಾ ಜ್ಞಾನತಾರತಮ್ಯಂ ಕ್ವಚಿದ್ ವಿಶ್ರಾನ್ತಂ ತಾರತಮ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯನೇನ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಸಿದ್ಧೌ ತಸ್ಯೇಶ್ವರಸಮ್ಬನ್ಧಃ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಣಾ ಸಾಧ್ಯತೇ। ತಥೇಚ್ಛಾದಯಃ ಕ್ವಚಿದಾಶ್ರಿತಾಃ, ಗುಣತ್ವಾತ್; ರೂಪವತ್। ಯಶ್ಚೇಚ್ಛಾದೀನಾಮಾಶ್ರಯಃ ಸ ಏವಾಽತ್ಮೇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯೇನಾಽತ್ಮಸಿದ್ಧೌ ತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧೋ ಜೀವಚ್ಛರೀರಸ್ಯ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಣಾ ಸಾಧ್ಯತೇ। ಏವಮನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಯಥಾಸಮ್ಭವಮೂಹ್ಯಮ್।

h॥ ಕ್ವಚಿತ್ ಪಕ್ಷೈಕದೇಶ ಏವ ಸಾಧ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಕ್ವಚಿತ್ ಪಕ್ಷೈಕದೇಶ ಏವ ವಿಶೇಷಣಪ್ರಸಿದ್ಧಿಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕೀ ಪ್ರವರ್ತತೇ। ಯಥಾ ಪೃಥಿವೀ ಇತರೇಭ್ಯೋ ಭಿದ್ಯತೇ, ಪೃಥಿವೀತ್ವಾತ್; ನ ಯದೇವಂ ನ ತದೇವಮ್, ಯಥಾ ಜಲಾದೀತ್ಯತ್ರ ಘಟಾದಾವೇವ ವಿಶೇಷಣಪ್ರಸಿದ್ಧೇರ್ನಾಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತಾ। ನಚೈವಂ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸಪಕ್ಷಸಮ್ಭವೇನ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿತ್ವಭಙ್ಗಃ। ಘಟಾದೇಃ ಪಕ್ಷೈಕದೇಶತ್ವಾತ್। ನಚಾಂಶೇ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾ। ಏಕೈಕತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾವಪ್ಯಾಪರಮಾಣೋಃ ಆ ಚ ಭೂಗೋಲಕಾದಸಿದ್ಧೇರಿತಿ।

h ll ಅಭಾವಸ್ಯ ವಾ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಸಾಧ್ಯತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ಅಭಾವೋ ವಾ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಣಾ ಸಾಧ್ಯಃ। ಭಾವೇ ಹಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯೇ ವ್ಯತಿರೇಕವ್ಯಾಪ್ತೌ ತದಭಾವಸ್ಯ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಪ್ರತೀತಿಸಾಪೇಕ್ಷತಯಾ ವಿಶೇಷಣಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯಪೇಕ್ಷಾ। ಅಭಾವೇ ತು ಸಾಧ್ಯೇ ನಾಯಂ ದೋಷಃ। ಅಭಾವಾಭಾವಸ್ಯ ಭಾವತ್ವೇನ ಪ್ರತಿಯೋಗಿನಿರಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್। ಏವಮನ್ಯೇಽಪ್ಯುಕ್ತಿವಿಶೇಷಪ್ರಕಾರಾ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾಃ।

ಏತೇಷ್ವನ್ಯತಮಸ್ಯಾಪ್ಯಭಾವೇಽಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತಾ ದೂಷಣಮೇವ। ಅತೋ ನ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮವಲಮ್ಬ್ಯ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತಾದೂಷಣತ್ವಂ ನಿರಸನೀಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯೇತಿ।

h ll ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಣಿ ಹೇತೋಃ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯೈವ ಸಾಧ್ಯಸ್ಯ ಸಾಧಕತ್ವಸ್ಯಾವಶ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮನೀಯತ್ವಮ್,

ಅನ್ಯಥಾಪ್ರಯೋಗಕಲ್ಪನೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಶ್ಚ ll

(###sudha --)

ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯಸ್ಯ ಸಾಧಕತ್ವಂ ಯದೇಷ್ಯತೇ।

ಲಿಙ್ಗಸ್ಯೋಕ್ತೌ ವಿಶೇಷೋಽಯಂ ಕೇನ ಮಾನೇನ ಗಮ್ಯತೇ ll24 ll**

(###sudha --)

ಸಾಧ್ಯಸ್ಯೇತಿ ಕರ್ಮಣಿ ಷಷ್ಠೀ, ಲಿಙ್ಗಸ್ಯೇತಿ ಕರ್ತರಿ। ಅಯಮಿತಿ ಬುದ್ಧಿಸ್ಥಪರಾಮರ್ಶಃ। ಭವೇದೇತದ್ ಯದ್ಯಯಂ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಣ್ಯುಕ್ತಿವಿಶೇಷಃ ಕಾರ್ಯ ಇತ್ಯತ್ರ ನಿಯಾಮಕಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈತದಸ್ತಿ। ತಥಾಹಿ ಕಿಮನೇನೋಕ್ತಿವಿಶೇಷೇಣ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಸಾಧ್ಯಮನ್ವಯಿತಾಂ ನೀಯತೇ, ಉತ ನೇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ನಾಽದ್ಯಃ, ಉಕ್ತೇರರ್ಥತಥಾತ್ವಪರಿವರ್ತಕತ್ವಾಸಮ್ಭವಾತ್। ನಹಿ ಸಹಸ್ರೇಣಾಪ್ಯುಕ್ತೀನಾಂ ನರೋ ವಾನರೀಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ। ಶಕ್ಯತ್ವೇ ವಾ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತ್ಯಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯೇದಮುತ್ತರಮ್ ಯದಾ ಲಿಙ್ಗಸ್ಯಾಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯಸ್ಯ ಸಾಧಕತ್ವಮಿಷ್ಯತೇ। ಯದ್ಯುಕ್ತಿವಿಶೇಷೇಣಾಪಿ ಲಿಙ್ಗಂ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಸಾಧ್ಯಸಾಧಕಮೇವ ನಾನ್ವಯಿತಾಮಾಪದ್ಯತ ಇತೀಷ್ಯತ ಇತಿ ಯಾವತ್। ತದಾಽಯಮುಕ್ತೌ ವಿಶೇಷಃ ಕೇನ ಮಾನೇನ ಕರ್ತವ್ಯತಯಾ ಜ್ಞಾಯತೇ ನ ಕೇನಾಪಿ। ಅತೋಽಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣ ಏವ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕೀ ಸಾಧಕಶ್ಚೇತಿ ನಾಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತ್ವಸ್ಯ ದೋಷತ್ವಮಿತಿ।

ಅಸ್ತ್ಯೇವೋಕ್ತಿವಿಶೇಷಸ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯತಾಯಾಂ ನಿಯಾಮಕಮ್। ತಥಾಹಿ ಯದ್ಯಪ್ಯುಕ್ತಿವಿಶೇಷೋ ನ ವ್ಯತಿರೇಕಿಣಮನ್ವಯಿನಂ ಕರೋತಿ। ತಥಾಽಪಿ ಲಿಙ್ಗಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯೇನ

ವ್ಯಾಪ್ತಿಸ್ತಾವದವಶ್ಯಮ್ಭಾವಿನೀ। ನಚ ಸಾ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಣಿ ಸಾಕ್ಷಾದುಪದರ್ಶಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಾ। ಅನ್ವಯಗ್ರಹಣಸ್ಥಲಸ್ಯ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯಾ ಪ್ರತಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್। ಅತಃ ಸಾಧ್ಯವ್ಯತಿರೇಕಸ್ಯ ಸಾಧನವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ವಿಪಕ್ಷೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿಂ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯೋಽಪಪಾದನೀಯಾ।

ಯದಿವಾ ವ್ಯತಿರೇಕವ್ಯಾಪ್ತಿರೇವ ಸಾಧ್ಯಸಿದ್ಧೇರಙ್ಗಮ್। ತಥಾಽಪಿ ತದ್ಗ್ರಹೋಽವಶ್ಯಮ್ಭಾವೀ। ವ್ಯತಿರೇಕಶ್ಚ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಪ್ರತೀತ್ಯಧೀನಪ್ರತೀತಿಕ ಏವ। ಪ್ರತಿಯೋಗಿನೌ ಚ ಲಿಙ್ಗಸಾಧ್ಯಧರ್ಮೌ। ತತ್ರ ಲಿಙ್ಗಂ ಪಕ್ಷೇ ಪ್ರತೀತಮೇವ। ಸಾಧ್ಯಧರ್ಮಶ್ಚ ನ ಪಕ್ಷೇ ಪ್ರತೀತೋ ನಾಪ್ಯನ್ಯತ್ರ। ತತ್ ಕಥಂ ವ್ಯತಿರೇಕಯೋರಪಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿರ್ಗೃಹ್ಯತಾಮ್? ಏತೈಸ್ತೂಕ್ತಿವಿಶೇಷೈಃ ಕಥಞ್ಚಿತ್ ಪ್ರತಿಯೋಗಿನಃ ಸಾಧ್ಯಧರ್ಮಸ್ಯ ಬುದ್ಧಿಸ್ಥತಾಯಾಂ ಸುಕರೋ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಃ ಸ್ಯಾತ್।

h॥ ವ್ಯತಿರೇಕಿಸಾಧ್ಯಸಾಧನಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ಅನುಭವಾನುಸಾರೇಣೈವ ಕಲ್ಪನೀಯಾ॥

(###sudha --)

ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಾಕ್ಯಂ ಚೈವಮವಿದಿತಪದಾರ್ಥಕಂ ನ ಪ್ರಸಜ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸಾಧನಮಿತಿ।

ಸಾಧನಂ ಪರಮಾಣ್ವಾದೇರ್ಯದ್ಯಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಚೇಷ್ಯತೇ।

ಯಥಾನುಭವಮೇವೈತನ್ನಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಂ ಕುತಸ್ತದಾ॥25॥**

(###sudha --)

ಪರಮಾಣುಕಾರಣಕತಾಂ ಕಾರ್ಯಾಣಾಮಭ್ಯುಪಗಚ್ಛತಾ ವೈಶೇಷಿಕಾದಿನಾ ಪರಮಾಣುಸದ್ಭಾವಃ ಸಾಧ್ಯತೇ। ತಥಾ ಪ್ರಧಾನೋಪಾದಾನತಾಂ ವದತಾ ಸಾಙ್ಖ್ಯೇನ ಪ್ರಧಾನಸದ್ಭಾವಃ। ಏವಮನ್ಯದಪಿ ಸಮವಾಯಾದಿಕಂ ತದಙ್ಗೀಕಾರಿಭಿಃ ಸಮರ್ಥ್ಯತೇ। ತತ್ರ ಪೃಚ್ಛಾಮಃ। ಯಃ ಪರಮಾಣ್ವಾದಿಕಮಭ್ಯುಪೈತಿ ತಂ ಪ್ರತಿ ತತ್ಸದ್ಭಾವಃ ಸಾಧ್ಯತೇ, ಉತ ನ ಸನ್ತಿ ಪರಮಾಣವ ಇತಿ ತದಭಾವಮಭ್ಯುಪಗಚ್ಛನ್ತಂ ಪ್ರತಿ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಸಾಧನಾಯೋಗಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ತ್ವಬುದ್ಧ್ಯಾರೂಢಸ್ಯ ಪರಮಾಣ್ವಾದೇಃ ಸಾಧನಾಯ ಕಥಂ ವಾದಿನಃ ಪ್ರಯತ್ನಃ, ಕಥಂ ಚ ತದಭಾವಂ ಪರೋ ಮನ್ಯೇತ? ಪ್ರತಿಯೋಗಿನೋಽವಿದಿತತ್ವಾತ್।

ಅಥ ಮನ್ಯಸೇ ಕಣಾದಾದ್ಯುಪದೇಶೇನ, ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ದೃಷ್ಟಸ್ವಾರ್ಥಾನುಮಾನೇನ ವಾ ಸ್ವಯಮವಗತಂ ಪರಮಾಣ್ವಾದಿಕಂ ವಾದಿನಾ ಶಕ್ಯತ ಏವ ಸಾಧಯಿತುಮ್। ವಾದಿವಾಕ್ಯೇನ ಚ ಪ್ರತಿಯೋಗಿನಃ ಪರಮಾಣ್ವಾದೇರವಗಮೇ ತದಭಾವಾಭಿಮತಿಃ ಪ್ರತಿವಾದಿನೋ ಯುಕ್ತೈವ। ನಹಿ ಪ್ರಮಾಣೇನೈವ ಪ್ರತಿಯೋಗೀ ಜ್ಞಾತವ್ಯ ಇತಿ ನಿಯಮೋಽಸ್ತಿ, ಶಶವಿಷಾಣಾದ್ಯಭಾವಪ್ರತೀತ್ಯನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತಿ।

ಯದ್ಯೇವಮತ್ಯನ್ತಾಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯಾಪಿ ಪರಮಾಣ್ವಾದೇರನುಭವಮಾರ್ಗಮನತಿಕ್ರಮ್ಯ ಸಾಧನಮಿಷ್ಯತೇ, ತದೈತದ್ ವ್ಯತಿರೇಕಿಸಾಧ್ಯಸಾಧನಮಪ್ಯನುಭವಾನುಸಾರೇಣೈವ ಕುತೋ ನಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮ್? ತಥಾಹಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣೋಪದೇಶೇನ ವಾಽಸಾಧಾರಣಧರ್ಮಾವೇಕತ್ರೋಪಲಬ್ಧವತಸ್ತತೋಽನ್ಯತ್ರ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ

ತದಭಾವೋಪಲಮ್ಭಸಮ್ಭವೇ ವ್ಯತಿರೇಕವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಸ್ತಾವದ್ ವಾದಿನಃ ಸುಕರ ಏವ। ಪ್ರತಿವಾದಿನೋಽಪಿ ವಾದಿವಾಕ್ಯಾವಗತಪ್ರತಿಯೋಗಿನಸ್ತದಭಾವಾವಗಮಸಮ್ಭವಾತ್। ವ್ಯತಿರೇಕವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಃ ಸಮ್ಭವತ್ಯೇವ। ತಥಾಚ ಪ್ರಾಗುಕ್ತರೀತ್ಯಾ (944) ಅನ್ವಯಸಮರ್ಥನೇನ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಸಾಧ್ಯಸಾಧನೇ ಸಮ್ಭವತಿ ಕಿಮೇತಾಭಿಃ ಕ್ಲಿಷ್ಟಕಲ್ಪನಾಭಿಃ? ಏವಞ್ಚ ನ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಾಕ್ಯಸ್ಯಾವಿದಿತಪದಾರ್ಥಕತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ವಾದಿನಾ ತದರ್ಥಸ್ಯ ವ್ಯುತ್ಪಾದಿತತ್ವಾದಿತಿ।

h॥ ಋಜುಮಾರ್ಗೇಣ ಸಾಧ್ಯೇ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ ವಕ್ರಮಾರ್ಗಾನುಸರಣಮಯುಕ್ತಮ್॥

(###sudha --)

ಉಪಸಂಹರತಿ --ಯತ್ರೇತಿ।

ಯತ್ರ ನಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗೋಽಸ್ತಿ ಮಾನಂ ನಚ ವಿಪರ್ಯಯೇ।

ಕ್ಲಿಷ್ಟಕಲ್ಪನಯೈವಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯಮಿತ್ಯತಿದುರ್ವಚಃ॥26॥**

(###sudha --)

ಯತ್ರ ವಿಷಯೇ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಣಿ। ಏವಂ ಸಾಮಾನ್ಯಾನ್ವಯಾಭಿಧಾನಾದಿನಾ ಸಾಧನಂ ಕಾರ್ಯಮಿತಿ ನಿಯಾಮಕಂ ಮಾನಂ ನಾಸ್ತಿ। ವ್ಯಾಪ್ತಿಪ್ರತೀತ್ಯಾದೇರನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಋಜುನಾಽನುಭವಾನುಸಾರಿಣಾ ಮಾರ್ಗೇಣ ಸಿದ್ಧ್ಯತೋಽರ್ಥಸ್ಯ ವಕ್ರೇಣಾನಾನುಭಾವಿಕೇನ ಸಾಧನಾಯೋಗಾತ್। ವಿಪರ್ಯಯೇ ತಥಾಸಾಧನಾಕರಣೇ, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಶ್ಚ ನಾಸ್ತಿ। ಸ್ವವ್ಯಾಹತ್ಯಾದಿನೈವಾಪರಸ್ಯಾಽಭಾಸತ್ವಾತ್। ಅತ್ರ ಕ್ಲಿಷ್ಟಕಲ್ಪನಯೈವ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಂ ಕಾರ್ಯಮಿತ್ಯತಿದುಷ್ಟಂ ವಾಕ್ಯಮಿತಿ। ಅನೇನ ವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯತಿರೇಕಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಯಾ ಮಹಾವಿದ್ಯಾದಿವಕ್ರರೀತಿಃ ಸಾಽಪ್ಯಪಾಸ್ತಾ ವೇದಿತವ್ಯಾ।

h॥ ಪಞ್ಚರೂಪೋಪಪನ್ನತ್ವಾಭಾವಾತ್ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಣಃ ಅನನುಮಾನತ್ವೇ ಪರಿಶೇಷಾದೇರಪಿ ತತ್ಪ್ರಸಙ್ಗೇನ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಣೋಽನುಮಾನತ್ವಮಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮಿತಿ ಪರರೀತ್ಯಾ ಪ್ರಸಾಧ್ಯ, ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣತಾಯಾ ದೋಷತ್ವೇ

ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಉಕ್ತಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ಯ ಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಭವೇದೇತದ್ ಯದಿ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕ್ಯನುಮಾನಂ ಭವೇತ್। ನಚೈವಮ್। ಪಕ್ಷಧರ್ಮತ್ವಮ್, ಸಪಕ್ಷೇ ಸತ್ತ್ವಮ್, ವಿಪಕ್ಷಾದ್ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ, ಅಬಾಧಿತವಿಷಯತ್ವಮ್, ಅಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಂ ಚೇತಿ ಪಞ್ಚರೂಪೋಪಪನ್ನಂ ಖಲ್ವನುಮಾನಂ ಭವತಿ। ನಚ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಣಸ್ತದಸ್ತಿ। ಸಪಕ್ಷಾಭಾವೇನ ಸಪಕ್ಷೇ ಸತ್ತ್ವಾಭಾವಾತ್। ನಚೈವಂ ಕೇವಲಾನ್ವಯಿನೋಽಪಿ ವಿಪಕ್ಷಾಭಾವೇನ ವಿಪಕ್ಷಾದ್ ವ್ಯಾವೃತ್ತೇರಭಾವಾದನನುಮಾನತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕವತ ಏವಾನುಮಾನತ್ವೇನ ಅನಿಷ್ಟಾಭಾವಾದಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಮಾಶಯಾಽಽಹ ಪರಿಶೇಷ ಇತಿ।

ಪರಿಶೇಷೋ ಮಿಥಃಸಿದ್ಧಿಶ್ಚಕ್ರಕಸ್ವಾಶ್ರಯಾದಯಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಸಿದ್ಧಸಾಧಕತ್ವೇನ ಪಞ್ಚಾವಯವತಾಂ ವಿನಾ।

ಅಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಾಃ ಸಮಸ್ತೈಸ್ತನ್ನಿಯಮಃ ಕಿನ್ನಿಬನ್ಧನಃ॥27॥**

(###sudha --)

ಪ್ರಸಕ್ತಪ್ರತಿಷೇಧೇ ಪರಿಶಿಷ್ಯಮಾಣೇ ಬುದ್ಧಿಃ ಪರಿಶೇಷಃ। ದ್ವಯೋಃ ಪರಸ್ಪರಾಪೇಕ್ಷಯೋತ್ಪತ್ತಿರ್ಜ್ಞಪ್ತಿರ್ವಾ ಮಿಥಃ ಸಿದ್ಧಿಃ। ಬಹೂನಾಂ ಚಕ್ರವದಿತರೇತರಾಪೇಕ್ಷಯೋತ್ಪತ್ತ್ಯಾದಿಕಂ ಚಕ್ರಕಮ್। ಸ್ವಾಪೇಕ್ಷಂ ಸ್ವೋತ್ಪತ್ತ್ಯಾದಿ ಸ್ವಾಶ್ರಯಃ। ಆದಿಪದೇನ ಅನವಸ್ಥಾ। ಸಾ ಚಾನವಸ್ಥಿತಾಸಿದ್ಧೋತ್ಪಾದಕಾದಿಪರಮ್ಪರಾಪೇಕ್ಷಾ। ಅಸಿದ್ಧಸಾಧಕತ್ವೇನ ಹೇತುನಾ। ಪಞ್ಚಾವಯವತಾಂ ಪಞ್ಚರೂಪೋಪಪನ್ನತಾಮ್। ಅಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಾಃ ಅನುಮಾನತ್ವೇನ ಸಮಸ್ತೈರ್ವಾದಿಭಿಃ। ನ ಖಲು ಕೋಽಪಿ ವಾದೀ ಪರಿಶೇಷಾದೀನನಾದೃತ್ಯ ಪರೀಕ್ಷಾಯಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತೋಽಸ್ತಿ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಪರಿಶೇಷಾದೀನಿ ತಾವದನುಮಾನಾನಿ, ವ್ಯಾಪ್ಯಜ್ಞಾನಾದ್ ವ್ಯಾಪಕಜ್ಞಾನಮಿತಿ ತಲ್ಲಕ್ಷಣಾಕ್ರಾನ್ತತ್ವಾತ್। ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಪಞ್ಚರುಚಿಭಿರಪ್ಯನುಮಾನಾದ್ ಬಹಿರ್ಭಾವೇನ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯಾನಭ್ಯುಪಗತತ್ವಾಚ್ಚ। ತಾನಿ ಚಾಸಿದ್ಧಸ್ಯೈವ ಸಾಧ್ಯಸ್ಯ ಸಾಧಕಾನಿ। ಶಬ್ದಸ್ಯ ಹಿ ಪೃಥಿವ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಸಂಸರ್ಗೇ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧೇ ಪರಿಶೇಷಾತ್ ತದತಿರಿಕ್ತದ್ರವ್ಯಾಶ್ರಿತತ್ವಂ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ನಚ ಪ್ರಾಗಾಕಾಶಸಿದ್ಧೇಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾದ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ದ್ರವ್ಯಂ ಸಿದ್ಧಮ್। ಯೇನ ತದಾಶ್ರಿತತ್ವಂ ಕ್ವಚಿತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಸ್ಯಾತ್। ಯದ್ ಯಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಂ ಪ್ರಮಿತಂ ಪರೇಣಾಙ್ಗೀಕೃತಂ ವಾ ತಸ್ಯ ತತ್ಕಾರ್ಯತಾಮಙ್ಗೀಕುರ್ವಾಣಂ ಪ್ರತಿ ಮಿಥಃ ಸಿದ್ಧಿರುಚ್ಯತೇ। ನಚ ಸಾ ಕ್ವಚಿತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ। ದ್ವಯೋರಪಿ ಪರಸ್ಪರಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಪೂರ್ವಭಾವಿತ್ವಂ ಸೇತಿ ಪಕ್ಷೇಽಪಿ ತಥಾ। ಏತೇನ ಚಕ್ರಕಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್। ಅಸ್ಯೈವ ಘಟಸ್ಯೈತತ್ಕಾರ್ಯತ್ವಮಭ್ಯುಪಗಚ್ಛನ್ತಂ ಪ್ರತಿ ಸ್ವಾಶ್ರಯತ್ವಮಭಿಧೀಯತೇ। ತಚ್ಚ ಸ್ವಸ್ಯೈವ ಸ್ವಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಪೂರ್ವಭಾವಿತ್ವಂ ಪಶ್ಚಾದ್ಭಾವಿತ್ವಂ ಚಾಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವ। ಅಸಿದ್ಧಸ್ಯೈವ ಕಾರಣತಾಂ ಬ್ರುವಾಣಂ ಪ್ರತ್ಯನವಸ್ಥೋಚ್ಯತೇ। ನಚ ಕ್ವಚಿತ್ ಕಾರ್ಯೇಽನವಸ್ಥಿತಾಸಿದ್ಧಕಾರಣಪರಮ್ಪರಾ ಸಿದ್ಧಾ। ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಸ್ತು ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಣ್ಯಪಿ ಸಮಾನಾ। ಅಸಿದ್ಧಸಾಧಕತ್ವೇನ ಚೈಷಾಂ ಪಞ್ಚರೂಪೋಪಪನ್ನತಾ ನಾಸ್ತಿ। ತಥಾಚಾನುಮಾನಾನಾಮಪ್ಯೇಷಾಂ ಪಞ್ಚರೂಪೋಪಪನ್ನತ್ವಾಭಾವಾತ್। ವ್ಯತಿರೇಕಿ ನಾನುಮಾನಮ್, ಪಞ್ಚರೂಪೋಪಪನ್ನತಾವೈಧುರ್ಯಾದಿತ್ಯನೈಕಾನ್ತಿಕಮಿತಿ।

h॥ ಅನುಮಾನಸ್ಯ ಪಞ್ಚರೂಪೋಪಪನ್ನತಾನಿಯಮಸ್ಯ ನಿರ್ನಿಬನ್ಧನತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ದೂಷಣಾನ್ತರಮಪ್ಯಾಹ -- ತನ್ನಿಯಮ ಇತಿ। ಅನುಮಾನೇ ಪಞ್ಚರೂಪೋಪಪನ್ನತಾನಿಯಮಸ್ಯ ನಿರ್ನಿಬನ್ಧನತ್ವಾದತಾದೃಶಸ್ಯಾಪ್ಯನುಮಾನತ್ವೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾಚ್ಚಾಪ್ರಯೋಜಕೋಽಯಂ ಹೇತ್ವಾಭಾಸಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನ್ವೇಷಾಂ ರೂಪಾಣಾಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಪಕ್ಷಧರ್ಮತೌಪಯಿಕತ್ವಾದಸಿದ್ಧಾದಿಹೇತ್ವಾಭಾಸಪಞ್ಚಕಸ್ಯ ವ್ಯುದಾಸಾರ್ಥತ್ವಾಚ್ಚ ಕಥಂ ನಿರ್ನಿಬನ್ಧನತಾ? ಕಥಞ್ಚ ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಃ? ಉಕ್ತಪ್ರಯೋಜನಾಸಿದ್ಧೇರೇವ ಬಾಧಕತ್ವಾತ್। ಸಪಕ್ಷೇ ಸತ್ತ್ವಂ ವಿನಾಽಪ್ಯನುಮಾನತ್ವೇ ಭೂರ್ನಿತ್ಯಾ ಗನ್ಧವತ್ತ್ವಾದಿತ್ಯಾದೇರಸಾಧಾರಣಸ್ಯಾಪ್ಯನುಮಾನತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸಪಕ್ಷಹೀನಸ್ಯ ವಿಪಕ್ಷವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮಾತ್ರೇಣ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದಿಸಿದ್ಧೇಃ। ಅಸಾಧಾರಣಸ್ಯಾಽಭಾಸತ್ವಾಸಮ್ಮತೇಃ। ಸಮ್ಮತೌ ವಾ ಸಪಕ್ಷಸದ್ಭಾವಾಸದ್ಭಾವಾಭ್ಯಾಂ ಭೇದಸಿದ್ಧೇರಿತಿ।

h ॥ ವಾದೇ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಾನಾಂ ಕಥಾವಸಾನಕಾರಣತ್ವಾಭಾವಃ ॥

(###sudha --)

ಏವಮಾಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧ್ಯಾದೇರದೂಷಣತ್ವಮುಪಪಾದ್ಯ ಯದುಕ್ತಂ "ಪರಿಹಾರೇಽಪಿ ಸಿದ್ಧತ್ವಂ ದೂಷಣಮ್" ಇತಿ ತದಯುಕ್ತಮ್। ವಾದೇ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಾಭಾವಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಂ ಪರಿಹರತಿ ಸಿದ್ಧೇತಿ।

ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾಯಾಂ ಚ ನ ಕಥಾವಸಿತಿರ್ಭವೇತ್।

ಯಥಾ ಸಿದ್ಧಪ್ರಶ್ನಾದೌ ನ ವಾದಕಥಾವಸಿತಿರ್ಭವೇತ್, ಕಿನ್ತು ತತ್ವನಿರ್ಣಯವಿರೋಧಿತ್ವಾದುದ್ಭಾವ್ಯ ತ್ಯಾಜನೀಯಮೇವ। ಏವಂ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾಯಾಂ ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ।

h ॥ ವಾದಿಪ್ರತಿವಾದಿನೋರನ್ಯತರಮತರೀತ್ಯಾಽಪಿ ಹೇತೋಃ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ ಸ್ವರೂಪಾಸಿದ್ಧಿಶ್ಚ ದೂಷಣಮೇವ ॥

(###sudha --)

"ತದನ್ಯಸ್ಯ ಸಿದ್ಧತೈವ ಹಿ ಸಾಧಿಕಾ" ಇತ್ಯನೇನ ಹೇತೋರ್ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ ಸ್ವರೂಪಾಸಿದ್ಧಿಶ್ಚ ದೂಷಣಮಿತಿ ಸೂಚಿತಮ್। ತತ್ರ ಕೇಚಿದಾಚಕ್ಷತೇ ದ್ವಿವಿಧಂ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭಾವಾದಿಕಮ್। ವಾದಿಪ್ರತಿವಾದಿನೋರನ್ಯತರಮತೇನ, ಉಭಯಮತೇನ ಚೇತಿ। ಅನ್ಯೇ ತು ಮನ್ಯನ್ತೇ ಅನ್ಯತರಾವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದಿಕಂ ನಾಮ ನಾಸ್ತ್ಯೇವ। ವಸ್ತುನಿ ವಿಕಲ್ಪಾಸಮ್ಭವಾದಿತಿ। ತತ್ರ ಕಿಂ ತತ್ವಮಿತ್ಯಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾಯಾಮಾಹ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಇತಿ।

ವ್ಯಭಿಚಾರೋ ಹೇತ್ವಸಿದ್ಧಿರೇಕಪಕ್ಷೇಽಪಿ ದೂಷಣಮ್ ॥28॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಇತ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿಮಾತ್ರೋಪಲಕ್ಷಣಮ್। ನ ಕೇವಲಮುಭಯಪಕ್ಷೇ, ಕಿನ್ತು ವಾದಿಪ್ರತಿವಾದಿನೋರೇಕಸ್ಯ ಪಕ್ಷೇಽಪಿ ವ್ಯಭಿಚಾರೋ ಹೇತ್ವಸಿದ್ಧಿಶ್ಚ ಹೇತೋರ್ದೂಷಣಮೇವ। ಯದ್ಯಪಿ ವಸ್ತುತೋಽನ್ಯತರವ್ಯಭಿಚಾರಾದಿಕಂ ನ ಸಮ್ಭವತಿ ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರಾಗ್ ವಸ್ತುತತ್ತ್ವಾವಧಾರಣಾದಾಭಿಮಾನಿಕಂ ಸಮ್ಭವತ್ಯೇವ। ತಥಾಚ

ಹೇತುಸಾಮರ್ಥ್ಯಸನ್ದೇಹೇಽಪ್ಯಹೇತುತ್ವಮಾವಶ್ಯಕಮೇವ। ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದಿಮತ್ತಯಾ ನಿಶ್ಚಿತಸ್ಯೈವ ಹೇತುತ್ವಾದಿತಿ।

h॥ ದೃಷ್ಟಾನ್ತದೋಷಯೋಃ ಹೇತುದೋಷತ್ವೋಕ್ತಿನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

"ತದನ್ಯಸ್ಯ" ಇತ್ಯನೇನ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಧ್ಯಾದಿಮತ್ತ್ವೇನಾಸಿದ್ಧಿರ್ದೂಷಣಮಿತಿ ಸೂಚಿತಮ್। ಕೇಚಿದಾಚಕ್ಷತೇ ದೃಷ್ಟಾನ್ತದೋಷಾ ನಾಮ ನ ಸನ್ತಿ ತೇಷಾಂ ಯಥಾಯೋಗಂ ಹೇತುದೋಷೇಷ್ವೇವಾನ್ತರ್ಭೂತತ್ವಾದಿತಿ। ತಾನ್ ಪ್ರತ್ಯಾಹ -- ಸಾಧ್ಯೇತಿ।

ಸಾಧ್ಯಸಾಧನವೈಕಲ್ಯಂ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ॥॥॥॥॥॥।

ದೂಷಣಮಿತಿ ವರ್ತತೇ। ಸಾಧ್ಯವೈಕಲ್ಯಾದೇರ್ಹೇತ್ವಾಭಾಸಾನ್ತರ್ಭಾವೇಽಪಿ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಾಶ್ರಯತಯಾ ಸ್ಪಷ್ಟಪ್ರತಿಭಾಸತ್ವಾತ್। ಪ್ರತಿಭಾಸಾನುಸಾರೇಣೈವೋದ್ಭಾವ್ಯತ್ವಾದುದ್ಭಾವನಾರ್ಥತ್ವಾಚ್ಚ ವ್ಯುತ್ಪಾದನಸ್ಯ ದೃಷ್ಟಾನ್ತದೋಷತ್ವಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ದೃಷ್ಟಾನ್ತದೋಷಸ್ಯಾಷ್ಟವಿಧತ್ವನಿರಾಸಃ, ಸಾಧ್ಯಸಾಧನವೈಕಲ್ಯಭೇದೇನ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ದೃಷ್ಟಾನ್ತದೋಷಾಂಶ್ಚ ಕೇಚಿದಷ್ಟಾವಾಚಕ್ಷತೇ ಸಾಧ್ಯವೈಕಲ್ಯಮ್, ಸಾಧನವೈಕಲ್ಯಮ್, ಉಭಯವೈಕಲ್ಯಮ್, ಆಶ್ರಯಹೀನತ್ವಮಿತಿ ಚತ್ವಾರಃ ಸಾಧರ್ಮ್ಯದೃಷ್ಟಾನ್ತದೋಷಾಃ। ಸಾಧ್ಯಾವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ, ಸಾಧನಾವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ, ಉಭಯಾವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ, ಆಶ್ರಯಹೀನತ್ವಮಿತಿ ಚತ್ವಾರೋ ವೈಧರ್ಮ್ಯದೃಷ್ಟಾನ್ತದೋಷಾ ಇತಿ । ತನ್ನೇತ್ಯಾಹ -- ಸಾಧ್ಯೇತಿ। ಸಿದ್ಧೇ ಸತ್ಯಾರಮ್ಭೋ ನಿಯಮಾರ್ಥಃ। ಸಾಧ್ಯಸಾಧನವೈಕಲ್ಯಮೇವ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ ದೂಷಣಂ ನಾಪರಮಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ತಥಾಹಿ ಉಭಯವೈಕಲ್ಯಂ ತಾವತ್ ಪೃಥ ನ ವಾಚ್ಯಮ್। ಏಕೈಕವೈಕಲ್ಯೇನೈವ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ ದುಷ್ಟತ್ವೇ ಸಮುದಿತಕಲ್ಪನಾವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್। ಅನ್ಯಥೈಕೈಕವೈಕಲ್ಯಸ್ಯ ದೂಷಣತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಭಙ್ಗಾತ್। ಸಮ್ಭವಮಾತ್ರೇಣ ಪೃಥಗ್ವಚನೇಽನೈಕಾನ್ತಿಕಕಾಲಾತೀತತ್ವಂ ನಾಮ ಹೇತ್ವಾಭಾಸಾನ್ತರಂ ವಾಚ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ಆಶ್ರಯಹೀನತ್ವಂ ಚಾಽಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧಿಸಮಾನಮ್। ವೈಧರ್ಮ್ಯದೃಷ್ಟಾನ್ತೋ ನಾಮ ನಾಸ್ತ್ಯೇವೇತಿ ಪ್ರಾಗೇವ ಪ್ರಪಞ್ಚಿತಮಿತಿ। (508 517)

h॥ ವಾದಿಪ್ರತಿವಾದಿನೋರನ್ಯತರಮತರೀತ್ಯಾಽಪಿ ದೃಷ್ಟಾನ್ತದೋಷಯೋಃ ದೂಷಣತ್ವಂ ಭವತ್ಯೇವ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯದ್ವಾ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನವೈಕಲ್ಯಮಪಿ ವ್ಯಭಿಚಾರಾದಿವದುಭಯಾನ್ಯತರರೀತ್ಯಾ ದ್ವಿವಿಧಂ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಮ್, ನ ಪುನರೇಕವಿಧಮೇವ। ಅಭಿಮಾನತೋ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಸಮ್ಭವಾದಿತ್ಯಾಹ -- ಸಾಧ್ಯೇತಿ। ಏಕಪಕ್ಷೇಽಪಿ ದೂಷಣಮಿತ್ಯನುವರ್ತತೇ।

h ॥ ವ್ಯರ್ಥವಿಶೇಷಣತ್ವವ್ಯರ್ಥವಿಶೇಷ್ಯತ್ವಯೋಃ, ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಾಸಿದ್ಧ್ಯೋಶ್ಚ ಹೇತುದೋಷತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಹೇತೋರ್ವ್ಯರ್ಥವಿಶೇಷಣತ್ವಂ ವ್ಯರ್ಥವಿಶೇಷ್ಯತ್ವಂ ಚ ನ ದೂಷಣಮ್, ವ್ಯಾಪ್ತಿಪಕ್ಷಧರ್ಮತಯೋರಪ್ರತಿಹತೇರಿತಿ ಕೇಚಿತ್। ತಾನ್ ಪ್ರತ್ಯಾಹ -- ವಿಶೇಷಣ ಇತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ವಿಶೇಷಣೇ।

ವೈಯರ್ಥ್ಯಮೇಕಾಸಿದ್ಧೌ ಚ ವಿಶಿಷ್ಟಾಸಿದ್ಧಿರೇವ ಹಿ ॥29॥**

(###sudha --)

ವಿಶೇಷಣೇ ದತ್ತೇ ಸತಿ ಯದ್ ವೈಯರ್ಥ್ಯಂ ವಿಶೇಷ್ಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಸ್ಯ ವಾ ತದಪಿ ಹೇತೋರ್ದೂಷಣಮೇವ। ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯುಪಯೋಗಿತಯಾ ಹಿ ಹೇತೌ ವಿಶೇಷಣಮುಪಾದೀಯತೇ। ವೈಯರ್ಥ್ಯೇ ತು ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವಾಭಾವಾದ್ ಯುಕ್ತಂ ತಸ್ಯ ಹೇತುದೋಷತ್ವಮಿತಿ।

ಯದ್ವಾ ಸಿದ್ಧಪ್ರಶ್ನಾದಿಕಮಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾದಾಧಿಕ್ಯಾನ್ತರ್ಗತಮೇತತ್। ಸರ್ವಥಾ ಹೇತುದೋಷತ್ವಂ ಸಿದ್ಧಮ್। ವ್ಯರ್ಥವಿಶೇಷಣತ್ವಾದಿಕಮಪ್ಯುಭಯಾನ್ಯತರರೀತ್ಯಾ ದ್ವಿವಿಧಂ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಮ್। ನ ಪುನರೇಕವಿಧಮೇವೇತ್ಯಾಹ -- ವಿಶೇಷಣ ಇತಿ। ಏಕಪಕ್ಷೇಽಪಿ ದೂಷಣಮಿತಿ ವರ್ತತೇ।

ವಿಶೇಷಣಾಸಿದ್ಧಿರ್ವಿಶೇಷ್ಯಾಸಿದ್ಧಿಶ್ಚ ಹೇತುದೋಷೋ ನ ಭವತಿ। ನಹಿ ವಿಶೇಷಣಮಾತ್ರಂ ವಿಶೇಷ್ಯಮಾತ್ರಂ ವಾ ಹೇತುಃ, ಯೇನ ತದಸಿದ್ಧಿರ್ಹೇತೋರ್ದೂಷಣಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯೇಕೇ। ತಾನ್ ಪ್ರತ್ಯಾಹ -- ಏಕಾಸಿದ್ಧೌ ಚೇತಿ। ವಿಶಿಷ್ಟೋ ಹೇತುರ್ನ ವಿಶೇಷಣಾದಿಮಾತ್ರಮ್। ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಯೋರೇಕಸ್ಯಾಸಿದ್ಧಾವಪಿ ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯಾಸಿದ್ಧಿರೇವ ಸಿದ್ಧಾ। ದಣ್ಡಮಾತ್ರಾಭಾವೇ ಪುರುಷಮಾತ್ರಾಭಾವೇ ವಾ ದಣ್ಡಿನೋಽಭಾವದರ್ಶನಾತ್। ಅತೋ ವಿಶೇಷಣಾಸಿದ್ಧ್ಯಾದಾವಪಿ ವಿಶಿಷ್ಟಹೇತ್ವಸಿದ್ಧೇರವರ್ಜನೀಯತ್ವಾದ್ ಯುಕ್ತಂ ತಸ್ಯ ಹೇತುದೋಷತ್ವಮ್। ತಚ್ಚೋಭಯಾನ್ಯತರರೀತ್ಯಾ ದ್ವಿವಿಧಮಿತಿ ಪೂರ್ವವತ್ ಸಿದ್ಧಮೇವೇತಿ।

ಏಕಾಭಾವೇ ಚೇತ್ಯಾದ್ಯನುಕ್ತ್ವೈಕಾಸಿದ್ಧೌ ಚೇತಿ ವಚನಮಸಿದ್ಧಿಶ್ಚ ದ್ವಿವಿಧಾ ಸ್ವರೂಪತೋಽಜ್ಞಾನತಶ್ಚೇತಿ ಸೂಚನಾರ್ಥಮ್। ತದೇವಂ ವ್ಯರ್ಥವಿಶೇಷಣಾಸಿದ್ಧ್ಯಾದೇರ್ಹೇತುದೋಷತ್ವಾದ್ ಯುಕ್ತಂ ಪರಪರಿಗಣಿತಾಸಿದ್ಧಿಭೇದೇಷ್ವಾಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧ್ಯಾದಿತ್ರಯಸ್ಯೈವ ಅದೋಷತ್ವಕಥನಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಪ್ರಶ್ನದೋಷಯೋಃ ವೈಫಲ್ಯಾಸಙ್ಗತ್ಯೋಃ ಅಶಕ್ಯೋದ್ಭಾವನತ್ವೇನ ಅದೋಷತ್ವಮಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಃ,

ಸಿದ್ಧಾರ್ಥತಾವೈಫಲ್ಯಯೋಃ ಆಧಿಕ್ಯೇಽನ್ತರ್ಭಾವಶ್ಚ ll

(###sudha --)

ಯದುಕ್ತಂ ಪ್ರಶ್ನದೋಷಾಶ್ಚತ್ವಾರ ಇತಿ, ತತ್ರ ವೈಫಲ್ಯಸ್ಯಾಸಙ್ಗತೇಶ್ಚ ದೋಷತ್ವಮಯುಕ್ತಮ್। ಅಶಕ್ಯೋದ್ಭಾವನತ್ವಾತ್। ತಥಾಹಿ ಶಬ್ದೋಽನಿತ್ಯೋಽಸ್ಮದಾದಿಬಾಹ್ಯೇನ್ದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ಪ್ರಯುಕ್ತೇ ಪರಃ ಪೃಚ್ಛತಿ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ನಿತ್ಯಮನಿತ್ಯಂ ವೇತಿ। ತತ್ರ ವೈಫಲ್ಯೋದ್ಭಾವನೇ ನಿರನುಯೋಜ್ಯಾನುಯೋಗೇನ ಪರೋ ನಿಗೃಹ್ಯೇಯಾತ್। ಸಾಮಾನ್ಯನಿತ್ಯತ್ವಮುಭಯಸಮ್ಮತಂ ಕೃತ್ವಾ ತತ್ರಾನೈಕಾನ್ತಿಕತ್ವೋದ್ಭಾವನಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಸ್ಯ ಪರೇಣಾಭಿಸನ್ಧಾತುಮಪ್ಯುಚಿತತ್ವಾತ್। ತತ್ರೈವ ಪ್ರಯೋಗೇ ಪರಃ ಪೃಚ್ಛತಿ ಸಾಮಾನ್ಯಮನುಗತಂ ನವೇತಿ। ತತ್ರಾಸಙ್ಗತ್ಯುದ್ಭಾವನೇ ನಿರನುಯೋಜ್ಯಾನುಯೋಗಃ ಸ್ಯಾತ್। ಅನುಗತತ್ವೇನ ನಿತ್ಯತ್ವಂ ಪ್ರಸಾಧ್ಯ ತತ್ರಾನೈಕಾನ್ತಿಕತ್ವಂ ವಕ್ಷ್ಯಾಮೀತ್ಯೇವಮುಪೋದ್ಘಾತಲಕ್ಷಣಾಯಾಃ ಸಙ್ಗತೇರಪಿ ಪರೇಣಾಭಿಪ್ರೇತುಮುಚಿತತ್ವಾತ್। ನಚಾಶಕ್ಯೋದ್ಭಾವನಂ ದೂಷಣಂ ನಾಮೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಪ್ರಯೋಜನತೇತಿ।

ಅಪ್ರಯೋಜನತಾ ತತ್ರ ಪ್ರಥಮಪ್ರಶ್ನದೂಷಣಮ್।

ಸಿದ್ಧಪ್ರಶ್ನಾದಿಕಂ ಯತ್ ತದಾಧಿಕ್ಯಾನ್ತರ್ಗತಂ ಭವೇತ್ ll30 ll**

(###sudha --)

ತತ್ರ ಪ್ರಶ್ನದೋಷೇಷ್ವಪ್ರಯೋಜನತಾ ಯದ್ಯಪ್ಯುತ್ತರೋತ್ತರಪ್ರಶ್ನೇಷ್ವವಧಾರಯಿತುಮಶಕ್ಯಾ। ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರಥಮಪ್ರಶ್ನೇ ಸಮ್ಭಾವಿತಾ ದೂಷಣತ್ವೇನೋದ್ಭಾವಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತ ಏವ। ನಹಿ ಕಥೋಪಕ್ರಮೇ ಪ್ರಧಾನಪ್ರಮೇಯಪ್ರಶ್ನಮಪಹಾಯೈವಂವಿಧಃ ಪ್ರಶ್ನಃ ಸಮ್ಭವತೀತಿ। ಅನೇನೈವ ನ್ಯಾಯೇನಾಸಙ್ಗತಿರಪಿ ಸರ್ವಥಾ ಸಙ್ಗತ್ಯನುಪಲಮ್ಭ ಏವೋದ್ಭಾವ್ಯೇತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್।

ನನ್ವೇವಂಸತಿ ಷಡೇವ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಾನೀತಿ ನಿಯಮೋ ಭಜ್ಯೇತ। ಸ್ವವ್ಯಾಹತ್ಯಸಙ್ಗತ್ಯೋರ್ವಿರೋಧಾಸಙ್ಗತ್ಯನ್ತರ್ಭಾವೇಽಪಿ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥತಾವೈಫಲ್ಯಯೋರತಿರಿಕ್ತತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸಿದ್ಧೇತಿ।

h ll ಅರ್ಥಾಪತ್ತೇರನುಮಾನಾನ್ತರ್ಭಾವಸಮರ್ಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ದೂಷಣಾನ್ತರ್ಭಾವಕಥನಪ್ರಸಙ್ಗೇನ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಪ್ರಮಾಣತ್ರಿತ್ವನಿಯಮಸಿದ್ಧಯೇ (490) ಪರೈಃ ಪೃಥಕ್ ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇನಾಙ್ಗೀಕೃತಾನಾಮರ್ಥಾಪತ್ತ್ಯಾದೀನಾಮುಕ್ತಾನ್ತರ್ಭಾವಮಾಹ ಅರ್ಥಾಪತ್ತೀತಿ।

ಅರ್ಥಾಪತ್ತ್ಯುಪಮಾಭಾವಾ ಅನುಮಾನ್ತರ್ಗತಾಃ ll ll ll।

ಅನುಪಪದ್ಯಮಾನದರ್ಶನಾದುಪಪಾದಕೇ ಬುದ್ಧಿರರ್ಥಾಪತ್ತಿಃ। ಯಥಾ ಜೀವತೋ ಗೃಹಾಭಾವದರ್ಶನಾದ್ ಬಹಿರ್ಭಾವಬುದ್ಧಿಃ। ತತ್ರ ಜೀವತೋ ಗೃಹಾಭಾವಸ್ಯಾನುಪಪದ್ಯಮಾನತಾ ನಾಮ ಕಿಂ ಸರ್ವಥಾಽಸಮ್ಭವಃ, ಕಿಂವಾ ಬಹಿರ್ಭಾವೇನ ವಿನಾಽನವಸ್ಥಾನಮ್। ಆದ್ಯೇ ದಹನಶೈತ್ಯಮಪ್ಯನುಮಾನಾಭಾಸಾತ್ ಪ್ರತೀತಂ ಕಿಂ ಕಮಪ್ಯರ್ಥಂ ನ ಬೋಧಯೇತ್? ತತ್ಪ್ರತೀತಿಃ ಭ್ರಾನ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್। ಸರ್ವಥಾಽಸಮ್ಭವತೋ ಗೃಹಾಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರತೀತಿಃ ಕಥಂ ನ ಭ್ರಾನ್ತಿಃ? ದಹನಶೈತ್ಯಸ್ಯೋಪಪಾದಕಂ ನಾಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸರ್ವಥಾಽಪ್ಯಸಮ್ಭವತೋ ಗೃಹಾಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ತದನುಪಪತ್ತೇಃ।

ದ್ವಿತೀಯೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿರೇವ ಸೇತಿ ವ್ಯಾಪ್ಯದರ್ಶನಾದ್ ವ್ಯಾಪಕಬುದ್ಧಿರರ್ಥಾಪತ್ತಿರನುಮಾನಮೇವ। ಪ್ರಮಾಣದ್ವಯವಿರೋಧೋಽನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪ್ರಕೃತೋದಾಹರಣೇ ತದಭಾವಾತ್। ವಿರೋಧೋ ಹಿ ತದಾ ಸ್ಯಾತ್, ಯದಿ ಜೀವತೀತ್ಯಸ್ಯ ಗೃಹೇಽಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ ಸ್ಯಾತ್। ಯದಿವಾ ಗೃಹೇ ನಾಸ್ತೀತ್ಯಸ್ಯ ನ ಜೀವತೀತ್ಯರ್ಥಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಚ ತದಸ್ತಿ। ಸ್ವಸ್ಮಿನ್ನೇವಾನ್ಯಥಾಭಾವದರ್ಶನಾತ್। ಯೋ ಹಿ ಮಾತಾಪಿತೃಭ್ಯಾಂ ಸುಶಿಕ್ಷಿತೋ ನ ಜಾತು ಗೃಹಾನ್ನಿರ್ಗಚ್ಛತಿ ಸೋಽನ್ಯಾನಪಿ ತಥಾ ಮನ್ಯಮಾನೋ ಜೀವನಪ್ರಮಾಣಸ್ಯ ಗೃಹೇ ಸತ್ತ್ವಮೇವಾರ್ಥಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತ ಇತಿ। ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಸನ್ದಿಹಾನೋಽವತಿಷ್ಠೇತ ನತು ಬಹಿರ್ಭಾವಂ ನಿಶ್ಚಿನುಯಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರಕರಣಸಮೇನಾಪಿ ಕಿಞ್ಚಿದವಧಾರಯೇತ್।

ಏತೇನೈತದಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್। ಯದಾಹುಃ ಅನುಮಾನತ್ವಪಕ್ಷೇ ಕಿಂ ಬಹಿರ್ಭಾವೇ ಜೀವನಮಾತ್ರಂ ಲಿಙ್ಗಮ್, ಉತ ಗೃಹಾಭಾವಮಾತ್ರಮ್, ಅಥವಾ ವಿಶಿಷ್ಟಮ್? ನ ಪ್ರಥಮದ್ವಿತೀಯೌ, ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ನ ತೃತೀಯಃ, ವಿರುದ್ಧಯೋರ್ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಅವಿರೋಧಪ್ರತೀತೇಶ್ಚ ಬಹಿರ್ಭಾವಕಲ್ಪನೋತ್ತರಕಾಲೀನತ್ವೇನೇತರೇತರಾಶ್ರಯಾಪತ್ತೇರಿತಿ। ಜೀವನಗೃಹಾಭಾವಯೋರ್ವಿರೋಧಸ್ಯೈವಾಭಾವಾತ್। ಭಾವೇ ವಾಽರ್ಥಾಪತ್ತೇರಪ್ಯನುಪಪತ್ತೇಃ। ಅತೋಽವಿನಾಭಾವಬಲೇನ ಅರ್ಥಪ್ರತೀತಿಹೇತುತ್ವಾದರ್ಥಾಪತ್ತಿರನುಮಾನಮೇವ। ಏತೇನ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕೀ ಪರಿಶೇಷಶ್ಚಾರ್ಥಾಪತ್ತಿರೇವ ನಾನುಮಾನಮಿತ್ಯಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್।

h ॥ ಉಪಮಾನಸ್ಯ ಅನುಮಾನಾನ್ತರ್ಭಾವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಗೃಹ್ಯಮಾಣೇ ವಸ್ತುನಿ ಸ್ಮರ್ಯಮಾಣಪ್ರತಿಯೋಗಿಕಸಾದೃಶ್ಯದರ್ಶನಾತ್ ಸ್ಮರ್ಯಮಾಣೇ ಗೃಹ್ಯಮಾಣಪ್ರತಿಯೋಗಿಕಸಾದೃಶ್ಯಪ್ರತೀತಿರುಪಮಾನಮ್। ಯಥಾ ಗಾಮನುಭೂಯ ವನಂ ಗತೋ ಗವಯೇ ಗೋಸಾದೃಶ್ಯಮುಪಲಭ್ಯ ಗವಿ ಗವಯಸಾದೃಶ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯೇತಿ। ಯದ್ಯಪಿ ನೈತತ್ ಸ್ಮರಣಮ್। ಪ್ರತಿಯೋಗಿನೋ ಗವಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಗನನುಭೂತತ್ವೇನ ಗೋಗತಸಾದೃಶ್ಯಸ್ಯಾನನುಭೂತತ್ವಾತ್। ನಹಿ ಸಾಮಗ್ರ್ಯಭಾವೇ ಯೋಗ್ಯೇನ್ದ್ರಿಯಸನ್ನಿಕರ್ಷಸದ್ಭಾವಮಾತ್ರೇಣಾನುಭವಃ ಶಕ್ಯೋಽಙ್ಗೀಕರ್ತುಮ್। ಪ್ರತಿಯೋಗಿಜ್ಞಾನಸ್ಯಾನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ಸಾದೃಶ್ಯಪ್ರತೀತೌ ಹೇತುತ್ವಮವಧೃತಮೇವ।

ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕಪ್ರತೀತ್ಯಭ್ಯುಪಗಮಸ್ತ್ವಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಏವ। ತಥಾಽಪಿ ಯೋ ಯತ್ಸದೃಶಃ ಸ ತತ್ಸದೃಶ ಇತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಬಲೇನ ಗಮಕತ್ವಾದನುಮಾನಮೇವ। ವ್ಯಧಿಕರಣತ್ವಾನ್ನೇತಿ ಚೇತ್ ತಸ್ಯಾದೋಷತಾಯಾ ನಿರೂಪಿತತ್ವಾತ್। ಏಕಾಧಿಕರಣತಾಯಾಃ ಶಕ್ಯಸಮ್ಪಾದನತ್ವಾಚ್ಚ। ತಸ್ಮಾದ್ ವೈಸಾದೃಶ್ಯದರ್ಶನವತ್ ಸಾದೃಶ್ಯದರ್ಶನಮಪಿ ನ ಪೃಥಕ್ ಪ್ರಮಾಣಮ್।

ಅನ್ಯೇ ತು ಸಞ್ಜ್ಞಾಸಞ್ಜ್ಞಿಸಮ್ಬನ್ಧಪ್ರಮಿತಿಫಲಮನಧಿಗತಸಙ್ಗತಿಸಞ್ಜ್ಞಾಸ್ಮರಣಸಹಾಯಂ ತತ್ಸಮಭಿವ್ಯಾಹೃತಾತಿದೇಶವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನಮುಪಮಾನಮ್। ಅತಿದೇಶವಾಕ್ಯಾರ್ಥಶ್ಚ ಕ್ವಚಿತ್ ಸಾಧರ್ಮ್ಯಮ್, ಕ್ವಚಿದ್ ವೈಧರ್ಮ್ಯಮ್, ಕ್ವಚಿದ್ ಧರ್ಮಮಾತ್ರಮಿತಿ ತ್ರಿವಿಧೋ ಭವತಿ। ಯಥಾಽವ್ಯುತ್ಪನ್ನಗವಯಪದಾರ್ಥೋ ಗೋಸದೃಶೋ ಗವಯ ಇತ್ಯತಿದೇಶವಾಕ್ಯಾನುಭೂತಮರ್ಥಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಗವಯೇ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜಾನನ್ ಗವಯಪದಂ ಸ್ಮರನ್ ಗವಯಪದಸ್ಯ ಗವಯೇ ಸಙ್ಗತಿಮವಗಚ್ಛತಿ। ತದಿದಂ ಸಾಧರ್ಮ್ಯೋಪಮಾನಮ್। ವೈಧರ್ಮ್ಯೋಪಮಾನಂ ತು ಗವಾದಿವದ್ ದ್ವಿಶಫೋ ನ ಭವತ್ಯಶ್ವ ಇತಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನಾದಶ್ವೇಽಶ್ವಪದಸಙ್ಗತಿಗ್ರಹಣಮ್। ಧರ್ಮಮಾತ್ರೋಪಮಾನಮಪಿ ದೀರ್ಘಗ್ರೀವತ್ವಾದಿಧರ್ಮವಾನ್ ಪಶುರುಷ್ಟ್ರ ಇತಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನಾದುಷ್ಟ್ರಪದವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರಿತಿ ಮನ್ಯನ್ತೇ।

ತತ್ರ ಯದ್ಯಪಿ ಸಞ್ಜ್ಞಾಸಞ್ಜ್ಞಿಸಮ್ಬನ್ಧಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ ಪ್ರಾಗ್ ಗವಯಾದಿದರ್ಶನಾದತಿದೇಶವಾಕ್ಯೇನ ಪ್ರಯೋಗಾದಿನಾ ಲಿಙ್ಗೇನ ವಾ ಭವಿತುಂ ನಾರ್ಹತಿ। ಸಮ್ಬನ್ಧಿನೋಽನವಗಮೇ ಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯಾವಗನ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ತಥಾಽಪಿ ಗವಯಾದಿದರ್ಶನೋತ್ತರಕಾಲಂ ಸಾಧರ್ಮ್ಯಾದಿನಾ ಲಿಙ್ಗೇನೈವ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ಏತಸ್ಯಾಂ ದಶಾಯಾಮತಿದೇಶವಾಕ್ಯಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಾಹಕತ್ವೇನೋಪಯುಜ್ಯತೇ। ಯಥಾಹಿ ಪೃಥಿವೀತ್ವಾಭಿಸಮ್ಬನ್ಧಾತ್ ಪೃಥಿವೀತಿ ವ್ಯವಹರ್ತವ್ಯೇತಿ ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯಂ ಶ್ರುತವತಃ ಪೃಥಿವೀತ್ವಾಭಿಸಮ್ಬನ್ಧಂ ಕ್ವಚಿದ್ ದ್ರವ್ಯೇ ಪಶ್ಯತೋಽನುಮಾನೇನೈವ ಸಞ್ಜ್ಞಾಸಞ್ಜ್ಞಿಸಮ್ಬನ್ಧಪ್ರತಿಪತ್ತಿರಭ್ಯುಪಗತಾ। ತಥಾ ಪ್ರಕೃತೇಽಪೀತಿ ಕಥಮಿದಂ ಪೃಥಕ್ ಪ್ರಮಾಣಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h || ಅಭಾವಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಽನುಮಾನೇ ಚ ಯಥಾಯೋಗಮನ್ತರ್ಭಾವಃ ||

(###sudha --)

ಘಟಾದಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಯೋಗ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತಿಯೋಗಿಕಾಭಾವಪ್ರತೀತಿಸಾಧನಂ ಪ್ರಮಾಣಮಭಾವಃ। ತಚ್ಚಾನುಪಲಬ್ಧಿಲಕ್ಷಣಂ ಲಿಙ್ಗಮೇವೇತ್ಯಭಾವೋಽಪಿ ನಾನುಮಾನಾದ್ ಭಿದ್ಯತೇ। ಅತೋ ಯುಕ್ತಂ ತ್ರೀಣ್ಯೇವ ಪ್ರಮಾಣಾನೀತಿ। ತತ್ ಕಿಮಭಾವೋ ನಿಯಮೇನ ಅನುಮಾನಾನ್ತರ್ಗತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಕ್ವಚಿದಿತಿ।

|| || || || || || || || || || || || || || ||ಕ್ವಚಿತ್।

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನ್ತರ್ಗತೋಽಭಾವಃ ಸುಖಾದೇರ್ನಿಯಮೇನ ಚ ||31||**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕದಾಚಿದ್ ಘಟಾದ್ಯಭಾವಗ್ರಾಹಕಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಪಿ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಕಿನ್ತರ್ಹಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಯೋಗ್ಯಾರ್ಥಾನಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಮಪ್ಯಭಾವಃ ಪ್ರಮಾಣದ್ವಯವೇದ್ಯ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸುಖಾದೇರಿತಿ। ಚಸ್ತ್ವರ್ಥಃ। ಸುಖಾದೇರಾನ್ತರಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿವೇದ್ಯಸ್ಯಾಭಾವಸ್ತು ನಿಯಮೇನ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣೈವ ಗ್ರಾಹ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

ಯದ್ವಾಽಭಾವ ಇತಿ ಪ್ರಮಾಣಮೇವೋಚ್ಯತೇ। ತಸ್ಯ ಸುಖಾದೇರಿತಿ ಪರಮ್ಪರಯಾ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ನಿಯಮೇನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನ್ತರ್ಗತ ಇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಅನೇನ ಬಾಹ್ಯಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಯೋಗ್ಯಾನಾಂ ಘಟಾದೀನಾಮಭಾವಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನವೇದ್ಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತದಯುಕ್ತಮ್। ಏಕಸ್ಯೈವ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವತನ್ತ್ರಕಾರಣದ್ವಯಜನ್ಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧಪರೋಕ್ಷಾಪರೋಕ್ಷತ್ವಲಕ್ಷಣಾಕಾರದ್ವಯಪ್ರಾಪ್ತೇಶ್ಚೇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಕ್ವಚಿದಿತಿ।

ತಥಾಽಪ್ಯನುಪಪತ್ತಿರೇವ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗ್ರಾಹ್ಯೇಽರ್ಥೇಽನುಮಾನಾನವಕಾಶಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನ್ಯತ್ರೇತಿ।

ಅನ್ಯತ್ರ ಝುಟಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತಃ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥ ।

ಸುಖಾದೇರನ್ಯತ್ರ ಘಟಾದೌ ಪ್ರತಿಯೋಗಿನಿ ಸತಿ, ಯೋಽಭಾವೋಽಭಾವಪ್ರಮಾಣಂ ಝುಟಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ, ತತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್। ಯತ್ತು ವಿಲಮ್ಬೇನ ಜಾಯತೇ ತದನುಮಾನಮಿತಿ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಘಟಾದ್ಯಭಾವಗ್ರಾಹಕಂ ಯೋಗ್ಯಾನುಪಲಬ್ಧಿರೂಪಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಪೃಥಗೇವೇತಿ ಮೀಮಾಂಸಕಾಃ। ಅನುಪಲಬ್ಧಿಲಿಙ್ಗಕಮನುಮಾನಮೇವ ತದಿತಿ ಸೌಗತಾಃ। ತದುಭಯಮಪ್ಯನುಪಪನ್ನಮ್। ಪ್ರತಿಯೋಗಿಸ್ಮರಣವತಃ ಪುರೋವರ್ತಿನಿ ಭೂತಲೇ ಘಟಾದ್ಯಭಾವಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣೈವ ಗಮ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್। ಇನ್ದ್ರಿಯಾನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾನುವಿಧಾಯಿನೋಽಭಾವಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಫಲತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಅಪರೋಕ್ಷಾಕಾರತ್ವಸ್ಯಾನುಭವಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಬಾಧಕಾಭಾವಾಚ್ಚಾನ್ಯತ್ರ ಉಪಕ್ಷಯಕಲ್ಪನಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಅನ್ಯಥಾ ರೂಪಾದಿಜ್ಞಾನೇಽಪಿ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಕಲ್ಪನಾಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಲಿಙ್ಗದಶನವ್ಯಾಪ್ತಿಸ್ಮರಣಾದಿವಿಲಮ್ಬೇನ ವಿನಾ ಝುಟಿತಿ ಜಾಯಮಾನಸ್ಯಾನುಮಾನಫಲತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಲಿಙ್ಗಸ್ಯ ಜ್ಞಾತಸ್ಯೈವ ಕರಣತ್ವಾದನುಪಲಬ್ಧೇರಪ್ಯಭಾವತ್ವೇನಾನುಪಲಬ್ಧ್ಯನ್ತರಾಪೇಕ್ಷಾಯಾಮನವಸ್ಥಾಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚ ।

ನನು ಚ ಪ್ರಾತಶ್ಚತ್ವರಾದೌ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಸ್ಮರಣಾಭಾವೇನ ಗಜಾದ್ಯಭಾವಮನನುಭೂಯ ದೇಶಾನ್ತರಂ ಗತೋ ಗಜಸ್ಮೃತಿಮಾನ್ ಪ್ರಾತಶ್ಚತ್ವರೇ ಗಜೋ ನಾಸೀದಿತಿ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ। ನ ತತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯಾವಕಾಶ ಇತ್ಯನುಪಲಬ್ಧಿಲಕ್ಷಣಂ ಪೃಥಕ್ ಪ್ರಮಾಣಂ ತತ್ರಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮಿತಿ। ಮೈವಮ್। ತತ್ರಾಭಾವಸ್ಯಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವೇಽಪ್ಯನುಪಲಬ್ಧಿಲಿಙ್ಗಕಾನುಮಾನವೇದ್ಯತಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ಅನುಪಲಬ್ಧೇಶ್ಚ ಸ್ಮರಣಾಭಾವಲಿಙ್ಗಾನುಮೇಯತ್ವಾತ್। ಅತ ಏವ ತತ್ರ ಕ್ಷಣಂ ಧ್ಯಾತ್ವಾ ನಾಸೀಚ್ಚತ್ವರೇ ಗಜ ಇತಿ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ। ಸ್ಮರಣಾಭಾವೋಽಪ್ಯನುಪಲಬ್ಧ್ಯನ್ತರಾನುಮೇಯ

ಇತ್ಯನವಸ್ಥೇತ್ಯಪಿ ನಾಸ್ತಿ । ಸಾಕ್ಷಿಗ್ರಾಹ್ಯಾಣಾಂ ಬುದ್ಧಿಸುಖಾದೀನಾಮಭಾವಸ್ಯ ನಿಯಮೇನ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇದ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ।

h ll ಉಪಕ್ರಮಾದಿಷಸ್ಯಾನುಮಾನೇಽನ್ತರ್ಭಾವಃ ll

(###sudha --)

ತಥಾಽಪ್ಯುಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರಾಭ್ಯಾಸಾಪೂರ್ವತಾಫಲಾರ್ಥವಾದಾಃ ಪ್ರಮಾಣಾನಿ ಸನ್ತೀತಿ ಕಥಂ ತತ್ತ್ರಿತ್ವನಿಯಮ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರಾರಮ್ಭಾದ್ಯಾಶ್ಚೇತಿ ।

ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ।ಪ್ರಾರಮ್ಭಾದ್ಯಾಶ್ಚ ಯುಕ್ತಯಃ ।

ಆಗಮಾರ್ಥಾವಸಿತ್ಯರ್ಥಾ ನಿಯತವ್ಯಾಪ್ತಯೋಽಖಿಲಾಃ ll32 ll**

(###sudha --)

ಯುಕ್ತಯಃ ಅನುಮಾನಾನಿ । ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಆಗಮೇತಿ । ಯತೋಽಖಿಲಾಃ ಪ್ರಾರಮ್ಭಾದ್ಯಾ ನಿಯತವ್ಯಾಪ್ತಯೋ, ಯೋ ಯತ್ರ ಪ್ರಾರಭ್ಯತೇ ಸ ತತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿರೂಪಾಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಮಪೇಕ್ಷಮಾಣಾ ಏವಾಗಮಾರ್ಥಾವಸಿತ್ಯರ್ಥಾ ಭವನ್ತ್ಯತೋ ಯುಕ್ತಯ ಏವೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಏತೇನಾಗಮಾನ್ತರ್ಭಾವೋಽಪಿ ನಿರಸ್ತಃ । ಉಪಕ್ರಮಾದ್ಯಾ ಆಗಮವಿಷಯಾ ಏವ ನಚಾರ್ಥಾಪತ್ತ್ಯುಪಮಾಭಾವಾ ಇತಿ ಯೋಗವಿಭಾಗಃ ।

h ll ವಾಕ್ಯಪ್ರಕರಣಸ್ಥಾನಸಮಾಖ್ಯಾನಾಮನುಮಾನೇಽನ್ತರ್ಭಾವಃ ll

(###sudha --)

ವಾಕ್ಯಾದೀನಾಮಪಿ ಪ್ರಮಾಣಾನಾಮನುಮಾನಾನ್ತರ್ಭಾವಮಾಹ ವಾಕ್ಯಮಿತಿ ।

ವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರಕರಣಂ ಸ್ಥಾನಂ ಸಮಾಖ್ಯಾ ಚ ತಥಾವಿಧಾಃ ।

ಯತೋ ವಾಕ್ಯಾದಯೋಽಪಿ ತಥಾವಿಧಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿಮಪೇಕ್ಷ್ಯೈವಾಽಗಮಾರ್ಥಾವಸಿತ್ಯರ್ಥಾಃ, ತತಸ್ತಥಾವಿಧಾ ಯುಕ್ತಯ ಏವೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಉಪಕ್ರಮಾದೀನಾಮುತ್ತರೋತ್ತರಂ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಂ ವಾಕ್ಯಾದೀನಾಂ ತು ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಮಿತಿ ಜ್ಞಾಪನಾಯ ಯೋಗವಿಭಾಗಃ ।

h ll ಉಪಕ್ರಮಾದೀನಾಂ ವಾಕ್ಯಾದೀನಾಂ ಚ ಅನುಮಾನತ್ವೇಽಪಿ ಕುರುಪಾಣ್ಡವನ್ಯಾಯೇನ ವಿಶಿಷ್ಯೋಕ್ತಿಃ ll

(###sudha --)

ಯದ್ಯುಪಕ್ರಮಾದಯೋ ವಾಕ್ಯಾದಯಶ್ಚಾನುಮಾನೇಽನ್ತರ್ಭವನ್ತಿ ತರ್ಹಿ ಕಥಂ

"ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರಾವಭ್ಯಾಸೋಽಪೂರ್ವತಾ ಫಲಮ್ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅರ್ಥವಾದೋಪಪತ್ತೀ ಚ ಲಿಙ್ಗಂ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ"

ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮಾದೀನಾಮನುಮಾನಾಪರಪರ್ಯಾಯೋಪಪತ್ತೇಃ ಪೃಥಕ್ತ್ವೇನೋಕ್ತಿಃ। ತಥಾ "ಶ್ರುತಿರ್ಲಿಙ್ಗಂ ಸಮಾಖ್ಯಾ ಚ ವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರಕರಣಂ ತಥಾ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಾದೀನಾಂ ಲಿಙ್ಗಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಕುರುಪಾಣ್ಡವವದಿತಿ।

ಕುರುಪಾಣ್ಡವವತ್ ತೇಷಾಮುಪಪತ್ತೇಃ ಪೃಥಗ್ ವಚಃ ॥33॥**

(###sudha --)

ಯಥಾ ಪಾಣ್ಡವಾನಾಂ ಕುರುವಿಶೇಷತ್ವೇಽಪಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಾಪೇಕ್ಷಯಾ "ಸನ್ತಾನಬೀಜಂ ಕುರುಪಾಣ್ಡವಾನಾಮ್" ಇತ್ಯಾದೌ ಕುರುಭ್ಯಃ ಪೃಥಗ್ ವಚನಂ ತಥಾ ತೇಷಾಮುಪಕ್ರಮಾದೀನಾಂ ವಾಕ್ಯಾದೀನಾಂ ಚಾನುಮಾನತ್ವೇಽಪ್ಯುಪಪತ್ತೇರ್ಲಿಙ್ಗಾಚ್ಚ ಪೃಥಗ್ ವಚನಂ ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ಶಾಕುನಸಮ್ಭವತರ್ಕಾಣಾಮನುಮಾನೇಽನ್ತರ್ಭಾವಃ, ಐತಿಹ್ಯಸ್ಯ ಆಗಮೇಽನ್ತರ್ಭಾವಃ, ಲಿಪ್ಯಕ್ಷರಸ್ಯ ಅಙ್ಗಚೇಷ್ಟಾಯಾಶ್ಚ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಽನ್ತರ್ಭಾವಃ॥

(###sudha --)

ನನು ತಥಾಽಪಿ ಶಾಕುನಿಲಪ್ಯಕ್ಷರಚೇಷ್ಟಾಸಮ್ಭವೈತಿಹ್ಯಪರಿಶೇಷಾಃ ಪೃಥಕ್ ಪ್ರಮಾಣಾನಿ ಸನ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ಶಾಕುನಿಲಪ್ಯಕ್ಷರಚೇಷ್ಟಾನಾಮನ್ತರ್ಭಾವಸ್ಯ ನವಿಲಕ್ಷಣಾಧಿಕರಣೇ ಸೂಚಿತತ್ವಾತ್। (469,471) ಸಮ್ಭವೈತಿಹ್ಯಯೋರನುಮಾನಾಗಮಾನ್ತರ್ಭಾವಸ್ಯ ಸರ್ವವಾದಿಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನತ್ವಾತ್। ಪರಿಶೇಷಸ್ಯ ಚ "ಪರಿಶೇಷೋ ಮಿಥಃಸಿದ್ಧಿಃ" ಇತ್ಯನೇನೈವ ಅನುಮಾನತ್ವಸ್ಯ ಸ್ಥಿತತ್ವಾತ್।

ನನು ತಥಾಽಪಿ ಜೈನಾಸ್ತರ್ಕಂ ಪೃಥಕ್ ಪ್ರಮಾಣಮಾಹುಃ। ಸತ್ಯಮ್। "ಮಿಥಃಸಿದ್ಧಿಃ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಸೋಽಪ್ಯನುಮಾನಾನ್ತರ್ಗತ ಇತಿ ಸೂಚಿತಮೇವ। (948)

h॥ ತರ್ಕಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಾನುಗ್ರಾಹಕತ್ವಮಾತ್ರಮ್, ನ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಮಿತಿ ನೈಯಾಯಿಕೈಃ ಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಅತ್ರಾಽಹ ತರ್ಕಃ ಪ್ರಮಾಣಮೇವ ನ ಭವತಿ। ಕುತೋಽನುಮಾನಮ್? ತಥಾಹಿ ಅನಿಷ್ಟಪ್ರಸಞ್ಜನಂ ತರ್ಕಃ। ಅನಿಷ್ಟಂ ಚ ದ್ವಿವಿಧಮ್ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಪರಿತ್ಯಾಗಃ, ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕಸ್ವೀಕಾರಶ್ಚೇತಿ। ಸ ಪಞ್ಚವಿಧಃ। ಆತ್ಮಾಶ್ರಯಾನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯಚಕ್ರಕಾನವಸ್ಥಾಪ್ರಮಾಣಬಾಧಿತಾರ್ಥಪ್ರಸಙ್ಗಭೇದಾತ್। ತತ್ರ ಪ್ರಸಙ್ಗೋ ನಾಮ ವ್ಯಾಪ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽನಿಷ್ಟವ್ಯಾಪಕಪ್ರಸಞ್ಜನಮ್। ಸೋಽಯಂ ತರ್ಕಃ ಪ್ರಮಾಣಾನಾಮನುಗ್ರಾಹಕಃ। ಅನುಗ್ರಹಶ್ಚ ಪ್ರಮಾಣವಿಷಯಸಮ್ಭಾವನಾದಿರೂಪಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ತರ್ಕಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಗ್ರಾಹಕತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ತಥಾಹಿ ಭೂತಲೇ ಘಟಃ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ವಿಪರೀತಶಙ್ಕಯಾ ಕುಣ್ಠಿತಶಕ್ತಿಕಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ನ ತಾವದ್ ಘಟಾಭಾವಂ ನಿಶ್ಚಿನುಯಾದ್ ಯಾವದ್ ಯದ್ಯತ್ರ ಘಟೋಽಭವಿಷ್ಯತ್ ತದಾ ಭೂತಲಮಿವಾದ್ರಕ್ಷ್ಯತ್ ತತ್ತುಲ್ಯದರ್ಶನಸಾಮಗ್ರೀಕತ್ವಾದಿತಿ ತರ್ಕೇಣ ವಿಪರೀತಶಙ್ಕಾ ನಾಪನೀಯತೇ। ತರ್ಕೋ ಹಿ ದುರ್ಜನ ಇವ ಪರಾಭಿಲಷಿತಂ ವಿಚ್ಛಿದ್ಯ ಘಟಾಭಾವಂ ಸಮ್ಭಾವಯತಿ। ಅಥೇದಾನೀಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಸುಜನ ಇವ ಸ್ವಪ್ರಮೇಯಂ ನಿಶ್ಚಿನೋತಿ।

h॥ ತರ್ಕಸ್ಯ ಅನುಮಾನಾನುಗ್ರಾಹಕತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಕ್ವಚಿದ್ ವ್ಯಭಿಚಾರಶಙ್ಕಯೋಪಾಧಿಶಙ್ಕಯಾ ವಾ ಧೂಮವಾನಪಿ ಪರ್ವತೋಽಗ್ನಿಮಾನ್ ಮಾ ಭೂದಿತಿ ಪಕ್ಷೇ ವಿಪಕ್ಷಶಙ್ಕಯಾಽನುಮಾನೇ ಕುಣ್ಠಿತೇ ಯದಿ ನಿರಗ್ನಿಕಃ ಸ್ಯಾತ್ ಪರ್ವತಃ, ತದಾ ನಿರ್ಧೂಮೋಽಪಿ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾದಿರೂಪಸ್ತರ್ಕಃ ಪ್ರವರ್ತತೇ। ಸ ಹ್ಯುಪಾಧಿಕೋಟೌ ತದಾಯತ್ತವ್ಯಭಿಚಾರಕೋಟೌ ವಾಽನಿಷ್ಟಮುಪಜನಯನ್ ವಿಪರೀತೇಚ್ಛಾಂ ವಿಚ್ಛಿನತ್ತಿ। ತತಶ್ಚ ನಿಶ್ಚಿತಾವಿನಾಭಾವಮನುಮಾನಂ ನಿಷ್ಕಮ್ಪಮೇವಾಗ್ನಿಮತ್ತ್ವಂ ನಿಶ್ಚಾಯಯತಿ।

h॥ ತರ್ಕಸ್ಯಾಽಗಮಾನುಗ್ರಾಹಕತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ತಥಾ “ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯಜೇತ” ಇತ್ಯತ್ರ ಲಿಙಾ ಪ್ರತೀಯಮಾನಾಯಾ ಭಾವನಾಯಾ ಭಾವ್ಯಾಪೇಕ್ಷಾಯಾಂ, ಕಿಂ ಭಾವ್ಯೋ ಧಾತ್ವರ್ಥೋ ಭವತು, ಭವತು ವಾ ಸ್ವರ್ಗ ಇತಿ ಸನ್ದೇಹೇ ಸಮಾನಪದೋಪಾತ್ತತ್ವಾದ್ ಧಾತ್ವರ್ಥ ಏವ ಭಾವ್ಯ ಇತಿ ಶಙ್ಕಯಾ ಕುಣ್ಠಿತಶಕ್ತಿಃ ಶಬ್ದೋ ಜೋಷಮೇವಾಸ್ತೇ। ಯದಿ ಧಾತ್ವರ್ಥೋ ಭಾವ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ವಿಧೇರಿಷ್ಟಾಭ್ಯುಪಾಯತ್ವಂ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಚ ತದ್ಬೋಧಕತ್ವಂ ತತ್ಪ್ರಣೇತುಶ್ಚಾಽಪ್ತತ್ವಂ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಶ್ಚೇತ್ಯೇತತ್ ಸರ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ತರ್ಕೇಣಾಪನೀತಾಯಾಂ ಶಙ್ಕಾಯಾಂ ಶಬ್ದಃ ಸ್ವರ್ಗಮೇವ ಭಾವ್ಯತಯಾಽವಧಾರಯತಿ। ಏವಂ ನಾನಾವಿಧಸ್ತರ್ಕಸಾಧ್ಯೋಽನುಗ್ರಹಃ ಸ್ವಯಮೇವ ಬೋದ್ಧವ್ಯಃ।

h॥ ನಿರ್ವಹ್ನಿತ್ವಾದ್ಯಾಪಾದಕಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಆಹ --ಾರ್ಯತ್ವೇನ ಅಪ್ರಮಾತ್ವಾತ್, ಪ್ರಮಿತ್ಯಜನಕತ್ವಾತ್,

ಆರೋಪಿತವಹ್ನ್ಯಭಾವಧೂಮಾಭಾವವಿಷಯಕತ್ವಾಚ್ಚ ತರ್ಕಸ್ಯ ಅಪ್ರಮಾಣತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಸೋಽಯಂ ಪ್ರಮಾರೂಪಂ ವಾ ಪ್ರಮಾಣಂ ಸ್ಯಾತ್, ಲಿಙ್ಗದಶನವದಪ್ರಮಾರೂಪಂ ವೇನ್ದ್ರಿಯಾದಿವತ್। ನ ತಾವದಾದ್ಯಃ। ತಸ್ಯಾಽಹಾರ್ಯರೂಪತ್ವಾತ್। ನ ತತ್ಕರಣಮಪಿ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ಪ್ರಮಾಫಲತ್ವಾಭಾವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಆರೋಪಿತವಿಷಯತ್ವಾತ್। ವಿಪರ್ಯಯಪ್ರಮಾಣ್ಯೋಪಗತೌ ತು ತೇನಾಸ್ಯ ನಿಯಾಮಕಃ ಸಮ್ಬನ್ಧೋ ನಾಸ್ತಿ। ಅಸಮ್ಬದ್ಧಸ್ಯ ಗಮಕತ್ವೇ ಚಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ವ್ಯಧಿಕರಣಾಸಿದ್ಧಿಅನ್ಯತರಾಸಿದ್ಧಿಆಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧಿಪ್ರಮಾಣಬಾಧಅಪಸಿದ್ಧಾನ್ತೈಃ

ದುಷ್ಟತ್ವಾತ್ ತರ್ಕಸ್ಯ ಅನನುಮಾನತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ಅನುಮಾನತ್ವೇ ಚಾಸ್ಯಾಽಪಾದಕಂ ಲಿಙ್ಗಮಾಪಾದ್ಯಂ ಸಾಧ್ಯಮಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ I ನಚ ತದ್ ಯುಕ್ತಮ್ I ಆಪಾದಕಸ್ಯ ಆಹ --ೂರ್ಯತ್ವೇನಾನ್ಯತರಾಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ I ಆಪಾದ್ಯಸ್ಯ ಚಾನಿಷ್ಟತ್ವೇನ ಬಾಧಿತತ್ವಾತ್ I ನಹ್ಯಸಿದ್ಧಂ ಲಿಙ್ಗಂ ಭವತಿ I ನಾಪಿ ಬಾಧಿತಂ ಸಾಧ್ಯಮ್ I ಸತಿ ಚಾಽಶ್ರಯೇಽನುಮಾನಂ ಭವತಿ I ನಹಿ ಭೂತಲೇ ಘಟೋಽಸ್ತಿ ಯಃ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಯೋರಾಶ್ರಯಃ ಸ್ಯಾತ್ I ವ್ಯಧಿಕರಣತಾ ಚಾಽಪಾದ್ಯಾಪಾದಕಯೋರ್ಬಹುಲಮುಪಲಭ್ಯತೇ I ಆಪಾದ್ಯಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯತ್ವೇಽಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಶ್ಚ ಸ್ಯಾತ್ I ಧೂಮಸದ್ಭಾವಸ್ಯ ಸ್ವಯಮಭ್ಯುಪಗತತ್ವಾತ್ I ತಸ್ಮಾದ್ ವಿಪರ್ಯಯಪರತನ್ತ್ರತ್ವಾದಪ್ರಮಾಣಮೇವ ಪ್ರಮಾಣಾನಾಮನುಗ್ರಾಹಕಸ್ತರ್ಕ ಇತಿ ಕುತೋಽಸ್ಯಾನುಮಾನೇಽನ್ತರ್ಭಾವ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ವನ್ಯಾಯೈರಿತಿ I

h ll ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧನಪರಪಕ್ಷದೂಷಣಯೋಃ ಉಭಯವಾದಿಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನನ್ಯಾಯಸಾಧ್ಯತ್ವಾತ್

ಅನಿಷ್ಟೋಪದರ್ಶನರೂಪಪರಪಕ್ಷದೂಷಣಸ್ಯ ತು ಪರಮಾತ್ರಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನನ್ಯಾಯಸಾಧ್ಯತ್ವಾತ್

ದೂಷಣಾನುಮಾನಸ್ಯ ತರ್ಕಸ್ಯ ಅನ್ಯತರಾಸಿದ್ಧ್ಯಾಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧೀ ನ ದೋಷಾಯ ll

(###sudha --)

ಸ್ವನ್ಯಾಯೈಃ ಸಾಧನಂ ಕಾರ್ಯಂ ಪರನ್ಯಾಯೈಸ್ತು ದೂಷಣಮ್ I

ಸ್ವನ್ಯಾಯೈರ್ದೂಷಣಂ ಚ ಸ್ಯಾತ್ ಸಾಧಿತೈಃ ಪ್ರತಿವಾದಿನಃ I

ನ್ಯಾಯಶಬ್ದೇನ ಧರ್ಮಿಲಿಙ್ಗವ್ಯಾಪ್ತಿದೃಷ್ಟಾನ್ತಾ ಉಚ್ಯನ್ತೇ I ನ ಕೇವಲಂ ಪರಸ್ಯ ಕಿನ್ತು ಸ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಯೇ ಸಿದ್ಧಾ ನ್ಯಾಯಾಸ್ತೇ ಸ್ವನ್ಯಾಯಾಃ I ಸಾಧನಮಿತಿ ದೂಷಣಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್ I ಪರಸ್ಯೈವ ಸಿದ್ಧಾ ನ್ಯಾಯಾಃ ಪರನ್ಯಾಯಾಃ I ಸ್ವಸ್ಯೈವ ಸಿದ್ಧಾ ನ್ಯಾಯಾಃ ಸ್ವನ್ಯಾಯಾಃ I ಚಶಬ್ದೇನ ಸಾಧನಂ ಚ ಪ್ರತಿವಾದಿನಃ ಪ್ರತಿ I

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ದ್ವಿವಿಧಂ ಹಿ ಕಾರ್ಯಂ ಕಥಕಸ್ಯ, ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧನಂ ಪರಪಕ್ಷದೂಷಣಂ ಚೇತಿ I ತತ್ರ ಸಾಧನಂ ಸ್ವಪರಸಮ್ಮತೈರೇವ ನ್ಯಾಯೈಃ ಕಾರ್ಯಮ್, ನಾನ್ಯತರಮಾತ್ರಸಿದ್ಧೈಃ I ಯಥಾ ಪರ್ವತೋಽಗ್ನಿಮಾನ್, ಧೂಮವತ್ತ್ವಾತ್; ಯೋಯೋ ಧೂಮವಾನಸಾವಗ್ನಿಮಾನ್, ಯಥಾ ಮಹಾನಸ ಇತಿ I ಕ್ವಚಿತ್ ಪುನಃ ಸಾಧನಂ ಸ್ವಮಾತ್ರಸಿದ್ಧೈರೇವ ನ್ಯಾಯೈಃ ಕ್ರಿಯತೇ I ತತ್ರಚ ಪರೇಣಾನ್ಯತರಾಸಿದ್ಧ್ಯಾದಾವುದಾಹೃತೇ ತಂ ಪ್ರತಿ ತತ್ಸಾಧನಂ ಕ್ರಿಯತೇ I ಯಥಾ ಶಬ್ದೋಽನಿತ್ಯಃ ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್ I ಕಾರ್ಯಶ್ಚಾಸಾವವ್ಯಞ್ಜಕಪ್ರಯತ್ನಾನನ್ತರೋಪಲಬ್ಧೇರಿತ್ಯಾದಿ I ಸರ್ವಥಾ ಸಾಧನಮುಭಯಸಿದ್ಧನ್ಯಾಯಸಾಧ್ಯಮ್ I

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ದೂಷಣಂ ತು ದ್ವಿವಿಧಮ್ ಇದಮಿತ್ಥಂ ನ ಭವತೀತಿ ವಾ, ಅನಿಷ್ಟೋಪದರ್ಶನೇನ ವಾ। ತತ್ರಾಽದ್ಯಮುಭಯಸಿದ್ಧನ್ಯಾಯೈರೇವ ಕಾರ್ಯಮ್। ಯಥಾ ಶಬ್ದೋ ನ ದ್ರವ್ಯಮ್, ಶ್ರೋತ್ರಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾತ್; ಸಾಮಾನ್ಯವದಿತಿ। ಕ್ವಚಿತ್ ಪುನಃ ಸ್ವಮಾತ್ರಸಿದ್ಧೈರ್ನ್ಯಾಯೈಃ ಸಾಧನಮಿವ ದೂಷಣಮಪಿ ಕೃತ್ವಾ ಪರಂ ಪ್ರತಿ ತತ್ಸಾಧನಂ ಕ್ರಿಯತೇ। ಯಥಾ ತತ್ರೈವ ಪ್ರಯೋಗೇ ಕಾಲೇನಾನೈಕಾನ್ತ್ಯೋದ್ಭಾವನೇ ತಸ್ಯಾತೀನ್ದ್ರಿಯತ್ವಸಾಧನಮಿತ್ಯಾದಿ। ಸರ್ವಥಾಽಽದ್ಯಂ ದೂಷಣಮುಭಯಸಿದ್ಧನ್ಯಾಯಸಮ್ಪಾದ್ಯಮೇವ।

ದ್ವಿತೀಯಂ ತು ಪರಸಿದ್ಧೈರೇವ ನ್ಯಾಯೈಃ ಕಾರ್ಯಮ್। ಯಥಾ ಯದಿ ಪರ್ವತೋ ನಿರಗ್ನಿಕಃ, ತದಾ ನಿರ್ಧೂಮಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ। ಅತ್ರ ಹ್ಯಾಪಾದಕಸ್ಯ ಪರಸಿದ್ಧತ್ವಮೇವ ಭಾವ್ಯಂ ನ ಸ್ವಸಿದ್ಧತ್ವಮ್। ತದತಿರಿಕ್ತಾಙ್ಗಾನಾಂ ತು ಸ್ವಸಿದ್ಧಿಃ ಸತೀ ಅಸತೀ ವಾ ನ ವಿವಕ್ಷಿತಾ ಪರಸಿದ್ಧಿರೇವೋಪಯುಜ್ಯತೇ। ತದೇವ ಚ ತರ್ಕ ಇತಿ ವ್ಯವಹ್ರಿಯತೇ। ತೇನ ತತ್ರಾಽಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧ್ಯನ್ಯತರಾಸಿದ್ಧೀ ಭೂಷಣೇ ಏವ ನ ದೂಷಣೇ।

h॥ ವ್ಯಧಿಕರಣತ್ವಸ್ಯಾದೋಷತ್ವಮ್, ತರ್ಕೇ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಸ್ಯ ಶಕ್ಯಸಮ್ಪಾದನತ್ವಂ ಚ॥

(###sudha --)

ವ್ಯಧಿಕರಣತ್ವಂ ತು ನ ಕ್ವಾಪಿ ದೂಷಣಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಶಕ್ಯಸಮ್ಪಾದನಂ ಚ ತರ್ಕೇಽಪಿ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣತ್ವಮ್। ಅವಶ್ಯಂ ಚೈತದೇವಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಕೇವಲಾನ್ವಯಿಧರ್ಮಸ್ಯ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿಣ್ಯಭಾವಾತ್ ತಸ್ಯಾನನುಮಾನತ್ವಾಪತ್ತೇಃ। ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಸದ್ಭಾವಾತ್, ವಿಶೇಷಲಕ್ಷಣಾಭಾವೇಽಪಿ ನ ದೋಷ ಇತಿ ಚೇತ್, ಸಮಂ ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ। ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ ಗಮಕತ್ವಸ್ಯ ತರ್ಕೇಽಪಿ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್। ವಿದ್ಯಮಾನ ಏವಾಽಶ್ರಯೇ ವಿದ್ಯಮಾನಸ್ಯೈವೇತ್ಯಪಿ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣೇ ನಿವೇಶ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ವಿಪಕ್ಷಾಭಾವೋ ವಾ ಸಪಕ್ಷಸದ್ಭಾವೋಽಪಿ ವಾ ನಿವೇಶ್ಯತಾಮ್। ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾನ್ನೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ ಸಮತ್ವಾತ್। ತರ್ಕನಿರಾಸಃ ಪ್ರಯೋಜನಮಿತಿ ಚೇತ್, ತತ್ರಾಪಿ ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕಿನಿರಾಸಃ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ನಿರ್ನಿಬನ್ಧನೋಽಸಾವಿತಿ ಚೇತ್। ಸಮಂ ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ। ಸಾಧನೇಽಪ್ಯಸಿದ್ಧಸ್ಯಾನುಮಾನತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ವಿಪಕ್ಷವತಃ ಸಪಕ್ಷೇಽಸತೋಽಪಿ ಕೇವಲಾನ್ವಯಿತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ತದ್ವಿಶೇಷಲಕ್ಷಣ ಏವ ನಿಕ್ಷೇಪ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ಸಮಾನಮತ್ರಾಪಿ। ಅತ ಏವ “ಸ್ವನ್ಯಾಯೈಃ ಸಾಧನಮ್” ಇತ್ಯಾದಿನಾ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ದರ್ಶಿತೇತಿ।

h॥ ನಿರ್ಧೂಮತ್ವಾದೇಃ ಪ್ರಸಞ್ಜನೀಯತಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್ ಅಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಪ್ರಮಾಣಬಾಧಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಮಾ ಭೂದಾಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧ್ಯನ್ಯತರಾಸಿದ್ಧ್ಯೋರತ್ರ ದೂಷಣತ್ವಮ್। ತಥಾಽಪಿ ಬಾಧಾಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಸದ್ಭಾವಾನ್ನ ತರ್ಕಸ್ಯ ಅನುಮಾನತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಯೋರಪ್ಯಸಿದ್ಧಿವತ್ ಸಾಧನದೂಷಣವಿಶೇಷಯೋರೇವ ದೂಷಣತ್ವೇನ ಪ್ರಸಜ್ಯಾನುಮಾನೇ ತದಭಾವಾದಿತಿ ಪೂರ್ವವತ್ ಪರಿಹಾರಃ ಸಿದ್ಧ ಏವ। ತಥಾಽಪಿ, ಸಾಧನೇಽಪ್ಯವಾನ್ತರಭೇದಕಲ್ಪನಯಾ ತರ್ಹಿ ಬಾಧಾದೇರದೂಷಣತ್ವಂ ಕಲ್ಪ್ಯತಾಮಿತ್ಯತಿಪ್ರಸಙ್ಗನಿರಾಸಾಯ ಪರಿಹಾರಾನ್ತರಮಾಹ --ಪ್ರಸಙ್ಗೇತಿ।

ಪ್ರಸಙ್ಗಾರ್ಥತಯಾ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ನ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಸ್ಯ ದೂಷಕಾಃ ॥34॥**

(###sudha --)

ಪ್ರಸಙ್ಗಃ ಆಪಾದನಂ, ತದರ್ಥತಯಾ ತದ್ವಿಷಯತಯಾ ಪ್ರಸಞ್ಜನೀಯತಯೇತಿ ಯಾವತ್। ಪ್ರೋಕ್ತಾಃ ನಿರ್ಧೂಮತ್ವಾದಯೋಽರ್ಥಾಃ। ನ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಸ್ಯ ದೂಷಕಾ ಇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ನ ಬಾಧಿತಾ ಇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಕಿಮಾಪಾದ್ಯತೋಽಪೇತಸ್ಯ ನಿರ್ಧೂಮತ್ವಾದೇರ್ಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ತತ್ರೋಕ್ತೌ ಚಾಪಸಿದ್ಧಾನ್ತ ಉಚ್ಯತೇ, ಉತ ಕೇವಲಸ್ಯ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಯತ ಆಪಾದನಂ ನಾಮಾಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯತಾಜ್ಞಾಪನಮ್। ನ ಪುನಃ ಸದ್ಭಾವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್। ನಚ ತತ್ ಪ್ರಮಾಣಾದಿವಿರುದ್ಧಮ್। ಯದಿ ವಿಷಂ ಭಕ್ಷಯಿಷ್ಯಸಿ ತರ್ಹಿ ಮರಿಷ್ಯಸೀತಿ ಯಥಾ। ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ಸ್ಯಾದೇವ ಬಾಧಾದಿ। ನಚ ತದತ್ರೋಚ್ಯತೇ। ತಥಾಸತಿ ತರ್ಹಿ ಸ್ಯಾದಿತಿ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h॥ ನಿರ್ವಹ್ನಿತ್ವಸ್ಯಾಽಪಾದಕತ್ವಾದಪಿ ನಾನ್ಯತರಾಸಿದ್ಧಿರ್ದೋಷಃ॥

(###sudha --)

ಅಸಿದ್ಧಿರಪ್ಯೇವಮೇವ ಪರಿಹರ್ತವ್ಯಾ। ತಥಾಹಿ ಕಿಂ ಯದ್ಯಲಙ್ಕೃತಸ್ಯ ನಿರಗ್ನಿಕತ್ವಾದೇರಸಿದ್ಧತ್ವಮುಚ್ಯತೇ, ಕಿಂವಾ ಕೇವಲಸ್ಯ? ನ ಪ್ರಥಮಃ, ಅಸಿದ್ಧೇಃ। ಯದಿ ನಿರಗ್ನಿಕಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಸ್ಯ ಹಿ ಯದಿ ನಿರಗ್ನಿಕತ್ವೇನಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯೇತೇತ್ಯರ್ಥಃ। ನಚಾಯಮಸಿದ್ಧಃ। ತಥಾಸತಿ ತರ್ಕಸ್ಯಾಪ್ಯನುತ್ಥಾನಾಪತ್ತೇಃ। ಅತ ಏವ ಭಗವಾನಾಚಾರ್ಯಃ "ಯದಿ ವಿದ್ಯೇತ" ಇತ್ಯೇತತ್ "ವಿದ್ಯತ ಇತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೋ ಭವೇದ್ ಯದಿ" ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾನ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ತಸ್ಯಾತ್ರಾನುಪಾದಾನಾತ್। ತಥಾತ್ವೇ ಯದೀತಿ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ। ಅಸ್ಮಿನ್ ಪರಿಹಾರೇ ಸತಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತವ್ಯವಸ್ಥಾಶ್ರಯಣೇಽಪಿ ನ ಕಶ್ಚಿದತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ।

h॥ ತರ್ಕಮೂಲನ್ಯಾಯಸ್ಯ ಸಾಧುತ್ವೇ ಸರ್ವಸಿದ್ಧತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗೇನ ಪರಮಾತ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾಯೋಗಾತ್, ಅಸಾಧುನ್ಯಾಯಮೂಲತರ್ಕೇಣ ಜ್ಞಾಯಮಾನದುಷ್ಟೇರಾಭಾಸತ್ವೇನ ತರ್ಕಸ್ಯ ದುಷ್ಟಿಪ್ರಮಾಜನಕತ್ವಾಸಮ್ಭವಾತ್ ಅನನುಮಾನತ್ವಮಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ದ್ವಿವಿಧಮೇವಾನುಮಾನಂ ಸಾಧನಂ ದೂಷಣಂ ಚ। ತತ್ರ ತರ್ಕೋ ನ ಸಾಧನಮಿತಿ ತಾವದ್ ಭವತಾಮಪಿ ಸಮ್ಮತಮ್। ನಾಪಿ ದೂಷಣಮ್। ದುಷ್ಟಿಪ್ರಮಾಜನಕಂ ಹಿ ದೂಷಣಂ ನಾಮ। ನಚ ತರ್ಕಸ್ಯ ತತ್ ಸಮ್ಭವತಿ। ಪರಸಿದ್ಧೇನ ಹಿ ನ್ಯಾಯೇನ ಪರಸ್ಯ ತತ್ರ ದುಷ್ಟಿರ್ಜ್ಞಾಪನೀಯಾ। ನಚಾಸೌ ಸಾಧುಃ। ತಥಾತ್ವೇ ಹಿ ಪರಸಿದ್ಧ ಇತ್ಯೇವ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಅಸಾಧುನಾ ಚ ಜ್ಞಾಪ್ಯಮಾನಾ ದುಷ್ಟಿರಾಭಾಸಭೂತೈವೇತಿ ಕಥಂ ತರ್ಕೋಽನುಮಾನಮಿತ್ಯತಃ ಛಲಜಾತ್ಯೋರ್ದುಷ್ಟತ್ವಮೂಲವ್ಯುತ್ಪಾದನೇನೈವೈತತ್ ಸಮಾನಯೋಗಕ್ಷೇಮಮಿತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ತತ್ಸ್ವರೂಪಂ ನಿರೂಪಯತಿ ಛಲಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಯಥಾ ಪರಂ ಪ್ರತಿ ಛಲಜಾತ್ಯೋರ್ದುಷ್ಟಿಪ್ರತಿಪಾದನವೇಲಾಯಾಂ ಅಸಾಧೋರೇವ ಪರನ್ಯಾಯಸ್ಯ ದುಷ್ಟಿಪ್ರಮಾಜನಕತ್ವಮ್,

ತಥಾ ಅಸಾಧುನ್ಯಾಯಮೂಲತರ್ಕಸ್ಯಾಪಿ ದುಷ್ಟಿಪ್ರಮಾಜನಕತ್ವಮಸ್ತ್ಯೇವ ll

(###sudha --)

ಛಲಂ ಜಾತಿರಿತಿ ದ್ವೇಧಾ ವ್ಯಾಹತ್ಯನ್ತರಮಿಷ್ಯತೇ l

ಜಾತಿಃ ಸ್ವವ್ಯಾಹತಿರ್ಜ್ಞೇಯಾ ಛಲಮರ್ಥಾನ್ತರೋತ್ತರಮ್ ll35 ll**

(###sudha --)

ವ್ಯಾಹತ್ಯನ್ತರಂ ವ್ಯಾಹತಿಪ್ರಭೇದಃ l ಇಷ್ಯತೇ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕೈಃ l ಯದ್ವಾ ವ್ಯಾಹತಿರ್ವಿರೋಧಃ l ಅನ್ಯದಸಙ್ಗತಂ ಚೇತಿ ವ್ಯಾಹತ್ಯನ್ತರಮ್ l ಛಲಮಸಙ್ಗತಂ ಜಾತಿರ್ವಿರೋಧ ಇತ್ಯರ್ಥಃ l

ತತ್ರ ಜಾತೇರ್ಲಕ್ಷಣಮಾಹ ಜಾತಿರಿತಿ l ಜ್ಞೇಯೇತ್ಯನೇನೋತ್ತರತ್ವವಿಶೇಷಣಂ ನ ಕಾರ್ಯಮ್ l ಸಾಧನೇಽಪಿ ಸ್ವವ್ಯಾಹತೇಃ ಸಮ್ಭವಾತ್ l ವೃಥಾ ಪ್ರಭೇದಕಲ್ಪನಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಾತ್ l ಸ್ವವ್ಯಾಹತಿಶ್ಚ ಸ್ವವಚನವಿರೋಧಸ್ವಕ್ರಿಯಾವಿರೋಧಸ್ವನ್ಯಾಯವಿರೋಧಭೇದೇನ ತ್ರಿವಿಧೇತಿ l ಛಲಲಕ್ಷಣಮಾಹ ಛಲಮಿತಿ l ಪರೋಕ್ತಸ್ಯಾರ್ಥಾನ್ತರಂ ಪರಿಕಲ್ಪ್ಯ ತಸ್ಯಾರ್ಥಾನ್ತರಸ್ಯೋತ್ತರಮಿತ್ಯರ್ಥಃ l

ಅಯಂ ಭಾವಃ ಅಸ್ತಿ ತಾವತ್ ಸ್ವವ್ಯಾಹತಿಲಕ್ಷಣಾ ಜಾತಿಃ, ಅರ್ಥಾನ್ತರೋತ್ತರಲಕ್ಷಣಂ ಛಲಂ ಚೇತಿ ದ್ವಿವಿಧಂ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಮ್ l ನಚ ತದಙ್ಗೀಕಾರೇ ಷಡೇವ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಾನೀತಿ ನಿಯಮಭಙ್ಗಃ l ಜಾತೇರ್ವಿರೋಧಭೇದತ್ವಾತ್ ಛಲಸ್ಯ ಅಸಙ್ಗತಿಪ್ರಭೇದತ್ವಾದ್ ದ್ವಯೋರಪಿ ವಾ ವಿರೋಧ ಏವಾನ್ತರ್ಭಾವಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ l ತತ್ರ ಜಾತಿಂ ವಾ ಛಲಂ ವಾ ಪ್ರಯುಞ್ಜಾನೋ ದುಷ್ಟಮೇತದಿತಿ ಕಥಂ ಪ್ರತಿಪಾದನೀಯ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ l ಜಾತೌ ತಾವದ್ ಯುಕ್ತಾಙ್ಗಹೀನತ್ವಾತ್, ಅಯುಕ್ತಾಙ್ಗಾಧಿಕತ್ವಾತ್, ಅವಿಷಯವೃತ್ತಿತ್ವಾದ್ ದುಷ್ಟಮೇತದಿತಿ l ಛಲೇ ಚ ಮದವಿವಕ್ಷಿತದೂಷಣೇನಾಸಙ್ಗತತ್ವಾದಿತ್ಯೇವಮಿತಿ ಚೇತ್ l ತತ್ರ ಜಾತಿವಾದೀ ನೇದಮಯುಕ್ತಾಙ್ಗಮಿತಿ ವಾ, ನೇದಮಯುಕ್ತಮಿತಿ ವಾ, ನಾಯಮವಿಷಯ ಇತಿ ವಾ ಪ್ರತಿಬ್ರೂಯಾದೇವ l ಛಲವಾದೀ ಚ ಕಿಂ ತ್ವದ್ವಿವಕ್ಷಯಾ, ತ್ವದ್ವಚನೇನ ಪ್ರತೀತೋಽರ್ಥೋ ಮಯಾ ದೂಷಣೀಯ ಇತಿ l ತೌ ಕಥಂ ದುಷ್ಟತ್ವಂ ಪ್ರತಿಬೋಧನೀಯೌ?

ಅಥ ಮನ್ಯಸೇ ದ್ವಿವಿಧಂ ದುಷ್ಟತ್ವಮೂಲಂ ಸಾಧಾರಣಮಸಾಧಾರಣಂ ಚೇತಿ l ತತ್ರಾಸಾಧಾರಣಂ ಯುಕ್ತಾಙ್ಗತ್ಯಾಗಾದಿಕಮ್ l ಸಾಧಾರಣಂ ತು ಸ್ವವ್ಯಾಹತಿಃ l ತತ್ರಾಸಾಧಾರಣದೂಷಣೋಪನ್ಯಾಸೇಽಪಿ ಪುನಃ ಶಙ್ಕಮಾನಃ ಸ್ವವ್ಯಾಹತ್ಯಾ ಬೋಧನೀಯಃ l ಯದಿ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದ್ಯಙ್ಗಮನಪೇಕ್ಷ್ಯೈವ ಪ್ರಸಙ್ಗಃ, ತದಾ ಜಾತಿವಾಕ್ಯಾರ್ಥೋಽಪಿ ತಥಾ ದೂಷಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತ ಇತ್ಯಾದಿ l ಯದಿಚ ವಕ್ತುರ್ವಿವಕ್ಷಾಮನಪೇಕ್ಷ್ಯೈವ ಶಬ್ದಪ್ರತೀತತತ್ವಮಾತ್ರೇಣ ದೂಷಣಮ್, ತದಾ ಛಲವಾಕ್ಯೇಽಪಿ ತಥಾ ಶಕ್ಯಮಿತಿ l

ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಪರಸಿದ್ಧೇನೈವ ನ್ಯಾಯೇನ ಪರಶ್ಛಲಜಾತ್ಯೋರ್ದುಷ್ಟಿಂ ಬೋಧನೀಯಃ l ತತಃ ಪರಂ ತು ನ ಶಯತ ಏವ l ವ್ಯಾಘಾತಾವಧಿತ್ವಾದಾಶಙ್ಕಾಯಾ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ l ತಥಾಚ ಪರನ್ಯಾಯಸ್ತಾವದಸಾಧುಃ l ತೇನ ಬೋಧ್ಯಮಾನಾ ದುಷ್ಟಿರಾಭಾಸಭೂತೈವೇತಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಛಲಾದೇರ್ವಾಸ್ತವಮದುಷ್ಟತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ನ ಸ್ಯಾತ್। ನಹ್ಯತ್ರ ಪರನ್ಯಾಯಃ ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇನೋಪನ್ಯಸ್ಯತೇ ಕಿನ್ತ್ವಸಾಧುರಯಂ ತ್ವದೀಯೋ ನ್ಯಾಯೋ ಯತಃ ಸ್ವಾತ್ಮಾನಮಪಿ ವ್ಯಾಹನ್ತೀತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯ ಇತಿ ಚೇತ್, ತುಲ್ಯಮೇತತ್ ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ। ನಹ್ಯತ್ರಾಪಿ ನಿರಗ್ನಿಕತ್ವಂ ಪ್ರಮಾಣತಯೋಪನ್ಯಸ್ಯತೇ, ಅಪಿತು ಅಸಾಧುರಯಂ ತ್ವದೀಯೋ ನಿರಗ್ನಿಕತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೋ ಯತಃ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧಂ ನಿರ್ಧೂಮತ್ವಮಪ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಯತೀತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯ ಇತಿ। ಜಾತ್ಯಾದೌ ಸ್ವವಿರುದ್ಧತಾಪತ್ತಿಃ, ತರ್ಕೇ ತು ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧತಾಪತ್ತಿರಿತಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮಾತ್ರಮ್। ಅಸ್ತಿ ಚ ಸ್ವವಿರುದ್ಧಾಪತ್ತಿರನ್ತತಸ್ತರ್ಕೇಽಪಿ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ವ್ಯಾಘಾತಾವಧಿರಾಶಙ್ಕಾ ತರ್ಕಃ ಶಙ್ಕಾವಧಿರ್ಮತಃ" ಇತಿ। ತದೇವಂ ತರ್ಕಸ್ಯ ದೂಷಣಾನುಮಾನೇಽನ್ತರ್ಭಾವಾದ್ ಯುಕ್ತಮುಕ್ತಮಿತಿ।

h॥ ಸ್ವಾಪ್ನಸ್ಯ ಅನಿರ್ವಚನೀಯತ್ವೋಕ್ತಿಃ ಶ್ರುತ್ಯನುಮಾನವಿರುದ್ಧಾ॥

(###sudha --)

ತದನೇನ ಪ್ರಬನ್ಧೇನೋಕ್ತಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತೋಪಯೋಗಂ ದರ್ಶಯನ್ನಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ದೂಷಣಾನ್ತರಮಾಹ --ಏವಮಿತಿ।

ಏವಂ ಸಂಶೋಧಿತನ್ಯಾಯಸದಾಗಮವಿರೋಧತಃ।

ನಾನಿರ್ವಾಚ್ಯಮಿಹ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಮಾಯಾಮಾತ್ರಪದೇನ ಹಿ ॥36॥**

(###sudha --)

ಸಂಶೋಧಿತಃ ಆಭಾಸಾತ್ ಸಮ್ಯಗ್ ವಿವೇಚಿತಃ। ನ್ಯಾಯೋಽನುಮಾನಮ್। ನಿರ್ದೋಷತ್ವಸ್ಯಾಽಗಮಪದೇನೈವ ಲಬ್ಧತ್ವಾತ್ ಸಚ್ಛಬ್ದೇನ ನಿರವಕಾಶತ್ವಮುಚ್ಯತೇ। ಇಹ ಸೂತ್ರೇ। ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಸನ್ದ್ಯಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ತತ್ರ ನ್ಯಾಯವಿರೋಧೋಽನುಪದಮೇವ ಪ್ರದರ್ಶಯಿಷ್ಯತೇ। ಸ್ವಪ್ನಸ್ಯ ಸತ್ಯತಾಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ ಸದಾಗಮಸ್ತು ಭಾಷ್ಯಾದಾವುದಾಹೃತಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಏವೇತಿ ಹಿಶಬ್ದೇನಾಽಹ। ನ ಕೇವಲಂ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾನ್ಮಾಯಾಮಾತ್ರಮಿತೀಯಂ ನ ಸ್ವಪ್ನಸ್ಯಾನಿರ್ವಾಚ್ಯತಾಪ್ರತಿಜ್ಞಾ, ಕಿನ್ನಾಮ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಾದಪೀತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ಸ್ವಾಪ್ನಸ್ಯ ಸದಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯೋಕ್ತೌ ಸ್ವವ್ಯಾಘಾತಃ॥

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಂ ಪ್ರಮಾಣವ್ಯಾಹತೇಯಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ, ಅಪಿತರ್ಹಿ ಸ್ವವ್ಯಾಹತಾಽಪೀತ್ಯಾಹ -- ವಿಲಕ್ಷಣಮಿತಿ।

ವಿಲಕ್ಷಣಂ ಸದಸತೋರಿತಿ ಹಿ ವ್ಯಾಹತಂ ಸ್ವತಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯಮಿತಿ ನ ವಾಚ್ಯತಾವಿರಹಃ ಪರಸ್ಯಾಭಿಮತಃ, ಸ್ವಕ್ರಿಯಾವಿರೋಧಾಪತ್ತೇಃ। ಕಿನ್ತು ಸದಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮ್। ಸನ್ದ್ಯಂ ಸದಸತೋಃ ಸಕಾಶಾದ್ ವಿಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾನಂ ಚ ಸ್ವವ್ಯಾಹತಮ್। ಸನ್ನ ಭವತೀತ್ಯುಕ್ತೇಽಸತ್ತ್ವಮೇವ ಲಬ್ಧಮ್। ಪುನರಸನ್ನ ಭವತೀತ್ಯಭಿಧಾನೇ ಕಥಂ ನ ಸ್ವವ್ಯಾಹತಿಃ? ಏವಮಸನ್ನ ಭವತೀತ್ಯಭಿಹಿತೇ ಸತಿ ಸತ್ತ್ವಮೇವಾಭಿಹಿತಮ್। ಪುನಃ ಸನ್ನ ಭವತೀತ್ಯುಕ್ತೌ ಕಥಂ ನ ಸ್ವವ್ಯಹತಿರಿತಿ ಹಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ। ತೃತೀಯಪ್ರಕಾರಾಙ್ಗೀಕಾರಿಣಾಂ ನ ಸ್ವವ್ಯಾಹತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಸ್ಯಾಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾಂ ಸಿದ್ಧಾಯಾಂ ತೃತೀಯಪ್ರಕಾರಸಿದ್ಧಿಃ, ತತ್ಸಿದ್ಧೌ ಚ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಪರಸ್ಪರಾಶ್ರಯದೋಷಾತ್। ಸದಾದಿಪ್ರಕಾರೈಃ ದುರ್ನಿರೂಪತಾಮಾತ್ರಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯತೇ, ನ ಪುನರಸದಾದಿಪ್ರಕಾರೋ ವಿಧೀಯತೇ, ಅತೋ ನ ಸ್ವವ್ಯಾಹತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸದಾದಿಪ್ರಕಾರಪ್ರತಿಷೇಧೋಽಸದಾದಿಪ್ರಕಾರವಿಧಿರಿತ್ಯೇತಯೋರನರ್ಥಾನ್ತರಭಾವಸ್ಯ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್। (942) ಅನ್ಯಥೈವಂ ಮಮ ಮಾತಾ ವನ್ಧ್ಯೇತ್ಯಾದಾವಪಿ ಸ್ವವ್ಯಾಹತಿಃ ಸಮಾಹಿತಾ ಸ್ಯಾತ್।

h॥ ಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮಿತ್ಯೇತಚ್ಚೋದ್ಧಾ ವಿಕಲ್ಪ್ಯ ತದ್ದೂಷಣಮ್॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣಮಿತ್ಯತ್ರ ಸಚ್ಛಬ್ದೇನ ಕಿಮಬಾಧ್ಯಮಭಿಧೀಯತೇ, ಉತ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಮ್? ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮಪಿ ತದ್ಧರ್ಮವಿಪರೀತಧರ್ಮತ್ವಂ ವಾ, ತತ್ಪ್ರತಿಯೋಗಿಕಾನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವೋ ವಾ, ತತ್ತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಂ ವಾ? ಸರ್ವೇಷ್ವಪಿ ದೂಷಣಾನ್ಯಾಹ ಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಮಪೀತಿ।

ಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಮಪ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಙ್ಗೀಕೃತಂ ಭವೇತ್॥37॥**

(###sudha --)

ಅಸ್ಯ ಸ್ವಾಪ್ನಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ। ಸ್ವಾಪ್ನಪ್ರಪಞ್ಚಂ ಪ್ರತೀತಿ ಯಾವತ್। ಅಪಿಪದಂ ದೋಷಾನ್ತರಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಮ್। ಅಸ್ಯ ನಿರಾಕಾರತಯಾಽಙ್ಗೀಕೃತಸ್ಯಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಇತಿ ವಾ। ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣಂ ಸನ್ದ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರತಿಜಾನತೇತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಃ।

h॥ ಸ್ವಾಪ್ನಸ್ಯ ಅಬಾಧ್ಯಧರ್ಮವಿಪರೀತಧರ್ಮವತ್ತ್ವಸಾಧನೇ

ಬ್ರಹ್ಮಧರ್ಮವಿಪರೀತಧರ್ಮವತ್ತ್ವಸಾಧನೇ ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ಧರ್ಮಕತ್ವಹಾನಿಃ॥

(###sudha --)

ತತಶ್ಚಾಯಮರ್ಥಃ ಸಚ್ಛಬ್ದೇನಾಬಾಧ್ಯಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮಪಿ ತದ್ಧರ್ಮವಿಪರೀತಧರ್ಮತ್ವಮಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ ಚೇತ್, ತದಾಽಬಾಧ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಧರ್ಮವತ್ತ್ವಮಙ್ಗೀಕೃತಂ ಸ್ಯಾತ್। ಅಬಾಧ್ಯಂ ಚ ನ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽನ್ಯದಸ್ತೀತಿ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಸಧರ್ಮಕಮುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಚಾಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ। ಏತೇನ ಸಚ್ಛಬ್ದಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಅರ್ಥಃ, ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಚ ತದ್ಧರ್ಮವಿಪರ್ಯಯ ಇತಿ ಪಕ್ಷೋಽಪ್ಯಪಾಸ್ತಃ।

h॥ ಸ್ವಾಪ್ನಸ್ಯ ಅಬಾಧ್ಯಪ್ರತಿಯೋಗಿಕಭೇದಸಾಧನೇ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರತಿಯೋಗಿಕಭೇದಸಾಧನೇ ವಾ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವರೂಪಧರ್ಮವತ್ತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಅಥಾಬಾಧ್ಯಂ ಸತ್, ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಚ ತತ್ಪ್ರತಿಯೋಗಿಕೋಽನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವ ಇತಿ ಮತಮ್, ತದಾ ಬ್ರಹ್ಮಾತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಅಬಾಧ್ಯಸ್ಯಾಭಾವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರಪಞ್ಚಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಲಕ್ಷಣೋ ಧರ್ಮಃ ಸ್ವೀಕೃತೋ ಭವೇತ್। ಅನೇನ ಸಚ್ಛಬ್ದೋ ಬ್ರಹ್ಮಾರ್ಥ ಇತ್ಯಪಿ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಮ್।

h॥ ಸ್ವಾಪ್ನಸ್ಯ ಅಬಾಧ್ಯತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಸ್ಯ ವಾ ಸಾಧನೇ ಸಾಧ್ಯಾವಿಶಿಷ್ಟತಾ॥

(###sudha --)

ಅಥ ಸಚ್ಛಬ್ದೋಽಬಾಧ್ಯಾರ್ಥೋ, ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಚ ತತ್ತ್ವಾನಧಿಕರಣತ್ವಮ್, ತರ್ಹಿ ಬಾಧ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥಃ ಸ್ಯಾತ್। ಕಾತ್ಸ್ನ್ಯೇನಾನಭಿವ್ಯಕ್ತತ್ವಂ ಚ ತದೇವೇತಿ ಸಾಧ್ಯಹೇತ್ವೋರ್ಭೇದೋ ನ ಭವೇತ್। ಅಬಾಧ್ಯಸ್ಯ ಧರ್ಮಿತ್ವಂ ಚಾಭ್ಯುಪೇತಂ ಸ್ಯಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ತ್ವಪ್ರತ್ಯಯವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್। ಏತೇನ ಬ್ರಹ್ಮಪಕ್ಷೋಽಪ್ಯಪೋಢಃ।

h॥ ಮಾಯಾಮಾತ್ರಪದಸ್ಯ ಸದಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಾರ್ಥತ್ವಮೇವಾಪವ್ಯಾಖ್ಯಾತ್ರಭಿಮತಮ್॥

(###sudha --)

ನಚ ವಾಚ್ಯಂ ಸಕಲಮಪ್ಯೇತದಯುಕ್ತಮ್। ಯತೋಽತ್ರ ಮಾಯಾಮಾತ್ರತ್ವಮೇವ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಮ್, ನತು ಸದಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮಿತಿ। ಮಾಯಾಮಾತ್ರಪದಸ್ಯ ಸದಸದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಾರ್ಥತಯೈವ ಪರಸ್ಯಾಭಿಮತತ್ವಾತ್। ತಚ್ಚ "ಕಿಂ ಸ್ವಪ್ನೇ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕೀ ಸೃಷ್ಟಿಃ, ಆಹೋಸ್ವಿತ್ ಮಾಯಾಮಯೀ" ಇತಿ ಸಂಶಯೋಪಪಾದನೇನ "ಸನ್ಧ್ಯೇ ತಥಾರೂಪೈವ ಸೃಷ್ಟಿಃ" ಇತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋತ್ಥಾಪನೇನ "ನ ಪರಮಾರ್ಥಗನ್ಧೋಽಪ್ಯಸ್ತಿ" ಇತಿ ಸಿದ್ಧಾನ್ತೋಪಕ್ರಮೇಣ ಚಾವಗಮ್ಯತೇ, ನಹ್ಯಸತ್ತ್ವಂ ಸ್ವೀಕ್ರಿಯತ ಇತಿ।

h॥ ಬ್ರಹ್ಮಧರ್ಮಾಣಾಮಪಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಸ್ವಾಪ್ನಸ್ಯಾನಿರ್ವಚನೀಯತ್ವಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಾದ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇಽಪಿ ನಾಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ। ಪರಮಾರ್ಥತೋ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮ ನಿರ್ಧರ್ಮಕಂ ಬ್ರೂಮಃ। ಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಾದಿಕಂ ಚಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯಮಾಣಂ ಮಿಥ್ಯೈವ। ನಹ್ಯಾರೋಪಿತೇನ ನೀಲಿಮ್ನಾ ನಭಸೋ ನೀರೂಪತ್ವಂ ವ್ಯಾಹನ್ಯತ ಇತ್ಯಾಶಯಾಽಹ ಮಿಥ್ಯಾ ಚೇದಿತಿ।

ಮಿಥ್ಯಾ ಚೇತ್ ಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಂ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ತತೋ ನಹಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಮಿತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಯದಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಾದಿ ಮಿಥ್ಯಾ ಸ್ಯಾತ್, ತರ್ಹಿ ತತೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸ್ವಾಪ್ನಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮುಕ್ತವಿಧಂ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಯಸ್ಯ ಯದಪೇಕ್ಷಯಾ ನ ಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಂ ನ ತತಸ್ತಸ್ಯ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮಪಿ। ಯಥಾ ತತ ಏವ ಘಟಾತ್ ತಸ್ಯೈವ ಘಟಸ್ಯೇತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಸೂಚನಾರ್ಥೋ ಹಿಶಬ್ದಃ। ಮಿಥ್ಯಾಶಬ್ದೋಽನಿರ್ವಚನೀಯವಚನೋ ನಾಸದ್ವಚನ ಇತಿ ತು ಪ್ರಾಗನಿರ್ವಚನೀಯಸಿದ್ಧೇರ್ದುರ್ವಚನಮ್।

h॥ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವಾಪ್ನಯೋಃ ಪರಮಾರ್ಥತೋ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಾಭಾವೇ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್,

ಸ್ವಾಪ್ನಸ್ಯ ವಾ ಸತ್ಯತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್॥

(###sudha --)

ನನುಚ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತೀದಮಿಷ್ಟಾಪಾದನಮ್। ಮಯಾ ತಸ್ಯಾಪಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಮಿತಿ।

ಅವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಂ ಸತ್ಯಂ ಸ್ಯಾನ್ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಃ॥38॥**

(###sudha --)

ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಂ ವಾ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।

ಯದಿ ಸ್ವಾಪ್ನಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಮೃಷಾ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ತದವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಂ ಸತ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ಘಟಾದೌ ತಥಾ ದರ್ಶನಾತ್। ಯದ್ಯಪ್ಯತ್ರ ನ ಪರೇಣ ತಥಾಽಸ್ತ್ವಿತಿ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯಮ್। ಅಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಾಪತ್ತೇಃ ಸ್ಫುಟತ್ವಾತ್। ತಥಾಽಪ್ಯಧಿಕಂ ವಿವಕ್ಷುರಾಹ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಿತಿ। ತತೋ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವಪ್ನಯೋರವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವಾತ್। ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯಸ್ಯ ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯತಯಾಽಙ್ಗೀಕೃತಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ನಸ್ಯ। ಸತ್ತ್ವಂ ಭವೇದಿತ್ಯನುವರ್ತತೇ। ಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ಯಾನಿಷ್ಟತಾಪ್ರದರ್ಶನಾಯ ಸ್ವಪ್ನಸ್ಯೇತಿ ವಕ್ತವ್ಯ ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯಸ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಏವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸತ್ಯಸ್ಯೇತ್ಯಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್। ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವಪ್ನಯೋರವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ಕುತೋ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತ್ಯತೋ ವೇದಮುದಿತಮ್। ಉಪಲಬ್ಧಂ ಹಿ ಘಟಸ್ಯ ಘಟಾನ್ತರೇಣ ಸಾಲಕ್ಷಣ್ಯಸದ್ಭಾವೇ ಪಾರ್ಥಿವತ್ವಾದಿಸಾಮ್ಯಮ್। ಅತ್ರ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ವಿಶೇಷಾಪಾದನಾನ್ನಾಪಾದ್ಯಾಪಾದಕಯೋರಭೇದಃ ಶಙ್ಕನೀಯಃ। ಭಾವತ್ವೇ ದ್ರವ್ಯಾದ್ಯನ್ಯತಮತ್ವಾಪತ್ತಿರಿತಿ ಯಥಾ। ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರತಿಯೋಗಿಕಂ ಸ್ವಪ್ನಸ್ಯ ಸಾಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಸತ್ಯಂ ಚೇದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಸಙ್ಗತಮ್, ವ್ಯಧಿಕರಣತ್ವಾದಿತಿ ನ ವಾಚ್ಯಮ್। ಯತ್ಪ್ರತಿಯೋಗಿಕಂ ಯತ್ರ ಸಾಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಸ ತದ್ಧರ್ಮೇತಿ ವ್ಯಾಪ್ತೇಃ ಸುಗ್ರಹತ್ವಾತ್। ಯಸ್ತು ಮನ್ದಮತಿಸ್ತಂ ಪ್ರತಿ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಮಪ್ಯನಿಷ್ಟಂ ಸುವಚನಮಿತಿ ಪ್ರಸಙ್ಗಾನ್ತರಮಭಿಹಿತಮ್।

h॥ ಬ್ರಹ್ಮನೈರ್ಗುಣ್ಯವಾದನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಾಭಾವೇಽನುಯೋಗಿತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಚ ಸ್ವಪ್ನಸ್ಯ ತತೋ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ನ ಸ್ಯಾತ್। ತದಭಾವೇ ಚ ಸಾಲಕ್ಷಣ್ಯಾಪತ್ತ್ಯಾ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವಪ್ನಯೋರ್ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾದಿ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತೇತ್ಯುಕ್ತಮಯುಕ್ತಮ್। ಸಧರ್ಮಕೇ ಹಿ ವಸ್ತುನ್ಯೇಕಸ್ಯ ಧರ್ಮಸ್ಯಾಭಾವೇನ ತದ್ವಿರುದ್ಧಸ್ಯ ಧರ್ಮಸ್ಯ ಭಾವಃ, ಭಾವೇನ ಚಾಭಾವೋ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ। ಯಥಾ ಪರಿಮಾಣವತ್ತ್ವಾದ್ ದ್ರವ್ಯಸ್ಯ ಮಹತ್ತ್ವಾಭಾವೇಽಣುತ್ವಸ್ಯ ಅಣುತ್ವಭಾವೇ ವಾ ಮಹತ್ತ್ವಾಭಾವಸ್ಯಾಽಪಾದನಮ್। ಯಥಾವಾ ವಕ್ತುರ್ಮನ್ದವಚನಾಭಾವೇ ತೀವ್ರವಚನಮ್। ತದ್ಭಾವೇ ವಾ ತದಭಾವಃ ಶಕ್ಯಾಪಾದನಃ। ಬ್ರಹ್ಮ ತು ಸಕಲಧರ್ಮವಿಕಲಮಿತಿ ಕಥಂ ತತ್ರಾಽಪಾದನಂ ಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಾದೇರಿವಾನುಯೋಗಿತ್ವಾದೇರಪ್ಯಭಾವಾತ್। ನಹಿ ಪರಿಮಾಣರಹಿತೇ ಗುಣಾದೌ ವಕ್ತೃತ್ವಶೂನ್ಯೇ ಕಾಷ್ಠೇ ಚೋಕ್ತಪ್ರಸಙ್ಗಾವಕಾಶೋಽಸ್ತಿ। ತಥಾ ಸ್ವಪ್ನೇಽಪಿ ನೋಕ್ತಪ್ರಸಙ್ಗಾವಕಾಶಃ। ಸ್ವಯಮಸತ್ಯಸ್ಯ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವದವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯಭಾವಾತ್। ನಹಿ ಭ್ರಾನ್ತಸರ್ಪವಿಸರ್ಪಣಾದಯಃ ಸತ್ಯಾ ಭವೇಯುರಿತ್ಯಾಶಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ಧರ್ಮಕತ್ವಂ ದೂಷಯತಿ -- ಯದೀತ್ಯಾದಿನಾ ಈಶತಜ್ಜ್ಞಾನೇತ್ಯತಃ ಪ್ರಾಕ್ತನೇನ ಪ್ರಕರಣೇನ।

h॥ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಃ ಧರ್ಮನಿರ್ಣಯರೂಪತ್ವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ಧರ್ಮಕತ್ವೇ ತಸ್ಯ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥। ಯದಿ ಧರ್ಮಾ ನ ಕೇಚನ।

ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನೈವ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಂ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಧರ್ಮನಿರ್ಣಯಃ ॥39॥**

(###sudha --)

ಯದಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಕೇಽಪಿ ಧರ್ಮಾ ನ ಸ್ಯುಃ, ತರ್ಹಿ ತಜ್ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಂ ನೈವ ಸ್ಯಾತ್। ಭವತಿ ಚ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಮ್। "ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ" ಇತಿ ವಚನಾತ್। ಅತೋ ನ ತನ್ನಿರ್ಧರ್ಮಕಮಿತಿ। ನಿರ್ಧರ್ಮಕತ್ವೇಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಕುತೋ ನ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಜಿಜ್ಞಾಸೇತಿ। ವಿಚಾರೋ ಹಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ನಾಮ। ಸ ಚ ಧರ್ಮಸ್ಯ ನಿರ್ಣಯೋ ಧರ್ಮನಿರ್ಣಯಃ। ವ್ಯಾಪ್ಯಧರ್ಮದರ್ಶನಮಿತಿ ಯಾವತ್। ಶಶವಿಷಾಣವನ್ನಿರ್ಧರ್ಮಕೇ ಕಥಮಸೌ ಸ್ಯಾತ್। ಅಙ್ಗೀಕಾರೇ ಚ ವ್ಯಾಘಾತಃ ಕಥಂ ನ ಸ್ಯಾತ್?

h॥ ವ್ಯಾಪಕಧರ್ಮಿವಿಶಿಷ್ಟಧರ್ಮಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಪ್ರಯೋಜನತ್ವಾಚ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಇತೋಽಪಿ ನ ನಿರ್ಧರ್ಮಕಸ್ಯ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತೇತ್ಯಾಹ -- ಇದಮಿತ್ಥಮಿತಿ।

ಇದಮಿತ್ಥಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಂ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಃ ಪ್ರಯೋಜನಮ್।

ಇತ್ಥಮ್ಭಾವೋ ಹಿ ಧರ್ಮೋಽಸ್ಯ ನಚೇನ್ನ ಪ್ರತಿಯೋಗಿತಾ ॥40॥**

(###sudha --)

ನ ಖಲ್ವನುಮಾನವಿಚಾರಾಪರಪರ್ಯಾಯಾಯಾಃ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರಯೋಜನಮ್। ತಸ್ಯ ಪ್ರಾಗೇವ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಅಸಿದ್ಧೌ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ವಾऽऽಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧಸ್ಯಾನುಮಾನಸ್ಯಾನುತ್ಥಾನಾತ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಇದಮಿತಿ ಸ್ವರೂಪಾನುವಾದೇನ ಇತ್ಥಮಿತಿ ವ್ಯಾಪಕಧರ್ಮವಿಶಿಷ್ಟಧರ್ಮಿಜ್ಞಾನಮ್। ಧೂಮಾನುಮಾನಾದೌ ತಥಾ ದರ್ಶನಾತ್। ತಥಾಚ ಕಥಂ ನಿರ್ಧರ್ಮಕಸ್ಯ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತೇತಿ। ಏತೇನ ಸ್ವಪ್ನೇऽಪಿ ಪ್ರಸಙ್ಗಾನವಕಾಶೋ ನಿರಸ್ತಃ। ತಥಾಸತಿ ಮಾಯಾಮಾತ್ರಮಿತ್ಯನುಮಾನಾಸಮ್ಭವಾತ್। ಆರೋಪಿತಾಭ್ಯಾಂ ವ್ಯಾಪ್ಯವ್ಯಾಪಕಾಭ್ಯಾಂ ತತ್ಸಮ್ಭವ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸ್ವರೂಪಾಸಿದ್ಧಿಬಾಧಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತಿ।

ಯದ್ಯಪಿ ನ ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠೇನ ಕೇನಚಿದ್ ಧರ್ಮೇಣ ತತ್ರ ಧರ್ಮಾನ್ತರಂ ವಿಧಿತ್ಸಿತಮ್, ತಥಾऽಪಿ ಕಸ್ಯಚಿದ್ ಧರ್ಮಸ್ಯ ನಿವೃತ್ತ್ಯಾ ಧರ್ಮಾನ್ತರಸ್ಯ ಭ್ರಾನ್ತಿಪ್ರಸಕ್ತಸ್ಯಾನ್ಯತ್ರ ಸತೋ ನಿವೃತ್ತಿರ್ಜ್ಞಾಪ್ಯತೇ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ಸಿದ್ಧಂ ತು ನಿವರ್ತಕತ್ವಾತ್" ಇತಿ। ಏವಞ್ಚ ನಿರ್ಧರ್ಮಕಸ್ಯ ಕಥಂ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತಾನುಪಪತ್ತಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಇತ್ಥಮ್ಭಾವೋ ಹೀತಿ। ಅಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರತಿಯೋಗಿತಾ ವಿರೋಧಿತಾ। ಪ್ರಪಞ್ಚಧರ್ಮವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮತ್ತೇತಿ ಯಾವತ್। ನ ಖಲು ನಿರಾಧಾರಯಾ ಕಸ್ಯಚಿದ್ ಧರ್ಮಸ್ಯ ನಿವೃತ್ತ್ಯಾ ನಿರಾಧಾರೈವ ಧರ್ಮಾನ್ತರವ್ಯಾವೃತ್ತಿರನುಮಾತುಂ ಶಕ್ಯಾ। ಏವಂವಿಧಾನುಮಾನಪ್ರವೃತ್ತೇರಲೌಕಿಕತ್ವಾತ್। ಅತೋ ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠಯೈವ ಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಯದಿ ಚಾಸ್ಯ ಧರ್ಮೋ ನ ಸ್ಯಾನ್ನ ತರ್ಹಿ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮತ್ತಾऽಪಿ ಸ್ಯಾದಿತಿ। ಇತ್ಥಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಂ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಫಲಂ ಚೇದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೀತ್ಥಮ್ಭಾವ ಏವ ಸ್ವೀಕಾರ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್। ತತ್ ಕಿಂ ಧರ್ಮೇಣೇತಿ ಮನ್ದಾಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಾಯೇತ್ಥಮ್ಭಾವೋ ಹಿ ಧರ್ಮೋऽಸ್ಯೇತ್ಯನುವಾದೇನ ಪರಿಹಾರೋऽಭಿಹಿತಃ। ಯದ್ವಾऽಸ್ತು ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮತ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಕಿಂ ಧರ್ಮೇಣೇತ್ಯತ ಇದಮುಕ್ತಮ್। ನ ವಿಧಿರೂಪ ಏವ ಧರ್ಮಃ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಇತ್ಥಮ್ಭಾವಮಾತ್ರಂ ಪ್ರಕೃತಮಿತಿ। ತದನೇನ ಬ್ರಹ್ಮ ನ ನಿರ್ಧರ್ಮಕಮ್, ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತ್ವಾತ್; ಪರ್ವತವದಿತ್ಯನುಮಾನಂ ಸೂಚಿತಂ ಭವತಿ।

h॥ ಬ್ರಹ್ಮನೈರ್ಗುಣ್ಯವಾದಸ್ಯ ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಇತೋऽಪಿ ನ ನಿರ್ಧರ್ಮಕಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಹ -- ಇತ್ಥಮ್ಭಾವಾತ್ಮಕಾನಿತಿ।

ಇತ್ಥಮ್ಭಾವಾತ್ಮಕಾನ್ ಧರ್ಮಾನಾಹುಶ್ಚ ಶ್ರುತಯೋऽಖಿಲಾಃ।

ಶ್ರುತಯಶ್ಚೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಭವನ್ತು "ಸತ್ಯಕಾಮಃ" ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಃ ಶ್ರುತಯೋ ಧರ್ಮವಾದಿನ್ಯಃ, ನತು "ಅಪಹತಪಾಪ್ಮಾ" ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಃ। ತತ್ ಕಥಮಖಿಲಾ ಇತ್ಯುಚ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಇತ್ಥಮ್ಭಾವಾತ್ಮಕಾನಿತಿ । ಅಖಣ್ಡನಿಷ್ಠತಾ ತು ಪ್ರಾಗೇವ ನಿರಾಕೃತಾ, ನಿರಾಕರಿಷ್ಯತೇ ಚೇತಿ।

(193, 10421045)

h॥ ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಧರ್ಮವತ್ತ್ವಸ್ಯ ಸೂತ್ರ ಏವೋಕ್ತತ್ವಾತ್ ನೈರ್ಗುಣ್ಯವಾದಸ್ಯ ತದ್ವಿರೋಧೋऽಪಿ॥

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಂ ಶ್ರುತ್ಯನುಮಾನವಿರುದ್ಧಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ಧರ್ಮಕತ್ವಮ್, ಕಿನ್ತು ಸೂತ್ರವಿರುದ್ಧಂ ಚೇತ್ಯಾಹ -- ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾದಯೋऽಪೀತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾದಯೋಽಪ್ಯಸ್ಯ ಗುಣಾ ಹಿ ಪ್ರಭುಣೋದಿತಾಃ ॥41॥**

(###sudha --)

ಪ್ರಭುಣಾಽಪೀತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। "ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಗುಣಕೋ ಧರ್ಮೋಕ್ತೇಃ" ಇತ್ಯಾದಿನೇತಿ ಶೇಷಃ। ಯದ್ವಾ ನ ವಿಧಿರೂಪ ಏವ ಧರ್ಮಃ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಇತ್ಥಮ್ಭಾವಮಾತ್ರಮಿತ್ಯತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಮನೇನ ಪ್ರಮಾಣಯತಿ। ಅತ್ರಚಾಪಿಶಬ್ದೋ ನ ಭಿನ್ನಕ್ರಮಃ। ಗುಣಶಬ್ದಶ್ಚ ಧರ್ಮವಚನೋ ನ ಪಾರಿಭಾಷಿಕವಚನಃ। ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾದೀನಾಂ ತದಭಾವಾತ್।

h॥ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಭಾವಧರ್ಮವತ್ತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಭಾವಧರ್ಮವತ್ತ್ವಮಪ್ಯಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವಸ್ಮಾಭಿರ್ಭಾವರೂಪಾ ಏವ ಧರ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯನ್ತೇಽಭಾವಾತ್ಮಕಾಸ್ತು ಸ್ವೀಕ್ರಿಯನ್ತ ಏವ। ಅತೋ ನ ಸೂತ್ರವಿರೋಧ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಯದೀತಿ।

ಯದಿ ಸ್ಯುಸ್ತಾದೃಶಾ ಧರ್ಮಾಃ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಯೋ ನ ಕಿಮ್।

ತಾದೃಶಾ ಅಭಾವಾತ್ಮಕಾಃ। ಯಥಾಽದೃಶ್ಯತ್ವಾದ್ಯಾಃ ಪ್ರಮಾಣಾವಗತಾಃ, ತಥಾ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಯೋ ಭಾವರೂಪಾ ಅಪಿ "ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧಾ ಇತಿ ತೇಽಪ್ಯಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಾಃ। ಅಥ ತದಙ್ಗೀಕಾರೇ "ನೇಹ ನಾನಾಽಸ್ತಿ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿವಿರೋಧ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಸೋಽದೃಶ್ಯತ್ವಾದ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇಽಪಿ ಸಮಾನಃ। ಅತೋಽರ್ಧಜರತೀಯಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಾತ್ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಯೋಽಪಿ ಸ್ವೀಕಾರ್ಯಾಃ। ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾದಯೋಽಪಿ ವಾ ತ್ಯಾಜ್ಯಾ ಇತಿ।

h॥ ಭಾವಧರ್ಮಾಣಾಂ ಪರಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ ತದನಙ್ಗೀಕಾರೇ ತತ ಏವ ಅಭಾವಧರ್ಮವತ್ತ್ವಮಪ್ಯನಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಯಃ ಸರ್ವನಿರೂಪ್ಯತ್ವಾತ್ ಸರ್ವಾಪೇಕ್ಷಾಃ। ವಿಯದಾದಿಕಂ ಚ ಸರ್ವಭ್ರಾನ್ತಿಸಿದ್ಧಮಸತ್ಯಮೇವ। ಅಸತ್ಯಸಾಪೇಕ್ಷಾಸ್ತು ಕಥಂ ಪರಮಾರ್ಥತೋ ಬ್ರಹ್ಮಧರ್ಮತಯಾ ಸ್ವೀಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯನ್ತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನ್ಯೇತಿ।

ಅನ್ಯಾಪೇಕ್ಷಾ ಯದಿ ಸ್ಯುಷ್ಟೇ॥॥॥॥॥॥॥॥॥।

ತೇ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಯೋಽನ್ಯಾಪೇಕ್ಷಾ ಇತಿ ಯದಿ ನಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯನ್ತೇ, ತರ್ಹಿ ತೇಽದೃಶ್ಯತ್ವಾದಯೋಽಪಿ ನ ದೃಶ್ಯಮದೃಶ್ಯಮಿತ್ಯೇವಮನ್ಯಾಪೇಕ್ಷಾಃ ಸ್ಯುರಿತಿ ನಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಾ ಏವ। ತಥಾಚ ಸೂತ್ರವಿರೋಧಸ್ತದವಸ್ಥ ಏವ। ವಿಷಯತಯಾಽನ್ಯಾಪೇಕ್ಷತ್ವಂ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರತಿಯೋಗಿತಯಾಽನ್ಯಾಪೇಕ್ಷತ್ವಮಿತಿ ತು ವೈಷಮ್ಯಮಾತ್ರಮ್। ಸ್ಪಷ್ಟ ಇತಿ ಸುಷಾಮಾದಿಷು ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್।

h॥ ಸತ್ತಾಯಾ ಅಪಿ ದೇಶಕಾಲಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸತ್ತಾನಭ್ಯುಪಗಮಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ಪರಾಪೇಕ್ಷತಯಾ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿಕಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽನಙ್ಗೀಕುರ್ವಾಣೇನ ಸತ್ತಾಽಪಿ ನಾಙ್ಗೀಕರಣೀಯಾ। ಯತಃ ಸತ್ತಾಽಪ್ಯೇವಂ ಪರಾಪೇಕ್ಷೇತ್ಯಾಹ -- ಸತ್ತೈವಮಿತಿ।

॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥ ಸತ್ತೈವಂ ದೇಶಕಾಲಗಾ।

ದೇಶಕಾಲಾನಪೇಕ್ಷಾ ಹಿ ನ ಸತ್ತಾ ಕ್ವಾಪಿ ದೃಶ್ಯತೇ॥42॥**

(###sudha --)

ನಾಸ್ತ್ಯೇವ ಸ್ವರೂಪಾತಿರಿಕ್ತಾ ಸತ್ತೇತಿ ಚೇತ್, ಸ್ವರೂಪಸತ್ತಾಽಪಿ ನ ಸ್ಯಾತ್। ನಹಿ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಪರಾಪೇಕ್ಷಂ ಸತ್ಯಸ್ವರೂಪಂ ಭವಿತುಮರ್ಹತೀತಿ ತ್ವದೀಯನ್ಯಾಯಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾತ್। ತಥಾಚ "ಸದೇವ ಸೋಮ್ಯ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ।

ಕಥಂ ಸತ್ತಾ ಪರಾಪೇಕ್ಷೇತ್ಯತ ಆಹ -- ದೇಶೇತಿ। ಯತಸ್ತಸ್ಮಾತ್ ಸತ್ತೈವಮಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ನನು ದೇಶಕಾಲಗೇತಿ ಕೋಽರ್ಥಃ? ದೇಶಕಾಲಸಮ್ಬದ್ಧೇತಿ ವಾ ದೇಶಕಾಲಜನ್ಯೇತಿ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ತಾವತಾ ಪರಾಪೇಕ್ಷಾಸಿದ್ಧೇಃ। ನಹಿ ಗಗನಂ ಘಟೇನ ಸಂಯುಕ್ತಮಿತ್ಯೇತಾವತಾ ತದಪೇಕ್ಷಮ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅನಾದಿನಿತ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದೇರಪಿ ನಾನ್ಯಾಪೇಕ್ಷತಾ। ನಹಿ ಸರ್ವೇಣ ಸಹ ವಿಷಯವಿಷಯಿಭಾವಮಾತ್ರೇಣ ಸರ್ವಾಪೇಕ್ಷತ್ವಮ್, ಸೌರಪ್ರಕಾಶಸ್ಯಾಪಿ ಘಟಾಪೇಕ್ಷತಾಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಚ ಸರ್ವೇಣ ಜನ್ಯತ್ವಮ್, ನಿತ್ಯಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್।

ನನೂತ್ಪತ್ತೌ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದೇಃ ಸರ್ವಾಪೇಕ್ಷತಾಭಾವೇಽಪಿ ಜ್ಞಪ್ತೌ ಸಾಽಸ್ತ್ಯೇವ। ವಿದಿತ ಏವ ಸರ್ವಸ್ಮಿನ್ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿ ವಿಜ್ಞಾಯತೇ ನಾವಿದಿತ ಇತಿ। ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಸತ್ತಾಽಪಿ ಮಾ ಭೂದುತ್ಪತ್ತೌ ಪರಾಪೇಕ್ಷಾ। ಜ್ಞಪ್ತೌ ತು ಭವತ್ಯೇವೇತ್ಯಾಹ -- ದೇಶೇತಿ।ದೇಶಕಾಲಾನಪೇಕ್ಷಾ ದೇಶಕಾಲಪ್ರತೀತ್ಯನಪೇಕ್ಷಾ। ದೇಶಕಾಲಪ್ರತೀತ್ಯಪೇಕ್ಷೈವ ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯನ್ವಯೋಽಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ।

ಯದಿ ಕಶ್ಚಿದ್ ವೈಯಾತ್ಯಾತ್ ಕ್ವಚಿದ್ ದೇಶಕಾಲಪ್ರತೀತ್ಯನಪೇಕ್ಷಾಽಪಿ ಸತ್ತಾ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ ಬ್ರೂಯಾತ್, ತದಾ ವ್ಯಾಘಾತಃ ಸ್ಯಾತ್। ದೇಶಕಾಲವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಕಿಂಶಬ್ದಾರ್ಥಾನಿರ್ವಚನಾತ್। ಸತ್ತಾಪ್ರತೀತಾವವರ್ಜನೀಯತಯಾ ದೇಶಕಾಲೌ ದೃಶ್ಯೇತೇ ನತು ತದಪೇಕ್ಷೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಭೂದ್ ಭವತಿ ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯಾದಿಪ್ರತೀತಿಮವಧೂಯ ಸತ್ತಾಯಾ ಅಪ್ರತಿಭಾಸಾತ್। ನಿಯತವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರತೀತಿಕೇಽತದನಪೇಕ್ಷಾಯಾಂ ನ ಕುತ್ರಾಪ್ಯಪೇಕ್ಷಾ ಸ್ಯಾತ್। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಕ್ವಾಪೀತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ಧರ್ಮಕತ್ವೇ ವೇದಾನ್ತಾನಾಂ ವಿಷಯಾಭಾವೇನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ಧರ್ಮಕತ್ವೇ ಮೀಮಾಂಸಾವಿಷಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ। ಕಿನ್ನಾಮ। "ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾತ್" ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಷಯತ್ವಮಪ್ಯನುಪಪನ್ನಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಹ -- ಸರ್ವೇತಿ।

ಸರ್ವಧರ್ಮೋಜ್ಝಿತಸ್ಯಾಸ್ಯ ಕಿಂ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣಾಧಿಗಮ್ಯತೇ।

ಕಿಮಾಕ್ಷೇಪೇ। ಸ್ವರೂಪಂ ತಾವತ್ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಾನ್ನ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಮ್। ಸಂಸರ್ಗಭೇದಯೋರೇವ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥತ್ವಾಚ್ಚ। ಧರ್ಮಾಸ್ತು ನ ಸನ್ತಿ। ಯೇನ ಸಂಸರ್ಗಭೇದೌ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಷಯೌ ಸ್ಯಾತಾಮ್। ತಸ್ಮಾದಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಕಿಂ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣಾಧಿಗಮ್ಯತೇ? ನ ಸ್ವರೂಪಮ್, ನಾಪಿ ಧರ್ಮಸಂಸರ್ಗಾದೀತಿ। "ಇತ್ಥಮ್ಭಾವಾತ್ಮಕಾನ್" ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ಧರ್ಮಕತ್ವೇ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧೋಽಭಿಹಿತಃ। ಸಾಮ್ಪ್ರತಂ ತು ಶ್ರುತೀನಾಂ ನಿರ್ವಿಷಯತ್ವಾಪತ್ತ್ಯಾದಿಕಮಿತಿ ಮಹಾನ್ ಭೇದಃ।

h ll ಶ್ರುತೀನಾಂ ಮಿಥ್ಯಾಧರ್ಮವತ್ತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವೇ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವದನುಪಾದೇಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಪರಮಾರ್ಥತೋ ಧರ್ಮಾಭಾವೇಽಪಿ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಾ ಧರ್ಮಾಃ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ವಿಷಯಾ ಭವಿಷ್ಯನ್ತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಮಿಥ್ಯೇತಿ।

ಮಿಥ್ಯಾಧರ್ಮವಿಧಾತುಶ್ಚ ವೇದಸ್ಯೈವಾಪ್ರಮಾಣತಾ।

ಚಸ್ತ್ವರ್ಥಃ। ಅಪ್ರಮಾಣತ್ವೈವೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ವೇದಾನ್ತಾನಾಂ ವಿಷಯಾಭಾವೇನ ಪ್ರಸಕ್ತಮಬೋಧಕತ್ವಲಕ್ಷಣಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಪರಿಹರ್ತುಮಙ್ಗೀಕೃತಂ ಮಿಥ್ಯಾಧರ್ಮಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಂ ವಿಪರೀತಬೋಧಕತ್ವಲಕ್ಷಣಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವಾಽಪಾದಯತಿ। ಇಯಾಂಸ್ತು ವಿಶೇಷಃ ಅಬೋಧಕಾನಾಮುಪೇಕ್ಷಣೀಯತ್ವೈವ ಕೇವಲಮ್, ವಿಪರೀತಬೋಧಕಾನಾಂ ತು ಹೇಯತಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h ll ಅಪ್ರಾಪ್ತಭ್ರಾನ್ತಿವಿಧಾನತತ್ಪ್ರತಿಷೇಧಕತ್ವೇನ ವೇದಾನಾಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಭವೇದಪ್ರಮಾಣಂ ವೇದೋ ಯದಿ ಮಿಥ್ಯಾಧರ್ಮಾನ್ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯೈವೋಪರಮೇತ। ನಚೈವಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। "ನೇಹ ನಾನಾಽಸ್ತಿ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ತು ತತ್ ಪ್ರತಿಷೇಧತಿ ಚೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಆಪ್ರಾಪ್ತಾಮಿತಿ।

ಆಪ್ರಾಪ್ತಾಂ ಭ್ರಾನ್ತಿಮಾಪಾದ್ಯ ಕಿಂ ವೇದೋ ಮಾನತಾಂ ವ್ರಜೇತ್ ॥43॥**

(###sudha --)

ಆಪಾದ್ಯೇತ್ಯತಃ ಪರಂ ನಿಷೇಧಂ ಕುರ್ವನ್ನಿತಿ ಶೇಷಃ। "ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ ಸರ್ವವಿತ್", "ಯ ಆತ್ಮಾಽಪಹತಪಾಪ್ಮಾ" ಇತ್ಯದಿನಾ ವೇದೋ ಯದಿ ಭ್ರಾನ್ತಿಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಪ್ರತೀತಿಮುತ್ಪಾದ್ಯ ಸ್ವಯಮೇವ "ನೇಹ ನಾನಾಽಸ್ತಿ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ತತ್ಪ್ರತಿಷೇಧಂ ಕುರ್ಯಾತ್, ತದಾ ಮಾನತಾಂ ವ್ರಜೇತ್ ಕಿಮ್? ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧತ್ವೇನೋನ್ಮತ್ತವಚನವದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವ ಸ್ಯಾತ್।

ನನ್ವೇತದನಾಕಿಲತಪರಾಭಿಸನ್ಧೇರಸದನುವಾದೇನೋಕ್ತಮ್। ನಹಿ ವಯಂ ವೇದೋ ಧರ್ಮಾನ್ ವಿಧಾಯ ಸ್ವಯಮೇವ ನಿಷೇಧತೀತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ಕಿನ್ತ್ವನೂದ್ಯ ನಿಷೇಧತೀತಿ। ತಥಾಚ ಕಥಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಪತ್ತಿರಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಅಪ್ರಾಪ್ತಾಮಿತಿ। ಅನುವಾದೋ ಹ್ಯನ್ಯತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯ ಭವತಿ। ನಚ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಧರ್ಮಪ್ರತೀತಿಃ ಕೇನಚಿತ್ ಪ್ರಾಪ್ತಾ। ತತೋಽನುವಾದಾಸಮ್ಭವಾತ್ ವಿಧಾಯೈವ ಪ್ರತಿಷೇಧತೀತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಪೂರ್ವೋಕ್ತೋ ದೋಷ ಇತಿ। ಕಥಮಪ್ರಾಪ್ತಿರ್ಬ್ರಹ್ಮಧರ್ಮಾಣಾಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಹೀತಿ।

ನಹಿ ವೇದಂ ವಿನಾ ಬ್ರಹ್ಮ ವೇದ್ಯಂ ಧರ್ಮಾಶ್ಚ ತದ್ಗತಾಃ।

ವೇದೇನ ವಿನಾ ಬ್ರಹ್ಮ ನ ವೇದ್ಯಮಿತಿ ತಾವತ್ ಸಮರ್ಥಿತಂ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯೇ। (204,208) ತಥಾಚ ಕಥಂ ತದ್ಗತತ್ವೇನ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಯೋಽನ್ಯತೋ ವೇದ್ಯಾ ಭವೇಯುಃ। ವೇದವಿದಿತೇಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯನುಮಾನೇನ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಪ್ರತೀತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯಾ ವಿನಾಽಪಿ ವೈದಿಕೇನ ಪ್ರತಿಷೇಧೇನ ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನೇನೈವಾಪಾಸ್ತತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್।

h॥ ಮಿಥ್ಯಾಧರ್ಮವಿಧಾಯಕವೇದಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಐಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾದಕವೇದಸ್ಯಾಪ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಅಥ ಮತಮ್। ಮಿಥ್ಯಾಧರ್ಮವಿಧಾತುಶ್ಚ ವೇದಸ್ಯೈವಾಪ್ರಮಾಣತೇತಿ ಯದುಕ್ತಂ ತನ್ನಾನಿಷ್ಟಮ್। ದ್ವಿವಿಧೋ ವೇದಭಾಗಃ। ತತ್ತ್ವಾವೇದಕೋಽತತ್ತ್ವಾವೇದಕಶ್ಚ। ತತ್ರ ಜೀವೇಶ್ವರಯೋರೈಕ್ಯಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯಂಸ್ತತ್ತ್ವಾವೇದಕಃ, ಅಪರೋಽತತ್ತ್ವಾವೇದಕ ಇತ್ಯಸ್ಮಾಭಿರಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವೇದೇತಿ।

ವೇದವೇದ್ಯಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಯದಿ ನೈಕ್ಯಸ್ಯ ತತ್ ಕಥಮ್ ॥44॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ತತ್ ತರ್ಹಿ। ತನ್ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಿತಿ ವಾ। ಸತ್ಯಮೇವಂ ತ್ವಯಾಽಙ್ಗೀಕೃತಮಿತಿ। ನಚ ತದುಪಪದ್ಯತೇ। ಸರ್ವೋಽಪಿ ಹಿ ವೇದೋಽಪೌರುಷೇಯಃ ಸ್ವತಃಪ್ರಮಾಣಭೂತಶ್ಚ। ತತ್ರ ಚೈಕಸ್ಯ ಭಾಗಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಪರಸ್ಯಾಪಿ ತತ್ ಸ್ಯಾತ್, ತಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಅಸ್ಯಾಪಿ ಕಥಂ ತನ್ನ ಸ್ಯಾತ್? ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಙ್ಗಭಾವಾಭಾವಾಭ್ಯಾಂ ವ್ಯವಸ್ಥೇತಿ ಚಾಸಙ್ಗತಮ್। ತಥಾತ್ವೇ ಹ್ಯಸ್ಯ ಭಾಗಸ್ಯಾನ್ಯತ್ರ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ವಾಚ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚ ನಿಷೇಧಾಯಾನುವಾದ ಇತ್ಯುಪಪಾದಿತಮ್। ಅಹಿಂಸಾದಿಶ್ಯೇನಾದಿವಿಧಿವದ್ ವಿದ್ವದವಿದ್ವದ್ವಿಷಯತಯಾ ವ್ಯವಸ್ಥಾಽಸ್ತ್ವಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ವೈಷಮ್ಯಾತ್। ನಹಿ ಶ್ಯೇನಾದಿವಿಧಯೋಽಪ್ರಮಾಣಭೂತಾಃ। ತಾತ್ಕಾಲಿಕೇಷ್ಟಸಾಧನತ್ವಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾತ್। ಆತ್ಯನ್ತಿಕೇಷ್ಟಸಾಧನತ್ವಸ್ಯ ಚಾನಭಿಧಾನಾತ್। ಅಥೈಕ್ಯಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯಿತುಂ ಬುದ್ಧಿಶುದ್ಧಯೇ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದ್ಯವಿದ್ಯಮಾನಮಪಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ। ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸೃತಾ ಹಿ ಬುದ್ಧಿಃ ಸಗುಣೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ದತ್ತಪದಾ ಕ್ರಮೇಣೈಕ್ಯಂ ಪ್ರವಿಶತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪ್ರತಿಕೂಲತ್ವಾತ್। ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಪ್ರತಿಪಾದನೇನ ಹಿ ಭೇದವಾಸನೈವ ದೃಢನಿರೂಢಾ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯೇಷಾ ದಿಕ್।

h॥ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ಧರ್ಮಕತ್ವೇ ಧರ್ಮಾರೋಪಸ್ಯಾಪ್ಯಸಮ್ಭವಃ॥

(###sudha --)

ಯದುಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಧರ್ಮಾಣಾಮಪ್ರಾಪ್ತಿರಿತಿ ತನ್ನ। ಪ್ರಮಾಣತೋಽಪ್ರಾಪ್ತಾವಪ್ಯಾರೋಪತಸ್ತತ್ಸಮ್ಭವಾತ್। ಆತ್ಮೈವ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ ಚ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತಯಾಽವಭಾಸತ ಏವೇತಿ ತಸ್ಮಿನ್ ಧರ್ಮಾರೋಪೋ ನಾನುಪಪನ್ನಃ। ತತಶ್ಚಾಽರೋಪಿತಧರ್ಮಾನುವಾದೇನ ಪ್ರತಿಷೇಧೋ ಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್। ಸ್ಯಾದಪ್ಯೇವಂ ಯದಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಧರ್ಮಾರೋಪೋ ಯುಜ್ಯೇತ। ನಚೈವಮ್। ತಸ್ಯ ಸರ್ವಧರ್ಮರಹಿತತ್ವಾತ್। ಪ್ರಧಾನಾಭಾವಾಚ್ಚ। ಅಥ ಧರ್ಮರಹಿತತ್ವಾದಾವಪಿ ಕುತೋ ನಾಽರೋಪ ಇತ್ಯತೋ ವ್ಯತಿರೇಕವ್ಯಾಪ್ತಿಂ ದರ್ಶಯತಿ ಧರ್ಮೇತಿ।

ಧರ್ಮಾರೋಪೋಽಪಿ ಸಾಮಾನ್ಯಧರ್ಮಾದೀನಾಂ ಹಿ ದರ್ಶನೇ।

ಇದನ್ತ್ವಾದಿಧರ್ಮಿತ್ವೇ ಧರ್ಮೋಽನ್ಯಃ ಕಲ್ಪ್ಯತೇಽತ್ರ ಹಿ॥45॥**

(###sudha --)

ಸರ್ವಧರ್ಮವಿಹೀನಸ್ಯ ಧರ್ಮಾರೋಪಃ ಕ್ವ ದೃಶ್ಯತೇ।

ನ ಕೇವಲಂ ಪ್ರಮಾಣತಃ ಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಭಾವಃ ಕಿನ್ತು ಧರ್ಮಾರೋಪೋಽಪಿ ನೋಪಪದ್ಯತ ಇತ್ಯಪಿಶಬ್ದಃ। ಸಾಮಾನ್ಯಂ ಚಾಸೌ ಧರ್ಮಶ್ಚ ಸಾಮಾನ್ಯಧರ್ಮಃ। ಆದಿಪದೇನ ಪ್ರಧಾನದರ್ಶನಮ್। ದೃಷ್ಟ ಇತಿ ಶೇಷಃ।

ಏತದೇವ ಪ್ರಪಞ್ಚಯತಿ ಇದಮಿತಿ। ಇದನ್ತ್ವದಿತಿ ಭಾವಪ್ರಧಾನೋ ನಿರ್ದೇಶಃ। ಆದಿಪದೇನ ಸಾಧಾರಣಧರ್ಮಗ್ರಹಣಮ್। ಧರ್ಮಿತ್ವೇ ದೃಷ್ಟ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಪ್ರಧಾನಜ್ಞಾನಮಪ್ಯತ್ರ ಸಙ್ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್। ಅತ್ರ ಲೋಕೇ। ಶುಕ್ತಿಕಾಯಾಂ ರಜತತ್ವಧರ್ಮಾರೋಪೋ ಹಿ ನ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಶುಕ್ತಿಕಾವಭಾಸಮಾತ್ರೇಣ ಭವತಿ। ಕಿನ್ನಾಮ। ವಸ್ತುತೋ ರಜತತ್ವಧರ್ಮವತಃ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ, ಅಧಿಷ್ಠಾನೇ ಶುಕ್ತಿಕಾಶಕಲೇ ಪುರೋವರ್ತಿತ್ವಾದೇಃ, ಪ್ರಧಾನಸಾಧಾರಣಸ್ಯ ಚ ಶುಕ್ಲಭಾಸ್ವರತ್ವಾದೇರ್ಧರ್ಮಸ್ಯ ದರ್ಶನ ಏವ। ತಥಾ ಸ್ಫಟಿಕೇ ಲೌಹಿತ್ಯಾರೋಪೋಽಪಿ ವಸ್ತುತೋ ಲೌಹಿತ್ಯವತೋ ಜಪಾಕುಸುಮಸ್ಯ, ಸ್ಫಟಿಕೇ ಚ ದನ್ತಾದೇಃ, ಪ್ರಧಾನಸನ್ನಿಧಾನಸ್ಯ ಚ ದರ್ಶನ ಏವ ದೃಷ್ಟ ಇತಿ।

ಸಹದರ್ಶನಮಾತ್ರೇಣ ನ ವ್ಯಾಪ್ತಿನಿಶ್ಚಯ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸರ್ವೇತಿ। ಅತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಧಾನದರ್ಶನಮುಪಲಕ್ಷಣೀಯಮ್। ಕ್ವ ದೃಶ್ಯತೇ ಯೇನೋಕ್ತವ್ಯಾಪ್ತೇರ್ವ್ಯಭಿಚಾರಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಶೇಷಃ। ಉಪಾಧಿವ್ಯಭಿಚಾರಯೋರದರ್ಶನೇ ಸಾಹಚರ್ಯದರ್ಶನಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿನಿಶ್ಚಾಯಕಮೇವೇತಿ ಭಾವಃ।

ಅಯಮತ್ರ ಸಮುದಾಯಾರ್ಥಃ ಧರ್ಮಾರೋಪಸ್ಯ ಪ್ರಧಾನದರ್ಶನಾದಿಕಂ ವ್ಯಾಪಕಮುಪಲಬ್ಧಮ್। ನಚ ಪ್ರಕೃತೇ ತದಸ್ತಿ। ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದೀನಾಮಪಹತಪಾಪ್ಮತ್ವಾದೀನಾಮನ್ಯತ್ರಾನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಚ ಪ್ರಧಾನಸಾಧಾರಣಧರ್ಮಾದೇರನಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಅತೋ ವ್ಯಾಪ್ಯಸ್ಯ ಧರ್ಮಾರೋಪಸ್ಯಾಭಾವ ಇತಿ।

h॥ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಧರ್ಮಾರೋಪಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ಧರ್ಮಾರೋಪಾನ್ತರಕಲ್ಪನಾಯಾಮನವಸ್ಥಾಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ನನ್ವತ್ರ ಪ್ರಧಾನಾದರ್ಶನೇನ ಧರ್ಮಾರೋಪಾಸಮ್ಭವಃ ಶಕ್ಯಾನುಮಾನಃ। ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಕಂ ನ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾರೋಪಿತಮ್, ಪ್ರಾಗನ್ಯತ್ರಾನುಪಲಬ್ಧತ್ವಾದಿತಿ ಪ್ರಯೋಗಸಮ್ಭವಾತ್। ಧರ್ಮಾಭಾವಲಿಙ್ಗಕಮನುಮಾನಂ ತು ಕಥಮ್? ಭವತಾಮಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ। ಮೈವಮ್। ಧರ್ಮರಾಹಿತ್ಯವಾದಿನ್ಯೈವಮನುಮಾಯೋಪರನ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಾತ್।

ನನು ಚ ಧರ್ಮಾರೋಪೋಽಧಿಷ್ಠಾನಧರ್ಮಾಣಾಂ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಚ ಪ್ರತೀತಾವೇವಾಽಯತತೇ, ನತು ಸತ್ತಾಯಾಮ್। ಇದನ್ತ್ವಾದಿಪ್ರತೀತೌ ಹೀದಂ ರಜತಮಿತ್ಯಾದಿರೂಪಾ ಪ್ರತೀತಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ಸಾಧಾರಣಧರ್ಮಪ್ರತೀತಿರೇವ ನ ಪ್ರಧಾನಂ ಬುದ್ಧಿಸ್ಥೀಕರೋತಿ। ಪ್ರಧಾನಪ್ರತೀತಿರೇವ ಚಾನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಮಾರೋಪೋಪಯೋಗಿನೀ। ಸತ್ತಾಯಾ ಉಪಯೋಗಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಉಭಯೋಪಯೋಗೇ ತು ಗೌರವಮ್। ಅಸ್ತಿ ಚಾಪ್ಯತ್ರಾಧಿಷ್ಠಾನಧರ್ಮಾದಿಪ್ರತೀತಿರಾರೋಪರೂಪಾ। ನಹೀದಂ ಪೂರ್ವೋಽಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಧರ್ಮಾರೋಪಃ। ತಥಾಚ ಪೂರ್ವಾರೋಪಿತಧರ್ಮಪ್ರತೀತ್ಯಧೀನೋಽಯಮುತ್ತರಾರೋಪೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ಪೂರ್ವಮೇವ ಚೋತ್ತರಸ್ಯ ಪ್ರಧಾನಮಿತಿ ಕಿಮನುಪಪನ್ನಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತದರ್ಥಮಿತಿ।

ತದರ್ಥಂ ಯದಿ ಧರ್ಮಾಣಾಮಾರೋಪಃ ಸಾಽನವಸ್ಥಿತಿಃ ॥46॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯದಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಧರ್ಮಾರೋಪಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಮನ್ಯೋ ಧರ್ಮಾಣಾಮಾರೋಪಃ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ। ತದಾ ಸೋಽಪಿ ಧರ್ಮಾರೋಪೋ ಧರ್ಮಾರೋಪಾನ್ತರಾಯತ್ತ ಇತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಸಕ್ತಾನವಸ್ಥಿತಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ಸಿದ್ಧವಿಷಯತ್ವಾನ್ನೇಯಮನವಸ್ಥಾ ದೂಷಣಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಧರ್ಮಸದ್ಭಾವತತ್ಪ್ರತೀತ್ಯೋಃ ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧತ್ವೇಽಪ್ಯಾರೋಪತ್ವಕಲ್ಪನಾಯಾಮನವಸ್ಥಾನಿವಾರಣಾತ್। ಅಸ್ಯಾ ಧರ್ಮಪ್ರತೀತೇರಾರೋಪತ್ವಂ ಪೂರ್ವಪ್ರತೀತೇರಾರೋಪತ್ವಕಲ್ಪನಾಧೀನಂ ತಸ್ಯಾ ಅಪಿ ತಥೇತಿ। ತದೇವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಧರ್ಮಾರೋಪಾಸಮ್ಭವಾತ್ ಸ್ವತೋ ನಿರ್ಧರ್ಮಕತ್ವೇ ವೇದಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗಾನ್ನ ನಿರ್ಧರ್ಮಕಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್।

h ॥ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾನುಮಾಸ್ಯ ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣಬಾಧಿತತ್ವಾತ್ ನ ತೇನ ವಿಶ್ವಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ ॥

(###sudha --)

ಯದುಕ್ತಂ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದೇರ್ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸಿದ್ಧ್ಯೇ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಭ್ರಾನ್ತಿಕಲ್ಪಿತತ್ವಮ್,(965) ತದ್ದೂಷಯಿತುಮೀಶತಜ್ಜ್ಞಾನೇತ್ಯಾ ದಿಕೋ ಗ್ರನ್ಥಃ। ತಥಾಹಿ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಭ್ರಾನ್ತಿಸಿದ್ಧತ್ವಂ ವದತಾ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಂ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ತತ್ ಕಿಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಸ್ಯಾತ್, ಅನುಮಾನಂ ವಾ, ಆಗಮೋ ವಾ? ನ ತಾವತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್। ತಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವಗ್ರಾಹಿತ್ವಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (972) ನಾಪ್ಯನುಮಾನಮ್। ಶೂನ್ಯಸಮಯನಿರಾಸೇನ ನಿರಸ್ತತ್ವಾತ್। (797) ಅಧಿಕಂ ಚ ದೂಷಣಂ ವಕ್ತುಮಾಹ ಈಶೇತಿ।

ಈಶತಜ್ಜ್ಞಾನವೇದಾಕ್ಷಜಾನುಮಾಮಾತೃಪೂರ್ವಿಣಃ।

ಭ್ರಾನ್ತಿರ್ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಯೇನೈವ ಮಾನಾಭಾಸೇನ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ।

ತನ್ಮಾತ್ರಸ್ಯಾನ್ಯಥಾಭಾವೇ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದ್ ವಿಶ್ವಸತ್ಯತಾ ॥47॥**

(###sudha --)

ಯದ್ಯಪ್ಯತ್ರ ಭ್ರಾನ್ತಿರ್ವಿಶ್ವಸ್ಯೇತ್ಯಾದಿನೈವಾಲಮ್, ತಥಾಽಪಿ ಯೇ ವಿಶ್ವಂ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮೇಯಪ್ರಮಾತೃಪ್ರಮಿತಿಭೇದೇನ ಚತುರ್ವಿಧಮಾಚಕ್ಷತೇ ತನ್ನಿರಾಕರಣಪ್ರಸ್ತಾವನಾಯ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮೇಯಪ್ರಮಾತೃಭೇದೇನ ತ್ರಿವಿಧಮೇವ ವಿಶ್ವಮಿತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತುಮೀಶೇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಮ್। ತತ್ರೇಶಮಾತೃಪದಾಭ್ಯಾಂ ಪರಾಪರಪ್ರಮಾತ್ರೋರ್ಗ್ರಹಣಮ್। ಯದ್ಯಪಿ ಮಾತೃಪದೇನೈವೇಶ್ವರೋ ಲಭ್ಯತೇ, ತಥಾಽಪಿ ತಸ್ಯ ನಿಯತಂ ಪ್ರಮಾತೃತ್ವಮನ್ಯೇಷಾಂ ತು ವಿಪರ್ಯಯಾದಿಸಮ್ಭವಾದನಿಯತಮಿತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷದ್ಯೋತನಾಯ ಪೃಥಗ್ ಗ್ರಹಣಮ್। ವೇದಾಕ್ಷಜಾನುಮಾಪದೈಃ ಕರಣಫಲರೂಪಪ್ರಮಾಣಸ್ವೀಕಾರಃ। ವೇದಪದಮಾಗಮೋಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಅಕ್ಷಜತ್ವಂ ಜ್ಞಾನಸನ್ನಿಕರ್ಷಯೋರಸ್ತ್ಯೇವ। ಈಶ್ವರಾದಿಜ್ಞಾನಂ ನ ವೇದಾದಿಪದೈಃ ಸಙ್ಗೃಹ್ಯತೇ। ಅಕರಣತ್ವಾದಫಲತ್ವಾಚ್ಚ। ಭವತಿ ಚ ಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯತಸ್ತಜ್ಜ್ಞಾನೇತಿ ಪೃಥಗುಕ್ತಮ್। ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನಮಾತ್ರೋಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್। ಪೂರ್ವಶಬ್ದೇನ ಕರ್ಮಧಾರಯಂ ವಿಧಾಯ ತತ ಇನಿಪ್ರತ್ಯಯಃ। ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಸ್ತು ಪ್ರಮೇಯಮ್। ತಥಾಚ ಪ್ರಮಾತೃಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮೇಯರೂಪಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯದ್ವೇಶಮಾತೃಶಬ್ದಾಭ್ಯಾಂ ತದ್ವಾಕ್ಯಂ ಗೃಹ್ಯತೇ। ವೇದಶಬ್ದಶ್ಚಾಪೌರುಷೇಯವಾಕ್ಯವಚನ ಏವ। ಪೂರ್ವಶಬ್ದಃ ಕರಣಾರ್ಥಃ। ಪ್ರಮಾಧ್ಯಾಹಾರೇಣ ತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ತತಶ್ಚೇಶವಾಕ್ಯೇಶಾದಿಜ್ಞಾನವೇದಾಕ್ಷಜಾನುಮಾನಾನೀಶ್ವರಪ್ರಮಾತೃವಾಕ್ಯರೂಪಪ್ರಮಾಣವತಃ ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧಸ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ಭ್ರಾನ್ತಿಃ ಭ್ರಾನ್ತಿಕಲ್ಪಿತತ್ವಮ್। ಯೇನೇತ್ಯತೋ ಲಬ್ಧಮೇಕತ್ವಮೇವೇತ್ಯವಧಾರ್ಯತೇ। ಮಾನಾಭಾಸೇನೇತಿ। ಸ್ವಭಾವತೋ ದುರ್ಬಲೇನಾನುಮಾನೇನೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅನ್ಯಥಾಭಾವೇ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ। ಕಿಮಾಕ್ಷೇಪೇ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ವಿಶ್ವಂ ತಾವತ್ ಸ್ವಭಾವತೋ ಬಹುತ್ವೇನ ಚ ಪ್ರಬಲೈರೀಶವಾಕ್ಯಾದಿಭಿಃ ಸರ್ವೈಃ ಪ್ರಮಾಣೈಃ ಸತ್ಯತಯಾಽವಗತಮ್। ತೇಷಾಂ “ಅಸತ್ಯಮಪ್ರತಿಷ್ಠಂ ತೇ” ಇತ್ಯಾದೀನಾಮನ್ಯತ್ರ ದರ್ಶಿತತ್ವಾತ್। ವಿವಾದಪದಂ ಮಿಥ್ಯಾ, ದೃಶ್ಯತ್ವಾತ್, ಜಡತ್ವಾತ್, ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವಾತ್; ಶುಕ್ತಿರಜತವತ್। ಅಯಂ ಪಟ ಏತತ್ತನ್ತುನಿಷ್ಠಾತ್ಯನ್ತಾಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗೀ, ಪಟತ್ವಾತ್; ಪಟಾನ್ತರವದಿತ್ಯಾದಿಕಂ ವಿಶ್ವಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾನುಮಾಽನಂ ತು ಸ್ವಾಭಾವ್ಯೈಕತ್ವಾಭ್ಯಾಂ ದುರ್ಬಲಮ್। ತಥಾಚ ಪ್ರಬಲಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧಸ್ಯಾನುಮಾನಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೋಪಪತ್ತೇರ್ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವಮೇವ ಯುಕ್ತಮಿತಿ।

h ॥ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕಗೌಡಪಾದಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಮಪಿ ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧತ್ವಾದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

ನಾಪ್ಯಾಗಮಃ। ಸ ಹಿ ಗೌಡಪಾದಾದಿಪುರುಷಪ್ರಣೀತೋ ವಾ, ವೇದಾದಿರ್ವಾ? ಆದ್ಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ಯೇನೇತಿ।

ಯೇನೇದಂ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ ಭ್ರಾನ್ತಂ ಭ್ರಾನ್ತಿಸ್ತಸ್ಯೈವ ಕಿಂ ನ ಸಾ।

ಭ್ರಾನ್ತತ್ವೇ ತಸ್ಯ ವಿಶ್ವಾರೇರೀಶಾದ್ಯಭ್ರಾನ್ತಮೇವ ಹಿ

ಭವೇಯುರ್ಭ್ರಾನ್ತಯೋ ನೄಣಾಂ ನೈವೇಶಾದೇಃ ಕಥಞ್ಚನ ॥ ।48 ॥**

(###sudha --)

ಯೇನ ಗೌಡಪಾದಾದಿನಾ ಇದಂ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಮೀಶಾದಿಕಂ ವಿಶ್ವಂ, ಭ್ರಾನ್ತಂ ಭ್ರಾನ್ತಿಸಿದ್ಧಂ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ, ಕಲ್ಪಯಿತ್ವಾ ಚ ತಥಾ ವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರಣೀಯತೇ, ತಸ್ಯೈವ ಸಾ ಕಲ್ಪನಾ ಭ್ರಾನ್ತಿರಯಥಾರ್ಥಾ ಕಿಂ ನ ಭವೇತ್?

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಈಶವಾಕ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣೈಸ್ತಾವದೀಶಾದಿವಿಶ್ವಂ ಸತ್ಯತಯಾಽವಗತಮ್। ತದ್ವಿರುದ್ಧಾ ಚ ಗೌಡಪಾದಾದೀನಾಂ ವಿಶ್ವಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪ್ರತೀತಿರ್ಭ್ರಾನ್ತಿರೇವೇತಿ।

ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಭ್ರಾನ್ತತ್ವ ಇತಿ। ವಿಶ್ವಾರೇರ್ವಿಶ್ವಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತಸ್ತಸ್ಯ ಗೌಡಪಾದಾದೇಃ ಭ್ರಾನ್ತತ್ವೇ ಸಿದ್ಧೇ ತನ್ಮೂಲಸ್ಯ ತದ್ವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾತ್ ತೇನ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ವಿಶ್ವಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾಸಿದ್ಧಾವೀಶವಾಕ್ಯಾದಿಭಿಃ ಪ್ರಮಾಣೈರೀಶಾದಿವಿಶ್ವಮಭ್ರಾನ್ತಂ ಸತ್ಯಮೇವ ಸಿದ್ಧಮಿತಿ ।

ನನ್ವೀಶ್ವರವಾಕ್ಯವಿರೋಧಾದ್ ಗೌಡಪಾದಾದೀನಾಂ ಭ್ರಾನ್ತತ್ವಂ ಕುತಃ ಕಲ್ಪನೀಯಮ್? ಗೌಡಪಾದಾದಿವಾಕ್ಯವಿರೋಧಾದೀಶ್ವರಾದೀನಾಂ ವಿಶ್ವಸತ್ಯತ್ವಪ್ರತೀತಿರೇವ ಭ್ರಾನ್ತಿಃ ಕುತೋ ನ ಕಲ್ಪನೀಯೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಭವೇಯುರಿತಿ । ಬಾಹ್ಯಾನ್ತರಕಾರಣಸಾಮಗ್ರೀಸತ್ತ್ವಾದಿತಿ ಶೇಷಃ । ಕಥಞ್ಚನೇನ್ದ್ರಿಯದೋಷಾದೇರ್ಬಾಹ್ಯಕರಣಸ್ಯ, ಅಧರ್ಮಾದೇರಜ್ಞಾನಾದೇರಾನ್ತರಕಾರಣಸ್ಯಾಪ್ಯತ್ಯನ್ತಮಸಮ್ಭವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಈಶಾದಯೋ ವಿಪ್ರಲಮ್ಭಕಾ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ । ಕಲ್ಪಕಾಭಾವಾದಿತಿ ।

h ॥ "ನೇಹ ನಾನಾ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಮರ್ಥಾನ್ತರಪರತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತು ತರ್ಹಿ ನೇಹ ನಾನಾऽಸ್ತೀತ್ಯಾದಿರದ್ವೈತಪರೋ ವೇದಾದಿರಾಗಮಃ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ತಸ್ಯ ವಿಶ್ವಸತ್ಯತ್ವಗ್ರಾಹಕಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಬಾಧಿತತ್ವೇನಾತದರ್ಥತ್ವಾತ್ ।

h ॥ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧಸ್ಯಾಪ್ರಮಾಣತ್ವೇ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯಪಿ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ತದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ಅಥ ಮತಮ್ । ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಖಲು ತಾತ್ಕಾಲಿಕಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ನ ಪುನರಾತ್ಯನ್ತಿಕಮ್ । ವೇದಸ್ತು ನ ತಥಾ । ಸ್ವತಃ ಪ್ರಮಾಣಂ ಚ । ಅತೋ ಬಲವತಾ ವೇದೇನ ಬಾಧಿತತ್ವಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಮಪಿ ವಿಶ್ವಸತ್ಯತ್ವಂ ಭ್ರಾನ್ತಿಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯೇವಾಙ್ಗೀಕರ್ತುಮುಚಿತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸತ್ಯತ್ವಮಿತಿ ।

ಸತ್ಯತ್ವಮಕ್ಷಜಪ್ರಾಪ್ತಂ ಯದಿ ಭ್ರಾನ್ತಮಿತೀಷ್ಯತೇ ।

ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಾಗಮಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದನ್ಯತಃ ಕುತಃ ॥49॥**

(###sudha --)

ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತೋ ಹ್ಯೇವ ಮಾನಾನಾಂ ಮಾನತೇಯತೇ ।

ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಮನವಸ್ಥಾ ತತೋ ನಹಿ ॥50॥**

(###sudha --)

ಸತ್ಯತ್ವಂ ವಿಶ್ವಸ್ಯೇತಿ ಶೇಷಃ । ಆಗಮಬಲಮಾಶ್ರಿತ್ಯ । ತನ್ನೇತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಃ । ಕುತೋ ನೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ । ಕುತಃ ಸಿದ್ಧಮ್? ನ ಕುತೋಽಪಿ । ನ ಕೇವಲಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ, ಕಿನ್ತ್ವಾಗಮಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣೈವ ಸಿದ್ಧಂ ನತ್ವನ್ಯೇನೇತ್ಯರ್ಥಃ । ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಆಹ -- ಸಾಕ್ಷೀತಿ। ಆದ್ಯಾದಿಭ್ಯ ಉಪಸಙ್ಖ್ಯಾನಾತ್ ತೃತೀಯಾರ್ಥೇ ತಸಿಃ। ಮಾನಾನಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಮೀಯತೇ ಪ್ರತೀಯತೇ। ಹಿಶಬ್ದಃ ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧತ್ವೋಪಪಾದಕಪ್ರಮಾಣಸೂಚನಾರ್ಥಃ।

ತದ್ ವಿವೃಣೋತಿ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಇತಿ। ಪ್ರಮಾಣಾನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಹಿ ನ ಸತ್ತಾಮಾತ್ರೇಣ ನಿಃಶಙ್ಕವ್ಯವಹಾರಹೇತುಃ। ಅಪಿತು ಪ್ರಮಿತಮೇವ। ನಚ ಬಾಹ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಕಮೇವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಮಿತಿಸಾಧನಮ್। ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಮಿತೇರಪ್ಯುಕ್ತನ್ಯಾಯೇನಾಽವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್। ನಚ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸ್ವಗ್ರಾಹ್ಯಮ್। ಅಚೈತನ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಾಭಾವಾತ್। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯನ್ತರಾನ್ವೇಷಣೇ ಚಾನವಸ್ಥಾ ಸ್ಯಾತ್। ಸಾಕ್ಷಿವೇದ್ಯತ್ವೇ ತು ಸರ್ವಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ದೋಷಃ। ಸಾಕ್ಷೀ ಹಿ ಚೈತನ್ಯರೂಪತಯಾ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಃ। ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಚ ಜ್ಞಾನಗ್ರಾಹಕಗ್ರಾಹ್ಯಮಿತಿ ಸ್ವಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸ್ವಯಮೇವ ಗೃಹ್ಣಾತೀತಿ ನಾನವಸ್ಥಾಽಽಪದ್ಯತೇ। ಅತಃ ಸಾಕ್ಷಿವೇದ್ಯಮೇವ ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮಿತಿ।

h ॥ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ತಾತ್ಕಾಲಿಕತ್ವಾತ್ಯನ್ತಿಕತ್ವವಿಭಾಗನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತ್ವೇವಂ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇದ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್, ತಥಾಽಪ್ಯುಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಪ್ರಬಲೇನಾಽಗಮೇನ ವಿರೋಧೇ ದುರ್ಬಲಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಕುತೋ ನ ಬಾಧ ಇತಿ ಚೇತ್। ಇತ್ಥಮ್ ಸ್ಯಾದಯಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಯೋರ್ಬಾಧ್ಯಬಾಧಕಭಾವಃ, ಯದಿ ವ್ಯುತ್ಪಾದಿತೇ ದೌರ್ಬಲ್ಯಪ್ರಾಬಲ್ಯೇ ಯುಕ್ತೇ ಸ್ಯಾತಾಮ್। ನಚೋಭಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿವೇದ್ಯತ್ವೇ ತೇ ಯುಜ್ಯೇತೇ ಇತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ತಾತ್ಕಾಲಿಕಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಾಗಮಸ್ಯಾಽತ್ಯನ್ತಿಕಮಿತಿ ವಿಭಾಗಂ ತಾವದಪಾಕರೋತಿ -- ತಾತ್ಕಾಲಿಕಮಿತಿ।

ತಾತ್ಕಾಲಿಕಂ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಮಕ್ಷಜಸ್ಯ ಯದಾ ಭವೇತ್।

ಐಕ್ಯಾಗಮಸ್ಯ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್ ತಸ್ಯಾಪ್ಯೇತಾದೃಶಂ ಯದಿ।

ಐಕ್ಯಪ್ರಮಾಣಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಯದಾ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸತ್ಯತಾ ॥51॥**

(###sudha --)

ಯದಿ ಸಾಕ್ಷಿಗೃಹೀತಮಪಿ ವಿಶ್ವಸತ್ಯತ್ವಗ್ರಾಹಿಣೋಽಕ್ಷಜಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತಾತ್ಕಾಲಿಕಮೇವ ಭವೇತ್, ತರ್ಹ್ಯೈಕ್ಯಾಗಮಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸಾಕ್ಷಿಗೃಹೀತತ್ವಾವಿಶೇಷಾತ್ ತಾತ್ಕಾಲಿಕಂ ಸ್ಯಾದೇವೇತಿ ನ ವಿಭಾಗಃ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ।

h ॥ ಐಕ್ಯಾಗಮಸ್ಯಾಪಿ ತಾತ್ಕಾಲಿಕಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ವಿಶ್ವಸತ್ಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೈಕ್ಯಾಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಪಿ ತಾತ್ಕಾಲಿಕಮೇವ। ಕಿನ್ತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾಭಾಸೀಕೃತ್ಯ ನಿವರ್ತತೇ। ಯಥೋಕ್ತಮ್

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

“ವೇಣುಸಙ್ಘರ್ಷಜೋ ವಹ್ನಿರ್ದಗ್ಧ್ವಾ ಶಾಮ್ಯತಿ ತದ್ ವನಮ್।

ಏವಂ ಗುಣವ್ಯತ್ಯಯಜೋ ವೇದಃ ಶಾಮ್ಯತಿ ತದ್ ಯಥಾ”

ಇತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ತಸ್ಯಾಪೀತಿ। ಐಕ್ಯಾಗಮಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಯದಿ ತಾತ್ಕಾಲಿಕಂ ಸ್ವೀಕ್ರಿಯೇತ, ತದಾ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸತ್ಯತೈವ ಸ್ಯಾತ್।

ನನೂಕ್ತಮತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾಭಾಸೀಕೃತ್ಯ ಪಶ್ಚಾದೈಕ್ಯಾಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ನಿವರ್ತತ ಇತಿ ಭವತಿ ತಾತ್ಕಾಲಿಕಮ್, ನಚ ವಿಶ್ವಸತ್ಯತ್ವಾಪತ್ತಿರಿತ್ಯತಃ “ತಸ್ಯಾಪ್ಯೇತಾದೃಶಂ ಯದಿ” ಇತ್ಯೇತದ್ “ಐಕ್ಯಪ್ರಮಾಣಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಯದಾ” ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್। ಐಕ್ಯಾಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಬಾಧ್ಯತ್ವಂ ಯದೇತ್ಯರ್ಥಃ। ನ ಕೇವಲಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಾತ್ರಸ್ಯ ಬಾಧ್ಯತ್ವಮ್। ಕಿನ್ತು ಧರ್ಮಿಣೋ ವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಪೀತಿ ಜ್ಞಾಪನಾಯೈವಮುಕ್ತಮ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸ್ಯಾದಿದಂ ಯದಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ತಾತ್ಕಾಲಿಕತ್ವಂ ನಾಮಾನಿತ್ಯತ್ವಮಿಹ ವಿವಕ್ಷಿತಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ಕ್ಷಣಮಾತ್ರವರ್ತಿನೋಽಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ವಿಷಯಸತ್ಯತ್ವಾವ್ಯಭಿಚಾರಿತ್ವೇನಾನಿತ್ಯತಾಯಾ ದೌರ್ಬಲ್ಯಹೇತುತ್ವಾಸಮ್ಭವಾತ್। ಕಿನ್ತು ಬಾಧ್ಯತ್ವಮೇವ। ತಚ್ಚೇದೈಕ್ಯಾಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯಾಭ್ಯುಪಗತಂ ತದಾ ಕಥಂ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸತ್ಯತಾ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h ll ಸಾಕ್ಷಿಗೃಹೀತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕೇಷು ಏಕಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್, ಅನ್ಯಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತ್ಯಯುಕ್ತಮ್ ll

(###sudha --)

ನನು ಸಾಕ್ಷಿಣೋ ವಿಷಯಾವ್ಯಭಿಚಾರಿತ್ವಾತ್ ತದ್ಗೃಹೀತಮೇವೈಕ್ಯಾಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಬಾಧ್ಯಮೇವೇತ್ಯಾಶಯಾಽಹ ಐಕ್ಯವಾಕ್ಯಸ್ಯೇತಿ।

ಐಕ್ಯವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಮಾನತ್ವಂ ಯದ್ಯಬಾಧ್ಯಮಿತೀಷ್ಯತೇ।

ಅಕ್ಷಜಸ್ಯಾಪಿ ಮಾನತ್ವಂ ನಾಬಾಧ್ಯಂ ಕಿಮಿತೀಷ್ಯತೇ ll52 ll**

(###sudha --)

ಸಾಕ್ಷಿಗೃಹೀತತ್ವಾವಿಶೇಷಾದಿತಿ ಭಾವಃ। ಸಾಕ್ಷಿಗೃಹೀತತ್ವಾವಿಶೇಷಾದ್ ವಿಶ್ವಸತ್ಯತಾಗ್ರಾಹಕಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಬಾಧ್ಯತಾಯಾಮೈಕ್ಯಾಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಪಿ ಬಾಧ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ತದಬಾಧ್ಯತ್ವೇ ವಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಪ್ಯಬಾಧ್ಯಮೇವೈಷ್ಟವ್ಯಮಿತಿ ಸಮುದಾಯಾರ್ಥಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಅದ್ವಿತೀಯಬ್ರಹ್ಮಾವಸ್ಥಾನರೂಪಮೋಕ್ಷಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ತಾತ್ಕಾಲಿಕತ್ವೇ

ಐಕ್ಯಾಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ತಾತ್ಕಾಲಿಕತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ನನ್ವದ್ವೈತಬ್ರಹ್ಮಾವಸ್ಥಾನಂ ಮೋಕ್ಷಃ। ಸ ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯಾಬಾಧ್ಯತ್ವೇ ವ್ಯಾಹನ್ಯೇತ। ಪ್ರಪಞ್ಚಸತ್ಯತ್ವೇನ ಸದ್ದ್ವೈತತಾಪತ್ತೇಃ। ಅತಃ ಸಾಕ್ಷಿವೇದ್ಯತ್ವಾವಿಶೇಷೇಽಪ್ಯನೇನ ವಿಶೇಷೇಣ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ತಾತ್ಕಾಲಿಕಮೇವ ಗೃಹ್ಯತ ಇತಿ ಕಲ್ಪ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅದ್ವೈತೇತಿ।

ಅದ್ವೈತಹಾನಿಸಾಮಾನ್ಯಾನ್ನ ವಿಶೇಷಶ್ಚ ಕಶ್ಚನ।

ಏವನ್ತರ್ಹ್ಯೈಕ್ಯವಾಕ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಪಿ ತಥಾವಿಧಮೇವ। ತದಬಾಧ್ಯತ್ವೇಽಪ್ಯದ್ವೈತಹಾನಿಸಾಮಾನ್ಯೇನೋಕ್ತಲಕ್ಷಣಮೋಕ್ಷಾಸಿದ್ಧೇಃ। ನಹಿ ವಾಕ್ಯಂ ವಾ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ವಾ ತದರ್ಥೋ ಭೇದಾಭಾವೋ ವಾ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ।

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯಾಬಾಧ್ಯತ್ವೇ ಬಹುಪ್ರಪಞ್ಚಾಪತ್ತಿಃ। ಆಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಬಾಧ್ಯತಾಯಾಂ ತು ನೈವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಸ್ಯ ವಿಶೇಷಸ್ಯ ವ್ಯರ್ಥತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ನೇತಿ।

h॥ ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವತಸ್ತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾದ್

ವಿಶ್ವಸತ್ಯತಾಗ್ರಾಹಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮೇವ॥

(###sudha --)

ಯದಪ್ಯದ್ವೈತಾಗಮಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯೋಪಪಾದನಾಯ ಸ್ವತಃಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮುಕ್ತಮ್, ತತ್ರಾಽಹ -- ಯದೀತಿ।

ಯದಿ ಸ್ವತಸ್ತ್ವಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ವಿಶ್ವಸತ್ತಾ ಕಥಂ ನ ತೇ ॥53॥**

(###sudha --)

ಸ್ವತಸ್ತ್ವಧರ್ಮಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಧರ್ಮಿ ಅಧಿಕರಣತಯಾ ವಿವಕ್ಷಿತಮಿತಿ ಸಪ್ತಮ್ಯುಪಪತ್ತಿಃ। ಯದ್ಯಾಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವತಸ್ತ್ವಮುಚ್ಯತೇ, ತದಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಪಿ ಸ್ವತ ಏವೇತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ಸಮ್ಯಙ್ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಸಾಧಾರಣಕಾರಣಮಾತ್ರಜನ್ಯತ್ವಂ ವಾ, ಸಮ್ಯಙ್ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಸಾಧಾರಣಜ್ಞಾಪಕಮಾತ್ರಜ್ಞೇಯತ್ವಂ ವಾ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವತಸ್ತ್ವಮ್। ತದಾಗಮಜನ್ಯಜ್ಞಾನವತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜನ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯವಿಶಿಷ್ಟಮೇವ। ತಥಾಚಾಽಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವತಸ್ತ್ವಮಙ್ಗೀಕುರ್ವತೋ ಯಥಾ ತದ್ವಿಷಯಸತ್ಯತಾ ಸಮ್ಮತಾ, ತಥಾ ಸ್ವತಃಪ್ರಮಾಣಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿಷಯವಿಶ್ವಸತ್ತಾಽಪಿ ಕಥಂ ನ ತೇ ಸಮ್ಮತೇತಿ।

h॥ ತಾತ್ಕಾಲಿಕಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮಸ್ಯ ಯುಕ್ತಿವಿರುದ್ಧತ್ವಮ್॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಯೋಃ ಸ್ವತಃಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇಽಪ್ಯಸ್ತಿ ವಿಶೇಷೋ ಯತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ತಾತ್ಕಾಲಿಕಮೇವ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಜನಯತಿ ವಾಕ್ಯಂ ತ್ವಾತ್ಯನ್ತಿಕಮ್। ತಥಾ ಜ್ಞಾನಗ್ರಾಹಕಃ ಸಾಕ್ಷೀ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನಸ್ಯ ತಾತ್ಕಾಲಿಕಮೇವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಗೃಹ್ಣಾತಿ ವಾಕ್ಯಜನ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ಯ ತ್ವಾತ್ಯನ್ತಿಕಮಿತಿ। ಮೈವಮ್। ಅಸ್ಯಾಂ ವ್ಯವಸ್ಥಾಯಾಂ ನಿಯಾಮಕಾಭಾವಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್। (973) ದೋಷಾನ್ತರಂ ಚಾಽಽಹ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಚೇತಿ।

ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಚ ಮರ್ಯಾದಾ ಕಾಲತೋ ವ್ಯಾಹತಾ ಭವೇತ್।

ಕಾಲಾನ್ತರೇಽಪ್ಯಮಾನಂ ಚೇದಿದಾನೀಂ ಮಾನತಾ ಕುತಃ ॥54॥**

(###sudha --)

ಕಾಲತೋ ಮರ್ಯಾದಾ ವ್ಯವಚ್ಛೇದಃ। ತಾತ್ಕಾಲಿಕತ್ವಮಿತಿ ಯಾವತ್। ಕಥಂ ವ್ಯಾಹತಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಕಾಲಾನ್ತರೇಽಪೀತಿ। ಅಮಾನಂ ಬಾಧಿತಮಾನಂ ಚೇತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್। ತಾತ್ಕಾಲಿಕಶಬ್ದೇನ ಹೀದಾನೀಮಸ್ತಿ ಕಾಲಾನ್ತರೇ ತು ಬಾಧ್ಯಮಿತಿ ಪರಸ್ಯಾಭಿಮತ್। ತತ್ರ ಯದಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಕಾಲಾನ್ತರೇಽಪಿ ಬಾಧಿತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್, ತರ್ಹೀದಾನೀಂ ತಸ್ಯ ಮಾನತಾಽಸ್ತೀತಿ ಕುತಃ ಸ್ಯಾತ್? ಕಾಲತ್ರಯಸತ್ತಾನಿಷೇಧರೂಪತ್ವಾದ್ ಬಾಧಸ್ಯ। ಯದಿಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿದಾನೀಂ ಸತ್ ಸ್ಯಾತ್, ಕಥಂ ಕಾಲಾನ್ತರೇಽಪಿ ತರ್ಹಿ ಬಾಧ್ಯೇತೇತಿ ವ್ಯಾಹತಮೇವ ತಾತ್ಕಾಲಿಕತ್ವವಚನಮ್। ಅಪ್ರಮಾಣಮೇವ ಭವತು ತರ್ಹಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಿತಿ ಚೇತ್। ಸತ್ಯಮ್। ಭವತಿ ಭವತೋಽಯಂ ಮನೋರಥಃ। ತತ್ಸಿದ್ಧಿರೇವೇದಾನೀಮಪಿ ಕಫೋಣಿಗುಡಾಯತೇ।

h॥ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಾನಸ್ಯ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ವಾ ಮಾಯಾಮತೇ ಮೋಕ್ಷಾನುಪಪತ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ಅದ್ವಿತೀಯಬ್ರಹ್ಮಾವಸ್ಥಾನಲಕ್ಷಣಂ ಮೋಕ್ಷಮಭ್ಯುಪೇತ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಬಾಧ್ಯತಾವದಾಗಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಬಾಧ್ಯತಾಯಾಮಪಿ ತದ್ಧಾನಿಃ ಸಮಾನೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಇದಾನೀಂ ತು ಸ ಏವಾನುಪಪನ್ನ ಇತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ಪೃಚ್ಛತಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಾನಮಿತಿ।

ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಾನಂ ಮೋಕ್ಷೇಽಪಿ ಮಾನಂ ಕಿಂ ನೇತಿ ಭಣ್ಯತಾಮ್।

ಮಾನತ್ವೇಽದ್ವೈತಹಾನಿಃ ಸ್ಯಾದಮಾನತ್ವೇಽಪ್ಯಮೋಕ್ಷತಾ।

ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಪುನರಾಪತ್ತಿರ್ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಂ ಯದಾ ನ ಮಾ ॥55॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ವಿಶ್ವಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕಮಾನಮ್, ಆಗಮೋಽನುಮಾನಂ ಚ ಮೋಕ್ಷೇಽಪಿ ಮಾನಮಿತಿ ಮೋಕ್ಷಸಮಯೇಽಪ್ಯಬಾಧಿತಸ್ವರೂಪಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ನೇತಿ ಬಾಧಿತಸ್ವರೂಪಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಕಿಂಶಬ್ದಃ ಪೂರ್ವೇಣ ಪರೇಣ ಚ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ಯದ್ವಾ ಕಾಕ್ವೈವ ಮಾನಮಿತ್ಯಯಂ ಪ್ರಶ್ನೋ ಜ್ಞಾತವ್ಯಃ। ಇತಿ ಪೃಷ್ಟಸ್ಯೋತ್ತರಂ ಭಣ್ಯತಾಮ್।

ಆದ್ಯೇ ದೋಷಮಾಹ -- ಮಾನತ್ವ ಇತಿ। ಅಬಾಧಿತಸ್ವರೂಪಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪಕ್ಷೇ ತೇನೈವ ಸದ್ವಿತೀಯತ್ವಾದದ್ವೈತಹಾನಿಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯುಕ್ತಲಕ್ಷಣೋ ಮೋಕ್ಷೋ ನ ಸಿದ್ಧ್ಯೇತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ದೂಷಣಮಾಹ ಅಮಾನತ್ವೇಽಪೀತಿ। ಅಮೋಕ್ಷತಾ ವಿವಕ್ಷಿತಾವಸ್ಥಾಯಾ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ವಿಶ್ವಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಾನಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಚ ಬಾಧ್ಯತ್ವಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಮೋಕ್ಷೋ ನ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ।

ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವಿಶ್ವಸ್ಯೇತಿ। ವಿಶ್ವಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಾನಂ ಯದಾ ನ ಮಾ ಬಾಧಿತಸ್ವರೂಪಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಪುನರಾಪತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಾಸ್ತಿತ್ವಪ್ರಮಾಣಬಾಧಸ್ಯಾಸ್ತಿತ್ವಾವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ವಿಶ್ವಸದ್ಭಾವೇ ಚ ಕಥಮುಕ್ತಲಕ್ಷಣೋ ಮೋಕ್ಷಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ। ಆದೌ ತಾವತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ವಿಶ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್। ತದಾಗಮಾದಿನಾಽಪಾತತೋಽಪನೀತಮ್। ಆಗಮಾದೇಶ್ಚ ಬಾಧೇ ಪುನಸ್ತದಾಪತಿತಮಿತಿ ಪ್ರತೀತ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ ಪುನಃಶಬ್ದಃ। ವಿಶ್ವಂ ತದ್ಬಾಧಕಂ ಚೋಭಯಮಪಿ ಬಾಧಿತಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಉತ್ತರತ್ರ ದೂಷಣಾತ್। (996, 998, 1284)

h ॥ ಮುಕ್ತ್ಯವಸ್ಥಾಯಾಃ ಸತ್ಯತ್ವೇ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇ ವಾ ಮಾಯಾಮತೇ ಮೋಕ್ಷಾನುಪಪತ್ತಿಃ ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ಮುಕ್ತಿಃ ಸತೀ ವಾಽಸತೀ ವಾ? ಪಕ್ಷದ್ವಯೇಽಪಿ ನೋಕ್ತಲಕ್ಷಣಾ ಮುಕ್ತಿಃ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ಕಥಮಿತಿ। ಆದ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯಾಹ -- ಅಸ್ತಿ ಚೇದಿತಿ।

ಅಸ್ತಿ ಚೇನ್ಮುಕ್ತ್ಯವಸ್ಥಾ ಚ ದ್ವೈತಾಪತ್ತಿರತೋಽನ್ಯಥಾ।

ಅಮುಕ್ತತ್ವಮ್ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥56 ॥**

(###sudha --)

ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಮೇವ ಮುಕ್ತಿಃ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ “ಆತ್ಮೈವಾಜ್ಞಾನಹಾನಿಃ” ಇತಿ। “ಅವಿದ್ಯಾಸ್ತಮಯೋ ಮೋಕ್ಷಃ” ಇತಿ ಚ। ತತ್ ಕಥಂ ದ್ವೈತಾಪತ್ತಿರಿತ್ಯತೋ ಮುಕ್ತ್ಯವಸ್ಥೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅವಸ್ಥೈವೈಷಾಽತ್ಮನೋ ನತ್ವಾತ್ಮೈವ। ತಥಾತ್ವೇ ಹಿ ಪ್ರಾಗೇವ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ಪ್ರಯತ್ನವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್। ನಚಾಽತ್ಮಾ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯೋಽನಾದಿತ್ವಾತ್। ಅವಿದ್ಯಾಧ್ವಂಸವಿಶಿಷ್ಟೋ ನ ಪ್ರಾಕ್ ಸಿದ್ಧೋ ಜ್ಞಾನಸಾಧ್ಯಶ್ಚೇತಿ ಚೇತ್, ತತ್ ಕಿಂ ಸ ಏವ ಮುಕ್ತಿಃ? ಅದ್ಧೇತಿ ಚೇತ್। ತರ್ಹಿ ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾಭಾವೇನ ಸತೀ ಮುಕ್ತಿರಿತ್ಯಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ಕಿಞ್ಚ ಮುಕ್ತಿರ್ನಾಮ ಧರ್ಮಃ। ಸ ಕಥಮಾತ್ಮೈವ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ದ್ವಿತೀಯಂ ಪ್ರತ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಅತೋಽನ್ಯಥೇತಿ। ಸತ್ತ್ವಪಕ್ಷಾತ್ ಪಕ್ಷಾನ್ತರೇ। ಯದಿ ಮುಕ್ತಿರಸತೀ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾಽತ್ಮನೋಽಮುಕ್ತತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ವಿಷಾಣಾಸತ್ತ್ವೇ ಶಶೋ ಹ್ಯವಿಷಾಣೀ ದೃಷ್ಟಃ। ತಥಾಚ ಕುತ ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣತ್ವಮ್?

ಅಥ ಮತಮ್। ನ ಮುಕ್ತಿಃ ಸತೀ, ನಾಪ್ಯಸತೀ ಕಿನ್ತ್ವನಿರ್ವಚನೀಯೇತಿ। ತದಾಽಪ್ಯಮುಕ್ತತೈವ। ಸಂಸಾರೇಽಪ್ಯನಿರ್ವಚನೀಯೇನೈವ ಹಿ ದ್ವಿತೀಯೇನ ಸದ್ದ್ವಿತೀಯತ್ವಮ್। ತದುತ್ತರಮಪಿ ತಚ್ಚೇತ್ ಸ್ಯಾತ್, ಕಥಮಮುಕ್ತತ್ವಂ ನ ಭವೇತ್? ಏತೇನ ಪಞ್ಚಮಪ್ರಕಾರತಾಽಪಿ ನಿರಸ್ತಾ। ಅನಿರ್ವಚನೀಯತಾಪರಿಹಾರಾತ್। ನಹಿ ಚತುರ್ಥಪ್ರಕಾರತಾವಸ್ಥಿತಿರನಿರ್ವಚನೀಯತ್ವಮ್। ತಥಾಸತಿ ನಿರ್ವಚನೀಯತಾಪತ್ತೇಃ। ಅನಿರ್ವಚನೀಯಾವಿದ್ಯಾನಿವೃತ್ತಿಃ ಕಥಮನಿರ್ವಚನೀಯಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್। ಘಟಪ್ರಧ್ವಂಸೋ ಯಥಾ ತಥೇತಿ ಜಾನೀಥಾಃ। ತದೇತತ್ಸಙ್ಗ್ರಹಾಯಾತೋಽನ್ಯಥೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅನ್ಯಥಾಽಸತೀ ಚೇದಿತ್ಯವಕ್ಷ್ಯತ್।

h॥ ಮುಕ್ತ್ಯವಸ್ಥಾಯಾಂ ಕಾಲಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವೇಽಸತ್ತ್ವೇ ವಾ ಮಾಯಾಮತೇ ಮೋಕ್ಷಾನುಪಪತ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ಏವಮೇವ ಮುಕ್ತೇರದ್ವಿತೀಯಬ್ರಹ್ಮಾವಸ್ಥಾನರೂಪತಾನಿರಾಸಾಯ ಕಾಲೇಽಪಿ ವಿಕಲ್ಪ್ಯ ದೋಷೋಽಭಿಧಾತವ್ಯ ಇತ್ಯಾಹ -- ತಥಾ ಕಾಲ ಇತಿ।

॥॥।ತಥಾ ಕಾಲೇ ಕಾಲಾಧೀನಾ ಹಿ ಮುಕ್ತತಾ॥56॥**

(###sudha --)

ನನುಚ ಮೋಕ್ಷದಶಾಯಾಂ ಕಾಲೋಽಸ್ತಿ ನವೇತಿ ವಿಕಲ್ಪ್ಯ "ಅಸ್ತಿ ಚೇದ್ ದ್ವೈತಾಪತ್ತಿಃ" ಇತಿ ದೂಷಣಂ ಚಾಸ್ತು। "ಅತೋಽನ್ಯಥಾಽಮುಕ್ತತ್ವಮ್" ಇತಿ ಕಥಮತಿದೇಶ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಕಾಲಾಧೀನಾ ಹೀತಿ। ಕಾಲಾಧೀನಾ ನಿಯಮೇನ ಕಾಲಾಧಿಕರಣಾ। ಯದ್ ವಸ್ತು ತತ್ ಕಾಲಸಮ್ಬನ್ಧ್ಯೇವೇತಿ ವ್ಯಾಪ್ತೇರಿತಿ ಹಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ।

h॥ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಕಾಲಾಧಿಕರಣಕತ್ವಾನಭ್ಯುಪಗಮೇಽಸತ್ತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಮನುಮಾನಸಿದ್ಧೋ ಮುಕ್ತೇಃ ಕಾಲಾಧಿಕರಣತಾನಿಯಮಃ, ಕಿನ್ತು "ತದಾ ವಿದ್ವಾನ್" "ದೃಷ್ಟ್ವೈವ ತಂ ಮುಚ್ಯತೇ" ಇತ್ಯಾಗಮಸಿದ್ಧೋಽಪೀತ್ಯಾಹ -- ಕಾಲ ಏವೇತಿ।

ಕಾಲ ಏವಾಽಗಮೋಽಪ್ಯಾಹ ಮುಕ್ತಿಂ ಕಾಲನಿವರ್ತನೇ।

ಮುಕ್ತೇರಪಿ ನಿವೃತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್ ಸಂಸಾರಿತ್ವಮತೋ ಭವೇತ್॥57॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕಿಂ ತತೋ ಯದ್ಯೇವಮಧಿಕರಣೇನ ಕಾಲೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಾ ಮುಕ್ತಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಕಾಲೇತಿ। ಕಾಲಾಸತ್ತ್ವೇ ಮುಕ್ತೇರಪ್ಯಸತ್ತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ವ್ಯಾಪಕನಿವೃತ್ತೌ ವ್ಯಾಪ್ಯನಿವೃತ್ತೇರಾವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್। ತಥಾಚಾತಿದೇಶೋ ಯುಕ್ತ ಇತಿ। ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯದಿ ಮೋಕ್ಷಃ ಕಾಲಸಮ್ಬನ್ಧೀ ನ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಶಶಶೃಙ್ಗಾದಿವದಸನ್ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h ॥ ಮುಕ್ತೇರಸತ್ತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ಬಾಧಕೋಕ್ತಿಃ ॥

(###sudha --)

ನನುಚ "ನ ಮುಮುಕ್ಷುರ್ನ ವೈ ಮುಕ್ತ ಇತ್ಯೇಷಾ ಪರಮಾರ್ಥತಾ" ಇತಿ ಮುಕ್ತೇರಸತ್ತ್ವಸ್ಯೇಷ್ಟತ್ವಾನ್ನೇಯಮನಿಷ್ಟಾಪತ್ತಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸಂಸಾರಿತ್ವಮಿತಿ। ಚೈತನ್ಯಸ್ಯ ಸತೋ ಬನ್ಧಾಭಾವಲಕ್ಷಣೇ ಮೋಕ್ಷೇಽಸತಿ ದೇವದತ್ತವನ್ಮುಕ್ತಾಭಿಮತಸ್ಯಾಪಿ ಸಂಸಾರಿತ್ವಂ ಭವೇತ್। ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾತ್ ಸಂಸಾರೋ ಮುಕ್ತಿಶ್ಚ ನ ಸ್ತ ಏವೇತಿ ಚೇತ್, ನಾನಙ್ಗೀಕೃತತತ್ವಮೇವಾನಿಷ್ಟತ್ವಂ ಕಿನ್ತ್ವಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಾದಿಕಮ್। ನಚ ಬನ್ಧಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಪ್ರಾಕ್। (43,417,436,797,889,972)

ತದೇವಮಾಗಮಾದಿತಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ದೌರ್ಬಲ್ಯಂ ನಿರಾಕುರ್ವತಾ ತನ್ಮಿಷೇಣ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಂ ಚ ವ್ಯುತ್ಪಾದಿತಮ್। ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯಾಽಗಮಾದಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಾಹಕತ್ವೇನೋಪಜೀವ್ಯತಾಯಾಸ್ತದಿತರಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿನಿಶ್ಚಿತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯತಾಯಾಶ್ಚ ಸೂಚಿತತ್ವಾತ್। ತತಸ್ತದ್ವಿರುದ್ಧಸ್ಯಾಽಗಮಾದೇರೇವಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ।

h ॥ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಮುಪಜೀವ್ಯತ್ವಾದಿಗುಣೇನಾನ್ಯತಃ ಪ್ರಬಲಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್। ಕಿನ್ತು ಸ್ವಭಾವತೋಽಪೀತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಕ್ವ ಚೇತಿ।

ಕ್ವ ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಮನುಮಾಗಮಬಾಧಿತಮ್।

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಮಿತಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಸಿದ್ಧಮ್। ಅನುಮಾನಾಗಮಶಬ್ದೌ ಲಿಙ್ಗವಚನವಚನೌ। ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿರ್ಣಯಸ್ಯೇದಾನೀಂ ಕ್ರಿಯಮಾಣತ್ವಾತ್। ದೃಷ್ಟಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಯದಿ ಹಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಂ ಕ್ವಚಿದನುಮಾನಾಗಮಾಭ್ಯಾಂ ಬಾಧಿತಮುಪಲಬ್ಧವನ್ತಃ ಸ್ಮಃ, ತದಾ ಪ್ರತೀಮೋಽನುಮಾನಾದಿತಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ದೌರ್ಬಲ್ಯಮ್। ನಚ ತಥಾ। ಈಶ್ವರೇ ದೋಷಗ್ರಾಹಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾಗಮಾದಿಬಾಧಿತಂ ದೃಷ್ಟಮಿತಿ ಚೇತ್। ಸತ್ಯಮ್। ತತ್ರಾಽಗಮಾದೇರುಪಜೀವ್ಯತಯಾ ಬಾಧಕತ್ವಮಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ। (1225) "ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮಾಗಮಸ್ಯೈವ ಜಾತ್ಯಾ ತೇಷು ತ್ರಿಷು ಸ್ಮೃತಮ್" ಇತ್ಯಸ್ಯ ವೈದಿಕಾರ್ಥವಿಷಯತ್ವಾದತ್ರ ಚ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ಪ್ರಸ್ತುತತ್ವಾನ್ನ ವಿರೋಧಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ದೃಷ್ಟಂ ಚ ದಹನಶೈತ್ಯಾನುಮಾನಸ್ಯ, ಮಮ ಕರ್ಣೇ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಗಜೋ ಗರ್ಜತೀತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಬಾಧಿತತ್ವಮ್। ತತ್ರಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮುಪಜೀವ್ಯತ್ವಾದ್ ಬಾಧಕಮ್, ನತು ಸ್ವಭಾವೇನೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಧರ್ಮಿವ್ಯಾಪಕವ್ಯಾಪ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಾಹಕತ್ವಾಭಾವಾದ್ ದಹನೌಷ್ಣ್ಯಾದಿಗ್ರಾಹಿಣಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ। ಅನೌಷ್ಣ್ಯಮುಷ್ಣತಾಭಾವಃ। ಸ ಚ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಜ್ಞಾನಾಧೀನಜ್ಞಾನಃ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಭೂತಂ ಚೌಷ್ಣ್ಯಂ ತೇಜಸ್ಯೇವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಪ್ರತ್ಯೇತವ್ಯಮಿತಿ ತಸ್ಯೋಪಜೀವ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಉಕ್ತೋತ್ತರತ್ವಾತ್। ಅನುಷ್ಣತಾಸಾಧನೇ ಹೀದಮುಪಪಾದನಮ್। ಕೇನಚಿದ್ಧೇತುನಾ ಶೈತ್ಯಸಾಧನೇ ತ್ವಸ್ಯಾನವಕಾಶಃ। ಯದಾಚ ಸಮಸ್ತಸ್ಯಾಪಿ ತೇಜಸೋಽನೌಷ್ಣ್ಯಂ ಸಾಧ್ಯತೇ, ತದಾ ಭವತ್ವಿದಂ ವ್ಯುತ್ಪಾದನಮ್। ಅಗ್ನಿಮಾತ್ರಪಕ್ಷೀಕಾರೇ ತು ನೇದಮುಪಯುಜ್ಯತೇ। ಸೌರಾದೌ ತೇಜಸ್ಯುಷ್ಣತಾಂ ಸ್ಪರ್ಶನೇನೋಪಲಭ್ಯ ಚಕ್ಷುಷೋಪಲಬ್ಧೇಽಗ್ನಾವನೌಷ್ಣ್ಯಸಾಧನಸ್ಯ ತು ಸ್ವಭಾವಪ್ರಬಲೇನೈವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಬಾಧ ಇತ್ಯೇಷಾ ದಿಕ್।

h॥ ದೇಹಾತ್ಮೈಕ್ಯಪ್ರತೀತೇರಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾದನುಮಾನಬಾಧ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ನ ನೋ ಹಾನಿಃ॥

(###sudha --)

ದೇಹಸ್ಯಾಽತ್ಮತ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಮಪಿ ದೇಹೋ ನಾಽತ್ಮಾ, ಭೂತತ್ವಾತ್, ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್; ಘಟವದಿತ್ಯಾದ್ಯನುಮಾನೇನ "ತಂ ಸ್ವಾಚ್ಛರೀರಾತ್ ಪ್ರವೃಹೇತ್" ಇತ್ಯಾಗಮೇನ ಚ ಬಾಧಿತಂ ದೃಷ್ಟಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಬಾಧಕಾನ್ತರಾಭಾವಾದ್ ದೇಹಾತ್ಮತ್ವಸ್ಯ ವಾಸ್ತವತಾಪಾತಾತ್। ತತ್ ಕಥಮೇತದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ದೇಹಾತ್ಮತ್ವಮಿತಿ।

ದೇಹಾತ್ಮತ್ವಂ ಯದಿ ನ ತತ್ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಃ ಕ್ವಚಿತ್।

ಮಮ ದೇಹ ಇತಿ ಹ್ಯೇವ ನ ದೇಹೋಽಹಮಿತಿ ಪ್ರಮಾ ॥58॥

(###sudha --)

ದೇಹಾತ್ಮತ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಮನುಮಾನಾಗಮಬಾಧಿತಂ ದೃಷ್ಟಮಿತಿ ಯದಿ ಬ್ರೂಯಾತ್, ತದಾ ತನ್ನೇತಿ ಬ್ರೂಮ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ನ ತದಿತಿ ಪೂರ್ವೇಣೋತ್ತರೇಣ ಚ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ಕುತೋ ನೇತ್ಯತ ಆಹ -- ನ ತದಿತಿ। ದೇಹಾತ್ಮತ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಮೇವ ನ ಭವತಿ। ಅತಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯಾನುಮಾನಾದಿನಾ ಬಾಧ ಇತ್ಯತ್ರ ನೇದಮುದಾಹರಣಮ್। ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ನಾಸ್ತ್ಯೇವ ದೇಹಾತ್ಮತ್ವಪ್ರತೀತಿಃ। ಯಾಽನುಮಾನಾದಿನಾ ಬಾಧ್ಯೇತ। ಯೇಷಾಂ ಚಾಸ್ತಿ ನಾಸ್ತಿಕಾದೀನಾಂ ತೇಷಾಮಪಿ ನೇನ್ದ್ರಿಯಜಾ। ಕಿನ್ತ್ವನುಮಾನಾಗಮಾಭಾಸಜನ್ಯೈವೇತಿ। ಮಾ ಭೂತ್ ಪಣ್ಡಿತರೂಪಾಣಾಂ ದೇಹಾತ್ಮತ್ವಪ್ರತೀತಿಃ। ಪಾಮರಾಣಾಂ ತ್ವಸ್ತ್ಯೇವ। ಸೈವಾಸ್ಮಾಕಮುದಾಹರಣಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯತಃ ಕ್ವಚಿದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತದುಪಪಾದಯತಿ -- ಮಮೇತಿ। ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಜನ್ತೋರ್ಮಮ ದೇಹ ಇತ್ಯೇವ ಹಿ ಪ್ರಮಾ ಪ್ರತೀತಿರ್ನ ತು ಕಸ್ಯಾಪಿ ದೇಹೋಽಹಮಿತಿ। ಯದ್ವಾ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಮಮ ದೇಹ ಇತ್ಯೇವ ಪ್ರಮಾ ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರತೀತಿಃ ಸರ್ವದಾಽನುವರ್ತತೇ ತಸ್ಮಾದ್ ದೇಹೋಽಹಮಿತಿ ಪ್ರತೀತಿರ್ನಾವಕಾಶಮಾಸಾದಯತೀತಿ।

h॥ "ಕೃಷ್ಣೋಽಹಮ್' ಇತ್ಯಾದೇಃ ದೇಹಧರ್ಮಾಣಾಮಾತ್ಮನಿಷ್ಠತ್ವವ್ಯವಹಾರಸ್ಯ ಔಪಚಾರಿಕತ್ವಮ್॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ದೇಹಾತ್ಮತ್ವಪ್ರತೀತ್ಯಭಾವೇಽಪಿ ದೇಹಧರ್ಮಾಣಾಂ
ಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯಾದೀನಾಮಾತ್ಮನಿಷ್ಠತ್ವಪ್ರತೀತಿಸ್ತಾವದಸ್ತ್ಯೇವ
ಕೃಷ್ಣೋಽಹಮಿತ್ಯಾದಿವ್ಯವಹಾರಸನ್ದರ್ಶನಾತ್। ಸಾ ಚ ಲಿಙ್ಗಾದ್ಯನಪೇಕ್ಷೈವ ಜಾಯಮಾನಾ
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜನ್ಯೈವ। ಬಾಧ್ಯತೇ ಚಾನುಮಾನಾದಿನೇತಿ ಸೈವೋದಾಹರಣಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯತ ಆಹ --
ಉಪಚಾರಶ್ಚೇತಿ।

ಉಪಚಾರಶ್ಚ ಕೃಷ್ಣೋಽಹಮಿತಿ ಕರ್ದಮಲೇಪನೇ।

ವಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಯದ್ವದೇವಂ ಸ್ಯಾತ್॥॥॥॥॥॥॥॥

ಕೃಷ್ಣೋಽಹಮಿತಿ ಚ ಪ್ರತೀತಿರ್ನಾಸ್ತೀತ್ಯನುವರ್ತತೇ। ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ವ್ಯವಹಾರಃ?
ಕೃಷ್ಣೋಽಹಮಿತಿ ವ್ಯವಹಾರಸ್ತೂಪಚಾರ ಏವೇತಿ ಯೋಜನಾ। ಅಥ ಯೋ ವ್ಯವಹಾರಬಲೇನ
ತಥಾವಿಧಾಂ ಪ್ರತೀತಿಮಪ್ಯನುಮಿನೋತಿ। ತಸ್ಯಾನೈಕಾನ್ತಿಕತ್ವಂ
ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಶಯವಾನುಕ್ತಾರ್ಥೇ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಮಾಹ ಕರ್ದಮೇತಿ। ಯಥಾ ವಸ್ತ್ರಸ್ಯ
ಕರ್ದಮಲೇಪನೇ ಸತಿ ಕೃಷ್ಣಂ ವಸ್ತ್ರಮಿತ್ಯುಪಚಾರವ್ಯವಹಾರೋ ಭವತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ
ಸ್ಯಾತ್।

ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ಯೋ ಹಿ ವಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಶೌಕ್ಲ್ಯಂ ಕರ್ದಮಲೇಪನಂ ಚ ಸಮ್ಯಗವಗಚ್ಛತಿ ನ ತಸ್ಯ
ವಸ್ತ್ರೇ ಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯಪ್ರತೀತಿರಸ್ತಿ। ವ್ಯವಹರತಿ ಚ ಕೃಷ್ಣಂ ವಸ್ತ್ರಮಿತಿ। ಅತಃ ಕೃಷ್ಣೋಽಹಮಿತಿ
ವ್ಯವಹಾರಾತ್ ತಥಾವಿಧಜ್ಞಾನಾನುಮಾನಂ ತತ್ರ ವ್ಯಭಿಚರತಿ।
ಉಪಚಾರವ್ಯವಹಾರೋಽಸಾವಿತಿ ಚೇತ್। ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ ತಥಾ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

ನನು ಕೃಷ್ಣಂ ವಸ್ತ್ರಮಿತಿ ನೋಪಚಾರಃ। ಸ್ವತಃ ಶುಕ್ಲೇಽಪಿ ವಸ್ತ್ರೇ
ಕರ್ದಮೋಪಾಧಿಕಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯಸದ್ಭಾವೇನ ಪ್ರತೀತಿಸಮ್ಭವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ।
ಕಿಮಿದಮೌಪಾಧಿಕಂ ನಾಮ? ಸಾಧನಾಭಿಮತೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿರಿವ
ಕರ್ದಮಸನ್ನಿಧಾನಾದಾರೋಪ್ಯಮಾಣಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಆರೋಪಾಸಮ್ಭವಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್।
ಜಪಾಕುಸುಮಸನ್ನಿಧಾನಾತ್ ಸ್ಫಟಿಕೇ ಲೌಹಿತ್ಯಮಿವ ಪ್ರತಿಫಲತೀತಿ ಚೇತ್, ನ।
ವಸ್ತ್ರಸ್ಯಾಸ್ವಚ್ಛತ್ವಾತ್। ಘೃತಾದಿನಾ ಕುಙ್ಕುಮಗನ್ಧಾದಿರಿವ ಕರ್ದಮೇನಾಭಿವ್ಯಕ್ತಮಿತಿ ಚೇತ್,
ನ। ಪ್ರಾಗ್ ವಸ್ತ್ರೇ ಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯಸದ್ಭಾವೇ ಮಾನಾಭಾವಾತ್।

ಅಥಾಗ್ನಿಸಂಯೋಗಾತ್ ಪಾರ್ಥಿವದ್ರವ್ಯರೂಪಾದಿಕಮಿವ ಕರ್ದಮೋಪಾಧಿನಾ ಕೃತಮಿತಿ
ಮತಮ್। ತತ್ರ ಪೃಚ್ಛಾಮಃ ಕಿಂ ಕರ್ದಮಃ ಶೌಕ್ಲ್ಯಂ ನಿವರ್ತ್ಯ ಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯಂ ವಸ್ತ್ರೇ ಕರೋತಿ,
ಉತಾನಿವರ್ತ್ಯೈವ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಕರ್ದಮಾಪಗಮೇ ಶೌಕ್ಲ್ಯಾನುಪಲಬ್ಧಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಚ ಪುನಃ
ಶೌಕ್ಲ್ಯಮುತ್ಪನ್ನಮ್, ಕಾರಣಾಭಾವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಯುಗಪದ್
ರೂಪದ್ವಯಾಧಿಷ್ಠಾನವಿರೋಧಾತ್।ಔಪಾಧಿಕಸ್ಯಾಪಿ ಸತ್ಯತ್ವೇನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾವಿಶೇಷಾತ್।
ಭವತು ವಾ ವಸ್ತ್ರೇ ಕಥಞ್ಚಿತ್ ಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯಮೌಪಾಧಿಕಂ ಕಿಂ ತದುಪನ್ಯಾಸೇನಾಭ್ಯರ್ಥ್ಯತೇ ?

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನಚೋಕ್ತವ್ಯಭಿಚಾರಪರಿಹಾರಃ। ಏಕೋದಾಹರಣನಿರಾಕರಣೇಽಪಿ ಮಞ್ಚಾಃ ಕ್ರೋಶನ್ತೀತ್ಯಾದೇರನೇಕಸ್ಯ ವ್ಯಭಿಚಾರೋದಾಹರಣಸ್ಯ ಸಮ್ಭವಾತ್।

h॥ ಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯಸ್ಯ ದೇಹೋಪಾಧಿಕೃತತ್ವೇನಾಽತ್ಮನಿಷ್ಠತ್ವಪ್ರತೀತೇರ್ಯಥಾರ್ಥತ್ವಾದನುಮಾನಾಬಾಧ್ಯತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಅಥ ವಸ್ತ್ರೇ ಕರ್ದಮೇನೇವ ಆತ್ಮನಿ ದೇಹೋಪಾಧಿನಾ ಕೃತಂ ಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯಮಸ್ತೀತಿ ಪ್ರತೀತಿಸಮ್ಭಾವನಾ ವಿವಕ್ಷಿತಾ, ತತ್ರಾಽಹ -- ಯದೀತಿ।

॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥ಯದ್ಯುಪಾಧಿಕೃತಂ ತದಾ।

ಸ್ವತಃ ಶುಕ್ಲತ್ವವತ್ ಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯಂ ನ ಮಮೇತಿ ಪ್ರತೀಯತೇ॥59॥**

(###sudha --)

ಯದಿ ವಸ್ತ್ರ ಇವಾಽತ್ಮನಿ ದೇಹೋಪಾಧಿಕೃತಂ ಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯಮಸ್ತೀತಿ ತತ್ಪ್ರತೀತಿಃ ಸಮ್ಭಾವ್ಯತೇ, ತದಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರತೀತಸ್ಯಾನುಮಾನಾದಿನಾ ಬಾಧ ಇತ್ಯತ್ರ ನೇದಮುದಾಹರಣಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ವತ ಇತಿ। ಅತ್ರ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇ ದಾರ್ಷ್ಟಾನ್ತಿಕೇ ಚೈಕದೇಶೋತ್ಕೀರ್ತನೇನಾನ್ಯದಪ್ಯುಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ।

ತಥಾಚಾಯಮರ್ಥಃ ವಸ್ತ್ರೇ ಖಲು ಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯಂ ಕರ್ದಮೋಪಾಧಿಕೃತಂ ಪ್ರತೀಯಮಾನಮೇವಂ ಪ್ರತ್ಯೇತವ್ಯಮ್। ಸ್ವತಃ ಶುಕ್ಲಮೇವೇದಂ ವಸ್ತ್ರಂ ನ ಕೃಷ್ಣಮ್। ಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯಂ ತೂಪಾಧಿಕೃತಮಿತಿ। ತಥಾಽತ್ರಾಪಿ ಸ್ವತೋ ನೀರೂಪ ಏವಾಹಮ್, ಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯಂ ತು ನ ಮಮ ಸ್ವಭಾವಃ, ಕಿನ್ತು ದೇಹೋಪಾಧಿಕೃತಮಿತಿ ಪ್ರತೀಯತ ಇತ್ಯಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯಮ್। ತಥಾಚಾಸ್ಯಾಃ ಪ್ರತೀತೇರ್ಯಥಾರ್ಥತ್ವಾನ್ನಾನುಮಾನಾದಿನಾ ಬಾಧ ಇತಿ।

h॥ ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ದೇಹಾತ್ಮೈಕ್ಯಪ್ರತೀತೇಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧತ್ವಮುಪಪಾದ್ಯ ತಸ್ಯಾ ಅನುಮಾನಬಾಧ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಯದುಕ್ತಂ ದೇಹಾತ್ಮತಾಪ್ರತೀತಿರ್ನಾಸ್ತಿ ದೇಹೋಽಹಮಿತಿ ಪ್ರತೀತ್ಯನನುಭವಾದಿತಿ, ತದಸತ್। ಅಹಮಿತಿ ಪ್ರತೀತೇರೇವ ತತ್ಪ್ರತೀತಿತ್ವಾತ್। ಇದಮನಿದಂರೂಪವಸ್ತುಗರ್ಭೋ ಹ್ಯಹಙ್ಕಾರಃ।

ಯಚ್ಚೋಕ್ತಂ ಮಮ ದೇಹ ಇತಿ ಭೇದಪ್ರತೀತ್ಯನುವೃತ್ತೇರ್ದೇಹಾತ್ಮತ್ವಪ್ರತಿಭಾಸೋಽನುಪಪನ್ನ ಇತಿ। ತದಯುಕ್ತಮ್। ಭೇದಪ್ರತೀತ್ಯಸಮ್ಪ್ರತಿಪತ್ತೇಃ। ಮಮ ದೇಹ ಇತಿ ವ್ಯವಹಾರಸ್ಯ ಮಮ ಸ್ವರೂಪಮಿತಿವದೌಪಚಾರಿಕತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ। ನ ಖಲು ಕೇವಲೇ ದೇಹೇ ಆತ್ಮತ್ವಪ್ರತೀತಿಃ। ಕಿನ್ತರ್ಹಿ? ದೇಹೇನ್ದ್ರಿಯಾನ್ತಃಕರಣಾದಿಸಙ್ಘಾತೇ। ತತ್ರ ಸಙ್ಘಾತಾಪೇಕ್ಷಯಾ ದೇಹಮಾತ್ರೇ ಸಮ್ಬನ್ಧಪ್ರತೀತಿರಪಿ ನ ಬಾಧಿಕಾ। ಪ್ರಾಸಾದಸ್ಯ ಸ್ತಮ್ಭೋ, ವೃಕ್ಷಸ್ಯ ಶಾಖೇತಿ ಯಥಾ। ನಚ,

ದೇಹೇನ್ದ್ರಿಯಾದೇರಾತ್ಮನಶ್ಚ ಭೇದಾವಭಾಸೇ ಸ್ಫುಟಂ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ । ಯೇನ ದೇಹಾದ್ಯಾತ್ಮಪ್ರತೀತಿರ್ವಿರುದ್ಧ್ಯೇತ ।

ಯದಪ್ಯುಕ್ತಂ
ಕೃಷ್ಣೋಽಹಮಿತ್ಯಾದಿರೂಪದೇಹಾದಿಧರ್ಮಾಣಾಮಾತ್ಮನಿಷ್ಠತಾಪ್ರತೀತಿರ್ನಾಸ್ತಿ, ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾದಿತಿ । ತನ್ನ । ಕೃಷ್ಣೋಽಹಮಿತಿ ವ್ಯವಹಾರದರ್ಶನಾತ್ । ಜ್ಞಾನಮೂಲತಾ ಖಲು ವ್ಯವಹಾರಸ್ಯೋತ್ಸರ್ಗತಃ ಸಿದ್ಧಾ । ತದನುಪಪತ್ತೌ ತೂಪಚಾರತ್ವಕಲ್ಪನಾ । ನಚ, ನಾಹಂ ಕೃಷ್ಣ ಇತ್ಯಾದಿರೂಪಾ ಪ್ರತೀತಿರಸ್ತಿ । ಯದ್ಬಲಾದುಪಚಾರತ್ವಂ ಕಲ್ಪಯಾಮಃ । ಅತೋ ಭೇದಾದಿಪ್ರತೀತ್ಯಭಾವಾದಸ್ತ್ಯೇವೋಭಯೀ ಪ್ರತೀತಿಃ । ಯಥಾಽಹ "ಅನ್ಯೋನ್ಯಸ್ಮಿನ್ನನ್ಯೋನ್ಯಾತ್ಮಕತಾಮನ್ಯೋನ್ಯಧರ್ಮಾಂಶ್ಚಾಧ್ಯಸ್ಯ" ಇತಿ ।

h ॥ ದೇಹಾತ್ಮನೋರ್ಭೇದಸ್ಯ, ತದ್ಧರ್ಮಾಣಾಂ ಪರಸ್ಪರಮಸಂಸರ್ಗಸ್ಯ ಚ ಸ್ಫುಟಂ ಪ್ರತೀಯಮಾನತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜಾ ಚೇಯಂ ಪ್ರತೀತಿರಿತಿ ಕಥಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧಸ್ಯ ನಾನುಮಾನಾದಿನಾ ಬಾಧ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಕಥಞ್ಚೇತಿ ।

**

ಕಥಞ್ಚ ಭೇದೋ ದೇಹಾದೇರಾತ್ಮನೋ ನ ಪ್ರತೀಯತೇ । **

ಭೇದಶಬ್ದೇನಾಸಂಸರ್ಗೋಽಪಿ ಗೃಹ್ಯತೇ । ದೇಹಾದಿಶಬ್ದೇನ ಸಜ್ಞಾತಸ್ತದ್ಧರ್ಮಾಶ್ಚ । ಯದಾ ದೇಹಾದೇರಿತಿ ಪಞ್ಚಮೀ ತದಾಽಽತ್ಮನ ಇತಿ ಷಷ್ಠೀ । ಯದಾ ಚಾಽತ್ಮನ ಇತಿ ಪಞ್ಚಮೀ ತದಾ ದೇಹಾದೇರಿತಿ ಷಷ್ಠೀ । ಅನ್ಯೋನ್ಯಾರೋಪಸ್ಯ ಪರೇಣೋಕ್ತತ್ವಾತ್ । ದೇಹಾದಿಸಜ್ಞಾತಸ್ಯಾಽತ್ಮನಶ್ಚಾನ್ಯೋನ್ಯಂ ಭೇದಃ, ತದ್ಧರ್ಮಾಣಾಂ ಚ ಪರಸ್ಪರಮಸಂಸರ್ಗಃ ಪ್ರತೀಯತ ಏವೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

h ॥ ಮೃಗಾದೀನಾಂ ಸ್ತನಪಾನಾದೌ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಾದ್ಯನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಪೂರ್ವದೇಹಸ್ಮೃತಿಸದ್ಭಾವಸಾಧನಮ್ ॥

(###sudha --)

ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಜಾತಮಾತ್ರಾ ಇತಿ ।

**ಜಾತಮಾತ್ರಾ ಮೃಗಾ ಗಾವೋ ಹಸ್ತಿನಃ ಪಕ್ಷಿಣೋ ಝಷಾಃ ।

ಭಯಾಭಯಸ್ವಭೋಗಾದೌ ಕಾರಣಾನಿ ವಿಜಾನತೇ ॥60 ॥**

ಅಸ್ಮೃತೌ ಪೂರ್ವದೇಹಸ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನಂ ತತ್ ಕಥಂ ಭವೇತ್।

ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾದೇರನುಸನ್ಧಾನವಿಸ್ಮೃತೌ ॥61॥**

(###sudha --)

ಜಾತಾ ಏವ ನತು ವ್ಯಾಪಾರಾನ್ತರಂ ಕೃತವನ್ತಃ। ಭುಜ್ಯತ ಇತಿ ಭೋಗಃ ಸುಖಮ್। ಆದಿಪದೇನ ದುಃಖಮ್। ಸಿಂಹವ್ಯಾಘ್ರಾದೀನಿ ಭಯಕಾರಣಾನಿ, ಮಾತ್ರಾದೀನ್ಯಭಯಕಾರಣಾನಿ, ಸ್ತನಪಾನಾದೀನಿ ಸುಖಕಾರಣಾನಿ, ಶಕ್ತ್ವಾದಿನಾ ನಯನಾನ್ತಃಕಣ್ಡೂಯನಾದೀನಿ ದುಃಖಕಾರಣಾನೀತಿ ವಿಜಾನತೇ। ಅತ ಏವ ಸಿಂಹಾದಿಧ್ವನಿಮಾತ್ರೇಣ ಪಲಾಯನ್ತೇ, ಮಾತ್ರಾದೀನಿ ಚೋಪಸರ್ಪನ್ತಿ, ಸ್ತನಪಾನಾದ್ಯರ್ಥಂ ಪ್ರವರ್ತನ್ತೇ, ವರ್ಜಯನ್ತಿ ಶಙ್ಕುಕಣ್ಡೂಯನಾದೀನಿ।

ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಸ್ಮೃತಾವಿತಿ। ತದ್ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಭಯಾದಿಕಾರಣಮೇತದಿತಿ ವಿಜ್ಞಾನಮ್। ಪೂರ್ವದೇಹಾಸ್ಮರಣೇ ತದ್ವಿಜ್ಞಾನಂ ಕಥಂ ನ ಭವೇದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನ್ವಯೇತಿ। ಆದಿಪದೇನ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಧರ್ಮಿಣೋರ್ಗ್ರಹಣಮ್। ಯದ್ವಾಽಽದಿಗ್ರಹಣೇನೋಪದೇಶೋ ಗೃಹ್ಯತೇ। ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾದೇರ್ವಿಸ್ಮೃತಾವಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ನ ಕೇವಲಮೇತಾವತ್। ಕಿನ್ತು ತಥಾಚ ಅಯಮಿತ್ಯನುಸನ್ಧಾನಸ್ಯ ಚ ವಿಸ್ಮೃತೌ ಸತ್ಯಾಂ ವಿಜ್ಞಾನಂ ತತ್ ಕಥಂ ಭವೇದಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಅಸ್ತಿ ತಾವನ್ಮೃಗಾದೀನಾಂ ಸ್ತನಪಾನಾದೌ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಶಙ್ಕುಕಣ್ಡೂಯನಾದಿತೋ ನಿವೃತ್ತಿಶ್ಚ। ತತೋಽನುಮೀಯತೇ ವಿದ್ಯೇತೇ ತತ್ರ ತೇಷಾಂ ರಾಗದ್ವೇಷಾವಿತಿ। ರಾಗದ್ವೇಷಯೋರೇವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಕಾರಣತ್ವೇನಾಸ್ಮದಾದೌ ನಿರ್ಣೀತತ್ವಾತ್। ರಾಗದ್ವೇಷಾಭ್ಯಾಂ ಚೇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟಸಾಧನತ್ವಜ್ಞಾನಮ್। ತಸ್ಯೈವ ರಾಗಾದಿಕಾರಣತಯಾ ನಿಶ್ಚಿತತ್ವಾತ್। ನಚ ತಜ್ಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಾಧ್ಯಮ್। ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಸ್ಯಾತೀನ್ದ್ರಿಯತ್ವಾತ್। ಕಿನ್ತ್ವನುಮಾನೋಪದೇಶಸಾಧ್ಯಮೇವ। ನಚ ಮೃಗಾದೀನಾಮುಪದೇಶಃ ಸಮ್ಭವತಿ। ಅನಧಿಕಾರಾತ್। ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಾಗ್ಭವೀಯೋಪದೇಶ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ನಚಾಸ್ಮೃತೋಽಸೌ ತತ್ಕಾರಣಮಿತಿ ತತ್ಸ್ಮೃತಿಸದ್ಭಾವೋಽಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಃ। ಯದ್ವಾಽನುಮಾನಮ್। ನಚ ತತ್, ಯದ್ಯತ್ ಸ್ತನಪಾನಂ ತದಿಷ್ಟಸಾಧನಂ, ಯದಿಷ್ಟಸಾಧನಂ ನ ಭವತಿ ತತ್ ಸ್ತನಪಾನಂ ನ ಭವತಿ, ಯಥಾಽಮುಕಮ್, ಸ್ತನಪಾನಂ ಚೇದಮಿತ್ಯನ್ವಯಾದಿಸ್ಮರಣೇನ ವಿನಾ ಭವತಿ। ನಚಾನನುಭೂತೇ ಸ್ಮೃತಿರುತ್ಪದ್ಯತೇ। ನಚಾಸ್ಮಿನ್ ಜನ್ಮನ್ಯನ್ವಯಾದ್ಯನುಭವೋಽಸ್ತಿ। ಜಾತಮಾತ್ರಾಣಾಮುದಾಹೃತತ್ವಾತ್। ಅತೋ ಜನ್ಮಾನ್ತರಾನುಭೂತಾನ್ವಯಾದಿಸ್ಮರಣಮೇಷ್ಟವ್ಯಮ್।

ಪ್ರಾಗ್ಭವೀಯಸ್ಯೋಪದೇಶಸ್ಯಾನ್ವಯಾದೇಶ್ಚ ಸ್ಮರಣೇ ಪೂರ್ವದೇಹಸ್ಮರಣಮಪ್ಯಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯಮ್। ಸಮಾನಯೋಗಕ್ಷೇಮತ್ವಾತ್। ನಚೇದ್ ದೇಹಾನ್ತರಸ್ಮರಣಂ ಮೃಗಾದೀನಾಮ್, ತದಾ ತದವಿಶಿಷ್ಟಾನ್ವಯಾದಿಸ್ಮರಣಮಪಿ ನ ಸ್ಯಾತ್। ತದಭಾವೇ ಚಾನುಮಾನಾದ್ಯಭಾವೇನ ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟಕಾರಣತಾಜ್ಞಾನಂ ನೋತ್ಪದ್ಯೇತ। ತದನುತ್ಪಾದೇ ಚ ರಾಗಾದ್ಯನುತ್ಪಾದಾತ್ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಾದ್ಯನುತ್ಪತ್ತಿರಾಪದ್ಯೇತ। ಕಾರಣಾಭಾವೇ ಕಾರ್ಯಾಭಾವಸ್ಯ ಸುಲಭತ್ವಾತ್। ಅದೃಷ್ಟವಶಾತ್ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಾದೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ದೃಷ್ಟಾತಿಕ್ರಮದೋಷಾತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏತಾವಾಂಸ್ತ್ವದೃಷ್ಟಸ್ಯೋಪಯೋಗೋ ಯಜ್ಜನ್ಮಾನ್ತರಾನುಭೂತಂ ಸರ್ವಮಸ್ಮರನ್ನೇತಾವತ್ ಸ್ಮರತಿ। ಯಾದೃಚ್ಛಿಕಂ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಾದಿ ಭವತ್ವಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅನನ್ಯಾನಾಂ ತದನುಪಪತ್ತೇಃ। ಅತ ಏವ ಮೃಗಾ ಇತ್ಯಾದಿಬಹುವಚನಮ್। ಅಸ್ತು ಜಾತಿಸ್ವಭಾವೋಽಯಮ್। ನ। ಭಿನ್ನಜಾತೀಯಾನಾಮಪ್ಯುಪಲಮ್ಭಾತ್। ಅತ ಏವ ಮೃಗಾ ಗಾವ ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಮ್। ದೃಷ್ಟಾತಿಕ್ರಮದೋಷಶ್ಚಾಪರಿಹಾರ್ಯಃ। ತಸ್ಮಾದಸ್ತಿ ಮೃಗಾದೀನಾಂ ಪೂರ್ವದೇಹಸ್ಮರಣಮ್। ತಥೈವ ಮಾನುಷಾದೀನಾಮಪೀತಿ ಸಿದ್ಧಮಿತಿ।

h ॥ ದೇಹಾನ್ತರಸ್ಮೃತೇಃ ಪ್ರಮಿತತ್ವಾದ್ ದೇಹಾತ್ಮೈಕ್ಯಪ್ರತೀತೇರನುಪಪನ್ನತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ತಥಾಽಪಿ ಕಿಂ ಪ್ರಕೃತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಯದೇತಿ।

ಯದಾ ದೇಹಾನ್ತರಜ್ಞಾನಂ ದೇಹೈಕ್ಯಾವಸಿತಿಃ ಕುತಃ।

ಯದ್ಯೈವಮೇತದ್ದೇಹವರ್ತಿನೋ ಮಮ ನ ಕೇವಲಮಯಮೇವ ದೇಹಃ, ಕಿನ್ತು ತತ್ಪ್ರಾಗನ್ಯೋಽಪ್ಯಭೂದಿತಿ ದೇಹಾನ್ತರಸ್ಮರಣಂ ಪ್ರಮಿತಮ್। ತದ್ಯೈತದ್ದೇಹೇನ ಸ್ವಸ್ಯೈಕ್ಯಾಧ್ಯವಸಾಯಃ ಕುತಃ ಸ್ಯಾತ್? ಕಿನ್ತ್ವನೇಕಮಣಿಷ್ವನುಸ್ಯೂತಂ ಸೂತ್ರಮಿವಾನೇಕದೇಹಾನುಸ್ಯೂತಮಾತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಯತಃ ಸ್ವಸ್ಯ ತತೋಽತ್ಯನ್ತಭೇದಾವಸಿತಿರೇವ ಯುಕ್ತಾ। ತಥಾಚ ಕಾಷ್ಠ್ಯಾದೀನಾಮಸಂಸರ್ಗಜ್ಞಾನಮಪಿ ಸುಸ್ಥಮೇವ। ಪರೇಣ ದೇಹಾದ್ಯಾರೋಪನಿಬನ್ಧನತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ ತದಾರೋಪಸ್ಯ। ಅಹಮ್ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ತು ನಾಽರೋಪ ಇತಿ ಪ್ರಾಗೇವೋಕ್ತಮ್। (51) ಅತೋ ಮಮ ದೇಹ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ನಾನ್ಯಥಯಿತವ್ಯಃ, ಕೃಷ್ಣೋಽಹಮಿತ್ಯಾದಿಶ್ಚೋಪಚಾರೋಽಙ್ಗೀಕರಣೀಯ ಇತಿ।

h ॥ ದೇಹಾತ್ಮಭೇದಜ್ಞಾನೇ ವ್ಯವಹಾರಾದ್ಯನುಪಪತ್ತ್ಯಾಶಙ್ಕಾ ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ನ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಾನುಪಪತ್ತಿಮಾತ್ರಾದುಪಚಾರೋ ಲಭ್ಯತೇ। ಕಿನ್ತು ಸಾದೃಶ್ಯೇ ಸಮ್ಬನ್ಧೇ ವಾ ಪ್ರಯೋಜನೇ ಚ ಸತಿ। ನಚಾತ್ರ ಸಾದೃಶ್ಯಾದಿಕಮಸ್ತಿ। ತತ್ ಕಥಮಯಮುಪಚಾರಃ? ಕಿಞ್ಚ ಮೃಗಾದೀನಾಂ ಪಾಮರಾಣಾಂ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಚ ಯದಿ ದೇಹಾತ್ಮಭೇದಜ್ಞಾನಂ ಸ್ಯಾತ್, ತರ್ಹಿ "ನೈಷಾಂ ಮಮಾಹಮಿತಿ ಧೀಃ ಶ್ವಸೃಗಾಲಭಕ್ಷ್ಯೇ" ಇತ್ಯಾದಯಃ ಪುರಾಣಾದಿವ್ಯವಹಾರಾಃ ಕಥಂ ಸಙ್ಗಚ್ಛನ್ತೇ? ಕಥಞ್ಚ ದೇಹಾತ್ಮವಿವೇಕಾರ್ಥಾನಾಮುಪದೇಶಾನಾಮಾನರ್ಥಕ್ಯಂ ನ ಸ್ಯಾತ್। ದೇಹಾನುಕೂಲಪ್ರತಿಕೂಲಾರ್ಥಯೋಃ ರಾಗದ್ವೇಷೌ ಚ ದೇಹಾತ್ಮಭೇದಜ್ಞಾನೇ ಸತಿ ನ ಸ್ಯಾತಾಮ್। ತತಶ್ಚ ಸಂಸಾರಾನುಪಪತ್ತಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾದಿತಿ।

h ॥ ಅಙ್ಗಾರವಹ್ನಿವತ್ ಆತ್ಮನೋ ದೇಹೇ ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾದಿನಾ ವ್ಯವಹಾರಾದ್ಯುಪಪತ್ತಿಃ ॥

(###sudha --)

ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾದಾತ್ಮನೋ ದೇಹೇ ವ್ಯವಹಾರೇಷ್ವಪಾಟವಾತ್ ॥62॥**

(###sudha --)

ಭೇದಜ್ಞಾನೇಽಪಿ ಚಾಜ್ಞಾಗ್ರವಹ್ನಿವತ್ ಸ್ವಾವಿವಿಕ್ತವತ್।

ಭವನ್ತಿ ವ್ಯವಹಾರಾಶ್ಚ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।63॥**

(###sudha --)

ಭೇದಜ್ಞಾನೇಽಪಿ ಚೇತಿ ಚಶಬ್ದೋ ವ್ಯವಹಾರೇಷ್ವಪಾಟವಾಚ್ಚೇತಿ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ಅಜ್ಞಾಗ್ರವಹ್ನಿವದಿತಿ। ಅಜ್ಞಾಗ್ರವ್ಯಾಪ್ತವಹ್ನಾವಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಸ್ವಾವಿವಿಕ್ತವತ್ ಸ್ವಾಭಿನ್ನೇ ಸ್ವಸಂಸೃಷ್ಟೇ ಚ ಯಥಾ ತಥೇತ್ಯರ್ಥಃ। ವ್ಯವಹಾರಾಶ್ಚೇತಿ ಚಶಬ್ದೋಽನುಕ್ತಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ। ಆತ್ಮನೋ ದೇಹೇ ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾತ್ ಸ್ವಾವಿವಿಕ್ತವದ್ ವ್ಯವಹಾರಾ ಭವನ್ತಿ ಇತ್ಯನೇನೈಕದೇಶತ್ವಲಕ್ಷಣಂ ಸಾದೃಶ್ಯಂ ಸಮ್ಬನ್ಧೋಽಪ್ಯಭಿಹಿತಃ। ಭೇದಜ್ಞಾನೇಽಪ್ಯಭಿನ್ನವದ್ ವ್ಯವಹಾರೇ ಕಿಂ ಪ್ರಯೋಜನಮಿತ್ಯಸ್ಯೋತ್ತರಮ್ ಭೇದಜ್ಞಾನೇಽಪಿ ಲೋಕಾನಾಂ ವ್ಯವಹಾರೇಷ್ವಪಾಟವಾತ್ ಸ್ವಾವಿವಿಕ್ತವದ್ ವ್ಯವಹಾರಾ ಭವನ್ತೀತಿ। ನ ಪ್ರಯೋಜನಮುದ್ದಿಶ್ಯ ಲೋಕಾಸ್ತಥಾ ವ್ಯವಹರನ್ತಿ। ಕಿನ್ತು ವಿವಿಕ್ತವ್ಯವಹಾರೇಷು ಪಾಟವಾಭಾವಾದೇವೇತಿ। ಅಪಾಟವೇ ಹೇತುಃ ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾದಾತ್ಮನೋ ದೇಹ ಇತಿ।

ರೂಢತ್ವಾಚ್ಚೈತೇಷಾಂ ವ್ಯವಹಾರಾಣಾಂ ನ ಪ್ರಯೋಜನಾಪೇಕ್ಷೇತ್ಯಾಶಯೇನ ಉಕ್ತಮ್ ಅಜ್ಞಾಗ್ರವಹ್ನಿವದಿತಿ। ಭೇದಜ್ಞಾನೇಽಪ್ಯಾತ್ಮನೋ ದೇಹವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾದಜ್ಞಾಗ್ರವಹ್ನಿವಲ್ಲೋಕಾನಾಂ ವ್ಯವಹಾರೇಷು ಅಪಾಟವಾದತ್ಯನ್ತವಿವಿಕ್ತವೇದನೇಷ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ ಪುರಾಣಾದಿವ್ಯವಹಾರಾಶ್ಚ ಸ್ವಾವಿವಿಕ್ತವದ್ ಭವನ್ತಿ। ವಿಶದವಿವೇಕಾಭಾವವಿವಕ್ಷಯೈವ ತೇ ವ್ಯವಹಾರಾ ಇತ್ಯಾಶಯಃ। ಅತ ಏವ ವಿವೇಕಾರ್ಥಾನಾಮುಪದೇಶಾನಾಂ ಚ ಸಾರ್ಥಕ್ಯಮುಪಪದ್ಯತೇ। ವಿಶದೋ ಹಿ ವಿವೇಕಃ ಪುರುಷಾರ್ಥಾಯ ಕಲ್ಪತೇ। ನತ್ವೌತ್ಪತ್ತಿಕಃ। ಆತ್ಮನೋ ದೇಹೇ ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾದತ್ಯನ್ತಂ ಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದತ್ವಾದ್ ರಾಗಾದಯೋ ಯುಜ್ಯನ್ತ ಏವೇತಿ।

h॥ ಉಕ್ತಾರ್ಥಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಜ್ಞಾನಮೇವ ವ್ಯವಹಾರಕಾರಣಂ ತಚ್ಚೇದಸ್ತಿ ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ವ್ಯವಹಾರೇಷ್ವಪಾಟವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಹೀತಿ।

॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।ನಹಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಾನಪಿ॥63॥**

(###sudha --)

ಅರ್ಥಾನ್ ಯಥಾಽನುಭವತಃ ಪ್ರತಿಪಾದಯಿತುಂ ಕ್ಷಮಾಃ।

ಲೋಕಾಃ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।64#### h॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಯಥಾನುಭವತಃ ಅನುಭವಾನುಸಾರೇಣ ಪ್ರತಿಪಾದಯಿತುಂ ವ್ಯವಹರ್ತುರ್ಮ್ । ಯಮಲಯೋರತ್ಯನ್ತವಿವೇಕಂ ಪಶ್ಯನ್ತೋಽಪಿ ಮಾತ್ರಾದಯಃ ಕಥಮೇತೌ ವಿವಿಕ್ತಾವವಗನ್ತವ್ಯಾವಿತಿ ಪೃಷ್ಟಾ ಏವಮಿತಿ ಸ್ವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಭವಾನುಸಾರೇಣ ನ ಪರಾನ್ ಪ್ರತಿಪಾದಯಿತುಂ ಕ್ಷಮನ್ತ ಇತ್ಯಾದ್ಯನುಭವಸಿದ್ಧಮ್ । ಕಾ ನಾಮಾತ್ರ ಕಥನ್ತಾ? ಅಥ ತತ್ರಾತ್ಯನ್ತಸಾದೃಶ್ಯಂ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕಮ್ । ತರ್ಹ್ಯತ್ರಾಪ್ಯಙ್ಗಾರವಹ್ನಿವದಾತ್ಮನೋ ದೇಹೇ ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಂ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕಮುಕ್ತಮೇವ ।

h ॥ ರಜತಾದಿಪ್ರತೀತೇರಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಬಾಧ್ಯತ್ವಮೇವ, ನಾನುಮಾನಾದಿಬಾಧ್ಯತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಶುಕ್ತಿರಜತಾದಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಣಾಮನುಮಾನಾದಿನಾ ಬಾಧೋ ನಾಸ್ತೀತ್ಯನ್ಯತ್ರೋಪಪಾದಿತಮಿತ್ಯಾಶಯವಾನ್ “ಕ್ವ ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್” ಇತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಮುಪಸಂಹರತಿ --ತತೋ ಹೀತಿ ।

ತತೋ ಹಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧಂ ನಾನ್ಯೇನ ಕೇನಚಿತ್ ॥ ।64 ॥**

(###sudha --)

ಶಕ್ಯಂ ವಾರಯಿತುಂ ಕ್ವಾಪಿ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ಕ್ವಚಿತ್ ಪ್ರತೀತೇರೇವಾಭಾವಾತ್, ಕ್ವಚಿತ್ ಪ್ರತೀತಿಸದ್ಭಾವೇಽಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜತ್ವಾಭಾವಾತ್ ಕ್ವಚಿತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರತೀತಿಭಾವೇಽಪಿ ಯಥಾರ್ಥತ್ವಾತ್, ಕ್ವಚಿದಯಥಾರ್ಥತ್ವೇಽಪಿ ಪ್ರಬಲಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣೈವ ಬಾಧಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅತ ಏವ ಕ್ವಾಪೀತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಅನ್ಯೇನೇತಿ । ಅನುಪಜೀವ್ಯೇನಾಽಗಮಾದಿನೇತ್ಯರ್ಥಃ । ತದೇವಂ ಸ್ವಭಾವತಃ ಪ್ರಬಲೇನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ವಿರುದ್ಧಾವನುಮಾನಾಗಮಾವಾಭಾಸಾವೇವೇತಿ ।

h ॥ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ವರ್ತಮಾನಮಾತ್ರಗ್ರಾಹಿತ್ವಾತ್ ಆಗಾಮಿಬಾಧಬೋಧಕಾಗಮವಿರೋಧೋ ನಾಸ್ತೀತ್ಯೇತಸ್ಯ ದೂಷಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಭವತ್ವಾಗಮಾದಿತಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಪ್ರಬಲಮ್, ಮಾ ವಾ ಭೂತ್ । ತದ್ವಿರೋಧಸ್ತ್ವಾಗಮಾದೇರ್ನಾಸ್ತಿ । ಭಿನ್ನವಿಷಯತ್ವಾತ್ । ತಥಾಹಿ ಆಗಮಾದಿಕಂ ಖಲ್ವಾಗಾಮಿನಂ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಬಾಧಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ತಿ, ನತು ಅಧುನಾತನಮ್ । ಸ ಏವ ಚ ಮಿಥ್ಯಾದಿಪದೇನ ವೇದನೀಯಃ । ತಸ್ಯ ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧಸ್ತದಾ ಸ್ಯಾತ್ । ಯದ್ಯಾಗಾಮಿನಮಪಿ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಬಾಧಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಪ್ರತಿಕ್ಷಿಪೇತ್ । ನಚೈವಮ್ । ತಸ್ಯ ವರ್ತಮಾನಮಾತ್ರಗ್ರಾಹಿತ್ವೇನ ಆಗಾಮಿಬಾಧಾಭಾವಗ್ರಹಣೇ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾಭಾವಾತ್ । ಯಥೋಕ್ತಮ್ “ಸಮ್ಬದ್ಧಂ ವರ್ತಮಾನಂ ಚ ಗೃಹ್ಯತೇ ಚಕ್ಷುರಾದಿನಾ” ಇತಿ । ಇದಾನೀನ್ತನಬಾಧಾಭಾವಗ್ರಹಣೇಽಪಿ ನ ವಿರೋಧಃ । ನಚ ಭಿನ್ನವಿಷಯಯೋರ್ವಿರೋಧೋಽಸ್ತಿ । ತಥಾಸತೀದಾನೀನ್ತನಘಟಾಭಾವಗ್ರಾಹಿಣಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಭವಿಷ್ಯತಿ ಘಟ ಇತ್ಯಾಗಮಾದೇರ್ವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಉಚ್ಯತೇ ಅಸ್ತಿ ತಾವತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ವರ್ತಮಾನಕಾಲೀನಂ ಬಾಧಾಭಾವಮಾವೇದಯತೀತಿ ಪರಸ್ಯಾಪಿ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ। ಆಗಮಶ್ಚ "ನೇಹ ನಾನಾಽಸ್ತಿ" ಇತ್ಯಾದಿರೂಪೋ ವರ್ತಮಾನಮೇವ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಬಾಧಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತೀತಿ ಕಥಂ ನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರುದ್ಧಃ? ಅಸ್ತು ವಾಽಗಾಮಿಬಾಧಬೋಧಕತ್ವಮಾಗಮಾದೇಃ, ತಥಾಽಪಿ ಬಾಧೋ ನಾಮ ತ್ರೈಕಾಲಿಕಸತ್ತಾನಿಷೇಧಃ। ಸ ಚ ವರ್ತಮಾನಕಾಲೀನಸತ್ತಾಗ್ರಾಹಿಣಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ವಿರುದ್ಧ್ಯತ ಏವೇತಿ ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಕಸ್ಯಾಽಗಮಾದೇಃ ಕಥಂ ನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧಃ?

ಏತೇನಾಸ್ಮತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಸ್ಮನ್ನಿಷ್ಠಮೇವ ಬಾಧಂ ಪ್ರತಿಕ್ಷೇಪ್ತುಂ ಕ್ಷಮತೇ ನ ಪುರುಷಾನ್ತರಗತಮಿತಿ ನಿರಸ್ತಮ್। ಘಟಾದಿಸತ್ತಾನಿಷೇಧರೂಪಸ್ಯ ಬಾಧಸ್ಯ ತತ್ಸತ್ತಾಗ್ರಾಹಿಣಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ವಿರೋಧಾವಶ್ಯಮ್ಭಾವಾತ್।

h ll ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ವರ್ತಮಾನಮಾತ್ರಗ್ರಾಹಿತ್ವನಿಯಮಾಭಾವಃ ll

(###sudha --)

ತದೇವಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ವರ್ತಮಾನಮಾತ್ರಗ್ರಾಹಿತ್ವೇಽಪ್ಯಾಗಮಾದೇಸ್ತದ್ವಿರೋಧೋ ದುಷ್ಪರಿಹರ ಏವ। ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರಸಕ್ತೌ ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿರ್ವಕ್ತವ್ಯೇತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ವರ್ತಮಾನಮಾತ್ರಗ್ರಾಹಿತಾನಿಯಮಮಪಾಕರ್ತುಮುತ್ತರಂ ಪ್ರಕರಣಮಾರಭಮಾಣಃ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ತಾವತ್ ತನ್ನಿಯಮಮಪಾಕರೋತಿ -- ತಚ್ಚೇದಿತಿ।

h ll ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಉತ್ತರಕಾಲಗ್ರಾಹಿತ್ವೇ "ಭವಿಷ್ಯತಿ ಮೋಕ್ಷಃ' ಇತಿ

ಪ್ರತೀತ್ಯಸಮ್ಭವಾತ್ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನಾನುಪಪತ್ತಿಃ ll

(###sudha --)

ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ।ತಚ್ಚೇನ್ನೋತ್ತರಗೋಚರಮ್।

ಕಥಮೇವೋತ್ತರಃ ಕಾಲಸ್ತದ್ಗೋ ಮೋಕ್ಷಶ್ಚ ಗಮ್ಯತೇ ll65 ll**

(###sudha --)

ಗಮ್ಯತ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೇನ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ತದಿತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿಶೇಷಸಾಕ್ಷಿಣಮೇವಾಧಿಕುರುತೇ ಭಗವಾನ್ ಭಾಷ್ಯಕಾರಃ। ಚೇಚ್ಛಬ್ದಶ್ರವಣಾತ್ ತರ್ಹೀತ್ಯಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಮ್। ನೋತ್ತರಗೋಚರಮಿತಿ। ವರ್ತಮಾನಮಾತ್ರಗೋಚರಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಾಣಾಂ ಪ್ರಾಗೇವ ದೂಷಿತತ್ವಾದಿತ್ಯೇವಾರ್ಥಃ। (423) ಉತ್ತರ ಇತ್ಯತೀತಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಯೇಷಾಂ ಚಾಖಣ್ಡ ಏವ ಕಾಲಸ್ತೈರಪ್ಯುಪಾಧಿಭೇದೋಽಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯ ಏವ। ಅನ್ಯಥಾ ಸರ್ವಾಖ್ಯಾತಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಮೈಕಾರ್ಥ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅತಃ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೋ ವೌಪಾಧಿಕೋ ವಾಽಸ್ತ್ವುತ್ತರಃ ಕಾಲಃ।

ಮಾಽವಗಾಮ್ಯುತ್ತರಃ ಕಾಲ ಇದಾನೀಮ್। ಕಿನ್ನಶ್ಛಿನ್ನಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತದ್ಗ ಇತಿ। ಕಥಮೇವೇತ್ಯನುವರ್ತತೇ। ಉತ್ತರಕಾಲಾನವಗತಾವಿತಿ ಚಾರ್ಥಃ। ಗಮ್ಯತೇ ಅವಗಮ್ಯತೇ। ಅತ್ರಾತೀತಸ್ಯ ಕಣ್ಠತೋಽಸಙ್ಕೀರ್ತನಂ ಕೈಶ್ಚಿದತೀತಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಅನಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಉತ್ತರಕಾಲಾನವಗತೌ ತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧಿತಯಾ ಮೋಕ್ಷೋಽಪಿ ನಾವಗಮ್ಯತ ಏವ। ವಿಶೇಷಣಾನವಗಮೇ ವಿಶಿಷ್ಟಾನವಗಮಸ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಭವಿಷ್ಯತಿ ಮೋಕ್ಷ ಇತ್ಯವಗಮಾಭಾವೇ ಚ ತದರ್ಥಃ ಪ್ರಯತ್ನೋ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಮೋಕ್ಷೇ ಸರ್ವಸ್ಯ ಬಾಧೋ ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯೇತದಪಿ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h॥ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರೇಣ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸಿದ್ಧಸ್ಯ ವಸ್ತುನಃ ಅಜ್ಞಾತಧರ್ಮವಿಶಿಷ್ಟತ್ವೇನ

ವಿಶೇಷತೋ ಜ್ಞಾಪನಮೇವಾಽಗಮಸಾಮರ್ಥ್ಯಮ್, ನ ಪುನಃ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ ಪದಾರ್ಥಜ್ಞಾಪನಮ್॥

(###sudha --)

ಶುಕವಾಮದೇವಾದಯೋ ಜ್ಞಾನೇನ ಮುಕ್ತಾ ಅಭೂವನ್ನಹಮಪಿ ಮುಕ್ತೋ ಭವಿಷ್ಯಾಮೀತ್ಯಾದ್ಯವಗತಿರಾಗಮಾದೇವ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಕಿಮತ್ರ ಸಾಕ್ಷಿಣೋಽತೀತಾನಾಗತಾರ್ಥಗೋಚರತ್ವೇನೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಆಗಮೋಽಪೀತಿ।

ಆಗಮೋಽಪಿ ಹಿ ಸಾಮಾನ್ಯೇ ಸಿದ್ಧೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಃ ಪುನಃ।

ವಿಶೇಷಂ ಗಮಯೇದೇವ ಕಥಂ ಶಕ್ತಿಗ್ರಹೋಽನ್ಯಥಾ ॥66॥**

(###sudha --)

ಏಷಾ ಖಲ್ವಾಗಮಸ್ಯ ಸ್ಥಿತಿಃ, ಯತ್ ಸಾಮಾನ್ಯೇಽನ್ವಯಸಾಮಾನ್ಯವತಿ ಪದಾರ್ಥಸಮೂಹೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಃ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರೇಣ ಸಿದ್ಧೇ ಸತಿ ಪುನಃ ಪಶ್ಚಾದ್ ವಿಶೇಷಮನ್ವಯವಿಶೇಷವನ್ತಂ ತಮೇವ ಪದಾರ್ಥಸಮೂಹಂ ಗಮಯೇದಿತ್ಯೇವ ನ ಪುನಃ ಪದಾರ್ಥಾನಪಿ ಗಮಯೇದಿತಿ। ನದ್ಯಾಸ್ತೀರೇ ಪಞ್ಚಫಲಾನಿ ಸನ್ತೀತ್ಯಾದೌ ತಥಾ ದರ್ಶನಾದಿತಿ ಹಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ।

h॥ ಪ್ರಾಕ್ ಪದಾರ್ಥಸಿದ್ಧ್ಯನಙ್ಗೀಕಾರೇ ಶಕ್ತಿಗ್ರಹಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಕಿಂ ಪ್ರಾಕ್ ಪದಾರ್ಥಸಿದ್ಧ್ಯೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಕಥಮಿತಿ। ಯದಿ ಪದಾರ್ಥಾಃ ಪ್ರಾಕ್ ನ ಸಿದ್ಧಾಃ, ತರ್ಹಿ ಪದಾನಾಂ ತೇಷು ವಾಚಕತ್ವಶಕ್ತಿಗ್ರಹಣಂ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಅವಿದಿತವಿಷಯಾಯಾಃ ಶಕ್ತೇರ್ಗೃಹೀತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ನಹಿ ಕಾಷ್ಠಮಜಾನನ್ ಕುಠಾರಸ್ಯ ತಚ್ಛೇದನಶಕ್ತಿಂ ಜ್ಞಾತುಂ ಶಕ್ನೋತಿ।

h॥ ಶಕ್ತಿಗ್ರಹಾನಙ್ಗೀಕಾರೇ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾವಗತ್ಯಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತು ಪದಾನಾಂ ಶಕ್ತಿಗ್ರಹಾಯ ಪದಾರ್ಥಜ್ಞಾನಮಾವಶ್ಯಕಮ್। ಅಥ ಶಕ್ತಿಗ್ರಹ ಏವ ಕಿಮರ್ಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತೀತೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅತೀತಾನಾಗತಾರ್ಥೇಷು ಜಾತೇ ಶಕ್ತಿಗ್ರಹೇಽಖಿಲಮ್।

ವಿಶೇಷಂ ಜ್ಞಾಪಯೇದ್ ವಾಕ್ಯಂ ನ ತದಜ್ಞಾತಶಕ್ತಿಕೇ ॥67॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರಾತೀತಾನಾಗತಗ್ರಹಣಂ ಪ್ರಕೃತಾಪೇಕ್ಷಮ್। ಅಖಿಲಮಪಿ ವಾಕ್ಯಂ ಪದಾನಾಂ ಪದಾರ್ಥೇಷು ವಾಚಕತ್ವಶಕ್ತಿಗ್ರಹೇ ಜಾತಂ ಏವಾನ್ವಯವಿಶೇಷಂ ಗಮಯೇತ್। ನತು ತದ್ ವಾಕ್ಯಂ ಪದಾರ್ಥೇಷು ಪದಸಮೂಹೇಽಜ್ಞಾತಶಕ್ತಿಕೇ ಸತಿ ವಿಶೇಷಂ ಗಮಯೇದಿತ್ಯನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಮ್, ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾವಗತೌ ಕರ್ತವ್ಯಾಯಾಮ್, ಶಕ್ತಿಗ್ರಹೋಽಙ್ಗಮಿತಿ ಜ್ಞಾಯತೇಽತೋಽಸಾವರ್ಥನೀಯಃ। ಪ್ರಕೃತವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಚಾತೀತಾನಾಗತಾರ್ಥಸಂಸರ್ಗಬೋಧಕತ್ವಾದತೀತಾನಾಗತಾರ್ಥೇಷು ಲುಙ್ಲೃಡಾದ್ಯನ್ತಪದಾನಾಂ ಶಕ್ತಿರ್ಜ್ಞಾತವ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ಅತೀತಾನಾಗತಸಂಸರ್ಗರೂಪವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಅತೀತಾನಾಗತಜ್ಞಾನಮುಪಪಾದ್ಯ

ಸಾಕ್ಷಿಣಸ್ತದ್ಗ್ರಾಹಿತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತು ಶಕ್ತಿಗ್ರಹಾವಶ್ಯಮ್ಭಾವಃ ಕಿನ್ತು ವರ್ತಮಾನೇಷ್ವೇವಾರ್ಥೇಷು ನಾತೀತಾನಾಗತೇಷ್ವನುಪಯೋಗಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಶಕ್ತಿಶ್ಚೇದಿತಿ।

ಶಕ್ತಿಶ್ಚೇದ್ ವರ್ತಮಾನೇ ಸ್ಯಾನ್ನಾತೀತಾನಾಗತಂ ವದೇತ್।

ಯದಿ ಶಕ್ತಿಗ್ರಹೋಽನ್ಯತ್ರ ಕಥಂ ಸ ಸ್ಯಾತ್ ತದಗ್ರಹೇ ॥68॥**

(###sudha --)

ಯದಿ ವರ್ತಮಾನ ಏವಾರ್ಥೇ ಪದಾನಾಂ ಶಕ್ತಿರ್ಗೃಹೀತಾ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ವಾಕ್ಯಮತೀತಾನಾಗತಂ ಅತೀತಾನಾಗತಾರ್ಥಸಂಸರ್ಗಂ ನ ವದೇತ್ ನ ಪ್ರತಿಪಾದಯೇತ್। ಸಹಕಾರಿವಿರಹಾತ್। ಸರ್ವೋ ದ್ವನ್ದ್ವೋ ವಿಭಾಷಯೈಕವದ್ ಭವತೀತ್ಯೇಕವದ್ಭಾವಃ। ಅತೀತಾನಾಗತಾರ್ಥೇಷ್ವಿತ್ಯುಕ್ತಸ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯಕಥನಮೇತತ್।

ಅಸ್ತ್ವತೀತಾನಾಗತಾರ್ಥೇಷ್ವಪಿ ಪದಾನಾಂ ಶಕ್ತಿಗ್ರಹಃ। ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಯದೀತಿ। ವರ್ತಮಾನಾದನ್ಯತ್ರಾತೀತಾನಾಗತಯೋರಪಿ ಪದಶಕ್ತಿಗ್ರಹೋ ಯದ್ಯಙ್ಗೀಕೃತಃ, ತದಾ ಸಃ ಅತೀತಾನಾಗತಾರ್ಥೇಷು ಪದಶಕ್ತಿಗ್ರಹಃ, ತದಗ್ರಹೇಽತೀತಾನಾಗತಾರ್ಥಾಗ್ರಹೇ ಕಥಂ ಸ್ಯಾತ್? ನ ಕಥಞ್ಚಿತ್। ನಿರ್ವಿಷಯಾಯಾಃ ಶಕ್ತೇರ್ಜ್ಞಾತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ಅತೋಽತೀತಾನಾಗತಾರ್ಥಜ್ಞಾನಮಪ್ಯಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಯಮತ್ರ ಸಮುದಾಯಾರ್ಥಃ ವಾಕ್ಯಂ ತಾವತ್ ಪದಾರ್ಥಸಂಸರ್ಗವಿಶೇಷಲಕ್ಷಣಂ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮೇವ ಬೋಧಯತಿ, ನ ಪದಾರ್ಥಮಾತ್ರಮ್। ತಚ್ಚಾಪೇಕ್ಷತೇ ಪದಾನಾಂ ಪದಾರ್ಥೇಷು ವಾಚಕತ್ವಶಕ್ತಿಗ್ರಹಮ್। ಶಕ್ತಿಗ್ರಹಶ್ಚ ಪದಾರ್ಥಗ್ರಹಮ್। ಪದಾರ್ಥಗ್ರಹಶ್ಚ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಾಯತ್ತೋ ನ ಪದವಾಕ್ಯಜನ್ಯಃ। ಇತರೇತರಾಶ್ರಯಾದಿದೋಷಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಯತ್ರ ಚಾತೀತಾನಾಗತಾರ್ಥಸಂಸರ್ಗೋ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಃ, ತತ್ರಾತೀತಾನಾಗತಾರ್ಥಗ್ರಹಣಮಾವಶ್ಯಕಮ್। ಶುಕವಾಮದೇವಾದಯೋ ಮುಕ್ತಾ ಅಭೂವನ್ನಹಂ ಚ ಮುಕ್ತೋ ಭವಿಷ್ಯಾಮೀತ್ಯಾದಿಕಂ ಚ ತಥಾ। ತಸ್ಮಾಲ್ಲುಙ್ಲೃಡಾದ್ಯನ್ತಪದವಾಚ್ಯಾನಾಮತೀತಾನಾಗತಕಾಲತತ್ಸಮ್ಬನ್ಧಿಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಚ ಗ್ರಹಣಮಾಗಮೇನೋಕ್ತಾರ್ಥಪ್ರತಿಪತ್ತಿಮಭಿಲಷತಾಽಪಿ ಪರೇಣೈಷ್ಟವ್ಯಮ್। ನಚ ತತ್ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ವಿನಾ ಭವತೀತಿ ಕಥಮತೀತಾನಾಗತಾರ್ಥಗ್ರಾಹಿಣಸ್ತಸ್ಯ ವರ್ತಮಾನಮಾತ್ರವಿಷಯತ್ವಮಿತಿ।

h॥ ಅತೀತಾನಗತವರ್ತಮಾನಕಾಲಶಬ್ದೈಃ ಕಾಲತ್ವಜಾತೇರೇವ ವಾಚ್ಯತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯಾಶ್ಚ ವರ್ತಮಾನಕಾಲ

ಏವಾವಗತತ್ವಾತ್, ನಾತೀತಾಕಾಲಾದಿಶಬ್ದಶಕ್ತಿಗ್ರಹಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ

ಸಾಕ್ಷಿಣಸ್ತದ್ಗ್ರಾಹಿತ್ವಕಲ್ಪನಾ ಯುಕ್ತೇತಿ ಭಟ್ಟೇನಾಽಕ್ಷೇಪಃ॥

(###sudha --)

ಮೀಮಾಂಸಕಮತಾನುಸಾರೇಣ ಶಙ್ಕತೇ -- ಸಾಮಾನ್ಯಮಿತಿ।

ಸಾಮಾನ್ಯಂ ದೃಷ್ಟಮೇವಾಸಾವನ್ಯತ್ರ ಗಮಯೇದ್ ಯದಿ।

ಅಸಾವಿತಿ ಪ್ರಕೃತವಾಕ್ಯೈಕದೇಶಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಪರಾಮರ್ಶಃ। ಸಕಲಮಪಿ ವಸ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಾತ್ಮಕಮ್। ತತ್ರ ಸಾಮಾನ್ಯಾಕಾರ ಏವ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯೋ ವಿಶೇಷಸ್ತು ಲಕ್ಷ್ಯ ಏವೇತಿ ತಾವನ್ನಿಷ್ಟಙ್ಕಿತಮ್। ಸಾಮಾನ್ಯಂ ಚಾತೀತಾನಾಗತವಿಶೇಷೇಷ್ವೇಕಮೇವ। ತಚ್ಚ ವರ್ತಮಾನಂ ಚಕ್ಷುರಾದಿನಾ ದೃಷ್ಟಂ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿವಿಷಯತಯಾ ಅವಗತಮೇವ, ಅನ್ಯತ್ರ ಕಾಲಾನ್ತರೇಽಪಿ ಶಬ್ದೋ ಬೋಧಯತಿ। ತತ್ರ ಕಿಮತೀತಾನಾಗತಾರ್ಥಜ್ಞಾನೇನ? ವಿಶೇಷಾಣಾಂ ಹಿ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವೇ ತೇಷಾಮತೀತಾದಿರೂಪತ್ವಾತ್ ಶಕ್ತಿಗ್ರಹಣಾಯಾತೀತಾದಿಜ್ಞಾನಮಪೇಕ್ಷಿತಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚ ಲುಙ್ಲೃಡಾದಿಶಕ್ತಿಗ್ರಹಣಾಯಾತೀತಾನಾಗತಾದಿಕಾಲಗ್ರಹಣಮಪರಿಹಾರ್ಯಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ತತ್ರಾಪಿ ಕಾಲತ್ವಜಾತೇರೇವ ವಾಚ್ಯತ್ವಾತ್। ನಹಿ ವೈಶೇಷಿಕಾದಿವನ್ಮೀಮಾಂಸಕಾನಾಂ ನಿಃಸಾಮಾನ್ಯಂ ಕಿಮಪ್ಯಸ್ತಿ। ಅತೋ ನ ಶಕ್ತಿಗ್ರಹಾಯಾತೀತಾದಿಗ್ರಹಾಪೇಕ್ಷೇತಿ।

h॥ ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯೈವ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವೇ ಸ್ವರೂಪತ್ವಜಾತೇಃ ಕೇನಾಪ್ಯನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ ಸ್ವರೂಪಶಬ್ದಸ್ಯಾವಾಚಕತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಉತ್ತರಮಾಹ --ಸಾಮಾನ್ಯೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸಾಮಾನ್ಯವರ್ಜಿತಂ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪಂ ಗಮಯೇತ್ ಕಥಮ್ ।

ಅಸ್ತು ತಾವತ್ ಸರ್ವವಿಶೇಷಾನುಗತಂ ನಿತ್ಯಂ ಗೋತ್ವಾದಿಸಾಮಾನ್ಯಮೇವ ಗವಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯಮ್ । ಸಾಸ್ನಾದಿಮನ್ತೋ ವಿಶೇಷಾಸ್ತು ಲಕ್ಷ್ಯಾ ಏವ । ತಥಾಽಪೀದಂ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ । ಸ್ವರೂಪಶಬ್ದೋ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪಾಣ್ಯವಗಮಯತಿ, ನವೇತಿ । ನೇತಿ ಪಕ್ಷೇಽನುಭವವಿರೋಧಃ । ಆದ್ಯೇ ಕಥಂ ಕಯಾ ವೃತ್ತ್ಯೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ನ ತಾವಲ್ಲಕ್ಷಣಯಾ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥದ್ವಾರೇಣೈವ ಲಕ್ಷಣಾಸಮ್ಭವಾತ್ ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯೈವ ವಾಚ್ಯತ್ವಾತ್ । ಸ್ವರೂಪಾಣಾಂ ಚ ಸಾಮಾನ್ಯವರ್ಜಿತತ್ವಾತ್ । ಅತಃ ಸ್ವರೂಪಶಬ್ದೋ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪಾಣಾಂ ವಾಚಕ ಇತ್ಯೇವಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮಿತಿ ।

h ॥ ಸತ್ತ್ವಾದ್ರವ್ಯತ್ವಪೃಥಿವೀತ್ವಾದಿಸಾಮಾನ್ಯಾನಾಂ ಘಟಾದಿವಸ್ತುಸ್ವರೂಪಗತ್ವೇಽಪಿ ತೇಷಾಂ ಸ್ವರೂಪಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಾಭಾವಃ ॥

(###sudha --)

ನನು ಸರ್ವಸಾಮಾನ್ಯಾನಾಂ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪಾಬಹಿರ್ಭಾವಾತ್ ಸಾಮಾನ್ಯವರ್ಜಿತಂ ಸ್ವರೂಪಮಿತಿ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನೇತಿ ।

ನ ಸ್ವರೂಪತ್ವಸಾಮಾನ್ಯಂ ಕೇನಾಪ್ಯಙ್ಗೀಕೃತಂ ಕ್ವಚಿತ್ ॥69॥**

(###sudha --)

ಸತ್ಯಮ್ । ಸನ್ತಿ ಸ್ವರೂಪೇ ಸಾಮಾನ್ಯಾನಿ । ನಚ ತಾನಿ ಸ್ವರೂಪಶಬ್ದವಾಚ್ಯಾನಿ । ನಹಿ ಸಾಸ್ನಾದಿಮತಿ ಪಿಣ್ಡೇ ವರ್ತಮಾನಂ ಪಶುತ್ವಂ ಗೋಶಬ್ದವಾಚ್ಯಮ್ । ಕಿನ್ತು ಗೋತ್ವಮೇವ । ತದತ್ರಾಪಿ ಸ್ವರೂಪಶಬ್ದಸ್ಯ ವಾಚ್ಯಂ ಸಾಮಾನ್ಯಮಭ್ಯುಪಗಚ್ಛತಾ ಸ್ವರೂಪತ್ವಮೇವಾಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯಮ್ । ತಚ್ಚ ನಾಸ್ತಿ । ಕೇನಾಪಿ ಪರೀಕ್ಷಕೇಣ ಕ್ವಚಿದಪ್ಯನಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್ ।

h ॥ ಸ್ವರೂಪತ್ವಜಾತ್ಯಭ್ಯುಪಗಮೇ ಬಾಧಕೋಕ್ತಿಃ ॥

(###sudha --)

ಮಾಽಙ್ಗೀಕಾರಿ ಕೇನಾಪಿ ಸ್ವರೂಪತ್ವಸಾಮಾನ್ಯಮ್ । ಮಯಾ ತ್ವಙ್ಗೀಕರಿಷ್ಯತೇ । ನಹಿ ಸರ್ವೈರಙ್ಗೀಕೃತಮೇವಾಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮಿತ್ಯಸ್ತಿ ನಿಯಮಃ । ತಥಾತ್ವೇ ದರ್ಶನಭೇದಾಸಮ್ಭವಾದಿತಿ ವೈಯಾತ್ಯಾದ್ ವದನ್ತಂ ಪ್ರತ್ಯಾಹ -- ಸ್ವರೂಪಂ ಚೇದಿತಿ ।

ಸ್ವರೂಪಂ ಚೇದನುಗತಂ ವ್ಯಾವೃತ್ತಂ ತತ್ರ ಕಿಂ ಭವೇತ್ ।

ಸರ್ವಾನುಗತಧರ್ಮಾಣಾಮನ್ತೇ ಹಿ ಸ್ವತ್ವಮಿಷ್ಯತೇ ॥70॥**

(###sudha --)

ಕಿಂ ವ್ಯಾವೃತ್ತಮಿತಿ ಪ್ರಶ್ನೇ ಸ್ವರೂಪಮಿತಿ ಕೇವಲಮ್ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸ್ಯಾದುತ್ತರಂ ತತೋಽನ್ಯಚ್ಚೇತ್ ತದೇವ ಸ್ವಯಮೇವ ನಃ ॥71॥**

(###sudha --)

ಸ್ವರೂಪಮಿತಿ ಭಾವಪ್ರಧಾನೋ ನಿರ್ದೇಶಃ। ತತ್ರ ವಸ್ತುನಿ। ಕಿಂಶಬ್ದಃ ಪ್ರಶ್ನೇ। ಏವಂಸತ್ಯಯಂ ಪ್ರಶ್ನೋ ನಿರುತ್ತರಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ। ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸರ್ವೇತಿ। ಯಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವೇಷಾಮನುಗತಧರ್ಮಾಣಾಮನ್ತೇಽವಸಾನೇ ಸ್ವತ್ವಂ ಸ್ವರೂಪತ್ವಮಿಷ್ಯತೇ ಮೀಮಾಂಸಕೇನ। ತಸ್ಮಾತ್ ಕಿಂ ತತ್ರ ವ್ಯಾವೃತ್ತಮಿತಿ ಪ್ರಶ್ನೇ ಕೃತೇ ಸ್ವರೂಪತ್ವಮಿತ್ಯೇವೋತ್ತರಂ ವಕ್ತವ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ದ್ರವ್ಯೇಷ್ವತ್ಯನ್ತಂ ವ್ಯಾವೃತ್ತಾ ಧರ್ಮಾ ಅನ್ತ್ಯಾ ವಿಶೇಷಾ ಇತಿ ವೈಶೇಷಿಕೈರಙ್ಗೀಕೃತಮ್। ವಿಶೇಷೇಷ್ವಪಿ ವಿಶೇಷಾನ್ತರಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽನವಸ್ಥಾನಾತ್। ತತ್ರ ಯಥಾ ಸ್ವರೂಪತ್ವಮೇವ ವ್ಯಾವೃತ್ತಮ್, ತಥಾ ದ್ರವ್ಯೇಷ್ವಪಿ ತದೇವಾಸ್ತು ಕಿಂ ವಿಶೇಷೈರಿತಿ ವಿಶೇಷಾನವಜ್ಞಾಯ ತತ್ಸ್ಥಾನೇ ಸ್ವರೂಪತ್ವಮಭಿಷಿಞ್ಚತಾ ಮೀಮಾಂಸಕೇನ ಕಿಂ ವ್ಯಾವೃತ್ತಮಿತಿ ಪ್ರಶ್ನೇಽನ್ತ್ಯಾ ವಿಶೇಷಾ ಇತಿ ವಕ್ತುಂ ನ ಶಕ್ಯತ ಏವ। ಅಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಾಪಾತಾತ್। ಗುಣಾದಯಸ್ತು ವ್ಯಾವೃತ್ತತ್ವೇಽಪ್ಯನುಗತಾಧಾರತಯಾಽಙ್ಗೀಕೃತಾ ಅನುಗತಕಲ್ಪಾ ಏವ। ಅತಃ ಸ್ವರೂಪತ್ವಮಿತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ತಸ್ಯ ಚೇದಾನೀಮನುಗತತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಕಥಮಯಂ ಪ್ರಶ್ನೋ ನಿರುತ್ತರೋ ನ ಭವೇದಿತಿ।

ನನು ಭೇದ ಏವ ವ್ಯಾವೃತ್ತೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ತಸ್ಯಾನುಗತೇರನುಗತಾಧಾರತಾಯಾಶ್ಚಾಭಾವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತತ ಇತಿ ಏಕಸ್ಯ ಏವಶಬ್ದಸ್ಯ ತರ್ಹೀತ್ಯರ್ಥಃ। ತತಃ ಸ್ವರೂಪತ್ವಾದನ್ಯದ್ ಭೇದಲಕ್ಷಣಂ ವ್ಯಾವೃತ್ತಂ ಯದ್ಯಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ। ತರ್ಹಿ ತದೇವ ಅಸ್ಮಾಕಂ ಸ್ವಯಂ ಸ್ವರೂಪಮ್, ಯದರ್ಥಂ ಸ್ವರೂಪಮುದಾಹೃತಂ ತತ್ರ ಭೇದ ಏವೋದಾಹರಣಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯರ್ಥಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಉದಾಹರಣಸ್ಯಾನಾದರಣೀಯತ್ವಾದ್ ಭೇದಸ್ತಾವನ್ನಿಃಸಾಮಾನ್ಯೋಽಪಿ ಶಬ್ದಬೋಧ್ಯೋ ವಚನವೃತ್ತ್ಯೈವ ಇತ್ಯಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್। ನಚ ವಾಚಕಃ ಶಬ್ದಃ ಶಕ್ತಿಗ್ರಹೇಣ ವಿನಾಽರ್ಥಂ ಬೋಧಯತೀತಿ ತತ್ರ ತಸ್ಯ ಶಕ್ತಿಗ್ರಹೋಽಪ್ಯೇಷ್ಟವ್ಯ ಇತಿ।

h॥ ಸಾಮಾನ್ಯರಹಿತಸ್ವರೂಪಾದೀನಾಂ ಸ್ವರೂಪಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಸ್ವರೂಪಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ

ಸ್ವರೂಪಾದಿಷು ಶಕ್ತಿಗ್ರಹಾಯ ತೇಷಾಂ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯತಾ ॥

(###sudha --)

ತತಃ ಕಿಂ ಪ್ರಕೃತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಏವಮಿತಿ।

ಏವಂ ವ್ಯಾವೃತ್ತರೂಪೇಽಪಿ ಯದಾ ಶಕ್ತಿಗ್ರಹೋ ಭವೇತ್।

ತಸ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ಜ್ಞಾನಂ ವಿನಾ ಸ ಚ ಭವೇತ್ ಕುತಃ।

ಅತೋ ವಿಶೇಷಸಾಮಾನ್ಯರೂಪಂ ಸರ್ವಮಪೀಷ್ಯತೇ ॥72॥**

(###sudha --)

ಏವಮುಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣ ವ್ಯಾವೃತ್ತರೂಪೇ ನಿಃಸಾಮಾನ್ಯೇಽಪಿ ಸ್ವರೂಪೇ ವಾ ಭೇದೇ ವಾ ಸ್ವರೂಪಭೇದಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ವಾಚಕತ್ವಶಕ್ತಿಗ್ರಹೋ ಯದಾಽಙ್ಗೀಕೃತೋ ಭವೇತ್, ತದಾ ಸ ಚ ಶಕ್ತಿಗ್ರಹಃ, ತಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಾದೇರ್ಜ್ಞಾನಂ ವಿನಾ ಕುತೋ ಭವೇತ್। ಸಮ್ಬನ್ಧಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸಮ್ಬನ್ಧಿಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕತ್ವನಿಯಮಾನ್ನ ಭವೇದೇವೇತಿ ತಜ್ಜ್ಞಾನಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್।

h॥ ಸರ್ವವಸ್ತುಸ್ವರೂಪಾಣಾಂ ಜ್ಞಾತತ್ವೇ ಸರ್ವಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಮಾಶಯ ಪರಿಹಾರಕಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸ್ವರೂಪಾಣಾಂ ಭೇದಾನಾಂ ಚ ಜ್ಞಾನೇ ಚ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಮಾಪತಿತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸಾಮಾನ್ಯತ ಇತಿ। ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ಜ್ಞಾನೇನೈವ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯುಪಪತ್ತಿಃ, ವಿಶೇಷತೋ ಜ್ಞಾನಾಭಾವಾಚ್ಚ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾನಾಪತ್ತಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ನನು ಸಾಮಾನ್ಯವರ್ಜಿತಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಾದೇಃ ಕಥಂ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ಜ್ಞಾನಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತ ಇತಿ। ಸರ್ವಮಪಿ ವಸ್ತ್ವಸ್ಮಾಭಿರ್ವಿಶೇಷಸಾಮಾನ್ಯರೂಪಂ ವ್ಯಾವೃತ್ತರೂಪಂ ಸಾಮಾನ್ಯರೂಪಂ ಚೇಷ್ಯತೇಽತೋ ನ ಕಾಚಿದನುಪಪತ್ತಿಃ। ಕುತ ಏವಮಿಷ್ಯತೇ? ಅತಃ ಪೂರ್ವನ್ಯಾಯಾತ್। ಯದಿ ವ್ಯಾವೃತ್ತಮೇವ ಸ್ಯಾತ್, ತದೋಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಮಾಪದ್ಯೇತ ಶಕ್ತಿಗ್ರಹಾಭಾವೋ ವಾ ಸ್ಯಾತ್। ಯದಿಚ ಸಾಮಾನ್ಯರೂಪಮೇವ ಭವೇತ್ ತದಾ ವ್ಯಾವೃತ್ತಬುದ್ಧ್ಯನುಪಪತ್ತಿರೇವೇತಿ।

h॥ ಏಕಸ್ಯೈವ ವಸ್ತುನೋ ವಿಶೇಷಬಲೇನ ವ್ಯಾವೃತ್ತಾನುವೃತ್ತಬುದ್ಧಿಜನಕತ್ವೇನ ವಿಶೇಷಸಾಮಾನ್ಯರೂಪತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವಿದಂ ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಿರುದ್ಧಮುಚ್ಯತೇ। ಯಾವತಾ ಪ್ರಾಕ್ ಸ್ವರೂಪಾದಿಕಂ ನಿಃಸಾಮಾನ್ಯಮೇವೇತಿ ಪ್ರಸಾಧ್ಯೇದಾನೀಂ ಸರ್ವಮಪಿ ವಿಶೇಷಸಾಮಾನ್ಯರೂಪಮಿಷ್ಯತ ಇತ್ಯುಚ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ವ್ಯಾವೃತ್ತಮಿತಿ।

ವ್ಯಾವೃತ್ತಂ ಯಚ್ಚ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ತದೇವ ಸ್ಯಾದ್ ವಿಶೇಷತಃ।

ನಚೈಕಧರ್ಮತಾ ತೇನ ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಪರಸ್ಪರಮ್ ॥73॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯದೇವ ವ್ಯಾವೃತ್ತಂ ಸ್ವರೂಪಂ ತದೇವ ವಿಶೇಷಬಲೇನ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ಚ ಸ್ಯಾದ್ ಯತಸ್ತೇನ ಕಾರಣೇನ ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಪರಸ್ಪರಮೇಕಧರ್ಮತಾ ನಾಸ್ತೀತಿ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯತ್ ಪ್ರಾಕ್ ಸ್ವರೂಪಭೇದಾದೌ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ನಾಸ್ತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್, ತತ್ ಪದಾರ್ಥಸ್ವರೂಪಾಣಾಂ ಪರಸ್ಪರಮನುಗತೈಕಧರ್ಮತಾ ನಾಸ್ತೀತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯೇಣ। ತದಭಾವೇಽಪಿ ವ್ಯಾವೃತ್ತಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಾಭಿನ್ನಸ್ಯ ಪ್ರತಿನಿಯತಸ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯಾಕಾರಸ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ವಿಶೇಷಸಾಮಾನ್ಯರೂಪಂ ಸರ್ವಮಪೀಷ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ನ ಪೂರ್ವೋತ್ತರವಿರೋಧಃ। ನಚೈತದಯುಕ್ತಮ್। ಏಕಸ್ಯೈವ ವಸ್ತುನೋ ವಿಶೇಷಬಲೇನ ವ್ಯಾವೃತ್ತಾನುವೃತ್ತಬುದ್ಧಿಜನಕತ್ವೇನ ವಿಶೇಷಸಾಮಾನ್ಯರೂಪತೋಪಪತ್ತೇರಿತಿ।

h ॥ ಗೋತ್ವಾದೀನಾಂ ಪ್ರತಿವ್ಯಕ್ತಿ ಭಿನ್ನತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಗೋತ್ವಾದಿಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯಾನುಗತತ್ವಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ಸ್ವರೂಪತ್ವಾದಿಸಾಮಾನ್ಯಾಭಾವಾತ್ ತತ್ರ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿಗ್ರಹಾರ್ಥಂ ತತ್ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನಮಪೇಕ್ಷಿತಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಇದಾನೀಂ ಗೋತ್ವಾದಿಕಮಪಿ ನಾನುಗತಮಿತ್ಯಾಹ -- ಧರ್ಮಾಣಾಮಿತಿ।

ಧರ್ಮಾಣಾಂ ಭೇದದೃಷ್ಟ್ಯೈವ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಪರಸ್ಪರಮೇಕಧರ್ಮತಾ ನೇತ್ಯೇತಾವದನುವರ್ತತೇ। ಸಮುದಾಯವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾನಾಂ ಶೌಕ್ಲ್ಯಾದಿಧರ್ಮಾಣಾಂ ಭೇದದೃಷ್ಟ್ಯಾ ಪ್ರತಿಧರ್ಮಿವ್ಯಾವೃತ್ತತ್ವದರ್ಶನಾತ್ ತದ್ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ಗವಾದಿಪದಾರ್ಥಾನಾಮಪಿ ಪರಸ್ಪರಮೇಕಧರ್ಮತಾ ಅನುಗತಗೋತ್ವಾದಿಧರ್ಮವತ್ತಾ ನೇತ್ಯನುಮಾತವ್ಯಮ್। ಅಯಮತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಃ ಗೋತ್ವಾದಿಕಂ ಪ್ರತಿವ್ಯಕ್ತಿ ವ್ಯಾವೃತ್ತಮ್, ಸಮುದಾಯಾತಿರಿಕ್ತಧರ್ಮತ್ವಾತ್; ಶೌಕ್ಲ್ಯಾದಿವದಿತಿ। ಏವಶಬ್ದಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಯಾ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ತೇನಾನುಗತಬುದ್ಧಿಬಾಧ ಇತಿ ಿನಿರಾಕರೋತಿ -- । ಅನುಗತಬುದ್ಧೇರನ್ಯಥೈವೋಪಪಾದಿತತ್ವಾತ್। (728)

h ॥ ರೂಪಾದೀನಾಮಪ್ಯನುವೃತ್ತತ್ವೋಕ್ತಿಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್, ಉಕ್ತಾರ್ಥೋಪಸಂಹಾರಶ್ಚ ॥

(###sudha --)

ಅಥವಾ ಯಥಾನ್ಯಾಸಮೇವಾಸ್ತು ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಪ್ರಾಭಾಕರಾ ಮನ್ಯನ್ತೇ ರೂಪಾದಯೋಽಪಿ ಧರ್ಮಾ ಅನುವೃತ್ತಾ ಏವ ನತು ಪ್ರತಿವ್ಯಕ್ತಿ ಭಿದ್ಯನ್ತೇ। ಅತಃ ಸಾಧ್ಯವಿಕಲತೇತಿ। ತನ್ನಿರಾಸಾಯ ಭೇದದೃಷ್ಟ್ಯೈವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಭೇದಾದಿತ್ಯೇವಾವಕ್ಷ್ಯತ್। ಶೌಕ್ಲ್ಯಾದೇರ್ವ್ಯಾವೃತ್ತತ್ವೇಽನುವೃತ್ತಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಿರುದ್ಧ್ಯೇತೇತ್ಯತ ಆಹ -- ತದಿತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ । ತತ್ವಾದೃಶ್ಯಸ್ಯ ದರ್ಶನಾತ್।

ಅತಃ ಸರ್ವೇ ಪದಾರ್ಥಾಶ್ಚ ಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ ಸಾಕ್ಷಿಗೋಚರಾಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸರ್ವಮಿತ್ಯೇವ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಕಥಮನ್ಯಥಾ ॥74॥**

(###sudha --)

ಶೌಕ್ಲ್ಯಮಿದಂ ಶೌಕ್ಲ್ಯಮಿದಮಿತಿ ಪ್ರತೀತೌ ಹಿಮಶೌಕ್ಲ್ಯಸಾದೃಶ್ಯಮೇವ ಹಿಮಾಂಶುಶೌಕ್ಲ್ಯೇ ಪ್ರತೀಯತೇ, ನತು ತೇನೈಕ್ಯಮಿತ್ಯತೋ ನ ವಿರೋಧಃ। ಮಾ ಭೂದನುಗತಂ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ತತಃ ಕಿಂ ಪ್ರಕೃತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತ ಇತಿ। ಅನುಗತಸಾಮಾನ್ಯಾಭಾವೇನಾತೀತಾನಾಗತವರ್ತಮಾನವ್ಯಕ್ತೀನಾಮೇವ ವಾಚ್ಯತ್ವಾದಗೃಹೀತಶಕ್ತೀನಾಂ ಚ ಪದಾನಾಮಬೋಧಕತ್ವಾತ್ ಶಕ್ತಿಗ್ರಹಣಸ್ಯ ಚ ಪದಾರ್ಥಜ್ಞಾನೇನ ವಿನಾಽಸಮ್ಭವಾದ್ ವಿಶೇಷತೋ ಜ್ಞಾನೇ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾಪತ್ತೇರಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಸರ್ವ ಇತಿ। ವರ್ತಮಾನಾತೀತಾನಾಗತಾಃ। ಅಸ್ತ್ವತೀತಾದಿಜ್ಞಾನಾಪೇಕ್ಷಾ ಶಕ್ತಿಗ್ರಹಸ್ಯ।

h॥ ಅತೀತಕಾಲಾದೇರಾನುಮಾನಿಕತ್ವನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ತಚ್ಚ ಸಾಕ್ಷಿಣೇತಿ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸರ್ವಮಿತಿ। ಏವಶಬ್ದೋ ವಿಶೇಷಾಕಾರವ್ಯವಚ್ಛೇದಾರ್ಥಃ। ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಾಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ। ಅನುಮಾನೇನಾತೀತಾದಿಸರ್ವಸಾಮಾನ್ಯಜ್ಞಾನಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯಸ್ಯ ಚೇದಮುತ್ತರಮ್। ಅತೀತಾನಾಗತವರ್ತಮಾನಂ ಸರ್ವಮಪಿ ಲಿಙ್ಗಮನೇನ ಸಾಧ್ಯೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಾಪೇಕ್ಷಂ ಖಲ್ವನುಮಾನಮ್। ನಚೈತಜ್ಜ್ಞಾನಂ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ವಿನಾ ಸಮ್ಭವತೀತಿ।

h॥ ಅತೀತಕಾಲಾದೇಃ ಸಾಕ್ಷಿಗೃಹೀತತ್ವಾನಭ್ಯುಪಗಮೇ ಸರ್ವಾನುಮಾನೋಚ್ಛೇದಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಯದ್ವಾ ಸಾಕ್ಷಿಣೋಽತೀತಾದಿಸರ್ವಸಾಮಾನ್ಯಾಕಾರಗೋಚರತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಮೇವಾನೇನೋಚ್ಯತೇ। ಅತೀತಾದಿಕಂ ಸರ್ವಂ ಧೂಮಾದಿ ತಥಾವಿಧೇನಾಗ್ನ್ಯಾದಿನಾ ವ್ಯಾಪ್ತಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕಂ ಖಲ್ವನುಮಾನಮ್। ತಥಾಚ ಸಾಕ್ಷಿಣೋಽತೀತಾದಿಗೋಚರತ್ವಾಭಾವೇಽನ್ಯಸ್ಯ ತಥಾವಿಧಸ್ಯಾಭಾವಾದನುಮಾನಮಾತ್ರೋಚ್ಛೇದಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h॥ "ಸರ್ವಮ್' ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸರ್ವವಸ್ತುಗ್ರಾಹಿತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚಾಸ್ತಿ ತಾವತ್ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸರ್ವಶಬ್ದಶಕ್ತಿಗ್ರಹಃ। ಅನ್ಯಥಾ "ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತಿ ವ್ಯವಹಾರವಿಲೋಪಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಶಕ್ತಿಗ್ರಹಶ್ಚಾರ್ಥಗ್ರಹಾಪೇಕ್ಷ ಇತಿ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸರ್ವಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಮಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮ್। ಸಾಕ್ಷಿಣಶ್ಚ ಅತೀತಾದಿಸರ್ವಗೋಚರತ್ವಾಭಾವೇ ತನ್ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಸಾಮಾನ್ಯಾನಭ್ಯುಪಗಮೇಽಪಿ ಸಾದೃಶ್ಯೇನೈವ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಾದಿಸಿದ್ಧಿಃ ll

(###sudha --)

ನನ್ವನುಗತಸಾಮಾನ್ಯಾಭಾವೇ ವ್ಯಕ್ತೀನಾಮಾನನ್ತ್ಯಾದ್ ವ್ಯಭಿಚಾರಾಚ್ಚ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿಗ್ರಹ ಏವ ನ ಸಙ್ಗಚ್ಛತೇ । ಕುತಸ್ತದನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಸಾಕ್ಷಿಣೋಽತೀತಾದಿಗೋಚರತ್ವಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಕಿಞ್ಚಿದಿತಿ ।

ಕಿಞ್ಚಿತ್ಸಾದೃಶ್ಯವಿಜ್ಞಾನಾದಖಿಲಸ್ಯಾಪಿ ವಸ್ತುನಃ ।

ಶಬ್ದಶಕ್ತಿಗ್ರಹಶ್ಚ ಸ್ಯಾತ್ ತತ್ತತ್ಸಾದೃಶ್ಯಮಾನತಃ ll75 ll**

(###sudha --)

ತದೇತದ್ ವೈಶೇಷಿಕಪರೀಕ್ಷಾಯಾಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಪ್ರಾಯಮ್ । (728) ನನ್ವೇವಂಸತಿ ಗೋಶಬ್ದಸ್ಯ ಗವಯೇಽಪಿ ಶಕ್ತಿಂ ಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್ । ಸಾದೃಶ್ಯಸದ್ಭಾವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತತ್ತದಿತಿ । ಪೂರ್ವೇಣಾನ್ವಯಃ । ನ ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿತ್ಸಾದೃಶ್ಯಜ್ಞಾನಂ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿಗ್ರಹಣಕಾರಣಮ್ । ಕಿನ್ತ್ವತಿವ್ಯಾಪ್ತಿವಿಧುರಮ್ । ಯಥಾ ಗೋಶಬ್ದೇ ಸಾಸ್ನಾದಿಮತ್ತ್ವಮೇವಮನ್ಯತ್ರಾನ್ಯದಿತಿ ಭಾವಃ । ಏತೇನ ಪೂರ್ವಃ ಕಿಞ್ಚಿಚ್ಛಬ್ದೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೋ ಭವತಿ ।

h ll ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ವರ್ತಮಾನಮಾತ್ರಗ್ರಾಹಿತ್ವನಿಯಮನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

ಏವಂ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ವರ್ತಮಾನಮಾತ್ರಗ್ರಾಹಿತ್ವಮಪಾಕೃತ್ಯ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯಾಪಿ ತದಪಾಕರೋತಿ -- ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಿತಿ ।

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಮಾನಸಂ ಚೈವ ಯದಾಽತೀತಾರ್ಥಗೋಚರಮ್ ।

ತದಾ ಸ್ಮೃತಿಪ್ರಮಾಣತ್ವಮತೀತತತ್ವವಿಶೇಷಿತಮ್ ll76 ll**

(###sudha --)

ಮಾನಸಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಚಾತೀತಾರ್ಥಗೋಚರಮೇವ ಯತ್ ಸ್ಮೃತಿಕಾರಣಮಿತಿ । ಯದೇತ್ಯುತ್ತರವಾಕ್ಯೇ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ । ಪೂರ್ವಾನುಭವಾನಧಿಕವಿಷಯಾಯಾಃ ಸ್ಮೃತೇಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವ ದುರ್ಲಭಮ್, ಕುತೋ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಯದೇತಿ । ಯದಾ ಯಸ್ಮಾತ್ ಅತೀತತತ್ವವಿಶೇಷಿತಮರ್ಥಂ ಸ್ಮೃತಿರ್ವಿಷಯೀಕರೋತೀತಿ ಶೇಷಃ । ತದಾ ತಸ್ಮಾತ್ ಸ್ಮೃತಿಪ್ರಮಾಣತ್ವಂ ಸಿದ್ಧಮ್ ।

h ll ಸ್ಮೃತೇರನಧಿಗತಾರ್ಥಗನ್ತೃತ್ವಾದ್ ಯಥಾರ್ಥತ್ವಾಚ್ಚ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮ್ ll

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅತೀತತತ್ವವಿಶೇಷಿತಾರ್ಥವಿಷಯತ್ವೇಽಪಿ ಕಥಂ ಸ್ಮೃತೇಃ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಆಧಿಕ್ಯಮಿತಿ।

ಆಧಿಕ್ಯಮನುಭೂತಾತ್ತು ಯದಾಽತೀತತತ್ವಮಿಷ್ಯತೇ।

ಮಾನತಾ ಚ ಕಥಂ ನ ಸ್ಯಾತ್ ಸ್ಮೃತೇರ್ಬಾಧಶ್ಚ ನಾತ್ರ ಹಿ ॥77॥**

(###sudha --)

ಯಸ್ಮಾತ್ ಸ್ಮೃತಿವಿಷಯೀಕೃತಮತೀತತ್ವಂ ವರ್ತಮಾನತಯಾಽನುಭೂತಾರ್ಥಾದಾಧಿಕ್ಯಮಿಷ್ಯತೇ ಸರ್ವೈಃ, ತಸ್ಮಾತ್ ಸ್ಮೃತೇರ್ಮಾನತಾ ಕಥಂ ನ ಸ್ಯಾತ್? ಮಾನತ್ವೇ ಚ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜತ್ವಂ ಕಥಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚಾರ್ಥಃ।

ಅಪಿಚಾನಧಿಗತಾರ್ಥಗನ್ತೃತ್ವಂ ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯೇದಂ ಸ್ಮೃತೇರನುಭವಾಧಿಕವಿಷಯತ್ವಂ ವ್ಯುತ್ಪಾದಿತಮ್। ವಸ್ತುತಸ್ತು ನೇದಂ ಲಕ್ಷಣಮ್। ಕಿನ್ತು ಯಥಾರ್ಥತ್ವಮೇವ। ತಚ್ಚಾಸ್ತಿ ಸ್ಮೃತೇರನುಭವಸಿದ್ಧಮ್। ಬಾಧಕಪ್ರತ್ಯಯೇ ಹಿ ಸತಿ ತನ್ನ ಭವೇತ್। ನಚಾಸಾವತ್ರಾಸ್ತೀತ್ಯಾಹ -- ಬಾಧಶ್ಚೇತಿ।

h॥ ಚಾಕ್ಷುಷಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದೀನಾಮಪಿ ವರ್ತಮಾನಮಾತ್ರಗ್ರಾಹಿತ್ವನಿಯಮನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಚಾಕ್ಷುಷಾದಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಽಪಿ ನ ವರ್ತಮಾನಮಾತ್ರಗ್ರಾಹಿತ್ವನಿಯಮ ಇತಿ ಭಾವೇನಾಽಹ ಮಾನತ್ವಮಿತಿ।

ಮಾನತ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯಾ ಅಪಿ ಸರ್ವಾನುಭೂತಿಗಮ್।

ಅತೀತವರ್ತಮಾನತ್ವಧರ್ಮಿಣೀ ಸಾ ಚ ದೃಶ್ಯತೇ॥78॥**

(###sudha --)

ಸರ್ವೇಽಪಿ ಹಿ ಪರೀಕ್ಷಕಾಸ್ತದ್ಬಲೇನಾಽತ್ಮಾದೇಃ ಸ್ಥಾಯಿತ್ವಂ ಸಾಧಯನ್ತಿ। ತತಃ ಕಿಂ ಪ್ರಕೃತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತೀತೇತಿ। ಅತೀತತ್ವವರ್ತಮಾನತ್ವಧರ್ಮವಿಶಿಷ್ಟಾರ್ಥವಿಷಯೇತ್ಯರ್ಥಃ। ದೃಶ್ಯತೇ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ। ಸೋಽಯಮಿತಿ ಹಿ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಕಾರೋಽನುಭೂಯತೇ। ಸಾ ಚ ಚಕ್ಷುರಾದಿನೈವ ಜಾಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯಾ ಸ್ಮೃತ್ಯನುಭವಲಕ್ಷಣಜ್ಞಾನದ್ವಯರೂಪತ್ವಸ್ಯ, ಸ್ಮೃತ್ಯನುಭವಾತ್ಮಕೈಕಜ್ಞಾನರೂಪತ್ವಸ್ಯ ಚ ನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಥ ಮತಮ್ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯಾಂ ಚತ್ವಾರಃ ಪಕ್ಷಾಃ ಸಮ್ಭವನ್ತಿ ಅನುಭವ ಏವೇತಿ ವಾ, ಸ್ಮೃತಿರೇವೇತಿ ವಾ, ಸ್ಮೃತ್ಯನುಭವರೂಪಂ ಜ್ಞಾನದ್ವಯಮಿತಿ ವಾ, ಏಕಮೇವ ಜ್ಞಾನಮಂಶೇ ಸ್ಮೃತಿಃ ಅಂಶೇಽನುಭವ ಇತಿ ವೇತಿ। ತತ್ರ ನ ತಾವದಾದ್ಯಃ, ತಥಾತ್ವೇ ಹ್ಯಯಮಿತ್ಯೇವ ಸ್ಯಾತ್, ನತು ಸ ಇತಿ। ನಾಪಿ ದ್ವಿತೀಯಃ, ತಥಾಸತಿ ಸ ಇತ್ಯೇವ ಸ್ಯಾತ್, ನತ್ವಯಮಿತಿ। ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೋ ದೋಷಶ್ಚ ಸ್ಯಾತ್। ಅತ ಉತ್ತರಂ ಪಕ್ಷದ್ವಯಮೇವಾಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್। ತಥಾಚ ಸ ಇತ್ಯಂಶಸ್ಯ ಸ್ಮೃತಿತ್ವಾನ್ನ ಚಾಕ್ಷುಷಾದಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯಾತೀತವಿಷಯತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಚೇತಿ।

ನಚ ಸಾ ಸ್ಮೃತಿಮಾತ್ರಾರ್ಧಾ ತದಿದನ್ತ್ವಗ್ರಹೈಕತಃ।

ಅತೋ ನ ವರ್ತಮಾನೈಕನಿಯಮಃ ಸ್ಯಾದ್ ಗ್ರಹೇಽಕ್ಷಜೇ ॥79॥**

(###sudha --)

ಸ್ಮೃತಿರೇವ ಮಾತ್ರಾ ಸ್ಮೃತಿಮಾತ್ರಾ। ಸ್ಮೃತಿಮಾತ್ರಾಽರ್ಧಂ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ ತಥೋಕ್ತಾ। ಸ್ಮೃತ್ಯನುಭವರೂಪೈಕದೇಶಸಮುದಾಯರೂಪಾ ತಥಾ ಸ್ಮೃತ್ಯನುಭವಾತ್ಮಕೈಕಜ್ಞಾನರೂಪಾ ಚ ನೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಕುತೋ ನೇತ್ಯತಃ ಪ್ರಥಮಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾಂ ಹೇತುಮಾಹ ತದಿದನ್ತ್ವೇತಿ। ತತ್ತ್ವೇದನ್ತ್ವಗ್ರಹಯೋರೇಕತ್ವಾನುಭವಾತ್। ಗ್ರಹಗ್ರಹಣೇನಾನುಭವತ್ವಂ ಸೂಚಯತಿ। ದ್ವಿತೀಯಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾಂ ಹೇತುಮಾಹ ತದಿದನ್ತ್ವೇತಿ। ತತ್ತ್ವೇದನ್ತ್ವಗ್ರಹಸ್ಯೈಕತ್ವಾನ್ನಿರಂಶತ್ವಾತ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾ ನ ಸ್ಮೃತಿರೇವೇತಿ ಪರೇಣಾಪ್ಯುಕ್ತಮ್। ನಾಪಿ ಜ್ಞಾನದ್ವಯರೂಪಾ। ತತ್ ತಾವತ ಏವೇದನ್ತಾಯಾಂ ಮಾನಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗೇನ ಕ್ಷಣಭಙ್ಗಭಙ್ಗಾಸಿದ್ಧೇಃ। ನಚ ಸ್ಮೃತ್ಯನುಭವರೂಪಮೇಕಮೇವ ಜ್ಞಾನಮ್। ಏಕತ್ವೇ ದ್ವಿರೂಪತಾವಿರೋಧಾತ್। ತಸ್ಮಾದನುಭವರೂಪಮೇಕಮೇವ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಸಂಸ್ಕಾರಸಚಿವೇನ ಚಕ್ಷುರಾದಿನಾ ಜಾತತ್ವಾತ್ ಸೋಽಯಮಿತ್ಯಾಕಾರಂ ಭವತಿ। ಯಥಾ ಖಲು ಶುಕ್ಲಹರಿತಪೀತಾದಿರೂಪಾಣಾಂ ಚಿತ್ರರೂಪಾರಮ್ಭಕತ್ವಮ್। ಯಥಾ ವಾ ದೋಷಸಹಕೃತಾನಾಮಿನ್ದ್ರಿಯಾಣಾಂ ವಿಪರ್ಯಯಹೇತುತ್ವಮ್, ತಥಾ ಸಂಸ್ಕಾರಸಚಿವಾನಾಮಿನ್ದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಹೇತುತ್ವಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಕೋ ದೋಷಃ? ನಚ ಸಂಸ್ಕಾರಸ್ಯ ಸ್ವತನ್ತ್ರಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಹೇತುತ್ವಮ್। ಸ್ಮೃತೇರ್ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾದಿತಿ।

"ತಚ್ಚೇನ್ನೋತ್ತರಗೋಚರಮ್" ಇತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಮರ್ಥಮುಪಸಂಹರತಿ --ಅತ ಇತಿ। ವರ್ತಮಾನೈಕನಿಯಮಃ ವರ್ತಮಾನಮೇಕಮೇವ ವಿಷಯೀಕರೋತೀತ್ಯೇವಂರೂಪೋ ನಿಯಮಃ।

h॥ ಜ್ಞಾತತಾಯಾ ಆಗಮಪ್ರಮಾಣಕತ್ವನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮೇಯಪ್ರಮಾತೃಭೇದಂ ವಿಶ್ವಮಬಾಧ್ಯಮಿತಿ ಯದುಕ್ತಂ ತದುಪಸಂಹರಿಷ್ಯನ್ನರ್ಥಗತಾಯಾ ಜ್ಞಾತತಾಪ್ರಾಕಟ್ಯಸಮಾಖ್ಯಾಯಾಃ ಪ್ರಮಿತೇಶ್ಚತುರ್ಥ್ಯಾ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ತ್ರಿವಿಧಂ ವಿಶ್ವಮಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಂ ತಾವತ್ ಪರಿಹರತಿ ನಚೇತಿ।

ನಚ ಪ್ರಮಾಣತೋಽನ್ಯಾ ಸ್ಯಾತ್ ಪ್ರಮಿತಿರ್ನಾಮ ಕುತ್ರಚಿತ್।

ಮಾನಾಭಾವಾದ್ ಗೌರವಾಚ್ಚ ಕಲ್ಪನಾಯಾಃ ಕಿಮೇತಯಾ ॥80॥**

(###sudha --)

ಪ್ರಮಿತಿರ್ನಾಮ ವಸ್ತು ನಾಸ್ತ್ಯೇವ, ತತ್ರ ಮಾನಾಭಾವಾತ್। ನನು ಕಥಂ ಮಾನಾಭಾವಃ? "ಪ್ರಮಾತಾ ಚ ಪ್ರಮೇಯಂ ಚ ಪ್ರಮಾಣಂ ಪ್ರಮಿತಿಸ್ತಥಾ" ಇತ್ಯಾದೇರಾಗಮಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಪ್ರಮಾಣತೋಽನ್ಯೇತಿ। ದ್ವಿವಿಧಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್ ಕರಣಮ್, ಫಲಂ ಚ। ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಶಬ್ದೇನ ಕರಣಮಭಿಧಾಯ ಪ್ರಮಿತಿಶಬ್ದೇನ ಫಲರೂಪಪ್ರಮಾಣಮೇವ ಉಚ್ಯತೇ। ನತು ತತೋಽನ್ಯಾ ಪ್ರಮಿತಿರಿತಿ।

h॥ ಜ್ಞಾತತಾಯಾ ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಸಿದ್ಧತ್ವನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತಿ ತಾವದರ್ಥಜ್ಞಾನಯೋರ್ವಿಷಯವಿಷಯಿಭಾವನಿಯಮಃ। ನಚಾಸೌ ಸತ್ತಯಾ, ಕಾರಣತ್ವೇನ ವಾ, ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತೇಃ। ನಾಪಿ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಸಾರೂಪ್ಯಾಭ್ಯಾಮ್, ಅಸಮ್ಭವಾತ್। ಯತ್ರ ಜ್ಞಾನೇ ಯೋಽರ್ಥೋಽವಭಾಸತೇ ತಸ್ಯಾಸೌ ವಿಷಯ ಇತ್ಯತ್ರ ಸಪ್ತಮ್ಯರ್ಥಾನುಪಪತ್ತಿಃ। ತಸ್ಮಾದ್ ಯೇನ ಯಸ್ಯಾತಿಶಯ ಉತ್ಪದ್ಯತೇ ತತ್ರಾಸೌ ವಿಷಯ ಇತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮ್। ತಥಾಚಾರ್ಥಸ್ಯ ವಿಷಯತ್ವಸಿದ್ಧ್ಯೇ ಜ್ಞಾನಜನ್ಯೋಽರ್ಥಗತೋಽತಿಶಯಃ ಸರ್ವಥಾಽಙ್ಗೀಕಾರ್ಯ ಇತಿ ಕಥಂ ಮಾನಾಭಾವಃ?

ಮೈವಮ್। ತಥಾಸತ್ಯತೀತಾನಾಗತಯೋರ್ಜ್ಞಾನವಿಷಯತಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಹ್ಯಸತಿ ಧರ್ಮಿಣಿ ತತ್ರ ಧರ್ಮೋತ್ಪತ್ತಿಃ ಸಮ್ಭವತಿ। ಅಥ ಕರಣಸಮ್ಬನ್ಧಾತ್ ತತ್ರ ವಿಷಯತ್ವಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ ತರ್ಹಿ ವರ್ತಮಾನೇಽಪಿ ತಥಾಸಮ್ಭವಾನ್ನ ಜ್ಞಾತತಾ ಕಲ್ಪನೀಯೇತಿ। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಕುತ್ರಚಿದಿತಿ। ಅತೀತಾದಿವದ್ ವರ್ತಮಾನೇಽಪಿ ನಾಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ।

ಕಿಞ್ಚ ಜ್ಞಾನಂ ಸ್ವವಿಷಯೇ ಜ್ಞಾತತಾಮುಪಜನಯತಿ, ಯತ್ರಕ್ವಚಿದ್ ವಾ? ದ್ವಿತೀಯೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಆದ್ಯೇ ಜ್ಞಾತತೋಪಜನನಾತ್ ಪ್ರಾಗೇವಾರ್ಥಸ್ಯ ವಿಷಯತ್ವಸಿದ್ಧೇರ್ವ್ಯರ್ಥಂ ತತ್ಕಲ್ಪನಮಿತ್ಯಾಹ -- ಕಿಮೇತಯೇತಿ।

h॥ ಜ್ಞಾತತಾಯಂ ಜ್ಞಾತತಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಮ್,॥

(###sudha --)

ಅಪಿಚ ಜ್ಞಾತತಾಯಾಮಪಿ ಜ್ಞಾತತೋತ್ಪಾದೋಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ನವಾ? ನೇತಿ ಪಕ್ಷೇ ಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಆದ್ಯೇಽನುಭವಾನಾರೂಢಂ ಜ್ಞಾತತಾಪ್ರವಾಹಮಙ್ಗೀಕುರ್ವಾಣಸ್ಯ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಹ -- ಕಲ್ಪನಾಯಾ

ಗೌರವಾಚ್ಚೇತಿ। ಅಥ ಜ್ಞಾತತಾ ಜ್ಞಾತತಾನ್ತರಮನ್ತರೇಣೈವ ವಿಷಯ ಇತಿ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ, ತದಾಽಪಿ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಮೇವ।

ಏತೇನ ಜ್ಞಾನಂ ಸ್ವವಿಷಯೇ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಕರೋತಿ, ಕ್ರಿಯಾತ್ವಾತ್; ಗಮನವದಿತ್ಯನುಮಾನಮಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್। ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಪಕ್ಷೀಕಾರೇಽತೀತಾನಾಗತಜ್ಞಾತತಾಜ್ಞಾನೇಷು ಬಾಧಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ತತ್ರೈವ ವ್ಯಭಿಚಾರಾದಿತಿ।

h ॥ ಜ್ಞಾತತಾಯಾಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ನನು ಜ್ಞಾತೋ ಘಟಃ, ಪ್ರಕಟೋ ಘಟ ಇತ್ಯರ್ಥವಿಶೇಷಣತಯಾ ಜ್ಞಾತತಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೀಕ್ಷ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಮಯೇತಿ।

ಮಯ್ಯೈತಜ್ಜ್ಞಾನಮಿತಿ ತು ಸಾಕ್ಷಿಗಂ ಜ್ಞಾನಗೋಚರಮ್।

ಜ್ಞಾನಮೇವ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥81॥**

(###sudha --)

ಜ್ಞಾನಮೇವ ಮಯ್ಯೈತಜ್ಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಗೋಚರಮ್। ಕ್ರಿಯಾ ಹಿ ಕರ್ತೃಸ್ಥೈವ ಯದಾ ಕರ್ತೃಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ ವ್ಯವಹ್ರಿಯತೇ, ತದಾ ಕರ್ತೃಧರ್ಮತಯಾ ಪ್ರತೀಯತೇ। ಯಥಾ ದೇವದತ್ತೋ ಘಟಮಿಚ್ಛತಿ ದ್ವೇಷ್ಟೀತಿ। ಯದಾತು ಕರ್ಮಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ ತದಾ ತದ್ಧರ್ಮತಯಾ। ಯಥೇಷ್ಟೋ ದ್ವಿಷ್ಟ ಇತಿ। ಯದಾ ಪುನಃ ಸ್ವಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ ತದಾ ಸ್ವತನ್ತ್ರೈವ। ಯಥೇಚ್ಛಾ ದ್ವೇಷ ಇತಿ। ಏವಮಾತ್ಮಗತಮೇವ ಜ್ಞಾನಂ ವಿಷಯಧರ್ಮತಯಾಽವಭಾಸತ ಇತಿ ಕಿಮನುಪಪನ್ನಮ್?

ನನುಚ ಜ್ಞಾನಂ ತಾವನ್ನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್। ತಥಾಹಿ ನ ತಾವತ್ ಪೂರ್ವಭಾವಿನೋ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಂ ವಿಷಯಃ। ತಥಾಸತಿ ಜ್ಞಾಸ್ಯಾಮೀತ್ಯೇವಂ ಸ್ಯಾತ್, ನತು ಜಾನಾಮೀತಿ। ನಾಪ್ಯಾಗಾಮಿನಃ। ತಥಾತ್ವೇ ಹ್ಯಜ್ಞಾಸಿಷಮಿತ್ಯೇವ ಸ್ಯಾತ್। ನಚ ಸಹಭಾವಿಜ್ಞಾನಾನ್ತರಮಸ್ತಿ। ತತೋ ಜ್ಞಾತತಾಲಕ್ಷಣಕಾರ್ಯೇಣೈವಾನುಮಾತವ್ಯಮಿತಿ ಕಥಂ ಸಾ ನಾಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸಾಕ್ಷಿಗಮಿತಿ। ಸಾಕ್ಷಿಣೋ ನಿತ್ಯತ್ವಾನ್ನೋಕ್ತದೋಷಃ। ಸ ಚ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶ ಇತಿ।

h ॥ ಜ್ಞಾತತಾಯಾ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅನುಪಲಮ್ಭಬಾಧಿತಾ ಚ ಜ್ಞಾತತೇತ್ಯಾಹ -- ತತೋಽನ್ಯೇತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ । ತತೋಽನ್ಯಾ ನ ಪ್ರಮಿತಿರ್ನಾಮ ದೃಶ್ಯತೇ ॥81॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರಥಮಜ್ಞಾನೇ ಹಿ ಶುದ್ಧ ಏವಾರ್ಥೋ ಜ್ಞಾಯತೇ ನ ಜ್ಞಾತತಾವಿಶಿಷ್ಟಃ। ತದಾನೀಂ ತಸ್ಯಾ ಅಜಾತತ್ವಾತ್। ತಾಮುತ್ಪಾದ್ಯ ಪುನಸ್ತದ್ವಿಶಿಷ್ಟಮರ್ಥಂ ವಿಷಯೀಕರೋತೀತಿ ಪಕ್ಷೇ ವಿರಮ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಚ ಪ್ರಥಮಜ್ಞಾನವಿಷಯೀಕೃತಾದಧಿಕೋಽರ್ಥ ಉತ್ತರಜ್ಞಾನೇಷು ಚಕಾಸ್ತಿ। ಜ್ಞಾತ ಇತ್ಯತ್ರ ತು ಜ್ಞಾನಂ ವಿಷಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಮೇವೇತಿ।

h॥ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮಾತೃಪ್ರಮೇಯಭೇದೇನ ತ್ರಿವಿಧಸ್ಯ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಅಬಾಧ್ಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನೋಪಸಂಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ಇದಾನೀಮೀಶತಜ್ಜ್ಞಾನೇತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಮರ್ಥಮುಪಸಂಹರತಿ --ಮಾನೇತಿ।

ಮಾನಮಾತೃಪ್ರಮೇಯಾಣಾಂ ತದುಚ್ಛಿತ್ತಿರ್ನಹಿ ಕ್ವಚಿತ್।

ಸ್ವಾಪ್ನಾನಾಮಪಿ ಚೈತೇಷಾಂ ನ ಬಾಧೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಕ್ವಚಿತ್॥82॥**

(###sudha --)

ಜಾಗ್ರತ್ತ್ವಮಾತ್ರಮತ್ರೈಕಮನ್ಯಥಾ ದೃಶ್ಯತೇ ಸ್ಫುಟಮ್।

ಅತೋ ಮಿಥ್ಯಾ ನಚ ಸ್ವಪ್ನೋ ಜಾಗ್ರದ್ವತ್॥॥॥॥83॥**

(###sudha --)

ತತ್ ತಸ್ಮಾನ್ಮಾನಾದಿಭೇದೇನ ತ್ರಿವಿಧಮೇವ ವಿಶ್ವಂ ತಸ್ಯ ಕ್ವಚಿದಪ್ಯುಚ್ಛಿತ್ತಿರ್ಬಾಧೋ ನಾಸ್ತ್ಯೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಪ್ರಕೃತಮುಪಸಂಹರನ್ ಸ್ವಪ್ನಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಹೇತ್ವನ್ತರೇಣ ದೂಷಯತಿ -- ಸ್ವಾಪ್ನಾನಾಮಪೀತಿ। ಚೋ ಹೇತೌ। ಯಸ್ಮಾತ್ ಸ್ವಾಪ್ನಾನಾಮಪ್ಯೇತೇಷಾಂ ಮಾನಮಾತೃಪ್ರಮೇಯಾಣಾಂ ಕ್ವಚಿತ್ ಕಾಲೇ ನ ಬಾಧೋ ದೃಶ್ಯತೇ, ಅತಃ ಸ್ವಪ್ನೋ ಮಿಥ್ಯಾ ನೈವೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ನ ಕೇವಲಂ ಬಾಹ್ಯಪ್ರಪಞ್ಚ ಇತ್ಯಪೇರರ್ಥಃ।

ಸ್ವಪ್ನಾದುತ್ಥಿತಸ್ಯ ನಾತ್ರ ಗಜೋಽಭೂದಿತ್ಯಾದಿನಾ ಬಾಧದರ್ಶನಾತ್ ಕಥಮೇತದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಜಾಗ್ರತ್ತ್ವಮಾತ್ರಮಿತಿ। ಅನ್ಯಥಾ ಅವಿದ್ಯಮಾನತ್ವೇನ। ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಪ್ರಾಯಮೇತತ್। (925) ಯತ್ರೂಕ್ತಂ ರಥೋಽಯಮಿತ್ಯಾದಿ, ತತ್ಪರಿಣಾಮಿತಾಮಾವೇದಯತಿ, ನ ಬಾಧಮಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯತೇ। (1002) "ನ ತತ್ರ ರಥಾ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸ್ತು ತತ್ಪ್ರಾಗಭಾವಮ್।

h॥ ಸ್ವಾಪ್ನಾನಾಂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸಾಧಕಭ್ರಾನ್ತಿವಿಷಯತ್ವಬಾಧವಿಷಯತ್ವಹೇತ್ವೋರ್ದೂಷಣಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಸ್ವಾಪ್ನಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಜಾಗ್ರತ್ತ್ವಂ ಯದಿ ಭ್ರಮಸಿದ್ಧಮ್, ಬಾಧಿತಂ ಚ, ತದಾ ತೇಷಾಂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮವರ್ಜನೀಯಮ್। ಸ್ವಾಪ್ನಗಜಾದಯೋ ಮಿಥ್ಯಾ, ಭ್ರಮವಿಷಯತ್ವಾತ್,

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಬಾಧವಿಷಯತ್ವಾಚ್ಚ; ಶುಕ್ತಿರಜತವದಿತ್ಯನುಮಾನಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಕಿಮಿದಂ ಭ್ರಮವಿಷಯತ್ವಮಾರೋಪ್ಯತಯಾ ವಾ, ಆರೋಪಾಧಿಷ್ಠಾನತಯಾ ವಾ, ಸಾಧಾರಣಂ ವಾ? ತಥಾ ಬಾಧವಿಷಯತ್ವಮಪಿ ಕಿಂ ನಿಷೇಧ್ಯತಯಾ, ಉತ ನಿಷೇಧಾಧಿಕರಣತಯಾ, ಅಥ ಸಾಧಾರಣಮ್? ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ದ್ವಿತೀಯತೃತೀಯಯೋರ್ದೋಷಮಾಹ -- ಜಾಗ್ರದ್ವದಿತಿ। ಜಾಗ್ರತಾ ದೃಷ್ಟಂ ಶುಕ್ತ್ಯಾದಿಕಂ ಯಥಾ ತಥೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಯಥಾ ಶುಕ್ತಿಕಾದೇರಾರೋಪಬಾಧಾಧಿಷ್ಠಾನತ್ವೇಽಪಿ ನ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮ್, ತಥಾ ಸ್ವಾಪ್ನಾನಾಮಪೀತ್ಯನೈಕಾನ್ತ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ।

h ॥ ಭ್ರಾನ್ತಿಬಾಧವಿಷಯತ್ವಮಾತ್ರಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾಸಾಧಕತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ಜಾಗರೋಪಲಬ್ಧಸ್ಯ ಶುಕ್ತ್ಯಾದೇರಪ್ಯನೇನೈವ ಹೇತುನಾ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಸ್ಮಾಕಂ ಸಿಷಾಧಯಿಷಿತಮೇವೇತಿ ಕಥಂ ತತ್ರಾನೈಕಾನ್ತಿಕತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಜಾಗ್ರದಿತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।ಜಾಗ್ರದೇವ ಚ ॥83॥**

(###sudha --)

ಆತ್ಮವತ್ ಕ್ವಚಿದಾತ್ಮಾ ಚ ಸ್ಯಾದೇವ ಭ್ರಮಗೋಚರಃ।

ಏತಾವತಾ ನ ಮಿಥ್ಯಾಽಸೌ ಸ್ವಪ್ನೇ ಜಾಗರಿತೇ ತಥಾ ॥84॥**

(###sudha --)

ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಜಾಗ್ರತ್ ಸ್ವಪ್ನಶ್ಚಾಽತ್ಮವನ್ನೈವ ಮಿಥ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ। ತದ್ ವಿವೃಣೋತಿ ಕ್ವಚಿದಿತಿ। ಕ್ಷಣಿಕೋಽಹಮಿತ್ಯಾದಿ ಭ್ರಮಗೋಚರಃ। ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್। ನ ಕ್ಷಣಿಕೋಽಹಂ ಸ್ಥಿರ ಏವೇತಿ ಬಾಧಗೋಚರಶ್ಚೇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಸ್ವಪ್ನೇ ಜಾಗರಿತೇ ತಥೇತಿ। ತತ್ರೋಪಲಬ್ಧಾಃ ಪದಾರ್ಥಾ ಅಪಿ ನ ಮಿಥ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಉಭಯಪಕ್ಷೀಕಾರೇಣಾನುಮಾನಸ್ಯಾಽತ್ಮನಿ ವ್ಯಭಿಚಾರೋಽಪರಿಹಾರ್ಯ ಇತಿ।

ನನು ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಾದಿನಾ ಪ್ರತಿಪನ್ನ ಆತ್ಮಾಽಪಿ ಮಿಥ್ಯೇತಿ ಕಥಂ ತತ್ರ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಇತಿ ಚೇತ್। ಕಿಂ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಾದೇರಾರೋಪಿತಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾದೇವಮುಚ್ಯತೇ, ಉತಾಽತ್ಮಸ್ವರೂಪಸ್ಯೈವ? ದ್ವಿತೀಯೇ ತ್ವಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ ಸ್ಫುಟ ಏವ। ಆದ್ಯಮಾಶಯ ದೂಷಯತಿ -- ಯದೀತಿ।

ಯದ್ಯಾತ್ಮನ್ಯನ್ಯಥಾ ದೃಶ್ಯಂ ಭ್ರಾನ್ತಮತ್ರಾಪಿ ತದ್ ಭವೇತ್।

ಏವನ್ತರ್ಹ್ಯಾರೋಪಿತಾಕಾರಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಸಾಧ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಚ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತ್ವಮ್, ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಾವಗತಾರ್ಥೇಷ್ವಾರೋಪಿತಾಕಾರಾಣಾಂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸ್ಯಾಸ್ಮಾಭಿರಪ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಾತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ಸ್ವಾಪ್ನಾದೇರಾರೋಪ್ಯತಯಾ ನಿಷೇಧ್ಯತಯಾ ವಾ ಭ್ರಾನ್ತಿಬಾಧವಿಷಯತ್ವಾಭಾವಃ ॥

(###sudha --)

ಆರೋಪ್ಯತಯಾ, ನಿಷೇಧ್ಯತಯಾ ವಾ ಭ್ರಾನ್ತಿಬಾಧವಿಷಯತ್ವಂ ಹೇತುರಿತ್ಯಾದ್ಯಪಕ್ಷೇ ದೋಷಮಾಹ -- ಅಬಾಧಿತೇತಿ।

ಅಬಾಧಿತಾನುವೃತ್ತೇಸ್ತು ಸ್ವಾಪ್ನಾದೇರ್ಭ್ರಾನ್ತತಾ ಕುತಃ ॥85॥**

(###sudha --)

ಜಾಗ್ರತ್ತ್ವಾದೇ ರಜತತ್ವಾದೇಶ್ಚ ಬಾಧಾದುತ್ತರಮಪ್ಯಬಾಧಿತತ್ವೇನ ಗಜಾದೇಃ ಶುಕ್ತ್ಯಾದೇಶ್ಚಾನುವೃತ್ತೇಃ ಸ್ವಪ್ನಾದೇರುಕ್ತವಿಧಾ ಭ್ರಾನ್ತತಾ ಬಾಧ್ಯತಾ ಚ ಕುತಃ? ತಥಾಚ ಸ್ವರೂಪಾಸಿದ್ಧಿಃ। ಯಥಾ ಖಲು ಬಾಧೋತ್ತರಕಾಲಮಪ್ಯನುವರ್ತಮಾನ ಆತ್ಮಾ ನಾಽರೋಪ್ಯೋ, ನಾಪಿ ಬಾಧ್ಯಃ। ತಥಾ ಸ್ವಪ್ನಜಾಗರಾವಪಿ। ತಯೋರಪ್ಯದ್ರಾಕ್ಷಮೇವಾಹಂ ಗಜಮಿತ್ಯಾದ್ಯನುವೃತ್ತೇರಿತಿ।

h ॥ ಸಾಧಕಾಭಾವಾದ್ ಬಾಧಕಸದ್ಭಾವಾಚ್ಚ ಸ್ವಾಪ್ನಜಾಗರಯೋರ್ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾನುಮಾನಮೇವಾನುಪಪನ್ನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅನುಕೂಲಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್ ಪ್ರತಿಕೂಲಪ್ರಮಾಣಭಾವಾಚ್ಚ ಭ್ರಾನ್ತಿವಿಷಯತ್ವಾದಿಹೇತುನಾ ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಯೋರ್ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾನುಮಾನಮನುಪಪನ್ನಮಿತ್ಯಾಹ -- ನಚೇತಿ।

ನಚ ಕಾಚಿತ್ ಪ್ರಮಾ ವಿಶ್ವಭ್ರಾನ್ತತ್ವೇ ಸರ್ವಮೇವ ಚ।

ಅಭ್ರಾನ್ತತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಂ ತು ಕಥಂ ತದ್ಭ್ರಾನ್ತತಾ ಭವೇತ್ ॥86॥**

(###sudha --)

ವಿಶ್ವಮಿತ್ಯುಭಯವಿಧಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್। ಭ್ರಾನ್ತತ್ವೇ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇ। ಯದ್ವಾ ಭ್ರಾನ್ತಿವಿಷಯತ್ವಾದಿಹೇತುದ್ವಯಸ್ಯಾಸಿದ್ಧಿಂ ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣ ಸಾಧಯಿತುಮಿದಂ ವಾಕ್ಯಮ್। ಭ್ರಾನ್ತತ್ವ ಇತಿ ಬಾಧ್ಯತ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಯತಸ್ತಸ್ಮಾದಿತ್ಯುಪಸ್ಕರ್ತವ್ಯಮ್। ತದ್ಭ್ರಾನ್ತತಾ ತಸ್ಯ ದ್ವಿವಿಧಸ್ಯಾಪಿ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಭ್ರಾನ್ತಿವಿಷಯತಾ।

h ॥ ವಿಶ್ವಭ್ರಾನ್ತತ್ವಸಾಧಕಮತಸ್ಯಾಪಿ ವಿಶ್ವಾನ್ತಃಪಾತಿತ್ವೇನ ಭ್ರಾನ್ತತ್ವಾದ್ ವಿಶ್ವಸತ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ ॥

(###sudha --)

ದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿಹೇತುನಾ ಸ್ವಪ್ನಜಾಗರಯೋರ್ಭ್ರಾನ್ತತ್ವಾದಿಸಾಧನಾತ್ ಕಥಮಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಂ ಪರಿಹರ್ತುಂ ಭ್ರಾನ್ತತ್ವಂ ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣ ದೂಷಯತಿ -- ಕಿಞ್ಚೇತಿ।

ಕಿಞ್ಚ ಭ್ರಾನ್ತತ್ವವಾದೀ ಸ ಭ್ರಾನ್ತತ್ವಂ ಸ್ವಮತಸ್ಯ ಚ।

ಅಙ್ಗೀಕರೋತಿ ನಿಯತಂ ತತ್ರ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನತಾ ॥87॥**

(###sudha --)

ವಾದಿನೋಸ್ತೇನ ಚಾಭ್ರಾನ್ತಂ ವಿಶ್ವಮೇವ ಭವಿಷ್ಯತಿ।

ಭ್ರಾನ್ತತ್ವಭ್ರಾನ್ತತಾ ಚೇತ್ ಸ್ಯಾತ್ ಕಥಂ ನಾಭ್ರಾನ್ತಿಸತ್ಯತಾ ॥88॥**

(###sudha --)

ಭ್ರಾನ್ತತ್ವವಾದೀ ದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿನಾ ದ್ವಿವಿಧಸ್ಯಾಪಿ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಭ್ರಾನ್ತತ್ವಾದಿಕಂ ಸಾಧಯನ್। ಸ್ವಮತಸ್ಯೇತಿ। ಸ್ವಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಾರ್ಥಸ್ಯ। ನಿಯತಮಿತಿ। ಅನ್ಯಥಾ ತತ್ರಾನೈಕಾನ್ತ್ಯಾಪತ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ। ನ ಕೇವಲಂ ಪರೇಣ ಸ್ವವ್ಯಾಪ್ತಿಸಿದ್ಧ್ಯೇ ಸ್ವಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಾರ್ಥಸ್ಯ ಭ್ರಾನ್ತತ್ವಾದಿಕಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್। ಕಿನ್ತು ವಯಮಪಿ ತದಙ್ಗೀಕುರ್ಮ ಇತ್ಯಾಹ -- ತತ್ರೇತಿ। ಪರಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಾರ್ಥಸ್ಯ ಭ್ರಾನ್ತತ್ವಾದೌ ವಾದಿನೋಃ ವಾದಿಪ್ರತಿವಾದಿನೋಃ। ಏತಚ್ಚ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾನುಮಾನಸ್ಯಾನ್ಯತರಾಸಿದ್ಧಿನಿರಾಸಾರ್ಥಮಿತಿ ಬೋದ್ಧವ್ಯಮ್। ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತೇನ ಚೇತಿ। ನ ಕೇವಲಮುಕ್ತಪ್ರಮಾಣೈಃ ಕಿನ್ತು ವಿಶ್ವಭ್ರಾನ್ತತ್ವಾದೇರ್ಭ್ರಾನ್ತತ್ವಾದಿಹೇತುನಾ ಚ ವಿಶ್ವಮಭ್ರಾನ್ತಮೇವ ತಥಾಽಬಾಧ್ಯಮೇವ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ತತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತಿಂ ಸೂಚಯತಿ ಭ್ರಾನ್ತತ್ವೇತಿ। ತದೇತೌ ಪ್ರಯೋಗೌ ಭವತಃ ವಿಶ್ವಮಭ್ರಾನ್ತಮ್, ಭ್ರಾನ್ತಭ್ರಾನ್ತತ್ವಾತ್; ತಥಾ ವಿಶ್ವಮಬಾಧ್ಯಮ್, ಬಾಧ್ಯಬಾಧ್ಯತ್ವಾತ್; ಆತ್ಮವದಿತಿ।

h॥ ಮಾಯಾವಾದಿನೈವ ಸ್ವಮತಸ್ಯ ಹೇಯತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್, ಅಶೇಷದೋಷದುಷ್ಟತ್ವಾಚ್ಚ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವದನುಪಾದೇಯತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಅಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನದೂಷಣಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಮಾಹ ಅಶೇಷೇತಿ।

ಅಶೇಷದೋಷದುಷ್ಟಂ ತನ್ಮತಂ ಹೇಯಂ ಬುಭೂಷುಭಿಃ।

ಯೇನ ಸ್ವಮತಹೇಯತ್ವಂ ಸ್ವಯಮಙ್ಗೀಕೃತಂ ಸದಾ।

ಭ್ರಾನ್ತಿತ್ವಾದ್ ದುರ್ಘಟತ್ವಸ್ಯ ಭೂಷಣತ್ವಾಚ್ಚ ಕೇವಲಮ್ ॥89॥**

(###sudha --)

ಉನ್ಮತ್ತೋಽಪಿ ಕಥಂ ತಸ್ಯ ಮತಂ ಸ್ವೀಕರ್ತುಮಿಚ್ಛತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಈಶಶಕ್ತೇರಚಿನ್ತ್ಯತ್ವಾನ್ಮಹೋನ್ಮತ್ತೈಃ ಪ್ರವರ್ತಿತಮ್ ॥90॥**

(###sudha --)

ತನ್ಮತಮಿತಿ। ಸ್ವಾಪ್ನಜಾಗರಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ಮತಮ್।

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಭ್ರಾನ್ತತ್ವಾದಿಕಮಿವಾಭ್ರಾನ್ತತ್ವಾದಿಕಮಪಿ ಮಿಥ್ಯಾ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್? ನಚೈತದಘಟಿತಂ ದುರ್ಘಟತ್ವಸ್ಯ ಭೂಷಣತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಂ ಪರಿಹರನ್ ಮನ್ದಮೇತದಸ್ಮದೀಯಂ ತನ್ಮತಹೇಯತಾವ್ಯುತ್ಪಾದನಮುಪಾದಾನಪ್ರಸಕ್ತೇರಭಾವಾದಿತಿ ಸೋಲ್ಲುಣ್ಠಮಾಹ ಯೇನೇತಿ। ಭ್ರಾನ್ತಿತ್ವಾದ್ ಭ್ರಾನ್ತಿವಿಷಯತ್ವೇನಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ದುರ್ಘಟತ್ವಸ್ಯ ಭೂಷಣತ್ವಾತ್ ಭೂಷಣತ್ವೇನಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾಚ್ಚ। ಕೇವಲಮುನ್ಮತ್ತೋಽಪಿ ಸಾಕ್ಷಾದುನ್ಮತ್ತೋಽಪಿ ನ ಪುನರುನ್ಮತ್ತಕಬೀಜಾದ್ಯದನೇನೋನ್ಮತ್ತಃ। ನಹ್ಯುನ್ಮತ್ತಃ ಸ್ವಮತಂ ಭ್ರಾನ್ತಂ ದುರ್ಘಟಂ ಚೇತಿ ಸ್ವಯಮೇವ ಮನ್ಯತೇ। ತರ್ಹಿ ಕಥಂ ಲೋಕೇ ಪ್ರವೃತ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಈಶೇತಿ। ಮಹೋನ್ಮತ್ತೈರಿತಿ ಹೇತ್ವನ್ತರಮ್।

h॥ ಸೌತ್ರಮಾಯಾಶಬ್ದಸ್ಯ ಜೀವಪ್ರಜ್ಞಾಈಶ್ವರಪ್ರಜ್ಞಾಪರತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮುಪಕ್ರಮ್ಯಾಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಹೇಯತಾವ್ಯುತ್ಪಾದನಮಸಙ್ಗತಮಿತ್ಯತಃ ಸ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಾರ್ಢ್ಯಾರ್ಥಮಿತ್ಯಾಶಯವಾನುಕ್ತಂ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಂ ವಿವೃಣ್ವನ್ ಮಾಯಾಶಬ್ದಾರ್ಥಂ ತಾವದಾಹ -- ಅತ ಇತಿ।

#sutraಓಂ ಮಾಯಾಮಾತ್ರಂ ತು ಕಾರ್ತ್ಸ್ನ್ಯೇನಾನಭಿವ್ಯಕ್ತಸ್ವರೂಪತ್ವಾತ್ ಓಂ॥3॥**

(###sudha --)

ಅತಃ ಪ್ರಜ್ಞಾಽತ್ರ ಮಾಯೋಕ್ತಾ ಜೈವ್ಯುಪಾದಾನಮೇವ ಸಾ।

ನಿಮಿತ್ತಮೈಶ್ವರೀ ಮುಖ್ಯಾ ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥91॥**

(###sudha --)

ಅನ್ಯಥಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ದುಷ್ಟತ್ವಾತ್ "ಮಾಯಾ ವಯುನಮಭಿರಖ್ಯಾ" ಇತಿ ಪ್ರಜ್ಞಾನಾಮಸು ಪಾಠಾದಿತಿ ಭಾವಃ। ಮಾಯಾಯಾಃ ಸನ್ಧ್ಯಕಾರಣತ್ವಂ ವಕ್ಷ್ಯತೇ। (999) ತತ್ರ ಜೈವೀ ಪ್ರಜ್ಞಾ ಕೀದೃಶಂ ಕಾರಣಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಉಪಾದಾನಮೇವೇತಿ। ಸನ್ಧ್ಯಸ್ಯೇತಿ ಶೇಷಃ। ನ ಕೇವಲಂ ಜೈವೀ ಪ್ರಜ್ಞಾಽತ್ರ ಮಾಯಾ। ಕಿನ್ತ್ವೈಶ್ವರೀ ಚ। ಸಾ ಚ ಸನ್ಧ್ಯಸ್ಯ ನಿಮಿತ್ತಮೇವೇತ್ಯಾಹ -- ನಿಮಿತ್ತಮಿತಿ।ಪ್ರಜ್ಞಾಶಬ್ದಶ್ಚಾತ್ರ ಲಾಕ್ಷಣಿಕೋ ವಾಸನಾರ್ಥ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯತಿ। (1000) ತಚ್ಚ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ನೋಭಯಸಾಧಾರಣಮಿತ್ಯಾಶಯೇನೋಕ್ತಮ್ ಮುಖ್ಯೇತಿ। ಈಶ್ವರಪ್ರಜ್ಞಾ ಮುಖ್ಯೈವ ಜೀವಪ್ರಜ್ಞಾ ತು ಲಾಕ್ಷಣಿಕೀ।

h॥ ಮಾಯಾಮಾತ್ರಶಬ್ದಸ್ಯ ಜೀವಪ್ರಜ್ಞೋಪಲಕ್ಷಿತವಾಸನೋಪಾದಾನಕತ್ವಮ್,

ಈಶ್ವರಪ್ರಜ್ಞಾನಿಮಿತ್ತಕತ್ವಮ್, ಈಶ್ವರಪ್ರಜ್ಞಾನಿಯಮಿತತ್ವಂ ಚಾರ್ಥಃ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಮಾಯಾಮಾತ್ರಪದಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ನಿರ್ಮಿತಮಿತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ನಿರ್ಮಿತಂ ತ್ರಾತಮೇವ ಚ ॥91॥**

(###sudha --)

ತಾಭ್ಯಾಂ ಸಹ ಪೃಥಕ್ ಚೈವ ಮಾಯಾಮಾತ್ರಮಿತೀರ್ಯತೇ।

ಉಭಾಭ್ಯಾಂ ಮಾತಮೈಶ್ವರ್ಯಾ ತ್ರಾತಂ ಸಹ ಪೃಥಕ್ ತತಃ ॥92॥**

(###sudha --)

ತಾಭ್ಯಾಮೇವೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ತೇನ ತುಶಬ್ದೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೋ ಭವತಿ। ಯಥಾಸಙ್ಖ್ಯೇನಾನ್ವಯಪರಿಹಾರಾರ್ಥಮುಕ್ತಮ್ ಸಹ ಪೃಥಗೇವೇತಿ। ಚಶಬ್ದಸ್ತಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ। ಈರ್ಯತೇ ಸನ್ದ್ಯಮಿತಿ ಶೇಷಃ।

ಸಹ ಪೃಥಗಿತ್ಯುಕ್ತಂ ವಿವೃಣೋತಿ ಉಭಾಭ್ಯಾಮಿತಿ। ಜೀವೇಶ್ವರಪ್ರಜ್ಞಾಭ್ಯಾಂ ಮಾತಂ ನಿರ್ಮಿತಮೈಶ್ವರ್ಯಾ ಪ್ರಜ್ಞಯಾ ತ್ರಾತಂ ಯಸ್ಮಾತ್ ತತಃ ಸಹ ಪೃಥಗಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಧಾತುಸಮುದಾಯಾತ್ "ಆತೋಽನುಪಸರ್ಗೇ ಕಃ" ಇತಿ ಕಃ। "ಅದಿಭೂಭ್ಯಾಂ ಡುತಚ್" ಇತಿ ಯಥಾ। ಯದ್ಯಪ್ಯೇಕಸ್ಮಾದೇವ ಧಾತೋಸ್ತ್ರಪ್ರತ್ಯಯಃ ಶಕ್ಯಃ ಕರ್ತುಮ್, ತಥಾಽಪ್ಯಧಿಕಾರ್ಥಲಾಭಾಯೈವಂ ಕೃತಮ್। ಸೌತ್ರತ್ವಾನ್ನಿರ್ದೇಶಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರತ್ಯಯಃ। ಘಞರ್ಥೇ ಕವಿಧಾನಮಿತಿ ವಾ।

h ॥ ಪ್ರಜ್ಞಾವಾಸನಯೋರುಭಯೋರಪಿ ಮನಉಪಾದಾನಕತ್ವಂ ವಾಸಾನಾಯಾಃ ಪ್ರಜ್ಞಾಶಬ್ದೋಪಲಕ್ಷಿತತ್ವೇ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಿದಂ ಪೂರ್ವಾಪರವಿರುದ್ಧಮ್। ಪೂರ್ವಂ ಹಿ ಜೀವವಾಸನೋಪಾದಾನಕಂ ಸನ್ದ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಇದಾನೀಂ ತು ಪ್ರಜ್ಞೋಪಾದಾನಕಮಿತಿ। ಮೈವಮ್। ಪ್ರಜ್ಞಾಶಬ್ದಸ್ಯ ವಾಸನೋಪಲಕ್ಷಣತ್ವಾತ್। ಅಥ ಪ್ರಜ್ಞಾಯಾ ವಾಸನಾಯಾಶ್ಚ ಕಃ ಸಮ್ಬನ್ಧೋ ಯೇನ ಲಕ್ಷಣಾ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರಜ್ಞಾತ್ಮಕಮಿತಿ।

ಪ್ರಜ್ಞಾತ್ಮಕಂ ಮನೋ ಯೇನ ಮನೋರೂಪಾಶ್ಚ ವಾಸನಾಃ।

ಧೀರ್ಭೀರಿತಿ ಮನಸ್ತ್ವೇವೇತ್ಯಾಹ -- ಚ ಶ್ರುತಿರಞ್ಜಸಾ ॥93॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯೇನ ಕಾರಣೇನ ಮನಃ ಪ್ರಜ್ಞಾತ್ಮಕಂ ಪ್ರಜ್ಞೋಪಾದಾನಂ, ವಾಸನಾಶ್ಚ ಮನೋರೂಪಾ ಮನಉಪಾದಾನಕಾಃ। ತೇನೈತಯೋರೇಕಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣಸಮ್ಬನ್ಧೇನ ಲಕ್ಷಣೋಪಪದ್ಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ।

ಪ್ರಜ್ಞಾವಾಸನಯೋರ್ಮನ ಉಪಾದಾನಮಿತ್ಯೇತತ್ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಧೀರಿತಿ। ಶ್ರುತಾವಿತಿಶಬ್ದ ಆದ್ಯರ್ಥಃ। ತೇನ ವಾಸನಾಯಾ ಅಪಿ ಮನೋವಿಕಾರತ್ವಂ ಲಭ್ಯತೇ। ಇತಿ ತ್ವಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಇತಿ ಶ್ರುತಿಶ್ಚ ಶಬ್ದಾದನ್ಯಾ ಚಾಽಹ ಪ್ರಜ್ಞಾದೇರ್ಮನೋವಿರಾಕತ್ವಮ್। ಅಞ್ಜಸಾ ಸ್ಪಷ್ಟಮ್।

ಏತೇನಾಽತ್ಮಕಾರ್ಯತ್ವಂ ವದನ್ತೋ ನಿರಸ್ತಾ ಭವನ್ತಿ। ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನಸ್ಯ ತದಾನೀಮಭಾವಾದಸತಶ್ಚೋಪಾದಾನತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ಯಾಗಃ। ಯದಿಚ ವಾಸನಾಮಾತ್ರಮಿತಿ ಮುಖ್ಯ ಏವ ಪ್ರಯೋಗಃ ಕ್ರಿಯೇತ, ತದೇಶ್ವರಪ್ರಜ್ಞಾ ನ ಸಙ್ಗೃಹೀತಾ ಸ್ಯಾತ್। ಪೃಥಗುಭಯಗ್ರಹಣೇ ಚ ಗೌರವಂ ಸ್ಯಾತ್। ಅತೋ ಮುಖ್ಯಾಮುಖ್ಯವಿವಕ್ಷಯೋಭಯಸ್ಯ ಲಾಘವೇನ ಗ್ರಹಣಾಯ ಮಾಯಾಮಾತ್ರಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅತ ಏವ ಮಾಯೈವ ಮಾಯಾಮಾತ್ರಮಿತಿ ನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್। ಸನ್ಧ್ಯಸ್ಯ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಭೂತಯೇಶ್ವರಪ್ರಜ್ಞಯಾ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಭಾವಾತ್।

h ll ಲಕ್ಷಣಾಯಾಂ ಉಕ್ತಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯೈವಾಽದರೀಣಯತ್ವೇ ನಿಮಿತ್ತಮ್ ll

(###sudha --)

ನನು ಪ್ರಜ್ಞಾವಾಸನಯೋರಸ್ತಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಃ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಸ ಏವ ಲಕ್ಷಣಬೀಜಮಸ್ತು। ಕಿಂ ದ್ವಯೋರ್ಮನಃಕಾರ್ಯತ್ವವರ್ಣನೇನೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಚಿದಿತಿ।

ಚಿದಚಿನ್ಮಿಶ್ರಮೇವೈತನ್ಮನೋ ಯಾವಚ್ಚ ಸಂಸೃತಿಃ।

ತೇನಾವಸ್ಥಾ ಇಮಾಃ ಸರ್ವಾ ಜೀವಃ ಪಶ್ಯತಿ ಸರ್ವದಾ ll94 ll**

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಂ ಸ್ವಪ್ನಂ ಕಿನ್ತ್ವಿಮಾಃ ಸಾಂಸಾರಿಕೀಃ ಸರ್ವಾ ಅಪ್ಯವಸ್ಥಾಃ, ತೇನ ಮನಸೈವ ಸರ್ವದಾ ಜೀವಃ ಪಶ್ಯತಿ। ಅತಃ ಪ್ರಧಾನತ್ವಾತ್ ತದ್ದ್ವಾರಕ ಏವ ಸಮ್ಬನ್ಧ ಆದರಣೀಯೋ ನಾಪರಃ।

h ll ಮನಸಃ ಚಿದಚಿದ್ರೂಪತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ಮನಶ್ಚ ಕೇಚನ ಜಡಮೇವ ಮನ್ಯನ್ತೇ। ಅಪರೇ ತ್ವಚೇತನಮೇವಾಽರೋಪಿತಚೈತನ್ಯಮ್। ತನ್ನಿರಾಸೇನ ಸ್ವರೂಪಂ ಕಥಯತಿ ಚಿದಚಿನ್ಮಿಶ್ರಮೇವೇತಿ। ಯದಿತ್ಯಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಮ್। ಕೇವಲಮಚೇತನಸ್ಯ ಘಟಾದಿವದೇವಮ್ಭಾವಾಸಮ್ಭವಾತ್, ಚೈತನ್ಯಾರೋಪಸ್ಯ ನಿರಾಕೃತತ್ವಾತ್, (981) ಚಿದಚಿನ್ಮಿಶ್ರಮೇವಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮ್। ಭವನ್ತಿ ಚಾತ್ರಾಽಗಮಾಃ। ಯದಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಮನಸಾ ಸರ್ವಾವಸ್ಥಾಪ್ರಾಪ್ತಿಃ, ತದಾ ಮೋಕ್ಷೇಽಪಿ ತಸ್ಯ ಭಾವಾದೇವಾವಸ್ಥಾಃ ಸ್ಯುರಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಯಾವತ್ಸಂಸೃತಿಸ್ತಾವದೇವ ಜೀವಸ್ಯೋಪಕಾರಾಪಕಾರೌ ಕರೋತೀತಿ।

h॥ ಸ್ವಾಪ್ನಾನಾಂ ಸಂವೃತೇ ದೇಶೇಽವಕಾಶಾನರ್ಹತ್ವಾತ್, ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿತ್ವಾಭಾವಾಚ್ಚ ವಾಸನೋಪಾದಾನಕತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

"ಕಾರ್ತ್ಸ್ನ್ಯೇನಾನಭಿವ್ಯಕ್ತಸ್ವರೂಪತ್ವಾತ್" ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಮನೋವಿಕಾರಾ ಇತಿ।

ಮನೋವಿಕಾರಾಃ ವಿಷಯಾಃ ಸ್ವಾಪ್ನಾ ಯದ್ ಬಾಹ್ಯವನ್ನ ತೇ।

ಸ್ಥೂಲಾ ಭವನ್ತ್ಯತಸ್ತೇಷಾಂ ಸ್ಪಷ್ಟತಾ ನ ತಥಾ ಕ್ವಚಿತ್।

ಯದ್ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸ್ವಾಪ್ನಾ ವಿಷಯಾ ಮನೋಜನ್ಯವಾಸನಾವಿಕಾರಾ ಅತ ಏವ ಹಿ ತೇ ಬಾಹ್ಯವತ್ ಸ್ಥೂಲಾಃ ನ ಭವನ್ತಿ, ಸಂವೃತೇ ದೇಶೇಽವಕಾಶಾನರ್ಹಾ ನ ಭವನ್ತಿ। ತೇಷಾಂ ತಥಾ ಬಾಹ್ಯವತ್ ಕ್ವಚಿತ್ ಸ್ಪಷ್ಟತಾ ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿತಾ ನಾಸ್ತಿ।

ಯದ್ವಾ ಯಸ್ಮಾತ್ ತೇ ಬಾಹ್ಯವತ್ ಸ್ಥೂಲಾ ನ ಭವನ್ತಿ, ತಥಾ ತೇಷಾಂ ಕ್ವಚಿತ್ ಸ್ಪಷ್ಟತಾ ನಾಸ್ತ್ಯತಃ ಸ್ವಾಪ್ನಾ ವಿಷಯಾ ಮನೋವಿಕಾರಾ ಇತಿ ಯೋಜನಾ। ಯಥಾಚೈತತ್ ತಥೋಕ್ತಂ ಪುರಸ್ತಾತ್। (927)

h॥ ಕೇಷಾಞ್ಚಿತ್ ಸ್ವಾಪ್ನಾನಾಂ ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿತ್ವೇಽಪಿ

ಸಂವೃತೇ ದೇಶೇಽವಕಾಶನರ್ಹತ್ವಸದ್ಭಾವಾತ್ ವಾಸನೋಪಾದಾನಕತ್ವಮಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಸ್ವಾಪ್ನಕಾಮಿನೀಸಮ್ಭೋಗಾದೇಶ್ಚರಮಧಾತುವಿಸರ್ಗಾದಿಬಾಹ್ಯಾರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿತಾದರ್ಶನಾದ್ ಭಾಗಾಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಕ್ವಚಿದಿತಿ।

ಕ್ವಚಿತ್ ಸ್ಪಷ್ಟಾ ಅಪಿ ಸ್ಯುಷ್ಟೇ ವಾಸನಾ ಮಾನಸೀ ಚ ಸಾ॥।95॥**

(###sudha --)

ತೇ ಸ್ವಾಪ್ನಾ ವಿಷಯಾಃ ಕ್ವಚಿತ್ ಸ್ಪಷ್ಟಾ ಅಪಿ ಸ್ಯುರೇವ। ತಥಾಽಪಿ ತದತಿರಿಕ್ತಪಕ್ಷೀಕರಣೇನಾದೋಷ ಇತಿ ಭಾವಃ। ಏವನ್ತರ್ಹಿ ತಸ್ಯಾಂಶಸ್ಯ ವಾಸನಾಮಯತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವಾಸನೇತಿ। ಸಾ ಚ ಮಾನಸೀ ವಾಸನಾ ಸಿದ್ಧಾ। ಅಸ್ಪಷ್ಟತಾಭಾವೇಽಪ್ಯಸ್ಥೂಲತ್ವಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ। ಅತ ಏವ ಸೌತ್ರೋ ಹೇತುರ್ದ್ವೇಧಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಃ। ತದನೇನ ದೇಶಕಾಲನಿಮಿತ್ತಸಮ್ಪತ್ತಿಃ ಸ್ವಪ್ನೇ ನಾಸ್ತೀತಿ ಯದುಕ್ತಂ ತದ್ ವಾಸನಾಮಯತ್ವೋಕ್ತ್ಯಾ ನಿರಸ್ತಮ್। ಅತ ಏವ ಸೃಷ್ಟಿಶ್ರುತೇರ್ಭಾಕ್ತತ್ವವರ್ಣನಮಪಾಸ್ತಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರಾಜ್ಞಸ್ಯ ನಿರ್ಮಾತೃತ್ವಂ ಚ ನ ವೃಥಾ ತ್ಯಾಜ್ಯಮ್। ಸ್ವಯಂ ವಿಹೃತ್ಯೇತ್ಯಾದ್ಯಪೀಶ್ವರವಿಷಯಮನ್ಯತ್ರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್। ಸ್ವಪ್ನನಿರ್ಮಾಣೇ ಶುಭಾಶುಭಯೋಗಾಪತ್ತಿರಿತಿ ಚಾಸಙ್ಗತಮ್। ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭಾವಾತ್। ಜೀವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಭಾವೋಪದೇಶ ಇತಿ ಚ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದೇಃ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕತ್ವಸಮರ್ಥನಾದಯುಕ್ತಮ್। ವಿಯದಾದಿಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಕಥನಂ ಚ ತತ್ಸತ್ಯತ್ವೋಪಪಾದನಾನ್ನಿರಸ್ತಮ್॥*#### h॥

ಇತಿ ಸನ್ಧ್ಯಧಿಕರಣಮ್॥1॥**

#aಅಥಪರಾಭಿಧ್ಯಾನಾಧಿಕರಣಮ್॥2॥**

(###sudha --)

h॥ ಸ್ವಪ್ನತಿರೋಧಾನಸ್ಯಪೀಶ್ವರಾಧೀನತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಪರಕೃತಸ್ಯಾಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನತಾಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯಿತುಂ "ಪರಾಭಿಧ್ಯಾನಾತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ಈಶೇತಿ।

#sutraಓಂ ಪರಾಭಿಧ್ಯಾನಾತ್ತು ತಿರೋಹಿತಂ ತತೋ ಹ್ಯಸ್ಯ ಬನ್ಧವಿಪರ್ಯಯೌ ಓಂ॥5॥**

(###sudha --)

ಈಶೇಚ್ಛಯಾಽನ್ತರ್ದಧಾತಿ ವ್ಯಜ್ಯತೇ ಚ ಪುನಸ್ತಯಾ।

ಸೃಷ್ಟ್ವೈವ ವಾಸನಾಭಿಶ್ಚ ಪ್ರಪಞ್ಚಂ ಸ್ವಾಪ್ನಮೀಶ್ವರಃ।

ವಾಸನಾಮಾತ್ರತಾಂ ತಸ್ಯ ನೀತ್ವಾಽನ್ತರ್ಧಾಪಯತ್ಯಜಃ॥96॥**

(###sudha --)

ಸನ್ಧ್ಯಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ನ ಕೇವಲಂ ಸ್ವಪ್ನಃ ಕಿನ್ತು ತತ್ತಿರೋಧಾನಮಪೀಶ್ವರೇಚ್ಛಾಧೀನಮಿತ್ಯೇಷ ಏವಾರ್ಥೋಽನೇನ ಸೂತ್ರೇಣೋಚ್ಯತೇ ನಾನ್ಯಃ। ಜೀವಸ್ಯೇಶ್ವರಾಂಶತಾಯಾ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯೇಽಭಿಹಿತತ್ವಾತ್। ನಚ ಜ್ಞಾನೈಶ್ವರ್ಯಶಕ್ತೀ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತಾತ್ತ್ವಿಕತಯಾ ಪರೇಣಾಙ್ಗೀಕೃತೇ। ಕಿಞ್ಚ ದೇಹಯೋಗಾತ್ ತಿರೋಹಿತಮಿತ್ಯೇತಾವತಾಽಲಮ್। ಅನ್ಯದಸಙ್ಗತಮೇವ।

ಕಿಞ್ಚ ದೇಹಯೋಗಶ್ಚೇತ್ ತಿರೋಧಾನಹೇತುಃ, ತದಾ ಸುಪ್ತಿಪ್ರಲಯಯೋರಾವಿರ್ಭಾವಃ ಸ್ಯಾತ್। ಅವಿದ್ಯಾದ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮೇತದಿತಿ ಚೇತ್, ಅಥ ತಥೈವ ಕಿಂ ನೋಕ್ತಮಿತ್ಯಾಸ್ತಾಂ ವಿಸ್ತರಃ। ಯದಿ ಸ್ವಪ್ನೋಽನ್ತರ್ಧತ್ತೇ, ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ಪುನಸ್ತತ್ಪ್ರತೀತಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವ್ಯಜ್ಯತೇ ಚೇತಿ। ಏತೇನ ಪರಕೀಯಂ ಬಾಧಕಥನಂ ನಿರಸ್ತಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ವ್ಯಕ್ತಿಸ್ತಿರೋಧಾನಂ ಚ ನ ಜ್ಞಾಯತ ಇತ್ಯತೋಽಧಿಕರಣದ್ವಯಾರ್ಥಮುಪಸಂಹರತಿ -- ಸೃಷ್ಟ್ವೈವೇತಿ। ಏವಶಬ್ದೇನಾಽರೋಪಂ ವಾರಯತಿ। ದರ್ಶಯಿತ್ವೇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ತಸ್ಯ ಚ ವಾಸನಾಮಾತ್ರತಾಂ ನೀತ್ವಾ ಕೃತ್ವಾ। ಅನ್ಯಥಾ ದ್ವಿತೀಯಾ ಸ್ಯಾತ್। ಅನ್ತರ್ಧಾಪಯತಿ ಅದರ್ಶನಂ ಗಮಯತಿ। ತಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ ವಾಸನಾಭಿರಿತಿ ವಾ। ತಸ್ಯಾನ್ತರ್ಧಾಪಯತೀತಿ ವಾ ॥*#### h॥ ಇತಿ ಪರಾಭಿಧ್ಯಾನಾಧಿಕರಣಮ್ ॥2॥**

#aಅಥಸುಷುಪ್ತಿಪ್ರಬೋಧಮೋಹಾಧಿಕರಣಾನಿ ॥4,5,7॥**

(###sudha --)

h॥ ಸುಷುಪ್ತಿಪ್ರಬೋಧಮೂರ್ಛಾನಾಂ ಭಗವದಧೀನತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಯಜ್ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರೇಕತ್ವ ಪರೇಣ ವರ್ಣಿತಂ ತತ್ ಸೂತ್ರಾಕ್ಷರಾಪ್ರತೀತಂ ತದ್ವಿರುದ್ಧಂ ಚೋಪೇಕ್ಷಣೀಯಮೇವೇತಿ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಮಧಿಕರಣತ್ರಯಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ಸುಷುಪ್ತೀತಿ।

ಸುಷುಪ್ತಿಬೋಧಮೋಹಾಂಶ್ಚ ಸ್ವವಶಸ್ತದ್ವಶಂ ಸದಾ।

ಜೀವಂ ನಯತಿ ಜೀವೇಶೋ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥97॥**

(###sudha --)

ಸುಷುಪ್ತಿಬೋಧಾದೇಃ ಕಾರಣಾನ್ತರದರ್ಶನಾತ್ ಕಥಮೇತದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸ್ವವಶಸ್ತದ್ವಶಮಿತಿ। ಸ್ವತನ್ತ್ರೋಽಪೀಶ್ವರೋ ಲೀಲಯಾ ತಾನಿ ಕರಣಾನ್ಯುಪಾದಾಯ ಜೀವಂ ತದ್ವಶತಾಂ ನೀತ್ವಾ ಸುಷುಪ್ತ್ಯಾದಿಕಂ ಪ್ರಾಪಯತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಏತಚ್ಚ ಭಾಷ್ಯಾದೌ ಸ್ಪಷ್ಟಮ್ ॥*#### h॥ ಇತಿ ಸುಷುಪ್ತಿಪ್ರಬೋಧಮೋಹಾಧಿಕರಣಾನಿ ॥4,5,7॥**

#aಅಥಕರ್ಮಾನುಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣಮ್ ॥6॥**

(###sudha --)

h॥ ಅಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಸ ಏವ ಚ ಕರ್ಮಾನುಸ್ಮೃತಿಶಬ್ದವಿಧಿಭ್ಯಃ। ಕೇಚಿದೇವಂ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಸುಷುಪ್ತೌ ಬ್ರಹ್ಮಸಮ್ಪನ್ನೋ ಯ ಏವ ಜೀವಃ, ಕಿಂ ಸ ಏವೋತ್ತಿಷ್ಠತ್ಯುತಾನ್ಯೋಽಪೀತಿ ಸಂಶಯೇ ಮಹಾಜಲನಿಧೌ ಕ್ಷಿಪ್ತಸ್ಯೋದಬಿನ್ದೋರಿವ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೈಕೀಭೂತಸ್ಯ ಉದ್ಧರಣಾಸಮ್ಭವಾದನಿಯಮ ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸಮಾಧೀಯತೇ ಸ ಏವೋತ್ತಿಷ್ಠತಿ, ಯಃ ಸುಪ್ತಃ। ಕುತಃ? ಕರ್ಮಶೇಷಸಮಾಪನಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನಾಚ್ಛಬ್ದೇಭ್ಯೋ ವಿಧಿಭ್ಯಶ್ಚ। ಸುಪ್ತಸ್ಯ ಮುಕ್ತತ್ವಾಪತ್ತ್ಯಾ ವಿಧ್ಯನುಪಪತ್ತೇರಿತಿ । ತದೇತದಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿತಿ ಸೂಚನಾಯಾಧಿಕರಣತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ನಾನ್ಯ ಇತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।ನಾನ್ಯಃ ಕರ್ತಾಽಸ್ಯ ಕಶ್ಚನ ॥97॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಸ್ವಪ್ನಾದೀನಾಂ ಪರಮೇಶ್ವರಕೃತತ್ವೇಽಭಿಹಿತೇ ಕಿಂ ದೇಶಕಾಲಾನ್ತರೇಽನ್ಯೋಽಪಿ ಕರ್ತಾಽಸ್ತಿ, ಉತೇಶ್ವರ ಏವೇತಿ ಸಂಶಯೇ ಲೌಕಿಕೇಶ್ವರಾಣಾಂ ದೇಶಕಾಲವ್ಯವಸ್ಥಯೈಶ್ವರ್ಯದರ್ಶನಾದಯಮಪಿ ತಥಾವಿಧ ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ಸ ಏವೇಶ್ವರೋಽಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ನಾದೇಃ ಕರ್ತಾ ನ ದೇಶಕಾಲಾನ್ತರೇಽನ್ಯಃ ಕಶ್ಚನೇತ್ಯೇಷ ಏವಾರ್ಥೋಽತ್ರ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತ ಇತಿ। ನಹಿ ಯಃ ಸುಪ್ತಃ ಸ ಏವೋತ್ತಿಷ್ಠತ್ಯನ್ಯೋ ವೇತಿ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಸಂಶಯೋಽಸ್ತಿ। ನಚ ಸುಪ್ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೈಕ್ಯಂ ಪ್ರಮಾಣದೃಷ್ಟಮ್, ಇಷ್ಟಂ ವಾ ಪರಸ್ಯೇತಿ ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿದೇತತ್।

h ॥ ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ನಿಮಿತ್ತಮ್ ॥

(###sudha --)

ಲಾಘವಾರ್ಥಂ ಕ್ರಮೋಲ್ಲಙ್ಘನೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿತಿ ಬೋದ್ಧವ್ಯಮ್। ಸೂತ್ರಕೃತಾ ಚ ಸ್ವಪ್ನಾದಿವನ್ನ ಮೋಹಃ ಸ್ವತನ್ತ್ರಾವಸ್ಥೇತಿ ಜ್ಞಾಪನಾಯ ವ್ಯವಧಾನಂ ಕೃತಮಿತಿ ॥*#### h ॥ ಇತಿ ಕರ್ಮಾನುಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣಮ್ ॥6॥**

#aಅಥಸ್ಥಾನಭೇದಾಧಿಕರಣಮ್ ॥8॥**

(###sudha --)

h ॥ ಅಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನುವಾದಃ ॥

(###sudha --)

ನ ಸ್ಥಾನತೋಽಪಿ ಪರಸ್ಯೋಭಯಲಿಙ್ಗಂ ಸರ್ವತ್ರ ಹಿ। ಕೇಚಿದಿದಮಿತ್ಥಂ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ದ್ವಿರೂಪಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಶ್ರೂಯತೇ "ಸರ್ವಕರ್ಮಾ ಸರ್ವಕಾಮಃ" ಇತ್ಯಾದೌ ಸವಿಶೇಷಮ್, "ಅಥೂಲಮನಣು" ಇತ್ಯಾದೌ ನಿರ್ವಿಶೇಷಮ್। ತತ್ರ ಕಿಮುಭಯರೂಪಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಮ್, ಉತಾನ್ಯತರರೂಪಮ್? ಯದಾಽಪ್ಯನ್ಯತರರೂಪಂ ತದಾಽಪಿ ಕಿಂ ಸವಿಶೇಷಮ್, ಉತ ನಿರ್ವಿಶೇಷಮಿತಿ ಸಂಶಯೇ ದ್ವಿವಿಧಶ್ರುತ್ಯನುರೋಧಾದುಭಯರೂಪಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಇದುಮುಚ್ಯತೇ। ನ ತಾವತ್ ಸ್ವತ ಏವ ಪರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಉಭಯರೂಪತ್ವಂ ಸಮ್ಭವತಿ, ವಿರೋಧಾತ್। ಅಸ್ತು ತರ್ಹಿ ಸ್ಥಾನತಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾದ್ಯುಪಾಧಿಯೋಗಾತ್। ಮೈವಮ್। ನಹ್ಯುಪಾಧಿರನ್ಯದನ್ಯಥಾಕರೋತಿ ಕಿನ್ತ್ವವಿದ್ಯೋಪಸ್ಥಾಪಿತಾಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾದ್ಯುಪಾಧಯೋ ಭ್ರಮಮುಪಜನಯನ್ತಿ। ಅತಶ್ಚಾನ್ಯತರಪರಿಗ್ರಹೇಽಪಿ ನಿರಸ್ತಸಮಸ್ತವಿಶೇಷಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಮ್। ಸರ್ವತ್ರ "ಅಶಬ್ದಮಸ್ಪರ್ಶಮ್" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇಷು ತಥಾಭೂತಮೇವ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮೋಪದಿಶ್ಯತೇ। ನ ಭೇದಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪ್ರತ್ಯೇಕಮತದ್ವಚನಾತ್। ನ ನಿರ್ವಿಶೇಷಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮ, "ಚತುಷ್ಪಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮ" "ಷೋಡಶಕಲಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯಾದೌ ಭೇದೇನೋಪದೇಶಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। "ಯಶ್ಚಾಯಮಸ್ಯಾಂ ಪೃಥಿವ್ಯಾಮ್" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪ್ರತ್ಯುಪಾಧಿ ಭೇದಾಭಾವವಚನಾತ್। ಅಪಿ ಚೈವಮೇಕೇ "ನೇಹ ನಾನಾಽಸ್ತಿ ಕಿಞ್ಚನ" ಇತ್ಯಾದೌ ಭೇದದರ್ಶನನಿನ್ದಾಪೂರ್ವಕಮಭೇದಮೇಕೇ ಶಾಖಿನಃ ಸಮಾಮನನ್ತೀತಿ । ತದಿದಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಸಮ್ಯಗ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇನೈವಾಪಹಸ್ತಿತಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ ಕಿಂ ಪುನಃ ಪ್ರಯತ್ನೇನೇತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮೇವಾಽರಭತೇ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಸರ್ವತ್ರ ಸ್ಥಿತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ ನಿರ್ದೋಷಾಶೇಷಗುಣತ್ವೇನ ನಿರ್ಭೇದತ್ವೇನ ಚ ಶ್ರೂಯಮಾಣತ್ವಾದ್

ದಕ್ಷಿಣಾಕ್ಷ್ಯಾದಿಸ್ಥಾನಾನಾಂ ಪರಸ್ಪರಂ ಭಿನ್ನತ್ವೇಽಪಿ ತತ್ರಸ್ಥವಿಷ್ಣುರೂಪಾಣಾಂ ಭಿನ್ನತ್ವಂ ನಾಸ್ತಿ ll

(###sudha --)

ಸರ್ವಶರೀರೇಷು, ಪ್ರತಿಶರೀರಂ ಚ ದಕ್ಷಿಣಾಕ್ಷ್ಯಾದಿಸ್ಥಾನೇಷು, ಸ್ಥಿತಃ ಪರಮಪುರುಷಃ ಸ್ವಪ್ನಾದ್ಯಾವಸ್ಥಾಃ ಪ್ರವರ್ತಯತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್ l ತತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಸ್ಥಿತಃ ಕಿಮೇಕ ಏವ, ಉತ ಪರಸ್ಪರಂ ಭಿನ್ನ ಇತಿ ಸಂಶಯೇ ಯದ ಯುಗಪದ್ ಭಿನ್ನಸ್ಥಾನಂ ತದ್ ಭಿನ್ನಂ ದೃಷ್ಟಮ್ l ಯಥಾ ಘಟಾದಿ l ಭಿನ್ನಸ್ಥಾನಶ್ಚಾಯಮಿತ್ಯತೋ ಭಿನ್ನ ಏವ ಭವೇತ್ l ಭಿನ್ನಾನಾಂ ಚ ತಾರತಮ್ಯಮನುಗ್ರಾಹ್ಯಾನುಗ್ರಾಹಕಭಾವಶ್ಚೋಪಲಬ್ಧ ಇತಿ ತತ್ಪ್ರಸಙ್ಗೋಽಪೀತಿ ಕಥಂ ಸ ಏವ ಚೇತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಪ್ರತಿವಿಹಿತಂ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ನ ಸ್ಥಾನತೋಽಪೀತಿ l ತದ್ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ನೇತಿ l

#sutraಓಂ ನ ಸ್ಥಾನತೋಽಪಿ ಪರಸ್ಯೋಭಯಲಿಙ್ಗಂ ಸರ್ವತ್ರ ಹಿ ಓಂ ll11 ll**

(###sudha --)

ನ ಸ್ಥಾನಭೇದತೋಽಪ್ಯಸ್ಯ ಭೇದಃ ಕಶ್ಚಿತ್ ಪರೇಶಿತುಃ l

ಸರ್ವತ್ರಾಶೇಷದೋಷೋಜ್ಝಪೂರ್ಣಕಲ್ಯಾಣಚಿದ್ಗುಣಃ ll98 ll**

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಸ್ಥಾನಶಬ್ದಸ್ತದ್ಭೇದಸ್ಯೋಪಲಕ್ಷಣ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ l ಸಪ್ತಮ್ಯರ್ಥೇ ತಸಿಃ l ಆದ್ಯಾದಿಭ್ಯ ಉಪಸಙ್ಖ್ಯಾನಾತ್ l

ಭೇದ ಇತಿ ವದತಾ ಉಭಯಲಿಙ್ಗಮಿತ್ಯೇತದ್ ಭಿನ್ನಸ್ವರೂಪತ್ವಮಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ l ಸ್ಥಾನಾನಾಂ ಸುರನರಾದಿಶರೀರಣಾಂ ತತ್ರಾಪಿ ದಕ್ಷಿಣಾಕ್ಷ್ಯಾದೀನಾಂ ಭೇದೇ ಸತ್ಯಪ್ಯಸ್ಯ ತತ್ರತತ್ರ ಸ್ಥಿತಸ್ಯ ಪರೇಶಿತುಃ ಕಶ್ಚಿತ್ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವಲಕ್ಷಣೋ ಹೀನಾಧಿಕತ್ವರೂಪೋಽನುಗ್ರಾಹ್ಯಾನುಗ್ರಾಹಕತ್ವರೂಪೋ ವಾ, ಭೇದೋ ನಾಸ್ತಿ l

ಕುತ ಇತ್ಯತಃ ಸರ್ವತ್ರ ಹೀತ್ಯುಕ್ತಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಸರ್ವತ್ರೇತಿ l ಸರ್ವತ್ರ ಸ್ಥಾನೇಷು ನಿರ್ಭೇದಶ್ಚೇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ l ಅಶೇಷದೋಷೋಜ್ಝಶ್ಚಾಸೌ ಪೂರ್ಣಕಲ್ಯಾಣಚಿದ್ಗುಣಶ್ಚೇತಿ ವಿಗ್ರಹಃ l ಕಲ್ಯಾಣಾ ವಿನಾಶಾದಿರಹಿತಾಃ l ಯದ್ವಾ ಗುಣಶಬ್ದೋ ದುಃಖಾದಿಷ್ವಪೀತ್ಯತಃ ಕಲ್ಯಾಣೇತ್ಯುಕ್ತಮ್ l ಚಿಚ್ಛಬ್ದಾತ್ ಪರತ ಆದಿಪದಮಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಮ್ l ಅಥವಾ ಚಿದ್ರೂಪಾ ನತ್ವಚೇತನಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ l "ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷ್ವೇತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ" ಇತ್ಯಾದೌ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಶ್ರೂಯತೇ ಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ l

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ಭಿನ್ನಸ್ಥಾನಗತವಿಷ್ಣೋಃ ಭಿನ್ನತ್ವದೋಷಿತ್ವವಾಚಕಶ್ರುತೀನಾಂ ವಿಷ್ಣೋರಶೇಷದೋಷದೂರತ್ವಾದಿರೂಪಶ್ರುತಿಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯವಿರುದ್ಧತ್ವಾದರ್ಥಾನ್ತರಂ ಕಲ್ಪನೀಯಮ್ ॥

(###sudha --)

ಉಕ್ತಮರ್ಥಮಾಕ್ಷಿಪ್ಯ ಸಮಾಧಾತುಂ ಸೂತ್ರಮ್ ನ ಭೇದಾದಿತಿ ।

ಓಂ ನ ಭೇದಾದಿತಿ ಚೇನ್ನ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮತದ್ವಚನಾತ್ ಓಂ ॥12 ॥**

(###sudha --)

ನಿರ್ಭೇದಂ ಸರ್ವತ್ರ ಸರ್ವದೋಷದೂರಂ ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ನೋಪಪದ್ಯತೇ । "ಕಾರ್ಯಕಾರಣಬದ್ಧೌ ತೌ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಪುರಾಣಾದಿವಾಕ್ಯೈರ್ಭಿನ್ನತ್ವದೋಷಿತ್ವಾಲ್ಪಗುಣತ್ವಾದೇರ್ಭೇದಶಬ್ದೋಪಲಕ್ಷಿತಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾದಿತ್ಯಾಕ್ಷೇಪಾರ್ಥಃ । ನೇತಿ ಪರಿಹಾರಾಂಶಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ತದ್ವಿರುದ್ಧಂ ತ್ವಿತಿ ।

ತದ್ವಿರುದ್ಧಂ ತು ಯತ್ ತತ್ರ ಮಾನಂ ನೈವ ಕಚಿದ್ ಭವೇತ್ ।

ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯರೋಧೇನ ಕಥಂ ತನ್ಮಾನಮತ್ರ ತು ॥99 ॥**

(###sudha --)

ಯತ್ತು ವಾಕ್ಯಂ ತಸ್ಯೋಕ್ತಾರ್ಥಸ್ಯ ವಿರುದ್ಧಂ ಪ್ರತೀಯತೇ ತತ್ ತತ್ರ ಉಕ್ತವಿರುದ್ಧೇ ಕ್ವಚಿದರ್ಥೇ ಮಾನಂ ನೈವ ಭವೇತ್ ಕಿನ್ತ್ವನ್ಯ ಏವ ತಸ್ಯಾರ್ಥಃ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಃ । ಕುತ ಇತ್ಯತಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮತದ್ವಚನಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತದನುಪಪನ್ನಮಿವಾಽಭಾತಿ । ಸರ್ವತ್ರ ಹೇತ್ವುಕ್ತಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಚೋದನಾಯಾಂ ಪುನಸ್ತನ್ಮಾತ್ರೋಪನ್ಯಾಸಸ್ಯ ವ್ಯರ್ಥತ್ವಾತ್ । ಅತಸ್ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯೇತಿ । ಸಕಲಸ್ಮೃತೀತಿಹಾಸಪುರಾಣಾನಾಂ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯಾಶೇಷದೋಷದೂರತ್ವೇ ಸಮಸ್ತಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವೇ ಚ ಯನ್ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಂ ತದ್ವಿರೋಧೇನ ತದ್ ವಾಕ್ಯಂ ಅತ್ರ ಭಗವತೋ ದೋಷಿತ್ವಾದೌ ಕಥಂ ಮಾನಂ ಭವೇತ್? ತುಶಬ್ದೋ ಮಹಾವಾಕ್ಯತ್ವಾವಾನ್ತರವಾಕ್ಯತ್ವಲಕ್ಷಣವಿಶೇಷಾರ್ಥಃ । ದೃಷ್ಟಂ ಹಿ ನಿರ್ಣೀತಮಹಾವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿರುದ್ಧಸ್ಯ ತದಾವಾನ್ತರವಾಕ್ಯಸ್ಯ ತತ್ರಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ । ಯಥಾ ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಯೋಜನಾಗ್ನ್ಯೋತ್ರಪರಮಹಾವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿರುದ್ಧಸ್ಯ "ಯದ್ಯಮುಷ್ಮಿಂಲ್ಲೋಕೇಽಸ್ತಿ ವಾ ನವಾ" ಇತ್ಯಾದೇಸ್ತದವಾನ್ತರವಾಕ್ಯಸ್ಯ । ಮಹಾವಾಕ್ಯಂ ಹಿ ಪ್ರಧಾನಮ್ । ಅನನ್ಯಾರ್ಥತ್ವಾತ್ । ಅಪ್ರಧಾನಂ ತ್ವವಾನ್ತರವಾಕ್ಯಮ್ । ತದರ್ಥಪ್ರತಿಪತ್ತಿಹೇತುತ್ವಾತ್ ।

h ॥ ಶ್ರುತೀನಾಂ ಮೋಕ್ಷಫಲಕತ್ವಾತ್, ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಸಾದೈಕಸಾಧ್ಯತ್ವಾತ್, ತತ್ಪ್ರಸಾದಸ್ಯ ಚ

ತದೀಯಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಜ್ಞಾನಹೇತುಕತ್ವಾತ್, ವಿಷ್ಣೋರ್ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾದಾವೇವ ಶ್ರುತೀನಾಂ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸ್ಯಾದೇವಮ್। ಯದಿ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯ ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವೇ ನಿರಸ್ತಸಮಸ್ತದೋಷತ್ವೇ ಚ ವೇದಾದೀನಾಂ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ಪ್ರಮಾಣವಾನ್ ಸ್ಯಾತ್। ತದೇವ ತು ನ ಪಶ್ಯಾಮ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ದುಃಖೇತಿ।

ದುಃಖಾಪ್ಯಯಸುಖಾವಾಪ್ತಿಹೇತುತ್ವೇನೈವ ವೇದವಾಕ್।

ಭವೇನ್ಮಾನಂ ತದೀಶಾನಾತ್ ಪ್ರಸನ್ನಾದೇವ ನಾನ್ಯಥಾ ॥100॥**

(###sudha --)

ಪ್ರಸನ್ನತಾ ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಜ್ಞಾನಾದೇವ ಹಿ ಕೇವಲಮ್।

ನಿರ್ದೋಷತಾಪರಿಜ್ಞಾನಾದಪಿ ನಾನ್ಯೇನ ಕೇನಚಿತ್ ॥101॥**

(###sudha --)

ಮೋಕ್ಷಹೇತುತ್ವೇನೇತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ದುಃಖಾಪ್ಯಯೇತ್ಯಾದಿವಚನಂ ವಾದಿವಿಪ್ರತಿಪತ್ತೇರ್ಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಾರ್ಥಮ್। ಆತ್ಯನ್ತಿಕದುಃಖನಿವೃತ್ತಿರ್ನಿರತಿಶಯಸುಖಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಶ್ಚ ಮುಕ್ತಿರಿತಿ। ಯದ್ವಾಽಪ್ರಧಾನಪ್ರಯೋಜನಸ್ವರ್ಗಾದಿಸಙ್ಗ್ರಹಾರ್ಥಮಿದಮ್। ಇತ್ಥಮ್ಭೂತಲಕ್ಷಣೇ ತೃತೀಯಾ। ದುಃಖಾಪ್ಯಯಸುಖಾವಾಪ್ತಿಹೇತುತ್ವೇನೈವ ತದ್ಧೇತುತ್ವಂ ಯಥಾ ನಿರ್ವಹೇತ್ ತಥೈವ ಮಾನಂ ಕಸ್ಯಚಿದರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಿಕಾ ಭವೇತ್। ವೇದವಾಗಿತಿ ಸ್ಮೃತ್ಯಾದೇರುಪಲಕ್ಷಣಮ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ಹಿ ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನವತಾ ಭಾವ್ಯಮ್। ಪ್ರಮಾಣತ್ವಾತ್ ಪರಾರ್ಥತ್ವಾಚ್ಚ। ತತ್ರ ಯದಾ ವಿಷಯಃ ಸನ್ದಿಗ್ಧಃ, ಪ್ರಯೋಜನಂ ಚ ನಿಶ್ಚಿತಮ್, ತದಾ ನಿಶ್ಚಿತೇನ ಪ್ರಯೋಜನೇನಾನಿಶ್ಚಿತೋ ವಿಷಯೋ ನಿಶ್ಚೇತವ್ಯಃ। ನಹಿ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪ್ರಯೋಜನಸ್ಯ ಕಾರಕಮ್। ಕಿನ್ತು ವಿಷಯಪ್ರತಿಪಾದನದ್ವಾರೈವ। ತಥಾಚ ತತ್ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಯಸ್ಮಿನ್ ಜ್ಞಾಪಿತೇ ಸಮ್ಪದ್ಯತೇ ಸ ಏವ ವಿಷಯೋಽವಧಾರ್ಯತೇ। ಅನ್ಯಥಾ ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಯೋರಸಮ್ಬದ್ಧತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾನುಪಾದೇಯತಾಪತ್ತೇಃ। ವೇದಾದೇಶ್ಚ ಮೋಕ್ಷ ಏವ ಪ್ರಧಾನಂ ಪ್ರಯೋಜನಮ್। “ತೇಷಾಂ ದುಃಖಪ್ರಹಾಣಾಯ ಶ್ರುತಿರೇಷಾ ಪ್ರವರ್ತತೇ” ಇತ್ಯಾದೇಃ। ಸ್ವರ್ಗಾದಿಕಂ ಚಾಪ್ರಧಾನಮ್। ಅತಃ ಸ ಏವ ವಿಷಯಃ ಕಲ್ಪನೀಯಃ, ಯಸ್ಮಿನ್ ಜ್ಞಾಪಿತೇ ಮೋಕ್ಷಾದಿಕಂ ಸಮ್ಪದ್ಯತ ಇತಿ।

ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತದಿತಿ। ತದ್ ದುಃಖಾಪ್ಯಾಯಾದಿರೂಪಂ ಕೈವಲ್ಯಮ್। ಈಶಾನಾದ್ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಭವೇನ್ನಾನ್ಯಸ್ಮಾತ್। ಸ ಹಿ ತಸ್ಯೇಷ್ಟೇ ನಾನ್ಯಃ। ಅಸ್ತು ತರ್ಹಿ ಸ ಏವ ವಿಷಯಃ, ಕಿಂ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿನೇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಪ್ರಸನ್ನಾದೇವ ನಾನ್ಯಥಾ। ನ ಜ್ಞಾತಮಾತ್ರಾದಿತಿ।

ತತೋಽಪಿ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರಸನ್ನತೇತಿ। ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರಸನ್ನತಾ ಚ ತದೀಯಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಜ್ಞಾನಾದೇವ ಕೇವಲಂ ನಿರ್ದೋಷತಾಪರಿಜ್ಞಾನಾಚ್ಚ ಭವತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಹಿಶಬ್ದಃ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ದ್ಯೋತಯತಿ । ತಚ್ಚ ವಕ್ಷ್ಯತೇ । (1007)
ಕೇವಲಶಬ್ದೋಽವಧಾರಾಣಾರ್ಥಃ । ನಾನ್ಯೇನ ಕೇನಚಿದಿತಿ ।
ಏತತ್ಪ್ರತಿರೂಪೇಣಾಲ್ಪಗುಣತ್ವಾದಿಜ್ಞಾನೇನ ಕರ್ಮಾದಿನಾ ವಾ ನೇತ್ಯರ್ಥಃ । ತಥಾಚ
ಮೋಕ್ಷಾದಿಪ್ರಯೋಜನೇನ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ತತ್ಸಾಧನಭೂತಂ
ಭಗವದ್ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷನಿರ್ದೋಷತಾಜ್ಞಾನಮೇವ ಜೀವಾನಾಮುತ್ಪಾದನೀಯಮಿತ್ಯತಃ
ಸಕಲಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣೇ ನಿರಸ್ತಸಮಸ್ತದೋಷೇ ನಾರಾಯಣ ಏವಾಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ
ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಮಿತ್ಯವಸೀಯತೇ ।

h ॥ ವಿಷ್ಣೋಃ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತದ್ ಯದಿ "ತದೀಶಾನಾತ್" ಇತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಂ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಂ
ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತಸ್ತತ್ರಾಽಗಮವಾಕ್ಯಾನ್ಯುದಾಹರತಿ ಯೋ ಮಾಮಿತಿ ।

ಯೋ ಮಾಮಶೇಷದೋಷೋಜ್ಝಂ ಗುಣಸರ್ವಸ್ವಬೃಂಹಿತಮ್ ।

ಜಾನಾತ್ಯಸ್ಮೈ ಪ್ರಸನ್ನೋಽಹಂ ದದ್ಯಾಂ ಮುಕ್ತಿಂ ನಚಾನ್ಯಥಾ ॥102 ॥**

(###sudha --)

ಯೋ ಮಾಮಶೇಷಾಭ್ಯಧಿಕಂ ವಿಜಾನಾತಿ ಸ ಏವ ಮಾಮ್ ।

ವಿಜಾನಾತ್ಯಖಿಲಾಂಸ್ತಸ್ಯ ದದ್ಯಾಂ ಕಾಮಾನ್ ಪರಂ ಪದಮ್ ॥103 ॥**

(###sudha --)

ಯೋ ಮಾಮೇವಮಸಮ್ಮೂಢಃ ಕಿಂ ಮಾಂ ನಿನ್ದನ್ತಿ ಶತ್ರವಃ ।

ಇತ್ಯಾದಿವೇದಸ್ಮೃತಿಗವಾಕ್ಯೈರೇವಾವಸೀಯತೇ ॥104 ॥**

(###sudha --)

ಬೃಂಹಿತಶಬ್ದೇನ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಪಿ ಗುಣಾನಾಮನವಧಿಕತ್ವಮಾಚಷ್ಟೇ । ಅಶೇಷಾಭ್ಯಧಿಕಮ್,
ಗುಣೈರ್ದೋಷಾಭಾವೈಶ್ಚ ಸರ್ವೋತ್ತಮಮ್ । ಸ ಏವ ಮಾಂ ವಿಜಾನಾತಿ । ಅನ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ಯ
ಮತ್ಪ್ರಸಾದಾಹೇತುತ್ವಾತ್ ।

"ಯೋ ಮಾಮೇವಮ್" ಇತ್ಯನೇನ "ಕೃತಕೃತ್ಯಶ್ಚ ಭಾರತ" ಇತ್ಯನ್ತಂ ಭಗವದ್ವಾಕ್ಯಂ
ಸಙ್ಗೃಹ್ಣಾತಿ । ಏವಂ ಸಮಸ್ತೈರ್ಗುಣೈರ್ದೋಷಾಭಾವೈಶ್ಚ । ಕ್ಷರಾಕ್ಷರೋತ್ತಮೋ ಹಿ
ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ । "ಸ ಸರ್ವವಿತ್" ಇತ್ಯಾದಿಸ್ತುತ್ಯಾ ಪ್ರಸನ್ನತಾ ದ್ಯೋತ್ಯತೇ । ಸರ್ವಭಾವೇನ
ಸರ್ವೇಣ ಪ್ರಕಾರೇಣ । ಅನ್ಯಥಾ ವ್ಯಾಘಾತಾತ್ । ಕೃತಕೃತ್ಯೋ ಮುಕ್ತಃ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

"ಕಿಂ ಮಾಮ್" ಇತ್ಯನೇನ

"ಅಭೀ3ದಮೇಕಮೇಕೋ ಅಸ್ಮಿ ನಿಷ್ಷಾಳಭೀ ದ್ವಾ ಕಿಮು ತ್ರಯಃ ಕರನ್ತಿ।

ಖಲೇ ನ ಪರ್ಷಾನ್ ಪ್ರತಿ ಹನ್ಮಿ ಭೂರಿ ಕಿಂ ಮಾ ನಿನ್ದನ್ತಿ ಶತ್ರವೋಽನಿನ್ದ್ರಾಃ"

ಇತಿ ಶ್ರುತಿಮುಪಾದತ್ತೇ। ಇದಮೇಕಂ ವಿಶ್ವಂ ಅಭಿ ಪ್ರತಿ ಅಹಮೇಕೋ ನಿಷ್ಷಾಳಸ್ಮಿ ನಿತರಾಂ ಸಹತ ಇತಿ ನಿಷ್ಷಾ। ದ್ವೌ ಪ್ರಪಞ್ಚಾವಭಿ ಪ್ರತಿ ಅಹಮೇಕೋ ನಿಷ್ಷಾಳಸ್ಮಿ। ತ್ರಯೋಽಪಿ ಪ್ರಪಞ್ಚಾ ಮಮ ಕಿಮೇವ ಕುರ್ವನ್ತಿ ನ ಕಿಮಪಿ ಮಮಾನಿಷ್ಟಂ ಕರ್ತುಮೀಶತೇ। ಕಿನ್ತ್ವಹಮೇವ ಖಲ ಇವ ಖಲಸ್ಥಿತಾನಿ ಧಾನ್ಯಾನೀವ ಭೂರಿ ಭೂರೀನ್ ಬಹೂನ್ ಬಹುವಾರಂ ವಾ ತಾನ್ ನಿಷ್ಕ್ರರಾನ್ ನಿನ್ದಕಾನ್ ಪ್ರತಿಹನ್ಮಿ। ತಸ್ಮಾದನೀಶ್ವರಾಸ್ತೇ ಶತ್ರವೋ ಮಾಂ ಕಿಂ ನಿನ್ದನ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಏತದ್ ಭಗವತೋ ವಾಕ್ಯಮ್। ಅತ್ರ ನಿನ್ದಕೇಷು ಭಗವತೋಽಪ್ರಸಾದೋಽನಿಷ್ಟಾವಾಪ್ತಿಶ್ಚ ಶ್ರೂಯತೇ। ನಿನ್ದಾ ಚ ದೋಷಜ್ಞಾನಾದಿಕೇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವ।

ವಾಕ್ಯೋದಾಹರಣಫಲಮಾಹ ಇತ್ಯಾದೀತಿ। ಅವಧಾರಣೇನ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಂ ಸೂಚಯತಿ। ಪ್ರಸಾದೇನ ಮುಕ್ತಿಃ ಸ ಗುಣವೇದನಾದಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಮತ್ರಾಪಿ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ।

h॥ ಮುಕ್ತೇಃ ಪ್ರಸಾದಸಾಧ್ಯತ್ವಸ್ಯ, ಪ್ರಸಾದಸ್ಯ ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಜ್ಞಾನಸಾಧ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಚ ಸಾಧನಮ್॥

(###sudha --)

ಅತ್ರಾನುಮಾನಮಪ್ಯಾಹ -- ಲೋಕತಶ್ಚೇತಿ।

ಲೋಕತಶ್ಚ ಪ್ರಸಾದೇನ ಮುಕ್ತಿಃ ಸ ಗುಣವೇದನಾತ್।

ಇತಿಶಬ್ದೋಽಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಃ। ಅವಸೀಯತ ಇತಿ ವರ್ತತೇ। ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದೇನ ಸಂಸಾರಾನ್ಮುಕ್ತಿರ್ಭವತಿ, ಸ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದಃ, ತದ್ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷವೇದನಾತ್, ದೋಷಾಭಾವವೇದನಾಚ್ಚ ಭವತೀತ್ಯಯಮರ್ಥೋ ಲೋಕತೋ ಲೋಕದೃಷ್ಟಾನ್ತೋಪೇತಾನುಮಾನತಶ್ಚಾವಸೀಯತೇ।

ತಥಾಚ ಪ್ರಯೋಗಃ ಸಂಸಾರಾನ್ಮುಕ್ತಿಃ ಸಮರ್ಥಪುರುಷಪ್ರಸಾದಸಾಧ್ಯಾ, ಮುಕ್ತಿತ್ವಾತ್; ನಿಗಡಮುಕ್ತಿವತ್। ನಹಿ ಭಗವತೋಽನ್ಯಸ್ತತ್ರ ಸಮರ್ಥೋಽಸ್ತಿ। ವಿಮತೋ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದೋ ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಜ್ಞಾನಸಾಧ್ಯಃ, ಮಹಾಪ್ರಸಾದತ್ವಾತ್; ರಾಜಪ್ರಸಾದವತ್। ಪಕ್ಷತುಲ್ಯತ್ವಾನ್ನ ವ್ಯಭಿಚಾರಶ್ಚೋದನೀಯಃ।

h॥ ಉಕ್ತಾರ್ಥೋಪಸಂಹಾರಃ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

“ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯವಿರೋಧೇನ” ಇತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಮುಪಸಂಹರನ್ ಪರಕೃತಾಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಸೇಽಪ್ಯುಕ್ತಾಂ ಯುಕ್ತಿಮತಿದಿಶತಿ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯೇತಿ।

ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಮುಖ್ಯಸ್ಯ ವಿರೋಧಾದತ ಏವ ಹಿ।

ದೋಷಿತ್ವನಿರ್ಗುಣತ್ವಾಲ್ಪಗುಣತ್ವಾದಿ ಕಥಞ್ಚನ ॥105॥**

(###sudha --)

ನಾರ್ಥಃ ಶ್ರುತಿಪುರಾಣಾದೇಸ್ತದ್ವಿರುದ್ಧೋಽಖಿಲಸ್ಯ ಚ।

ಅರ್ಥಃ ಸ್ವಯಂ ವಿನಿರ್ಣೀತೋ ವಾಸುದೇವೇನ ಸಾದರಮ್ ॥106॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಗುಹ್ಯತಮಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮಿದಮುಕ್ತಂ ಮಯಾನಘ।

ಏತದ್ ಬುದ್ಧ್ವಾ ಬುದ್ಧಿಮಾನ್ ಸ್ಯಾತ್ ಕೃತಕೃತ್ಯಶ್ಚ ಭಾರತ ॥107॥**

(###sudha --)

ಇತ್ಯತೋಽಖಿಲಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರವಿರುದ್ಧತ್ವೇನ ನಾನುಮಾ।

ವರ್ತತೇ ತತ್ರ ತೇನೇಶೋ ನಿರ್ಣೀತೋಽಖಿಲಸದ್ಗುಣಃ ॥108॥**

(###sudha --)

ಪರಮಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಸ್ಯ। ನಿರ್ಗುಣತ್ವಗ್ರಹಣಮಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಸಾರ್ಥಮ್। ಕಥಞ್ಚನೇತ್ಯುಪಾಧಿಸಮ್ಬನ್ಧಾದಿನೇತ್ಯರ್ಥಃ। ನ ಕೇವಲಮಾನುಮಾನಿಕಂ ಸಕಲವೇದಾದೀನಾಂ ಭಗವದ್ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷೇ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಮ್। ಕಿನ್ತು ವಾಚನಿಕಂ ಚೇತ್ಯಾಹ -- ತದ್ವಿರುದ್ಧ ಇತಿ। ದೋಷಿತ್ವಾದೇರ್ವಿರುದ್ಧಃ। ಅಖಿಲಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ। ತದ್ವಾಕ್ಯಂ ಪಠತಿ ಇತಿ ಗುಹ್ಯತಮಮಿತಿ। ಇತಿ ಯನ್ಮಯಾ ಮಮ ಪುರುಷೋತ್ತಮತ್ವಾದಿಕಮುಕ್ತಂ ಇದಂ ಗುಹ್ಯತಮಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ತಾತ್ಪರ್ಯೇಣ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೈಃ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯೋಽರ್ಥಃ। ಏತದ್ ಬುದ್ಧ್ವೇತಿ ಪ್ರಶಂಸಯಾಽಽದರಃ ಪ್ರತೀಯತೇ।

ಯದುಕ್ತಂ ಸ್ಥಾನಭೇದಾನುಮಾನಂ ತದನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಪರೋಕ್ಷಿತುರಿತ್ಯನೇನ ಸೂಚಿತಮ್। ಯಥೋಕ್ತಮ್ “ಐಶ್ವರ್ಯಾದ್ ರೂಪಮೇಕಂ ಚ ಸೂರ್ಯವದ್ ಬಹುಧೇಯತೇ” ಇತಿ। ಕಾಲಾತೀತಂ ಚೇತ್ಯಾಹ -- ಅತ ಇತಿ। ತತ್ರ ಪರಮೇಶ್ವರಭೇದಾದೌ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಧಿಕರಣಾರ್ಥಮುಪಸಂಹರತಿ --ತೇನೇತಿ। ಸಚ್ಛಬ್ದೋ ನಿರ್ದೋಷಾರ್ಥಃ। ನಿರ್ಭೇದ ಇತ್ಯುಪಸಂಹರ್ತವ್ಯೇ ತತ್ಪಲೋಪಸಂಹಾರೋಽಯಮಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಸಮಪ್ಯುಪಸಂಹರ್ತುಮ್ ॥*#### h॥ ಇತಿ ಸ್ಥಾನಭೇದಾಧಿಕರಣಮ್ ॥8॥**

#aಅಥಉಪಮಾಧಿಕರಣಮ್ ॥10॥**

(###sudha --)

h॥ ಜೀವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾಭಿನ್ನತ್ವಸಾಧಕಚೇತನತ್ವಾನುಮಾನಸ್ಯ ಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬತ್ವಾನುಮಾನೇನ ಬಾಧಿತತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅತ ಏವ ಚೋಪಮಾ ಸೂರ್ಯಕಾದಿವತ್। ಇಹ ಪರಮೇಶ್ವರೇ ಜೀವಸ್ಯಾಽತ್ಯನ್ತಿಕಭಕ್ತಿಸಿದ್ಧ್ಯೇ ಭೇದಾಭೇದಮತಂ ನಿರಾಕ್ರಿಯತೇ। ತಥಾಹಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರ್ಭೇದಸ್ತಾವತ್ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಿನಾಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಏವ। ಅಭೇದಸ್ತ್ವನುಮಾನತಃ ಸಿದ್ಧಃ। ಜೀವೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಭಿನ್ನಃ, ಚೇತನತ್ವಾತ್; ಬ್ರಹ್ಮವದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಶತ್ವಾತ್। ಯೋ ಯದಂಶಃ ಸ ತದಭಿನ್ನಃ, ಯಥೇಶ್ವರಾಂಶೋ ಮತ್ಸ್ಯಾದಿಸ್ತದಭಿನ್ನ ಇತಿ। ಅತೋ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಜೀವ ಇತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಪ್ರತಿವಿಹಿತಂ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ಸೂರ್ಯಕಾದಿವದಿತಿ ಸೂತ್ರಖಣ್ಡೇನ। ತದೇತದ್ ದೃಷ್ಟಾನ್ತವಚನಮಾತ್ರಂ ನ ಕಸ್ಯಚಿದರ್ಥಸ್ಯ ಸಾಧಕಂ ಬಾಧಕಂ ವೇತ್ಯತಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನಿಷೇಧಪೂರ್ವಕಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹೇತೂ ದರ್ಶಯತಿ ನಚೇತಿ।

#sutraಓಂ ಅತ ಏವ ಚೋಪಮಾ ಸೂರ್ಯಕಾದಿವತ್ ಓಂ ॥18॥**

(###sudha --)

ನಚ ಚಿತ್ತ್ವಾದಭಿನ್ನತ್ವಂ ಜೀವಸ್ಯೇಶವದಾಪ್ಯತೇ।

ಯತ ಆಭಾಸತಾಮೇವ ಶ್ರುತಿರಸ್ಯ ವದತ್ಯಲಮ್ ॥109॥**

(###sudha --)

ಚಿತ್ತ್ವಾದಿತ್ಯಂಶತ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಅಭಿನ್ನತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೇತಿ ಶೇಷಃ। ಈಶವದ್ ಬ್ರಹ್ಮವದೀಶ್ವರಾವತಾರವಚ್ಚ। ಆಪ್ಯತೇ ಯುಜ್ಯತೇ। ಅಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ। ಅಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಆಭಾಸತಾಮ್। ಏವೇತ್ಯವಿಗಾನೇನ। ಅಲಂ ವಿಸ್ಪಷ್ಟಮ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ನ ಚೇತನತ್ವಾದ್ಯನುಮಾನೇನ ಜೀವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾಭೇದಸಾಧನಂ ಯುಕ್ತಮ್। ಜೀವೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಭಿನ್ನೋ ನ ಭವತಿ, ತದಾಭಾಸತ್ವಾತ್; ಯೋ ಯದಾಭಾಸೋ ನಾಸೌ ತದಭಿನ್ನಃ, ಯಥಾ ಸೂರ್ಯಕಾದಿಃ ಸೂರ್ಯಾದಿನಾ, ಇತ್ಯನುಮಾನವಿರೋಧಾತ್। ನಚಾಸಿದ್ಧೋ ಹೇತುಃ, ವಿಸ್ಪಷ್ಟಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ।

h॥ ಜೀವಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬತ್ವೇ ಶ್ರುತ್ಯುಪನ್ಯಾಸಃ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಕಾಽಸೌ ಶ್ರುತಿರಿತ್ಯತಸ್ತಾಮುದಾಹರತಿ ಯಥೇತಿ।

ಯಥೈಷಾ ಪುರುಷೇ ಚ್ಛಾಯಾ ಏತಸ್ಮಿನ್ನೇತದಾತತಮ್।

ಛಾಯಾ ಯಥಾ ಪುಂಸದೃಶೀ ಪುಮಧೀನಾ ಚ ದೃಶ್ಯತೇ।

ಏವಮೇವಾಽತ್ಮಕಾಃ ಸರ್ವೇ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಾಃ ಪರಮಾತ್ಮನಃ ॥110॥**

(###sudha --)

ಸತ್ತಾಪ್ರತೀತಿಕಾರ್ಯೇಷು ಪುಮಧೀನಾ ಯಥೇಯತೇ।

ಆಭಾಸಾ ಏವ ಪುರುಷಾ ಮುಕ್ತಾಶ್ಚ ಪರಮಾತ್ಮನಃ ॥111॥**

(###sudha --)

ಛಾಯಾಽಽತತಾ ತಥೈತಸ್ಮಿನ್ ಪರಮಾತ್ಮನ್ಯೇತಜ್ಜೀವಜಾತಮಾತತಮಾಯತ್ತಮಿತಿ ಯಾವತ್। ಏತದೇವ ವಿಶದಶ್ರುತಿಭ್ಯಾಂ ದರ್ಶಯತಿ ಛಾಯೇತಿ। ಆತ್ಮಕಾ ಅಲ್ಪಚೇತನಾಃ। ಪುರುಷಾಃ ಸಂಸಾರಿಣಃ। ತದಧೀನತ್ವಾದಿಕಮೇವಾಽಭಾಸತ್ವಮಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯತಿ। (1014)

h ॥ ಜೀವಸ್ಯ ಸ್ವೋತ್ತಮದ್ವಾರಾ ವಿಷ್ಣುಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಪರಮೇಶ್ವರಾಭಾಸತ್ವಂ ಚ ನ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್, ಕಿನ್ತು ಪಾರಮ್ಪರ್ಯೇಣೇತಿ ಸ್ವರೂಪಕಥನಾಯ ಶ್ರುತಿದ್ವಯಂ ಪಠತಿ ಛಾಯಾ ವಿಷ್ಣೋರಿತಿ।

ಛಾಯಾ ವಿಷ್ಣೋ ರಮಾ ತಸ್ಯಾಶ್ಛಾಯಾ ಧಾತಾ ವಿಶೇಷಕೌ ।

ತಸ್ಯೇನ್ದ್ರಕಾಮೌ ಚ ತಯೋಸ್ತಯೋರನ್ಯೇಽಖಿಲಾ ಅಪಿ ॥112॥**

(###sudha --)

ಹರೇರ್ಬ್ರಹ್ಮಾಽಸ್ಯ ಗೀಸ್ತಸ್ಯಾ ವಿಶೇಷಾವಿನ್ದ್ರ ಏತಯೋಃ।

ಮಾರಶ್ಚಾಽಭಾಸಕಾಃ ಸರ್ವ ಏತಯೋಸ್ತದಧೀನತಃ ॥113॥**

(###sudha --)

ಸರ್ವೇಽಲ್ಪಶಕ್ತಯಶ್ಚೈವ ಪೂರ್ಣಶಕ್ತಿಃ ಪರೋ ಹರಿಃ।

ಚೇತನತ್ವೇಽಪಿ ಭಿನ್ನಾಸ್ತೇ ತಸ್ಮಾದೇತೇ ನ ಸರ್ವದಾ।

ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯೇಭ್ಯೋ ಜ್ಞಾಯತೇ ಭೇದ ಏವ ಹಿ ॥114॥**

(###sudha --)

ಛಾಯೇವ ಛಾಯಾ। ವಿಶೇಷಕೌ ಗರುಡಶೇಷೌ ತಸ್ಯ ಧಾತುಶ್ಛಾಯೇ। ತಯೋಃ ಗರುಡಶೇಷಯೋಃ। ಪುನಸ್ತಯೋರಿನ್ದ್ರಕಾಮಯೋಃ। ಹರೇರ್ಬ್ರಹ್ಮಾ। ಅಭಾಸ ಇತಿ ಸರ್ವತ್ರ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಆಭಾಸತ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ತದಧೀನತ ಇತಿ। ಸರ್ವ ಇತ್ಯನೇನ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಪರಮೇಶ್ವರಾಭಾಸತ್ವಮುಪಪಾದಯತಿ। ಚಶಬ್ದೋ ಹರಿಸ್ತ್ವಿತಿ ತುಶಬ್ದಾರ್ಥಃ। ಆಭಾಸತ್ವೇ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಚೇತನತ್ವೇಽಪೀತಿ। ಅತ್ರಾಪಿ ತದಂಶತ್ವಸ್ಯೋಪಲಕ್ಷಣಮ್। ತಸ್ಮಾತ್ ಆಭಾಸತ್ವಾತ್। ಸರ್ವದೇತ್ಯನೇನ ಭಿನ್ನಾ ಏವೇತ್ಯವಧಾರಣಂ ಸೂಚಯತಿ।

ಉದಾಹೃತಶ್ರುತೀನಾಂ ಫಲಮಾಹ ಇತ್ಯಾದೀತಿ। ಜೀವಸ್ಯ ಪರಮೇಶ್ವರಭಾಸತ್ವಂ ಜ್ಞಾಯತೇ, ತೇನಾತ್ಯನ್ತಭೇದಶ್ಚ ಜ್ಞಾಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ನ ಪರಾನುಮಾನಯೋಃ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಮುಚ್ಯತೇ। ಕಿನ್ತ್ವಸ್ಮದೀಯಾನುಮಾನಸ್ಯ ಶ್ರೌತತ್ವೇನ ಪ್ರಬಲತ್ವಾದ್ ಬಾಧಿತತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ, ಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬಸ್ಯ ಉಪಾಧ್ಯಾಯತ್ತತ್ವಾತ್, ಜೀವಸ್ಯ ತದಭಾವಾತ್, ಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬತ್ವಸ್ಯಾಭೇದವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾತ್, ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಭೇದಸ್ಯ ತತ್ವಮಸ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧತ್ವಾಚ್ಚ ಉಕ್ತಾನುಮಾನಸ್ಯಾಽಭಾಸತ್ವಮಿತ್ಯುಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಇದಾನೀಮ್ "ಅತ ಏವ ಚೋಪಮಾ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಾವಯವಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತುಂ ತನ್ನಿವರ್ತನೀಯಾಮಾಶಙ್ಕಾಮಾಹ ಆಭಾಸತ್ವಂ ಹೀತಿ।

ಆಭಾಸತ್ವಂ ಹಿ ನಿರ್ಣೀತಂ ಜೀವಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮನಃ

ತನ್ನ ಯುಕ್ತಂ ಯದಾಭಾಸ ಉಪಾಧ್ಯಾಯತ್ತ ಈಯತೇ ॥115॥**

(###sudha --)

ಉಪಾಧ್ಯಾಯತ್ತತಾಭಾವಾದಾಭಾಸತ್ವವಿರೋಧತಃ।

ಯಜ್ಜೀವಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮನ ಆಭಾಸತ್ವಂ ಶ್ರುತಿಬಲೇನ ನಿರ್ಣೀತಂ ತದ್ ಯುಕ್ತಿವಿರುದ್ಧಮ್। ನಹಿ ನಿರವಕಾಶಯುಕ್ತಿವಿರುದ್ಧೋಽರ್ಥಃ ಶ್ರುತ್ಯಾಽಪಿ ಪ್ರತಿಪಾದಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತೇ। ತಥಾಸತ್ಯಭಿಮಾನ್ಯಧಿಕರಣಾನಾರಮ್ಭಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅತಃ ಸಾ ಕಥಞ್ಚಿದ್ ಯೋಜನೀಯೇತಿ।

ಕಥಂ ನ ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಯದಿತಿ। ಯಸ್ಮಾದಾಭಾಸಃ ಸೂರ್ಯಕಾದಿರ್ಜಲಾದ್ಯುಪಾಧ್ಯಾಯತ್ತೋ ಜ್ಞಾಯತೇ। ಆಭಾಸತ್ವಸ್ಯೋಪಾಧ್ಯಾಯತ್ತತ್ವಂ ವ್ಯಾಪಕತ್ವೇನ ಸರ್ವತ್ರ ನಿಶ್ಚಿತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ತಥಾಽಪಿ ಕುತೋ ನ ಯುಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ --

ಉಪಾಧೀತಿ। ಜೀವಾನಾಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ವ್ಯಾಪಕಸ್ಯೋಪಾಧ್ಯಾಯತ್ತತ್ವಸ್ಯ ಜೀವೇಷ್ವಭಾವಾದ್ ವ್ಯಾಪ್ಯಮಪ್ಯಾಭಾಸತ್ವಂ ನ ಯುಕ್ತಮ್। ತತೋ ಹೇತೋರಸಿದ್ಧೇರ್ದುಷ್ಟಮನುಮಾನಮ್। ಇತಶ್ಚ ದುಷ್ಟಮಿತ್ಯಾಹ -- ಆಭಾಸತ್ವೇತಿ। ಆಭಾಸತ್ವಸ್ಯ ಭಿನ್ನತ್ವೇನ ವಿರೋಧತಶ್ಚಾನುಮಾನಂ ದುಷ್ಟಮ್।

ತಥಾಹಿ ದರ್ಪಣಾದಿನಾ ಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಾಃ ಪ್ರತಿಹತಾಃ ಪರಾವೃತ್ತಾ ನಾಯನರಶ್ಮಯೋ ಮುಖೇನ ಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಾಃ,ತದೇವ ವಿಷಯೀಕುರ್ವನ್ತಿ। ನತು ತತೋಽನ್ಯ ಆಭಾಸೋ ನಾಮಾಸ್ತಿ। ತತ್ರ ವ್ಯವಚ್ಛೇದಃ, ಪರಾಕ್ತ್ವಮ್, ಸವ್ಯೇತರವ್ಯತ್ಯಾಸಶ್ಚ ಇತ್ಯಾದಿಕಂ ಭ್ರಾನ್ತ್ಯೈವ ಪ್ರತೀಯತೇ। ಸೋಪಾಧಿಕಶ್ಚಾಯಂ ಭ್ರಮ ಇತಿ ಯಾವದುಪಾಧಿಸತ್ತ್ವಂ ನ ನಿವರ್ತತೇ। ಏವಞ್ಚಾಽಭಾಸತ್ವಸ್ಯ ಅಭೇದೇನ ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾದ್ ಭೇದಸಾಧನೇ ವಿರುದ್ಧತ್ವಮಿತಿ। ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್। ತತ್ತ್ವಮಸ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧತ್ವೇನ ಕಾಲಾತೀತತ್ವಮಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್।

h॥ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರ್ಭೇದಾಭೇದಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಏವಮಾಭಾಸತ್ವಾನುಮಾನೇ ದುಷ್ಟೇ ಕಿಮಿತಿ ಚೇತ್, ನಿರಾಬಾಧೇನ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಾನುಮಾನದ್ವಯೇನೈಕ್ಯಂ ಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯಾಹ -- ಚೇತನತ್ವೇನೇತಿ।

ಚೇತನತ್ವೇನ ಚಾಂಶತ್ವಾತ್ ಸಮುದಾಯೈಕ್ಯಮಾಪತೇತ್॥116॥

(###sudha --)

ಅಂಶತ್ವಾಚ್ಚೇತ್ಯನ್ವಯಃ। ಐಕ್ಯಂ ಚ ಸಾಧ್ಯಮಾನಂ ನ ಮಾಯಾವಾದಿನಾಮಿವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್ ಸಮುದಾಯೇತಿ। ಮಾಯಾವಾದಿನೋ ಹಿ ಜೀವಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಾಽತ್ಯನ್ತಾಭೇದಮಙ್ಗೀಕುರ್ವತೇ। ನಚೈವಮಸ್ಮನ್ಮತಮ್। ಸಮುದಾಯೈಕ್ಯೇ ಭೇದಸ್ಯಾಪಿ ಸತ್ತ್ವಾದಿತಿ। ಅತ್ಯನ್ತಾಭೇದಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಸಮುದಾಯೈಕ್ಯಂ ಕುತೋಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತ ಇತಿ।

ಅತಃ ಪೃಥಕ್ತ್ವಮುದಿತಂ ಸಮುದಾಯಾಂಶಯೋರ್ಭವೇತ್।

ಈಶಾಖ್ಯಾ ಸಮುದಾಯೇ ಸ್ಯಾದೀಶರೂಪೇಷ್ವಿವೋದಿತಾ॥117॥

(###sudha --)

ಸಮುದಾಯೈಕ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರತೋ ಯಚ್ಛ್ರುತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಂ ಪೃಥಕ್ತ್ವಂ ತತ್ ಸಮುದಾಯಸ್ಯ ತದಂಶಸ್ಯ ಚ ಜೀವಸ್ಯ ಭವೇತ್। ಸಮುದಾಯಸ್ಯ ಯಾವಂಶೌ ಜೀವೇಶ್ವರೌ ತಯೋರ್ಭವೇದಿತಿ ವಾ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯದಿ ಜೀವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಾಽತ್ಯನ್ತಾಭೇದಃ ಸಾಧ್ಯೇತ, ತದಾ ಭೇದಶ್ರುತಯ ಉಪರುದ್ಧ್ಯೇರನ್। ಮಾಯಿಕಭೇದಪರತ್ವಾಭಿಧಾನೇ ಚಾಪ್ರಮಾಣಮಾಪದ್ಯೇರನ್। ನಚಾಯಮಸ್ಮಾಕಮಸ್ತಿ ದೋಷಃ। ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರ್ಜೀವೇಶ್ವರಯೋಶ್ಚ ಭೇದಸದ್ಭಾವೇನ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತದ್ವಿಷಯತ್ವೋಪಪತ್ತೇರಿತಿ। ಏತೇನ ಚೇತನತ್ವಾದ್ಯನುಮಾನಸ್ಯಾऽಭಾಸೋದ್ಧಾರಃ ಕೃತೋ ಭವತಿ।

ಸಮುದಾಯೈಕ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತತ್ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಪ್ರಪಞ್ಚಯತಿ ಈಶಾಖ್ಯೇತಿ। ಈಶಶಬ್ದೋ ಬ್ರಹ್ಮಪರಃ। ಸಮುದಾಯೇ ಚೇತನಾನಾಮ್। ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಬ್ರಹ್ಮೈಕಮೇವ ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧಂ ತತ್ವಂ ತತ್ಪರಮಾರ್ಥಭೂತಂ ಮಾಯಾಸಮ್ಬನ್ಧಾದೀಶ್ವರತಾಮಾಪದ್ಯತೇ। ಸ ಚ ಸರ್ವಜ್ಞಃ ಸರ್ವೇಶ್ವರೋ ಜಗಜ್ಜನನಾದಿಕರ್ತಾ। ಜೀವಾಸ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಣೋಂऽಶಾಶ್ಚಿತ್ಸ್ವಭಾವಾ ವಹ್ನೇರಿವ ವಿಷ್ಫುಲಿಙ್ಗಾ ಅತ ಏವ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನಾಃ। ಪರಸ್ಪರಮೀಶ್ವರಾಚ್ಚ ಭಿನ್ನಾ ಏವ। ಬ್ರಹ್ಮ ತು ಸಕಲಚೇತನಸಮುದಾಯಾತ್ಮಕಮತಿರಿಕ್ತಂ ಚೇತಿ।

ಅತ್ರ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಮಾಹ ಈಶೇತಿ। ಯಥಾ ಭಗವದ್ರೂಪಾಣಾಂ ಮತ್ಸ್ಯಾದೀನಾಂ ಸಮುದಾಯೇ ಭಗವತ್ಸಞ್ಜ್ಞಾ ನ ಸ್ಥಾನತೋऽಪೀತ್ಯಾದೌ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಿನೋದಿತಾ ತಥಾ। ಏತೇನಾತ್ಯನ್ತಾಭೇದಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಭೇದಾಭೇದಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಶ್ರುತಿದ್ವಯಮಿವಾಂಶತ್ವಾನುಮಾನಂ ಚೋಕ್ತಂ ಭವತಿ। ಯದಿ ಮತ್ಸ್ಯಾದಯಃ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯೇವ ಜೀವಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಂऽಶಾಃ ಸ್ಯುಃ, ತದಾ ಮತ್ಸ್ಯಾದೀನಾಮೈಶ್ವರ್ಯಾದಿವಜ್ಜೀವಾನಾಂ ನಿರ್ದುಃಖತ್ವಾದಿಕಂ ಸ್ಯಾತ್। ಅಂಶೇಷ್ವಂಶಿಸಾಧರ್ಮ್ಯಸ್ಯಾವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್।

h॥ ಭೇದಸ್ಯ ಔಪಾಧಿಕತ್ವಾತ್, ಅಭೇದಸ್ಯ ಸ್ವಾಭಾವಿಕತ್ವಾತ್ ನ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾಪತ್ತಿರೂಪಮುಕ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ಯದಿ ಜೀವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಭೇದೋऽಪಿ ಪರಮಾರ್ಥಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ "ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಭವತಿ" ಇತ್ಯುಕ್ತಾ ಮುಕ್ತಿರಯುಕ್ತಾ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತ ಇತಿ।

ಅತೋ ದೇಹಾದ್ಯುಪಾಧೀನಾಮಪಾಯೇ ಸಮತಾ ಭವೇತ್।

ಈಶರೂಪೈಃ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥

ಬುದ್ಧಿಸನ್ನಿಹಿತಂ ತದೀಯಸಿದ್ಧಾನ್ತಮತ ಇತಿ ಪರಾಮೃಶತಿ। ನ ಜೀವಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಭೇದಾಭೇದೌ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೌ। ಕಿನ್ತ್ವಭೇದಃ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೋ ಭೇದಸ್ತ್ವೌಪಾಧಿಕಃ। ಯಥೇಶ್ವರಾಂಶಾನಾಂ ಮತ್ಸ್ಯಾದೀನಾಮೀಶ್ವರೇಣ। ಇಯಾಂಸ್ತು ವಿಶೇಷಃ ಮತ್ಸ್ಯಾದ್ಯಾ ಜಗದನುಗ್ರಹಾರ್ಥಂ ಲೀಲಾವಿಗ್ರಹೋಪಾಧಿಭಿನ್ನಾ ಅತಿರಸ್ಕೃತೈಶ್ವರ್ಯಾದಿಮನ್ತಃ। ಜೀವಾಸ್ತ್ವನಾದ್ಯವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಾದಿನಿಬನ್ಧನದೇಹೇನ್ದ್ರಿಯಾದ್ಯುಪಾಧಿಭಿನ್ನಾಸ್ತಿರಸ್ಕೃತ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವಭಾವಾ ಉಪಾಧಿನಿಬನ್ಧನದುಃಖಾದಿಭಾಜಶ್ಚೇತಿ। ಯತ ಏವಮೌಪಾಧಿಕ ಏವ ಭೇದಃ, ಅತೋ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಭ್ಯಾಂ ದೇಹಾದ್ಯುಪಾಧೀನಾಮಾತ್ಯನ್ತಿಕೇऽಪಾಯೇ ಸತಿ ಜೀವಾನಾಮೀಶರೂಪೈಃ ಸಮತಾ ಭವೇತ್। ಯಥೇಶ್ವರರೂಪಾಣಿ ಕಾರ್ಯಾವಸಾನೇ ಸ್ವೇಚ್ಛಯೈವ ಲೀಲಾವಿಗ್ರಹತ್ಯಾಗೇನೇಶ್ವರತಾಮಾಪದ್ಯನ್ತೇ, ತಥಾ ಜೀವಾ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಪ್ಯನುಷ್ಠಿತಜ್ಞಾನಕರ್ಮಸಮುಚ್ಚಯಾಃ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಾವಸಾನೇ ದೇಹಾದ್ಯುಪಾಧಿಭಿರತ್ಯನ್ತವಿಮುಕ್ತಾಃ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಂ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಮಾಪದ್ಯನ್ತ ಇತಿ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ದೋಷಃ।

h॥ ಜೀವಾನಾಮುಪಾಧ್ಯಾಯತ್ತತ್ವೇ ವಿನಾಶಿತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ, ತದಭಾವೇ ಸದಾ ಸಂಸಾರಿತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಯದುಕ್ತಮುಪಾಧ್ಯಾಯತ್ತತಾಭಾವಾದಿತಿ ತದಸಿದ್ಧಮ್। ಜೀವಾನಾಮಪಿ ಸೂರ್ಯಕಾದಿವದಾಭಾಸತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವೇನ ಶಙ್ಕತೇ -- ಅಥೇತಿ।

॥॥॥॥।ಅಥಾಭಾಸಾ ಮುಖ್ಯತಃ ಸೂರ್ಯಕಾದಿವತ್।

ಯದಾ ತದೋಪಾಧ್ಯಾಯತ್ತರೂಪಾಣಾಂ ನಾಶಿತಾ ಭವೇತ್॥118॥**

(###sudha --)

ಅಥಶಬ್ದಃ ಶಙ್ಕೋಪಕ್ರಮೇ, ಪಕ್ಷಾನ್ತರೇ ವಾ। ಆಭಾಸಾ ಜೀವಾಃ। ಮುಖ್ಯತ ಇತಿ ಉಪಾಧ್ಯಾಯತ್ತತ್ವೇನ। ಸೂರ್ಯಕಾದಿನಾ ತುಲ್ಯಂ ವರ್ತತ ಇತಿ ಸೂರ್ಯಕಾದಿವತ್। ಉತ್ತರವಾಕ್ಯೇ ವಾಽಸ್ಯ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಪರಿಹರತಿ ತದೇತಿ। ಯದಿ ಜೀವಾನಾಮುಪಾಧ್ಯಾಯತ್ತತಾ ಸ್ಯಾತ್, ತರ್ಹ್ಯುಪಾಧಿನಾಶೇ ಸೂರ್ಯಕಾದೀನಾಮಿವ ತೇಷಾಂ ನಾಶಿತಾ ಭವೇತ್। ಅಥೋಪಾಧಯೋಽವಿನಾಶಿನಃ, ತದಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವಿರೋಧಃ ಸರ್ವದಾ ಸಂಸಾರಿತ್ವಂ ಚ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯುಭಯಥಾ ಮೋಕ್ಷಶಾಸ್ತ್ರವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್। ತಸ್ಮಾದುಪಾಧ್ಯಧೀನತ್ವೇಽಙ್ಗೀಕರ್ತುಮಶಕ್ಯೇ ಸುಸ್ಥೈವಾಽಭಾಸತ್ವಸ್ಯಾಸಿದ್ಧಿರಿತಿ।

h॥ ಜೀವಸೂರ್ಯಕಾದಿಷು ಸ್ವಬಿಮ್ಬಭಿನ್ನತ್ವರೂಪಸಾಧ್ಯಧರ್ಮಸ್ಯ, ಬಿಮ್ಬಸಾದೃಶ್ಯಬಿಮ್ಬಾಧೀನತ್ವ

ರೂಪಸಾಧನಧರ್ಮಸ್ಯ ಚ ಸದ್ಭಾವಾತ್ ತದಪೇಕ್ಷಯಾ ತಯೋರ್ದೃಷ್ಟಾನ್ತದಾರ್ಷ್ಟಾನ್ತಿಕಭಾವಃ, ನತೂಪಾಧ್ಯಾಯತ್ತತ್ವಾದಿನಾ॥

(###sudha --)

ಏತದಾಶಙ್ಕಾನಿವರ್ತಕತ್ವೇನ ಸೂತ್ರಾವಯವಮವತಾರಯತಿ ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕ್ಯೇತಿ।

ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕಾನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಮಾಹ ವೇದಾಧಿಪಃ ಪ್ರಭುಃ।

ಅತ ಏವೋಪಮೇತ್ಯೇವ ಚ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।119॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಚಶಬ್ದೋಽತ ಏವ ಚೋಪಮೇತಿ ಭಿನ್ನಕ್ರಮಃ। ಏತಾವದೇವ ವಾಕ್ಯಮೇತದಾಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಾರ್ಥಂ ನ ಪುನರಿದಂ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರತೀಕಗ್ರಹಣಮಿತ್ಯೇವಶಬ್ದಃ। ಅನ್ಯಥಾ ಹಿ ಸೂರ್ಯಕಾದಿವದಿತ್ಯಸ್ಯಾಽವೃತ್ತಿರಾಶಯೇತ।

ಯದ್ವೈಕವಾಕ್ಯತಾನಿರಾಸೇನ ಪರಕೃತಸ್ಯಾಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನತಾಮಾಹ। ಯತ ಏವಾಯಮಾತ್ಮಾ ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪೋ ನಿರ್ವಿಶೇಷೋ ವಾಙ್ಮನಸಾತೀತಃ ಪರಪ್ರತಿಷೇಧೋಪದೇಶ್ಯೋಽತ ಏವ ಚಾಸ್ಯೋಪಾಧಿನಿಮಿತ್ತಾಮಪಾರಮಾರ್ಥಿಕೀಂ ವಿಶೇಷವತ್ತಾಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಜಲಸೂರ್ಯಕಾದಿವದಿತ್ಯುಪಮೋಪಾದೀಯತೇ ಮೋಕ್ಷಶಾಸ್ತ್ರೇಷ್ವಿತಿ। ಯದ್ಯಪ್ಯೇವಮೇಕವಾಕ್ಯತಾಲಾಭಃ, ತಥಾಽಪ್ಯರ್ಥದೋಷಃ ತತ್ರತತ್ರ ವ್ಯುತ್ಪಾದಿತ ಏವ। (194, 228,964) ವತೇರ್ವೈಯರ್ಥ್ಯಂ ಚ। ಸೂರ್ಯಕಾದಿರಿತ್ಯೇತಾವತಾ ಪೂರ್ಣತ್ವಾತ್। ಇತಿಶಬ್ದಾಧ್ಯಾಹಾರಶ್ಚೈವಂ ನ ಕರ್ತವ್ಯ ಇತಿ। ಸೂತ್ರಖಣ್ಡಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ಅನ್ಯೇತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ । ಅನ್ಯಾಭಾಸವಿಶೇಷಿತಾಮ್ ॥119॥**

(###sudha --)

ಯದುಕ್ತಂ ತದಧೀನತ್ವಂ ಸರ್ವಾವಸ್ಥಾಸ್ವಶೇಷತಃ।

ಜೀವಸ್ಯ ಸದೃಶತ್ವಂ ಚ ಚಿತ್ತ್ವಮಾತ್ರಂ ನಚಾಪರಮ್ ॥120॥**

(###sudha --)

ತಾವನ್ಮಾತ್ರೇಣ ಚಾಽಭಾಸೋ ರೂಪಮೇಷಾಂ ಚಿದಾತ್ಮನಾಮ್।

ನೋಪಾಧ್ಯಧೀನತಾದ್ಯೈಶ್ಚ ನಾತಿಸಾಮ್ಯಂ ನಿದರ್ಶನೇ।

ಅನ್ಯಸ್ಮಾತ್ ಸೂರ್ಯಕಾದೇರಾಭಾಸಾಜ್ಜೀವಾನಾಂ ವಿಶೇಷಿತಾಂ ವಿಲಕ್ಷಣತಾಮನೇನ ಸೂತ್ರಖಣ್ಡೇನಾಽಹ ಸೂತ್ರಕಾರಃ। ತದೇತತ್ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಸೂತ್ರಾಕ್ಷರೈಃ ಕಥಂ ಲಭ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಏತಚ್ಛಬ್ದಪರಾಮೃಷ್ಟಮರ್ಥಂ ತಾವದ್ ದರ್ಶಯತಿ ಯದುಕ್ತಮಿತಿ। ತದಧೀನತ್ವಂ ಪರಮಾತ್ಮಾಧೀನತ್ವಮ್। ಅಶೇಷತೋಽಶೇಷೇಷು ವ್ಯಾಪಾರೇಷು। "ಸನ್ಧ್ಯೇ ಸೃಷ್ಟಿರಾಹ ಹಿ" ಇತ್ಯಾದೌ। ಸದೃಶತ್ವಂ ಚ ಪರಮಾತ್ಮನಾ ಯದುಕ್ತಂ "ಪುಂಸ್ತ್ವಾದಿವತ್" ಇತ್ಯಾದೌ। ಕಿಂ ತತ್ ಸದೃಶತ್ವಮ್? ಚಿತ್ತ್ವಮಾತ್ರಮ್, ನಚಾಪರಂ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿಕಂ ಯೇನ ಹೇತೋರ್ವಿರುದ್ಧತಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ।

ಇದಾನೀಂ "ಅತ ಏವ ಚೋಪಮಾ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಂ ಯೋಜಯತಿ ತಾವನ್ಮಾತ್ರೇಣ ಚೇತಿ। ತದಧೀನತ್ವತತ್ಸದೃಶತ್ವಮಾತ್ರೇಣೈಷಾಂ ಚಿದಾತ್ಮನಾಂ ರೂಪಂ ಸ್ವರೂಪಮಸ್ಮಾಮಿರಾಭಾಸ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಸೂರ್ಯಕಾದ್ಯುಪಮಾ ಚ ತಾವನ್ಮಾತ್ರೇಣ ಚೋಪಾತ್ತೇತಿ ಚಾರ್ಥಃ। ಜೀವ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಏಷಾಂ ಚಿದಾತ್ಮನಾಂ ರೂಪಮಿತಿ ವಚನಂ ಮುಕ್ತೇಷ್ವಿದಂ ದ್ವಯಮಸ್ತೀತಿ ದರ್ಶಯಿತುಮ್। ಅನೇನ ಅತ ಏವ ಪ್ರಕೃತಾಭ್ಯಾಂ ತದಧೀನತ್ವತತ್ಸದೃಶತ್ವಾಭ್ಯಾಮೇವ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಆಭಾಸತ್ವಂ ಸೂರ್ಯಕಾದ್ಯುಪಮಾ ಚೋಕ್ತೇತಿ ಸ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯಪ್ರಕಟನಂ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ಏವಶಬ್ದವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಂ ದರ್ಶಯತಿ ನೇತಿ। ಉಪಾಧ್ಯಧೀನತ್ವತನ್ನಾಶನಾಶ್ಯತ್ವಜಡತ್ವಾದ್ಯೈರಪಿ ನೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಇಹ ಬಹುವಚನಪ್ರಯೋಗಾತ್ "ನಾಶಿತಾ ಭವೇತ್" ಇತ್ಯಾಪಾದನಮಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಂ ಬೋದ್ಧವ್ಯಮ್।

h॥ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಧರ್ಮಸಾಮ್ಯಮೇವ ದೃಷ್ಟಾನ್ತದಾರ್ಷ್ಟಾನ್ತಿಕಭಾವಪ್ರಯೋಜಕಮ್, ನತ್ವತಿಸಾಮ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇವಂಸತಿ ದೃಷ್ಟಾನ್ತದಾರ್ಷ್ಟಾನ್ತಿಕಭಾವೋ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಅತ್ಯನ್ತಸಾಮ್ಯೇ ಹಿ ಸ ಭವತಿ। ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರಮೇಯತ್ವಾದಿಮಾತ್ರಸಾಮ್ಯಸ್ಯ ಸರ್ವತ್ರ ಸಮ್ಭವೇನ ಮಶಕೋಽಪಿ ಮಾತಙ್ಗಸ್ಯ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಾತಿಸಾಮ್ಯಮಿತಿ। ನಿದರ್ಶ್ಯತೇ ಸಾಧ್ಯೇನ ಸಾಧನಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿರತ್ರೇತಿ ಹಿ ನಿದರ್ಶನಮ್। ಅತಃ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಧರ್ಮಸಾಮ್ಯಮೇವ ದಾರ್ಷ್ಟಾನ್ತಿಕೇನ ತತ್ರಾನ್ವೇಷ್ಟವ್ಯಮ್। ನತ್ವತಿಸಾಮ್ಯಮ್। ತಥಾಸತಿ ಸರ್ವಾನುಮಾನೋಚ್ಛೇದಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಮಶಕಾದೇರಪಿ ವಿವಕ್ಷಿತಧರ್ಮಸಾಮ್ಯೇ ದೃಷ್ಟಾನ್ತತ್ವಂ ನಾನಿಷ್ಟಮಿತಿ।

h॥ ಸರ್ವಜೀವಾನಾಂ ಚೇತನತ್ವೇನೈವ ಬ್ರಹ್ಮಸಾದೃಶ್ಯಮ್, ನತು ಸುಖಿತ್ವಾದಿನಾ॥

(###sudha --)

ನನು ಚಿತ್ತ್ವಮಾತ್ರಮಿತ್ಯಸತ್। ಮುಕ್ತೌ ಸುಖಾದ್ಯಙ್ಗೀಕಾರವಿರೋಧಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಕಿಞ್ಚಿದಿತಿ।

ಕಿಞ್ಚಿತ್ತುಸುಖಾದಿಸಾದೃಶ್ಯಮಪೀಶೇನಾಸುರಾನೃತೇ॥121॥**

(###sudha --)

ಅಸುರಾನ್ ವಿಹಾಯಾನ್ಯೇಷಾಂ ಜೀವಾನಾಮೀಶೇನ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಸುಖಾದಿಸಾದೃಶ್ಯಮಪ್ಯಸ್ತ್ಯೇವ। ಸುಖಾದಿಸಾದೃಶ್ಯಂ ವಿದ್ಯಮಾನಮಪ್ಯಸರ್ವಗಾಮಿತ್ವಾನ್ನೋಕ್ತಮ್। ಚಿತ್ತ್ವಸಾದೃಶ್ಯಂ ತು ಸರ್ವಗಾಮಿತ್ವಾದುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ। ನಿರವಧಿಕಸುಖಾದಿವ್ಯವಚ್ಛೇದಾಯ ಕಿಞ್ಚಿದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಹಿ ಹೇತೋರ್ವಿರುದ್ಧತಾ ಸ್ಯಾತ್।

h॥ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಾರ್ಥಪಿಣ್ಡೀಕರಣಮ್॥

(###sudha --)

ಅಥಂ ಸಮುದಾಯಾರ್ಥಃ ಬ್ರಹ್ಮಾಭಾಸತ್ವಾದಿತಿ ಹೇತೋರ್ಬ್ರಹ್ಮಾಧೀನತ್ವಾತ್ ತತ್ಸದೃಶತ್ವಾಚ್ಚೇತ್ಯರ್ಥೋ ನತು ಸೂರ್ಯಕಾದಿವತ್ ಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬತ್ವಾದಿತಿ। ನಚಾಯಮರ್ಥೋಽಸಿದ್ಧಃ। ನಿಪುಣತರಂ ಪ್ರಾಗುಪಪಾದಿತತ್ವಾತ್। (2330, 321) ನಚೋಪಾಧ್ಯಧೀನತ್ವೇನ ವ್ಯಾಪ್ತೋ ಯೇನ ತದ್ವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯಾ ವ್ಯಾವರ್ತೇತ। ಉಪಾಧ್ಯಧೀನತಾರಹಿತೇಷ್ವಪಿ ಭಾವಾತ್। ನಚ ಭಾಗಾಸಿದ್ಧಿಃ। ಚಿದಾತ್ಮಸ್ವರೂಪತಯಾ ಉಪಪಾದಿತತ್ವಾತ್। (1014) ನಾಪಿ ವಿರುದ್ಧಃ। ಭಿನ್ನೇಷ್ವೇವ ಭಾವಾತ್। ತಥಾಽಪಿ ಬಿಮ್ಬಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬಯೋರೈಕ್ಯಾತ್ ಸೂರ್ಯಕಾದಿದೃಷ್ಟಾನ್ತಃ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನವಿಕಲ ಇತಿ ಚೇತ್,

ನ। ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್। ನ ತಾವತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್। ತಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ತ್ವಪರಾಕ್ತ್ವಾದಿನಾ ಭೇದಗ್ರಾಹಿತ್ವಾತ್। ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನಂ ತ್ವಸಿದ್ಧಮೇವ। ನಾಪ್ಯನುಮಾನಮ್, ಲಿಙ್ಗಾಭಾವಾತ್। ಅತ್ಯನ್ತಸಾದೃಶ್ಯಸ್ಯ ಸವ್ಯೇತರಕರಾದಿನಾ ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ವೈಧರ್ಮ್ಯಾಭಾವಸ್ಯ ಚಾಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಕ್ರಿಯಾಸಾಮ್ಯಸ್ಯ ಚ್ಛಾಯಾದಾವನೈಕಾನ್ತ್ಯಾತ್। ಪೃಥಕ್ಕಾರಣಾಭಾವಸ್ಯ ನಿತ್ಯೇಷು ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ಬಿಮ್ಬಕಾರಣಮಾತ್ರಜನ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಸನ್ದಿಗ್ಧತ್ವಾತ್। ಪೃಥಗ್ದೃಷ್ಟಕಾರ್ಯಾನುರೋಧೇನ ಹ್ಯದೃಷ್ಟಮಪಿ ಪೃಥಕ್ಕಾರಣಂ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ। ನತು ಕಾರಣಾದರ್ಶನೇನ ದೃಷ್ಟಕಾರ್ಯಾಪಲಾಪಃ। ತಥಾಸತಿ ಬಹುವಿಪ್ಲವಾಪತ್ತೇಃ। ತತಃ ಕಾರಣಮುಪಾಧಿರೇವ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ। ಆಗಮಾಸ್ತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವಿರೋಧಾದುಪಚರಿತಾರ್ಥಾ ಏವ। ಯದಿಚ ಜಲಾದಿನಾ ಪ್ರತಿಹತಾ ನಯನರಶ್ಮಯೋ ಮುಖಮೀಕ್ಷನ್ತೇ ತದಾ ಶಿಲಾದಿಪ್ರತಿಹತಾ ಅಪೀಕ್ಷೇರನ್। ನಚಾಸ್ಯಾಂ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ಸ್ವಚ್ಛತಾಯಾಃ ಕೋಽಪ್ಯುಪಯೋಗೋಽಸ್ತೀತ್ಯಲಮ್। ತತ್ತ್ವಮಸ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿವಿರೋಧಸ್ತು ಪರಿಹರಿಷ್ಯತೇ। (1026) ಅತೋ ನಿರ್ದೋಷಮೇವಾಽಭಾಸತ್ವಾನುಮಾನಮಿತಿ।

h ॥ ಬ್ರಹ್ಮಾಭಾಸಶಬ್ದಸ್ಯ ಯೋಗವೃತ್ತ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಾಧೀನತ್ವಬ್ರಹ್ಮಸದೃಶತ್ವವಾಚಕತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ಬ್ರಹ್ಮಾಭಾಸಶಬ್ದೋ ಜೀವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾಧೀನತಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಸದೃಶತಾಂ ಚ ಕಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ವಕ್ತಿ? ಗೌಣ್ಯೇತಿ ಚೇತ್। ಏವನ್ತರ್ಹ್ಯಸ್ಮದಾಯತ್ತೇ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗೇಽವಾಚಕಂ ಕಿಮಿತಿ ಪ್ರಯೋಕ್ಷ್ಯಾಮಹ ಇತಿ ಪ್ರಯೋಜನಂ ವಾಚ್ಯಮ್। ಮೈವಮ್। ಯೋಗಾಶ್ರಯಣಾದಿತ್ಯಾಹ -- ತತ ಇತಿ।

ತತ ಆಭಾಸತೇ ನಿತ್ಯಂ ತದ್ವದಾಭಾಸತೇಽಪಿ ಚ।

ಭಾನಮಸ್ತಿತ್ವಮಪಿಚೈವಾಽ ಸಮನ್ತಾದ್ ಯತಸ್ತತಃ ॥122॥**

(###sudha --)

ಜೀವ ಆಭಾಸ ಉದ್ದಿಷ್ಟಃ ಸದೈವ ಪರಮಾತ್ಮನಃ।

ನ ಜಲಾಯತ್ತಸೂರ್ಯಾದಿಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬೋಪಮತ್ವತಃ ॥123॥**

(###sudha --)

ತೇನ ಪರಮಾತ್ಮನಾ ನಿಮಿತ್ತೇನಾಽಭಾಸತೇ ಪ್ರತೀತೋ ಭವತೀತಿ ಪ್ರತೀತೌ ತದಧೀನತ್ವಮುಚ್ಯತೇ। ತದ್ವದ್ ಬ್ರಹ್ಮವದಾಭಾಸತ ಇತ್ಯನೇನ ತತ್ಸದೃಶತ್ವಮ್। ಅಪಿಚೇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಮುಚ್ಚಯೇ। ಭಾನಂ ಜ್ಞಾನಮ್। ಅಸ್ತಿತ್ವಂ ಸತ್ತ್ವಮ್। ಅಸ್ತಿಶಬ್ದೋಽವ್ಯಯಮ್। "ಅಸ್ತಿಸ್ವಸ್ತಿ" ಇತಿ ಪಾಠಾತ್। ಅಪಿಶಬ್ದೋ ಭಾನಾಸ್ತಿತ್ವಯೋಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ। ಚಶಬ್ದೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಮುಚ್ಚಯೇ। ಏವಶಬ್ದಸ್ಯ ತತ ಏವೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಆ ಇತ್ಯನುವಾದೇನ ಸಮನ್ತಾದಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್। ಯತಃ ಕಾರಣಾತ್ ತತಃ ಪರಮಾತ್ಮನ ಏವ ಜೀವಸ್ಯ ಭವತಸ್ತತಃ ಕಾರಣಾದಿತ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯಾ ಯೋಜ್ಯಮ್। ಭಾ ಚ ಆಸಾ ಚ ಭಾಸೇ, ಆ ಸರ್ವಕಾಲವರ್ತಿನ್ಯೌ ಭಾಸೇ ಆಭಾಸೇ, ಪರಮಾತ್ಮಾಧೀನೇ ಆಭಾಸೇ ಯಸ್ಯಾಸೌ ಪರಮಾತ್ಮಾಭಾಸಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll “ಅಪಿಚೈವ’ ಇತ್ಯತ್ರ ಪೂರ್ವಾಪರಯೋರೇಕಾದೇಶಸ್ಯ ಐಕಾರಸ್ಯ ಪೂರ್ವಾನ್ತವದ್ಭಾವಾನ್ನ ಯತಿಭಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

“ಪೂರ್ವಾನ್ತವತ್ ಸ್ವರಃ ಸನ್ಧೌ ಕ್ವಚಿದೇವ ಪರಾದಿವತ್ ।

ದೃಷ್ಟವ್ಯೋ ಯತಿಚಿನ್ತಾಯಾಂ ಯಣಾದೇಶಃ ಪರಾದಿವತ್”

ಇತಿ ವಚನಾನ್ನ ಯತಿಭಙ್ಗಃ ಶಙ್ಕನೀಯಃ ।

ನ ಜಲಾಯತ್ತಸೂರ್ಯಾದಿಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬೋಪಮತ್ವತ ಇತಿ । ಸೂರ್ಯಾದಿಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬಾ ಯಥಾ ಜಲಾದ್ಯುಪಾಧ್ಯಾಯತ್ತಾಃ, ತಥೋಪಾಧ್ಯಾಯತ್ತತ್ವೇನಾಽಭಾಸೋ ನೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

h ll ಪೌನರುಕ್ತ್ಯಾದಿಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಃ ll

(###sudha --)

ನನ್ವಯಮರ್ಥೋ ನೋಪಾಧ್ಯಾಧೀನತಾದ್ಯೈರಿತ್ಯನೇನೈವೋಕ್ತಃ । ಸತ್ಯಮ್ । ಯದುಕ್ತಮಿತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತ ಏವಾರ್ಥಃ, ತತ ಆಭಾಸತ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪ್ರಪಞ್ಚಿತ ಇತ್ಯದೋಷಃ । ತಥಾಹಿ ರೂಪಮೇಷಾಂ ಚಿದಾತ್ಮನಾಮಿತ್ಯುಕ್ತಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಸದೃವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಸ್ಯಾದೇತತ್ । ಸೂತ್ರಕಾರೇಣ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಮಾತ್ರಮುಕ್ತಮ್ । ತದ್ಬಲಾತ್ ಕಶ್ಚಿದ್ಧೇತುರಧ್ಯಾಹರ್ತವ್ಯಃ । ನಚಾಽಭಾಸತ್ವಮೇವೇತ್ಯಸ್ತಿ ನಿಯಮಃ । ನಾಪ್ಯಾಭಾಸಪದೋಪಾದಾನೇ ನಿಯಾಮಕಮಸ್ತಿ । ತಸ್ಮಾದಸಙ್ಗತಮೇತತ್ । ಮೈವಮ್ । “ಆಭಾಸ ಏವ ಚ” ಇತಿ ಸೂತ್ರಕಾರೋಕ್ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾಭಾಸತ್ವಸ್ಯಾತ್ರ ಹೇತುತ್ವೇನ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್ । ಬ್ರಹ್ಮಾಂಶತ್ವೇನಾಽಕ್ಷೇಪೇ ತದಧಿಕರಣಗತಾರ್ಥಸ್ಯೈವ ತು ಬುದ್ಧಿಸನ್ನಿಧಾನಾತ್ ತತ್ರ ಕರ್ತವ್ಯ ಏವಾಯಂ ಚರ್ಚೋಽತ್ರ ಕೃತ ಇತಿ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ದೋಷಃ ।

h ll ಉಪಾಧೇಃ ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯನ್ತರಭೇದೇನ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಮ್, ಬಾಹ್ಯೋಪಾಧೇರ್ನಾಶ್ಯತ್ವಮ್, ಸ್ವರೂಪೋಪಾಧೇರ್ನಿತ್ಯತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ನನೂಪಾಧಿಮತ್ತ್ವೇನೈವ ಜೀವಸ್ಯ ಭಗವತ್ಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬತ್ವಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ । ಉಪಾಧೇರಪಿ ನಿತ್ಯಚೇತನತ್ವೇನ ದೋಷಪರಿಹಾರಃ । ಯಯೋಕ್ತಮ್

“ಉಪಾಧೇಶ್ಚೈವ ನಿತ್ಯತ್ವಾನ್ನೈವ ಜೀವೋ ವಿನಶ್ಯತಿ ।

ಸ್ವರೂಪತ್ವಾದುಪಾಧೇಶ್ಚ ನ ಭಿನ್ನೋಪಾಧಿಕಲ್ಪನಾ”

ಇತಿ । ತತ್ ಕಥಮೇತತ್? ಇತ್ಥಮ್ ದ್ವಿವಿಧೋ ಹಿ ಜೀವೋಪಾಧಿಃ । ಆಭ್ಯನ್ತರೋ ಬಾಹ್ಯಶ್ಚ । ತತ್ರ ಸ್ವಭಾವಪ್ರತಿಭಾಸಹೇತುರಾಮ್ಯನ್ತರಃ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸ್ವಭಾವವಿಪರೀತಾವಭಾಸಹೇತುರನ್ತಃಕರಣಾದಿರ್ಬಾಹ್ಯಃ। ತದಾಯತ್ತತ್ವಾದಿಕಂ ಚೈತನ್ಯಸ್ಯ ನಾಸ್ತೀತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯೇದಮುದಿತಮ್। ತದುಕ್ತಮ್

"ಜೀವೋಪಾಧಿರ್ದ್ವಿಧಾ ಪ್ರೋಕ್ತಃ ಸ್ವರೂಪಂ ಬಾಹ್ಯ ಏವ ಚ।

ಬಾಹ್ಯೋಪಾಧಿರ್ಲಯಂ ಯಾತಿ ಮುಕ್ತಾವನ್ಯಸ್ಯ ತು ಸ್ಥಿತಿಃ"

ಇತಿ। ನಿರುಪಾಧಿಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬವಾಚೋಯುಕ್ತಿರಪಿ ಬಾಹ್ಯೋಪಾಧ್ಯಧೀನತ್ವಾಭಾವಾಭಿಪ್ರಯೇಣ ನೇತವ್ಯೇತಿ।

h ll ಸೌತ್ರಚೈವಶಬ್ದಾರ್ಥವಿಚಾರಃ ll

(###sudha --)

ಸೌತ್ರಶ್ಚಶಬ್ದ ಆಭಾಸತ್ವಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಃ। ಅವಧಾರಣಾರ್ಥೋ ವಾ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಃ। ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷಃ। ಏವಶಬ್ದಸ್ಯಾಪ್ಯವಧಾರಣಾರ್ಥತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತದಧೀನತ್ವಮಿತಿ।

ತದಧೀನತ್ವಮೇವೇತಿ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಸಾದೃಶ್ಯಮೇವ ಚಃ।

ಸಮ್ಪ್ರಕಾಶಯತಃ ಸೂತ್ರಗತೌ ll ll ll ll ll ll ll ll

ಏವೇತಿಶಬ್ದಸ್ತದಧೀನತ್ವಮೇವೇತ್ಯರ್ಥಂ, ಚಃ ಚಶಬ್ದಃ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಸಾದೃಶ್ಯಮೇವೇತ್ಯರ್ಥಮಿತ್ಯುಭಾವರ್ಥದ್ವಯಂ ಸಮ್ಪ್ರಕಾಶಯತ ಇತ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯಾ ಯೋಜ್ಯಮ್। ಯದ್ವಾ ಏವೇತಿಶಬ್ದಸ್ತದಧೀನತ್ವಮ್, ಚಃ ಕಿಞ್ಚಿತ್ಸಾದೃಶ್ಯಮಿತ್ಯುಭಾವರ್ಥದ್ವಯಂ ಸಮ್ಪ್ರಕಾಶಯತಃ ಅವಧಾರಯತ ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಅತ ಇತ್ಯರ್ಥದ್ವಯಂ ಹೇತುತ್ವೇನೋಕ್ತಮ್। ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಚೋಪಾಧ್ಯಧೀನತ್ವಾದಿಕಂ ವ್ಯಾವರ್ತನೀಯಮ್। ತದಧೀನತ್ವಾದೇವ ತತ್ಸದೃಶತ್ವಾದೇವೇತಿ। ತಸ್ಮಾದುಭಾವಪಿ ಸಾರ್ಥಕಾವಿತಿ। ಏವಶಬ್ದೇನೈಕೇನೈವಶಬ್ದೇನೋಭಯಾವಧಾರಣಂ ಪ್ರತಿಷೇಧತಿ।

ನನ್ವೇಕೇನೈವಶಬ್ದೇನಾರ್ಥದ್ವಯಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾದೇಕೇನೈವಾವಧಾರಣೇನಾಲಮ್। ಮೈವಮ್। ಬುದ್ಧ್ಯಾ ವಿವಿಕ್ತೇನಾರ್ಥದ್ವಯೇನ ಸಮ್ಬನ್ಧಾತ್। ಅಥಾರ್ಥದ್ವಯಮೇಕೀಕೃತ್ಯ ಕಸ್ಮಾನ್ನಾವಧಾರ್ಯತೇ? ಅಸ್ತ್ಯತ್ರ ಸೂಚನೀಯೋಽರ್ಥಃ। ಯದಿ "ಅತ ಏವ" ಇತ್ಯೇತಾವದೇವೋಚ್ಯೇತ, ತದೇಕಸ್ಯೈವಾರ್ಥಸ್ಯಾಯಂ ಪರಾಮರ್ಶೋ ನ ದ್ವಿತಯಸ್ಯ ಪರಾಮರ್ಶಃ, ದ್ವಿತಯಪರಾಮರ್ಶೇಽಪಿ ಮಿಲಿತಸ್ಯ ಹೇತುತ್ವಮಿತಿ ಜ್ಞಾಯೇತ। ಅವಧಾರಣದ್ವಯಪ್ರಯೋಗೇ ತು ತದನ್ಯಥಾನುಪಪಚ್ಯಾ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಹೇತುಭೂತಾರ್ಥದ್ವಯಪರಾಮರ್ಶೋ ವಿಜ್ಞಾಯತೇ। ತಥಾಚ ಬಾಧಕಸ್ಯಾನೇಕತ್ವೇನ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಂ ವಿಶೇಷಣಕೃತ್ಯಗವೇಷಣಪ್ರಯಾಸನಿರಸನಂ ಚ ಲಬ್ಧಂ ಸ್ಯಾತ್। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಸೂತ್ರಗತಾವಿತಿ।

h॥ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರ್ಭೇದಾಭೇದಸ್ಯ ಸರ್ವಮಾನವಿರುದ್ಧತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಚೇತನತ್ವಾದ್ಯನುಮಾನಸ್ಯ ಬಾಧಕತಯೋಕ್ತಮಾಭಾಸತ್ವಾನುಮಾನಂ ಸಮರ್ಥಿತಮ್। ತದಿದಂ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರೋಪಲಕ್ಷಣಮಿತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಅಖಿಲೇತಿ।

॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥ ಅಖಿಲಮಾನತಃ।

ಜೀವೇಶಭೇದದೃಷ್ಟ್ಯೈವ ಸಮುದಾಯೈಕತಾ ಕುತಃ॥124॥**

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಮಾಭಾಸತ್ವಾನುಮಾನೇನ, ಕಿನ್ತ್ವಖಿಲೈರಪಿ ಮಾನೈಃ। ಭೇದದೃಷ್ಟ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತೇ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾ ಸ್ಯಾತ್। ಪರೇಣಾಪಿ ಭೇದಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ಅತ ಏವಶಬ್ದಃ। ಸ ಚ ಸಮಾಸೇ ಗುಣಭೂತೇನಾಪಿ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ವಿವಿಕ್ತೇನ ಭೇದಶಬ್ದೇನ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇಽಭೇದನಿರಾಸೇನ ಭೇದಸ್ಯ ದರ್ಶನಾದಿತಿ। ಕುತಃ ಪ್ರಮಾಣಾತ್ ಸಿದ್ಧ್ಯೇತ್?

ತತ್ರೈಕ್ಯಬಾಧಕಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ತಾವತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವ। ನಾಹಂ ಸರ್ವಜ್ಞೋ ನಿರ್ದೋಷ ಇತ್ಯಾದ್ಯನುಭಾವಾತ್। ಯಥಾಹಿ ಸ್ತಮ್ಭೇ ಕುಮ್ಭತಾದಾತ್ಮ್ಯಾಭಾವಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಃ, ತಥಾಽಽತ್ಮನಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣಬ್ರಹ್ಮತಾದಾತ್ಮ್ಯಾಭಾವಃ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ಸಿದ್ಧ ಏವ। ತದಭ್ರಾನ್ತತಾ ಚ ಪ್ರಾಗೇವೋಪಪಾದಿತಾ। (889) ಆಗಮಾಸ್ತು ತತ್ರತತ್ರೋದಾಹೃತಾ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾಃ।

h॥ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರ್ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಶ್ರಯತ್ವಾದಭೇದಾಭಾವಃ॥

(###sudha --)

ಅನುಮಾನಾನ್ತರಂ ಚಾಽಽಹ ಅಶೇಷೇತಿ।

ಅಶೇಷದೋಷರಾಹಿತ್ಯಂ ಸರ್ವಶಕ್ತಿತ್ವತೋ ಹರೇಃ।

ಸರ್ವೋಪೇತೇತಿ ಕಥಿತಮತ ಐಕ್ಯಂ ಕ್ವ ದೋಷಿಣಾ

ಅಶೇಷಶಕ್ತಿಯುಕ್ತಶ್ಚೇತ್ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದ್ ದೋಷವಾನ್ ಕಥಮ್॥125॥**

(###sudha --)

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೀ ನಾಭೇದವತೀ, ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಧಿಕರಣಾತ್; ಛಾಯಾತಪವತ್। ನಚಾಸಿದ್ಧೋ ಹೇತುಃ। "ಸರ್ವೋಪೇತಾ ಚ ತದ್ದರ್ಶನಾತ್" ಇತಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸರ್ವಶಕ್ತಿತ್ವೇನ ಹೇತುನಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಶೇಷದೋಷರಾಹಿತ್ಯಸ್ಯ ಸಮರ್ಥಿತತ್ವಾತ್। ಜೀವೇ ದುಃಖಾದಿದೋಷಾಣಾಮನುಭವಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಧಿಕರಣಯೋರಪ್ಯೈಕ್ಯೇ ಸ್ತಮ್ಭಕುಮ್ಭಯೋರಪ್ಯೈಕ್ಯಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

ನನ್ವಸ್ತು ಪರಮಾತ್ಮಾ ಸರ್ವಶಕ್ತಿರಶೇಷದೋಷರಹಿತಶ್ಚ, ತಥಾಽಪ್ಯುಪಾಧಿಭಿನ್ನಸ್ತದಂಶೋ ಜೀವಸ್ತನ್ನಿಮಿತ್ತದೋಷವಾಂಶ್ಚ ಭವಿಷ್ಯತಿ ಕೋ ವಿರೋಧಃ? ಪ್ರಕಾರಭೇದಸ್ಯ ವಿರೋಧಶಾನ್ತಿಹೇತುತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಶೇಷೇತಿ। ಯದ್ಯಶೇಷಶಕ್ತಿಯುಕ್ತಃ ಪರಮಾತ್ಮಾಽಙ್ಗೀಕೃತಃ, ತದಾ ತಸ್ಯೋಪಾಧೌ ತನ್ನಿಮಿತ್ತೇ ಚ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾತ್ ಕಥಂ ತನ್ನಿಮಿತ್ತದೋಷವಾನ್ ಸ್ಯಾತ್।

ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ಭವತು ವಾಽನೇನ ಪ್ರಕಾರಭೇದೇನ ವಿರೋಧಶಾನ್ತಿಃ, ಮಾ ವಾ ಭೂತ್। ಪ್ರಕಾರಭೇದ ಏವಾಯಮನುಪಪನ್ನಃ। ತಥಾಹಿ ಅನ್ತಃಕರಣಾದ್ಯುಪಾಧಯೋಽವಿದ್ಯಾದಿನಿಮಿತ್ತಾನಿ ಚ ಸ್ವಶಕ್ತ್ಯಾ ಪರಮಾತ್ಮಾನಂ ವಿಚ್ಛಿದ್ಯ ತದಂಶಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ ದುಃಖಾದಿದೋಷಾನ್ ಕುರ್ವನ್ತೀತಿ ತಾವನ್ನ ಯುಜ್ಯತೇ। ಪರಮಾತ್ಮನಃ ಸರ್ವಶಕ್ತಿಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಹಾನಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅತಃ ಪರಮಾತ್ಮೈವ ಸರ್ವಶಕ್ತಿಃ ಸ್ವಾಧೀನೈರೇವ ತೈಃ ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ ವಿಚ್ಛಿದ್ಯ ಸ್ವಾಂಶಂ ಜೀವಂ ದುಃಖಾದಿದೋಷಯೋಗಿನಂ ಕರೋತೀತಿ ಮನ್ತವ್ಯಮ್। ತಚ್ಚಾಯುಕ್ತತರಮ್। ಅಪ್ರೇಕ್ಷಾವತ್ತ್ವಪ್ರಸಕ್ತೇಃ। ನಹಿ ಕಶ್ಚಿತ್ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವಾನಾತ್ಮಾನಮಾತ್ಮಾಧೀನೈರಹಿಕಣ್ಟಕಾದಿಭಿರಪುರುಷಾರ್ಥಭಾಜಂ ಕುರ್ವಾಣೋ ದೃಷ್ಟಃ। ನಚ ತಾಪಸಸ್ಯೇವಾಽತ್ಮನೋ ದುಃಖೋತ್ಪಾದನೇನ ಪರಮಾತ್ಮನಃ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಪ್ರಯೋಜನಮಸ್ತಿ, ಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವಾತ್। ನಚಾವಿದ್ಯಾದಿನೋಽನಾದಿತಾಽತ್ರ ಸಮಾಧಾನಮ್, ಅನಾದಿನೋಽಪಿ ತತ್ಪ್ರವಾಹಸ್ಯ ತದಧೀನತ್ವಾತ್। ನಚ ಲೀಲಾಮಾತ್ರಮೇತದಿತಿ ಸಾಮ್ಪ್ರತಮ್, ಸ್ವಾಪುರುಷಾರ್ಥಹೇತೋರ್ಲೀಲಾಯಾಃ ಪ್ರೇಕ್ಷಾಪೂರ್ವಕಾರಿಭಿರನುಪಾದಾನಾತ್। ಅತಃ ಪರಮಪುರುಷಸ್ಯ ನ ಕೇನಾಪಿ ಪ್ರಕಾರೇಣ ದೋಷಸಂಸರ್ಗೋ ಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ನ ದೋಷಿಣಾ ಜೀವೇನ ತಸ್ಯೈಕ್ಯಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ।

h ll ಚೇತನೈಕ್ಯಸ್ಯ ಅನುಸನ್ಧಾನೈಕಪ್ರಮಾಣಕತ್ವಾತ್,

ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರನ್ಯತರಗತಧರ್ಮಾನುಸನ್ಧಾನಾಭಾವಾತ್, ತಯೋರೈಕ್ಯಾಭಾವಃ ll

(###sudha --)

ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರೈಕ್ಯೇಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜೀವಗತದುಃಖಾದ್ಯನುಸನ್ಧಾನಭಾವಾನ್ನೋಕ್ತದೋಷನುಷಙ್ಗಃ। ತಥಾಚೋಕ್ತೇನ ಪ್ರಕಾರಭೇದೇನ ವಿರೋಧಶಾನ್ತಿರ್ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಭಾವೇನ ಶಙ್ಕತೇ -- ಅನುಸನ್ಧಾನೇತಿ।

ಅನುಸನ್ಧಾನರಹಿತಮೈಕ್ಯಂ ಚೇದೇಕತಾ ನ ತತ್।

ಚೇತನೈಕ್ಯೇಽನುಸನ್ಧಾನಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ನೈವ ಚಾಪರಮ್ ll126 ll**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅನುಸನ್ಧಾನಂ ನಾಮ ಭೋಗಸಮಾಖ್ಯಾತಃ ಸ್ವೀಯತಯಾ ದುಃಖಾದಿಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೋಽಭಿಮತಃ। ಪರಿಹರತಿ ಏಕತೇತಿ। ತತ್ ತರ್ಹಿ। ಜೀವಸ್ತಾವದ್ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಂ ನಿರ್ದುಃಖತ್ವಾದಿಕಂ ನಾನುಸನ್ಧತ್ತ ಇತ್ಯವಿವಾದಮ್। ಬ್ರಹ್ಮಾಪಿ ಚೇಜ್ಜೀವಗತಂ ದುಃಖಾದಿಕಂ ನಾನುಸನ್ದಧ್ಯಾತ್ ತದಾ ತಯೋರೇಕತಾ ನಾಸ್ತೀತ್ಯೇವೋಕ್ತಪ್ರಾಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಚೇತನೇತಿ। ಚೋ ಹೇತ್ವರ್ಥಃ। ಅಸ್ತ್ವೈಕ್ಯೇಽನುಸನ್ಧಾನಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್। ತತಃ ಕಿಮ್? ಏಕಪ್ರಮಾಣವ್ಯಾವೃತ್ತೌ ಪ್ರಮೇಯವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯಭಾವಾತ್। ಮಾ ಹಿ ಭೂದ್ ಧೂಮಾಭಾವೇಽಗ್ನ್ಯಭಾವ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ನೈವಾಪರಮಿತಿ। ನನ್ವಸ್ತಿ ಘಟಸ್ಯ ಘಟೇನೈಕ್ಯಮ್, ನತ್ವನುಸನ್ಧಾನಮ್, ತತ್ ಕಥಮೇತದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಚೇತನೇತಿ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಚೈತನ್ಯಾವಚ್ಛಿನ್ನಮೈಕ್ಯಮನುಸನ್ಧಾನೈಕಪ್ರಮಾಣಕಮ್। ಆಗಮಾದಿಕಂ ತ್ವನುಸನ್ಧಾನೇ ಸತಿ ಸಂವಾದಿತಯಾ ಪ್ರವರ್ತತೇ। ಅತ ಏವ ಹಿ ಮಮಾಽತ್ಮಾ ಭದ್ರಸೇನ ಇತಿ ವಾಕ್ಯಮನುಸನ್ಧಾನಾಭಾವೇನ ಬಾಧ್ಯತೇ। ತಥಾ ನಾಯಂ ಸ ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಮನುಸನ್ಧಾನೇನ। ನಚ ಪ್ರಾಗ್ಭವೀಯದುಃಖಾದ್ಯನುಸನ್ಧಾನಮಿದಾನೀಂ ನಾಸ್ತಿ, ಅಸ್ತಿ ಚೈಕ್ಯಮಿತಿ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ ಶಙ್ಕನೀಯಃ। ನಹಿ ವಯಂ ಸದಾಽನುಸನ್ಧಾನಂ ಬ್ರೂಮಃ। ಕಿನ್ತು ಯಶ್ಚೇತನೋ ಯತ್ಸ್ವರೂಪಂ ಕದಾಚಿದನುಸನ್ಧತ್ತೇ ಸ ತೇನಾಭಿನ್ನಃ, ಯೋ ನಾನುಸನ್ಧತ್ತೇ ಸ ತೇನ ನಾಭಿನ್ನ ಇತಿ। ತದೇಕಪ್ರಮಾಣಕಸ್ಯ ತನ್ನಿವೃತ್ತೌ ನಿವೃತ್ತಿರೇವ। ಯಥಾ ರೂಪಗ್ರಹಣನಿವೃತೌ ಚಕ್ಷುರ್ನಿವೃತ್ತಿಃ। ನಚ ಚೇತನತ್ವಂ ಶಕ್ಯನಿವರ್ತನಮ್। ಅಭಯವಾದಿಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ತಸ್ಮಾದೇಕತ್ವೈವ ನಿವರ್ತತ ಇತಿ।

h॥ ಪರೋಕ್ತಾನುಮಾನಸ್ಯ ಸೋಪಾಧಿಕತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಏತೇನ ಚೇತನತ್ವಾದ್ಯನುಮಾನಸ್ಯ ಸೋಪಾಧಿಕತ್ವಂ ಚೋಕ್ತಂ ಭವತಿ। ಅನುಸನ್ಧಾನಂ ಖಲು ಚೇತನತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನಸ್ಯೈಕ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಪಕಮುಪಲಬ್ಧಂ ದೇವದತ್ತಾದೌ। ಅವ್ಯಾಪಕಂ ಚ ಚೇತನತ್ವಾದೇಃ। ಪಕ್ಷ ಏವ ತದಭಾವಾತ್। ತಥಾಚ ಸುಲಭಃ ಪ್ರಯೋಗಃ। ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೀ ಚೇತನತ್ವೇ ಸತಿ ಪರಸ್ಪರೈಕ್ಯವತೀ ನ ಭವತಃ, ಪರಸ್ಪರಸ್ವರೂಪಾನುಸನ್ಧಾನರಹಿತತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನವದಿತಿ। ನಚ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾಂ ವಿಶೇಷಣಂ ವ್ಯರ್ಥಮ್। ಶಬ್ದೋ ನ ಸ್ಪರ್ಶವದ್ವಿಶೇಷಗುಣ ಇತ್ಯಾದಾವಿವ ಹೇತುವ್ಯಭಿಚಾರಪರಿಹಾರಾರ್ಥತ್ವಾತ್।

h॥ ಅನುಸನ್ಧಾನರಹಿತಚೇತನೈಕ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರೇಣ ನ ವಾಸ್ತವೈಕ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ॥

(###sudha --)

ಶಙ್ಕತೇ -- ಅನುಸನ್ಧಾನೇತಿ।

ಅನುಸನ್ಧಾನರಹಿತಂ ಸಮುದಾಯೈಕ್ಯಮೇವ ಚೇತ್।

ಚೇತನೇಷ್ವಸ್ತು ತನ್ನಾಮಮಾತ್ರಮೇವ ಯತಸ್ತತಃ॥127॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯತಃ ಸಮುದಾಯೈಕ್ಯಮೇವ ಮಯೋಚ್ಯತೇ ನಾತ್ಯನ್ತೈಕ್ಯಮ್।
ಅತಶ್ಚೇತನೇಷ್ವಪ್ಯನುಸನ್ಧಾನರಹಿತಂ ತದ್ ಯುಕ್ತಮ್।

ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ಸಮುದಾಯೈಕ್ಯವಾದಿನಾ ಹಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರ್ಭೇದಾಭೇದೌ ಸ್ವೀಕ್ರಿಯೇತೇ। ತತ್ರಾನುಸನ್ಧಾನಾಭಾವೋ ಭೇದನಿಮಿತ್ತಸ್ತಜ್ಜ್ಞಾಪನೇನೈವ ಚರಿತಾರ್ಥೋ ನಾಭೇದಂ ನಿವರ್ತಯತಿ। ತನ್ತುಪಟಾದಿಷು ಹಿ ಸಮುದಾಯೈಕ್ಯಸ್ಥಲೇಷು ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಧ್ಯಾಸೋ ಭೇದಜ್ಞಾಪನಮಾತ್ರೇಣ ಕೃತಾರ್ಥೋ ನಾಭೇದಂ ಬಾಧತೇ। ಅನ್ಯಥಾ ತತ್ರಾಪ್ಯಭೇದಾಙ್ಗೀಕಾರೋ ದುರ್ಘಟಃ ಸ್ಯಾತ್। ತಸ್ಮಾದೈಕ್ಯಂ ನಾನುಪಪನ್ನಮಿತಿ।

ಗೂಢಾಭಿಸನ್ಧಿಃ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಮುತ್ತರಮಾಹ --ಅಸ್ತು ತದಿತಿ। ಸರ್ವಥಾಽಪಿ ಪರಸ್ಪರಸ್ವರೂಪಾನುಸನ್ಧಾನರಹಿತಂ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರೈಕ್ಯಂ ಭವತ್ವಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಾರ್ಥಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹಾನಿರ್ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಾಮಮಾತ್ರಮೇವೇತಿ। ಯತಸ್ತದೈಕ್ಯಂ ನಾಮಮಾತ್ರಮ್, ನ ವಾಸ್ತವಮ್, ತತಸ್ತದಭ್ಯುಪಗಮೋ ನ ದೂಷಣಮ್।

ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ತನ್ತುಪಟಾದ್ಯಭೇದೋ ನ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಧ್ಯಾಸಾಭಾವೈಕಪ್ರಮಾಣಕಃ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿನಾ ತದಭೇದಸ್ಯ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ತಥಾಚ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಧ್ಯಾಸಃ ಕಾಲಾತ್ಯಯಾಪದಿಷ್ಟತ್ವಭಯಾದಭೇದಬಾಧನಾನ್ನಿವೃತ್ತೋ ಭೇದಸಾಧನೇನೈವ ಕೃತೀ ಭವತಿ। ತಥಾ ಯದಿ ಚೇತನೈಕ್ಯಂ ನಿರವಕಾಶಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಗಮ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾಽನುಸನ್ಧಾನಾಭಾವೋಽಭೇದಮಬಾಧಮಾನೋ ಭೇದಮಾತ್ರಪ್ರತಿಪಾದನೇನ ಚರಿತಾರ್ಥಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ಚೇತನೈಕ್ಯಸ್ಯಾನುಸನ್ಧಾನವ್ಯಾಪ್ಯತಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್। ವ್ಯಾಪಕಾಭಾವೇ ಚ ವ್ಯಾಪ್ಯನಿವೃತ್ತೇರಾವಶ್ಯಕತ್ವೇನೈಕ್ಯಾಭಾವೇ ಪುನಸ್ತದ್ವಚನಂ ನಿರರ್ಥಕಮೇವೇತಿ।

h ॥ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರೈಕ್ಯಾಭಾವಾದೇವ ಅನುಸನ್ಧಾನಾಭಾವಃ ॥

(###sudha --)

ಭವತ್ವನುಸನ್ಧಾನೈಕಪ್ರಮಾಣಕಂ ಚೇತನೈಕ್ಯಮ್। ಅನುಸನ್ಧಾನಂ ಚ ಕಾದಾಚಿತ್ಕಮಪ್ಯೈಕ್ಯಂ ಸಾಧಯತಿ। ವಿದ್ಯತೇ ಚ ಮುಕ್ತಾವನುಸನ್ಧಾನಮಿತ್ಯೈಕ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ। ಮುಕ್ತಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ದುಃಖಾದಿದೋಷದೂರತ್ವೇನ ಪ್ರಾಗುಕ್ತದೋಷಾಭಾವಶ್ಚೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಮುಕ್ತಾವಿತಿ।

ಮುಕ್ತೌ ಸ್ಯಾದನುಸನ್ಧಾನಮಿತ್ಯಪಿ ಸ್ಯಾತ್ ಸುದುಷ್ಕರಮ್।

ಸರ್ವಜ್ಞ ಏಕತಾಂ ನಾನುಸನ್ಧತ್ತೇ ನೈವ ಸಾ ಯತಃ ॥128॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಇತ್ಯಪಿ ವಚನಂ ಸುದುಷ್ಕರಂ ಸ್ಯಾತ್ । ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವೇನ ಸನ್ದಿಗ್ಧತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ । ಕಿಞ್ಚ ಮುಕ್ತಾವನುಸನ್ಧಾನಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ವದತಾ ವಕ್ತವ್ಯಮ್, ಇದಾನೀಂ ಕುತೋಽನುಸನ್ಧಾನಂ ನಾಸ್ತೀತಿ । ಅಥ ಬ್ರೂಯಾತ್ ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಾದಿನಿಮಿತ್ತಪ್ರತಿಬನ್ಧಕಸದ್ಭಾವಾದಿತಿ । ತತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕಸದ್ಭಾವನಿಬನ್ಧನ ಏವೇದಾನೀಮನುಸನ್ಧಾನಾಭಾವೋ ನ ಪುನರೈಕ್ಯಾಭಾವನಿಬನ್ಧನ ಇತಿ ಕುತಸ್ತೇ ನಿಶ್ಚಯ ಇತಿ । ವಯಂ ತು ವದಾಮಃ ಐಕ್ಯಾಭಾವನಿಬನ್ಧನ ಏವಾಯಮಿದಾನೀಮನುಸನ್ಧಾನಾಭಾವೋ ನಾಜ್ಞಾನಾದಿನಿಮಿತ್ತ ಇತಿ। ಕುತೋಽಯಂ ನಿಶ್ಚಯ ಇತಿ ತತ್ರಾಽಹ -- ಸರ್ವಜ್ಞ ಇತಿ । ಯತಃ ಸರ್ವಜ್ಞ ಏಕತಾಂ ನಾನುಸನ್ಧತ್ತೇ, ಅತಃ ಸಾ ಏಕತಾ ನೈವೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯದ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿನಿಬನ್ಧನೋಽಯಮನುಸನ್ಧಾನಾಭಾವೋ ಭವೇತ್, ಭವೇತ್ ತದಾ ಜೀವಾನಾಮೇವ । ತೇಷಾಮೇವಾಜ್ಞಾನಾದಿಸಮ್ಬನ್ಧಿತ್ವಾತ್ । ಪರಮಾತ್ಮಾ ತ್ವನುಸನ್ದಧ್ಯಾದೇವ । ತಸ್ಯ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವೇನಾಜ್ಞಾನಾದ್ಯಭಾವಾತ್ । ನಚಾಸಾವನುಸನ್ಧತ್ತೇ । ಯಸ್ಮಾತ್ "ಕ್ಷರಮತೀತೋಽಹಮ್" ಇತ್ಯಾದಿತದ್ವಾಕ್ಯೈರ್ಭೇದಾನುಭವಸ್ಯೈವಾವಗಮಾತ್ । ತೇನ ನಿಶ್ಚಿನುಮೋಽನುಸನ್ಧಾನಾಭಾವೋ ನಾಜ್ಞಾನಾದಿಪ್ರತಿಬನ್ಧಕನಿಬನ್ಧನಃ । ಕಿನ್ತ್ವೈಕ್ಯಾಭಾವನಿಮಿತ್ತ ಏವೇತಿ । ಈಶ್ವರ ಏವಾಸಾವಿತಿ ಚೇತ್ । ಕಸ್ತತೋಽನ್ಯಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ? ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್ । ಕಿಞ್ಚೇಶ್ವರೋಽಪಿ ಸರ್ವಜ್ಞ ಏವೇತಿ ಕಿಮನೇನೇತಿ ।

h ॥ ದುಃಖಾದ್ಯನುಸನ್ಧಾನಸ್ಯ ಕಥಞ್ಚಿತ್ ಪರಿಹರಣೀಯತ್ವೇಽಪಿ ಐಕ್ಯಾನುಸನ್ಧಾನಸ್ಯಾಪರಿಹಾರ್ಯತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಪಿಚೈಕ್ಯೇ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧೇಽನುಸನ್ಧಾನಾಭಾವಃ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕನಿಬನ್ಧನ ಇತಿ ಕಲ್ಪನೋಪಪದ್ಯತೇ । ನಚ ತದಸ್ತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ನನುಚ ದುಃಖಾದಿಕಂ ಜೀವಸ್ಯ ನ ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪಾನುಬನ್ಧಿ । ಕಿನ್ನಾಮ । ವಿಶಿಷ್ಟಾಕಾರಗತಮೇವ । ತತ್ ಕಥಮೀಶ್ವರೋಽನುಸನ್ದಧೀತೇತಿ । ದುಃಖಾದ್ಯನನುಸನ್ಧಾನೇಽಪ್ಯೈಕ್ಯಂ ತಾವದನುಸನ್ದಧ್ಯಾದೇವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್ ಏಕತಾಮಿತಿ । ಅತ ಏವ

"ವಿಭೇದಜನಕೇಽಜ್ಞಾನೇ ನಾಶಮಾತ್ಯನ್ತಿಕಂ ಗತೇ ।

ಆತ್ಮನೋ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಭೇದಮಸನ್ತಂ ಕಃ ಕರಿಷ್ಯತಿ"

ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾನ್ಯನ್ಯಥಾ ಯೋಜ್ಯಾನಿ । ವಿಭೇದಶಬ್ದೋ ಹಿ ವಿರೋಧವಾಚೀ । ಮಿತ್ರಭೇದ ಇತಿ ಯಥಾ । ತಥಾಚ ಜೀವಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮನಾ ವಿಪರೀತಮತಿತ್ವಮಜ್ಞಾನನಿಬನ್ಧನಮ್ । ತದಪಾಯೇ ನ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ ।

h ॥ ಸರ್ವಜ್ಞಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮನ ಆಗಾಮಿನಿ ಕಾಲೇ ಐಕ್ಯಾನುಸನ್ಧಾನಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ತಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪರಮಾತ್ಮನ ಐಕ್ಯಾನುಸನ್ಧಾನಾಭಾವೋಽಸಿದ್ಧಃ। ಯತ ಇದಾನೀಮನನುಸನ್ದಧದಪೀದಮಾಗಾಮಿನಿ ಕಾಲೇಽನುಸನ್ಧಾಸ್ಯತಿ। ನಹಿ ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕಮನುಸನ್ಧಾನಮೈಕ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಪಕಮಿತ್ಯಾಶಙ್ಕ್ಯತೇ -- ಪಶ್ಚಾದಿತಿ।

ಪಶ್ಚಾತ್ ಸ್ಯಾದನುಸನ್ಧಾನಂ ಚೇನ್ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿತಾ ಭವೇತ್।

ವಿದ್ಯಮಾನಾನುಸನ್ಧಾನಂ ನಚೇದಜ್ಞತ್ವಮಾಪತೇತ್ ॥129॥**

(###sudha --)

ಪರಮಾತ್ಮನೋ ಜೀವೈಕ್ಯಸ್ಯೇತಿ ಶೇಷಃ। ಅತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಂ ನಾಸ್ತೀತಿ ಸ್ಫುಟಃ ಪರಿಹಾರಃ। ಗೂಢಾಭಿಮನ್ಧಿಃ ಪರಿಹಾರಾನ್ತರಮಾಹ --ಮಿಥ್ಯೇತಿ। ಪರಮಾತ್ಮನ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಸರ್ವಜ್ಞೋ ಹಿ ಯದೀದಾನೀಂ ಜೀವೈಕ್ಯಂ ನಾನುಸನ್ದಧ್ಯಾತ್, ತದಾ ತದಸದೇವ ಸ್ಯಾತ್, ಸಪ್ತಮರಸಾದಿವತ್। ತಥಾಚಾಽಗಾಮಿನಿ ಕಾಲೇ ತದನುಸನ್ಧಾಸ್ಯತಿ ಚೇತ್, ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನೀ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತೇತ್ಯಭಿಸನ್ಧಿಃ।

ನನ್ವವಿದ್ಯಮಾನಂ ವಿದ್ಯಮಾನತಯಾಽನುಸನ್ದಧಾನೋ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನೀ ಭವತಿ। ನಚೈಕ್ಯಮವಿದ್ಯಮಾನಮ್। ತತ್ ಕಥಂ ಪರಮಾತ್ಮನೋ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿತ್ವಮಿತ್ಯವಿದಿತಾಭಿಸನ್ಧೇರಾಶಙ್ಕಾಮಭಿಸನ್ಧಿಮುದ್ಘಾಟಯನ್ ಪರಿಹರತಿ ವಿದ್ಯಮಾನೇತಿ। ಯದ್ಯೈಕ್ಯಂ ವಿದ್ಯಮಾನಮ್, ತರ್ಹಿ ತದಿದಾನೀಮನನುಸನ್ದಧದಸರ್ವಜ್ಞಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಚ ತದ್ ಯುಕ್ತಮ್। ಅತೋ ನಾಸ್ತ್ಯೇವ ತದಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ತಥಾಚ ತದನುಸನ್ಧಾಸ್ಯನ್ ಕಥಂ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನೀ ನ ಭವೇತ್? ಏತೇನೇಶ್ವರಸ್ಯೇದಾನೀಂ ಶರೀರಸದ್ಭಾವಾದನನುಸನ್ಧಾನಮಿತ್ಯಪಿ ನಿರಸ್ತಸ್। ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಹಾನಿಪ್ರಸಙ್ಗಾನಿಸ್ತಾರಾತ್। ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಸಾಕಾರತಾಯಾ ನಿತ್ಯತ್ವೇನ ನ ಭಾವಿನ್ಯಪ್ಯನುಸನ್ಧಾನೇ ಪ್ರತ್ಯಾಶಾ।

h॥ ಐಕ್ಯಸ್ಯ ಪಶ್ಚಾದುತ್ಪತ್ತ್ಯಸಮ್ಭವಃ॥

(###sudha --)

ಯದ್ಯೈಕ್ಯಮವಿದ್ಯಮಾನಮೇವ, ಯದಿವಾ ವಿದ್ಯಮಾನಮೇವ ತದೋಕ್ತದೋಷದ್ವಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ಕಿನ್ತ್ವಿದಾನೀಮಸದೇವ ಪಶ್ಚಾಜ್ಜಾಯಮಾನೋತ್ತರಕಾಲೇ ಭವೇತ್। ತತ್ರೇದಾನೀಮಸತ್ತ್ವಾನ್ನ ಪರಮಾತ್ಮನಸ್ತದನನುಸನ್ಧಾನೇ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಹಾನಿಃ। ಪಶ್ಚಾದ್ ಭಾವಾಚ್ಚ ನ ತದನುಸನ್ಧಾನೇ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿತ್ವಮಿತಿ ಪರಿಶಿಷ್ಟಂ ಪಕ್ಷಂ ಕಸ್ಯಚಿನ್ಮತಂ ವಾ ಶಙ್ಕತೇ -- ಅಸದಿತಿ।

ಅಸದೈಕ್ಯಂ ಭವೇತ್ ಪಶ್ಚಾದ್ ಯದಿ ಸ್ಯಾತ್ ಸಪ್ತಮೋ ರಸಃ।

ಪರಿಹರತಿ ಸ್ಯಾದಿತಿ। ತರ್ಹೀತಿ ಶೇಷಃ। ನಹ್ಯನಾದೌ ಸಂಸಾರೇ ಯಸ್ಯ ಯೇನ ನೈಕ್ಯಂ ತತ್ ತೇನೈಕೀಭೂತಮುಪಲಬ್ಧಮ್। ನಚ ತಥಾ ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ। “ಪರೇಽವ್ಯಯೇ ಸರ್ವ ಏಕೀಭವನ್ತಿ”,

“ಯಾವನ್ನೋಕ್ಷಂ ತು ಭೇದಃ ಸ್ಯಾಜ್ಜೀವಸ್ಯ ಪರಮಸ್ಯ ಚ।

ತತಃಪರಂ ನ ಭೇದೋಽಸ್ತಿ ಭೇದಹೇತೋರಭಾವತಃ"

ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತೀನಾಂ ಸ್ವಾನ್ಯೈಕ್ಯಾದಿವಿಷಯತ್ವೇನ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾತ್। ಅತಃ ಸಪ್ತಮೋ ರಸೋ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿವದಿಯಂ ಪ್ರತ್ಯಾಶಾಽತ್ಯನ್ತಾಸಮ್ಭಾವಿತವಿಷಯೇತಿ ಭಾವಃ।

h ॥ ಮುಕ್ತೌ ಸಂಸಾರೇ ಚ ಭೇದಾಭೇದಾಙ್ಗೀಕಾರಸ್ಯ ದೂಷಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋಃ ಸಂಸಾರೇ ಭೇದಾಭೇದೌ, ಮೋಕ್ಷೇ ತ್ವಭೇದ ಏವೇತಿ ಸಂಸಾರೇ ಕೇವಲಭೇದೋ ಮುಕ್ತಾವತ್ಯನ್ತಭೇದ ಇತಿ ಭೇದಾಭೇದಮತದ್ವಯದೋಷಾತಿದೇಶೇನಾವಸ್ಥಾದ್ವಯೇಽಪಿ ಭೇದಾಭೇದಾವಿತಿ ತೃತೀಯಮತಮಪಾಕರೋತಿ -- ಸಮುದಾಯೇತಿ।

ಸಮುದಾಯೈಕ್ಯಮೇತಸ್ಮಾದ್ ದೂರತೋಽಪಾಕೃತಂ ಸದಾ ॥130॥**

(###sudha --)

ಸದಾ ಸಮುದಾಯೈಕ್ಯಮಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಏತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಮಾಣಶೂನ್ಯತ್ವಾದಾಭಾಸತ್ವಾದಿಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧತ್ವಾಚ್ಚ। ಇಯಾಂಸ್ತು ವಿಶೇಷಃ ಅಭೇದಕಾರ್ಯಸ್ಯಾನುಸನ್ಧಾನಸ್ಯ ಭೇದಃ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕಃ। ತಸ್ಮಿನ್ನಪಗತೇ ಮುಕ್ತಾವನುಸನ್ಧಾನಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯಸ್ತಿ ಪೂರ್ವಯೋರ್ಮತಯೋಃ ಪ್ರತ್ಯಾಶಾ। ಅತ್ರ ತು ಸಾಽಪಿ ನಾಸ್ತಿ। ಭೇದಸ್ಯ ಸದಾತನತ್ವಾತ್। ಅನುಸನ್ಧಾನಂ ಚ ಚೇತನೈಕ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಪಕಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ದೂರತ ಇತಿ। ದೇಹಾದ್ಯೇವಾನುಸನ್ಧಾನಸ್ಯ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಕಾಯವ್ಯೂಹವತಾಂ ಯೋಗಿನಾಮನುಸನ್ಧಾನಸದ್ಭಾವಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (1025, 3355)

h ॥ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಂ ದೋಷದೂರತ್ವಂ ಚ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಯದ್ಯೇವಂ ನ ಸಕಲಚೇತನಸಮುದಾಯಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ, ತರ್ಹಿ ಕಿಯತೀ ಸೀಮಾ ಪರಮಾತ್ಮತ್ವಸ್ಯೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತ ಇತಿ।

ಅತೋಽಶೇಷಗುಣೋನ್ನದ್ಧಂ ನಿರ್ದೋಷಂ ಯಾವದೇವ ಹಿ।

ತಾವದೇವೇಶ್ವರೋ ನಾಮ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।131॥**

(###sudha --)

ಸಾಧಕಸ್ಯಾನುಸನ್ಧಾನಸ್ಯ ಸರ್ವತ್ರಾಭಾವಾತ್, ಬಾಧಕಸ್ಯಾಽಭಾಸತ್ವಾದೇರ್ಭಾವಾತ್, ಇಹ ತು ತದ್ಭಾವಾಭಾವಾಭ್ಯಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಅಶೇಷಗುಣೋನ್ನದ್ಧತ್ವಂ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಂ ಚ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ನಿರ್ಧಾರಣಹೇತುತ್ವೇನೋಕ್ತಮ್। ಸ್ವಮತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಈಶ್ವರಾತಿಕ್ತಸ್ಯ ಅಭಾವಂ ಸೂಚಯಿತುಂ ಸರ್ವತ್ರೇಶ್ವರ ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಿಃ। ಇದಂ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷಣಂ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಹಿಶಬ್ದಃ।

h॥ “ನೇಹ ನಾನಾ” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ ಪರಮಾತ್ಮನಃ ಸ್ವಾಭಿನ್ನತ್ವಮರ್ಥಃ॥

(###sudha --)

ತಾವದ್ ವಸ್ತ್ವೀಶ್ವರೋ ನಾಮೇತ್ಯುಕ್ತೇ ಸಮುದಾಯೈಕ್ಯಂ ಪ್ರತೀಯತೇ ತನ್ನಿರಾಕರೋತಿ --
-- ತತ್ರೇತಿ।

॥॥॥॥॥॥॥॥॥ ॥ತತ್ರ ಭೇದೋಽಪಿ ನ ಕ್ವಚಿತ್॥131॥**

(###sudha --)

ನೇಹ ನಾನಾಽಸ್ತಿ ಕಿಮಪಿ ಹರಯೋಽಯಮಯಂ ಹಿ ಸಃ।

ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಮಾನೇನ ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।

ಕ್ವಚಿದಿತಿ। ಪರಸ್ಪರಂ ಪರಮಾತ್ಮನಾ ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಏತೇನೈತದಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್ “ಈಶರೂಪೇಷ್ವಿವೋದಿತಾ′ ಇತಿ ಯದುಕ್ತಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣಾ। ತತ್ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನೇಹೇತಿ। ಅನೇನ “ನೇಹ ನಾನಾಽಸ್ತಿ ಕಿಞ್ಚನ” ಇತಿ ಶ್ರುತಿಮುಪಾದತ್ತೇ। ಹರಯ ಇತಿ “ಅಯಂ ವೈ ಹರಯಃ” ಇತ್ಯಾದಿಕಾಮ್। ಅಯಂ ಹಿ ಸ ಇತಿ “ಅಯಮೇವ ಸ ಯೋಽಯಮಾತ್ಮಾ” ಇತ್ಯಾದಿಕಾಮ್। ಪೂರ್ವೇಣೈವಾನ್ವಯಃ। ಏತಾಸಾಂ ಶ್ರುತೀನಾಮಭೇದಪರತ್ವಾನ್ನ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥೇ ಮಾನತ್ವಮಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಾಯ ಮಾನೇನೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಆದ್ಯಶ್ರುತಾವೀಶ್ವರರೂಪೇಷು ಭೇದನಿರಾಕರಣಸ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟತ್ವಾತ್ ತೃತೀಯಾಯಾಮೇವಶಬ್ದಸ್ಯ ಶ್ರವಣಾತ್ ತದನುಸಾರೇಣ ದ್ವಿತೀಯಾಯಾಮಪಿ ವೈಶಬ್ದಸ್ಯೈವಾರ್ಥತ್ವೋಪಪತ್ತೇರೇತಾಃ ಶ್ರುತಯೋ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥೇ ಮಾನತಾಮಾಪದ್ಯನ್ತ ಇತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಅಂಶಾಂಶಿನೋಃ ಪರಸ್ಪರಾನುಸನ್ಧಾನಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಚೇತನೈಕ್ಯಸ್ಯಾನುಸನ್ಧಾನಂ ವ್ಯಾಪಕಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಕ್ವ ತದುಪಲಬ್ಧಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ದೇವದತ್ತಸಮ್ಬನ್ಧಿನಃ ಸುಖಾದೇರ್ದೇವದತ್ತೇನಾನುಸನ್ಧೀಯಮಾನತ್ವಾತ್। ಉಪಾಧಿಭಿನ್ನೇ ನೋಪಲಬ್ಧಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಹಸ್ತಪಾದಾದ್ಯುಪಾಧಿಭಿನ್ನೇಽಪಿ ದರ್ಶನಾತ್। ವಿಶ್ಲಿಷ್ಟೋಪಾಧಿಭಿನ್ನೇ ನ ದೃಷ್ಟಮಿತಿ ಚೇತ್, ತತ್ರಾಽಽಹ -- ಜೀವಾಂಶಾ ಇತಿ।

॥॥॥॥॥॥॥ ॥ಜೀವಾಂಶಾಃ ಸರ್ವ ಏವ ಚ।

ನಿಯಮೇನಾನುಸನ್ಧಾನವನ್ತೋ ಯದ್ಯೇಕತಾ ಸ್ವತಃ॥132॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಜೀವಾನಾಮಿನ್ದ್ರಾದೀನಾಮಂಶಾ ಅರ್ಜುನಾದಯಃ। ಏತಚ್ಚ "ಏಕ ಆತ್ಮನಃ ಶರೀರೇ ಭಾವಾತ್" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಸಮರ್ಥಯಿಷ್ಯತೇ। ಚಶಬ್ದೇನೇಶ್ವರಾಂಶಾಃ ಸಮುಚ್ಚೀಯನ್ತೇ। ನನು "ಆತ್ಮಾ ವೈ ಪುತ್ರನಾಮಾಸಿ" ಇತ್ಯಾದಿವಚನಾತ್ ಪಿತಾಪುತ್ರಯೋಃ ಸತ್ಯಪ್ಯೈಕ್ಯೇಽನುಸನ್ಧಾನಂ ನಾಸ್ತೀತಿ ಕಥಂ ತದ್ವ್ಯಾಪಕಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಯದೀತಿ। ತರ್ಹ್ಯನುಸನ್ಧಾನವನ್ತ ಇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಅಯಂ ಭಾವಃ ವಾಸ್ತವಸ್ಯೈಕ್ಯಸ್ಯಾನುಸನ್ಧಾನಂ ವ್ಯಾಪಕಮಭಿಮತಂ ನತೂಪಚರಿತಸ್ಯ। ನಚಾಭಿಮತಸ್ಯ ವ್ಯಭಿಚಾರೋಽಸ್ತಿ। ಪಿತಾಪುತ್ರೈಕ್ಯಂ ತೂಪಚರಿತಮೇವೇತಿ ನ ತತ್ರ ವ್ಯಭಿಚಾರೋ ದೋಷಾಯೇತಿ। ಸ್ವತೋ ವಸ್ತುತಃ। ಯದ್ವಾ ಪರಮೇಶ್ವರಾಂಶತ್ವಹೇತುರಸಿದ್ಧಶ್ಚೇತ್ಯಾಹ -- ಜೀವಾಂಶಾ ಇತಿ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಚೈತನ್ಯಾವಚ್ಛಿನ್ನಾಂಶತ್ವಸ್ಯಾನುಸನ್ಧಾನಂ ವ್ಯಾಪಕಮರ್ಜುನಾದಿಷು ದೃಷ್ಟಮ್। ತಚ್ಚ ಪರಮೇಶ್ವರಜೀವಯೋರ್ನಾಸ್ತೀತ್ಯುಪಪಾದಿತಮ್। ವ್ಯಾಪಕಾಭಾವೇ ಚ ವ್ಯಾಪ್ಯಾಭಾವೋಽವಶ್ಯಮ್ಭಾವೀ। ನಚ ಚೈತನ್ಯವ್ಯಾವೃತ್ತಿರ್ಯುಕ್ತೇತ್ಯಂಶತ್ವಮೇವ ವ್ಯಾವರ್ತತೇ। ತಥಾಚ ಪ್ರಯೋಗಃ ಜೀವೇಶ್ವರೌ ನಚೇತನತ್ವೇ ಸತ್ಯಂಶಾಂಶಿನೌ, ಪರಸ್ಪರಾನುಸನ್ಧಾನಶೂನ್ಯತ್ವಾತ್; ಯಥಾ ಘಟಪಟೌ, ಯಥಾಚೇನ್ದ್ರಾರ್ಜುನಾವಿತಿ।

ನನು ಪಿತಾಪುತ್ರಯೋರಂಶಾಂಶಿಭಾವೇ ಸತ್ಯಪ್ಯನುಸನ್ಧಾನಂ ನಾಸ್ತೀತಿ ಕಥಂ ತತ್ ತಸ್ಯ ವ್ಯಾಪಕಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಯದೀತಿ। ಏಕತಾ ಏಕದೇಶತಾರೂಪಾಂಶತಾ। ಪಿತಾಪುತ್ರಯೋರಂಶಾಂಶಿಭಾವೋ ನೈಕದೇಶತಾದಿರೂಪ ಇತಿ ಭಾವಃ।

ನನ್ವನುಸನ್ಧಾನಾಭಾವೇನಾಂಶತ್ವವ್ಯಾವೃತ್ತಾವಂಶಾಧಿಕರಣವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾತ್। ನ ಸ್ಯಾತ್। ಅಂಶಶಬ್ದೋ ಹಿ ತದೇಕದೇಶಾರ್ಥಃ, ತತ್ಸದೃಶಾದ್ಯರ್ಥಶ್ಚ। ತಚ್ಚ ದ್ವಿತೀಯಮಂಶತ್ವಮಂಶಾಧಿಕರಣಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂ ನ ನಿರಾಕ್ರಿಯತೇ। ತಸ್ಯಾನೈಕಾನ್ತ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗೇನ ಪರೇಣ ಹೇತೂಕರ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ಆದ್ಯಸ್ಯಾಸಿದ್ಧಿವ್ಯುತ್ಪಾದನೇ ನ ಕೋಽಪಿ ದೋಷಃ।

h ॥ ಅಂಶಾಂಶಿನೋಃ ಕ್ವಚಿತ್ ಅನುಸನ್ಧಾನಾಭಾವಸ್ಯ ಈಶ್ವರಾಚಿನ್ತ್ಯಶಕ್ತಿನಿಮಿತ್ತಕತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಿನ್ದ್ರಾರ್ಜುನಾದೀನಾಮನುಸನ್ಧಾನಸದ್ಭಾವೇ ಕಥಮಿನ್ದ್ರಾನಭಿಮತಂ ಖಾಣ್ಡವವನದಾಹಾದಿಕಮರ್ಜುನಃ ಕೃತವಾನ್? ಕಥಞ್ಚೇನ್ದ್ರೋಽರ್ಜುನಾನಭಿಮತಂ ದಹನಶಮನಾದಿಕಮ್? ನಹಿ ಹಸ್ತಾದಾವನುಸನ್ಧಾನೇ ಸತೀದಂ ದೃಷ್ಟಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಂಶಿನ ಇತಿ।

ಅಂಶಿನೋಽಶೇಷಸನ್ಧಾನಮತ್ಯಲ್ಪಸ್ಯಾಪಿ ವಿದ್ಯತೇ।

ಭುವಿ ಜಾತೇನ ಚಾಂಶೇನ ಸುಖದುಃಖಾದಿ ತದ್ಗತಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅನುಭೂಯತೇ ವಿಶೇಷಸ್ತು ಕಶ್ಚಿದೀಶಕೃತೋ ಭವೇತ್ ॥133॥**

(###sudha --)

ಈಶಸ್ಯಾಚಿನ್ತ್ಯಶಕ್ತಿತ್ವಾನ್ನಾಶಕ್ಯಂ ಕ್ವಾಪಿ ವಿದ್ಯತೇ।

ಅತ್ಯಲ್ಪಸ್ಯಾಪ್ಯಂಶಿನೋಂಶಗತಾಶೇಷಾನುಸನ್ಧಾನಂ ವಿದ್ಯತ ಏವ। ತಥಾಽಪಿ ಕಶ್ಚಿದ್ ವಿಶೇಷೋಂಽಶಾನಭಿಮತಕರಣಾದಿರೀಶಕೃತೋ ಭವತ್। ಅಂಶಕೀತ್ಯಾರ್ದ್ಯರ್ಥಮೀಶ್ವರಪ್ರೇರಿತೇನಾಂಶಿನಾ ಕ್ರಿಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅಲ್ಪಸ್ಯಾಪೀತಿ ಸ್ವರೂಪಸಙ್ಕೀರ್ತನಮ್। ಭುವಿ ಜಾತೇನಾಂಶೇನ ಚಾಂಶಿಗತಂ ಸುಖದುಃಖಾದ್ಯೇವಾನುಭೂಯತೇ, ನತು ಸರ್ವಮ್। ಸತ್ಯಪ್ಯೈಕ್ಯೇ ಕಶ್ಚಿತ್ ಸರ್ವಾನನುಸನ್ಧಾನರೂಪೋ ವಿಶೇಷಸ್ತು ಈಶಕೃತೋ ಭವೇತ್। ಭೂಮ್ಯಾದ್ಯಪಕೃಷ್ಟದೇಶಮ್, ಗರ್ಭವಾಸಾದ್ಯವಸ್ಥಾಮ್, ಮಾನುಷಾನ್ನೋಪಭೋಗಾದಿಕಂ ಚ ನಿಮಿತ್ತೀಕೃತ್ಯೇಶ್ವರೇಣ ಕ್ರಿಯತೇ। ಅತೋಂಽಶಸ್ಯಾಂಶ್ಯನಭಿಮತಕರಣಾದಿಕಂ ಯುಜ್ಯತೇ। ನಹ್ಯಶೇಷಾನುಸನ್ಧಾನಮಸ್ಮಾಭಿಶ್ಚೈತನ್ಯೈಕ್ಯಾದೇರ್ವ್ಯಾಪಕಮುಕ್ತಮ್। ಕಿನ್ತ್ವನುಸನ್ಧಾನಮಾತ್ರಮಿತಿ ಭಾವಃ।

ನನ್ವೀಶ್ವರೋಽಪಿ ಕಥಂ ಸ್ವಾನಭಿಮತಂ ಕಾರಯತಿ। ಕಥಞ್ಚಾಭಿನ್ನೇಽನುಸನ್ಧಾನಂ ಪ್ರತಿಬಧ್ನಾತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಈಶಸ್ಯೇತಿ। ದೃಶ್ಯನ್ತೇ ಖಲ್ವಘಟಿತಂ ಘಟಯನ್ತ್ಯೇಶ್ವರಶಕ್ತ್ಯಾ ಪ್ರೇರಿತಾಃ ಕಾಮಕ್ರೋಧಾದಿಪರವಶಾ ಐಹಿಕಾಮುಷ್ಮಿಕದುಃಖಹೇತುಂ ಸ್ವಶಿರಶ್ಛೇದಂ ಪಾತಕಂ ಚ ಕುರ್ವಾಣಾ ಇತ್ಯಾಶಯಃ।

h॥ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯಸ್ಯ ಈಶ್ವರಾಚಿನ್ತ್ಯಶಕ್ತಿನಿರ್ವಾಹ್ಯತ್ವಾಸಮ್ಭವಃ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇವನ್ತರ್ಹಿ ಮಯಾಽಪಿ ಶಕ್ಯತೇ ವಕ್ತುಮ್। ಯಥಾಽರ್ಜುನಸ್ಯೈಕ್ಯೇ ಸತ್ಯಾಪೀನ್ದ್ರಗತಾಶೇಷಾನುಸನ್ಧಾನಮಚಿನ್ತ್ಯಯಾ ಈಶಶಕ್ತ್ಯಾ ಪ್ರತಿಬದ್ಧ್ಯತೇ, ತಥಾ ಜೀವಪರಮಾತ್ಮನೋರಭೇದೇಽಪಿ ತಥೈವಾನುಸನ್ಧಾನಪ್ರತಿಬನ್ಧೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ಅಪಕೃಷ್ಟದೇಶಾದಿಕಮಿವ ದೇಹಾದ್ಯುಪಾಧಯೋ ನಿಮಿತ್ತತಾಮಾಪತ್ಸ್ಯನ್ತೇ । ತಥಾಚಾನುಸನ್ಧಾನಾಭಾವಾದೈಕ್ಯಾಭಾವ ಇತ್ಯನುಪಪನ್ನಮ್। ಅನುಸನ್ಧಾನಸ್ಯೈಕ್ಯವ್ಯಾಪಕತ್ವಂ ಚಾಸತಿ ಪ್ರತಿಬನ್ಧ ಇತಿ ಕಲ್ಪ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸೇತಿ।

ಸೇಶತಾಽನುಪಪನ್ನೈವ ಯದಿ ಜೀವೈಕತಾಽಸ್ಯ ಹಿ।

ಸಾ ಅಘಟಿತಘಟನಾರೂಪಾ ಅಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮನಃ। ಭವೇದೇತದ್ ಯದಿ ಭವನ್ಮತೇ ಪರಮಾತ್ಮನೋಽಚಿನ್ತ್ಯಶಕ್ತಿಮತ್ತ್ವರೂಪೇಶತಾ ಸ್ಯಾತ್, ಜೀವೇನಾಭಿನ್ನಸ್ಯ ಸೇಶತ್ವೈವಾನುಪಪನ್ನಾ। ಕುತಸ್ತಯಾಽನುಸನ್ಧಾನಪ್ರತಿಬನ್ಧಕಲ್ಪನಾದಿಕಮಿತಿ। ಹಿಶಬ್ದೇನ ಯೋ ಜೀವೇನಾಭಿನ್ನೋ ನಾಸಾವಚಿನ್ತ್ಯಶಕ್ತಿರೂಪೇಶತೋಪೇತಃ, ಯಥಾ ದೇವದತ್ತ ಇತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಂ ಸೂಚಯತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h || ಈಶ್ವರಾನೀಶ್ವರಯೋರೈಕ್ಯೋಕ್ತಿಃ ಸರ್ವಮಾನವಿರುದ್ಧಾ, ಸ್ವವ್ಯಾಹತಾ ಚ ||

(###sudha --)

ಜೀವೇನೈಕೀಭೂತೋಽಪಿ ಪರಮಾತ್ಮಾಽಸ್ತ್ವೀಶತೋಪೇತಃ। ಕಿಂ ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನೀಶಸ್ಯೇತಿ।

ಅನೀಶಸ್ಯೇಶತೇತ್ಯೇವ ವಿರುದ್ಧಂ ಸರ್ವಮಾನತಃ ||134 ||**

(###sudha --)

ಜೀವಸ್ತಾವದನೀಶ ಇತ್ಯನುಭವಸಿದ್ಧಮ್। ತದಭೇದೇ ಪರಮಾತ್ಮಾಽಪ್ಯನೀಶ ಇತ್ಯುಕ್ತಮೇವ। ತಥಾಚ ಅನೀಶಸ್ಯೇಶತಾಽಸ್ತ್ವಿತಿ ಶಙ್ಕಿತಂ ಸ್ಯಾತ್। ಏತಚ್ಚ ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣೈರ್ವಿರುದ್ಧಮ್, ಸ್ವವ್ಯಾಹತಂ ಚ। ನಚೈವಂವಿಧಮನುನ್ಮತ್ತಃ ಶಙ್ಕತೇ -- । ಶಙ್ಕಾಯಾ ಏವಾನುದಯೇ ಕುತೋ ಬಾಧಕೋಪನ್ಯಾಸಾವಸರ ಇತ್ಯೇವಶಬ್ದಾರ್ಥಃ।

h || ತತ್ವಮಸ್ಯಾದಿಶ್ರುತೀನಾಮೈಕ್ಯಪರತ್ವನಿರಾಸಃ ||

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಸೇಶತಾಽನುಪಪನ್ನೈವೇತಿ ತಕಃ, ಅನುಮಾನಂ ವಾ। ನಾದ್ಯಃ। ಐಕ್ಯಸ್ಯ ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧತ್ವೇನ ವಿಪರ್ಯಯಪರ್ಯವಸಾನಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಜೀವೈಕತಾಯಾ ಭವತಾಮಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಯದಿಪದವೈಯರ್ಥ್ಯಾಚ್ಚೇತಿ। ಮೈವಮ್। ಯಸ್ಯ ಜೀವೈಕ್ಯಂ ಸಿದ್ಧಮ್, ತಸ್ಯಾನೀಶತಾವಿಷಯಸ್ವಾರ್ಥಾನುಮಾನಾಪಾದನಸ್ಯಾಭಿಮತತ್ವಾತ್। ತರ್ಕಪಕ್ಷೇಽಪಿ ನ ದೋಷಃ। ಶ್ರುತೀನಾಮೈಕ್ಯಪರತ್ವಾಭಾವಾದಿತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಈಶತ್ವೇನೈವೇತಿ।

ಈಶತ್ವೇನೈವ ವಿಜ್ಞಾತಮನೀಶತ್ವೇನ ಚೇಚ್ಛ್ರುತಿಃ।

ಅನೀಶತ್ವೇನ ವಿಜ್ಞಾತಮೀಶತ್ವೇನಾಥವಾಽಽದಿಶೇತ್ ||135 ||**

(###sudha --)

ಉಪಜೀವ್ಯವಿರೋಧೇನ ನೈವ ಮಾನತ್ವಮೇಷ್ಯತಿ

ತ್ರೈವಿಧ್ಯಂ ಖಲ್ವತ್ರ ಸಮ್ಭವತಿ। ಕಾಚಿತ್ ಶ್ರುತಿಃ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರೇಣ ಈಶತ್ವೇನೈವ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಪರಮಾತ್ಮಾನಮುದ್ದಿಶ್ಯ ಅನೀಶತ್ವೇನ ಪ್ರಮಿತಾನೀಶತ್ವಜೀವಭಾವೇನ ಆದಿಶೇತ್। ಕಾಚಿದನೀಶತ್ವೇನ ಪ್ರಮಿತಂ ಜೀವಮುದ್ದಿಶ್ಯ ಈಶತ್ವೇನ ಪ್ರಮಿತೇಶಭಾವಪರಮಾತ್ಮತ್ವೇನೋಪದಿಶೇತ್। ಕಾಚಿದುಭಾವಪಿ ತಥಾ ಪ್ರಮಿತಾವುದ್ದಿಶ್ಯೈಕ್ಯಮುಪದಿಶೇದಿತಿ। ಸರ್ವಥಾಽಪ್ಯುಪಜೀವ್ಯವಿರೋಧಪ್ರಸಙ್ಗೇನ ನೈಕ್ಯೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಶ್ನುನ ಇತಿ। ಯದತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯಂ ತತ್ "ಕಥಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ತಜ್ಜ್ಞೇಯಮ್" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ವಕ್ಷ್ಯತೇ। ಚೇಚ್ಛ್ರುತಿರಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಾರ್ಧೇಽಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್। ಆದಿಶೇದಿತಿ ಪ್ರಥಮಾರ್ಧೇಽಪಿ। ತೃತೀಯಪ್ರಕಾರೋಽಪ್ಯಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಃ। ತರ್ಹೀತಿಪದಮುಪಜೀವ್ಯೇತ್ಯತಃ ಪೂರ್ವಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ವಿರುದ್ಧಯೋರೈಕ್ಯಸ್ಯ ಈಶ್ವರಾಚಿನ್ತ್ಯಶಕ್ತಿಘಟಿತತ್ವನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ನನು ಪರಮಾತ್ಮನೋಽಘಟಿತಘಟನಸ್ವರೂಪಯಾ ಶಕ್ತ್ಯೈವೇಶತಾನೀಶತಯೋಃ ವಿರುದ್ಧಯೋರಪಿ ಏಕತ್ರ ಸಮಾವೇಶೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ । ತತ್ ಕಥಮುಪಜೀವ್ಯವಿರೋಧ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತ ಏವೇತಿ ।

ಅತ ಏವೇಶತಾಸಿದ್ಧೇರ್ನ ಕಿಞ್ಚಿಚ್ಛಕ್ಯಮಸ್ಯ ಚ ॥136 ॥**

(###sudha --)

ಜೀವೈಕ್ಯಾದೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಈಶತಾ ಉಕ್ತರೂಪಾ ಶಕ್ತಿಃ । ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಈಶತಾನೀಶತಯೋರೇಕತ್ರಾವಸ್ಥಾನಮ್ । ಅಸ್ಯ ಚ ಪರಮಾತ್ಮನೋಽಪಿ ಜೀವೈಕ್ಯೇನೇಶತಾಭಾವಾನುಮಾನಮಶಕ್ಯಮ್ । ಈಶತಾಯಾಃ "ಪರಾಽಸ್ಯ ಶಕ್ತಿಃ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ।

h ॥ ಪ್ರಮಿತಸ್ಯಈಶ್ವರೈಶ್ವರ್ಯಾವಿರುದ್ಧಸ್ಯೈವ ಪದಾರ್ಥಸ್ಯ ಈಶ್ವರಾಚಿನ್ತ್ಯಶಕ್ತ್ಯಾ ಘಟಮಾನತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ಜೀವೈಕ್ಯೇಽಪಿ ಭೇದಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾದೀಶತೋಪಪದ್ಯತ ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಂ ಪರಿಹರನ್, ತರ್ಹಿ ಕಿಯತೀ ಸೀಮಾ ಪರಮಾತ್ಮಶಕ್ತ್ಯಾಽಘಟಿತಘಟನಕಲ್ಪನಸ್ಯೇತಿ ಮನ್ದೇನ ಜಿಜ್ಞಾಸಿತೇ ಸತ್ಯಾಹ -- ಈಶತ್ವ ಇತಿ ।

ಈಶತ್ವೇಽನೀಶಭೇದೇನ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರಕಾಶಿತೇ ।

ಅಯುಕ್ತಮಪಿ ಚಾನ್ಯತ್ರ ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ ತದ್ಬಲಾತ್ ॥137 ॥**

(###sudha --)

ಅತೋಽನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಯದ್ ದೃಷ್ಟಂ ತದೀಶೇನೈವ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ ।

ಶ್ರುತ್ಯಾಭಾಸಾಪ್ತಮಪಿ ನಹೀಶತ್ವಪರಿಪನ್ಥಿ ಯತ್ ॥138 ॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರಾನೀಶಭೇದೇನಾಙ್ಗೀಕೃತೇನೈವೇಶತ್ವಂ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರಕಾಶಿತಂ ಭವತೀತಿ ವದತಾ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ ಪರಿಹೃತಃ । ತಥಾಹಿ ಯದಿ ಜೀವಪರಮಾತ್ಮೈಕ್ಯಂ ತಾತ್ವಿಕಮ್, ತದಾ ನಿರವಕಾಶಾನುಮಾನವಿರುದ್ಧಾ ಶ್ರುತಿರುಪಚರಿತಾರ್ಥಾ ಭವನ್ತೀ ನೇಶತ್ವಂ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಯೇದಿತಿ ಸುಸ್ಥಃ ಸ್ವಾರ್ಥಾನುಮಾನಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ । ಸಮ್ಯಗನೀಶಭೇದೇನ ನತು ಭೇದಮಾತ್ರೇಣೇತಿ ವಾ । ತಥಾಚ ಭೇದೇನೇಶತೋಪಪತ್ಸ್ಯತ ಇತಿ ನಿರಸ್ತಮ್ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅನೀಶತಾಹೇತೋರಭೇದಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್। ಕಿಮಭೇದೇನಾನೀಶತಾಽಸ್ತು, ಉತ ಭೇದೇನ ಮಾ ಭೂದಿತಿ ಸನ್ದೇಹಾನಿವಾರಣಾತ್। ಅನ್ಯತ್ರ ಈಶ್ವರಾತ್। ಅಯುಕ್ತಂ ಪರಸ್ಪರಪರಿಹಾರೇಣ ವರ್ತಮಾನಮಪಿ ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ಈಶ್ವರ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ತದ್ಬಲಾತ್ ಈಶತ್ವಬಲಾತ್। ದೃಷ್ಟಮಿತಿ ಅತ್ರಾಪಿ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ಅತಃ ಪರಮೇಶ್ವರಾತ್। ಈಶೇನೇತಿ ಭಾವಪ್ರಧಾನೋ ನಿರ್ದೇಶಃ। ಕಲ್ಪ್ಯತೇ ಯುಕ್ತತಯೇತಿ ಶೇಷಃ। ಉಕ್ತಸ್ಯಾಪವಾದಃ ಶ್ರುತೀತಿ। ಆಭಾಸತ್ವಂ ಚ ವಸ್ತುವೃತ್ತಾಪೇಕ್ಷಯಾ। ಹೀತಿ ತತ್ರೋಪಪತ್ತಿಃ।

ಅಯಮರ್ಥಃ ಯತ್ ಕ್ವಚಿದ್ ವಿರುದ್ಧಮಿವ ಪ್ರತೀಯಮಾನಮಪೀಶ್ವರೇ ತದಿತರತ್ರ ವಾ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧಮೀಶ್ವರೈಶ್ವರ್ಯವಿರೋಧಿ ಚ ನ ಭವತಿ। ಯಥಾಽಣುತ್ವಮಹತ್ತ್ವಯೌಗಪದ್ಯಾದಿ, ಯಥಾವಾಽರ್ಜುನಾದೀನಾಮಶೇಷಾನುಸನ್ಧಾನಾಭಾವಃ, ತತ್ ಸರ್ವಮೀಶ್ವರೈಶ್ವರ್ಯಬಲೇನ ಘಟತ ಇತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮ್, ನತು ನಿರಾಕಾರ್ಯಮ್। ಯತ್ ಪುನರಪ್ರಮಿತಂ ತದೀಶ್ವರೇಶ್ವೈರ್ಯಾವಿರುದ್ಧಮಪಿ ನ ಕಲ್ಪನೀಯಮ್। ಶಶವಿಷಾಣಾದಿಕಲ್ಪನಾಪತ್ತೇಃ। ಯಚ್ಚ ಪ್ರಮಿತಮಪಿ ಈಶ್ವರೈಶ್ವರ್ಯವಿರೋಧಿ ತನ್ನ ಕಲ್ಪನೀಯಮೇವ। ಕಲ್ಪಕವಿಘಾತಕತ್ವಾತ್। ಕಿನ್ತು ತಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯ ಯಥಾಯೋಗಮಾಭಾಸತ್ವಂ ವರ್ಣನೀಯಮ್, ಯಥಾ ಪ್ರಕೃತಮಿತಿ।

h ॥ ಐಕ್ಯಮತಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

“ಅನೀಶಸ್ಯೇಶತೇತ್ಯೇವ ವಿರುದ್ಧಂ ಸರ್ವಮಾನತಃ” ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತದುಪಪಾದಯಿತುಂ ಸ್ಮೃತಿಮೇವ ಪಠತಿ ಈಶ ಇತಿ।

ಈಶೋಽನೀಶೋ ಜಗನ್ಮಿಥ್ಯಾ ದುಃಖೀ ಮುಕ್ತೋ ಭಿದಾ ನಹಿ।

ಇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವ್ಯಾಘಾತಃ ಸರ್ವದೋಷಾಧಿಕಾಧಿಕಃ॥139॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕೋಕ್ತಿರತಿಹೇಯಮತೋಽಖಿಲೈಃ।

ಬುಭೂಷುಭಿರ್ಮತಮಿದಂ ಜೀವೇಶಾಭೇದವಾದಿನಃ॥140॥**

(###sudha --)

ದ್ವಿವಿಧೋ ಹಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಿರೋಧಃ, ಪ್ರಮಾಣಸ್ವವಾಕ್ಯವಿರೋಧಭೇದಾತ್। ತತ್ರೇಶೋಽನೀಶೋ ದುಃಖೀ ಮುಕ್ತ ಇತಿ ಸ್ವವಾಕ್ಯವಿರೋಧಸ್ಯೋದಾಹರಣದ್ವಯಮ್। ಜಗನ್ಮಿಥ್ಯಾ ಭಿದಾ ನಹೀತಿ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಸ್ಯ।

ಯದ್ವೇಶೋಽನೀಶೋ ದುಃಖೀ ಮುಕ್ತ ಇತಿ ಸ್ವವಾಕ್ಯವಿರೋಧೋದಾಹರಣೇ। ಜಗನ್ಮಿಥ್ಯೇತಿ ಸ್ವನ್ಯಾಯವಿರೋಧಸ್ಯ। ಜಗತೋ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇ ತನ್ನ್ಯಾಯೇನ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸ್ಯಾಪಿ

ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾಪತ್ತ್ಯಾ ಸತ್ಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಭಿದಾ ನಹೀತಿ ಸ್ವಕ್ರಿಯಾವಿರೋಧಸ್ಯ। ಅನಯಾ ಹಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಕ್ರಿಯಯಾ ಸಾಧ್ಯಧರ್ಮಧರ್ಮಿಣೋರ್ಭೇದಸ್ತಾವತ್ ಪ್ರಾಪ್ಯತ ಇತಿ। ಸರ್ವದೋಷೇಷ್ವಧಿಕಾಧಿಕೋಽತ್ಯನ್ತಾಧಿಕಃ। ಸ್ಮೃತ್ಯುದಾಹರಣಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯಮಾಹ ಅತಿಹೇಯಮಿತಿ। ಇದಮ್ ಇಶಸ್ಯಾನೀಶತ್ವಮ್।

h॥ ಈಶ್ವರಾಚಿನ್ತ್ಯಶಕ್ತೇಃ ಅಪ್ರಮಿತಾದ್ಯವಿಷಯಕತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸಃ॥

(###sudha --)

"ಈಶತ್ವೇಽನೀಶಭೇದೇನ" ಇತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತೇಽರ್ಥೇ ಸ್ಮೃತಿಮಪ್ಯಾಹ -- ನಾಯುಕ್ತಮಿತಿ।

ನಾಯುಕ್ತಮೀಶಿತುಃ ಕಿಞ್ಚಿದೀಶತ್ವಸ್ಯಾವಿರೋಧಿ ಯತ್।

ಯದೀಶತ್ವವಿರೋಧಿ ಸ್ಯಾತ್ ತದೇವಾಯುಕ್ತಮಞ್ಜಸಾ ॥141॥**

(###sudha --)

ಈಶತ್ವಸ್ಯಾವಿರೋಧೇನ ಯೋಜಯಿತ್ವಾಽಖಿಲಾಃ ಪ್ರಮಾಃ।

ಸಿದ್ಧೇಶತ್ವೇನ ಚಾಯುಕ್ತಮಪಿ ಹೀಶೇ ನ ಯೋಜಯೇತ್ ॥142॥**

(###sudha --)

ಮಾನತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಮಖಿಲಂ ನಾಮಾನಂ ಯೋಜಯೇತ್ಕ್ವಚಿತ್।

ಇತಿ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕೋಕ್ತಿರತೋ ಯುಕ್ತಮಿಹೋದಿತಮ್ ॥143॥**

(###sudha --)

ಯಸ್ಮಾನ್ನಾಯುಕ್ತಮೀಶತುಃ ಕಿಞ್ಚಿದಿತ್ಯಾದಿ ತಸ್ಮಾದೀಶತ್ವಸ್ಯಾವಿರೋಧೇನೇತ್ಯಾದಿ। ಸಿದ್ಧಮೀಶತ್ವಂ ಯಸ್ಯಾಸೌ ತಥೋಕ್ತಃ। ತೇನೇಶೇನ ಸಂಯೋಜಯೇತ್। ಈಶ್ವರೇಽಸ್ತೀತಿ ಜಾನೀಯಾತ್। ಅಪಿಪದಾದನ್ಯೇನಾಪಿ। ಸಿದ್ಧೇನೇಶತ್ವೇನ ನಿಮಿತ್ತೇನೇತಿ ವಾ। ಸ್ಮೃತ್ಯುದಾಹರಣಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಮಾಹ ಅತ ಇತಿ। ತಸ್ಮಾದತ್ಯನ್ತಭಿನ್ನ ಏವ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಜೀವ ಇತಿ ಸ್ಥಿತಮ್॥।*#### h॥ ಇತ್ಯುಪಮಾಧಿಕರಣಮ್॥10॥**

#aಅಥಅರೂಪವತ್ತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್॥9॥**

(###sudha --)

h॥ ಭಗವತಃ ಪ್ರಾಕೃತದೇಹಾಭಾವಾತ್ ಜನ್ಮಮರಣಾಪ್ರಸಕ್ತಿಃ, ಸ್ವರೂಪಭೂತಗುಣಾತ್ಮಕದೇಹಾಙ್ಗೀಕಾರಾಚ್ಚ

ನ ಶ್ರುತ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ, ಸೌನ್ದರ್ಯಸೌಲಕ್ಷಣ್ಯಾದ್ಯಭಾವಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅರೂಪವದೇವ ಹಿ ತತ್ಪ್ರಧಾನತ್ವಾತ್। ಅತ್ರಾಧಿಕರಣೇ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರೇಣ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ರೂಪರಾಹಿತ್ಯಮುಪಪಾದ್ಯ "ಪ್ರಕಾಶವಚ್ಚಾವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್" ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರೇಣ ರೂಪವತ್ತ್ವವಿಷಯಾಣಾಂ ಶ್ರುತೀನಾಂ ವೈಯರ್ಥ್ಯಮಾಶಯ ವಿಲಕ್ಷಣರೂಪವತ್ತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇಣ ಪರಿಹೃತಮ್। ವಿಲಕ್ಷಣರೂಪವತ್ತ್ವಂ ಚ, "ಆಹ -- ಚ ತನ್ಮಾತ್ರಮ್", "ದರ್ಶಯತಿ ಚಾಥೋ ಅಪಿ ಸ್ಮರ್ಯತೇ" ಇತಿ ಸೂತ್ರದ್ವಯೇನ ಸಮರ್ಥಿತಮಿತಿ ಭಾಷ್ಯೇಣ ಪ್ರತೀಯತೇ। ತದನುಪಪನ್ನಮ್। ಅನ್ತತೋ ರೂಪವತ್ತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ "ಅರೂಪವದೇವ ಹಿ ತತ್" ಇತ್ಯಸ್ಯಾವಕ್ತವ್ಯತ್ವಾಪಾತಾತ್। ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾಚ್ಚಾಸ್ಯ ವಿಚಾರಸ್ಯೇತ್ಯತಶ್ಚತುಃಸೂತ್ರ್ಯಾಸ್ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ಸ ಚೇತಿ।

#sutraಓಂ ಅರೂಪವದೇವ ಹಿ ತತ್ಪ್ರಧಾನತ್ವಾತ್ ಓಂ ॥14॥**

(###sudha --)

#sutraಓಂ ಪ್ರಕಾಶವಚ್ಚಾವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್ ಓಂ ॥15॥**

(###sudha --)

#sutraಓಂ ಆಹ -- ಚ ತನ್ಮಾತ್ರಮ್ ಓಂ ॥16॥**

(###sudha --)

#sutraಓಂ ದರ್ಶಯತಿ ಚಾಥೋ ಅಪಿ ಸ್ಮರ್ಯತೇ ಓಂ ॥17॥**

(###sudha --)

ಸ ಚಾಪ್ರಾಕೃತರೂಪತ್ವಾದರೂಪಃ ಸ್ವಗುಣಾತ್ಮಕಮ್।

ರೂಪಮಸ್ಯ ಶಿರಃಪಾಣಿಪಾದಾದ್ಯಾತ್ಮಕಮಿಷ್ಯತೇ।

ಅತೋ ನಾನಿತ್ಯತಾ ನೈವ ಶ್ರುತಿದ್ವಯವಿರೋಧಿತಾ ॥144॥**

(###sudha --)

ಸ ಪರಮಾತ್ಮಾ । ಪ್ರಕೃತಿಶಬ್ದೋಽನ್ಯೇಷಾಮಪಿ ತತ್ತ್ವಾನಾಮುಪಲಕ್ಷಕಃ। ಅಪ್ರಾಕೃತರೂಪತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಕೃತರೂಪರಹಿತತ್ವಾತ್। ಗುಣಾತ್ಮಕಮಿತ್ಯುಕ್ತೇ ಸತ್ತ್ವಾದೀನಾಂ ಪ್ರತೀತಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ತನ್ನಿರಾಸಾರ್ಥಂ ಸ್ವಶಬ್ದಃ। ಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನಃ ಸ್ವರೂಪಭೂತಾ ಗುಣಾ ಆನನ್ದಾದ್ಯಾಃ, ತದಾತ್ಮಕಮಿತಿ। ರೂಪಶಬ್ದೇನ ಚ ಶುಕ್ಲಾದಿಗುಣಪ್ರತೀತಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ಅತಃ ಶಿರಃಪಾಣೀತಿ ವಿವರಣಂ ಕೃತಮ್। ಅತೋ ರೂಪವಾಂಶ್ಚೇತಿ ಶೇಷಃ। ವಿಚಾರಪ್ರಯೋಜನಂ ದರ್ಶಯತಿ ಅತ ಇತಿ। ಅನಿತ್ಯತಾ ಜನ್ಮಮರಣವತ್ತಾ। ನಾಪಿ ಸೌನ್ದರ್ಯಾದ್ಯಭಾವ ಇತಿ ಚ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ತಥಾಚ ತಸ್ಮಿನ್ ಭಕ್ತಿರುಪಪನ್ನೇತಿ ಶೇಷಃ।

h॥ ಭಗವದ್ರೂಪಸ್ಯ ಲೋಕವಿಲಕ್ಷಣತ್ವೇ ರೂಪಶಬ್ದಾಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಶಯ ಪರಿಹಾರಕಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯದ್ಯಸ್ತಿ ಪರಮಾತ್ಮನೋ ರೂಪಮ್, ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ತಸ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮಾತ್ರೇಣಾರೂಪತ್ವವ್ಯವಹಾರ ಇತ್ಯಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಾರ್ಥತ್ವೇನ "ಪ್ರಕಾಶವತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರಾವಯವೋ ಭಾಷ್ಯೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಃ। ಇದಾನೀಂ ಯದೀಶ್ವರರೂಪಂ ಲೋಕವಿಲಕ್ಷಣಂ ತದಾ ತತ್ರ ರೂಪಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ದುರ್ಘಟಾ ಸ್ಯಾತ್। ಸಮ್ಬನ್ಧಗ್ರಹಣಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ತಥಾಚ ರೂಪವತ್ತ್ವಶ್ರುತೀನಾಂ ವೈಯರ್ಥ್ಯಂ ದುಷ್ಪರಿಹರಮಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಾರ್ಥತ್ವೇನಾಪಿ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಯಥಾಹೀತಿ।

ಯಥಾಹಿ ತೈಜಸಸ್ಯೈವ ಪ್ರಕಾಶಸ್ಯೋಜ್ಝಿತಾವಪಿ।

ಆತ್ಮೈವ ಜ್ಯೋತಿರಿತ್ಯಾಹ -- ಜೀವಸ್ಯೇಶಂ ಶ್ರುತಿಸ್ತಥಾ ॥145 ॥**

(###sudha --)

ತೈಜಸಸ್ಯೈವ ಪ್ರಕಾಶಸ್ಯೇತ್ಯೇತತ್ ತೈಜಸ ಏವ ಹಿ ಸೌರಾದಿರಾಲೋಕಃ ಪ್ರಕಾಶಬ್ದವಾಚ್ಯಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ತಸ್ಯೇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್। ಉಜ್ಝಿತಾವಪಿ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯ ತತ್ತ್ಯಾಗಭಾವೇಽಪೀತಿ ಭಾವತ್। "ಆತ್ಮೈವಾಸ್ಯ ಜ್ಯೋತಿರ್ಭವತಿ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿರ್ಜೀವಸ್ಯೇಶಂ ಪ್ರಕಾಶಮಾಹೇತ್ಯರ್ಥಃ। ತಥಾ ಲೋಕವಿಲಕ್ಷಣೇಽಪಿ ಭಗವದ್ರೂಪೇ ರೂಪಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ಯುಕ್ತೇತಿ ಶೇಷಃ। ಉಪಪತ್ತಿಸ್ತು "ಪರಮತಃ" ಇತ್ಯತ್ರ ವಕ್ಷಮಾಣಾಽತ್ರಾಪ್ಯನುಸನ್ಧೇಯೇತಿ। (1056)

h ॥ ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ನಿಮಿತ್ತಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇತದಧಿಕರಣಮ್ "ಅತ ಏವ ಚೋಪಮಾ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಾತ್ ಪೂರ್ವಮ್। ತತ್ ಕಥಂ ಪಶ್ಚಾದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್? ಉಚ್ಯತೇ "ಅತ ಏವ ಚ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಂ "ನ ಸ್ಥಾನತೋಽಪಿ" ಇತ್ಯಧಿಕರಣೇನ ಸಙ್ಗತಮಿತಿ ಜ್ಞಾಪನಾಯ ಕ್ರಮಭೇದಃ। ತತ್ಸಿದ್ಧಮರ್ಥಮುಪಜೀವ್ಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋತ್ಥಾನಾತ್। ತಥಾಚ ಭಾಷ್ಯಮ್ "ಯಸ್ಮಾದೇವಮ್" ಇತ್ಯಾದಿ। ಅತ್ರಾಪಿ "ಈಶರೂಪೇಷು" ಇತ್ಯಾದಿ। ಅಥ ತದನನ್ತರಮೇವ ಕಿಂ ನ ಕೃತಮ್? ಅರೂಪವತ್ತ್ವಾಧಿಕರಣಾರ್ಥಸ್ಯ "ಅತ ಏವ ಚ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಂ ಪ್ರತಿ ಹೇತುತ್ವೇನೋಪೋದ್ಘಾತಲಕ್ಷಣಯಾ ಸಙ್ಗತ್ಯಾ ವರ್ಣಿತಸ್ಯಾವ್ಯವಧಾಯಕತ್ವಾತ್। ಹೇತುತ್ವಮಪಿ ಪ್ರಪಞ್ಚಯಿತುಮಾಚಾರ್ಯೇಣ ಸ ಚಾಪ್ರಾಕೃತರೂಪತ್ವಾದಿತಿ ಚಶಬ್ದೋ ನಿಬದ್ಧಃ। ಕಾಲತ್ರಯೇಽಪ್ಯಶರೀರಾತ್ ಪರಮಾತ್ಮನೋ ಜೀವಸ್ಯಾತ್ಯನ್ತಭೇದ ಏವ ಹ್ಯುಪಪನ್ನ ಇತಿ ॥*#### h ॥ ಇತ್ಯರೂಪವತ್ತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ ॥9 ॥**

#aಅಥವೃದ್ಧಿಹ್ರಾಸಾಧಿಕರಣಮ್ ॥12 ॥**

(###sudha --)

h ॥ ಮೌಕ್ತಾನನ್ದತಾರತಮ್ಯಸ್ಯ ಭಕ್ತಿತಾರತಮ್ಯನಿಮಿತ್ತಕತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ವೃದ್ಧಿಹ್ರಾಸಭಾಕ್ತ್ವಮನ್ತರ್ಭಾವಾದುಭಯಸಾಮಞ್ಜಸ್ಯಾದೇವಮ್। ಯದರ್ಥಂ ಭಗವನ್ಮಹಿಮಾಽತ್ರೋಚ್ಯತೇ ಸಾ ಭಕ್ತಿಃ ಪುರುಷೇಷು ತಾರತಮ್ಯೇನ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತಿಷ್ಠತೀತ್ಯೇತದಿಹೋಪಪಾದ್ಯತೇ। ತಥಾಹಿ ಅಸ್ತಿ ಭಕ್ತೇರ್ವೃದ್ಧಿಹ್ರಾಸಭಾಕ್ತ್ವಮ್। ಕುತಃ? ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಮಸ್ಮದಾದೀನಾಂ ಚ ಭಕ್ತತ್ವೇಽನ್ತರ್ಭಾವಾತ್। ಏವಂ ಭಕ್ತಿತಾರತಮ್ಯೇಽಙ್ಗೀಕೃತೇ ಏವೇಶ್ವರಸ್ಯೋಭಯಾನ್ ಪ್ರತಿ ಸಾಮಞ್ಜಸ್ಯಸಮ್ಭವಾದಿತಿ। ತದೇತದಸಙ್ಗತಮ್। ಯುಕ್ತೇಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಾರ್ಥೇನ ಸಹ ಸಮ್ಬನ್ಧಾಪ್ರತೀತೇರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತದ್ಭಕ್ತೀತಿ।

#sutraಓಂ ವೃದ್ಧಿಹ್ರಾಸಭಾಕ್ತ್ವಮನ್ತರ್ಭಾವಾದುಭಯಸಾಮಞ್ಜಸ್ಯಾದೇವಮ್ ಓಂ ॥20॥**

(###sudha --)

ತದ್ಭಕ್ತಿತಾರತಮ್ಯೇನ ತಾರತಮ್ಯಂ ವಿಮುಕ್ತಿಗಮ್।

ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಂ ಚ ಸರ್ವೇಷಾಮನಾನನ್ದಾದೇರ್ಯಥಾಕ್ರಮಮ್ ॥146॥**

(###sudha --)

ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಂ ಚಶಬ್ದಾದಸ್ಮದಾದೀನಾಮಿತ್ಯೇವಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಶ್ರೌತಕ್ರಮಾನತಿರೇಕೇಣ ಯದ್ ವಿಮುಕ್ತಿಗಮಾನನ್ದಾದೇಸ್ತಾರತಮ್ಯಂ ತದ್ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿತಾರತಮ್ಯೇನೈವ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸಾಧಿತಂ ತಾವನ್ಮುಕ್ತಸ್ಯಾಽನನ್ದಾದೇಃ ಫಲಸ್ಯ ಭಕ್ತಿಸಾಧ್ಯತ್ವಮ್, "ಅಮ್ಬುವದಗ್ರಹಣಾತ್ತು ನ ತಥಾತ್ವಮ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ। ತಚ್ಚ "ಅಥಾತ ಆನನ್ದಸ್ಯ ಮೀಮಾಂಸಾ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಾ ತಾರತಮ್ಯವದವಗಮ್ಯತೇ। ಸಾಧ್ಯತಾರತಮ್ಯೇ ಚ ಸಾಧನತಾರತಮ್ಯಮಾವಶ್ಯಕಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ತಸ್ಯಾಽಕಸ್ಮಿಕತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಫಲದಾತುರೀಶ್ವರಸ್ಯ ಅಸಾಮಞ್ಜಸ್ಯಪ್ರಸಕ್ತೇಶ್ಚ। ನಚೈವಮ್। ಅತೋಽಸ್ತಿ ಭಕ್ತೇರ್ವೃದ್ಧಿಹ್ರಾಸಭಾಕ್ತ್ವಮಿತಿ ॥*#### h॥ ಇತಿ ವೃದ್ಧಿಹ್ರಾಸಾಧಿಕರಣಮ್ ॥12॥**

#aಅಥಸ್ಥಾನವಿಶೇಷಾಧಿಕರಣಮ್ ॥17॥**

(###sudha --)

h॥ ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ನಿಮಿತ್ತಮ್ ॥

(###sudha --)

ಸ್ಥಾನವಿಶೇಷಾತ್ ಪ್ರಕಾಶಾದಿವತ್। ಯದ್ಯಪ್ಯೇತದಧಿಕರಣಂ "ಪರಮತಃ" ಇತ್ಯತೋಽನನ್ತರಮ್। ತಥಾಽಪಿ ತೇನೇವಾನೇನಾಪಿ ಸಙ್ಗತಿರಸ್ಯ। ಅನೇನ ವಿಷಯೋಪಕ್ಷೇಪಾತ್ ತೇನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋಪಪತ್ತಿದರ್ಶನಾತ್। ಯದ್ವಾಽನೇನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯುಕ್ತ್ಯುತ್ಥಾನಾತ್ ತೇನ ವಿಷಯೋಪಕ್ಷೇಪಾತ್। ತಥಾಹಿ ನ ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಮಾನನ್ದಸ್ಯ ತಾರತಮ್ಯಮುಪಪದ್ಯತೇ। ಭಗವದಾನನ್ದಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ಬಿಮ್ಬೇ ಚ ತಾರತಮ್ಯಾಭಾವಸ್ಯ "ನ ಸ್ಥಾನತೋಽಪಿ" ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾಽಽಕಸ್ಮಿಕತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗದಿತಿ। ಯದ್ವಾ ನ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಾನನ್ದೋ ಭಗವದಾನನ್ದಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬಃ। ಪರಸ್ಪರಂ ವಿಚಿತ್ರತ್ವಾತ್। ಬಿಮ್ಬಾಭಿಮತೇ ಚ ವೈಚಿತ್ರ್ಯಾಭಾವಾದಿತಿ।

h ll ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಾನನ್ದಸ್ಯ ಭಗವದಾನನ್ದಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬತ್ವೇಽಪಿ

ಉಪಾಧಿಗತಸಾಧನಭೂತಭಕ್ತ್ಯಾದಿವೈಚಿತ್ರ್ಯಾದ್ ವೈಚಿತ್ರ್ಯಮ್ ll

(###sudha --)

ಅತೋಽತ್ರೇದಂ ವಿಶದಯತಿ -- ಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬವದಿತಿ।

#sutraಓಂ ಸ್ಥಾನವಿಶೇಷಾತ್ ಪ್ರಕಾಶಾದಿವತ್ ಓಂ ll35 ll**

(###sudha --)

ಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬವದಪ್ಯೇಷಾಮಾನನ್ದೋಽನ್ಯಗುಣಾ ಯಥಾ।

ಯದ್ಯಪ್ಯೇಷಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಮಾನನ್ದಃ ಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬವತ್। ಪ್ರಸಿದ್ಧಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬೈಸ್ತುಲ್ಯಂ ವರ್ತತೇ। ಭಗವದಾನನ್ದಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬೋ ಭವತೀತಿ ಯಾವತ್। ತಥಾಽಪಿ ಪರಸ್ಪರಂ ವಿಚಿತ್ರೋ ಭವತೀತಿ ಶೇಷಃ। ಕಥಮ್? ಅನ್ಯೇಷಾಂ ಸಾಧನಭೂತಾನಾಮುಪಾಧಿಗುಣಾನಾಂ ಭಕ್ತ್ಯಾದೀನಾಂ ವೈಚಿತ್ರ್ಯಾನತಿಕ್ರಮೇಣ। ತತ್ರ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಃ ಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬವದಿತಿ। ಯಥಾ ಸೂರ್ಯಾದಿಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬಾನಾಂ ಸೂರ್ಯಕಾನ್ತಜಲಾದಿಗತಾನಾಂ ಸೂರ್ಯಾದಿಬಿಮ್ಬವೈಚಿತ್ರ್ಯಾಭಾವೇಽಪಿ ಸೂರ್ಯಕಾನ್ತಾದಿಸ್ಥಾನಗುಣವೈಚಿತ್ರ್ಯಾದ್ ವೈಚಿತ್ರ್ಯಂ ತಥೇತ್ಯರ್ಥಃ।

h ll ಬಿಮ್ಬಭೂತಭಗವದೈಶ್ವರ್ಯವಶಾಚ್ಚ ಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬೇ ಆನನ್ದಾದಿವೈಚಿತ್ರ್ಯಮ್ ll

(###sudha --)

ವೈಚಿತ್ರ್ಯೇ ಹೇತ್ವನ್ತರಮಾಹ --ನಾರಾಯಣೇತಿ।

ನಾರಾಯಣಗುಣಾಧೀನಶ್ಚ ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll

ಬಿಮ್ಬಶಕ್ತ್ಯಾ ಚ ವಿಚಿತ್ರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಸ್ಥಾನಗುಣಸ್ಯ ಬಿಮ್ಬಸಾಮರ್ಥ್ಯಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಂ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೇ ವ್ಯುತ್ಪಾದಿತಮ್। ಅನೇನ "ಉಪಪತ್ತೇಶ್ಚ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಭವತಿ।

h ll ಬಿಮ್ಬಾಧೀನತ್ವಮ್, ಬಿಮ್ಬಸಾದೃಶ್ಯಮೇವ ಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬತ್ವಮ್, ನತು ಬಿಮ್ಬಾಭಿನ್ನತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಬಿಮ್ಬಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬಯೋರೈಕ್ಯಂ ಕೇಚಿದಿಚ್ಛನ್ತಿ। ಅತಃ ಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬತ್ವಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ ನಾರಾಯಣೇತಿ। ಗುಣ ಆನನ್ದಃ। ಚಶಬ್ದೇನ ತತ್ಸದೃಶಶ್ಚೇತಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್। ಬಿಮ್ಬಾಭಿನ್ನ ಏವ ಕಿಂ ನ ಭವತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತ್ಯಲ್ಪ ಇತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ । ಅತ್ಯಲ್ಪಸ್ತದಪೇಕ್ಷಯಾ।

ತಸ್ಮಾದ್ ಭಿನ್ನಶ್ಚ ಸತತಮನ್ಯಜ್ಞಾನಂ ಪರಸ್ಯ ಚ ॥147॥**

(###sudha --)

ಅನ್ಯಜ್ಞಾನಂ ತು ಜೀವಾನಾಮನ್ಯ ಆನನ್ದ ಈಶತಾ।

ಮುಖ್ಯೇಶತಾ ಪರೇಶಸ್ಯ ಗೌಣೀ ಜೀವಸ್ಯ ಸಾ ಯತಃ ॥148॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।

ಚೋ ಹೇತೌ। ಯಸ್ಮಾತ್ ತದಪೇಕ್ಷಯಾऽತ್ಯಲ್ಪಃ, ತಸ್ಮಾತ್ ಸತತಂ ಭಿನ್ನ ಇತಿ। ತದಪೇಕ್ಷಯಾऽತ್ಯಲ್ಪತ್ವಂ ಕುತ ಇತ್ಯಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾಂ ಪರಿಹರನ್ನತ್ರ ಶ್ರುತಿಮಾಹ ಅನ್ಯದಿತಿ। ಅನ್ಯ ಆನನ್ದಃ ಪರಸ್ಯ ಜೀವಾನಾಂ ಚೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಏವಮೀಶತೇತ್ಯಪಿ ಯೋಜ್ಯಮ್। ಮುಖ್ಯೇಶತೇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಯಾ ಹೇತುಮಾಹ। ಇತಿ ಶ್ರುತೇರಿತಿ ಪೂರ್ವೇಣ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ ॥*#### h॥ ಇತಿ ಸ್ಥಾನವಿಶೇಷಾಧಿಕರಣಮ್ ॥17॥**

#aಅಥಪಾಲಕತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ ॥13॥**

(###sudha --)

h॥ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೋಜ್ಜೀವನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಪ್ರಕೃತೈತಾವತ್ತ್ವಂ ಹಿ ಪ್ರತಿಷೇಧತಿ ತತೋ ಬ್ರವೀತಿ ಚ ಭೂಯಃ। ಅತ್ರ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಪ್ರದರ್ಶನಪರಂ ಭಾಷ್ಯಮ್ "ಸೃಷ್ಟಿಸಂಹಾರಕರ್ತೃತ್ವಮೇವಾಸ್ಯ ನ ಪಾಲಕತ್ವಮ್, ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧೇಃ" ಇತಿ। ತದಯುಕ್ತಮ್। ಸೃಷ್ಟಿಸಂಹಾರಕರ್ತೃತಾಭ್ಯುಪಗಮಸ್ಯ ವ್ಯರ್ಥತ್ವಾತ್। ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧೇರಿತ್ಯತ್ರಾಸ್ಯೇತ್ಯಪ್ರತೀತೇಶ್ಚ। ಸ್ಥಿತೇರಿತ್ಯಧ್ಯಾಹಾರೇऽಪಿ ಸ್ವಭಾವವಾದಾಶ್ರಯಣಸ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಸಂಹಾರಯೋರಪಿ ಸಾಮ್ಯೇನ ತತ್ಕರ್ತೃತಾಭ್ಯುಪಗಮಾನುಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯತಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಂ ವಿಶದಯತಿ -- ಸೃಷ್ಟೀತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ಸೃಷ್ಟಿನಾಶೌ ತದಧೀನಾವಿತೀರಿತೇ।

ಸ್ವಭಾವತ್ವಾತ್ಸ್ಥಿತೇರ್ನೈತದಪೇಕ್ಷಾ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥149 ॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಈರಿತೇ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಿನಾಽಭ್ಯುಪಗತೇ ಸತಿ । ತತಶ್ಚಾಯಮರ್ಥಃ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಪಾಲಕತ್ವಂ ನೋಪಪದ್ಯತೇ, ಸ್ಥಿತೇಸ್ತತ್ಪ್ರಯೋಜನತ್ವಾತ್ । ತಸ್ಯಾಶ್ಚ ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧತ್ವೇನೇಶ್ವರಾನಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ । ಈಶ್ವರ ಏವ ಹಿ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಸಂಹಾರಯೋಃ ಕರ್ತಾ ನಾನ್ಯ ಇತ್ಯಭ್ಯುಪಗತಮ್ । ತಥಾಚ ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ಯಾವನ್ನ ಸಂಹರೇತ್ ತಾವತ್ ಸ್ಥಿತಿಃ ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧೈವ ನ ಪರವ್ಯಾಪಾರಮಪೇಕ್ಷತೇ । ಯದಿ ಖಲು ಸೃಷ್ಟಿಸಂಹಾರಯೋಃ ಕರ್ತಾಽನ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದೋದಾಸೀನಸ್ಯ ತಸ್ಯ ಸೃಷ್ಟೌ ಪ್ರೇರಣಾದ್ಯರ್ಥಂ ಸಂಹಾರೇ ಪ್ರವೃತ್ತಸ್ಯ ನಿವಾರಣಾರ್ಥಂ ಚ ಸ್ಥಿತಾವೀಶ್ವರಾಪೇಕ್ಷಾ ಸಮ್ಭವೇತ್ । ನಚ ತದಸ್ತಿ । ಅತಃ ಸಂಹಾರೋದಾಸೀನತ್ವಾತಿರಿಕ್ತಂ ಪಾಲಕತ್ವಂ ನೋಪಪದ್ಯತ ಇತ್ಯೇವಮತ್ರ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಇತಿ ।

h ॥ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಚ್ಛಾದಕತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಸಿದ್ಧಾನ್ತೋ ನ ಯುಕ್ತಃ ಸ್ವಭಾವತ್ವಯುಕ್ತೇರಪರಿಹೃತತ್ವಾದಿತ್ಯತಃ ಸೂತ್ರಾಭಿಪ್ರಾಯಮಾಹ ಇತಿ ನೇತಿ ।

#sutraಓಂ ಪ್ರಕೃತೈತಾವತ್ತ್ವಂ ಹಿ ಪ್ರತಿಷೇಧತಿ ತತೋ ಬ್ರವೀತಿ ಚ ಭೂಯಃ ಓಂ ॥22 ॥**

(###sudha --)

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ಇತಿ ನ ಯುಜ್ಯತೇ ॥149 ॥**

(###sudha --)

ಯತಃ ಸ್ವಭಾವೋಽಪ್ಯಖಿಲ ಈಶಾಯತ್ತೋಽಖಿಲಸ್ಯ ಚ ।

ಪರಾನಪೇಕ್ಷತಯಾ ಪ್ರತೀಯಮಾನಂ ಸ್ವರೂಪಂ ಧರ್ಮೋ ವಾ ಸ್ವಭಾವ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ । ಸ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಪದಾರ್ಥಾನಾಮ್ । ಸ ಸರ್ವೋಽಪೀಶಾಯತ್ತ ಏವ । ಅನ್ಯಥಾ ತೇಷಾಂ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗೇನಾಸ್ಯೇಶತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ । "ಸರ್ವಂ ಖಲು" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿವಿರೋಧಾಪತ್ತೇಶ್ಚ । ಅನ್ನದಾನಾದೌ ವ್ಯಾಪಾರಶ್ಚ ಸ್ಫುಟ ಏವೇತಿ ॥*#### h ॥ ಇತಿ ಪಾಲಕತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ ॥13 ॥**

#aಅಥಅವ್ಯಕ್ತಾಧಿಕರಣಮ್ ॥14 ॥**

(###sudha --)

h ॥ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಸ್ಯ ಭಕ್ತಿಜನ್ಯಭಗವದನುಗ್ರಹೈಕಸಾಧ್ಯತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ತದವ್ಯಕ್ತಮಾಹ ಹಿ । ಅತ್ರ ಪರಮಾತ್ಮನೋಽವ್ಯಕ್ತತ್ವಮಾದೌ ವಿಸ್ತರೇಣ ಸಮರ್ಥಿತಮ್ । ತತಸ್ತರ್ಹಿ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಸಾಧನವೈಯರ್ಥ್ಯಮಿತ್ಯಾಶಯ "ಪ್ರಕಾಶಶ್ಚ ಕರ್ಮಣ್ಯಭ್ಯಾಸಾತ್" ಇತಿ

ದೃಶ್ಯತ್ವಂ ಚೋಕ್ತಮ್। ತದೇತದುಭಯಂ ವಿರುದ್ಧಮಿತ್ಯಾಶಯ "ಅತೋಽನನ್ತೇನ ತಥಾ ಹಿ ಲಿಙ್ಗಮ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರಿತಮ್। ಅತ್ರ ವಿರೋಧಶಾನ್ತಿರ್ನ ಸ್ಫುಟಂ ಪ್ರತೀಯತ ಇತ್ಯತಸ್ತಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ಅವ್ಯಕ್ತೋಽಪೀತಿ।

#sutraಓಂ ಅತೋಽನನ್ತೇನ ತಥಾ ಹಿ ಲಿಙ್ಗಮ್ ಓಂ ll27 ll**

(###sudha --)

ಅವ್ಯಕ್ತೋಽಪಿ ಸ್ವಶಕ್ತ್ಯೈವ ಭಕ್ತಾನಾಂ ದೃಶ್ಯತೇ ಹರಿಃ ll150 ll**

(###sudha --)

ಭಕ್ತಾನಾಮವ್ಯಕ್ತೋಽಪೀತ್ಯನ್ವಯಃ। ಭಕ್ತಾನಾಮನುಗ್ರಹಾಯೇತ್ಯಧ್ಯಾಹಾರೋ ವಾ। ಜೀವಶಕ್ತ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ ಅವ್ಯಕ್ತೋಽಪಿ ಸ್ವಶಕ್ತ್ಯೈವ ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯವಿರೋಧ ಇತಿ ll*#### h ll ಇತಿ ಅವ್ಯಕ್ತಾಧಿಕರಣಮ್ ll14 ll**

#aಅಥಅಹಿಕುಣ್ಡಲಾಧಿಕರಣಮ್ ll15 ll**

(###sudha --)

h ll ಗುಣಕ್ರಿಯಾದೀನಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಭಗವದ್ಧರ್ಮಾಣಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಭಿನ್ನತ್ವಸಾಧನಮ್ ll

(###sudha --)

ಉಭಯವ್ಯಪದೇಶಾತ್ತ್ವಹಿಕುಣ್ಡಲವತ್। ಯದೀಶ್ವರಸ್ಯ ಗುಣಕ್ರಿಯಾದಯೋ ಧರ್ಮಾಸ್ತತೋ ಭಿನ್ನಾಃ, ತದಾ ಸಮವಾಯಸ್ಯ ನಿರಾಕೃತತ್ವಾತ್ (695) ತದ್ವತ್ತ್ವಮನುಪಪನ್ನಮ್। ಯದಿಚಾಭಿನ್ನಾಃ, ತದಾ ಜ್ಞಾನಾದಿಮತ್ತ್ವಮಾನನ್ದಾದಿಭೋಕ್ತೃತ್ವಮಿತ್ಯಾದ್ಯಯುಕ್ತಮಿತ್ಯುಭಯಥಾ ತತ್ರ ಭಕ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಾವಿದಮಾರಭ್ಯತೇ। ತತ್ರ ಹೇತುದೃಷ್ಟಾನ್ತಾವೇವ ಸೂಚಿತೌ। ನತು ಪಕ್ಷಪರಿಗ್ರಹರೂಪಾ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ। ಅಧ್ಯಾಹಾರೋಽಪಿ ಹೇತುದೃಷ್ಟಾನ್ತಬಲೇನ ಭೇದಾಭೇದಪಕ್ಷಪರಿಗ್ರಹಸ್ಯೇತಿ ಪ್ರತಿಭಾತಿ। ಅತಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಂ ದರ್ಶಯತಿ ತದಭಿನ್ನಾ ಇತಿ।

#sutraಓಂ ಉಭಯವ್ಯಪದೇಶಾತಹಿಕುಣ್ಡಲವತ್ ಓಂ ll28 ll**

(###sudha --)

ತದಭಿನ್ನಾ ಗುಣಾ ನಿತ್ಯಮಪಿ ಸರ್ವೇ ವಿಶೇಷತಃ।

ಗುಣತ್ವೇನ ಗುಣಿತ್ವೇನ ಭೋಕ್ತೃಭೋಗ್ಯತಯಾ ಸ್ಥಿತಾಃ ll151 ll**

(###sudha --)

ನಿತ್ಯಶಬ್ದೋ ನಿಯಮಾರ್ಥಃ। ಪಾರಮೇಶ್ವರಾಃ ಸರ್ವೇ ಗುಣಾ ಧರ್ಮಾ ನಿತ್ಯಂ ತದಭಿನ್ನಾಃ, ತೇನಾತ್ಯನ್ತಾಭಿನ್ನಾಃ, ತಥಾಽಪಿ ವಿಶೇಷಶಕ್ತ್ಯಾ ಗುಣಗುಣ್ಯಾದಿಭಾವೇನ ಸ್ಥಿತಾಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕ್ರಿಯಾಣಾಂ ಶಕ್ತಿರೂಪೇಣ ನಿತ್ಯತ್ವಾದ್ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತದಭೇದೇಽಙ್ಗೀಕೃತೇಽಪಿ ನಾನಿತ್ಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್ । ಪರಿಮಾಣಾದೀನಾಂ ಯಾವದ್ದ್ರವ್ಯಭಾವಿನಾಂ ಭವತು ನಾಮ ಭಗವತಾಽತ್ಯನ್ತಾಭೇದಃ । ಕ್ರಿಯಾಣಾಂ ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಾನಾಂ ಚಾಸ್ರಾಕ್ಷೀತ್, ಸೃಜತಿ, ಸ್ರಕ್ಷ್ಯತಿ, ವ್ಯಜ್ಞಾಸೀತ್, ಜಾನಾತಿ, ಜ್ಞಾಸ್ಯತೀತ್ಯಾದಿಶ್ರೌತವ್ಯವಹಾರೈರನಿತ್ಯತಯಾಽವಗತಾನಾಂ ತು ನ ಯುಜ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ವಿಶೇಷಾತ್ಮತಯೇತಿ ।

ವಿಶೇಷಾತ್ಮತಯಾ ತೇಷಾಂ ನಿತ್ಯಶಕ್ತ್ಯಾತ್ಮನಾ ತಥಾ ।

ನಿತ್ಯಂ ಸ್ಥಿತೇರ್ನ ಧರ್ಮಾಣಾಂ ಕ್ರಿಯಾದೀನಾಮನಿತ್ಯತಾ ll152 ll**

(###sudha --)

ತೇಷಾಂ ಪರಮೇಶ್ವರಸಮ್ಬನ್ಧಿನಾಂ ಕ್ರಿಯಾದೀನಾಂ ಧರ್ಮಾಣಾಂ ನಿತ್ಯಶಕ್ತ್ಯಾತ್ಮನಾ ನಿತ್ಯಂ ಸ್ಥಿತೇಸ್ತಥಾ ವಿಶೇಷಾತ್ಮತಯಾ ವ್ಯಕ್ತಿರೂಪೇಣ ವ್ಯವಹಾರವಿಷಯತೋಪಪತ್ತೇರ್ನಾನಿತ್ಯತೇತಿ ಯೋಜನಾ । ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ತು ಪ್ರಾಗೇವ ಕೃತಃ । (307310)

h ll ವ್ಯಕ್ತಿಶಕ್ತ್ಯೋರಪಿ ಸವಿಶೇಷಾಭೇದಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ ಕ್ರಿಯಾದೀನಾಂ ವ್ಯಕ್ತಿರೂಪೇಣಾಪಿ ನಿತ್ಯತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ನನು ಚ ಕ್ರಿಯಾದೀನಾಂ ಯಾ ವ್ಯಕ್ತತಾ ಸಾ ತಾವದನಿತ್ಯೈವ । ಅನ್ಯಥೋಕ್ತವ್ಯವಹಾರಣಾಂ ನಿರಾಲಮ್ಬನತ್ವಾಪಾತಾತ್ । ತತಸ್ತಸ್ಯಾ ಭಗವದ್ಧರ್ಮಭೂತಾಯಾ ಅಪಿ ನಾತ್ಯನ್ತಾಭೇದೋಪಪತ್ತಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನ ವಿಶೇಷೇತಿ ।

ನ ವಿಶೇಷಾತ್ಮತಾ ಚೇಯಮನಿತ್ಯಾ ಶಕ್ತಿರೂಪತಾ ।

ಸೈವ ಯತ್ ಸವಿಶೇಷಾ ಸ್ಯಾತ್ ll ll ll ll ll ll ll ll153 ll**

(###sudha --)

ಇಯಂ ವ್ಯವಹಾರಾಲಮ್ಬನತ್ವೇನೋಕ್ತಾ । ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಶಕ್ತೀತಿ । ಯದ್ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸಾ ವಿಶೇಷಾತ್ಮತಾ ಶಕ್ತಿರೂಪತೈವ । ಶಕ್ತಿಶ್ಚ ನಿತ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತಂ ತಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ನನ್ವೇವನ್ತರ್ಹಿ ಶಕ್ತಿರ್ವ್ಯಕ್ತಿರಿತಿ ವ್ಯವಹಾರವಿಶೇಷೋ ನ ಸ್ಯಾತ್ । ಉಕ್ತವ್ಯವಹಾರಣಾಂ ನಿರಾಲಮ್ಬನತ್ವಂ ಚ ನ ಪರಿಹೃತಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸವಿಶೇಷೇತಿ । ನೇಯಂ ವ್ಯಕ್ತಿಃ ಶಕ್ತ್ಯಾ ನಿರ್ವಿಶೇಷಾಭಿನ್ನಾ । ಯೇನೋಕ್ತದೋಷಃ ಸ್ಯಾತ್ । ಕಿನ್ತು ಸವಿಶೇಷಾಭಿನ್ನೈವ ।

h ll ವಿಶೇಷಸ್ಯಾಪಿ ಧರ್ಮ್ಯಭಿನ್ನತ್ವಮ್, ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕತ್ವಂ ಚ ll

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯದ್ಯಯಂ ಸರ್ವನಿರ್ವಾಹಹೇತುರ್ವಿಶೇಷೋ ಭಗವತೋ ಭಿನ್ನಃ, ತದಾ ಸರ್ವೇಷಾಂ ತದ್ಧರ್ಮಾಣಾಂ ತೇನಾತ್ಯನ್ತಾಭೇದ ಇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಭಜ್ಯೇತ। ಅಭಿನ್ನಶ್ಚೇದ್ ವಿಶೇಷತಾ ತಸ್ಯ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಪರ್ಯವಸಾನೇನ ಸೋಽಪಿ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವಿಶೇಷ ಇತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ವಿಶೇಷೋಽನ್ಯೋ ನಚಾಪ್ಯಯಮ್ ॥153॥**

(###sudha --)

ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕತಾಹೇತೋಸ್ತಥಾಽಪಿ ಸ್ಯಾದ್ ವಿಶೇಷತಾ।

ಚೋಽವಧಾರಣೇ। ಅಯಂ ವಿಶೇಷೋಽಪಿ ಭಗವತೋ ನೈವ ಭಿನ್ನಃ, ತೇನ ನ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹಾನಿಃ। ತಥಾಽಪಿ ತಸ್ಯ ವಿಶೇಷತಾ ಸ್ಯಾತ್। ಕಥಂ? ನಹ್ಯಯಮಭಿನ್ನೋ ಭವನ್ ನಿರ್ವಿಶೇಷಃ। ಏವನ್ತರ್ಹಿ ವಿಶೇಷಪರಮ್ಪರಯಾಽನವಸ್ಥಾ ಸ್ಯಾತ್। ನ ಸ್ಯಾತ್। ಕುತಃ? ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕತಾಹೇತೋರಿತಿ।

h ॥ ಶ್ರುತೌ ಭಗವತೋ ಗುಣತ್ವೇನ ಗುಣಿತ್ವೇನ ಚ ವ್ಯಪದೇಶಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿರುಕ್ತಾರ್ಥೇ ಪ್ರಮಾಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ದರ್ಶಿತಾ। ತತ್ರ ಬಾಧಕಾನಿ ಪರಿಹೃತಾನಿ। ಅತ್ರ ಚೋದನಾ। ಸ್ಯಾದೇವಮ್। ಯದ್ಯೇತೇಷ್ವರ್ಥೇಷು ಪ್ರಮಾಣಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚ ತತ್ ಪಶ್ಯಾಮ ಇತ್ಯತಃ ಸೌತ್ರಮುಭಯವ್ಯಪದೇಶಾದಿತಿ ಹೇತುಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ವಿಶೇಷತ್ವೇನೇತಿ।

ವಿಶೇಷತ್ವೇನ ವಿಜ್ಞಾತೇಃ ಪ್ರಮಾಣೈರಖಿಲೈರಪಿ ॥154॥**

(###sudha --)

ಅಖಿಲೈಃ ಉಭಯವಿಧೈಃ ಪ್ರಮಾಣೈಃ ವೇದವಾಕ್ಯೈರ್ಜ್ಞಾನಾದಿಧರ್ಮಾಣಾಂ ಭಗವದ್ವಿಶೇಷತ್ವೇನ, ಅಪಿಶಬ್ದಾತ್ ತದಭಿನ್ನತ್ವೇನ ಚ ವಿಜ್ಞಾತೇರ್ವಿಜ್ಞಾನಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ನನು ವಿಜ್ಞಾತೇರಿತಿ ಕಥಮ್? "ಆತಶ್ಚೋಪಸರ್ಗೇ" ಇತ್ಯಙಃ ಕ್ತಿನ್ಬಾಧಕತ್ವಾತ್।

"ಕ್ತಿನ್ನಾಬಾದಿಭ್ಯಶ್ಚ" ಇತಿ ವಚನಾದ್ ಭವಿಷ್ಯತಿ।

ಏತದೇವ ವಿವೃಣೋತಿ ಸಸರ್ಜೇತಿ।

ಸಸರ್ಜ ಸಞ್ಜಹಾರೇತಿ ವಿಶೇಷೋ ಹ್ಯವಗಮ್ಯತೇ।

ಶ್ರುತ್ಯೇವ ಸ ಸ ಏವೇತಿ ತದಭೇದಶ್ಚ ಗಮ್ಯತೇ ॥155॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

"ಸ ಇದಂ ಸರ್ವಮಸೃಜತ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಂ ಸಸರ್ಜೇತ್ಯನೇನೋಪಾದತ್ತೇ। "ತತ್ತದತ್ತುಮಧ್ರಿಯತ" ಇತ್ಯಾದಿಕಾಂ ಸಞ್ಜಹಾರೇತ್ಯನೇನ, ಸ ಆನನ್ದಾದಿಃ ಸಃ ಪರಮಾತ್ಮೈವ ಇತ್ಯನೇನ "ಆನನ್ದೋ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಮ್।

ತದಯಮರ್ಥಃ "ಸ ಇದಂ ಸರ್ವಮಸೃಜತ", "ಉಕ್ತ್ವಾ ಸ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ವಿಭರ್ತಿ", "ತತ್ತದತ್ತುಮಧ್ರಿಮಯತ" "ಸ ಐಕ್ಷತ","ಸೋऽಕಾಮಯತ","ಆನನ್ದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿದ್ವಾನ್" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಾ ಸರ್ಜನಾದಿಕಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿಶೇಷೋऽತಿಶಯೋ ನ ಬ್ರಹ್ಮಮಾತ್ರಮಿತ್ಯವಗಮ್ಯತೇ। ತನ್ಮಾತ್ರತ್ವೇ ಕ್ರಿಯಾಕರ್ತೃಭಾವಾದೇರನುಪಪತ್ತೇಃ। "ಆನನ್ದೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವ್ಯಜಾನಾತ್","ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನನ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮ", "ಏಕಧೈವಾನುದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯೈವ ತಸ್ಯ ತೇನಾಭೇದಶ್ಚಾವಗಮ್ಯತೇ। ತದೇವಮುಭಯವ್ಯಪದೇಶಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಸಕಲಮಿದಂ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ। ಸರ್ವೇಷಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಧರ್ಮಾಣಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸವಿಶೇಷೋऽತ್ಯನ್ತಾಭೇದಃ। ಕ್ರಿಯಾದೀನಾಂ ನಿತ್ಯತಾ, ಶಕ್ತಿವ್ಯಕ್ತಿರೂಪತಾ, ವ್ಯಕ್ತಿರೂಪಸ್ಯಾಪಿ ನಿತ್ಯತಾ, ಶಕ್ತಿರೂಪಾಭಿನ್ನತಾ, ಸವಿಶೇಷತಾ ವಿಶೇಷಸ್ಯಾಪ್ಯಭೇದಃ, ಸ್ವನಿರ್ವಾಹಕತಾ ಚೇತಿ। ನಹ್ಯೇತೇಷ್ವರ್ಥೇಷ್ವನ್ಯತಮಸ್ಯಾಪ್ಯಕಲ್ಪನಾಯಾಮುದಾಹೃತೋಭಯವ್ಯಪದೇಶವಿರೋಧ ಶಾನ್ತಿರ್ಭವತೀತಿ। ಏತದೇವ ಪ್ರಪಞ್ಚಯಿತುಂ "ನಿದರ್ಶನತ್ರಯೇಣ" ಇತ್ಯತಃ ಪ್ರಾಕ್ತನೋ ಗ್ರನ್ಥಸನ್ದರ್ಭಃ।

h ll ನೈಯಾಯಿಕೈಃ ಗುಣಗುಣಿನೋರ್ಭೇದಂ ಸಮವಾಯಂ ಚಾಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ, ಮಾಯಾವಾದಿಭಿಃ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ

ಭಾಸ್ಕರೇಣ ಭೇದಾಭೇದಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ಶ್ರೌತೋಭಯವ್ಯಪದೇಶಸ್ಯಾನ್ಯಥೈವೋಪಪನ್ನತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

#aಅಥಮತಮ್ ಭೇದ ಏವ ಬ್ರಹ್ಮಧರ್ಮಾಣಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಾऽಸ್ತು। ಸಮವಾಯೇನ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ಸಮವಾಯದೂಷಣಾನಿ ಚ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧೇನಾऽಭಾಸತಾಂ ಯಾಸ್ಯನ್ತಿ। ಸಮವಾಯಾಭಾವೇऽಪಿ ವಾ ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಣೋರೇವ ಸ ಕೋऽಪಿ ಮಹಿಮಾ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ। ನಚಾಭೇದಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ। ಅನಾಗನ್ತುಕತ್ವೇನೋಪಚಾರೋಪಪತ್ತೇಃ। ಅತಃ ಕಿಮಭೇದಮಾದಾಯ ವಿಶೇಷಾದ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇಣೇತಿ।

ಅಪರ ಆಹ -- ಅಖಣ್ಡಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮ, ನತು ತತ್ರ ಕಶ್ಚಿದ್ ವಿಶೇಷಃ। ನಚಾಪರಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ। ಕ್ರಿಯಾದಿವಿಷಯಾಣಾಂ ಸಗುಣವಿಷಯತ್ವಾತ್। ತಸ್ಯ ಚ ಮಾಯಾಮಯತ್ವೇನಾವಿಚಾರಿತರಮಣೀಯತ್ವಾತ್। "ಆನನ್ದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ" ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಚ ರಾಹೋಃ ಶಿರ ಇತ್ಯಾದಿವದುಪಚರಿತತ್ವೋಪಪತ್ತೇರಿತಿ। ಅನ್ಯಸ್ತ್ವಾಹ ಭೇದಾಭೇದಾಭ್ಯಾಮೇವೋಭಯವ್ಯಪದೇಶಸಾಮಞ್ಜಸ್ಯೋಪಪತ್ತೇಃ ಕಿಮನಯಾ ಸವಿಶೇಷಾಭೇದಕಲ್ಪನಯೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಗುಣಗುಣಿನೋಃ ಯೋಃ ಭೇದಃ, ತಸ್ಯ ಭೇದಿಭ್ಯಾಂ ಗುಣಗುಣಿಭ್ಯಾಂ ಭಿನ್ನತ್ವೇ ಅನವಸ್ಥಾಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಮೈವಮ್ । ತ್ರಿಭಿರಪ್ಯೇತೈರನ್ತತೋಽಭಿನ್ನೇ ವಿಶೇಷಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯತ್ವಾತ್ । ತತೋ ವರಮಾದಿತ ಏವ ತದಙ್ಗೀಕರಣಮಿತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ಭೇದವಾದಿನಂ ತಾವದ್ ವಿಶೇಷಮಙ್ಗೀಕಾರಯಿತುಮಾಹ ಭೇದ ಇತಿ ।

ಭೇದೋ ಯದಿ ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಸ ಭೇದೋ ಭೇದಿನಾ ಕಥಮ್ ।

ಭಿನ್ನಶ್ಚೇದನವಸ್ಥಾ ಸ್ಯಾದಭಿನ್ನಶ್ಚೇತ್ ಪುರಾ ನ ಕಿಮ್ ll156 ll**

(###sudha --)

ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಾದೇರ್ಬ್ರಹ್ಮಧರ್ಮಸ್ಯ ಯದಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಭೇದೋಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತದಾ ಪೃಚ್ಛಾಮಃ ಸ ಭೇದೋ ಭೇದಿನಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಜ್ಞಾನಾದಿನಾ ಚ ಸಹ ಕಥಂ ಕಿಮ್ಪ್ರಕಾರಃ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಃ? ಕಿಂ ಭಿನ್ನಃ ಕಿಂವಾಽಭಿನ್ನ ಇತಿ ।

ಆದ್ಯೇ ದೋಷಮಾಹ -- ಭಿನ್ನಶ್ಚೇದಿತಿ । ಯದಿ ಭೇದೋ ಭೇದಿಭ್ಯಾಂ ಭಿನ್ನಃ, ತದಾ ಸೋಽಪಿ ಭೇದಸ್ತಥೇತ್ಯನವಸ್ಥಾ ಸ್ಯಾತ್ । ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವಾದಿಪ್ರತಿಪತ್ತಯೇ ಖಲು ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಣೋರ್ಭೇದೋಽಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ । ಸ ಚ ಪ್ರತೀಯಮಾನ ಏವ ತದ್ಧೇತುಃ । ತತ್ಪ್ರತೀತಿಶ್ಚ ವಿಶೇಷಣಾದಿಭಾವೇನೈವ ಇತ್ಯುತ್ತರೋತ್ತರಭೇದಪ್ರತೀತಿರವಶ್ಯಮಪೇಕ್ಷಿತೈವೇತಿ ಸುಸ್ಥಾಽನವಸ್ಥಾ ।

h ll ಭೇದಸ್ಯ ಭೇದಿಭ್ಯಾಂ ಸವಿಶೇಷಾಭಿನ್ನತ್ವೇ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಮ್, ಅಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಶ್ಚ ll

(###sudha --)

ಅಭಿನ್ನತ್ವೇಽಪಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್, ಸವಿಶೇಷಾಭಿನ್ನಃ, ಉತ ನಿರ್ವಿಶೇಷಭಿನ್ನ ಇತಿ । ಪ್ರಥಮೇ ದೋಷಮಾಹ -- ಅಭಿನ್ನಶ್ಚೇದಿತಿ । ಪುರಾ ನ ಕಿಮಿತಿ । ಧರ್ಮಾಣಾಂ ಧರ್ಮಿಣಾ ಸವಿಶೇಷಾಭೇದಃ ಕಿಂ ನಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ? ಅಙ್ಗೀಕಾರ್ಯ ಏವೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಭೇದ ಇವ ವಿನಾಽಪಿ ಭೇದೇನ ವಿಶೇಷೇಣೈವೋಪಪತ್ತಾವಪಿ ವೃಥಾ ಪರಮ್ಪರಾಕಲ್ಪನಾಯಾಂ ಗೌರವಂ ಸ್ಯಾತ್, ತತೋ ಧರ್ಮಾಣಾಮೇವ ಸವಿಶೇಷಾಭೇದಾಙ್ಗೀಕಾರಃ ಶ್ರೇಯಾನಿತಿ ಭಾವಃ । ಅಸ್ತ್ವೇವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವಿಶೇಷ ಇತಿ ।

ವಿಶೇಷೋಽಭಿನ್ನ ಏವೇತಿ ತೇನ ನಾಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ ।

ವಿಶೇಷೋ ಧರ್ಮೋರ್ಽಭಿನ್ನ ಇತ್ಯೇವ ತಾವತ್ । ತೇನ ಭೇದವಾದಿನಾ ನಾಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ । ದೂರೇ ಸವಿಶೇಷತ್ವಮಿತ್ಯತೋಽಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ ಸ್ಯಾತ್ । ಸಮೀಹಿತಂ ಚ ನಃ ಸಿದ್ಧ್ಯೇದಿತ್ಯಾಶಯಃ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಭೇದಸ್ಯ ಭೇದಿಭ್ಯಾಂ ನಿರ್ವಿಶೇಷಾಭಿನ್ನತ್ವೇ ಭೇದಸ್ಯ ತದೀಯತ್ವಾದಿನಾ ವ್ಯವಹಾರಾನುಪಪತ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ಅಭಿನ್ನ ಇತಿ।

ಅಭಿನ್ನೋ ನಿರ್ವಿಶೇಷಶ್ಚೇದ್ ಭೇದಸ್ತದ್ಭೇದತಾ ಕುತಃ॥157॥**

(###sudha --)

ಭೇದೋ ಯದಿ ಭೇದಿಭ್ಯಾಮಭಿನ್ನೋ ನಿರ್ವಿಶೇಷಶ್ಚ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ತಸ್ಯ ತದ್ಭೇದತಾ ತಯೋರಯಂ ಭೇದ ಇತ್ಯೇವಮ್ಭಾವಃ ಕುತಃ? ನ ಕುತೋಽಪಿ। ತದೀಯತಾಯಾ ಭೇದೇನ ವಿಶೇಷೇಣ ವಾ ವಿನಾಽನುಪಪತ್ತೇಃ। ತನ್ಮಾತ್ರತ್ವೇ ಚ ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಣಾವೇವ ಸ್ತೋ ನ ಭೇದ ಇತಿ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಚ ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಣಾವಿತ್ಯಪಿ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಭೇದ ಏವಾಸ್ತಿ ನ ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಣಾವಿತಿ ವಾ ಭವೇತ್। ತತಶ್ಚ ಭೇದೋಽಪಿ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h॥ ಭೇದಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣತ್ವೇನ, ಸಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವೇನ, ವ್ಯಾವರ್ತಕತ್ವೇನ, ಬಹುತ್ವೇನ ಚ ಪ್ರತೀಯಮಾನತ್ವಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಧರ್ಮಿಭಿನ್ನತ್ವಸ್ಯೈವ ಸಿದ್ಧೇಃ, ವಿಶೇಷಾನಙ್ಗೀಕಾರೇ ಭೇದಭೇದಿನೋರಭೇದಸ್ಯಾಪ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಾಯೋಗಃ॥

(###sudha --)

ಭೇದಸ್ಯ ಭೇದಿಸ್ವರೂಪತ್ವಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ವಿಶೇಷಮನಙ್ಗೀಕುರ್ವಾಣಂ ಪ್ರತಿ ದೂಷಣಾನ್ತರಮಾಹ --ಅನೇನೇತಿ।

ಅನೇನಾನೇನ ಭಿನ್ನೋಽಯಮಿತಿ ಯತ್ ಸ ವಿಶೇಷತಃ।

ಭೇದ ಏವೈಷ ಬಹುಧಾ ದೃಶ್ಯತೇ ತತ್ ಕಿಮುತ್ತರಮ್॥158॥**

(###sudha --)

ಭಿನ್ನೋಽಯಂ ಘಟ ಇತಿ ಸ ಭೇದ ಏವ ವಿಶೇಷತೋ ವಿಶೇಷಣತ್ವೇನ ದೃಶ್ಯತೇ ನತು ಘಟಃ, ಕಿನ್ತು ವಿಶೇಷ್ಯತ್ವೇನ। ತಥಾಽನೇನಾನೇನ। "ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಮ್" ಇತಿ ಪಞ್ಚಮ್ಯರ್ಥೇ ತೃತೀಯಾ। ಸಹಯೋಗೇ ವಾ। ಪಟಾದ್ ಭಿನ್ನಃ, ಸ್ತಮ್ಭಾದ್ ಭಿನ್ನೋ ಘಟ ಇತ್ಯೇಷ ಭೇದ ಏವ ಸವಿಶೇಷತಃ ಪ್ರತಿಯೋಗಿವಿಶೇಷಸಾಹಿತ್ಯೇನ ದೃಶ್ಯತೇ। ತಥಾಽಯಂ ಪದಾರ್ಥೋಽನೇನ ವಕ್ರತ್ವೇನಾನೇನ ಕೋಟರವತ್ತ್ವೇನ ಪುರುಷಾದ್ ಭಿನ್ನ ಇತಿ ಸ ಏಷ ಭೇದ ಏವ ವಿಶೇಷತೋ ವ್ಯಾವರ್ತಕಧರ್ಮೇಣ ದೃಶ್ಯತೇ। ಪದಾರ್ಥಸ್ತ್ವಕ್ಷಸನ್ನಿಕರ್ಷಮಾತ್ರೇಣ। ತಥಾಽಸ್ಮಾತ್ ಪಟಾದಸ್ಮಾತ್ ಸ್ತಮ್ಭಾದಸ್ಮಾತ್ ಕುಡ್ಯಾದ್ ಭಿನ್ನೋಽಯಂ ಘಟ ಇತ್ಯೇಷ ಭೇದ ಏವ ಸವಿಶೇಷತಃ ಪ್ರತಿಯೋಗಿವಿಶೇಷಸಾಹಿತ್ಯೇನ ನಿಮಿತ್ತೇನ ಬಹುಧಾ ದೃಶ್ಯತೇ। ಘಟಸ್ತ್ವೇಕಧೈವ। ಅತೋ ನ ಭೇದೋ ಘಟಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಮಿತಿ ಯತ್ ಸ್ವರೂಪಭೇದಸ್ಯ ದೂಷಣಂ ಪರೈರುಚ್ಯತೇ, ತತ್ ತಸ್ಯ ಕಿಮುತ್ತರಂ ತ್ವಯಾಽಭಿಧಾಸ್ಯತೇ, ಯದಿ ವಿಶೇಷೋ ನಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯದಿ ವಿಶೇಷೋ ನಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತದಾ ಭೇದೋ ಭೇದಿನಾಽಭಿನ್ನ ಇತ್ಯಪಿ ನಾಙ್ಗೀಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ। ಭೇದಭೇದಿನೋರ್ಭೇದಸಾಧಕಾನಾಮನೇಕೇಷಾಂ ಭಾವಾತ್। ವಿಶೇಷೇಣೈವ ಹಿ ತೇಷಾಮನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿಂ ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯ ಪ್ರತೀತಿಬಲೇನ ಭೇದಸ್ಯ ಭೇದಿನಾಽಭೇದೋ ವಕ್ತವ್ಯೋ ನಾನ್ಯಥೇತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಭೇದದ್ವೈವಿಧ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರದೂಷಣಮ್॥

(###sudha --)

ತದೀಯತ್ವೇನ ವಿಶೇಷಣತ್ವೇನ ಸಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವೇನ ಲಿಙ್ಗಿತ್ವೇನ ಬಹುತ್ವೇನ ಚ ಪ್ರತೀಯಮಾನೋಽನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವಾದಿರೂಪೋ ಭೇದೋ ನ ಭೇದಿಸ್ವರೂಪತಯಾಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ। ಯಸ್ತು ಸ್ವರೂಪತಯಾಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ ನಾಸೌ ತದೀಯತ್ವಾದಿನಾ ಪ್ರತೀಯತ ಇತಿ ತಸ್ಯೋತ್ತರಂ ಬ್ರೂಮ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಸ್ಯೈವ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾದನ್ಯಸ್ಯ ತದಭಾವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಸ್ವರೂಪಸ್ಯೈವ ಭೇದ ಇತಿ ಪಾರಿಭಾಷಿಕಂ ನಾಮಾನ್ತರಮುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚಾದ್ವೈತವಾದಿನಃ ಸ್ವರೂಪಂ ನಾಙ್ಗೀಕುರ್ವತೇ। ತತ್ ಕಿಮನೇನ ಭೇದೇನ? ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಸ ಏಷ ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿದ್ಯೋತಕಾಭ್ಯಾಮ್। ತದೀಯತ್ವಾದಿರುಪಚಾರ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪ್ರತೀತೇಃ ಸ್ಫುಟತ್ವಾತ್। ಬಾಧಕಾಭಾವೇನಾಭ್ರಾನ್ತಿತ್ವಾಚ್ಚ। ತದಿದಮಪ್ಯುಕ್ತಮ್ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ।

h॥ ಏಕೇನ ಘಟೇನ ಅತ್ಯನ್ತಾಭಿನ್ನಯೋರಭೇದಭೇದಯೋಃ ನಿರ್ವಿಶೇಷಾಭಿನ್ನತ್ವೇ ಅಭೇದಭೇದಶಬ್ದಯೋಃ ಪರ್ಯಾಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ದೂಷಣಾನ್ತರಮಾಹ --ಅಭೇದೇತಿ।

ಅಭೇದಭೇದಯೋಶ್ಚೈವ ಸ್ವರೂಪತ್ವಂ ಹಿ ಭೇದಿನಃ।

ತಯೋರಪ್ಯವಿಶೇಷತ್ವೇ ಪರ್ಯಾಯತ್ವಂ ಹಿ ಶಬ್ದಯೋಃ॥159॥**

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಂ ಭೇದಸ್ಯ, ಕಿನ್ತ್ವಭೇದಸ್ಯ ಚ ಭೇದಿನಃ ಸ್ವರೂಪತ್ವಮೇವೇತಿ ಯೋಜನಾ। ಯೋ ಭೇದಸ್ಯ ಭೇದಿನಾ ಘಟೇನ ಅಭೇದಮಙ್ಗೀಕರೋತಿ। ತೇನ ತಸ್ಯಾಭೇದಸ್ಯಾಪಿ ಘಟಸ್ವರೂಪತ್ವಮೇವಾಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್। ಭೇದಸಮಾನನ್ಯಾಯತ್ವಾದಿತಿ ಹಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ। ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತಯೋರಪೀತಿ। ಅಭೇದೋಽಙ್ಗೀಕಾರ್ಯ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಅಸ್ತ್ವೇಕೇನ ಘಟೇನಾತ್ಯನ್ತಾಭಿನ್ನಯೋರಭೇದಭೇದಯೋರಭೇದಃ, ತತೋಽಪಿ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅವಿಶೇಷತ್ವ ಇತಿ। ಅಭೇದಭೇದಯೋರತ್ಯನ್ತಾಭೇದೇ ವಿಶೇಷೇ ಚಾಸತಿ ಅಭೇದಭೇದಶಬ್ದಯೋಃ ಪರ್ಯಾಯತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ಏಕಾರ್ಥವಾಚಿತ್ವಾದ್ ಘಟಕಲಶಶಬ್ದವದಿತಿ ಹಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ। ಅಸ್ತ್ವಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಭೇದೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಭೇದಭೇದಶಬ್ದೌ ಚ ಪರ್ಯಾಯಾವಿತಿ ಕೋ ವದೇತ್।

ಕೋ ವದೇತ್? ನ ಕೋಽಪಿ। ಪ್ರತ್ಯುತಾಪರ್ಯಾಯಾವಿತ್ಯೇವ ವದತಿ ಸರ್ವ ಇತ್ಯಪ್ರಾಮಾಣಿಕಂ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧಂ ಚೈತದಿತಿ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಭೇದೋ ಭೇದಿನಾಽಭಿನ್ನಃ, ತನ್ನ್ಯಾಯೇನ ಸೋಽಭೇದೋಽಪಿ, ತತಸ್ತಾವನ್ಯೋನ್ಯಮಪ್ಯಭಿನ್ನಾವಿತಿ ತಾವತ್ ತತ್ತ್ವಮ್। ತಥಾಚ ಭೇದಾಭೇದಾಶಬ್ದಯೋಃ ಪರ್ಯಾಯತ್ವಪ್ರಾಪ್ತೌ ವಿಶೇಷಬಲೇನೈವ ಹಿ ತತ್ ಪರಿಹರಣೀಯಮ್। ತಸ್ಯ ಚಾನಙ್ಗೀಕಾರೇ ದುಷ್ಪರಿಹರಂ ತದಾಪದ್ಯೇತೇತಿ। ನನು ಭೇದ್ಯಭೇದಿಶಬ್ದಯೋರಪಿ ಪರ್ಯಾಯತ್ವಮಾಪಾದಯಿತುಮುಚಿತಮ್। ಸತ್ಯಮ್। ಶಿಷ್ಯೈರೂಹ್ಯತಾಮಿತಿ ನೋಕ್ತಮ್।

h॥ ಭೇದಾಭೇದಯೋರ್ಭೇದಿನಾಽಭೇದೇಽಪಿ ಪರಸ್ಪರಂ ಭಿನ್ನತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇಣ ಪರ್ಯಾಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಪರಿಹಾರಸಮ್ಭವೇಽಪಿ

ಭೇದ್ಯಭಿನ್ನಯೋಃ ಭೇದಾಭೇದಯೋಃ ಭೇದಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಾರ್ಥಂ ವಿಶೇಷಸ್ತ್ವಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯ ಏವ ॥

(###sudha --)

ಶಙ್ಕತೇ -- ಭೇದ ಇತಿ।

ಭೇದೋಽನ್ಯೋನ್ಯಮಭೇದಶ್ಚ ಭೇದಿನಾ ಚೇದ್ ವಿಶೇಷಿತಾ ॥160॥**

(###sudha --)

ಯದ್ಯಪಿ ಭೇದಾಭೇದಯೋಃ ಭೇದಿನಾ ಘಟೇನ ಸಹಾಭೇದಃ, ತಥಾಽಪಿ ತಯೋರನ್ಯೋನ್ಯಂ ಭೇದೋಽಸ್ತೀನಿ ನ ತಚ್ಛಬ್ದಯೋಃ ಪರ್ಯಾಯತ್ವಂ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ। ತತ್ ಕಿಂ ವಿಶೇಷೇಣೇತಿ। ಪರಿಹರತಿ ವಿಶೇಷಿತೇತಿ। ಏವಮಙ್ಗೀಕುರ್ವಾಣೇನಾಪ್ಯಭಿನ್ನೇ ವಸ್ತುನಿ ವಿಶೇಷಿತಾಽಙ್ಗೀಕರಣೀಯೈವೇತ್ಯರ್ಥಃ।

ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅವಿಶೇಷ ಇತಿ।

ಅವಿಶೇಷೇ ಕಥಂ ಭೇದೋ ಭೇದಿನ್ಯೈಕಸ್ತಥಾಽಭಿದಾ।

ಪುನಸ್ತಯೋರ್ವಿಭೇದಶ್ಚ ಭೇದಿಮಾತ್ರತ್ವತೋ ಭವೇತ್ ॥161॥**

(###sudha --)

ವಿಶೇಷಾಭಾವೇ ಭೇದೋ ಭೇದಿನಾ ಏಕೋಽಭಿನ್ನಃ, ತಥಾಽಭಿದಾ ಭೇದಿನಾ ಘಟೇನಾಭಿನ್ನಾ, ಪುನಸ್ತಯೋರ್ಭೇದಾಭೇದಯೋಃ ಪರಸ್ಪರಂ ಭೇದಶ್ಚೇತಿ ಕಥಮುಪಪನ್ನಂ ಭವೇತ್? ಕುತೋ ನ ಭವೇತ್? ಭೇದಾಭೇದಯೋರ್ಭೇದಿಮಾತ್ರತ್ವತಃ। ಅನ್ಯಥಾ ಘಟಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ವತೋ ಭೇದಃ

ಸ್ಯಾತ್ । ಘಟೇನಾಭಿನ್ನಯೋರ್ಭೇದಾಭೇದಯೋಃ ಪರಸ್ಪರಂ ಭೇದಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಾರ್ಥಂ ಘಟೇನ ಸವಿಶೇಷ ಏವಾಭೇದೋಽಙ್ಗೀಕಾರ್ಯ ಇತಿ ಭಾವಃ ।

h ॥ ಭೇದಭೇದಿನೋಃ ಅಭೇದಾಭೇದಿನೋಶ್ಚ ಸವಿಶೇಷಾಭಿನ್ನತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಶಙ್ಕತೇ -- ಭೇದಿನಶ್ಚೇತಿ ।

ಭೇದಿನಶ್ಚೈವ ಭೇದಸ್ಯ ವಿಶೇಷೋ ಯದಿ ಗಮ್ಯತೇ ।

ಅಭೇದಾಭೇದಿನೋಶ್ಚೈವ ಕಿಂ ಭೇದೋಽಭೇದಭೇದಯೋಃ ॥162 ॥**

(###sudha --)

ಚಶಬ್ದಾವನ್ಯೋನ್ಯಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥೌ । ಏವಶಬ್ದೌ ಪರಸ್ಪರಂ ಸವಿಶೇಷಭೇದವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥೌ । ಗಮ್ಯತೇಽಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ । ಭೇದಸ್ಯ ಭೇದಿನಶ್ಚ ಘಟಸ್ಯಾಭೇದೋ ವಿಶೇಷಶ್ಚ ಮಯಾಽಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ । ತಥಽಭೇದಸ್ಯಾಭೇದಿನಶ್ಚ ತಸ್ಯ ಸವಿಶೇಷೋಽಭೇದೋಽಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ । ತಥಾಚ ಭೇದಾಭೇದಯೋರ್ಘಟತನ್ಮಾತ್ರತ್ವಾಭಾವೇನ ಪರಸ್ಪರಂ ಭೇದೋಪಪತ್ತೇರ್ನ ಶಬ್ದಯೋಃ ಪರ್ಯಾಯತ್ವಮ್ । ತತಶ್ಚ ಭೇದಾಭೇದಯೋಃ ಪರಸ್ಪರಮಭೇದೋ ವಿಶೇಷಶ್ಚಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯ ಇತ್ಯಸದಿತಿ ಭಾವಃ । ಏವಮಪಿ ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಣೋರ್ಭೇದಮಭ್ಯುಪಗಚ್ಛತಾಽನ್ತತೋಽಭಿನ್ನೇ ವಸ್ತುನಿ ವಿಶೇಷೋಽಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯ ಇತ್ಯಭಿಮತಮ್, ಯದ್ಯಪಿ ಸಿದ್ಧಮೇವ, ತಥಾಽಪ್ಯುಕ್ತಂ ತತ್ತ್ವಂ ನ ಪರಿತ್ಯಾಜ್ಯಮಿತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ಪರಿಹರತಿ ಕಿಮಿತಿ । ಏವಂ ಚೇದಭೇದಭೇದಯೋರ್ಭೇದಃ ಕಸ್ಮಾತ್ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ? ತಯೋರಪಿ ಸವಿಶೇಷಾಭೇದ ಏವಾಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯಃ । ತತ್ರೋಪಪತ್ತಿಮಾಹ ವಿಶೇಷೇಣೈವೇತಿ ।

ವಿಶೇಷೇಣೈವ ಸರ್ವತ್ರ ಯದಿ ವ್ಯವಹೃತಿರ್ಭವೇತ್ ।

ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಾಯೈವ ಕಿಂ ಭೇದಃ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ ತದಾ ॥163 ॥**

(###sudha --)

ಸರ್ವತ್ರ ಭೇದಭೇದಿನೋರಭೇದಾಭೇದಿನೋಶ್ಚಾಭೇದೇಽಪಿ ವಿಶೇಷೇಣೈವ ತನ್ಮಾತ್ರತಾಭಾವನಿಬನ್ಧನಾ ವ್ಯವಹೃತಿರ್ಭವೇದಿತ್ಯಙ್ಗೀಕೃತಂ ಚೇತ್, ಭೇದಾಭೇದಯೋಸ್ತರ್ಹಿ ಭೇದಃ ಕಿಂ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಾಯೈವ ಕಲ್ಪ್ಯತ ಇತಿ ಸೋಲ್ಲುಣ್ಠವಚನಮ್ । ಭೇದಾಭೇದಯೋರ್ಘಟೇನೇವ ಪರಸ್ಪರಮಪಿ ಸವಿಶಷತ್ವೇನೈವ ಸರ್ವಸ್ಯೋಪಪತ್ತೌ ಭೇದಕಲ್ಪನೇ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಂ ಸ್ಯಾತ್ । ಅನೇಕಪದಾರ್ಥಕಲ್ಪನಾದ್ ದ್ವಿಧಾ ಕಲ್ಪನಾಚ್ಚೇತಿ ಭಾವಃ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ಸತ್ಯಪ್ಯಭೇದೇ ವಿಶೇಷಾಙ್ಗೀಕಾರೇಣೈವ ಸರ್ವಭೇದಕಾರ್ಯೋಪಪತ್ತೇಃ ಭೇದಾದಿಕಲ್ಪನಸ್ಯ ವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತ್ವೇವಂ ತತಃ ಕಿಮಾಯತಂ ಪ್ರಕೃತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ವಿಶೇಷೇಣೈವೇತಿ । ಭೇದಸ್ಯ ಭೇದಿನಾಽಭೇದೇಽಪಿ ತದೀಯತ್ವಾದಿವ್ಯವಹೃತಿರ್ಭೇದಾಭೇದಯೋಶ್ಚ ಘಟೇನಾಭೇದೇಽಪ್ಯಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದವ್ಯವಹೃತಿರ್ಯದಿ ವಿಶೇಷೇಣೈವ ಭವೇತ್, ತದಾ ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಣೋರಪಿ ಭೇದಃ ಕಿಂ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಾಯೈವ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ? ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಣೋರ್ಭೇದಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯಾಪ್ಯನ್ತತೋ ವಿಶೇಷೋಽಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಃ, ತತೋ ವರಮಾದಿತ ಏವ ತದಙ್ಗೀಕರಣಮ್ । ಅನ್ಯಥಾ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತಿ । ಏತೇನ ಪುರಾ ನ ಕಿಮಿತಿ ವಿವೃತಂ ಭವತಿ ।

h ॥ ಅಭೇದಭೇದಕಾರ್ಯಯೋರೇಕತ್ರ ಪ್ರಮಿತತ್ವಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿರೇವ ವಿಶೇಷಕಲ್ಪನೇ ನಿಯಾಮಿಕಾ ॥

(###sudha --)

ಯದಿ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಭಯಾದ್ ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಣೋರಭೇದಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ವ್ಯವಹಾರವಿಶೇಷಾರ್ಥಂ ವಿಶೇಷೋಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತರ್ಹಿ ಗವಾಶ್ವಯೋರಪಿ ತಥಾ ಕಲ್ಪ್ಯತಾಮ್, ಅವಿಶೇಷಾತ್ । ತಥಾಚ ಭೇದ ಏವ ಜಗತಿ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಐಕ್ಯೇತಿ ।

ಐಕ್ಯಪ್ರತೀತ್ಯಭಾವೇನ ಭೇದ ಏವ ಗವಾಶ್ವಯೋಃ ।

ಸ ಏವೇತಿ ಪ್ರತೀತೌ ಹಿ ವಿಶೇಷೋ ನಾಮ ಭಣ್ಯತೇ ॥164॥**

(###sudha --)

ಭೇದ ಏವ ಸ್ವೀಕ್ರಿಯತೇ ನ ವಿಶೇಷಃ । ಗವಶ್ವಯೋರಿತಿ ಪ್ರಮಾದಪಾಠಃ, ಮೂಲಕೋಶೇಷ್ವದರ್ಶನಾತ್ ।1 ಐಕ್ಯಪ್ರತೀತ್ಯಭಾವೇಽಪಿ ಕುತೋ ವಿಶೇಷೋ ನಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ ಏವೇತಿ । ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಪ್ರತಿಬನ್ದ್ಯಾ ಹಿ ಗವಾಶ್ವಯೋರ್ವಿಶೇಷಃ ಪರೇಣಾಽಪಾದನೀಯಃ । ನಚ ತತ್ರಾವಿಶೇಷಃ । ಅಭೇದಪ್ರತೀತ್ಯಾ ತತ್ರ ತದಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ । ಇಹ ಚ ತದಭಾವಾತ್ । ಭೇದಸ್ಯ ಪ್ರತೀತಿಸಿದ್ಧತ್ವೇನ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಾಭಾವಾಚ್ಚೇತಿ ।

h ॥ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿಪದಾನಾಂ ಪರ್ಯಾಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಪರಿಹಾರಾರ್ಥಂ ಮಾಯಾವಾದಿನಾಽಪಿ ವಿಶೇಷೋಽಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯಃ ॥

(###sudha --)

ಅಧುನಾಽಭೇದವಾದಿನಾಽಪಿ ವಿಶೇಷಮಙ್ಗೀಕಾರಯತಿ ಸಚ್ಚಿದಾದೇರಿತಿ ।

ಸಚ್ಚಿದಾದೇರಪರ್ಯಾಯಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ಮಾಯಿನಾಽಪಿ ಹಿ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಙ್ಗೀಕಾರ್ಯೋ ವಿಶೇಷೋಽಯಮ್ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ಮಾಯಿನಾಽಪೀತಿ । ಕ್ರಿಯಾದಿವಿಷಯಾಣಾಂ ವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಮಾಯಿಕವಿಷಯತಾಮಙ್ಗೀಕುರ್ವತಾಽಪೀತಿ ಯಾವತ್ । ತತ್ರ ಹೇತುಃ ಸಚ್ಚಿದಾದೇಃ ಪದಸಮೂಹಸ್ಯ ಅಪರ್ಯಾಯತ್ವಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಮಿತಿ । ಅಯಮಿತಿ ಅಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತುಃ । ವಿಶೇಷಸ್ಯ ತಥಾಭಾವಃ ಪ್ರಮಿತ ಇತಿ ಹಿಶಬ್ದಃ ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸನ್ತು ತಾವತ್ ಕ್ರಿಯಾದಿವಿಷಯಾಣಿ ವಾಕ್ಯಾನ್ಯಸತ್ಯವಿಷಯಾಣಿ । ತಥಾಽಪಿ "ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನನ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯಾದೀನಿ ತಾವತ್ ಸತ್ಯವಿಷಯಾಣಿ ಪರೇಣಾಙ್ಗೀಕೃತಾನ್ಯೇವ । ತೇಷಾಂ ಚಾಖಣ್ಡಾರ್ಥನಿಷ್ಠತ್ವೇ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿಪದಾನಾಮೇಕಾರ್ಥತ್ವೇನ ಪರ್ಯಾಯತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ । ನಚ ತದ್ ಯುಕ್ತಮ್, ಸಹಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್ । ನಚ ಭೇದೋಽಙ್ಗೀಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯಃ । "ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಮ್" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿವಿರೋಧಾತ್ । ಅತಃ ಸತ್ಯೇಽಪಿ ವಿಶೇಷೋಽಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಃ । ತಸ್ಯ ಅಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತುತಾ ಚಾನಯೈವಾರ್ಥಾಪತ್ತ್ಯಾ ಸಿದ್ಧಾ । ತಥಾತ್ವೇನೈವ ತತ್ಕಲ್ಪನಾದಿತಿ ।

h ॥ ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ಸತ್ಯಾದಿಪದಾನಾಮಸತ್ಯತ್ವಾದ್ಯಪೋಹವಾಚಿತ್ವಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ಪರ್ಯಾಯತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಪೋಹವಾದಾಶ್ರಯೇಣ ಶಙ್ಕತೇ -- ಯದೀತಿ ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ಯದ್ಯಸತ್ಯವಿಶೇಷಣಮ್ ।

ಪೃಥಕ್ ಪೃಥಗ್ ವಾರಯಿತುಂ ಶಬ್ದಾನ್ತರಮಿತೀಷ್ಯತೇ ॥165 ॥**

(###sudha --)

ಸತ್ಯಾದಿಪದಾನಾಂ ವಿಧಿವಾಚಿತ್ವೇ ವಿಧೀಯಮಾನಾನಾಂ ಸತ್ಯತ್ವಾದಿವಿಶೇಷಣಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಭಾವಾತ್ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಸ್ಯ ಚೈಕತ್ವಾತ್ ಪರ್ಯಾಯತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ । ನಚೈವಮ್ । ಅಸತ್ಯತ್ವಾದ್ಯಪೋಹವಾಚಿತ್ವಾತ್ । ನಚೈವಂಸತಿ ವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್ । ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಸತ್ಯತ್ವಾದೀನಾಂ ವಿಶೇಷಣಾನಾಂ ಭ್ರಾನ್ತಿಕಲ್ಪಿತತ್ವೇನ ತನ್ನಿವಾರಣಾರ್ಥತ್ವಾತ್ । ಸನ್ತಿ ಹಿ; ನಾಸ್ತಿ ಬ್ರಹ್ಮ, ಸದಪಿ ನ ಜ್ಞಾನಂ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಂ ಚೇತ್ಯಾದಿಪ್ರತೀತಯಃ ಪ್ರಾಣಿನಾಮ್ । ನಚ ಸತ್ಯಪದಮಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪ್ಯಪೋಹಂ ವಕ್ತಿ, ಯೇನೈಕೇನೈವ ಅಲಮಿತಿ ಸ್ಯಾತ್ । ತಸ್ಮಾನ್ನ ಪರ್ಯಾಯತ್ವಮ್, ವೈಯರ್ಥ್ಯಂ ಚೇತಿ ।

h ॥ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸತ್ಯಾದಿಪದಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಾದಿಕಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ಪರ್ಯಾಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗನಿಸ್ತಾರಃ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯದ್ವಾ ಸತ್ಯಾದಿಪದಾನಿ ಸತ್ಯತ್ವಾದಿಪೃಥಗರ್ಥವಾಚೀನ್ಯೇವೇತಿ ನ ಪರ್ಯಾಯತಾಮಾಪದ್ಯನ್ತೇ। ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ತು ಲಕ್ಷಣಯಾ ಪ್ರವರ್ತನ್ತ ಇತಿ। ನ ತತ್ರ ವಿಶೇಷಣಾನಿ ಸಮರ್ಪಯನ್ತಿ। ನಹಿ ಗಙ್ಗಾಪದಂ ತೀರೇ ಗಙ್ಗಾತ್ವಮರ್ಪಯತಿ। ನಚೈವಮೇಕೇನೈವ ಲಕ್ಷಿತತ್ವಾದಿತರೇಷಾಂ ವೈಯರ್ಥ್ಯಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಆರೋಪಿತಾನಾಮಸತ್ಯತ್ವಾದಿವಿಶೇಷಣಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ನಿವಾರಣೇನ ಸಾರ್ಥಕ್ಯಾತ್। ನಚ ಸಙ್ಗತಿಗ್ರಹಣವಿಷಯಾಭಾವಾಲ್ಲಕ್ಷಣಾನುಪಪತ್ತಿಃ। ಶಬಲೇ ಗೃಹೀತಸಙ್ಗತಿಕಾನಾಂ ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಕತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ। ಅತೋ ನ ಪರ್ಯಾಯತ್ವಮ್, ನಾಪಿ ವೈಯರ್ಥ್ಯಮಿತಿ ಶಙ್ಕಾರ್ಥಃ। ಅಸತ್ಯವಿಶೇಷಣಂ ಅಸತ್ಯತ್ವಾದಿವಿಶೇಷಣಮ್। ಆರೋಪಿತಂ ವಿಶೇಷಣಮಿತಿ ವಾ। ಇತಿ ಯದೀಷ್ಯತ ಇತ್ಯನ್ವಯಃ।

h ॥ ಪ್ರಕಾರದ್ವಯೇಽಪಿ ಮಾಯಾಮತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ ॥

(###sudha --)

ಪರಿಹರತಿ ಮಾಯೇತಿ।

ಮಾಯಾವಿಶೇಷರಾಹಿತ್ಯವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷಿತಾ।

ಸತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಭವೇತ್ ಸಾ ಚ ತಥಾ ಚೇದನವಸ್ಥಿತಿಃ ॥166 ॥**

(###sudha --)

ಮಾಯಾಶಬ್ದೇನಾಽರೋಪಿತತ್ವಮಾಚಷ್ಟೇ। ಏವಂ ಕುಸೃಷ್ಟೌ ಕಲ್ಪಿತಾಯಾಮಪಿ ನ ಸತ್ಯಸ್ಯಾಖಣ್ಡತಾಸಿದ್ಧಿಃ। ಕಲ್ಪಿತಾಸತ್ಯತ್ವಾದಿವಿಶೇಷರಾಹಿತ್ಯಲಕ್ಷಣವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷಿತಾಯಾ ಅವರ್ಜನೀಯತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ಶಙ್ಕತೇ -- ಸಾ ಚೇತಿ। ಭವೇದಖಣ್ಡತ್ವಖಣ್ಡನಂ ಯದ್ಯಾರೋಪಿತವಿಶೇಷರಾಹಿತ್ಯರೂಪವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷಿತಾ ಸತ್ಯಾ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ಅಪಿತರ್ಹಿ? ಸಾಽಪ್ಯಸತ್ಯತ್ವಾದಿವದಾರೋಪಿತೈವ। ನಹ್ಯಾರೋಪಿತೇನ ರೂಪೇಣ ಗಗನಸ್ಯ ನೀರೂಪತಾ ವಿಹನ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಪರಹಿರತಿ ಅನವಸ್ಥಿತಿರಿತಿ। ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯೇತಿ ಶೇಷಃ। ಏವನ್ತರ್ಹಿ ನ ಕೋಽಪಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೋ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ ಸ್ಯಾತ್। ಸತ್ಯತ್ವಾದಿವಿಶೇಷವತ್ತಯಾಽಸತ್ಯತ್ವಾದಿವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮತ್ತಯಾ ಚಾಪ್ರತಿಪಾದಿತತ್ವಾತ್। ನಹಿ ಸಂಸರ್ಗಭೇದೌ ವಿಹಾಯ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೋಽಸ್ತಿ। ಬ್ರಹ್ಮೈವ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಾತ್। ವ್ಯಾವೃತ್ತೇಶ್ಚ ಅಸತ್ಯತ್ವಾದಿತಿ।

ಯದ್ವಾ ಪ್ರತೀತಾ ಸಾ ಚ ಸ್ವಾಭಾವವ್ಯಾವರ್ತಕತ್ವೇನೈವ ವ್ಯವತಿಷ್ಠತೇ, ನ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯತ್ವೇನ। ಯೇನಾಖಣ್ಡತಾ ವ್ಯಾಹನ್ಯತ ಇತಿ ಶಙ್ಕಾರ್ಥಃ। ಏವಮಪಿ ತದಭಾವವ್ಯಾವೃತ್ತಿರೂಪವಿಶೇಷಣವಿಶಿಷ್ಟತಾಯಾ ಅಪರಿಹಾರಾದಖಣ್ಡತ್ವಹಾನಿರೇವ। ಸಾಽಪಿ ತಥಾ ಚೇದನವಸ್ಥಿತಿಃ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಸ್ಯಾವ್ಯವಸ್ಥೈವೇತಿ ಪರಹಿಾರಾರ್ಥಃ।

h ॥ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವೇ ತತ್ರ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಸಮ್ಭವಃ ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವೇ ಪದಾನಾಂ ಪೌನರುಕ್ತ್ಯಾದಿಕಮ್, ಕಿನ್ನಾಮ, ಏಕಸ್ಯಾಪಿ ಪದಸ್ಯ ತತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ನ ಭವೇದಿತ್ಯಾಹ -- ಯದೀತಿ।

ಯದಿ ಸತ್ಯೇ ವಿಶೇಷೋ ನ ನ ತದುಕ್ತಿರ್ಭವೇತ್ ತದಾ।

ಲಕ್ಷ್ಯತೇ ಚೇತ್ ತೇನ ಲಕ್ಷ್ಯಮಿತ್ಯಪಿ ಸ್ಯಾದ್ ವಿಶೇಷಿತಾ ll167 ll**

(###sudha --)

ಗುಣಕರ್ಮಾದಿನಿಮಿತ್ತಮನಾಲಮ್ಬ್ಯ ಕಸ್ಯಾಪಿ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ। ಶಙ್ಕತೇ -- ಲಕ್ಷ್ಯತೇ ಚೇತ್ ತೇನೇತಿ। ಸ್ಯಾದಯಂ ದೋಷೋ ಯದಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದಾಭಿಧೇಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ಕಿನ್ತು ತೇನ ಶಬ್ದೇನ ಲಕ್ಷ್ಯತ ಏವ। ನಹಿ ಲಕ್ಷಣಾ ಗುಣಕ್ರಿಯಾದ್ಯಪೇಕ್ಷಾ। ತಥಾತ್ವೇ ಖಲ್ವಭಿಧೈವ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

ಪರಹಿರತಿ ಲಕ್ಷ್ಯಮಿತಿ। ಏವಮಙ್ಗೀಕಾರೇಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷ್ಯಮಿತಿ ವಿಶೇಷಿತಾ ಸ್ಯಾತ್। ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಂ ತಾವದಪರಿಹಾರ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್। ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಯೋಗಾದಿನಾಽಪಿ ವಿಶೇಷಿತಾ ಸ್ಯಾದೇವ।

h ll ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷ್ಯಪದೇನಾಪಿ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವೇಽನವಸ್ಥಾಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ನನು ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಾಸ್ತ್ಯೇವ, ಲಕ್ಷ್ಯಮಿತ್ಯಪಿ ಲಕ್ಷಣಯೈವೋಚ್ಯತೇ ನಾಭಿಧಾನವೃತ್ತ್ಯೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅತ್ರಾಪಿ ವಾಕ್ಯೇ ಪರೇಣ ಲಕ್ಷ್ಯಪದಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗಾಲ್ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವವಿಶೇಷಪ್ರಾಪ್ತೇಃ। ತೇನಾಪಿ ಲಕ್ಷ್ಯಮೇವೇತಿ ಚೇತ್, ತತ್ರಾಽಹ -- ಪುನರಿತಿ।

ಪುನಃಪುನರ್ಲಕ್ಷಣಾಯಾಮಪಿ ಸ್ಯಾದನವಸ್ಥಿತಿಃ।

ಲಕ್ಷಣಾಯಾಮಾಶ್ರಿತಾಯಾಂ ಸತ್ಯಾಮಿತಿ ಶೇಷಃ।

h ll ಬ್ರಹ್ಮಣ ಅಭಾವಧರ್ಮವತ್ತ್ವೇಽಙ್ಗೀಕೃತೇ ಭಾವಧರ್ಮವತ್ತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಸ್ಯಾಪರಿಹಾರ್ಯತಾ ll

(###sudha --)

ಶಙ್ಕತೇ -- ಯದೀತಿ।

ಯದ್ಯಭಾವವಿಶೇಷಿತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಙ್ಗೀಕೃತಮೇವ ತೇ ll168 ll**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ತೇ ಮತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ತೃತೀಯಾರ್ಥೇಽವ್ಯಯಂ ವಾ। ಯದುಕ್ತಂ ಮಾಯಾವಿಶೇಷರಾಹಿತ್ಯವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷಿತಾ ಸತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಭವೇದಿತಿ। ತನ್ನಾನಿಷ್ಟಮ್। ಅಭಾವರೂಪವಿಶೇಷವತ್ತ್ವಸ್ಯ ಮಯಾಽಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। "ನೇಹ ನಾನಾಽಸ್ತಿ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ ಇಹ ಭೂತಲೇ ಘಟೋ ನಾಸ್ತೀತಿವದಭಾವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಙ್ಗೀಕರೋತ್ಯೇವ।

ಯಚ್ಚೋಕ್ತಂ ನ ತದುಕ್ತಿರ್ಭವೇತ್ ತದೇತಿ। ತದಪ್ಯಸತ್। ಭಾವನಿಮಿತ್ತಾಭಾವೇಽಪ್ಯಭಾವನಿಮಿತ್ತೇನ ಪದಪ್ರವೃತ್ತ್ಯುಪಪತ್ತೇಃ। ಅಭಾವಧರ್ಮವತ್ತ್ವಸ್ಯ ಚಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ಏತೇನ ಲಕ್ಷ್ಯಮಿತ್ಯೇತದಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್। ಲಕ್ಷ್ಯಪದಸ್ಯಾಪ್ಯಪೋಹವಾಚಿತ್ವೋಪಪತ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ।

ಅತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಪರಮಸಿದ್ಧಾನ್ತಮಖಣ್ಡತ್ವಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯಾಭಾವಧರ್ಮವತ್ತ್ವಂ ಕಸ್ಮಾದಙ್ಗೀಕರೋಷೀತಿ। ಅಥ ಬ್ರೂಯಾತ್ ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನನ್ತಂ ವಿಜ್ಞಾನಮಾನನ್ದಮಿತ್ಯಾದಿಪದಾನಿ ತಾವದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಶ್ರೂಯನ್ತೇ। ನಚ ತೇಷಾಂ ವಿಧಿರೂಪೋಽರ್ಥಃ ಸ್ವೀಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯಃ। "ನೇಹ ನಾನಾಽಸ್ತಿ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿವಿರೋಧಾತ್। ಅಭಾವಧರ್ಮಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಚ ನ ವಿರೋಧ ಇತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ। ತತ್ರಾಽಹ -- ಅಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದೀತಿ।

ಅಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿರಾಹಿತ್ಯಮಪ್ಯೇವಂ ತೇ ಭವಿಷ್ಯತಿ।

ತದಾ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಮೇವ ಸ್ಯಾದ್ ಭಾವಾರ್ಥತ್ವಾನ್ನಞೋರ್ದ್ವಯೋಃ ॥169॥**

(###sudha --)

ತೇ ಅಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಯಥಾಹಿ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿಪದಾನಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಶ್ರೂಯನ್ತೇ, ಏವಮ್ "ಏಷ ಸರ್ವಜ್ಞಃ", "ಏಷ ಸರ್ವೇಶ್ವರಃ" ಇತಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಪದಾನ್ಯಪಿ। ತಥಾಚ ಯಥಾ ತಾನ್ಯನೃತತ್ವಾದ್ಯಭಾವವಾಚೀನಿ, ಏವಮೇತಾನ್ಯಪಿ ಅಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದ್ಯಭಾವವಾಚಿತಯಾ ತ್ವಯಾಽಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯಾನ್ಯೇವ। ತತಶ್ಚ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿವಾಕ್ಯಂ ತತ್ತ್ವವೇದಕಂ ಸರ್ವಜ್ಞಾದಿವಾಕ್ಯಂ ಮಾಯಾಶಬಲಪರಮಿತಿ ವಿಭಾಗೋ ನ ಯುಕ್ತ ಇತಿ ಭಾವಃ।

ಮಾ ಭೂದಯಂ ವಿಭಾಗೋಽಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದ್ಯಭಾವೋಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಏವೇತ್ಯತ ಆಹ -- ತದೇತಿ। ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದ್ಯಭಾವೇಽಙ್ಗೀಕೃತೇ ಸತಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಭಾವಧರ್ಮಾ ದುರ್ನಿವಾರಾ ಏವ। ಕುತಃ? "ದ್ವೌ ನಞೌ ಪ್ರಕೃತಮರ್ಥಂ ಸಾತಿಶಯಂ ಗಮಯತಃ" ಇತಿ ನ್ಯಾಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಏತಚ್ಚ ಚತುರ್ಥೇ ಸ್ಪಷ್ಟಯಿಷ್ಯತೇ। (1284)

h ॥ ಉಕ್ತಾರ್ಥಾನಙ್ಗೀಕಾರೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಅಸತ್ಯತ್ವಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ಅಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿರಾಹಿತ್ಯಮಪ್ಯೇವಂ ತೇ ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯುಕ್ತಾನಙ್ಗೀಕಾರೇ ಬಾಧಕಮಾಹ ಯದೀತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯದಿ ನೈತಾದೃಶಂ ಗ್ರಾಹ್ಯಮಸುಖತ್ವಾನಿವರ್ತನಾತ್।

ಅಸತ್ತ್ವಾಜ್ಞಾನತಾದೇಶ್ಚ ಸ್ಯಾದಸತ್ತ್ವಾದಿಕಂ ತದಾ॥170॥**

(###sudha --)

ಸರ್ವಜ್ಞಾದಿಪದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಶ್ರೂಯಮಾಣಮಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿನಿವೃತ್ತಿಂ ಬೋಧಯತೀತ್ಯೇತಾದೃಶಂ ಪ್ರಮೇಯಂ ಯದಿ ನ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್, ತದಾ ಆನನ್ದಪದಮಪ್ಯಸುಖತ್ವಂ ನ ನಿವರ್ತಯೇತ್, ಸತ್ಯಪದಂ ಚಾಸತ್ಯತ್ವಮ್, ಜ್ಞಾನಪದಂ ಚಾಜ್ಞಾನತ್ವಮ್, ಆತ್ಮಪದಂ ಚಾನಾತ್ಮತ್ವಮ್। ಅವಿಶೇಷಾದಿತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಃ। ಮಾ ಭೂದಾನನ್ದಾದಿಪದಾನಾಮಸುಖತ್ವಾದಿವ್ಯಾವರ್ತಕತ್ವಮ್। ಕೋ ದೋಷ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಸುಖತ್ವೇತಿ। ಅಸತ್ತ್ವಾಜ್ಞಾನತಾದೇಶ್ಚಾನಿವರ್ತನಾದಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಅಯಂ ಭಾವಃ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ತಾವದಸತ್ತ್ವಾದಿಕಂ ಪ್ರಸಕ್ತಮ್। ತದ್ವ್ಯಾವರ್ತನಾಯ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ। ತಾನ್ಯಪಿ ಚೇತ್ ನ ತದ್ ವ್ಯಾವರ್ತಯನ್ತಿ, ತದಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಸತ್ತ್ವಾದಿಕಂ ತಾತ್ತ್ವಿಕಮೇವೇತ್ಯಾಪನ್ನಮಿತಿ। ಯದ್ವಾ ಯದಿ ನೈತಾದೃಶಮಿತ್ಯಧ್ಯಾಹಾರೇಣ ವಿನೈಕಮೇವ ವಾಕ್ಯಂ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ವಿವಿಚ್ಯ ತು ಯೋಜ್ಯಮಿತಿ।

h॥ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಾಸಮ್ಭವಾತ್ ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ವಿಶೇಷೋಽಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯ ಏವ॥

(###sudha --)

ಶಙ್ಕತೇ -- ಅನೃತಾದೀತಿ।

ಅನೃತಾದಿವಿರೋಧಿತ್ವಂ ಯದ್ಯಸ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ।

ಅನೈಶ್ವರ್ಯವಿರೋಧಿತ್ವಮಪ್ಯೇವಂ ಕಿಂ ನಿವಾರ್ಯತೇ॥171॥**

(###sudha --)

ಅಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವಾದೇಃ। ಅಯಮರ್ಥಃ ಸತ್ಯಾದಿಪದಾನಿ ತಾವದಾಪಾತತಃ ಸತ್ಯತ್ವಾದಿವಿಶೇಷಣಾನಿ ಸಮರ್ಪಯನ್ತಿ। ತದನನ್ತರಂ ತತ್ತದ್ವಿರೋಧ್ಯಾಕಾರನಿವರ್ತಕತ್ವೇನ ಪರ್ಯವಸ್ಯನ್ತಿ। ಯಥೋಕ್ತಮ್

"ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಪದಾರ್ಥಂ ಹಿ ವಿರೋಧಾತ್ ತದ್ವಿರೋಧಿನಃ।

ಪಶ್ಚಾದಭಾವಂ ಜಾನಾತಿ ವಧ್ಯಘಾತಕವತ್ ಪದಾತ್"

ಇತಿ। ಸತ್ಯತ್ವಾದಿವಿಶೇಷಣಾನಾಂ ಚಾನೃತತ್ವಾದಿವಿರೋಧಿತ್ವಂ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಕಥಂ ನ ತದ್ವ್ಯಾವೃತ್ತಿರಿತಿ। ಸಮಮೇತತ್ ಪ್ರಕೃತೇಽಪೀತ್ಯಾಹ -- ಅನ್ಯೈಶ್ವರ್ಯೇತಿ। ಸರ್ವೇಶ್ವರಾದಿಪದಸಮರ್ಪಿತಸ್ಯೈಶ್ವರ್ಯಾದೇರಿತಿ ಶೇಷಃ।

ಉಪಸಂಹರತಿ --ಅಖಣ್ಡೇತಿ।

ಅಖಣ್ಡಖಣ್ಡನಾದೇವಂ ವಿಶೇಷೋಽಖಣ್ಡವಾದಿನಾ।

ಖಣ್ಡಿತೇನಾಪಿ ಮನಸಾ ಸ್ವೀಕಾರ್ಯೋಽನನ್ಯಥಾಗತೇಃ ॥172॥**

(###sudha --)

ಯಸ್ಮಾದೇವಮಖಣ್ಡಖಣ್ಡನಾದಖಣ್ಡವಾದಿನಾಽಪೀತ್ಯನ್ವಯಃ। ಅನನ್ಯಥಾಗತೇಃ ಹೇತೋಃ ಖಣ್ಡಿತೇನ ಉತ್ತರೋತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾರಹಿತೇನ।

h॥ ಭೇದವಾದಿನಾ ಅಭೇದವಾದಿನಾ ಚ ವಿಶೇಷಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್, ಭೇದಾಭೇದವಾದಿನಾ ತ್ವವಶ್ಯಮಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯತಾ॥

(###sudha --)

ಇದಾನೀಂ ಭೇದಾಭೇದವಾದಿನಂ ವಿಶೇಷಮಙ್ಗೀಕಾರಯತಿ ಅಖಣ್ಡೇತಿ।

ಅಖಣ್ಡಖಣ್ಡವಾದಿಭ್ಯಾಂ ಖಣ್ಡಾಖಣ್ಡೇನ ಚೈವ ತತ್।

ಮಹಾದರೇಣ ಶಿರಸಿ ವಿಶೇಷೋ ಧಾರ್ಯ ಏವ ಹಿ ॥173॥**

(###sudha --)

ಯಸ್ಮಾದೇವಮಖಣ್ಡಖಣ್ಡವಾದಿಭ್ಯಾಂ ವಿಶೇಷೋಽಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಃ, ತತ್ ತಸ್ಮಾದೇವ ಹಿ ಖಣ್ಡಾಖಣ್ಡೇನ ಖಣ್ಡಾಖಣ್ಡವಾದಿನಾ ಚ ವಿಶೇಷೋಽಙ್ಗೀಕಾರ್ಯ ಏವ। "ಕು ನ್ತಾಃ ಪ್ರವಿಶನ್ತಿ" ಇತಿವದುಪಲಕ್ಷಣಯಾ "ಅರ್ಶಆದಿಭ್ಯೋಽಚ್" ಇತಿ ವಾ ಖಣ್ಡಾಖಣ್ಡೇನೇತಿ ಸಾಧು।

ತಥಾಹಿ ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಣೋರ್ಭೇದಾಭೇದಾವಿತಿ ವದತಾ ತೌ ಕಿಂ ತಾಭ್ಯಾಮತ್ಯನ್ತಂ ಭಿನ್ನಾವಙ್ಗೀಕ್ರಿಯೇತೇ, ಉತ ಅತ್ಯನ್ತಾಭಿನ್ನೌ, ಅಥ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನೌ ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಭೇದಾನವಸ್ಥಾಪತ್ತೇಃ। ಭೇದಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪತ್ವೇ ಚ ವಿಶೇಷಾನಙ್ಗೀಕಾರೇ ತದೀಯತ್ವಾದ್ಯನುಪಪತ್ತೇಃ। ಭೇದಾಭೇದಯೋರತ್ಯನ್ತಭಿನ್ನಯೋಃ ಸಮ್ಬನ್ಧಾಭಾವೇನ ತದೀಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ತದೀಯತ್ವಾದ್ಯನುಪಪತ್ತೇರೇವ। ಭೇದಾಭೇದಶಬ್ದಯೋಃ ಪರ್ಯಾಯತ್ವಾಪತ್ತೇಶ್ಚ। ನ ತೃತೀಯಃ, ಅನವಸ್ಥಾಪತ್ತೇಃ। ಕ್ವಚಿದ್ ಭೇದಾಭೇದಯೋರಭೇದೇ ಪೂರ್ವದೋಷಾನುಪಙ್ಗಾತ್। ತಸ್ಮಾದ್ ಭೇದಾಭೇದವಾದಿನಾಽಪಿ

ಕ್ವಚಿದ್ ವಿಶೇಷೋಽಙ್ಗೀಕಾರ್ಯ ಇತಿ। ತದೇವಮುಭಯವ್ಯಪದೇಶಾನ್ಯಥಾಽನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಭಗವದ್ಧರ್ಮಾಣಾಂ ಸವಿಶೇಷೋಽತ್ಯನ್ತಾಭೇದ ಏವೇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್।

h ll ಅಹಿಕುಣ್ಡಲಾದಿನಿದರ್ಶನತ್ರಿಕೇಽಪಿ ಸವಿಶೇಷಾಭೇದಸ್ಯೈವ ಸೂತ್ರಕೃದ್ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ನನು ನಾಯಂ ಸೂತ್ರಕಾರಾಭಿಪ್ರಾಯೋ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ। ತೇನಾನೇವಂವಿಧಾನಾಮಹಿಕುಣ್ಡಲಾದೀನಾಂ ನಿದರ್ಶನಾನಾಮುಪಾತ್ತತ್ವಾತ್। ಅಹೇರವಯವಾನಾಮನ್ಯೋನ್ಯಸಂಯೋಗವಿಶೇಷೋ ಹ್ಯಹಿಕುಣ್ಡಲಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ। ಸ ತಾವದಹಿನಾ ನಾತ್ಯನ್ತಾಭಿನ್ನಃ। ಪ್ರಕಾಶಶ್ಚ ದ್ರವ್ಯಾನ್ತರಮ್, ನ ಸೂರ್ಯಾಭಿನ್ನ ಇತ್ಯತಃ "ಪ್ರಕಾಶಾಶ್ರಯವದ್ ವಾ" ಇತಿ ನಿದರ್ಶನಮಪಿ ನಾತ್ಯನ್ತಾಭೇದೋಪಯುಕ್ತಮ್। ಕಾಲಸ್ಯ ಪೂರ್ವತ್ವಂ ನಾಮ ಪ್ರಧ್ವಸ್ತಕ್ರಿಯಾಸಮ್ಬನ್ಧ ಇತಿ ನ "ಪೂರ್ವವದ್ ವಾ" ಇತ್ಯಪಿ ಪ್ರಕೃತಾನುಗುಣಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಿದರ್ಶನೇತಿ।

ನಿದರ್ಶನತ್ರಯೇಣಾತೋ ಭಗವಾನತ್ಯಭಿನ್ನತಾಮ್।

ಗುಣಾನಾಮಾದರೇಣಾಽಹ ll ll ll ll ll ll ll ll ll l174 ll**

(###sudha --)

ಯತ ಏವಮರ್ಥಾಪತ್ತ್ಯಾ ಭಗವದ್ಗುಣಾನಾಂ ಭಗವತಾ ಸವಿಶೇಷೋಽತ್ಯನ್ತಾಭೇದಃ ಸಿದ್ಧಃ, ಅತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅತ್ಯಭಿನ್ನತಾಂ ಸವಿಶೇಷಾಮ್। ನಿರವಕಾಶಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರೇಣ ನಿದರ್ಶನತ್ರಯಮಪಿ ಸವಿಶೇಷಾಭೇದೋಪಯುಕ್ತತ್ವೇನ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯಾಭಿಮತಂ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮಿತ್ಯಾಶಯಃ।

ತತ್ರಾಹಿಕುಣ್ಡಲಂ ಯದ್ಯಪಿ ಭೇದಾಭೇದವತ್, ತಥಾಽಪಿ ಮನ್ದಾನಾಮಭೇದೇ ಬುದ್ಧಿಮವತಾರಯಿತುಮುಪಾತ್ತಮ್। "ಯಥಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾಮೋಷಧಯಃ ಸಮ್ಭವನ್ತಿ" ಇತಿ ಯಥಾ। ಪ್ರಕಾಶಶಬ್ದೇನ ಚ ಭಾಸ್ವರಂ ರೂಪಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್। ತಚ್ಚ ಯಾವದ್ದ್ರವ್ಯಭಾವಿತ್ವಾತ್ ಸೂರ್ಯಮಣ್ಡಲೇನಾತ್ಯನ್ತಾಭಿನ್ನಮೇವ। ಪೂರ್ವತ್ವಂ ಚ ಪೂರ್ವಕಾಲಸಮ್ಬನ್ಧ ಇತಿ ಸಕಲಲೋಕಸಿದ್ಧಮಿತಿ। ನನ್ವೇಕೇನೈವ ನಿದರ್ಶನೇನಾಲಂ ಕಿಂ ತ್ರಯೇಣೇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಆದೇರೇಣೇತಿ।

h ll ಅಭಿಹಿತಾನ್ವಯವಾದನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

ಏವಂ ಸಾಕ್ಷಾದಧಿಕಾರಣಾರ್ಥಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯೇದಾನೀಮನುಷಙ್ಗಸಿದ್ಧಮರ್ಥಂ ದರ್ಶಯತಿ ತಚ್ಚೇತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ತಚ್ಚ ನಾಭಿಹಿತಾನ್ವಯಃ॥174॥**

(###sudha --)

ತಸ್ಮಾದೇವ ಭಗವದ್ಧರ್ಮಾಣಾಂ ಭಗವತಾ ಸವಿಶೇಷಾಭೇದಸ್ಯ ಸಮರ್ಥಿತತ್ವಾದೇವ ಪದಾಭಿಹಿತೈಃ ಪದಾರ್ಥೈರನ್ವಯಬೋಧ ಇತ್ಯೇತನ್ಮತಂ ನೇತಿ ಲಭ್ಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಅಭಿಹಿತಾನ್ವಯಗ್ರಹಣಮುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾನಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಮತಾನಾಮನುಪಪನ್ನತ್ವಾತ್।

h॥ ಸಾಮಾನ್ಯಾನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವಾದಃ॥

(###sudha --)

ಯದಿತರ್ಹ್ಯಭಿಹಿತಾನ್ವಯವಾದೋಽನುಪಪನ್ನಃ, ಕಃ ಪನ್ಥಾಃ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯಾಭಿಮತಃ? ನಹಿ ನಿರುಪಾಯಮನ್ವಯಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಸಮ್ಭವತಿ। ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನಮಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ತತ್ರಾಪ್ಯಸ್ತಿ ವಿಶೇಷ ಇತ್ಯಾಶಯೇನಾಽಹ ಯದೇತಿ।

ಯದಾಽಶೇಷವಿಶೇಷಾಣಾಮುಕ್ತಿಃ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ಭವೇತ್।

ಪದೈಕೇನಾಪ್ಯುತ್ತರೇಣ ವಿಶೇಷಾವಗತಿರ್ಭವೇತ್॥175॥**

(###sudha --)

ಯದಾಶಬ್ದೋ ಯದ್ಯರ್ಥಃ। ಯದ್ಯಪ್ಯಶೇಷವಿಶೇಷಾಣಾಮಿತ್ಯಶೇಷವಿಶೇಷಾನ್ವಿತಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಏಕಶಬ್ದೋ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಃ। ಪದೇಷ್ವೇಕಂ ಪದೈಕಮ್, ಆದ್ಯೇನ ಪದೇನೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಕರ್ಮಧಾರಯತ್ವೇ ತು "ಪೂರ್ವಕಾಲೈಕ" ಇತ್ಯೇಕಪದಸ್ಯ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಃ ಸ್ಯಾತ್। ಅಪಿ ತಥಾಽಪಿ ಉತ್ತರೇಣ ಪದಜಾತೇನಾನ್ವಯವಿಶೇಷಾವಗತಿಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ "ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನನ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮ","ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ ಸರ್ವವಿತ್" ಇತ್ಯಾದಿಬ್ರಹ್ಮಪ್ರತಿಪಾದಕವಾಕ್ಯಗತಾನಿ ಸಕಲಾನ್ಯಪಿ ಪದಾನ್ಯನ್ವಿತಾರ್ಥಾಭಿಧಾಯೀನಿ। ತತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಪದಂ ಸತ್ಯತ್ವಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದ್ಯಶೇಷವಿಶೇಷಾನ್ವಿತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರತಿಪಾದಯತಿ। ನಚೈವಂ ಸತ್ಯಾದಿಪದಾನಾಂ ವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್। ಯತಃ ಸಾಮಾನ್ಯತ ಏವಾನ್ವಿತಾಭಿಧಾನೇ ಶಕ್ತಿಃ ಪದಾನಾಂ ನಾನ್ವಯವಿಶೇಷಾಭಿಧಾನೇ। ಅತೋ ಬ್ರಹ್ಮಪದೇನ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸಮಸ್ತಯೋಗ್ಯಧರ್ಮಾನ್ವಿತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಪ್ರತೀತೇ ಸತ್ಯತ್ವೇನಾನ್ವಿತಂ ಜ್ಞಾನತ್ವೇನಾನ್ವಿತಮಿತಿ ವಿಶೇಷಾನ್ವಯಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯರ್ಥಾನಿ ಸತ್ಯಾದಿಪದಾನೀತಿ।

h॥ ಸಾಮಾನ್ಯಾನ್ವಿತಾಭಿಧಾನಸಮರ್ಥನಸ್ಯ ಪೌನರುಕ್ತ್ಯಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಭಿಹಿತಾನ್ವಯಾದಿವಾದಾನಾಮನುಪಪನ್ನತ್ವಮ್, ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನಸ್ಯೋಪಪನ್ನತ್ವಂ ಚ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರೇ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣ ಉಕ್ತಮೇವ। (156) ತತ್ ಕಿಮತ್ರಾಧಿಕರಣಸಿದ್ಧಾನ್ತತಯಾ ತದ್ವರ್ಣನೇನ ? ಉಚ್ಯತೇ। ಅತಃಶಬ್ದೇನ ಹ್ಯನ್ವಯಬೋಧೇಽಸ್ತ್ಯುಪಾಯ ಇತ್ಯೇತಾವನ್ಮಾತ್ರಂ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರತೀಯತೇ। ನ ಪುನಃ ಪದಾನ್ಯೇವ ನ ಪದಾಭಿಹಿತಾರ್ಥಾದೀನೀತಿ ವಿಶೇಷಃ। ತತ್ರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾರಂ ಪ್ರತಿ ಕುತೋಽಯಂ ಸೂತ್ರಕೃತೋಽಭಿಪ್ರಾಯ ಇತಿ ಭವತ್ಯೇವ ಪರಿಚೋದನಾ। ತತ್ಸಮಾಧಾನಾಯ ಚಾಧಿಕರಣಸಿದ್ಧಾನ್ತವರ್ಣನಮುಪಪನ್ನಮೇವ। ಯದ್ಯಪ್ಯುಪಪನ್ನಃ ಸೂತ್ರಕಾರಾಭಿಪ್ರಾಯ ಇತಿ ಶಕ್ಯತೇ ವಕ್ತುಮ್, ತಥಾಽಪ್ಯಧಿಕರಣಸಿದ್ಧಾನ್ತವರ್ಣನಮಿಷೇಣ ತತ್ರ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪತೋ ವ್ಯುತ್ಪಾದಿತೋಪಪತ್ತೀನಾಂ ಪ್ರಪಞ್ಚಾಯ ಪ್ರಯತ್ನೋಽಯಮಿತ್ಯದೋಷಃ।

h॥ ಏತದಧಿಕರಣಸಿದ್ಧಾನ್ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸವಿಶೇಷಾಭಿನ್ನತ್ವಸ್ಯ ಸಿದ್ಧ್ಯಾ

ಸಾಮಾನ್ಯಾನ್ವಿತಾಭಿಧಾನಸ್ಯಾಪಿ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯಾಪ್ಯಧಿಕರಣಸಿದ್ಧಾನ್ತತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ತದಿತಿ ಪರಾಮೃಷ್ಟಂ ಹೇತುಂ ದರ್ಶಯತಿ ಯತ ಇತಿ।

ಯತೋಽಶೇಷವಿಶೇಷಾಣಾಂ ವಸ್ತುನಾಽಸ್ತ್ಯೇವ ಚೈಕತಾ।

ಅತಃ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥

ವಸ್ತುನಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ । ಚಶಬ್ದಾದ್ ವಿಶೇಷಶ್ಚ। ಅತೋ ನಾಭಿಹಿತಾನ್ವಯಾದಿವಾದಾಃ, ಕಿನ್ನಾಮ, ಉಕ್ತವಿಧಾನ್ವಿತಾಭಿಧಾನಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ತಥಾಹಿ ಸತ್ಯತ್ವಾದಿಧರ್ಮಾಣಾಂ ತಾವದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಾಽತ್ಯನ್ತಾಭೇದಃ ಸಮರ್ಥಿತಃ। ತತೋ ಬ್ರಹ್ಮವಾಚಕಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಪದಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವಾದಿವಾಚಕತ್ವಮಾವಶ್ಯಕಮೇವ। ಕಿನ್ತ್ವಭೇದೇಽನ್ವಯ ಏವ ನಾಸ್ತಿ। ಕುತಸ್ತದಭಿಧಾನಮ್, ವಿಶೇಷತೋಽಭಿಧಾನಪ್ರಸಙ್ಗಶ್ಚೇತ್ಯವಶಿಷ್ಯತೇ। ತತ್ರ ಸವಿಶೇಷತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರ ಏವ ಸಮಾಧಿಃ। ಅಭೇದೇಽಪಿ ವಿಶೇಷಶಕ್ತ್ಯಾಽನ್ವಿತತತ್ವಸ್ಯ ವಿಶೇಷಾನಭಿಧಾನಸ್ಯ ಚೋಪಪತ್ತಿರಿತಿ।

h॥ ಸಕಲಪದಾನಾಂ ಯೋಗ್ಯೇತರಾನ್ವಿತಸ್ವಾರ್ಥಾಭಿಧಾಯಿತ್ವೇಽಪಿ ಪದಾನ್ತರಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರ

ಲಬ್ಧಶಕ್ತಿವಿಶೇಷಬಲಾದ್ ವಿಶೇಷತೋಽಪ್ಯನ್ವಿತಸ್ವಾರ್ಥಾಭಿಧಾಯಕತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾನ್ನಾನುಪಪತ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಅಸ್ಮಿನ್ನನ್ವಿತಾಭಿಧಾನವಾದೇ ವಿಶೇಷಾನ್ವಯಪ್ರತಿಪತ್ತಿರ್ನಿರ್ನಿಬನ್ಧನೈವಾಽಪದ್ಯತೇ, ಸಕಲಪದಾನಾಂ ಸಾಮಾನ್ಯತೋಽನ್ವಿತಾಭಿಧಾನೇ ಸಾಮಾರ್ಥ್ಯಾತ್। ನಚಾಽದ್ಯಂ ಪದಂ ಸಾಮಾನ್ಯತೋಽನ್ವಿತಾಭಿಧಾಯಿ, ಉತ್ತರಂ ತು ವಿಶೇಷತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್, ಆದ್ಯತ್ವಾದೇರವ್ಯವಸ್ಥಿತತ್ವಾತ್। ವೇದವಾಕ್ಯೇಽಪಿ ಹಿ ಕ್ವಚಿದ್ ಬ್ರಹ್ಮಪದಮಾದ್ಯಮ್, ಕ್ವಚಿದುತ್ತರಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸಾಮಾನ್ಯತ ಇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

॥ ॥ ।ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ಜ್ಞಾತಃ ಪದಾನ್ತರಬಲಾತ್ ಪುನಃ।

ಭವೇದ್ ವಿಶೇಷತೋ ಜ್ಞಾತಸ್ತೇನ ಸ್ಯಾದನ್ವಿತೋಕ್ತಿತಾ ॥176॥**

(###sudha --)

ಏಕೈಕಶಃ ಪದೈಃ ಸಾಮಾನ್ಯತೋಽನ್ವಿತತಯಾ ಜ್ಞಾತೋಽರ್ಥಃ ಪುನಃ ಪದಾನ್ತರಸನ್ನಿಧಾನಾಹಿತಶಕ್ತಿಬಲಾದ್ ವಿಶೇಷತೋಽನ್ವಿತತ್ವೇನ ಜ್ಞಾತೋ ಭವೇತ್। ತೇನ ಕಾರಣೇನ ಪದಾನಾಮನ್ವಿತೋಕ್ತಿತಾಽನ್ವಿತಾಭಿಧಾಯಿತಾ ಸ್ಯಾದುಪಪನ್ನೇತಿ ಶೇಷಃ।

h॥ ಉಕ್ತಾರ್ಥಸ್ಯಾನುಭವಸಿದ್ಧತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಸವಿಶೇಷಾಭೇದಸಮರ್ಥನೇನೋಕ್ತಪ್ರಕಾರಂ ಪದಾನಾಮನ್ವಿತಾಭಿಧಾನಂ ಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯಯುಕ್ತಮ್। ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ರೂಪಸ್ಯ ಹಿ ಘಟೇನಾಭೇದ ಇತಿ ತ್ವಚಾ ತಸ್ಮಿನ್ ಗೃಹೀತೇ ತದಪಿ ಗೃಹ್ಯೇತ। ಅಥ ವಿಶೇಷೇಣ ಪ್ರತಿಬದ್ಧಂ ತದ್ಗ್ರಹಣಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ, ತರ್ಹ್ಯತ್ರಾಪಿ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಃ ಸ್ಯಾತ್। ವಿಶೇಷಾಭಿಧಾನಂ ಪ್ರತಿಬದ್ಧಮೇವೇತಿ ಚೇತ್, ಸಾಮಾನ್ಯಾಭಿಧಾನಮಪಿ ಕುತೋ ನ ಪ್ರತಿಬದ್ಧಮ್? ಅಥ ಸಮ್ಭಾವನೈವೈಷೋಕ್ತೇತಿ ಮತಮ್, ತದಾ ನಾಯಮಧಿಕಾರಣಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ। ಏಕಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಾವನುಷಙ್ಗೀ ಯೋಽರ್ಥಃ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ ಸೋಽಧಿಕರಣಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ, ನಹಿ ಸಮ್ಭಾವನಾಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ವಾರ್ಥ ಏವೇತಿ।

ಸ್ವಾರ್ಥ ಏವಾನ್ವಿತೋ ಯಸ್ಮಾತ್ ಕೇನಚಿತ್ ತದ್ವಿಶೇಷತಃ।

ಅನೇನೇತಿ ತದುಕ್ತ್ಯೈವ ಜ್ಞಾಯತೇಽನುಭವೇನ ಹಿ ॥177॥**

(###sudha --)

ಯಸ್ಮಾತ್ ಕೇನಚಿದನ್ವಿತ ಏವ ಪದಾನಾಂ ಸ್ವಾರ್ಥ ಇತಿ, ಅನೇನ ಸತ್ಯತ್ವೇನ ಜ್ಞಾನತ್ವೇನ ವಾಽನ್ವಿತ ಇತಿ, ತದ್ವಿಶೇಷತೋ ಧರ್ಮವಿಶೇಷೇಣಾನ್ವಯಃ, ತದುಕ್ತ್ಯೈವ ಸತ್ಯಾದಿಪದೋಕ್ತ್ಯೈವ ಜ್ಞಾಯತ ಇತ್ಯನುಭವೇನ ಸಿದ್ಧಮ್। ತಸ್ಮಾದುಕ್ತಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಪದಾನಿ ಸಾಮಾನ್ಯತೋಽನ್ವಿತಾಭಿಧಾಯೀನಿ, ವಿಶೇಷತೋಽನ್ವಿತಾರ್ಥಪ್ರತೀತಿಸ್ತು ಪರಸ್ಪರಸನ್ನಿಧಾನಾಹಿತಶಕ್ತಿಭಿಃ ಪದೈರ್ಭವತೀತ್ಯೇತದನುಭವಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಅಭೇದೇನ ತಾವದ್ ವಿಶೇಷಾಭಿಧಾನಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್। ನಚ ತದಸ್ತಿ, ಅನುಭವವಿರೋಧಾತ್। ಅತಸ್ತತ್ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕತ್ವೇನ ವಿಶೇಷಃ ಕಲ್ಪನೀಯಃ। ಸ ಚ ಯಥಾಽನುಭವಮೇವ ಸ್ವೀಕಾರ್ಯ ಇತಿ ನಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ ಕಶ್ಚಿದಿತಿ।

h॥ ಪದಾನಾಮನ್ವಿತಾಭಿಧಾಯಿತ್ವಾನಙ್ಗೀಕಾರೇ

ಅನ್ವಯಜ್ಞಾನಾನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏವಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಮನ್ವಿತಾಮಿಧಾನಮುಪಪಾದ್ಯ ಯದುಕ್ತಮಭಿಹಿತಾನ್ವಯಾದಿಪಕ್ಷಾಣಾಮಯುಕ್ತತ್ವಂ ತದನ್ವಿತಾಭಿಧಾನಾನಙ್ಗೀಕಾರೇ ಬಾಧಕಪ್ರದರ್ಶನಮುಖೇನೋಪಪಾದಯತಿ -- ಯದೀತಿ।

ಯದ್ಯನನ್ವಿತಮೇವೈತತ್ ಪದಂ ಸ್ವಾರ್ಥಂ ವದೇದಿಹ।

ತಥಾಽನ್ಯಾನ್ಯಪಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಕಃ ಕುರ್ಯಾದನ್ವಯಂ ಪುನಃ ॥178॥**

(###sudha --)

ಏತದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಕಮಾದ್ಯಂ ಪದಮ್। ಇಹ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿವಾಕ್ಯೇ। ಅನ್ಯಾನ್ಯುತ್ತರಾಣ್ಯಪಿ ಪದಾನಿ ತಥಾ ಯದ್ಯನನ್ವಿತಾನೇವ ಸ್ವಾರ್ಥಾನ್ ವದೇಯುಃ, ತರ್ಹ್ಯನ್ವಯಮನ್ವಯಜ್ಞಾನಂ ತು ಕಃ ಕುರ್ಯಾತ್? ಆದ್ಯಂ ಪದಮಲಬ್ಧಸಹಾಯಂ ಪ್ರಥಮಂ ಸಾಮಾನ್ಯತೋಽನ್ವಿತಮಭಿಧತ್ತೇ। ಉತ್ತರಾಣಿ ತ್ವಾದಿತ ಏವ ಲಬ್ಧಸಹಾಯಾನಿ ವಿಶೇಷತ ಏವಾನ್ವಿತಾಭಿಧಾಯೀನಿ। ತದಿದಂ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಸೂಚಯಿತುಮೇತದನ್ಯಾನೀತಿ ವಿಭಾಗೇನ ಗ್ರಹಣಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಯದಿ ವಾಕ್ಯಸ್ಥಾನಿ ಸಮಸ್ತಾನಿ ಪದಾನಿ ನಾನ್ವಿತಾಭಿಧಾಯೀನಿ ಕಿನ್ತ್ವನನ್ವಿತಾನೇವ ಸ್ವಾರ್ಥಾನಭಿದಧತೀತಿ, ತರ್ಹ್ಯನ್ವಯಜ್ಞಾನಂ ನಿರ್ನಿಬನ್ಧನಮಾಪದ್ಯೇತೇತ್ಯವಕ್ಷ್ಯತ್।

h॥ ಪದಾನಾಮನ್ವಿತಾಭಿಧಾಯಿತ್ವಾಭಾವೇ ಅನ್ವಯಜ್ಞಾನೋಪಾಯತ್ವಾಸಮ್ಭವಃ॥

(###sudha --)

ಏತದೇವ ಪ್ರಪಞ್ಚಯತಿ ವ್ಯಾಪಾರ ಇತಿ।

ವ್ಯಾಪಾರೋ ನಹಿ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಪರಃ ಸ್ವಾರ್ಥಪ್ರಕಾಶನಾತ್।

ಪುಮಾನಪ್ಯೇಕವಾರೋಕ್ತ್ಯಾ ಕೃತಕೃತ್ಯೋ ಯದಾ ಭವೇತ್।

ಅನ್ವಯಸ್ಯ ಕಥಂ ಜ್ಞಾನಂ ಶಬ್ದಾರ್ಥತ್ವಂ ಯದಾಽಸ್ಯ ನ ॥179॥**

(###sudha --)

ಯದಾ ಯದಿ, ಅಸ್ಯಾನ್ವಯಸ್ಯ ಶಬ್ದಾರ್ಥತ್ವಂ ಪದಾಭಿಧೇಯತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾತ್, ತರ್ಹ್ಯನ್ವಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಂ ಕಥಮ್? ನ ಕಥಞ್ಚಿತ್। ಉಪಾಯಾನ್ತರಭಾವಾತ್। ತಥಾಹಿ ಅನ್ವಯಜ್ಞಾನಾತ್ ಪೂರ್ವಭಾವಿತ್ವೇನ ವಾದಿಭಿರಙ್ಗೀಕೃತತ್ವೇನ ವಾ, ಪ್ರಸಕ್ತಾನಿ ತಾವದೇತಾನಿ ಪದಾನಿ ವಾ, ವಕ್ತಾ ವಾ, ಪದೈರಭಿಹಿತಾಃ ಪದಾರ್ಥಾ ವಾ, ವಾಕ್ಯಂ ವಾ, ವಾಕ್ಯಾನ್ತ್ಯವರ್ಣೋ ವಾ, ವರ್ಣಮಾಲಾ ವಾ, ಸ್ಫೋಟೋ ವಾ, ಶ್ರೋತಾ ವೇತಿ। ತತ್ರ ತಾವದನ್ವಿತಾಭಿಧಾನಾನಙ್ಗೀಕಾರೇ ಪದಾನಾಮುಪಾಯತ್ವಂ ನೋಪಪದ್ಯತ ಇತ್ಯೇತದ್ ವ್ಯಾಪಾರೋ ನಹೀತ್ಯರ್ಧೇನಾಽಹ। ಶಬ್ದಸ್ಯ ಪದಸ್ಯ, ಸ್ವಾರ್ಥಪ್ರಕಾಶನಾದನ್ಯೋ ವ್ಯಾಪಾರೋ ನಾಸ್ತೀತಿ ತಾವತ್ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್। ಅನ್ವಯಶ್ಚ ನ ಪದಾಭಿಧೇಯಃ। ತತ್ ಕಥಂ ಪದಸ್ಯ ತಜ್ಜ್ಞಾನೋಪಾಯತ್ವಮ್?

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ವಕ್ತುರನ್ವಯಜ್ಞಾನೋಪಾಯತ್ವಾಭಾವಃ॥

(###sudha --)

ವಕ್ತುರಪಿ ತನ್ನಾಸ್ತೀತ್ಯಾಹ -- ಪುಮಾನಪೀತಿ। ಯದಾ ಯಸ್ಮಾತ್। ತಸ್ಮಾತ್ ಸೋಽಪಿ ನೋಪಾಯ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಏಕವಾರಗ್ರಹಣಂ ತಸ್ಯಾತ್ಯನ್ತವ್ಯವಹಿತತ್ವದ್ಯೋತನಾರ್ಥಮ್। ಸಕೃದುಚ್ಚಾರಣ ಏವ ತಸ್ಯೋಪಕ್ಷೀಣತ್ವಾದಿತಿ।

h॥ ಪದಾಭಿಹಿತಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಅನ್ವಯಜ್ಞಾನೋಪಾಯತ್ವಾಭಾವಃ॥

(###sudha --)

ಪದಾಭಿಹಿತಾನಾಂ ಪದಾರ್ಥಾನಾಮನ್ವಯಬೋಧಕತ್ವಪಕ್ಷೇ ದೋಷಮಾಹ -- ಯದ್ಯೈವೇತಿ।

ಯದ್ಯೈವಾನನ್ವಿತಾರ್ಥಸ್ಯ ವಚನಂ ತೈಃ ಪದ್ಯೈರ್ಭವೇತ್।

ಅನನ್ವಿತಃ ಸ್ಯಾಚ್ಛಬ್ದಾರ್ಥೋ ನ ತದರ್ಥೋ ಹಿ ಸೋಽನ್ವಯಃ॥180॥**

(###sudha --)

ಅನನ್ವಿತಾರ್ಥಸ್ಯೈವೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಜಾತಾವೇಕವಚನಮ್। ತೈರ್ವಾಕ್ಯಸ್ಥೈಃ। ಯದಿ ಪದಾನ್ಯನನ್ವಿತಾನೇವ ಸ್ವಾರ್ಥಾನ್ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ನಿವರ್ತನ್ತೇ, ತತಃ ಪದಾರ್ಥಾ ಏವಾಽಕಾಙ್ಕ್ಷಾದಿಮನ್ತೋಽನ್ವಯಂ ಬೋಧಯನ್ತಿ, ತರ್ಹ್ಯನನ್ವಿತ ಏವ ಶಬ್ದಾರ್ಥಃ ಸ್ಯಾತ್। ಅನ್ವಯಸ್ಯ ಶಾಬ್ದತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಯಾವತ್। ಪದಾರ್ಥಾಖ್ಯಂ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಂ ಚಾಽಪದ್ಯೇತ।

ಭವೇದೇತತ್। ಯದಿ ಪದಾರ್ಥಾನಾಮೇವಾನ್ವಯಬೋಧಕತ್ವಂ ಬ್ರೂಮಃ। ನಚೈವಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಪದ್ಯೈರಭಿಹಿತಾನಾಮ್। ತತ್ ಕಥಮನ್ವಯಸ್ಯಾಶಾಬ್ದತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನೇತಿ। ಸ ಪದಾರ್ಥೈಃ ಪ್ರತಿಪಾದಿತೋಽನ್ವಯಸ್ತೇಷಾಂ ಪದಾನಾಮರ್ಥೋ ನಹೀತ್ಯರ್ಥಃ। ತಥಾಸತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾವಗತಧೂಮಪ್ರತಿಪಾದಿತಸ್ಯಾಗ್ನೇಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮೇಯತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ವಾಕ್ಯಸ್ಯಾನ್ವಯಜ್ಞಾನೋಪಾಯತ್ವಾಭಾವಃ॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತು ತರ್ಹಿ ವಾಕ್ಯಸ್ಯಾನ್ವಯಬೋಧಕತ್ವಮಿತಿ ಪಕ್ಷ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನಿರಾಕಾಙ್ಕ್ಷೇತಿ।

ನಿರಾಕಾಙ್ಕ್ಷಪದಾನ್ಯೇವ ವಾಕ್ಯಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಬುಧೈಃ

ಪದಾನಾಮನ್ವಿತಾಭಿಧಾನಸಾಮರ್ಥ್ಯಮನಙ್ಗೀಕುರ್ವತಾ ವಾಕ್ಯಸ್ಯಾನ್ವಯಬೋಧಕತ್ವಮಙ್ಗೀಕರ್ತುಮಶಕ್ಯಮ್। ಯತಃ ಪದಾನ್ಯೇವ ವಾಕ್ಯಮಿತಿ ಬುಧೈರುಚ್ಯತೇ। ಪದವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಭಾವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಕೇಚಿತ್ ಪದಾತಿರಿಕ್ತಮೇವ ವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರತಿಪನ್ನಾಃ। ತದ್ವ್ಯುದಾಸಾಯ ಬುಧೈರಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತಚ್ಚ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯತೇ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(ಅನುಪದಮ್) ಗೌರಶ್ವಃ ಪುರುಷೋ ಹಸ್ತೀತ್ಯಾದಿಪದಾನಾಂ ವಾಕ್ಯತ್ವಂ ಮಾ ಭೂದಿತಿ ನಿರಾಕಾಙ್ಕ್ಷೇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಸನ್ನಿಧಾನಾಭಾವೇ ನಿರಾಕಾಙ್ಕ್ಷತ್ವಮೇವ ನ ನಿರ್ವಹತೀತಿ ನಿರಾಕಾಙ್ಕ್ಷತ್ವೇನೈವ ಸನ್ನಿಧಾನಸ್ಯ ಲಬ್ಧತ್ವಾನ್ನ ತತ್ ಪೃಥಗುಕ್ತಮ್ । ಅಗ್ನಿನಾ ಸಿಞ್ಚೇದಿತ್ಯಾದೌ ಯೋಗ್ಯತಾಭಾವೇಽಪ್ಯನ್ವಯಪ್ರತೀತೇಃ ಪ್ರಕೃತಾನುಪಯೋಗಾದ್ ಯೋಗ್ಯತಾಽಪಿ ನೋಕ್ತಾ ।

h ॥ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಪದಾತಿರಿಕ್ತತ್ವವಾದನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇವಂ ವದತಾ ಭವತೈವ ಪದವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ವಾಕ್ಯಮಙ್ಗೀಕೃತಮ್ । ಯಥಾ ಖಲು ತನ್ತೂನಾಂ ವಿಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಃ ಪಟಃ, ನ ತನ್ತುಮಾತ್ರಮ್ । ತಥಾ ಪದಾನಾಂ ಯೋ ನಿರಾಕಾಙ್ಕ್ಷತಾಲಕ್ಷಣೋ ವಿಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಃ ಸ ವಾಕ್ಯಮ್, ಪದಾತಿರಿಕ್ತಮೇವೇತ್ಯತ ಆಹ -- ತತ್ತದಿತಿ ।

ತತ್ತದರ್ಥಾಭಿಧಾನೇನ ಸ್ಯಾನ್ನಿರಾಕಾಙ್ಕ್ಷತಾ ಚ ಸಾ ।

ಅಪೂರ್ತೇಸ್ತಾವದರ್ಥಾನಾಮಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾ ಪೂರ್ವಮಿಷ್ಯತೇ ॥181 ॥**

(###sudha --)

ನ ತನ್ತೂನಾಂ ಪಟ ಇವ ಪದಾನಾಂ ನಿರಾಕಾಙ್ಕ್ಷತಾ ವಿಕ್ರಿಯಾ । ಯೇನ ಪದಾತಿರಿಕ್ತಂ ವಾಕ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್ । ಕಿನ್ನಾಮ । ಶ್ರೋತೃಪುರುಷಧರ್ಮ ಏವ । ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಖಲ್ವಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾ । ನಿರಾಕಾಙ್ಕ್ಷತಾ ಚ ನಿವೃತ್ತಜಿಜ್ಞಾಸತ್ವಮ್ । ಸಾ ಚ ನಿರಾಕಾಙ್ಕ್ಷತಾ ಪದೈಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಪದಾನಿ ನಿರಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾಣೀತ್ಯುಚ್ಯನ್ತೇ । ನಿರಾಕಾಙ್ಕ್ಷತಾಕಾರಿತ್ವಂ ಚ ನ ಪದಾನಾಂ ವಿಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಃ । ಜಿಜ್ಞಾಸಿತಾರ್ಥಾಭಿಧಾನಮಾತ್ರೇಣ ತದ್ಧೇತುತ್ವಾತ್ । ತಸ್ಯ ಚ ಸ್ವಭಾವತ್ವಾತ್ । ತಥಾಚ ಜಿಜ್ಞಾಸಿತಾರ್ಥಾನಭಿದಧತಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಂ ನಿವರ್ತಯನ್ತಿ ಪದಾನಿ ನಿರಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾನೀತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ ।

ಜಿಜ್ಞಾಸಿತಾರ್ಥಾಭಿಧಾನೇನೈವ ಶ್ರೋತುರ್ನಿರಾಕಾಙ್ಕ್ಷತಾ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯೇತದುಪಪಾದಯತಿ -- ಅಪೂರ್ತೇರಿತಿ । ಆನಯೇತ್ಯೇವೋಕ್ತೇ ಗವಾದಿಪದಪ್ರಯೋಗಾತ್ ಪೂರ್ವಮ್, ಯಾ ಕಿಮಿತ್ಯಾದಿಜಿಜ್ಞಾಸಾ ವರ್ತತೇ, ಸಾ ತಾವತಾಂ ಜಿಜ್ಞಾಸಿತಾನಾಮರ್ಥಾನಾಂ ಕರ್ಮಾದೀನಾಮಪೂರ್ತೇರ್ಗವಾದಿಪದೈರನಭಿಧಾನಾದಿತಿ ಯಾವತ್ ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಶಾಬ್ದೀ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಯಾವತ್ ಪದಾನಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಿತಾನರ್ಥಾನ್ ನಾಭಿದಧತಿ ತಾವನ್ನ ನಿವರ್ತತೇ । ನಿವರ್ತತೇ ಚ ಪದೈಸ್ತೇಷ್ವಭಿಹಿತೇಷ್ವಿತ್ಯತೋಽನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ವಿಜ್ಞಾಯತೇ ತತ್ತದರ್ಥಾಭಿಧಾನೇನೈವ ನಿರಾಕಾಙ್ಕ್ಷತಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ । ವಾಕ್ಯಾನ್ತ್ಯವರ್ಣೋ ವರ್ಣಮಾಲೇತಿ ಪಕ್ಷದ್ವಯಮತಿಮನ್ದಮಿತಿ ನ ದೂಷಿತಮ್ । ತಥಾಚೋಕ್ತಂ ಪುರಸ್ತಾತ್ ।(160)

h ॥ ಸ್ಫೋಟಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಾದೇವ ತಸ್ಯಾನ್ವಯಜ್ಞಾನೋಪಾಯಾತ್ವಾಭಾವಃ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಸ್ತು ತರ್ಹಿ ನಿರಸ್ತವರ್ಣಪದವಿಭಾಗಂ ಸ್ಫೋಟಾಖ್ಯಂ ವಾಕ್ಯಮೇವಾನ್ವಯಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಕಮ್ । ಪದಾನಿ ತು ತದಭಿವ್ಯಞ್ಜಕತಯೋಪಯುಜ್ಯನ್ತ ಇತಿ ಪಕ್ಷ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಕರ್ಮೇತಿ ।

ಕರ್ಮಕರ್ತೃಕ್ರಿಯಾಣಾಂ ತು ಪೂರ್ತೌ ಕೋಽನ್ಯೋಽನ್ವಯೋ ಭವೇತ್ ।

ಅಪೂರ್ತಿಶ್ಚೇತ್ ಪದೈರುಕ್ತೈಃ ಕಿಂ ನೃಶೃಙ್ಗೇಣ ಪೂರ್ಯತೇ ॥182॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಕರ್ಮಾದಿಗ್ರಹಣಮುಪಲಕ್ಷಣಮ್ । ಜಿತ್ರಾಸಿತಾನಾಂ ಪದಾರ್ಥಾನಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅನ್ಯೋನ್ಯಸಂಸೃಷ್ಟಾನಾಮಿತಿ ಶೇಷಃ । ಪೂರ್ತಾವಭಿಧಾನೇ ಸತಿ ಪದೈರಿತಿ ಶೇಷಃ । ಅನ್ವಯೋ ಭವೇತ್ ಪ್ರತಿಪಾದನೀಯ ಇತಿ ಶೇಷಃ ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸ್ಫೋಟಮನ್ವಯಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಕಂ ವದತಾ ತತ್ಸದ್ಭಾವೇ ಪ್ರಮಾಣಂ ವಾಚ್ಯಮ್ । ಅನ್ವಯಪ್ರತೀತ್ಯನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ಪದಾನಾಮೇವ ಸಂಸೃಷ್ಟಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಸಮ್ಭವಾತ್ । ನಚ ತದತಿರಿಕ್ತೋಽನ್ವಯೋ ನಾಮಾಸ್ತಿ ಪ್ರತಿಪಾದನೀಯಃ, ಯದರ್ಥಂ ಸ್ಫೋಟಾನ್ವೇಷಣಮಿತಿ ।

ಏವಮನಙ್ಗೀಕಾರೇ ಬಾಧಕಮಾಹ ಅಪೂರ್ತಿರಿತಿ । ಅನ್ವಯಸ್ಯಾಪೂರ್ತಿರನಭಿಧಾನಮ್ । ಉಕ್ತೈರಿತಿ ಪದಾನಾಂ ಪ್ರಮಿತತ್ವಮಭಿಪ್ರೈತಿ । ನೃಶೃಙ್ಗೇಣ ಸ್ಫೋಟೇನೇತಿ ತಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಮ್ । ನೃಶೃಙ್ಗತುಲ್ಯೇನೇತಿ ಪೂರ್ಯತೇಽಭಿಧೀಯತೇಽನ್ವಯ ಇತಿ ಶೇಷಃ । ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಪದವಾದಿನಃ ಕಲ್ಪನಾಲಾಘವಮ್, ಪ್ರಮಿತಾನಾಂ ಪದಾನಾಮನ್ವಿತಾರ್ಥಾಭಿಧಾನಸ್ಯ ಕಲ್ಪನಾತ್ । ಸ್ಫೋಟವಾದಿನಸ್ತು ಗೌರವಮ್ । ಯತೋ ನಿಷ್ಪ್ರಮಾಣಕಃ ಸ್ಫೋಟಃ, ತಸ್ಯಾನ್ವಯಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಂ ಚೇತಿ ದ್ವಯಂ ಕಲ್ಪನೀಯಮಿತಿ ।

h ॥ ಪದಾನಾಂ ಪದಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದನಾನನ್ತರಮನ್ವಯಬೋಧಕತ್ವೇ ವಿರಮ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತು ತರ್ಹಿ ನವೀನಾಭಿಹಿತಾನ್ವಯಪಕ್ಷಃ । ಯದಿಹಿ ಪದಾನಿ ಪದಾರ್ಥಾನ್ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯೈವ ನಿವರ್ತನ್ತೇ ಪದಾರ್ಥಾ ಏವಾನ್ವಯಂ ಬೋಧಯನ್ತೀತಿ ಮತಮ್, ತದಾ ಸ್ಯಾದೇವೋಕ್ತದೋಷಃ । ನಚೈವಮ್ । ಕಿನ್ತು ಪದಾನ್ಯೇವ ಪದಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದನಾವನ್ತರವ್ಯಾಪಾರಾಣ್ಯನ್ವಯಂ ಬೋಧಯನ್ತೀತಿ । ಮೈವಮ್ । ತಥಾಸತಿ ಪದಾನಾಂ ವಿರಮ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ತತಃ ಕೋ ದೋಷ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ವ್ಯಾಪಾರಶ್ಚೇದಿತಿ ।

ವ್ಯಾಪಾರಶ್ಚೇತ್ ಪುನಸ್ತೇಷಾಮನುಕ್ತಾವಪಿ ಕಿಂ ನ ಸಃ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಉಕ್ತೇ ಬುದ್ಧಿಸ್ಥತಾಹೇತೋರ್ಯದಿ ವ್ಯಾಪಾರ ಇಷ್ಯತೇ ॥183॥**

(###sudha --)

ಅಚೇತನಾನಾಮಪಿ ಪದಾನಾಂ ಯದಿ ಪುನರ್ವ್ಯಾಪಾರೋ ವಿರಮ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರೋಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತದಾ ಪೃಚ್ಛಾಮೋಽನುಕ್ತಾನಾಮಪಿ ಪದಾನಾಂ ಪದಾರ್ಥಾದಿಪ್ರತಿಪಾದನೇ ವ್ಯಾಪಾರಃ ಕುತೋ ನ ಭವತೀತಿ। ಉತ್ತರಮಾಶಙ್ಕತೇ -- ಉಕ್ತ ಇತಿ। ಭಾವೇ ಕ್ತಪ್ರತ್ಯಯಃ। ಬುದ್ಧಿಸ್ಥತಾ ಬುದ್ಧಿವಿಷಯತಾ। ಪದಾನಿ ಹಿ ಜ್ಞಾತಕರಣಾನಿ, ನತು ಚಕ್ಷುರಾದಿವತ್ ಸತ್ತಾಮಾತ್ರೇಣ। ಉಕ್ತಿಶ್ಚ ತಜ್ಜ್ಞಾನೋಪಾಯ ಇತ್ಯತೋಽನುಕ್ತೌ ಜ್ಞಾತತ್ವಾಭಾವಾನ್ನ ವ್ಯಾಪಾರ ಇತ್ಯಾಶಯಃ। ಇತಿ ಯದೀಷ್ಯತ ಇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಪುನಃ ಸಿದ್ಧಾನ್ತೀ ಪೃಚ್ಛತಿ ಬುದ್ಧಿಸ್ಥತ್ವಾಯೇತಿ।

ಬುದ್ಧಿಸ್ಥತ್ವಾಯ ಯತ್ನಂ ನ ಕಥಂ ಕುರ್ಯುಃ ಪುರೈವ ಚ।

ಪುರುಷಾಧೀನತಾ ತೇಷಾಂ ಯದಿ ಪಶ್ಚಾಚ್ಚ ಸಾ ಸಮಾ ॥184॥**

(###sudha --)

ಪದಾರ್ಥಬೋಧನಾದಿವ್ಯಾಪಾರಾಯ ಯತ್ ಪದಾನಾಂ ಜ್ಞಾತತ್ವಮಾವಶ್ಯಕಮ್, ತದರ್ಥಂ ತಾನಿ ಪದಾನ್ಯುಕ್ತೇಃ ಪ್ರಾಗೇವ ಯತ್ನಂ ಕಥಂ ಕುರ್ಯುರಿತಿ ಚ ತ್ವಾಂ ಪೃಚ್ಛಾಮಃ। ಉಕ್ತಿಂ ವಿನಾಽಪಿ ಬುದ್ಧಿವಿಷಯತಾಯೈ ಕುತೋ ಯತ್ನಂ ನ ಕುರ್ಯುರಿತಿ ಪಶ್ನಾರ್ಥಃ। ಯದ್ವಾ ಬುದ್ಧಿವಿಷಯತ್ವಾಯ ಯದುಚ್ಚಾರಣಂ ತದರ್ಥಂ ತೂಷ್ಣೀಂ ಸ್ಥಿತಂ ಕುತೋ ನ ಪ್ರೇರಯನ್ತೀತಿ।

ಉತ್ತರಂ ಶಙ್ಕತೇ -- ಪುರುಷೇತಿ। ಸ್ಯಾದೇತದ್ ಯದಿ ಪದಾನಿ ಚೇತನಾನಿ ಸ್ಯುಃ। ನಚೈವಮ್। ಅತೋ ವಕ್ತೃಪುರುಷಾಯತ್ತಾನ್ಯೇವ। ಸ ಯದೋಚ್ಚಾರಣೇನ ವ್ಯನಕ್ತಿ, ತದಾ ಶ್ರೋತೃಬುದ್ಧಿಸ್ಥಾನಿ ಭೂತ್ವಾ ಪದಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದನಾದಿವ್ಯಾಪಾರವನ್ತಿ ಭವನ್ತಿ। ನತು ಸ್ವಯಂ ಕಿಮಪಿ ಕುರ್ವನ್ತೀತಿ।

ಏವಮನ್ತರ್ಹ್ಯನ್ವಯಬೋಧನರೂಪೋಽಪಿ ವಿರಮ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರೋ ನ ತೇಷಾಮುಪಪದ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹ -- ಪಶ್ಚಾಚ್ಚೇತಿ। ಪಶ್ಚಾದನ್ವಯಬೋಧನೇ ಸಾ ಪುರುಷಾಧೀನತಾ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಚೈತನ್ಯೇ ಹಿ ಪದಾನಾಮನ್ವಯಬೋಧನಾಯ ಸಮಭಿವ್ಯಾಹೃತಾನಾಮಸ್ಮಾಕಂ ನ ಪದಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದನಮಾತ್ರೇಣ ಕೃತಾರ್ಥತಾ। ಅತೋಽನ್ವಯೋಽಪ್ಯಸ್ಮಾಭಿಃ ಪ್ರತಿಪಾದನೀಯ ಇತಿ ವಿಮೃಶ್ಯ ವಿರಮ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರೋ ಯುಜ್ಯತೇ। ನಚೈವಮ್। ಅನ್ಯಥೋಕ್ತ ಏವಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ।

h ॥ ಶ್ರೋತುರನ್ವಯಜ್ಞಾನೋಪಾಯತ್ವಾಭಾವಃ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಶ್ರೋತಾಽನ್ವಯಜ್ಞಾನೇ ಕಾರಣಮಿತಿ ತು ಸ್ಯಾತ್। ಕಿನ್ತು ಕರ್ತೈವ। ತಸ್ಯ ಕರಣಂ ತು ವಿಚಾರ್ಯತೇ। ಅನನ್ವಿತಾಭಿಧಾಯೀನಿ ಪದಾನ್ಯೇವ ಕರಣೀಕೃತ್ಯ ಶ್ರೋತಾ ತತ್ಸ್ಮಾರಿತಾನಾಮರ್ಥಾನಾಮನ್ವಯಜ್ಞಾನಾಯ ಯತತ ಇತಿ ಚೇತ್, ತತ್ರಾಽಹ -- ಪುಮಾನೇವೇತಿ।

ಪುಮಾನೇವಾನ್ವಯಾಯೈಷಾಂ ಯದಿ ಪಶ್ಚಾದ್ ವಿಚೇಷ್ಟತೇ।

ಅನನ್ವಿತಾಭಿಧಾನಾನಾಂ ಸ ಏವಾರ್ಥಾನ್ತರೋಕ್ತಿಷು।

ಯತತಾಂ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿಶ್ಚೇತ್ ತತ್ರ ನೈವಾನ್ವಯೇ ಕಥಮ್ ॥185॥**

(###sudha --)

ಅನ್ವಯಶಬ್ದೇನ ತಜ್ಜ್ಞಾನಮುಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ। ಪಶ್ಚಾತ್ ಪದೈಃ ಪದಾರ್ಥಸ್ಮರಣಾನನ್ತರಮ್। ಅನನ್ವಿತಾಭಿಧಾನಾನಾಂ ಸಾಹಾಯ್ಯೇನೇತಿ ಶೇಷಃ। ಸಃ ಪುಮಾನೇವ। ಉಕ್ತಿಶಬ್ದಃ, ತತ್ಕಾರ್ಯಜ್ಞಾನೋಪಲಕ್ಷಣಃ। ಅನ್ವಯಾನಭಿಧಾಯಿಭಿರಪಿ ಪದೈಃ ಯದ್ಯನ್ವಯಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ, ತದಾ ಗವಾದಿಪದೈರಶ್ವಾದಿಕಮಪಿ ಪ್ರತಿಪದ್ಯೇತೇತ್ಯರ್ಥಃ।

ಶಙ್ಕ್ಯತೇ -- ಶಬ್ದೇತಿ। ಗವಾದಿಪದಾನಾಮಶ್ವಾದೌ ಶಕ್ತಿರೇವ ನಾಸ್ತಿ, ತತ್ ಕಥಂ ತೈಸ್ತತ್ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತಾಮ್। ನಹಿ ಚಕ್ಷುಷಾ ಶಬ್ದಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತ ಇತಿ ಚೇದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ತರ್ಹಿ ಸಮಂ ಪ್ರಕೃತೇಽಪೀತ್ಯಾಹ -- ಅನ್ವಯೇ ಕಥಮಿತಿ। ಅನ್ವಯೇ ಶಕ್ತಿರಹಿತೈಃ ತೈಃ ಕಥಮನ್ವಯಜ್ಞಾನಾಯ ಯತೇತೇತ್ಯರ್ಥಃ।

h ॥ ಅಭಿಹಿತಾನ್ವಯವಾದಸ್ಯಾನುಭವವಿರುದ್ಧತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

"ಯದ್ಯನನ್ವಿತಮ್" ಇತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಮರ್ಥಮುಪಸಂಹರತಿ --ತದಿತಿ।

ತತ್ಕಲ್ಪನಾಗುರುತ್ವಾದಿದೋಷೇತೋಽಭಿಹಿತಾನ್ವಯಃ।

ಅನುಭೂತಿವಿರುದ್ಧಶ್ಚ ತ್ಯಾಜ್ಯ ಏವ ಮನೀಷಿಭಿಃ ॥186॥**

(###sudha --)

ಕರ್ತೃಶಬ್ದೇ ಹ್ಯಭಿಹಿತೇ ಧರ್ಮಸಾಮಾನ್ಯವೇದನಾತ್।

ವಿಶೇಷಧರ್ಮಮನ್ವಿಚ್ಛನ್ ಕಿಮಿತ್ಯೇವ ಹಿ ಪೃಚ್ಛತಿ ॥187॥**

(###sudha --)

ತತ್ ತಸ್ಮಾತ್। ತಸ್ಯೈವ ವಿವರಣಮ್ ಕಲ್ಪನೇತ್ಯಾದಿ। ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಂ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರೇಣ ವ್ಯುತ್ಪಾದಿತಮ್। (159) ಅಭಿಹಿತಾನ್ವಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಸಮಸ್ತಪಕ್ಷೋಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಕಥಮನುಭೂತಿವಿರೋಧ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಕರ್ತೃಶಬ್ದೇ ಹೀತಿ। ಕರ್ತೃಗ್ರಹಣಂ ಸಮ್ಬನ್ಧಿಮಾತ್ರೋಪಲಕ್ಷಣಮ್। ವಿಶೇಷಧರ್ಮಮಿತಿ ತಜ್ಜ್ಞಾನಮ್। ದೇವದತ್ತೇನೇತಿ ಕರ್ತೃವಾಚಿನಿ ಶಬ್ದೇ ಪ್ರಯುಕ್ತೇ ಶ್ರೋತಾ ಕಿಮಿತಿ ಪೃಚ್ಛತೀತಿ ತಾವದವಿವಾದಮ್। ಸ ಚ ಪಚನಾದಿಧರ್ಮವಿಶೇಷಜ್ಞಾನಮನ್ವಿಚ್ಛನ್ನೇವ ಪೃಚ್ಛತಿ। ವಿಶೇಷಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಚ ಧರ್ಮಸಾಮಾನ್ಯಜ್ಞಾನಾದೇವ। ನಚ ತದಾ ತಸ್ಯ ಧರ್ಮಸಾಮಾನ್ಯಜ್ಞಾನೋಪಾಯೋಽಸ್ತ್ಯನ್ಯಃ ಪದಾತ್। ಅತಃ ಪದೇನ ಧರ್ಮಸಾಮಾನ್ಯಾನ್ವಿತಂ ವಸ್ತು ಪ್ರತಿಪಾದಿತಮಿತಿ ಜ್ಞಾಯತೇ। ಕಿಮಿತಿ ಪ್ರಶ್ನೋ ವಿಶೇಷಜಿಜ್ಞಾಸಯೇತ್ಯೇತ್ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಗುಣೇತಿ।

ಗುಣಕ್ರಿಯಾದಿಧರ್ಮಾಣಾಂ ವಿಶೇಷೇ ಕಥಿತೇ ಪುನಃ।

ನಿರಾಕಾಙ್ಕ್ಷೋ ಭವೇದ್ ಯಸ್ಮಾಚ್ಛಬ್ದಾ ಅನ್ವಿತವಾಚಕಾಃ ॥188॥**

(###sudha --)

ನಿರಾಕಾಙ್ಕ್ಷೋ ನಿವೃತ್ತಜಿಜ್ಞಾಸಃ। ತಸ್ಮಾದ್ ವಿಶೇಷಧರ್ಮಮನ್ವಿಚ್ಛನ್ ಕಿಮಿತ್ಯೇವ ಹಿ ಪೃಚ್ಛತೀತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಕರ್ತ್ರಾದಿಪದಶ್ರವಣಾನನ್ತರಭಾವೀ ಕಿಮಿತ್ಯಾದಿಪ್ರಶ್ನೋ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಮೂಲಃ, ಪ್ರಶ್ನತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಮತವತ್। ಸಾ ಚ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಧರ್ಮವಿಶೇಷವಿಷಯಾ, ತದುಕ್ತ್ಯಾ ನಿವರ್ತಮಾನತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಮತವತ್। ವಿಶೇಷಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಚ ಧರ್ಮಸಾಮಾನ್ಯಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಿಕಾ, ವಿಶೇಷಜಿಜ್ಞಾಸಾತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಮತವತ್। ಸಾಮಾನ್ಯಜ್ಞಾನಂ ಚೇದಮೇತತ್ಪದಜನ್ಯಮ್, ತದನನ್ತರಭಾವಿತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಮತವದಿತಿ। ಪದೇನ ಪದಾರ್ಥಮಾತ್ರೇಽಭಿಹಿತೇ ಅವಿನಾಭಾವಬಲೇನ ಧರ್ಮಸಾಮಾನ್ಯಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ದೃಷ್ಟಪದಪರಿತ್ಯಾಗೇನಾದೃಷ್ಟಾನುಮಾನಕಲ್ಪನಾನುಪಪತ್ತೇರಿತಿ। ಏತೇನ ವಿಶೇಷಾನ್ವಿತಾಭಿಧಾನಪಕ್ಷೋಽಪಿ ಪರಾಸ್ತಃ। ಅಭಿಹಿತಾನ್ವಯಾದಿಪಕ್ಷಾಣಾಂ ತ್ಯಾಜ್ಯತ್ವೇ ಪ್ರಕೃತೇ ಕಿಮಾಯಾತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಶಬ್ದಾ ಇತಿ। ಸರ್ವೇಽಪಿ ಶಬ್ದಾಃ ಸಾಮಾನ್ಯೇನಾನ್ವಿತಸ್ವಾರ್ಥವಾಚಕಾ ಇತ್ಯೇಷ ಏವ ಪಕ್ಷೋ ಗ್ರಾಹ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ಭಗವತಸ್ತದ್ಗುಣಾನಾಂ ಚ ಸವಿಶೇಷಾಭಿನ್ನತ್ವೋಪಸಂಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ಅಧಿಕರಣಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಮರ್ಥಮುಪಸಂಹರತಿ --ಅತ ಇತಿ।

ಅತೋಽನನ್ತಗುಣಾತ್ಮೈಕೋ ಭಗವಾನ್ ಏಕ ಏವ ತು।

ಉಚ್ಯತೇ ಸರ್ವವೇದೈಶ್ಚ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।189॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಅನನ್ತಗುಣಾತ್ಮಕತ್ವೇऽಪಿ ನ ತಸ್ಯೈಕ್ಯಂ ವಿಹನ್ಯತೇ, ನಾಪ್ಯೇಕೇನಾಭಿನ್ನಾನಾಮನನ್ತತ್ವಂ ಗುಣತ್ವಂ ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ। ತಚ್ಚೇತ್ಯಾನುಷಙ್ಗಿಕಮರ್ಥಮುಪಸಂಹರತಿ --ಏಕ ಏವೇತಿ। ತುಶಬ್ದೇನ ಸಕಲಧರ್ಮಾನ್ವಿತ ಇತಿ ಸೂಚಯತಿ ॥*#### h ॥ ಇತಿ ಅಹಿಕುಣ್ಡಲಾಧಿಕರಣಮ್ ॥15॥**

#aಅಥಪರಾನನ್ದಾಧಿಕರಣಮ್ ॥16॥**

(###sudha --)

h ॥ ಭಗವದ್ಗುಣಾನಾಂ ಗುಣಕ್ರಿಯಾದ್ಯಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್ ಲೌಕಿಕಗುಣವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಮ್, ಸವಿಶೇಷಾಭಿನ್ನತ್ವಂ ಚ ॥

(###sudha --)

ಪರಮತಃ ಸೇತೂನ್ಮಾನಸಮ್ಬನ್ಧಭೇದವ್ಯಪದೇಶೇಭ್ಯಃ। ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯಾऽನನ್ದಾದಯೋ ಗುಣಾಃ, ಕಿಂ ಲೌಕಿಕಾನನ್ದಾದಿಸಲಕ್ಷಣಾಃ, ಕಿಂವಾ ತದ್ವಿಲಕ್ಷಣಾಃ? ಆದ್ಯೇ ನ ತತ್ರ ಬಹುಮಾನಃ ಸಮ್ಭವತಿ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಪ್ರಕಾರಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್। ವಿಮತಾ ಲೌಕಿಕಸಲಕ್ಷಣಾಃ, ಆನನ್ದಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ಬಾಧಕಸದ್ಭಾವಾಚ್ಚ। ಅನ್ಯಥಾ ತತ್ರಾऽನನ್ದಾದಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ನ ಸ್ಯಾತ್। ವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಾಭಾವಾತ್। ಅತೀನ್ದ್ರಿಯತ್ವೇನ ತತ್ರೋಪದೇಶಾದ್ಯುಪಾಯಾದ್ಯಭಾವೇ ಸಾದೃಶ್ಯಾನುಮಾನಸ್ಯೈವಾನುಸರಣೀಯತ್ವಾತ್। ತಸ್ಯ ಚಾಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ತತಶ್ಚ ವೇದವೇದ್ಯತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಸ್ಯ ಸಮಾಧಾನಾರ್ಥಮಿದಮಾರಭ್ಯತೇ। ತತ್ರಾऽಶಙ್ಕಿತಸಕಲದೋಷಪರಿಹಾರೋ ನ ಸ್ಫುಟಃ ಪ್ರತೀಯತ ಇತ್ಯತೋ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ತೇ ಚೇತಿ।

#sutraಓಂ ಪರಮತಃ ಸೇತೂನ್ಮಾನಸಮ್ಬನ್ಧಭೇದವ್ಯಪದೇಶೇಭ್ಯಃ ಓಂ ॥32॥**

(###sudha --)

#sutraಓಂ ದರ್ಶನಾತ್ ಓಂ ॥33॥**

(###sudha --)

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ । ತೇ ಚಾಖಿಲವಿಲಕ್ಷಣಾಃ ॥189॥**

(###sudha --)

ಸರ್ವೇ ಸರ್ವಗುಣಾತ್ಮಾನಃ ಸರ್ವಕರ್ತಾರ ಏವ ತು।

ತಥಾऽಪಿ ಸವಿಶೇಷಾಶ್ಚ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।190॥**

(###sudha --)

ತೇ ಗುಣಾ ನ ಕೇವಲಂ ಗುಣಿನಾऽಭಿನ್ನಾಃ, ಕಿನ್ನಾಮ, ಅಖಿಲೇಭ್ಯೋ ಲೌಕಿಕಾನನ್ದಾದಿಭ್ಯೋ ವಿಲಕ್ಷಣಾಶ್ಚ। ಕಥಂ ವಿಲಕ್ಷಣಾ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸರ್ವ ಇತಿ। ಆನನ್ದೋऽಪಿ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕಃ, ಜ್ಞಾನಮಪ್ಯಾನನ್ದಾತ್ಮಕಮಿತ್ಯಾದಿ। ನಹ್ಯೇವಮನ್ತಃಕರಣಪರಿಣಾಮಭೇದಾಃ ಸುಖಾದಯಃ। ಸರ್ವಕರ್ತಾರೋ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕರ್ತಾರಶ್ಚ। ಏವಶಬ್ದೇನೋಪಚಾರಂ ವಾರಯತಿ। ಅನ್ಯೋನ್ಯಮಭೇದೇ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಪರ್ಯಾಯತ್ವಮನೇಕತ್ವಾಭಾವಶ್ಚ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ --

ತಥಾಽಪೀತಿ। ಪರಸ್ಪರಾಭೇದೇಽಪಿ । ತತೋ ನೋಕ್ತದೋಷ ಇತಿ ಭಾವಃ। ಅನೇನ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಪ್ರಕಾರೋ ದರ್ಶಿತಃ। ಪ್ರಮಾಣಂ ಚ ವಕ್ಷ್ಯತೇ। (1057) ತಥಾಚಾಽದ್ಯಂ ಸೂತ್ರದ್ವಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಭವತಿ।

h॥ ಭಗವದಾನನ್ದಾದೀನಾಂ ಲೌಕಿಕಾನನ್ದವಿಲಕ್ಷಣತ್ವೇ ಆನನ್ದಾದಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತಿಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ಬಾಧಕಪರಿಹಾರಾರ್ಥಂ ಸೂತ್ರಮ್ "ಬುದ್ಧ್ಯರ್ಥಃ ಪಾದವತ್" ಇತಿ। ತದ್ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ವಿದ್ವದಿತಿ।

#sutraಓಂ ಬುದ್ಧ್ಯರ್ಥಃ ಪಾದವತ್ ಓಂ॥34॥**

(###sudha --)

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।ವಿದ್ವದ್ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿತೋಽಪಿ ಚ॥190॥**

(###sudha --)

ತೈಸ್ತೈಃ ಶಬ್ದೈಶ್ಚ ಭಣ್ಯನ್ತೇ ಯುಜ್ಯತೇ ಚೋಪದೇಶತಃ ।

ಅನ್ಯಾನನ್ದಾದಿಸಾದೃಶ್ಯಮಾನುಕೂಲ್ಯಾದಿನಾ ಪರಮ್॥191॥**

(###sudha --)

ಅಪಿಚ ತಥಾಽಪಿ ತೈಸ್ತೈಃ ಶಬ್ದೈಶ್ಚ ಭಣ್ಯನ್ತೇ। ಕಥಮ್? ವಿದ್ವದ್ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿತಃ। ವಿದ್ವಾಂಸೋ ಹಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತಭಗವದ್ಗುಣಾಃ ಪೂರ್ವೈರ್ವಿದ್ವದ್ಭಿರ್ವ್ಯುತ್ಪಾದಯಿತುಂ ಶಕ್ಯನ್ತೇ। ಅವಿದುಷಾಂ ಕಥಂ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ? ಭವಿತವ್ಯಂ ಹಿ ತಯಾ। ಅನ್ಯಥಾ ವಿದ್ವತ್ತ್ವಸ್ಯೈವಾನುಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಯುಜ್ಯತೇ ಚೇತಿ। ವಿದ್ವದುಪದೇಶತೋಽವಿದುಷಾಮಪಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರ್ಯುಜ್ಯತೇ।

ಅತೀನ್ದ್ರಿಯೇ ಕಥಮುಪದೇಶ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನ್ಯೇತಿ। ಲೌಕಿಕಾನನ್ದಾದಿಸಾದೃಶ್ಯಂ ಭಗವದಾನನ್ದಾದೇರ್ವಿದ್ಯತೇ। ತತಶ್ಚ ಯೋಽಸ್ಮದಾನನ್ದಸದೃಶೋ ಭಗವದ್ಗುಣಃ ಸ ಆನನ್ದಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿರುಪದೇಶೋ ಘಟತೇ। ತರ್ಹಿ ಪೂರ್ವೋತ್ತರವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾತ್। ಪ್ರಾಕ್ ತೇ ಚಾಖಿಲವಿಲಕ್ಷಣಾ ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವೇದಾನೀಮನ್ಯಾನನ್ದಾದಿಸಾದೃಶ್ಯಾಭ್ಯುಪಗಮಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಆನುಕೂಲ್ಯಾದೀತಿ। ಆನುಕೂಲ್ಯಂ ನಿರುಪಾಧಿಪ್ರಿಯತ್ವಮಾನನ್ದಸ್ಯ। ಬೋಧಾತ್ಮಕತ್ವಂ ಜ್ಞಾನಸ್ಯೇತ್ಯಾದಿ। ಅಪರಮಲ್ಪತ್ವಾಸ್ಥಿರತ್ವಾದಿ। ಆನುಕೂಲ್ಯಾದೇಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾತ್ ತದಾಶ್ರಯೇಣ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೇರಪಿ ಸಮ್ಭವಾದಾನನ್ದಾದಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತ್ಯುಪಪತ್ತಾವನುಮಾನಮಪ್ರಯೋಜಕಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

h॥ ಭಗವದ್ಗುಣಾನಾಂ ಲೌಕಿಕಗುಣವಿಲಕ್ಷಣತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಮ್॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನು‌ ವಿಲಕ್ಷಣೇಷ್ವಾನನ್ದಾದಿಷು ವಿಲಕ್ಷಣಾ ಏವ ಶಬ್ದಾಃ ಕುತೋ ನ ಪ್ರಯುಜ್ಯನ್ತೇ? ತಥಾಸತಿ ತತ್ರ ಬುದ್ಧಿಪ್ರವೇಶಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ಅಲ್ಪತ್ವಾದಿಸಾದೃಶ್ಯಂ ಕುತೋ ನೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಪೂರ್ಣತ್ವಾದೀತಿ ।

ಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿ ಮಹತ್ ತೇಷಾಂ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಶ್ರುತೌ ಶ್ರುತಮ್ ।

ಪೂರ್ಣೋಽಶೇಷನಿಯನ್ತಾ ಚ ಸುಸ್ವಾದುತಮ ಏಕಲಃ ॥192॥**

(###sudha --)

ಗುಣೋರುಸಮುದಾಯೋಽಯಂ ವಾಸುದೇವಃ ಸುನಿಷ್ಕಲಃ ।

ವಾಸುದೇವಶ್ರುತಿಶ್ಚೈಷಾ ಗುಣಾನ್ ವಕ್ತಿ ಹರೇಃ ಪರಾನ್ ॥193॥**

(###sudha --)

ತಾಂ ಶ್ರುತಿಂ ಪಠತಿ ಪೂರ್ಣ ಇತಿ। ಪೂರ್ಣಃ ಪೂರ್ಣಗುಣಃ। ಸುಸ್ವಾದುತ್ತಮಃ ಶೋಭನಾನನ್ದತಮಃ। ಏಕಲಃ ಏಕಾಕೀ ಪರಾನಪೇಕ್ಷಃ। ಸುನಿಷ್ಕಲಃ ಸರ್ವಥಾ ವಿಭಕ್ತಾಂಶವಿಕಲಃ। ಹರೇರ್ಗುಣಾನ್ ಪರಾನ್ ವಿಲಕ್ಷಣಾನ್ ವಕ್ತೀತಿ। ಏತೇಷಾಮಧಿಕರಣಾನಾಮಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ "ನ ಸ್ಥಾನತೋಽಪಿ" ಇತ್ಯತ್ರೈವ ನಿರಾಕೃತಮಿತಿ ನ ಪುನಃ ಪ್ರಕಾನ್ತಮ್ ॥*#### h॥ ಇತಿ ಪರಾನನ್ದಾಧಿಕರಣಮ್ ॥16॥**

#aಅಥಫಲದಾನಾಧಿಕರಣಮ್ ॥20॥**

(###sudha --)

h॥ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಫಲದಾತುರೀಶ್ವರಸ್ಯ ಕರ್ಮಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವೇ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವಮ್, ತನ್ನಿರಪೇಕ್ಷತ್ವೇ ವೈಷಮ್ಯಾದ್ಯಾಪತ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ಫಲಮತ ಉಪಪತ್ತೇಃ। ಅತ್ರಾಽದೌ ತಾವತ್ ಸ್ವರ್ಗನರಕಾದಿಕಂ ಫಲಂ ಪ್ರಾಣಿನಾಮೀಶ್ವರಾದೇವ ಭವತೀತಿ ಶ್ರುತ್ಯುಪಪತ್ತಿಭ್ಯಾಮುಪಪಾದಿತಮ್ । ತದಾಕ್ಷೇಪಾರ್ಥ ಸೂತ್ರಮ್ "ಧರ್ಮಂ ಜೈಮಿನಿರತ ಏವ" ಇತಿ।

#sutraಓಂ ಧರ್ಮಂ ಜೈಮಿನಿರತ ಏವ ಓಂ ॥41॥**

(###sudha --)

ತಸ್ಯಾರ್ಥಃ ಈಶ್ವರಃ ಫಲಕಾರಣಂ ಚೇತ್, ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾವಪೇಕ್ಷತೇ ನವಾ? ನೇತಿ ಪಕ್ಷೇ ವೈಷಮ್ಯಾದ್ಯಾಪತ್ತಿಃ, ವೇದಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಸಕ್ತಿಶ್ಚ। ಆದ್ಯೇ ಕಿಮೀಶ್ವರೇಣ? ತದಪೇಕ್ಷಣೀಯೇನೈವ ಕರ್ಮಣಾ ಫಲಸಿದ್ಧೇಃ। ಅನ್ಯಥಾ ಗೌರವಾಪತ್ತೇಃ। ನಚಾಚೇತನತ್ವೋಪಪತ್ತಿವಿರೋಧಃ। ನಹಿ ರಾಜಾದಿರಿವ ಕರ್ಮ ಫಲಂ ದದಾತೀತಿ ಬ್ರೂಮಃ, ಯೇನಾಚೇತನತ್ವಂ ಬಾಧೇತ। ಕಿನ್ತು ಕಾರಣಮಾತ್ರಮ್। ನಚ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಫಲಕಾರಣಯೋರ್ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಯೋರೀಶ್ವರಕಾರಿತತ್ವೇನ ತತ್ಸ್ತುತಯೇ ತಸ್ಯ ಫಲಕಾರಣತ್ವೋಪಚಾರಾದಿತಿ।

h॥ ಫಲದಾನೇ ಕರ್ಮಣಃ ಕರಣತ್ವೇನ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವೇನ ಶ್ರುತೌ ವ್ಯಪದೇಶಾನ್ನೋಕ್ತದೋಷಃ॥

(###sudha --)

ಸಮಾಧಾನಾರ್ಥಂ ಸೂತ್ರಮ್ "ಪೂರ್ವಂ ತು ಬಾದರಾಯಣೋ ಹೇತುವ್ಯಪದೇಶಾತ್" ಇತಿ।

#sutraಓಂ ಪೂರ್ವಂ ತು ಬಾದರಾಯಣೋ ಹೇತುವ್ಯಪದೇಶಾತ್ ಓಂ॥42॥**

(###sudha --)

ತೇನೇದಮುಕ್ತಮ್ ಅಪೇಕ್ಷತ ಏವೇಶ್ವರೋ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮೌ। ನಚ ತಾವತಾ ತಯೋರೇವಾಸ್ತು ಫಲಹೇತುತೇತಿ ಯುಕ್ತಮ್। ಧರ್ಮಾದೇರಿವೇಶ್ವರಸ್ಯಾಪಿ ಫಲಹೇತುತಯಾ ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧತ್ವೇನ ತ್ಯಾಗಾಯೋಗಾತ್। ಬಾಧಕಾಭಾವೇನ ಶ್ರುತೇರುಪಚರಿತಾರ್ಥತಾಕಲ್ಪನಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಗೌರವಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಿಷಯತ್ವಾತ್। ಪರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಕರ್ಮಣಶ್ಚೋಭಯೋರ್ಹೇತುತ್ವೇ ಸಾಮ್ಯಾಪತ್ತಿರಿತ್ಯಪಿ ನ ವಾಚ್ಯಮ್। ಯತಃ ಫಲದಾನೇ ಪರಮೇಶ್ವರಃ ಕರ್ತೃತ್ವೇನ, ಕರ್ಮ ತು ಕರಣತ್ವೇನ "ಪುಣ್ಯೇನ ಪುಣ್ಯಮ್" ಇತ್ಯಾದೌ ವ್ಯಪದಿಶ್ಯತೇ। ಕರಣಂ ಚ ಕರ್ತೃಪ್ರಯೋಜ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವೇತಿ।

h॥ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಸ್ವೇಚ್ಛಯಾ ಲೀಲಯೈವ ಕರ್ಮಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ ನ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಭಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ತತ್ರೇದಮಾಶಯತೇ। ತಥಾಽಪಿ ಕರ್ಮಾಪೇಕ್ಷಸ್ಯೇಶ್ವರಸ್ಯ ಫಲದಾನೇಽನುಪಚರಿತಂ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ನ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ತತಶ್ಚ ನ ತಸ್ಮಿನ್ ಬಹುಮಾನಾತಿಶಯ ಇತಿ। ಏತತ್ಪರಿಹಾರತ್ವೇನ ಪೂರ್ವಪದಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಸ ಏವೇತಿ।

ಸ ಏವಾಶೇಷಜೀವಸ್ಥನಿಃಸಙ್ಖ್ಯಾನಾದಿಕಾಲಿಕಾನ್।

ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾನ್ ಸದಾ ಪಶ್ಯನ್ ಸ್ವೇಚ್ಛಯಾ ಬೋಧಯತ್ಯಜಃ॥194॥**

(###sudha --)

ಕಾಂಶ್ಚಿತ್ ತೇಷಾಂ ಫಲಂ ಚೈವ ದದಾತಿ ಸ್ವಯಮಚ್ಯುತಃ।

ನ ತೇ ವಿಶೇಷಂ ಕಮಪಿ ಪ್ರೇರಣಾದಿಕಮಚ್ಯುತೇ।

ಕುರ್ಯುಃ ಕದಾಽಪಿ ತೇನಾಯಂ ಸ್ವತನ್ತ್ರೋಽನುಪಚಾರತಃ॥195॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಅನಾದಿಕಾಲತ್ವಂ ಚ ಪ್ರವಾಹಾಪೇಕ್ಷಯೋಕ್ತಮ್। ಕಾಂಶ್ಚಿತ್ ಬೋಧಯತಿ ಸವ್ಯಾಪಾರೀಕರೋತಿ ಸ್ವಯಮೇವೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಲೀಲಯಾ ಕರಣೀಕರೋತಿ, ನತು ತೇನ ವಿನಾ ದಾತುಂ ನ ಶಕ್ನೋತೀತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಅನನ್ತಕರ್ಮನಿಯಾಮಕಸ್ಯ ಭಗವತೋ ಮಹಿಮಾ॥

(###sudha --)

ಯದೇತದತ್ರೋಕ್ತಮ್, ಧರ್ಮಾಧರ್ಮದರ್ಶನಂ ತತ್ಪ್ರೇರಣಂ ತತ್ಫಲದಾನಂ ತದಪ್ರೇರ್ಯತ್ವಾದಿಕಂ ಚೇಶ್ವರಸ್ಯ। ತದೇವ ವಿಚಾರ್ಯಮಾಣಂ ತಸ್ಮಿನ್ ಮಹಾನ್ತಂ ಬಹುಮಾನಮುತ್ಪಾದಯಿಷ್ಯತಿ ಕಿಮು ಸಮಸ್ತಪಾದಾರ್ಥ ಇತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ಕರ್ಮಣಾಂ ಸ್ವರೂಪಂ ತಾವತ್ ಪ್ರಪಞ್ಚಯತಿ ಕರ್ಮಾಣೀತಿ।

ಕರ್ಮಾಣಿ ತಾನಿ ಚ ಪೃಥಕ್ ಚೇತನಾನ್ಯೇವ ಸರ್ವಶಃ।

ಅಚೇತನಶರೀರಾಣಿ ಸ್ವಕರ್ಮಫಲಭಾಞ್ಜಿ ಚ॥196॥**

(###sudha --)

ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ತೇಷು ಚಾನನ್ತಕರ್ಮಾಣ್ಯೇವಂವಿಧಾನಿ ಚ।

ತಾನಿ ಚೈವಮಿತೀಶಸ್ಯ ನಿಃಸೀಮಾ ಶಕ್ತಿರುತ್ತಮಾ॥197॥**

(###sudha --)

ತಾನೀತ್ಯಶೇಷಜೀವಸ್ಥೇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತವಿಶೇಷಣಾನಿ। ಪೃಥಗಿತ್ಯೇಕೈಕಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾಧಿಷ್ಠಾತೃಭೂತಾನಿ। ಮುಕ್ತವ್ಯಾವೃತ್ತಯೇ ಅಚೇತನಶರೀರರಾಣೀತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತತ ಏವ ಸ್ವಕರ್ಮಫಲಭಾಞ್ಜಿ ಚ। ತೇಷು ಕರ್ಮಾಭಿಮಾನಿಷು। ಏವಂವಿಧಾನೀತಿ ಚೇತನತ್ವಾದ್ಯುಕ್ತಧರ್ಮವನ್ತಿ ತಾನಿ ತೇಷ್ವಪಿ ಕರ್ಮಸು ವರ್ತಮಾನಾನಿ।

h॥ ಕರ್ಮಣಾಂ ಚಿದಚಿದ್ರೂಪತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಮ್॥

(###sudha --)

ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಇತೀಶಸ್ಯೇತಿ। ಏವಮ್ಭೂತಾನಾಂ ಕರ್ಮಣಾಂ ದರ್ಶನಾದಿಮತಃ। ಉತ್ತಮಾ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಾದಿರಹಿತತ್ವಾತ್। ಕರ್ಮಣಾಮೇವಂವಿಧತ್ವಂ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಏಕೈವೇತಿ।

ಏಕೈವ ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾ ಹಿ ವರಾಹಹರಿಣೋದಿತಾ।

ಬ್ರಹ್ಮಪಾರಸ್ತವೇನೈವ ನಿಷ್ಕ್ರಾನ್ತಾ ರಾಜದೇಹತಃ ॥198॥**

(###sudha --)

ಸ್ತೋತ್ರಸ್ಯ ತಸ್ಯ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಾದ್ ವ್ಯಾಧತ್ವಂ ಗಮಿತಾ ಪುನಃ।

ಪ್ರಾಪ್ಯ ಜ್ಞಾನಂ ಪರಂ ಚಾಽಪ ತಥಾಽನ್ಯಾನ್ಯಪಿ ಸರ್ವಶಃ ॥199॥**

(###sudha --)

ಅನನ್ತಾನ್ಯುದಿತಾನ್ಯೇವಂ ಪ್ರಭುಣಾ ಕಪಿಲೇನ ಹಿ।

ಸಂಸಾರೇ ಪಚ್ಯಮಾನಾನಿ ಕರ್ಮಾಣ್ಯಪಿ ಪೃಥಕ್ ಪೃಥಕ್ ॥200॥**

(###sudha --)

ಹರಿಣ್ಯೈವ ನತ್ವರ್ವಾಚೀನೇನ। ವರಾಹಗ್ರಹಣೇನ ವರಾಹಪುರಾಣ ಇತಿ ಸೂಚಿತಮ್। ಉದಿತಾ ಚೇತನತ್ವಾದಿರೂಪೇಣೇತಿ ಶೇಷಃ। ತದೇವ ದರ್ಶಯತಿ ಬ್ರಹ್ಮಪಾರೇತಿ। ಅನೇನ ಸಮಗ್ರಮಿತಿಹಾಸಂ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪೇಣ ಸ್ಮಾರಯತಿ। ವ್ಯಾಧತ್ವಾದಿಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಾ ಚೇತನತ್ವಾದಿಕಂ ಗಮ್ಯತೇ। ತಥಾಶಬ್ದಃ ಪ್ರಮಾಣಸಮುಚ್ಚಯೇ। ಅನ್ಯಾನಿ ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾಯಾಃ। ಪೃಥಕ್ ಪೃಥಗುದಿತಾನಿ। ಏವಂ ಚೇತನತ್ವಾದಿನಾ। ಹೀತಿ ಪರಮಸಾಙ್ಖ್ಯೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ದರ್ಶಯತಿ । ಕಥಂ ಚೇತನತ್ವಾದಿನಾ ಪ್ರತೀತಿಸ್ತೇಷಾಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸಂಸಾರೇತಿ।

h॥ ಪಾದಾರ್ಥೋಪಸಂಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ಪಾದಾರ್ಥಮುಪಸಂಹರತಿ --ತಸ್ಮಾದಿತಿ।

ತಸ್ಮಾದನನ್ತಮಾಹತ್ಮ್ಯಗುಣಪೂರ್ಣೋ ಜನಾರ್ದನಃ।

ಭಕ್ತ್ಯಾ ಪರಮಯಾಽಽರಾಧ್ಯ ಇತಿ ಪಾದಾರ್ಥ ಈಯತೇ ॥201॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನನ್ದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಃ ಪಾದಃ।

ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ ಶಕ್ತಿಃ। ಗುಣಾ ಆನನ್ದಾದ್ಯಾಃ। ಆರಾಧ್ಯ ಉಪಾಸ್ಯ ಇತ್ಯುತ್ತರಪಾದಾರ್ಥೇನ ಸಙ್ಗತಿಮಸ್ಯ ಸೂಚಯತಿ॥*#### h॥ ಇತಿ ಫಲದಾನಾಧಿಕರಣಮ್ ॥20॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಭಗವತ್ಪಾದಸುಕೃತೇ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ರನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಪ್ರಗುಣಜಯತೀರ್ಥಾಖ್ಯಯತಿನಾ।

ಕೃತಾಯಾಂ ಟೀಕಾಯಾಂ ವಿಷಮಪದವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿವೃತೌ

ತೃತೀಯೇಽಧ್ಯಾಯೇಽಸ್ಮಿನ್ ಭಜನಚರಣಃ ಪರ್ಯವಸಿತಃ।

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಟೀಕಾಯಾಂ

ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಮುನಿವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾಯಾಂ

ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಃ ಪಾದಃ।

#sutraಓಂ ತತ್ ಸತ್

ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ವೈರಾಗ್ಯಭಕ್ತಿಉಪಾಸನಾಜ್ಞಾನಪಾದಾನಾಂ ಪರಸ್ಪರಂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಲಕ್ಷಣಾ ಸಙ್ಗತಿಃ॥

(###sudha --)

"ಉಪಾಸನಾಽಸ್ಮಿನ್ ಪಾದ ಉಚ್ಯತೇ" ಇತಿ ಭಾಷ್ಯಮ್। ತತ್ರೋಪಾಸನಾರ್ಥಸ್ಯಾಸ್ಯ ಪಾದಸ್ಯ ಕಾ ಪೂರ್ವೇಣೋತ್ತರೇಣ ವಾ ಸಙ್ಗತಿರಿತ್ಯತೋಽಸ್ಯ ಪಾದಸ್ಯ ಸಙ್ಗತಿಂ ವದನ್ ಪ್ರಸಙ್ಗಾದೇತದಧ್ಯಾಯಗತಪಾದಚತುಷ್ಟಯಸ್ಯಾಪ್ಯಾಹ ವೈರಾಗ್ಯತ ಇತಿ।

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್

ವೈರಾಗ್ಯತೋ ಭಕ್ತಿದಾರ್ಢ್ಯಂ ತೇನೋಪಾಸಾ ಯದಾ ಭವೇತ್।

ಆಪರೋಕ್ಷ್ಯಂ ಭವೇದ್ ವಿಷ್ಣೋರಿತಿ ಪಾದಕ್ರಮೋ ಭವೇತ್॥1॥**

(###sudha --)

ಮೀಮಾಂಸಾಸಾಧ್ಯಾದ್ ವೈರಾಗ್ಯಾತ್ ಪ್ರಾಗೇವ ಭಕ್ತೇರ್ಭಾವ್ಯತ್ವಾದ್ ದಾರ್ಢ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಯದಾಶಬ್ದೋ ಯಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ। ತಯಾಽಽಪರೋಕ್ಷ್ಯಂ ಭವೇತ್। ಇತಿ ತಸ್ಮಾತ್।

ಅಯಮರ್ಥಃ ಸಾಧನವಿಚಾರೋಽಯಂ ತಾವದಧ್ಯಾಯಃ। ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಂ ಚ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದ ಏವ। ತತ್ಸಾಧನಾನಿ ಚ ವಿಷಯವೈರಾಗ್ಯಮ್, ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಃ, ತದುಪಾಸನಾ, ತತ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಇತಿ ಚತ್ವಾರಿ। ತಾನಿ ಚ ನ ಸಮಕಕ್ಷ್ಯಾಣಿ। ಕಿನ್ತ್ವಾದೌ ವೈರಾಗ್ಯಂ ಸಾಧ್ಯಮ್, ತೇನ ಭಕ್ತಿಃ। ನಹಿ ಹೇಯೇ ರಾಗವತ ಉಪಾದೇಯೇ ಪ್ರಮೋತ್ಪತ್ತಿರಸ್ತಿ। ದೃಶ್ಯತೇ ತಾವದಿತಿ ಚೇತ್। ನಾಸೌ ದೃಢಃ ಪ್ರೇಮಾ। ಅತ ಏವೋಕ್ತಮ್ ಭಕ್ತಿದಾರ್ಢ್ಯಮಿತಿ। ತೇನ ವೈರಾಗ್ಯೇಣ ಭಕ್ತಿದಾರ್ಢ್ಯೇನ ಚೋಪಾಸಾ ಭವೇತ್। ನಹ್ಯನ್ಯತ್ರ ರಾಗವತಸ್ತತ್ರ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಭಕ್ತಿರಹಿತಸ್ಯಾऽದರನೈರನ್ತರ್ಯಾಭ್ಯಾಮನುಚಿನ್ತನಮುತ್ಪದ್ಯತೇ। ಉಪಾಸನಯಾ ಚಾತಿದೀರ್ಘಕಾಲಮನುಷ್ಠಿತಯಾ ಪ್ರಸನ್ನೋ ಭಗವಾನಾತ್ಮಾನಂ ದರ್ಶಯತಿ। ಯಸ್ಮಾದೇವಂ ವೈರಾಗ್ಯಾದೀನಾಂ ಕ್ರಮಃ, ತಸ್ಮಾತ್ ತದ್ವಿಷಯಾಣಾಮೇಷಾಂ ಪಾದಾನಾಮಪ್ಯಯಂ ಕ್ರಮೋ ಭವೇದಿತಿ।

h॥ "ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಇತ್ಯತ್ರಸ್ಥಾಥಶಬ್ದವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್॥

(###sudha --)

ಏವಮೇತದಧ್ಯಾಯಗತಾನಾಂ ಚತುರ್ಣಾಮಪಿ ಪಾದಾನಾಮಾನನ್ತರ್ಯಲಕ್ಷಣಾಂ ಸಙ್ಗತಿಮಭಿಧಾಯ ತತ್ಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಮಾರಭ್ಯಾತೀತಾನಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಸೂತ್ರಾಣಾಂ ಪರಸ್ಪರಂ ಸಙ್ಗತಿಂ ವಿವಕ್ಷುಃ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಾರ್ಥಂ ತಾವದನುವದತಿ ಯುಕ್ತಿತ ಇತ್ಯಾರಭ್ಯ ವಿಶಿಷ್ಟಾಚಾರ್ಯಸಮ್ಪ್ರದೇತ್ಯನ್ತೇನ।

ಯುಕ್ತಿತೋ ಜ್ಞಾತವೇದಾರ್ಥೋ ನಿರಸ್ಯ ಸಮಯಾನ್ ಪರಾನ್।

ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧಂ ಚ ಪ್ರಣುದ್ಯಾಶೇಷವಾಕ್ಯಗಮ್॥2॥**

(###sudha --)

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಪ್ರವಣೋ ಭೂತ್ವಾ ತಸ್ಯ ಸನ್ನಿಹಿತತ್ವತಃ।

ಬಹುಯುಕ್ತಿವಿರೋಧಾನಾಂ ಭಾನಾತ್ ತತ್ಸಹಿತಶ್ರುತೇಃ॥3॥**

(###sudha --)

ವಿರೋಧಂ ಚ ನಿರಾಕೃತ್ಯ ಶ್ರುತೀನಾಂ ಪ್ರಾಣತತ್ವಗಾನ್।

ಪರಿಹೃತ್ಯ ವಿರೋಧಾಂಶ್ಚ ತತ್ಪ್ರಸಾದಾನುರಞ್ಜಿತಃ॥4॥**

(###sudha --)

ದೇಹಕರ್ತೃತ್ವಮೀಶಸ್ಯ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ತತ್ಪ್ರಿತೃತಾಸ್ಮೃತೇಃ।

ವಿಶೇಷಸ್ನೇಹಮಾಪಾದ್ಯ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವತೋऽಧಿಕಮ್॥5॥**

(###sudha --)

ನಿಷ್ಪಾದ್ಯ ಬಹುಮಾನಂ ಚ ತದನ್ಯತ್ರಾತಿದುಃಖತಃ।

ಉತ್ಪಾದ್ಯಾಧಿಕವೈರಾಗ್ಯಂ ತದ್ಗುಣಾಧಿಕ್ಯವೇದನಾತ್॥6॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸರ್ವಸ್ಯ ತದ್ವಶತ್ವಾಚ್ಚ ದಾರ್ಢ್ಯಂ ಭಕ್ತೇರವಾಪ್ಯ ಚ।

ಯತೇತೋಪಾಸನಾಯೈವ ವಿಶಿಷ್ಟಾಚಾರ್ಯಸಮ್ಪದಾ ॥7॥**

(###sudha --)

ತತ್ರ ಯತೇತೋಪಾಸನಾಯೈವೇತ್ಯನೇನ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಕರ್ತವ್ಯೇತ್ಯೇತದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್। ಅನ್ಯತ್ ಸರ್ವಮಪ್ಯಥಶಬ್ದವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್। ಯದ್ಯಪಿ ಸಙ್ಗತಿಮಾತ್ರವಿವಕ್ಷಯೇದಮಾರಬ್ಧಮ್। ತಥಾऽಪಿ ಪ್ರಾಗಥಶಬ್ದಸ್ಯಾವ್ಯಾಖ್ಯಾತತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯ ಚ ಕೇವಲಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಾನುವಾದಃ ಕೃತಃ। ಅತೀತೇನ ಸಾರ್ಧೇನಾಧ್ಯಾಯದ್ವಯೇನ ಯಾವಾನರ್ಥೋ ಮೀಮಾಂಸಿತಃ, ತಾವತಃ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ಜ್ಞಾನಾದಿಮತ್ತ್ವಮಥಶಬ್ದಸ್ಯಾರ್ಥ ಇತಿ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪಃ। ವಿಶಿಷ್ಟಾಚಾರ್ಯಸಮ್ಪದೇತಿ ಸರ್ವತ್ರಾನ್ವಯಃ।

ತತ್ರ ಜ್ಞಾತವೇದಾರ್ಥ ಇತಿ ಸರ್ವವೇದಾನಾಂ ಭಗವಾನೇವಾರ್ಥ ಇತಿ ಜ್ಞಾನವಾನಿತ್ಯನೇನ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಪ್ರಮೇಯಮುಕ್ತಮ್। ಯುಕ್ತಿತ ಇತಿ ಲ್ಯಬ್ಲೋಪನಿಮಿತ್ತಾ ಪಞ್ಚಮೀ। ವೇದಾರ್ಥವಿರೋಧಿಯುಕ್ತೀಃ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ನಿರಾಕೃತ್ಯೇತಿ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಾದ್ಯಪಾದಸ್ಯ। ಪರಾನ್ ವೈಷ್ಣವಸಮಯಾದನ್ಯಾನ್ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾದಿಸಮಯಾನ್ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ನಿರಸ್ಯೇತಿ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ। ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧಂ ಚೇತಿ ತೃತೀಯಚತುರ್ಥಯೋಃ। ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ಪಾದಭೇದ ಇತ್ಯತೋऽಧ್ಯಾತ್ಮಪ್ರವಣೋ ಭೂತ್ವೇತಿ ಬಹುಯುಕ್ತಿವಿರೋಧಾನಾಂ ಭಾನಾತ್ ಕಾರಣಾಚ್ಛ್ರುತೀನಾಂ ಯುಕ್ತಿಸಹಿತಶ್ರುತೇರ್ವಿರೋಧಂ ಚ ನಿರಾಕೃತ್ಯೇತಿ ಚತುರ್ಥಸ್ಯ ವಿಶೇಷೋ ದರ್ಶಿತಃ। ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿಷಯಶ್ರುತಿವಿರೋಧಪರಿಹಾರಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಚರಮತ್ವೋಪಪಾದನಾಯ ತಸ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಾ ಹಿ ಭಾವಾ ಮಿಥ್ಯಾ ಸಮ್ಯಗ್ ವಾ ವಿದಿತಾ ಬನ್ಧಮೋಕ್ಷಯೋರನ್ತರಙ್ಗತಾಮಶ್ನುವತೇ। ನ ತಥಾ ಬಾಹ್ಯಾಃ।

ಪ್ರಾಣತತ್ವಗಾನಿತ್ಯನೇನ ಚತುರ್ಥಪಾದಗತಾನಾಮೇವ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣವಿಷಯಾಣಾಮಧಿಕರಣಾನಾಂ ಪ್ರಮೇಯಮ್। ಅಧ್ಯಾತ್ಮೇತ್ಯನೇನೈವ ಲಬ್ಧಮೇತತ್ ಕಸ್ಮಾತ್ ಪುನರುಚ್ಯತ ಇತ್ಯತೋ ವಿಶೇಷೇಣೈತದ್ ಭಾವ್ಯಂ ತತ್ಪ್ರಸಾದಾಯತ್ತತ್ವಾಜ್ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾ ಇತ್ಯಾಶಯವತೋಕ್ತಮ್ ತತ್ಪ್ರಸಾದೇತಿ। ಅನುರಞ್ಜಿತಃ ಸಮೀಚೀನಃ ಕೃತ ಇತಿ ಯಾವತ್।

ದೇಹಕರ್ತೃತ್ವಮಿತ್ಯಾದಿನಾ “ತ್ರಿವೃತ್ ಕುರ್ವತಃ” ಇತ್ಯಧಿಕರಣಸ್ಯ। ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವತ ಇತಿ। ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವಂ ವಿಜ್ಞಾಯ ತತಶ್ಚ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಮಾನ್ ಭೂತ್ವೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅತ್ರಾಪಿ ಪುನರ್ವಚನಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಪೂರ್ವವದವಧೇಯಮ್।

ಅತಿದುಃಖತೋऽತಿದುಃಖಸಾಧನತ್ವಂ ವಿಜ್ಞಾಯ। ತದನ್ಯತ್ರ ಭಗವತೋऽನ್ಯತ್ರಾಧಿಕಂ ವೈರಾಗ್ಯಮುತ್ಪಾದ್ಯೇತಿ ತೃತೀಯಾದ್ಯಸ್ಯ। ಅಜಿಜ್ಞಾಸೂನಾಮಪಿ ಕದಾಚಿತ್ ಕ್ವಚಿದ್ ವೈರಾಗ್ಯಂ ಜಾಯತೇ, ಅತೋऽಧಿಕಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್, ಅತೀತಿ ಚ। ತದ್ಗುಣಾಧಿಕ್ಯೇತಿ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ। ತದ್ವಶತ್ವಾತ್ ತದ್ವಶತ್ವಂ ವಿಜ್ಞಾಯ। ಭಕ್ತೇಃ ಪ್ರಾಕ್ ಸಿದ್ಧತ್ವಾದ್ ದಾರ್ಢ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ನಚೈತತ್ ಸರ್ವಮನುಪಾಸಿತಗುರೋರ್ಭವತೀತ್ಯತೋ ವಿಶಿಷ್ಟೇತ್ಯಭಿಹಿತಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕಥಮಯಮಥಶಬ್ದಸ್ಯಾರ್ಥ ಇತಿ ಚೇತ್, ಉಚ್ಯತೇ ಯದ್ಯಪ್ಯಥಶಬ್ದೋಽನೇಕಾರ್ಥಃ। ತಥಾಽಪ್ಯರ್ಥಾನ್ತರಾಣಾಮತ್ರಾಯೋಗಾದಾನನ್ತರ್ಯಾರ್ಥಃ ಪರಿಗೃಹ್ಯತ ಇತ್ಯವಿವಾದಮ್। ಆನನ್ತರ್ಯಂ ನ ಯತಃಕುತಶ್ಚಿದಭಿಧಾತವ್ಯಮ್, ವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್। ಕಿನ್ತು ಯೇನ ವಿನಾ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ನ ಭವತಿ, ಯಸ್ಮಿಂಶ್ಚ ಸತಿ ಭವತ್ಯೇವ ತದಾನನ್ತರ್ಯಮ್। ತಥಾವಿಧಂ ಚ ವೇದಾರ್ಥಜ್ಞಾನಾದೀತಿ।

ಕಿಞ್ಚ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ನಾಮ ವಿಚಾರಾಪರಪರ್ಯಾಯಂ ಮನನಮ್। ನಚ ತಚ್ಛ್ರವಣಮನ್ತರೇಣ ಸಮ್ಭವತೀತ್ಯತೋ ಯಾವದರ್ಥಜಾತಮತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ವಿಚಾರ್ಯಮ್, ತಾವತಃ ಶ್ರವಣಜನ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಂ ಪೂರ್ವವೃತ್ತಮ್। ಸತಿ ಚ ತಸ್ಮಿನ್ ಜನ್ಮಾನ್ತರಾನುಷ್ಠಿತಸತ್ಕರ್ಮಣಃ ಸತ್ಕುಲಪ್ರಸೂತಸ್ಯ ಸಾತ್ತ್ವಿಕಪ್ರಕೃತೇರ್ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಕಮವಶ್ಯಂ ಭವತ್ಯೇವ।

ಯತ್ತು ಪರೈರ್ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯವಸ್ತುವಿವೇಕಃ, ಶಮದಮಾದಿಸಾಧನಸಮ್ಪತ್, ಇಹಾಮುತ್ರಫಲಭೋಗವೈರಾಗ್ಯಮ್, ಮುಮುಕ್ಷುತಾ ಚೇತಿ ಸಾಧನಚತುಷ್ಟಯಂ ಪೂರ್ವವೃತ್ತಮುಕ್ತಂ ತದಸ್ಮದುಕ್ತ ಏವಾನ್ತರ್ಭವತೀತ್ಯವಿರುದ್ಧಮ್। ಉತ್ತಮಭಕ್ತಾನಾಂ ಮುಮುಕ್ಷುತಾ ನಾಸ್ತೀತ್ಯಾಚಾರ್ಯೇಣ ನ ಸಙ್ಕೀರ್ತಿತಾ।

ಏತೇನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಸಾಧ್ಯಸ್ಯ ವೈರಾಗ್ಯಾದೇಸ್ತತ್ಸಾಧನತ್ವೇಽನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್। ಸಾತ್ತ್ವಿಕಪ್ರಕೃತೇಃ ಸತ್ಸಙ್ಗವಶಾದೀಷದ್ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಮತಃ ಶ್ರವಣೇನ ತದಭಿವೃದ್ಧೌ ಕೃತಮನನಾದೇರ್ಭೂಯಸ್ತದಭಿವೃದ್ಧಿರಿತಿ।

h ॥ ಮೋಕ್ಷದತ್ವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಾರ್ಥಸ್ಯೋಪಪಾದಕತ್ವಂ ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರಸ್ಯ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಾರ್ಥಮಭಿಧಾಯ ತೇನ ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರಸ್ಯ ಸಙ್ಗತಿಮಾಹ ಕರ್ತವ್ಯೇತಿ।

ಕರ್ತವ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೇತ್ಯುಕ್ತೇ ಕಿಮಿತಿ ಸಂಶಯೇ।

ಅತ ಇತ್ಯುದಿತೇಽಪ್ಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷಾನುಕ್ತಿತಃ ಪುನಃ ॥8॥**

(###sudha --)

ಉಕ್ತೇ ಸತಿ ಕಿಮಿತಿ ಕರ್ತವ್ಯಾ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯೇತಿ ಸಂಶಯೋ ಭವತಿ। ಸಂಶಯಶಬ್ದೇನಾತ್ರ ವಿಪರ್ಯಯೋಽಭಿಧೀಯತೇ। ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನತ್ವಸಾಮ್ಯಾತ್। ಸಂಶಯೇ ಸತಿ ತತ್ಪರಿಹಾರಾಯ "ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ" ಇತ್ಯಾಹೇತಿ ಶೇಷಃ। ಯದ್ವಾ ಕಿಂ ಕರ್ತವ್ಯಾ ನವೇತಿ ಸಂಶಯೇ, ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯೇತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಚ ಸತೀತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್। ಇತ್ಯಾಹೇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೇನೈವ ವಾ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರೇऽತಃಶಬ್ದೇನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾ ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥತ್ವೇನೋಕ್ತತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ಪುನರಾಶಙ್ಕೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತ ಇತಿ। ಅತಃಶಬ್ದೇನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾ ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥತ್ವೇ ಉದಿತೇऽಪ್ಯಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥತ್ವಸ್ಯ ವಿಶೇಷಾನುಕ್ತಿತೋ ಹೇತೋಃ ಪುನಃ ಸಂಶಯ ಇತಿ ಪೂರ್ವೇಣ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರೇಣಾಪಿ ನೈಷಾ ಶಙ್ಕಾ ನಿವರ್ತತೇ। ತತ್ರಾಪಿ ಹಿ ಮೋಕ್ಷಃ ಸಮಾಸಾರ್ಥತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವ್ಯ ಏವ। ನತು ವಿಶೇಷೇಣೋಕ್ತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪ್ರಮಾಣವಿಶೇಷಾನುಕ್ತಿತ ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾತ್। ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಯೋಜನತ್ವಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಕರ್ತವ್ಯೇತ್ಯತಃಶಬ್ದೇನೋದಿತೇऽಪಿ ಪುನರಾಶಙ್ಕಾ ಭವತ್ಯೇವ। ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯಾನುಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ।

h॥ ಯಸ್ಮಾದ್ ವಿಷ್ಣೋಃ ಅಸ್ಯ ಮುಮುಕ್ಷೋಃ ಜನ್ಮಾದಿ ಮೋಕ್ಷಾದಿಕಂ ಭವತೀತಿ ಶ್ರುತಮ್,

ತಸ್ಮಾತ್ ತಜ್ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಕರ್ತವ್ಯೇತಿ ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಚೇದ್ ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರಮಪಿ ಕಥಮೇತದಾಶಙ್ಕಾಂ ನಿವರ್ತಯೇತ್? ನಹ್ಯತ್ರಾಯಮರ್ಥಃ ಪ್ರಮಾಣೇನೋಪಪಾದಿತ ಇತ್ಯತಸ್ತದ್ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಸೃಷ್ಟೀತಿ।

ಸೃಷ್ಟಿಬನ್ಧನಮೋಕ್ಷಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ಶ್ರುತತ್ವತಃ।

ಯತೋ ಮೋಕ್ಷಾದಿದಾತಾऽಸಾವತೋ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ ಏವ ವಃ।

ಇತ್ಯಾಹ -- ತತ್ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವ್ಯಾಸಾಖ್ಯಂ ಜ್ಞಾನರಶ್ಮಿಮತ್॥9॥**

(###sudha --)

ಶ್ರುತತ್ವತೋऽಸೌ ಮೋಕ್ಷಾದಿದಾತಾ। ಯತಶ್ಚ ಮೋಕ್ಷಾದಿದಾತಾऽಸಾವತೋ ವೋ ಯುಷ್ಮಾಕಂ ಮುಮುಕ್ಷೂಣಾಂ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯ ಏವ ಇತ್ಯೇತಮರ್ಥಂ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರೇಣಾऽಹೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ "ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಯತಃ" ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ ಶ್ರುತಮಿತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಃ। ತಥಾಚ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷದಾತೃತ್ವೇ ಶ್ರುತಿಃ ಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

h॥ ಸೂತ್ರೇ ಮೋಕ್ಷದತ್ವಮಾತ್ರಸ್ಯ ವಕ್ತವ್ಯತ್ವೇ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಹೇತುತ್ವೋಕ್ತಿಸ್ತು ತತ್ಸಮ್ಭಾವನಾರ್ಥಾ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚಾತ್ರ ಮೋಕ್ಷದಾತೃತ್ವಂ ಪ್ರಧಾನಮ್, ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಂ ತು ತತ್ರ ಹೇತುತ್ವೇನೋಕ್ತಮ್। ಕೇವಲವ್ಯತಿರೇಕೀ ಚಾಯಂ ಹೇತುಃ। ತಸ್ಯ ಚಾಸಿದ್ಧಿಪರಿಹಾರಾಯ ಶ್ರುತತ್ವಮಭಿಹಿತಮಿತಿ। "ಕೃತ್ಯಾನಾಂ ಕರ್ತರಿ ವಾ" ಇತಿ ವ ಇತಿ ಷಷ್ಠೀ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll "ಮೋಕ್ಷದಿಕತೃತ್ವಸ್ಯ" ಇತ್ಯಸ್ಯ ಸಾಧುತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ನನು ಮೋಕ್ಷಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯೇತ್ಯಾದಿ ಕಥಮ್? "ಕರ್ತರಿ ಚ" ಇತಿ ತೃಜನ್ತೇನ ಷಷ್ಠ್ಯಾಃ ಸಮಾಸಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್। ತೃನ್ನಯಂ ತಚ್ಛೀಲಾದೌ ವಿಹಿತಃ। ತೇನ ಚ "ಶ್ರಿತಾದಿಷು ಗಾಮಿಗಮ್ಯಾದೀನಾಮುಪಸಙ್ಖ್ಯಾನಮ್" ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಾಯಾಃ ಸಮಾಸಃ। ಜ್ಞಾನಂ ರಶ್ಮಯ ಇವ ಜ್ಞಾನರಶ್ಮಯಃ। ವ್ಯಾಪ್ತಜ್ಞಾನವದಿತ್ಯರ್ಥಃ। "ಅಪಾನ್ತರತಮೋ ನಾಮ ಕಶ್ಚನ ಮುನಿರ್ವ್ಯಾಸೋ ಬಭೂವ" ಇತಿ ಪ್ರವಾದದರ್ಶನಾಚ್ಛಿಷ್ಯಾಣಾಂ ಸೂತ್ರಕಾರೇ ಭಕ್ತಿಮಾನ್ದ್ಯಂ ಮಾ ಭೂದಿತ್ಯತೋ ವಿಶೇಷಣೋಪಾದನಮ್।

h ll ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಃ ಮೋಕ್ಷಹೇತುತ್ವಸ್ಯ ಲೋಕತ ಏವ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್,

ಸೂತ್ರೇ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕತೃತ್ವೋಕ್ತ್ಯಾ ಮೋಕ್ಷದತ್ವಮೇವ ಸಮರ್ಥಿತಮ್ ll

(###sudha --)

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವೇನಾಽಕ್ಷಿಪ್ತೇ ಭಗವತೋ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಸಮರ್ಥನಮಸಙ್ಗತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಯೇನೈವೇತಿ।

ಯೇನೈವ ಬನ್ಧಮೋಕ್ಷಃ ಸ್ಯಾತ್ ಸ ಚ ಜಿಜ್ಞಾಸಯಾ ಗತಃ।

ಸುಪ್ರಸನ್ನೋ ಭವೇದೀಶೋ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಽತೋಽಸ್ಯ ಮುಕ್ತಿದಾ ll10 ll**

(###sudha --)

ಬನ್ಧಾನ್ಮೋಕ್ಷೋ ಬನ್ಧಮೋಕ್ಷಃ। "ಪಞ್ಚಮೀ" ಇತಿ ಯೋಗವಿಭಾಗಾತ್ ಸಮಾಸಃ। ಷಷ್ಠೀಸಮಾಸೋ ವಾ। ಯೇನ ಪ್ರಸನ್ನೇನ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಗತೋ ಜ್ಞಾತಃ। ಗತ್ಯರ್ಥಾನಾಮವಗತ್ಯರ್ಥತ್ವಾತ್। ಚೋ ಯಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ। ಪ್ರಸಾದಮಾತ್ರಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಾಭಾವಾತ್ ಸುಶಬ್ದಃ। ಅಸ್ಯೇಶಸ್ಯ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಽಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ ಮುಕ್ತಿದಾ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ತಾವನ್ನ ಸಾಕ್ಷಾನ್ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವೇನಾಸ್ಮಾಕಮಭಿಮತಾ, ಕಿನ್ತು ಸುಪ್ರಸನ್ನೋ ಭಗವಾನೇವ। ಸ ಚೋತ್ಕೃಷ್ಟತಯಾ ಜ್ಞಾತಃ ಸುಪ್ರಸನ್ನೋ ಭವತಿ। ಉತ್ಕರ್ಷಜ್ಞಾನಂ ಚ ಜಿಜ್ಞಾಸಯೇತ್ಯೇವಮ್ಪರಮ್ಪರಯಾ। ತತ್ರ ಭಗವತೋ ಮೋಕ್ಷದಾತೃತ್ವಂ ತಾವತ್ ಪ್ರಮಾಣೈಃ ಸಮರ್ಥಿತಮ್। ಪ್ರಸನ್ನ ಏವ ದದಾತೀತಿ, ಉತ್ಕರ್ಷಜ್ಞಾನಾತ್ ಪ್ರಸೀದತೀತಿ, ಜಿಜ್ಞಾಸಯೋತ್ಕೃಷ್ಟತಯಾ ಜ್ಞಾಯತ ಇತಿ ಚ ಲೋಕತ ಏವ ಸಿದ್ಧಮ್। ಕಿಂ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸೇನ? ಅತೋ ಭಗವಜ್ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾ ಮೋಕ್ಷಹೇತುತ್ವಂ ಪ್ರಮಿತಮಿತಿ ಮನ್ಯತೇ ಸೂತ್ರಕಾರ ಇತಿ। ನನು ಸ್ಥಾನಾನ್ತರೇಽಸ್ಯ ಸೂತ್ರಸ್ಯಾನ್ಯಥಾ ಸಙ್ಗತಿರುಕ್ತಾ। ಸತ್ಯಮ್। ಸತ್ಯಾಂ ತಸ್ಯಾಮಿಯಮಪರಾಽತ್ರೋಕ್ತೇತಿ।

h ll ಮೋಕ್ಷಾದಿದಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯತ್ವಾತ್ ನಾನುಮಾನಾದಿನಾಽನ್ಯೇ ಕಲ್ಪನೀಯಾಃ ll

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ತೃತೀಯಸೂತ್ರನಿವರ್ತ್ಯಾಮಾಶಙ್ಕಾಮಭಿಧಾಯ ತತ್ಪರಿಹಾರತ್ವೇನ ತತ್ ಪಠತಿ ಮೋಕ್ಷಾದೀತಿ।

ಮೋಕ್ಷಾದಿದತ್ವಮೀಶಸ್ಯ ಕಥಮೇವಾವಗಮ್ಯತೇ।

ಇತಿ ಚೇಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯೋ ಹಿ ಮೋಕ್ಷದಃ ॥11॥**

(###sudha --)

ಪ್ರಧಾನಂ ಮೋಕ್ಷದತ್ವಂ ತತ್ಸಾಧನಂ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಂ ಚೇಶಸ್ಯೈವೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಕಥಮವಗಮ್ಯತೇ? ನ ಕಥಞ್ಚಿತ್। ಅನುಮಾನೈಸ್ತತ್ತದಾಗಮೈಶ್ಚಾನ್ಯೇಷಾಂ ತಥಾಽವಗಮಾದಿತಿ ಭಾವಃ। ಇತಿ ಚೇತ್ ತತ್ರೋಕ್ತಮಿತಿ ಶೇಷಃ।

ಕಥಮಿದಂ ಸೂತ್ರಮೇತದಾಶಙ್ಕಾಯಾ ನಿವರ್ತಕಮಿತ್ಯತಸ್ತದ್ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯೋ ಹೀತಿ। ಮೋಕ್ಷಗ್ರಹಣಂ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದೇರಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಯಸ್ಮಾನ್ಮೋಕ್ಷಾದಿದಃ ಪುರುಷಃ ಶಾಸ್ತ್ರಮಾತ್ರಸ್ಯ ವಿಷಯಃ, ಅತೋ ವೇದಾದಿಕಂ ಯಂ ತಥಾವಿಧಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತಿ, ಸ ಏವ ತಥಾ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯೋ ನಾನುಮಾದಿನಾ ಕಲ್ಪನೀಯ ಇತಿ।

h॥ ಮೋಕ್ಷಾದಿದಾತುಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಪೌರುಷಯಾಗಮಗಮ್ಯತ್ವನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಮೋಕ್ಷಾದಿದಾತುಃ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯತ್ವಂ ಕುತಃ? ಪರಿಶೇಷಾದಿತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಮ್ಯತ್ವಂ ತಾವದ್ ದೂಷಯತಿ -- ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇತಿ।

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾವಸಿತೇಭ್ಯಃ ಸ್ಯಾದ್ ಯದಿ ಮೋಕ್ಷಃ ಕಥಞ್ಚನ।

ಕಿಮಿತ್ಯನಾದಿಸಂಸಾರಮಗ್ನಾಃ ಸರ್ವಾ ಇಮಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ॥12॥**

(###sudha --)

ಯಸ್ಮಾನ್ನಿಯಮತೋ ದುಃಖಹಾನಿಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತೋ ಭವೇತ್।

ಧಾವನ್ತ್ಯೇವ ತಮುದ್ದಿಶ್ಯ ರಾಜಾದ್ಯಮಖಿಲಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ॥13॥**

(###sudha --)

ಯದಿ ಮೋಕ್ಷಾದಿದಾತಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಯಾವತ್। ಕಥಞ್ಚನ ತತ್ಸೇವಾದಿನಾ। ತದಾ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಮುಕ್ತಾಃ ಸ್ಯುರಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಮೋಕ್ಷದಾತುಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವೇ ಕುತಃ ಸರ್ವೈರ್ಮುಕ್ತೈರ್ಭಾವ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಯಸ್ಮಾದಿತಿ। ಯಸ್ಮಾತ್ ಪುರುಷಾದ್ವೇತೋಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಮುಮುಕ್ಷುತ್ವಾನ್ನ ಧಾವನ್ತೀತ್ಯಾಶಙ್ಕಾನಿವಾರಣಾಯ ಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್ ದುಃಖಹಾನಿರಿತಿ। ನಹಿ ಕೋಽಪಿ ದುಃಖೀ ದುಃಖಂ ನ ಜಿಹಾಸತೀತಿ ಸಮ್ಭವತಿ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಮ್ಯಾತ್। ರಾಜಾದ್ಯಮಿತಿ ಸಮ್ಭಾವನಾಯ ಉಕ್ತಮ್। ದಾರಿದ್ರ್ಯದುಃಖಂ ಜಿಹಾಸವೋ ವದಾನ್ಯಂ ರಾಜಾದ್ಯಮಿವೇತಿ ವಾ।

ಅನುಮಾನಗಮ್ಯತ್ವಂ ದೂಷಯತಿ -- ಅನುಮೇತಿ।

ಅನುಮಾಗಮ್ಯತೋ ಮೋಕ್ಷೋ ಯದಿ ಸ್ಯಾದನುಮೈವ ಹಿ।

ದೃಷ್ಟಪೂರುಷವನ್ಮೋಕ್ಷದಾತೃತಾಂ ವಿನಿವಾರಯೇತ್।

ತಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯ ಏವೈಕೋ ಮೋಕ್ಷದೋ ಭವತಿ ಧ್ರುವಮ್ ॥14॥**

(###sudha --)

ಯದಿ ಕಶ್ಚಿನ್ಮೋಕ್ಷದಾತೃತ್ವೇನಾನುಮೀಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅನುಮೈವ ಪುರುಷತ್ವಾದಿಕಾ। ಅನುಮಾನಂ ಸಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಾನ್ನ ತತ್ರ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಆಗಮಾಸ್ತ್ವಾಪ್ತೇರನಿಶ್ಚಯಾದಸಮರ್ಥಾ ಏವೇತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ಪರಿಶೇಷಮುಪಸಂಹರತಿ -- ತದಿತಿ। ತತ್ ತಸ್ಮಾನ್ಮೋಕ್ಷದಃ ಪುರುಷೋ ಧ್ರುವಂ ಕೇವಲಂ ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯ ಏವ ಭವೇದಿತಿ ಯೋಜನಾ।

h॥ ಪರತನ್ತ್ರಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷದತ್ವಾಸಮ್ಭವಾತ್, ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಸ್ವತನ್ತ್ರತ್ವೇನ

ವೇದತಾತ್ಪರ್ಯವಿಷಯತ್ವಾಚ್ಚ ಸ ಏವ ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯಃ॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತ್ವೇವಮ್, ತಥಾಽಪಿ ಮೋಕ್ಷದತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯತ್ವಮನ್ಯೇಷಾಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ತಥಾ ಪ್ರತಿಭಾಸಾದಿತಿ ಚತುರ್ಥಸೂತ್ರಸ್ಯ ಸಙ್ಗತಿಂ ಸೂಚಯಂಸ್ತತ್ತ್ವತಿ ಪದದ್ವಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಶಾಸ್ತ್ರೇತಿ।

ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯಶ್ಚ ನಾನ್ಯೋಽಸ್ತಿ ಮೋಕ್ಷದತ್ವೇನ ಕೇಶವಾತ್।

ಮೋಕ್ಷದೋ ಹಿ ಸ್ವತನ್ತ್ರಃ ಸ್ಯಾತ್ ಪರತನ್ತ್ರಃ ಸ್ವಯಂ ಸೃತೌ।

ವರ್ತಮಾನಃ ಕಥಂ ಶಕ್ತಃ ಪರಮೋಕ್ಷಾಯ ಕೇವಲಮ್ ॥15॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅನ್ಯಾಶ್ರಯೇಣ ಯದ್ಯೇಷ ದದ್ಯಾನ್ಮೋಕ್ಷಂ ಸ ಏವ ಹಿ।

ತೇನಾನನುಸೃತೋ ಮೋಕ್ಷಂ ನ ದದ್ಯಾದನ್ಯವಾಕ್ಯತಃ।

ಅತಸ್ತದರ್ಥಮಪಿ ಸ ಜ್ಞೇಯೋ ವಿಷ್ಣುರ್ಮುಮುಕ್ಷುಭಿಃ॥16॥**

(###sudha --)

ಮೋಕ್ಷದತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯಶ್ಚ ಕೇಶವಾದನ್ಯೋ ನಾಸ್ತಿ। ಕಿನ್ತು ಸ ಏವ। ಕುತ ಇತ್ಯತಃ ಸೌತ್ರಂ ಹೇತುಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಮೋಕ್ಷದೋ ಹೀತಿ। ಸ್ವತನ್ತ್ರ ಏವ ಹಿ ಮೋಕ್ಷದಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯನ್ವಯಃ। ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ ಸಮನ್ವಯಶ್ಚ ಭಗವತ ಏವ ನಾನ್ಯೇಷಾಮ್। ಯಸ್ಯ ಚ ಪ್ರತೀಯತೇ ಶ್ರುತ್ಯಾದೌ, ಸ ಏವ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುರಿತಿ ಭಾವಃ।

ಪರತನ್ತ್ರೋ ಮೋಕ್ಷದಃ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಸ ಕಿಂ ಸ್ವತನ್ತ್ರಮನಾಶ್ರಿತ್ಯ ಸ್ವಯಮೇವ ಮೋಕ್ಷಂ ದದ್ಯಾತ್, ಉತ ಸ್ವತನ್ತ್ರಮನ್ಯಮಾಶ್ರಿತ್ಯ? ಆದ್ಯೇ ದೋಷಮಾಹ -- ಪರತನ್ತ್ರ ಇತಿ।ಪರತನ್ತ್ರ ಏವ। ಕೇವಲಂ ಪರಾನಪೇಕ್ಷಯಾ। ಯದ್ಯಸೌ ಸ್ವತನ್ತ್ರಮನಪೇಕ್ಷ್ಯೈವ ಸ್ವಭಕ್ತಮೋಕ್ಷಾಯ ಶಕ್ತಃ ಸ್ಯಾತ್, ತರ್ಹಿ ಸ್ವಾತ್ಮಾನಮಪಿ ಮೋಚಯೇದಿತಿ ನ ಸಂಸಾರೀ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಶಯಃ।

ದ್ವಿತೀಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ಅನ್ಯೇತಿ। ಏಷೋಽವಾನ್ತರೇಶ್ವರೋಽನ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವತನ್ತ್ರಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರಾಶ್ರಯೇಣ ಸ್ವಭಕ್ತಾಯ ಮೋಕ್ಷಂ ದದ್ಯಾದಿತಿ ಯದ್ಯುಚ್ಯತೇ, ತದಾ ಸ ಸ್ವತನ್ತ್ರಸ್ತೇನ ಮುಮುಕ್ಷುಣಾಽನನುಸೃತೋಽಸೇವಿತೋಽನ್ಯಸ್ಯಾವಾನ್ತರೇಶ್ವರಸ್ಯ ಮಮ ಭಕ್ತಾಯ ಮೋಕ್ಷಂ ದೇಹೀತಿ ಪ್ರಾರ್ಥನಾವಾಕ್ಯಮಾತ್ರೇಣ ಮೋಕ್ಷಂ ನೈವ ದದ್ಯಾದಿತ್ಯಪಿ ಸಮ್ಭಾವಿತಮೇವ। ತಥಾ ಲೋಕೇ ದರ್ಶನಾದಿತಿ ಹಿಶಬ್ದಃ। ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತ ಇತಿ। ತದರ್ಥಮಪ್ಯವಾನ್ತರೇಶ್ವರಾನ್ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತ್ಯರ್ಥಮಪಿ ಸ ಸ್ವತನ್ತ್ರಃ। ತಥಾಚ ಭಗವಜ್ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾ ಅಪರಿಹಾರ್ಯತ್ವಾದ್ ವ್ಯರ್ಥಾಽವಾನ್ತರೇಶ್ವರಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷದತ್ವಕಲ್ಪನೇತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಯಮೇವೈಷೇತ್ಯಾದಿಮೋಕ್ಷದತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯಾದಪಿ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಮೋಕ್ಷದತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಗಮ್ಯತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣ ಹೇತುಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಯಮೇವೇತಿ।

ಯಮೇವೈಷ ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ತಮೇವೇತಿ ಚ ಸಾದರಮ್।

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಮಸ್ಯೈವ ಜ್ಞಾಯತೇ ವೇದವಾದಿಭಿಃ॥17॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅನೇನ “ಯಮೇವೈಷ ವೃಣುತೇ ತೇನ ಲಭ್ಯಃ” ಇತಿ ಶ್ರುತಿಮುಪಾದತ್ತೇ। ತಮೇವ ಚೇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ “ತಮೇವಂ ವಿದಿತ್ವಾಽತಿ ಮೃತ್ಯುಮೇತಿ” ಇತಿ ಶ್ರುತಿರನೇನೋಪಾತ್ತಾ। “ನಾನ್ಯಃ ಪನ್ಥಾ ವಿದ್ಯತೇ” ಇತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷೇಣಾಽದರೋ ಗಮ್ಯತೇ। ಮೋಕ್ಷದತ್ವೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಮಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರೇವ। ಅನೇನ ಶ್ರುತೀನಾಂ ಸಮ್ಯಕ್ ಸಾದರಮನ್ವಯಃ ಸಮನ್ವಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

ನನ್ವೇತಯೋಃ ಶ್ರುತ್ಯೋರೇಷ ಇತಿ ತಮಿತಿ ಚ ಭಗವಾನುಚ್ಯತ ಇತ್ಯೇತತ್ ಕುತಃ? ಪ್ರಕರಣಾದಿಪರ್ಯಾಲೋಚನಯಾ ತದವಧಾರಣಾತ್। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ವೇದವಾದಿಭಿರಿತಿ। ಅತ್ರ ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರಮಾಹ --ಯ ಏನಮಿತಿ।

ಯ ಏನಂ ವಿದುರಮೃತಾ ಇತ್ಯುಕ್ತಸ್ತು ಸಮುದ್ರಗಃ।

ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಮಿತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾಽವಧಾರಿತಃ ॥18॥**

(###sudha --)

“ಯ ಏನಂ ವಿದುರಮೃತಾಸ್ತೇ ಭವನ್ತಿ” ಇತಿ ಚ ಶ್ರುತ್ಯೇತಿ ಪೂರ್ವೇಣ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಮೀಮಾಂಸಾರ್ಥಮಸ್ಯಾಃ ಶ್ರುತೇಃ ಪೃಥಗ್ ಗ್ರಹಣಮ್।

h ॥ ಶ್ರೌತಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರೈನಮಿತ್ಯುಕ್ತೋ ಹರಿರಿತ್ಯೇತತ್ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಇತ್ಯುಕ್ತ ಇತಿ। “ಯ ಏನಂ ವಿದುಃ” ಇತಿ ಶ್ರುತೌ ಮೋಕ್ಷಹೇತುಜ್ಞಾನತ್ವೇನೋಕ್ತಸ್ತು “ಯಮನ್ತಃ ಸಮುದ್ರೇ ಕವಯೋಽವಯನ್ತಿ” ಇತಿ ಸಮುದ್ರಗ ಉಕ್ತಃ। ತಚ್ಚ ಹರೇರ್ಲಿಙ್ಗಮಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಮಾಹ --ತದೇವೇತಿ। ಇತ್ಯುಕ್ತ ಇತಿ ವರ್ತತೇ। “ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಕವೀನಾಮ್” ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇನಾವಧಾರಿತಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಏನಮಿತ್ಯುಕ್ತೇ ಬ್ರಹ್ಮಪದಶ್ರವಣಾತ್ ತಸ್ಯ ಚ ಭಗವನ್ನಾಮತ್ವಾದ್ ಭಗವಾನೇವಾಯಮಿತಿ ಜ್ಞಾಯತೇ। ಯದ್ಯಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದಸ್ಯಾನ್ಯತ್ರಾಪಿ ವೃತ್ತಿರಸ್ತಿ, ತಥಾಽಪ್ಯಮುಖ್ಯೈವ। ನಚೈವಮತ್ರ ಶಕ್ಯತೇ ಗೃಹೀತುಮ್। ತದೇವೇತ್ಯವಧಾರಣವಿರೋಧಾತ್। ಇದಂ ಖಲ್ವಸ್ಯ ಮುಖ್ಯತೋ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಮಾಚಷ್ಟೇ। ಅನ್ಯತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವೃತ್ತಿಮಾತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವೇನ ನಿಷೇಧಾನುಪಪತ್ತೇರಿತಿ।

ಯುಕ್ತ್ಯನ್ತರಮಾಹ --ಯತ ಇತಿ।

ಯತಃ ಪ್ರಸೂತೇತಿ ತತಃ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಹ ತತೋ ಹರಿಃ।

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿರ್ನಚಾನ್ಯೋಽಸ್ತಿ ಮುಖ್ಯತಸ್ತ್ವಿತಿ ಗಮ್ಯತೇ॥19॥**

(###sudha --)

"ಯತಃ ಪ್ರಸೂತಾ ಜಗತಃ ಪ್ರಸೂತಿಃ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ, ತತಃ "ಯ ಏತಮ್" ಇತ್ಯುಕ್ತಾತ್, ಮೂಲಪ್ರಕೃತೇಃ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಹ। ನಚ ಮೂಲಪ್ರಕೃತೇಃ ಕಾರಣತ್ವಂ ಪರಮಪುರುಷಾದನ್ಯಸ್ಯ ಸಮ್ಭವತಿ। ಅತೋಽಪ್ಯಯಂ ಭಗವಾನಿತಿ। ಏತೇನ ಮೋಕ್ಷಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ಶ್ರುತತ್ವತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮಪಿ ವಿವೃತಂ ವೇದಿತವ್ಯಮ್। ದ್ವಿತೀಯಂ ಹೇತುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮುಪಸಂಹರತಿ --ತತ ಇತಿ। ಮುಖ್ಯತ ಇತಿ ಮೋಕ್ಷದತ್ವೇನೇತಿ ಯಾವತ್।

h॥ ಉಪಪತ್ತ್ಯಾದಿಲಿಙ್ಗಸಮುದಾಯಾದ್ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಪರಮಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ಕೃತ್ಸ್ನಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ವಿಷ್ಣೋರಿವಾನ್ಯೇಷಾಮಪಿ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಂ ಪ್ರತೀಯತ ಇತಿ ಯದುಕ್ತಮ್, ತತ್ಪರಿಹಾರಾರ್ಥತ್ವೇನಾಪಿ ಸೌತ್ರಂ ಹೇತುಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಶಾಸ್ತ್ರೇತಿ।

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಮೇತಸ್ಯ ಜ್ಞಾಯತೇ ಹಿ ಸಮನ್ವಯಾತ್।

ಸಮಿತಿ ಹ್ಯುಪಸರ್ಗೇಣ ಪರಮುಖ್ಯಾರ್ಥತೋಚ್ಯತೇ॥20॥**

(###sudha --)

ಅನ್ವಯ ಉಪಪತ್ತ್ಯಾದಿಲಿಙ್ಗಮ್। "ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತನ್ತೇ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಭಿರ್ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽವಾಚ್ಯತ್ವಮಾಶಯ ವಾಚ್ಯತ್ವಮೀಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣೇ ಸಾಧ್ಯತೇ। ತದಸಙ್ಗತಮ್। ಪ್ರಾಗ್ ವಾಚ್ಯತಾಯಾ ಅನುಕ್ತತ್ವಾತ್। ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಾದಿನಾಽಪಿ ಸಮ್ಭವಾದಿತ್ಯತೋಽಧಿಕರಣಂ ಸಙ್ಗಮಯಿತುಂ ಸಂಶಬ್ದಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಸಮಿತಿ। ಪರಮಮುಖ್ಯಾರ್ಥತೋಚ್ಯತೇ। ಸಙ್ಕೋಚೇ ಕಾರಣಾಭಾವಾತ್।

h॥ ಪೂವಸೂತ್ರಸ್ಥಸಂಶಬ್ದಾರ್ಥಂ ಮುಖ್ಯತ್ವಂ ಕಾಸ್ತ್ನ್ಯಂ ಚಾಽಕ್ಷಿಪ್ಯ

ಸಮಾಧಾನಾಭಿಧಾನಾದೀಕ್ಷತ್ಯಧಿಕರಣಸ್ಯಾಽಕ್ಷೇಪಿಕೀ ಸಙ್ಗತಿಃ॥

(###sudha --)

ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಏವಮಿತಿ।

ಏವಂ ಪರಮಮುಖ್ಯಾರ್ಥೋ ನಾರಾಯಣ ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನಿರ್ಧಾರಣಾಯ ನಾಶಬ್ದ್ವಮಿತಿ ವೇದಪತಿರ್ಜಗೌ ॥21॥**

(###sudha --)

ಏವಂ ಮೋಕ್ಷಾದಿದತ್ವೇನ ನಾರಾಯಣಃ ಶ್ರುತೇಃ ಪರಮಮುಖ್ಯಾರ್ಥ ಇತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ನಿರ್ಧಾರಣಾಯೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಯಸ್ಮಾತ್ ಸಮಿತ್ಯುಪಸರ್ಗೇಣ ಪರಮಮುಖ್ಯಾರ್ಥತೋಚ್ಯತೇ, ಏವಂ ತಸ್ಮಾತ್ ಸಙ್ಗತಿಸದ್ಭಾವಾತ್ "ನಾಶಬ್ದಮ್" ಇತಿ ಜಗಾವಿತಿ ವಾ।

h॥ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಸೂತ್ರೇ ಕೃತ್ಸ್ನಶಾಸ್ತ್ರವಿಷಯತ್ವಮಾಕ್ಷಿಪ್ಯ ಸಮಾಧಾನಾಭಿಧಾನಮ್॥

(###sudha --)

ಅತ್ರಾಧಿಕರಣೇ "ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರಮ್। ತತ್ ಪ್ರಾಗ್ ವಾಚ್ಯತಾಸಮರ್ಥನಪರಂ ನ ಭವತೀತಿ ನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್। ತಸ್ಯೇದಾನೀಂ ಸಙ್ಗತಿಮಾಹ ಕಥಮಿತಿ।

ಕಥಂ ಸಮನ್ವಯೋ ಜ್ಞೇಯಃ ಸ್ವಲ್ಪಶಾಖಾವಿದಾಂ ನೃಣಾಮ್।

ಸಂಶಬ್ದೋ ದ್ವ್ಯರ್ಥಃ, ಮುಖ್ಯವೃತ್ತ್ಯೇತಿ ಸರ್ವವೇದಾನಾಮಿತಿ ಚ। ತತ್ರ ದ್ವಿತೀಯಾರ್ಥೋಽತ್ರಾಽಕ್ಷಿಪ್ಯತೇ। ಅತ ಏವೈಕಾಧಿಕರಣತ್ವಮೇಷಾಂ ಸೂತ್ರಾಣಾಮ್। ಸಂಶಬ್ದಾರ್ಥಾಕ್ಷೇಪಸಮಾಧಾನಸ್ಯೈಕತ್ವಾತ್। ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಙ್ಗೈರ್ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವೇನ ಪರಮೇಶ್ವರೇ ಸರ್ವವೇದಾನಾಂ ಸಮನ್ವಯೋ ನ ಜ್ಞಾತುಂ ಶಕ್ಯಃ। ಕುತಃ? ನೃಣಾಂ ಸ್ವಲ್ಪಾಯುಃಪ್ರಜ್ಞಾದಿಮತಾಂ ಸ್ವಲ್ಪಶಾಖಾವೇದಿತ್ವಸ್ಯೈವ ಸಮ್ಭವೇನ ಸರ್ವವೇದಜ್ಞಾನಾಸಮ್ಭವಾತ್।

h॥ ವೇದಾನಾಮನನ್ತತ್ವಾತ್ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಅಲ್ಪಪ್ರಜ್ಞಾದಿಮತ್ತ್ವೇನ ಸರ್ವವೇದಸಮನ್ವಯಜ್ಞಾನಾಸಮ್ಭವಾತ್

ವಿಷ್ಣೋಃ ಮೋಕ್ಷಾದಿದತ್ವೇನ ನಿರ್ಣಯಾಭಾವ ಇತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ॥

(###sudha --)

ವೇದಾನಾಮಪಿ ಸ್ವಲ್ಪತ್ವೇ ಶಕ್ಯತ ಏವ ತತ್ಸಮನ್ವಯೋ ಜ್ಞಾತುಮಸ್ಮದಾದಿಭಿರಪೀತ್ಯತ ಆಹ -- ವೇದಾ ಇತಿ।

ವೇದಾ ಹ್ಯನನ್ತಾ ಇತಿ ಹಿ ಶ್ರುತಿರಾಹಾಪ್ಯನನ್ತತಾಮ್ ॥22॥**

(###sudha --)

"ಅನನ್ತಾ ವೈ ವೇದಾಃ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಮನೇನೋಪಾದತ್ತೇ। ಆದ್ಯೋ ಹಿಶಬ್ದಃ ಶ್ರೌತವೈಶಬ್ದಾರ್ಥಃ। ದ್ವಿತೀಯಃ ಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಂ ದ್ಯೋತಯತಿ। ಅಪಿಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ। ನ ಕೇವಲಂ ಪುರುಷಾಃ ಸ್ವಲ್ಪವೇದವಿದಃ। ಕಿನ್ತು ವೇದಾ ಅಪ್ಯನನ್ತಾ ಇತಿ। ಅನನ್ತತಾ ವೇದಾನಾಮಿತಿ ಶೇಷಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸನ್ತು ಪುರುಷಾಃ ಸ್ವಲ್ಪವಿದಃ, ವೇದಾಶ್ಚಾನನ್ತಾಃ, ತಥಾऽಪಿ ಕಥಂ ಸಮನ್ವಯಜ್ಞಾನಮಶಕ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನನ್ತೇತಿ।

ಅನನ್ತವೇದನಿರ್ಣೀತಿರ್ಮಹಾಪ್ರಲಯವಾರಿಧೇಃ।

ಉತ್ತಾರಣೋಪಮೇತ್ಯಸ್ಮಾನ್ನ ಜ್ಞೇಯೋऽತ್ರ ಸಮನ್ವಯಃ ॥23॥**

(###sudha --)

ಸ್ವಲ್ಪಶಾಖಾವಿದಾಮಿತಿ ವರ್ತತೇ। ಮಹಾಪ್ರಲಯವಾರಿಧೇರುತ್ತಾರಣೋಪಮೇತಿ ಗಮಕತ್ವಾತ್ ಸಮಾಸಃ। ದೇವದತ್ತಸ್ಯ ಗುರುಕುಲಮಿತಿ ಯಥಾ। ಯೋ ಯದ್ವಾಕ್ಯಂ ಸ್ವರೂಪತೋ ನ ಜಾನಾತಿ ಸ ತತ್ಪ್ರೋಪಕ್ರಮಾದ್ಯನುಸನ್ಧಾಯ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮವಧಾರಯತೀತ್ಯಸಮ್ಭಾವಿತಮೇತದಿತಿ ಭಾವಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ವಿಮತಾಃ ಪುರುಷಾ ನ ಸರ್ವವೇದಸಮನ್ವಯಜ್ಞಾನಾರ್ಹಾಃ, ಸರ್ವವೇದಾಜ್ಞತ್ವಾತ್; ಯೋ ಯದ್ವಾಕ್ಯಂ ನ ಜಾನಾತಿ ನಾಸೌ ತತ್ಸಮನ್ವಯಮಪಿ ಜಾನಾತಿ, ಯಥಾ ಸಮ್ಮತಃ। ವಿಮತಾ ನ ಸರ್ವವೇದವೇದನಾರ್ಹಾಃ, ಅಲ್ಪಪ್ರಜ್ಞಾದಿಮತ್ತ್ವಾತ್; ಯೋ ಯದಪೇಕ್ಷಯಾऽಲ್ಪಪ್ರಜ್ಞಾದಿಮಾನ್ ನಾಸೌ ತದ್ ವೇತ್ತಿ, ಯಥಾ ಸಮ್ಮತಃ। ವೇದಾ ವಾ ನೈತತ್ಪುರುಷವೇದ್ಯಾಃ, ಏತತ್ಪ್ರಜ್ಞಾದ್ಯತಿಕ್ರಾನ್ತತ್ವಾತ್; ಯದೇವಂ ತದೇವಮ್, ಯಥಾ ಸಮ್ಮತಮಿತಿ।

ಆಕ್ಷೇಪಮುಪಸಂಹರತಿ --ಇತ್ಯಸ್ಮಾದಿತಿ। ಅತ್ರ ವಿಷ್ಣೌ। ತತಶ್ಚ ಶಾಖಾನ್ತರೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಾನ್ತರಶಙ್ಕಯಾ ನೋಕ್ತಾರ್ಥಾವಧಾರಣಂ ಸಮ್ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಭಗವತೋ ವ್ಯಾಸಸ್ಯ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವೇನ ಸರ್ವವೇದಸಮನ್ವಯಜ್ಞಾನಿತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏತತ್ಪರಿಹಾರಾರ್ಥತ್ವೇನ ಸೂತ್ರಮವತಾರಯತಿ ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕ್ಯೇತಿ।

ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಪನೋದಾರ್ಥಂ ಸ ಆಹ -- ಕರುಣಾಕರಃ।

#sutraಓಂ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ ಓಂ॥1110॥**

(###sudha --)

ಅಶಕ್ಯೋತ್ತಾರಣತ್ವೇऽಪಿ ಹ್ಯಾಗಮಾಪಾರವಾರಿಧೇಃ।

ನಿರ್ಣೀಯತೇ ಮಯ್ಯೈವಾಯಂ ರೋಮಕೂಪಲಯೋದಿನಾ ॥24॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಆಹ -- "ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ನನ್ವಸ್ಯ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ಕೋಽರ್ಥಃ? ಸರ್ವಾಭಿಃ ಶಾಖಾಭಿರುತ್ಪಾದ್ಯಾಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಾವಗತೇರೇಕರೂಪತ್ವಾತ್ ಸರ್ವಾ ಅಪಿ ಶಾಖಾಃ ಪರಮಪುರುಷಮೇಕಮೇವ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವೇನ ಅವಗಮಯನ್ತೀತಿ ನ ಕ್ವಚಿದಪ್ಯನ್ಯಥಾಪ್ರತಿಪಾದನಂ ಶಙ್ಕನೀಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ನನ್ವೇತದೇವ ವೇದಾನಾಮನನ್ತತ್ವೇನ ಜ್ಞಾತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾದುಪಕ್ರಮಾದಿಭಿಸ್ತನ್ನಿರ್ಣಯೋ ದೂರೇ ನಿರಸ್ತ ಇತ್ಯಾಕ್ಷಿಪ್ತಮ್, ಪುನಸ್ತದೇವೋಚ್ಯತ ಇತಿ ಕಿಮನೇನ ಕೃತಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತಃ ಸೂತ್ರಕೃತೋಽಭಿಸನ್ಧಿಮಾಹ ಅಶಕ್ಯೇತಿ।ಮದನ್ಯೈರಿತಿ ಶೇಷಃ। ಹಿಶಬ್ದೇನ ಪರೋಪನ್ಯಸ್ತಂ ಪ್ರಮಾಣಮಭ್ಯುಪೈತಿ। ಉತ್ತಾರಣಂ ಪಾರಗಮನಮ್। ಉಪಕ್ರಮಾದಿಭಿರ್ನಿರ್ಣಯನಮಿತಿ ಯಾವತ್। ಉದಮುದಕಮಸ್ಯಾಸ್ತೀತ್ಯುದೀ। ಭೂಮವಿವಕ್ಷಾಯಾಮಿನಿಃ। ಸಮುದ್ರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ರೋಮಕೂಪೇ ಲಯೋದೀ ಯಸ್ಯಾಸೌ ತಥೋಕ್ತಃ। ಪ್ರಲಯಸಮುದ್ರಸಮಾನೋಽಪಿ ವೇದೋ ಮದೀಯಜ್ಞಾನೇಽನ್ತರ್ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ವೇದಾನಾಮನಿರ್ಣೇಯತ್ವನಿರ್ಣೇಯತ್ವೋಕ್ತೇಃ ವ್ಯಾಹತತ್ವಶಙ್ಕಾಯಾಃ,

ವ್ಯಾಸಸ್ಯ ರೋಮಕೂಪಲಯೋದಿತ್ವೋಕ್ತೇರಸಙ್ಗತತ್ವಶಙ್ಕಾಯಾಶ್ಚ ಪರಿಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ಏತದೇವ ವಿವೃಣೋತಿ ಯದ್ಯಪೀತಿ।

ಯದ್ಯಪ್ಯಶೇಷವೇದಾರ್ಥೋ ದುರ್ಗಮೋಽಖಿಲಮಾನವೈಃ।

ಮಜ್ಜ್ಞಾನಾವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶೇ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಪರಮಾಣುತಾಮ್ ॥25॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಪ್ರಕಾಶಯನ್ ವಿಶ್ವಪತಿರಾಹ ಪ್ರಮೇಯತಾಮ್।

ನಿಖಿಲಸ್ಯಾಪಿ ವೇದಸ್ಯ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಮಞ್ಜಸಾ ॥26॥**

(###sudha --)

ಅವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶೇ ಪರಮಾಣುರಿವ ಮಜ್ಜ್ಞಾನೇಽನ್ತರ್ಭವತಿ। ಭೂತಾಕಾಶಸ್ಯ ಪರಿಮಿತತ್ವಾದವ್ಯಾಕೃತಗ್ರಹಣಮ್। ವಿವರಣಾಭಾವೇ ಪೂರ್ವಶ್ಲೋಕೋಕ್ತಂ ಕಿಞ್ಚಿದ್ ವ್ಯಾಹತಮ್, ಕಿಞ್ಚಿಚ್ಚಾಸಙ್ಗತಂ ಪ್ರತೀಯೇತ।

ಅಭಿಪ್ರಾಯಮುಪಸಂಹರತಿ --ಇತೀತಿ। ಉಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣ ನಿಖಿಲಸ್ಯಾಪಿ ವೇದಸ್ಯ ಸ್ವೇನಾಞ್ಜಸಾ ಪ್ರಮೇಯತಾಂ ಪ್ರಕಾಶಯನ್ ಸೂಚಯನ್ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಮಾಹ। ನತು ನಿರಭಿಸನ್ಧಿರ್ಯೇನೋಕ್ತದೋಷಃ ಸ್ಯಾತ್। ವಿಶ್ವಪತಿರಿತಿ ಸರ್ವವೇದವಿತ್ತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಮ್। ನಹಿ ಪಾಲನೀಯಮವಿದ್ವಾನ್ ಪಾಲಕೋ ಭವತಿ। ವಿಶ್ವಾನ್ತರ್ಗತಾಶ್ಚ ಸರ್ವೇ ವೇದಾ ಇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣ ಸರ್ವವೇದಜ್ಞಾನಾಸಮ್ಭವೇನ ಸರ್ವವೇದಸಮನ್ವಯಾಜ್ಞಾನಂ ಕಿಂ ಮಾನವಾದೀನಾಮುಚ್ಯತೇ, ಉತ ಸೂತ್ರಕರ್ತುರ್ಮಮ? ಆದ್ಯೇಽಪಿ ಕಿಂ ವಿಶೇಷತಃ, ಅಥ ಸಾಮಾನ್ಯತೋಽಪಿ? ಆದ್ಯೋಽಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತ ಏವ। ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ। (1074) ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಮಮ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವೇನಾಸಿದ್ಧ್ಯಾದಿಪ್ರಾಪ್ತೇರಿತಿ।

h ॥ ಭಗವತೋ ವ್ಯಾಸಾದನ್ಯಸ್ಯ ಸರ್ವವೇದಸಮನ್ವಯಜ್ಞಾನಾಭಾವಃ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಚೇದ್ ಯದಿ ಕಶ್ಚಿದನ್ಯಃ ಸೂತ್ರಕಾರವದ್ ವಿಷಯಾನ್ತರೇ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಂ ಬ್ರೂಯಾತ್, ತದಾ ಪುನರನಿರ್ಣಯ ಏವೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಕೋ ನಾಮೇತಿ।

ಕೋ ನಾಮ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಮನನ್ತಾಗಮಸಮ್ಪದಃ।

ಜ್ಞಾನಸೂರ್ಯಮೃತೇ ಬ್ರೂಯಾತ್ ತಮೇಕಂ ಬಾದರಾಯಣಮ್ ॥27॥**

(###sudha --)

ಜ್ಞಾನೇನ ಸೂರ್ಯ ಇವ ಜ್ಞಾನಸೂರ್ಯಃ। ಯಥಾ ಸೂರ್ಯಃ ಸ್ವತೇಜಸಾ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಕಾಶಕಃ, ತಥಾಽಯಂ ಜ್ಞಾನೇನೇತಿ। "ವಿನಾ ವಾತಮ್" ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾದ್ ವಿನಾಯೋಗ ಇವ ಋತೇಽಪಿ ದ್ವಿತೀಯಾ ಭವತ್ಯೇವ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಕಿಂ ಸರ್ವಜ್ಞೋ ವಿಪರೀತಂ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಂ ಬ್ರೂಯಾತ್, ಉತಾಪರಃ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಸರ್ವಜ್ಞೋಕ್ತ್ಯೋರ್ವಿರೋಧಾಯೋಗಾತ್। ಯೋಗೇ ವಾ ದ್ವಯೋಃ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಸರ್ವಜ್ಞಸೂತ್ರಕಾರವಚನವಿರೋಧಾತ್ ಮಿಥ್ಯಾದೃಷ್ಟಿರ್ವಾ ಪ್ರತಾರಕೋ ವಾಽಸೌ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಕಥಮನಿರ್ಣಯ ಇತಿ।

h ॥ ಅನ್ಯೇಷಾಂ ಸೂತ್ರಕೃನ್ನಿರ್ಣೀತಶಾಖಾದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ಸರ್ವಶಾಖಾಸ್ವಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಸ್ಯೈಕರೂಪತ್ವಾನುಮಾನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತು ಭಗವತಃ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವೇನ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಜ್ಞಾನಮ್, ಪರಸ್ಯ ತು ಕಥಮ್? ಯದರ್ಥಮಿದಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮಿತ್ಯತಃ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ಅರ್ಥಾನ್ತರಮಾಹ --ಅನ್ಯೋಽಪೀತಿ।

ಅನ್ಯೋಽಪ್ಯಲ್ಪಮತಿಃ ಶಾಖಾಚತುಷ್ಪಞ್ಚಗತಂ ವಸು।

ಜಾನನ್ನನುಮಿತತ್ವೇನ ಬ್ರೂಯಾತ್ ತಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದತಃ ॥28॥**

(###sudha --)

ಅಲ್ಪಮತಿರಪ್ಯನ್ಯಸ್ತಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದತಃ ಶಾಖಾಚತುಷ್ಪಞ್ಚಗತಂ ವಸು ಜಾನನ್ನನುಮಿತತ್ವೇನಾನನ್ತಾಗಮಸಮ್ಪದೋ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಂ ಬ್ರೂಯಾದಿತಿ ಯೋಜನಾ। ಯಾಸಾಂ ಶಾಖಾನಾಮುದಾಹರಣೇನ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ಪರಮೇಶ್ವರಸಮನ್ವಯೋಽಭಿಹಿತಃ, ತದ್ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೀಕೃತ್ಯ ಶಾಖಾತ್ವಾದ್ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಶಾಖಾನಾಮಪಿ ತತ್ಪರತ್ವಾನುಮಾನಸಮ್ಭವಾದನ್ಯೇಷಾಮಪಿ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಜ್ಞಾನಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ। ಅನೇನ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾನುಮಾನಾದಿತಿ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮಿತಿ।

h || “ಶಾಖಾಚತುಷ್ಪಞ್ಚಗತಮ್” ಇತ್ಯಸ್ಯ ಸಾಧುತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ||

(###sudha --)

ನನು ಚತುಷ್ಪಞ್ಚಶಾಖಾಗತಮಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ತದ್ಧಿತಾರ್ಥೋತ್ತರಪದಸಮಾಹಾರೇ ಚೇತಿ ಸಙ್ಖ್ಯಾಯಾ ಉಪಸರ್ಜನತ್ವಾತ್। “ಕಡಾರಾಃ ಕರ್ಮಧಾರಯೇ” ಇತ್ಯುಪಸರ್ಜನಸ್ಯ ಪರನಿಪಾತೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ವರ್ಗಾರ್ಥೌ ವಾ ಚತುಷ್ಪಞ್ಚಶಬ್ದೌ। “ಪ್ರಪಞ್ಚೋ ಯದಿ ವಿದ್ಯೇತ” ಇತಿ ಯಥಾ।

h || ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ ಪ್ರಥಮಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್, ತದನ್ಯಾಪೇಕ್ಷಯಾ ದ್ವಿತೀಯಮ್ ||

(###sudha --)

ಇದಮೇವಾಸ್ತು ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್, ಶ್ರೋತೃಪ್ರತ್ಯಾಯನಾಙ್ಗತ್ವಾತ್। ನ ಪೂರ್ವಮ್। ಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಾಹೇತುತ್ವಾತ್। ನಹಿ ಸೂತ್ರಕಾರಃ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾತ್ ಸರ್ವವೇದಗತಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಂ ವೇತ್ತೀತ್ಯೇತಾವತಾಽನ್ಯೇಷಾಂ ಶಙ್ಕಾ ನಿವರ್ತತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಇತಿ ಮುಖ್ಯತಯೇತಿ।

ಇತಿ ಮುಖ್ಯತಯಾಽಶೇಷಗತಿಸಾಮಾನ್ಯವಿತ್ ಪ್ರಭುಃ।

ಪ್ರತಿಜಜ್ಞೇ ದೃಢಂ ಯಸ್ಮಾದ್ ದೇವಾನಾಮಪಿ ಪೂರ್ಯತೇ ||29||**

(###sudha --)

ಇತಿ ಪ್ರತಿಜಜ್ಞ ಇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಮುಖ್ಯತಯೇತ್ಯನುಮಾನಾದಿನಾ ವಿನಾಽಶೇಷವೇದಗತಿಸಾಮಾನ್ಯವಿತ್। ದೇವಾನಾಮಿತ್ಯುತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಣಾಮ್। ಅಪಿಃ ಪದಾರ್ಥೇ। ಶಙ್ಕೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಮಧುನೋಽಪಿ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಯಥಾ। ಪೂರ್ಯತೇ ನಿವಾರ್ಯತೇ। ಯೇ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯ ಪರಮಾಪ್ತತ್ವಂ ಜಾನನ್ತ್ಯುತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಣಃ, ತೇಷಾಂ ತದೀಯಪ್ರತಿಜ್ಞಾಮಾತ್ರೇಣ ಶಙ್ಕಾ ನಿವರ್ತತ ಏವೇತಿ ತಾನ್ ಪ್ರತಿ ಪೂರ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್। ಅನ್ಯಾನ್ ಪ್ರತಿ ತು ದ್ವಿತೀಯಮ್। ತಥಾ ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಂ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಶ್ರುತೇರಿತಿ ತೃತೀಯಂ ಚೇತಿ ಭಾವಃ।

h || ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರೇಣಾಧ್ಯಾಯಶೇಷಸ್ಯ ಪ್ರಪಞ್ಚ್ಯಪ್ರಪಞ್ಚಕಭಾವಲಕ್ಷಣಾ ಸಙ್ಗತಿಃ ||

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ನನ್ವನಯಾ ಪಞ್ಚಾಧಿಕರಣ್ಯಾ ವಕ್ತವ್ಯಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್ ಕಿಮಧ್ಯಾಯಶೇಷೇಣೇತ್ಯತಃ ಪ್ರಪಞ್ಚ್ಯಪ್ರಪಞ್ಚನರೂಪಾಂ ಸಙ್ಗತಿಂ ದರ್ಶಯನ್ನಾಹ ಅತ ಇತಿ।

ಅತೋ ನಿಖಿಲವೇದಾನಾಂ ಸಿದ್ಧ ಏವ ಸಮನ್ವಯಃ।

ಇತಿ ಸುಜ್ಞಾಪಿತಾರ್ಥೋಽಪಿ ಪೃಥಕ್ ಚಾಽಹ ಸಮನ್ವಯಮ್ ॥30॥**

(###sudha --)

ಅತೀತಪ್ರಬನ್ಧೇನೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಪೃಥಗ್ ವಿಸ್ತರೇಣಾಧ್ಯಾಯಶೇಷೇಣೇತಿ ಶೇಷಃ। ತತ್ರ ಪ್ರಥಮಪಾದೇ ಅನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಂ ನಾಮಾತ್ಮಕಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಸಮನ್ವಯೋಽಭಿಧೀಯತೇ। ದ್ವಿತೀಯೇಽನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಂ ಲಿಙ್ಗಾತ್ಮಕಾನಾಮ್। ತೃತೀಯೇ ತತ್ರಾನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಮುಭಯರೂಪಾಣಾಮ್। ಚತುರ್ಥೇಽನ್ಯತ್ರೈವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್।

h॥ ಅನ್ಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಶಬ್ದಸಮನ್ವಯಸ್ಯ ಉಭಯತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಶಬ್ದಸಮನ್ವಯಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಬಹುಸಂವಿಧಾನಸಾಧ್ಯತ್ವೇನ ಪ್ರಾಧಾನತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಥಮ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ತಮೇತಂ ಕ್ರಮಮುಪಪಾದಯನ್ನಾಹ ತತ್ರೇತಿ।

ತತ್ರ ಪ್ರಥಮತೋಽನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಂ ಸಮನ್ವಯಃ।

ಶಬ್ದಾನಾಂ ವಾಚ್ಯ ಏವಾತ್ರ ಮಹಾಮಲ್ಲೇಶಭಙ್ಗವತ್ ॥31॥**

(###sudha --)

ತತ್ರ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯೇ। ಪ್ರಥಮತಃ ಪ್ರಥಮಪಾದೇ। ಶಬ್ದಾನಾಂ ನಾಮಾತ್ಮಕಾನಾಮ್। ಅತ್ರ ವಿಷ್ಣೌ। ಮಹಾಮಲ್ಲೇಶಭಙ್ಗೇನ ತುಲ್ಯಂ ವರ್ತತೇ ಇತಿ ತಥಾ। ಯಥಾಽನೇಕೇಷು ಮಲ್ಲೇಷು ಪ್ರತ್ಯರ್ಥಿತಯಾಽವಸ್ಥಿತೇಷ್ವಪಿ ಭಗವತಾ ಕೃಷ್ಣೇನ ಪ್ರಧಾನತ್ವಾಚ್ಚಾಣೂರಾದಿಮಲ್ಲಾನಾಮೇವಾಽದೌ ಭಙ್ಗೋ ವಿಹಿತಃ, ತಥೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಉಭಯತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಂ ಹಿ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಸಮನ್ವಯೇಽನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿನಿವಾರಣಮಾತ್ರೇ ಯತ್ನೋ ವಿಧೇಯಃ। ಅನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಂ ತು ಭಗವತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿರಪ್ಯುಪಪಾದನೀಯೇತಿ। ತತ ಏತೇಷಾಂ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಮ್।

h॥ ಲಿಙ್ಗಾತ್ಮಕಶಬ್ದಾನಾಮಪಿ ನಾಮಾತ್ಮಕಶಬ್ದೇಭ್ಯ ಉಕ್ತವಿಧಯಾ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಸದ್ಭಾವಾತ್ ಪ್ರಾಥಮ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಲಿಙ್ಗಾತ್ಮಕಾಶ್ಚ ಧರ್ಮವಚನಾ ವ್ಯವಧಾನೇನಾನ್ಯಬುದ್ಧಿಂ ಜನಯನ್ತಿ। ನಾಮಾತ್ಮಕಾಸ್ತು ಸತ್ತ್ವವಚನಾಃ ಸಾಕ್ಷಾದೇವೇತಿ ತತ್ಸಮನ್ವಯೇ ಯತ್ನಗೌರವಮಸ್ತೀತಿ ಲಿಙ್ಗಾತ್ಮಕೇಭ್ಯೋ ನಾಮಾತ್ಮಕಾನಾಂ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಮಿತಿ।

h॥ ಅನ್ಯತ್ರೈವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಶಬ್ದಸಮನ್ವಯಸ್ಯ ಉಭಯಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇಽಪಿ

ತಸ್ಯ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಕತ್ವಾಭಾವಾತ್ ನ ಪ್ರಾಥಮ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

ಯದಿ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾದನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಂ ನಾಮಾತ್ಮಕಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಸಮನ್ವಯಃ ಪ್ರಥಮಪಾದೇ ವಕ್ತವ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಚತುರ್ಥಪಾದೋದಿತಸ್ಯಾನ್ಯತ್ರೈವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಸಮನ್ವಯಸ್ಯೇತೋಽಪಿ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾತ್ ಪ್ರಾಥಮ್ಯಂ ಭವೇತ್। ಅನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇರನ್ಯತ್ರೈವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿರ್ಬಲೀಯಸೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಇತ ಇತಿ।

ಇತೋಽತ್ಯಭ್ಯಧಿಕತ್ವೇಽಪಿ ತುರ್ಯಪಾದೋದಿತಸ್ಯ ತು।

ಮಹಾಸಮನ್ವಯೇ ತಸ್ಮಿನ್ ನಾಧಿಕಾರೋಽಖಿಲಸ್ಯ ಹಿ ॥32॥**

(###sudha --)

ಬ್ರಹ್ಮೈವಾಧಿಕೃತಸ್ತತ್ರ ಮುಖ್ಯತೋಽನ್ಯೇ ಯಥಾಕ್ರಮಮ್।

ದುರ್ಗಮತ್ವಾಚ್ಚ ನೈವಾತ್ರ ಪ್ರಾಥಮ್ಯೇನೋದಿತೋಽಞ್ಜಸಾ ॥33॥**

(###sudha --)

ತುರ್ಯಪಾದೋದಿತಸ್ಯ ಸಮನ್ವಯಸ್ಯೇತೋಽತ್ಯಭ್ಯಧಿಕತ್ವೇಽಪ್ಯಸಾವತ್ರಾಧ್ಯಾಯೇ ಪ್ರಾಥಮ್ಯೇನ ನೈವೋದಿತ ಇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। "ತತ್ತು ಸಮನ್ವಯಾತ್" ಇತಿ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪೇಣ ತಸ್ಯಾಪ್ಯತ್ರೋಕ್ತತ್ವಾದಞ್ಜಸೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಕುತೋ ನೋದಿತಃ? ಉತ್ಸರ್ಗಸ್ಯಾಪವಾದವಿಶೇಷಸದ್ಭಾವಾದಿತಿ ತುಶಬ್ದಃ।

ತಮೇವಾಪವಾದಹೇತುಂ ದರ್ಶಯತಿ ಮಹಾಸಮನ್ವಯ ಇತಿ। ತರ್ಹಿ ನ ವಕ್ತವ್ಯ ಏವ, ನಿರಧಿಕಾರಿಕತ್ವಾತ್। ನಹಿ ಗಾಯಮಾನೋ ಬಧಿರೇಷು ಗಾಯತೀತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಬ್ರಹ್ಮೈವೇತಿ। ನೈಕಾಧಿಕಾರಿಕಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮಿತ್ಯತೋಽನ್ಯ ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಮ್। ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಸಾಧಾರಣಮರ್ಥಮಾದಾವಭಿಧಾಯಾಸಾಧಾರಣಂ ಪಶ್ಚಾದ್ ವಕ್ಷ್ಯಾಮೀತ್ಯಾಶಯಃ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯ। ತತ್ರ ಸಾಧಾರಣೇ ತ್ವಿದಂ ತಾರತಮ್ಯಂ ಚಿನ್ತಿತಮಿತಿ। ದುರ್ಗಮತ್ವಾಚ್ಚೇತಿ ಹೇತ್ವನ್ತರಮ್। ಪ್ರಥಮಂ ಬುದ್ಧಾವನಾರೋಹಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಮೇವ ತತ್ರ ಯದ್ಯಪಿ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿತಾ, ತಥಾಽಪ್ಯಸ್ಮದಾದೀನಾಮೀಷದಧಿಕಾರಃ ಅಸ್ತ್ಯೇವ। ನಚ ಮನ್ದಾನಾಮಸೌ ಸಮನ್ವಯಃ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರಥಮಂ ಬುದ್ಧಿಮಧಿರೋಹತಿ। ಸಾಧಾರಣಸಮನ್ವಯಜ್ಞಾನೇನ ವೈದಿಕವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯನುರಕ್ತಾ ತು ಬುದ್ಧಿಃ ಕ್ರಮೇಣ ತತ್ರಾಪ್ಯವತರತೀತಿ।

h ll ಅನನ್ದಮಯಾಧಿಕರಣಸ್ಯ ಪ್ರಾಥಮ್ಯೇ ನಿಮಿತ್ತಮ್ ll

(###sudha --)

ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತ ಇತಿ।

ಅತೋಽನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ನಿರ್ಣಯಾಯ ತು।

ಪ್ರವೃತ್ತಃ ಪ್ರಥಮಂ ದೇವಸ್ತತ್ರಾಽನನ್ದಾದಯೋ ಗುಣಾಃ।

ಈಶಸ್ಯೈವೇತಿ ನಿರ್ಣೀತಾಃ ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಿಸಮಾಶ್ರಯಾತ್ ll34 ll**

(###sudha --)

ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾದತಿಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾನ್ಯಸ್ಯೋಪಪಾದಿತತ್ವಾಚ್ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ। ತುಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣೇ। ತತ್ರಾಽನನ್ದಮಯಾಧಿಕರಣಸ್ಯ ಆದ್ಯತ್ವೇ ಹೇತುಂ ಸೂಚಯನ್ನಾಹ ತತ್ರೇತಿ।ತತ್ರ ಸಮನ್ವಯಪ್ರಪಞ್ಚನೇ। ಪ್ರಥಮಮಿತ್ಯನುವರ್ತತೇ। ಸರ್ವೇಷು ಹಿ ಶುಭೇಷು ಮೂರ್ಧಾಭಿಷಿಕ್ತಾಃ ಆನನ್ದವಿಜ್ಞಾನಾದಯಃ। ಅತೋ ಮಾಙ್ಗಲಿಕ ಆಚಾರ್ಯಃ ತಚ್ಛಬ್ದಸಮನ್ವಯಮಾದಾವಾಹೇತಿ।

h ll ಅನ್ತಃಸ್ಥತ್ವಾಧಿಕರಣಆಕಾಶಾಧಿಕರಣಯೋಃ ಕ್ರಮೇ ನಿಮಿತ್ತಮ್ ll

(###sudha --)

ಅನ್ತರಧಿಕರಣಸ್ಯಾಽಕಾಶಾಧಿಕರಣಸ್ಯ ಚಾಽನನ್ದಮಯಾಧಿಕರಣಸಙ್ಗತತ್ವೇ ಸಮಾನೇ ಕುತಃ ಕ್ರಮ ಇತ್ಯತಸ್ತತ್ರ ಹೇತುಂ ಸೂಚಯನ್ನನ್ತರಧಿಕರಣತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ದೇವತೇತಿ।

ದೇವತಾನ್ತರಗಾಃ ಸರ್ವೇ ಶಬ್ದವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತತಃ।

ವಿಷ್ಣುಮೇವ ವದನ್ತ್ಯದ್ದಾ ತತ್ಸಙ್ಗಾದುಪಚಾರತಃ ll35 ll**

(###sudha --)

ಅನ್ಯದೇವಾನ್ ವದನ್ತೀಹ ವಿಶೇಷಗುಣವಕ್ತೃತಃ।

ವಿಷ್ಣುಮೇವ ಪರಂ ಬ್ರೂಯುರೇವಮನ್ಯೇಽಪ್ಯಶೇಷತಃ ll36 ll**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ದೇವತಾಃ ಖಲು ಜಡೇಭ್ಯೋ ಮುಖ್ಯಾಃ। ಅತಸ್ತದ್ವಾಚಿನಾಮಾಕಾಶಾದಿಜಡವಾಚಿಭ್ಯ ಉತ್ಕರ್ಷಃ। ಸರ್ವೇ ಶಬ್ದಾ ಅದ್ಧಾ ವಚನವೃತ್ತ್ಯೈವ ನೋಪಚಾರೇಣ। ಕಥಮ್? ಶಬ್ದವೃತ್ತ್ಯೋರ್ಯೋಗರೂಢ್ಯೋರ್ನಿಮಿತ್ತಾನಾಂ ಬಹುಲಪ್ರಯೋಗಾದೀನಾಂ ಹರೌ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್।

ತತ್ ಕಿಮನ್ಯತ್ರ ಶಬ್ದಾನಾಂ ವೃತ್ತಿರೇವ ನಾಸ್ತಿ, ಯೇನ ವಿಷ್ಣುಮೇವೇತ್ಯವಧಾರ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ತತ್ಸಙ್ಗಾದಿತಿ।ಉಪಚಾರಪ್ರಕಾರಶ್ಚ ಪ್ರಾಗೇವ ವಿವೃತಃ। (363366,277) ಅಕ್ಷಾದಿಶಬ್ದವದುಭಯತ್ರ ಸಾಮ್ಯೇನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಇಹೇತಿ। ಇನ್ದ್ರಾದಿಶಬ್ದಾ ಹಿ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯಾದಿಗುಣಾನ್ ವದನ್ತಿ। ತೇ ಚ ಭಗವತ ಏವಾಸಾಧಾರಣಾ ಇತಿ ತಮೇವ ಪರಂ ಮುಖ್ಯಂ ಬ್ರೂಯುಃ। ಇಹ ದೇವತಾನ್ತರೇ। ತಥಾ ನೇತಿ ಶೇಷಃ।

ಯದ್ವಾ ಇಹ ದೇವೇಷು ತತ್ಸಙ್ಗಾದಿತಿ ಪೂರ್ವತ್ರ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ರೂಢಿನಿಮಿತ್ತಾತಿಶಯಸ್ಯಾಪ್ಯೇತದುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಉತ್ತರಾಧಿಕರಣೇಷ್ವಪ್ಯೇವಂ ಕ್ರಮನಿಮಿತ್ತಾದಿಕಂ ಸ್ವಯಮೂಹನೀಯಮಿತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಏವಮಿತಿ। ವಿಷ್ಣುಮೇವ ಪರಂ ಬ್ರೂಯುರಿತಿ ವರ್ತತೇ।

h ॥ ಪ್ರಥಮಪಾದೇನ ದ್ವಿತೀಯಪಾದಸ್ಯೋಪಪಾದ್ಯೋಪಪಾದಕಭಾವಲಕ್ಷಣಾ ಸಙ್ಗತಿಃ ॥

(###sudha --)

ಅನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಂ ನಾಮಾತ್ಮಕಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಮನನ್ತತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ಪಾದಪರಿಸಮಾಪ್ತಿರಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಂ ನಿರಾಕುರ್ವನ್ ಪ್ರಥಮಪಾದಾರ್ಥಮನೂದ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಪಾದಸ್ಯ ಸಙ್ಗತಿಮಾಹ ಇತ್ಯನ್ಯತ್ರೇತಿ।

ಇತ್ಯನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋರುಶಬ್ದರಾಶೇರಶೇಷತಃ।

ಜ್ಞಾತೇ ಸಮನ್ವಯೇ ವಿಷ್ಣೌ ಲಿಙ್ಗೈರ್ಹ್ಯೇಷ ಸಮನ್ವಯಃ ॥37 ॥**

(###sudha --)

ತೇಷಾಮನ್ಯಗತತ್ವೇ ತು ನ ಸ್ಯಾತ್ ಸಮ್ಯಕ್ ಸಮನ್ವಯಃ।

ಇತ್ಯೇವಾಶೇಷಲಿಙ್ಗಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೇವ ಸಮನ್ವಯಮ್ ॥38 ॥**

(###sudha --)

ಆಹ -- ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।

ಸಮಾನನ್ಯಾಯಸಞ್ಚಾರವಿಷಯತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ। ಜ್ಞಾತೇ ಪ್ರಥಮಪಾದೇನ। ಶಙ್ಕಾ ಜಾಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಕಥಮಿತಿ। ಪ್ರಾಯೇಣ ಲಿಙ್ಗಬಲೇನ ಹ್ಯೇಷ ನಾಮಾತ್ಮಕಶಬ್ದಸಮನ್ವಯೋಽಭಿಹಿತಃ। ಲಿಙ್ಗಾನಾಂ ಚಾನ್ಯಗತತ್ವಂ ಪ್ರತೀಯತೇ। ತತಶ್ಚ

ವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್ ತೈಃ ಪ್ರತೀತಃ ಸಮನ್ವಯಃ ಸಮ್ಯ ನ ಸ್ಯಾದೇವ। ನಹಿ ಕೃತಕತ್ವೇನ ನಿತ್ಯತ್ವಜ್ಞಾನಂ ಸಮ್ಯಗುತ್ಪದ್ಯತೇ। ಇತಿಶಬ್ದಃ ಶಙ್ಕಾಸಮಾಪ್ತೌ। ತತ್ಪರಿಹಾರಾಯಾನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಮಶೇಷಲಿಙ್ಗಾನಾಮ್। ಆಹ -- ದ್ವಿತೀಯಪಾದೇ।

ನನ್ವೇವನ್ತರ್ಹಿ ಯಾನಿ “ಅನ್ತಸ್ತದ್ಧರ್ಮೋಪದೇಶಾತ್” ಇತ್ಯಾದೌ ಸಮುದ್ರಾನ್ತಃಸ್ಥತ್ವಾದೀನಿ ಲಿಙ್ಗಾನಿ ಸಾಧನತ್ವೇನ ಉಕ್ತಾನಿ ತೇಷಾಮಿಹ ವಿಚಾರಃ ಕರಣೀಯಃ। ನಚೈವಮ್। ಕಿನ್ತು ಯಾನ್ಯುಕ್ತಾನಿ ನ ತಾನಿ ವಿಚಾರ್ಯನ್ತೇ। ಯಾನಿ ಚ ವಿಚಾರ್ಯನ್ತೇ ನ ತಾನ್ಯುಕ್ತಾನಿ।

ಉಚ್ಯತೇ ಸರ್ವಶ್ರುತಿಗತಾಃ ಸರ್ವೇಽಪ್ಯನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ನಾಮಾತ್ಮಕಾಃ ಶಬ್ದಾ ಭಗವದ್ವಿಷಯಾ ಏವ ತತ್ರತತ್ರ ಶ್ರುತ್ಯೈಃ ಸರ್ವೈರ್ಲಿಙ್ಗೈರಿತಿ ಹಿ ಪ್ರಥಮಪಾದಸ್ಯಾರ್ಥಃ। ತತ್ರ ಯಾನಿ ಲಿಙ್ಗಾನ್ಯಸನ್ದಿಗ್ಧಾನಿ ತಾನಿ ವಿಹಾಯೇತರಾಣಿ ವಿಚಾರ್ಯನ್ತ ಇತಿ ಕೋ ವಿರೋಧಃ? ಅತ ಏವ “ಅಶೇಷತಃ” ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಪ್ರಾಕ್।

h ॥ ತೃತೀಯಪಾದಸ್ಯ ಪೂರ್ವಾಭ್ಯಾಮುಪಪಾದ್ಯೋಪಪಾದಕಭಾವಲಕ್ಷಣಾ ಸಙ್ಗತಿಃ ॥

(###sudha --)

ತೃತೀಯಪಾದಸ್ಯ ಪ್ರಥಮದ್ವಿತೀಯಾಭ್ಯಾಂ ಸಙ್ಗತಿಮಾಹ ಉಭಯೇತಿ।

॥ ॥ ।ಉಭಯಗತತ್ವಂ ಚ ಸ್ಯಾದತೋ ಲಿಙ್ಗಶಬ್ದಯೋಃ।

ಇತಿ ಸಂಶಯನುತ್ತ್ಯರ್ಥಮ್ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।39 ॥**

(###sudha --)

ಭಗವತ್ತದಿತರವಿಷಯತ್ವಮ್। ಅತೋಽನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಂ ಭಗವತ್ಪರತ್ವಸ್ಯ ಸಮರ್ಥನಮ್। ಲಿಙ್ಗಾತ್ಮಕಾನಾಂ ಚ ಶಬ್ದಾನಾಮ್।

h ॥ ತೃತೀಯಪಾದತಾತ್ಪರ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವನ್ಯವಾಚಿತ್ವನಿರಾಸೋಽಪಿ ತತ್ರೈವ “ನೇತರಃ” ಇತ್ಯಾದಿನಾ ವಿಹಿತ ಏವ। ತತ್ ಕಥಂ ಶಙ್ಕೋದಯಃ? ಮೈವಮ್। ಅನ್ಯತ್ರ ತಾತ್ಪರ್ಯಾಭಾವೋ ಹಿ ನೇತರ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ದರ್ಶಿತಃ। ಶಕ್ತಿಸ್ತೂಭಯತ್ರ ಸ್ಯಾದೇವ। ತರ್ಹಿ ತ ಏವ ಪುನರ್ವಿಚಾರ್ಯಾಃ। ಸತ್ಯಮ್। ತೇಷ್ವೇವ ಯತ್ರಯತ್ರ ವಿಚಾರಪ್ರಾಪ್ತಿಸ್ತೇ ವಿಚಾರ್ಯನ್ತೇ। ಯದಾ ಯತ್ರಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾದೀನಾಂ ಸಞ್ಚಾರಃ ಸುಗಮಃ, ತಾನ್ ವಿಹಾಯಾನ್ಯತ್ರೋಭಯಗತತ್ವಂ ಶಙ್ಕ್ಯೇತೈವೇತಿ ಯುಕ್ತಮುಕ್ತಮ್। ತಥಾಚ ತತ್ತ್ವತ್ಯವಧಾರಣಾನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ ಶಙ್ಕಾಶೇಷಃ। ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕಾನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ತೃತೀಯಪಾದಮಾರಬ್ಧವಾನಿತಿ ಶೇಷಃ। ಇತ್ಯಾಹೇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೇನ ವಾ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕಥಮಿಯಮಾಶಙ್ಕಾ ತೃತೀಯೇ ಪರಿಹೃತೇತ್ಯತಸ್ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ಉಭಯತ್ರೇತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ಉಭಯತ್ರ ಪ್ರತೀತಿತಃ ॥39 ॥**

(###sudha --)

ಶಬ್ದಾನಾಂ ವರ್ತಮಾನಾನಾಂ ಸಲಿಙ್ಗಾನಾಂ ವಿಶೇಷತಃ।

ಸಮನ್ವಯೋ ಹರಾವೇವ ಯನ್ನೈವಾನ್ಯತ್ರ ಮುಖ್ಯತಃ ॥40 ॥**

(###sudha --)

ಶಬ್ದಾ ಲಿಙ್ಗಾನಿ ಚ ಯತೋ ನೈವಾನ್ಯತ್ರ ಸ್ವತನ್ತ್ರತಾ।

ಅಸ್ವತನ್ತ್ರೇಷು ಶಬ್ದಸ್ಯ ವೃತ್ತಿಹೇತುರ್ನ ಮುಖ್ಯತಃ ॥41 ॥**

(###sudha --)

ಯತೋಽತೋ ಯದಧೀನಾಸ್ತೇ ಶಬ್ದಾರ್ಥತ್ವಮುಪಾಗತಾಃ।

ಅತ್ಯಲ್ಪೇನೈವ ಶಬ್ದಸ್ಯ ವೃತ್ತಿಹೇತುಗುಣೇನ ತು ॥42 ॥**

(###sudha --)

ಅಯೋ ಯಥಾ ದಾಹಕತ್ವಂ ಸ ಏವೇಶಃ ಸ್ವತನ್ತ್ರತಃ।

ಮುಖ್ಯಶಬ್ದಾರ್ಥ ಇತಿ ಸ್ವೀಕರ್ತವ್ಯೋ ಮನೀಷಿಭಿಃ ॥43 ॥**

(###sudha --)

ಇತ್ಯಾಹ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ಹರೌ ತದಿತರತ್ರ ಚ। ಪ್ರತೀತಿತೋ ನತು ವಸ್ತುತೋ ವರ್ತಮಾನಾನಾಂ ಸಲಿಙ್ಗಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ನಾಮ್ನಾಂ ಲಿಙ್ಗಾನಾಂ ಚ ಹರಾವೇವ ವಿಶೇಷತಃ ಪರಮಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ತಾತ್ಪರ್ಯೇಣ ಚ ಸಮನ್ವಯಃ। ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಯದಿತಿ। ಯದ್ ಯಸ್ಮಾದ್ ವರ್ತನ್ತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಏತದಪಿ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಯತ ಇತಿ। ಸ್ವತನ್ತ್ರತಾಽಸ್ತೀತಿ ಶೇಷಃ। ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾಭಾವೇಽಪಿ ಕುತೋಽನ್ಯತ್ರ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತ್ಯಭಾವ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಸ್ವತನ್ತ್ರೇಷ್ವಿತಿ।

ನನ್ವನ್ಯೇಷಾಮಸ್ವತನ್ತ್ರತ್ವಾತ್ ತೇಷು ಮುಖ್ಯತಃ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತೋರ್ಗುಣಾದೇರಭಾವಾನ್ಮುಖ್ಯತಃ ಶಬ್ದಾ ನ ವರ್ತನ್ತ ಇತಿ ಚೇತ್। ಮಾ ವರ್ತಿಷತ। ತಥಾಽಪಿ ವಿಶೇಷತಃ ಸಮನ್ವಯೋ ಹರಾವೇವೇತ್ಯೇತತ್ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತ ಇತಿ। ಇತರಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಾಭಾವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಭಾವ್ಯಂ ಖಲು ಶಬ್ದಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥೇನ।

ಅನ್ಯಥಾ ತದಪೇಕ್ಷಸ್ಯಾಮುಖ್ಯಸ್ಯ ಅನುಪಪತ್ತೇಃ। ತಥಾಚ ದ್ವಯೋಃ ಪ್ರಸಕ್ತಯೋರೇಕಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಾನುಪಪತ್ತಾವಿತರಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಮಾವಶ್ಯಕಮೇವ।

ಯದಧೀನಾಸ್ತ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಯುಕ್ತ್ಯನ್ತರಮಾಹ। ತೇ ಭಗವತೋಽನ್ಯೇ ಪದಾರ್ಥಾ ಭಗವದಪೇಕ್ಷಯಾಽತ್ಯಲ್ಪೇನೈವ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತುನಾ ಗುಣಾದಿನಾ ಯಸ್ಮಿನ್ ಭಗವತ್ಯಾಯತ್ತಾಃ ಸನ್ತಃ ಶಬ್ದಾರ್ಥತ್ವಮುಪಗತಾಃ ಸ ಭಗವಾನೇವೇಶೋ ನಿರವಧಿಕಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವಾನ್ ಸ್ವತನ್ತ್ರತ್ವತಶ್ಚ ಮುಖ್ಯಶಬ್ದಾರ್ಥ ಇತಿ ಹಿ ಸ್ವೀಕರ್ತವ್ಯಃ। ಇತರೇಷು ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಾನ್ಯಲ್ಪಾನ್ಯೇವ ತಾನ್ಯಪಿ ಭಗವದಧೀನಾನಿ। ಭಗವತಿ ತು ನಿರವಧಿಕಾನ್ಯಪರಾಧೀನಾನಿ ಚೇತ್ಯೇತದಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಮನೀಷಿಭಿರಿತಿ। ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಪರಿಚಯವದ್ಭಿಃ। ಯೋ ಯದಧೀನಃ ಶಬ್ದಾರ್ಥಃ ಸೋಽಮುಖ್ಯಃ, ಇತರಸ್ತು ಮುಖ್ಯ ಇತ್ಯತ್ರ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಃ ಅಯೋ ಯಥಾಽಗ್ನ್ಯಧೀನಂ ಸದ್ ದಾಹಕತ್ವಂ ದಾಹಕಶಬ್ದಾರ್ಥತ್ವಮುಪಾಗತಮ್, ಅತ ಏವ ದಹತೀತಿ ಶಬ್ದಸ್ತಸ್ಮಿನ್ನಮುಖ್ಯಃ, ಅಗ್ನೌ ತು ಮುಖ್ಯಃ, ತಥೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅತ್ರೇತರಸ್ಯಾಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವಮನೂದ್ಯತ ಏವೇತಿ ನ ಪುನರುಕ್ತಿಃ। ಇತ್ಯಾಹ -- ತೃತೀಯಪಾದೇನೇತಿ ಶೇಷಃ।

h॥ ಚತುರ್ಥಪಾದಸ್ಯ ಪೂರ್ವಪಾದೈಃ ಏಕಕಾರ್ಯತ್ವಲಕ್ಷಣಾ ಸಙ್ಗತಿಃ॥

(###sudha --)

ಚತುರ್ಥಪಾದಸ್ಯ ಸಙ್ಗತಿಂ ಕರೋತಿ ಏವಞ್ಚೇತಿ।

॥ ॥ ॥ಏವಞ್ಚ ಶಬ್ದಾನಾಂ ನಾರಾಯಣಸಮನ್ವಯೇ।

ಸಿದ್ಧೇಽಪ್ಯಶೇಷಶಬ್ದಾನಾಂ ನ ಕಥಞ್ಚನ ಯುಜ್ಯತೇ॥44॥**

(###sudha --)

ವಿರೋಧಾದವರತ್ವಾದೇರಪಿ ಪ್ರಾಪ್ತಿರ್ಯತೋ ಭವೇತ್।

ಇತಿ ಚೇತ್ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥45॥**

(###sudha --)

ಏವಞ್ಚೇತ್ಯಸ್ಯೈವ ವಿವರಣಮ್ ಅತೀತೇನ ಪಾದತ್ರಯೇಣ ಕೇಷಾಞ್ಚಿಚ್ಛಬ್ದಾನಾಂ ನಾರಾಯಣಸಮನ್ವಯೇ ಸಿದ್ಧೇಽಪೀತಿ। ಅಶೇಷಶಬ್ದಾನಾಂ ನಾರಾಯಣೇ ಸಮನ್ವಯೋ ನ ಯುಜ್ಯತೇ। ಯಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತೋ ದುಃಖಿಬದ್ಧಾವರಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಕರ್ಮಾದಿವಿಷಯಾಣಾಂ ಚ ಕಥಞ್ಚನ ಯೋಗೇನ ರೂಢ್ಯಾ ವಾ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತೇರಿತಿ ಶೇಷಃ। ಕಥಮ್? ಯತೋಽವರಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವೇ ಭಗವತೋಽವರತ್ವಾದೇರ್ದೋಷಸ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿರ್ಭವೇತ್। ತಸ್ಯಾಶ್ಚ ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಾತ್। ಕರ್ಮಕ್ರಮಾದಿವಿರೋಧಾಚ್ಚೇತಿ। ಇತಿ ಚೇತ್ ತತ್ರ ಪ್ರತಿವಿಹಿತಂ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣೇತಿ ಶೇಷಃ।

h॥ ಆನುಮಾನಿಕಾಧಿಕರಣತಾತ್ಪರ್ಯಮ್॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಕಥಮಿತ್ಯತಃ ಪ್ರಥಮಾಧಿಕರಣತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ಅವರತ್ವಾದೀತಿ।

॥ ॥ ॥ ।ಅವರತ್ವಾದಿ ದ್ವಿವಿಧಂ ಹ್ಯುಪಲಭ್ಯತೇ ॥45॥**

(###sudha --)

ಅವರಾದಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮುಪಲಭ್ಯತೇ ಪ್ರಮಾಣೈಃ। ಹಿಶಬ್ದಸ್ತೇಷಾಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ದ್ಯೋತಯತಿ। ಕಥಂ ದ್ವಿವಿಧಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪರಸ್ಯೇತಿ।

ಪರಸ್ಯಾವರತಾಹೇತುರ್ಯಃ ಸ್ವಯಂ ಪರ ಏವ ಸನ್।

ಸೋಽಪಿ ಹ್ಯವರಶಬ್ದಾರ್ಥೋ ಯಥಾ ರಾಜಾ ಜಯೀ ಭವೇತ್ ॥46॥**

(###sudha --)

ಅನ್ಯೋಽವರತ್ವಾನುಭವೀ ತಯೋಃ ಪೂರ್ವೋಽಸ್ತಿ ಕೇಶವೇ।

ದ್ವಿತೀಯೋ ಜೀವ ಏವಾಸ್ತಿ ಸ್ವತನ್ತ್ರ್ಯನ್ನೈವ ದೂಷಣಮ್ ॥47॥**

(###sudha --)

ಹರೇಃ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ಸ್ವಯಂ ಪರ ಏವ ಸನ್ನಿತಿ ನ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಕಥನಮ್, ಕಿನ್ತು ಸ್ವಸ್ಯಾವರತ್ವಾಭಾವೇಽಪೀತಿ ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಮ್। ಪರಸ್ಮಿನ್ನವರತ್ವಾದಿಧರ್ಮನಿಯನ್ತೃತ್ವಮೇಕಂ ನಿಮಿತ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ತಸ್ಯ ಪ್ರಮಿತತತ್ವದರ್ಶನಮ್ ಯಥೇತಿ। ಪರಗತಸ್ಯ ಜಯಸ್ಯ ರಾಜಾಧೀನತ್ವೇನ ಯಥಾ ರಾಜಾ ಜಯಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯೋ ಭವೇತ್, ತಥೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅವರತ್ವಾನುಭವೀ ಅನ್ಯೋಽವರಶಬ್ದಾರ್ಥಃ। ಅವರತ್ವಾದಿಮತ್ತ್ವಮಪರಂ ನಿಮಿತ್ತಮಿತಿ ಯಾವತ್। ಏತಚ್ಚ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧಮಿತಿ ನ ಪ್ರಮಾಣಮುಕ್ತಮ್।

ತತಃ ಕಿಂ ಪ್ರಕೃತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ತಯೋರಿತಿ। ತಯೋಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತ್ವೋರ್ಮಧ್ಯೇ। ತೇನಾವರಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಚೇತಿ ಶೇಷಃ।

ಕುತಃ ಪೂರ್ವ ಏವಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ನ ದ್ವಿತೀಯ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ದ್ವಿತೀಯ ಇತಿ।ಜೀವ ಇತಿ ಜಡಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ತಥಾಸತೀಶ್ವರತ್ವಹಾನಿಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ಅಧಿಕರಣಫಲಮಾಹ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿತಿ।ಪರಗತಾವರತ್ವಾದೌ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಸ್ಯೈವ ನಿಮಿತ್ತತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾದ್ ಹರೇರವರತ್ವಾದಿಕಂ ದೂಷಣಂ ನ ಪ್ರಸಜ್ಯತ ಇತಿ। ಏವಮುತ್ತರಾಧಿಕರಣತಾತ್ಪರ್ಯಮಪಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್।

h॥ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯೇನ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಲಕ್ಷಣಾ ಸಙ್ಗತಿಃ॥

(###sudha --)

ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥಾನುವಾದೇನ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಸಙ್ಗತಿಮಾಹ ಏವಮಿತಿ।

॥॥॥॥॥ಏವಮಶೇಷೇಣ ಸರ್ವಶಬ್ದಸಮನ್ವಯೇ।

ಉಕ್ತೇ ವಿರೋಧಹೀನಸ್ಯ ಸ್ಯಾತ್ ಸಮನ್ವಯತಾ ಯತಃ।

ಅತೋಽಶೇಷವಿರೋಧಾನಾಂ ಕೃತೇಶೇನ ನಿರಾಕೃತಿಃ॥48॥**

(###sudha --)

ಸರ್ವಶಬ್ದಾರ್ಥವಿವರಣಮ್ ಅಶೇಷೇಣೇತಿ। ಉಕ್ತೇ ಸತಿ ದ್ವಿತೀಯೇಽಧ್ಯಾಯೇಽಶೇಷವಿರೋಧಾನಾಂ ನಿರಾಕೃತಿರೀಶೇನ ಕೃತೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ವಿರೋಧಹೀನಸ್ಯೈವ ಸಮನ್ವಯಸ್ಯ।

h॥ ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಅವಸರಪ್ರಾಪ್ತಿಲಕ್ಷಣಾ ಸಙ್ಗತಿಃ॥

(###sudha --)

ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಸಙ್ಗತಿಮಾಹ ಸಮನ್ವಯೇತಿ।

ಸಮನ್ವಯಾವಿರೋಧಾಭ್ಯಾಂ ಸಞ್ಜಾತೇ ವಸ್ತುನಿರ್ಣಯೇ।

ಕಿಂ ಮಯಾ ಕಾರ್ಯಮಿತ್ಯೇವ ಸ್ಯಾದ್ ಬುದ್ಧಿರಧಿಕಾರಿಣಃ॥49॥**

(###sudha --)

ತದರ್ಥಯೋರಧ್ಯಾಯಯೋರುಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್। ವಸ್ತುನಿರ್ಣಯೇ ಬ್ರಹ್ಮನಿರ್ಣಯೇ। ಕಿಂ ಮಯಾ ಕಾರ್ಯಮಿತಿ। ಅಯಮರ್ಥಃ ಯದ್ಯಪಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರಃ ಕರ್ತವ್ಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಕೃತಶ್ಚಾಸೌ। ತಥಾಽಪಿ ಸಾಧನಫಲವಿಚಾರಸಹಿತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರಸ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯತಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್ ಕೃತಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರಸ್ಯಾಧಿಕಾರಿಣೋ ಯನ್ಮಯಾ ಕಾರ್ಯಂ ಸಾಧನಂ ತತ್ ಕಿಂ ಕಥಮ್ಭೂತಮಿತಿ ಬುದ್ಧಿಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ। ಫಲವಿಷಯೇ ಕುತ ಏವಂ ಬುದ್ಧಿರ್ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್ ಸ್ಯಾದೇವ। ಕಿನ್ತು ಫಲಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಸಾಧನಸ್ಯ ಪೂರ್ವಭಾವಿತ್ವಾತ್ ತದ್ವಿಷಯೈವಾಽದೌ ಸ್ಯಾತ್। ತದಿದಮುಕ್ತಮೇವಶಬ್ದೇನ। ತದರ್ಥಂ ತೃತೀಯೋಽಧ್ಯಾಯಃ ಪ್ರವೃತ್ತ ಇತಿ ಶೇಷಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯಗತಪಾದಾನಾಂ ಹೇತುಹೇತುಮದ್ಭಾವಲಕ್ಷಣಾ ಸಙ್ಗತಿಃ ॥

(###sudha --)

ಏತದ್ಗತಾನಾಂ ತ್ರಯಾಣಾಂ ಪಾದಾನಾಂ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಾಮೇವ ಸಙ್ಗತಿಂ (1063) ಸ್ಫುಟೀಕರೋತಿ ತತ್ರೇತಿ ।

ತತ್ರ ಭಕ್ತಿವಿಧಾನಾರ್ಥಮಭಕ್ತಾನರ್ಥಸನ್ತತೌ ।

ಉಕ್ತಾಯಾಂ ಭಕ್ತಿದಾರ್ಢ್ಯಾಯ ಪ್ರೋಕ್ತೇಽಶೇಷಗುಣೋಚ್ಚಯೇ ।

ವಕ್ತವ್ಯೋಪಾಸನಾ ನಿತ್ಯಂ ಕರ್ತವ್ಯೇತ್ಯಾದರೇಣ ಹಿ ॥50 ॥**

(###sudha --)

ತೃತೀಯೇಽಧ್ಯಾಯೇ । ಭಕ್ತಿವಿಧಾನಾರ್ಥಂ ಭಕ್ತ್ಯುತ್ಪಾದನಾರ್ಥಂ ವೈರಾಗ್ಯಾರ್ಥಮಿತಿ ಯಾವತ್ । ಅಭಕ್ತಾನಾಂ ಕಾಮ್ಯಾರ್ಥಕರ್ಮಿಣಾಂ ಪಾಪಿನಾಂ ದ್ವೇಷಿಣಾಂ ಚ । ಉಕ್ತಾಯಾಂ ಪ್ರಥಮಪಾದೇನ । ಅಶೇಷಗುಣೋಚ್ಚಯೇ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯ ಪ್ರೋಕ್ತೇ ದ್ವಿತೀಯೇನ । ಉಪಾಸನಾಽಸ್ಮಿನ್ ಪಾದೇ ವಕ್ತವ್ಯಾಽವಸರಪ್ರಾಪ್ತಾ ।

h ॥ ಭಕ್ತ್ಯಭಾವೇ ಉಪಾಸನಾಸಮ್ಭವಃ ॥

(###sudha --)

ನನೂಪಾಸನಾಯಾಂ ಕೋ ಭಕ್ತೇರುಪಯೋಗಃ, ಯತಸ್ತದಾನನ್ತರ್ಯಮಸ್ಯೇತ್ಯತ ಆಹ -- ನಿತ್ಯಮಿತಿ । ಯಸ್ಮಾದುಪಾಸನಾ ನಿತ್ಯಮಾದರೇಣ ಕರ್ತವ್ಯಾ, ಆದರನೈರನ್ತರ್ಯಾಭ್ಯಾಮೇವ ಸಂಸ್ಕಾರಾತಿಶಯಸ್ಯೋತ್ಪಾದಾತ್, ಆದರನೈರನ್ತರ್ಯೇ ಚೋಪಾಸನಾಯಾಂ ನಾಭಕ್ತಸ್ಯ ಭವತಃ, ಇತಿ ತಸ್ಮಾದಿದಾನೀಮುಪಾಸನಾ ವಕ್ತವ್ಯೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ ।

h ॥ ಉಪಾಸನಾಯಾಃ ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸಧ್ಯಾನಭೇದೇನ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏವನ್ತರ್ಹ್ಯುಪಾಸನೈವ ವಿಚಾರಣೀಯಾ । ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಪರಿಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರಥಮಾಧಿಕರಣೇ ಕಸ್ಮಾದ್ ವಿಚಾರ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸೇತಿ ।

ಸೋಪಾಸನಾ ಚ ದ್ವಿವಿಧಾ ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸಸ್ವರೂಪಿಣೀ ।

ಧ್ಯಾನರೂಪಾ ಪರಾ ಚೈವ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।51 ॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯಾ ವಕ್ತವ್ಯತಯಾಽವಸರಪ್ರಾಪ್ತಾ ಸಾ ಚೋಪಾಸನಾ ದ್ವಿವಿಧೈವ। ನತ್ವೇಕರೂಪೈವ। ಕಥಮ್? ಏಕಾ ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸಸ್ವರೂಪಿಣೀ। ಪರಾ ಚ ಧ್ಯಾನರೂಪಾ। ಅತೋ ಯುಕ್ತಃ ಪ್ರಥಮಾಧಿಕರಣಸ್ಯಾತ್ರಾನ್ತರ್ಭಾವಃ। ತಥಾಽಪ್ಯಯಂ ಕ್ರಮಃ ಕುತಃ? ಧ್ಯಾನಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸಸಾಧ್ಯತ್ವಾತ್। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಪರೇತಿ। ಧ್ಯಾನಸಮಾಧ್ಯೋರನತಿಭಿನ್ನತ್ವಾದ್ ಧ್ಯಾನಶಬ್ದೇನ ಸಮಾಧಿರಪಿ ಗೃಹ್ಯತೇ।

h॥ ಧಾರಣಾದಿಷಸ್ಯ ಧ್ಯಾನಾಙ್ಗತ್ವಮೇವ, ನ ಸ್ವತನ್ತ್ರೋಪಾಸನತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಧಾರಣಾಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಪ್ರಾಣಾಯಾಮಾಸನಯಮನಿಯಮಾನಾಮಪ್ಯುಪಾಸನಾಭೇದಾನಾಂ ಸತ್ತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತದಙ್ಗಮಿತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥। ತದಙ್ಗಂ ಧಾರಣಾದಿಕಮ್॥51॥**

(###sudha --)

ತಸ್ಯ ಧ್ಯಾನಸ್ಯಾಙ್ಗಮೇವ, ನತು ಸ್ವತನ್ತ್ರಮುಪಾಸನಮ್। ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರೇ ಚೈತತ್ ಸ್ಪಷ್ಟಮವಗನ್ತವ್ಯಮ್। ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸಸ್ಯ ಧ್ಯಾನಾಙ್ಗತ್ವೇಽಪಿ ಸ್ವತನ್ತ್ರೋಪಾಸನತ್ವಂ ಚಾಸ್ತಿ। ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಹೇತುತ್ವಾತ್। ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿನಿರೋಧಕತ್ವಾಚ್ಚ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ “ಅಥವಾ ಸತತಂ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಮರ್ಶೇನ ಭವಿಷ್ಯತಿ” ಇತಿ।

h॥ ಮಾಯಾವಾದ್ಯುಕ್ತಪಾದಾರ್ಥನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯುಪಾಸನಾಽವಸರಪ್ರಾಪ್ತಾ, ದ್ವಿವಿಧಾ ಚೇತಿ। ತತ್ರಾಽಽಹ -- ತಥೇತಿ।

ತಥೋಭಯಾತ್ಮಕಂ ಚೈವ ಪಾದೇಽಸ್ಮಿನ್ ಬಾದರಾಯಣಃ।

ಆಹ --ೋಪಾಸನಮದ್ವೈವ ವಿಸ್ತರಾಚ್ಛ್ರುತಿಪೂರ್ವಕಮ್॥52॥**

(###sudha --)

ತಥಾ ತಸ್ಮಾದವಸರಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾತ್। ಅಸ್ಮಿನ್ನೇವೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಉಪಾಸನಮೇವೇತಿ ವಾ। ತೇನ ಪರೇಷಾಮ್ “ಇದಾನೀಂ ತು ಪ್ರತಿವೇದಾನ್ತಂ ವಿಜ್ಞಾನಾನಿ ಭಿದ್ಯನ್ತೇ ನವೇತಿ ವಿಚಾರ್ಯತೇ” ಇತಿ ಪಾದಾರ್ಥಕಥನಂ ೆನಿರಾಕರೋತಿ -- ।

ತಥಾಹಿ ಕಿಂ ಭೇದಾಭೇದೌ, ವಿರೋಧಾವಿರೋಧೌ, ಉತ ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾವಿಲಕ್ಷಣತ್ವೇ। ನಾಽದ್ಯಃ, ಗತಾರ್ಥತ್ವಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಖಣ್ಡತ್ವೇನ ಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಭಾವಃ। ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಾ ಪ್ರಾಣಾದಿವಿಷಯಾ ಚೇಯಂ ಚಿನ್ತೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪ್ರಕೃತವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನವಿರುದ್ಧತ್ವೇನಾಕರ್ತವ್ಯತ್ವಾದಿತಿ। ಅದ್ಧಾ

ಉಪಯುಕ್ತಪ್ರಮೇಯೇಣ ಸಹ। ಅತ ಏವ ವಿಸ್ತರಾತ್। ಅನೇನ
ಕೇಷಾಞ್ಚಿದಧಿಕರಣಾನಾಮನನ್ತರ್ಭಾವಶಙ್ಕಾ ನಿರಾಕೃತಾ ಭವತಿ।
ಶ್ರುತಿಗ್ರಹಣಮುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಅತ್ರ ಸಙ್ಗತಿಕಥನಪ್ರಸ್ತಾವೇಽಪಿ ಕೇಷಾಞ್ಚಿತ್
ಸೂತ್ರಾಣಾಮರ್ಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಸಙ್ಗತಿಸಮರ್ಥನಾರ್ಥಮೇವೇತಿ ನ ದೋಷಃ।

h ॥ ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯಪ್ರಥಮಪಾದಾಧಿಕರಣಾನಾಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾನ್ತಯುಕ್ತಯಃ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಸಙ್ಗತಿಮಭಿಧಾಯ್ಯೈತತ್ಪಾದಾಧಿಕರಣೇಷು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯುಕ್ತೀಃ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಯುಕ್ತೀಶ್ಚ
ಸಙ್ಗ್ರಹೇಣಾಽಽಹ ಪೃಥಗ್ದೃಷ್ಟಿರಿತ್ಯಾದಿನಾ।

ಪೃಥಗ್ದೃಷ್ಟಿರಶಕ್ಯತ್ವಮನಿರ್ಣೀತಿಃ ಸಮುಚ್ಚಯಃ।

ವಿಶೇಷದರ್ಶನಂ ಕಾರ್ಯಲೋಪೋ ನಾನೋಕ್ತಿರಾಶುತಾ ॥53॥**

(###sudha --)

ವಿಭ್ರಮೋಽಪಾಕೃತಿರ್ಲಿಙ್ಗಮನವಸ್ಥಾ ವಿಶೇಷಿತಾ।

ಅಪ್ರಯೋಜನತಾ ಚಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗೋಽದೂರಸಂಶ್ರಯಃ ॥54॥**

(###sudha --)

ವಿಶಿಷ್ಟಕಾರಣಂ ಚೇಷ್ಟಾ ದೃಷ್ಟವೈರೂಪ್ಯಮುನ್ನತಿಃ।

ಅನುಕ್ತಿರಪ್ರಯತ್ನತ್ವಂ ದೃಢಬನ್ಧಪರಾಭವೌ ॥55॥**

(###sudha --)

ಪುಂಸಾಮ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತಸನ್ತ್ಯಾಗಃ ಕಾರಣಾನಿರ್ಣಯೋ ಭ್ರಮಃ।

ವಿಶೇಷದರ್ಶಿತಾಲಾಪೌ ಗುಣಸಾಮ್ಯಂ ಪೃಥಗ್ದೃಶಿಃ ॥56॥**

(###sudha --)

ಅಗಮ್ಯವರ್ತ್ಮಸನ್ಧಾನಮಿಷ್ಟಂ ಫಲಮಕಲ್ಪನಾ।

ಶುದ್ಧವೈರೂಪ್ಯಮಙ್ಗತ್ವಮವಿಶೇಷದೃಶಿಃ ಕ್ರಿಯಾ ॥57॥**

(###sudha --)

ಯುಕ್ತಯಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ಥಾಃ ಸುಜ್ಞೇಯತ್ವಂ ವಿಧಿಕ್ರಿಯಾ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಮಲ್ಪಶಕ್ತಿತ್ವಂ ಯಥಾಯೋಗ್ಯಫಲಂ ಭವಃ ॥58॥**

(###sudha --)

ಫಲಸಾಮ್ಯಂ ವಿಶೇಷಶ್ಚ ಗುಣಾಧಿಕ್ಯಂ ಪ್ರಧಾನತಾ ।

ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಕ್ರಿಯಾ ಸನ್ಧಿಃ ಪ್ರಮಾಣಬಲಮಾನತಿಃ ॥59॥**

(###sudha --)

ಕಾರಣಂ ಕಾರ್ಯವೈಶೇಷ್ಯಂ ಸ್ವಭಾವೋ ವಸ್ತುದೂಷಣಮ್ ।

ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಾವಿರೋಧಶ್ಚ ಪ್ರತಿಸನ್ಧಿರನೂನತಾ ॥60॥**

(###sudha --)

ಸಂಸ್ಕಾರಪಾಟವಂ ಸ್ವೇಚ್ಛಾನಿಯತಿರ್ವಸ್ತುವೈಭವಮ್ ।

ವಿಶೇಷೋಕ್ತಿರಮಾನತ್ವಂ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ ಪ್ರೀತಿರಾಗಮಃ ॥61॥**

(###sudha --)

ಸುಸ್ಥಿರತ್ವಂ ಕೃತಪ್ರಾಪ್ತಿರನಾದಿಗುಣವಿಸ್ತರಃ ।

ಸಾಧನೋತ್ತಮತಾ ನಾನಾದೃಷ್ಟಿಃ ಶಿಷ್ಟಿರನೂನತಾ ॥62॥**

(###sudha --)

ಅವಿಘ್ನತಾವಿರೋಧೌ ಚ ಗುಣವೈಶೇಷ್ಯಮಾಗಮಃ ।

ಸಿದ್ಧಾನ್ತನಿರ್ಣಯೇ ಹ್ಯೇತಾ ಯುಕ್ತಯೋಽವ್ಯಾಹತಾಃ ಸದಾ ॥63॥**

(###sudha --)

ಅವ್ಯಾಹತಾಃ ಸದೇತಿ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಯುಕ್ತಿತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ।

ಅಥ ಸರ್ವವೇದಾನ್ತಪ್ರತ್ಯಯಾಧಿಕರಣಮ್ ॥1॥**

(###sudha --)

h ॥ ಯಥಾಶಕ್ತ್ಯಖಿಲವೇದಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಧ್ಯಾನಾಙ್ಗತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಸರ್ವವೇದಾನ್ತಪ್ರತ್ಯಯಂ ಚೋದನಾದ್ಯವಿಶೇಷಾತ್ । ಅತ್ರ ಧ್ಯಾನೋಪಾಸನಾರ್ಥಿಭಿಃ ಕಿಂ ಸ್ವಸ್ವಶಾಖಾ ಏವಾಧ್ಯಯನಶ್ರವಣಮನನೈರ್ಜ್ಞಾತವ್ಯಾಃ, ಕಿಂವಾ ಸರ್ವೇಽಪಿ ವೇದಾ ಇತಿ ಸಂಶಯೇ ಶಾಖಾಭೇದಸ್ಯ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾದನ್ಯಥಾ ತದನುಪಪತ್ತೇಃ ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷ ಏವ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಜ್ಯಾಯಾನಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಿತಮ್ ಸರ್ವವೇದಾನ್ತಪ್ರತ್ಯಯಮಿತಿ । ತತ್ರ ಸರ್ವಶಬ್ದೋಽಸಙ್ಕುಚಿತವೃತ್ತಿರಿತಿ ಪ್ರತೀತಿನಿರಾಸಾಯ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಯಥಾಶಕ್ತೀತಿ ।

#sutraಓಂ ಸರ್ವವೇದಾನ್ತಪ್ರತ್ಯಯಂ ಚೋದನಾದ್ಯವಿಶೇಷಾತ್ ಓಂ ॥1॥**

(###sudha --)

ಯಥಾಶಕ್ತ್ಯಖಿಲಾನ್ ವೇದಾನ್ ವಿಜ್ಞಾಯೋಪಾಸನಂ ಭವೇತ್ ।

ವಿಜ್ಞಾಯಾವಸ್ಥಿತಸ್ಯೇತ್ಯಧ್ಯಾಹಾರಾತ್ ಸಮಾನಕರ್ತೃಕತಾಸಿದ್ಧಿಃ । ಉಪಾಸನಂ ಕುರ್ವಾಣೋ ಭವೇದಿತಿ ವಾ । ಉಪಾಸನಂ ಕುರ್ವೀತೇತಿ ವಾ । ಭವೇದಿತ್ಯಸ್ಯೋತ್ತರವಾಕ್ಯೇಽನ್ವಯಃ । ಅತ್ರ ಯಥಾಶಕ್ತ್ಯಖಿಲಾನ್ ವೇದಾನ್ ವಿಜಾನೀಯಾದಿತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ । ತಥಾಽಪ್ಯತ್ರೋಚ್ಯಮಾನಂ ಸರ್ವಪರಿಜ್ಞಾನಂ ಧ್ಯಾನೋಪಾಸನಾಙ್ಗಮಿತಿ ದರ್ಶಯಿತುಮೇವಮುಕ್ತಮ್ । ತತಶ್ಚ "ಪರಾ" ಇತ್ಯುಕ್ತಂ (1083) ವಿವೃತಂ ಭವತಿ ।

h ॥ ಚತುರ್ಮುಖಸ್ಯೈಕಸ್ಯೈವ ಸರ್ವವೇದಜ್ಞಾನಯೋಗ್ಯತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಯಥಾಶ್ರುತ ಏವಾರ್ಥೋಽಸ್ತು, ಕಿಂ ವಿಶೇಷಣೇನೇತ್ಯತ ಆಹ -- ತತ್ರೇತಿ ।

ತತ್ರಾಖಿಲಸ್ಯ ವಿಜ್ಞಪ್ತಿಃ ಸಮ್ಯಗ್ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಏವ ಹಿ ॥64॥**

(###sudha --)

ತದನ್ಯೇಷಾಂ ಯಥಾಯೋಗಮಖಿಲಜ್ಞಪ್ತಿರಿಷ್ಯತೇ ।

ತಾವತೋಪಾಸನೇ ಯೋಗ್ಯೋ ಭವೇದೇವಾಖಿಲಃ ಪುಮಾನ್ ॥65॥**

(###sudha --)

ತತ್ರೋಪಾಸಕೇಷು ಯಸ್ಮಾತ್ ಸಮ್ಯಗಖಿಲಸ್ಯ ವೇದಸ್ಯ ವಿಜ್ಞಾಪ್ತಿರ್ಬ್ರಹ್ಮಣ ಏವ ಯುಕ್ತಾ ಭವೇನ್ನಾನ್ಯೇಷಾಮ್, ತಸ್ಮಾದನ್ಯೇಷಾಂ ಯಥಾಯೋಗಂ ಯಥಾಶಕ್ತ್ಯೇವಾಖಿಲಜ್ಞಪ್ತಿರೇಷ್ಟವ್ಯಾ ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಸಾಧಾರಣಂ ತಾವದಿದಂ ಸೂತ್ರಮ್ । ಚೋದನಾದ್ಯವಿಶೇಷಾದಿಯುಕ್ತಿಭಿಸ್ತದವಗಮಾತ್ । ಸಂಶಯಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಸಙ್ಗತತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾಚ್ಚ । ನಚ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸರ್ವವೇದವಿಜ್ಞಾನಂ ಸಮ್ಭವತಿ । ವೇದಾನಾಮನನ್ತತ್ವಾತ್ । ಅಲ್ಪಪ್ರಜ್ಞಾದಿಮತ್ತ್ವಾಚ್ಚ ಪುಂಸಾಮ್ । ತತೋ ಯುಕ್ತಮುಕ್ತಮಿತಿ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯದ್ವಾ ಪ್ರಥಮವಾಕ್ಯ ಏವ ಭವೇದಿತ್ಯನೇನೈವೈಷೋಽರ್ಥೋಽಭಿಹಿತಃ। ಯಸ್ಮಾದೇವಮೇವೋಪಪನ್ನಂ ಭವೇದಿತಿ। ತತಃ ಕಸ್ಯ ಕೀದೃಶೀ ಶಕ್ತಿರಿತಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಮಿದಂ ವಾಕ್ಯಮ್। ಹಿಶಬ್ದಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧೌ। ಯೋಗೋ ಯೋಗ್ಯತಾ। ಜ್ಞಪ್ತಿರ್ಜ್ಞಪ್ತಿಶಕ್ತಿಃ।

h ॥ ಅಲ್ಪವೇದಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಧ್ಯಾನಾನಙ್ಗತ್ವಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಃ ॥

(###sudha --)

ಉಪಾಸನಾಯೋಗ್ಯತಾಸಮ್ಪತ್ತಯೇ ಖಲ್ವತ್ರ ಸರ್ವವಿಜ್ಞಾನಮುಚ್ಯತೇ। ನಚಾಲ್ಪವೇದಜ್ಞಸ್ಯ ಸಾ ಭವತಿ। "ಸರ್ವೈಶ್ಚ ವೇದೈಃ ಪರಮೋ ಹಿ ದೇವೋ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯೋಽಸೌ ನಾಲ್ಪವೇದೈಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯೇತ್" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ। ಅತಃ ಸರ್ವಶಬ್ದೋ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ ಏವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವ್ಯಃ। ಅತ ಏವ ಯದ್ಯಪ್ಯಸ್ಮದಾದೀನಾಮಸ್ಮಿಞ್ಜನ್ಮನಿ ಸರ್ವವೇದಜ್ಞಾನಮಸಮ್ಭವಿ। ತಥಾಽಪಿ ತಾದೃಶಂ ಜನ್ಮ ಕಲ್ಪನೀಯಂ ಯತ್ರೇದಂ ಸಮ್ಭವತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ತಾವತೇತಿ। ಯಥಾಶಕ್ತಿ ವಿಜ್ಞಾನಮಾತ್ರೇಣ।

ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ಧ್ಯಾನೋಪಾಸನೇ ವೇದಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಕಥಮುಪಯೋಗಃ? ಧ್ಯೇಯಾಜ್ಞಾನೇ ಧ್ಯಾನಾಯೋಗಾದಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸರ್ವವೇದಾರ್ಥಧ್ಯಾನಾಭಾವಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾನ್ನ ಸರ್ವವೇದಜ್ಞಾನಮುಪಯುಕ್ತಮ್। ಸತ್ಯಮ್। ತಥಾಽಪ್ಯಧಿಗತೈಕಶಾಖಸ್ಯ ಶಾಖಾನ್ತರೇಽನ್ಯಥೋಕ್ತಿಶಙ್ಕಯಾ ಧ್ಯಾನಾಸಮ್ಭವಾತ್ ಸರ್ವವೇದಪರಿಜ್ಞಾನಮಾವಶ್ಯಕಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯಾನುಮಾನೇನೈವ ಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧೇನ ವೇದಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಪತ್ತೇಃ। ತತಃ ಶ್ರುತಿರ್ಯಥಾಶಕ್ತ್ಯೇತ್ಯೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯೇತಿ।

h ॥ ಉಕ್ತಾರ್ಥೇ ಪ್ರಮಾಣೋಕ್ತಿಃ ॥

(###sudha --)

ಯಥಾಶಕ್ತಿ ವೇದಜ್ಞಾನಂ ಭಗವದುಪಾಸನೋಪಯುಕ್ತಂ ನ ಸರ್ವವೇದಜ್ಞಾನಾವಶ್ಯಮ್ಭಾವ ಇತ್ಯತ್ರ ಪುರಾಣವಾಕ್ಯಮಪಿ ಪಠತಿ ಮಹತ್ತ್ವಸ್ಯೇತಿ।

ಮಹತ್ತ್ವಸ್ಯ ಪರಂ ಪಾರಂ ವಿದಿತ್ವೈವ ಜನಾರ್ದನಃ।

ಸ್ತೋಷ್ಯತಾಮೇತಿ ತುಷ್ಟತ್ವಮಿತಿ ನಾಸ್ತ್ಯೇವ ನಾರದ ॥66॥**

(###sudha --)

ಕಿನ್ತು ನಿಶ್ಚಲಯಾ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಹ್ಯಾತ್ಮಜ್ಞಾನಾನುರೂಪತಃ।

ಯಃ ಸ್ತೋಷ್ಯತಿ ಸದಾ ಭಕ್ತಸ್ತುಷ್ಟಸ್ತಸ್ಯ ಸದಾ ಹರಿಃ ॥67॥**

(###sudha --)

ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಸನ್ದರ್ಭಾದ್ ಯಥಾಯೋಗ್ಯಾಖಿಲಜ್ಞತಾ।

ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಾನುರೂಪತ್ವಂ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ವಿಚಾರಣಾತ್ ॥68॥**

(###sudha --)

ಮಹತ್ತ್ವಸ್ಯ ಪರಂ ಪಾರಂ ವಿದಿತ್ವೇತಿ ಸರ್ವವೇದಜ್ಞತ್ವಮುಚ್ಯತೇ। ವೇದೇನ ವಿನಾ ಭಗವನ್ಮಹತ್ತ್ವಸ್ಯ ಜ್ಞಾತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ಸ್ತೋಷ್ಯತಾಮಿತಿ ಧ್ಯಾನಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಸಮಾನನ್ಯಾಯತ್ವಾತ್। ನಾಸ್ತ್ಯೇವೇತಿ ನಿಯಮನಿಷೇಧಃ। ಯಥಾಯೋಗ್ಯಾಖಿಲಜ್ಞತಾ ಧ್ಯಾನೋಪಯೋಗಿನೀತಿ ವಿಜ್ಞಾಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ।

ಯಥಾಯೋಗ್ಯೇತಿ ಕಥಮ್? ಅವ್ಯಯೀಭಾವಸ್ಯ ನಪುಂಸಕತ್ವೇನ ಯಥಾಯೋಗ್ಯಮಿತಿ ಭಾವ್ಯಮ್। ಸತ್ಯಮ್। ಯಥಾಯೋಗ್ಯಾಖಿಲಜ್ಞತೇತಿ ಸಮಾಸೋಽಯಮಿತ್ಯದೋಷಃ। ಯದ್ವಾ ಯಥಾ ಯಾದೃಶೀ ಯೋಗ್ಯಾ ತಥೈವೇತಿ ಭಿನ್ನೇ ಏವೈತೇ ಪದೇ।

ನನ್ವತ್ರಾಽತ್ಮಜ್ಞಾನಮೇವೋಪಾಸನೋಪಯೋಗಿತ್ವೇನೋಚ್ಯತೇ। ನತು ಯಥಾಶಕ್ತಿಜ್ಞಾನಮ್। ಅತೋ ನ ಪ್ರಕೃತೋಪಯೋಗೀದಂ ವಾಕ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಆತ್ಮೇತಿ। ಅತ್ರೋಪಾಸನಸ್ಯಾಽತ್ಮಜ್ಞಾನಾನುರೂಪತ್ವಂ ನಾಮ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ವೇದವಿಚಾರಣಾದ್ ಭಾವಿತ್ವಮೇವ। ಅನ್ಯಥಾ ವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಸಙ್ಗತತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತಿ ಭಾವಃ। ಸರ್ವಜ್ಞಾನನಿಯಮೇ ನಿರಾಕೃತೇ ಕಿನ್ತ್ವಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಯಾಂ ಯಥಾಶಕ್ತಿಜ್ಞಾನಂ ಹಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ನತ್ವಾತ್ಮಜ್ಞಾನಮ್। ನಹಿ ಪರಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರಾ ನಿರಾಕೃತಮ್। ತಸ್ಮಾದಾತ್ಮಜ್ಞಾನಂ ನಾಮಾಽತ್ಮಯೋಗ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮಿತ್ಯೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮಿತಿ।

h॥ ಸ್ವಸ್ವಶಾಖಾಮಾತ್ರಜ್ಞಾನಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಸರ್ವವೇದಾಧ್ಯಯನವಿಧಾಯಕವಾಕ್ಯವೈಯರ್ಥ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಕುತಃ ಸರ್ವವೇದಜ್ಞಾನಮಿತ್ಯತಃ "ಚೋದನಾದ್ಯವಿಶೇಷಾತ್" ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತತ್ರ ಶಾಖಾಭೇದಸ್ಯ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾಚ್ಚೋದನಾದಿಕಮಪಿ ವಿಶೇಷನಿಷ್ಠಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವ್ಯಮಿತ್ಯತೋ ಯುಕ್ತ್ಯನ್ತರಮಾಹ --ಸೂತ್ರಕಾರಃ "ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ತಥಾತ್ವೇನ ಹಿ ಸಮಾಚಾರೇಽಧಿಕಾರಾಚ್ಚ" ಇತಿ। ತತ್ರ ಹೀತ್ಯನ್ತಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ವೇದ ಇತಿ।

#sutraಓಂ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ತಥಾತ್ವೇನ ಹಿ ಸಮಾಚಾರೇಽಧಿಕಾರಾಚ್ಚ ಓಂ॥3॥**

(###sudha --)

ವೇದಃ ಕೃತ್ಸ್ನೋಽಧಿಗನ್ತವ್ಯಃ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಾಧ್ಯಯನಂ ಭವೇತ್।

ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯವೈಯರ್ಥ್ಯಮನ್ಯಥಾ ನ ನಿವಾರ್ಯತೇ॥69॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅನೇನ "ವೇದಃ ಕೃತ್ಸ್ನೋಽಧಿಗನ್ತವ್ಯಃ ಸರಹಸ್ಯೋ ದ್ವಿಜನ್ಮನಾ" ಇತಿ ಸ್ಮೃತಿಮುಪಾದತ್ತೇ। ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಾಧ್ಯಯನಂ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಭವೇದಿತ್ಯನೇನ "ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯೋಽಧ್ಯೇತವ್ಯಃ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಸ್ವಸ್ವಶಾಖಾಮಾತ್ರಜ್ಞಾನಾಙ್ಗೀಕಾರೇ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವಿಧೇಸ್ತಥಾತ್ವೇನ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸರ್ವವೇದಾಧ್ಯಯನವಿಧಾಯಕತ್ವೇನ ಹೇತುನಾ ಸರ್ವಜ್ಞಾನಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್। ಅಧ್ಯಯನಸ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನಪರ್ಯನ್ತತಾಸ್ಥಿತೇಃ। ಸ್ವಸ್ವಶಾಖಾಮಾತ್ರಜ್ಞಾನಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಚಾಸ್ಯ ವಿಧೇರ್ವೈಯರ್ಥ್ಯಾಪತ್ತೇಃ। ನಚ ವಾಚ್ಯಮ್, ಶಾಖಾಭೇದಸ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯಾ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಪದಮಪಿ ತಥೈವ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮಿತಿ। ಸ್ಮೃತ್ಯನುರೋಧೇನೈವ ಶ್ರುತಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ನ್ಯಾಯ್ಯತ್ವಾತ್। ಸ್ಮೃತೌ ಚ ಕೃತ್ಸ್ನಪದದರ್ಶನಾತ್। ಶಾಖಾಭೇದಸ್ಯ ಅಶಕ್ತಿನಿಮಿತ್ತತ್ವೋಪಪತ್ತೇರಿತಿ।

ನನು ಶ್ರುತ್ಯನನ್ತರಂ ಹಿಶಬ್ದೇನ ಸ್ಮೃತಿಃ ಸೂತ್ರಕೃತೋಪಾತ್ತಾ, ತತ್ ಕಥಮತ್ರ ವಿಪರ್ಯಯಃ? ಉಚ್ಯತೇ ಆಕಾಙ್ಕ್ಷಾಕ್ರಮೇಣ ಸೂತ್ರಮ್। ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ತೂಪೋದ್ಘಾತಪ್ರಕ್ರಿಯಯೇತಿ ನ ವಿರೋಧಃ। ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಬಲಾದೇವ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಸರ್ವವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯೈವ ನಿಃಶಙ್ಕತಾಹೇತುತ್ವಂ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ। ಭೂಯೋದರ್ಶನಂ ಚಾನುಮಾನಾಙ್ಗಮಿತಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್।

h ll ಪ್ರಭಾಕರೇಣ ಅಧ್ಯಯನಸ್ಯ ಅಧ್ಯಯನವಿಧಿಪ್ರಯುಕ್ತತ್ವಂ ನಿರಸ್ಯ ಅಧ್ಯಾಪನವಿಧಿಪ್ರಯುಕ್ತತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ಆಹ -- ನಾಧ್ಯಯನವಿಧಿಪ್ರಯುಕ್ತಮಧ್ಯಯನಮ್। ಕಿನ್ತ್ವಧ್ಯಾಪನವಿಧಿಪ್ರಯುಕ್ತಮೇವ। ಅಧ್ಯಯನವಿಧೇರ್ನಿಯೋಜ್ಯರಹಿತತ್ವಾತ್। ನಹ್ಯತ್ರ "ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯಜೇತ" ಇತಿವತ್ ಕಶ್ಚಿನ್ನಿಯೋಜ್ಯಃ ಶ್ರೂಯತೇ। ನಾಪಿ ವಿಶ್ವಜಿದಾದಾವಿವ ಕಲ್ಪಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತೇ। ಅಧ್ಯಾಪನವಿಧಿನೈವಾಧ್ಯಯನಸಿದ್ಧೌ ಕಲ್ಪಕಾಭಾವಾತ್। ನಚಾಧ್ಯಾಪನವಿಧಿರಪಿ ನಿಯೋಜ್ಯರಹಿತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಆಚಾರ್ಯಕರಣಕಾಮಸ್ಯ ತತ್ರ ನಿಯೋಜ್ಯತ್ವಾತ್। "ಅಷ್ಟವರ್ಷಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಮುಪನಯೀತ" ಇತ್ಯಾತ್ಮನೇಪದಶ್ರವಣಾತ್। "ಸಮ್ಮಾನನೋತ್ಸಞ್ಜನಾಚಾರ್ಯಕರಣಜ್ಞಾನಭೃತಿವಿಗಣನವ್ಯಯೇಷು ನಿಯಃ" ಇತ್ಯಾಚಾರ್ಯಕರಣೇ ನಯತೇರಾತ್ಮನೇಪದವಿಧಾನಾತ್। ತಮಧ್ಯಾಪಯೀತೇತ್ಯುಪನಯನಾಧ್ಯಾಪನಯೋರೇಕಕರ್ತೃಕತಾಪ್ರತೀತೇಃ। ನಹ್ಯಧ್ಯಾಪನಮಧ್ಯಯನೇನ ವಿನಾ ಭವತೀತಿ ಸ್ವಸಿದ್ಧ್ಯೇ ಪರಾಕ್ಷೇಪಲಕ್ಷಣೇನೋಪಾದಾನೇನಾಧ್ಯಾಪನವಿಧಿರೇವಾಧ್ಯಯನಂ ಪ್ರಯುಙ್ಕ್ತೇ। ಕಿಞ್ಚಾಧ್ಯಯನೇ ಸತಿ ವಿಧಿಜ್ಞಾನಮ್, ತತಶ್ಚಾಧ್ಯಯನಮಿತೀತರೇತರಾಶ್ರಯತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ಅತೋ ನೈತದ್ವಾಕ್ಯೋದಾಹರಣಮತ್ರ ಸಙ್ಗತಮಿತಿ।

h ll ಅಧ್ಯಾಪನಸ್ಯ ನೈಮಿತ್ತಿಕತ್ವಾತ್ ಅಧ್ಯಯನಸ್ಯ ನಿತ್ಯತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯಾಧ್ಯಾಪನವಿಧಿಪ್ರಯುಕ್ತತ್ವಾಭಾವಃ ll

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಉಚ್ಯತೇ ಸ್ಯಾದೇವಂ ಯದ್ಯಧ್ಯಾಪನವಿಧಿಪ್ರಯುಕ್ತಮಧ್ಯಯನಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ಅಧ್ಯಾಪನಸ್ಯ ಜೀವಿಕಾರ್ಥತ್ವಾತ್। "ತ್ರೀಣಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಜೀವಿಕಾ" ಇತಿ ವಚನಾತ್। ಅಧ್ಯಯನಸ್ಯ ಚ ನಿತ್ಯತ್ವಾತ್। "ಯೋಽನಧೀತ್ಯ ದ್ವಿಜೋ ವೇದಾನ್" ಇತ್ಯಕರಣೇ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಶ್ರವಣಾತ್। ನಚ ನಿತ್ಯಮನಿತ್ಯೇನ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ।

h ll ಅಧ್ಯಯನಸ್ಯ ಅಧ್ಯಾಪನವಿಧಿಪ್ರಯುಕ್ತತ್ವೇ ಬಾಧಕೋಕ್ತಿಃ; ಪರೋಕ್ತಬಾಧಕೋದ್ಧಾರಶ್ಚ ll

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚೈಕಸ್ಯ ಮಾಣವಕಸ್ಯಾಧ್ಯಾಪನೇನ ಚರಿತಾರ್ಥತ್ವೇ ಮಾಣವಕಾನ್ತರಸ್ಯಾನಧ್ಯಯನಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಯೋ ಯೇನೋಪನೀತಃ ಸ ತೇನಾಧ್ಯಾಪನೀಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತರ್ಹ್ಯುಪನಾಯಕೇ ಪರೇತೇಽಧ್ಯಯನಾಭಾವಃ ಸ್ಯಾತ್। ಯತ್ ಪುನರಿತರೇತರಾಶ್ರಯತ್ವಮುಕ್ತಮ್, ತತ್ "ಪ್ರಾತಃ ಸನ್ಧ್ಯಾಮುಪಾಸೀತ" ಇತ್ಯಾದಾವಪಿ ಸಮಾನಮ್। ಅಯಮಪ್ಯಾಚಾರ್ಯಸ್ಯೈವ ವಿಧಿಃ, "ಶೌಚಾಚಾರಾಂಶ್ಚ ಶಿಕ್ಷಯೇತ್" ಇತ್ಯಾದೇರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಆಚಾರ್ಯೇ ಪರೇತೇ ತದಭಾವಾಪಾತಾತ್। ಅತೋಽಧ್ಯಯನಾದಿವಿಧಿಂ ವೃದ್ಧಾಃ ಕಥಞ್ಚಿನ್ಮಾಣವಕಂ ಬೋಧಯನ್ತೀತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮಿತ್ಯಲಮ್।

h ll ದೇವಾದಿಭಿರದ್ಯಾಪಿ ಶ್ರವಣಾದೀನಾಮನುಷ್ಠೀಯಮಾನತ್ವಾತ್, ನ ಸ್ವಸ್ವಶಾಖಾಮಾತ್ರೇಣ ಜ್ಞೇಯತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ll

(###sudha --)

"ಸಮಾಚಾರೇಽಧಿಕಾರಾಚ್ಚ" ಇತ್ಯೇತದ್ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಅದ್ಯಾಪೀತಿ।

ಅದ್ಯಾಪಿ ತೇನ ದೇವಾದ್ಯಾಃ ಶೃಣ್ವತೇ ಮನ್ವತೇ ಸದಾ।

ಧ್ಯಾಯನ್ತಿ ಚ ಯಥಾಯೋಗಮ್ ll ll ll ll ll ll ll ll ll

ಯತಃ ಸರ್ವವಿಜ್ಞಾನಮಾವಶ್ಯಕಮ್, ತೇನೈವ ಹಿ ಕಾರಣೇನ ದೇವಾದ್ಯಾ ಅದ್ಯಾಪಿ ಶ್ರವಣಮನನೇ ಕುರ್ವನ್ತಿ, ಸದಾ ಧ್ಯಾಯನ್ತಿ ಚ। ಅನ್ಯಥಾ ಮಹಾಮತೀನಾಂ ತೇಷಾಮೇಕೈಕಶಾಖಾಶ್ರವಣಾದೇರಲ್ಪೀಯಸೈವ ಕಾಲೇನ ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವೇನಾದ್ಯಾಪಿ ತತ್ಕರಣಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ। ಯಥಾಯೋಗಂ ಯಥಾಶಕ್ತೀತಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ವಿಶೇಷಣಮ್। ಶೃಣ್ವತ ಇತ್ಯಾತ್ಮನೇಪದ ಉಕ್ತಮ್। (641) ಸಮಾಚಾರಾಚ್ಚೇತ್ಯೇವೋಕ್ತೇ ದೇವಾದೀನಾಂ ವೇದಾಧಿಕಾರಿತ್ವಾಭಾವಾತ್ ಕಥಮೇತದಿತ್ಯತೋ ದೇವತಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯಂ ಮಾ ವಿಸ್ಮಾರ್ಷೀರಿತಿ ಸೂಚಯಿತುಂ ಸೂತ್ರಕೃತಾ "ಸಮಾಚಾರೇಽಧಿಕಾರಾಚ್ಚ" ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್।

h ll ಶ್ರವಣಮನನಯೋಃ ವಸ್ತುನಿರ್ಣಯಪರ್ಯನ್ತತ್ವಮ್ ll

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಯದಿ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ತೋಽಪಿ ದೇವಾದ್ಯಾ ಶ್ರವಣಾದ್ಯನುತಿಷ್ಠನ್ತಿ, ತರ್ಹಿ ತಸ್ಯ ನಿರವಧಿಕತ್ವಂ ಪ್ರಸಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತಥಾಽಪೀತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ತಥಾಽಪ್ಯಾ ವಸ್ತುನಿರ್ಣಯಾತ್।

ಶ್ರವಣಂ ಮನನಂ ಚೈವ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಸರ್ವದೈವ ಹಿ ॥70॥**

(###sudha --)

ಯದ್ಯಪಿ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣ ದೇವಾದ್ಯಾಚಾರಃ ಪ್ರಮಾಣೀಕೃತಃ, ತಥಾಽಪಿ ವಸ್ತು ಪರಬ್ರಹ್ಮಾದಿಕಮ್। ನಿರ್ಣಯೋ ಯಥಾರ್ಥಃ ಪರೋಕ್ಷೋ ನಿಶ್ಚಯಃ। ಪ್ರಥಮಸ್ಯೈವಶಬ್ದಸ್ಯಾ ವಸ್ತುನಿರ್ಣಯಾದೇವೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ವಸ್ತುನಿರ್ಣಯಹೇತುತ್ವಾತ್ ಶ್ರವಣಾದೇರಿತಿ ಹಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ।

h ॥ ಶ್ರವಣಮನನಯೋಃ ಕಾಲೇಯತ್ತಾಯಾ ಶಿಷ್ಯಯೋಗ್ಯತಾಭಿಜ್ಞಗುರೂಪದೇಶಾತ್ ಜ್ಞಾಯಮಾನತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ವಸ್ತುನಿರ್ಣಯಪರ್ಯನ್ತಂ ಶ್ರವಣಮನನೇ ಕರ್ತವ್ಯೇ ಇತ್ಯಸತ್। ನಿರ್ಣೀತೇಽಪ್ಯರ್ಥೇ ಪುನಃ ಕಾರಣಾನ್ತರೋಪನಿಪಾತೇನ ಸಂಶಯಾದ್ಯುತ್ಪಾದಸ್ಯ ದರ್ಶನೇನ ವಸ್ತುನಿರ್ಣಯಸ್ಯಾವಧಾರಯಿತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಮತೀತಿ।

ಮತಿಶ್ರುತಿಧ್ಯಾನಕಾಲವಿಶೇಷಂ ಗುರುರುತ್ತಮಃ।

ವೇತ್ತಿ ತಸ್ಯೋಕ್ತಿಮಾರ್ಗೇಣ ಕುರ್ವತಃ ಸ್ಯಾದ್ಧಿ ದರ್ಶನಮ್ ॥71॥**

(###sudha --)

ಮತಿರ್ಮನನಮ್। ಶ್ರುತಿಃ ಶ್ರವಣಮ್। ಉತ್ತಮಃ ಶಿಷ್ಯಯೋಗ್ಯತಾಭಿಜ್ಞಃ। ಕುರ್ವತಃ ಶ್ರವಣಾದಿಕಮ್। ದರ್ಶನಂ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ಹಿ ಶ್ರವಣಾದಿಕಮ್। ನಚ ತದ್ ಯಥಾಕಥಞ್ಚಿದನುಷ್ಠಿತಂ ತತ್ಸಾಧನಮ್। ಕಿನ್ತು ಶಿಷ್ಯಯೋಗ್ಯತಾಭಿಜ್ಞಗುರುಪ್ರದಾನಪೂರ್ವಕಮೇವೇತಿ ವಕ್ಷ್ಯತಿ। (1155) ಅತಸ್ತಾದೃಶೋ ಗುರುರೇವ ಶ್ರವಣಾದಿಕಾಲವಿಶೇಷಮುಪದೇಕ್ಷ್ಯತಿ। ಯತಃ ಪರಂ ಕಾರಣಶತೋಪನಿಪಾತೇಽಪಿ ನ ಸಂಶಯಾದ್ಯುತ್ಪಾದಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ಶ್ರವಣಾದ್ಯನುಷ್ಠಾನಸ್ಯ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಾತ್ ಪೂರ್ವಂ ತದ್ಧೇತುತ್ವಮ್, ಜ್ಞಾನಾನನ್ತರಂ ಮೌಕ್ತಾನನ್ದಾಭಿವೃದ್ಧಿಕಾರಣತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ದೇವಾದ್ಯಾಃ ಶ್ರವಣಾದಿಕಮದ್ಯಾಪಿ ಕುರ್ವನ್ತೀತಿ ನ ಯುಕ್ತಮ್ । "ಸ್ಯಾದ್ದಿ ದರ್ಶನಮ್" ಇತಿ ಶ್ರವಣಾದೇಸ್ತತ್ತ್ವದರ್ಶನಸಾಧನತ್ವಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್ । ದೇವಾದೀನಾಂ ಚ ತತ್ವದರ್ಶನಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಕತ್ವಾತ್ । ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ನೈವ ದೇವಪದಂ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನವರ್ಜಿತಾಃ" ಇತ್ಯಾದಿ । ನಚ ಪ್ರಾಪ್ತಸಾಧ್ಯಃ ಸಾಧನಮನುತಿಷ್ಠತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಶ್ರವಣಮಿತಿ ।

ಶ್ರವಣಂ ದೃಷ್ಟತತ್ವಸ್ಯ ಮನನಂ ಧ್ಯಾನಮೇವ ಚ ।

ವಿಶೇಷಾನನ್ದಸಮ್ಪ್ರಾಪ್ತ್ಯೈ ಅನ್ಯಸ್ಯೈತಾನಿ ದೃಷ್ಟಯೇ ॥72 ॥**

(###sudha --)

ದೃಷ್ಟತತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಪುಂಸಃ ಶ್ರವಣಮ್, ಮನನಮ್, ಧ್ಯಾನಂ ಚ ವಿಶೇಷಾನನ್ದಸಮ್ಪ್ರಾಪ್ತ್ಯೈ ಯುಜ್ಯತ ಏವೇತಿ ಯೋಜನಾ । ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಶ್ರವಣಾದೇರ್ದರ್ಶನಸಾಧನತ್ವೋಕ್ತಿರ್ವ್ಯಾಹನ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನ್ಯಸ್ಯೇತಿ । ಅದೃಷ್ಟತತ್ವಸ್ಯೈತಾನಿ ಶ್ರವಣಾದೀನಿ ದೃಷ್ಟಯೇ ಭವನ್ತಿ । ಯಥಾ ಖಲು ಸಮುಚ್ಚಯವಾದಿನಾಂ ಜ್ಞಾನಾತ್ ಪೂರ್ವಾಣಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಾನಿ, ತತಃ ಪರಾಣಿ ತು ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಾನಿ । ಯಥಾಚ ಸಕಾಮಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಸಂಸಾರಕಾರಣಾನಿ, ನಿಷ್ಕಾಮಾನಿ ತು ಜ್ಞಾನಕಾರಣಾನಿ । ತಥಾ ಶ್ರವಣಾದೀನ್ಯದೃಷ್ಟತತ್ವಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಾನೀತಿ ನ ತದುಕ್ತಿವ್ಯಾಘಾತಃ । ದೃಷ್ಟತತ್ವಸ್ಯ ತು ವಿಶೇಷಾನನ್ದಾರ್ಥಾನೀತಿ ದೇವಾದೀನಾಂ ತದನುಷ್ಠಾನಂ ಚ ಯುಕ್ತಮ್ । ಸಮಾಚಾರಕಥನಂ ಚ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ವೇದಾರ್ಥಶ್ರವಣಮನನಯೋಃ ಕರ್ತವ್ಯತಾಮಾತ್ರೋಪೋದ್ಬಲನಾಯ ಕೃತಮಿತಿ ನಾಸಙ್ಗತಮ್ । ವಿಶೇಷಾನನ್ದಂ ತು ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ । (1344, 11821183)

h ॥ ಶಿಷ್ಯಯೋಗ್ಯತಾಭಿಜ್ಞಗುರ್ವಲಾಭೇ ನಿರ್ಣಯಜ್ಞಗುರೋಃ ಸಕಾಶಾತ್ ನಿರ್ಣೀತಶಾಸ್ತ್ರಶ್ರವಣಾದಿಕಂ ಕರ್ತವ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

ಶಿಷ್ಯಯೋಗ್ಯತಾಭಿಜ್ಞಗುರೂಪದೇಶಾನುಸಾರೇಣ ಶ್ರವಣಾದಿಕಂ ಕರ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯಯುಕ್ತಮ್ । ತಾದೃಶಸ್ಯ ಗುರೋರ್ದುರ್ಲಭತ್ವೇನ ಶ್ರವಣಾದ್ಯಭಾವಾಪತ್ತೇಃ । ಲಭ್ಯಮಾನೋಽಪ್ಯಸಾವನುಷ್ಠಿತಶ್ರವಣಾದಿನಾಽಽಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಶಕ್ತಿಸಮ್ಪನ್ನೇನೈವ ಶಿಷ್ಯೇಣ ಲಭ್ಯತೇ ನಾನ್ಯೇನ । ತಥಾಚಾನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಯದೀತಿ ।

ಯದಿ ತಾದೃಗ್ ಗುರುರ್ನಾಸ್ತಿ ನಿರ್ಣೀತಶ್ರವಣಾದಿಕಮ್ ।

ತತ್ಸಿದ್ಧಾನ್ತಾನುಸಾರೇಣ ನಿರ್ಣಯಜ್ಞಾತ್ ಸಮಾಚರೇತ್ ॥73 ॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ದ್ವಿವಿಧಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮ್ ನಿರ್ಣೀತಮ್, ನಿರ್ಣೇತವ್ಯಂ ಚ। ತತ್ರಾಽದ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾದಿಕಂ, ದ್ವಿತೀಯಂ ವೇದಾದಿಕಮ್। ತತ್ರ ನಿರ್ಣೀತಸ್ಯ ಶ್ರವಣಾದಿಕಂ ಸಮಾಚರೇತ್। ಸರ್ವಜ್ಞಾನಾಂ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಾನುಸಾರೇಣ ಯೋ ನಿರ್ಣಯಂ ಜಾನಾತಿ ತಸ್ಮಾತ್।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಮುಖ್ಯಸ್ಯ ಗುರೋಃ ಪ್ರಥಮಮಲಾಭೇಽಪಿ ನ ಶ್ರವಣಾದ್ಯಭಾವಾಪತ್ತಿಃ। ಅಮುಖ್ಯಾದಪಿ ಗುರೋಸ್ತದುಪಪಪತ್ತೇಃ। ತತ್ರ ಮುಖ್ಯವದಮುಖ್ಯಸ್ಯಾತಿಗಹನವೇದಾದಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಾಮರ್ಥ್ಯಾಭಾವೇಽಪಿ ನಿರ್ಣೀತವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮುಪಪದ್ಯತ ಏವ। ನಚ ನಿರ್ಣೀತಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯಾಽಭಿಪ್ರಾಯೋ ದುರಧಿಗಮ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಸರ್ವಜ್ಞಪ್ರಣೀತೋಪಾಯಗ್ರನ್ಥಾನುಸಾರೇಣಾಮುಖ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಗುರೋಸ್ತದವಗಮಸಮ್ಭವಾತ್। ಏವಞ್ಚಾಮುಖ್ಯೇ ಶ್ರವಣಾದಾವನುಷ್ಠಿತೇ ಮುಖ್ಯೋಽಪಿ ಗುರುರ್ಲಭ್ಯತ ಇತಿ।

h॥ ಶ್ರವಣಾದೀನಾಂ ಕದಾಽಪ್ಯತ್ಯಾಜ್ಯತ್ವನಿಯಮಃ॥

(###sudha --)

ಸರ್ವಜ್ಞಸ್ಯ ಗುರೋಃ ಶ್ರವಣಾದ್ಯಙ್ಗತ್ವೇ ತದಭಾವೇ ಶ್ರವಣಾದ್ಯಭಾವ ಏವ ಕುತೋ ನಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ? ಕಿಮನೇನಾಮುಖ್ಯೇನ ಶ್ರವಣಾದಿನಾ? ಸರ್ವಜ್ಞಗುರುಪ್ರಾಪ್ತಿಸ್ತು ಪುಣ್ಯೋಪಚಯೇನಾಪಿ ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಶ್ರವಣಾದೀತಿ।

ಶ್ರವಣಾದಿ ವಿನಾ ನೈವ ಕ್ಷಣಂ ತಿಷ್ಠೇದಪಿ ಕ್ವಚಿತ್।

ಅತ್ಯಶಕ್ಯೇ ತು ನಿದ್ರಾದೌ ಪುನರೇವ ಸಮಾಚರೇತ್॥74॥**

(###sudha --)

ಸನ್ತಿ ತಾವತ್ ಸರ್ವದಾ ಶ್ರವಣಾದಿಕಂ ಕರ್ತವ್ಯಮ್, ಕ್ಷಣಮಪಿ ನ ತ್ಯಾಜ್ಯಮಿತ್ಯೇವಮರ್ಥಾಃ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಯಃ “ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಪ್ರವಚನೇ ಏವೇತಿ ನಾಕೋ ಮೌದ್ಗಲ್ಯಃ” ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಃ। ತತ್ರ ಚ ಸರ್ವಜ್ಞೋ ಗುರುರಙ್ಗಮ್। ತದಲಾಭೇ ತು “ಗುಣೇ ತ್ವನ್ಯಾಯ್ಯಕಲ್ಪನಮ್” ಇತಿ ನ್ಯಾಯೇನ ಯಾದೃಶತಾದೃಶಮಪಿ ಶ್ರವಣಾದಿಕಂ ಕಾರ್ಯಮೇವೇತೀತಿ ಭಾವಃ।

ನನ್ವೇತಾಃ ಶ್ರುತಯ ಏವಾನುಪಪನ್ನಾರ್ಥಾಃ। ಅಪರಿಹಾರ್ಯನಿದ್ರಾದ್ಯುಪದ್ರವಪ್ರಾಪ್ತೌ ಶ್ರವಣಾದೇಃ ಕರ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ನಹ್ಯಾಕಾಶರೋಮನ್ಥನಂ ಶಕ್ಯವಿಧಾನಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತೀತಿ। ಪರಿಹರ್ತುಮಶಕ್ಯೇ ನಿದ್ರಾದೌ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ತು ಪುನರೇವ ತದಪಗಮನಾನನ್ತರಮೇವ ಶ್ರವಣಾದಿಕಂ ಸಮಾಚರೇತ್। ಅಯಮಭಿಪ್ರಾಯಃ ಯಥಾ “ಸಾಯಂ ಪ್ರಾತರಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ” ಇತ್ಯಾದಿವಿಧಯಃ ಸನ್ನಿಪಾತಾದ್ಯುಪಪ್ಲವಸಮ್ಭವೇಽಪಿ ನಾನುಪಪನ್ನಾಃ, ತಥಾ ಪ್ರಕೃತೇಽಪೀತಿ।

h॥ ನಿರ್ಣಯಜ್ಞಗುರೋರರಪ್ಯಲಾಭೇ ಸ್ವಾಪೇಕ್ಷಯೋತ್ತಮಜ್ಞಾನಿನಃ ಸಕಾಶಾತ್ ಶ್ರವಣಾದಿಕಂ ಕರ್ತವ್ಯಮ್॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ನಿರ್ಣಯಜ್ಞಸ್ಯ ಗುರೋರಭಾವೇ ಕಿಂ ಶ್ರವಣಾದ್ಯಭಾವ ಏವ, ನೇತ್ಯಾಹ -- ಅಭಾವ ಇತಿ।

ಅಭಾವೇ ನಿರ್ಣಯಜ್ಞಸ್ಯ ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಾಣ್ಯೇವ ಸರ್ವದಾ।

ಶೃಣುಯಾದ್ ಯದಿ ಸಜ್ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಚುರ್ಯಮುಪಲಮ್ಭತೇ ॥75॥**

(###sudha --)

ನಿರ್ಣಯಜ್ಞಸ್ಯ ಗುರೋರಭಾವೇಽಪಿ ಯಾದೃಶತಾದೃಶಾತ್ ಸರ್ವದಾ ಶೃಣುಯಾತ್। ಮನ್ವೀತ ಚ। ನಹಿ ಗುಣಾಲಾಭೇ ಮುಖ್ಯಪರಿತ್ಯಾಗೋ ಯುಕ್ತ ಇತಿ ಭಾವಃ। ವೇದಾದಿಶ್ರವಣೇ ಸರ್ವಜ್ಞೋ ಗುರುರಪೇಕ್ಷಿತಃ। ತದಿತರಶ್ರವಣೇ ತು ನಿರ್ಣಯಜ್ಞಃ ಸರ್ವಜ್ಞಕಲ್ಪಃ। ದ್ವಯೋರಭಾವೇಽಪಿ ಶ್ರವಣಾದಿಕಂ ಚೇದನುಷ್ಠೇಯಂ ತದಾಽಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಾಣಾಮಿತಿ ಪ್ರತೀತಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ಅತಃ ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಾಣ್ಯೇವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಯಾದೃಶತಾದೃಶಾತ್ ಶೃಣುಯಾದಿತ್ಯನೇನಾತಿಪ್ರಸಕ್ತೌ ಸತ್ಯಾಮಾಹ ಯದೀತಿ। ಯದಿ ತಸ್ಮಿನ್ ಪುರುಷೇ ಸ್ವಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನಾದಿಪ್ರಾಚುರ್ಯಮುಪಲಮ್ಭತೇ, ತರ್ಹಿ ತತಃ ಶೃಣುಯಾತ್। ನತ್ವಧಮಾತ್। ವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್। ನಹ್ಯದೃಷ್ಟಮಾತ್ರಾರ್ಥಂ ಶ್ರವಣಾದಿಕಮಿತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಏಕಸ್ಯ ಗುರೋಃ ಸರ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾಶಕ್ತೌ ಬಹುಭ್ಯೋಽಪಿ ಏಕೈಕದೇಶಶ್ರವಣಾದಿಕಂ ಕರ್ತವ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ಸ್ವತೋಽಧಿಕಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಪ್ರಬನ್ಧೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾಸಮ್ಭವೇ ಕಿಂ ಶ್ರವಣಾದ್ಯಭಾವ ಏವೇತ್ಯಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾಯಾಮಾಹ ಮಹದ್ಭ್ಯ ಇತಿ।

ಮಹದ್ಭ್ಯೋ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತೇಭ್ಯೋ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಚ ಸಂಶಯಾನ್।

ಛಿನ್ದ್ಯಾತ್ ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥

ಸ್ವತೋ ಮಹದ್ಭ್ಯಃ। ಮಹತ್ತ್ವಂ ಚ ನ ಸಜ್ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರೇಣ, ಕಿನ್ತು ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗುಣೈಶ್ಚೇತ್ಯುಕ್ತಮ್ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತೇಭ್ಯ ಇತಿ। ತಾದೃಶ ಏವ ಹ್ಯಾದರಮುತ್ಪಾದಯನ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ। ಸಾದರಮೇವ ಚ ಶ್ರವಣಾದಿಕಂ ಫಲಾಯಾಲಮ್। ಸಂಶಯಾನ್ ಅಜ್ಞಾನವಿಪರ್ಯಯಾಂಶ್ಚೇತಿ ಶ್ರವಣಾದಿಫಲಮುಕ್ತಮ್। ಏಕಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಬನ್ಧೇನ ಶ್ರವಣಾದ್ಯಸಮ್ಭವೇಽಪಿ ಬಹುಭ್ಯೋ ಮಹದ್ಭ್ಯೋ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಯಥಾಸಮ್ಭವಮೇಕೈಕದೇಶಶ್ರವಣಾದಿಕಮಪಿ ಕುರ್ಯಾದೇವ। ತೇನಾಪಿ ಸಂಶಯಾದಿಚ್ಛೇದಸ್ಯ ಶ್ರವಣಾದಿಫಲಸ್ಯ ಲಾಭಾದಿತಿ ಭಾವಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಸ್ವೋತ್ತಮಜ್ಞಾನಿನೋಽಪ್ಯಲಾಭೇ ಸತ್ಸಿದ್ಧಾನ್ತಮಹಾಪಯನ್ ಶಿಷ್ಯೇಭ್ಯೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಕರ್ತವ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

ಸ್ವತೋಽಧಿಕಾಭಾವೇ ಕಥಂ ಶ್ರವಣಾದೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ವತ ಇತಿ।

ಸ್ವತೋಽಧಿಕಾಭಾವೇ ಸ್ವಯಮೇವ ಸಮಭ್ಯಸೇತ್।

ಬ್ರೂಯಾದಪಿ ಚ ಶಿಷ್ಯೇಭ್ಯಃಸತ್ಸಿದ್ಧಾನ್ತಮಹಾಪಯನ್ ॥76॥**

(###sudha --)

ಅಪಿಚಾವಿತರೇತರಯೋಗೇ। ಶ್ರುತಾವೃತ್ತಿಪ್ರವಚನಾಭ್ಯಾಮಭಿನವೋತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೋದಯಾತ್ ತೇಽಪಿ ಶ್ರವಣಾದಿಫಲಂ ಪ್ರಸುವಾತೇ। ಸಮ್ಯಕ್ ಶ್ರವಣಾದಿರಹಿತೋ ವ್ಯಾಚಕ್ಷಾಣಃ ಸ್ಖಲನೇನ ಪ್ರತ್ಯವೇಯಾತ್। ತತ್ ಕಥಮುಚ್ಯತೇ ಶಿಷ್ಯೇಭ್ಯೋ ಬ್ರೂಯಾದಿತಿ? ತತ್ರಾಽಹ -- ಸದಿತಿ। ಬ್ರೂಯಾದಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತಯಾಽಭಿಮತೋಽರ್ಥಃ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ। ನತು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಏವೇತಿ ನಿಯಮಃ। ತಥಾತ್ವೇ ಶಬ್ದನಿತ್ಯತ್ವಂ ಕೇಷಾಞ್ಚಿತ್ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ। ಕೇಷಾಞ್ಚಿತ್ ತದನಿತ್ಯತ್ವಮಿತಿ ನ ಸ್ಯಾತ್। ದ್ವಯೋಃ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಾಯೋಗಾತ್। ಅಯಂ ತು ನ ತಥಾ। ಅಪಿತು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಏವೇತ್ಯತಃ ಸದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಸ್ವಾರ್ಥಿಕೋ ಣಿಚ್। ಅಜಹದಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ಯದ್ವಾ ಶಿಷ್ಯೈರಹಾಪಯನ್। ಸತ್ಸಿದ್ಧಾನ್ತಹಾನಿರೇವ ಮಹತಃ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಸ್ಯ ಹೇತುರಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ। (1095) ಕ್ಷುದ್ರಸ್ಖಲಿತಂ ತ್ವಲ್ಪೀಯಸ ಏವ। ನಚ ತಾವತಾ ಮಹಾಪ್ರಯೋಜನವ್ಯಾಖ್ಯಾನತ್ಯಾಗಃ। ತಥಾಸತಿ ಮೃಗಭಯಾದ್ ಬೀಜಾನಾವಾಪಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಸತ್ಸಿದ್ಧಾನ್ತಸ್ಯ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕತ್ವೇನ ಪರತ್ವಮ್,

ಲಕ್ಷ್ಮೀಬ್ರಹ್ಮಾದಿವಿಷಯಕತ್ವೇನ ಅಪರತ್ವಮಿತಿ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕೋಽಸೌ ಸತ್ಸಿದ್ಧಾನ್ತೋ ಯೋ ನ ಹಾತವ್ಯಃ? ದ್ವಿವಿಧಃ ಸತ್ಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ ಪರಾಪರಭೇದಾತ್। ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ದ್ವಿವಿಧಃ ವಾಚನಿಕಃ, ಆನುಷಙ್ಗಿಕಶ್ಚ। ತತ್ರ ವಾಚನಿಕಂ ಪರಂ ಸತ್ಸಿದ್ಧಾನ್ತಂ ತಾವದಾಹ -- ಅಶೇಷೇತಿ।

h॥ ವಿಷ್ಣೋಃ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಮ್, ದೋಷದೂರತ್ವಮ್, ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಂ ಚ ಪರಃ ಸತ್ಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ ॥

(###sudha --)

ಅಶೇಷಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಂ ಸರ್ವದೋಷಸಮುಜ್ಝಿತಿಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯಚ್ಚ ತತ್ತನ್ತ್ರಮಿತಿ ಸಮ್ಯಗ್ ವಿನಿರ್ಣಯಃ ॥77॥**

(###sudha --)

ಅನ್ಯತ್ ತತ್ತನ್ತ್ರಮಿತಿ ಸಕಲಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಮುಚ್ಯತೇ। ನಿರ್ಣೀಯತ ಇತಿ ನಿರ್ಣಯಃ। ಸಮ್ಯಗ್ ವಿನಿರ್ಣಯೋ ವಾಚನಿಕಃ ಪರಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ। ಸಾಕ್ಷಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಾವಧಾರಣಪರೇ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರೇ ಖಲ್ವಭಿಹಿತೋಽಯಮರ್ಥಃ।

h ॥ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಮ್, ಸರ್ವಭಿನ್ನತ್ವಮ್, ಸ್ವಾಭಿನ್ನತ್ವಮಿತ್ಯಾದಿರಾನುಷಙ್ಗಿಕಃ ಪರಃ ಸತ್ಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ ॥

(###sudha --)

ಆನುಷಙ್ಗಿಕಂ ಪರಸಿದ್ಧಾನ್ತಮಾಹ ಸ್ವತನ್ತ್ರತ್ವಮಿತಿ।

ಸ್ವತನ್ತ್ರತ್ವಂ ಸದಾ ತಸ್ಯ ತಸ್ಯ ಭೇದಶ್ಚ ಸರ್ವತಃ।

ಸ್ವತನ್ತ್ರತ್ವಂ ಸ್ವಾಧೀನಸತ್ತ್ವಾದಿಮತ್ತ್ವಮ್। ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ। ದ್ವಿತೀಯಸ್ತಸ್ಯೇತಿಶಬ್ದ ಉತ್ತರತ್ರ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ಸರ್ವತೋ ಭೇದಶ್ಚೇತಿ। ಪ್ರಕೃತಿಜೀವಜಡೇಭ್ಯೋಽತ್ಯನ್ತಭಿನ್ನತ್ವಮ್।

ನನ್ವೇತದಪಿ "ಅಸಮ್ಭವಸ್ತು ಸತಃ", "ನಾತ್ಮಾಽಶ್ರುತೇಃ", "ಪೃಥಗುಪದೇಶಾತ್" ಇತ್ಯಾದಿನಾಽಭಿಹಿತಮೇವ। ತತ್ ಕಥಮಾನುಷಙ್ಗಿಕಃ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ? ಸತ್ಯಮ್। ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರಧಾನಪ್ರಮೇಯೋಪಯೋಗಿತಯೋಕ್ತತ್ವಾದದೋಷಃ। ಸ್ವಗತಭೇದವರ್ಜಿತತ್ವಾದೇರುಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್। ಇತಿ ಸಮ್ಯಕ್ ಸ್ಥಿತಿರಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೇನಾನ್ವಯಃ।

h ॥ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದೇಃ ದೋಷದೂರತ್ವಾದಿಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಮಙ್ಗೀಕ್ರಿಯಮಾಣತ್ವಾದಾನುಷಙ್ಗಿಕತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕಥಮಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯಾಽನುಷಙ್ಗಿಕತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅದೋಷತ್ವಸ್ಯೇತಿ।

ಅದೋಷತ್ವಸ್ಯ ಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ಯದಭೇದೇ ತದನ್ವಯಃ ॥78॥**

(###sudha --)

ವಿಷ್ಣೋರದೋಷತ್ವಸ್ಯ ಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಮಙ್ಗೀಕಾರ್ಯೋಽಯಮರ್ಥ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್। ಅಶೇಷಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವಸ್ಯ ಸಕಲಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ ಚೇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಅನೇನ ಕಥಂ ತತ್ಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಯದಿತಿ। ಯಸ್ಮಾಜ್ಜಗತಾಽಭೇದೇ ವಿಷ್ಣೋರ್ದೋಷಸಮ್ಬನ್ಧಃ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ ತಸ್ಮಾದಿತಿ ಪೂರ್ವೇಣ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಅತ್ರಾಪ್ಯಭೇದ ಇತ್ಯಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ತದನ್ವಯ ಇತಿ ಚ ಗುಣಪೂರ್ತ್ಯಾದ್ಯಭಾವಸ್ಯಾಪಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಮಿತ್ಯತ್ರ ಮುಕ್ತನಿಯಾಮಕತ್ವಮಪಿ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್॥

(###sudha --)

ಅನ್ಯತ್ ತತ್ತನ್ತ್ರಮಿತ್ಯನ್ಯಶಬ್ದೋಽಮುಕ್ತವಿಷಯ ಇತಿ ಪ್ರತೀತಿಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದರ್ಥಮಾಹ ತತ್ತನ್ತ್ರತ್ವಂ ಚೇತಿ।

ತತ್ತನ್ತ್ರತ್ವಂ ಚ ಮುಕ್ತಾನಾಮಪಿ ತದ್ಗುಣಪೂರ್ತಯೇ।

ಮುಕ್ತಾನಾಮಪಿ ಭೇದಶ್ಚ ॥॥॥॥॥॥॥॥

ಚಶಬ್ದೋ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೇನ ಭೇದೇನ ಸಹ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ। ಅಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಕಿಮರ್ಥಮಿದಮಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಂ ಜನ್ಮಾದಿಸೂತ್ರಸ್ಯಾಮುಕ್ತವಿಷಯತಯಾಽಪ್ಯುಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತದಿತಿ। ನಹಿ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ತತ್ತನ್ತ್ರತ್ವೇನ ವಿನಾ ತಸ್ಯ ನಿರರ್ಗಲಮೈಶ್ವರ್ಯಂ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ನಚ ತದನ್ತರೇಣ ಗುಣಪೂರ್ತಿರ್ಭವತೀತಿ। ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಯದಿ ಮುಕ್ತಾಃ ಪರಮಾತ್ಮನೋ ಭಿನ್ನಾಃ ಸ್ಯುಃ। ನಚ ತಥಾ। ತತ್ ಕಿಂ ತತ್ತನ್ತ್ರತ್ವೇನೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಮುಕ್ತಾನಾಮಪೀತಿ। ಪರಮಾತ್ಮನೋಽತ್ಯನ್ತಭೇದಶ್ಚಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಃ। ಅನೇನ "ತಸ್ಯ ಭೇದಶ್ಚ ಸರ್ವತಃ" ಇತ್ಯೇತದಪಿ ವಿವೃತಂ ಭವತಿ।

h॥ ವಿಷ್ಣುಮುಕ್ತಯೋರರಭಿನ್ನತ್ವಸ್ಯ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನತ್ವಸ್ಯ ಚ ನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಕಿಮರ್ಥಮಿತ್ಯತಃ ಪ್ರಯೋಜನಂ ವಕ್ತುಂ ಪೀಠಮಾರಚಯತಿ ನಹೀತಿ।

॥॥॥॥॥॥॥॥। ನಹಿ ಭಿನ್ನಮಭಿನ್ನತಾಮ್।

ಗಚ್ಛೇದ್ ದೃಷ್ಟಂ ಕ್ವಚಿತ್ ತಸ್ಯಾಪ್ಯಭಾವೋಽನುಭವೋಪಗಃ॥।79॥**

(###sudha --)

ಪೂರ್ವಾಭೇದೇ ದೋಷವತ್ತ್ವಮೀಶಸ್ಯೇತ್ಯತಿಭಿನ್ನತಾ।

ನಾರಾಯಣೇನ ಮುಕ್ತಾನಾಮಪಿ ಸಮ್ಯಗಿತಿ ಸ್ಥಿತಿಃ।

ಭೇದಾಭೇದೇಽಪ್ಯಭೇದೇನ ದೋಷಾಣಾಮಪಿ ಸಮ್ಭವಃ॥80॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಪರಮಾತ್ಮನಾಽಭೇದೋ ಭವನ್ನ ತಾವತ್ ಪ್ರಾಗ್ ಭಿನ್ನಾನಾಮ್। ಭಿನ್ನಸ್ಯಾಭೇದಾವಾಪ್ತೇಃ ಕ್ವಾಪ್ಯದರ್ಶನಾತ್। ನ ಕೇವಲಮದರ್ಶನಮ್, ಕಿನ್ತರ್ಹಿ ಕ್ವಚಿದೃಷ್ಟತ್ವೇನ ಆಹ -- ತಸ್ಯೇತಿ। ಭಿನ್ನಮಭಿನ್ನತಾಂ ಗಚ್ಛತೀತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯಾಭಾವೋಽನುಭವಸಿದ್ಧೋಽಪಿ। ತತಃ ಸಂಸಾರೇಽಪ್ಯಭಿನ್ನಾನಾಮೇವ ಮುಕ್ತಾವಭೇದೋ ವ್ಯಜ್ಯತ ಇತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್।

ತಥೈವಾಸ್ತ್ವಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪೂರ್ವೇತಿ। ಸಮರ್ಥಿತಂ ತಾವದ್ ದುಃಖಾದಿರೂಪೋಽಯಂ ಸಂಸಾರಃ ಸತ್ಯ ಇತಿ। (47, 889) ತತಃ ಸಂಸಾರೇಽಪಿ ಜೀವಾನಾಂ ಪರಮಾತ್ಮನಾ ಭೇದೇ ತಸ್ಯ ದೋಷವತ್ತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ಇತಿಶಬ್ದೋ ಹೇತೌ। ಸಮ್ಯಕ್ ಸ್ಥಿತಿಃ ಸತ್ಸಿದ್ಧಾನ್ತ ಆನುಷಙ್ಗಿಕಃ ಪರ ಇತಿ ಶೇಷಃ।

ನನ್ವಭಿನ್ನತಾ ಕಿಮರ್ಥಾ, ಭೇದಾಭೇದೋಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಭೇದೇತಿ। ಭೇದೇನ ಸಹಿತೋಽಭೇದೋ ಭೇದಾಭೇದಃ। "ವಿಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಂ ಚಾನಧಿಕರಣವಾಚಿ" ಇತಿ ದ್ವನ್ದ್ವೈಕವದ್ಭಾವೋ ವಾ। ಅತ್ರಾಪಿ ಪೂರ್ವನ್ಯಾಯೇನ ಸಂಸಾರೇಽಪಿ ಭೇದಾಭೇದಾವಙ್ಗೀಕಾರ್ಯೌ। ತತಶ್ಚಾಭೇದೇನ ದೋಷಾಣಾಮಪಿ ಸಮ್ಭವಃ। ಭೇದೇನ ತತ್ಪರಿಹಾರೋ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಕಿಮಜಾಗಲಸ್ತನಾಯಿತೇನಾಭೇದೇನೇತಿ।

h॥ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾಃ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಮ್, ವಿಷ್ಣ್ವೇಕಾಧೀನತ್ವಂ ಚ ಅಪರಃ ಸತ್ಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ॥

(###sudha --)

ಇದಾನೀಮಪರಂ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಮಾಹ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಮಿತಿ।

ನಿರ್ದೋಷತ್ವಂ ರಮಾಯಾಶ್ಚ ತದನನ್ತರತಾ ತಥಾ ॥81॥**

(###sudha --)

ತಥಾ ಪರಮೇಶ್ವರವದ್ ರಮಾಯಾಶ್ಚ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಮ್। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ಕಾಮಾದಿತರತ್ರ ತತ್ರ ಚಾಽಯತನಾದಿಭ್ಯಃ" "ಸಮನಾ ಚಾಸೃತ್ಯುಪಕ್ರಮಾದಮೃತತ್ವಂ ಚಾನುಪೋಷ್ಯ" ಇತಿ। ನಿರ್ದೋಷತ್ವಮಿತ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಪಾರತನ್ತ್ರ್ಯಮಪಿ ನಾಸ್ತೀತಿ ಪ್ರತೀತಿನಿರಾಸಾರ್ಥಮಾಹ ತದಿತಿ। ಪರಮೇಶ್ವರಾನನ್ತರತಾ ತದಧೀನತೇತಿ ಯಾವತ್। ಯದ್ವಾಽನೇನಾಪರಸಿದ್ಧಾನ್ತಾನ್ತರಮಾಹ -- ಏಕಸ್ಮಾದ್ ಭಗವತ ಏವಾವರತ್ವಮಿತಿ। ತದಪ್ಯುಕ್ತಮ್ "ಅಸ್ಯೈವ ಚೋಪಪತ್ತೇರೂಷ್ಮಾ" ಇತಿ।

h॥ ದೇವತಾತಾರತಮ್ಯಮಪಿ ಅಪರಃ ಸತ್ಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ॥

(###sudha --)

ಸಿದ್ಧಾನ್ತಾನ್ತರಮಾಹ --ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ।

ಬ್ರಹ್ಮಾ ಸರಸ್ವತೀ ವೀನ್ದ್ರಶೇಷರುದ್ರಾಶ್ಚ ತತ್ಸ್ತ್ರಿಯಃ ॥81॥**

(###sudha --)

ಶಕ್ರಕಾಮೌ ತದನ್ಯೇ ಚ ಕ್ರಮಾನ್ಮುಕ್ತಾವಪೀತಿ ಚ।

ಸತ್ಸಿದ್ಧಾನ್ತ ಇತಿ ಜ್ಞೇಯೋ ನಿರ್ಣೀತೋ ಹರಿಣಾ ಸ್ವಯಮ್ ॥82॥**

(###sudha --)

ಮುಕ್ತೌ ಸಂಸಾರೇऽಪಿ ಪ್ರೋಕ್ತಾತ್ ಕ್ರಮಾತ್ ತಿಷ್ಠನ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಅತ್ರ ದ್ವನ್ದ್ವನಿರ್ದಿಷ್ಟಾನಾಂ ಸಾಮ್ಯಮ್, ಅನ್ಯೇಷಾಂ ತಾರತಮ್ಯಮಿತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್। ಏತಚ್ಚೋಕ್ತಮ್"ಇಯದಾಮನನಾತ್" ಇತಿ। ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್। ಪ್ರಪಞ್ಚಸತ್ಯತ್ವಾದಿಕಮಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್। ಕುತೋऽಯಮಶೇಷಗುಣೇತ್ಯಾದಿಸತ್ಸಿದ್ಧಾನ್ತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನಿರ್ಣೀತ ಇತಿ। ಹರಿಣಾ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣ ಸ್ವಯಂ ಸಾಕ್ಷಾನ್ನಿರ್ಣೀತಃ, ನತು ಬಲಾತ್ ಸೂತ್ರಾರ್ಥತಯಾ ಕಲ್ಪಿತಃ। ಏತಚ್ಚ ತತ್ರತತ್ರ ದರ್ಶಿತಮೇವ।

h ॥ ಸತ್ಸಿದ್ಧಾನ್ತಹಾನೇಃ ತಮಃಪ್ರಾಪ್ತಿರೇವ ಫಲಮ್ ॥

(###sudha --)

ಸತ್ಸಿದ್ಧಾನ್ತಮಹಾಪಯನ್ನಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತದ್ಧಾನೌ ಕೋ ದೋಷ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಏತದಿತಿ।

ಏತದ್ವಿರೋಧಿ ಯತ್ ಸರ್ವಂ ತಮಸೇऽನ್ಧಾಯ ಕೇವಲಮ್

ಅನ್ಧಂ ತಮೋ ವಿಶನ್ತೀತಿ ಪ್ರಾಹ ಶ್ರುತಿರತಿಸ್ಫುಟಮ್ ॥ ।83॥**

(###sudha --)

ಜ್ಞಾತಂ ಸದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ವಿರೋಧಿಜ್ಞಾನಮೇವ ಹ್ಯಸ್ಯ ತ್ಯಾಗಃ। ಅನ್ಧಾಯ ಭವತೀತಿ ಶೇಷಃ। ಕೇವಲಮಿತಿ ನ ಕದಾऽಪಿ ಸುಖಾಯೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಕುತ ಏತದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನ್ಧಮಿತಿ। ಅನೇನ "ಅನ್ಧಂ ತಮಃ ಪ್ರವಿಶನ್ತಿ ಯೇऽವಿದ್ಯಾಮುಪಾಸತೇ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಮುಪಾದತ್ತೇ। ಉಕ್ತಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಂ ವಕ್ಷ್ಯತೇ। (ಅನುಪದಮ್) ಅತಸ್ತದ್ವಿರುದ್ಧಪ್ರತೀತಿರವಿದ್ಯಾ ಭವತ್ಯೇವ। ಅತಿಸ್ಫುಟಮಿತ್ಯನೇನ ಪರೇಷಾಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಪರಾಚಷ್ಟೇ। ತಥಾಚ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ। (1146)

h ॥ ಉಕ್ತಾರ್ಥೇ ಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ನನುಚ ವಸ್ತುತಃ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಃ ಸತ್ಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ। ಪ್ರಕೃತಸ್ಯ ಕಥಂ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಇತ್ಯೇವೇತ್ಯಾದಿನಾ ಸಾದರಮಿತ್ಯನ್ತೇನ।

ಇತ್ಯೇವ ಶ್ರುತಯೋऽಶೇಷಾಃ ಪಞ್ಚರಾತ್ರಮಥಾಖಿಲಮ್।

ಮೂಲರಾಮಾಯಣಂ ಚೈವ ಭಾರತಂ ಸ್ಮೃತಯೋऽಖಿಲಾಃ ॥84॥**

(###sudha --)

ವೈಷ್ಣವಾನಿ ಪುರಾಣಾನಿ ಸಾಙ್ಖ್ಯಯೋಗೌ ಪರಾವಪಿ।

ಬೃಹತ್ತರ್ಕಶ್ಚ ಮೀಮಾಂಸೇತ್ಯನನ್ತಃ ಶಬ್ದಸಾಗರಃ ॥85॥**

(###sudha --)

ಅನನ್ತಾ ಯುಕ್ತಯಶ್ಚೈವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಮೂಲಕಾಃ।

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೈಶ್ವರಂ ಚೈವ ರಮಾದೀನಾಮಶೇಷತಃ ॥86॥**

(###sudha --)

ಮುಕ್ತಾನಾಮಪ್ಯಮುಕ್ತಾನಾಮೇತಮೇವಾರ್ಥಮುತ್ತಮಮ್।

ಅನ್ಯಾವಕಾಶರಹಿತಂ ಪ್ರಕಾಶಯತಿ ಸಾದರಮ್ ॥87॥**

(###sudha --)

ಇತ್ಯೇವೇತ್ಯುಕ್ತಪ್ರಕಾರಾವಧಾರಣಮ್। ಏತಮೇವಾರ್ಥಮಿತಿ ಪರಕೃತಧರ್ಮ್ಯವಧಾರಣಮ್। ತೇನ ವ್ಯತ್ಯಾಸಮಪಿ ವಾರಯತಿ। ಅಶೇಷಾ ಇತಿ ಶ್ರುತಿಭಾಗಸ್ಯ ಕರ್ಮಾದಿಪರ್ಯವಸಾಯಿತ್ವನಿರಾಸಾರ್ಥಮ್। ಅಥಶಬ್ದಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ। ಅಖಿಲಮಿತಿ ಜೀವಜನನಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಮಪ್ಯುಪಾದಾನಾರ್ಥಮ್। ಮೂಲರಾಮಾಯಣಮೇವೇತ್ಯವಾನ್ತರರಾಮಾಯಣಾನಾಂ ವ್ಯುದಾಸಃ। ಅಖಿಲಾ ಇತಿ ಬಹುವಚನವಿಷಯವಿವರಣಾರ್ಥಮ್। ಇತರಪುರಾಣಾನಾಂ ಪಾಶುಪತಾದಿಮೂಲತ್ವೇನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದ್ ವೈಷ್ಣವಾನೀತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಪರಾವಿತಿ ಅರ್ವಾಚೀನಸಾಙ್ಖ್ಯಯೋಗವ್ಯಾವೃತ್ತಯೇ। ತಯೋರಪ್ರಮಾಣತ್ವಾತ್। ಮೀಮಾಂಸಾ ತ್ರಿವಿಧಾ। ಶಬ್ದಸಾಗರಃ ಪ್ರಕಾಶಯತೀತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಯುಕ್ತಯಶ್ಚ ಪ್ರಕಾಶಯನ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಮೂಲಕಾ ಏವ। ನತ್ವಾಭಾಸಾಃ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಚ ಪ್ರಕಾಶಯತಿ। ಏವಶಬ್ದೇನ ಈಶ್ವರಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಂ ಸೂಚಯತಿ। ಕರ್ಮಕಾಣ್ಡಾದೀನಾಮೇತದರ್ಥಪ್ರಕಾಶಕತ್ವಂ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಉತ್ತಮಮಿತಿ। ಕರ್ಮಾದೇರುತ್ತಮಾರ್ಥತ್ವೇಽಪ್ಯುತ್ತಮೋಽರ್ಥೋಽಯಮಿತಿ ಭಾವಃ।

ವೇದಾದೀನಾಮನ್ಯಥಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ವಾರಯತಿ ಅನ್ಯಾವಕಾಶರಹಿತಮಿತಿ। ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಮೇತತ್। ಸಾದರಮಿತಿ ತತ್ರ ತಾತ್ಪರ್ಯಸದ್ಭಾವಮಾಚಷ್ಟೇ। ಏತದರ್ಥೇ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಕಮನ್ಯತ್ರ ಪಠಿತಮೇವ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್।

h॥ ದುಃಶಾಸ್ತ್ರಶ್ರವಣಸ್ಯ ಸರ್ವಥಾ ತ್ಯಾಜ್ಯತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಸತ್ಸಿದ್ಧಾನ್ತಮಹಾಪಯನ್ ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಾಣ್ಯೇವ ಸರ್ವದಾ ಶೃಣುಯಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತತ್ರ ಸತ್ಸಿದ್ಧಾನ್ತಸ್ವರೂಪಂ ನಿರೂಪ್ಯ, ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಾಣ್ಯೇವ ಸರ್ವದಾ ಶೃಣುಯಾದಿತ್ಯೇತದ್ ವಿವೃಣೋತಿ ಏತದೇವ ಚೇತಿ।

ಏತದೇವ ಚ ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಂ ದುಃಶಾಸ್ತ್ರಂ ತು ತತಃ ಪರಮ್।

ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಮಭ್ಯಸೇನ್ನಿತ್ಯಂ ದುಃಶಾಸ್ತ್ರಂ ತು ಪರಿತ್ಯಜೇತ್।

ಅಸಂಶಯೇನ ತತ್ವಸ್ಯ ನಿರ್ಣಯೇ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನಮ್॥।88॥**

(###sudha --)

ಏತದ್ ವೇದಾದಿಕಮ್। ತತಃ ಪರಂ ತದ್ವಿರುದ್ಧಂ ತದುದಾಸೀನಂ ಚ। "ಋಗಾದ್ಯಾ ಭಾರತಂ ಚೈವ" ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಗಮೋಽತ್ರ ಸ್ಫುಟ ಏವ। ದುಃಶಾಸ್ತ್ರಂ ನಾಭ್ಯಸೇದಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಪರಿತ್ಯಜೇದಿತಿ ವಚನಂ ನ ಕೇವಲಂ ತತ್ರೋದಾಸೀನತ್ವಮ್, ಕಿನ್ತು ಹೇಯತಯಾ ಜ್ಞಾನಮಪಿ ಭಾವ್ಯಮಿತಿ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಮ್। ಅತ್ರಚ "ಅಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಾಧಿಗಮನಮ್" ಇತಿ ಪಾತಕೇಷು ಪರಿಗಣನಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್। ಸ್ಫುಟಾನಿ ಚಾಽಽಚಾರ್ಯೇಣಾನ್ಯತ್ರಾತ್ರಾರ್ಥೇ ವಾಕ್ಯಾನ್ಯುದಾಹೃತಾನಿ।

h॥ ಶ್ರವಣಮನನಯೋಃ ನಿದಿಧ್ಯಾಸನದ್ವಾರಾ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕಾರಣತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಮಭ್ಯಸೇದಿತಿ ಶ್ರವಣಮನನಯೋಃ ಕರ್ತವ್ಯತ್ವಮುಕ್ತಮ್, ತದಯುಕ್ತಮ್। ನಿದಿಧ್ಯಾಸನೇನೈವ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನೋಪಪತ್ತೇಃ। ಅನ್ಯಥಾ ತದ್ವೈಯರ್ಥ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಸಂಶಯೇನೇತಿ। ಸಂಶಯಶಬ್ದೇನ ವಿಪರ್ಯಯೋಽಪಿ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ। ನಿರ್ಣಯೇ ಸತಿ ನಿದಿಧ್ಯಾಸನೇನ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನಂ ಭವತೀತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸತ್ಯಂ ನಿದಿಧ್ಯಾಸನಂ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನಸಾಧನಮಿತಿ। ಕಿನ್ತು ತತ್ಸಿದ್ಧಯೇ ಶ್ರವಣಮನನೇ ಅಪಿ ಕರ್ತವ್ಯೇ। ಅವಿತಥಂ ಬ್ರಹ್ಮಾನುಚಿನ್ತನಂ ಹಿ ನಿದಿಧ್ಯಾಸನಮ್। ವಿತಥಾನುಚಿನ್ತನಸ್ಯ ಚತುರ್ಥೇ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (1277) ನಚಾವಿದಿತಸ್ಯಾನುಚಿನ್ತನಂ ಸಮ್ಭವತೀತಿ। ತದ್ವೇದನಾರ್ಥಂ ಶ್ರವಣಮಭ್ಯರ್ಚನೀಯಮ್। ಶ್ರುತೇ ಚಾರ್ಥೇ ಲಿಙ್ಗಾಭಾಸಪ್ರತಿಭಾಸೇನ ಸಂಶಯವಿಪರ್ಯಯೋದಯೇನ ವಿತಥಂ ತದ್ ಭವತೀತಿ ತದ್ವ್ಯುದಾಸಹೇತುರ್ಮನನಮಪ್ಯಪೇಕ್ಷಿತವ್ಯಮಿತಿ।

h॥ ವಿವರಣಕೃತಾ ಶ್ರವಣಸ್ಯೈವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಣತ್ವಮಿತ್ಯುಪಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಅನ್ಯೇ ಪುನರ್ಮನ್ಯನ್ತೇ ಶ್ರವಣಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಸಾಧನಮ್। ಮನನಾನಿದಿಧ್ಯಾಸನೇ ಶ್ರವಣಂ ಪ್ರತಿ ಫಲೋಪಕಾರ್ಯಙ್ಗಭೂತೇ। ಅಸಮ್ಭಾವನಾವಿಪರೀತಭಾವನಾಖ್ಯಚಿತ್ತವಿಕ್ಷೇಪಪ್ರತಿಬದ್ಧಂ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಂ ನಾವಿದ್ಯಾನಿರ್ಮೂಲನಸ್ಯೇಷ್ಟೇ। ಮನನಾದಿಕಂ ಚ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಂ ನಿವರ್ತಯತೀತಿ।

h॥ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಣತ್ವಾಭಾವಂ ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯ ತನ್ಮತನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತದಸತ್। ಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕಾರಣತಾಯಾಃ ಕ್ವಾಪ್ಯದರ್ಶನಾತ್। ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಶಬ್ದವದ್ ಧರ್ಮಾದಿವಿಷಯಸ್ಯಾಪಿ ತಥಾತ್ವಾಪತ್ತೇಶ್ಚ। ನಚ ವಿಶೇಷಹೇತುರಸ್ತಿ, ಯೇನ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಸ್ಯೈವ ತದ್ಭಾವಃ, ನ ಧರ್ಮಾದಿವಿಷಯಸ್ಯೇತಿ ಪ್ರತೀಮಃ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಲಕ್ಷಣಾಕ್ರಾನ್ತತಯಾ ಶಬ್ದಸ್ಯ ತತ್ರಾನ್ತರ್ಭಾವಶ್ಚಾಽಪದ್ಯೇತ।

h ll ಚಿತ್ಸುಖೇನ "ದಶಮಸ್ತ್ವಮಸಿ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕಾರಣತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ಅಥ ಮತಮ್ ದೃಶ್ಯತೇ ತಾವದ್ "ದಶಮಸ್ತ್ವಮಸಿ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕರಣತ್ವಮ್। ನಚ ತತ್ರಾಪಿ ಇನ್ದ್ರಿಯಮೇವ ಕರಣಮ್, ನ ಶಬ್ದ ಇತಿ ಸಾಮ್ಪ್ರತಮ್। ಶಬ್ದಸ್ಯಾಪ್ಯನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಅಸ್ತು ತರ್ಹೀನ್ದ್ರಿಯಮೇವ ಕರಣಮ್, ಶಬ್ದಸ್ತು ಸಹಕಾರೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ವೈಪರೀತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಸುವಚತ್ವಾತ್। ತಥಾಽಪಿ ಕುತೋ ವಿನಿಗಮನಮಿತಿ ಚೇತ್। ಕ್ವಚಿದ್ ಬಹಲತಮೇ ತಮಸಿ ಕ್ವಚಿಚ್ಚ ಲೋಚನವಿರಹಿಣೋಽಪಿ ವಾಕ್ಯಾದ್ ದಶಮೋಽಸ್ಮೀತ್ಯಪರೋಕ್ಷಪ್ರತೀತಿದರ್ಶನಾದಿತಿ ವದಾಮಃ। ಧರ್ಮಾದಿವಿಷಯಸ್ಯಾಪಿ ಶಬ್ದಸ್ಯಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಸಾಧನತ್ವಾಪಾದನಂ ಚಾಸತ್। ವೈಷಮ್ಯಾತ್। ಪ್ರಕೃತೋ ಹಿ ಶಬ್ದೋಽಪರೋಕ್ಷಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮವಿಷಯಃ। ನ ತಥಾಽನ್ಯಃ। ಅಸ್ತಿ ಚಾಸ್ಯಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಸಾಧನತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಮ್। ನಾನ್ಯಸ್ಯ। ತಥಾಹಿ ವಿಮತಂ ಶಾಬ್ದಜ್ಞಾನಮಪರೋಕ್ಷಮ್, ಅಪರೋಕ್ಷವಿಷಯತ್ವಾತ್; ಸುಖಾದಿಜ್ಞಾನವತ್। ಅಪರೋಕ್ಷತ್ವಂ ವೇದಾನ್ತವಾಕ್ಯಜನ್ಯಜ್ಞಾನವೃತ್ತಿ, ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನನಿಷ್ಠಾತ್ಯನ್ತಾಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಾತ್; ಜ್ಞಾನತ್ವವದಿತಿ। ನಚ ವಿವಾದ್ಯಾಸಿತಃ ಶಬ್ದೋಽಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಜನಕೋ ನ ಭವತಿ, ಶಬ್ದತ್ವಾತ್, ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮಾದಿವಾಕ್ಯವದಿತಿ ಯುಕ್ತಮ್। ದಶಮಸ್ತ್ವಮಸೀತ್ಯಾದೌ ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ಶ್ರೂಯತೇ ಚ "ತದ್ಧಾಸ್ಯ ವಿಜಿಜ್ಞೌ ತಮಸಃ ಪಾರಂ ದರ್ಶಯತಿ" ಇತ್ಯುಪದೇಶಮಾತ್ರಾದೇವ ಅಪರೋಕ್ಷಪ್ರಮಿತಿಜನ್ಮ। ಅತ ಏವ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮವಿಷಯವಾಕ್ಯಾನ್ಯತ್ವೇನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಲಕ್ಷಣಂ ವಿಶೇಷಣೀಯಮಿತಿ।

h ll ಪ್ರಥಮಾಕ್ಷಿಸನ್ನಿಕರ್ಷಾನನ್ತರಮೇವ ದಶಮತ್ವಪ್ರತೀತ್ಯನುತ್ಪಾದಾತ್ ನ ತಸ್ಯಾಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ ಯತ್ತಾವದುಕ್ತಂ ದಶಮಸ್ತ್ವಮಸೀತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾದಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಜನ್ಮೋಪಲಬ್ಧಮಿತಿ, ತದಸಙ್ಗತಮ್। ದಶತ್ವಸಙ್ಖ್ಯಾ ಖಲ್ವಪೇಕ್ಷಾಬುದ್ಧಿಜನ್ಯಾ ತದ್ವ್ಯಙ್ಗ್ಯಾ ವೇತ್ಯತೋ ನಾಽಪಾತತೋ ರೂಪಾದಿಕಮಿವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣೋಪಲಭ್ಯತೇ। ತತೋ ದಶಾನಾಂ ಪೂರಣೋ ದಶಮೋಽಪಿ ತಥಾ। ಅತಃ ಪ್ರಥಮಂ ಶಬ್ದೇನ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನೇ ಜ್ಞಾತೇ, ಅನನ್ತರಂ ಲಬ್ಧಸಹಾಯೇನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಂ ಜಾಯತೇ। ಆಶುಭಾವಾದೇಕಮೇವಾಪರೋಕ್ಷಂ ಜ್ಞಾನಮಿತ್ಯಭಿಮಾನಃ। ಅನ್ಧಕಾರಾದೌ ತು ವಾಕ್ಯಾದುತ್ಪನ್ನಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪರೋಕ್ಷತ್ವಂ ನಾಸ್ತ್ಯೇವ।

h ll ಶಬ್ದಸ್ಯ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಸಾಧನತ್ವನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

ಪ್ರತೀತಿಕಲಹೋಽಯಂ ನಿರವಧಿಕ ಇತಿ ಚೇತ್। ಅತ್ರೇದಂ ವಕ್ತವ್ಯಮ್
ಶಬ್ದಸ್ಯಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಸಾಧನತ್ವಂ ಕಿಂ ಸ್ವಭಾವಃ, ಕಿಂವಾ
ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಸಾಧನತ್ವಮಸ್ಯಾಪ್ಯಾಗನ್ತುಕಮ್? ಆದ್ಯೇ ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಶಬ್ದಾನಾಂ
ತಥಾಭಾವಃ ಸ್ಯಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ನಿಮಿತ್ತಂ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮವಿಷಯತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್।
ತರ್ಹಿ ದಶಮಸ್ತ್ವಮಸೀತ್ಯಾದೇರತಥಾಭೂತಸ್ಯ ನಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಸಾಧನತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್।
ಅಪರೋಕ್ಷವಿಷಯತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವಾತಿರಿಕ್ತಸ್ಯಾರ್ಥೇ
ಅಪರೋಕ್ಷತ್ವಸ್ಯಾಭಾವಾತ್। ತತ್ರೈತಜ್ಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವೇನ
ತದುಕ್ತಾವಿತರೇತರಾಶ್ರಯತ್ವಮ್। ಜ್ಞಾನಾನ್ತರಾಭಿಪ್ರಾಯೇ ತು ಸ್ವರ್ಗಾದಯೋಽಪಿ
ಕೇಷಾಞ್ಚಿದಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವಿಷಯಾ ಇತ್ಯಸ್ಮಾಕಂ ತದ್ವಿಷಯಃ ಶಬ್ದೋಽಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಂ
ಜನಯೇತ್। ಏಕಪುರುಷಾಭಿಪ್ರಾಯೇಽಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾವಗತೇಽಗ್ನೌ
ಧೂಮದರ್ಶನೇನಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಜನ್ಮಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಶಬ್ದಸ್ಯೈವಮ್ಭಾವ ಇತಿ ಚೇತ್।
ತಥಾಽಪ್ಯಗ್ನೌ ಶಬ್ದೇನಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ಅಪರೋಕ್ಷತಯಾ ಜ್ಞಾಯಮಾನೇ
ತಥೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಧರ್ಮಿಮಾತ್ರಾಭಿಪ್ರಾಯೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣಾವಗಮ್ಯಮಾನೇ ಘಟೇ
ಶತಪಲಪರಿಮಿತೋಽಯಮಿತಿ ಶಬ್ದಸ್ಯಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕಾರಣತಾಪತ್ತೇಃ।
ಸಪ್ರಕಾರಾಭಿಪ್ರಾಯೇ ತು ಪ್ರಕೃತೇಽಭಾವಾತ್। ನಹಿ "ತತ್ ತ್ವಮಸಿ"
ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮೈಕ್ಯಮಪರೋಕ್ಷತಯಾಽವಭಾಸತೇ। ತಥಾಸತಿ
ಶಬ್ದವೈಯರ್ಥ್ಯಾಪತ್ತೇರಿತಿ। ಏತೇನಾಪರೋಕ್ಷವಿಷಯತ್ವಾನುಮಾನಮಪಿ ಪರಾಸ್ತಮ್।

ಯಚ್ಚಾಪರೋಕ್ಷತ್ವಮಿತ್ಯಾದಿ, ತಜ್ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮಾದಿವಾಕ್ಯೇಽಪಿ ತಥಾ
ಪ್ರಯೋಗಸಮ್ಭವಾದಾಭಾಸಸಮಾನಯೋಗಕ್ಷೇಮಮ್।
ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮಾದಿವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಪರೋಕ್ಷತ್ವಜ್ಞಾನಾಸಾಧನತ್ವಾಭಾವೇ ನ ಕಿಞ್ಚಿದ್
ಬಾಧಕಮಿತಿ ಚೇತ್। ಸಮಮೇತದ್ ವೇದಾನ್ತವಾಕ್ಯೇಷ್ವಪಿ।
ಸಂಸಾರಸ್ಯಾವಿದ್ಯಾಮಯತ್ವಾದವಿದ್ಯಾಯಾಶ್ಚಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನೇನ ವಿನಾ
ನಿಬರ್ಹಣಾಯೋಗಾದ್ ವೇದಾನ್ತವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಸಾಧನತ್ವಾಭಾವೇ
ಮೋಕ್ಷಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಜ್ಞಾನನಿವರ್ತ್ಯತಾಯಾ ನಿರಸ್ತತ್ವಾತ್,
ಚಿತ್ತೈಕಾಗ್ರ್ಯರೂಪನಿದಿಧ್ಯಾಸನಸ್ಯಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಸಾಧನತ್ವೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ।
ಮನಸೋಽಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಸಾಧನತ್ವಂ ಕ್ವಾಪಿ ನೋಪಲಬ್ಧಮಿತಿ ಚೇತ್। ತತ್ ಕಿಂ
ಶಬ್ದಸ್ಯೋಪಲಬ್ಧಮ್? "ಯನ್ಮನಸಾ ನ ಮನುತೇ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧಂ ತದಿತಿ ಚೇತ್, ನ।
ಶ್ರುತೇಃ "ಮನಸೈವೇದಮಾಪ್ತವ್ಯಮ್" ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಾತ್।
ಚಿತ್ತೈಕಾಗ್ರ್ಯಸ್ಯಾತರಙ್ಗತಾಪರೇಯಂ ಶ್ರುತಿರಿತಿ ಚೇತ್। ಸಾಽಪ್ಯಪಕ್ವಮನೋವಿಷಯೇತಿ
ಸ್ಯಾತ್।

h ll ಶಬ್ದಸ್ಯ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಸಾಧನತ್ವೇ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ ll

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ಶಬ್ದಸ್ಯಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಸಾಧನತ್ವಂ "ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತನ್ತೇ" ಇತಿ
ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧಂ ಕಥಮಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮ್? "ತದ್ಧಾಸ್ಯ ವಿಜಿಜ್ಞೌ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಯಸ್ತು
ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನೇನಾಪಿ ಸಾರ್ಥಕಾಃ। ಪರಮ್ಪರಯಾ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಸಾಧನತ್ವವಾದಿನ್ಯೋ
ವಾ। ಸ್ಪಷ್ಟಂ ಹಿ ಸ್ಮೃತಯೋ ವದನ್ತಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

"ಶ್ರುತ್ವಾ ಮತ್ವಾ ತಥಾ ಧ್ಯಾತ್ವಾ ತದಜ್ಞಾನವಿಪರ್ಯಯೌ।

ಸಂಶಯಂ ಚ ಪರಾಣುದ್ಯ ಲಭತೇ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನಮ್" ಇತಿ,

"ಶೃಣುಯಾದ್ ಯಾವದಜ್ಞಾನಂ ಮತಿರ್ಯಾವದಯುಕ್ತತಾ।

ಧ್ಯಾನಂ ಚ ಯಾವದೀಕ್ಷಾ ಸ್ಯಾನ್ನೇಕ್ಷಾ ಕ್ವ ಚ ನ ಬಾಧ್ಯತೇ" ಇತಿ ಚ।

ಏತೇನ ಧರ್ಮಾದಿವಾಕ್ಯೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ, ಶಬ್ದತ್ವಾನುಮಾನಂ ಚ ಸಮಾಹಿತಂ ವೇದಿತವ್ಯಮ್। ಅತ ಏವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಲಕ್ಷಣೇ ವಿಶೇಷಣಪ್ರಕ್ಷೇಪೋಽಪಿ ನಿರಸ್ತಃ, ನಿರ್ನಿಬನ್ಧನತ್ವಾತ್।

h ॥ ಶ್ರವಣಾಙ್ಗಮನನನಿದಿಧ್ಯಾಸನಯೋಃ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕನಿವರ್ತಕತ್ವಕಲ್ಪನಾನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಯೇ ತು ಶಬ್ದ ಏವಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಜನನಾಯ ಪ್ರವೃತ್ತೋಽಸಮ್ಭಾವನಾದಿಪ್ರತಿಬದ್ಧೋ ಮನನನಿದಿಧ್ಯಾಸನಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಾಪಗಮೇ ತಜ್ಜನಯತೀತಿ ಮನ್ಯತೇ, ತೇ ಪ್ರಷ್ಟವ್ಯಾಃ ಪ್ರಾ ಮನನನಿದಿಧ್ಯಾಸನಾಭ್ಯಾಂ ಕಿಮಸೌ ಕಿಮಪ್ಯಕೃತ್ವಾ ಪರಸ್ತಾದಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಂ ಜನಯತಿ, ಉತ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಂ ಕೃತ್ವಾ ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಗೃಹೀತಸಙ್ಗತೇಃಶಬ್ದಾದ್ ಬೋಧೋದಯಾಭಾವಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇಽಪಿ ವಿರಮ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರಾಪತ್ತಿಃ। ತತೋ ವರಂ ಶಬ್ದಸ್ಯ ತಾವತೈವ ಚರಿತಾರ್ಥತ್ವಕಲ್ಪನಮಿತ್ಯೇಷಾ ದಿಕ್।

h ॥ ಶ್ರವಣತಜ್ಜನಿತಜ್ಞಾನತತ್ಫಲಾನಾಂ ತಾರತಮ್ಯೋಪೇತತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಯದುಕ್ತಂ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಶ್ರವಣಮನನೇ ಕರ್ತವ್ಯೇ ಇತಿ ತದಯುಕ್ತಮ್। ಪುರುಷಶಕ್ತೀನಾಂ ತಾರತಮ್ಯವತ್ತ್ವೇನ ಶ್ರವಣಾದೇರಪಿ ತಾರತಮ್ಯಾಪತ್ತೇಃ। ನಚ ತಥಾಽಸ್ತ್ವಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ತತ್ಸಾಧ್ಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಸ್ಯೈಕವಿಧತ್ವೇನ ವೈಯರ್ಥ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಚ ವಾಚ್ಯಮ್, ಜ್ಞಾತವ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪರಿಮಿತತ್ವಾತ್, ತತ್ತಜ್ಜ್ಞಾನಾನ್ಯಪಿ ತಾರತಮ್ಯವನ್ತೀತಿ। ತತ್ಫಲಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ತಾರತಮ್ಯರಹಿತತ್ವೇನ ವೈಯರ್ಥ್ಯಾಪರಿಹಾರಾತ್। ನ ಖಲು ಬನ್ಧವಿಧ್ವಂಸಸ್ಯ ತಾರತಮ್ಯಮುಪಪದ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸಮ್ಯಗಿತಿ।

ಸಮ್ಯಗ್ವಿಷಮವಿಜ್ಞಾನತಾರತಮ್ಯಾನುಸಾರತಃ।

ಫಲಂ ಭವೇತ್ ತಾರತಮ್ಯಾತ್ ಸುಖದುಃಖಾತ್ಮಕಂ ನೃಣಾಮ್।

ಸಮ್ಯಕ್ ಚಾಧಿಕವಿಜ್ಞಾನಾತ್ ಸುಖಾಧಿಕ್ಯಂ ಭವೇನ್ನೃಣಾಮ್ ॥89॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ವಿಷಮಂ ವೈಪರೀತ್ಯಮ್। ಜ್ಞಾನಮೇವ ವಿಜ್ಞಾನಮ್। ತತೋ ನ ಪುನರುಕ್ತಿರ್ವಿರೋಧಶ್ಚ। ತಾರತಮ್ಯಾದಿತಿ ತಾರತಮ್ಯೇನೋಪೇತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಸಮ್ಯಗ್ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನಯೋಸ್ತಾರತಮ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತೇ ಪರಸ್ಪರಮಿತಿ ಪ್ರತೀತಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ತನ್ನಿರಾಸಾರ್ಥಮುಕ್ತಂ ವಿವೃಣೋತಿ ಸಮ್ಯಕ್ ಚೇತಿ। ಸಮ್ಯಗಿತ್ಯವ್ಯಯಂ ಸಮೀಚೀನಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಚಶಬ್ದೋಽನುಕ್ತಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ। ಮಧ್ಯಮಾತ್ ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನಾತ್ ತಥಾವಿಧಂ ಸುಖಂ ಭವೇತ್। ಅಲ್ಪಾಚ್ಚ ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನಾದಲ್ಪಮ್। ಏವಮಧಿಕಾನ್ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಾದಧಿಕಂ ದುಃಖಮಿತ್ಯಾದಿ। ಅತ್ರ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನತಾರತಮ್ಯೇನ ದುಃಖತಾರತಮ್ಯಸ್ಯಾಭಿಧಾನಂ ದೃಷ್ಟಾನ್ತತ್ವೇನೋಪಯುಜ್ಯತೇ। ಯದ್ವಾ ದುಃಶಾಸ್ತ್ರಂ ತು ಪರಿತ್ಯಜೇದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತತ್ರಾತ್ಯನ್ತಪರಿತ್ಯಾಗಾರ್ಥೋಽರ್ಥವಾದೋಽಯಮ್। ನ ಬನ್ಧಪ್ರಧ್ವಂಸಮಾತ್ರಂ ಮೋಕ್ಷಃ, ಕಿನ್ತು ಸುಖಮಪಿ। ತಸ್ಯ ಚ ತಾರತಮ್ಯಮುಪಪದ್ಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ।

h ॥ ಯಥಾಶಕ್ತ್ಯಖಿಲವೇದಜ್ಞಾನಾರ್ಥಂ ಶ್ರವಣಾದೇಃ ಕರ್ತವ್ಯತ್ವೋಪಸಂಹಾರಃ ॥

(###sudha --)

ಅಧಿಕರಣಾರ್ಥಮುಪಸಂಹರತಿ --ಅತ ಇತಿ।

ಅತೋ ಯಥಾತ್ಮಶಕ್ತ್ಯೈವ ಶ್ರವಣಂ ಮನನಂ ತಥಾ।

ಕೃತ್ವಾಽಥ ಕುರ್ವನ್ನಪಿ ವಾ ನಿದಿಧ್ಯಾಸನಮಾಚರೇತ್ ॥90॥**

(###sudha --)

ನನ್ವತ್ರಾಽತ್ಮಶಕ್ತಿಮನತಿಕ್ರಮ್ಯ ಯಥಾತ್ಮಶಕ್ತೀತ್ಯವ್ಯಯೀಭಾವೇ ಸತಿ, ತಸ್ಯ “ಅವ್ಯಯೀಭಾವಶ್ಚ ” ಇತಿ ಅವ್ಯಯತ್ವಾತ್ “ಅವ್ಯಯಾದಾಪ್ಸುಪಃ” ಇತಿ ತೃತೀಯಾಯಾ ಲುಕಾ ಭವಿತವ್ಯಮ್। ಯಥಾತ್ಮಶಕ್ತ್ಯೈವೇತಿ ಕಥಮ್? ಉಚ್ಯತೇ ಯಥೇತಿ ಭಿನ್ನಂ ಪದಂ ಸಮ್ಯಗ್ವಾಚಿ। ನಿವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗಃ ಕಥಿತ ಆದೌ ಭಗವತಾ ಯಥೇತಿ, ಯಥಾ ಶ್ರವಣಮಿತ್ಯಾದಿನಾ ಚ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ಸಾದೃಶ್ಯಾರ್ಥಂ ವಾ। ಆತ್ಮಶಕ್ತ್ಯೈವ ಶ್ರವಣಂ ಮನನಂ ಚಾಽಚರೇತ್। ನತು ಸರ್ವಶಾಖಾವಿಷಯಮ್। ನಾಪಿ ಸ್ವಶಾಖಾಮಾತ್ರವಿಷಯಮ್। ಯಥಾ ಚ ಶ್ರವಣಂ ಮನನಂ ಚಾಽತ್ಮಶಕ್ತ್ಯೈವ। ನಿದಿಧ್ಯಾಸನಮಪಿ ತಥಾಽಽಚರೇತ್। ತಚ್ಚ ಶ್ರವಣಂ ಮನನಂ ಚ ಕೃತ್ವಾ ಕುರ್ವನ್ ವೇತಿ।

ಯದ್ವಾ ಯಥಾತ್ಮಶಕ್ತೀತ್ಯವ್ಯಯೀಭಾವಾತ್ ಪರ ಆಶಬ್ದಃ ಸಮ್ಯಗ್ವಾಚೀ। ಶ್ರವಣಮಿತ್ಯಾದಿನಾ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ಅಥವಾ ಯಥಾಶಬ್ದಸ್ಯಾಽತ್ಮಶಬ್ದೇನಾವ್ಯಯೀಭಾವಃ, ತತಃ ಶಕ್ತಿಶಬ್ದೇನ ಕರ್ಮಧಾರಯಃ। ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರಿಣ್ಯಾ ಶಕ್ತ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅತ್ರ ಯಥಾತ್ಮಶಕ್ತ್ಯೈವ ಶ್ರವಣಂ ಮನನಂ ತಥಾಽಽಚರೇದಿತ್ಯೇತಾವತ್ಯೈವೋಪಸಂಹಾರೇ ಕರ್ತವ್ಯೇಽಧಿಕಮುಚ್ಯತೇ ಯತ್, ತಚ್ಛ್ರವಣಮನನಯೋರುಕ್ತಸ್ಯ ನಿದಿಧ್ಯಾಸನಾಙ್ಗತ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಸಂಹಾರಾರ್ಥಮ್। ಕೃತ್ವಾ ಅಥವಾ ಕುರ್ವನ್ನಪೀತಿ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾಪನಾರ್ಥಂ ಚ। ಅಯಂ ಚ ವಿಕಲ್ಪೋ ಗುರೂಪದೇಶಾನುರೋಧೇನ ವ್ಯವತಿಷ್ಠತೇ। ಅಥವಾ ಪೂರ್ವಾರ್ಧ ಏವಾಧಿಕರಣಾರ್ಥೋಪಸಂಹಾರಃ। ತತ್ರ ಆಚರೇದಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಂ ಸಿಂಹಾವಲೋಕನೇನ

ಸಮ್ಪದ್ಯತೇ। ಇತಿ ಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಶೇಷಃ॥*#### h॥ ಇತಿ ಸರ್ವವೇದಾನ್ತಪ್ರತ್ಯಯಾಧಿಕರಣಮ್॥1॥**

#aಅಥ ಉಪಸಂಹಾರಾಧಿಕರಣಮ್॥2॥**

(###sudha --)

h॥ ಉಪಾಸನಸ್ಯಾಪಿ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಕರ್ತವ್ಯತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಉಪಸಂಹಾರೋಽರ್ಥಾಭೇದಾದ್ ವಿಧಿಶೇಷವತ್ ಸಮಾನೇ ಚ। ಅತ್ರ ಸರ್ವವೇದೋಕ್ತಾನ್ ಗುಣಾನ್ ದೋಷಾಭಾವಾಂಶ್ಚೋಪಸಂಹೃತ್ಯೈವ ಪರಮಾತ್ಮೋಪಾಸ್ಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಇಹಾಪಿ ಸರ್ವಶಬ್ದೋ ನಾಸಙ್ಕುಚಿತವೃತ್ತಿಃ, ಉಕ್ತನ್ಯಾಯಾದಿತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ಕೃತ್ವೇತಿ। ಶ್ರವಣಂ ಮನನಂ ತಥೇತಿ ವರ್ತತೇ। ಯಥಾತ್ಮಶಕ್ತ್ಯೈವೇತಿ ಚ। ಅನೇನ "ಪ್ರಾಪ್ತೇಶ್ಚ ಸಮಞ್ಜಸಮ್" ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಸೂತ್ರಾಣಾಮಪಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಮುಕ್ತಂ ವೇದಿತವ್ಯಮ್। ತಥಾ "ತನ್ನಿರ್ಧಾರಣಾರ್ಥನಿಯಮಃ" ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಪ್ರಥಮಾಧಿಕರಣವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇನೇತಿ॥*#### h॥ ಇತ್ಯುಪಸಂಹಾರಾಧಿಕರಣಮ್॥2॥**

#aಅಥ ಅನುಬನ್ಧಾದ್ಯಧಿಕರಣಮ್॥31॥**

(###sudha --)

h॥ ಯಮಾದಿಪಞ್ಚಕಸ್ಯ ಉಪಾಸನಾದ್ಯನಙ್ಗತ್ವಾತ್ ನಾನುಷ್ಠೇಯತ್ವಮಿತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಃ॥

(###sudha --)

ಅನುಬನ್ಧಾದಿಭ್ಯಃ। ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರೇ ಯಮಾದಿಕಮುಪಾಸನಾಙ್ಗತಯೋಪದಿಶ್ಯತೇ। ತತ್ರ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವಾದೀ ಮನ್ಯತೇ ಯಮಾನುಷ್ಠಾನಂ ತಾವದಸತ್। ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗುಣಸಮ್ಪತ್ತಿಃ, ವಿಷಯಸಂಸರ್ಗಾದಿದೋಷವರ್ಜನಂ ಚ ಯಮಶಬ್ದಾಭಿಧೇಯಮ್। ದೇಶಕಾಲವ್ಯವಸ್ಥಾವ್ಯವಸ್ಥಯಾ ವಿನಾಽನುಷ್ಠೇಯಸ್ಯ ತಥಾತ್ವಾತ್। ಅಹಿಂಸಾದಿಪರಿಗಣನಂ ತು ತತ್ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಮಿತಿ ಹಿ ಯೋಗಾನುಶಾಸನಾನಿ। ತತ್ರ ಯಮಾನಾಂ ಕಿಮುಪಾಸನೋತ್ಪತ್ತಾವುಪಯೋಗಃ, ಕಿಂವಾ ತತ್ಫಲಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತೌ? ನಾಽದ್ಯಃ, ವಿದ್ವೇಷಿಣಾಮಪಿ ಸತತಾನುಚಿನ್ತನದರ್ಶನಾತ್। ತನ್ಮಾತ್ರತ್ವಾಚ್ಚೋಪಾಸನಾಯಾಃ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಸಹಿತಮೇವ ಉಪಾಸನಂ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಂ ಜನಯತಿ ನಾನ್ಯಥೇತ್ಯತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್। ಕಿಞ್ಚ "ದ್ವೇಷಾಚ್ಚೈದ್ಯಾದಯೋ ನೃಪಾಃ", "ವೈರೇಣ ಯನ್ನೃಪತಯಃ" ಇತ್ಯಾದೌ ದ್ವೇಷಸ್ಯ ತಾವನ್ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಂ ಪ್ರತೀಯತೇ। "ದೃಷ್ಟ್ವೈವ ತಂ ಮುಚ್ಯತೇ ನಾಪರೇಣ" ಇತಿ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ದರ್ಶನೈಕಸಾಧ್ಯತ್ವಂ ಚ। ತದುಭಯಪರ್ಯಾಲೋಚನಯಾ ದ್ವೇಷಸ್ಯ ದರ್ಶನಸಾಧನತ್ವಮವಗಮ್ಯತೇ। ಏವಂ ನಿಯಮಾಸನಪ್ರಾಣಾಯಾಮಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಾಣಾಮಪ್ಯಙ್ಗತಾ ನಿರಸನೀಯೇತಿ। ತತ್ರ ಸಮಾಧಾನಮಮ್"ಅನುಬನ್ಧಾದಿಭ್ಯಃ" ಇತಿ। ತಸ್ಯಾರ್ಥಃ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಭ್ಯ ಇತಿ। ತತ್ರ ನ ಜ್ಞಾಯತೇ ಕಃ ಪಕ್ಷೋಽಙ್ಗೀಕೃತಃ, ಕಥಞ್ಚ ತತ್ರೋಕ್ತದೋಷಃ ಪರಿಹೃತ ಇತಿ। ಅತೋ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ವಿಷಯೇಷ್ವಿತ್ಯಾದಿನಾ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿವಿಷಯಸಂಸರ್ಗತ್ಯಾಗರೂಪಯಮಾದಿಕಂ ವಿನಾ

ಉಪಾಸನಾಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತ್ಯಸಮ್ಭವಾತ್ ತೇಷಾಮವಶ್ಯಾನುಷ್ಠೇಯತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

#sutraಓಂ ಅನುಬನ್ಧಾದಿಭ್ಯಃ ಓಂ ll51 ll**

(###sudha --)

ವಿಷಯೇಷು ಚ ಸಂಸರ್ಗಾಚ್ಚಾಶ್ವತಸ್ಯ ಚ ಸಂಶಯಾತ್ ।

ಮನಸಾ ಚಾನ್ಯದಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾತ್ ಪರಂ ನ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ll91 ll**

(###sudha --)

ಇತಿ ಭಾರತವಾಕ್ಯಂ ಹಿ ತೇನೈತದ್ದೋಷವರ್ಜಿತಃ ।

ಸದೋಪಾಸನಯಾ ಯುಕ್ತೋ ವಾಸುದೇವಂ ಪ್ರಪಶ್ಯತಿ ll92 ll**

(###sudha --)

ವಿಷಯಸೇವನಾತ್ । ಶಾಶ್ವತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ । ಮೋಕ್ಷಾದನ್ಯದ್ ವಿಷಯಜಾತಂ ಪ್ರತಿ । ಆಕಾಙ್ಕ್ಷಾದಿತಿ ಘಞನ್ತಃ । ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ನ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ನ ಪಶ್ಯತಿ । ಮಿಥಃಸಮುಚ್ಚಯೇ ಚಶಬ್ದಃ । ಹಿಶಬ್ದೋ ಯಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ । ವಿಷಯಸಂಸರ್ಗಾದಿದೋಷಾಣಾಂ ಜ್ಞಾನವಿರೋಧಿತ್ವಮಾಹೇತಿ ಶೇಷಃ । ಏತದ್ದೋಷವರ್ಜಿತ ಏವ ಸದೋಪಾಸನಯಾ ಯುಕ್ತೋ ಭವತಿ । ತಥಾವಿಧ ಏವ ಸದೋಪಾಸನಯಾ ಯುಕ್ತೋ ವಾಸುದೇವಂ ಪ್ರಪಶ್ಯತೀತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್ ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಉಪಾಸನೋತ್ಪತ್ತೌ ತಾವದ್ ಯಮಾನಾಮಙ್ಗತ್ವಂ ಬ್ರೂಮಃ । ವಿಷಯಸಂಸರ್ಗಾದಿಮತೋ ಭಕ್ತಿರಹಿತಸ್ಯ ಸದೋಪಾಸನಾನುಪಪತ್ತೇಃ । ನಹ್ಯನ್ಯತ್ರ ವ್ಯಾಸಕ್ತಮನಾಃ, ತತ್ರ ಸ್ನೇಹವಿಧುರಶ್ಚ ತತ್ ಸನ್ತತಂ ಚಿನ್ತಯತೀತಿ ಯುಜ್ಯತೇ ।

ಯದತ್ರೋಕ್ತಂ ಸ್ನಿಗ್ಧವತ್ ಕ್ರುದ್ಧಾನಾಮಪಿ ಸನ್ತತಾನುಚಿನ್ತನಂ ದೃಷ್ಟಮಿತಿ, ತತ್ ಸತ್ಯಮ್ । ತಥಾಽಪಿ ತದಿತರಸಂಸರ್ಗವರ್ಜನಾದಿಕಮಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮೇವ । ನಚ ಭಗವತಿ ವಿದ್ವೇಷಸ್ಯ ಕಾರಣಮಸ್ತಿ । ಕೇಷಾಞ್ಚಿದಾಶಯದೋಷವಶಾದ್ ದ್ವೇಷಸಮ್ಭವೇಽಪಿ ನ ತಥಾವಿಧಮನುಚಿನ್ತನಂ ಜ್ಞಾನಸಾಧನಂ ಭವತಿ । ಕಿನ್ತೂಕ್ತಯಮಾದಿಸಹಿತಮೇವೇತಿ ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷಮಪಿ ಸ್ವೀಕುರ್ಮಃ । ನಚ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಃ । ಭಾರತವಾಕ್ಯಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್ । ತತ್ರಚ ವಿಷಯಸಂಸರ್ಗಾದಿಪದಾನಾಂ ಯಮಮಾತ್ರಾಭಾವೋಪಲಕ್ಷಣತ್ವಾದಿತಿ । ಭಕ್ತ್ಯಾದ್ಯಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ದೋಷತ್ವೇನೈತದ್ದೋಷವರ್ಜಿತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ ।

h ll ಭಕ್ತ್ಯಭಾವವಿಷಯಸಂಸರ್ಗಾದಿದೋಷಾಣಾಂ ಮೋಕ್ಷಪ್ರತಿಬನ್ಧಕತ್ವಾದ್

ಭಕ್ತ್ಯಾದೀನಾಂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಾಚ್ಚ ತೇಷಾಮವಶ್ಯಾನುಷ್ಠೇಯತ್ವಮ್ ll

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಯಮಾನಾಮವಶ್ಯಾನುಷ್ಠೇಯತ್ವೇ ಯುಕ್ತಿಮಪ್ಯಾಹ -- ದೋಷಾ ಇತಿ।

ದೋಷಾ ಅನಾದಿಸಮ್ಬದ್ಧಾಸ್ತೇ ಮುಕ್ತಿಪರಿಪನ್ಥಿನಃ।

ಸನ್ತ್ಯೇವ ಪ್ರಾಯಶಃ ಪುಂಸು ತೇನ ಮೋಕ್ಷೋ ನ ಜಾಯತೇ ॥93॥**

(###sudha --)

ತೇ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತ್ಯಭಾವಾದ್ಯಾ ವಿಷಯಸಂಸರ್ಗಾದ್ಯಾಶ್ಚ ದೋಷಾ ಮುಕ್ತಿಪರಿಪನ್ಥಿನಃ ಪ್ರಾಚುರ್ಯೇಣ ಪುರುಷೇಷ್ವನಾದಿಸಮ್ಬದ್ಧಾಃ ಸನ್ತ್ಯೇವ। ತೇನ ಕಾರಣೇನ ತೇಷಾಂ ಮೋಕ್ಷೋ ನ ಜಾಯತೇ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯಾನಾಂ ಮುಮುಕ್ಷೂಣಾಮಪೀದಾನೀಂ ತಾವನ್ಮೋಕ್ಷೋ ನ ಜಾಯತೇ। ತತ್ ಕುತ ಇತಿ ಚಿನ್ತ್ಯಮ್। ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದಾಭಾವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಸೋಽಪಿ ಕುತಃ? ಜ್ಞಾನಾಭಾವಾದಿತಿ ಚೇದಸಾವಪಿ ಕುತಃ? ಧ್ಯಾನಾಭ್ಯಾಸಾಸತ್ತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ವಿದ್ವೇಷಿಣಾಂ ತತ್ಸತ್ತ್ವೇಽಪ್ಯಸತ್ತ್ವಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (1106) ಅಪಿಚ ಧ್ಯಾನಾಭ್ಯಾಸೋಽಪಿ ಕುತೋ ನೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಶ್ರವಣಾದ್ಯಭಾವಾದಿತಿ ಚೇತ್। ತದ್ಭಾವೋಽಪಿ ನ ಕುತಃ? ಅತೋ ದೋಷಾ ಏವ ತತ್ತದುತ್ಪತ್ತಿಂ ಪ್ರತಿಬಧ್ನನ್ತೋ ಮೋಕ್ಷಪರಿಪನ್ಥಿನ ಇತಿ ಜ್ಞಾಯತೇ। ನಚ ದೋಷಾಣಾಮಾಗನ್ತುಕಾನಾಮನಾದಿಮೋಕ್ಷಾಭಾವಹೇತುತ್ವಂ ನ ಸಮ್ಭವತೀತಿ ಸಾಮ್ಪ್ರತಮ್। ಪ್ರವಾಹತೋಽನಾದಿತ್ವಾದಿತಿ। ತಥಾಚೋಕ್ತಮ್ "ದೋಷಗೃಹೀತಗುಣಾಮ್" ಇತಿ।

h॥ ಮುಕ್ತಿಪ್ರತಿಬನ್ಧಕದೋಷವತ್ತ್ವಂ ಸಂಸಾರಿತ್ವವ್ಯಾಪಕಮ್॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಸನ್ತಿ ಕೇಚಿತ್ ಸಂಸಾರಿಣೋಽಪಿ ರಾಗಾದಿದೋಷರಹಿತಾ ಜೀವಾ ಬಾಲಮುಗ್ಧಾದಯಃ। ತತ್ ಕಥಂ ದೋಷಾಣಾಂ ಮೋಕ್ಷಾಭಾವಹೇತುತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸರ್ವ ಇತಿ।

ಸರ್ವೇ ತ ಏತೇ ಜೀವೇಷು ದೃಶ್ಯನ್ತೇ ತಾರತಮ್ಯತಃ।

ಉದಾಹೃತೇಷ್ವಪಿ ಬಾಲಮುಗ್ಧಾದಿಜೀವೇಷು ತ ಏತೇ ಭಗವದ್ಭಕ್ತ್ಯಭಾವಾದ್ಯಾ ದೋಷಾಸ್ತಾವತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಾಭ್ಯಾಂ ದೃಶ್ಯನ್ತ ಏವ। ರಾಗದ್ವೇಷಾದಯೋಽಪಿ ಪುರುಷೇಷು ತಾರತಮ್ಯತಃ ಸನ್ತಿ। ಚತುರ್ವಿಧಾ ಹಿ ತೇ ಪ್ರಸುಪ್ತತನುವಿಚ್ಛಿನ್ನೋದಾರಭೇದೇನ। ಅತೋ ಬಾಲಾದಿಷೂದಾರಾಣಾಂ ತೇಷಾಮಭಾವಾದಭಾವಾಭಿಮಾನಃ। ಸ್ತನ್ಯಾದಿಕಾಮಾದೇಸ್ತೇಷ್ವಪಿ ದರ್ಶನಾತ್। ತಥಾಚಾಽಗಮಃ "ಗರ್ಭೇ ಬಾಲ್ಯೇಽಪ್ಯಪೌಷ್ಕಲ್ಯಾತ್" ಇತ್ಯಾದಿಃ। ತದೇವಂ ಸರ್ವೇಽಪಿ ದೋಷಾಃ ಸರ್ವೇಷ್ವಪಿ ಪ್ರಮಿತಾ ಇತಿ ಯುಕ್ತಮುಕ್ತಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಋಜೂನಾಮಪಿ ಪರಮೋತ್ಸಾಹವರ್ಜನರೂಪದೋಷೋऽಸ್ತಿ ll

(###sudha --)

ಅಥಾಪಿ ಸ್ಯಾತ್ । ಋಜವೋ ನಾಮ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಪದಪ್ರಾಪ್ತಿಯೋಗ್ಯಾಃ ಸನ್ತಿ ಸಂಸಾರಿಣಃ ಪುರುಷಾಃ । ನಚ ತೇ ದೋಷಿಣ ಇತಿ ಯುಕ್ತಮ್ । ಋಜುತ್ವವಿರೋಧಾತ್ । ಋಜವಃ ಸಮೀಚೀನಾ ನಿರ್ದೋಷಾ ಇತ್ಯನರ್ಥಾನ್ತರಮ್ । ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಋಜೂನಾಮಿತಿ ।

ಋಜೂನಾಮೇಕ ಏವಾಸ್ತಿ ಪರಮೋತ್ಸಾಹವರ್ಜನಮ್ ।

ಋಜೂನಾಮಪಿ ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಂ ಮಹೋದ್ಯೋಗವರ್ಜನಂ ನಾಮ ದೋಷೋऽಸ್ತೀತ್ಯತೋ ನೋಕ್ತಮಯುಕ್ತಮ್ । ಅನ್ಯಥಾ ಮೋಕ್ಷವಿಲಮ್ಬಾಸಮ್ಭವಾತ್ । ನಚೈವಮೃಜುತ್ವವಿರೋಧಃ । ಯತೋऽಸಾವೇಕ ಏವ । ದೋಷಬಾಹುಲ್ಯಾಭಾವಾಭಿಪ್ರಾಯಮೃಜುತ್ವವಚನಮ್ । ಅಲ್ಪಸ್ವೇ ನಿಃಸ್ವಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।

h ll ಪರಮೋತ್ಸಾಹವರ್ಜನಸ್ಯ ಗುಣಾಲ್ಪತ್ವರೂಪತ್ವಾತ್ ನ ಋಜುತ್ವವಿರೋಧಃ ll

(###sudha --)

ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣ ವಿರೋಧಂ ಪರಿಹರತಿ ಸ ಇತಿ ।

ಸ ಗುಣಾಲ್ಪತ್ವಮಾತ್ರತ್ವಾನ್ನರ್ಜುತ್ವೇನ ವಿರುದ್ಧ್ಯತೇ ll l94 ll**

(###sudha --)

ಸ ಪರಮೋತ್ಸಾಹವರ್ಜನಂ ನಾಮ ದೋಷಃ । ಯದ್ಯಪಿ ಮಹೋದ್ಯಮಾಭಾವೋ ದೋಷ ಏವ, ಹೇಯತ್ವಾತ್ । ತಥಾऽಪಿ ನ ರಾಗಾದಿರಿವ ಭಾವರೂಪಃ । ನಾಪಿ ಗುಣಾಭಾವರೂಪಃ । ಕಿನ್ನಾಮ । ಉತ್ಸಾಹಲಕ್ಷಣಗುಣಾಲ್ಪತಾಮಾತ್ರಮಿತ್ಯದೋಷೋऽಪ್ಯುಚ್ಯತ ಇತಿ ನರ್ಜುತ್ವೇನ ವಿರುದ್ಧ್ಯತೇ ।

h ll ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತ್ಯಾದಿರೂಪಯಮಸ್ಯಾವಶ್ಯಾನುಷ್ಠೇಯತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ಕಿಮತೋ ಯದ್ಯೇವಂ ದೋಷಾಃ ಸಂಸಾರಹೇತವೋ ಮುಕ್ತಿಪರಿಪನ್ಥಿನ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತ ಇತಿ ।

ಅತೋ ವಿಷ್ಣೌ ಪರಾ ಭಕ್ತಿಸ್ತದ್ಭಕ್ತೇಷು ರಮಾದಿಷು ।

ತಾರತಮ್ಯೇನ ಕರ್ತವ್ಯಾ ಪುರುಷಾರ್ಥಮಭೀಪ್ಸತಾ ll95 ll**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಇದಂ ಚ ಸರ್ವಯಮೋಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಪುರುಷಾರ್ಥಂ ಮೋಕ್ಷಮ್।

ಅಯಮತ್ರ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪಃ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತ್ಯಭಾವಾದ್ಯಾ ವಿಷಯಸಂಸರ್ಗಾದ್ಯಾಶ್ಚ ದೋಷಾ ಮುಮುಕ್ಷ್ವಾದಿಮತಾ ತ್ಯಾಜ್ಯಾಃ। ಮೋಕ್ಷಾದಿವಿರೋಧಿತ್ವಾತ್। ಯದ್ ಯದ್ವಿರೋಧಿ, ತತ್ ತದರ್ಥಿನಾ ತ್ಯಾಜ್ಯಂ ದೃಷ್ಟಮ್। ಯಥಾಽಽರೋಗ್ಯವಿರೋಧ್ಯಪಥ್ಯಂ ತದರ್ಥಿನಾ। ತಥಾಚ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತ್ಯಾದಿಕಂ ಕಾರ್ಯಮಿತಿ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ಭಾವಾನುಷ್ಠಾನೇನ ವಿನಾಽಭಾವಪರಿತ್ಯಾಗಾಯೋಗಾದಿತಿ।

h॥ ವಿಷ್ಣೌ ಸರ್ವೋತ್ತಮಾ, ಅನ್ಯೇಷು ತಾರತಮ್ಯೇನ ಚ ಭಕ್ತಿಃ ಕರ್ತವ್ಯಾ॥

(###sudha --)

ವಿಷ್ಣೌ ಪರಾ, ಅನ್ಯತ್ರ ತಾರತಮ್ಯೇನೇತ್ಯುಕ್ತಂ ವಿವೃಣೋತಿ ಸ್ವಾದರ ಇತಿ।

ಸ್ವಾದರಃ ಸರ್ವಜನ್ತೂನಾಂ ಸಂಸಿದ್ಧೋ ಹಿ ಸ್ವಭಾವತಃ।

ತತೋಽಧಿಕಃ ಸ್ವೋತ್ತಮೇಷು ತದಾಧಿಕ್ಯಾನುಸಾರತಃ॥96॥**

(###sudha --)

ಕರ್ತವ್ಯೋ ವಾಸುದೇವಾನ್ತಂ ಸರ್ವಥಾ ಶುಭಮಿಚ್ಛತಾ।

ನ ಕದಾಚಿತ್ ತ್ಯಜೇತ್ ತಂ ಚ ಕ್ರಮೇಣೈನಂ ವಿವರ್ಧಯೇತ್॥97॥**

(###sudha --)

ಆದರಃ ಸ್ನೇಹಃ। ಸ್ವಭಾವತಃ ಸಂಸಿದ್ಧ ಇತ್ಯುಪಕಾರಾದಿಕರಣಮನಪೇಕ್ಷ್ಯಾನಾದಿಸಿದ್ಧ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅನ್ಯಥಾ ಸುಖಿನೈವ ಮಯಾ ಭಾವ್ಯಂ ನ ಜಾತು ದುಃಖಿನಾ ಇತ್ಯಾಶೀರ್ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಹಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ। ತತಃ ಸ್ವವಿಷಯಾದಾದರಾದಧಿಕ ಆದರಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸ್ವೋತ್ತಮೇಷು ಕರ್ತವ್ಯಃ। ಏವಂ ತೇಷಾನ್ತೇಷಾಮಾಧಿಕ್ಯಾನುಸಾರತೋಽಧಿಕಃ ಕರ್ತವ್ಯೋ ವಾಸುದೇವಾನ್ತಮ್। ವಾಸುದೇವೇ ತು ನಿರತಿಶಯಃ। ಶುಭಂ ಧ್ಯಾನಾದಿಕಮ್। ಏತಚ್ಚೋಪಪಾದಯಿಷ್ಯತೇ। (1160, ಅನುಪದಂ ಚ)

ಸಕೃದನುಷ್ಠೇಯಾಸಕೃದನುಷ್ಠೇಯಸದಾನುಷ್ಠೇಯಭೇದಾದಙ್ಗಮನೇಕವಿಧಮ್। ಅಯಂ ತು ಕಥಮಿತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಮಾಹ ನೇತಿ। ತಂ ವಿಷ್ಣ್ವಾದ್ಯಾದರಮ್। ನ ಕೇವಲಂ ನ ತ್ಯಜೇತ್, ಕಿನ್ತು ಕಾಲಕ್ರಮೇಣೈನಂ ವಿವರ್ಧಯೇಚ್ಚ।

h॥ ಸ್ವಸಮೇಷು ಸ್ನೇಹಃ, ಸ್ವಾಶ್ರಿತೇಷು ಕೃಪಾ ಚ ಕಾರ್ಯಾ॥

(###sudha --)

ಸ್ವಸಮೇಷು ಸ್ವತೋಽಧಮೇಷು ಚ ಕಥಮಿತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಮಾಹ ಸಮೇಷ್ವಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸಮೇಷು ಸ್ವಾತ್ಮವತ್ ಸ್ನೇಹಃ ಸತ್ಸ್ವನ್ಯತ್ರ ತತೋ ದಯಾ।

ಕಾರ್ಯೈವಮಾಪರೋಕ್ಷ್ಯೇಣ ದೃಶ್ಯತೇ ಕ್ಷಿಪ್ರಮೀಶ್ವರಃ ॥98॥**

(###sudha --)

ಕರ್ತವ್ಯ ಇತಿ ವರ್ತತೇ। ತತ ಉತ್ತಮಸಮೇಭ್ಯೋಽನ್ಯತ್ರಾಧಮೇಷು ಸತ್ಸು ದಯಾ ಕಾರ್ಯಾ। ಯದಿ ಸತ್ಸ್ವಿತ್ಯೇವೋಚ್ಯೇತ ತದೋತ್ತಮಸಮೇಷ್ವಪಿ ಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ತತೋಽನ್ಯತ್ರೇತ್ಯೇವೋಕ್ತಾವಸತ್ಸ್ವಪಿ ಪ್ರಸಕ್ತಿಃ। ತತೋ ವರ್ಗತ್ರಯಾದನ್ಯತ್ರಾಜ್ಞೇಷ್ವೌದಾಸೀನ್ಯಮ್। ವಿಪರೀತೇಷು ವೈಪರೀತ್ಯಂ ಚೇತ್ಯಪಿ ಯೋಜ್ಯಮ್। ಏವಂ ಕ್ರಿಯಮಾಣೇ ಯಮಾನಾಮುಪಾಸನೋತ್ಪತ್ತೌ ಜ್ಞಾನೋತ್ಪಾದೇ ಮೋಕ್ಷಾತಿಶಯೇ ಚಾಙ್ಗತ್ವಮಿತಿ ಸೂಚನಾಯ ಪುರುಷಾರ್ಥಮಭೀಪ್ಸತಾ ಶುಭಮಿಚ್ಛತಾ ದೃಶ್ಯತೇ ಕ್ಷಿಪ್ರಮೀಶ್ವರ ಇತಿ ವಿಚಿತ್ರೋಕ್ತಿಃ। ಅತ ಏವೋಪಸಂಹಾರೇ ತ್ರಯಸ್ಯಾಪಿ ಸಙ್ಕೀರ್ತನಮ್।

h॥ ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನಾದಿರೂಪದೋಷಾಣಾಂ ಅನ್ಧತಮಸಫಲಕತ್ವಾತ್ ಸರ್ವಥಾ ತ್ಯಾಜ್ಯತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ದೋಷಪರಿತ್ಯಾಗೇಽಪ್ಯಸ್ತಿ ವಿಶೇಷಃ। ರಾಗಾದಯೋ ಹಿ ಸಂಸಾರಮಾತನ್ವತೇ। ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನಾದಯಸ್ತು ನಿತ್ಯಂ ನರಕಂ ಪ್ರಾಪಯನ್ತೀತ್ಯತೋ ರಾಗಾದಿತೋಽತಿಶಯೇನ ತ್ಯಾಜ್ಯಾ ಇತ್ಯಾಶಯವಾಂಸ್ತತ್ರ ಶ್ರುತಿಮಾಹ ತದಿತಿ।

ತತ್ ತಮೋಽನ್ಧಂ ವ್ರಜೇದ್ ವಿಷ್ಣುಸಮತ್ವಂ ಯೋಽನುಪಶ್ಯತಿ।

ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಶಿವಾದೀನಾಮಪಿ ಮುಕ್ತೌ ಕಥಞ್ಚನ ॥99॥**

(###sudha --)

ಕಿಮುತಾಧಿಕ್ಯದೃಷ್ಟೇಸ್ತದ್ಗುಣಾಭಾವಮತೇರಪಿ।

ದೋಷವೇತ್ತುರಭೇದಸ್ಯ ದ್ರಷ್ಟುರ್ದ್ವೇಷ್ಟುಸ್ತಥೋಭಯೋಃ ॥100॥**

(###sudha --)

ಇತ್ಯಾಹ -- ಸಚ್ಛ್ರುತಿಃ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥

ತತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್। ನ ಕೇವಲಂ ಸಂಸಾರೇ ಕಿನ್ತು ಮುಕ್ತಾವಪಿ। ಕಥಞ್ಚನ ಕೇನಾಪಿ ಧರ್ಮೇಣ ಸಮತ್ವಮ್। ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಶಿವಾದೀನಾಂ ವಿಷ್ಣೋರಾಧಿಕ್ಯದೃಷ್ಟೇಃ ಪುರುಷಸ್ಯಾನ್ಧತಮಸಾವಾಪ್ತಿರ್ಭವತೀತಿ ಕಿಮುತೇತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ವಿಷ್ಣೋರ್ಗುಣಾಭಾವಮತೇಃ, ವಿಷ್ಣೋರ್ಜೀವೈರ್ಜಡೈಶ್ಚಾಭೇದಸ್ಯ ದೃಷ್ಟ್ಯಾಃ।
ಉಭಯೋರ್ಭೇದಾಭೇದಯೋಃ।

h॥ ಯಮಾದೇಃ ಕರ್ತವ್ಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನೋಪಸಂಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧನಮುಪಸಂಹರತಿ --ತೇನೇತಿ।

॥॥॥॥॥॥। ತೇನ ಸಮ್ಯೊಕ್ತಗುಣಸಂಯುತಃ।

ಉಪಾಸೀತ ಹರಿಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಮುಕ್ತಿಸ್ತೇನೈವ ಜಾಯತೇ॥101॥**

(###sudha --)

ಪ್ರಾಕ್ ಸಮ್ಯೊಕ್ತೈರ್ವಿಷಯಸಂಸರ್ಗವರ್ಜನಾದಿಭಿರ್ಗುಣೈಃ ಸಂಯುತಃ। ಯದ್ವಾ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರೇ ಸಮ್ಯೊಕ್ತೈರ್ಯಮಾದಿಭಿರ್ಗುಣೈರಙ್ಗೈಃ ಸಂಯುತಃ। ತೇನೈವ ತಥಾವಿಧೇನೈವೋಪಾಸನೇನ ಹರಿಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಕರ್ಮಾಣಿ ಕ್ಷಪಯತೋ ಮುಕ್ತಿರ್ಜಾಯತೇ।

h॥ ವಿಷ್ಣುದ್ವೇಷಾದೇಃ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವೋಕ್ತಿಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್॥

(###sudha --)

ಇದಾನೀಂ ಯತ್ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಣೋಕ್ತಮ್, ಭಗವದ್ದ್ವೇಷಿಣಾಮಪಿ ಪುರಾಣೇ ಮುಕ್ತಿಃ ಕಥ್ಯತ ಇತಿ, ತನ್ನಿರಾಕರೋತಿ -- -- ದ್ವೇಷಾದಿತಿ।

ದ್ವೇಷಾದ್ ಯನ್ಮುಕ್ತಿಕಥನಂ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವಿರೋಧಿ ತತ್।

ರಿಪವೋ ಯೇ ತು ರಾಮಸ್ಯ ವಿಮುಖತ್ವಾನ್ನಿರಾಮಿಣಃ।

ಅಭಿದ್ರೋಹಪದೇ ನಿತ್ಯಮನ್ಧೇ ತಮಸಿ ತೇ ಸ್ಥಿತಾಃ॥।102॥**

(###sudha --)

ಹರಿದ್ವಿಷಸ್ತಮೋ ಯಾನ್ತಿ ಯೇ ಚೈವ ತದಭೇದಿನಃ।

ತನ್ನಿರ್ಗುಣತ್ವವೇತ್ತಾರಸ್ತಸ್ಯ ದೋಷವಿದೋಽಪಿ ಚ।

ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸನ್ದರ್ಭಾದ್ ದ್ವೇಷಿಣಸ್ತಮ ಈಯತೇ॥103॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ತಸ್ಮಾದನ್ಯಥಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ। ತತ್ಪ್ರಕಾರಂ ಚ ವಕ್ಷ್ಯತಿ।(1252) ಕಿಂ ತಚ್ಛ್ರುತಿವಾಕ್ಯಮಿತ್ಯತೋ

"ಮಾ ನಃ ಸ್ತೇನೇಭ್ಯೋ ಯೇ ಅಭಿ ದ್ರುಹಸ್ಪದೇ ನಿರಾಮಿಣೋ ರಿಪವೋಽನ್ನೇಷು ಜಾಗೃಧುಃ"

ಇತ್ಯೇತದರ್ಥತಃ ಪಠತಿ ರಿಪವ ಇತಿ। ರಾಮೋ ರಮಣಂ ತದಸ್ಯಾಸ್ತೀತಿ ರಾಮೀ ಭಗವಾನ್ ರಾಮಃ, ತಸ್ಮಾನ್ನಿಷ್ಕ್ರಾನ್ತಾಸ್ತಸ್ಯ ವಿಮುಖಾ ನಿರಾಮಿಣ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅತ ಏವ ತಸ್ಯ ರಿಪವಃ। ಅಭಿದ್ರೋಹಪದ ಇತ್ಯಸ್ಯೈವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ಅನ್ಧೇ ತಮಸೀತಿ। ನಿತ್ಯಂ ಸ್ಥಿತಾ ಭವನ್ತೀತಿ ಶೇಷೋಕ್ತಿಃ। ಅನೇನ ಯೇ ನಿರಾಮಿಣೋ ರಿಪವೋಽನ್ನೇಷು ಭೋಗೇಷು ಜಾಗೃಧುರಭಿಕಾಙ್ಕ್ಷವನ್ತಃ, ತೇಽಭಿದ್ರುಹೋಽಭಿತೋ ದ್ರೋಹಸ್ಯ ಪದೇ ಸ್ಥಾನೇ ಸ್ಥಾತುಂ ಯೋಗ್ಯಾ ಯತೋಽತಸ್ತೇಭ್ಯಃ ಸ್ತೇನೇಭ್ಯೋಽಸ್ಮಾನ್ಮಾ ವೋಚಃ, ನಹ್ಯಸ್ಮಚ್ಛ್ರವಣವಾನ್ ದುಃಖಮರ್ಹತೀತಿ ಯೋಜನಾ ಸೂಚಿತಾ ಭವತಿ। ಇದಂ ಚ ವಾಯುಂ ಪ್ರತಿ ವಿದ್ಯಾದೇವತಾಯಾ ವಚನಮ್। ತದಭೇದಿನಸ್ತಸ್ಯ ಹರೇರ್ಜೀವಾದ್ಯಭೇದವಾದಿನಃ। ಕಥಮೇತಚ್ಛ್ರುತಿವಿರೋಧ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಇತ್ಯಾದೀತಿ।

h॥ ವಿಷ್ಣುದ್ವೇಷಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಾಭಾವೇ ಸ್ಮೃತ್ಯುಪನ್ಯಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಸ್ಮೃತಿವಿರುದ್ಧಂ ಚ ದ್ವೇಷಿಣಾಂ ಮೋಕ್ಷಕಥನಮಿತ್ಯಾಶಯವಂಸ್ತಾಃ ಪಠತಿ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುಶ್ಚೇತಿ।

ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುಶ್ಚಾಪಿ ಭಗವನ್ನಿನ್ದಯಾ ತಮಃ।

ವಿವಿಕ್ಷುರತ್ಯಗಾತ್ ಸೂನೋಃ ಪ್ರಹ್ಲಾದಸ್ಯಾನುಭಾವತಃ॥104॥**

(###sudha --)

ಯದನಿನ್ದತ್ ಪಿತಾ ಮಹ್ಯಂ ತ್ವದ್ಭಕ್ತೇ ಮಯಿ ಚಾಘವಾನ್।

ತಸ್ಮಾತ್ ಪಿತಾ ಮೇ ಪೂಯೇತ ದುರನ್ತಾದ್ ದುಸ್ತರಾದಘಾತ್॥105॥**

(###sudha --)

ನಿನ್ದಾಂ ಭಗವತಃ ಶೃಣ್ವಂಸ್ತತ್ಪರಸ್ಯ ಜನಸ್ಯ ವಾ।

ತತೋ ನಾಪೈತಿ ಯಃ ಸೋಽಪಿ ಯಾತ್ಯಧಃ ಸುಕೃತಾಚ್ಚ್ಯುತಃ॥106॥**

(###sudha --)

ಅವಜಾನನ್ತಿ ಮಾಂ ಮೂಢಾ ಮಾನುಷೀಂ ತನುಮಾಶ್ರಿತಮ್।

ಪರಂ ಭಾವಮಜಾನನ್ತೋ ಮಮ ಭೂತಮಹೇಶ್ವರಮ್ ॥107॥**

(###sudha --)

ಮೋಘಾಶಾ ಮೋಘಕರ್ಮಾಣೋ ಮೋಘಜ್ಞಾನಾ ವಿಚೇತಸಃ।

ರಾಕ್ಷಸೀಮಾಸುರೀಂ ಚೈವ ಪ್ರಕೃತಿಂ ಮೋಹಿನೀಂ ಶ್ರಿತಾಃ॥108॥**

(###sudha --)

ಮಾಮಾತ್ಮಪರದೇಹೇಷು ಪ್ರದ್ವಿಷನ್ತೋಽಭ್ಯಸೂಯಕಾಃ।

ತಾನಹಂ ದ್ವಿಷತಃ ಕ್ರೂರಾನ್ ಸಂಸಾರೇಷು ನರಾಧಮಾನ್।

ಕ್ಷಿಪಾಮ್ಯಜಸ್ರಮಶುಭಾನಾಸುರೀಷ್ವೇವ ಯೋನಿಷು ॥109॥**

(###sudha --)

ಆಸುರೀಂ ಯೋನಿಮಾಪನ್ನಾ ಮೂಢಾ ಜನ್ಮನಿ ಜನ್ಮನಿ।

ಮಾಮಪ್ರಾಪ್ಯೈವ ಕೌನ್ತೇಯ ತತೋ ಯಾನ್ತ್ಯಧಮಾಂ ಗತಿಮ್ ॥110॥**

(###sudha --)

ಯೋ ದ್ವಿಷ್ಯಾದ್ ವಿಬುಧಶ್ರೇಷ್ಠಂ ದೇವಂ ನಾರಾಯಣಂ ಪ್ರಭುಮ್।

ಕಥಂ ಸ ನ ಭವೇದ್ ದ್ವೇಷ್ಯ ಆಲೋಕಾನ್ತಸ್ಯ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ॥111॥**

(###sudha --)

ಯೋ ದ್ವಿಷ್ಯಾದ್ ವಿಬುಧಶ್ರೇಷ್ಠಂ ದೇವಂ ನಾರಾಯಣಂ ಪ್ರಭುಮ್।

ಮಜ್ಜನ್ತಿ ಪಿತರಸ್ತಸ್ಯ ನರಕೇ ಶಾಶ್ವತೀಃ ಸಮಾಃ।

ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಸನ್ದೋಹಾದ್ ದ್ವೇಷಿಣಸ್ತಮ ಏವ ತು ॥ ।112॥**

(###sudha --)

ವಿವಿಕ್ತುರ್ವೇಶನಸಮ್ಭಾವನಾವಿಷಯಃ। "ಆಶಙ್ಕ್ಯಾಯಾಮಚೇತನೇಷೂಪಸಙ್ಖ್ಯಾನಮ್" ಇತಿ ವಚನಾತ್। ಶ್ವಾ ಮುಮೂರ್ಷತೀತಿ ತಥಾ। ಅತ್ಯಗಾತ್ ತಮಃ। ಮಮ ಪಿತಾ ಮಹ್ಯಂ ಮನ್ನಿಮಿತ್ತಂ ತ್ವಾಮನಿನ್ದತ್। ಮಯಿ ಮದ್ವಿಷಯೇ ಚಾಘವಾನಪರಾಧವಾನ್। ತಸ್ಮಾದ್ ವಿಷ್ಣುವೈಷ್ಣವನಿನ್ದಾಪರಾಧಜಾದಘಾನ್ನಿತ್ಯನಿರಯಾತ್। ನಿನ್ದಾದಿಕಂ ಚ ದ್ವೇಷಮೂಲಮಿತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವ। ನರಹರಿಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರಹ್ಲಾದಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಮಿದಮ್।

ತತಃ ಸ್ನಾನಾತ್। ನಿನ್ದಾಂ ಶೃಣ್ವತೋ ಯದಾಽಧಃಪಾತಃ, ತದಾ ನಿನ್ದಕಸ್ಯ ಕಿಮು ? ಮಾನುಷೀಂ ಮನುಷ್ಯಸದೃಶೀಮ್। ಯೇ ಮಾಮವಜಾನನ್ತಿ ತೇ ಮೋಘಾಶಾದಿಮನ್ತೋ ಭವನ್ತಿ। ತೇಷಾಂ ಸುಖಲೇಶೋಽಪಿ ನ ಭವತಿ। ಆತ್ಮಪರದೇಹೇಷು ಪ್ರೇರಕತ್ವೇನ ಸ್ಥಿತಮ್। ಸಂಸರನ್ತ್ಯತ್ರೇತಿ ಸಂಸಾರಾ ದೇಹಾಃ। ತಸ್ಯ ವಿವರಣಮಾಸುರೀಷ್ವೇವೇತ್ಯಾದಿ। ಲೋಕೋ ಜನಃ, ತಸ್ಯಾನ್ತಶ್ಚಣ್ಡಾಲಾದಿಃ, ತತ್ಪರ್ಯನ್ತಸ್ಯ।

ಕಥಮೇತತ್ಸ್ಮೃತಿವಿರೋಧ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಇತ್ಯಾದೀತಿ। ಜ್ಞಾಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ತಮೋಽಪಿ ನಿರುತ್ಥಾನಮಿತಿ ತುಶಬ್ದಃ। ಅತೋ ಯಮಾದ್ಯಙ್ಗಮವಶ್ಯಾನುಷ್ಠೇಯಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ ॥*#### h ॥ ಇತ್ಯನುಬನ್ಧಾದ್ಯಧಿಕರಣಮ್ ॥31॥**

#aಅಥ ವಿದ್ಯಾಧಿಕರಣಮ್ ॥29॥**

(###sudha --)

h ॥ ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ನಿಮಿತ್ತಮ್ ॥

(###sudha --)

ವಿದ್ಯೈವ ತು ನಿರ್ಧಾರಣಾತ್। ಯದ್ಯಪೀದಮಧಿಕರಣಂ "ಅನುಬನ್ಧಾದಿಭ್ಯಃ" ಇತ್ಯತಃ ಪೂರ್ವಮ್, ತಥಾಽಪ್ಯುಪಾಸನಾಸ್ವರೂಪಾವಗಮೇ ಸತ್ಯೇವ ತತ್ಸಾಧ್ಯಕಾರ್ಯಸಮರ್ಥನಸ್ಯಾವಸರೋ ನಾನ್ಯಥೇತಿ ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್। ತಥಾಹಿ ನ ಭಗವದುಪಾಸನಂ ಕರ್ತವ್ಯಮ್, ವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್। ನಚ ತತ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಾರ್ಥಮ್, ತಸ್ಯಾಪಿ ವ್ಯರ್ಥತ್ವಾತ್। ನಚ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಯೋಜನೋಽಸಾವಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಚಾರ್ವಾಕದಿಶಾ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯೈವಾಭಾವಾತ್। ಭಾವೇ ವಾ ಜೈನಾದಿಮತಾನುಸಾರೇಣ ಸಾಧನಾನ್ತರಸಾಧ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ, ಮೋಕ್ಷಸದ್ಭಾವಮ್, ತಸ್ಯಾಪಿ ಭಗವದ್ದರ್ಶನಸಾಧ್ಯತ್ವಂ ಚ ಸಾಧಯಿತುಮಿದಮಾರಭ್ಯತೇ। ಯದ್ಯಪಿ ಸಮಯಪಾದೇ ಚಾರ್ವಾಕಾದಿಮತಾನಿ ನಿರಾಕೃತಾನಿ, ತಥಾಽಪಿ ಮೋಕ್ಷತತ್ಸಾಧನವಿಷಯದೂಷಣವಿಶೇಷವ್ಯುತ್ಪಾದನಾರ್ಥೋಽಯಂ ಪ್ರಯತ್ನಃ।

h ॥ ಚಾರ್ವಾಕೇಣ ಮೋಕ್ಷಾಭಾವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ತತ್ರ ಚಾರ್ವಾಕಮತಂ ತಾವದನುವದತಿ ನೈವೇತಿ।

ನೈವ ಮೋಕ್ಷ ಇತಿ ಪ್ರಾಹುರ್ಲೋಕಾಯತಮತೇ ಸ್ಥಿತಾಃ।

ಭೋಗಃ ಶರೀರಪರ್ಯನ್ತಂ ಭಸ್ಮೀಭಾವಸ್ತತೋ ಭವೇತ್ ॥113॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏವಶಬ್ದಃ ಸ್ವರೂಪನಿಷೇಧದ್ಯೋತನಾರ್ಥಃ। ಅನ್ಯಥಾ ಪುರುಷವಿಶೇಷಾದಿಸಮ್ಬನ್ಧೇನ ನಿಷೇಧೋಽಪಿ ಜ್ಞಾಯೇತ। ತಸ್ಮಾದುಪಾಸನಂ ವ್ಯರ್ಥಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ತರ್ಹಿ ಕಃ ಪುರುಷಾರ್ಥೋಽಸ್ತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಭೋಗ ಇತಿ। ಸ್ರಕ್ಚನ್ದನಾದಿವಿಷಯಸುಖಾನುಭವೋ ಭೋಗಃ ಸ ಪುರುಷಾರ್ಥೋಽಸ್ತೀತಿ ಪ್ರಾಹುರಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಭೋಗಶ್ಚೈಹಿಕ ಏವ ನತು ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗತ ಇತ್ಯಾಹ -- ಶರೀರೇತಿ। ಶರೀರಪಾತಪರ್ಯನ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಕುತಃ ಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗಯೋರಸತ್ತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಭಸ್ಮೀಭಾವ ಇತಿ।ತತಃ ಪಾತಾನನ್ತರಂ ಶರೀರಸ್ಯ ಭಸ್ಮೀಭಾವೋ ಭವೇತ್।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಶರೀರಪಾತೋತ್ತರಕಾಲಮಾತ್ಮನಃ ಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗೌ ವಕ್ತವ್ಯೌ। ಆತ್ಮಾ ಚ ನ ಶರೀರಾತಿರಿಕ್ತೋಽಸ್ತಿ। ಶರೀರಂ ಚ ಪಾತೋತ್ತರಕಾಲಂ ನಶ್ಯತ್ಯೇವ। ತತಃ ಕಸ್ಯ ತೌ ಸ್ಯಾತಾಮಿತಿ। ಇತಿ ಪ್ರಾಹುರಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಶಙ್ಕಾಸಮಾಪ್ತೌ ವೇತಿಶಬ್ದಃ।

h॥ ಮೋಕ್ಷಾಭಾವವಾದಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ತದೇತತ್ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವೇನ ದೂಷಯಂಸ್ತಾವತ್ ಪೃಚ್ಛತಿ ತದಿತಿ।

॥॥ ತತ್ ಕೇನ ಮಾನೇನ ದೃಷ್ಟಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದಿನಾ।

ನಹಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾನೇನ ಮೋಕ್ಷಾಭಾವೋಽವಸೀಯತೇ॥114॥**

(###sudha --)

ಮೋಕ್ಷೋ ನೈವಾಸ್ತೀತಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಂ ತದಿತಿ ಪರಾಮೃಶತಿ। ಕೇನ ಮಾನೇನೇತಿ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ವಾ ತದಿತರೇಣ ವೇತ್ಯರ್ಥಃ। ದೃಷ್ಟಮವಗತಮ್। ದ್ವಿತೀಯಸ್ತಾವಚ್ಚಾರ್ವಾಕೇಣ ನಾಙ್ಗೀಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ ಇತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇತಿ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೇಕಮೇವ ಪ್ರಮಾಣಂ ನಾನ್ಯದಿತ್ಯಭ್ಯುಪಗಚ್ಛತಾ। ಪೂರ್ವೇಣ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಆದ್ಯಂ ॅನಿರಾಕರೋತಿ -- ನಹೀತಿ। ಅನುಮಾನಾದಿಕಂ ತಾವತ್ ಪರಸ್ಯ ಮಾನಂ ನ ಭವತಿ। ಯಚ್ಚ ಮಾನತ್ವೇನಾಙ್ಗೀಕೃತಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ತೇನೇತಿ ಯಾವತ್। ಮೋಕ್ಷೋ ಹಿ ನಾಮ ಪರಮಾನನ್ದಾವಾಪ್ತಿವಿಶಿಷ್ಟಾಽಽತ್ಯನ್ತಿಕೀ ದುಃಖನಿವೃತ್ತಿಃ। ತದಭಾವಶ್ಚ ಏವಮವಗನ್ತವ್ಯಃ "ನಾಸ್ತಿ ಕೋಽಪಿ ಪುರುಷಃ ಪರಮಾನನ್ದಾನುಭವೀ ಸರ್ವೋಽಪಿ ದುಃಖೀ ಚ" ಇತಿ। ನಚ ಪುರುಷಾನ್ತರವರ್ತಿನೀ ಸುಖದುಃಖೇ, ತದಭಾವೌ ವಾ ಪುರುಷಾನ್ತರಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿಷಯಾವಿತಿ ಕಥಂ ಮೋಕ್ಷಾಭಾವಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣಾವಸೀಯೇತ ಇತಿ ಹಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ।

h॥ ಅಸ್ಮನ್ಮತೇ ಮೋಕ್ಷಸದ್ಭಾವೇ ಯೋಗಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಮಾ ಭೂತ್ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವೇನ ಮೋಕ್ಷಾಭಾವನಿಶ್ಚಯಃ। ತತ್ಸದ್ಭಾವನಿಶ್ಚಯೋಽಪಿ ದುರ್ಘಟ ಏವ। ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್। ನ ತಾವತ್ ತತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್। ಪರಪುರುಷವರ್ತಿನೋಃ ಪರಮಾನನ್ದದುಃಖಾಭಾವಯೋಃ ಪರಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾಭಾವಾತ್। ಸ್ವನಿಷ್ಠಸ್ತು ತದಭಾವ ಏವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣೇಕ್ಷ್ಯತೇ। ನಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದನ್ಯತ್। ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಸಿದ್ಧೇಃ। ತತಶ್ಚ ಸಾಧಕಬಾಧಕಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾದಪ್ರತಿಪತ್ತಿರ್ನಿತ್ಯಸಂಶಯೋ ವಾ ಮೋಕ್ಷೇ ಸ್ಯಾದಿತಿ ನೋಪಾಸನಾನುಷ್ಠಾನಂ ಸಮ್ಭವತೀತಿ। ಮೈವಮ್। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ತಾವನ್ಮೋಕ್ಷನಿಶ್ಚಯೋಪಪತ್ತೇಃ।

ನನೂಕ್ತಮತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ತತ್ರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ನಾಸ್ತೀತಿ, ತತ್ರಾಽಹ -- ಘಟತ ಇತಿ।

ಘಟತೇ ಮುಕ್ತಿದೃಷ್ಟಿಸ್ತು ಪುರುಷೇಣ ಮಹೀಯಸಾ।

ಯದ್ಯಪಿ ಪ್ರಾಕೃತಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ನ ಮೋಕ್ಷಂ ಗೋಚರಯಿತುಂ ಕ್ಷಮತೇ, ತಥಾಽಪಿ ಮಹತ್ತಮಪುರುಷಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಮೋಕ್ಷನಿಶ್ಚಯೋ ಯುಜ್ಯತ ಏವ। ತದೀಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾವಗಮಶ್ಚ ಪರೇಷಾಂ ತದ್ವಾಕ್ಯೇನ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಭಾವಃ।

ನನು "ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ ಕೃತಿ" ಇತಿ ಅತ್ರ ಷಷ್ಠ್ಯಾ ಭವಿತವ್ಯಮ್, ಕಥಂ ತೃತೀಯಾ? ಶೇಷವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಷಷ್ಠೀ ವಿಹಿತಾ। ನಚಾತ್ರ ಶೇಷವಿವಕ್ಷೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಸ್ಮಿನ್ ಯೋಗೇ ಶೇಷಗ್ರಹಣಸ್ಯ ನಿವೃತ್ತತ್ವಾತ್। ಉಚ್ಯತೇ ಹೇತಾವೇಷಾ ತೃತೀಯಾ, ನ ಕರ್ತರಿ ಕರಣೇ ವಾ। ಮಹೀಯಸಾ ಪುರುಷೇಣ ಹೇತುನಾ ಕರಣೇನ ವಾ ತದೀಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣೇತಿ ಯಾವತ್। ಇತರೇಷಾಂ ಮುಕ್ತಿದೃಷ್ಟಿರ್ಮುಕ್ತಿಸದ್ಭಾವನಿಶ್ಚಯೋ ಘಟತ ಇತಿ। ಯದ್ವಾ ಮುಕ್ತಿವಿಷಯಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದೃಷ್ಟಿರ್ಘಟತೇ। ಕಥಮ್? ಯತೋ ಮಹೀಯಸಾ ಪುರುಷೇಣೇಕ್ಷ್ಯತೇ ಮೋಕ್ಷ ಇತಿ ವದಾಮ ಇತಿ ಯೋಜನಾ। ಅಥವಾ ಕ್ರಿಯಮಾಣೇತಿ ಪದಾಧ್ಯಾಹಾರೇ ನ ದೋಷಃ।

h ll ಚಾರ್ವಾಕಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ ಸರ್ವಾವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್

ನ ತಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಾಭಾವದರ್ಶನಯೋಗ್ಯತ್ವರೂಪವಿಶೇಷವತ್ತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಮಯಾಽಪಿ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ ಏವ। ಯದ್ಯಪಿ ಪರಪುರುಷವರ್ತೀ ಮೋಕ್ಷಾಭಾವೋಽಸ್ಮದಾದೀನಾಂ ನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಃ, ತಥಾಽಪಿ ಮಹೀಯಸಃ ಪುರುಷಸ್ಯ ಲೋಕಾಯತಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಏವ। ತದವಗಮಶ್ಚಾಸ್ಮಾಕಂ ತದ್ವಾಕ್ಯೇನ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ। ತಥಾಚ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತಯಾ ಪುನರನಿಶ್ಚಯ ಏವೇತ್ಯತ ಆಹ -- ನೇತೀತಿ।

ನೇತಿ ವಕ್ತುರ್ಮಹತ್ತ್ವಂ ತು ಕಥಞ್ಚನ ನ ವಿದ್ಯತೇ।

ಸಾಧಯನ್ ಸರ್ವಸಾಮಾನ್ಯಂ ಕಥಮೇವ ವಿಶೇಷವಾನ್ ll115 ll**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಕಸ್ಮಿನ್ನಪಿ ಪುರುಷೇ ವರ್ತಮಾನೋಽನಾಗತೋ ವಾ ಮೋಕ್ಷೋ ನಾಸ್ತ್ಯೇವೇತ್ಯಹಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣೇಕ್ಷ ಇತಿ ವಕ್ತುಸ್ತ್ವಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಮಹತ್ತ್ವಮೇವ ನ ವಿದ್ಯತೇ ಕುತೋ ಮಹೀಯಸ್ತ್ವಮಿತ್ಯೇವಶಬ್ದಾರ್ಥೋ ವಾ ತುಶಬ್ದಃ। ಮಹತ್ತ್ವಮಿಹ ಬಹುಪ್ರಕಾರಮಪೇಕ್ಷಿತಮ್। ಇತರಪುರುಷಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾರ್ಥಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿತ್ವಮ್, ತದುಪಯುಕ್ತಾಸಾಧಾರಣಧರ್ಮವತ್ತ್ವಮ್, ಯಥಾರ್ಥವಾದಿತ್ವಂ ಚೇತಿ। ತತ್ರೈಕಪ್ರಕಾರಮಪಿ ನ ಲೋಕಾಯತಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ ವಿದ್ಯತೇ। ಕುತಸ್ತೇನ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತಾಶಙ್ಕಾ ಮೋಕ್ಷವಾದಿನಾಂ ಮಹಾಪುರುಷಾಣಾಮ್?

ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸಾಧಯನ್ನಿತಿ। ಧರ್ಮಾದ್ಯಭಾವಪ್ರತಿಪಾದನೇನ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಪುಂಸಾಂ ಸಮಾನತ್ವಂ ಸಾಧಯನ್ ಲೋಕಾಯತಾಚಾರ್ಯಃ ಕಥಮೇವೇತರೇಭ್ಯೋಽತಿಶಯವಾನ್ ಭವತಿ? ನ ಕಥಞ್ಚಿತ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಪುರುಷಾನ್ತರಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಪರಪುರುಷಗತಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಾಭಾವಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಣೇ ಲೋಕಾಯತಾಚಾರ್ಯಸ್ಯೇತರೇಭ್ಯೋ ವಿಶೇಷೇಣ ಭಾವ್ಯಮ್। ಅನ್ಯಥೇತರೇಷಾಮಪಿ ತತ್ಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಚಾಸಾವಸ್ತಿ। ತಪಸಾ ಯೋಗೇನ ವಾ ಜನಿತೋ ಧರ್ಮವಿಶೇಷಸ್ತಥಾ। ಸ ಚೇತರೇಷಾಮಿವ ಸ್ವಾತ್ಮನೋಽಪಿ ನಾಸ್ತೀತಿ ತೇನೈವ ಸಾಧಿತಮ್। ಅತಃ ಕಾರಣಾಭಾವಾದಿತರವತ್ ತಸ್ಯಾಪಿ ಪರಪುರುಷವರ್ತಿಮೋಕ್ಷಾಭಾವಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಣಂ ನಾಸ್ತ್ಯೇವೇತಿ ನಿಶ್ಚೀಯತೇ। ತತ ಏವಾಹಂ ಮೋಕ್ಷಾಭಾವಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರೋಮೀತಿ ತದೀಯವಚನಮಯಥಾರ್ಥಮೇವ। ಭೂತಪರಿಣಾಮವಿಶೇಷ ಏವಾತಿಶಯೋಽಸ್ತ್ವಿತಿ ಚೇತ್। ಸ ಕಿಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೋಽಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೋ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಅನುಪಲಮ್ಭಾತ್। ಯಾದೃಶತಾದೃಶಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತಫಲಹೇತುತ್ವೇ ಮಾನಾಭಾವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾಽತಿಪ್ರಸಕ್ತೇಃ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅತೀನ್ದ್ರಿಯಾರ್ಥಂ ನಿರಾಕುರ್ವತಾ ತೇನೈವೇತರವದಾತ್ಮನ್ಯಪಿ ತದಭಾವಸ್ಯ ಸಾಧಿತತ್ವಾದಿತಿ।

h॥ ಅಪರೋಕ್ಷೀಕೃತಮೋಕ್ಷಾಣಾಂ ಯೋಗಿನಾಂ ಸದ್ಭಾವಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಯಥಾ ಯುಷ್ಮಾಭಿರಭಿಧೀಯತೇ ನಾಸ್ತ್ಯೇವ ಮೋಕ್ಷಾಭಾವಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೀ ಮಹಾಪುರುಷ ಇತಿ, ತಥಾ ಅಹಮಪಿ ವದಾಮಿ ನಾಸ್ತ್ಯೇವಾಸೌ ಮಹೀಯಾನ್ ಪುರುಷೋ ಯಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಮೋಕ್ಷಮೀಕ್ಷೇತ, ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾದಿತಿ। ತಥಾಚ ಪುನರನಿಶ್ಚಯ ಏವೇತ್ಯತ ಆಹ -- ದೃಶ್ಯನ್ತ ಇತಿ।

ದೃಶ್ಯನ್ತೇ ಪುರುಷಾ ಲೋಕೇ ಪರಾವರವಿದೋಽಪಿ ಚ।

ಅಪರೋಕ್ಷದೃಶೋ ಯೋಗನಿಷ್ಠಾಶ್ಚಾಮಲಚಕ್ಷುಷಃ॥116॥**

(###sudha --)

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ದೇವತಾಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತತ್ಪ್ರಸಾದಾಪ್ತಭೂತಯಃ।

ಜ್ಞಾನವಿಜ್ಞಾನಪಾರಜ್ಞಾ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯನ್ತೇ ಕಥಂ ನೃಭಿಃ॥117॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಮೇಕ ಇತಿ ಭಾವಃ। ಲೋಕೇಽಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಭೂಮಣ್ಡಲೇ। ತೇ ಚ ವಸಿಷ್ಠಾದಯಃ। ತೇಷಾಂ ಮಹೀಯಸ್ತ್ವಮಾಹ ಜ್ಞಾನವಿಜ್ಞಾನಪಾರಜ್ಞಾ ಇತಿ। ಅತ್ರ ವಿಷಯಿಭ್ಯಾಂ ವಿಷಯಾವುಪಲಕ್ಷ್ಯೇತೇ। ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಾಕಾರಪಾರಜ್ಞಾಃ। ನ ಕೇವಲಂ ವರ್ತಮಾನಾಶೇಷವಿದಃ, ಕಿನ್ನಾಮ, ಪರಾವರವಿದೋಽಪಿ। ತತ್ ಕಿಮನುಮಾನಾದಿನಾ ನೇತ್ಯಾಹ -- ಅಪರೋಕ್ಷದೃಶಶ್ಚೇತಿ। ಅಸ್ಮದಾದಿಭ್ಯಃ ಕೋ ವಿಶೇಷಸ್ತೇಷಾಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಯೋಗನಿಷ್ಠಾಶ್ಚಾಮಲಚಕ್ಷುಷ ಇತಿ। ಯೋಗನಿಷ್ಠಾಜನಿತವಿಶಿಷ್ಟಾದೃಷ್ಟೇನ ದಿವ್ಯದೃಷ್ಟಯಃ। ಕಿಂ ತೇನೈವ ? ನೇತ್ಯಾಹ -- ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಿತಿ। ಯೋಗಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ ಪರದೇವತಾಂ ಸಾಕ್ಷಾದುಪಲಭ್ಯ ತತ್ಪ್ರಸಾದಾಸಾದಿತಪ್ರಾಕಾಶ್ಯಾದ್ಯೈಶ್ವರ್ಯವನ್ತಃ। ವಸಿಷ್ಠಾದಯೋ ಯೋಗರ್ಧಿಸಮ್ಪನ್ನಯಾ ದಿವ್ಯಯಾ ದೃಷ್ಟ್ಯಾ ಪರಪುರುಷವರ್ತಿನಂ ಮೋಕ್ಷಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕುರ್ವಾಣಾಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣೈವ ದೃಶ್ಯನ್ತೇ, ಅತೋ ನ ಮೋಕ್ಷಾನಿಶ್ಚಯ ಇತಿ।

ಅಸ್ಮದಾದಿಭಿರನುಪಲಬ್ಧತ್ವಾತ್ ತೇ ನ ಸನ್ತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ನಿಷಿದ್ಧ್ಯನ್ತ ಇತಿ। ನೃಭಿರಿತ್ಯನೇನ ಮನ್ದಭಾಗ್ಯೈಃ ಪರಿಮಿತಾವಿವಿಕ್ತದೇಶಪರಿಚಯವದ್ಭಿರಿತಿ ಸೂಚಯತಿ। ನಹಿ ತೇ ವಣಿಗ್ವೀಥ್ಯಾಂ ವರ್ತನ್ತೇ, ಯೇನ ಯುಷ್ಮಾಭಿರುಪಲಭ್ಯೇರನ್। ಅತೋ ವಿಪ್ರಕರ್ಷಾದನುಪಲಭ್ಯಮಾನಾ ನ ನಿಷೇದ್ಧುಂ ಶಕ್ಯನ್ತ ಇತಿ ಭಾವಃ।

h ll ಯೋಗಿನಾಂ ಮಹಾಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವತ್ತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ನನು ಪುರುಷಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರೇ ನ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ। ತೇಷಾಂ ಮಹೀಯಸ್ತ್ವಂ ತು ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ದೃಶ್ಯತೇ ಚೇತಿ।

ದೃಶ್ಯತೇ ಚಾತಿಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ ತೇಷಾಮತಿಮಹೌಜಸಾಮ್।

ನ ಕೇವಲಂ ಪುರುಷಾಃ, ಕಿನ್ತು ತೇಷಾಮತಿಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ ಮಹೀಯಸ್ತ್ವಂ ಚ ದೃಶ್ಯತೇ। ಕಥಮ್? ಅತಿಮಹೌಜಸಾಮ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ದೃಶ್ಯನ್ತೇ ತಾವದ್ ವಿನ್ಧ್ಯಸ್ಥಗನಸಮುದ್ರಪಾನಾದೀನಿ ತೇಷಾಮತಿಮಹಾನ್ತ್ಯೋಜಾಂಸಿ। ತಾನಿ ಚ ಮಹೈಶ್ವರ್ಯಕಾರ್ಯಾಣಿ। ನಚ ಕಾರ್ಯಾಣಿ ವಿನಾ ಕಾರಣೈರ್ಭವಿತುಮರ್ಹನ್ತಿ। ಮಹೈಶ್ವರ್ಯೇಷು ಚ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಪರನಾಮಕಂ ಪ್ರಾಕಾಶ್ಯಮಿತಿ ತೇಷಾಂ ಮಹೀಯಸ್ತ್ವಸಿದ್ಧಿರಿತಿ।

h ll ಯೋಗಿವಾಕ್ಯಸ್ಯ ವಿಪ್ರಲಮ್ಭಮೂಲಕತ್ವನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

ನನು ತದೀಯಂ ಮೋಕ್ಷವಿಷಯಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಪರೇಷಾಂ ಕುತಃ ಸಿದ್ಧಮ್? ತದ್ವಾಕ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತೇಷಾಂ ವಿಪ್ರಲಮ್ಭಕತ್ವೋಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಯದೀತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯದಿ ತೇಽಪಿ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯನ್ತೇ ಕಿಂ ನೋಕ್ತಿಸ್ತೇ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತೇ ॥118॥**

(###sudha --)

ವಿಪ್ರಲಮ್ಭೋ ಹಿ ಪ್ರಯೋಜನಮೂಲೋ ಭವತಿ । ನಚ ತೇಷಾಂ ಪ್ರಯೋಜನಾನುಸನ್ಧಾನಂ ಸಮ್ಭವತಿ । ಆಪ್ತಸಮಸ್ತೈಶ್ವರ್ಯತ್ವಾತ್ । ಪ್ರಯೋಜನಾನ್ತರಸ್ಯ ಚಾಪ್ರಮಿತತ್ವಾತ್ । ಏವಮ್ಭೂತಾ ಅಪಿ ತೇ ಯೋಗಿನೋ ಯದಿ ವಿಪ್ರಲಮ್ಭಕಾ ಇತಿ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯನ್ತೇ, ತದೀಯಂ ವಾಕ್ಯಂ ವಿಪ್ರಲಮ್ಭಮೂಲತ್ವೇನ ನಿರಾಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ಯಾವತ್, ತದಾ ತೇ ತ್ವದಭ್ಯುಪಗತಾ ಲೋಕಾಯತಾಚಾರ್ಯೋಕ್ತಿಃ ಕಿಂ ತಥೈವ ನ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತೇ? ಸಾಽಪಿ ವಿಪ್ರಲಮ್ಭಮೂಲೇತಿ ಕಲ್ಪಯಿತ್ವಾಽನಾದರಣೀಯಾ ಸ್ಯಾತ್ । ಅವಿಶೇಷಾದಿತಿ ಯಾವತ್ ।

ಏತೇನೈತದಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್ ವಿಪ್ರಕರ್ಷವಶಾದಸ್ಮಾಭಿರನುಪಲಭ್ಯಮಾನಾ ಅಪಿ ಯೋಗಿನಃ, ತನ್ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಮ್, ತದೀಯಂ ಸ್ವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿಷಯಂ ವಾಕ್ಯಂ ಚಾಸ್ಮಾಭಿಃ ಕುತೋಽವಗನ್ತವ್ಯಮ್? ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣೇಭ್ಯ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ । ತೇಷಾಮಪ್ರಮಾಣತ್ವಾದಿತಿ । ದೋಷದರ್ಶನೇನ ಹಿ ತೇಷಾಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಕಲ್ಪ್ಯಮ್ । ನಚ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ । ವಾಕ್ಯತ್ವೇನೈವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರತಿಷೇಧೇ ಲೋಕಾಯತಾಚಾರ್ಯೋಕ್ತೇರಪಿ ತತ್ಪ್ರತಿಷೇಧಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತಿ ।

h ॥ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಿಶ್ಚಿತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕತ್ವಾದ್ ಯೋಗಿವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

ನ ಲೋಕಾಯತಾಚಾರ್ಯೋಕ್ತಿರ್ವಿಪ್ರಲಮ್ಭಶಙ್ಕಯಾ ನಿರಾಕ್ರಿಯತೇ । ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಂವಾದೇನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿಶ್ಚಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಸಮಂ ಪ್ರಕೃತೇಽಪೀತ್ಯಾಹ -- ಯದುಕ್ತೇತಿ ।

ಯದುಕ್ತವಾಕ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣೋಪಲಭ್ಯತೇ ।

ವರಾದಯೋಽಪಿ ತದ್ದತ್ತಾಃ ಸದಾ ಸತ್ಯಾ ಭವನ್ತಿ ಹಿ ॥119॥**

(###sudha --)

ಯೈರ್ಯೋಗಿಭಿರುಕ್ತಾನಾಂ ವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಂವಾದೇನೋಪಲಭ್ಯನ್ತೇ ತೇಽಪೀತಿ ಪೂರ್ವೇಣಾನ್ವಯಃ । ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವರಾದಯೋಽಪೀತಿ । ತೈರ್ಯೋಗಿಭಿರ್ದತ್ತಾ ವರಾಃ ಶಾಪಾಶ್ಚ ಸದಾಽವ್ಯಭಿಚಾರೇಣ ಸತ್ಯಾ ಭವನ್ತಿ । ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಮಾದಿತಿ ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ । ತೇ ಪ್ರಸನ್ನಾಃ ಸನ್ತಸ್ತವೇದಂ ಭದ್ರಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ವಾ, ಕುಪಿತಾಃ ಸನ್ತಸ್ತವೇದಮಭದ್ರಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ವಾ ಯದಾಹುಸ್ತತ್ ತಥೈವ ಭವತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣೋಪಲಭ್ಯತ ಇತಿ ।

ಸ್ಯಾದೇತತ್ । ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಯೋಗ್ಯಾರ್ಥೇ ಭವತು ತತ್ಸಂವಾದೇನ ತದೀಯಂ ವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ಅತೀನ್ದ್ರಿಯೇ ತು ಮೋಕ್ಷಾದೌ ಕಥಮಿತಿ । ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಲೋಕಾಯತಾಚಾರ್ಯವಚನಮಪಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಯೋಗ್ಯಾರ್ಥೇ ತತ್ಸಂವಾದೇನ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತು। ಅತೀನ್ದ್ರಿಯೇ ತು ಮೋಕ್ಷಾಭಾವಾದೌ ಕಥಮಿತಿ ಸಮಾನಮ್।

ಅಥ ಮನ್ಯಸೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಯೋಗ್ಯಾರ್ಥೇ ತಾವತ್ ತದೀಯಂ ವಚನಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಂವಾದ್ಯೇವೋಪಲಬ್ಧಮ್। ತೇನಾತೀನ್ದ್ರಿಯಾರ್ಥವಿಷಯೇಽಪಿ ತತ್ರ ವಿಶ್ವಸಿಮಃ। ಲೋಕೇ ತಥೋಪಲಮ್ಭಾದಿತಿ। ತದಿದಂ ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ ಸಮಾನಮ್। ತದಿದಮುಕ್ತಮನುಕ್ತಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥೇನಾಪಿಪದೇನ।

h॥ ಮೋಕ್ಷಾಭಾವಸಾಧನೇ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್ ಚಾರ್ವಾಕೋಕ್ತೇಃ ವೈಯರ್ಥ್ಯಾದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತಾನಿರಾಸಾಯ ಯೋಗಿನಾಂ ಮೋಕ್ಷಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್, ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಚ ಲೋಕಾಯತಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಾಭಾವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೋಕ್ತೇರುಪಪಾದಿತಮ್। ಹೇತ್ವನ್ತರೇಣಾಪಿ ತದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮುಪಪಾದಯತಿ -- ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ।

ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತದುಕ್ತೇಶ್ಚ ವೃಥಾವಾಚಾಽವಸೀಯತೇ।

ನಹಿ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಪರಲೋಕನಿವಾರಣಾತ್॥120॥**

(###sudha --)

ಹೇತುಸಮುಚ್ಚಯೇ ಚಶಬ್ದಃ। ವೃಥಾವಾಚೇತಿ ಭಾವಪ್ರಧಾನೋ ನಿರ್ದೇಶಃ। ವೃಥಾತ್ವಾದಿತ್ಯೇವೋಕ್ತೇ ತೃಣಾದಿದರ್ಶನೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ ಸ್ಯಾತ್। ತದರ್ಥಂ ವಾಗ್ರಹಣಮ್। ಕಥಂ ಲೋಕಾಯತಾಚಾರ್ಯೋಕ್ತೇರ್ವೃಥಾತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಹೀತಿ। ಪರಲೋಕಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಾದೇರ್ನಿವಾರಣಾತ್ ನಾಸ್ತಿತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಾಲ್ಲಭ್ಯಂ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಪ್ರಯೋಜನಂ ನಾಸ್ತೀತ್ಯೇತತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವ।

ತಥಾಹಿ ತದುಕ್ತೇರದೃಷ್ಟಂ ವಾ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಸ್ಯಾತ್, ದೃಷ್ಟಂ ವಾ। ನ ತಾವದದೃಷ್ಟಮ್, ಪರಲೋಕನಿವಾರಣಾತ್। ಅದೃಷ್ಟಂ ಹಿ ಸ್ವರ್ಗಾದಾವುಪಭೋಗ್ಯಂ ವಾ ಸ್ಯಾತ್, ದೇಹಾನ್ತರೇಣೇಹೈವ ವಾ। ನಾಽದ್ಯಃ, ಸ್ವರ್ಗಾದೇಃ ಪರಲೋಕಸ್ಯ ಪರೇಣ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ದೇಹಾತ್ಮವಾದಿನಾಽಸ್ಯಾಽತ್ಮನಃ ಪರಲೋಕಸ್ಯ ದೇಹಾನ್ತರಸ್ಯ ನಿವಾರಣಾತ್। ನಾಪಿ ದೃಷ್ಟಮ್, ಪ್ರತಿಪಾದಕಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಯೋರರ್ಥಕಾಮಲಾಭಾನುಪಲಮ್ಭಾದಿತಿ।

h॥ ಲೋಕಾನಾಂ ಕಾಮೋಪಭೋಗೋಪರೋಧನಿವೃತ್ತಿಫಲಕಧರ್ಮಾದ್ಯಭಾವಸಾಧನಸ್ಯ ಅನರ್ಥಹೇತುತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ವೈದಿಕಾನಾಂ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕೈರ್ವಚನೈರುಪರುದ್ಧಕಾಮಭೋಗಾನಾಂ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಧರ್ಮಾದ್ಯಭಾವಾಪ್ರತಿಪಾದನೇನ ಕಾಮೋಪಭೋಗೋಪರೋಧನಿವೃತ್ತಿರೂಪಪರೋಪಕಾರಸ್ತಾವದಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಮಸ್ತಿ । ಯದ್ಯಪ್ಯುಪಕಾರೋ ನ ಸ್ವರೂಪೇಣ ಪ್ರಯೋಜನಮ್, ನಾಪ್ಯದೃಷ್ಟಹೇತುತ್ವೇನ, ತಥಾಽಪ್ಯುಪಕರ್ತಾರಂ ಪ್ರತ್ಯುಪಕುರ್ವನ್ತ್ಯೇವ । ವಿನೇಯಾನಾಂ ಚ ಕಾಮೋಪಭೋಗೋಪರೋಧನಿವೃತ್ತಿರೇವಾಸ್ತಿ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ । ತತ್ ಕಥಂ ವೃಥಾತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವೃಥಾ ವಾಚಮಿತಿ ।

ವೃಥಾವಾಚಂ ವೃಥಾ ಹನ್ಯಾದ್ ಯದಿ ತಸ್ಯ ಕಿಮುತ್ತರಮ್ ।

ಅತ್ರ ವೃಥಾವಾಚಮಿತಿ ಸಾಧ್ಯನಿರ್ದೇಶಃ । ಏವಮಪಿ ವೃಥಾವಾಕ್ತ್ವಂ ನ ಪರಿಹಾರ್ಯಮಿತಿ । ಅದೃಷ್ಟಪ್ರಯೋಜನರಹಿತವಾಚಮಿತಿ ವಾ । ಯದಿ ಕಶ್ಚಿತ್ ತಮಾಚಾರ್ಯಂ ವಿನೇಯಂ ವಾ ವೃಥೈವ ಹನ್ಯಾತ್, ತದಾ ತಂ ಪ್ರತಿ ತಸ್ಯ ಕಿಮುತ್ತರಮ್? ನ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ನ ಸ್ತ ಏವ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮೌ, ಅತಸ್ತ್ವಯಾ ನಿರಙ್ಕುಶೇನ ಕಾಮೋಪಭೋಗಃ ಕರಣೀಯ ಇತ್ಯಾಚಾರ್ಯೇಣ ಬೋಧಿತೋಽನ್ತೇವಾಸೀ ತದೀಯಕಮನೀಯಕಾನ್ತಾದ್ಯಪಹಾರಾರ್ಥಂ ತಂ ಹನ್ಯಾದೇವ, ತದಾಽಸ್ಯ ಕಾ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಾ? ಉಪಕರ್ತುರಪಕಾರೋ ಮಹಾಪ್ರತ್ಯವಾಯಹೇತುರಿತಿ ಭ್ರಾನ್ತಸೋಕ್ತೇಸ್ತೇನೈವ ತ್ಯಾಜಿತತ್ವಾತ್ । ಉಪಕರ್ತಾರಂ ಪ್ರತ್ಯುಪಕುರ್ವನ್ತೀತ್ಯೇತದಪಿ ಧರ್ಮಾದಿವಾಸನಾಯಾಂ ಸತ್ಯಾಮೇವ । ಸಾ ತು ತೇನೈವ ನಿಃಶೇಷಿತಾ । ಅತೋ ನಾಸ್ತ್ಯೇವಾಽಚಾರ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ । ಪ್ರತ್ಯುತ ಸ್ವಜೀವನಹಾನಿಲಕ್ಷಣೋಽನರ್ಥ ಏವ । ಏವಂ ವಿನೇಯಾನಾಮಪ್ಯನ್ಯೋನ್ಯಧನವನಿತಾದ್ಯಪಹಾರಾಯ ಪರಸ್ಪರವಧಾದಾವೇವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ, ನತು ಕಾಮೋಪಭೋಗಾವಸರಃ । ಮಹತಾಽನರ್ಥೇನಾಽಕ್ರಾನ್ತೋಽಲ್ಪೀಯಾನ್ ಕಾಮೋಪಭೋಗೋಽನರ್ಥ ಏವೇತಿ ।

ಅಸ್ತ್ವೇವಂ ಲೋಕಾಯತಾಚಾರ್ಯೋಕ್ತೇರ್ವ್ಯರ್ಥಾತ್ವಮ್, ಅನರ್ಥಹೇತುತ್ವಂ ಚ । ತಥಾಽಪ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ವೇತಿ ।

ಸ್ವಜೀವನವಿರೋಧಾಯ ವದನ್ ಕಿಂ ನಾಮ ಬುದ್ಧಿಮಾನ್ ॥121॥**

(###sudha --)

ಸ್ವಶಬ್ದಃ ಪರೇಷಾಮಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಕಃ । ವ್ಯರ್ಥಂ ಚೇತಿ ಶೇಷಃ । ವ್ಯರ್ಥಾನರ್ಥಹೇತುವಾಕ್ತ್ವೇನ ಲೋಕಾಯತಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ ಅಪ್ರೇಕ್ಷಾವತ್ತ್ವಮನುಮೀಯತೇ । ತತಸ್ತದ್ವಚನಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ ಶೇಷಃ । ಉಕ್ತಶ್ಚಾಯಮರ್ಥಃ ಪ್ರಯೋಜನಾಧಿಕರಣೇ । (604)

h ॥ ಸಮರ್ಥಿತಾರ್ಥಪಿಣ್ಡೀಕರಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಉಕ್ತಮರ್ಥಂ ಬುದ್ಧ್ಯಾರೋಹಾಯ ಸಙ್ಕ್ಷಿಪ್ಯಾಽಹ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಸಂಶಯಃ ಕಿಂ ಸ್ಯಾತ್ ತಯೋಃ ಪುರುಷಯೋರಪಿ।

ಸ್ವಜೀವನವಿರುದ್ಧೋಕ್ತಿರಜ್ಞೋ ದೃಷ್ಟಸ್ಯ ಚಾಪಿ ಯಃ ॥122॥**

(###sudha --)

ಯಶ್ಚಾತೀನ್ದ್ರಿಯದೇವೋಕ್ತಿಶ್ರೋತಾ ದೃಷ್ಟಪರಾವರಃ।

ಅತೀತಾನಾಗತಂ ಸರ್ವಂ ಲೋಕಾನುಭವಮಾಪಯನ್ ॥123॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಶಬ್ದೇನಾಽಪ್ತತ್ವಮುಚ್ಯತೇ। ಕಿಮಿತ್ಯಾಕ್ಷೇಪೇ। ಅಪಿಶಬ್ದೋ ಗರ್ಹಾಯಾಮ್। ಸ್ವೇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ದೃಷ್ಟಸ್ಯ ದರ್ಶನಯೋಗ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಬಹೋರರ್ಥಸ್ಯ। ಚಶಬ್ದೋ ವಿಶೇಷಣಸಮುಚ್ಚಯೇ। ದೇವೋಕ್ತೇತ್ಯತೀನ್ದ್ರಿಯಾನ್ತರಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಸ್ವೋಕ್ತಂ ಸರ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಂವಾದೇನ ಲೋಕಾನುಭವಂ ಲೋಕಾಶ್ವಾಸಂ ಪ್ರಾಪಯನ್।

ಯಃ ಸ್ವಜೀವನವಿರುದ್ಧೋಕ್ತಿತ್ವಾದಿವಿಶೇಷಣೋ ಲೋಕಾಯತಾಚಾರ್ಯಃ, ಯಶ್ಚಾತೀನ್ದ್ರಿಯದೇವೋಕ್ತಿಶ್ರೋತೃತ್ವಾದಿವಿಶೇಷಣೋ ಯೋಗೀ, ತಯೋರಪಿ ಪುರುಷಯೋಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಸಂಶಯಃ ಸ್ಯಾತ್ ಕಿಮ್? ನ ಸ್ಯಾದೇವ। ಕಿನ್ತ್ವಾದ್ಯಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವ, ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವ ನಿಶ್ಚೀಯತ ಇತಿ ಯೋಜನಾ।

ಏವಂ ನಿಮಿತ್ತಾಭಾವೇನಾಸಮ್ಭಾವಿತಾತೀನ್ದ್ರಿಯಜ್ಞಾನಸ್ಯ, ಕಾಮುಕತ್ವಾದಿನಾ ಸಮ್ಭಾವಿತವಿಪ್ರಲಮ್ಭಸ್ಯ ಲೋಕಾಯತಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ, ಯೋಗರ್ಧಿಸಮ್ಪದಾ ಸಮ್ಭಾವಿತಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾವಾಪ್ತಸಮಸ್ತೈಶ್ವರ್ಯವತ್ತ್ವಾದಿನಾಽತ್ಯನ್ತಾಸಮ್ಭಾವಿತವಞ್ಚಕತ್ವಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಂವಾದಿವಚಸೋ ಯೋಗಿನಃ ಪ್ರತಿ, ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಾಸಮ್ಭವೇ ತದ್ವಚನಾವಗತೇನ ತತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಮೋಕ್ಷಃ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್।

h॥ ವೇದಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಾಧಕಸಂವಾದರಾಹಿತ್ಯಹೇತೋರ್ಭಾಗಾಸಿದ್ಧಿಃ॥

(###sudha --)

ಇದಾನೀಂ ವೇದೇನಾಪಿ ತಂ ಸಿಸಾಧಯಿಷುಸ್ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಂ ಪ್ರತಿ ಕಿಂ ಸಂವಾದರಹಿತತ್ವಾತ್ ವೇದಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮುಚ್ಯತೇ, ಉತ ವಾಕ್ಯತ್ವಾದುನ್ಮತ್ತವಾಕ್ಯವತ್, ಅಥವೋನ್ಮತ್ತವಾಕ್ಯಾದನಿಶ್ಚಿತವಿಶೇಷತ್ವಾತ್, ಅಥವಾ ಬಾಧಿತತ್ವಾದಿತಿ ವಿಕಲ್ಪ್ಯ, ಆದ್ಯೇಽಪಿ ಕಿಂ ಸರ್ವಸ್ಯ ಸಂವಾದೋ ನಾಸ್ತಿ, ಉತೈಕದೇಶಸ್ಯೇತಿ ವಿಕಲ್ಪ್ಯಾಽದ್ಯಂ ನಿರಾಚಷ್ಟೇ ಅತ ಇತಿ।

ಅತಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಮ್ಯತ್ವಾದ್ ವೇದಮಾತ್ರಸ್ಯ ಚ ಸ್ಫುಟಮ್।

ವೈದಿಕಾನುಷ್ಠಾನವತಾಂ ತತ್ಫಲಸಿದ್ಧೇರ್ದೃಷ್ಟತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಮ್ಯತ್ವಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಂವಾದೇನ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಪ್ರಮಾಣಸಮುಚ್ಚಯೇ ಚಶಬ್ದಃ। ವೇದೇನ ಚ

ಮೋಕ್ಷಸಿದ್ಧಿರಿತಿ। ಅನೇನ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ವೇದಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಸಂವಾದೋ ನಾಸ್ತೀತ್ಯೇತದಸಿದ್ಧಮ್। ಐಶ್ವರ್ಯಾದಿಸಾಧನತಯಾ ಯೋಗಾದಿಕಮುಪದಿಶತೋ ವೇದಭಾಗಸ್ಯ ಸಂವಾದದರ್ಶನಾದಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ಮೋಕ್ಷಪ್ರತಿಪಾದಕಾನಿ ಚ ವೇದವಾಕ್ಯಾನಿ ತತ್ರತತ್ರೋದಾಹೃತಾನ್ಯೇವ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾನಿ। ಫಲವಿಸಂವಾದೋಽಪಿ ವೇದಸ್ಯ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಾದಿವೈಗುಣ್ಯಹೇತುತಾಯಾಃ ಪ್ರಾಗುಕ್ತತ್ವಾತ್। (468) ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಸ್ಫುಟಮಿತಿ।

h॥ ಸಂವಾದರಹಿತವೇದಭಾಗದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ಕೃತ್ಸ್ನವೇದಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಆದ್ಯೇ ದ್ವಿತೀಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ಯದೀತಿ।

ಯದ್ಯಾಗಮಸ್ಯ ನೋ ಮಾತ್ವಮಕ್ಷಜಸ್ಯ ತಥಾ ಭವೇತ್॥124॥**

(###sudha --)

ಯದಿ ಭಾಗವಿಶೇಷಸ್ಯ ಸಂವಾದಾಭಾವೇನ ಕೃತ್ಸ್ನಸ್ಯಾಪ್ಯಾಗಮಸ್ಯ ನೋ ಮಾನತ್ವಂ ಅಪ್ರಮಾಣತ್ವಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ, ತರ್ಹಿ ಅಕ್ಷಜಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾತ್ರಸ್ಯ ತಥಾ ಅಪ್ರಮಾಣತ್ವಂ ಭವೇತ್। ಅಸ್ಮತ್ಸುಖಾದಿವಿಷಯಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಸಂವಾದಾಭಾವಾತ್। ಯದಿಚ ಸಂವಾದರಹಿತಸ್ಯೈವ ವೇದಭಾಗಸ್ಯ ನೋ ಮಾನತ್ವಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ, ತದಾಽಸ್ಮತ್ಸುಖಾದಿವಿಷಯಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಭವೇದೇವೇತಿ। ಯದ್ಯಪಿ ಯೋಗಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಂವಾದಃ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಃ, (1111) ತಥಾಽಪಿ ತದಿತರಪ್ರಮಾಣಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಇದಮುದಿತಂ ವೇದಿತವ್ಯಮ್।

h॥ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಯೋಃ ಸ್ವತಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಸ್ವತ ಏವ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ತತ್ರ ಕಿಂ ಸಂವಾದೇನೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಯದ್ಯಕ್ಷಜಸ್ಯೇತಿ।

ಯದ್ಯಕ್ಷಜಸ್ಯ ಮಾತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಾಗಮಸ್ಯ ಕಥಂ ನ ತತ್।

ಯದಿ ಸಂವಾದೇನ ವಿನಾಽಕ್ಷಜಸ್ಯ ಸ್ವತ ಏವ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್, ತರ್ಹಿ ಆಗಮಸ್ಯ ತತ್ ಸ್ವತ ಏವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಕಥಂ ನ ಭವೇತ್? ಅವಿಶೇಷಾದ್ ಭವೇದೇವ।

h॥ ವೇದಾನಾಂ ಉನ್ಮತ್ತವಾಕ್ಯದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯಾಪಿ ರಜತಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ದ್ವಿತೀಯಂ ್ನಿರಾಕರೋತಿ -- ಯದ್ಯಾಗಮಸ್ಯೇತಿ। ಯದಿ ವಾಕ್ಯತ್ವಮಾತ್ರೇಣೋನ್ಮತ್ತವಾಕ್ಯವದಾಗಮಸ್ಯ ನೋ ಮಾನತ್ವಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ, ತರ್ಹ್ಯಕ್ಷಜತ್ವೇನ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದಿವಿಷಯಾಕ್ಷಜವತ್ ಸ್ತಮ್ಭಾದ್ಯಕ್ಷಜಸ್ಯಾಪ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್, ಅವಿಶೇಷಾತ್। ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾತ್ ಸ್ತಮ್ಭಾದಿವಿಷಯಮಕ್ಷಜಂ ಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಯದ್ಯಕ್ಷಜಸ್ಯೇತಿ। ಯದಿ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾತ್ ಸ್ತಮ್ಭಾದಿವಿಷಯಸ್ಯಾಕ್ಷಜಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್, ತರ್ಹ್ಯಾಗಮಸ್ಯಾಪಿ ತತ ಏವ ಕಥಂ ನ ಭವೇತ್? ನಹ್ಯಪೌರುಷೇಯಸ್ಯ ಸದೋಷತಾ ಸಮ್ಭವತಿ। ವೇದ ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮಾತ್ ತಥೈವ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಯದಾಗಮಸ್ಯೇತಿ ವದತಿ, ತದನೇನೈವ ನ್ಯಾಯೇನ ಪೌರುಷೇಯಾಗಮಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸಾಧನೀಯಮಿತಿ ಸೂಚಯಿತುಮ್।

h ॥ ತೃತೀಯಚತುರ್ಥಪಕ್ಷನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ತೃತೀಯಂ ್ನಿರಾಕರೋತಿ -- ಲೋಕೇತಿ।

ಲೋಕವಾಕ್ಯಾದ್ ವಿಶೇಷಶ್ಚಾವ್ಯಭಿಚಾರೇಣ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ ॥125॥**

(###sudha --)

ಉನ್ಮತ್ತಾದಿವಾಕ್ಯಾತ್। ವಿಶೇಷೋ ವೇದಸ್ಯ। ಅವ್ಯಭಿಚಾರೇಣ ಬಾಧರಾಹಿತ್ಯೇನ। ನಹಿ ವೈದಿಕೋಽರ್ಥಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧಃ, ಯೇನ ತತ್ ತತ್ರ ಬಾಧಕತಯಾಽವಕಾಶಂ ಲಭೇತ। ಏತೇನ ಚತುರ್ಥೋಽಪಿ ನಿರಸ್ತಃ।

h ॥ ಅನುಮಾನೇನಾಪಿ ಮೋಕ್ಷಸದ್ಭಾವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ತದೇವಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಾಭ್ಯಾಂ ಮೋಕ್ಷಂ ಸಾಧಯತೇಹಾಮುತ್ರ ಫಲಭೋಗವೈರಾಗ್ಯವತಾಂ ಯೋಗಿನಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಸಫಲಾ, ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಮತವದಿತ್ಯನುಮಾನಮಪಿ ಸೂಚಿತಮ್। ಅನುಮಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಚ ಪ್ರಾಗೇವ ಸಮರ್ಥಿತಮ್। (651,565)

h ॥ ಕಿರಣಾವಲ್ಯುಕ್ತಮೋಕ್ಷಸಾಧನಾನುಮಾನಭಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ಅಪರೇ ಪುರನನುಮಿಮತೇ ದುಃಖಸನ್ತತಿರತ್ಯನ್ತಮುಚ್ಛಿದ್ಯತೇ ಸನ್ತತಿತ್ವಾತ್; ದೀಪಜ್ವಾಲಾಸನ್ತತಿವದಿತಿ। ತದಸತ್। ಸಕಲಜೀವಗತದುಃಖಸನ್ತತಿಪಕ್ಷೀಕಾರೇಂಽಶೇ ಬಾಧಿತತ್ವಾತ್। ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿಣಾಂ ಕೇಷಾಞ್ಚಿತ್ ಸತ್ತ್ವಸ್ಯ ತೈರಪ್ಯಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್, ಸಮರ್ಥಯಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾಚ್ಚ। (1206) ತದ್ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಜೀವಗತದುಃಖಸನ್ತತಿಪಕ್ಷೀಕಾರೇ ತು ತತ್ರೈವ ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್। ಪಾರ್ಥಿವಪರಮಾಣುರೂಪಾದಿಸನ್ತಾನೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಾಚ್ಚ। ಸರ್ವಮುಕ್ತಿಪಕ್ಷೇ ಫಲಮೂಲಯೋರಭಾವೇನ ಸೋಽಪ್ಯತ್ಯನ್ತಮುಚ್ಛಿದ್ಯತ ಏವೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸರ್ವಮುಕ್ತಿಪಕ್ಷಸ್ಯೈವ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (3438) ಕಾಲಕ್ಷಣಸನ್ತಾನೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಾಚ್ಚ।

ಕಿಞ್ಚ ದುಃಖಸನ್ತತಿಶಬ್ದೇನ ದುಃಖಾನ್ಯೇವೋಚ್ಯನ್ತೇ, ಉತ ತದ್ಧರ್ಮಃ ಕಶ್ಚಿತ್? ಆದ್ಯೇ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾ। ಮೋಕ್ಷಮನಙ್ಗೀಕುರ್ವತಾಽಪಿ ದುಃಖಾನಾಂ ವಿನಾಶಿತಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ಅತ

ಏವಾತ್ಯನ್ತಮಿತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಚೇತ್। ಕೋಽಸ್ಯಾರ್ಥಃ? ಕಿಂ ಸರ್ವಾಣ್ಯಪಿ ದುಃಖಾನ್ಯುಚ್ಛಿದ್ಯನ್ತ ಇತಿ, ಉತ ನಿಃಶೇಷತಯೋಚ್ಛಿದ್ಯನ್ತ ಇತಿ, ಅಥವಾ ತತ್ರ ದುಃಖಾನ್ತರಾನುತ್ಪಾದೇನೇತಿ। ನ ಪ್ರಥಮಃ, ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾನಿಸ್ತಾರಾತ್, ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ದುಃಖಾನಾಂ ಪರೇಣಾನಿತ್ಯತಾಯಾಃ ಸ್ವೀಕೃತತ್ವಾತ್। ಅತ ಏವ ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ನಹಿ ದುಃಖಂ ಸಾವಯವದ್ರವ್ಯಮ್, ಯೇನ ಸಶೇಷಮುಚ್ಛಿದ್ಯತ ಇತಿ ಶಯೇತ। ನ ತೃತೀಯಃ, ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯವಿಕಲತ್ವಾತ್। ನಹಿ ದೀಪಜ್ವಾಲಾಸನ್ತತಿರೇವಮುಚ್ಛಿದ್ಯತೇ। ತತ್ರೈವ ಪುನರ್ಜ್ವಾಲಾನ್ತರೋದಯಸಮ್ಭವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ದುಃಖಧರ್ಮೋ ಹಿ ಜಾತಿರ್ವಾ, ತದನ್ಯೋ ವಾ। ಆದ್ಯೇಽಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ। ಜಾತೇರ್ನಿತ್ಯತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಆಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧೇಃ। ಗುಣೇಷು ಜಾತಿವ್ಯತಿರಿಕ್ತಧರ್ಮಾನಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಅಙ್ಗೀಕಾರೇಽಪ್ಯರ್ಥಾನ್ತರತಾ ಸ್ಯಾತ್। ನಹಿ ದುಃಖಧರ್ಮಸ್ಯ ಕಸ್ಯಚಿದ್ ವಿನಾಶಸಿದ್ಧೌ ಮೋಕ್ಷಸಿದ್ಧಿರಿತಿ।

h ॥ ಲೀಲಾವಲ್ಯುಕ್ತಮೋಕ್ಷಸಾಧಕಾನುಮಾನಭಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ಆತ್ಮಾ ಕದಾಚಿದ್ ಧ್ವಸ್ತಾಶೇಷವಿಶೇಷಗುಣಃ, ವಿಭುತ್ವೇ ಸತಿ ಕಾರ್ಯವಿಶೇಷಗುಣವತ್ತ್ವಾತ್; ಮಹಾಪ್ರಲಯಾವಸ್ಥಾಯಾಮಾಕಾಶವದಿತಿ ಚಾಸತ್। ಸರ್ವಾತ್ಮಪಕ್ಷೀಕಾರೇ ಪರಮೇಶ್ವರಾತ್ಮನಿ ಬಾಧಾತ್, ಅಸಿದ್ಧೇಶ್ಚ। ಜೀವಾತ್ಮಪಕ್ಷೀಕಾರೇಽಪಿ ಸಂಸಾರ್ಯೇಕಸ್ವಭಾವಾನಾಂ ಜೀವಾನಾಂ ಸ್ವಯಮೇವೋರರೀಕೃತತ್ವೇನ ತತ್ರ ಬಾಧಾತ್। ತದತಿರಿಕ್ತಜೀವಪಕ್ಷೀಕಾರೇ ತತ್ರೈವಾನೈಕಾನ್ತ್ಯಾತ್। ಜೀವಾತ್ಮನಾಂ ವಿಭುತ್ವಾಭಾವೇನಾಸಿದ್ಧೇಶ್ಚ।

ಆತ್ಮತ್ವಂ ಕದಾಚಿದ್ ಧ್ವಸ್ತಾಶೇಷವಿಶೇಷಗುಣದ್ರವ್ಯನಿಷ್ಠಮಿತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಥಾಸತಿ ಹೇತೋರಸಿದ್ಧಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಜಾತಿತ್ವಂ ಹೇತುರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪೂರ್ವಾನುಮಾನದೋಷಾಪರಿಹಾರಾತ್, ಘಟತ್ವಾದಾವನೈಕಾನ್ತಿಕತ್ವಾಚ್ಚ।

ಅಶೇಷವಿಶೇಷಗುಣಶೂನ್ಯದ್ರವ್ಯನಿಷ್ಠಮಿತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸಗುಣಾನಾಮೇವ ದ್ರವ್ಯಾಣಾಮುತ್ಪಾದಸ್ಯ ಸಮರ್ಥಿತತ್ವಾತ್। (687) ವಿಭುಕಾರ್ಯವಿಶೇಷಗುಣವದ್ವೃತ್ತಿಜಾತಿತ್ವಸ್ಯ ಹೇತುತ್ವಾನ್ನ ಕೋಽಪಿ ದೋಷ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಕಾರ್ಯವಿಶೇಷಗುಣವತ್ತ್ವದಸ್ಯ ವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್। ತತ್ತ್ಯಾಗೇಽಪ್ಯರ್ಥಾನ್ತರತ್ವಾತ್। ಅಶೇಷವಿಶೇಷಗುಣಧ್ವಂಸೋ ನ ಮೋಕ್ಷ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (1329)

h ॥ ಶ್ರೀವಲ್ಲಭೋಕ್ತಮೋಕ್ಷಸಾಧಕಾನುಮಾನಭಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ಏತೇನ ದೇವದತ್ತೋ ದೇವದತ್ತಾಧರ್ಮಸಮಾನಕಾಲೀನದೇವದತ್ತಗತತ್ವಾನಧಿಕರಣದುಃಖಧ್ವಂಸಾಧಿಕರಣಮ್, ದುಃಖಿತ್ವಾತ್ ಯಜ್ಞದತ್ತವದಿತಿ ವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯತಿರೇಕ್ಯನುಮಾನಮಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್। ಅರ್ಥಾನ್ತರತಾಪರಿಹಾರಾದಿತ್ಯಾಸ್ತಾಂ ಪ್ರಪಞ್ಚಃ।

h ॥ ಜೈನೇನ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನಸಮುಚ್ಚಯಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಇದಾನೀಂ ಜೈನೋಕ್ತಮೋಕ್ಷಸಾಧನಂ ದೂಷಯಿತುಮನುವದತಿ ಅಸ್ತೀತಿ।

ಅಸ್ತಿ ಮೋಕ್ಷೋಽಪಿ ಧರ್ಮೇಣ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನತೋಽಪಿ ಚ।

ಯದಿದಂ ಮೋಕ್ಷಾಸ್ತಿತ್ವಂ ಸಮರ್ಥಿತಮ್, ತತ್ ಸಾಧ್ವಿತಿ ಜೈನಾಃ ಪ್ರಾಹುರಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಅಙ್ಗೀಕೃತಶ್ಚೇನ್ಮೋಕ್ಷಸದ್ಭಾವಃ, ತದಾ ತತ್ಸಾಧನಮಪಿ ಕಿಞ್ಚಿದಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮೇವ। ತಥಾಚ ಕಾ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿರಿತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ಪೃಚ್ಛತಿ ಅಪೀತಿ। ಕಿನ್ತರ್ಹೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಉತ್ತರಮಾಹ -- ಧರ್ಮೇಣೇತಿ। ಲಭ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹುಃ। ಅಪಿಚಾವಿತರೇತರಸಮುಚ್ಚಯೇ। ಯದ್ಯಪಿ ಮೋಕ್ಷಂ ತತ್ಸಾಧನಂ ಚಾಭ್ಯುಪಯನ್ತಿ ಜೈನಾಃ, ತಥಾಽಪಿ ತದ್ವಿಶೇಷೇ ವಿಪ್ರತಿಪದ್ಯನ್ತೇ। ಯತಃ ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನಸಮ್ಯಕ್ಚಾರಿತ್ರ್ಯಸಮುಚ್ಚಯಸಾಧ್ಯಂ ಮೋಕ್ಷಮಾಹುರಿತ್ಯಾಶಯಃ। ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಂ ಯದ್ಯಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಮ್, ತದಾ ಯಥಾರ್ಥಗ್ರಹಣೇನೈವ ಗೃಹೀತಮ್। ಯದಿಚ ಸ್ವಸಮಯಪರಿಪಾಲನಮ್, ತದಾ ಧರ್ಮಗ್ರಹಣೇನೇತಿ ಪೃಥಗ್ಗ್ರಹಣಂ ವ್ಯರ್ಥಮಿತಿ ಸೂಚಯಿತುಂ ದ್ವಯೋರೇವ ಗ್ರಹಣಮ್।

h॥ ಅನುಮಿತಾಪ್ತತ್ವಜಿನವಾಕ್ಯಂ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನಸಮುಚ್ಚಯಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಮ್॥

(###sudha --)

ಧರ್ಮಜ್ಞಾನಸಮುಚ್ಚಯಸಾಧ್ಯತ್ವಂ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಕಥಞ್ಚಿದಸ್ಮಾಭಿರಪ್ಯಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ। ಅತೋ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯನ್ತರಂ ದರ್ಶಯತಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ।

ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮನುಮಾಯಾಶ್ಚ ಜಿನಸ್ಯಾಽಪ್ತತ್ವಸಾಧನೇ।

ತದ್ವಾಕ್ಯಾತ್ ಧರ್ಮಸಜ್ಜ್ಞಾನವಿಜ್ಞಪ್ತಿರ್ಭವತೀತಿ ಚ॥126॥**

(###sudha --)

ಜಿನ ಆಪ್ತಃ, ಅಸ್ಖಲಿತವಾಕ್ಯತ್ವಾತ್; ಇತ್ಯಾದ್ಯನುಮಾಯಾಃ। ಚಶಬ್ದಾಜ್ಜಿನದರ್ಶಿನಾಂ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಚ। ತದ್ವಾಕ್ಯಾತ್ ಜಿನವಾಕ್ಯಾತ್। ಇತಿ ಚ ಜೈನಾಃ ಪ್ರಾಹುಃ। ಅನುಮಾನಾದ್ಯವಗತಾಪ್ತಭಾವಜಿನವಾಕ್ಯಾನ್ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಸಿದ್ಧಿಮಾಹುಃ। ನತು ಸ್ವತಃ ಪ್ರಮಾಣಾದ್ ವೇದಾದಿತ್ಯಾಶಯಃ। ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಿಷಯಾಂ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಂ ದರ್ಶಯಿತುಮುಪಕ್ರಮ್ಯ ಪ್ರಮಾಣವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಮಸಙ್ಗತಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸಾಧನಜ್ಞಾಪಕಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಧನತ್ವಾತ್।

h॥ ಅಹಿಂಸಾದಿರೇವ ಧರ್ಮಃ, ಆತ್ಮವಿವಿಕ್ತತ್ವಾದಿರೂಪೇಣ ಪುದ್ಗಲದರ್ಶನಂ ಜ್ಞಾನಮ್॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಧರ್ಮಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪೇಽಪಿ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಂ ದರ್ಶಯತಿ ಧರ್ಮ ಇತಿ।

ಧರ್ಮೋಽಹಿಂಸಾಪರೋ ನಾನ್ಯೋ ಜ್ಞಾನಂ ಪುದ್ಗಲದರ್ಶನಾತ್।

ಇತಿ ಜೈನಾಃ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥127॥**

(###sudha --)

ಅಹಿಂಸಾ ಪರಾ ಪ್ರಧಾನಭೂತಾ ಯಸ್ಮಿನ್ ಸ ತಥೋಕ್ತಃ। ಏತದಸ್ಮಾಕಮಪಿ ಸಮ್ಮತಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಅನ್ಯೋ ಹಿಂಸಾಸಹಿತೋ ಯಜ್ಞಾದಿರ್ನ ಧರ್ಮ ಇತಿ। ಆತ್ಮವಿವಿಕ್ತತ್ವಾದಿರೂಪೇಣ ಪುದ್ಗಲಸ್ಯ ದೇಹಸ್ಯ ದರ್ಶನಮ್। ಯದ್ವಾ ಪುದ್ಗಲಸ್ಯ ಆತ್ಮನೋ ದೇಹಾದಿವಿವಿಕ್ತತಯಾ ದರ್ಶನಮ್। ಅತ್ರಾಪಿ ನಾನ್ಯದ್ ಯತ್ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಿನಾ ವಿವಕ್ಷಿತಮಿತ್ಯನುವರ್ತತೇ।

h॥ ಜಿನವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಅನುಮಾನೇನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಾಧನಾಯೋಗಃ॥

(###sudha --)

ದೂಷಯತಿ -- ಕಥಮಿತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ಕಥಂ ತತ್ ಸ್ಯಾತ್ ಪ್ರಮಾಣಮನುಮಾನತಃ॥127॥**

(###sudha --)

ತಜ್ಜಿನವಾಕ್ಯಮನುಮಾನೇನ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಂ ಕಥಂ ಸ್ಯಾತ್? ಅನುಮಾನೇನ ವಾಕ್ಯೇನ ಚ ಜಿನಸ್ಯಾಽಪ್ತತ್ವಮವಧಾರ್ಯಾಽಪ್ತವಾಕ್ಯತ್ವಾನುಮಾನೇನ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಂ ಧರ್ಮಂ ಜ್ಞಾನಂ ಚ ಪ್ರತಿಪಾದಯತೋ ಜಿನವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾವಧಾರಣಂ ಯದುಕ್ತಮ್, ತನ್ನೋಪಪದ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ನಿರ್ದೋಷವಿಷಯಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟನಿರ್ದೋಷೇನ್ದ್ರಿಯಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್॥

(###sudha --)

ಕುತೋ ನೋಪಪದ್ಯತ ಇತ್ಯತೋ ಹೇತುಂ ವಕ್ತುಮುಪೋದ್ಘಾತತ್ವೇನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಾಗಮಸ್ವರೂಪಂ ಕ್ರಮೇಣ ತಾವದಾಹ -- ವಿಷಯಾನಿತಿ।

ವಿಷಯಾನ್ ಪ್ರತಿ ಸ್ಥಿತಂ ಹ್ಯಕ್ಷಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಿತಿ ಗೀಯತೇ।

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಶಬ್ದಾನುಸಾರಾದನುಮೇತಿ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾ॥128॥**

(###sudha --)

ಆ ಸಮನ್ತಾದ್ ಗಮಯತಿ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮೌ ಪರಂ ಪದಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯಚ್ಚಾಪ್ಯತೀನ್ದ್ರಿಯಂ ತ್ವನ್ಯತ್ ತೇನಾಸಾವಾಗಮಃ ಸ್ಮೃತಃ ॥129॥**

(###sudha --)

ವಿಷಯಾನ್ನಿರ್ದೋಷಾನ್ ಪ್ರತಿ ಸ್ಥಿತಂ ತೈಃ ಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಮಕ್ಷಮದುಷ್ಟಮಿನ್ದ್ರಿಯಮ್। ಜಾತಾವೇಕವಚನಮ್। ಯಸ್ಯೇನ್ದ್ರಿಯಸ್ಯ ಯೋ ವಿಷಯೋಽನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಮವಗತಃ, ತೇನಾದೋಷೇಣ ಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟಮದುಷ್ಟಂ ತತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಅನೇನ ಪ್ರಾದಿಸಮಾಸೋಽಯಂ ನಾವ್ಯಯೀಭಾವ ಇತಿ ಸೂಚಿತಮ್। ತಥಾಸತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯೇತಿ ಷಷ್ಠೀ ನ ಶ್ರೂಯೇತ। ಯದ್ಯಪಿ ಪ್ರತಿಸ್ಥಿತಮಕ್ಷಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್, ತಥಾಽಪಿ ಯೋಗ್ಯತಯಾ ವಿಷಯಾಣಾಂ ಸಮ್ಬನ್ಧ ಇತಿ ಹಿಶಬ್ದೇನಾಽಚಷ್ಟೇ।

h॥ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾಗಮಂ ಚಾನುಸರನ್ಮಾನಂ ಅನುಮಾನಮ್॥

(###sudha --)

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಶಬ್ದಾನುಸಾರಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಾನುಸಾರೇಣೈವ ಮಾನತ್ವಮ್। ಅನುಸರಣಂ ಚ ತದ್ಗೃಹೀತಧರ್ಮ್ಯಾದಿಮತ್ತ್ವಮ್, ತದಬಾಧಿತಾಪ್ರತಿಬದ್ಧವಿಷಯತ್ವಂ ಚ। ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಽನುಮೇತಿ ಶೇಷಃ। ಯಾಽನುಮಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ಸಾಽಸ್ಮಾನ್ನಿಮಿತ್ತಾದನುಮೇತಿ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾ। ಯದ್ಯಪ್ಯನುಸ್ಮೃತಾ ಮಾಽನುಮಾ, ತಥಾಽಪಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಅನುಮಾನಮೂಲಾಽನುಮಾಽಪ್ಯನ್ತತಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಮೂಲೈವೇತ್ಯುಕ್ತಂ ಪ್ರಾಕ್। (937)

h॥ ಆ ಗಮನಾತ್ ಅತೀನ್ದ್ರಿಯಾದಿಸರ್ವವಸ್ತುಪ್ರತ್ಯಾಯಕತ್ವಾತ್ ಆಗಮಃ॥

(###sudha --)

ಆ ಇತ್ಯನುವಾದೇನ ಸಮನ್ತಾದಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್। ಸಮ್ಯಕ್ ಚೇತ್ಯಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್। ಗಮಯತಿ ಜ್ಞಾಪಯತಿ। ಕರಣೇ ಕರ್ತೃತ್ವೋಪಚಾರಃ। "ಗೃಹವೃದೃನಿಶ್ಚಿಗಮಶ್ಚ" ಇತ್ಯಕರ್ತರಿ ಕಾರಕೇ ಭಾವೇ ವಾ ಅಪೋ ವಿಧಾನಾತ್। ಅನುಪ್ರಮಾಣವಿಷಯಂ ಚೇದಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್। ಯಚ್ಚ ಧರ್ಮಾದಿಭ್ಯೋಽನ್ಯದತೀನ್ದ್ರಿಯಮಪಿಶಬ್ದಾದನನುಮಿತಂ ಚ। ತುಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣೇ। ತೇನೈವೇತಿ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ಯದ್ಯಪ್ಯಾ ಸಮ್ಯಕ್ ಸಮನ್ತಾತ್ ಸರ್ವಂ ಗಮ್ಯತೇ ಅನೇನೇತ್ಯಾಗಮಃ, ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಾಗತೇಽರ್ಥೇ ತಸ್ಯ ವೈಯರ್ಥ್ಯಾದತೀನ್ದ್ರಿಯಮಪೀತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತಸ್ಯ ವಿವರಣಮ್ ಧರ್ಮೇತ್ಯಾದಿ। ಯ ಆಗಮಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಽಸೌ।

h॥ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಾನ್ಯೇವ ತಲ್ಲಕ್ಷಣಾನಿ॥

(###sudha --)

ನಿರ್ವಚನಮಾತ್ರಮೇವೈತತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಶಬ್ದಾನಾಮ್। ನಚ ನಿರ್ವಚನಲಭ್ಯೋಽರ್ಥೋಽತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಪರಿಹಾರೇಣಾವಶ್ಯಮ್ಭಾವೀತ್ಯಸ್ತಿ ನಿಯಮಃ। ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಣ್ವಾದಿಷ್ವಭಾವಾದಿತಿ ನ ಮನ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಏತೇನೇತಿ।

ಏತೇನ ಕಾರಣೇನೈವ ತತ್ತನ್ಮಾನತ್ವಮಿಷ್ಯತೇ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸ್ವರೂಪಂ ಹಿ ತದೇತೇಷಾಮನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿಮಾನತಃ ॥130॥**

(###sudha --)

ತತ್ತನ್ಮಾನತ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದೀನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿತ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಮಿಷ್ಯತೇ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕೈಃ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಷು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತೌ ನಿಮಿತ್ತಮೇವೈತತ್, ನತು ನಿರ್ವಚನಮಾತ್ರಲಭ್ಯೋಽರ್ಥ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ವರೂಪಂ ಹೀತಿ। ತತ್ ನಿರ್ದೋಷವಿಷಯಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟನಿರ್ದೋಷೇನ್ದ್ರಿಯತ್ವಾದಿಕಮ್, ಏತೇಷಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದೀನಾಂ ಸ್ವರೂಪಂ ಲಕ್ಷಣಂ ಹಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಲಕ್ಷಣಂ ಹಿ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ಭವತಿ। ಏತದಪಿ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನ್ಯಥೇತಿ। ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿಶ್ಚ ತನ್ಮಾನಂ ಚ। ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಲಕ್ಷಣಾನಾಂ ನಿರೂಪಯಿತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ತಥಾಚೋಕ್ತಮ್। (491495)

h॥ ಜಿನವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಆಗಮತ್ವೇನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಭಾವಃ॥

(###sudha --)

ತತಃ ಕಿಂ ಯದ್ಯೇವಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಸ್ವರೂಪಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತ ಇತಿ।

ಅತೋಽನುಮಾ ಕಥಂ ಧರ್ಮಂ ಪುದ್ಗಲಂ ಚಾಪಿ ದರ್ಶಯೇತ್।

ಅನುಮೇತ್ಯನುಮಾನಾವಗತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಜಿನವಾಕ್ಯಮುಚ್ಯತೇ। ಚಾಪಿಶಬ್ದಾವಿತರೇತರಸಮುಚ್ಚಯೇ। ದರ್ಶಯೇತ್ ಪ್ರತಿಪಾದಯೇತ್।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಜಿನವಾಕ್ಯಾದ್ ಧರ್ಮಾದಿಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ವದತಾ ಕಿಂ ಪ್ರಮಾಣಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ? ಆಗಮ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯನಧಿಗತಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕಸ್ಯೈವಾಽಗಮತ್ವಾತ್। ಜಿನವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಚ ತದಸಿದ್ಧೇಃ। ಜಿನೋ ಹಿ ಪ್ರಮಾಣೇನಾರ್ಥಮುಪಲಭ್ಯ ವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರಣೀತವಾನ್, ಅನ್ಯಥಾ ವಾ? ದ್ವಿತೀಯೇ ಪೌರುಷೇಯಸ್ಯ ನಿರ್ಮೂಲಸ್ಯೋನ್ಮತ್ತವಾಕ್ಯವತ್ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಂ ದುರ್ಲಭಮ್। ಆದ್ಯೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣಾನುಮಾನೇನ ವಾಽವಗತೌ ತದನಧಿಗತಾರ್ಥತಾಸಮ್ಭವಃ। ವಾಕ್ಯಾನ್ತರೇಣ ಚೇತ್, ಅನ್ಧಪರಮ್ಪರಾಪತ್ತ್ಯಾ ಪುನರಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮೇವ। ಏತೇನ ವಿಮತಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ಆಪ್ತವಾಕ್ಯತ್ವಾತ್; ಜಿನ ಆಪ್ತಃ, ಅಸ್ಖಲಿತವಾಕ್ತ್ವಾದಿತ್ಯನುಮಾನಂ ಜಿನದರ್ಶಿನಾಂ ವಾಕ್ಯಂ ಚ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತಥಾಹಿ ಆಪ್ತತ್ವವಿಷಯಂ ವಾಕ್ಯಂ ತಾವನ್ನಿರ್ಮೂಲಂ ಚೇದಸಮ್ಯಗೇವ। ವಾಕ್ಯಾನ್ತರಮೂಲತ್ವೇಽಪಿ ತಥಾ। ನಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಮೂಲಮ್। ವಿಷಯಾನ್ ಪ್ರತಿ ಸ್ಥಿತಸ್ಯಾಕ್ಷಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾತ್।

h॥ ಜಿನಸ್ಯಾಽಪ್ತತ್ವಸಾಧಕಾನುಮಾನಸ್ಯ ಅನುಮಾನತ್ವಾಭಾವಃ॥

(###sudha --)

ನಚಾಽಪ್ತತ್ವರೂಪಾಪರಚಿತ್ತವೃತ್ತಿರಪರೋಕ್ಷವಿಷಯತಾಮಶ್ನುತೇ। ಅತೋಽಸ್ಖಲಿತವಾಕ್ತ್ವಾದ್ಯನುಮಾನಮೂಲಮಿತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ನಚೈತದನುಮಾನಮ್। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯನುಸರಣೇನಾರ್ಥಗಮಕಸ್ಯಾನುಮಾನತ್ವಾತ್। ನಚೈತತ್ ಪ್ರಕೃತೇಽಸ್ತಿ। ಆಪ್ತವಾಕ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯಸ್ಯ ಹಿ ಯಥಾಶ್ರುತಾರ್ಥತ್ವೇ ಕ್ವಚಿದಾಪ್ತಸ್ಯ ವಿಪ್ರಲಮ್ಭಕಸ್ಯಾಜ್ಞಸ್ಯ ವಾಕ್ಯೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ। ಆಪ್ತಿಮೂಲವಾಕ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯೇ ವಿಶೇಷಣಾಸಿದ್ಧಿಃ। ತತ್ವಜ್ಞಾನಾದಿಲಕ್ಷಣಾ

ಖಲ್ವಾಪ್ತಿಃ। ತತ್ರ ಧರ್ಮಾದಿವಿಷಯಂ ತತ್ವಜ್ಞಾನಂ ತಾವನ್ನ ಜಿನಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜನ್ಯಮ್। ವಿಷಯಾನ್ ಪ್ರತಿ ಸ್ಥಿತಸ್ಯಾಕ್ಷಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾತ್। ಧರ್ಮಾದೇಶ್ಚಾಕ್ಷಾವಿಷಯತ್ವಾತ್। ತಥಾತ್ವೇ ವಾಽನ್ಯೇಷಾಮಪಿ ತದಧಿಗತಿಪ್ರಾಪ್ತೇಃ। ಅತ ಏವ ನಾನುಮಾನಜನ್ಯಮ್। ವಾಕ್ಯಾನ್ತರಾಭ್ಯುಪಗಮೇ ತ್ವನ್ಧಪರಮ್ಪರೈವ। ಏವಮವಿಪ್ರಲಿಪ್ಸಾಽಪಿ ದುರಧಿಗಮಾ।

h॥ ಬಾಧಿತವಿಷಯಂ ಚಾಽಪ್ತತ್ವಾನುಮಾನಮ್॥

(###sudha --)

ಅತ ಏವಾಽಪ್ತತ್ವಸಾಧಕಮನುಮಾನಂ ಕಾಲಾತ್ಯಯಾಪದಿಷ್ಟಮ್। ಆಪ್ತೇರುಕ್ತವಿಧಯಾ ಬಾಧಿತತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯೇಷಾಮಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಽರ್ಥೇಽಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಪ್ರವರ್ತತ ಇತ್ಯತೋ ನ ವಿರೋಧ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪುರುಷತ್ವಾದಿನಾ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತ್ವಾತ್। ಅಸ್ಖಲಿತವಾಕ್ಯಂ ಚ ಕ್ವಚಿದ್ ವಾ, ಪ್ರಕೃತೇ ವಾ, ಸರ್ವತ್ರ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಯಃ ಕ್ವಚಿದಸ್ಖಲಿತವಾಗಸೌ ವಿಷಯವಿಶೇಷ ಆಪ್ತ ಇತಿ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭಾವಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ನಿರ್ಧಾರಣೋಪಾಯಾಭಾವಾತ್। ಫಲಪ್ರಾಪ್ತ್ಯನುಮೇಯಂ ಖಲ್ವೇತತ್। ಅತ ಏವ ನ ತೃತೀಯೋಽಪಿ।

ಯತ್ತು ನಿಃಸ್ವೇದತ್ವಾದಿಕಂ ಲಿಙ್ಗಮುಚ್ಯತೇ ತತ್ ತಾವತ್ ಸನ್ದಿಗ್ಧಾಸಿದ್ಧಮ್, ಔಷಧಾದಿನಾ ಸಮ್ಭವದನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಂ ಚ। ನಚಾಯಂ ಮನ್ವಾದಿವಾಕ್ಯೇಷ್ವಪಿ ಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಅಪೌರುಷೇಯತಯಾ ಮೂಲಾನಪೇಕ್ಷವೇದಮೂಲತ್ವಾತ್। "ಯದ್ವೈ ಕಿಞ್ಚನ ಮನುರವದತ್ ತದ್ ಭೇಷಜಮ್" ಇತ್ಯಾದಿವೇದೇನೈವಾಽಪ್ತತ್ವಾದಿನಿಶ್ಚಯಾಚ್ಚ। ಅತಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದೀನಾಮುಕ್ತಲಕ್ಷಣತ್ವಾಜ್ಜಿನತದ್ದರ್ಶಿತಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇ, ಪರೋಪನ್ಯಸ್ತಾನುಮಾನೇ, ಜಿನಾದಿವಾಕ್ಯೇ ಚ ತದಭಾವಾದನುಮಾನಾದಿಸಿದ್ಧಾಪ್ತಭಾವಜಿನವಾಕ್ಯಾದ್ ಧರ್ಮಾದಿಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯಸದಿತಿ।

h॥ ಆತ್ಮನಃ ಕಾಯಪರಿಮಾಣತ್ವಾದ್ಯಾನುಪಪನ್ನಭಾಷಿತತ್ವಾದಪಿ ಜಿನಸ್ಯಾಽಪ್ತತ್ವಾಸಿದ್ಧಿಃ॥

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಂ ಜಿನಸ್ಯಾಸ್ಖಲಿತವಾಕ್ತ್ವಂ ನಿಶ್ಚಾಯಕಾಭಾವಾದಸಿದ್ಧಮ್, ಕಿನ್ತು ಸ್ಖಲನದರ್ಶನಾದಪೀತ್ಯಾಶಯೇನ ಆಹ -- ಸ್ವರೂಪ ಇತಿ।

ಸ್ವರೂಪೇಽಪುದ್ಗಲಸ್ಯೋಕ್ತಾ ದೋಷಾಃ॥॥॥॥॥॥।

ವಿಷಯಸಪ್ತಮೀಯಮ್। ಅಪುದ್ಗಲಶಬ್ದೇನ ನಞಿವಯುಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ ಪುದ್ಗಲಾದ್ ದೇಹಾದನ್ಯಸ್ತತ್ಸದೃಶಶ್ಚಾಽತ್ಮೋಚ್ಯತೇ, ಪುದ್ಗಲಶಬ್ದೇನೈವ ವಾ। ಉಕ್ತಾಃ "ಏವಂ ಚಾಽತ್ಮಾಕಾತ್ಸ್ನ್ಯರ್ಮ್" ಇತ್ಯಾದಿನಾ। (816)

ಅಯಮರ್ಥಃ ಜಿನೇನ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಂ ಶರೀರಪರಿಮಾಣಂ ರೂಪವಚ್ಚೋಕ್ತಮ್। ತತ್ ಪ್ರಾಗ್ ದೂಷಿತಮಿತಿ ಸ್ಖಲಿತವಾಗಸಾವಿತಿ। ಯದ್ಯಪಿ ಸಪ್ತಭಙ್ಗಿನಯೋಽಪಿ ತದುಕ್ತೋ ದೂಷಿತಃ, ತಥಾಽಪಿ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಂ ಯತ್ ಪುದ್ಗಲದರ್ಶನಮುಕ್ತಮ್, ತತ್ರೈವ

ಸ್ಖಲನಪ್ರದರ್ಶನಾಯೇಯಮುಕ್ತಿಃ। ನನ್ವೇತದಪಿ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯೇನ ಸಿದ್ಧಮ್। ಸತ್ಯಮ್। ಪ್ರಪಞ್ಚಾರ್ಥ ಉತ್ತರಪ್ರಬನ್ಧ ಇತ್ಯದೋಷಃ।

h॥ ಆತ್ಮನಃ ಆನನ್ದರೂಪತ್ವಾನಙ್ಗೀಕಾರಾದಪಿ ತಸ್ಯ ಸ್ಖಲಿತವಾಕ್ತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣಾಽತ್ಮಸ್ವರೂಪೇ ಜಿನವಚನಸ್ಖಲನಂ ದರ್ಶಯತಿ ಆನನ್ದಮೇವೇತಿ।

॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥ ಆನನ್ದಮೇವ ಚ।

ನ ಮನ್ಯತೇಽಪುದ್ಗಲಂ ಸ ದುಃಖಾಭಾವಃ ಸುಖಂ ತ್ವಿತಿ॥131॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರಾಪ್ಯಪುದ್ಗಲಪುದ್ಗಲಶಬ್ದಾಭ್ಯಾಮಾತ್ಮೋಚ್ಯತೇ। ತತ್ತ್ವವಿದ ಆತ್ಮಾನಮಾನಾನ್ದಮೇವಾಽನನ್ದೇನಾತ್ಯನ್ತಾಭಿನ್ನಂ ಮನ್ಯನ್ತೇ। ಸ ಜಿನಸ್ತಮಾನನ್ದಮೇವ ನ ಮನ್ಯತೇ। ಭಿನ್ನತ್ವಾದಿನಾ ಸಪ್ತಪ್ರಕಾರಂ ಬ್ರವೀತಿ। ತತ್ ಸಪ್ತಭಙ್ಗೀನಯನಿರಾಸೇನ "ಪುಂಸ್ತ್ವಾದಿವತ್" ಇತ್ಯಾತ್ಮನಃ ಸುಖಾದ್ಯತ್ಯನ್ತಾಭೇದಸಾಧನೇನ ಚ ನಿರಸ್ತಮ್। ಅತಶ್ಚ ಸ್ಖಲಿತವಾಗಸಾವಿತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಸುಖಸ್ಯ ದುಃಖಾಭಾವರೂಪತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾದಪಿ ಸ್ಖಲಿತವಾಕ್ತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಇತಶ್ಚ ತಥೇತ್ಯಾಹ -- ದುಃಖೇತಿ। ತುಶಬ್ದ ಆತ್ಮವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಃ। ಇತಿಶಬ್ದೋ ಹೇತೌ। ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಯಸ್ಮಾದಾತ್ಮಾ ಭಾವಃ। ಸುಖಂ ತು ದುಃಖಾಭಾವಃ। ನಚ ವಿರುದ್ಧಸ್ವಭಾವಯೋರತ್ಯನ್ತಾಭೇದೋ ದೃಷ್ಟಃ। ತಸ್ಮಾದಾತ್ಮಾ ನ ಸುಖಾತ್ಯನ್ತಾಭಿನ್ನ ಇತಿ ಜಿನೋ ಬ್ರೂತೇ। ತಚ್ಚಾಯುಕ್ತಮಿತ್ಯತಃ ಸ್ಖಲಿತವಾಗಸೌ।

h॥ ತಾರತಮ್ಯೋಪೇತತ್ವಾತ್ ಸುಖಸ್ಯ ಭಾವರೂಪತ್ವಮಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ಕುತಸ್ತದಯುಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಮಾತ್ರೇತಿ।

ಮಾತ್ರಾಭೋಗಾತಿರೇಕೇಣ ಸುಖಾಧಿಕಸ್ಯ ದರ್ಶನಾತ್

ಮೀಯನ್ತ ಇತಿ ಮಾತ್ರಾಃ ಶಬ್ದಾದ್ಯಾ ವಿಷಯಾಃ। ಭೋಗೋಽನುಭವಃ। ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್। ವಿಷಯಭೋಗಾಲ್ಪತ್ವೇನ ಸುಖಾಲ್ಪತ್ವದರ್ಶನತ್ವಾದಿತ್ಯಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್। ಸುಖಂ ಭಾವಃ, ತಾರತಮ್ಯೋಪೇತತ್ವಾತ್; ದುಃಖಾದಿವದಿತಿ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್ ಸುಖಸ್ಯ ದುಃಖಾಭಾವತ್ವವಚನಮಯುಕ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಸುಖಸ್ಯ ತಾರತಮ್ಯೋಪೇತತ್ವಸಮರ್ಥನಾಯ, ದರ್ಶನಾದಿತಿ ಸಾಕ್ಷೀ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇನ ದರ್ಶಿತಃ। ಯಸ್ತು ತತ್ರಾಪಿ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಃ, ತಂ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರತ್ಯನಿಷ್ಟಪ್ರಸಙ್ಗಂ ಸೂಚಯಿತುಂ ಮಾತ್ರಾಭೋಗಾತಿರೇಕೇಣೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಯದಿ ಸುಖಂ ನಿರತಿಶಯಂ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತಾಂ ವಿಷಯಭೋಗಾತಿರೇಕೋಪಾದನಂ ವ್ಯರ್ಥಂ ಸ್ಯಾತ್। ದೃಶ್ಯತೇ ಚ ತದಿತಿ।

h ll ಸುಖಸ್ಯಾಭಾವರೂಪತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಃ ll

(###sudha --)

ನನು ನ ಸುಖಂ ತಾರತಮ್ಯೋಪೇತಮ್, ಕಿನ್ತು ದುಃಖಂ ಭಾವಭೂತಂ ತಾರತಮ್ಯೋಪೇತಮ್, ತದಭಾವಶ್ಚ ಸುಖಮ್। ತದ್ ಯಾವದ್ಯಾವನ್ನಿವರ್ತತೇ ತಾವತ್ತಾವತ್ ಸುಖಮಿತಿ ಪ್ರತೀಯತೇ। ನಚ ಪ್ರತಿಯೋಗಿರೂಪೋಪಾಧಿನಿಮಿತ್ತಾ ತಾರತಮ್ಯೋಪಲಬ್ಧಿಃ, ತಾತ್ತ್ವಿಕಂ ತದುಪಪಾದಯಿತುಮಿಷ್ಟೇ। ವಿಷಯಭೋಗಾತಿರೇಕೋಪಾದಾನಂ ಚ ದುಃಖಾತಿರೇಕವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಮ್। ವಿಷಯಭೋಗಸಾಧ್ಯತ್ವಾದ್ ದುಃಖಾಭಾವಸ್ಯೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸುಖಸ್ಯೇತಿ।

ಸುಖಸ್ಯಾಭಾವತಾ ಕೇನ ನಚ ಸ್ಯಾತ್ ಕಿಂ ವಿಪರ್ಯಯಃ ll132 ll**

(###sudha --)

ಭವೇದೇತತ್ ಪ್ರತೀತ್ಯಾದೇರೌಪಾಧಿಕತ್ವವರ್ಣನಮ್, ಯದಿ ಸುಖಸ್ಯಾಭಾವತಾ ಪ್ರಮಾಣೇನ ಸಿದ್ಧಾ ಸ್ಯಾತ್। ಸುಖಸ್ಯಾಭಾವತಾ ಕೇನ? ನ ಕೇನಾಪಿ ಪ್ರಮಾಣೇನ ಸಿದ್ಧೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಏವಮೇವ ಪ್ರತೀತ್ಯಾದೇರೌಪಾಧಿಕತ್ವವರ್ಣನೇ ಬಾಧಕಮಾಹ ನಚೇತಿ। ಯದಿ ನಿರ್ನಿಬನ್ಧನಮೇವ ಸುಖತಾರತಮ್ಯದಶರ್ನಾದೇರೌಪಾಧಿಕತ್ವಂ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ, ತದಾ ಸುಖಂ ಭಾವರೂಪಮ್, ದುಃಖಂ ತದಭಾವಃ। ತತ್ರ ತಾರತಮ್ಯದರ್ಶನಂ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಸುಖೋಪಾಧಿನಿಮಿತ್ತಮ್। ಸುಖನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಾನಿ ಚಾಹಿಕಣ್ಟಕಾದೀನೀತಿ ಪರೋಕ್ತವಿಪರ್ಯಯಶ್ಚ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್? ಸ್ಯಾದೇವ। ಅತೋ ದ್ವಯೋರಪ್ಯನುಪಲಭ್ಯಮಾನವಿಶೇಷತ್ವಾತ್ ಸ್ವಾಭಾವಿಕತಾರತಮ್ಯಯೋರ್ಭಾವತ್ವಮಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿ।

h ll ವಸ್ತುತ್ವಹೇತುನಾ ಸುಖಸ್ಯಾಭಾವತ್ವಸಾಧಾನಯೋಗಃ ll

(###sudha --)

ಸುಖಮಭಾವಃ, ವಸ್ತುತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಮತಾಭಾವವದಿತಿ ಪ್ರಮಾಣಸದ್ಭಾವಾತ್ ಕಥಂ ಸುಖಸ್ಯಾಭಾವತಾ ಕೇನೇತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಚೇತ್। ಕಿಮೇವಂವಾದಿನೋ ಮತೇ ಕಶ್ಚಿದ್ ಭಾವೋ ವಿದ್ಯತೇ, ಉತ ಸರ್ವೇಽಪ್ಯಭಾವಾಃ? ಆದ್ಯೇ ದೋಷಮಾಹ -- ಯದೀತಿ।

ಯದಿ ಭಾವೋಽಪಿ ಕಶ್ಚಿತ್ ಸ್ಯಾತ್ ತಸ್ಯೈವಾಭಾವತಾ ಕುತಃ।

ವಸ್ತುತ್ವೇನ ಸುಖಸ್ಯಾಭಾವತಾಮನುಮಿಮಾನಸ್ಯ ಮತೇ ಯದಿ ಕಶ್ಚಿತ್ ಪದಾರ್ಥೋ ಭಾವೋಽಪಿ ಸ್ಯಾತ್, ತರ್ಹಿ ತಸ್ಯ ಸುಖಸ್ಯೈವ ಅಭಾವತಾ ಕುತಃ? ಅಪಿತು ಭಾವತ್ವೇನಾಙ್ಗೀಕೃತಸ್ಯಾಪಿ ಪದಾರ್ಥಸ್ಯಾಭಾವತಾ ಸ್ಯಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ವಸ್ತುತ್ವಸ್ಯ ತತ್ರ ವ್ಯಭಿಚಾರಾಪತ್ತೇಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ಸುಖಸ್ಯಾನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವಲಕ್ಷಣಾಭಾವತ್ವಸಾಧನೇ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾ ॥

(###sudha --)

ನನು ಸರ್ವೇಽಪಿ ಪದಾರ್ಥಾ ಅಭಾವಾ ಭವನ್ತ್ವೇವತಿ ನೋಕ್ತೋ ದೋಷಃ । ಯದ್ಯಪಿ ಘಟಾದೀನಾಮನಾದಿತ್ವಾದ್ವ್ಯಾಪತ್ವಾತ್ಪ್ರಾಕ್ಪ್ರಧ್ವಂಸಾತ್ಯನ್ತಾಭಾವತ್ವಮನುಪಪನ್ನಮ್, ತಥಾಽಪ್ಯನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವತ್ವಂ ಯುಜ್ಯತ ಏವ । ಘಟೇ ಹಿ ಪಟಾದ್ಯನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವಃ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧಃ । ನಚಾನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವೋ ಧರ್ಮಿಣೋಽನ್ಯೋಽಸ್ತಿ । ಅತೋ ಘಟ ಏವ ಪಟಾದ್ಯನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವಃ । ಏವಂ ಪಟಾದಯೋಽಪೀತಿ ದ್ವಿತೀಯಂ ಶಙ್ಕತೇ -- ಯದಿ ಸರ್ವೇಽಪೀತಿ ।

ಯದಿ ಸರ್ವೇಽಪ್ಯಭಾವಾಃ ಸ್ಯುರನ್ಯೋನ್ಯಮಿತಿ ಭಾವತಾ ।

ಅಭಾವಾಭಾವತೈವ ಸ್ಯಾತ್ ಕಿಂ ನಶ್ಛಿನ್ನಂ ತದಾ ಭವೇತ್ ॥133॥**

(###sudha --)

ಸರ್ವೇಽಪಿ ಪದಾರ್ಥಾ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವಾಃ ಸ್ಯುರಿತಿ ಯದಿ ಮನ್ಯಸ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಉತ್ತರಮಾಹ -- ಭಾವತೇತಿ ।ತದ್ಯೈವಂ ಸರ್ವಪದಾರ್ಥಾನಾಮನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವತ್ವವ್ಯುತ್ಪಾದನೇನ ನೋಽಸ್ಮಾಕಂ ಕಿಂ ಛಿನ್ನಂ ಭವೇತ್? ನ ಕಿಮಪಿ । ಕಥಮ್? ಯತೋಽಭಾವಾಭಾವತಾ ಭಾವತೈವ ಸ್ಯಾತ್ ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸುಖಸ್ಯ ವಸ್ತುತ್ವೇನ ಸಾಧ್ಯಮಾನಮಭಾವತ್ವಂ ಕಿಂ ಪ್ರಾಗಭಾವಾದಿತ್ರಯಾನ್ಯತಮತ್ವಮ್, ಅಥವಾಽನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವತ್ವಮ್, ಉತ ಸಾಮಾನ್ಯಮ್? ಆದ್ಯೇ ಪ್ರಾಗುಕ್ತದೋಷಾಪರಿಹಾರಃ । ದ್ವಿತೀಯತೃತೀಯಯೋಃ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಮ್ । ಅಸ್ಮಾಭಿರಪಿ ಸುಖಾದೀನಾಂ ಸರ್ವಪದಾರ್ಥಾನಾಮನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವತಾಸ್ವೀಕಾರಾತ್ । ನಚ ಭಾವತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರವಿರೋಧಃ । ಸುಖಂ ಹಿ ಸ್ವಾನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವದುಃಖಾನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವಃ । ಅಭಾವಾಭಾವಶ್ಚ ಭಾವ ಏವ । ಏವಮ್ಭೂತಂ ಚಾಭಾವತ್ವಂ ಸುಖಸ್ಯ ನಾಽತ್ಮಸ್ವರೂಪತಾಂ ವಿರುಣದ್ಧಿ । ಆತ್ಮನೋಽಪಿ ತಥಾತ್ವಾದಿತಿ ।

h ॥ ಅಭಾವಾಭಾವಸ್ಯ ಭಾವರೂಪತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಭಾವಾಭಾವತಾ ಭಾವತೈವ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತದುಪಪಾದಯಿತುಂ ಭಾವಾಭಾವಸ್ವರೂಪಂ ತಾವದಾಹ -- ಭಾವತ್ವಮಿತಿ ।

ಭಾವತ್ವಂ ವಿಧಿರೂಪತ್ವಂ ನಿಷೇಧತ್ವಮಭಾವತಾ ।

ನಿಷೇಧಸ್ಯ ನಿಷೇಧೋಽಪಿ ಭಾವ ಏವ ಬಲಾದ್ ಭವೇತ್ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರಥಮಪ್ರತಿಪತ್ತಿಸ್ತು ಭಾವಾಭಾವನಿಯಾಮಿಕಾ ॥134॥**

(###sudha --)

ಭಾವತ್ವಂ ನಾಮ ವಿಧಿರೂಪತ್ವಮ್, ಅಭಾವತ್ವಂ ನಾಮ ನಿಷೇಧತ್ವಮಿತಿ ಯೋಜನಾ। ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತನಿಷ್ಕರ್ಷಾರ್ಥಂ ಭಾವಪ್ರತ್ಯಯಃ। ಅನ್ಯಥೇನ್ದ್ರಃ ಪುರನ್ದರ ಇತಿವತ್ ಸ್ಯಾತ್।

ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಿಷೇಧಸ್ಯೇತಿ। ಯಸ್ಮಾದಭಾವೋ ನಾಮ ನಿಷೇಧಃ, ತಸ್ಮಾದಭಾವಸ್ಯಾಭಾವ ಇತಿ ನಿಷೇಧಸ್ಯಾಪಿ ನಿಷೇಧ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ಸ ಚ ವಿಧಿರೇವ ಭವೇತ್। ದರ್ಶನಬಲಾತ್। ದೃಷ್ಟೋ ಹಿ "ನೇಯಜುವಾನೌ" ಇತಿ ನಿಷೇಧಸ್ಯಾಸ್ತ್ರೀತಿ ನಿಷೇಧೋ ವಿಧಿಃ। ವಕ್ಷ್ಯತೇ ಚೈತತ್। (1285) ವಿಧಿಶ್ಚ ಭಾವ ಏವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತಸ್ಮಾದಭಾವಾಭಾವತಾ ಭಾವತೈವೇತಿ ಯುಕ್ತಮ್।

ಏವನ್ತರ್ಹಿ ದ್ರವ್ಯಾದಯೋ ಭಾವಾಃ, ಪ್ರಾಗಭಾವಾದಯೋಽಭಾವಾ ಇತ್ಯನ್ಯತ್ರೋಕ್ತನಿಯಮೋ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಘಟಸ್ಯಾಪಿ ನ ಪಟ ಇತಿ ನಿಷೇಧರೂಪತಾಯಾಃ ಪ್ರಾಗಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಮೇಯ ಇತಿ ವಿಧಿರೂಪತಾಯಾ ದರ್ಶನಾದಿತ್ಯತಃ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಂ ಸ್ಮಾರಯತಿ ಪ್ರಥಮೇತಿ। ಕೃತವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮೇತತ್। (557, 742)

h॥ ಪುದ್ಗಲಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಅಚೇತನತ್ವಾತ್ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಾಭಾವಃ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಜಿನಸ್ಯ ಸ್ಖಲಿತವಾಕ್ತ್ವಪ್ರದರ್ಶನೇನ ತದುಕ್ತಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಮುಕ್ತಮ್। ಯುಕ್ತಿವಿರುದ್ಧತ್ವಂ ಚ ದರ್ಶಯನ್ನಾತ್ಮಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಯನ್ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಮುಕ್ತಂ ತತ್ ಕಿಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್, ಉತಾಽತ್ಮಪ್ರಸಾದದ್ವಾರೇತಿ ವಿಕಲ್ಪ್ಯ ಆದ್ಯಂ ತಾವನ್ನಿರಾಕರೋತಿ -- -- ನಚೇತಿ।

ನಚ ಪುದ್ಗಲವಿಜ್ಞಾನಂ ಮೋಕ್ಷದಂ ಭವತಿ ಕ್ವಚಿತ್।

ಆತ್ಮವಿಜ್ಞಾನಂ ಮೋಕ್ಷದಂ ನ ಭವತಿ ಅಚೇತನತ್ವಾತ್; ಪಟವದಿತಿ ಶೇಷಃ। ಅಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಮುಪಪಾದಯತಿ -- ಕ್ವಚಿದಿತಿ। ನೇತಿ ವರ್ತತೇ। ಮೋಕ್ಷದಮಿತಿ ಚ। ತಚ್ಚ ಭಾವಪ್ರಧಾನಮ್। ನಹಿ ಕ್ವಚಿದಪ್ಯಚೇತನೇ ಮೋಕ್ಷದತ್ವಂ ದೃಷ್ಟಮ್। ಯೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಿರ್ನ ಸ್ಯಾತ್। ಕರ್ಮಣಸ್ತಥಾತ್ವಂ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯತೇ। (1127) ಜ್ಞಾನಂ ತು ಚೈತನ್ಯಮೇವ ನ ಚೇತನಮಿತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವ।

h॥ ಪುದ್ಗಲಸ್ಯಾಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾತ್ ತಜ್ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪಿ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಾಭಾವಃ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಆತ್ಮಾ ಜ್ಞಾತಃ ಪ್ರಸನ್ನೋ ಮೋಕ್ಷಂ ದದಾತೀತಿ ದ್ವಿತೀಯಂ ದೂಷಯತಿ --
ಅಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿತಿ।

ಅಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾತ್ ಪುದ್ಗಲಸ್ಯ ಜ್ಞಾತೋಽಪಿ ಸುಖದೋ ನಹಿ

ಜ್ಞಾತ ಆತ್ಮಾಽಪಿ ಸುಖದೋ ಮೋಕ್ಷದೋ ನ ಭವತಿ। ಕುತಃ?
ಪುದ್ಗಲಸ್ಯಾಽತ್ಮನೋಽಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾತ್। ಹಿಶಬ್ದೇನ ಪಟಾದೌ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಸ್ಫುಟೇತಿ ಸೂಚಯತಿ।
ಅಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ಚಾನುಪದಮೇವ ಜ್ಞಾಸ್ಯತೇ। ಆತ್ಮನಃ ಸುಖಮಾತ್ರದಾನಂ ನೋಪಪದ್ಯತೇ।
ಕಿಮುತಾನನ್ತಸುಖಮೋಕ್ಷದಾನಮಿತಿ ಸೂಚಯಿತುಂ ಸುಖದ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್।

h ll ದುಃಖಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ದುಃಖನಿವರ್ತಕತ್ವಾಸಮ್ಭವಃ ll

(###sudha --)

ಪಕ್ಷದ್ವಯಂ ಹೇತ್ವನ್ತರೇಣ ನಿರಾಕರೋತಿ -- ನಹೀತಿ।

ನಹಿ ದುಃಖಿಪರಿಜ್ಞಾನಾತ್ ದುಃಖಿತ್ವಂ ವಿನಿವರ್ತತೇ ll l135 ll**

(###sudha --)

ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಮಾತ್ಯನ್ತಿಕದುಃಖನಿವೃತ್ತಿಹೇತುರ್ನ ಭವತಿ, ದುಃಖಿಜ್ಞಾನತ್ವಾತ್;
ದೇವದತ್ತಜ್ಞಾನವತ್। ಜೈನೇನಾಪಿ ಸ್ವಾತ್ಮಜ್ಞಾನಮೇವ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಮುಚ್ಯತೇ
ನಾಽತ್ಮಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಮ್। ಈಶ್ವರಜ್ಞಾನೇ ವ್ಯಭಿಚಾರನಿರಾಸಾಯ ದುಃಖೀತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತಸ್ಯಾಪಿ
ಸಾಕ್ಷಾನ್ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಾಭಾವವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಜ್ಞಾನತ್ವಾದಿತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್।
ಯದ್ವಾಽಽತ್ಮಾ ದುಃಖಂ ನಿವರ್ತಯಿತುಮಶಕ್ತಃ, ದುಃಖಿತ್ವಾತ್; ಯೋ ಯದನರ್ಥವಾನ್
ನಾಸೌ ತನ್ನಿವರ್ತನೇ ಶಕ್ತಃ, ಯಥಾ ದರಿದ್ರೋ ದಾರಿದ್ರ್ಯನಿವರ್ತನ ಇತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥಃ।
ದುಃಖಿತ್ವೋಕ್ತ್ಯಾಽಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ಸಮರ್ಥಿತಮ್, ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇ ಹಿ ಜಾತು ನ ದುಃಖೀ ಭವೇದಿತಿ।

h ll ಪ್ರಕಾಶತಮಸೋರಿವ ಜ್ಞಾನದುಃಖಯೋರ್ವಿರುದ್ಧತ್ವೇ
ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತ್ಯನನ್ತರಮೇವ ದುಃಖನಿವೃತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ನಾಽತ್ಮಜ್ಞಾನಂ ದೇವದತ್ತೋ ಗಾಮಿವ ಮೋಕ್ಷಂ ದದಾತಿ। ಕಿನ್ತು
ಪ್ರಕಾಶೋಽನ್ಧಕಾರಮಿವ ವಿರೋಧಾದ್ ದುಃಖಂ ನಿವರ್ತಯತಿ। ತತ್ರ ಕಿಮಚೈತನ್ಯಂ ಕರಿಷ್ಯತಿ?
ಸ್ವಾತ್ಮಜ್ಞಾನಮೇವ ಚ ಸ್ವದುಃಖವಿರೋಧಿ ನಾಽತ್ಮಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಮಿತಿ
ದ್ವಿತೀಯಹೇತುರಪ್ಯಪ್ರಯೋಜಕ ಇತ್ಯಾಶಯಾಽಹ ಯದೀತಿ।

ಯದಿ ಪುದ್ಗಲವಿಜ್ಞಾನಾದದುಃಖೀ ಸ್ಯಾತ್ ಕಥಞ್ಚನ।

ದೇಹವಾನಪಿ ನಾದುಃಖೀ ಕಿಂ ಜ್ಞಾನಾದುತ್ತರಂ ಸದಾ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕಥಞ್ಚನ ದುಃಖಾತ್ಮಜ್ಞಾನಯೋರ್ವಿರುದ್ಧತ್ವೇನ। ತರ್ಹಿ ಜ್ಞಾನಾದುತ್ತರಕಾಲಂ ದೇಹವಾನಪಿ ಸದಾ ನಿರನ್ತರಮದುಃಖೀ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾತ್? ಸ್ಯಾದೇವ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಪ್ರಕಾಶಃ ಖಲ್ವನ್ಧಕಾರವಿರೋಧಿತ್ವಾತ್ ತನ್ನಿವರ್ತಯನ್ನುತ್ಪತ್ತ್ಯನನ್ತರಮೇವ ನಿವರ್ತಯತಿ, ನತು ವಿಲಮ್ಬೇನ। ವಿಲಮ್ಬೇ ವಿರೋಧಸ್ಯೈವಾನಿರ್ವಾಹಾತ್। ತಥಾಽತ್ಮತತ್ವಜ್ಞಾನಂ ಯದಿ ದುಃಖಾದ್ಯನರ್ಥವಿರೋಧಿತ್ವಾತ್ ತನ್ನಿವರ್ತ್ಯಾತ್ಮಾನಂ ಮುಕ್ತಂ ಕುರ್ಯಾತ್, ತರ್ಹಿ ಜಿನಾದಯಸ್ತತ್ವಜ್ಞಾನಸಮ್ಪನ್ನಾ ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತ್ಯನನ್ತರಮೇವ ಮುಕ್ತಾಃ ಸ್ಯುಃ। ನಚೈವಮ್। ದೇಹಾದಿಮತ್ತ್ವೇನೋಪಲಮ್ಭಾತ್। ತಥಾವಿಧಾನಾಂ ಚ ದುಃಖಾದೇರವರ್ಜನಾದಿತಿ। ಇಷ್ಟಾಪತ್ತಿನಿರಾಸಾಯ ಸದೇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಮ್।

ಅಯಮತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಃ ದುಃಖಾದಿಕಮಾತ್ಮತತ್ವಜ್ಞಾನವಿರೋಧಿ ನ ಭವತಿ, ಬಹುಲಂ ಕಾಲಂ ತೇನ ಸಹ ಸ್ಥಿತತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಮತವದಿತಿ। ಕಿಞ್ಚಾಽತ್ಮತತ್ವಜ್ಞಾನಂ ನ ತಾವದಾಮೋಕ್ಷಾದೇಕಮ್, ಜ್ಞಾನಾನಾಂ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವದರ್ಶನಾತ್; ತಥಾಚ ಯದನನ್ತರಂ ಮೋಕ್ಷೋಽಭಿಲಷ್ಯತೇ ತಜ್ಜಿನಸ್ಯ ಚರಮಜ್ಞಾನಂ ನ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಮ್, ಆತ್ಮಜ್ಞಾನತ್ವಾತ್; ಪ್ರಥಮಾದಿಜ್ಞಾನವತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರಥಮಮೇವ ಮೋಕ್ಷಂ ಸಾಧಯೇದವಿಶೇಷಾದಿತಿ।

h॥ ಸಿದ್ಧಾನ್ತೇ ಜ್ಞಾನಾನಾನ್ತರಮಪಿ ಸಂಸಾರಾನುವೃತ್ತಾವೀಶ್ವರೇಚ್ಛಾ ನಿಮಿತ್ತಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಭವದ್ಭಿರೀಶ್ವರಜ್ಞಾನಂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಮಭ್ಯುಪೇಯತೇ। ತತ್ರಾಪಿ ಸಮಾನಮಿದಂ ದೂಷಣಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಈಶೇತಿ।

ಈಶಕ್ಲೃಪ್ತ್ಯನುಸಾರೇಣ ಸ್ಯಾತ್ ಕಾಲಾದೀಶವಾದಿನಃ॥136॥**

(###sudha --)

ಈಶವಾದಿನೋ ಮಮ ಮತೇ ತದಿಚ್ಛಾವಿಶೇಷಾನುಸಾರೇಣ ಕಾಲಾತ್ ಕಞ್ಚನ ಕಾಲಮತಿವಾಹ್ಯ ಮುಕ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ನ ವಯಮೀಶ್ವರಜ್ಞಾನಂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಮಾಚಕ್ಷ್ಮಹೇ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಪ್ರಸನ್ನಃ ಪರಮೇಶ್ವರ ಏವ। ಜ್ಞಾನಂ ತು ಪ್ರಸಾದಸಾಧನತ್ವಾನ್ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಮಿತಿ ಗೀಯತೇ। ಸ ಚ ಚೇತನಃ ಕಾಮಪಿ ಕಾಲಕಲ್ಪನಾಂ ಕರೋತಿ। ಅಸ್ಮಿನ್ ಸಮಯೇಽಮುಂ ಮುಕ್ತಂ ಕರಿಷ್ಯಾಮೀತಿ। ತತ್ಕಲ್ಪನಾನುಸಾರೇಣ ಭವತ್ಯೇವಾಸೌ ಮುಕ್ತ ಇತಿ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ದೋಷಃ। ಯಥಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ ವಿದ್ಯಾಚರಣಾದಿನಾ ಪ್ರಸನ್ನೋಽಪಿ ಪ್ರಭುಶ್ಶ್ವೇತಸಾ ಕಲ್ಪಯತಿ ಆಗಾಮಿನಿ ಸೂರ್ಯೋಪರಾಗೇಽಸ್ಮೈ ಗಾಂ ದಾಸ್ಯಾಮೀತಿ। ಸ ತದನುಸಾರೇಣ ತಸ್ಮಾದ್ ಗಾಂ ಲಭತೇ, ತಥೈವೇತಿ।

h॥ ಧರ್ಮಸ್ಯಾಪಿ ಅಚೇತನತ್ವಾತ್ ನ ಸಾಕ್ಷಾನ್ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಏವಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಂ ನಿರಾಕೃತ್ಯ ಧರ್ಮಸ್ಯಾಪಿ ತಂ ನಿರಾಚಷ್ಟೇ ಕರ್ಮೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕರ್ಮಹೇತುತ್ವಮಪಿ ತು ನಿಶ್ಚೈತನ್ಯಾನ್ನಹಿ ಕ್ವಚಿತ್।

ಕರ್ಮಣೋ ಹೇತುತ್ವಂ ಕರ್ಮಹೇತುತ್ವಂ ಮೋಕ್ಷಂ ಪ್ರತಿ। ಯದ್ವಾ ಕರ್ಮಹೇತುತ್ವಮಿತಿ ಬಹುವ್ರೀಹಿಃ। ಮೋಕ್ಷಸ್ಯೇತಿ ಶೇಷಃ। ತುಶಬ್ದಃ ಅವಧಾರಣೇ। ನೈವೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ನಿಶ್ಚೈತನ್ಯಾತ್ ಕರ್ಮಣಃ। ವಿಮತಂ ಕರ್ಮ ನ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಂ ಭವತಿ, ಅಚೇತನತ್ವಾತ್; ಪಟವದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ವ್ಯಾಪ್ತಿಮುಪಪಾದಯತಿ -- ನಹೀತಿ। ನೇತ್ಯುಭಯತ್ರ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ। ನಹಿ ಕ್ವಚಿದಚೇತನೇ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಮಾವಯೋಃ ಸಮ್ಮತಮ್। ಯೇನಾತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತಿರ್ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ಏಕಸ್ಯೈವ ಕರ್ಮಣೋ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವೇ ಕರ್ಮೋತ್ಪತ್ತ್ಯನನ್ತರಮೇವ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಚೇತನತ್ವೇಽಪಿ ವಿಶಿಷ್ಟಂ ಕರ್ಮೇದಂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಂ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್। ಕಿಮಾಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತೇಃ ಕ್ರಿಯಮಾಣಮೇಕಮೇವ ಕರ್ಮ, ಉತಾನೇಕಾನಿ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಕ್ರಿಯಾಣಾಮನೇಕತ್ವದರ್ಶನಾತ್ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಂ ಕರ್ಮೋತ್ಪತ್ತೇಃ। ಏಕತ್ವೇ ಚ ಜಾತಸ್ಯೈವ ಜನ್ಮ ವಾ, ಕ್ರಿಯಾಣಾಂ ವೈಯರ್ಥ್ಯಂ ವಾ, ವಿರಮ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರೋ ವಾಽಽಪದ್ಯೇತ। ಅಭ್ಯುಪಗಮ್ಯೈಕತ್ವಂ ಬಾಧಕಮಾಹ ಅಶೇಷೇತಿ।

ಅಶೇಷದುಃಖವಿಲಯೇ ನೇದಾನೀಂ ಕಾರಣಂ ಯಥಾ।

ತಥೋತ್ತರಂ ನಚೈವ ಸ್ಯಾದ್ ದೃಷ್ಟಿಪೂರ್ವಾಽನುಮಾ ಯತಃ॥137॥**

(###sudha --)

ಯಥೇದಾನೀಂ ಪ್ರಥಮಕ್ರಿಯೋತ್ತರಕಾಲಂ ಜಾತಂ ಕರ್ಮಾಶೇಷದುಃಖವಿಲಯೇ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಕಾರಣಂ ನ ಭವತಿ, ತಥೋತ್ತರಕಾಲಂ ವಿವಕ್ಷಿತಕಾಲೇಽಪಿ ಮೋಕ್ಷಕಾರಣಂ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಕರ್ಮತ್ವಾದಿತಿ ಶೇಷಃ। ಏಕಸ್ಯಾಪಿ ಕರ್ಮಣಃ ಕಾಲಭೇದೇನ ಭೇದಾತ್ ಪಕ್ಷಸಪಕ್ಷತ್ವಂ ಯುಜ್ಯತೇ। ವಿಪಕ್ಷೇ ತೂತ್ಪತ್ತ್ಯನನ್ತರಮೇವ ಮೋಕ್ಷಂ ಸಾಧಯೇತ್, ಅವಿಶೇಷಾದಿತಿ।

h॥ ಅನೇಕಕರ್ಮಣಾಂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವೇ ಪೂರ್ವಕರ್ಮವದನ್ತಿಮಕರ್ಮಣೋಽಪಿ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಾಸಿದ್ಧಿಃ॥

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯೇಽಪಿ ಬಾಧಕಂ ಪ್ರಮಾಣಮಾಹ ಅಶೇಷೇತಿ। ಅತ್ರೇದಾನೀಮಿತೀದಾನೀನ್ತನೀ ಕರ್ಮವ್ಯಕ್ತಿರುಚ್ಯತೇ। ಉತ್ತರಮಿತ್ಯನ್ತಿಮಾ। ಅನ್ಯತ್ ಸಮಾನಮ್। ನಚಾನ್ತಿಮಕರ್ಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾನಾಂ ಕರ್ಮಣಾಂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಮಸ್ತಿ। ತಥಾಸತಿ ತದನನ್ತರಮೇವ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಚ ಪೂರ್ವಸಹಕೃತ್ಯಾನ್ತಿಮಸ್ಯ ಕರ್ಮಣೋ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಂ ವಾಚ್ಯಮ್। ಇಯತ್ತಾಭಾವೇನ ಅನಿಯತಕಾರಣಕತ್ವಾಪತ್ತೇಃ। ನಹಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಜ್ಞಾನೋದಯಾನನ್ತರಮಿಯತ್ಯೈವ ಕಾಲೇನೇಯನ್ತ್ಯೇವ ಕರ್ಮಾಣಿ ಕೃತ್ವಾಽಪವೃಜ್ಯತ ಇತಿ ನಿಯಮಃ ಪ್ರಮಾಣವಾನ್। ನಚ ಜೈನೈರಿಷ್ಯತೇ। ಜಿನಾನಾಂ ವಿಷಮಕಾಲತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್।

ಆಭಾಸೋದ್ಧಾರಂ ಕರೋತಿ ದೃಷ್ಟೇತಿ। ಯಸ್ಮಾದಿಯಂ ದೃಷ್ಟಿಪೂರ್ವಾ ಪ್ರಮಾಣಗೃಹೀತವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದಿಮತೀ। ತತೋಽನುಮಾ ನತ್ವಾಭಾಸ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

h ॥ ಬನ್ಧಹಾನೇಃ ಈಶ್ವರಪ್ರಸಾದಸಾಧ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಯದುಕ್ತಮ್, "ಈಶಕ್ಲೃಪ್ತ್ಯನುಸಾರೇಣ" ಇತಿ ತದಸತ್। ಜ್ಞಾನಾದೀಶ್ವರಪ್ರಸಾದಃ, ತತೋ ಮುಕ್ತಿರಿತ್ಯತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಶ್ರುತೇಃ ಸದ್ಭಾವಾತ್। ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಸಾಧಿತತ್ವಾತ್। (138,468) ಆಭಾಸಾನುದ್ಧರನ್ನೇವ ಚಾನುಮಾನಮಪ್ಯಾಹ -- ದೃಷ್ಟೇತಿ।

ಶಕ್ತಸ್ಯಾನ್ಯಸ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನಂ ತತ್ಪ್ರೀತಿಜನಕಂ ಯದಿ।

ತಯೈವ ಬನ್ಧಹಾನಿಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಕಿಂ ನಾಮ ದೂಷಣಮ್ ॥138॥**

(###sudha --)

ಶಕ್ತಸ್ಯಾನ್ಯಸ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನಂ ವಿಶಿಷ್ಟಜ್ಞಾನಂ ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಾದಿಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಯಾವತ್। ತತ್ಪ್ರೀತಿಜನಕಮಿತಿ ಯದ್ಯನುಮೀಯತೇ, ಯದಿಚ ತಯಾ ತತ್ಪ್ರೀತ್ಯೈವ ಬನ್ಧಹಾನಿಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯನುಮೀಯತೇ, ತದಾ ಕಿಂ ನಾಮ ದೂಷಣಮ್? ನ ಕಿಮಪಿ। ಕುತಃ? ಯತೋ ದೃಷ್ಟಿಪೂರ್ವಾ ಪ್ರಮಾಣಗೃಹೀತವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದಿಮತೀಯಮನುಮೇತ್ಯರ್ಥಃ।

ಅರ್ಥಮಾತ್ರಮಿದಮುಕ್ತಮ್। ಏಷಾ ತು ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ಸಂಸಾರಬನ್ಧಹಾನಿಃ ಸಮರ್ಥಪುರುಷಾನ್ತರಪ್ರೀತಿನಿಬನ್ಧನಾ, ಬನ್ಧಹಾನಿತ್ವಾತ್; ರಾಜಪ್ರಸಾದಾಧೀನಭೃತ್ಯನಿಗಡಬನ್ಧಹಾನಿವತ್। ಯಶ್ಚಾಸೌ ಪುರುಷಃ ಸ ಏವೇಶ್ವರಃ। ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಾ ಪ್ರೀತಿರ್ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಾದಿಜ್ಞಾನಜಾ, ಅನಿಜಪ್ರೀತಿತ್ವಾತ್; ರಾಜಪ್ರೀತಿವತ್। ಕರ್ಮಾದಿನಾ ಭವನ್ನೀಶ್ವರಪ್ರಸಾದೋಽಪಿ ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಾದಿಜ್ಞಾನೇ ಸತ್ಯೇವೇತಿ ನ ದೋಷಃ। ಯದ್ವೇಶ್ವರವಿಷಯಂ ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಾದಿಜ್ಞಾನಂ ತತ್ಪ್ರೀತಿಜನಕಮ್, ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಾದಿಜ್ಞಾನತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಮತವತ್। ನಚೇಶ್ವರಾಸಿದ್ಧ್ಯಾ ದೋಷಃ। ಪ್ರಥಮಾನುಮಾನೇನ ತಸ್ಯ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಶಕ್ತಸ್ಯಾನ್ಯಸ್ಯೇತಿ।

h ॥ ಬನ್ಧಹಾನೇಃ ಸ್ವಜ್ಞಾನಸಾಧ್ಯತ್ವಪರಪ್ರಸಾದಸಾಧ್ಯತ್ವಾಭಾವಸಾಧಕಾನುಮಾನಭಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನ್ವೇತದ್ವಿಪರೀತಮಪಿ ಮಯಾಽನುಮೀಯತೇ। ತತಃ ಸಪ್ರತಿಪಕ್ಷತೇತಿ ಚೇತ್। ಕಿಂ ವಿಮತಾ ಬನ್ಧಹಾನಿಃ ಸ್ವಜ್ಞಾನನಿಬನ್ಧನೇತ್ಯನುಮೀಯತೇ ಉತ ಪರಪ್ರಸಾದನಿಬನ್ಧನಾ ನ ಭವತೀತಿ। ಆದ್ಯೇ ದೋಷಮಾಹ -- ಸ್ವಜ್ಞಾನಾದಿತಿ।

ಸ್ವಜ್ಞಾನಾದ್ ಬನ್ಧಹಾನಿಸ್ತು ದೃಶ್ಯತೇ ಕಸ್ಯ ಕುತ್ರಚಿತ್।

ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯೇತತ್ ಕಾಕ್ವಾ ನ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್। ತಥಾಚ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭಾವ ಇತಿ ಭಾವಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ಬನ್ಧಹಾನಿತ್ವಾದೇ ರಾಜಪ್ರಸಾದಾಧೀನನಿಗಡಬನ್ಧಹಾನ್ಯಾದೌ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ। ಪರಪ್ರಸಾದನಿರಪೇಕ್ಷೈವ ಕಾಚಿದ್ ಬನ್ಧಹಾನಿರ್ದೃಶ್ಯತೇ। ತತ್ರ ಭವತಾಮಪಿ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪಕ್ಷತುಲ್ಯತ್ವಾತ್। ಸರ್ವಾಽಪ್ಯನಿಷ್ಟನಿವೃತ್ತಿರೀಶ್ವರಪ್ರಸಾದಾಧೀನೇತಿ ಹಿ ತತ್ವವಿದಾಂ ಪನ್ಥಾಃ।

h ll ಜೈನಮತೇ ಅಹಿಂಸಾಯಾ ಧರ್ಮತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಃ ll

(###sudha --)

ಯದುಕ್ತಂ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನಯೋರ್ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವೇ ತದೈವ ಮೋಕ್ಷಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ, ತದಸತ್। ಕರ್ಮಣಃ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕಸ್ಯ ಸದ್ಭಾವಾತ್। ನಹಿ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕವಶಾತ್ ಕಾರ್ಯಮಕುರ್ವಾಣೋ ಹೇತುರಹೇತುರ್ಭವತಿ, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅನೇಕವಿಧಂ ಖಲು ಕರ್ಮ। ತತ್ರ ಯದ್ಯಪಿ ಜ್ಞಾನಾವರಣಾದಿಕಂ ಜ್ಞಾನಾದೇವ ನಿವೃತ್ತಮ್। ತಥಾಽಪ್ಯಾಯುರಾದಿಕಾರಣಮಸ್ತ್ಯೇವೇತಿ ಚೇತ್।

ಸ್ಯಾದಿದಂ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕಸದ್ಭಾವಕಲ್ಪನಮ್, ಯದಿ “ಅಹಿಂಸಾದಿರೂಪೋ ಧರ್ಮಃ, ಶರೀರಪರಿಮಾಣತ್ವಾದಿನಾ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಂ ಚ ತತ್ವಜ್ಞಾನಮ್, ಏತೇ ಚ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನೇ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನೇ’ ಇತ್ಯೇಷೋಽರ್ಥಃ ಪ್ರಮಿತೋ ಭವೇತ್। ನಚೈವಮ್। ಏವಮೇವ ಕಲ್ಪನೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ಧರ್ಮಾದಿಸ್ವರೂಪೇ ತಾವತ್ ಪ್ರಮಾಣಂ ನಾಸ್ತೀತ್ಯಾಹ -- ಅಹಿಂಸಾಯಾಶ್ಚೇತಿ।

ಅಹಿಂಸಾಯಾಶ್ಚ ಧರ್ಮತ್ವಂ ಕೇನ ಮಾನೇನ ಗಮ್ಯತೇ।

ಹಿಂಸಾಯಾ ಏವ ಧರ್ಮತ್ವಮಿತ್ಯುಕ್ತೇ ಸ್ಯಾತ್ ಕಿಮುತ್ತರಮ್ ll139 ll**

(###sudha --)

ಚಶಬ್ದೋ ಜ್ಞಾನಸಙ್ಗ್ರಹಾರ್ಥಃ। ಯದ್ವಾ ಸಪ್ತಘಟಿಕಾಭೋಜನಾದಿಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ। ಜ್ಞಾನವಿಶೇಷಸ್ಯ ಚೋಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಜಿನವಾಕ್ಯೇನಾವಗಮ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಾಧಕಾಭಾವಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಂ ಚ ಜಿನವಾಕ್ಯಮಿತ್ಯಾಹ -- ಹಿಂಸಾಯಾ ಏವೇತಿ। ಅತ್ರಾಪಿ ಪೂರ್ವವದುಪಲಕ್ಷಣಂ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್। ಜಿನವಾಕ್ಯಾದಹಿಂಸಾಯಾ ಧರ್ಮತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪನ್ನಸ್ಯ ಭಿನ್ನಕಾಚಾರ್ಯೇಣ ಹಿಂಸಾಯಾ ಏವ ಧರ್ಮತ್ವಮಿತ್ಯುಕ್ತೇ ಕಿಮುತ್ತರಂ ಸ್ಯಾತ್? ನ ಕಿಮಪಿ। ತಥಾಚ ನ ಧರ್ಮನಿಶ್ಚಯಃ ಸ್ಯಾತ್।

ಭಿನ್ನಕಾಚಾರ್ಯೋ ನಾಽಪ್ತ ಇತಿ ಚೇತ್। ಜಿನೋಽಪಿ ಕಥಮಾಪ್ತಃ? ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಗುಣೋಪೇತತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್। ಭಿನ್ನಕಾಚಾರ್ಯೇಽಪಿ ತುಲ್ಯಮೇತತ್। ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕಾಸ್ತತ್ರ ತೇ ಗುಣಾ ಇತಿ ಚೇತ್। ಜಿನೇಽಪಿ ಕಿಂ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧಾಃ? ಜಿನದರ್ಶಿನಾಂ ವಚನೇನ ತೇಷಾಂ ತತ್ರ ಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸಮಾನಮನ್ಯತ್ರಾಪಿ। ಭಿನ್ನಕಾಚಾರ್ಯದರ್ಶಿನೋ ಭ್ರಾನ್ತಾಃ ಪ್ರತಾರಕಾ ವೇತಿ ಚೇತ್। ಜಿನದರ್ಶಿನೋಽಪಿ ಕುತೋ ನ ತಥೇತಿ।

h ॥ ಜೈನಾಭಿಮತಮೋಕ್ಷಸಾಧನಾನಾಮಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಇದಾನೀಂ ಧರ್ಮಾದೇರ್ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಮಪ್ಯಪ್ರಾಮಾಣಿಕಮಿತ್ಯಾಹ -- ಧರ್ಮಸ್ಯೇತಿ।

ಧರ್ಮಸ್ಯ ಸುಖಹೇತುತ್ವಮಪಿ ಕೇನಾವಗಮ್ಯತೇ।

ಹತ್ಯಾಯಾ ಮೋಕ್ಷಹೇತುತ್ವಂ ಕುತೋ ಮಾನಾನ್ನಿವಾರ್ಯತೇ ॥140॥**

(###sudha --)

ಸುಖಂ ಮೋಕ್ಷಃ। ಜಿನವಾಕ್ಯೇನಾವಸೀಯತ ಇತಿ ವದತಃ ಪೂರ್ವವತ್ ಸತ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತೇತ್ಯಾಹ -- ಹತ್ಯಾಯಾ ಇತಿ। ಮೋಕ್ಷಹೇತುತ್ವಂ ಕೇನಚಿದಾಚಾರ್ಯೇಣೋಕ್ತಮಿತಿ ಶೇಷಃ। “ಹನಸ್ತ ಚ” ಇತ್ಯತ್ರ ಸುಪೀತಿ ನಾನುವರ್ತತೇ। ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾದಯಸ್ತು ಷಷ್ಠೀಸಮಾಸಾಃ। ಅತೋ ಹತ್ಯೇತಿ ಸಾಧುಃ। ಸನ್ತಿ ಖಲು “ಅಕ್ಷಯ್ಯಂ ಹ ವೈ ಚಾತುರ್ಮಾಸ್ಯಯಾಜಿನಃ ಸುಕೃತಂ ಭವತಿ” ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಮನುಸೃತ್ಯ ಹಿಂಸಾತ್ಮಕಸ್ಯ ಯಾಗಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಹೇತುತ್ವಂ ವದನ್ತ ಇತ್ಯಯುಕ್ತಮೇವ ಜೈನಾನಾಂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಮಿತಿ।

h ॥ ಶೂನ್ಯಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯಭಾವನಯೋಃ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಅಧುನಾ ಬೌದ್ಧಾಭಿಮತಂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಂ ನಿರಾಕುರ್ವಾಣಃ ಶೂನ್ಯವಾದ್ಯುಕ್ತಂ ತಾವದಪಾಕರೋತಿ -- ನಚೇತಿ।

ನಚ ಶೂನ್ಯಪರಿಜ್ಞಾನಾಚ್ಛೂನ್ಯಭಾವನಯಾಽಪಿ ಚ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಮೋಕ್ಷಃ ಕಥಙ್ಞ್ ನ ಭವೇತ್ ॥॥॥॥॥॥॥॥।141॥**

(###sudha --)

ಶೂನ್ಯಮೇವ ತತ್ತ್ವಮ್, ಸಮಸ್ತಂ ತತ್ರಾಧ್ಯಸ್ತಮಿತಿ ಪರಿಜ್ಞಾನಮ್। ತಥೈವ ಶೂನ್ಯಭಾವನಯಾ ಶೂನ್ಯಧ್ಯಾನೇನ। ಅಪಿಚಾವನ್ಯೋನ್ಯಸಮುಚ್ಚಯೇ। ಮೋಕ್ಷೋ ನ ಭವೇದಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಕಥಙ್ಞ್ ನೇತ್ಯನೇನೇದಮಾಚಷ್ಟೇ ಶೂನ್ಯಪರಿಜ್ಞಾನಾದಿಕಂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಮಿತ್ಯತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್ "ತಯೈವ ಬನ್ಧಹಾನಿಃ ಸ್ಯಾತ್" ಇತ್ಯುಕ್ತಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಾಚ್ಚೇತಿ। ಯದ್ವಾ ಶೂನ್ಯಪರಿಜ್ಞಾನಾದಿಕಂ ಕಿಂ ಸ್ವಯಮೇವ ಮೋಕ್ಷಂ ಸಾಧಯತಿ, ಕಿಂವಾ ಶೂನ್ಯಪ್ರಸಾದಜನನೇನ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಅಚೇತನತ್ವಾತ್; ಪಟವತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಶೂನ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದಗುಣಾನಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಶೂನ್ಯತ್ವವ್ಯಾಘಾತಾದಿತಿ।

h॥ ಶೂನ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವೇ ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತ್ಯನನ್ತರಮೇವ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಬನ್ಧಸ್ತಾವತ್ ಸಂವೃತಿನಾಮಕಾಜ್ಞಾನನಿಮಿತ್ತೋಽಧ್ಯಾಸಃ। ಸಂವೃತಿಶ್ಚ ವಿರೋಧಿನಾ ಶೂನ್ಯಜ್ಞಾನೇನ ನಿವರ್ತತೇ। ತತಸ್ತನ್ಮೂಲೋ ಬನ್ಧಾಧ್ಯಾಸೋಽಪೀತಿ ಕಿಮಚೇತನತ್ವಾದಿಕಂ ಕರಿಷ್ಯತಿ? ನಚೈವಂ ಭಾವನಾವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್, ಅಸಮ್ಭಾವನಾವಿಪರೀತಭಾವನಾನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥತ್ವಾದಿತಿ। ಮೈವಮ್। ಬನ್ಧಸ್ಯಾಧ್ಯಸ್ತತಾಯಾ ನಿರಸ್ತತ್ವಾತ್। (47) ಅಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ದೋಷಮಾಹ -- ಯದೀತಿ।

॥॥॥॥॥॥॥॥॥।ಯದೀದಾನೀಂ ಕಥಂ ನ ಸಃ॥141॥**

(###sudha --)

ಶೂನ್ಯಪರಿಜ್ಞಾನಾದಿತ್ಯಾದಿಕಂ ಸರ್ವಮನುವರ್ತತೇ। ಶೂನ್ಯಜ್ಞಾನೇನ ಕಥಙ್ಞ್ನೇತಿ ಶಙ್ಕಿತರೀತ್ಯಾ ಮೋಕ್ಷೋ ಭವೇದಿತಿ ಯದ್ಯುಚ್ಯತೇ, ತರ್ಹಿ ಸ ಮೋಕ್ಷಃ ಕಥಮಿದಾನೀಂ ಜ್ಞಾನೋದಯಾನನ್ತರಕ್ಷಣೇ ನ ಭವೇತ್? ತದೈವ ಭವಿತವ್ಯಮಿತ್ಯಾಶಯಃ। ನಹಿ ಪ್ರದೀಪಸ್ಯ ವಿರೋಧ್ಯನ್ಧಕಾರನಿವರ್ತನೇ ವಿಲಮ್ಬೋಽಸ್ತಿ। ಅಙ್ಗೀಕ್ರಿಯನ್ತೇ ಚ ಶೂನ್ಯಜ್ಞಾನಸಮನನ್ತರಮಪಿ ಸಂಸರನ್ತಃ ಪುರುಷಾಃ ಪರೇಣ। ಅಸಮ್ಭಾವನಾವಿಪರೀತಭಾವನಾಸದ್ಭಾವಾದ್ ವಿಲಮ್ಬ ಇತಿ ಚೇತ್। ತೇ ಕಿಂ ಸಂವೃತಿಕಾರ್ಯೇ, ನವಾ? ದ್ವಿತೀಯೇ ಶೂನ್ಯವದನಿವೃತ್ತಿರೇವ। ಆದ್ಯೇ ಸಂವೃತೌ ನಿವೃತ್ತಾಯಾಂ ಕಥಂ ತದನಿವೃತ್ತಿಃ? ಅನ್ಯಥಾ ಸಂವೃತ್ಯನಿವೃತ್ತಿರ್ವಾ ತದಕಾರ್ಯತ್ವಮೇತಯೋರ್ವಾ ಸ್ಯಾತ್। ಸಂವೃತೇರನಿವೃತ್ತೌ ಚ ಕಥಂ ಜ್ಞಾನವಿರೋಧಿತ್ವಮ್? ಪಶ್ಚಾದಪಿ ಕಥಂ ನಿವೃತ್ತಿಃ?

h॥ ಅಸ್ಮನ್ಮತೇ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಈಶ್ವರಪ್ರಸಾದಸಾಧ್ಯತ್ವಾದ್ ವಿಲಮ್ಬೋಪಪತ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ನನು ಯಥಾ ಭವನ್ಮತೇ ಜ್ಞಾನೋದಯಾನನ್ತರಮಪಿ ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥಾನಮ್, ತಥಾಽಸ್ಮನ್ಮತೇಽಪಿ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತೋ ವೈಷಮ್ಯಮಾಹ ಪರೇತಿ।

ಪರಪ್ರಸಾದನೇಚ್ಛೋಽಸ್ತು ವಿಲಮ್ಬೋ ನಾಮ ಯುಜ್ಯತೇ।

ಪುಮಿಚ್ಛಾಧೀನತಾ ನೋ ಚೇದ್ ವಿಲಮ್ಬಃ ಕಿಙ್ಕೃತೋ ಭವೇತ್ ॥142॥**

(###sudha --)

ಅನುಷ್ಠಿತಸ್ವಕೃತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ತೇನ ಪರಪ್ರಸಾದನೇಚ್ಛೋಽಸ್ತು ಫಲಾವಾಪ್ತೌ ವಿಲಮ್ಬೋ ನಾಮ ಯುಜ್ಯತೇ। ಲೋಕೇ ತಥಾ ದರ್ಶನಾತ್। ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಪುರುಷಾನ್ತರಪ್ರಸಾದಾಧೀನತಾ ನೋ ಚೇದಾಸ್ಥೀಯತೇ, ಕೇವಲಂ ಶೂನ್ಯಜ್ಞಾನಂ ಬನ್ಧವಿರೋಧಿತ್ವಾದ್ ಬನ್ಧಂ ನಿವರ್ತಯತೀತ್ಯಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತದಾ ಜ್ಞಾನೋದಯಾನನ್ತರಂ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ವಿಲಮ್ಬಃ ಕಿನ್ನಿಬನ್ಧನೋ ಭವೇತ್? ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕತ್ವೇನ ಕಲ್ಪ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಸಂವೃತಿಕಾಯತ್ವೇನ ಜ್ಞಾನವಿರೋಧಿತ್ವಾತ್। ನಹಿ ಪ್ರಬೋಧಾನನ್ತರಂ ಸ್ವಾಪ್ನಬನ್ಧನಿವೃತ್ತೇರ್ವಿಲಮ್ಬೋಽಸ್ತಿ।

h ॥ ಕಾರ್ಯಮಾತ್ರಸ್ಯ ಈಶ್ವರೇಚ್ಛಾಧೀನತ್ವಾತ್ ಔಷಧಭಕ್ಷಣಾನನ್ತರಮಪಿ ವಿರೇಕಾದೌ ವಿಲಮ್ಬೋಪಪತ್ತಿಃ ॥

(###sudha --)

ಪರಪ್ರಸಾದಾನಪೇಕ್ಷೇಷ್ವಪಿ ಕಾರ್ಯೇಷು ವಿಲಮ್ಬೋಽಸ್ತಿ। ತ್ರಿವೃನ್ಮೂಲಾಭ್ಯವಹರಣಾದೌ ಕೃತೇಽಪಿ ವಿರೇಚನಾದೇರ್ವಿಲಮ್ಬದರ್ಶನಾತ್। ತತ್ ಕಥಮುಚ್ಯತೇ ಪುಮಿಚ್ಛಾಧೀನತಾಭಾವೇ ವಿಲಮ್ಬೋ ನ ಭವೇದಿತಿ। ತತ್ರಾಽಹ -- ಅನ್ಯತ್ರಾಪೀತಿ।

ಅನ್ಯತ್ರಾಪಿ ವಿಲಮ್ಬಾಸ್ತು ಸ್ಯುರೀಶೇಚ್ಛಾನಿಮಿತ್ತತಃ।

ಅನ್ಯಥಾ ಕಾರಣಂ ಚೇತ್ ಸ್ಯಾತ್ ಕಿಂ ಕಾರ್ಯಂ ನೋಪಜಾಯತೇ।

ಕಾರಣೇ ಸತಿ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಭಾವಃ ಸುನಿಯತೋಽಸ್ಯ ಹಿ ॥143॥**

(###sudha --)

ಮೋಕ್ಷಾದನ್ಯತ್ರ। ಏತಾವತಾ ಕಾಲೇನೇದಂ ಭವತ್ವಿತೀಶೇಚ್ಛೈವ ನಿಮಿತ್ತಮ್, ತತಃ। ಕುತೋಽತ್ರೇಶ್ವರೇಚ್ಛಾ ನಿಮಿತ್ತಂ ಕಲ್ಪ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನ್ಯಥೇತಿ। ಈಶ್ವರೇಚ್ಛಾಯಾ ಅಕಲ್ಪನೇ ಕಾರಣಂ ಸ್ಯಾಚ್ಚೇತ್ ತ್ರಿವೃನ್ಮೂಲಾದನಾದಿಮಾತ್ರಂ ವಿರೇಕಾದೇಃ ಕಾರಣಂ ಯದಿ ಭವೇತ್, ತದಾ ತಸ್ಯ ಸದ್ಭಾವಾತ್ ಕಾರ್ಯಂ ವಿರೇಕಾದಿಕಂ ಕಸ್ಮಾನ್ನೋಪಜಾಯತೇ? ಉಪಜಾಯೇತೈವ। ಕಾರ್ಯಾನುದಯೇನೈವ ಸಾಮಗ್ರೀವೈಕಲ್ಯಂ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ। ನಚ ದೃಷ್ಟಸ್ಯ ವೈವೈಕಲ್ಯಮತ್ರಾಸ್ತೀತಿ ಪರಮೇಶ್ವರೇಚ್ಛೈವ ಕಲ್ಪ್ಯಾ। ನಚ ಧರ್ಮವೈಕಲ್ಯಂ ಕಲ್ಪಯಿತುಂ ಯುಕ್ತಮ್, ಉತ್ತರಕಾಲಮಪಿ ಕಾರ್ಯಾನುದಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಹಿ ತನ್ಮಧ್ಯೇ ಕಶ್ಚಿದ್ ಧರ್ಮೋಽನುಷ್ಠೀಯತೇ। ವಿದ್ಯಮಾನ ಏವ ಪ್ರಾಗಲಬ್ಧವೃತ್ತಿರ್ಧರ್ಮ ಇತಿ ಚೇತ್। ಕೇಯಂ ವೃತ್ತಿರ್ನಾಮ? ಕಿಂ ಕಾರ್ಯಕರಣಮ್, ಉತ ಸಹಕಾರಿಸಾಹಿತ್ಯಮ್? ನಾಽದ್ಯಃ, ಕರಣಮೇವ ಕುತೋ ನಾಸ್ತೀತಿ ವಿಚಾರ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್? ದ್ವಿತೀಯೇ ತದೇವ ಸಹಕಾರೀಶ್ವರೇಚ್ಛೈವೋಚ್ಯತೇ। ಔಷಧಸ್ಯ ಶರೀರಾಶಯವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭಾವಾತ್ ಕಾರ್ಯಾನುದಯ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯಾಪೀಶ್ವರೇಚ್ಛಾಮನ್ತರೇಣಾನುಪಪತ್ತೇರಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕಿಞ್ಚ ಪ್ರಾಪ್ತಸಾಧನಾಭಿಮತಾನಾಮಪಿ ಮೋಕ್ಷವಿಲಮ್ಬೇ ಸಾಮಗ್ರೀವೈಕಲ್ಯಂ ವಾ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕಸದ್ಭಾವೋ ವಾಽನ್ಯೈರ್ವಾದಿಭಿಃ ಕಥಞ್ಚಿದ್ವಕ್ತವ್ಯತೇ ವಕ್ತುಮ್ । ನತು ಬೌದ್ಧೇನೇತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಕಾರಣೇ ಸತೀತಿ । ಅಸ್ಯ ಬೌದ್ಧಸ್ಯ ಮತೇ ಕಾರಣೇ ಸತಿ ಕಾರ್ಯಸ್ಯೋತ್ಪಾದಃ ಸುನಿಯತಃ, ನತ್ವನ್ಯೇಷಾಮಿವಾಪ್ರತಿಬದ್ಧಕಾರಣಸಾಮಗ್ರ್ಯಾಂ ಸತ್ಯಾಮ್ । "ಸಮರ್ಥಸ್ಯ ಕ್ಷೇಪಾಯೋಗಾತ್" ಇತಿ ತದ್ವಚನಾದಿತಿ ಹಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ । ಅತಃ ಶೂನ್ಯವಿಜ್ಞಾನಾದಿಕಂ ನ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ ।

h ॥ ವಿಜ್ಞಾನೈಕ್ಯಜ್ಞಾನವಿಜ್ಞಾನಭಾವನಯೋಃ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ವಿಜ್ಞಾನವಾದ್ಯುಕ್ತಂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಂ ದೂಷಯತಿ -- ವಿಜ್ಞಾನೇತಿ ।

ವಿಜ್ಞಾನವಾದಿನಶ್ಚೈವ ವಿಜ್ಞಾನಾದ್ವೈತವೇದನಾತ್ ।

ವಿಜ್ಞಾನಭಾವನಾಚ್ಚೈವ ಮೋಕ್ಷೋ ನ ಘಟತೇ ಕ್ವಚಿತ್ ॥144॥**

(###sudha --)

ದ್ವಿತೈವ ದ್ವೈತಮ್ । ಸ್ವಾರ್ಥಿಕೋಽಣ್ । ನ ದ್ವೈತಮದ್ವೈತಮ್ । ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯಾದ್ವೈತಂ ವಿಜ್ಞಾನಾದ್ವೈತಮ್ । ವಿಜ್ಞಾನಮೇಕಮೇವ ತತ್ತ್ವಮ್, ನ ತತೋಽನ್ಯದಸ್ತೀತಿ ವೇದನಾತ್ । ವಿಜ್ಞಾನಭಾವನಾತ್ ವಿಜ್ಞಾನಾದ್ವೈತಧ್ಯಾನಾತ್ । ಆದ್ಯಶ್ಚಶಬ್ದೋ ವಾದಿಸಮುಚ್ಚಯೇ । ದ್ವಿತೀಯಃ ಸಾಧನಸಮುಚ್ಚಯೇ । ಏವಶಬ್ದೋ ನೈವ ಘಟತ ಇತ್ಯಾದ್ಯೈಃ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ । ದ್ವಿತೀಯಸ್ತು ಸಾಧನನಿಯಮಾರ್ಥಃ । ವಿಜ್ಞಾನವಾದಿನ ಇತಿ ತೇನೈವ ತಾಭ್ಯಾಂ ಸಾಧನಾಭ್ಯಾಂ ಭವತೀತಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಃ । ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದ್ ವಿಜ್ಞಾನಾದ್ವೈತವೇದನಾದಿಕಂ ವಿಜ್ಞಾನವಾದಿನೋಕ್ತಂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಂ ನೈವೋಪಪದ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಯದ್ವಾ ವಿಜ್ಞಾನವಾದಿನ ಇತಿ ತೇನ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಾತ್ ವಿಜ್ಞಾನಾದ್ವೈತವೇದನಾದಿಕಾನ್ಮೋಕ್ಷೋ ನೈವ ಘಟತೇ ನೈವ ಸಮ್ಬದ್ಯತ ಇತಿ ಯೋಜನಾ । ಕುತ ಇತ್ಯತಃ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಂ ಸರ್ವಂ ಸ್ಮಾರಯಿತುಂ ಕ್ವಚಿತ್ ಕಾಲೇ ಹ್ಯಸೌ, ನತು ಜ್ಞಾನೋದಯೋತ್ತರಕಾಲ ಏವ ಭವತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್ ।

h ॥ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ವೈಭಾಷಿಕಸೌತ್ರಾನ್ತಿಕಾಭಿಮತಂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಂ ಪರಾಚಷ್ಟೇ ಅನ್ತರಿತಿ ।

ಅನ್ತರ್ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಬಾಹ್ಯೇ ಚ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಸ್ಯ ವೇದನಾತ್ ।

ಭಾವನಾಚ್ಚೋಕ್ತಮಾರ್ಗೇಣ ಮಾನಾಭಾವಾನ್ನ ಮುಚ್ಯತೇ ॥145॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಶರೀರಾನ್ತಃಸ್ಥಿತಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ। ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್।
ವಿಜ್ಞಾನವೇದನಾಸಞ್ಜ್ಞಾಸಂಸ್ಕಾರಾಣಾಂ ಬಾಹ್ಯೇ ಸ್ಥಿತಸ್ಯ ರೂಪಸ್ಯ ಚ ಯತ್ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಂ ತಸ್ಯ ವೇದನಾತ್। ಉಕ್ತಮಾರ್ಗೇಣ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವೇನ। ನ ಮುಚ್ಯತೇ ಪುರುಷಃ। ಕುತಃ? ಅತ್ರಾರ್ಥೇ ಮಾನಾಭಾವಾತ್। ಅಕೃತಾಭ್ಯಾಗಮಕೃತವಿಪ್ರಣಾಶಾದಯೋ ದೋಷಾಃ ಸ್ಫುಟಾ ಏವೇತಿ ನೋಕ್ತಃ।

h ll ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷವಿವೇಕಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವೋಕ್ತಿನಿರಾಸಃ ll

(###sudha --)

ಏವಂ ವೇದಬಾಹ್ಯಮತಾನಿ ನಿರಾಕೃತ್ಯ ವೈದಿಕಾನಿ ನಿರಾಕುರ್ವಾಣಃ ಸಾಙ್ಖ್ಯೋಕ್ತಂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಂ ತಾವದನುವದತಿ ಪ್ರಕೃತೇರಿತಿ।

ಪ್ರಕೃತೇಃ ಪುರುಷಸ್ಯಾಪಿ ವಿವೇಕೋ ಮುಕ್ತಿಸಾಧನಮ್।

ಇತಿ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾಃ ನಚೈತಸ್ಮಿನ್ ಮಾನಮೀಶಪ್ರಸಾದತಃ ll146 ll**

(###sudha --)

ಪ್ರಕೃತೇರನ್ತಃಕರಣಾದಿರೂಪಾಯಾಃ ಪುರುಷಸ್ಯ ಸ್ವಾತ್ಮನಃ ವಿವೇಕಃ ಸ್ವರೂಪತೋ ಧರ್ಮತಶ್ಚ ಭೇದದರ್ಶನಂ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾಃ ಪ್ರಾಹುಃ। ದೂಷಯತಿ -- ನಚೇತಿ। ಏತಸ್ಮಿಂಶ್ಚಾರ್ಥೇ ಮಾನಂ ನಾಸ್ತಿ। ಕಥಂ ನಾಸ್ತಿ?

"ಯ ಏನಂ ವೇತ್ತಿ ಪುರುಷಂ ಪ್ರಕೃತಿಂ ಚ ಗುಣೈಃ ಸಹ।

ಸರ್ವಥಾ ವರ್ತಮಾನೋಽಪಿ ನ ಸ ಭೂಯೋಽಭಿಜಾಯತೇ"

"ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಯೋರೇವಮನ್ತರಂ ಜ್ಞಾನಚಕ್ಷುಷಾ।

ಭೂತಪ್ರಕೃತಿಮೋಕ್ಷಂ ಚ ಯೇ ವಿದುರ್ಯಾನ್ತಿ ತೇ ಪರಮ್"

ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಗಮಾನಾಂ ಸತ್ತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಈಶಪ್ರಸಾದತ ಇತಿ। ಈಶಪ್ರಸಾದೇನ ವಿನಾ ಕೇವಲಂ ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷವಿವೇಕೋ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಮಿತ್ಯಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥೇ ಮಾನಂ ನಾಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ।

ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ಭವತ್ಯೇವ ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷವಿವೇಕೋ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಮ್, ಕಿನ್ತು ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದಸಾಧನತ್ವೇನ। ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷವಿವೇಕೇ ಹಿ ಪುರುಷಸ್ಯ ವೈರಾಗ್ಯಂ ಸಮ್ಪದ್ಯತೇ। ವಿರಕ್ತಸ್ಯ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿದ್ವಾರಾ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದ ಇತಿ। ತದರ್ಥಾನಿ ಚೈತಾನಿ ವಾಕ್ಯಾನಿ। ನಿರೀಶ್ವರೇಣ ತು ಸಾಙ್ಖ್ಯೇನ ಸಾಕ್ಷಾನ್ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಂ ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷವಿವೇಕಸ್ಯೋಚ್ಯತೇ। ನಚ ತಸ್ಮಿನ್ ವಿಶೇಷೇ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತೀತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ಈಶ್ವರಪ್ರಸಾದಸಾಧನತ್ವಾದೇವ ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷವಿವೇಕಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇತಾನಿ ವಾಕ್ಯಾನಿ ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷವಿವೇಕಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಂ ತಾವತ್ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ತಿ । ನಚ ಪಾರಮ್ಪರ್ಯಕಲ್ಪನೇ ಕಾರಣಮಸ್ತಿ । ಅತ ಏತೇಷಾಮೇವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಸಾಧನತ್ವೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಶ್ರುತಯ ಇತಿ ।

ಶ್ರುತಯಃ ಸ್ಮೃತಯಶ್ಚೈವ ಯದೀಶಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದತಃ ।

ವದನ್ತಿ ನಿಯಮಾನ್ಮುಕ್ತಿಂ ತಮೃತೇಽತಃ ಕುತೋ ಭವೇತ್ ॥147 ॥**

(###sudha --)

"ಯಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದಾತ್" ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಃ ಶ್ರುತಯಃ । "ಅಜ್ಞಾನಾಂ ಜ್ಞಾನದೋ ವಿಷ್ಣುಃ" ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಶ್ಚ ಸ್ಮೃತಯಃ । ಏವಶಬ್ದಸ್ಯ ನ ಪ್ರಾಕೃತಪುರುಷವಾಕ್ಯಾನೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಯದಾ ಯಸ್ಮಾತ್ । ನಿಯಮಾತ್ ಸಾಧನಾನ್ತರವ್ಯವಚ್ಛೇದೇನ । "ನಾಪರೇಣ" । "ಸ ಏವೈಕಃ" ಇತಿ ವಚನಾತ್ । ತಂ ಪ್ರಸಾದಮ್ । ಭವೇನ್ಮುಕ್ತಿಃ । ಬಲವದ್ಬಾಧಕಸದ್ಭಾವಾತ್, ಲಾಙ್ಗಲೇನ ವಯಂ ಜೀವಾಮ ಇತಿವತ್ ಪಾರಮ್ಪರ್ಯಪರತ್ವಮೇವ ತೇಷಾಂ ವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ ।

h ॥ ವೈಶೇಷಿಕಪಾತಞ್ಜಲನ್ಯೈಯಾಯಿಕೈಃ ಈಶ್ವರಪ್ರಸಾದಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽಪಿ ಸ್ವತನ್ತ್ರಸಾಧನತ್ವಾನಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ ತನ್ಮತಮಯುಕ್ತಮ್ ॥

(###sudha --)

ವೈಶೇಷಿಕಾದ್ಯುಕ್ತಂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಂ ನಿರಾಕರೋತಿ -- ಕಣಾದೇತಿ ।

ಕಣಾದಯೋಗಾಕ್ಷಪಾದಾ ಅಪೀಶಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದತಃ ।

ಮುಕ್ತಿಂ ಬ್ರುವಾಣಾ ಅಪ್ಯಾಹುಃ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ಯೋಗಶಬ್ದೇನ ಯೋಗಾನುಶಾಸನಸ್ಯ ಪ್ರಣೇತಾ ಪತಞ್ಜಲಿರುಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ । ಅನುಪಪನ್ನಭಾಷಿಣ ಇತಿ ಶೇಷಃ । ನ ಕೇವಲಂ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾದ್ಯಾ ಇತ್ಯಪೇರರ್ಥಃ ।

ನನ್ವೇತೇ ತ್ರಯೋಽಪೀಶ್ವರಪ್ರಸಾದಸಾಧ್ಯಾಂ ಮುಕ್ತಿಂ ಬ್ರುವತೇ । ತಥಾಹಿ ವೈಶೇಷಿಕೇಣ ಯದ್ಯಪಿ ದ್ರವ್ಯಾದಿಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಸಾಧರ್ಮ್ಯವೈಧರ್ಮ್ಯತತ್ವಜ್ಞಾನಂ ನಿಃಶ್ರೇಯಸಹೇತುರಿತ್ಯುಕ್ತಮ್, ತಥಾಽಪಿ ನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ । ಕಿನ್ತು ಧರ್ಮದ್ವಾರೈವ । ಅನ್ಯಥಾ "ಯತೋಽಭ್ಯುದಯನಿಃಶ್ರೇಯಸಸಿದ್ಧಿಃ ಸ ಧರ್ಮಃ" ಇತಿ ಸೂತ್ರವಿರೋಧಾತ್ । ನಚ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಧರ್ಮೋಽಪಿ ಸಾಕ್ಷಾನ್ಮೋಕ್ಷಹೇತುಃ, ಅಪಿತು ಈಶ್ವರಪ್ರಸಾದಸಹಕೃತ ಏವ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ತಚ್ಚೇಶ್ವರಚೋದನಾಭಿವ್ಯಕ್ತಾದ್ ಧರ್ಮಾದೇವ" ಇತಿ। ಸ್ಪಷ್ಟಂ ಚ

"ತುಷ್ಟೇರ್ಮೋಚಯತೋ ಬದ್ಧಾನಾತುಷ್ಟೇರ್ಬಧ್ನತಃ ಪುನಃ।

ಕಾರಾಗಾರಮಿದಂ ವಿಶ್ವಂ ಯಸ್ಯ ವನ್ದೇ ತಮೀಶ್ವರಮ್" ಇತಿ।

ಪತಞ್ಜಲಿಸ್ತು ಸ್ಪಷ್ಟಮಾಚಷ್ಟೇ "ತಪಃ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯೇಶ್ವರಪ್ರಣಿಧಾನಾದಿಕ್ರಿಯಾಯೋಗಃ" ಇತ್ಯಾದಿ।

ಅಕ್ಷಪಾದೋ ಯದ್ಯಪಿ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಷೋಡಶಪದಾರ್ಥತತ್ವಜ್ಞಾನಾನ್ನಿಃಶ್ರೇಯಸಾಧಿಗಮ ಇತ್ಯಾಹ, ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಪಞ್ಚದಶಪದಾರ್ಥತತ್ವಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಽತ್ಮಾದಿದ್ವಾದಶವಿಧಪ್ರಮೇಯತತ್ವಜ್ಞಾನಹೇತುತ್ವಮೇವ। "ಆತ್ಮಶರೀರೇನ್ದ್ರಿಯಾರ್ಥಬುದ್ಧಿಮನಃಪ್ರವೃತ್ತಿದೋಷಪ್ರೇತ್ಯಭಾವಫಲದುಖಾಪವರ್ಗಾಸ್ತು ಪ್ರಮೇಯಮ್" ಇತಿ ತುಶಬ್ದಕರಣಾತ್। ಆತ್ಮಾದಿಜ್ಞಾನಮಪಿ ನ ಸಾಕ್ಷಾನ್ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಪರಮೇಶ್ವರಪ್ರಸಾದೋಪೇತಮೇವ।

"ಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗಯೋರ್ಮಾರ್ಗಮಾಮನನ್ತಿ ಮನೀಷಿಣಃ।

ಯದುಪಾಸ್ತಿಮಸಾವತ್ರ ಪರಮಾತ್ಮಾ ನಿರೂಪ್ಯತೇ"

ಇತಿ ಸಮ್ಪ್ರದಾಯವಿದ್ವಚನಾತ್। ಅಥ ಕಥಮನುಪಪನ್ನಭಾಷಿಣ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಈಶಸ್ಯೇತಿ। ಈಶಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದತೋ ಮುಕ್ತಿಂ ಬ್ರುವಾಣಾ ಅಪ್ಯೇತೇ ಕಿಞ್ಚಿದಯುಕ್ತಮಾಹುರ್ಯತೋಽತೋಽನುಪಪನ್ನಭಾಷಿಣ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

ತಥಾಹಿ ಯದ್ಯಪಿ ವೈಶೇಷಿಕೈರೀಶ್ವರಪ್ರಸಾದೋಽಙ್ಗೀಕೃತಃ, ತಥಾಽಪಿ ಧರ್ಮಸಹಕಾರಿತ್ವೇನೈವ। "ಈಶ್ವರಚೋದನಾಭಿವ್ಯಕ್ತಾತ್" ಇತಿ ವಚನಾತ್। ಏವಂ ಪತಞ್ಜಲಿರಪಿ ತಪಃಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಾದಿಸಮಾನಕಕ್ಷ್ಯತಾಮೇವೇಶ್ವರಪ್ರಣಿಧಾನಸ್ಯಾಽಹ। ನೈಯಾಯಿಕಾ ಅಪ್ಯಾತ್ಮತತ್ವಜ್ಞಾನಮೇವ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಮ್, ಈಶ್ವರಪ್ರಸಾದಸ್ತು ಸಹಕಾರಿಮಾತ್ರಮಿತ್ಯಾಸ್ಥಿತಾಃ। ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರೇ ತಥೈವ ವ್ಯುತ್ಪಾದಿತತ್ವಾತ್। ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಯಸ್ತು ಧರ್ಮಾದಿಕಂ ಸಮಸ್ತಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರಮ್ಪರಯಾ ವಾ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದಸಾಧನಮ್, ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದಸ್ತ್ವನನ್ಯಾಪೇಕ್ಷಃ ಸಾಕ್ಷಾದೇವ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಮಿತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ

"ಸರ್ವಂ ತದನನ್ತರಾಧಾಯ ಮುಕ್ತಯೇ ಸಾಧನಂ ಭವೇತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನ ಕಿಞ್ಚಿದನ್ತರಾಧಾಯ ವಿಮೋಕ್ಷ್ಯಾಯಾಪರೋಕ್ಷದೃಕ್" ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಃ।

ಅತಃ ಕಥಂ ನಾನುಪಪನ್ನವಾದಿನ ಇತಿ।

h ॥ ಕರ್ಮಣಾಂ ಭೋಗಮಾತ್ರನಾಶ್ಯತ್ವಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಇತಶ್ಚಾನುಪಪನ್ನಭಾಷಿಣ ಇತ್ಯಾಹ -- ಭೋಗಾದೇವ ಚೇತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ । ಭೋಗಾದೇವ ಚ ಕರ್ಮಣಾಮ್।

ಕ್ಷಯಂ ಪ್ರಾಹುಃ ಕುತಶ್ಚೈತತ್ ಪ್ರಸನ್ನೇ ಜಗದೀಶ್ವರೇ ॥148॥**

(###sudha --)

ವೈಶೇಷಿಕಾದಯಸ್ತತ್ತ್ವವಿದ ಇವ ಜ್ಞಾನಾತ್ ಪೂರ್ವೇಷಾಂ ಕರ್ಮಣಾಂ ಜ್ಞಾನಾದೇವ ವಿನಾಶಂ ನ ಮನ್ಯನ್ತೇ। ಕಿನ್ತು ಸಮಾಧಿಮಹಿಮ್ನಾಽಪರಿಮಿತದೇಹವ್ಯೂಹನಿರ್ಮಾಣೇನಾನನ್ತಾನ್ಯಪಿ ವಿಷಮವಿಪಾಕಸಮಯಾನ್ಯಪಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಪಿಣ್ಡೀಕೃತ್ಯ ತತ್ಫಲಸುಖದುಃಖಭೋಗೇನೈವ ಜ್ಞಾನಿನೋ ವಿನಾಶಯನ್ತೀತಿ ಪ್ರಾಹುಃ। ಅತೋಽಪ್ಯನುಪಪನ್ನಭಾಷಿಣ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

ನನ್ವೇತದಸಙ್ಗತಮ್, ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಿಚಾರಸ್ಯ ಪ್ರಸ್ತುತತ್ವಾದಿತಿ। ಮೈವಮ್। ಅವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಾದಿಲಕ್ಷಣೋ ಹಿ ಬನ್ಧಃ। ಅತಸ್ತನ್ನಿವೃತ್ತಿರ್ಮೋಕ್ಷ ಇತಿ ಕಥಂ ಕರ್ಮಕ್ಷಯೋ ನ ಮೋಕ್ಷಃ? ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಚ "ಕರ್ಮಕ್ಷಯಸ್ತಥೋತ್ಕ್ರಾನ್ತಿಃ" ಇತ್ಯಾದಿ। ಅತೋ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಿಷಯೈವೇಯಂ ಚಿನ್ತೇತಿ।

ತಥಾ ಬ್ರುವಾಣಾ ಅಪಿ ಕಥಮನುಪಪನ್ನಭಾಷಿಣ ಇತ್ಯತೋಽಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಾದಿತ್ಯಾಹ -- ಕುತಶ್ಚೇತಿ। ಜ್ಞಾನಿನೋಽಪಿ ಕರ್ಮಣಾಂ ಫಲಭೋಗೇನೈವ ಕ್ಷಯ ಇತ್ಯೇತತ್ ಕುತ ಏವ ಪ್ರಮಾಣಾತ್ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಮ್? ನ ಕುತಶ್ಚಿತ್।

h ॥ ಸಿದ್ಧಾನ್ತೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಜನ್ಯಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದಸ್ಯ ಕರ್ಮನಾಶಹೇತುತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಕ್ಷೀಣಕರ್ಮಣಾಂ ಮೋಕ್ಷಾನುಪಪತ್ತೇಸ್ತತ್ಕ್ಷಯಹೇತೋಶ್ಚಾನ್ಯಸ್ಯಾಭಾವಾದತ್ಯನ್ತಸುಖದುಃಖಸಞ್ಜ್ಞಾನಮೇವ ತತ್ಕ್ಷಯಕಾರಣಮಿತಿ ಕಲ್ಪ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರಸನ್ನ ಇತಿ। ಕುತ ಏತದಿತಿ ವರ್ತತೇ। ಜ್ಞಾನೇನ ಪ್ರಸನ್ನೋ ಭಗವಾನೇವಾಭುಕ್ತಫಲಾನ್ಯೇವ ಕರ್ಮಾಣಿ ವಿನಾಶಯತೀತ್ಯನ್ಯಥೈವೋಪಪತ್ತೇಃ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕುತ ಏತತ್ ಕಲ್ಪ್ಯತ ಇತ್ಯಾಶಯಃ। ಭಗವಾನಪಿ ಕಥಮದತ್ತಫಲಕರ್ಮಕ್ಷಯಸ್ಯೇಷ್ಟ ಇತಿ ನ ಶಙ್ಕನೀಯಮ್। ತದೈಶ್ವರ್ಯಸ್ಯ ಕ್ವಾಪ್ಯಪ್ರತಿಹತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವೇನೋಕ್ತಮ್ ಜಗದೀಶ್ವರ ಇತಿ।

h॥ ಭಗವತ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಸ್ಯ ಕರ್ಮನಾಶಹೇತುತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣೋಕ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ಸಮ್ಭಾವಿತಮೇವೈತನ್ನ ತು ಪ್ರಮಿತಮ್। ತತ್ ಕಥಮನ್ಯಥೈವೋಪಪತ್ತಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಭಿದ್ಯತ ಇತಿ।

ಭಿದ್ಯತೇ ಹೃದಯಗ್ರನ್ಥಿಶ್ಛಿದ್ಯನ್ತೇ ಸರ್ವಸಂಶಯಾಃ।

ಕ್ಷೀಯನ್ತೇ ಚಾಸ್ಯ ಕರ್ಮಾಣಿ ತಸ್ಮಿನ್ ದೃಷ್ಟೇ ಪರಾವರೇ॥149॥**

(###sudha --)

ಭಿದ್ಯತೇ ಹೃದಯಗ್ರನ್ಥಿಶ್ಛಿದ್ಯನ್ತೇ ಸರ್ವಸಂಶಯಾಃ।

ಕ್ಷೀಯನ್ತೇ ಚಾಸ್ಯ ಕರ್ಮಾಣಿ ದೃಷ್ಟ ಏವಾಽತ್ಮನೀಶ್ವರೇ।

ಇತಿ ಶ್ರುತಿಪುರಾಣಾದಿವಚನೇಭ್ಯೋಽನ್ಯಥಾಗತೇಃ॥150॥**

(###sudha --)

ಹೃದಯಗ್ರನ್ಥಿರವಿದ್ಯಾ। ಪರಾ ಅಪ್ಯವರಾ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸ ಪರಾವರಃ। ಆತ್ಮನ್ಯಾತತಗುಣೇ ಜಗದೀಶ್ವರೇ। ಆದ್ಯಂ ಕಠಶ್ರುತಿವಚನಮ್। ದ್ವಿತೀಯಂ ಭಾಗವತವಚನಮ್। ಆದಿಪದೇನ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾನೀತಿಹಾಸವಚನಾನಿ ಗೃಹ್ಯನ್ತೇ। ಅನ್ಯಥಾ ಫಲಭೋಗೇನ ವಿನೇಶ್ವರಪ್ರಸಾದೇನೈವ ಕರ್ಮಣಾಂ ಗತೇರಪಗತೇರ್ವಿನಾಶನಿಶ್ಚಯಾದನ್ಯಥೈವೋಪಪತ್ತಿರಿತಿ।

ನನ್ವತ್ರ ಪರಮೇಶ್ವರೇ ದೃಷ್ಟೇ ಕರ್ಮಾಣಿ ಕ್ಷೀಯನ್ತ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ, ನತು ದರ್ಶನೇನೇತಿ। ತತೋ ಭೋಗೇನೇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇಽಪಿ ನ ವಿರೋಧ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಥಾಸತಿ ಹೃದಯಗ್ರನ್ಥಿಭೇದನಸಂಶಯಚ್ಛೇದನಯೋರಪ್ಯನ್ಯಸಾಧ್ಯತಾಸ್ವೀಕಾರಾಪಾತಾತ್। ದೃಷ್ಟ ಏವೇತ್ಯೇವಶಬ್ದವಿರೋಧಾಚ್ಚ। ಭೋಗೇನ ಕ್ಷಯಸ್ಯ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣ್ಯಾದ್ ದರ್ಶನವಿಶೇಷಣಸ್ಯ ವೈಯರ್ಥ್ಯಾಚ್ಚ।

ಅಜ್ಞೋ ನ ಸರ್ವಾಣಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಭೋಗೇನ ಕ್ಷೇಪ್ತುಂ ಕ್ಷಮತೇ। ಬಹುತರತ್ವಾದ್ ವಿಷಮವಿಪಾಕಸಮಯತ್ವಾಚ್ಚ। ಜ್ಞಾನೀ ತು ಸಮಾಧಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ ಕಾಯವ್ಯೂಹಂ ನಿರ್ಮಾಯ ಸರ್ವಾಣಿ ಸಮಾಹೃತ್ಯ ಫಲಭೋಗೇನ ವಿನಾಶಯತೀತ್ಯತೋ ವಿಶೇಷಣೋಪಪತ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ಕುತ ಏಷಾ ಕಲ್ಪನಾ? ಉಕ್ತಾರ್ಥಾಪತ್ತ್ಯೈವೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಸ್ಮದುದಾಹೃತವಚನಾನಾಮನ್ಯಥಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಥಿತೌ ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಸ್ಥಿತಿಃ, ತತ್ಸ್ಥಿತೌ ಚ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ವಚನಾನಾಮನ್ಯಥಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಥಿತಿರಿತಿ ಪರಸ್ಪರಾಶ್ರಯಾಪತ್ತೇಃ। ವಚನಾನಾಮನ್ಯಥಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಸೇ ಸತಿ ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿನಿರಾಸಃ, ತನ್ನಿರಾಸೇ ಸತ್ಯನ್ಯಥಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಸ ಇತಿ ಭವತಾಮಪಿ ಪರಸ್ಪರಾಶ್ರಯಾಪತ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅವಧಾರಣಾದಿನಾ ನಿರವಕಾಶತ್ವಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್। "ಭಿನತ್ತಿ ಕರ್ಮಸಙ್ಘಾತಂ ಪ್ರಸನ್ನೋ ಭಗವಾನ್ ಹರಿಃ" ಇತ್ಯಾದೀನಾಮತ್ಯನ್ತಾನವಕಾಶಾನಾಮನ್ಯತ್ರೋದಾಹೃತತ್ವಾಚ್ಚ। ಅತ ಏವ "ನಾಭುಕ್ತಂ ಕ್ಷೀಯತೇ ಕರ್ಮ ಕಲ್ಪಕೋಟಿಶತೈರಪಿ" ಇತ್ಯಾದಿಸಾಮಾನ್ಯವಚನಮಜ್ಞಾನಿವಿಷಯಮ್। ಜ್ಞಾನಿನಾಮಪಿ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವಿಷಯಮ್।

"ಆತ್ಮನೋ ವೈ ಶರೀರಾಣಿ ಬಹೂನಿ ಮನುಜಾಧಿಪ।

ಪ್ರಾಪ್ಯ ಯೋಗಬಲಂ ಕುರ್ಯಾತ್ ತೈಶ್ಚ ಸರ್ವಾಂ ಮಹೀಂ ಚರೇತ್।

ಭುಞ್ಜೀತ ವಿಷಯಾನ್ ಕೈಶ್ಚಿತ್ ಕೈಶ್ಚಿದುಗ್ರಂ ತಪಶ್ಚರೇತ್।

ಸಂಹರೇಚ್ಚ ಪುನಸ್ತಾನಿ ಸೂರ್ಯಸ್ತೇಜೋಗಣಾನಿವ"

ಇತ್ಯಾದಿಕಂ ಜ್ಞಾನಿನಾಂ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವಿಷಯಮ್। ವಿಶೇಷವಚನಬಲೇನ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವಿನಾಶಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (4113) ಅತ ಏವ "ಜ್ಞಾನಾದೇವಾಶೇಷಕಮರ್ಕ್ಷಯೇ ತದೈವ ಮುಕ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಾನಾಮುಪಲಬ್ಧೇಃ" ಇತ್ಯನವಕಾಶಂ ಚೋದ್ಯಮ್।

h ll ಕರ್ಮಣಾಂ ಫಲಭೋಗನಾಶ್ಯತ್ವಸಾಧಕಾನುಮಾನಭಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ವಿಮತಂ ಕರ್ಮ ಫಲಭೋಗವಿನಾಶ್ಯಮ್, ಕರ್ಮತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಕರ್ಮವದಿತ್ಯನುಮಾನಂ ತು ಕೃತಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಕರ್ಮಣ್ಯನೈಕಾನ್ತಿಕಮ್। ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಂ ನ ಕರ್ಮಕ್ಷಯಹೇತುರಿತ್ಯೇತದುತ್ತರತ್ರ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯಾಮಃ। (1171) ಅಕೃತಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಕರ್ಮತ್ವಂ ಹೇತುರಿತಿ ಚೇತ್ ಕಿಮಿದಂ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಂ ನಾಮ? ಪಾಪನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥತ್ವೇನ ವಿಹಿತೋ ವ್ಯ್ತವಿಶೇಷ ಇತಿ ಚೇತ್। ತರ್ಹಿ ಮಹಾನುಭಾವಾನಾಮನುಗ್ರಹಾದಿನಾ ವಿನಷ್ಟೇ ಕರ್ಮಣಿ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ। ಪಾಪನಿವೃತ್ತಿಹೇತುಮಾತ್ರಂ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಥಾಽಪಿ ಮಹದವಜ್ಞಾದಿನಾ ವಿನಷ್ಟೇ ಪುಣ್ಯೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ। ಕ್ಷಯಹೇತ್ವನ್ತರರಹಿತಕರ್ಮತ್ವಂ ಹೇತುರಿತಿ ಚೇತ್। ಜ್ಞಾನಸ್ಯೈವ ಕ್ಷಯಹೇತೋಃ ಸತ್ತ್ವೇನಾಸಿದ್ಧೇಃ। ಜ್ಞಾನಂ ನ ಕರ್ಮಕ್ಷಯಹೇತುತಯಾ ವಿಹಿತಮಿತಿ ಚೇತ್, ತತ್ ಕಿಂ ವಿಧಿರೇವ ಹೇತುತ್ವಂ ಗಮಯತಿ? ತಥಾಸತಿ ಸಮಾಧೇರಪಿ ಕಾಯವ್ಯೂಹನಿರ್ಮಾಣಾದೌ ಹೇತುತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಆರ್ಥವಾದಿಕಂ ಫಲಮವಿರುದ್ಧಂ ಸ್ವೀಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ಚೇತ್। ಸಮಂ ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ। ನಹ್ಯತ್ರ ಕಶ್ಚಿದ್ ವಿರೋಧೋಽಸ್ತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅಲೌಕಿಕತ್ವಂ ತೂಭಯತ್ರಾಪಿ ಸಮಾನಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಕರ್ಮಣಾಂ ಭೋಗನಾಶ್ಯತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಕರ್ಮಕ್ಷಯಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚಾಸ್ಮಿನ್ ಮತೇ ನ ಕದಾऽಪಿ ಕರ್ಮಕ್ಷಯಃ। ಭೋಗಕಾಲೇऽಪಿ ಪುನಃ ಕರಣಾತ್। ನ ಕರೋತೀತಿ ಚಾಸಮ್ಭಾವಿತಮ್। "ನಹಿ ಕಶ್ಚಿತ್ ಕ್ಷಣಮಪಿ" ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್। ಕ್ರಿಯಮಾಣಾऽಪಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ನಾದೃಷ್ಟಜನನೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿವಿರೋಧಾತ್। ಜ್ಞಾನಿನಾಂ ಜ್ಞಾನಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ ತಥೇತ್ಯನ್ಯವಿಷಯಂ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಕಮ್। "ತದ್ ಯಥಾ ಪುಷ್ಕರಪಲಾಶೇ" , "ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾಧಾಯ ಕರ್ಮಾಣಿ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಬಲಾದಿತ್ಥಂ ಕಲ್ಪ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್। ಪ್ರಾಕ್ತನಕರ್ಮಸ್ವಪ್ಯಯಂ ಪ್ರಕಾರಃ ಕುತೋ ನಾಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ? ರಾಗದ್ವೇಷಯೋರಭಾವಾನ್ನ ಪ್ರವೃತ್ತಿರದೃಷ್ಟಕಾರಣಮ್। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಾಯ ಹೀನಕ್ಲೇಶಸ್ಯ" ಇತಿ। ಮೈವಮ್। ಪ್ರಾಮಾದಿಕಬ್ರಹ್ಮಹನನಾದೀನಾಮಧರ್ಮಹೇತುತ್ವಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತ್ಯಲಮ್।

h ll ಪಶುಪತ್ಯಾದನಾಂ ಪ್ರಸಾದಸ್ಯ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವೋಕ್ತಿಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ll

(###sudha --)

ಪಾಶುಪತಾದ್ಯುಕ್ತಂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಂ ॅನಿರಾಕರೋತಿ -- ನಚೇತಿ।

ನಚ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯುಕ್ತಶಿವಾದೀನಾಮನುಗ್ರಹಾತ್।

ಪಾಶುಪತಶಬ್ದೇನ ಚತುರ್ವಿಧಾ ಅಪಿ ಗೃಹ್ಯನ್ತೇ। (823) ಆದಿಪದೇನ ಸ್ಕಾನ್ದಸೌರಾದಯಃ। ದ್ವಿತೀಯೇನಾऽದಿಪದೇನ ಸ್ಕನ್ದಾದಯಃ। ಅನುಗ್ರಹಾನ್ಮೋಕ್ಷೋ ಭವತೀತಿ ಶೇಷಃ।

ನನು ಚ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯುಕ್ತೇತಿ ತಾವನ್ನಾನುಗ್ರಹಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಮ್। ಅಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ ಸಮಾಸಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ತಥಾಸತಿ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯುಕ್ತಾದಿತಿ ಸ್ಯಾತ್। ಅತ ಏವ ನ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಮ್। ತಥಾಸತಿ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯುಕ್ತ ಇತಿ ಭವೇತ್। ಶಿವಾದಿವಿಶೇಷಣತ್ವೇ ತು ವೈಯರ್ಥ್ಯಮಿತಿ।

ಉಚ್ಯತೇ ಅಸ್ತು ತಾವದನುಗ್ರಹವಿಶೇಷಣಮ್। ತತ್ರ ಶಿವಾದೀನಾಮನುಗ್ರಹ ಇತಿ ಸಮಾಸ ಏವ। "ಷಷ್ಠ್ಯಾ ಆಕ್ರೋಶೇ" ಇತಿ ಷಷ್ಠ್ಯಾ ಅಲುಕ್। "ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಶಿವಂ ಶಾನ್ತಿಮತ್ಯನ್ತಮೇತಿ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿವಿರೋಧಪರಿಹಾರಶ್ಚ ತತ್ಪ್ರಯೋಜನಮ್। ಯಃ ಸಂಸಾರಧರ್ಮೈರೀಷದಪ್ಯಸ್ಪೃಷ್ಟಃ ಪರಮಶಿವಸ್ತತ್ಪ್ರಸಾದಾನ್ಮುಕ್ತಿರಿಷ್ಯತ ಏವ। ಯಸ್ತ್ವಜ್ಞಾನಾದ್ಯುಪೇತಃ, ತಥಾ ಪ್ರಮಿತಃ, ತದನುಗ್ರಹಾನ್ಮೋಕ್ಷೋ ನೇತ್ಯುಚ್ಯತ ಇತಿ।

"ಮೋಕ್ಷೋ ಜ್ಞಾನಂ ಚ ಕ್ರಮಶೋ ಮುಕ್ತಿಗೋ ಭೇದ ಏವ ಚ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಉತ್ತರೇಷಾಂ ಪ್ರಸಾದೇನ ನೀಚಾನಾಂ ನಾನ್ಯಥಾ ಭವೇತ್"

ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯವಿರೋಧಪರಿಹಾರಾಯ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯುಕ್ತೇತ್ಯನುಗ್ರಹೋ ವಿಶೇಷಿತಃ। ಅಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಏವ ಶಿವಾದ್ಯನುಗ್ರಹೋ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದಸಾಧನಭೂತೋ ಮೋಕ್ಷಹೇತುಃ, ನತು ಪಾಶುಪತಾದ್ಯುಕ್ತಃ ಸ್ವತನ್ತ್ರಸಾಧನಭೂತ ಇತಿ।

ಯದ್ವಾ ಪಾಶುಪತಾದ್ಯುಕ್ತೇತ್ಯಪಿ ಭಿನ್ನಂ ಪದಮ್। ಸುಪಾಂ ಸುಲುಗಿತಿ ಪಞ್ಚಮ್ಯಾ ಲುಕ್। ಯದ್ವಾ ಪ್ರಥಮಾಯಾ ಲುಕ್। ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಚೇದಂ ವಿಶೇಷಣಮ್। ತತ್ರ ವಾದಿನಿರ್ದೇಶಪ್ರಯೋಜನಂ ವ್ಯಕ್ತಮೇವ।

ಯದ್ವಾಽಸ್ತು ಯಥಾಶ್ರುತಂ ಶಿವಾದೀನಾಮೇವ। ಯೇ ಶಿವಾದಯಃ ಪಾಶುಪತಾದಿಭಿಃ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣೋಪಾಸ್ಯಾ ಉಕ್ತಾಃ, ತೇಷಾಂ ತಥೋಪಾಸಿತಾನಾಮನುಗ್ರಹ ಏವ ನಾಸ್ತಿ, ಪ್ರತ್ಯುತ ಕೋಪ ಏವ। ಅತೋಽನುಗ್ರಹಾನ್ಮೋಕ್ಷೋ ದೂರನಿರಸ್ತ ಇತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಸಾದಸ್ಯೈವ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವೇನ ಪುರುಷಸೂಕ್ತೋಕ್ತತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಕುತಃ ಶಿವಾದೀನಾಮನುಗ್ರಹಾನ್ಮೋಕ್ಷೋ ನೇತ್ಯತ ಆಹ -- ನಾನ್ಯ ಇತಿ।

ನಾನ್ಯಃ ಪನ್ಥಾ ಇತಿ ಹ್ಯುಕ್ತಂ ಪುರುಷಜ್ಞಾನತಃ ಶ್ರುತೌ॥151॥**

(###sudha --)

"ತಮೇವಮ್" ಇತಿ ಶ್ರುತೌ "ಸಹಸ್ರಶೀರ್ಷಾ ಪುರುಷಃ" ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಪುರುಷಜ್ಞಾನತೋಽನ್ಯನಿಷೇಧೇನಾಮೃತತ್ವಮುಕ್ತಂ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ಪುರುಷೋತ್ತಮಾನುಗ್ರಹ ಏವ ಜ್ಞಾನೇನೇರಿತೋ ಮೋಕ್ಷಹೇತುರ್ನ ಶಿವಾದ್ಯನುಗ್ರಹ ಇತಿ।

h॥ ಸಮುದ್ರಶಾಯಿತ್ವಲಿಙ್ಗಾತ್ ಪುರುಷಸೂಕ್ತೋಕ್ತೋ ವಿಷ್ಣುರೇವ, ನ ಪಶುಪತ್ಯಾದಿಃ॥

(###sudha --)

ನನು ಪುರುಷಸೂಕ್ತೇ ಪಶುಪುರುಷ ಏವ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ ನ ವಿಷ್ಣುಃ, ತತ್ ಕಥಂ ವಿಷ್ಣುಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವೇ ಮನ್ತ್ರೋಽಯಮುದಾಹೃತಃ? ಪಶುಪುರುಷಜ್ಞಾನಮಪಿ ಪಶುಪತೇರನುಗ್ರಹೇ ಪರಮೋಪಯೋಗೀತಿ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಮುಚ್ಯತೇ। "ನಾನ್ಯಃ" ಇತಿ ಚ ನ ವಿರುದ್ಧಮ್। ಸಾಧನವತ್ ಸಾಧನಸಾಧನಸ್ಯ ಪರಿತ್ಯಾಗೇಽಪಿ ಫಲಾನುದಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ಕಿಮೇತತ್ ಪುರುಷಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೌ ಶಕ್ತ್ಯಭಾವಾತ್ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ, ತಾತ್ಪರ್ಯಜ್ಞಾಪಕಾಭಾವಾದ್ ವಾ, ಬಾಧಕಸದ್ಭಾವಾದ್ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ನಾರಾಯಣಾನುವಾಕೇ ಪುರುಷಶಬ್ದಸ್ಯ ಹರೌ ಪ್ರಯೋಗಾದಿತ್ಯಾಹ -- ಸರ್ವ ಇತಿ।

ಸರ್ವೇ ನಿಮೇಷಾ ಜಜ್ಞಿರೇ ವಿದ್ಯುತಃ ಪುರುಷಾದಧಿ।

ಏವಂ ಪುರುಷಶಬ್ದಶ್ಚ ಪ್ರಯುಕ್ತೋಽಬ್ಧಿಶಯೇ ಹರೌ ॥152॥**

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಂ ಪುರುಷಜ್ಞಾನತೋಽಮೃತತ್ವಮುಕ್ತಮ್, ಕಿನ್ತು ಪುರುಷಶಬ್ದಶ್ಚ ಹರೌ ಪ್ರಯುಕ್ತಃ। "ವಿದ್ಯುತಃ ಪುರುಷಾತ್" ಇತ್ಯುಕ್ತೋಽಪಿ ಪಶುಪುರುಷ ಏವ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಅಬ್ಧಿಶಯ ಇತಿ। "ಅಮ್ಭಸ್ಯಪಾರೇ", "ಯಮನ್ತಃ ಸಮುದ್ರೇ" ಇತ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಪುರುಷೇಽಬ್ಧಿಶಯತ್ವಸ್ಯ ಶ್ರವಣಾತ್। "ಮಹೋದಧಿಶಯೋಽನ್ತಕಃ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುಲಿಙ್ಗತ್ವಾವಗಮಾತ್।

h ॥ ಸಮಾಧಿಕರಾಹಿತ್ಯಲಿಙ್ಗಾದಪಿ ಪುರುಷಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಇತಶ್ಚಾಯಂ ನಾರಾಯಣೋ ನ ಪಶುಪತಿರಿತ್ಯಾಹ -- ನ ತಸ್ಯೇತಿ।

ನ ತಸ್ಯೇಶೇ ಕಶ್ಚನ ತಸ್ಯ ನಾಮ ಮಹದ್ ಯಶಃ।

ಇತಿ ಚಾಧಿಪತಿಸ್ತಸ್ಯ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಃ ಸ್ವಯಂ ಶ್ರುತೌ ॥153॥**

(###sudha --)

ವಿಶ್ವತಃ ಪರಮಾಂ ನಿತ್ಯಂ ವಿಶ್ವಂ ನಾರಾಯಣಂ ಹರಿಮ್।

ಇತಿ ಸರ್ವಾಧಿಕತ್ವೋಕ್ತ್ಯಾ ಸಮೋಽಪಿ ವಿನಿವಾರಿತಃ।

ಸಮಾಧಿಕಸ್ಯ ರಾಹಿತ್ಯಾನ್ನೋಪಚಾರಪುಮಾನಸೌ ॥154॥**

(###sudha --)

ತಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ। ಈಶೇ ಈಷ್ಟೇ, "ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಮ್" ಇತಿ ವಚನಾತ್। "ಅಧೀಗರ್ಥದಯೇಷಾಂ ಕರ್ಮಣಿ" ಇತಿ ಷಷ್ಠೀ। ಮಹದಿತಿ ಯಶಶ್ಚೇತಿ ತಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ನಾಮ। ಶ್ರುತೌ ನಾರಾಯಣಾನುವಾಕೇ "ನ ತಸ್ಯ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇನ ತಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯಾಧಿಪತಿಃ ಸ್ವಯಂ ಮುಖತ ಏವ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಃ। ಪರಮಶ್ಚಾಸಾವಶ್ಚೇತಿ ಪರಮಾಃ, ತಂ ಪರಮಾಮ್। ಲಿಙ್ಗವ್ಯತ್ಯಯೇನ ಪರಮಮಿತಿ ವಾ। ವಿಶ್ವಂ ಪೂರ್ಣಮ್। ನಾರಾಯಣಾನುವಾಕ ಏವ "ವಿಶ್ವತಃ" ಇತಿ ಶ್ರುತೌ ತಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಸರ್ವಾಧಿಕತ್ವೋಕ್ತ್ಯಾ ಸಮೋಽಪಿ ವಿನಿವಾರಿತಃ। ನಹಿ ಸರ್ವಾಧಿಕಸ್ಯ ಸಮೋ ಯುಜ್ಯತೇ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸಮೇತಿ।ಸಮಾಧಿಕಸ್ಯೇತಿ ದ್ವನ್ದ್ವೈಕವದ್ಭಾವಃ। ಅಸೌ ನಾರಾಯಣಾನುವಾಕೋಕ್ತಃ। ಉಪ ಸಮೀಪೇ ಚಾರೋ ಯಸ್ಯಾಸೌ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯೋಪಸರ್ಜನಭೂತ ಉಪಚಾರಪುಮಾನ್ ಪಶುಪುರುಷೋ ನೇತ್ಯರ್ಥಃ। ನಾರಾಯಣನಾಮಾದಿನಾ ಹರಿರೇವಾಯಮಿತಿ ಶಿಷ್ಯೈರೇವ ಜ್ಞಾತುಂ ಶಕ್ಯತ ಇತಿ ನೋಕ್ತಮ್।

ಅಧಿಪತಿರಾಹಿತ್ಯಸರ್ವಾಧಿಕತ್ವಯೋಸ್ತತೋಽವಗತಸ್ಯ ಸಮಾಧಿಕರಾಹಿತ್ಯಸ್ಯ ಚ ಪಶಾವನುಪಪತ್ತೇರ್ನ ತದ್ವಿಷಯೋಽಯಂ ಪುರುಷಶಬ್ದಃ, ಕಿನ್ತು ನಾರಾಯಣಾದಿನಾಮ್ನಾಽಬ್ಧಿಶಯತ್ವಾದಿಲಿಙ್ಗೇನ ಚ ವಿಷ್ಣುವಿಷಯ ಏವೇತ್ಯಸ್ತು। ನ ತಾವತಾ ಪುರುಷಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೌ ವಾಚಕತ್ವಶಕ್ತಿಃ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ಪ್ರಯೋಗಸ್ಯಾಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾಽಪ್ಯುಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸಮೇತಿ। ಅಸೌ ವಿಷ್ಣುರುಪಚಾರೇಣ ಪುರುಷಶಬ್ದವಿಷಯೋ ನ ಭವತಿ ಕಿನ್ತು ಮುಖ್ಯವೃತ್ತ್ಯೈವ। ಕುತಃ? ಮುಖ್ಯಾಸಮ್ಭವೇ ಹ್ಯುಪಚಾರಃ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ। ಪುರುಷಶಬ್ದಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಃ ಪೂರ್ಣತ್ವಮ್। ತಚ್ಚ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಸಮಾಧಿಕರಾಹಿತ್ಯಾದ್ ಯುಜ್ಯತ ಇತಿ।

h॥ ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತನಿಯಾಮಕತ್ವಾದಪಿ ಪುರುಷಸೂಕ್ತೋಕ್ತೋ ವಿಷ್ಣುರೇವ॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತ್ವೇವಂ ಪುರುಷಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೌ ವಾಚಕತ್ವಶಕ್ತಿಃ, ತಥಾಽಪಿ ಪುರುಷಸೂಕ್ತೇ ಜ್ಞಾಪಕಾಭಾವಾತ್ ತತ್ಪರತ್ವಂ ನಾಸ್ತೀತಿ ದ್ವಿತೀಯಂ ನಿರಾಕರೋತಿ -- ಪುರುಷ ಏವೇತಿ।

ಪುರುಷ ಏವೇದಂ ಸರ್ವಂ ಯದ್ ಭೂತಂ ಯಚ್ಚ ಭವ್ಯಮ್।

ಉತಾಮೃತತತ್ವಸ್ಯೇಶಾನೋ ಯದನ್ನೇನಾತಿರೋಹತಿ॥155॥**

(###sudha --)

ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತಪರೇಶತ್ವಮಿತಿ ತಸ್ಯಾಽಹ ಸಾ ಶ್ರುತಿಃ।

ಅಮೃತೇಶಾನವಚನಾತ್ ಸರ್ವಸ್ಯೇಶಾನತೋದಿತಾ॥156॥**

(###sudha --)

ಯದ್ ಭೂತಮ್, ಯಚ್ಚ ಭವ್ಯಮ್, ಯಚ್ಚ ಭವದಮುಕ್ತಂ ವಿಶ್ವಮಿದಂ ಸರ್ವಂ ಪುರುಷ ಏವ, ಪುರುಷಾಧೀನಮೇವ। ಯತ ಏವಮನ್ನೇನ ಅನ್ನಮದನೀಯಮಮುಕ್ತವರ್ಗಮತಿರೋಹತಿ ಅತಿಕ್ರಾಮತಿ। ಅಮುಕ್ತಾಧಿಪತಿರಿತಿ ಯಾವತ್। ತಸ್ಮಾದಮೃತತತ್ವಸ್ಯೋತ ಭಾವಭವಿತ್ರೋರಭೇದಾನ್ಮುಕ್ತವರ್ಗಸ್ಯಾಪೀಶಾನಃ। ಸಂಸಾರೇ ಸ್ವಾಧೀನಂ ಜಗದ್ ಯದಿ ಮುಕ್ತೌ ಸ್ವಾಧೀನತ್ವಂ ಜಹ್ಯಾತ್, ತದಾ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವಾನ್ ನ ಮೋಚಯೇತ್। ಅತೋ ಮುಕ್ತಾವಪಿ ತದಧೀನಮೇವೇತಿ ಸಾ ಶ್ರುತಿಃ ಪುರುಷಸೂಕ್ತಮನ್ತ್ರಸ್ತಸ್ಯ ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತಪರೇಶತ್ವಮಾಹ। ತಚ್ಚ "ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಪರಮಾ ಗತಿಃ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ವಿಷ್ಣೋರೇವಾವಗತಮ್, ಪಶೋಸ್ತ್ವಸಮ್ಭಾವಿತಮೇವೇತ್ಯತಃ ಪುರುಷಸೂಕ್ತಂ ವಿಷ್ಣುಪರಮೇವೇತಿ ಜ್ಞಾಯತೇ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h || ಪುರುಷ ಏವೇದಂ ಸರ್ವಮಿತಿ ಸರ್ವಾಧಿಪತಿತ್ವಮುಚ್ಯತೇ, ನತು ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವಮ್ ||

(###sudha --)

ನನುಚ "ಪುರುಷ ಏವೇದಂ ಸರ್ವಮ್" ಇತಿ ಪುರುಷಸ್ಯಾತ್ರ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವಮೇವೋದಿತಮ್, ತತ್ ಕಥಂ ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತಪರೇಶತ್ವಮಾಹ ಶ್ರುತಿರಿತಿ । ತತ್ರಾಽಹ -- ಅಮೃತೇತಿ ।ಈಶಾನೇತಿ ಭಾವಪ್ರಧಾನೋ ನಿರ್ದೇಶಃ । ಉತ್ತರಾರ್ಧೇ ಮುಕ್ತೇಶಾನತ್ವಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್ ಪೂರ್ವಾರ್ಧೇಽಮುಕ್ತಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯೇಶಾನತ್ವೈವ ಉದಿತಾ ಜ್ಞಾತವ್ಯಾ, ನತು ಸರ್ವತ್ವಮ್ । ನಹಿ ಕೋಽಪಿ ವಾದೀ ಮುಕ್ತೌ ಭೇದಮ್, ಅಮುಕ್ತೌ ಅಭೇದಮಙ್ಗೀಕರೋತಿ । ನಾಪಿ ಯುಜ್ಯತೇ । ಅಭಿನ್ನಸ್ಯ ಪಶ್ಚಾದ್ ಭೇದಾದರ್ಶನಾತ್ ।

h || ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವೇ, ಉತಶಬ್ದವೈಯರ್ಥ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಃ ||

(###sudha --)

ಹೇತ್ವನ್ತರಮಾಹ --ಯದೀತಿ ।

ಯದಿ ಸರ್ವತ್ವಮುದಿತಮುತೇಶ ಇತಿ ತದ್ ವೃಥಾ ।

ಉತಶಬ್ದೋ ವದೇದೇಷ ಹೀಶತ್ವಸ್ಯ ಸಮುಚ್ಚಯಮ್ ||157||**

(###sudha --)

ಪೂರ್ವಾರ್ಧೇ ಯದಿ ಪುರುಷಸ್ಯ ಸರ್ವತ್ವಮುದಿತಂ ಸ್ಯಾತ್, ತತ್ ತರ್ಹ್ಯುತ್ತರಾರ್ಧೇಽಮೃತತ್ವಸ್ಯೇತೇಶಾನ ಇತ್ಯುತಶಬ್ದೋ ವೃಥಾ ಸ್ಯಾತ್ । ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಉತಶಬ್ದ ಇತಿ । ಉತ್ತರಾರ್ಧಸ್ಥ ಉತಶಬ್ದೋ ಯಸ್ಮಾದೀಶತ್ವಸ್ಯ ಸಮುಚ್ಚಯಂ ವದೇತ್ । ಅರ್ಥಾನ್ತರಸ್ಯಾಸಮ್ಭವಾತ್ । ನಚ ದ್ವಯೋರೀಶತ್ವಯೋರನುಕ್ತೌ ತತ್ಸಮುಚ್ಚಯೋಕ್ತೇರವಕಾಶೋಽಸ್ತಿ । ತಸ್ಮಾದುತಶಬ್ದೋ ವೃಥೈವ ಇತಿ ।

h || ಸಮಾಖ್ಯಾಶ್ರುತೌ ಸರ್ವವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಾಚ್ಚ ನ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವಮರ್ಥಃ ||

(###sudha --)

ಯುಕ್ತ್ಯನ್ತರಮಾಹ --ಪುರುಷೇಣೈವೇತಿ ।

ಪುರುಷೇಣೈವೇದಂ ವ್ಯಾಪ್ತಮಿತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ಚಾಽಹ ತಂ ಪ್ರತಿ ।

"ಪುರುಷ ಏವೇದಂ ಸರ್ವಮ್" ಇತಿ "ಪುರುಷೇಣೈವೇದಂ ಸರ್ವಂ ವ್ಯಾಪ್ತಂ ಆತೃಣಾದಾಕರೀಷಾತ್ ಸರ್ವಂ ಭಗವಾನಿತಿ ಮಿಥ್ಯಾದೃಷ್ಟಿರೇಷಾ" ಇತಿ ಶಾಖಾನ್ತರಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ಚ ತಂ ಮನ್ತ್ರಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರವೃತ್ತಂ ತಸ್ಯ ಮನ್ತ್ರಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪಮೇವಮಾಹ । ಅತಶ್ಚ ನ

ಸರ್ವತ್ವಮರ್ಥಃ। ವ್ಯಾಪ್ತಂ ವಶೀಕೃತಮ್। ಏತೇನ ಧರ್ಮಿಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥ ಉತಶಬ್ದ ಇತ್ಯಪಿ ಪರಾಸ್ತಮ್।

h॥ ಸರ್ವತ್ವಸ್ಯ ಮಹಿಮಾತ್ವೋಕ್ತ್ಯನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾಽಪಿ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವಂ ನಾರ್ಥಃ॥

(###sudha --)

ಇತಶ್ಚ ಸರ್ವೇಶತ್ವಮೇವ ಪೂರ್ವಾರ್ಧಾರ್ಥಃ, ನತು ಸರ್ವತ್ವಮಿತ್ಯಾಹ -- ಏತಾವಾನಿತಿ।

ಏತಾವಾನಸ್ಯ ಮಹಿಮೇತಿ ಮಹಿಮ್ನೋ ವಚೋ ಹಿ ತತ್॥158॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ವಚನಾದಿತಿ ಶೇಷಃ। ಅಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯೈತಾವಾನ್ ಮಹಿಮಾ ಯಃ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯೋಕ್ತ ಇತ್ಯುತ್ತರವಾಕ್ಯಬಲಾತ್ "ತತ್ ಪುರುಷ ಏವೇದಮ್" ಇತ್ಯೇತತ್ ಪುರುಷಸ್ಯ ಮಹಿಮ್ನೋ ವಾಚಕಂ ವಚ ಇತಿ ತಾವಜ್ಜ್ಞಾಯತೇ। ತತಶ್ಚ ಮಹಿಮಾಪ್ರತಿಪಾದಕಂ ಯಥಾ ಸ್ಯಾತ್, ತಥಾ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್। ನಚ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವಂ ಮಹಿಮಾ, ಅಪಕರ್ಷಹೇತುತ್ವಾತ್। ಕಿನ್ತು ಸರ್ವಾಧಿಪತ್ಯಮೇವ। ನಚ ತದತಿರಿಕ್ತಂ ಮಹಿಮ್ನೋ ವಚನಮ್। ಸಙ್ಕೋಚೇ ಕಾರಣಾಭಾವಾತ್।

h॥ ಭಾಗವತವಚನಬಲಾದಪ್ಯುಕ್ತಾರ್ಥಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಇತೋಽಪ್ಯೇತದೇವಮಿತ್ಯಾಹ -- ಸೋಽಮೃತಸ್ಯೇತಿ।

ಸೋಽಮೃತಮಸ್ಯಾಭಯಸ್ಯೇಶೋ ಮರ್ತ್ಯಮನ್ನಂ ಯದತ್ಯಗಾತ್।

ಇತ್ಯಮುಕ್ತಾಧಿಪತ್ಯಂ ತು ಪೂರ್ವಾರ್ಧೋಕ್ತಮನೂದ್ಯ ಚ।

ಉತಾಮೃತಸ್ಯೇಶ ಇತಿ ವಿಧತ್ತೇ ಮುಕ್ತಿಗೇಶತಾಮ್॥159॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಭಾಗವತವಚನಾದಿತಿ ಶೇಷಃ। ಅನೂದ್ಯ ಯದನ್ನೇನಾತಿರೋಹತೀತಿ ವಚನೇನ ಹೇತುತಯೇತಿ ಶೇಷಃ। ವಿಧತ್ತೇ ಶ್ರುತಿಃ।

ಅಯಮರ್ಥಃ ಉತ್ತರಾರ್ಧೇ ತಾವದಮುಕ್ತಾಧಿಪತ್ಯಂ ಹೇತುತ್ವೇನೋಪಾದಾಯ ಮುಕ್ತಾಧಿಪತ್ಯಂ ಪ್ರತಿಜಾನೀತೇ -- ಶ್ರುತಿರಿತಿ ಜ್ಞಾಯತೇ। ಪುರುಷಸೂಕ್ತವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಸಙ್ಗೇ "ಸೋಽಮೃತಸ್ಯ" ಇತಿ ಭಾಗವತವಚನೇನೋತ್ತರಾರ್ಧಸ್ಯ ತಥೈವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತತ್ವಾತ್। ಅತ ಏವ "ಅನ್ನೇನ ದಿವ್ಯಭೋಗೇನ ಯದತಿರೋಹತಿ ಅಧಿರೋಹತ್ಯೇಧತೇ ತಸ್ಯಾಮೃತತ್ವಸ್ಯ

ದೇವತ್ವಸ್ಯೇಶಾನಃ” ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಯುಕ್ತಮ್।
ಭಾವಭವಿತ್ರೋರೇಕತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣಾಮೃತತ್ವಸ್ಯೇತ್ಯೇತದಮೃತಸ್ಯೇತಿ ಹಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್। ದೇವವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಮೇವ ಚಾಭಯಸ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅನ್ನೇನೇತಿ ತೃತೀಯಾ ಚ ದ್ವಿತೀಯಾರ್ಥೇತ್ಯಭಿಹಿತಮ್। ಅನ್ನಂ ಚ ನ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಮರ್ತ್ಯಮಿತ್ಯುದಿತಮ್। ಸೋಽಯಮುತ್ತರಾರ್ಧಾರ್ಥಃ ಪೂರ್ವಾರ್ಧಸ್ಯಾಸ್ಮದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಏವ ಯುಜ್ಯತೇ। ಪೂರ್ವಾರ್ಧೇಽಮುಕ್ತಾಧಿಪತ್ಯಂ ವಿಹಿತಮ್। ಉತ್ತರಾರ್ಧೇ ತತ್ ಪೂರ್ವಾರ್ಧೋಕ್ತಮಮುಕ್ತಾಧಿಪತ್ಯಂ ಹೇತುತ್ವೇನಾನೂದ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಮುಕ್ತಿಗೇಶತಾಂ ವಿಧತ್ತೇ ಶ್ರುತಿರಿತಿ। ಪರಕೀಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ತು ಪರಸ್ಪರವ್ಯಾಘಾತೇನಾನುಪಪನ್ನ ಏವೇತಿ।

ಏತೇನ “ಪುರುಷಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುವಿಷಯತ್ವೇ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವಂ ಬಾಧಕಮ್। ನಹಿ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವಂ ಭವದ್ಭಿರಪ್ಯಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ। ಪಶೋಃಸ್ತು ದೇಹಯೋಗವಶಾದ್ ಭೂತತ್ವಾದಿಕಂ ಯುಜ್ಯತೇ” ಇತಿ ತೃತೀಯಪಕ್ಷೋಽಪಿ ನಿರಸ್ತಃ।

h ll ಪುರುಷಸೂಕ್ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುಪರತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನೋಪಸಂಹಾರಃ ll

(###sudha --)

ಉಪಸಂಹರತಿ --ಅತ ಇತಿ।

ಅತೋ ವಿಷ್ಣುಪರಿಜ್ಞಾನಾದೇವ ಮುಕ್ತಿರ್ನಚಾನ್ಯತಃ।

ಪರಿಜ್ಞಾನಾತ್ ಪರಿಜ್ಞಾನೋದಿತಾತ್ ಪ್ರಸಾದಾತ್। ಅನ್ಯತಃ ಶಿವಾದೀನಾಮನುಗ್ರಹಾತ್।

h ll ಕರ್ಮಣಾಂ ಜ್ಞಾನಜನ್ಯಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದನಾಶ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಸಮರ್ಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ಪಾಶುಪತಾ ಅಪಿ ಜ್ಞಾನಿನೋ ಭೋಗೇನೈವ ಕರ್ಮಕ್ಷಯಮಾಚಕ್ಷತೇ। ತದಪ್ಯನುಪಪನ್ನಮಿತ್ಯಾಹ -- ತದ್ ಯಥೇತಿ।

ತದ್ ಯಥೇತಿ ಶ್ರುತೇಶ್ಚೈವ ತತಃ ಕರ್ಮಕ್ಷಯೋ ಭವೇತ್ ll160 ll**

(###sudha --)

“ತದ್ ಯಥೇಷೀಕಾತೂಲಮಗ್ನೌ ಪ್ರೋತಂ ಪ್ರದೂಯೇತೈವಂ ಹೈವಾಸ್ಯ ಸರ್ವೇ ಪಾಪ್ಮನಃ ಪ್ರದೂಯನ್ತೇ” ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ। “ಇಷ್ವಕೇಷೀ ಕಾಮಾಲಾನಾಂ ಚಿತತೂಲಭಾರಿಷು” ಇತಿ ಹ್ರಸ್ವತಾ ಶ್ರುತಿತ್ವಾನ್ನ ಭವತಿ। ಪ್ರೋತಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟಮ್। ಪ್ರದೂಯೇತ ಪರಿತಪ್ತಂ ಭವೇದ್ ಭಸ್ಮೀಭವೇತ್। ಇತಿ ತನ್ನಿದರ್ಶನಂ ಯಥಾ। ಅಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಿನಃ। ಪ್ರದೂಯನ್ತೇ ವಿನಶ್ಯನ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಚಶಬ್ದಃ ಪೂರ್ವೋದಾಹೃತವಾಕ್ಯಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ। ತತ ಏವ ವಿಷ್ಣುಪರಿಜ್ಞಾನಾದೇವ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h || ಗೀತಾವಾಕ್ಯೈರಪ್ಯುಕ್ತಾರ್ಥಸಮರ್ಥನಮ್ ||

(###sudha --)

ನನ್ವಸ್ಯಾಂ ಶ್ರುತೌ ಜ್ಞಾನಿನಃ ಕರ್ಮಣಾಂ ಪರಿತಾಪಃ ಶ್ರೂಯತೇ, ನತು ಜ್ಞಾನೇನ ವಿನಾಶ ಇತಿ ವಿವಕ್ಷಿತೋಽರ್ಥ ಇತ್ಯತೋ ಭಗವದ್ವಾಕ್ಯಸಮಾಖ್ಯಾಮಾಹ ಯಥೇತಿ।

ಯಥೈಧಾಂಸಿ ಸಮಿದ್ಧೋಽಗ್ನಿರ್ಭಸ್ಮಸಾತ್ ಕುರುತೇಽರ್ಜುನ।

ಜ್ಞಾನಾಗ್ನಃ#### h || ಸರ್ವಕರ್ಮಾಣಿ ಭಸ್ಮಸಾತ್ ಕುರುತೇ ತಥಾ ||161 ||**

(###sudha --)

ಸರ್ವಧರ್ಮಾನ್ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಮಾಮೇಕಂ ಶರಣಂ ವ್ರಜ।

ಅಹಂ ತ್ವಾ ಸರ್ವಪಾಪೇಭ್ಯೋ ಮೋಕ್ಷಯಿಷ್ಯಾಮಿ ಮಾ ಶುಚಃ।

ಇತ್ಯಾದಿ ಭಗವದ್ವಾಕ್ಯೈರುಕ್ತಾರ್ಥಶ್ಚಾವಸೀಯತೇ ||162 ||**

(###sudha --)

ಯದ್ಯಪ್ಯತ್ರ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಕಾರಣತ್ವಂ ಸ್ಫುಟಂ ಪ್ರತೀಯತೇ, ತಥಾಽಪಿ ಕರ್ಮಣಾಂ ಭಸ್ಮಸಾತ್ಕರಣಂ ನಾಮ ಮುಖ್ಯಾಸಮ್ಭವಾತ್ ಕಿಂ ಕಲ್ಪನೀಯಮಿತಿ ನ ಜ್ಞಾಯತೇ, ಅತೋ ವಾಕ್ಯಾನ್ತರಂ ಪಠತಿ ಸರ್ವೇತಿ। ಧರ್ಮಾನವೈಷ್ಣವಾನ್, ಕಾಮ್ಯಾರ್ಥಾಂಶ್ಚ। ಶರಣಪ್ರಾಪ್ತಿಶ್ಚ "ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವಿಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಮ್" ಇತ್ಯಾದಿನಾಽನ್ಯತ್ರ ಭಗವತ್ಪಾದೈರೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ। ತತಃ ಪ್ರಸನ್ನೋಽಹಮ್। ಮಾ ಶುಚಃ। ನ ಶೋಚಿಷ್ಯಸಿ ಮುಕ್ತೋ ಭವಿಷ್ಯಸಿ। ಆದಿಪದೇನ "ಗತಸಙ್ಗಸ್ಯ ಮುಕ್ತಸ್ಯ" ಇತ್ಯಾದೇಃ ಸಙ್ಗ್ರಹಃ ಭಗವದ್ವಾಕ್ಯೈಶ್ಚೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। "ತದ್ ಯಥಾ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇರುಕ್ತಾರ್ಥಃ ಭಗವದ್ವಾಕ್ಯೈರವಸೀಯತ ಇತಿ ವಾ।

h || ಮೀಮಾಂಸಕೇನ ಕಾಮ್ಯನಿಷಿದ್ಧಕರ್ಮತ್ಯಾಗಸಹಿತಸ್ಯ ನಿತ್ಯನೈಮಿತ್ತಿಕಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ||

(###sudha --)

ಭಾಟ್ಟಾನಾಂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಮನುವದತಿ ನಿತ್ಯೇತಿ।

ನಿತ್ಯನೈಮಿತ್ತಿಕಂ ಕರ್ಮ ಕುರ್ವನ್ನನ್ಯತ್ ಪರಿತ್ಯಜನ್।

ಮುಚ್ಯತೇ ಸಂಸೃತೇಶ್ಚೈತದಪ್ಯೇತೇನ ನಿರಾಕೃತಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನಿತ್ಯಂ ನಾಮ ಯದಕರಣೇ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಃ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯಾದಿಕಮೇವ ಚ ನಿಮಿತ್ತಮುಪಾದಾಯ ವಿಹಿತಂ ತದುಚ್ಯತೇ, ಯಥಾ ಸನ್ಧ್ಯಾವನ್ದನಾದಿ। ನೈಮಿತ್ತಿಕಂ ನಾಮ ಯದಕರಣೇ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಃ, ಪಿತೃಮರಣಾದ್ಯಾಗನ್ತುಕಂ ಚ ನಿಮಿತ್ತಮುಪಾದಾಯ ವಿಹಿತಂ ತದುಚ್ಯತೇ, ಯಥಾ ಪಿತೃಶ್ರಾದ್ಧಾದಿ। ಅನ್ಯತ್ ಕಾಮ್ಯಂ ನಿಷಿದ್ಧಂ ಚ। ತತ್ರ ಯತ್ಕರಣೇ ಫಲಮ್, ಅಕರಣೇ ನ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಃ, ಕಾಮನಾನಿಮಿತ್ತಂ ತತ್ ಕಾಮ್ಯಮ್, ಯಥಾ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮಾದಿ। ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಂ ನಿಷಿದ್ಧಮ್, ಯಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾದಿ। ಉಪಾತ್ತಂ ಚ ಕರ್ಮ ಭೋಗೇನ ಕ್ಷಪಯನ್ನಿತಿ ಚಶಬ್ದಾರ್ಥಃ।

ಅಯಮಾಶಯಃ ಸುಖದುಃಖತತ್ಕಾರಣರೂಪೋ ಹಿ ಸಂಸಾರಃ। ಸ ಚ ಕರ್ಮನಿಮಿತ್ತ ಏವ। ನಿತ್ಯನೈಮಿತ್ತಿಕಯೋರಕರಣೇ ತ್ವಧರ್ಮಪ್ರಚಯೇನ ದುಃಖತತ್ಸಾಧನಾವಾಪ್ತಿರಸ್ಯ ಭವತಿ। ನಿಷಿದ್ಧಕರಣೇऽಪಿ ತಥಾ। ಕಾಮ್ಯಕರಣೇ ತು ಧರ್ಮೋತ್ಪಾದನೇನ ಸುಖತತ್ಸಾಧನಾವಾಪ್ತಿರ್ಜಾಯತೇ। ಮುಮುಕ್ಷುಸ್ತು ನಿತ್ಯಂ ನೈಮಿತ್ತಿಕಂ ಚ ನಿತ್ಯಮೇವ ಕರೋತಿ। ಪರಿತ್ಯಜತಿ ಚ ನಿಷಿದ್ಧಮಿತಿ ನ ದುರಿತೋಪಚಯಃ। ಕಾಮ್ಯಮಪಿ ಪರಿತ್ಯಜತೀತಿ ನ ಧರ್ಮೋಪಚಯಃ। ಏವಮನಾಗತಯೋರ್ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಯೋಃ ಅನುತ್ಪಾದೇ, ಪ್ರಾಗುಪಾತ್ತೌ ಚ ಭೋಗೇನ ಕ್ಷಪಯನ್ ನಿರ್ಬೀಜಾಯಾಃ ಸಂಸೃತೇರ್ಮುಚ್ಯತ ಇತಿ। ಯಥೋಕ್ತಮ್

"ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥೀ ನ ಪ್ರವರ್ತೇತ ತತ್ರ ಕಾಮ್ಯನಿಷಿದ್ಧಯೋಃ।

ನಿತ್ಯನೈಮಿತ್ತಿಕೇ ಕುರ್ಯಾತ್ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಜಿಘಾಂಸಯಾ" ಇತಿ।

ನಚ ಪಞ್ಚಮೀ ಕರ್ಮವಿಧಾऽಸ್ತಿ। ಯತ್ಕರಣೇऽಕರಣೇ ವಾ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮೋದಯಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h ॥ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದಸ್ಯೈವ ಸ್ವತನ್ತ್ರಸಾಧನತ್ವಮ್, ನ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನಸ್ಯ ॥

(###sudha --)

ನಿರಾಕರೋತಿ -- ಏತದಪೀತಿ।ಏತೇನ "ನಾನ್ಯಃ ಪನ್ಥಾಃ" ಇತಿ ಶ್ರೌತೇನ ಭಗವಜ್ಜ್ಞಾನವ್ಯತಿರಿಕ್ತಮೋಕ್ಷಸಾಧನನಿಷೇಧೇನ। ಅಪಿಚ ನಿತ್ಯನೈಮಿತ್ತಿಕಕರ್ಮಣಾಂ ನಿಯಮೇನ ಸಮ್ಯಗನುಷ್ಠಾನಂ ತಾವದಶಕ್ಯಮೇವ। "ಚರನ್ತಿ ದೇವಾ ವಿಹಿತಂ ಸಮಸ್ತಮರ್ಧಮೇವ ಮುನಯೋ ದಶಾಂಶತೋ ಮನುಷ್ಯಾಃ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ। ನಾಪಿ ನಿಷಿದ್ಧಾಕರಣಂ ಸಮ್ಭಾವಿತಮ್। ಪ್ರಾಮಾದಿಕಾನಾಂ ಮಾನಸವಾಚಿಕಕಾಯಿಕಾನಾಮಪರಿಹಾರ್ಯತ್ವಾತ್। ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಾತ್ ತತ್ಕ್ಷಯ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಸ್ಯಾಪಿ ಸಮ್ಯಗನುಷ್ಠಾತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ಪೂರ್ವೋಪಾರ್ಜಿತಕರ್ಮಣಾಂ ಭೋಗೇನ ಕ್ಷಯಸ್ತ್ವತ್ಯನ್ತಾಸಮ್ಭಾವಿತ ಏವ, ಅನನ್ತತ್ವಾದಿತ್ಯಲಮ್।

h ॥ ವಾದ್ಯನ್ತರೋಕ್ತಮೋಕ್ಷಸಾಧನನಿರಾಸಸ್ಯ ಉತ್ಸೂತ್ರಿತತತ್ವಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇತತ್ ಸರ್ವಂ ಸೂತ್ರಾನುಕ್ತಂ ಕಸ್ಮಾದ್ ವರ್ಣ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ವಿದ್ಯೈವೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ವಿದ್ಯೈವೇತೀಮಮೇವಾರ್ಥಂ ಸ್ವಯಮೇವಾऽಹ ವೇದರಾ ॥163॥**

(###sudha --)

"ವಿದ್ಯೈವ ತು ನಿರ್ಧಾರಣಾತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ। ಸ್ವಯಮೇವ ನತ್ವರ್ಥತಃ।

h॥ ಮಾಯಾವಾದಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ॥

(###sudha --)

"ವಾಜಸನೇಯಿನೋऽಧೀಯತೇ "ಷತ್ರಿಂಶತ್ಸಹಸ್ರಾಣ್ಯಪಶ್ಯದಾತ್ಮನೋऽಗ್ನೀನರ್ಕಾನ್ ಮನೋಮಯಾನ್ ಮನಶ್ಚಿತಃ' ಇತ್ಯಾದಿ। ತತ್ರ ಸಂಶಯಃ ಕಿಮೇತೇऽಗ್ನ್ಯಃ ಕ್ರಿಯಾನುಪ್ರವೇಶಿನಸ್ತಚ್ಛೇಷಭೂತಾಃ, ಉತ ಸ್ವತನ್ತ್ರಾಃ ಕೇವಲವಿದ್ಯಾತ್ಮಕಾ ಇತಿ। ಕ್ರಿಯಾಮಯಸ್ಯಾಗ್ನೇಃ ಪ್ರಕರಣಾತ್ ತದ್ವಿಷಯ ಏವಾಯಮುಪದೇಶ ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇऽಭಿಧೀಯತೇ ವಿದ್ಯಾತ್ಮಕಾ ಏವೈತೇऽಗ್ನ್ಯೋ ನ ಕ್ರಿಯಾಶೇಷಭೂತಾಃ। "ತೇ ಹೈತೇ ವಿದ್ಯಾಚಿತ ಏವ' ಇತಿ ನಿರ್ಧಾರಣಾತ್" ಇತಿ ಪರೇಷಾಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಸದೇವೇತಿ ಭಾವೇನ ಉಕ್ತಮ್ ಇಮಮೇವಾರ್ಥಮಿತಿ। ವಿಫಲತ್ವಾದಸ್ಯಾಶ್ಚಿನ್ತಾಯಾಃ। ಪಕ್ಷದ್ವಯೇऽಪ್ಯಭ್ಯುದಯ ಏವ ಹ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಮ್। ಯಸ್ತು ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯವಸ್ತುವಿವೇಕವಾನ್ ಶಮದಮಾದಿಸಮ್ಪನ್ನಃ ಸರ್ವಭೋಗವೈರಾಗ್ಯೋಪೇತೋ ಮುಮುಕ್ಷುರಥಶಬ್ದೇನೋತ್ತರಮೀಮಾಂಸಾಯಾಮಧಿಕಾರೀ ಸೂಚಿತಃ ಸ ಕಥಮೇತಾಸು ಫಲ್ಗುಚಿನ್ತಾಸು ಪ್ರವರ್ತತ ಇತಿ।

h॥ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಸಮುಚ್ಚಯಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿತಾನಿ ಮತಾನಿ ನಿರಾಕೃತ್ಯೇದಾನೀಂ ಯೇ ಸೂತ್ರಾಣಾಂ ವೃತ್ತಿಕಾರಾ ಅನ್ಯಥಾ ಭಾಷನ್ತೇ ತೇಷಾಂ ಮತಾನಿ ನಿರಾಕುರ್ವಾಣಃ ಸಮುಚ್ಚಯನಿಯಮವಾದಿನಾಂ ಮತಂ ತಾವದಪಾಕರೋತಿ -- ವಿನೇತಿ।

ವಿನಾ ಕರ್ಮ ನ ಮೋಕ್ಷಃ ಸ್ಯಾಜ್ಜ್ಞಾನೇನೇತ್ಯಪಿ ಸಾ ಶ್ರುತಿಃ।

ನಾನ್ಯಃ ಪನ್ಥಾ ಇತಿ ಹ್ಯೇವ ನಿವಾರಯತಿ ಸಾದರಮ್ ॥164॥**

(###sudha --)

"ಸಂಸಾರನಿವೃತ್ತಿಮಾತ್ರಂ ಕೇವಲೇನ ಜ್ಞಾನೇನ ಭವತಿ। ಆನನ್ದವೃದ್ಧಿಸ್ತು ಕರ್ಮಸಾಪೇಕ್ಷೇಣೈವ ಜ್ಞಾನೇನೇತಿ ಭಗವತಃ ಪನ್ಥಾಃ। ಯದ್ ವಕ್ಷ್ಯತಿ "ಸಹಕಾರಿತ್ವೇನ ಚ" ಇತಿ। ಅತೋ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಭ್ಯಾಂ ಮೋಕ್ಷ ಇತ್ಯನುಕ್ತ್ವಾ ಕರ್ಮ ವಿನಾ ಕೇವಲಜ್ಞಾನೇನ ನ ಮೋಕ್ಷಃ ಕಿನ್ತು ಕರ್ಮಸಹಿತೇನೇತ್ಯುಕ್ತಮ್" ಇತ್ಯೇತದಪಿ ಮತಂ ಸೈವ ಸೂತ್ರಗೃಹೀತೈವ "ನಾನ್ಯಃ ಪನ್ಥಾಃ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ನಿವಾರಯತಿ। "ತಮೇವಂ ವಿದಿತ್ವಾ" ಇತಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಮುಕ್ತ್ವಾ ಪುನಃ "ನಾನ್ಯಃ ಪನ್ಥಾಃ" ಇತಿ ವಚನಾದಾದರೋಽವಗಮ್ಯತೇ। ನಚ ಸಮುಚ್ಚಯನಿಯಮೇ ಕಿಮಪಿ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ। "ಅನ್ಧನ್ತಮಃ ಪ್ರವಿಶನ್ತಿ" ಇತ್ಯಾದೀನಾಮನ್ಯಾರ್ಥತ್ವಾತ್। (850)

"ಯಥಾಽನ್ನಂ ಮಧುಸಂಯುಕ್ತಂ ಮಧು ಚಾನ್ನೇನ ಸಂಯುತಮ್।

ಏವಂ ತಪಶ್ಚ ವಿದ್ಯಾ ಚ ಸಂಯುಕ್ತೇ ಭೇಷಜಂ ಮಹದ್"

ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವಿಷಯತ್ವಾತ್।
ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವಿಷೇಯತ್ವೇಽಪ್ಯಾನನ್ದವೃದ್ಧ್ಯರ್ಥತ್ವಾತ್।

h ll ಮಾಯಾವಾದ್ಯುಕ್ತಸ್ಯ ಮುಕ್ತೇಃ ಪರಾಪರಭೇದೇನ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಸ್ಯ,

ವೈಕುಣ್ಠಾದಿಪ್ರಾಪ್ತಿರೂಪಾಪರಮುಕ್ತೇಃ ಅನ್ಯಥೋಪಾಸನಾಸಾಧ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಚ ನಿರಾಕರಣಮ್॥

(###sudha --)

ಮಾಯಾವಾದಿನೋ ವದನ್ತಿ ದ್ವಿವಿಧೋ ಮೋಕ್ಷಃ, ಪರಾಪರಭೇದಾತ್। ತತ್ರಾಪರೋ ವೈಕುಣ್ಠಸತ್ಯಲೋಕಾದಿಪ್ರಾಪ್ತಿಲಕ್ಷಣಃ। ಪರಸ್ತ್ವವಿದ್ಯಾಸ್ತಮಯೇ ಸತ್ಯದ್ವೈತಬ್ರಹ್ಮಾವಸ್ಥಾನರೂಪಃ। ಪ್ರತೀಕಾದಿವಿಷಯಮನ್ಯಥೋಪಾಸನಂ ಅಪರಸ್ಯ ಸಾಧನಮ್। ಪರಸ್ಯ ತ್ವೇಕತ್ವಜ್ಞಾನಮಿತಿ। ತತ್ರಾನ್ಯಥೋಪಾಸನಸ್ಯ ವೈಕುಣ್ಠಾದಿಪ್ರಾಪ್ತಿಸಾಧನತ್ವಂ ತಾವದಪಾಕರೋತಿ -- ಅನ್ಯಥೇತಿ।

ಅನ್ಯಥೋಪಾಸನಮಪಿ ತಮೇವಮಿತಿ ವಾದಿನೀ।

ನಿವಾರಯತ್ಯಾದರೇಣ ನ ಪ್ರತೀಕ ಇತಿ ಪ್ರಭುಃ ll165 ll**

(###sudha --)

ಏವಂ ಯಥಾಸ್ಥಿತೇನೈವ ಪ್ರಕಾರೇಣ ನತ್ವನ್ಯಥೇತಿ ವದನ್ತೀ ಶ್ರುತಿರನ್ಯಥೋಪಾಸನಮಪಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧನಂ ನಿವಾರಯತಿ। ನ ಕೇವಲಂ ಪರಮಪುರುಷಜ್ಞಾನವ್ಯತಿರಿಕ್ತಪಕ್ಷಾನ್। ತಮಿತ್ಯನೇನ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಂ ಲಬ್ಧಮೇವ। ಸಪ್ರಕಾರಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತಸ್ಯ ಪರಾಮರ್ಶೋಪಪತ್ತಾವೇಕದೇಶವಿಷಯತ್ವಕಲ್ಪನಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ತಥಾಽಪಿ ಯದೇವಮಿತಿ ವದತಿ, ತದಾದರಸೂಚನಾರ್ಥಮಿತಿ।

ಪರಮಮೋಕ್ಷವಿಷಯೇಯಂ ಶ್ರುತಿರಸ್ತು। ಅಪರಸ್ತು ಪುರುಷಾರ್ಥೋಽನ್ಯಥೋಪಾಸನೇನ ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ನೇತಿ। "ನ ಪ್ರತೀಕೇ ನಹಿ ಸಃ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಕಾರೋಽನ್ಯಥೋಪಾಸನಸ್ಯ ಸರ್ವಥಾಽಪ್ಯಕರ್ತವ್ಯತ್ವಂ ವಕ್ಷ್ಯತಿ। ಅತೋ ನ ತತ್ ಪುರುಷಾರ್ಥಲೇಶಹೇತುಃ।

h ll "ನ ಪ್ರತೀಕೇ ನಹಿ ಸಃ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಸ್ಯಾಥಾನ್ತರಕಲ್ಪನೇ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಸೂತ್ರಸ್ಯಾರ್ಥಾನ್ತರಂ ವಕ್ಷ್ಯಾಮೀತಿ ವದನ್ತಂ ಪ್ರತಿ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಮಾಹ ಅನ್ಧಮಿತಿ।

ಅನ್ಧನ್ತಮಃ ಪ್ರವಿಶನ್ತಿ ಯೇ ತ್ವವಿದ್ಯಾಮುಪಾಸತೇ।

ಇತಿ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಾಚ್ಚ ನಾನ್ಯಥೋಪಾಸನಂ ಭವೇತ್।

ಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧನಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಶ್ರುತಿಸ್ತ್ವನ್ಯತ್ರ ಸ್ಮೃತಿಸಮ್ಮತಿಪ್ರದರ್ಶನೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ।

h ॥ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಇದಾನೀಮೇಕತ್ವಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪರಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಂ ನಿರಾಕರೋತಿ -- ನಚೇತಿ।

ನಚಾಪ್ಯೇಕತ್ವವಿಜ್ಞಾನಾದುಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ ಮುಚ್ಯತೇ ॥166॥**

(###sudha --)

ಚೋಽವಧಾರಣೇ। ಏಕತ್ವವಿಜ್ಞಾನಾದಪಿ ಪುರುಷಃ ಸಂಸಾರಾನ್ನ ಮುಚ್ಯತೇ। ಕುತಃ? ಉಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ “ತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್” ಇತಿ ಸಹಸ್ರಶಿರಸ್ತ್ವಾದಿಮಹಾಮಹಿಮೋಪೇತಸ್ಯ ಭಗವತೋ ಜ್ಞಾನಮಮೃತತ್ವಸಾಧನಮಭಿಧಾಯ “ನಾನ್ಯಃ ಪನ್ಥಾಃ” ಇತಿ ಸಾಧನಾನ್ತರಾಭಾವಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್। “ಪುರುಷ ಏವೇದಂ ಸರ್ವಮ್” ಇತ್ಯುಕ್ತಮೇಕತ್ವಮೇವಂಶಬ್ದೇನ ಪರಾಮೃಶ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಉಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ ತಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಸ್ಯೈಕತ್ವವಿಷಯತಾಯಾ ಅಭಾವಾತ್। “ತದ್ ಯೋ ಯೋ ದೇವಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಬುದ್ಧ್ಯತೇ ” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಯಸ್ತು “ತದ್ಗುಣಸಾರತ್ವಾತ್” ಇತ್ಯುಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ ನೈಕ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತಾಂ ವದನ್ತಿ।

ಕಿಞ್ಚೈಕ್ಯಜ್ಞಾನಮನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನಮಿತಿ “ಪೃಥಗುಪದೇಶಾತ್” ಇತ್ಯುಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ ಸಿದ್ಧಮ್। ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಂ ಚಾನರ್ಥಸಾಧನಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್।

h ॥ ಪ್ರಕಾಶತಮಸೋರಿವ ಅದ್ವೈತಜ್ಞಾನಬನ್ಧಯೋರ್ವಿರುದ್ಧತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ ತಜ್ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತ್ಯನ್ತರಮೇವ ಮುಕ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ ಮಾಯಾಮತೇ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತ್ಯನುಪಪತ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ಅಪಿಚಾದ್ವೈತಜ್ಞಾನಸ್ಯ ನ ತಾವದ್ ಯಾಗಾದಿವದ್ ರಾಜಸೇವಾದಿವದ್ ವಾ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಮ್, ಕಿನ್ತು ಅವಿದ್ಯಾವಿರೋಧಿತ್ವೇನ।

ವಿರೋಧಿನಾಽದ್ವೈತಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೇಣಾವಿದ್ಯಾಯಾಂ ನಿವೃತ್ತಾಯಾಂ ತದುಪಾದಾನಕೋ ಬನ್ಧಃ ಸ್ವಯಮೇವ ನಿವರ್ತತ ಇತಿ। ತಥಾಚ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತಾದ್ವೈತಾನಾಮುತ್ತರಕ್ಷಣ ಏವ ದೇಹಾದಿದ್ವೈತದರ್ಶನಾಭಾವಃ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ। ಅಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ ಚ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿಃ। ಜ್ಞಾನೇನಾವಿದ್ಯಾಯಾಂ ನಿವೃತ್ತಾಯಾಮಪಿ ತತ್ಸಂಸ್ಕಾರೇಣ ದ್ವೈತದರ್ಶನಾನುವೃತ್ತಿರ್ಭವತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸಂಸ್ಕಾರಸ್ಯಾವಿದ್ಯಾಕಾರ್ಯತ್ವೇಽವಸ್ಥಾನಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ನಹ್ಯುಪಾದಾನೇ ನಿವೃತ್ತೇ ಕಾರ್ಯಮವಸ್ಥಿತಂ ದೃಷ್ಟಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಸತ್ಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಜ್ಞಾನೋದಯೇಽಪ್ಯನಿವೃತ್ತಸ್ಯ ತಸ್ಯ ನಿವರ್ತಕಾನ್ತರಾಭಾವಾತ್ ಸರ್ವದಾಽನಿವೃತ್ತೌ ನ ಕದಾಽಪಿ ದ್ವೈತದಶರ್ನನಿವೃತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ಅಸಙ್ಗಸ್ಯಾಽತ್ಮನೋ ವಿನೈವಾವಿದ್ಯಾಸಮ್ಬನ್ಧೇನ ಸಂಸ್ಕಾರಾಶ್ರಯತ್ವಂ ಚಾಯುಕ್ತಮೇವ।

ಏತೇನ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವಶಾದ್ ದ್ವೈತದರ್ಶನಾನುವೃತ್ತಿರಿತ್ಯಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್। ಜ್ಞಾನೇನ ನಿವೃತ್ತಾಽಪ್ಯವಿದ್ಯಾ ದಗ್ಧಪಟನ್ಯಾಯೇನ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಕಾಲಮವತಿಷ್ಠತೇ। ತೇನ ದ್ವೈತದರ್ಶನಾನುವೃತ್ತಿರ್ಘಟತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಆತ್ಯನ್ತಿಕನಿವೃತ್ತೌ ಕಾರಣಾಭಾವೇನ ದ್ವೈತದರ್ಶನಾನುಪರಮಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್।

ಏತೇನ ಅವಿದ್ಯಾಲೇಶಾವಸ್ಥಾನಪಕ್ಷೋಽಪಿ ಪ್ರತಿಕ್ಷಿಪ್ತಃ। ಲೇಶಶ್ಚ ಪಟಸ್ಯ ತನ್ತುರಿವಾವಯವೋ ವಾ ಸ್ಯಾತ್, ಪ್ರದೇಶೋ ವಾ, ಧರ್ಮೋ ವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ಅಕಾರ್ಯತ್ವಾದವಿದ್ಯಾಯಾಃ। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ। ಪ್ರದೇಶಾನಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಪ್ರದೇಶಿನೋ ನಿವೃತ್ತೌ ಪ್ರದೇಶಾವಸ್ಥಾನಾಸಮ್ಭವಾಚ್ಚ। ನ ತೃತೀಯಃ, ಧರ್ಮಿಣೋಽಪಗಮೇ ಧರ್ಮಾನಪಗಮಾನುಪಪತ್ತೇಃ।

h || ಚಿತ್ಸುಖೇನ ಅವಿದ್ಯಾಯಾಃ ತ್ರಿರೂಪತ್ವಂ ಕಲ್ಪಯಿತ್ವಾ, ಅಪರೋಕ್ಷಪ್ರತಿಭಾಸವಿಷಯಾಕಾರಕಲ್ಪಕಸ್ಯ ತೃತೀಯರೂಪಸ್ಯಾನಿವೃತ್ತತ್ವಾತ್ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತ್ಯುಪಪತ್ತಿರಿತಿ ಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ||

(###sudha --)

ಅಥ ಮತಮ್ "ಸಂಸಾರಮೂಲಕಾರಣಭೂತಾಽವಿದ್ಯಾ ಯದ್ಯಪ್ಯೇಕೈವ, ತಥಾಽಪಿ ತಸ್ಯಾಃ ಸನ್ತ್ಯೇವ ಬಹವ ಆಕಾರಾಃ। ತತ್ರೈಕೋ ಬನ್ಧಸ್ಯ ಪರಮಾರ್ಥಸತ್ಯತ್ವವಿಭ್ರಮಹೇತುಃ, ದ್ವಿತೀಯೋಽರ್ಥಕ್ರಿಯಾಸಮರ್ಥವಸ್ತುಕಲ್ಪಕಃ, ತೃತೀಯಸ್ತ್ವಪರೋಕ್ಷ್ಯಪ್ರತಿಭಾಸವಿಷಯಾಕಾರಕಲ್ಪಕಃ। ತತ್ರಾದ್ವೈತಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವಾಧ್ಯವಸಾಯೇನ ಸಮಸ್ತದ್ವೈತಸತ್ಯತ್ವಕಲ್ಪಕ ಆಕಾರೋ ನಿವರ್ತತೇ। ಅರ್ಥಕ್ರಿಯಾಸಮರ್ಥಪ್ರಪಞ್ಚೋಪಾದಾನಂ ಮಾಯಾಕಾರಸ್ತತ್ವಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೇಣ ವಿಲೀಯತೇ। ಅಪರೋಕ್ಷಪ್ರತಿಭಾಸಯೋಗ್ಯಾರ್ಥಾಭಾಸಜನಕಸ್ತು ಮಾಯಾಲೇಶೋ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಸ್ಯ ನಿವೃತ್ತಃ ಸಮಾಧ್ಯವಸ್ಥಾಯಾಂ ತಿರೋಹಿತೋಽನ್ಯದಾ ದೇಹಾಭಾಸಜಗದಾಭಾಸಹೇತುತಯಾಽನುವರ್ತತೇ। ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಫಲೋಪಭೋಗಾವಸಾನೇ ತು ನಿವರ್ತತೇ" ಇತಿ।

h || ಅವಿದ್ಯಾಯಾ ಬಹುರೂಪತ್ವಸ್ಯ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಮ್ ||

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತದಯುಕ್ತಮ್। ಅಸ್ಯಾಃ ಕಲ್ಪನಾಯಾಃ ನಿಷ್ಪ್ರಮಾಣಕತ್ವಾತ್। "ಇನ್ದ್ರೋ ಮಾಯಾಭಿಃ ಪುರುರೂಪ ಈಯತೇ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿರತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅತ್ರ ಪಾರಮೇಶ್ವರಶಕ್ತಿಪ್ರತಿಪಾದನಾತ್, ಜ್ಞಾನಬಾಧ್ಯಾನಿರ್ವಾಚ್ಯಮಾಯಾಕಾರಪ್ರತಿಪಾದನಾಪ್ರತಿಭಾಸನಾತ್। "ತಸ್ಯಾಭಿಧ್ಯಾನಾದ್ ಯೋಜನಾತ್ ತತ್ತ್ವಭಾವಾದ್ ಭೂಯಶ್ಚಾನ್ತೇ ವಿಶ್ವಮಾಯಾನಿವೃತ್ತಿಃ" ಇತಿ ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರಮನ್ತ್ರೇಽಪಿ ಭೂಯೋಭೂಯಸ್ತಸ್ಮಿನ್ ಮನಸೋ ಯೋಜನಾದ್ ಯೋ ಜಾಯತೇ ತತ್ವಭಾವಸ್ತತ್ವಜ್ಞಾನಂ ತಸ್ಮಾದುದಿತಾತ್ ತಸ್ಯ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯಾಭಿಧ್ಯಾನಾದನುಗ್ರಹಾತ್ ಕರ್ಮಕ್ಷಯಾನ್ತೇ ವಿಶ್ವಬನ್ಧಕಮಾಯಾನಿವೃತ್ತಿರ್ಭವತೀತ್ಯುಚ್ಯತೇ, ನತ್ವನಿರ್ವಾಚ್ಯಾವಿದ್ಯಾಕಾರಾಣಾಂ ಕ್ರಮೇಣ ನಿವೃತ್ತಿರ್ಬಾಧಲಕ್ಷಣಾ।

h॥ ಅವಿದ್ಯಾಲೇಶಸ್ಯಾನುವೃತ್ತತ್ವೇ ನಿವರ್ತಕಾಭಾವಾತ್ ಕದಾಽಪ್ಯನಿವೃತ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ಯೋಽಪಿ ಮಾಯಾಕಾರೋಽನುವರ್ತತ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ತತ್ವಜ್ಞಾನಂ ತಸ್ಯ ವಿರೋಧಿ, ನವಾ? ಆದ್ಯೇ ಕಥಂ ನ ನಿವರ್ತತೇ? ದ್ವಿತೀಯೇ ಜ್ಞಾನೇನ ನ ನಿವರ್ತೇತ। ತಥಾಚ ಸತ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್। ಕರ್ಮಕ್ಷಯೇ ಸತಿ ನಿವರ್ತತ ಇತಿ ವದತಾ ಕರ್ಮಣಾಂ ತತ್ಕಾರಣತ್ವಮುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ತನ್ನಿವೃತ್ತೌ ನಿವೃತ್ತೇರನುಪಪತ್ತೇಃ।

h॥ ಅವಿದ್ಯಾಲೇಶಸ್ಯ ಕರ್ಮಕ್ಷಯಾನನ್ತರಂ ನಿವೃತ್ತ್ಯಭ್ಯುಪಗಮಾಯೋಗಃ॥

(###sudha --)

ಅಥ ಮನ್ಯಸೇ ಜ್ಞಾನಮೇವಾವಿದ್ಯಾಲೇಶಸ್ಯ ನಿವರ್ತಕಮ್, ಕಿನ್ತು ಪ್ರಬಲೇನ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಣಾ ಪ್ರತಿಬದ್ಧಂ ನ ನಿವರ್ತಯತಿ, ಫಲಭೋಗೇನ ತು ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕೇ ಕ್ಷೀಣೇ ನಿವರ್ತಯತೀತಿ। ತದಪ್ಯಯುಕ್ತಮ್। ನಿರುಪಾದಾನಕರ್ಮಾವಸ್ಥಾನಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಸ ಏವಾವಿದ್ಯಾಲೇಶಃ ಕರ್ಮೋಪಾದಾನಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಕರ್ಮಾವಸ್ಥಾನೇಽವಿದ್ಯಾಲೇಶಾವಸ್ಥಾನಮ್, ತದವಸ್ಥಾನೇ ಚ ಕರ್ಮಾವಸ್ಥಾನಮಿತಿ ಪರಸ್ಪರಾಶ್ರಯತ್ವಾಪತ್ತೇಃ। ಉತ್ಪತ್ತ್ಯಾದಾವಿವಾವಸ್ಥಾನೇಽಪಿ ತಸ್ಯ ದೋಷತ್ವಾತ್।

ಕಿಞ್ಚಾಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ನ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಸ್ಫುಟಂ ಜ್ಞಾಪಕಾನ್ತರಮಸ್ತಿ। ತತೋ ಮಾ ನಾಮ ಭೂದವಸ್ಥಿತಾವಿತರೇತರಾಶ್ರಯತ್ವಮ್। ಜ್ಞಪ್ತೌ ತು ಭವತ್ಯೇವ। ಜೀವನ್ಮುಕ್ತ್ಯನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯೈವೈಷೋಽರ್ಥಃ ಕಲ್ಪ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪರಮಪುರುಷಾನುಗ್ರಹೇಣೈವ ಮೋಕ್ಷ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಸಕಲಶ್ರುತೀತಿಹಾಸಪುರಾಣಾದಿಸಿದ್ಧಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರೇಣೈವ ಸರ್ವಸ್ಯೋಪಪತ್ತಾವಸ್ಯಾಃ ಕಲ್ಪನಾಯಾ ಅನವಕಾಶಾದಿತಿ।

h॥ ಅಧಿಕರಣಾರ್ಥಪಿಣ್ಡೀಕರಣಪೂರ್ವಮುಪಸಂಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ಅಧಿಕರಣಾರ್ಥಮುಪಸಂಹರತಿ --ಇತಿ ಸರ್ವಮಿತಿ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಇತಿ ಸರ್ವಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯ ಸರ್ವೈಸ್ತರ್ಕೈಃ ಸದಾಗಮೈಃ।

ಉಪಾಸೀತ ಹರಿಂ ನಿತ್ಯಂ ಗುಣೈರೇವ ಸ್ವಯೋಗ್ಯತಃ ॥167॥**

(###sudha --)

ನಾಸ್ತ್ಯೇವ ಮೋಕ್ಷಃ, ಸತ್ತ್ವೇ ವಾ ಸಾಧನಾನ್ತರಸಾಧ್ಯ ಇತ್ಯೇತದನುಪಪನ್ನಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ನಿಷ್ಕಾಮಭಗವದರ್ಥಶ್ರುತ್ಯಾದಿವಿಹಿತಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನೇನ ಶುದ್ಧಾನ್ತಃಕರಣಸ್ಯ ರಾಗಾದಿದೋಷಕ್ಷಯೇ ಜಾತಭಗವದ್ಭಕ್ತೇಃ ಶ್ರವಣಮನನನಿದಿಧ್ಯಾಸನಾಭ್ಯಾಸವತಃ ಪರಮಭಾಗವತಸ್ಯ ಭಗವತ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೇ ಜಾತೇ ಪ್ರಸನ್ನೋ ಭಗವಾನಪ್ರಾರಬ್ಧಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ವಿನಾಶ್ಯ ಭಾಗವತಧರ್ಮಪ್ರವೃತ್ತಯೇ ಜ್ಞಾನಿನಂ ಕಮಪಿ ಕಾಲಂ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಯನ್ ತದರ್ಥಂ ಪ್ರಾರಬ್ಧಾನಿ ಕರ್ಮಾಣ್ಯವಶೇಷ್ಯ ತತ್ಪಲೋಪಭೋಗೇ ಸತಿ ತಾನ್ಯಪಿ ವಿನಾಶ್ಯ ಪ್ರಕೃತಿಬನ್ಧಾನ್ಮೋಚಯತೀತಿ ಸರ್ವಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯ। ಗುಣೈರೇವ ನತು "ಸೋಽರೋದೀತ್" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪ್ರತೀತೈರಪ್ಯಗುಣೈರಿತಿ "ಸಮಾನೇ ಚ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಖಣ್ಡಸ್ಯಾರ್ಥಮನುವದತಿ। ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಸ್ವಯೋಗ್ಯತ ಏವ ನತು ಯೋಗ್ಯತಾತಿಕ್ರಮೇಣೇತಿ "ಪ್ರಾಪ್ತೇಶ್ಚ" ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರಾರ್ಥಾನುವಾದಃ। ಪ್ರಯೋಜನಂ ಚೋತ್ತರೇಣ ಸಙ್ಗತಿಸೂಚನಮಿತಿ।

h॥ ಸರ್ವವೇದೋಕ್ತಸಮಸ್ತಗುಣಕ್ರಿಯೋಪೇತಾನನ್ತರೂಪೋಪಾಸಕತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ, ಕ್ರಿಯಾಸಙ್ಕೋಚೇನ ವೇದೋಕ್ತಸಮಸ್ತಗುಣೋಪೇತಾನನ್ತರೂಪೋಪಾಸಕತ್ವಂ ಸರಸ್ವತ್ಯಾಃ, ಗುಣಕ್ರಿಯಾಸಙ್ಕೋಚೇನಾನನ್ತರೂಪೋಪಾಸಕತ್ವಂ ರುದ್ರಸ್ಯ ಗುಣಕ್ರಿಯಾರೂಪಸಙ್ಕೋಚೇನೋಪಾಸಕತ್ವಂ ಶಕ್ರಾದೀನಾಮಿತಿ ದ್ವಾದಶಾಧಿಕರಣತಾತ್ಪರ್ಯಕಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಸ್ವಯೋಗ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತಾಮೇವ ಯೋಗ್ಯತಾಂ ವಿವೃಣೋತಿ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ।

ಬ್ರಹ್ಮಾ ಸರ್ವೈರ್ಗುಣೈಶ್ಚೈವ ಕ್ರಿಯಾಸಾಮಾನ್ಯತಶ್ಚ ಗೀಃ।

ಗುಣಸಾಮಾನ್ಯತೋ ರುದ್ರೋ ದ್ರವ್ಯಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಪರೇ ॥168॥**

(###sudha --)

ಬ್ರಹ್ಮೈವೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಸರ್ವೈರ್ವೇದೋದಿತೈಃ। ಚಶಬ್ದಃ ಕ್ರಿಯಾದ್ರವ್ಯಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ। ಹರಿಮುಪಾಸೀತೇತಿ ವರ್ತತೇ। ವೇದೋಕ್ತಸಮಸ್ತಗುಣಕ್ರಿಯೋಪೇತತಯಾಽನನ್ತರೂಪಂ ಹರಿಮುಪಾಸಿತುಂ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಯೋಗ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಚಸ್ತ್ವರ್ಥಃ। ಸರಸ್ವತೀ ತು ಕ್ರಿಯಾಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಕ್ರಿಯಾಸಙ್ಕೋಚೇನೋಪಾಸ್ತೇ। ಸಕಲವೇದೋಕ್ತಗುಣೋಪೇತತಯಾಽನನ್ತರೂಪಂ ಹರಿಮುಪಾಸ್ತೇ। ತ್ರಿವಿಕ್ರಮತ್ವಾದಿಕ್ರಿಯಾಸ್ತು ನಿತ್ಯವಿಕ್ರಾನ್ತ್ಯಾದಿಷ್ವನ್ತರ್ಭಾವಯತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಗುಣಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸಮಸ್ತರೂಪಾಣ್ಯುಪಾಸ್ತೇ। ಗುಣಾನ್ ಕ್ರಿಯಾಂಶ್ಚ ಸಙ್ಕೋಚಯತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಪರೇ ಶಕ್ರಾದಯಃ। ದ್ರವ್ಯಾಣಿ ರೂಪಾಣಿ। ಗುಣಕ್ರಿಯಾಸಙ್ಕೋಚಸ್ತು ಸಿದ್ಧ ಏವ।

h ॥ ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ನಿಮಿತ್ತಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏತೇನ “ಸಮಾನ ಏವಂ ಚಾಭೇದಾತ್” ಇತ್ಯಧಿಕರಣತಾತ್ಪರ್ಯಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ। “ವಿದ್ಯೈವ ತು ನಿರ್ಧಾರಣಾತ್” ಇತ್ಯತಃ ಪೂರ್ವಮೇವೇದಮಧಿಕರಣಮ್। ತತ್ ಕುತೋ ವ್ಯತ್ಯಾಸೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್? ಉಚ್ಯತೇ ಪ್ರಕರಣಶುದ್ಧ್ಯಾ ಪ್ರಮೇಯಂ ಸುಗ್ರಹಂ ಭವತೀತ್ಯತಃ ಕ್ರಮಭಙ್ಗಃ। ತಥಾಹಿ ಉಪಾಸನಸ್ವರೂಪಾನಿಶ್ಚಯೇ ನ ಕೋಽಪಿ ವಿಚಾರೋಽವಕಾಶಂ ಲಭತ ಇತಿ ತತ್ಸ್ವರೂಪಮಾದೌ ದರ್ಶಿತಮ್। ತತಸ್ತಸ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯತಾ ಸಮರ್ಥಿತಾ। ಅನನ್ತರಂ ತದಿತಿಕರ್ತವ್ಯತಾಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಂ ಯೋಗ್ಯತಾದಿವಿಚಾರ ಇತಿ ॥*#### h ॥ ಇತಿ ವಿದ್ಯಾಧಿಕರಣಮ್ ॥29॥**

#aಅಥ ಯಾವದಧಿಕರಣಮ್ ॥20॥**

(###sudha --)

h ॥ ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಂ ಸಂಸಾರೇ ಮುಕ್ತೌ ಚ ಯೋಗ್ಯತಾನುಕ್ರಮೇಣೈವಾವಸ್ಥಿತಿಃ ॥

(###sudha --)

ಯಾವದಧಿಕಾರಮವಸ್ಥಿತಿರಾಧಿಕಾರಿಕಾಣಾಮ್। ಏತದ್ “ಯಥಾ ಯಥಾ” ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಭಾಷ್ಯೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್। ತದವಿಸ್ಪಷ್ಟಮ್। ಅಧಿಕಾರವಿಶೇಷಸ್ಯ ಕಾರಣತ್ವಾನಭಿಧಾನಾತ್। ಮುಕ್ತಾವಿತ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಸಂಸಾರೇ ನೈವಮಿತಿ ಪ್ರತೀತೇಃ। ಆನನ್ದಮಾತ್ರಗ್ರಹಣಾದ್ ಗುಣಾನ್ತರವ್ಯಾವೃತ್ತಿಪ್ರಾಪ್ತೇಃ। ಧರ್ಮಿಣಾಮನಿರ್ದೇಶಾಚ್ಚ। ಅತಃ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಅಧಿಕಾರೇತಿ।

#sutraಓಂ ಯಾವದಧಿಕಾರಮವಸ್ಥಿತಿರಾಧಿಕಾರಿಕಾಣಾಮ್ ಓಂ ॥33॥**

(###sudha --)

ಅಧಿಕಾರವಿಶೇಷೇಣ ಭಕ್ತಿಜ್ಞಾನಸುಖಾದಿಭಿಃ।

ವಿಶೇಷೋ ದೇವತಾದೀನಾಂ ಮೋಕ್ಷೇ ಚೈವ ವಿಶೇಷತಃ ॥169॥**

(###sudha --)

ಅಧಿಕಾರೋ ಯೋಗ್ಯತಾ। ಅತ್ರ ಸಾಮಾನ್ಯೋಕ್ತ್ಯಾ ಮುಕ್ತೌ ಸಂಸಾರೇ ಚೇತಿ ಗಮ್ಯತೇ। ತರ್ಹಿ “ಮುಕ್ತೌ” ಇತಿ ಕಸ್ಮಾದುಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಮೋಕ್ಷೇ ಚೇತಿ। ಚಸ್ತ್ವರ್ಥಃ। ವಿಶೇಷಸ್ತು ಮೋಕ್ಷ ಏವೇತ್ಯನ್ವಯಃ। ಸಂಸಾರೇ ವಿಕ್ಷೇಪವಶಾದ್ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರಿತ್ವಂ ಕಿಞ್ಚಿದ್ ವಿಹನ್ಯತೇ। ಮೋಕ್ಷೇ ತದಭಾವಾದ್ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ್ಯೇವ ನಿಯಮೇನ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಕಂ ಭವತೀತ್ಯತೋ ಮುಕ್ತಾವಿತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ।

h ॥ ಮುಕ್ತೌ ತಾರತಮ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ದ್ವೇಷೇರ್ಷ್ಯಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕಾ ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಪರಸ್ಪರಂ ದ್ವೇಷೇರ್ಷ್ಯಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗೇನ ಮುಕ್ತತ್ವವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಾರ್ಥಂ ಸೂತ್ರಮ್ "ಅಕ್ಷರಧಿಯಾಂ ತ್ವವಿರೋಧಃ ಸಾಮಾನ್ಯತದ್ಭಾವಾಭ್ಯಾಮೌಪಸದವತ್ ತದುಕ್ತಮ್" ಇತಿ। ಏತದಪ್ಯವಿಶದಮ್। "ದೋಷಾಭಾವಸಾಮ್ಯಾತ್" ಇತ್ಯತ್ರ ಸಾಮ್ಯಪದಪ್ರಯೋಜನಾದರ್ಶನಾತ್। "ಉತ್ತಮೇಭ್ಯೋಽನ್ಯೇಷಾಂ ಭಾವಾತ್" ಇತ್ಯಸ್ಯೋತ್ತ್ವತ್ತ್ರೇರಿತಿ ಪ್ರತೀತೇಃ। ಶಿಷ್ಯವದಿತಿ ಚಾಯುಕ್ತಮ್। ಕ್ವಚಿಚ್ಛಿಷ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಗುರೌ ದ್ವೇಷಾದಿದರ್ಶನಾತ್। ಅತೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ನೇತಿ।

h॥ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ವಿಷಯಲಮ್ಪಟತ್ವಾಭಾವಾತ್, ಮಾತ್ಸರ್ಯಾದಿಸರ್ವದೋಷಶೂನ್ಯತ್ವಾತ್, ಸ್ವೋತ್ತಮಪ್ರಸಾದಾಭಿವ್ಯಕ್ತಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣವತ್ತ್ವಾಚ್ಚ,

ಮುಕ್ತೌ ತಾರತಮ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽಪಿ ಗುರೌ ಸಚ್ಛಿಷ್ಯಸ್ಯೇವ ನ ದ್ವೇಷೇರ್ಷ್ಯಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

#sutraಓಂ ಅಕ್ಷರಧಿಯಾಂ ತ್ವವಿರೋಧಃ ಸಾಮಾನ್ಯತದ್ಭಾವಾಭ್ಯಾಮೌಪಸದವತ್ ತದುಕ್ತಮ್ ಓಂ॥34॥**

(###sudha --)

ನ ತಾವತಾ ವಿರೋಧೋಽಸ್ತಿ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾತ್ ಸಮಸ್ತಶಃ।

ಅಭಾಸತ್ವಾತ್ ಪರೇಷಾಂ ತದವರಾಣಾಂ ಚ ಸರ್ವಶಃ॥170॥**

(###sudha --)

ತಾವತಾ ಪರಸ್ಪರಮಸಾಮ್ಯೇನ ದ್ವೇಷಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗೇನ ಮುಕ್ತತ್ವವಿರೋಧೋಽಸ್ತಿ। ಸಾಮ್ಯಶಬ್ದಸ್ಯಾರ್ಥಃ ಸಮಸ್ತಶ ಇತಿ। "ಉತ್ತಮೇಭ್ಯಃ" ಇತ್ಯಸ್ಯ ವಿವರಣಮ್ ಆಭಾಸತ್ವಾದಿತಿ। ತದವರಾಣಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಪರಾಭಾಸತ್ವಾಚ್ಚೇತಿ ಯೋಜನಾ। ಏತದೇವ ವಿವೃಣ್ವನ್ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಯತ ಇತಿ।

ಯತೋಽವರಾಣಾಂ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಗುಣಾ ಸರ್ವಾಃ ಕ್ರಿಯಾ ಅಪಿ।

ನಿಯಮೇನೈವ ಪೂರ್ವೇಷಾಂ ಸುಪ್ರಸಾದನಿಬನ್ಧನಾಃ।

ಅತಃ ಸಚ್ಛಿಷ್ಯವತ್ ತೇಷಾಂ ನೈವೇರ್ಷ್ಯಾದಿಃ ಕಥಞ್ಚನ॥171॥**

(###sudha --)

ಗುರೌ ಸಚ್ಛಿಷ್ಯಸ್ಯೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಏತಚ್ಚೋತ್ತರತ್ರ ಸ್ಫುಟೀಕರಿಷ್ಯತ್ಯಾಚಾರ್ಯಃ। (1198)

h॥ ವೃತ್ತಿಕಾರೈಃ ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ಚ ದೇವಾನಾಂ ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥಾನಸ್ಯ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಭೋಗಾವಸಾನಪರ್ಯನ್ತತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಚಿರನ್ತನಾಸ್ತು ವೃತ್ತಿಕಾರಾಃ ಸೂತ್ರದ್ವಯಮಿದಮನ್ಯಥಾ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ವಿದುಷಾಂ ಕಿಂ ಜ್ಞಾನೋದಯಾನನ್ತರಮೇವ ಮುಕ್ತಿಃ ಕಿಂವಾ ನೇತಿ ಸಂಶಯೇ ಪೂರ್ವಮಸ್ಮಿನ್ ಪಕ್ಷೇ ಸತೀದಮುಚ್ಯತೇ। ಆಧಿಕಾರಿಕಾಣಾಂ ಪರಮೇಶ್ವರದತ್ತಾಧಿಕಾರೇ ವರ್ತಮಾನಾನಾಂ ವಿದುಷಾಮಪಿ ದೇವಾದೀನಾಂ ಯಾವದಧಿಕಾರಂ ಸಂಸಾರೇಽವಸ್ಥಿತಿಃ, ನ ತದೈವ ಮುಕ್ತಿಃ। ತಥಾ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಷು ದರ್ಶನಾತ್।

ಸತ್ಯಾಮಪಿ ಸಾಧನಸಮ್ಪತ್ತೌ ಯದಿ ನ ಮೋಕ್ಷಃ, ತದಾ ನ ತೇಷಾಂ ಕದಾಽಪಿ ಮೋಕ್ಷಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಾಯ ದ್ವಿತೀಯಂ ಸೂತ್ರಮ್। ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಂ ನ ಮೋಕ್ಷಾಭಾವರೂಪೋ ವಿರೋಧಃ। ಕುತಃ? ಸಾಮನ್ಯತದ್ಭಾವಾಭ್ಯಾಂ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಭಾವಾಭ್ಯಾಮ್। ಯದ್ಯಪಿ "ಕ್ಷೀಯನ್ತೇ ಚಾಸ್ಯ ಕರ್ಮಾಣಿ" ಇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸರ್ವಕರ್ಮಣಾಂ ಜ್ಞಾನೇನ ಕ್ಷಯೋಽಭಿಹಿತಃ, ತಥಾಽಪಿ "ತಸ್ಯ ತಾವದೇವ ಚಿರಮ್" ಇತಿ ವಿಶೇಷವಚನಾತ್ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಣಾಮವಶೇಷೋ ಗಮ್ಯತೇ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಅಪ್ರಾರಬ್ಧಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ನಿವರ್ತನ್ತೇ। ಪ್ರಾರಬ್ಧಸ್ಯ ತು ಭೋಗೇನೈವ ಕ್ಷಯಃ। ಅತಸ್ತತ್ಫಲಭೂತೇ ಅಧಿಕಾರೇ ಸ್ಥಿತ್ವಾ ತತ್ಕ್ಷಯೇ ಪ್ರವ್ರಜನ್ತಿ ಇತಿ।

ಮಾಯಾವಾದಿನಸ್ತು ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಸ್ಯೈವಾಯಂ ಸಮಸ್ತೋಽರ್ಥ ಇತಿ ವರ್ಣಯನ್ತಃ "ಅಕ್ಷರಧಿಯಾಮ್" ಇತ್ಯೇತದಧಿಕರಣಾನ್ತರಂ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ।

h ॥ ಏತದರ್ಥಸ್ಯ ತದಧಿಗಮಾಧಿಕರಣೇ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್, ಅತ್ರಾಪ್ಯುಕ್ತೌ ಪೌನರುಕ್ತ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ತತ್ರಾಽದ್ಯಂ ಮತಂ ೆನಿರಾಕರೋತಿ -- ನಚೇತಿ।

ನಚ ಸಂಸಾರಿದೇವಾನಾಂ ಕಾಲೇಯತ್ತಾಪರೇ ಇಮೇ।

ಸೂತ್ರೇ ಹ್ಯಾರಬ್ಧಮಾತ್ರಸ್ಯ ಭೋಗೇನೈವ ಕ್ಷಯೋ ಧ್ರ್ುವಃ ॥172 ॥**

(###sudha --)

ಅನಾರಬ್ಧಸ್ಯ ಭೋಗೇನ ತ್ವಿತರೇ ಇತಿ ಚೋದಿತಃ।

ಪೌನರುಕ್ತ್ಯೇನ ತೇನೈತೇ ಉಕ್ತಾರ್ಥೇ ಇತಿ ನಿಶ್ಚಯಃ ॥173 ॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥಾನಸ್ಯ ಕಾಲೇಯತ್ತಾ ಕಾಲಮರ್ಯಾದಾ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಫಲಭೋಗಾವಸಾನರೂಪಾ ಸಾ ಪರಾ ಉದ್ದೇಶ್ಯಾ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಾ ಯಯೋಸ್ತೇ ತಥೋಕ್ತೇ। ಕುತೋ ನೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಹೀತಿ। ಯಸ್ಮಾದನಾರಬ್ಧಸ್ಯ ಜ್ಞಾನೇನೈವ ಕ್ಷಯಃ, ಆರಬ್ಧಮಾತ್ರಸ್ಯ ಭೋಗೇನೈವ ಕ್ಷಯೋ ಧ್ರ್ುವ ಇತ್ಯೇಷೋಽರ್ಥಃ "ಅನಾರಬ್ಧಕಾರ್ಯೇ ಏವ ತು ಪೂರ್ವೇ ತದವಧೇಃ" ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ, "ಭೋಗೇನ ತ್ವಿತರೇ ಕ್ಷಪಯಿತ್ವಾಽಥ ಸಮ್ಪತ್ಸ್ಯತೇ" ಇತಿ ಚ ಸೂತ್ರೇಣೋದಿತಃ। ತಸ್ಮಾನ್ನೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಏವಮುದಿತತ್ವೇಽಪಿ ಕುತೋ ನೇತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಂ ಪರಿಹರನ್ನಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಸಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಮಾಹ ಪೌನರುಕ್ತ್ಯೇನೇತಿ।

ಏತೇನ ಮಾಯಾವಾದಿನಾಮಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ನಿರಸ್ತಮ್। ತಾತ್ಪರ್ಯಭೇದಾತ್ ಪ್ರಪಞ್ಚ್ಯಪ್ರಪಞ್ಚನಭಾವಾದ್ ವಾ ನ ಪೌನರುಕ್ತ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್। ಸ್ಯಾದೇವಮ್। ಯದ್ಯಸಙ್ಕೀರ್ಣಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನ್ತರಂ ನ ಸ್ಯಾತ್। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಇತಿ ನಿಶ್ಚಯ ಇತಿ॥*#### h॥ ಇತಿ ಯಾವದಧಿಕರಣಮ್॥20॥**

#aಅಥ ಇಯದಾಮನನಾಧಿಕರಣಮ್॥21॥**

(###sudha --)

h॥ ದೇವತಾತಾರತಮ್ಯನಿರೂಪಣಮ್॥

(###sudha --)

ಇಯದಾಮನನಾತ್। ಯೇಷಾಂ ಜ್ಞಾನಯೋಗ್ಯಾನಾಮಿದಂ ಮುಕ್ತಿಸಂಸಾರಯೋಸ್ತಾರತಮ್ಯಂ ಸಮರ್ಥಿತಮ್, ತೇ ಛನ್ದೋಗಾನಾಮುಪನಿಷದಿ ನಾಮವಾಗಾದಿಕ್ರಮೇಣ ಪ್ರಾಣಾನ್ತಾ ಉಕ್ತಾಃ। ತತ್ರ ಕಿಂ ಪ್ರಾಣ ಏವಾಧಿಕಾರಿತಾರತಮ್ಯಸ್ಯಾವಧಿಃ, ಉತಾಧಿಕೋಽಪ್ಯಸ್ತೀತಿ ಸಂಶಯೇ ಸತೀಯದೇವ ದೇವತಾತಾರತಮ್ಯಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಿತಮ್।

ತತ್ರ ನ ಜ್ಞಾಯತೇ ಕಾಸ್ತಾ ನಾಮಾದ್ಯಾ ದೇವತಾ ಇತಿ। ಕಥಞ್ಚ ಪಞ್ಚದಶೈವ, ಅಧಿಕಾನಾಮಪಿ ಭಾವಾದಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಾರ್ಥಂ ಬೃಹತ್ಸಂಹಿತಾವಚನಮೇವ ಪಠತಿ ಉಷಾ ಇತಿ।

#sutraಓಂ ಇಯದಾಮನನಾತ್ ಓಂ॥35॥**

(###sudha --)

ಉಷಾಃ ಸ್ವಾಹಾ ಚ ಪರ್ಜನ್ಯೋ ಮಿತ್ರೋಽಗ್ನಿರ್ವರುಣೋ ವಿಧುಃ।

ಪ್ರವಹೋಽನಿರುದ್ಧ ಇನ್ದ್ರೋಮೇ ರುದ್ರೋ ವಾಣೀ ಚ ಮಾರುತಃ।

ಉತ್ತರೋತ್ತರತಸ್ತ್ವೇತೇ ಗುಣೈಃ ಸರ್ವೈಶ್ಚ ಮುಕ್ತಿಗಾಃ॥174॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಸೂರ್ಯಧರ್ಮೌ ಯಥಾ ಸೋಮೋ ಮನುರ್ದಕ್ಷೋ ಬೃಹಸ್ಪತಿಃ।

ಶಚೀ ರತಿಶ್ಚಾನಿರುದ್ಧಸಮಾಸ್ತಾರಾ ಚ ಮಿತ್ರವತ್ ॥175 ॥**

(###sudha --)

ಸೋಮವಚ್ಚತರೂಪಾ ತು ಪ್ರಸೂತಿರ್ವಹ್ನಿವದ್ ವಿರಾ।

ಪರ್ಜನ್ಯವದ್ ವಾರುಣೀ ಚ ತಥಾ ಸಙ್ಞಾ ಚ ರೋಹಿಣೀ।

ಧಾರ್ಮಿ ಚ ಮಿತ್ರವತ್ ತ್ವೇವ ಪ್ರಾವಹೀ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಾ ॥176 ॥**

(###sudha --)

ಮಿತ್ರಪರ್ಜನ್ಯಮಧ್ಯಸ್ಥಾವಶ್ವಿನೌ ವಿಘ್ನವಿತ್ತಪೌ।

ಭೃಗುರಗ್ನಿಸಮೋ ಮಿತ್ರತನ್ಮಧ್ಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರಕಾಃ ॥177 ॥**

(###sudha --)

ವರುಣಾಗ್ನ್ಯನ್ತರಾ ತತ್ರ ನಾರದಃ ಪ್ರಾಯ ಇನ್ದ್ರವತ್।

ಕಾಮಃ ಸುಪರ್ಣೀ ಚೋಮಾವದ್ ವೀನ್ದ್ರೋ ರುದ್ರವದೀರಿತಃ ॥178 ॥**

(###sudha --)

ನಿರ್ಋತಿರ್ಮಿತ್ರಸದೃಶೋ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಃ ಕಸೂನುವತ್।

ವೈವಸ್ವತೋ ಮನುಶ್ಚಾಶ್ವಿಪಶ್ಚಾದನ್ಯೇ ತತೋಽವರಾಃ ॥179 ॥**

(###sudha --)

ಚ್ಯವನೋಚಥ್ಯವೈನ್ಯಾಶ್ಚ ಶಶಬಿನ್ದುಶ್ಚ ಹೈಹಯಃ।

ತದ್ವಚ್ಚ ವಿಪ್ರರಾಜನ್ಯವಿಶೇಷೋಽತ್ರಾಪಿ ಕಶ್ಚನ ॥180 ॥**

(###sudha --)

ತದ್ವತ್ ಪ್ರಿಯವ್ರತಶ್ಚಾಪಿ ತದನ್ಯಾಃ ಶತದೇವತಾಃ।

ಪರ್ಜನ್ಯಮಿತ್ರಾನ್ತರಾಲೇ ತದನ್ಯೇ ತು ತತೋಽವರಾಃ ॥181 ॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಉಷಾ ಅಶ್ವಿನೋರ್ಭಾರ್ಯಾ। ಸ್ವಾಹಾಽಗ್ನೇರ್ಭಾರ್ಯಾ। ಪರ್ಜನ್ಯೋ ಮಿತ್ರಶ್ಚಾಽದಿತ್ಯೌ। ಪ್ರವಹೋ ಮರುತ್। ಅನಿರುದ್ಧಃ ಕಾಮಸುತಃ। ಏತೇ ಮುಕ್ತಿಗಾ ಸಂಸಾರಗಾಶ್ಚ ಸರ್ವೈರ್ಗುಣೈರುಕ್ತಕ್ರಮೇಣೋತ್ತರೋತ್ತರತ ಏವ ವರ್ತನ್ತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

ಅಧಿಕಸದ್ಭಾವಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಾಯೈತೇಷಾಂ ಸಮಾನನ್ತರಾವಸ್ಥಿತಾಂಶ್ಚಾಽಹ ಸೂರ್ಯೇತ್ಯಾದಿನಾ। ತಥೇತಿ ಶೇಷಃ। ಸೂರ್ಯಧರ್ಮೌ ಸೋಮಸಮಾನೌ। ಮನ್ವಾದಯಃ ಪಞ್ಚಾನಿರುದ್ಧಸಮಾನಾಃ। ಮನುರತ್ರ ಸ್ವಾಯಮ್ಭುವೋ ವಿವಕ್ಷಿತಃ। ತಾರಾ ಬೃಹಸ್ಪತಿಭಾರ್ಯಾ। ಚಸ್ತ್ವರ್ಥಃ। ಮಿತ್ರೇಣ ತುಲ್ಯಂ ವರ್ತತ ಇತಿ ಮಿತ್ರವತ್।

ಶತರೂಪಾ ಸ್ವಾಯಮ್ಭುವಸ್ಯ ಪತ್ನೀ ಸೋಮವತ್। ಸೂರ್ಯಧರ್ಮಾವಿತ್ಯತ್ರೈವೇಯಂ ವಕ್ತವ್ಯಾ। ಸತ್ಯಮ್। ಪತೀನಾಮುಕ್ತೌ ಇದಾನೀಮಾಸಾಂ ಪ್ರಸ್ತುತತ್ವಾತ್ ಪೃಥಗುಕ್ತಿಃ। ಪ್ರಸೂತಿರ್ದಕ್ಷಪತ್ನೀ ವಹ್ನಿವತ್। ವಿರಾಡನಿರುದ್ಧಭಾರ್ಯಾ ಪರ್ಜನ್ಯವತ್। ವರುಣಸ್ಯೇಯಂ ವಾರುಣೀ। ಪುಂಯೋಗೇ ತು ವರುಣಾನೀತಿ ಸ್ಯಾತ್। "ಇನ್ದ್ರವರುಣ" ಇತಿ ಸ್ಮರಣಾತ್। ಸಞ್ಜ್ಞಾ ಸೂರ್ಯಭಾರ್ಯಾ। ರೋಹಿಣೀ ಸೋಮಭಾರ್ಯಾ। ಧರ್ಮಸ್ಯೇಯಂ ಧಾರ್ಮೀ। ವಾರುಣೀ, ಸಞ್ಜ್ಞಾ, ರೋಹಿಣೀ, ಧಾರ್ಮೀ ಚ ತಥೈವ ಪರ್ಜನ್ಯವದೇವ। ಪ್ರವಹಸ್ಯೇಯಂ ಪ್ರಾವಹೀ ತು ಮಿತ್ರವದೇವ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾ।

ಅಶ್ವಿನೌ ವಿಘ್ನಪವಿತ್ತಪೌ ಮಿತ್ರಪರ್ಜನ್ಯಮಧ್ಯಸ್ಥಾವಿತಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಏತೇ ಚತ್ವಾರಃ ಪರಸ್ಪರಂ ಸಮಾ ಮಿತ್ರಾದಧಮಾಃ, ಪರ್ಜನ್ಯಾದುತ್ತಮಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಭೃಗುರಗ್ನಿಸಮ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಸ್ಯಾಪವಾದಃ। ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರಾ ಮರೀಚ್ಯಾದ್ಯಾ ಮಿತ್ರತನ್ಮಧ್ಯೇ ಮಿತ್ರಾಗ್ನ್ಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ। ಪರಸ್ಪರಂ ಸಮಾ ಮಿತ್ರಾದುತ್ತಮಾ ಅಗ್ನೇರಧಮಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

ತತ್ರ ತೇಷು ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರೇಷು ನಾರದೋ ವರುಣಾಗ್ನ್ಯನ್ತರಾ ವರುಣಾದಧಮೋಽಗ್ನೇರುತ್ತಮ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ತಥಾಚ ದಕ್ಷಭೃಗುನಾರದಾನಾಂ ಪೃಥಗುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರಕಾ ಮರೀಚಾದ್ಯಾಃ ಸಪ್ತೈವ। ಪ್ರಾಯಗ್ರಹಣೇನೇಷನ್ನ್ಯೂನಃ। ಸುಪರ್ಣೀ ಗರುಡಭಾರ್ಯಾ।

ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಃ ಕಸೂನುವತ್ ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರೈರ್ಮರೀಚ್ಯಾದ್ಯೈಃ ಸಮಾನಃ। ವೈವಸ್ವತೋ ಮನುಶ್ಚ ಕಸೂನುವದಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಸ್ವಾಯಮ್ಭುವಾದ್ ವೈವಸ್ವತಾದ್ ಭಗವದವತಾರಾತ್ ತಾಪಸಾಚ್ಚಾನ್ಯೇ ಮನವಃ ತತೋ ವೈವಸ್ವತಾದವರಾಃ। ತೇಽಶ್ವಿಭ್ಯಾಂ ಪಶ್ಚಾತ್ ಪರ್ಜನ್ಯಾದುತ್ತಮಾಃ।

ಚ್ಯವನಾದ್ಯಾಶ್ಚ ತದ್ವತ್। ಏಕಾದಶಮನುಸಮಾನಾಃ। ಅತ್ರೈತೇಷ್ವಪಿ ವಿಪ್ರರಾಜನ್ಯತ್ವನಿಮಿತ್ತಃ ಕಶ್ಚನ ವಿಶೇಷೋಽಸ್ತಿ। ಮುಕ್ತಾವಪಿ ವಿಪ್ರತ್ವಾದೇರ್ಭಾವಾತ್। ಅತ್ರ ಚ್ಯವನೋಚಥ್ಯೌ ವಿಪ್ರೌ, ಅನ್ಯೇ ರಾಜನ್ಯಾಃ। ಪ್ರಿಯವ್ರತೋಽಪಿ ತದ್ವತ್ ಅವರಮನುವದೇವ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತದನ್ಯಾ ಉಕ್ತೇಭ್ಯೋಽನ್ಯಾಃ ಶತದೇವತಾಃ ಸೋಮಾರ್ಹದೇವತಾಃ ಶತಾನ್ತರಗತಾಃ ಪರ್ಜನ್ಯಮಿತ್ರಾನ್ತರಾಲೇ। ಪರ್ಜನ್ಯಾದುತ್ತಮಾ ಮಿತ್ರಾದಧಮಾ ಅಶ್ವಿನೋಃ ಸಮಾನಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ತದನ್ಯೇ ಉಕ್ತೇಭ್ಯೋಽನ್ಯೇ ತು ದೇವಾಃ, ತತಃ ಶತಾನ್ತರ್ಗತದೇವತಾಭ್ಯೋಽವರಾಃ। ಅವರಮನುಸಮಾನಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

h ॥ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾಃ ಪ್ರಾಣಾದಪ್ಯುತ್ತಮತ್ವೇಽಪಿ ತಸ್ಯಾ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಅಧಿಕಾರಿವರ್ಗೇಣ ನ ಗ್ರಹಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾಃ ಪ್ರಾಣಾದಪ್ಯುತ್ತಮಾಽಸ್ತಿ। ತತ್ ಕಥಂ ಪ್ರಾಣಾವಸಾನತ್ವಮಧಿಕಾರಿಣಾಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಏತೇಭ್ಯ ಇತಿ।

ಏತೇಭ್ಯೋಽಧಿಕಾ ಶ್ರೀಸ್ತು ಸದಾ ಮುಕ್ತಾ ವಿಶೇಷತಃ।

ತತ್ಸಮೋ ನಾಸ್ತಿ ಪರಮೋ ಹರಿರೇವ ನಚಾಪರಃ ॥182 ॥**

(###sudha --)

ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಬೃಹತ್ಯಾಂ ತು ಸ್ವಯಂ ಭಗವತೋದಿತಮ್।

ತದೇತಖಿಲಂ ಪ್ರಾಣ ಆಹ --ಙ್ಕಾರಿಕ ಏವ ಚ

ಇನ್ದ್ರಾದನನ್ತರಃ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥183 ॥**

(###sudha --)

ಯದ್ಯಪಿ ಶ್ರೀರೇತೇಭ್ಯೋ ವಿಶೇಷತೋಽಭ್ಯಧಿಕಾ, ತಥಾಽಪಿ ಸದಾ ಮುಕ್ತಾ ಬನ್ಧರಹಿತೇತಿ ನಾಧಿಕಾರಿವರ್ಗೇ ಗೃಹ್ಯತೇ। ತಸ್ಯಾಃ ಸಮೋ ನಾಸ್ತೀತಿ ಸ್ವರೂಪಕಥನಮ್। ಏತೇನ "ಕಾಮಾದಿತರತ್ರ ತತ್ರ ಚಾಯತನಾದಿಭ್ಯಃ" ಇತ್ಯಧಿಕರಣಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ಪರಮೋ ಹರಿರೇವ ನಚಾಪರ ಇತ್ಯನೇನ "ವ್ಯತಿಹಾರೋ ವಿಶಿಂಷನ್ತಿ ಹೀತರವತ್", "ಸೈವ ಹಿ ಸತ್ಯಾದಯಃ" ಇತ್ಯಧಿಕರಣದ್ವಯಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಮುಕ್ತಂ ವೇದಿತವ್ಯಮ್।

ನನೂಪನಿಷದಿ ನಾಮಾದ್ಯಾಃ ಪ್ರಾಣಾನ್ತಾಃ ಪಞ್ಚದಶೋಕ್ತಾಃ। ಅತ್ರ ಚೋಷಾಃ ಸ್ವಾಹೇತ್ಯಾದಿನಾ ಚತುರ್ದಶೈವ ತತ್ ಕಥಂ ನ ವಿಸಂವಾದ ಇತ್ಯತೋ ಬೃಹತ್ಸಂಹಿತಾವಚನೇನಾನುಕ್ತಮೇಕಂ ಸ್ವಯಮಾಹ ಪ್ರಾಣ ಇತಿ। ತೈಜಸಾಹಙ್ಕಾರಾದುತ್ಪನ್ನಃ ಪ್ರಾಣಶ್ಚ ಅಪರೋಽಸ್ತಿ। ಸ ಚೇನ್ದ್ರಾದನನ್ತರ ಏವಾನಿರುದ್ಧಾದುತ್ತಮೋ ಜ್ಞಾತವ್ಯಃ। ಪರಪ್ರಾಣವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಮಾಹಙ್ಕಾರಿಕ ಏವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್।

h ॥ ಉಕ್ತದೇವತಾತಾರತಮ್ಯಸ್ಯ ಸಙ್ಗ್ರಹೇಣ ನಿರೂಪಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಯಮತ್ರ ಸಙ್ಗ್ರಹಃ

ಪುಷ್ಕರೋ ನಾಮ ಸರ್ವಾವರೋ ದೇವಃ, "ಕಲಾಭ್ಯಶ್ಚಾನ್ಯದೇವೇಭ್ಯಃ ಕರ್ಮ ಪ್ರತ್ಯವರಂ ಯತಃ। ಕಲಾಭ್ಯಃ ಪೃಥಗುಕ್ತಂ ತತ್

ಪುಷ್ಕರಃ ಕರ್ಮ ಚೋಚ್ಯತೇ" ಇತ್ಯನ್ಯತ್ರೋಕ್ತತ್ವಾತ್।

ತತಃ ಶನೈಶ್ಚರೋಽಧಿಕಃ, "ಪೃಥಿವ್ಯಾತ್ಮಾ ಶನಿಶ್ಚ" ಇತಿ ವಚನಾತ್।

ತತ ಉಷಾಃ।

ತತೋ ಬುಧಃ, "ಉದಕಾತ್ಮಕೋ ಬುಧಶ್ಚ" ಇತಿ ವಚನಾತ್।

ತತಃ ಸ್ವಾಹಾ।

ತತಃ ಪರ್ಜನ್ಯಃ, ವಾರುಣೀ, ಸಞ್ಜ್ಞಾ, ರೋಹಿಣೀ, ಧಾಮಿನೀ, ವಿರಾ।

ತತ ಏಕಾದಶ ಮನವಃ, ಚ್ಯವನೋಚಥ್ಯವೈನ್ಯಶಶಬಿನ್ದುಹೈಹಯಪ್ರಿಯವ್ರತಗಯಾಃ, ಅನುಕ್ತದೇವಾಶ್ಚ। "ಪ್ರಿಯವ್ರತೋ

ಗಯಶ್ಚೈವ ಕರ್ಮದೇವಸಮೌ ಮತೌ" ಇತ್ಯನ್ಯತ್ರೋಕ್ತತ್ವಾತ್।

ತತೋಽಶ್ವಿನೌ, ವಿಘ್ನೇಶವಿತ್ತಪೌ, ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನಶ್ಚ। "ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನೋ ವಾಯುಜಃ ಖೇನ ತುಲ್ಯಃ" ಇತಿ ವಚನಾತ್।

ತತೋ ಮಿತ್ರಃ, ನಿರ್ಋತಿಃ, ತಾರಾ, ಪ್ರಾವಹೀ ಚ।

ತತೋ ಮರೀಚಿಃ, ಅತ್ರಿಃ, ಅಙ್ಗಿರಾಃ, ಪುಲಸ್ತ್ಯಃ, ಪುಲಹಃ, ಕ್ರತುಃ, ವಸಿಷ್ಠಃ, ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಃ, ವೈವಸ್ವತಮನುಶ್ಚ।

ತತೋಽಗ್ನಿಃ, ಭೃಗುಃ, ಪ್ರಸೂತಿಶ್ಚ।

ತತೋ ನಾರದಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತತೋ ವರುಣಃ ।

ತತಶ್ಚೇನ್ದ್ರಸೂರ್ಯಧರ್ಮಾಃ, ಶತರೂಪಾ ಚ ।

ತತಃ ಪ್ರವಹಃ ।

ತತೋಽನಿರುದ್ಧಸ್ವಾಯಮ್ಭುವಬೃಹಸ್ಪತಿದಕ್ಷಾಃ, ಶಚೀ, ರತಿಶ್ಚ ।

ತತ ಆಹ --ಙ್ಕಾರಿಕಃ ಪ್ರಾಣಃ ।

ತತ ಇನ್ದ್ರಕಾಮೌ ।

ತತ ಉಮಾ, ಸುಪರ್ಣೀ । ಉಮಾತ್ಮಕತ್ವಾಚ್ಛೇಷಭಾರ್ಯಾ ಚ ।

ತತೋ ಜಾಮ್ಬವತ್ಯಾದ್ಯಾ ಭಗವನ್ಮಹಿಷ್ಯಃ ಷ । ಅನ್ಯತ್ರೋಕ್ತತ್ವಾತ್ ।

ತತೋ ರುದ್ರಾತ್ಮಕತ್ವಾಚ್ಛೇಷಶ್ಚ ।

ತತೋ ಭಾರತೀ । ತದಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್ ಸರಸ್ವತೀ ಚ ।

ತತೋ ಮುಖ್ಯವಾಯುಃ । ತದಾತ್ಮಕತ್ವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಚ ।

ತತೋ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀಃ ।

ತತೋ ಭಗವಾನಿತಿ ॥*#### h ॥ ಇತೀಯದಾಮನನಾಧಿಕರಣಮ್ ॥21॥**

#aಅಥ ದರ್ಶನಭೇದಾಧಿಕರಣಮ್ ॥32॥**

(###sudha --)

h ॥ ಭಗವತ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಸ್ಯಪಿ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರಿತ್ವಮ್ ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಪ್ರಜ್ಞಾನ್ತರಪೃಥಕ್ತ್ವವದ್ ದೃಷ್ಟಿಶ್ಚ ತದುಕ್ತಮ್ । ಏತದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಭಾಷ್ಯೇ "ಉಪಾಸನಾಭೇದವದ್ ದರ್ಶನಭೇದಃ" ಇತಿ । ತದಸ್ಪಷ್ಟಮ್ । ದರ್ಶನಭೇದೇ ಮೂಲಕಾರಣಸ್ಯಾನುಕ್ತತ್ವಾತ್ । ತತೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ದೃಷ್ಟಿರಪೀತಿ ।

#sutraಓಂ ಪ್ರಜ್ಞಾನ್ತರಪೃಥಕ್ತ್ವವದ್ ದೃಷ್ಟಿಶ್ಚ ತದುಕ್ತಮ್ ಓಂ ॥52॥**

(###sudha --)

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ । ದೃಷ್ಟಿರಪಿ ಯೋಗ್ಯಾನುಸಾರತಃ ॥183॥**

(###sudha --)

ನಾನಾವಿಧೇತಿ ಶೇಷಃ ॥*#### h ॥ ಇತಿ ದರ್ಶನಭೇದಾಧಿಕರಣಮ್ ॥32॥**

#aಅಥ ಪ್ರದಾನಾಧಿಕರಣಮ್ ॥26॥**

(###sudha --)

h ॥ ಸುಪ್ರಸನ್ನಗುರುಪ್ರದತ್ತವಿದ್ಯಾಯಾ ಏವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕಾರಣತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಪ್ರದಾನವದೇವ ತದುಕ್ತಮ್ । ಅತ್ರ ಪ್ರಕೃಷ್ಟಂ ದಾನಂ ಪ್ರದಾನಮ್ । ಪ್ರಶಬ್ದೋ ನ ಸ್ಫುಟಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೋ ಭಾಷ್ಯೇ । ಅತಃ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಮಾಹ ಸಮ್ಯಗಿತಿ ।

#sutraಓಂ ಪ್ರದಾನವದೇವ ತದುಕ್ತಮ್ ಓಂ ॥44॥**

(###sudha --)

ಸಮ್ಯಗ್ ಗುರುಪ್ರಸಾದಶ್ಚ ಮುಖ್ಯತೋ ದೃಷ್ಟಿಕಾರಣಮ್ ।

ನ ಕೇವಲಂ ಶ್ರವಣಾದಿ, ಕಿನ್ತು ಸಮ್ಯಗ್ ಗುರುಪ್ರಸಾದಶ್ಚ । ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರಸಾದಪೂರ್ವಕಂ ಗುರೋರ್ಯದ್ ವಿದ್ಯಾದಾನಂ ತಚ್ಚ ಭಗವದ್ದೃಷ್ಟೇಃ ಕಾರಣಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

h ॥ ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ನಿಮಿತ್ತಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು "ಪ್ರಜ್ಞಾನ್ತರಪೃಥಕ್ತ್ವವತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರಂ "ಪ್ರದಾನವದೇವ" ಇತ್ಯತಃ ಪಶ್ಚಾತ್ತನಮ್ । ತತ್ ಕುತೋ ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮಃ? ಉಚ್ಯತೇ ಯೋಗ್ಯತಾಚಿನ್ತಾಸಙ್ಗತಂ ತದಿತಿ ಪ್ರಕರಣಶುದ್ಧ್ಯೇ ಪೂರ್ವಮೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮಿತಿ ನ ದೋಷಃ ॥*#### h ॥ ಇತಿ ಪ್ರದಾನಾಧಿಕರಣಮ್ ॥26#### h ॥

#aಅಥ ಗುರುಪ್ರಸಾದಾಧಿಕರಣಮ್ ॥27॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

h॥ ಗುರುಪ್ರಸಾದಸ್ಯ ಶ್ರವಣಾದಿಸ್ವಪ್ರಯತ್ನಾದಪ್ಯತಿಶಯೇನ ಬಲವತ್ತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಲಿಙ್ಗಭೂಯಸ್ತ್ವಾತ್ ತದ್ಧಿ ಬಲೀಯಸ್ತದಪಿ। ಅತ್ರ ಗುರುಪ್ರಸಾದಸ್ಯ ಬಲವತ್ತ್ವಮುಕ್ತಮ್। ತದಯುಕ್ತಮ್। ಶ್ರವಣಾದಿತೋ ಹಿ ಬಲವತ್ತ್ವಮ್। ತಚ್ಚ ಪ್ರದಾನಶಬ್ದಾರ್ಥಾನ್ತರ್ಗತಮೇವ। ನಹಿ ಸ್ವಸ್ಮಾದೇವ ಸ್ವಯಂ ಬಲೀಯ ಇತಿ ಸಮ್ಭವತೀತ್ಯತೋ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಸಮ್ಯಗಿತಿ। ಮುಖ್ಯತಃ ಶ್ರವಣಾದ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾಽತಿಶಯೇನ।

ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ಪ್ರದಾನಶಬ್ದೇನ ಹಿ ಸಮ್ಯಗ್ ಗುರುಪ್ರಸಾದಪೂರ್ವಕಂ ದಾನಂ ಪ್ರಕೃತಮ್। ತತ್ರ ಸಮ್ಯಗ್ ಗುರುಪ್ರಸಾದಮಾತ್ರಂ ತದಿತಿ ಅತ್ರ ಪರಾಮೃಶ್ಯತ ಇತಿ।

h॥ ಶ್ರವಣಾದೀನಾಮಪ್ಯವಶ್ಯಾನುಷ್ಠೇಯತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

"ಲಿಙ್ಗಭೂಯಸ್ತ್ವಾತ್" ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಯಾಸ್ವಾಖ್ಯಾಯಿಕಾಸು ಲಿಙ್ಗಾನಿ ದೃಶ್ಯನ್ತೇ ತತ್ರ ಗುರುಪ್ರಸಾದೇನೈವ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಶ್ರವಣಾತ್ ಶ್ರವಣಾದಿಕಂ ನ ಕರಣೀಯಮಿತಿ ಶಙ್ಕಾ ಸ್ಯಾತ್, ನಿವಾರಯಿತುಂ "ತದಪಿ" ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಶ್ರವಣಾದಿ ಚೇತಿ।

#sutraಓಂ ಲಿಙ್ಗಭೂಯಸ್ತ್ವಾತ್ ತದ್ಧಿ ಬಲೀಯಸ್ತದಪಿ ಓಂ॥45॥**

(###sudha --)

ಶ್ರವಣಾದಿ ಚ ಕರ್ತವ್ಯಂ ನಾನ್ಯಥಾ ದರ್ಶನಂ ಕ್ವಚಿತ್॥184॥**

(###sudha --)

ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ --ನಾನ್ಯಥೇತಿ। ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಚ ಪ್ರಮಾಣಾನಾಮೇವ ಪ್ರಮೇಯಾಧಿಗತಿಸಾಧನತ್ವನಿಶ್ಚಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ। ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾಸ್ವಪಿ ಶ್ರವಣಾದೀನಾಮನುಕ್ತಿಮಾತ್ರಮ್। ನ ಪುನರಭಾವೋಕ್ತಿರಸ್ತಿ॥*#### h॥ ಇತಿ ಗುರುಪ್ರಸಾದಾಧಿಕರಣಮ್॥27॥**

#aಅಥ ಪೂರ್ವವಿಕಲ್ಪಾಧಿಕರಣಮ್॥28॥**

(###sudha --)

h॥ ಜ್ಞಾನಭಕ್ತ್ಯಾದಿಭಿರುತ್ತಮಂ ಗುರುಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ತತೋ ಹೀನಮಾಶ್ರಯತಃ ನರಕಾದ್ಯನರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ಪೂರ್ವವಿಕಲ್ಪಃ ಪ್ರಕರಣಾತ್ ಸ್ಯಾತ್ ಕ್ರಿಯಾಮಾನಸವತ್। ಕಿಂ ಪ್ರಥಮಪ್ರಾಪ್ತ ಏವ ಗುರುಃ, ಉತ ತಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಅನ್ಯೋಽಪಿ ಸ್ವೀಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ ಇತಿ ಸಂಶಯೇ "ಗುರುಮನ್ತ್ರಪರಿತ್ಯಾಗೀ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ರೌರವಂ ನರಕಂ ವ್ರಜೇತ್" ತಿ ಗುರುಪರಿತ್ಯಾಗೇ ದೋಷಸ್ಮರಣಾತ್ ಪ್ರಥಮಪ್ರಾಪ್ತ ಏವೇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ವಿಕಲ್ಪ ಉಚ್ಯತೇ। ಸ ಹೀನಸಮೋತ್ತಮೇಷು ಕಿಂವಿಷಯ ಇತಿ ನ ಜ್ಞಾಯತೇ। ದೋಷಸ್ಮರಣಸ್ಯ ಕಾ ಗತಿರಿತ್ಯತೋ ವ್ಯಕ್ತಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಗುಣಾಧಿಕಮಿತಿ।

#sutraಓಂ ಪೂರ್ವವಿಕಲ್ಪಃ ಪ್ರಕರಣಾತ್ ಸ್ಯಾತ್ ಕ್ರಿಯಾಮಾನಸವತ್ ಓಂ ॥46॥**

(###sudha --)

ಗುಣಾಧಿಕಂ ಗುರುಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ತದ್ಧೀನಂ ನಾಽಪ್ನುಯಾತ್ ಕ್ವಚಿತ್।

ಕ್ವಚಿತ್ ಪ್ರಯೋಜನವಿಶೇಷೇಽಪಿ। ದೋಷಸ್ಮರಣಂ ತದ್ವಿಷಯಮಿತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಪೂರ್ವಸ್ಮಾದ್ ಗುರೋಃ ಪರಸ್ಯ ಉತ್ತಮತ್ವೇ ತತ್ಸ್ವೀಕಾರೇ ನ ವಿಕಲ್ಪಃ, ಕಿನ್ತು ಸ್ವೀಕಾರ್ಯ ಏವ॥

(###sudha --)

ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಸೌತ್ರೋ ವಿಕಲ್ಪೋಽಧಿಕಗುರುಪ್ರಾಪ್ತಿವಿಷಯಃ ಕಿಮಿತಿ ನೇತ್ಯಾಹ -- ವಿಪರ್ಯಯಸ್ತ್ವಿತಿ।

ವಿಪರ್ಯಯಸ್ತು ಕರ್ತವ್ಯಃ ಸರ್ವಥಾ ಶುಭಮಿಚ್ಛತಾ ॥185॥**

(###sudha --)

ಅಧಮಗುರುಪರಿತ್ಯಾಗೇನೋತ್ತಮಗುರುಸ್ವೀಕಾರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅನ್ಯಥಾ ದೈವಾದಾದಾವಲ್ಪಂ ಗುರುಂ ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯ ಶಿಷ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಜ್ಞೋತ್ಕರ್ಷವತೋ ಜಾತಯೋಃ ಸಂಶಯವಿಪರ್ಯಾಸಯೋರಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಚ ನಿವೃತ್ತಿರ್ನ ಸ್ಯಾತ್। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಶುಭಮಿಚ್ಛತೇತಿ।

h॥ ಅನುಪದಿಶದುತ್ತಮಗುರುಪರಿತ್ಯಾಗೇನ ಉಪದಿಶದಧಮಗುರುಪರಿಗ್ರಹಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ॥

(###sudha --)

ಏವನ್ತರ್ಹ್ಯನುಪದಿಶತ ಉತ್ತಮಸ್ಯ ತ್ಯಾಗೇನೋಪದಿಶತೋಽಧಮಸ್ಯ ಸ್ವೀಕಾರೋಽಪಿ ಕರ್ತವ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್। ಸತ್ಯಮ್। ಪ್ರತಿಷೇಧವಚನೇನ ತತ್ರಾಪ್ರೋದಿತೋಽಯಂ ನ್ಯಾಯಃ।

h॥ ಪೂರ್ವಪಾಶ್ಚಾತ್ಯಗುರ್ವೋಃ ಸಮತ್ವ ಏವ ವಿಕಲ್ಪಃ, ಪೂರ್ವಾನುಜ್ಞಯಾ ಚ ಪರಃ ಸ್ವೀಕಾರ್ಯಃ॥

(###sudha --)

ತರ್ಹಿ ಸೌತ್ರಸ್ಯ ವಿಕಲ್ಪಸ್ಯ ಕೋ ವಿಷಯ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸಮ ಇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸಮೇ ವಿಕಲ್ಪ ಏವ ಸ್ಯಾತ್ ಪೂರ್ವಾನುಜ್ಞಾ ಚ ಸರ್ವಥಾ।

ತದುತ್ತಮಗುರುಪ್ರಾಪ್ತ್ಯೈ ಪೂರ್ವಾನುಜ್ಞಾ ನ ಮೃಗ್ಯತೇ ॥186॥**

(###sudha --)

ಪೂರ್ವಸ್ವೀಕೃತೇನ ಗುರುಣಾ ಸಮೇ ಗುರೌ ಸ್ವಯಮೇವ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸತಿ ಸ್ವೀಕಾರಸ್ಯ ವಿಕಲ್ಪ ಏವ ಸ್ಯಾತ್। ನತು ನಿಯಮಃ। ಸಮ ಏವೇತಿ ವಾ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಪೂರ್ವಾನುಜ್ಞಾರಹಿತತತ್ಸಮಾನ್ಯಗುರುಸ್ವೀಕಾರಸ್ಯ ನರಕಾದ್ಯನರ್ಥಹೇತುತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ದೋಷಸ್ಮೃತೇರ್ವಿಷಯಾನ್ತರಂ ಚ ದರ್ಶಯಿತುಮಾಹ ಪೂರ್ವೇತಿ। ಸಮಗುರ್ವನ್ತರಸ್ವೀಕಾರೇ ಪೂರ್ವಸ್ಯಾನುಜ್ಞಾ ಚ ಸರ್ವಥಾ ಭಾವ್ಯಾ। ವಿನಾಽನುಜ್ಞಯಾ ಸಮಾನಪೂರ್ವಪರಿತ್ಯಾಗವಿಷಯಂ ದೋಷಸ್ಮರಣಮಿತಿ ಭಾವಃ।

ಪೂರ್ವಾನುಜ್ಞಾ ಚೇತ್ಯೇತದ್ ಗುರ್ವನ್ತರಪ್ರಾಪ್ತಿಮಾತ್ರವಿಷಯಮಿತಿ ಮನ್ದಪ್ರತೀತಿನಿರಾಸಾಯಾಹ ತದುತ್ತಮೇತಿ। ತದಿತಿ ಪೂರ್ವಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯ ಪರಾಮರ್ಶಃ। ತಸ್ಮಾದುತ್ತಮಸ್ಯ ಗುರೋಃ ಪ್ರಾಪ್ತ್ಯೈ ಪೂರ್ವಸ್ಯಾನುಜ್ಞಾ ನ ಮಾರ್ಗಣೀಯಾ।

h॥ ವಿದ್ಯಾಭಿಮಾನಿದೇವತಾನಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಿಷ್ಣೋಶ್ಚ ಪ್ರಸಾದಃ ಬಲೀಯೋ ಜ್ಞಾನಸಾಧನಮ್॥

(###sudha --)

ಗುರುಪ್ರಸಾದಃ ಸರ್ವಥಾ ಭಾವ್ಯ ಇತಿ ಸೂತ್ರಕೃತೋಕ್ತಮ್। ತದ್ ವಿದ್ಯಾದೇವತಯೋರಪಿ ಪ್ರಸಾದಸ್ಯೋಪಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ವಿವಕ್ಷುರ್ಗುರುವಿದ್ಯಾದೇವತಾಸ್ವರೂಪಂ ತಾವದಾಹ -- ಗುರುರಿತಿ।

ಗುರುರ್ಬ್ರಹ್ಮಾಽಖಿಲಾನಾಂ ಚ ವಿದ್ಯಾ ಚೈವ ಸರಸ್ವತೀ।

ದೇವತಾ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುಃ ಸರ್ವೇಷಾಮವಿಶೇಷತಃ।

ತತ್ಪ್ರಸಾದೇನ ಮುಕ್ತಿಃ ಸ್ಯಾನ್ನಾನ್ಯಥಾ ತು ಕಥಞ್ಚನ॥187॥**

(###sudha --)

ಯೇಷಾನ್ತೇಷಾಮಿತಿ ವಿಶೇಷಂ ವಿಹಾಯ ಸರ್ವೇಷಾಮೇವ। ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತದಿತಿ। ನ ಕೇವಲಂ ಗುರುಪ್ರಸಾದೇನ ಕಿನ್ತು ವಿದ್ಯಾದೇವತಯೋರಪೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಮುಕ್ತಿರಿತಿ ಜ್ಞಾನಾದೇರುಪಲಕ್ಷಣಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h || ಸ್ತ್ವೋತ್ತಮಾ ಗುರವಃ ||

(###sudha --)

ಸಾಧಾರಣಂ ಗುರುಮುಕ್ತ್ವಾಽಸಾಧಾರಣಾನಾಹ -- ಸ್ತ್ವೋತ್ತಮಾಸ್ತ್ವಿತಿ।

ಸ್ತ್ವೋತ್ತಮಾಸ್ತು ಕ್ರಮೇಣೈವ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಗುರವಃ ಸ್ಮೃತಾಃ।

ಕ್ರಮೇಣೈವೇತಿ ಸಾಕ್ಷಾದುತ್ತಮೋ ಗುರುಃ, ತತೋಽಪ್ಯುತ್ತಮೋ ಗುರುತರ ಇತ್ಯಾದಿ। ಏವಂ ವಿದ್ಯಾವಿಶೇಷೇ ತದ್ದೇವತಾವಿಶೇಷೋಽಪಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಃ।

h || ಚತುರ್ಮುಖಸ್ಯ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಪ್ರತಿ ವಿದ್ಯೋಪದೇಷ್ಟೃತ್ವರೂಪಗುರುತ್ವಸದ್ಭಾವಾತ್ ತಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಗುರುತ್ವಮ್ ||

(###sudha --)

ನನ್ವಸ್ತು ವಿದ್ಯಾತ್ವಂ ವಿದ್ಯಾಭಿಮಾನಿತ್ವಾತ್ ಸರಸ್ವತ್ಯಾದೀನಾಮ್। ದೇವತಾತ್ವಂ ಚ ವಿದ್ಯಾಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತ್ವಾದ್ ವಿಷ್ಣೋಃ। ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಗುರುತ್ವಂ ತು ಕುತಃ? ವಿದ್ಯೋಪದೇಷ್ಟೃತ್ವಂ ಹಿ ಗುರುತ್ವಮ್। ನಚ ಸರ್ವಾನ್ ಪ್ರತಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತದಸ್ತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಉಪದೇಶ ಇತಿ।

ಉಪದೇಶೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತು ಸರ್ವೇಷಾಮೇವ ಮುಕ್ತಯೇ ||188 ||**

(###sudha --)

ಇಹ ಜನ್ಮಾನ್ತರೇ ವಾ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭೋಪದೇಶೇನ ವಿನಾ ನ ಕಸ್ಯಾಪಿ ಮುಕ್ತಿರಿತ್ಯತಸ್ತಸ್ಯ ಗುರುತ್ವಮುಪಪನ್ನಮ್। ತದಿತರೇಷಾಮಪ್ಯುತ್ತಮಾನಾಂ ವಿದ್ಯಾಸಮ್ಪ್ರದಾಯಪ್ರವರ್ತಕತ್ವಾದ್ ಗುರುತ್ವಮ್, ಅಪ್ರವರ್ತಕಾನಾಂ ತ್ವನುಗ್ರಾಹಕತ್ವಾದಿನೇತಿ ||*#### h || ಇತಿ ಪೂರ್ವವಿಕಲ್ಪಾಧಿಕರಣಮ್ ||28 ||**

#aಅಥ ತಾದ್ವಿಧ್ಯಾಧಿಕರಣಮ್ ||34 ||**

(###sudha --)

h || ಭಕ್ತೇಃ ಭಗವಿದತಮೋಕ್ಷಸಾಧನಾಪೇಕ್ಷಯೈವ ಉತ್ತಮತ್ವಮ್ ||

(###sudha --)

ಪರೇಣ ಚ ಶಬ್ದಸ್ಯ ತಾದ್ವಿಧ್ಯಂ ಭೂಯಸ್ತ್ವಾತ್ತ್ವನುಬನ್ಧಃ। "ಭಕ್ತಿರೇವೈನಂ ನಯತಿ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇರ್ಭಕ್ತಿರೇವ ಮೋಕ್ಷಾದಿಸಾಧನಮ್, ನ ಪರಮಾತ್ಮಾ। ಯಥೈಕಲವ್ಯಸ್ಯ ಗುರುಭಕ್ತಿರೇವ ವಿದ್ಯಾಪ್ರಾಪ್ತಿಸಾಧನಮ್, ನ ಗುರುಃ, ಇತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಇದಮುಕ್ತಮ್। ತತ್ರ ಭಾಷ್ಯಮ್ "ಪ್ರಧಾನಸಾಧನತ್ವಾದ್ ಭಕ್ತಿಃ ಕರಣತ್ವೇನೋಚ್ಯತೇ" ಇತಿ। ತತ್ರ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾದ್ ಭಗವದಪೇಕ್ಷಯೈವ ಭಕ್ತೇಃ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರತೀತಿಃ ಸ್ಯಾತ್, ತಾಂ ನಿವಾರಯಿತುಮಾಹ ಸಾಧನೇಭ್ಯ ಇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

#sutraಓಂ ಪರೇಣ ಚ ಶಬ್ದಸ್ಯ ತಾದ್ವಿಧ್ಯಂ ಭೂಯಸ್ತ್ವಾತ್ತ್ವನುಬನ್ಧಃ ಓಂ ॥54॥**

(###sudha --)

ಸಾಧನೇಭ್ಯೋಽಧಿಕಾ ಭಕ್ತಿರ್ನೈವಾನ್ಯತ್ ತಾದೃಶಂ ಕ್ವಚಿತ್ ।

ಮೋಕ್ಷಸಾಧನೇಭ್ಯೋ ಜ್ಞಾನಾದಿಭ್ಯಃ । ಏತದಪಿ ತಾದೃಗೇವ ಭಗವತೋಽಪಿ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನೈವೇತಿ । ಕ್ವಚಿನ್ಮುಕ್ತೌ ಜ್ಞಾನಾದೌ ವಾ ಭಗವತೋಽನ್ಯತ್ ಸಾಧನಂ ಭಕ್ತಿಸದೃಶಂ ನೈವಾಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ ।

h ॥ ಭಕ್ತಿಶ್ಚ ತಾರತಮ್ಯೇನೈವ ಕರ್ತವ್ಯಾ ॥

(###sudha --)

ಭಕ್ತಿರಿತಿ ಸಾಮಾನ್ಯೇನೋಕ್ತಂ ನ ಜ್ಞಾಯತೇ, ಕಿಂವಿಷಯಾ ಕಥಞ್ಚೇತಿ । ಅತ ಆಹ -- ಭಕ್ತಿಶ್ಚೇತಿ ।

ಭಕ್ತಿಶ್ಚೈವ ಹರಾವೇವ ಮುಖ್ಯಾಽನ್ಯತ್ರ ಯಥಾಕ್ರಮಮ್ ।

ಸ್ವಾಧಿಕಾ ತ್ವೇವ ಸರ್ವತ್ರ ಸ್ವೋತ್ತಮೇಷು ಕ್ರಮೇಣ ಚ ॥189॥**

(###sudha --)

ಹರಾವೇವ ಮುಖ್ಯಾ ಸರ್ವಾಧಿಕಾ, ನ ತಥಾಽನ್ಯತ್ರ । ಅನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಯಥಾಕ್ರಮಮೇವ, ನತು ಸಾಮ್ಯೇನಾಕ್ರಮೇಣ ವೇತ್ಯರ್ಥಃ । ತದಿಯತ್ತಾಮಾಹ ಸ್ವಾಧಿಕೇತಿ । ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸ್ವೋತ್ತಮೇ ಸ್ವಾಧಿಕೈವ ಕರ್ತವ್ಯಾ । ಅನ್ಯತ್ರ ಸ್ವೋತ್ತಮೇಷು ತದುತ್ತಮತ್ವಕ್ರಮೇಣೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಯದ್ಯಪ್ಯೇಷೋಽರ್ಥಃ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಃ, (1104) ತಥಾಽಪಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಾತಿಶಯದ್ಯೋತನಾಯ ಪುನರುಕ್ತಃ ।

h ॥ ಮುಕ್ತಾವಪಿ ಭಕ್ತಿರಾನನ್ದರೂಪೇಣ ತಿಷ್ಠತಿ ॥

(###sudha --)

ಭಕ್ತಿಃ ಸಾಧನಂ ಚೇತ್, ಮುಕ್ತಿಪ್ರಾಪ್ತ್ಯನನ್ತರಂ ನಾಸ್ತೀತಿ ಪ್ರತೀತಿಃ ಸ್ಯಾತ್ । ಫಲಪ್ರಾಪ್ತೌ ಸಾಧನನಿವೃತ್ತಿದರ್ಶನಾತ್ । ತನ್ನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಮಾಹ ಅನುವರ್ತತೇ ಚೇತಿ ।

ಅನುವರ್ತತೇ ಚ ಸಾ ಭಕ್ತಿರ್ಮುಕ್ತಾವಾನನ್ದರೂಪಿಣೀ ।

ತತ್ಪೂರ್ವಿಕೋಪಾಸನೈವಂ ಕರ್ತವ್ಯಾ ಮುಕ್ತಯೇ ಗುಣೈಃ ॥190॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನನ್ದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ತೃತೀಯಃ ಪಾದಃ।

ಪ್ರೇಮವಿಶೇಷೋ ಹಿ ಭಕ್ತಿರ್ನಾಮ। ಉಪಕಾರಕತ್ವಜ್ಞಾನಾಜ್ಜಾತಾ ಹಿ ಪ್ರೇಮಾ ಕೃತಮಹೋಪಕಾರೇ ನಿತರಾಂ ವರ್ಧತ ಇತ್ಯೇವ ಖಲು ಯುಕ್ತಮ್, ನತು ಹೀಯತ ಇತಿ। ತದೇತದಸ್ತೀತ್ಯನುಕ್ತ್ವಾಽನುವರ್ತತ ಇತಿ ವದತಾ ಸೂಚಿತಮ್। ತರ್ಹಿ ತಸ್ಯಾಃ ಫಲಮಪಿ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಆನನ್ದರೂಪಿಣೀತಿ। ಪ್ರಾಕ್ ಕರ್ತವ್ಯತಯಾ ಪ್ರಕೃತಾ, ಅತಃ ಸಾಧನರೂಪಾ। ಮುಕ್ತೌ ತು ಸ್ವಭಾವಭೂತಾ ಆವಿರ್ಭೂತಫಲರೂಪೈವ। ಪಾದಾರ್ಥಮುಪಸಂಹರತಿ --ತದಿತಿ। ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಾ। ಏವಮಿತಿ ಯೋಗ್ಯತಾದೇಃ ಪರಾಮರ್ಶಃ। ಗುಣೈರುಪೇತಸ್ಯ ಹರೇಃ॥*#### h॥ ಇತಿ ತಾದ್ವಿಧ್ಯಾಧಿಕರಣಮ್॥34॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಭಗವತ್ಪಾದಸುಕೃತೇ

ರನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಪ್ರಗುಣಜಯತೀರ್ಥಾಖ್ಯಯತಿನಾ।

ಕೃತಾಯಾಂ ಟೀಕಾಯಾಂ ವಿಷಮಪದವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿವೃತೌ

ತೃತೀಯೇಽತ್ರೋಪಾಸಾವಿಷಯಚರಣಃ ಪರ್ಯವಸಿತಃ।

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಟೀಕಾಯಾಂ

ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಮುನಿವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾಯಾಂ

ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ತೃತೀಯಃ ಪಾದಃ।

#sutraಓಂ ತತ್ ಸತ್

ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷೇತರಫಲೇ ಸ್ವರ್ಗಾದಾವಪಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಪ್ರತಿಪಾದನಾರ್ಥಂ ಪಾದಾರಮ್ಭಃ॥

(###sudha --)

"ಜ್ಞಾನಸಾಮರ್ಥ್ಯಮಸ್ಮಿನ್ ಪಾದ ಉಚ್ಯತೇ" ಇತಿ ಪಾದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂ ಭಾಷ್ಯೇಽಭಿಹಿತಮ್। ಸಙ್ಗತಿಸ್ತು ಪ್ರಾಗುಕ್ತೈವ। (1063) ನನುಚ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮ್। ತಚ್ಚ "ವಿದ್ಯೈವ" ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಕಿಮಪರಮವಶಿಷ್ಯತೇ ಯದರ್ಥಂ ಪಾದಾರಮ್ಭಃ। ಉಚ್ಯತೇ ಸಿದ್ಧೇ ಸ್ವತನ್ತ್ರಸ್ಯೈವ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವೇ, ವಿಷಯಾನ್ತರೇ ತು ಸಮರ್ಥ್ಯತೇ। ಯದ್ಯಪಿ ಸಾಧಕೇನ ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಮೇವೇದಂ ಸಾಧಿತಮ್, ತಥಾಽಪಿ ಸ್ವಭಾವಬಲಾಯಾತಂ ತತ್ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮುಪಪದ್ಯತೇ। ಯಥಾ ದಹನಾರ್ಥಮುತ್ಪಾದಿತೋಽಪಿ ದಹನಃ ಸ್ವಭಾವವಶಾತ್ ಪ್ರಕಾಶಯತ್ಯಪೀತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಥ ಪುರುಷಾರ್ಥಾಧಿಕರಣಮ್ ॥1॥**

(###sudha --)

h॥ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವೋತ್ಪತ್ತಿಕ್ಷಣಾದಾರಭ್ಯ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಾನತಿರೇಕೇಣ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರೇಣ ಚ ಸರ್ವಪುರುಷಾರ್ಥಹೇತುತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಪುರುಷಾರ್ಥೋಽತಃ ಶಬ್ದಾದಿತಿ ಬಾದರಾಯಣಃ। ಕಿಂ ಕರ್ಮಾನುಪ್ರವೇಶೇನ ಜ್ಞಾನಂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಮ್, ಕಿಂವಾ ಸ್ವತನ್ತ್ರಮೇವೇತಿ ಸಂಶಯೇ ಸ್ವತನ್ತ್ರಸ್ಯೈವ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಮನೇನ ಸಮರ್ಥ್ಯತ ಇತಿ ಕೇಚಿದ್ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ। ತದಸತ್। "ವಿದ್ಯೈವ" ಇತ್ಯತ್ರೈವಾಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಸಮರ್ಥಿತತ್ವಾತ್। ಕಿನ್ತು ಜ್ಞಾನಂ ಕಿಂ ಮೋಕ್ಷಮೇವ ಸಾಧಯತಿ, ಉತಾನ್ಯಮಪಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಮಿತಿ ಸಂಶಯೇ ಜ್ಞಾನಿನಾಂ ಪುರುಷಾನ್ತರೇ ರಾಗಾಭಾವಾನ್ಮೋಕ್ಷಸ್ಯೈವ ಸಾಧಕಂ ಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸತೀದಮುಚ್ಯತ ಇತ್ಯಾಶಯವಾನ್ "ಪುರುಷಾರ್ಥೋಽತಃ" ಇತ್ಯೇತಾವದ್ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಏವಮಿತಿ।

#sutraಓಂ ಪುರುಷಾರ್ಥೋಽತಃ ಶಬ್ದಾದಿತಿ ಬಾದರಾಯಣಃ ಓಂ ॥1॥**

(###sudha --)

ಏವಮುತ್ಪನ್ನನಿರ್ದೋಷಭಗವದ್ದರ್ಶನಾತ್ ಸದಾ।

ಅಪೇಕ್ಷಿತಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿರಾರಬ್ಧಸ್ಯಾನತಿಕ್ರಮಾತ್।

ದೇವರ್ಷಿಮಾನುಷಾದೀನಾಂ ತತ್ತಜ್ಜಾತ್ಯನುಸಾರತಃ ॥1॥**

(###sudha --)

ಅತ ಇತಿ ಜ್ಞಾನಪರಾಮರ್ಶೋ ನೋಪಪದ್ಯತೇ। ಪೂರ್ವತ್ರ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನೋಪಾಸನಸ್ಯೈವ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಏವಮುತ್ಪನ್ನೇತಿ। ನ ಖಲೂಪಾಸನಂ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇಣ ಪ್ರಕೃತಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಭಗವದ್ದರ್ಶನಾರ್ಥತ್ವೇನ। ಅತಃ ಸಾಧ್ಯತಯಾ ತದಪಿ ಪ್ರಕೃತಮೇವೇತಿ ಭಾವಃ। ಏವಮುಕ್ತರೂಪೋಪಾಸನೋತ್ಪನ್ನಾತ್। ಭಗವತೋ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಸಙ್ಕೀರ್ತನಂ ತದುಪಪಾದನಾಯ (1212) ಪಾತನಿಕಾರ್ಥಂ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್।

ಯದ್ವಾ ಭಗವದ್ದರ್ಶನಾದಿತ್ಯೇವೋಕ್ತೇ, ದೈತ್ಯಾದೀನಾಂ ಯದವತಾರದರ್ಶನಮ್, ತಸ್ಯಾಪಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಹೇತುತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ಏವಮುತ್ಪನ್ನೇತ್ಯನೇನೈವ ತತ್ಪರಿಹೃತಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತತಾಪ್ರದರ್ಶನ ಏವ ಚರಿತಾರ್ಥತ್ವಾತ್। ತನ್ನ ತೇಷಾಂ ಬಿಮ್ಬದರ್ಶನಮಿತಿ ಚೇತ್। ಮಾ ಭೂತ್। ತಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥತ್ವಾತ್। ಅತ್ರತು ಪುರುಷಾರ್ಥಾನ್ತರಸ್ಯ ಪ್ರಸ್ತುತತ್ವಾತ್। ಅತೋ ನಿರ್ದೋಷಾದ್ ಭಗವದ್ದರ್ಶನಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಭಗವದ್ಗ್ರಹಣೇನಾದ್ವೈತಜ್ಞಾನಮತ್ರ ಗೃಹ್ಯತ ಇತಿ ನಿರಾಚಷ್ಟೇ। ಸದಾ ಜ್ಞಾನೋದಯಕ್ಷಣಾದಾರಭ್ಯ, "ಸ್ವೋದಯಾತ್ ಫಲದಂ ಜ್ಞಾನಮ್" ಇತಿ ವಚನಾತ್। ಅಪೇಕ್ಷಿತಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿರ್ಭವತೀತಿ ಮೋಕ್ಷಮಾತ್ರಂ ವ್ಯಾವರ್ತಯತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನ್ವೇತದಸತ್। ಜ್ಞಾನಿನಾಮಪ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಸ್ಯ ಕದಾಚಿನ್ಮೋಘತ್ವದರ್ಶನಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಆರಬ್ಧಸ್ಯೇತಿ। ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಣೋಽತಿಕ್ರಮಮವಿಧಾಯೇತಿ ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಪ್ರಾರಬ್ಧಪ್ರತಿಬದ್ಧಂ ಹಿ ಜ್ಞಾನಂ ಮೋಕ್ಷಮಪಿ ನ ಕರೋತಿ। ಅತಸ್ತತ್ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕವಶಾಜ್ಜ್ಞಾನಿನಾಮಪ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಾ ಮೋಘಾಃ ಸ್ಯುಃ।

ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪುರುಷಾರ್ಥಹೇತುತ್ವೇಽಪಿ ವಿಶೇಷೋಽಸ್ತೀತ್ಯಾಹ -- ದೇವೇತಿ। ಜಾತಿಶಬ್ದೇನಾತ್ರ ಯೋಗ್ಯತೋಚ್ಯತೇ। ಅಪೇಕ್ಷಿತಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿರ್ಭವತೀತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಏತೇನ "ನಾವಿಶೇಷಾತ್" ಇತ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

h॥ ದೃಷ್ಟಸ್ಯ ಪುತ್ರಾದೇಃ ಅದೃಷ್ಟಸ್ಯ ಸ್ವರ್ಗಾದೇಶ್ಚ ಕರ್ಮಮಾತ್ರಸಾಧ್ಯತ್ವಮತಂ ಅಧಮಮಾನುಷಜ್ಞಾನಿವಿಷಯಂ

ದೃಷ್ಟಾದೃಷ್ಟಯೋಃ ಕರ್ಮಮಾತ್ರಸಾಧ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ಅದೃಷ್ಟೇ ಫಲೇ ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾತಿಶಯಾಧಾಯಕತ್ವಮತಂ ಮಧ್ಯಮಮಾನುಷಜ್ಞಾನಿವಿಷಯಂ

ದೃಷ್ಟಾದೃಷ್ಟಸರ್ವಪುರುಷಾರ್ಥಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಶೇಷಿಕರ್ಮಸಾಧ್ಯತ್ವಮತಂ ಉತ್ತಮಮಾನುಷಜ್ಞಾನಿವಿಷಯಮ್॥

(###sudha --)

ಅತ್ರ ನ ಜ್ಞಾನಂ ಸ್ವತನ್ತ್ರಮೇವ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಸಾಧನಮ್, ಕಿನ್ತು ಕರ್ಮೈವ। ಜ್ಞಾನಂ ತು ಕರ್ಮಶೇಷತ್ವಾತ್ ತತ್ಸಾಧನತ್ವೇನೋಚ್ಯತೇ। ಶೇಷತ್ವಂ ಚ ಕರ್ಮಣ್ಯೈವ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ, ಪುರುಷಾರ್ಥೇಽತಿಶಯಾಧಾಯಕತ್ವಮಿತಿ "ಶೇಷತ್ವಾತ್ ಪುರುಷಾರ್ಥವಾದೋ ಯಥಾಽನ್ಯೇಷ್ವಿತಿ ಜೈಮಿನಿಃ" ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರೈಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯಿತ್ವಾ "ಅಧಿಕೋಪದೇಶಾತ್ತು ಬಾದರಾಯಣಸ್ಯೈವಂ ತದ್ದರ್ಶನಾತ್" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಸ್ವತನ್ತ್ರಸ್ಯೈವ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಸಾಧನತ್ವಂ ಪುನಃ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಿತಮ್। ತತ್ರ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ್ಯುಪನ್ಯಸ್ತಪ್ರಮಾಣನಿರಾಸಃ ಸ್ಫುಟೋ ಭಾಷ್ಯೇ। ಜೈಮಿನಿಮತವಿರೋಧಪರಿಹಾರಸ್ತು ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಜೈಮಿನ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ।

ಜೈಮಿನ್ಯುಕ್ತಂ ಮಾನುಷಾಣಾಂ ತದ್ವಿಶೇಷಾಶ್ಚ ಕೇಚನ।

ಜ್ಞಾನಶೇಷಸ್ಯ ಕರ್ಮಣ ಏವ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಸಾಧನತ್ವಂ ಮಾನುಷಜ್ಞಾನಿವಿಷಯಮ್। ನ ಕೇವಲಂ ಜೈಮಿನ್ಯುಕ್ತಮ್, ಕಿನ್ತು "ಸ್ವರ್ಗಾದಯಃ ಕರ್ಮಣೈವ ನಾನ್ಯೇನೇತ್ಯಪರೇ ವಿದುಃ" ,"ಅದೃಷ್ಟಮೇವ ಜ್ಞಾನೇನ ದೃಷ್ಟಂ ನೈವೋಪಲಭ್ಯತೇ। ಇತಿ ಕೇಚಿದ್ ವಿದಃ ಪ್ರಾಹುಃ" ಇತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಾಸ್ತದ್ವಿಶೇಷಾ ಜೈಮಿನಿಮತೈಕದೇಶಾ ಯೇ ಕೇಚನ ತೇಽಪಿ ಮಾನುಷಾಣಾಮ್। ಕಥಮೇತೇಷಾಂ ಜೈಮಿನಿಮತೈಕದೇಶತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್। ಸ್ವತನ್ತ್ರಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ನ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಸಾಧನತ್ವಮಿತ್ಯೇತಾವತ್ಯಂಶೇ ಸಾಮ್ಯಾದಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ಮಾನುಷಾ ಅಪ್ಯುತ್ತಮಮಧ್ಯಮಾಧಮಭೇದಭಿನ್ನಾ ಇತಿ ಯಥಾಯೋಗ್ಯಂ ವಿಚಿತ್ರಮತವಿಷಯಾ ಭವನ್ತ್ಯೇವ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h || ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಉತ್ಸರ್ಗತಃ ಸರ್ವಪುರುಷಾರ್ಥಹೇತುತ್ವಂ ಭಗವದಭಿಮತಮ್,

ಮಾನುಷಜ್ಞಾನಿವಿಷಯೇ ಅಪವಾದಸ್ತು ಜೈಮಿನ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತ ಇತಿ ತನ್ಮತಯೋರವಿರುದ್ಧತ್ವಮ್ ||

(###sudha --)

ಏವಂ ಜೈಮಿನಿಮತವಿಷಯಮುಕ್ತ್ವಾ ಸೂತ್ರಕಾರಮತವಿಷಯಂ ದರ್ಶಯತಿ ಸಾಮಾನ್ಯಮಿತಿ ।

ಸಾಮಾನ್ಯಂ ಭಗವತ್ಪ್ರೋಕ್ತಂ ದೇವಾದೀನಾಂ ವಿಶೇಷತಃ ।

ಜ್ಞಾನಂ ಸಕಲಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧನಂ ಭವತೀತಿ ಸಾಮಾನ್ಯಮೇವ ಭಗವತಾ ಪ್ರೋಕ್ತಮ್ । ನತು ಪುರುಷವಿಶೇಷನಿಷ್ಠಂ ಜ್ಞಾನಮಿತಿ । ಅತಃ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷನಿಯತತ್ವಾನ್ನೈತಯೋರ್ಮತಯೋರ್ವಿರೋಧಃ ।

h || ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸರ್ವಪುರುಷಾರ್ಥಹೇತುತ್ವಮತಂ ದೇವಾದಿವಿಷಯಕಮ್ ||

(###sudha --)

ನನು ಸಾಮಾನ್ಯೇನಾಪಿ ಕ್ವಚಿದ್ ವಿಶೇಷೇಽವಸ್ಥಾತವ್ಯಮ್ । ತದಿದಮಪಿ ಕ್ವಾವತಿಷ್ಠತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ದೇವಾದೀನಾಮಿತಿ । ಭಗವನ್ಮತಂ ವಿಶೇಷತೋಽಪವಾದೈರಪೋದಿತಂ ದೇವಾದಿವಿಷಯಂ ವ್ಯವತಿಷ್ಠತೇ । ಯದ್ಯಪ್ಯಯಮರ್ಥೋ ಲೋಕತ ಏವ ಸಿದ್ಧಃ, ಯದಪವಾದವಿಷಯಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ವ್ಯವತಿಷ್ಠತ ಇತಿ, ತಥಾಽಪಿ ಮನ್ದಪ್ರಬೋಧನಾಯಾಽಚಾರ್ಯೈರಭಿಹಿತಃ ।

h || ಸಾಧನಾನ್ತರಮನ್ತರೇಣ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸರ್ವಪುರುಷಾರ್ಥಹೇತುತ್ವಮಿತಿ ಭಗವನ್ಮತಂ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಹೀನದೇವಾದಿವಿಷಯಕಮ್,

ಜ್ಞಾನಶೇಷಿಕರ್ಮಣಾಂ ಸರ್ವಪುರುಷಾರ್ಥಹೇತುತ್ವಮಿತಿ ಜೈಮಿನಿಮತಂ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಯುತದೇವಾದಿವಿಷಯಕಮಿತಿ ಚಾವಿರೋಧಃ ||

(###sudha --)

ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣ ಮತಯೋರ್ವಿಷಯಭೇದಂ ದರ್ಶಯತಿ ಬಲವದಿತಿ ।

ಬಲವದ್ವಿರೋಧಿಸದ್ಭಾವೇ ಜೈಮಿನ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಿರಿಷ್ಯತೇ ||2||**

(###sudha --)

ಅತ್ರಾಪಿ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ಭಗವತ್ಪ್ರೋಕ್ತಮಿತಿ ವರ್ತತೇ । ಭಗವತಾ ಜ್ಞಾನಂ ಸಕಲಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧನಮಿತಿ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಉಕ್ತಮ್ । ಜೈಮಿನ್ಯಾದಯಸ್ತು ಬಲವತ್ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕಕರ್ಮಸದ್ಭಾವೇ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪುರುಷಾರ್ಥಾಸಾಧನತ್ವಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ನ ಸ್ವತನ್ತ್ರಜ್ಞಾನಾತ್ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಪ್ರಾಪ್ತಿರ್ಭವತೀತ್ಯುಕ್ತವನ್ತಃ । ತತಶ್ಚ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷವಿಷಯತ್ವಾನ್ನ ವಿರೋಧಃ । ತಥಾಚಾಪ್ರತಿಬದ್ಧಜ್ಞಾನವಿಷಯಂ ಭಗವನ್ಮತಂ ವ್ಯವತಿಷ್ಠತೇ । ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ಆರಬ್ಧಸ್ಯಾನತಿಕ್ರಮಾತ್" ಇತಿ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನು ನಾಯಂ ಜೈಮಿನ್ಯಾದಿಮತಸ್ಯ ವಿಷಯೋ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ । ಬಲವದ್ವಿರೋಧಸದ್ಭಾವೇ ಕರ್ಮಣೋಽಪಿ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಸಾಧನತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ । ಮೈವಮ್ । ನಹಿ ಯಜ್ಞಾಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕಂ ಕರ್ಮ ತತ್ ಕರ್ಮಣೋಽಪೀತ್ಯಸ್ತಿ ನಿಯಮಃ । ಲೋಕೇಽನ್ಯಥಾ ದರ್ಶನಾತ್ । ಫಲಪ್ರತಿಬನ್ಧಕಕರ್ಮಸದ್ಭಾವೇ ಕಥಮಿತಿ ಚೇತ್, ತದಾ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಸಾಧನಂ ಕರ್ಮೈವ ನೋತ್ಪದ್ಯತೇ । ಉತ್ಪನ್ನಂ ವಾ ಪ್ರತಿಬದ್ಧಂ ತಿಷ್ಠತೀತಿ ಕೋ ವಿರೋಧಃ? ನಹಿ ಬಲವದ್ವಿರೋಧಿಸದ್ಭಾವೇ ಸರ್ವತ್ರೈವ ಜೈಮಿನ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಿರಿಷ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಇಯಂ ಚ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ಪೂರ್ವವ್ಯವಸ್ಥಯೋಪಸ್ಕೃತವ್ಯಾ । ಅನ್ಯಥಾ ವಿರೋಧಾಪತ್ತೇರಿತಿ ॥*#### h ॥ ಇತಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಾಧಿಕರಣಮ್ ॥1#### h ॥

#aಅಥ ಸ್ತುತ್ಯಧಿಕರಣಮ್ ॥4 ॥**

(###sudha --)

h ॥ ಉತ್ತಮಜ್ಞಾನಿನಾಂ ಕ್ಲೃಪ್ತಾನನ್ದಾದಿಗುಣಹಾನಿರೂಪವಿಕರ್ಮಲೇಪೋ ನಾಸ್ತಿ,

ಕಿನ್ತು ಪ್ರಸಕ್ತಾನನ್ದಾದಿಗುಣಹಾನಿಲಕ್ಷಣಲೇಪಸ್ತ್ವಸ್ತಿ ॥

(###sudha --)

ಸ್ತುತಯೇಽನುಮಿತಿರ್ವಾ । ಅತ್ರಾಧಿಕರಣೇ ಜ್ಞಾನಿನಃ ಸದಸತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಭ್ಯಾಂ ವಿಶೇಷಸದ್ಭಾವಃ ಸಮರ್ಥ್ಯತೇ । ತಥಾಚ ಅಜ್ಞಾನಿಸಾಮಾನ್ಯಸಮರ್ಥನಾರ್ಥಸ್ಯಾಸ್ಯ ನ ಜ್ಞಾನಸಾಮರ್ಥ್ಯಪ್ರತಿಪಾದನಾರ್ಥೇಽಸ್ಮಿನ್ ಪಾದೇಽನ್ತರ್ಭಾವಃ ಸಮ್ಭವತೀತ್ಯತಃ ಅಧಿಕರಣಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ವಿಕರ್ಮೇತಿ ।

ವಿಕರ್ಮಲೇಪೋ ನೈವಾಸ್ತಿ ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿಮತಾಂ ಕ್ವಚಿತ್ ।

ಯದ್ಯಪ್ಯತ್ರ ಮುಖತೋ ಜ್ಞಾನಿನಾಂ ಸದಸತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಭ್ಯಾಂ ವಿಶೇಷಸದ್ಭಾವಃ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ, ತಥಾಽಪಿ ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿಮತಾಂ ಕ್ವಚಿದಪಿ ವಿಕರ್ಮಲೇಪೋ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣರೂಪೋ ನೈವಾಸ್ತೀತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಫಲತೋ ಲಾಭಾದ್ ಯುಕ್ತೋಽಸ್ಯಾನ್ತರ್ಭಾವಃ । ನಹ್ಯಜ್ಞಾನಿನಾಂ ವಿಕರ್ಮಲೇಪಾಭಾವೋಽಸ್ತೀತಿ ಭಾವಃ । ಯಥೋಕ್ತಮ್ “ಕಾಮಕಾರೇಣ ಚೈಕೇ” ಇತಿ । ವಿಕರ್ಮಲೇಪಾಭಾವೇ ಕಥಮಸತ್ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಾ ವಿಶೇಷಸದ್ಭಾವೋಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ಚೇತ್ । ಆನನ್ದಾದಿಗುಣಹಾನೇರ್ವಿಕರ್ಮಕರ್ತುರ್ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಸ್ವೀಕಾರಾತ್ । ಅಲೇಪಸ್ತು ತತೋಽನ್ಯ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯತೇ । (1168)

h ॥ ಚತುರ್ಮುಖಸ್ಯ ವಿಕರ್ಮಾಭಾವಾದೇವ ನಾಽನನ್ದಾದಿಗುಣಹಾನಿಪ್ರಸಕ್ತಿಃ,

ತದಿತರದೇವಾನಾಂ ತು ಈಷದ್ ವಿಕರ್ಮ, ಅಲ್ಪಾ ಚ ಗುಣಹಾನಿಃ ॥

(###sudha --)

ಕಿಂ ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಜ್ಞಾನಿನಾಂ ವಿಕರ್ಮಸಮ್ಭವೋ ಗುಣಹಾನಿಶ್ಚಾಸ್ತೀತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಮಾಹ ಗುಣಹಾನಿಶ್ಚೇತಿ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಗುಣಹಾನಿಶ್ಚ ನೈವಾಸ್ತಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತ್ವವಿಕರ್ಮತಃ।

ದೇವಾನಾಮಪಿ ನ ಪ್ರಾಯಃ ಕ್ಲೃಪ್ತಸ್ಯ ತು ಕಥಞ್ಚನ॥3॥**

(###sudha --)

ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತು ಸರ್ವಥಾ ವಿಕರ್ಮ ನಾಸ್ತಿ। "ನ ಭಾರತೀ ಮೇಽಙ್ಗ ಮೃಷೋಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ" ಇತ್ಯಾದಿವಚನಾತ್। ಅವಿಕರ್ಮತೋ ಗುಣಹಾನಿಶ್ಚ ನೈವಾಸ್ತಿ। ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭೇತರದೇವಾನಾಮಪಿ ಪ್ರಾಯೋ ವಿಕರ್ಮಗುಣಹಾನೀ ನ ಸ್ತಃ। ಈಷದ್ ವಿಕರ್ಮ, ತನ್ನಿಮಿತ್ತಾ ಗುಣಹಾನಿಶ್ಚಾಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ದೇವಾನಾಂ ವಿಕರ್ಮಕರಣಾತ್ ಕ್ಲೃಪ್ತಗುಣಹಾನಿರ್ನ ಭವತಿ, ಕಿನ್ತು ಪ್ರಸಕ್ತಗುಣಹಾನಿರೇವ॥

(###sudha --)

ಯದಿ ದೇವಾನಾಂ ವಿಕರ್ಮ ಸಮ್ಭವತಿ ತೇನ ಚಾಽನನ್ದಾದಿಗುಣಹಾನಿಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾಽಯಮಸ್ಮಾದೇತಾವತಾ ನ್ಯೂನಃ, ಅಸ್ಮಾದೇತಾವತಾಽಧಿಕಃ, ಅನೇನ ಸಮಾನ ಇತಿ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯನಿಯಮೋ ಭಜ್ಯೇತ। ತಥಾಚ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚ ತದ್ದೈವ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಪರಮ್ಪರಾ ವಿಕೃತಿಃ ಪ್ರಮಾಣವತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಕ್ಲೃಪ್ತಸ್ಯೇತಿ। ಹಾನಿರ್ನೇತಿ ವರ್ತತೇ। ಯಸ್ಯ ದೇವಸ್ಯ ಯಾವದ್ಗುಣತ್ವಂ ಕ್ಲೃಪ್ತಮ್, ತಸ್ಯ ತು ಕಥಞ್ಚನ ಕೇನಾಪಿ ವಿಕರ್ಮಣಾ ಹಾನಿರ್ನ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ತರ್ಹಿ ದೇವಾನಾಂ ವಿಕರ್ಮಣೇಷದ್ಗುಣಹಾನಿರ್ಭವತೀತ್ಯಸ್ಯ ಕೋಽರ್ಥ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರಾಪ್ತೇತಿ।

ಪ್ರಾಪ್ತಹ್ರಾಸೋ ಭವೇತ್ ಕ್ವಾಪಿ ಮಹತಾ ತು ವಿಕರ್ಮಣಾ।

ತಥಾಽಪಿ ತತ್ ಕ್ಲೃಪ್ತಮೇವ ತಸ್ಮಾನ್ನ ನಿಯಮೋಜ್ಝಿತಿಃ॥4॥**

(###sudha --)

ಪ್ರಾಪ್ತಶಬ್ದೇನ ಪ್ರಸಕ್ತಮುಚ್ಯತೇ। ದೇವಾನಾಮಲ್ಪೇನ ವಿಕರ್ಮಣಾ ನ ಕಿಞ್ಚಿದ್ಧೀಯತೇ। ಕ್ವಾಪಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇನ ಮಹತಾ ತು ವಿಕರ್ಮಣಾ ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯೈವ ಗುಣಸ್ಯ ಹ್ರಾಸೋ ಭವೇತ್। ಸ್ವಯೋಗ್ಯಪರಿಪೂರ್ತಯೇ ಯಾವತ್ ಸಾಧನಮನುಷ್ಠೇಯಮ್, ತತೋಽತಿರಿಕ್ತೇನ ಸಾಧನೇನ ಅನುಷ್ಠಿತೇನ ಯದಾನನ್ದಾದಿಕಂ ಪ್ರಸಕ್ತಂ ತಸ್ಯಾಭಾವೋ ಭವೇತ್।

h॥ ದೇವಾನಾಂ ಸ್ವಯೋಗ್ಯಾದಧಿಕಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನೇ ವಿಕರ್ಮಾಪತ್ತಿನಿಯಮಃ॥

(###sudha --)

ಯದಿ ಸ್ವಯೋಗ್ಯಪರಿಪೂರ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಸಾಧನಾರಿಕ್ತಮಪಿ ಸಾಧನಂ ದೇವೈರನುಷ್ಠೀಯತೇ ತದಾ ತಾರತಮ್ಯನಿಯಮೋ ಭಜ್ಯೇತ। ಯೋ ಹಿ ದೇವೋಽತಿರಿಕ್ತಸಾಧನಮನುಷ್ಠಾಯ ನ ಮಹದ್ ವಿಕರ್ಮ ಕರೋತಿ ತಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತ್ಯಮೇವ ತೇನ ಗುಣೇನ। ಈಶ್ವರಾರಾಧನಸ್ಯ ವೈಫಲ್ಯಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ನಚ ತದ್ದೈವಾನ್ಯೇಷಾಂ ವಿಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ। ತತಶ್ಚ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತಥಾಽಪೀತಿ । ಯದ್ಯಪಿ ದೇವೈಃ ಸ್ವಯೋಗ್ಯಪರಿಪೂರ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಸಾಧನಾತಿರಿಕ್ತಮಪಿ ಸಾಧನಮನುಷ್ಠೀಯತೇ । ತಥಾಽಪಿ ತೇಷಾಂ ತದ್ವಿಘಾತಂ ತದ್ ವಿಕರ್ಮ ಮಹತ್ ಕ್ಲೃಪ್ತಂ ನಿಯತಮೇವ,

"ಸ್ವಾಧಿಕಾರಾಧಿಕೋ ಯತ್ನಃ ಕಥಞ್ಚಿನ್ನೋಪಪದ್ಯತೇ ।

ಕಥಞ್ಚಿದಧಿಕೇ ಯತ್ನೇ ದೋಷಃ ಕಶ್ಚಿತ್ ಸಮಾಪತೇತ್" ಇತಿ ವಚನಾತ್ ।

"ಕ್ಲೃಪ್ತಸ್ಯ ತು ಕಥಞ್ಚನ", "ತಥಾಽಪಿ ತತ್ ಕ್ಲೃಪ್ತಮೇವ" ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ದ್ವಯಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಧ್ಯಮಾಹ ತಸ್ಮಾದಿತಿ । ಕ್ಲೃಪ್ತಹಾನ್ಯಭಾವಾದಧಿಕಾನುಷ್ಠಾನೇ ವಿಕರ್ಮಾಪತ್ತಿನಿಯಮಾಚ್ಚ । ಶ್ರೌತತಾರತಮ್ಯನಿಯಮಭಙ್ಗೋ ನಾಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ ।

h ॥ ಚನ್ದ್ರಸ್ಯ ಸ್ವೋತ್ತಮಪತ್ನೀಗಮನಾತ್ ಸುಗ್ರೀವಸ್ಯ ಸ್ವೋತ್ತಮಸ್ತ್ರೀಗಮನಾಚ್ಚ ಪ್ರಸಕ್ತಹಾನಿರೇವಾಽಭೂತ್, ನ ಕ್ಲೃಪ್ತಹಾನಿಃ ॥

(###sudha --)

ಉಕ್ತಾರ್ಥಮುದಾಹರತಿ ಚನ್ದ್ರೇತಿ ।

ಚನ್ದ್ರಸುಗ್ರೀವಯೋಶ್ಚೈವ ಸ್ವೋಚ್ಚದಾರಪರಿಗ್ರಹಾತ್ ।

ಪ್ರಾಪ್ತಹಾನಿರಭೂನ್ನೈವ ಕ್ಲೃಪ್ತಹಾನಿಃ ಕಥಞ್ಚನ ॥5॥**

(###sudha --)

ಚಶಬ್ದೋ ಯಥೇತ್ಯರ್ಥೇ । ಏವಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತಹಾನಿರೇವೇತ್ಯನ್ವಯಃ ।

h ॥ ಮಾನುಷಾದೀನಾಂ ವಿಕರ್ಮಕರಣಾತ್ ಕ್ಲೃಪ್ತಹಾನಿರಪಿ ಭವತಿ ॥

(###sudha --)

ದೇವಾನಾಂ ವಿಕರ್ಮಣಾ ಪ್ರಸಕ್ತಹಾನಿರೇವ ಭವತಿ, ನತು ಕ್ಲೃಪ್ತಹಾನಿರಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತದತಿರಿಕ್ತಾನಾಂ ತು ಕಥಮಿತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಮಾಹ ಹ್ರಾಸೋಽಪೀತಿ ।

ಹ್ರಾಸೋಽಪಿ ಮಾನುಷಾದೀನಾಮಾನನ್ದಸ್ಯ ವಿಕರ್ಮಣಾ ।

ಭವೇನ್ಮುಕ್ತೌ ವಿಶೇಷೇಣ ಸ್ವೋಚ್ಚಾನಾಮಪರಾಧತಃ ॥6॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕ್ಲೃಪ್ತಸ್ಯಾಪೀತ್ಯಪೇರರ್ಥಃ। ಆನನ್ದಸ್ಯೇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಹ್ರಾಸೋ ನಾಮಾನಭಿವ್ಯಕ್ತಿಃ। ಸಾ ಚೇಶ್ವರೇಚ್ಛಾಧೀನಾ। ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದ್ಯಾವರಣಾನಾಮಪಾಸ್ತತ್ವಾತ್। ವಿಕರ್ಮಸ್ವಪ್ಯಧಿಕಂ ನಿರ್ಧಾರಯನ್ನಾಹ ವಿಶೇಷೇಣೇತಿ। ಸ್ವೋಕ್ತಮವಿಷಯಾಪರಾಧಾದ್ ವಿಶೇಷೇಣಾऽನನ್ದಹ್ರಾಸೋ ಭವತಿ।

h॥ ಜ್ಞಾನಿನೋ ವಿಕರ್ಮಕರಣಾತ್ ಅಶುಚಿತ್ವನರಕಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಾದಿರೂಪಲೇಪಾಭಾವಃ ತದಧಿಗಮಾಧಿಕರಣ ಉಚ್ಯತೇ

ಅತ್ರ ತು ಜ್ಞಾನಿಕೃತವಿಕರ್ಮಣಃ ಮೋಕ್ಷವಿಘಾತಕತ್ವಾಭಾವ ಉಚ್ಯತ ಇತಿ ನ ಪೌನರುಕ್ತ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಅತ್ರಾಧಿಕರಣೇ “ಕಾಮಕಾರೇಣ ಚೈಕೇ” ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ ಜ್ಞಾನೋತ್ತರಕಾಲಂ ಕೃತೇನ ವಿಕರ್ಮಣಾ ಜ್ಞಾನಿನೋ ಲೇಪಾಭಾವೋऽಭಿಧೀಯತೇ। ತಥಾ “ಉಪಮರ್ದಂ ಚ” ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ ಜ್ಞಾನಾತ್ ಪೂರ್ವೇಷಾಂ ಕರ್ಮಣಾಂ ಜ್ಞಾನೇನ ವಿನಾಶಃ। ಏತದುಭಯಂ ಚತುರ್ಥೇऽಧ್ಯಾಯೇ “ತದಧಿಗಮ ಉತ್ತರಪೂರ್ವಾಘಯೋರಶ್ಲೇಷವಿನಾಶೌ” ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣೋಚ್ಯತೇ। ತತ್ ಕಥಂ ನ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷ ಇತ್ಯತಸ್ತಾವತ್ “ಕಾಮಕಾರೇಣ ಚೈಕೇ” ಇತ್ಯಸ್ಯ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷಂ ಪರಿಹರತಿ ಜ್ಞಾನೋತ್ತರಸ್ಯೇತಿ।

ಜ್ಞಾನೋತ್ತರಸ್ಯ ಪಾಪಸ್ಯ ಚತುರ್ಥೇऽಲೇಪ ಉಚ್ಯತೇ।

ಅಶುಚಿತ್ವಾದಿಕಂ ಚಾಸ್ಯ ನ ಭವೇದಿತಿ ತತ್ಫಲಮ್।

ಅತ್ರ ಜ್ಞಾನಫಲಸ್ಯೈವ ಮುಕ್ತೇರ್ನಿಯತತೋಚ್ಯತೇ॥7॥**

(###sudha --)

ಚತುರ್ಥೇऽಧ್ಯಾಯೇ “ಉತ್ತರಾಘಸ್ಯಾಶ್ಲೇಷಃ” ಇತ್ಯನೇನ ಜ್ಞಾನೋತ್ತರಸ್ಯ ಪಾಪಸ್ಯಾಲೇಪಃ, ತತ್ಫಲನರಕಾದಿಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಭಾವ ಉಚ್ಯತೇ। ವಿಷಯಾನ್ತರಮಾಹ --ಅಶುಚಿತ್ವಾದಿಕಂ ಚೇತಿ। ಅಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಿನಸ್ತತ್ಫಲಂ ಜ್ಞಾನೋತ್ತರಪಾಪಫಲಮಶುಚಿತ್ವಾಸಮ್ಪ್ರಾಷ್ಯತ್ವಾದಿಕಂ ನ ಭವೇದಿತಿ ಚೋತ್ತರಾಘಸ್ಯಾಶ್ಲೇಷ ಇತ್ಯನೇನೋಚ್ಯತೇ।

ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತ್ರೇತಿ। ಅತ್ರ ತೃತೀಯೇऽಧ್ಯಾಯೇ “ಕಾಮಕಾರೇಣ ಚೈಕೇ” ಇತ್ಯನೇನ ಜ್ಞಾನಫಲಸ್ಯ ಮುಕ್ತೇರ್ನಿಯತತಾ। ಜ್ಞಾನಿನಾ ಕೃತಾನಿ ಪಾಪಾನಿ ಜ್ಞಾನಫಲಂ ಮೋಕ್ಷಂ ನ ವಿಹನ್ತುಮಲಮಿತ್ಯೇಷೋऽರ್ಥ ಉಚ್ಯತೇ। ಅತೋ ನ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷ ಇತಿ।

h॥ ತದಧಿಗಮಾಧಿಕರಣೇ ಜ್ಞಾನೇನ ಸಞ್ಚಿತಕರ್ಮಣಾಂ ವಿನಾಶ ಉಚ್ಯತೇ

ಅತ್ರ ತು ಜ್ಞಾನೇನ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಜನ್ಯಫಲಸ್ಯ ಉಪಮರ್ದ ಉಚ್ಯತೇ ಇತಿ ನ ಪೌನರುಕ್ತ್ಯಮ್॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯಾಂ ಪುನರುಕ್ತಿಂ ಪರಿಹರ್ತುಂ "ಉಪಮರ್ದಂ ಚ" ಇತ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಮಾಹ ಪ್ರಾರಬ್ಧೇತಿ।

#sutraಓಂ ಉಪಮರ್ದಂ ಚ ಓಂ॥16॥**

(###sudha --)

ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಜಸ್ಯೈವ ವಿಷಭಕ್ಷಾನ್ಮೃತೇರಿವ।

ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯಾಪ್ಯನಿವರ್ತ್ಯಸ್ಯ ಕಿಞ್ಚಿದ್ಭುಕ್ತಸ್ಯ ಸಂವಿದಾ।

ಉಪಮರ್ದ ಇಹ ಪ್ರೋಕ್ತಃ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥8॥**

(###sudha --)

ಚತುರ್ಥೇಽಧ್ಯಾಯೇ ಪೂರ್ವಾಘಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪವಿನಾಶಃ ಕಥ್ಯತೇ। "ಅನಾರಬ್ಧಕಾರ್ಯೇ ಏವ" ಇತಿ ವಚನಾತ್। ಇಹ ತೃತೀಯೇಽಧ್ಯಾಯೇ ತು "ಉಪಮರ್ದಂ ಚ" ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಜಸ್ಯ ಫಲಸ್ಯೈವ ಸಂವಿದೋಪಮರ್ದಃ ಪ್ರೋಕ್ತಃ, ನತು ಪ್ರಾರಬ್ಧಸ್ಯ ಅಪ್ರಾರಬ್ಧಸ್ಯ ವಾ ಕರ್ಮಣೋ ನಾಶ ಇತಿ ನ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷಃ।

h॥ ಅನಿವರ್ತ್ಯತಯಾ ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯ ಕಿಞ್ಚಿದ್ಭುಕ್ತಸ್ಯ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಜನ್ಯಫಲಸ್ಯ ಜ್ಞಾನವಿನಾಶ್ಯತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವತ್ರ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಣ ಇತ್ಯೇವ ಕಸ್ಮಾನ್ನೋಕ್ತಮ್? ಕಿಂ ತಜ್ಜನಿತಫಲಗ್ರಹಣೇನ? ನೈವಂ ಶಯಮ್। "ಭೋಗೇನ ತ್ವಿತರೇ" ಇತಿ ಪ್ರಾರಬ್ಧಸ್ಯ ಕರ್ಮಣೋ ಭೋಗವಿನಾಶ್ಯತ್ವೋಕ್ತೇಃ। ಸಂವಿದ್ವಿನಾಶ್ಯತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ತದ್ವಿರೋಧಾತ್। ಈಷದ್ವಿನಾಶಸ್ತು ಫಲದ್ವಾರೇಣೈವ। ಕರ್ಮಣಾಂ ನಿರ್ಭಾಗತ್ವಾತ್। ನನುಚ ಫಲೋಪಮರ್ದೇ ಕರ್ಮೋಪಮರ್ದ ಏವೋಕ್ತೋಽರ್ಥತಃ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಚ "ಭೋಗೇನ" ಇತಿ ಸೂತ್ರವಿರೋಧಸ್ತದವಸ್ಥ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ಕಿಞ್ಚಿದ್ಭುಕ್ತಸ್ಯೇತಿ। ನ ಸರ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಫಲಸ್ಯೋಪಮರ್ದಃ ಸಂವಿದೋಚ್ಯತೇ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಕಿಞ್ಚಿದ್ಭುಕ್ತಸ್ಯಾತೋ ನ ಸೂತ್ರವಿರೋಧಃ। ಕರ್ಮಾಣಿ ಜ್ಞಾನಿನಂ ನ ತಾವತ್ ಸ್ವಫಲಂ ಭೋಜಯನ್ತಿ, ಯಾವದಜ್ಞಾನಿನಮಿತಿ ಭಾವಃ। ಯಥೋಕ್ತಮ್। "ನವೈ ಜನೋ ಜಾತು ಕಥಞ್ಚನಾವ್ರೇನ್ಮುಕುನ್ದಸೇವ್ಯನ್ಯವದಙ್ಗ ಸಂಸೃತಿಮ್" ಇತಿ।

ನನು "ಅವಶ್ಯಮನುಭೋಕ್ತವ್ಯಂ ಕೃತಂ ಕರ್ಮ ಶುಭಾಶುಭಮ್" ಇತಿ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಫಲೋಪಭೋಗಸ್ಯಾಪರಿಹಾರ್ಯತ್ವಸ್ಮರಣಾತ್ ಕಥಮೇತದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಅನಿವರ್ತ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯಾಪೀತಿ। ಅಪರಿಹಾರ್ಯತಯಾ ಪ್ರಸಕ್ತಸ್ಯಾಪೀತ್ಯರ್ಥಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅನಿವರ್ತ್ಯಸ್ಯಾಪೀತ್ಯೇತಾವತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯೇತ್ಯನೇನ ವಿರೋಧಪರಿಹಾರಂ ಸೂಚಯತಿ।

ಅತ್ರ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಮಾಹ ವಿಷೇತಿ। ಯಥಾ ವಿಷಭಕ್ಷಣಾನ್ಮೃತಿರನಿವರ್ತ್ಯತಯಾ ಪ್ರಸಕ್ತೈವಾ, ನ ಪುನರನಿವರ್ತ್ಯೈವ। ವಿಷಹರಮನ್ತ್ರೌಷಧಾದಿನಾ ನಿವೃತ್ತೇರ್ದರ್ಶನಾತ್। ತಥಾ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಫಲಭೋಗೋಽಪ್ಯನಿವರ್ತ್ಯತಯಾ ಪ್ರಸಕ್ತ ಏವ, ನತ್ವನಿವರ್ತ್ಯ ಏವ। ಜ್ಞಾನಾದಿನಾ ನಿವೃತ್ತೇರುಪಪಾದಯಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (1171) ತಥಾಚ ವಿಷಭಕ್ಷಣಾನ್ಮರಣಮವಶ್ಯಂ ಭಾವೀತಿ ವಚನವತ್ “ಅವಶ್ಯಮನುಭೋಕ್ತವ್ಯಮ್” ಇತಿ ವಚನಸ್ಯಾಪ್ಯರ್ಥೋಽವಗನ್ತವ್ಯಃ। ಉತ್ಸರ್ಗತಃ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಫಲಾನಿ ಭೋಕ್ತವ್ಯಾನ್ಯೇವ। ಅಪವಾದೇನ ತೂಪಮೃದ್ಯನ್ತ ಇತಿ।

h॥ ಅಧಿಕಾನಾಮಾಧಿಕ್ಯೇನೋಪಮರ್ದಃ॥

(###sudha --)

ಕಿಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಜ್ಞಾನಿನಾಂ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಫಲೋಪಮರ್ದಂ ಏಕವಿಧ ಏವ, ಉತ ನಾನಾವಿಧ ಇತ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾಮಾಹ ದೇವಾದೀನಾಮಿತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।ದೇವಾದೀನಾಂ ಯಥಾಕ್ರಮಮ್॥8॥**

(###sudha --)

ಯೇಷಾಮಧಿಕಂ ಜ್ಞಾನಂ ತೇಷಾಮಧಿಕ ಇತ್ಯಾದಿ। ಏತೇನ “ನಾವಿಶೇಷಾತ್” ಇತಿ ಮಧ್ಯೇ ಪಠಿತಸ್ಯ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ಪೂರ್ವೋತ್ತರತ್ರ ಚೋಪಯೋಗ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

h॥ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸರ್ವಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವಿನಾಶಕತ್ವೋಕ್ತಿನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಣಾಂ ಭೋಗೇನ ವಿನಾ ನ ಕ್ಷಯಃ, ಕಿನ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನೇನ ಫಲಹ್ರಾಸೋ ಭವತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತತ್ರೈಕೇ ಮನ್ಯನ್ತೇ ಅಚಿನ್ತ್ಯೋ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮಹಿಮಾ। ಅತಸ್ತತ್ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದಪ್ರಾರಬ್ಧಾನೀವ ಪ್ರಾರಬ್ಧಾನ್ಯಪಿ ಕರ್ಮಾಣ್ಯಭುಕ್ತಫಲಾನಿ ಕ್ಷೀಯನ್ತೇ। “ನಾಭುಕ್ತಂ ಕ್ಷೀಯತೇ ಕರ್ಮ” ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾನಿ ತ್ವಜ್ಞಾನಿವಿಷಯಾಣಿ। ತತಶ್ಚ “ಜ್ಞಾನಾಗ್ನಿಃ#### h॥ ಸರ್ವಕರ್ಮಾಣಿ” ಇತಿ ಸರ್ವಶಬ್ದೋಽಪ್ಯಪೀಡಿತಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ। ಅನ್ಯೇ ತು ಪರಮೇಶ್ವರೇಚ್ಛೋಪೋದ್ಬಲಿತಾನಿ ಪ್ರಾರಬ್ಧಾನಿ ಭೋಜಯನ್ತ್ಯೇವ ಸರ್ವಂ ಸ್ವಫಲಮ್। ನ ಕಶ್ಚಿದಪಿ ಫಲಹ್ರಾಸೋಽಸ್ತೀತಿ। ತತ್ರಾಽದ್ಯಂ ಮತಂ ತಾವದಪಾಕರೋತಿ -- ಸರ್ವಾತ್ಮನೇತಿ।

ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ತ್ವಭೋಗೋ ಹಿ ಪ್ರಾರಬ್ಧಸ್ಯೈವ ಕರ್ಮಣಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶಿನೋಽಪಿ ಸ್ಯಾತ್ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।೨ ॥**

(###sudha --)

ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶಿನೋಽಪಿ ಪ್ರಾರಬ್ಧಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಃ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ತ್ವಭೋಗೋ ನ ಸ್ಯಾದೇವ। ವಿನಾ ಭೋಗೇನ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಾದೇವ ಪ್ರಾರಬ್ಧಾನ್ಯಪಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಕ್ಷೀಯನ್ತ ಇತಿ ಮತಮನುಪಪನ್ನಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ತಥಾಸತಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಂ ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥಾನಂ ನ ಸ್ಯಾತ್। ನಿರ್ಬೀಜತ್ವಾತ್। ಲೋಕಾನುಗ್ರಹಾರ್ಥಮೇವ ವಿಗ್ರಹಾಂಸ್ತೇ ಬಿಭ್ರತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ಶಾಪಾದಿನಿಮಿತ್ತಾನಾಮಾಪದಾಮಪಿ ಇತಿಹಾಸಪುರಾಣೇಷು ಬಹುಲಮುಪಲಮ್ಭಾತ್। “ತಸ್ಯ ತಾವದೇವ ಚಿರಮ್” ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಾ ಚಾವಗಮ್ಯತೇ ಕರ್ಮಾವಸ್ಥಾನಮಿತಿ ಹಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ।

h ॥ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಫಲಸ್ಯ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಹ್ರಾಸಾನಙ್ಗೀಕಾರೇ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವಿಧೀನಾಂ ವೈಯರ್ಥ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯಂ ಮತಮಪಾಕರ್ತುಮಾಹ ಫಲೇತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।ಫಲಹ್ರಾಸಸ್ತು ವಿದ್ಯತೇ ॥೨ ॥**

(###sudha --)

ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಫಲಹ್ರಾಸೋ ಯದಿ ನಾಽರಬ್ಧಕರ್ಮಣಃ।

ಸ್ಯಾತ್ ಕಾಮ್ಯವಿಧಿವೈಯರ್ಥ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತನಿಯಮೋ ಭವೇತ್।

ಪ್ರಾರಬ್ಧಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಾ ಇತಿ ವರ್ತತೇ। “ಓಮಿತ್ಯುಚ್ಚಾರ್ಯಾನ್ತರಿಮಮಾತ್ಮಾನಮಭಿಪಶ್ಯೋಪಮೃದ್ಯ ಪುಣ್ಯಂ ಚ ಪಾಪಂ ಚ ಕಾಮಮಾಚರನ್ತೋ ಬ್ರಹ್ಮಾನುವ್ರಜನ್ತಿ” ಇತ್ಯಾಗಮಾದಿತಿ ಭಾವಃ।

ಯಸ್ತ್ವಾಗಮಮಪ್ರಾರಬ್ಧವಿಷಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಫಲಸ್ಯೇಷದಪಿ ಹ್ರಾಸೋ ನಾಸ್ತೀತಿ ಬ್ರೂಯಾತ್, ತಂ ಪ್ರತ್ಯಾಹ -- ಸರ್ವಾತ್ಮನೇತಿ। ಈಷದಪೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾದಿಕರ್ಮವಿಪಾಕಕ್ಷಯರೋಗಾದಿನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಾಃ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವಿಧಯೋಽತ್ರ ಕಾಮ್ಯವಿಧಯೋ ವಿವಕ್ಷಿತಾಃ।

ಅಯಮತ್ರೋತ್ತರಕ್ರಮಃ “ಬ್ರಹ್ಮಹಾ ಕ್ಷಯರೋಗೀ ಸ್ಯಾತ್” ಇತಿ ಸ್ಮರಣಾತ್ ಕ್ಷಯಾದಿಕಂ ತಾವದ್ ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾದೇಃ ಫಲಮ್। ತತ ಉತ್ಪಾದಿತಕ್ಷಯಾದಿಕಂ ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾದಿಪ್ರಾರಬ್ಧಮೇವ। ತಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಫಲಸ್ಯ ಕ್ಷಯಾದೇಃ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಕರಣೇ ನಿವೃತ್ತಿರ್ದೃಶ್ಯತೇ। ತತ್ ಕಥಂ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಫಲಸ್ಯ ಸರ್ವಥಾಽಪ್ಯನುಪಮರ್ದಃ?

h ॥ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಕರ್ಮಣಾಂ ವಿಕರ್ಮಫಲಹೇತುತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಅಥ ಮನ್ಯೇತ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಂ ನ ಕ್ಷಯನಿವೃತ್ತಿಹೇತುಃ, ಕಿನ್ತು ಭೋಗನಿಮಿತ್ತಕರ್ಮಕ್ಷಯ ಏವೇತಿ। ತದಾ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವಿಧಯೋ ವ್ಯರ್ಥಾಃ ಸ್ಯುಃ। ಗೃಹದಾಹೇಷ್ಟ್ಯಾದಿವತ್ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಾನಾಂ ನೈಮಿತ್ತಿಕತ್ವಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ಕ್ಷಯಾದಿಸಂಯೋಗೇನ ವಿಧೀಯಮಾನಾನಾಮೇಷಾಂ ತದ್ವಿಘಾತಫಲಸಮ್ಭವೇ ಫಲಾನ್ತರಕಲ್ಪನಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಕಿಞ್ಚಾತ್ರ ನಿಯತಪಶ್ಚಾದ್ಭಾವಿತ್ವಮಸಮಾಹಿತಮೇವ। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಕಾಮ್ಯೇತಿ। ತಥಾಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಂ ನ ತದರ್ಥಂ ವಿಹಿತಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಫಲಶ್ರವಣೇನೈವ ವಿಧಿಕಲ್ಪನಾತ್। ಅನೇನೈವ ನ್ಯಾಯೇನ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಾನಾಂ ಕರ್ಮಕ್ಷಯಹೇತುತ್ವಾಭಾವೋಽಪಿ ನಿರಸ್ತಃ। ತಥಾಸತಿ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವಿಧೀನಾಂ ವೈಯರ್ಥ್ಯಾಪತ್ತೇಃ। ನೈಮಿತ್ತಿಕತ್ವಪಕ್ಷಸ್ಯ ಚ ದೃಷ್ಟಾದೃಷ್ಟಹಾನೋಪಾದಾನಪ್ರಸಙ್ಗೇನ ನಿರಸ್ತತ್ವಾತ್।

ಅಥ ಕರ್ಮಣೋ ದ್ವಯೀ ಶಕ್ತಿಃ। ಏಕಾ ತಾವತ್ ಫಲಜನನೀ, ಅಪರಾ ತ್ವಸಂವ್ಯವಹಾರ್ಯತ್ವಹೇತುಃ। ತತ್ರ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತೈಃ ದ್ವಿತೀಯಾಽಪಾಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ಚೇತ್। ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಕರ್ಮವಿಪಾಕಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಾನಾಮಪೀಯಮೇವ ಗತಿರಿತಿ ಕಥಂ ನೋಪಮರ್ದಃ? ಕಿಞ್ಚ ನ ಸರ್ವೋ ರೋಗಃ ಸರ್ವಂ ಚ ದುರಿತಮಸಂವ್ಯವಹಾರ್ಯತಾಹೇತುರಿತಿ ತತ್ರ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವೈಯರ್ಥ್ಯಮೇವ ಸ್ಯಾತ್। ಅಪಿಚ ಕ್ಷಯಕುಷ್ಠಾದ್ಯುಪಹತೋಽಪಿ ನ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಾಚರಣಮಾತ್ರೇಣ ಸಂವ್ಯವಹಾರ್ಯಃ। ಕಿನ್ತು ಕ್ಷಯಾದ್ಯಪಗಮ ಏವೇತಿ ತತ್ಕಾರಣತ್ವಮೇವ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಾನಾಮಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮ್। ಮರಣಾನ್ತಿಕಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಾನಾಮಾನರ್ಥಕ್ಯಂ ಚ ಸ್ಯಾತ್। ಶ್ರಾದ್ಧಾದಿವ್ಯವಹಾರಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ತದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪರಿವ್ರಾಜಕಾನಾಂ ತದಭಾವಾಪಾತಾದಿತ್ಯಲಮ್।

ಉಪಸಂಹರತಿ --ಇತ್ಯುಕ್ತೇತಿ। ಇತಿ ಶಬ್ದಸ್ತಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ। ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಣಾಂ ಭೋಗಾದೇವ ಕ್ಷಯಃ, ತಥಾಽಪಿ ಫಲಹ್ರಾಸೋಽಪಿ ವಿದ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತನಿಯಮೋ ಭವೇದುಪಪನ್ನ ಇತಿ ಶೇಷಃ।

h ll ಉಕ್ತಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

"ಏವಮುತ್ಪನ್ನನಿರ್ದೋಷ" ಇತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಾರ್ಥೇ ಸ್ಮೃತಿಸಮ್ಮತಿಮಾಹ ಏವಮಾದೀತಿ।

ಏವಮಾದ್ಯಪಿ ಸಮ್ಪ್ರೋಕ್ತಂ ತನ್ತ್ರಭಾಗವತೇ ಸ್ಫುಟಮ್ ll10ll**

(###sudha --)

ಆದಿಪದೇನೈತದುಪಯುಕ್ತಮನ್ಯತ್। ಭಾಷ್ಯಾದಾವುದಾಹೃತೈರ್ವಚನೈರಪೀತ್ಯಪೇರರ್ಥಃ। ಯದ್ವೈವಮಾದೀತ್ಯೇತದಧಿಕರಣಪ್ರಮೇಯಂ ತದುಪಯುಕ್ತಂ ಚ ಗೃಹ್ಯತೇ। ಅಪಿಪದೇನ ಪ್ರಥಮಾಧಿಕರಣಪ್ರಮೇಯಸ್ಯ ಸಮುಚ್ಚಯಃ। ಅಥವಾಽಧಿಕರಣದ್ವಯಾರ್ಥ ಏವಮಾದೀತ್ಯನೇನ ಗೃಹೀತಃ। ದ್ವಿತೀಯಾದ್ಯಧಿಕರಣಾರ್ಥಗ್ರಹಣಾಯಾಪಿಶಬ್ದಃ।

h ll ಮುಕ್ತಾನಾಂ ತಾರತಮ್ಯೋಪೇತತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ll

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಪುರುಷಾರ್ಥಾಧಿಕರಣೇ ಸ್ತುತ್ಯಧಿಕರಣೇ ಚ ಜ್ಞಾನಫಲಸ್ಯ ತಾರತಮ್ಯಮಭಿಹಿತಮ್ । ತತ್ ಸಾಂಸಾರಿಕಫಲಸ್ಯ ನ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಮಿತಿ ಮುಕ್ತಿಗತಸ್ಯ ಸಾಧಯಿತುಮುತ್ತರೋ ಗ್ರನ್ಥಃ । ಯೇ ಮೋಕ್ಷೇ ಭೇದಮೇವ ನಾಙ್ಗೀಕುರ್ವತೇ, ಯೇ ಚಾಙ್ಗೀಕೃತ್ಯಾಪಿ ಭೇದಮ್, ಆನನ್ದಾದಿಕಂ ನಾಭ್ಯುಪಯನ್ತಿ ನ ತಾನ್ ಪ್ರತಿ ತಾರತಮ್ಯಸಾಧನಸ್ಯಾವಕಾಶಃ । ಕಿನ್ತು ಭೇದಾದಿಸಾಧನಮೇವ ಕರ್ತವ್ಯಮ್ । ಕರಿಷ್ಯತೇ ಚ ಚತುರ್ಥೇಽಧ್ಯಾಯೇ । (1282; 1341) ಯೇ ಪುನರ್ಭೇದಮಾನನ್ದಾದಿಕಂ ಚಾಙ್ಗೀಕೃತ್ಯಾಪಿ ತಾರತಮ್ಯಂ ನ ಮನ್ಯನ್ತೇ, ತಾನ್ ಪ್ರತ್ಯಯಂ ಪ್ರಯತ್ನಃ ಕ್ರಿಯತೇ । ಯಾವದಧಿಕಾರಮಿತ್ಯಧಿಕರಣಾರ್ಥಸ್ಯೈವಾಯಂ ಪ್ರಪಞ್ಚ ಇತಿ ನ ದೋಷಃ ।

h ॥ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಮುಕ್ತಾವಾನನ್ದತಾರತಮ್ಯೋಪಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ತತ್ರ ತಾವಚ್ಛ್ರುತ್ಯಾ ಮುಕ್ತಾವಾನನ್ದತಾರತಮ್ಯಮುಪಪಾದಯತಿ -- ತಾರತಮ್ಯಮಿತಿ ।

ತಾರತಮ್ಯಂ ಫಲೇ ನೋ ಚೇದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಂ ಕಥಂ ಶ್ರುತಿಃ ।

ಅವೃಜಿನೋಽಕಾಮಹತ ಇತಿ ಮುಕ್ತಿಂ ನಿಗದ್ಯ ಚ ।

ಆನನ್ದತಾರತಮ್ಯಂ ಚ ತೇಷಾಂ ಬ್ರೂಯಾತ್ ಪೃಥಕ್ ಪೃಥಕ್ ॥11॥**

(###sudha --)

ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಂ ಜ್ಞಾನಫಲೇ ಮುಕ್ತಿಗಾಮಿನ್ಯಾನನ್ದೇ ಯದಿ ತಾರತಮ್ಯಂ ನೋ ಭವೇತ್, ತರ್ಹಿ ಕಥಂ "ಸ ಯೋ ಹ ವೈ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ರಾದ್ಧಃ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ವಾಜಸನೇಯಿನಾಮ್, "ಸೈಷಾಽಽನನ್ದಸ್ಯ ಮೀಮಾಂಸಾ ಭವತಿ" ಇತ್ಯಾದಿಕಾ ತೈತ್ತಿರೀಯಾಣಾಂ ಚ ಶ್ರುತಿಸ್ತೇಷಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಮಾನನ್ದಸ್ಯ ತಾರತಮ್ಯಂ ಬ್ರೂಯಾತ್? ಸರ್ವೇಽಪ್ಯುತ್ತರೋತ್ತರಂ ಶತಗುಣನನ್ದಾ ಇತ್ಯನಭಿಧಾಯ ಪೃಥಕ್ ಪೃಥಗೇವ ಬ್ರವೀತಿ । ತೇನ ತತ್ರ ತಾತ್ಪರ್ಯಸದ್ಭಾವಶ್ಚಾವಗಮ್ಯತೇ ।

ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಮಾನನ್ದಸ್ಯ ತಾರತಮ್ಯಂ ಶ್ರುತಿರ್ಬ್ರವೀತಿ, ಮುಕ್ತಾನಾಂ ತು ತತ್ ಸಾಧ್ಯತ ಇತಿ ಕಿಂ ಕೇನ ಸಙ್ಗತಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಅವೃಜಿನ ಇತಿ । "ಯಶ್ಚ ಶ್ರೋತ್ರಿಯೋಽವೃಜಿನೋಽಕಾಮಹತಃ" ಇತ್ಯಾದ್ಯಾ । "ಶ್ರೋತ್ರಿಯಸ್ಯ ಚಾಕಾಮಹತಸ್ಯ" ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಾ । ಯದ್ಯಪಿ ಶ್ರೋತ್ರಿಯತ್ವಮಪಿ ಮುಕ್ತಿಜ್ಞಾಪಕಮಿತ್ಯನ್ಯತ್ರೋಕ್ತಮ್, ತಥಾಽಪಿ ಬಹುಸಂವಿಧಾನಸಾಧ್ಯಂ ತದಿತಿ ನ ಸಙ್ಕೀರ್ತಿತಮ್ । ಮುಕ್ತಿಂ ಚ ನಿಗದ್ಯ ತೇಷಾಂ ಮುಕ್ತಾನಾಮಾನನ್ದತಾರತಮ್ಯಂ ಚ ಬ್ರವೀತಿ । ಚಶಬ್ದೌ ಮಿಥಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ । ತೈತ್ತಿರೀಯಶ್ರುತಿರಪ್ಯತ್ರೋಪಲಕ್ಷಿತೇತ್ಯುತ್ತರತ್ರ ಜ್ಞಾಸ್ಯತೇ । (1182)

h ॥ ಶ್ರುತೇಃ ಸಂಸಾರಿಮಾತ್ರಪರತ್ವೇ ಅವೃಜಿನಾಕಾಮಾಹತಶಬ್ದಯೋರನುಪಪತ್ತಿಃ ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಶ್ರುತಿದ್ವಯೋಕ್ತಮಾನನ್ದತಾರತಮ್ಯಂ ಸಂಸಾರವಿಷಯಮೇವ ನ ಮುಕ್ತಿವಿಷಯಮಿತ್ಯಾಶಯ ಪರಿಹರತಿ ಸಂಸಾರ ಏವೇತಿ।

ಸಂಸಾರ ಏವ ಚೇದೇತತ್ ತಾರತಮ್ಯಂ ನ ಮುಖ್ಯತಃ।

ಅಕಾಮಹತಶಬ್ದಾರ್ಥೋಽವೃಜಿನತ್ವಂ ಚ ನೋ ಭವೇತ್ ॥12॥**

(###sudha --)

ಏತಚ್ಛ್ರುತ್ಯುಕ್ತಂ ತಾರತಮ್ಯಂ ಸಂಸಾರ ಇತ್ಯೇವೋಕ್ತೇ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಿನೋ ನಾನಿಷ್ಟಮ್। ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತವಿಷಯತಾಯಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। (ಶ್ಲೋ32) ಅತ ಏವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತಸ್ಯೈವ ವಿವರಣಮ್ ನ ಮುಖ್ಯತ ಇತಿ। ಸಪ್ತಮ್ಯರ್ಥೇ ತಸಿಃ। ಏತತ್ ತಾರಾತಮ್ಯಂ ಸಂಸಾರ ಏವ, ನತು ಮುಖ್ಯೇ ಪುರುಷಾರ್ಥೇ ಮೋಕ್ಷೇ ಇತಿ ಚೇದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ತರ್ಹ್ಯಕಾಮಹತಶಬ್ದಾರ್ಥೋಽಕಾಮಹತತ್ವಮವೃಜಿನತ್ವಂ ಚ ನೋ ಭವೇತ್। ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಶೇಷಃ।

ತಥಾಹಿ "ಯಶ್ಚ ಶ್ರೋತ್ರಿಯೋಽವೃಜಿನೋಽಕಾಮಹತಃ" ಇತಿ ಶ್ರೋತ್ರಿಯಸ್ಯ ಚಾಕಾಮಹತತ್ವಾದಿಕಂ ಕಿಂ ಪ್ರಕೃತಾನಾಂ ಸಂಸಾರಿಣಾಮೇವ ವಿಶೇಷಣಮ್, ಉತ ಸಂಸಾರ್ಯನ್ತರಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಮ್। ನಾಽದ್ಯಃ, ಯತಃ ಸಮ್ಭವೇ ವ್ಯಭಿಚಾರೇ ಚ ವಿಶೇಷಣಮರ್ಥವತ್। ನಚ ಬ್ರಹ್ಮಾದಯಃ ಕೇಚಿದಶ್ರೋತ್ರಿಯತ್ವಾದಿಗುಣಾಃ ಸನ್ತಿ। ಯೇನ ವ್ಯಭಿಚಾರನಿವಾರಣಾರ್ಥಮೇತತ್ ಸ್ಯಾತ್। ನಾಪಿ ಸಂಸಾರಿಷ್ವಕಾಮಹತತ್ವಾದಿಕಂ ಸಮ್ಭವತಿ। ಅತ ಏವ ದ್ವಿತೀಯೋಽಪಿ ಪರಾಸ್ತಃ।

ನನು ಸಂಸಾರಿಷ್ವಪ್ಯಕಾಮಹತತ್ವಾದಿಕಂ ಕಥಞ್ಚಿತ್ ಸಮ್ಭವತಿ। ಸತ್ಯಮ್। ಮುಖ್ಯತೋ ನ ಸಮ್ಭವತೀತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ನಚ ವಿನಾ ಬಾಧಕೇನಾಮುಖ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರೋ ಯುಕ್ತಃ। ಏತೇನ "ಅವೃಜಿನೋಽಕಾಮಹತ ಇತಿ ಮುಕ್ತಿಂ ನಿಗದ್ಯ" ಇತ್ಯೇತದ್ ವಿವೃತಂ ಭವತಿ।

h॥ ಆಪ್ತಕಾಮತ್ವಸ್ಯ ಮುಕ್ತಲಕ್ಷಣತ್ವಾತ್, ತನ್ನಿಮಿತ್ತಕಾಕಾಮಹತತ್ವಸ್ಯ ಸಂಸಾರಿಷ್ವಸಮ್ಭವಃ॥

(###sudha --)

ಕಥಮಕಾಮಹತತ್ವಾದೇಃ ಸಂಸಾರಿಷ್ವಸಮ್ಭವ ಇತ್ಯತೋಽಕಾಮಹತತ್ವಸ್ಯ ತಾವದುಪಪಾದಯತಿ -- ಕಾಮಸ್ಯೇತಿ।

ಕಾಮಸ್ಯ ಯತ್ರಾಽಪ್ತಾಃ ಕಾಮಾಸ್ತತ್ರ ಮಾಮಮೃತಂ ಕೃಧಿ।

ಇತಿ ಯಲ್ಲಕ್ಷಣಂ ಮುಕ್ತೇಃ ಶ್ರುತಿರಾಹ ಬಲೀಯಸೀ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕಾಮಹತಿಃ ಕುತೋಽನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಾಪ್ತಕಾಮಸ್ಯ ಸಾ ಭವೇತ್ ॥13॥**

(###sudha --)

ಯತ್ರ ಲೋಕೇ ಕಾಮಸ್ಯೇಚ್ಛಾಯಾಃ ಕಾಮಾ ವಿಷಯಾ ಆಪ್ತಾಃ ಪರ್ಯಾಪ್ತಾಃ, ತತ್ರ ಮಾಮಮೃತಂ ಮುಕ್ತಂ ಕೃಧಿ ಕುರ್ವಿತಿ ವಾಯುಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರಾರ್ಥನಮ್ । ಯದ್ ಯಸ್ಮಾದಿತಿ ಶ್ರುತಿರಿತ್ಯಾಪ್ತಕಾಮತ್ವಂ ಮುಕ್ತೇರ್ಲಕ್ಷಣತ್ವೇನಾಽಹ । ವಿಶೇಷಣಸ್ಯೇತರವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥತ್ವಾತ್ । ನಿರವಕಾಶತ್ವಾದಿನಾ ಬಲೀಯಸ್ಯಾಃ ಶ್ರುತೇರನ್ಯಥಯಿತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ । ತಸ್ಮಾತ್ ಕಾಮಾಹತಿರಕಾಮಹತತ್ವಂ ಮುಕ್ತಾದನ್ಯತ್ರ ಕುತಃ ಸಮ್ಭವೇತ್? ಆಪ್ತಕಾಮತ್ವಸ್ಯ ಮುಕ್ತಲಕ್ಷಣತ್ವೇನ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತತ್ವೇ ತದೇವಂ ಸಂಸಾರಿಷ್ವಸಮ್ಭವಿ ಸ್ಯಾತ್ ।

ಅಕಾಮಹತತ್ವಂ ತು ಕಥಮಸಮ್ಭವೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರಾಪ್ತೇತಿ । ಸಾ ಕಾಮಹತಿಃ । ಅಕಾಮಹತತ್ವಸ್ಯಾಽಪ್ತಕಾಮತ್ವಂ ಹೇತುಃ । ನಚ ನಿಮಿತ್ತಾಭಾವೇ ನೈಮಿತ್ತಿಕಸ್ಯ ಸಮ್ಭವೋಽಸ್ತಿ । ತತ್ರ ನಿಮಿತ್ತಂ ಚಾಽಪ್ತಕಾಮತ್ವಂ ಸಂಸಾರಿಷು ನ ಸಮ್ಭವತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ತತೋ ನೈಮಿತ್ತಿಕಮಕಾಮಹತತ್ವಮಪಿ ತತ್ರಾಸಮ್ಭವತೀತಿ ।

h ॥ ಆಪ್ತಕಾಮತ್ವಾಕಾಮಹತತ್ವಯೋರ್ನಿಮಿತ್ತನೈಮಿತ್ತಕತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಆಪ್ತಕಾಮತ್ವಸ್ಯಾಕಾಮಹತತ್ವಂ ಪ್ರತಿ ನಿಮಿತ್ತತ್ವಂ ವಿವೃಣೋತಿ ಅಪ್ರಯತ್ನೇನೇತಿ ।

ಅಪ್ರಯತ್ನೇನ ಕಾಮನಾಮವಾಪ್ತಿಃ ಸಾ ಯದಾ ಭವೇತ್ ।

ತದೈವಾಕಾಮಹತತಾ ಕುತ ಏವಾನ್ಯಥಾ ಭವೇತ್ ॥14॥**

(###sudha --)

ಸಾಽಕಾಮಹತತೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ । ಯಾಽಕಾಮಹತಶಬ್ದಾತ್ ಪ್ರತೀಯತೇ ಸೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅನ್ಯಥಾಽಪ್ರಯತ್ನೇನ ಕಾಮಾನಾಮವಾಪ್ತ್ಯಭಾವೇ ಕುತ ಏವ ಕಾರಣಾತ್ ಸಾಽಕಾಮಹತತಾ ಭವೇತ್? ನ ಕುತೋಽಪೀತ್ಯನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾವುಕ್ತೌ ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಕಾಮೇನೋಪದ್ರವೋ ಹಿ ಕಾಮಹತತಾ, ತದಭಾವಶ್ಚಾಕಾಮಹತತಾ । ಕಾಮನಿಮಿತ್ತೋಪದ್ರವಾಭಾವಾಶ್ಚಾನಾಯಾಸೇನ ತತ್ತದ್ವಿಷಯಪ್ರಾಪ್ತಾವೇವ ಭವತಿ ನಾನ್ಯಥೇತ್ಯನುಭವಸಿದ್ಧಮ್ । ಅತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಕಾಮತ್ವಾಕಾಮಹತತ್ವಯೋಃ ನಿಮಿತ್ತನೈಮಿತ್ತಿಕಭಾವೋ ಯುಕ್ತ ಏವೇತಿ ।

h ॥ ಸಂಸಾರಿಣಾಂ ಕಾಮರಹಿತತ್ವಾಸಮ್ಭವಾತ್, ತೇಷು ಕಾಮಾಭಾವಾತ್ ಕಾಮನಿಮಿತ್ತೋಪದ್ರವಾಭಾವರೂಪಾಕಾಮಹತತ್ವಸಾಧನಾಯೋಗಃ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನಾಯಮಸ್ತಿ ನಿಯಮಃ, ಯದಾಪ್ತಕಾಮಸ್ಯೈವ, ಕಾಮನಿಮಿತ್ತೋಪದ್ರವಾಭಾವೋ ನಾನ್ಯಥೇತಿ। ಕಾಮಾಭಾವೇಽಪಿ ತನ್ನಿಮಿತ್ತೋಪದ್ರವಾಭಾವಸಮ್ಭವಾದಿತಿ ಚೇತ್। ಕಿಮನೇನೋಕ್ತಸ್ಯ ವ್ಯಭಿಚಾರಮಾತ್ರಂ ಚೋದ್ಯತೇ, ಕಿಂವಾ ಪ್ರಕೃತೇಷು ಸಂಸಾರಿಷ್ವಪ್ಯಾಪ್ತಕಾಮತ್ವಾಭಾವೇಽಪ್ಯಕಾಮತ್ವೇನಾಕಾಮಹತತಾ ಸಮ್ಭವತೀತ್ಯಾಶಾಸ್ಯತೇ? ನಾಽದ್ಯಃ, ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣನ್ಯಾಯೇನ ವಿಶೇಷಣಪ್ರಕ್ಷೇಪಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಯೋ ನ ಕಾಮರಹಿತಾ ಅಸುಪ್ತಾಮೂಢಚೇತನತ್ವಾತ್; ದೇವದತ್ತವದಿತ್ಯನುಮಾನವಿರೋಧಾದಿತ್ಯಾಶಯವಾನನುಮಾನಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಮುಪಪಾದಯತಿ -- ಚೇತನಸ್ಯೇತಿ।

ಚೇತನಸ್ಯ ತ್ವಸುಪ್ತಸ್ಯ ಕುತ್ರ ದೃಷ್ಟಾ ಹ್ಯಕಾಮತಾ।

ಘಟಾದೌ ವ್ಯಭಿಚಾರಪರಿಹಾರಾಯ ಚೇತನಸ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಸುಪ್ತಮುಗ್ಧಯೋಸ್ತತ್ಪರಿಹಾರಾಯಾಸುಪ್ತಸ್ಯೇತಿ। ಅಮುಗ್ಧಸ್ಯೇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ನನು ಸುಪ್ತೌ ಮೋಹೇ ಚ ನ ಚೇತಯತ ಏವ। ಅತಶ್ಚೇತನಸ್ಯೇತ್ಯನೇನೈವ ತದ್ವ್ಯವಚ್ಛೇದಸಿದ್ಧೇರ್ವ್ಯರ್ಥಂ ವಿಶೇಷಣಮಿತಿ। ಮೈವಮ್। ಚೇತನಶಬ್ದೇನಾಽತ್ಮತ್ವಮಾತ್ರಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್। ಚೈತನ್ಯಯೋಗೇ ಹಿ ವಿವಕ್ಷಿತೇ ಕಾಮಾಭಾವಾಙ್ಗೀಕಾರಸಾಹಸಾದಬಿಭ್ಯತ್ ಪರಶ್ಚೈತನ್ಯಾಭಾವಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಮಙ್ಗೀಕುರ್ಯಾದಿತ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ತದಿದಮುಕ್ತಂ ತುಶಬ್ದೇನ। ಕುತ್ರೇತ್ಯಾಕ್ಷೇಪೇ। ಹಿಶಬ್ದೋ ಯಸ್ಮಾದ್ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಸಿದ್ಧೇತಿ ಶೇಷಃ। ನೋಪಾದೇಯಮೇವ ವಾ ಹೇತಾವಸುಪ್ತತ್ವಾದಿವಿಶೇಷಣಮ್। ನಚ ತಥಾಸತಿ ವ್ಯಭಿಚಾರಾಪಾತಃ। ಸುಪ್ತ್ಯಾದಾವಪ್ಯಾತ್ಮನಃ ಕಾಮಸದ್ಭಾವಾತ್। ನಚೈವಂಸತಿ "ಯತ್ರ ಸುಪ್ತೋ ನ ಕಞ್ಚನ ಕಾಮಂ ಕಾಮಯತೇ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಾಽನುಪಲಮ್ಭೇನ ಚ ವಿರೋಧಃ। ವಿದ್ಯಮಾನಾನಾಮಪಿ ಕಾಮಾನಾಂ ತದಾನೀಮವ್ಯಕ್ತತ್ವೇನ ಶ್ರೌತಾಭಾವವ್ಯವಹಾರಸ್ಯಾನುಪಲಮ್ಭಸ್ಯ ಚೋಪಪತ್ತೇಃ।

h ॥ ಮುಗ್ಧಸುಪ್ತಯೋರಪಿ ಕಾಮವತ್ತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ವ್ಯಕ್ತಕಾಮಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಪ್ರಾಗ್ ವಿಶೇಷಣಮುಪಾತ್ತಮಿತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಅವ್ಯಕ್ತಿರೇವೇತಿ।

ಅವ್ಯಕ್ತಿರೇವ ಕಾಮಾನಾಂ ನ ನಾಶೋ ಮೋಹಸುಪ್ತಯೋಃ ॥15॥**

(###sudha --)

ಯತ್ಕಾಮಃ ಸ್ವಾಪಮಾಪ್ನೋತಿ ತದೇವೋತ್ಥಾಪಿತಃ ಪುನಃ।

ಅವಶೇಽಪಿ ವ್ಯಾಹರತಿ ಕುತಃ ಸುಪ್ತಾವಕಾಮತಾ ॥16॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನಾಶೋಽಭಾವಃ। ಸುಪ್ತಂ ಸುಪ್ತಿಃ। ನಪುಂಸಕೇ ಭಾವೇ ಕ್ತಃ। ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಸುಪ್ತ್ಯಾದೌ ಕಾಮಸದ್ಭಾವೇ ಸಿದ್ಧೇ ಯುಕ್ತಮವ್ಯಕ್ತಿಕಲ್ಪನಮ್। ಸ ಏವ ತು ಕುತಃ ಸಿದ್ಧ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಯತ್ಕಾಮ ಇತಿ। ಮೋಹೋಽತ್ರಾಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಃ। ವ್ಯಾಹರತೀತ್ಯತಃ ಪರಂ ಯತಸ್ತಸ್ಮಾದಿತ್ಯಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಮ್। ಯದ್ ಭೋಜನಾದಿಕಂ ಕಾಮಯಮಾನೋ ದೇವದತ್ತಃ ಸ್ವಾಪಾದಿಕಮಾಪ್ನೋತಿ, ಉತ್ಥಾಪಿತಃ ಪುನಸ್ತದೇವ ಕದಾಚಿದ್ ವ್ಯಾಹರತೀತಿ ತಾವದನುಭವಸಿದ್ಧಮ್। ತಸ್ಮಾದ್ ವ್ಯಾಹರಣವಿಶೇಷಾಚ್ಚ ತಸ್ಯ ತದಾ ತತ್ರ ಕಾಮೋಽಸ್ತೀತ್ಯನುಮೀಯತೇ। ಸ ಚ ನ ತಾವದುತ್ಥಾನಾನನ್ತರಮುತ್ಪನ್ನಃ। ತದಾ ದೇವದತ್ತಸ್ಯಾವಶತ್ವಾತ್। ವಸ್ತುದರ್ಶನೇಽನುಮಾನಾದಿನೇಷ್ಟಸಾಧನತಾಜ್ಞಾನೇ ಚ ಸತಿ ಖಲು ಕಾಮೋದಯಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಚಾವಶಸ್ಯೈಷಾ ಕಾಮಸಾಮಗ್ರೀ ಕಲ್ಪಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತೇ, ತತಃ ಪ್ರಾಕ್ತನ ಏವ ಕಾಮಃ ಸುಪ್ತ್ಯಾದೌ ಸನ್ನಂತರೋಽನುವರ್ತಮಾನಃ ಪುನಃ ಸಹಕಾರಿಲಾಭಕ್ರಮೇಣ ವ್ಯಜ್ಯತ ಇತ್ಯೇವಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮ್। ತಥಾಚಾಽಹ ಪತಞ್ಜಲಿಃ "ಅವಿದ್ಯಾಕ್ಷೇತ್ರತ್ವಮುತ್ತರೇಷಾಂ ಪ್ರಸುಪ್ತತನುವಿಚ್ಛಿನ್ನೋದಾರಾಣಾಮ್" ಇತಿ। ಯತ ಏವಮ್, ತಸ್ಮಾತ್ ಕುತಃ ಸುಪ್ತ್ಯಾದಾವಾತ್ಮನೋಽಕಾಮತಾ ಸ್ಯಾತ್?

h ॥ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಕಾಮವತ್ತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಯಂ ಕೇವಲೋ ವಿಶಿಷ್ಟೋ ವಾ ಚೇತನತ್ವಹೇತುರ್ಮುಕ್ತೇಷ್ವನೈಕಾನ್ತಿಕಃ। ತೇಷಾಂ ಕಾಮಾಭಾವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸರ್ವೇತಿ।

ಸರ್ವಕಾಮಾನವಾಪ್ನೋತಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸಹ ಮುಕ್ತಿಗಃ।

ಪರ್ಯೇತಿ ತತ್ರ ಜಕ್ಷಂಶ್ಚ ಕ್ರೀಡನ್ ರತಿಮವಾಪ್ನುಯಾತ್ ॥17॥**

(###sudha --)

ಕಾಮಾನ್ನೀ ಕಾಮರೂಪೀ ಸನ್ನಿಮಾँಲ್ಲೋಕಾಂಶ್ಚ ಸಞ್ಚರನ್।

ಆಸ್ತೇ ಗಾಯನ್ ಸಾಮ ಮುಕ್ತ ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಸದ್ಬಲಾತ್ ॥18॥**

(###sudha --)

ಅಕಾಮಃ ಸ್ಯಾತ್ ಕಥಂ ಮುಕ್ತಃ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।

ಅನೇನ "ಸೋಽಶ್ನುತೇ ಸರ್ವಾನ್ ಕಾಮಾನ್ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ವಿಪಶ್ಚಿತಾ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಮುಪಾದತ್ತೇ। ಪರ್ಯೇತೀತ್ಯನೇನ "ಸ ತತ್ರ ಪರ್ಯೇತಿ ಜಕ್ಷನ್ ಕ್ರೀಡನ್ ರಮಮಾಣಃ" ಇತಿ। ಜಕ್ಷನ್ನಿತಿ ವೈದಿಕತ್ವಾತ್ ಸಾಧುಃ। ಕಾಮಾನ್ನೀತ್ಯನೇನ "ಇಮಾँಲ್ಲೋಕಾನ್ ಕಾಮಾನ್ನೀ ಕಾಮರೂಪ್ಯಮನುಸಞ್ಚರನ್। ಏತತ್ ಸಾಮ ಗಾಯನ್ನಾಸ್ತೇ" ಇತಿ। ಆದಿಪದೇನ "ಸ ಏಕಧಾ ಭವತಿ" ಇತ್ಯಾದೇಃ ಸಙ್ಗ್ರಹಃ। ಬಲಾತ್ ಕಾಮಸದ್ಭಾವಾವಗತೇರಿತಿ ಶೇಷಃ। ಯದ್ಯಪ್ಯೇತಾಃ ಶ್ರುತಯೋ ನ ಸಾಕ್ಷಾನ್ಮುಕ್ತಸ್ಯ ಕಾಮಸದ್ಭಾವಮಾಚಕ್ಷತೇ। ತಥಾಽಪಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ ತಂ ಗಮಯನ್ತ್ಯೇವ। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಶ್ರುತಿಬಲಾದಿತಿ। ತಚ್ಚ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮವ್ಯಭಿಚರಿತಮೇವ, ನತು ಸಮ್ಭಾವನಾಮಾತ್ರಮಿತಿ ಸಚ್ಛಬ್ದೇನಾಽಹ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತಥಾಹಿ ಕಾಮಕರ್ಮತ್ವಾದ್ದಿ ವಿಷಯಾಃ ಕಾಮಾಃ। ಕರ್ಮಣಿ ಘಞೋ ವಿಧಾನಾತ್। ತಥಾಚ "ಸೋಽಶ್ನುತೇ ಸರ್ವಾನ್ ಕಾಮಾನ್" ಇತ್ಯತ್ರ ಸನ್ನಿಧೇಸ್ತತ್ಕಾಮಕರ್ಮಭೂತಾನ್ ವಿಷಯಾನಶ್ನುತ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಿಷ್ಕಾಮಸ್ಯ ಶಿಲಾಸಮಸ್ಯ ಕಾಮಾವಾಪ್ತಿಃ ಕೀದೃಶೀ ಸ್ಯಾತ್? ಪರ್ಯಟನಾದಿಕಂ ಚ ಕಾಮಕಾರ್ಯಂ ನ ವಿನಾ ಕಾಮೇನ ಸಮ್ಭವತಿ। ಸ್ತ್ರೀಭಿರ್ನಿಷ್ಕಾಮಸ್ಯ ರಮಣಮತ್ಯನ್ತಾಸಮ್ಭಾವಿತಮ್। ಅನ್ನಾದೀನಾಂ ಚ ಕಾಮತ್ವಂ ಕಾಮ್ಯತಯೈವೇತಿ ಪೂರ್ವವತ್ ಕಾಮಾವಗತಿಃ। ಯದ್ಯಪಿ "ಸ ಯದಿ ಪಿತೃಲೋಕಕಾಮೋ ಭವತಿ" ಇತ್ಯಾದ್ಯಾ ವಿಸ್ಪಷ್ಟಾಃ ಶ್ರುತಯೋಽತ್ರ ಸನ್ತಿ, ತಥಾಽಪಿ ಶಿಷ್ಯೈರ್ನ್ಯಾಯಮನುಸನ್ಧಾನೈರ್ಭಾವ್ಯಮಿತ್ಯೇತಾಸಾಮುದಾಹರಣಮ್। ಮುಕ್ತಸ್ಯಾಕಾಮತ್ವಾಭಾವಾನ್ನಾನೈಕಾನ್ತ್ಯಂ ಹೇತೋರಿತಿ।

h ॥ ಮುಕ್ತಾನಾಮಕಾಮತ್ವಪರಶ್ರುತೀನಾಂ ಮನೋವೃತ್ತಿಕಾಮಾಭಾವಾರ್ಥಕತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಕಾಮಾಭಾವೇಽಪಿ

"ಯದಾ ಸರ್ವೇ ಪ್ರಮುಚ್ಯನ್ತೇ ಕಾಮಾ ಯೇಽಸ್ಯ ಹೃದಿ ಶ್ರಿತಾಃ।

ಅಥ ಮರ್ತ್ಯೋಽಮೃತೋ ಭವತ್ಯತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮ ಸಮಶ್ನುತೇ"

ಇತ್ಯಾದ್ಯಾ ಶ್ರುತಿರಸ್ತಿ। ತತ್ ಕಥಂ ಕಾಮವತ್ತ್ವನಿಶ್ಚಯ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಕಾಮಾ ಯೇಽಸ್ಯೇತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ಕಾಮಾ ಯೇಽಸ್ಯ ಹೃದಿ ಶ್ರಿತಾಃ।

ಇತ್ಯನ್ತಃಕರಣಸ್ಥಾನಾಂ ಕಾಮಾನಾಂ ಮೋಕ್ಷಮೇವ ಹಿ।

ಆಹ -- ಶ್ರುತಿರ್ಹೃದೀತ್ಯೇವ ನಚೇದ್ ವ್ಯರ್ಥಂ ವಿಶೇಷಣಮ್ ॥19॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರುತಿರಿತ್ಯನ್ವಯಃ। ಅನ್ತಃಕರಣಸ್ಥಾನಾಮೇವೇತಿ ಚ। ನತು ಸರ್ವಥಾಽಪೀತ್ಯೇವಾರ್ಥಃ। ಹಿಶಬ್ದೋ ಯಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ। ತಸ್ಮಾದಕಾಮಃ ಸ್ಯಾತ್ ಕಥಂ ಮುಕ್ತ ಇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಕುತಃ ಶ್ರುತೇರರ್ಥಸಙ್ಕೋಚಃ ಕ್ರಿಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಹೃದೀತ್ಯೇವೇತಿ। ನಚೇದೇಷಾ ಶ್ರುತೀರುಕ್ತರೀತ್ಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯೇತ, ಸರ್ವಥಾಽಪಿ ಕಾಮಾಭಾವಪರೇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯೇತೇತಿ ಯಾವತ್। ತದಾ ಹೃದಿ ಶ್ರಿತಾ ಇತಿ ಕಾಮಾನಾಂ ವಿಶೇಷಣಂ ವ್ಯರ್ಥಮೇವ ಸ್ಯಾತ್, ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಾಭಾವಾತ್। ಅತೋ ವಿಶೇಷಣಂ ಪ್ರಯುಞ್ಜಾನಾ ಶ್ರುತಿರನ್ತಃಕರಣಪರಿಣತಾನಾಂ ಕಾಮಾನಾಮೇವ ಮುಕ್ತಾವಭಾವಃ, ಅನ್ತಃಕರಣಸ್ಯೈವಾಭಾವಾತ್, ನತು ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸ್ವರೂಪಭೂತಾನಾಂ ಕಾಮಾನಾಮವಸ್ಥಾನಾದಿತ್ಯೇತಮರ್ಥಂ ಗಮಯತೀತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ಕಾಮದ್ವೈವಿಧ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಿತತ್ವಾತ್ ನ ಸರ್ವಕಾಮಾನಾಂ ಮನಃಪರಿಣಾಮರೂಪತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಭವೇದೇತತ್ । ಯದೀದಂ ವಿಶೇಷಣಂ ಸ್ಯಾತ್ । ನಚೈವಮ್, ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಾಭಾವಾತ್ । "ಏತತ್ ಸರ್ವಂ ಮನ ಏವ" ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಕಾಮಾನಾಂ ಮನಃಪರಿಣಾಮತ್ವಮೇವ, ನತ್ವಾತ್ಮಧರ್ಮಃ ಕಾಮೋಽಸ್ತೀತ್ಯವಗಮಾತ್ । ಅತೋ "ಹೃದಿ ಶ್ರಿತಾಃ" ಇತ್ಯೇತತ್ ಸ್ವರೂಪಕಥನಮಾತ್ರಮಿತ್ಯಾಶಯೇನಾಽಽಶಯ ನಿಷೇಧತಿ ಹೃದ್ಯೇವೇತಿ ।

ಹೃದ್ಯೇವ ತೇಷಾಂ ಶ್ರಯಣಮಿತಿ ಪಕ್ಷೋ ನ ಭಾಸತೇ ।

ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಕಾಮಿತಾಮಾಹ ಪೃಥಕ್ ಶಾಖಾಸು ಯಚ್ಛ್ರುತಿಃ ॥20॥**

(###sudha --)

ಅನ್ತಃಕರಣ ಏವ । ತೇಷಾಂ ಕಾಮಾನಾಮ್ । ಭಾಸತೇ ಶೋಭತೇ । ಕುತೋ ನ ಭಾಸತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಮುಕ್ತಾನಾಮಿತಿ ।ಅನ್ತಃಕರಣವಿಧುರಾಣಾಮಪೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಯದ್ ಯಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಮಾನ್ನ ಶೋಭತ ಇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ । ಶ್ರುತಿಃ ಪೂರ್ವೋದಾಹೃತಾ ।

ನನ್ವೇತದಯುಕ್ತಮ್ । ಪ್ರಾಗುದಾಹೃತಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷತಯೋದ್ಭಾವಿತಾಯಾ ಅಸ್ಯಾಃ ಶ್ರುತೇಸ್ತಯೈವ ಬಾಧಸ್ಯೋಚ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್ । ಮೈವಮ್ । ಪ್ರಾಗುದಾಹೃತಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರಬಲತ್ವೇನ ಬಾಧಕತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ । ತಥಾಹಿ ಕಾಮಶ್ರುತಿಸ್ತಾವನ್ನಿರವಕಾಶಾ । ತದಭಾವಶ್ರುತಿಸ್ತೂಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಸಾವಕಾಶಾ । ವಿಶೇಷಣಸ್ವರೂಪಕಥನತ್ವಸನ್ದೇಹೇಽಪಿ ನ ನಿರವಕಾಶತ್ವಮ್ । "ಏತತ್ ಸರ್ವಂ ಮನ ಏವ" ಇತ್ಯಪಿ ಸಾವಕಾಶಶ್ರುತಿರಿತಿ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾಧಿಕರಣೇಽಭಿಹಿತಮ್ । (633) ಕಿಞ್ಚ ಕಾಮಶ್ರುತಿಃ ಸರ್ವಾಸ್ವಪಿ ಶಾಖಾಸ್ವಸ್ತಿ । ತಥೈವೋದಾಹೃತತ್ವಾತ್ । ತದಭಾವಶ್ರುತಿಸ್ತು ಕ್ವಚಿದೇವೇತಿ ಕಥಂ ನ ಬಾಧ್ಯಬಾಧಕಭಾವಃ? ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಪೃಥಕ್ ಶಾಖಾಸ್ವಿತಿ ।

h ॥ ಅಕಾಮಹತತ್ವಸ್ಯ ಮುಕ್ತಲಕ್ಷಣತ್ವೋಪಸಂಹಾರಃ ॥

(###sudha --)

"ಕಾಮಸ್ಯ ಯತ್ರ" ಇತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಮರ್ಥಮುಪಸಂಹರತಿ --ಅತ ಇತಿ ।

ಅತೋಽಕಾಮಹತತ್ವಂ ತು ಮುಕ್ತಾನಾಮೇವ ಮುಖ್ಯತಃ ।

ಕಾಮನಿಮಿತ್ತೋಪದ್ರವಾಭಾವಸ್ಯಾಕಾಮಹತತ್ವಸ್ಯಾಕಾಮತ್ವಾಪ್ತಕಾಮತ್ವಾಭ್ಯಾಮೇವೋಪಪತ್ತೇರಕಾಮತ್ವಸ್ಯ ಚೇತನಮಾತ್ರೇ ಅಸಮ್ಭವಾದಾಪ್ತಕಾಮತ್ವಸ್ಯ ಚ ಮುಕ್ತಲಕ್ಷಣತ್ವೇನ ತತ್ರೈವ ಸಮ್ಭವಾದಮುಕ್ತೇಷ್ವಸಮ್ಭವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಮುಕ್ತಾನಾಮೇವ ಧರ್ಮ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಶೇಷಃ ।

h ॥ ವೃಥಾ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಪರಿತ್ಯಾಗೇನಾಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸ್ವೀಕಾರಸ್ಯ ದೂಷಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಸತ್ಯಮ್ । ಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾಽಕಾಮಹತತ್ವಂ ಮುಕ್ತೇಷ್ವೇವ ಸಮ್ಭವತಿ, ತಥಾಽಪಿ ಕಾಮನಿಮಿತ್ತಬಹುತರೋಪದ್ರವಾಭಾವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಷ್ವಪ್ಯಮುಖ್ಯಂ ಯುಜ್ಯತ ಏವ । ಅತಃ ಸಂಸಾರಿಣ ಏವ ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಾಃ ಕಿಂ ನ ಭವನ್ತೀತಿ ಚೇತ್ । ಕಿಂ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಪರಿಗ್ರಹೇ ಬಾಧಕಸದ್ಭಾವಾತ್ ತತ್ಪರಿತ್ಯಾಗಃ ಕ್ರಿಯತೇ, ಕಿಂವಾ ವೃಥೈವ? ನಾಽದ್ಯಃ, ತದಭಾವಾತ್ । ಬಾಧಕಾಭಾಸಾನಾಂ ಚ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ । (11811183) ದ್ವಿತೀಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯೇತಿ ।

ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ವೃಥಾ ತ್ಯಾಗೋ ಮಾಯಿನಾಮೇವ ಭೂಷಣಮ್ ॥21॥**

(###sudha --)

ಅಪರೀಕ್ಷಕಾ ಏವ ಮಾಯಾವಾದಿಪ್ರಭೃತಯೋ ವಿನಾ ಬಾಧಕೇನ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಂ ತ್ಯಜನ್ತಿ । ವಾಚ್ಯಾರ್ಥಪರಮೇಶ್ವರಪರಿತ್ಯಾಗೇನ ನಿರ್ಗುಣಲಕ್ಷಣಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ । ನತು ನ್ಯಾಯವಿದ ಇತಿ ।

h ॥ ಅಪಾಪತ್ವಮ್, ಅದುಃಖತ್ವಂ ಚ ಅವೃಜಿನಶಬ್ದಾರ್ಥೌ ॥

(###sudha --)

ಏವಮಕಾಮಹತತ್ವಸ್ಯಾಮುಕ್ತೇಷ್ವಸಮ್ಭವಮಭಿಧಾಯಾವೃಜಿನತ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯಭಿಧಾಸ್ಯನ್ನವೃಜಿನತ್ವಂ ತಾವದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಅಪಾಪತ್ವಮಿತಿ ।

ಅಪಾಪತ್ವಮದುಃಖತ್ವಂ ಚಾವೃಜಿನತ್ವಮಿಹೋದಿತಮ್ ।

ಅಪ್ರಿಯಂ ವೃಜಿನಂ ದುಃಖಮಕಂ ತೋದ ಇತೀರ್ಯತೇ ॥22॥**

(###sudha --)

ತತ್ಕಾರಣತ್ವಾತ್ ಪಾಪಂ ವಾ ವೃಜಿನಂ ನಾಮ ಕಥ್ಯತೇ ।

ಇತ್ಯುಕ್ತಃ ಸ್ವಯಮೀಶೇನ ನಾಮಾರ್ಥಃ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯೇ ॥23॥**

(###sudha --)

ಇಹೋದಿತಮವೃಜಿನತ್ವಂ ತಾವದಪಾಪತ್ವಮದುಃಖತ್ವಂ ಚೇತಿ ಯೋಜನಾ । ಕುತ ಏತದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಪ್ರಿಯಮಿತಿ ।ದುಃಖಮಪ್ರಿಯಮಿತ್ಯಾದಿಶಬ್ದೈರೀರ್ಯತ ಇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ । ತತ್ಕಾರಣತ್ವಾದ್ ದುಃಖಕಾರಣತ್ವಾತ್ । "ದಧಿತ್ರಪುಸಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೋ ಜ್ವರಃ" ಇತಿ ಯಥಾ । ಏತೇನ ವೃಜಿನಶಬ್ದೋ ದುಃಖೇ ಮುಖ್ಯಃ । ಪಾಪೇ ತಾದರ್ಥ್ಯಾತ್ ತಾಚ್ಛಬ್ದ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ । ಅತ ಏವ ವಾಶಬ್ದಃ । ನಾಮಾರ್ಥೋ ವೃಜಿನನಾಮಾರ್ಥಃ । ವೃಜಿನಶಬ್ದಸ್ಯ ದುಃಖಾದ್ಯರ್ಥತ್ವೇಽವೃಜಿನಶಬ್ದಸ್ಯಾದುಃಖಾದ್ಯರ್ಥತ್ವಂ ಸಿದ್ಧಮೇವೇತಿ ಭಾವಃ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಜ್ಞಾನಿನೋಽಪಿ ಪ್ರಾರಬ್ಧಪಾಪಸ್ಯ, ತನ್ನಿಮಿತ್ತಕದುಃಖಸ್ಯ ಚ ಸದ್ಭಾವಾತ್ ಅವೃಜಿನತ್ವಂ ಮುಕ್ತಲಕ್ಷಣಮೇವ॥

(###sudha --)

ತತಃ ಕಿಂ ಯದ್ಯಪಾಪತ್ವಾದಿಕಮವೃಜಿನಶಬ್ದಾರ್ಥ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಪಾಪತ್ವಂ ಚೇತಿ।

ಅಪಾಪತ್ವಂ ಚ ನೈವಾಸ್ತಿ ಯಾವತ್ಸಂಸಾರಮಸ್ಯ ಹಿ।

ಅಪ್ರಾರಬ್ಧಪಾಪಮಸ್ತ್ಯೇವ ದುಃಖಂ ಚ ಜ್ಞಾನಿನೋಽಪಿ ಹಿ॥24॥**

(###sudha --)

ಚಶಬ್ದೋ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ। ಅಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ। ಹಿಶಬ್ದಃ ಸಂಸಾರಿತ್ವಾದಿತಿ ಹೇತುಸೂಚನಾರ್ಥಃ। "ತದ್ ಯಥಾ ಇಷೀಕಾತೂಲಮ್" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇರ್ಜ್ಞಾನಿನಃ ಪಾಪಾಭಾವಾತ್ ಕಥಮೇತದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಆರಬ್ಧೇತಿ। ಅನಾರಬ್ಧವಿಷಯಾ ಶ್ರುತಿರಿತಿ ಭಾವಃ। ಜ್ಞಾನಿನೋಽಪ್ರಾರಬ್ಧಪಾಪಮಸ್ತ್ಯೇವೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ದುಃಖಂ ಚಾಸ್ತ್ಯೇವ ಪಾಪಸದ್ಭಾವಾದಿತಿ ಹಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ। ತಸ್ಮಾದವೃಜಿನತ್ವಮಪಿ ಮುಕ್ತೇಭ್ಯೋಽನ್ಯತ್ರಾಸಮ್ಭವೀತಿ ಸಿದ್ಧಮ್।

h॥ ಆನನ್ದತಾರತಮ್ಯಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರಕೃತಮನುಷ್ಯಗನ್ಧರ್ವಪರತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ದೂಷಣಮ್॥

(###sudha --)

ಕೇಚಿದೇತಾಂ ಶ್ರುತಿಂ ಅನ್ಯಥಾ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ। "ಯಶ್ಚ ಶ್ರೋತ್ರಿಯೋಽವೃಜಿನೋಽಕಾಮಹತಃ" ಇತಿ "ಶ್ರೋತ್ರಿಯಸ್ಯ ಚಾಕಾಮಹತಸ್ಯ" ಇತಿ ಚ ವಾಕ್ಯಂ ನ ಮುಕ್ತಸಙ್ಗ್ರಹಾರ್ಥಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಪ್ರಕೃತಮನುಷ್ಯಗನ್ಧರ್ವಾದಿವಿಷಯಮೇವ। ನಚ ತತ್ರಾಸಮ್ಭವಃ। "ಶ್ರೋತ್ರಿಯಶ್ಛನ್ದೋಽಧೀತೇ" ಇತಿ ಸ್ಮರಣಾಚ್ಛ್ರೋತ್ರಿಯಶಬ್ದಸ್ಯ ಛನ್ದೋಽಧಿಗತಿನಿಮಿತ್ತತ್ವಾತ್। ಮನುಷ್ಯಗನ್ಧರ್ವಾದೀನಾಂ ಚ ಸರ್ವಜ್ಞಕಲ್ಪತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾರಬ್ಧಪಾಪಸದ್ಭಾವೇಽಪಿ ನ ತೇ ತದಾ ಪಾಪಮಾಚರನ್ತೀತ್ಯವೃಜಿನಾ ಏವೋಚ್ಯನ್ತೇ। ವಿಷಯವೈರಾಗ್ಯೋಪೇತತ್ವಾದಕಾಮಹತಾಶ್ಚ ಭವನ್ತೀತಿ। ನಚ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಾಭಾವೇನ ವೈಯರ್ಥ್ಯಮಿತಿ ಯುಕ್ತಮ್। ನಹಿ ವಯಂ ಶ್ರೋತ್ರಿಯತ್ವಾದಿಕಂ ವಿಶೇಷಣತ್ವೇನ ಬ್ರೂಮಃ। ಕಿನ್ತು ಮನುಷ್ಯೇಭ್ಯೋ ಮನುಷ್ಯಗನ್ಧರ್ವಾಣಾಂ ಶತಗುಣಾನನ್ದತ್ವೇಽಭಿಹಿತೇ ತತ್ರ ಹೇತ್ವಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾಯಾಮಿದಮುಚ್ಯತೇ। ಏವಂ ಮನುಷ್ಯಗನ್ಧರ್ವೇಭ್ಯೋ ದೇವಗನ್ಧರ್ವಾಣಾಂ ಶತಗುಣಾನನ್ದಾಭಿಧಾನೇ ಕುತ ಇತ್ಯಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾಯಾಂ ಶ್ರೋತ್ರಿಯತ್ವಾದಿಹೇತುರುಚ್ಯತೇ। ಏವಮುತ್ತರತ್ರಾಪಿ। ನಚ ವಾಚ್ಯಮ್, ಸರ್ವೇಷ್ವಪಿ ವಿದ್ಯಮಾನಂ ಶ್ರೋತ್ರಿಯತ್ವಾದಿಕಮಾನನ್ದಾತಿಶಯೇ ಕಥಂ ಹೇತುಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ। ಮನುಷ್ಯಾದಪ್ಯತಿಶಯೇನ ಮನುಷ್ಯಗನ್ಧರ್ವಃ ಶ್ರೋತ್ರಿಯೋಽವೃಜಿನೋಽಕಾಮಹತಶ್ಚ ಯತಃ। ಏವಂ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವನಿರ್ದಿಷ್ಟಾದಪ್ಯತಿಶಯೇನೋತ್ತರೋತ್ತರಃ ಶ್ರೋತ್ರಿಯತ್ವಾದಿಮಾನ್ ಯಸ್ಮಾದಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದಿತಿ।

ತದೇತನ್ನಿರಾಚಷ್ಟೇ ತಸ್ಮಾದಿತಿ।

ತಸ್ಮಾತ್ತಸ್ಮಾದಕಾಮತ್ವಮಿತಿ ಚಾಶ್ರುತಕಲ್ಪನಾ।

ಅಕಾಮಹತ ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ ಶ್ರುತಹಾನಿರಪಿ ಸ್ಫುಟಾ ll25 ll**

(###sudha --)

ಚಸ್ತ್ವರ್ಥಃ। ತಸ್ಮಾತ್ತಸ್ಮಾತ್ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವನಿರ್ದಿಷ್ಟಾದತಿಶಯೇನೋತ್ತರೋತ್ತರಸ್ಯಾಕಾಮತ್ವಮ್। ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್। ಶ್ರೋತ್ರಿಯತ್ವಾದಿಕಂ ಚೇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ತ್ವಶ್ರುತಕಲ್ಪನಂ ಸ್ಯಾತ್। ತಸ್ಮಾದಿತ್ಯತಿಶಯೇನೇತಿ ಚಾಶ್ರುತಸ್ಯ ಕಲ್ಪನೀಯತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥಸ್ಯಾಲಾಭಾತ್।

ದೋಷಾನ್ತರಮಾಹ --ಅಕಾಮೇತಿ। ಶ್ರುತತ್ವಾದಕಾಮಹತ ಇತ್ಯುಕ್ತೇಃ ಪರೇಣ ಚಾಕಾಮ ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತತ್ವಾಚ್ಛ್ರುತಸ್ಯ ಹತಶಬ್ದಸ್ಯ ಹಾನಿರಪಿ ಸ್ಫುಟಾಽಽಪದ್ಯತೇ। ನಹಿ ಹತಶಬ್ದಸ್ಯ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಪ್ರಯೋಜನಮಸ್ತಿ। ಅತಃ ಶ್ರುತಾಶ್ರುತತ್ಯಾಗೋಪಾದಾನಪ್ರಸಙ್ಗಾದಯುಕ್ತಮಿದಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿತಿ।

h ll ಶ್ರುತೇಃ ಪುರುಷಾನ್ತರವಿಷಯಪರತ್ವಸ್ಯ ದೂಷಣಮ್ ll

(###sudha --)

ಅಪರೇ ತು ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ "ಯಶ್ಚ ಶ್ರೋತ್ರಿಯಃ" ಇತಿ, "ಶ್ರೋತ್ರಿಯಸ್ಯ ಚ" ಇತಿ ಚ ನ ಮುಕ್ತವಿಷಯಮ್, ನಾಪಿ ಪ್ರಕೃತಮನುಷ್ಯಗನ್ಧರ್ವಾದಿವಿಷಯಮ್, ಕಿನ್ತು ಪುರುಷಾನ್ತರವಿಷಯಮ್। ತಥಾಹಿ ಮನುಷ್ಯೇಭ್ಯೋ ಮನುಷ್ಯಗನ್ಧರ್ವಾಣಾಂ ಶತಗುಣಸ್ತಾವದಾನನ್ದಃ। ಯಶ್ಚಾಪರಃ ಶ್ರೋತ್ರಿಯೋಽವೃಜಿನೋ ಮನುಷ್ಯಗನ್ಧರ್ವಪದೇ ಕಾಮರಹಿತಶ್ಚ, ತಸ್ಯಾಪಿ ಮನುಷ್ಯೇಭ್ಯಃ ಶತಗುಣೋ ಮನುಷ್ಯಗನ್ಧರ್ವಸಮಾನ ಏವಾಽನನ್ದೋ ಭವತೀತ್ಯೇವಂ ತೇಷು ತೇಷು ಪದೇಷ್ವಕಾಮಸ್ಯ ತತ್ತತ್ಸಮಾನಾನನ್ದತ್ವಮತ್ರೋಚ್ಯತೇ। ನಚ ವಾಚ್ಯಮ್, ವಿರಕ್ತಾನಾಂ ಸರ್ವತ್ರ ಕಾಮಾಭಾವಾತ್ ಕಥಮಿಯಂ ತಾರತಮ್ಯೋಕ್ತಿರಿತಿ। ತದತಿರಿಕ್ತಪದೇಷು ಕಾಮಸದ್ಭಾವಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್। ಯೋಯೋ ಯಾವದಾಯಾಸಾನ್ಮುಕ್ತೋಽಸಾವಸೌ ತಾವದಾನನ್ದವಾನಿತ್ಯರ್ಥೋಽ ಹ್ಯತ್ರ ಪ್ರತಿಪಿಪಾದಯಿಷಿತ ಇತಿ। ಏತದಪಿ ಶ್ರುತಹಾನಾಶ್ರುತಕಲ್ಪನಾಪ್ರಸಙ್ಗಾದೇವ ನಿರಸ್ತಮ್। ಅತ್ರಾಪಿ ಹತಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವೇನ ಹಾತವ್ಯತ್ವಾತ್। ತಸ್ಮಿನ್ ಪದ ಇತ್ಯಸ್ಯಾನ್ಯತ್ರ ಸಕಾಮ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಚ ಕಲ್ಪನೀಯತ್ವಾತ್। ಅಧಿಕಂ ದೋಷಮಾಹ -- ಕುತ್ರಚಿದಿತಿ।

ಕುತ್ರಚಿತ್ ಕಾಮಿನಃ ಪುಂಸಃ ಕಾಮಾಭಾವಾತ್ ಕ್ವಚಿತ್ಕ್ವಚಿತ್।

ಇನ್ದ್ರಾದಿಸುಖಭೋಗೋಽಸ್ತೀತ್ಯನುಭೂತಿರ್ಹಿ ಕುಪ್ಯತಿ ll26 ll**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಕುತ್ರಚಿದಿನ್ದ್ರಾದಿಪದವ್ಯತಿರಿಕ್ತೇ ಕಾಮಿನಃ ಪುಂಸಃ ಕ್ವಚಿತ್ಕ್ವಚಿದಿನ್ದ್ರಾದಿಪದೇ ಕಾಮಾಭಾವಾದಿನ್ದ್ರಾದಿಸಮಾನಸುಖಾನುಭವೋಽಸ್ತೀತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇಽನುಭವವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾತ್। ರಾಜ್ಯಮಕಾಮಯಮಾನಸ್ಯ ರಾಜಸಮಾನಸುಖಾನುಭೂತೇರನುಭವಬಾಧಿತತ್ವಸ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟತ್ವಾತ್। ವೈರಾಗ್ಯಪ್ರಶಂಸಾತೋ ನ ತತ್ವಂ ಮಾರ್ಗಣೀಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ನಿರವಧಿಕಾನನ್ದಸ್ವರೂಪೋಽಯಮಾತ್ಮಾ ಕಾಮಾದ್ಯುಪದ್ರವಾವರಣಾತ್ತು ತಥಾ ನ ಭಾಸತೇ, ಅತೋ ಯಾವದ್ಯಾವತ್ ಕಾಮಕ್ಷಯಃ ತಾವತ್ತಾವದಾನನ್ದೋತ್ಕರ್ಷೋ ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಮಸ್ಯ ಪ್ರಕರಣಸ್ಯಾವತಾರಿತತ್ವಾತ್। ಆನನ್ದೋತ್ಕರ್ಷೇಽತ್ರ ತು ತಾತ್ಪರ್ಯಮ್, ಶತಗುಣತ್ವೇ ತು ನ ನಿರ್ಭರಃ ಕಾರ್ಯ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ದೇವಪದಾಕಾಮಾದಿನ್ದ್ರಪದಾಕಾಮಸ್ಯಾಽನನ್ದವಿಶೇಷಾದರ್ಶನಾದಿತಿ।

h ll ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತಾನನ್ದತಾರತಮ್ಯಸ್ಯ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ತರ್ಹಿ ಕಃ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ತಸ್ಮಾದಿತಿ।

ತಸ್ಮಾದಮುಕ್ತಸುಖಗಂ ತಾರತಮ್ಯಂ ಪೃಥಕ್ ಪೃಥಕ್ ।

ಉಕ್ತ್ವಾ ಯಶ್ಚೇತಿ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ತಾರತಮ್ಯಂ ಸುಖೇ ಶ್ರುತಿಃ।

ಆಹ --ೀತಿ ಪೇಶಲಂ ತಚ್ಚ ಚಶಬ್ದಾದೇವ ಗಮ್ಯತೇ ll27ll**

(###sudha --)

ಅರ್ಥಾನ್ತರಪ್ರತೀತೇರ್ನಿರಸ್ತತ್ವಾತ್। ಅಮುಕ್ತಮನುಷ್ಯಾದಿಸುಖಸಮ್ಬನ್ಧಿತಾರತಮ್ಯಂ “ತೇ ಯೇ ಶತಮ್” ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೈಃ ಪೃಥಕ್ ಪೃಥಗುಕ್ತ್ವಾ “ಯಶ್ಚ” ಇತಿ “ಶ್ರೋತ್ರಿಯಸ್ಯ ಚ” ಇತಿ ಚ ವಾಕ್ಯೇನ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಮನುಷ್ಯಗನ್ಧರ್ವಾದೀನಾಂ ಸುಖೇ ತಾರತಮ್ಯಂ ಶ್ರುತಿರತಿದೇಶೇನಾಽಹೇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮೇವ ಪೇಶಲಮ್।

h ll ಅಸ್ಮಿನ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ವಾಕ್ಯಭೇದಪ್ರಸಙ್ಗಮಾಶಯ ಪರಿಹಾರಕಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ನನ್ವೇವಂಸತಿ ವಾಕ್ಯಭೇದೋ ದೋಷಃ ಸ್ಯಾತ್। ನೈವಮ್। ಜ್ಞಾಪಕಸದ್ಭಾವಾದಿತ್ಯಾಹ -- ತಚ್ಚೇತಿ। “ಯಶ್ಚ” ಇತಿ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತಾದನ್ಯೋ ವಿಷಯ ಇತ್ಯೇತಚ್ಚ ಚಶಬ್ದೇನೈವ ಗಮ್ಯತೇ। ಕಿಮುತ್ಯೈಕವಾಕ್ಯತಾಯಾಮುಕ್ತಾನುಪಪತ್ತ್ಯೇತ್ಯೇವಾರ್ಥಃ। ಚಶಬ್ದೋ ಹ್ಯಯಂ ಸಮುಚ್ಚಯಸ್ಯ ದ್ಯೋತಕಃ ಪ್ರತೀಯತೇ। ದೇವದತ್ತೋ ಧನಿಕೋ ಯಜ್ಞದತ್ತಶ್ಚೇತಿ ಯಥಾ। ನಚೈಕವಿಷಯತಾಯಾಮೇವಂ ಯುಜ್ಯತೇ। ನಹಿ ಭವತಿ ವಸಿಷ್ಠೋ ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠೋಽರುನ್ಧತೀಪತಿಶ್ಚ ತಥೇತಿ ಪ್ರಯೋಗಃ। ವಿಶೇಷಣಸಮುಚ್ಚಯೇ ಚಶಬ್ದಃ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಮುಖ್ಯಾರ್ಥೇ ಬಾಧಕಾಭಾವೇನ ತ್ಯಾಗಾಯೋಗಾತ್। ವಚನವ್ಯತ್ಯಯಶ್ಚೈಕವಾಕ್ಯತಾಯಾಂ ಸ್ಫುಟ ಏವ। ತಥಾತ್ವೇ ಖಲು “ತೇ ಯೇ ಶತಂ

ಕರ್ಮದೇವಾನಾಮಾನನ್ದಾಃ । ಸ ಏಕ ಆಜಾನಜದೇವಾನಾಮಾನನ್ದಃ । ಯೇ ಶ್ರೋತ್ರಿಯಾ ಅವೃಜಿನಾ ಅಕಾಮಹತಾಶ್ಚ' ಇತಿ ಸ್ಯಾತ್ । ತಥಾ "ತೇ ಯೇ ಶತಾ ಮಾನುಷಾ ಆನನ್ದಾ ಸ ಏಕೋ ಮನುಷ್ಯಗನ್ಧರ್ವಾಣಾಮಾನನ್ದಃ ಶ್ರೋತ್ರಿಯಾಣಾಮಕಾಮಹಾತಾನಾಮ್' ಇತಿ ಭವೇತ್ ।

h ll ಬೃಹದ್ಭಾಷ್ಯವಿರೋಧಪರಿಹಾರಃ ll

(###sudha --)

ನನ್ವೇವನ್ತರ್ಹಿ ಕಥಂ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕವಾಕ್ಯಂ ಭಾಷ್ಯೇ ಮುಕ್ತಮಾತ್ರವಿಷಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮ್? "ಯಶ್ಚ" ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಸಮುಚ್ಚಯಪರಮುಕ್ತಮ್? ಅಯಮಭಿಪ್ರಾಯೋ ಭಾಷ್ಯಕಾರಸ್ಯ ಸರ್ವಥಾ ವಾಕ್ಯದ್ವಯಮೇವೇದಂ ಭಿನ್ನವಿಷಯಮ್ । ಏಕವಾಕ್ಯತಾಶ್ರದ್ಧಾಯಾಮಪಿ ಮುಕ್ತಮಾತ್ರವಿಷಯಮಸ್ತು । ತತ್ರಾನುಪಪತ್ತೀನಾಮಲ್ಪತ್ವಾತ್ । ನಾಮುಕ್ತಮಾತ್ರವಿಷಯಮ್, ಅನುಪಪತ್ತಿಬಾಹುಲ್ಯಾದಿತಿ ।

h ll ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕಶ್ರುತೌ ರಾದ್ಧಸಂಸಿದ್ಧಶಬ್ದಯೋಃ ಮುಕ್ತಮನುಷ್ಯಜ್ಞಾಪಕತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ಮಾನುಷಾದಿಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾನ್ತಾನಾಮಮುಕ್ತಾನಾಂ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಚೋತ್ತರೋತ್ತರಂ ಶತಗುಣಾನನ್ದತ್ವಂ ಶ್ರುತಿದ್ವಯಮಾಹೇತ್ಯಯುಕ್ತಮ್ । ಮಾನುಷಾನನ್ದನಿರ್ದೇಶೇ ಮುಕ್ತಜ್ಞಾಪಕಾಭಾವಾತ್ । ನಹಿ ತತ್ರಾಕಾಮಹತತ್ವಾದಿಕಮನ್ಯದ್ ವಾ ಕಿಮಪಿ ಶ್ರೂಯತೇ ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಂ ನಿರಾಕುರ್ವನ್ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಂ ವಿವೃಣೋತಿ ರಾದ್ಧ ಇತ್ಯಾದಿನಾಽಭಿವೀಕ್ಷತ ಇತ್ಯನ್ತೇನ । ತತ್ರ ತಾವತ್ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕೇ ಮನುಷ್ಯಮುಕ್ತಸ್ಯ ಜ್ಞಾಪಕಂ ದರ್ಶಯತಿ ರಾದ್ಧ ಇತಿ ।

ರಾದ್ಧಃ ಸಂಸಿದ್ಧ ಇತ್ಯೇವ ಮುಕ್ತ ಏವಾವಗಮ್ಯತೇ ।

"ಸ ಯೋ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ರಾದ್ಧಃ ಸಮೃದ್ಧೋ ಭವತಿ" ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯೇ ರಾದ್ಧ ಇತಿ ಪದೇನ ಮುಕ್ತ ಏವ ಗೃಹ್ಯತೇ, ನ ಅಮುಕ್ತಃ । ಕಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ? ಅಭಿಧಯೈವ । ನತೂಪಚರ್ಯತೇ । ಯೇನ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾದಿಕಂ ವ್ಯುತ್ಪಾದನೀಯಂ ಸ್ಯಾತ್ । ಕಥಮ್? ಸಂಸಿದ್ಧ ಇತಿ ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ "ರಾಧ ಸಾಧ ಸಂಸಿದ್ಧೌ" ಇತಿ ಪಠ್ಯತೇ । ರಾಧಧಾತೋಶ್ಚ "ಗತ್ಯರ್ಥಾಕರ್ಮಕಶ್ಲಿಷಶೀಸ್ಥಾಸವಸಜನರುಹಜೀರ್ಯತಿಭ್ಯಶ್ಚ" ಇತ್ಯಕರ್ಮಕತ್ವಾತ್ ಕರ್ತರಿ ಕ್ತಃ । ತತೋ ರಾದ್ಧಃ ಸಂಸಿದ್ಧ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ । ಸಂಸಿದ್ಧಿಶ್ಚ ಮುಕ್ತಿರೇವ, ನಿತ್ಯತ್ವೇನ ದುಃಖಾಸಮ್ಭಿನ್ನತ್ವೇನ ಚ ಸಮೀಚೀನಸಿದ್ಧಿತ್ವಾತ್ । ನೇತರಾ, ಅನಿತ್ಯತ್ವೇನ ದುಃಖಸಮ್ಭಿನ್ನತ್ವೇನ ಚಾಸಮೀಚೀನತ್ವಾತ್ । ನಚ ಮುಖ್ಯೇ ಸಮ್ಭವತ್ಯಮುಖ್ಯಾರ್ಥೋಽಙ್ಗೀಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ ಇತಿ । ಏವಂ ಸಮೃದ್ಧಶಬ್ದೋಽಪಿ ಮುಕ್ತಸ್ಯೈವ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ವಾಚಕಃ। ಮುಕ್ತಿಂ ವಿನಾ ಸಮ್ಯಗ್ವೃದ್ಧೇರಭಾವಾತ್। “ಅನ್ನೇಷಾಮಧಿಪತಿಃ” ಇತ್ಯಾದಿಕಂ ತು ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತಸಾಧಾರಣಮ್। ಯಥಾಚ ಮುಕ್ತೇ ಸಮ್ಭವತಿ ತಥೋಕ್ತಂ ಭಾಷ್ಯೇ।

h॥ ತೈತ್ತಿರೀಯಶ್ರುತೌ ಯುವಸಾಧುಯುವಆಶಿಷ್ಠದೃಢಿಷ್ಠಬಲಿಷ್ಠಶಬ್ದಾನಾಂ ಮುಕ್ತಮನುಷ್ಯಜ್ಞಾಪಕತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಇದಾನೀಂ ತೈತ್ತಿರೀಯಶ್ರುತೌ ಮುಕ್ತಮನುಷ್ಯಜ್ಞಾಪಕಂ ದರ್ಶಯನ್ “ಯುವಾ ಸ್ಯಾತ್” ಇತ್ಯಾದೀನಿ ಪದಾನಿ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಸಾಧುನೇತಿ।

ಸಾಧುನಾ ವಿಷ್ಣುನಾ ಯುಕ್ತೋ ಮುಕ್ತಃ ಸಾಧುಯುವಾ ಮತಃ॥28॥**

(###sudha --)

ಯೌವನಂ ನಿತ್ಯಮೇತಸ್ಯ ಮುಕ್ತಸ್ಯೇತಿ ಯುವಾ ಸ ಚ।

ಫಲಮಧ್ಯನಸ್ಯಾಽಪ್ತಂ ತೇನಾಽಧ್ಯಾಯಕ ಈರಿತಃ॥29॥**

(###sudha --)

ನಿರ್ಹ್ರಾಸಾನನ್ದಸಮ್ಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಾ ಚಾಶಿಷ್ಠ ಇತಿ ಗೀಯತೇ।

ಸ್ಥಿತಸ್ಯಾನನ್ಯಥಾಪ್ರಾಪ್ತೇರ್ದೃಢಿಷ್ಠ ಇತಿ ಚೋದಿತಃ॥30॥**

(###sudha --)

ಬಲಿಷ್ಠಶ್ಚ ಸ್ವಭಾವೇನ ಮುಕ್ತೋ ಭವತಿ ಕೇವಲಮ್।

ತಸ್ಯೇಯಂ ಪೃಥಿವೀತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವಭಾವವ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ॥31॥**

(###sudha --)

ನಿರ್ದೋಷೋ ಹಿ ಸಾಧುರಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ। ನಚ ವಿಷ್ಣೋರಿತರೋ ನಿರ್ದೋಷೋಽಸ್ತಿ। ಅತಃ ಸಾಧುನಾ ವಿಷ್ಣುನೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತೃತೀಯಾನ್ತೇ ಸಾಧುಶಬ್ದ ಉಪಪದೇ “ಯು ಮಿಶ್ರಣ” ಇತ್ಯಸ್ಮಾತ್ “ಅನ್ಯೇಭ್ಯೋಽಪಿ ದೃಶ್ಯನ್ತೇ” ಇತಿ ಕ್ವನಿಪ್ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಕೃತೇ ಸಾಧುಯುವೇತಿ ಭವತಿ। ಯದ್ವಾ “ಯುಜಿರ್ ಯೋಗೇ” ಇತ್ಯಸ್ಯೇದಂ ರೂಪಮ್। ದೃಶಿಗ್ರಹಣಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದ್ ಧಾತೋರನ್ತಲೋಪಃ। ತಥಾಚ ಭಗವತ್ಸಾಮೀಪ್ಯಲಕ್ಷಣಮೋಕ್ಷವಾನಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ಯುವಶಬ್ದಾದಪ್ಯತಿಶಯೇನ ಸಾಧುಯುವಶಬ್ದೋ ಮುಕ್ತಸ್ಯ ಜ್ಞಾಪಕ ಇತಿ ಕ್ರಮಮತಿಲಙ್ಘ್ಯಾಽದೌ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಃ। ಯದ್ಯಪಿ ಯುವಶಬ್ದೋ ಯೌವನನಿಮಿತ್ತಃ, ತಥಾಽಪಿ ಮುಖ್ಯಾಮುಖ್ಯಯೋರ್ಮುಖ್ಯೇ ಸಮ್ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ನಿತ್ಯಯೌವನಮಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮ್। ತಚ್ಚೈತಸ್ಯ ಮನುಷ್ಯಸ್ಯ ಮುಕ್ತಸ್ಯೈಷ ಯುಜ್ಯತೇ ನ ಸಂಸಾರಿಣ ಇತಿ ಹೇತೋರ್ಯುವಾ ಚ ಸ ಮುಕ್ತ ಏವ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಆಧ್ಯಾಯಕಶಬ್ದೋ ಯದ್ಯಪಿ ಆಙಧಿಪೂರ್ವಾತ್ "ಇ ಅಧ್ಯಯನೇ" ಇತ್ಯಸ್ಮಾತ್ ಣ್ವುಲಿ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಸತಿ ನಿಷ್ಪನ್ನಃ ಸಮ್ಯಗಧ್ಯಯನಸ್ಯ ಕರ್ತಾರಮಾಹ, ತಥಾಽಪ್ಯತ್ರ ಪುರುಷಾರ್ಥಪ್ರಸಙ್ಗಾದಧ್ಯಯನಸ್ಯಾಪುರುಷಾರ್ಥತ್ವಾದಧ್ಯಯನಫಲಪ್ರಾಪ್ತೇರ್ಲಕ್ಷಕೋ ವರ್ಣನೀಯಃ। ಅಧ್ಯಯನಸ್ಯ ಫಲಂ ಚ ತೇನ ಮುಕ್ತೇನೈವಾಽಪ್ತಮ್। ಮುಕ್ತೇರೇವ ತತ್ಫಲತ್ವಾತ್। ತೇನ ಕಾರಣೇನ ಮುಕ್ತ ಏವಾಽಧ್ಯಾಯಕ ಈರಿತಃ।

ಆ ಸಮ್ಯಕ್ ಸಮನ್ನಾಚ್ಚ ಶಮಸ್ಯೇತ್ಯಾಶಃ। ಅತಿಶಯೇನಾಽಶ ಆಶಿಷ್ಠಃ। ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಾದಿ ಚ ಹ್ರಾಸಾಭಾವಾದಿಕಮೇವ। ತತೋ ನಿರ್ಹ್ರಾಸಸ್ಯ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರೇಣ ಪೂರ್ಣಸ್ಯಾಽನನ್ದಸ್ಯ ಸಮ್ಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಾ ಕಾರಣೇನ ಮುಕ್ತ ಏವಾಽಶಿಷ್ಠ ಇತಿ ಚ ಗೀಯತೇ।

ಅವಿಕಾರೋ ಹಿ ದೃಢೋ ನಾಮ। ಅತಿಶಯೇನ ದೃಢೋ ದೃಢಿಷ್ಠಃ। ಛಾನ್ದಸತ್ವಾತ್ "ರ ಋತೋ ಹಲಾದೇರ್ಲಘೋಃ" ಇತ್ಯೇತನ್ನ ಭವತಿ। ಮುಕ್ತ ಏವ ಸ್ಥಿತಸ್ಯಾನ್ಯಥಾಪ್ರಾಪ್ತೇಃ ಅತಿಶಯೇನ ನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವಾದ್ ದೃಢಿಷ್ಠ ಇತಿ ಚೋದಿತಃ।

ಬಲಮಸ್ಯಾಸ್ತೀತಿ ಬಲೀ। ಅತಿಶಯೇನ ಬಲೀ ಬಲಿಷ್ಠಃ। ಅತಿಶಯಶ್ಚ ಸ್ವಾಭಾವಿಕತ್ವಾತ್। ಸ್ವಭಾವೇನ ಬಲಿಷ್ಠಶ್ಚ ಕೇವಲಂ ಮುಕ್ತೋ ಭವತಿ। ನಾಮುಕ್ತಃ। ಅತೋ ಬಲಿಷ್ಠ ಇತಿ ಸ ಏವೋಚ್ಯತ ಇತಿ।

h ll ವಿತ್ತಪರಿಪೂರ್ಣಪೃಥವೀಪತಿತ್ವಾದಿಕಮಮುಕ್ತವಿಷಯಮ್ ll

(###sudha --)

ನನು ಮುಕ್ತಸ್ಯ "ತಸ್ಯೇಯಂ ಪೃಥಿವೀ ಸರ್ವಾ ವಿತ್ತಸ್ಯ ಪೂರ್ಣಾ ಸ್ಯಾತ್" ಇತಿ ವಿತ್ತಪರಿಪೂರ್ಣಪೃಥಿವೀಪತಿತ್ವಮುಚ್ಯಮಾನ ಕಥಂ ಯುಜ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ತಸ್ಯೇತಿ। ಪೂರ್ವಭಾವೋಽಮುಕ್ತತ್ವಮ್, ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತಮನುಷ್ಯಯೋರ್ವಿವಕ್ಷಯಾ ಹಿ "ಯುವಾ ಸ್ಯಾತ್ " ಇತ್ಯಾದಿಕಮಾರಬ್ಧಮ್। ತತ್ರ "ಯುವಾ ಸ್ಯಾತ್" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಮುಕ್ತಂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಾಮುಕ್ತವಿವಕ್ಷಯಾ "ತಸ್ಯ" ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರವೃತ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಅನೇನೈವ ನ್ಯಾಯೇನ "ಅನ್ಯೇಷಾಮಧಿಪತಿಃ" ಇತ್ಯಾದಿಕಮಮುಕ್ತವಿಷಯಂ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಮ್।

h ll ಏಕವಿಷಯತಾಪ್ರತಿಭಾಸಾನುಪಪತ್ತಿಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಃ ll

(###sudha --)

ನನ್ವೇವಂ "ಯುವಾ ಸ್ಯಾತ್" ಇತ್ಯಾದೇರ್ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತವಿಷಯತಾಙ್ಗೀಕೃತಾವೇಕವಿಷಯತಾಪ್ರತೀತಿವಿರೋಧ ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಾಯಾಮುಕ್ತೇತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಪೂರ್ವಭಾವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಏಕ ಏವ ಚೇತನೋ ಯುವಾದಿಶಬ್ದೈಃ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ। ತಸ್ಯ ಚಾವಸ್ಥಾಭೇದೇನ ವಿಶೇಷಣಾನಿ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪ್ಯನ್ತೇ। ತಸ್ಮಾದೇಕವಿಷಯತಾಪ್ರತಿಭಾಸೋ ನಾನುಪಪನ್ನ ಇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಸಂಸಾರಿಮನುಷ್ಯಾದಿಸುಖಾತ್ ಸಂಸಾರಿಮನುಷ್ಯಗನ್ಧರ್ವಾದಿಸುಖಂ ಶತಾಧಿಕಮ್, ಮುಕ್ತಮನುಷ್ಯಾದಿಸುಖಾತ್ ಮುಕ್ತಮನುಷ್ಯಗನ್ಧರ್ವಾದಿಸುಖಂ ಶತಾಧಿಕಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ವಾಜಸನೇಯಶ್ರುತೌ "ಸ ಯೋ ಹ ವೈ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಮ್" ಇತ್ಯಾದೇಃ "ಸಮ್ಪನ್ನತಮಃ" ಇತ್ಯನ್ತಸ್ಯ, ತೈತ್ತರೀಯಶ್ರುತೌ ಚ "ಯುವಾ ಸ್ಯಾತ್" ಇತ್ಯಾದೇಃ "ಪೂರ್ಣಾ ಸ್ಯಾತ್" ಇತ್ಯನ್ತಸ್ಯ ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತಪರತ್ವವರ್ಣನೇನ "ಸ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಪರಮ ಆನನ್ದೋऽಥ ತೇ ಯೇ ಶತಂ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಮಾನನ್ದಾಃ" ಇತ್ಯೇತತ್ "ಸ ಏಕೋ ಮಾನುಷ ಆನನ್ದಃ। ತೇ ಯೇ ಶತಂ ಮಾನುಷಾ ಆನನ್ದಾಃ" ಇತ್ಯೇತಚ್ಚ ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತವಿಷಯಮಿತಿ ಸಿದ್ಧೇ ತೈತ್ತಿರೀಯಶ್ರುತಿಗತಂ "ಸ ಏಕೋ ಮನುಷ್ಯಗನ್ಧರ್ವಾಣಾಮಾನನ್ದಃ। ಶ್ರೋತ್ರಿಯಸ್ಯ ಚಾಕಾಮಹತಸ್ಯ" ಇತ್ಯೇತಾವದ್ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಸ ಏಕ ಇತೀತಿ।

ಸ ಏಕ ಇತಿ ಸಂಸಾರಗತಮುಕ್ತ್ವಾ ಸುಖಂ ಪುನಃ।

ಶ್ರೋತ್ರಿಯಸ್ಯೇತಿ ವದತಿ ಮುಕ್ತಾಚ್ಛತಗುಣಾತ್ಮತಾಮ್ ॥32॥**

(###sudha --)

ಸಂಸಾರಗಾಚ್ಚ ಸಂಸಾರಗತಸ್ಯೈವ ಶತಾಧಿಕಮ್।

ಮುಕ್ತಾನ್ಮುಕ್ತಸ್ಯ ಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾಚ್ಛ್ರುತ್ಯುಕ್ತಮಭಿವೀಕ್ಷತಃ ॥33॥**

(###sudha --)

ಸಂಸಾರಗತಂ ಸುಖಮುಕ್ತ್ವೇತಿ ಸಂಸಾರಿಮನುಷ್ಯಸುಖಾಚ್ಛತಗುಣಂ ಸಂಸಾರಿಣೋ ಮನುಷ್ಯಗನ್ಧರ್ವಸ್ಯ ಸುಖಮುಕ್ತ್ವೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಮುಕ್ತಾಚ್ಛತಗುಣಾತ್ಮತಾಮಿತಿ ಮುಕ್ತಮನುಷ್ಯಸ್ಯ ಸುಖಾನ್ಮುಕ್ತಮನುಷ್ಯಗನ್ಧರ್ವಸ್ಯ ಶತಗುಣಸುಖಾತ್ಮತಾಂ ವದತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಶ್ರುತಿರಿತಿ ಶೇಷಃ। "ಸ ಏಕಃ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇನ, "ಶ್ರೋತ್ರಿಯಸ್ಯ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇನ।

ಅನೇನೈವ ನ್ಯಾಯೇನ ತೇ ಯೇ ಶತಂ ಮನುಷ್ಯಗನ್ಧರ್ವಾಣಾಮಾನನ್ದಾ ಇತ್ಯಾದಿಕಂ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮಿತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಸಂಸಾರಗಾದಿತಿ। ಸಂಸಾರಿಮನುಷ್ಯಗನ್ಧರ್ವಾದಿಸುಖಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಸಂಸಾರಗತಸ್ಯ ದೇವಗನ್ಧರ್ವಾದೇಃ ಶತಾಧಿಕಂ ಶತಗುಣಾಧಿಕಂ ಸುಖಮುಕ್ತ್ವೇತಿ ವರ್ತತೇ। ಮುಕ್ತಾನ್ಮುಕ್ತಸ್ಯೇತಿ ಮುಕ್ತಮನುಷ್ಯಗನ್ಧರ್ವಾದಿಸುಖಾಚ್ಛತಗುಣಂ ಮುಕ್ತದೇವಗನ್ಧರ್ವಾದೇಃ ಸುಖಂ ವದತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಅನೇನ "ತೇ ಯೇ ಶತಮ್" ಇತ್ಯುಭಯಮೇಕೋಕ್ತ್ಯಾ ಪರಾಮೃಶ್ಯ "ಸ ಏಕಃ" ಇತಿ "ಶ್ರೋತ್ರಿಯಸ್ಯ" ಇತಿ ಚ ಯಥಾಯೋಗ್ಯಂ ಪೃಥಕ್ ಶತಗುಣಾನನ್ದತ್ವಮುಚ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅನಯೈವ ರೀತ್ಯಾ "ಸ ಏಕಃ ಪಿತೄಣಾಮ್" ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಜಸನೇಯಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಮಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್। ಉಪಕ್ರಮೇ ಮುಕ್ತಶ್ರವಣಾದಾಜಾನಜದೇವಾದೌ "ಯಶ್ಚ ಶ್ರೋತ್ರಿಯಃ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ತಚ್ಛ್ರವಣಾನ್ಮಧ್ಯೇಽಪಿ ಯಶ್ಚ ಶ್ರೋತ್ರಿಯ ಇತ್ಯನುವರ್ತನೀಯಮ್। ಶ್ರುತಿದ್ವಯವಿಸಂವಾದಸ್ತು ಭಗವತ್ಪಾದೈರನ್ಯತ್ರ ಪರಿಹೃತ ಇತಿ।

ಶ್ರುತಿದ್ವಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮುಪಸಂಹರತಿ --ಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ। ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಮಭಿವೀಕ್ಷತೋಽಭಿವೀಕ್ಷಮಾಣಸ್ಯ ಸಮ್ಯಗ್ ವಿಚಾರಯತೋ ಮತೇನೈತದೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ಅಥವಾಽಭಿವೀಕ್ಷೋಽಭಿವೀಕ್ಷಣಂ ಸಮ್ಯಗ್ ವಿಚಾರಃ, ತಸ್ಮಾದಿದಮೇವ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಂ ಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h॥ ಮನುಷ್ಯಾದ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ ದೇವಾದಿಷು ಸಾಧಾನಾಧಿಕ್ಯಸದ್ಭಾವಾತ್ ಸಾಧ್ಯಾಧಿಕ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಮುಕ್ತೌ ತಾರತಮ್ಯಮುಪಪಾದ್ಯ ಯುಕ್ತ್ಯಾಽಪ್ಯುಪಪಾದಯತಿ -- ಯುಕ್ತಂ ಚೇತಿ।

ಯುಕ್ತಂ ಚ ಸಾಧನಾಧಿಕ್ಯಾತ್ ಸಾಧ್ಯಾಧಿಕ್ಯಂ ಸುರಾದಿಷು।

ನಾಽಧಿಕ್ಯಂ ಯದಿ ಸಾಧ್ಯೇ ಸ್ಯಾತ್ ಪ್ರಯತ್ನಃ ಸಾಧನೇ ಕುತಃ॥34॥**

(###sudha --)

ಸುರಾದಿಷು ಮಾನುಷಾದಿಭ್ಯಃ ಸಾಧ್ಯಾಧಿಕ್ಯಂ ಮುಕ್ತಿಗತಫಲಾಧಿಕ್ಯಂ ಸಾಧನಾಧಿಕ್ಯಾದ್ಧೇತೋರ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅನುಮಿತಂ ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ। ದೇವಾದಯೋ ಮಾನುಷಾದಿಭ್ಯೋಽಧಿಕಮೌಕ್ತಫಲಭಾಜಃ, ತದಪೇಕ್ಷಯಾಽಧಿಕತತ್ಸಾಧನವತ್ತ್ವಾದಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾದಪ್ರಯೋಜಕೋಽಯಂ ಹೇತುರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಾಽಧಿಕ್ಯಮಿತಿ। ಸುರಾದಿಷ್ವಿತಿ ವರ್ತತೇ। ಮಾನುಷಾದಿಭ್ಯ ಇತಿ ಚ। ಸಾಧನೇ ಸಾಧನಾಧಿಕ್ಯೇ। ಯದಿ ದೇವಾದಯೋ ಮಾನುಷಾದಿಭ್ಯೋಽಧಿಕಮೌಕ್ತಫಲಭಾಜೋ ನ ಸ್ಯುಃ, ತದಾ ತದಧಿಕತತ್ಸಾಧನಾರ್ಥಪ್ರಯತ್ನವನ್ತೋ ನ ಸ್ಯುಃ। ಅನಧಿಕಫಲಾಯ ಚಾಧಿಕಂ ಪ್ರಯತ್ನಮಾತಿಷ್ಠಮಾನಾ ನ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವನ್ತೋ ಭವೇಯುರಿತಿ ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕಾನ್ನಾಪ್ರಯೋಜಕೋ ಹೇತುಃ।

h॥ ಸಾಧಾನಾಧಿಕ್ಯಸಾಧ್ಯಾಧಿಕ್ಯಯೋಃ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಃ॥

(###sudha --)

ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್ ಸ್ವರೂಪಾಸಿದ್ಧೋಽಸ್ತ್ವಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಯತ್ನಶ್ಚೇತಿ।

ಯತ್ನಶ್ಚ ದೃಶ್ಯತೇ ತೇಷಾಂ ಮಹಾನೇವ ಮಹಾತ್ಮನಾಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯತ್ರ ಸಾಧನಬಾಹುಲ್ಯಂ ಸಾಧ್ಯಬಾಹುಲ್ಯಮತ್ರ ಚ।

ದೃಷ್ಟಂ ನಿಯಮತೋ ನೋ ಚೇನ್ನ ಯತ್ನಂ ಕುರ್ಯುರಜ್ಞಸಾ ॥35॥**

(###sudha --)

ಮಹಾತ್ಮನಾಂ ಮಹಾಫಲಭಾಕ್ತ್ವೇನಾನುಮೇಯಾನಾಂ ತೇಷಾಂ ದೇವಾದೀನಾಂ ಮಾನುಷಾದಿಭ್ಯೋ ಮಹಾನ್ ಯತ್ನೋಽಧಿಕಂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನಂ ಚ ದೃಶ್ಯತ ಏವ ಪ್ರಮಾಣೈಃ। ತಾನ್ಯಪಿ ವಕ್ಷ್ಯಾಮ ಇತಿ ಭಾವಃ। (1186,1189) ವ್ಯಾಪ್ತಿಮುಪಪಾದಯತಿ -- ಯತ್ರೇತಿ। ಯತ್ರ ಪುರುಷೇ ಯದಪೇಕ್ಷಯಾ ಸಾಧನಾಧಿಕ್ಯಮಸ್ತಿ, ಅತ್ರ ತದಪೇಕ್ಷಯಾ ಸಾಧ್ಯಾಧಿಕ್ಯಂ ಚ ನಿಯಮೇನ ದೃಷ್ಟಮ್। ಕರ್ಷಕವಣಿಗ್ರಾಜಪುರುಷಾದಿಷು ಲೋಕೇ, ವೇದೇ ಚಾಗ್ನ್ಯಾಹಿತಾದಿಷು ಯೋ ಯದಧಿಕಸಾಾಧನವಾನಸೌ ತದಧಿಕಸಾಧ್ಯವಾನಿತಿ ನಿಯಮೇನ ತತ್ತತ್ಪ್ರಮಾಣೈರುಪಲಬ್ಧಮೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ಸಾಧ್ಯಾಧಿಕ್ಯಸ್ಯ ಸಾಧನಾಧಿಕ್ಯಾಕಾರಣಕತ್ವೇ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತಾಂ ಸಾಧನಾತಿಶಯಾನುಷ್ಠಾನಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಯಸ್ತ್ವಗ್ನ್ಯಾಧಾನಾದಿಫಲಾನಾಂ ತಾರತಮ್ಯಮಜಾನಾನಃ ಕೃಷ್ಯಾದಿಫಲೇ ಚ ಧಾನ್ಯಾದೌ ತಾರತಮ್ಯಂ ಕಾರಣಾನ್ತರಾಯಾತ್ತಂ ನ ಕೃಷ್ಯಾದಿಸಾಧನತಾತಾರತಮ್ಯಾಧೀನಮಿತಿ ಮನ್ಯಮಾನೋ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೇಷ್ವಪಿ ವಿಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ತಂ ಪ್ರತ್ಯಾಹ -- ನೋ ಚೇದಿತಿ। ಯದಿ ಲೋಕೇ ವೇದೇ ಚ ಸಾಧನಾಧಿಕ್ಯಾತ್ ಸಾಧ್ಯಾಧಿಕ್ಯಂ ನೋ ಭವೇತ್, ತದಾ ಕೇಽಪ್ಯಞ್ಜಸಾ ಯತ್ನಂ ಸಾಧನಾತಿಶಯಾನುಷ್ಠಾನಂ ನ ಕುರ್ಯುಃ, ಕಿನ್ತು ಸಮಮೇವ ಕುರ್ಯುಃ। ಇತರಥಾ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವನ್ತೋ ನ ಭವೇಯುಃ। ನಹ್ಯಗ್ನ್ಯಾಧಾನೇನ ಯಾವಾನ್ ಸ್ವರ್ಗಃ, ಅಶ್ವಮೇಧೇನಾಪಿ ತಾವತ ಏವ ಲಾಭೇಽಶ್ವಮೇಧೇ ಕಶ್ಚಿತ್ ಪ್ರವರ್ತೇತ। ಪ್ರವರ್ತಮಾನೋ ವಾಽಬುದ್ಧಿಮಾನ್ ಭವೇತ್। ದ್ರೋಣವಾಪಮಾತ್ರಕರ್ಷಣೇನ ಯಾವಾನ್ ಧಾನ್ಯಲಾಭಃ, ತಾವತ ಏವ ಖಾರೀವಾಪಕರ್ಷಣೇನ ಭಾವೇ ನ ಕಶ್ಚಿತ್ ತತ್ರ ಪ್ರವರ್ತೇತ। ತಥಾತ್ವೇ ಚ ಮನ್ದಃ ಸ್ಯಾತ್। ದೃಷ್ಟಂ ವೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕಮದೃಷ್ಟಂ ಧರ್ಮಾದಿಕಂ ಚ ಸಾಧನಾನ್ತರ್ಭೂತಮೇವೇತಿ ನ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ ಶಙ್ಕನೀಯಃ।

h॥ ಮೋಕ್ಷಫಲಸ್ಯ ತಾರತಮ್ಯೋಪೇತತ್ವೇಽನುಮಾನಾನಿ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಮಾನುಷಾದಯೋ ದೇವಾದಿಭ್ಯೋಽಲ್ಪಮುಕ್ತಿಫಲಭಾಜಃ, ತದಪೇಕ್ಷಯಾಽಲ್ಪಸಾಧನವತ್ತ್ವಾತ್; ಯೋ ಯದಪೇಕ್ಷಯಾ ಅಲ್ಪಸಾಧನವಾನ್ ಸ ತತೋಽಲ್ಪಫಲವಾನ್ ದೃಷ್ಟಃ ಯಥಾ ಸಮ್ಮತಃ। ದೇವಾದಯೋ ಮಾನುಷಾನ್ತಾ ಮುಕ್ತೌ ಫಲತಾರತಮ್ಯವನ್ತಃ, ಸಾಧನತಾರತಮ್ಯೋಪೇತತ್ವಾತ್; ಯೇ ಯತ್ಸಾಧನತಾರತಮ್ಯವನ್ತಃ ತೇ ತತ್ಸಾಧ್ಯತಾರತಮ್ಯವನ್ತಃ, ಯಥಾ ಸಮ್ಮತಾಃ। ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಮಾನುಷಾನ್ತೈರನುಷ್ಠಿತಾನಿ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಾನಿ ತಾರತಮ್ಯವತ್ಫಲವನ್ತಿ, ತಾರತಮ್ಯವತ್ಸಾಧನತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಮತವತ್। ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಂ ಮಾನುಷಾನ್ತಾನಾಂ ಮೋಕ್ಷಫಲಾನಿ ತಾರತಮ್ಯವನ್ತಿ, ತಾರತಮ್ಯವತ್ಸಾಧನಸಾಧ್ಯತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಮತವದಿತ್ಯನುಮಾನಾನ್ಯಪ್ಯತ್ರ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾನಿ। ಅನುಕೂಲತರ್ಕಾದಿಕಂ ಚ ಪೂರ್ವವದೂಹನೀಯಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಮುಮುಕ್ಷುಭಿಃ ಕೃಚ್ಛ್ರೇಣ ಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನಾತ್ ನ ತಸ್ಯ ಮುಕ್ತವಲ್ಲೀಲಾತ್ಮಕತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್ I ಮುಕ್ತಾ ಅಪ್ಯುಪಾಸನಂ ಕರ್ಮ ಚಾನುತಿಷ್ಠನ್ತೀತಿ ಗುಣೋಪಸಂಹಾರಪಾದೇ ಸಮರ್ಥಿತಮ್ I ನಚೈಕಪ್ರಕಾರಮೇವ ತೇಷಾಮನುಷ್ಠಾನಮಿತಿ ನಿಯಾಮಕಮಸ್ತಿ I ತಥಾಚ ತೇಷಾಮುಪಾಸನಾದಿತಾರತಮ್ಯೇ ಸತ್ಯಪಿ ತತ್ಪ್ರಯುಕ್ತಫಲತಾರತಮ್ಯಾಭಾವಾದಯುಕ್ತಾನ್ಯೇವ ಸತರ್ಕಾಣ್ಯನುಮಾನಾನಿ I ಮುಕ್ತೈರನುಷ್ಠಿತಂ ಸಾಧನಮೇವ ನ ಭವತಿ, ಸಾಧ್ಯಾಭಾವಾದಿತಿ ಚೇತ್ I ಅಮುಕ್ತೈರನುಷ್ಠಿತಸ್ಯಾಪ್ಯಧಿಕಸ್ಯ ತಥಾತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ I ಅನುಷ್ಠಾನಂ ಚ ಮುಕ್ತವಲ್ಲೀಲಾತ್ಮಕಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಕೃಚ್ಛ್ರೇಣೇತಿ I

ಕೃಚ್ಛ್ರೇಣ ಸಾಧನಾದೇವ ನ ಮುಕ್ತವದುದೀರ್ಯತೇ I

ಮುಮುಕ್ಷುಭಿಃ ಕೃಚ್ಛ್ರೇಣೈವ ಸಾಧನಾನಾಂ ಸಾಧನಾದನುಷ್ಠಾನಾತ್ ಕಾರಣಾನ್ಮುಕ್ತಾನಾಮಿವ ಲೀಲಯಾಽನುಷ್ಠಾನಂ ನ ಭವತಿ I ಅನೇನ ವಿಶೇಷಣಪ್ರಕ್ಷೇಪಾದನ್ಯೈಕಾನ್ತ್ಯಾದಿ ಪರಿಹೃತಮ್ I ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಕೃಚ್ಛ್ರಾಭಾವಾಲ್ಲೀಲಾವೈಲಕ್ಷಣ್ಯದರ್ಶನಾದನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿರಪ್ಯಪಾಸ್ತಾ I ನಹಿ ಕೃಚ್ಛ್ರವತೀ ಲೀಲಾ ಭವತೀತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ I ಕೃಚ್ಛ್ರೇಣ ಮುಮುಕ್ಷೂಣಾಂ ಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನೇ ಕಿಂ ಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಉದೀರ್ಯತ ಇತಿ I ಏತದಾಗಮೇನೋದೀರ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ I

h ll ರುದ್ರಇನ್ದ್ರಸೂರ್ಯಧರ್ಮಾದೀನಾಂ ಅತಿಕೃಚ್ಛ್ರೇಣ ಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನೇ ಪ್ರಮಾಣಮ್ ll

(###sudha --)

ತದಾಗಮಂ ಪಠತಿ ದಶಕಲ್ಪಮಿತಿ I

ದಶಕಲ್ಪಂ ತಪಶ್ಚೀರ್ಣಂ ರುದ್ರೇಣ ಲವಣಾರ್ಣವೇ I

ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಸುಖಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಕ್ಲಿಷ್ಟೇನ ಲವಣಾಮ್ಬುಸಾ ll36 ll**

(###sudha --)

ಶಕ್ರೇ ಣ ವರ್ಷಕೋಟೀಶ್ಚ ಧೂಮಃ ಪೀತೋಽತಿದುಃಖತಃ I

ವರ್ಷಾಯುತಂ ಚ ಸೂರ್ಯೇಣ ತಪೋಽವಾಕ್ಶಿರಸಾ ಕೃತಮ್ ll37 ll**

(###sudha --)

ಸುದುಃಖೇನ ಸುಖಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಧರ್ಮೇಣಾಽಕಾಶಶಾಯಿನಾ I

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪೀತಾ ಮರೀಚಯೋ ವರ್ಷಸಾಹಸ್ರಮತಿಸಾದರಮ್ ॥38॥**

(###sudha --)

ಅತಿಕೃಚ್ಛ್ರೇಣ ಕುರ್ವನ್ತಿ ಯತ್ನಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದೋಽಪಿ ಚ ।

ಇತ್ಯೇತದಖಿಲಂ ಮೋಕ್ಷವಿಶೇಷಾಭಾವತಃ ಕಥಮ್ ॥39॥**

(###sudha --)

ಕಲ್ಪೋ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ದಿವಸಃ । ಪಾತ್ರಾದಿತ್ವಾನ್ನಪುಂಸಕತ್ವಮ್ । "ಕಾಲಾಧ್ವನೋರತ್ಯನ್ತಸಂಯೋಗೇ" ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಾ । ಯದ್ವಾ ದಶಕಲ್ಪಮಿತಿ ಬಹುವ್ರೀಹಿಃ । ತಪಸೋ ವಿಶೇಷಣಮ್ ।

ಸಹಸ್ರಂ ಪರಿಮಾಣಮಸ್ಯೇತಿ ಸಾಹಸ್ರಃ ಸಙ್ಘಃ । ತದಸ್ಯ ಪರಿಮಾಣಮಿತ್ಯರ್ಥೇ "ಶತಮಾನವಿಂಶತಿಕಸಹಸ್ರವಸನಾದಣ್" ಇತ್ಯಣೋ ವಿಧಾನಾತ್ । ಅನ್ಯೇಽಪ್ಯತಿಕೃಚ್ಛ್ರೇಣ ಯತ್ನಂ ಕುರ್ವನ್ತಿ । ಕಿಮೈಹಿಕಫಲಾರ್ಥಮ್? ನೇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮವಿದೋಽಪೀತಿ । ವಿಷಯವೈರಾಗ್ಯಮನೇನೋಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ । ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನೋತ್ತರಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನೇನ ಮೋಕ್ಷತಾರತಮ್ಯಸ್ಯೋಪರಿ ಸಾಧಯಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ (1243) ಅತ್ರ ಸಾಮಾನ್ಯಮಾತ್ರಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ । ಇತಿಶಬ್ದೋ ವಾಕ್ಯಸಮಾಪ್ತೌ ।

ಅನುಮಾನಮುಪಸಂಹರತಿ --ಏತದಿತಿ । ಏತದಖಿಲಂ ಕೃಚ್ಛ್ರೇಣ ಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನಮ್ । ವಿಶೇಷೋ ವೈಚಿತ್ರ್ಯಮ್ । ಸಪ್ತಮ್ಯರ್ಥೇ ತಸಿಃ । ಕಥಂ ಯುಜ್ಯತೇ? ತತೋಽನೇನ ಮೋಕ್ಷವಿಶೇಷಃ ಸಿದ್ಧ ಇತಿ ಶೇಷಃ ।

h ॥ ಮುಕ್ತೌ ತಾರತಮ್ಯಸದ್ಭಾವೇ ಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್ । ಮುಕ್ತೌ ತಾರತಮ್ಯಾನುಮಾನಂ ಕಾಲತ್ಯಯಾಪದಿಷ್ಟಮ್ । "ಪರಮಂ ಸಾಮ್ಯಮುಪೈತಿ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ । ಮೈವಮ್ । ಶ್ರುತೇಃ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಬಾಧಿತತ್ವೇನ ಬಾಧಕತ್ವಾಸಮ್ಭವಾದಿತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ಮೋಕ್ಷತಾರತಮ್ಯವಾದಿನೀಃ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತೀಸ್ತಾವತ್ ಪಠತಿ ದೈವೀತಿ ।

ದೈವೀ ಸಮ್ಪದ್ ವಿಮೋಕ್ಷಾಯ ನಿಬನ್ಧಾಯಾಽಸುರೀ ಮತಾ ।

ಇತಿ ಮೋಕ್ಷವಿಶೇಷಶ್ಚ ಸ್ವಯಂ ಭಗವತೋದಿತಃ ॥40॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸಮ್ಪದ್ ಯೋಗ್ಯತಾ। ವಿಮೋಕ್ಷೋ ವಿಶಿಷ್ಟಮೋಕ್ಷಃ। ನಿಬನ್ಧೋ ನೀಚಸ್ಥಾನೇಽನ್ಧೇ ತಮಸಿ ಬನ್ಧಃ। ತಾದರ್ಥ್ಯೇ ಚತುರ್ಥೀ। ಚಶಬ್ದ ಏವಾರ್ಥೇ। ಭಗವತಾ ಸ್ವಯಮೇವೋಕ್ತ ಇತಿ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ಅನ್ಯಥಾ ವೀತ್ಯುಪಸರ್ಗಸ್ಯ ವೈಯರ್ಥ್ಯಾಪತ್ತೇಃ।

ತಮೇವೇತಿ ಮುನೀನ್ ಪ್ರತಿ ಪೃಥೋರ್ವಾಕ್ಯಮ್।

ತಮೇವ ಯೂಯಂ ಭಜತಾಽತ್ಮವೃತ್ತಿಭಿರ್ಮನೋವಚಃಕಾಯಗುಣೈಃ ಸ್ವಕರ್ಮಭಿಃ।

ಅಮಾಯಿನಃ ಕಾಮದುಘಾಙ್ಘ್ರಿಪಙ್ಕಜಂ ಯಥಾಧಿಕಾರಾವಸಿತಾರ್ಥಸಿದ್ಧಯೇ ॥41॥**

(###sudha --)

ತಂ ವಿಷ್ಣುಮೇವ। ಆತ್ಮವೃತ್ತಿಭಿರಿತ್ಯಸ್ಯೈವ ವಿವರಣಮ್ ಮನೋವಚಃಕಾಯಕಾರ್ಯೈಃ ಸ್ವಕರ್ಮಭಿರಿತಿ। ಅಮಾಯಿನಶ್ಛದ್ಮರಹಿತಾ ನಿಷ್ಕಾಮಾಃ। ಯಥಾಧಿಕಾರಂ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರೇಣಾವಸಿತಸ್ಯ ನಿಶ್ಚಿತಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಯ ಇತಿ ಮೋಕ್ಷತಾರತಮ್ಯೋಕ್ತಿಃ। ಅಮಾಯಿನ ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾದರ್ಥಶಬ್ದೇನ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯೈವೋಕ್ತೇಃ।

ಅಕ್ಷಣ್ವನ್ತಃ ಕರ್ಣವನ್ತಃ ಸಖಾಯೋ ಮನೋಜವೇಷ್ವಸಮಾ ಬಭೂವುಃ।

ಆದಘ್ನಾಸ ಉಪಕಕ್ಷಾಸ ಉ ತ್ವೇ ಹ್ರದಾ ಇವ ಸ್ನಾತ್ವಾ ಉ ತ್ವೇ ದದೃಶ್ರೇ ॥42॥**

(###sudha --)

ಇತ್ಯಾದೀನಿ ಚ ವಾಕ್ಯಾನಿ ತಾರತಮ್ಯಂ ವಿಮುಕ್ತಿಗಮ್।

ವ್ಯಕ್ತಂ ವದನ್ತಿ ತತ್ ಕೇನ ಸಾಮ್ಯಂ ಮುಕ್ತೇಷು ಗಮ್ಯತೇ ॥43॥**

(###sudha --)

ಅಕ್ಷಣ್ವನ್ತೋಽಕ್ಷಿಮನ್ತಃ। “ಅನೋ ನು” ಇತಿ ನು। ಕರ್ಣವನ್ತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಸಮಸ್ತೇನ್ದ್ರಿಯಫಲಾಃ। ಪರಸ್ಪರಂ ಸಖಾಯೋ ಮುಕ್ತಾಃ। ಮನೋಜವೇಷು ಮನೋಜವಃ ಪ್ರಜ್ಞಾತಿಶಯಃ। ಬಹುವಚನಮಾದ್ಯರ್ಥೇ ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣೇಷು ಅಸಮಾಃ ತಾರತಮ್ಯೋಪೇತಾ ಬಭೂವುಃ। ಭಗವತ್ಸಾಮೀಪ್ಯೇ ಚ ತಾರತಮ್ಯಮುಚ್ಯತೇ। ತೇಷು ಕೇಚಿದಾದಘ್ನಾಸ ಆಸ್ಯಶಬ್ದಸ್ಯಾಽಽಭಾವಃ। ಆಸ್ಯಂ ಪರಿಮಾಣಮಸ್ಯೇತ್ಯಾದಘ್ನಮಮೃತಮ್, ತದೇತೇಷಾಮಸ್ತಿ ಸ್ಥಾನಮಿತ್ಯರ್ಶಆದಿಭ್ಯೋಽಚ್। ಆಸ್ಯಪರಿಮಾಣೇ ಸುಧಾನಿಧೌ ವಿಹರನ್ತ ಇತಿ ದೂರತ್ವಮುಚ್ಯತೇ। ಯದ್ವಾ ತರತಮಶಬ್ದ ಇವ ದಘ್ನಶಬ್ದೋಽಪ್ರತ್ಯಯೋಽಪ್ಯಸ್ತಿ। ತತಶ್ಚ ಸಮ್ಯಗ್ ದಘ್ನಾ ಮಗ್ನಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ತ್ವೇ ಕೇಚಿದುಪಗತಾಃ ಕಕ್ಷಂ ವನಮುಪಕಕ್ಷಾಃ। ಉಶಬ್ದ ಏವಾರ್ಥಃ। ಶ್ವೇತದ್ವೀಪಗತವನಕ್ರೀಡಾರತಾ ಏವೇತಿ ಮಧ್ಯತ್ವಮುಚ್ಯತೇ। “ಆಜ್ಜಸೇರಸುಕ್” ಇತ್ಯಸುಕ್ । ತ್ವೇ ಏಕೇ ಸ್ನಾತ್ವಾಃ ಸ್ನಾತವ್ಯಾಃ। ಕೃತ್ಯಾರ್ಥೇ “ತವೈಕೇನ್ ಕೇನ್ಯತ್ವನ” ಇತಿ ತ್ವನ್। ಹ್ರದಾ ಇವ ಗಮ್ಭೀರಾಃ ಪರಮೇಶ್ವರಂ ದದೃಶ್ರೇ ದದೃಶುಃ। “ಇರಯೋರೇ”।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅನೇನಾತಿಸಾಮೀಪ್ಯಮುಚ್ಯತೇ। "ಶ್ರುತ್ವಾ ವಿಷ್ಣುಂ ಕರ್ಣಫಲಮ್" ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮೃತ್ಯಾऽಸ್ಯ ಮನ್ತ್ರಸ್ಯೈವಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತತ್ವಾನ್ನಾರ್ಥಾನ್ತರಂ ಕಲ್ಪನೀಯಮ್।

ಇತ್ಯಾದೀನಿ ಚೇತಿ ಚಶಬ್ದೇನ ಪ್ರಾಗುದಾಹೃತಕಾಣ್ವತೈತ್ತಿರೀಯಶ್ರುತೀಃ ಸಮುಚ್ಚಿನೋತಿ। ವ್ಯಕ್ತಂ ನಿರವಕಾಶಮ್। ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತತ್ ಕೇನೇತಿ। ತತ್ ತಸ್ಮಾನ್ನಿರವಕಾಶಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಬಾಧಿತತ್ವಾತ್ ಕೇನ ನ ಕೇನಾಪಿ। ಯದುದಾಹೃತಂ ವಾಕ್ಯಂ ತನ್ನ ತತ್ಪರಮಿತಿಭಾವಃ।

h ll "ಪರಮಂ ಸಾಮ್ಯಮುಪೈತಿ" ಇತಿಶ್ರುತೇರರ್ಥಕಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ತರ್ಹಿ ಕಸ್ತಸ್ಯಾರ್ಥ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ದುಃಖಾದೀತಿ।

ದುಃಖಾದ್ಯಭಾವಸಾಮ್ಯಂ ಚ ಸಾಮ್ಯವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ಈಯತೇ।

ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗುಣಸದ್ಭಾವೇ ಹ್ಯತುಲತ್ವಂ ಚ ಭಾರತೇ।

ಉಕ್ತಮ್ ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll ll l44 ll**

(###sudha --)

ಚಶಬ್ದೋऽವಧಾರಣೇ ಪರಮಾನನ್ದಸಾಮ್ಯಸಮುಚ್ಚಯೇ ವಾ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ದುಃಖಾಭಾವಃ ಪರಾನನ್ದೋ ಲಿಙ್ಗಭೇದಃ ಸಮಾ ಮತಾ" ಇತಿ। ಕಿಞ್ಚ ನೇದಮನುಮಾನಮುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿತಮ್। ಕಿನ್ತ್ವಾಗಮಸಿದ್ಧಮ್। ತತ್ರ ಕಥಂ ಕಾಲಾತೀತಶಙ್ಕೇತ್ಯಾಶಯೇನಾऽಹ ಭಕ್ತ್ಯಾದೀತಿ। ತಾರತಮ್ಯೇನ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗುಣಸದ್ಭಾವೇ ಸತಿ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಸಾಧನಗುಣಾನಾಂ ತಾರತಮ್ಯೇನ ಹೇತುನೇತಿ ಯಾವತ್। ಅತುಲ್ಯತ್ವಂ ಮೋಕ್ಷಫಲಸ್ಯ। ನ ಕೇವಲಮಸ್ಮಾಭಿಃ ಕಿನ್ತು ಭಾರತೇ ಚೋಕ್ತಮ್। ಹೀತಿ ತದ್ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧತಾಂ ಸೂಚಯತಿ। ಯಥಾ "ಸತಿ ಹಿ ಗುಣೇ ಪ್ರವದನ್ತ್ಯತುಲ್ಯತಾಮ್" ಇತಿ। ಸತಿ ಸಾಧೌ ಗುಣೇ ಭಕ್ತ್ಯಾದಾವತುಲ್ಯೇ ಸತಿ ಫಲಸ್ಯಾಪ್ಯತುಲ್ಯತಾಂ ವದನ್ತಿ ಹೀತ್ಯರ್ಥಃ।

h ll ಸಾಧನತಾರತಮ್ಯೇ ಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸಃ ll

(###sudha --)

ಸಾಧನತಾರತಮ್ಯಂ ಪ್ರಮಾಣೈರ್ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಕಾನಿ ತಾನೀತ್ಯತಃ ಕೃಚ್ಛ್ರೇಣಾನುಷ್ಠಾನಂ ಪ್ರದರ್ಶಯಿತುಮುದಾಹೃತಂ ತಾವದೇಕಂ ವಾಕ್ಯಮ್। ಅನ್ಯಾನ್ಯಪಿ ಸನ್ತೀತ್ಯಾಹ -- ಸಾಧನೇತಿ।

ll ll ll lಸಾಧನವೈಚಿತ್ರ್ಯಮಪಿ ಸರ್ವತ್ರ ಕಥ್ಯತೇ ll44 ll**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ದುರ್ಜ್ಞೇಯಂ ಘೋರರೂಪಸ್ಯ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಧ್ವಂಸಿನಃ ಪ್ರಭೋಃ ।

ದೈವತೈರ್ಮುನಿಭಿಃ ಸಿದ್ಧೈರ್ಮಹಾಯೋಗಿಭಿರೇವ ಚ ॥45॥**

(###sudha --)

ನಿತ್ಯಯುಕ್ತೈರ್ಮಹಾಭಾಗೈರ್ವಿಮೋಹಕ್ಲೇಶಸಾಧ್ವಸೈಃ ।

ಮಹೋತ್ಸಾಹೈರ್ಮಹಾಧೈರ್ಯೈಃ ಸತ್ತ್ವಸ್ಥೈರ್ವ್ಯವಸಾಯಿಭಿಃ ॥46॥**

(###sudha --)

ಅತೀತಾನಾಗತಜ್ಞಾನಪ್ರಭವಾಪ್ಯಯವೇದಿಭಿಃ ।

ಶೌಚಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಸನ್ತೋಷತಪಃಸತ್ತ್ವದಯಾನ್ವಿತೈಃ ॥47॥**

(###sudha --)

ಕಿಮು ಮರ್ತ್ಯೈರ್ಭಯಭ್ರಾನ್ತಿಧ್ವಂಸಮೋಹರುಜಾನ್ವಿತೈಃ ।

ಅಲ್ಪಾಯುರ್ವೀರ್ಯಧೀಸತ್ತ್ವವ್ಯವಸಾಯಶ್ರುತಿವ್ರತೈಃ ॥48॥**

(###sudha --)

ಸಾಧಕಾನಾಂ ಸಾಧನವೈಚಿತ್ರ್ಯಂ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಗ್ರನ್ಥೇಷು । ತಾನಿ ವಾಕ್ಯಾನಿ ಪಠತಿ ದುರ್ಜ್ಞೇಯಮಿತಿ । ಪ್ರಭೋರ್ನೃಸಿಂಹಸ್ಯ ಧ್ಯಾನಚಕ್ರಂ ದೇವತಾದಿಭಿರ್ದುರ್ಜ್ಞೇಯಮ್ । ಕುತಃ? ಘೋರಂ ಭಯಙ್ಕರಂ ರೂಪಮಸ್ಯೇತಿ ತಥೋಕ್ತಃ । ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಂ ಧ್ವಂಸಿತುಂ ಶೀಲಮಸ್ಯೇತಿ । ಏವಶಬ್ದೇನ ನ ಸಞ್ಜ್ಞಾಮಾತ್ರೇಣ ಮಹಾಯೋಗಿನಃ ಕಿನ್ತ್ವರ್ಥತ ಏವೇತ್ಯಾಹ । ತದೇವೋಕ್ತಮ್ ನಿತ್ಯಯುಕ್ತೈರಿತ್ಯಾದಿನಾ । ಸರ್ವದಾ ಧ್ಯಾನಾದ್ಯುದ್ಯೋಗವದ್ಭಿಃ । ಭಾಗೋ ಭಾಗ್ಯಮಿನ್ದ್ರಿಯಜಯಾದಿ । ಮೋಹೋ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಮ್ । ಕ್ಲೇಶಾ ಅವಿದ್ಯಾಯಾಃ । ಸಾಧ್ವಸಂ ವಿಘ್ನಾದಿಭಯಮ್ । ನ ಕೇವಲಂ ಸದೋದ್ಯುಕ್ತಾಃ ಕಿನ್ತು ಸ ಚೋದ್ಯೋಗೋ ಮಹಾನಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಮಹೋತ್ಸಾಹೈರಿತಿ । ಸತ್ತ್ವಸ್ಥೈಃ ಸದಾ ಸತ್ತ್ವಗುಣಪ್ರಚುರೈಃ । ವ್ಯವಸಾಯೋ ನಿಶ್ಚಯಃ । ಜ್ಞಾನಶಬ್ದೇನ ಜ್ಞೇಯಮುಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ । ಅತೀತಾನಾಗತಾನಿ ಜ್ಞಾನಾನಿ, ಪ್ರಭವಾಪ್ಯಯೌ ಸೃಷ್ಟಿಸಂಹಾರೌ ಚ ವೇತ್ತುಂ ಶೀಲಮೇಷಾಮಿತಿ ತಥೋಕ್ತಾಃ । ಪ್ರಭವಾಪ್ಯಯಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮಹಾಫಲತ್ವಾತ್ ಪೃಥಗುಕ್ತಿಃ । ಮರ್ತ್ಯೈರ್ದುರ್ಜ್ಞೇಯಮಿತಿ ಕಿಮು ವಕ್ತವ್ಯಮ್ । ಧ್ವಂಸೋ ಮನೋವಿಶರಣಮ್ । ಮೋಹಃ ಅಜ್ಞಾನಮ್ । ಶ್ರುತಿಃ ಶ್ರವಣಮ್ ।

ಅತ್ರ ವೈಹಾಯಸಸಂಹಿತಾವಾಕ್ಯೇ ದೇವಾದಿಭ್ಯೋ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಮಲ್ಪಂ ಸಾಧನಮಿತಿ ಸ್ಫುಟಂ ಪ್ರತೀಯತೇ । ಮಾನುಷತ್ವಾಪಗಮಾನನ್ತರಮಾಧಿಕಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಚೇತ್, ನ । ಮಾನುಷತ್ವಾದೇರನಪಗಮಸ್ಯಾನನ್ತರಮೇವ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ । (1204)

ಕಸ್ತಂ ಮದಾಮದಂ ದೇವಂ ಮದನ್ಯೋ ಜ್ಞಾತುಮರ್ಹತಿ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಕಿಞ್ಚಿಜ್ಜಾನಾತಿ ನ ತದನ್ಯೋ ಹಿ ಕಶ್ಚನ ॥49॥**

(###sudha --)

"ಕಸ್ತಮ್" ಇತಿ ಶ್ರುತಿರ್ಯಮವಾಕ್ಯಮ್। ಸುರಾಸುರಾಣಾಂ ಸುಖದುಃಖಹೇತುತ್ವಾನ್ಮದಾಮದಃ। ಅನೇನ ಯಮಸ್ಯಾನ್ಯೇಭ್ಯೋ ಜ್ಞಾನಾಧಿಕ್ಯಮುಚ್ಯತೇ। ಬ್ರಹ್ಮೈವೇತ್ಯನೇನ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ। ಅತ ಏವ ಮದನ್ಯ ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನ್ ವಿನೇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್।

ಮುಕ್ತಾನಾಮಪಿ ಸಿದ್ಧಾನಾಂ ನಾರಾಯಣಪರಾಯಣಃ।

ಸುದುರ್ಲಭಃ ಪ್ರಶಾನ್ತಾತ್ಮಾ ಕೋಟಿಷ್ವಪಿ ಮಹಾಮತೇ ॥50॥**

(###sudha --)

"ಮುಕ್ತಾನಾಮ್" ಇತಿ ಭಾಗವತವಾಕ್ಯೇ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಶರೀರಾದ್ಯಭಿಮಾನರಹಿತಾನಾಂ ಸಿದ್ಧಾನಾಂ ಜ್ಞಾನಿನಾಂ ಕೋಟಿಷ್ವಪಿ ನಾರಾಯಣಪರಾಯಣಃ ಪ್ರಶಾನ್ತಾತ್ಮಾ ಸುದುರ್ಲಭಃ ಕಶ್ಚಿದೇವ। ನಾರಾಯಣಾಯನಾಃ ಶಾನ್ತಾತ್ಮಾನಸ್ತು ಸರ್ವೇಽಪೀತಿ ಸ್ಫುಟಂ ಸಾಧನತಾರತಮ್ಯಂ ಪ್ರತೀಯತೇ। ಅತ್ರ ವಿಶೇಷಣದ್ವಯೇನ ವೈರಾಗ್ಯಭಕ್ತೀ ಕಥ್ಯೇತೇ।

ಇಯಂ ವಿಸೃಷ್ಟಿರ್ಯತ ಆ ಬಭೂವ ಯದಿ ವಾ ದಧೇ ಯದಿ ವಾ ನ।

ಯೋ ಅಸ್ಯಾಧ್ಯಕ್ಷಃ ಪರಮೇ ವ್ಯೋಮನ್ ತ್ಸೋ ಅಙ್ಗ ವೇದ ಯದಿ ವಾ ನ ವೇದ ॥51॥**

(###sudha --)

"ಇಯಂ ವಿಸೃಷ್ಟಿಃ" ಇತಿ ಮನ್ತ್ರಸ್ಯಾಯಮರ್ಥಃ ಇಯಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಸಿದ್ಧಾ ವಿವಿಧಾ ಸೃಷ್ಟಿರ್ಯತೋ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದಾ ಸಮನ್ತಾದ್ ಬಭೂವ। ಯಶ್ಚಾಸ್ಯ ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯಾಧ್ಯಕ್ಷೋಽಧಿಪತಿಃ ಸೋಽಪಿ ಪರಮಾತ್ಮಾನಂ ಪರಮೇ ವ್ಯೋಮನ್ ವ್ಯೋಮ್ನಿ ಹೃದಯಾಕಾಶೇ ಯದಿ ವಾ ದಧೇ ವಾ ನ ತಥಾ ವೇದ ಯದಿ ವಾ ನ। ಅಙ್ಗೇತಿ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಸಮ್ಬುದ್ಧಿಃ। ಇತರಾಪೇಕ್ಷಯಾಽಽಧಿಕ್ಯೇನ ಧ್ಯಾಯತಿ ಜಾನಾತಿ ಚ ಕಾತ್ಸ್ನ್ಯೇನ ತು ನ ಧ್ಯಾಯತಿ ನ ಜಾನಾತಿ ಚೇತಿ। ವ್ಯೋಮನ್ನಿತಿ ಸಪ್ತಮ್ಯಾ ಲುಕ್ । ಯೋ ಅಸ್ಯ ಸೋ ಅಙ್ಗೇತಿ "ಪ್ರಕೃತ್ಯಾನ್ತಃಪಾದಮವ್ಯಪರಃ" ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಃ।

ಯಃ ಸ್ವಾತ್ಮಮಾಯಾವಿಭವಂ ಸ್ವಯಂ ಗತೋ ನಾಹಂ ನಭಸ್ವಾಂಸ್ತಮಥಾಪರೇ ಕುತಃ।

ಬ್ರಹ್ಮಾಽಪಿ ಯಂ ವೇತ್ತಿ ನಚೇಹ ಸಮ್ಯಗನ್ಯೇ ಕುತೋ ದೇವಮುನೀನ್ದ್ರಮರ್ತ್ಯಾಃ ॥52॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯಃ ಸ್ವಾತ್ಮಮಾಯೇತ್ಯಾದಿಷು ಭಾಗವತವಚನೇಷು ಕೈಮುತ್ಯೋಕ್ತ್ಯಾ ಜ್ಞಾನತಾರತಮ್ಯಮವಗಮ್ಯತೇ। ಯೋ ಭಗವಾನ್ ಸ್ವಾತ್ಮಮಾಯಾಯಾ ವಿಭವಂ ಸ್ವರೂಪಮಹಿಮ್ನೋ ವಿಸ್ತರಂ ಸ್ವಯಮೇವ ಗತೋ ಜ್ಞಾತವಾನ್। ಬ್ರಹ್ಮವಾಕ್ಯಮಿದಮ್। ಯಂ ಹರಿಮಿಹ ಜೀವೇಷು।

ನಮಸ್ತೇಽಮಿತತತ್ತ್ವಾಯ ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಂ ಚ ಸೂತಯೇ।

ನಿರ್ಗುಣಾಯ ಚ ಸತ್ಕ್ಷ್ಯಾಂ ನಾಹಂ ವೇದಾಪರೇ ಕುತಃ ॥53॥**

(###sudha --)

ತತ್ತ್ವಂ ಸ್ವರೂಪಮ್। ಸೂತಿಃ ಕರಣಮ್। ಯಸ್ಯ ಸತ್ಕ್ಷ್ಯಾಂ ಸಮ್ಯಗ್ ದಿಜ್ಞಾತ್ರಮ್। ಬ್ರಹ್ಮವಾಕ್ಯಮಿದಮ್।

ನಾಹಂ ಪರಾಯುರ್ಋಷಯೋ ನ ಮರೀಚಿಮುಖ್ಯಾ ಜಾನನ್ತಿ ಯದ್ವಿರಚಿತಂ ಖಲು ಸತ್ತ್ವಸಜ್ಞಾಃ।

ಯನ್ಮಾಯಯಾ ಮುಷಿತಚೇತಸ ಈಶ ದೈತ್ಯಮರ್ತ್ಯಾದಯಃ ಕಿಮುತ ಶಶ್ವದಭದ್ರವೃತ್ತಾಃ ॥54॥**

(###sudha --)

“ನಾಹಂ ಪರಾಯುಃ” ಇತಿ ಶಿವವಚನಮ್। ಯದ್ವಿರಚಿತಂ ಯಸ್ಯ ಚರಿತ್ರಮ್। ಈಶೇತಿ ಭಗವತ್ಸಮ್ಬುದ್ಧಿಃ।

ಅಹಂ ಮಹೇನ್ದ್ರೋ ನಿರ್ಋತಿಃ ಪ್ರಚೇತಾಃ ಸೋಮೋಽಗ್ನಿರೀಶಃ ಪವನೋಽರ್ಕೋ ವಿರಿಞ್ಚಃ।

ಆದಿತ್ಯವಿಶ್ವೇ ವಸವೋಽಥ ಸಾಧ್ಯಾ ಮರುದ್ಗಣಾ ರುದ್ರಗಣಾಃ ಸಸಿದ್ಧಾಃ ॥55॥**

(###sudha --)

ಅನ್ಯೇ ಚ ಯೇ ವಿಶ್ವಸೃಜೋಽಮರೇಶಾ ಭೃಗ್ವಾದಯೋಽಸ್ಪೃಷ್ಟರಜಸ್ತಮಸ್ಕಾಃ।

ಯಸ್ಯೇಹಿತಂ ನ ವಿದುಃ ಸ್ಪೃಷ್ಟಮಾಯಾಃ ಸತ್ತ್ವಪ್ರಧಾನಾ ಅಪಿ ಕಿಂ ತತೋಽನ್ಯೇ ॥56॥**

(###sudha --)

“ಅಹಮ್” ಇತಿ ಯಮವಚನಮ್। ಈಹಿತಂ ಚೇಷ್ಟಿತಮ್।

ಸರ್ವಸ್ಯಾಽದೌ ಸ್ಮೃತೋ ಬ್ರಹ್ಮಾ ತಸ್ಮಾದ್ ದೇವಾದನನ್ತರಃ।

ಜಾನಾತಿ ದೇವಪ್ರವರಂ ಭೂಯಶ್ಚಾತೋಽಧಿಕಂ ನೃಪ ॥57॥**

(###sudha --)

ಸರ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯಾಽದೌ ಸ್ಮೃತಃ। ಆದ್ಯತಯಾ ಪ್ರಮಿತಃ। ಅತೋ ಜ್ಞಾನಿವರ್ಗಾತ್। ಭೂಯೋಽಧಿಕಮತಿಶಯೇನಾಧಿಕಮ್।

ನ ತ್ವಾಮತಿಶಯಿಷ್ಯನ್ತಿ ಮುಕ್ತಾವಪಿ ಕಥಞ್ಚನ।

ಮದ್ಭಕ್ತಿಯೋಗ್ಯಾಜ್ಜ್ಞಾನಾಚ್ಚ ಸರ್ವಾನತಿಶಯಿಷ್ಯಸಿ ॥58॥**

(###sudha --)

"ನ ತ್ವಾಮ್" ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ಪ್ರತಿ ಭಗವದ್ವಾಕ್ಯಮ್।

ಯಥಾ ಭಕ್ತಿವಿಶೇಷೋಽತ್ರ ದೃಶ್ಯತೇ ಪುರುಷೋತ್ತಮೇ।

ತಥಾ ಮುಕ್ತಿವಿಶೇಷೋಽಪಿ ಜ್ಞಾನಿನಾಂ ಲಿಙ್ಗಭೇದನೇ ॥59॥**

(###sudha --)

ಸಾಯುಜ್ಯಂ ಸಮನುಪ್ರಾಪ್ತಾ ಅಪಿ ದೇವಾದಯೋಽಖಿಲಾಃ।

ತಾರತಮ್ಯಾದ್ಧಿ ತಿಷ್ಠನ್ತಿ ತಾರತಮ್ಯಂ ಹಿ ಸಾಧನೇ ॥60॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಸಂಸಾರೇ। ಲಿಙ್ಗಭೇದನೇ ಲಿಙ್ಗಶರೀರಭಙ್ಗೇ ಜಾತೇ ಸತಿ।

ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಸಹಸ್ರೇಷು ಕಶ್ಚಿದ್ ಯತತಿ ಸಿದ್ಧಯೇ।

ಯತತಾಮಪಿ ಸಿದ್ಧಾನಾಂ ಕಶ್ಚಿನ್ಮಾಂ ವೇತ್ತಿ ತತ್ತ್ವತಃ ॥61॥**

(###sudha --)

ಸಿದ್ಧಯೇ ಜ್ಞಾನಾಯ। ಯತತಾಮಪಿ ಮಧ್ಯೇ ಕೇಚಿತ್ ಸಿದ್ಧಾ ಭವನ್ತಿ। ಸಿದ್ಧಾನಾಂ ಮಧ್ಯ ಇತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್। ತತ್ತ್ವತಃ ಪ್ರಾಚುರ್ಯೇಣ। "ಏಕಂ ಚ ತತ್ತ್ವತೋ ಜ್ಞಾತುಮ್" ಇತಿ ಯಥಾ।

ಯ ಇಮಂ ಪರಮಂ ಗುಹ್ಯಂ ಮದ್ಭಕ್ತೇಷ್ವಭಿಧಾಸ್ಯತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಭಕ್ತಿಂ ಮಯಿ ಪರಾಂ ಕೃತ್ವಾ ಮಾಮೇವೈಷ್ಯತ್ಯಸಂಶಯಃ ॥62॥**

(###sudha --)

ನಚ ತಸ್ಮಾನ್ಮನುಷ್ಯೇಷು ಕಶ್ಚಿನ್ಮೇ ಪ್ರಿಯಕೃತ್ತಮಃ ।

ಭವಿತಾ ನಚ ಮೇ ತಸ್ಮಾದನ್ಯಃ ಪ್ರಿಯತರೋ ಭುವಿ ॥63॥**

(###sudha --)

ಅಧ್ಯೇಷ್ಯತೇ ಚ ಯ ಇಮಂ ಧರ್ಮ್ಯಂ ಸಂವಾದಮಾವಯೋಃ ।

ಜ್ಞಾನಯಜ್ಞೇನ ತೇನಾಹಮಿಷ್ಟಃ ಸ್ಯಾಮಿತಿ ಮೇ ಮತಿಃ ॥64॥**

(###sudha --)

ಶ್ರದ್ಧಾವನಸೂಯಶ್ಚ ಶೃಣುಯಾದಪಿ ಯೋ ನರಃ ।

ಸೋಽಪಿ ಮುಕ್ತಃ ಶುಭಾँಲ್ಲೋಕಾನ್ ಪ್ರಾಪ್ನುಯಾತ್ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಣಾ ॥65॥**

(###sudha --)

“ಯ ಇಮಮ್” ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತುರಧ್ಯೇತುಃ ಶ್ರೋತುಶ್ಚ ತಾರತಮ್ಯಮುಚ್ಯತೇ । ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದಿಪಾಠ್ರಚುರ್ಯಂ ಚ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಮಿತ್ಯನ್ಯತ್ರೋಕ್ತಮ್ ।

ಧ್ಯಾನೇನಾಽತ್ಮನಿ ಪಶ್ಯನ್ತಿ ಕೇಚಿದಾತ್ಮಾನಮಾತ್ಮನಾ ।

ಅನ್ಯೇ ಸಾಙ್ಖ್ಯೇನ ಯೋಗೇನ ಕರ್ಮಯೋಗೇನ ಚಾಪರೇ ॥66॥**

(###sudha --)

ಅನ್ಯೇ ತ್ವೇವಮಜಾನನ್ತಃ ಶ್ರುತ್ವಾಽನ್ಯೇಭ್ಯ ಉಪಾಸತೇ ।

ತೇಽಪಿ ಚಾತಿತರನ್ತ್ಯೇವ ಮೃತ್ಯುಂ ಶ್ರುತಿಪರಾಯಣಾಃ ॥67॥**

(###sudha --)

“ಧ್ಯಾನೇನ” ಇತ್ಯಸ್ಯ ಭಗವತ್ಪಾದಕೃತಂ ಗೀತತಾತ್ಪರ್ಯಗತಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್ ।

ಸುಸೂಕ್ಷ್ಮೈರಪ್ಯಶೇಷೈಶ್ಚ ವಿಶೇಷೈಃ ಸಹ ಪಶ್ಯತಿ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುಃ ಸರ್ವರೂಪೋಽಪಿ ಸರ್ವದಾ ।

ಸರ್ವತ್ರ ಚಾನ್ಯದಪ್ಯೇವಂ ತೇನಾದೃಷ್ಟಂ ನಹಿ ಕ್ವಚಿತ್ ॥68॥**

(###sudha --)

ಸರ್ವತ್ರ ಸರ್ವದೈವೇಶಂ ಪಶ್ಯತ್ಯೇವ ರಮಾಽಪಿತು ।

ನತು ಸರ್ವೈರ್ವಿಶೇಷೈಸ್ತಂ ಪಶ್ಯನ್ತ್ಯಪ್ಯನ್ಯತೋಽಧಿಕಮ್ ।

ಸ್ವಾತ್ಮಾನಮನ್ಯಚ್ಚಾಶೇಷಂ ಪಶ್ಯತ್ಯೇವ ಹಿ ಸರ್ವದಾ ॥69॥**

(###sudha --)

"ಸುಸೂಕ್ಷ್ಮೈಃ" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಜ್ಞಾನತಾರತಮ್ಯಮುಚ್ಯತೇ । ಸ್ವತೋಽನ್ಯದ್ ವಿಶ್ವಮಪ್ಯೇವಂ ಪಶ್ಯತಿ । ಅಪಿತು ಕಿನ್ತು । ತರ್ಹಿ ಭಗವತ್ಸಮಾನಾ ಕಿಮಿತಿ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಃ । ಅನ್ಯತೋ ಜ್ಞಾನಿವರ್ಗಾದಧಿಕಂ ಪಶ್ಯನ್ತ್ಯಪಿ ಸರ್ವೈರ್ವಿಶೇಷೈರ್ಯುಕ್ತಂ ತಂ ನೈವ ಪಶ್ಯತಿ । ವಿಷ್ಣೋಃ ಸ್ವಸ್ಮಾಚ್ಚಾನ್ಯದಶೇಷಮ್ ।

ಬ್ರಹ್ಮಾ ತು ಸರ್ವಗಂ ಪಶ್ಯೇದ್ ಗುಣಾನಪ್ಯನ್ಯತೋಽಧಿಕಮ್ ।

ನತು ಸರ್ವೇಷು ಕಾಲೇಷು ತಥಾ ಪಶ್ಯತ್ಯಮುಕ್ತಿಗಃ ।

ಮುಕ್ತಸ್ತು ಸರ್ವದಾ ಪಶ್ಯೇತ್ ಸರ್ವಗತ್ವೇನ ಚಾಪಿತು ॥70॥**

(###sudha --)

ನ ರಮಾವದ್ ವಿಶೇಷಾಣಾಂ ದರ್ಶನಂ ಶಕ್ನುಯಾತ್ ಕ್ವಚಿತ್ ।

ಸ್ವಾತ್ಮಾನಮನ್ಯಚ್ಚ ಸದಾ ವಿಶೇಷೈರಖಿಲೈರಪಿ ॥71॥**

(###sudha --)

ಪಶ್ಯತ್ಯಜ್ಞಸ್ತಥಾ ವಾಣೀ ವಿಶೇಷಾಂಸ್ತಾವತೋ ನತು ।

ತ್ರೈಗುಣ್ಯಾತ್ ಪರತಃ ಪಶ್ಯೇದ್ ವ್ಯಾಪ್ತಂ ಶತಗುಣಂ ಹರಿಮ್ ॥72॥**

(###sudha --)

ಅನ್ಯತಃ ಸರಸ್ವತ್ಯಾದೇರಧಿಕಂ ಪಶ್ಯೇತ್ । ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪ್ಯವಸ್ಥಾಭೇದೇನ ವಿಶೇಷ ಉಚ್ಯತೇ ನತು ಸರ್ವೇಷ್ವಿತಿ । ತಥಾ ಸರ್ವಗತತ್ವೇನ ಸರಸ್ವತ್ಯಾದಿದೃಷ್ಟಾಧಿಕಗುಣತ್ವೇನ ಸರ್ವಗತತ್ವೇನ ಚೇತಿ । ಚಶಬ್ದೇನೋಕ್ತಗುಣವತ್ತ್ವಂ ಸಮುಚ್ಚಿನೋತಿ । ತರ್ಹಿ ಮುಕ್ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ರಮಾಸಾಮ್ಯಂ ಕಿಮಿತಿ ಪ್ರಶ್ನಃ ಅಪಿತ್ವಿತಿ। ದರ್ಶನಂ ಕರ್ತುಮ್। ಅನ್ಯದ್ ಭಗವತಃ। ಯಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಾ ರಮಾದೃಷ್ಟಾನ್ನ ಪಶ್ಯತಿ ತಥಾ। ಯಾವನ್ತೋ ಬ್ರಹ್ಮದೃಷ್ಟಾಸ್ತಾವತಃ।

ಗಿರಿಶೋ ಗರುಡಶ್ಚೈವ ತಮೋಮಾತ್ರಗತಂ ಹರಿಮ್।

ಪಶ್ಯೇದ್ ವಿಶೇಷಾನಪಿ ಹಿ ವಾಣೀದೃಷ್ಟಾನ್ನ ಪಶ್ಯತಿ ॥73॥**

(###sudha --)

ಉಮಾ ಸುಪರ್ಣೀ ಚ ಮಹತ್ತತ್ವಂ ಯಾವತ್ ಪ್ರಪಶ್ಯತಿ।

ರುದ್ರದೃಷ್ಟಾನ್ ವಿಶೇಷಾಂಶ್ಚ ನೈವ ಪಶ್ಯೇತ್ ಕದಾಚನ ॥74॥**

(###sudha --)

ಸ್ವರೂಪಮನ್ಯರೂಪಂ ಚ ಮುಕ್ತಾ ದೇವಾಃ ಸಮಸ್ತಶಃ।

ಜಾನನ್ತೀನ್ದ್ರಶ್ಚ ಕಾಮಶ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮ ಯಾವದಹಙ್ಕೃತಿಃ ॥75॥**

(###sudha --)

ಪಶ್ಯನ್ತೋ ಮನುದಕ್ಷಾದ್ಯಾ ಬುದ್ಧಿತತ್ವಸ್ಥಿತಂ ಹರಿಮ್।

ಪಶ್ಯನ್ತಿ ಸೋಮಸೂರ್ಯೌ ತು ಮನಸ್ಥಂ ಪರಮೇಶ್ವರಮ್ ॥76॥**

(###sudha --)

ಅನ್ಯೇ ಭೂತಸ್ಥಿತಂ ವಿಷ್ಣುಂ ದೇವಾಃ ಪಶ್ಯನ್ತಿ ಸರ್ವದಾ।

ಬಹುಸಾಹಸ್ರವರ್ಷೇಣ ಮಹತ್ತತ್ವೇ ಕ್ವಚಿತ್ ಕ್ವಚಿತ್ ॥77॥**

(###sudha --)

ಅನ್ಯೇ ಚೈವ ಯಥಾಯೋಗಮಣ್ಡಾನ್ತರ್ವರ್ತಿನಂ ಹರಿಮ್।

ಶ್ವೇತದ್ವೀಪಪತಿಂ ಚೈವ ಹೃದ್ಯೇವಾನ್ಯೇ ತು ಕೇಚನ।

ಕದಾಚಿದೇವ ತತ್ರಾಪಿ ಕೇಚಿತ್ ಪಶ್ಯನ್ತಿ ಕೇಶವಮ್ ॥78॥**

(###sudha --)

ತಮೋಗುಣಮಾತ್ರಗತಮೇವೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಪಶ್ಯೇದಿತ್ಯಾದೇಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಅನ್ಯರೂಪಂ ಸ್ವಾಧಮರೂಪಮ್। ಬಹುಸಾಹಸ್ರವರ್ಷೇಣೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಬಹುಸಹಸ್ರವರ್ಷಾನುಷ್ಠಿತಸಾಧನೇನ। ಕ್ವಚಿತ್ಕ್ವಚಿದಿತಿ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವವಿಭಾಗಾನಭಿಪ್ರೈತಿ। ಯಥಾಯೋಗಮೇವ ಕೇಚನ ಶ್ವೇತದ್ವೀಪಪತಿಮೇವ। ತತ್ರಾಪಿ ಹೃದ್ಯಪಿ।

ಪರಿಮಾಣದರ್ಶನವದ್ ವಿಶೇಷದರ್ಶನೇ ತಾರತಮ್ಯಂ ನ ವಿಸ್ಪಷ್ಟಮುಕ್ತಮತ ಆಹ -- ಉಮೇತಿ।

ಉಮಾ ಯಾವದನನ್ತಾಂಶಾನ್ ಪೂರ್ವದೃಷ್ಟೇಭ್ಯ ಏವ ತು।

ವಿಶೇಷಾನ್ ವಾಸುದೇವಸ್ಯ ಪಶ್ಚಾದುಕ್ತಾ ವಿಚಕ್ಷತೇ ॥79॥**

(###sudha --)

ಶಕ್ರಕಾಮಾದಯಶ್ಚೈವ ವಿಶೇಷಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸ್ಥಿತಾನ್।

ಉಮಾದಿಭಿಃ ಪ್ರಬುದ್ಧೇಭ್ಯಃ ಶತಾಂಶಾನೇವ ಚಕ್ಷತೇ ॥80॥**

(###sudha --)

ಇತ್ಯಾದಿ ವೇದಸ್ಮೃತಿಗವಚನೇಭ್ಯೋ ಯಥಾರ್ಥತಃ।

ತಾರತಮ್ಯಂ ಚ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಸಾಧನಾನಾಂ ಚ ದೃಶ್ಯತೇ ॥81॥**

(###sudha --)

ಉಮಾಪರ್ಯನ್ತಂ ತು ಪಶ್ಚಾತ್ ಪಶ್ಚಾದುಕ್ತಾಃ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವೈರ್ದೃಷ್ಟೇಭ್ಯೋ ದೃಷ್ಟಾನಾಮನನ್ತಾಂಶಾನೇವ ವಾಸುದೇವಸ್ಯ ವಿಶೇಷಾನ್ ವಿಚಕ್ಷತೇ।ಶಕ್ರಕಾಮಾದಯಶ್ಚೇತಿ ಚಸ್ತ್ವರ್ಥಃ। ಏವಶಬ್ದಸ್ಸೋಮಾದಿಭಿರೇವೇತ್ಯನ್ವಯಃ। ಪ್ರಬುದ್ಧೇಭ್ಯ ಇತಿ ಪೂರ್ವವತ್ ಷಷ್ಠ್ಯರ್ಥೇ। ಚಕ್ಷತೇ ಪಶ್ಯನ್ತಿ।

ಉದಾಹೃತಾನಾಂ ವಚನಾನಾಂ ಪ್ರಯೋಜನಮಾಹ ಇತ್ಯಾದೀತಿ। ಯಥಾರ್ಥತ ಇತಿ। ನ ಪರಮತಾನುವಾದರೂಪೇಣೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಚ ಸಾಧನಾನಾಂ ಚೇತಿ ಯೋಜನಾ। ಸಾಧನತಾರತಮ್ಯಪ್ರತಿಪಾದನಾಯೋದಾಹೃತೇಷ್ವೇವ ಕೇಷುಚಿದ್ ವಾಕ್ಯೇಷು ಮುಕ್ತಾನಾಂ ತಾರತಮ್ಯಂ ಪ್ರತೀಯತೇ। ತದಪಿ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾತ್ ಗ್ರಾಹ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ।

h ॥ ಮೋಕ್ಷೇ ತಾರತಮ್ಯಾಭಾವಶಙ್ಕಾಯಾ ಏವ ಅನುಪಪನ್ನತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತು ಮುಮುಕ್ಷೂಣಾಂ ಸಾಧನೇಷು ತಾರತಮ್ಯಮ್, ಮಾ ಚ ಭೂನ್ಮೋಕ್ಷೇ ತಾರತಮ್ಯಮಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಯಾಂ ಪ್ರಾಗ್ ಬಾಧಕಮುಕ್ತಮ್। (1184) ಇದಾನೀಂ ಶಙ್ಕೈವೈಷಾ ನೋಪಪದ್ಯತೇ ದೂರೇ ದೂಷಣಾಭಿಧಾನಮಿತ್ಯಾಹ -- ಸಾಧ್ಯೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸಾಧ್ಯಸಾಧನವೈರೂಪ್ಯಮದೃಷ್ಟಂ ಕೇನ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ।

ಸಾಧ್ಯಮವಿಚಿತ್ರಂ ಸಾಧನಂ ವಿಚಿತ್ರಮಿತಿ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಯೋರ್ವೈರೂಪ್ಯಂ ಕೇನ ಬೀಜೇನ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ ಶಯತೇ? ನ ಕೇನಾಪಿ।

ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ಪಕ್ಷೇ ವಿಪಕ್ಷತ್ವಶಙ್ಕಾ ಖಲು ಕೇನಚಿದ್ ಬೀಜೇನ ಸ್ಯಾತ್। ನಿರ್ಬೀಜಂ ಶಙ್ಕಮಾನೋ ನ ಲೌಕಿಕೋ ನಾಪಿ ಪರೀಕ್ಷಕ ಇತ್ಯುನ್ಮತ್ತ ಇವೋಪೇಕ್ಷಣೀಯಃ। ಬೀಜಂ ಚ ವ್ಯಭಿಚಾರದರ್ಶನಂ ವಾ ಉಪಾಧಿದರ್ಶನಂ ವಾ ತಯೋರನ್ಯತರಶಙ್ಕಾ ವಾ। ತತ್ರಾಽದ್ಯಂ ತಾವದಿಹ ನಾಸ್ತಿ। ತದಿದಮಾಹ ಅದೃಷ್ಟಮಿತಿ।

ನಾಪಿ ದ್ವಿತೀಯಮ್। ಪಕ್ಷೇ ಸಾಧ್ಯಸದ್ಭಾವಸ್ಯ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಿದ್ಧತ್ವೇನ ಯಸ್ಯ ಕಸ್ಯಚಿದಾಶಯಮಾನಸ್ಯಾವಶ್ಯಂ ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕತ್ವಾಭಾವೇನೋಪಾಧಿತ್ವಾಸಮ್ಭವಾತ್। ಪಕ್ಷೇಽಪಿ ತದ್ವೃತ್ತೌ ಸಾಧನವ್ಯಾಪಕತ್ವಾತ್। ಅತ ಏವೋಪಾಧಿಶಙ್ಕಾಽಪಿ ನಿರಸ್ತಾ। ತತೋ ವ್ಯಭಿಚಾರಶಙ್ಕಾಽಪಿ। ಉದಾಹೃತವಾಕ್ಯೈರ್ವ್ಯಾಪ್ತೇರುಕ್ತತ್ವಾತ್। ಅತೋ ಬೀಜಾಭಾವಾಚ್ಛಙ್ಕೈವೈಷಾಽನುಪಪನ್ನೇತಿ।

h॥ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಯೋರ್ವೈರೂಪ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ವೈಷಮ್ಯನೈರ್ಘೃಣ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಈಶ್ವರೋ ಮುಮುಕ್ಷುಭ್ಯೋ ವಿಚಿತ್ರಂ ಫಲಂ ದದಾತಿ, ವಿಚಿತ್ರಸಾಧನೈರಾರಾಧಿತತ್ವಾತ್, ವಿಚಿತ್ರಸಾಧನಾನ್ಯಪೇಕ್ಷ್ಯ ಫಲದಾತೃತ್ವಾದಿತ್ಯನುಮಾನಾನ್ತರಂ ಹೃದಿ ನಿಧಾಯಾನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿನಿರಾಸಾರ್ಥಂ ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕಮಾಹ ವೈಷಮ್ಯಮಿತಿ।

ವೈಷಮ್ಯಂ ನಿರ್ಘೃಣತ್ವಂ ಚ ತೇನ ಸ್ಯಾತಾಂ ಪರಸ್ಯ ಚ।

ತೇನ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನವೈರೂಪ್ಯೇಣ। ದ್ವಿತೀಯಶ್ಚಶಬ್ದಃ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಸೂಚನಾರ್ಥಃ। ಯದೀಶ್ವರೋಽನುಷ್ಠಿತಾಲ್ಪಸಾಧನಾಯ ಅನುಷ್ಠಿತಮಹಾಸಾಧನಸಮಾನಫಲಂ ದದ್ಯಾತ್, ತದಾಽಸೌ ವಿಷಮಃ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ। ಯದಿ ವಾಽನುಷ್ಠಿತಮಹಾಸಾಧನಾಯ ಅನುಷ್ಠಿತಾಲ್ಪಸಾಧನಸಮಾನಫಲಂ ದದ್ಯಾತ್, ತದಾ ನಿರ್ಘೃಣಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ವೈಷಮ್ಯನೈರ್ಘೃಣ್ಯಯೋಃ ಸೂತ್ರವಿರುದ್ಧತ್ವಾದನಿಷ್ಟತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಈಶ್ವರಸ್ಯ ವೈಷಮ್ಯಾದ್ಯಾಪತ್ತಿರ್ನಾನಿಷ್ಟಾ। ದುಃಖಾದ್ಯಹೇತುತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾದಿತಿ।

ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾದಿತಿ ಚ ತೌ ವಿದ್ಯಾಧೀಶೇನ ವಾರಿತೌ ॥82॥**

(###sudha --)

ಅನೇನ "ವೈಷಮ್ಯನೈರ್ಘೃಣ್ಯೇ ನ ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರಮುಪಾದತ್ತೇ। ತೌ ಚೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ತೌ ವೈಷಮ್ಯನೈರ್ಘೃಣ್ಯಲಕ್ಷಣೌ ದೋಷೌ। ಯದ್ಧಿ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧಮಪ್ರಾಮಾಣಿಕಂ ವಾ ತದುಚ್ಯತೇಽನಿಷ್ಟಮಿತಿ। ವೈಷಮ್ಯಾದಿಕಂ ಚೇಶ್ವರಸ್ಯ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣ ವಾರಿತತ್ವಾತ್ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧಮಿತಿ ಕಥಂ ನಾನಿಷ್ಟಮ್? ಅಙ್ಗೀಕೃತಸೂತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾನ್ ಪ್ರತ್ಯಯಂ ಯತ್ನ ಇತಿ ನಾಸಙ್ಗತಿಃ। ಯೇ ತು ಸೂತ್ರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮನಙ್ಗೀಕೃತ್ಯೇಶ್ವರಸ್ಯ ವೈಷಮ್ಯಾದ್ಯಾಪತ್ತೇರಿಷ್ಟತ್ವಂ ಮನ್ಯನ್ತೇ। ತಾನ್ ಪ್ರತಿ ವೇದಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಹೇತುತ್ವೇನ ವೈಷಮ್ಯಾದೇರ್ದೋಷತ್ವಂ ಸೂಚಯಿತುಂ ಪುಲ್ಲಿಙ್ಗನಿರ್ದೇಶಃ। ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರಕರಣಾತ್ತೇ ವಾರಿತೇ ಇತ್ಯವಕ್ಷ್ಯತ್। ನಪುಂಸಕಪ್ರಯೋಗೇಽಪಿ ದೂಷಣೇ ಇತಿ ಶಕ್ಯತೇ ಜ್ಞಾತುಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತೇ ವೈಷಮ್ಯನೈರ್ಘೃಣ್ಯೇ ಇತಿ ನಿರಾಕಾಙ್ಕ್ಷತ್ವಾತ್।

h॥ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ವೈಷಮ್ಯಾದಿರಹಿತತ್ವಾತ್ ಮುಕ್ತೌ ತಾರತಮ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ॥

(###sudha --)

ಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ಯ ವಿಪರ್ಯಯೇ ಪರ್ಯವಸಾನಮುಪಪಾದಯತಿ -- ತಾರತಮ್ಯಾದಿತಿ।

ತಾರತಮ್ಯಾತ್ ಸಾಧನಾನಾಂ ಸಾಧ್ಯತಾದೃಕ್ತ್ವಮೀಶತಃ।

ಅವೈಷಮ್ಯಾದಿಹೇತುಃ ಸ್ಯಾತ್ ಸದೈವ ಪರಮೇಶ್ವರೇ ॥83॥**

(###sudha --)

ಸಾಧನಾನಾಂ ತಾರತಮ್ಯಾತ್ ಸದೈವ ನಿಯಮೇನೇಶತೋ ಭವತಃ ಸಾಧ್ಯಸ್ಯ ತಾರತಮ್ಯಂ ಪರಮೇಶ್ವರೇಽವೈಷಮ್ಯಾದಿಹೇತುಃ ಸ್ಯಾತ್। ಆಪಾದಕವಿಪರ್ಯಯಸ್ಯ ಖಲ್ವಾಪಾದ್ಯವಿಪರ್ಯಯಂ ಪ್ರತಿ ನಿರ್ವಾಹಕತ್ವೇ ಭವೇತ್ ಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ಯ ವಿಪರ್ಯಯಪರ್ಯವಸಾನಮ್। ನಿರಗ್ನಿಕತ್ವವಿಪರ್ಯಯೋ ಹಿ ನಿರ್ಧೂಮತ್ವವಿಪರ್ಯಯಂ ಘಟಯತಿ। ಅಸ್ತಿ ಚೈತತ್ ಪ್ರಕೃತ ಇತಿ।

ಯದ್ವಾ ಕಥಂ ವೈಷಮ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣ ವಾರಿತಮಿತ್ಯತಃ ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಸ್ಯ ವೈಷಮ್ಯಾದ್ಯಭಾವೇನ ಸಹ ಹೇತುಹೇತುಮದ್ಭಾವಂ ವ್ಯುತ್ಪಾದಯತಿ -- ತಾರತಮ್ಯಾದಿತಿ। ಪೂರ್ವೈವ ಯೋಜನಾ।

h॥ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಕರ್ಮಾದಿಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವೇ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಹಾನಿಮಾಶಯ ಪರಿಹಾರಕಥನಮ್॥

(###sudha --)

ವ್ಯರ್ಥಮಿದಂ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯ ಸಾಧನಸಂಸ್ಕಾರಪೂರ್ವಕಕರ್ಮಾಪೇಕ್ಷಾಙ್ಗೀಕಾರೇಣ ವೈಷಮ್ಯಾದಿನಿವಾರಣಮ್। ಫಲೇ ತತ್ಪರಿಹಾರೇಽಪಿ ಸಾಧನಾದೌ ಪರಿಹರ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ತಥಾಹಿ ಸಾಧನಾದೌ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಮಿತಿ ನವಾ? ನೇತಿ ಪಕ್ಷೇ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪರಮೇಶ್ವರತ್ವಹಾನಿಃ। ಆದ್ಯೇ ನಿರ್ನಿಮಿತ್ತಂ ವಿಚಿತ್ರಾಣಿ ಸಾಧನಾನಿ ಪ್ರಯೋಜಯತಃ ಕಥಂ ನ ವೈಷಮ್ಯಾದೀತ್ಯತೋಽನುಪಪನ್ನಸ್ಯ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ಕಥಂ ಬಾಧಕತ್ವಮಿತಿ। ಮೈವಮ್। ಅಸ್ಯಾಽಕ್ಷೇಪಸ್ಯ ಸೂತ್ರಕೃತೈವ ನಿರಸ್ತತ್ವಾದಿತ್ಯಾಹ -- ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯ ಇತಿ।

ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇ ವಿದ್ಯಮಾನೇಽಪಿ ಸಾಧನಾದೌ ಪರೇಶಿತುಃ।

ಅಪೇಕ್ಷ್ಯಾನಾದಿವೈಚಿತ್ರ್ಯಂ ನ ದೋಷ ಇತಿ ತದ್ವಚಃ

ನಾನಾದಿತ್ವಾದಿತಿ ಹ್ಯುಕ್ತಮುಪಪದ್ಯತ ಇತ್ಯಪಿ ll l84 ll**

(###sudha --)

ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ಪ್ರಯೋಜಕಕರ್ತೃತ್ವಮ್। ವೈಚಿತ್ರ್ಯಂ ಸಾಧನಾದೇಃ। ಅಪೇಕ್ಷ್ಯ ಪ್ರೇರಣಾದಿತಿ ಶೇಷಃ। ದೋಷೋ ವೈಷಮ್ಯಾದಿಃ। ತದ್ವಚಃ ಸೂತ್ರಕೃತೋ ವಚೋಽಸ್ತಿ।

ನನ್ವೇವಂ ಸರ್ವತ್ರ ಸಾಪೇಕ್ಷಸ್ಯ ಹರೇಃ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಹಾನಿರ್ದೋಷಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯ ಇತಿ। ಅಯಮಪಿ ದೋಷೋ ನಾಸ್ತಿ। ಕಥಮ್? ಪರೇಶಿತುಃ ಸಾಧನಾದೌ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇ ವಿದ್ಯಮಾನೇಽಪಿ ಸ್ವೇಚ್ಛಯಾಽನಾದಿವೈಚಿತ್ರ್ಯಮಪೇಕ್ಷ್ಯ ಪ್ರೇರಕತ್ವಮಿತ್ಯೇತದರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕಂ ತದ್ವಚೋಽಸ್ತಿ ಯತ ಇತಿ।

ಕಿಂ ತದ್ವಚ ಇತ್ಯತಃ ಕ್ರಮೇಣ ಸೂತ್ರದ್ವಯಂ ಪಠತಿ ನಾನಾದಿತ್ವಾದಿತಿ। ತತ್ರಾಽದ್ಯದೋಷಪರಿಹಾರಾಯ "ನ ಕರ್ಮಾವಿಭಾಗಾದಿತಿ ಚೇನ್ನಾನಾದಿತ್ವಾತ್" ಇತಿ ಸೂತ್ರಮನೇನೋಪಾದತ್ತೇ। ದ್ವಿತೀಯಪರಿಹಾರಾಯ "ಉಪಪದ್ಯತೇ ಚ" ಇತಿ।

h ll ಈಶ್ವರಸ್ಯ ತಾರತಮ್ಯೇನ ಫಲದಾತೃತ್ವಸಾಧಕಾನುಮಾನಸ್ಯಾದುಷ್ಟತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ಏವಮನುಮಾನಸ್ಯಾನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಿಂ ನಿರಸ್ಯ ಬಾಧಕಪ್ರತಿರೋಧೌ ನಿರಾಕರೋತಿ -- ಅಪೇಕ್ಷ್ಯೇತಿ।

ಅಪೇಕ್ಷ್ಯೋಪಾಯವೈಷಮ್ಯಮುಪೇಯಸ್ಯ ತಥಾ ಸ್ಥಿತಿಃ।

ಮಯಾ ಕಯಾ ವಿರುದ್ಧಾ ಸ್ಯಾದ್ ರಾಜಾದಾವಪಿ ದೃಶ್ಯತೇ ll85 ll**

(###sudha --)

ತಥಾಸ್ಥಿತಿರ್ವಿಷಮತಾ ಈಶ್ವರೇಣ ಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ಸಾಧ್ಯಮಾನೇತಿ ಶೇಷಃ। ಮಯಾ ಪ್ರಮಾಣೇನ। ಕಯಾ? ನ ಕಯಾಽಪಿ। "ಪರಮಂ ಸಾಮ್ಯಮ್" ಇತ್ಯಾದೇರನ್ಯಥಾವ್ಯಾಖ್ಯಾತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅನುಮಾನಾದೇರ್ವ್ಯಾಪ್ತಿಪ್ರತಿಪತ್ತಯೇ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಮಾಹ ರಾಜಾದಾವಿತಿ। ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತಿ ರಾಜಾದೌ ಸೇವಾನುರೂಪಫಲದಾನಂ ವೈಪರೀತ್ಯಕರ್ತರ್ಯಪ್ರೇಕ್ಷಾವತಿ ವೈಷಮ್ಯಾದಿಕಂ ಚ ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

h ॥ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನವೈರೂಪ್ಯಕಲ್ಪನಾನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಸಾಧ್ಯಸಾಧನವೈರೂಪ್ಯಕಲ್ಪನೇ ಬಾಧಕಾನ್ತರಮಾಹ --ತ್ಯಾಗ ಇತಿ।

ತ್ಯಾಗೋ ದೃಷ್ಟಸ್ಯ ಚಾದೃಷ್ಟಕಲ್ಪನೇತಿ ಸುದುಷ್ಕರೌ।

ಮಾಯಿಭ್ಯೋಽನ್ಯೇನ ಕೇನಾಪಿ ತತ್ ಕಿಮನ್ಯೈಶ್ಚ ವಾದಿಭಿಃ ॥86 ॥**

(###sudha --)

ಮಾಯಿನೋಽತ್ರಾನುಗಮ್ಯನ್ತೇ ಶ್ರುತಹಾನ್ಯಶ್ರುತಗ್ರಹೌ।

ಅಪ್ಯತ್ರ ಮಾಯಿನಾಂ ಲಿಙ್ಗೇ ತತ್ ಕೇ ದೋಷಾಸ್ತತೋಽಧಿಕಾಃ ॥87 ॥**

(###sudha --)

ಸರ್ವತ್ರ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನೈಕರೂಪಸ್ಯ ದೃಷ್ಟತ್ವಾತ್ ತದ್ವೈರೂಪ್ಯಸ್ಯ ಕ್ವಾಪ್ಯದೃಷ್ಟತ್ವಾತ್ ಪ್ರಕೃತವೈರೂಪ್ಯಂ ಶಙ್ಕಮಾನಸ್ಯ ದೃಷ್ಟತ್ಯಾಗೋಽದೃಷ್ಟಕಲ್ಪನಾ ಚೇತಿ ದೋಷೌ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತೇ। ನಚ ಸ್ಯಾತಾಂ ತಾವಿತಿ ಶಕ್ಯತೇ ವಕ್ತುಮ್। ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತಾ ಕೇನಾಪ್ಯನಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾದಿತ್ಯಾಹ -- ಸುದುಷ್ಕರಾವಿತಿ। ಮಾಯಾವಾದಿನೋ ದೃಷ್ಟಂ ಪ್ರಪಞ್ಚಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವಾದಿಕಂ ತ್ಯಜನ್ತಿ। ಅದೃಷ್ಟಮನಿರ್ವಾಚ್ಯಾದಿಕಂ ಕಲ್ಪಯನ್ತಿ। ಅತೋ ಮಾಯಿಭ್ಯೋಽನ್ಯೇನೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅಸ್ಯ ಚೋತ್ತರತ್ರೋಪಯೋಗಃ। (ಉತ್ತರವಾಕ್ಯೇ)

ಅನ್ಯೈರಕೃತಮಪಿ ದೃಷ್ಟತ್ಯಾಗಾದಿಕಂ ಕುರ್ವತಾಂ ಕೋ ದೋಷ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ತತ್ ಕಿಮಿತಿ। ತತ್ ತರ್ಹಿ। ಕಿಮಿತಿ ಗೂಢಾಭಿಪ್ರಾಯಃ ಪ್ರಶ್ನಃ। ಅತ್ರ ದೃಷ್ಟತ್ಯಾಗಾದ್ಯಾನುಷ್ಠಾನವಿಷಯೇ। ಅನುಗಮ್ಯನ್ತೇ ಅನುಸ್ರಿಯನ್ತೇ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ದೃಷ್ಟತ್ಯಾಗಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗೇನ ಮಾಯಾವಾದಿನೋ ದೂಷಯತಾಂ ಪುನರತ್ರ ದೃಷ್ಟತ್ಯಾಗಾದಿಕಂ ಸ್ವಯಂ ಕುರ್ವತಾಂ ವ್ಯಾಹತಿಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಯೋರ್ವೈರೂಪ್ಯಂ ಶಙ್ಕಮಾನಸ್ಯಾನಿಷ್ಟಾನ್ತರಮಾಹ --ಶ್ರುತೇತಿ। ಉಕ್ತವಿಧಯಾ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಸಾರೂಪ್ಯಸ್ಯ ಶ್ರುತತ್ವಾದನ್ಯಥಾ ಚಾಶ್ರುತತ್ವಾದತ್ರ ವೈರೂಪ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಶ್ರುತಹಾನ್ಯಶ್ರುತಗ್ರಹಾವಪಿ ಸ್ಯಾತಾಮ್। ಮಾಯಿನಾಂ ಲಿಙ್ಗೇ ಇತಿ ತಯೋರ್ವಿಶೇಷಣಂ ಪ್ರಯುಞ್ಜಾನಸ್ಯೋಕ್ತ ಏವಾಭಿಸನ್ಧಿಃ। ಮಾಯಾವಾದಿನೋ ಹಿ ಶ್ರುತಂ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದ್ಯುಪೇತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಅಶ್ರುತಂ ನಿರ್ಗುಣಮುಪಯನ್ತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ದೃಷ್ಟತ್ಯಾಗಾದಿಚತುಷ್ಟಯಂ ಕುರ್ವತಾಂ ಬಾಧಕಾನ್ತರಮಾಹ --ತದಿತಿ। ತತ್ ತತ್ರ ಪ್ರಕೃತದೋಷೇಷು। ತತೋ ದೃಷ್ಟತ್ಯಾಗಾದೇಃ। ಅಧಿಕಾ ಬಹಿರ್ಭೂತಾಃ। ದೃಷ್ಟತ್ಯಾಗಾದಿಕಂ ಕುರ್ವಾಣೇನಾನ್ಯದಪಿ ಪ್ರಮಿತಂ ತ್ಯಾಜ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ಅದೃಷ್ಟಕಲ್ಪನಾದಿಕಂ ಚ ಕುರ್ವತಾಽಪ್ರಾಮಾಣಿಕಮನ್ಯದಪಿ ಕಲ್ಪನೀಯಂ ಭವೇದಿತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ದ್ವೇಷಾದಿಮತ್ತ್ವಸ್ಯ ದೋಷಿತ್ವವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವಾತ್ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಚ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾತ್

ತೇಷಾಂ ತಾರತಮ್ಯೋಪತತ್ವೇಽಪಿ ನ ದ್ವೇಷೇರ್ಷ್ಯಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಯದಿ ಮುಕ್ತಾಸ್ತಾರತಮ್ಯೋಪೇತಾಃ ಸ್ಯುಸ್ತದಾ ಪರಸ್ಪರಂ ದ್ವೇಷವನ್ತಃ ಸ್ಯುರಿತಿ ಪ್ರತಿಕೂಲತರ್ಕಂ ಪರಾಹತಂ ಮುಕ್ತತಾರತಮ್ಯಾನುಮಾನಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಿಃಶೇಷೇತಿ।

ನಿಃಶೇಷಗತದೋಷಾಣಾಂ ಬಹುಭಿರ್ಜನ್ಮಭಿಃ ಪುನಃ।

ಸ್ಯಾದಾಪರೋಕ್ಷ್ಯಂ ಹಿ ಹರೇರ್ದ್ವೇಷೇರ್ಷ್ಯಾದಿಸ್ತತಃ ಕುತಃ॥88॥**

(###sudha --)

ನಿಃಶೇಷೇಣ ಗತಾ ಅಪಗತಾ ದೋಷಾ ಯೇಭ್ಯಸ್ತೇ ತಥೋಕ್ತಾಃ। ಪುನಃ ಶ್ರವಣಾದಿಮತಾಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ತೇಷಾಂ ಹರೇರಾಪರೋಕ್ಷ್ಯಮಿತಿ ತಾನ್ ಪ್ರತಿ ಹರೇರಾಪರೋಕ್ಷ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। "ಅನುಬನ್ಧಾದಿಭ್ಯಃ" ಇತ್ಯತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದಿತೋಽಯಮರ್ಥ (1101) ಇತಿ ಹಿಶಬ್ದಃ। ಯಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ ವಾ। ದ್ವೇಷೇರ್ಷ್ಯಾದಿದೋಷಸ್ತತಸ್ಮಾತ್ ಕುತೋ ಮುಕ್ತಾನಾಮ್? ನಾಽಪಾದಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯೇ ತಾರತಮ್ಯೋಪೇತಾಃ, ತೇ ದ್ವೇಷಾದಿಮನ್ತೋ ದೃಷ್ಟಾಃ, ಯಥಾ ಲೌಕಿಕಾಃ ಪುರುಷ ಇತಿ ಖಲ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತಿರಭಿಧಾತವ್ಯಾ। ನಚೈವಮ್। ಲೌಕಿಕಾನಾಂ ದ್ವೇಷಾದಿಮತ್ತ್ವೇ ದೋಷಿತ್ವಸ್ಯೈವ ಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಾತ್। ಯತ್ರ ದ್ವೇಷಾದಿಮತ್ತ್ವಂ ತತ್ರ ದೋಷಿತ್ವಮಿತಿ ವ್ಯಾಪ್ತೇರ್ದರ್ಶನಾತ್। ನಚ ದೋಷಿತ್ವಂ ಮುಕ್ತೇಷು ಸಮ್ಭವತಿ। ಔಪಾಧಿಕಾ ಹಿ ತೇಷು ದೋಷಾ ವಕ್ತವ್ಯಾಃ। ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾನಾಂ ಶಙ್ಕಿತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್। ತೇಚ ಭಗವತ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೋದಯಾತ್ ಪ್ರಾಗೇವ ಪ್ರಾಚುರ್ಯೇಣ ಗತಾಃ। ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೇಣ ಚ ಮೂಲಘಾತಂ ಹತಾಃ। ಮುಕ್ತೌ ಚೋಪಾಧೇರೇವಾಪಗತತ್ವಾನ್ನೇಷದಪಿ ಸ್ಥಾತುಮರ್ಹನ್ತಿ। ಅತೋ ವ್ಯಾಪಕಾಭಾವಾದ್ ವ್ಯಾಪ್ಯಸ್ಯ ಅಭಾವ ಇತಿ।

ನನು ಪರೇಣಾಪಿ ನ ಮುಕ್ತೇಷು ದ್ವೇಷಾದಿಮತ್ತ್ವಂ ಸಾಧ್ಯತೇ, ಕಿನ್ತ್ವಾಪಾದ್ಯತ ಏವ। ತತಸ್ತೇಭ್ಯಸ್ತದ್ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಸಾಧನಮಸಙ್ಗತ್ವಮ್। ಮೈವಮ್। ತರ್ಕ ಮೂಲಭೂತವ್ಯಾಪ್ತಾವುಪಾಧಿಃ ಖಲ್ವತ್ರ ಕಥಿತಃ। ತಸ್ಯ ಚ ಪಕ್ಷಾದ್ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ ಸ್ವವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯಾ ವಿವಕ್ಷಿತಧರ್ಮವ್ಯಾವರ್ತನಶಕ್ತಿಶ್ಚಾಽವಶ್ಯಕೇತಿ ತದುತ್ಪಾದನಸ್ಯ ಕ್ರಿಯಮಾಣತ್ವಾತ್। ಅತ್ರ ದ್ವೇಷೇರ್ಷ್ಯಾಸನ್ತಾಪಪರೇಷ್ಟಪ್ರತಿಘಾತಪ್ರಯತ್ನೇಚ್ಛಾ ವ್ಯಾಪ್ಯಾಃ। ಅವಿದ್ಯಾಹಙ್ಕಾರಾದ್ಯಾ ವ್ಯಾಪಕಾ ಇತಿ ವಿವೇಕಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ದೋಷಾಣಾಂ ದ್ವೇಷಾದಿಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ದೋಷಾಣಾಮೇವ ದ್ವೇಷಾದೌ ಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಮಿತ್ಯೇತಮರ್ಥಂ ಪರೇಣಾಪಿ ಸ್ವೀಕಾರಯಿತುಂ ಪ್ರತಿಬನ್ದೀಂ ಗೃಹ್ಣಾತಿ ಭವೇಯುರಿತಿ।

ಭವೇಯುರ್ಯದಿ ಚೇರ್ಷ್ಯಾದ್ಯಾಃ ಸಮೇಷ್ವಪಿ ಕುತೋ ನ ತೇ।

ತಪ್ಯಮಾನಾಃ ಸಮಾನ್ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ದ್ವೇಷೇರ್ಷ್ಯಾದಿಯುತಾ ಅಪಿ ॥89॥**

(###sudha --)

ದೃಶ್ಯನ್ತೇ ಬಹವೋ ಲೋಕೇ ದೋಷಾ ಏವಾತ್ರ ಕಾರಣಮ್।

ಯದಿ ನಿರ್ದೋಷತಾ ತತ್ರ ಕಿಮಾಧಿಕ್ಯೇನ ದೂಷ್ಯತೇ ॥90॥**

(###sudha --)

ತಾರತಮ್ಯೇಽಙ್ಗೀಕೃತೇ ಮುಕ್ತಾನಾಮೀರ್ಷ್ಯಾದಯೋ ಯದಿ ಭವೇಯುರ್ಯದ್ಯಾಪಾದ್ಯನ್ತೇ। ತದಾ ಮುಕ್ತೇಷು ಸಮೇಷ್ವಙ್ಗೀಕೃತೇಷ್ವಪಿ ಕುತೋ ನ ಭವೇಯುಃ? ಯದಿ ಮುಕ್ತಾಸ್ತಾರತಮ್ಯೋಪೇತಾಃ, ತದಾ ದ್ವೇಷಾದಿಮನ್ತಃ ಸ್ಯುರಿತಿ ವದತಾ ನ ದ್ವೇಷಾದಿಮನ್ತಃ, ತಸ್ಮಾತ್ ಸಮಾ ಏವೇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ನಚ ಸಾಮ್ಯಮಪ್ಯಙ್ಗೀಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ। ಯದಿ ಮುಕ್ತಾಃ ಸಮಾಃ ಸ್ಯುಸ್ತದಾ ದ್ವೇಷಾದಿಮನ್ತಃ ಸ್ಯುರಿತಿ ತತ್ರಾಪ್ಯನಿಷ್ಟಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ಸಾಮ್ಯೇ ಕಥಂ ದ್ವೇಷಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತ್ಯತಃ ಪರಪ್ರಸಙ್ಗವತ್ ಸಾಮ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ದ್ವೇಷಾದಿಸಾಹಚರ್ಯಂ ದೃಷ್ಟಮಿತ್ಯಾಹ -- ತಪ್ಯಮಾನಾ ಇತಿ। ಸಮಸತ್ತಾಮಾತ್ರಂ ನಾಽಪಾದಕೇನ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್। ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಕಿನ್ತು ಸಮದರ್ಶನಮೇವೇತ್ಯಾಶಯೇನೋಕ್ತಮ್ ಸಮಾನ್ ದೃಷ್ಟ್ವೇತಿ। ಪ್ರತಿಬನ್ದೀಗ್ರಹಣಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಮಾಹ ದೋಷಾ ಇತಿ। ದೋಷಾಣಾಂ ಸಮುದಿತಾನಾಮೇವ ಕಾರಣತ್ವಮಿತ್ಯೇಕವಚನಮ್।

ಏವಮಸ್ಮಾಭಿಃ ಸಾಮ್ಯವಾದಿನಂ ಪ್ರತ್ಯತಿಪ್ರಸಙ್ಗೇಽಭಿಹಿತೇ ತೇನೈತದೇವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಅತ್ರ ಲೋಕೇ ದೋಷಾ ಏವ ದ್ವೇಷಾದೇಃ ಕಾರಣಮ್। ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ತನ್ನಿಶ್ಚಯಾತ್। ನತು ಸಾಮ್ಯಮ್। ಸತ್ಯಪಿ ಸಾಮ್ಯೇ ಸಖಿಷ್ವಭಾವಾತ್। ಅಸತ್ಯಪಿ ಕ್ವಚಿದ್ ಭಾವಾತ್। ನಚ ಮುಕ್ತೇಷು ದೋಷಾಃ ಸನ್ತಿ। ಅತಃ ಸಾಮ್ಯೇಽಪಿ ನ ದ್ವೇಷಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ।

ಅತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಯದೀತಿ। ಯದ್ಯೇವಂ ದೋಷಾಣಾಮೇವ ದ್ವೇಷಾದಿಕಾರಣತ್ವಮ್। ತತ್ರ ಮುಕ್ತೇಷು ನಿರ್ದೋಷತಾ ಚಾಙ್ಗೀಕೃತಾ, ತದಾ ಆಧಿಕ್ಯೇನ ಹೀನಾಧಿಕಭಾವೇನಾಙ್ಗೀಕೃತೇನ ಕಿಂ ದೂಷ್ಯತೇ? ನ ಕಿಮಪಿ। ಸಾಮ್ಯಮಙ್ಗೀಕುರ್ವಾಣೇನಾಪಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನಿರ್ದೋಷತಯೈವ ದ್ವೇಷಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗೋ ವಾರಣೀಯಃ।
ತಾರತಮ್ಯಮಙ್ಗೀಕುರ್ವಾಣೈರಸ್ಮಾಭಿರಪಿ ತಥೈವ ನಿರಾಕರಿಷ್ಯತೇ। ಇಯಾಂಸ್ತು ವಿಶೇಷಃ ಯತ್ ತಾರತಮ್ಯಂ ಪ್ರಮಿತಮ್, ನ ಸಾಮ್ಯಮಿತಿ ಸಮುದಾಯಾರ್ಥಃ।

h॥ ಸಮಮುಕ್ತಾನ್ತರದರ್ಶನಾಭಾವಾತ್ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ದ್ವೇಷಾದ್ಯಭಾವೇ ತತ ಏವ ಅರತ್ಯಾದಿಕಂ ಚಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್॥

(###sudha --)

ಶಙ್ಕ್ಯತೇ -- ಯದೀತಿ।

ಯದ್ಯನ್ಯದರ್ಶನಾಭಾವಾದೀರ್ಷ್ಯಾದಿರ್ವಿನಿವಾರ್ಯತೇ।

ಅದರ್ಶನಾದರತ್ಯಾದಿಃ ಕಥಂ ತೇನ ನಿವಾರ್ಯತೇ॥91॥**

(###sudha --)

ಭವೇದೇತದ್ ಯದಿ ಸಾಮ್ಯೇನ ಪ್ರಸಕ್ತಂ ದ್ವೇಷಾದಿಕಂ ನಿರ್ದೋಷತಯಾ ನಿವಾರಯಾಮಃ। ನಚೈವಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಸಮಸತ್ತಾಮಾತ್ರಂ ಹಿ ನ ದ್ವೇಷಾದಿಕಾರಣಮ್, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅಪಿತರ್ಹಿ? ಸಮದರ್ಶನಮ್। ನಚ ಮುಕ್ತಃ ಸಮಂ ಮುಕ್ತಾನ್ತರಂ ಪಶ್ಯತಿ, ಅತೋ ನ ದ್ವೇಷಾದೀತಿ। ಏವನ್ತರ್ಹಿ ನ ತಾರತಮ್ಯಸತ್ತಾಮಾತ್ರಂ ದ್ವೇಷಾದಿಕಾರಣಮ್, ಕಿನ್ತು ಸ್ವತೋಽಧಿಕದರ್ಶನಮೇವ। ನಚ ಮುಕ್ತಃ ಸ್ವತೋಽಧಿಕಂ ಮುಕ್ತಾನ್ತರಂ ಪಶ್ಯತಿ। ತಸ್ಮಾತ್ ಸತ್ಯಪಿ ತಾರತಮ್ಯೇ ನ ದ್ವೇಷಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ಕುತೋ ನ ಸನ್ತೋಷ್ಟವ್ಯಮಿತಿ ಪರಿಹಾರೋಽತ್ರ ಶಕ್ಯತೇ ವಕ್ತುಮ್। ತಥಾಽಪಿ ನಾಸೌ ತಾತ್ತ್ವಿಕ ಇತ್ಯನ್ಯದರ್ಶನಾಭಾವಮೇವ ದೂಷಯತಿ -- ಅದರ್ಶನಾದಿತಿ। ಏವಮನ್ಯದರ್ಶನಾಭಾವೇನ ದ್ವೇಷಾದಿಕಂ ನಿವಾರಯತಯಾ ತೇನಾದರ್ಶನಾತ್ ಪ್ರಸಕ್ತಮರತ್ಯಾದಿಕಂ ಕಥಂ ನಿವಾರ್ಯತೇ? ಅರತಿಃ ಸುಖಾಭಾವಃ। ಆದಿಪದೇನ ತನ್ನಿಮಿತ್ತಂ ಭಯಂ ಚ ಗೃಹ್ಯತೇ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸ್ಯಾದಯಂ ಪರಿಹಾರೋ ಯದಿ ಮುಕ್ತಸ್ಯಾನ್ಯದರ್ಶನಾಭಾವಃ ಸಮ್ಭವೇತ್। ನಚೈವಮ್। ಮುಕ್ತೋ ಹಿ ನ ತಾವದಚೇತನಃ, ಅಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತತಶ್ಚೇತನಸ್ಯ ಸತೋಽನ್ಯದರ್ಶನಾಭಾವೇಽರತ್ಯಾದಿಕಂ ಪ್ರಸಜ್ಯತ ಇತಿ।

h॥ ಅನ್ಯದರ್ಶನಾಭಾವಸ್ಯ ಅರತ್ಯಾದಿಹೇತುತಾಯಾಃ ಸದೃಷ್ಟಾನ್ತಂ ಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಬಹಿರ್ಮುಖಾ ಏವಾನ್ಯದರ್ಶನಾಭಾವೇಽರತ್ಯಾದಿಕಂ ಪ್ರಾಪ್ನುವನ್ತಿ, ನಚ ಮುಕ್ತಾಸ್ತಥಾ, ಅತೋ ನಾರತ್ಯಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪೀತಿ।

ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪ್ಯರತಿರ್ದೃಷ್ಟಾ ಪೂರ್ವಮೇಕಾಕಿನಃ ಶ್ರುತೌ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನೈವ ರೇಮೇ ಸ ಏಕಾಕೀ ತಸ್ಮಾನ್ನ ರಮತೇ ಕ್ವಚಿತ್।

ದ್ವಿತೀಯಮೈಚ್ಛತ್ ತೇನಾಸಾವಿತಿ ಶ್ರುತಯ ಊ ದಿರೇ ॥92॥**

(###sudha --)

"ಜ್ಞಾನಮಪ್ರತಿಘಂ ಯಸ್ಯ ವೈರಾಗ್ಯಂ ಚ ಜಗತ್ಪತೇಃ।

ಐಶ್ವರ್ಯಂ ಚೈವ ಧರ್ಮಶ್ಚ ಸಹಸಿದ್ಧಂ ಚತುಷ್ಟಯಮ್"

ಇತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಮಿತಸ್ಯಾಪೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಪೂರ್ವಮ್ ಆದಿಕಾಲೇ। ಶ್ರುತಾವಿತಿ ಜಾತಾವೇಕವಚನಮ್। ತಾಃ ಶ್ರುತಿರರ್ಥತಃ ಪಠತಿ ನೈವೇತಿ। ಅನೇನ "ಸ ವೈ ನೈವ ರೇಮೇ ತಸ್ಮಾದೇಕಾಕೀ ನ ರಮತೇ ಸ ದ್ವಿತೀಯಮೈಚ್ಛತ್" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಮುಪಾದತ್ತೇ।

h॥ ಅನ್ಯದರ್ಶನೇಚ್ಛಾಯಾಃ ಅರತ್ಯಾದಿಹೇತುತ್ವಾತ್, ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಚ ಇಚ್ಛಾರಹಿತತ್ವಾತ್ ನ ತತ್ಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತ್ಯಸ್ಯ ದೂಷಣಮ್॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಯದ್ಯನ್ಯದರ್ಶನಾಭಾವಮಾತ್ರಮರತ್ಯಾದೇಃ ಕಾರಣಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ಕಿನ್ತ್ವನ್ಯದರ್ಶನೇಚ್ಛಾಯಾಂ ತದಭಾವಃ। ಮುಕ್ತಸ್ಯ ತ್ವಿಚ್ಛೈವ ನಾಸ್ತ್ಯತೋಽನ್ಯದರ್ಶನಾಭಾವೇಽಪಿ ನಾರತ್ಯಾದಿಕಂ ಪ್ರಸಜ್ಯತ ಇತ್ಯಾಶಯಾಽಹ ಯದೀತಿ।

ಯದೀಚ್ಛಾ ನೈವ ತತ್ರಾಸ್ತೀತ್ಯೇವ ತತ್ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ ಮೃಷಾ।

ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತನಿರ್ದೋಷತ್ವೈವಂ ಕಿಂ ನಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ ಸ್ವಯಮ್॥93॥**

(###sudha --)

ತಾರತಮ್ಯಂ ಚ ಕಾಮಂ ಚ ಶ್ರುತಮೇವಾತಿಹಾಯ ತು।

ಅಶ್ರುತಾ ಸಮತಾ ಕೇನ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ ಯುಕ್ತಿಮಾನಿನಾ॥94॥**

(###sudha --)

ತತ್ ತತ್ರ ಮುಕ್ತೌ। ತತ್ರ ಅನ್ಯದರ್ಶನವಿಷಯೇ। ಇಚ್ಛಾ ನೈವಾಸ್ತೀತಿ ಮೃಷೈವ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ ಯದೀತಿ ಯೋಜನಾ। "ಭಿದ್ಯತೇ ಹೃದಯಗ್ರನ್ಥಿಃ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಾ। ಸ್ವಯಂ ಸಾಕ್ಷಾಚ್ಛ್ರುತ್ಯುಕ್ತೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ತರ್ಹೀತಿ ಶೇಷಃ। ತಚ್ಛಬ್ದೋ ವಾ ತರ್ಹ್ಯರ್ಥಃ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಸಾಮ್ಯಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯಾನ್ಯದರ್ಶನಾಭಾವೇನ ದ್ವೇಷಾದಿ ಪರಿಹೃತ್ಯಾನ್ಯದರ್ಶನೇಚ್ಛಾಭಾವೇನ ಚಾರತ್ಯಾದಿಕಂ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪರಿಹರತೋಽಪ್ರಾಮಾಣಿಕಾನೇಕಕಲ್ಪನಂ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಪರಿತ್ಯಾಗಶ್ಚ ಸ್ಯಾತಾಮ್। ಸಾಮಾನ್ಯದರ್ಶನಾಭಾವೇನ ಅಭಾವತದಿಚ್ಛಾಭಾವಾನಾಮಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಾತ್। ತಾರತಮ್ಯಾದೇಃ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಾತ್। ತತೋ ವರಂ ತಾರತಮ್ಯಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ದ್ವೇಷಾದಿನಿರಾಸಾಯ ಶ್ರೌತನಿರ್ದೋಷತಾಸ್ವೀಕಾರ ಇತಿ। ಏತೇನ ತಾರತಮ್ಯಂ ಸಾಮ್ಯಂ ವಾಽಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ನಿರ್ದೋಷತ್ವೇನ ದ್ವೇಷಾದಿಸಮಾಧಾನಂ ವಿಧಾತವ್ಯಮಿತಿ ಸನ್ದೇಹೋಽಪಿ ನಿರಸ್ತೋ ವೇದಿತವ್ಯಃ।

ಉಕ್ತಮೇವ ಸ್ಪಷ್ಟಮಾಹ ತಾರತಮ್ಯಂ ಚೇತಿ। ಅನ್ಯದರ್ಶನಂ ಚೇತ್ಯಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್। "ಸ ಯೋ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ರಾದ್ಧಃ", "ಕಾಮಸ್ಯ ಯತ್ರಾಽಪ್ತಾಃ ಕಾಮಾಃ","ಅಕ್ಷಣ್ವನ್ತಃ ಕರ್ಣವನ್ತಃ ಸಖಾಯಃ" ಇತ್ಯಾದೌ ಶ್ರುತಮ್। ನಹ್ಯನ್ಯದರ್ಶನಾಭಾವೇ ಸಖ್ಯಂ ಸಮ್ಭವತಿ। ಸಮತೇತ್ಯನ್ಯದರ್ಶನಾಭಾವೇಚ್ಛಾಭಾವಯೋರಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಯುಕ್ತಿಂ ಮನ್ಯತ ಇತಿ ಯುಕ್ತಿಮಾನೀ। ಯುಕ್ತೌ ಬಹುಮಾನವತಾ ಕೇನಾಪ್ಯೇವಂ ನ ಕಲ್ಪ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಪರಿತ್ಯಾಗಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕಸ್ವೀಕಾರಪ್ರಸಙ್ಗೋ ಹಿ ತರ್ಕಾಪರನಾಮಿಕಾ ಯುಕ್ತಿಃ।

h ll ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಸಮತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಃ ll

(###sudha --)

ನನು ಸಮತಾಯಾ ಅಶ್ರುತತ್ವೇಽಪಿ ನಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಮ್। ನಹಿ ಶ್ರುತಿರೇವ ಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಕಿಂ ತದಿತಿ।

ಕಿಂ ತನ್ಮಾನಂ ಸಮತ್ವೇ ತೇ ಮುಕ್ತಾನಾಮುಪಲಭ್ಯತೇ।

ವೃಥಾಽಯಮಾಗ್ರಹಃ ಕೇನ ಶ್ರುತಹಾನ್ಯಶ್ರುತಗ್ರಹೇ ll95 ll**

(###sudha --)

ನ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ತಚ್ಛ್ರುತೇರನ್ಯತ್। ಅತಃ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಾಭಾವೇಽಶ್ರುತತ್ವೇನಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಮೇವ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। "ಯದ್ಯನ್ಯದರ್ಶನಾಭಾವಾತ್" ಇತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಮುಪಸಂಹರತಿ --ವೃಥೇತಿ। ಕೇನ? ನ ಕೇನಾಪಿ ಕಾರಣೇನ। ಶ್ರುತಹಾನ್ಯಶ್ರುತಗ್ರಹ ಇತಿ ದ್ವನ್ದ್ವೈಕವದ್ಭಾವಃ। ಶ್ರುತಹಾನಿಸಹಿತೋಽಶ್ರುತಗ್ರಹ ಇತಿ ವಾ। ವಿಷಯಸಪ್ತಮೀಯಮ್। ತತೋ ನ ಕಾರ್ಯ ಇತಿ ಭಾವಃ।

h ll ಚೇತನತ್ವಹೇತುನಾ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ತಾರತಮ್ಯವತ್ತ್ವಸಾಧನಮ್ ll

(###sudha --)

ಮುಕ್ತಾನಾಂ ತಾರತಮ್ಯೇಽನುಮಾನಾನ್ತರಮಾಹ --ಮೋಕ್ಷೇಽಪೀತಿ।

ಮೋಕ್ಷೇಽಪಿ ತಾರತಮ್ಯೇತಶ್ಚೇತನತ್ವಾದ್ ಯಥಾ ಪುರಾ।

ಇತ್ಯುಕ್ತ ಉತ್ತರಂ ಕಿಂ ತೇ ಕಲ್ಪನಾಮಾತ್ರವಾದಿನಃ॥96॥**

(###sudha --)

ತಾರತಮ್ಯೇನೇತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಃ,ತಾರತಮ್ಯವಾನಿತಿ ಯಾವತ್। ಪುರಾ ಸಂಸಾರೇ। ನನ್ವತ್ರ ಸಂಸಾರೇ ವರ್ತಮಾನಂ ಕಮಪಿ ಪಕ್ಷೀಕೃತ್ಯ ಅಯಂ ತಾರತಮ್ಯೇತ ಇತಿ ಸಾಧ್ಯತೇ, ತತ್ರ ಚ ಮೋಕ್ಷೇಽಪೀತಿ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾಪರಿಹಾರಾಯ ವಿಶೇಷಣಮುಪಾದೀಯತ ಇತಿ ವಾ, ಮೋಕ್ಷೇಽಪೀತ್ಯನೇನ ಮುಕ್ತಂ ಪಕ್ಷೀಕೃತ್ಯ ತಾರತಮ್ಯೇತ ಇತಿ ವಾ। ಮುಕ್ತಂ ಪಕ್ಷೀಕೃತ್ಯ ತಾರತಮ್ಯೇತ ಇತಿ ಸಾಧ್ಯತೇ, ತತ್ರ ಪ್ರಾಚೀನೇನ ತಾರತಮ್ಯೇನ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾಪರಿಹಾರಾಯ ಮೋಕ್ಷೇಽಪೀತಿ ವಿಶೇಷಣಮುಪಾದೀಯತ ಇತಿ ವಾ, ನಾಽದ್ಯಃ, ತಸ್ಯ ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಸಮ್ಭವೇನ ಬಾಧಾಪತ್ತೇಃ। ನಿಶ್ಚಿತಮೋಕ್ಷಪುರುಷವಿಶೇಷಪಕ್ಷೀಕಾರೇಽಪಿ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯವಿಕಲತ್ವಾತ್। ನಹಿ ಸಂಸಾರೀ ಮುಕ್ತಿಗತತಾರತಮ್ಯೋಪೇತಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ಅಪಿಪದವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್। ಪ್ರಾಕ್ತನತಾರತಮ್ಯೋಪೇತತ್ವೇನ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾ ಚ। ತೃತೀಯೇಽಪಿ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯವಿಕಲತೈವ। ತಾರತಮ್ಯೋಪೇತತ್ವಂ ಚ ಹೀನಾಧಿಕಸದ್ಭಾವೋ ವಾನ್ಯತರಸದ್ಭಾವೋ ವಾ। ಆದ್ಯೇ ಪರಮೇಶ್ವರೇಽನೈಕಾನ್ತ್ಯಮ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾ। ಮುಕ್ತಾನಾಮಪ್ಯಮುಕ್ತೇಭ್ಯೋಽಧಿಕತ್ವಸ್ಯ ಪರೇಣಾಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ಮುಕ್ತಾಧಿಕತ್ವಸಾಧನೇ ದೇವದತ್ತೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ, ತತ್ ಕಥಮೇತತ್?

ಉಚ್ಯತೇ ಮುಕ್ತಾಸ್ತದಾನೀನ್ತನೇನ ಪರಸ್ಪರಂ ತಾರತಮ್ಯೋಪೇತಾಃ, ಚೇತನತ್ವಾತ್; ಸಂಸಾರಿಣೋ ಯಥೇತ್ಯಯಮರ್ಥೋಽತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತಃ। ತಾರತಮ್ಯಂ ಚ ಕುತಶ್ಚಿದ್ಧೀನತ್ವಂ ಕುತಶ್ಚಿದಧಿಕತ್ವಮಿತ್ಯೇತಯೋರನ್ಯತರದಿತಿ ನೋಕ್ತದೋಷಃ। ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯ ಚ ವಿಶೇಷನಿರಾಸೇನಾಪಾಕರಣೇ ಚಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಯದ್ವಾ ಮುಕ್ತ್ಯುತ್ತರಕ್ಷಣವರ್ತೀ ಮುಕ್ತಃ ಪ್ರಾಗ್ ಯತೋಽಧಿಕತ್ವಹೀನತ್ವಾಭ್ಯಾಮುಪೇತಸ್ವರೂಪೋಽಭೂತ್ ಇದಾನೀಮಪಿ ತಾಭ್ಯಾಮುಪೇತ ಇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥೋ ವರ್ಣನೀಯಃ। ಸಾಮಾನ್ಯತ ಏವ ವ್ಯಾಪ್ತಿರಭಿಧಾತವ್ಯೇತಿ।

ಆಭಾಸಾನುದ್ಧರತಿ ಇತ್ಯುಕ್ತ ಇತಿ। ಉಕ್ತೇ ಪ್ರಯುಕ್ತೇ। ವ್ಯಾಪ್ತಿಪಕ್ಷಧರ್ಮತ್ವಯೋಃ ಪ್ರಮಿತತ್ವಾನ್ನ ಕಿಮಪ್ಯುತ್ತರಮಸ್ತೀತಿ ಭಾವಃ। ಬಾಧಿತವಿಷಯಮನುಮಾನಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಕಲ್ಪನೇತಿ। ಕಲ್ಪನಾಮಾತ್ರೇಣ ವದತೀತಿ ತಥೋಕ್ತಃ। ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಶ್ರುತೀನಾಮನ್ಯಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಸ್ಯ ಚಾಭಾವಾತ್ ಸ್ವೋತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಯೈವ ಮುಕ್ತನಾಂ ತಾರತಮ್ಯಾಭಾವಂ ವದತಸ್ತವೋತ್ತರಂ ಕಿಮಿತಿ।

h॥ ಚೇತನತ್ವಹೇತುನಾ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಸದುಃಖತ್ವಸಾಧಕತ್ವಾನುಮಾನಸ್ಯ ಬಾಧಿತತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಯದ್ಯೇವಮನುಮೀಯೇತ ತದಾ ಮುಕ್ತಾ ದುಃಖಾದ್ಯುಪೇತಾಃ, ಚೇತನತ್ವಾತ್; ಸಂಸಾರಿವದಿತ್ಯಪ್ಯನುಮೀಯೇತೇತ್ಯತಿಪ್ರಸಙ್ಗಪರಾಹತಮನುಮಾನಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಚೇತಿ।

ನಚ ದುಃಖಾದಿಕಂ ಕಲ್ಪ್ಯಂ ನಿರ್ದುಃಖತ್ವಶ್ರುತೇರ್ಬಲಾತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕಲ್ಪ್ಯಮನುಮೇಯಂ ಮುಕ್ತಸ್ಯ। ಆದಿಪದೇನಾಪರಿಪೂರ್ಣಾನನ್ದತ್ವಾದೇಃ ಸಙ್ಗ್ರಹಃ। ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನಿರ್ದುಃಖತ್ವೇತಿ। ಅತ್ರಾಪ್ಯಾದಿಪದಂ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್।

ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ಸಮಾನಯೋಗಕ್ಷೇಮತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಖಲ್ವಯಮತಿಪ್ರಸಙ್ಗೋ ವಾಚ್ಯಃ, ನಾನ್ಯಥಾ, ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭಾವಾತ್। ನಚ ಪ್ರಕೃತೇ ತದಸ್ತಿ। ದುಃಖಾದಿಸಾಧಕಸ್ಯ ನಿರ್ದುಃಖತ್ವಾದಿಕಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ತ್ಯಾ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಬಾಧಿತತ್ವಾತ್। ಶ್ರುತೇರಪೌರುಷೇಯತ್ವೇನ ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕತ್ವೇನ ಚಾನುಮಾನತೋ ಬಲವತ್ತ್ವಾತ್। ತಾರತಮ್ಯಾನುಮಾನಸ್ಯ ಚಾಬಾಧಿತತ್ವಾದಿತಿ।

h ॥ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ನಿರ್ದುಃಖತ್ವೇ ಶ್ರುತ್ಯುಪನ್ಯಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಏತದೇವ ವಿವೃಣ್ವನ್ ಮುಕ್ತಸ್ಯ ನಿರ್ದುಃಖತ್ವಾದಿ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ತೀಃ ಶ್ರುತೀಸ್ತಾವತ್ ಪಠಿತ್ವಾ ತಾಸಾಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ಶೋಕಮಿತಿ।

ಶೋಕಂ ತರತ್ಯಾತ್ಮವೇತ್ತಾ ತೀರ್ಣಃ ಸರ್ವಾನದುಃಖಭಾಕ್ ॥97॥**

(###sudha --)

ಯೇನಾನನ್ದ್ಯೇವ ಭವತಿ ನ ಶೋಚತಿ ಕದಾಚನ।

ಕಿಲ್ಬಿಷಸ್ಪೃತ್ ಪಿತುಷಣಿರರಂ ಹಿತ ಇಹೇಶ್ವರಃ ॥98॥**

(###sudha --)

ಯಂ ಯಮನ್ತಮಭಿಪ್ರೇಪ್ಸುಃ ಸ ಸಙ್ಕಲ್ಪಾದ್ ಭವೇದಿಹ।

ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಯೋ ಮಾನಂ ನಿರ್ದುಃಖತ್ವಾದಿಸಮ್ಪದಿ ॥99॥**

(###sudha --)

ಅತೋ ದುಃಖಾದ್ಯನುಮಯಾ ನಾವಕಾಶೋಽತ್ರ ಲಭ್ಯತೇ।

ತಾರತಮ್ಯಾನುಮಾ ತಸ್ಮಾದ್ ಭವೇನ್ನಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಿನೀ ॥100॥**

(###sudha --)

ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಿಬಲಾದೇವ ತಾರತಮ್ಯಂ ವಿಭಾವ್ಯತೇ।

ಮುಕ್ತಾವಪಿ ತತಃ ಕೇಽತ್ರ ವಿರೋಧಂ ಕರ್ತುಮೀಶತೇ ॥101॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅನೇನ “ತರತಿ ಶೋಕಮಾತ್ಮವಿತ್” ಇತಿ ಶ್ರುತಿಮುಪಾದತ್ತೇ। ವೇತ್ತಾ ವೇದಿತಾ। ವಿಚಾರಣಾರ್ಥಸ್ಯ ವಿನ್ದತೇರ್ವಾ ರೂಪಮೇತತ್। ತೀರ್ಣಃ ಸರ್ವಾನಿತ್ಯನೇನ “ತೀರ್ಣೋ ಹಿ ತದಾ ಸರ್ವಾಞ್ಛೋಕಾನ್” ಇತಿ। ಅದುಃಖಭಾಗಿತ್ಯನೇನ “ನಾನಾನನ್ದಂ ಕಞ್ಚಿದುಪಸ್ಪೃಶತಿ” ಇತಿ। ಯೇನೇತ್ಯನೇನ “ತದ್ ವೈ ಜೈವಂ ಮನೋ ಯೇನಾನನ್ದ್ಯೇವ ಭವತೀತ್ಯಥೋ ನ ಶೋಚತಿ” ಇತಿ। ಏವಶಬ್ದೇನ ಶೋಕಾಭಾವೇ ಲಬ್ಧೇಽಪಿ ಯತ್ ಪುನಃ “ನ ಶೋಚತಿ” ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ತಸ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯಃ ಕದಾಚನೇತಿ। ಕಿಲ್ಬಿಷಸ್ಪೃದಿತ್ಯನೇನ

“ಸರ್ವೇ ನನ್ದನ್ತಿ ಯಶಸಾಽಽಗತೇನ ಸಭಾಸಾಹೇನ ಸಖ್ಯಾ ಸಖಾಯಃ।

ಕಿಲ್ಬಿಷಸ್ಪೃತ್ ಪಿತುಷಣಿರ್ಹ್ಯೇಷಾಮರಂ ಹಿತೋ ಭವತಿ ವಾಜಿನಾಯ” ಇತಿ ಮನ್ತ್ರಮ್।

ಪರಸ್ಪರಂ ಸಖಾಯಃ ಸರ್ವೇ ಮುಕ್ತಾ ಆಗತೇನ ಸ್ವಾಗತೇನ ಯಶಸಾ ಯಶಸ್ವತಾ। ಸಭಾಂ ಸಹತ ಇತಿ ಸಭಾಸಹಃ। ಕರ್ಮಣ್ಯಣ್। ತೇನ ಸಖ್ಯಾ ಪರಮೇಶ್ವರೇಣ ನಿಮಿತ್ತೇನ ನನ್ದನ್ತಿ। ಕಥಮ್? ಹಿ ಯಸ್ಮಾದೀಶ್ವರ ಏಷಾಂ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಕಿಲ್ಬಿಷಸ್ಪೃತ್। ದುಃಖಂ ನ ಸಹತೇ। ಸ್ಪರ್ಧತೇರರ್ಥೇ ಸ್ಪೃಧೇತಿ ಧಾತ್ವನ್ತರಮ್, ತತಃ ಕ್ವಿಪ್। ಪಿತುಷಣಿಃ ಅನ್ನಸ್ಯ ದಾತಾ। “ಅನ್ನಂ ವೈ ಪಿತುಃ” ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ। “ಷಣು ದಾನೇ” ಅಸ್ಮಾದಿಕಾರಪ್ರತ್ಯಯಃ। ಅರಮತ್ಯರ್ಥಮ್। ವಾಜಿನಾಯೇನ್ದ್ರಿಯಾಯ ಹಿತೋ ಭವತಿ। “ಇನ್ದ್ರಿಯಂ ವೈ ವಾಜಿನಮ್” ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ।

ಇಹ ಮುಕ್ತವಿಷಯೇ। ಯಂ ಯಮಿತ್ಯನೇನ “ಯಂ ಯಮನ್ತಮಭಿಕಾಮೋ ಭವತಿ ಸೋಽಸ್ಯ ಸಙ್ಕಲ್ಪಾದೇವ ಭವತಿ” ಇತಿ। ಅನ್ತಂ ಸ್ಥಾನಮ್। ಇಹ ಮುಕ್ತೌ। ನಿರ್ದುಃಖತ್ವಾದಿಸಮ್ಪದಿ ಮುಕ್ತಾನಾಮ್।

ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತ ಇತಿ। ಶ್ರುತಿಬಾಧಿತತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಅತ್ರ ಮುಕ್ತೇಷು। ಮುಕ್ತಾ ದುಃಖಾದ್ಯುಪೇತಾ ಇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾಃ ಸ್ವವ್ಯಾಹತತ್ವಾಚ್ಚೇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ತತೋಽಪಿ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತಾರತಮ್ಯೇತಿ। ತಸ್ಮಾದ್ ಬಾಧಾಭಾವೇನ ಸಮಾನಯೋಗಕ್ಷೇಮತ್ವಾಭಾವಾತ್। ಮುಕ್ತತಾರತಮ್ಯಸಾಧನಮುಪಸಂಹರತಿ --ಶ್ರುತೀತಿ। ವಿಭಾವ್ಯತೇ ಸಮ್ಯಗನುಭೂಯತೇ। ಕೇ ವಾದಿನಃ? ನ ಕೇಽಪಿ। ಅತ್ರ ಮುಕ್ತತಾರತಮ್ಯವಿಷಯೇ ॥*#### h ॥ ಇತಿ ಸ್ತುತ್ಯಧಿಕರಣಮ್ ॥4॥**

#aಅಥ ಉಭಯಲಿಙ್ಗಾಧಿಕಾರಿಕಾಧಿಕರಣೇ ॥5,6॥**

(###sudha --)

h ॥ ಜೀವಾನಾಂ ನಾನಾವಿಧಾನಾದಿಯೋಗ್ಯತಾವತ್ತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಸರ್ವಥಾಽಪಿ ತು ತ ಏವೋಭಯಲಿಙ್ಗಾತ್। ನಚಾಽಧಿಕಾರಿಕಮಪಿ ಪತನಾನುಮಾನಾತ್ ತದಯೋಗಾತ್। ಅತ್ರ ಪ್ರಥಮಾಧಿಕರಣೇಽನಾದಿಜ್ಞಾನಯೋಗ್ಯತಾವತಾಮೇವ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿರ್ನಾನ್ಯೇಷಾಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ಚ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ದೇವತಾದಿಪದಪ್ರಾಪ್ತಿರನಾದಿತದ್ಯೋಗ್ಯತೋಪೇತಾನಾಮೇವ ನೇತರೇಷಾಮಿತ್ಯಭಿಹಿತಮ್। ಸೇಯಂ ಜೀವಾನಾಂ ನಾನಾವಿಧಾನಾದಿಯೋಗ್ಯತಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧೈಸ್ತೈಸ್ತೈಃ ಕಾರಣೈರುತ್ಕರ್ಷಾಪಕರ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿರ್ಭವತೀತಿ ವದದ್ಭಿರ್ವಾದಿಭಿರ್ನಾಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ, ಅತಸ್ತಾಂ ಸಾಧಯಿತುಮಾಹ ಅನಾದೀತಿ।

ಅನಾದಿಯೋಗ್ಯತಾಂ ಚೈವ ಕಿಲವಾಣೀಶ್ವರಾವಧಿಮ್।

ಕೋ ನಿವಾರಯಿತುಂ ಶಕ್ತೋ ಯುಕ್ತ್ಯಾಗಮಬಲೋದ್ಧತಾಮ್ ॥102॥**

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಂ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ತಾರತಮ್ಯಮಿತಿ ಚಾರ್ಥಃ। ಅನೇನ ಮುಕ್ತತಾರತಮ್ಯಸ್ಯಾಪೀದಂ ಸಾಧಕಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ಅನಾದೇಃ ನಿತ್ಯತ್ವಾತ್। ಏವಶಬ್ದಸ್ಯ ಕ ಏವೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಕಿಲವಾಣೀಶ್ವರಾವವಧೀ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ ತಥೋಕ್ತಾ। ಯೋಗ್ಯತಾಪಕರ್ಷಪರಮ್ಪರಾಯಾಃ ಕಿಲರವಧಿಃ, ತದುತ್ಕರ್ಷಪರಮ್ಪರಾಯಾ ವಾಣೀಶ್ವರಃ। ಉದ್ಧತಾಂ ಅಪ್ರತಿಹತಾಮ್।

h॥ ವಿಮತಃ ಕಾಲಃ, ಚತುರ್ಮುಖಸ್ಯ ಯದನ್ಯತ ಆಧಿಕ್ಯಂ ತೇನ ಯುಕ್ತಃ, ಕಾಲತ್ವಾತ್; ಯಥಾ ವರ್ತಮಾನಕಾಲಃ॥

(###sudha --)

ಕಥಂ ಯುಕ್ತ್ಯಾಗಮಸಿದ್ಧೇತ್ಯಸ್ಯ ಆಗಮಾನಾಂ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾಭಿಮಾನೇನ ಯುಕ್ತಾವೇವ ಬಹುಮಾನವನ್ತಂ ಪ್ರತ್ಯಾದೌ ತಾಮಾಹ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಇತಿ।

ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽನ್ಯತ ಆಧಿಕ್ಯಯುಕ್ತಃ ಕಾಲೋ ವಿವಾದವಾನ್।

ಕಾಲೋ ಹ್ಯಯಂ ಯಥೇತ್ಯಾದಿ ಮಾಽನುಮಾಮಾನಿನೋ ಭವೇತ್ ॥103॥**

(###sudha --)

ವರ್ತಮಾನಕಾಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಸರ್ವಾಧಿಕ ಇತಿ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಮ್। ಅತೋ ವಿವಾದವಾನ್ ವಿವಾದವಿಷಯಃ ಕಾಲ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ವರ್ತಮಾನಮಹಾಕಲ್ಪವ್ಯತಿರಿಕ್ತೋಽತೀತೋಽನಾಗತಶ್ಚ ಕಾಲ ಏತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಯದನ್ಯತ ಆಧಿಕ್ಯಂ ತೇನ ಯುಕ್ತಃ। ಕಾಲೋ ಹೀತಿ ಕಾಲತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಅಯಂ ವರ್ತಮಾನಃ ಕಾಲೋ ಯಥಾ। ಆದಿಪದೇನಾಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಽತೀತಾದಿಕಾಲೇಽಪ್ಯನ್ಯತೋಽಧಿಕಃ, ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾತ್; ತತ್ಕಾಲವರ್ತಿಬ್ರಹ್ಮವದಿತ್ಯಾದೇಃ ಸಙ್ಗ್ರಹಃ। ಅನುಮಾಮಾನಿನೋಽನುಮಾಯಾಂ ಬಹುಮಾನವತೋ ಬೋಧಾಯ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಾ ಭವೇತ್। ಅನುಮಾಮಾನಿನಃ ಪ್ರತೀತಿ ವಾ। ಬ್ರಹ್ಮಗತೇನಾಽಧಿಕ್ಯೇನ ಕಾಲಸ್ಯ ಸಮ್ಬನ್ಧಾಭಾವಾತ್ ಕಥಮನುಮಾನಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪರಮ್ಪರಾಸಮ್ಬನ್ಧೇನಾನುಮಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಾದಿಭಿರಯಂ ಕಾಲೋ ವೇದವ್ಯತಿರಿಕ್ತೇದಾನೀನ್ತನತ್ವರಹಿತಪೌರುಷೇಯವಾನಿತ್ಯಾದ್ಯನುಮಾನಪ್ರವೃತ್ತೇರಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಅನುಮಾಮಾನಿನ ಇತಿ। ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪದಾದ್ಯಭಾವಕಾಲೇಽಪಿ ಸರ್ವೋತ್ಕರ್ಷಸಿದ್ಧೌ ಯೋಗ್ಯತೈವ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟಾನಾದಿನಿತ್ಯಾ ಸಿದ್ಧಾ ಭವತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h || ಅನ್ಯಶಬ್ದೇನ ವಿಷ್ಣುಲಕ್ಷ್ಮೀಋಜೂನ್ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸರ್ವೇಷಾಂ ವಿವಕ್ಷಾ ||

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಪ್ರಮಾಣಬಾಧಿತೇಯಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ। ದೃಷ್ಟಾನ್ತಶ್ಚ ಸಾಧ್ಯವಿಕಲಃ। ಅನ್ಯಶಬ್ದೋ ಹ್ಯಯಂ ಪ್ರಕರಣಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ಸರ್ವಮಾಹ। ತತ್ರ ಹರೇರ್ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾಃ ಋಜುಭ್ಯಶ್ಚಾಽಧಿಕ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಕಾಲತ್ರಯೇಽಪಿ ನಾಸ್ತಿ। ಹರೇಃ ಶ್ರಿಯಶ್ಚ ಅಧಿಕತ್ವೇನ ಋಜೂನಾಂ ಸಮತ್ವೇನ ಪ್ರಮಿತತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನ್ಯಶಬ್ದ ಇತಿ।

ಅನ್ಯಶಬ್ದೋ ಹರಿಶ್ರೀಸ್ವಸಮೇಭ್ಯೋಽನ್ಯವಿವಕ್ಷಯಾ।

ಪ್ರಯುಕ್ತೋ ನೈವ ದೋಷಾಯ || || || || || || || || || || || ||104||**

(###sudha --)

ಸ್ವಶಬ್ದೇನ ಬ್ರಹ್ಮೋಚ್ಯತೇ। ಸ ಚಾಽವರ್ತನೀಯಃ। ಸ್ವಶ್ಚ ಸ್ವಸಮಾಶ್ಚೇತಿ। ಯದಾ ವಕ್ತಾ ಸ್ವವಿವಕ್ಷಾಂ ಸ್ವಯಮೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಕಾಽತ್ರ ಪ್ರಕರಣಾದ್ಯಪೇಕ್ಷಾ? ತದಭಾವೇ ತಸ್ಯೋಪಯೋಗಾತ್। ಕಥಾಯಾಂ ತು ವ್ಯಕ್ತಮೇವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾನ್ತರಾದೀನಾಮಪ್ಯೇವಂ ಪರಿಹಾರಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನೈವ ದೋಷಾಯ ಬಾಧಾದಿಹೇತುರ್ನೈವ ಭವತಿ।

h || ರುದ್ರಾದೀನಾಮಪ್ಯನಾದಿಯೋಗ್ಯತಾವತ್ತ್ವಸಾಧನಮ್ ||

(###sudha --)

ಉಕ್ತನ್ಯಾಯಮನ್ಯತ್ರಾಪ್ಯತಿದಿಶತಿ ರುದ್ರಾದಿಷು ಚೇತಿ।

|| || || || || || || || || || ರುದ್ರಾದಿಷು ಚ ಯುಕ್ತಿತಃ ||104||**

(###sudha --)

ಅನಯೈವ ರೀತ್ಯಾ ರುದ್ರಾದಿಷ್ವಪಿ ಸಾಽನಾದಿಯೋಗ್ಯತಾ ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಸಾಧನೀಯೇತ್ಯರ್ಥಃ। ವಿಮತಃ ಕಾಲೋಽಸ್ಯ ರುದ್ರಸ್ಯೇಶ್ವರಾದಿವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾದ್ ಯದಾಧಿಕ್ಯಂ ತೇನ ಯುಕ್ತಃ, ಕಾಲತ್ವಾತ್; ಏತತ್ಕಾಲವದಿತ್ಯಾದಿ।

h || ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಪೇಕ್ಷಯಾಽಧಿಕತ್ವಾಭಾವಃ ||

(###sudha --)

ನನು ಮುಕ್ತಾಸ್ತಾವತ್ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಧಿಕಾಃ, ತೇಷಾಂ ಮುಕ್ತತ್ವಾತ್, ಅಸ್ಯ ಸಂಸಾರಿತ್ವಾತ್। ಅತೋಽನ್ಯಶಬ್ದವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ತೇಽಪಿ ಕುತೋ ನ ಗೃಹ್ಯನ್ತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಉತ್ತಮತ್ವಂ ತ್ವಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಉತ್ತಮತ್ವಂ ತು ಮುಕ್ತಾನಾಮಪಿ ನ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಭವೇತ್।

ವ್ಯಕ್ತಿಃ ಸುಖಸ್ಯ ತು ಭವೇನ್ನತ್ವಾಧಿಕ್ಯಂ ಸುಖಸ್ಯ ಚ ॥105 ॥**

(###sudha --)

ಅತಸ್ತದಗ್ರಹೇನ ದೋಷ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ವ್ಯಕ್ತಿರಿತಿ। ಆದ್ಯಸ್ತುಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣಾರ್ಥಃ। ವ್ಯಕ್ತಿರೇವೇತಿ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ। ಚಶಬ್ದೋ ಗುಣಾನ್ತರಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥ ಉಭಯತ್ರಾನ್ವೇತಿ। ಪ್ರಾಗ್ ವಿದ್ಯಮಾನಸ್ಯೈವ ಸ್ವರೂಪಸುಖಾದೇರ್ಮುಕ್ತಾವವಿದ್ಯಾವರಣಾಪಾಯೇನ ವ್ಯಕ್ತಿರನುಭವಲಕ್ಷಣಾ ಭವೇತ್, ನತು ಕಿಮಪ್ಯಧಿಕಮುತ್ಪದ್ಯತೇ। ತಥಾಸತ್ಯನಿತ್ಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಚ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸ್ವರೂಪಾದಿತರೇಷಾಂ ಸ್ವರೂಪಮಧಿಕಮ್। ನಚ ನಿರ್ಣಿಕ್ತಂ ಕಾಂಸ್ಯಮನಿರ್ಣಿಕ್ತಾತ್ ಸುವರ್ಣಾದಧಿಕಂ ಭವತಿ। ಏತೇನ ಮುಕ್ತತ್ವಹೇತುರಪಿ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಃ।

h ॥ ಬಲಜ್ಞಾನಾದಿಭಿರ್ಬ್ರಹ್ಮಣ ಏವ ಮುಕ್ತೇಭ್ಯೋಽಧಿಕತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಂ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಧಿಕತ್ವಂ ನಾಸ್ತಿ, ಕಿನ್ತರ್ಹೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಬಲೇತಿ।

ಬಲಜ್ಞಾನಾಧಿಕತ್ವಂ ತು ತೇಭ್ಯೋ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸದಾ।

ಆಧಿಕ್ಯಸ್ಯ ತ್ವನಿತ್ಯತ್ವೇ ನ ಕಿಞ್ಚಿನ್ಮಾನಮೀಯತೇ ॥106 ॥**

(###sudha --)

ಗುಣಾನ್ತರೋಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್। ಸದಾ ಸಂಸಾರೇ ಮುಕ್ತೌ ಚ। ಏತೇನ ಸಮಶಬ್ದೇನಾಪಿ ತತ್ಪರಿಗ್ರಹೋ ನಿರಸ್ತಃ। ನನ್ವೇವಮನುಮಾನೇ ವಿಮತಃ ಕಾಲೋಽಸ್ಯ ರಾಜ್ಞಃ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಾಧಿಕ್ಯೇನ ಯುಕ್ತಃ, ಕಾಲತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಕಾಲವದಿತ್ಯಪ್ಯನುಮಾನಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಆಧಿಕ್ಯಸ್ಯೇತಿ। ಬ್ರಹ್ಮಣ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಅನಿತ್ಯತ್ವ ಇತಿ ಸಾದಿತ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ತುಶಬ್ದೋ ರಾಜಾದ್ಯಾಧಿಕ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾವರ್ತಕಃ। ಬಾಧಕಾಭಾವಾಭಾವಾಭ್ಯಾಂ ವಿಶೇಷಾನ್ನಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ಭಾವಃ।

h ॥ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಉತ್ತಮಾನಾಂ ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯತ್ವಸ್ಯ, ಮಧ್ಯಮಾನಾಂ ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿತ್ವಸ್ಯ, ಅಧಮಾನಾಂ ತಮೋಯೋಗ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಚ ಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಜೀವೇಷ್ವನಾದಿನಿತ್ಯಾಂ ನಾನಾವಿಧಾಂ ಯೋಗ್ಯತಾಂ ಪ್ರಸಾಧ್ಯೇದಾನೀಮಾಗಮೇನಾಪಿ ಸಾಧಯನ್ನಾದೌ ತಾವತ್ ಶ್ರುತೀಃ ಪಠತಿ ಶೃಣ್ವೇ ವೀರ ಇತಿ।

ಶೃಣ್ವೇ ವೀರ ಉಗ್ರಮುಗ್ರಂ ದಮಾಯನ್ನನ್ಯಮನ್ಯಮತಿನೇನೀಯಮಾನಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏಧಮಾನದ್ವಿಳುಭಯಸ್ಯ ರಾಜಾ ಚ್ಯೋಷ್ಕೂಯತೇ ವಿಶ ಇನ್ದ್ರೋ ಮನುಷ್ಯಾನ್ ॥107॥**

(###sudha --)

ಪರಾ ಪೂರ್ವೇಷಾಂ ಸಖ್ಯಾ ವೃಣಕ್ತಿ ವಿತರ್ತುರಾಣೋ ಅಪರೇಭಿರೇತಿ।

ಅನಾನುಭೂತೀರವಧೂನ್ವಾನಃ ಪೂರ್ವೀರಿನ್ದ್ರಃ ಶರದಸ್ತರ್ತರೀತಿ ॥108॥**

(###sudha --)

ವೀರೋಽಧ್ಯವಸಿತಾನ್ತಗಾಮೀ। ಇನ್ದ್ರಃ ಪರಮೇಶ್ವರಃ। ಉಗ್ರಮುಗ್ರಂ ಸರ್ವಾನ್ ದುಷ್ಟಪ್ರಕೃತೀನ್ ದಮಯನ್ ನಿತ್ಯನರಕಂ ಪ್ರಾಪಯನ್, ಅನ್ಯಮನ್ಯಂ ಸರ್ವಾನ್ ಸತ್ಸ್ವಭಾವಾನತಿನೇನೀಯಮಾನಃ ಸಂಸಾರಂ ಭೃಶಮತಿಕ್ರಾಮಯನ್। ಸ್ವಯೋಗ್ಯತಾತಿರೇಕೇಣೈಧಮಾನಂ ದ್ವೇಷ್ಟೀತ್ಯೇಧಮಾನದ್ವಿ। ಶೃಣ್ವೇ ಶ್ರೂಯತೇ। ಕುತ ಉಭಯಸ್ಯ ದೇವತಾಸುರವರ್ಗಸ್ಯ ರಾಜಾ ಯತಃ। ಕಿಞ್ಚ ಮನುಷ್ಯಾನ್ ವಿಶಃ ಪ್ರಜಾಶ್ಚ್ಯೋಷ್ಕೂಯತೇ ನಿತ್ಯಂ ಪರಿವರ್ತಯತಿ।

ಪರಾ ಪೂರ್ವೇಷಾಮ್। ಅತೀತಮನ್ತ್ರೇ ಪೂರ್ವೇಷಾಂ ಪೂರ್ವನಿರ್ದಿಷ್ಟಾನಾಮುಗ್ರಾಣಾಂ ಸಖ್ಯಾ ಸಖ್ಯಾನಿ ಪರಾವೃಣಕ್ತಿ ಪರಿತ್ಯಜತಿ। ಅಪರೇಭಿರಪರ್ಯೈಃ ಸಾಧುಭಿಃ ಸಹ ಸಖ್ಯಾನಿ ವಿತರ್ತುರಾಣೋಽತಿಶಯೇನ ತ್ವರಮಾಣ ಏತಿ। ಅನಾನುಭೂತೀಃ ಸಮ್ಯಗನುಭವರಹಿತಾನ್ ಅವಧೂನ್ವಾನೋಽವಮೇ ಸಂಸಾರೇ ವರ್ತಯನ್ನಿನ್ದ್ರಃ ಪೂರ್ವೀಃ ಶರದೋಽತೀತಾನ್ಸಂವತ್ಸರಾಂಸ್ತೀರ್ಣೋ ವರ್ತಮಾನಾಂಶ್ಚ ತರ್ತರೀತಿ। ಆಗಾಮಿನಶ್ಚ ತರಿಷ್ಯತೀತಿ।

ಅತ್ರ ಮನ್ತ್ರದ್ವಯೇಽಸುರಾಣಾಮನಾದಿತೋ ಭಗವದ್ಭಜನಾಭಾವಃ, ನಿತ್ಯನರಕಾವಾಪ್ತಿಶ್ಚ ಶ್ರೂಯತೇ। ದೇವಾನಾಂ ಸದಾ ಭಗವದ್ಭಜನಮ್, ಮೋಕ್ಷಾವಾಪ್ತಿಶ್ಚ। ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಸರ್ವದಾ ಸಂಸಾರ ಇತಿ।

h ॥ ಅಧಮಾನಾಂ ಮೋಕ್ಷಾಯೋಗ್ಯತ್ವೇ ಶ್ರುತಿಃ ॥

(###sudha --)

ದಿವೇದಿವೇ ಸದೃಶೀರನ್ಯಮರ್ಧಂ ಕೃಷ್ಣಾ ಅಸೇಧದಪ ಸದ್ಮನೋ ಜಾಃ।

ಅಹನ್ ದಾಸಾ ವೃಷಭೋ ವಸ್ನಯನ್ತೋದವ್ರಜೇ ವರ್ಚಿನಂ ಶಮ್ಬರಂ ಚ ॥109॥**

(###sudha --)

ದಿವೇದಿವೇ। ವರ್ಷಣಾದ್ ವೃಷಭಃ ಪರಮೇಶ್ವರೋ ದಿವೇದಿವೇ ಸರ್ವದಾ ಸದೃಶೀಶ್ಚೇತನತ್ವಮಾತ್ರೇಣ ಕೃಷ್ಣಾಸ್ತಮೋಮಯೀರ್ಜಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ಕಾಸ್ತಾ ದೇವೇಭ್ಯೋಽನ್ಯಮರ್ಧಂ ಸ್ವೀಯಾತ್ ಸದ್ಮನೋಪಾಸೇಧತ್ ನಿವರ್ತಯತಿ। ಕಿಞ್ಚ ದಾಸೌ ದಸ್ಯೂ ವಸ್ನಯನ್ತಾ ಜಗಚ್ಛಾದಯನ್ತೌ ವರ್ಚಿನಂ ಶಮ್ಬರಂ ಚೋದವ್ರಜೇ ಜಲರಾಶೌ

ಸಮುದ್ರತೀರೇಽಹನ್ ಹಿಂಸಿತವಾನಿತಿ। ಅತ್ರ ದೈತ್ಯಾನಾಂ ಕದಾಽಪಿ ನ ಮೋಕ್ಷ ಇತಿ ಪ್ರತೀಯತೇ।

h॥ ಜೀವಾನಾಮುತ್ತಮತ್ವಾಧಮತ್ವಯೋಃ ಸ್ವಾಭಾವಿಕತ್ವೇ ಶ್ರುತಿಃ॥

(###sudha --)

ತಂ ಭೂತಿರಿತಿ ದೇವಾ ಉಪಾಸಾಞ್ಚಕ್ರಿರೇ ತೇ ಬಭೂವುಸ್ತಸ್ಮಾದ್ಧಾಽಪ್ಯೇತರ್ಹಿ

ಸುಪ್ತೋ ಭೂರ್ಭೂರಿತ್ಯೇವ ಪ್ರಶ್ವಸಿತ್ಯಭೂತಿರಿತ್ಯಾಸುರಾಸ್ತೇ ಹ ಪರಾಬಭೂವುಃ॥110॥**

(###sudha --)

ತಂ ಭೂತಿರಿತಿ। ತಂ ಪರಮೇಶ್ವರಮ್। ಭೂತಿರೈಶ್ವರ್ಯರೂಪಃ। ಬಭೂವುರ್ಮುಕ್ತಾ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಏತರ್ಹೀದಾನೀಂ ಸುಪ್ತಃ ಸುಪ್ತಸ್ಥೋ ವಾಯುಃ। ಪರಾಬಭೂವುರ್ನಿತ್ಯನಿತ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತಾಃ। ಅತ್ರ ದೇವಾಸುರಾಣಾಂ ಸಮ್ಯಗ್ವಿಪರೀತೋಪಾಸನಾಭ್ಯಾಂ ಮೋಕ್ಷತಮಸೋಃ ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಶ್ರೂಯತೇ। ತೇನ ದೇವತ್ವಮಸುರತ್ವಂ ಚ ಸಹಜಮಿತಿ ಜ್ಞಾಯತೇ।

h॥ ಉತ್ತಮಾನಾಂ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವಾಭಾವಿಕತ್ವೇ ಶ್ರುತಿಃ॥

(###sudha --)

ತದ್ ಯಥಾ ಪೇಶಸ್ಕಾರೀ ಪೇಶಸೋ ಮಾತ್ರಾಮುಪಾದಾಯಾನ್ಯನ್ನವತರಂ

ಕಲ್ಯಾಣತರಂ ರೂಪಂ ತನುತ ಏವಮೇವಾಯಮಾತ್ಮೇದಂ ಶರೀರಂ ನಿಹತ್ಯಾವಿದ್ಯಾಂ

ಗಮಯಿತ್ವಾಽನ್ಯನ್ನವತರಂ ಕಲ್ಯಾಣತರಂ ರೂಪಂ ಕುರುತೇ ಪಿತ್ರ್ಯಂ ವಾ

ಗಾನ್ಧರ್ವಂ ವಾ ದೈವಂ ವಾ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಂ ವಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಂ ವಾಽನ್ಯೇಷಾಂ ಭೂತಾನಾಮ್॥111॥**

(###sudha --)

ತದ್ ಯಥಾ। ತದ್ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಂ ನಿದರ್ಶನಂ ಯಥಾ। ಪೇಶಸ್ಕರೀ ಸುವರ್ಣಕಾರಃ ಪೇಶಸಃ ಸುವರ್ಣಸ್ಯ ಮಾತ್ರಾಮಂಶಮ್। ಅನ್ಯದಿವ ನವತರಂ ಪ್ರಾಗನನುಭವಾತ್। ಕಲ್ಯಾಣತರಂ ಮಲಾಪಕರ್ಷಾತ್। ರೂಪಂ ರುಚಕಾದಿಕಮ್। ಆತ್ಮಾ ಪರಮಾತ್ಮಾ। ಅನ್ಯೇಷಾಂ ಭೂತಾನಾಂ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮಾನಾಮ್। ಅತ್ರ ಸುವರ್ಣಸ್ಯೈವ ಯಥಾ ರುಚಿಕಾದಿಭಾವಃ ಸುವರ್ಣಕಾರೇಣ ಕ್ರಿಯತೇ ನ ಯಸ್ಯಕಸ್ಯಚಿದ್ ದ್ರವ್ಯಸ್ಯ, ತಥಾ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯಾನಾಮೇವೇಶ್ವರೇಣ ಮುಕ್ತತ್ವಂ ಕ್ರಿಯತೇ ನಾನ್ಯೇಷಾಮಿತಿ ಪ್ರತೀಯತೇ।

h॥ ಉಕ್ತಾರ್ಥೇ ಸ್ಮೃತ್ಯುಪನ್ಯಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಅಧುನಾಽತ್ರೈವ ಸ್ಮೃತೀಃ ಪಠತಿ ಪ್ರಯಾನ್ತೀತಿ।

ಪ್ರಯಾನ್ತಿ ಪರಮಾಂ ಸಿದ್ಧಿಮೈಹಿಕಾಮುಷ್ಮಿಕೀಂ ದ್ರುತಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯಾ ನ ಪ್ರಾಪ್ಯಾಽಸುರೈಃ ಸರ್ವೈರಕ್ಷಯ್ಯಾ ಕ್ಲೇಶವರ್ಜಿತಾ।

ನ ತಾಂ ಗತಿಂ ಪ್ರಪದ್ಯನ್ತೇ ವಿನಾ ಭಾಗವತಾನ್ ನರಾನ್ ॥112॥**

(###sudha --)

ಅವಜಾನನ್ತಿ ಮಾಂ ಮೂಢಾ ಮಾನುಷೀಂ ತನುಮಾಶ್ರಿತಮ್।

ಪರಂ ಭಾವಮಜಾನನ್ತೋ ಮಮ ಭೂತಮಹೇಶ್ವರಮ್ ॥113॥**

(###sudha --)

ಮೋಘಾಶಾ ಮೋಘಕರ್ಮಾಣೋ ಮೋಘಜ್ಞಾನಾ ವಿಚೇತಸಃ।

ರಾಕ್ಷಸೀಮಾಸುರೀಂ ಚೈವ ಪ್ರಕೃತಿಂ ಮೋಹಿನೀಂ ಶ್ರಿತಾಃ ॥114॥**

(###sudha --)

ಮಹಾತ್ಮಾನಸ್ತು ಮಾಂ ಪಾರ್ಥ ದೈವೀಂ ಪ್ರಕೃತಿಮಾಶ್ರಿತಾಃ।

ಭಜನ್ತ್ಯನನ್ಯಮನಸೋ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಭೂತಾದಿಮವ್ಯಯಮ್ ॥115॥**

(###sudha --)

ಉಭಯಂ ಸತ್ತ್ವಸಂಶುದ್ಧಿರ್ಜ್ಞಾನಯೋಗವ್ಯವಸ್ಥಿತಿಃ।

ದಾನಂ ದಮಶ್ಚ ಯಜ್ಞಶ್ಚ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಸ್ತಪ ಆರ್ಜವಮ್ ॥116॥**

(###sudha --)

ಅಹಿಂಸಾ ಸತ್ಯಮಕ್ರೋಧಸ್ತ್ಯಾಗಃ ಶಾನ್ತಿರಪೈಶುನಮ್।

ದಯಾ ಭೂತೇಷ್ವಲೋಲುಪ್ತ್ವಂ ಮಾರ್ದವಂ ಹ್ರೀರಚಾಪಲಮ್ ॥117॥**

(###sudha --)

ತೇಜಃ ಕ್ಷಮಾ ಧೃತಿಃ ಶೌಚಮದ್ರೋಹೋ ನಾತಿಮಾನಿತಾ।

ಭವನ್ತಿ ಸಮ್ಪದಂ ದೈವೀಮಭಿಜಾತಸ್ಯ ಭಾರತ ॥118॥**

(###sudha --)

ದಮ್ಭೋ ದರ್ಪೋಽಭಿಮಾನಶ್ಚ ಕ್ರೋಧಃ ಪಾರುಷ್ಯಮೇವ ಚ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಜ್ಞಾನಂ ಚಾಭಿಜಾತಸ್ಯ ಪಾರ್ಥ ಸಮ್ಪದಮಾಸುರೀಮ್ ॥119॥**

(###sudha --)

ಮಾಮಾತ್ಮಪರದೇಹೇಷು ಪ್ರದ್ವಿಷನ್ತೋಽಭ್ಯಸೂಯಕಾಃ।

ತಾನಹಂ ಕ್ರೂರಾನ್ ಸಂಸಾರೇಷು ನರಾಧಮಾನ್।

ಕ್ಷಿಪಾಮ್ಯಜಸ್ರಮಶುಭಾನಾಸುರೀಷ್ವೇವ ಯೋನಿಷು ॥120॥**

(###sudha --)

ಆಸುರೀಂ ಯೋನಿಮಾಪನ್ನಾ ಮೂಢಾ ಜನ್ಮನಿ ಜನ್ಮನಿ।

ಮಾಮಪ್ರಾಪ್ಯೈವ ಕೌನ್ತೇಯ ತತೋ ಯಾನ್ತ್ಯಧಮಾಂ ಗತಿಮ್ ॥121॥**

(###sudha --)

ದ್ವಿವಿಧೋ ಭೂತಸರ್ಗೋಽತ್ರ ದೈವ ಆಸುರ ಏವ ಚ।

ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಪರೋ ದೈವೋ ವಿಪರೀತಸ್ತಥಾಽಽಸುರಃ ॥122॥**

(###sudha --)

ದೇವಾನಾಂ ಪರಮೋ ಧರ್ಮಃ ಸದಾ ಯಜ್ಞಾದಿಕಾಃ ಕ್ರಿಯಾಃ।

ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಸ್ತತ್ತ್ವವೇದಿತ್ವಂ ವಿಷ್ಣುಪೂಜಾರತಿಃ ಸ್ಮೃತಿಃ ॥123॥**

(###sudha --)

ದೈತ್ಯಾನಾಂ ಬಾಹುಶಾಲಿತ್ವಂ ಮಾತ್ಸರ್ಯಂ ಯುದ್ಧಸತ್ಕ್ರಿಯಾ।

ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರವೇದಿತ್ವಂ ಶಿವಪೂಜಾರತಿಃ ಸ್ಮೃತಿಃ ॥124॥**

(###sudha --)

ವರ್ಣಾಶ್ರಮಾಚಾರವತ್ತ್ವಂ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯೋ ಭಕ್ತಿರಚ್ಯುತೇ।

ಶಿವೇ ಸೂರ್ಯೇ ತಥಾ ದೇವ್ಯಾಂ ಸ್ವಭಾವೋ ಮಾನುಷಃ ಸ್ಮೃತಃ ॥125॥**

(###sudha --)

ಅನಾದಿವೈಷ್ಣವಾ ಏವ ದೇವತಾಸ್ತು ಸ್ವಭಾವತಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ವಿಪರೀತಾಃ ಸ್ಮೃತಾ ದೈತ್ಯಾಃ ಸದೈವಾನಾದಿಕಾಲತಃ ॥126॥**

(###sudha --)

ಮಾನುಷಾ ಮಿಶ್ರಮತಯೋ ವಿಮಿಶ್ರಗತಯೋಽಪಿ ಚ।

ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಸನ್ದರ್ಭೈರ್ಜ್ಞಾಯತೇಽನಾದಿಯೋಗ್ಯತಾ ॥127॥**

(###sudha --)

ಪುರಾ ಸತ್ಯೇ ಯುಗ ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಾನಾಂ ದೇವತಾಸ್ವಭಾವಾನಾಂ ಪ್ರಯಾನ್ತೀತ್ಯನೇನ ಮೋಕ್ಷಾದಿಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಮುಕ್ತ್ವಾ ಯಾ ನ ಪ್ರಾಪ್ಯೇತ್ಯಸುರಾಣಾಂ ನ ತಾಂ ಗತಿಮಿತಿ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಚ ಕದಾಚಿತ್ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿರ್ನಾಸ್ತೀತ್ಯುಚ್ಯತೇ। ಅವಜಾನನ್ತೀತ್ಯನೇನ ಭಗವದವಜ್ಞಾದಿಲಕ್ಷಣರಾಕ್ಷಸಾದಿಸ್ವಭಾವವತಾಂ ಕದಾಽಪಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಾವಾಪ್ತಿರ್ನಾಸ್ತೀತಿ ಕಥ್ಯತೇ। ಪ್ರಕೃತಿಃ ಸ್ವಭಾವಃ। ಮಹಾತ್ಮಾನ ಇತ್ಯತ್ರ ಭಗವದ್ಭಜನಾದಿಲಕ್ಷಣದೇವತ್ವಂ ಸ್ವಭಾವ ಇತಿ ಪ್ರತೀಯತೇ। ಅಭಯಮಿತ್ಯನೇನಾಭಯಾದಿಲಕ್ಷಣಂ ದೇವತ್ವಂ ದಮ್ಭಾದಿಲಕ್ಷಣಂ ಚಾಸುರತ್ವಂ ಸ್ವಭಾವ ಏವೇತಿ ಜ್ಞಾಯತೇ। ಮಾಮಾತ್ಮೇತ್ಯನೇನಾಸುರಸ್ವಭಾವಾನಾಮನ್ಧತಮಸಾವಾಪ್ತಿಪರ್ಯವಸಾನಮಭಿಧೀಯತೇ।

ದ್ವಿವಿಧ ಇತಿ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ದೇವಾಸುರತ್ವಯೋಃ ಸ್ವಭಾವತ್ವಮಾಖ್ಯಾಯತೇ। ಸರ್ಗಶಬ್ದಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವವಾಚಿತ್ವಾತ್। ದ್ವಿವಿಧ ಏವೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಸರ್ಗಾಣಾಂ ಸುಬಹುತ್ವೇಽಪಿ "ಶುಭಾಶುಭಫಲಾಧಿಕೌ। ದೇವಾಸುರಾಖ್ಯೌ ದ್ವಾವೇವ ಗನ್ಧರ್ವಾದ್ಯಾಸ್ತದನ್ತರಾಃ" ಇತಿ ವಚನಾದವಧಾರಣೋಪಪತ್ತಿಃ। ಸ್ವಭಾವ ಇತ್ಯೇತದ್ ದೇವಾನಾಂ ದೈತ್ಯಾನಾಮಿತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ಪರಮೋ ಧರ್ಮ ಇತಿ ಯಜ್ಞಾದಿಕಾನಾಂ ಕ್ರಿಯಾಣಾಂ ವಿಶೇಷಣಮ್। ಭಗವದರ್ಪಣಾದಿನಾ ಪರಮಧರ್ಮರೂಪಯಜ್ಞಾದಿಕಾಃ ಕ್ರಿಯಾ ಇತಿ। ರತಿಃ ಸ್ಮೃತಿಶ್ಚ ವಿಷ್ಣೋಃ ಶಿವಸ್ಯ ಚೇತಿ ಶೇಷಃ। ಬಾಹುಶಾಲಿತ್ವಮಿತ್ಯಸ್ಥಾನೇ ಬಾಹುಬಲಪ್ರಯೋಗೋಽಭಿಪ್ರೇಯತೇ। ಯುದ್ಧಸತ್ಕ್ರಿಯಾ ಯುದ್ಧಕೌಶಲಮ್। ವರ್ಣಾಶ್ರಮೇತಿ ತದನುಷ್ಠಾನಮಾತ್ರಪರ್ಯವಸಾಯಿತ್ವಮಾಚಷ್ಟೇ। ಅಚ್ಯುತಾದೌ ಸಾಮ್ಯೇನ ಭಕ್ತಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಅನಾದೀತಿ ಸ್ಪಷ್ಟಮ್। ಅನಾದಿತ್ವಾದೇವ ಸ್ವಭಾವತೋಽನಾದಿಕಾಲತ ಇತ್ಯೇತನ್ಮಾನುಷಾ ಇತ್ಯನೇನ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ಮಿಶ್ರಮತಯಃ ಸಮ್ಯಗಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನಾಃ। ವಿಮಿಶ್ರಗತಯಃ ಸುಖದುಃಖಾತ್ಮಕಸಂಸಾರಫಲಾಃ। ದೇವಾದೀನಾಮಪ್ಯೇವಂ ಫಲಂ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್।

ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತ್ಯುದಾಹರಣಫಲಂ ದರ್ಶಯತಿ ಇತ್ಯಾದೀತಿ। ಸನ್ದರ್ಭೈರಿತ್ಯತಿಬಹೂನಿ ವಾಕ್ಯಾನ್ಯತ್ರಾರ್ಥೇಽನ್ಯತ್ರೋದಾಹೃತಾನಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾನೀತಿ ಸೂಚಯತಿ।

h॥ ಚತುರ್ಮುಖಾದೇಃ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟತ್ವರೂಪಯೋಗ್ಯತಾಯಾ ಅನಾದಿತ್ವಾಭಾವೇ ಇದಾನೀಮಪ್ಯನುಪಲಬ್ಧಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಉಕ್ತಾನಾಮನುಮಾನಾನಾಂ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯವಧಾರಣಾದ್ಯರ್ಥಮಾಗಮಾನಾಂ ಚಾನ್ಯಾರ್ಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಸಾರ್ಥಮನುಗ್ರಾಹಕಂ ತರ್ಕಮಾಹ ಯದೀತಿ।

ಯದ್ಯನಾದಿವಿಶೇಷೋ ನ ಸಾಮ್ಪ್ರತಂ ಕಥಮೇವ ಸಃ।

ವಿಶೇಷಃ ಸ್ವರೂಪಗತೋ ಯೋಗ್ಯತಾಲಕ್ಷಣೋಽತಿಶಯಃ। ಸ ವಿಶೇಷಃ ಪರಿದೃಶ್ಯಮಾನೋಽತಿಶಯಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯದಿ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಸ್ಯಾನಾದಿಃ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟ್ಯೋ ಯೋಗ್ಯತಾಲಕ್ಷಣೋ ವಿಶೇಷೋ ನ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಸಾಮ್ಪ್ರತಂ ದೃಶ್ಯಮಾನಂ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾತ್। ತಸ್ಯೈತದ್ಬೀಜತ್ವಾತ್। ಕಾರಣಾಭಾವೇ ಚ ಕಾರ್ಯಾಭಾವಸ್ಯ ನಿಯತತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟತ್ವಾಪತ್ತೇಃ। ಏವಮನ್ಯತ್ರಾಪಿ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ।

h ॥ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟತ್ವಾದೇರ್ಯೋಗ್ಯತಾಯಾ ಅದೃಷ್ಟಜನ್ಯತ್ವಪಕ್ಷೇ, ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟತ್ವಹೇತುವಿಶಿಷ್ಟಾದೃಷ್ಟಸ್ಯ

ಪ್ರಾಕ್ತನತಥಾವಿಧಾದೃಷ್ಟಾನಪೇಕ್ಷತ್ವೇ ಅಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ॥

(###sudha --)

ನನು ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಂ ಯೋಗ್ಯತಾಲಕ್ಷಣಾನಾದಿವಿಶೇಷಾಭಾವೇಽಪಿ ಸಾದಿನೋ ವಿಶಿಷ್ಟಾದೃಷ್ಟಾದೇವ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟತ್ವಾದಿಕಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ತಥಾಚ ಸ್ಮೃತಿಃ "ಸ್ವಧರ್ಮನಿಷ್ಠಃ ಶತಜನ್ಮಭಿಃ ಪುಮಾನ್ ವಿರಿಞ್ಚತಾಮೇತಿ" ಇತ್ಯಾದಿಕೇತಿ ಚೇತ್। ಅತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ ಕಿಂ ತದ್ ವಿರಿಞ್ಚಸ್ಯ ಸರ್ವೋತ್ಕರ್ಷಬೀಜಂ ವಿಶಿಷ್ಟಮದೃಷ್ಟಮ್, ತತಃ ಪ್ರಾಕ್ತನತಥಾವಿಧಮದೃಷ್ಟಮನಪೇಕ್ಷ್ಯೈವ ಜಾಯತೇ, ಉತಾಪೇಕ್ಷ್ಯೇತಿ। ಆದ್ಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ಅದೃಷ್ಟಾದೇವ ಚೇತಿ।

ಅದೃಷ್ಟಾದೇವ ಚಾದೃಷ್ಟಂ ಸ್ವೀಕೃತಂ ಸರ್ವವಾದಿಭಿಃ॥128॥**

(###sudha --)

ತಾನಿ ತಾನಿ ದ್ರವ್ಯಾದೀನಿ ಖಲ್ವದೃಷ್ಟೋತ್ಪತ್ತೌ ನಿಮಿತ್ತಾನಿ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಭ್ಯಾಮುಪಲಭ್ಯನ್ತೇ। ತತ್ಸಮ್ಪತ್ತಿಶ್ಚಾದೃಷ್ಟನಿಮಿತ್ತೈವ। ತಸ್ಮಾನ್ನ ಕೇವಲಂ ಫಲಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಉತ್ತರೋತ್ತರಮದೃಷ್ಟಂ ಚ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಾದೃಷ್ಟಾದ್ ಭವತೀತಿ ಚಾರ್ವಾಕವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸರ್ವವಾದಿಭಿಃ ಸ್ವೀಕೃತಮ್। ಅತಃ ಸರ್ವೋತ್ಕರ್ಷಹೇತೋರ್ವಿಶಿಷ್ಟಾದೃಷ್ಟಸ್ಯ ತಥಾವಿಧಪ್ರಾಕ್ತನಾದೃಷ್ಟಾನಪೇಕ್ಷೋತ್ಪತ್ತಿಕತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇಽಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ ಸ್ಯಾತ್। ಭವತ್ವನ್ಯೇಷಾಂ ವಾದಿನಾಮಿತ್ಥಂ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ, ಮಮ ತು ಸರ್ವೋತ್ಕರ್ಷಾದಿಫಲೋತ್ಪತ್ತಾವೇವ ವಿಶಿಷ್ಟಾದೃಷ್ಟಾಪೇಕ್ಷಾ, ನತು ತದುತ್ಪತ್ತಾವಪೀತಿ। ಯದ್ವಾ ಯದ್ ವಿರಿಞ್ಚಸ್ಯ ಸರ್ವೋತ್ಕರ್ಷನಿಮಿತ್ತಂ ವಿಶಿಷ್ಟಮದೃಷ್ಟಮ್, ತಸ್ಯ ತಥಾವಿಧಾದೃಷ್ಟಕಾರ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ತಸ್ಯ ನಾದೃಷ್ಟಕಾರ್ಯತ್ವಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರವಾಹಸ್ಯ ತಥಾತ್ವೇ ಹಿ ಭವತಾಮಿಷ್ಟಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ವದನ್ತಂ ಪ್ರತ್ಯತಿಪ್ರಸಙ್ಗಮಾಹ -- ಆಕಸ್ಮಿಕ ಇತಿ।

ಆಕಸ್ಮಿಕೋ ವಿಶೇಷಶ್ಚೇದದೃಷ್ಟೇ ಕ್ವಚಿದಿಷ್ಯತೇ।

ಸರ್ವತ್ರಾಽಕಸ್ಮಿಕತ್ವಂ ಸ್ಯಾನ್ನಾದೃಷ್ಟಾಪೇಕ್ಷತಾ ಭವೇತ್।

ಕ್ವಚಿದ್ ವಿರಿಞ್ಚೋತ್ಕರ್ಷಹೇತೌ ತದ್ಧೇತೌ ವಾಽದೃಷ್ಟೇ ವಿಶೇಷೋಽತಿಶಯೋ ಯದ್ಯಾಕಸ್ಮಿಕೋಽದೃಷ್ಟನಿರಪೇಕ್ಷ ಏವೇಷ್ಯತೇ, ಯದಿ ಕಿಮಪಿ ವಿಶಿಷ್ಟಮದೃಷ್ಟಂ ತಥಾವಿಧಾದೃಷ್ಟನಿರಪೇಕ್ಷಮೇವೋತ್ಪದ್ಯತೇ ಇತ್ಯಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ಯಾವತ್। ತರ್ಹಿ ಸರ್ವತ್ರ ಫಲಾದಾವಪ್ಯಕಸ್ಮಿಕತ್ವಮಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್, ಅವಿಶೇಷಾತ್।

ಆಪಾದ್ಯಂ ವಿವೃಣೋತಿ ನೇತಿ। ಸರ್ವತ್ರೇತ್ಯನುವರ್ತತೇ। ಯದ್ಯೇವಂ ನ ವಿವ್ರಿಯೇತ, ತರ್ಹಿ ಪರೇಣಾದೃಷ್ಟಸ್ಯ ನಿಷ್ಕಾರಣತಾಯಾ ಅನಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾದಸಙ್ಗತೋಽಯಂ ಪ್ರಸಙ್ಗಃ ಸ್ಯಾತ್। ಏವೇಮೇವಾಽಪಾದಕಮಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮಿತಿ ಭಾವಃ।

ಅಸ್ತು ವಿರಿಞ್ಚೋತ್ಕರ್ಷಸ್ಯಾಪ್ಯದೃಷ್ಟಾನಪೇಕ್ಷತೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪ್ರಾಗ್ಭವೀಯಸ್ಯ ದೃಷ್ಟಕಾರಣಕಲಾಪಸ್ಯ ನಷ್ಟತ್ವೇನ ನಿಷ್ಕಾರಣತಾಪಾತಾತ್। ಕಿಞ್ಚ ವಿಶಿಷ್ಟೋ ದೃಷ್ಟಕಾರಣಕಲಾಪೋಽಪಿ ತಸ್ಯ ಕುತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ನಿರ್ನಿಮಿತ್ತಶ್ಚೇದತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಸ್ವಭಾವನಿಮಿತ್ತಶ್ಚೇತ್ ಸಿದ್ಧಂ ನಃ ಸಮೀಹಿತಮ್। ಏತೇನ ದೃಷ್ಟವ್ಯಾಪಾರಪರಿತುಷ್ಟಾದೀಶ್ವರಾದ್ ವಿರಿಞ್ಚಸ್ಯ ಸರ್ವೋತ್ಕರ್ಷಸಮ್ಪತ್ತಿರಿತ್ಯಪಿ ನಿರಸ್ತಮ್। ಅನಾದಿಯೋಗ್ಯತಾಪರಿಹಾರಾದಿತಿ।

h ॥ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟತ್ವಹೇತುವಿಶಿಷ್ಟಾದೃಷ್ಟಸ್ಯ ಅನಾದಿತಥಾವಿಧಾದೃಷ್ಟಪ್ರವಾಹಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವೇ

ಯೋಗ್ಯತಾಯಾ ಅನಾದಿತ್ವಮೇವ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ ॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತು ತರ್ಹಿ ದ್ವಿತೀಯಃ ಪಕ್ಷ ಇತಿ ತತ್ರಾಽಹ -- ಅದೃಷ್ಟಾಚ್ಚೇದಿತಿ।

ಅದೃಷ್ಟಾಚ್ಚೇದ್ ವಿಶೇಷೋಽಯಮನಾದಿತ್ವಂ ಕುತೋ ನ ತತ್ ॥129॥**

(###sudha --)

ಭವತೀತಿ ಶೇಷಃ। ವಿಶಿಷ್ಯತ ಇತಿ ವಿಶೇಷೋ ವಿಶಿಷ್ಟಮದೃಷ್ಟಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಅಯಮಿತಿ ವಿರಿಞ್ಚಸ್ಯ ಸರ್ವೋತ್ಕರ್ಷಹೇತುಃ। ಅನಾದಿತ್ವಂ ತಥಾವಿಧಾದೃಷ್ಟಪರಮ್ಪರಾಯಾಃ। ಅನಾದಿಯೋಗ್ಯತಾವತ್ತ್ವಮಿತಿ ಚ। ತತ್ ತರ್ಹಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯಥಾ ವಿರಿಞ್ಚಸ್ಯ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟೇ ಕಾರಣಂ ವಿಶಿಷ್ಟಮದೃಷ್ಟಂ ತಥಾವಿಧಪೂರ್ವಾದೃಷ್ಟಹೇತುಕಮ್, ತಥಾ ತದಪಿ ತದಪೀತಿ ಸ್ವೀಕಾರ್ಯಮ್। ಸಮಾನನ್ಯಾಯತ್ವಾತ್। ತಥಾಚಾನಾದಿವಿಶಿಷ್ಟಾದೃಷ್ಟಪ್ರವಾಹಾಶ್ರಯತ್ವಂ ತಸ್ಯೈವ ಕುತ ಇತ್ಯನುಯೋಗಸ್ಯ ನಾನ್ಯದುತ್ತರಮನಾದೇರ್ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ವಭಾವಾತ್। ತತ್ತತ್ಫಲಪ್ರಾಪ್ತ್ಯುಪಾಯಯೋಃ ಪ್ರಯತ್ನಾದೃಷ್ಟಯೋರಾಗನ್ತುಕಯೋಃ ಬೀಜಭೂತೋಽನಾಗನ್ತುಕಸ್ವಭಾವವಿಶೇಷ ಏವಾನಾದಿಯೋಗ್ಯತೋಚ್ಯತೇ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ಸ್ವಭಾವಾಖ್ಯಾ ಯೋಗ್ಯತಾ ಯಾ ಹಠಾಖ್ಯಾ" ಇತ್ಯಾದಿ। ಅತಃ ಸಿದ್ಧಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಕಿಲಪರ್ಯನ್ತೇಷು ಜೀವೇಷ್ವನಾದಿಯೋಗ್ಯತೇತಿ।

h॥ ಭಗವತೋ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್, ಸ್ಥಾನಭೇದಾಧಿಕರಣೇನ ಗತಾರ್ಥತಾಶಙ್ಕಾದಿನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಭಗವಾನ್ ನಿರ್ದೋಷ ಇತಿ ಯತ್ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಂ (1164) ತತ್ಸಮರ್ಥನಾರ್ಥಮುತ್ತರೋ ಗ್ರನ್ಥಃ। ನನು "ನ ಸ್ಥಾನತೋಽಪಿ" ಇತ್ಯಾದಿನೈವ ಸಮರ್ಥಿತಮೇತತ್। ಸತ್ಯಮ್। ಯುಕ್ತ್ಯಾದಿನಾ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಸದೋಷತ್ವಂ ತತ್ರಾಪಾಕೃತಮ್। ಅತ್ರ ತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಮಿತಿ ಭೇದಾತ್। ಏತದಪಿ ತತ್ರೈವ ಕುತೋ ನ ದೂಷಿತಮಿತಿ ಚೇತ್। ವಿಶ್ವಾದಿಷು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯಾಪ್ರವೃತ್ತೇಃ। ಪ್ರಾಸಙ್ಗಿಕಂ ತು ನಿರಾಕರಣಂ ತತ್ರ ವಾ ಅತ್ರ ವಾ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ವಿಶೇಷಃ। ಪ್ರಾಗುಕ್ತಾರ್ಥಪ್ರಪಞ್ಚಶ್ಚಾತ್ರಾನುಭಾಷ್ಯಕೃತಾ ಕ್ರಿಯತೇ। ಮುಕ್ತತಾರತಮ್ಯಾದೇಃ ಪ್ರಪಞ್ಚನಾತ್। ಅತೋಽತ್ರೈವ ನಿರ್ದೋಷತಾಪ್ರಪಞ್ಚನಂ ಯುಕ್ತಮ್। ಕಿಞ್ಚಾತ್ರ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ, ತತ್ಪ್ರಸಙ್ಗಶ್ಚ ಜ್ಞಾನಪಾದೇ ಸಮುಚಿತಃ। ಅಪಿಚ ನ ಭಗವತ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಮಾತ್ರೇಣಾಶೇಷಪುರುಷಾರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತಿಃ, ಕಿನ್ತು ನಿರ್ದೋಷಾದ್ ಭಗವದ್ದರ್ಶನಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। (1164) ತಚ್ಚಾನೇನ ನಿರ್ದೋಷಭಗವದ್ದರ್ಶನಮುಪದರ್ಶಿತಂ ಭವತಿ। ತರ್ಹಿ ತತ್ರೈವಾಯಂ ಗ್ರನ್ಥಸನ್ದರ್ಭಃ ಕುತೋ ನ ನಿವೇಶಿತ ಇತಿ ಚೇತ್। ದೇವದಾನವಮಾನವಸ್ವಭಾವಪ್ರಪಞ್ಚನಸ್ಯಾತ್ರೋಪಯುಕ್ತತ್ವೇನ ತದಾನನ್ತರ್ಯೋಪಪತ್ತೇಃ। ತಥಾ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ। (ಅನುಪದಮ್)

h॥ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿಭಗವದವತಾರಾಣಾಂ ಭಿನ್ನತ್ವೇನ ವಿದ್ಧತ್ವಾದಿನಾ ಚ ದೃಷ್ಟತ್ವಾತ್ ನ ಭಗವತೋ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಮಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾ॥

(###sudha --)

ಇದಮತ್ರ ಶಯತೇ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಯೋ ಭಗವದವತಾರಾ ಭಗವತಾಽತ್ಯನ್ತಾಭಿನ್ನಾ ಇತಿ ತಾವತ್ ಸಮರ್ಥಿತಮ್। (1004) ತೇಷಾಂ ಚ ಪರಸ್ಪರಂ ಭೇದಸ್ತತ್ಕಾಲವರ್ತಿನಾಂ ಪುರುಷಾಣಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ದೃಶ್ಯತೇ। ನಚ ತೇ ದೇಹವನ್ತ ಇತಿ ಚೋಕ್ತಮ್। (1029) ತತೋ ದೇಹಗತ ಏವ ಭೇದ ಇತ್ಯನವಕಾಶಮ್। ತತಶ್ಚ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾನುಪಪತ್ತೇಃ ಕೇಷಾಞ್ಚಿತ್ ಪಾರತನ್ತ್ರ್ಯಮ್। ಏವಮನ್ಯೇಽಪಿ ಭೇದಾನುಷಙ್ಗಿಣೋ ದೋಷಾ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾಃ। ಸಮಾನನ್ಯಾಯತ್ವಾತ್। ವೇಧಾದಿದೋಷಾಶ್ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣೇಕ್ಷ್ಯನ್ತ ಇತಿ ಚ ನ ಭಗವತೋ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಮಿತಿ।

h॥ ಭಗವದ್ರೂಪಾಣಾಂ ಭೇದಸ್ಯ ಉತ್ತಮಜೀವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿಷಯತ್ವನಿರಾಸಃ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ತತ್ರ ತಾವದ್ ಭೇದಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧತಾಂ ನಿರಾಕರ್ತುಮಾಗಮವಾಕ್ಯಂ ಪಠತಿ ನಚೇತಿ।

ನಚಾನ್ಯಭೇದವದ್ ವಿಷ್ಣೌ ಭೇದಸ್ತದ್ದರ್ಶಿನಾಮಪಿ।

ದೃಶ್ಯತೇ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೈವ ಬಹುರೂಪೇಷು ದೃಶ್ಯತೇ।

ಬಹುತ್ವಂ ಚ ವಿಶೇಷೇಣ ನ ಭೇದೇನ ಕಥಞ್ಚನ ॥130॥**

(###sudha --)

ಚೋಽವಧಾರಣೇ। ಅನ್ಯಭೇದವದಿತಿ ವ್ಯತಿರೇಕದೃಷ್ಟಾನ್ತಃ। ಅನ್ಯೇಷಾಂ ಘಟಾದೀನಾಂ ಯಥಾಽನೇಕತ್ವಾತಿರಿಕ್ತೋಽನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವಲಕ್ಷಣೋ ಭೇದೋ ದೃಶ್ಯತೇ, ನ ತಥೇತಿ। ವಿಷ್ಣೌ ಭೇದೋ ನ ದೃಶ್ಯತೇ ಇತ್ಯೇವೋಕ್ತೇಽನೇಕತ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯದರ್ಶನಂ ಪ್ರತೀಯೇತ, ತದರ್ಥಮಿದಂ ವಚನಮ್। ಯದ್ವಾ ಯಥಾ ವಿಷ್ಣ್ವನ್ಯಪ್ರತಿಯೋಗಿಕೋ ಭೇದೋ ದೃಶ್ಯತೇ, ನ ತಥಾ ಸ್ವಪ್ರತಿಯೋಗಿಕ ಇತಿ ಯೋಜನಾ। ಅನ್ಯಥಾ ಘಟಾದಿಪ್ರತಿಯೋಗಿಕೋಽಪಿ ಭೇದೋ ನ ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯಪಿ ಪ್ರತೀಯೇತ। ಅಥವಾಽನ್ಯಪ್ರತಿಯೋಗಿಕಭೇದವತಿ ವಿಷ್ಣಾವಿತ್ಯೇಕಪದ್ಯೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್। ಪ್ರಯೋಜನಂ ತೂಕ್ತಮೇವ। ವಿಷ್ಣೌ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿರೂಪೇ। ಅಧುನಾತನೈರ್ಭೇದೋ ನ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ ಪರಸ್ಯಾಪಿ ಸಮ್ಮತಮ್। ಅತಸ್ತದ್ದರ್ಶಿನಾಮಪೀತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತೃತೀಯಾರ್ಥೇ ಷಷ್ಠೀ। ಅವತಾರದರ್ಶಿಭಿರಪೀತ್ಯರ್ಥಃ। ತದ್ದರ್ಶಿನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣಾಪೀತಿ ವಾ। ಸ್ವಭಾವತ ಏವ ಜೀವಾಸ್ತ್ರಿವಿಧಾಃ ದೇವದಾನವಮಾನವಭೇದಾತ್। ತತ್ರ ದೈವಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ತಾವದವತಾರಾಣಾಂ ಪರಸ್ಪರಂ ನ ಭೇದಂ ಗೋಚರಯತೀತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಭಗವದ್ರೂಪಾಣಾಮಭೇದಸ್ಯ ಉತ್ತಮಜೀವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿಷಯತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಮೇತಾವತ್। ಕಿನ್ತರ್ಹೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೈವೇತಿ। ಉತ್ತಮಾನಾಂ ಪುರುಷಾಣಾಂ ಭಗವತೋ ಬಹುರೂಪೇಷು ತದೇವೇದಮಿತ್ಯಭೇದವಿಷಯಾ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೈವ ಪುರಾಣಾದೌ ದೃಶ್ಯತೇ। ಯಥಾ ಜಾಮ್ಬವತಃ ಸ ರಾಮ ಏವಾಯಂ ಕೃಷ್ಣ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾ। ತಥಾಚ ಕುತೋ ಭೇದಜ್ಞಾನಸ್ಯಾವಕಾಶ ಇತಿ ಭಾವಃ।

ನನು ಬಹುತ್ವಂ ಭೇದೇನ ವಿನಾಽನುಪಪದ್ಯಮಾನಂ ತಮಾಕ್ಷಿಪತಿ। ತಥಾಚ ಬಹುರೂಪೇಷು ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾ ನ ಸಮ್ಭವತ್ಯೇವ। ಸಮ್ಭವನ್ತೀ ವಾ ಭ್ರಾನ್ತಿಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಬಹುತ್ವಂ ಚೇತಿ। ಭಗವದ್ರೂಪಾಣಾಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಅನ್ಯಥೋಪಪತ್ತಿಕುಣ್ಠಿತಾರ್ಥಾಪತ್ತಿರ್ನ ಭೇದಂ ಪ್ರಮಾಪಯತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಅನ್ಯಥಾಽಪ್ಯುಪಪತ್ತಿಪಕ್ಷೇ ಭೇದಸನ್ದೇಹಃ ಸ್ಯಾತ್, ಸೋಽಪ್ಯನಿಷ್ಟ ಇತ್ಯನ್ಯಥೈವೋಪಪತ್ತಿಂ ಸೂಚಯತಿ ನ ಭೇದೇನೇತಿ। ಉಪಪದ್ಯತ ಇತ್ಯುಭಯತ್ರ ಶೇಷಃ। ಕುತಃ? ಭಗವದ್ರೂಪಾಣಾಂ ಭೇದೇ ನಿರವಕಾಶಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್, ತದ್ವಿರೋಧಾಚ್ಚ। ತದಿದಮಾಹ ನ ಕಥಞ್ಚನೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಭಗವದ್ರೂಪಾಣಾಂ ಭೇದಸ್ಯ ಮಧ್ಯಮಜೀವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿಷಯತ್ವನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಏವಮುತ್ತಮಾನಾಂ ಪುಂಸಾಂ ಭವೇದೇಕರೂಪದರ್ಶನಸಮಯೇ ರೂಪಾನ್ತರಪ್ರತೀತಾವಸತ್ಯಾಂ ತತೋ ಭೇದಜ್ಞಾನಮಸಮ್ಭಾವಿತಮ್। ಪ್ರತಿಯೋಗಿಜ್ಞಾನಾಭಾವೇ ಭೇದಜ್ಞಾನಾಭಾವಸ್ಯ ನಿಯತತ್ವಾತ್। ಸತ್ಯಾಮಪಿ ತಥಾ ವಿರೋಧಿನ್ಯಾಃ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಯಾ ಭಾವಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತಥಾಽಪಿ ಮಧ್ಯಮಾದಿಜನಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಭಗವದ್ರೂಪಭೇದೇ ಪ್ರಮಾಣಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ಏಕರೂಪದರ್ಶನಸಮಯೇ ರೂಪಾನ್ತರಪ್ರತೀತ್ಯಭಾವೇ ಭೇದದರ್ಶನಾನುಪಪತ್ತಾವಪಿ ತದ್ಭಾವೇ ಸಮ್ಭವತ್ಯೇವ। ನಚ ತೇಷಾಮಪಿ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾ ಭವದ್ಭಿರಭ್ಯುಪೇತಂ ಶಕ್ಯತೇ, ಉತ್ತಮತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿತ್ಯತೋ ಮಧ್ಯಮಾನಪೇಕ್ಷ್ಯ ತಾವದಾಹ -- ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾ ಚೇತಿ।

ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾ ಚ ಯೇಷಾಂ ನ ತೇಽಪಿ ತನ್ಮೃಷ್ಟಬುದ್ಧಯಃ।

ಭೇದಂ ನೈವ ಪ್ರಪಶ್ಯನ್ತಿ ಭೇದಮನ್ಯೇಭ್ಯ ಏವ ಚ।

ಪಶ್ಯನ್ತ್ಯೇವಂ ಹರಿಸ್ತೇಷಾಂ ಸನ್ದರ್ಶಯತಿ ನಾನ್ಯಥಾ ॥131॥**

(###sudha --)

ಏವಂ ಬೃಹತ್ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ವಚನಮ್॥॥॥॥॥॥॥

ಚಸ್ತ್ವರ್ಥಃ। ಯೇಷಾಂ ತು ಮಧ್ಯಮಾನಾಂ ಜನಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾ ಭಗವದ್ರೂಪೇಷು ನಾಸ್ತಿ, ತೇಽಪಿ ತತ್ರ ಭೇದಂ ನೈವ ಪಶ್ಯನ್ತೀತಿ ಯೋಜನಾ। ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಭಾವೇ ಕಾರಣಮ್ ತೇನ ಭಗವತಾ ಮುಷ್ಟಾಽಪಹತಾ ದೃಷ್ಟಿರ್ಯೇಷಾಮಿತಿ। ತೇನ ಬಹುತ್ವೇನೇತಿ ವಾ। ಭಗವದಿಚ್ಛಯಾ ತೇಷಾಂ ಯೋಗ್ಯತಯಾ ಚೋಪೋದ್ಬಲತಂ ಬಹುತ್ವಮುಪಲಭ್ಯಮಾನಂ ಪ್ರತೀಯಮಾನೇಽಪಿ ವಸ್ತುನಿ ವಿದ್ಯಮಾನಸ್ಯಾಪ್ಯಭೇದಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರತಿಬಧ್ನಾತಿ। ಅತ್ರ ತನ್ಮೃಷ್ಟದೃಷ್ಟಯಸ್ತೇಽಪೀತ್ಯಸ್ಯಾನುವಾದಾತ್ ತನ್ಮೃಷ್ಟದೃಷ್ಟಿತ್ವಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೈಷಾಂ ನಾಸ್ತೀತಿ ಲಭ್ಯತೇ।

ಭಗವದ್ರೂಪೇ ಭೇದಂ ನೈವ ಪಶ್ಯನ್ತೀತ್ಯುಕ್ತೇ ಘಟಾದಿಭ್ಯೋಽಪಿ ಭೇದಂ ನ ಪಶ್ಯನ್ತೀತಿ ಮನ್ದಸ್ಯ ಪ್ರತೀತಿಃ ಸ್ಯಾತ್, ತಾಂ ನಿವಾರಯಿತುಮಾಹ ಭೇದಮಿತಿ। ಅನ್ಯೇಭ್ಯೋ ಭೇದಂ ಪಶ್ಯನ್ತ್ಯೇವ ಚೇತಿ ಯೋಜನಾ। ನನು ಪ್ರತೀಯಮಾನಂ ವಸ್ತುದ್ವಯಂ ಭೇದೇನ ವಾ ಪ್ರತೀಯತೇ, ಅಭೇದೇನ ವಾ। ಭೇದಾಭೇದೋದಾಸೀನತಯಾ ತು ಪ್ರತೀತಿಃ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಏವಮಿತಿ। ತೇಷಾಂ ಯೋಗ್ಯತಯೇತಿ ಶೇಷಃ। ಅನ್ಯಥಾ “ಗತಿಬುದ್ಧಿ” ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಕರ್ಮಸಞ್ಜ್ಞಾಯಾಂ ದ್ವಿತೀಯಾ ಸ್ಯಾತ್। ವಿಭಕ್ತಿವ್ಯತ್ಯಯೋ ವಾ ಛಾನ್ದಸಃ। ಅನ್ಯಥಾ ಭೇದೇನಾಭೇದೇನ ಚ ದರ್ಶಯತಿ। ಯಥಾ ಖಲ್ವಖ್ಯಾತಿವಾದಿನಾಂ ಸಹಕಾರಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದ್ ಭೇದಾಭೇದೌದಾಸೀನ್ಯೇನ ವಸ್ತುಪ್ರತೀತಿಃ, ಯಥಾ ವಾಽನ್ಯೇಷಾಂ ಶುಕ್ತಿಕಾಶಕಲದರ್ಶನಾನನ್ತರಂ ವ್ಯಾಸಕ್ತೌ, ತಥಾ ಪರಮೇಶ್ವರಶಕ್ತ್ಯಾಽತ್ರಾಪಿ ತಥಾ ಪ್ರತೀತೌ ಕೋ ವಿರೋಧಃ?

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ಭಗವದ್ರೂಪಾಣಾಂ ಭೇದಸ್ಯಾಽನುಮಾನಿಕತ್ವನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಅಧಮಜೀವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ತ್ವನ್ಯಾ ಗತಿರ್ಭವಿಷ್ಯತಿ । (1215) ಏವಮೀಶ್ವರರೂಪಭೇದೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ನಿರಾಕುರ್ವತಾಽನುಮಾನಮಪಿ ನಿರಾಕೃತಮ್ । ಬಹುತ್ವಸ್ಯಾನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧೇರುಕ್ತತ್ವಾತ್ । ತನ್ನ್ಯಾಯೇನ ಚಾಽಕಾರವಿಶೇಷಾದೀನಾಮನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ । ವಚನಮಸ್ತೀತಿ ಶೇಷಃ ।

h ॥ ಭಗವದ್ರೂಪಾಣಾಂ ಭೇದಸ್ಯ ಆಗಮಿಕತ್ವನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಮಾ ಭೂದ್ ಭಗವದ್ರೂಪಭೇದಃಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಸಿದ್ಧಃ, ಆಗಮಸಿದ್ಧಸ್ತು ಭವಿಷ್ಯತಿ । ಪುರಾಣೇಷು ತತ್ರತತ್ರಾನ್ಯಾದಿಶಬ್ದಶ್ರವಣಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ । "ನೇಹ ನಾನಾಽಸ್ತಿ ಕಿಞ್ಚನ" ಇತ್ಯಾದಿವೇದವಾಕ್ಯವಿರೋಧಾತ್ । ಪುರಾಣಮೇವ ವೇದಸ್ಯ ಕಿಂ ನ ಬಾಧಕಂ ಭವತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ನೇತಿ ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ನ ಪುರಾಣಗಮ್ ।

ಲೋಕದರ್ಶನವಾದ್ಯೇವ ವೇದರೋಧಾಯ ಶಕ್ನುಯಾತ್ ॥132॥**

(###sudha --)

ವಚನಮಿತಿ ವರ್ತತೇ । ಪುರಾಣವಚನಂ ಖಲು ಲೋಕಾನಾಂ ಯದ್ ಭಗವದ್ರೂಪೇಷು ಭೇದದರ್ಶನಂ ತದನುವಾದಪರಮೇವ । ನ ವಸ್ತುನಿಷ್ಠಮ್ । ಉಪಕ್ರಮಾದಿನಾ ತಥಾಽವಗಮಾತ್ । ವೇದಸ್ತು ವಸ್ತುತಥಾತ್ವೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾನ್ । ಲಿಙ್ಗೈಃ ತಥಾಽಧ್ಯವಸಾಯಾತ್ । ಅತೋ ನ ತತ್ ತದ್ಬಾಧನಾಯ ಶಕ್ನೋತಿ ।

ನನ್ವೇತದ್ ವ್ಯಾಹತಮ್ । ಯತ್ ಪ್ರಾಗ್ ಭಗವದ್ರೂಪಭೇದವಿಷಯಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ನಾಸ್ತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಇದಾನೀಂ ತು ತದಸ್ತೀತಿ । ತಸ್ಯೈವಾಭಾವೇ ಪುರಾಣವಚನಸ್ಯ ತದನುವಾದಿತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ । ಮೈವಮ್ । ಬಹುತ್ವಾದ್ಯನುಮಾನಾಭಾಸಜನಿತಭೇದದರ್ಶನಾನುವಾದಿತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ ।

h ॥ ಭಗವದ್ರೂಪೇಷು ಭೇದಾವಗಾಹಿನಃ ಅಧಮಜೀವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ

ಅಭೇದಾವಗಾಹ್ಯುತ್ತಮಜೀವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಬಾಧಿತತ್ವಾದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚೋತ್ತಮಮಧ್ಯಮಾನಾಂ ಭೇದವಿಷಯಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ನಾಸ್ತೀತ್ಯಭಿಹಿತಮ್ । ಅಧಮಾನಾಂ ತು ತದಸ್ತೀತ್ಯಧುನಾಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ । ತರ್ಹಿ ತದೇವ ಭಗವದ್ರೂಪಭೇದೇ ಪ್ರಮಾಣಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯಪಿ ನ ವಾಚ್ಯಮ್ । ಉತ್ತಮಾನಾಮಭೇದವಿಷಯೇಣ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ಬಾಧಿತತ್ವಾತ್ । ನಚ ತದೇವ ನಾಸ್ತಿ । ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೈವ ಬಹುರೂಪೇಷು ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯಾಗಮೋಕ್ತತ್ವಾತ್ । ತಥಾಚ ಭೀಷ್ಮವಾಕ್ಯಮ್

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

"ತಮಿಮಮಹಮಜಂ ಶರೀರಭಾಜಾಂ ಹೃದಿ ಹೃದಿ ಧಿಷ್ಠಿತಮಾತ್ಮಕಲ್ಪಿತಾನಾಮ್।

ಪ್ರತಿದೃಶಮಿವ ನೈಕಧಾಽಕ ಮೇಕಂ ಸಮಧಿಗತೋಽಸ್ಮಿ ವಿಧೂತಭೇದಮೋಹಃ" ಇತಿ।

h॥ ಅನಿಶ್ಚಿತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ನಿಶ್ಚಿತಪ್ರಮಾಣ್ಯಕಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಬಾಧಕತ್ವಾಭಾವಃ॥

(###sudha --)

ಅಥ ಭೇದದರ್ಶನಮೇವಾಭೇದದರ್ಶನಸ್ಯ ಬಾಧಕಂ ಕುತೋ ನ ಭವತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಪರೀಕ್ಷಿತೇತಿ।

ಅಪರೀಕ್ಷಿತದೃಷ್ಟಿಶ್ಚ ಪರೀಕ್ಷಾಪೂರ್ವದರ್ಶನಮ್।

ನಿಷೇದ್ಧುಂ ಶಕ್ನುಯಾತ್ ಕ್ವಾಪಿ ದೇವದತ್ತಾದಿದೃಷ್ಟಿವತ್॥133॥**

(###sudha --)

ಅಪರೀಕ್ಷಿತಾ ಪರೀಕ್ಷಯಾ ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇನಾನಿಶ್ಚಿತಾ। ನೇತ್ಯಸ್ಯಾನುಕರ್ಷಣಾರ್ಥಶ್ಚಶಬ್ದಃ। ಪರೀಕ್ಷಾಪೂರ್ವಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿಶ್ಚಯೋ ಯಸ್ಯ ದರ್ಶನಸ್ಯ ತತ್ ಪರೀಕ್ಷಾಪೂರ್ವದರ್ಶನಮ್। ಪರೀಕ್ಷಾಪೂರ್ವಂ ದರ್ಶನಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿಶ್ಚಯೋ ಯಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯೇತಿ ವಾ। ಕ್ವಾಪೀತ್ಯನೇನ ನಿಯಮಮಾಹ। ತದನೇನ ಯತ್ ಪರೀಕ್ಷಯಾ ನ ನಿಶ್ಚಿತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಂ ನ ತನ್ನಿಶ್ಚಿತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಾನ್ತರಂ ಬಾಧತ ಇತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿರುಕ್ತಾ। ಪರೀಕ್ಷಾಗ್ರಹಣಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿಶ್ಚಯೋಪಲಕ್ಷಣಮೇವ, ನತು ನಿಯಮಾರ್ಥಮಿತ್ಯುತ್ತರತ್ರ ಸ್ಫುಟೀಭವಿಷ್ಯತಿ। (1222 ಅನುಪದಂ ಚ)

ಅತ್ರ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಮಾಹ ದೇವದತ್ತೇತಿ। ಯಥಾ ಯಜ್ಞದತ್ತಾದಾವನಿಶ್ಚಿತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾ ದೇವದತ್ತಾದಿದೃಷ್ಟಿರ್ನ ನಿಶ್ಚಿತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಂ ಯಜ್ಞದತ್ತಾದಿದೃಷ್ಟಿಂ ಬಾಧತೇ ತಥೇತ್ಯರ್ಥಃ। ತತಃ ಕಿಂ ಯದ್ಯೇವಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್। ಭೇದದರ್ಶನಮನಿಶ್ಚಿತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್, ಅಭೇದದರ್ಶನಂ ತು ನಿಶ್ಚಿತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್। ಅತೋ ನ ತತ್ ತಸ್ಯ ಬಾಧಕಮ್, ಕಿನ್ತು ವೈಪರೀತ್ಯಮೇವೇತಿ ವದಾಮಃ।

h॥ ಭೇದಾಭೇದದರ್ಶನಯೋಃ ನಿಶ್ಚಿತಾನಿಶ್ಚಿತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಕುತೋ ಭೇದದರ್ಶನಮನಿಶ್ಚಿತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಚೇತಿ।

ನಚ ನಿಶ್ಚಿತಭೇದಸ್ಯ ದರ್ಶನೇಽಸ್ತಿ ಪುರಾಣಗಮ್।

ವಾಕ್ಯಂ ಕ್ವಚಿದ್ಧಿ ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥134॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಚೋऽವಧಾರಣೇ। ಕ್ವಚಿತ್ ಪ್ರದೇಶೇ। ಹಿಶಬ್ದೋ ಹೇತೌ। ಪರಮೇಶ್ವರರೂಪಭೇದವಿಷಯಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ತಾವದಸ್ಮಾಕಂ ಪುರಾಣವಾಕ್ಯಾದೇವ ಸಿದ್ಧಮ್। ಪುರಾಣವಾಕ್ಯಂ ಚ ಕೇಚಿದ್ ಭೇದಂ ಪಶ್ಯನ್ತೀತಿ ವಾ ಪ್ರತಿಪಾದಯತು, ಅನುವಾದಕತಯಾ ಲಿಙ್ಗತ್ವೇನ ವಾ। ಅತಸ್ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿಶ್ಚಯಸ್ತತ ಏವಾನ್ವೇಷ್ಟವ್ಯಃ। ನಚ ಭೇದದರ್ಶನಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ನಿಶ್ಚಾಯಯತ್ ಪುರಾಣವಾಕ್ಯಮಸ್ತಿ। ಅತಃ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾನ್ನ ಭೇದದರ್ಶನಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿಶ್ಚಯ ಇತಿ ಭಾವಃ।

ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿಶ್ಚಯೋ ದ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಕಾರಾಭ್ಯಾಂ ಭವತಿ ಅರ್ಥತಥಾತ್ವನಿಶ್ಚಯೇನ ವಾ ಜ್ಞಾನಪರೀಕ್ಷಯಾ ವಾ। ಆದ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣೋಕ್ತಮ್ ಸತ್ಯತಯಾ ನಿಶ್ಚಿತಭೇದಸ್ಯೇತಿ। ದ್ವಿತೀಯಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ತು ಭೇದಸ್ಯದರ್ಶನ ಇತಿ ಸಮಾಸಃ। "ಷಷ್ಠ್ಯಾ ಆಕ್ರೋಶೇ" ಇತ್ಯಲುಕ್ । ನಿಶ್ಚಿತಂ ಪರೀಕ್ಷಿತಂ ತು ಭೇದಸ್ಯ ದರ್ಶನಂ ಚೇತಿ ತಥೋಕ್ತಮ್। ತತ್ರ ಸ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣಾऽಕ್ರೋಶಃ ಪರಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ನಿಶ್ಚಿತತ್ವಮಿತ್ಯವಿರೋಧಃ।

ಯದಿ ಪುರಾಣವಾಕ್ಯಾದೇವ ನಿಶ್ಚಿತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಭೇದದರ್ಶನಂ ನ ಪ್ರತೀಯೇತ, ತರ್ಹಿ ಕೀದೃಶಂ ತತ್ ಪ್ರತೀಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸಮ್ಮುಗ್ಧಮಿತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ । ಸಮ್ಮುಗ್ಧಂ ದರ್ಶನಂ ತತ್ರ ಗಮ್ಯತೇ ॥134 ॥**

(###sudha --)

ಪ್ರಮಾಣತ್ವಾಪ್ರಾಮಾಣತ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಸನ್ದಿಗ್ಧಮ್। ದರ್ಶನಂ ಭೇದಸ್ಯ। ತತ್ರ ಪುರಾಣವಾಕ್ಯೇ। ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಪುರಾಣವಾಕ್ಯಂ ಭೇದದರ್ಶನಮಾತ್ರಂ ಗಮಯತಿ। ನತು ತಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ವಾ। ತತಃ ಪ್ರಾಗಭೇದದರ್ಶನಾವಗಮಾತ್ ತತ್ರ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸನ್ದೇಹ ಏವ ಯುಕ್ತಃ। ಅವಗತೇ ತ್ವಭೇದದರ್ಶನೇ ತಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವ ನಿಶ್ಚೀಯತೇ। ಪುರಾಣವಾಕ್ಯಾದೇವ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ನಿಶ್ಚಿತತ್ವಾತ್। ಸಮಧಿಗತೋऽಸ್ಮೀತಿ ಸಂಶಬ್ದಶ್ರವಣಾತ್। ಹೃದಿ ಹೃದಿ ನೈಕಧಾ ಸ್ಥಿತಮಪೀತ್ಯನುಮಾನಾನಾಮಾಭಾಸತ್ವಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್। "ವಿಧೂತಭೇದಮೋಹಃ" ಇತಿ ಭೇದಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮೋಹತ್ವಾಭಿಧಾನಾಚ್ಚೇತಿ।

h ॥ ಭಗವದವತಾರೇಷು ವೇಧಾದಿದರ್ಶನಸ್ಯ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಗ್ರಾಹ್ಯುತ್ತಮಜೀವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಬಾಧಿತತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಭಗವದ್ರೂಪೇಷು ಭೇದಾಭಾವಃ ಸಿದ್ಧಃ। ತಥಾ ವೇಧಾದಿದೋಷಾಭಾವಶ್ಚ। ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್। ನನ್ವಸ್ತಿ ತದ್ದರ್ಶಿನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮ್। ಮೈವಮ್। ಮಹತಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ವೇಧಾದ್ಯಭಾವಗ್ರಾಹಿಣಾ ಬಾಧಿತತ್ವಾತ್। ಇದಮೇವ ತಸ್ಯ ಬಾಧಕಂ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಪರೀಕ್ಷಿತಮೇವೇತಿ।

ಅಪರೀಕ್ಷಿತಮೇವಾತ್ರ ವೇಧಾದಿಕಮಧೀಶಿತುಃ।

ಪರೀಕ್ಷಾದರ್ಶನೇ ನೈವ ದೃಶ್ಯತೇ ಕೇನಚಿತ್ ಕ್ವಚಿತ್ ॥135॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರ ವೇಧಾದಿದೋಷತದಭಾವಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ। ಅಧೀಶಿತುರತ್ರಾವತಾರೇಷ್ವಿತಿ ವಾ। ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಯದ್ವಾ ವೇಧಾದಿಕಮಿತಿ ತದ್ದರ್ಶನಮುಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ। ಪರೀಕ್ಷಯಾ ಯುಕ್ತಂ ದರ್ಶನಂ ಪರೀಕ್ಷಾದರ್ಶನಮ್। ಯದ್ವಾ ಪರೀಕ್ಷ್ಯತ ಇತಿ ಪರೀಕ್ಷಾ। "ಗುರೋಶ್ಚ ಹಲಃ" ಇತ್ಯಾಕಾರಪ್ರತ್ಯಯಃ। ಪರೀಕ್ಷಾ ಚ ತದ್ದರ್ಶನಂ ಚ ತಸ್ಮಿನ್। ದೃಶ್ಯತೇ ವೇಧಾದಿಕಂ ಕ್ವಚಿತ್। ದೋಷದರ್ಶನಮಪರೀಕ್ಷಿತಂ ನಿರ್ದೋಷತ್ವದರ್ಶನಂ ತು ಪರೀಕ್ಷಿತಮಿತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಭಗವತೋ ವೇಧಾದಿಸರ್ವದೋಷಾಭಾವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿಷಯಕತ್ವೇ ಶ್ರುತಿಃ॥

(###sudha --)

ನನು ದೋಷಾಭಾವವಿಷಯಂ ಮಹತಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ತಾವತ್ ಕುತಃ ಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಿರ್ದೋಷಮೇವೇತಿ।

ನಿರ್ದೋಷಮೇವಂ ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಾ ದದರ್ಶಾಶೇಷರೂಪಿಣಮ್।

ನಿರ್ದೋಷಮೇವ ರುದ್ರೋऽದ್ರಾ ನಿರ್ದೋಷಂ ತಂ ಪುರನ್ದರಃ॥136॥**

(###sudha --)

ನಿರ್ದೋಷಾಣ್ಯಸ್ಯ ರೂಪಾಣಿ ದೃಷ್ಟಾನ್ಯೇವಂ ಸುರೋತ್ತಮೈಃ।

ಅನ್ಯೇ ಸದೋಷಾಃ ಸರ್ವೇऽಪಿ ನಿರ್ದೋಷೋ ಹರಿರೇಕಲಃ।

ಇತಿ ಬಕ ಶ್ರುತೇಶ್ಚೈವ ಸದೋಷಂ ನಾಸ್ಯ ದರ್ಶನಮ್॥137॥**

(###sudha --)

ಅದ್ರಾಕ್ ಅದ್ರಾಕ್ಷೀತ್। "ಅನಿತ್ಯಮಾಗಮಶಾಸನಮ್" ಇತಿ ವಚನಾತ್। ಪುರನ್ದರೋऽದ್ರಾಕ್ಷೀತ್। ಅನ್ಯೈರಪಿ ಸುರೋತ್ತಮೈಃ। ಸದೋಷಾ ದೃಷ್ಟಾಃ। ತಸ್ಮಾನ್ನಿರ್ದೋಷೋ ಹರಿರೇಕ ಏವ। ಚಶಬ್ದಃ ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ। ಅಸ್ಯ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯ ವಿಷಯೇ ಮಹತಾಂ ದರ್ಶನಂ ಸದೋಷಂ ದೋಷಗ್ರಾಹಿ ನೈವ, ಕಿನ್ತು ನಿರ್ದೋಷಮೇವ ಗೃಹ್ಣಾತೀತಿ।

h॥ ದೋಷದರ್ಶನಸ್ಯ ಬಾಧಿತತ್ವೇ, ದೋಷಾಭಾವದರ್ಶನಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇ ಚ ಶ್ರುತ್ಯುಪನ್ಯಾಸಃ॥

(###sudha --)

ದೋಷದರ್ಶನಮಪರೀಕ್ಷಿತಂ ತದಭಾವದರ್ಶನಂ ತು ಪರೀಕ್ಷಿತಮೇತತ್ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅವಿದ್ಧ ಇತಿ।

ಅವಿದ್ಧೋ ವಿದ್ಧವದ್ ವಿಷ್ಣುರಜಾತೋ ಜಾತವನ್ಮೃಷಾ।

ಅಬದ್ಧೋ ಬದ್ಧವಚ್ಚೈವ ದರ್ಶಯತ್ಯಮಿತದ್ಯುತಿಃ।

ಇತಿ ಪೈಙ್ಗಿಶ್ರುತಿಶ್ಚೈವ ಪ್ರಾಹ ನಿರ್ದೋಷತಾಂ ಹರೇಃ ॥138॥**

(###sudha --)

ವಿದ್ಧಮಿವ ವಿದ್ಧವತ್। ಛಾನ್ದಸೋ ದ್ವಿತೀಯಾನ್ತಾದ್ ವತಿಃ। ಏವಶಬ್ದಸ್ಯಾವಿದ್ಧ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ದರ್ಶಯತ್ಯಾತ್ಮಾನಮ್। ಪೂರ್ವಶ್ರುತ್ಯಾಽಪ್ಯಯಮರ್ಥೋಽರ್ಥಾತ್ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತಿ ಪೈಙ್ಗಿಶ್ರುತಿಶ್ಚೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ನಿರ್ದೋಷತಾಮಿತಿ ಫಲೋಕ್ತ್ಯಾ ವಿವಕ್ಷಿತಮರ್ಥಮುಪಲಕ್ಷಯತಿ।

ಅತ್ರೈವ ಸ್ಪಷ್ಟಾಂ ಶ್ರುತಿಮುದಾಹರತಿ ಅಪರೀಕ್ಷಿತೇತಿ।

ಅಪರೀಕ್ಷಿತದೃಷ್ಟ್ಯೈವ ಸದೋಷೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಹರಿಃ।

ಪರೀಕ್ಷಾದರ್ಶನೇ ನೈವ ದೋಷೋ ದೃಶ್ಯೋ ಹರೇಃ ಕ್ವಚಿತ್।

ಇತಿ ಪೈಙ್ಗಿಶ್ರುತಿಶ್ಚಾಽಹ ಪ್ರಮಾಣಂ ಹಿ ಪರೀಕ್ಷಿತಮ್ ॥139॥**

(###sudha --)

ಆಹ -- ದೋಷದರ್ಶನಸ್ಯಾಪರೀಕ್ಷಿತತ್ವಮ್, ನಿರ್ದೋಷತಾದರ್ಶನಸ್ಯ ಪರೀಕ್ಷಿತತ್ವಂ ಚ। ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರಮಾಣಂ ಹೀತಿ। ಯತ್ ಪರೀಕ್ಷಿತಂ ಪರೀಕ್ಷಯಾ ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇನಾವಧೃತಂ ತದೇವ ಪ್ರಮಾಣಮ್। ಅಪರೀಕ್ಷಿತಂ ತ್ವಾಪಾತತಃ ಸನ್ದಿಗ್ಧಮ್। ನಿಶ್ಚಿತವಿರೋಧ್ಯುಪನಿಪಾತೇ ತ್ವಪ್ರಮಾಣಮೇವ। ಅತಃ ಪರೀಕ್ಷಿತೇನ ನಿರ್ದೋಷತಾದರ್ಶನೇನಾಪರೀಕ್ಷಿತಂ ದೋಷದರ್ಶನಮೇವ ಬಾಧ್ಯತೇ। ನತು ವಿಪರ್ಯಯಃ। ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿಶ್ಚಯೇ ಪರೀಕ್ಷೋಪಯೋಗಃ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧ ಇತಿ ಹಿಶಬ್ದಃ। ತಥಾಚ ವಕ್ಷ್ಯತೇ। (1220)

h ॥ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಪರೀಕ್ಷಾಧೀನತ್ವೇಽನವಸ್ಥಾಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ ಪ್ರಭಾಕರಾದಿಭಿಃ

ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಪರೀಕ್ಷಾನಪೇಕ್ಷತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಃ ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಕೇಚಿದಾಹುಃ ಸ್ವತ ಏವ ಜ್ಞಾನಾನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಗೃಹ್ಯತೇ, ನತು ಪರೀಕ್ಷಾಧೀನಮ್। ಸಕಲಮಪಿ ಜ್ಞಾನಂ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಮ್, ಯಥಾರ್ಥಂ ಚ। ಅತಃ ಸ್ವೇನೈವ ಸ್ವಯಂ ಸ್ವಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಚ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ, ಕಾ ತತ್ರ ಪರೀಕ್ಷಾಪೇಕ್ಷೇತಿ। ಅನ್ಯೇ ತು ಬ್ರುವತೇ ಜ್ಞಾನಂ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಚಾನುಮಾನೇನೈವ ಗೃಹ್ಯತ ಇತಿ। ಅಪರೇ ತು ವದನ್ತಿ ಜ್ಞಾನಂ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಚ ಸಾಕ್ಷಿಣೈವ

ಜ್ಞಾಯತ ಇತಿ। ಯದಿಚ ಸ್ವತಃಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಹೋ ನ ಸ್ಯಾತ್, ತರ್ಹಿ ನ ಸ್ಯಾದೇವ। ತಸ್ಯ ಪರೀಕ್ಷಾಧೀನತ್ವೇಽನವಸ್ಥಾಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅನುಮಾನವಿಶೇಷಃ ಖಲು ಪರೀಕ್ಷಾ ನಾಮ। ಸಾ ಚ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಮಾಣತಯಾ ನಿಶ್ಚಿತಾಽನ್ಯೇಷಾಂ ಜ್ಞಾನಾನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾವಧಾರಣಾಯ ಪ್ರಭವತಿ ನಾನ್ಯಥಾ। ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾವಧಾರಣಂ ಚ ಪರೀಕ್ಷಾನ್ತರೇಣೇತಿ ಕಥಂ ನಾನವಸ್ಥಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h॥ ಸಿದ್ಧಾನ್ತೇ ವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಪರೀಕ್ಷಾಧೀನತ್ವಸ್ಯ,

ಸಾಕ್ಷಿಜ್ಞಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ತದಭಾವಸ್ಯ ಚಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ ನಾನವಸ್ಥಾಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ತತ್ರ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಹಸ್ಯ ಪರೀಕ್ಷಾಧೀನತ್ವೇಽನವಸ್ಥಾಪ್ರಸಙ್ಗಂ ತಾವತ್ ಪರಿಹರತಿ ನೇತಿ।

ನ ಪರೀಕ್ಷಾನವಸ್ಥಾ ಸ್ಯಾತ್ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧೇ ತ್ವಸಂಶಯಾತ್।

ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಹಣಸ್ಯ ಪರೀಕ್ಷಾಧೀನತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽಪೀತಿ ಶೇಷಃ। ತತ್ರ ಹೇತುಮಾಹ ಸಾಕ್ಷೀತಿ। ದ್ವಿವಿಧಂ ಖಲು ಜ್ಞಾನಮ್ ಅನ್ತಃಕರಣಪರಿಣಾಮರೂಪಮ್, ಸಾಕ್ಷಿರೂಪಂ ಚೇತಿ। ತತ್ರಾಽದ್ಯಾದ್ ವಿಶೇಷ್ಟುಂ ತುಶಬ್ದಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸ್ಯಾದಿಯಮನವಸ್ಥಾ ಯದಿ ಸರ್ವತ್ರ ಪರೀಕ್ಷಾಪೇಕ್ಷಾ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ಸನ್ದಿಗ್ಧೇ ಖಲ್ವರ್ಥೇ ಪರೀಕ್ಷಾಽಪೇಕ್ಷ್ಯತೇ, ನತ್ವಸನ್ದಿಗ್ಧೇ। ಸಂಶಯಶ್ಚ ಮನೋವೃತ್ತಿವಿಷಯೇ ಪಾನೀಯಾದೌ ಭವತಿ, ನ ಪುನಃ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧೇ ಸುಖಾದೌ। ಅತಸ್ತಾವದೇವ ಪರೀಕ್ಷಾ ಯಾವತ್ ಸಾಕ್ಷಿಗೃಹೀತೇಷು ಸುಖಾದಿಷ್ವವತಾರ ಇತಿ ಕುತೋಽನವಸ್ಥೇತಿ। ಪ್ರಪಞ್ಚಿತಶ್ಚ ಅಯಮರ್ಥೋಽಸ್ಮಾಭಿಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಧಿಕರಣೇ। (429430)

h॥ ಮಾನಸದರ್ಶನಸ್ಯ ನಿರ್ದೋಷತ್ವನಿಯಮಾಭಾವಃ, ಸಾಕ್ಷಿದರ್ಶಸ್ಯ ತು ನಿರ್ದೋಷತ್ವನಿಯಮಃ॥

(###sudha --)

ಮನೋವೃತ್ತಿವಿಷಯ ಏವ ಸಂಶಯೋ ನ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧ ಇತ್ಯತ್ರ ಕಿಂ ಕಾರಣಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಮಾನಸ ಇತಿ।

ಮಾನಸೇ ದರ್ಶನೇ ದೋಷಾಃ ಸ್ಯುರ್ನವೈ ಸಾಕ್ಷಿದರ್ಶನೇ।

ಮನಃ ಪರಿಣತಿರೂಪೇ ದೋಷಾಃ ಕಾರಣತಯಾ ಸಮ್ಭಾವಿತಾಃ ಸ್ಯುಃ। ವೈಶಬ್ದಸ್ತುಶಬ್ದಾರ್ಥೇ। ಅಯಮರ್ಥಃ ದ್ವಿವಿಧೋ ಹಿ ಸಂಶಯೋ ಭವತಿ ಏಕಸ್ತಾವದಾದಿತ ಏವ, ಯಥಾ ಸ್ಥಾಣುರ್ವಾಽಯಂ ಪುರುಷೋ ಹೇತಿ। ಅಪರಸ್ತು ನಿಶ್ಚಯಪೃಷ್ಠಭಾವೀ, ಯಥಾ ಸ್ಥಾಣುವದಯಂ ಪ್ರತೀಯತೇ ಸ್ಥಾಣುರ್ಭವತಿ ನವೇತಿ। ತತ್ರಾಽದ್ಯೋ ವಿಶೇಷಾದರ್ಶನಾದಿದೋಷಮೂಲಃ। ದ್ವಿತೀಯೋಽಪಿ ಪ್ರಥಮಜ್ಞಾನಸ್ಯ ದೋಷಜನ್ಯತ್ವಶಙ್ಕಾಮೂಲಃ। ದೋಷಾಶ್ಚ ಮಾನಸ ಏವ ದರ್ಶನೇ ಸಮ್ಭವನ್ತಿ।

ಅತಸ್ತತ್ಸಂಶಯಾತ್ಮಕಂ ವಾ ಜಾಯತೇ, ನಿಶ್ಚಯತಯಾ ಜಾತಸ್ಯ ವಿಷಯೇ ವಾ ಆಹ -- ಾರ್ಯಃ ಸಂಶಯೋ ಭವತಿ। ನತು ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧೇ ದರ್ಶನೇ ದೋಷಸಮ್ಭವಃ। ಅತೋ ನ ತತ್ಸಂಶಯಾತ್ಮಕಮ್, ನಾಪಿ ತತ್ಸಿದ್ಧೇಽರ್ಥೇ ಸಂಶಯ ಇತಿ।

h ll ಸಾಕ್ಷಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ನಿರ್ದೋಷತ್ವೇ ನಿಮಿತ್ತಮ್ ll

(###sudha --)

ಮಾನಸೇ ದರ್ಶನೇ ದೋಷಾಃ ಸಮ್ಭವನ್ತೀತಿ ಸ್ಫುಟಮ್। ಸಾಕ್ಷಿದರ್ಶನೇ ನ ಸಮ್ಭವನ್ತೀತ್ಯೇತತ್ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸುದೃಢ ಇತಿ।

ಸುದೃಢೋ ನಿರ್ಣಯೋ ಯತ್ರ ಜ್ಞೇಯಂ ತತ್ ಸಾಕ್ಷಿದರ್ಶನಮ್ ll140 ll**

(###sudha --)

ಸುದೃಢೋ ಕದಾಽಪಿ ಬಾಧರಹಿತಃ ನಿರ್ಣಯೋಽವಧಾರಣಾತ್ಮಕಃ ಪ್ರತ್ಯಯಃ। ಯತ್ರೇತಿ ನಿಪಾತೋ ಯ ಇತ್ಯರ್ಥೇ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ದೋಷಾಸ್ತಾವಜ್ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಡೋಲಾಯಮಾನತಾದರ್ಶನೇನ ಬಲವದ್ಬಾಧಕೋಪನಿಪಾತೇನ ವಾ ಕಲ್ಪ್ಯಾಃ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ಬಲವತ್ಪ್ರಮಾಣತಶ್ಚೈವ ಜ್ಞೇಯಾ ದೋಷಾ ನಚಾನ್ಯಥಾ" ಇತಿ। ಸಾಕ್ಷಿದರ್ಶನಂ ಚ ನಿರ್ಣಯಾತ್ಮಕಮೇವ ಭವತಿ, ನಚ ಬಾಧ್ಯತ ಇತ್ಯುಪಪಾದಿತಂ ಪೃಥಗಧಿಕರಣೇ। (889) ಅತಃ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾನ್ನ ತತ್ರ ದೋಷಃ ಸಮ್ಭವತಿ।

h ll ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧೇಷು ಇಚ್ಛಾದಿಷು ಕಸ್ಯಾಪಿ ಸಂಶಯಾಭಾವಃ ll

(###sudha --)

ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧೇಽರ್ಥೇ ಸಂಶಯೋ ನಾಸ್ತೀತ್ಯುಕ್ತಂ ತದನುಭವಾರೂಢಂ ಕರ್ತುಂ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧಮರ್ಥಂ ತಾವದಾಹ -- ಇಚ್ಛೇತಿ।

ಇಚ್ಛಾ ಜ್ಞಾನಂ ಸುಖಂ ದುಃಖಂ ಭಯಾಭಯಕೃಪಾದಯಃ।

ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧಾಃ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ಧಿ ತತ್ರ ಸಂಶಯವಾನ್ ಕ್ವಚಿತ್ ll141 ll**

(###sudha --)

ಆದಿಪದೇನ ಪ್ರಯತ್ನದ್ವೇಷಾವೇತದಭಾವಾಶ್ಚ ಗೃಹ್ಯನ್ತೇ। ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನೇತಿ। ತತ್ರ ಕ್ವಚಿದಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ನ ಜಾತು ಮಮ ಸುಖಮಸ್ತಿ ನ ವೇತಿ ಸಂಶಯೋ ನಾಪಿ ಪ್ರತೀಯಮಾನಮಿದಂ ಸುಖಂ ಸದಸದ್ ವೇತಿ ಸಂಶಯ ಇತಿ ಹಿಶಬ್ದೇನಾಽಹ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಬಾಧಿತದರ್ಶನಸ್ಯ ಮಾನಸತ್ವನಿಯಮಃ ll

(###sudha --)

ಸಾಕ್ಷಿದರ್ಶನಮಬಾಧಿತಮೇವೇತಿ ನ ಯುಜ್ಯತೇ, ಶುಕ್ತಿರಜತಾದೌ ಬಾಧದರ್ಶನಾತ್ । ನಹಿ ಪ್ರತೀತಿಸಮಯಮಾತ್ರವರ್ತಿನಿ ತತ್ರಾನ್ಯಜ್ಞಾನಂ ಸಮ್ಭವತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಯದಿತಿ ।

ಯತ್ ಕ್ವಚಿದ್ ವ್ಯಭಿಚಾರಿ ಸ್ಯಾದ್ ದರ್ಶನಂ ಮಾನಸಂ ಹಿ ತತ್ ।

ಯದ್ ದರ್ಶನಂ ಕ್ವಚಿಚ್ಛುಕ್ತಿರಜತಾದೌ ವಿಷಯೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಿ ಬಾಧಿತಂ ಸ್ಯಾತ್, ತಚ್ಚಕ್ಷುರಾದಿಕರಣಕಂ ಮನಃಪರಿಣತಿರೂಪಮೇವ ನ ಸಾಕ್ಷಿರೂಪಮ್ । ಕುತ ಏತತ್? ಮಾನಸದರ್ಶನಸ್ಯ ಬಾಧ್ಯತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇಽನಿಷ್ಟಾಭಾವಾತ್ । ಸಾಕ್ಷಿಣಸ್ತು ತಥಾತ್ವೇ ಸರ್ವವ್ಯವಹಾರವಿಲೋಪಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್ । (894) ತದಿದಮುಕ್ತಂ ಹಿಶಬ್ದೇನ । ಸಮ್ಭವತಿ ಚಾಸ್ಯ ಮಾನಸತ್ವಮ್, ಅನ್ಯಥಾವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿಸಮರ್ಥನಾದಿತಿ । (8392)

h ll ಇನ್ದ್ರಿಯಲಿಙ್ಗಶಬ್ದಕರಣಕಮನೋವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿಶ್ಚಯಸ್ಯ ಪರೀಕ್ಷಾಧೀನತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ಮಾನಸಸ್ಯ ದರ್ಶನಸ್ಯ ದೋಷಬಾಧಸಮ್ಭವೋಽಭಿಹಿತಃ । ಕೀದೃಶಸ್ಯ ತರ್ಹಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಮನ ಇತಿ ।

ಮನಶ್ಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಾದೇರಪಿ ಯತ್ರೈವ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ।

ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸುಗೃಹೀತಂ ಸ್ಯಾತ್ ತತ್ ಪರೀಕ್ಷಿತದರ್ಶನಮ್ ll142 ll**

(###sudha --)

ಮನಶ್ಚಕ್ಷುಶ್ಶಬ್ದೌ ಶ್ರೋತ್ರಾದೇರುಪಲಕ್ಷಕೌ । ದರ್ಶನಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಃ । ಆದಿಪದೇನ ಲೈಙ್ಗಿಕಶಬ್ದಜ್ಞಾನಸಙ್ಗ್ರಹಃ । ಇನ್ದ್ರಿಯಲಿಙ್ಗಶಬ್ದಕರಣಕಸ್ಯ ಮನೋವೃತ್ತೇರ್ಜ್ಞಾನಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ । ನಿರ್ಧಾರಣೇ ಷಷ್ಠೀ । ಸಮ್ಭಾವಿತದೋಷಬಾಧಸ್ಯಾಪೀತ್ಯಪೇರರ್ಥಃ । ಯತ್ರ ಜ್ಞಾನೇ ಸುಗೃಹೀತಂ ಪರೀಕ್ಷಯಾ ನಿಶ್ಚಿತಂ ತತ್ ಪರೀಕ್ಷಿತದರ್ಶನಂ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಶೇಷಃ ।

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಜ್ಞಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಹಣ ಏವ ಪರೀಕ್ಷೋಪಯೋಗಃ, ಧರ್ಮಿಜ್ಞಾನಾನುಮಾನೋಪಮಾನುವ್ಯವಸಾಯಾನಾಂ ತು ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಹಣಂ ನ ಪರೀಕ್ಷಾಪೇಕ್ಷಮಿತಿ ಕೇಚಿನ್ಮನ್ಯನ್ತೇ । ತನ್ನಿರಾಸಾಯ ಸರ್ವಮಾನಸಸಙ್ಗ್ರಹಾರ್ಥಂ ಮನಶ್ಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಾದೇರ್ಮಧ್ಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಅನ್ಯಥಾ ಯತ್ರ ಜ್ಞಾನ ಇತ್ಯಾದಿಕಮೇವಾವಕ್ಷ್ಯತ್ । ತದೇವ ಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯೇತಾವತಾ ಪೂರ್ಣೇ ಪರೀಕ್ಷಿತದರ್ಶನಮಿತ್ಯನುವಾದೇನ ಸುಗೃಹೀತಮಿತ್ಯೇತದ್ ವಿವೃಣೋತಿ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಾತ್, ಯಥಾರ್ಥತ್ವಾಚ್ಚ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಪರೀಕ್ಷಾನಪೇಕ್ಷತ್ವಮಿತಿ ಪ್ರಭಾಕರಮತಸ್ಯ ದೂಷಣಮ್ ll

(###sudha --)

ಏವಂ ಮಾನಸಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಜ್ಞಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಹಸ್ಯ ಪರೀಕ್ಷಾಧೀನತ್ವೇಽಪಿ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಹಸ್ಯ ತದನಪೇಕ್ಷತ್ವಾನ್ನ ಪರೀಕ್ಷಾನವಸ್ಥೇತ್ಯುಕ್ತಮ್ I ತತ್ರ ಕಿಮನಯಾ ದ್ವಿವಿಧಕಲ್ಪನಯಾ? ಸಾಕ್ಷಿವತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಹಃ ಪರೀಕ್ಷಾನಪೇಕ್ಷ ಏವೋಕ್ತವಿಧಯಾ ಸ್ವತಃ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಂ ಪರಿಹರತಿ ನೇತಿ I

ನ ಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟಿಮಾತ್ರೇಣ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತಸ್ಯ ದೃಶ್ಯತೇ I

ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ದೃಷ್ಟಿರ್ಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟಿಃ I ತಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ I ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನಾನಾಂ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಮೇವ ತಾವದಸತ್, ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್ I ಜ್ಞಾನವ್ಯವಹಾರಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿವೇದ್ಯತ್ವೇನೈವೋಪಪತ್ತೇಃ I ಇದಮಹಂ ಜಾನಾಮೀತ್ಯನುಭವಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿರೂಪತ್ವಾತ್ I ವಿಮತಂ ಜ್ಞಾನಂ ನ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಮ್, ಅನಾತ್ಮತ್ವಾತ್, ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್, ಅನಿತ್ಯತ್ವಾತ್, ಮನೋರೂಪತ್ವಾತ್; ಸುಖಾದಿವದಿತ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಾಚ್ಚ I

ಭವತು ವಾ ಜ್ಞಾನಂ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಮ್, ತಥಾಽಪಿ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರ ಏವ, ನತು ಸ್ವಧರ್ಮೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇಽಪಿ I ತಥಾಹಿ ವೇದವಾಕ್ಯಶ್ರವಣೇ ಸತಿ ಬಾಹ್ಯಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನಮುತ್ಪದ್ಯತೇ, ನವಾ? ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಸತ್ಯಾಂ ಸಾಮಗ್ರ್ಯಾಂ ಕಾರ್ಯಾನುದಯಾನುಪಪತ್ತೇಃ I ಅನ್ಯಥಾ ಮೀಮಾಂಸಕಸ್ಯಾಪಿ ತದನುದಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ I ಆದ್ಯೇಽಪಿ ತತ್ ಪ್ರಕಾಶತೇ, ನವಾ? ನೇತಿ ಪಕ್ಷೇಽಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ I ಪ್ರಥಮೇ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಪ್ರಕಾಶತೇ, ನವಾ? ನಾಽದ್ಯಃ, ತನ್ನಿರಾಸಸ್ಯಾನುಪಪತ್ತೇಃ I ತತೋ ಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟಿಮಾತ್ರೇಣ ನ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯ ಏವಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಃ I ತಥಾಚ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಜ್ಞಾನೇನೈವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಹ ಇತಿ ಕಥಂ ಸ್ಯಾತ್? ಅಪೌರುಷೇಯತ್ವಾದಿಯುಕ್ತಿಭಿಃ ಪ್ರಬೋಧಿತೋ ಬಾಹ್ಯಃ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ಚ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ ಕಥಂ ನ ಪರೀಕ್ಷಾಪೇಕ್ಷತ್ವಮ್? ಅನ್ಯಥಾ ವೈದಿಕಜ್ಞಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿರೇವ ನ ಸ್ಯಾತ್, ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪವತ್ I

ಕಿಞ್ಚೈವಂವಾದಿನೋ ಮತೇ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದಿವಿಭ್ರಮೋ ನ ಸ್ಯಾತ್ I ಇದಮನುಭವಸ್ಯ ರಜತಸ್ಮರಣಸ್ಯ ಚ ಭೇದಾಗ್ರಹೋ ಹಿ ವಿಭ್ರಮಃ I ತತ್ರ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವದ್ ಭೇದಸ್ಯಾನುಭವತ್ವಸ್ಮರಣತ್ವಯೋಶ್ಚ ಪ್ರಕಾಶೋಽವಶ್ಯಮ್ಭಾವೀತಿ ಕಥಂ ವಿಭ್ರಮಾವಕಾಶಃ? ನಹಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಭೇದಾದೇಶ್ಚ ಕಶ್ಚಿದ್ ವಿಶೇಷೋಽಸ್ತೀತಿ I

h ll ಭಟ್ಟೋಕ್ತಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಯೋರನುಮೇಯತ್ವವಾದಸ್ಯ ದೂಷಣಮ್ ll

(###sudha --)

ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ಸಹೈವಾನುಮೇಯೇ ಇತ್ಯಪ್ಯಸತ್, ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾನುಮೇಯತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್ I ತದ್ವ್ಯವಹಾರಸ್ಯಾನ್ಯಥೈವ ಉಪಪತ್ತೇಃ I ಆಶುತರವಿನಾಶಿನೋ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಜಾನಾಮೀತಿ ವರ್ತಮಾನತಯಾ ಪ್ರತಿಭಾಸಾನುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ I

ಅಪರೋಕ್ಷಾವಭಾಸವಿರೋಧಾಚ್ಚ । ಅನುಮೇಯತ್ವೇಽಪಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ನ ಜ್ಞಾನಾನುಮಿತಿಮಾತ್ರೇಣ ಪ್ರಮಾಣ್ಯಂ ತಸ್ಯ ದೃಶ್ಯತೇ । ತದ್ಧಿ ಜ್ಞಾತತಯಾ ವ್ಯವಹಾರೇಣ ಕಾರ್ಯೇಣ ವಾಽನುಮಾತವ್ಯಮ್ । ನಚ ತಾವತಾ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮನುಮಾತುಂ ಶಕ್ಯತೇ, ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್ । ತತೋ ಜ್ಞಾತತಾದಿಮಾತ್ರೇಣ ಪ್ರತೀತೇ ಜ್ಞಾನೇ ಬಾಧಾಭಾವಾದಿನಾ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮನುಮೇಯಮ್ । ಅನ್ಯಥಾ ಬಾಹ್ಯಾನಾಮಪಿ ವೈದಿಕಜ್ಞಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾನುಮಾನಪ್ರಸಕ್ತೇಃ । ಪ್ರಸಕ್ತಮಪ್ಯಪೋದ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹ್ಯಪವಾದನಿರಾಸಾಯ ಪರೀಕ್ಷಾಪೇಕ್ಷಾವಶ್ಯಮ್ಭಾವಿನೀತ್ಯಾಗತಮ್ । ಇದಮೇವ ಚಾಸ್ಮಾಭಿರಭಿಧಾಸ್ಯತೇ, ಸರ್ವಥಾ ಪರೀಕ್ಷಾನಪೇಕ್ಷೇತಿ ತು ನ ಕ್ಷಮ್ಯತೇ ।

h || ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಪರೀಕ್ಷಾನಿರಪೇಕ್ಷಸಾಕ್ಷಿವೇದ್ಯತ್ವಮತನಿರಾಸಃ ||

(###sudha --)

ಏತೇನ ಸಾಕ್ಷಿವೇದ್ಯತಾಪಕ್ಷೋಽಪಿ ಪ್ರತಿಕ್ಷಿಪ್ತಃ । ಔಪನಿಷದಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟಿಮಾತ್ರೇಣ ಬಾಹ್ಯೈಸ್ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯಾದರ್ಶನಾತ್ ।

h || ತಾಕಿಕಾಣಾಂ ಧರ್ಮಿಜ್ಞಾನಅನುಮಾನಉಪಮಾನಅನುವ್ಯವಸಾಯವ್ಯತಿರಿಕ್ತಪ್ರಮಾಣಾನಾಂ

ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಪರೀಕ್ಷಾಪೇಕ್ಷತ್ವಮತಸ್ಯ ದೂಷಣಮ್ ||

(###sudha --)

ಚತುರ್ಥಪಕ್ಷಸ್ತ್ವತಿಮನ್ದಃ । ಅನುಮಾನಾದಿಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟಿಮಾತ್ರೇಣ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಚಾರ್ವಾಕಾದಿಭಿರದೃಷ್ಟತ್ವಾತ್ । ವಿಭಾಗೇ ಮಾನಾಭಾವಾಚ್ಚ । ಧರ್ಮಿಜ್ಞಾನಾದಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ವಿಗಾನಾಭಾವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ನಿರಾಲಮ್ಬನಾದಿಮತದರ್ಶನಾತ್ । ಉಪಪತ್ತಿಬಾಧಿತಂ ತದಿತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಸ್ವೀಕೃತಾಽಽಯುಷ್ಮತ್ತೈವ ಪರೀಕ್ಷಾಪೇಕ್ಷೇತ್ಯಲಂ ಪಲ್ಲವೇನೇತಿ ।

h || ಸಾಕ್ಷಿಜ್ಞಾನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಪರೀಕ್ಷಾನಪೇಕ್ಷತ್ವೇ ನಿಯಾಮಕೋಕ್ತಿಃ ||

(###sudha --)

ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವತ್ ಸಾಕ್ಷಿಣೋಽಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಪರೀಕ್ಷಾಪೇಕ್ಷಗ್ರಹಣಮೇವಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತಾಮ್ । ದ್ವಿಧಾ ಕಲ್ಪನಸ್ಯ ಅನ್ಯಾಯ್ಯತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಿಯಮೇನೇತಿ ।

ನಿಯಮೇನ ಸುಖಾದ್ಯೇಷು ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸಾಕ್ಷಿಗೋಚರಮ್ ||143||**

(###sudha --)

ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ ವರ್ತತೇ । ಸಾಕ್ಷೀ ಗೋಚರೋ ಯಸ್ಯ ತತ್ ತಥೋಕ್ತಮ್ । ಗೋಚರತ್ವಂ ಚಾಽಶ್ರಯತಯಾ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ । ಸುಖಾದಿವಿಷಯಂ ಯತ್ ಸಾಕ್ಷಿಗತಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತನ್ನಿಯಮೇನ ದೃಶ್ಯತೇ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯದಿ ವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನಾನಾಮಿವ ಸಾಕ್ಷಿಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತದ್ದರ್ಶನಮಾತ್ರೇಣ ನ ದೃಶ್ಯತೇ, ತದಾಽಧಿಕಮಪಿ ಕಾರಣಂ ಕಲ್ಪಯಾಮಃ। ನಚೈವಮ್। ಸುಖಜ್ಞಾನೇ ದೃಷ್ಟೇ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಜ್ಞಾನಸಂಶಯವಿಪರ್ಯಯಾಣಾಂ ಕದಾಽಪ್ಯದರ್ಶನಾತ್। ಕಲ್ಪಕಸದ್ಭಾವೇ ದ್ವಿಧಾ ಕಲ್ಪನಸ್ಯಾದೂಷಣತ್ವಾದಿತಿ।

h ॥ ಸ್ವಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಣೈವ ಗೃಹೀತತ್ವಾತ್ ನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಾಹಕಾನವಸ್ಥಾ ॥

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಪರೀಕ್ಷಾಪೇಕ್ಷಗ್ರಹಣತ್ವೇಽನವಸ್ಥಾ ಚ ಸ್ಯಾತ್। ನನು ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಹಣಮಭಿಲಷತಾ ನಾನಾವಸ್ಥಾತೋ ಭೇತ್ತುಂ ಯುಕ್ತಮ್। ಪರೀಕ್ಷಾನವಸ್ಥಾಭಾವೇಽಪಿ ಗ್ರಾಹಕಾನವಸ್ಥಯಾ ದುಷ್ಪರಿಹರತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ವಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ।

ಸ್ವಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸದಾ ಸಾಕ್ಷೀ ಪಶ್ಯತ್ಯೇವ ಸುನಿಶ್ಚಯಾತ್।

ಸಾಕ್ಷ್ಯೇವೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಸದಾ ಸುನಿಶ್ಚಯಾದಿತಿ। ಪರೀಕ್ಷಾನಪೇಕ್ಷಮೇವೇತಿ ಯಾವತ್। ಏತಚ್ಚಾನುಭವಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಭ್ಯಾಂ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ।

h ॥ ವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನಾನಾಂ ಪರತಃಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇವಂಸತಿ ವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನಾನಾಂ ಪರತಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿವೇದ್ಯತ್ವಾತ್। ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯ ಪರೀಕ್ಷಾಗಮ್ಯತ್ವಾತ್। ತಥಾಚ "ನ ವಿಲಕ್ಷಣತ್ವಾತ್" ಇತಿ ಯತ್ ಸ್ವತಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿಷ್ಟಮ್, ತತ್ ತ್ಯಕ್ತಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಜ್ಞಾನಸ್ಯೇತಿ।

ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಗ್ರಾಹಕೇಣೈವ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ಮಾನತಾಮಿತೇಃ ॥144 ॥**

(###sudha --)

ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಗ್ರಾಹಕೇಣ ಸಾಕ್ಷಿಣೈವ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮಾನತಾಯಾ ಮಿತೇಃ ಕಾರಣಾತ್ ಸ್ವತಃಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿಷ್ಯತ ಏವೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಭವೇತ್ ಸ್ವತಃಪ್ರಾಮಾಣ್ಯತ್ಯಾಗೋ ಯದಿ ಜ್ಞಾನಮೇವ ಸಾಕ್ಷಿವೇದ್ಯಂ ನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ನಚೈವಮ್। ಜ್ಞಾನವತ್ ತತ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಕ್ಷಿವೇದ್ಯತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾದಿತಿ।

h ॥ ಪರೀಕ್ಷಾ ದೋಷಾಭಾವನಿಶ್ಚಯಾರ್ಥಾ, ನತು ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಹಣಾರ್ಥಾ ॥

(###sudha --)

ಕಿಮರ್ಥಂ ತರ್ಹಿ ಪರೀಕ್ಷಾವಶ್ಯಮ್ಭಾವೋಽಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ದೋಷೇತಿ।

ದೋಷಾಭಾವೇ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಂ ದೋಷಾಭಾವಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ।

ನಿಶ್ಚಿತತ್ವಂ ಕ್ವಚಿಚ್ಚೈವ ಸ್ವತಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿಷ್ಯತೇ ॥145 ॥**

(###sudha --)

ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ನಿಶ್ಚಿತತ್ವಮಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಮಿಹಾಪಿ ಯೋಜ್ಯಮ್ । ಇತಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯೇತಿ ಪದದ್ವಯಮಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಮ್ । ಜ್ಞಾನಂ ಗೃಹ್ಣನ್ ಸಾಕ್ಷೀ ಕರಣದೋಷಾಭಾವೇಽಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತ್ಯೇವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ನಿಶ್ಚಿನೋತಿ । ನತು ಪ್ರಮಾಣಮೇವೇದಮಿತಿ । ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ದೋಷಾಭಾವಸ್ಯೇತಿ । ಪರೀಕ್ಷಯೇತಿ ಶೇಷಃ । ಚೋಽವಧಾರಣೇ । ಕ್ವಚಿದೇವ ಪ್ರಯೋಜನವಶಾಜ್ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಂ ಜಾತಾಯಾಂ ಪರೀಕ್ಷಾಲಾಭೇ ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ । ದೋಷಾಭಾವನಿಶ್ಚಯಾರ್ಥಾ ಪರೀಕ್ಷಾ, ನತು ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗ್ರಹಣಾರ್ಥಾ । ತತ್ ಪುನರ್ಜ್ಞಾನಮಿವ ಸಾಕ್ಷಿವೇದ್ಯಮೇವ । ಅತೋ ನ ಸ್ವತಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪರಿತ್ಯಾಗ ಇತಿ ಭಾವಃ ।

h ॥ ಉಕ್ತಪ್ರಕ್ರಿಯಾಯಾ ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಪ್ರಮಾಣಕತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತದ್ ಯದೀಯಂ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ಪ್ರಮಾಣವತೀ ಸ್ಯಾತ್, ನಚ ತದಸ್ತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತ ಇತಿ ।

ಅತೋ ನ ಸರ್ವಮಾನಾನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ನಿಶ್ಚಿತಂ ಭವೇತ್ ।

ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ನಿಶ್ಚಿತಂ ಯತ್ರ ತತ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸ್ವಲಕ್ಷಣಮ್ ॥146 ॥**

(###sudha --)

ಅತ ಏವ ಹಿ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಜ್ಞಾನಾನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಪ್ರಥಮತೋ ನ ನಿಶ್ಚಿತಂ ಭವೇತ್ । ಕಿನ್ನಾಮ । ಯತ್ರ ಯದಾ ಪರೀಕ್ಷಾಸಹಕೃತೇನ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ನಿಶ್ಚಿತಂ ಭವತಿ, ತತ್ ತದೈವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸ್ವಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ವರೂಪಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿವಿಕ್ತಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯದಿ ಸಾಕ್ಷೀ ದೋಷಾಭಾವೇ ಪ್ರಮಾಣಮೇತದಿತಿ ಪ್ರಥಮಂ ಸಮ್ಮುಗ್ಧಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಗೃಹೀತ್ವಾ ಪಶ್ಚಾತ್ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಂ ಸತ್ಯಾಂ ಪರೀಕ್ಷಯಾ ಪ್ರಮಾಣಮೇವೇತ್ಯವಧಾರಯತೀತ್ಯೇಷಾ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ನಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯೇತ, ತದಾಽಭ್ಯಸ್ತವಿಷಯಾಣಾಂ ಶಬ್ದಾದಿನಾ ಜಾತಾನಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಜ್ಞಾನಾನಾಂ ಪ್ರಥಮಮೇವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮವಧಾರ್ಯೇತ । ನಚೈತದಸ್ತಿ । ತೇನ ಜಾನೀಮೋಽಸ್ತೀಯಂ ಪ್ರಕ್ರಿಯೇತಿ ।

h ॥ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಾರ್ಥಪಿಣ್ಡೀಕರಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಉಕ್ತಮರ್ಥಂ ಬುದ್ಧ್ಯಾರೋಹಾಯ ಸಙ್ಕ್ಷಿಪ್ಯಾऽಹ ನಹೀತಿ।

ನಹಿ ಕಶ್ಚಿತ್ ಸುಖಾದ್ಯೇಷು ಸಂಶಯಂ ಕುರುತೇ ಜನಃ।

ನಚೈವಾಖಿಲಮಾನಾನಿ ನಿಶ್ಚಿನೋತ್ಯಖಿಲೋ ಜನಃ ॥147॥**

(###sudha --)

ತಸ್ಮಾದನುಭವಾರೂಢಂ ಕಿಮರ್ಥಮಪಲಪ್ಯತೇ।

ದೋಷಾಭಾವಾದಿಕಂ ಚೈವ ಸಾಕ್ಷೀ ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರಪಶ್ಯತಿ ॥148॥**

(###sudha --)

ಯಸ್ಮಾತ್ ಸುಖಾದ್ಯೇಷು ಕಶ್ಚಿತ್ ಸಂಶಯಂ ನ ಕರೋತಿ, ಯಸ್ಮಾಚ್ಚಾಖಿಲಾನಿ ವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನಾನಿ ದರ್ಶನ ಏವ ಪ್ರಮಾಣತಯಾ ಅಖಿಲೋ ಜನೋ ನ ನಿಶ್ಚಿನೋತಿ, ತಸ್ಮಾತ್ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಪರೀಕ್ಷಾನಪೇಕ್ಷೇಣ ಸಾಕ್ಷಿಣೈವ ಗೃಹ್ಯತೇ। ವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನಾನಾಂ ತು ತತ್ಸಾಪೇಕ್ಷೇಣೇತ್ಯನುಭವಾರೂಢಂ ಪ್ರಮೇಯಂ ಕಿಮರ್ಥಮಪಲಪ್ಯತೇ? ನಿರ್ನಿಮಿತ್ತಮಪಲಪಿತುಂ ನ ಶಕ್ಯತ ಇತಿ।

“ನ ಪರೀಕ್ಷಾನವಸ್ಥಾ ಸ್ಯಾತ್” ಇತ್ಯುಕ್ತಮುಪಸಂಹರತಿ --ದೋಷಾಭಾವಾದಿಕಂ ಚೇತಿ। ಸಾಕ್ಷ್ಯೇವೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಸ್ವಸ್ಯ ಪರೀಕ್ಷಾಯಾಶ್ಚ ದೋಷಾಭಾವಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಚ ಪರೀಕ್ಷಾನಿರಪೇಕ್ಷಃ ಸಾಕ್ಷ್ಯೇವ ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರಪಶ್ಯತಿ। ತಸ್ಮಾನ್ನ ಕಾऽಪ್ಯನವಸ್ಥೇತಿ।

h॥ ಅಪರೀಕ್ಷಿತದರ್ಶನಸ್ಯ ಪರೀಕ್ಷಿತದರ್ಶನಬಾಧ್ಯತ್ವೋಪಸಂಹಾರಃ॥

(###sudha --)

“ಅಪರೀಕ್ಷಿತಮೇವ” ಇತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಮುಪಸಂಹರತಿ --ತದಿತಿ।

ತತ್ ಪರೀಕ್ಷಿತಮಾನೇನ ನ ದೋಷೋ ವಿಷ್ಣ್ವವಿ ಕ್ವಚಿತ್।

ತತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ಪರೀಕ್ಷಿತಮೇವ ಮಾನಮ್। ತೇನ ಚ ಭಗವತಿ ಕ್ವಚಿದಪಿ ದೋಷೋ ನಾಸ್ತೀತಿ ಸಿದ್ಧಮ್। ತದ್ವಿರೋಧಾದಪರೀಕ್ಷಿತಂ ದೋಷದರ್ಶನಮಪ್ರಮಾಣಮೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ಅಪರೀಕ್ಷಿತದರ್ಶನಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇ ಶುಕ್ತಿರಜತಾದೀನಾಮಪಿ ಸಿದ್ಧಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಏವಮಪರೀಕ್ಷಿತಂ ದೋಷದರ್ಶನಂ ಪರೀಕ್ಷಿತೇನ ನಿರ್ದೋಷತಾದರ್ಶನೇನ ಬಾಧಿತಂ ನ ಭಗವತೋ ದೋಷಿತ್ವಂ ಸಾಧಯಿತುಂ ಶಕ್ತಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಇದಾನೀಂ ತಾದೃಶಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಧಕತ್ವೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಂ ಸೂಚಯತಿ ಅಪರೀಕ್ಷಿತೇತಿ ।

ಅಪರೀಕ್ಷಿತದೃಷ್ಟಿಸ್ತು ಕಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥೇ ನ ವಿದ್ಯತೇ ॥149 ॥**

(###sudha --)

ಶುಕ್ತ್ಯಾದೀನಾಂ ರಜತತ್ವಾದಾವಪಿ ವಿದ್ಯತ ಏವ । ತತಶ್ಚ ತಯಾ ತದಪಿ ಸಿದ್ಧ್ಯೇದವಿಶೇಷಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।

h ॥ ಭಗವದವತಾರಾಣಾಂ ದೋಷಗ್ರಾಹಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಉಪಜೀವ್ಯಾಗಮವಿರುದ್ಧತ್ವಾದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

ತದೇವಂ ದೋಷದರ್ಶನಂ ಪರೀಕ್ಷಿತಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧಾದಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯಭಿಹಿತಮ್ । "ನಿರನಿಷ್ಟೋ ನಿರವದ್ಯಃ" ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಗಮವಿರೋಧಾಚ್ಚ । ಸ್ಯಾದೇತತ್ । ಪ್ರಾಕ್ ತತ್ತ್ವಮಸ್ಯಾದ್ಯಾಗಮಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್ ಪ್ರತೀತಾರ್ಥೇ ನ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । (116, 881) ತತ್ ಕಥಂ ತದ್ವಿಪರೀತಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯಾಽಗಮವಿರೋಧೇನಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿದಾನೀಮುಚ್ಯತ ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಂ ಪರಿಹರ್ತುಮಾಹ ತದಿತಿ ।

ತತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರುದ್ಧಾರ್ಥೇ ನಾಽಗಮಸ್ಯಾಪಿ ಮಾನತಾ ।

ಉಪಜೀವ್ಯಮಕ್ಷಜಂ ಯತ್ರ ತದನ್ಯತ್ರ ವಿಪರ್ಯಯಃ ॥150 ॥**

(###sudha --)

ಯತ್ರ ಯದಾಽಕ್ಷಜಮಾಗಮಸ್ಯೋಪಜೀವ್ಯಂ ತತ್ ತದಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರುದ್ಧಾರ್ಥೇ ಜಾತ್ಯಾ ಪ್ರಬಲಸ್ಯಾಪ್ಯಾಗಮಸ್ಯ ಮಾನತಾ ನಾಸ್ತಿ । ತಸ್ಮಾದುಕ್ತಾದುಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕಭಾವಾದನ್ಯತ್ರ ವಿಪರೀತೋಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕಭಾವೇ ಬಾಧ್ಯಬಾಧಕಭಾವಸ್ಯಾಪಿ ವಿಪರ್ಯಯಃ । ಯದಾಽಽಗಮಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯೋಪಜೀವ್ಯಃ, ತದಾಽಽಗಮವಿರುದ್ಧಾರ್ಥೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ನ ಮಾನತೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

h ॥ ಜೀವೈಕ್ಯಪರತತ್ವಮಸ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಉಪಜೀವ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರುದ್ಧತ್ವಾದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್

ಭಗವದವತಾರಾಣಾಂ ದೋಷಗ್ರಾಹಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಉಪಜೀವ್ಯಾಗಮವಿರುದ್ಧತ್ವಾದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ ॥

(###sudha --)

ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಲೌಕಿಕ ಇತಿ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಲೌಕಿಕೇ ವ್ಯವಹಾರೇಽತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯೋಪಜೀವ್ಯತಾ।

ಅವತಾರಾದಿದೃಷ್ಟೌ ಸ್ಯಾದಗಮಸ್ಯೋಪಜೀವ್ಯತಾ ॥151॥**

(###sudha --)

ಲೌಕಿಕೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧಜೀವಾದಿವಿಷಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಕತ್ವಾದಿಬೋಧನರೂಪೇ ವ್ಯವಹಾರೇ ತತ್ತ್ವಮಸ್ಯಾದ್ಯಾಗಮೇನ ಕ್ರಿಯಮಾಣೇ ಅತ್ರ ಆಗಮೇ ಆಗಮಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯೋಪಜೀವ್ಯತಾ। ಅವತಾರಾಣಾಂ ವಿಶ್ವಾದೀನಾಂ ಚ ದೋಷದೃಷ್ಟೌ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಕಂ ಪ್ರತ್ಯಾಗಮಸ್ಯೋಪಜೀವ್ಯತಾ ಸ್ಯಾತ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಪ್ರಾಕ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧೇನಾಽಗಮಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಭಿಧಾಯೇದಾನೀಮಾಗಮವಿರೋಧೇನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಭಿಧಾನಂ ನ ವಿರುದ್ಧಮ್। ನಹಿ ನಿರ್ವಿಶೇಷಣಯೋಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಯೋಃ ಪರಸ್ಪರಂ ಬಾಧ್ಯಬಾಧಕಭಾವೋಽಭಿಹಿತಃ। ಕಿನ್ತೂಪಜೀವಕತ್ವೇನ ಬಾಧ್ಯತ್ವಮ್, ಉಪಜೀವ್ಯತ್ವೇನ ಬಾಧಕತ್ವಾತ್। ತಚ್ಚ ತತ್ರಾನ್ಯಥಾಽತ್ರಾನ್ಯಥೇತಿ ಕಥಂ ವಿರೋಧ ಇತಿ।

ಅನೇನ ದೋಷವಿಷಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧಾದಾಗಮಸ್ಯೈವಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೋದ್ಯಂ ಗರ್ಭಸ್ರಾವೇಣೈವ ಗತಮ್। ಆಗಮಸ್ಯೋಪಜೀವ್ಯತಯಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್।

h ॥ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದೀನಾಂ ವಿಷ್ಣುತ್ವಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಽಗಮಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ಆಗಮಸ್ಯೋಪಜೀವ್ಯತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕಥಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಪ್ರತ್ಯಾಗಮಸ್ಯೋಪಜೀವ್ಯತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಆಗಮೇನೇತಿ।

ಆಗಮೇನ ಹಿ ವಿಷ್ಣುತ್ವಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ದೋಷೋಽತ್ರ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ।

ನಚೇತ್ ಸ್ಯಾದ್ ದೋಷವಾನನ್ಯಃ ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧಂ ಹಿ ಲಕ್ಷಣಮ್ ॥152॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರ ವಿಷ್ಣೌ। ವಸ್ತುತಃ ಕಲ್ಪನೈವೈಷಾ ನ ಪ್ರಮಿತಿರಿತಿ ಭಾವೇನ ಕಲ್ಪ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಭವೇದಾಗಮಸ್ಯೋಪಜೀವ್ಯತ್ವಂ ಯದಿ ವಿಷ್ಣುತ್ವಂ ಜ್ಞಾತವ್ಯಂ ಭವೇತ್। ತದೇವ ನ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಚೇದಿತಿ। ಯದಿ ವಿಷ್ಣುತ್ವಂ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದೌ ನ ಜ್ಞಾತಮ್, ದೋಷಗ್ರಾಹಿಣಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯೋ ದೋಷವಾನಿತಿ ಗೃಹೀತಂ ಸ್ಯಾತ್। ನತು

ವಿಷ್ಣುರ್ದೋಷವಾನಿತಿ। ನಹಿ ದೇವದತ್ತೇ ದೇವದತ್ತತ್ವಾಜ್ಞಾನೇ ದೇವದತ್ತೋಽಯಮಾಗತ ಇತ್ಯಾಕಾರಂ ಜ್ಞಾನಮುತ್ಪತ್ತುಮರ್ಹತೀತಿ।

h ॥ ವಿಷ್ಣುತ್ವಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವೋಕ್ತಿನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ತಥಾಽಪಿ ನಾಽಗಮಸ್ಯೋಪಜೀವ್ಯತ್ವಮ್, ಯತಃ ಶ್ರೀವತ್ಸಕೌಸ್ತುಭಾದಿಲಕ್ಷಣೇನ ಜ್ಞಾಸ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಶಾಸ್ತ್ರೇತಿ। ಶ್ರೀವತ್ಸಾದಿಕಂ ಲಕ್ಷಣಂ ವಿಷ್ಣುತ್ವೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಮಿತ್ಯೇತಚ್ಛಾಸ್ತ್ರೇಣೈವ ಸಿದ್ಧಮ್। ಯದ್ಯಪ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಪಕ್ಷೇ ಸಾಕ್ಷಾದಾಗಮೋ ನೋಪಜೀವ್ಯಃ, ತಥಾಽಪ್ಯನುಮಾನಮೂಲವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಣಾಯ ತದುಪಜೀವನಮಪರಿಹಾರ್ಯಮೇವೇತಿ ಭಾವಃ।

ನನು ವಿಷ್ಣುತ್ವಾಜ್ಞಾನೇ ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯೋ ದೋಷವಾನಿತಿ ಜ್ಞಾನೇನ ಕುತೋ ಭಾವ್ಯಮ್? ವಿಷ್ಣುತ್ವವತ್ ತದನ್ಯತ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯಜ್ಞಾತತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್। ಏವನ್ತರ್ಹ್ಯಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರಸಜ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹ -- ಕಸ್ಯಚಿದಿತಿ।

ಕಸ್ಯಚಿದ್ ದೋಷವತ್ತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತಿಮಾತ್ರೇಽಕ್ಷಜಂ ಭವೇತ್।

ನ ವಿಷ್ಣೋರ್ದೋಷವತ್ತ್ವೇ ಹಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ವರ್ತತೇ ಸ್ವತಃ ॥153॥**

(###sudha --)

ಇತಿಮಾತ್ರೇ ಏತಾವತ್ಯೇವ ವಿಷಯೇ। ವಿಷ್ಣುರ್ದೋಷವಾನಿತಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾನುತ್ಪಾದಪ್ರಸಙ್ಗ ಏವ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ। ನನು ಯಥಾ ಪಟೋಽಯಂ ಛಿನ್ನೋ ದಗ್ಧೋ ಮಿಲನ ಇತಿ ಪರಾನುಪಜೀವಿನಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣೈವ ಗೃಹ್ಯತೇ, ತಥಾಽಽಗಮಾದಿಕಮನುಪಜೀವ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣೈವ ವಿಷ್ಣುರ್ದೋಷವಾನಿತಿ ಜ್ಞಾಸ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನೇತಿ। ಸ್ವತಃ ಪರಾನುಪಜೀವನೇನ।

ಅಯಮಭಿಸನ್ಧಿಃ ಪಟತ್ವಮವಯವಸನ್ನಿವೇಶವ್ಯಙ್ಗ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೇವೇತಿ ಯುಜ್ಯತೇ ತಥಾ ಜ್ಞಾನಮ್। ವಿಷ್ಣುತ್ವಂ ತು ಸಮಸ್ತಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಲಕ್ಷಣಂ ನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್। ಅತೋ ನ ತಥಾವಿಧಂ ಜ್ಞಾನಮುಪಪದ್ಯತೇ। ಯಥಾ ಪಞ್ಚಪಲಪರಿಮಿತೋಽಯಂ ಪಟೋ ಮಿಲನ ಇತಿ ಜ್ಞಾನಮಿತಿ।

ಅಯಂ ಸಮುದಯಾರ್ಥಃ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿದೋಷಗ್ರಾಹಿಣಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ತ್ರೇಧೋತ್ಪತ್ತವ್ಯಮ್ ವಿಷ್ಣುರಯಂ ದೋಷವಾನಿತಿ ವಾ, ವಿಷ್ಣೋರನ್ಯೋಽಯಂ ದೋಷವಾನಿತಿ ವಾ, ಕಶ್ಚಿದಯಂ ದೋಷವಾನಿತಿ ವಾ। ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರಾಭಾವಾತ್। ತತ್ರ ದ್ವಿತೀಯತೃತೀಯಯೋರ್ನ ವಿಷ್ಣೋರ್ದೋಷವತ್ತ್ವೇ ತದುದ್ಭಾವಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಮ್। ವಿಷ್ಣುರ್ದೋಷವಾನಿತಿ ತೇನಾನವಗಾಹನಾತ್। ವಸ್ತುವೃತ್ತ್ಯಾಽಸೌ ವಿಷ್ಣುರೇವೇತಿ ಚೇತ್। ಕಿಂ ತತಃ? ನಹಿ ವಸ್ತುವೃತ್ತಿಸಹಿತಂ ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿಜ್ಜ್ಞಾನಂ ವಿವಕ್ಷಿತವಿಶೇಷಂ ಸಾಧಯತಿ, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಆದ್ಯೇ ವಿಷ್ಣುತ್ವಂ ಸರ್ವಥಾ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್। ನಚೈತತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇದ್ಯಮ್, ನಾಪ್ಯನುಮೇಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿಸೂತ್ರೇ। ತಸ್ಮಾದ್ "ದೇವಕ್ಯಾಂ ದೇವರೂಪಿಣ್ಯಾಂ ವಿಷ್ಣುಃ ಸರ್ವಗುಹಾಶಯಃ।

ಆವಿರಾಸೀತ್” ಇತ್ಯಾಗಮೇನ ವಾ, ಆಗಮಾವಗತವ್ಯಾಪ್ತಿಕಾನುಮಾನೇನ ವಾಽವಗನ್ತವ್ಯಮ್। ತತಃ ಸರ್ವಥಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯಾಽಗಮೋಪಜೀವ್ಯತ್ವಮಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮ್। ಸರ್ವೋಽಪ್ಯಾಗಮಸ್ತಾವದೇಕಮೇವ ವಾಕ್ಯಮ್। ಸಚ ಸರ್ವರೂಪೋಪೇತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರ್ನಿರ್ದೋಷತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತೀತಿ ತದ್ವಿರೋಧಾದಪ್ರಮಾಣಮೇವ ದೋಷವಿಷಯಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಿತಿ।

h ll ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧಾರ್ಥೇ ಪುರಾಣಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್ ll

(###sudha --)

ಇತಶ್ಚ ತದಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ದರ್ಶಯಿತುಮಾಹ ಕೇಚಿದಿತಿ।

ಕೇಚಿತ್ ಪಶ್ಯನ್ತಿ ದೋಷಾನಿತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಸ್ಯಾನ್ನಚಾಕ್ಷಜಮ್।

ಪೌರಾಣಂ ವಾಕ್ಯಮೇವಾತ್ರ ತಚ್ಛ್ರುತ್ಯೈವ ವಿರುದ್ಧ್ಯತೇ ll154 ll**

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಂ ದೋಷೇಷ್ವಿತ್ಯಪಿಶಬ್ದಃ। ಚಶಬ್ದೋಽನುಮಾನಾದಿಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ।

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಭಗವದ್ರೂಪಾಣಾಂ ದೋಷಿತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ವದನ್ ಪ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ ಕೇಚಿತ್ ತತ್ಕಾಲವರ್ತಿನಃ ಪುರುಷಾ ಭಗವದ್ರೂಪೇಷು ದೋಷಾನ್ ಪಶ್ಯನ್ತೀತ್ಯತ್ರಾರ್ಥೇಽಸ್ಮಾಕಂ ಕಿಂ ಪ್ರಮಾಣಮ್? ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್, ಅನುಮಾನಮ್, ಆಗಮೋ ವೇತಿ। ನ ತಾವತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್। ಪರಪುರುಷವರ್ತಿನಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇ ಪರೇಷಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಯೋಗಾತ್। ದೂರೇ ಕಾಲಭೇದೇ। ನಾಪ್ಯನುಮಾನಂ ಲಿಙ್ಗಾಭಾವಾತ್। ಆಗಮೋಽಪಿ ವೇದಃ ಪುರಾಣಾದಿರ್ವಾ। ನಾಽದ್ಯಃ, ತಸ್ಯಾದರ್ಶನಾತ್। ತಸ್ಮಾದ್ ದ್ವಿತೀಯ ಏವಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯ ಇತ್ಯಾಹ -- ಪೌರಾಣಮಿತಿ। ಅತ್ರ ಭಗವದ್ರೂಪದೋಷಗ್ರಾಹಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸದ್ಭಾವೇ। ವಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಶೇಷಃ।

ತತಃ ಕಿಮಿತಿ ಚೇತ್। ತತ್ ಪುರಾಣವಾಕ್ಯಂ ತದ್ದೋಷದರ್ಶನಂ ಕಿಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರಮಾಣತಯಾ ಮನ್ಯತೇ, ಉತಾಪರೀಕ್ಷಿತಪ್ರಮಾಣಾಪ್ರಮಾಣಭಾವಪ್ರತೀತಿಮಾತ್ರತಯಾ, ಅಥಾಪ್ರಮಾಣತಯಾ? ಆದ್ಯೇ ದೋಷಮಾಹ -- ತದಿತಿ।

ಭಗವದ್ರೂಪೇಷು ದೋಷಗ್ರಾಹಿಣೀಂ ಪ್ರತೀತಿಂ ಪ್ರಮಾಣತಯಾ ಪ್ರತಿಪಾದಯತ್ ಪುರಾಣವಾಕ್ಯಂ ದೋಷಸದ್ಭಾವಂ ಮನ್ಯತ ಏವ। ನಹಿ ಸಮ್ಭವತಿ ತದ್ಗ್ರಾಹಿಣಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಙ್ಗೀಕರೋತಿ ನಾಙ್ಗೀಕರೋತಿ ಚ ತದಿತಿ। ದೋಷಸದ್ಭಾವಂ ಮನ್ಯಮಾನಂ ಚ ತತ್ ಪ್ರಾಗುದಾಹೃತಯಾ ಶ್ರುತ್ಯೈವ (1224) ವಿರುದ್ಧ್ಯತ ಇತಿ।

h ll ಶ್ರುತೇಃ ಪುರಾಣಂ ಪ್ರತ್ಯುಪಜೀವ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪುರಾಣವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧತ್ವೇ ಕೋ ದೋಷ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಪುರಾಣಸ್ಯೇತಿ।

ಪುರಾಣಸ್ಯೋಪಜೀವ್ಯಶ್ಚ ವೇದ ಏವ ನಚಾಪರಃ।

ತದ್ವಿರೋಧೇ ಕಥಂ ಮಾನಂ ತತ್ ತತ್ರ ಚ ಭವಿಷ್ಯತಿ ॥155॥**

(###sudha --)

ಪೌರುಷೇಯೇಣ ಖಲು ವಾಕ್ಯೇನ ಸಮೂಲೇನ ಭಾವ್ಯಮ್। ಯತಃ ಕೇನಚಿತ್ ಕಾರಣೇನ ಕಶ್ಚಿದರ್ಥಂ ಬುದ್ಧಿಸ್ಥೀಕೃತ್ಯ ವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರಯುಙ್ಕ್ತೇ। ಅನ್ಯಥೋತ್ಪತ್ತೇರೇವಾಸಮ್ಭವಃ। ಪುರಾಣವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಚ ವೇದ ಏವ ಮೂಲಂ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನಚೇತಿ। ಅಪರಃ ಪೌರುಷೇಯೋ ಗ್ರನ್ಥಃ। ಚಶಬ್ದಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಾದಿಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ। ಪೌರುಷೇಯಸ್ತಾವದಾಗಮೋ ನ ಪುರಾಣಸ್ಯ ಮೂಲಮ್, ತಸ್ಯಾಪಿ ಮೂಲಾಪೇಕ್ಷಯಾಮನವಸ್ಥಾಪರಮ್ಪರಾಪಾತಾತ್। ನಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನೇ, ತದರ್ಥಸ್ಯ ತದಗೋಚರತ್ವಾತ್। ನಾಪ್ಯುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾ। ಪ್ರತಾರಕವಾಕ್ಯವದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅತಃ ಪರಿಶೇಷಾದ್ ವೇದ ಏವ ಪುರಾಣಸ್ಯೋಪಜೀವ್ಯ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಮ್।

ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತದ್ವಿರೋಧ ಇತಿ। ಉಪಜೀವ್ಯವೇದವಿರೋಧೇ। ತತ್ ಪುರಾಣವಾಕ್ಯಮ್। ತತ್ರ ಭಾಗವತಃ ಸದೋಷತ್ವೇ। ಉಪಜೀವ್ಯವಿರುದ್ಧಸ್ಯೋಪಜೀವಕಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾವಶ್ಯಮ್ಭಾವಾದಿತಿ ಚಾರ್ಥಃ।

ನನ್ವೀಶ್ವರಪ್ರಣೀತಾನಾಂ ಪುರಾಣಾನಾಂ ತದೀಯಂ ನಿಜಂ ಜ್ಞಾನಮೇವ ಮೂಲಮ್, ನ ವೇದಃ। ಅನೀಶ್ವರಪ್ರಣೀತಾನಾಮಪಿ ಯೋಗಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೇವ। ಅತೋ ವೇದವಿರೋಧೇಽಪಿ ಕೋ ದೋಷಃ? ಉಚ್ಯತೇ ವೇದಸ್ತಾವತ್ ಪ್ರಮಾಣಮೇವೇತಿ ನಿಷ್ಪಙ್ಕಿತಮ್। (138, 468) ನಚ ಪ್ರಮಾಣಯೋರ್ವಿರೋಧೋಽಸ್ತಿ। ವಸ್ತುವಿಕಲ್ಪಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತತೋ ವೇದವಿರೋಧೇ ನಿಜಜ್ಞಾನಾದಿಮೂಲತ್ವಮೇವಾಪನೀಯತೇ। ತಥಾಽಪಿ ವೇದ ಏವ ಪುರಾಣಸ್ಯೋಪಜೀವ್ಯ ಇತಿ ಕಥಮ್? ಅನೀಶ್ವರಪ್ರಣೀತಪುರಾಣಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣೇತಿ ನ ದೋಷಃ। ಅನೀಶ್ವರಾ ಹಿ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರತಿಭಾತೇಽಪ್ಯರ್ಥೇ ಆಶ್ವಾಸಾರ್ಥಂ ವೇದಮುಪಜೀವನ್ತಿ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ಯತ್ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರತಿಭಾತಸ್ಯ ಸಂಶಯಾರ್ಥಂ ಗುರೋರ್ವಚಃ" ಇತಿ। ಯದ್ವೇಶ್ವರಪ್ರಣೀತಪುರಾಣಾನಾಮಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾವಧಾರಣಾಯ ವೇದಸಂವಾದೋಽಪೇಕ್ಷಿತಃ। ಅನ್ಯಥಾ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾಮೂಲತ್ವಶಙ್ಕನಾತ್ ತದಭಿಪ್ರಾಯೇಣ "ಪುರಾಣಸ್ಯೋಪಜೀವ್ಯ ವೇದ ಏವ" ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್।

h ॥ ಅಪರೀಕ್ಷಿತದರ್ಶನಸ್ಯಾಪ್ರಮಾಣತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯಂ ದೂಷಯತಿ -- ಅಪರೀಕ್ಷಿತೇತಿ।

ಅಪರೀಕ್ಷಿತದೃಷ್ಟಿಶ್ಚ ಕಥಮೇವಾಕ್ಷಜಂ ಭವೇತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯದ್ಯೇವಂ ದೇವದತ್ತಾದಿಭ್ರಮಃ ಕಿಂ ನಾಕ್ಷಜಂ ಭವೇತ್ ॥156॥**

(###sudha --)

ಅಕ್ಷಜಂ ಕಥಮೇವ ಭವೇದಿತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಪ್ರಮಾಣತಯಾಽಭಿಲಷಿತಾರ್ಥೇ ನೋದ್ಭಾವಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತೇ। ನಹಿ ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇನ ಅನವಧಾರಿತಂ ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇನೋದ್ಭಾವಯನ್ ಪರೀಕ್ಷಕಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ। ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕಮಾಹ ಯದ್ಯೇವಮಿತಿ।ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇನಾಪರೀಕ್ಷಿತಮಪಿ ಯದಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತೋದ್ಭಾವ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ದೇವದತ್ತಾದಿಭ್ರಮ ಇತಿ। ಯಜ್ಞದತ್ತಶುಕ್ತ್ಯಾದೌ ದೇವದತ್ತರಜತಾದಿಭ್ರಮ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಬಾಧಿತತ್ವಾತ್ ತನ್ನಾಕ್ಷಜಂ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ಚೇತ್। ತತ್ ಕಿಂ ಬಾಧಾಭಾವಮಾತ್ರಂ ವಸ್ತುವ್ಯವಸ್ಥಾಹೇತುಃ? ತಥಾತ್ವೇ ನಿಶ್ಚಾಯಕಪ್ರಮಾಣವೈಯರ್ಥ್ಯಾಪತ್ತೇಃ। ಅಸ್ತಿ ಚ ಪ್ರಕೃತೇ ವೇದಬಾಧ ಇತಿ। ತಥಾಚ ತೃತೀಯಪಕ್ಷಃ ಏವಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಃ। ನಚಾಪ್ರಮಾಣತಯಾ ನಿಶ್ಚಿತೇನ ದೋಷಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಉಪಜೀವ್ಯವಿರೋಧೇನ ಉಪಜೀವಕಸ್ಯ ಬಾಧ್ಯತ್ವಮಿತಿ ನಿಯಮಸ್ಯ ವ್ಯಭಿಚರಿತತ್ವಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಉಪಜೀವ್ಯವೇದವಿರೋಧಾದುಪಜೀವಕಯೋಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪುರಾಣವಾಕ್ಯಯೋರಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತದಸತ್। ಉಪಜೀವಕಮುಪಜೀವ್ಯವಿರೋಧೇನ ಬಾಧ್ಯತ ಇತಿ ನಿಯಮಾಭಾವತ್। ದೃಶ್ಯತೇ ಹ್ಯುಪಜೀವ್ಯಸ್ಯಾಪೀದಂ ರಜತಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಯೋಪಜೀವಕೇನ ನೇದಂ ರಜತಮಿತಿ ಜ್ಞಾನೇನ ಬಾಧ ಇತಿ ಚೇತ್। ಕಥಮತ್ರೋಪಜೀವ್ಯಜೀವಕಭಾವ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಅಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯ ಪ್ರತಿಷೇಧಾಯೋಗಾತ್ ಪ್ರಾಪ್ತಿರೂಪಮಿದಂ ರಜತಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಮಾದ್ಯಮುಪಜೀವ್ಯಮ್, ಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್ಮಕಂ ತು ನೇದಂ ರಜತಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಮುಪಜೀವಕಮಿತಿ ವಾ, ಅಸಿದ್ಧೇ ಧರ್ಮಿಣಿ ಪ್ರತಿಷೇಧಾಸಮ್ಭವಾದ್ ಧರ್ಮಿಜ್ಞಾನಮಾದ್ಯಮುಪಜೀವ್ಯಮ್, ದ್ವಿತೀಯಂ ತೂಪಜೀವಕಮಿತಿ ವಾ? ಆದ್ಯೇ ಸಮಾಧಿಮಾಹ ಯಾವಚ್ಛಕ್ತೀತಿ।

ಯಾವಚ್ಛಕ್ತಿ ಪರೀಕ್ಷಾಯಾಮುಪಜೀವ್ಯಸ್ಯ ಬಾಧನೇ।

ದೋಷೋ ನಾಶೋಧಿತೇ ದೋಷ ಉಪಜೀವ್ಯತ್ವಮಸ್ತ್ವಲಮ್ ॥157॥**

(###sudha --)

ಪರೀಕ್ಷಾಯಾಂ ಸತ್ಯಾಂ ಪ್ರಮಾಣತಯಾ ಪ್ರತೀತಸ್ಯೇತಿ ಶೇಷಃ। ಬಾಧನೇ ಉಪಜೀವಕೇನ ಕೃತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ದೋಷೋಽಸ್ಮದಭಿಮತನಿಯಮಭಙ್ಗಃ ಸ್ಯಾತ್। ಉಪಜೀವ್ಯೇಽಶೋಧಿತೇ ಪರೀಕ್ಷಯಾಽಪ್ರಮಾಣಾದವಿವಿಕ್ತೇ ಉಪಜೀವಕೇನ ಬಾಧಿತೇ ನ ದೋಷಃ। ಉಪಜೀವ್ಯತ್ವಮಸ್ತ್ವಲಮಿತಿ। ಪ್ರಕೃತೋದಾಹರಣೇ ಪ್ರಥಮಮುಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕಭಾವಮಭ್ಯುಪೈತಿ। ಉಪಜೀವ್ಯತ್ವಮಿತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಉಪಜೀವಕತ್ವಂ ಚೇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಪೂರ್ವೋತ್ತರಜ್ಞಾನಯೋರಿತಿ ಶೇಷಃ। ಅಲಂಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣೇ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಅಸ್ತ್ವೇದಂ ರಜತಂ ನೇದಂ ರಜತಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಯೋರುಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕಭಾವಃ, ಉಪಜೀವ್ಯಸ್ಯ ಉಪಜೀವಕೇನ ಬಾಧಶ್ಚ। ತಥಾಽಪ್ಯುಪಜೀವ್ಯವಿರೋಧೇನೋಪಜೀವಕಂ ಬಾಧ್ಯತ ಇತಿ ನಿಯಮಭಙ್ಗೋ ನಾಸ್ತಿ। ಅಯಂ ಖಲ್ವಸ್ಯ ನಿಯಮಸ್ಯಾರ್ಥಃ ಪರೀಕ್ಷಯಾ ಶೋಧಿತಮುಪಜೀವ್ಯಂ ವಿರೋಧ್ಯುಪಜೀವಕಂ ಬಾಧತೇ ಸ್ವಯಂ ತೇನ ನ ಬಾಧ್ಯತ ಇತಿ। ನತು ಯಥಾಶ್ರುತಃ। ಅಸ್ಯ ತು ತದಾ ಭಙ್ಗಃ ಸ್ಯಾತ್, ಯದಿ ಪರೀಕ್ಷಿತಮುಪಜೀವ್ಯಂ ವಿರೋಧಿನೋಪಜೀವಕೇನ ಬಾಧ್ಯಂ ಕ್ವಚಿದುಪಲಭೇಮಹಿ। ನಚೈವಮ್। ಇದಂ ರಜತಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಂ ತು ನ ಶೋಧಿತಮ್। ತತಸ್ತಸ್ಮಿನ್ನುಪಜೀವಕೇನ ಬಾಧಿತೇ ನ ನಿಯಮಭಙ್ಗಃ। ನಹಿ ನಿರ್ವಿಶೇಷಣಸ್ಯ ವ್ಯಭಿಚಾರೇ ವಿಶಿಷ್ಟಂ ವ್ಯಭಿಚರತಿ, ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಚ ವಾಚ್ಯಮ್, ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜಕತಾಕಲ್ಪನಂ ನಿರ್ಮೂಲಮಿತಿ। ಉಭಯಥಾಽಪಿ ಬಾಧ್ಯಬಾಧಕಭಾವದರ್ಶನಾತ್। ವಿಶೇಷಣಾನಪೇಕ್ಷಾಯಾಮವ್ಯವಸ್ಥಾಪಾತಾತ್।

ನನು ಪರೀಕ್ಷಾಯಾಮಙ್ಗೀಕೃತಾಯಾಂ ತಯೈವಾಲಮ್। ಪರೀಕ್ಷಿತೇನಾಪರೀಕ್ಷಿತಂ ಬಾಧ್ಯತ ಇತ್ಯೇತಾವತಃ ಕ್ವಚಿದ್ ವ್ಯಭಿಚಾರಾಭಾವಾತ್ ಕಿಮುಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕಭಾವೇನ? ಉಚ್ಯತೇ ಭವೇದೇವಂ ಯದ್ಯಾತ್ಯನ್ತಿಕೀಂ ಪರೀಕ್ಷಾಮತ್ರಾಙ್ಗೀಕುರ್ಮಃ। ನಚೈವಮ್। ಕಿನ್ತು ಯಾವಚ್ಛಕ್ತಿ ಪರೀಕ್ಷಾಮೇವ। ನಚ ತಾವನ್ಮಾತ್ರಸ್ಯ ಬಾಧಕತ್ವನಿಯಮೋಽಸ್ತಿ। ಯಾವಚ್ಛಕ್ತಿ ಪರೀಕ್ಷಿತಸ್ಯಾಪಿ ಬಾಧದರ್ಶನಾತ್। ಅತೋ ಯುಕ್ತಂ ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯೋಪಾದಾನಮ್। ಆತ್ಯನ್ತಿಕಪರೀಕ್ಷೈವ ಬಾಧಕತ್ವೋಪಯೋಗಿನೀ ಭವತು, ಕಿಮುಪಜೀವ್ಯತ್ವೇನೇತ್ಯಪಿ ನ ವಾಚ್ಯಮ್। ತಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಂವ್ಯಾವಹಾರಿಕತ್ವಾತ್। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ಸನ್ನಿಪಾತಲಕ್ಷಣೋ ವಿಧಿರನಿಮಿತ್ತಂ ತದ್ವಿಘಾತಸ್ಯ" ಇತಿ। ಪ್ರಕೃತೇ ತು ವೇದಃ ಪರೀಕ್ಷಿತ ಉಪಜೀವ್ಯಶ್ಚೇತಿ।

h॥ ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣ ವ್ಯಭಿಚಾರಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯೇ ಪರಿಹಾರಮಾಹ --ಭ್ರಮೇಽಪೀತಿ।

ಭ್ರಮೇಽಪ್ಯಭ್ರಮಭಾಗೋಽಸ್ತಿ ತನ್ಮಾತ್ರಮುಪಜೀವ್ಯ ಹಿ।

ಬಾಧಕಜ್ಞಾನವೃತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।

ಹೀತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಮತ್ರಾಪಿ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ। ಯದ್ಯಪ್ಯೇಕಮೇವೇದಂ ರಜತಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಮ್, ತಥಾಽಪಿ ವಿಷಯೋಪಾಧಿವಶಾದ್ ದ್ವಿಭಾಗಮ್। ತತ್ರ ಪ್ರಕಾರೇ ಭ್ರಮತ್ವೇಽಪಿ ಸ್ವರೂಪೇಽಭ್ರಮತ್ವಮೇವ। ತತ್ರ ಕದಾಽಪಿ ಬಾಧಾಭಾವಾತ್। ತಥಾಽನ್ಯೇಽಪ್ಯಾಹುಃ। "ಸರ್ವಂ ಜ್ಞಾನಂ ಧರ್ಮಿಣಿ ಪ್ರಮಾಣಮ್, ಪ್ರಕಾರೇ ತು ವಿಪರ್ಯಯಃ" ಇತಿ। ಭಾಗಾಭ್ಯುಪಗಮಾದೇವ ನ ವಿರೋಧಚೋದನಾವಕಾಶಃ। ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತನ್ಮಾತ್ರಮಿತಿ। ಅಭ್ರಮಭಾಗಮಾತ್ರಮ್। ತೇನೈವ ಧರ್ಮಿಣಃ ಸಿದ್ಧೇಃ। ರಜತಾಕಾರಸ್ಯ ನಿಷೇಧ್ಯತ್ವೇನ ಧರ್ಮಿತ್ವಾಭಾವಾದಿತಿ ಹಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಅಸ್ಮಿನ್ ಪಕ್ಷೇ ಯದುಪಜೀವ್ಯಂ ನ ತದುಪಜೀವಕೇನ ಬಾಧ್ಯತೇ, ಯಚ್ಚ ಬಾಧ್ಯತೇ ನ ತದುಪಜೀವ್ಯಮಿತ್ಯತೋ ನೇದಮಸ್ಮದೀಯನಿಯಮಭಙ್ಗಸ್ಯೋದಾಹರಣಮಿತಿ।

h॥ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾವೇದಕಶ್ರುತೀನಾಂ ಜೀವಸ್ಯ ದುಃಖಿತ್ವಗ್ರಾಹಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ಚ ಸುಪರೀಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್ ನೋಪಜೀವಕೇನ ಬಾಧ್ಯತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಅತ್ರಾನ್ತರೇ ಮಾಯಾವಾದಿನಶ್ಚೋದಯನ್ತಿ ಯದುಕ್ತಮುಪಜೀವ್ಯವಿರೋಧಾದದ್ವೈತಶ್ರುತೀನಾಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತಿ, ತದಸತ್। ತತ್ರಾಪ್ಯಸ್ಯ ಸಮಾಧಾನಸ್ಯ ಸುಖವತ್ತ್ವಾತ್। ತಥಾಹಿ "ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ" ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ತತ್ತ್ವಮಸ್ಯಾದೀನಾಂ ಚ ಕಥಮುಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕಭಾವ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। "ಸಿದ್ಧಂ ತು ನಿವರ್ತಕತ್ವಾತ್" ಇತ್ಯಾದಿವಚನಾತ್। ತತ್ತ್ವಮಸ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಮೈಕ್ಯವಿರೋಧಿನಾಂ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದೀನಾಂ ದುಃಖಾದೀನಾಂ ಚ ಪ್ರತಿಷೇಧಕಮಙ್ಗೀಕೃತಮ್। ನಚ ಪ್ರಾಪ್ತಿಂ ವಿನಾ ಪ್ರತಿಷೇಧೋಽಸ್ತೀತಿ ಪ್ರಾಪ್ತಿರೂಪಂ "ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ" ಇತ್ಯಾದಿಕಮುಪಜೀವ್ಯಮ್, ತತ್ತ್ವಮಸ್ಯಾದಿಕಂ ತೂಪಜೀವಕಮಿತಿ ವಾ, ಅಸಿದ್ಧೇ ಧರ್ಮಿಣಿ ಪ್ರತಿಷೇಧಾನುಪಪತ್ತೇರ್ಧರ್ಮಿಪ್ರತಿಪಾದಕಮಾದ್ಯಮುಪಜೀವ್ಯಮ್, ಉಪಜೀವಕಂ ಚೋತ್ತರಮಿತಿ ವಾ? ಆದ್ಯೇ ರಜತಜ್ಞಾನಸ್ಯೇವ ಅಪರೀಕ್ಷಿತತ್ವಾದುಪಜೀವ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಥಮಸ್ಯೋತ್ತರೇಣ ಬಾಧೇ ನ ಕಾಽಪ್ಯನುಪಪತ್ತಿಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ಶುಕ್ತಿಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಮಿವ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಮುಪಜೀವ್ಯಂ ನ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿವಿಶಿಷ್ಟಮ್। ತಥಾಚ ಯದುಪಜೀವ್ಯಮ್, ನ ತದುತ್ತರೇಣ ಬಾಧ್ಯತೇ। ಯದ್ ಬಾಧ್ಯತೇ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಕಮ್, ನ ತದುಪಜೀವ್ಯಮಿತಿ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ವಿರೋಧ ಇತಿ।

ಅತ್ರ ಪರಿಹಾರದ್ವಯಮಪಿ ಪ್ರತಿಷೇಧತಿ ನಚೈವಮಿತಿ।

॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥ ನಚೈವಂ ಸುಪರೀಕ್ಷಿತೇ।

ಪ್ರಸಿದ್ಧಯೋರ್ಭ್ರಾನ್ತಿಬಾಧಯೋರಿವಾತ್ರ ಸಮಾಧಾನಂ ನ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ। ವೈಷಮ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ। ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತಃ ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷೇ ತಾವದ್ ವೈಷಮ್ಯಂ ದರ್ಶಯತಿ ಸುಪರೀಕ್ಷಿತ ಇತಿ। ಪ್ರಥಮಪ್ರಮಾಣೇ ಸುಪರೀಕ್ಷಿತೇ ಸತಿ ನಚೈವಮಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಇದಂ ರಜತಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಮುಪಜೀವ್ಯಮಪ್ಯಪರೀಕ್ಷಿತತ್ವಾದುಪಜೀವಕೇನ ನೇದಂ ರಜತಮಿತಿ ಜ್ಞಾನೇನ ಬಾಧ್ಯತೇ। ಉಪಜೀವ್ಯೋಪಜೀವಕನ್ಯಾಯಸ್ಯ ಯಾವಚ್ಛಕ್ತಿ ಪರೀಕ್ಷಾವಿಷಯತ್ವಾದಿತಿ ಹ್ಯಸ್ಮಾಭಿರಭಿಹಿತಮ್। ಅಸ್ಮನ್ನ್ಯಾಯೇನ ಚ ಪರೇಣ ಪ್ರತ್ಯವಸ್ಥೀಯತೇ। ನಚ ತದ್ ಯುಕ್ತಮ್। "ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ" ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ "ಅಹಂ ದುಃಖೀ' ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಚ ಸುಪರೀಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್। ಉಪಪಾದಿತಂ ಖಲು "ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೀನಾಂ ತತ್ತ್ವಾವೇದಕತ್ವಮ್, (188,883, 965,968) ಸಾಕ್ಷಿಣಶ್ಚ ನಿಯಮೇನಾವ್ಯಭಿಚಾರಿತ್ವಮಿತಿ। (889,1219)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಐಕ್ಯವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕವಿರೋಧಸ್ಯಾಪರಿಹಾರ್ಯತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷೇ ವೈಷಮ್ಯಂ ದರ್ಶಯತಿ ಸರ್ವಮಿತಿ।

ಸರ್ವೇ ತದುಪಜೀವ್ಯೈವ ಪ್ರಮಾಣಂ ವರ್ತತೇ ಯತಃ॥158॥**

(###sudha --)

ಯತಃ ಕಾರಣಾತ್ ತತ್ ಸರ್ವಂ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಕಮುಪಜೀವ್ಯೈವ "ತತ್ ತ್ವಮಸಿ" ಇತ್ಯಾದಿಕಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ, ಅತೋ ನಚೈವಮಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯಥಾ ನೇದಂ ರಜತಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಂ ಪುರೋವರ್ತಿನಃ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಂ ಧರ್ಮೀಕೃತ್ಯ ಪ್ರವರ್ತತೇ, ನತು ರಜತತ್ವವಿಶಿಷ್ಟಮ್, ನ ತಥಾ ತತ್ತ್ವಮಸ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರವರ್ತಿತುಮರ್ಹತಿ। ಕಿನ್ತು ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿವಿಶಿಷ್ಟಂ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಂ ದುಃಖಾದಿವಿಶಿಷ್ಟಂ ಜೀವಸ್ವರೂಪಂ ಚ ಧರ್ಮೀಕೃತ್ಯೈವ। ತಥಾಚ ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಕವಿರೋಧೋಽಪರಿಹಾರ್ಯ ಇತಿ। ಅತ್ರ ಸರ್ವಮಿತಿ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದ್ಯನ್ಯತಮಸ್ಯೋಪಲಕ್ಷಣಮ್।

h॥ ಐಕ್ಯವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಮುಪಜೀವ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತತ್ವೇ ಐಕ್ಯಜ್ಞಾನಾನುಪಪತ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ನನು ತತ್ತ್ವಮಸ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಮಪಿ ಯದಿ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಮುಪಜೀವ್ಯ ಪ್ರವರ್ತೇತ, ತದಾ ಕೀದೃಶೋ ದೋಷ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಕಥಮಿತಿ।

ಕಥಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ತಜ್ಜ್ಞೇಯಂ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿಲಕ್ಷಣಮ್।

ವಿಹಾಯ ಯಸ್ಮಾತ್ಕಸ್ಮಾಚ್ಚಿತ್ ಸ್ವರೂಪಸ್ಯೈವ ಚೇದ್ ಯದಿ॥159॥**

(###sudha --)

ಉಪಜೀವ್ಯತ್ವಮೇತಸ್ಮಾದ್ ವ್ಯಾವೃತ್ತಂ ಯಾವತಾ ಭವೇತ್।

ತಾವತೈವೋಪಜೀವ್ಯತ್ವಂ ಸ್ವರೂಪಸ್ಯೈವ ನ ಕ್ವಚಿತ್॥160॥**

(###sudha --)

ವಾಕ್ಯದ್ವಯಮೇತತ್। ತತ್ರೈಕಸ್ಯಾರ್ಥಃ। ಧರ್ಮಾನ್ ವಿಹಾಯ ಸ್ವರೂಪಸ್ಯೈವೋಪಜೀವ್ಯತ್ವಂ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ತತ್ ಕಥಂ ಜ್ಞೇಯಂ ಯತ್ "ತತ್ ತ್ವಮಸಿ" ಇತಿ ಬೋಧ್ಯತೇ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಶಬ್ದೇನಾನೂದ್ಯ ಹಿ ಸ್ವರೂಪಂ "ತತ್ ತ್ವಮಸಿ" ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ನಚ ನಿರ್ಧರ್ಮಕಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಕಃ ಶಬ್ದೋಽಸ್ತಿ। ಅತಃ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಸ್ಯ ಬುದ್ಧಾವನಾರೋಹಾದ್ ಬೋಧನಮೇವಾನುಪಪನ್ನಮಿತಿ। ನ ಬ್ರೂಮಃ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಸ್ಯ ಉಪಜೀವ್ಯತ್ವಮ್, ಕಿನ್ತು ಭೇದಕಾನ್ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿಧರ್ಮಾನ್ ವಿಹಾಯ ತತ್ತ್ವಾದಿನಾ ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ। ತಥಾಚ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ದೋಷ ಇತ್ಯತಃ ಶಿಷ್ಟಂ ವಾಕ್ಯಮ್। ಯದಿ ತತ್ತ್ವಾದಿಧರ್ಮೋಪೇತಸ್ಯೋಪಜೀವ್ಯತ್ವಮ್, ತರ್ಹಿ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿಕಂ ವಿಹಾಯ ಯಸ್ಮಾತ್ಕಸ್ಮಾಚ್ಚಿತ್ ತತ್ತ್ವಾದೇಸ್ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಕಥಂ ಜ್ಞೇಯಮ್? ಯದ್ಯಪ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಪಕ್ಷೇ ನೋಕ್ತದೋಷಃ, ತಥಾಽಪಿ ಬೋಧ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮೀತಿ ಜ್ಞಾನಮನುಪಪನ್ನಮೇವ। ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದೇರ್ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣತ್ವೇನ ತದನುಪಾದಾನೇ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಬುದ್ಧಾವನಾರೋಹಾತ್। ತತ್ತ್ವಾದೇರ್ಘಟಾದಿಸಾಧಾರಣತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ।

ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿಪರಿತ್ಯಾಗೇನೋಪಜೀವನೇ ಬಾಧಕಮಭಿಧಾಯ ವಿಪರ್ಯಯೇ ಪರ್ಯವಸಾನಮಾಹ ಏತಸ್ಮಾದಿತಿ। ಅಪರಥಾ ಜ್ಞಾನಾಸಮ್ಭವಾತ್। ಯಾವತಾ ಧರ್ಮೇಣ। ತಾವತೋಪೇತಸ್ಯೈವ।

ನನು ನೇದಂ ರಜತಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಂ ಯಥಾ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಮುಪಜೀವ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಮ್, ತಥೇದಮಪಿ ಪ್ರವರ್ತ್ಸ್ಯತಿ ಕೋ ದೋಷ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ವರೂಪಸ್ಯೈವೇತಿ। ಉಪಜೀವ್ಯತ್ವಮಿತಿ ವರ್ತತೇ। ಉಕ್ತಾನುಪಪತ್ತೇರೇವ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೋಽಪಿ ನ ಸಮ್ಮತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

h ॥ ತಚ್ಛಬ್ದಸ್ಯ ವ್ಯಾವೃತ್ತಬ್ರಹ್ಮೋಪಸ್ಥಾಪಕತ್ವಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಐಕ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ ॥

(###sudha --)

ನನು "ಯತ್ ಸರ್ವಜ್ಞಮ್, ತತ್ ತ್ವಮಸಿ' ಇತಿ ನ ಬೋಧನೀಯಮ್। ಕಿನ್ತು "ತತ್ ತ್ವಮಸಿ' ಇತ್ಯೇವ। ನಚೋಕ್ತದೋಷಃ। ತಚ್ಛಬ್ದೋ ಬ್ರಹ್ಮ ವದತಿ। ಯೋಗ್ಯಾನ್ವಿತಾಭಿಧಾಯಿನಶ್ಚ ಶಬ್ದಾಃ। ಲಕ್ಷಣಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣಾಽನ್ವೇತುಂ ಯೋಗ್ಯಮ್। ತತಶ್ಚ ತಚ್ಛಬ್ದೇನೈವ ವ್ಯಾವೃತ್ತಸ್ಯ ಪ್ರತೀತೇರಿತ್ಯಾಶಯವಾನಾಶಙ್ಕತೇ -- ಸರ್ವೇತಿ।

ಸರ್ವಲಕ್ಷಣಯುಕ್ತಂ ಚ ಸ್ವರೂಪಂ ಯದಿ ಭಣ್ಯತೇ।

ಅಸ್ತು ನೋ ನೈವ ಹಾನಿಃ ಸ್ಯಾತ್ ಸ್ವಪಕ್ಷಶ್ಚಾಯಮಞ್ಜಸಾ ॥161॥**

(###sudha --)

ಯಸ್ಮಾದನ್ವಿತ ಏವಾರ್ಥಃ ಶಬ್ದಾನಾಮಪಿ ಸರ್ವಶಃ।

ವಿಶೇಷಸಾಮಾನ್ಯತಯಾ ಸ್ವರೂಪಮಖಿಲಂ ಭವೇತ್ ॥162॥**

(###sudha --)

ಚಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣೇ। ಭಣ್ಯತೇ ತಚ್ಛಬ್ದೇನ ಇತಿ ಯದಿ ಭಣ್ಯತೇ ಇತ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯಾ ಯೋಜ್ಯಮ್। ಸಮ್ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಮುತ್ತರಮಾಹ --ಅಸ್ತ್ವಿತಿ। ಯತ್ ಪರೇಣೋಕ್ತಂ ತದಸ್ತ್ವಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರತಿವಾದ್ಯುಕ್ತಾರ್ಥಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹಾನಿಃ ಕಥಂ ನ ಭವೇದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನ ಇತಿ। ಅನಭಿಮತಪ್ರಮೇಯಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಹಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹಾನಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ಅನೇನ ಚಾಙ್ಗೀಕೃತೇನ ನೋಽಸ್ಮಾಕಂ ನೈವ ಹಾನಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ಪರಸ್ಯ ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಿವಿರೋಧೋ ಹ್ಯಸ್ಮಾಭಿರುಚ್ಯತೇ। ತತ್ಪರಿಹಾರಾಯ ಪರೇಣ ಚೇದಮುದಿತಮ್। ನಚಾನೇನ ತತ್ ಪರಿಹೃತಮ್। ಪ್ರತ್ಯುತ ದೃಢೀಕೃತಮಿತಿ ಭಾವಃ।

ಕಿಂ ಪ್ರಕೃತಪ್ರಮೇಯಾವಿರೋಧಿತ್ವಮಾತ್ರೇಣೇದಮಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ಉತ ತಥಾಭೂತತ್ವೇನೇತಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಮಾಹ ಸ್ವಪಕ್ಷಶ್ಚೇತಿ। ಅಙ್ಗಸೇತಿ ನಾಭ್ಯುಪಗಮಮಾತ್ರೇಣೇತ್ಯರ್ಥಃ। ತದುಪಪಾದಯತಿ -- ಯಸ್ಮಾದಿತಿ। ಸರ್ವಶೋಽಪೀತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಇತ್ಯೇತತ್, ಸೂತ್ರಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ ಪ್ರಾಗುಪಪಾದಿತಮಿತಿ ಶೇಷಃ। (1047)

ಕಿಞ್ಚಾಸ್ಮಿನ್ನಪಿ ಪಕ್ಷೇ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಬುದ್ಧಾವನಾರೋಹಸ್ತದವಸ್ಥ ಏವ। ಯತಸ್ತದಾದಿಶಬ್ದಾಃ ಸಾಮಾನ್ಯತ ಏವ ಯೋಗ್ಯಾನ್ವಿತಂ ಬ್ರುವತೇ। ಸರ್ವಜ್ಞಾದಿಶಬ್ದಾ ಏವ ವಿಶೇಷತಃ, ತಥಾಽನುಭವಾತ್। ನಚ ಸಾಮಾನ್ಯತೋಽನ್ವಿತಾಭಿಧಾಯಿನಾ ವ್ಯಾವೃತ್ತಪ್ರತೀತಿರಿತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ವಿಶೇಷೇತಿ। ಅಖಿಲಂ ಯೋಗ್ಯಾನ್ವಿತಂ ಸ್ವರೂಪಂ ವಿಶೇಷಸಾಮಾನ್ಯತಯಾ ಶಬ್ದಬೋಧ್ಯಂ ಭವೇತ್।

ಅನ್ವಿತಾಭಿಧಾನಮಾತ್ರಮಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಏವ। ತಚ್ಚೈಕಸ್ಯ ಪದಸ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯತ ಏವ ನ ವಿಶೇಷತ ಇತಿ ನ ಬುದ್ಧೌ ಬ್ರಹ್ಮಾರೋಹಃ। ಯದಿಚ ವಿಶೇಷತಃ, ತದಾ ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಿವಿರೋಧಸ್ತದವಸ್ಥ ಏವೇತಿ ಸಮುದಾಯಾರ್ಥಃ। ಕೇಚಿನ್ಮಾಯಾವಾದಿನೋಽನ್ವಿತಾಭಿಧಾನಮಙ್ಗೀಕುರ್ವತೇ ವಿಜ್ಞಾನಘನಾದಯ ಇತಿ ನಾಪ್ರಾಪ್ತಶಙ್ಕೇಯಮ್।

h ॥ ವ್ಯಾವರ್ತಕಧರ್ಮೈರ್ವ್ಯಾವೃತ್ತಸ್ಯ ಉಪಜೀವ್ಯತ್ವಮಿತಿ ನಿಯಮಸ್ಯ ವ್ಯಭಿಚರಿತತ್ವಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ವ್ಯಾವರ್ತಕಧರ್ಮೈರ್ವ್ಯಾವೃತ್ತಸ್ಯೈವೋಪಜೀವ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಯದುಕ್ತಮ್, ತನ್ನಾಸ್ತಿ। ಬಾಧಕಜ್ಞಾನೇಷು ತದಭಾವಾತ್। ನಚ ತತ್ರಾಪಿ ವ್ಯಾವೃತ್ತಸ್ಯೈವೋಪಜೀವ್ಯತ್ವಂ ನ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಸ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಪೂರ್ವಸ್ಮಿನ್ ಭ್ರಮಜ್ಞಾನೇ ವ್ಯಾವೃತ್ತತ್ವಸ್ಯೈವಾಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಸಿದ್ಧೌ ಚ ಭ್ರಮತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ। "ತನ್ಮಾತ್ರಮುಪಜೀವ್ಯ ಹಿ" ಇತ್ಯುಕ್ತವಿರೋಧಾಚ್ಚೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಪುರೋವರ್ತಿತ್ವೇತಿ।

ಪುರೋವರ್ತಿತ್ವಪೂರ್ವಾಣಿ ದೇವದತ್ತಾದಿಕಭ್ರಮೇ।

ವ್ಯಾವರ್ತಯನ್ತಿ ತದ್ರೂಪಂ ಚೈತ್ರಮಾತ್ರಾದ್ ವಿನೈವ ಹಿ ॥163॥**

(###sudha --)

ದೇವದತ್ತಾದೌ ಯಶ್ಚೈತ್ರಾದಿಭ್ರಮಃ, ತತ್ರ ಪುರೋವರ್ತಿತ್ವಪೂರ್ವಾಣಿ ವಿಶೇಷಣಾನಿ ದೇವದತ್ತಾದಿಸ್ವರೂಪಂ ದೇವದತ್ತತ್ವಾದೇರವಿದಿತತ್ವಾಚ್ಚೈತ್ರಮಾತ್ರಾದ್

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ವಿನೈವಾಪುರೋವರ್ತ್ಯಾದಿಭ್ಯೋ ವ್ಯಾವರ್ತಯನ್ತಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಮಾದ್ ಬಾಧಕಜ್ಞಾನಂ ವ್ಯಾವೃತ್ತಮೇವ ಉಪಜೀವತೀತಿ ನಿಯಮೋ ನಾನುಪಪನ್ನಃ। ನಾಪಿ ಭ್ರಮಾನುಪಪತ್ತಿಃ। ಆರೋಪ್ಯವ್ಯಾವೃತ್ತೇರನಙ್ಗೀಕರಣಾತ್। ತನ್ಮಾತ್ರಶಬ್ದೇನ ಚಾಽರೋಪ್ಯಮಾತ್ರವ್ಯಾವರ್ತನಾನ್ನೋಕ್ತವಿರೋಧೋಽಪೀತಿ ಭಾವಃ।

ನನ್ವನೇನ ನಾತ್ಯನ್ತವ್ಯಾವೃತ್ತಿರುಪಜೀವ್ಯತ್ವೋಪಯೋಗಿನೀ, ಕಿನ್ತು ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮಾತ್ರಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ತತ್ ಪ್ರಕೃತೇಽಪ್ಯಸ್ತಿ। ತತ್ತ್ವಾದಿನಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪಿ ವ್ಯಾವೃತ್ತತ್ವೇನೋಪಜೀವ್ಯತ್ವಸಮ್ಭವಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಾವನ್ಮಾತ್ರೇಣ ಬೋಧ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮೀತಿ ಜ್ಞಾನಾನುಪಪತ್ತೇರುಕ್ತತ್ವಾತ್।

h ॥ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾಚ್ಚ ವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯಸಮ್ಭವಃ ॥

(###sudha --)

ದೋಷಾನ್ತರಂ ಚಾಽಹ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಇತಿ।

ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಾದ್ ವ್ಯಾವರ್ತಯತಿ ಕಿಂ ಪುನಃ।

ಯಸ್ಮಾತ್ಕಸ್ಮಾಚ್ಚಿದಪ್ಯರ್ಥಾತ್ ತಾವಚ್ಚೇತ್ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಮ್ ॥164 ॥**

(###sudha --)

ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪುನರಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಕಿಂ ಕರ್ತೃ, ಬ್ರಹ್ಮ ವ್ಯಾವರ್ತಯತಿ, ನ ಕಿಮಪಿ। ತತ್ತ್ವಾದೀನಾಮಙ್ಗೀಕಾರೇಽಪಿ ದೋಷಮಾಹ -- ಯಸ್ಮಾದಿತಿ। ತತ್ತ್ವಾದಿವಿಶೇಷಣೇನ ಯಸ್ಮಾತ್ಕಸ್ಮಾಚ್ಚಿದಪ್ಯರ್ಥಾತ್ ತತ್ತ್ವಾದಿರಹಿತಾತ್। ತಾವದ್ ವ್ಯಾವೃತ್ತಂ ಚೇದುಪಜೀವ್ಯ ತ್ವಮಸೀತಿ ಬೋಧ್ಯತೇ। ತದೇದಂ ವಾಕ್ಯಂ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಂ ಜ್ಞಾತಸ್ಯೈವ ಜ್ಞಾಪಕಂ ಸ್ಯಾತ್। ಬೋಧ್ಯೇನಾಸ್ಯ ಅರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಾಗೇವ ವಿದಿತತ್ವಾತ್। ತಥಾಚಾಶಾಸ್ತ್ರಂ ಸ್ಯಾತ್।

h ॥ ಚಿನ್ಮಾತ್ರತ್ವಾದಿನಾ ವ್ಯಾವೃತ್ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಉಪಜೀವ್ಯತ್ವಮಿತ್ಯೇತಸ್ಯ ದೂಷಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಮಾ ಭೂತ್ ತತ್ತ್ವಾದಿನಾ ವ್ಯಾವೃತ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಜೀವ್ಯಮ್। "ವಿಜ್ಞಾನಮಾನನ್ದಂ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣತ್ವೇನ ಉಕ್ತೇನ ಚಿನ್ಮಾತ್ರತ್ವಾದಿನಾ ತು ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಚಿನ್ಮಾತ್ರತ್ವಂ ಚೇತಿ।

ಚಿನ್ಮಾತ್ರತ್ವಂ ಚ ನೈವೇಷ್ಟಮವಿಶೇಷತ್ವವಾದಿನಃ।

ತಾವನ್ಮಾತ್ರಂ ಯದೀಷ್ಟಂ ಸ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಂ ಕುತೋ ನ ತತ್ ॥165 ॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಮಾತ್ರಶಬ್ದೇನ ಚಿತಃ ಸರ್ವವಿಷಯತ್ವಾದಿಕಂ ವ್ಯಾವರ್ತಯತಿ। ಆನನ್ದತ್ವಾದೇರಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್। ಬ್ರಹ್ಮಣ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಚಿನ್ಮಾತ್ರತ್ವಾದಿಕಂ ನ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಭಿನ್ನಮ್, ಅತೋ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಾವಿರೋಧಾತ್ ತದಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ತಾವನ್ಮಾತ್ರಮಿತಿ। ತತ್ ತರ್ಹಿ ತಸ್ಯಾಪಿ ಶ್ರುತತ್ವಾದಭಿನ್ನತ್ವಾಚ್ಚೇತಿ ಭಾವಃ। ಅಭೇದೇ ಕಥಂ ಲಕ್ಷಣತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್। ಸಮಂ ವಿಜ್ಞಾನಾದಾವಪಿ। ಉಕ್ತಶ್ಚ ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಪ್ರಕಾರೋ ಲಕ್ಷಣಸೂತ್ರ ಇತಿ। (198)

h॥ ತತ್ತ್ವಮಸ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಚಿನ್ಮಾತ್ರಾಭೇದಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವೇ ಜ್ಞಾತಜ್ಞಾಪನಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಶ್ರುತತ್ವಸಾಮ್ಯೇಽಪಿ ಚಿನ್ಮಾತ್ರತ್ವಾದಿಕಮೇವ ಧರ್ಮಿಣಿ ನಿವೇಶ್ಯತೇ, ಅವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್। ನ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿಕಮ್, ವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್। ಯಥಾ ನೇದಂ ರಜತಮಿತಿ ಜ್ಞಾನೇಽವಿರುದ್ಧಪುರೋವರ್ತಿತ್ವಾದ್ಯುಪೇತಸ್ಯ ಧರ್ಮಿತ್ವಂ ನ ವಿರುದ್ಧರಜತತ್ವಾದ್ಯುಪೇತಸ್ಯ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಚಿನ್ಮಾತ್ರೇತಿ।

ಚಿನ್ಮಾತ್ರಾಭೇದಸಾಧ್ಯೇಽಪಿ ಸಿದ್ಧಂ ತತ್ ಪ್ರತಿವಾದಿನಃ।

ಸ್ವಾಭೇದಾಙ್ಗೀಕೃತೇರೇವ ಚಿತ್ತ್ವಂ ಸ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಯನ್ಮತಮ್ ॥166॥**

(###sudha --)

ಚಿನ್ಮಾತ್ರೇಣಾಭೇದಶ್ಚಿನ್ಮಾತ್ರಾಭೇದಃ ಸ ಸಾಧ್ಯಃ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯೋ ಯಸ್ಯ ತತ್ ತಥೋಕ್ತಮ್। ತತ್ತ್ವಮಸ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇ ಚಿನ್ಮಾತ್ರಾಭೇದಸಾಧ್ಯೇಽಙ್ಗೀಕೃತೇಽಪಿ ತದ್ವಾಕ್ಯಂ ಸಿದ್ಧಸಾಧನಂ ಭವೇದಿತ್ಯನ್ವಯಃ। ತತ್ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸಿದ್ಧಮಿತಿ। ತಚ್ಚಿದೈಕ್ಯಂ ಪ್ರತಿವಾದಿನೋ ಬೋಧ್ಯಸ್ಯ ಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ।

ಕಥಂ ಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ವೇತಿ। ಸ್ವಸ್ಯ ಸ್ವೇನಾಭೇದಾಙ್ಗೀಕೃತೇಃ। ಏವಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಪೂರ್ವೇಣ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಸ್ವಾಭೇದಾಙ್ಗೀಕೃತೌ ಚಿದಭೇದಃ ಕಥಂ ಸಿದ್ಧ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಚಿತ್ತ್ವಮಿತಿ। ಸ್ವಸ್ಯ ಬೋಧ್ಯಸ್ಯ ಯದ್ ಯಸ್ಮಾನ್ಮತಂ ಸಮ್ಮತಮ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ವಿರೋಧಭಯಾತ್ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿವಿಶಿಷ್ಟಂ ನ ಧರ್ಮೀಕ್ರಿಯತೇ ಇತಿ ವದತಾ ಚಿದಾನನ್ದರೂಪಮಪಿ ನ ಧರ್ಮೀಕರ್ತವ್ಯಮ್, ಜ್ಞಾತಜ್ಞಾಪನಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ವಿರೋಧ ಇವ ಜ್ಞಾತಜ್ಞಾಪನಸ್ಯಾಪ್ಯಶಾಸ್ತ್ರತಾಹೇತುತ್ವೇ ವಿಶೇಷಾಭಾವಾತ್। ಚಿನ್ಮಾತ್ರಂ ತ್ವದತಿರಿಕ್ತಂ ನಾಸ್ತೀತಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅಪ್ರತಿಭಾಸನಾತ್। ಗತ್ಯನ್ತರಾಭಾವಾದಿತ್ಥಂ ಕಲ್ಪ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸೂತ್ರಕೃತೈವಾರ್ಥಾನ್ತರಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್। (897)

h॥ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದೀನಾಂ ಪರಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪತ್ವಾಭಾವೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚೇತನತ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಾಯೋಗಃ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನ ವಿರೋಧಭಯಾದ್ ವಯಂ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಕಂ ಧರ್ಮಿಣಿ ನ ನಿವೇಶಯಾಮಃ। ಕಿನ್ತು ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿಕಂ ಹಿ ನ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಭಿನ್ನಮ್, "ನೇಹ ನಾನಾ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿವಿರೋಧಾತ್। ನಾಪಿ ಸ್ವರೂಪಮ್। ತಸ್ಯ ವಿಯದಾದಿಸರ್ವಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್। ಸರ್ವಸ್ಯ ಚ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾತ್। ನಹಿ ತಥಾಭೂತಸ್ಯ ಸತ್ಯಸ್ವರೂಪತಾ ಸಮ್ಭವತಿ। ಚಿದಾನನ್ದಾದೇಸ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪತ್ವೇ ನ ಕಾऽಪ್ಯನುಪಪತ್ತಿರಿತ್ಯಾಶಯವಾನಾಶಙ್ಕತೇ -- ಸರ್ವೇತಿ।

ಸರ್ವಾಪೇಕ್ಷತಯಾ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಮಿತ್ಯೇವ ತನ್ನ ಹಿ।

ಇತಿ ಚೇಚ್ಚೇತನತ್ವಂ ಚ ಜ್ಞತ್ವಂ ನ ಜ್ಞೇಯವರ್ಜಿತಮ್।

ಸ್ವಜ್ಞೇಯತ್ವಂ ಚ ನೈವಾಸೌ ಮನ್ಯತೇ ಸವಿಶೇಷತಃ॥167॥**

(###sudha --)

ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಂ ವರ್ತತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಇತಿಶಬ್ದೋ ಹೇತೌ। ಏವಶಬ್ದಸ್ಯ ತದೇವೇತ್ಯನೇನ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ನಹಿ ಮಿಥ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಪರಿಹರತಿ ಚೇತನತ್ವಂ ಚೇತಿ। ಯತ್ ಪರಸಾಪೇಕ್ಷಂ ತನ್ನ ಸದಿತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚೇತನತ್ವಂ ಚ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಕುತ ಇತ್ಯತೋ ಲ್ಯುತ್ಯಯಸ್ಯಾನೇಕಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಕರ್ತೃವಾಚಿತಾಂ ತಾವದುಪಾದಾಯ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಜ್ಞತ್ವಮಿತಿ। ಚೇತನತ್ವಂ ನಾಮ ತಾವಜ್ಜ್ಞತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನೇತಿ। ಜ್ಞತ್ವಮಿತಿ ವರ್ತತೇ। ಕಿನ್ತು ಜ್ಞೇಯಸಾಪೇಕ್ಷಮೇವ। ಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯಾಂ ಪ್ರತಿ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಖಲು ಜ್ಞತ್ವಮ್। ಸಕರ್ಮಕಕ್ರಿಯಾವಚನಶ್ಚ ಜಾನಾತಿಃ। ಅತಃ ಕರ್ಮಾಪೇಕ್ಷಕ್ರಿಯಾಕರ್ತೃತ್ವಮಪಿ ಸಾಪೇಕ್ಷಮೇವ।

ತಥಾऽಪಿ ಕುತಶ್ಚೇತನತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್। ಜ್ಞಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜ್ಞೇಯಂ ಸ್ವಯಮೇವ ವಾ ಸ್ಯಾತ್, ಪರಂ ವಾ? ನಾऽದ್ಯ ಇತ್ಯಾಹ -- ಸ್ವೇತಿ। ಚಸ್ತ್ವರ್ಥಃ। ಅಸೌ ಮಾಯಾವಾದೀ।

ಕುತೋ ನ ಮನ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸವಿಶೇಷತ ಇತಿ। ಸವಿಶೇಷತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಪರಾಗ್ಭಾವಲಕ್ಷಣೋ ಹಿ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಭಾವೋ ನೈಕತ್ರೈಕಸ್ಯ ಯುಜ್ಯತೇ। ಯದಿಚ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಭೇದಪ್ರತಿನಿಧಿನಾ ವಿಶೇಷೇಣ ಘಟನೀಯಃ। ಅತೋ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜ್ಞತ್ವಜ್ಞೇಯತ್ವಯೋರಙ್ಗೀಕಾರೇ ವಿಶೇಷೋऽಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಿರ್ವಿಶೇಷಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಾಙ್ಗೀಕೃತಮಿತಿ ಸ್ವಜ್ಞೇಯತ್ವಂ ನ ಮನ್ಯತೇ। ತತಶ್ಚ ಪರಮೇವ ಜ್ಞೇಯಂ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ತಚ್ಚ ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಮಿತಿ ಕಥಂ ತದಪೇಕ್ಷಂ ಚೇತನತ್ವಂ ಸತ್ ಸ್ಯಾದಿತಿ। ಏವಂ ಜ್ಞತ್ವಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಮಪಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್।

h॥ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಸ್ಯೋಪಜೀವ್ಯತ್ವಪಕ್ಷನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕಿಞ್ಚೈವಂ ವದತಾ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಮುಪಜೀವ್ಯಮಿತ್ಯಪಿ ವಕ್ತುಂ ನ ಶಕ್ಯತೇ। ತಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ವಶಬ್ದೇನ ಪರಾಪೇಕ್ಷತಾಪ್ರತೀತೇರಿತ್ಯಾಹ -- ಸ್ವಶಬ್ದೋಽಪೀತಿ।

ಸ್ವಶಬ್ದೋಽಪಿ ಪರಾಪೇಕ್ಷಃ ತಸ್ಮಾದ್ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿರೇವ ಹಿ।

ಸ್ವಶಬ್ದಾರ್ಥ ಇತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಃ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥।168 ॥**

(###sudha --)

ಪರಾಪೇಕ್ಷಃ ಪರಾಪೇಕ್ಷಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಕಃ। ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತಸ್ಮಾದಿತಿ। ಪರಸ್ಮಾತ್। ಹಿಶಬ್ದೋ ಹೇತೌ। ಅರ್ಥಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮ್। ಇತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಃ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿಜ್ಞೈಃ। ಸ್ವಂ ಚ ತದ್ರೂಪಂ ಚೇತಿ ಹಿ ಸ್ವರೂಪಮ್। ರೂಪಶಬ್ದಶ್ಚ ಸ್ವಪರಸಾಧಾರಣಃ। ತೇನ ಸ್ವಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಾಪ್ತೇಽಪ್ಯುಚ್ಯಮಾನಃ ಸ್ವಶಬ್ದಃ ಪರಿಸಙ್ಖ್ಯಾನ್ಯಾಯೇನ ಪರವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮೇವ ಪ್ರತಿಪಾದಯತೀತಿ ಜ್ಞಾಯತೇ।

ಸತ್ಯಮೇತದೇವಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ। ನಚೈವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ವರೂಪಮಿತಿ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥। ಸ್ವರೂಪಂ ನಾಮ ಕಿಂ ನಚೇತ್ ॥168 ॥**

(###sudha --)

ನ ಸ್ವರೂಪಾಭಿಧಾಯಿ ಸ್ಯಾತ್ ವೈಯರ್ಥ್ಯಂ ಸ್ವಪದಸ್ಯ ಯತ್।

ರೂಪಶಬ್ದೇನ ಪೂರ್ಣತ್ವಾತ್ ತಚ್ಚ ಸಾಮಾನ್ಯತಾವಚಃ ॥169 ॥**

(###sudha --)

ಅಸ್ಮಾದಭಿಪ್ರೇತಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ನಚೇದಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತದಾ ಸ್ವರೂಪಂ ನಾಮ ಕಿಮ್, ನ ಕಿಮಪಿ। ಸ್ವರೂಪಶಬ್ದೋ ನಿರರ್ಥಕಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ರೂಪಶಬ್ದಸಮಾನಾರ್ಥಃ ಸ್ವರೂಪಶಬ್ದ ಇತ್ಯತಃ ಕಥಮೇತದಿತಿ ಚೇದತ್ರ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಸ್ವಂ ಚ ತದ್ ರೂಪಂ ಚೇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯೈವಮುಚ್ಯತೇ, ಉತಾಖಣ್ಡ ಏವಾಯಂ ಶಬ್ದ ಇತ್ಯುಪೇತ್ಯ? ಆದ್ಯೇ ದೋಷಮಾಹ -- ವೈಯರ್ಥ್ಯಮಿತಿ। ಯಸ್ಮಾದಸ್ಮಿನ್ ಪಕ್ಷೇ ಸ್ವಶಬ್ದಸ್ಯ ವೈಯರ್ಥ್ಯಂ ತಸ್ಮಾತ್ ಸ್ವರೂಪಂ ನಾಮ ಕಿಮಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಕುತೋ ವೈಯರ್ಥ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ರೂಪೇತಿ। ಸ್ವರೂಪಶಬ್ದೇ ಯೋ ರೂಪಶಬ್ದಃ, ತೇನೈವ ರೂಪಶಬ್ದಾರ್ಥಾಭಿಧಾನಸ್ಯ ಪೂರ್ಣತ್ವಾತ್। ನಹಿ ರೂಪಶಬ್ದೋ ರೂಪಶಬ್ದಾರ್ಥಂ ನಾಭಿಧತ್ತ ಇತಿ ಸಮ್ಭವತಿ। ಅನ್ಯಥೋತ್ಪಲನೀಲೋತ್ಪಲಶಬ್ದಾವಪ್ಯೇಕಾರ್ಥೌ ಸ್ಯಾತಾಮ್।

ದ್ವಿತೀಯಂ ನಿರಾಕರೋತಿ -- ತಚ್ಚೇತಿ। ತದ್ ರೂಪಪದಮ್। ಚೋ ಯಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ। ಸಾಮಾನ್ಯತಾವಚಃ ಸಾಮಾನ್ಯಾಕಾರಸ್ಯ ವಾಚಕಮ್। ಚಾತುರ್ವರ್ಣ್ಯಾದಿತ್ವಾತ್ ಸ್ವಾರ್ಥೇ ಷ್ಯಙ್ಪ್ರತ್ಯಯಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಪ್ರತೀತಿಪ್ರಮಾಣಕ ಏವ ಶಬ್ದಾರ್ಥನಿಶ್ಚಯ ಇತಿ ಹಿ ಶಾಬ್ದಾಃ। ತತ್ರ ರೂಪಶಬ್ದಃ ಸಾಮಾನ್ಯಾಕಾರಸ್ಯಾಭಿಧಾಯಕಃ। ಸರ್ವೇಷಾಂ ತತಸ್ತತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾತ್। ಸ್ವರೂಪಶಬ್ದಶ್ಚಾಸಾಧಾರಣಾಕಾರಸ್ಯ। ತಸ್ಮಾತ್ ತತ್ಪ್ರತೀತೇಃ। ತಸ್ಮಾನ್ನ ತಯೋರೇಕಾರ್ಥತ್ವಮಿತಿ।

h॥ ಚೈತನ್ಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಕತ್ವಾತ್, ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಜ್ಞೇಯಜ್ಞಾತೃಕರಣಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್, ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜ್ಞಾನತ್ವಾದಿಧರ್ಮಪ್ರಸಕ್ತೇಶ್ಚ ಮಾಯಾಮತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚೈತನ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರಾಯೋಗಃ॥

(###sudha --)

ಯದುಕ್ತಂ ಚೇತನತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ, ತದಿಷ್ಟಾಪಾದನಮ್। ನಹಿ ವಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚೇತನತ್ವಮಙ್ಗೀಕುರ್ಮಃ। ಕ್ರಿಯಾವೇಶಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಸ್ಯ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕೇಽಭಾವಾತ್। ಕಿನ್ತು ಚೈತನ್ಯಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮ। ತದರ್ಥಾ ಏವ ಚೇತನತ್ವವಾದಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವ್ಯಾ ಇತ್ಯತಶ್ಚೈತನ್ಯಮಪಿ ನ ಪರೇಣ ಶಕ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರಮಿತಿ ಭಾವೇನ ತದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಚೇತನಸ್ಯೇತಿ।

ಚೇತನಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವೋ ಹಿ ಚೈತನ್ಯಮಿತಿ ಗೀಯತೇ।

ತಸ್ಮಾದ್ ವಿಶೇಷಬಾಹುಲ್ಯಂ ಚೈತನ್ಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷತಃ ॥170॥**

(###sudha --)

ಭಾವಃ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮ್। ತಸ್ಯಾತ್ರಾನಾಗನ್ತುಕತ್ವಂ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಂ ಸ್ವಶಬ್ದಃ। ಇತಿ ಹಿ ಗೀಯತ ಇತ್ಯನೇನ "ಗುಣವಚನಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಭ್ಯಃ ಕರ್ಮಣಿ ಚ" ಇತಿ ಸ್ಮೃತಿಂ ಸೂಚಯತಿ। ಚೇತನಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ಚ ಜ್ಞಾನಮ್। "ಚಿತೀ ಸಞ್ಜ್ಞಾನೇ" ಇತಿ ಪಾಠಾತ್। ತತಶ್ಚ ಜ್ಞಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತಸ್ಮಾದಿತಿ। ಯಸ್ಮಾಚ್ಚೈತನ್ಯಂ ನಾಮ ಜ್ಞಾನಮ್, ತಸ್ಮಾಚ್ಚೈತನ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿಶೇಷತೋಽತಿಶಯೇನ ವಿಶೇಷಬಾಹುಲ್ಯಂ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ। ಜ್ಞಾನಂ ಹಿ ಜ್ಞೇಯಜ್ಞಾತೃಕರಣಸಾಪೇಕ್ಷಂ ಭವತಿ। ಜ್ಞಾನತ್ವಾದಿಧರ್ಮಾಶ್ಚ ಅನಿವಾರ್ಯಾಃ। ನಚ ಸವಿಶೇಷಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರೇಣಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ। ಜ್ಞೇಯಾದಿಕಂ ಚ ನ ಸ್ವಯಮ್, ವಿರೋಧಾತ್। ಪರನ್ತು ಮಿಥ್ಯೇತಿ ತತ್ಸಾಪೇಕ್ಷಂ ಜ್ಞಾನಂ ಕಥಂ ಸತ್ ಸ್ಯಾತ್?

h॥ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಜ್ಞೇಯಜ್ಞಾತೃಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜ್ಞಾನತ್ವೇ ಜ್ಞೇಯಾದ್ಯುಪೇತತಾ ಕುತ ಇತಿ ಚೇತ್, ಜ್ಞಾನತ್ವಾತ್, ಪ್ರಸಿದ್ಧಜ್ಞಾನವತ್। ನಚ ಜ್ಞಾನತ್ವಮಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಯುಕ್ತಮ್। ಅಙ್ಗೀಕಾರವಿರೋಧಾತ್। ವ್ಯಾಪ್ತಿಮುಪಪಾದಯತಿ -- ನೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನ ಜ್ಞೇಯಜ್ಞಾತೃಹೀನಂ ಹಿ ಜ್ಞಾನಂ ನಾಮ ಕ್ವಚಿದ್ ಭವೇತ್।

ಜ್ಞೇಯಜ್ಞಾನವಿಹೀನಶ್ಚ ಜ್ಞ ಇತ್ಯತ್ರ ನಚ ಪ್ರಮಾ ॥171॥**

(###sudha --)

ಯದುಕ್ತಂ ಪ್ರಾಗ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚೇತನತ್ವೇ ಜ್ಞೇಯಜ್ಞಾನೋಪೇತತ್ವೇನ ಭಾವ್ಯಮಿತಿ, ತತ್ರಾಪಿ ಜ್ಞತ್ವಾತ್ ಸಮ್ಮತವದಿತಿ ನಿಯಾಮಕಮಭಿಪ್ರೇತಮ್। ಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ ತಸ್ಯಾಪಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಮುಪಪಾದಯತಿ -- ಜ್ಞೇಯೇತಿ। ಆದ್ಯಶ್ಚಶಬ್ದೋ ಜ್ಞೇಯಾದಿರಾಹಿತ್ಯಜ್ಞತ್ವಯೋಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ। ದ್ವಿತೀಯಸ್ತು ವ್ಯಭಿಚಾರದ್ವಯಸಮುಚ್ಚಯೇ।

h॥ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಜ್ಞೇಯಾದ್ಯುಪೇತತ್ವಾನಙ್ಗೀಕಾರೇ ಬಾಧಕೋಕ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ನನು ಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಜ್ಞೇಯಾದ್ಯುಪೇತತ್ವೇಽಪೀದಂ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಂ ಜ್ಞಾನಂ ತದ್ರಹಿತಂ ಭವತು, ಕಿಂ ಬಾಧಕಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಜ್ಞಾತೃಜ್ಞೇಯೇತಿ।

ಜ್ಞಾತೃಜ್ಞೇಯವಿಹೀನಂ ಚ ಜ್ಞಾನಂ ಚೇದ್ ಭೋಕ್ತೃಭೋಜ್ಯತಃ।

ಹೀನಂ ಭೋಜನಮೇವ ಸ್ಯಾತ್ ತಾಡನಂ ಕರ್ತೃತಾಡ್ಯತಃ॥172॥**

(###sudha --)

ಹೀನಮೇವೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಕರ್ತೃತಾಡ್ಯತ ಇತಿ ತಾಡಯಿತೃತಾಡ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ಹೀನಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಧಾತ್ವರ್ಥೋಽಪಿ ಜ್ಞಾನಂ ಯದಿ ಕರ್ತ್ರಾರಹಿತಂ ಸ್ಯಾತ್। ಆಕಾಙ್ಕ್ಷಾವಶಾತ್ ಸಕರ್ಮಕತಯಾ ಪ್ರತೀಯಮಾನಮಪಿ ಚ ಯದಿ ನಿಷ್ಕರ್ಮಕಂ ಸ್ಯಾತ್, ತದೋಕ್ತೋ ಬಹುತರೋಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ, ವಿಶೇಷಾಭಾವಾದಿತಿ। ಜ್ಞವಿಷಯೇಽಪ್ಯೇವಂ ಭೋಜ್ಯಭೋಜನವಿಹೀನೋ ಭೋಕ್ತಾಽಪಿ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾದಿರತಿಪ್ರಸಙ್ಗೋ ವಾಚ್ಯಃ। ನಹಿ ಸಕರ್ಮಕಕ್ರಿಯಾಯಾಃ ಕರ್ತಾ ಕ್ರಿಯಾದಿರಹಿತೋ ಯುಕ್ತ ಇತಿ।

h॥ ಅಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಕಾರಕಾನನ್ವಿತತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಅಕಾರ್ಯಸ್ಯ ವೇದಸ್ಯಾಪಿ ವಾಚ್ಯವಕ್ತೃವಿಹೀನತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಜ್ಞಾತಾ ಜ್ಞೇಯಮಿತಿ ಚ ಕಾರಕಾಭಿಧಾನಮೇತತ್। ಕಾರಕಮುತ್ಪಾದಕಮಿತಿ ಚ ಪರ್ಯಾಯಾವೇತೌ। ಕಾರ್ಯಮೇವ ಚೋತ್ಪಾದಕಮಪೇಕ್ಷತೇ। ಅಕಾರ್ಯಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಾಖ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮಿತಿ ನ ತಸ್ಯ ಕರ್ತ್ರಾದ್ಯಪೇಕ್ಷೇತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ಶಙ್ಕತೇ -- ನಿತ್ಯತ್ವಾದಿತಿ।

ನಿತ್ಯತ್ವಾತ್ ತಾದೃಶಂ ಚ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇನ್ನಿತ್ಯವಾಗಪಿ।

ವಾಚ್ಯವಕ್ತೃವಿಹೀನಾ ಸ್ಯಾನ್ನಹಿ ಸಾ ಚೈವ ತಾದೃಶೀ ॥173॥**

(###sudha --)

ನಿತ್ಯತ್ವಮಕಾರ್ಯತ್ವಸ್ಯೋಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಅನಿತ್ಯಸ್ಯ ಭೋಜನಾದೇರ್ಭೋಕ್ತ್ರಾದ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಮಪೀದಂ ನಿತ್ಯತ್ವಾತ್ ತಾದೃಶಂ ಜ್ಞಾತ್ರಾದಿರಹಿತಂ ಚ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯನೇನ ವ್ಯಾಪಕವಿರುದ್ಧೋಪಲಬ್ಧ್ಯಾ ವ್ಯಾಪ್ಯವಿಪರ್ಯಯಃ ಶಙ್ಕಿತಃ। ನೋತ್ಪಾದಕಮೇವ ಕಾರಕಮ್। ತಥಾಸತ್ಯಸ್ತಿ ಗಗನಮಿತ್ಯಾದೌ ಗಗನಾದೀನಾಮಕಾರಕತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಕಿನ್ತು ಧಾತ್ವರ್ಥಾಶ್ರಯಃ ಕರ್ತಾ, ತದ್ವಿಷಯಃ ಕರ್ಮೇತ್ಯಾದಿ।

ಆಕಾಙ್ಕ್ಷಾನಾಕಾಙ್ಕ್ಷೇ ಏವ ಚ ತದನ್ವಿತತ್ವಾನನ್ವಿತತ್ವಯೋಃ ಪ್ರಯೋಜಕೇ, ನತು ಕಾರ್ಯತ್ವಾಕಾರ್ಯತ್ವೇ। ಅತ ಏವ ಕಶ್ಚಿದ್ ಧಾತ್ವರ್ಥಃ ಕರ್ಮಾದ್ಯನ್ವಿತಃ ಕಶ್ಚಿನ್ನೇತಿ ಯುಜ್ಯತ ಇತ್ಯಾಶಯವಾನಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾಮಪ್ರಯೋಜಕೀಕೃತ್ಯ ಕಾರ್ಯತ್ವಾದ್ಯೇವ ಪ್ರಯೋಜಕೀಕುರ್ವಾಣಸ್ಯಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಮಾಹ -- ನಿತ್ಯೇತಿ। ಅಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಕಾರಕಾನನ್ವಿತತ್ವೇऽಕಾರ್ಯಾ ವೇದವಾಕ್ ವಾಚ್ಯವಕ್ತೃವಿಹೀನಾ ಸ್ಯಾತ್। ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಚ ಕಾರಕಾನ್ವಿತತ್ವೇ ಕರ್ಮಾದ್ಯನ್ವಿತತಾನಿಯಮೋऽಪಿ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಪೇರರ್ಥಃ।

ವಿಪರ್ಯಯೇ ಪರ್ಯವಸಾನಮಾಹ ನಹೀತಿ। ಸಾ ತಾದೃಶೀ ನೈವ ಹೀತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ದ್ವಿತೀಯಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ಯ ವಿಪರ್ಯಯಪರ್ಯವಸಾನಂ ಚಶಬ್ದೇನಾऽಹ।

h ॥ ವೇದಸ್ಯ ಸರ್ವದಾ ವಾಚ್ಯವಕ್ತೃಸಹಿತತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕಥಂ ನ ಸಾ ತಾದೃಶೀತ್ಯತ ಆಹ -- ದ್ರಷ್ಟಾರ ಇತಿ।

ದ್ರಷ್ಟಾರೋ ವೇದವಾಚೋ ಹಿ ಸನ್ತಿ ವಾಚ್ಯಾನಿ ಚಾಞ್ಜಸಾ।

ನಿತ್ಯೋ ದ್ರಷ್ಟಾ ಚ ವಾಚ್ಯಶ್ಚ ಭಗವಾನೇವ ಚ ಸ್ವಯಮ್ ॥174॥**

(###sudha --)

ನಹಿ ವಕ್ತೃವಿಹೀನಾ ಚ ವಾಚ್ಯಹೀನಾऽಪಿ ವಾಕ್ ಕ್ವಚಿತ್।

ಜ್ಞಾತೃಜ್ಞೇಯವಿಹೀನಂ ಚ ಜ್ಞಾನಮೇವ ನ ತದ್ ಭವೇತ್ ॥175॥**

(###sudha --)

ವಕ್ತಾರ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ದ್ರಷ್ಟಾರ ಇತ್ಯುಕ್ತಮಪೌರುಷೇಯತ್ವಾವಿಘಾತಾರ್ಥಮ್। ಅಞ್ಜಸೇತಿ ವಾಚ್ಯಸದ್ಭಾವೇ ನ ಕಾಚಿದನುಪಪತ್ತಿರಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ನನು ಸನ್ತಿ ಸ್ಥಿತಿಸಮಯೇ ವೇದವಾಚೋ ವಸಿಷ್ಠಾದಯೋ ದ್ರಷ್ಟಾರಃ, ಇನ್ದ್ರಾದಯಶ್ಚ ವಾಚ್ಯಾಃ। ನತು ಮಹಾಪ್ರಲಯ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನಿತ್ಯ ಇತಿ। ದ್ವೌ ಚ ಶಬ್ದಾವನ್ಯೋನ್ಯಸಮುಚ್ಚಯೇ। ತೃತೀಯೋ ಯಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ ವೇದವಾಚ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಇತಿ ವರ್ತತೇ। ಹಿಶಬ್ದಃ ತಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ। ವಾಕ್ ವೇದವಾಕ್ । ಕ್ವಚಿತ್ ಪ್ರಲಯೇಽಪಿ। ಯಥಾ ವೇದವಾಗ್ ವಾಚ್ಯಾದ್ಯುಪೇತಾಽಪಿ ಕ್ವಚಿತ್ ತದ್ರಹಿತಾ, ತಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಂ ಜ್ಞಾನಂ ವ್ಯವಹಾರೇ ಜ್ಞೇಯಾದ್ಯನ್ವಿತಮಪಿ ಪರಮಾರ್ಥತಸ್ತದ್ರಹಿತಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಪ್ರತ್ಯಾಶಾಂ ವಾರಯಿತುಮಿದಂ ವಚನಮ್।

h ॥ ಉಕ್ತಾರ್ಥೋಪಸಂಹಾರಃ ॥

(###sudha --)

ಯಸ್ಮಾದೇವಂ ಕಾರ್ಯತ್ವಾದಿಕಮಪ್ರಯೋಜಕಮ್, ಕಿನ್ತ್ವಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾನಿಮಿತ್ತೋ ನಿಯತಸಮ್ಬನ್ಧ ಏವ, ತಸ್ಮಾನ್ನಿತ್ಯವಾಗಿವ ನಿತ್ಯಮಪಿ ಜ್ಞಾನಂ ಜ್ಞೇಯಾದ್ಯುಪೇತಮೇವಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮಿತ್ಯುಪಸಂಹರತಿ --ಜ್ಞಾತೃಜ್ಞೇಯೇತಿ। ನನು ವಾ ನ ಧಾತ್ವರ್ಥಃ। ಅಪಿತು ಧಾತ್ವರ್ಥಂ ಪ್ರತಿ ಕರ್ಮ। ತತ್ ಕಥಮತ್ರೋದಾಹರಣಮ್? ಉಚ್ಯತೇ ಆಕಾಙ್ಕ್ಷಾನಿಮಿತ್ತಂ ಪ್ರತಿಸಮ್ಬನ್ಧ್ಯನ್ವಿತತ್ವಂ ನಿತ್ಯತ್ವೇನ ನ ಹೀಯತ ಇತ್ಯೇತಾವನ್ಮಾತ್ರೇಣ ವಾಗುದಾಹರಣಸ್ಯ ಗೃಹೀತತ್ವಾನ್ನ ದೋಷಃ। ವಾಗಿತ್ಯುಕ್ತೇ ಹಿ ಕಿಂವಕ್ತೃಕಾ, ಕಿಂವಾಚ್ಯಾ ಇತ್ಯಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾ ಭವತ್ಯೇವ। ವರ್ಣಾನಾಮಪ್ಯರ್ಥವತ್ತ್ವಸ್ಯ ಸ್ಥಿತತ್ವಾನ್ನ ನಿತ್ಯತ್ವವಾಚ್ಯವತ್ತ್ವಯೋರ್ವ್ಯಧಿಕರಣತ್ವಮ್।

ಜ್ಞಸ್ಯಾಪಿ ನಿತ್ಯತ್ವೇನ ಜ್ಞೇಯಾದಿರಹಿತತ್ವಶಙ್ಕೈವಮೇವ ಪರಿಹಾರ್ಯೇತ್ಯಾಹ -- ನಹೀತಿ।

ನಹಿ ನಿತ್ಯೋಽಪಿ ವಕ್ತಾಽಸ್ತಿ ವಾಕ್ಯವಾಚ್ಯವಿವರ್ಜಿತಃ।

ಜ್ಞಾನಜ್ಞೇಯವಿಹೀನಶ್ಚ ಜ್ಞೋಽಪ್ಯೇವಂ ನೈವ ವಿದ್ಯತೇ ॥176 ॥**

(###sudha --)

ನಿತ್ಯೋಽಪಿ ವಕ್ತಾ ಪರಮೇಶ್ವರೋ ವಾಕ್ಯವಾಚ್ಯವಿವರ್ಜಿತೋ ನಾಸ್ತಿ। ಯಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಮಾದೇವಂ ನಿತ್ಯೋಽಪಿ ಜ್ಞೋ ಜ್ಞಾನಜ್ಞೇಯವಿಹೀನೋ ನೈವ ವಿದ್ಯತೇ। ಶಕ್ತಿಃ ಕಾರಕಮಿತಿ ಪಕ್ಷಸ್ಯ ಸ್ಥಿತತ್ವಾನ್ನಿತ್ಯೋ ವಕ್ತೇತಿ ಯುಜ್ಯತೇ। ಅನೇನೋಭಯತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭಾವೇನ ವ್ಯಾಪಕವಿರುದ್ಧೋಪಲಬ್ಧಿರಸಿದ್ಧೇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

h ॥ ಪ್ರಪಞ್ಚಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸ್ಯ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಪರಸಾಪೇಕ್ಷಸ್ಯ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಙ್ಗೀಕುರ್ವಾಣಸ್ಯ ಚೇತನತ್ವಾದ್ಯಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗೋಽಭಿಹಿತಃ। ಇದಾನೀಂ ಪ್ರಪಞ್ಚಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಚಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕಮಿತ್ಯಾಹ -- ಕಿಞ್ಚೇತಿ।

ಕಿಞ್ಚ ಸರ್ವವಿಲೋಪಶ್ಚ ಕೇನ ಮಾನೇನ ಗಮ್ಯತೇ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸರ್ವವಿಲೋಪಃ ಸರ್ವಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮ್। ನ ತಾವತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ, ತಸ್ಯ ಸತ್ಯತಾಗ್ರಾಹಿತ್ವಾತ್। ನಾಪ್ಯನುಮಾನೇನ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಬಾಧಿತಸ್ಯ ತಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಭಾವಾತ್। ನಚಾಽಗಮೇನ। ಪ್ರಪಞ್ಚಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತಸ್ತಸ್ಯಾಭಾವಾತ್ ಇತ್ಯಾಕ್ಷೇಪಾರ್ಥಃ।

h || "ನೇಹ ನಾನಾ' ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಸರ್ವಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಾಸಮ್ಭವಃ ||

(###sudha --)

ನನು "ನೇಹ ನಾನಾಽಸ್ತಿ ಕಿಞ್ಚನ" ಇತ್ಯಾಗಮಸ್ಯ ಸದ್ಭಾವಾತ್ ಕಥಂ ವಿಶ್ವಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇ ಮಾನಾಭಾವ ಇತಿ ಚೇತ್, ಅತ್ರ ಪೃಚ್ಛಾಮಃ ಅತ್ರ ಸರ್ವಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತಿ -- ವಾಕ್ಯೇ ಸರ್ವಾನ್ತರ್ಗತತ್ವೇನೇದಂ ವಾಕ್ಯಮೇತದ್ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಶ್ಚ ಗೃಹ್ಯತೇ, ನವೇತಿ। ಆದ್ಯಮನೂದ್ಯ ದೂಷಯತಿ -- ಸರ್ವೇಣೇತಿ।

ಸರ್ವೇಣ ಸಹ ತದ್ವಾಕ್ಯಮರ್ಥಶ್ಚ ಯದಿ ಗೃಹ್ಯತೇ।

ತದಭಾವೇನ ಸರ್ವಸ್ಯ ನಾಪಲಾಪೋ ಭವೇತ್ ತದಾ ||177||**

(###sudha --)

ನ ಗೃಹ್ಯತೇ ಚೇತ್ ತನ್ನ್ಯಾಯಾದಪಲಾಪೋ ನಹಿ ಕ್ವಚಿತ್।

ಉಪಪತ್ತಿವಿಹೀನಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥೋ ನ ಗಮ್ಯತೇ ||178||**

(###sudha --)

ತದಭಾವೇನ ವಾಕ್ಯವಾಕ್ಯಾರ್ಥಯೋರ್ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇನ ಕಾರಣೇನ। ವಾಕ್ಯಾಭಾವೇ ಪ್ರತಿಪಾದಕಾಭಾವಾದ್ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಸರ್ವಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸ್ಯಾಭಾವೇ ಚ ವ್ಯಾಘಾತಾತ್।

ದ್ವಿತೀಯಮನೂದ್ಯ ದೂಷಯತಿ -- ನ ಗೃಹ್ಯತೇ ಚೇದಿತಿ। ಕ್ವಚಿದ್ ವಿಯದಾದಿವಿಷಯೇಽಪ್ಯಪಲಾಪೋ ನಿಷೇಧೋ ನ ಯುಜ್ಯತೇ। ತನ್ನ್ಯಾಯಾದ್ ವಾಕ್ಯಾದಿನ್ಯಾಯಾತ್।

ಅಯಮರ್ಥಃ ವಾಕ್ಯವಾಕ್ಯಾರ್ಥೌ ಕುತಃ ಸರ್ವಸ್ಮಾದ್ ಬಹಿಷ್ಕ್ರಿಯೇತೇ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಅನುಪಪತ್ತೇರಿತಿ ಚೇತ್। ಕಿಮನುಪಪನ್ನಂ ನ ಪ್ರತಿಪಾದನೀಯಮ್? ಅದ್ಧೇತಿ ಚೇತ್। ಏವನ್ತರ್ಹಿ ವಿಯದಾದಿಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಪ್ಯನುಪಪನ್ನತ್ವಾನ್ನ ಪ್ರತಿಪಾದನೀಯಮಿತಿ।

ನನು ವಾಕ್ಯೋದಾಹರಣೇ ಕೃತೇ ನೈವಂವಿಧಂ ವಾಕ್ಯಮಸ್ತೀತಿ ವಾ, ಏಷಾಂ ಪದಾನಾಮತ್ರ ಶಕ್ತಿರ್ನಾಸ್ತೀತಿ ವಾ, ನಾಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಸ್ಯಾತ್ರ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಸ್ತೀತಿ ವಾ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಅನೇನ ವಿಕಲ್ಪನಿರಾಕರಣೇನ ತು ಕಿಂ ಕೃತಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಉಪಪತ್ತೀತಿ। ವಿಹೀನಸ್ಯ ವಿರುದ್ಧಸ್ಯ। ಅರ್ಥಸ್ತಾತ್ಪರ್ಯಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ನ ಬ್ರೂಮೋ ವಯಂ ನಾಸ್ತೀದಂ ವಾಕ್ಯಮಿತಿ। ನಾಪ್ಯೇಷಾಂ ಪದಾನಾಮತ್ರ ಶಕ್ತಿರ್ನಾಸ್ತೀತಿ। ಕಿನ್ತ್ವಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಪಞ್ಚಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ನಾಸ್ತೀತಿ। ಉಪಪತ್ತಿವಿರೋಧಾಭಾವೋ ಹಿ ಪ್ರತೀತಾರ್ಥೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾಪಕಃ। ಅತ್ರ ಚಾಸ್ತ್ಯುಪಪತ್ತಿವಿರೋಧ ಇತಿ ಜ್ಞಾಪನಾಯ ವಿಕಲ್ಪ್ಯ ದೂಷಣಾಭಿಧಾನಂ ಕೃತಮಿತಿ।

h ll ಉಪಪತ್ತಿವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್ "ನೇಹ ನಾನಾ' ಇತ್ಯಾದೇಃ ಪ್ರಪಞ್ಚಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪರತ್ವಾಭಾವಃ ll

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರಾಭ್ಯಾಸಾಪೂರ್ವತಾಫಲಾರ್ಥವಾದೋಪಪತ್ತಯಃ ಶ್ರುತಿಲಿಙ್ಗವಾಕ್ಯಪ್ರಕರಣಸ್ಥಾನಸಮಾಖ್ಯಾಶ್ಚ ತಾತ್ಪರ್ಯಲಿಙ್ಗಾನಿ। ತತೋಽಪಪತ್ತಿವಿರೋಧೇಽಪ್ಯನ್ಯೈರ್ಲಿಙ್ಗೈರಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಪಞ್ಚಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಮವಗಮ್ಯತಾಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಉಪಕ್ರಮಾದಿತಿ।

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಙ್ಗಾನಾಂ ಬಲೀಯೋ ಹ್ಯುತ್ತರೋತ್ತರಮ್।

ಶ್ರುತ್ಯಾದೌ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕ ವಿನಿರ್ಣಯಾತ್ ll179 ll**

(###sudha --)

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಙ್ಗಾನಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಯದ್ಯದುತ್ತರಂ ತತ್ತದ್ ಬಲೀಯ ಇತ್ಯುಪಪತ್ತಿರೇವ ಬಲೀಯಸೀ। ಶ್ರುತ್ಯಾದೌ ಲಿಙ್ಗಸಮೂಹೇ ಯದ್ಯತ್ ಪೂರ್ವಂ ತತ್ತದ್ ಬಲೀಯ ಇತಿ। ತತ್ರಾಪಿ ಲಿಙ್ಗಶಬ್ದೋದಿತೋಪಪತ್ತಿರೇವ ಬಲವತೀ। ತತೋ ಬಲವದ್ವಿರೋಧೇ ಸತಾಮನ್ಯೇಷಾಂ ಲಿಙ್ಗಾನಾಂ ನ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿಶ್ಚಾಯಕತ್ವಂ ಯುಕ್ತಮ್। ಕುತ ಏತದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕೇತಿ। ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕಾಖ್ಯೇ ತರ್ಕ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ತಥಾ ನಿರ್ಣೀತತ್ವಾತ್। ಏತೇನೋಪಕ್ರಮಸ್ಯೋಪಸಂಹಾರಾತ್ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಂ ವದನ್ತೋ ನಿರಸ್ತಾಃ। ಯಥಾಚೈತತ್, ತಥೋಕ್ತಂ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೇ।

h ll ಸರ್ವಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧತ್ವಾಚ್ಚ "ನೇಹ ನಾನಾ' ಇತ್ಯಾದೇಃ ನ ಪ್ರಪಞ್ಚಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪರತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ಇತಶ್ಚ ನಾಪ್ಯಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಪಞ್ಚಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಿತ್ಯಾಹ -- ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಿತಿ।

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮುಪಪತ್ತಿಶ್ಚ ಬಹವಶ್ಚಾಗಮಾ ಯದಾ।

ವಿರುದ್ಧ್ಯನ್ತೇ ನಚಾಥೋಽಸ್ತಿ ಯತ್ರ ಲಿಙ್ಗವಿರೋಧಿತಾ ll180 ll**

(###sudha --)

ಸ ಏವಾರ್ಥಃ ಕಥಂ ಗ್ರಾಹ್ಯ ಉಪಪನ್ನೇಽವಿರೋಧಿನಿ।

ಮುಖ್ಯಾರ್ಥೇ ವಿದ್ಯಮಾನೇ ತು ಕ್ವ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಂ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತೇ ॥181॥**

(###sudha --)

ಸದ್ ಗಗನಮಿತ್ಯಾದಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮ್। ತಚ್ಚ ಸಾಕ್ಷಿರೂಪತ್ವಾದ್ ಬಲವತ್। ಉಪಪತ್ತಿಶ್ಚಾರ್ಥಕ್ರಿಯಾಕಾರಿತ್ವಾದಿಕಾ। ಸಾ ಚ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾದಿಮತ್ತ್ವಾದ್ ಬಲವತೀ। ಆಗಮಾಶ್ಚ "ವಿಶ್ವಂ ಸತ್ಯಮ್" ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಃ। ತೇಷಾಂ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವ್ಯುತ್ಪಾದನಾಯ ಬಹವ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ನಿರವಕಾಶತ್ವಾದ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್। ಯದಾ ಯಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥೇಽಙ್ಗೀಕೃತೇ। ಯತ್ರ ಯದರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದನೇಽರ್ಥಃ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಚ ನಾಸ್ತಿ। ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽದ್ವಿತೀಯತಾಸಿದ್ಧಿಃ ಪ್ರಯೋಜನಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯಾ ಏವಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಾತ್। ಆತ್ಮನೋ ಮುಕ್ತಿಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ದುಃಖಸಾಧನತಾಜ್ಞಾಪನೇನ ತತ್ಸಿದ್ಧೇಃ। ಅರ್ಥಗ್ರಹಣಮುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಉಪಕ್ರಮಾದೀನಾಮಪ್ಯಾನುಕೂಲ್ಯಂ ನಾಸ್ತೀತಿ ಚ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ನ ಕೇವಲಂ ಲಿಙ್ಗಾನುಕೂಲ್ಯಾಭಾವಃ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಯತ್ರ ಲಿಙ್ಗವಿರೋಧಿತಾ ಚ। ಏತದ್ದ್ವಯಂ ಗ್ರನ್ಥಾನ್ತರೇ ತತ್ರತತ್ರೋಕ್ತಂ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್।

ತರ್ಹಿ ನಿರವಕಾಶಂ ವಾಕ್ಯಮಪ್ರಮಾಣಂ ಪ್ರಸಜ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಉಪಪನ್ನ ಇತಿ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣೋಪಕ್ರಮಾದಿಲಿಙ್ಗಾವಿರೋಧಿನಿ ತದಾನುಕೂಲ್ಯೋಪಪನ್ನೇ ಚ ಭಗವತಿ ಸ್ವಗತಭೇದಾಭಾವೇಽರ್ಥೇ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಸತಿ ಸ ಏವಾರ್ಥಃ ಕಥಂ ಗ್ರಾಹ್ಯಃ?

"ನೇಹ ನಾನಾ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ನಿರಾಕೃತೇ ಲಬ್ಧಮಾಹ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ ಇತಿ। ಪ್ರತಿಷೇಧಸ್ಯ ಸಙ್ಕೋಚೇ ಕಾರಣಾಭಾವೇನ ಪ್ರಪಞ್ಚಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಮುಖ್ಯೋಽರ್ಥಃ। ತಸ್ಮಿನ್ನವಿದ್ಯಮಾನೇ ತು ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಂ ನ ಪ್ರತಿಷೇದ್ಧುಂ ಶಕ್ಯತೇ। ಮಿಥ್ಯಾರ್ಥಸಾಪೇಕ್ಷತಯಾ ಹಿ ತನ್ನಿಷೇದ್ಧ್ಯಮ್। ಯದ್ವೋಪಪನ್ನ ಇತ್ಯಾದಿಕಮೇಕಂ ವಾಕ್ಯಮ್। ಉಪಪನ್ನೇಽವಿರೋಧಿನಿ ಚ। ಅತ ಏವ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥೇ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾನೇ ಸತಿ। ಅನೇನ ಪ್ರಪಞ್ಚಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾಸಿದ್ಧೇಃ ಕ್ವ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಂ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತ ಇತಿ ಯೋಜನಾ। ಸಙ್ಗತಿಸ್ತೂಕ್ತಸಙ್ಗತಿಸಮಾಹಾರೇಣ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾ।

h॥ ಉಕ್ತಾರ್ಥೋಪಸಂಹಾರಃ॥

(###sudha --)

"ಸರ್ವಂ ತದುಪಜೀವ್ಯೈವ" ಇತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಮರ್ಥಮುಪಸಂಹರತಿ --ಅತ ಇತಿ।

ಅತಃ ಸರ್ವಗುಣೈಯುಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮೇವ ಹಿ।

ಅಪಲಾಪೋಽಪಿ ಸರ್ವಸ್ಯ ನ ಕಥಞ್ಚನ ಯುಜ್ಯತೇ ॥182॥**

(###sudha --)

ಅಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಂ ಧರ್ಮಿತಯೇತಿ ಶೇಷಃ। ತಥಾಚೋಪಜೀವ್ಯವಿರೋಧಸ್ತತ್ತ್ವಮಸ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಸ್ಯ ದುರ್ವಾರ ಇತಿ ಹೇರರ್ಥಃ। ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಗುಣೋಪೇತಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಧರ್ಮಿರ್ಕುರ್ಮಃ, ಕಿನ್ತು ತೇಷಾಂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾನ್ನೋಪಜೀವ್ಯವಿರೋಧೋಽದ್ವೈತಾಗಮಸ್ಯ। ಯಥಾ ಯಃ ಪುರುಷಃ ಸ ಸ್ಥಾಣುರಿತ್ಯತ್ರಾಽರೋಪಿತೇನ ಪುರುಷತ್ವೇನ ವ್ಯಾವೃತ್ತಂ ವಸ್ತು ಧರ್ಮಿರ್ಕೃತ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಾವಪಿ ನೋಪಜೀವ್ಯವಿರೋಧ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಪಲಾಪೋಽಪೀತಿ। ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾಭಿಧಾನಮ್। ಅಪಿಶಬ್ದಃ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯಾರ್ಥಸಮುಚ್ಚಯೇ। ಸರ್ವಶಬ್ದೇನ ಪ್ರಕೃತಂ ಗುಣಜಾತಮುಚ್ಯತೇ। ಕಥಞ್ಚನೇತಿ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್, ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧತ್ವಾಚ್ಚ। ಅಪ್ರಾಪ್ತೇನಾನುವಾದತ್ವಾಭಾವಸ್ಯ ಚೋಕ್ತತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ಜೀವಾನಾಂ ನಾನಾವಿಧಾನಾದಿಯೋಗ್ಯತಾಯಾಃ ಪ್ರಮಿತತ್ವಾತ್ ನ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯೋಪಪತ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ನನುಚ ತತ್ತ್ವಮಸ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಮೇವ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರೇಕತಾಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತ್ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದಿಗುಣಜಾತಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಗಮಯತಿ। ನಹಿ ತಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವೇ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮೈಕತ್ವಮುಪಪದ್ಯತೇ। ತತ್ ಕಥಂ ಗುಣಾನಾಂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸಿದ್ಧೇ ತತ್ತ್ವಮಸ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮೈಕತ್ವನಿಷ್ಠತ್ವೇ ಗುಣಾನಾಂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ, ತತ್ಸಿದ್ಧೌ ಚ ತತ್ಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಪರಸ್ಪರಾಶ್ರಯತಾದೋಷಾತ್। ದೋಷಾನ್ತರಂ ಚಾಽಹ ಅನಾದೀತಿ।

ಅನಾದಿಯೋಗ್ಯತಾ ಚೋಕ್ತಾ ತೇನ ಗ್ರಾಹ್ಯೈವ ಸರ್ವಥಾ।

ಮುಕ್ತಾನಾಂ ತಾರತಮ್ಯಂ ಚ ಮಾನೈರುಕ್ತೈರ್ನ ಚಾಲ್ಯತೇ ॥183॥**

(###sudha --)

ಯಸ್ಮಾಜ್ಜೀವಾನಾಮನಾದಿಯೋಗ್ಯತೋಕ್ತಾ ಪ್ರಮಾಣೈರುಪಪಾದಿತಾ, ತೇನ ಕಾರಣೇನ ಸಾ ಗ್ರಾಹ್ಯೈವ ಸರ್ವಥಾ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯದಾ ದೇವಮಾನವದಾನವರೂಪಾ ತದವಾನ್ತರಭೇದರೂಪಾ ಚ ಜೀವಾನಾಂ ಯೋಗ್ಯತಾಽನಾದಿನಿತ್ಯಾ ಪ್ರಮಿತಾ, ತದಾ ಕಾ ವಾರ್ತಾ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರೇಕತ್ವಸ್ಯ? ತಥಾಚ ಕಥಂ ತತ್ಸಿದ್ಧಯೇ ಗುಣಾನಾಂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಕಲ್ಪನಮಿತಿ।

h॥ ಮುಕ್ತಾನಾಮಪಿ ತಾರತಮ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಮಿತತ್ವಾತ್ ನ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯೋಪಪತ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರೈವ ಹೇತ್ವನ್ತರಮಾಹ --ಮುಕ್ತಾನಾಮಿತಿ। ಮಾನೈರುಕ್ತೈರಿತಿ ಮಾನಾನಾಮುಕ್ತತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ನ ಚಾಲ್ಯತೇ ನಾನ್ಯಥಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತೇ। ಯದಾ ಮುಕ್ತಾವಪಿ ತಾರತಮ್ಯಂ ಪ್ರಮಿತಮ್, ತದಾ ಕಾ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯಪ್ರತ್ಯಾಶಾ? ಕಥಞ್ಚ ತತ್ತ್ವಮಸ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಸ್ಯ ತತ್ಪರತ್ವಮ್? ಯತೋ ಗುಣಾನಾಂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಕಲ್ಪನಂ ಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ಜ್ಞಾನಿಕೃತಶುಭಾಶುಭಕರಣಪರಿತ್ಯಾಗಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾಽಪಿ ಮುಕ್ತೌ ತಾರತಮ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ ॥

(###sudha --)

ಮುಕ್ತಾನಾಂ ತಾರತಮ್ಯೇ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಮಾಹ --ಜ್ಞಾನಿನೋಽಪೀತಿ ।

ಜ್ಞಾನಿನೋಽಪಿ ಯತೋ ನಿತ್ಯಂ ಕುರ್ವನ್ತಿ ಶುಭಮೇವ ಹಿ ।

ತಾರತಮ್ಯಂ ತು ಮುಕ್ತೌ ಚ ತೇನೈವಾಧ್ಯವಸೀಯತೇ ।

ತಾರತಮ್ಯಂ ನಚೇನ್ಮುಕ್ತೌ ಕುತಃ ಕುರ್ಯುಃ ಶುಭಂ ಪುನಃ ॥ ।184 ॥**

(###sudha --)

ಏವಶಬ್ದೇನ ಪಾಪಂ ಪರಿಹರನ್ತಿ ಚೇತಿ ಸೂಚಯತಿ । ತುಶಬ್ದೇನ ಶುಭಾಶುಭಕರಣಪರಿತ್ಯಾಗಯೋಃ ತಾರತಮ್ಯಂ ದ್ಯೋತಯತಿ । ಹಿಶಬ್ದೇನ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧಿಮ್ । ಪ್ರಮಾಣಾನಿ ತು “ದಶಕಲ್ಪಮ್” ಇತ್ಯಾದೀನಿ ಪ್ರಾಗುದಾಹೃತಾನ್ಯೇವ । ತೇನೈವೇತ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯ ನಿರವಕಾಶತಾಮಾಹ । ಪ್ರಾಮೋಕ್ಷಸಾಧನಾನಾಂ ತಾರತಮ್ಯಾನ್ಮೋಕ್ಷತಾರತಮ್ಯಮುಕ್ತಮ್ । ಇದಾನೀಂ ತು ಜ್ಞಾನೇನ ನಿಶ್ಚಿತಮೋಕ್ಷಾಣಾಮಪಿ ಶುಭಾಶುಭಕರಣಪರಿತ್ಯಾಗತಾರತಮ್ಯಾದುಚ್ಯತ ಇತಿ ಭೇದಃ । ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕಮಾಹ ತಾರತಮ್ಯಮಿತಿ । ಪುನರಿತಿ ಜ್ಞಾನೋತ್ತರಮ್ । ಯದಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಾ ತಾರತಮ್ಯವನ್ತೋ ನ ಸ್ಯುಃ, ತದಾ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರೇಣ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತಪ್ರಾಯತ್ವಾಜ್ಜ್ಞಾನೋತ್ತರಕಾಲಂ ಶುಭಂ ನ ಕುರ್ಯುಃ । ಅಶುಭಂ ಚ ನ ಪರಿತ್ಯಜೇಯುರಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ವಿಪರ್ಯಯಪರ್ಯವಸಾನಮಾಹ ಕೃಚ್ಛ್ರೇಣೇತಿ ।

ಕೃಚ್ಛ್ರೇಣಾಪಿ ತಪೋ ಜ್ಞಾನಂ ಕರ್ಮಾಪ್ಯೇತೇ ಚರನ್ತಿ ಹಿ ।

ಬಿಭ್ಯತಿ ಸ್ಮಾಶುಭಾನ್ನಿತ್ಯಂ ಸಕಾಮಾಶ್ಚ ಶುಭೇ ಸದಾ ॥185 ॥**

(###sudha --)

ತಪೋ ಜ್ಞಾನಂ ಕರ್ಮಾಪೀತ್ಯನೇನ ಶುಭಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ । ಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಶ್ರವಣಾದಿಕಮುಚ್ಯತೇ । ಕರ್ಮೇತಿ ಯಜ್ಞಾದಿ । ಏತೇ ಜ್ಞಾನಿನಃ । ಕೃಚ್ಛ್ರೇಣಾಪೀತ್ಯಾದಿವಿಶೇಷಣಾನಾಂ ಫಲಮನುಪದಮೇವ ಜ್ಞಾಸ್ಯತೇ । ಸಕಾಮಾಶ್ಚ ಶುಭೇ ಸದೇತ್ಯೇಕಸ್ಯ ತಪಆದೇಶ್ಚರಣಕಾಲೇ ತಪಆದ್ಯನ್ತರಂ ಕಾಮಯನ್ತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ತಸ್ಮಾಜ್ಜ್ಞಾನೋತ್ತರಕಾಲಾನುಷ್ಠಿತೇನ ವಿಚಿತ್ರೇಣ ಶುಭೇನ ವಿಚಿತ್ರಾಮಾನನ್ದವೃದ್ಧಿಂ ಪ್ರಾಪ್ನುವನ್ತೀತಿ ಶೇಷಃ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಪ್ರತ್ಯವಾಯಭಯೇನ ಕೃಚ್ಛ್ರೇಣ ಚಾನುಷ್ಠಾನಾತ್ ನ ಜ್ಞಾನ್ಯಾಚಾರಾಸ್ಯ ಸ್ವಾಭಾವಿಕತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ಭವೇದೇತದ್ ಯದಿ ಜ್ಞಾನೋತ್ತರಕಾಲಕೃತಾನಾಂ ಶುಭಾನಾಂ ಫಲವತ್ತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ತೇಷಾಂ ಕರ್ಮಸ್ವನಧಿಕಾರಾತ್। ಅನಧಿಕಾರಿಣಾ ಚ ಕೃತಂ ವಿಫಲಮಿತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವ। ಅನುಷ್ಠಾನಂ ತ್ವನ್ಯಥಾಽಪ್ಯುಪಪದ್ಯತೇ। ತೇ ಹಿ ಪ್ರಾಗ್ ಜ್ಞಾನೋದಯಾದಾದರನೈರನ್ತರ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ಶುಭಾನ್ಯನುಷ್ಠಿತವನ್ತಃ, ತತಾಸ್ವಭಾವ್ಯಮಾಪನ್ನಾ ಜ್ಞಾನೋದಯಾನನ್ತರಮಪ್ಯನುತಿಷ್ಠನ್ತೀತ್ಯಾಶಯ ಪರಿಹರತಿ ನಚೇತಿ।

ನಚ ಸ್ವಭಾವ ಏವಾಯಂ ಭಯಪೂರ್ವಪ್ರವೃತ್ತಿತಃ।

ಕೃಚ್ಛ್ರೇಣಾಽಚರಣಾಚ್ಚೈವ ಶುಭಸ್ಯೈವ ಪುನಃಪುನಃ ll186 ll**

(###sudha --)

ಅಯಂ ಜ್ಞಾನಿನಾಂ ಶುಭಾಚರಣರೂಪಃ। ಅಕರಣೇ ಪ್ರತ್ಯವಾಯೋ ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯೇವಂ ಭಯಪೂರ್ವಪ್ರವೃತ್ತಿತಃ ಕೃಚ್ಛ್ರೇಣೈವ ಆಚರಣಾಚ್ಚ, ಶುಭಸ್ಯೈವೇತಿ ಪ್ರೇಕ್ಷಾಪೂರ್ವಮಶುಭಪರಿತ್ಯಾಗೇನೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಏತೇನ ಕೃಚ್ಛ್ರೇಣಾಪೀತ್ಯಾದಿವಿಶೇಷಣಫಲಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ನಹಿ ಸ್ವಭಾವಕೃತಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿರೇವಂ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ।

h ll ಉಕ್ತಾರ್ಥಸಮರ್ಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ನನ್ವೇತೇ ಪ್ರಾಗನುಷ್ಠಾನಕಾಲೇ ಭಯಪೂರ್ವಂ ಕೃಚ್ಛ್ರೇಣಾಶುಭಪರಿತ್ಯಾಗೇನೈವಾನುಷ್ಠಿತವನ್ತಃ। ಅತಃ ತತ್ಸ್ವಭಾವಾ ಏವ ಸಂವೃತ್ತಾ ಇದಾನೀಮಪಿ ತತಾಸ್ವಭಾವ್ಯೇನ ತಥೈವ ಕುರ್ವನ್ತೀತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ಕೋ ದೋಷ ಇತ್ಯಾಶಯಾಽಹ ತಾದೃಶೋಽಪೀತಿ।

ತಾದೃಶೋಽಪಿ ಸ್ವಭಾವಶ್ಚೇದಜ್ಞಸ್ಯಾಪಿ ಭವೇತ್ ತಥಾ।

ಫಲವತ್ತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಂ ಚೇತ್ ತತ್ರ ಜ್ಞಸ್ಯ ಸಮಂ ಹಿ ತತ್ ll187 ll**

(###sudha --)

ಭಯಪೂರ್ವಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಾದಿರೂಪೋಽಪಿ। ಜ್ಞಾನಿನಸ್ತಾವದನುಷ್ಠಾನೇಽಜ್ಞೇಭ್ಯೋ ನ ವಿಶಿಷ್ಯನ್ತೇ। ತತ್ರ ಜ್ಞಾನಿನಾಂ ಶುಭಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಪೂರ್ವತರಪೂರ್ವತಮಸ್ವಭಾವಬಲಾಯಾತ್ಯೈವ, ನತು ಫಲವತೀತ್ಯಙ್ಗೀಕುರ್ವಾಣಂ ಪ್ರತಿ ಯದಿ ಕಶ್ಚಿದ್ ಬ್ರೂಯಾತ್ ಅಜ್ಞಾನಿನಾಮಪಿ ಶುಭಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಪೂರ್ವತರಪೂರ್ವತಮಸ್ವಭಾವಾಗತ್ಯೈವ, ನತು ಫಲವತೀ ವಿಶೇಷಾಭಾವಾದಿತಿ, ತದಾ ಕಿಂವಾಚ್ಯಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರತಿಬನ್ದೀಂ ಮೋಚಯಿತುಮಾಶಙ್ಕತೇ -- ಫಲವತ್ತ್ವ ಇತಿ। ಅಜ್ಞಾನಿನಾಂ ಕರ್ಮಣೋಽಸ್ತೀತಿ ಶೇಷಃ। ಸಾಮ್ಯೇ ಹಿ ಪ್ರತಿಬನ್ದೀಗ್ರಹಃ। ನಚ ತದತ್ರಾಸ್ತಿ। ಯತೋಽಜ್ಞಾನಿಕೃತಕರ್ಮಣಾಂ ಸಫಲತ್ವೇ "ಕರ್ಮಜಂ ಬುದ್ಧಿಯುಕ್ತಾ ಹಿ" ಇತ್ಯಾದಿಕಂ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ। ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್। ಅಧಿಕಾರಿಣಶ್ಚೈತೇ ವಿಧಿಗೋಚರಾಶ್ಚೇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ನಹ್ಯೇವಂಸತಿ ಸ್ವಭಾವಕಲ್ಪನಾವಕಾಶೋಽಸ್ತೀತಿ।

ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಜ್ಞಾನಿಷ್ವಪಿ ನ ಸ್ವಭಾವಕಲ್ಪನಾ ಯುಕ್ತೇತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ತತ್ರೇತಿ। ತತ್ರ ಕರ್ಮಣಃ ಫಲವತ್ತ್ವೇ। ತತ್ ಪ್ರಮಾಣಮ್। ಅತ್ರಾಪ್ಯಧಿಕಾರಾದಿಕಮುಪಲಕ್ಷಣೀಯಮ್।

h॥ ಜ್ಞಾನಿಕರ್ಮಣಾಂ ಫಲವತ್ತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಕಿಂ ತತ್ ಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯತಸ್ತದ್ ದರ್ಶಯತಿ ನಿಷ್ಕಾಮಮಿತಿ।

ನಿಷ್ಕಾಮಂ ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಂ ಚ ನಿವೃತ್ತಮಿಹ ಚೋಚ್ಯತೇ।

ನಿವೃತ್ತಂ ಸೇವಮಾನಸ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಾಭ್ಯೇತಿ ಸನಾತನಮ್॥188॥**

(###sudha --)

ಶುಭೇನಾಽನನ್ದವೃದ್ಧಿಃ ಸ್ಯಾದ್ಧ್ರಾಸಶ್ಚೈವಾಶುಭೇನ ಹಿ।

ಜ್ಞಾನಿನೋಽಪಿ ಯತಸ್ತೇನ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಶುಭಮೇವ ತೈಃ॥189॥**

(###sudha --)

ಇಹ ಪ್ರವೃತ್ತನಿವೃತ್ತಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ। ಅಭ್ಯೇತಿ ಅತಿಶಯೇನೈತಿ। ಆನನ್ದೋದ್ರೇಕಸಾಹಿತ್ಯೇನ ಮುಕ್ತೋ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಏತತ್ಸ್ಮೃತಿವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿವರಣಾಯ ವಾಕ್ಯಾನ್ತರಂ ಪಠತಿ ಶುಭೇನೇತಿ। ಹ್ರಾಸಶ್ಚಾಽನನ್ದಸ್ಯ। ಶುಭಮೇವ ಕರ್ತವ್ಯಮಶುಭಂ ತ್ಯಾಜ್ಯಂ ಚ। ಅನೇನ ವಿಧಿಸದ್ಭಾವೋಽಪಿ ಸಿದ್ಧಃ। ತತೋಽಧಿಕಾರಶ್ಚ।

ಅತ್ರ ಶ್ರುತಿಮಪ್ಯಾಹ -- ಉಪಾಸ್ತ ಇತಿ।

ಉಪಾಸ್ತೇ ಸ ಯ ಆತ್ಮಾನಂ ಕ್ಷೀಯತೇ ನಾಸ್ಯ ಕರ್ಮ ಹ।

ಅಸ್ಮಾದ್ಧ್ಯೇವಾಽತ್ಮನೋ ಯದ್ಯತ್ ಕಾಮಯೇತ್ ಸೃಜತೇ ಚ ತತ್॥190॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅವಿದ್ವಾನ್ ಬಹುಕರ್ಮಾಽಪಿ ಹ್ಯನ್ತವತ್ ಫಲಮಾಪ್ನುಯಾತ್।

ಯದೇವ ವಿದ್ಯಯಾ ಕುರ್ಯಾತ್ ತದೇವ ಹ್ಯತಿವೀರ್ಯವತ್।

ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ ತಾರತಮ್ಯಂ ವಿಮುಕ್ತಿಗಮ್ ॥191॥**

(###sudha --)

ಅನೇನ "ಸ ಯ ಆತ್ಮಾನಮೇವ ಲೋಕಮುಪಾಸ್ತೇ ನ ಹಾಸ್ಯ ಕರ್ಮ ಕ್ಷೀಯತೇ ಅಸ್ಮಾದ್ಧ್ಯೇವಾಽತ್ಮನೋ ಯದ್ಯತ್ ಕಾಮಯತೇ ತತ್ತತ್ ಸೃಜತ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಮುಪಾದತ್ತೇ। ಆತ್ಮಾನಂ ಪರಮಾತ್ಮಾನಮ್। ಲೋಕಂ ಸರ್ವಾಶ್ರಯಮ್। ಉಪಾಸ್ತೇ ಕಾರಣೇನ ಕಾರ್ಯೋಪಲಕ್ಷಣಂ ಪಶ್ಯತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಸ ವಿದ್ವಾನ್ ಮುಕ್ತೋ ಭೂತ್ವಾ ಯದ್ಯತ್ ಕಾಮಯತೇ ತತ್ತತ್ ಕರ್ಮಾಸ್ಮಾದ್ಧ್ಯೇವಾಽತ್ಮನೋಽಸ್ಯ ಆತ್ಮನಃ ಪ್ರಸಾದೇನ ಸೃಜತೇ।

ಅವಿದ್ವಾನಿತ್ಯನೇನ "ಯದ್ಯಪ್ಯನೇವಂವಿನ್ಮಹತ್ ಪುಣ್ಯಂ ಕರ್ಮ ಕರೋತಿ ತದ್ಧಾಸ್ಯಾನ್ತತಃ ಕ್ಷೀಯತ ಏವ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಮುಪಾದತ್ತೇ। ಅನಯಾ ಚಾಥಾಜ್ಞಾನಿಕರ್ಮಣಃ ಸಾಫಲ್ಯಂ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ಉಪರಿ ಚೋಪಯೋಗೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ। (1246)

ಯದೇವೇತ್ಯನೇನ "ಯದೇವ ವಿದ್ಯಯಾ ಕರೋತಿ ಶ್ರದ್ಧಯೋಪನಿಷದಾ ತದೇವ ವೀರ್ಯವತ್ತರಂ ಭವತಿ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಮುಪಾದತ್ತೇ। ವಿದ್ಯಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಪೂರ್ವಕಮ್। ಉಪನಿಷದಾ ಸ್ವಯೋಗ್ಯಯಾ। ವೀರ್ಯವತ್ತರಮಧಿಕಫಲಮ್। ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ ಜ್ಞಾನಿಕೃತಕರ್ಮಣಾಂ ಫಲವತ್ತ್ವಂ ತಾವತ್ ಪ್ರತೀಯತೇ। ತತಸ್ತೇಷಾಂ ವೈಚಿತ್ರ್ಯಾದ್ ವಿಮುಕ್ತಿಗಂ ತಾರತಮ್ಯಂ ಚ ಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯರ್ಥಃ।

h ॥ ಉದಾಹೃತವಾಕ್ಯಾನಾಮುಪಾಸಕಕರ್ಮಪರತ್ವಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ನೈತಾನಿ ವಾಕ್ಯಾನಿ ಜ್ಞಾನಿಕರ್ಮಣಾಂ ಸಾಫಲ್ಯಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ತಿ, "ಸ ಯ ಆತ್ಮಾನಮ್" ಇತ್ಯತ್ರ ತಾವದುಪಾಸಕಕರ್ಮಣಾಮಕ್ಷಯಫಲತ್ವಶ್ರವಣಾತ್। ಇತರತ್ರ ಚ ಜ್ಞಾನವಿದ್ಯಾಶಬ್ದಯೋಃ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಾರ್ಥತ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಂ ಪರಿಹರತಿ ನಚೇತಿ।

ನಚಾತ್ರೋಪಾಸಕಸ್ಯೈವ ಫಲಮಕ್ಷಯಮುಚ್ಯತೇ।

ನಹಿ ಜ್ಞಾನಂ ವಿನಾ ಕ್ವಾಪಿ ಫಲಸ್ಯಾಕ್ಷಯತಾ ಭವೇತ್।

ಜ್ಞಾನದ್ವಾರೇಣ ಚೇತ್ ತಸ್ಯ ನಾಸ್ಮತ್ಪಕ್ಷಪ್ರತೀಪತಾ ॥192॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅತ್ರ ವಾಕ್ಯೇಷು । ಫಲಂ ಕರ್ಮಣಾಮ್ । ತಥಾ ಜ್ಞಾನಾದಿಪದಂ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಾರ್ಥತಯಾ ನ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮಿತ್ಯಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್ । ಕುತೋ ನೇತ್ಯತ ಆಹ -- ನಹೀತಿ । ಜ್ಞಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಮ್ । ಕ್ವಾಪಿ ಮೋಕ್ಷೇಽನ್ಯತ್ರ ಚ । ಫಲಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಾಮ್ ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರರಹಿತೇನೋಪಾಸಕೇನ ಕೃತಾನಿ ಕರ್ಮಾಣ್ಯಕ್ಷಯಫಲಾನಿ ಕೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣೇತಿ ಚಿನ್ತ್ಯಮ್ । ಕಿಮಕ್ಷಯಂ ಮೋಕ್ಷಂ ಕುರ್ವನ್ತೀತಿ, ಉತ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಕಮ್? ನಾಽದ್ಯಃ, “ನಾನ್ಯಃ ಪನ್ಥಾಃ” ಇತಿ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಾತ್ । ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, “ಪುಣ್ಯಚಿತೋ ಲೋಕಃ ಕ್ಷೀಯತೇ” ಇತಿ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಫಲಾನಾಂ ಕ್ಷಯಿತ್ವಶ್ರವಣಾತ್ । “ಅನೇವಂವಿನ್ಮಹತ್ ಪುಣ್ಯಂ ಕರ್ಮ ಕರೋತಿ”, “ತದೇವ ವೀರ್ಯವತ್ತರಂ ಭವತಿ” ಇತ್ಯುದಾಹೃತಶ್ರುತಿವಿರೋಧಶ್ಚ ಪಕ್ಷದ್ವಯೇಽಪಿ । ತದೇವಮಜ್ಞಪಕ್ಷೇ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾನುಪಪತ್ತೇರುಪಾಸಕಪದಸ್ಯ ಜ್ಞಾನ್ಯುಪಲಕ್ಷಕತ್ವಮೇವ ಯುಕ್ತಮ್ । ತಥಾ “ಬ್ರಹ್ಮಾಭ್ಯೇತಿ” ಇತಿ ಶ್ರವಣಾಜ್ಜ್ಞಾನಪದಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಚಿತ್ವಮೇವ ಯುಕ್ತಮಿತಿ । ಅತ ಏವ ವಾಕ್ಯಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಯದ್ಯಪಿ “ಪಶ್ಯನ್ನಪೀಮಮಾತ್ಮಾನಮ್” ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಃ ಸ್ಪಷ್ಟಾರ್ಥಾಃ ಶ್ರುತಯೋಽತ್ರ ಸನ್ತಿ, ತಥಾಽಪಿ ಮೀಮಾಂಸಾರ್ಥಮೇತಾಸಾಮುದಾಹರಣಮ್ ।

ನನ್ವಜ್ಞಪಕ್ಷೇಽಪಿ ನಾನುಪಪತ್ತಿಃ । ಉಪಾಸಕೇನ ಕೃತಾನಿ ಖಲ್ವಸಙ್ಕಲ್ಪಿತಫಲಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಜ್ಞಾನಮುಪಜನಯನ್ತಿ । “ಕರ್ಮಣಾ ಜ್ಞಾನಮಾತನೋತಿ” ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ । ಜ್ಞಾನೇನ ಮೋಕ್ಷೋ ಭವತೀತ್ಯಜ್ಞಕೃತಕರ್ಮಣಾಮಪಿ ಜ್ಞಾನದ್ವಾರೇಣ ಅಕ್ಷಯಫಲತ್ವೋಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯಾಶಯಾಽಽಹ ಜ್ಞಾನೇತಿ । ಕರ್ಮಫಲಸ್ಯಾಕ್ಷಯತೇತಿ ವರ್ತತೇ । ತಸ್ಯ ಪರಕೃತವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ । ಅಸ್ಮತ್ಪಕ್ಷಪ್ರತೀಪತಾ ಮುಕ್ತತಾರತಮ್ಯವಿರೋಧಿತಾ । ಪ್ರತ್ಯುತ ತದನುಕೂಲತೈವ । ಮುಕ್ತೌ ತಾರತಮ್ಯಮಸಹಮಾನೇನ ಖಲ್ವೇವಮನ್ಯಥಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಕ್ರಿಯತೇ ತನ್ಮುಕ್ತತಾರತಮ್ಯಮೇವ ಸಾಧಯತಿ । ಕರ್ಮಾಣಿ ಹಿ ಜಿಜ್ಞಾಸವೋ ವಿಚಿತ್ರಾಣಿ ಕುರ್ವನ್ತಿ । ತೈಶ್ಚ ಜಾಯಮಾನೇನ ಜ್ಞಾನೇನ ವಿಚಿತ್ರ ಏವ ಮೋಕ್ಷೋ ಭಾವನೀಯಃ । ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾದೇವ ಹೇತೋರಿತಿ । ತದೇವಂ ಸ್ವಮತವಿರೋಧಿಪರಾನುಕೂಲಮನ್ಯಥಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ನ ಕಾರ್ಯಮೇವ । ತಥಾಚಾಸ್ಮದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಸ್ಥಿತೇ ಪ್ರಕೃತಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ ।

h ॥ ಜ್ಞಾನೋತ್ತರಕರ್ಮಣಾಂ ಮೌಕ್ತಾನನ್ದವೃದ್ಧ್ಯರ್ಥತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತು ವಾಽನ್ಯಥಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಯುಕ್ತಮ್ । ತತಶ್ಚೈತೇಷಾಂ ವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಪ್ರಕೃತಾಸಾಧಕತ್ವಮ್ । ಏವಮಪಿ ಜ್ಞಾನೋತ್ತರಕರ್ಮಣೋ ಮೋಕ್ಷಾನ್ತರ್ಗತಫಲಹೇತುತಾಯಾಃ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರೇಣ ಸಿದ್ಧೇರ್ಮುಕ್ತತಾರತಮ್ಯಂ ನ ಹಾತುಂ ಶಕ್ಯಮಿತ್ಯಭ್ಯುಪಗಮವಾದೇನ ಆಹ -- ಜ್ಞಾನೋತ್ತರಸ್ಯೇತಿ ।

ಜ್ಞಾನೋತ್ತರಸ್ಯೈವಮಪಿ ಹ್ಯಕ್ಷಯತ್ವಂ ನಚಾನ್ಯಥಾ ।

ಪೂರ್ವಭಾವಿಶುಭಾನಾಂ ಹಿ ಜ್ಞಾನೇನೈವ ಕೃತಾರ್ಥತಾ ॥193॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಪ್ರಾರಬ್ಧಾನಾಂ ತು ಭೋಗೇನ ತಜ್ಜ್ಞಾನೋತ್ತರಕರ್ಮಣಾಮ್।

ಮುಕ್ತಾವನುಪ್ರವೇಶಃ ಸ್ಯಾದನ್ಯಥಾ ತತ್ಕೃತಿರ್ನಹಿ ॥194॥**

(###sudha --)

ಕರ್ಮಣೋಽಕ್ಷಯತ್ವಮಕ್ಷಯಮೋಕ್ಷಾನುಪ್ರವೇಶಿಫಲತ್ವಂ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಚೇತಿ। ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರಾಭಾವಾತ್। ಪರಿಶೇಷಪ್ರಮಾಣಾದಿತಿ ಯಾವತ್। ಏತೇನ ಜ್ಞಾನೋತ್ತರಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಃ ಸಾಫಲ್ಯೇಽಪಿ ತಸ್ಯ ಫಲಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಾನುಪ್ರವೇಶಿತಾಯಾಂ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾನ್ನ ಮೋಕ್ಷತಾರತಮ್ಯಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯಪಿ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಮ್।

ಪರಿಶೇಷಮೇವ ದರ್ಶಯತಿ ಪೂರ್ವೇತಿ। ಜ್ಞಾನಿಕೃತೇಷು ಕರ್ಮಸ್ವೇತಾ ವಿಧಾಸ್ತ್ರಾವತ್ ಸಮ್ಭವನ್ತಿ। ಜ್ಞಾನಾರ್ಥತ್ವಂ ವಾ, ಭೋಗಾರ್ಥತ್ವಂ ವಾ, ವ್ಯರ್ಥತ್ವಂ ವೇತಿ। ತತ್ರ ಜ್ಞಾನಿಕರ್ಮಣಾಂ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥತ್ವಂ ತಾವನ್ನೋಪಪದ್ಯತೇ। ಪೂರ್ವಭಾವಿಶುಭೈರೇವ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಕೃತತ್ವಾತ್। ತತ್ರ ಹೇತುಃ ಪೂರ್ವಭಾವೀತಿ। ಜ್ಞಾನಾತ್ ಪೂರ್ವಭಾವಿನಾಂ ಶುಭಾನಾಂ ಯಸ್ಮಾಜ್ಜ್ಞಾನೇನೈವ ಕಾರ್ಯೇಣ ಕೃತಾರ್ಥತಾ ನಾನ್ಯೇನ। ತೇಷಾಂ ಕಾರ್ಯಾನ್ತರಾಭಾವಾತ್। ಜ್ಞಾನಾರ್ಥತ್ವಾಭಾವೇ ವೈಯರ್ಥ್ಯಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಪೂರ್ವಜಾತಂ ಪ್ರತಿ ಪಶ್ಚಾದ್ಭಾವಿನಃ ಕಾರಣತ್ವಾಯೋಗಾಚ್ಚ। ನಾಪಿ ಭೋಗಾರ್ಥತ್ವಮ್। ಪ್ರಾಚೀನಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಭಿರೇವ ಭೋಗಸ್ಯ ಜಾಯಮಾನತ್ವಾತ್। ತತ್ರ ಹೇತುಃ ಪ್ರಾರಬ್ಧಾನಾಂ ಚ ಕರ್ಮಣಾಂ ಭೋಗೇನೈವ ಕೃತಾರ್ಥತೇತಿ। ಪೂರ್ವವತ್ ತಾತ್ಪರ್ಯಮ್। ವೈಯರ್ಥ್ಯನಿರಾಸಹೇತುರನ್ಯಥೇತಿ। ಜ್ಞಾನಿಕರ್ಮಣಾಂ ವ್ಯರ್ಥತ್ವೇ ತದನುಷ್ಠಾನಂ ನ ಸ್ಯಾತ್। ನಹಿ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವನ್ತೋ ವ್ಯರ್ಥಂ ಕುರ್ವನ್ತಿ। ಕರಣಸ್ವಾಭಾವ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್। ಉಬದ್ಧಿಪೂರ್ವತಾಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಲೋಕಸಙ್ಗ್ರಹಾರ್ಥಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತತ್ಪ್ರಯೋಜನಸ್ಯಾಪಿ ವಾಚ್ಯತ್ವಾತ್। ಈಶ್ವರವದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಮುಕ್ತಾವಪಿ ಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಪರಿಶೇಷಫಲಕಥನಮ್ ತತ್ ತಸ್ಮಾಜ್ಜ್ಞಾನೋತ್ತರಕರ್ಮಣಾಂ ಮುಕ್ತಾವನುಪ್ರವೇಶೋ ಮುಕ್ತಿಗತಾನನ್ದವೃದ್ಧ್ಯರ್ಥತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h॥ ವಿಹಿತಸ್ಯ ನಿಷ್ಕಾಮಸ್ಯ ಚ ಕರ್ಮಣ ಏವ ಜ್ಞಾನಹೇತುತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಪೂರ್ವಭಾವಿಶುಭಾನಿ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಾನೀತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತತ್ರ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥತಾಯಾಂ ಪ್ರಸಕ್ತಾಯಾಂ ವಿಶೇಷಮಾಹ ಜ್ಞಾನಾದಿತಿ।

ಜ್ಞಾನಾತ್ ಪೂರ್ವಾಣಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಶುಭಾನಿ ಜ್ಞಾನಸಿದ್ಧಯೇ।

ಅಕಾಮ್ಯಾನಿ ನಿಷಿದ್ಧಾನಿ ಜ್ಞಾನರೋಧಾಯ ಭುಕ್ತಯೇ ॥195॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಜ್ಞಾನಾತ್ ಪೂರ್ವಾಣ್ಯಕಾಮ್ಯಾನ್ಯೇವ ಶುಭಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಾಣಿ ಜ್ಞಾನಸಿದ್ಧ್ಯೇ ಭವನ್ತಿ, ನತು ಕಾಮ್ಯಾನಿ। ಶುಭಾನೀತಿ ವಿಶೇಷಣಸ್ಯ ಕೃತ್ಯಮಾಹ ನಿಷಿದ್ಧಾನೀತಿ। ಜ್ಞಾನಾನುತ್ಪಾದಃ, ಉತ್ಪನ್ನಸ್ಯಾಪ್ಯಭಿಭವೋ ವಾ ಜ್ಞಾನರೋಧಃ। ಭುಕ್ತಯೇ ದುಃಖಸ್ಯ। ಏವಂ ಕಾಮ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ವಿನಿಯೋಗೋ ಜ್ಞಾತವ್ಯಃ। ಏತಚ್ಚ ಚತುರ್ಥೇ ವ್ಯುತ್ಪಾದನೀಯಮ್।(1292)

h॥ ನಿತ್ಯನೈಮಿತ್ತಕಕರ್ಮಣಾಮಪಿ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಯಥಾಽಕಾಮ್ಯಾನಿ ಶುಭಾನೀತಿ ಚ ವಿಶೇಷಣಮುಪಾದೀಯತೇ, ತಥಾ ನಿತ್ಯನೈಮಿತ್ತಿಕವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾನೀತ್ಯಪಿ ವಿಶೇಷಣಮುಪಾದೇಯಮ್। ನಿತ್ಯಾದೇರಪಿ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಪರಿಹಾರಾರ್ಥತ್ವೇನ ಜ್ಞಾನಕಾರಣತ್ವಾಭಾವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಯೋಗ್ಯತಾಯಾ ಇತಿ।

ಯೋಗ್ಯತಾಯಾ ಬಲಾದ್ ಯಚ್ಚ ಶುಭಬಾಹುಲ್ಯಮಾದಿತಃ।

ಜ್ಞಾನಬಾಹುಲ್ಯಮೇವೈತತ್ ಕುರ್ಯಾನ್ನಾನ್ಯಸ್ಯ ಕಾರಣಮ್॥196॥**

(###sudha --)

ಯೋಗ್ಯತಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವಾದಿರೂಪಾ ಪಿತೃಮರಣಾದಿರೂಪಾ ಚ। ಆದಿತೋ ಜ್ಞಾನಾತ್ ಪೂರ್ವಂ ಕೃತಮ್। ಅನ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಮಾತ್ರಪರಿಹಾರಸ್ಯ। "ಆಧ್ಯಾನಾಯ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್" ಇತ್ಯತ್ರಾಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಸಮರ್ಥಿತತ್ವಾನ್ನೇಹ ಹೇತುರುಕ್ತಃ। ಅತ್ರ ಯೋಗ್ಯತಾಯಾ ಬಲಾಚ್ಛುಭಮಾದಿತಃ ಕೃತಮೇತಚ್ಚ ಜ್ಞಾನಮೇವ ಕುರ್ಯಾದಿತಿ ಚ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಯದುಭಯತ್ರ ಬಾಹುಲ್ಯಗ್ರಹಣಂ ಕೃತಂ ತತ್ ತಸ್ಯ ನಾಸ್ಮತ್ಪಕ್ಷಪ್ರತೀಪತೇತ್ಯುಕ್ತಪ್ರಪಞ್ಚನಾರ್ಥಮಿತಿ।

h॥ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಪ್ರಕರಣೇ ಜ್ಞಾನಶಬ್ದಸ್ಯ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕಸ್ನೇಹಪರತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಅತ್ರ "ಪುರುಷಾರ್ಥೋಽತಃಶಬ್ದಾತ್" ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಮುಕ್ತಮ್। ಅತ್ರ ಚ ಕರ್ಮತಾರತಮ್ಯಾಜ್ಜ್ಞಾನತಾರತಮ್ಯಮ್, ಜ್ಞಾನತಾರತಮ್ಯಾನ್ಮೋಕ್ಷತಾರತಮ್ಯಮಿತಿ ವದತಾ ಚ ಸೂಚಿತಮ್। ಜ್ಞಾನಪದಂ ಚಾವಬೋಧಮಾತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಕಮಿತಿ ಪ್ರತೀತಿನಿರಾಸಾರ್ಥಮಾಹ ಜ್ಞಾನಸ್ಯೇತಿ।

ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಭಕ್ತಿಭಾಗತ್ವಾದ್ ಭಕ್ತಿರ್ಜ್ಞಾನಮಿತೀರ್ಯತೇ।

ಅಸ್ಮಿಞ್ಛಾಸ್ತ್ರೇ ಯತ್ರಯತ್ರ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಮುಚ್ಯತೇ ತತ್ರತತ್ರ ಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಪದೇನ ಭಕ್ತಿರ್ಗೀಯತೇ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ। ಕುತಃ ಸಮ್ಬನ್ಧಾತ್? ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಭಕ್ತಿಭಾಗತ್ವಾತ್।

ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ನೇಹಸಮುದಾಯೋ ಹಿ ಭಕ್ತಿರಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। (34) ತತೋ ಜ್ಞಾನಂ ಭಕ್ತೇರ್ಭಾಗ ಏಕದೇಶಃ। ತಥಾಚೈಕದೇಶೈಕದೇಶಿತ್ವಲಕ್ಷಣಾತ್ ಸಮ್ಬನ್ಧಾದಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ಏಕದೇಶೇನೈಕದೇಶಿಲಕ್ಷಣಾ ಚ ದಶಾಮಾತ್ರಂ ದತ್ತಮಿತ್ಯಾದೌ ಪ್ರಸಿದ್ಧೈವ।

ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರಮಾಹ --ಜ್ಞಾನಸ್ಯೈವೇತಿ।

ಜ್ಞಾನಸ್ಯೈವ ವಿಶೇಷೋ ಯದ್ ಭಕ್ತಿರಿತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ ॥197॥**

(###sudha --)

ಯದ್ ಯದಾ ಜ್ಞಾನಸ್ಯೈವ ವಿಶೇಷಃ ಸ್ನೇಹಾದಿಸಾಹಿತ್ಯಲಕ್ಷಣೋ ಧರ್ಮೋ ಭವತಿ, ತದಾ ಸ ಪಿಣ್ಡೋ ಭಕ್ತಿರಿತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ। ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಜ್ಞಾನಂ ಸ್ನೇಹಶ್ಚ ಭಕ್ತೇರಂಶೌ। ತತ್ರೈಕೇನಾಂಶೇನಾಂಶಾನ್ತರಸ್ಯೋಪಲಕ್ಷಣಮ್। ತಥಾಚಾಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣಯಾ ಭಕ್ತಿರೇವ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತಿ।

h॥ ಏಕದೇಶೇನ ಏಕದೇಶಾನ್ತರಸ್ಯೋಪಲಕ್ಷಣೇ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೋಕ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ಏಕದೇಶಾನ್ತರೇಣೈಕದೇಶಾನ್ತರಸ್ಯೋಪಲಕ್ಷಣೇ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಮಾಹ ಪರೋಕ್ಷತ್ವೇತಿ।

ಪರೋಕ್ಷತ್ವಾಪರೋಕ್ಷತ್ವೇ ವಿಶೇಷೌ ಜ್ಞಾನಗೌ ಯಥಾ।

ಸ್ನೇಹಯೋಗೋಽಪಿ ತದ್ವತ್ ಸ್ಯಾದ್ ವಿಶೇಷೋ ಜ್ಞಾನಗೋಽಪರಃ॥198॥**

(###sudha --)

ಯಥಾ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪರೋಕ್ಷತ್ವಾಪರೋಕ್ಷತ್ವಲಕ್ಷಣೌ ದ್ವೌ ಧರ್ಮೌ। ತತ್ರ "ತಮೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್" ಇತಿ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವೇಽಭಿಹಿತೇ ಪರೋಕ್ಷತ್ವೇನಾಪರೋಕ್ಷತ್ವಂ ಲಕ್ಷ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ದಾರ್ಷ್ಟಾನ್ತಿಕಂ ದರ್ಶಯತಿ ಸ್ನೇಹಯೋಗೋಽಪೀತಿ। ಸ್ನೇಹಶ್ಚಾಸೌ ಯೋಗ ಉಪಾಯಶ್ಚೇತಿ ಸ್ನೇಹಯೋಗಃ। ಸ್ನೇಹೇನ ಯೋಗಃ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ ಇತಿ ವಾ। ತತ ಏಕದೇಶೇನೈಕದೇಶಾನ್ತರಲಕ್ಷಣಾ ಚ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಶೇಷಃ।

h॥ ಅಸ್ಯ ರೂಢಲಕ್ಷಣತ್ವಾತ್ ನ ಪ್ರಯೋಜನಾಪೇಕ್ಷಾ॥

(###sudha --)

ಲಾಕ್ಷಣಿಕಪ್ರಯೋಗೇ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯ ಕಿಂ ಪ್ರಯೋಜನಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯತ ಇತಿ।

ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯತಃ ಪ್ರಾಯೋ ಜ್ಞಾನಮೇವ ವಿಮುಕ್ತಯೇ।

ವದನ್ತಿ ಶ್ರುತಯಃ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।199 ॥**

(###sudha --)

ದ್ವಿವಿಧಲಕ್ಷಣಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಶ್ರುತಯಃ "ತರತಿ ಶೋಕಮಾತ್ಮವಿತ್" ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಃ ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ದ್ವಿವಿಧಾ ಲಕ್ಷಣಾ ಭವತಿ, ರೂಢಾರೂಢಭೇದಾತ್ । ತತ್ರ ದ್ವಿತೀಯಾಯಾಂ ಪ್ರಯೋಕ್ತುಃ ಪ್ರಯೋಜನಾನುಸನ್ಧಾನೇನ ಭಾವ್ಯಮ್ । ನತ್ವಾದ್ಯಾಯಾಮಭಿಧಾತುಲ್ಯಾಯಾಮ್ । ಇಯಂ ಚ ರೂಢಲಕ್ಷಣಾ । ಶ್ರುತಿಷು ಪ್ರಾಯಿಕವ್ಯವಹಾರದರ್ಶನಾತ್ । ಅತಃ ಕಿಂ ಪ್ರಯೋಜನಾನ್ವೇಷಣೇನೇತಿ ।

h ॥ ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಿಶಬ್ದಯೋಃ ಸಹಪ್ರಯೋಗೇ ಜ್ಞಾನಶಬ್ದಃ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಃ, ಭಕ್ತಿಶಬ್ದಶ್ಚ ಸ್ನೇಹಮಾತ್ರಪರಃ ॥

(###sudha --)

ಭಕ್ತಿಶಬ್ದೋ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕಸ್ಯ ಸ್ನೇಹಸ್ಯ ವಾಚಕ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್, ತಥಾ ಜ್ಞಾನಶಬ್ದೋ ಭಕ್ತ್ಯರ್ಥ ಇತಿ । ತದುಭಯಮಪ್ಯನುಪಪನ್ನಮ್ । ಭಕ್ತಿಜ್ಞಾನಾಭ್ಯಾಂ ಮೋಕ್ಷೋ ಭವತೀತ್ಯಪಿ ದರ್ಶನಾತ್ । ತತ್ರ ಭಕ್ತಿಶಬ್ದಸ್ಯೋಕ್ತಾರ್ಥತ್ವೇ ಜ್ಞಾನಗ್ರಹಣವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್ । ತಸ್ಯ ತತ್ರಾನ್ತರ್ಭೂತತ್ವಾತ್ । ಜ್ಞಾನಪದಸ್ಯ ಚೋಭಯಾರ್ಥತ್ವೇ ಭಕ್ತಿಗ್ರಹಣವೈಯರ್ಥ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸೋಽಯಮಿತಿ ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ಸೋಽಯಂ ವಿಶೇಷೋಽಪಿ ಹ್ಯುದೀರ್ಯತೇ ॥199 ॥**

(###sudha --)

ಭಕ್ತಿಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಕ್ವಾಪಿ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ಕ್ವಾಪಿ ಭಕ್ತಿಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಪದಾಭ್ಯಾಂ ಸೋಽಯಂ ಸ್ನೇಹಲಕ್ಷಣೋ ಬೋಧಲಕ್ಷಣಶ್ಚ ವಿಶೇಷೋಽಪ್ಯುದೀರ್ಯತೇ । ನತೂಕ್ತ ಏವಾರ್ಥ ಇತಿ ನಿಯಮಃ, ತಸ್ಮಾನ್ನಾನುಪಪತ್ತಿಃ । ಯತ್ರ ಭಕ್ತಿಜ್ಞಾನೇ ಸಹೋಚ್ಯೇತೇ, ತದಾ ಪುನರುಕ್ತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾದ್ ಭಕ್ತಿಪದಂ ಸ್ವಾರ್ಥೈಕದೇಶತ್ಯಾಗೇನ ಸ್ನೇಹಾಂಶಸ್ಯ ಲಕ್ಷಕಮ್, ನತು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥನಿಷ್ಠಮ್ । ಜ್ಞಾನಪದಂ ಚಾನುಪಪತ್ತ್ಯಭಾವಾನ್ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಮೇವ ನತು ಲಕ್ಷಕಮಿತಿ ಭಾವಃ ।

h ॥ ದ್ವೇಷಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ನನು ವಿನಾ ಸ್ನೇಹಾಜ್ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರೇಣ ಯದಿ ಮುಕ್ತಿರನುಪಪನ್ನಾ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಜ್ಞಾನಪದಸ್ಯ ಲಕ್ಷಕತ್ವಮಾಶ್ರಯಣೀಯಮ್ । ನಚೈವಮ್ । ಪುರುಷಾರ್ಥಸ್ಯ ಭಕ್ತ್ಯೇಕಸಾಧ್ಯತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್ । ದ್ವೇಷಿಣಾಮಪಿ ಶಿಶುಪಾಲಾದೀನಾಂ ಮೋಕ್ಷದರ್ಶನಾಚ್ಚ । ದ್ವೇಷಿಣಃ ಸ್ನಿಗ್ಧಾ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಚ ವಿಪ್ರತಿಷಿದ್ಧತ್ವಾತ್ । ಅತೋಽನುಪಪನ್ನಂ ಲಕ್ಷಣಾಶ್ರಯಣಮಿತ್ಯತೋ ದ್ವೇಷಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಂ ತಾವನ್ನಿರಾಕರೋತಿ -- -- ನಹೀತಿ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।ನಹಿ ದ್ವೇಷಯುತಾ ದೃಶಿಃ।

ಪುರುಷಾರ್ಥಾಯ ಭವತಿ ಸರ್ವಶ್ರುತಿವಿರೋಧತಃ ॥200 ॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರ ದ್ವೇಷಸ್ಯ ಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧನತ್ವಂ ನಿಷಿದ್ಧ್ಯತೇ। ದೃಶಿರಿತಿ ತು ಪ್ರಸಙ್ಗಾದುಕ್ತಮ್। ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಽವಶ್ಯಕತಾಮುಪಾದಾಯ ಸ್ನೇಹನಿರಾಸಾಯ ಹಿ ಪರಃ ಪ್ರತ್ಯವಸ್ಥಿತಃ। ಕೈಮುತ್ಯಾರ್ಥಂ ವಾ। ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನಮಪಿ ನ ದ್ವೇಷಯುಕ್ತಂ ಮೋಕ್ಷಹೇತುಃ। ಕಿಮುತ ಕೇವಲೋ ದ್ವೇಷ ಇತಿ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ನೈಷ್ಕರ್ಮ್ಯಮಪ್ಯಚ್ಯುತಭಾವವರ್ಜಿತಂ ನ ಶೋಭತೇ ಜ್ಞಾನಮಲಂ ನಿರಞ್ಜನಮ್" ಇತಿ।

h॥ ಭಕ್ತೇಃ ನಿತ್ಯಸುಖರೂಪಮುಕ್ತಿಕಾರಣತ್ವಮ್, ದ್ವೇಷಸ್ಯ ನಿತ್ಯದುಃಖರೂಪಮುಕ್ತಿಕಾರಣತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ದ್ವೇಷಸ್ಯ ಮುಕ್ತಿಸಾಧನತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಕಥಂ ಸರ್ವಶ್ರುತಿವಿರೋಧ ಇತ್ಯತಸ್ತಾವದೇಕಾಂ ಶ್ರುತಿಂ ಪಠತಿ ಚೇತನಸ್ಯೇತಿ।

ಚೇತನಸ್ಯ ದ್ವಯಂ ಭೋಗ್ಯಂ ಸಂಸಾರೋ ಮುಕ್ತಿರೇವ ಚ।

ಸಂಸಾರಸ್ತ್ರಿವಿಧಸ್ತತ್ರ ಸ್ವರ್ಗೋ ಮಧ್ಯಮಧಸ್ತಥಾ ॥201 ॥**

(###sudha --)

ಮುಕ್ತಿಶ್ಚ ದ್ವಿವಿಧಾ ತತ್ರ ಸುಖಂ ನಿತ್ಯಂ ತಥಾಽಪರಮ್।

ನಿತ್ಯದುಃಖಮಿತಿ ಜ್ಞೇಯಂ ಸಾಧನಂ ಸಂಸೃತಾವಪಿ।

ಕಾಮ್ಯಂ ಕರ್ಮ ನಿಷಿದ್ಧಂ ಚ ಸಾಜ್ಞಾನಮಿತಿ ನಿಶ್ಚಯಃ ॥202 ॥**

(###sudha --)

ದ್ವೇಷೋ ಭಕ್ತಿಶ್ಚ ಮುಕ್ತೌ ತು ಮುಕ್ತಿದ್ವಯವಿಧಾಯಕಮ್।

ಇತಿ ಪೈಙ್ಗಿಶ್ರುತೇರ್ದ್ವೇಷೋ ನೈವ ಸನ್ಮುಕ್ತಿಕಾರಣಮ್ ॥203 ॥**

(###sudha --)

ಜೀವಜಾತಸ್ಯ। ದ್ವಯಮೇವ। ತತ್ರ ಮುಕ್ತಿಸಂಸಾರಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ। ಮಧ್ಯಂ ಮಾನುಷತ್ವಮ್। ಅಧೋ ನರಕಾದಿ। ನಿತ್ಯಂ ಸುಖಮೇಕಂ ಮುಕ್ತಿತ್ವೇನ ಜ್ಞೇಯಮ್। ತಥಾ ನಿತ್ಯದುಃಖಮಪರಮಿತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್। ಸಂಸೃತೌ ಸಂಸೃತಿವಿಷಯೇ, ಸಾಧನಮಪಿ ದ್ವೇಷೋ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಭಕ್ತಿಶ್ಚೇತಿ ಯೋಗ್ಯತಯಾ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ವಿಧಾಯಕಂ ಕಾರಕಮ್। ನಿತ್ಯಸುಖರೂಪಾ ಸನ್ಮುಕ್ತಿಃ। ಇತಿ ಜ್ಞಾಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ।

ಸನ್ಮುಕ್ತಿಕಾರಣತ್ವಸ್ಯಾಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್ ಕಥಮೇವಮುಚ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಸದಿತಿ।

ಅಸನ್ಮುಕ್ತೇಃ ಕಾರಣಂ ಚ ಮುಕ್ತಾವಿತ್ಯತ್ರ ಕೇಶವಃ।

ಮುಕ್ತಿಶಬ್ದೋದಿತೋ ಮೋಕ್ಷೇ ಸ್ವಭಕ್ತಾನಾಂ ಕರೋತಿ ಯತ್ ll204 ll**

(###sudha --)

ನಿತ್ಯದುಃಖಸ್ವರೂಪಾಯಾ ಮುಕ್ತೇಃ ಕಾರಣತ್ವೇನ ತಾವದ್ ದ್ವೇಷ ಉಕ್ತಃ। ತೇನ ಸನ್ಮುಕ್ತಿಕಾರಣಂ ನ ಭವತೀತಿ ಜ್ಞಾಯತೇ, ವಿರೋಧಾದಿತಿ। ನನ್ವಸ್ಯಾಂ ಶ್ರುತೌ ಮುಕ್ತಿವಿಷಯೌ ಭಕ್ತಿದ್ವೇಷೌ ಸದಸನ್ಮುಕ್ತಿಕಾರಣತ್ವೇನೋಚ್ಯತೇ। ವಿಷ್ಣುವಿಷಯೌ ತು ಪ್ರಕೃತೌ। ಅತಃ ಕಿಂ ಕೇನ ಸಙ್ಗತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಮುಕ್ತಾವಿತಿ। ಮುಕ್ತಾವಿತ್ಯತ್ರ ಸಪ್ತಮ್ಯನ್ತೇ ಪದೇ ಮುಕ್ತೀತಿ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕೇನೋದಿತಃ। ಕೇವಲಂ ಮುಕ್ತಿಶಬ್ದೋದಿತ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಮುಕ್ತಿದ್ವಯೇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ। ಅತೋ ಮುಕ್ತಾವಿತ್ಯತ್ರ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಕೇನ ನಿಮಿತ್ತೇನ ಆಹ -- ಮೋಕ್ಷಮಿತಿ। “ಮುಚ್ಲೃ ಮೋಕ್ಷಣೇ” ಇತ್ಯಸ್ಮಾತ್ “ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ಕ್ತಿನ್” ಇತಿ ಕ್ತಿನ್ಪ್ರತ್ಯಯಃ। ಸಚ ಬಹುಲಗ್ರಹಣಾತ್ ಕರ್ತರ್ಯಪಿ ಭವತಿ। ಯದ್ವಾ ಕರೋತೀತಿ ಕರಣೇ ಕರ್ತೃತ್ವೋಪಚಾರಃ। ಮುಚ್ಯತೇಽನೇನೇತಿ ಮುಕ್ತಿರಿತಿ ಕರಣೇ ಕ್ತಿನ್ಪ್ರತ್ಯಯಃ।

h ll ದ್ವೇಷಸ್ಯ ಮುಕ್ತಿಸಾಧನತ್ವೇ ವಿಷ್ಣೋರ್ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವೇ ವೇದಾನಾಂ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ದ್ವೇಷಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧಂ ಚಾಽಹ ದ್ವೇಷತೋಽಪೀತಿ।

ದ್ವೇಷತೋಽಪಿ ವಿಮುಕ್ತಿಶ್ಚೇನ್ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯರೋಧನಮ್।

ಭಕ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಸನ್ನತೋ ದೇವಾನ್ಮುಕ್ತಿರಿತ್ಯೇವ ತದ್ಗುಣಾನ್।

ವದನ್ತಿ ಶ್ರುತಯಃ ಸರ್ವಾಃ ಪುರಾಣಾನ್ಯಾಗಮಾ ಅಪಿ ll205 ll**

(###sudha --)

ಯದಿ ದ್ವೇಷೇಣ ಮುಕ್ತಿಃ ಸ್ಯಾದ್ ವಕ್ತವ್ಯೋ ದೋಷಸಙ್ಘಯಃ।

ನ ಕೇವಲಂ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಕಿನ್ತು ದ್ವೇಷತೋಽಪಿ ವಿಶಿಷ್ಟಾ ಮುಕ್ತಿಶ್ಚೇದಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತದಾ, ಯತ್ ಸರ್ವಶ್ರುತ್ಯಾದೀನಾಂ ಭಗವದ್ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷ ಏವ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಮ್, ತದ್ ವಿರುದ್ಧಮಾಪದ್ಯೇತ। ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಭಕ್ತ್ಯೇತಿ। ಅನ್ಯೇಽಪ್ಯಾಗಮಾಃ। ಶ್ರುತ್ಯಾದಯೋ ಮುಕ್ತಿಪ್ರಯೋಜನಾಃ, ಪರಮೇಶ್ವರಗುಣವಿಷಯಾಶ್ಚೇತಿ ತಾವತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್। ತತ್ರ ಸಮ್ಬನ್ಧೋಽಯಮೇವ। ಯದ್ ಭಗವತ ಏವ ಜೀವಾನಾಂ ಮುಕ್ತಿಃ। ಸಾ ಚ ಪ್ರಸನ್ನಾದೇವ। ಪ್ರಸಾದಶ್ಚ ಭಕ್ತ್ಯೈವ। ಭಕ್ತಿಶ್ಚ ಗುಣಜ್ಞಾನಾದೇವ ಇತ್ಯೇವಂ ಶ್ರುತ್ಯಾದ್ಯಾಸ್ತದ್ಗುಣಾನ್ ವದನ್ತೀತಿ। ತಥಾಚ ಕಥಂ ದ್ವೇಷತೋ ಮುಕ್ತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ನ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯವಿರೋಧಃ।

h॥ ಭಕ್ತಿದ್ವೇಷಯೋರುಭಯೋರಪಿ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವೇ ಗುಣದೋಷಯೋರುಭಯೋರಪಿ ವಕ್ತವ್ಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಭಕ್ತೇರ್ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಮನೇನ ಗಮ್ಯತೇ। ನಚ ತದಸ್ಮಾಭಿರಪಾಕ್ರಿಯತೇ। ಕಿನ್ತು ಭಕ್ತಿವದ್ ದ್ವೇಷಸ್ಯಾಪೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಯದೀತಿ। ತದಾ ದ್ವೇಷೋತ್ಪಾದನಾರ್ಥಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ನಚೈವಮ್। ಗುಣಮಾತ್ರಪ್ರತಿಪಾದನಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಿತತ್ವಾತ್। ತತೋ ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಂ ಪ್ರವೃತ್ತೋ ವೇದಾದಿರ್ಗುಣಾನೇವ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಭಕ್ತಿಮಾತ್ರಸಾಧ್ಯತ್ವಮಭಿಪ್ರೈತೀತಿ ಗಮ್ಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ।

h॥ "ದ್ವೇಷಾಚ್ಚೈದ್ಯಾದಯೋ ನೃಪಾಃ' ಇತ್ಯೇತೇಷಾಂ ವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಗತಿಕಥನಮ್॥

(###sudha --)

ನನು "ದ್ವೇಷಾಚ್ಚೈದ್ಯಾದಯೋ ನೃಪಾಃ" ಇತ್ಯಾದೀನಿ ದ್ವೇಷಸ್ಯಾಪಿ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತಾಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ತಿ ವಾಕ್ಯಾನಿ ಸನ್ತಿ। ತತ್ ಕಥಂ ದ್ವೇಷಸ್ಯ ಮುಕ್ತಿಸಾಧನತ್ವಾಭಾವ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ಮರ್ತವ್ಯ ಇತಿ।

ಸ್ಮರ್ತವ್ಯೋ ಭಗವಾನ್ ನಿತ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥೇನೈವ ಹಿ ಕ್ವಚಿತ್।

ದ್ವೇಷಾದಿವ ಗುಣಾನಾಹ -- ಪುರಾಣೇ ಕ್ರುದ್ಧವಾಕ್ಯವತ್॥206॥**

(###sudha --)

ಯಥಾ ಕ್ರುದ್ಧಃ ಪಿತಾ ಪುತ್ರಂ ಮರೇತ್ಯಾಕ್ಷೇಪಪೂರ್ವಕಮ್।

ಪ್ರೋಕ್ತಸ್ಯಾನ್ಯಸ್ಯ ಕೃತ್ಯರ್ಥಂ ವದತ್ಯೇವಂ ಪುರಾಣಗಮ್॥207॥**

(###sudha --)

ವಾಕ್ಯಮ್॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪುರಾಣೇ ಕ್ವಚಿತ್ ಪ್ರದೇಶೇ। ಭಗವಾನ್ ನಿತ್ಯಂ ಸ್ಮರ್ತವ್ಯ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯೇಣೈವ ದ್ವೇಷಾನ್ಮುಕ್ತಿಮಾಹೇವ ಪುರಾಣಕೃದಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ತಸ್ಮಾನ್ನೋಕ್ತವಿರೋಧ ಇತಿ ಹೇರರ್ಥಃ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಪುರಾಣವಾಕ್ಯಂ ದ್ವೇಷಸ್ಯ ಮುಕ್ತಿಸಾಧನತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯದಿವಾಽಪಾತತೋ ಯದ್ಯಪಿ ಪ್ರತೀಯತೇ, ತಥಾಽಪಿ ತನ್ನ ತದಭಿಪ್ರಾಯಮ್। ಕಿನ್ತು ಮುಮುಕ್ಷುಣಾ ಭಗವಾನ್ ಸರ್ವದಾ ಸ್ಮರ್ತವ್ಯ ಇತಿ ತಸ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯಃ। ಯಥಾ

"ವೃದ್ಧೌ ಚ ಮಾತಾಪಿತರೌ ಸಾಧ್ವೀ ಭಾರ್ಯಾ ಸುತಃ ಶಿಶುಃ।

ಅಪ್ಯಕಾರ್ಯಶತಂ ಕೃತ್ವಾ ಭರ್ತವ್ಯಾ ಮನುರಬ್ರವೀತ್"

ಇತ್ಯತ್ರ ನಾಕಾರ್ಯಕರಣೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಮ್, ಕಿನ್ತು ಸರ್ವಥಾ ಭರ್ತವ್ಯತ್ವೇ, ತಥೇಹಾಪೀತಿ। ಗುಣಾನಾಹೇತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಾನ್ತರಮ್। ಚೈದ್ಯಾದೀನಾಂ ದ್ವೇಷತೋ ಮುಕ್ತಿಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯದ್ ವಾಕ್ಯಂ ಭಗವತಃ ಕೃಪಾಲುತ್ವಾದೀನ್ ಗುಣಾನಾಹೇತಿ। ಶಾಪಾದಿನಾ ದ್ವೇಷಿಣೋಽಪಿ ಚೈದ್ಯಾದ್ಯಾಸ್ತಾತ್ಕಾಲಿಕದ್ವೇಷಮನಿರೂಪ್ಯ ಪೂರ್ವತನೀಂ ಭಕ್ತಿಮೇವಾಪೇಕ್ಷ್ಯ ಭಗವತಾ ಮೋಚಿತಾಃ। ಅಹೋ ಕೃಪಾಲುತ್ವಮ್, ನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವಮ್, ಸತ್ಯಸಙ್ಕಲ್ಪತ್ವಂ ಚ ತಸ್ಯೇತ್ಯತ್ರ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ತೇಷಾಂ ವಾಕ್ಯಾನಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ದ್ವಿವಿಧಾನಿ ವಾಕ್ಯಾನಿ "ವೈರೇಣ ಯಂ ನೃಪತಯಃ" ಇತ್ಯಾದೀತಿ ಸ್ಮರಣಪ್ರಧಾನಾನಿ ತೇಷಾಂ ಪ್ರಥಮಾ ಗತಿಃ। "ದ್ವೇಷಾಚ್ಚೈದ್ಯಾದಯಃ" ಇತ್ಯಾದೀನಿ ದ್ವೇಷಪ್ರಧಾನಾನಿ ತೇಷಾಂ ದ್ವಿತೀಯೇತಿ ಹೃದಯಮ್।

ಪ್ರಥಮವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಲೌಕಿಕದೃಷ್ಟಾನ್ತಮಾಹ ಕ್ರುದ್ಧವಾಕ್ಯವದಿತಿ। ಕ್ರುದ್ಧವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಯಥಾ ನ ಪ್ರತೀತ ಏವಾರ್ಥೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್, ಕಿನ್ತ್ವನ್ಯತ್ರ, ತಥೈವೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಏತದ್ ವಿವೃಣೋತಿ ಯಥೇತಿ। ಮರೇತಿ ಪ್ರಕೃತ್ಯನ್ತರಸ್ಯೈತದ್ ರೂಪಮ್। "ಜೀವ ವಾ ಮರ ವಾ ಸಾಧೋ ವ್ಯಾಧ ಮಾ ಜೀವ ಮಾ ಮರ" ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್। ಆಕ್ಷೇಪೋ ನಿನ್ದಾ। ಸ್ವೇನ ಪ್ರೋಕ್ತಸ್ಯ ಅನ್ಯಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ। ಪಿತಾ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಪುತ್ರಂ ಪ್ರತಿ ವಿಧತ್ತೇ ಇದಂ ಕುರ್ವಿತಿ। ಸ ತು ಶ್ರಮಾದಿಭೀರುರಕುರ್ವಾಣ ಏವಾವತಿಷ್ಠತೇ। ತದಾ ಕ್ರುದ್ಧಃ ಪಿತಾ ಬ್ರವೀತಿ ಅರೇ ಜಾಲ್ಮ ! ವೃಥವೇಯ! ಮ್ರಿಯಸ್ವೇತಿ। ತಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಯಥಾ ನ ಪುತ್ರಮರಣವಿಧಾನೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಮ್, ಕಿನ್ತು ಸ್ವವಿಹಿತಕರಣೇ। ತಥಾಚ ದ್ವೇಷೇಣ ಸ್ಮರಣೇ ಮುಕ್ತಿರ್ಭವತೀತಿ ಪುರಾಣವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ನ ದ್ವೇಷಸ್ಯ ಮುಕ್ತಿಸಾಧನತ್ವೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಮ್, ಕಿನ್ತು ಸ್ಮರಣಸ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯತಾಯಾಮಿತಿ। ಇಯಂ ಚ ವ್ಯಞ್ಜನಾವೃತ್ತಿರಿತಿ ಕೇಚಿತ್। ತಾತ್ಪರ್ಯವೃತ್ತಿರಿತ್ಯಪರೇ। ವಾಕ್ಯಲಕ್ಷಣಾನುಮಾನಂ ಚೇತ್ಯಾಚಾರ್ಯಾಃ।

h ll ಉದಾಹೃತವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾತೀತಿಕಾರ್ಥತ್ವೇ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿವಿರೋಧಃ ll

(###sudha --)

ಪ್ರತೀತ ಏವಾರ್ಥಃ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಶ್ರುತೀತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

॥॥।ಶ್ರುತಿವಿರೋಧೇನ ಸ್ವವಿರೋಧೇನ ಚಾಞ್ಜಸಾ।

ಬಹ್ವಾಗಮವಿರೋಧಾಚ್ಚ ನ ದ್ವೇಷಾನ್ಮುಕ್ತಿವಾಚಕಮ್॥208॥**

(###sudha --)

ತಮೋ ದ್ವೇಷೇಣ ಸಂಯಾನ್ತಿ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಮುಕ್ತಿಂ ತಥೈವ ಚ।

ವಿಷ್ಣೌ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಸಾದೇನ ವಿಲೋಮತ್ವೇನ ಚಾಞ್ಜಸಾ।

ಇತಿ ಷಾಂಣ್ಯವಚನಮಪ್ಯುಕ್ತಾರ್ಥನಿಯಾಮಕಮ್॥।209॥**

(###sudha --)

ಪುರಾಣಗಂ ವಾಕ್ಯಮಿತಿ ವರ್ತತೇ। ಶ್ರುತಯೋऽತೀತಪಾದೇऽತ್ರ ಚೋದಾಹೃತಾಃ। (1106, 1250) ಯತ್ರ ದ್ವೇಷಸ್ಯ ಮುಕ್ತಿಸಾಧನತ್ವಮುಚ್ಯತೇ ತತ್ರೈವ ತದ್ವಿರುದ್ಧಮುಚ್ಯತ ಇತಿ ಸ್ವವಿರೋಧಃ। ಸೋऽಪಿ "ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುಶ್ಚ" ಇತ್ಯಾದಿಭಾಗವತವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಪಠಿತತ್ವಾತ್ ಪ್ರದರ್ಶಿತ ಏವ। ಅಞ್ಜಸಾ ಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ। ದ್ವೇಷಾನ್ಮುಕ್ತಿಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ನ ಭವತಿ।

ಆಗಮವಿರೋಧಂ ದರ್ಶಯತಿ ತಮ ಇತಿ। ವಿಷ್ಣೌ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಜಾತೇನ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಸಾದೇನೈವ ಮುಕ್ತಿಂ ಸಂಯಾನ್ತಿ। ತಥಾ ವಿಷ್ಣೌ ದ್ವೇಷೇಣ ಜಾತೇನ ವಿಲೋಮತ್ವೇನ ವಿಷ್ಣುಕೋಪೇನಾಞ್ಜಸಾ ತಮಃ ಸಂಯಾನ್ತೀತಿ ಯೋಜನಾ। ಚಶಬ್ದೌ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥೌ। ಉಕ್ತಾರ್ಥನಿಯಾಮಕಂ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿರೇವ ಮುಕ್ತಿಸಾಧನಮ್, ನ ದ್ವೇಷ ಇತ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ನಿಯಾಮಕಮ್। ಏತದ್ವಾಕ್ಯಸಮಾಖ್ಯಯಾ "ಚೇತನಸ್ಯ" ಇತಿ ಶ್ರುತೌ ಮುಕ್ತಾವಿತಿಶಬ್ದೋ ವಿಷ್ಣೋರ್ವಾಚಕ ಇತಿ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ತಥಾಚ ದ್ವೇಷೋ ಭಕ್ತಿಶ್ಚ ಇತ್ಯೇತದ್ ದ್ವಯಂ ಸನ್ಮುಕ್ತೇಃ, ಕೇವಲೋ ದ್ವೇಷಸ್ತ್ವಸನ್ಮುಕ್ತೇಃ ಕಾರಣಮಿತ್ಯನ್ಯಥಾಪ್ರತೀತಿರಪಾಸ್ತಾ ಭವತಿ।

h॥ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯವಿರುದ್ಧತ್ವಾಚ್ಚ ದ್ವೇಷವಾಕ್ಯಸ್ಯ ನ ಪ್ರತೀತಾರ್ಥಪರತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಇತಶ್ಚ ನೈತದ್ ವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರತೀತಾರ್ಥಪರಮಿತ್ಯಾಹ -- ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯೇತಿ।

ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯರೋಧೇನ ಕಥಂ ವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರಮಾಣತಾಮ್।

ಯಾತಿ ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।210॥**

(###sudha --)

ಮೋಕ್ಷಪ್ರಯೋಜನಾನಾಂ ಸರ್ವಾಗಮಾನಾಂ ಭಗವದ್ಗುಣೇಷ್ವೇವ ಯನ್ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಮ್, ತದನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಭಕ್ತಿರೇವ ಮುಕ್ತಿಸಾಧನಂ ನ ದ್ವೇಷ

ಇತ್ಯವಗಮ್ಯತೇ। ಅತೋ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯವಿರೋಧೇನ ಚ ದ್ವೇಷವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರತೀತಾರ್ಥೇ ಕಥಂ ಪ್ರಮಾಣತಾಂ ಯಾತಿ?

ನನು ಶ್ರುತ್ಯಾದೀನಾಂ ಕಥಂ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್? ಯೇನ ತದ್ವಿರೋಧಾದಿದಂ ವಚನಂ ಸ್ವಾರ್ಥಾತ್ ಪ್ರಚ್ಯಾವ್ಯತೇ। ಉಚ್ಯತೇ ಶ್ರುತೇಃ ಶ್ರುತಿತ್ವಾದೇವ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮ್। ಸ್ವವಾಕ್ಯಸ್ಯ ನಿರವಕಾಶತ್ವಾತ್। ಅತ ಏವ ತತ್ರೋಕ್ತಮ್ಅಞ್ಜಸೇತಿ। ಇತರಾಗಮಾನಾಂ ಚ ಬಹುತ್ವೇನ। ಅತ ಏವ ಬಹ್ವಾಗಮೇತ್ಯಭಿಹಿತಮ್।

h ll ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಶಬ್ದಾರ್ಥಕಥನಪೂರ್ವಕಮುಕ್ತಾರ್ಥಸಮರ್ಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಯುಕ್ತೇರ್ವಾಕ್ಯತಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಮುಪಪಾದಯಿಷ್ಯನ್ತಮಾಹ ಸರ್ವೇತಿ।

ll ll ll l ಸರ್ವಾರ್ಥರೂಪಂ ಹಿ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಮಿಷ್ಯತೇ ll210 ll**

(###sudha --)

ಸರ್ವೇಷಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಾಮನನ್ಯಾರ್ಥತಯಾ ಯದೇಕಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಂ ತದ್ರೂಪಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಕಥಮಿದಂ ಲಭ್ಯತೇ? ಅರ್ಥಶಬ್ದೋ ಮುಖ್ಯಂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಮಾಹ। “ಸತ ಏವ ಪದಾರ್ಥಸ್ಯ” ಇತಿ ಯಥಾ। ಸ ಚೈಕವಚನಾನ್ತಃ। ತೇನ ಚ ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಂ ಲಕ್ಷ್ಯತ ಇತಿ। ಕಥಮಯಂ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಶಬ್ದಾರ್ಥ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ವಾಚಕತ್ವಂ ಹೀತಿ।

ವಾಚಕತ್ವಂ ಹಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಯದರ್ಥಾ ಅಖಿಲಾ ರವಾಃ।

ಸೋಽರ್ಥಃ ಕಥಂ ಪರಿತ್ಯಾಜ್ಯ ಏಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಂಶಯೇ।

ಅತೋ ವಿಜ್ಞಾನಭಕ್ತಿಭ್ಯಾಂ ಪುರುಷಾರ್ಥಃ ಪರೋ ಭವೇತ್ ll211 ll**

(###sudha --)

ತತ್ ಪರಂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂ ಯಸ್ಯ ತತ್ ತತ್ಪರಮ್। ತಸ್ಯ ಭಾವಸ್ತಾತ್ಪರ್ಯಮಿತ್ಯೇವಂ ವಾಚಕತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಂ ಹಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಮುಚ್ಯತೇ। ತಸ್ಯ ಚ ಮಹಚ್ಛಬ್ದೇನ ವಿಶೇಷಣೇ ಯೋಗ್ಯತಯೈಷೋಽರ್ಥೋ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಶಬ್ದಸ್ಯ ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ। ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಯದರ್ಥಾ ಇತಿ। ಯೋಽರ್ಥೋ ಯೇಷಾಂ ತೇ ಯದರ್ಥಾಃ। ರವಾ ಆಗಮಾಃ। ಏಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಂಶಯೇ ಏಕವಾಕ್ಯಸಮ್ಪನ್ನಿ ಸಂಶಯೇ ಸತ್ಯೇಕಂ ಸನ್ದಿಗ್ಧಂ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಂ ವಾಕ್ಯಮಾದಾಯೇತ್ಯರ್ಥಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸರ್ವಾಣಿ ವಾಕ್ಯಾನಿ ಸಮ್ಭೂಯಾನನ್ಯಾರ್ಥತಯಾ ಯಮೇಕಮರ್ಥಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ತಿ, ತದ್ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತ್ ತದವಾನ್ತರವಾಕ್ಯಂ ಯದುಪಲಭ್ಯತೇ ಸಾವಕಾಶಂ ಚ ತನ್ಮಹಾವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿರೋಧಾದನ್ಯಥಾ ಕ್ರಿಯತೇ, ನತು ತದ್ವಿರುದ್ಧೋ ಮಹಾವಾಕ್ಯಾರ್ಥಸ್ತ್ಯಜ್ಯತ ಇತಿ ತಾವತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್। ಮಹಾವಾಕ್ಯಸ್ಯ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪ್ರಧಾನತ್ವಾದುಪಕ್ರಮಾದಿಭಿರ್ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥತ್ವಾಚ್ಚ। ಅವಾನ್ತರವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಪ್ರಧಾನತ್ವಾತ್ ಸನ್ದಿಗ್ಧಾರ್ಥತ್ವಾಚ್ಚ। ಪ್ರಕೃತೇ ತು ಭಕ್ತಿರೇವ ಮುಕ್ತಿಸಾಧನಮ್, ನ ದ್ವೇಷ ಇತಿ ಸರ್ವೈರ್ವಾಕ್ಯೈಃ ಸಮೂಚ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಿತೋಽರ್ಥಃ। ಅರ್ಥಾಕ್ಷಿಪ್ತಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಸ್ಯೇವ ತದರ್ಥತ್ವಾತ್। ದ್ವೇಷಾನ್ಮುಕ್ತಿಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯದೇಕಂ ತದವಾನ್ತರವಾಕ್ಯಂ ಸಾವಕಾಶಂ ಚೋಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣ। ತಸ್ಮಾದಿದಮೇವ ಬಾಧ್ಯತ ಇತಿ।

ದ್ವೇಷಸ್ಯ ಮುಕ್ತಿಸಾಧನತ್ವನಿರಾಕರಣಮುಪಸಂಹರತಿ --ಅತ ಇತಿ। ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ನೇಹಾಭ್ಯಾಮೇವ, ನತು ದ್ವೇಷೇಣ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಮೋಕ್ಷ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಪರಃ ಪುರುಷಾರ್ಥ ಇತಿ ವದತಾ ಜ್ಞಾನಾದಿಕಮಪಿ ದ್ವೇಷಿಣಾಂ ನ ಭವತೀತಿ ಸೂಚಿತಮ್। ಜ್ಞಾನಾದೇರಪಿ ಧರ್ಮಾದ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ ಪರಪುರುಷಾರ್ಥತ್ವಾತ್।

h ॥ ಭಕ್ತೇರ್ಮುಕ್ತಿಸಾಧನತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ದ್ವೇಷಸ್ಯ ಮುಕ್ತಿಸಾಧನತ್ವಂ ನಿರಾಕೃತ್ಯೇದಾನೀಂ ಭಕ್ತೇಃ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧಕತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಂ ನಾಸ್ತೀತಿ ಯದುಕ್ತಂ ತನ್ನಿರಾಸಾಯ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ಯಾಹ ಯಸ್ಯೇತಿ।

ಯಸ್ಯ ದೇವೇ ಪರಾ ಭಕ್ತಿರ್ಯಥಾ ದೇವೇ ತಥಾ ಗುರೌ।

ತಸ್ಯೈತೇ ಕಥಿತಾ ಹ್ಯರ್ಥಾಃ ಪ್ರಕಾಶನ್ತೇ ಮಹಾತ್ಮನಃ ॥212॥**

(###sudha --)

ಭಕ್ತ್ಯಾ ಜ್ಞಾನಂ ತತೋ ಭಕ್ತಿಸ್ತತೋ ದೃಷ್ಟಿಸ್ತತಶ್ಚ ಸಾ।

ತತೋ ಮುಕ್ತಿಸ್ತತೋ ಭಕ್ತಿಃ ಸೈವ ಸ್ಯಾತ್ ಸುಖರೂಪಿಣೀ ॥213॥**

(###sudha --)

ಭಕ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಸನ್ನೋ ಭಗವಾನ್ ದದ್ಯಾಜ್ಜ್ಞಾನಮನಾಕುಲಮ್।

ತಯೈವ ದರ್ಶನಂ ಯಾತಃ ಪ್ರದದ್ಯಾನ್ಮುಕ್ತಿಮೇತಯಾ ॥214॥**

(###sudha --)

ನಾಹಂ ವೇದೈರ್ನ ತಪಸಾ ನ ದಾನೇನ ನಚೇಜ್ಯಯಾ।

ಶಕ್ಯ ಏವಂವಿಧೋ ದ್ರಷ್ಟುಂ ದೃಷ್ಟವಾನಸಿ ಮಾಂ ಯಥಾ ॥215॥**

(###sudha --)

ಭಕ್ತ್ಯಾ ತ್ವನನ್ಯಯಾ ಶಕ್ಯ ಅಹಮೇವಂವಿಧೋಽರ್ಜುನ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಜ್ಞಾತುಂ ದ್ರಷ್ಟುಂ ಚ ತತ್ತ್ವೇನ ಪ್ರವೇಷ್ಟುಂ ಚ ಪರನ್ತಪ।

ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯತಶ್ಚೈವ ಸೋಽಯಮುಕ್ತಾರ್ಥ ಈಯತೇ ॥216॥**

(###sudha --)

ಯಥಾ ದೇವೇ ತಥಾ ಗುರಾವಿತಿ। ಯಥಾ ದೇವೇ ದೇವಯೋಗ್ಯಾ, ತಥಾ ಗುರೌ ಗುರುಯೋಗ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅನೇನ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಭಕ್ತಿಸಾಧ್ಯತ್ವಮುಚ್ಯತೇ। ಭಕ್ತ್ಯಾ ಜ್ಞಾನಮಿತ್ಯನೇನ ಜ್ಞಾನಾದೇಃ। ಜ್ಞಾನಂ ಪರೋಕ್ಷನಿಶ್ಚಯೋ ಜಾಯತೇ। ತತೋ ಜ್ಞಾನಾತ್ ಪಕ್ವಾ ಭಕ್ತಿರ್ಭವತಿ। ತತೋ ದೃಷ್ಟಿಃ, ತತಶ್ಚ ಸಾ ಪರಿಪಕ್ವಾ ಭಕ್ತಿಃ। ತತೋ ಮೋಕ್ಷಾನನ್ತರಂ ಭಕ್ತಿರವತಿಷ್ಠತೇ। ಸಾ ಸುಖರೂಪಿಣ್ಯೇವ ಸ್ಯಾತ್, ನ ಫಲವತೀ। ಭಕ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಸನ್ನ ಇತ್ಯನೇನಾಪೀದಮೇವೋಚ್ಯತೇ। ಜ್ಞಾನಾಭಾವೇ ಭಕ್ತ್ಯಭಾವಾದನಾಕುಲಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತಯೈವ ಪಕ್ವಯಾ। ಏತಯಾ ಪರಿಪಕ್ವಯಾ। ವೈದೈರಿತಿ ಭಕ್ತಿರಹಿತಶ್ರವಣಾದಿಭಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ। ನ ವಿದ್ಯತೇಽನ್ಯೋ ವಿಷಯೋ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾಽನನ್ಯಾ।

“ಯಾದೃಶೀ ತತ್ರ ಭಕ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್ ತಾದೃಶ್ಯನ್ಯತ್ರ ನೈವ ಚೇತ್।

ಅನನ್ಯಭಕ್ತಿಃ ಸಾ ಜ್ಞೇಯಾ ವಿಷ್ಣಾವೇವ ಚ ಸಾ ಭವೇತ್”

ಇತಿಚ ಸ್ಮೃತಿಃ। “ವಿವಕ್ಷಿತಸ್ತು ಸನ್ನಿರ್ಭವತಿ” ಇತಿ ವಚನಾಚ್ಛಕ್ಯ ಅಹಮಿತಿ ಯುಜ್ಯತೇ। ತತ್ತ್ವೇನ ಯಾಥಾರ್ಥ್ಯೇನ ಜ್ಞಾತುಮ್। ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯತಶ್ಚೇತಿ ಚಶಬ್ದೇನ “ಚೇತನಸ್ಯ ದ್ವಯಮ್” ಇತ್ಯಾದೀನಿ ಪೂರ್ವೋದಾಹೃತವಾಕ್ಯಾನಿ ಸಮುಚ್ಚಿನೋತಿ। ವಾಕ್ಯತ ಏವ, ನತ್ವರ್ಥಾತ್।

h॥ ಅನುಮಾನೇನ ಭಕ್ತೇರ್ಮುಕ್ತಿಸಾಧನತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಅನುಮಾನೇನಾಪ್ಯುಕ್ತಮರ್ಥಂ ಸಾಧಯತಿ ನಚೇತಿ।

ನಚ ಪ್ರಸಾದಮಾಪ್ನೋತಿ ದ್ವೇಷಾದ್ ಭಕ್ತ್ಯಾ ತಮಾಪ್ನುಯಾತ್।

ಇತಿ ದೃಷ್ಟಾನುಸಾರಿತ್ವಮಪ್ಯಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥ ಈಯತೇ ॥217॥**

(###sudha --)

ಭಗವದ್ದ್ವೇಷಾದ್ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದಂ ನೈವಾಽಪ್ನೋತಿ। ಭಗವದ್ಭಕ್ತ್ಯಾ ತಂ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದಂ ಪ್ರಾಪ್ನುಯಾದಿತ್ಯಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥೇ ದೃಷ್ಟಾನುಸಾರಿತ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದೃಷ್ಟವ್ಯಾಪ್ತಿಕಾನುಮಾನಾನುಸಾರಿತ್ವಮಪೀಯತೇ ಜ್ಞಾಯತೇ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದಾದೇವ ಮೋಕ್ಷ ಇತಿ ತಾವನ್ನಿಷ್ಟಙ್ಕಿತಮ್ ।(33)
ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದೋ ಭಗವದ್ದ್ವೇಷಸಾಧ್ಯೋ ನ ಭವತಿ, ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದತ್ವಾತ್; ಯೋ ಯತ್ಪ್ರಸಾದೋ ನಾಸೌ ತದ್ದ್ವೇಷಸಾಧ್ಯಃ, ಯಥಾ ಗುರುಪ್ರಸಾದಃ । ಯದ್ವಾ ಭಗವದ್ದ್ವೇಷೋ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದಸಾಧನಂ ನ ಭವತಿ, ಭಗವದ್ದ್ವೇಷತ್ವಾತ್; ಯೋ ಯದ್ದ್ವೇಷಃ ಸ ತತ್ಪ್ರಸಾದಸಾಧನಂ ನ ಭವತಿ, ಯಥಾ ಗುರುದ್ವೇಷಃ । ಅಥವಾ ಭಗವಾನ್ ಸ್ವದ್ವೇಷಿಣಿ ನ ಪ್ರಸೀದತಿ, ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತ್ಪುರುಷತ್ವಾತ್; ದೇವದತ್ತವತ್ । ಯದ್ವಾ ಭಗವದ್ದ್ವೇಷೀ ಭಗವತ್ಪ್ರೀತಿವಿಷಯೋ ನ ಭವತಿ, ಭಗವದ್ದ್ವೇಷಿತ್ವಾತ್; ಯೋ ಯದ್ದ್ವೇಷೀ ನಾಸೌ ತತ್ಪ್ರೀತಿವಿಷಯಃ, ಯಥಾ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನ ಇತಿ ದ್ವೇಷಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದಸಾಧನತ್ವೇಽಪಾಸ್ತೇ ಮುಕ್ತಿಸಾಧನತ್ವಮೇವಾಪಾಸ್ತಂ ಭವತಿ ।

ತಥಾ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದೋ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಸಾಧ್ಯಃ, ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದತ್ವಾತ್; ಯೋ ಯತ್ಪ್ರಸಾದಃ ಸ ತದ್ಭಕ್ತಿಸಾಧ್ಯಃ, ಯಥಾ ಗುರುಪ್ರಸಾದಃ । ಯದ್ವಾ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಃ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದಸಾಧನಮ್, ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿತ್ವಾತ್; ಯಾ ಯದ್ಭಕ್ತಿಃ ಸಾ ತತ್ಪ್ರಸಾದಸಾಧನಮ್, ಯಥಾ ಗುರುಭಕ್ತಿಃ । ಅಥವಾ ಭಗವಾನ್ ಸ್ವಭಕ್ತೇ ಪ್ರಸೀದತಿ, ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತ್ಪುರುಷತ್ವಾತ್; ಸಮ್ಮತವತ್ । ಯದ್ವಾ ಭಗವದ್ಭಕ್ತೋ ಭಗವತ್ಪ್ರೀತಿವಿಷಯಃ, ಭಗವದ್ಭಕ್ತತ್ವಾತ್; ಯೋ ಯದ್ಭಕ್ತೋಽಸೌ ತತ್ಪ್ರೀತಿವಿಷಯಃ, ಯಥಾ ಗುರುಭಕ್ತ ಇತಿ ಭಕ್ತೇಃ ಪ್ರಸಾದಸಾಧನತ್ವೇ ಸಿದ್ಧೇ ಮುಕ್ತಿಸಾಧನತ್ವಮೇವ ಸಿದ್ಧಂ ಭವತೀತಿ ।

h॥ ಭಗವತಿ ವಿರುದ್ಧಗುಣಸಮಾವೇಶಾಙ್ಗೀಕಾರವತ್ "ದ್ವಿಷ್ಟೋಽಪಿ ಪ್ರಸೀದತಿ' ಇತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ನನ್ವಲೌಕಿಕೇ ಭಗವತಿ ಲೋಕದೃಷ್ಟಾನ್ತೇನೈವಮನುಮಾನಂ ನ ಯುಜ್ಯತೇ । ಅನ್ಯಥಾಽಣುತ್ವಾದಿನಿಯಮಸ್ಯಾಪ್ಯನುಮಾನಾಪತ್ತೇಃ । ಅತೋ ಲೋಕವಿಲಕ್ಷಣೋ ದ್ವಿಷ್ಟೋಽಪಿ ಪ್ರಸೀದತೀತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ನ ಬಾಧಕಮಿತಿ ಶಙ್ಕಾಮಾಗಮವಾಕ್ಯೇನ ಪರಿಹರತಿ ಯ ಇತಿ ।

ಯೇ ಪೃಥಗ್ ವಿಹಿತಾ ವಿಷ್ಣೋರ್ಗುಣಾ ವೇದೇನ ಸಾದರಮ್ ।

ತ ಏವ ದೃಷ್ಟವೈಲೋಮ್ಯಾದಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಾ ನಚಾಪರಮ್ ।

ಅನ್ಯದ್ ದೃಷ್ಟಾನುಸಾರೇಣ ವಾಸುದೇವೇಽಪಿ ಗೃಹ್ಯತೇ ॥ ।218 ॥**

(###sudha --)

ಪೃಥಗ್ ಲೋಕವೈಲಕ್ಷಣ್ಯೇನ, ಸಾದರಂ ತಾತ್ಪರ್ಯೇಣ, ದೃಷ್ಟವೈಲೋಮ್ಯಾದ್ ದೃಷ್ಟವೈಲೋಮ್ಯಮನಾದೃತ್ಯ । ಅಪರಂ ವೇದಾನುಕ್ತಂ ಲೋಕವಿಲಕ್ಷಣಂ ಗುಣಜಾತಂ ನೈವಾಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮ್ । ಕಿನ್ತು ವೇದೋಕ್ತಾದಣುತ್ವಮಹತ್ತ್ವಯೌಗಪದ್ಯಾದೇರನ್ಯದ್ ಗುಣಜಾತಮ್ । ಗುಣಾ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಮುಚ್ಯತೇ ದೋಷಾಭಾವಾ ಇತಿ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ದೋಷಾಭಾವಾಶ್ಚ ಯೇ ವೇದೈರುದಿತಾ ಅವಿಹಾಯ ತಾನ್।

ಅನುಕ್ತಾ ಅಪಿಚ ಗ್ರಾಹ್ಯಾ ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಶಕ್ತಿತಃ।

ಏವಂ ಬೃಹತ್ಸಂಹಿತಾವಾಕ್ ಸಿದ್ಧಾನ್ತೋ ಹಿ ತದೀರಿತಃ॥219॥

(###sudha --)

ಚಸ್ತ್ವರ್ಥಃ। ಲೋಕವಿಲಕ್ಷಣಾ ಅವಿಲಕ್ಷಣಾಶ್ಚೇತಿ ಶೇಷಃ। ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಶಕ್ತಿತ ಇತಿ। ಸರ್ವಥಾಽಪಿ ದೋಷೋ ಭಗವತಿ ನಾಸ್ತೀತ್ಯತ್ರ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಾಣಾಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಸ್ಯ ನಿರ್ಣೀತತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ವೇದಾನುಕ್ತಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕಾರ್ಥಸ್ಯ ಗ್ರಹಣಮಯುಕ್ತಮಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಮನೇನ ನಿರಾಚಷ್ಟೇ। ವಿಶೇಷತೋಽನುಕ್ತಾವಪಿ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸಿದ್ಧೇರಿತಿ ಭಾವಃ। ತತ್ ತಸ್ಮಾದೀರಿತೋಽರ್ಥಃ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಃ। ಯದ್ವಾ ಬೃಹತ್ಸಂಹಿತೇರಿತೋಽರ್ಥೋ ಹಿ ಸಿದ್ಧಾನ್ತ ಇತಿ ತತ್ರ ಬಹುಮಾನಮುತ್ಪಾದಯತಿ।

h॥ ವೈಷ್ಣವಭಕ್ತಿಸಹಿತವಿಷ್ಣುಭಕ್ತೇರೇವ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಭಕ್ತೇರೇವ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ವಮುಪಪಾದಿತಮ್। ಭಕ್ತಿಶ್ಚ ಕೇವಲಂ ಭಗವದ್ವಿಷಯೈವೇತಿ ಪ್ರತೀತಿಮಪಾಕರ್ತುಮಾಹ ತಾರತಮ್ಯೇನೇತಿ।

ತಾರತಮ್ಯೇನ ತದ್ಭಕ್ತೇಷ್ವಪಿ ಭಕ್ತಿರ್ವಿನಿಶ್ಚಯಾತ್।

ಕರ್ತವ್ಯೈಷಾಽಪಿ ತದ್ಭಕ್ತಿರ್ಲೋಕವೇದಾನುಸಾರತಃ॥220॥

(###sudha --)

ಯೋ ಹಿ ಭಕ್ತಃ ಪ್ರಧಾನೇ ಸ್ಯಾತ್ ತದೀಯೇಷ್ವಪಿ ಭಕ್ತಿಮಾನ್।

ದೃಶ್ಯತೇಽಸೌ ನಿಯಮತೋ ವಿಪರೀತೋ ವಿಪರ್ಯಯೇ॥221॥

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಂ ವಿಷ್ಣೌ ಕಿನ್ತು ತದ್ಭಕ್ತೇಷು ರಮಾದಿಷ್ವಪಿ, ವಿನಿಶ್ಚಯಾತ್ ಸರ್ವಥಾ, ಸಾ ಚ ಕ್ರಿಯಮಾಣಾ ತಾರತಮ್ಯೇನೈವ। ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಏಷಾಽಪೀತಿ। ಯತಸ್ತದ್ಭಕ್ತೇಷು ಕ್ರಿಯಮಾಣೈಷಾಽಪಿ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿರೇವ, ಅತಸ್ತದ್ವಿಷಯೇಽಪಿ ಭಕ್ತಿಃ ಕರ್ತವ್ಯಾ। ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಸ್ತಾವತ್ ಕರ್ತವ್ಯೇತ್ಯುಪಪಾದಿತಮ್। ಸಾ ಚ ತದ್ಭಕ್ತಭಕ್ತ್ಯೈವ ಸಾಙ್ಗಾ ನಾನ್ಯಥೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏತದಪಿ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಲೋಕೇತಿ। ಲೋಕಶಬ್ದೇನ ಲೋಕಸಿದ್ಧವ್ಯಾಪ್ತಿಮದನುಮಾನಮುಚ್ಯತೇ। ವೇದಶಬ್ದೇನ ಆಗಮಮಾತ್ರಮ್। ಲೋಕಾನುಸಾರಿತಾಂ ದರ್ಶಯತಿ ಯೋ ಹೀತಿ। ಪ್ರಧಾನೇ ರಾಜಾದೌ। ವಿಪರ್ಯಯೇ ತದೀಯಭಕ್ತಿರಾಹಿತ್ಯೇ। ವಿಪರೀತಃ ಪ್ರಧಾನಭಕ್ತಿರಹಿತಃ। ನಿಯಮೇನ ದೃಶ್ಯತೇ। ಅನೇನಾನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾವುಕ್ತೌ।

ತಥಾಚಾಯಂ ಪ್ರಯೋಗಃ ವಿಮತೋ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಭಕ್ತಿಮಾನ್ ಭವೇತ್, ಭಗವದ್ಭಕ್ತ್ಯಾ ಪುರುಷಾರ್ಥಭಾಕ್ತ್ವಾತ್; ಯೋ ಯದ್ಭಕ್ತ್ಯಾ ಪುರುಷಾರ್ಥಭಾಗಸೌ ತದ್ಭಕ್ತಭಕ್ತೋ ದೃಷ್ಟಃ, ಯಥಾ ಸಮ್ಮತಃ। ಯಶ್ಚ ಯದ್ಭಕ್ತಭಕ್ತೋ ನ ಭವತಿ, ನಾಸೌ ತದ್ಭಕ್ತ್ಯಾ ಪುರುಷಾರ್ಥಭಾಕ್, ಯಥಾ ಸಮ್ಮತ ಇತಿ।

h॥ ಉಕ್ತನಿಯಮಸ್ಯ ವ್ಯಭಿಚರಿತತ್ವಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ನನು ದೈತ್ಯಾದಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಷು ಭಕ್ತಿಮನ್ತೋಽಪಿ ತದ್ಭಕ್ತೇಷ್ವಿನ್ದ್ರಾದಿಷು ಭಕ್ತಿರಹಿತಾ ದೃಶ್ಯತೇ। ತತೋ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ವ್ಯಭಿಚಾರ ಇತಿ।

ವ್ಯಭಿಚಾರೋ ಯದಿ ಕ್ವಾಪಿ ಭಕ್ತಿಹ್ರಾಸೋಽಪಿ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ।

ಭಕ್ತಿದೋಷೋ ಹ್ಯಸೌ ಯನ್ನ ತದ್ಭಕ್ತೇಷ್ವಪಿ ಭಕ್ತಿಮಾನ್॥222॥**

(###sudha --)

ಯದಿ ಕ್ವಾಪಿ ಪರೇಣ ವ್ಯಭಿಚಾರಶ್ಚೋದ್ಯತೇ, ತದಾಽಸ್ಮಾಭಿರತ್ರ ಪುರುಷೇ ಭಕ್ತಿಹ್ರಾಸಃ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ ವಿಫಲಭಕ್ತಿತ್ವಮುಚ್ಯತೇ। ತಥಾಚ ವಿಪಕ್ಷೇ ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಹೇತೋರಭಾವಾನ್ನ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಕುತ ಏವಂ ಕಲ್ಪ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಭಕ್ತೀತಿ। ತದ್ಭಕ್ತೇಷ್ವಪಿ ಭಕ್ತಿಮಾನ್ನೇತಿ ಯದಸೌ ಪ್ರಧಾನಭಕ್ತೇರೇವ ದೋಷೋ ಹಿ। ತೇನ ಪ್ರಧಾನಭಕ್ತಿರೇವ ದುಷ್ಟಾ ನ ಫಲಾಯಾಲಮಿತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್। ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದಿಭಿರ್ದೈತ್ಯಾದಿಭ್ಯೋಽಮರತ್ವಾದಿಕಂ ಸಚ್ಛಲಮೇವ ದೀಯತೇ, ಮೃಷಾ ನ ಭವತೀತಿ ಪುರಾಣೇಷು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವೇತಿ। ವೇದಾನುಸಾರಿತ್ವಂ ತೂತ್ತರತ್ರ ಪ್ರದರ್ಶಯಿಷ್ಯತೇ। (1259)

h॥ ವೈಷ್ಣವೇಷು ತಾರತಮ್ಯೇನೈವ ಭಕ್ತೇಃ ಕಾರ್ಯತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ತದ್ಭಕ್ತಭಕ್ತಿಃ ಕರ್ತವ್ಯೇತ್ಯೇತದನುಮಾನೇನೋಪಪಾದ್ಯ ಸಾ ಚ ತಾರತಮ್ಯೇನ ಕಾರ್ಯೇತ್ಯೇತದನುಮಾನೇನ ಸಾಧಯತಿ ತಾರತಮ್ಯೇನೇತಿ।

ತಾರತಮ್ಯೇನ ತೇಷ್ವದ್ಧಾ ಭಕ್ತಿರ್ದೃಷ್ಟಾನುಸಾರತಃ।

ವಿಷ್ಣುಪ್ರಸಾದಾನುಸಾರಾತ್ ಕಾರ್ಯಾ ದೋಷಸ್ತದನ್ಯಥಾ॥223॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಸ್ವಪ್ರೀತ್ಯನುಸೃತೌ ಪ್ರೀತಿರ್ಲೋಕೇಽಪ್ಯದ್ಧೈವ ದೃಶ್ಯತೇ ।

ತಾರತಮ್ಯಪರಿಜ್ಞಾನಮಪ್ಯೇತೇನೈವ ಸಾಧನಮ್ ॥224॥**

(###sudha --)

ತೇಷು ತದ್ಭಕ್ತೇಷು ಕ್ರಿಯಮಾಣಾ ಭಕ್ತಿರದ್ಧಾ ಸರ್ವಥಾ ತಾರತಮ್ಯೇನ ಕಾರ್ಯಾ । ಕುತಃ? ದೃಷ್ಟಾನುಸಾರತಃ । ತಾರತಮ್ಯೇನೇತ್ಯಸ್ಯೈವ ವಿವರಣಮ್ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಸಾದಾನುಸಾರಾದಿತಿ । ಯಸ್ಮಿನ್ನಧಿಕೋ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಸಾದಃ, ತಸ್ಮಿನ್ನಧಿಕೇತ್ಯಾದಿ । ತದನ್ಯಥಾ ಸಾಮ್ಯೇನ ವೈಪರೀತ್ಯೇನ ಚ ಕರಣೇಽನರ್ಥೋ ಭವತಿ ।

ದೃಷ್ಟಾನುಸಾರತ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ದರ್ಶಯತಿ ಸ್ವೇತಿ । ಅತ್ರ ಸ್ವಶಬ್ದೇನ ರಾಜಾದಿಃ ಕಥ್ಯತೇ । ತತ್ಪ್ರೀತ್ಯನುಸಾರೇಣ ತಸ್ಯ ಯಸ್ಮಿನ್ ಯಥಾ ಪ್ರೀತಿಃ, ತದನುಸಾರೇಣ ಭಕ್ತಿಕರಣೇ ಸತಿ ತಸ್ಮಿನ್ ಭಕ್ತೇ ತಸ್ಯ ರಾಜಾದೇಃ ಪ್ರೀತಿರದ್ಧಾ ನಿಯಮೇನೈವ ದೃಶ್ಯತೇ । ಅಯಮತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಃ ಈಶ್ವರಃ ಸ್ವಪ್ರೀತ್ಯನುಸಾರೇಣ ಸ್ವಭಕ್ತೇಷು ಭಕ್ತೇಃ ಪ್ರಸೀದತಿ । ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತ್ಪುರುಷತ್ವಾತ್; ರಾಜವದಿತಿ ।

ಅನೇನ ಪ್ರಮೇಯಾನ್ತರಮಪಿ ಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯಾಹ -- ತಾರತಮ್ಯೇತಿ । ಏತೇನೈವ ಭಗವದ್ಭಕ್ತೇಷು ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿಷು ತಾರತಮ್ಯೇನೈವ ಮುಕ್ತಿಃ ಕರಣೀಯೇತಿ ಸಮರ್ಥಿತೇನೈವ ದೇವತಾತಾರತಮ್ಯಪರಿಜ್ಞಾನಂ ಯತ್ ಪ್ರಾಗುಕ್ತಂ (1152)ತದಪಿ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಸಾಧನಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಮ್ । ನಹ್ಯವಿದಿತೇ ತಾರತಮ್ಯೇ ತಾರತಮ್ಯಾನುರೋಧೇನ ಮುಕ್ತಿಕರಣಂ ಸಮ್ಭವತಿ । ಅನೇನೈವ ಪ್ರಕಾರೇಣಾನುಮಾನಸಮ್ಭವಾದಿತಿ ವಾಽತಿದೇಶಾರ್ಥಃ ।

h ॥ ಉಕ್ತಾರ್ಥೇ ಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದತಾರತಮ್ಯಾನುಸಾರೇಣ ತದೀಯೇಷು ಮುಕ್ತಿಃ ಕಾರ್ಯೇತ್ಯತ್ರಾಽಗಮಮಪ್ಯಾಹ -- ಲಕ್ಷ್ಮೀತಿ ।

ಲಕ್ಷ್ಮೀವಿರಿಞ್ಚವಾಣೀಶಗಿರಿಜೇನ್ದ್ರ ಗಿರಾಮ್ಪತಿಃ ।

ಸೂರ್ಯಾದಯಶ್ಚ ಕ್ರಮಶೋ ಭಗವತ್ಪ್ರೀತಿಗೋಚರಾಃ ।

ತೇಷು ಭಕ್ತಿಃ ಕ್ರಮೇಣೈವ ಕಾರ್ಯಾ ನಿತ್ಯಂ ಮುಮುಕ್ಷುಭಿಃ ॥225॥**

(###sudha --)

ಸರ್ವೇಽಪಿ ಗುರವಶ್ಚೈತೇ ಪುರುಷಸ್ಯ ಸದೈವ ಹಿ ।

ತಸ್ಮಾತ್ ಪೂಜ್ಯಾಶ್ಚ ನಮ್ಯಾಶ್ಚ ಧ್ಯೇಯಾಶ್ಚ ಪರಿತೋ ಹರಿಮ್।

ಇತಿ ಷಾಂಣ್ಯವಚನಾದಪ್ಯೇಷೋಽರ್ಥೋಽವಸೀಯತೇ ॥226॥**

(###sudha --)

ಹರಿಭಕ್ತಿಃ ಕ್ರಮೇಣೈವ ತದೀಯೇಷು ಹರಿಸ್ಮೃತಿಃ।

ಹರಿಸ್ತುತಿಸ್ತತ್ಸ್ಮೃತಿಶ್ಚ ತತ್ಸ್ತುತಿರ್ಹರಿಪೂಜನಮ್ ॥227॥**

(###sudha --)

ತತ್ಪೂಜಾ ವಿಹಿತಾತ್ಯಾಗ ಇತಿ ಮುಕ್ತೇಃ ಕ್ರಮೇಣ ಹಿ।

ನಿಯಮಾತ್ ಸಾಧನಾನ್ಯೇವ ನಿತ್ಯಸಾಧ್ಯಾನಿ ಚಾಖಿಲೈಃ॥ ।228॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಪ್ರವೃತ್ತವಚನಂ ಸಾಧನಸ್ಯ ವಿನಿರ್ಣಯೇ।

ಪ್ರವೃತ್ತೇ ಪಞ್ಚರಾತ್ರೇ ಹಿ ಸಾಧನಸ್ಯ ವಿನಿರ್ಣಯಃ॥ ।229॥**

(###sudha --)

ತೇನ ಭಗವತ್ಪ್ರೀತಿಕ್ರಮೇಣೈವ। ತಿಷ್ಠತು ಕ್ರಮಸ್ತೇಷು ಭಕ್ತಿಕರಣಮೇವ ಕುತಃ? ಭಗವತ್ಪ್ರೀತಿಗೋಚರತ್ವಾದೇವ। ಕಾರಣಾನ್ತರಂ ಚೋಚ್ಯತೇ ಸರ್ವೇಽಪೀತಿ। ಗುರುತ್ವಂ ವಿದ್ಯಾಪ್ರವರ್ತಕತ್ವೇನ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವ। ಪೂಜ್ಯಾಶ್ಚೇತ್ಯಾದಿನಾ ಭಕ್ತೇರೇವ ಪ್ರಪಞ್ಚನಮ್। ಹರಿಂ ಪರಿತೋ ನತು ಪೃಥಕ್ । ವೇದಾನುಸಾರತ ಇತಿ ಯದುಕ್ತಮ್, ತದಪ್ಯನೇನ ದರ್ಶಿತಂ ಭವತಿ।

ಕ್ರಮೇಣೈವ ತದೀಯೇಷು ಭಕ್ತಿಸ್ತತ್ಸ್ಮೃತಿರಿತ್ಯಾದೌ ತಚ್ಛಬ್ದೇನ ತದೀಯಾ ಉಚ್ಯನ್ತೇ। ಕ್ರಮೇಣೈವೇತಿ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ। ಕ್ರಮೇಣೇತಿ ಹರಿವಿಷಯಾಣಿ ಭಕ್ತ್ಯಾದೀನಿ ಮುಖ್ಯಸಾಧನಾನಿ ತದೀಯವಿಷಯಾಣಿ ತ್ವಮುಖ್ಯಸಾಧನಾನೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಮುಕ್ತಿಸಾಧನತ್ವಾದಖಿಲೈರ್ಮುಮುಕ್ಷುಭಿರ್ನಿತ್ಯಸಾಧ್ಯಾನಿ। ಸಾಧನಸ್ಯ ವಿನಿರ್ಣಯ ಇತಿ ಸಾಧನವಿನಿರ್ಣಯಾಖ್ಯೇಽವಾನ್ತರಪ್ರಕರಣೇಽಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಏತದೇವ ವಿವೃಣೋತಿ ಪ್ರವೃತ್ತ ಇತಿ। ಪಞ್ಚರಾತ್ರೇ ಪ್ರವೃತ್ತಂ ನಾಮಾವಾನ್ತರೋ ಗ್ರನ್ಥಃ। ತತ್ರಾಪಿ ಸಾಧನಸ್ಯ ವಿನಿರ್ಣಯೋ ನಾಮ ಪ್ರಕರಣಮಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ಅನುಮಾನೈರುಕ್ತಾರ್ಥಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಉಕ್ತಾರ್ಥೇಷ್ವನುಮಾನಾನ್ತರಾಣ್ಯಾಹ ಹರೀತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಹರಿದ್ವೇಷೋ ನ ಶುಭದಃ ಸದ್ದ್ವೇಷತ್ವಾದ್ ಯಥಾ ಗುರೋಃ।

ಕ್ರಮಾದ್ ಭಕ್ತಿರ್ಹರಿಪ್ರೀತಿಕಾರಣಂ ತತ್ಪ್ರಿಯೋಪಗಾ।

ಭಕ್ತಿರ್ಯತೋ ಯಥಾ ಸ್ವಸ್ಮಿನ್ನಿತ್ಯಾದ್ಯಾ ಯುಕ್ತಿರತ್ರ ಚ ॥230॥**

(###sudha --)

ಸದ್ದ್ವೇಷತ್ವಾತ್ ಉತ್ತಮಪುರುಷದ್ವೇಷತ್ವಾತ್। ವೈಷ್ಣವೈರ್ದೈತ್ಯಾದಿಷು ಕ್ರಿಯಮಾಣೇ ದ್ವೇಷೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಂ ವಾರಯಿತುಂ ಸದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಗುರೋರ್ದ್ವೇಷಃ। ಪ್ರಾಗದ್ವೇಷಸ್ಯ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದಸಾಧನತ್ವಾಭಾವೇ ಸಾಮಾನ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಭಗವದ್ದ್ವೇಷತ್ವಂ ಹೇತುರುಕ್ತಃ, ಅತ್ರ ತು ಶುಭಮಾತ್ರಸಾಧನತ್ವಾಭಾವೇ ವಿಶೇಷವ್ಯಾಪ್ತಿಮೇವಾऽಶ್ರಿತ್ಯ ಸದ್ದ್ವೇಷತ್ವಮಿತಿ ಮಹಾನ್ ಭೇದಃ।

ಕ್ರಮಾದ್ ಭಕ್ತಿರಿತಿ। ಕ್ರಮಮನುಸೃತ್ಯ ರಮಾದಿಷು ಭಕ್ತಿರ್ಧರ್ಮಿಣೀತ್ಯರ್ಥಃ। ತತ್ಪ್ರಿಯಾನುಪಗಚ್ಛತಿ ವಿಷಯೀಕರೋತೀತಿ ತತ್ಪ್ರಿಯೋಪಗಾ ಭಕ್ತಿರ್ಯತ ಇತಿ। ಹರಿಪ್ರಿಯವಿಷಯಭಕ್ತಿತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ತತ್ಪ್ರಿಯಾನುಪಗಚ್ಛತಿ ವಿಷಯೀಕರೋತೀತಿ ತತ್ಪ್ರಿಯೋಪಗಾ। ಯಾ ಯತ್ಪ್ರಿಯವಿಷಯಾ ಭಕ್ತಿಃ, ಸಾ ತತ್ಪ್ರೀತಿಕಾರಣಮ್। ಯಥಾ ಸ್ವಸ್ಮಿನ್ ಭಕ್ತಿಃ। ಅತ್ರ ಸ್ವಶಬ್ದೇನ ದೇವದತ್ತ ಉಚ್ಯತೇ। ಯಥಾ ರಾಜಪ್ರಿಯೇ ದೇವದತ್ತೇ ಭಕ್ತೀ ರಾಜಪ್ರೀತಿಕಾರಣಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಇಹ ಕ್ರಮಾದಿತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾಂ ವಿಶೇಷಣಪ್ರಕ್ಷೇಪೇಣ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಭಕ್ತೇಃ ಕರ್ತವ್ಯತ್ವಂ ತತ್ತಾರತಮ್ಯಸ್ಯ ಚಾऽವಶ್ಯಕತ್ವಂ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ।

ಯದ್ವಾऽನೇನ ಪ್ರಯೋಗದ್ವಯಂ ಸೂಚಯತಿ। ಭಾಗವತಭಕ್ತಿರ್ಭಗವತ್ಪ್ರೀತಿಕಾರಣಮ್, ಭಗವತ್ಪ್ರಿಯಭಕ್ತಿತ್ವಾದಿತಿ। ಭಗವಾನ್ ರಮಾದಿಷು ತಾರತಮ್ಯೋಪೇತಭಕ್ತ್ಯೈವ ಪ್ರಸೀದತಿ, ತಾರತಮ್ಯೇನೈವ ತದ್ವಿಷಯಪ್ರೀತಿಮತ್ತ್ವಾದಿತಿ ಚ। ಯುಕ್ತಿಶ್ಚೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಅತ್ರ ಪ್ರಾಗುಕ್ತೇऽರ್ಥೇ।

ಕಿಂ ಸಾಮಾನ್ಯವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾ, ವಿಶೇಷವ್ಯಾಪ್ತಿರಪ್ಯಸ್ತೀತ್ಯಾಶಯೇನ ಪ್ರಯೋಗಾನ್ತರಮುಚ್ಯತೇ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇತಿ।

ಪ್ರಾಧಾನ್ಯತಾರತಮ್ಯಾನುಸಾರಿಣೀ ಭಕ್ತಿರುತ್ತಮಾ।

ಪ್ರೀತಿದೈವ ಹರೇರ್ಯಸ್ಮಾದ್ ಭಕ್ತಿಃ ಸಾ ಸ್ವೋಪಗಾ ಯಥಾ ॥231॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ವಾ ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಉತ್ತಮತ್ವತಾರತಮ್ಯಾನುಸಾರಿಣೀ ರಮಾದಿಷು ಭಕ್ತಿರ್ಹರೇಃ ಪ್ರೀತಿದೈವ। ಯಸ್ಮಾತ್ ಸೋತ್ತಮಾ ಭಕ್ತಿಃ, ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತಭಕ್ತಿತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಸ್ವೋಪಗಾ ಸಾ ವಿಷ್ಣುವಿಷಯಾ ಭಕ್ತಿರ್ಯಥೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಇತಿ ವಾ ಅನುಮಾತವ್ಯಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಅತ್ರಾಪಿ ಪೂರ್ವವದ್ ವಿಶಿಷ್ಟಸಾಧನಾತ್ ಪೃಥಕ್ ಪ್ರಯೋಗದ್ವಯೇನ ವಾ ಸಾಧ್ಯದ್ವಯಸಿದ್ಧಿಃ॥*#### h॥
ಇತ್ಯುಭಯಲಿಙ್ಗಾಧಿಕಾರಿಕಾಧಿಕರಣೇ॥5,6॥**

#aಅಥ ಫಲಶ್ರುತ್ಯಧಿಕರಣಮ್॥7॥**

(###sudha --)

h॥ ದೇವಾನಾಂ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯತಾರತಮ್ಯಾನುಸಾರೇಣ ಸಾಧಕಾನುಷ್ಠಿತಜ್ಞಾನಾದಿಫಲಯೋಗ್ಯತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಸ್ವಾಮಿನಃ ಫಲಶ್ರುತೇರಿತ್ಯಾತ್ರೇಯಃ। ಜ್ಞಾನಂ ಮಹಾಫಲಕಾರಣಮಿತಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಾಧಿಕರಣೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಮ್। ಜ್ಞಾನೋತ್ತರಮನುಷ್ಠಿತಂ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಕರ್ಮ, ಶಮದಮಾದಿಕಂ ಚಾಽನನ್ದಾತಿಶಯಕಾರಣಮಿತಿ ಸ್ತುತ್ಯಧಿಕರಣೇ। ತದೇತಜ್ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಾದಿಫಲಂ ಕಿಂ ಪ್ರೇರಕತ್ವಾದ್ ದೇವಾನಾಂ ಭವತಿ, ಉತ ಕರ್ತೃತ್ವಾದ್ ದೇವದತ್ತಸ್ಯೇತಿ ಸಂಶಯೇ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರೇಣ ದೇವಾನಾಮೇವೇತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯಿತ್ವಾ, "ಆರ್ತ್ವಿಜ್ಯಮಿತ್ಯೌಡುಲೋಮಿಸ್ತಸ್ಮೈ ಹಿ ಪರಿಕ್ರಿಯತೇ" ಇತ್ಯೇಕದೇಶಿಮತೇನ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಮಭಿಧಾಯ "ಸಹಕಾರ್ಯನ್ತರವಿಧಿಃ ಪಕ್ಷೇಣ ತೃತೀಯಂ ತದ್ವತೋ ವಿಧ್ಯಾದಿವತ್" ಇತಿ ಪರಮಸಿದ್ಧಾನ್ತೋಽಭಿಹಿತಃ। ತತ್ರ ದೇವಾನಾಂ ಜ್ಞಾನಾದಿಫಲಮಿತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಂಶೋ ಗ್ರಾಹ್ಯ ಏವ। ಅವಧಾರಣಮಾತ್ರಮೇವ ತ್ಯಾಜ್ಯಮ್। ಅತಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸೂತ್ರಾರ್ಥಂ ವಿವೃಣೋತಿ ಜ್ಞಾನೇತಿ।

#sutraಓಂ ಸ್ವಾಮಿನಃ ಫಲಶ್ರುತೇರಿತ್ಯಾತ್ರೇಯಃ ಓಂ॥44॥**

(###sudha --)

॥॥॥॥ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಾದಿಫಲಂ ಚೈಷು ಕ್ರಮೋಪಗಮ್।

ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯತಾರತಮ್ಯೇನ ಫಲಂ ಹಿ ಫಿಲನಾಂ ಭವೇತ್॥232॥**

(###sudha --)

ಫಲಂ ಚ ದೇವಾನಾಂ ಭವತೀತಿ ಶೇಷಃ। ಭವಚ್ಚೈಷು ದೇವೇಷು ಕ್ರಮೋಪಗಂ ಕ್ರಮೇಣೈವೋಪಗಚ್ಛತಿ। ದೇವದತ್ತೇನಾನುಷ್ಠಿತಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಾದೇಃ ಫಲಂ ದೇವಾನಾಂ ಭವತೀತ್ಯೇಕಾ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ। ಭವಚ್ಚ ತತ್ ಕ್ರಮೇಣೈವ, ನತು ಸಾಮ್ಯೇನ ವೈಪರೀತ್ಯೇನ ವೇತಿ ದ್ವಿತೀಯಾ। ತತ್ರಾಽದ್ಯಾಯಾಂ ಹೇತುಂ ಸೂಚಯನ್ ದ್ವಿತೀಯಮುಪಪಾದಯತಿ -- ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇತಿ। ಫಿಲನಾಂ ಫಲಭಾಜಾಂ, ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯತಾರತಮ್ಯೇನ ಸ್ವಾಮ್ಯತಾರತಮ್ಯಾನುಸಾರೇಣೈವ ಹಿ ಫಲೇನ ಭಾವ್ಯಮ್। ನತು ಸಾಮ್ಯೇನ ವೈಪರೀತ್ಯೇನ ವೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಬ್ರಹ್ಮಾದಯಃ ತಾರತಮ್ಯೇನೈವ ಫಲವನ್ತಃ, ತತ್ರ ತಾರತಮ್ಯೇನೈವ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ಅನೇನ ಪ್ರಥಮಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾಂ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಹೇತುಃ ಸೂಚಿತೋ ಭವತಿ,ಯಃ ಸೂತ್ರೇ ಸ್ವಾಮಿಪದೇನೋಕ್ತಃ। ಯದ್ಯಪಿ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತೌ ತಾರತಮ್ಯಂ ನ ಸೂಚಿತಮ್,

ತಥಾऽಪಿ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಾವುಕ್ತಸ್ಯ ಸ್ವಾಮಿತ್ವಹೇತೋಃ ಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ ಪ್ರಾಪ್ತಮಿತಿ ತದಪ್ಯುಪಪಾದಿತಮ್।

h॥ ದೇವಾನಾಂ ಜೀವಾನುಷ್ಠಿತಾಶುಭಫಲಾಯೋಗ್ಯತ್ವೇ ನಿಮಿತ್ತಮ್॥

(###sudha --)

ಯದಿ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದ್ ದೇವದತ್ತಾನುಷ್ಠಿತಜ್ಞಾನಾದಿಫಲಂ ದೇವಾನಾಂ ಸ್ಯಾತ್, ತರ್ಹಿ ತದನುಷ್ಠಿತಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಾದಿಫಲಮಪಿ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ, ಅವಿಶೇಷಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಶುಭಂ ತ್ವಿತಿ।

ಅಶುಭಂ ತ್ವಶುಭೇऽಪ್ಯೇಷಾಂ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾತ್ ಪ್ರೀತಿತೋ ಹರೇಃ।

ಆಜ್ಞಯಾ ಚಾನ್ಯಗಂ ನೈವ ಭೋಗಾಯ ಭವತಿ ಕ್ವಚಿತ್॥233॥**

(###sudha --)

ಅನ್ಯಗಮಶುಭಂ ತ್ವೇಷಾಂ ದೇವಾನಾಂ ಕ್ವಚಿದಪಿ ಭೋಗಾಯ ನ ಭವತಿ। ಕುತಃ? ಹರೇಃ ಪ್ರೀತಿತೋऽಶುಭೇऽಪ್ಯೇಷಾಂ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದ್ ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದೇನ ಮೈತದಸ್ಮಾನ್ ಪ್ರಾಪದಿತಿ ನಿವಾರಣೇ ತೇಷಾಂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಸದ್ಭಾವಾತ್। ಮೈತದೇತಾನ್ ಪ್ರಾಪದಿತಿ ಹರೇರೇವಾऽಜ್ಞಯಾ ಚ। ಅನ್ಯಗಮಿತಿ ವದತಾ ಸ್ವಗತಂ ತು ಭವತೀತಿ ಸೂಚಿತಮ್। ಅನೇನಾಸತಿ ನಿವಾರಣಕಾರಣ ಇತಿ ಸ್ವಾಮಿತ್ವಹೇತುರ್ವಿಶೇಷತೋ ಭವತಿ।

h॥ ಉಕ್ತಾರ್ಥೇ ಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಯದುಕ್ತಮವಿಶೇಷಾದಿತಿ, ತದಸಿದ್ಧಮ್। ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕಶ್ರುತಿಸದ್ಭಾವಾದಿತ್ಯಾಹ -- ಪುಣ್ಯಮೇವೇತಿ।

ಪುಣ್ಯಮೇವಾಮುಮಾಪ್ನೋತಿ ನ ದೇವಾನ್ ಪಾಪಮಾಪ್ನುಯಾತ್।

ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಯೋ ಮಾನಮುಕ್ತೇऽರ್ಥೇ ಯುಕ್ತಯೋऽಪರಾಃ॥234॥**

(###sudha --)

ಉಪಾಸನಾಧರ್ಮಫಲಂ ಯತೋ ದೇಹಾನ್ತರೇ ಸ್ಥಿತಿಃ।

ವಾಸುದೇವಾಜ್ಞಯಾ ಚೈವ ಪೂರ್ವಕರ್ಮಾನುಸಾರತಃ॥235॥**

(###sudha --)

ಪ್ರೇರಯನ್ತಿ ಹಿ ತೇ ಜೀವಾನ್ ಪುಣ್ಯಪಾಪೇಷು ನಿತ್ಯಶಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅರಾಗದ್ವೇಷತಶ್ಚೈವ ಕಥಂ ದೋಷಾನವಾಪ್ನುಯುಃ ॥236॥**

(###sudha --)

ಹರ್ಯಾಜ್ಞಾಕರಣಾದೇವ ಪುಣ್ಯಮೇಭಿರವಾಪ್ಯತೇ।

ಹರಿಪೂಜೇತಿ ಚೋದ್ದೇಶಾತ್ ಕಥಂ ನ ಶುಭಮಾಪ್ನುಯುಃ ॥237॥**

(###sudha --)

ಅತೋ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನಯೋಃ ಫಲಮಞ್ಜಸಾ।

ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗತಂ ದೇವಾಃ ಪ್ರಾಪ್ನುವನ್ತ್ಯ ವಿರಿಞ್ಚತಃ ॥238॥**

(###sudha --)

ಅನೇನ “ಪುಣ್ಯಮೇವಾಮುಂ ಗಚ್ಛತಿ ನ ಹ ವೈ ದೇವಾನ್ ಪಾಪಂ ಗಚ್ಛತಿ” ಇತಿ ಶ್ರುತಿಮುಪಾದತ್ತೇ। ಅಮುಂ ಸಪ್ತಾನ್ನವಿದ್ಯೋಪಾಸನೇನ ಪ್ರೇರಕತಯಾ ಪರಪುರಪ್ರವೇಶಿನಂ ಪರಕೃತಂ ಪುಣ್ಯಮೇವಾಪ್ನೋತಿ, ನ ಪಾಪಮ್। ಕುತಃ? ದೇವೋ ಹ್ಯಸೌ ಜಾತೋ। ನಹಿ ದೇವಾನ್ ಪಾಪಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಉಕ್ತೇಽರ್ಥೇ ಶುಭಮೇವ ಭವತಿ ನಾಶುಭಮಿತ್ಯರ್ಥೇ।

ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕಾನ್ತರಮಾಹ --ಯುಕ್ತ್ಯ ಇತಿ। ಅಪರಾಃ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾಭ್ಯಾಮ್। ಉಕ್ತೇಽರ್ಥೇ ಮಾನಮಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಕಾಸ್ತಾ ಯುಕ್ತಯ ಇತ್ಯತಸ್ತಾ ದರ್ಶಯಿತುಮಾಗಮವಾಕ್ಯಂ ಪಠತಿ ಉಪಾಸನೇತಿ। ಯತಃ ಕಾರಣಾದ್ ದೇಹಾನ್ತರೇ ಸ್ಥಿತಿಃ ಪರಪುರಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ತತ್ರ ಪುಣ್ಯಪ್ರಾಪಪ್ರೇರಣಮ್, ದೇವಾನಾಂ ಭಗವದುಪಾಸನಾಜನಿತಧರ್ಮಫಲಮ್। ಅತಃ ಕಥಂ ಪಾಪಾದಿಕಂ ಪ್ರೇರಯನ್ತೋಽಪಿ ದೋಷಾನವಾಪ್ನುಯುಃ? ನಹಿ ಸಾತ್ತ್ವಿಕೋ ಧರ್ಮೋ ದುಃಖಪರ್ಯವಸಾಯೀ। ತತ್ವವ್ಯಾಘಾತಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಪರಪುರೇ ದೇವಾನಾಂ ಪಾಪಾದಿಪ್ರೇರಣಂ ನ ದುಃಖಹೇತುಃ, ಸಾತ್ತ್ವಿಕಧರ್ಮಫಲತ್ವಾತ್, ತತ್ವಜ್ಞಾನವದಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

ಕಿಞ್ಚ ತೇ ದೇವಾ ವಾಸುದೇವಾಜ್ಞಯೈವ, ನತು ಸ್ವೇಚ್ಛಯಾ, ತತ್ತತ್ಕೃತಪೂರ್ವಕರ್ಮಾನುಸಾರತ ಏವ। ಅತ ಏವಾರಾಗದ್ವೇಷತೋ ರಾಗದ್ವೇಷೌ ವಿನೈವ ನಿತ್ಯಶೋ ಜೀವಾನ್ ಪುಣ್ಯಪಾಪೇಷು ಪ್ರೇರಯನ್ತಿ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ಕಥಂ ದೋಷಾನವಾಪ್ನುಯುಃ? ಪ್ರಭೋರಾಜ್ಞಯಾಽಪರಾಧಾನುಸಾರೇಣ ಚೋರಶಾಸಕರಾಜಪುರುಷವದಿತಿ ಭಾವಃ। ಪಾಪಾದಿಪ್ರೇರಣೇನ ದೇವಾನಾಮಶುಭಂ ನ ಭವತೀತ್ಯೇವ ಕೇವಲಂ ನ, ಕಿನ್ತು ಹರ್ಯಾಜ್ಞಾನುಷ್ಠಾನಾಜ್ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮಾದ್ಯನುಷ್ಠಾತೃಭಿರಿವೈಭಿರ್ದೈವೈಃ ಪುಣ್ಯಮೇವಾಽಪ್ಯತೇ। ಕಿಞ್ಚ ಸ್ವವಿಹಿತಪರಪ್ರೇರಣೇ ಹರಿಪೂಜೇಯಮಿತಿ ಚೋದ್ದೇಶಾತ್ ಕಥಂ ದೇವಾ ನ ಶುಭಮಾಪ್ನುಯುಃ?

ಅತ ಇತ್ಯುಪಸಂಹಾರಃ। ಧರ್ಮಜ್ಞಾನಯೋರೇವೇತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್। ಪ್ರಾಪ್ನುವನ್ತೋಽಪ್ಯಾ ವಿರಿಞ್ಚತೋ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಪ್ರಾಪ್ನುವನ್ತೀತ್ಯಪೂರ್ವೋಕ್ತಿನೋಪಸಂಹಾರಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h || ಉತ್ತಮದೇವಾನಾಂ ಸ್ವಾಧಮದೇವಾನುಷ್ಠಿತಜ್ಞಾನಾದಿಫಲಯೋಗ್ಯತ್ವಮ್ ||

(###sudha --)

ಅನ್ಯಗತಂ ಜ್ಞಾನಾದಿಫಲಂ ದೇವಾಃ ಪ್ರಾಪ್ನುವನ್ತಿ । ದೇವಗತಂ ತು ಕಥಮಿತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಮುಕ್ತಮ್ ದೇವಾ ಇತಿ ।

ದೇವಾ ಏವ ಹಿ ದೇವಾನಾಂ ವಿಶಿಷ್ಟಾ ವಿನಿಯಾಮಕಾಃ ।

ಬ್ರಹ್ಮಾ ತ್ವಖಿಲದೇವಾನಾಂ ನರಾಣಾಂ ಚ ನಿಯಾಮಕಃ ।

ಅತಃ ಸರ್ವಗುಣಾನೇಷ ಪ್ರಾಪ್ನೋತ್ಯಧಿಕಮನ್ಯತಃ ॥239 ||**

(###sudha --)

ದೇವಾನಾಮಪಕೃಷ್ಟಾನಾಮ್ । ಅತಸ್ತದೀಯಜ್ಞಾನಾದಿಫಲಂ ತೇಷಾಂ ಭವತೀತಿ ಶೇಷಃ । ಬ್ರಹ್ಮಾ ತ್ವಿತಿ ಆ ವಿರಿಞ್ಚಾತ ಇತ್ಯುಕ್ತಸ್ಯ ವಿವರಣಮ್ । ದೇವಾದಿಗ್ರಹಣಮುಪಲಕ್ಷಣಮ್ । ಅಧಿಕಮಿತಿ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಮ್ ।

h || ದೇವಾನಾಂ ತಾರತಮ್ಯೇಣ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತೌ ನಿಮಿತ್ತಮ್ ||

(###sudha --)

ಭವತ್ವನ್ಯಗತಜ್ಞಾನಾದಿಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿರ್ದೇವಾನಾಮ್ । ತತ್ರಾಪಿ ತಾರತಮ್ಯೇ ಕೋ ಹೇತುರಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ದ್ರವ್ಯೇತಿ ।

ದ್ರವ್ಯಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯವಿಜ್ಞಾನಪ್ರಯತ್ನೈರಧಿಕಂ ಫಲಮ್ ।

ದೇವಾನಾಮನ್ಯಗಂ ಚಾಪಿ ತೇಷು ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಧಿಕಮ್ ॥240 ||**

(###sudha --)

ಬೃಹತ್ತನ್ತ್ರೋದಿತಂ ವಾಕ್ಯಂ ಹರಿಣಾ ಫಲನಿರ್ಣಯೇ ।

ಲೋಕೇಽಪ್ಯೇತಾದೃಶಗುಣೈಃ ಫಲಾಧಿಕ್ಯಂ ಹಿ ದೃಶ್ಯತೇ || ।241 ||**

(###sudha --)

ದ್ರವ್ಯಾಣಿ ಇನ್ದ್ರಿಯಾದೀನಿ, ತೇಷು ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ದ್ರವ್ಯಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಮ್ । ವಿಜ್ಞಾನಪ್ರಯತ್ನೌ ಧರ್ಮಾದ್ಯುತ್ಪಾದನಿಮಿತ್ತೇ । ಅಧಿಕೈರಿತಿ ಶೇಷಃ । ಚಶಬ್ದೋಽನುಕ್ತಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ । ಮಧ್ಯಮೈರ್ದ್ರವ್ಯಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿಭಿರ್ಮಧ್ಯಮಮ್ । ಅಲ್ಪೈರಲ್ಪಮಿತಿ । ತೇಷ್ವಪಿ ದೇವೇಷು

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನಿರವಧಿಕದ್ರುವ್ಯಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿಮತ್ತ್ವಾದಿತಿ ಹಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ। ಫಲನಿರ್ಣಯ ಇತಿ ತತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಕರಣವಿಶೇಷೋಕ್ತಿಃ।

ದ್ರುವ್ಯಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದ್ಯತಿಶಯಾತ್ ಫಲಾತಿಶಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಂ ದರ್ಶಯತಿ ಲೋಕೇಽಪೀತಿ। ಏತಾದೃಶಗುಣೈರಿತ್ಯಧಿಕೈರ್ದ್ರುವ್ಯಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿಭಿಃ ಸಮುದಿತಾಯಾಂ ಕೃಷೌ, ಯಸ್ಯಾಧಿಕಂ ಕ್ಷೇತ್ರಾದಿದ್ರುವ್ಯಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಮ್, ಯಸ್ಯ ಚಾಽವಾಪಾದೌ ಜ್ಞಾನಪ್ರಯತ್ನಾಧಿಕ್ಯಂ ತಸ್ಯ ಫಲಾಧಿಕ್ಯಂ ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಏವಂ ಮಧ್ಯಮಾಲ್ಪಯೋರಪ್ಯುದಾಹರ್ತವ್ಯಮ್। ಅನೇನ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯತಾರತಮ್ಯೇನೇತ್ಯುಕ್ತಮುಪಪಾದಿತಂ ಭವತಿ।

h॥ ಪಾಪಪ್ರೇರಕಾಸುರಾಣಾಮಪಿ ತಾರತಮ್ಯೇಣೈವ ತತ್ಫಲಯೋಗ್ಯತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ ಪಾಪಾದಿಫಲಂ ಪ್ರೇರಕಾಣಾಮಸುರಾಣಾಂ ತಾರತಮ್ಯೇನ ಭವತೀತ್ಯಾಹ -- ಏವಞ್ಚೇತಿ।

ಏವಞ್ಚ ಕಿಲಪೂರ್ವಾಣಾಮಸುರಾಣಾಂ ಮಹತ್ ಫಲಮ್।

ಅಶುಭೇಷು ಸದೈವ ಸ್ಯಾನ್ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಾದಿಕೇಷು ಹಿ॥242॥**

(###sudha --)

ಶುಭಾಶುಭಫಲಂ ದೇವಾ ಅಸುರಾಶ್ಚ ಸಮಾಪ್ನುಯುಃ।

ಕ್ರಮೇಣೈವ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಯಥಾ ಯೇ ಯೇ ಪ್ರಯೋಜಕಾಃ॥243॥**

(###sudha --)

ಪ್ರೇರಕಾ ಅಪಿ ಪಾಪಾನಾಂ ನ ದೇವಾಃ ಪಾಪಮಾಪ್ನುಯುಃ।

ಇತಿ ಪ್ರಕಾಶಿಕಾಯಾಂ ಹಿ ಪ್ರೋವಾಚ ಹರಿರಞ್ಜಸಾ॥244॥**

(###sudha --)

ಮಹಾಪ್ರೇರಕಾಣಾಂ ಮಹದಿತ್ಯಾದೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಅಶುಭೇಷ್ವಶುಭನಿಮಿತ್ತಮ್। ಹಿಶಬ್ದೇನ ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ಹೇತುಮಾಹ। ಏವಮಿತಿ ದೇವದೃಷ್ಟಾನ್ತಮ್। ಅಸುರಾಣಾಂ ಚೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಪ್ರಾಗುಕ್ತೇಽರ್ಥೇಽತ್ರ ಚ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಮಾಹ --ಶುಭೇತಿ। ಯಥಾಸಙ್ಖ್ಯೇನ ಶುಭಾಶುಭಫಲಮ್। ಯಥಾಶಕ್ತೀತಿ ಕ್ರಮೇಣೈವ ಇತ್ಯತ್ರ ಯುಕ್ತಿಃ। ತಸ್ಯ ವಿವರಣಮ್ ಯೇ ಯೇ ಯಥಾ ಪ್ರಯೋಜಕಾಃ, ತಥಾ ತಥೇತಿ। ಪ್ರೇರಕಾ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಪೂರ್ವವಚ್ಛಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಶ್ಚ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾತುರಪಿ ಫಲಯೋಗ್ಯತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಪ್ರಪಞ್ಚೇನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಮುಕ್ತ್ವಾ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಸೂತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಗಮವಾಕ್ಯೇನಾಽಹ ಯದ್ಯಪೀತಿ ।

#sutraಓಂ ಆರ್ತ್ವಿಜ್ಯಮಿತ್ಯೌಡುಲೋಮಿಸ್ತಸ್ಮೈ ಹಿ ಪರಿಕ್ರಿಯತೇ ಓಂ ॥45 ॥**

(###sudha --)

#sutraಓಂ ಸಹಕಾರ್ಯನ್ತರವಿಧಿಃ ಪಕ್ಷೇಣ ತೃತೀಯಂ ತದ್ವತೋ ವಿಧ್ಯಾದಿವತ್ ಓಂ ॥46 ॥**

(###sudha --)

ಯದ್ಯಪ್ಯೇವಂ ಸುರಾಣಾಂ ಚ ದೈತ್ಯಾನಾಂ ಚ ಮಹತ್ ಫಲಮ್ ।

ಶುಭಾಶುಭೇಭ್ಯ ಏವಞ್ಚ ಕರ್ತುಃಶ್ಚ ಸ್ಯಾದ್ ಯಥೋದಿತಮ್ ॥245 ॥**

(###sudha --)

ಏವಮುಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣ । ಯದ್ಯಪಿ ಶುಭಾಶುಭೇಭ್ಯೋ ಜ್ಞಾನಾದಿಭ್ಯೋ ಭವತ್ ಫಲಂ ಸುರಾಣಾಂ ಚ ದೈತ್ಯಾನಾಂ ಚ ಭವತೀತ್ಯುಪಪಾದಿತಮ್ । ಏವಞ್ಚ ತಥಾಽಪಿ ಕರ್ತುರ್ದೇವದತ್ತಾದೇರಪಿ ಫಲಂ ಸ್ಯಾದೇವ । ಆಗಮೇಽಪ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾದ್ ಯದ್ಯಪೀತ್ಯಾದಿ ಯುಜ್ಯತೇ ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ದೇವಾಸುರಾಣಾಂ ಶುಭಾಶುಭಫಲಮಿತ್ಯೇತಾವದಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ, ಪ್ರಮಿತತ್ವಾತ್ । ತೇಷಾಮೇವೇತಿ ತು ನ ಕ್ಷಮ್ಯತೇ । ಕಿನ್ತು ಕರ್ತುರಪಿ ಭವತೀತಿ । ಕರ್ತುಃ ಫಲಾಙ್ಗೀಕಾರೇ “ಯದು ಕಿಞ್ಚೇಮಾಃ ಪ್ರಜಾಃ” ಇತಿ ಸಾವಧಾರಣಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ, ಆತ್ರೇಯಾದಿವಚನವಿರೋಧಶ್ಚ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಮಹದಿತಿ । ದೇವಾದೀನಾಂ ಮಹತ್ ಫಲಂ ಕರ್ತುಸ್ತ್ವಲ್ಪಮ್ । ಅಲ್ಪಸ್ಯ ಚಾಸತ್ತ್ವವಿವಕ್ಷಯಾ ಬಹುಲಮುಪಲಬ್ಧೇತಿ ಭಾವಃ । ಕುತಃ ಕರ್ತುಃ ಫಲಾಙ್ಗೀಕಾರ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಯಥೋದಿತಮಿತಿ । ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿಸದ್ಭಾವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ತಾಶ್ಚ ಭಾಷ್ಯಾದಾವುದಾಹೃತಾ ದೃಷ್ಟವ್ಯಾಃ ।

h ॥ ಅನುಮಾನೇನಾಪಿ ಶುಭಾಶುಭಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಯೋಗ್ಯತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಯುಕ್ತಿಮಪ್ಯಾಹ -- ತಸ್ಮಾದಿತಿ ।

ತಸ್ಮಾನ್ನಿರಯಮಾನುಷ್ಯಸ್ವಮುಕ್ತ್ಯುಪಭೋಗಿನಃ ।

ಮಾನುಷೋತ್ತಮಮಾರಭ್ಯ ದೇವಾಸ್ತು ನಿರಯಂ ವಿನಾ ॥246 ॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಅಸುರಾಸ್ತು ವಿನಾ ಮುಕ್ತಿಂ ತಮೋಽನ್ಧಮಪಿ ಚಾಽಪ್ನುಯುಃ।

ಇತಿ ತತ್ತ್ವವಿವೇಕೋಕ್ತಂ ಸ್ವಯಂ ಭಗವತೋ ವಚಃ॥247॥**

(###sudha --)

ಕರ್ತುಃ ಶುಭಾಶುಭಫಲಸದ್ಭಾವಾದೇವ ಮಾನುಷೋತ್ತಮಮಾರಭ್ಯ ದೇವಪರ್ಯನ್ತಾ ದೈತ್ಯಪರ್ಯನ್ತಾಶ್ಚ ನಿರಯಾದ್ಯುಪಭೋಗಿನ ಇತಿ ಯುಜ್ಯತೇ ನಾನ್ಯಥೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಉಕ್ತಸ್ಯಾಪವಾದಮಾಹ ದೇವಾಸ್ತ್ವಿತಿ। ಅನ್ಯಫಲೋಪಭೋಗಿನಃ। ನ ಕೇವಲಮಸುರಾಣಾಂ ಮುಕ್ತ್ಯಭಾವಃ, ಕಿನ್ತ್ವನ್ಧನ್ತಮೋಽಪಿ ಚಾಽಪ್ನುಯುಃ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮಾಸ್ತಾವನ್ನಿರಯಮಾನುಷ್ಯಸ್ವರ್ಗಮುಕ್ತೀಃ ಪ್ರಾಪ್ನುವನ್ತಿ। ದೇವಾಶ್ಚ ಮಾನುಷ್ಯಸ್ವರ್ಗಮುಕ್ತೀಃ। ಅಸುರಾಶ್ಚ ಸ್ವರ್ಗಮಾನುಷ್ಯನಿರಯಾನ್ಧತಮಸಾನಿ। ನಚ ನಿರಯಾದೀನಿ ನಿರ್ನಿಮಿತ್ತಾನಿ। ನಚ ಸ್ವಕೃತಪಾಪಾದೀನಿ ವಿನಾ ನಿಮಿತ್ತಮಸ್ತಿ। ತಸ್ಮಾತ್ ಕರ್ತುರಪ್ಯಸ್ತಿ ಶುಭಾಶುಭಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿರಿತಿ ಜ್ಞಾಯತೇ। ಅನ್ಯಥಾ ನಿರಯಾದ್ಯಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ನಚ ವಾಚ್ಯಮ್, ಸುರಾಸುರಾಣಾಂ ಕರ್ತೃತ್ವಪ್ರಯುಕ್ತಫಲಾಭಾವೇಽಪಿ ಪ್ರೇರಣಾನಿಮಿತ್ತಫಲಸದ್ಭಾವಾನ್ಮುಕ್ತ್ಯಾದ್ಯುಪಪತ್ತಿರಿತಿ। ದೇವಾನಾಂ ಮಾನುಷ್ಯಪ್ರಾಪ್ತೇರಯೋಗಾತ್। ದೈತ್ಯಾನಾಂ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಪ್ರಾಪ್ತೇರನುಪಪತ್ತೇಃ। ಸರ್ವಥಾ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ನಿರಯಾದಿಪ್ರಾಪ್ತೇರಸಮ್ಭವಾದಿತಿ। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಮಾನುಷೋತ್ತಮಮಾರಭ್ಯೇತಿ। ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮಾನಾಮಾದಿತ್ವೋಕ್ತ್ಯಾ, ನಿರಯಾದ್ಯನೇಕಫಲೋಕ್ತ್ಯಾ ಚ। ವಚೋಽಸ್ತೀತಿ ಶೇಷಃ॥*#### h॥ ಇತಿ ಫಲಶ್ರುತ್ಯಧಿಕರಣಮ್॥7॥**

#aಅಥ ಅನಾವಿಷ್ಕಾರಾಧಿಕರಣಮ್॥9॥**

(###sudha --)

h॥ ಜ್ಞಾನೋಪದೇಶಕಗುರೂಣಾಮಷ್ಟಗುಣತ್ವಾದಿಕ್ರಮೇಣ ಜ್ಞಾನಫಲಯೋಗ್ಯತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಅನಾವಿಷ್ಕುರ್ವನ್ನನ್ವಯಾತ್। ಜ್ಞಾನದಾನಂ ಕಿಮಾವಿಷ್ಕಾರೇಣ ಕಾರ್ಯಮ್, ಉತಾನಾವಿಷ್ಕಾರೇಣೇತಿ ಸಂಶಯೇ ಪೂರ್ವವದತ್ರಾಪಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಮತ್ಯನ್ತಹೇಯತ್ವಾಭಾವಾತ್ ಪ್ರಪಞ್ಚೇನಾಽಹ ಜ್ಞಾನದಾ ಅಪೀತಿ।

ಜ್ಞಾನದಾ ಅಪಿ ಚಾಽಚಾರ್ಯಾ ವಿಶೇಷಾತ್ ಫಲಮಾಪ್ನುಯುಃ।

ಮುಕ್ತಾವಷ್ಟಗುಣಂ ಶಿಷ್ಯಾದ್ ಗುರುರಾಪ್ನೋತಿ ಶೋಭನಮ್।

ತದ್ಗುರುರ್ದ್ವಿಗುಣಂ ತಸ್ಮಾತ್ ಸಾರ್ಧಂ ತಾವತ್ ತತೋಽಪರೇ ॥248॥**

(###sudha --)

ದೇವಾಃ ಸಹಸ್ರಗುಣಿತಂ ಕ್ರಮಾತ್ ತಸ್ಮಾದ್ ಯಥೋತ್ತರಮ್।

ಬ್ರಹ್ಮಾ ಮಹೌಘಗುಣಿತಮೇವಂ ಫಲವಿನಿರ್ಣಯಃ ॥248॥**

(###sudha --)

ಇತ್ಯಾಹ -- ಭಗವಾಞ್ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಗುರುವೃತ್ತಾಭಿಧೇ ಸ್ವಯಮ್।

ಯುಕ್ತಂ ಚ ತನ್ನ ಗೋದಾತಾ ಗೋಮಾತ್ರಫಲಮಾಪ್ನುಯಾತ್ ॥249॥**

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಂ ಶಿಷ್ಯಾಃ, ಕಿನ್ತು ಜ್ಞಾನದಾ ಆಚಾರ್ಯಾ ಅಪಿ ಜ್ಞಾನಫಲಮಾಪ್ನುಯುಃ। ತಚ್ಚ ವಿಶೇಷಾಚ್ಛಿಷ್ಯಾದಪ್ಯತಿಶಯೇನ। ಆಚಾರ್ಯಾ ಇತ್ಯನೇನೈವ ಸಿದ್ಧೇ ಜ್ಞಾನದಾ ಇತಿ ವಚನಂ ಜ್ಞಾನದಾನೇನೇತಿ ಜ್ಞಾಪನಾರ್ಥಮ್। ಚಶಬ್ದೇನ ಪರಮಾಚಾರ್ಯಾದಿಸಙ್ಗ್ರಹಃ।

ಕುತ ಏತದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಮುಕ್ತಾವಿತಿ। ಶಿಷ್ಯಾತ್, ಶಿಷ್ಯಸ್ಯ ಯಚ್ಛ್ರವಣಫಲಂ ತತೋಽಷ್ಟಗುಣಂ ಗುರುಜ್ಞಾನದಾನೇನ ಆಪ್ನೋತಿ। ತದ್ಗುರುರ್ಗುರೋರ್ಗುರುಸ್ತಸ್ಮಾದ್ ಗುರುಫಲಾದ್ ದ್ವಿಗುಣಂ ಫಲಮಾಪ್ನೋತಿ, ಸನ್ತಾನಕಾರಣತ್ವಾತ್। ತತಃ ಪರಮಗುರೋರಪರೇ ಗುರವಃ ಸ್ವಶಿಷ್ಯಫಲಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಸಾರ್ಧಂ ತಾವತ್, ಅಧ್ಯರ್ಧಂ ಫಲಮಾಪ್ನುವನ್ತಿ। ಯಥೋತ್ತರಂ ತಸ್ಮಾತ್ ಕ್ರಮಾದಿತ್ಯಧ್ಯರ್ಧಪ್ರಾಪ್ತಿಕ್ರಮಾದ್ ದೇವಾ ಜ್ಞಾನಪ್ರವರ್ತಕತ್ವಾತ್ ಸಹಸ್ರಗುಣಿತಮ್। ಯಥೋತ್ತರಂ ತಸ್ಮಾತ್ ಕ್ರಮಾದಿತಿ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಮಹೌಘಗುಣಿತಮಿತ್ಯನೇನಾಪಿ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ। ಸಹಸ್ರಮಹೌಘಶಬ್ದಾವುಪಲಕ್ಷಣಾರ್ಥೌ। ಪರಮ್ಪರಾಯಾ ಅನಿಯತತ್ವಾತ್।

h ॥ ಜ್ಞಾನದಾತುಸ್ತದ್ಗ್ರಹೀತುರಪ್ಯಧಿಕಫಲವತ್ತ್ವೇ ಯುಕ್ತಿಃ ॥

(###sudha --)

ಆಗಮಸಿದ್ಧೇಽತ್ರಾರ್ಥೇ ಯುಕ್ತಿರಪ್ಯಸ್ತೀತ್ಯಾಹ -- ಯುಕ್ತಂ ಚ ತದಿತಿ। ಪ್ರತಿಗ್ರಹೀತುಃ ಶಿಷ್ಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಫಲಾದಪ್ಯಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾನದಾನಫಲಮಧಿಕಮಿತ್ಯೇತದ್ ಯುಕ್ತಿಸಿದ್ಧಂ ಚ। ತಾಂ ಯುಕ್ತಿಂ ಸೂಚಯತಿ ನೇತಿ। ಪ್ರತಿಗ್ರಹೀತುರ್ಹಿ ಗೋಮಾತ್ರಫಲಮ್। ಗೋದಾತಾ ನ ಗೋಮಾತ್ರಫಲವಾನ್ ಭವತಿ। ಕಿನ್ತು ಮಹಾಫಲಂ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಕಂ ಚ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ। ಯಥೈತತ್, ತಥಾ ಪ್ರಕೃತೇಽಪೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಅಯಮತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಃ ಜ್ಞಾನದಾತಾ ದತ್ತವಸ್ತುಫಲಾದಪ್ಯಧಿಕದಾನಫಲವಾನ್ ಪುರುಷಾರ್ಥಹೇತುವಸ್ತುದಾತೃತ್ವಾತ್; ಗೋದಾತೃವದಿತಿ।

h ॥ ಶ್ರೋತುಃ ಅಧ್ಯೇತುಃ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತುಶ್ಚ ಉತ್ತರೋತ್ತರಮಧಿಕಫಲವತ್ತ್ವಪರಗೀತಾವಾಕ್ಯೇನಾಪ್ಯುಕ್ತಾರ್ಥಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಜ್ಞಾನಫಲಾದಪ್ಯಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾನದಾನಫಲಮಧಿಕಮಿತ್ಯತ್ರ ಭಗವದ್ಗೀತಾಸಂವಾದಮಾಹ ಯ ಇಮಮಿತಿ।

ಯಂ ಇಮಂ ಪರಮಂ ಗುಹ್ಯಂ ಮದ್ಭಕ್ತೇಷ್ವಭಿಧಾಸ್ಯತಿ।

ಭಕ್ತಿಂ ಮಯಿ ಪರಾಂ ಕೃತ್ವಾ ಮಾಮೇವೈಷ್ಯತ್ಯಸಂಶಯಃ ॥249॥**

(###sudha --)

ನಚ ತಸ್ಮಾನ್ಮನುಷ್ಯೇಷು ಕಶ್ಚಿನ್ಮೇ ಪ್ರಿಯಕೃತ್ತಮಃ।

ಭವಿತಾ ನಚ ಮೇ ತಸ್ಮಾದನ್ಯಃ ಪ್ರಿಯತಮೋ ಭುವಿ।

ಇತ್ಯಾಹ -- ಭಗವಾನ್ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥250॥**

(###sudha --)

ಅಧ್ಯೇಷ್ಯತ ಇತ್ಯುತ್ತರವಾಕ್ಯಮತ್ರ ಪಠನೀಯಮ್।

h॥ ಆವಿಷ್ಕಾರೇಽಯೋಗ್ಯಾನಾಮಪಿ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಾಽನರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತಿಸಮ್ಭವಾತ್

ಸಭಾಚತ್ವರಾದಿಷು ಆವಿಷ್ಕಾರಮಕುರ್ವನ್ನುಪದೇಶಂ ಕುರ್ಯಾತ್॥

(###sudha --)

ಯತ ಏವಂ ಜ್ಞಾನದಾನಂ ತತ್ಸಮ್ಪ್ರದಾಯಪ್ರವರ್ತನಂ ಚ ಮಹಾಫಲಮ್। ಅತೋ ಬಹೂನಾಂ ಗ್ರಹಣಾಯಾಽವಿಷ್ಕಾರೇಣ ಜ್ಞಾನದಾನಂ ಕಾರ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಮಾಹ ಏವಮಪೀತಿ।

#sutraಓಂ ಅನಾವಿಷ್ಕುರ್ವನ್ನನ್ವಯಾತ್ ಓಂ ॥49॥**

(###sudha --)

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ।ಏವಮಪಿ ಪಾತ್ರಮಪೇಕ್ಷ್ಯತೇ ॥250॥**

(###sudha --)

ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನದಾನಮುಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣ ಮಹಾಫಲಮ್। ತಥಾಽಪಿ ನಾಽವಿಷ್ಕಾರೇಣ ಕಾರ್ಯಮ್, ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಪಾತ್ರಮಿತಿ। ದಾನಫಲೇನೇತಿ ಶೇಷಃ। ಪಾತ್ರೇ ಕ್ರಿಯಮಾಣಂ ಖಲು ದಾನಂ ಫಲಾಯಾಲಮ್। ನಾಪಾತ್ರೇ। ಪ್ರತ್ಯುತ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಸ್ಯೈವ ಹೇತುಃ। ಆವಿಷ್ಕಾರೇಣ ಜ್ಞಾನದಾನೇ ಚಾಯೋಗ್ಯಾನಾಮಪಿ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿರ್ಭವತಿ। ಸಾ ಚ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧೇತಿ ಭಾವಃ॥*#### h॥ ಇತ್ಯನಾವಿಷ್ಕಾರಾಧಿಕರಣಮ್ ॥9॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

#aಅಥ ಐಹಿಕಮುಕ್ತಿಫಲಾಧಿಕರಣೇ ॥10,11॥**

(###sudha --)

ಐಹಿಕಮಪ್ರಸ್ತುತಪ್ರತಿಬನ್ಧೇ ತದ್ದರ್ಶನಾತ್। ಏವಂ ಮುಕ್ತಿಫಲನಿಯಮಸ್ತದವಸ್ಥಾವಧೃತೇಸ್ತದವಸ್ಥಾವಧೃತೇಃ। ಅಧಿಕರಣದ್ವಯಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪೇಣಾಽಹ ಏವಮೇವೇತಿ।

#sutraಓಂ ಐಹಿಕಮಪ್ರಸ್ತುತಪ್ರತಿಬನ್ಧೇ ತದ್ದರ್ಶನಾತ್ ಓಂ ॥50॥**

(###sudha --)

#sutraಓಂ ಏವಂ ಮುಕ್ತಿಫಲನಿಯಮಸ್ತದವಸ್ಥಾವಧೃತೇಸ್ತದವಸ್ಥಾವಧೃತೇಃಓಂ ॥51॥**

(###sudha --)

ಏವಮೇವಾವಿರೋಧೇನ ಪ್ರಾರಬ್ಧಸ್ಯೈವ ಕರ್ಮಣಃ।

ಜ್ಞಾನಂ ದೃಷ್ಟಫಲಂ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಮುಕ್ತಿಶ್ಚೈವೇಹ ಲಭ್ಯತೇ ॥251॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನನ್ದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಚತುರ್ಥಃ ಪಾದಃ।

ಪ್ರಾರಬ್ಧಸ್ಯ ಕರ್ಮಣೋಽವಿರೋಧೇನೈವ ಜ್ಞಾನಂ ದೃಷ್ಟಫಲಂ ಪ್ರೋಕ್ತಮಿತಿ ಪ್ರಥಮಾಧಿಕರಣತಾತ್ಪರ್ಯಮ್। ದೃಷ್ಟಂ ಚ ತತ್ಫಲಂ ಚೇತಿ ದೃಷ್ಟಫಲಮ್। ಶ್ರವಣಾದಿಸಮ್ಪೂರ್ತ್ಯನನ್ತರಮೇವ ಜ್ಞಾನಮುತ್ಪದ್ಯತೇ। ಯದಿ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಪ್ರತಿಬನ್ಧಕಂ ನಾಸ್ತಿ। ತಸ್ಮಿಂಸ್ತು ಸತಿ ತದವಸಾನ ಇತಿ। ಏವಮೇವ ಮುಕ್ತಿಶ್ಚೈವೇಹ ಲಭ್ಯತ ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ। ಯಸ್ಮಿನ್ ದೇವೇ ಜ್ಞಾನಮುತ್ಪನ್ನಂ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಾನನ್ತರಮೇವ ಮುಕ್ತಿರ್ಲಭ್ಯತೇ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಪ್ರತಿಬನ್ಧಾಭಾವೇ। ತದ್ಭಾವೇ ತು ತದವಸಾನ ಇತಿ ॥*#### h ॥ ಇತ್ಯೈಹಿಕಾಧಿಕರಣಮ್, ಮುಕ್ತಿಫಲಾಧಿಕರಣಂ ಚ ॥10,11॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಭಗವತ್ಪಾದಸುಕೃತೇ

ರನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಪ್ರಗುಣಜಯತೀರ್ಥಾಖ್ಯಯತಿನಾ।

ಕೃತಾಯಾಂ ಟೀಕಾಯಾಂ ವಿಷಮಪದವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿವೃತೌ

ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯೇಽಸ್ಮಿಂಶ್ಚರಮಚರಣಃ ಪರ್ಯವಸಿತಃ ॥* ॥

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಟೀಕಾಯಾಂ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಮುನಿವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾಯಾಂ

ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಚತುರ್ಥಃ ಪಾದಃ।

#sutraಓಂ ತತ್ ಸತ್

ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯದೀಯಚರಣಾಮ್ಭೋಜಚ್ಛಾಯಾಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ನಿರ್ವೃತಾಃ।

ನನ್ದನ್ತಿ ಸತತಂ ಮುಕ್ತಾಃ ಸಂಶ್ರಯೇ ತಂ ಶ್ರಿಯಃ ಪತಿಮ್॥

(###sudha --)

h॥ ಅಧ್ಯಾಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಸ್ಯ, ಆದ್ಯಾಧಿಕರಣಸಪ್ತಕಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಸ್ಯ ಚ ನಿರೂಪಣಮ್॥

(###sudha --)

"ಫಲಂ ನಿಗದ್ಯತೇಽಸ್ಮಿನ್ನಧ್ಯಾಯೇ" ಇತಿ ಭಾಷ್ಯಮ್। ಫಲನಿರೂಪಣಸ್ಯೇದಾನೀಂ ಕಾ ಸಙ್ಗತಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸಮನ್ವಯೇತಿ।

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್

ಸಮನ್ವಯಾವಿರೋಧಾಭ್ಯಾಂ ಸಿದ್ಧೇ ವಸ್ತುನಿ ಸಾಧನೇ।

ವಿಚಾರಿತೇಷ್ವಶೇಷೇಷು ಸಾಧನೇಷು ವಿಶೇಷತಃ॥1॥**

(###sudha --)

ನಿತ್ಯಶಃ ಕಾರ್ಯಮತ್ಯನ್ತಮವಶ್ಯಮ್ಭಾವಿ ಸಾಧನಮ್।

ಚಿನ್ತ್ಯತೇ ಪ್ರಥಮಂ ತತ್ರ ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥2॥**

(###sudha --)

ಸಮನ್ವಯಾವಿರೋಧಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಥಮದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಪ್ರತಿಪಾದಿತಾಭ್ಯಾಂ ಪರಬ್ರಹ್ಮಾದಿರೂಪೇ ವಸ್ತುನಿ ಸಿದ್ಧೇ ಸತಿ ಸಾಧನೇ ಸಾಧನವಿಷಯೇ ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯೇ ಅಶೇಷೇಷು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನೇಷು ವಿಚಾರಿತೇಷು ಸತ್ಸು ಫಲಪ್ರತಿಪಾದನಸ್ಯಾವಸರಪ್ರಾಪ್ತಿಃ। ಜಿಜ್ಞಾಸಿತೇಷ್ವರ್ಥೇಷ್ವನ್ಯೇಷಾಂ ವಿಚಾರಿತತ್ವಾದಸ್ಯೈವಾವಶಿಷ್ಟತ್ವಾತ್। ಅತೋ ಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷಣಂ ಫಲಮತ್ರಾಧ್ಯಾಯೇ ನಿಗದ್ಯತೇ ಇತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಃ।

ಪಾದಚತುಷ್ಟಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಮ್, ಸಙ್ಗತಿಂ ಚ ಲಾಘವಾಯೈಕತ್ರೈವ ವಕ್ಷ್ಯತಿ।(1298) ತತಶ್ಚ ಫಲವಿಷಯೇಽಸ್ಮಿನ್ನಧ್ಯಾಯೇ ಕರ್ಮನಾಶಾಖ್ಯಂ ಫಲಂ ಪ್ರಥಮಪಾದೇ ನಿಗದ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ತಸ್ಯಾಪವಾದಮಾಹ ವಿಶೇಷತ ಇತಿ । ತತ್ರ ಚತುರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಪಾದೇ। ಪ್ರಥಮಂ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕೈಶ್ಚಿತ್ ಸೂತ್ರೈಃ ಸಾಧನಮೇವ ಚಿನ್ತ್ಯತೇ। ಕಥಮ್? ವಿಶೇಷತಃ ಪರಮಾದರೇಣ, ನಿತ್ಯಶೋ ನೈರನ್ತರ್ಯೇಣ ಚ ಕಾರ್ಯಮಿತಿ। ಕುತಃ? ಯತೋ ಮೋಕ್ಷಸಿದ್ಧಾವತ್ಯನ್ತಮವಶ್ಯಮ್ಭಾವಿ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ತೃತೀಯೇಽಧ್ಯಾಯೇ ಯಾನಿ ಸಾಧನಾನಿ ವಿಚಾರಿತಾನಿ ತೇಷ್ವೇವ ಕೇಷಾಞ್ಚಿತ್ ಪರಮಾದರನೈರನ್ತರ್ಯಾಭ್ಯಾಮನುಷ್ಠೇಯತ್ವಮತ್ರಾಽದೌ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ। ತಥಾಽನುಷ್ಠಾನ ಏವ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಭಾವಾತ್, ಅನ್ಯಥಾಽಭಾವಾತ್। ಏತಜ್ಜ್ಞಾಪನಾಯೈವ ತೃತೀಯ ಇದಮನುಕ್ತ್ವಾಽತ್ರೇದಮುಚ್ಯತೇ। ತತ್ರಾನುಕ್ತ್ಯಾ ಹಿ ತತೋ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಜ್ಞಾಯತೇ, ಫಲಲಕ್ಷಣೇ ಚೋಕ್ತ್ಯಾ ಫಲಾನ್ತರಙ್ಗತ್ವಮ್। ಅಧ್ಯಾಯಾದಿವ್ಯವಸ್ಥಾ ಚ ಪ್ರಾಯಿಕತ್ವಾದುಪಪದ್ಯತ ಇತಿ।

ಅಥ ಆವೃತ್ತ್ಯಧಿಕರಣಮ್ ॥1॥**

(###sudha --)

h॥ ಅಸಕೃದ್ಗುರೂಪದೇಶಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಶ್ರವಣಾವೃತ್ತೇಃ ಕರ್ತವ್ಯತಾಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಆವೃತ್ತಿರಸಕೃದುಪದೇಶಾತ್। ಅಧಿಕರಣೋತ್ಥಾನಕಾರಣಂ ದರ್ಶಯತಿ ಶ್ರವಣಾದೀತಿ।

#sutraಓಂ ಆವೃತ್ತಿರಸಕೃದುಪದೇಶಾತ್ಓಂ ॥1॥**

(###sudha --)

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ । ಶ್ರವಣಾದಿಸಕೃತ್ಕ್ರಿಯಾ ॥2॥**

(###sudha --)

ಆವೃತ್ತಿರ್ವೇತಿ ಸನ್ದೇಹೇ ಕರ್ತವ್ಯಾಽಽವೃತ್ತಿರೇವ ಹಿ।

ಉಪದೇಶೋಽತತ್ ತ್ವಮಸೀತ್ಯಾದಿರ್ಹ್ಯಸಕೃದೇವ ಯತ್ ॥3॥**

(###sudha --)

ಪ್ರಥಮಮ್, ತತ್ರ ಇತಿ ವರ್ತತೇ। “ಶ್ರೋತವ್ಯೋ ಮನ್ತವ್ಯೋ ನಿದಿಧ್ಯಾಸಿತವ್ಯಃ” ಇತಿ ದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ಶ್ರವಣಾದಿಕಂ ವಿಧೀಯತೇ। ತಸ್ಯ ಶ್ರವಣಾದೇರ್ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮಾದಿವತ್ ಸಕೃತ್ಕ್ರಿಯಾ ವಾ, ವ್ರೀಹ್ಯವಘಾತಾದಿವದಾವೃತ್ತಿರ್ವೇತಿ ಸನ್ದೇಹೇ ಸತಿ। ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್। ಸಕೃತ್ಕ್ರಿಯೇತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಚ ಸತೀತ್ಯಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್। ಇದಮಧಿಕರಣಮಾರಭ್ಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಬೀಜಂ ಚ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೇ ಸ್ಪಷ್ಟಮವಗನ್ತವ್ಯಮ್।

ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಕರ್ತವ್ಯೇತಿ। ಶ್ರವಣಾದೀನಾಮಿತಿ ವರ್ತತೇ। ಹಿಶಬ್ದಃ “ಅತತ್ ತ್ವಮಸಿ” ಇತ್ಯುಪದೇಶಸ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಂ ದ್ಯೋತಯತಿ। ಯದಿ ಹಿ ಶಿಷ್ಯೇಣಾಽವೃತ್ತಿರ್ನ ಕರ್ತವ್ಯಾ, ತದಾ ಗುರೋರಸಕೃದುಪದೇಶೋಽನರ್ಥಕಃ ಸ್ಯಾತ್, ತೇನ ಜ್ಞಾಯತೇ ಕರ್ತವ್ಯಾ ಶ್ರವಣಾವೃತ್ತಿರಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ರುದ್ರಾದಿಪದಯೋಗ್ಯಜೀವಾನುಷ್ಠಿತಶ್ರವಣಾದ್ಯಾವೃತ್ತಿನಿರೂಪಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅನೇನ ಶ್ರವಣಾವೃತ್ತೇಃ ಕರ್ತವ್ಯತಾ ಸಿದ್ಧಾ । ತ್ರಯಾಣಾಮಪ್ಯಾವೃತ್ತಿಂ ಸಾಧಯತ್ "ಲಿಙ್ಗಾಚ್ಚ " ಇತಿ ಸೂತ್ರಂ ಪಠಿತ್ವಾ ತದಭಿಪ್ರೇತಾನಿ ಲಿಙ್ಗಾನ್ಯಾಗಮವಾಕ್ಯೇನೈವ ದರ್ಶಯತಿ ಲಿಙ್ಗಾದಿತ್ಯಾದಿನಾ ।

#sutraಓಂ ಲಿಙ್ಗಾಚ್ಚ ಓಂ ॥2॥**

(###sudha --)

ಲಿಙ್ಗಾಲ್ಲಾತವ್ಯತಃ ಪೂರ್ವಮೃಜೋರ್ಬ್ರಹ್ಮತ್ವತಃ ಶತಾತ್ ।

ಶುಶ್ರಾವೋಗ್ರತಪಾ ನಾಮ ಯೋಗ್ಯೋ ರುದ್ರಪದಸ್ಯ ಯಃ ॥4॥**

(###sudha --)

ಸಾರ್ಧಂ ಪರಾರ್ಧಂ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತು ಗುಣಾನ್ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಸದೋದ್ಯತಃ ।

ತತ್ತ್ರಿಭಾಗಮುಪಾಸಾಂ ಚ ಚಕ್ರೇ ಸಮ್ಭೃತಮಾನಸಃ ॥5॥**

(###sudha --)

ದಶಮನ್ವನ್ತರಂ ಶಕ್ರಪದಯೋಗ್ಯೋ ಗರುತ್ಮತಃ ।

ಪದಯೋಗ್ಯಾತ್ ಸುಮನಸಃ ಸುನನ್ದೋ ನಾಮ ಚಾಶೃಣೋತ್ ।

ಉಪಾಸಾಂ ಚಕ್ರ ಉದ್ಯುಕ್ತೋ ಮನ್ವನ್ತರಚತುಷ್ಟಯಮ್ ॥6॥**

(###sudha --)

ಸೂರ್ಯಾಚನ್ದ್ರಮಸೋಶ್ಚೈವ ಪದಯೋಗ್ಯೌ ಸುತೇಜಸೌ ।

ಸುರೂಪಃ ಶಾನ್ತರೂಪಶ್ಚ ಮನ್ವನ್ತರಚತುಷ್ಟಯಮ್ ।

ಅಶೃಣ್ವತಾಂ ಸುಮನಸೋ ಮನ್ವನ್ತರಮುಪಾಸತಾಮ್ ॥7॥**

(###sudha --)

ತತಃ ಪ್ರೋಕ್ತಾಸ್ತು ತೇ ಸರ್ವೇ ಭಕ್ತ್ಯೋಗ್ರತಪಆದಯಃ ।

ಅಪಶ್ಯನ್ ಪರಮಂ ವಿಷ್ಣುಂ ತತ್ಪ್ರಸಾದ್ವೈಧಿತಾಃ ಸದಾ।

ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ವಿಷ್ಣುನಾ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ಗ್ರನ್ಥೇ ಸತ್ತತ್ತ್ವಸಞ್ಜ್ಞಿತೇ ॥8॥**

(###sudha --)

ಲಾತವ್ಯ ಆದಾತವ್ಯಃ ಶಿಷ್ಯೈರುಪಾಸಿತವ್ಯಃ, ತಸ್ಮಾತ್। ಬ್ರಹ್ಮತ್ವತ ಇತಿ ಷಷ್ಠೀಬಹುವಚನಾನ್ತಾತ್ ತಸಿಃ। ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾನಾಂ ಶತಾತ್ ಪೂರ್ವಮಿತಿ ಖೂಜೋರ್ವಿಶೇಷಣಮ್। ಯಸ್ಯೈತಸ್ಮಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪಾದಾರಭ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪಾನಾಂ ಶತೇ ಗತೇ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ ತಸ್ಮಾದಿತಿ ಯಾವತ್। ಸಾರ್ಧಂ ಪರಾರ್ಧಮಿತ್ಯತ್ಯನ್ತಸಂಯೋಗೇ ದ್ವಿತೀಯಾ। ತತ್ತ್ರಿಭಾಗಂ ತಸ್ಯ ಶ್ರವಣಕಾಲಸ್ಯ ತೃತೀಯಭಾಗಂ ಕಾಲಮ್। ಉಪಾಸಾಂ ಮನನನಿದಿಧ್ಯಾಸನರೂಪಾಮ್। ಸಮ್ಭೃತಮಾನಸ ಇತಿ ಉಪಾಸಿತವ್ಯ ಏವಾರ್ಥೇ ಧೃತಚಿತ್ತಃ।

ದಶ ಮನ್ವನ್ತರಾಣಿ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ಸ ತಥೋಕ್ತಃ। ಗರುತ್ಮತಃ ಪದಯೋಗ್ಯಾದಿತಿ। ಗರುತ್ಮತೋ ಯತ್ ಪದಂ ತತ್ರ ಯೋಗ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಸುತೇಜಸಾವೇವ ಸುಪ್ರಜ್ಞಾವೇವ ನತು ಮನ್ವೌ। ಅಶೃಣ್ವತಾಂ ಅಶೃಣುತಾಮ್। “ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಮ್” ಇತಿ ದ್ವಿವಿಕರಣತಾ। ಸುಮನಸ ಏವ। ಮನ್ವನ್ತರಂ ಮನ್ವನ್ತರಾವಚ್ಛಿನ್ನಂ ಕಾಲಮ್। ಉಪಾಸತಾಮುಪಾಸಾತಾಮ್। ಛಾನ್ದಸೋ ವರ್ಣವಿಕಾರಃ।

h॥ ಶ್ರವಣಾದ್ಯಾವೃತ್ತಿಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವತ್ರ ಶ್ರವಣಾದಿಕಾಲಬಾಹುಲ್ಯಮೇವ ಪ್ರತೀಯತೇ, ನ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಃ। ಶ್ರುತಸ್ಯೈವ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಪುನಃ ಶ್ರವಣಮಿತ್ಯಾದಿರೂಪಾ ಹಿ ಸೇತಿ। ಮೈವಮ್। ಏಕೇನ ವಾಕ್ಯೇನಾವಗತಸ್ಯ ತತ್ತ್ವಸ್ಯ ಪುನಃಪುನಸ್ತೇನಾನ್ಯೇನ ವಾಽವಗತಿಃ ಶ್ರವಣಾವೃತ್ತಿಃ। ಏವಮೇಕಯಾ ಯುಕ್ತ್ಯಾಽನುಸಂಹಿತಸ್ಯ ಭೂಯೋಭೂಯಸ್ತಯಾಽನ್ಯಯಾ ವಾಽನುಸನ್ಧಾನಂ ಮನನಾವೃತ್ತಿರಿತ್ಯಭಿಪ್ರೇತತ್ವಾತ್।

ನನ್ವೇವಞ್ಚೇತ್ “ಸರ್ವವೇದಾನ್ತಪ್ರತ್ಯಯಮ್” ಇತ್ಯನೇನೈವ ಗತಮೇತತ್। ಸತ್ಯಮ್। ತಸ್ಯೈವಾತ್ಯನ್ತಾವಶ್ಯಕತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಾಯ ಪುನರಾರಮ್ಭ ಇತ್ಯುಕ್ತಮೇವ। ಏವಮುತ್ತರತ್ರಾಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್॥*#### h॥ ಇತ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯಧಿಕರಣಮ್॥1॥**

#aಅಥ ಆತ್ಮೋಪಗಮಾಧಿಕರಣಮ್॥2॥**

(###sudha --)

h॥ ವಿಷ್ಣೋರಾತ್ಮಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಆತ್ಮೇತಿ ತೂಪಗಚ್ಛನ್ತಿ ಗ್ರಾಹಯನ್ತಿ ಚ। ಏತತ್ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತುಮಾತ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥಂ ತಾವದಾಹ -- ಆತ್ಮೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಆತ್ಮೇತಿ ನಾಮ ಕಥಿತಂ ಸಾಕ್ಷಾನ್ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಹಿ।

ಆತ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮ ಮಹಾಂಸ್ತಾರಃ ಪರಮೇಶಃ ಶುಚಿಶ್ರವಾಃ॥9॥**

(###sudha --)

ವಿಷ್ಣುರ್ನಾರಾಯಣೋಽನನ್ತ ಇತಿ ಶ್ರೀಪತಿರೀರ್ಯತೇ।

ಇತಿ ಪೈಙ್ಗಿಶ್ರುತಿಶ್ಚೈವ ತಥೈವ ಪರಮಶ್ರುತಿಃ॥10॥**

(###sudha --)

ಓಮಾತ್ಮಾ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುರಾತ್ಮಾನನ್ದೋಽಕ್ಷರಃ ಸ್ವರಾ।

ವಿಶ್ವತ್ರಾತಾ ನೃಸಿಂಹೋಽಜೋ ನಾರಾಯಣ ಉರುಕ್ರಮಃ॥11॥**

(###sudha --)

ಅನಸೂಯಾ ತಥೈವಾತ್ರೇರ್ಜಜ್ಞೇ ಪುತ್ರಾನಕಲ್ಮಷಾನ್।

ದತ್ತಂ ದುರ್ವಾಸಸಂ ಸೋಮಮಾತ್ಮೇಶಬ್ರಹ್ಮಸಮ್ಭವಾನ್

ಇತಿ ಭಾಗವತೇ ಚೈವ ತಸ್ಮಾದಾತ್ಮಾ ಜನಾರ್ದನಃ॥12॥**

(###sudha --)

ಯಸ್ಮಾದಾತ್ಮೇತಿ ನಾಮ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮುಖ್ಯಯಾ ವೃತ್ತ್ಯಾ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಕಥಿತಮ್। ಮುಖ್ಯೇ ಚ ಸಮ್ಭವತ್ಯಮುಖ್ಯಂ ನ ಯುಜ್ಯತೇ। ತಸ್ಮಾದತ್ರ ಸೂತ್ರೇಽಪಿ ಆತ್ಮಾ ಜನಾರ್ದನಃ ಆತ್ಮಶಬ್ದೋದಿತೋ ಜನಾರ್ದನ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೇನಾನ್ವಯಃ। ಕಿಂ ತದಾತ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಭಗವನ್ನಾಮತ್ವಕಥನಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಆತ್ಮೇತಿ। ಇತಿ ನಾಮಭಿಃಪೈಙ್ಗಿಶ್ರುತಿರಾತ್ಮಶಬ್ದಂ ಭಗವನ್ನಾಮತ್ವೇನಾಽಹ। ಚಶಬ್ದಃ ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ। ಶ್ರುತಿರೇವ ನತು ಮಾನುಷಪ್ರಣೀತಮಭಿಧಾನಮಿತ್ಯೇವಶಬ್ದಃ। ತೇನ "ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ಆತ್ಮಾ ಪುರುಷಃ" ಇತ್ಯಾದಿವಿರೋಧೋ ನಾಽಶಙ್ಕನೀಯಃ। ಓಮಾತ್ಮೇತಿ ಪರಮಶ್ರುತಿಃ। ಆತ್ಮಾನನ್ದೇತಿ ಸಮಸ್ತಮೇಕಂ ನಾಮ।

"ಅನಸೂಯಾ" ಇತಿ ಭಾಗವತೇ ಚಾಽತ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಭಗವತ್ಯೇವ ಪ್ರಯೋಗೋಽಸ್ತಿ। ತಥೈವೇತಿ ತತ್ರ ಪ್ರಕೃತೇನ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಮ್। ಜಜ್ಞೇ ಜನಯಾಮಾಸ। ಅನ್ತರ್ಣೀತಣಿಜರ್ಥೋ ವಾಽತ್ರ ಜನಿಃ। ಆತ್ಮೇಶಬ್ರಹ್ಮಸಮ್ಭವಾನ್ ವಿಷ್ಣುಶಿವಬ್ರಹ್ಮಸಮ್ಭವಾನ್। ಸಹ ಭವನ್ತೀತಿ ಸಮ್ಭವಾಃ। ಅತ್ರ ದತ್ತದೂರ್ವಾಸಸೌ ವಿಷ್ಣುಶಿವಾವೇವ। ಸೋಮೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸಹಭೂತಃ। ತದ್ಧರ್ಮೋಽನ್ಯಯೋರಪ್ಯುಪಚಾರಾದುಚ್ಯತೇ। ಛತ್ರಿಣ ಇತಿ ಯಥಾ।

h॥ ಯಸ್ಮಾಜ್ಜ್ಞಾನಿನ ಆತ್ಮತ್ವೇನೋಪಾಸತೇ, ಜಾನನ್ತಿ, ಉಪದಿಶನ್ತಿ ಚ ತಸ್ಮಾದ್ ವಿಷ್ಣುಃ ಆತ್ಮತ್ವೇನೋಪಾಸ್ಯಃ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಅಸ್ಯಾತ್ಮಶಬ್ದೋ ವಿಷ್ಣುಪರಃ, ತಥಾಽಪಿ ಕಃ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಇತ್ಯತ ಆತ್ಮೇತೀತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಂಶಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ತಸ್ಮಾದಿತಿ।

#sutraಓಂ ಆತ್ಮೇತಿ ತೂಪಗಚ್ಛನ್ತಿ ಗ್ರಾಹಯನ್ತಿ ಚ ಓಂ ॥3॥**

(###sudha --)

ತಸ್ಮಾದುಪಾಸ್ಯೋ ವಿಷ್ಣುರಿತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಃ ಸಜ್ಜನೈಃ ಸದಾ।

ತಥೈವೋಪಾಸತೇ ಸನ್ತಸ್ತಥೈವೋಪದಿಶನ್ತಿ ಚ ॥13॥**

(###sudha --)

ಯಸ್ಮಾದಾತ್ಮಶಬ್ದೋ ವಿಷ್ಣುಪರಃ, ತಸ್ಮಾತ್। ಅಯಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥಃ ಆತ್ಮಾ ವಿಷ್ಣುಃ ಆತ್ಮೇತಿ ಸಜ್ಜನೈಃ ಸದಾ ಜ್ಞಾತವ್ಯ ಉಪಾಸ್ಯೋ ಧ್ಯೇಯಶ್ಚೇತಿ। ಹೇತ್ವಂಶಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ತಥೈವೇತಿ। ಅನೇನಾಽತ್ಮೇತಿ ಶಬ್ದಸ್ಯಾಽವೃತ್ತಿಃ, ತುಶಬ್ದಶ್ಚ ಅವಧಾರಣಾರ್ಥ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ಸತಾಮೇವೋಪಾಸನೋಪದೇಶೌ ಭಾಷ್ಯೋದಾಹೃತಾಭ್ಯಾಂ ಶ್ರುತಿಭ್ಯಾಂ ಸಿದ್ಧೌ। ಉಪಗಚ್ಛನ್ತೀತ್ಯೇತಜ್ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಮ್, ಉಪಾಸನಾರ್ಥಂ ಚ। ತತ್ರ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥತ್ವಂ ಸ್ಪಷ್ಟಮಿತ್ಯೇಕ ಏವಾರ್ಥೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಃ। ಅತ ಏವ ಪ್ರಾಕ್ ಜ್ಞಾತವ್ಯ ಉಪಾಸ್ಯಶ್ಚೇತ್ಯುಕ್ತಮ್।

h ॥ ಅತ್ಮತ್ವೋಪಾಸ್ತಿರ್ನಾಮ ಸ್ವಾಮಿತ್ವೋಪಾಸ್ತಿಃ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವನೇನ ವಿಷ್ಣುರ್ವಿಷ್ಣುರಿತ್ಯುಪಾಸ್ಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ತತಶ್ಚ ಕಿಮನೇನ ಕೃತಂ ಸ್ಯಾತ್? ನಹ್ಯವಿಷ್ಣುತ್ವೇನೋಪಾಸ್ತಿರತ್ರ ಪ್ರಸಕ್ತೇತ್ಯತ ಆಹ --ಆದಾನೇತಿ।

ಆದಾನಾರ್ಥತ್ವತಶ್ಚಾಯಮಾತ್ಮಶಬ್ದಃ ಪತಿಂ ವದೇತ್।

ಸ್ವಾಮೀ ಮೇ ವಿಷ್ಣುರಿತ್ಯೇವ ನಿತ್ಯದೋಪಾಸ್ಯಮಞ್ಜಸಾ ॥14॥**

(###sudha --)

ಅಯಂ ಸೂತ್ರಗತ ಆತ್ಮಶಬ್ದಃ ಪತಿಂ ಚ ವದೇತ್। ಕಥಮ್? ಆದಾನಾರ್ಥತ್ವತ ಆದಾನಕರ್ತೃತ್ವಾರ್ಥತ್ವಾತ್। ಆಪೂರ್ವಾತ್ ದಾಞಃ "ಆತೋ ಮನಿನ್" ಇತಿ ಮನಿನ್ಪ್ರತ್ಯಯಃ, ಆಕಾರಲೋಪಃ, ದಸ್ಯ ತಶ್ಚ, ನಿರ್ವಚನತ್ವಾತ್। ತಥಾಚೋಕ್ತಮ್ "ಯಚ್ಚಾಽಪ್ನೋತಿ ಯದಾದತ್ತೇ" ಇತ್ಯಾದಿ। ಪತಿರ್ಹಿ ಸ್ವೀಯತಯಾ ಭೃತ್ಯಾನಾದತ್ತೇ।

ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತಃ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಂ ವಿವೃಣೋತಿ ಸ್ವಾಮೀತಿ। ಅತ್ರ ಸೂತ್ರೇ ದ್ವಾವಾತ್ಮಶಬ್ದೌ। ಏಕೋಽನುವಾದಾರ್ಥಃ, ದ್ವಿತೀಯೋ ವಿಧ್ಯರ್ಥಃ। ಆತ್ಮಾ ಆತ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ಯ ಇತಿ ದ್ವಾವಪಿ ವಿಷ್ಣುವಿಷಯೌ। ತತ್ರಾಽದ್ಯೋಽವಿವಕ್ಷಿತಾವಯವಾರ್ಥಃ ಸಞ್ಜ್ಞಾತ್ವೇನ ವರ್ತತೇ। ದ್ವಿತೀಯೋ

ವಿವಕ್ಷಿತಾವಯವಾರ್ಥಃ ಸ್ವಾಮಿನಂ ವದತಿ। ತಥಾಚಾಽತ್ಮಾ ವಿಷ್ಣುರಾತ್ಮೇತಿ ಸ್ವಾಮೀತಿ ಉಪಾಸ್ಯ ಇತಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥೋಽ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಅಞ್ಜಸಾ ಪರಮಾದರೇಣ।

h॥ ಸ್ವಾಮಿತ್ವೋಪಾಸನಸ್ಯಾತ್ಯಾವಶ್ಯಕತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣೋಕ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇತತ್ "ಆನನ್ದಾದಯಃ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ" ಇತ್ಯನೇನೈವ ಗತಮ್। ಸತ್ಯಮ್। ಸರ್ವಥೋಪಾಸ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಜ್ಞಾಪನಾಯ ಪುನರ್ವಚನಮ್। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ನಿತ್ಯದೈವಾಞ್ಜಸೇತಿ। ಅಸ್ಯ ಸರ್ವಥೋಪಾಸ್ಯತ್ವೇ ಕಿಂ ಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ವಾಮೀತಿ।

ಸ್ವಾಮೀ ವಿಷ್ಣುರಿತಿ ಧ್ಯಾನಂ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯತಃ।

ಕರ್ತವ್ಯಂ ಸರ್ವಥೈವೈತನ್ನ ಕಥಞ್ಚನ ವಿಸ್ಮರೇತ್

ಇತಿ ಸತ್ತತ್ತ್ವವಚನಂ ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯವಚನಂ ಪರಮ್॥15॥**

(###sudha --)

ಮಮ ಸ್ವಾಮೀ ಹರಿರ್ನಿತ್ಯಂ ಸರ್ವಸ್ಯ ಪತಿರೇವ ಚ।

ಇತಿ ಧ್ಯೇಯಃ ಸರ್ವದೈವ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುರವ್ಯಯಃ॥16॥**

(###sudha --)

ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯತ ಇತಿ। ಸ್ವಾಮಿತ್ವಂ ವಿಶೇಷಣಮ್, ವಿಷ್ಣುರ್ವಿಶೇಷ್ಯ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವೇನೈವ। ನತು ತಟಸ್ಥಂ ಸ್ವಾಮಿತ್ವಂ ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರುಪಲಕ್ಷಣಮಿತ್ಯೇವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಕಥಞ್ಚನ ಆಧಿವ್ಯಾಧಿಸತ್ತ್ವೇಽಪಿ। ಪರಮ್ ಉಪರಿತನಮ್। ಮಮ ಸ್ವಾಮೀತ್ಯನೇನ ಪ್ರಸಕ್ತಮಲ್ಪತ್ವಂ ನಿವಾರಯತಿ ಸರ್ವಸ್ಯೇತಿ॥*####
h॥ ಇತ್ಯಾತ್ಮೋಪಗಮಾಧಿಕರಣಮ್॥2॥**

#aಅಥ ಪ್ರತೀಕಾಧಿಕರಣಮ್॥3॥**

(###sudha --)

h॥ ವಿಷ್ಣುಪ್ರತೀಕಯೋರೈಕ್ಯೋಪಾಸ್ತಿನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ನ ಪ್ರತೀಕೇ ನಹಿ ಸಃ। "ಮನೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸೀತ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಪ್ರಾಪ್ತಂ ಮನಃಪ್ರಭೃತಿಪ್ರತೀಕಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇನ ಉಪಾಸನಮತ್ರ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧ್ಯತೇ। ತತ್ರ ಪ್ರತೀಕ ಇತ್ಯಧಿಕರಣಸಪ್ತಮೀತಿ ಪ್ರತೀತಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ಪ್ರತೀಕಾಧಿಕರಣಸ್ಯ ಚೋಪಾಸನಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಯುಕ್ತಮೇವ। ಅತೋಽನ್ಯಥಾ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಪ್ರತೀಕೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

#sutraಓಂ ನ ಪ್ರತೀಕೇ ನಹಿ ಸಃ ಓಂ ll4 ll**

(###sudha --)

ಪ್ರತೀಕವಿಷಯತ್ವೇನ ನ ಕಾರ್ಯಾ ವಿಷ್ಣುಭಾವನಾ l

ಪ್ರತೀಕಂ ನೈವ ವಿಷ್ಣುರ್ಯನ್ಮಿಥ್ಯೋಪಾಸಾ ಹ್ಯನರ್ಥದಾ ll17 ll**

(###sudha --)

ಇತ್ಥಮ್ಭೂತಲಕ್ಷಣೇ ತೃತೀಯಾ l "ಇದಂ ಮನಆದಿಕಂ ವಿಷ್ಣುಃ' ಇತ್ಯೇವಂರೂಪೋಪಾಸನಾ ನ ಕಾರ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ l "ನ ಹಿ ಸಃ" ಇತಿ ಹೇತುಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಪ್ರತೀಕಮಿತಿ l ಯದ್ ಯಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರತೀಕಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರತಿಮಾತ್ಮಕಂ ಮನಃಪ್ರಭೃತಿ ಸ ವಿಷ್ಣುರ್ನೈವ ತಸ್ಮಾದಿತಿ ಪೂರ್ವೇಣಾನ್ವಯಃ l

ನನ್ವಸಙ್ಗತೋಽಯಂ ಹೇತುಃ l ಪ್ರತೀಕಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃಶ್ಚಾಭೇದಾಭಾವೋ ಹ್ಯಭೇದಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರಮಿತೇಶ್ಚ ನಿವಾರಕಃ, ನತ್ವಭೇದಭಾವನಾಮಾತ್ರಸ್ಯೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಮಿಥ್ಯೇತಿ l ನಹಿ ಸ ವಿಷ್ಣುಃ ಪ್ರತೀಕಮ್ l ಅತಸ್ತಯೋರಭೇದಭಾವನಾ ಮಿಥ್ಯೋಪಾಸನಾ l ಸಾ ಚಾನರ್ಥಸ್ಯೈವ ಹೇತುಃ l ಅತೋ ನ ಕರ್ತವ್ಯೇತ್ಯೇವಂ ಹೇತುಹೇತುಮದ್ಭಾವಃ ಸೂತ್ರಕೃತೋಽಭಿಪ್ರೇತಃ, ನ ಪುನಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ l ಅತೋ ನಾಸಙ್ಗತಿಃ l

h ll ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಭಿಃ ಮಿಥ್ಯೋಪಾಸನಸ್ಯಾನರ್ಥಸಾಧನತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ll

(###sudha --)

ಮಿಥ್ಯೋಪಾಸನಸ್ಯಾನರ್ಥಹೇತುತ್ವಂ ಕುತ ಇತ್ಯತಸ್ತದುಪಪಾದನಪೂರ್ವಕಮಿಮಮೇವ ಸೂತ್ರಾಭಿಪ್ರಾಯಂ ಸ್ಪಷ್ಟಮಾಚಷ್ಟೇ ಯೋಽನ್ಯಥೇತ್ಯಾದಿನಾ ಭಗವಾನ್ ಪ್ರಭುರಿತ್ಯನ್ವೇನ l

ಯೋಽನ್ಯಥಾ ಸನ್ತಮಾತ್ಮೇಶಮನ್ಯಥಾ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ l

ಕಿಂ ತೇನ ನ ಕೃತಂ ಪಾಪಂ ಚೋರೇಣಾಽತ್ಮಾಪಹಾರಿಣಾ ll18 ll**

(###sudha --)

ಯೋಽನ್ಯಥಾ ಸನ್ತಮಾತ್ಮಾನಮನ್ಯಥಾ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ l

ಕಿಂ ತೇನ ನ ಕೃತಂ ಪಾಪಂ ಚೋರೇಣೇಶಾಪಹಾರಿಣಾ ll19 ll**

(###sudha --)

ಯೋನ್ಯಥೈವ ಸ್ಥಿತಂ ವಿಷ್ಣುಮನ್ಯಥಾ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ l

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕಿಂ ತೇನ ನ ಕೃತಂ ಪಾಪಂ ಚೋರೇಣ ಬ್ರಹ್ಮಹಾರಿಣಾ ॥20॥**

(###sudha --)

ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಪ್ರತಿಮಾಂ ವಾऽಪಿ ದೇವತಾನ್ತರಮೇವ ವಾ ।

ಚೇತನಾಚೇತನಂ ವಾऽನ್ಯದ್ ಧ್ಯಾಯೇದ್ ಯಃ ಕೇಶವಸ್ತ್ವಿತಿ ।

ಕಿಂ ತೇನ ನ ಕೃತಂ ಪಾಪಂ ಚೋರೇಣೇಶಾಪಹಾರಿಣಾ ॥21॥**

(###sudha --)

ಯೋऽನ್ಯದ್ ವಿಷ್ಣುರಿತಿ ಧ್ಯಾಯೇಜ್ಜಾನೀಯಾದ್ ವಾ ಹರಿಂ ತಥಾ ।

ಅನ್ಧೇ ತಮಸಿ ಮಜ್ಜೇತ್ ಸ ಯತ್ರ ನೈವೋತ್ಥಿತಿಃ ಕ್ವಚಿತ್ ॥22॥**

(###sudha --)

ಯೋऽನ್ಯದ್ ವಿಷ್ಣುರಿತಿ ಧ್ಯಾಯೇದ್ ವಿಷ್ಣುರನ್ಯದಿತಿ ಸ್ಮ ವಾ ।

ಅನ್ಯಥಾಧ್ಯಾನದೋಷೇಣ ಸೋऽನ್ಧೇ ತಮಸಿ ಮಜ್ಜತಿ ॥23॥**

(###sudha --)

ಯೋऽನ್ಯದ್ ವಿಷ್ಣುರಿತಿ ಧ್ಯಾಯೇದ್ ವಿಷ್ಣುರನ್ಯದಿತಿ ಸ್ಮ ವಾ ।

ಮಹಾತಮಸಿ ಮಗ್ನಸ್ಯ ತಸ್ಯ ನೈವೋತ್ಥಿತಿಃ ಕ್ವಚಿತ್ ॥24॥**

(###sudha --)

ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿದನ್ಯಥಾಸಂಸ್ಥಮನ್ಯಥಾ ಧ್ಯಾತಮಞ್ಜಸಾ ।

ಧ್ಯಾತುರ್ಮಹಾದೋಷಕರಂ ಕಿಮು ಸರ್ವೇಶ್ವರೋ ಹರಿಃ ॥25॥**

(###sudha --)

ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿದನ್ಯಥಾಸಂಸ್ಥಮನ್ಯಥಾ ಧ್ಯಾತಮಞ್ಜಸಾ ।

ಮಹಾದೋಷಕರಂ ವಿಷ್ಣುಃ ಕಿಮು ಸರ್ವೇಶ್ವರೇಶ್ವರಃ ॥26॥**

(###sudha --)

ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿದನ್ಯಥಾ ಸಂಸ್ಥಮನ್ಯಥಾ ಜ್ಞಾತಮಞ್ಜಸಾ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅನರ್ಥಕಾರಣಂ ಲೋಕೇ ಕಿಮು ಸರ್ವೇಶ್ವರೇಶ್ವರಃ ॥27॥**

(###sudha --)

ನ ಕಿಞ್ಚಿದನ್ಯಥಾ ಜ್ಞೇಯಂ ಧ್ಯೇಯಂ ವಾ ತೇನ ಕುತ್ರಚಿತ್।

ಕಿಮು ಸರ್ವೋತ್ತಮೋ ವಿಷ್ಣುರ್ಜ್ಞೇಯೋ ನೀಚತಯಾ ಕ್ವಚಿತ್ ॥28॥**

(###sudha --)

ತಸ್ಮಾದ್ ವಸ್ತು ಯಥಾರೂಪಂ ಜ್ಞೇಯಂ ಧ್ಯೇಯಂ ಚ ಸರ್ವದಾ।

ಕಾರಣಂ ಪುರುಷಾರ್ಥಸ್ಯ ನಾನ್ಯಥಾ ಭವತಿ ಕ್ವಚಿತ್ ॥29॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರುತಿಪುರಾಣೋಕ್ತಿಬಲತೋ ನ ಪ್ರತೀಕತಾ।

ಧ್ಯೇಯಾ ವಿಷ್ಣೋಃ ಕ್ವಚಿದ್ ಯಸ್ಮಾನ್ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಮನರ್ಥದಮ್ ॥30॥**

(###sudha --)

ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ನಹಿ ಸ ಇತ್ಯಾಹ -- ಭಗವಾನ್ ಪ್ರಭುಃ।

ಪ್ರತೀಕಸಂಸ್ಥಿತತ್ವೇನ ಧ್ಯೇಯೋ ವಿಷ್ಣುರ್ನಚಾನ್ಯಥಾ ॥31॥**

(###sudha --)

ಅನ್ಯಥಾ ಸನ್ತಂ ಪ್ರತೀಕಭಿನ್ನತ್ವಾದಿಪ್ರಕಾರಂ ಸನ್ತಮ್। ಆತ್ಮನಾಂ ಜೀವಾನಾಮ್ ಈಶಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರತೀಕತ್ವಾದಿನಾ। ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ಜಾನಾತಿ ಧ್ಯಾಯತಿ ಚ। ಚೋರತ್ವಸ್ಯೈವ ವಿವರಣಮ್ ಆತ್ಮಾಪಹಾರಿಣೇತಿ। ಅಭೇದೇ ಖಲ್ವೇಕಾವಶೇಷಃ ಸ್ಯಾತ್। ತತ್ರ ಪ್ರತೀಕಾವಶೇಷೇ ಧ್ಯಾತೇ ಸ್ಫುಟಂ ಪರಮಾತ್ಮಾಪಹಾರಿತ್ವಮ್। ಪ್ರತೀಕಪ್ರವಿಲಯೇಽಪ್ಯೈಶ್ವರ್ಯಾಪಲಾಪಾತ್ ಪರಮಾತ್ಮಾಪಹಾರಿತ್ವಮೇವ। ಆತ್ಮಾನಂ ಪರಮಾತ್ಮಾನಮ್।

ಏತಾನಿ ತ್ರೀಣಿ ವಾಕ್ಯಾನಿ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರತೀಕತಾಧ್ಯಾನೇ ಬಾಧಕಾನಿ। ಪ್ರತೀಕಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುತ್ವಧ್ಯಾನೇ ತು ನ ಬಾಧಕಮಿತ್ಯತಃ ಸ್ವಾತ್ಮಾನಮಿತಿ ವಾಕ್ಯಂ ಪಠಿತಮ್। ಯೋಽನ್ಯದಿತಿ ತ್ರೀಣ್ಯುಭಯಾರ್ಥೇ। ಯತ್ರ ಪತಿತಸ್ಯ। ಅನ್ಯಥಾಧ್ಯಾನಮೇವ ದೋಷೋಽನ್ಯಥಾಧ್ಯಾನದೋಷಃ।

ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿದಿತ್ಯಾದೀನಿ ಪ್ರಥಮಾರ್ಥ ಏವ ಕೈಮುತ್ಯಾರ್ಥಾನಿ। ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿದ್ ಗಙ್ಗೋದಕಾದಿಕಮನ್ಯಥಾ ಸಂಸ್ಥಂ ಪವಿತ್ರಂ ಸತ್ ಅನ್ಯಥಾಽಪವಿತ್ರಂ ಧ್ಯಾತಂ ಧ್ಯಾತುರಞ್ಜಸಾ ಮಹಾದೋಷಕರಮ್, ಕಿಮು ಸರ್ವೇಶ್ವರೋ ಹರಿರಪಕೃಷ್ಟತಯಾ ಧ್ಯಾತಃ। ತೇನ ಅನರ್ಥಪ್ರಸಙ್ಗೇನ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಇತಿ ಶ್ರುತಿಪುರಾಣೋಕ್ತಿಬಲತೋ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಮನರ್ಥದಂ ಪ್ರತೀಯತೇ ಯಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಮಾದ್ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರತೀಕತಾ ನ ಧ್ಯೇಯೇತಿ ಪರಮ್ಪರಯಾ ಹೇತುಹೇತುಮದ್ಭಾವಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಭಗವಾನ್ ಸೂತ್ರಕಾರಃ "ನಹಿ ಸಃ" ಇತಿ ಹೇತುಮಾಹ। ಅತೋ ನಾಸಙ್ಗತಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ। (1289) ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಪ್ರಕಾರೇಣ ದ್ವಿರೂಪಸ್ಯಾಪಿ ಧ್ಯಾನಸ್ಯ ಸಾಮ್ಯಾದ್ ಬಲತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಧ್ಯಾನಸ್ಯಾಪಿ ಜ್ಞಾನವಿಶೇಷತ್ವಾತ್ ಸಙ್ಕೀರ್ಣೋಕ್ತಿಃ।

h॥ ಪ್ರತೀಕಾಧಿಷ್ಠಾತೃತ್ವೇನೋಪಾಸ್ಯತ್ವಂ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ॥

(###sudha --)

ಏವನ್ತರ್ಹಿ "ಮನೋ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೀನಾಂ ಕೋಽರ್ಥ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರತೀಕೇತಿ। "ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಮ್", "ಸಪ್ತಸು ಪ್ರಥಮಾ", "ಷು ದ್ವಿತೀಯಾ", ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಮರಣಾದ್ ವಿಭಕ್ತಿವ್ಯತ್ಯಯೇನಾಧಿಕಾರಣರ್ಥತಯಾ ಶ್ರುತಯೋ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಾ ಇತಿ ಭಾವಃ॥*#### h॥ ಇತಿ ಪ್ರತೀಕಾಧಿಕರಣಮ್॥3॥**

#aಅಥ ಬ್ರಹ್ಮದೃಷ್ಟ್ಯಧಿಕರಣಮ್॥4॥**

(###sudha --)

h॥ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪೂರ್ಣತ್ವೋಪಾಸ್ತೇರತ್ಯಾವಶ್ಯಕತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಬ್ರಹ್ಮದೃಷ್ಟಿರುತ್ಕರ್ಷಾತ್। ಅತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮದೃಷ್ಟಿಃ ಕರ್ತವ್ಯೇತ್ಯುಚ್ಯತೇ। ಕುತ್ರೇತ್ಯಾಕಾಙ್ಕ್ಷಾಯಾಂ ಸನ್ನಿಧಾನಾತ್ ಪ್ರತೀಕ ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ। ತಚ್ಚ ಯೋಗ್ಯತಾವಿರಹಾನ್ನಿರಾಕೃತಮ್। ಅತಃ ಸಾಕಾಙ್ಕ್ಷಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಾಕ್ಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಚೇತಿ।

#sutraಓಂ ಬ್ರಹ್ಮದೃಷ್ಟಿರುತ್ಕರ್ಷಾತ್ ಓಂ॥5॥**

(###sudha --)

ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಚ ಸದಾ ಧ್ಯೇಯೋ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುರಞ್ಜಸಾ।

ಉತ್ಕೃಷ್ಟೋ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥಃ ಪೂರ್ಣತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮತಾ ಯತಃ॥32॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಚಶಬ್ದಂ ಪ್ರಯುಞ್ಜಾನೇನಾಽತ್ಮೇತ್ಯನೇನ ವ್ಯವಹಿತೇನಾಪ್ಯಸ್ಯ ಯೋಗ್ಯತಯಾಽನ್ವಯಃ, ಆತ್ಮಶಬ್ದಶ್ಚ ಪ್ರಥಮಾನ್ತಃ ಪ್ರಕೃತಃ ಸಪ್ತಮ್ಯನ್ತೇನ ಚೇಹಾರ್ಥಃ, ಅರ್ಥವಶಾದ್ ವಿಭಕ್ತಿವಿಪರಿಣಾಮಃ, ಅತಃ ಸಪ್ತಮ್ಯನ್ತೋಽತ್ರಾನುವರ್ತತ ಇತಿ ಸೂಚಿತಮ್। ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುರ್ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಧ್ಯೇಯ ಇತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಕಥನಮ್, ನಾಕ್ಷರಾರ್ಥಃ। ನನ್ವೇತದ್ "ಭೂಮ್ನಃ ಕ್ರತುವಜ್ಜ್ಯಾಯಸ್ತ್ವಮ್" ಇತ್ಯನೇನೈವ ಗತಮಿತ್ಯತಃ ಸದಾಽಞ್ಜಸೇತ್ಯುಕ್ತಮ್।

“ಉತ್ಕರ್ಷಾತ್” ಇತಿ ಹೇತುಃ। ತತ್ರ ನ ಜ್ಞಾಯತೇ ಕಸ್ಯೋತ್ಕರ್ಷ ಇತಿ। ಅತೋ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಇತಿ। ಯತ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಮಿಹಾಪಿ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ಉತ್ಕರ್ಷಾದುತ್ಕರ್ಷಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತತ್ವಾದಿತಿ ಸೂತ್ರಕೃತೋತ್ಕರ್ಷಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತತ್ವಮುಕ್ತಮ್। ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕೃತಾ ತೂತ್ಕರ್ಷವಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾಭಿಧೇಯ ಇತ್ಯಭಿಹಿತಮ್। ಫಲಸ್ತ್ವೇಕ ಏವಾರ್ಥಃ।

ಕಥಮುತ್ಕರ್ಷೋ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಮಿತ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪೂರ್ಣತ್ವಮಿತಿ। ವೃದ್ಧ್ಯರ್ಥಾದ್ ಬೃಹತೇಃ “ಅನ್ಯೇಭ್ಯೋಽಪಿ ದೃಶ್ಯನ್ತೇ” ಇತಿ ಮನಿನ್ಪ್ರತ್ಯಯಃ। ದೃಶಿಗ್ರಹಣಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದ್ ಧಾತೋರಮಾಗಮಶ್ಚ। ವೃದ್ಧಿಃ ಪೂರ್ಣತ್ವಮಿತ್ಯೇಕ ಏವ ಅರ್ಥಃ। ಬ್ರಹ್ಮತಾ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮ್। ಪೂರ್ಣತ್ವಮೇವ ಚೋತ್ಕರ್ಷಃ। ಹೇತುಹೇತುಮದ್ಭಾವಶ್ಚ ಭಾಷ್ಯ ಏವ ಸಮರ್ಥಿತಃ।

h ll ಪೂರ್ಣತ್ವಸ್ಯ ಸರ್ವಥೋಪಾಸ್ಯತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಮ್ ll

(###sudha --)

ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಸ್ಯ ಸರ್ವಥಾ ಧ್ಯೇಯತ್ವೇ ಕಿಂ ಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಆಧಿವ್ಯಾಧೀತಿ।

ಆಧಿವ್ಯಾಧಿನಿಮಿತ್ತೇನ ವಿಕ್ಷಿಪ್ತಮನಸೋಽಪಿ ತು।

ಧ್ಯೇಯೈವ ಬ್ರಹ್ಮತಾ ನಿತ್ಯಂ ವಿಷ್ಣೋರ್ಭಕ್ತ್ಯಾ ನಿರನ್ತರಮ್।

ಇತಿ ಪ್ರಕಾಶಿಕಾಯಾಂ ಚ ವಚನಂ ವಿಷ್ಣುನೇರಿತಮ್ ॥33॥**

(###sudha --)

ಆಧಿವ್ಯಾಧೀತಿ ದ್ವನ್ದ್ವೈಕವದ್ಭಾವಃ। ತಚ್ಚ ತನ್ನಿಮಿತ್ತಂ ಚ, ತೇನ। “ಕೃತ್ಯಾನಾಂ ಕರ್ತರಿ ವಾ” ಇತಿ ಷಷ್ಠೀ। ಚಶಬ್ದೇನ ಭಾಷ್ಯೋದಾಹೃತಾನಿ ವಚನಾನಿ ಸಮುಚ್ಚಿನೋತಿ।

h ll ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಜೀವತ್ವೇನ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯತಾಪರತಯಾ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ll

(###sudha --)

“ಆತ್ಮೇತಿ ತೂಪಗಚ್ಛನ್ತಿ ಗ್ರಾಹಯನ್ತಿ ಚ”, “ನ ಪ್ರತೀಕೇ ನಹಿ ಸಃ”, “ಬ್ರಹ್ಮದೃಷ್ಟಿರುತ್ಕರ್ಷಾತ್” ಇತಿ ತ್ರಿಸೂತ್ರೀಮೇಕೇಽನ್ಯಥಾ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ। ತಥಾಹಿ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಕಿಮಹಮಿತಿ ಗೃಹೀತವ್ಯಃ, ಕಿಂವಾ ಮದನ್ಯ ಇತಿ ಸಂಶಯೇ ನಾಹಮಿತಿ ಗ್ರಾಹ್ಯ ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್। ಕುತಃ? ಅಪಹತಪಾಪ್ಮತ್ವಾದಿಗುಣೋ ಹಿ ಪರಮಾತ್ಮಾ। ತದ್ವಿಪರೀತಗುಣಶ್ಚ ಶಾರೀರಃ। ಅತಃ ಕಥಂ ತಯೋರಭೇದೋ ಭವೇತ್? ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಚ ಸಂಸಾರ್ಯಾತ್ಮತ್ವೇ ಈಶ್ವರಾಭಾವಃ, ತತಃ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಶಾಸ್ತ್ರಾನರ್ಥಕ್ಯಮ್। ಸಂಸಾರಿಣೋಽಪೀಶ್ವರತ್ವೇಽಧಿಕಾರ್ಯಭಾವಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಾನರ್ಥಕ್ಯಮೇವ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವಿರೋಧಶ್ಚ।

ಏವಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಬ್ರೂಮಃ ಆತ್ಮೇತ್ಯೇವ ಪರಮೇಶ್ವರಃ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಃ। ತಥಾಹಿ ಪರಮೇಶ್ವರಪ್ರಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ಜಾಬಾಲಾ ಆತ್ಮತ್ವೇನೈವೈನಮುಪಗಚ್ಛನ್ತಿ "ತ್ವಂ ವಾಽಹಮಸ್ಮಿ ಭಗವೋ ದೇವತೇ ಅಹಂ ವೈ ತ್ವಮಸಿ ದೇವತೇ" ಇತಿ। ತಥಾಽನ್ಯೇಽಪಿ "ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ" ಇತ್ಯೇವಮಾದಯ ಆತ್ಮತ್ವೋಪಗಮಾ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾಃ। ಗ್ರಾಹಯನ್ತಿ ಚಾಽತ್ಮತ್ವೇನೈವೇಶ್ವರಂ ವೇದವಾಕ್ಯಾನಿ। "ಏಷ ತ ಆತ್ಮಾ ಸರ್ವಾನ್ತರಃ", "ತತ್ ತ್ವಮಸಿ" ಇತ್ಯಾದೀನಿ। "ಅಥ ಯೋಽನ್ಯಾಂ ದೇವತಾಮುಪಾಸ್ತೇ" ಇತ್ಯಾದಿಕಾ ಶ್ರುತಿರಪವದತಿ ಚ ಭೇದದರ್ಶನಮ್।

ಯತ್ತೂಕ್ತಂ ವಿರುದ್ಧಗುಣಯೋರನ್ಯೋನ್ಯಾತ್ಮತ್ವಂ ನ ಸಮ್ಭವತೀತಿ, ತದಸತ್। ವಿರುದ್ಧಗುಣತಾಯಾ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾತ್। ನಚೇಶ್ವರಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ನಹೀಶ್ವರಸ್ಯ ಸಂಸಾರಿತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ। ಕಿನ್ತರ್ಹಿ? ಸಂಸಾರಿತ್ವಾಪೋಹೇನೇಶ್ವರತ್ವಮ್। ನಚಾಧಿಕಾರ್ಯಭಾವಃ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವಿರೋಧಶ್ಚ। ಪ್ರಾಕ್ ಪ್ರಬೋಧಾತ್ ಸಂಸಾರಿತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ತದ್ವಿಷಯತ್ವಾಚ್ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿವ್ಯವಹಾರಸ್ಯ। ಪ್ರಬೋಧೇ ತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯಭಾವ ಏವ। ತಥಾಸತ್ಯದ್ವೈತಶ್ರುತೇರಪ್ಯಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ಚೇತ್। ಇಷ್ಟಮೇವೈತತ್। ತಸ್ಮಾತ್ "ಆತ್ಮೇತ್ಯೇವೇಶ್ವರೇ ಮನೋ ದಧೀತ' ಇತಿ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ।

h॥ ಜೀವಪ್ರತಿಮೈಕ್ಯೋಪಾಸ್ತಿನಿಷೇಧಪರತಯಾ ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್॥

(###sudha --)

"ಮನೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸೀತ" ಇತ್ಯೇವಮಾದಿಷು ಪ್ರತೀಕೋಪಾಸನೇಷು ಸಂಶಯಃ ಕಿಂ ತೇಷ್ವಪ್ಯಾತ್ಮಗ್ರಹಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ, ನವೇತಿ। ಕಿಂ ತಾವತ್ ಪ್ರಾಪ್ತಮ್? ತೇಷ್ವಪ್ಯಾತ್ಮಗ್ರಹ ಏವ ಯುಕ್ತಃ। ಕಸ್ಮಾತ್? ಬ್ರಹ್ಮಣ ಆತ್ಮತ್ವಾತ್, ಪ್ರತೀಕಾನಾಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿಕಾರತ್ವಾತ್, ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇ ಸತ್ಯಾತ್ಮತ್ವೋಪಪತ್ತೇರಿತಿ।

ಬ್ರೂಮಃ ನ ಪ್ರತೀಕೇಷ್ವಾತ್ಮಮತಿಂ ಬಧ್ನೀಯಾತ್। ನಹಿ ಸ ಉಪಾಸಕಃ ಪ್ರತೀಕಾನಿ ಯತ್ತಾನ್ಯಾತ್ಮತ್ವೇನಾಽಕಲಯೇತ್। ಯತ್ ಪುನರ್ಬ್ರಹ್ಮವಿಕಾರತ್ವಾತ್ ಪ್ರತೀಕಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ತತಶ್ಚಾಽತ್ಮತ್ವಮಿತಿ, ತದಸತ್। ಪ್ರತೀಕಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ವಿಕಾರಸ್ವರೂಪೋಪಮರ್ದೇನ ಹಿ ನಾಮಾದಿಜಾತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಮೇವಾಽಶ್ರಿತಂ ಭವತಿ। ಸ್ವರೂಪೋಪಮರ್ದೇ ಚ ನಾಮಾದೀನಾಂ ಕುತಃ ಪ್ರತೀಕಸ್ವರೂಪತ್ವಮ್, ಆತ್ಮಗ್ರಹೋ ವಾ? ಕಿಞ್ಚ ಯಥಾ ರುಚಕಸ್ವಸ್ತಿಕಯೋರ್ನೇತರೇತರಾತ್ಮತ್ವಮ್, ದ್ವಯೋರಪಿ ವಿಕಾರತ್ವಾತ್। ತಥಾ ಪ್ರತೀಕಾತ್ಮನೋರಪಿ। ಸುವರ್ಣಾತ್ಮನೇವ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮನೈಕತ್ವೇ ಪ್ರತೀಕಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಮವೋಚಾಮ। ಅತೋ ನ ಪ್ರತೀಕೇಷ್ವಾತ್ಮದೃಷ್ಟಿಃ ಕರ್ತವ್ಯೇತಿ ದ್ವಿತೀಯಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ।

h॥ ಆದಿತ್ಯಾದೀನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೋಪಾಸನಸ್ಯ ವಿಧಾಯಕತಯಾ ತೃತೀಯಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ತೇಷ್ವೇವೋದಾಹರಣೇಷ್ವನ್ಯಃ ಸಂಶಯಃ ಕಿಮಾದಿತ್ಯಾದಿದೃಷ್ಟಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಕಾರ್ಯಾಃ, ಕಿಂವಾ ಬ್ರಹ್ಮದೃಷ್ಟಿರಾದಿತ್ಯಾದಿಷ್ವಿತಿ । ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಸ್ಯೋಭಯಥೋಪಪತ್ತೇಃ । ತತ್ರಾನಿಯಮಃ, ನಿಯಮಕಾರಿಣಃ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾಭಾವಾತ್ । ಅಥವಾ ಆದಿತ್ಯಾದಿದೃಷ್ಟಯ ಏವ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಕರ್ತವ್ಯಾಃ । ಏವಂ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸಿತಂ ಭವತಿ । ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನಂ ಚ ಫಲವದಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಬ್ರೂಮಃ

ಬ್ರಹ್ಮದೃಷ್ಟಿರೇವಾಽದಿತ್ಯಾದಿಷು ಸ್ಯಾತ್ । ಕಸ್ಮಾತ್? ಉತ್ಕರ್ಷಾತ್ । ಏವಮುತ್ಕರ್ಷೇಣಾಽದಿತ್ಯಾದಯೋ ದೃಷ್ಟಾ ಭವನ್ತಿ । ತಥಾಚ ಲೌಕಿಕೋ ನ್ಯಾಯೋಽನುಗತೋ ಭವತಿ । ಕ್ಷತ್ತರಿ ಖಲು ರಾಜದೃಷ್ಟಿಃ ಕ್ರಿಯತೇ, ನತು ರಾಜ್ಞಿ ಕ್ಷತ್ತೃದೃಷ್ಟಿಃ । ವಿಪರ್ಯಯೇ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ । ಯತ್ತು ಫಲವತ್ತ್ವಾಯ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ, ತದಯುಕ್ತಮ್ । ಆದಿತ್ಯಾದ್ಯುಪಾಸನಸ್ಯಾಪಿ ಫಲವತ್ತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ । ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಚ ಸರ್ವಾಧ್ಯಕ್ಷತ್ವಾತ್ ಫಲಂ ದಾಸ್ಯತಿ । ಇದಮೇವ ಚ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನಂ ಯದಾದಿತ್ಯಾದಿಷು ತದ್ದೃಷ್ಟಿಃ ಪ್ರತಿಮಾದಿಷ್ವಿವ ವಿಷ್ಣ್ವಾದೀನಾಮಿತಿ ತೃತೀಯಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಇತಿ ।

h ॥ ಆತ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಜೀವಪರತ್ವೇ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯ ಸ್ವವಚನವಿರೋಧಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ತತ್ರತಾವತ್ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಸ್ಯಾಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ದೂಷಯತಿ -- ನೇತಿ ।

ನಾಽತ್ಮೇತಿ ಸೂತ್ರಮೀಶಸ್ಯ ಜೀವತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕಮ್ ।

ಆತ್ಮಶಬ್ದಂ ಯತೋ ಹೇತುಂ ಕೃತ್ವಾ ಜೀವಂ ನ್ಯವಾರಯತ್ ।

ಸ್ವಶಬ್ದಾತ್ ಪ್ರಾಣಭೃಚ್ಚೈವ ನೋಕ್ತ ಇತ್ಯೇವ ವೇದರಾ ॥34॥**

(###sudha --)

ಯದ್ಯಾತ್ಮಶಬ್ದೋ ಜೀವೇಽಪಿ ಕಥಂ ಸ ವಿನಿವಾರಯೇತ್ ।

ಆತ್ಮಶಬ್ದೋದಿತಸ್ತಸ್ಮಾದ್ ವಿಷ್ಣುರೇವ ನಚಾಪರಃ ॥35॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿರ್ನಾಮ ಪ್ರಮಿತಿರೇವ ಪರಸ್ಯಾಭಿಮತಾ । ಪ್ರತೀಕದರ್ಶನಮಿತ್ಯಾಶಯ ನಿರಾಕರಣಾತ್ । ಅತೋ ಜೀವತ್ವೇನ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಕಮಿತಿ, ಜೀವತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಕಮಿತಿ ಚೈಕ ಏವಾರ್ಥಃ । ಕುತೋ ನೇತ್ಯತಃ ಪದಾರ್ಥಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕತ್ವಾದ್ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಂ ಪದಾರ್ಥಂ ನಿರಾಕರೋತಿ -- ಆತ್ಮಶಬ್ದಮಿತಿ ।

"ಸ್ವಶಬ್ದಾದೇವ ಪ್ರಾಣಭೃಚ್ಚ ನೋಕ್ತಃ' ಇತಿ ವೇದರಾಡೇವಾಽತ್ಮಶಬ್ದಂ ಹೇತುಂ ಕೃತ್ವಾ ಜೀವಂ ನ್ಯವಾರಯದ್ ಯತಃ, ತಸ್ಮಾದಾತ್ಮಶಬ್ದೋದಿತೋ ವಿಷ್ಣುರೇವ ನಚಾಪರೋ ಜೀವ ಇತಿ ಯೋಜನಾ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಭವೇದಯಂ ಸೂತ್ರಾರ್ಥೋ ಯದ್ಯಾತ್ಮಶಬ್ದೋ ಜೀವವಾಚೀ ಭವೇತ್। ನಚೈವಮ್। ಸೂತ್ರಕಾರವಚನಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದೇವ ತಸ್ಯ ತದ್ವಾಚಿತ್ವಾಭಾವಾವಗಮಾತ್। ತಥಾಹಿ "ಯಸ್ಮಿನ್ ದ್ಯೌಃ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಮುದಾಹೃತ್ಯ ಕಿಮತ್ರ ದ್ಯುಭ್ವಾದ್ಯಾಯತನತ್ವೇನ ಪ್ರಧಾನಮುಚ್ಯತೇ, ಉತ ಜೀವಃ, ಕಿಂವಾ ಪರಮಾತ್ಮೇತಿ ಸಂಶಯೇ, ಪ್ರಧಾನಾದೌ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಿತಮ್ "ದ್ಯುಭ್ವಾದ್ಯಾಯತನಂ ಸ್ವಶಬ್ದಾತ್" ಇತಿ। ಸ್ವಶಬ್ದಾತ್ "ತಮೇವೈಕಂ ಜಾನಥ ಆತ್ಮಾನಮ್" ಇತಿ ದ್ಯುಭ್ವಾದ್ಯಾಯತನೇ ಆತ್ಮಶಬ್ದಶ್ರವಣಾದ್ ದ್ಯುಭ್ವಾದ್ಯಾಯತನಂ ಪರಮಾತ್ಮೈವೇತಿ। ತತಃ "ನಾನುಮಾನಮತಚ್ಛಬ್ದಾತ್" ಇತಿ ಪ್ರಧಾನಂ ನಿರಾಕೃತ್ಯ ಜೀವನಿರಾಕರಣಾರ್ಥಂ ಸೂತ್ರಿತಮ್ "ಪ್ರಾಣಭೃಚ್ಚ" ಇತಿ। ತತ್ರ ಚಶಬ್ದೋ ನೇತ್ಯಸ್ಯ, ಸ್ವಶಬ್ದಾದಿತಿ ಹೇತೋಶ್ಚಾನುಕರ್ಷಣಾರ್ಥಃ। ತತಶ್ಚಾಽತ್ಮಶಬ್ದಾಜ್ಜೀವೋಽಪಿ ನೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಯದೇವಮಾತ್ಮಶಬ್ದಂ ಹೇತುಂ ಕೃತ್ವಾ ಜೀವಂ ನಿವಾರಿತವಾನ್ ಸೂತ್ರಕಾರಃ, ತದನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತ್ಯಾ ಜಾನೀಮಃ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯಾಽತ್ಮಶಬ್ದೋ ನ ಜೀವವಾಚೀತ್ಯಭಿಪ್ರೇತಮಿತಿ। ತಥಾಚ ಕಥಂ ಸ್ವಾಚರಿತವಿರುದ್ಧಮಿದಾನೀಮಾಚರೇದಿತಿ।

ಏತದೇವ ವಿಶದಯತಿ -- ಯದೀತಿ। ಜೀವೇಽಪಿ ವರ್ತತ ಇತಿ ಸೂತ್ರಕೃತೋಽಭಿಪ್ರೇತಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ತರ್ಹಿ ಕಥಂ ಸೂತ್ರಕಾರೋ ಜೀವಮಾತ್ಮಶಬ್ದೇನ ವಿನಿವಾರಯೇತ್? ನಹಿ ಗನ್ಧವತ್ತ್ವೇನ ಘಟೋ ನಿವಾರಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತೇ। ಅಥವಾ ಯದ್ಯಾತ್ಮಶಬ್ದೋ ಜೀವೇಽಪಿ ವರ್ತೇತ, ತದಾ ಸ ಆತ್ಮಶಬ್ದಃ ಕಥಂ ಜೀವಂ ನಿವಾರಯೇತ್? ಪ್ರತ್ಯುತ ಪ್ರತಿಪಾದಯೇದಿತಿ ಯೋಜನಾ।

h ll ಅತ್ಮಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತ್ಯಾ ವಿಷ್ಣ್ವೇಕವಾಚಿತ್ವೇ ಆಗಮೋದಾಹರಣಮ್ ll

(###sudha --)

ಆಗಮವಾಕ್ಯಮಪ್ಯತ್ರ ಪಠತಿ ಆತ್ಮೇತಿ।

ಆತ್ಮಬ್ರಹ್ಮಾದಯಃ ಶಬ್ದಾಸ್ತ್ವಮೃತೇ ವಿಷ್ಣುಮವ್ಯಯಮ್।

ನ ವದನ್ತಿ ಯತೋ ನಾಽಪ್ತಾ ಕ್ವಾಪಿ ತೈರ್ಗುಣಪೂರ್ಣತಾ।

ನಾರಾಯಣಾಧ್ಯಾತ್ಮಗತಮಿತಿ ಯದ್ ವೈಷ್ಣವಂ ವಚಃ ll36 ll**

(###sudha --)

ಅನ್ಯಾನ್ನ ವದನ್ತಿ। ಕುತಃ? ಯತ ಆತ್ಮಾದಿಶಬ್ದಾಃ ಪೂರ್ತಿವಾಚಿನಃ। ತೈರನ್ಯೈಃ। ಗುಣಪೂರ್ಣತಾ ಕ್ವಾಪ್ಯವಸ್ಥಾಯಾಂ ನ ಪ್ರಾಪ್ತಾ। ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿತ್ಪೂರ್ಣತಾರ್ಥತ್ವೇ ಚಾಮುಖ್ಯಾರ್ಥತಾಪಾತ ಇತಿ। ಆತ್ಮಶಬ್ದೋಽಪ್ಯಾಪೂರ್ವಾತ್ ತನೋತೇರ್ಮನಿನ್ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಟಿಲೋಪೇ ಚ ಸತಿ ನಿಷ್ಪನ್ನಃ ಪೂರ್ಣತಾವಚನಃ। ಯದ್ ಯಸ್ಮಾದೇವಂ ವಚೋಽಸ್ತಿ ತಸ್ಮಾದಪೀತಿ ಪೂರ್ವೇಣೈವಾನ್ವಯಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಜೀವಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯಸ್ಯ ಸೂತ್ರಕೃದಭಿಮತತ್ವೇ ಬಾಧಕೋಕ್ತಿಃ ll

(###sudha --)

ಇದಾನೀಂ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಂ ದೂಷಯತಿ -- ಯದೀತಿ।

ಯದಿ ಜೀವೇಶಯೋರ್ವೇದಪತಿರೈಕ್ಯಂ ಚ ಮನ್ಯತೇ।

ಆತ್ಮಶಬ್ದಂ ಕಥಂ ತಸ್ಮಾನ್ನಿವಾರಯತಿ ಯುಕ್ತಿತಃ ll37 ll**

(###sudha --)

ಮನ್ಯತೇ ತತ್ರ ಸೂತ್ರೇ। ತದಾ ತಸ್ಮಾತ್ ಜೀವಾದಾತ್ಮಶಬ್ದಂ ಕಥಂ ನಿವಾರಯತಿ? ಕುತ್ರ ನಿವಾರಿತವಾನಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಯುಕ್ತಿತ ಇತಿ। ಜೀವನಿರಾಕರಣಯುಕ್ತಿತ್ವೇನೋಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ ಯಾವತ್।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಆತ್ಮಶಬ್ದಶ್ರವಣಾದ್ ದ್ಯುಭ್ವಾದ್ಯಾಯತನಂ ನ ಜೀವ ಇತ್ಯಾತ್ಮಶಬ್ದಂ ಜೀವನಿವಾರಣೇ ಹೇತುಂ ವದತಾ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣಾಽತ್ಮಶಬ್ದೋ ಜೀವಾನ್ನಿವಾರಿತ ಇತಿ ಗಮ್ಯತೇ। ನಾಯಂ ಪುರುಷಃ, ವಿಷಾಣಿತ್ವಾದಿತಿ ಯಥಾ। ನಹಿ ತತ್ರಸ್ತ್ವೇನ ತನ್ನಿರಾಸೋ ಯುಜ್ಯತೇ। ನಾಯಂ ಗೌಃ, ವಿಷಾಣಿತ್ವಾದಿತ್ಯಪಿ ಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರೇ ಚ ದ್ಯುಭ್ವಾದ್ಯಾಯತನಂ ಪರಮೇಶ್ವರೋ ನ ಜೀವ ಆತ್ಮಶಬ್ದಾದಿತ್ಯಾತ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಪರಮೇಶ್ವರೇ ವೃತ್ತಿರಭ್ಯುಪಗತಾ। ಅನ್ಯಥಾ ತೇನ ತತ್ಸಾಧನಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ತತ್ರ ಯದಿ ಜೀವೇಶ್ವರಾವೇಕಮೇವ ತತ್ವಮಿತಿ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯ ಮತಂ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ತೇನಾಽತ್ಮಶಬ್ದಸ್ತತ್ರೈವ ವರ್ತತೇ, ನ ವರ್ತತೇ ಚೇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ನಚ ವ್ಯಾಹತಂ ಸೂತ್ರಕಾರೋ ಭಾಷತ ಇತಿ ಯುಕ್ತಮ್। ತಸ್ಮಾನ್ನ ಜೀವೇಶ್ವರೈಕ್ಯಂ ತಸ್ಯ ಮತಮಿತಿ ಗಮ್ಯತ ಇತಿ। ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್। "ದ್ಯುಭ್ವಾದ್ಯಾಯತನಂ ಪರಮೇಶ್ವರಃ', "ನ ಜೀವಃ' ಇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾದ್ವಯಂ ಚ ವ್ಯಾಹತಮಿತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್। ಸೂತ್ರಾನ್ತರವಿರೋಧಂ ಚಾಽಹ ಭೇದಸ್ಯೇತಿ।

ಭೇದಸ್ಯ ವ್ಯಪದೇಶಂ ಚ ಸ್ಥಿತಿಂ ಚಾದನಮೇವ ಚ।

ಭೇದದಾರ್ಢ್ಯೇ ಹೇತುಮಾಹ ಸತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಜಗತ್ಪತಿಃ ll38 ll**

(###sudha --)

ಯದಿ ಜಗತ್ಪತಿಃ ಸೂತ್ರಕಾರೋ ಜೀವೇಶ್ವರಯೋರೈಕ್ಯಂ ಮನ್ಯತೇ, ತರ್ಹಿ ಕಥಂ ಸ ಏವ "ಭೇದವ್ಯಪದೇಶಾತ್" ಇತಿ ಭೇದಸ್ಯ ವ್ಯಪದೇಶಂ ಚ "ಸ್ಥಿತ್ಯದನಾಭ್ಯಾಂ ಚ" ಇತಿ ಸ್ಥಿತಿಂ ಚಾದನಂ ಚ ಸತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಜೀವೇಶಭೇದಂ ದೃಢಯಿತುಂ ಹೇತುಮಾಹ। ಭೇದಸ್ಯ ಪ್ರಾಗಪಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತತ್ವಾದ್ (1121, 1220) ದಾರ್ಢ್ಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅತ್ರಾಪ್ಯನೇಕಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸಾತ್ ಸತಾತ್ಪರ್ಯಮಿತಿ।

h ll ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಭೇದಸ್ಯ ಭ್ರಾನ್ತಿಸಿದ್ಧತ್ವೋಕ್ತಿನಿರಾಸಃ ll

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ನ ಕೋಽಪ್ಯಯಂ ವಿರೋಧೋಽಸ್ತಿ। ಪರಮಾರ್ಥತೋ ಜೀವೇಶಯೋರೇಕತ್ವೇಽಪಿ ಹಿ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಭೇದೋಽಸ್ತಿ ತದಪೇಕ್ಷಯಾ ತಾನಿ ಸೂತ್ರಣಿ। ಇದಂ ತು ಪರಮಾರ್ಥಾಪೇಕ್ಷಯೇತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೋಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯಾಶಯೇನ ಶಙ್ಕತೇ -- ವ್ಯಾವಹಾರಿಕೇತಿ।

ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಭೇದಶ್ಚೇತ್ಕ್ವಾಸಾವವ್ಯಾವಹಾರಿಕಃ।

ಅತ್ರ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಶಬ್ದೇನ ಭ್ರಾನ್ತಿಸಿದ್ಧೋಽಭಿಪ್ರೇಯತೇ। ಪ್ರಾಕ್ ಪ್ರಬೋಧಾದಿತ್ಯುಕ್ತಾನುವಾದತ್ವಾತ್। ಜೀವೇಶ್ವರಭೇದೋ ಭ್ರಾನ್ತಿಸಿದ್ಧ ಇತಿ ವದನ್ ಪ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ। ಕಿಮಯಮೇವ ಭೇದೋ ಭ್ರಾನ್ತಿಸಿದ್ಧಃ, ಕಿಂವಾ ಭೇದಮಾತ್ರಮಿತಿ। ನಾಽದ್ಯಃ, ಅಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಾತ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ದೋಷಮಾಹ -- ಕ್ವೇತಿ। ಭ್ರಾನ್ತೇರಭ್ರಾನ್ತಿಪೂರ್ವಕತ್ವಾತ್। ಜೀವೇಶ್ವರಭೇದಸ್ಯ ಭ್ರಾನ್ತಿಕಲ್ಪಿತತ್ವೇ ಕ್ವಚಿತ್ ಸತ್ಯೋ ಭೇದೋಽಙ್ಗೀಕರ್ತವ್ಯಃ।ಕ್ವಾಸೌ? ನ ಕ್ವಾಪಿ। ಕುತ್ರಾಪಿ ಭೇದಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವಾನಙ್ಗೀಕಾರೇ ಜೀವೇಶಭೇದಾರೋಪೋಽಪಿ ನ ಸಮ್ಭವತೀತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಭೇದಮಾತ್ರಸ್ಯ ಭ್ರಾನ್ತಿಸಿದ್ಧತ್ವೋಕ್ತೌ ವ್ಯಾಘಾತಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ನಾಸ್ತ್ಯೇವ ಕೋಽಪಿ ಭೇದಃ ಸತ್ಯಃ। ತಥಾಽಪಿ ಜೀವೇಶಭೇದಭ್ರಾನ್ತಿರುಪಪದ್ಯತೇ। ಭ್ರಾನ್ತಿರ್ಹಿ ಸಂಸ್ಕಾರಮಪೇಕ್ಷತೇ। ಸಂಸ್ಕಾರಶ್ಚ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಮ್। ಅತಃ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಭ್ರಮಸಂಸ್ಕಾರಾದುತ್ತರೋತ್ತರಭ್ರಾನ್ತ್ಯುತ್ಪಾದಃ। ಅನಾದಿಶ್ಚಾಯಂ ಸಂಸಾರ ಇತಿ। ಮೈವಮ್। ಭೇದಮಾತ್ರಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇ ಪ್ರಮಿತೇ ಖಲು ತದ್ಬಲಾದೇಷಾ ಕಲ್ಪನೋಪಪದ್ಯತೇ। ನಚೈವಮ್। ಸರ್ವೋಽಪಿ ಭೇದೋ ಭ್ರಾನ್ತ ಇತಿ ಹಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೈವ ತಾವದ್ ವ್ಯಾಹತಾ, ದೂರೇ ಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸ ಇತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ಸೋಪಪತ್ತಿಕಂ ತಾವತ್ ಪೃಚ್ಛತಿ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಮಿತಿ।

ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಮಿತ್ಯೇವ ವಚನಂ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಮ್

ಉತ ನೇತಿ ವಿಕಲ್ಪೇ ತುಯದಿ ಸ್ಯಾದ್ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಮ್ ॥39॥**

(###sudha --)

ತಸ್ಯಾಪಿ ಬಾಧ್ಯತಾ ಚೇತ್ ಸ್ಯಾದ್ಭೇದಃ ಸ್ಯಾತ್ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಃ।

ಅವ್ಯಾವಹಾರಿಕತ್ವಂ ಚೇದ್ ಭೇದೋಽಯಂ ಸತ್ಯತಾಂ ಗತಃ ॥40॥**

(###sudha --)

ಭೇದಮಾತ್ರಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ತಿಷ್ಠತು ತಾವದನ್ಯದಿತ್ಯೇವಾರ್ಥಃ। ಇತಿ ವಿಕಲ್ಪೇ ತು ಪಕ್ಷದ್ವಯೇ ಸಮ್ಭವತಿ ಕಂ ಪಕ್ಷಮವಲಮ್ಬಸ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಅತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ವಚನಶಬ್ದೇನ ತದರ್ಥೋ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ। "ಸರ್ವೋಽಪಿ ಭೇದೋ ಭ್ರಾನ್ತಿಕಲ್ಪಿತಃ' ಇತಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೋ ಭ್ರಾನ್ತಿಕಲ್ಪಿತಃ, ಅಥ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪರಮಾರ್ಥ ಇತಿ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಃ। ಆದ್ಯಂ ಶಙ್ಕತೇ -- ಯದೀತಿ। ಏತದ್ ವಚನಮಿತಿ ವರ್ತತೇ। ಅತ್ರಾಪಿ ಪೃಚ್ಛಾಮೋ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೋಽಯಂ ಬಾಧ್ಯಃ, ನವೇತಿ। ನೇತಿ ಪಕ್ಷೇ ಭ್ರಾನ್ತಿಕಲ್ಪಿತೋಽಪಿ ನ ಭವೇತ್। ಕುತ್ರಾಪಿ ಕದಾಽಪಿ ಕೇನಾಪ್ಯಬಾಧ್ಯಸ್ಯ ಭ್ರಾನ್ತಿಕಲ್ಪಿತತ್ವೇ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪಿ ತಥಾತ್ವಾಪತ್ತೇಃ।

ಪ್ರಥಮಂ ಶಙ್ಕತೇ -- ತಸ್ಯೇತಿ। ತಸ್ಯ ವಚನಸ್ಯ ನ ಕೇವಲಂ ಭ್ರಾನ್ತಿಕಲ್ಪಿತತ್ವಮ್, ಕಿನ್ತು ಬಾಧ್ಯತಾಽಪಿ ಸ್ಯಾಚ್ಚೇದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ದೂಷಯತಿಭೇದ ಇತಿ। "ಸರ್ವೋಽಪಿ ಭೇದೋ ಭ್ರಾನ್ತಃ' ಇತಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಭ್ರಾನ್ತತ್ವೇ ಬಾಧ್ಯತ್ವೇ ಚ ಸಕಲೋ ಭೇದಃ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಃ ಸ್ಯಾತ್।

ದ್ವಿತೀಯಮಾಶಙ್ಕತೇ -- ಅವ್ಯಾವಹಾರಿಕತ್ವಮಿತಿ। ತಸ್ಯ ವಚನಸ್ಯೇತಿ ವರ್ತತೇ। ೕನಿರಾಕರೋತಿ -- ಭೇದಇತಿ। ತಿಷ್ಠತು ತಾವದನ್ಯಃ। ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವೇ ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚ ಯೋ ಭೇದಃ, ಯಶ್ಚ ಪದಾರ್ಥಾನಾಮಸತ್ಯತ್ವೇ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಸತ್ಯತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಪರಸ್ಪರಂ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚ ಭೇದಃ, ಸ ತಾವತ್ ಸತ್ಯತಾಂ ಗತಃ। ಉಭಯಥಾಽಪಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೋ ವ್ಯಾಹತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ।

h ॥ ಭೇದಮಾತ್ರಸ್ಯ ಭ್ರಾನ್ತತ್ವೇ ಬಾಧ್ಯತ್ವೇ ಚ ಸರ್ವಭೇದಾನಾಂ ಸತ್ಯತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

"ಸರ್ವೋಽಪಿ ಭೇದೋ ಭ್ರಾನ್ತಃ' ಇತಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಭ್ರಾನ್ತತ್ವೇ ಬಾಧ್ಯತ್ವೇ ಚ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಭೇದಸ್ಯ ಸತ್ಯತಾ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತತ್ ಕುತ ಇತ್ಯತಸ್ತದುಪಪಾದನಾಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಂ ತಾವದಾಹ -- ಏಕಸ್ಯೇತಿ।

ಏಕಸ್ಯಾಸತ್ಯತಾಯಾಂ ಹಿ ದ್ವಯೋರೇವ ವಿರುದ್ಧಯೋಃ।

ಅನ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ಯತೈವ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಕೇನ ನಿವಾರ್ಯತೇ ॥41 ॥**

(###sudha --)

ಅಸತ್ಯಂ ನೋಕ್ತಮಿತ್ಯುಕ್ತೇ ಸತ್ಯಮುಕ್ತಮಿತಿ ಪ್ರಜಾಃ।

ಜಾನನ್ತ್ಯುಕ್ತಂ ತು ನೋ ಸತ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತೇಽಸತ್ಯತಾಮಪಿ ॥42 ॥**

(###sudha --)

ಯೌ ದ್ವಾವೇವ ವಿರುದ್ಧೌ ತಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ ಏಕಸ್ಯಾಸತ್ಯತಾಯಾಂ ಸತ್ಯಾಮನ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ಯತಾ ಸ್ಯಾದೇವೇತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಕೇನ ನಿವಾರ್ಯತೇ? ಉಪಾಧಿವ್ಯಭಿಚಾರಯೋರಭಾವಾನ್ನ ಕೇನಾಪಿ। ಪುರೋವರ್ತಿನಃ ಪುರುಷತ್ವೇಽಸತಿ ಸ್ಥಾಣುತ್ವಮೇವ ಭವತೀತಿ ನಿಯಮೋ ನಾಸ್ತಿ, ವಲ್ಮೀಕತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಸಮ್ಭವಾತ್। ಅತೋ ದ್ವಯೋರೇವ ವಿರುದ್ಧಯೋರಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ದ್ವಯೋರಿತಿ ವಿಶೇಷಣಸ್ಯ ಅಸಮರ್ಥತಾಪರಿಹಾರಾಯ ವಿರುದ್ಧಗ್ರಹಣಮ್। ಯಃ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪದಾರ್ಥೋರ್ ದ್ವಯೋರೇವ ವಿರುದ್ಧಯೋರೇಕಸ್ಯಾಸತ್ತ್ವಾನಸಾವನ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾನಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

ನಿದರ್ಶನಮಾಹ ಅಸತ್ಯಮಿತಿ। ಆಪ್ತೇನೋಕ್ತಮಸತ್ಯಂ ನೇತ್ಯುಕ್ತೇ ಸತಿ, ಉಕ್ತಂ ಸತ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಜಾ ಜಾನನ್ತಿ। ತಥಾ ವಿಪ್ರಲಮ್ಭಕೇನೋಕ್ತಂ ಸತ್ಯಂ ನೋ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ತು ತಸ್ಯಾಸತ್ಯತಾಮಪಿ ಜಾನನ್ತಿ। ಸತ್ಯತ್ವಾಸತ್ಯತ್ವಯೋರ್ದ್ವಯೋರೇವ ವಿರುದ್ಧತಾ। ತತ್ರ ಆಪ್ತೋಕ್ತೇಽರ್ಥೇಽಸತ್ಯತಾಯಾಮಸತ್ಯಾಂ ಸತ್ಯತಾಯಾಃ ಸತ್ತ್ವಮ್, ಅನಾಪ್ತೋಕ್ತೇ ಚ ಸತ್ಯತಾಯಾಮಸತ್ಯಾಮಸತ್ಯತಾಯಾಃ ಸತ್ತ್ವಂ ಚ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಇತ್ಯುಕ್ತ ಇತಿ ಪ್ರಮಿತತ್ವೋಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಪ್ರಜಾ ಜಾನನ್ತೀತ್ಯನೇನ ಆವಿಪಾಲಾಙ್ಗನಮೇಷಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಸಿದ್ಧಾ, ನ ಕೇವಲಂ ಪರೀಕ್ಷಕಾಣಾಮಿತಿ ಸೂಚಯತಿ।

h॥ ಘಟತದಭಾವಯೋರೇಕದೈವ ಏಕತ್ರೈವ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾಯೋಗಃ॥

(###sudha --)

ನನು ಸ್ವಪ್ನೇಽತ್ರ ಘಟ ಇತಿ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ನಾತ್ರ ಘಟ ಇತ್ಯಪಿ ಪಶ್ಯತಿ। ತತ್ರ ಘಟಃ ತದಭಾವಶ್ಚ ದ್ವಯಮಪಿ ಮಿಥ್ಯಾ। ಅತೋ ವ್ಯಾಪ್ತಿಭಙ್ಗ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನೇತಿ।

ನ ಸ್ವಪ್ನೇಽಪಿ ದ್ವಯಂ ಮಿಥ್ಯಾತತ್ರೈಕಂ ಸತ್ಯಮೇವ ಹಿ।

ಭಾವಾಭಾವಾವುಭೌ ತತ್ರ ಕಥಂ ಮಿಥ್ಯಾ ಭವಿಷ್ಯತಃ॥43॥**

(###sudha --)

ತತ್ ಕಿಂ ದ್ವಯಮಪಿ ಸತ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ --ತತ್ರೇತಿ। ತತ್ರ ಘಟತದಭಾವಯೋಃ ಮಧ್ಯೇ। ಯದಾಽಭಾವಸ್ಯಾಸತ್ಯತಾ, ತದಾ ಘಟಃ ಸತ್ಯ ಏವ। ಯದಾಚ ಘಟಸ್ಯಾಸತ್ಯತಾ ತದಾಽಭಾವಃ ಸತ್ಯ ಏವೇತ್ಯರ್ಥಃ। ತಸ್ಮಾನ್ನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಭಙ್ಗ ಇತಿ ಹಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ। ಕುತೋ ನ ದ್ವಯಮಪಿ ಮಿಥ್ಯೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಭಾವೇತಿ। ಯೋ ಯಸ್ಯಾಭಾವಃ, ಯಶ್ಚ ಯಸ್ಯಾಭಾವಸ್ಯ ಪ್ರತಿಯೋಗೀ ತಾವುಭಾವಪ್ಯೇಕತ್ರೈಕದೈವ ನ ಮಿಥ್ಯೇತಿ ವ್ಯಾಪ್ತೇಃ। ಸ್ವಪ್ನೇಽಪಿ ಘಟತದಭಾವೌ ಕಥಂ ತಥಾ ಭವಿಷ್ಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಏಕತ್ರೈವ ಏಕದೈವ ಭಾವಾಭಾವಯೋರ್ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೋಕ್ತೇರ್ವ್ಯಾಹತತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ವ್ಯಾಹತಂ ಚ ಭಾವಾಭಾವಯೋರುಭಯೋರಸತ್ತ್ವವರ್ಣನಮಿತ್ಯಾಶಯೇನಾಽಹ ಭಾವಸ್ಯ ಹೀತಿ।

ಭಾವಸ್ಯ ಹಿ ನಿಷೇಧೇ ತು ನಾಭಾವಸ್ಯ ನಿಷೇಧನಮ್।

ಸ್ವವಾಚೋಽಸತ್ಯತಾ ಚೇತ್ ಸ್ಯಾತ್ ತಸ್ಮಾದ್ ಭೇದಸ್ಯ ಸತ್ಯತಾ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತಸ್ಮಾಜ್ಜೀವೇಶಯೋರ್ಭೇದ ಉಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ ಗಮ್ಯತೇ॥ l44॥**

(###sudha --)

ಹಿಶಬ್ದೋ ಹೇತೌ। ಭಾವಸ್ಯ ನಿಷೇಧೇ ಕೃತೇ ತು ಅಭಾವಸ್ಯೈವ ವಿಹಿತತ್ವಾತ್। ಪುನರ್ನಾಭಾವಸ್ಯ ನಿಷೇಧನಂ ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ ವ್ಯಾಘಾತಾತ್। ಏವಮಭಾವಸ್ಯ ನಿಷೇಧೇ ಕೃತೇಽಭಾವಾಭಾವೋ ಭಾವ ಏವ ತದ್ವ್ಯಾಪ್ತೋ ವೇತಿ ಭಾವಸ್ಯ ವಿಹಿತತ್ವಾತ್ ಪುನರ್ನ ಭಾವಸ್ಯ ನಿಷೇಧನಂ ಯುಕ್ತಮ್, ವ್ಯಾಹತತ್ವಾದಿತಿ।

ಅಸ್ತ್ವೇವಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ, ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸ್ವವಾಚ ಇತಿ। ಸ್ವಶಬ್ದೇನ ಪ್ರತಿವಾದ್ಯುಚ್ಯತೇ। ತದ್ವಾಗರ್ಥಸ್ಯ ಸಕಲಭೇದಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸ್ಯ। ತಸ್ಮಾದ್ ವ್ಯಾಪ್ತಿಸದ್ಭಾವಾತ್। ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಸತ್ಯತ್ವಂ ಚ ದ್ವೌ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮೌಭೇದೇ। ತಯೋಃ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇಽಸತಿ ಸತ್ಯತ್ವಂ ಸತ್ ಸ್ಯಾದೇವ। ಉಕ್ತವ್ಯಾಪ್ತಿಬಲಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ಪ್ರಕೃತಮುಪಸಂಹರತಿ --ತಸ್ಮಾದಿತಿ। ಭೇದಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾಸಮ್ಭವಾಜ್ಜೀವೇಶಯೋಃ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಭೇದ ಏವೋಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ ದ್ಯುಭ್ವಾದಿಸೂತ್ರೈರ್ಗಮ್ಯತೇ। ತಥಾಚ ತದ್ವಿರೋಧಾನ್ನೇದಮಭೇದಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತಿ -- ಸೂತ್ರಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಮ್। ಶ್ರುತಯಸ್ತು ಪ್ರಾಗೇವ ಸಮ್ಯಗ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾಃ।(897) ವಿರುದ್ಧಗುಣಸತ್ಯತಾ ಚೋಪಪಾದಿತಾ।(116,889) ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದೀನಾಮತತ್ತ್ವಾವೇದಕತ್ವಮಪಿ ನಿರಾಕೃತಮ್।(48, 972) ಶ್ರುತಿಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸ್ಯಾನಿಷ್ಟತ್ವಂ ಚ ಸಮರ್ಥಿತಮಿತಿ (52) ಉಕ್ತ ಏವ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ।

h॥ ವಿಷ್ಣುಪ್ರತೀಕಯೋರೈಕ್ಯೋಪಾಸ್ತಿನಿಷೇಧ ಏವ ಸೌತ್ರಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥಃ, ನ ಜೀವಪ್ರತೀಕೈಕ್ಯೋಪಾಸ್ತಿನಿಷೇಧಃ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಸ್ಯಾಪವ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಏತಸ್ಮಾದಿತಿ।

ಏತಸ್ಮಾದಾತ್ಮಶಬ್ದೋಽಯಂ ಪರಮಾತ್ಮಾಭಿಧಾ ಭವೇತ್।

ಪ್ರತೀಕವಿಷಯತ್ವೇನ ವಿಷ್ಣುದೃಷ್ಟಿರ್ನ ತದ್ ಭವೇತ್॥45॥**

(###sudha --)

ಏತಸ್ಮಾದುಕ್ತನ್ಯಾಯಾದಾತ್ಮೇತಿ ಸೂತ್ರಗತೋಽಯಮಾತ್ಮಶಬ್ದಃ ಪರಮಾತ್ಮಾಭಿಧಾ ಪರಮಾತ್ಮನ ಏವಾಭಿಧಾಯಕಸ್ತಾವದ್ ಭವೇತ್। ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರತೀಕೇತಿ। ತತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರಗತಸ್ಯಾಽತ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮವಾಚಿತ್ವಾತ್ "ನ ಪ್ರತೀಕೇ" ಇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರತೀಕವಿಷಯತ್ವೇನ ವಿಷ್ಣುದೃಷ್ಟಿಃ ಕರ್ತವ್ಯಾ ನ ಭವೇದಿತ್ಯೇವಾರ್ಥಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ "ನ ಪ್ರತೀಕೇ" ಇತ್ಯತ್ರ ತಾವದಾತ್ಮೇತೀತ್ಯನುವರ್ತನೀಯಂ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವಾತ್। ಪೂರ್ವಸೂತ್ರೇ ಚಾಽತ್ಮಶಬ್ದೋ ವಿಷ್ಣುವಿಷಯ ಇತಿ ಸಮರ್ಥಿತಮ್। ತಥಾಚ ಪ್ರತೀಕವಿಷಯಾಯಾ ವಿಷ್ಣುದೃಷ್ಟೇರೇವಾಯಂ ಪ್ರತಿಷೇಧೋ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಃ। "ನ ಪ್ರತೀಕೇಷು ಜೀವಮತಿಂ ಬಧ್ನೀಯಾತ್" ಇತಿ ತು ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಪ್ರಕೃತಪರಿತ್ಯಾಗಃ, ಅಪ್ರಕೃತಸ್ವೀಕಾರಶ್ಚ ಪ್ರಸಜ್ಯೇಯಾತಾಮಿತಿ।

h॥ ಪ್ರತೀಕವಿಷಯತ್ವೇನೋಪಾಸನಸ್ಯ ನಿಷೇಧಃ, ಪ್ರತೀಕಸಂಸ್ಥಿತತ್ವೇನೋಪಾಸ್ಯತ್ವಮುಭಯಮಪಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ॥

(###sudha --)

"ಮನೋ ಬ್ರಹ್ಮ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತ್ಯರ್ಥತ್ವೇನ ಯತ್ ಪ್ರತೀಕಸಂಸ್ಥಿತತ್ವೇನೇತ್ಯುಕ್ತಮ್, ತದಪಿ ನೋತ್ಸೂತ್ರಿತಮ್। ಕಿನ್ತು ಪ್ರತೀಕ ಇತಿ ಸಪ್ತಮ್ಯನ್ತಂ ಪದಮಾವರ್ತತೇ। ತತ್ರಾಽದ್ಯಂ ವಿಷಯಸಪ್ತಮ್ಯನ್ತಂ ನೇತ್ಯನೇನ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ। ದ್ವಿತೀಯಮಧಿಕರಣಸಪ್ತಮ್ಯನ್ತಂ ಶ್ರುತಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್। ಉಭಯತ್ರಾಽತ್ಮೇತೀತಿ ಪದದ್ವಯಂ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರಾದನುವರ್ತತ ಇತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ಪ್ರಸಜ್ಗಾದ್ ದ್ವಿತೀಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಪ್ರತೀಕ ಇತಿ।

ಪ್ರತೀಕೇ ವಿಷ್ಣುರಿತ್ಯೇವ ತಸ್ಮಾತ್ ಕಾರ್ಯಾ ಹ್ಯುಪಾಸನಾ।

ಯಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರತೀಕವಿಷಯತ್ವೇನ ವಿಷ್ಣುದೃಷ್ಟಿಃ ಕರ್ತವ್ಯಾ ನ ಭವೇತ್ ತಸ್ಮಾದಿತಿ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಹಿಶಬ್ದೇನ ಪ್ರಥಮಾದಿವಿಭಕ್ತೇಃ ಸಪ್ತಮ್ಯರ್ಥವಾಚಿತ್ವಂ ಶಾಬ್ದಿಕಾನಾಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮಿತಿ ದ್ಯೋತಯತಿ।

h॥ ಜೀವಪ್ರತೀಕೈಕ್ಯೋಪಾಸ್ತೇರಪ್ರಸಕ್ತತ್ವಾಚ್ಚ ನ ತನ್ನಿಷೇಧಃ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ॥

(###sudha --)

ಇತಶ್ಚ ನಾಯಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರ್ಥ ಇತ್ಯಾಹ -- ನಚೇತಿ।

ನಚ ವಿಷ್ಣುಃ ಪ್ರತೀಕಂ ಯತ್ ತಸ್ಮಾತ್॥॥॥॥॥॥॥।46॥

(###sudha --)

ಯಸ್ಮಾದ್ ವಿಷ್ಣುಃ ಪ್ರತೀಕಮ್, ಚಶಬ್ದಾಜ್ಜೀವಶ್ಚ ನ ಭವತಿ; ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರತೀಕೇಷ್ವಾತ್ಮೇತಿ ಜೀವ ಇತ್ಯುಪಾಸನಾ ನ ಪ್ರಸಕ್ತಾ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಅಯಮರ್ಥಃ ಪ್ರಾಪ್ತೌ ಸತ್ಯಾಂ ಹಿ ಪ್ರತಿಷೇಧೋ ವಕ್ತವ್ಯಃ। ನಚ ಪ್ರತೀಕೇಷೂಪಾಸಕಸ್ಯಾಽತ್ಮದೃಷ್ಟಿಃ ಪ್ರಸಕ್ತಾ, ಪ್ರಸಞ್ಜಕಾಭಾವಾತ್। ಯತ್ತು ಪ್ರಸಞ್ಜಕಮುಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಆತ್ಮತ್ವಮ್, ಪ್ರತೀಕಾನಾಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮವಿಕಾರತ್ವಮ್, ತದುಭಯಮಪ್ರಾಮಾಣಿಕಮ್, ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧಂ ಚ। ನಹ್ಯತ್ಯನ್ತಾಭಾಸೇನ ಪ್ರಸಕ್ತಿರ್ಭವತಿ, ಅತಿಪ್ರಸಜ್ಗಾತ್। ತತಃ ಪ್ರಸಕ್ತ್ಯಭಾವಾತ್ ಪ್ರತಿಷೇಧೋಽನರ್ಥಕ ಇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ಸೂತ್ರೇ ಜೀವಸ್ಯ ತಚ್ಛಬ್ದಪರಾಮೃಷ್ಟತ್ವೋಕ್ತಿನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

“ನಹಿ ಸಃ” ಇತಿ ಹೇತುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ದೂಷಯತಿ -- ನಚ ವಿಷ್ಣುಃ ಪ್ರತೀಕಂ ಯತ್ ತಸ್ಮಾದಿತಿ । ತಚ್ಛಬ್ದೋ ಹಿ ಪ್ರಕೃತಪರಾಮರ್ಶೇ ವರ್ತತೇ । ಪ್ರಕೃತಶ್ಚಾಽತ್ಮಾ । ಆತ್ಮಶಬ್ದಶ್ಚ ವಿಷ್ಣುವಾಚ್ಯೇವೇತಿ ಸಮರ್ಥಿತಮ್ । (1274, 1282) ತಥಾಚ ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸ ವಿಷ್ಣುಃ ಪ್ರತೀಕಂ ನೈವ ತಸ್ಮಾದಿತ್ಯೇವಾರ್ಥಃ ಸಮ್ಪದ್ಯತೇ । “ನ ಹಿ ಸ ಉಪಾಸಕಃ ಪ್ರತೀಕಾನಿ” ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ತು ಪ್ರಕೃತಪರಿತ್ಯಾಗೇನಾಪ್ರಕೃತಪರಾಮರ್ಶಃ ಪ್ರಸಜ್ಯತ ಇತಿ ।

h ॥ ಮಾಯಾವಾದೀಯದ್ವಿತೀಯತೃತೀಯಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಯೋಃ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಇದಾನೀಂ “ಬ್ರಹ್ಮದೃಷ್ಟಿಃ” ಇತಿ ಸೂತ್ರಸ್ಯಾಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಪಾಕರೋತಿ -- ನಾಽತ್ಮೇತಿ ।

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ । ನಾಽತ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸನಾ ॥46॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಪಕ್ಷೋ ಯದಾ ಬ್ರಹ್ಮದೃಷ್ಟಿಶ್ಚಾತ್ರ ವಿರುದ್ಧ್ಯತೇ ।

ಸ ನೇತಿ ಯುಕ್ತಿಸ್ತತ್ರಾಪಿ ಸಮೇತ್ಯುಕ್ತವಿರುದ್ಧತಾ ॥47॥**

(###sudha --)

ನಾಽತ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸನೇತ್ಯೇಕದೇಶೋತ್ಕೀರ್ತನೇನ “ನ ಪ್ರತೀಕೇ ನಹಿ ಸಃ” ಇತಿ ಸಮಗ್ರಸೂತ್ರಾರ್ಥಮನುವದತಿ । “ಪ್ರತೀಕೇಷ್ವಾತ್ಮೇತಿ ಜೀವ ಇತ್ಯುಪಾಸನಾ ನ ಕಾರ್ಯಾ । ನಹಿ ಸ ಉಪಾಸಕಃ ಪ್ರತೀಕಾನಿ” ಇತಿ ಪಕ್ಷೋ ಯದಾ ಇತ್ಯೇವಂ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಯದಾ, ತದಾಽತ್ರ ಪ್ರತೀಕೇಷು ಬ್ರಹ್ಮದೃಷ್ಟಿಶ್ಚ ವಿರುದ್ಧ್ಯತೇ । ಚಶಬ್ದೋಽಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಸಸಮುಚ್ಚಯೇ ।

ಏತದ್ ವಿವೃಣೋತಿ ಸ ಇತಿ । ಪ್ರತೀಕಾನಾಮಾತ್ಮತ್ವೇನೋಪಾಸನಸ್ಯಾಕರ್ತವ್ಯತ್ವೇ ತ್ವಯಾ ಯಾ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಾಭಾವಲಕ್ಷಣಾ ಸ ನೇತಿ ಯುಕ್ತಿರಭಿಹಿತಾ ಸಾ ತತ್ರಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರತೀಕಯೋರಪಿ ಸಮೇತಿ ಹೇತೋಃ ಪ್ರತೀಕೇಷು ಬ್ರಹ್ಮದೃಷ್ಟಿಃ ಕರ್ತವ್ಯೇತಿ ಸೂತ್ರೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯಮಾನೇ ಸತಿ ಉಕ್ತಯುಕ್ತಿವಿರುದ್ಧತಾ ಭವತೀತಿ ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಪ್ರತೀಕೇಷು ಬ್ರಹ್ಮದೃಷ್ಟಿಃ ಕರ್ತವ್ಯೇತಿ ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಸತ್ । ಪ್ರತೀಕಂ ಬ್ರಹ್ಮತಯಾ ನೋಪಾಸ್ಯಮ್, ಅಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾತ್; ಯದ್ ಯನ್ನ ಭವತಿ, ನ ತತ್ ತತ್ತ್ವೇನೋಪಾಸ್ಯಮಿತಿ ಯುಕ್ತಿವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್ । ನಚೇಯಂ ಯುಕ್ತಿರಪ್ರಮಾ । ಪ್ರತೀಕಾನಾಮಾತ್ಮತ್ವೇನೋಪಾಸನಸ್ಯಾಕರ್ತವ್ಯತಾಯಾಂ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರೇ

ಪರೇಣೈವೋಪನ್ಯಸ್ತತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾಽನೈಕಾನ್ತ್ಯೇನ ತತ್ರಾಪಿ ಸಾಧಿಕಾ ನ ಸ್ಯಾತ್। ನಚ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರತೀಕಯೋರಭೇದಃ, ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸತ್ಯತ್ವಾತ್, ಪ್ರತೀಕಾನಾಂ ಕಲ್ಪಿತತ್ವಾತ್। ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಭೇದಾಭಾವಸ್ತ್ವವದಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ಜೀವಪ್ರತೀಕಯೋರಪಿ ಸ ನಾಸ್ತೀತ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

h ॥ ಉತ್ಕರ್ಷಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಭಾವೇ ಸತಿ ಅತತ್ತ್ವಸ್ಯ ಹೇತುತ್ವೇ ಆತ್ಮತ್ವೇನೋಪಾಸನಸ್ಯಾನಿರಾಕಾರ್ಯತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। “ನಹಿ ಸಃ” ಇತಿ ನ ನಿರ್ವಿಶೇಷಣೋ ಹೇತುಃ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯಾಭಿಮತಃ, ಯೇನ ಬ್ರಹ್ಮದೃಷ್ಟಿಃ ಪ್ರತೀಕೇಷೂಕ್ತಯುಕ್ತಿವಿರುದ್ಧಾ ಸ್ಯಾತ್। ಕಿನ್ತೂಪಾಸ್ಯಸ್ಯೋತ್ಕರ್ಷಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಭಾವೇ ಸತೀತ್ಯನೇನ ವಿಶಿಷ್ಟಃ। ಪ್ರತೀಕಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇನೋಪಾಸನೇ ತೂತ್ಕರ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿರಸ್ತಿ। ಅತೋಽತದ್ಭಾವೇಽಪ್ಯುಪಾಸನಾ ಕಾರ್ಯೇತಿ ಯುಜ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಯದೀತಿ।

ಯದ್ಯಪ್ಯುತ್ಕರ್ಷಮಾತ್ರೇಣ ಹ್ಯತದ್ಭಾವೇಽಪ್ಯುಪಾಸನಾ।

ಉತ್ಕರ್ಷ ಆತ್ಮನೋಽಪಿ ಸ್ಯಾಚ್ಚೇತನತ್ವಾದಚೇತನಾತ್।

ತಸ್ಮಾದತತ್ತ್ವಂ ನೋಪಾಸ್ಯಮಿತಿ ವೇದವಿದಾಂ ಮತಮ್ ॥48॥**

(###sudha --)

ಆದ್ಯೋಽಪಿಶಬ್ದೋಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ। ಹಿಶಬ್ದಸ್ಯೋತ್ತರಾರ್ಧೇನಾನ್ವಯಃ। ಯದಿ ವಿಶಿಷ್ಟಹೇತುಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ಪ್ರತೀಕಾನಾಮತದ್ಭಾವೇಽಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇಽಪ್ಯುತ್ಕರ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿಮಾತ್ರೇಣ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇನೋಪಾಸನಾಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತದಾಽಽತ್ಮತ್ವೇನಾಪಿ ತದುಪಾಸನಮಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮ್, ನತು ನಿರಾಕಾರ್ಯಮ್। ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಉತ್ಕರ್ಷ ಇತಿ। ಯಸ್ಮಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮವದಾತ್ಮನೋಽಪಿ ಪ್ರತೀಕಾದುತ್ಕರ್ಷೋಽಸ್ತಿ। ಕಥಮ್? ಆತ್ಮನಶ್ಚೇತನತ್ವಾತ್। ಅಚೇತನಂ ಖಲು ಪ್ರತೀಕಮ್। ತಸ್ಯಾಽತ್ಮತ್ವೇನೋಪಾಸನಾಯಾಮುತ್ಕರ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ।

ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ಯ ವಿಪರ್ಯಯಪರ್ಯವಸಾನಮಾಹ ತಸ್ಮಾದಿತಿ। ಯಸ್ಮಾದ್ ವಿಶಿಷ್ಟಹೇತೌ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯಮಾನೇ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರೇ ಅಸಿದ್ಧಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ತತ ಏವ ಪ್ರತೀಕೇಷು ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನವದಾತ್ಮೋಪಾಸನಂ ಚ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ। ತಸ್ಮಾದತತ್ತ್ವಂ ಯದ್ ಯನ್ನ ಭವತಿ ತತ್ ತತ್ತ್ವೇನ ನೋಪಾಸ್ಯಮಿತಿ ಸಾಮಾನ್ಯಮೇವ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯಾಭಿಮತಮ್। ನತು ವಿಶೇಷಣಪ್ರಕ್ಷೇಪಃ। ತಥಾಚ ಬ್ರಹ್ಮದೃಷ್ಟಿರಿತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಸ್ವೋಕ್ತಯುಕ್ತಿವಿರುದ್ಧೈವೇತಿ। ಅತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತೇರ್ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಾಭಿಧಾನಸ್ಯ ಹೇತೋರ್ನಿರ್ವಿಶೇಷಣತ್ವ ಏವ ತಾತ್ಪರ್ಯಮ್, ಸ್ಪಷ್ಟತ್ವಾರ್ಥಂ ತು ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಭಿಧಾನಮಿತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮ್।

h ॥ ಪ್ರತೀಕಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಧ್ಯಾನಸ್ಯ ಫಲಹೇತುತ್ವೇ, ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರತೀಕತಾಧ್ಯಾನೇನಾನರ್ಥಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

ಶ್ರೀಮನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಏವಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಪಾಕೃತ್ಯ ಉತ್ಕರ್ಷಾದಿತಿ ಹೇತುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಪಾಕರೋತಿ -- ಉತ್ಕರ್ಷಾದಿತಿ।

ಉತ್ಕರ್ಷಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮತಾಧ್ಯಾನೇ ಯದಿ ಸ್ಯಾತ್ ಫಲಮಞ್ಜಸಾ।

ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನೀಚತಾಜ್ಞಾನಾದನರ್ಥಃ ಕಿಂ ನ ಜಾಯತೇ॥49॥**

(###sudha --)

ಬ್ರಹ್ಮತಾಧ್ಯಾನೇ ಪ್ರತೀಕಾನಾಮುತ್ಕರ್ಷಾದುತ್ಕರ್ಷಸ್ಯ ದೃಷ್ಟತ್ವಾದಞ್ಜಸಾ ಫಲಂ ಪುರುಷಾರ್ಥರೂಪಂ ಫಲಂ ಯದಿ ಸ್ಯಾತ್ ತದಾ ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನೀಚತಾಧ್ಯಾನಮಿತಿ ತಸ್ಮಾದನರ್ಥಃ ಕಿಂ ನ ಜಾಯತೇ? ಜಾಯತ ಏವೇತಿ ಸಮನ್ವಯಫಲತ್ವಾದಕಾರ್ಯಮೇವ ಇದಮಿತಿ।

h॥ ಅಚೇತನಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತಾಧ್ಯಾನಸ್ಯಾನರ್ಥಮಾತ್ರಹೇತುತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಅಭ್ಯುಪಗಮ್ಯೇದಂ ಸಮನ್ವಯಫಲತ್ವಮುಕ್ತಮ್। ವಸ್ತುತಸ್ತು ನ ಪುರುಷಾರ್ಥಃ ಕಿನ್ತ್ವನರ್ಥ ಏವೇತ್ಯಾಹ -- ಅಚೇತನಸ್ಯೇತಿ।

ಅಚೇತನಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಧ್ಯಾನೇ ತುಷ್ಟಿರ್ನಹಿ ಕ್ವಚಿತ್।

ನೀಚಸ್ಯ ಸ್ವಾತ್ಮತಾಧ್ಯಾನಾತ್ ಕುಪ್ಯತಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಲೋಕವತ್॥50॥**

(###sudha --)

ತುಷ್ಟ್ಯಭಾವಾಚ್ಚ ನ ಪುರುಷಾರ್ಥಲಾಭಸ್ತತಃ। ಕ್ವಚಿದಿತ್ಯನೇನ ಯದಚೇತನಂ ತದುಪಚಿಕೀರ್ಷಾಲಕ್ಷಣತುಷ್ಟಿರಹಿತಮಿತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಂ ಸೂಚಯತಿ। ನೀಚಸ್ಯ ಪ್ರತೀಕಸ್ಯ ಸ್ವಾತ್ಮತಾಧ್ಯಾನಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಕುಪ್ಯತಿ। ತತಶ್ಚಾನರ್ಥಂ ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ। ತತ್ರ ದೃಷ್ಟಾನ್ತೋ ಲೋಕವದಿತಿ। ಯಥಾ ಲೋಕೇ ಶಿಲಾದಿಕಂ ರಾಜತ್ವಾದಿನಾ ಚಿನ್ತಿತಂ ನ ಪ್ರಸೀದತಿ, ನಾಪಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಂ ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ। ಯಥಾಚ ರಾಜಾ ಚಣ್ಡಾಲತ್ವೇನ ಧ್ಯಾತಃ ಕುಪ್ಯತಿ, ಅನರ್ಥಂ ಚ ದದಾತಿ ತಥೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅನೇನ ಪ್ರತೀಕಾನಾಮಚೇತನತ್ವೇಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಸರ್ವಾಧ್ಯಕ್ಷತ್ವಾತ್ ಫಲಂ ದಾಸ್ಯತೀತಿ ಚ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತಸ್ಯಾನೇನೋಪಾಸನೇನ ಕುಪಿತತ್ವಾತ್।

h॥ ದ್ವಿರೂಪಸ್ಯ ಧ್ಯಾನಸ್ಯ ಫಲತಃ ಸಾಮ್ಯೋಕ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನ ವಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಪ್ರತೀಕತ್ವೋಪಾಸನಂ ಬ್ರೂಮಃ। ಯೇನ ಬ್ರಹ್ಮ ಕುಪಿತಮನರ್ಥಂ ಪ್ರಯಚ್ಛೇತ್ ಕಿನ್ತು ಪ್ರತೀಕೇ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೋಪಾಸನಮ್। ತತಃ ಪುರುಷಾರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಚಣ್ಡಾಲ ಇತಿ।

ಚಣ್ಡಾಲೋ ನೃಪ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ನೃಪಶ್ಚಣ್ಡಾಲ ಇತ್ಯಪಿ।

ಕೋ ವಿಶೇಷಃ ಪರಿಜ್ಞಾತೇ ನೃಪೇಣ ಸ್ಯಾತ್ ಕಥಞ್ಚನ ॥51॥**

(###sudha --)

ಚಣ್ಡಾಲಮುದ್ದಿಶ್ಯ "ಚಣ್ಡಾಲೋ ನೃಪಃ' ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ತಥಾ ನೃಪಮುದ್ದಿಶ್ಯ "ನೃಪಶ್ಚಣ್ಡಾಲಃ' ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ನೃಪೇಣ ಪರಿಜ್ಞಾತೇ ಸತ್ಯನರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತೌ ಕಥಞ್ಚನ ಕೋ ವಿಶೇಷಃ ಸ್ಯಾತ್? ನ ಕಥಞ್ಚಿತ್ ಕೋಽಪಿ। ಅತ್ರೋಕ್ತಶಬ್ದೇನ ಧ್ಯಾನಮುಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ। ಅಜ್ಞಾತೋಪಾಸನೋ ರಾಜಾ ನಾನರ್ಥಂ ಕರೋತೀತಿ ನೃಪೇಣ ಪರಿಜ್ಞಾತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತಥಾಚ ಪ್ರತೀಕಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸನೇ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರತೀಕಮಿತ್ಯುಪಾಸನೇ ಚ ಸಮ ಏವಾನರ್ಥ ಇತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಃ।

h ॥ ಉಕ್ತಾರ್ಥಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ಕ್ಷತ್ತರಿ ರಾಜದೃಷ್ಟಿಃ ಫಲವತೀ, ರಾಜ್ಞಿ ಕ್ಷತ್ತೃದೃಷ್ಟಿರನರ್ಥಹೇತುರ್ದೃಷ್ಟಾ। ತತ್ ಕಥಮುಭಯಸ್ಯ ಸಾಮ್ಯಮುಚ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತತ್ರ ದೃಷ್ಟೇರಭಾವಾತ್। ಉಕ್ತಿಮಾತ್ರಂ ತೂಪಚಾರೇಣ। ಸಿಂಹೋ ದೇವದತ್ತ ಇತಿ ಯಥಾ। ದೃಷ್ಟೌ ತು ತತ್ರಾಪ್ಯನರ್ಥಸಾಮ್ಯಮೇವೇತ್ಯಾಶಯೇನಾಹ ಪುರತ ಇತಿ।

ಪುರತೋ ನರದೇವಸ್ಯ ಚಣ್ಡಾಲೋ ಯದಿ ಪೂಜ್ಯತೇ।

ರಾಜವತ್ ಕಿಂ ನ ಕೋಪಃ ಸ್ಯಾದ್ ರಾಜ್ಞೋ ಲೋಕೇಽಭಿಪಶ್ಯತಿ ॥52॥**

(###sudha --)

ರಾಜ್ಞಸ್ತು ಪುರತಃ ಪ್ರೋಕ್ತೇ ಚಣ್ಡಾಲೇ ನೃಪ ಇತ್ಯಪಿ।

ಆತ್ಮಾನಂ ಸ ಇತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಮಿತಿವದ್ವೇವ ಕುಪ್ಯತಿ ॥53॥**

(###sudha --)

ರಾಜಾ ಯಥಾ ಪೂಜ್ಯತೇ ತಥಾ। ತದಾ ರಾಜ್ಞಃ ಕೋಪೋ ನ ಸ್ಯಾತ್ ಕಿಮ್? ಲೋಕೇಽಭಿಪಶ್ಯತಿ ಸತೀತಿ ಕೋಪಾತಿಶಯಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಮ್। ಪೂಜಯಾ ದರ್ಶನಮುನ್ನೀಯತ ಇತ್ಯತಃ ಪೂಜ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನ ಕೇವಲಂ ದೃಷ್ಟ್ವೇರುನ್ನಾಯಿಕಾಯಾಂ ಪೂಜಾಯಾಮೇವ ರಾಜಕೋಪಃ ಕಿನ್ತು ತಾದೃಶ್ಯಾಮುಕ್ತಾವಪೀತ್ಯಾಹ -- ರಾಜ್ಞಸ್ತ್ವಿತಿ।ನಾಜ್ಞಾತಾ ಪ್ರೋಕ್ತಿಃ ಕೋಪಜನನೀತ್ಯತೋ ರಾಜ್ಞಸ್ತು ಪುರತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಚಣ್ಡಾಲೇ ನೃಪ ಇತಿ ಪ್ರೋಕ್ತೇಽಪಿ ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ನ ಮಯೋಪಚಾರೇಣೋಚ್ಯತೇ, ಅಪಿತು ವಸ್ತುತ ಏವೇತ್ಯುಕ್ತೇಽಪಿ ರಾಜಾ ಕುಪ್ಯತ್ಯೇವ ಹಿ। ಆತ್ಮಾನಂ ಪ್ರತಿ ಹಿ ಸ ಚಣ್ಡಾಲ ಇತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಪ್ರಕರ್ಷೇಣೋಕ್ತಮಿತಿವದಿತ್ಯತ್ರ ಯಥಾ ತಥೈವೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಪೂಜೈವ ಕೋಪಕಾರಣಂ ನ ದರ್ಶನಮಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಾಯ ವಿವೇಕಾರ್ಥಮಯಂ ಶ್ಲೋಕಃ।

h॥ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರತೀಕತ್ವೇನ, ಪ್ರತೀಕಸ್ಯ ಬಹ್ಮತ್ವೇನ ವಾ ಉಪಾಸನೇ ದೋಷಸಾಮ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ಏವಮುದ್ದೇಶವಿಧಾನೋಕ್ತ್ಯಾ ದ್ವೈರೂಪ್ಯಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ಫಲತಃ ಸಾಮ್ಯಮುಕ್ತಮ್। ಇದಾನೀಂ ತದಪಿ ನಾಸ್ತೀತ್ಯಾಹ -- ಅಭೇದೇನೇತಿ।

ಅಭೇದೇನೈತಯೋರ್ಧ್ಯಾನೇ ಕೋ ವಿಶೇಷೋ ವಚಸ್ಯಪಿ।

ಅಯಂ ರಾಜಾ ತ್ವಮಿತ್ಯುಕ್ತೇ ಚಣ್ಡಾಲೇಽಥ ನೃಪೇಽಪಿ ಚ।

ಚಣ್ಡಾಲ ಇತಿ ತು ಪ್ರೋಕ್ತೇ ಸಮಮೇವ ಹಿ ದೂಷಣಮ್॥54॥**

(###sudha --)

ಏತಯೋರ್ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರತೀಕಯೋರಭೇದೇನ ಧ್ಯಾನೇಽಙ್ಗೀಕೃತೇ ನ ಕೇವಲಮನರ್ಥಸಾಮ್ಯಮ್, ಕಿನ್ತು ವಚಸ್ಯಪಿ ಕೋ ವಿಶೇಷಃ? ವಚನದ್ವಯಾರ್ಥೋಽಪ್ಯವಿಶಿಷ್ಟ ಏವೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅತ್ರೈವ ದೃಷ್ಟಾನ್ತಮಾಹಅಯಮಿತಿ। ವ್ಯಕ್ತಿಭೇದೇನ ದೂಷಣಪರಿಹಾರಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತೋಽಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ದೂಷಣಂ ನೀಚತ್ವಲಕ್ಷಣಮ್।

ದ್ವಯೋರಭೇದೇನ ಧ್ಯಾನೇ ದೂಷಣಂ ಸಮ್ಭವತ್ಯೇವ। ನಚೈವಮ್। ಪ್ರತೀಕಸ್ಯ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ಭಾವ್ಯತೇ। ನತು ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರತೀಕತ್ವಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಧ್ಯಾತ ಇತಿ।

ಧ್ಯಾತೇಽಪ್ಯೇಕಸ್ಯ ತದ್ಭಾವೇ ತದ್ಭಾವೋಽನ್ಯಸ್ಯ ಕಿಂ ನ ತತ್।

ನಚೈವ ತದವಿಜ್ಞಾತಂ ಸರ್ವಜ್ಞಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಕ್ವಚಿತ್॥55॥**

(###sudha --)

ತತ್ ತಯೋರ್ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರತೀಕಯೋರೇಕಸ್ಯ ಪ್ರತೀಕಸ್ಯ ತದ್ಭಾವೇ ಬ್ರಹ್ಮಭಾವೇ ಧ್ಯಾತೇ ಸತ್ಯನ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತದ್ಭಾವಃ ಪ್ರತೀಕಭಾವಃ ಧ್ಯಾತೋ ನ ಕಿಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಭವೇದಯಂ ಪರಿಹಾರೋ ಯದಿ ಪ್ರತೀಕಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪೋಪಮರ್ದೇನ ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಮುಪಾಸ್ಯಮಿತಿ ಪಕ್ಷಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ಪ್ರತೀಕಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಸ್ಯ ಪರೇಣೈವೋಕ್ತತ್ವಾತ್। ಭೇದಾಭೇದಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣಾಯಂ ಪರಿಹಾರ ಇತ್ಯಪಿ ನಾಸ್ತಿ। ನಹಿ ಘಟೋ ಮೃದಭಿನ್ನಃ, ಮೃದ್ ಘಟಾದ್ ಭಿನ್ನೇತಿ ಭೇದಾಭೇದೌ। ಕಿನ್ನಾಮ। ಪರಸ್ಪರಮ್। ತಸ್ಮಾದನುಪಮರ್ದಿತಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಪ್ರತೀಕಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇ ಧ್ಯಾತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪಿ ಪ್ರತೀಕತ್ವಂ ಧ್ಯಾತಮೇವೇತಿ ಯುಕ್ತಮುಕ್ತಮಿತಿ।

ನನ್ವಸ್ಮಿನ್ನುಪಾಸನೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಜ್ಞಾತೇಽನರ್ಥಃ ಸ್ಯಾತ್, ನತ್ವಜ್ಞಾತೇ। ಅತಸ್ತಥೋಪಾಸನಂ ಕರಿಷ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನಚೈವೇತಿ। ತತ್ ಉಪಾಸನಮ್। ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಜ್ಞಾನೇ "ಸರ್ವಾಧ್ಯಕ್ಷಂ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಫಲಂ ದಾಸ್ಯತಿ" ಇತ್ಯಪಿ ರಿಕ್ತಂ ವಚಃ ಸ್ಯಾತ್।

h॥ ಉಕ್ತಾರ್ಥೋಪಸಂಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ನನು ಶ್ರುತಿವಿಹಿತಮಾಚರತಾ ಕಥಂ ಬ್ರಹ್ಮಕೋಪೇನಾನರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತಿರಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಂ ಪರಿಹರನ್ನಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಕರಣಮುಪಸಂಹರತಿ -- ತಸ್ಮಾದಿತಿ।

ತಸ್ಮಾದಪೇಶಲಂ ಸರ್ವಮನ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತಾವಚಃ।

ತಸ್ಮಾದ್ ಯಥೋಕ್ತಮಾರ್ಗೇಣ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸ್ಯಂ ಮುಮುಕ್ಷುಭಿಃ॥56॥**

(###sudha --)

ಸರ್ವಮಿತಿ ಶ್ರುತಿಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪಮ್। ಏತೇನ ಸಾಲಗ್ರಾಮಾದೌ ವಿಷ್ಣ್ವಾದಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿರಪಿ ಪರಾಸ್ತಾ ವೇದಿತವ್ಯಾ। ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮುಪಕ್ರಮ್ಯಾಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನದೂಷಣಮಸಙ್ಗತಮಿತ್ಯತಃ ಸ್ವೋಕ್ತದಾರ್ಢ್ಯಾರ್ಥಮಿತಿ ಭಾವೇನಾಽಹ ತಸ್ಮಾದಿತಿ। ಪರಕೀಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ದೂಷಿತತ್ವಾತ್। ಯಥೋಕ್ತಮಾರ್ಗೇಣ ಅಸ್ಮದುಕ್ತಂ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಮನತಿಕ್ರಮ್ಯ ವರ್ತಮಾನೇನ ಮಾರ್ಗೇಣ॥*#### h॥ ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮದೃಷ್ಟ್ಯಧಿಕರಣಮ್॥3॥**

#aಅಥ ತದಧಿಗಮಾಧಿಕರಣಮ್॥8॥**

(###sudha --)

h॥ ಬ್ರಹ್ಮಾಧಿಗಮೇ ಜಾತೇ ತತ್ಪ್ರಸಾದಾತ್ ಉತ್ತರಾಘಸ್ಯಾಶ್ಲೇಷಃ, ಪೂರ್ವಾಘಸ್ಯ ವಿನಾಶಶ್ಚ ಭವತಃ,

"ಏವಂವಿದಿ ಪಾಪಂ ಕರ್ಮ ನ ಶ್ಲಿಷ್ಯತೇ' "ಅಸ್ಯ ಸರ್ವೇ ಪಾಪ್ಮಾನಃ ಪ್ರದೂಯನ್ತೇ' ಇತ್ಯಶ್ಲೇಷವಿನಾಶವ್ಯಪದೇಶಾತ್॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತದದಧಿಗಮ ಉತ್ತರಪೂರ್ವಾಘಯೋರಶ್ಲೇಷವಿನಾಶೌ ತದ್ವ್ಯಪದೇಶಾತ್। ನಿವೃತ್ತಾ ಸಾಧನಚಿನ್ತಾ। ಪ್ರತಿಬನ್ಧಕಾನಾಂ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಾಣಾಮನನ್ತಕರ್ಮಣಾಂ ಭಾವಾನ್ನ ಜ್ಞಾನಿನೋ ಮೋಕ್ಷಃ ಸಮ್ಭವತೀತ್ಯಾಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಾಯ ಕರ್ಮನಾಶಾಖ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಫಲಮಿದಾನೀಂ ನಿರೂಪ್ಯತೇ। ತತ್ರ ಜ್ಞಾನಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನೈವ ಕರ್ಮಕ್ಷಯೋ ಭವತೀತಿ ಪ್ರತೀತಿಂ ನಿರಾಕರ್ತುಂ ಸೂತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ತಥೇತಿ।

#sutraಓಂ ತದದಧಿಗಮ ಉತ್ತರಪೂರ್ವಾಘಯೋರಶ್ಲೇಷವಿನಾಶೌ ತದ್ವ್ಯಪದೇಶಾತ್ ಓಂ ॥13॥**

(###sudha --)

ತಥೋಪಾಸ್ಯಾಞ್ಜಸಾ ದೃಷ್ಟಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪಾಪಂ ಚ ಭಸ್ಮಸಾತ್।

ಕರೋತಿ ನಿಖಿಲಂ ಪೂರ್ವಂ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯಸಙ್ಗತಾಮ್ ॥57॥**

(###sudha --)

ಕರೋತಿ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।

ತಥಾ ಉಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣ। ಅಞ್ಜಸಾ ಆದರನೈರನ್ತರ್ಯಾಭ್ಯಮುಪಾಸ್ಯ ದೃಷ್ಟಮ್। ಜ್ಞಾನಾತ್ ಪೂರ್ವಂ ನಿಖಿಲಂ ಪಾಪಮ್, ಚಶಬ್ದಾದನಿಷ್ಟಂ ಪುಣ್ಯಂ ಚ। ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯಸ್ಯ ಪಾಪಸ್ಯ, ಅನಿಷ್ಟಪುಣ್ಯಸ್ಯ ಚ। ಅನೇನ "ಅತೋಽನ್ಯದಪೀತ್ಯೇಕೇಷಾಮುಭಯೋಃ" ಇತಿ ಸೂತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

h॥ ಮಾಯಾವಾದಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಇತರಸ್ಯಾಪ್ಯೇವಮಸಂಶ್ಲೇಷಃ ಪಾತೇ ತು। ಇದಂ ಸೂತ್ರಂ ಕೇಚಿತ್ "ಬ್ರಹ್ಮವಿದ ಏವಾಘಸ್ಯೇವ ಪುಣ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯಶೇಷೋ ವಿನಾಶೋ ಭವತಿ। ಶರೀರಪಾತೇ ಪ್ರತ್ಯಾಸನ್ನೇ ಸತಿ" ಇತಿ ವ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ। ತದಸತ್। "ಅತೋಽನ್ಯದಪಿ" ಇತ್ಯಸ್ಯ ಪುನರುಕ್ತತಾಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ವ್ಯಖ್ಯಾನವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಭಾವಸ್ಯ ಚಾನನ್ಯಗತಿತ್ವಾತ್। ಪೂರ್ವಸೂತ್ರ ಏವಾಘಪದಸ್ಥಾನೇ ಕರ್ಮಪದಪ್ರಕ್ಷೇಪೇಣೋಪಪತ್ತೌ ಸೂತ್ರಾನ್ತರಾರಮ್ಭವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್।

h॥ ಜ್ಞಾನೀತರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮದ್ವೇಷಿಣಃ ತಮಃಪಾತೇ ಆಸನ್ನೇ ಸತಿ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನದ್ವೇಷಾದಿಪರಿಪೂರ್ತೌ ಸತ್ಯಾಂ ಪ್ರಸ್ತುತಾ

ಘಾದಿತರಸ್ಯ ಪುಣ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಏವಂ ಜ್ಞಾನಿಪಾಪಸ್ಯೇವ ಉತ್ತರಪುಣ್ಯಸ್ಯಾಶ್ಲೇಷಃ, ಪೂರ್ವಪುಣ್ಯಸ್ಯ ವಿನಾಶಶ್ಚ ಭವತಃ॥

(###sudha --)

ಅಸ್ಮಾಕಂ ತು "ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿ" ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರಾಣಿ ಪುಣ್ಯೇಽಪಿ ವಿಭಾಗಸೂಚನಾರ್ಥಾನಿ। ಜ್ಞಾನೋತ್ತರಂ ಪುಣ್ಯಾರ್ಜನಸ್ಯ ಅಭಾವಾದಶ್ಲೇಷಶಬ್ದೋ ವಿನಾಶಾರ್ಥೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವ್ಯಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತಥಾಚ ಪ್ರಕೃತಪರಿತ್ಯಾಗೋಽಪ್ರಕೃತಸ್ವೀಕಾರಶ್ಚೇತ್ಯಾಶಯವಾನನ್ಯಥಾ ಸೂತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ತದ್ವಿಷಶ್ಚೇತಿ।

#sutraಓಂ ಇತರಸ್ಯಾಪ್ಯೇವಮಸಂಶ್ಲೇಷಃ ಪಾತೇ ತು ಓಂ ||14||**

(###sudha --)

|| || । ತದ್ವಿಷಶ್ಚೈವಂ ಪುಣ್ಯನಾಶೋಽಪ್ಯಸಙ್ಗತಾ।

ಯದೇವ ವಿದ್ಯಯೇತ್ಯತ್ರ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾದ್ವಿ ವಿಶಿಷ್ಯತೇ ||58||**

(###sudha --)

ಬ್ರಹ್ಮದ್ವಿಷಶ್ಚ। ಏವಂ ಜ್ಞಾನಿವತ್। ದ್ವೇಷಪರಿಪೂರ್ತೇಃ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಪುಣ್ಯಸ್ಯ ನಾಶೋ ಭವತಿ, ಉತ್ತರಸ್ಯಾಸಙ್ಗತಾಽಪಿ। ಅತ್ರ ಸೂತ್ರಮ್ "ಯದೇವ ವಿದ್ಯಯೇತಿ ಹಿ" ಇತಿ। ತತ್ ಪುನರುಕ್ತಮ್। ಏತದರ್ಥಸ್ಯ "ತಚ್ಛ್ರುತೇಃ" ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ ಪ್ರಾಗುಕ್ತತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಯದೇವೇತಿ। ಅತ್ರೋಕ್ತಂ ಪ್ರಮೇಯಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಅತೋ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷ ಇತಿ ಹೇರರ್ಥಃ। ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೋಽರ್ಥವಿಭಾಗಃ ಪ್ರಕರಣವಶಾತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಇತಿ ವಾ।

h || ಜ್ಞಾನಿಕೃತಮಲ್ಪಮಪಿ ಪುಣ್ಯಂ ಮಹತ್ತಮಮನನ್ತಂ ಚ ಭವತಿ ||

(###sudha --)

ಕಥಂ ವಿಶಿಷ್ಯತ ಇತ್ಯತಃ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಂ ತಾವದಾಹ -- ಪೂರ್ವಮಿತಿ।

#sutraಓಂ ಯದೇವ ವಿದ್ಯಯೇತಿ ಹಿ ಓಂ ||18||**

(###sudha --)

ಪೂರ್ವಂ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಲಬ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ವೀರ್ಯವತ್ತ್ವೇನ ಚೋದಿತಮ್।

ಕರ್ಮ ವಿದ್ಯಾಯುತಮ್ಪಶ್ಚಾನ್ಮೋಕ್ಷೇ ವೀರ್ಯಪ್ರದಂ ತ್ವಿತಿ ||59||**

(###sudha --)

ಸ್ವರ್ಗಾದೀತಿ ಮೋಕ್ಷೇತರಪುರುಷಾರ್ಥಗ್ರಹಣಮ್। ಉತ್ತರಸೂತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ಪಶ್ಚಾದಿತಿ। ಪಶ್ಚಾತ್ತ್ವಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ವಿದ್ಯಾಯುತಂ ಕರ್ಮೇತಿ ವರ್ತತೇ। ವೀರ್ಯಪ್ರದಂ ಆನನ್ದಾತಿಶಯಪ್ರದಮ್। ಇತಿ ಚೋದಿತಮಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

h || ಜ್ಞಾನೀ ದ್ವೇಷೀ ಚ ಇತರೇ ಪ್ರಸ್ತುತಾನಾರಬ್ಧಾದನ್ಯೇ ಪುಣ್ಯಪಾಪೇ ಭೋಗೇನ ನಾಶಯಿತ್ವಾ

ಅಥ ತನ್ನಾಶಾನನ್ತರಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ವಾ ತಮೋ ವಾ ಸಮ್ಪತ್ಸ್ಯತೇ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ||

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಸಕಲಕರ್ಮಕ್ಷಯೇ ತದೈವ ಮುಕ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಾನಾಮುಪಲಮ್ಭಾದಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಪರಿಹಾರಾಯೋಕ್ತಂ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣ "ಅನಾರಬ್ಧಕಾರ್ಯೇ ಏವ ತು ಪೂರ್ವೇ ತದವಧೇಃ" ಇತಿ। ತರ್ಹಿ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಭಾವಾತ್ ಕಥಂ ಮೋಕ್ಷ ಇತ್ಯಾಶಯ ಪುನಃ ಸೂತ್ರಿತಮ್ "ಭೋಗೇನ ತ್ವಿತರೇ ಕ್ಷಪಯಿತ್ವಾಽಥ ಸಮ್ಪತ್ಸ್ಯತೇ" ಇತಿ। ಏತದಪಿ ನ ಬ್ರಹ್ಮವಿನ್ಮಾತ್ರವಿಷಯಮಿತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ತತ ಇತಿ।

#sutraಓಂ ಭೋಗೇನ ತ್ವಿತರೇ ಕ್ಷಪಯಿತ್ವಾಽಥ ಸಮ್ಪತ್ಸ್ಯತೇಓಂ ॥19॥**

(###sudha --)

ತತೋ ಭೋಗೇನ ಪುಣ್ಯಂ ಚ ಕ್ಷಪಯಿತ್ವೇತರತ್ ತಥಾ।

ಬ್ರಹ್ಮದ್ವಿ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶೀ ಚ ತಮೋಮೋಕ್ಷಾವವಾಪ್ನುತಃ ॥59॥**

(###sudha --)

ಅನಾರಬ್ಧಕ್ಷಯಾನನ್ತರಮ್। ಇತರತ್ ಪಾಪಮ್।

h॥ ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಂ ಪ್ರಾರಬ್ಧಭೋಗಕಾಲಃ॥

(###sudha --)

ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಣಾಮನನ್ತತ್ವೇ ಭೋಗೇನ ಕ್ಷಯೋ ನ ಶಕ್ಯತ ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಮಾಗಮವಾಕ್ಯೇನ ಪರಿಹರತಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಾಮಿತಿ।

ಬ್ರಹ್ಮಣಾಂಶತಕಾಲಾತ್ತು ಪೂರ್ವಮಾರಬ್ಧಸಙ್ಕ್ಷಯಃ।

ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತ್ವೇವ ತಾವತ್ತ್ವಂ ಪಞ್ಚಾಶದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತಥಾ ॥60॥**

(###sudha --)

ರುದ್ರಸ್ಯ ವಿಂಶದೇವ ಸ್ಯಾದಿನ್ದ್ರಸ್ಯಾರ್ಕಾದಿಕೇ ದಶ।

ಅನ್ಯೇಷಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಮಾತ್ರಸ್ಯ ತ್ವನ್ತ ಆರಬ್ಧಸಙ್ಕ್ಷಯಃ ॥61॥**

(###sudha --)

ಬ್ರಹ್ಮಣೈವ ಸಹಾತಶ್ಚ ಪರಂ ನಾರಾಯಣಂ ವ್ರಜೇತ್।

ಇತಿ ಸತ್ತತ್ತ್ವವಚನಂ ಸ್ವಯಂ ಭಗವತೋದಿತಮ್ ॥62॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನನ್ದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಚತುರ್ಥಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಃ ಪಾದಃ।

ಬ್ರಹ್ಮಣಾಮಿತಿ ಷಷ್ಠ್ಯಾ ಅಲುಕ್। ತಸ್ಯ ಕಾಲೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಾಂ ಶತಕಾಲಃ, ತಸ್ಮಾತ್। ತತ್ಸಮಾಪ್ತೇಃ ಪೂರ್ವಮೇವ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಜ್ಞಾನಿನಾಮಾರಬ್ಧಸಙ್ಕ್ಷಯೋ ಭವತಿ। ಅಸ್ಯೈವ ವಿವರಣಮ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತು ತಾವತ್ತ್ವಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪಾನಾಂ ಶತೇನೈವ ಕರ್ಮಕ್ಷಯವತ್ತ್ವಮ್। ಬ್ರಹ್ಮಣ ಇತಿ ಜಾತಾವೇಕವಚನಮ್। ಪಞ್ಚಾಶತಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಾಂ ಪೂರ್ವಕಾಲಾದ್ ರುದ್ರಸ್ಯಾಽರಬ್ಧಸಙ್ಕ್ಷಯಃ। ತಥಾಶಬ್ದಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ। ವಿಂಶತಿಪರ್ಯಾಯೋ ವಿಂಶಚ್ಛಬ್ದಃ। ಬ್ರಹ್ಮಣಾಂ ವಿಂಶತಿರೇವ ತದವಚ್ಛಿನ್ನ ಏವೇನ್ದ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಸಙ್ಕ್ಷಯಕಾಲಃ। ಅರ್ಕಾದಿಕೇ ಅರ್ಕಾದೀನಾಂ ದಶ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ, ತದವಚ್ಛಿನ್ನಃ ಕರ್ಮಕ್ಷಯಕಾಲಃ। ಬ್ರಹ್ಮಮಾತ್ರಸ್ಯ ಏಕಸ್ಯೈವ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ। ಅತಃ ಪರಂ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಸಙ್ಕ್ಷಯಾನನ್ತರಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸಹೈವ ನಾರಾಯಣಂ ವ್ರಜೇತ್ ॥*#### h॥ ಇತಿ ತದಧಿಗಮಾಧಿಕರಣಮ್ ॥೩॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಭಗವತ್ಪಾದಸುಕೃತೇ

ರನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಪ್ರಗುಣಜಯತೀರ್ಥಾಖ್ಯಯತಿನಾ।

ಕೃತಾಯಾಂ ಟೀಕಾಯಾಂ ವಿಷಮಪದವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿವೃತೌ

ಚತುರ್ಥೇಽಧ್ಯಾಯೇಽಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಥಮಚರಣಃ ಪರ್ಯವಸಿತಃ ॥*॥

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಟೀಕಾಯಾಂ

ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಮುನಿವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾಯಾಂ

ಚತುರ್ಥಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಃ ಪಾದಃ।

#sutraಓಂ ತತ್ ಸತ್

h॥ ದೇವಾನಾಂ ದೇಹಲಯಃ, ತದಿತರೇಷಾಂ ದೇಹಾದುತ್ಕ್ರಾನ್ತಿಶ್ಚ ಪಾದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯೇ॥

(###sudha --)

ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ದ್ವಿತೀಯಪಾದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಪ್ರದರ್ಶನಪರಂ ಭಾಷ್ಯಮ್ "ದೇವಾನಾಂ ಮೋಕ್ಷಃ, ಉತ್ಕ್ರಾನ್ತಿಶ್ಚಾಸ್ಮಿನ್ ಪಾದ ಉಚ್ಯತೇ" ಇತಿ। ತತ್ರ ದೇವಾನಾಮಿತ್ಯೇತದ್ ಯದಿ ಮೋಕ್ಷೋತ್ಕ್ರಾನ್ತಿಭ್ಯಾಂ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ, ತದಾ ದೇವೇಭ್ಯೋಽನ್ಯೇಷಾಂ ಸಶರೀರಾಣಾಮೇವಾವಸ್ಥಾನಮಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ। ಅನ್ಯತ್ರ ವಾ ತಚ್ಛರೀರರಪರಿತ್ಯಾಗಪ್ರಕಾರಶ್ಚಿನ್ತನೀಯಃ। ಅಚಿನ್ತನೇ ವಾ ಕಾರಣಂ ವಾಚ್ಯಮ್। ಯದಿಚ ಮೋಕ್ಷೇಣೈವ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ, ತದಾ ದೇವಾನಾಂ ಮೋಕ್ಷ ಇತರೇಷಾಮುತ್ಕ್ರಾನ್ತಿಶ್ಚೇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ಮೋಕ್ಷಶ್ಚ ಪ್ರಕರಣವಶಾದ್ ದೇಹಾದಿತಿ ಗಮ್ಯತೇ। ತಥಾಚ ಪ್ರಥಮಪಾದೇ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

“ಕರ್ಮನಾಶಾಖ್ಯಂ ಫಲಮಸ್ಮಿನ್ ಪಾದ ಉಚ್ಯತೇ” ಇತಿ ಯಥಾ ಸಾಮಾನ್ಯೇನೋಕ್ತಮ್, ತಥಾಽತ್ರಾಪ್ಯುತ್ಕ್ರಾನ್ತಿರಸ್ಮಿನ್ ಪಾದ ಉಚ್ಯತ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಕಿಮನೇನ ವಿಭಾಗೇನ ಕೃತಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ದೇವಾನಾಂ ಚೇತಿ।

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್

ದೇವಾನಾಂ ಚ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಮೇತಾವತ್ ಸಮಮೇವ ಹಿ।

ಉತ್ಕ್ರಾನ್ತಿಮಾರ್ಗೌ ದೇವಾನಾಂ ನ ಪ್ರಾಯೇಣ ಭವಿಷ್ಯತಃ ॥1॥**

(###sudha --)

ಯದತೀತಪಾದೇ ಚಿನ್ತಿತಂ (1292) ಕರ್ಮನಾಶಾಖ್ಯಂ ಫಲಮೇತಾವದ್ ದೇವಾನಾಂ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಚ ಸಮಮೇವ। ಕರ್ಮನಾಶಾಭಾವೇ ತತ್ಫಲಾನುವೃತ್ತೇರಾವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್। ಮನುಷ್ಯಶಬ್ದೋ ದೇವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾನ್ ಲಕ್ಷಯತಿ। ತಸ್ಮಾತ್ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಪೂರ್ವಪಾದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಮುಕ್ತಮ್। ಏತತ್ಪಾದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಾ ದೇಹಾದುತ್ಕ್ರಾನ್ತಿಃ, ತೃತೀಯಪಾದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯೋಽರ್ಚಿರಾದಿಮಾರ್ಗಶ್ಚ ದೇವಾನಾಂ ನ ಪ್ರಾಯೇಣ ಭವಿಷ್ಯತಃ, ಅತೋ ವಿಭಾಗೇನೋಕ್ತಿರ್ಯುಕ್ತೇತಿ। ಅನೇನ “ಮಾರ್ಗೋ ಗಮ್ಯಂ ಚಾಸ್ಮಿನ್ ಪಾದ ಉಚ್ಯತೇ” ಇತ್ಯೇತದ್ ಭಾಷ್ಯಮಪಿ ದೇವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾನಾಂ ಮಾರ್ಗಃ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಗಮ್ಯಂ ಚೇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮಿತಿ ಸೂಚಿತಂ ಭವತಿ। ಸ್ಫುಟಂ ಚೈತದ್ ವಕ್ಷ್ಯತಿ “ಉತ್ಕ್ರಾನ್ತಮಾರ್ಗಶ್ಚ ವಿಮುಕ್ತಗಮ್ಯಮ್” ಇತಿ। (1362)

h॥ ಪಾದಚತುಷ್ಟಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಸ್ಯ ತತ್ಸಙ್ಗತೇಶ್ಚ ಪ್ರದರ್ಶನಮ್॥

(###sudha --)

ಭವತ್ವಿದಂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಮ್, ಏತತ್ಪ್ರತಿಪಾದನೇ ಕಾ ಸಙ್ಗತಿರಿತ್ಯತಃ ಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ ಪಾದಚತುಷ್ಟಯಸ್ಯಾಪಿ ಸಙ್ಗತಿಮಾಹ ಕರ್ಮೇತಿ।

ಕರ್ಮಕ್ಷಯಸ್ತಥೋತ್ಕ್ರಾನ್ತಿರ್ಮಾರ್ಗೋ ಭೋಗಶ್ಚತುಷ್ಟಯಮ್।

ಫಲಂ ಮೋಕ್ಷ ಇತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಃ ಕ್ರಮಾತ್ ಪಾದೇಷು ಚೋದಿತಃ ॥2॥**

(###sudha --)

ತಥಾಶಬ್ದಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ। ಉತ್ಕ್ರಾನ್ತಿಶಬ್ದೇನ ದೇವತದಿತರಸಾಧಾರಣಶ್ಚರಮದೇಹನಾಶೋ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ, ಮಾರ್ಗಶಬ್ದೇನ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಶ್ಚ। ಇತಿಶಬ್ದೋ ಭೋಗ ಇತ್ಯತಃ ಪರಂ ಯೋಜ್ಯಃ। ಕ್ವಚಿತ್ ಪಾಠಃ “ಪ್ರೋಕ್ತಮ್’ ಇತಿ, “ಉದಿತಮ್’ ಇತಿ ಚ। ತತ್ರ ಯಥಾಸ್ಥಾನ ಏವ ಇತಿ ಶಬ್ದಃ। ಆದ್ಯೇ ಮೋಕ್ಷಾನುವಾದೇನ ಫಲಚತುಷ್ಟಯಾತ್ಮಕತ್ವಂ ವಿಧೇಯಮ್। ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ವಿಪರ್ಯಯೇಣ। ಕ್ರಮಾದಿತ್ಯೇತದಾವರ್ತನೀಯಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತತಶ್ಚಾಯಮರ್ಥಃ ಫಲಂ ಖಲ್ವತ್ರಾಧ್ಯಾಯೇ ನಿರೂಪಣೀಯಮ್। ಫಲಂ ಚ ಮೋಕ್ಷಃ। ಸ ಚ ಕರ್ಮಕ್ಷಯಾದಿಚತುಷ್ಟಯಾತ್ಮಕಃ। ಆತ್ಯನ್ತಿಕಾನಿಷ್ಟನಿವೃತ್ತೀಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತ್ಯೋರತ್ರೈವಾನ್ತರ್ಭಾವಾತ್। ಕರ್ಮಕ್ಷಯಾದಯಶ್ಚ ಕ್ರಮಾದ್ ಭವನ್ತಿ। ಜ್ಞಾನೋದಯಾನನ್ತರಮೇವ ಹಿ ಕರ್ಮಕ್ಷಯಃ, ಕ್ಷೀಣಕರ್ಮಣಶ್ಚೋತ್ಕ್ರಾನ್ತಿಃ, ಉತ್ಕ್ರಾನ್ತಸ್ಯ ಚ ಸ್ವಯೋಗ್ಯಮಾರ್ಗೇಣ ಗತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಃ, ತತೋ ಭೋಗ ಇತಿ। ತಸ್ಮಾದೇತೇಷು ಪಾದೇಷು ಕ್ರಮಾದೇವೋದಿತಾ ಇತ್ಯನ್ತರ್ಭಾವಲಕ್ಷಣಾ ಚಾಽನನ್ತರ್ಯಲಕ್ಷಣಾ ಚ ಸಙ್ಗತಿರಿತಿ।

h॥ ದೇವತಾಮುಕ್ತಿಪ್ರಕಾರಃ॥

(###sudha --)

ದೇವಾನಾಂ ಮಾರ್ಗೋ ನಾಸ್ತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತತ್ ಕಿಂ ಯತ್ರ ಸ್ಥಿತಾಸ್ತತ್ರೈವ ಮುಕ್ತಾ ಭವನ್ತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಸೃಷ್ಟ್ಯೃಷ್ಟ್ವೇವೇತಿ।

ಸೃಷ್ಟ್ಯೃಷ್ಟ್ವೇವ ಚ ಸೃಜ್ಯಾನಾಂ ಪ್ರವೇಶೋ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಯೇ।

ದೇವಾನಾಂ ಮಾರ್ಗ ಉದ್ದಿಷ್ಟೋನಾರ್ಚಿರಾದಿರ್ನಚೋತ್ಕ್ರಮಃ॥3॥**

(###sudha --)

ಸೃಷ್ಟುಸ್ತು ಗ್ರಾಸಭೂತಸ್ಯ ದೇಹಸ್ತತ್ರ ಲಯಂ ವ್ರಜೇತ್।

ಯತಃ ಸೃಜ್ಯಸ್ಯ ದೇವಸ್ಯ ನೈವೋತ್ಕ್ರಾನ್ತಿಸ್ತತೋ ಭವೇತ್॥4॥**

(###sudha --)

ಕ್ವಚಿದಸೃಷ್ಟ್ಯೃಷ್ಟ್ವಪೀತಿ ಚಶಬ್ದಃ। ತಥಾಚ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೇ। ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಲಯೇ ಪ್ರತ್ಯಾಸನ್ನೇ ಸತಿ ಪ್ರವೇಶಾರ್ಥಂ ತದಭಿಸರ್ಪಣಮೇವ ಮಾರ್ಗಗಮನಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ತರ್ಹಿ ದೇವಾನಾಂ ಮಾರ್ಗೋ ನಾಸ್ತೀತ್ಯುಕ್ತಸ್ಯ ಕೋ ವಿಷಯ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನೇತಿ। ದೇವಾನಾಂ ದೇಹಾದುತ್ಕ್ರಮೋ ನಾಸ್ತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತತ್ ಕುತಃ? ಸದೇಹಾನಾಮೇವಾವಸ್ಥಾನಪ್ರಸಕ್ತೇರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಚೇತಿ। ಅತ ಏವೇತ್ಯುಪಸ್ಕರ್ತವ್ಯಮ್। ಚಶಬ್ದೇನ ಸದೇಹಾನಾಮವಸ್ಥಾನಂ ಸಮುಚ್ಚಿನೋತಿ।

ಏತದೇವ ವಿವೃಣೋತಿ ಸೃಷ್ಟುಸ್ತ್ವಿತಿ। ದೇಹಶ್ಚೇತನಾಧಿಷ್ಠಿತ ಏವ। ತತ್ರ ಸೃಷ್ಟರಿ। ಉತ್ಕ್ರಾನ್ತಿಃ ಶರೀರಾತ್। ಚೇತನನಿಷ್ಕ್ರಮಣಾತ್ ಪ್ರಾಗೇವ ಸೃಜ್ಯಾನಾಂ ದೇಹಃ ಸೃಷ್ಟ್ಯೃಷು ವಿಲೀಯತ ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಸೃಷ್ಟ್ಯೃಷು ಲಯೇ ನಿಮಿತ್ತಮ್ ಸೃಷ್ಟುಃ ಗ್ರಾಸಭೂತಸ್ಯೇತಿ। ದೇಹಸ್ತ್ವಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

h॥ ಅರ್ಚಿರಾದಿವಿನಾಶಾನನ್ತರಂ ದೇವಾನಾಂ ದೇಹಲಯಾತ್ ತೇಷಾಂ ಮಾರ್ಗಾಭಾವಃ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ದೇವಾನಾಮರ್ಚಿರಾದಿಮಾರ್ಗೋ ನಾಸ್ತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತತ್ ಕುತ ಇತ್ಯತಃ, ಯತ್ ಪುರಾ ಮಾರ್ಗಾನ್ತರಮುಕ್ತಮ್, ತತ ಏವೈತತ್ ಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ತದನುವಾದೇನ ಯುಕ್ತ್ಯನ್ತರಮಾಹ --ಲಯಾಚ್ಚೇತಿ।

ಲಯಾಚ್ಚೈವಾರ್ಚಿರಾದೀನಾಂ ಲೋಕಾನಾಮಪಿ ಸರ್ವಶಃ।

ಕಥಂ ಮಾರ್ಗೋ ಭವೇತ್ ತೇಷಾಂ ವಿಶತಾಮುತ್ತರಂ ಸ್ವತಃ॥5॥**

(###sudha --)

ದೇವತಾಮುಕ್ತೇಃ ಪ್ರಾಗೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅರ್ಚಿರಾದೀನಾಂ ಲೋಕಾನಾಮಿತಿ ವ್ಯಧಿಕರಣೇ ಷಷ್ಠ್ಯೌ। ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಭವೇದರ್ಚಿರಾದಿರಿತಿ ಶೇಷಃ। ಸ್ವತ ಉತ್ತರಂ ವಿಶತಾಮಿತ್ಯುಕ್ತಾನುವಾದಃ।

h॥ ದೇವಾನಾಂ ಮಾನುಷತ್ವೇ ಕ್ವಚಿದುತ್ಕ್ರಾನ್ತ್ಯಾದಿಸದ್ಭಾವೇಽಪಿ ನ ತದಾ ಮುಕ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ನನು ಪ್ರಾಯೇಣೇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಕದಾಚಿದ್ ದೇವಾನಾಮುತ್ಕ್ರಾನ್ತಿಮಾರ್ಗಾವಙ್ಗೀಕಾರ್ಯೌ। ತತ್ರೋಕ್ತಯುಕ್ತಿವಿರೋಧ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಜಾತಾನಾಮಿತಿ।

ಜಾತಾನಾಂ ಮಾನುಷೇ ಲೋಕೇ ದೇವಾನಾಂ ತು ಕದಾಚನ।

ಉತ್ಕ್ರಾನ್ತಿಮಾರ್ಗೌ ಭವತೋ ನ ತದಾ ಮುಕ್ತಿರಿಷ್ಯತೇ॥6॥**

(###sudha --)

ಯದ್ಯಪಿ ಭವತಃ, ತಥಾಽಪಿ ನ ತದಾ ಮುಕ್ತಿರಿಷ್ಯತೇ। ಕಿನ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸಹೈವ। ಅತೋ ನೋಕ್ತಯುಕ್ತಿವಿರೋಧಃ। ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಉತ್ಕ್ರಾನ್ತಿಮಾರ್ಗಸಾಮಾನ್ಯಮಪೇಕ್ಷ್ಯೈವ ಪ್ರಾಯೇಣೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ನತು ಮುಕ್ತಿಕಾಲೀನಾವುತ್ಕ್ರಾನ್ತಿಮಾರ್ಗೌ। ತಸ್ಯ ಚ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಾವಮೋಕ್ಷಕಾಲೀನೌ। ಯುಕ್ತಿಸ್ತು ಮುಕ್ತಿವಿಷಯೇತಿ ನ ವಿರೋಧ ಇತಿ।

h॥ ದೇವಾನಾಂ ತದಿತರೇಷಾಂ ಚ ಪರಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಪ್ರಕಾರಃ॥

(###sudha --)

ಕಿಂ ದೇವಾನಾಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸಹ ಮುಕ್ತಿಃ? ಅನ್ಯೇಷಾಮಪೀತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ತರ್ಹಿ "ಭೇಜೇ ಖಗೇನ್ದ್ರಧ್ವಜಪಾದಮೂಲಮ್" ಇತ್ಯಾದಿವಿರೋಧ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನ್ಯೇಷಾಮಪೀತಿ।

ಅನ್ಯೇಷಾಮಪಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತು ಮುಕ್ತಿಃ ಪ್ರಾಪ್ಯಾಪಿ ತಂ ಹರಿಮ್।

ಸಹೈವ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಭೂಯಾದಿತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ನಿರ್ಣಯಃ॥7॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಕ್ಷ್ಮಾದ್ಯಮ್ಬುವಹ್ನ್ಯನಿಲವಿಯನ್ಮನಇನ್ದ್ರಿಯಾರ್ಥಭೂತಾದಿಭಿಃ ಪರಿವೃತಃ ಪ್ರತಿಸಞ್ಜಿಹೀರ್ಷುಃ।

ಅವ್ಯಾಕೃತಂ ವಿಶತಿ ಯರ್ಹಿ ಗುಣತ್ರಯಾತ್ಮಾ ಕಾಲಂ ಪರಂ ಸ್ವಮನುಭೂಯ ಪರಃ ಸ್ವಯಮ್ಭೂಃ॥8॥**

(###sudha --)

ಏವಂ ಪರೇತ್ಯ ಭಗವನ್ತಮನುಪ್ರವಿಷ್ಟಾ ಯೇ ಯೋಗಿನೋ ಜಿತಮರುನ್ಮನಸೋ ವಿರಾಗಾಃ।

ತೇನೈವ ಸಾಕಮಮೃತಂ ಪುರುಷಂ ಪುರಾಣಂ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಧಾನಮುಪಯಾನ್ತ್ಯಗತಾಭಿಮಾನಾಃ॥9॥**

(###sudha --)

ಭಗವನ್ತಮನುಪ್ರಾಪ್ತಾ ಅಪಿತು ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸಹ।

ಪರಮಂ ಮೋಕ್ಷಮಾಯಾನ್ತಿ ಲಿಙ್ಗಭಙ್ಗೇನ ಯೋಗಿನಃ॥10॥**

(###sudha --)

ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಅಪಿ ಪರಂ ದೇವಂ ಸಹೈವ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಪುನಃ।

ಆನನ್ದವ್ಯಕ್ತಿಮಾಯಾನ್ತಿ ಪೂರ್ಣಾಂ ಲಿಙ್ಗಸ್ಯ ಭಙ್ಗತಃ॥ ।11॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರುತಿಪುರಾಣೋಕ್ತಿಬಲಾದ್ ವಿಜ್ಞಾಯತೇ ಚ ತತ್।

ಭೋಗಸ್ತು ಸರ್ವದೇವಾನಾಂ ನರಾದೀನಾಂ ಚ ವಿದ್ಯತೇ॥12॥**

(###sudha --)

ಸಾಕ್ಷಾನ್ಮುಕ್ತಿಃ ಲಿಙ್ಗಶರೀರಭಙ್ಗಲಕ್ಷಣಾ। ಪ್ರಾಪ್ಯಾವಸ್ಥಿತಾನಾಮಪೀತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್। ತಮಿತಿ ವೈಕುಣ್ಠಾದಿಸ್ಥಮ್। “ಛನ್ದಸ್ಯುಭಯಥಾ” ಇತಿ ಅನಾಶೀರ್ವಿಷಯಸ್ಯಾಪಿ ಲಿಙ ಆರ್ಧಧಾತುಕತ್ವಾದ್ ಭೂಯಾದಿತಿ ಸಾಧು। ಇತೀಶ್ವರಾಶೀರಿತಿ ವಾ। ಅಸ್ಮಿನ್ ಪಕ್ಷೇ ಸಾಧ್ಯಮಾದೌ ಪೃಥಗ್ ವಾಚ್ಯಮ್। ತಸ್ಯ ನಿಮಿತ್ತಮ್, ಜ್ಞಾಪಕಂ ಚಾನೇನೋಚ್ಯತ ಇತಿ।

“ಇತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ನಿರ್ಣಯಃ” ಇತ್ಯುಕ್ತಮೇವ ವಿವೃಣೋತಿ ಕ್ಷ್ಮೇತಿ।

ಭೂತಾನಾಮಾದಿರ್ಭೂತಾದಿಃ। ಕ್ಷ್ಮಾದಿಪದೈಃ ಪಞ್ಚಾನಾಂ ಮಹಾಭೂತಾನಾಮ್, ಮನಸಃ, ದಶಾನಾಮಿನ್ದ್ರಿಯಾಣಾಮ್, ಪಞ್ಚಾನಾಂ ವಿಷಯಾಣಾಮ್, ಭೂತಾದಿಪದೋಪಲಕ್ಷಿತಸ್ಯ ತ್ರಿವಿಧಸ್ಯಾಪ್ಯಹಙ್ಕಾರಸ್ಯಾಭಿಮಾನಿನೋ ದೇವಾ ಉಚ್ಯನ್ತೇ। ಅವ್ಯಾಕೃತಂ ಪರಮೇಶ್ವರಮ್। ಯರ್ಹಿ ಯದಾ। ಗುಣತ್ರಯಸ್ಯಾऽತ್ಮಾ ಅಭಿಮಾನೀ। ಪರಂ ಪರಸಙ್ಖ್ಯೋಪೇತಮ್। ಪರಃ

ಕ್ಷ್ಮಾದಿಭ್ಯಃ। ಏವಂ ತದಾ। ಭಗವನ್ತಮಿತಿ ತದೀಯಂ ಲೋಕಮ್। ಅಗತಾಭಿಮಾನಾ ಅಗತಜೀವಭಾವಾಃ। ಪರಮಂ ಮೋಕ್ಷಮಿತ್ಯಸ್ಯೈವ ವಿವರಣಮ್ ಲಿಙ್ಗಭಙ್ಗೇನೇತಿ। ಇತ್ಥಮ್ಭೂತಲಕ್ಷಣೇ ತೃತೀಯಾ। ಯದ್ವಾ ಲಿಙ್ಗಭಙ್ಗೇನ ನಿಮಿತ್ತೇನ ಪರಮಂ ಮೋಕ್ಷಮಾನನ್ದಾವಿರ್ಭಾವಮಾಯಾನ್ತೀತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್। ತಚ್ಚೇತಿ ಚಶಬ್ದೇನ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಪೇಕ್ಷ್ಯೇವೇತ್ಯುಕ್ತಂ ಸಮುಚ್ಚಿನೋತಿ। ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಕಂ ಭಾಷ್ಯೋದಾಹೃತಂ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್।

h॥ ಕರ್ಮಕ್ಷಯಭೋಗೌ ಸರ್ವೇಷಾಮ್, ಉತ್ಕ್ರಾನ್ತಿಮಾರ್ಗೌ ದೇವೇತರೇಷಾಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಯಥಾ ದ್ವಿತೀಯತೃತೀಯಪಾದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಮುತ್ಕ್ರಮಾದಿಕಮಸಾಧಾರಣಂ ತಥಾ ಚತುರ್ಥಪಾದೋದಿತೋ ಭೋಗಃ ಕಿಮಸಾಧಾರಣಃ, ಕಿಂವಾ ಪ್ರಥಮಪಾದೋದಿತಕರ್ಮಕ್ಷಯ ಇವ ಸಾಧಾರಣ ಇತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಮಾಹ ಭೋಗಸ್ತ್ವಿತಿ। ಅಸಾಧಾರಣ್ಯೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾದಿತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಾರ್ಥಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣಮ್॥

(###sudha --)

ಅಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಥಮಭಾಷ್ಯೇ "ದೇವಾನಾಂ ಮೋಕ್ಷಃ" ಇತಿ ಪ್ರಥಮನಿರ್ದೇಶಃ ಕೃತಃ, ತಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ತತ್ರೇತಿ।

ತತ್ರ ಪ್ರವೇಶೋ ದೇವಾನಾಮುತ್ತರೋತ್ತರತಃ ಕ್ರಮಾತ್।

ಉಚ್ಯತೇದೇಹಗಾನಾಂ ಚ ವೃತ್ತೀನಾಮೇವಮೇವ ತು॥13॥**

(###sudha --)

ತತ್ರ ದ್ವಿತೀಯಪಾದೇ। ಪ್ರಥಮಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ಉತ್ತರೋತ್ತರತಃ ಉತ್ತರೋತ್ತರೇಷು। ಅತಃ ಪ್ರಥಮಮಸೌ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಇತಿ।

h॥ ಸೂತ್ರೇಷು ವಾರುಣ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾನ್ ವಾಗಾದಿಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗೇ ನಿಮಿತ್ತಮ್॥

(###sudha --)

ನನ್ವಯುಕ್ತಮೇತತ್। "ವಾಙ್ಮನಸಿ" ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರೇಷು ದೇವಾನಾಮಶ್ರವಣಾತ್। ಅಥ ವಾಗಾದಿಶಬ್ದಾಸ್ತದಭಿಮಾನಿನಾಮುಪಲಕ್ಷಕಾ ಇತಿ ಮತಮ್, ತದಾ ಸತಿ ವಾಚಕೇ ಲಾಕ್ಷಣಿಕಪ್ರಯೋಗಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಂ ವಾಚ್ಯಮ್। ಯದ್ವಾ ವಾಚಕಾ ಏವೇತಿ ಪಕ್ಷಃ, ತಥಾಽಪಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಶಬ್ದಪರಿತ್ಯಾಗೇನಾಪ್ರಸಿದ್ಧಪದಪ್ರಯೋಗೇ ಪ್ರಯೋಜನಂ ವಕ್ತವ್ಯಮೇವೇತ್ಯತ ಆಹ -- ದೇಹೇತಿ। ಬಾಹ್ಯತತ್ತ್ವವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ದೇಹಗಾನಾಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ವರ್ತತೇ ದೇಹ ಏತಾಭಿರಿತಿ ವೃತ್ತಯೋ ಜಡಾ ವಾಗಾದ್ಯಾಃ। ಯಥಾ ಮುಚ್ಯಮಾನಾನಾಂ ದೇವಾನಾಮೇವಮೇವ ದೇಹಗಾನಾಂ ತದಭಿಮತಾನಾಂ ವಾಗಾದೀನಾಮುತ್ತರೋತ್ತರೇಷು ಮರಣಕಾಲೇ ಲಯೋ

ಭವತೀತ್ಯೇತದಪಿ ಪ್ರಸಙ್ಗಾಜ್ಜ್ಞಾಪಯಿತುಂ ವಾಗಾದಿಪದಪ್ರಯೋಗ ಇತಿ ಭಾವಃ।
ವಾಗಾದಿಶಬ್ದಾ ದೇವಾನಾಂ ವಾಚಕಾ ಏವೇತಿ ತುಶಬ್ದೇನ ಸೂಚಯತಿ।

h ॥ ಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪಕಥನಮ್, ತತ್ರ ವಾದಿನಾಂ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತೌ ನಿಮಿತ್ತೋಕ್ತಿಶ್ಚ ॥

(###sudha --)

ಭವೇದೇವಂ ಪಾದಾರ್ಥಃ ಸಙ್ಗತಿಶ್ಚ । ಯದಿ "ಭಗವಜ್ಜ್ಞಾನಭೋಗಾಭ್ಯಾಂ ನಿವೃತ್ತಸಮಸ್ತಾನಿಷ್ಟಕರ್ಮಾಣಃ, ಸ್ವೋತ್ತಮಪ್ರವೇಶೇನ ಬ್ರಹ್ಮನಾಡ್ಯೋತ್ಕ್ರಮೇಣ ವಾ ಪರಿತ್ಯಕ್ತದೇಹಾಃ, ಸ್ವೋಚಿತೇನಾರ್ಚಿರಾದಿನಾ ವಾ ಪಥಾ ವೈಕುಣ್ಠಲೋಕವಾಸಿನಂ ಭಗವನ್ತಂ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭೇಣ ಸಹ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಭಿನ್ನಲಿಙ್ಗಶರೀರಾಃ ವಿಧ್ವಸ್ತಪ್ರಕೃತಯೋಽತ್ಯನ್ತನಿವೃತ್ತಾನಿಷ್ಟಾಃ ಸಮ್ಯಗಾವಿರ್ಭೂತಾನನ್ದಾದಿಗುಣಾ ಭಗವತ್ಸಮೀಪ ಏವ ತಮುಪಾಸೀನಾಃ, ಸ್ವರೂಪೇಣ ವಾ ಲೀಲಾಗೃಹೀತವಿಗ್ರಹೈರ್ವಾ ಸಙ್ಕಲ್ಪಮಾತ್ರಸಾಧ್ಯಾನ್ ದಿವ್ಯಭೋಗಾಂಸ್ತಾರತಮ್ಯೇನ ಭುಞ್ಜಾನಾ ನ ಕದಾಚಿತ್ ಪುನರಾವರ್ತನ್ತೇ' ಇತ್ಯೇತನ್ಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪಂ "ಕರ್ಮಕ್ಷಯಸ್ತಥೋತ್ಕ್ರಾನ್ತಿಃ" ಇತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಂ ನಿಶ್ಚಿತಂ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ತೈಸ್ತೈಃ ವಾದಿಭಿರನ್ಯಥಾ ಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ವರ್ಣಿತತ್ವಾತ್। ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತೌ ಚ ಸಂಶಯಸ್ಯ ಧ್ರ್ುವತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತತ್ರೇತಿ।

ತತ್ರ ಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪಂ ತು ವಾದಿನಃ ಪ್ರತಿಭಾಶ್ರಯಾತ್।

ನಾನಾ ವದನ್ತಿಪುಂಸಾಂ ಹಿ ಮತಯೋ ಗುಣಭೇದತಃ ॥14॥**

(###sudha --)

ಪೃಥಕ್ಪೃಥಕ್ ಪ್ರಜಾಯನ್ತೇತಮಸ್ಯೈವಾನ್ಯಥಾ ಮತಿಃ।

ರಜಸಾ ಮಿಶ್ರಬುದ್ಧಿತ್ವಂ ಸತ್ತ್ವೇನೈವ ಯಥಾ ಮತಿಃ॥ ।15॥**

(###sudha --)

ತತ್ರ ತಥಾ ಸತಿ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣೋಕ್ತಲಕ್ಷಣೇ ಮೋಕ್ಷೇ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣೈರುಪಪಾದಿತೇ ಸತಿ, ವಾದಿನಸ್ತು ಪ್ರತಿಭಾಶ್ರಯಾತ್ ಸ್ವೋತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾಮಾತ್ರೇಣ ನಾನಾ ವದನ್ತಿ। ಅತಃ ಪ್ರಮಾಣಮೂಲತ್ವಾದಸ್ಯಾಪ್ರಮಾಣಮೂಲಾನಾಮುತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾಮಾತ್ರಯೋನೀನಾಂ ವಾದಾನಾಂ ಚ ಸಾಮ್ಯಾಭಾವಾನ್ನ ಸಂಶಯಾವಕಾಶಃ।

h ॥ ಸತ್ತ್ವರಜಸ್ತಮೋಗುಣಾನಾಂ ಯಥಾರ್ಥಮಿಶ್ರಅಯಥಾರ್ಥಬುದ್ಧಿಜನಕತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನು ಯದಿ ತಥಾತಥಾ ಪ್ರಮಾಣಾನಿ ಸನ್ತಿ, ತರ್ಹಿ ತತ್ತದ್ವಾದಿನಾಂ ತಾದೃಶಾನಿ ಜ್ಞಾನಾನಿ ಕುತೋ ನ ಜಾಯನ್ತೇ? ಪ್ರಮಾಣಾಭಾಸೈರ್ವಿಮೋಹಿತಾಸ್ತ ಇತಿ ಚೇತ್, ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾಭಿಮತಾ ಅಪಿ ಕುತಸ್ತೈರ್ನ ವಿಮೂಢಾಃ? ದೋಷದರ್ಶನಾದಿತಿ ಚೇತ್। ಇತರೇಽಪಿ ಕುತೋ ನ ದೋಷಾನ್ ಪಶ್ಯನ್ತಿ, ಪ್ರಮಾಣೈಸ್ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನೋದಯೋಽಪಿ ಸಮಾನ ಇತ್ಯತೋ

ಶ್ರೀಮನ್ಯ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಮೂಲಕಾರಣಮಾಹ ಪುಂಸಾಂ ಹೀತಿ। ಗುಣಭೇದೋ ಗುಣವಿಶೇಷಃ। ಹಿಶಬ್ದೇನ "ಜ್ಞಾನಂ ಕರ್ಮ ಚ ಕರ್ತಾ" ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ದ್ಯೋತಯತಿ।

ಏತದ್ ವಿಶದಯತಿ -- ತಮಸ್ಯೈವೇತಿ। ಮಿಶ್ರಜ್ಞಾನೇಽನ್ಯಥಾತ್ವಂ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಂ ಚಾಸ್ತೀತ್ಯತೋಽನ್ಯಥೈವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಯಥೇತಿ ಭಿನ್ನಂ ಪದಂ ಸಮ್ಯಗ್ವಾಚೀ। ತಮೋಗುಣಃ ಪ್ರಮಾಣೇಷು ಚೇತಃಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ಪ್ರತಿಬದ್ಧ್ಯಾಽಭಾಸಾನಾಂ ದೋಷಾನಾಚ್ಛಾದ್ಯ ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನಮಪ್ಯುತ್ಪಾದಯತೀತ್ಯಾದಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್।

h॥ ಮುಕ್ತಲಕ್ಷ್ಮೀಭಗವದಜ್ಞಾನಾನಾಂ ಗುಣಜನ್ಯತ್ವಾಭಾವಾದಿಃ॥

(###sudha --)

ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನಂ ಸತ್ತ್ವಗುಣೇನ ಭವತೀತ್ಯುಕ್ತಮ್। ತಸ್ಯ ಮುಕ್ತೇಷು ತಾವದಪವಾದಮಾಹ ಗುಣೇತಿ।

ಗುಣಾತೀತಾ ವಿಮುಕ್ತಾನಾಂ ಮತಿಃ ಶುದ್ಧಚಿತಿರ್ಯತಃ।

ಸಮ್ಯಗೇವಾಥ ನಿತ್ಯಾ ಚತತ್ತನ್ನಾಹತ್ಯಯೋಗತಃ॥16॥**

(###sudha --)

ಬಹುಲಾ ಚಾತಿವಿಶದಾಸ್ಪಷ್ಟಾ ಚೈವ ಶ್ರಿಯೋ ಮತಿಃ।

ಮಹಾಶುದ್ಧಚಿತಿತ್ವೇನತತೋಽಪ್ಯತಿಮಹಾಚಿತಿಃ॥।17॥**

(###sudha --)

ಅಶೇಷೋರುವಿಶೇಷಣಾಮತಿಸ್ಪಷ್ಟತಯಾ ದೃಶಿಃ।

ನಿತ್ಯಮೇಕಪ್ರಕಾರಾ ಚ ನಾರಾಯಣಮತಿಃ ಪರಾ॥18॥**

(###sudha --)

ಸೂರ್ಯಪ್ರಭಾವದಖಿಲಂ ಭಾಸಯನ್ತೀ ನಿರನ್ತರಾ।

ನಿರ್ಲೇಪಾ ವೀತದೋಷಾ ಚ ನಿತ್ಯಮೇವಾವಿಕಾರಿಣೀ॥19॥**

(###sudha --)

ಯದ್ಯಪಿ ವಿಮುಕ್ತಾನಾಂ ಮತಿಃ ಸಮ್ಯಗೇವ, ಅಥಾಪಿ ಗುಣಾತೀತಾ ಸತ್ತ್ವಜನ್ಯಾ ನ ಭವತಿ। ಕುತಃ? ಶುದ್ಧಚಿತಿಃ ನಿತ್ಯಾ ಚ ಯತಃ। ಜಡಂ ಹಿ ಕುತಶ್ಚಿಜ್ಜಾಯತೇ ನ ಚೇತನಮ್। ತಥಾಽನಿತ್ಯಮೇವ ನ ನಿತ್ಯಮ್। ದೈತ್ಯಾನಾಂ ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನೇಷ್ವವಿದ್ಯಮಾನಂ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಂ ತರ್ಹಿ ಕಥಮಿತ್ಯತಃ ಶುದ್ಧೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಸ್ವಾಭಾವಿಕದೋಷರಹಿತೇತ್ಯರ್ಥಃ।

ಸ್ವರೂಪೋಪಾಧಿಗತ ದೋಷನಿಬನ್ಧಂ ಹಿ ದೈತ್ಯಾನಾಂ ಜ್ಞಾನಾನಾಮಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮ್। ಕರಣನಿಮಿತ್ತೋ ಜ್ಞಾನಾನಾಂ ವಿಷಯನಿಯಮಃ, ವೈಶದ್ಯಭೇದಶ್ಚ। ತತ್ರ ಯದಿ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಜ್ಞಾನಂ ನಿತ್ಯಮ್, ತರ್ಹಿ ನಿರ್ವಿಷಯಂ ವಾ ಸ್ಯಾತ್, ಸರ್ವವಿಷಯಂ ವಾ। ಏವಂ ವೈಶದ್ಯೇಽಪೀತಿ। ತತ್ರಾಽಹ -- ತತ್ತದಿತಿ। ತೇಷಾನ್ತೇಷಾಂ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ ಯೋಗ್ಯತಾರೂಪಂ ತದೇವ ಯೋಗೋ ನಿಮಿತ್ತಂ ತತಸ್ತದನುಸಾರೇಣ ಬಹುಲಾರ್ಥವಿಷಯಿಣೀ, ಅತಿವಿಶದಾ ಚ।

ಶ್ರೀದೇವ್ಯಾಮಪ್ಯುಕ್ತಸ್ಯಾಪವಾದಮಾಹ ಸ್ಪಷ್ಟಾ ಚೇತಿ। ಶ್ರಿಯೋ ಮತಿಶ್ಚ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವೇಽಪಿ ಗುಣಾತೀತೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಮಹಾಶುದ್ಧಚಿತಿತ್ವೇನೇತಿ ಪೂರ್ವವದೇವ ತತ್ರ ಹೇತುಃ। ಮಹಚ್ಛಬ್ದೇನ ಕದಾಽಪಿ ಬಾಹ್ಯದೋಷಸಮ್ಬನ್ಧೋ ನಾಸ್ತೀತ್ಯುಚ್ಯತೇ। ಸ್ಪಷ್ಟೈವೇತಿ ಮುಕ್ತಮತೇರಪ್ಯತಿಶಯೇನ ವಿಶದೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಏತದಪಿ ಪೂರ್ವವದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್।

ಭಗವಜ್ಜ್ಞಾನೇಽಪ್ಯಪವಾದಮಾಹ ತತೋಽಪೀತಿ। ನಾರಾಯಣಮತಿಶ್ಚ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವೇಽಪಿ ಪರಾ ಗುಣೇಭ್ಯ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ತತ್ರ ಪೂರ್ವವದೇವ ಹೇತುಃ। ತತಃ ಶ್ರಿಯೋಽಪ್ಯತಿಶಯೇನ ಮಹಾಶುದ್ಧಚಿತಿಃ। ವಿಶಿಷ್ಯನ್ತ ಇತಿ ವಿಶೇಷಾಃ ಪದಾರ್ಥಾಃ। ಅಶೇಷಾಣಾಮುರೂಣಾಮನನ್ತಾನಾಂ ವಿಶೇಷಾಣಾಂ ದೃಶಿರ್ವಿಷಯೀಕಾರಿಣೀ। ಅತಿಸ್ಪಷ್ಟತಯಾಽಶೇಷಪದಾರ್ಥವಿಷಯೇತ್ಯೇತದಪಿ ಬಹುಲಾ ಚಾತಿವಿಶದೇತಿವದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್। ದೃಶಿಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಇತಿ ವಾ। ನಿತ್ಯಮೇಕಪ್ರಕಾರೇತ್ಯುತ್ಪತ್ತಿವಿನಾಶರಹಿತೇತ್ಯಯಮಪಿ ಗುಣಾತೀತತ್ವೇ ಹೇತುಃ।

ಕೇಚಿದೇಕಮೇವೇಶ್ವರಜ್ಞಾನಮಿತ್ಯಾಸ್ಥಿತಾಃ। ಅಪರೇ ತ್ವನೇಕಾನೀತಿ। ತದ್ವಿವೇಕಾರ್ಥಮುಕ್ತಮ್ ನಿರನ್ತರಾ ನಿರ್ಭೇದೇತಿ। ತರ್ಹಿ ಕಿಂ ತೇಷು ಪದಾರ್ಥೇಷು ಜ್ಞಾತೇಷು ವಿಕ್ರಿಯತೇ ನೇತ್ಯಾಹ -- ನಿತ್ಯಮವಿಕಾರಿಣ್ಯೇವೇತಿ। ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ತತ್ತದ್ವಿಷಯೀಕರಣಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸೂರ್ಯೇತಿ। ಯಥಾ ಸೂರ್ಯಪ್ರಭಾ ಸ್ವಯಂ ನಿರ್ವಿಕಾರಾಽಪಿ ತಾಂಸ್ತಾನ್ ಪ್ರಾಪ್ತಾನ್ ವಿಷಯಾನ್ ಪ್ರಕಾಶಯತಿ ತಥೇಯಮಪೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಅತ್ರಚ ವಿಶೇಷ ಏವ ನಿರ್ವಾಹಕಃ। ಅತ ಏವೈಕೇತ್ಯನುಕ್ತ್ವಾ ನಿರನ್ತರೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ನಿರ್ಲೇಪಾ ವೀತದೋಷಾ ಚೇತಿ ಶುದ್ಧತ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್। ಲೇಪಃ ಕರ್ಮಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಮಹಚ್ಛಬ್ದವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಪೂರ್ವವತ್। ಯದ್ವಾ ನಿತ್ಯಮೇವೇತಿ ತದರ್ಥಮತ್ರಾಪಿ ಯೋಜ್ಯಮ್। ಪರಾ ಸ್ವತನ್ತ್ರೇತ್ಯತಿಶಬ್ದಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನತ್ವೇನಾಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್। ಅತ ಏವ “ತತ್ತನ್ತ್ರತ್ವಾಚ್ಚ” ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯತಿ।

h || ಲಕ್ಷ್ಮೀಚತುಮುಖಜ್ಞಾನಯೋಃ ಭಗವಜ್ಜ್ಞಾನತೋ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮ್, ಸಾದೃಶ್ಯಂ ಚ ||

(###sudha --)

ಏತಾನಿ ವಿಶೇಷಣಾನಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಜ್ಞಾನೇಽಪ್ಯತಿದಿಶತಿ ವಿಶೇಷಾನಿತಿ।

ವಿಶೇಷಾಂಸ್ತದ್ಗತಾಂಸ್ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಪ್ರಾಯಸ್ತಲ್ಲಕ್ಷಣಾ ಶ್ರಿಯಃ।

ತಥೈವ ಸ್ಪಷ್ಟತಾಭಾವಾತ್ ತತ್ತನ್ತ್ರತ್ವಾಚ್ಚ ಕೇವಲಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನ ತಾದೃಶೀಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತು ಪ್ರಾಯ ಏವಂ ಶ್ರಿಯೋ ಯಥಾ ॥20॥**

(###sudha --)

ತದ್ಗತಾನ್ ಭಗವದ್ಗತಾನ್। ತಾನಿ ಲಕ್ಷಣಾನಿ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ ತಥೋಕ್ತಾ। ಶ್ರಿಯೋ ಮತಿಃ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯೇತಿ ಶೇಷಃ। ಭಗವದ್ಗತಾಶೇಷವಿಶೇಷವಿಷಯೀಕಾರಿತ್ವಂ ವಿಹಾಯಾನ್ಯಧರ್ಮವತೀ ಜ್ಞಾತವ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಪ್ರಾಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ತಥೈವೇತಿ। ಯಥಾ ಭಗವನ್ಮತೇರ್ನಿರತಿಶಯಸ್ಪಷ್ಟತ್ವಂ ತಥೈವ। ಕೇವಲಂ ತತ್ತನ್ತ್ರತ್ವಾತ್ ಭಗವನ್ಮಾತ್ರಾಧೀನತ್ವಾತ್। ಅತ್ರ ಕೇವಲಮಿತಿ ಸ್ವರೂಪಕಥನಮ್। ಪರಾಧೀನತ್ವಾದಿತ್ಯೇವ ಹೇತುಃ। ತಾದೃಶೀ ಭಗವನ್ಮತಿಸದೃಶೀ। ಅತಃ ಪ್ರಾಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ।

ಲಕ್ಷ್ಮೀಮತಿವಿಶೇಷಣಾನಿ ಮುಕ್ತಬ್ರಹ್ಮಮತಾವತಿದಿಶತಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತ್ವಿತಿ। ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತು ಮತಿಃ ಶ್ರಿಯೋ ಯಥಾ ಏವಂ ಪ್ರಾಯಃ, ತಥಾ ವೈಶದ್ಯಾದ್ಯಭಾವಾತ್ ಪ್ರಾಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಕೇವಲಮಿತ್ಯುಕ್ತ್ಯಭಾವಾಚ್ಚ। ಅತ ಏವ ತತ್ರ ತದುಕ್ತಮ್।

h॥ ಮುಕ್ತಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸಮುದ್ರತರಙ್ಗವತ್ ಸಙ್ಕೋಚವಿಕಾಸವತ್ತ್ವಮ್, ಸಂಸಾರಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಉತ್ಪತ್ತ್ಯಾದಿಮತ್ತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಬ್ರಹ್ಮಣ ಇತಿ ವಿಶಿಷ್ಯಾಭಿಧಾನೇ ಕೋ ಹೇತುರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಮುಕ್ತಾನಾಂ ತ್ವಿತಿ।

ಮುಕ್ತಾನಾಂ ತು ತದನ್ಯೇಷಾಂ ಸಮುದ್ರತರಲೋಪಮಾ।

ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲಾವದೇವ ಸ್ಯಾತ್ ಸೃತಿಗಾನಾಂ ದೃಶೋ ಭವಃ॥21॥**

(###sudha --)

ವಿಶೇಷಬಲೇನ ವೃದ್ಧಿಹ್ರಾಸವತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ಅವೃದ್ಧಿಹ್ರಾಸರೂಪತ್ವಮ್" ಇತ್ಯಾದಿ। ಮುಕ್ತಗ್ರಹಣಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ ಅಗ್ನೀತಿ। ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲಾಯಾ ಅಗ್ನೇರಿವ ಸಂಸಾರಿಣಾಂ ದೃಶೋಽನ್ತಃಕರಣಾದ್ ಭವ ಉತ್ಪತ್ತಿರೇವ ಸ್ಯಾತ್, ನತು ವ್ಯಕ್ತಿಮಾತ್ರಮ್।

h॥ ವಾದಿಭಿಃ ಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪಸ್ಯಾನ್ಯಥಾ ಪ್ರತಿಪಾದನೇ ನಿಮಿತ್ತಮ್॥

(###sudha --)

ಭವತ್ವೇವಂ ಜ್ಞಾನಾನಾಂ ಗುಣನಿಮಿತ್ತಂ ನಾನಾವಿಧತ್ವಮ್। ಪ್ರಕೃತೇ ತು ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಏವಂವಿಧೇಷ್ವಿತಿ।

ಏವಂವಿಧೇಷು ಜ್ಞಾನೇಷು ತಮಸಾ ಮುಷ್ಟದೃಷ್ಟಯಃ।

ಖದ್ಯೋತಸದೃಶಾತ್ಯಲ್ಪಜ್ಞಾನತ್ವಾದನ್ಯಥಾದೃಶಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ವದನ್ತಿ ವಾದಿನೋ ಮೋಕ್ಷಂ ನಾನಾಮತಸಮಾಶ್ರಯಾತ್ ॥22॥**

(###sudha --)

ಜ್ಞಾನೇಷ್ವೇವಂವಿಧೇಷು ಸತ್ಸು ಮುಷ್ಟದೃಷ್ಟ್ಯಯೋಽಪಹೃತಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನಾಃ। ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನಾಭಾವೇಽನ್ಯಥಾದೃಕ್ತ್ವಮಪಿ ನೋಪಪದ್ಯತೇ। ಅಧಿಷ್ಠಾನಸಾಮಾನ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಭ್ರಾನ್ತ್ಯುಪಯೋಗಿತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಖದ್ಯೋತೇತಿ। ಯಥಾಽನ್ಧತಮಸೇ ಖದ್ಯೋತಾ ಅಪಿ ಭಯಹೇತವಃ, ತಥಾ ವಿಪರ್ಯಯಬಹುಲಮಲ್ಪಂ ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನಮಪಿ ತಾಮಸಮೇವ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ಅತತ್ತ್ವಾರ್ಥವದಲ್ಪಂ ಚ" ಇತಿ। ನಾನಾಮತಸಮಾಶ್ರಯಾನ್ನಾನಾ ವದನ್ತೀತಿ ಯೋಜನಾ। ಜ್ಞಾನಾನಾಂ ಗುಣವಶಾದನೇಕವಿಧತ್ವೋಪಪತ್ತೇಸ್ತಮಸಾಽಽವೃತಾ ವಾದಿನಃ ಪ್ರಮಾಣಾವಧೀರಣಾತ್ ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನವಿಕಲಾ ಆಭಾಸಾದರಣಾದಧಿಷ್ಠಾನಸಾಮಾನ್ಯಜ್ಞಾನವತ್ತ್ವಾಚ್ಚ ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನಿನೋ ಮೋಕ್ಷಂ ನಾನಾವಿಧಮಾಚಕ್ಷತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಕಾರಣೈಕತ್ವಾನ್ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನೇನಾಪ್ಯೇಕವಿಧೇನ ಭಾವ್ಯಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಸಹಕಾರಿವೈಚಿತ್ರ್ಯಾದ್ ವೈಚಿತ್ರ್ಯೋಪಪತ್ತೇಃ। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ನಾನಾಮತಸಮಾಶ್ರಯಾದಿತಿ। ಮತಾನಾಂ ಚ ಪ್ರವಾಹೇಣ ಅನಾದಿತ್ವಮುಕ್ತಮ್। (613) ಮೂಲಕಾರಣೇ ತಮೋಗುಣೇಽಪಿ ವೈಚಿತ್ರ್ಯಾಚ್ಚ। ಅತ ಏವೋಕ್ತಮ್ ಗುಣಭೇದತ ಇತಿ।

h॥ ಜೈನೇನ ಸನ್ತತೋರ್ಧ್ವಗಮನಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ॥

(###sudha --)

ಸಮಧಿಗತಮೇತತ್ ನಾನಾವಿಧೇಷು ಮೋಕ್ಷವಾದೇಷ್ವೇಕಃ ಪ್ರಮಾಣಮೂಲಃ, ಅನ್ಯೇ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಮೂಲಾ ಇತಿ, ನತು ವಿಶೇಷಃ, ಅತಃ ಪುನಃ ಸಂಶಯ ಏವೇತ್ಯತಃ ಪರಮತಾನಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಹೇಯತ್ವಂ ದಿದರ್ಶಯಿಷುರಾದೌ ತಾವಜ್ಜಿನೋದಿತಂ ಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪಮನುವದತಿ ಆಶ್ರಿತ್ಯೇತಿ।

ಆಶ್ರಿತ್ಯ ಪ್ರತಿಭಾಮಾಹ ಜಿನಸ್ತತ್ರಾತಿತಾಮಸೀಮ್।

ಜ್ಞಾನಾತ್ ಕರ್ಮಕ್ಷಯಾನ್ಮೋಕ್ಷೋ ಭವೇದ್ ದೇಹಾಖ್ಯಪಞ್ಜರಾತ್ ॥23॥**

(###sudha --)

ಪಞ್ಜರೋನ್ಮುಕ್ತಖಗವದಲೋಕಾಕಾಶಗೋಚರಃ।

ನಿತ್ಯಮೂರ್ಧ್ವಂ ವ್ರಜತ್ಯೇವ ಪುದ್ಗಲೋ ಹಸ್ತಪಾದವಾನ್ ॥24॥**

(###sudha --)

ಇತಿ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।

ತತ್ರ ತೇಷು ವಾದಿಷು। ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸ್ಯಾನಙ್ಗೀಕಾರಾದತಿತಾಮಸೀಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಕಿಮಾಹೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಜ್ಞಾನಾದಿತಿ। ಜ್ಞಾನಾತ್ ಕೇಷಾಞ್ಚಿತ್ ಕರ್ಮಣಾಂ ಕ್ಷಯೋ ಭವತಿ।

ಕೇಷಾಞ್ಚಿದ್ ಭೋಗಾತ್। ತತಃ ಕರ್ಮಕ್ಷಯಾತ್ ಪಕ್ಷಿಣಃ ಪಞ್ಜರಾದಿವ ಆತ್ಮನೋ ದೇಹಾನ್ಮೋಕ್ಷೋ ಭವೇತ್। ದೇಹಾವಸ್ಥಾನಸ್ಯ ಕರ್ಮನಿಮಿತ್ತತ್ವಾತ್।

ತತಃ ಕಥಂ ವರ್ತತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಪಞ್ಜರೇತಿ। ಯಥಾ ಪಞ್ಜರೋನ್ಮುಕ್ತಃ ಖಗ ಊರ್ಧ್ವಂ ವ್ರಜತಿ, ಏವಮೇವೋರ್ಧ್ವಂ ವ್ರಜತಿ। ಅಯಂ ತು ವಿಶೇಷಃ ಅಲೋಕಾಕಾಶೋ ಗೋಚರೋ ಯಸ್ಯ ಸ ತಥೋಕ್ತಃ। ನಿತ್ಯಮೇವೇತಿ ಚ। ದೇಹಪರಿಮಾಣಸ್ಯ ಆತ್ಮನೋ ದೇಹಾಭಾವೇ ಪರಿಮಾಣಾಭಾವಪ್ರಾಪ್ತಾವುಕ್ತಮ್ ಹಸ್ತಪಾದವಾನಿತಿ। ಚರಮದೇಹಸ್ಯ ಯಃ ಸನ್ನಿವೇಶಃ, ತಥಾಭೂತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಇತ್ಯಾಹೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

h॥ ಅನುಮಾನೇನ ಜೈನೋಕ್ತಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಸದುಃಖತ್ವಸಾಧನಮ್॥

(###sudha --)

ಅನೂದಿತಂ ದೂಷಯತಿ -- ತದಿತಿ।

॥॥॥। ತತ್ ಕೇನ ಮಾನೇನ ಮೋಕ್ಷರೂಪಂ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯತೇ।

ಗತಿರೂರ್ಧ್ವಾ ಚ ದುಃಖೇತಾ ಗತಿತ್ವಾಲ್ಲೌಕಿಕೀ ಯಥಾ।

ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಚಾನುಮಾನೈಕಶರಣಸ್ಯ ಕಿಮುತ್ತರಮ್॥25॥**

(###sudha --)

ಪ್ರದರ್ಶ್ಯತೇ ಪರಂ ಪ್ರತಿ ಜಿನೇನ। ಯದ್ಯಪ್ಯನನ್ತಚತುಷ್ಟಯಾವಾಪ್ತಿರ್ಮುಕ್ತಸ್ಯೋಚ್ಯತೇ ಜಿನೇನ, ತಥಾಽಪಿ ಸಾ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನತ್ವಾನ್ನಾನೂದಿತಾ, ನಾಪಿ ದೂಷಿತಾ। ಕಥಮುಕ್ತಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪಮಪ್ರಾಮಾಣಿಕಮಿತಿ ಚೇತ್। ನ ತಾವದತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಸ್ತಿ। ನಾಪ್ಯಾಗಮಃ। ತದೀಯಾಗಮಸ್ಯಾಸ್ಮಾಭಿರನಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ವೇದಾದೇಶ್ಚ ಪರೇಣಾನಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ಅತಃ ಕೇವಲಂ ಕಿಞ್ಚಿದನುಮಾನಂ ವಕ್ತವ್ಯಮ್, ತತ್ರಾಽಹ -- ಗತಿರಿತಿ। ಚಶಬ್ದೋಽನುಕ್ತಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ। ತೇನ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನೇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾಂ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ। ಹೇತೌ ಚ ಚೇತನಾಶ್ರಿತೇತಿ। ತೇನಾಚೇತನಗತೌ ಬಾಧಃ, ದೇವದತ್ತಗತೌ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥತ್ವಮ್, ಅಚೇತನಗತೌ ವ್ಯಭಿಚಾರಶ್ಚ ನ ಸಮ್ಭವತಿ। ದುಃಖೇನೇತಾ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ದುಃಖೇತಾ। ಪ್ರಾಪ್ತಿಶ್ಚ ನ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಭಾವಲಕ್ಷಣಾ। ತಥಾಸತಿ ದೇವದತ್ತಸ್ಯ ಸುಖಾರ್ಥಾಯಾಂ ಮನ್ದಗತೌ ವ್ಯಭಿಚಾರಾಪಾತಾತ್। ದೂರತ್ವಸ್ಯ ಚಾನಿಯತತ್ವಾತ್। ತೀವ್ರತ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯಪರಿನಿಷ್ಠಿತತ್ವಾತ್। ಕಿನ್ತರ್ಹಿ? ಸಮಾನಕಾಲೀನೇನ ದುಃಖೇನ ಸಹೈಕಧಿಕರಣತ್ವಲಕ್ಷಣಾ। ಕದಾಚಿದ್ ದೇವದತ್ತಃ ದುಃಖೇನ ವಿನಾಽಪಿ ಗಚ್ಛತಿ, ತತ್ರ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ದೇವದತ್ತಸ್ಯ ಕದಾಽಪಿ ನಿರ್ದುಃಖತಾಯಾ ಅನಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಾದಿಷ್ವನ್ಯತಮೇನ ಮಹತಾಽಲ್ಪೇನ ವಾಽಯಂ ಖಲು ಸದಾ ಸಂವಿಲತಃ। ಚೇತನಶಬ್ದೇನ ಜಾಗ್ರತೋಽಭಿಧಾನಾನ್ನ ಸುಪ್ತಿಗತೌ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ। ಸುಖಾರ್ಥಾಽಪಿ ಗತಿರಲ್ಪಂ ದುಃಖಮುತ್ಪಾದಯತೀತ್ಯಭ್ಯುಪಗಮ್ಯ ದುಃಖಸಾಧನತ್ವಂ ಚ ಸಾಧ್ಯಮ್। ಲೌಕಿಕೀ ದೇವದತ್ತಾದಿಗತಿಃ। ಇತಿ ಚ ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನೇ ಕೇನಚಿದುಕ್ತೇ, ಏಕಂ ಚ ತಚ್ಛರಣಂ ಚೈಕಶರಣಮ್, ಅನುಮಾನಮೇಕಶರಣಂ ಯಸ್ಯಾಸೌ ತಥೋಕ್ತಃ। ಅನ್ಯಥಾ "ಪೂರ್ವಕಾಲೈಕ" ಇತ್ಯೇಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಃ ಸ್ಯಾತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಉಕ್ತಾನುಮಾನೇ ಅನೂರ್ಧ್ವಗತಿತ್ವಸ್ಯೋಪಾಧಿತ್ವಶಙ್ಕಾ, ತನ್ನಿರಾಸಶ್ಚ ll

(###sudha --)

ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನಸ್ಯೋತ್ತರಂ ಶಙ್ಕತೇ -- ಅನೂರ್ಧ್ವೇತಿ ।

ಅನೂರ್ಧ್ವಗತಿತಾ ತತ್ರ ಯದ್ಯುಪಾಧಿಃಖಗಸ್ಯ ಚ ।

ದೂರೋರ್ಧ್ವಗಮನೇ ದುಃಖಮಿತಿ ಸಾಧ್ಯಾನುಗೋ ನ ಸಃ ll26 ll**

(###sudha --)

ತತ್ರ ದೇವದತ್ತಗತೇರ್ದುಃಖೇತತ್ವೇಽನೂರ್ಧ್ವತಾವಿಶಿಷ್ಟಂ ಗತಿತ್ವಂ ಪ್ರಯೋಜಕಂ ನ ಗತಿತ್ವಮಾತ್ರಮಿತಿ ಯದಿ ಬ್ರೂಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಪಕ್ಷೇತರೋಽಯಂ ಕಸ್ಮಾಚ್ಛಙ್ಕಿತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ । ಲಕ್ಷಣಸಮ್ಪತ್ತೌ ತದುಪಾಧಿತ್ವಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್ । (519) ೆನಿರಾಕರೋತಿ -- ಖಗಸ್ಯೇತಿ । ತದಾ ವದಾಮ ಇತ್ಯಾದಾವುಪಸ್ಕರ್ತವ್ಯಮ್ । ಖಗಸ್ಯ ಪಾರಾವತಾದೇರ್ದೂರೋರ್ಧ್ವಗಮನೇ ಚ ದುಃಖಮಸ್ತೀತಿ ಹೇತೋಃ ಸ ಉಪಾಧಿಃ ಸಾಧ್ಯಾನುಗಃ ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕೋ ನ ಭವತೀತ್ಯತೋಽನುಪಾಧಿಃ ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಕಿಮಯಂ ಕೇವಲಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕೋಽಭಿಮತಃ, ಕಿಂವಾ ಸಾಧನಾವಚ್ಛಿನ್ನಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕಃ? ನ ಪ್ರಥಮಃ, ಅಧರ್ಮೇ ಸಾಧ್ಯಸದ್ಭಾವೇಽಪ್ಯನೂರ್ಧ್ವತಾವಿಶಿಷ್ಟಗತಿತ್ವಸ್ಯಾಭಾವೇನ ಸಾಧ್ಯಾವ್ಯಾಪಕತ್ವಾತ್ । ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಖಗಸ್ಯ ದೂರೋರ್ಧ್ವಗತೌ ಗತಿತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನೇ ದುಃಖೇತತ್ವೇ ಸತ್ಯಪ್ಯನೂರ್ಧ್ವಗತಿತ್ವಸ್ಯಾಭಾವಾತ್ । ಅನೇನೋರ್ಧ್ವಗತಿತ್ವಾಭಾವಃ, ಅನೂರ್ಧ್ವಗತಿತ್ವಂ ಕೇವಲಸಾಧ್ಯ ಉಪಾಧಿರಿತ್ಯಪಿ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ।

ದೂರಗ್ರಹಣಂ ಖಗಸ್ಯ ದುಃಖಂ ವ್ಯಞ್ಜಯಿತುಮ್ । ತದಾ ಹಿ ತಸ್ಮಿನ್ ದುಃಖಕಾರ್ಯಾಣಿ ದೃಶ್ಯನ್ತೇ । ಪ್ರತ್ಯಾಗಮನಸಮಯವರ್ತಿದುಃಖಕಾರ್ಯಾಣಿ ತಾನೀತಿ ಚೇತ್, ನ । ಊರ್ಧ್ವಂ ಗಚ್ಛತ್ಯೇವ ತದ್ದರ್ಶನಾತ್ ।

h ll ಪ್ರತ್ಯನುಮಾನಸ್ಯ ಸೋಪಾಧಿಕತ್ವಮದೋಷಃ ll

(###sudha --)

ಮಾ ಭೂದಯಮುಪಾಧಿಃ ಶರೀರವೃತ್ತಿತ್ವಂ ತು ಭವಿಷ್ಯತಿ । ದೇವದತ್ತಗತೌ ಯದ್ ದುಃಖೇತತ್ವಂ ತತ್ರ ನ ಗತಿತ್ವಂ ಪ್ರಯೋಜಕಮ್ । ಕಿನ್ನಾಮ । ಶರೀರವೃತ್ತಿತ್ವಮ್ । ನಚೇದಂ ಸಾಧ್ಯಾವ್ಯಾಪಕಮ್ । ಯದ್ ದುಃಖೇತಂ ತಚ್ಛರೀರಿವೃತ್ತೀತ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಭಿಚಾರಾದರ್ಶನಾದಿತ್ಯತಃ ಸರ್ವೋಪಾಧಿಸಾಧಾರಣಂ ದೂಷಣಮಾಹ ಪ್ರತಿಸಾಧನೇತಿ ।

ಪ್ರತಿಸಾಧನರೂಪಸ್ಯ ನಾನುಮಾನಸ್ಯ ದೂಷಣಮ್ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಉಪಾಧಿಃಪ್ರತಿರೂಪಂ ಹಿ ಸಾಧನಂ ತನ್ನಚಾಪರಮ್ ॥27॥**

(###sudha --)

ಜಿನೋಕ್ತಾನುಮಾನಾನಾಂ ಪ್ರತಿಸಾಧನಂ ಖಲ್ವಸ್ಮಾಭಿರುಪನ್ಯಸ್ತಮ್। ಪ್ರತಿಸಾಧನರೂಪಸ್ಯಾನುಮಾನಸ್ಯ ಚೋಪಾಧಿರ್ನ ದೂಷಣಮ್। ಅತೋಽತ್ರೋಪಾಧ್ಯುದ್ಭಾವನಮೇವಾಸಙ್ಗತಂ ಕಿಂ ತದ್ದೂಷಣಗವೇಷಣೇನ? ಪೂರ್ವೋಪಾಧೇಸ್ತ್ವಙ್ಗೀಕಾರೇಣ ದೂಷಣಮಭಿಹಿತಮಿತಿ। ಕುತೋ ನೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರತಿರೂಪಂ ಹೀತಿ। ಯದುಪಾಧಿರ್ನಾಮ ದೂಷಣಂ ತತ್ಪ್ರತಿರೂಪಂ ಸಾಧನಮ್, ನತ್ವನ್ಯೈಕಾನ್ತ್ಯಾದಿಕಮ್। ಹಿಶಬ್ದೋ ಯಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಉಪಾಧಿಸ್ತಾವತ್ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷೋನ್ನಾಯಕಃ ನೇತರಥಾ ದೂಷಣಮ್। ತತಃ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಸ್ಯೋಪಾಧಿಮುದ್ಭಾವಯತಾ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ ಏವೋದ್ಭಾವಿತೋ ಭವತಿ। ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಶ್ಚ ಸಾಧನಾಯ ಪ್ರವೃತ್ತಂ ಪ್ರತಿಬಧ್ನಾತಿ ನ ಪುನಃ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಸಾಧಯತಿ। ಪ್ರಥಮೇನೈವ ಪ್ರತಿಬದ್ಧತ್ವಾತ್। ಅತಃ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷೋಽಕಿಞ್ಚಿತ್ಕರತ್ವಾನ್ನ ದೂಷಣಮ್। ಅತ ಏವೋಪಾಧಿರಪೀತಿ।

h॥ ಶರೀರವೃತ್ತಿತ್ವಸ್ಯ ಸಾಧನವ್ಯಾಪಕತ್ವಾದನುಪಾಧಿತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಪಕ್ಷಾದಿಪ್ರವಿಭಾಗೋತ್ತರಕಾಲಮುಪಾಧಿಃ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಸ್ಯೋನ್ನಾಯಕೋ ಭವತ್ಯೇವ। ಪ್ರಾಕ್ ತು ತತೋಽವ್ಯಾಪ್ತೇರುನ್ನಾಯಕಃ। ಅತಸ್ತದಪೇಕ್ಷಯಾ ಶರೀರವೃತ್ತಿತ್ವಮುಪಾಧಿರ್ಭವತ್ವಿತ್ಯತೋಽಭ್ಯುಪಗಮ್ಯ ದೂಷಯತಿ -- ಅಥಾಪೀತಿ।

ಅಥಾಪಿ ಸಶರೀರತ್ವಂ ಚಾತ್ರೋಪಾಧಿರ್ನವೈ ಭವೇತ್।

ಗತಿತ್ವಂ ಯತ್ರ ದೇಹಿತ್ವಮಿತಿ ಯತ್ ಸಾಧನಾನುಗಮ್ ॥28॥**

(###sudha --)

ಯದಿ ಕಯಾಚಿದ್ ವಿವಕ್ಷಯಾ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಸ್ಯಾಪ್ಯುಪಾಧಿರುಚ್ಯತೇ, ತಥಾಽಪಿ ಸಶರೀರತ್ವಂ ಶರೀರೇಣ ಸಹ ವರ್ತಮಾನತ್ವಂ ಶರೀರಸಮಾನಾಶ್ರಯತ್ವಂ ಶರೀರವೃತ್ತಿತ್ವಮಿತಿ ಯಾವತ್। ನ ಕೇವಲಮನೂರ್ಧ್ವಗತಿತ್ವಮಿತಿ ಚಶಬ್ದಃ। ಅತ್ರಾಸ್ಮದುಕ್ತಾನುಮಾನೇ। ವೈಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣೇ। ಕುತೋ ನ ಭವೇದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಗತಿತ್ವಮಿತಿ। ಯತ್ರ ಗತಿತ್ವಂ ವಿಶಿಷ್ಟಂ ತತ್ರ ದೇಹಿತ್ವಂ ದೇಹೇನ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಃ ದೇಹಿವೃತ್ತಿತ್ವಮಿತಿ ಯಾವತ್। ಇತಿ ಪ್ರಕಾರೇಣ ಶರೀರವೃತ್ತಿತ್ವಂ ಸಾಧನಾನುಗಂ ಸಾಧನಸ್ಯ ವಿಶಿಷ್ಟಗತಿತ್ವಸ್ಯ ವ್ಯಾಪಕಂ ಯದ್ ಯಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ।

h॥ ದೂಷಣಾನುಮಾನೇಽಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಸ್ಯಾದೋಷತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿದ್ಗತಿಪಕ್ಷೀಕಾರೇ ಬಾಧಾದಿಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಗತಿಃ ಪಕ್ಷೀಕರಣೀಯಾ। ತಸ್ಯಾ ದುಃಖೇತತ್ವಸಾಧನೇ ಭವತಾಮಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ ಸ್ಯಾತ್। ಭವದ್ಭಿರಪಿ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ನಿರ್ದುಃಖತ್ವಸ್ಯಾಭ್ಯುಪಗತತ್ವಾತ್। ತಥಾ ಯಾ ಗತಿಃ ಸಾ ದುಃಖೇತೇತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಂ ವದತಾ ಈಶ್ವರಸ್ಯಾಪಿ ದುಃಖಮಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮ್। ಅನ್ಯಥಾ ತತ್ರ ವ್ಯಭಿಚಾರಾಪತ್ತೇಃ। ತತೋಽಪ್ಯಪಸಿದ್ಧಾನ್ತ ಏವ। ಶರೀರವೃತ್ತಿತ್ವಸ್ಯ ಸಾಧನವ್ಯಾಪಕತಾಽಙ್ಗೀಕಾರೇ ಗತಿಮತ್ತ್ವಾದೀಶ್ವರಸ್ಯಾಪಿ ಶರೀರಿತ್ವಮಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮ್। ತತಶ್ಚಾಪಸಿದ್ಧಾನ್ತ ಏವೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಆಗಮೇತಿ।

ಆಗಮಾನನುಸಾರಿತ್ವೇ ಪ್ರಸಙ್ಗೋಽಯಂ ಯತಸ್ತತಃ।

ನಾಪಸಿದ್ಧಾನ್ತತಾ ದೋಷಃಪ್ರಸಙ್ಗೇ ಯದಿ ಸಾ ಭವೇತ್।

ತದೈವಾತಿಪ್ರಸಙ್ಗಃ ಸ್ಯಾನ್ನ ಪ್ರಸಙ್ಗಃ ಕ್ವಚಿದ್ ಭವೇತ್॥।29॥**

(###sudha --)

ಯತೋ ವೇದಾದಿಕಮಾಗಮಮನನುಸೃತ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪಾನುಮಾನೇಽತಿಪ್ರಸಙ್ಗೋಽಯಮಸ್ಮಾಭಿರುಕ್ತಃ ಯದಿ ವೇದಾದಿನಿರಪೇಕ್ಷಸ್ತ್ವಮೇವಮನುಮಿಮೀಷೇ ತದೈವಮಪಿ ಕಸ್ಮಾನ್ನಾನುಮಿನುಯಾ ಇತಿ। ತತಃ ಕಾರಣಾದಪಸಿದ್ಧಾನ್ತತಾ ದೋಷೋ ನ ಭವತಿ।

ಪ್ರಸಙ್ಗೇಽಪ್ಯಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಮುದ್ಭಾವಯನ್ತಂ ಬೋಧಯಿತುಮಾಹ ಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ। ಸಾ ಅಪಸಿದ್ಧಾನ್ತತಾ। ಭವೇದ್ ದೋಷ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಕಥಮತಿಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನೇತಿ। ಇತಿಶಬ್ದೋಽತ್ರಾನ್ತೇಽಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಃ। ಸರ್ವೇಷ್ವಪಿ ಪ್ರಸಙ್ಗೇಷ್ವಪಸಿದ್ಧಾನ್ತಸ್ಯ ಕಥಞ್ಚಿದುದ್ಭಾವಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ। ಏತೇನ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಸತತೋರ್ಧ್ವಗತಿಃ ಸಿದ್ಧಾ ಚೇದ್ ಬಾಧಃ, ಅನ್ಯಥಾಽಽಶ್ರಯಾಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯಪಿ ಪರಾಸ್ತಮ್। ಪರಸಿದ್ಧಾಶ್ರಯೇ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಸ್ಯ ಪ್ರಸಞ್ಜನಾತ್।

h॥ ಲೋಕಾಕಾಶಗತಿತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಧನವ್ಯಾಪಕತ್ವಾದನುಪಾಧಿತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಉಪಾಧ್ಯನ್ತರಮಾಶಙ್ಕತೇ -- ಲೋಕೇತಿ।

ಲೋಕಕಾಶಗತಿತ್ವಂ ಚೇದುಪಾಧಿಃಸಾಧನಾನುಗಃ।

ಸೋಽಪೀತ್ಯುಕ್ತೇ ವದೇತ್ ಕಿಂ ಸತಸ್ಮಾದ್ ವೇದೋದಿತೋ ಭವೇತ್॥30॥**

(###sudha --)

ಮೋಕ್ಷಃ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅತ್ರ ಲೋಕಾಕಾಶಸಮ್ಬನ್ಧಿತ್ವಮೇವೋಪಾಧಿಃ। ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪಕತ್ವಾತ್। ಗತಿತ್ವಂ ತು ಸ್ವರೂಪಕಥನಮ್। ದೂಷಯತಿ -- ಸಾಧನೇತಿ। ಯಾ ಗತಿಃ ಸಾ ಲೋಕಾಕಾಶಸಮ್ಬನ್ಧಿನೀತಿ ಸೋಽಪ್ಯುಪಾಧಿಃ ಸಾಧನಮನುಗಚ್ಛತಿ ವ್ಯಾಪ್ನೋತಿ। ಮುಕ್ತಗತಾವುಪಾಧೇರಭಾವಾನ್ನೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತತ್ರಾಪಿ ಗತಿತ್ವೇನ ತತ್ಸಾಧನಾತ್। ಏತೇನ ಶರೀರಿವೃತ್ತಿತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಧನವ್ಯಾಪಕತ್ವಂ ಸಮರ್ಥಿತಂ ವೇದಿತವ್ಯಮ್। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ವದೇತ್ ಕಿಂ ಸ ಇತಿ। ಸ್ವಾಭಿಮತೇ ಮೋಕ್ಷೇ ಪ್ರಮಾಣಮುಪದರ್ಶಯನ್ನುಪಸಂಹರತಿ --ತಸ್ಮಾದಿತಿ। ಜಿನೋಕ್ತೇ ಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್।

h ॥ ವಿಷ್ಣುಕೃತಸ್ಯಾಪಿ ಬೌದ್ಧಮತಸ್ಯಾಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವೇ ನಿಮಿತ್ತಮ್ ॥

(###sudha --)

ಉಕ್ತದೋಷಾತಿದೇಶೇನ ಬೌದ್ಧೋಕ್ತಮಪಿ ಮೋಕ್ಷಂ ದೂಷಯತಿ -- ಏವಮಿತಿ।

॥ ।ಏವಂ ಸ್ವಯಂ ವಿಷ್ಣುರ್ಯದ್ಯಪೀಶೋ ಹ್ಯಶೇಷವಿತ್।

ಚಕಾರ ಸೌಗತಮತಂ ಮೋಹಾಯ್ಯೈವ ಚಕಾರ ಯತ್ ॥31॥**

(###sudha --)

ಅಸುರಾಣಾಮಯೋಗ್ಯಾನಾಂ ವೇದಮರ್ಗೇ ಪ್ರವರ್ತತಾಮ್।

ಅತೋಽಸುರಾಧಿಕಾರತ್ವಾನ್ನ ಗ್ರಾಹ್ಯಂ ತನ್ಮತಂ ಕ್ವಚಿತ್ ॥32॥**

(###sudha --)

ಯಥಾಽಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಾಜ್ಜೈನಮತಂ ನ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್, ಏವಂ ತನ್ಮತಂ ಸೌಗತಮತಮಪಿ ಕ್ವಚಿದ್ ಗ್ರಾಹ್ಯಂ ನ ಭವತಿ। ನನು ಪರಮಾಪ್ತೇನ ಬುದ್ಧರೂಪಿಣಾ ವಿಷ್ಣುನಾ ಕೃತಮಿದಂ ಕಥಂ ನ ಗ್ರಾಹ್ಯಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸ್ವಯಮಿತಿ। ಯದ್ಯಪಿ ಸೌಗತಮತಂ ಸ್ವಯಂ ವಿಷ್ಣುಶ್ಚಕಾರ, ತಥಾಽಪಿ ನ ಗ್ರಾಹ್ಯಮಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಈಶ ಇತಿ ಕರಣಪಾಟವಮಭ್ಯುಪೈತಿ। ಅಶೇಷವಿದಿತಿ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಮ್। ಅಭ್ಯುಪಗಮೇ ಕಾರಣಂ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಹಿಶಬ್ದೇನಾಽಹ।

ತರ್ಹಿ ಕುತೋ ನ ಗ್ರಾಹ್ಯಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಮೋಹಾಯ್ಯೈವೇತಿ। ಯದ್ ಯಸ್ಮಾದಸುರಾಣಾಂ ಮೋಹಾಯ್ಯೈವ ತಚ್ಚಕಾರ। ಅತೋಽಸುರಾಧಿಕಾರತ್ವಾನ್ನ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್। ಅಧಿಕ್ರಿಯನ್ತೇಽಸ್ಮಿನ್ನಿತ್ಯಧಿಕಾರಃ। ಅಸುರಾಣಾಮಧಿಕಾರೋಽಸುರಾಧಿಕಾರಃ, ತಸ್ಯ ಭಾವಸ್ತತ್ತ್ವಮ್, ತಸ್ಮಾತ್। ಅಸುರಾಃ ಕುತೋ ಮೋಹನೀಯಾ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಅಯೋಗ್ಯಾನಾಮಿತಿ। ವೇದಮಾರ್ಗ ಇತಿ ಪೂರ್ವೇಣ ಉತ್ತರೇಣ ಚ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯದ್ಯಪಿ ಭಗವಾನ್ ಬುದ್ಧಃ ಪಟುಕರಣಃ, ತತ್ವಜ್ಞಾನವಾಂಶ್ಚ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಿದ್ಧಃ। ಗ್ರನ್ಥಕರಣಾದೇವ ವಿವಕ್ಷುಶ್ಚ। ನೈತಾವತಾಽಪ್ಯಾಪ್ತಃ, ವಿಪ್ರಲಮ್ಭಕತ್ವಾತ್। ಯಥೋಕ್ತಮ್

"ತತಃ ಕಲೌ ಸಮ್ಪ್ರವೃತ್ತೇ ಸಮ್ಮೋಹಾಯ ಸುರದ್ವಿಷಾಮ್।

ಬುದ್ಧೋ ನಾಮ್ನಾ ಜಿನಸುತಃ ಕೀಕಟೇಷು ಭವಿಷ್ಯತಿ"

ಇತಿ। ಅತಸ್ತದುಕ್ತಂ ಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪಂ ಹೇಯಮೇವೇತಿ।

h॥ ಬೌದ್ಧಮತಸ್ಯ ಚತ್ವಾರಃ ಪ್ರಭೇದಾಃ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ದೂಷಿತಂ ಬೌದ್ಧಮತಂ ವಿಶೇಷತೋ ನಿರಾಕರ್ತುಂ ತದ್ಭೇದಾನಾಹ -- ಚತುರಿತಿ।

ಚತುಷ್ಪ್ರಕಾರಂ ತಚ್ಚೋಕ್ತಂ ಶೂನ್ಯಂ ವಿಜ್ಞಾನಮೇಕಲಮ್।

ಅನುಮೇಯಬಹಿಸ್ತತ್ವಂ ತಥಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಬಾಹ್ಯಗಮ್॥33॥**

(###sudha --)

ಇತಿ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥

ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃಮತಿಭೇದಾದಿತಿ ಭಾವಃ। ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಶೂನ್ಯಮಿತಿ। ಏಕಲಮದ್ವಿತೀಯಂ ಶೂನ್ಯಮೇವ ತತ್ವಮಿತ್ಯೇಕಂ ಮತಮ್। ಏಕಂ ವಿಜ್ಞಾನಮೇವ ತತ್ವಮಿತ್ಯಪರಮ್। ಅನುಮೇಯಂ ಬಹಿಸ್ತತ್ವಂ ಜ್ಞಾನವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ಯಸ್ಮಿಂಸ್ತತ್ ತಥೋಕ್ತಮ್। ಅಸ್ತ್ಯೇವ ಜ್ಞಾನವ್ಯತಿರಿಕ್ತಮಪಿ ತತ್ವಮ್, ಕಿನ್ತು ತದನುಮೇಯಮಿತಿ ಸೌತ್ರಾನ್ತಿಕಮತಮನ್ಯದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ತಥಾಶಬ್ದಃ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ। ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಬಾಹ್ಯಗಂ ಯಸ್ಮಿಂಸ್ತದ್ ವೈಭಾಷಿಕಮತಂ ಚೈಕಮಿತ್ಯೇವಂ ಚತುಷ್ಪ್ರಕಾರಮಿತಿ।

ಏತೇಷು ಶೂನ್ಯವಾದಿನೋಽತಿತಾಮಸಾಃ। ಪ್ರಮಿತಸಕಲವಸ್ತ್ವಪಲಾಪಾತ್। ತತೋ ಜ್ಯಾಯಾಂಸೋ ವಿಜ್ಞಾನವಾದಿನಃ। ರೂಪಾದ್ಯಪಲಾಪೇಽಪಿ ವಿಜ್ಞಾನಮಾತ್ರಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ತತಃ ಸೌತ್ರಾನ್ತಿಕಾ ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ತಸ್ಯ ಚಾನುಮೇಯತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೇನ ವೈಭಾಷಿಕೇಭ್ಯಃ ಕಷ್ಟಾಃ। ತತೋ ವೈಭಾಷಿಕಾಃ। ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥಮಭ್ಯುಪಗಮ್ಯ ತಸ್ಯ ಯಥಾಯಥಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಮ್ಯತಾಭ್ಯುಪಗಮಾದಿತ್ಯೇತಜ್ಜ್ಞಾಪಯಿತುಮನೇನ ಕ್ರಮೇಣೋದ್ದೇಶಃ ಕೃತಃ।

h॥ ಶೂನ್ಯವಾದ್ಯುಕ್ತಶೂನ್ಯತ್ವಾಪತ್ತಿರೂಪಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪಾನುವಾದಃ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ತತ್ರ ಶೂನ್ಯವಾದ್ಯುಕ್ತಂ ಮೋಕ್ಷಮನುವದತಿ ತತ್ರೇತಿ।

॥। ತತ್ರ ತು ಯೇ ಶೂನ್ಯಂ ವದನ್ತ್ಯಜ್ಞಾನಮೋಹಿತಾಃ।

ತೇ ಮೋಕ್ಷಂ ತಾದೃಶಂ ಬ್ರೂಯುರ್ನಿಃಶಙ್ಕಂ ಮಾಯಿನೋ ಯಥಾ।

ನ ಕಿಞ್ಚಿನ್ಮುಕ್ತ್ಯವಸ್ಥಾಯಾಮಾತ್ಮಾಽಽತ್ಮೀಯಮಥಾಪಿ ವಾ ॥34॥**

(###sudha --)

ತೇಷು ಚತುರ್ಷು। ಯೇ ಶೂನ್ಯಮೇವ ತತ್ವಂ ವದನ್ತಿ ತೇ ಮಾಯಿನೋ ಯಥಾಭೂತಂ ಮೋಕ್ಷಮಾಚಕ್ಷತೇ ತಾದೃಶಮೇವ ಬ್ರೂಯುಃ। ಇಯಾಂಸ್ತು ವಿಶೇಷಃ ಮಾಯಿನೋ ವೇದಃ ಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯಭಿಮಾನಾತ್ "ಪರಮಂ ಸಾಮ್ಯಮುಪೈತಿ", "ಸೋಽಶ್ನುತೇ ಸರ್ವಾನ್ ಕಾಮಾನ್ " ಇತ್ಯಾದೇರ್ವೇದಾಚ್ಚಙ್ಕಮಾನಾಸ್ತಸ್ಯಾನ್ಯಥಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ವಿಧಾಯ ಸ್ವಾಭಿಮತಂ ಮೋಕ್ಷಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ತಿ। ಶೂನ್ಯವಾದಿನಸ್ತು ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾನಭ್ಯುಪಗಮಾದುಚ್ಛೃಙ್ಖಲಮೇವೇತಿ। ತದಿದಮುಕ್ತಂ ನಿಃಶಙ್ಕಮಿತಿ। ಅಜ್ಞಾನೇತಿ ತಮೋಗುಣೋ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ। ಅಜ್ಞಾನಕಾರಣತ್ವಾತ್। "ಪ್ರಮಾದಮೋಹೌ ತಮಸೋ ಭವತೋಽಜ್ಞಾನಮೇವ ಚ" ಇತಿ ವಚನಾತ್। ತೇನ ಮೋಹಿತಾಃ।

ಏವಂ ಸಾಮಾನ್ಯೇನೋಕ್ತಂ ಸ್ಪಷ್ಟಮಾಚಷ್ಟೇ ನ ಕಿಞ್ಚಿದಿತಿ। ಕಿಞ್ಚಿದಿತ್ಯಸ್ಯೈವ ವಿವರಣಮ್ ಆತ್ಮಾಽಪ್ಯಥವಾಽಽತ್ಮೀಯಮಿತಿ। ಆತ್ಮೇತಿ ಜ್ಞಾನಮುಚ್ಯತೇ। ಆತ್ಮೀಯಮಿತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್। ತದುಭಯಮಪಿ ಮೋಕ್ಷೇ ನಾಸ್ತಿ।

h॥ ಏಕಾತ್ಮವಾದಿಮತರೀತ್ಯಾ ಸಂಸಾರಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪಾದಿನಿರೂಪಣಮ್॥

(###sudha --)

ಶೂನ್ಯವಾದೋಽಪಿ ದ್ವಿವಿಧಃ ಏಕಾತ್ಮವಾದಃ, ಅನೇಕಾತ್ಮವಾದಶ್ಚೇತಿ। ತತ್ರ ಪ್ರಥಮ ಏವ ಮುಖ್ಯಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ। ಮನ್ದಾನಾಂ ತು ಬುದ್ಧ್ಯಾವಾರೋಹಾಯ ತು ದ್ವಿತೀಯೋಽವತಾರಿತಃ। ತದುಭಯಸಾಧಾರಣಮುಕ್ತ್ವಾ ವಿಶೇಷಂ ವಿವಕ್ಷುರಾದಾವಾದ್ಯಮಾಹ ಏಕಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ।

ಏಕಸ್ಮಿನ್ ಸಂಸೃತೇರ್ಮುಕ್ತೇ ನ ಕಿಞ್ಚಿದವಶಿಷ್ಯತೇ।

ತತ್ಸಂವೃತ್ತ್ಯೈವ ಭೇದೋಽಯಂ ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕಃ।

ದೃಶ್ಯತೇ ಸಂಸೃತೇರ್ಧ್ವಂಸೇ ನಿರ್ವಿಶೇಷೈವ ಶೂನ್ಯತಾ ॥35॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ನ ಸತ್ತ್ವಂ ನೈವ ಚಾಸತ್ತ್ವಂ ಶೂನ್ಯತತ್ವಸ್ಯ ವಿದ್ಯತೇ।

ನ ಸುಖತ್ವಂ ನ ದುಃಖತ್ವಂ ನ ವಿಶೇಷೋಽಪಿ ಕಶ್ಚನ ॥36॥**

(###sudha --)

ನಿರ್ವಿಶೇಷಂ ಸ್ವಯಮ್ಪ್ರಾತಂ ನಿರ್ಲೇಪಮಜರಾಮರಮ್।

ಶೂನ್ಯಂ ತತ್ವಮಸಮ್ಬಾಧಂ ನಾನಾಸಂವೃತಿವರ್ಜಿತಮ್ ॥37॥**

(###sudha --)

ಅಶೇಷದೋಷರಹಿತಂ ಮನೋವಾಚಾಮಗೋಚರಮ್।

ಮೋಕ್ಷ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇಽಸದ್ಭಿರ್ನಾನಾಸಂವೃತಿದೂಷಿತಮ್ ॥ ।38॥**

(###sudha --)

ಸಂಸೃತ್ಯವಸ್ಥಾ ವಿಜ್ಞೇಯಾ ಸಂವೃತ್ಯೈವ ವಿಶಿಷ್ಯತೇ।

ಸ್ಥಿತಯಾ ಧ್ವಸ್ತಯಾ ಚೈವ ಸಂಸೃತಿರ್ಮೋಕ್ಷ ಇತ್ಯಪಿ ॥39॥**

(###sudha --)

ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಚೇತನಮಚೇತನಂ ಚ। ಏಕಮುಕ್ತೌ ಕುತ ಏತದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತದಿತಿ। ತಸ್ಯೈಕಸ್ಯೈವಾಽತ್ಮನಃ ಸಂವೃತ್ಯಾ ಅಜ್ಞಾನೇನೈವಾಯಂ ಪರಿದೃಶ್ಯಮಾನಶ್ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕಃ, ಭಿದ್ಯತ ಇತಿ ಭೇದಃ ಪದಾರ್ಥಸಮೂಹೋ ದೃಶ್ಯತೇ। ನತು ಪರಮಾರ್ಥಃ, ನಾಪ್ಯನೇಕಾಜ್ಞಾನಕಲ್ಪಿತಃ। ಅತಸ್ತಸ್ಯೈಕಸ್ಯೈವಾಽತ್ಮನಃ ಸಂವೃತೇರ್ಧ್ವಂಸೇ ಜಾತೇ ಸತಿ ಶೂನ್ಯತ್ವೈವ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕೀ ವಿಶಿಷ್ಯತ ಇತಿ ಯುಕ್ತಮೇವೇತಿ। ನಿರ್ವಿಶೇಷೇತಿ ಶೂನ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಸಙ್ಕೀರ್ತನಮ್। ಸಂವೃತೇರ್ಧ್ವಂಸ ಏವ ಮೋಕ್ಷ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯತಿ। ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಮೇವ ವಿವೃಣೋತಿ ನ ಸತ್ತ್ವಮಿತಿ। ಸತ್ತ್ವಂ ಪರಸಾಮಾನ್ಯಾದಿರೂಪಮ್। ಅಸತ್ತ್ವಮಭಾವಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಮ್। ಕಿಂ ಬಹುನಾ ಕಶ್ಚನಾಪಿ ವಿಶೇಷೋ ನ ವಿದ್ಯತೇ।

ನನು ಮೋಕ್ಷಸ್ತಾವದಸನ್ನ ಭವತಿ। ಸದಾ ಸಂಸಾರಾಪತ್ತೇಃ। ಅತಃ ಸತಾ ಮೋಕ್ಷೇಣ ಸವಿಶೇಷಂ ಶೂನ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಿರ್ವಿಶೇಷಮಿತಿ। ಶೂನ್ಯಂ ತತ್ವಮೇವಾಸದ್ಭಿರ್ಮೋಕ್ಷ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ। ನತು ಶೂನ್ಯಾತಿರಿಕ್ತೋ ಮೋಕ್ಷೋಽಸ್ತಿ। ಅತೋ ನ ತೇನ ಸವಿಶೇಷತ್ವಮ್। ತರ್ಹಿ ಸರ್ವದಾ ಮೋಕ್ಷಭಾವಾಚ್ಛೂನ್ಯಭಾವನಾದೇರ್ವೈಯರ್ಥ್ಯಮಿತ್ಯತೋ ನಿರ್ವಿಶೇಷಮಿತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಮ್। ಸ್ವಯಮ್ಪ್ರಾತಮಿತ್ಯಸ್ಯೈವ ವಿವರಣಮ್ ಮನೋವಾಚಾಮಗೋಚರಮಿತಿ। ನಿರ್ಲೇಪಂ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮರಹಿತಮ್। ಅಜರಂ ಚ ತದಮರಂ ಚ ಅಜರಾಮರಮ್। ಸಮ್ಬಾಧೋ ವಸ್ತ್ವನ್ತರೋಪಮರ್ದಃ। ಅಸಮ್ಬಾಧಮದ್ವಿತೀಯಮಿತಿ ಯಾವತ್। ದೋಷಾಃ ಕಾಮಾದಯಃ। ನ ಕೇವಲಂ ಶೂನ್ಯಂ

ಮೋಕ್ಷಃ, ಕಿನ್ತು ನಾನಾಸಂವೃತಿವರ್ಜಿತತ್ವಾದ್ಯುಪಲಕ್ಷಿತಮ್। ಉಪಲಕ್ಷಣನಿಷ್ಪತ್ತಯೇ ಚ ಭಾವನಾದ್ಯುಪಯೋಗ ಇತಿ। ಅಜ್ಞಾನನಿವೃತ್ತ್ಯಾದ್ಯುಪಲಕ್ಷಿತಂ ಶೂನ್ಯಮೇವ ಮೋಕ್ಷ ಇತ್ಯೇತತ್ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ನಾನೇತಿ। ನಾನಾಸಂವೃತಿಭಿಃ ದೂಷಿತಂ ಶೂನ್ಯಮೇವ ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥಾ ವಿಜ್ಞೇಯಾ ಯತೋಽತಸ್ತದ್ವಿಪರೀತಂ ಶೂನ್ಯಮೇವ ಮೋಕ್ಷ ಇತಿ ಯುಕ್ತಮ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಶೂನ್ಯಂ ತತ್ವಂ ಸ್ವತೋ ನಿರ್ವಿಶೇಷಮೇಕಮೇವ। ತಸ್ಯ ಪರಮಸೂಕ್ಷ್ಮಸ್ಯ ವಾಙ್ಮನಸಾತೀತಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಸ್ಯಾಽವರಣವಿಕ್ಷೇಪಾದ್ಯನೇಕಶಕ್ತಿಮತ್ಯಾ ಮೂಲಸಂವೃತ್ಯಾ ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವಶಕ್ತಿಮದಹಙ್ಕಾರೋಪಾಧಿವಶಾತ್ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ಸ್ಥೂಲತಾ ಜಾಯತೇ, ತತಃ ಸದ್ದ್ವಿತೀಯತ್ವೇನ ಸವಿಶೇಷತಾಯಾಂ ಸ್ಥೂಲತಾ ಸಮ್ಪದ್ಯತೇ। ತತೋ ಮನೋವಚನಗೋಚರತ್ವೇ ಜಾತೇ ವಿಧಿನಿಷೇಧಗೋಚರತ್ವೇನ ಸಲೇಪತ್ವಮ್। ರಾಗಾದಿದೋಷಸಂಸರ್ಗಶ್ಚ। ತತೋ ದೇಹೇನ್ದ್ರಿಯಾನ್ತಃಕರಣವಿಷಯಸಮ್ಬನ್ಧೇ ಸ್ಥೂಲತರತಾ ಭವತಿ। ತತೋ ಮಮಕಾರವತೋ ದುಃಖಾದಿಮತ್ತ್ವೇ ಸ್ಥೂಲತಮತ್ವಮಿತ್ಯೇವಂ ಸಂವೃತ್ಯಾ ತತ್ಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್ ಸಂವೃತಿಸಞ್ಜ್ಞೈರಹಙ್ಕಾರಾದಿಭಿಶ್ಚ ಸಂವಿಲತಂ ಶೂನ್ಯಮೇವ ಸಂಸಾರಃ। ಭಾವನಾಪ್ರಕರ್ಷಾದಿನಾ ಮೂಲಸಂವೃತೌ ಧ್ವಸ್ತಾಯಾಂ ತತ್ಕಾರ್ಯಪ್ರವಾಹೇ ಚ ವಿಲೀನೇ ತದುಪಲಕ್ಷಿತಂ ಶೂನ್ಯಮೇವ ಮೋಕ್ಷ ಇತಿ।

ಶೂನ್ಯಮೇವ ಚೇನ್ಮೋಕ್ಷಃ, ಸಂಸಾರಶ್ಚ। ತದಾ ಮೋಕ್ಷಸಂಸಾರಶಬ್ದಯೋಃ ಪರ್ಯಾಯತ್ವಮಿತ್ಯಾದಿಕಮಾಪದ್ಯತೇ ಇತ್ಯೇತದಪಿ ಚೋದ್ಯಮನೇನೈವ ಪರಿಹೃತಮಿತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಸಂವೃತ್ಯೈವೇತಿ। ಯದ್ಯಪಿ ಶೂನ್ಯಮೇವ ಸಂಸಾರೋ ಮೋಕ್ಷಶ್ಚ। ತಥಾಽಪಿ ಸಂಸೃತಿರಿತಿ ಮೋಕ್ಷ ಇತ್ಯಪಿ ವಿಶಿಷ್ಯತ ಏವ। ಕಥಮ್? ಸ್ಥಿತಯಾ ಚ ಧ್ವಸ್ತಯಾ ಚ ಸಂವೃತ್ಯೈವ। ಉಪಲಕ್ಷಣಭೇದಾದರ್ಥಭೇದೇ ಸತಿ ನ ಶಬ್ದಪರ್ಯಾಯತ್ವಾದಿಕಮಿತಿ ಭಾವಃ।

h ll ಅನೇಕಾತ್ಮವಾದಿಮತಾನುವಾದಃ ll

(###sudha --)

ಏವಮೇಕಾತ್ಮವಾದಮುಪನ್ಯಸ್ಯಾನೇಕಾತ್ಮವಾದಂ ದರ್ಶಯತಿ ಕೇಚಿದಿತಿ।

ಕೇಚಿತ್ ತೇಷ್ವನ್ಯಥಾ ಪ್ರಾಹುಃಸಂವೃತ್ಯೈವ ತ್ವನೇಕಧಾ।

ಅವಚ್ಛಿನ್ನಂ ಮಹಾಶೂನ್ಯಂ ನಾನಾಪುದ್ಗಲಶಬ್ದಿತಮ್ ll40 ll**

(###sudha --)

ಯಸ್ಯ ಶೂನ್ಯೈಕರಸತಾಜ್ಞಾನಾತ್ ಸಾ ತ್ವಪಗಚ್ಛತಿ।

ಸ ಪುದ್ಗಲತ್ವನಿರ್ಮುಕ್ತೋ ಮಹಾಶೂನ್ಯತ್ವಮೇಷ್ಯತಿ।

ಸಂವೃತ್ಯಾ ಯಸ್ತ್ವವಚ್ಛಿನ್ನೋ ದುಃಖಾನ್ಯನುಭವತ್ಯಲಮ್ ॥41॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ತೇಷು ಶೂನ್ಯವಾದಿಷು । ಅನ್ಯಥಾ ಏಕಾತ್ಮವಾದಿಮತಾತ್ । ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸಂವೃತ್ಯೈವೇತಿ । ತುಶಬ್ದೇನೈಕಾತ್ಮವಾದಮ್, ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾನೇಕಾತ್ಮವಾದಮ್, ಉಪಾಧಿಕೃತಾನೇಕಾತ್ಮವಾದಂ ಚ ವ್ಯಾವರ್ತಯತಿ । ಸಂವೃತ್ಯಾ ನಾನಾಭೂತಯಾ ಸಂವೃತ್ಯಾಽವಚ್ಛಿನ್ನಮೇವ, ನತು ಸ್ವಭಾವತಃ । ಸಂವೃತೇಸ್ತತ್ಕೃತಾವಚ್ಛೇದಾನಾಂ ಚ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾನ್ನಾನಾಪುದ್ಗಲಶಬ್ದಿತಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತೀತಿ ಶೇಷಃ ।

ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಯಸ್ಯೇತಿ । ತತ್ರಾನೇಕೇಷ್ವಾತ್ಮಸು ಯಸ್ಯಾಽತ್ಮನಸ್ತು ಶೂನ್ಯೈಕರಸತಾಜ್ಞಾನಾತ್ ಶೂನ್ಯಾದ್ವಿತೀಯತಾಜ್ಞಾನಾತ್ ಸಾ ಸಂವೃತಿರಪಗಚ್ಛತಿ, ಮೂಲಸಂವೃತಿರ್ವ್ಯಾವೃತ್ತಾ ಭವತಿ, ಅನ್ಯಾ ನಶ್ಯತಿ, ಸ ಪುದ್ಗಲತ್ವಾತ್ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿರೂಪಾನ್ನಿರ್ಮುಕ್ತೋ ಮಹಾಶೂನ್ಯತ್ವಮೇಷ್ಯತೀವ । ಯಸ್ತು ಸಂವೃತ್ಯಾಽವಚ್ಛಿನ್ನ ಆತ್ಮಾ ಸ ಪುದ್ಗಲಭಾವೇನ ದುಃಖಾನ್ಯಲಂ ಪರಮಾರ್ಥಬುದ್ಧ್ಯೈವಾನುಭವತಿ । ಇತಿ ಪ್ರಾಹುರಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ ।

h ॥ ಶೂನ್ಯವಾದಮಾಯಾವಾದಯೋಃ ಸಾಮ್ಯಮ್, ಶೂನ್ಯವಾದ್ಯಭ್ಯುಪಗತಾ ಸಂವೃತಿರೇವ ಮಾಯಾವಾದಿನಾಂ ಮಾಯಾ ॥

(###sudha --)

ಶೂನ್ಯವಾದ್ಯಭಿಮತಮೋಕ್ಷನಿರಾಸೇನ ಮಾಯಾವಾದ್ಯಭಿಮತೋಽಪಿ ನಿರಸ್ತೋ ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯಾಶಯೇನ ಯದುಕ್ತಂ ಮಾಯಿನೋ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಸಾಮ್ಯಂ (807, ಶ್ಲೋ34) ತದುಪಪಾದಯತಿ -- ಏವಮಿತಿ ।

॥ ಏವಂ ಮಾಯಿನಶ್ಚಾಽಹುರೇಕಜೀವತ್ವವಾದಿನಃ ।

ಬಹುಜೀವಮತಾಶ್ಚೇತಿಮಾಯಾ ತೇಷಾಂ ತು ಸಂವೃತಿಃ ॥42॥**

(###sudha --)

ಏಕಜೀವತ್ವವಾದಿನೋ ಬಹುಜೀವಮತಾಶ್ಚೇತಿ ದ್ವಿವಿಧಮಾಯಿನಶ್ಚೈವಂ ದ್ವಿವಿಧಶೂನ್ಯವಾದಿವದೇವ ಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪಮಾಹುಃ । ಏಕೋ ಜೀವೋ ಯಸ್ಮಿಂಲ್ಲೋಕೇ ಸ ತಥೋಕ್ತಃ, ತಸ್ಯ ಭಾವಸ್ತತ್ತ್ವಮ್, ತದ್ ವದನ್ತೀತ್ಯೇಕಜೀವತ್ವವಾದಿನಃ । ಬಹವೋ ಜೀವಾ ಯಸ್ಮಿಂಸ್ತತ್ ತಥೋಕ್ತಂ ಬಹುಜೀವಮತಂ ಯೇಷಾಂ ತೇ ಬಹುಜೀವಮತಾಃ ।

ನನು ಶೂನ್ಯವಾದಿನಃ ಸಂವೃತಿನಿಬನ್ಧನಃ ಸಂಸಾರಃ, ತನ್ನಿವೃತ್ತಿಶ್ಚ ಮೋಕ್ಷ ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ । ಮಾಯಾವಾದಿನಸ್ತು ಮಾಯಾಹೇತುಕೋಽಯಂ ಸಂಸಾರಃ,ತನ್ನಿವೃತ್ತಿಶ್ಚ ಮೋಕ್ಷ ಇತಿ । ಅತೋ ವೈಷಮ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಮಾಯೇತಿ । ಯಾ ಶೂನ್ಯವಾದ್ಯಭ್ಯುಪಗತಾ ಸಂವೃತಿಃ ಸೈವ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತೇಷಾಂ ಮಾಯಿನಾಂ ಮಾಯಾ । ಅನಾದ್ಯನಿರ್ವಾಚ್ಯತ್ವಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾಽವರಣವಿಕ್ಷೇಪಾದೇಃ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಚೈಕತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ ।

h ॥ ಬೌದ್ಧಾನಾಂ ಶೂನ್ಯಮೇವ ಮಾಯಾವಾದಿನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮ ॥

(###sudha --)

ಶೂನ್ಯವಾದಿನಃ ಶೂನ್ಯಂ ತತ್ತ್ವಮಾಹುಃ, ಮಾಯಾವಾದಿನಸ್ತು ಬ್ರಹ್ಮ । ಅತೋಽತಿವೈಷಮ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವೇತಿ ।

ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವವಾಚ್ಯೈವ ಶೂನ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ನೋ ಭಿದಾ ।

ಸಚ್ಚಿತ್ಸುಖಾದಿಕಂ ಚೈವ ಕಿಂ ಕುತೋಽಖಣ್ಡವಾದಿನಃ ॥43॥**

(###sudha --)

ಶೂನ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಚೈತಯೋರ್ಭಿದಾ ನೋ ವಿದ್ಯತೇ । ಕುತಃ? ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಸ್ಯ ವಾಚ್ಯೈವ ದ್ವಾಭ್ಯಾಂ ದ್ವಯೋರ್ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವೇನ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್ । ವೈಧರ್ಮ್ಯಂ ಖಲು ವಸ್ತುನೋ ಭೇದಕಮ್ । ತಚ್ಚಾತ್ರ ನಾಸ್ತೀತಿ ದ್ವಯೋರಪಿ ಸಮ್ಮತಮ್ । ಅತಃ ಶಬ್ದಭೇದಮಾತ್ರಂ ನ ವಸ್ತುಭೇದ ಇತಿ ।

h ॥ ಮಾಯಾಮತೇ ಸತ್ಯತ್ವಾದೀನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ ॥

(###sudha --)

ಅಥ ಮತಮ್ "ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನನ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮ", "ವಿಜ್ಞಾನಮಾನನ್ದಂ ಬ್ರಹ್ಮೈವ" ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯೈವ ಸತ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸರ್ವತೋ ವ್ಯಾವರ್ತಿತಮ್, ತತ್ ಕಥಂ ಶೂನ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ನೋ ಭಿದೇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಇತಿ । ಸತ್ಯಮ್ । ಸದಾದಿಲಕ್ಷಣೈರ್ಬ್ರಹ್ಮ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಸರ್ವತೋ ವ್ಯಾವರ್ತಿತಮಿತಿ । ತತ್ತು ಮಾಯಾವಾದಿಮತೇ ನೋಪಪದ್ಯತ ಇತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಸದಿತಿ । ಸದಾದಿಕಂ ಚ ಕಿಮೇವ ನ ಕಿಮಪೀತ್ಯರ್ಥಃ ।

ತಥಾಹಿ ಸದಾದಿಕಂ ಕಿಂ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಮ್, ಉತಾನ್ಯತ್? ಆದ್ಯೇ ನ ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಭಾವಃ, ಅನೇಕಪದವೈಯರ್ಥ್ಯಂ ಚ । ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅಖಣ್ಡವಾದಿತ್ವಾತ್ । ಯಥಾ ಭವತಾಂ ಸತ್ಯತ್ವಾದಿಕಂ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಮಪಿ ತಲ್ಲಕ್ಷಣಮ್, ತಥಾ ಮಮಾಪಿ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ । ಅಸ್ಮಾಭಿರ್ವಿಶೇಷಶಕ್ತ್ಯಾ ತನ್ನಿರ್ವಾಹಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ । ಪರೇಣ ತು ಕುತೋ ನಿರ್ವಾಹ್ಯಮೇತತ್? ಮಯಾಽಪಿ ವಿಶೇಷೋಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ । ಅಖಣ್ಡವಾದಿತ್ವಾತ್ ।

h ॥ ಅಸತ್ತ್ವಾದಿವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯಾದೇಃ ಸತ್ಯಾದಿಪದಾರ್ಥತ್ವಮ್, ಬ್ರಹ್ಮಶೂನ್ಯವಿಶೇಷಣತ್ವಂ ಚ ಉಭಾಭ್ಯಾಮಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ ॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯದ್ಯಪಿ ಸತ್ಯಾದಿಪದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಸ್ತುನಿ ನ ಭೇದಃ, ತಥಾऽಪಿ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಾನಾಮಸತ್ತ್ವಾದೀನಾಮಸ್ತ್ಯೇವ। ಅತಸ್ತದ್ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಪ್ರಯೋಜನಾನಿ ತದ್ವಾಚೀನಿ ವಾऽನೇಕಾನಿ ಪದಾನಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ವರ್ತನ್ತ ಇತ್ಯಭ್ಯುಪಗಮಾತ್ ಕಥಮಸ್ಮನ್ಮತೇ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಾನಿರ್ವಾಹ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯೇತಿ।

ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಮಾತ್ರಭೇದಸ್ತು ವಿದ್ಯತೇ ಶೂನ್ಯವಾದಿನಃ।

ಅನೃತಾದೇರಪೋಹಂ ತು ಸ್ವಯಮೇವ ಹಿ ಮನ್ಯತೇ ॥44॥**

(###sudha --)

ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಮಾತ್ರಭೇದಸ್ತ್ವಿತ್ಯೇಕದೇಶೋತ್ಕೀರ್ತನೇನ ಸಕಲಮುಪ್ಯುಕ್ತಮುಪಲಕ್ಷಯತಿ। ಏಷಾ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ಸಮಸ್ತಾ ಶೂನ್ಯವಾದಿನೋऽಪಿ ಮತೇऽಸ್ತ್ಯೇವಾತೋ ನೈತಯಾऽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಶೂನ್ಯಯೋರ್ಭೇದೋ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ।

ಶೂನ್ಯವಾದಿನೋऽಪಿ ವಿದ್ಯತ ಇತಿ ಕಿಮಪಾದನೇನೋಚ್ಯತೇ। ನೇತ್ಯಾಹ -- ಅನೃತಾದೇರಿತಿ। ಸತ್ಯಾದಿಪದಾರ್ಥತ್ವೇನ ಶೂನ್ಯವಿಶೇಷಣತ್ವೇನ ಚೇತಿ ಶೇಷಃ। ಮನ್ಯತೇ ಶೂನ್ಯವಾದೀ। ಅಪೋಹಪದಾರ್ಥವಾದಿನೋ ಬೌದ್ಧಾ ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವೇತಿ ಹಿಶಬ್ದೇನಾऽಹ। "ಜಾಡ್ಯಸಂವೃತಿದುಃಖಾನ್ತಪೂರ್ವದೋಷವಿರೋಧಿ ಯತ್" ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಚ।

h॥ ಬ್ರಹ್ಮಶೂನ್ಯಯೋರ್ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾದೇವಾವಿಶೇಷತ್ವಸಿದ್ಧಿಃ॥

(###sudha --)

ಆಸ್ತಾಂ ತಾವದ್ ಬ್ರಹ್ಮಶೂನ್ಯಯೋರ್ವಿಶೇಷಪ್ರತಿಪಾದನಮ್। ನಿರ್ವಿಶೇಷಯೋರ್ವಿಶೇಷೋऽಸ್ತೀತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೈವ ತಾವದೇಷಾ ನಾಙ್ಗಂ ಧತ್ತೇ। ವ್ಯಾಹತತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವೇನಾಹ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವತ ಇತಿ।

ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವತೋ ನೈವ ವಿಶೇಷೋ ಬ್ರಹ್ಮಶೂನ್ಯಯೋಃ।

ನೈವ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತುಂ ಶಕ್ಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ।

h॥ ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ವೇದಾನಾಮತತ್ತ್ವಾವೇದಕತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದಿವಿಷಯೇऽಪಿ ಉಭಯೋಃ ಸಾಮ್ಯಮ್॥

(###sudha --)

ನನು ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ವೇದಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್, ಸ್ವತಃಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮ್, ನಿತ್ಯತ್ವಂ ಚಾಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ವೇದವಾಕ್ಯನಿರ್ವಾಹೋऽಯಂ ಕೃತಃ। ಶೂನ್ಯವಾದೀ ತು ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವ ನಾಙ್ಗೀಕುರುತೇ। ತತ್ ಕಥಮುಕ್ತಂ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಮಾತ್ರೇತಿ। ತತ್ರಾऽಹ -- ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದೀತಿ।

ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದಿ ಚ ವೇದಸ್ಯ ಫಲತಃ ಸಮಮೇವ ಹಿ ॥45॥**

(###sudha --)

ಅತತ್ತ್ವಾವೇದಕಂ ಯಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಮಾಣಂ ತೇನ ಕಥ್ಯತೇ

ಅತತ್ತ್ವಾವೇದಕತ್ವಂ ಯದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸತಾಂ ಮತಮ್ ॥46॥**

(###sudha --)

ಶಬ್ದಮಾತ್ರೇಣ ವಿಷಮಮ್, ಅರ್ಥಸ್ತು ದ್ವಯೋರಪಿ ಸಮ ಏವ। ತಸ್ಮಾದ್ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥನಿರ್ವಾಹೋಽಪಿ ಸಮ ಇತ್ಯುಕ್ತಮುಪಪನ್ನಮ್। ವೇದವಾಕ್ಯಪುರಸ್ಕಾರಸ್ತು ಮಾಯಾವಾದಿನಾಂ ಛದ್ಮಮಾತ್ರಮ್, ಪ್ರಮೇಯಂ ತು ಸಮಾನಮೇವೇತಿ ಭಾವಃ। ಕಥಂ ಫಲತಃ ಸಮಾನಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತತ್ತ್ವಾವೇದಕಮಿತಿ। ವೇದ ಇತಿ ವರ್ತತೇ। ಸರ್ವಮಪಿ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ವಾ। ತೇನ ಮಾಯಾವಾದಿನಾ। ಕಥ್ಯತೇ "ಅವಿದ್ಯಾವದ್ವಿಷಯಾಣಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದೀನಿ ಪ್ರಮಾಣಾನಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ಚ" ಇತ್ಯಾದಾವಿತಿ ಶೇಷಃ।

ಅತತ್ತ್ವಾವೇದಕತ್ವೇಽಙ್ಗೀಕೃತೇಽಪಿ ಕುತಃ ಸಮಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅತತ್ತ್ವಾವೇದಕತ್ವಮಿತಿ। ಯದ್ ಯಸ್ಮಾತ್। ಸತಾಂ ವಿದುಷಾಮ್। ನಾನಾವಿಧಾನಿ ಲಕ್ಷಣಾನಿ ಪ್ರಣಯನ್ತೋಽಪಿ ಪರೀಕ್ಷಕಾ ಅತತ್ತ್ವಾವೇದಕವ್ಯಾವೃತ್ತಯೇ ಪ್ರಯತನ್ತ ಏವ। "ಅನುಭೂತಿಃ ಪ್ರಮಾಣಮ್" ಇತಿ ವದತಾಽಪ್ಯತತ್ತ್ವಾವೇದಕಾಭಾವಾಭಿಮಾನೇನೈವ ಪ್ರಯತ್ನಃ ಕೃತಃ। ನ ಪುನರತತ್ತ್ವಾವೇದಕಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ। ಅತೋ ಮಾಯಾವಾದಿನಾಽಭ್ಯುಪಗತಂ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ನಾಮಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವ। ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಭಾವೇ ಚ ತತ್ಸ್ವತಸ್ತ್ವಂ ದೂರೋತ್ಸಾರಿತಮ್। ನಿತ್ಯತ್ವವ್ಯುತ್ಪಾದನಂ ಚ ವ್ಯರ್ಥಮೇವೇತಿ।

h॥ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನೈಕನಿವರ್ತ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಸ್ಯಾತತ್ತ್ವಾವೇದಕತ್ವೇ ವೇದಾನಾಂ ದೀರ್ಘಭ್ರಾನ್ತಿಜನಕತ್ವಾದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮೇವ॥

(###sudha --)

ನನ್ವತತ್ತ್ವಾವೇದಕತ್ವೇಽಪಿ ಯಸ್ಯ ವಿಷಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಾತ್ ಪ್ರಾಗೇವ ಬಾಧ್ಯತೇ, ತದಪ್ರಮಾಣಮ್। ಯಸ್ಯ ತು ವಿಷಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನೇನೈವ ಬಾಧ್ಯಃ, ತದತತ್ತ್ವಾವೇದಕಂ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ವಿಭಾಗಃ। ವೇದವಿಷಯಸ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನೇನೈವ ಬಾಧ್ಯತೇ। ಅತಸ್ತಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತ್ಯಾಶಯೇನಾಽಶಙ್ಕ್ಯತೇ -- ದೀರ್ಘೇತಿ।

ದೀರ್ಘಭ್ರಾನ್ತಿಕರೀ ಚೇತ್ ಸ್ಯಾದತತ್ತ್ವಾವೇದಕಪ್ರಮಾ।

ರಜ್ಜುಸರ್ಪಾದಿವಿಜ್ಞಾನಾದಪ್ಯಾಧಿಕ್ಯಾದಮಾನತಾ।

ಸ್ಯಾದಾಗಮಸ್ಯಾನಿವರ್ತ್ಯಮಹಾಮೋಹಪ್ರದತ್ವತಃ ॥47॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಯಾ ದೀರ್ಘಭ್ರಾನ್ತಿಕರೀ ಸಾಽತತ್ತ್ವಾವೇದಕಪ್ರಮೇತಿ ಯದಿ ಮತಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಕಿಮಿದಂ ಲೋಕವೃತ್ತಮನುಸೃತ್ಯೋಚ್ಯತೇ, ಕಿಂವಾ ಸ್ವಸಙ್ಕೇತಮಾತ್ರೇಣ? ಆದ್ಯೇ ದೋಷಮಾಹ -- ರಜ್ಜ್ವಿತಿ। ಆಗಮಸ್ಯ ವೇದಸ್ಯ। ಕುತಃ? ಅಲ್ಪೇನ ಕಾಲೇನಾನಿವರ್ತ್ಯತ್ವಾದ್ ಯೋ ಮಹಾನ್ ಮೋಹಃ, ತತ್ಪ್ರದತ್ವತಃ। ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇ ವಿಶೇಷಾಭಾವೇಽಪಿ ತದ್ಧೇತುಕಾನರ್ಥಾತಿಶಯಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಆಧಿಕ್ಯಾದಿತ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಅಲ್ಪಕಾಲಾನಿವರ್ತ್ಯಭ್ರಾನ್ತಿಹೇತೋಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಚನ್ದ್ರಪ್ರಾದೇಶತಾಜ್ಞಾನಾದೇರಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ದ್ವಿತೀಯೇ ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಮಾಹ -- ತಲೇತಿ।

ತಲನೈಲ್ಯಾದಿವಿಜ್ಞಾನಮಾಕಾಶೇ ಮಾನತಾಂ ವ್ರಜೇತ್।

ಛತ್ರಾಕಾರತ್ವವಿಜ್ಞಾನಂ ಚನ್ದ್ರಪ್ರಾದೇಶತಾಮತಿಃ॥48॥**

(###sudha --)

ತಲಮಿನ್ದ್ರನೀಲಂ ತಸ್ಯ ನೈಲ್ಯಮಿವ ನೈಲ್ಯಂ ತಲನೈಲ್ಯಮ್। ಆದಿಪದಾರ್ಥಂ ಸ್ವಯಮೇವ ಭಾಷ್ಯಕೃದ್ ವಿವೃಣೋತಿ ಛತ್ರೇತಿ। ಆಕಾಶ ಇತಿ ವರ್ತತೇ। ಮಾನತಾಂ ವ್ರಜೇದಿತಿ ಸರ್ವತ್ರ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। ಅಲ್ಪಕಾಲಾನಿವರ್ತ್ಯಭ್ರಾನ್ತಿಹೇತೋಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಙ್ಕೇತಂ ಕುರ್ವತಾ ಏತೇಷಾಮಪಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಙ್ಕೇತಃ ಕರಣೀಯಃ, ಅವಿಶೇಷಾತ್। ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನನಿವರ್ತ್ಯವಿಷಯತ್ವಮಾಶ್ರಿತ್ಯಾಯಂ ಸಙ್ಕೇತಃ ಕ್ರಿಯತೇ, ನತ್ವಲ್ಪಕಾಲಾನಿವರ್ತ್ಯಭ್ರಾನ್ತಿಹೇತುತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್,ನ। ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನನಿವರ್ತ್ಯವಿಷಯತ್ವೋಕ್ತ್ಯಾಽಪ್ಯಸ್ಯೈವಾರ್ಥಸ್ಯ ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್। ಅನ್ಯಥಾ “ನ ಖಲು ನಾಗ ಇತಿ ನಗ ಇತಿ ವಾ ಪದಾತ್ ಕುಞ್ಜರಂ ಗಿರಿಂ ವಾ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಮಾನಾ ಭವನ್ತಿ ಭ್ರಾನ್ತಾಃ” ಇತಿ ವರ್ಣದ್ವೈಧ್ಯಾದಿಜ್ಞಾನಂ ಕಥಮುದಾಹರೇತ್? ಕಿಞ್ಚೈವಂವಿಧಂ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಶೂನ್ಯವಾದಿನಾಽಪ್ಯಙ್ಗೀಕೃತಮೇವೇತಿ ಕುತೋಽಯಂ ವಿಶೇಷಃ?

h॥ ತತ್ತ್ವಮಸ್ಯಾದಿಮಹಾವಾಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಂ ಶೂನ್ಯವಾದಿನಾ ಶೂನ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯಙ್ಗೀಕೃತಮ್॥

(###sudha --)

ನ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ವೇದಸ್ಯ ಮಾಯಾವಾದಿನಾಽತತ್ತ್ವಾವೇದಕತ್ವಮುಚ್ಯತೇ। ಕಿನ್ನಾಮ। ವಿಧಿಪ್ರತಿಷೇಧವಿಷಯಸ್ಯ। ಅದ್ವಿತೀಯಂ ತತ್ತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತಃ “ತತ್ ತ್ವಮಸಿ” ಇತ್ಯಾದೇರ್ಮಹಾವಾಕ್ಯಸ್ಯ, ನಿರ್ವಿಶೇಷಂ ಸಚ್ಚಿದಾನನ್ದಾತ್ಮಕಂ ತತ್ಪದಾರ್ಥಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತೋ “ಯತ್ ತದದ್ರೇಶ್ಯಮಗ್ರಾಹ್ಯಮ್”, “ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮ್” ಇತ್ಯಾದೇರವಾನ್ತರವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಚ ತತ್ತ್ವಾವೇದಕತ್ವಮಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಏವ। ನಚೈವಂ ಶೂನ್ಯವಾದಿನೇತಿ। ಅತಃ ಕಥಂ ಸಾಮ್ಯಮಿತ್ಯತಃ ಶೂನ್ಯವಾದಿನಾಽಪ್ಯೇವಮೇವಾಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ, ತತ್ತ್ವಾವೇದಕತ್ವಂ ಹಿ ನ ವಿಷಯವಿಸಂವಾದಾಭಾವಾತಿರಿಕ್ತಂ ಕಿಞ್ಚಿದಸ್ತಿ; ವಾಕ್ಯದ್ವಯಾರ್ಥಸ್ಯ

ಚಾವಿಸಂವಾದಃ ಶೂನ್ಯವಾದಿನಾಽಪ್ಯಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಏವೇತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ಮಹಾವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾಙ್ಗೀಕಾರಂ ತಾವದ್ ದರ್ಶಯತಿ ನಿರ್ಭೇದತ್ವಂ ತ್ವಿತಿ।

ನಿರ್ಭೇದತ್ವಂ ತು ಶೂನ್ಯಸ್ಯ ತೇನಾಪ್ಯಙ್ಗೀಕೃತಂ ಸದಾ।

ತೇನ ಶೂನ್ಯವಾದಿನಾಽಪಿ। ಸದೇತ್ಯನೇನ ಸ್ವಯಮೇವ ನಾಸ್ಮದಾಪಾದನೇನೇತಿ ಸೂಚಯತಿ।

h॥ ಅವಾನ್ತರವಾಕ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯಾಪಿ ಶೂನ್ಯವಾದ್ಯಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಅವಾನ್ತರವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾಙ್ಗೀಕಾರೋಽಪಿ ದ್ವಯೋಃ ಸಮಾನ ಇತಿ ದರ್ಶಯನ್ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಂ ತಾವದುಭಯಸಮ್ಮತಮಿತ್ಯಾಹ -- ಸತ್ತ್ವೇತಿ।

ಸತ್ತ್ವಾಸತ್ತ್ವಾದಿಧರ್ಮಾಣಾಮಭಾವ ಉಭಯೋರ್ಮತಃ॥49॥**

(###sudha --)

ನಹಿ ಸತ್ಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಂ ಶೂನ್ಯತ್ವಂ ತೇನ ಚೇಷ್ಯತೇ।

ನಚ ದುಃಖವಿರೋಧಿತ್ವಾದನ್ಯಾ ಹ್ಯಾನನ್ದತೇಷ್ಯತೇ॥50॥**

(###sudha --)

ಮಾಯಿನಾ ಶೂನ್ಯಪಕ್ಷೇಽಪಿಜ್ಞಾನಂ ಜಾಡ್ಯವಿರೋಧಿ ಚ।

ಧರ್ಮಾಃ ಕೇಽಪಿ ನ ಸನ್ತ್ಯೇವ ಕೋ ವಿಶೇಷಸ್ತತಸ್ತಯೋಃ॥51॥**

(###sudha --)

ತತ್ವಸ್ಯೇತಿ ಶೇಷಃ। ಉಭಯೋರ್ಮಾಯಾವಾದಿಶೂನ್ಯವಾದಿನೋರ್ಮತಃ ಸಮ್ಮತಃ। ಸತ್ಯತ್ವಮಪಿ ಶೂನ್ಯವಾದಿನಾಽಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತ ಇತ್ಯಾಶಯೇನ। ಶೂನ್ಯಂ ನಾಮ ಅಸತ್ ತಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಂ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ನಹೀತಿ। ಸತ್ಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಂ ಸದ್ವಿರೋಧಿತ್ವಮಸತ್ತ್ವಮ್। ತೇನ ಚ ಶೂನ್ಯವಾದಿನಾಽಪಿ। ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಶೂನ್ಯಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ, ನಾಸತ್ತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ। ತತ್ವಮಿತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರಾದಿತಿ ಭಾವಃ।

ಆನನ್ದತಾಽಪಿ ಶೂನ್ಯವಾದಿನಾಽಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತ ಇತಿ ವಕ್ತುಂ ಮಾಯಾವಾದ್ಯಭ್ಯುಪಗತಾನನ್ದತಾಂ ತಾವದನುವದತಿ ನಚೇತಿ। ದುಃಖವಿರೋಧಿತ್ವಮೇವಾಽನನ್ದತ್ವಮ್, ನತು ಧರ್ಮರೂಪಂ ಕಿಮಪೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಹಿಶಬ್ದೇನ “ಅನೃತಜಡವಿರೋಧಿ” ಇತ್ಯಾದಿತತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ಸೂಚಯತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಶೂನ್ಯೇತಿ। ತತ್ ಸಮಾನಮಿತಿ ಶೇಷಃ।
“ಜಾಡ್ಯಸಂವೃತಿದುಃಖಾನ್ತಪೂರ್ವದೋಷವಿರೋಧಿ ಯತ್” ಇತ್ಯಾದಿತದ್ವಚನಾತ್।
ಜ್ಞಾನತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರಂ ದರ್ಶಯತಿ ಜ್ಞಾನಮಿತಿ। ಜ್ಞಾನಂ ಚ
ಜಾಡ್ಯವಿರೋಧಿಸ್ವರೂಪಮೇವೋಚ್ಯತೇ ಮಾಯಿನಾ। ತಚ್ಛೂನ್ಯವಾದಿನೋಽಪಿ
ಸಮಾನಮಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಮಾಯಾವಾದಿನಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಾದಿಕಮಙ್ಗೀಕ್ರಿಯತೇ
ಶೂನ್ಯವಾದಿನಾ ತು ಶೂನ್ಯಸ್ಯ। ತತ್ ಕಥಂ ಸಾಮ್ಯಮಿತ್ಯತಃ, ಮೈವಮ್,
ಬ್ರಹ್ಮಶೂನ್ಯಯೋರ್ಭೇದಾಭಾವಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾದಿತ್ಯಾಹ -- ಧರ್ಮಾ ಇತಿ। ತತೋ
ವ್ಯಾವರ್ತಕಾಭಾವಾತ್ ತಯೋರ್ಬ್ರಹ್ಮಶೂನ್ಯಯೋಃ ಕೋ ವಿಶೇಷಃ ಕಿಙ್ಕೃತೋ ಭೇದಃ
ಸ್ಯಾತ್?

h ll ಅದ್ವೈತಸ್ಯ ಸೂತ್ರಕೃತ್ಸಿದ್ಧಾನ್ತತ್ವೋಕ್ತಿಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ll

(###sudha --)

ನನೂಕ್ತವಿಧಮದ್ವೈತತತ್ತ್ವಂ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಾನ್ತ ಏವ। ತತ್ ಕಥಂ ದೂಷಣಾಯ
ತದನುವಾದಃ ಕ್ರಿಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಏತಾದೃಶಾನಾಮಿತಿ।

ಏತಾದೃಶಾನಾಂ ಪಕ್ಷಾಣಾಂ ದೂಷಣಂ ಪ್ರಭುಣಾ ಕೃತಮ್।

ಸ್ವಪಕ್ಷಸಾಧನೇನೈವನಾಭಾವ ಇತಿ ಚೋಕ್ತಿತಃ ll52 ll**

(###sudha --)

ಶೂನ್ಯಪಕ್ಷಸದೃಶಪಕ್ಷಾಣಾಮ್। ಕಥಮ್? ತದ್ವಿರುದ್ಧಸ್ಯ ಸ್ವಪಕ್ಷಸ್ಯ ಸಾಧನೇನೈವಾರ್ಥಾತ್।
ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ನಾದ್ವೈತಂ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಃ, ತೇನ ತಸ್ಯ ದೂಷಿತತ್ವಾತ್।
“ಪೃಥಗುಪದೇಶಾತ್” ಇತ್ಯಾದಿನಾ ತದ್ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಸ್ಯ ಸಾಧಿತತ್ವಾತ್। ನಹಿ ತಸ್ಯ
ದುಷ್ಟತಾಮನನುಸನ್ದಧತ್ ತದ್ವಿರುದ್ಧಂ ಸಾಧಯತೀತಿ ಸಮ್ಭವತೀತಿ। ನ ಕೇವಲಮರ್ಥಾದ್
ದೂಷಣಂ ಕೃತಮ್, ಕಿನ್ತು “ನಾಭಾವ ಉಪಲಬ್ಧೇಃ” ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಿತೋಽಪೀತ್ಯಾಹ -- ನಾಭಾವ
ಇತಿ।

h ll ಆತ್ಮವಿನಾಶಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷತ್ವಾಙ್ಗೀಕಾರೇ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯಾಪುರುಷಾರ್ಥತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಏವಂ ಸಪ್ರಭೇದಂ ಶೂನ್ಯವಾದ್ಯಭಿಮತಂ ಮೋಕ್ಷಮನೂದ್ಯ ಸಾಧಾರಣದೋಷೇಣ ತಾವದ್
ದೂಷಯನ್

ಯಃ ಶೂನ್ಯವಾದಿನಾ “ಪ್ರದೀಪಸ್ಯೇವ ನಿರ್ವಾಣಂ ವಿಮೋಕ್ಷಸ್ತಸ್ಯ ಭಾವಿನಃ”
ಇತ್ಯಾತ್ಮವಿನಾಶೋ ಮೋಕ್ಷ ಉಕ್ತಃ ಸ ನಯುಕ್ತಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತಥಾಹಿ ಆತ್ಮವಿನಾಶಲಕ್ಷಣೋ ಮೋಕ್ಷಃ ಕಿಮಾತ್ಮನಃ ಫಲಮ್, ಉತಾನಾತ್ಮನಃ? ನಾಽದ್ಯಃ, ತಸ್ಯ ಅಭಾವಾತ್। ನಹಿ ಫಲಿನೋಽಭಾವೇ ಫಲಮುಪಪದ್ಯತೇ। ಧರ್ಮಾದಿಷು ತಥಾ ದರ್ಶನಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಆತ್ಮನಾಶೇ ಅನಾತ್ಮನೋಽಪ್ಯಭಾವಾತ್। ಭಾವೇಽಪ್ಯಪುರುಷಾರ್ಥತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅನಾತ್ಮನಸ್ತೇನೋಪಕಾರಾಭಾವಾಚ್ಚೇತಿ। ನನ್ವಾತ್ಮನ ಏವಾಯಮ್। ಧರ್ಮಾದಿವದಭ್ಯುದಯತ್ವಾಭಾವಾದಸಮಾನಕಾಲತಾಽಪ್ಯುಪಪದ್ಯತೇ ಇತಿ ಚೇನ್ನ। ಸರ್ವಮಾತ್ಮಾರ್ಥತಯೇಷ್ಟಮ್। । ಇಷ್ಟಮಾತ್ರಸ್ಯ ವಿತ್ತಾದೇರ್ವಿನಾಶಂ ಪುರುಷೋ ನಾರ್ಥಯತೇ, ಕಿಮುತೇಷ್ಟತಮಸ್ಯಾಽತ್ಮನಃ।ಅತಃ ಮೋಕ್ಷಃ ಕಃ ಪುಮರ್ಥಃ ಪುಮರ್ಥೋ ನ ಭವೇದಿತ್ಯರ್ಥಃ

ಯದ್ವಾಽಽತ್ಮಾಭಾವೇ ಸತಿ ಮೋಕ್ಷಃ ಕಃ ಪುಮರ್ಥಃ, ಕಿಮಿಷ್ಟಾವಾಪ್ತಿರೂಪಃ, ಅಥಾನಿಷ್ಟನಿವೃತ್ತಿರೂಪ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ನಾಽದ್ಯಃ। ಆತ್ಮಾರ್ಥಂ ಹಿ ಸರ್ವಮಿಷ್ಟಮ್। ಸ ಚೇತ್ ನ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಕಸ್ಯಾಯಂ ಪುರುಷಾರ್ಥಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ನ ದ್ವಿತೀಯಃ। ಅನಿಷ್ಟನಿವೃತ್ತಿರಪಿ ಪುರುಷಾರ್ಥೋ ಭವನ್ತೀ ತದಾ ಸ್ಯಾದ್ ಯದೀಷ್ಟಂ ನ ವಿಹನ್ಯಾತ್। ತದ್ವಿಘಾತೇಽಪಿ ವಾ ಯದಿ ಮಹತೋಽನಿಷ್ಟಸ್ಯ ವಿಘಾತಿನೀ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾ ಲೋಕೇ ದರ್ಶನಾತ್। ನಹಿ ಕಶ್ಚಿನ್ಮಹದಿಷ್ಟಂ ವಿನಾಶ್ಯ ಅಲ್ಪಾನಿಷ್ಟನಿವೃತ್ತಿಂ ಕುರ್ವಾಣಃ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವಾನುಪಲಭ್ಯತೇ। ಆತ್ಮಾ ಚ ಸರ್ವತೋಽಪೀಷ್ಟತಮಃ। ತದ್ವಿಘಾತೇನ ಭವನ್ತ್ಯನಿಷ್ಟನಿವೃತ್ತಿಃ ಕಥಂ ಪುರುಷಾರ್ಥೋ ಭವೇತ್? ರೋಗಾದಿಪೀಡಿತಾ ಉದ್ಬನ್ಧಾದಿನಾಽಽತ್ಮವಿನಾಶಂ ಕುರ್ವನ್ತೋ ದೃಶ್ಯನ್ತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ರೋಗಾದ್ಯಾಯತನದೇಹಪರಿತ್ಯಾಗೇನಾಽತ್ಮಾನಂ ನಿರ್ದುಃಖೀಕರ್ತುಮೇವ ತೇಷಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತೇಃ। ನಿರ್ದುಃಖೋ ಭೂಯಾಸಮಿತಿ ಹಿ ಸರ್ವಸ್ಯಾಽಶೀಃ। ನತು ನ ಭೂಯಾಸಮಿತಿ। ದೇಹಾತ್ಮವಿವೇಕಜ್ಞಾನವಿಧುರಾಸ್ತ್ವಾತ್ಮನಾಶಾಯೈವ ಪ್ರಯತನ್ತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತೇಷಾಮಪ್ರೇಕ್ಷಾವತ್ತ್ವೇನಾನುದಾಹಾರ್ಯತ್ವಾತ್।

ನನು ದುಃಖಾತ್ಯನ್ತನಿವೃತ್ತಿಸ್ತಾವದವಶ್ಯಮೇಷ್ಟವ್ಯಾ। ಸಾ ಚ ಕಾರಣನಿವೃತ್ತ್ಯೈವ ಭವತಿ, ನಾನ್ಯಥಾ। ಕಾರಣಂ ಚ ದುಃಖಸ್ಯಾಽತ್ಮೈವ। ಅಧರ್ಮಾರ್ಜನಾತ್, ಆಧಾರತ್ವಾಚ್ಚ। ತತ್ ಕಥಮಾತ್ಮನಾಶೇನ ಶೂನ್ಯಭಾವಾಪತ್ತಿರ್ನೇಷ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್। ಮೈವಮ್। ನಹ್ಯಾತ್ಮೈವ ದುಃಖಕಾರಣಮ್। ಕಿನ್ತು ಜಾಗರ ಏವ ಭಾವಾತ್ ಸುಪ್ತಾವಭಾವಾದನ್ವಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ಶರೀರೇನ್ದ್ರಿಯವಿಷಯವೇದನಾದಿಕಮಪಿ। ತತೋ ಜ್ಞಾನಭೋಗಾಭ್ಯಾಂ ಕರ್ಮಣಿ ಕ್ಷೀಣೇ ನಿರ್ಬೀಜಸ್ಯ ದೇಹಾದೇರನುತ್ಪಾದೇ ಸಾಮಗ್ರೀವೈಕಲ್ಯೇನ ದುಃಖಾನುತ್ಪಾದಸ್ಯ ಸಮ್ಭವಾತ್ ಕಿಮಾತ್ಮನಾಶಕಲ್ಪನಯಾ? ಕುತೋ ವಿನಿಗಮನಮಿತಿ ಚೇತ್। ಸರ್ವಸ್ಯಾಪ್ಯಾತ್ಮಾರ್ಥತ್ವಾತ್। ಆತ್ಮನಶ್ಚಾತ್ಯನ್ತಾಭ್ಯರ್ಹಿತತ್ವಾದಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ವಿಪ್ರಕೃಷ್ಟವ್ಯಯೇನ ಹಿ ಸಾಧ್ಯಾಸಿದ್ಧೌ ಸನ್ನಿಕೃಷ್ಟವ್ಯಯಂ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವನ್ತಃ ಕುರ್ವನ್ತಿ। ತಸ್ಮಾತ್ "ಆತ್ಮಾರ್ಥೇ ಪೃಥಿವೀಂ ತ್ಯಜೇತ್" ಇತಿ ನ್ಯಾಯೇನ ದುಃಖಂ ಜಿಹಾಸತಾಽಽತ್ಮಾವಧಿಕಸ್ಯೈವ ಕಾರಣಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷ ಏಷ್ಟವ್ಯೋ ನತ್ವಾತ್ಮನೋಽಪೀತಿ ಯುಕ್ತಮುತ್ಪಶ್ಯಾಮಃ।

ಯದಿ ಅಸ್ಮದಭಿಮತಪ್ರಕಾರೇಣಾಽತ್ಮಾವಧಿಮೋಕ್ಷೋ ನ ಭವೇತ್। ಆತ್ಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾನಾಂ ದುಃಖಕಾರಣಾನಾಂ ದೇಹಾದೀನಾಮೇವ ನಿವೃತ್ತಿಃ, ಆತ್ಮನಸ್ತು ಸ್ವರೂಪೇಣಾವಸ್ಥಾನಮಿತಿ ಪಕ್ಷೋ ಯದಿ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಆತ್ಮನೋಽಪಿ ಶೂನ್ಯತಾಪತ್ತಿರ್ಯದಿ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಯಾವತ್। ತದಾ ಘಟಶೂನ್ಯತಾಽಪಿ ದೇವದತ್ತಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಃ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಚ

ಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನವೈಯರ್ಥ್ಯಮ್। ಘಟಶೂನ್ಯತಾಯಾಃ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಾದಿಕಾರಣಾನಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್।

ನನು ಕುತೋಽಯಂ ಪ್ರಸಙ್ಗಃ? ಅವಿಶೇಷಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ನ ಖಲ್ವತ್ರ ಶೂನ್ಯತಾಶಬ್ದೇನಾಭಾವೋಽಭಿಧೀಯತೇ। “ಭಾವಾರ್ಥಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಂ ಭಾವತ್ವಂ ವಾ ನ ತತ್ವತಃ। ಯಸ್ಯ” ಇತ್ಯಾಭಿಧಾನಾತ್। ಕಿನ್ತು ನಷ್ಟ ಆತ್ಮಾ ಘಟಶ್ಚ। ತೌ ಚಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕೌ। ನಚ ತಥಾವಿಧಯೋರ್ವಿಶೇಷಾಃ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಾಃ ಸಮ್ಭವನ್ತಿ। ನಹಿ ತುರಗಶೃಙ್ಗಂ ಶಶಶೃಙ್ಗಂ ಚ ವ್ಯಾವರ್ತಕಧರ್ಮವತೀ ಇತಿ ಸಮ್ಭವತಃ। ತಸ್ಮಾದಾತ್ಮಶೂನ್ಯತಾ ಘಟಶೂನ್ಯತೇತಿ ವ್ಯವಹರ್ತೃಭಿಃ ಕೇವಲಂ ವ್ಯವಾಹಾರಾರ್ಥಂ ವಿಶೇಷಾಃ ಕಲ್ಪಿತಾ ಇತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರ್ಯಮ್। ತಥಾಚ ನಾವಿಶೇಷೋಽಸಿದ್ಧ ಇತಿ।

ನಾಽತ್ಮನಾಶೋ ಮಾಯಾವಾದಿನೋಚ್ಯತೇ। ಯೇನೇಷ್ಟನಾಶಾದಪುರುಷಾರ್ಥತ್ವಂ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಸ್ಯಾತ್। ನಾಪಿ ಶೂನ್ಯತಾಪತ್ತಿಃ। ಯತೋ ಘಟಶೂನ್ಯತಾಽಪಿ ಮುಕ್ತಿರ್ಭವೇತ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಜೀವಭಾವಾಪಗಮೇನ ಬ್ರಹ್ಮಭಾವಾವಿರ್ಭಾವಃ। ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಪರಮಾನನ್ದಾತ್ಮಕಮಿತಿ ಭವತ್ಯೇವ ತದ್ಭಾವಃ ಪುರುಷಾರ್ಥ ಇತಿ।

ಮೈವಮ್। ಕೋಽಯಂ ಜೀವಭಾವೋ ನಾಮ? ಕಶ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮಭಾವಃ? ಯದ್ಯವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಾದಿಬದ್ಧತ್ವಂ ಜೀವತ್ವಮ್, ಪರಮಾನನ್ದಭೋಕ್ತೃತ್ವಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಮಿತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ, ತದಾಽನುಜ್ಞಯಾ ವರ್ತಾಮಹೇ। ನಚ್ಯೈವಂ ಪರಸ್ಯ ಪನ್ಥಾಃ। ಯದೇತತ್ ಕರ್ತೃತ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವಶಕ್ತ್ಯುಪೇತಂ ಸಾಕಾರಂ ದೇಹಾದಿವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ರೂಪಮಹಮಿತಿ ಸಾಕ್ಷಿಸಿದ್ಧಂ ತದಪಗಮಸ್ಯ ಪರೇಣೇಷ್ಟತ್ವಾತ್। ಇದಮೇವ ಚ ರೂಪಂ ಪರಮೇಷ್ಟಮನುಭೂಯತ ಇತಿ ಕಥಂ ನೋಕ್ತದೋಷಃ? ಆನನ್ದರೂಪತೋಪಪಾದನಾಯ ಪರೇಣಾಪ್ಯಸ್ಯೈವ ರೂಪಸ್ಯ ಪರಮಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದತಾಯಾ ಉಪಪಾದಿತತ್ವಾತ್। ನಹ್ಯೇತಸ್ಮಾದ್ ರೂಪಾದ್ ವಿವಿಕ್ತಂ ಕಿಮಪಿ ನಿರಾಕಾರಂ ರೂಪಮನುಸನ್ಧಾಯ ಮಾ ನ ಭೂವಂ ಭೂಯಾಸಮಿತಿ ಲೋಕ ಆಶಾಸ್ತೇ। ಚಕ್ಷುಷೀ ನಿಮೀಲ್ಯ ತಥೇತಿ ವದತಸ್ತು ಕಃ ಪ್ರತಿಮಲ್ಲಃ? ಸಂವಿಲತರೂಪೇ ತದಪ್ಯಸ್ತೀತ್ಯತ ಇಯಮಾಶೀರಿತಿ ಚಾಸತ್। ತಸ್ಯ ಸರ್ವಥಾಽಪ್ಯಬುದ್ಧಿಸ್ಥತ್ವಾತ್। ಆಶಾಸನಂ ಚ ಸಾಕಾರಮೇವ। ನಿರಾಕರಸ್ಯ ತದನುಪಪತ್ತೇಃ। ನಚಾನ್ಯಸ್ಯಾನ್ಯಸ್ಮಿನ್ ನಿರುಪಾಧಿಕಃ ಪ್ರೇಮಾ ಸಮ್ಭವತೀತೀದಮೇವೇಷ್ಟತಮಮ್। ಏವನ್ತರ್ಹಿ ದೇಹಾದಿಸಹಿತತ್ವಸ್ಯಾಪೀಷ್ಟತ್ವಾತ್ ತನ್ನಾಶೇನ ಭವತಾಮಪಿ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯಾಪುರುಷಾರ್ಥತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪರಮೇಷ್ಟಲಾಭಹೇತೋರಲ್ಪೇಷ್ಟನಾಶಸ್ಯಾಪಿ ಪುರುಷಾರ್ಥತ್ವೇನ ಲೋಕೇ ದೃಷ್ಟತ್ವಾತ್। ಬ್ರಹ್ಮಭಾವಶ್ಚ ನ ಶೂನ್ಯಭಾವಾದ್ ಭಿದ್ಯತೇ।

ಕಿಞ್ಚಾಽನನ್ದತ್ವಮಪಿ ನ ಪುರುಷಾರ್ಥಃ। ನಹಿ ಕಶ್ಚಿದಾನನ್ದೋ ಭೂಯಾಸಮಿತ್ಯಾಶಾಸ್ತೇ। ಕಿನ್ತು ತಮನುಭೂಯಾಸಮಿತಿ। ನಚಾನುಭಾವ್ಯತ್ವಂ ಪರೇಣೇಷ್ಯತೇ। ಅನುಭವಿತುರನ್ಯಸ್ಯಾಭಾವಾತ್। ಸ್ವಸ್ಮಿನ್ ಕರ್ಮಕರ್ತೃಭಾವಾನಭ್ಯುಪಗಮಾತ್।

ಅಪಿಚಾಽನನ್ದತ್ವಂ ಪ್ರಾಕ್ ಸಿದ್ಧಮಿತಿ ನ ಪುರುಷೇಣಾರ್ಥನೀಯಮ್। ಪ್ರಾಗವಿದ್ಯಾವೃತಂ ನ ಪ್ರಕಾಶತೇ ಪಶ್ಚಾದವಿದ್ಯಾವರಣಾಪಗಮೇ ಪ್ರಕಾಶತೇಽತೋ ನೈವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪ್ರಾಗಪಿ ಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಸ್ವಯಮ್ಪ್ರಕಾಶಮಾನತಾಭ್ಯುಪಗಮಾತ್। ತನ್ಮಾತ್ರಸ್ಯ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಚಾऽನನ್ದಸ್ಯಾಪ್ರಕಾಶಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಪ್ರಕಾಶಮಾನೋऽಪ್ಯಾನನ್ದೋ ನ ವಿಶದಃ ಪ್ರಕಾಶತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಾತ್। ವೈಶದ್ಯಾವೈಶದ್ಯಯೋಶ್ಚ ವಿಶೇಷನಿಬನ್ಧನತ್ವಾತ್। ಯದ್ಧಿ ಸಹ ವಿಶೇಷೈಃ ಪ್ರಕಾಶತೇ ತದ್ ವಿಶದಮುಚ್ಯತೇ। ಯತ್ತು ಸಾಧಾರಣಧರ್ಮೈಃ ಸಹ ತದವಿಶದಮಿತಿ। ಅವಿದ್ಯಾವರಣಾಪಗಮೇ ಪ್ರಕಾಶ ಇತಿ ಚ ಕೋऽರ್ಥಃ? ಕಿಂ ಪ್ರತೀಯತ ಇತಿ, ಉತ ಪ್ರತ್ಯೇತೀತಿ। ನೋಭಾವಪಿ, ಅನಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಪ್ರದೀಪಃ ಪ್ರಕಾಶತ ಇತಿ ಕೋऽರ್ಥ ಇತಿ ಚೇತ್। ಭಾವಸ್ವರೂಪವಾನ್ ವರ್ತತ ಇತಿ ನ ಕಿಞ್ಚಿದೇತತ್। ತದಿದಂ ಸೂಚಿತಂ ಹಿಶಬ್ದೇನ।

h॥ ಘಟಶೂನ್ಯತಾಯಾಃ ಸವಿಶೇಷತ್ವಾದಮೋಕ್ಷತ್ವೇ ಆತ್ಮಶೂನ್ಯತಾಯಾ ಅಪಿ ಸವಿಶೇಷತ್ವೇನ ಮೋಕ್ಷಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ನನು ನಿರ್ವಿಶೇಷಾಂ ಶೂನ್ಯತಾಂ ಮೋಕ್ಷಮಾಚಕ್ಷ್ಮಹೇ। ತತ್ಪ್ರತ್ಯಯೋऽಪಿ ಹಿ ವ್ಯವಹಾರಾರ್ಥಮೇವ ಉಪಾದೀಯತೇ, ನತು ಕಮಪಿ ಧರ್ಮಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತಿ। ಘಟಶೂನ್ಯತಾ ತು ಸವಿಶೇಷಾ, ಘಟೇನ ವಿಶೇಷಿತತ್ವಾತ್। ತತ್ ಕಥಮತಿಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ವಿವಕ್ಷಿತಾಯಾ ಅಪಿ ಶೂನ್ಯತಾಯಾ ಏವಮೇವಾऽತ್ಮಶೂನ್ಯತೇತ್ಯಾತ್ಮನಾ ವಿಶೇಷಿತತ್ವೇನ ಸವಿಶೇಷತ್ವದರ್ಶನಾದಮೋಕ್ಷತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್।

ಶೂನ್ಯವಾದಿಮಾಯಾವಾದ್ಯಭಿಮತಮೋಕ್ಷವದ್ ವಿಜ್ಞಾನವಾದ್ಯಭಿಪ್ರೇತೋऽಪಿ ಮೋಕ್ಷೋಪಿ ನಯುಕ್ತಃ । ತಥಾಹಿ - ವಿಜ್ಞಾನವಾದಿನೋ ವಿಜ್ಞಾನಂ ತತ್ವಮಾಹುಃ। ತಸ್ಯಾಪಿ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವಮ್, ಸ್ವಕರ್ಮಕಪ್ರಕಾಶಕತ್ವಲಕ್ಷಣಂ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಂ ಚ। ನಚೈವಂ ಪೂರ್ವಕಾವಿತ್ಯತೋ ವೈಷಮ್ಯಾತ್ ಕಥಮತಿದೇಶಃ ಇತಿ ಚೇದಿತ್ಥಮ್ । ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಅಸ್ತು ವಿಜ್ಞಾನವಾದಸ್ಯ ಪೂರ್ವಸ್ಮಾತ್ ಕಶ್ಚಿದ್ ವಿಶೇಷಃ, ತಥಾऽಪಿ ಸ ಪ್ರಕೃತಾನುಪಯೋಗಿತ್ವಾನ್ನಾऽದರಣೀಯಃ। ಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪಂ ತು ಪ್ರಕೃತಂ ಸಮಾನಮ್। ಪ್ರತಿಪನ್ನಂ ಜೀವಭಾವಂ ವಿಹಾಯಾದ್ವಿತೀಯವಿಜ್ಞಾನತ್ವಾಪತ್ತಿಃ ಮುಕ್ತಿರಿತಿ ವಿಜ್ಞಾನವಾದಿನಾऽಪ್ಯಙ್ಗೀಕೃತತ್ವಾತ್। ಅತೋ ಯುಕ್ತ ಏವಾತಿದೇಶ ಇತಿ।

ಯದ್ವಾ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರವಿಶೇಷಂ ತಸ್ಯ ಭಙ್ಗುರತ್ವಾದಿವಿಶೇಷಂ ಚಾಪಹಾಯ ವಿಜ್ಞಾನವಾದೋऽಪಿ ಸಾಕ್ಷಾದದ್ವೈತತಾಮತಂ ಜ್ಞಾತವ್ಯ ಇತ್ಯನೇನೇದಮಭಿಪ್ರೈತಿ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ವಿಜ್ಞಾನವಾದಸ್ಯ ಪೂರ್ವಾಭ್ಯಾಂ ವಿಶೇಷಃ। ಜ್ಞಾನಮಿತಿ ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಶಬ್ದಮಾತ್ರತ್ವೇನ ಹೇಯತ್ವಾತ್। ನಹಿ ಜ್ಞಾನತ್ವಂ ನಾಮ ಧರ್ಮೋऽಭ್ಯುಪಗಮ್ಯತೇ ಪರೇಣ। ನತು ವಸ್ತುತೋ ಮತಭೇದಹೇತುಃ। ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ತತ್ರ ಸನ್ತತಿಭೇದಶ್ಚ" ಇತ್ಯಾದಿ। ಅತೋ ಯುಕ್ತೋऽತಿದೇಶ ಇತಿ।

h॥ ವೈಭಾಷಿಕಸೌತ್ರಾನ್ತಿಕೋಕ್ತಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪಾನುವಾದಃ, ತನ್ನಿರಾಸಶ್ಚ॥

(###sudha --)

ವೈಭಾಷಿಕಸೌತ್ರಾನ್ತಿಕಾಭಿಮತಂ ಮೋಕ್ಷಂ ನಿರೂಪಯತಿ ಜ್ಞಾನಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಜ್ಞಾನಂ ಸ್ವರಸಭಙ್ಗ್ಯೇವ ನಿತ್ಯಸನ್ತಾನಮಿಷ್ಯತೇ।

ಬೌದ್ಧಾಭ್ಯಾಮಪರಾಭ್ಯಾಂ ತುತತ್ರಾಪ್ಯುಕ್ತಾನುಮಾ ರಿಪುಃ ॥68॥**

(###sudha --)

ಮೋಕ್ಷೋ ನ ಶುದ್ಧವಿಜ್ಞಾನಸನ್ತಾನೀ ಕಾಲಗತ್ವತಃ।

ಪ್ರತಿಪನ್ನೋ ಯಥೇತ್ಯೇತದನುಮಾನಂ ತದುತ್ತರಮ್ ॥69॥**

(###sudha --)

ಅನುಮಾನಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಪ್ರತಿಸಾಧನಯೋಗತಃ।

ನಿಷಿದ್ಧಾನ್ಯುಕ್ತಭಙ್ಗ್ಯೈವಶ್ರುತಯಶ್ಚಾಸ್ಮದುಕ್ತಿಗಾಃ ॥70॥**

(###sudha --)

ಏವಶಬ್ದೇನ ವಿಷಯಸಮ್ಬನ್ಧಂ ವ್ಯಾವರ್ತಯತಿ। ಇಷ್ಯತೇ ಮುಕ್ತೌ। ಅಯಮರ್ಥಃ ಜ್ಞಾನಮೇವಾಽತ್ಮಾ। ತಚ್ಚ ಜ್ಞಾನಂ ಸ್ವಾಭಾವೇನೈವ ಭಙ್ಗುರಮ್। ಅತ ಏವ ಕ್ಷಣಿಕಮ್। ತತ್ಸನ್ತಾನಸ್ತು ನಿತ್ಯಃ। ತಸ್ಯಾನಾದಿವಾಸನಾವಶಾದ್ ಯೋ ವಿಷಯೋಪರಕ್ತಸ್ಯೋತ್ಪಾದಃ ಸ ಸಂಸಾರಃ। ಭಾವನಾಪ್ರಕರ್ಷವಶೇನ ವಾಸನಾಯಾಮುತ್ಸನ್ನಾಯಾಂ ಯೋ ವಿಷಯೋಪಪ್ಲವಂ ವಿನಾ ಶುದ್ಧಸ್ಯೈವ ಉದಯಃ ಸ ಮೋಕ್ಷಃ ಇತ್ಯುಭಯಸಮಾನಮ್। ಸೌತ್ರಾನ್ತಿಕಾಸ್ತು ಸಂಸಾರೇ ಸಾಕಾರತ್ವಂ ಮುಕ್ತೌ ನಿರಾಕಾರತ್ವಂ ಚ ವಿಶೇಷಮಾಹುರಿತಿ। ನಿರಾಕರೋತಿ -- ತತ್ರಾಪೀತಿ। ವಿಮತಃ ಕಾಲೋ ನ ನಿರ್ವಿಷಯೈತಙ್ಜ್ಞಾನಸನ್ತತಿಮಾನ್, ಕಾಲತ್ವಾತ್; ಇದಾನೀನ್ತನಕಾಲವದಿತ್ಯಾದಿರುಕ್ತಾ ಉಕ್ತಸರೂಪಾಽನುಮಾ ರಿಪುರ್ವಿರೋಧಿನೀತ್ಯರ್ಥಃ।

ಅನುಮಾನಾನ್ತರಮಾಹ --ಮೋಕ್ಷ ಇತಿ। ಶುದ್ಧವಿಜ್ಞಾನಸನ್ತಾನೀ ನಿರ್ವಿಷಯಚಿತ್ಸನ್ತಾನಸಮ್ಬನ್ಧೀ, ಕಾಲಗತ್ವತಃ ಕಾಲಸಮ್ಬನ್ಧಿತ್ವಾತ್। ಪ್ರತಿಪನ್ನಃ ಸಂಸಾರಃ। ತದುತ್ತರಂ ತತ್ಪಕ್ಷಸ್ಯ ದೂಷಣಮ್। ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕಶ್ಚಾಯಂ ಮೋಕ್ಷಃ। ಪೂರ್ವವತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಗಮಯೋರಭಾವಾತ್ ಕೇವಲಾನುಮಾನಾನಿ ವಾಚ್ಯಾನಿ। ತತ್ರಾಽಹ -- ಅನುಮಾನಾನೀತಿ। ಉಕ್ತಭಙ್ಗ್ಯೈವ ಪ್ರತಿಸಾಧನಸಮ್ಬನ್ಧೇನ।

ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧತ್ವೇನ ಕಾಲಾತ್ಯಯಾಪದಿಷ್ಟಾನಿ ಚೇತಿ ಭಾವೇನಾಽಹ ಶ್ರುತಯಶ್ಚೇತಿ। ಉಚ್ಯತ ಇತಿ ಉಕ್ತಿಃ। ಅಸ್ಮದುಕ್ತಿಂ ಗಚ್ಛನ್ತಿ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ತೀತ್ಯಸ್ಮದುಕ್ತಿಗಾಃ। ಅಸ್ಮದಭಿಮತಮೇವ ಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತು ಪ್ರಾಗೇವ ಸಮರ್ಥಿತಮಿತಿ। (138, 468)

h ॥ ಸಾಙ್ಖ್ಯನೈಯಾಯಿಕವೈಶೇಷಿಕೈಃ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಸುಖಾದಿರಹಿತತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಸಾಙ್ಖ್ಯಾದ್ಯಭಿಮತಂ ಮೋಕ್ಷಮನುವದತಿ ಸಾಙ್ಖ್ಯೇತಿ।

ಸಾಙ್ಖ್ಯನೈಯಾಯಿಕಾದ್ಯಾಶ್ಚ ಪ್ರಾಹುರ್ಮೋಕ್ಷಂ ಚ ನಿಃಸುಖಮ್।

ಇಚ್ಛಾದ್ವೇಷಪ್ರಯತ್ನಾದೇರಪಿ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಲಯಮ್॥71॥**

(###sudha --)

ತತ್ರಾऽಹ -- ಾ೧ಃ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥।

ಆದ್ಯಗ್ರಹಣೇನ ವೈಶೇಷಿಕಾ ಉಚ್ಯನ್ತೇ। ಯಥಾ ಪೂರ್ವೇऽನುಪಪನ್ನಭಾಷಿಣಃ, ತಥೈತೇऽಪೀತಿ ಜ್ಞಾಪನಾರ್ಥಶ್ಚಶಬ್ದಃ। ಕುತ ಏವಂ ಪ್ರಾಹುರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಇಚ್ಛೇತಿ। ತತ್ರ ಮುಕ್ತಾವಿಚ್ಛಾದ್ವೇಷಪ್ರಯತ್ನಾದೇರಪಿ ಲಯಮಾಹುಃ। ಸುಪ್ತಿಪ್ರಲಯವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ದರ್ಶಯಿತುಂ ಸರ್ವಾತ್ಮನೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ನಿವೃತ್ತಜಾತೀಯಸ್ಯ ತಸ್ಮಿನ್ನೇವಾऽತ್ಮನಿ ಪುನರನುತ್ಪಾದಃ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಲಯಃ। ಆದಿಪದೇನ ಬುದ್ಧಿದುಃಖಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾಣಾಂ ಶರೀರೇನ್ದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಚ ಗ್ರಹಣಮ್।

ತತಶ್ಚಾಯಮಾಶಯಃ ನ ತಾವನ್ಮುಕ್ತಸ್ಯ ಸುಖಮನಾದೀತ್ಯುಪಪದ್ಯತೇ। ಸಂಸಾರೇऽಪಿ ತತ್ಪ್ರತಿಭಾಸಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ ಪ್ರತಿಭಾಸತ ಏವೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪ್ರತಿಭಾಸಮಾನಸ್ಯಾನಾದಿತಾಯಾಂ ಸಾಧನೋಪಾದಾನವೈಯರ್ಥ್ಯಾಪತ್ತೇಃ। ಅವ್ಯಕ್ತತ್ವಾತ್ ಸಂಸಾರೇ ನ ಪ್ರತಿಭಾಸತೇ, ವ್ಯಕ್ತತ್ವಾತ್ತು ಮುಕ್ತೌ ಪ್ರತಿಭಾಸತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಅವ್ಯಕ್ತಿರ್ಹಿ ಪ್ರತಿಭಾಸಾಭಾವಃ, ವ್ಯಕ್ತಿಶ್ಚ ಪ್ರತಿಭಾಸಃ। ತತಶ್ಚಾಪ್ರತಿಭಾಸಾನ್ನ ಪ್ರತಿಭಾಸತೇ, ಪ್ರತಿಭಾಸನಾಚ್ಚ ಪ್ರತಿಭಾಸತ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ಕಿಞ್ಚ ಪ್ರತೀತಿಕಾರಣಾನ್ತಃಕರಣಸದ್ಭಾವೇ ಸಂಸಾರೇ ನ ಪ್ರತೀಯತೇ। ಮುಕ್ತೌ ತು ತದಪಗಮೇ ಪ್ರತೀಯತ ಇತಿ ಸುಭಾಷಿತಮ್। ಆವೃತತ್ವಾನ್ನ ಪ್ರತೀಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಮೂರ್ತತ್ವಾಭಾವೇನಾऽವರಣಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ತದನಿರೂಪಣಾಚ್ಚ। ಸುಖಮಿವ ತತ್ಪ್ರತೀತಿರಪ್ಯನಾದಿಶ್ಚೇತ್ ಕಿಮಾವರಣಕೃತ್ಯಮ್? ವಿಷಯವಿಷಯಿಭಾವಃ ಪ್ರತಿಬದ್ಧ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ನಿರ್ವಿಷಯಾಯಾಃ ಪ್ರತೀತೇರನುಪಪತ್ತೇಃ। ಸುಖತತ್ಪ್ರತೀತ್ಯೋರನಾದಿತಾಯಾಂ ಪ್ರಮಿತಾಯಾಮೇವ ಚೈಷಾ ಕಲ್ಪನಾ ಯುಕ್ತಾ। ನಚ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಂ ಪಶ್ಯಾಮಃ। ತತಃ ಸುಖಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರತೀತೇಶ್ಚ ಮುಕ್ತಾವುತ್ಪತ್ತಿರೇವ ವಕ್ತವ್ಯಾ। ಸಾऽಪಿ ನ ಸಮ್ಭವತಿ। ಕಾರಣಾಭಾವಾತ್। ಶರೀರೇ ಸತಿ ತದಾಶ್ರಯೇನ್ದ್ರಿಯಸದ್ಭಾವಃ, ತೈರರ್ಥಾಲೋಚನಮ್, ತತಃ ಪೂರ್ವಾನುಭೂತಸಾರೂಪ್ಯೇಣೇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟಸಾಧನತ್ವಾನುಮಾನಮ್, ತಸ್ಮಾದಿಚ್ಛಾದ್ವೇಷೌ, ತಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಯತ್ನಃ, ತತಶ್ಚೇಷ್ಟಸಾಧನೋಪಾದಾನಮ್, ಅನಿಷ್ಟಸಾಧನಹಾನಂ ಚ, ತತಃ ಸುಖೋತ್ಪಾದಃ, ತದನನ್ತರಂ ತತ್ಪ್ರತೀತಿರಿತ್ಯೇಷ ದೃಷ್ಟಕಾರಣಕ್ರಮಃ। ಅದೃಷ್ಟಂ ಚ ಸರ್ವತ್ರ ವಿಜಯತೇ। ನಚೈಷ ಕಾರಣಪ್ರವಾಹೋ ಮುಕ್ತಾವಸ್ತಿ। ತಸ್ಮಾತ್ ಸುಖರಹಿತ ಏವ ಮೋಕ್ಷಃ।

h॥ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ನಿಃಸುಖತ್ವೇऽಪಿ ದುಃಖನಿವೃತ್ತಿರೂಪತ್ವಾತ್ ಪುರುಷಾರ್ಥತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಕಥಮಯಂ ಪುರುಷಾರ್ಥ ಇತಿ ಚೇತ್ ಶರೀರಮ್, ಷಡಿನ್ದ್ರಿಯಾಣಿ, ಷಡ್ವಿಷಯಾಃ, ಷಡ್ಬುದ್ಧಯಃ, ಸುಖಮ್, ದುಃಖಂ ಚೇತ್ಯೇಕವಿಂಶತಿಭೇದದುಃಖಾತ್ಯನ್ತನಿವೃತ್ತಿತ್ವಾದಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ದುಃಖನಿವೃತ್ತಿಃ ಪುರುಷಾರ್ಥ ಏವ ನ ಭವತಿ, ತದೀಯಪುರುಷಾರ್ಥತ್ವಸ್ಯ ಸೋಪಾಧಿಕತ್ವಾತ್। ಸುಖಂ ದುಃಖಾಭಾವೇ ಸತ್ಯೇವ ಭವತೀತಿ ಸುಖಾರ್ಥಂ ದುಃಖಾಭಾವೋ ಮೃಗ್ಯತೇ ನತು ಸ ಏವ ಪುರುಷಸ್ಯ ಸಮೀಹಿತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ವಿಪರ್ಯಯಸ್ಯಾಪಿ ಸದ್ಭಾವಾತ್। ಭೋಜನಾದಿಸುಖೇ ಸತ್ಯೇವ ಬುಭುಕ್ಷಾದಿದುಃಖಂ ನಿವರ್ತತ ಇತಿ ದುಃಖನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಮೇವ ಭೋಜನಾದಿಸುಖಂ ಮೃಗ್ಯತೇ ನ ಪುನಸ್ತದೇವ ಪುರುಷಸ್ಯ ಸಮೀಹಿತಮಿತಿ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ। ಕ್ವಚಿದ್ ದುಃಖನಿವೃತ್ತ್ಯಭಾವೇಽಪಿ ಸುಖಸ್ಯೇಷ್ಯಮಾಣತ್ವದಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ದುಃಖನಿವೃತ್ತೇರಪಿ ಕ್ವಚಿತ್ ಸುಖಾಭಾವೇಽಪೀಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್। ದುಃಖನಿವೃತ್ತೌ ಸತ್ಯಾಂ ಸುಖಮೇವ ಭವಿಷ್ಯತೀತ್ಯಭಿಸನ್ಧಿಸ್ತಾವದಸ್ತೀತಿ ಚೇತ್। ಸುಖಾವಸ್ಥಾಯಾಂ ನಿಯತೋ ದುಃಖವಿರಹೋ ಭವತೀತ್ಯಭಿಸನ್ಧೇಸ್ತತ್ರಾಪಿ ಸದ್ಭಾವಾತ್। ತಸ್ಮಾದ್ ಯದ್ಯಪಿ ದುಃಖಾಭಾವೇ ಸುಖಮ್, ಸುಖೇ ಚ ದುಃಖಾಭಾವೋ ನಿಯತಃ। ತಥಾಽಪಿ ಪರಸ್ಪರಂ ನಿರಪೇಕ್ಷಮೇವ ಪುರುಷಾರ್ಥತ್ವಮನಯೋಃ। ಇಚ್ಛಾಯಾ ಅಸಙ್ಕೀರ್ಣವಿಷಯತ್ವಾದಿತಿ।

ಭವತಿ ದುಃಖಹಾನಿಃ ಪುರುಷಾರ್ಥಃ, ಕಿನ್ತ್ವನುಭೂಯಮಾನತಯಾ। ನಹಿ ವಿಷಾದಿಜನ್ಯಮೋಹಾವಸ್ಥಾಯಾಂ ದುಃಖನಿವೃತ್ತಿರಿತಿ ತತ್ರ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವನ್ತಃಪ್ರವರ್ತನ್ತೇ। ತಸ್ಮಾನ್ಮೋಕ್ಷೇ ದುಃಖಹಾನೇರನನುಭೂಯಮಾನತ್ವಾನ್ನ ಪುರುಷಾರ್ಥತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪುತ್ರಾದಿವಿಯೋಗಜನ್ಯದುಃಖಹಾನಿಮಿಚ್ಛತಾಂ ಕೇಷಾಞ್ಚಿದ್ ವಿಷಶಸ್ತ್ರೋದ್ಬನ್ಧನಾದಾವಪಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿದರ್ಶನಾತ್। ಪ್ರೇಕ್ಷಾವನ್ತೋ ನೈವಂ ಕುರ್ವನ್ತೀತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪುರುಷಾರ್ಥತ್ವಾವಿರೋಧಾತ್। ನಹಿ ಪರದಾರೇಷು ಶಾಸ್ತ್ರನಿಷೇಧಾಙ್ಕುಶವಾರಿತಾಃ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವನ್ತೋ ನಾಭಿವರ್ತನ್ತ ಇತಿ ನ ತತ್ರ ಕಾಮಃ ಪುರುಷಾರ್ಥಃ। ಅಪಿತ್ವಲ್ಪೀಯಃ ಸುಖಂ ಮಹೀಯಾನನರ್ಥ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಿಃ। ತಥಾ ವಿಷಾದಾವಪಿ ಪ್ರವೃತ್ತಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಗರ್ಹಿತತ್ವಾದಲ್ಪೀಯಾನನರ್ಥೋ ನಿವರ್ತತೇ ಮಹೀಯಾನ್ ಪ್ರವರ್ತತ ಇತಿ ನ ತೇ ಪ್ರವರ್ತನ್ತೇ। ಇಯಮೇವ ಹಿ ಪ್ರೇಕ್ಷಾ ಯತ್ ಪುರುಷಾರ್ಥೇಽಪಿ ಶಾಸ್ತ್ರಲೋಕವಿರೋಧಪರಾಮರ್ಶಃ। ಸ್ವರೂಪೇಣೇಷ್ಯಮಾಣತಾಮಾತ್ರನಿಬನ್ಧನತ್ವಾತ್ ಪುರುಷಾರ್ಥತಾಯಾಃ। ಅತ ಏವ ಯತ್ರ ಲೋಕಶಾಸ್ತ್ರಾವಿರೋಧಃ, ತತ್ರ ವ್ಯಾಧ್ಯಾದಿಪರಿಪೀಡಿತಾಃ ಪ್ರಯಾಗವಾರಿಪಾತಾನಶನಾದಿನಾಽಪಿ ದೇಹಂ ತ್ಯಜನ್ತಃ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವನ್ತೋಽಪಿ ದೃಶ್ಯನ್ತೇ। ನ ಕ್ವಚಿದ್ ದುಃಖನಿವೃತ್ತಿಮನುಭವಿಷ್ಯಾಮೀತಿ ತತ್ಸಾಧನೇ ಪ್ರವರ್ತನ್ತೇ। ಅಪಿತು ದುಃಖಂ ಹಾಸ್ಯಾಮೀತಿ। ಅಪಿಚ ದುಃಖನಿವೃತ್ತೇರನುಭೂಯಮಾನತಾಮಾತ್ರಂ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್, ದುಃಖನಿವೃತ್ತಿ ಸತ್ತಾಽಪಿ ವಾ। ಆದ್ಯಶ್ಚೇತ್ ತುಷ್ಯತು ದುರ್ಜನಃ। ಚರಮೇ ಜನ್ಮನ್ಯನುಭೂಯತ ಏವ। ಸಮಾಧಿಭಾವಾದಾತ್ಯನ್ತಿಕೀ ದುಃಖನಿವೃತ್ತಿರಪ್ಯನಾಗತಾಽವರ್ತಮಾನಾಽಪ್ಯಚಿರಮನುಭೂಯತ ಏವ। ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ಪ್ರಸಕ್ತಕಣ್ಟಕಾದಿಹೇತುಕದುಃಖನಿವೃತ್ತೇರಪುರುಷಾರ್ಥತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಸರ್ವದಾಽನನುಭೂಯಮಾನತ್ವಾತ್। ತಥಾತ್ವೇ ವಾ ವಿಷಯಾನ್ತರಸಞ್ಚಾರಾಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ನಿವೃತ್ತೇಃ ಸರ್ವದಾ ತಾದವಸ್ಥ್ಯಾತ್। ತಸ್ಮಾತ್ ಸುಖರಹಿತೋ ಮೋಕ್ಷಃ ಪುರುಷಾರ್ಥ ಇತಿ।

h ll ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ನಿಃಸುಖತ್ವವಾದಃ ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧತ್ವಾದಪ್ರಾಮಾಣಿಕಃ ll

(###sudha --)

ಕನಿರಾಕರೋತಿ -- ನೈತದಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

॥॥॥॥ನೈತದಪ್ಯತ್ರ ಶೋಭನಂ ಶ್ರುತಯೋ ಯತಃ।

ಮಹಾನನ್ದಂ ಚ ಭೋಗಂ ಚ ನಿಯಮೇನ ವದನ್ತಿ ಹಿ॥72॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಮುಕ್ತೌ। ಏತತ್ ಸುಖರಾಹಿತ್ಯಮತಮಪಿ ನ ಶೋಭನಮ್। ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಶ್ರುತಯ ಇತಿ। ಅತ್ರೇತಿ ವರ್ತತೇ। ಭೋಗಂ ತದನುಭವಮ್। ನಿಯಮೇನ ಅವಿಗಾನೇನ। ಹೀತಿ ಶ್ರುತೀನಾಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧತಾಮಾಚಷ್ಟೇ। ತಾಶ್ಚೋದಾಹರಿಷ್ಯನ್ತೇ। (1344)

h॥ ಪ್ರಿಯಾಸ್ಪೃಷ್ಟಿಶ್ರುತ್ಯಾ ಮುಕ್ತೌ ಪ್ರಾಕೃತಸುಖಾಭಾವ ಏವೋಚ್ಯತೇ, ನತು ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಸುಖಾಭಾವಃ॥

(###sudha --)

ನನು "ಅಶರೀರಂ ವಾವ ಸನ್ತಂ ನ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯೇ ಸ್ಪೃಶತಃ" ಇತಿ ಮುಕ್ತಸ್ಯ ದುಃಖವತ್ ಸುಖಸ್ಯಾಪಿ ಹಾನಿಃ ಶ್ರೂಯತೇ। ತಥಾ "ನ ಪ್ರೇತ್ಯ ಸಞ್ಜ್ಞಾಽಸ್ತಿ" ಇತಿ ಜ್ಞಾನಾಭಾವಶ್ಚ। ತತ್ ಕಥಮೇತದಿತ್ಯತಃ ಸುಖಾಸ್ಪೃಷ್ಟಿಶ್ರುತಿಂ ತಾವದ್ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಪ್ರಾಕೃತೇತಿ।

ಪ್ರಾಕೃತಪ್ರಿಯಹಾನಿಸ್ತು ಪ್ರಿಯಾಸ್ಪೃಷ್ಟಿರಿತೀರ್ಯತೇ।

ಅಸ್ಯಾಂ ಶ್ರುತೌ ಪ್ರಾಕೃತಂ ಯದನ್ತಃಕರಣಪರಿಣತಿರೂಪಂ ಪ್ರಿಯಂ ತದ್ಧಾನಿರೇವ ಪ್ರಿಯಾಸ್ಪೃಷ್ಟಿರಿತಿ ಶಬ್ದೇನ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ। ನತು ಸರ್ವಥಾ ಸುಖಾಭಾವಃ।

h॥ ದುಃಖಮಾತ್ರಸ್ಯ ಅನಿಷ್ಟತ್ವಾತ್, ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಅನಿಷ್ಟನಿವೃತ್ತಿರೂಪತ್ವಾತ್ ನ ತತ್ರ ದುಃಖಾಭ್ಯುಪಗಮಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಏವನ್ತರ್ಹ್ಯಪ್ರಿಯಾಸ್ಪೃಷ್ಟಿರಪ್ಯೇವಂ ವಿಭಾಗೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವ್ಯಾ, ವಿಶೇಷಾಭಾವಾತ್। ತಥಾಚ ಮೋಕ್ಷೇ ದುಃಖಸದ್ಭಾವಪ್ರಸಕ್ತಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಪ್ರಿಯಮಿತಿ।

ಅಪ್ರಿಯಂ ಪ್ರತಿಕೂಲಂ ತದವಿಶೇಷೇಣ ಶಬ್ದಿತಮ್॥73॥**

(###sudha --)

ಯಸ್ಮಾತ್ ಸಕಲಮಪ್ಯಪ್ರಿಯಂ ದುಃಖಂ ಪ್ರತಿಕೂಲಂ ಮುಮುಕ್ಷೋರನಪೇಕ್ಷಿತಮ್, ತತ್ ತಸ್ಮಾದಪ್ರಿಯಮತ್ರಾವಿಶೇಷೇಣ ಶಬ್ದಿತಮ್। ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾಽನಿಷ್ಟನಿವೃತ್ತಿರ್ಮೋಕ್ಷ ಇತಿ ತಾವದವಿವಾದಂ ಸರ್ವವಾದಿನಾಮ್। ದುಃಖಂ ತು ಯಾದೃಶತಾದೃಶಮಪ್ಯನಿಷ್ಟಮೇವ। ಅತೋ ನ ತದ್ ವಿಭಾಗೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತುಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ।

ಯದ್ವಾ ಯೇನ ನ್ಯಾಯೇನ ಪ್ರಿಯೇ ವಿಭಾಗಃ ಕ್ರಿಯತೇ ತದವಿಶೇಷಶ್ಚೇದಪ್ರಿಯೇ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ತದಪಿ ವಿಭಾಗೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವ್ಯಂ ಭವೇತ್। ನಚೈವಮ್। ಸಾಮಸ್ತ್ಯೇವ ಪ್ರಿಯಹಾನಿರನಿಷ್ಟಾ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅನಿಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತೌ ಚ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯಾಪುರುಷಾರ್ಥತ್ವಂ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತೋ ಹಿ ಪ್ರಿಯೇ ವಿಭಾಗಃ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ। ತಥಾಚ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ। (1333) ನಚ ಸಾಮಸ್ತ್ಯೇವ ದುಃಖಹಾನಿರನಿಷ್ಟಾ। ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ದುಃಖಸ್ಯ ಅನಿಷ್ಟತ್ವೇನ ತದ್ಧಾನೇರಿಷ್ಟತ್ವಾತ್। ತರ್ಹಿ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಸುಖಸ್ಯೇಷ್ಟತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಕೃತಸುಖಹಾನಿರಪಿ ನಾಙ್ಗೀಕರಣೀಯೇತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯ ದುಃಖಾನುಷಕ್ತತ್ವೇನ ವಿಷಸಮ್ಪೃಕ್ತಮಧುವದನನಿಷ್ಟಪಕ್ಷನಿಕ್ಷೇಪಾದಿತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಅಪ್ರಾಕೃತದುಃಖಸ್ಯ ಉತ್ತಮಜೀವಸಮ್ಬನ್ಧಿತಯಾ ಅಪ್ರಮಿತತ್ವಾಚ್ಚ ಮೋಕ್ಷೇ ನ ತದಭ್ಯುಪಗಮಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಇತಶ್ಚ ನಾಪ್ರಿಯಂ ಪ್ರಾಕೃತತ್ವೇನ ವಿಶೇಷಣೀಯಮಿತ್ಯಾಹ -- ನಾಸ್ತೀತಿ।

ನಾಸ್ತಿ ಹ್ಯಪ್ರಾಕೃತಂ ದುಃಖಂ ಸತೋ ಜೀವಸ್ಯ ಕುತ್ರಚಿತ್।

ಅಪ್ರಾಕೃತೇ ದುಃಖೇ ಸತಿ ತದ್ವ್ಯಾವೃತ್ತಯೇ ಪ್ರಾಕೃತಮಿತಿ ವಿಶೇಷಣೀಯಂ ಸ್ಯಾತ್। ಸತೋ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ ಅಪ್ರಾಕೃತಂ ದುಃಖಂ ನಾಸ್ತಿ, ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್। ಅತೋ ವ್ಯರ್ಥಂ ವಿಶೇಷಣಮಿತಿ। ಕುತ್ರಚಿಚ್ಛ್ರುತೌ ಚೋಕ್ತಮಿತಿ ಶೇಷಃ।

h॥ ಮೋಕ್ಷಸುಖಸ್ಯ ಅಪ್ರಾಕೃತತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಏವನ್ತರ್ಹ್ಯಪ್ರಾಕೃತಸ್ಯ ಸುಖಸ್ಯಾಪ್ಯಪ್ರಮಿತತ್ವಾತ್ ತತ್ರಾಪಿ ವಿಶೇಷಣಪ್ರಕ್ಷೇಪೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಯುಕ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಪ್ರಿಯಮಿತಿ।

ಪ್ರಿಯಂ ಸ್ವರೂಪಮೇವಾಸ್ಯ ಬಲಾನನ್ದಾದಿವಾಕ್ಯತಃ॥74॥**

(###sudha --)

"ಬಲಮಾನನ್ದ ಓಜಶ್ಚ ಸಹೋ ಜ್ಞಾನಮನಾಕುಲಮ್।

ಸ್ವರೂಪಾಣ್ಯೇವ ಜೀವಸ್ಯ ವ್ಯಜ್ಯನ್ತೇ ಪರಮಾದ್ ವಿಭೋಃ"

ಇತಿ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಾದಸ್ಯ ಸತೋ ಜೀವಸ್ಯ ಪ್ರಿಯಂ ಸ್ವರೂಪಮೇವೇತ್ಯವಗಮ್ಯತೇ। ಸ್ವರೂಪಂ ಚಾಪ್ರಾಕೃತಮ್। ಅತಸ್ತದ್ವ್ಯವಚ್ಛೇದಾಯ ವಿಶೇಷಣಪ್ರಕ್ಷೇಪೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಯುಜ್ಯತೇ। ಏತೇನ ಸುಖಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಮತ್ತ್ವೇ ಯೋ ದೋಷೋಽಭಿಹಿತಃ, ಸೋಽನಙ್ಗೀಕಾರಪರಾಸ್ತೋ ವೇದಿತವ್ಯಃ। ಸ್ವರೂಪತ್ವೇನಾನಾದಿತ್ವಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾತ್। ಯದತ್ರೋಕ್ತಂ ತದಪ್ಯಸತ್। ಆವೃತಾಃ ಸನ್ತೋ ವ್ಯಜ್ಯನ್ತ ಇತಿ ಶ್ರುತತ್ವಾತ್। ಆವರಣಂ ಚ ಮಾಯಾವಿದ್ಯಾದಿಸಮಾಖ್ಯಾತಾ ಪ್ರಕೃತಿರೇವ। ನಚ ವಿಶದಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧೇಽರ್ಥೇ ಕಾಚಿದನುಪಪತ್ತಿಃ। ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪತ್ವೇನಾನಾದಿತ್ವೇಽಪ್ಯವಿದ್ಯಯಾ ವಿಷಯವಿಷಯಿಭಾವಃ ಪ್ರತಿಬದ್ಧ್ಯತೇ। ನಚೋಕ್ತದೋಷಃ। ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಾದೌ ತಸ್ಯಾಪ್ರತಿಬದ್ಧತ್ವಾತ್।

h ॥ ಮುಕ್ತೌ ಪ್ರಾಕೃತಸುಖಾಭಾವಃ, ಅಪ್ರಾಕೃತಸುಖಸದ್ಭಾವಃ, ದುಃಖಮಾತ್ರಾಭಾವಶ್ಚ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ ॥

(###sudha --)

ಉಕ್ತಮರ್ಥಂ ಸಙ್ಕ್ಷಿಪ್ಯಾಽಹ ಹೇಯತ್ವಾದಿತಿ।

ಹೇಯತ್ವಾದಪ್ರಿಯಸ್ಯೈವ ಪ್ರಿಯಹಾನೇರನಿಷ್ಟತಃ।

ನ ಸಮಸ್ತಪ್ರಿಯಾಭಾವೋ ಮೋಕ್ಷೇ ಪ್ರೋಕ್ತೇ ತು ಯುಜ್ಯತೇ ॥75॥**

(###sudha --)

ಅಪ್ರಿಯಸ್ಯ ದುಃಖಸ್ಯ ಹೇಯತ್ವಾದೇವೇತ್ಯೇವಶಬ್ದೇನ ಸರ್ವಥೇತಿ ಸೂಚಯತಿ। "ಅಶರೀರಂ ವಾವ ಸನ್ತಮ್" ಇತ್ಯಸ್ಯಾಂ ಶ್ರುತೌ ಪ್ರೋಕ್ತೇ ಮೋಕ್ಷೇ ಸಮಸ್ತಪ್ರಿಯಾಭಾವೋ ನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತುಂ ಯುಜ್ಯತೇ। ಕುತಃ? ಪ್ರಿಯಹಾನೇರನಿಷ್ಟತ್ವತಃ। ಕಿನ್ತು ಪ್ರಾಕೃತತ್ವವಿಶೇಷಣಪ್ರಕ್ಷೇಪೇಣೇತಿ ತುಶಬ್ದಃ। ಅಪ್ರಿಯಹಾನಂ ತ್ವವಿಶೇಷೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮಿತ್ಯುಪಸ್ಕರ್ತವ್ಯಮ್। ತತ್ರ ಹೇತುಃ ಅಪ್ರಿಯಸ್ಯ ಸರ್ವಥಾ ಹೇಯತ್ವಾದಿತಿ। ಉಪಲಕ್ಷಣಂ ಚೈತತ್। ಸತೋ ಜೀವಸ್ಯಾಪ್ರಾಕೃತದುಃಖಾಭಾವಾಚ್ಚೇತ್ಯಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್।

h ॥ ಅಧಮಜೀವಾನಾಂ ದುಃಖಸ್ವರೂಪತ್ವೇಽಪಿ ತೇಷಾಂ ಮುಕ್ತ್ಯಭಾವಾತ್ ನ ಮುಕ್ತೌ ದುಃಖಾಭ್ಯುಪಗಮಃ ॥

(###sudha --)

ನನು ಸಜ್ಜೀವಸ್ಯಾಪ್ಯಪ್ರಿಯಂ ಸ್ವರೂಪಭೂತಮಪ್ರಾಕೃತಮಸ್ತಿ। ತತ್ ಕಥಮೇತದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಪ್ರಿಯಸ್ಯೇತಿ।

ಅಪ್ರಿಯಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪತ್ವಮಸುರೇಷ್ವೇವ ಹಿ ಶ್ರುತಮ್।

ಅಸುರಾ ನೈವಮೇವಂ ಚ ನೈವಂ ಚಾಖಿಲಮಾನುಷಾಃ।

ಇತಿ ॥।76॥**

(###sudha --)

ಅಸುರಾಶ್ಚ ನ ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯಾ ಇತಿ ಭಾವಃ। ತಾಂ ಶ್ರುತಿಮರ್ಥತಃ ಪಠತಿ ಅಸುರಾ ಇತಿ। ಅನೇನ"ನಿತ್ಯಾನನ್ದೋ ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನೋ ನಿತ್ಯಬಲಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ। ನೈವಮಸುರಾಃ। ಏವಮನೇವಂ ಚ ಮನುಷ್ಯಾಃ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಮುಪಾದತ್ತೇ। ನಿತ್ಯತ್ವೋಕ್ತ್ಯಾ ಸ್ವರೂಪತ್ವಂ ಸಿದ್ಧಮ್। ವೃತ್ತೀನಾಮನಿತ್ಯತ್ವಾತ್। ಪರಮಾತ್ಮಾ ಪರಮೇಶ್ವರಃ। ಸಜ್ಜೀವ ಇತಿ ವಾ। ನೈವಮಿತಿ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏತದ್ವಿರುದ್ಧಸ್ವಭಾವಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಏವಮನೇವಂ ಚೇತಿ ಉಭಯಸ್ವಭಾವಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅಸುರಾ ನೈವಮ್, ಅಖಿಲಮಾನುಷಾ ಏವಂ ಚ ನೈವಂ ಚೇತಿ ಯೋಜನಾ। ಇತಿ ಶ್ರುತಮಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

h ॥ ಮುಕ್ತೌ ಸುಖಸದ್ಭಾವಾನಙ್ಗೀಕಾರೇ ತಸ್ಯಾ ಅಪುರುಷಾರ್ಥತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ ॥

(###sudha --)

ಅಪ್ರಿಯಹಾನಾವಪಿ ಸಙ್ಕೋಚಃ ಕ್ರಿಯತಾಮಿತ್ಯತಿಪ್ರಸಙ್ಗಂ ನಿವಾರಯತ್ಯೈವ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಶ್ರುತಾ ಪ್ರಿಯಾಸ್ಪೃಷ್ಟಿಃ ಕುತೋ ವಿಶೇಷೇಽವಸ್ಥಾಪ್ಯತ ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಽಪಿ ಪರಿಹೃತಾ। ನಿಯಾಮಕಸ್ಯ ಸೂಚಿತತ್ವಾತ್। ತದೇವ ನಿಯಾಮಕಂ ವಿಸ್ಪಷ್ಟಮಾಚಷ್ಟೇ ಆತ್ಮೇತಿ।

ಆತ್ಮಪ್ರಿಯಹಾನಾಯ ಕೋ ಯತೇತ ಚ ಬುದ್ಧಿಮಾನ್ ॥76॥**

(###sudha --)

ಆತ್ಮಾ ಚ ತತ್ ಪ್ರಿಯಂ ಚೇತಿ ಆತ್ಮಪ್ರಿಯಮ್। ಆತ್ಮನಃ ಪ್ರಿಯಮಿತಿ ವಾ। ತದಿಚ್ಛತೀತಿ ಚೇತಿ ಚಶಬ್ದಃ। ಯದಿ ಪ್ರಿಯಾಸ್ಪೃಷ್ಟಿರವಿಶಿಷ್ಟಾ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ನ ಕಶ್ಚಿತ್ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವಾನ್ ಮೋಕ್ಷಮಿಚ್ಛೇತ್। ನಾಪಿ ತದರ್ಥಂ ಪ್ರಯತೇತ। ಯದ್ಯಪಿ ದ್ವೇಷವಶಾತ್ ಪರಕೀಯಸುಖಹಾನಾದಾವಿಚ್ಛಾದಿಕಂ ಸಮ್ಭವತಿ, ತಥಾಽಪಿ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ ಬುದ್ಧಿಮಾನಾತ್ಮನಃ ಸುಖಹಾನಮಿಚ್ಛತಿ, ತದರ್ಥಂ ಪ್ರಯತತೇ ವಾ। ವೃತ್ತಿರೂಪಸುಖಸ್ಯಾನಿಷ್ಟಭೂಯಿಷ್ಠತ್ವಾತ್ ತತ್ತ್ಯಾಗಾಯೇಚ್ಛಾದಿಕಂ ಯುಜ್ಯತೇ। ಸ್ವರೂಪಸುಖಂ ತು ನಿಷ್ಕಣ್ಟಕಂ ಕಸ್ಮಾತ್ ತ್ಯಾಜ್ಯಮ್? ನಚ ತನ್ನಾಸ್ತಿ, ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಕಾರಣೈಕ್ಯನಿಮಿತ್ತೋ ಹಿ ಸುಖಸ್ಯ ದುಃಖಾನುಷಙ್ಗಃ। ನಚಾಽತ್ಮಸುಖಸ್ಯ ಕಾರಣಮಸ್ತಿ। ಅಶಕ್ಯಂ ಚಾಽತ್ಮಸುಖಹಾನಮ್। ನಚಾಶಕ್ಯವಿಷಯೇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನೌ ಬುದ್ಧಿಮತಃ ಸಮ್ಭವತಃ। ಆತ್ಮಹಾನಂ ಖಲು ವಿನಾಶಲಕ್ಷಣಮ್, ಅನುತ್ಪಾದಲಕ್ಷಣಂ ಚ ನ ಸಮ್ಭವತಿ, ನಿತ್ಯತ್ವಾತ್। ನಾಪಿ ವಿಯೋಗಲಕ್ಷಣಮ್, ಪರೇಷಾಂ ಮತೇ ವಿಭುತ್ವಾತ್। ಅಸ್ಮಾಕಂ ಸ್ವಾತ್ಮನಿ ಕ್ರಿಯಾವಿರೋಧಾತ್। ನಾಪ್ಯಜ್ಞಾನಲಕ್ಷಣಮ್, ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಾತ್। ತದೇವಂ ಬಾಧಕಸದ್ಭಾವಾತ್ ಪ್ರಿಯಾಸ್ಪೃಷ್ಟಿರ್ವಿಶೇಷನಿಷ್ಠೈವ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಾ। ತಥಾಚ "ಅಶರೀರಂ ವಾವ ಸನ್ತಮ್" ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತೋಪಪತ್ತಿಃ ಶ್ಲಿಷ್ಯತ ಇತಿ।

h ॥ "ನ ಪ್ರೇತ್ಯ ಸಞ್ಜ್ಞಾಽಸ್ತಿ" ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಮಾನುಷೈರಪರೋಕ್ಷತೋಽಜ್ಞೇಯತ್ವಮುಚ್ಯತೇ,

ನತು ತೇಷಾಂ ಜ್ಞಾನಾಭಾವಃ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಸುಖಾಸ್ಪೃಷ್ಟಿಶ್ರುತಿಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ಜ್ಞಾನಾಭಾವಶ್ರುತಿಂ ಚ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ ಸಞ್ಜ್ಞೇತಿ।

ಸಞ್ಜ್ಞಾ ನಾಸ್ತೀತ್ಯಪಿ ಹ್ಯಸ್ಯ ನಾಮುಕ್ತಜ್ಞೇಯತೇತಿ ಹಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಧರ್ಮಾನುಚ್ಛಿತ್ತಿಮೇವಾಸ್ಯ ಯತೋ ವಕ್ತ್ಯುತ್ತರಶ್ರುತಿಃ ॥77॥**

(###sudha --)

ಶ್ರುತಿರ್ವಕ್ತೀತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಮಾತ್ರಾಪಿ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ। "ನ ಪ್ರೇತ್ಯ ಸಞ್ಜ್ಞಾಽಸ್ತಿ" ಇತ್ಯಪಿ ಶ್ರುತಿರಸ್ಯ ಮುಕ್ತಸ್ಯ ಅಮುಕ್ತಜ್ಞೇಯತಾ ನಾಸ್ತೀತ್ಯೇವ ವಕ್ತಿ। ನತು ಮುಕ್ತೋ ನ ಜಾನಾತೀತಿ। ಏಕೋ ಹಿಶಬ್ದ ಏವಾರ್ಥಃ। ದ್ವಿತೀಯಸ್ತು ಸ್ವೋಕ್ತಾರ್ಥಸ್ಯ ಶಬ್ದಶಕ್ತ್ಯನತಿಕ್ರಮಂ ಸೂಚಯತಿ।

ತಥಾಹಿ ಪ್ರೇತ್ಯ ಮರಣಾನನ್ತರಂ ಸಞ್ಜ್ಞಾ ಜ್ಞಾನಂ ನಾಸ್ತೀತಿ ತಾವಚ್ಛ್ರುತೋಽರ್ಥಃ। ತತ್ರ ಪ್ರಕರಣವಶಾತ್ ಪ್ರೇತ್ಯೇತ್ಯೇತತ್ ಮರಣವಿಶೇಷಮೋಕ್ಷಾನನ್ತರಮಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್। ಜ್ಞಾನಂ ತು ಮುಕ್ತಸಮ್ಬನ್ಧಿ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧ್ಯಮಾನಂ ತತ್ಕರ್ತೃಕಮೇವೇತಿ ಕಲ್ಪನೇ ನ ನಿಯಾಮಕಂ ಪಶ್ಯಾಮಃ। ಅತಸ್ತತ್ಕರ್ಮಕಸ್ಯೈವ ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಯಂ ಪ್ರತಿಷೇಧೋ ವಿಜ್ಞಾಯತೇ। ಸರ್ವಥಾಽಜ್ಞೇಯಾನಾಂ ಚಾಸತ್ತ್ವಂ ಪ್ರಸಜ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಜ್ಞೇಯತಾನಿಷೇಧ ಇತಿ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ। ಅಮುಕ್ತಾನಾಮಪ್ಯಸ್ಮದಾದೀನಾಮಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಯಂ ಪ್ರತಿಷೇಧಃ। ನಾರದಾದಿಭಿರಾಪರೋಕ್ಷ್ಯೇಣ, ಅಸ್ಮದಾದಿಭಿಶ್ಚ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ತಜ್ಞಾನಾತ್। ಅತ ಏವ ಸಂಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗ ಇತಿ।

ನನು ಸಾಧಾರಣೇ ವಾಕ್ಯೇ ಮುಕ್ತವಿಷಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಯಂ ಪ್ರತಿಷೇಧಃ, ನತು ತತ್ಕರ್ತೃಕಸ್ಯೇತಿ ಕುತಃ ಕಲ್ಪ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಧರ್ಮೇತಿ। ಯತಃ ಕಾರಣಾತ್ "ಅಯಮಾತ್ಮಾಽನುಚ್ಛಿತ್ತಿಧರ್ಮಾ" ಇತ್ಯುತ್ತರಶ್ರುತಿರಸ್ಯ ಮುಕ್ತಾತ್ಮನೋ ಧರ್ಮಾನುಚ್ಛಿತ್ತಿಮೇವ ವಕ್ತಿ। ನ ವಿದ್ಯತೇ ಉಚ್ಛಿತ್ತಿರ್ಯೇಷಾಂ ತೇ ತಥೋಕ್ತಾಃ। ಅನುಚ್ಛಿತ್ತಯೋ ಧರ್ಮಾ ಯಸ್ಯಾಸಾವನುಚ್ಛಿತ್ತಿಧರ್ಮೇತಿ। ತಸ್ಮಾದೇವಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತ ಇತಿ।

h॥ "ಅನುಚ್ಛಿತ್ತಿಧರ್ಮಾ" ಇತ್ಯಸ್ಯಾನ್ಯಥಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಶಯ ತನ್ನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ಅನುಚ್ಛಿತ್ತಿಧರ್ಮೇತ್ಯೇತತ್ ಸಙ್ಖ್ಯಾದಿಧರ್ಮಾಣಾಮನುಚ್ಛಿತ್ತಿಂ ವಕ್ತೀತ್ಯಪಿ ಶಕ್ಯತೇ ವಕ್ತುಮ್। ಯದ್ವಾ ಉಚ್ಛಿತ್ತೇರಭಾವೋಽನುಚ್ಛಿತ್ತಿಃ ಸಾ ಧರ್ಮೋ ಯಸ್ಯಾಸಾವನುಚ್ಛಿತ್ತಿಧರ್ಮೇತಿ। ತತ್ ಕಥಮೇತನ್ನಿಯಾಮಕಮಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾನಿರಾಸಾಯಾಽದಿತ ಏವ ವಾಕ್ಯಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಆಶಯೇತಿ।

ಆಶಯಾಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಹಾನಿಂ ಮೈತ್ರೇಯ್ಯಾ ಮೋಹಮಾಹ ಮಾಮ್।

ಭವಾನಿತ್ಯುಕ್ತವತ್ಯಾ ಹಿ ನಾಹಂ ಮೋಹಂ ವದಾಮಿ ತೇ।

ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೋ ಹಿ ಸ್ವರೂಪಾನಾಶಮೂಚಿವಾನ್ ॥78॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

"ವಿಜ್ಞಾನಘನ ಏವೈತೇಭ್ಯೋ ಭೂತೇಭ್ಯಃ ಸಮುತ್ಥಾಯ ತಾನ್ಯೇವಾನು ವಿನಶ್ಯತಿ ನ ಪ್ರೇತ್ಯ ಸಞ್ಜ್ಞಾಽಸ್ತಿ" ವಿಜ್ಞಾನಮೂರ್ತಿರಯಮಾತ್ಮಾಽನಾದಿರಪಿ ಚರಮೇ ಜನ್ಮನ್ಯೇತೇಭ್ಯೋ ಭೂತೇಭ್ಯಃ ಸಮುತ್ಥಾಯ ಭೂತಾತ್ಮಕಶರೀರೋತ್ಪತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮೇವ ಉತ್ಪನ್ನವ್ಯವಹಾರವಿಷಯೋ ಭೂತ್ವಾ ಪುನಸ್ತಾನಿ ಭೂತಾನ್ಯನ್ವೇವ ತನ್ನಾಶನಿಮಿತ್ತಮೇವ ನಿತ್ಯೋಽಪಿ ವಿನಶ್ಯತಿ। ವಿನಷ್ಟವ್ಯವಹಾರವಿಷಯೋ ಭವತಿ। ಅಪವೃಜ್ಯತ ಇತಿ ಯಾವತ್। ತತಃ ಪ್ರೇತ್ಯ ಮೋಕ್ಷಾನನ್ತರಮಸ್ಯ ಮುಕ್ತಸ್ಯ ಸಞ್ಜ್ಞಾ ಜ್ಞಾನಂ ನಾಸ್ತೀತ್ಯವಿಶದಂ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯವಾಕ್ಯಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ಅಸ್ಯ ಮುಕ್ತಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಹಾನಿಮಾಶಯಾನೇನ ವಾಕ್ಯೇನ ಭವಾನ್ ಮಾಂ ಪ್ರತಿ ಯದಾಹ -- ಮುಕ್ತೋ ನ ಜಾನಾತೀತಿ ತನ್ಮೋಹಕಮೇವೇತ್ಯರ್ಥಮುಕ್ತವತ್ಯಾ ಚೋದಿತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ "ನವಾ ಅರೇಽಹಂ ಮೋಹಂ ಬ್ರವೀಮಿ" ಇತ್ಯನೇನ ಜ್ಞಾನೋಪದೇಶಾಯ ಪ್ರವೃತ್ತೋಽಹಂ ಪರಮಪ್ರಿಯಾಯೈ ತೇ ಮೋಹಂ ನ ವದಾಮೀತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಮುಕ್ತ್ವಾ ಕಥಮಿತ್ಯಾಶಙ್ಕಾಯಾಮ್ "ಅವಿನಾಶೀ ವಾ ಅರೇಽಯಮಾತ್ಮಾ" ಇತ್ಯಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಅನಾಶಮೂಚಿವಾನ್।

ಯದ್ವಾ ಆಶಯೇತಿ ಣಿಜನ್ತಾಲ್ಲ್ಯಪ್। ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ ಸಮ್ಮುಗ್ಧೇನ ವಚಸಾಽಸ್ಯಾ ಮೈತ್ರೇಯ್ಯಾ ಜ್ಞಾನಹಾನಿಮಾಶಯೋಚಿವಾನಿತಿ ಯೋಜನಾ। ತಸ್ಯಾಸ್ತಥಾ ಶಙ್ಕಾ ಜಾತೇತ್ಯತ್ರ ಕಿಂ ಮಾನಮಿತ್ಯತೋಕ್ತಮ್ ಮೋಹಮಾಹ ಮಾಂ ಭವಾನಿತ್ಯುಕ್ತವತ್ಯಾ ಹೀತಿ। ವಚನಲಿಙ್ಗೇನಾಽಶಙ್ಕಾಽವಗಮ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಅಯಮರ್ಥಃ ಸ್ಪಷ್ಟ ಏವ ಶ್ರುತಾವಿತಿ ದ್ವಿತೀಯೋ ಹಿಶಬ್ದಃ।

ಜ್ಞಾನವಿನಾಶವಚನಂ ಮೋಹಕಮಿತ್ಯಾಕ್ಷೇಪೇ ಸ್ವರೂಪಾನಾಶೋಽಸಙ್ಗತಃ ಕಥಮುಕ್ತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಜ್ಞಾನರೂಪಸ್ಯೇತಿ।

ಜ್ಞಾನರೂಪಸ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನನಾಶಸ್ತನ್ನಾಶ ಏವ ಯತ್।

ಇತಿಶೂನ್ಯಮತೋಚ್ಛಿತ್ತ್ಯೈಪುನರಾನನ್ದಪೂರ್ವಕಾನ್।

ಧರ್ಮಾನಾಹಾಪ್ಯನುಚ್ಛಿನ್ನಾನ್ನಾತ್ಮಿಕೈರ್ವಿನಿವಾರಿತಾನ್ ॥79॥**

(###sudha --)

ಯದ್ ಯಸ್ಮಾತ್ ಜ್ಞಾನರೂಪಸ್ತಾವದಾತ್ಮಾ, ತಸ್ಯ ಚ ವಿಜ್ಞಾನನಾಶೋ ನಾಮ ತನ್ನಾಶ ಏವ। ನಚಾಽತ್ಮನಾಶೋಽಸ್ತಿ। ತಥಾಸತಿ ಮುಕ್ತೇರಪುರುಷಾರ್ಥತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ಅತೋ ನ ಜ್ಞಾನನಾಶೋಽಸ್ತಿ। ಅತ ಏವ ನ ಮದ್ವಚನಂ ತದರ್ಥಮ್, ಕಿನ್ತ್ವಮುಕ್ತಾನಾಂ ಮುಕ್ತವಿಷಯೇ ಸಞ್ಜ್ಞಾ ನಾಸ್ತಿ, ಮುಕ್ತಾನಾಮೇವ ವಾ ವೃತ್ತಿರೂಪಾ ಸಞ್ಜ್ಞಾ ನಾಸ್ತೀತ್ಯಾದಿರೇವ ಮದ್ವಚನಾರ್ಥ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯವಾನ್ ಸ್ವರೂಪಾನಾಶಮೂಚಿವಾನಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಸ್ತ್ವೇವಂ ಸಙ್ಗತಿಃ, ತಥಾಽಪಿ ಜ್ಞಾನಂ ನ ನಶ್ಯತೀತಿ ಸಾಕ್ಷಾದನುಕ್ತ್ವೈವಂ ವಚನಂ ಕಿಮರ್ಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಶೂನ್ಯೇತಿ। ನ ಕೇವಲಮತ್ರ ಪ್ರಮೇಯನಿರೂಪಣಮಾತ್ರಾರ್ಥಂ ಪ್ರವೃತ್ತೋ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ, ಕಿನ್ತು ಪರೀಕ್ಷಯಾ। ಅತ ಏವ ನ ಪ್ರೇತ್ಯ ಜ್ಞಾಯತ ಇತಿ ವಿಶದಮನುಕ್ತ್ವಾ ಶಙ್ಕೋತ್ಪಾದನಾಯ "ನ ಪ್ರೇತ್ಯ ಸಞ್ಜ್ಞಾಽಸ್ತಿ" ಇತಿ ಸಾಧಾರಣಂ ವಾಕ್ಯಮಾಹ। ಪರೀಕ್ಷಾ ಚ ಸ್ವಾನಭಿಮತನಿರಾಸರೂಪಾ। ಅತ ಏವಮುತ್ತರೇ ದತ್ತೇ ಶೂನ್ಯಮತಸ್ಯಾಽತ್ಮನಾಶಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ನಿರಾಸೋಽಪಿ ಕೃತೋ ಭವತೀತಿ ತದರ್ಥಂ ಸ್ವರೂಪಾನಾಶಮೂಚಿವಾನ್।

ಯದರ್ಥಮಾದಿತೋ ವಾಕ್ಯಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ತದಿದಾನೀಮನುಚ್ಛಿತ್ತಿಧರ್ಮೇತ್ಯೇತದ್ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ಪುನರಿತಿ। ಸ್ವರೂಪಾನಾಶಮುಕ್ತ್ವಾ ಪುನರಪಿ ಮುಕ್ತಸ್ಯಾಽನನ್ದಪೂರ್ವಕಾನ್ ಧರ್ಮಾನನುಚ್ಛಿನ್ನಾನಾಹ -- ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ। ಸ್ವರೂಪಾನಾಶೋಕ್ತ್ಯೈವ ಧರ್ಮಾನುಚ್ಛಿತ್ತಿಸಿದ್ಧೌ ಪುನರುಕ್ತಿರಿಯಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಆನನ್ದಪೂರ್ವಕಾನಿತಿ। ವಾಕ್ಯೋಪಕ್ರಮೇ ವಿಜ್ಞಾನಘನ ಏವೇತಿ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಽತ್ಮಸ್ವರೂಪತ್ವಮುಕ್ತಂ ನ ಪುನರಾನನ್ದಪೂರ್ವಕಾಣಾಮ್। ಅತಃ ಸ್ವರೂಪಾನಾಶೋಕ್ತ್ಯಾ ವಿಜ್ಞಾನಾವಿನಾಶ ಏವ ಸುಜ್ಞಾನೋ ನಾಽನನ್ದಾದ್ಯವಿನಾಶಃ। ಅತಸ್ತೇಽಪಿ ವಿಜ್ಞಾನವದಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಭೂತಾ ಏವ ನೋಚ್ಛಿದ್ಯನ್ತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯರ್ಥಮಿದಂ ವಾಕ್ಯಮಿತಿ।

ತಾತ್ಪರ್ಯಾನ್ತರಂ ಸೂಚಯತಿ ತಾರ್ಕಿಕೈರಿತಿ। ಉಕ್ತಮೇತತ್ ಪರೀಕ್ಷಾಯಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತೋ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಇತಿ। ಅತಃ ಸ್ವರೂಪಾವಿನಾಶಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯ ಯೇ ತಾರ್ಕಿಕಾ ಬುದ್ಧಿಸುಖಾದೀನ್ ಧರ್ಮಾನ್ ಮುಕ್ತಸ್ಯ ವಿನಿವಾರಯನ್ತಿ ತೇಽಪ್ಯಸಮೀಚೀನವಾದಿನ ಇತಿ ಜ್ಞಾಪನಾಯೇದಂ ವಾಕ್ಯಮಿತಿ ನ ಪೌನರುಕ್ತ್ಯದೋಷಃ।

ನನು ಸ್ವರೂಪಾವಿನಾಶೋಕ್ತ್ಯಾ ಧರ್ಮಾವಿನಾಶೋಽಪಿ ಸಿದ್ಧ ಏವ। ಸತ್ಯಮ್। ಸ್ವಮತರೀತ್ಯಾ ತತ್। ತಾರ್ಕಿಕಾಸ್ತು ನ ಜ್ಞಾನಸುಖಾದೀನಾಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪತ್ವಂ ಮನ್ಯನ್ತೇ। ಅತಃ ಕಿಮಿದಾನೀಂ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಸಙ್ಗೇ ತೇಷಾಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪತ್ವೋಪಪಾದನೇನ? ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಪ್ರಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ತದಪಿ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯಾಶಯೇನಾನುಚ್ಛಿತ್ತಿರೇವೋಕ್ತೇತಿ।

ಇದಮತ್ರಾಽಕೂತಮ್ ಅನುಚ್ಛಿತ್ತಿಧರ್ಮೇತಿ ಯದಿ ಸಙ್ಖ್ಯಾದಿಧರ್ಮಾಣಾಮನುಚ್ಛಿತ್ತಿರುಕ್ತಾ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾಽಸಙ್ಗತಮಿದಂ ವಾಕ್ಯಮಾಪದ್ಯೇತ। ಜ್ಞಾನವಿನಾಶವಚನಂ ಮೋಹ ಇತ್ಯಾಕ್ಷೇಪೇ ಸಙ್ಖ್ಯಾದ್ಯವಿನಾಶಕಥನಸ್ಯ ಸಙ್ಗತ್ಯದರ್ಶನಾತ್। ಯದಿಚ ಸ್ವರೂಪಾವಿನಾಶೋಽನೇನೋಕ್ತ ಇತಿ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ತಸ್ಯ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯೇನೈವೋಕ್ತತ್ವಾತ್ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಷಃ ಸ್ಯಾತ್। ಅಸ್ಮತ್ಪಕ್ಷೇ ತ್ವಸ್ತಿ ಸರ್ವೇಷಾಂ ವಾಕ್ಯಾನಾಮುಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಸಾಫಲ್ಯಮ್। ತಸ್ಮಾಜ್ಜ್ಞಾನಾನನ್ದಾದಿಗುಣಾನಾಮೇವಾನುಚ್ಛಿತ್ತಿಮಾಹೇದಂ ವಾಕ್ಯಮಿತಿ ಗಮ್ಯತೇ। ತದ್ಬಲಾಚ್ಚ "ನ ಪ್ರೇತ್ಯ ಸಞ್ಜ್ಞಾಽಸ್ತಿ" ಇತ್ಯೇತದಪಿ ಉಕ್ತಾರ್ಥಮೇವೇತಿ।

h॥ ಮುಕ್ತಸ್ಯ ವಿಷಯಭೋಗಮಭಿಧಾತ್ರ್ಯಾ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಉಕ್ತಾರ್ಥಸಮರ್ಥನಮ್॥

(###sudha --)

ಇತಶ್ಚೈತದುಕ್ತಾರ್ಥಮೇವೇತ್ಯಾಹ -- ಮಾತ್ರೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಮಾತ್ರಾಸಂಸರ್ಗಮಪ್ಯಾಹ -- ತಥಾಮಾಧ್ಯನ್ದಿನಶ್ರುತಿಃ।

ಯಥಾ ಧರ್ಮಾನುಚ್ಛಿತ್ತಿಮಾಹ ತಥಾ ಮೀಯನ್ತ ಇತಿ ಮಾತ್ರಾ ರೂಪಾದಯೋ ವಿಷಯಾಃ, ತೇಷಾಂ ಸಂಸರ್ಗಮುಪಭೋಗಲಕ್ಷಣಮಪ್ಯಸ್ಯಾಽಹ "ಮಾತ್ರಾಸಂಸರ್ಗಸ್ತ್ವಸ್ಯ ಭವತಿ" ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇನ। ತತೋ ನ ಜ್ಞಾನವಿಲೋಪೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತುಂ ಶಕ್ಯತೇ। ನೇದಂ ವಾಕ್ಯಂ ಶ್ರುತಾವುಪಲಭ್ಯತ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಮಾಧ್ಯನ್ದಿನಶ್ರುತಿರಿತಿ। ಮೈತ್ರೇಯೀಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಸಂವಾದರೂಪಮಿದಂ ಪ್ರಕರಣಂ ಕಾಣ್ವಮಾಧ್ಯನ್ದಿನಶ್ರುತ್ಯೋಃ ಸಮಾನಮ್। ಇದಂ ತು ವಾಕ್ಯಂ ಯದ್ಯಪಿ ಕಾಣ್ವಶ್ರುತೌ ನಾಸ್ತಿ, ತಥಾಽಪಿ ಮಾಧ್ಯನ್ದಿನಶ್ರುತಾವಸ್ತ್ಯೇವೇತಿ।

h ॥ ಮುಕ್ತೌ ವಿಷಯಭೋಗಾಭಾವಮತಸ್ಯ ಶ್ರುತಿನಿಷಿದ್ಧತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಇತೋಽಪಿ ಸಞ್ಜ್ಞಾ ನಾಸ್ತೀತಿ ವಾಕ್ಯಮುಕ್ತಾರ್ಥಮೇವೇತ್ಯಾಹ -- ಆಚಿಕ್ಷೇಪೇತಿ।

ಆಚಿಕ್ಷೇಪ ಮತಂ ತಚ್ಚ ಯಸ್ಮಿನ್ ನ ವಿಷಯಾದನಮ್ ॥80॥**

(###sudha --)

ಶ್ರುತಿರಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯತಿ। "ಯತ್ರ ಹಿ ದ್ವೈತಮಿವ ಭವತಿ" ಇತ್ಯಾದಿರುತ್ತರಾ ಶ್ರುತಿರ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಮತೇ ಮುಕ್ತಸ್ಯ ನ ವಿಷಯಾದನಂ ರೂಪಾದಿವಿಷಯಭೋಗೋ ನಾಸ್ತೀತ್ಯಭ್ಯುಪಗಮಃ, ತನ್ಮತಮಾಚಿಕ್ಷೇಪ ನಿನ್ದಿತವತೀತಿ। ತತಶ್ಚ ನ ತದ್ ವಾಕ್ಯಂ ಮುಕ್ತಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಾಭಾವಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯತಿ। ನಹಿ ಜ್ಞಾನರಹಿತಸ್ಯ ಘಟಕಲ್ಪಸ್ಯ ವಿಷಯಸಂಸರ್ಗೋ ವಾ, ತದಭಾವನಿನ್ದಾ ವೋಪಪಾದ್ಯತೇ। ಕಥಮಾಚಿಕ್ಷೇಪೇತಿ ಚೇತ್। ಉಚ್ಯತೇ ಯತ್ರ ಯದಿ ದ್ವೈತಂ ಭವತಿ ತತ್ ತರ್ಹ್ಯೇವ ಇತರ ಇತರಂ ಪಶ್ಯತೀತ್ಯಾದಿನಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿಮಭಿಧಾಯ ಹಿಶಬ್ದೇನ ತಸ್ಯಾಃ ಪ್ರಮಿತತ್ವಂ ಚೋಕ್ತ್ವಾ, ಯತ್ರ ಯದಿತು ಅಸ್ಯಾಽತ್ಮನೋಽಪೇಕ್ಷಿತಂ ಸರ್ವಮಾತ್ಮೈವಾಭೂತ್ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ನ ಸ್ಯಾತ್ ತತ್ ತರ್ಹಿ ಕೇನ ಸಾಧನೇನ ಕಮರ್ಥಂ ಪಶ್ಯೇತ್? ನ ಕೇನಾಪಿ ಕಿಞ್ಚಿದಿತ್ಯನಿಷ್ಟಪ್ರಸಜ್ಞೋಽಭಿಧೀಯತೇ।

ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಯದಿ ಮುಕ್ತೌ ದ್ವೈತಂ ನ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ರೂಪದರ್ಶನಾದಿಕಂ ನ ಭವೇದಿತಿ ತಕಿತಂ ಭವತಿ। ತಥಾಚ ದ್ವೈತಾಭಾವಮತಮನಯಾಽಽಕ್ಷಿಪ್ತಮ್, ನ ವಿಷಯಭೋಗಾಭಾವಮತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಘ್ರಾಣಾದೀತಿ।

ಘ್ರಾಣಾದಿಭೋಗಾಭಾವಸ್ಯ ತ್ವನಿಷ್ಟತ್ವಹೃದಾ ಶ್ರುತಿಃ।

ಘ್ರಾಣಾದಿನಾ ಗನ್ಧಾದೇರ್ಭೋಗೋ ಘ್ರಾಣಾದಿಭೋಗಃ। ಕೇನ ಕಮಿತಿ ಕರಣಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಶ್ಚೋಕ್ತತ್ವಾತ್। ತುಶಬ್ದೋ ವಿಶೇಷಾರ್ಥಃ। ಹೃದಾಽಭಿಪ್ರಾಯೇಣ। ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಸತ್ಯಮೇತತ್ ಶೂನ್ಯಮತಮ್, ತಾಕಿಕಮತಂ ಚ ನಿರಾಕೃತ್ಯಾದ್ವೈತಮತಮನಯಾ ಶ್ರುತ್ಯಾ ನಿರಾಕ್ರಿಯತ ಇತಿ। ತಚ್ಚ ವಿಷಯಭೋಗಾಭಾವಪ್ರಸಞ್ಜನೇನ। ಪ್ರಸಞ್ಜನೀಯಂ ಚ ತದ್ ಭವತಿ ಯದನಿಷ್ಟಮ್। ಅತೋಽದ್ವೈತಮತೇ ಘ್ರಾಣಾದಿಭೋಗಾಭಾವೇ ಪ್ರಸಞ್ಜಯನ್ತೀ ಶ್ರುತಿಸ್ತಸ್ಯಾನಿಷ್ಟತ್ವಮಭಿಪ್ರೈತೀತಿ ಗಮ್ಯತೇ। ಅನಿಷ್ಟಂ ಚ ತದುಚ್ಯತೇ ಯದಪ್ರಾಮಾಣಿಕಂ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧಂ ಚ। ಅತೋ ವಿಷಯಭೋಗಾಭಾವನಿನ್ದಾ ಶ್ರುತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯವ್ಯಾಪ್ತಾ ಭವತ್ಯೇವೇತಿ।

h॥ "ಯತ್ರ ಹಿ" ಇತ್ಯತ್ರ ಶ್ರುತವಿಷಯಭೋಗಾಭಾವಸ್ಯ ಪ್ರಸಞ್ಜಕತ್ವೋಪಪಾದನಮ್॥

(###sudha --)

ಭವೇದೇವಮರ್ಥಾಪತ್ತ್ಯಾ ವಿಷಯಭೋಗಾಭಾವನಿನ್ದಾವಗಮೋ ಯದ್ಯತ್ರಾದ್ವೈತಮತೇ ವಿಷಯಭೋಗಾಭಾವಃ ಪ್ರಸಞ್ಜನೀಯಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಚೈವಮ್। ಅಪಿತರ್ಹಿ? ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಕಥನಮೇತತ್। ತಥಾಹಿ ಅಯಮಾತ್ಮಾ ಅವಿನಾಶೀ ಅತ ಏವಾನುಚ್ಛಿತ್ತಿಸ್ತಸ್ಯ ಧರ್ಮಃ। ಮುಕ್ತೌ ಮಾತ್ರಾಭಿರಸಂಸರ್ಗಸ್ತಸ್ಯ ಭವತಿ। ಕುತಃ? ಯತ್ರ ಹಿ ಸಂಸಾರೇ ದ್ವೈತಮಿವ ಭವತಿ ತತ್ ತತ್ರೇತರ ಇತರಂ ಪಶ್ಯತೀತ್ಯಾದಿ। ಯತ್ರ ತು ಮುಕ್ತಾವಸ್ಯ ಸರ್ವಮಾತ್ಮೈವಾಭೂತ್ ಸ್ವವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ಕಿಮಪಿ ನಾಸ್ತಿ, ತತ್ರ ಕೇನ ಕಂ ಪಶ್ಯೇನ್ನ ಕೇನಾಪಿ ನ ಕಿಮಪಿ ಇತ್ಯದ್ವೈತಿನಃ। ತತ್ರಾಽಹ -- ಯೇನೇತಿ।

ಯೇನೇದಮಖಿಲಂ ವೇದ ವಿಜ್ಞಾತರಂ ಸ್ವಮೇವ ಚ।

ಕೇನ ತಂ ಚ ವಿಜಾನೀಯಾದಿತ್ಯನಿಷ್ಟಂ ಚ ಸರ್ವಥಾ॥81॥**

(###sudha --)

ಯೇನೇದಮಖಿಲಂ ವೇದ ತಂ ಚ ಕೇನ ವಿಜಾನೀಯಾತ್ ವಿಜ್ಞಾತಾರಂ ಚ ಕೇನ ವಿಜಾನೀಯಾದಿತ್ಯನೇನ "ಯೇನೇದಂ ಸರ್ವಂ ವಿಜಾನಾತಿ ತಂ ಚ ಕೇನ ವಿಜಾನೀಯಾತ್", "ವಿಜ್ಞಾತಾರಮರೇ ಕೇನ ವಿಜಾನೀಯಾತ್" ಇತಿ ವಾಕ್ಯದ್ವಯಮುಪಾದತ್ತೇ। ವಿಜ್ಞಾತಾರಮಿತ್ಯೇತತ್ ಸ್ವಮೇವೇತಿ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ। ಪ್ರಥಮವಾಕ್ಯವಿಷಯಂ ತೂತ್ತರತ್ರ ವಕ್ಷ್ಯತಿ। (1338) ಇತಿ ವಾಕ್ಯದ್ವಯೋಕ್ತಂ ವಿಷ್ಣುಜ್ಞಾನರಾಹಿತ್ಯಂ ಸ್ವಜ್ಞಾನರಾಹಿತ್ಯಂ ಚ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಅತ್ರಾನ್ತೇ ಯೇನೇದಮಿತಿ ವಾಕ್ಯದ್ವಯಂ ಶ್ರೂಯತೇ। ತದರ್ಥಃ ಪರಮೇಶ್ವರಜ್ಞಾನಾಭಾವಃ ಸ್ವಜ್ಞಾನಾಭಾವಶ್ಚ ತಾವದನಿಷ್ಟೋ ನ ವಾಸ್ತವಃ। ತತಸ್ತತ್ ಪ್ರಸಜ್ಞಕಥನಮೇವೇತಿ ಜ್ಞಾಯತೇ। ತತ್ಸಾಹಚರ್ಯಾತ್ "ಕೇನ ಕಂ ಪಶ್ಯೇತ್" ಇತ್ಯಾದಿಕಮಪಿ ಪ್ರಸಞ್ಜನಮೇವ ನ ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಕಥನಮಿತಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮಿತಿ।

h॥ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಣೋರಜ್ಞೇಯತ್ವನಿರಾಕರಣಮ್॥

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನ್ವೀಶ್ವರಸ್ತಾವತ್ ಸರ್ವಥಾಽಪ್ಯವಿಜ್ಞೇಯ ಏವ। "ಯತೋ ವಾಚಃ" ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ। ಜೀವಾತ್ಮಾ ಚ ನ ಸ್ವವಿಜ್ಞಾನೀ। ಏಕಸ್ಯಾಂ ಕ್ರಿಯಾಯಾಮೇಕಸ್ಯೈವ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಭಾವಸ್ಯ ವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್। ಅತಃ ಪರಮೇಶ್ವರಜ್ಞಾನಾಭಾವಃ ಸ್ವಜ್ಞಾನಾಭಾವಶ್ಚ ಕಥಮನಿಷ್ಟ ಇತ್ಯತಃ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯ ಸರ್ವಥಾಽಪ್ಯವಿಜ್ಞೇಯತ್ವಂ ತಾವನ್ನಿರಾಕರೋತಿ -- -- ನೇತಿ।

ನಾಖಿಲಜ್ಞಾಪಕೋ ವಿಷ್ಣುರಜ್ಞೇಯೋ ನಿಯಮೇನ ಹಿ।

ತಜ್ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಂ ಹಿ ವೇದಾನಾಮಖಿಲಾನಾಂ ಪ್ರವರ್ತನಮ್ ॥82॥**

(###sudha --)

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾತ್ಮವಿಜ್ಞಾನಾವಿರೋಧಾನುಭವಾದಪಿ।

ನ ಸ್ವವಿಜ್ಞಾನಿತಾಯಾಂ ಚ ವಿರೋಧಃ ಕಶ್ಚನೇಯತೇ ॥83॥**

(###sudha --)

ಅತ್ರಾಖಿಲಜ್ಞಾಪಕ ಇತ್ಯನೇನ "ಯೇನೇದಮ್" ಇತಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮನೂದ್ಯ ವಿಷ್ಣುರಿತಿ ತಸ್ಯ ವಿಷಯೋ ದರ್ಶಿತಃ। ಪ್ರಾಗವ್ಯಾಖ್ಯಾತತ್ವಾತ್। ವಿಷ್ಣುಂ ವಿನೈತದ್ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯಾಸಮ್ಭವಾತ್। ಹಿಶಬ್ದಸ್ತಾವದರ್ಥೇ। ವಿಷ್ಣುರ್ನಿಯಮೇನ ಸರ್ವಥಾಽಪ್ಯಜ್ಞೇಯ ಇತಿ ತಾವನ್ನ ಭವತಿ। ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ತದಿತಿ। "ಸರ್ವೇ ವೇದಾಃ" ಇತ್ಯಾದೇರಿತಿ ಶೇಷಃ। ವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವಥಾಽಪ್ಯಜ್ಞೇಯತ್ವೇಽಖಿಲವೇದವೈಯರ್ಥ್ಯಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ "ಯತೋ ವಾಚಃ" ಇತ್ಯಾದಿಕಮನ್ಯಥಾ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮಿತಿ ಭಾವಃ।

ಏವಂ ಪರಮಾತ್ಮನೋ ಜ್ಞೇಯತ್ವಮುಪಪಾದ್ಯ ಜೀವಾತ್ಮನಃ ಸ್ವಜ್ಞಾನಮುಪಪಾದಯತಿ -- ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಿತಿ। ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಮೇತತ್। ಆತ್ಮವಿಜ್ಞಾನಂ ಚಾವಿರೋಧಶ್ಚೇತಿ ದ್ವನ್ದ್ವಃ। ಅವಿರೋಧಶ್ಚ ಪ್ರಸಙ್ಗಾದಾತ್ಮವಿಜ್ಞಾನ ಏವ। ತಯೋರನುಭವಃ। ಸ ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರೂಪಃ ತಸ್ಮಾತ್। ಅಪಿಪದೇನ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗ್ರಹಣಮ್। ಸ್ವವಿಜ್ಞಾನಿತಾಯಾಂ ಜೀವಸ್ಯ ಕಶ್ಚನ ವಿರೋಧೋ ನೇಯತೇ। ನ ಕಾಽಪ್ಯನುಪಪತ್ತಿಃ ಪ್ರತೀಯತೇ। ಆತ್ಮವಿಜ್ಞಾನಾನುಭವಸ್ತಾವತ್ ಮಾಮಹಂ ಜಾನಾಮೀತಿ ಸಾಕ್ಷಿರೂಪಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಏವ। ಯಥಾ ಘಟಮಹಂ ಜಾನಾಮೀತ್ಯತ್ರ ನ ಕಾಚಿದನುಪಪತ್ತಿಃ ಪ್ರತೀಯತೇ, ಕಿನ್ತ್ವನುಪಲಮ್ಭಸನಾಥೇನ ಸಾಕ್ಷಿಣಾಽನುಪಪತ್ತ್ಯಭಾವ ಏವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕ್ರಿಯತೇ, ತಥಾ ತದವಿಶಿಷ್ಟೇ ಮಾಮಹಂ ಜಾನಾಮೀತಿ ಜ್ಞಾನೇಽಪಿ। ಶ್ರುತಯೋಽಪಿ "ಅಹಮಿತ್ಯೇವ ಯೋ ವೇದ್ಯ" ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಃ। ಯದಿಚಾಽತ್ಮಾ ನ ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಜಾನೀಯಾತ್ ತದಾ ಮಮೇದಮಿಷ್ಟಸಾಧನಮಿತ್ಯಾದಿಜ್ಞಾನಾಭಾವಾತ್ ತಥಾವಿಧೇಚ್ಛಾಪ್ರಯತ್ನಯೋರಪ್ಯಭಾವಾತ್ ಸರ್ವಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತಿವಿಲೋಪಪ್ರಸಙ್ಗಃ। ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಂ ಜ್ಞಾನಾಶ್ರಯತಯಾ ಪ್ರಕಾಶಮಾನತ್ವಂ ಚ ನ ಸ್ವಜ್ಞಾನಾತಿರೇಕೇಣೋಪಪದ್ಯತ ಇತಿ।

h ॥ ಏಕಸ್ಯಾಮೇವ ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋರಭೇದಸ್ಯಾವಿರುದ್ಧತ್ವೋಪಪಾದನಮ್ ॥

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಛಿದಾದಿಷು ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋರ್ಭೇದದರ್ಶನಾತ್ ತದೇಕತ್ವಾಭ್ಯುಪಗಮೋ ವಿರುದ್ಧ ಇತಿ ಯದುಕ್ತಮ್, ತನ್ನಿರಾಕರೋತಿ -- -- ಕರ್ತೃಕರ್ಮೇತಿ।

ಕರ್ತೃಕರ್ಮವಿರೋಧಶ್ಚ ನಿತ್ಯಾನುಭವರೋಧತಃ।

ಕಥಮೇವ ಪದಂ ಗಚ್ಛೇದ್ ವಿರೋಧೋಽದೃಷ್ಟಬಾಧನಮ್ ॥84॥**

(###sudha --)

ಏಕಸ್ಯಾಂ ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ಕರ್ತೃಕರ್ಮತ್ವಯೋರ್ವಿರೋಧಃ ಕರ್ತೃಕರ್ಮವಿರೋಧಃ। ನಿತ್ಯಾನುಭವಃ ಉಕ್ತಸಾಕ್ಷ್ಯನುಭವಃ। ಪದಂ ಆಸ್ಪದಮ್। ಪ್ರಕೃತ ಇತಿ ಶೇಷಃ।

ಅಯಮಾಶಯಃ ಉಕ್ತಮೇತಲ್ಲಿಙ್ಗಪಾದೇ। ಯತ್ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋರ್ಭೇದ ಇತ್ಯೌತ್ಸರ್ಗಿಕೋಽಯಂ ನ್ಯಾಯಃ। ಅಪವಾದೇ ಸತಿ ಅಭೇದೋಽಪಿ ಭವತೀತಿ। ಅತ್ರ ಚ ಮಾಮಹಂ ಜಾನಾಮೀತಿ ಸಾಕ್ಷ್ಯನುಭವವಿರೋಧಾನ್ನಾಯಮಸ್ಯ ನ್ಯಾಯಸ್ಯ ವಿಷಯಃ। ಕಿನ್ತು ಯತ್ರಾದೃಷ್ಟಬಾಧನಂ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಾಭಾವಸ್ತತ್ರೈವಾಯಂ ವಿರೋಧಃ ಪ್ರವರ್ತತೇ। ಯಥಾಽಙ್ಗುಲ್ಯಗ್ರೇಣಾಙ್ಗುಲ್ಯಗ್ರಸ್ಪರ್ಶನೇ। ಯಥಾ ವಾಽಸಿಧಾರಯಾಽಸಿಧಾರಾಚ್ಛೇದನ ಇತಿ।

h॥ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಸ್ವಜ್ಞಾನಾನಙ್ಗೀಕಾರೇ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧಃ॥

(###sudha --)

ಅಸ್ತ್ವೇವಮೀಶ್ವರಸ್ಯ ಜ್ಞೇಯತ್ವಮ್, ಜೀವಸ್ಯ ಚ ಸ್ವಜ್ಞಾನಿತ್ವಮ್, ತಥಾಽಪಿ ಮುಕ್ತೌ ತಜ್ಜ್ಞಾನಾಭಾವಃ ಕಥಮನಿಷ್ಟ ಇತಿ ಚೇತ್। ಉಚ್ಯತೇ

"ನಾಽತ್ಮಾನಂ ನ ಪರಾಂಶ್ಚೈವ ನ ಸತ್ಯಂ ನಾಪಿ ಚಾನೃತಮ್।

ಪ್ರಾಜ್ಞಃ ಕಿಞ್ಚನ ಸಂವೇತ್ತಿ ತುರ್ಯಂ ತತ್ ಸರ್ವದೃಕ್ ಸದಾ"

ಇತಿ ಶ್ರುತೌ ಸುಪ್ತಸ್ಯ ಸ್ವಜ್ಞಾನಮೀಶ್ವರಜ್ಞಾನಂ ನ ನಾಸ್ತೀತ್ಯಭಿಧಾಯ ಮುಕ್ತಸ್ಯ ತು ತದಸ್ತೀತ್ಯುಚ್ಯತೇ। ಅತಸ್ತದಭಾವಃ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧ ಇತಿ ಕಥಂ ನಾನಿಷ್ಟಃ?

h॥ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ವಿಷಯಭೋಗಸದ್ಭಾವೇ ಶ್ರುತ್ಯುಪನ್ಯಾಸಃ॥

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಮೇವಮನಿಷ್ಟಪ್ರಕರಣಾದ್ ವಿಷಯಭೋಗಾಭಾವಸ್ಯಾನಿಷ್ಟತ್ವಂ ಗಮ್ಯತೇ, ಕಿನ್ತು ವಿಷಯಭೋಗಸ್ಯಾಪಿ ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧತ್ವಾಚ್ಚೇತ್ಯಾಹ -- ಸ ಇತಿ।

ಸೋಽಶ್ನುತೇ ಸರ್ವಕಾಮಾಂಶ್ಚ ಕಾಮಾನ್ನೀ ಕಾಮರೂಪ್ಯಥ।

ಶ್ರೀಮನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಯಶ್ಚೋಕ್ತಮರ್ಥಮೇವ ವದನ್ತಿ ಹಿ ll85 ll**

(###sudha --)

ಅಥ ಮುಕ್ತೇರನನ್ತರಮಿತಿ ಶ್ರುತಿದ್ವಯಸ್ಯೋಪಕ್ರಮೇ ಸಮ್ಬುದ್ಧ್ಯತೇ। ಉಕ್ತಮೇವಾರ್ಥಂ ಮುಕ್ತಸ್ಯ ವಿಷಯಭೋಗಸದ್ಭಾವಮ್। ಅತ ಏವ ಮಾತ್ರಾಭಿರಸಂಸರ್ಗ ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಸದೇವೇತಿ।

h ll "ದ್ವೈತಮಿವ" ಇತ್ಯತ್ರತ್ಯಸ್ಯ ಇವಶಬ್ದಸ್ಯಾರ್ಥಕಥನಮ್ ll

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। "ಯತ್ರ ಹಿ ದ್ವೈತಮಿವ ಭವತಿ" ಇತಿ ಇವಶಬ್ದೇನ ದ್ವೈತಾಭಾವಃ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ, ತತ್ ಕಥಂ ದ್ವೈತಾಭಾವೇಽನಿಷ್ಟಪ್ರಸಙ್ಗಾಭಿಧಾನಮೇತದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿತಿ।

ಅಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾದಿವೇತ್ಯುಕ್ತಂ ನ ದ್ವೈತಾಭಾವತಃ ಕ್ವಚಿತ್।

ಆತ್ಮೈವಾಭೂದಿತಿ ಹ್ಯಸ್ಮಾದವಿಶೇಷಪ್ರಸಙ್ಗತಃ ll86 ll**

(###sudha --)

ದ್ವೈತಸ್ಯಾಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ದ್ವೈತಮಿವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್। ನತು ದ್ವೈತಾಭಾವಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ। ಕುತಃ? ಕ್ವಚಿದಭಿಧಾನಾದಾವಿವಶಬ್ದಸ್ಯಾಭಾವವಾಚಿತಾನುಕ್ತೇರಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಅಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಂ ಚಾತ್ರ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಮುಕ್ತಮ್।

ಇವಶಬ್ದಸ್ಯಾಭಾವಾರ್ಥತ್ವೇ ಬಾಧಕಂ ಚಾಽಹ ಆತ್ಮೈವೇತಿ। ಇವಶಬ್ದಸ್ಯಾಭಾವಾರ್ಥತ್ವೇ "ದ್ವೈತಮಿವ ಭವತಿ" ಇತ್ಯಸ್ಯ ದ್ವೈತಂ ನಾಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ ಸ್ಯಾತ್। "ಯತ್ರ ತ್ವಸ್ಯ ಸರ್ವಮಾತ್ಮೈವಾಭೂತ್" ಇತ್ಯಸ್ಯ ತಾವದ್ ದ್ವೈತಾಭಾವೋಽರ್ಥಃ ಸ್ಫುಟ ಏವ। ತತಸ್ತಸ್ಮಾದಸ್ಯ ವಿಶೇಷೋ ನ ಭವೇತ್। ತಥಾಚ ದ್ವೈತಾಭಾವೇ ಇತರ ಇತರಂ ಪಶ್ಯೇತ್, ದ್ವೈತಾಭಾವೇ ಕೇನ ಕಂ ಪಶ್ಯೇದಿತಿ ವಾಕ್ಯದ್ವಯಾರ್ಥಃ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ। ತತಶ್ಚ ಉನ್ಮತ್ತವಾಕ್ಯತಾ ಶ್ರುತೇರಾಪದ್ಯತ ಇತಿ।

h ll ಇವಶಬ್ದಸ್ಯ ಅಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಾರ್ಥತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣಮ್ ll

(###sudha --)

ನನ್ವಿವಶಬ್ದಸ್ಯಾಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯವಾಚಿತ್ವಂ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೇತಿ।

ಅಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯೋಪಮಾಭೇದಭೇದೇಷ್ವಿವ ಉದೀರಿತಃ।

ಶಬ್ದತತ್ತ್ವ ಇತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಮೈತ್ರೇಯ್ಯುಕ್ತೋತ್ತರಂ ಚ ಕಿಮ್ ll ll87 ll**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಅಭೇದಭೇದೇತಿ ಪ್ರತಿಯೋಗಿದ್ವಯೋಪಲಕ್ಷಣಮ್। ಇವಾನ್ತ ಏಕಸ್ಮಿನ್ನುಕ್ತೇ ತತ್ಪ್ರತಿಯೋಗೀ ದ್ವಿತೀಯೋಽಪಿ ಲಭ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ನನ್ವಸ್ಮಾಕಮುಪಮಾಯಾಮೇವೇವಶಬ್ದಃ। ದ್ವೈತಾಭಾವಸ್ತ್ವರ್ಥಸಿದ್ಧಃ। ಯಥಾ ಗೌರಿವ ಗವಯ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಗವಯಸ್ಯ ಗೋತ್ವಾಭಾವೋಽವಗಮ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ತರ್ಹಿ ದ್ವೈತಸದೃಶಂ ಕಿಂ ತದಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್। ಕಲ್ಪಿತಂ ದ್ವೈತಮಿತಿ ಚೇತ್, ನ। ತಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾಭಾವೇನ ಭವತೀತ್ಯನುಪಪತ್ತೇಃ। ಭವನಮಪಿ ತಸ್ಯ ಕಾಲ್ಪನಿಕಮಿತಿ ಚೇತ್। ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಯದಿ ದ್ವೈತದರ್ಶನಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಸ್ಯಾತ್। ತಥಾಚ “ಇತರ ಇತರಂ ಪಶ್ಯತಿ” ಇತ್ಯೇತದಪಿ ತದೇವೇತಿ ನ ಹೇತುಹೇತುಮಾದ್ಭಾವೋಽವಕಲ್ಪತ ಇತಿ।

h॥ ಶ್ರುತೇರನ್ಯಥಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಬಾಧಕೋಕ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

“ನ ಪ್ರೇತ್ಯ ಸಞ್ಜ್ಞಾಽಸ್ತಿ” ಇತಿ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಮುಕ್ತೋ ನ ಜಾನಾತೀತ್ಯೇವಾರ್ಥಮಙ್ಗೀಕೃತ್ಯಾವಿನಾಶೀತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಾನ್ಯನ್ಯಥಾ ವ್ಯಾಕುರ್ವತೋ ಬಾಧಕಮಾಹ ಮೈತ್ರೇಯೀತಿ। “ನ ಪ್ರೇತ್ಯ ಸಞ್ಜ್ಞಾಽಸ್ತಿ” ಇತಿ ವಾಕ್ಯಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ಮೈತ್ರೇಯ್ಯೋಕ್ತಮ್ “ಅತ್ರೈವ ಮಾ ಭವಾನ್” ಇತ್ಯಾದಿ। ತತ್ ತಾವನ್ನಾಹೃದಯಂ ನಿರ್ದಲಾಕ್ಷೇಪಕರಣೇಽಸುಜ್ಞತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್। ತತಃ “ಪ್ರಜ್ಞಾನಘನಃ” ಇತ್ಯಾತ್ಮನೋ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪತ್ವಮಭಿಧಾಯೇದಾನೀಂ ಜ್ಞಾನಾಭಾವಂ ವದತಸ್ತವ ವಾಕ್ಯಂ ಮೋಹಕಮಿತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ ಕಲ್ಪ್ಯಃ, ಅಪುರುಷಾರ್ಥತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗೋ ವಾ। ಯಥೋಕ್ತಮ್

“ಸಞ್ಜ್ಞಾನಾಶೋ ಯದಿ ಭವೇತ್ ಕಿಂ ಮುಕ್ತ್ಯಾ ನಃ ಪ್ರಯೋಜನಮ್।

ಮೋಹಂ ಮಾಂ ಪ್ರಾಪಯಾಮಾಸ ಭವಾನತ್ರೇತಿ ಚೋದಿತಃ” ಇತಿ।

ಅನ್ಯಥಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಮೈತ್ರೇಯ್ಯುಕ್ತಂ ನಿರುತ್ತರಂ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ। ನಹ್ಯೇತೈರ್ವಾಕ್ಯೈಃ ಸ್ವವಚನವ್ಯಾಘಾತಃ ಪರಿಹೃತೋ ನಾಪಿ ಪುರುಷಾರ್ಥತಾ ಸಮರ್ಥಿತೇತಿ।

h॥ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಸುಖಾದಿರಹಿತತ್ವೇಽಪುರುಷಾರ್ಥತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗಃ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಸಾಙ್ಖ್ಯನೈಯಾಯಿಕಾದ್ಯಭಿಮತಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯಾಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವಮಭಿಧಾಯ, ಯದುಕ್ತಮ್, ಮೋಕ್ಷಸ್ಯಾಪುರುಷಾರ್ಥತ್ವಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ತತ್ ಪ್ರಪಞ್ಚಯತಿ ಸುಖಾದೀತಿ।

ಸುಖಾದಿಧರ್ಮಹಾನೌ ತು ಮುಕ್ತೇಃ ಕಿಂ ಚ ಪ್ರಯೋಜನಮ್।

ಯದ್ಯರ್ಥೋ ದುಃಖಹಾನಿಃ ಸ್ಯಾದನರ್ಥಃ ಸುಖನಾಶನಮ್ ॥88॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಸುಖಾದಿಧರ್ಮಹಾನೌ ಮುಕ್ತಿತ್ವೇನಾಙ್ಗೀಕೃತಾಯಾಮಿತಿ ಶೇಷಃ। ತುಶಬ್ದಃ ಸ್ವಪಕ್ಷಾದ್ ವಿಶಿನಷ್ಟಿ। ಪರಸ್ಯಾಽಽಪಾದ್ಯಮಾನೋ ದೋಷಃ ಸ್ವಮತೇ ನಾಸ್ತೀತ್ಯಾಶಯಃ। ಮುಕ್ತೇರಿತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಮಾತ್ರೇ ಷಷ್ಠೀ। ಕಿಮಾಕ್ಷೇಪೇ। ಚಶಬ್ದೋಽಪ್ರಾಮಾಣಿಕತ್ವೇನ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ। ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ಪ್ರವರ್ತ್ಯತೇ ಪುರುಷೋಽನೇನೇತಿ ಪ್ರಯೋಜನಮ್। ಮುಕ್ತೇಃ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಕಿಮಿತಿ। ಮುಕ್ತ್ಯರ್ಥೇ ಪುರುಷಂ ಪ್ರವರ್ತಯತ್ ಕಿಮಪಿ ನಾಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ।

ದ್ವಿವಿಧಂ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ ಇಷ್ಟಾವಾಪ್ತಿಃ, ಅನಿಷ್ಟನಿವೃತ್ತಿಶ್ಚ। ತತ್ರ ಯದ್ಯಪಿ ಮುಕ್ತಿರಿಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿರೂಪಾ ನ ಭವತಿ, ತಥಾಽಪ್ಯನಿಷ್ಟನಿವೃತ್ತಿರೂಪಾ ಭವತ್ಯೇವ। ಅತಃ ಪುರುಷೇಣಾರ್ಥ್ಯತ ಇತ್ಯಾಶಙ್ಕ್ಯತೇ -- ಯದೀತಿ। ದುಃಖಹಾನಿರೂಪಾ ಮುಕ್ತಿಃ ಪುರುಷಸ್ಯಾರ್ಥೋಽರ್ಥನೀಯಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಯದಿ ಬ್ರೂಷೇ। ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ ಭವತ್ಯನಿಷ್ಟನಿವೃತ್ತಿಃ ಪುರುಷಾರ್ಥಃ। ಮುಕ್ತಿಶ್ಚ ಸಮಸ್ತದುಃಖಹಾನಿಃ, ತಥಾಽಪಿ ನ ಪುರುಷಾರ್ಥಃ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನರ್ಥ ಇತಿ। ಸುಖನಾಶರೂಪೋಽನರ್ಥೋಽಪ್ಯಸ್ತಿ ಯತಃ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಕೇವಲಸ್ಯ ದುಃಖಸ್ಯಾಽತ್ಯನ್ತಿಕೀ ನಿವೃತ್ತಿರ್ಭವತಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಃ, ಇಯಂ ತು ದುಃಖವತ್ ಸುಖಸ್ಯಾಪ್ಯಾತ್ಯನ್ತಿಕೀ ನಿವೃತ್ತಿರಿತಿ ಕಥಂ ಪುರುಷಾರ್ಥಃ? ಅನಿಷ್ಟನಿವೃತ್ತ್ಯಾಶಯಾ ಪ್ರವೃತ್ತೌ ಇಷ್ಟನಿವೃತ್ತಿಭಿಯಾ ನಿವೃತ್ತ್ಯಾಪತ್ತೇಃ। ದುಃಖಶಬಲಸುಖಹಾನೌ ಸುಖಶಬಲದುಃಖೋಪಾದಾನಪ್ರಾಪ್ತೇಶ್ಚ।

ಯದತ್ರೋಕ್ತಮ್

"ಯಸ್ಯ ದುಃಖಮುಪಾದೇಯಂ ತಸ್ಯ ಹೇಯಂ ಕಿಮುಚ್ಯತಾಮ್।

ಹೇಯಹೀನಸ್ಯ ಕಾ ಮುಕ್ತಿಃ ಕೇನ ಚಾಪ್ಯುಪದಿಶ್ಯತೇ" ಇತಿ।

ತದಿದಮಸಙ್ಗತಮ್। ನಹಿ ವಯಂ ದುಃಖಸ್ಯೋಪಾದೇಯತ್ವಮುಪಪಾದಯಾಮಃ। ಕಿನ್ತು ಸಮವ್ಯಯಫಲತ್ವೇನ ವಿನಿಗಮನೇ ಕಾರಣಾಭಾವಾನ್ನ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯುಪಪತ್ತಿರಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ಯಥೋಕ್ತಮ್

"ಅಸತ್ಯಾನಿ ದುರನ್ತಾನಿ ಸಮವ್ಯಯಫಲಾನಿ ಚ।

ಅಶಕ್ಯಾನಿ ಚ ವಸ್ತೂನಿ ನಾಽಽರಭೇತ ವಿಚಕ್ಷಣಃ" ಇತಿ।

ಅಙ್ಗೀಕೃತ್ಯೈವ ಸಮವ್ಯಯಫಲತ್ವಮುಕ್ತಮ್। ವಸ್ತುತಸ್ತು ಆಯಾದಪಿ ವ್ಯಯೋ ಗರೀಯಾನಿತ್ಯಾಹ -- ತಯೋಶ್ಚೇತಿ।

ತಯೋಶ್ಚ ದುಃಖಹಾನಾದ್ಧಿ ಸುಖನಾಶೋಽಧಿಕೋ ಭವೇತ್।

ಪ್ರಾಪ್ಯಾಪಿ ದುಃಖಂ ಸುಮಹತ್ ಸುಖಲೇಶಾಪ್ತಯೇ ಜನಃ।

ಯತತೇ ಸುಖಹಾನೌ ಹಿ ಕೋ ಮೋಕ್ಷಾಯ ಯತೇತ್ ಪುಮಾನ್ ॥89॥**

(###sudha --)

ಸುಖದುಃಖಹಾನಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ। ನಹಿ ರಾಜಾದಯೋ ರಾಜ್ಯಾದ್ಯುಪಗಮೇ ದುಃಖಹಾನೇನ ಸುಖಹಾನವ್ಯಥಾಂ ಸಮಾದಧತಿ। ತತೋ ನಿವೃತ್ತಿರೇವ ಮುಕ್ತೇರಿತಿ ಭಾವಃ। ಯತ್ರ ನಿವರ್ತಮಾನಂ ದುಃಖಮಲ್ಪೀಯಃ, ಸುಖಂ ತು ಮಹತ್, ತತ್ರೈವಮೇತತ್। ಇಹ ತು ಮಹದ್ ದುಃಖಂ ನಿವರ್ತತೇ, ಸುಖಂ ತ್ವಲ್ಪೀಯಃ। ತತ್ ಕಥಂ ನ ಪುರುಷಾರ್ಥತ್ವಮ್? ಯಥೋಕ್ತಮ್ "ಯಸ್ತು ಘನತರದುಃಖತಿಮಿರನಿರನ್ತರಾತ್ ಸಂಸಾರಕಾನ್ತಾರಾತ್ ಸುಖಖದ್ಯೋತಿಕಾಸು ದ್ಯೋತಮಾನಾಸ್ವಪಿ ಬಿಭೇತಿ, ತಂ ಪ್ರತ್ಯಯಂ ನಿರಸ್ತತಸ್ಕರತಯಾ ಸುಗಮೋ ಮಾರ್ಗ ಉಪದರ್ಶಿತಃ" ಇತಿ। ತತ್ರಾಽಹ -- ಪ್ರಾಪ್ಯಾಪೀತಿ। ಯತೋ ಜಾಜ್ವಿಕಾದಿರ್ಜನಃ ಸುಮಹದ್ ದುಃಖಂ ಪ್ರಾಪ್ಯಾಪಿ ಸುಖಲೇಶಾಪ್ತಯೇ ಯತತೇ, ತಸ್ಮಾದಲ್ಪಸ್ಯಾಪಿ ಸುಖಸ್ಯ ಹಾನೌ ಮಹತೋಽಪಿ ದುಃಖಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಾಯ ಕಃ ಪುಮಾನ್ ಯತೇತ? ನ ಕೋಽಪಿ।

ಅಭ್ಯುಪಗಮವಾದಶ್ಚಾಯಮ್। ನಹಿ ಸಾಂಸಾರಿಕಮುಖಸ್ಯ ದುಃಖಾಪೇಕ್ಷಯಾಽಲ್ಪತ್ವಂ ಪ್ರಮಿತಮ್। ಕಸ್ಮಿಂಶ್ಚನ ಜನ್ಮನ್ಯಯಂ ದರಿದ್ರೋ ಭವತಿ। ಕಸ್ಮಿಂಶ್ಚಿತ್ ಸಾರ್ವಭೌಮಃ, ಕದಾಚಿನ್ನರಕಮನುಭವತಿ, ಕದಾಚಿತ್ ಸ್ವರ್ಗಮ್। ಯಾ ಚ ಮೋಕ್ಷಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ಸಾಂಸಾರಿಕಸುಖನಿನ್ದಾ, ಸಾ ನಿರಸ್ತಸಮಸ್ತದುಃಖಂ ಮೋಕ್ಷಗತಂ ಪರಮಾನನ್ದಮಪೇಕ್ಷ್ಯಾಲ್ಪತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣೇತಿ।

h ॥ ಅಲ್ಪಸುಖಾರ್ಥಮಪಿ ಮಹಾದುಃಖಸ್ಯಾನುಭೂಯಮಾನತ್ವಮ ॥

(###sudha --)

ಮಹಾದುಃಖಹಾನಾದಲ್ಪಂ ಸುಖಂ ಗರೀಯ ಇತ್ಯೇತತ್ ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣೋಪಪಾದಯತಿ -- ಅಲ್ಪಾಚ್ಚೇತಿ।

ಅಲ್ಪಾಚ್ಚ ಸುಖನಾಶಾದ್ಧಿ ಬಿಭೇತ್ಯತಿತರಾಂ ಜನಃ।

ಮಹಚ್ಚ ದುಃಖಮಾಪ್ನೋತಿ ಸುಖನಾಶನಿವೃತ್ತಯೇ ॥90॥**

(###sudha --)

ಹಾನಸ್ಯಾಲ್ಪತ್ವಂ ಪ್ರತಿಯೋಗ್ಯಲ್ಪತ್ವನಿಮಿತ್ತಮ್। ಹಾನಸ್ಯಾಪಿ ಸುಖಸ್ಯ ನಾಶಾದಿತಿ ಯಾವತ್। ಸುಖನಾಶನಿವೃತ್ತಯ ಇತಿ। ಪ್ರಸಕ್ತಸ್ಯ ಸುಖನಾಶಹೇತೋರ್ನಿವೃತ್ತಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಉದಾಹರಣಾನಿ ತು ಲೋಕೇ ಸ್ಪಷ್ಟಾನ್ಯೇವ। ಕಥನ್ತರ್ಹಿ ಮಧುವಿಷಸಮ್ಪೃಕ್ತಾನ್ನಪರಿತ್ಯಾಗ

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಇತಿ ಚೇತ್। ಬಹುತರಸುಖಹಾನಿಪ್ರಾಪ್ತೇರಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ಅನ್ಯಥಾ ಪರೇಣಾಪಿ ವ್ಯವಸ್ಥಾಯಾಃ ಕರ್ತವ್ಯತ್ವಾತ್।

ಸ್ಯಾದೇತತ್। ದ್ವಿವಿಧಾಃ ಪುರುಷಾಃ ರಾಗಿಣೋ ವೀತರಾಗಾಶ್ಚ। ತತ್ರ ರಾಗಿಣಃ ಸುಖಾರ್ಥಂ ದುಃಖಮಪ್ಯನುಭವನ್ತಿ। ತೇ ಹಿ ಮಧುವಿಷಸಮ್ಪೃಕ್ತಮಪ್ಯನ್ನಂ ಮಧುತಯಾಽಽಪಾತರಮಣೀಯಂ ವಿಷವಿಷಜ್ಞಾತ್ತು ಮಾರಯತು, ಮಾ ವಾ ಮೀಮರತ್, ಉಪಯುಞ್ಜ್ಮಹೇ ತಾವದಾಪಾತಸುಖಮ್, ಕೋ ಹಿ ಹಸ್ತಗತಂ ಪಾದಗತಂ ಕರೋತೀತಿ ವಿಚಿನ್ತ್ಯೋಪಭುಞ್ಜತೇ। ವೀತರಾಗಾಸ್ತ್ವಾಪತ್ತಿಮಾಲೋಚಯನ್ತಃ ಸ್ವರ್ಗಮಪಿ ಕುಪಿತಭೋಗಿಫಣಾಮಣ್ಡಲಚ್ಛಾಯಾಪ್ರತಿಮ ಇತ್ಯಪಜಹತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ನಚೇತಿ।

ನಚ ರಾಗನಿಮಿತ್ತಂ ತದ್ವೀತರಾಗಾ ಅಪಿ ಸ್ಫುಟಮ್।

ನಾರದಾದ್ಯಾಃ ಸುಖಾರ್ಥಾಯ ಸಹನ್ತೇ ದುಃಖಮಞ್ಜಸಾ।

ಯುದ್ಧಾದಿದರ್ಶನಂ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸುದುಃಖೇನಾಪಿ ಕುರ್ವತೇ॥।91॥**

(###sudha --)

ಯದೇನ್ದ್ರವೈರೋಚನಯೋರ್ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಂ ಸುತಾಪಿತಾಃ।

ಅಪಿ ನೈವಾಜಹುರ್ಯುದ್ಧರಸಾತ್ ತೇ ನಾರದಾದಯಃ।

ಇತಿ ಸ್ಕಾನ್ದವಚಸ್ತಸ್ಮಾತ್ ಸುಖಾಭಾವಾಯ ಕೋ ಯತೇತ್॥92॥**

(###sudha --)

ಯದೇತದುಕ್ತಮ್ "ಪ್ರಾಪ್ಯಾಪೀತ್ಯಾದಿ ತದ್ ರಾಗನಿಮಿತ್ತಮ್, ಮುಮುಕ್ಷವಸ್ತು ವೀತರಾಗಾಸ್ತಸ್ಮಾತ್ ಸುಖಮನಾದೃತ್ಯ ದುಃಖಧ್ವಂಸಾಯೈವ ಯತನ್ತೇ' ಇತಿ ತಚ್ಚ ನೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ವೀತೇತಿ। ಸ್ಫುಟಮಿತಿ ನಾರದಾದೀನಾಂ ವೀತರಾಗತ್ವಂ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಅಞ್ಜಸೇತಿ ಶ್ರವಣಾದಲ್ಪಾಯ ಸುಖರೂಪಾರ್ಥಾಯೇತಿ ಯೋಜ್ಯಮ್। ಯಸ್ಮಾದಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಮಿಹಾಪಿ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ।

ಏತತ್ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಯುದ್ಧಾದೀತಿ। ಸುಖಾರ್ಥಾಯೇತಿ ವರ್ತತೇ। ನಾರದಾದ್ಯಾ ಇತಿ ಚ। ಆದಿಪದೇನ ದೂರಗಮನಾದಿಸಾಧ್ಯಂ ಸ್ವಯಂವರದರ್ಶನಂ ಚ ಗೃಹ್ಯತೇ। ಏತದಪಿ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಯದೇತಿ। ನೈವಾಜಹುಃ ಯುದ್ಧದರ್ಶನಮ್। ಯುದ್ಧರಸಾದ್ ಯುದ್ಧದರ್ಶನಾನಿಮಿತ್ತಾತ್ ಸುಖಾತ್ ಕಾರಣಾತ್। ಯದಾಶಬ್ದಸ್ಯ ಪೂರ್ವತ್ರೋತ್ತರತ್ರ ವಾ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಯಸ್ಮಾದಿತಿ ಅತ್ರಾಪಿ ಸಮ್ಬಧ್ಯತೇ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಇದಮತ್ರಾಽಕೂತಮ್ ಅತ್ರ ರಾಗಶಬ್ದೇನ ಕಿಂ ಸುಖೇಚ್ಛಾಽಭಿಪ್ರೇತಾ, ಉತ ಲಕ್ಷಣಯಾಽವಿವೇಕಃ? ಆದ್ಯೇ ಸತ್ಯಮೇತತ್। ಕಿನ್ತು ಮುಮುಕ್ಷವೋಽಪಿ ರಾಗಿಣ ಏವ। ರಾಗಿಣಾಂ ಕಥಂ ಮುಕ್ತಿರಿತಿ ಚೇತ್, ದ್ವೇಷಿಣಾಮಪಿ ಕಥಮ್? ದುಃಖದ್ವೇಷಾದ್ಧಿ ತೇ ದುಃಖಂ ಜಹತಿ। ಅಸ್ಥಾನೇ ದ್ವೇಷೋ ಬನ್ಧಕ ಇತಿ ಚೇತ್। ರಾಗೋಽಪಿ ತಥೇತಿ ಸಮಾನಮ್। ಕಿಞ್ಚ ದುಃಖೋಚ್ಛೇದೇ ರಾಗಃ ಪರೇಣಾಪಿ ಸ್ವೀಕಾರ್ಯಃ। ನ ದುಃಖದ್ವೇಷೋಽಸೌ ಕಿನ್ತು ನಿರ್ವೇದ ಏವೇತಿ ಚೇತ್। ತರ್ಹಿ ನ ಸುಖರಾಗೋಽಸೌ ಅಪಿತು ಶ್ರದ್ಧೈವೇತಿ ವದಾಮಃ। ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ನಾರದಾದಯೋ ನಿದರ್ಶನಮ್। ತೇಽಪಿ ತದಾಽವಿವೇಕಿನ ಇತಿ ಚೇತ್, ಕಥಮೇತದ್ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಲೌಕಿಕವೈದಿಕೋತ್ತರಪ್ರಜ್ಞೇನೇತಿ। ನಚ ರಾಗೇತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಮುಪಸಂಹರತಿ --ತಸ್ಮಾದಿತಿ। ವೀತರಾಗೋಽಪೀತಿ ಶೇಷಃ।

h ll ಮುಕ್ತಸ್ಯ ಸುಖಾನುಭ್ಯಪಗಮೇ ದುಃಖಾಭ್ಯುಪಗಮಪ್ರಸಙ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಏವಂ ಪರನಿರೂಪಿತೇ ಮೋಕ್ಷೇ ದುಃಖಾಭಾವಮಭ್ಯುಪೇತ್ಯ ತತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗೋಽಭಿಹಿತಃ। ಇದಾನೀಂ ತು ದುಃಖಾಭಾವೋಽಪಿ ನೋಪಪದ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹ -- ವಿಮತ ಇತಿ।

ವಿಮತೋ ದುಃಖಯುಗ್ ಯಸ್ಮಾಚ್ಚೇತನಃ ಸನ್ ಸುಖೋಜ್ಝಿತಃ।

ಪ್ರತಿಪನ್ನೋ ಯಥೇತ್ಯೇವ ಚಾನುಮಾ ಕೇನ ವಾರ್ಯತೇ ll93 ll**

(###sudha --)

ಮುಕ್ತತ್ವೇನ ಪರಾಭ್ಯುಪಗತೋಽತ್ರ ಪಕ್ಷಃ। ದುಃಖಯುಗಿತ್ಯಾಪಾದ್ಯಮ್। ಯಸ್ಮಾಚ್ಚೇತನಃ ಸನ್ ಸುಖೋಜ್ಝಿತ ಇತ್ಯಾಪಾದಕಮ್। ಘಟಾದೌ ವ್ಯಭಿಚಾರನಿರಾಸಾಯ ಚೇತನಃ ಸನ್ನಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅತ್ರ ಚೇತನ ಇತ್ಯಾತ್ಮತ್ವೋಪಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ನಾಽಪಾದಕಾಸಿದ್ಧಿಃ। ಸ್ವರ್ಗವಾಸಿಷ್ವನೈಕಾನ್ತ್ಯಪರಿಹಾರಾಯ ಸುಖೋಜ್ಝಿತ ಇತಿ। ಈಶ್ವರಸ್ಯಾಪಿ ಸುಖಸಾಧನಾನ್ನ ತತ್ರ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ। ಪ್ರತಿಪನ್ನೋ ನಾರಕೀ ಯಥಾ। ಏವಶಬ್ದಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಯಾ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ। ನಚೇಯಂ ಸಾಧನಾನುಮಾ ಯೇನ ಬಾಧಾದಿಕಸ್ಯ ಅವಸರಃ, ಕಿನ್ತು ಪ್ರಸಙ್ಗಾನುಮೈವ। ತದಿದಮಾಹ ಇತ್ಯನುಮಾ ಕೇನ ವಾರ್ಯತ ಇತಿ। ಯದಿ ಮುಕ್ತಃ ಸುಖೀ ನ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾಽನಾತ್ಮಾ ವಾ ದುಃಖೀ ವಾ ಸ್ಯಾತ್; ಸಮ್ಮತವದಿತ್ಯಾದಯೋಽಪಿ ಅತಿಪ್ರಸಙ್ಗಾ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾಃ।

h ll ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಸುಖಾದ್ಯುಪೇತತ್ವೇ ಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸಃ ll

(###sudha --)

ಯದುಕ್ತಂ ಪ್ರಾಕ್ "ಶ್ರುತಯೋ ಯತಃ" ಇತಿ, (1330) ತದಿದಾನೀಂ ಪ್ರಪಞ್ಚಯತಿ ಸರ್ವೇತಿ।

ಸರ್ವಶ್ರುತಿಪುರಾಣೇಷು ಸುಖಭಾವೋಕ್ತಿತಸ್ತಥಾ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಮುಕ್ತೌ ನ ಗ್ರಾಹ್ಯಮೇವೈತತ್ ಸುಖಾಭಾವಮತಂ ಬುಧೈಃ ll94 ll**

(###sudha --)

ಸೋऽನಾನನ್ದಾದ್ ವಿಮುಕ್ತಃ ಸನ್ನಾನನ್ದೀ ಭವತಿ ಸ್ಫುಟಮ್ ।

ನಿರ್ಗುಣೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಮಯಿ ಧಾರಯನ್ ವಿಶದಂ ಮನಃ ।

ಪರಮಾನನ್ದಮಾಪ್ನೋತಿ ಯತ್ರ ಕಾಮೋऽವಸೀಯತೇ ll95 ll**

(###sudha --)

ನ ವಿಷ್ಣುಸದೃಶಂ ದೈವಂ ನ ಮೋಕ್ಷಸದೃಶಂ ಸುಖಮ್ ।

ನ ವೇದಸದೃಶಂ ವಾಕ್ಯಂ ನ ವರ್ಣೋ ಜ್ಯಾರಸಮ್ಮಿತಃ ll96 ll**

(###sudha --)

ಯತ್ರಾऽನನ್ದಾಶ್ಚ ಮೋದಾಶ್ಚ ಮುದಃ ಪ್ರಮುದ ಆಸತೇ ।

ಕಾಮಸ್ಯ ಯತ್ರಾऽಪ್ತಾಃ ಕಾಮಾಸ್ತತ್ರ ಮಾಮಮೃತಂ ಕೃಧಿ ll97 ll**

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರುತಿಪುರಾಣಾನಿ ತತ್ರತತ್ರ ವದನ್ತಿ ಹಿ ।

ಅತೋ ಮೋಕ್ಷೇ ಸುಖಾಭಾವ ಇತಿ ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿದೇವ ಹಿ ll98 ll**

(###sudha --)

ತಥಾಶಬ್ದಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ । ತಾನಿ ಶ್ರುತ್ಯಾದೀನ್ಯುದಾಹರತಿ ಸ ಇತಿ । ಅನೇನ "ಸೋऽನಾನನ್ದಾದ್ ವಿಮುಕ್ತ ಆನನ್ದೀ ಭವತಿ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಮುಪಾದತ್ತೇ । ಆನನ್ದಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧತ್ವಾದ್ ಭವತೀತಿ ಕಥಮಿತ್ಯತಃ ಸ್ಫುಟಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಅನಾನನ್ದಾತ್ ದುಃಖಾತ್ । ನಿರ್ಗುಣ ಇತಿ ಭಾಗವತೇ ಭಗವದ್ವಾಕ್ಯಮ್ । ಯತ್ರ ಪರಮಾನನ್ದೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಕಾಮಃ ಸ್ಪೃಹಾऽವಸೀಯತೇ । ಅವಸಾನಂ ಗಚ್ಛತಿ । ನ ವಿಷ್ಣುಸದೃಶಮಿತ್ಯೇತದಪಿ ಪುರಾಣವಾಕ್ಯಮ್ । ಯತ್ರ ಲೋಕೇ । ಆನನ್ದಾದಿಶಬ್ದಾಃ ಸುಖವಿಶೇಷಾಣಾಂ ವಾಚಕಾಃ । ಕಾಮಸ್ಯ ಕಾಮಾಃ ಇಚ್ಛಾಯಾ ವಿಷಯಾಃ । ಆಪ್ತಾಃ ಪರ್ಯಾಪ್ತಾಃ । ಕೃಧಿ ಕುರ್ವಿತಿ ವಾಯುಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರಾರ್ಥನಮ್ । "ಶ್ರುಶೃಣುಪೃಕೃವೃಭ್ಯಶ್ಛನ್ದಸಿ" । ಶ್ರುತ್ಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ ಪುರಾಣಪಠನಂ ತಸ್ಯ ಶ್ರುತಿಕಲ್ಪತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಮ್ ।

ಉದಾಹೃತಾನಾಂ ಶ್ರುತ್ಯಾದೀನಾಂ ಫಲಮುಪಸಂಹರತಿ --ಇತಿ ಇತಿ ಶ್ರುತೀತಿ । ತತ್ರತತ್ರ ಪ್ರದೇಶೇ ವದನ್ತಿ ಮುಕ್ತಸ್ಯ ಸುಖಮ್ । ಆದ್ಯೋ ಹಿಶಬ್ದೋ ಯಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ । ದ್ವಿತೀಯಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧೌ । ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿದೇವ ಫಲ್ಗ್ವಿತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ‖ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಸುಖಾಭಾವಸಾಧಕಸ್ಯ ದೇಹರಾಹಿತ್ಯಹೇತೋರಸಿದ್ಧತ್ವವ್ಯುತ್ಪಾದನಮ ‖

(###sudha --)

ಯಚ್ಚ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾದಿಭಿರುಕ್ತಂ ಸುಖಾಭಾವೋಪಪಾದನಾಯ ಶರೀರಾಹಿರಾಹಿತ್ಯಂ ಮುಕ್ತಸ್ಯ, ತತ್ ಸ್ವರೂಪಸುಖಸ್ಯೋಕ್ತತ್ವಾದ್ ವೈಯರ್ಥ್ಯೇನಾಪಾಸ್ತಮ್ । ಅಸಿದ್ಧಂ ಚ ತದಿತ್ಯಾಶಯೇನಾಽಽಹ ಶಿರ ಇತಿ ।

ಶಿರಃಕರಾದ್ಯಭಾವಶ್ಚ ನ ಮುಕ್ತಸ್ಯ ಭವೇತ್ ಕ್ವಚಿತ್ ।

ಶ್ರುತಯಶ್ಚ ಪುರಾಣಾನಿ ಮಾನಮತ್ರ ಬಹೂನಿ ಚ ‖99‖**

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಂ ಸುಖಾದ್ಯಭಾವ ಇತಿ ಚಶಬ್ದಃ । ಜೀವನ್ಮುಕ್ತೌ ಶಿರಃಕರಾದಿಭಾವಃ, ನ ಪರಮಮುಕ್ತಾವಿತ್ಯತಃ ಕ್ವಚಿದಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಶ್ರುತಯಶ್ಚೇತಿ । ಶಿರಃಕರಾದ್ಯಭಾವೋ ನೇತ್ಯುಪಸ್ಥಾಪಿತಂ ಶಿರಆದಿಭಾವಂ ಅತ್ರೇತಿ ಪರಾಮೃಶತಿ । ಅನ್ಯಶ್ರೋತ್ರೇ ಯಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ । ಸನ್ತೀತಿ ಶೇಷಃ । ಅಶರೀರತ್ವಾದೇರ್ಗತಿಶ್ರೋತ್ರೇಕ್ತೇತಿ ಚ ಚಾರ್ಥಃ ।

h ‖ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ದೇಹವತ್ತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕಾಗಮೋದಾಹರಣಮ್ ‖

(###sudha --)

ತತ್ರ ತಾವತ್ ಸ್ಫುಟಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಪುರಾಣಮಾದಾವುದಾಹರತಿ ನ ವರ್ತತ ಇತಿ ।

ನ ವರ್ತತೇ ಯತ್ರ ರಜಸ್ತಮಸ್ತಯೋಃ ಸತ್ತ್ವಂ ಚ ಮಿಶ್ರಂ ನಚ ಕಾಲವಿಕ್ರಮಃ ।

ನ ಯತ್ರ ಮಾಯಾ ಕಿಮುತಾಪರೇ ಹರೇರನುವ್ರಾ_ ಯತ್ರ ಸುರಾಸುರಾರ್ಚಿತಾಃ ‖100‖**

(###sudha --)

ಶ್ಯಾಮಾವದಾತಾಃ ಶತಪತ್ರಲೋಚನಾಃ ಪಿಶಙ್ಗವಸ್ತ್ರಾಃ ಸುರುಚಃ ಸುಪೇಶಸಃ ।

ಸರ್ವೇ ಚತುರ್ಬಾಹವ ಉನ್ಮಿಷನ್ಮಣಿಪ್ರವೇಕನಿಷ್ಕಾಭರಣಾಃ ಸುವರ್ಚಸಃ ‖101‖**

(###sudha --)

ಪ್ರವಾಲವೈದೂರ್ಯಮೃಣಾಲವರ್ಚಸಾಂ ಪರಿಸ್ಫುರತ್ಕುಣ್ಡಲಮೌಲಿಮಾಲಿನಾಮ್ ।

ಭ್ರಾಜಿಷ್ಣುಭಿರ್ಯಃ ಪರಿತೋ ವಿರಾಜತೇ ಲಸದ್ವಿಮಾನಾವಿಲಭಿರ್ಮಹಾತ್ಮನಾಮ್ ‖102‖**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ವಿದ್ಯೋತಮಾನಪ್ರಮದೋತ್ತಮಾಭಿಃ ಸವಿದ್ಯುದಭ್ರಾವಿಲಭಿರ್ಯಥಾ ನಭಃ।

ಶ್ರೀರ್ಯತ್ರ ರೂಪಿಣ್ಯುರುಗಾಯಪಾದಯೋಃ ಕರೋತಿ ಮಾನಂ ಬಹುಧಾ ವಿಭೂತಿಭಿಃ ll103 ll**

(###sudha --)

ಋಚಾಂ ತ್ವಃ ಪೋಷಮಾಸ್ತೇ ಪುಪುಷ್ವಾನ್ ಗಾಯತ್ರಂ ತ್ವೋ ಗಾಯತಿ ಶಕ್ವರೀಷು।

ಬ್ರಹ್ಮಾ ತ್ವೋ ವದತಿ ಜಾತವಿದ್ಯಾಂ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಮಾತ್ರಾಂ ವಿಮಿಮೀತ ಉ ತ್ವಃ ll104 ll**

(###sudha --)

ಕಾಮಾನ್ನರೂಪೀ ಚರತೀತಿಪೂರ್ವಶ್ರುತ್ಯಾ ಪುರಾಣೋಕ್ತಿಭಿರಪ್ಯದೋಷಃ।

ದೇಹಃ ಸ್ವರೂಪಾತ್ಮಕ ಏವ ತೇಷಾಂ ಮುಕ್ತಿಂ ಗತಾನಾಮಪಿ ಚೇಯತೇ ಹಿ ll105 ll**

(###sudha --)

ಯತ್ರ ಲೋಕೇ। ಸತ್ತ್ವಶಬ್ದೋಽನೇಕಾರ್ಥಃ, ಕ್ವಚಿತ್ ಪ್ರಕೃತಿಪರಿಣಾಮವಿಶೇಷಸ್ಯ ವಾಚಕಃ, ಕ್ವಚಿತ್ ಸಾಧುತ್ವಸ್ಯ। ತತ್ರ ಸತ್ತ್ವಂ ಚ ನ ವಿದ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ನ ಜ್ಞಾಯತೇ ಕಸ್ಯ ಪ್ರತಿಷೇಧ ಇತಿ। ಅತಸ್ತಯೋ ರಜಸ್ತಮಸೋರ್ಮಿಶ್ರಂ ಸಹಚರಿತಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ರಜಆದಿಪ್ರಕರಣಾಜ್ಜ್ಞಾಸ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್। ಶ್ರುತ್ಯಭಾವೇ ಪ್ರಕರಣಾದ್ಯನ್ವೇಷಣಾತ್। ರಜಃಪ್ರಭೃತೀನಾಮವೃತ್ತಿರ್ನಾಮ ಬನ್ಧಕತಯಾ ವ್ಯಾಪಾರಾಭಾವಃ। ಕಾಲವಿಕ್ರಮಃ ಕಾಲಸಾಮರ್ಥ್ಯಕೃತೋ ಭಾವವಿಕಾರಃ। ಮಾಯಾ ಪ್ರಕೃತಿಃ। ಅಪರೇ ಮಹದಾದಯೋ ನ ವರ್ತನ್ತ ಇತಿ ಕಿಮುತ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ಹರೇರನುವ್ರಾತ ಯತ್ರ ವರ್ತನ್ತೇ। ಅಸುರಾಃ ಸಾಧವಃ ಸನ್ತಿ।

ಅವದಾತಾ ನಿರ್ಮಲಾಃ। ಸುಪೇಶಸಃ ಸುರೂಪಾಃ। ಉನ್ಮಿಷನ್ಮಣಿಪ್ರವೇಕನಿಷ್ಕಾಭರಣಾಃ ರಶ್ಮಿಮದ್ರತ್ನಪ್ರವರಹಾರಾಭರಣಾಃ। ರುಕ್ ಪ್ರಭಾ। ವರ್ಚೋ ಬಲಮ್। ಹರೇರನುವ್ರಾತ ಇತ್ಯನೇನ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಯೋ ಲೋಕ ಏವಂವಿಧಾನಾಂ ಮಹಾತ್ಮನಾಂ ಲಸದ್ವಿಮಾನಾವಿಲಭಿಃ ಪರಿತೋ ವಿರಾಜತೇ। ಕೇಚಿತ್ ಪ್ರವಾಲವರ್ಚಸ ಇತ್ಯಾದಿ। ಪರಿಸ್ಫುರತ್ಕುಣ್ಡಲಮೌಲಯಶ್ಚ ತೇ ಮಾಲಿನಶ್ಚೇತಿ ವಿಗ್ರಹಃ। ಯದ್ವಾ ಪರಿಸ್ಫುರನ್ತ್ಯಶ್ಚ ತಾಃ ಕುಣ್ಡಲಮೌಲಿಮಾಲಾಶ್ಚೇತಿ ಕರ್ಮಧಾರಯಂ ವಿಧಾಯ ಪಶ್ಚಾದಿನಿರುತ್ಪಾದ್ಯಃ। ವಿದ್ಯೋತಮಾನಾಃ ಪ್ರಮದೋತ್ತಮಾಃ ಯಾಸು ವಿಮಾನಾವಿಲಷು ತಾಃ ತಥೋಕ್ತಾಃ, ತಾಭಿಃ। ಯದ್ವಾ ವಿದ್ಯೋತಮಾನಾಭಿಃ ಪ್ರಮದೋತ್ತಮಾಭಿರ್ಭ್ರಾಜಿಷ್ಣುಭಿರಿತಿ ವ್ಯಧಿಕರಣತ್ವೇನ ಯೋಜನಾ। ಪ್ರಮದೋತ್ತಮಾ ವಿದ್ಯುತಃ। ವಿಮಾನಾವಲಯಃ ಅಭ್ರಾವಲಯಃ। ರೂಪಿಣೀ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾ। ಮಾನಂ ಪೂಜಾಮ್। ಬಹುಧಾ ಸ್ಥಿತಾಭಿಃ ವಿಭೂತಿಭಿಃ ಸ್ವಮೂರ್ತಿಭಿಃ। ಏವಮ್ಭೂತಂ ಲೋಕಂ ಸನ್ದರ್ಶಯಾಮಾಸೇತಿ ಪೂರ್ವೇಣಾನ್ವಯಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(870) ಕಾಮಾನ್ನರೂಪೀ ಚರತೀತ್ಯನೇನ “ಕಾಮರೂಪ್ಯನುಸಞ್ಚರನ್” ಇತಿ ಶ್ರುತಿಮುಪಾದತ್ತೇ। ಉದಾಹೃತವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಫಲಮಾಹ ಇತಿಪೂರ್ವೇತಿ। ಇತ್ಯೇಷಾ ಪೂರ್ವಾ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ ತಥೋಕ್ತಾ। ದೇಹಿತ್ವೇ ದುಃಖಾದಿಪ್ರಸಕ್ತ್ಯಾ ಮುಕ್ತತ್ವವ್ಯಾಘಾತ ಇತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಅದೋಷ ಇತಿ। ದೋಷಾಹೇತುಃ ಕಥಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಸ್ವರೂಪಾತ್ಮಕ ಏವೇತಿ। ಜೀವಸ್ವರೂಪಮೇವ ಆತ್ಮಾ ಸ್ವರೂಪಂ ಯಸ್ಯಾಸೌ ತಥೋಕ್ತಃ। ಕಿಂ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಾನಾಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ತೇಷಾಮಪಿ ಚ ಮುಕ್ತಿಂ ಗತಾನಾಮಿತಿ। ಪುರಾಣವಾಕ್ಯೇ ಹಿ ಶ್ಯಾಮಾವದಾತಾ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ದೇಹಃ ಪ್ರತೀಯತೇ। ನ ವರ್ತತ ಇತ್ಯತ್ರ ಚ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದ್ಯಭಾವೋಕ್ತ್ಯಾ ಪರಮಮುಕ್ತಿತ್ವಮ್, ದೇಹಸ್ಯ ಚ ಸ್ವರೂಪತ್ವಂ ತತ ಏವಾದೋಷತ್ವಮ್। ಶ್ರುತಾವೃಗುಚ್ಚಾರಣಾದಿನಾ ದೇಹಿತ್ವಮ್।

h ॥ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ದೇಹವತ್ತ್ವಸಾಧಕಮನುಮಾನೋಪನ್ಯಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಅನುಮಾನಮಪ್ಯಾಹ -- ಶಿರ ಇತಿ।

ಶಿರಃಕಾರದ್ಯೈರಪಿ ಮುಕ್ತಿಭಾಜೋ ಯುಕ್ತಾ ಯತಸ್ತೇ ಪುರುಷಾ ಇದಾನೀಮ್।

ಯಥೇತಿ ಪೂರ್ವಾ ಅನುಮಾಶ್ಚ ಜೀವಸ್ವರೂಪಮಙ್ಗಾದಿಯುಗಾವಯನ್ತಿ ॥106 ॥**

(###sudha --)

ಯತಸ್ತೇ ಪುರುಷಾ ಇತಿ। ಆತ್ಮತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಇದಾನೀಂ ಯಥೇತಿ। ಅಸ್ಮದಾದಿವದಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಈಶ್ವರಾದೀನಾಂ ಪಕ್ಷತುಲ್ಯತ್ವಾನ್ನ ದೋಷಃ। ಪೂರ್ವಗ್ರಹಣೇನ ಮುಕ್ತಿರ್ದೇಹಿನಿಷ್ಠಾ, ಜೀವಾವಸ್ಥಾತ್ವಾತ್; ಸಂಸಾರವದಿತ್ಯಸ್ಯ ಗ್ರಹಣಮ್। ಜೀವಸ್ವರೂಪಂ ಮುಕ್ತಜೀವಸ್ವರೂಪಮ್। ಅಙ್ಗಂ ಶರೀರಮ್। ಆದಿಪದೇನೇನ್ದ್ರಿಯಾಣಿ। ಆವಯನ್ತೀತಿ ಕರಣೇ ಕರ್ತೃತ್ವೋಪಚಾರಃ। ಆಪಯನ್ತೀತಿ ಕ್ವಚಿತ್ ಪಾಠಃ।

h ॥ ಭಾಸ್ಕರಾದ್ಯಭಿಮತಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯತ್ವಲಕ್ಷಣಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಸಾಙ್ಖ್ಯಾದಿಮತಮಪಾಕೃತ್ಯೇದಾನೀಂ ಯೇ ಪ್ರಾಗ್ ಭಿನ್ನಸ್ಯ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನಸ್ಯ ವಾ ಜೀವಸ್ಯ ಮುಕ್ತೌ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣಾಽತ್ಯನ್ತೈಕ್ಯಂ ಭವತೀತಿ ಮನ್ಯನ್ತೇ ತೇಷಾಂ ಮತಮಪಾಕರೋತಿ -- ನೇತಿ।

ನ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪತ್ವಮಮುಷ್ಯ ದೇಹಿನೋ ಮುಕ್ತಾವಪಿ ಸ್ಯಾತ್ ಪ್ರಮಯಾ ಕಥಞ್ಚಿತ್।

ಸ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸಹಿತೋಽಶೇಷಭೋಗಾನ್ ಭುಙ್ಕ್ತೇ ತಥೋಪೇತ್ಯ ಸುಖಾರ್ಣವಂ ತಮ್ ॥107 ॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯತ್ ತತ್ ಪರಂ ಜ್ಯೋತಿರುಪೇತ್ಯ ಜೀವೋ ನಿಜಸ್ವರೂಪತ್ವಮವಾಪ್ಯ ಕಾಮಾನ್।

ಭುಙ್ಕ್ತೇ ಸ ದೇವಃ ಪುರುಷೋತ್ತಮೋಽಜ ಆತ್ಮೇತಿ ಚೋಕ್ತೋ
ಗುಣಪೂರ್ತಿಹೇತೋಃ ॥108॥**

(###sudha --)

ಸೇತುಃ ಸ ದೇವೋಽಖಿಲಮುಕ್ತಿಭಾಜಾಮುತಾಮೃತಸ್ಯೇಷ್ಟ ಇಹೇಶಿತಾ ಯತ್।

ಇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೈರ್ಭಗವದ್ವಶಃ ಸನ್ ಭುಙ್ಕ್ತೇಽಖಿಲಾನ್ ಮುಕ್ತಿಗತೋಽಪಿ ಭೋಗಾನ್ ॥109॥**

(###sudha --)

ಕಥಞ್ಚಿತ್ ಪ್ರಮಯೇತಿ ಕೇನಾಪಿ ಪ್ರಮಾಣೇನೇತ್ಯರ್ಥಃ। ಶ್ರುತೀನಾಂ ಪ್ರಾಗನ್ಯಥಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತತ್ವಾತ್। ಯದ್ವಾ ಕಥಞ್ಚಿತ್ ಕೇನಾಪಿ ಸಾಧನೇನ ನ ಸ್ಯಾತ್। ಕುತಃ? ಪ್ರಮಯಾ ಮುಕ್ತಾವಪಿ ಭೇದೇ ಪ್ರಮಾಣಸದ್ಭಾವಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ತತ್ ಪ್ರಮಾಣಂ ಪಠತಿ ಸ ಇತಿ। ಅನೇನ "ಸೋಽಶ್ನುತೇ ಸರ್ವಾನ್ ಕಾಮಾನ್ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ವಿಪಶ್ಚಿತಾ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಮುಪಾದತ್ತೇ। ತಥಾಶಬ್ದಃ ಶ್ರುತಿಸಮುಚ್ಚಯೇ। ಉಪೇತ್ಯೇತ್ಯನೇನ "ಏತಮಾನನ್ದಮಯಮಾತ್ಮಾನಮುಪಸಙ್ಕ್ರಮ್ಯ" ಇತಿ। ಉಪೇತ್ಯ ತಥಾಽಶೇಷಭೋಗಾನ್ ಭುಙ್ಕ್ತ ಇತಿ ವಾ। ಯತ್ತದಿತ್ಯನೇನ "ಪರಂ ಜ್ಯೋತಿರುಪಸಮ್ಪದ್ಯ ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣಾಭಿನಿಷ್ಪದ್ಯತೇ ಸ ಉತ್ತಮಃ ಪುರುಷಃ ಸ ತತ್ರ ಪರ್ಯೇತಿ ಜಕ್ಷನ್ ಕ್ರೀಡನ್ ರಮಮಾಣಃ ", "ಪರಂ ಜ್ಯೋತಿರುಪಸಮ್ಪದ್ಯ ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣಾಭಿನಿಷ್ಪದ್ಯ ತ ಏಷ ಆತ್ಮಾ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿದ್ವಯಮ್। ಯಃ ಪರಂ ಜ್ಯೋತಿರುಪಸಮ್ಪದ್ಯತೇ ಸ ಏವೋತ್ತಮಪುರುಷ ಆತ್ಮೇತಿ ಚಾನ್ಯಥಾಪ್ರತೀತಿರರ್ಥತಃ ಶ್ರುತೀ ಪಠತ್ಯೈವ ನಿರಾಕೃತಾ। ಪರಾಕ್ರಾನ್ತಂ ಚಾತ್ರ ಸೂತ್ರಕೃತೈವ "ಅನ್ಯಾರ್ಥಶ್ಚ ಪರಾಮರ್ಶಃ" ಇತಿ। ಗುಣಪೂರ್ತಿಹೇತೋರಿತ್ಯಾತ್ಮಶಬ್ದವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಪುರುಷೋತ್ತಮತ್ವಸ್ಯ ಚೋಪಪಾದಕಮ್। ಸೇತುರಿತ್ಯನೇನ "ಅಮೃತಸ್ಯೈಷ ಸೇತುಃ" ಇತಿ। ಉತೇತ್ಯನೇನ "ಉತಾಮೃತತ್ವಸ್ಯೇಶಾನೋ ಯದನ್ನೇನಾತಿ ರೋಹತೇ" ಇತಿ।

ಉದಾಹೃತವಾಕ್ಯಫಲಂ ದರ್ಶಯತಿ ಇತ್ಯಾದೀತಿ। ಇತಿ ಜ್ಞಾಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಭಗವದ್ವಶ ಇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಮ್। ತತ್ಸಮೀಪಂ ಪ್ರಾಪ್ತ ಇತ್ಯಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್। ಅದ್ವೈತಿನೋ ಭೋಗಂ ನ ಮನ್ಯನ್ತ ಇತ್ಯತಃ ಸೋಽಪ್ಯತ್ರ ವರ್ಣಿತಃ।

h॥ ಕಾಲಸ್ಯ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಭೇದಸಮ್ಬನ್ಧಿತ್ವಾಭಾವಸಾಧಕಾನುಮಾನಮ್॥

(###sudha --)

ಅತ್ರಾನುಮಾನಮಪ್ಯಾಹ -- ಕಾಲೋಽಪೀತಿ।

ಕಾಲೋಽಪ್ಯಸೌ ನೈಕ್ಯಯುತಃ ಪರೇಣ ಜೀವಸ್ಯ ಕಾಲೋ ಯತ ಏಷ ಯದ್ವತ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಇತ್ಯಾದಿಕಾ ಅಪ್ಯನುಮಾಃ ಪ್ರಮಾಣಂ ಮುಕ್ತೌ ಚ ಜೀವಸ್ಯ ಪರತ್ವರೋಧೇ ॥110॥**

(###sudha --)

ಅಸೌ ಮೋಕ್ಷಸಮ್ಬನ್ಧ್ಯಪಿ, ಜೀವಸ್ಯ ಪರೇಣ ಯದೈಕ್ಯಂ ತದ್ಯುತೋ ನ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಕಾಲೋ ಯತಃ ಕಾಲತ್ವಾತ್। ಏಷ ಯದ್ವತ್ ಸಂಸಾರಕಾಲವತ್। ಅನುಮಾ ಅಪಿ। ಮುಕ್ತಾವಪಿ ಜೀವಸ್ಯ ಪರಬ್ರಹ್ಮತ್ವನಿವಾರಣೇ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ, ಕಿಂ ತತ್ ಅನುಮಾ ಇತಿ ಯೋಜನಾ। ಯೇ ಪ್ರಾಗತ್ಯನ್ತಭಿನ್ನಸ್ಯ ಮುಕ್ತಾವೈಕ್ಯಂ ವದನ್ತಿ ತೇಷಾಮೈಕ್ಯಮಿತಿ ಪರತ್ವಮಿತಿ ಚ ಯಥಾಶ್ರುತಂ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಃ। ತಥಾಚ ನ ದೃಷ್ಟಾನ್ತದೋಷಃ। ಜೀವಶಬ್ದಶ್ಚ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವ್ಯಕ್ತಿವಿಷಯೋ ವರ್ಣನೀಯಃ। ಅನ್ಯಥಾ ಪುನರ್ದೃಷ್ಟಾನ್ತದೋಷಾಪತ್ತೇರಿತಿ।

h ॥ ಅನುಮಾನಾನ್ತರೇಣ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಭೇದಸಾಧನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಸ್ವಕೀಯಮಾದಿಪದಂ ವ್ಯಾಕುರ್ವನ್ನನುಮಾನಾನ್ತರಮಾಹ --ಕಥಞ್ಚೇತಿ।

ಕಥಞ್ಚ ಯಃ ಪೂರ್ವಮಸೌ ನ ಪಶ್ಚಾದ್ ಭವೇತ್ ಸ ಏವೇತ್ಯಪಿ ಯುಕ್ತಿಮೇತಿ।

ಯತೋ ನ ದೃಷ್ಟಂ ಯದಭೂನ್ನ ಪೂರ್ವಂ ಪಶ್ಚಾತ್ ತದಾಸೇತಿ ಕುತಶ್ಚ ಕಿಞ್ಚಿತ್ ॥111॥**

(###sudha --)

ಯೋ ಜೀವಃ ಪೂರ್ವಂ ಸಂಸಾರೇಽಸೌ ಪರಮಾತ್ಮಾ ನ ಭವತಿ, ಅಸೌ ಪಶ್ಚಾನ್ಮುಕ್ತೌ ಸ ಪರಮಾತ್ಮೈವ ಭವೇದಿತ್ಯೇತತ್ ಕಥಂ ಯುಕ್ತಿಮೇತಿ? ಅನುಪಪನ್ನಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಅತ್ರಾಪಿ ಪೂರ್ವವನ್ಮತಭೇದೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಕರ್ತವ್ಯಮ್। ಅತ ಏವ ಸ ಏವೇತ್ಯವಧಾರಣಮ್। ಪ್ರಯೋಗಸ್ತು ಪ್ರಾಗೇವ ದರ್ಶಿತಃ।(571) ಅಪಿಶಬ್ದೋಽನುಮಾನಸಮುಚ್ಚಯೇ।

ಅಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಮುಪಪಾದಯತಿ -- ಯತ ಇತಿ। ಯತಃ ಕಾರಣಾತ್ ಯತ್ಕಿಞ್ಚಿದ್ ಘಟಾದಿಕಂ ವಸ್ತು ಪೂರ್ವಂ ಯದ್ ಘಟಾದಿಕಂ ನಾಭೂತ್, ಯೇನ ಸತಾ ವಸ್ತ್ವನ್ತರೇಣೈಕೀಭೂತಂ ನ ಭವತೀತಿ ಯಾವತ್। ತತ್ ಪಶ್ಚಾತ್ ಕುತಶ್ಚಿತ್ ಕಾರಣಾತ್ ತದಾ ಸ ತೇನೈಕ್ಯಮಾಪನ್ನಮಿತ್ಯೇತನ್ನ ದೃಷ್ಟಮ್। ನಚ ದೃಶ್ಯತೇ ನಾಪಿ ದ್ರಕ್ಷ್ಯತೇ। ತಸ್ಮಾದಿತಿ ಪೂರ್ವೇಣ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಏತೇನಾದಧಿಭೂತಸ್ಯ ಕ್ಷೀರಸ್ಯ ಪಶ್ಚಾದ್ ದಧಿಭಾವದರ್ಶನಾದ್ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಇತ್ಯಸಙ್ಗತಮ್।

h ॥ ಯಾದವಪ್ರಕಾಶಾದ್ಯುಕ್ತಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪನಿರಾಸಃ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಭಾಸ್ಕರಾದಿಮತಮಪಾಕೃತ್ಯ ಯೇ ಯಾದವಪ್ರಕಾಶಾದಯಃ ಸ್ವಭಾವತ ಏವ ಪರಮಾತ್ಮನಾ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನೋ ಜೀವಃ, ತಸ್ಯ ಸಂಸಾರೇ ಭೇದ ಏವ ವ್ಯಕ್ತಃ,

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅಭೇದಸ್ತ್ವವಿದ್ಯಾದಿನಾಽಽವೃತೋ ವರ್ತತೇ, ಮುಕ್ತೌ ತು ದ್ವಾವಪಿ ವ್ಯಕ್ತೌ ಭವತ ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ತೇಷಾಂ ಮತಮಧುನಾ ನಿರಾಕರೋತಿ -- ನಚೇತಿ।

ನಚೈವ ಮುಕ್ತೇನ ಹರೇಃ ಪೃಥಕ್ತ್ವಮೈಕ್ಯಂ ತಥಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಯುಕ್ತಿಮೇತಿ।

ಯತೋ ನ ಕುತ್ರಾಪಿ ಭಿದಾಭಿದಾ ಚ ದೃಷ್ಟಾ ಚಿತಶ್ಚೇತನಯಾ ಕುತಶ್ಚಿತ್ ॥112॥**

(###sudha --)

ತಥಾಶಬ್ದಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ। ಇತಿ ಚ ಮತಂ ಯುಕ್ತಿಂ ನೈವೈತೀತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಕುತಃ? ಉದಾಹೃತವಚನಾನಾಂ ಭೇದಜ್ಞಾಪಕತ್ವೇನಾಸ್ಮನ್ಮತಾವಿರೋಧಿತ್ವಾತ್। ಅನುಮಾನಸ್ಯ ಚಾಽದ್ಯಸ್ಯಾಸ್ಮಾನ್ ಪ್ರತ್ಯಸಿದ್ಧವ್ಯಾಪ್ತಿಕತ್ವಾತ್, ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ ಚಾತದ್ರೂಪತಸ್ಯ ತದ್ಭಾವನಿರಾಸಹೇತೋಃ ಸಿದ್ಧಸಾಧನತ್ವಾದಿತ್ಯತೋಽನುಮಾನಾನ್ತರಮಾಹ --ಯತ ಇತಿ। ಯತಃ ಕಾರಣಾಚ್ಚಿತಶ್ಚೇತನಯಾ ಚೇತನಸ್ಯ ಚೇತನೇನ ಭಿದಾಭಿದಾ ಚ ಕುತ್ರಾಪಿ ದೇಶೇ ಕುತಶ್ಚಿತ್ ಪ್ರಮಾಣಾನ್ನ ದೃಷ್ಟೇತ್ಯನೇನ ಜೀವೇಶ್ವರೌ ನ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನೌ, ಚೇತನತ್ವಾತ್; ದೇವದತ್ತಯಜ್ಞದತ್ತವತ್। ಈಶ್ವರೋ ಜೀವೇನ ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನೋ ನ ಭವತಿ, ಚೇತನತ್ವಾತ್; ಯಜ್ಞದತ್ತವದಿತ್ಯಾದ್ಯನುಮಾನಂ ಸೂಚಿತಮ್।

h॥ ಅನ್ಯಥಾಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪನಿರಾಸೋಪಸಂಹಾರಃ॥

(###sudha --)

ಮೋಕ್ಷವಾದಾರ್ಥಮುಪಸಂಹರತಿ --ಇತ್ಥಮಿತಿ।

ಇತ್ಥಂ ಮತಾನಿ ಭ್ರಮಜಾನಿಯಸ್ಮಾನ್ಮೋಕ್ಷಂ ಸಮುದ್ದೇಶ್ಯಮಪಿ ಭ್ರಮೇಣ।

ವಿದುರ್ನ ಸಮ್ಯಗ್ಯದಪೀಹ ಲೌಕಿಕಾಃ ಸುಖಂ ಮಮ ಸ್ಯಾದ್ಧಿ ಸದೇತಿ ಜಾನತೇ ॥113॥**

(###sudha --)

ಇತ್ಥಮುಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣ ಜೈನಾದಿಮತಾನಿ ಭ್ರಮಜಾನಿ। ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್। ಕಾನಿಚಿದ್ ವಿಪ್ರಲಮ್ಭಜಾನಿ ಇತ್ಯಪಿ ಜ್ಞೇಯಮ್। ತಸ್ಮಾದ್ ಹೇಯಾನೀತಿ ಶೇಷಃ।

ನನು ವಕ್ತೄಣಾಂ ಕ್ವಚಿದ್ ಭ್ರಮಃ ಸಮ್ಭವತ್ಯೇವ। ಕೋ ದೋಷ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಯಸ್ಮಾದಿತಿ। ಮತಾನಾಂ ಪ್ರಣೇತಾರ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ಅಪ್ರಾಕರಣಿಕಂ ಪ್ರಸಕ್ತಾನುಪ್ರಸಕ್ತ್ಯಾಗತಮರ್ಥಂ ಕಥಞ್ಚಿದನ್ಯಥಾ ಜಾನನ್ತೋಽಪಿ ನಾತೀವ ನಿನ್ದ್ಯಾ ಭವನ್ತಿ। ಏತೇ ತು ಪ್ರಧಾನೋದ್ದೇಶ್ಯಮಪಿ ಮೋಕ್ಷಂ ಸಮ್ಯ ನ ವಿದುಃ। ಕಿನ್ತು ಭ್ರಮೇಣ ವೈಪರೀತ್ಯೇನ ವಿದುಃ। ತಸ್ಮಾತ್ ತತ್ಪ್ರಣೀತಾನಿ ಮತಾನಿ ಭ್ರಮಜಾನೀತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ನಚಾತಿಸೂಕ್ಷ್ಮಪ್ರಮೇಯೇ ಅಜ್ಞಾನವಿಪರ್ಯಯಾವೇತೇಷಾಂ, ಕಿನ್ತು ಗೋಪಾಲಾವಿಪಾಲಪ್ರಮುಖೈಃ ಪಾಮರೈರಪಿ ಸುವಿದಿತ ಇತ್ಯಾಶಯೇನಾಽಹ ಯದಪೀತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯದ್ ಯಸ್ಮಾದಿಹ ಪ್ರಾಣಿಷು ಲೌಕಿಕಾ ವೈದಿಕಬುದ್ಧಿರಹಿತಾ ಅಪಿ, ಮೇ ಸದಾ ಸುಖಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಸ್ವೋದ್ದೇಶ್ಯಂ ಜಾನತೇ ಹಿ। ನತು ವಯಮೇವ ನ ಭೂಯಾಸ್ಮೇತ್ಯಾದಿ। ಅತಸ್ತೇಭ್ಯೋಽಪ್ಯೇತೇ ಮನ್ದಾ ಇತಿ। ತದನೇನ ಪ್ರಬನ್ಧೇನ ಪಾದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂ ಸಙ್ಗತಿಕಥನಂ ಚ ಸಮರ್ಥಿತಮ್।

h॥ ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯಚತುರ್ಥಪಾದಾಧಿಕರಣಾನಾಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾನ್ತಯುಕ್ತಯಃ॥

(###sudha --)

ಇದಾನೀಮೇತತ್ಪಾದಾಧಿಕರಣೇಷು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾನ್ತಯುಕ್ತೀರ್ವಿವಕ್ಷುಃ ಪ್ರಸಙ್ಗಾತ್ ಸಿಂಹಾವಲೋಕನೇನ ಪೂರ್ವಪಾದದ್ವಯಯುಕ್ತಿಕಥನಪೂರ್ವಕಮಸ್ಮಿನ್ ಪಾದೇ ಚಾಽಹ ಔದಾರ್ಯಮಿತಿ।

ಔದಾರ್ಯಮುಚ್ಚಾವಚಶಕ್ತಿರಾತ್ಮಸ್ವರೂಪದಾರ್ಢ್ಯಂ ಚ ನಿಜಸ್ವಭಾವಃ।

ಸ್ವಾತನ್ತ್ರ್ಯಮಾಪೂರ್ಣವಿಶೇಷಯೋಗ್ಯತಾ ವಿರೋಧಹಾನಿಶ್ಚ ಚತುರ್ಥಪಾದೇ॥114॥**

(###sudha --)

ವ್ಯವಸ್ಥಿತಿಸ್ತ್ವವಿಶೇಷಃ ಸ್ಥಿತಿಶ್ಚ ನಿಷೇಧಸಾಮಾನ್ಯವಿಧಿಕ್ರಿಯಾಣಾಮ್।

ವಿಭಕ್ತತಾ ಚಾತ್ವರಯೈವ ಸಿದ್ಧಿರ್ವಿಪಕ್ಷಸಮ್ಪ್ರಾಪ್ತಿವಿರೋಧಹೇತವಃ॥115॥**

(###sudha --)

ಚತುರ್ಥಪಾದೇ ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ। ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯುಕ್ತಯ ಇತಿ ಶೇಷಃ। ವಿಪಕ್ಷಸಮ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಕೃತಾಂ ನಿರೋಧಾಃ। ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಮ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಂ ಕುರ್ವನ್ತೀನಾಂ ಯುಕ್ತೀನಾಂ ನಿವಾರಕಾ ಹೇತವಃ। ವಿಪಕ್ಷಸಮ್ಪ್ರಾಪ್ತಿವಿರುದ್ಧಹೇತವ ಇತಿ ಕ್ವಚಿತ್ ಪಾಠಃ। ತತ್ರ ಸಮ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಶಬ್ದಃ ಕರಣಸಾಧನಃ।

h॥ ಚತುರ್ಥಾಧ್ಯಾಯಪ್ರಥಮಪಾದಾಧಿಕರಣಾನಾಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾನ್ತಯುಕ್ತಯಃ॥

(###sudha --)

ಸುಶಕ್ಯತಾ ಶಶ್ವದತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿರ್ವಿವೇಕವಿನ್ಯಾಸವಿಚಾರಸಙ್ಘಾಃ।

ನಾನಾಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಕೃತಕೃತ್ಯತಾ ಚ ವಿಪಕ್ಷತರ್ಕಾಃ ಸಮತೀತಪಾದೇ॥116॥**

(###sudha --)

ಮಹಾಫಲತ್ವಂ ಪ್ರವಿವಿಕ್ತತಾ ಚ ಸನ್ನಿಗ್ರಹಃ ಸಾಧನಮಾಪ್ತಕೃತ್ಯಮ್।

ವಿಶೇಷಕಾರ್ಯಂ ಕೃತಿಸಂಸ್ಥಿತಿಶ್ಚ ಸುಯುಕ್ತಯೋ ನಿರ್ಣಯಗಾಃ ಸ್ವಪಕ್ಷೇ॥117॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

h ॥ ಚತುರ್ಥಾಧ್ಯಾಯದ್ವಿತೀಯಪಾದಾಧಿಕರಣಾನಾಂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾನ್ತಯುಕ್ತಯಃ ॥

(###sudha --)

ವ್ಯಾಮಿಶ್ರತಾ ಕಾರ್ಯಕರತ್ವಮರ್ಥಕ್ಲೃಪ್ತಿಃ ಸುದಾರ್ಢ್ಯಂ ಪರತನ್ತ್ರತಾ ಚ ।

ಸಮಾನಧರ್ಮಃ ಕೃತಶೇಷತಾ ಚ ಲೋಕೋಪಮಾ ಪೂರ್ವಮತಾನುಸಾರಾಃ ॥118 ॥**

(###sudha --)

ವಿಶೇಷಸಾಮ್ಯಶ್ರುತಿರಾಢ್ಯತಾ ಚ ಸಮಾನಲೋಪೋ ಮಹಿಮಾ ವಿಶೇಷಃ ।

ಕೃತಾರ್ಥತಾ ಶಶ್ವದನುಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಸಿದ್ಧಾನ್ತನಿರ್ಣೀತಿವಿಶಿಷ್ಟಹೇತವಃ ॥119 ॥**

(###sudha --)

ಸಮತೀತಪಾದೇ ನಿರಾನ್ತರಾತೀತಪಾದೇ । ಸ್ವಪಕ್ಷೇ ಸಿದ್ಧಾನ್ತವಿಷಯೇ । ನಿರ್ಣಯಗಾ ನಿರ್ಣಯಹೇತವಃ ಸುಯುಕ್ತಯಃ । ಪೂರ್ವಮತಾನುಸಾರಾ ಯುಕ್ತಯೋ ಅಸ್ಮಿನ್ ಪಾದೇಽನುಸ್ರಿಯನ್ತ ಏತಾಭಿರಿತ್ಯನುಸಾರಾಃ । ಸಿದ್ಧಾನ್ತನಿರ್ಣೀತೇರ್ವಿಶಿಷ್ಟಹೇತವಃ ।

ಅನೇಕಲಯಾಧಿಕರಣಮ್ ॥5 ॥**

(###sudha --)

h ॥ ದೇವಾನಾಂ ಪಞ್ಚಸ್ವಪಿ ಭೂತೇಷು ಲಯಃ ॥

(###sudha --)

ನೈಕಸ್ಮಿನ್ ದರ್ಶಯತೋಹಿ । ಅತ್ರ "ಅಗ್ನೌ ಸರ್ವೇ ದೇವಾ ವಿಲೀಯನ್ತೇ", "ಭೂತೇಷು ದೇವಾ ವಿಲೀಯನ್ತೇ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿದ್ವಯವಿಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯಾ ಕಿಮಗ್ನಾವೇಕಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ವೇ ದೇವಾ ವಿಲೀಯನ್ತೇ, ಉತ ಪಞ್ಚಸ್ವಪಿ ಭೂತೇಷ್ವಿತಿ ಸಂಶಯೇಽಗ್ನಾವೇಕಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಸರ್ವೇಷಾಂ ದೇವಾನಾಂ ಲಯಃ । ಅಗ್ನಿಶ್ರುತೇರ್ನಿರವಕಾಶತ್ವಾತ್, ಭೂತಶ್ರುತೇಸ್ತು ಸಾವಕಾಶತ್ವಾತ್ । ಏಕಸ್ಮಿನ್ನಗ್ನೌ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಚ ಲಯೇಽಗ್ನೇಶ್ಚ ವಾಯೌ ವಾಯೋರಾಕಾಶೇ ಸತಿ ಭೂತೇಷ್ವಿತಿ ಬಹುವಚನೋಪಪತ್ತೇರಿತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಿತಮ್

#sutraಓಂ ನೈಕಸ್ಮಿನ್ ದರ್ಶಯತೋಹಿ ಓಂ ॥6 ॥**

(###sudha --)

ನೈಕಸ್ಮಿನ್ನಗ್ನೌ ಸರ್ವೇಷಾಂ ದೇವಾನಾಂ ಲಯಃ । ಕಿನ್ತು ಪಞ್ಚಸ್ವಪಿ ಭೂತೇಷು । ಕುತಃ? "ಪೃಥಿವ್ಯಾಮೃಭವೋ ವಿಲೀಯನ್ತೇ ವರುಣೇಽಶ್ವಿನಾವಗ್ನಾವಗ್ನ್ಯೋ ವಾಯಾವಿನ್ದ್ರಃ ಸೋಮ ಆದಿತ್ಯೋ ಬೃಹಸ್ಪತಿರಿತ್ಯಾಕಾಶ ಏವ ಸಾಧ್ಯಾ ವಿಲೀಯನ್ತೇ" "ಋಭವಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ವರುಣ ಆಪೋಽಗ್ನ್ಯಸ್ತೇಜಸಿ ಮರುತೋ ಮಾರುತ ಆಕಾಶೇ ವಿನಾಯಕಾ ವಿಲೀಯನ್ತೇ" ಇತಿ ಶ್ರುತೀ ಯಥಾಯೋಗಂ ಪಞ್ಚಸ್ವಪಿ ಭೂತೇಷು ದೇವಾನಾಂ ಲಯಂ ದರ್ಶಯತೋ ಹೀತಿ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ಭೂತಪ್ರಕರಣಸ್ಥವಾಯುಶಬ್ದಸ್ಯ ಮುಖ್ಯವಾಯುಪರತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರ ವಾಯಾವಿನ್ದ್ರ ಇತಿ ವಾಯುಶಬ್ದೋ ಭೂತವಾಯೋರಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ವಾಚಕೋ ವಿವಕ್ಷಿತ ಇತಿ ಪ್ರತೀಯತೇ। ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಸಙ್ಕೀರ್ತನೇನ ಭೂತಪ್ರಕರಣಾತ್। ಸೂತ್ರಕೃತಾ ಚ ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು ದೇವಾನಾಂ ಲಯ ಇತ್ಯತ್ರಾರ್ಥೇ ಗೃಹೀತೇಯಂ ಶ್ರುತಿಃ। "ಭೂತೇಷು ತಚ್ಛ್ರುತೇಃ" ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮಾತ್। ತತೋಽಪ್ಯಪ್ರಧಾನೋ ವಾಯುರಿತಿ ಪ್ರತೀತಿನಿವಾರಣಾಯಾಽಽಹ ಪ್ರಧಾನೇತಿ।

ಪ್ರಧಾನವಾಯುಸ್ತ್ವಿಹ ವಾಯುನಾಮಾ ಭೂತೇಷ್ವಿತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಗತೋಽಪಿ ಯುಕ್ತ್ಯಾ।

ಯಸ್ಮಾಚ್ಛ್ರುತೌ ಪವತೇ ಚೇತಿ ಭೂರಿ ಪ್ರೋಕ್ತೋ ಯತೋ ಭೂತಮಾನೀ ಚ ಸೋಽಪಿ।

ಮಹಾಮಾನೀ ತ್ವಲ್ಪಮಾನೀ ಚ ಯಸ್ಮಾತ್ ತಚ್ಛಬ್ದೇನಾಪ್ಯುಚ್ಯತೇ ತೇನ ಸೋಽಪಿ ॥120॥**

(###sudha --)

ತುಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣೇ। ಇಹ ಶ್ರುತೌ ಭೂತೇಷ್ವಿತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಗತೋಽಪೀತಿ ಶಙ್ಕಾಬೀಜಾನುವಾದಃ। ಭೂತೇಷು ಲಯಂ ವಕ್ಷ್ಯಾಮೀತ್ಯಾಶಯೇನ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಯತ್ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಕಂ ತದ್ಗತೋಽಪೀತಿ। ಯದ್ವಾ ಭೂತೇಷು ದೇವಾನಾಂ ಲಯ ಇತ್ಯತ್ರಾರ್ಥೇ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ಗೃಹೀತಂ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಂ ತದ್ಗತೋಽಪೀತಿ। ಕುತಃ? ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಉತ್ತಮಾನಾಮಿನ್ದ್ರಾದೀನಾಮಧಮೇ ಭೂತವಾಯೌ ಲಯಾನುಪಪತ್ತೇರಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ಪ್ರಧಾನವಾಯಾವಪಿ ಕಥಮಿನ್ದ್ರಾದೀನಾಂ ಲಯೋಪಪತ್ತಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಯಸ್ಮಾದಿತಿ। ಯಸ್ಮಾತ್ ಕಾರಣಾತ್ "ಸಾ ವಾ ಏಷಾ ದೇವತಾಽನಾದಿಯೋರ್ಽಯಂ ಪವತೇ" ಇತಿ ಶ್ರುತೌ ಚಶಬ್ದಾದನ್ಯಾಸ್ವಪಿ ಶ್ರುತಿಷು ಪ್ರಧಾನವಾಯುಃ ಭೂರಿ ಭೂರಿತ್ವೇನ ಸಕಲಜೀವೋತ್ತಮತ್ವೇನ ಪ್ರೋಕ್ತಃ, ತಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಮಿನ್ನಿನ್ದ್ರಾದೀನಾಂ ಪ್ರಲಯೋಪಪತ್ತೇಃ, ಪ್ರಧಾನವಾಯುಸ್ತ್ವಿಹ ವಾಯುನಾಮೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ।

ಯದ್ವಾ "ಏಷ ವೈ ಬ್ರಹ್ಮ ಯೋಽಯಂ ಪವತೇ ತಮೇತಾಃ ಪಞ್ಚ ದೇವತಾಃ ಪರಿಮ್ರಿಯನ್ತೇ ವಿದ್ಯುದ್ ವೃಷ್ಟಿಶ್ಚನ್ದ್ರಮಾ ಆದಿತ್ಯೋಽಗ್ನಿಃ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿರತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತಾ। ತತ್ರ ಭೂರಿ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ಸೂರ್ಯಾದೀನಾಂ ಸಂಹರ್ತಾ ಪ್ರೋಕ್ತ ಇತಿ।

ಏವನ್ತರ್ಹಿ ಭೂತಪ್ರಕರಣಬಾಧಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಯತ ಇತಿ। ನ ಕೇವಲಮಪ್ರಧಾನವಾಯುಃ ಕಿನ್ತು ಸ ಪ್ರಧಾನವಾಯುರಪಿ ಭೂತಮಾನಿತ್ವಾದ್ ಭೂತನಾಮಾ ಚೇತಿ ಚಾರ್ಥಃ। ಅತಃ ಪ್ರಕರಣವಿರೋಧಾಭಾವಾತ್ ಪ್ರಧಾನವಾಯುರೇವೇಹ ವಾಯುನಾಮೇತಿ। ಉಕ್ತಮೇವ ಪ್ರಪಞ್ಚಯತಿ ಮಹಾಮಾನೀತಿ। ಮಹಾಂಶ್ಚಾಸೌ ಮಾನೀ ಚೇತಿ ಮಹಾಮಾನೀ ಸರ್ವಾಭಿಮಾನೀತಿ ಯಾವತ್। ಯಥಾ ಸಮಸ್ತರಾಷ್ಟ್ರಾಧಿಪತೀ ರಾಜಾ ತದನ್ತರ್ಗತಸ್ಯ ಗ್ರಾಮಸ್ಯಧಿಪತಿರ್ಭವತಿ, ಏವಂ ಸರ್ವಾಭಿಮಾನೀ ಪ್ರಧಾನವಾಯುರಲ್ಪಸ್ಯ

ವಾಯೋರ್ಭೂತಸ್ಯಾಭಿಮಾನೀ ಭವೇದೇವ। ತಚ್ಛಬ್ದೇನ ಭೂತಶಬ್ದೇನ। ನ ಕೇವಲಂ ವಾಯುಶಬ್ದೇನೇತ್ಯಪೇರರ್ಥಃ॥*#### h॥ ಇತ್ಯನೇಕಲಯಾಧಿಕರಣಮ್॥5॥**

#aಅಥ ಪರಲಯಾಧಿಕರಣಮ್॥7॥**

(###sudha --)

h॥ ದೇವಾನಾಂ ಚತುರ್ಮುಖದ್ವಾರಾ ವಿಷ್ಣೌ ಲಯಃ॥

(###sudha --)

"ತಾನಿ ಪರೇ ತಥಾ ಹ್ಯಾಹ" ಇತಿ ಸೂತ್ರಮ್।

#sutraಓಂ ತಾನಿ ಪರೇ ತಥಾ ಹ್ಯಾಹ ಓಂ॥15॥**

(###sudha --)

ಅಸ್ಯಾರ್ಥಃ ತಾನಿ ಭೂತಾಭಿಮಾನಿಪ್ರಭೃತೀನಿ ದೈವಾನಿ ಪರೇ ಪರಮಾತ್ಮನಿ ಲೀಯನ್ತೇ ತಥಾಹ್ಯಾಹ ಶ್ರುತಿರಿತಿ।

h॥ ಸರ್ವೇಷಾಂ ದೇವಾನಾಂ ಇನ್ದ್ರಕಾಮಯೋಃ, ತಯೋಃ ವಾರುಣೀಸುಪರ್ಣೀದ್ವಾರಾ ಶೇಷಗರುಡಯೋಃ,

ತಯೋರ್ವಾರ್ಣೀದ್ವಾರಾ ವಿರಿಞ್ಚೇ ಲಯಃ, ತತೋ ವಿಷ್ಣೌ ಲಯಃ ॥

(###sudha --)

ಅತ್ರ ಸರ್ವೇಷಾಂ ದೇವಾನಾಂ ಪರಮಾತ್ಮನಿ ಸಾಕ್ಷಾಲ್ಲಯಃ ಪ್ರತೀಯತೇ। ತತ್ಪರಿಹಾರಾಯ ಭಾಷ್ಯಂ "ಪ್ರಾಣದ್ವಾರೇಣ" ಇತಿ। ತತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಾಣೇ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸಾಕ್ಷಾಲ್ಲಯಃ ಪ್ರತೀಯತೇ। ಅತೋ ವಿಸ್ಪಷ್ಟಂ ವ್ಯಾಚಷ್ಟೇ ತಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ।

ತಸ್ಮಿನ್ ಲಯಂ ಯಾನ್ತಿ ಭೂತಾನ್ಯಶೇಷಕ್ರಮಾವಿರೋಧೇನ ಸ ಏವ ವಿಷ್ಣೌ।

ಇನ್ದ್ರಾದೀನಾಂ ತತ್ರ ಲಯಃ ಕ್ರಮಂ ತು ಪ್ರೋಕ್ತಂ ವಿಶೇಷಾದನುಸೃತ್ಯ ನಾನ್ಯತ್॥121॥**

(###sudha --)

ಅಶೇಷಕ್ರಮಾವಿರೋಧೇನ ಶ್ರುತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಂ ಸರ್ವಂ ಕ್ರಮಮನುಸೃತ್ಯ। ಭೂತಾನಿ ಭೂತಾದೀನಿ ದೈವಾನಿ ತಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಧಾನವಾಯೌ ಲಯಂ ಯಾನ್ತಿ। ಸ ಏವ ವಿಷ್ಣೌ ಲಯಂ ಯಾತಿ। ಯಶ್ಚ "ವಾಯಾವಿನ್ದ್ರಃ" ಇತಿ ಶ್ರುತಾವಿನ್ದ್ರಾದೀನಾಂ ಪ್ರಧಾನವಾಯೌ ಲಯೋಽಭಿಹಿತಃ ಸೋಽಪಿ ನ ಸಾಕ್ಷಾದಿತ್ಯಾಹ -- ಇನ್ದ್ರಾದೀನಾಮಿತಿ। ತತ್ರ ಪ್ರಧಾನವಾಯೌ। ವಿಶೇಷಾದಿತಿ ತೃತೀಯಾರ್ಥೇ ಪಞ್ಚಮೀ। ವಿಶೇಷವಾಕ್ಯೇನ ಪ್ರೋಕ್ತಮನುಸೃತ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವ್ಯಃ। ನತ್ವನ್ಯದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ತತ್ರ ಲಯ ಇತಿ। ವಿಶೇಷವಾಕ್ಯವಿರೋಧಾದಿತಿ ಭಾವಃ।

ತಮೇವ ಕ್ರಮಂ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪೇಣ ತಾವದಾಹ -- ತಸ್ಮಾದಿತಿ।

ತಸ್ಮಾದಶೇಷಾ ಗಿರಿಜಾಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ತಯೈವ ರುದ್ರಂ ಸಹ ತೇನ ವಾಣೀಮ್।

ತಯಾ ಪತಿಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಸಹೈವ ತೇನ ಲಯಂ ಹರೌ ಯಾನ್ತಿ ಸಮಸ್ತಜೀವಾಃ॥122॥**

(###sudha --)

ವಿಶೇಷಪ್ರಮಾಣಸ್ಯ ಸರ್ವಥಾಽನುಸರ್ತವ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ। ಅತ್ರ ಗಿರಿಜಾಶಬ್ದೋ ವಾರುಣೀಸೌಪರ್ಣೀಪರೋ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಃ। ತಥಾ ರುದ್ರಶಬ್ದಃ ಶೇಷಗರುಡಪರಃ। ತಥಾಚ ವಕ್ಷ್ಯತಿ। (1353) ತಯಾ ಗಿರಿಜಯಾ ಸಹೈವ ರುದ್ರಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ। ಪತಿಂ ವಾಣ್ಯಾಃ। ಸಮಸ್ತಜೀವಾ ಇತ್ಯಸ್ಯೈವ ವಿವರಣಮ್ ಅಶೇಷಾ ಇತಿ। ಯದ್ವಾ ರುದ್ರಂ ಪ್ರವಿಶನ್ತೀತ್ಯಧ್ಯಾಹಾರೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮ್। ಅಸ್ಯೈವ ವಿವರಣಮುತ್ತರವಾಕ್ಯಜಾತಮ್।

h॥ ಚನ್ದ್ರವರುಣಯೋರನಿರುದ್ಧೇ, ತಸ್ಯ ಕಾಮೇ, ತಸ್ಯ ವಾರುಣ್ಯಾಮ್, ತಸ್ಯಾಃ ಶೇಷೇ, ತಸ್ಯ ವಾಣ್ಯಾಮ್, ತಸ್ಯಾಃ ವಿರಿಞ್ಚೇ ಇತಿ ಶೇಷಮಾರ್ಗಪ್ರದರ್ಶನಮ್॥

(###sudha --)

ತತ್ರ “ವಾಯಾವಿನ್ದ್ರಃ” ಇತಿ ಶ್ರುತಾವುಕ್ತಾನಾಮಿನ್ದ್ರಾದೀನಾಂ ಚತುರ್ಣಾಂ ಪೃಥಿವ್ಯಾದೀನಾಂ ಭೂತಾನಾಂ ಚ ಕ್ರಮೇಣೈವ ವಾಯೌ ಪ್ರವೇಶ ಇತಿ ಯದುಕ್ತಮ್, ತತ್ ತಾವತ್ ಪ್ರಪಞ್ಚ್ಯತೇ। ಇಹ ದ್ವೌ ಮಾರ್ಗೌ ಶೇಷಮಾರ್ಗೋ ಗರುಡಮಾರ್ಗಶ್ಚ। ತತ್ರ ಶೇಷಮಾರ್ಗಮಾದಾವಾಹ ಸೋಮಸ್ತ್ವಿತಿ।

ಸೋಮಸ್ತು ವಾರೀಶಯುತೋಽನಿರುದ್ಧಂ ವಿಶತ್ಯಸೌ ಕಾಮಮಸೌ ತು ವಾರುಣೀಮ್।

ಸಾ ಶೇಷದೇವಂ ಸ ಗಿರಂ ಚ ಸೈವ ವಾಯುಂ ವಿಶತ್ಯಞ್ಜ ಇತೀಹ ನಿರ್ಣಯಃ॥123॥**

(###sudha --)

ವಾರೀಶಯುತ ಇತ್ಯನೇನಾಬ್ದೇವತಾಯಾ ವರುಣಸ್ಯ ಸೋಮೇ ಲಯ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ। ಇಹೇನ್ದ್ರಾದಿಚತುಷ್ಟಯೇ ಸೋಮಸ್ಯ ಭೂತೇಷ್ವಪಾಂ ಚ ವಾಯುಪ್ರವೇಶೇ ನಿರ್ಣಯಃ।

h॥ ಮುಕ್ತಿಪ್ರಕರಣೇ ಉಮಾರುದ್ರಶಬ್ದಯೋಃ ವಾರುಣೀಶೇಷಪರತ್ವಮ್, ಭಾರತೀಪ್ರಾಣಶಬ್ದಯೋಃ ವಾಣೀವಿರಿಞ್ಚಪರತ್ವಮ್ ॥

(###sudha --)

ಪ್ರಾಗ್ ಗಿರಿಜಾಂ ರುದ್ರಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್। ಇದಾನೀಂ ಚ ಗಿರಂ ವಾಯುಮಿತಿ। ಏತೇ ಚತ್ವಾರಃ ಶಬ್ದಾಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಪದಾರ್ಥಕಾ ಇತಿ ಪ್ರತೀತಿಂ ವಾರಯಿತುಮಾಹ ಉಮೇತಿ।

ಉಮಾಗಿರೀಶಾವಪಿ ಭಾರತೀರಾವಿತಿ ಸ್ಮ ವಾಗ್ ವೇದಗತಾ ಬ್ರವೀತಿ।

ಅಹೀನ್ದ್ರಪತ್ನೀಮಹಿಪಂ ವಿರಿಞ್ಚಪತ್ನೀಂ ವಿರಿಞ್ಚಂ ಚ ವಿಮುಕ್ತಿಕಾಲೇ ॥124॥**

(###sudha --)

ಉಮಾಗಿರೀಶಾವಿತಿ ಭಾರತೀರಾವಿತ್ಯಪಿ। ಈರಃ ಸಮೀರಃ। ವಾಗಿತ್ಯೇತತ್ ಪರ್ಯಾಯಸಮುದಾಯೋ ಗೃಹ್ಯತೇ। ಪ್ರತೀತಾರ್ಥತ್ವೇ ಕಿಂ ಬಾಧಕಮಿತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ವಿಮುಕ್ತಿಕಾಲ ಇತಿ। ವಿಮುಕ್ತಿಪ್ರತಿಪಾದನಾವಸರೇ। ಏತೇನೋಮಾದೀನಾಂ ಚತುರ್ಣಾಮಿಹ ಜನ್ಮನಿ ಮುಕ್ತ್ಯಭಾವಾದಿತಿ ಬಾಧಕಂ ಸೂಚಿತಂ ಭವತಿ। ವೇದವಾಕ್ಯಾನುಸಾರಿಣೋ ವಯಮಪಿ ತಥೈವ ಪ್ರಯುಕ್ತವನ್ತಃ ಸ್ಮ ಇತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಉಮಾದಿಪದಾನಾಂ ವಾರುಣ್ಯಾದಿವಾಚಕತ್ವೇ ನಿಮಿತ್ತೋಕ್ತಿಃ, ಲಾಕ್ಷಣಿಕಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗೇ ಪ್ರಯೋಜನೋಕ್ತಿಶ್ಚ॥

(###sudha --)

ಉಮಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ವಾರುಣ್ಯಾದಿವೃತ್ತೌ ಕಿಂ ನಿಮಿತ್ತಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತ ಏವೇತಿ।

ತ ಏವ ಯತ್ ತತ್ಪದಮಾಪ್ನುವನ್ತಿತತ್ಕಾಲ ಏತಾನ್ ಸಮುಪಾಸ್ಯ ಜೀವಾಃ।

ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಕಾಲೇ ಪ್ರವಿಶನ್ತಿ ಚೈತಾನಿತಿ ಸ್ಮ ವಾಕ್ ತಾದೃಶತಾಮುಪೈತಿ॥125॥**

(###sudha --)

ಯದ್ ಯಸ್ಮಾತ್ ತ ಉಮಾದ್ಯಾ ಏವ ತತ್ಪದಂ ವಾರುಣ್ಯಾದಿಪದಮುತ್ತರಕಲ್ಪೇ ಪ್ರಾಪ್ನುವನ್ತಿ ತಸ್ಮಾದಿತಿ ಪೂರ್ವೇಣ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಅನೇನೋಮಾತ್ವಾದೀನಾಂ ವಾರುಣೀತ್ವಾದೀನಾಂ ಚೈಕದ್ರವ್ಯಸಮ್ಬನ್ಧೋ ಲಕ್ಷಣಾಬೀಜಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ।

ಪ್ರಸಿದ್ಧಪದತ್ಯಾಗೇನಾಪ್ರಸಿದ್ಧಪದಪ್ರಯೋಗೇ ಕಿಂ ಪ್ರಯೋಜನಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತತ್ಕಾಲ ಇತಿ। ತತ್ಕಾಲೇ ಉಮಾತ್ವಾದಿಕಾಲೇ। ಏತಾನುಮಾದೀನ್ ದೇವಾನ್। ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಕಾಲೇ ತೇಷಾಮೇವ ವಾಯ್ವಾದೀನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾದೇಃ ಕಾಲೇ। ಏತಾನ್ ವಾರುಣ್ಯಾದೀನ್। ಚೋ ಯಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥೇ। ಇತಿ ತಸ್ಮಾತ್। ವಾಗ್ ವೇದವಾಣೀ। ತಾದೃಶತಾಂ ಉಮಾದಿಶಬ್ದವತ್ತಾಮ್।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಯೋ ಯಸ್ಮಿನ್ನತಿಪರಿಚಯವಾನ್ ತಸ್ಯಾಽಶ್ರಮಾನ್ತರಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಾದಿನಾ ನಾಮಾನ್ತರೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇಽಪಿ ತದಭಿಜ್ಞಾಸ್ತಂ ಪ್ರತಿ ತಂ ಪೂರ್ವನಾಮ್ನೈವ ವ್ಯವಹರನ್ತೀತಿ ಲೋಕೇ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್। ತಥಾಽತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಯೋಗ ಇತಿ ಕಿಂ ಪ್ರಯೋಜನಾನ್ವೇಷಣೇನೇತಿ।

h॥ ಅಗ್ನೇಃ ಸೂರ್ಯೇ, ತಸ್ಯ ಬೃಹಸ್ಪತೌ, ತಸ್ಯ ಇನ್ದ್ರೇ, ತಸ್ಯ ಸೌಪರ್ಣ್ಯಾಮ್, ತಸ್ಯಾಃ ಸುಪರ್ಣೇ,

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತಸ್ಯ ವಾಣ್ಯಾಮ್, ತಸ್ಯಾ ವಿರಿಞ್ಚೇ ಲಯ ಇತಿ ಗರುಡಮಾರ್ಗಃ ll

(###sudha --)

ಇದಾನೀಂ ಗರುಡಮಾರ್ಗಮಾಹ ಸೂರ್ಯ ಇತಿ।

ಸೂರ್ಯೋಽಗ್ನ್ಯುಕ್ತೋ ಗುರುಮಾಪ್ಯ ತೇನ ಶಕ್ರಂ ಸಹೈತೇನ ಸುಪರ್ಣಪತ್ನೀಮ್।

ತಯಾ ಸುಪರ್ಣಂ ಸಹ ತೇನ ವಾಣೀಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಮೇತದ್ಗತ ಏವ ಯಾತಿ ll126 ll**

(###sudha --)

ಅಗ್ನ್ಯುಕ್ತ ಇತ್ಯನೇನಾಗ್ನೇಃ ಸೂರ್ಯೇ ಲಯ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ। ಅನೇನ "ಅಗ್ನಿರಿನ್ದ್ರೇ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ ಪರಮ್ಪರಾಪೇಕ್ಷೇತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ। ಏತದ್ಗತೋ ವಾಣೀಗತ ಏವ। ಏತೇನೇನ್ದ್ರಾದಿಷ್ವಿನ್ದ್ರಾದಿತ್ಯಬೃಹಸ್ಪತೀನಾಮ್, ಭೂತೇಷು ತೇಜಸೋ ವಾಯೌ ಲಯೋ ವಿವೃತೋ ಭವತಿ।

h ll ಇನ್ದ್ರಲಯೋಕ್ತಿಸಮಯೇ ಉಮಾರುದ್ರಪದಯೋಃ ಸುಪರ್ಣೀಸುಪರ್ಣಪರತ್ವಮ್ ll

(###sudha --)

ನನ್ವೇತತ್ "ಇನ್ದ್ರ ಉಮಾಯಾಮುಮಾ ರುದ್ರೇ ವಿಲೀಯತ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿವಿರುದ್ಧಮ್। ಉಮಾರುದ್ರಶಬ್ದಯೋಃ ಸ್ವಾರ್ಥಪರಿತ್ಯಾಗೇಽಪಿ ವಾರುಣೀಶೇಷಪರತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತತ್ವಾದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಇನ್ದ್ರೇತಿ।

ಇನ್ದ್ರಪ್ರವೇಶಸ್ತು ಯದೋಚ್ಯತೇಽತ್ರ ತದಾ ಹ್ಯುಮೇತ್ಯೇವ ಸುಪರ್ಣಪತ್ನೀ।

ಉಕ್ತಾ ಸುಪರ್ಣಶ್ಚ ಗಿರೀಶನಾಮ್ನಾ ತತೋ ವಿರೋಧಶ್ಚ ನ ಕಶ್ಚನಾತ್ರ ll127 ll**

(###sudha --)

ಯದಾತದಾಶಬ್ದಾವಧಿಕರಣಮಾತ್ರಸ್ಯ ಉಪಲಕ್ಷಕೌ। ಯತ್ರ ಶ್ರುತೌ। ಅತ್ರ ಉಮಾಯಾಮಿನ್ದ್ರಪ್ರವೇಶ ಉಚ್ಯತೇ। ತಸ್ಯಾಶ್ಚ ಉಮಾಯಾ ರುದ್ರೇ। ಸುಪರ್ಣಪತ್ನ್ಯೇವ। ಗಿರೀಶನಾಮ್ನಾ ಗಿರೀಶಪರ್ಯಾಯೇಣ। ಸೌಪರ್ಣ್ಯಾಮಿನ್ದ್ರಲಯಸ್ಯ ಬಲವಚ್ಛ್ರುತಿಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿತಿ ಹಿಶಬ್ದಃ। ಅತ್ರ ಪದಸಾದೃಶ್ಯಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮಿತಿ ಭಾವಃ।

h ll ಭೃಗ್ವಾದೀನಾಂ ದಕ್ಷದ್ವಾರಾ ಇನ್ದ್ರೇ ಲಯಃ, ವೈವಸ್ವತಾದಿಮನೂನಾಂ

ಪ್ರಿಯವ್ರತಾದಿರಾಜ್ಞಾಂ ಚ ಸ್ವಾಯಮ್ಭುವಮನುದ್ವಾರಾ ಇನ್ದ್ರೇ ಲಯಃ ll

(###sudha --)

ಅಧುನಾ "ತಾನಿ ಪರೇ" ಇತ್ಯುಕ್ತಾನಾಂ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭೇ ಲಯಪ್ರಕಾರಮಾಹ --ಭೃಗ್ವಾದಯ ಇತಿ।

ಭೃಗ್ವಾದಯೋ ದಕ್ಷಮವಾಪ್ಯ ತೇನ ಪ್ರಾಪ್ಯೇನ್ದ್ರಮೇತೇನ ಸುಪರ್ಣಪತ್ನೀಮ್ ।

ವಿಶನ್ತಿ ಯೇ ಮನವೋ ರಾಜಮುಖ್ಯಾ ಮನುಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯಾತ್ರ ಗತಾ ಮಹೇನ್ದ್ರಮ್ ॥128॥**

(###sudha --)

ಸುಪರ್ಣಪತ್ನ್ಯಾಃ ಸುಪರ್ಣೇ ಲಯಃ ಸಿದ್ಧ ಏವ । ಇನ್ದ್ರಪರ್ಯನ್ತಮೇವ ವಕ್ತವ್ಯೇಽಧಿಕವಚನಮುಕ್ತದಾರ್ಢ್ಯಾರ್ಥಮ್ । ಏವಮುತ್ತರತ್ರಾಪಿ । ಯೇ ಮನವೋ ವೈವಸ್ವತಾದ್ಯಾಃ, ಯೇ ಚ ರಾಜಮುಖ್ಯಾಃ ಪ್ರಿಯವ್ರತಾದ್ಯಾಃ, ತೇ ಸ್ವಾಯಮ್ಭುವಮನುಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಅತ್ರ ಸ್ವಾಯಮ್ಭುವೇ ಮನೌ ಗತಾ ವರ್ತಮಾನಾ ಮಹೇನ್ದ್ರಂ ವಿಶನ್ತೀಯುಭಯತ್ರ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ ।

h ॥ ಧರಾವಿನಾಯಕಯೋಃ ಬೃಹಸ್ಪತಿದ್ವಾರಾ ಇನ್ದ್ರೇ ಲಯಃ,

ಸನಕಸನನ್ದನಸನಾತನಾನಾಂ ಕಾಮೇ ಲಯಃ, ಉಕ್ತಾನ್ಯದೇವಾನಾಂ ಅಗ್ನೌ ಲಯಃ ॥

(###sudha --)

ಭೂತೇಷು ಪೃಥಿವ್ಯಾಕಾಶಯೋರ್ಲಯಪ್ರಕಾರೋ ವಕ್ತವ್ಯಸ್ತಮಾಹ ಆಕಾಶ ಇತಿ ।

ಆಕಾಶ ಉರ್ವೀ ಚ ಗುರುಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ತೇನೈವ ಯಾತಃ ಪುರುಹೂತದೇವಮ್ ।

ಸನಾದಯೋ ಯತಯಃ ಕಾಮಮೇವ ವಿಶನ್ತಿ ಶಿಷ್ಟಾ ಅಪಿ ಹವ್ಯವಾಹಮ್ ॥129॥**

(###sudha --)

ವಾಯುಭೂತಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಾಭಿಮಾನೀ ಪ್ರಧಾನವಾಯುರಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಅಮುಖ್ಯಾಭಿಮಾನಿನಸ್ತು "ಶಕ್ರಂ ಮರುದ್ಗಣಾಃ" ಇತಿ ಲಯೋ ವಕ್ಷ್ಯತೇ ।(1358) ಸನಾದಯ ಇತಿ । ಸನತ್ಕುಮಾರವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾಃ । ತಸ್ಯ ಕಾಮಾವತಾರತ್ವಾತ್ । ಕಾಮಸ್ಯ ತು ವಾರುಣ್ಯಾಮುಕ್ತ ಏವ ಲಯಃ । ಶಿಷ್ಟಾ ಉಕ್ತೇಭ್ಯಃ । ಏತೇನ "ಅಗ್ನೌ ಸರ್ವೇ ದೇವಾ ವಿಲೀಯನ್ತ" ಇತ್ಯಸ್ಯ ವಿಷಯೋ ದರ್ಶಿತಃ ।

h ॥ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಾಚಾರವತಾಂ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಯಮೇ ಪ್ರವೇಶಃ, ಪಿತೃಣಾಂ ಲಯಃ,

ತಸ್ಯ ಸ್ವಾಯಮ್ಭುವೇ ಲಯಃ, ಗನ್ಧರ್ವಾದೀನಾಂ ಕುಬೇರದ್ವಾರಾ ಚನ್ದ್ರೇ ಲಯಃ ॥

(###sudha --)

ವರ್ಣಾಶ್ರಮಾಚಾರರತಾ ಮನುಷ್ಯಾ ಧರ್ಮಂ ಮನುಂ ಸೋಽಪಿ ಸಮೇತಿ ಕಾಲೇ ।

ತಮೇವ ಸರ್ವೇ ಪಿತರಃ ಸುರಾನುಗಾಃ ಸರ್ವೇ ಕುಬೇರಂ ಸ ಚ ಸೋಮಮೇವ ॥130॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಅಸ್ಯಾಪವಾದಮಾಹ ವರ್ಣಾಶ್ರಮೇತಿ। ಏತತ್ಪ್ರಸಙ್ಗಾನ್ಮುಕ್ತೌ ಪ್ರವೇಶಮಾತ್ರಮುಕ್ತಮ್, ನತು ದೇಹಲಯಃ। ತೇಷಾಮುತ್ಕ್ರಮಣಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್। ವರ್ಣಾಶ್ರಮಾಚಾರರತಾ ಇತ್ಯನೇನ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಮುಕ್ತೌ ವರ್ಣಾಶ್ರಮವತ್ತ್ವಮಸ್ತೀತಿ ಸೂಚಯತಿ। ಧರ್ಮಸ್ಯ ತು ಸ್ವಾಯಮ್ಭುವೇ ಮನೌ ಲಯ ಏವ। ಕಾಲೇ ಮೋಕ್ಷಕಾಲೇ। ಸರ್ವೇ ಪಿತರಃ ತಂ ಧರ್ಮಮೇವ ಸಂಯಾನ್ತಿ। ಸರ್ವೇ ಸುರಾನುಗಾ ಗನ್ಧರ್ವಾದ್ಯಾ ಕುಬೇರಮ್।

h ॥ ಸಾಯುಜ್ಯಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪಮ್ ॥

(###sudha --)

ಉಪಸಂಹರತಿ --ವಿಮುಕ್ತೀತಿ।

ವಿಮುಕ್ತಿಕಾಲೇ ಪ್ರವಿಶನ್ತ್ಯಭೀಕ್ಷ್ಣಂ ಭೋಗಾಂಶ್ಚ ತದ್ದೇಹಗತಾಃ ಪ್ರಭುಞ್ಜತೇ।

ಆನನ್ದಸುವ್ಯಕ್ತಿರಮುತ್ರ ತೇಷಾಂ ಭವತ್ಯತಶ್ಚೇಷ್ಟತ ಏವ ನಿರ್ಗತಾಃ।

ಕ್ರೀಡನ್ತಿ ಭೂಯಶ್ಚ ಸಮಾವಿಶನ್ತಿ ತಾನೇವಸಾಯುಜ್ಯಮಿದಂ ವದನ್ತಿ ॥131 ॥**

(###sudha --)

ಸಾಯುಜ್ಯಹೀನಾಸ್ತು ಲಯೇ ತು ಸರ್ವೇ ಪ್ರೋಕ್ತೇನ ಮಾರ್ಗೇಣ ವಿಶನ್ತಿ ಸೃಷ್ಟೌ।

ಬಹಿಶ್ಚ ನಿರ್ಯಾನ್ತಿತತೋಽನ್ಯದಾಽಪಿ ಸಾಯುಜ್ಯಭಾಜಾಂ ಭವತಿ ಪ್ರವೇಶಃ ॥132 ॥**

(###sudha --)

ಏವಂ ಸರ್ವೇ ಯಥೋಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣ ವಿಮುಕ್ತಿಕಾಲೇ ಪ್ರವಿಶನ್ತ್ಯುತ್ತಮಾನಿತಿ ಶೇಷಃ। ನ ಕೇವಲಂ ಪ್ರವಿಶನ್ತಿ, ಕಿನ್ತರ್ಹೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಭೀಕ್ಷ್ಣಮಿತಿ। ಆವಿಷ್ಟಗ್ರಹವದಿತ್ಯರ್ಥಃ।

ಕಿಮನೇನ ಪ್ರವೇಶೇನೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಆನನ್ದೇತಿ। ಅಮುತ್ರ ಉತ್ತಮೇಷು ಪ್ರವೇಶೇನ। ಪ್ರವಿಷ್ಟಾನಾಂ ಪುನರ್ನಿರ್ಗಮೋಽಸ್ತಿ ನವೇತಿ ಶಙ್ಕಾಯಾಮಾಹ ಅತಶ್ಚೇತಿ। ಅತ ಏಭ್ಯ ಉತ್ತಮೇಭ್ಯೋ ನಿರ್ಗತಾಶ್ಚೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಇಷ್ಟಂ ಇಚ್ಛಾ। ನಪುಂಸಕೇ ಭಾವೇ ಕ್ತಃ। ನಿರ್ಗತಾನಾಂ ಪುನಃ ಪ್ರವೇಶೋಽಸ್ತಿ ನವೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಭೂಯಶ್ಚೇತಿ। ನನ್ವೇವಂವಿಧಾ ಮುಕ್ತಿಃ ಕ್ವಾಪಿ ನೋಪಲಬ್ಧೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಸಾಯುಜ್ಯಮಿತಿ। ವದನ್ತಿ ಪುರಾಣಾದೀನಿ। ಸಯುಜಾಂ ಭಾವೋ ಹಿ ಸಾಯುಜ್ಯಮ್।

ಕಿಮಿದಂ ಸಾಯುಜ್ಯಂ ಸರ್ವೇಷಾಮಸ್ತಿ? ನೇತಿ ಬ್ರೂಮಃ। ತರ್ಹಿ ಸಾಯುಜ್ಯಹೀನಾನಾಂ ಕೀದೃಶೀ ವೃತ್ತಿರಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಸಾಯುಜ್ಯೇತಿ। ಲಯೇ ತು ಲಯ ಏವ। ವಿಶನ್ತ್ಯುತ್ತಮಾನ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಬಹಿಸ್ತೇಭ್ಯಃ। ಏತತ್ ಸಾಯುಜ್ಯಭಾಜಾಮಪಿ ಸಮಾನಮಿತಿ ನೇತ್ಯಾಹ -- ತತ ಇತಿ। ತತೋ ಲಯಕಾಲಾತ್।

h ॥ ಪರಮಶ್ರುತಿಃ, ಸೃಷ್ಟಿಕ್ರಮವೈಪರೀತ್ಯಮ್, ಬಿಮ್ಬಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬಭಾವಶ್ಚ ಉಕ್ತಲಯೇ ಪ್ರಮಾಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ನನ್ವೇತತ್ ಸರ್ವಂ ಕುತಃ ಪ್ರಮಾಣಾತ್ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಉಕ್ತಮಿತಿ।

ಉಕ್ತಂ ಸಮಸ್ತಂ ಪರಮಶ್ರುತೌ ಹಿ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಚ ಸರ್ಗಕ್ರಮತೋ ವಿಪರ್ಯಯಃ।

ಮುಕ್ತೌ ಲಯೇ ಯದ್ವದಥೋ ಲಯಶ್ಚ ವಿಪರ್ಯಯೇಣೇತ್ಯವದದ್ ಗಿರಾಂ ಪ್ರಭುಃ ॥133॥**

(###sudha --)

ಲಯೋ ಯತೋ ಮುಕ್ತಿರಿಯಂ ಸುರಾಣಾಮ್ಯೋಗೋ ವಿಶೇಷೇಣ ಚಯಂ ವದಿಷ್ಯತಿ।

ಉಕ್ತಶ್ಚ ಬಿಮ್ಬಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬಭಾವಃ ಪೈಙ್ಗಿಶ್ರುತಾವುಕ್ತಲಯಾನುಸಾರತಃ।

ಬಿಮ್ಬೇ ಲಯೋ ಯನ್ನಿಯತಶ್ಚ ಮುಕ್ತೌ ಚಿದಾತ್ಮನಾಂ ತದ್ವಶತಾ ಚ ಸರ್ವದಾ ॥134॥**

(###sudha --)

ಅಸ್ಯಾಸ್ಮಿನ್ ಲಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಸಮಸ್ತಮ್। ಪರಮಶ್ರುತಿಶ್ಚ ವಿಸ್ತರಭಯಾನ್ನ ಪಠಿತಾ। ಚಶಬ್ದ ಉತ್ತರವಾಕ್ಯೇನ ಸಮ್ಬದ್ಧ್ಯತೇ। ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಮಾಹ --ಸರ್ಗೇತಿ। ಮುಕ್ತೌ ಸರ್ಗಕ್ರಮತೋ ವಿಪರ್ಯಯ ಇತಿ। ಯೋ ಯಸ್ಮಾಜ್ಜಾತಸ್ತಸ್ಯ ತಸ್ಮಿನ್ ಮುಕ್ತಿರಿತಿ ತಾವದಙ್ಗೀಕರಣೀಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಏತಚ್ಚಾಪವಾದಾಭಾವೇ ಸತೀತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್। ತಥಾಚ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೇ।

ಕುತ ಏತದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಲಯ ಇತಿ। ಸಾಧಾರಣಪ್ರಲಯೇ ಸರ್ಗಕ್ರಮಾದ್ ವಿಪರ್ಯಯಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ। ಏತದಪಿ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಅಥೋ ಇತಿ। ಅಥೋಶಬ್ದೋಽರ್ಥಾನ್ತರೇ। ವಿಪರ್ಯಯೇಣ ಸರ್ಗಕ್ರಮಮಪೇಕ್ಷ್ಯ। ಅವದತ್ ಉಪಪಾದಿತವಾನ್। ಗಿರಾಂ ವೇದವಾಚಾಂ ಪ್ರಭುಃ ಸೂತ್ರಕಾರಃ। ಯಥಾ "ವಿಪರ್ಯಯೇಣ ತು ಕ್ರಮೋಽತ ಉಪಪದ್ಯತೇ ಚ" ಇತಿ। ಲಯೇ ಸೃಷ್ಟಿಕ್ರಮತೋ ವಿಪರ್ಯಯಶ್ಚೇನ್ಮುಕ್ತೌ ತಥಾ ಭಾವ್ಯಮಿತ್ಯತ್ರ ಕಿಂ ನಿಯಾಮಕಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಲಯ ಇತಿ। ಯತಃ ಕಾರಣಾತ್ ಸುರಾಣಾಂ ಲಯ ಏವೇಯಂ ಮುಕ್ತಿಃ, ನತು ಮನುಷ್ಯಾಣಾಮಿವ ಪ್ರಾಗೇವ ದೇಹಾದುತ್ಕ್ರಾನ್ತಿಃ। ತಸ್ಮಾದುಕ್ತಂ ಯುಕ್ತಮ್। ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಭಾವಾನ್ನ ಸಾಧ್ಯಾವಿಶಿಷ್ಟತಾದೋಷಃ। ಸರ್ಗಶ್ರೋಕ್ತ್ಯೈಕ್ತಾನುಗುಣ ಏವ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಸಿದ್ಧ ಇತಿ ಭಾವಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನನು ಪ್ರಾಙ್ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಭೋಗಾದಿಕಂ ಸಮರ್ಥಿತಮ್। ಇದಾನೀಂ ತೂಚ್ಯತೇ ಲಯ ಏವ ಮುಕ್ತಿರಿತಿ। ತತ್ ಕಥಂ ಪೂರ್ವಾಪರವಿರೋಧೋ ನ ಭವತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ಭೋಗ ಇತಿ। ವಿಶೇಷೇಣ ದೇವಪದಾದಪ್ಯತಿಶಯೇನ। ದೇಹಹಾನಿಲಕ್ಷಣಾ ಮುಕ್ತಿರ್ಲಯಾನ್ನ ವಿಶಿಷ್ಯತ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್, ನತು ಸರ್ವಾಽಪೀತಿ ಭಾವಃ। ಅತ ಏವ ಪ್ರಾಗಿಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್।

ಭೋಗಶ್ಚ ಮುಕ್ತಿರಿತಿ ಸೂತ್ರಕಾರಾನುಕ್ತಂ ಕಸ್ಮಾದುಪಸಙ್ಗೃಹ್ಯೇಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಯಮಿತಿ। ಯಂ ಭೋಗಂ ಚತುರ್ಥಪಾದೇ ಸೂತ್ರಕಾರೋ ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಮುಉಕ್ತಿತ್ವೇನ ಸಃ। ಪ್ರಮಾಣಾನ್ತರಂ ಚಾಽಹ ಉಕ್ತಶ್ಚೇತಿ। ಬಿಮ್ಬಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬಭಾವೋ ದೇವಾನಾಮುಕ್ತಲಯಾನುಸಾರತ ಇತಿ। ಯಸ್ಮಿನ್ ಯಸ್ಯಾಸ್ಮಾಭಿರ್ಲಯ ಉಕ್ತಃ ಸ ಬಿಮ್ಬಃ, ಅಪರಃ ಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬ ಇತ್ಯುಕ್ತಮಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ। ತತಃ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಬಿಮ್ಬ ಇತಿ। ಮೋಕ್ಷಾನನ್ತರಮಪಿ ಸರ್ವದಾ। ಏತದುತ್ತರತ್ರೋಪಯೋಗಿ। (1366) ಪ್ರಸಙ್ಗಾದಿಹ ಉಕ್ತಮ್। ಯದ್ ಯಸ್ಮಾತ್, ಮುಕ್ತೌ ಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬಸ್ಯ ಬಿಮ್ಬೇ ಲಯೋ ನಿಯತಃ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧಃ, ತಾನಿ ಚಾನ್ಯತ್ರ ಪಠಿತಾನಿ, ತಸ್ಮಾದುಕ್ತಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿ।

h ॥ ಮುಖ್ಯವಾಯೋಃ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾಂ ಲಯಃ, ಪುನಃ ಸೃಷ್ಟೌ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೇನ ಜನಿಃ, ತತೋ ಮುಕ್ತಿಃ ॥

(###sudha --)

ಯದುಕ್ತಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಭೂತಾನಾಂ ಪ್ರಾಣೇ ಲಯಃ, ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣಾವಿತಿ ತದಸತ್। "ಪ್ರಾಣಸ್ತೇಜಸಿ ತೇಜಃ ಪರಸ್ಯಾಂ ದೇವತಾಯಾಮ್" ಇತಿ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಾತ್। ಬಿಮ್ಬೇ ಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬಸ್ಯ ಲಯ ಇತಿ ಚಾಸತ್। ನಹಿ ಪ್ರಾಣಸ್ತೇಜೋಭೂತಸ್ಯ ಪ್ರತಿಬಿಮ್ಬ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ತೇಜೋಭಿಧಾಮಿತಿ।

ತೇಜೋಭಿಧಾಂ ತು ಶ್ರಿಯಮಾಪ್ಯ ವಿಷ್ಣುಮಗ್ರೇ ತತಃ ಪುತ್ರತಯೈವ ವಾಯುಃ।

ಆಪ್ತಃ ಪ್ರಸೂತಃ ಪುನರೇವ ವಿಷ್ಣುಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಮುಕ್ತಃ ಪ್ರಲಯೇಽತ್ರ ತಿಷ್ಠತಿ ॥135॥**

(###sudha --)

ವಾಯುಃ ಪ್ರಲಯೇ ತೇಜೋಽಭಿಧಾಂ ಶ್ರಿಯಮಾಪ್ಯ ತತ್ರ ಲೀನೋ ಭೂತ್ವಾ ವಿಷ್ಣುಮಾಪ್ತಃ। ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲೇ ಜಾತೇಽಗ್ರೇ ಸರ್ವೇಭ್ಯಃ ಪೂರ್ವಂ, ತತೋ ವಿಷ್ಣೋಃ, ಪುತ್ರತಯಾ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭತ್ವೇನ ಪ್ರಸೂತಃ। ಪುನರೇವ ಪ್ರಲಯೇ ಮುಕ್ತೌ ವಿಷ್ಣುಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಅತ್ರ ವಿಷ್ಣೌ ತಿಷ್ಠತಿ।

ಇದಮುಕ್ತಂ ಭವತಿ ತೇಜಃಶಬ್ದಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮೀವಾಚಿತ್ವಾನ್ನೋಕ್ತವಿರೋಧಃ। ಏವನ್ತರ್ಹಿ "ವಿಲೀನೋ ಹಿ ಪ್ರಕೃತೌ ಸಂಸಾರಮೇತಿ" ಇತಿ ಶ್ರುತೇರ್ವಾಯೋಃ ಸಂಸಾರಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಇಷ್ಟತ್ವಾತ್। ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭತ್ವೇನ ಪುನರ್ಜನನಾಙ್ಗೀಕಾರಾತ್। ಏವಮಪಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದೋ ಮುಕ್ತ್ಯಭಾವಪ್ರಸಙ್ಗ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭತ್ವಾನನ್ತರಂ ಮುಕ್ತಿಸ್ವೀಕಾರಾದಿತಿ। ಇದಂ ಚ ಪ್ರಾಣಶಬ್ದಸ್ಯ ವಾಯುವಾಚಿತ್ವಪಕ್ಷಮಾದಾಯೋಕ್ತಮ್। ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭವಾಚಿತ್ವಪಕ್ಷೇ ತು ಭಾಷ್ಯೋಕ್ತಂ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ll ಮುಕ್ತಭೋಗಪ್ರಕಾರಃ ll

(###sudha --)

ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಸ್ವಸ್ವೋತ್ತಮದೇವತಾಃ ಪ್ರವಿಶ್ಯಾವಸ್ಥಾನಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ನೈತಾವದೇವ । ಕಿನ್ತು ಭಗವತ್ಪ್ರವೇಶೋಽಪ್ಯಸ್ತಿ । ಉಕ್ತಶ್ಚ ಭೋಗೋ ನಾಽನನ್ದಸ್ಯ ಜನಕಃ ಕಿನ್ತು ವ್ಯಞ್ಜಕ ಏವ । ಆನನ್ದಸ್ತು ಸ್ವರೂಪಭೂತ ಇತ್ಯಾಹ -- ಸರ್ವೇಽಪೀತಿ ।

ಸರ್ವೇಽಪಿ ತೇ ಮುಕ್ತಗಣಾ ಅಮನ್ದ್ರಸಾನ್ದ್ರಂ ನಿಜಾನನ್ದಮಶೇಷತೋಽಪಿ ।

ಭುಞ್ಜನ್ತ ಏವಾಸತ ಈಶದೇಹೇ ಲಯೇಽಥ ಸರ್ಗೇ ಬಹಿರೇವ ಯಾನ್ತಿ ll136 ll**

(###sudha --)

ಸರ್ವೇಽಪೀತ್ಯುಕ್ತೇ ದೇವಾನಾಂ ಪ್ರಕೃತತ್ವಾತ್ ತ ಏವೇತಿ ಪ್ರತೀತಿಂ ವಾರಯಿತುಮಶೇಷತೋಽಪೀತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಭುಞ್ಜನ್ತಃ ಅನುಭವನ್ತಃ ।

h ll ನಿರ್ಋತೇಃ ಧರ್ಮೇ ಲಯಃ, ವಿಷ್ಣ್ವಾವಾಯುಮರುದ್ಗಣಸ್ಯ ಇನ್ದ್ರೇ, ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನಾದೀನಾಂ ಅನಿರುದ್ಧೇ ಚ ಲಯಃ ll

(###sudha --)

ಶಿಷ್ಟಾ ಹವ್ಯವಾಹಮಿತ್ಯಸ್ಯಾಪವಾದಾನ್ತರಮಾಹ --ಪ್ರಯಾತೀತಿ ।

ಪ್ರಯಾತಿ ಧರ್ಮಂ ನಿರ್ಋತಿಸ್ತು ಶಕ್ರಂ ಮರುದ್ಗಣಾಃ ಪಾರಿಷದಾಸ್ತಥೈವ ।

ಸರ್ವೇಽನಿರುದ್ಧಂ ಪೃತನಾಧಿಪಾದ್ಯಾಃತುರಶ್ರುತಿರ್ಹೀತ್ಥಮಿಯಂ ವಿಮುಕ್ತಿಃ ll137 ll**

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನನ್ದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಚತುರ್ಥಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಃ ಪಾದಃ ।

ನಿರ್ಋತಿಸ್ತು ಧರ್ಮಂ ಪ್ರಯಾತಿ । ಮರುದ್ಗಣಾಃ ಶಕ್ರಂ ಪ್ರಯಾನ್ತಿ । ತಥಾಶಬ್ದಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ । ಪೃತನಾಧಿಪಾದ್ಯಾ ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನಾದ್ಯಾಃ ಸರ್ವೇ ಭಗವತಃ ಪಾರ್ಷದಾ ಅನಿರುದ್ಧಂ ಪ್ರಯಾನ್ತಿ । ದೇಹಲಯಾರ್ಥಮಿತಿ ಶೇಷಃ । ಅನಿರುದ್ಧಸ್ಯ ತು ಕಾಮೇ ಲಯ ಉಕ್ತ ಏವೇತ್ಯೇವಾರ್ಥಃ । ಅತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮಾಹ ತುರೇತಿ । ಅತ ಏವೈತತ್ ತತ್ರೈವ ನೋಕ್ತಮ್, ಪರಮಶ್ರುತಾವನುಕ್ತತ್ವಾತ್ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಪಾದಾರ್ಥಮುಪಸಂಹರತಿ --ಇಯಮಿತಿ। ದೇವಾದೀನಾಂ ದೇಹಲಯರೂಪಾ ವಿಮುಕ್ತಿರುಕ್ತೇತಿ॥*#### h॥ ಇತಿ ಪರಲಯಾಧಿಕರಣಮ್॥7॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಭಗವತ್ಪಾದಸುಕೃತೇ

ರನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಪ್ರಗುಣಜಯತೀರ್ಥಾಖ್ಯಯತಿನಾ।

ಕೃತಾಯಾಂ ಟೀಕಾಯಾಂ ವಿಷಮಪದವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿವೃತೌ

ಚತುರ್ಥೇಽಧ್ಯಾಯೇಽತ್ರೋತ್ಕ್ರಮಣಚರಣಃ ಪರ್ಯವಸಿತಃ॥*॥

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಟೀಕಾಯಾಂ ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಮುನಿವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾಯಾಂ ಚತುರ್ಥಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಃ ಪಾದಃ।

#sutraಓಂ ತತ್ ಸತ್

ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಪಾದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಾರ್ಥಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾನ್ತಯುಕ್ತಯಶ್ಚ॥

(###sudha --)

"ಮಾರ್ಗಃ, ಗಮ್ಯಂ ಚಾಸ್ಮಿನ್ ಪಾದ ಉಚ್ಯತೇ" ಇತಿ ಭಾಷ್ಯಮ್। ತತ್ ಪ್ರಾಕ್ ಪ್ರಸಙ್ಗಾದ್ ವಿವೃತಮಪಿ (1297) ಇಹಾವಸರಪ್ರಾಪ್ತೌ ವಿಶೇಷತೋ ವಿವೃಣೋತಿ ಉತ್ಕ್ರಾನ್ತೇತಿ।

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್

ಉತ್ಕ್ರಾನ್ತಮಾರ್ಗಶ್ಚ ವಿಮುಕ್ತಗಮ್ಯಂ ಪಾದೋದಿತಂಸುಕ್ರಮವಿಕ್ರಮೌ ಚ।

ಸಾನ್ತಾನಿಕಂ ಪ್ರಾಪ್ತಿರಭೀಷ್ಟತಾ ಚ ಸೌಕರ್ಯಮಿತ್ಯನ್ಯಮತಸ್ಯ ತರ್ಕಾಃ॥1॥**

(###sudha --)

ವಿಶೇಷಸಮ್ಪ್ರಾಪ್ತಿರುರುತ್ವಮಾಪ್ತಿಃ ಕ್ರಮಾನುರಾಗಃ ಕಥಿತಾನುವೃತ್ತಿಃ।

ಸಿದ್ಧಾನ್ತನಿರ್ಣೀತಿಕರಾಃ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥2॥**

(###sudha --)

ಯೇ ಶರೀರಾದುತ್ಕ್ರಾನ್ತಾ ಮಾನುಷಾಸ್ತೇಷಾಂ ಮಾರ್ಗೋ ಭಗವಲ್ಲೋಕಗಮನಾರ್ಥಃ। ಗಮ್ಯಮಪಿ ತೇಷಾಮೇವೇತಿ ಪ್ರತೀತಿನಿರಾಸಾ ಯೋಕ್ತಮ್ ವಿಮುಕ್ತೇತಿ। ಯೇ ಕರ್ಮಣೋ ದೇಹಾಚ್ಚ ವಿಮುಕ್ತಾಸ್ತೇಷಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಗಮ್ಯಮ್। ಇದಮುಭಯಮೇತತ್ಪಾದೋದಿತಮ್।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಅತ್ರಾಧಿಕರಣೇಷು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯುಕ್ತೀಃ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಯುಕ್ತೀಶ್ಚಾಽಹ ಸುಕ್ರಮೇತಿ। ಅನ್ಯಮತಸ್ಯೇತಿ ಜಾತಾವೇಕವಚನಮ್। ಸಿದ್ಧಾನ್ತನಿರ್ಣೀತಿಕರಾಸ್ತರ್ಕಾ ಇತಿ ಶೇಷಃ।

ಅಥ ಕಾರ್ಯಾಧಿಕರಣಮ್ ॥6॥**

(###sudha --)

h॥ ಪ್ರತೀಕಾಲಮ್ಬನಾನಾಂ ಅಪ್ರತೀಕಾಲಮ್ಬನಾನಾಂ ಚ ಪರಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಪ್ರಕಾರಃ ॥

(###sudha --)

"ಅಪ್ರತೀಕಾಲಮ್ಬನಾನ್ ನಯತೀತಿ ಬಾದರಾಯಣ ಉಭಯಥಾ ಚ ದೋಷಾತ್ ತತ್ಕ್ರತುಶ್ಚ" । ವಿಮುಕ್ತಗಮ್ಯಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯಿತುಮಿದಂ ಸೂತ್ರಮ್। ತದ್ ಭಾಷ್ಯೇ ನ ವಿಸ್ಪಷ್ಟಮಿತ್ಯತಃ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಷ್ಯನ್ ಪ್ರತೀಕಶಬ್ದಾರ್ಥರ್ಂ ತಾವದಾಹ -- ಪ್ರತೀಕಮಿತಿ।

#sutraಓಂ ಅಪ್ರತೀಕಾಲಮ್ಬನಾನ್ ನಯತೀತಿ ಬಾದರಾಯಣ ಉಭಯಥಾ ಚ ದೋಷಾತ್ ತತ್ಕ್ರತುಶ್ಚ ಓಂ ॥15॥**

(###sudha --)

॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥। ಪ್ರತೀಕಂ ದೇಹಾದಿಕಂ ತದ್ಗತಮೇವ ಯೇ ನರಾಃ॥।2॥**

(###sudha --)

ಉಪಾಸತೇ ತೇ ಪುರತಃ ಸಮಾಪ್ನುಯುರ್ಬಹ್ಮಣಮಸ್ಮಾನ್ ಮತಿಮಾಪ್ಯ ವಿಷ್ಣುಮ್।

ಪ್ರಾಪ್ಸ್ಯನ್ತ್ಯತೋಽನ್ಯೇಽಪಿ ತಮಾಪ್ಯ ತಸ್ಮಾದ್ದರಿಂ ಗತಾ ಮುಕ್ತಿಭಾಜಃ ಪರಾನ್ತೇ॥3॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನನ್ದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಚತುರ್ಥಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ತೃತೀಯಃ ಪಾದಃ।

ಆದಿಪದೇನ ಮನಃಪ್ರಭೃತೀನಾಂ ಭಗವತ್ಪ್ರತಿಮಾನಾಂ ಗ್ರಹಣಮ್। ಯದ್ಯಪಿ ಸೂತ್ರೇಽಪ್ರತೀಕಾಲಮ್ಬನಾನಾಂ ಗಮ್ಯಮುಕ್ತಮ್, ಪ್ರತೀಕಾಲಮ್ಬನಾನಾಂ ತು ಪರಿಶೇಷಸಿದ್ಧಮ್। ತಥಾಽಪ್ಯಸ್ಪಷ್ಟಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣಾರ್ಥಂ ಪ್ರವೃತ್ತತ್ವಾದಭಾವಸ್ಯ ಭಾವಪೂರ್ವಕತ್ವಾಚ್ಚ ಪರಿಶೇಷಸಿದ್ಧಮೇವಾರ್ಥಮಾದಾವಾಹ ತದ್ಗತಮಿತಿ। ಪ್ರತೀಕಗತಮೇವ ವಿಷ್ಣುಮ್। ತೇ ಪ್ರತೀಕಾಲಮ್ಬನಾಃ। ಪುರತಃ ಪ್ರಾಕ್ ಪ್ರಲಯಕಾಲಾತ್। ಅಸ್ಮಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ। ಮತಿಂ ಭಗವಜ್ಜ್ಞಾನವಿಶೇಷಮ್। ಪ್ರಾಪ್ಸ್ಯನ್ತಿ ಪ್ರಲಯೇ।

ಇದಾನೀಂ ಸೂತ್ರಿತಾಮಪ್ರತೀಕಾಲಮ್ಬನಾನಾಂ ಗತಿಂ ಪ್ರಪಞ್ಚಯತಿ ಅತ ಇತಿ। ಪ್ರತೀಕಾಲಮ್ಬನೇಭ್ಯೋಽನ್ಯೇ ವ್ಯಾಪ್ತ್ಯೋಪಾಸಕಾ ಅಪ್ರತೀಕಾಲಮ್ಬನಾಃ। ಪ್ರಥಮತಸ್ತಂ

ವಿಷ್ಣುಮಾಪ್ಯಾಪಿ ಪರಾನ್ತಕಾಲೇ। ತಸ್ಮಾದ್ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಮಾಪ್ಯ ಹರಿಂ ಗತಾ ಭವನ್ತೀತಿ॥ ॥ ಇತಿ ಕಾರ್ಯಾಧಿಕರಣಮ್॥6॥**

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಭಗವತ್ಪಾದಸುಕೃತೇ

ರನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಪ್ರಗುಣಜಯತೀರ್ಥಾಖ್ಯಯತಿನಾ।

ಕೃತಾಯಾಂ ಟೀಕಾಯಾಂ ವಿಷಮಪದವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿವೃತೌ

ಚತುರ್ಥೇಽಧ್ಯಾಯೇಽಸ್ಮಿನ್ ಗಮನಚರಣಃ ಪರ್ಯವಸಿತಃ॥*॥

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಟೀಕಾಯಾಂ ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಮುನಿವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾಯಾಂ ಚತುರ್ಥಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ತೃತೀಯಃ ಪಾದಃ।

#sutraಓಂ ತತ್ ಸತ್

ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h॥ ಏತತ್ಪಾದೀಯಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾನ್ತಯುಕ್ತಯಃ॥

(###sudha --)

ಪಾದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂ ತತ್ಸಙ್ಗತಿಶ್ಚ ಪ್ರಸಿದ್ಧೈವೇತ್ಯತಃ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪಕ್ಷಯುಕ್ತೀರೇವಾಹ ಅತಿಕ್ರಮೇತಿ।

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್

ಅತಿಕ್ರಮೋಕ್ತಿಃ ಕೃತಿರರ್ಥಲಾಭಃ ಪರಾ ಗತಿಃ ಪಾರಗತಿಸ್ತದೋಕಃ।

ಸಮಸ್ತಕಾರ್ಯಂ ವಶಿತಾ ಚ ವಿಶ್ವಸಮ್ಭಾವನಾ ಯುಕ್ತಯಸ್ತ್ವನ್ಯಪಕ್ಷೇ॥1॥**

(###sudha --)

ಸಾಮಾನ್ಯರೂಪಂ ಪ್ರತಿಭಾನಮುಕ್ತಿರಾಶ್ಚರ್ಯತಾಽಕೃತ್ರಿಮತಾಽಸ್ತದೋಷಃ।

ವಿಶೇಷಕ್ಲೃಪ್ತಿಃ ಕೃತನಿಃಶ್ರಮಶ್ಚ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಮಿತ್ಯೇವ ಸುನಿರ್ಣಯಾರ್ಥಾಃ॥2॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಅನ್ಯಪಕ್ಷೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇಷು । ಸುನಿರ್ಣಯಃ ಸಿದ್ಧಾನ್ತನಿರ್ಣಯಃ ಅರ್ಥಃ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಯಾಸಾಂ ತಾಃ ಸುನಿರ್ಣಯಾರ್ಥಾ ಯುಕ್ತಯಃ ।

ಅಥ ಅನನ್ಯಾಧಿಪತಿತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ ॥7॥**

(###sudha --)

h॥ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಕ್ಲೃಪ್ತಸ್ವೋತ್ತಮಾನ್ಯನಿಯಮ್ಯತ್ವಾಭಾವಃ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ॥

(###sudha --)

ಅತ ಏವ ಚಾನನ್ಯಾಧಿಪತಿಃ । ಏತತ್ ಸೂತ್ರಂ ಕಶ್ಚಿದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಿ "ಅತ ಏವ ಚ ಅವನ್ಯಸಙ್ಕಲ್ಪತ್ವಾದನನ್ಯಾಧಿಪತಿರ್ವಿದ್ವಾನ್ ಭವತಿ । ನಾಸ್ಯಾನ್ಯೋಽಧಿಪತಿರ್ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ "ಇತಿ । ತದಿದಮಸದಿತಿ ಭಾವೇನಾಽಹ ಅನನ್ಯೇತಿ ।

#sutraಓಂ ಅತ ಏವ ಚಾನನ್ಯಾಧಿಪತಿಃಓಂ ॥9॥**

(###sudha --)

ಅನನ್ಯಭೃತ್ಯತ್ವಮಿಹೋದಿತೇಭ್ಯಸ್ತ್ವನ್ಯಸ್ಯ ಭೃತ್ಯತ್ವನಿವಾರಣಾಯ ।

ಪತಿಂ ಯದೇಷಾಮಪಿ ವಿಷ್ಣುಮಾಹ ಹ್ಯುತಾಮೃತತ್ವಸ್ಯ ಪತಿತ್ವವಾಗ್ವರೇಃ ॥3॥**

(###sudha --)

ಇಹ ಸೂತ್ರೇ ಮುಕ್ತಸ್ಯಾನನ್ಯಾಧಿಪತಿರಿತಿ ಯದನನ್ಯಭೃತ್ಯತ್ವಮುಕ್ತಮ್, ತತ್ತು ಉದಿತೇಭ್ಯೋ ಯೇ ಯಸ್ಯ ಮುಕ್ತಸ್ಯಾಧಿಪತಿತ್ವೇನೋದಿತಾಃ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ತೇಭ್ಯೋಽನ್ಯಸ್ಯ ಭೃತ್ಯೋ ನ ಭವತಿ ಮುಕ್ತ ಇತಿ ಪ್ರತಿಪಾದನಾಯ । ನತು ಸರ್ವಥಾಽಧಿಪತಿನಿವಾರಣಾಯ । ಕುತಃ? ಅನ್ಯಪದಪ್ರಯೋಗಾತ್ । ಅನ್ಯಥಾಽಪತಿರಿತ್ಯವಕ್ಷ್ಯತ್ ।

h॥ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ನಿಯಮ್ಯತ್ವಮಾತ್ರಾನಙ್ಗೀಕಾರೇ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ॥

(###sudha --)

ಇತಶ್ಚೈವಮೇವೇತ್ಯಾಹ -- ಪತಿಮಿತಿ । ಯದ್ ಯಸ್ಮಾದ್ಧರೇರಮೃತತ್ವಸ್ಯೋತ ಯತ್ ಪತಿತ್ವಂ ತಸ್ಯ ವಾಕ್ "ಉತಾಮೃತತ್ವಸ್ಯೇಶಾನಃ" ಇತಿ ಶ್ರುತಿರಿತಿ ಯಾವತ್ । ವಿಷ್ಣುಮೇಷಾಂ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಪತಿಮಾಹ । ತತೋಽಪ್ಯುಕ್ತ ಏವ ಸೂತ್ರಾರ್ಥೋ ನಾಪರ ಇತಿ ।

h॥ ಅನುಮಾನೇನ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ನಿಯಮ್ಯತ್ವಸಾಧನಮ್॥

(###sudha --)

ಅನುಮಾನೇನಾಪ್ಯೇತಮರ್ಥಂ ಸಮರ್ಥಯತೇ ಏತೇಽಪೀತಿ ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಏತೇಽಪಿಚಾನ್ಯಾಧಿಪತಿತ್ವಯುಕ್ತಾ ವಿಷ್ಣ್ವನ್ಯಚಿತ್ತ್ವೇನ ಯಥಾ ಪುಮಾಂಸಃ।

ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಭಾಜಸ್ತ್ವಿತಿ ಚಾನುಮೈವ ಹ್ಯಭೀಷ್ಟಸಿದ್ಧ್ಯೈ ಭವತೀಹ ನಿಶ್ಚಯಾತ್॥4॥**

(###sudha --)

ಅಪಿಚೇತಿ ಪ್ರಮಾಣಸಮುಚ್ಚಯೇ। ಏತೇ ಮುಕ್ತಾಃ। ಅನ್ಯೋಽಧಿಪತಿರ್ಯೇಷಾಂ ತೇಽನ್ಯಾಧಿಪತಯಃ। ತೇಷಾಂ ಭಾವೋಽನ್ಯಾಧಿಪತಿತ್ವಂ ತೇನ ಯುಕ್ತಾಃ। ವಿಷ್ಣ್ವನ್ಯತ್ವೇನ, ಚಿತ್ತ್ವೇನ ಜೀವತ್ವೇನ ಚ। ತುಶಬ್ದೋ ವಿಶೇಷಾರ್ಥಃ। ಪರಕೀಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾನುಸಾರೇಣಾನ್ಯಾಧಿಪತಿತ್ವಯುಕ್ತಾ ಇತಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾತಮ್। ಸ್ವಮತೇ ತ್ವಧಿಪತಿಯುಕ್ತಾ ಇತ್ಯೇವ ಪ್ರತಿಜ್ಞೇತಿ। ಯದಿ ಕಶ್ಚಿದುದಾಹೃತಶ್ರುತ್ಯರ್ಥೇ ವಿಪ್ರತಿಪದ್ಯೇತ ತಸ್ಯಾನುಮಾನೇನೈವಾಲಮಿತ್ಯುಕ್ತಮ್ ಇತ್ಯನುಮೈವ ಚೇಹ ಮುಕ್ತೇಷ್ವಭೀಷ್ಟಸ್ಯಾಧಿಪತಿಸಾಹಿತ್ಯಸ್ಯ ಸಿದ್ಧ್ಯೈ ಭವತೀತಿ। ಕಥಮ್? ವ್ಯಾಪ್ತಿಪಕ್ಷಧರ್ಮತ್ವಯೋಃ ಪ್ರಮಿತತ್ವಾದಿತಿ ಹಿಶಬ್ದಃ। ಮುಕ್ತಾ ಅಧಿಪತಿರಹಿತಾಃ, ಮುಕ್ತತ್ವಾತ್; ಅವನ್ದ್ಯಸಙ್ಕಲ್ಪತ್ವಾತ್; ಈಶ್ವರವದಿತ್ಯನುಮಾನಪ್ರತಿರೋಧ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಮೂಲಪ್ರಕೃತಾವನೈಕಾನ್ತ್ಯಾತ್। ವಿಪಕ್ಷೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾಚ್ಚ। ತದಿದಮುಕ್ತಮ್ ನಿಶ್ಚಯಾದಿತಿ।

h॥ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಸ್ವಮುಕ್ತಿಸಮಾನಕಾಲೀನಮುಕ್ತಿವತ್ಸ್ವೋತ್ತಮಮಾತ್ರನಿಯಮ್ಯತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ನ ಕೇವಲಂ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಭಗವಾನಧಿಪತಿಃ ಕಿನ್ತ್ವನ್ಯೇಽಪಿ ಯಥಾಸಮ್ಭವಂ ಭವನ್ತೀತ್ಯಾಶಯವಾನಾಹ -- ಮುಕ್ತೇತಿ।

ಮುಕ್ತಸ್ವಕೀಯಾವರಯನ್ತೃತಾಽಸ್ತಿ ಮುಕ್ತಾವಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಃಸರಾಣಾಮ್।

ಅನೇನ ದೇವೇನ ತಥಾಽಮುನಾ ಚ ಹೀಷ್ಟೇ ಪರಾರ್ವಾಕ್ತನಲೋಕಿನಾಮಿತಿ।

ಫಲಂ ಶ್ರುತಿಜ್ಞಾರ್ನತ ಆಹ --ಮುಕ್ತಾವೇತಚ್ಚ ಸರ್ವಾಶುಭನಾಶಲಿಙ್ಗಾತ್॥5॥**

(###sudha --)

ಬ್ರಹ್ಮಪುರಃಸರಾಣಾಮಪಿ ಮುಕ್ತೌ। ಮುಕ್ತಾಶ್ಚ ತೇ ಸ್ವಕೀಯಾಃ ಸ್ವೈಃ ಸಹ ಮುಕ್ತಿಂ ಗತಾಶ್ಚ ಚ ತೇಽವರಾಶ್ಚ ಮುಕ್ತಸ್ವಕೀಯಾವರಾಃ, ತಾನ್ ಯನ್ತೃತಾಽಸ್ತಿ। ಅಮುಕ್ತಾನ್ ಪ್ರತಿ ಯನ್ತೃತಾ ಸರ್ವಥಾ ನಾಸ್ತಿ। ಯಥಾಽಽಹ ಸೂತ್ರಕಾರಃ "ವಿಕಾರಾವರ್ತಿ ಚ" ಇತಿ। ಮುಕ್ತೇಷ್ವಪಿ ಕಲ್ಪಾನ್ತರೇ ಮುಕ್ತಾನ್ ಸ್ವಕಲ್ಪೇ ಮುಕ್ತೇಷ್ವಪ್ಯುತ್ತಮಾನ್ ಸಮಾಂಶ್ಚ ಪ್ರತಿ ನಾಸ್ತೀತ್ಯತೋ ಮುಕ್ತೇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಮ್। ಅನೇನ ಪರೋದಾಹೃತಶ್ರುತೀನಾಂ ಗತಿಶ್ಚೋಕ್ತಾ ಭವತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h ॥ ಛನ್ದೋಗಶ್ರುತ್ಯಾ ಉಕ್ತಾರ್ಥಸಮರ್ಥನಮ್ ॥

(###sudha --)

ಕುತ ಏತದಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಅನೇನೇತಿ। ಅನೇನ ಚಕ್ಷುರನ್ತಃಸ್ಥೇನ ದೇವೇನ ಪ್ರಸನ್ನೇನ ತಥಾಽಮುನಾಽಽದಿತ್ಯಾನ್ತರ್ಗತೇನ ಚ ಪರಾರ್ವಾಕ್ತನಲೋಕವರ್ತಿನಾಂ ಮುಕ್ತಾನಾಮೀಷ್ಟೇ ಈಶಿತಾ ಭವತೀತಿ ಶ್ರುತಿರ್ಜ್ಞಾನತೋ ಮುಕ್ತನಿಯನ್ತೃತ್ವಂ ಫಲಮಾಹಹೇತಿ। ಅತ್ರಾಮುನಾ ಪರಲೋಕಿನಾಂ, ಅನೇನ ಅರ್ವಾಕ್ತನಲೋಕಿನಾಮಿತಿ ಜ್ಞೇಯಮ್। ಅನೇನ “ಅಥ ಯ ಏವಂ ವಿದ್ವಾನ್” ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಂ “ಸೋಽಮುನೈವ ಯೇ ಚಾಮುಷ್ಮಾತ್ ಪರಾಞ್ಚೋ ಲೋಕಾಸ್ತಾಂಶ್ಚಾಽಽಪ್ನೋತಿ ದೇವಕಾಮಾಂಶ್ಚ, ಅಥಾನೇನೈವ ಯೇ ಚೈತಸ್ಮಾದರ್ವಾಞ್ಚೋ ಲೋಕಾಸ್ತಾಂಶ್ಚಾಽಽಪ್ನೋತಿ ಮನುಷ್ಯಕಾಮಾಂಶ್ಚ” ಇತಿ ಶ್ರುತಿಮುಪಾದತ್ತೇ।

ನನ್ವಸ್ಯಾಂ ಶ್ರುತಾವುಕ್ತಮಿದಂ ಜ್ಞಾನಫಲಂ ಮುಕ್ತಿಗತಮಿತ್ಯೇತತ್ ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಮುಕ್ತಾವಿತಿ। ಏತಚ್ಚ ಸರ್ವಲೋಕಾಪ್ತಿಲಕ್ಷಣಂ ಫಲಂ ಮುಕ್ತಾವೇವ। “ಉದೇತಿ ಹ ವೈ ಸರ್ವೇಭ್ಯಃ ಪಾಪ್ಮಭ್ಯೋ ಯ ಏವಂ ವೇದ” ಇತಿ ಸರ್ವಪಾಪಕ್ಷಯಲಿಙ್ಗಾತ್। ನಹಿ ಮುಕ್ತೇರಿತರತ್ರೈತತ್ ಸಮ್ಭವತಿ। ಪ್ರಾರಬ್ಧಪಾಪಸ್ಯ ಆ ಮೋಕ್ಷಂ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್।

h ॥ ಸರ್ವಮುಕ್ತನಿಯಾಮಕತ್ವಂ ಚತುರ್ಮುಖಸ್ಯೈವ ॥

(###sudha --)

ಯದಿದಂ ಸರ್ವಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯಂ ಮುಕ್ತೌ ಫಲಮುಕ್ತಂ ತತ್ ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಮುಕ್ತಾನಾಮಿತಿ ಪ್ರತೀತಿನಿರಾಸಾಯಾಽಹ ಲೋಕೇತಿ।

ಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯಂ ಚ ವಿಧಾತುರೇವ ಸರ್ವಾತ್ಮನೇತ್ಯಾಹ -- ತುರಶ್ರುತಿಶ್ಚ।

ಸರ್ವೇ ಬಿಲಂ ದೇವಗಣಾ ವಹನ್ತೀತ್ಯೇತಚ್ಚನಾನ್ಯಸ್ಯ ತು ಯುಕ್ತಿಮೇತಿ ॥6॥**

(###sudha --)

ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯಂ ಚ ಮುಕ್ತಸ್ಯ ವಿಧಾತುರೇವ। ಅನ್ಯೇಷಾಂ ಯಥಾಯೋಗ್ಯಮಿತಿ ಭಾವಃ। ಸ್ವಕೀಯೇತ್ಯುಕ್ತಮನುಸನ್ಧೇಯಮ್। ಅತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮಾಹ ಇತ್ಯಾಹೇತಿ। ಸಾ ಚಾನ್ಯತ್ರ ದೃಷ್ಟವ್ಯಾ। ಚಶಬ್ದೋ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಯುಕ್ತಿಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ।(1369) ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರಮಪ್ಯೇವಮೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಮಿತ್ಯಾಹ -- ಸರ್ವ ಇತಿ। “ಸ ವೇದ ಬ್ರಹ್ಮ। ಸರ್ವೇಽಸ್ಮೈ ದೇವಾ ಬಿಲಮಾವಹನ್ತಿ” ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತೇ ಮುಕ್ತಸ್ಯ ಸರ್ವದೇವಪೂಜ್ಯತ್ವಂ ಚಾನವಧಿಕಂ ವಿಧಾತುರೇವ, ನ ಸರ್ವೇಷಾಮ್। ಉಕ್ತಶ್ರುತೇರೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ।

ಇತೋಽಪ್ಯೇವಮಿತ್ಯಾಹ -- ನೇತಿ। ಪೂಜಕಾ ಅಪಿ ಹಿ ದೇವಾ ಮುಕ್ತಾ ಏವ। ಅಮುಕ್ತಾನಾಂ ಮುಕ್ತಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ಯ ನಿವಾರಿತತ್ವಾತ್। ತಥಾಚ ಸರ್ವೇ ದೇವಾ ಮುಕ್ತಾಃ ಸರ್ವೈರ್ಮುಕ್ತೈರ್ದೇವೈಃ ಪೂಜ್ಯನ್ತ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್। ಏತಚ್ಚ ವ್ಯಾಹತಮ್। ತತ ಏವ ತಸ್ಯೈವೋತ್ತಮತ್ವಸ್ಯಾಧಮತ್ವಸ್ಯ ಕ್ವಾಪ್ಯದರ್ಶನಾತ್। ಅತ ಉಕ್ತ ಏವ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಃ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

h || ಶ್ರೌತಲೋಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಯಾ, ಮುಖ್ಯವೃತ್ತ್ಯಾ ಚ ಮುಕ್ತಪುರುಷವಾಚಿತ್ವಮ್ ||

(###sudha --)

ಸ್ಯಾದೇತತ್। "ತಾಂಶ್ಚಾಽಪ್ನೋತಿ" ಇತ್ಯುಕ್ತ ಆಪ್ತಾ ಸರ್ವಾಶುಭನಾಶಲಿಙ್ಗಾದ್ ಭವತು ಮುಕ್ತಃ। ತಸ್ಯ ಚಾತ್ರ ಲೋಕಾಪ್ತಿರೇವೋಚ್ಯತೇ, ನತು ಮುಕ್ತಸ್ವಕೀಯಾವರಯನ್ನೃತೇತ್ಯತ ಆಹ -- ಲೋಕಾ ಇತಿ।

ಲೋಕಾ ಇತೀಹಾಪಿ ತು ಲೋಕಿನಾಂ ವಚೋಲೋಕಾ ಇತಿ ಹ್ಯೇವ ರವಃ ಪ್ರಜಾಸು।

ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ಸರ್ವಜನೈಃ ಸದೈವತನ್ನಾಽನಿನೋ ಲೋಕಪದೇನ ಚೋಕ್ತಾ ||7||**

(###sudha --)

ಇಹ ಶ್ರುತೌ ಲೋಕಾ ಇತಿ ಪದಂ ತಾವಲ್ಲೋಕಿನಾಂ ವಚಃಪ್ರತಿಪಾದಕಮ್। ನ ಕೇವಲಮಾಪ್ತಾ ಮುಕ್ತಃ। ಲೋಕಪದಮಪಿ ಲೋಕಿವಿಷಯಮಿತ್ಯಪಿಶಬ್ದಃ। ತುಶಬ್ದೋ ವೃತ್ತಿವಿಶೇಷದ್ಯೋತಕಃ। ಯಥಾ ಮಞ್ಚಶಬ್ದೋ ಮಞ್ಚಸ್ಥೇಷು ಪುರುಷೇಷು ವಿದ್ಯತೇ ತಥಾ ಲೋಕಶಬ್ದೋ ಲೋಕಸ್ಥೇಷು ಪುರುಷೇಷ್ವಿತಿ। ಅತ್ರ ಲಕ್ಷಣಾಬೀಜಸಮ್ಬನ್ಧಸ್ತು ಸ್ಫುಟ ಏವ। ಲಾಕ್ಷಣಿಕಪ್ರಯೋಗಪ್ರಯೋಜನಂ ವಾಚ್ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ಲೋಕಾ ಇತಿ। ಹಿಶಬ್ದಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧೌ। ಪ್ರಯೋಜನಾನುಸನ್ಧಾನೇನ ವಿನೇತ್ಯೇವಶಬ್ದಃ। ರವಃ ಶಬ್ದಃ। ಪ್ರಜಾಸು ಪ್ರಜಾವಿಷಯೇ। ರೂಢಲಕ್ಷಣೈಷಾ ತತ್ರ ಕಿಂ ಪ್ರಯೋಜನಾನ್ವೇಷಣೇನೇತಿ ಭಾವಃ।

ಅಥವಾ ಕಿಂ ಲಕ್ಷಣಯಾ? ಯತೋ ವಾಚಕ ಏವ ಲೋಕಶಬ್ದೋ ಜನಾನಾಮಿತಿ ಭಾವೇನಾಹ ಲೋಕಾ ಇತಿ। ಸರ್ವಜನೈರಿತಿ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿಜ್ಞೈಃ। ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣ ಲೋಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಪುರುಷವಾಚಿತ್ವಮಾಹ ತದಿತಿ। ಲೋಕಾಭಿಮಾನಿನಃ। ಅಭಿಮಾನ್ಯಧಿಕರಣನ್ಯಾಯೇನೇತಿ ಭಾವಃ।

h || ಶ್ರೌತಲೋಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಶ್ರುತ್ಯನ್ತರಸಮಾಖ್ಯಯಾ ಮುಕ್ತವಾಚಿತ್ವಸಮರ್ಥನಮ್ ||

(###sudha --)

ಅಸ್ತು ಲೋಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಜನೇಷು ವೃತ್ತಿಃ, ತಥಾಽಪ್ಯಸ್ಯಾಂ ಶ್ರುತೌ ತದ್ವಿವಕ್ಷಾ ಕುತೋ ಜ್ಞಾಯತೇ? ನ ತಾವತಾಽಪೀಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಃ। ಮುಕ್ತವಿಷಯತಾಯಾಂ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾತ್। ಆಪ್ತಿರೇವ ಚೇಹೋಚ್ಯತೇ, ನತು ತನ್ನಿಯಮನಮಿತ್ಯತ ಆಹ -- ತದ್ಧಾ ಇತಿ।

ತದ್ಧಾಸ್ತು ಮುಕ್ತಾ ಇಹ ಲೋಕಶಬ್ದಾ ಅನ್ಯೋನ್ಯನಾಥಾ ಇತಿ ಪೈಙ್ಗಿನಾಂ ಶ್ರುತಿಃ।

ಅಲೋಕಶಬ್ದೇನ ವಿಮುಕ್ತಿಭಾಜೋ ವಾಚ್ಯಾಃಪದಂ ತಾದೃಗಪೀಹ ಯುಕ್ತಮ್ ||8||**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತುಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣೇ। ಇಹ “ಯೇ ಚಾಮುಷ್ಮಾತ್” ಇತ್ಯಸ್ಯಾಂ ಶ್ರುತೌ ತದ್ವಾಃ ಪರಾವರಲೋಕಗತಾಃ ಮುಕ್ತಾ ಏವ। ಲೋಕ ಇತಿ ಶಬ್ದೋ ಏಷಾಂ ತೇ ಲೋಕಶಬ್ದಾಃ। ತೇ ಚಾನ್ಯೋನ್ಯನಾಥಾ ಉತ್ತಮಾ ಅಧಮಾನಾಂ ಸ್ವೀಯಾನಾಂ ನಿಯಾಮಕಾ ಇತ್ಯೇವಮೇತಚ್ಛ್ರುತಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪಾ ಪೈಙ್ಗಿಶ್ರುತಿರಸ್ತಿ। ಯದ್ಯಪಿ ಮುಕ್ತಸ್ಯ ವಿಕಾರಾವರ್ತಿವ್ಯಾಪಾರನಿಷೇಧಾದೇವೈತತ್ ಸಿದ್ಧಮ್। ತಥಾಽಪಿ ದಾರ್ಢ್ಯಾಯ ಶ್ರುತ್ಯುದಾಹರಣಮ್। ಏತೇನ ಲಕ್ಷಣಾಪಕ್ಷೇ ಮುಖ್ಯೇ ಬಾಧಕಂ ಚೋಕ್ತಂ ಭವತಿ। ಅಭಿಮಾನಿಪಕ್ಷೇ ತು ಭೂತಪೂರ್ವಗತ್ಯಾ ಮುಕ್ತೇಷು ಲೋಕಶಬ್ದೋ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಃ।

ಪ್ರಕಾರಾನ್ತರೇಣಾಸ್ಯಾಂ ಶ್ರುತೌ ಮುಕ್ತಸ್ಯ ಮುಕ್ತನಿಯಾಮಕತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯನ್ನಾಹ ಅಲೋಕೇತಿ। ಲೋಕದೋಷಾತೀತತ್ವಾತ್, ವಿದೇಹತ್ವಾದ್ ವಾ ಇತಿ ಭಾವಃ। ತತಃ ಕಿಂ ಪ್ರಕೃತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ಪದಮಿತಿ। ಇಹ ಪರಾಞ್ಚೋ ಲೋಕಾ ಅರ್ವಾಞ್ಚೋ ಲೋಕಾ ಇತ್ಯತ್ರ ತಾದೃಕ್ ″ಅಲೋಕಃ′ ಇತ್ಯಪಿ ಪದಂ ಛೇತ್ತುಂ ಯುಕ್ತಮ್। ಲೋಕಾಲೋಕಶಬ್ದಯೋಃ ಸಂಹಿತಾಯಾಃ ಸಮಾನರೂಪತ್ವಾದಿತಿ ಭಾವಃ।

h॥ ಲೋಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಅವಯವವೃತ್ತ್ಯಾ ಮುಕ್ತವಾಚಿತ್ವಮ್॥

(###sudha --)

ಯೋಗವೃತ್ತ್ಯಾಽಪಿ ಲೋಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಮುಕ್ತೇಷು ವೃತ್ತಿಃ ಸಮ್ಭವತೀತ್ಯಾಹ -- ಲೋಕೇತಿ।

ಲೋಕಾಭಿಧಾಶ್ಚಾಪಿ ಯತೋ ಹಿ ಮುಕ್ತಾಃ ಪ್ರಕಾಶರೂಪಾಃ ಸತತಂ ಚ ಸರ್ವೇ।

ಬೃಹತ್ಯೈವ ಲೋಕಾಧಿಪತಿರ್ವಿಮುಕ್ತೋ ಭವೇದಿತಿ ಪ್ರಾಹ ತುರಶ್ರುತಿಶ್ಚ॥೨॥**

(###sudha --)

ಯತಃ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಮುಕ್ತಾಃ ಸತತಮಪಿ ಪ್ರಕಾಶರೂಪಾಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ, ತತೋಽಪಿ ಲೋಕಾಭಿಧಾಃ। ಲೋಕತೇಃ ಪಚಾದ್ಯಚಿ ಕೃತೇ ರೂಪಮೇತತ್। ದರ್ಶನಂ ಪ್ರಕಾಶ ಇತಿ ಚ ನಾರ್ಥಾನ್ತರಮ್। ಯದುಕ್ತಂ ಪ್ರಾಗ್ ಲೋಕಾಭಿಮಾನಿನೋ ಯೇ ಮುಕ್ತಾಸ್ತ ಇಹ ಲೋಕಶಬ್ದಾರ್ಥಾ ಇತಿ ತದಸತ್। ತೇ ಹಿ ಉತ್ತಮಾಃ। ನಚ ತನ್ನಿಯಮನಂ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಸಮ್ಭವತೀತ್ಯತೋ ಮೋಕ್ತಂ ವಿಸ್ಮಾರ್ಷೀರಿತ್ಯಾಹ -- ಬೃಹತ್ಯೈವೇತಿ। ತಥಾಚ ನಾನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ।

h॥ ಮಾಯಾವಾದ್ಯುಕ್ತಶ್ರುತ್ಯರ್ಥನಿರಾಸಃ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಸ್ವಮತೇನ ಶ್ರುತಿಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ಯತ್ ಪರೇಷಾಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾದಿತ್ಯಮಣ್ಡಲೇ ಪರಮೇಶ್ವರಮುಪಾಸೀನಸ್ಯ ವಿದುಷಃ ಪರಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯಂ ಭವತಿ ಚಕ್ಷುಷ್ಯುಪಾಸೀನಸ್ಯಾರ್ವಾಕ್ತನಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯಂ ಭವತೀತಿ ತನ್ನಿರಾಕರೋತಿ -- -- ನಚೇತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ನಚೇಹ ವಿಜ್ಞಾನಫಲಂ ಸಮುಕ್ತಂ ಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯಂ ರವಿಬಿಮ್ಬಗೇ ಹರೌ।

ಉಕ್ತಂ ಪೃಥಕ್ ತಚ್ಚ ಪುರೈವ ಯಸ್ಮಾದ್ವೇದೋಽಮುನೇತ್ಯಾದಿ ಚ ಸಮ್ಯಗುಕ್ತಃ॥10॥**

(###sudha --)

ಇಹ ಶ್ರುತೌ। ಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯಂ ವಿಜ್ಞಾನಫಲಂ ಸಮುಕ್ತಮಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ನ ಯುಕ್ತಮ್। ಕುತ ಇತ್ಯತ ಆಹ -- ರವೀತಿ। ಚಶಬ್ದೇನ ಚಕ್ಷುರ್ಗತೇ ಚೇತಿ ಸಮುಚ್ಚಿನೋತಿ। ಯಸ್ಮಾತ್ ಕಾರಣಾತ್ ತತ್ ಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯಂ ಪುರೈವ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯ ಏವ ರವಿಬಿಮ್ಬಗೇ ಹರೌ ಚಕ್ಷುರನ್ತರ್ಗತೇ ಚ ಪೃಥಕ್ ವಿಭಾಗೇನೋಕ್ತಮ್। ಆದಿತ್ಯಗತಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯ "ಸ ಏಷ ಯೇ ಚಾಮುಷ್ಮಾತ್ ಪರಾಞ್ಚೋ ಲೋಕಾಸ್ತೇಷಾಂ ಚೇಷ್ಟೇ ದೇವಕಾಮಾನಾಂ ಚ" ಇತಿ। ತಥಾಽಕ್ಷಿಗತಂ "ಸ ಏಷ ಯೇ ಚೈತಸ್ಮಾದರ್ವಾಞ್ಚೋ ಲೋಕಾಸ್ತೇಷಾಂ ಚೇಷ್ಟೇ ಮನುಷ್ಯಕಾಮಾನಾಂ ಚ" ಇತಿ। ತಸ್ಮಾನ್ನೇತಿ।

ಏತದುಕ್ತಂ ಭವತಿ ನ ಸಮಸ್ತಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯಂ ವಿದುಷೋ ಯುಜ್ಯತೇ। ತಸ್ಯ ಭಗವದ್ಧರ್ಮತ್ವೇನಾತ್ರೈವೋಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ। ಭಗವದ್ಧರ್ಮೋಽಪಿ ವಿದುಷೋ ಭವತೀತ್ಯಙ್ಗೀಕಾರೇ ಕೋ ದೋಷ ಇತಿ ಚೇತ್। ತತ್ ಕಿಂ ಭಗವಾನ್ ಸ್ವೀಯಸರ್ವಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ವಿದುಷೇ ದದಾತೀತಿ, ಉತ ವಿದ್ವಾಂಸಮವಾನ್ತರೇಶ್ವರಂ ಕರೋತೀತಿ, ಅಥ ವಿದ್ವಾಂಸ್ತಾದಾತ್ಮ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತೀತಿ। ನಾಽದ್ಯಃ, ಭಗವದೈಶ್ವರ್ಯಸ್ಯ ಸಮಸ್ತಶ್ರುತ್ಯಾದೌ ನಿತ್ಯತ್ವಾವಗಮಾತ್। ಕಿಞ್ಚೈಕಸ್ಮೈ ವಿದುಷೇ ದತ್ತಸ್ವಾಧಿಪತ್ಯೋ ಭಗವಾನನ್ಯಸ್ಮೈ ವಿದುಷೇ ಕಿಂ ದದ್ಯಾತ್? ಸರ್ವಪಾಪಕ್ಷಯಲಿಙ್ಗವಿರೋಧಾಚ್ಚ। ಅತ ಏವ ನ ದ್ವಿತೀಯಃ। ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭೇ ತದ್ ಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ಪಾಪ್ಮಶಬ್ದೇನ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದೇರ್ಬನ್ಧಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್। ಅತ ಏವೋಕ್ತಮ್ ಸರ್ವಾಶುಭೇತಿ। "ತಸ್ಯೋದಿತಿ ನಾಮ" ಇತಿ ಹಿ ಪರಮೇಶ್ವರಸ್ಯೋಚ್ಛಬ್ದಂ ನಾಮತ್ವೇನೋಕ್ತ್ವಾ ತಸ್ಯ ನಿರ್ವಚನಂ ಕ್ರಿಯತೇ "ಸ ಏಷ ಸರ್ವೇಭ್ಯಃ ಪಾಪ್ಮಭ್ಯ ಉದಿತ" ಇತಿ। ತತ್ರೋದಿತತ್ವಮೇವೋಚ್ಛಬ್ದಾರ್ಥಃ। ಕಸ್ಮಾದಿತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಂ ಯೋಗ್ಯಂ ಕಿಮಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್। ನಚ ತತ್ ಪಾಪಮೇವೇತಿ ನಿಯಾಮಕಮಸ್ತಿ। ಅತಃ ಸರ್ವಮಪ್ಯಶುಭಂ ತತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್। ತದೇವ ಚ ವಿದುಷಃ ಫಲಮುಚ್ಯತೇ।

ತೃತೀಯಂ ँನಿರಾಕರೋತಿ -- ಭೇದ ಇತಿ। ವಿದುಷಃ ಪರಮೇಶ್ವರಾದಿತಿ ಶೇಷಃ। ಆದಿಪದೇನಾನೇನೇತ್ಯಸ್ಯ ಗ್ರಹಣಮ್। ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಂ ಚೈತತ್। ಭೇದಶ್ಚೇತಿ ಸಮ್ಬನ್ಧಃ। ಸಮ್ಯಗಿತಿಸ್ಪಷ್ಟಮ್। ನಹಿ ತದಾತ್ಮಾ ತತ್ಪ್ರಸಾದಾತ್ ತದ್ಧರ್ಮಾ ಭವತಿ।

h॥ ಶ್ರುತೇರಭೇದಪರತ್ವೇಽನುಪಪತ್ತಿಃ॥

(###sudha --)

ಭವೇದೇತದ್ ಯದ್ಯಮುನಾಽನೇನೇತ್ಯೇತದಮುನಾ ದೇವೇನ ಪ್ರಸನ್ನೇನ ನಿಮಿತ್ತೇನೇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯೇತ। ನಚೈವಮ್। ಕಿನ್ನಾಮ। ಅಮುನಾ ರೂಪೇಣಾಮುಷ್ಯ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ತಥಾಽನೇನ ರೂಪೇಣಾಸ್ಯ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ಯೇತಿ। ನಚೈವಂಸತಿ ಭೇದೋಕ್ತಿರಸ್ತೀತ್ಯತ ಆಹ -- ತ್ವಪ್ರತ್ಯಯಮಿತಿ।

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ತ್ವಪ್ರತ್ಯಯಂ ಚಾಪ್ಯತಿಹಾಯ ನೈವ ರೂಪೇಣ ತೇನೇತಿ ಭವೇದಿಹಾರ್ಥಃ।

ಭವತ್ಯಸಾವಿತ್ಯಣುಶಬ್ದಮಾತ್ರ ವಿಹಾಯ ವಾಕ್ಯಾನಿ ಬಹೂನಿ ದೋಷಃ ॥11॥**

(###sudha --)

ಚಶಬ್ದಸ್ತತ್ಸಮಾನಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತರಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ। ಅಪಿಶಬ್ದೋ ರೂಪೇಣೇತಿ ಪದಸ್ಯ। ತೇನ ಇತ್ಯಮುನಾ ಅನೇನೇತ್ಯುಭಯೋರ್ಗ್ರಹಣಮ್। ಅತಿಹಾಯ ಪ್ರವೃತ್ತಾಯಾಮಿಹ ಶ್ರುತೌ। ಭವೇದಯಂ ಪರಸ್ಯಾಭಿಲಾಷಃ। ಶ್ರುತಿಸ್ತು ನ ತಥಾ ವಕ್ತಿ। ಯದಿ ಖಲ್ವದಸ್ತ್ವೇನಾದಸ್ತಯಾ ಇದನ್ತ್ವೇನೇದನ್ತಯೇತಿ ಭಾವವಾಚೀ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಸ್ಯಾತ್। ಯದಿ ಚಾಮುನಾ ರೂಪೇಣಾಽತ್ಮನಾ ಅನೇನ ರೂಪೇಣಾಽತ್ಮನೇತಿ ಪದಂ ಸ್ಯಾತ್ ತದಾ ಪ್ರತೀಮೋಽಯಮರ್ಥಃ ಶ್ರುತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ ಇತಿ। ನಚೈತದಸ್ತೀತಿ।

ನನು ಭಾವಪ್ರಧಾನಾ ನಿರ್ದೇಶಾ ಬಹುಲಮುಪಲಭ್ಯನ್ತೇ। ತತೋ ವಿನಾಽಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯೇನ ಸೋಽರ್ಥೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ। ಸೋಪಸ್ಕರಾಣಿ ಚ ವಾಕ್ಯಾನಿ ಭವನ್ತಿ। ತತೋ ರೂಪೇಣೇತ್ಯಾದಿಪದಾಧ್ಯಾಹಾರೋ ವಾ ಕರಿಷ್ಯತೇ। ಕೋ ದೋಷ ಇತಿ ಚೇತ್, ನ। ನಿಶ್ಚಿತೇ ಹಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೇ ತದುಪಪದ್ಯತೇ। ನಚ ತನ್ನಿಶ್ಚಾಯಕಮತ್ರಾಸ್ತೀತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ದೋಷಾನ್ತರಮಾಹ --ಭವತೀತಿ। ಯದ್ಯಸ್ಯಾಂ ಶ್ರುತೌ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಾ ತದೀಯಂ ಸರ್ವಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯಮಸ್ಯ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥೋ ವಿವಕ್ಷಿತಃ ಸ್ಯಾತ್, ತರ್ಹ್ಯತ್ರೈತದರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದನೇ “ಅಯಂ ವಿದ್ವಾನಸೌ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಭವತಿ' ಇತ್ಯೇತಾವದೇವ ವಕ್ತವ್ಯಮ್। ನತು ಸೋಽಮುನೈವೇತ್ಯಾದಿಕಮ್। ತಾದಾತ್ಮ್ಯಪ್ರಾಪ್ತೌ ತದ್ಧರ್ಮಸ್ಯ ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್। ಅಯಮಸೌ ಭವತೀತ್ಯಲ್ಪಂ ಶಬ್ದಂ ವಿಹಾಯ ಬಹೂನಿ ವಾಕ್ಯಾನಿ ಪ್ರಯುಞ್ಜಾನಾಯಾಃ ಶ್ರುತೇರಕುಶಲತ್ವಂ ದೋಷಃ ಸ್ಯಾತ್। ನಹಿ ಕಶ್ಚಿದಲ್ಪೀಯಸಾ ಪ್ರಯತ್ನೇನ ಸಿದ್ಧ್ಯತ್ಯರ್ಥೇ ಮಹಾನ್ತಂ ಪ್ರಯತ್ನಮಾತಿಷ್ಠಮಾನೋ ಮಹದ್ಭಿರಾದ್ರಿಯತೇ।

ಕಿಞ್ಚಾತ್ರ ಪರಮೇಶ್ವರಃ ಸಗುಣೋ ವಾ ವಿವಕ್ಷಿತಃ, ನಿರ್ಗುಣೋ ವಾ? ಆದ್ಯೇ ನ ವಿದುಷಃ ತತ್ತಾದಾತ್ಮ್ಯಮಸ್ತಿ, ಪರೇಣಾಪ್ಯನಭ್ಯುಪಮಾತ್। ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯಾಽಽದಿತ್ಯಾದಿಪರಿಚ್ಛೇದಾನುಪಪತ್ತೇಃ। ಐಶ್ವರ್ಯಾಸಮ್ಭವಾಚ್ಚ। ನಚ ತದ್ರೂಪಯಜ್ಞತಸ್ಯ ಸರ್ವಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯಂ ಭವತೀತಿ।

h ॥ ಪಾದಾರ್ಥೋಪಸಂಹಾರಃ ॥

(###sudha --)

ಅಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಿರಾಕರಣಮುಪಸಂಹರನ್ ಪಾದಾರ್ಥಂ ಸಙ್ಕ್ಷೇಪೇಣಾಽಹ ಅತ ಇತಿ।

ಅತೋ ಜಗದ್ವ್ಯಾಪ್ರೃತಿಮನ್ತ ಏವ ಬ್ರಹ್ಮಾದಯಃ ಪೂರ್ಣಗುಣಾಃ ಕ್ರಮೇಣ।

ಅಮನ್ದಮಾನನ್ದಮಜಸ್ರಮೇವ ಭುಞ್ಜನ್ತ ಆತ್ಮೀಯಮಜಾತ್ ಸಮಾಸತೇ ॥12॥**

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

(###sudha --)

ಜಗಚ್ಛಬ್ದೇನ ಸ್ವಕೀಯಾವರಮುಕ್ತಾ ಗೃಹ್ಯನ್ತೇ। "ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಾರವರ್ಜಮ್" ಇತ್ಯೇತನ್ಮುಕ್ತೇತರಜಗದ್ವಿಷಯಮ್। ಅತೋ ನ ತದ್ವಿರೋಧ ಇತ್ಯೇತದಪ್ಯನೇನ ಸೂಚಯತಿ। ಅನ್ಯಥಾ ಸ್ವಾವರಮುಕ್ತನಿಯಾಮಕಾ ಏವೇತ್ಯವಕ್ಷ್ಯತ್। ತಥಾಚಾನನ್ಯಾಧಿಪತಿಪದಮುಕ್ತಾರ್ಥಮೇವೇತಿ ಭಾವಃ। ಆತ್ಮೀಯಂ ನತು ಪಾರಮೇಶ್ವರಮ್। ಅಜಾತ್ ಪರಮೇಶ್ವರಾತ್। ತಮವಿಹಾಯೇತ್ಯರ್ಥಃ। ತತ್ಪ್ರಸಾದಾದಿತಿ ವಾ ॥*#### h ॥ ಇತ್ಯನನ್ಯಾಧಿಪತಿತ್ವಾಧಿಕರಣಮ್ ॥7॥**

(###sudha --)

h ॥ ಗ್ರನ್ಥಾನ್ತೇ ಮಙ್ಗಲಾಚರಣಮ್ ॥

(###sudha --)

ಏವಂ ಪರಿಸಮಾಪಿತಗ್ರನ್ಥೋ ಭಗವಾನಾಚಾರ್ಯಃ ಸ್ವಪ್ರತಿಪಾದಿತಪ್ರಕಾರಂ ಸ್ವಸ್ಯಾತಿವಿಶದಾನಾದಿಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಪ್ರದಂ ನಿರುಪಾಧಿಕಪರಮಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದಗುಣಗಣಂ ಪುರುಷೋತ್ತಮಂ ಪೌನಃಪುನ್ಯೇನ ಪ್ರಣಮತಿ ನಮ ಇತಿ।

ನಮೋ ನಮೋಽಶೇಷವಿಶೇಷಪೂರ್ಣಗುಣೈಕಧಾಮ್ನೇ ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಯ।

ಭಕ್ತಾನುಕಮ್ಪಾದತಿಶುದ್ಧಸಂವಿದ್ದಾತ್ರೇಽನುಪಾಧಿಪ್ರಿಯಸದ್ಗುಣಾತ್ಮನೇ ॥13॥**

(###sudha --)

ಅಶೇಷವಿಶೇಷೈಃ ಪೂರ್ಣಾ ಯೇ ಗುಣಾಸ್ತೇಷಾಂ ಪ್ರಧಾನಾಶ್ರಯಾಯ। ಭಕ್ತೇ ಮಯ್ಯನುಕಮ್ಪಾದನುಕ್ರೋಶಾತ್। ಅತ ಏವ ತಾಚ್ಛೀಲಿಕಸ್ಯ ತೃನಃ ಪ್ರಯೋಗಃ। ಸದ್ಗುಣಾನುವಾದೇನಾನುಪಾಧಿಪ್ರಿಯತ್ವಂ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಂ ಚ ವಿಧೀಯತ ಇತಿ ನ ಪುನರುಕ್ತಿಃ।

h ॥ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಷ್ಯಕೃತಾ ಸ್ವಸ್ವರೂಪಾವಿಷ್ಕಾರಃ ॥

(###sudha --)

ಯಥಾ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪವಿಜ್ಞಾನಂ ಸಮಸ್ತಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧನಮ್, ತಥಾ ಸ್ವಸ್ವರೂಪವಿಜ್ಞಾನಮಪೀತ್ಯತಸ್ತದಾವಿಷ್ಕುರ್ವನ್ನಾಹ ಯಸ್ಯೇತಿ।

ಯಸ್ಯ ತ್ರೀಣ್ಯುದಿತಾನಿ ವೇದವಚನೇ ರೂಪಾಣಿ ದಿವ್ಯಾನ್ಯಲಂ

ಬ ತದ್ ದರ್ಶತಮಿತ್ಥಮೇವ ನಿಹಿತಂ ದೇವಸ್ಯ ಭರ್ಗೋ ಮಹತ್।

ವಾಯೋ ರಾಮವಚೋನಯಂ ಪ್ರಥಮಕಂ ಪೃಕ್ಷೋ ದ್ವಿತೀಯಂ ವಪು

ರ್ಮಧ್ವೋ ಯತ್ತು ತೃತೀಯಮೇತದಮುನಾ ಗ್ರನ್ಥಃ ಕೃತಃ ಕೇಶವೇ ॥14॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಯಸ್ಯ ವಾಯೋರ್ದೇವಸ್ಯ ವೇದವಚನೇ "ಬಳಿತ್ಥಾ" ಇತ್ಯಾದಾವಲಂ ದಿವ್ಯಾನ್ಯದ್ಭುತಾನಿ ತ್ರೀಣಿ ರೂಪಾಣ್ಯುದಿತಾನಿ, ಅಮುನಾ ವಾಯುನಾಽಯಂ ಕೇಶವೇ ವಿಷಯೇ ಗ್ರನ್ಥಃ ಕೃತ ಇತ್ಯನ್ವಯಃ। ಕೀದೃಶಂ ತಸ್ಯ ಮೂಲರೂಪಮ್, ಕಥಮ್ಭೂತಾನಿ ಚ ತಾನಿ ತ್ರೀಣಿ ರೂಪಾಣೀತ್ಯತ ಉಕ್ತಮ್ -- ಬಡಿತ್ಯಾದಿ। ಯಸ್ಯ ತನ್ಮೂಲರೂಪಂ ಬ ಬಲಾತ್ಮಕಮ್, ದರ್ಶತಂ ಜ್ಞಾನರೂಪಂ ಚ। ದೃಶೇರೌಣಾದಿಕೋಽತಚ್ಪ್ರತ್ಯಯಃ। ಅನೇನ ವಾಯುಶಬ್ದೋ ನಿರುಕ್ತಃ। ವಶಬ್ದೋ ಬಲವಾಚೀ। ಅಯ್ ಗತ್ಯರ್ಥಃ। ಗತ್ಯರ್ಥಾಶ್ಚಾವಗತ್ಯರ್ಥಾಃ। ತತ ಉಣ್। ವಶ್ಚಾಸೌ ಆಯುಶ್ಚೇತಿ ವಾಯುರಿತಿ।

ಕಿಞ್ಚ ಭರ್ಗೋ ಭರಣಗಮನಯೋಃ ಕತರರ್ೃ। "ಡುಭೃಞ್ ಭರಣೇ", "ಗಮ್ಲೃ ಗತೌ", ಆಭ್ಯಾಮಸುನ್ಪ್ರತ್ಯಯಃ, ಡಿಚ್ಚ। ಇದಮಪಿ ವಾಯುಶಬ್ದವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್। "ವಾ ಗತಿಗನ್ಧನಯೋಃ" ಇತ್ಯತಃ "ಕೃವಾಪಾಜಿಮಿಸ್ವದಿಸಾಧ್ಯಶೂಭ್ಯ ಉಣ್" ಇತ್ಯುಣ್। ಅನೇಕಾರ್ಥತ್ವಾದ್ ಧಾತೂನಾಂ ವಾತಿರ್ಭರಣೇಽಪಿ ವರ್ತತೇ। ಅಪಿಚ ಮಹತ್ ಶ್ರೇಷ್ಠಮ್। "ವಯಃ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವೇ" ಇತ್ಯಸ್ಮಾದುಣ್।

ನ ಕೇವಲಂ ಮೂಲರೂಪಮೇವಮ್, ಕಿನ್ತು ಯಸ್ಯಾವತಾರೇಷು ನಿಹಿತಂ ರೂಪಮಿತ್ಥಮೇವ। ಯಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಕಂ ಪ್ರಥಮಂ ರೂಪಂ ರಾಮವಿಷಯಾಣಿ ವಚಾಂಸಿ ಮೂಲರಾಮಾಯಣಾದೀನಿ ರಾಮವಚಾಂಸಿ ತೇಷಾಂ ನಯಮ್। ನೀಯನ್ತೇ ಶಿಷ್ಯೇಷು ಪ್ರವರ್ತ್ಯನ್ತೇಽನೇನೇತಿ "ಏರಚ್" ಇತ್ಯಚ್।

ಯಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಂ ವಪುಃ ಪೃಕ್ಷಃ। ಪೃಚ್ಛಬ್ದಃ ಪೃತನಾವಾಚೀ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ। ತಸ್ಮಿನ್ ಕರ್ಮಣ್ಯುಪಪದೇ "ಕ್ಷೈ ಕ್ಷಯೇ" ಇತ್ಯೇತಸ್ಮಾತ್ "ಆತೋಽನುಪಸರ್ಗೇ ಕಃ" ಇತಿ ಕಃ। ಉಪಪದತಕಾರಲೋಪಶ್ಛಾನ್ದಸಃ। ಪುಲ್ಲಿಙ್ಗಂ ಶ್ರುತ್ಯನುಸಾರೇಣ। ಅಸುನ್ ವಾ ಪ್ರತ್ಯಯಃ। ಕಿದಿತಿ ನಪುಂಸ್ಕಮೇವೇದಮ್। ರಿಪುಪೃತನಾಕ್ಷಯಕಾರೀತ್ಯರ್ಥಃ।

ಯಸ್ಯ ತೃತೀಯಂ ವಪುರೇತನ್ಮಧ್ವಃ। ಮಧುಶಬ್ದಃ ಸುಖವಾಚೀ। "ಮಧು ದ್ಯೌರಸ್ತು ನಃ ಪಿತಾ" ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗಾತ್। ವಶಬ್ದಃ ಶಾಸ್ತ್ರಾಪರಪರ್ಯಾಯತೀರ್ಥವಾಚೀ। ವಾತೇರವಗತ್ಯರ್ಥಾತ್ ಕರಣೇ "ಘಞರ್ಥೇ ಕವಿಧಾನಮ್" ಇತಿ ಕಃ। ಸುಖಸಾಧನಂ ತೀರ್ಥಮಸ್ಯೇತಿ। "ಸ್ವಃ' ಇತ್ಯತ್ರೇವ ಉಕಾರಲೋಪಃ।

ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪಪ್ರತಿಪಾದನೇನೈವ ಗ್ರನ್ಥೋಪಸಂಹಾರಃ ಸಮುಚಿತ ಇತ್ಯಾಶಯವಾನ್ ನಿತ್ಯಾಪರೋಕ್ಷಂ ಭಗವನ್ತಂ ಸಮ್ಬೋಧ್ಯ ಸ್ತೌತಿ ನಿಃಶೇಷಮಿತಿ।

ನಿಃಶೇಷದೋಷರಹಿತ ಕಲ್ಯಾಣಾಖಿಲಸದ್ಗುಣ।

ಭೂತಿಸ್ವಮ್ಭುಶರ್ವಾದಿವನ್ದ್ಯಂ ತ್ವಾಂ ನೌಮಿ ಮೇ ಪ್ರಿಯಮ್ ॥15॥**

(###sudha --)

ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾ

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನನ್ದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಚತುರ್ಥಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಚತುರ್ಥಃ ಪಾದಃ

(###sudha --)

ಭೂತಿಃ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀಃ ॥

(###sudha --)

ವಚನಪ್ರಸೂನಮಾಲಾ ಜಯತೀರ್ಥಾಖ್ಯೇನ ಭಿಕ್ಷುಣಾ ರಚಿತಾ ।

ಧ್ರಿಯತಾಂ ಹೃದಯೇ ಸದಯೇ ಕಮಲಾಮಹಿಲೇನ ಪೂರುಷೇಣ ॥

(###sudha --)

ನ ವೈದುಷ್ಯಭ್ರಾನ್ತ್ಯಾ ನಚ ವಚನಚಾತುರ್ಯಕುಧಿಯಾ

ನ ಮಾತ್ಸರ್ಯಾವೇಶಾನ್ನಚ ಚಪಲತಾದೋಷವಶತಃ ।

ಪರಂ ಶ್ರದ್ಧಾಜಾಡ್ಯಾದಕೃಷಿ ಕೃತಿಮಾಚಾರ್ಯವಚಸಿ

ಸ್ಖಲನ್ನಪ್ಯೇತಸ್ಮಾಜ್ಜಗತಿ ನಹಿ ನಿನ್ದ್ಯೋಽಸ್ಮಿ ವಿದುಷಾಮ್ ॥

(###sudha --)

ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾಮೃತಾಮ್ಭೋಧೇಃ ಸಮುತ್ಪನ್ನಾಽತಿನಿರ್ಮಲಾ ।

ಇಯಂ ನ್ಯಾಯಸುಧಾ ಭೌಮ್ಯೈರ್ವಿಬುಧೈಃ ಸೇವ್ಯತಾಂ ಸದಾ ॥

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪೂರ್ಣಪ್ರಮತಿಭಗವತ್ಪಾದಸುಕೃತೇ

ರನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಪ್ರಗುಣಜಯತೀರ್ಥಾಖ್ಯಯತಿನಾ ।

ಕೃತಾಯಾಂ ಟೀಕಾಯಾಂ ವಿಷಮಪದವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಿವೃತೌ

ಚತುರ್ಥೇಽಧ್ಯಾಯೇಽಸ್ಮಿಂಶ್ಚರಮಚರಣಃ ಪರ್ಯವಸಿತಃ ॥* ॥

(###sudha --)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಟೀಕಾಯಾಂ ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥಮುನಿವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾಯಾಂ ಚತುರ್ಥಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಚತುರ್ಥಃ ಪಾದಃ ।